CORNELII A LAPIDE

COMMENTARIA

IN

SACRAM SCRIPTURAM.

COMMENTARIA
IN
SACRAM SCRIPTURAM

AUCTORE R. P.
CORNELIO CORNELII A LAPIDE
E SOCIETATE IESU
SACRÆ SCRIPTURÆ OLIM LOVANII POSTEA ROMÆ PROFESSORE

EDITIO
XYSTO RIARIO SFORTIÆ
CARDINALI ARCHIEPISCOPO NEAPOLITANO
DICATA

TOMUS VIII.

COMPLECTENS COMMENTARIA IN QUATUOR EVANGELIA.

NEAPOLI
APUD I. NAGAR EDITOREM
IN VIA TRINITA' DE' SPAGNOLI N.° 33.
M.D.CCC.LVII.

PROŒMIUM
IN EVANGELIA
DE
EVANGELIORUM
PRÆ CÆTERIS SACRÆ SCRIPTURÆ LIBRIS
EXCELLENTIA ET MAIESTATE
EX PARALLELIS LEGIS ET EVANGELII.

CAPUT PRIMUM.

REDEO a Veteri Testamento ad Novum: a Salomone, inquam, ad Christum, quasi a rivulo ad fontem: a Proverbiis ad Evangelia, quasi a flumine ad Oceanum Sapientiæ; ac per ea Sacræ Scripturæ Novi testamenti coronidem impono.

S. Scripturæ dignitas, utilitas, maiestas.

Tanta est sacræ Scripturæ dignitas, utilitas, maiestas ut omnes Philosophorum et Theologorum, tam Hebræorum, quam Græcorum et Latinorum libros tantum superet, quantum divina Sapientia omnem humanam transcendit. Sacra Scriptura enim est Verbum Dei, est ipsa Dei loquela et vox, qua scilicet Deus suam sapientiam nobis enuntiat, viamque ad virtutem, salutem et felicitatem æternam demonstrat. Quocirca S. Augustin. Epistola 3. ad Volusianum: *Quæ mens*, inquit, *avida æternitatis, vitæque præsentis brevitate permota, contra huius divinæ auctoritatis culmen, lumenque contendat? quæ disputationes, quæ litteræ quorumlibet Philosophorum, quæ leges quarumlibet civitatum duobus præceptis, ex quibus Christus dicit totam legem, Prophetasque pendere, ullo modo sint comparandæ? Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et proximum tuum tanquam teipsum.* Deinde asserit sacram Scripturam esse scientiarum omnium Encyclopædiam, dicens: *Hic Physica; quoniam omnes omnium naturarum causæ in Deo creatore sunt. Hic Ethica; quoniam vita bona et honesta non aliunde formatur, quam cum ea quæ diligenda sunt, quemadmodum diligenda sunt, diliguntur, hoc est, Deus et proximus. Hic Logica; quoniam veritas, lumenque animæ rationalis non nisi Deus est. Hic etiam laudabilis Reipubl. salus: neque enim conditur et custoditur optima civitas, nisi fundamento et vinculo fidei, firmæque concordiæ, cum bonum commune diligitur, quod summum ac verissimum Deus est, atque in illo invicem sincerissime se diligunt homines, cum propter illum se diligant, cui quo animo diligant, occultare non possunt.* Et nonnullis interiectis ita concludit: *His salubriter et prava corriguntur, et parva nutriuntur, et magna oblectantur ingenia. Ille huic doctrinæ inimicus est animus, qui vel errando eam nescit esse saluberrimam, vel odit ægrotando medicinam.*

Sacra Scriptura ergo est ars artium, scientia scientiarum: ipsa est Pandora et Encyclopædia sapientiæ. Nostra memoria sancta Theresia, virago spiritu prophetiæ, æque ac sanctimoniæ et miraculorum gloria, in tota Hispania celebris, a Deo didicit omnem noxam Ecclesiæ, omniaꝫ mundi damna ex hoc fonte manare, quod mortales clara soli-

A daque cognitione, et seria consideratione non penetrent veritates sacræ Scripturæ. Auctor est P. Franciscus Ribera nobilis sacræ Scripturæ interpres, in eius vita. Nam, ut ait sanctus Basilius homilia in psalm. 1. *Sacra Scriptura est communis curandarum animarum officina, e qua medelam quisque suo morbo salutarem et accommodam queat seligere:* ipsa ergo est apotheca rebus omnibus instructissima, quæ singulis temporibus, locis, personis, difficultatibus, periculis, morbis, malis pellendis, bonis accersendis, erroribus iugulandis, ortodoxis dogmatibus statuendis, virtutibus inserendis, vitiis propulsandis, pharmaca, arma, instrumenta suppeditat. Ita nimirum Ecclesia e sacra Scriptura dum agones erant Martyrum, hausit constantiam et fortitudinem; dum sæcula Doctorum, ac facultas docendi discendique, sapientiæ lumina, eloquentiæ flumina; dum tempora hæreticorum, fidei firmamenta,
B quibus errores convelleret: in prosperis ex ea didicit humilitatem et modestiam, in adversis magnanimitatem, in tepore diligentiam et fervorem. Denique si quando tot labentibus annis senio, maculis, nævis deformetur, ex ea morum perditorum restitutionem, reditumque ad pristinam virtutis dignitatem et statum sibi adsciscit.

Evangelii præcellentia.

Porro *inter omnes divinas auctoritates, quæ sacris Litteris continentur*, ait S. August. lib. 1. de Consensu Evangelist. cap. 1. *Evangelium merito excellit. Quod enim lex et Prophetæ futurum prænuntiaverunt, hoc redditum et completum in Evangelio demonstratur.* Prophetia ergo est Evangelium velatum, Evangelium vero est prophetia revelata. Audi S. Ambrosium lib. 5. Hexaem. cap. 7. *Evangelium est, de quo Martyr ascendit. Evangelium est mare, in quo piscantur Apostoli, in quo mittitur rete, cui simile est regnum cælorum; Evangelium est mare, in quo
C Christi figurantur mysteria; Evangelium est mare, in quo Hebræus evasit, Ægyptius interemptus est; Evangelium est mare, in quo divinæ gratiæ plenitudo est, et sponsa Christi Ecclesia, quæ supra maria fundata est, sicut dixit Propheta: Ipse super maria fundavit eam. Exili super undas, o homo, quia piscis es, non te opprimat sæculi istius fluctus. Si tempestas est, pete altum; si serenitas, lude in fluctibus; si procella, cave a scopuloso littore, ne te in rupem furens æstus illidat.* Quocirca S. Basilius homil. 16. *Omnis*, ait, *Evangeliorum vox, reliquis omnibus sancti Spiritus præceptis eminentior esse dignoscitur.* Et Origen. Præfat. in Ioannem: *Totius Scripturæ primitiæ*, inquit, *est Evangelium.*

Clamat Christus: *Ego sum lux mundi*, utique per Evangelium, quod quasi lumen diffundo, ut per illud totum orbem illuminem. Evangelium ergo est lumen mundi et sol terræ, qua de causa dum illud legitur, cerei accenduntur.

Ad Evangelium cerei accenduntur, cur?

Vetus fuit ille mos ante tempora S. Hieronymi; ita enim ipse scribit contra Vigilantium, ad lumina hæc cæcutientem et dormitantem: *Per totas Orientis Ecclesias, quando legendum est Evangelium accenduntur luminaria, iam Sole rutilante non utique ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum: unde et virgines illæ Evangelicæ semper habent accensas lampades suas, etc. ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de qua in psalterio legimus: Lucerna pedibus meis verbum tuum Domine, et lumen semitis meis*, Psalm. 118.

Evangeliu reverentia.

Quocirca mira semper fuit omnium non tantum sanctorum, sed et Christianorum erga Evangelium reverentia, mirus amor, mira veneratio. Constantinus Magnus Evangeliorum codicem auro gemmisque ornatum dono misit S. Nicolao Myrensi Episcopo, uti habet eius vita. Theodosius Imper. Evangelium propria manu descriptum quotidie lectitabat bona noctis parte. Testis est Nicephor. lib. 14. cap. 3. Synodi Œcumenicæ ambæ Nicenæ, Chalcedonensis, Ephesina, Evangeliorum Codicem in medio Concilii statuebant, ut ad illum, quasi ad personam Christi converterentur, ac si Christus ipse eis diceret: *Iustum iudicium iudicate*, ait S. Cyrillus in Apolog. Iure canonico sancitum est, ut in solemni iuramento per sacrosancta Evangelia, ea manu tangendo iuretur: unde etiamnum rem iuramento firmantes dicimus: *Sic me Deus adiuvet, et hæc sancta Dei Evangelia.* Uti ergo per Deum, ita et per Evangelia, quasi per sacrosanctum Dei verbum iuramus. Neque orthodoxi dumtaxat, sed et hæretici plerique idipsum faciunt, qui licet alios S. Scripturæ libros e S. Canone expunxerint, alios mutilarint, alios depravarint, Evangelia tamen tangere et temerare non sunt ausi; amplius dico, Gentiles Evangelia suspexere. Quanti ea fecerint Platonici, narrat S. August. lib. 10. de Civit. Dei, cap. 29. qui et l. 7. Confess. 9. docet se in Platonicorum libris legisse initium Evangelii S. Ioannis: *In principio erat Verbum*, non vero illud: *Et Verbum caro factum est.* Denique dæmones ipsi ad Evangeliorum Codices pavore percelluntur, et sacro quodam horrore concutiuntur: scribit S. Chrysost. homil. 51. in Ioannem, dæmones locum illum, in quo aliquis eorum sit Codex, ingredi non audere.

Miracula per Evangelium patrata.

Denique per Evangelia plurima Christus edidit miracula. Accipe pauca e multis. Gregor. Turon. de vita Patrum c. 6. narrat, quod cum Arverna civitas incendio conflagraret, S. Gallus Ecclesiam ingressus diutissime ante sanctum altare Deum exoravit, surgensque apprehenso Evangeliorum Codice, eoque aperto obviam se igni obtulit, subitoque incendium extinctum est, ut ne favillæ quidem remanerent. S. Martianus, cum iam flamma serpens Ecclesiæ S. Anastasiæ appropinquaret, accepto in manus sacro Evangelio, per tegulas in tectum conscendit, precibusque et lacrymis illæsam ab incendio servavit, ita refert Nicephor. lib. 5. cap. 22. Zonaras item in Basilio Macedone scriptum reliquit, Rhosos, libro Evangeliorum ab igne erepto illæso, fidem Christi amplexos. Itaque Evangelia totius Scripturæ sanctæ divinissima, sublimissima, fœcundissima, profundissima pars sunt ac portio, ideoque semper obvia in cathedris, in pulpitis, in controversiis, in officio divino, in omni sermone et publico et privato: quod ergo Theologi et veteres et moderni uno ore toti S. Scripturæ tribuunt, nimirum illam esse omnium librorum, disciplinarum, scientiarum certissimam, augustissimam, efficacissimam, sapientissimam, utilissimam, altissimam et maxime necessariam, hoc proprio et primo sibi vendicant Evangelia, sive materiam, sive auctorem, sive dicendi rationem et modum spectes.

Materia Evangeliorum.

Materia enim est Deus ipse, tum qua Deus, tum qua homo; scilicet Evangelia describunt verba et acta Christi Domini, quibus tum nos redemit, tum docuit quæ credenda sunt, quæ agenda, quibus itineribus ad vitam beatam tendere debeamus. Itaque hic agit de præceptis divi-

A nis, de consiliis, de perfectione vitæ Christianæ, de virtutibus, de vitiis, de Sacramentis, de fide, spe, charitate, de Trinitate, adeoque de omni materia theologica, ut recte Evangelia definire possis cum S. Hieronym. *Breviarium et Compendium totius Theologiæ*, et doctrinæ, vitæque Christianæ.

Auctor.

Auctor ipse, et quasi in comœdia hac Evangelica choragus, qui pene solus hic aut agit, aut loquitur, est Christus Dominus, sapientia æterna: *Multifariam, multisque modis*, inquit Apostolus Hebr. 1. *olim Deus loquens Patribus in Prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula.* Ergo non Moses, non Prophetæ, non Reges, sed Unigenitus, qui e mente Patris arcana sapientiæ divinæ, ipsamque increatam sapientiam totam, quanta quanta est cum divinitate hausit, eamdem hic in Evangeliis nobis communicat; ipsum, inquam, verbum omniscium, intellectus divini ore proprio hic sonat, hic loquitur, hic eructat mysteria æternis temporibus tacita,

B et tot figuris legis et Prophetarum adumbrata.

Methodus.

Modus autem, et ratio dicendi atque disserendi in Evangeliis, quam admirabilis! S. Dionysius Areopagita in Platonica et Peripatetica Philosophia instructissimus, S. Pauli discipulus, et Christianæ Theologiæ facile princeps, inter alios doctissimos libros tres præcipuos edidit; primum inscripsit de divinis Nominibus, in quo ea tantum nomina, quæ perfectionem aliquam et excellentiam continent, Deo convenire demonstrat qualia sunt ens, bonum, pulchrum, perfectum. Secundum scripsit de mystica Theologia, in quo nullum nomen Deo proprie convenire posse, et perfectius cognosci Deum per negantem quam affirmantem Theologiam ostendit. Tertium edidit de symbolica Theologia, in quo omnia nomina quæcumque illa existant, Deo attribui posse ex Scripturis sacris demonstrat. Evangelia triplicem hanc Theologiam sequuntur, sed maxime ultimam symbolicam, ad quam spectant tot metaphoræ, tot similitudines, tot parabolæ, in quibus Deus

C multas rerum species et hominum imagines, quasi Proteus quidam cœlestis propter nos induit. Iam enim comparatur Regi qui fecit nuptias filio suo, aut hero ponenti rationem cum servis suis; aut duci venienti ad bellum cum decem millibus; nunc vero patrifamilias; nunc agricolæ; nunc pastori; nunc piscatori; nunc negotiatori; nunc fœneratori, et aliis permultis, quibus se Christus assimilare voluit, ut seipsum non tam vocibus, quam rebus ipsis ad eruditionem nostram, menti, oculisque repræsentaret. Unde hic advertas in Evangeliis nos tum per verba, tum per facta Christi edoceri: *Omnis* enim Christi *actio*, inquit S. Gregor. *nostra est instructio*: et Dei proprium est non tantum verbis, sed et rebus ipsis ac gestis quasi alphabeto quodam, res divinas et Evangelicas menti spectandas exhibere.

Vendicat et aliam sibi hæc Evangelicæ sapientiæ methodus dignitatem, ita enim est a Spiritu sancto concinnata, ut et rudes et simplices fructu lectionis eius non destituantur, et magna et excelsa ingenia difficilia multa,

D obscuraque, in quibus exerceri et desudare valeant, inveniant; quia neque semper aperta est, nec semper obscura: *Divinus enim sermo*, ait S. Gregor. Præfat. in Iob c. 4. *sicut mysteriis prudentes exercet, sic plerumque superficie simplices refovet. Habet in publico unde parvulos nutriat, servat in secreto unde mentes sublimium in admiratione suspendat. Quasi quidam quippe est fluvius, ut ita dixerim, planus et altus, in quo et agnus ambulet, et elephas natet.* Nimirum Christi doctrina facilis et pervia est parvulis et studiosis: difficilis et impervia mentibus superbis, otiosis, sibique præfidentibus. *Confiteor*, ait ipse Christus, *Confiteor tibi Pater, Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis; ita Pater, quoniam sic placitum fuit ante te*, Matth. 11.

In Scriptura agnus ambulat, elephas natat.

Hæc et plura ad oculum perspicies, si Legem cum Evangelio per parallela et antitheta componas, et opponas. Sub lege Prophetas, cæterosque veteris Testamenti

libros accipio, sub Evangelio cæteros novi Testamenti. Evangelium enim est quasi eorum basis et centrum. Sicut enim Sol in medio Lunæ, Mercurii, Veneris, Martis, Saturni et Iovis fulgidus resplendet, hique planetæ a Sole lumen suum mutuantur, ac circa eum oberrantes quasi chorum, et, ut ita dicam, choream agunt; sic Evangelium quasi Sol inter Apostolorum scripta coruscat, eisque suam lucem et fulgorem impertit. Quid enim sunt Petrus, Paulus, Iacobus, Ioannes, Iudas, nisi præcones et interpretes Evangelii? *Paulus*, ait S. Hieronym. Epistol. 61. ad Pammach. *tuba Evangelii, rugitus leonis nostri, flumen eloquentiæ Christianæ.* Quocirca Evangelii praxin tradunt Acta Apostolorum; doctrinam, Epistolæ S. Pauli et cæterorum Apostolorum; prophetiam Apocalypsis. Quæ enim Christus prædixit de Elia, Antichristo, iudicio, consummatione sæculi, signisque illi præviis, hæc fusius enarrat et explicat S. Ioannes in Apocalypsi. Christus etenim in Evangelio uti summus est Legislator, Apostolus, Evangelista et Doctor, ita et divinus est vates, et Propheta.

Antitheses legis et Evangelii. I.

Prima ergo Antithesis legis et Evangeli est in Auctore, quod legis auctor sit Moses merus homo, Evangelii vero auctor sit Christus verus Deus et homo: ita Concil. Trident. sess. 4. *Evangelium,* ait, *Dominus noster Iesus Christus Dei Filius, proprio ore primum promulgavit. Lex,* ait Apostol. Galat. 3. 19. *ordinata est per Angelos in manu mediatoris,* scilicet Mosis, qui medius et mediator fuit inter Deum et populum. Quare quantum Christus Mose et Angelis, quantum Creator creaturis antecellit, tantum Evangelium præcellit Legi. Christus enim, ut ait Apost. Hebr. 1. 2. *Cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ eius* (Dei Patris) etc. *sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tanto melior,* (præstantior) *Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum: filius meus es tu, ego hodie genui te?* et c. 3. 3. *Amplioris enim gloriæ iste* (Christus) *præ Mose dignus est habitus, quanto ampliorem honorem habet domo, qui fabricavit illam;* et vers. 5. *Et Moses quidem fidelis erat in tota domo eius tamquam famulus, in testimonium eorum, quæ dicenda erant: Christus vero tanquam filius in domo sua.* Christo in Evangelio subservierunt Angeli omnes, velut eius administratorii Spiritus. Unde S. Cyprian. (vel quisquis est Auctor) tract. de Nativit. Christi: *A supernis,* ait, *legationibus* (Gabrielis Archangeli ad B. Virginem, et ad Zachariam patrem Ioannis Baptistæ) *incipit Evangelium, cuius primi dictatores Angeli extiterunt.* Cæterum Christus ipse per se Evangelii est conditor. Idcirco enim Deitatem suam nostra carne vestivit, ut per illam ore suo Evangelium dictaret: *Nam,* ut ait S. Ioannes c. 1. 17. *lex per Mosen data est: gratia et veritas per Iesum Christum facta est.* Quid ergo est Evangelium? est liber Christi, Philosophia Christi, Theologia Christi, et lætissimum Christi nuntium de redemptione, gratia et æterna salute generis humani e cælo per ipsum allata, ipsique credentibus collata. Longe enim sublimiora et diviniora Christus ore suo locutus est, quam per Mosen et Prophetas locutus sit.

Quare Evangelium legere vel audire, est ipsissimam vocem Filii Dei legere vel audire. Tanta ergo reverentia audiendum est Evangelium, quanta Christus ipse; uti S. Antonium, S. Basilium, S. Franciscum similesque sanctos factitasse legimus. *Nos itaque sic audiamus Evangelium, quasi præsentem Dominum,* ait S. Aug. tract. 30. in Ioann. *Sursum est Dominus, sed etiam hic est veritas Dominus.* Quocirca dum Evangelium in templo legitur, omnes ei assurgant quasi Christum in eo venerantes, simulque ad cælum, quod in eo promittit, anhelantes: idque ex Apostolorum sanctione. Audi S. Clementem l. 2. Constit. Apost. cap. 61. *Cum Evangelium legitur, omnes Presbyteri, Diaconi et Laici assurgant cum magno silentio.* Extat et in eam sententiam aliud Anastasii Pontificis decretum ad omnes Germaniæ et Burgundiæ Episcopos, in hæc verba: *Significastis, quosdam in Ecclesia, quando leguntur Evangelia, sedere.* Et paulo post: *Quod nullatenus deinceps fieri auctoritate Apostolica mandamus; sed*

Evangelio quasi Christo loquenti omnes assurgant.

A *dum sancta Evangelia in Ecclesia recitantur, Sacerdotes et cæteri omnes præsentes non sedentes, sed venerabiliter curvi in conspectu S. Evangelii stantes, dominica verba intente audiant et fideliter adorent,* Can. Apost. de consecr. dist. 1. Hanc assurgendi consuetudinem etiam in Episcopis probat Isidor Pelus. lib. 1. Epist. 136. his verbis: *Nam cum ipse verus pastor per adorandorum Evangeliorum apertionem accedit, tum demum Episcopus assurgit, atque imitationis habitum deponit: hinc nimirum Dominum ipsum pastoralis artis ducem, ac Deum et herum adesse significans.* Sozom. lib. 9. histor. tripart. c. 39. damnat ritum Alexandrinorum, apud quos, præter communem morem, non surgit Episcopus, dum Evangelia leguntur. Porro Synodus 8. Œcumen. action. 10. canon. 3. Evangeliis honorem æqualem illi, qui cruci Christi defertur, decernit: *Sacram,* ait, *imaginem Domini nostri Iesu Christi et omnium Salvatoris, æquo honore cum libro sanctorum Evangeliorum adorari decernimus. Sicut enim per syllabarum eloquia, quæ in libro feruntur, salutem consequuntur omnes; ita per colorum imaginariam* B *operationem, et sapientes, et idiotæ cuncti ex eo quod in promptu est, perfruuntur utilitate. Quæ enim in syllabis sermo, hæc et Scriptura, quæ in coloribus prædicat, et commendat.*

Idem honor Evangelio et Cruci Christi deferendus.

Secunda Antithesis consequens ex prima petitur a doctrinæ præcellentia. Evangelii enim doctrina longe excedit eam, quæ in Mose et Lege reperitur. Lex Deum unum credendum colendumque proponit; Evangelium Deum unum in essentia, sed trinum in personis amandum adorandumque prædicat: *Euntes,* inquit Christus, *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti,* Matth. 28. Fateor in lege et prophetis extare umbram mysterii SS. Trinitatis: unde ex illis hausit Trismegistus suum illud oraculum: *Monas genuit Monadem; et in se reflexit ardorem,* sed mysterii veritatem non intellexit, non penetravit. Idipsum secuti Platonici, sed non assecuti, errore Arrianismo simili veritatem contaminarunt, dum unum Deum summum, alios vero Deos C minores et inferiores statuerunt. Christi ortum, vitam, passionem, crucem, ascensionem, missionem Spiritus sancti, vocationem et conversionem omnium gentium tenuiter et obscure vaticinantur Prophetæ; at Evangelium solide et clare hæc ipsa annuntiat. Dei præscientiam, providentiam, prædestinationem, omnipotentiam, charitatem immensam, cæteraque attributa distincte et aperte paudit non lex, sed Evangelium: *Deum,* ait S. Ioannes c. 1. 18. *nemo vidit unquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* Ideo enim Christus e sinu Patris in sinu matris factus homo descendit, ut arcana Patris ipsi soli cognita nobis enuntiaret. Nimirum hoc est *magnum pietatis Sacramentum, quod,* ut ait Apost. *manifestatum est in carne, iustificatum est in Spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria;* utique non in lege, sed in Evangelio, 1. Timoth. 3. 20. II.

Tertia: Lex est veluti umbra; Evangelium vero est D ipsa veritas per legis typum adumbrata. Quantum ergo umbræ præstat veritas verumque corpus, tantum Evangelium præstat lege: *Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum,* etc. ait Apost. Hebr. 10. 1. Et 1. Corinth. 10. 1. *Patres nostri omnes,* ait, *sub nube fuerunt, et omnes in Mose baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eamdem escam spiritualem manducaverunt, et omnes eumdem potum spiritualem biberunt; bibebant autem de spirituali consequente eos petra; petra autem erat Christus,* etc. *Hæc autem omnia in figura contingebant illis.* Nimirum tot Patriarcharum gesta, tot Prophetarum oracula, tot visionum symbola, tot hostiarum sacrificia, tot baptismatum et cæremoniarum Sacramenta, tot legum decreta sanguine animalium sancita, erant umbræ, figuræ et typi, quæ Christo præluderent, eumque quasi in ænigmate et sub velamine rudi populo repræsentarent. Evangelium autem manifeste nobis Christum, eiusque mysteria et Sacramenta exhibet. Unde Apostolus 2. Co- III.

rinth. 3. 8. *Nos vero omnes*, inquit, *revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur, tamquam a Domini spiritu.* Hac de causa primam ad Roman. Epistolam Apostolus ita orditur: *Paulus servus Iesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium, quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de filio*, etc.

IV. Quarta: Lex erat nuntia timoris, Evangelium vero amoris. Lex enim mortem prævaricantibus intentabat: Evangelium præcipue præmium credentibus ostentat. Quare lex erat servorum: Evangelium est liberorum et filiorum. *Deus*, inquit Paulus, *idoneos nos fecit Ministros novi testamenti, non littera, sed spiritu. Littera enim occidit, spiritus autem vivificat. Quod si ministratio mortis* (puta lex minans mortem) *litteris deformata in lapidibus fuit in gloria*, etc. *quomodo non magis ministratio spiritus* (Evangelium ministrans spiritum) *erit in gloria?* 2. Corinth. 3. 6. Quid ergo est Evangelium? Est lex libertatis, lex spiritus, lex beneficentiæ et charitatis. Christus enim *pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a Diabolo, quoniam Deus erat cum illo*, Actor. 10. 38. Quocirca S. Ioan. Eleemosynarius Patriarcha Alexand. teste Leontio in eius vita cap. 22. ad largissimas suas eleemosynas accensus fuit Evangelio, atque exemplo viri Evangelici Serapionis Sidonii, cum in actis eius legeret ipsum amictum suum dedisse egeno, et iterum paululum processisse illinc, et frigus patienti obviasse, et illi tunicam præbuisse, unde quia nudus sedebat tenens sanctum Evangelium, interrogatus a quodam: *Quis te expoliavit Abba?* demonstrans sanctum Evangelium, ait: *Iste.* Alio quoque tempore, hoc ipsum Evangelium vendidisse, et dedisse eleemosynam: discipulo vero suo dicente: *Abba, Evangelium ubi est?* respondisse illum: *Crede fili, qui dixit mihi: Vende quæ habes, et da pauperibus, ipsum vendidi, et dedi eis, ut in die iudicii habeamus fiduciam abundantiorem apud Deum.* Et quia alias iterum vidua mulier petiisset ab eodem sancto Serapione eleemosynam, quoniam esuriebant filii eius, et non habente eo aliquid omnino, tradidit se ei, ut venderet eum ad mimos Græcos, quos et Christianos fecit in paucis diebus. Sic et S. Paulinus seipsum pro filio viduæ Wandalis in servitutem tradidit, ut imitaretur Christum, qui cum esset Dominus gloriæ, in Evangelio propter nos pauperem et servum se fecisse legitur, ut nos sua paupertate et servitute ditaret, liberosque efficeret. Palladius in Lausiaca c. 116. narrat Bisarionem Abbatem semper Evangelium sub axillis gestasse, ut ex eo, quid agendum foret, et qua ratione Evangelice vivendum, disceret. Quare cum in nudum incidisset, se vestibus suis spoliasse, ut nudum vestiret. Cumque rogaretur: *Quis te nudavit?* protendisse Evangelium: *Hoc*, inquit, *me exuit.* Rursum, cum in alium egenum incurrisset, nec aliud haberet, quod daret, ipsum Evangelii codicem vendidisse, pretiumque egeno dedisse. Cumque Dulas eius discipulus quæreret: *Abba ubi tuum est Evangelium?* respondisse: *Ne tristitia afficiaris: nam ut illic* (in cælo) *habeamus fiduciam, vendidi ipsum sermonem, qui mihi semper dicebat: vende quæ habes, et da pauperibus.*

Serapion Evangelium vendit, ut pauperi succurrat

Simile fecit S. Paulinus.

Et Bisarion.

V. Quinta: Lex bona terrena et caduca promittebat; Evangelium vero cælestia et æterna. In lege non audis nisi pollicitationem abundantiæ olei, vini, mellis, pecorum, etc. In Evangelio vero visionis et possessionis Dei, gaudiorum et bonorum sempiternorum. Iosue induxit Hebræos in terram lacte et melle manantem, sed terram morientium: Iesus vero Christianos inducit in terram viventium omni gratia et gloria splendentem, uti docet Apostolus Hebr. 4. v. 8. unde Roman. 1. fidenter ait: *Non enim erubesco Evangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Iudæo primum et Græco*, id est, deinde Gentili. *Iustitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est: Iustus autem ex fide vivit.* Virtus ergo Evangelii docet et persuadet fidem, fides iustificat, iustitia salvat et beat.

VI. Sexta: Lex erat onus grave; Evangelium vero leve. Audi Christum, Matth. 11. *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Lex enim plurimas sanxit leges, easque triplices, morales, cæremoniales et iudiciales, quarum pleræque transgressoribus mortem decernunt: at Evangelium pauca Decalogo addidit præcepta, æque ac Sacramenta. Insuper eis annexuit copiam gratiæ, Spiritus et consolationum cælestium. Unde Isaias cap. 61. Christum ita inducit loquentem: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me Dominus. Ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et prædicarem captivis indulgentiam et clausis apertionem.*

Septima: Lex erat via ad Christum et Evangelium: hoc vero legis est meta et terminus, nimirum: *Finis legis Christus ad salutem omni credenti*, Rom. 10. 4. Quocirca S. Bernard. homil. 1. super *Missus est*, docet Christum promissionis legis, velut seminis et florum, fuisse fructum. Fructus enim finis est, ad quem semina tendunt, et in quem desinunt. In Christum ergo, ut scopum, collimant Moses et Prophetæ: quare Evangelia pariter eorumdem sunt finis et scopus, omnesque illi ad Evangelia manu ducunt, Evangeliis continentur et explicantur. VII.

Octava: Lex data fuit solis Iudæis, Evangelium omnibus Gentibus. Hinc Isaias cap. 49. de Christo vaticinans: *Parum est*, inquit, *ut sis mihi servus ad suscitandas Tribus Iacob, et fæces Israel convertendas. Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.* VIII.

Rursum lex fuit temporaria, duravit enim dumtaxat usque ad Evangelium; hoc vero permanebit semper, eritque æternum. Audi Apostolum Hebr. 7. 18. *Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem eius et inutilitatem: nil enim ad perfectum adduxit lex. Introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum*, etc. *per eum qui dixit: Iuravit Dominus, et non pœnitebit eum; tu es Sacerdos in æternum*, Psalm. 109.

Porro ita miro modo a Christo compositum est Evangelium, ut cuique hominum ætati, sexui, gradui conveniat, ut universalis sit liber, ac instar Pandoræ sit universitas Sapientiæ. Evangelium enim normam vitæ iustæ, et sanctæ, imo perfectæ præscribit viris, fœminis, pueris, coniugibus, viduis, virginibus, Monachis, Pastoribus, Doctoribus, Episcopis. Exempli sit instar quod ait S. Aug. lib. de vera relig. cap. 16. *Tota vita Christi in terris per hominem quem suscipere dignatus est, disciplina morum fuit:* omnia enim bona mundi, cum contempsit, contemnenda docuit: omnia mala mundi, dum perpessus est, perpetienda et superanda monstravit. Nihil enim Christus verbo docuit, quod non exemplo monstrarit. *Satellites voluptatum divitias perniciose populi appetebant, pauper esse voluit. Honoribus et imperiis inhiabant, rex fieri noluit. Carnales suos filios magnum bonum putabant; tale coniugium prolemque contempsit. Contumelias superbissime horrebant; omne genus contumeliarum sustinuit. Iniurias intolerabiles esse arbitrabantur: quæ maior iniuria quam iustum innocentemque damnari? Dolores corporis execrabantur; flagellatus atque cruciatus est. Mori metuebant; morte mulctatus est. Ignominiosissimum mortis genus crucem putabant; crucifixus est. Omnia quæ habere cupientes non recte vivebamus, carendo vilia fecit. Omnia quæ vitare cupientes a semita deviabamus veritatis, deiecit.* Huc usque S. August.

Nona: Lex fuit imperfecta, Evangelium vero quaquaversum, sive fidem, sive mores spectes, integrum est et perfectum. Iudæi ergo sub lege fuere quasi alphabetarii; Christiani vero sub Evangelio perfecti evadunt Theologi. Audi Apostol. Galat. 4. 3. *Cum essemus parvuli sub elementis mundi eramus servientes: at ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.* Quocirca S. Cyrill. lib. 9. in Ioann. *Oportebat*, inquit, *per Mosen tamquam puerum erudiri Israelem, qui puerilis adhuc et rudioris mentis erat: at per Christum, in quo omnes sunt thesauri sapientiæ et scientiæ reconditi, descriptam veram et consumma-* IX.

tissimam nobis afferri scientiam. Quinimo Christus Matth. 5. Multa legis decreta reformavit, et ad meliorem virtutis pietatisque formam normamque revocavit. *Audistis*, inquit, *quia dictum est antiquis: Non periurabis, reddes autem Domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis, non iurare omnino; neque per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum pedum eius est*, etc. *Sit autem sermo vester, est, est; non, non; quod autem his abundantius est, a malo est. Audistis, quia dictum est: Oculum pro oculo, et dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram*, etc. *Audistis, quia dictum est: Diliges amicum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in cælis est, qui Solem suum facit oriri super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos.* Hac de causa S. Hieron. (vel potius S. Paulinus, uti stylus indicat) Celantiæ prænobili matronæ, coniugio tamen illigatæ, piæ vitæ regulam flagitanti Epist. 14. eidem respondens, Evangelii tramitem ut legat, assignat, eiusque qui dicit: *Ego sum veritas et via. Ad compendiosum*, ait, *quoddam commonitorium illa tibi Evangelii eligenda sententia est, et superscribenda cordi tuo, quæ ad totius iustitiæ breviarium dominico ore profertur: Omnia quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, hæc et vos facite illis. Cuius præcepti vires exprimens iungit, ac dicit: Hæc enim lex et Prophetæ.* Et post nonnulla: *Ad omnem igitur actum, ad omne verbum, ad omnem etiam cogitatum hæc sententia retractetur: quæ tibi quasi speculum quoddam paratum, et ad manum semper positum qualitatem tuæ voluntatis ostendat, ac etiam vel de iniusto opere redarguat, vel de iusto lætificet, quotiescumque enim talem in alterum habueris animum, qualem in te ab altero servari cupis, æquitatis viam tenes: quoties vero talis erga alterum fueris, qualem in te vis neminem, iter iustitiæ dereliquisti.* Idem S. Hieron. Epist. ad Gaudentium, eum qua ratione Pacatulam filiolam educet, instruens: *Cum virgunculam*, ait, *septimus annus exceperit, discat memoriter psalterium, et Evangelia sui cordis thesaurum faciat.*

X. **Decima**: Lex præcepta dumtaxat tradit, eaque naturæ conformia: Evangelium vero et præcepta, et consilia, et mista ex præceptis et consiliis, illaque naturam transcendentia, paradoxa, supernaturalia et divina. Inter præcepta primas tenet illud novæ charitatis: *Mandatum novum*, inquit, *do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem*, Ioan. 13. 34.

Consilia sunt: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi et alteram.* Et: *Ei, qui vult tecum iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.* Et: *Quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo*, Matth. 5. 39. Mista, id est, partim præcepta, partim consilia, sunt: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati, qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*, cæteræque octo beatitudines, quas recenset S. Matth. cap. 5. v. 3. et seq.

Quocirca S. Aug. serm. 112. de tempore, docet beatitudinem huius vitæ in sacris litteris et Evangelio consistere, idque demonstrat hoc argumento: Beatitudo, ait, consistit in Dei cognitione et contemplatione. Dei cognitionem haurimus ex sacris litteris et Evangelio: ergo in iis eorumque studio et meditatione sita est beatitudo; quin et Christus ad Iudæos: *Scrutamini*, ait, *Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere*, Ioan. 5. 39. et c. 17. conversus ad Patrem: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Iesum Christum*, etc. *Ego* enim *sum via, veritas et vita.* Sum *via* incipientium, *veritas* proficientium, *vita* perfectorum. Sum *via* sanctæ conversationis, *veritas* doctrinæ divinæ, *vita* beatitudinis sempiternæ, ait S. Leo. Sequamur ergo, in-

In Evangelio est beatitudo.

A quit S. Bernard. serm. 2. de Ascens. *Sequamur Domine te, per te, ad te: quia tu es via, veritas et vita: via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio.* Causam dat August. serm. 112. de tempore: *Quia*, inquit, *sacrarum lectio Scripturarum divinæ est præcognitio non parva beatitudinis. In his enim quasi in quodam speculo, homo seipsum considerare potest qualis sit, vel quo tendat. Lectio assidua purificat omnia, timorem incutit gehennæ, ad gaudia superna cor instigat legentis. Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare et legere; nam cum oramus, ipsi cum Deo loquimur; cum vero legimus, Deus nobiscum loquitur.*

Tota Christiani sapientia, virtus, perfectio et felicitas in eo sita est, ut Christi doctrinam et vitam Evangelio descriptam hauriat, meditetur et moribus exprimat. Docet Christus veram iustitiam, et sanctimoniam consistere in interna mentis puritate et integritate, non in externa operum specie; in conscientia modesta et sancta coram B Deo, non in pompa plausuque hominum; in humilitate, non in ostentatione; in honorum non ambitu, sed fuga et contemptu. Docet non resistere malo, sed diligere inimicos æque ac amicos. Quis Socrates, quis Aristoteles, quis Plato hæc intellexit? Docet terrena ut vilia et brevia despicere, anhelare ad cælestia, ut qui mundo et sæculo maiores esse cœpimus, supra omnes mundi luctantis æstus et turbines mente et vita conversemur in cælis, vivamus Deo, laboremus æternitati, ideoque in Agone iustitiæ, Deo et Christo spectante, ad propositam gloriæ palmam alacres procurramus, pro eaque vitam et sanguinem, si opus sit, libenter et generose profundamus. Quis Sophorum hæc cognovit? Secuti sunt, et etiamnum sequuntur mundani famæ et gloriæ fumos, ambiunt honorum culmina, opibus et deliciis inhiant: Christi discipulus hoc fixum habet: *Mihi autem adhærere Deo bonum est. Mihi vivere Christus est, et mori lucrum.*

Sublimia Evangelii dogmata.

Docet Christus se a Patre missum in terras triplici de causa, ut nimirum hominibus esset redemptor, doctor et C vitæ exemplar. Redemptori amorem, Doctori disciplinam, Exemplari sequelam et imitationem debemus. Hæc est summa Evangelii: Evangelia, inquit S. Basilius in princip. S. Ioan. Christum ipsum nobis repræsentant, quasi spirantem, docentem, mira patrantem, dira patientem. S. Antonius, teste S. Anastasio in eius vita: *Evangelium*, inquit, *est Epistola quædam Dei e cælo emissa*, docens qua via ad cælum tendere, quomodo Deo placere, qua ratione bene perfecteque vivere debeamus.

Evangelium est Dei Epistola.

Clare et præclare S. Bernard. serm. 1. de septem panibus: *Evangelium*, inquit, *speculum veritatis, nemini blanditur, nullum seducit: talem in eo se quisque reperiet, qualis fuerit, ut nec ibi timore trepidet, ubi non est timor; nec lætetur cum male fecerit.* Eadem metaphora utitur D. Gregor. lib. 2. Moral. c. 1. *Scriptura*, inquit, *sacra mentis oculis quasi quoddam speculum opponitur, ut interna nostra facies in ipsa videatur. Ibi enim fœda, ibi pulchra nostra cognoscimus: ibi sentimus quantum proficimus: ibi a profectu quam longe distamus.* Consentit D. D Ambros. serm. 20. in Psal. 118. circa medium: *Evangelium*, inquit, *non solum fidei doctrina, sed etiam morum est magisterium, et speculum conversationis.*

Undecima: Lex nudum præceptum intellectui proponit, Evangelium simul cum præcepto voluntati gratiam ad illud implendum aspirat, iuxta illud S. Leonis: *Iuste instat præcepto, qui prævenit auxilio.* Christus enim, qui in Evangelio loquitur, non tantum exterius insonat auribus, sed et interius menti illabitur, illique soni externi sensum gustumque insinuat, ut quod vox suadet, hoc spiritus persuadeat: *Verba mea spiritus et vita sunt*, ait ipse Ioann. 6. et Ierem. cap. 31. quem citat Paulus Hebr. 10. *Hoc*, ait, *testamentum, quod testabor ad illos, dicit Dominus; dabo leges meas in cordibus eorum, et in mentibus eorum superscribam eas.* Cum ergo legimus Evangelium, loquitur nobis Christus; cum oramus, nos ipsi loquimur Christo. Potuit una Evangelii vox: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus*, magnum XI.

illum Antonium, iam tum iuvenem nobilitate et opibus inclytum, tanto Evangelicæ paupertatis amore incendere, ut e vestigio bonis omnibus, quibus ita impense cæci mortales inhiant, sese exueret, et cælestem in terris vitam monastica professione complecteretur. Insonat Christus: *Omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit*, Matth. 19.29. *Hæc sunt verba* (ait S. Bernard. serm. *Ecce nos reliquimus omnia,*) *quæ contemptum mundi in universo mundo, et voluntariam persuasere paupertatem, hæc sunt, quæ Monachis claustra replent, deserta anachoretis*: hoc classicum in Bethlehem et mandras ad vexilla crucis excivit, Hieronymos, Antonios, Franciscos, tenerrimas et nobilissimas Principes, Paulas, Melanias, Pelagias et mille agmina corporeorum Angelorum; non miror. Miretur quis placitum S. Bernard. qui serm. 1. in Septuag. non dubitat asserere eum, qui verbum Dei cum fructu audit, legit, meditatur, signum habere et tesseram suæ prædestinationis: et ne mirere, rationem affert: *Qui ex Deo est, ait veritas, verba Dei audit: propterea vos auditis, quia ex Deo estis*. Quocirca S. Cæcilia Romæ gloria, Virginum dux, Martyrum antesignana semper Evangelium Christi gerebat in pectore, quod nec ignes, nec gladii, nec aculei ei extorquere potuerunt; quin per illud virginitatis et martyrii lauream non tantum ipsa sit assecuta, sed et sponsum Valerianum, fratremque Tiburtium, pluresque alias ad eamdem erudierit et efformarit, ut de ea merito canat Ecclesia: *Cæcilia famula tua Domine, quasi apis tibi argumentosa deservit*. S. Hilarionis hæreditas erat Evangelium propria manu descriptum, quod proinde moriens legavit Hesychio discipulo. *Octogesimo ætatis suæ anno*, ait S. Hieron. *cum absens esset Hesychius, quasi testamenti vice brevem manu propria scripsit Epistolam, omnes divitias suas ei derelinquens, Evangelium scilicet et tunicam, saccum, cucullum et palliolum*.

Ita Cœnobitæ, Anachoretæ, sancti omnes ab Evangelio, suam quique vitæ formam hauserunt: multis non alius erat codex. S. Ioannes Calybita librum unum Evangelii pro suo censu habuit, nec alium vitæ ducem, non alium Doctorem Philosophiæ tam sublimis, qua ita patriæ et parentum affectus vicit, ut Cosmopolitanus, ut ἀπάτωρ et ἀμήτωρ videretur. S. Benedictus, S. Franciscus, S. Augustin. S. Basil. regulas suas et constitutiones Monasticas ab Evangelio mutuati sunt. Hinc et S. Bernard. serm. 43. in Cant. Evangelio acceptum refert omnem suum profectum a conversione sua. Hac de causa S. Hieronym. S. Eustochio Virgini religiosæ præcipit diurnam et nocturnam hanc lectionem, adeo ut *tenenti codicem somnus obrepat, et cadentem faciem pagina sancta suscipiat*. De S. Paula vero quam miram sacrarum Litterarum non tantum scientiam, sed et experientiam, usumque habuisse commemorat! fœminam diceres arcam testamenti, et armamentarium Evangelii. In periculis, ait S. Hieron. loquebatur: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me*. Cum eversio totius patrimonii nuntiabatur, aiebat: *Quid enim prodest homini si totum mundum lucrifecerit, animæ vero suæ detrimentum patiatur?* Et: *nudus exivi de utero matris*. In crebra infirmitate: *quando infirma sum, tunc fortis sum*. Et: *habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, donec mortale hoc induat immortalitatem*. In mœrore cantabat: *Quare tristis es anima mea, et quare conturbas me? spera in Deo*. Invidia et probris appetita: *Cur non*, ait, *patientia livorem superem, cur non humilitate frangam superbiam, et percutienti maxillam offeram alteram?* Cum nimio fervore virtutum nonnullis videretur insana: *Theatrum*, ait, *facti sumus mundo, Angelis et hominibus*. Et: *nos stulti propter Christum, sed stultum Dei sapientius est hominibus*. Cum eleemosynas profunderet, seque ipsa nudaret: *Beati*, ait, *misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*. Et: *facite vobis amicos de mammona iniquitatis*. In sui contemptu: *Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo*: humilis premi potest, opprimi non potest; palma est, quo eam magis deprimis, eo altius victricem comam attollit. Sola humilitas exaltat. In Parasitos: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem;* adulari non possum, palpones odi: Christiana libertas, sinceritas, veritas cum S. Baptista mihi vita sunt chariora. Et quid timeo hominem, qui cras cinis erit, et vermis: ac plura ad singulas vel tentationes, vel virtutes, vel vitia hac Dei armatura pectus obfirmans, prima in Bethlehem Angelicos virginum choros instruxit: tanti dux fœmina facti, viros docuit opes, gloriam, regna, plausus, et omnia fortunæ ac mundi ludibria ridere, contemnere, pedibus premere. Hæc et plura S. Hieronym. sparsim et iisdem fere verbis in Epitaph. S. Paulæ.

Ex Evangelio Constitutiones Monasticæ acceptæ.

XII. Evangelium facit Apostolos.

DUODECIMA: Lex nullos creavit Apostolos: Evangelium plurimos. Causa est quam paulo ante assignavi: *Vivus enim est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque et medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis*. Evangelium enim hanc vim habet, ut credentem mox sui propagandi satagentem, ideoque præconem et prædicatorem efficiat.

Exempla.

S. Chrysanthus, qui Romam multo suo, et suorum sanguine purpuravit, lectione Evangelii assidua a Gentilismo conversus ad Christum, ad eumdem et Dariam coniugem convertit, ac innumeros ille viros, hæc mulieres ad fidem et castitatem pellexerunt. Quocirca ipsi a Numeriano Imperatore post varia tormenta, ac post lupanar, in qua Dariam a stupro defendit Leo a Deo immissus, vivi in terram defossi et saxis obruti, gloriosum obiere martyrium anno Domini 284. 25. Octobr. qua die anniversariam eorum memoriam et lauream recolit et celebrat Ecclesia, præsertim Romana, quæ idem certaminis eorum ostendit sepulcrum et trophæum.

Germanorum Apostolus S. Bonifacius, anno a Virginis partu 750. Christi legem cum suis in Germania propagans, iugiter sacrum Evangelii codicem secum deferebat, adeo ut eum nec in martyrio dimitteret, quin cum in eius caput Frisones ensem vibrarent, hunc codicem quasi spiritualem clypeum obiecit, et illustri miraculo, licet ense acuto per medium sectus sit liber, nulla tamen littera ea sectione abolita est. S. Dominicus fax illa Ecclesiæ, Prædicatorum parens, Evangelium S. Matth. perpetuum habebat comitem; itaque terebat, ut pene totum memoriter nosset, cuius illud axioma: *Sine sacra Scriptura prædicator esse non potest*. Recte S. Gregorius in illud Iobi: *Habet argentum venarum suarum principia*. Argentum, ait, est eloquii vel sapientiæ claritas. Venæ sunt Sacræ Scripturæ ac si aperte dicat: *Qui ad veræ prædicationis verba se præparat, necesse est, ut earum origines a sacris paginis sumat, ut omne quod loquitur, ad divinæ auctoritatis fundamentum revocet, atque in eo ædificium locutionis suæ firmet*. Hac de causa Evangelio S. Ioannis immortuus est Ven. Beda, et pene animam agens, ut commentarium hunc absolveret, accito Scriba: *Accipe*, inquit, *calamum, et festinanter scribe*. Et tandem: *consummatum est*, ac cygnæum canens: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*, placidissime spiritum emisit, pro fide et labore Dei visione beandum, anno Domini 731. Quin et Carolus Imper. uti corpore, ita sacrarum litterarum et rerum gestarum gloria magnus, sub obitum coronato Aquisgrani Ludovico filio, totum se orationibus, eleemosynis et litteris dedit: ipse scilicet quatuor Evangelia ad Græca et Syra exemplaria egregie correxit, eisque vacavit ad ultimum usque vitæ agonem: codex eius religiose Aquisgrani, ut ipse vidi, asservatur. Idem imitantur Hæretici velut Catholicorum simiæ. De uno Philippo Melanchtone celebre est, nusquam eum profectum esse, nusquam consedisse, non cœnasse, non prandisse nisi a latere ei adesset codex Evangelii; ita prophanus et ater hic terræ filius hac larva, qua sapientiæ, qua sanctimoniæ multis fucum fecit. Sed missis sectariis ad Orthodoxos Apostolos redeamus. S. Barnabas primus cum S. Paulo gentium Apostolus, ad eas iturus Evangelium S. Matthæi propria manu descriptum quaquaversum circumtulit, ac tandem pro eo martyr in Cypro oc-

cumbens, cum eodem quasi cum pignore cælestis resurrectionis ei promissæ, sepeliri voluit: unde Evangelium hoc in pectore eius repertum est sub Zenone Imper. uti habet eius vita. S. Bartholomæus, teste Euseb. l. 5. Histor. cap. 10. 5. Matthæi Evangelium Hebraice scriptum secum ad Indos detulit, ibique reliquit, ac post centum et amplius annos Pantenus illud ibidem repertum Alexandriam transtulit. Quis Saulum effecit Paulum? utique Evangelium. Isti sunt viri, ait S. Leo serm. 1. de Ss. Petro et Paulo, per quos tibi, o Roma Evangelium Christi resplenduit: hi Evangelium a Christo sibi creditum tibi in depositum tradiderunt, illudque suo sanguine obsignarunt, ut ipsum purum ac putum conserves, cæterisque Ecclesiis quasi magistra veritatis tradas, et explices. Hoc est, quod tibi inclamat Paulus Rom. 15. 16. *Ut sim minister Christi in gentibus sanctificans* (Græce ιερȣργȣν, id est, consecrans, sacrificans) *Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta et sanctificata in Spiritu sancto.* Evangelium ergo, et Evangelii prædicatio ac interpretatio est sacrificium, victima sunt Romani et gentes Evangelio credentes; hos enim quasi victimam gratissimam evangelizando Deo obtulit. Libamen est sanguis Pauli, quo hoc sacrificium rigatum et sancitum est. Idem ad Ephes. cap. 3. 8. *Mihi*, ait, *omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes quæ sit dispensatio Sacramenti absconditi a sæculis in Deo, qui omnia creavit, ut innotescat Principatibus et Potestatibus in cælestibus, per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei.* Paulus ergo fuit Doctor Angelorum, docuit principatus et potestates Evangelium Christi, ait ibidem S. Chrysost. Idem 1. ad Cor. cap. 9. *Væ mihi est, si non evangelizavero. Quæ est ergo merces mea, quæ gloria? ut Evangelium prædicans, sine sumptu ponam Evangelium, ut non abutar potestate mea in Evangelio.* Pauli ergo imitatores, asseclæ et cooperatores sunt, qui Evangelium tractant, explicant, prædicant tam indigenis, quam exteris; tam fidelibus, quam infidelibus; quibus merito gratulatur Isaias, cap. 52. 7. et Paulus Roman. 10. 15. *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!*

Superest, ut in mores nostros et alienos hæc Evangelii dogmata conferamus: Evangelium enim est speculum in quo quisque faciem suam, æque ac alienam intueatur, detergat, poliat et ornet. *Non sit*, ait S. August. sermon. 112. de temp. *mora in faciendo, quod intus sapitis intelligendo. Et ille beatissimus est, qui divinas Scripturas vertit in opera*, ut divina Christi verba in divina eius facta imitando transferat. Audi S. Bernard. ad milites templi, c. 11. *Vita Christi vivendi mihi regula extitit.* Et D. Gregor. lib. 30. Moral. cap. 30. *Deus*, inquit, *inter nos homo factus est, ut non solum nos sanguine fuso redimeret, sed etiam ostenso exemplo commutaret.* Planius adhuc et plenius D. Basil. in constitutionibus Monasticis, cap. 2. *Omnis actio*, inquit, *omnis item sermo Salvatoris nostri Iesu Christi; excolendæ pietatis, virtutisque obeundæ regula est. Propter hoc enim humanam naturam suscepit, ut in se velut in tabula quadam, veram nobis pietatem ac virtutem depingeret, eamque omnibus nobis ante oculos statutam unicuique pro viribus imitandam ceu archetypum proponeret.* Christus enim est α et ω, primus et ultimus, Apocal. 1. 4. *Primus æternitate*, ait S. Ambros. *ultimus humilitate.* Unde ab Isaia cap. 35. v. 3. vocatur *novissimus virorum.* Hebr. *desitio vel cessatio virorum. O novissimum*, exclamat S. Bernard. *et altissimum! O humilem et sublimem! O opprobrium hominum et gloriam Angelorum!* Discamus igitur ex Evangelio Evangelice, id est, Angelice vivere. Christus enim quasi Angelus e cælo descendit, ut homines Angelicam doctrinam æque ac vitam doceret, imo ex hominibus Angelos, et quasi Deos quosdam efficeret. *Ecce ego*, ait ipse per Malachiam cap. 3. *mitto Angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam, et statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quæritis, et Angelus testamenti, quem vos vultis.* Quare ab ipso, qui æterna est Patris sapientia, assidue lumen postulandum, spiritus et gratia, ut ipse, qui olim in medio Doctorum S. Scripturam consedit, Evangelium inchoaturus, etiam nunc idem docentibus æque ac discentibus pandat, ut illud intelligamus, et intellectum actionibus Christianis compleamus. Hoc enim ei est volupe. *Nesciebatis*, ait, *quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse?* In scripturis utique priscis, quæ mihi et Evangelio præluserunt, de quibus audio et sciscitor scribas et legis Doctores, ut ex iis me Christum et Messiam a Patre missum agnoscant. Dicamus ergo et identidem dicamus, si non pari, certe simili devotionis affectu cum S. August. lib. 4. de Trinit. cap. 1. *In hoc genere hominum* (qui dolorem habent peregrinationis suæ, ex desiderio patriæ, et conditoris eius beati Dei) *in familia Christi tui Domine Deus meus, inter pauperes tuos gemo, da mihi de pane tuo respondere hominibus, qui non esuriunt et sitiunt iustitiam, sed satiati sunt et abundant. Satiavit autem illos phantasma eorum, non veritas tua, quam repellendo resiliunt, et in suam vanitatem cadunt. Ego certe sentio quam multa figmenta pariat cor humanum. Et quid est cor meum, nisi cor humanum? sed hoc oro Deum cordis mei, ut nihil ex eis figmentis pro solido vero eructem in has litteras, sed inde veniat in eas quidquid per me venire potuerit, unde mihi quamvis proiecto a facie oculorum suorum, et de longinquo redire conanti per viam, quam stravit humanitati divinitas Unigeniti sui, aurora veritatis eius aspergitur.* Et paucis interiectis: *Omnino enim Dei essentia, quæ est, nihil mutabile habet, nec in æternitate, nec in veritate, nec in voluntate: quia æterna ibi est veritas, et æterna charitas; et vera ibi est charitas, vera æternitas; et chara ibi est æternitas, et chara veritas.*

Aperi nobis Domine Iesu arcana veritatis, veræque charitatis tuæ, qui habes clavem David; qui aperis, et nemo claudit; claudis, et nemo aperit, ut illam clare cognoscamus, cognitam colamus et diligamus, dilectam opere exerceamus; quia tu es amor noster, desiderium nostrum, vita et beatitudo nostra. Amen.

CAPUT II.

De Evangeliorum numero, ordine, dissonantia et consonantia.

Permulti olim scripsere Evangelia, præsertim hæretici, illaque Apostolis supposuerunt, et eorum nomine insignierunt, ut illis indeque suæ hæresi auctoritatem conciliarent: *Unde a diversis auctoribus edita*, ait S. Hieronym. procem. in S. Matth. *diversarum hæreseon fuere principia, ut est illud iuxta Ægyptios, et Thomam, et Matthiam, et Bartholomæum, duodecimque Apostolorum, Basilidis atque Apellis, ac reliquorum, quos enumerare longissimum est: cum tantum in præsentiarum hoc necesse sit dicere, extitisse quosdam, qui sine spiritu et gratia Dei conati sunt magis ordinare narrationem, quam historiæ texere veritatem. Quibus iure potest illud propheticum coaptari: Væ qui prophetant de corde suo, qui ambulant post spiritum suum; qui dicunt: Dicit Dominus: et Dominus non misit eos: de quibus et Salvator in Evangelio Ioannis loquitur: Omnes qui ante me venerunt, fures et latrones fuerunt.* Et post plura: *Quibus cunctis perspicue ostenditur, quatuor tantum debere Evangelia suscipi, et omnes Apocryphorum nænias mortuis magis hæreticis, quam Ecclesiasticis, canendas.* Igitur hæc quatuor dumtaxat sunt Evangelia Canonica, ut talia enim ea probavit Ecclesia ex doctrina et traditione Apostolorum. Nam Evangelium S. Marci probavit S. Petrus, S. Lucæ Paulus, S. Matthæi chorus Apostolorum, qui abituri in suas Provincias, illud secum detulerunt: Sancti Ioannis omnes Asiæ Episcopi cæterique fideles. Citant Origenes et S. Hieronymus subinde Evangelium secundum Hebræos, quasi S. Matthæi: quare illud idem fuisse videtur cum Evangelio S. Matthæi, sed additionibus variis, iisque incertis hinc inde depravatum: unde auctoritas eius est dubia et incerta: transtulit tamen illud ex Hebræo in Latinum S. Hieronymus. Audi de eo ipsum in catalogo virorum illustrium,

Quatuor tantum Evangelia.

Unde?

in Iacobo fratre Domini: *Evangelium quod appellatur secundum Hebræos, a me nuper in Græcum Latinumque sermonem translatum, quo Origenes sæpe utitur post resurrectionem Salvatoris de Iacobo sic refert: Dominus autem cum dedisset sindonem servo Sacerdotis, ivit ad Iacobum, et apparuit ei; iuraverat enim Iacobus se non comesturum panem ab illa hora, qua biberat Calicem Dominus, donec videret eum resurgentem a mortuis.* Rursusque post paululum: *Afferte*, ait Dominus, *mensam et panem*, statimque additur: *Tulit panem ac benedixit, et fregit; et dedit Iacobo iusto, et dixit ei: Frater mi, comede panem tuum, quia resurrexit filius hominis a dormientibus.* Hæc Hieronymus, qui in eodem libro de Ignatio loquens, inquit: *Ignatius unam ad Smyrnæos scripsit Epistolam, in qua de Evangelio quod nuper a me translatum est, super persona Christi ponit testimonium, dicens: Ego vero et post resurrectionem eum in carne vidi, et credo, quia sit. Et quando venit ad Petrum, et ad eos, qui cum Petro erant, dixit eis: Ecce palpate, quia ego dæmonium non sum incorporale; et statim tetigerunt eum, et crediderunt.* Insuper Orig. t. 2. in Ioan. ex Evangelio hoc citat illud: *Dixit Christus: Modo accepit me mater mea Spiritus sanctus uno capillorum, et me in montem magnum Thabor portavit.* Quæ quidem sententia, nisi candide consideretur, videtur continere hæresim Gnosticorum Valentinianorum asserentium Spiritum sanctum esse matrem Christi.

Origenes tamen hoc ita excusat, quod Spiritus sanctus vocetur mater non generatione, sed imitatione, quia imitatur patrem, eiusque voluntati se conformat: quæ excusatio videtur frigida. Beda quoque hoc Evangelium laudat, et a veteribus probatum asserit. Ut ut est, certum est non esse Canonicum, nec habere auctoritatem S. Scripturæ. Porro Evangelium hoc secundum Hebræos vocatur quoque Evangelium Nazaræorum, quia eo Nazaræi utebantur. Audi S. Hieronymum in cap. 12. Matth. vers. 13. ubi agitur de manu arida a Christo sanata: *In Evangelio*, inquit, *quo utuntur Nazareni et Ebionitæ (quod nuper in Græcum de Hebræo sermone transtulimus, et quod vocatur a plerisque Matthæi authenticum) homo iste, qui aridam habet manum, cæmentarius scribitur, istiusmodi vocibus auxilium precans: Cæmentarius eram manibus victum quæritans: precor te Iesu ut mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos.*

Evangelium secundum Hebræos, non est Canonicum.

Porro Nazareni fuere Iudæi ad Christum conversi, qui cum Evangelio servantes legem Mosis, ab Ecclesia eiecti sunt, ac Evangelium Hebraicum S. Matthæi, quod primo purum intactumque servarant, additionibus quibusdam vitiasse videntur, æque ac fecere Ebionæi, et Carpocratiani.

Cur quatuor Evangelia?

QUÆRES cur præcise quatuor sunt Evangelia et Evangelistæ, non plures, non pauciores? Varii varias dant causas. Primo S. Augustin. lib. 1. de consensu Evang. cap.

I. 21. respondet id factum esse ob quatuor mundi plagas, quibus prædicandum erat Evangelium: *Quoniam*, inquit, *quatuor sunt partes orbis terræ, per cuius universitatem Christi Ecclesiam dilatari ipso sui numeri exordio quodammodo declararunt.*

II. Secundo, hi quatuor sunt velut *quatuor columnæ Ecclesiæ, in quibus velut in quadrato lapide sanctæ fidei structura consurgit*, ait S. Gregor. lib. 1. Epist. 24. Ædificia enim quadrata forma fiunt, ut sint firma. Unde et cælestis Ierusalem in quadro posita dicitur, Apocal. 21. 16.

III. Tertio, quia quaternarius est numerus solidus et quadratus: hic ergo significat Evangeliorum soliditatem et perfectionem. Unde Philo lib. de mundi opificio ait, quaternarium numerum primum solidi naturam ostendere: nam in unitate censetur punctum, in binario linea; ubi accessit latitudo fit superficies ad ternarium pertinens: hæc quo minus sit corpus natura solidum, una destituitur altitudine, qua iuncta ad ternarium, fit quaternarius. Divus item August. lib. 83. quæstionum, quæst. 57. *Progressio*, ait, *a puncto ad longitudinem, a longitudine ad latitudinem, a latitudine ad altitudinem, soliditatem corporis facit, quæ rursus quaternario numero continetur.* Præterea nec illud ignorandum (ait Philo) quod primus numerorum quatuor, quadrangulus est, pariter par, mensura æquabilitatis et iustitiæ, indeque omnis virtutis. Quocirca Aristoteles lib. 1. Rhetor. cap. 12. virum perfectum comparat quadrato. Nam hic numerus est primus pariter par, tamquam iusti æquique mensura. Idem continet trinam solidi corporis cum puncto dimensionem. Denique quaternarius est denarii, qui omnium est perfectissimus, causa, basis et fons. Nam numeri omnes ab unitate usque ad quaternarium, si eidem addantur, faciunt denarium, scilicet adde 1. 2. 3. 4. efficies decem.

IV. Quarto, alii assignant causam quod totidem, scilicet quatuor litteræ sint in nomine Dei tetragrammato יהוה, quatuor primaria Dei attributa, quæ Evangeliis explicantur, repræsentantes. Alii, quia quatuor sunt flumina paradisi: ita S. Aug. 13. Civit. c. 21. et S. Hieronym. in Prolog. S. Matth. Verum hæc omnia mystica et symbolica sunt: unde hisce similes causas, vel potius analogias symbolicas ad viginti recenset noster Ioannes de la Haye in Apparatu Evangelico cap. 29.

V. Quinto ergo ad litteram propria et genuina causa est, quod sicut in aula cælesti sunt quatuor Cherubini, quasi Principes et Sapientes Dei; sic in Ecclesia terrestri decuit esse quatuor Evangelistas, quasi Principes et Cherubinos Christi. Id ita esse patet Ezech. 1. ubi ipse quatuor hosce Cherubinos cum quatuor stemmatibus, quatuor Dei attributa repræsentantibus depingit. Adde, duos Evangelistas initio sui Evangelii duas describere Christi naturas, scilicet Matthæus humanam, Ioannes divinam: duo vero reliqui duplicem Christi dignitatem, scilicet Marcus regiam, Lucas sacerdotalem: ita Rupert. in cap. 1. Ezech. c. 7. *Christus enim est homo nascendo, vitulus moriendo, leo resurgendo, aquila ascendendo*, ait S. Hieron. Præfat. in Marcum, vel quisquis est Auctor; stylus enim indicat non esse S. Hieronymi. Hic ergo currus Cherubicus est quadriga Evangelii a quatuor equis, id est, Evangelistis agitata, et toto orbe circumacta. Quocirca per quatuor Cherubinos, quos vidit Ezech. cap. 1. et S. Ioannes Apocal. c. 4. quatuor Evangelistas significari docent S. Hieronym. S. Athanasius, S. Augustinus, S. Irenæus, S. Gregorius, S. Ambrosius, Beda, cæterique Patres et Interpretes unanimi consensu.

Genuine. Quatuor Evangelia quatuor Cherubini.

Audi S. Hieronymum Epist. 103. ad Paulinum: *Matthæus, Marcus, Lucas, et Ioannes quadriga Domini, et verum Cherubim, quod interpretatur scientiæ multitudo: per totum corpus oculati sunt, scintillæ emicant, discurrunt fulgura, pedes habent rectos et in sublime pendentes, terga pennata, et ubique volitantia. Tenent se mutuo, sibi perplexi sunt, et quasi rota in rota volvuntur et pergunt, quocumque eos flatus sancti Spiritus perduxerit.*

Iam vero Cherubini Ezechielis quaternas habebant facies et formas, scilicet Leonis, Vituli, Hominis et Aquilæ. Unde S. Ioannes Apocal. 4. illos vocat quatuor animalia: *Animal primum*, inquit, *simile leoni, et secundum simile vitulo, et tertium simile homini, et quartum simile aquilæ volanti.* Et post paululum: *Plena erant*, inquit, *oculis, et requiem non habebant, die ac nocte dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, et qui est, et qui venturus est.*

Leo denotat S. Marcum, cuius facies, id est, initium Evangelii est clamor et rugitus S. Ioannis Baptistæ in deserto: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum.* Vitulus denotat S. Lucam, qui Evangelium suum orditur a sacerdotio veteri (cuius victima erat vitulus) Zachariæ, qui pater fuit Baptistæ. Homo denotat S. Matthæum, qui incipit ab humana Christi genealogia. Aquila denotat S. Ioannem, altissime e terra in cælum instar aquilæ se librantem, et illud divinitatis exordium intonantem: *In principio erat verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*, ut merito S. Dionys. Areopagit. Epist. ad eumdem S. Ioannem, ipsum vocet *Solem Evangelii*, eiusque Evangelium nuncupet memoriam et renovationem Theologiæ illius, quam ipse recumbens in pectore Christi ex eo hausit, ac Evangelio, quasi Solis ra-

Leo est Marcus. Cur? Vitulus est Lucas. Homo est Matthæus. Aquila est Ioannes.

dio, posteris intuendam reliquit. Audi S. Hieronymum Procem. in S. Matth. *Hæc igitur quatuor Evangelia multo ante prædicta, Ezechielis quoque volumen probat, in quo prima visio ita contexitur: Et in medio sicut similitudo quatuor animalium; et vultus eorum facies hominis, et facies leonis, et facies vituli, et facies aquilæ. Prima hominis facies Matthæum significat, qui quasi de homine exorsus est scribere: Liber generationis Iesu Christi filii David, filii Abraham. Secunda Marcum; in qua vox leonis in eremo rugientis auditur: Vox clamantis in deserto: parate viam Domini, rectas facite semitas eius. Tertia vituli, quæ Evangelistam Lucam a Zacharia Sacerdote sumpsisse initium præfigurat. Quarta Ioannem Evangelistam, qui assumptis pennis aquilæ ad altiora festinans, de verbo Dei disputat.* Porro quatuor hæc animalia, primaria quatuor Christi attributa, et quasi stemmata significant, nimirum Leo fortitudinem regiam, quam vel maxime in resurrectione ex morte et sepulcro ostendit. Sicut enim leo Rex est animalium; sic Christus Rex est fidelium, imo omnium hominum et Angelorum. Vitulus notat eiusdem sacerdotium, quod ipse in cruce seipsum in holocaustum et victimam pro peccato Deo patri offerens, peregit et consummavit. Homo, eiusdem humanitatem ex virgine assumptam, eiusque dicta, factaque. Aquila divinitatem et ascensum in cælum. Singula hæc animalia quaternas habebant facies, eo quod initia aliorum trium Evangelistarum, adeoque totam narrationis Evangelicæ seriem quartus quisque complectatur, ut recte notavit Primasius. Vide dicta Ezech. 1. v. 28. quæst. 3. et Apocalyp. 4. Paulo aliter hæc quatuor assignant S. August. l. 1. de Consensu Evang. cap. 3. et lib. 4. cap. 10. ac S. Hieron. l. 1. contra Iovin. et Rupertus: Matthæus, inquiunt, præcipue commendat regiam in Christi humanitate dignitatem, Marcus propheticam, Lucas sacerdotalem, Ioannes divinam. Christus enim fuit Rex, Propheta, Sacerdos et Deus.

Christi quatuor stemmata.

Iam quoad ordinem temporis, Primus Evangelium scripsit S. Matthæus: secundus S. Marcus, tertius S. Lucas: quartus S. Ioannes. Audi S. Hieronymum Procemio in S. Matth. *Primus omnium Matthæus est publicanus, cognomento Levi, qui Evangelium in Iudæa Hebræo sermone edidit ob eorum vel maxime causam, qui in Iesum crediderant ex Iudæis, et nequaquam legis umbram succedente Evangelii veritate servabant. Secundus Marcus, interpres Apostoli Petri, et Alexandrinæ Ecclesiæ primus Episcopus: qui Dominum quidem Salvatorem ipse non vidit, sed ea quæ magistrum audierat prædicantem, iuxta fidem magis gestorum narravit quam ordinem. Tertius Lucas medicus, natione Syrus, Antiochensis, cuius laus in Evangelio, qui et ipse discipulus Apostoli Pauli, in Achaiæ Bœotiæque partibus volumen condidit, quædam altius repetens: et, ut ipse in procemio confitetur, audita magis quam visa describens. Ultimus Ioannes Apostolus et Evangelista, quem Iesus amavit plurimum, qui supra pectus Domini recumbens, purissima doctrinarum fluenta potavit: et qui solus de cruce meruit audire: Ecce mater tua.* Audi S. August. lib. 1. de consensu Evangel. cap. 2. *Primum*, ait, *Matthæus, deinde Marcus, tertio Lucas, ultimo Ioannes. Unde alius eis fuit ordo cognoscendi, atque prædicandi, alius autem scribendi. Ad cognoscendum quippe, atque prædicandum, primi utique fuerunt, qui secuti Dominum in carne præsentem, dicentem audierunt, facientemque viderunt, atque ex eius ore ad evangelizandum missi sunt; sed in conscribendo Evangelio, quod divinitus ordinatum esse credendum est, ex numero eorum, quos ante passionem Dominus elegit, primum atque ultimum locum duo tenuerunt. Primum Matthæus, ultimum Ioannes, ut reliqui duo qui ex illo numero non erant, sed tamen Christum in illis loquentem secuti erant, tamquam filii amplectendi, ac per hoc in loco medio constituti, utroque ab eis latere munirentur. Horum sane quatuor solus Matthæus Hebræo scripsisse perhibetur eloquio, cæteri Græco.*

Insuper tam apposite hi quatuor scripsere dicta, gestaque Christi, ut musicam Diatessaron harmoniam efficere videantur; sic enim quisque scribit, ut ab aliis stylo dissonet, sed sensu et reipsa consonet. Quod enim unus tacet, alter supplet: quod hic concise perstringit, alter enucleate exponit: quod ille obscure indicat, iste clare enuntiat. Audi S. August. loco iam citato: *Et quamvis singuli suum quemdam narrandi ordinem tenuisse videantur, non tamen unusquisque eorum velut alterius præcedentis ignarus, voluisse scribere reperitur, vel ignorata prætermisisse quæ scripsisse alius invenitur, sed sicut unicuique inspiratum est, non superfluam cooperationem sui laboris adiunxit.*

Plura hac de re dicam in canonibus, quos mox subiungam, ubi quam dispar sit eorum paritas, concors discordia, ostendam; ac simul quam suavem hæc discors eorum concordia efficiat historiæ melodiam et concentum, demonstrabo.

Denique hæc Evangelistarum diaphonia *maximum est testimonium veritatis*, ait Chrysost. præfat. in Matth. *Si enim ex toto et in omnibus consonarent, et cum nimia diligentia, atque cura usque ad tempora et loca omnia, usque ad singula æqualiter verba concurrerent, nemo inimicus credidisset unquam, sed eos communi ad decipiendum consilio congregatos, quasi ex humana quadam compositione Evangelium condidisse; non enim simplicitatis tam sollicitam consonantiam iudicarent.* Et post nonnulla: *Sive enim unus quilibet universa dixisset, superfluus iam fuisset numerus cæterorum; sive varia omnia inter se scripsissent, ac nova omnia, nullum potuisset convenientiæ apparere documentum; propterea et communiter multa dixerunt, et nihilominus quisque proprium aliquid ac speciale conscripsit; et ne superflue et importune aliquid videretur adiectum, si nihil adderetur novi; nec tota rerum fides adduceretur in dubium, si omnia diversa dixissent.*

CAPUT III.

DE INTERPRETIBUS EVANGELIORUM.

SYRIACA Evangeliorum ex Græco, ut videtur, interpretatio exstat in Bibliis Regiis. Arabica cum traductione Latina impressa est Romæ in typographia Medicea anno Domini 1591. Utramque crebro citabo.

Romæ pariter in bibliotheca Vaticana, et in nostra Collegii Romani reperi Evangelia Coptice sive Ægyptiace, Æthiopice et Persice conscripta, illaque vetusta: mox enim a Christi temporibus Evangelium in Ægyptum illatum est a S. Marco, in Æthiopiam a S. Matthæo, in Persidem a Ss. Simone et Iuda. Unde in his Regionibus floruit tum Evangelica fides, vita et perfectio. Quocirca ibidem extitere tot examina Ss. Monachorum, æque ac fortissimorum Martyrum. Evangelium Persicum a R. P. Hieronymo Xaverio Soc. IESU, cognato S. P. Francisci Xaverii, ex civitate Agra, quæ est Regia Regis Mogor, quasi pretiosum donum, et insigne antiquitatis monumentum, transmissum est ad Collegium Romanum, ubi illo usus sum. Codex hic ex originali transcriptus est anno 790. Maurorum, quos scilicet Mauri numerant ab ortu suæ sectæ Mahometis, quæ cœpit anno Christi 591. Annus ergo 790. Maurorum, est annus ab ortu Christi 1381. quo transcriptus est hic Codex. Sed originale ipsum longe est antiquius: unde et perplura habet vocabula Persica valde iis, quibus nunc Persæ utuntur, dissimilia. His omnibus subinde utar, sed sobrie et cum grano salis: non enim habent istam auctoritatem et fidem, quam obtinent Evangelia Græca et Latina; illa tamen confirmant, et subinde illustrant. Porro Romæ sunt Æthiopes, sive Abyssini, ideoque iuniores ex eis Sacerdotes Collegium Romanum frequentant; sunt et aliarum linguarum periti: in Urbe enim est orbis. Hi mihi Evangelia suæ gentis et linguæ interpretati sunt, ac præsertim R. P. Athanasius Kircher Societatis nostræ, linguarum Orientalium peritus, uti patet ex earum Lexico, quod nuper edidit.

Porro esto S. Matthæus prædicarit in citeriori Æthiopia, quæ vicinior est Ægypto, hodieque *Sennar* nuncupatur, ubi nigriores sunt Æthiopes, ac mortuus dicatur in Civitate Luah, ubi etiamnum templa in honorem S. Mat-

thæi extant: tamen reliqua Æthiopia, sive Abyssinia, Evangelia cæterasque S. Scripturas, æque ac fidem Christi acceptа refert cuidam Monacho Æthiopi, cui nomen Aba Salama, id est, pater pacis, eo quod veram pacem et salutem eis attulerit. Hic educatus apud Arabes Orientales, ab eis Christianam fidem et S. Scripturam hausit, ac deinde universæ Æthiopiæ easdem communicavit; unde eius habetur Apostolus. Quocirca Æthiopica S. Scripturæ versio cum Arabica, ceu matrice sua, consentit.

Plurimi priscis temporibus, æque ac posterioribus et modernis Commentarios scripsere in Evangelia (nonnulli in omnia, plures in unum aliquod) illaque suis commentationibus illustrarunt, nimirum Origenes, S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Ambrosius, S. Cyrillus, S. Chrysostomus, S. Gregor. Beda, Theophilus, Euthym. Audi S. Hieronymum procemio in Matthæum: *Legisse me fateor ante annos plurimos in Matthæum Origenis viginti quinque volumina, et totidem eius homilias, commaticumque interpretationis genus: et Theophili Antiochenæ urbis Episcopi Commentarios, Hippolyti quoque martyris, et Theodori Heracleotæ, Apollinariique Laodiceni ac Didymi Alexandrini: et Latinorum Hilarii, Victorini, Fortunatiani opuscula: e quibus etiamsi parva carperem, dignum aliquid memoria scriberetur.*

Recentiorum pene infinitus est numerus. Hic ergo interpretum copia parit eligendi inopiam, ut lector dicat cum prisca Niobe:

Ovid. *Inopem me copia fecit.*

Inter tam varios enim in sensu evariantes, nescis quem præferas, et sequaris. Multi quoque ita prolixi sunt, ut non studiosi modo, sed et Doctores, qui toti S. Scripturæ vacant, iis evolvendis tempus et otium, æque ac capitis robur viresque requirant. Eminent Alphonsus Tostatus Episcopus Abulensis, qui quatuor ingentes tomos in unum S. Matthæum elucubravit; Cornelius Iansenius Episcopus Gandavensis; Franciscus Lucas Decanus Audomarensis; ac e societate nostra Alphonsus Salmeron, Ioannes Maldonatus, Franciscus Toletus, Sebastianus Barradius. Iansenius interpretandi soliditate excellit; Lucas in linguis Græca, Hebræa, Chaldæa, Syriaca; Salmeron in adaptandis parabolis. Toletus maturitate iudicii; Barradius in Moralibus, quæ meditationi æque ac concioni subserviunt. Novatores quoque ac sectarii plurimi in Evangelia commentati sunt. Tanta enim Evangeliorum apud omnes semper fuit veneratio, ut nostro ævo Lutheri asse-

Qui Interpretes in quo excellant?

A clæ nuncupari voluerint Evangelici, cum revera essent cacangelici; ac nemo divinam Evangeliorum auctoritatem in dubium revocare ausus sit præter Maniacos, Manichæos, Ebionem, Cerinthum, Carpocratem, Marcionem et nostros Enthusiastas, Anabaptistas et Servetanos; hæretici, inquam innumeri Evangelia suis commentis insignierunt, aut potius temerarunt et vitiarunt, ut Lutherus, Calvinus, Zuinglius, Beza, Pelicanus, adeo ut Augustinus Marloratus eorum Symmystes, ex eorum viginti facile celebrioribus catenam contexuerit.

Hosce ego evolvi, partim cum Lovanii anno Domini 1600. partim cum Romæ publice in Scholis Evangelia pertractarem, docerem et dictarem; ac nunc evolvo eos, qui posterius in illa scripserunt. Iam enim senior, ætatem pene omnem in hac sacræ Scripturæ palæstra discenda contrivi, ac a quadraginta fere annis illam qua docendo, qua

B scribendo, docere satago. Nemo enim in arte tam vasta, tam sublimi et difficili potest esse Magister et Doctor, nisi qui ante studendo in ea diu fuerit Doctorum discipulus: nimirum *Divinatio in ore Doctoris, in doctrina non errabit os eius.*

Denique bipartitus fuit, et est, Evangelia explicandi modus et ratio; prior multorum olim et etiamnum, ut scilicet quatuor Ss. Evangelia sibi invicem apte intexentes, ex iis unum Monotessaron pulchra harmonia contexerent. Fecit id primus Theophylus, septimus a S. Petro Antiochiæ Episcopus, inquit S. Hieronymus ad Algasiam: deinde Tatianus Encratitarum parens; tertio Ammonius, quem, ut ait S. Hieronymus, secutus est Eusebius Cæsariensis: recentiores multi id imitati sunt, sed magna præ cæteris laude Cornelius Iansenius. Posterior est eorum, qui Evangelia sigillatim ex ordine sunt prosecuti, et et-

C iamnum prosequuntur: posteriores hosce ego sequar: tum quia hæc methodus magis plana, obvia, et ordinata est. Facile enim est locum, quem quæris in Evangelio quolibet seorsim invenire; difficile vero in Monotessaro, puta in concordia e quatuor in unum conflata, ideoque confusa: tum quia mei muneris est S. Scripturam uti extat, explicare, non autem novum Evangelium, aut novam Evangelii harmoniam cudere. Ita tamen id exequar, ut uni Evangelistæ illa quæ alii commemorant, inseram, ad illumque in aliis Lectorem remittam, ne idem bis, ter et quater repetere oporteat. Chronotaxin vero, ordinem et seriem omnium quatuor, æque ac singulorum nunc paucis subiungo, et commentario velut operis synopsin præpono.

MONOTESSARON

SIVE

CHRONOTAXIS ANNORUM

ET GESTORUM CHRISTI,

IN QUA QUATUOR EVANGELIA RECTO ORDINE TEMPORIS DIGERUNTUR, ET INTER SE ORDINANTUR, UT UNAM VITÆ CHRISTI HISTORIAM EFFICIANT.

INFANTIA, ADOLESCENTIA ET IUVENTUS CHRISTI,

SIVE

Acta Christi a conceptione usque ad annum trigesimum completum quando a Ioanne baptizatus est.

1. VERBUM, quod erat in principio apud Deum, ideoque A lux et vita mundi in tempore creati, factum est caro, puta Dei filius factus est homo, ut homines Dei filios efficeret, anno a mundi creatione 3950. qui fuit a diluvio annus 2293. ab Abraham 2001. a Roma condita 751. a captivitate Babylonica 591. ab hebdomadibus Danielis 453. a Machabæis 165. ab annis Iulianis 43. Augusti Cæsaris circiter 42. Ioann. 1. idque hoc modo et ordine contigit.

2. Archangelus Gabriel missus a Deo, nuntiat Zachariæ conceptionem S. Ioannis Baptistæ, qui futurus erat præcursor et index Christi: quare Elisabeth eius uxor concepit S. Ioannem. Idem Gabriel post sex menses die 25. Martii anni iam dicti, nuntiat B. Virgini conceptionem Filii Dei; consentit illa, concipitque, ac in ea Verbum caro factum est. B. Virgo visitat Elisabetham, ac ipsam cum Ioanne implet Spiritu sancto. Nascitur Ioannes die B 24. Iunii. Nascitur Christus in Bethlehem die 25. Decembris eiusdem anni, ac die octava, puta prima die Ianuarii circumciditur, vocaturque Iesus, id est Salvator, Lucæ c. 1. et 2. Genealogiam Christi ex Patriarchis et Regibus texit Matthæus c. 1. et Lucas c. 3.

3. Die 13. ab ortu Christi, puta die 6. Ianuarii proxime sequentis, Magi duce stella exciti veniunt in Bethlehem, Christum adorant, eique offerunt aurum, thus et myrrham; et fugientes Herodem, alia via revertuntur in terram suam, Matth. 2. 1.

4. Die 40. ab ortu Christi, puta die 2. Februarii, quasi die Purificationis puerperæ lege præscripto, B. Virgo puerum Iesum offert in templo, quem S. Simeon in ulnas accipiens, Messiam prædicat, æque ac Anna Prophetissa, Lucæ 2. 22.

5. Herodes se delusum videns a Magis, occidit omnes in- C fantes in Bethlehem, hoc fine, ut inter eos et Christum occideret; sed is iam Angeli monitu a Ioseph et Maria abductus erat in Ægyptum, qui mortuo Herode reducitur die 7. Ianuarii moraturque in Nazareth, unde Nazaræus cognominatur, Matth. 2. 23.

6. Christus duodennis ascendens cum parentibus Ierosolymam, ab iis perditus, post triduum repertus est in templo inter Doctores, cum quibus reversus in Nazareth, subditus illis proficiebat ætate, sapientia et gratia apud Deum et homines, Lucæ 2. 42.

7. A duodecimo anno usque ad trigesimum Christus delituit, et artem fabrilem exercuit, Lucæ 3. 23. Marci 6. 3. Matth. 13. 55.

VIRILIS CHRISTI ÆTAS.

Acta Christi a Baptismo usque ad proximum Pascha, puta acta per tres menses proximos, scilicet ab initio Ianuarii anni 31. *Christi, usque ad* 25. *Martii.*

ANNO 15. Tiberii Cæsaris S. Ioannes Baptista in deserto iuxta Iordanem, iussu Dei cœpit prædicare pœnitentiam, et baptizare, viamque Christo præparare, Lucæ 3. 1. 8.

Eodem anno Christus, expleto anno ætatis trigesimo, ac trigesimo primo per tredecim dies inchoato, baptizatus est a Ioanne die 6. Ianuarii, eadem scilicet die qua ante triginta annos puer adoratus fuerat a Magis, Lucæ 3. 21. Matth. 3. 13. Marci 1. 9. tumque a Deo declaratus est quis esset, scilicet filius non Ioseph, sed Dei; nam Spiritus sanctus in eum specie columbæ descendit, et vox Patris intonuit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui,* Matth. 3. 16. Lucæ 3. 21. Ioann. 1. 23. Ex hac voce Ioannes testatus est ipsum esse Messiam Patribus promissum, id est, Redemptorem et Salvatorem mundi, ibidem. 9.

Illico a Baptismo, puta eadem die 6. Ianuarii, Christus secessit in desertum, ubi, ut se ad opus prædicationis præpararet, per quadraginta dies vacavit orationi et ieiunio, post quos esuriens tentatus a diabolo, eum superavit, ac Angeli ei, ut Domino suo, ministraverunt, Matt. 4. 1. Luc. 4. 1. Marc. 1. 12. Cœpit ergo Christus ieiunium quadragenarium die 7. Ianuarii, finiit die 40. quæ fuit 15. Februarii, quo die, victo tentatore diabolo, revertitur in Galilæam, et quindecim diebus manet in Nazareth, ait S. Epiphan. hæresi 51. 10.

Die 56. a Baptismo, ait S. Epiphanius hæresi 51. scilicet die prima Martii (erat enim ille annus bissextilis, ac consequenter Februarius habebat 29. dies) Iudæi Legatos miserunt ad Ioannem rogantes, an ipse esset Messias? negavit ipse, et postero die, quæ fuit 2. Martii, Ioannes videns Christum venientem, eumdem digito demonstravit, dicens: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Idem fecit dixitque Ioannes postridie, puta die tertia Martii; quo audito duo ex eius discipulis secuti sunt illico Iesum, quorum unus Andreas fratrem suum Simonem postridie ad Iesum adduxit. Postridie item, puta die quarta Martii, Iesus vocavit Philippum, qui Nathanaelem adduxit; ita enim hæc per singulos dies enarrat et consignat S. Ioannes cap. 1. 2. 29. 35. 43. 45. 11.

Tertia exinde die a vocatione Petri et Andreæ, scilicet 12.

die 5. Martii, quæ fuit sexagesima a baptismo Christi, ait S. Epiphan. hæres. 51. Christus vocatus ad nuptias in Cana Galilææ, mutavit aquam in vinum; hocque primum eius fuit miraculum, quo se, quis esset, mundo patefecit, Ioan. 2. 1. Mox descendit Capharnaum, ibidem vers. 12.

ANNUS PRIMUS

PRÆDICATIONIS CHRISTI.

Nimirum Acta Christi a primo Paschate post Baptismum usque ad Pascha secundum, scilicet acta a die 25. *Martii anni* 31. *Christi, usque ad finem Martii anni* 32. *Christi.*

13. Christus ex urbe Capharnao, instante Paschate, ascendit Ierosolymam, ubi flagello eiiciens ementes et vendentes e templo, ac prædicans, pluraque miracula patrans, multos ad credendum in se pellexit, Ioan. 2. v. 13. et 14. Hæc omnia contigerunt in Martio eiusdem anni, qui fuit 31. Christi.

14. E quibus unus fuit Nicodemus Princeps Iudæorum, cui Christus spiritalis regenerationis, per Baptismum et fidem in Christum crucifigendum, necessitatem ostendit, Ioann. 3. 1.

15. Cœpit ergo Christus anno ætatis trigesimo primo sub pascha per se prædicare, et per Apostolos sub initium Aprilis in Iudæa baptizare: quare multi a Ioanne, ipso probante et instigante, ad Christum transierunt. Unde Ioannes, quasi suo defunctus officio, Herodem ob adulterium reprehendens, sub Decembrem ab eo coniectus est in vincula, Ioann. 3. 22. et 23. Matth. 14. 3. Marci 6. 17. Lucæ 3. 19. Quare Christus Herodem fugiens a Iudæa initio anni 32. (ut patet ex eo quod ipse ait: *adhuc quatuor menses sunt, et messis venit*, Ioann. 4. 35.) perrexit in Galilæam, ac in itinere transiens per Samariam, Samaritanam adulteram et per eam cæteros Samaritanos convertit, ac post biduum prosequens iter in Galilæam, a Galilæis benigne exceptus est. Igitur sub initium Februarii regressus in Canam Galilææ, ibi rogatus a Regulo, filium eius febricitantem a febribus liberavit, fuitque hoc secundum Christi ibidem miraculum, quod plura alia secuta sunt, quibus ipse prædicationem suam in Capharnao confirmavit, Matth. 4. 12. et 13. Marci 1. 14. Ioann. 3. 22. et c. 4. v. 1. 4. 45. et 46.

16. Inde ambulans iuxta mare Galilææ, per miraculum capturæ piscium, Petrum et Andream, mox Iacobum et Ioannem ad sui sequelam evocavit, eosque piscatores hominum effecit, Matth. 4. 18. Lucæ 5. 1. Marci 1 16.

17. Cum his introiens Synagogam Capharnai, prædicans dæmoniacum a dæmone liberavit, et domum Petri ingressus socrum eius a febribus, multosque alios a variis morbis sanavit. Postridie orandi causa secessit in desertum, ubi a Petro et mox a turbis repertus, ut eas fugeret, iussit discipulos transfretare, et in navi obdormiens, orta tempestate, a discipulis excitatus, ventis imperavit et mari, Marci 1. 21. 29. 32. 42. Lucæ 4. 23. 31. 38. 40. 42. Matth. 8. 14. 16. 18. 24. Hæc et sequentia videntur contigisse initio Martii anni Christi 32. ante Pascha.

18. Transfretans ergo pervenit in regionem Gerasenorum, ubi duos dæmoniacos sanavit, permittens Dæmonibus id postulantibus ut in porcos introirent, qui in eos ingressi eorum duo millia in mari submerserunt; quare rogatus ab incolis ut discederet, rursus transfretans, rediit Capharnaum, ubi paralyticum, per tectum ad se submissum, curavit, Matth. 8. 28. et c. 9. 1. Marci 5. 1. et c. 2. 1. Lucæ 8. 26. et c. 5. 18.

19. Inde egrediens ad mare, Matthæum ad telonium sedentem ad sui sequelam evocavit. Mox Iairi filiam a morte suscitavit, et in itinere hæmorrhoissam a fluxu sanguinis curavit; ac duos cæcos illuminavit, et dæmonem mutum expulit, Matth. 9. 9. 18. et 27. Marci 2. 14. et c. 5. 22. Lucæ 5. 27. et c. 8. 41.

ANNUS SECUNDUS

PRÆDICATIONIS CHRISTI.

Continens Acta a secundo Paschate post Baptismum, usque ad tertium, puta a fine Martii anni 32. *Christi, usque ad finem Martii anni* 33. *Christi.*

Christus a Galilæa profectus Ierosolymam ad secundum pascha, ægrotum per 38. annos decumbentem ad probaticam piscinam sanavit, iussitque ei grabatum tollere die Sabbati: quare illud opus quasi Sabbati violationem accusant Iudæi; sed Christus multis idipsum defendit, Ioan. 5. 2. Sic et Pharisæos taxantes eius discipulos, quod famentes in Sabbato vellerent spicas (sub finem Aprilis anni 32. Christi) confutat, Lucæ 6. Matth. 12. 2. Marci 2. 23. Idem præstitit, cum alio Sabbato cuidam manum aridam restituisset. Unde Iudæorum iras declinans, contulit se ad mare, ubi turbam docuit, et plurimos ægros ac a diabolo possessos curavit, Matth. 12. 9. et 15. Marci 3. 1. et 7. Lucæ 6. 6. 20.

Inde sub medium Maii secessit in montem, et pernoctans in oratione, mane duodecim Apostolos elegit, ad quos coram ingenti hominum multitudine habuit sermonem, qui in monte cognominatur, ac summam vitæ Christianæ et perfectionis Evangelicæ complectitur, Marci 3. 13. Lucæ 6. 12. et 17. Matth. 5. 1. 21.

Descendens de monte in agro Capharnaensi, leprosum mundavit: et urbem ingressus, servum Centurionis paralysi liberavit; ac in ingressu Naim filium viduæ a morte suscitavit. Matth. 8. 1. et 5. Marci 1. Lucæ 5. cap. 7. v. 1. et 11. 22.

Hæc audiens Ioannes in carcere, misit ad eum duos discipulos, ut ab eo discerent, ipsum esse Messiam; quibus ad Ioannem regredientibus, Christus laudat Ioannem, taxatque Scribas et Pharisæos, quod nec Ioanni nec sibi crederent; quare eis præfert publicanos et meretrices pœnitentes, Lucæ 7. 18 et 24. Matth. 11. 2. et 7. 23.

Quocirca prandens apud Simonem Pharisæum, Magdalenæ pœnitenti peccata condonat, eamque Simoni præfert, Lucæ. 7. 36. Mox Capharnai dæmoniacum, cæcum ac mutum sanat; ac Pharisæos hæc miracula quasi magica carpentes, confutat, Matth. 12. 22. 24. Lucæ 11. 14. 15. Marci 3. v. 21. 24.

Advolant cognati ut eum quasi furiosum ligent, Marc. 3. vers. 21. Significanti adesse cognatos, respondet, fratres et cognatos suos esse eos, qui audiunt et custodiunt verbum Dei, Matth. 13. 43. Marci 3. 31. Lucæ 8. 19. 25.

E domo vadens ad mare, ibi turbam docuit per varias parabolas seminis, zizaniorum, sinapis, fermenti, quas domi discipulis explanavit, addens alias, thesauri, margaritæ, et sagenæ missæ in mare, Matth. 13. 1. Lucæ 8. 4. Marci 4. 1. 26.

Pergens in Nazareth patriam suam, ibique concionans, a suis non est auditus, imo urbe expulsus et fere præcipitatus, quare vicinas urbes, cæterosque Galilææ vicos, et civitates, evangelizando, cum suis perambulabat, Marc. 6. 6. Luc. 8. 1. 27.

Duodecim Apostolos mittit binos ad regnum Dei prædicandum, et sanandum ægros: illi ubique prædicant, dæmones pellunt, ægros oleo ungentes sanant. Idem facit Iesus Galilæam obeundo, Matth. 10. 1. et cap. 11. v. 1. Marci 6. 7. 12. 28.

Herodes hæc audiens, suspicatur Iesum esse Ioannem, paulo ante a se occisum, et iam a morte suscitatum, Lucæ 9. 7. Matth. 14. 1. Marci 6. 14. quare eius insidias declinans Iesus, secessit cum suis trans mare Galilææ in desertum, ibique turbas affluentes docens et sanans, quinque millia virorum pavit quinque panibus hordeaceis, et duobus piscibus: quare cum turba vellet eum Regem creare, iubens discipulos transfretare, ipse solus vespere fugit in montem orandi causa: sed discipulis in mari periclitantibus, ambulans super mare, Petrum ad se venientem, sed fide titubantem, cum iam mergeretur erexit, et tem- 29.

pestatem sedavit, ac appellens in terram Genesareth, omnes ægros tactu fimbriæ sanavit, Matth. 14. 13. 22. 24. 34. Marc. 6. 30. 45. 48. 53. Luc. 9. 10. Ioan. 6. 1. 15. 18.

30. Postridie, multis eum ob multiplicationem panum sequentibus, eos traduxit ad desiderandum panem spiritualem et cælestem, qui dat vitam mundo, et sine quo nemo vivere potest; atque hunc panem se esse asserit: nam suam carnem esse cibum, et suum sanguinem esse potum, ait, qui confert vitam æternam, Ioann. 6. 24.

TERTIUS ANNUS

PRÆDICATIONIS CHRISTI.

Continens acta eiusdem a tertio Paschate usque ad instans Pasca quartum, puta usque ad suscitationem Lazari; hoc est, Acta Christi a fine Martii anni 33. *ætatis Christi, usque ad initium Martii anni* 34. *eiusdem.*

31. TERTIO hoc Paschate Iesus non ascendit Ierosolymam, uti ex lege solebat, quia Iudæi ei necem machinabantur: secessit ergo in Galilæam, ubi Scribis discipulos eius arguentibus, quod illotis manibus manducarent, docet non illa quæ in os intrant, sed quæ de corde exeunt, hominem contaminare, Ioan. 7. 1. Matth. 15. 1. Marci 7. 1.

32. Sub initium Maii, ut videtur, e Galilæa abiit in partes Tyri et Sidonis, ubi Chananææ filiam victus matris precibus a dæmone liberavit, inde regressus in Galilæam multorum languores depulit, ac surdum et mutum digitis in aures immissis, et linguæ saliva contingens curavit, Matt. 15. v. 21. et 29. Marci 7. v. 32.

33. Mox misertus turbæ se sequentis et famentis, rursum quatuor millia virorum pavit septem panibus et paucis pisciculis; deinde conscensa navi venit in fines Magedan, Matth. 15. 32. et 39. Marci 8. v. 1. et cap. 7. v. 10.

34. Ibi curiositatem Pharisæorum signum de cælo flagitantium retundit. Rursum transfretans monet discipulos, ut caveant a fermento, id est, hypocrisi Pharisæorum; ac veniens Bethsaidam cæcum extra vicum illuminat: inde accedens ad partes Cæsareæ Philippi ob Petri fidem, qua dicebat: *Tu es filius Dei vivi*, cum petram Ecclesiæ futurum promittit; mox mortem crucis se Ierosolymæ subiturum prædicit, quam cum Petrus exhorresceret a Iesu corripitur, doceturque cuique, qui salvari velit, suam crucem esse ferendam, Matth. 16. 1. 13. 21. Marc. 8. 11. 22. 27. 31. Lucæ 9. 18. et 22. Id videtur contigisse sub finem Iulii: nam

35. Octavo exinde die, quæ fuit sexta Augusti (hac enim die Ecclesia recolit memoriam Transfigurationis Christi) transfiguratur coram Petro, Iacobo, et Ioanne; ac resplendens ut sol, cum Elia et Enoch de sua morte colloquitur. Accessit vox Patris: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite.*

36. Postridie, puta die 7. Augusti descendens de monte ad turbas, sanavit dæmoniacum, quem discipuli sanare nequiverant, eo quod hoc genus dæmoniorum non pellatur nisi oratione et ieiunio. Proficiscens per Galilæam, rursum prædicit suam mortem et resurrectionem. Ingrediens Capharnaum iussit solvi publicanis didrachmum unum pro se, et alterum pro Petro, Matth. 17. 14. 22. 24. Marci 9. 13. 29. Lucæ 9. 37. 44.

37 Ibi revelavit et redarguit ambitionem Apostolorum, qui in itinere de primatu contenderant: docuitque valde cavenda esse scandala, ac modum quo corripiendus est proximus peccans, eique si peccaverit, veniam esse dandam, idque probat parabola servi immisericordis, a quo herus omne debitum iam remissum repetiit, Matth. 18. 1. 6. Marci 9. 32. 41. Lucæ 9. 46. et cap. 17. 1.

38. Inde in Septembri ascendit Ierosolymam ad festum Tabernaculorum (quod celebrabatur die 15. mensis Tisri, quæ illo anno videtur incidisse in diem 29. Septembris) sed occulte: in via male exceptus a Samaritanis, cum Ioannes et Iacobus vellent eos perdi fulmine, docuit suum Spiritum non esse ultionis, sed charitatis; ideoque Samaritanum leprosum curavit, ac gratum præ aliis laudavit. Ingressus Ierosolymam ultimo die festi Tabernaculorum, puta die sexta Octobris, tanta gratia concionatus est, ut ministri ad eum capiendum missi, ipsi caperentur: vespere vero exiit in montem Oliveti, Matth. 19. 1. Ioan. 7. 2. et 14. et cap. 8. 1. Lucæ 9. 51. et cap. 17. 11.

Ex monte Oliveti postero die regressus in templum, a- 39.
dulteram, pudefactis Scribis eam accusantibus, absolvit: mox docens, se esse Dei filium, cum Iudæi eum quasi blasphemum lapidare vellent, secreto exiit e templo. Inde cæcum a nativitate die Sabbati oculos luto ex sputo oblinens, illuminavit: mox asserens se esse bonum pastorem de eo, ac de mercenario et ovibus fuse disseruit, Ioan. 8. 2. 12. et cap. 9. 1. et cap. 10. 1.

Discedens Ierosolyma, peragrat vicos et urbes Iudææ, 40.
ac 72. discipulos designans, misit eos binos instar Apostolorum cum mandatis in omnem locum, ad quem erat ipse venturus. Quos cum gaudio ad se revertentes, modestiæ admonet, et felices prædicat: ac spiritu exultans celebrat Dei sapientiam, quæ sua arcana revelat parvulis, illamque a superbis sapientibus abscondit, Lucæ 10. 1. 17. Matth. 11. 25. Huc usque ordo certus est. Cæterorum quæ sequuntur ordo probabilis est, at non plane certus.

Iesus a Legisperito tentatus, quæ sit via ad vitam æ- 41.
ternam, mandatum dilectionis Dei et proximi assignat: instante illo, quis sit proximus, idipsum per Parabolam Samaritani, qui vulnerati curam suscepit, declarat, Lucæ 10. 25.

Novembri mense hospitio excipitur a Martha et Mag- 42.
dalena, ac pium huius otium sollicito illius ministerio præfert, Lucæ 10. 38.

Peracta oratione, tradit discipulis normam orandi: *Pa-* 43.
ter noster, etc. monetque perseverandum esse in oratione, cuius vim per parabolam importune noctu petentis panes pro hospite amico, ostendit, Lucæ 10. 1. 5. et c. 18. 1.

Invitatus a Pharisæo ad mensam Pharisæorum, lotio- 44.
nes, superbiam, hypocrisim, etc. redarguit, Lucæ 11. 37.

Interpellatus a quodam dicente: *Dic fratri meo ut divi-* 45.
dat mecum hæreditatem, avocat ab avaritia et sollicitudine temporalium, et ad curam æternorum, spemque divinæ providentiæ, ostendens huius vitæ brevitatem et adventus Domini incertitudinem multis adhortatur, Lucæ 12. 13.

Audiens Galilæos a Pilato occisos, omnes stimulat ad 46.
pœnitentiam, ne similiter instar ficus sterilis excidantur, Lucæ 13. 1.

Sabbato sanans fœminam contractam, ideoque repre- 47.
hensus ab Archisynagogo, eius præposteram religionem confutat, ac per parabolam grani sinapis, et alteram fermenti, demonstrat Evangelicam prædicationem a parvis initiis ad magna incrementa processuram, Lucæ 13. 10.

Rogatus, an pauci salvarentur, affirmavit, ideo arctam 48.
virtutis viam cuique esse capessendam, idque cito, ne clauso cæli ostio frustra illud pulsemus. Eodem die monitus ut caveret sibi ab Herode, respondit se non ab Herode, sed a Ierosolymitis, occidendum, ideoque illos a Tito esse vastandos, Lucæ 13. 22. et 31.

Decembri mense invitatus a Principe Pharisæorum ad 49.
mensam, die Sabbati sanat hydropicum, idque licere evincit, ac docet invitatos humilitatem, ut imum locum capessant; invitantes vero misericordiam in egenos. Unde inducit parabolam invitantis ad cœnam, qui, divitibus se excusantibus, vocavit pauperes undequaque collectos, quo significat Iudæis ob superbiam reiectis, gentes humiles ad cæleste Christi epulum vocandas, Lucæ 14. 1.

Affluentem turbam docet, eum, qui suus velit esse di- 50.
scipulus, debere terrenis affectibus renuntiare, ac suam crucem tollere; ideoque instar ædificantis et bellantis debere prius vires suas explorare, an ad tam ardua sufficiant, Lucæ 14. 25.

Reversus Ierosolymam ad festum Encæniorum, quod 51.
celebrabatur die 25. mensis Casleu, quam Mathematici censent illo anno incidisse in diem septimam Decembris, rogatus a Iudæis, ut clare ediceret, an ipse esset Chri-

stus, respondit, opera sua idipsum demonstrare, sed illos non credere, eo quod ex ovibus suis non essent; quare illorum iræ et perfidiæ se subducens, abiit in Bethabara, ubi Ioannes baptizarat, cumque eo multi etiam peccatores et publicani confluerent, illos more suo docuit et curavit. Murmurantes Pharisæos, quod peccatores reciperet, confutavit tribus parabolis, scilicet ovis errantis, drachmæ perditæ, et filii prodigi, Ioan. 10. 22. 40. 41. Matt. 19. 2. Marc. 10. 1. Lucæ 15. 1.

52. Excitat deinde ad eleemosynam per exempla villici iniqui, divitis Epulonis, Lucæ 16. 1. quibus tacite taxat Pharisæorum avaritiam.

53. Ibidem disputat cum Pharisæis de divortio, ac cælibatum præfert coniugio, Matth. 19. 3. Mar. 10. 2.

54. Ineunte Ianuario monet discipulos de cavendis scandalis, de fide ut grano sinapis, de servo arante, etc. Luc. 17. v. 1. 5. et 7. Mox in Februario Pharisæorum superbiam retundit per parabolam Pharisæi et Publicani, qui humiliter confitens se peccatorem, iustificatus est præ illo. Item per exemplum parvulorum, quos ipse sibi oblatos, manibus impositis, benedixit: *Sinite*, inquit, *parvulos venire ad me, talium enim est regnum cælorum*, Lucæ 18. v. 9. et 15. Matth. 19. 13. Marci 10. 13.

55. Adolescentem divitem servantem Dei mandata hortatur ad consilium paupertatis Evangelicæ: sed ille re tam ardua perculsus, resiliit. Unde ostendit Christus, quam difficile sit divitem salvari, quamque sapientes sint, qui omnia Dei amore reliquunt, ut Christum sequantur, quibus proinde centuplum et vitam æternam promittit, Matth. 19. 23. Marci 10. 17. 23. Lucæ 18. 18. 24.

56. Denique per parabolam operariorum diversis temporibus conductorum ad colendam vineam, docet in cælo primos fore novissimos, et novissimos primos: multos enim esse vocatos, paucos vero electos, Matth. 20. 1.

QUARTUS ANNUS

PRÆDICATIONIS, PASSIONIS, ET RESURRECTIONIS CHRISTI

Continens Acta eius a suscitatione Lazari usque ad Ascensum in cælum.

57. SUSCITATIO hæc Lazari contigit paulo ante quartum et ultimum Pascha, quo crucifixus est Christus, imo ipsa fuit causa vel potius occasio necis Christi, ut mox dicam: Christus enim vixit 33. annos et tres menses, qui a Natali eius excurrunt usque ad Pascha. Quare quartus hic prædicationis et passionis Christi annus fuit tantum inchoatus, non completus, imo duos tantum menses complectitur, scilicet Martium et Aprilem, ac initium Maii, quibus omnia illa egit et passus est; quæ a suscitato Lazaro usque ad Ascensionem in Evangeliis narrantur: Christus enim suscitavit Lazarum post initium Martii; crucifixus est die 25. Martii; resurrexit die 27. Martii; ascendit in cælum die 5. Maii anno ætatis suæ 34. inchoato per quatuor menses.

58. Christus Lazarum mortuum quatriduanum in Bethania a morte suscitat, quo miraculo permoti multi in Christum crediderunt: quare invidentes ei Pontifices et Pharisæi in Concilio, cui præerat Caiphas, decernunt eum esse occidendum. Id sciens Iesus, secessit ad fines Iudææ in urbem Ephrem, mox, instante Paschate, ascendit Ierosolymam, ac in via edixit Apostolis, instare sibi crucem et mortem, seque ultro ad illam pergere, Ioan. 11. 17. 46. 54. 65. Matth. 20. 17. Marc. 10. 32. Lucæ 18. 31.

59. Ioannes et Iacobus opinantes Christum ascendere Ierosolymam regni sui ineundi causa, per matrem postulant, ut in regno hoc post eum primas obtineant; sed Iesus pro regno calicem passionis eis propinat, Matth. 20. 20. Marci 10. 35. Lucæ 19. 11.

60. Iesus transiens per Iericho, Zachæum publicanum se invitantem convertit; inde pergens Ierosolymam, duos cæcos, quorum uni nomen erat Bartimæus, illuminat, ac ante sex dies Paschæ, scilicet die Veneris ante Dominicam Pal-

A marum venit Bethaniam, Lucæ 18. 35. et c. 19. 1. Matth. 20. 29. Marci 10. 46. Ioann. 12. 1.

Ibi postero die, puta Sabbato, in domo Simonis Leprosi, cœnat cum Lazaro. Martha ministrat; Magdalena unguentum nardinum in caput eius effundit; id ægre ferens avarus Iudas a Iesu corripitur, Matth. 26. 6. 8. Marci 14. 3. 4. Ioan. 12. 2. 4. 61.

Postridie, puta Dominica Palmarum, quæ illo anno incidit in diem 20. Martii, Bethania abiens Bethphage, illinc asino vectus, palliis discipulorum strato populo cum cum ramis palmarum applaudente, clamanteque: *Hosanna filio David*, quasi triumphans et Messias Ierosolymam ingreditur; cumque ei appropinquaret, eius excidium prædicens illacrymavit, Matth. 21. 1. Marci 11. 1. Lucæ 19. 29. et 41. Ioan. 12. 12. 62.

Urbem ingressus primo templum adiit, ex eoque ementes et vendentes eiecit, multosque ægros sanavit, frendentibus idcirco Pharisæis: Gentiles excitantur, ut eum videant et noscant. Unde vox de cælo missa Iesum glorifi-
B cat, Matth. 21. 12. 15. Marci 11. 15. Lucæ 19. 45. et 39. Ioan. 12. 20. 63.

Eadem die, scilicet vespere Dominicæ palmarum, urbe egressus ivit Bethaniam; postero mane, nimirum feria 2. sive die Lunæ 21. Martii in urbem regrediens maledixit ficui ficubus carenti; atque eiecit vendentes e templo: inde cum tota die docuisset in templo, vespere rursus exivit Bethaniam, Matth. 21. 17. Marci 11. 11. 64.

Postero mane, quæ fuit feria 3. sive dies Martis, 22. Martii, in urbem revertens, cum discipuli ficum a Iesu maledictam, arefactam mirarentur, quanta esset vis vivæ fidei et orationis ostendit. Inde more suo docens in templo, Pharisæos sibi obstrepentes confutat, eisque excidium intentat. Illi ut eum capiant in sermone, captiosas ei proponunt quæstiones de censu, resurrectione, et mandato maximo, quas omnes ipse prudentissime resolvit, ac vicissim eius quæstionem de Messiæ Deitate proponens, eisdem os occlusit, eorumque hypocrisim, superbiam, ava-
C ritiam, aliaque vitia taxavit, Matth. 21. 20. 23. et c. 22. 15. 41. et c. 23. 1. Marci 11. 20. 27. et c. 12. v. 13. 15. 38. Lucæ 20. 1. 20. 41. 45. 65.

Mox sedens contra gazophylacium, pauperem viduam duo minuta offerentem cæteris offerentibus prætulit. Egressus templo, ac discipulis fabricam templi admirantibus, eius ruinam prædixit, Marci 12. 41. et cap. 13. 1. Lucæ 21. 5. Matth. 24. 1. 66.

Templo egressus in montem Olivarum, cum discipuli rogarent: *Quando hæc erunt, et quod signum adventus tui, et consummationis sæculi?* edixit signa consummationis tum urbis, tum orbis: diem tamen adventus sui ad iudicium fore incertum; ideoque cuique vigilandum esse, ut ad eum se compareat, docet variis parabolis, virginum sapientum et fatuarum, servi pigri, furis, diluvii Noe, Matth. 24. 3. 36. Marci 13. 3. 32. Luc. 21. 7. 34. Denique formam iudicii ultimi graphice depingit, Matth. 25. 31. 67.

Feria quarta sive die Mercurii, 23. Martii prædicit Iesus, se post biduum, puta in die Paschæ, crucifigendum. 68.
D Unde Iudas de eo Iudæis vendendo, cum eis pretio 30. argenteorum paciscitur, Matth. 26. 1. 3. 14. Marci 14. 10. Lucæ 22. 1.

Feria quinta, sive die Iovis, 24. Martii præmittit Petrum et Ioannem in urbem, ut parent Pascha, id est, necessaria ad cœnam Agni Paschalis, quos ipse secutus, vespere cum discipulis cœnam Agni celebravit, ac post eam pedes discipulorum lavit, et Eucharistiam instituit, eamque discipulis distribuit. Mox Iudæ proditionem prædixit, ac proditorem signo buccellæ Iudæ porrectæ, Ioanni indicavit: Iudas notatum se sentiens, egressus est ad scelus perficiendum. Contendentes rursum de primatu discipulos præcepto humilitatis repressit, ac novum dilectionis mandatum edidit: comprehensionem sibi instantem ac discipulorum fugam, Petroque constantiam suam iactanti trinam negationem prædixit: inde mœstis discipulis valedicens, longum sermonem amore et spiritu æstuantem texit, quem S. Ioannes a c. 14. usque ad 18. fuse describit; 69.

denique eos Patri commendans, finit et valedicit, Matth. 26. 17. 20. 26. Marci 14. 12. 17. 22. 28. Lucæ 22. 7. 14. 19. 21. 24. 26. 31. Ioann. 13. 21. 20. 34. 36. et cap. 14. cap. 15. cap. 16. cap. 17.

Series passionis Christi.

70. Inde eadem nocte hymno gratiarum actionis dicto, cœnaculo et urbe egressus, in montem Olivarum oraturus secessit in hortum, ac seorsim coram Petro, Iacobo et Ioanne, ex viva apprehensione instantis passionis cœpit pavere, tædere, contristari, et mœstus esse. Unde orans: *Pater mi,* inquit, *si fieri potest, transeat a me calix iste: verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.* Tandem agoniam subiens sudavit aquam et sanguinem; ideoque ab Angelo confortatus mox ultro se Iudæ osculaudum, et Iudæis vinciendum obtulit, Petrumque gladium stringentem cohibuit, Matth. 26. 31. 36. 37. 39. 41. 51. Marci 14. 27. 32. 33. 35. 44. 47. Lucæ 22. 39. 40. 42. 47. 50. Ioann. 18. 1. 3. 7. 10.

71. Vinctus ergo Iesus ductus est primo ad Annam, deinde ad Caipham illius anni Pontificem; cui libere respondens, a satellite cæsus est alapa; productis falsis testibus, et ob falsitatem reiectis, rogatus ipse Iesus, an esset Messias Dei filius, cum id assereret, quasi blasphemus damnatur et illuditur. Interim Petrus ab Ancilla et Iudæis, an Christi foret discipulus, interrogatus, ter negavit; sed aspiciente eum Christo, pœnitens, egressus flevit amare. Hæc die Iovis nocte post cœnam gesta sunt, Ioann. 18. 13. 19. 16. Matt. 26. 59. 63. 69. 67. Marci 14. 55. 61. 66. 65. Lucæ 22. 56. 63.

72. Feria sexta, sive die Veneris, 25. Martii, mane Concilium a Caipha coactum Iesum iterum damnavit, ac plectendum tradidit Pilato Romanorum Præsidi. Id videns Iudas, desperans, laqueo se suspendit, proiectis prius in templo argenteis, quibus Iudæi emerunt agrum pro sepelliendis peregrinis, Lucæ 22. 66. et c. 23. 1. 2. Matth. 27. 1. 3. 6. Marci 15. 1. Ioann. 18. 28.

73. Pilatus Iesum, licet a Pontificibus damnatum, ab eis sibi traditum, damnare renuit, nisi cognita eius causa. Accusant ergo eum, quod se Regem Iudæorum fecerit, ac tumultum concitarit a Iudæa usque in Galilæam. Pilatus ergo rogat Iesum, an vere rex sit Iudæorum? asserit ille, sed addit regnum suum esse cæleste, non mundanum, a quo proinde sibi timere non debeat Tiberius Cæsar, eiusque Præses Pilatus. Quare innocentem et sanctum esse Iesum Pilatus agnoscens, variis modis eum absolvere et dimittere satagit. Primo enim, audito nomine Galilææ, rogat an Iesus sit Galilæus? quo cognito, eum ad Herodem Galilææ regem, quasi illi subditum amandat; atque hoc honore ei reconciliatur. Herodes a Iesu signa et mirabilia expectans, cum nil tale videret, eum veste alba indutum sprevit, et ad Pilatum remittit, Ioann. 18. 29. 33. Lucæ 23. 23. 46. 8. Matth. 27. 11. Marci 15. 2.

74. Secundo, Pilatus Iesum ad se remissum liberare laborat, componens eum cum Barabba seditioso homicida, ut de more in Paschate unum a morte liberaturi, Iesum eligant et liberent: at illi Pontificum suggestu Barabbam liberari postulant, Iesum vero crucifigi, Matth. 27. 15. Marci 15. 6. Lucæ 23. 17. Ioan. 18. 39.

75. Tertio, Pilatus videns Iudæorum in Christum rabiem, ut eam sedet, iubet eum flagellari, ac flagellis deformatum, et corona spinea, vesteque purpurea velut fictum pictumque regem, illusum, Iudæis spectandum exhibet, ut tam afflicti misereantur: at illi crudeliores effecti, contentis vocibus postulant eum crucifigi, minanturque Pilato illum non habendum amicum Cæsaris, si Iesum, qui se regem fecit, impune dimittat. Quare Pilatus lotis manibus, innocentiam Iesu testatus, Iudæis succlamantibus: *Sanguis eius super nos, et super filios nostros,* eum Iudæis crucifigendum tradidit, licet paulo ante ab uxore monitus esset, ne se morti viri tam iusti immisceret, Matth. 27. 28. 19. 23. Marci 15. 17. 14. Lucæ 23. 15. 20. Ioan. 19. 1 7. 13. 15.

Educitur ergo Iesus e Prætorio in montem Calvariæ, 76.
crucem suam humeris gestans, quam Iudæi in exitu portæ, verentes, ne Iesus illi succumberet, Simoni Cyreneo post Iesum baiulandam imponunt. Sequuntur mulieres piæ plangentes, quas Iesus super seipsas et filios suos plangere iubet, ob imminens urbi Deicidæ excidium, Matthæi 27. 31. 32. Lucæ 23. 25. 26. 27. Marci 15. 21.

Ut ventum est in montem Calvariæ, Iudæi Christo propinant vinum felle mistum, et deinde myrrhatum; neutrum ipse bibere voluit: mox vestibus spoliatus, et humi in crucem stratus, eidem clavis affixus est hora sexta, puta in meridie: Crux deinde erecta est cum titulo causæ, atque ab utroque eius latere fuere suspensi duo latrones, quasi ipse eorum esset Princeps. Denique in conspectu eius milites vestimenta inter se partiti sunt, Matth. 27. 34. 35. 37. 38. 39. Marci 15. 23. 26. 27. 24. Lucæ 23. 33. 38. 33. 34. Ioan. 16. 19. 18. 23. 77.

Principes et populus Iesu crucifixo insultant et conviciantur. Ille pro eis orat Patrem. Eidem conviciatur latro a sinistris pendens, quem alter reprehendit, Iesumque Messiam confessus deprecatur, ideoque a Iesu audit: *Hodie mecum eris in Paradiso,* Matth. 27. 39. Marci 15. 29. Lucæ 23. 35. 39. 78.

Matrem deinde S. Ioanni commendat. A Patre se derelictum queritur. Clamat, *Sitio;* quare aceto potatur, ac tandem vociferatur: *Consummatum est.* Denique in manus Patris commendans Spiritum suum, emittit circa horam nonam. Interim Sol obscuratur, terra concutitur, petræ scinduntur, monumenta aperiuntur, velum templi scinditur, ut omnes creaturæ Creatoris sui mortem lugere et deplorare videantur; quibus commotus Centurio, multique e populo spectante percussi sunt, et tundentes pectora, domum reversi, Ioann. 19. 25. 28. 30. Matth. 27. 45. 46. 49. 51. Marci 15. 33. 34. 37. 38. Lucæ 23. 44. 46. 47. 79.

Mortuo Iesu, Iudæi latronum adhuc viventium, ut cito morerentur, crura fregerunt; Iesu vero minime, sed unus militum lancea latus eius aperuit, ex quo manavit sanguis et aqua: mox de cruce depositum Christi corpus, et unguentis delibutum, honorifice a Iosepho ab Arimathia et Nicodemo sepelitur; denique sepulcro custodes a Pilato apponuntur, ac sepulcri os lapide clauditur et obsignatur, Ioan. 19. 31. 38. Matth. 27. 57. 62. Marci 15. 42. Lucæ 23. 50. 80.

Series Resurrectionis Christi.

Iesus die tertia a morte sua, scilicet die Dominica, quæ fuit 27. Martii, e sepulcro gloriosus resurrexit ante auroram, ac lapidem quo sepulcrum claudebatur, per dotem subtilitatis penetrans exivit: lapidem deinde removet Angelus, ac custodes exterruit, et in fugam compulit, ut mulieres venturæ sepulcrum ingredi possent. Quare mulieres, quæ emerant, et paraverant unguenta ad corpus Iesu ungendum, cum die Dominico summo mane ad sepulcrum venirent, sepulcrum apertum, et corpore Christi sublato, eius tantum linteamina repererunt, ac ab Angelis audierunt Christum resurrexisse. Id ipsæ illico nuntiarunt Apostolis: mox Petrus et Ioannes cucurrerunt ad sepulcrum? secutæ sunt eos mulieres, cum Magdalena. Petrus et Ioannes visis tantum Christi linteaminibus, admirantes redierunt domum: secutæ sunt eos rursum mulieres; sola Magdalena hærens ad sepulcrum et plorans, meruit prima videre Iesum specie hortulani, at non agnovit; sed audiens ab eo *Maria,* illico cognovit. Mox secuta mulieres; eis narravit se vidisse Iesum, et ecce Iesus omnibus occurrit obvius dicens, *Avete.* Hæc est prima Christi resurgentis apparitio, quæ in Scriptura extat, facta Magdalenæ et mulieribus, Matth. 28. 1. 2. 3. 5. 9. Marci 16. 5. Lucæ 29. 1. 3. 4. Ioann. 20. 1. 81.

Mulieribus testantibus Iesum resurrexisse, cum non crederent Apostoli, secundo apparuit Iesus ipsi Petro, Lucæ 24. 34. 82.

Tertio, eadem die, puta Dominica, qua resurrexit, ap- 83.

paruit Christus duobus discipulis euntibus in Emmaus, ac vespere in mensa ex fractione panis ab eis fuit agnitus, Lucæ 24. 13. Marci 16. 12.

84. Quarto, eadem die et vespera apparuit undecim discipulis in cœnaculo, absente Thoma, eisque se palpandum exhibuit, ac cum eis manducavit, deditque potestatem remittendi peccata, Marci 16. 14. Lucæ 24. 36. Ioan. 20.19,

85. Quinto, apparuit iisdem octavo die, scilicet die tertia Aprilis, præsente iam Thoma, eisque volnerum cicatrices videndas palpandasque præbuit: quare Thomas iam credens eum resurrexisse, exclamat: *Dominus meus, et Deus meus*, Ioan. 20. 24.

86. Sexto, apparuit in littore septem discipulis piscantibus in
A mari Tiberiadis, ab eisque ex ingenti piscium captura fuit cognitus. Ibidem Petro dixit: *Pasce oves meas,* Ioann. 21. 1.

Septimo, apparuit Apostolis cæterisque fidelibus in monte Galilææ, quem eis iam ante designarat, ibique iussit eos evangelizare et baptizare omnes gentes, ac Evangelium miraculis confirmare, Matth. 28. 19. 87.

Denique quadragesimo a resurrectione die, puta die quinta Maii, illos educens in montem Oliveti, docens et instruens, promittensque Spiritum sanctum in Pentecoste, data benedictione, in cælum gloriosus ascendit, sedetque ad dexteram Dei, atque inde Ecclesiam suam gubernat, ac sensim illam carpit, et ad se colligit, Marci 16. 19. Lucæ 24. 50. 88.

CANONES
QUI FACEM EVANGELIIS
ET EVANGELISTIS PRÆFERUNT.

Can. 1. Evangelistarum scopus et propositum fuit, non omnia dicta, factaque Christi enarrare (hoc enim prolixum fuisset, et pene impossibile) sed pauca e multis, præcipua e communibus seligere, ut per ea doctrinæ et vitæ Christi imaginem, et quasi ideam nobis proponerent; uti diserte asserit S. Ioannes in fine Evangelii, nimirum ut ostenderent Iesum B. Mariæ filium esse Christum, sive Messiam in lege et Prophetis olim promissum, et nunc ad homines a peccato, morte et inferno redimendos missum: ipsumque non esse merum hominem, sed verum Deum, verumque hominem in una persona filii Dei subsistentem, ac consequenter in Christo attributa Dei attribuenda pariter esse homini, et quæ hominis sunt danda esse Deo per communicationem idiomatum, ut Deus dicatur natus, crucifixus, mortuus, quia hic homo, puta Iesus, qui simul erat Deus, natus, crucifixus et mortuus est pro hominum salute.

Can. 2. Hac de causa sæpe non servant ordinem temporis in recensendis Christi dictis et factis; multa etiam silet unus, quæ alii exprimunt, et tamen sic suam continuat et prosequitur narrationem quasi nihil sit omissum, ut patet in apparitione Christi post resurrectionem facta mulieribus, quam valde diversimode narrant. Quocirca disparatas non raro iungunt sententias, parabolas, sermones, quæ nullum inter se habent nexum vel ordinem, sed alio tempore, alia occasione, et de alia materia dictæ sunt a Christo.

Can. 3. Evangelistæ, ne omnino idem dicere videantur, verbis discordant, sed sensu concordant. Inter se ergo conferendi sunt Evangelistæ illi, qui idem Christi factum, dictumve narrant (qui proinde in Bibliis ad marginem adnotari solent) ut ex omnium collatione plena rei historia colligatur: sicubi contrarium dicere videantur, conciliandi sunt, quod aliam et aliam circumstantiam temporis, loci, personarum, etc. ab aliis omissam spectarint, iuxta illud: *Distingue tempora, et conciliabimus iura.* Præclare S. August. lib. 2. de consensu Evang. cap. 28. *Per huiusmodi*, inquit, *Evangelistarum locutiones varias, sed non contrarias, rem plane utilissimam discimus et pernecessariam: nihil in cuiusque verbis nos debere inspicere, nisi voluntatem, cui debent verba servire: nec mentiri quemquam si aliis verbis dixerit, quod ille voluerit, cuius verba non dicit; neque miseri aucupes vocum, apicibus quodammodo litterarum putent ligandam esse veritatem, cum utique non in verbis tantum, sed etiam in cæteris omnibus signis animorum, non sit nisi ipse animus inquirendus.*

Can. 4. Christus priscos sequens sapientes et Ethicos, præsertim Hebræos, doctrinam Evangelicam de moribus perbreves gnomas et disparatas sententias tradit, uti fecit Salomon in Proverbiis, et Siracides in Ecclesiastico. Quare in his frustra quæritur connexio, ut patet in sermone Christi habito in monte, Matth. 5. et seq.

B Christus eamdem sententiam, præsertim si sit proverbium, pluries et ad plura, diversaque proposita accommodat. Exemplum est Matth. 5. 15. ubi per hoc proverbium: *Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt,* Christus docet Apostolos debere publicum dare omnibus virtutis exemplum, unde illud huic applicat, cum illico subiicit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.* At Lucæ 8. 17. et Marci 4. 21. Christus per hoc idem proverbium docet Apostolos Evangelium non abscondere, sed publice omnibus prædicare debere: unde subdit: *Non enim est occultum, quod non manifestetur; nec absconditum, quod non cognoscatur.* Generice ergo hoc proverbium: *Lucerna ponenda est super candelabrum,* significat Doctores cæteris omnibus tam verbo, quam exemplo sanctæ vitæ prælucere debere. Aliud: Christus Matth. 18. 24. per hoc proverbium: *Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum,* probat Apostolos non debere esse melioris conditionis quam ipse sit, nec honorem et laudem debere expectare a mundo, a quo ipse accepit vituperium; unde subiicit: *Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos eius?* At Ioann. 13. 16. per hoc idem probat Apostolos sibi invicem debere servire et lavare pedes, cum ipse illis eosdem laverit: *Exemplum enim,* inquit, *dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis.* Lucæ vero cap. 16. 40 per hoc idem probat discipulum non esse doctiorem et meliorem magistro: quare si magister sit cæcus, indoctus et vitiosus, non debere sperare discipulum suum fore oculatum, doctum et virtute præditum. Igitur hoc proverbium: *Non est discipulus super magistrum,* generice accipiendum est, ut significet discipulum magistro, nec honore, nec commoditate, nec gloria, nec doctrina, nec virtute, etc. esse superiorem. Can. 5

Christus, quia Cardiagnostes et cordium inspector, magis ad mentem et sensa interna eorum, qui secum agebant, quam ad interrogationes et verba externa sermonem suum attemperat et accommodat, ait S. Chrysost. in Matth. 9. 3. ubi clarum in se extat exemplum: *Et ecce quidam,* ait S. Matth. *de Scribis dixerunt intra se: Hic blasphemat. Et cum vidisset Iesus cogitationes eorum, dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Et cap 12. 25. cum Pharisæi intra se cogitarent: *Hic non eiicit dæmonia nisi in Beelzebub*, subdit Matth. *Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis,* etc. Can. 6.

Deitas una prædicatur in lege a Mose: dualitas personarum a Prophetis: Trinitas a Christo in Evangelio. Moses enim dicit: *Audi Israel. Dominus Deus noster, Dominus unus est,* Deuter. 6. 4. Prophetæ prædicunt, et prædicant Patrem missurum Filium in mundum pro salute Can. 7.

hominum. Christus vero ait: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti,* Matth. 28. Non quod in lege et Prophetis SS. Trinitas negetur, aut nullo modo proponatur, sed quod raro, tenuiter et obscure prædicetur; in Evangelio vero crebro, diserte et clare. Ita S. Epiphan. hæresi 74. post medium: *Deitas una*, inquit, *in Mose maxime denuntiatur: Dualitas in Prophetis vehementer prædicatur: Trinitas autem in Evangeliis manifestatur, amplius iuxta temporum occasiones, ac generationes conveniens iusto in cognitionem et fidem;* sensim enim in mundo, Deo plura revelante Prophetis et Apostolis, crevit fides et cognitio Dei, et sanctæ Trinitatis; sicut sol crescit ab auroræ caligine usque in claram lucem meridici, 2. Petri 1. 19.

Can. 8. In Christo, ait S. Gregor. Nazianz. ad Cledonium, est aliud et aliud, scilicet alia natura divina, alia humana. In SS. Trinitate vero est alius et alius, quia in ea sunt tres hypostases sive personæ, puta Pater, Filius et Spiritus sanctus, quæ tamen in essentia sunt unum, scilicet una deitas.

Can. 9. De Deo Patre sæpe dicitur, quod ipse sit Deus unus aut solus, ut Ioann. 17. 3. *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum,* supple et repete, esse solum Deum verum. Vox enim, *solus*, hic non excludit Filium et Spiritum sanctum, sed idola et falsos gentium Deos, qui diversæ a Deo Patre sunt naturæ: filius autem et Spiritus sanctus eiusdem sunt cum Patre naturæ divinæ, ideoque idem cum eo Deus, qui unus dumtaxat est et solus, non multi vel plures: ita S. Chrysost. hom. 72. in Matth. *Quando*, ait, *in Scriptura sive veteri sive nova dicitur unum esse Deum, et præter eum alium non esse, non ad exclusionem Filii, sed ad exclusionem dictum est idolorum.* Sic et S. Hieronymus in Isaiæ c. 43. ante medium, Nazianz. orat. 4. de Theolog. S. August. lib. de spiritu et littera, c. 33. et passim Theologi.

Can. 10. Christus certam habet futurorum quorumlibet cognitionem et præscientiam, addit tamen subinde adverbium dubitandi *forte*, vel *forsitan*, non ut rem in se vel sibi dubiam et incertam significet, sed ut ostendat rem futuram esse contingentem non necessariam, eamque subiacere libero hominum arbitrio, ut homines dubii et incerti de sua perseverantia et salute, magis sint solliciti, et studiosius eam curent. *Forte* ergo non tollit Dei præscientiam, sed notat rei contingentiam et arbitrii humani libertatem, cuius tamen electionem futuram determinate et certo præscit, ac per immensitatem aciei mentis suæ prævidet Deus. Quare libertas non repugnat præscientiæ Dei, nec præscientia tollit homini libertatem, quia natura posterior est re prævisa, et libere ab homine electa. Ideo enim, ut recte ait Damascenus, præscit Deus Petrum, v. g. peccaturum, quia Petrus libere volet peccare; non vero ideo peccabit, quia Deus prævidet eum peccaturum; sicut quia ambulo, hinc Deus videt me ambulantem; non vero e contrario, quia Deus videt me ambulantem, idcirco ego ambulo. *Forte* ergo significat rem non necessario, sed casu et quasi per sortem evenire, si causas secundas et hominis libertatem spectes: Deo enim nihil est fortuitum, sed omnia certo prævisa et provisa. Id ita esse patet ex textu Græco, qui pro *forte* habet ἂν, quæ particula expletiva est et confirmantis, non dubitantis, significans *sane, certe*. Sic Christus ait de Capharnao: *Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte* (Græce ἂν, id est *certe*) *mansissent usque in hanc diem,* Matth. 11. 23. q. d. Si in Sodomis facta essent miracula, quæ ego feci in Capharnao, utique Sodomitæ pœnituissent, et pœnitentia Deum placantes, excidium per conflagrationem evasissent.

Can. 11. Christus ægros sanans sæpe sanitatem, sive salutem animæ et corporis tribuit fidei, dicens: *Fides tua te salvum fecit*, ubi fidem non solam et nudam intelligit, uti volunt hæretici, sed fidem charitate vestitam, ac per actus spei, pœnitentiæ, amoris, etc. operantem, ut patet in pœnitentia Magdalenæ, quæ ex dilectione et contritione ardentissima in publico convivio lacrymis lavans pedes Christi, capillis tergens, ore osculans audire ab eo meruit: *Remittuntur tibi peccata*, etc. *Fides tua te salvam fecit. Vade in pace*, Lucæ 7. 48. et seq. Nominat tamen solam fidem, tum quia initio prædicationis eius maxime necessaria erat fides in ipsum, quod scilicet ipse qui exterius videbatur pauper, vilis et despectus, esset verus Messias, orbis doctor et redemptor: tum quia fides principium et radix est spei, pœnitentiæ, charitatis, cæterarumque virtutum. Quare Christus, ac ex eo Paulus, sub fide ut principio omnia dona et virtutes, quasi fructus in arbore et radice intelligit per metonymiam: fidem enim opponit non charitati et gratiæ, sed legi veteri et naturæ viribus, idque ut ostendat necessitatem fidei et gratiæ suæ, quæ initium est iustificationis et salutis: ita S. August. lib. de fide et oper. cap. 14. et Trident. sess. 6. cap. 8.

Verba apud Hebræos actum nunc inchoatum, nunc continuatum, nunc perfectum et consummatum significant, ut: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram,* Matth. 5. 1. *Beati*, scilicet inchoative sive in spe, sed necdum in re, quia nimirum sunt in via, quæ tendit et ducit ad beatitudinem æternam. Continuatum, ut cum per miraculum conversionis aquæ in vinum in Cana Galilææ, discipuli dicuntur credidisse in Iesum, Ioan. 2. 11. *credidisse*, id est, in credendo confirmati fuisse. Iam ante enim in eum crediderant, utpote eius sequaces et discipuli. Consummatum, ut cum Ioan. 20. 17. Iesus ait Magdalenæ: *Noli me tangere*, id est, noli in hoc tactu mei hærere et desidere, sed vade propere, et nuntia Apostolis meis de morte mea mœstissimis, me iam resurrexisse. Et: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit,* Marci 16. 16. scilicet, qui crediderit perfecte, non tantum corde et ore, sed et opere, ut ea quæ corde credit, ore confiteatur, et opere exequatur, idque continue et perseveranter usque ad finem vitæ. Si enim quis postquam crediderit, a fide apostatet, aut scelerate vivat, hic utique non salvabitur, sed damnabitur. Can. 12.

Affirmantes propositiones, præsertim quæ continent promissiones, benedictiones, beatitudines, præmia, etc. sæpe intelligendæ sunt non absolute et universaliter, sed commode et cum exceptione, scilicet, ut significent virtutem et naturam rei, quantum est ex parte ipsius, nimirum rem esse talem, quæ ad tantum præmium, bonumve, hominem perducere nata sit, nisi quid aliud impediat, aut si cætera requisita adsint. Sic dicit medicus ægro: *hæc medicina sanabit te*, id est, potens est et nata curare tuam ægritudinem, scilicet nisi eius operatio aliunde, ut per tuam intemperantiam vel imprudentiam, impediatur. Sic Christus salutem æternam rursum tribuit fidei, Ioann. 3. 1. Roman. 3. 22. et seq. quia scilicet fides quantum est ex parte sua nata est perducere hominem ad spem, timorem, pœnitentiam, charitatem et salutem, nisi ipse hanc eius operationem sua malitia vel pigritia impediat et incidat. Aliquando vero salus tribuitur invocationi Dei, ut Ioan. 2. 32. *Quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit*, scilicet si cætera requisita adsint; nam alibi salus tribuitur charitati, spei, timori, pœnitentiæ et bonis operibus, ut Lucæ 7. 47. 1. Corinth. 13. 2. Isaiæ 40. 31. alioqui enim nisi adhibeatur moderatio, concludetur pari modo, nec Sacramenta requiri, et eum, qui semel crediderit, salvum fore, etiamsi postea fiat infidelis. Can. 13.

Negantes vero propositiones absolute, et sine alia superaddita conditione intelligendæ sunt, ut: *Non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces,* Rom. 13. 9.

S. Matthæus maxime doctrinæ et verbis Christi ad mores hominum recte formandos idoneis fuse ordinateque recensendis insistit: Lucas vero magis factis gestisque Christi inhæret. Marcus Matthæi est abbreviator et subinde interpres. Ioannes maxime divinitatem Christi adstruit; ut per eius cum Scribis et Pharisæis disputationes Can. 14.

et miracula ostendat Christum vere esse Deum, Deique Filium, idque contra Cerinthum et Ebionem similesque hæreticos iam tum subnascentes, qui docebant Christum merum esse hominem, illumque Deum esse negabant.

Can 15. Christus, Apostoli et Prophetæ res spirituales et divinas per corporales et humanas explicant, quia aliter eas homines capere non possent. Quidquid enim homo mente concipit, idipsum prius per sensum aliquem cognovit, iuxta illud Aristot. *Nihil est in intellectu, quod prius non fuerit in sensu.* Quia ergo Deum et divina uti sunt in se imaginari nequimus, hinc per imagines rerum corporearum eas adumbrat, et hominibus repræsentat Christus: *Neque enim aliter*, ait S. Dionys. cap. 1. cælestis Hierar. sub medium, *fas erat infirmitati nostræ lucere divinum radium, nisi sacrorum varietate velaminum (quibus ad superiora ferremur) opertum, et his quæ nobis familiaria sunt, providentia paterna naturæ mortalium sese accommodante, vestitum.* Hac de causa S. Scriptura Deo dat caput, manus, thronum, arma; item situs et passiones, ut sedere, stare, volare, irasci, misereri, tristari Anthropopatως: qua de re S. August. scripsit librum de essentia divinitatis, et Eucherius Lugdun. tract. de forma verborum spiritualis intelligentiæ, et Damascen. lib. 1. de fide, cap. 14. Sic Christus tropice vocatur leo, agnus, ostium, lux, vitis. Sic vita æterna vocatur denarius, thesaurus, nuptiæ agni, cœna magna, mensa Christi, regnum cælorum, etc. Sic Angeli in Script. pinguntur quasi iuvenes alati. Præclare S. August. lib. contra Adimantum, cap. 7. *Sacra Scriptura*, ait, *verbis nostris loquens, etiam per hæc verba demonstrat nihil digne de Deo posse dici. Cur enim non etiam verba ista dicantur de illa maiestate, de qua quidquid dictum fuerit indigne dicitur, qui omnes opes linguarum omnium ineffabili sublimitate præcedit?*

Can. 16. Attributa Dei, ut bonitas, sapientia, omnipotentia, præscientia, providentia, iustitia, misericordia, sanctitas, etc. quæ reipsa idem sunt cum simplicissima Dei natura, ideoque una quædam res sunt, unaque essentia singularis et individua, S. Scriptura effert pluraliter et in numero plurali, ut significet plures cuiusque attributi vires et effectus, imo et affectus, qui in hominibus et Angelis sunt varii et multiplices, sed in Deo uniuntur, unumque sunt cum deitate. Exempla accipe: *Miserationes eius super omnia opera eius*, Psal. 144. *Omnes viæ eius iudicia*, Deuter. 32. 4. *Iustitiæ Domini rectæ*, Psal. 18. 9. *Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius*, Ps. 110.

Can. 17. Si Christus, Prophetæ et Apostoli facinus aut flagitium sua voce iubere aut consulere videntur, illa vox non proprie, sed figurate et mystice accipienda est. Tale quoque est omne id quod impossibile, aut quod ad morum honestatem, vel fidei veritatem, vel ad Sacramenta proprie referri non potest; ut: *Si manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum et proiice abs te*, etc. *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum et proiice abs te*, Matth. 18. 8. quod litteraliter accipiens Origen. castravit seipsum, ut tentationes libidinis evaderet: sed perperam. Non enim licet seipsum mutilare: quare hæ sententiæ non ad litteram, ut sonant, sed figurate accipiendæ sunt, ut per manum, pedem, oculum, accipias amicum, familiarem, cognatum, etc. qui tibi instar manus, oculi, pedis inservit et opitulatur: hic enim si te scandalizat et ad hæresim, libidinem, aliudve scelus pellicit, omnino a conversatione tua abscindendus et abiiciendus est. Cum vero nullum scelus aut flagitium iubet Christus, tunc proprie ut sonat, id quod dicitur, intelligendum est, ut cum ait: *Hoc est corpus meum*, etc. *Hic est sanguis meus*, Matth. 26. Nec enim carnem Christi in Eucharistia laniamus, aut sanguinem cruentum vel patentem potamus, uti intelligebant, et horrebant Capharnaitæ, sed utrumque sub speciebus panis et vini intectum, et latentem instar Angeli sumimus, qua in re nullum est flagitium, nullusque horror.

Tradit hunc Canonem S. August. lib. 3. de doctrina Christiana, cap. 19. *Quidquid*, ait, *in sermone divino, neque ad morum honestatem, neque ad fidei veritatem pro-*
A *prie referri potest, figuratum esse cognoscas. Morum honestas ad diligendum Deum et proximum, fidei veritas ad cognoscendum Deum et proximum pertinet.* Et c. 16 *Si præceptiva locutio est, aut flagitium, aut facinus vetans, aut utilitatem, aut beneficentiam iubens, non est figurata. Si autem flagitium aut facinus videtur iubere, aut utilitatem, aut beneficentiam vetare, figurata est.*

Idem de catechizandis rudibus, c. 26. *Hoc autem breviter discet, ut quidquid audierit ex libris Canonicis, quod ad dilectionem æternitatis, et veritatis, et sanctitatis, et ad dilectionem proximi referri non possit, figurate dictum vel gestum esse credat, atque ita conetur intelligere, ut ad illam geminam referat dilectionem.* Eumdem Canonem tradit Origen. 4. Periarchon. c. 2.

Hebræorum mos est, ut antecedentia et causas taceant, ac consequentia et effectus enarrent. Aut vice versa ex causis, quas recensent, effectus, quos subticent, intelligendos relinquunt. Sic Ioannes cap. 1. 43. ait: *In crastinum voluit exire in Galilæam, et invenit Philippum.* Can. 18.
B *Et dicit ei Iesus: Sequere me*, ubi ex το *invenit*, intelligendum relinquit, quod Christus iam ante quæsierit Philippum, q. d. Ideo Iesus ivit in Galilæam, ut quæreret Philippum; illum enim iam animo destinarat vocare ad Apostolatum, unde invenit eum, quem quærebat, et vocavit, dicens: *Sequere me.* Sic c. 16. 14. ait: *Et invenit Iesus asellum, et sedit super eum;* ubi ex το *invenit* intelligitur iam ante quæsivisse eum. Nam, ut ait Matth. 21. 2. Iesus præmisit duos discipulos in castellum vicinum, ut asinum quærerent, et ad se adducerent. Non ergo casu, sed studio quærendi eum invenit. Pari modo ex responsione colligendam relinquunt præviam interrogationem. Sic Ioannes c. 1. 20. ait, Iudæos misisse Legatos ad Ioannem Baptistam, interrogantes: *Tu quis es?* respondit Baptista? *Non sum ego Christus:* ex qua responsione intelligitur Iudæos interrogasse eum: *Tune es Messias, sive Christus?* Sic cap. 3. 2. ait: *Respondit Iesus* (Nicodemo) *et dixit ei: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit*
C *denuo, non potest videre regnum Dei.* Ex qua responsione colligitur Nicodemum prius interrogasse Iesum, qua ratione posset salutem et regnum Dei consequi; sed hanc interrogationem subticet Ioannes. Subinde tamen respondere apud Hebræos idem est, quod ordiri sermonem, etiamsi nullius præcesserit interrogatio. Sic apud Græcos: unde illud ab Homero toties iteratum.

Τον δ'αποκρινομενος προσεφη ποδας ωκυς Αχιλλευς: id est, *huic respondens locutus est pedibus celer Achilles*, quod usurpat etiam cum nemo Achillem interrogat.

Simili modo silent nonnulla, quæ tamen dicta esse vel ipsi postea, vel alii dicunt, aut insinuant. Sic Ioan. c. 6. 36. ait Iesus: *Sed dixi vobis, quia et vidistis me, et non creditis*, ubi et quando id dixerit Iesus, Ioannes nusquam expressit, uti notat S. Chrysostomus. Sed ex hoc loco eum id dixisse constat. Sic Ioannis 11. 28. Martha ait Magdalenæ: *Magister adest et vocat te;* cum tamen de hac vocatione antea nulla facta sit mentio in colloquio Marthæ cum Iesu, sed contentus fuit Ioannes illam hoc loco dumtaxat
D per Martham insinuare, uti notant S. Cyrill. Chrysost. et Leontius. Ibid. v. 40. ait Iesus Marthæ: *Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?* puta gloriosam suscitationem Lazari fratris tui, cum tamen ubi et quando id dixerit Iesus, nunquam ante expresserit Ioannes.

Hebraismo sæpe verbum ponitur sine supposito, maxime apud S. Marcum, quasi hoc ex circumstantiis, puta ex antecedentibus et sequentibus facile intelligi et suppleri possit. Sic c. 4. 26. ait S. Marcus: *Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, et dormiat, et exurgat nocte et die: dormiat* scilicet homo; *exurgat* scilicet *sementis;* unde explicans subdit: *et (et significat id est) semen germinet et increscat, dum nescit ille*, q. d. Sicut dormiente homine seminante sementis ipsa exurgit crescitque die ac nocte. Sic Christo in cælis quiescente et quasi dormiente, crescit et propagatur assidue Evangelii prædicatio et doctrina: ita explicant S. Hiero- Can. 19.

nymus, Beda et Glossa, licet aliter planius interpretentur S. Chrysost. Theophylact. Euthym. ut suo loco dicam. Et c. 9. 49. *Omnis enim* (supple qui Deo et Christo servire, et se quasi victimam offerre cupit) *igne* (tribulationis) *salietur*. Unde explicans, subiicit: *Et omnis victima sale salietur.*

Can.20. Solet in Evangelio et Scriptura integer numerus exprimi, etiamsi aliquid illi desit, aut supersit: sic numerantur discipuli Christi 70. cum præcise fuerint 72. S. August. in quæst. Evangel. quæst. 47. Rursum in eo solet poni numerus definitus pro indefinito. Sic Christus relinquentibus omnia et se sequentibus promittit *centuplum*, Matt. 19. 29. quod Lucas cap. 18. 30. explicat, dicens: *recipiet multo plura.*

Can.21. Christus ex phrasi Hebræorum solet comparationem duorum exprimere per affirmationem maioris et negationem minoris; id enim quod maius est et præcessit, affirmat; quod vero minus et inferius est, negat. Quare per negationem tunc non proprie dictam negationem significat, sed tantum id quod negatur, minus esse altero, aut certe ipsum non esse solum in hoc genere indicat; ut: *Misericordiam volo et non sacrificium*, Matth. 9. 13. hoc est, misericordiam malo, et præfero sacrificio: alioqui certum est sacrificium quoque ipsi placere, et gratum esse in suo ordine et gradu, puta post misericordiam. Sic Lucæ 10. 20. ait Christus Apostolis: *Nolite gaudere, quia spiritus vobis subiiciuntur: gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in cælis*, id est, plus gaudere quod scripti sitis in cælis, quam quod dæmones vobis subiiciantur; nam de hoc suo modo et gradu gaudendum est. Sic Lucæ 12. 44. ait Christus: *Qui credit in me, non credit in me* (scilicet solum, vel præcipue) *sed in eum qui misit me*, q. d. Talis non tantum, credit mihi homini dicenti et loquenti, sed multo magis credit Deo Patri, qui me quasi legatum suum misit.

Can.22. Cavenda in S. Scripturæ explanatione nimia subtilitas et argutia, æque ac plana nimiaque crassities et ruditas. Unde S. Hieronymus in c. 25. Matth. *Prudentem*, inquit, *semper admoneo lectorem, ut non superstitiosis acquiescat interpretationibus, et quæ commatice pro fingentium dicuntur arbitrio, sed consideret priora, media et sequentia, et nectat sibi universa quæ scripta sunt.* S. Scriptura ergo inter se collata et composita, optima suiipsius est interpres.

Can.23. Evangelistæ sæpe ludunt in verbis elegantiæ causa, ac idem verbum vel nomen statim aliter et aliter accipiunt, maxime cum ex sensu litterali ad allegoricum, vel anagogicum assurgunt. Sic Christus ludit in voce *mortuos* dicens: *Sequere me, et dimitte mortuos* (spiritualiter) *sepelire mortuos* (corporaliter) *suos*, Matth. 8. 22. Nec enim mortui corporaliter possunt alios mortuos sepelire, ut patet. Sic Ioan. c. 2. v. 23. et 24. ludit in verbo *credo*, dicens: *Multi crediderunt in nomine eius, videntes signa eius quæ faciebat: ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis.* Prius enim *crediderunt* notat fidem divinam; posterius vero *credebat* notat fidem humanam, sive fiduciam, q. d. Iesus non confidebat eis, quia licet videret eos credere in se, tamen sciebat eos mutabiles, et facile a Scribis posse perverti: unde non diu nec secure versatus est cum eis: ita S. Chrys. Sic Paulus ludit in voce *peccatum*, 2. Cor. 5. 21. *Eum qui non noverat peccatum pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia Dei in ipso.* Ubi *peccatum* priori loco proprie accipit, posteriori vero metonymice, ut significet hostiam pro peccato, q. d. Deus Christum innocentem et ab omni peccato immunem fecit *peccatum*, id est, hostiam pro peccato, ut nos a peccato liberaret et iustificaret.

Can.24. Palæstinis et Syris (qualis erat Christus) familiare est uti parabolis, proverbiis et tritis catachresibus, ut suavius in animos audientium influant: qua de causa Christus toties utitur parabolis, easque multiplicat, ut patet Matth. 13. Ita etiamnum Romæ audimus Maronitas, qui Syri sunt et incolæ montis Libani, ea quæ dicunt, illico allatis similitudinibus et parabolis venustare. Audi S. Hieronymum in c. 18. Matth. ad v. 23. *Familiare est Syris et maxime Palæstinis ad omnem sermonem suum parabolas iungere, ut quod per simplex præceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem exemplorum teneatur.*

Can.25. Christus coram nasutis et criticis, quales erant Scribæ et Pharisæi, parabolis utitur ambiguis et obscuris, tum quia ipsi indigni erant eas intelligere; tum quia quærebant Iesum capere in sermone, accusare, et occidere; seorsim vero discipulis et amicis suis easdem interpretabatur, ut diserte patet Matth. 13. 11. et c. 7. v. 6. *Nolite*, ait Christus, *sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos.* Hoc factitavit Aristoteles dum libros suos ita tecte et involute scripsit, ut ab æmulis carpi, confutarique nequeant: unde ipse libros de Physico auditu ad Alexandrum scribit fuisse conscriptos, et non fuisse conscriptos, eo quod maximis ambiguitatibus et obscuritatibus, quibus ipse, quasi sepia se involvit et obtegit, constent.

Can.26. Sensus litteralis parabolæ non est is, quem voces prima facie ostendunt, sed qui per res vocibus significatas designatur: prior vocum sensus, est Grammaticalis, qui litteræ corticem, puta verba vocesque explicat; posterior est parabolicus, ideoque in parabola proprius, litteralis, et genuinus; v. g. Matth. 6. 22. et Lucæ 14. 16. in parabola Regis invitantis ad nuptias debiles et claudos, eo quod honestiores se excusarent, sensus litteralis non est is quem γράμματα, id est, litteræ et voces ostentant, scilicet quod vere Rex quispiam idipsum fecerit, cum hoc ad scopum Christi sit impertinens, et forte nunquam contigerit; sed ad litteram parabolice significatur, quod Christus ad Ecclesiam, gratiam et gloriam suam vocarit gentiles idololatras, ideoque viles et abiectos, eo quod Iudæi legi Mosi præfisi Christum respuerint.

Can.27. Tres sunt parabolæ, apologi et fabulæ partes, scilicet προμύθιον, μῦθος, ἐπιμύθιον, hoc est profabulatio, fabula et affabulatio, sive proparabola, parabola et epiparabola. Profabulatio est prooemium parabolæ vel fabulæ, et quasi prologus, sive gustus et prælibatio quædam parabolæ, qui illi præmittitur, ut indicet, quo fine, et contra quos parabola dicenda sit: post quam sequitur ipsa parabola, vel fabula: ac denique subiungitur affabulatio, sive postfabulatio, quasi conclusio et applicatio fabulæ aut parabolæ, quæ parabolam vel fabulam explicat, applicatque ad id quod significat, quodque in moribus corrigendum vel faciendum denotat. Exemplum clarum est Lucæ 18. 9. in parabola Pharisæi et Publicani, ubi προμύθιον, sive profabulatio præmittitur, cum dicitur: *Dixit autem et ad quosdam, qui in se confidebant tamquam iusti, et aspernabantur cæteros, parabolam istam.* Ipsam deinde parabolam enarrat. Denique v. 14. ἐπιμύθιον, sive postfabulationem, qua mentem fructumque parabolæ ostendit, subiungit dicens: *Dico vobis: descendit hic iustificatus in domum suam ab illo: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur.* Idem ad oculum videre est in fabulis Æsopi, in apologis Phædri, in emblematibus Alciati.

Can.28. In parabolis sæpe non personæ personis, nec partes parabolæ partibus rei significatæ, sed tota parabola toti rei aut sententiæ comparatur. Exemplum est Matth. 11. 16. *Similis est* (generatio hæc) *pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus dicunt: Clamavimus vobis et non saltastis: lamentavimus et non planxistis;* ac deinde id applicat prædicationi Christi et Ioannis Baptistæ, non per partes, quia Christus et Ioannes nequeunt comparari hisce pueris, sed totam parabolam toti rei significatæ adæquat. Sensus enim est, q. d. Videre est in hac generatione simile quidpiam illi, quod in parabola et ludo puerorum contigit, ut sicut nec cantu nec planctu puerorum moventur morosi homines ad saltandum vel lamentandum; sic Scribæ et Pharisæi nec exemplo laxioris vitæ Christi, nec severioris Ioannis Baptistæ provocari potuerint ad pœnitentiam, conversionem et salutem. Simile est Matth. 13. 24. *Simile*, inquit, *est regnum cælorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo*, etc. nec enim præcise et per partes seminans similis est regno, sed po-

tius Regi. Sensus ergo est, q. d. Similiter agitur in regno cælorum, perinde ac si quis in agro suo seminet bonum semen, cui deinde inimicus superseminet zizania.

Can.29. In parabolis æque ac in similitudinibus non omnia sunt similia, nec applicanda rei significatæ. Multa enim in iis dicuntur ad decorem et elegantiam parabolæ, quæ ut ab aliis rei significatæ applicandis discernas, hunc Canonem nota. In parabolis finis et scopus parabolæ spectandus est; illa enim quæ ad hunc scopum pertinent, parabolæ partes sunt necessario applicandæ rebus per parabolam significatis; quæ vero ad eum non pertinent, parabolæ sunt emblemata et ornamenta: ita Origenes et S. Chrysostomus in Matth. c. 13. et S. Augustinus 16. de Civit. 2. Sic Matth. 25. 15. dicitur Rex distribuisse servis sua talenta, *unicuique secundum propriam virtutem*, quia scilicet Rex prudens ita facere solet. At Christus non ita: nec enim attribuit gratiam secundum vires dotesque naturæ et liberi arbitrii, uti voluere Pelagiani, ut ingeniosis, divitibus, Principibus det maiorem; rudibus vero, pauperibus et plebeiis minorem. Sic Lucæ 14. 26. in parabola computantis sumptus ad parandum bellum, et ad ædificandam turrim, multa sunt emblemata, uti ibidem patebit. Denique ex parabola et ex postparabola, puta prologo, æque ac ex conclusione parabolæ venandus est genuinus eiusdem sensus. Audi S. Basilium in regul. Brevior. interrog. 55. *Sane*, ait, *quæ afferuntur similitudines, nequaquam ex omnino singulis earum rerum, ad quas allatæ sunt, partibus respondent; sed illud agunt, ut mentem ad id, de quo agitur, argumentum dirigant.* Celebre est Augustini documentum lib. 16. de Civit. cap. 2. *Non sane omnia quæ gesta narrantur, aliquid etiam significare putanda sunt; sed propter illa, quæ aliquid significant, etiam ea quæ nihil significant, attexuntur: solo enim vomere terra proscinditur; sed ut hoc fieri possit, etiam cætera aratri membra sunt necessaria: ita in prophetica historia dicuntur et aliqua quæ nihil significant, sed quibus adhæreant, quæ significant, et quodammodo religentur.*

Can.30. In multis parabolis præter id ad quod primo et principaliter assumuntur, Christus secundario mysteria aliqua insinuare voluit, quasi sensu tropologico, vel allegorico, ut patet Lucæ 10. 30. ubi Christus per parabolam Samaritani non tantum ostendere voluit, quis sit noster proximus, quem diligere debeamus quod quærebat Legisperitus, sed simul allegorice significavit se esse Samaritanum, qui Adamum eiusque posteros peccato primævo saucios, infuso oleo gratiæ suæ et vino sanguinis sui, sanaret et salvaret.

Can 31. Parabolæ sunt duplices, aliæ similes, aliæ dissimiles. In similibus vis argumenti est a pari vel simili; in dissimilibus a minori ad maius.

Can.32. Nonnulla dicuntur in Evangelio et Scriptura non ex rei veritate, sed ex opinione hominum illius temporis, quo gesta referuntur. Sic Ioseph vocatur pater Christi etiam a B. Virgine; quia homines illius ævi putabant eum esse patrem, eum revera non esset pater, Lucæ 2. 48. Sic Hananias Ierem. 28. 10. vocatur propheta, quia talis æstimabatur a vulgo, cum revera esset Pseudopropheta: ita S. Hieronymus in Ierem. 28.

Can.33. S. Scriptura mutatis licet rebus, eadem tamen pristinaque nomina, quæ prius habuere, servat, rebusque assignat. Sic Ioan. 6. caro Christi in Eucharistia vocatur panis, quia fuit panis, sed per transsubstantiationem, quæ fit in consecratione, panis mutatus est in carnem Christi. Sic Dina a Sichem corrupta vocatur virgo, quia paulo ante fuerat virgo, Genes. 34. 2. Sic virga Aaronis conversa in serpentem vocatur virga, quia paulo ante fuit virga. Exodi 7. 12. *Devoravit*, inquit, *virga Aaron virgas eorum:* hoc est, Serpens in quem virga Aaronis a Mose conversa erat, devoravit serpentes, in quos Magi Pharaonis suas pariter virgas ad ostentationem miraculi converterant: ita S. Hieronymus in Matth. 26.

Can.34. Evangelistæ et Apostoli in citanda S. Scriptura veteris testamenti sæpe illam non verbo tenus, sed quoad sensum citant; ut *quoniam Nazaræus vocabitur*, Matth. 2.23. de quo ibidem plura. Sic quod Osee ait cap. 2. 1. *Dicite fratribus vestris, populus meus: et sorori vestræ, misericordiam consecuta.* Paulus Rom. 9.25. sic citat: *Sicut in Osee dicit: vocabo non plebem meam, plebem meam; et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.*

Scriptura novi testamenti sæpe alludit ad vetus Testamentum, quia res novi adumbratæ fuere in veteri: *Finis enim legis Christus*, Rom. 10.4. Moses ergo et Prophetæ fuere πρόδρομοι, et præcursores Christi. Mira igitur, mireque consona est harmonia novi Testamenti cum veteri, cuius artifex et auctor est Spiritus sanctus. Quare ut Scripturam novi Testamenti a radice et fundamentis explices, scrutare et vestiga figuram, prophetiam vel sententiam veteris Testamenti, ad quam alludit; vetus enim lex novæ fuit præludium; nova veteris est complementum, uti fuse docet S. August. lib. pluribus, quos scripsit contra Faustum Manichæum, et Tertull. lib. quatuor, quos scripsit contra Marcionem. Can.35.

Interpres latinus idem verbum Græcum diversimode vertit, præsertim dum una vox Latina vim verbi Græci non assequitur, nec adæquat: sic ἐπιτιμάω in Marco fere semper vertit *comminari*, in Luca *increpare*, in Matthæo *imperare* vel *præcipere*, ut Marc. 4. 39. *Et exurgens*, inquit, *comminatus est vento.* Sed Lucæ cap. 8. 25. *at ille surgens*, inquit, *increpavit ventum.* Matth. 8. autem v. 26. *Tunc surgens*, inquit, *imperavit ventis et mari;* quia ἐπιτιμάω significat *præcipere* sive *imperare* non simpliciter, sed *cum increpatione, obiurgatione et comminatione, additis minis obiurgare, interminari, et interdicere.* Can.36.

Denique huc spectant Canones 64. quos Epistolis S. Pauli præfixi. Epistolæ enim istæ explicant Evangelium: quia Paulus interpres est Christi.

Evangelistæ sæpe brevitatis studio rem gestam implicant et convolvunt, qua de causa subinde repugnantia dicere videntur: quare res gesta Interpreti fusius explicanda et distinctius enucleanda est, ut consonantia appareat. Sic Lucas cap. 7. v. 3. de Centurione mittente Legatos ad Christum, ut servum suum sanaret, ait: *Et cum audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum, rogans eum, ut veniret, et salvaret servum eius;* cum tamen paulo post subdit eumdem dixisse: *Propter quod et meipsum non sum dignum arbitratus, ut venirem ad te*, quia scilicet ego sum Gentilis, ideoque indignus tuo aspectu et alloquio, quare pro me submisi ad te Seniores Iudæorum: quomodo ergo paulo ante putat eo se dignum, imo rogat ut Christus veniat ad se? Resp. τὸ *rogans*, quatenus refertur ad τὸ *ut salvaret servum eius*, pertinet ad ipsum Centurionem, quatenus vero refertur ad τὸ *ut veniret*, pertinet ad seniores Iudæorum, qui de suo hoc addiderunt, putantes hoc decere, et Centurionem tacite hoc cupere: Lucas tamen tribuit idipsum quoque Centurioni, quia quæ Legatus dicit et petit nomine Legantis, hæc legans ipse dicere et petere censetur, de quo plura Matth. 8. v. 6. Sic Lucas cap. 19. 9. ait Christum dixisse Zachæo, cum domum eius ingrederetur: *Quia hodie salus domui huic facta est*, ubi involute significat, Zachæo in Christum credente et converso, totam familiam heri sui exemplum secutam in Christum credidisse et sanctificatam fuisse, etiamsi paulo ante solius Zachæi credentis meminerit. Sic octo beatitudines, quas recenset Matthæus cap. 5. v. 1. et seq. Lucas c. 6. 20. in quatuor contrahit. Can.37.

Christus sanaturus ægrotos, prius ab eis solet requirere fidem, qua scilicet credant Christum id posse facere, sperentque facturum; quare fides hæc non est historica et nuda, non etiam charitate formata et iustificans; sed est fides miraculorum, quæ includit certam spem et fiduciam miraculi, quod scilicet Christus eos sua omnipotenti manu sanabit, qualis fuit fides S. Gregorii, qui idcirco cognominatus est Thaumaturgus, id est, miraculorum opifex. Hanc enim fidem quasi congruam ad miraculorum dispositionem, prærequirit Christus; unde illa ait: *Amen dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis*, Matth. 17. 19. Can.38.

Postremo in Evangeliis solerter expendendum est et secernendum, an id quod Christus ait, sit consilium, an præceptum, an promissio, aut permissio dumtaxat (qualis est illa ad Iudam proditorem: *quod facis, fac citius*, Ioan. 13. 27.) an parabola, an adagium, an emblema, etc. Quocirca in gratiam lectoris ex singulis Evangeliis collegi (eo quod nemo huc usque id præstiterit) omnia Evangelica consilia, præcepta, promissa, minas, miracula, oracula, sacramenta, paradoxa, parabolas, adagia, emblemata et ænigmata, eaque ordine suo disposita hic subiicio.

Accipe ergo primo omnia Consilia per Evangelium sparsa hic in unum collecta, deinde præcepta Evangelio propria, denique mista, id est, partim consilia, partim præcepta. Consilia et præcepta voco, quæ ut plurimum sunt talia: nam et consilia in necessitate fiunt præcepta; et præcepta citra necessitatem subinde fiunt consilia, ut patet in præcepto eleemosynæ.

CONSILIA EVANGELICA,

QUÆ OMNIA SUNT DE ACTIBUS HEROICIS VIRTUTUM CHRISTIANARUM, IMO APOSTOLICARUM.

1. Sine modo: Sic enim decet nos implere omnem iustitiam. *Matth.* 3. 15.
2. Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum. *Matth.* 5. 3.
3. Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram.
4. Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur.
5. Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur.
6. Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.
7. Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt.
8. Beati pacifici: quoniam filii Dei vocabuntur.
9. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: quoniam ipsorum est regnum cælorum.
10. Beati estis, cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos, mentientes propter me.
    Gaudete et exultate: quoniam merces vestra copiosa est in cælis.
11. Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram. *Matth.* 5. 39.
12. Et qui vult tecum iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. *Ibid. v.* 40.
13. Quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo. *Ibid. v.* 41.
14. Omni petenti te tribue: et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. *Lucæ* 6. 30. *Matth.* 5. 42.
15. Estote vos perfecti, sicut et Pater vester cælestis perfectus est. *Matth.* 5. 48.
16. Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos. *Matth.* 8. 22.
17. Vos autem nolite vocari Rabbi: unus est enim Magister vester, omnes autem vos fratres estis. *Matt.* 23. 8.
18. Et patrem nolite vocare vobis super terram: unus est enim Pater vester qui in cælis est. *Ibid.*
    Nec vocemini magistri, quia magister vester unus est, Christus. *Ibid.*
19. Qui maior est vestrum, erit minister vester. *Ibid.*
    Qui autem se exaltaverit humiliabitur: et qui se humiliaverit exaltabitur. *Ibidem.*
20. Oportet semper orare, et nunquam deficere. *Lucæ* 18. 1.
21. Sunt Eunuchi qui se castraverunt propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat. *Matth.* 19. 12.
22. De Virginibus autem præceptum Domini non habeo: consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis.
    Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse.
23. Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo, et veni sequere me. *Matth.* 19. 21.
24. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. *Lucæ* 10. 42.
25. Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. *Ioan.* 15. 13.
26. Mutuum date, nihil inde sperantes. *Lucæ* 6. 35.
27. Benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos. *Matth.* 5. 44.
28. Et accedens unus Scriba, ait illi: Magister sequar te quocumque ieris.
    Et dicit ei Iesus: Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. *Matth.* 8. 19.
29. Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te. Quid ergo erit nobis? *Matth.* 19. 27.
30. *Denique consilium Evangelicum est, evangelizare gratis, non accepto ullo prædicationis stipendio aut sumptu, uti fecit S. Paulus, labore manuum se, suosque sustentans, qui proinde ait:* Quæ est ergo merces mea? ut Evangelium prædicans, sine sumptu ponam Evangelium. 1. *Corinth.* 9. 18. *Iure enim naturæ et divino Apostolus vivere potest ex Evangelio: dignus est enim operarius mercede sua: unde si gratis evangelizat, facit opus liberale et supererogationis, quod consilii est, non præcepti.*

Ex dictis liquet multa esse consilia Evangelica, sed præcipue tria, scilicet voluntariæ paupertatis, castitatis, et obedientiæ religiosæ, uti contra novantes uno ore docent omnes orthodoxi.

PRÆCEPTA EVANGELIO PROPRIA,

NEC IN LEGE VETERI EXPRESSA.

1. Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum. *Matth.* 4. 17.
2. Sic luceat luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum qui in cælis est. *Matth.* 5. 16.
3. Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum. *Ibid. v.* 23.
4. Esto consentiens adversario *(actori et accusatori, quem verbo et verbere læsisti)* tuo, dum es in via cum eo, ne forte tradat te adversarius iudici, et iudex tradat te ministris, et in carcerem mittaris. *Ibid. v.* 25.
5. Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eam in corde suo. *Ibid. v.* 28.
6. Quod si oculus tuus *(vel manus)* dexter scandalizat te, erue eum et proiice abs te. *Ibid. v.* 29.
7. Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: et qui dimissam duxerit, adulterat. *Ibid. v.* 32.
8. Diligite inimicos vestros, ut sitis filii Patris vestri, qui

in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos. *Ibid. v.* 45.

9. Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo raca, reus erit concilio: qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. *Ibid. v.* 22.

10. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in cælis est. *Matth.* 6. 1.

11. Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora patrém tuum in abscondito: et pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. *Ibid. v.* 6.

12. Orantes nolite multum loqui *(ore, sed corde)* sicut Ethnici. *Ibid. v.* 7.

13. Sic ergo vos orabitis: Pater noster qui es in cælis: sanctificetur nomen tuum: Adveniat regnum tuum: fiat voluntas tua, *etc.*

14. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, *etc.* sed in cælo. *Ibid. v.* 19.

15. Non potestis Deo servire et mammonæ. *Ibid. v.* 24.

16. Ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. *Ibid. v.* 25.

17. Quærite ergo primum regnum Dei, et iustitiam eius, et hæc omnia adiicientur vobis.

Nolite ergo solliciti esse in crastinum. *Ibid. v.* 31.

18. Nolite iudicare, ut non iudicemini. *Matth.* 7. 1.

19. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, q. d. *Nolite sancta dogmata tradere incredulis et obstinatis, qui ea rideant et subsannent. Ibid. v.* 6.

20. Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. *Idid. v.* 12.

21. Intrate per angustam portam, quia lata porta, et spatiosa via est quæ ducit ad perditionem. *Ibid. v.* 13.

22. Qui dixerit *(verbum)* contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro. *Matth.* 12. 32.

23. Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. Ex verbis enim tuis iustificaberis: et ex verbis tuis condemnaberis. *Ibid. v.* 36.

24. Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum. *Matth.* 18. 3.

25. Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum: si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. *Ibid. v.* 15.

26. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. *Ibid.*

27. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ: si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. *Ibid.*

Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo, et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo. *Ibid.*

Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos. *Ioan.* 13. 34. *His adde præcepta Sacramentorum, quæ inferius afferam.*

MISTA, HOC EST, PARTIM CONSILIA, PARTIM PRÆCEPTA.

1. Ego autem dico vobis non iurare omnino. *Matth.* 5.34.

2. Sit autem sermo vester, est, est: non, non: quod autem his abundantius est, a malo est. *Matth.* 5. 37.

3. Cum ieiunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava, ne videaris hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est in abscondito, q. d. *Cum ieiunas noli id ostentare, sed cela et dissimula per corporis, animique alacritatem et lætitiam. Matth.* 6. 17. *Idem dixit de Eleemosyna, v.* 3. *et de Oratione v.* 6.

4. Petite et dabitur vobis: quærite et invenietis: pulsate et aperietur vobis. *Matth.* 7. 7.

5. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem prophetæ accipiet: et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. *Matth.* 10. 41.

6. Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem suam. *Ibid.*

7. Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum, et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. *Matth.* 11.28.

8. Quicumque fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, et soror, et mater est *Matth.* 12. 50.

9. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. *Matth.* 16. 24.

10. Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam. *Luc.* 12. 33.

11. Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, et stare ante filium hominis. *Lucæ* 21. 36.

12. Scrutamini Scripturas. *Ioan.* 5. 39.

13. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis. Hunc enim pater signavit Deus. *Ioan.* 6. 27.

14. In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem. *Ioan.* 13. 35.

PRÆCEPTA ET CONSILIA A CHRISTO SEORSIM DATA APOSTOLIS.

1. Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. *Matth.* 4. 19.

2. In viam Gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis: sed potius ite ad oves quæ perierunt domus Israel. *Matth.* 10. 5.

3. Euntes autem prædicate dicentes, quia appropinquavit regnum cælorum. *Ibid.*

4. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmonia eiicite.

5. Gratis accepistis, gratis date. *Ibid.*

6. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. *Ibid.*

7. Non peram in via, neque calceamenta, neque virgam: dignus est enim operarius cibo suo. *Ibid.*

8. In quamcumque autem civitatem aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit, et ibi manete donec exeatis. *Ibid.*

9. Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes: Pax huic domui. *Ibid.*

10. Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. *Ibid. v.* 14.

Amen dico vobis: Tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die iudicii, quam illi civitati. *Ibid.*

11. Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. *Ibid. v.* 16.

12. Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in Conciliis, et in Synagogis suis flagellabunt vos. *Ibid. v.* 17.

Et ad præsides, et ad reges ducemini propter me in testimonium illis, et gentibus. *Ibid.*

13. Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. *Ibid. v.* 19.

Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. *Ibid.*

14. Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite ad aliam. Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat Filius hominis. *Ibid. v.* 23.

15. Ne ergo timueritis eos: nihil enim est opertum, quod non revelabitur: et occultum, quod non scietur. *Ibidem* v. 26.

16. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, prædicate super tecta. *Ibid.*

17. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. *Ibidem v.* 28.

18. Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram, sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam. Et inimici hominis domestici eius. *Ibid. v.* 34.

19. Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus; et qui amat filium, aut filiam super me, non est me dignus. *Ibid. v.* 37.

20. Et qui non accipit crucem suam et sequitur me: non est me dignus.

21. Qui invenit animam suam, perdet illam: et qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. *Ibid. v.* 39.

22. Qui recipit vos, me recipit: et qui me recipit, recipit eum qui me misit. *Ibid. v.* 40.

23. Nemini dixeritis visionem (*Transfigurationis*) donec filius hominis a mortuis resurgat. *Matth.* 17. 9.

24. Ut autem non scandalizemus eos (*exactores didrachmi pro tributo*) vade ad mare et mitte hamum, et eum piscem qui primus ascenderit, tolle: et aperto ore eius, invenies staterem, illum sumens da eis pro me et te, *(o Petre) Ibid. v.* 27.

25. Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo: et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo. *Matth.* 18. 18.

26. Quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister.

Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus. *Matth.* 20. 26.

Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis. *Ibid.*

27. Tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete hic et vigilate mecum. Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem. *Matth.* 26. 38.

28. Ego rogavi pro te *(o Petre)* ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos. *Lucæ* 22. 32.

29. Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, et vide manus meas: et affer manum tuam, et mitte in latus meum: et noli esse incredulus, sed fidelis. *Ioan.* 20. 27.

30. Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis, *etc.* afferte de piscibus quos prendidistis nunc, *etc.* Venite, prandete. *Ioan.* 21. 6. *et sequent.*

31. Simon Ioannis, diligis me plus his? dicit ei: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos.

Dicit ei iterum: Simon Ioannis, diligis me? Ait illi: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: pasce agnos meos. *Ibid. v.* 15.

32. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis. *Matth.* 28. 19.

Et ego mitto promissum Patris mei in vos. Vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto. *Lucæ* 24. 49.

PROMISSA EVANGELICA.

1. Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua: et uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, et vocabis nomen eius Ioannem.

Et erit gaudium tibi, et exultatio, et multi in nativitate eius gaudebunt. *Lucæ* 1. 13.

2. Erit enim magnus coram Domino: et vinum et siceram non bibet, et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ. *Ibid.*

3. Et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum.

4. Et ipse præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ: ut convertat corda patrum in filios, et incredulos ad prudentiam iustorum, parare Domino plebem perfectam. *Ibid.*

Ne timeas Maria: invenisti enim gratiam apud Deum.

5. Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen eius Iesum.

Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur: et dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui, et regnabit in domo Iacob in æternum. Et regni eius non erit finis. *Ibid. v.* 30.

6. Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum. *Matth.* 5. 3. *ibidem in seq. Idem regnum aliis titulis et nominibus, cæteris septem beatitudinibus promittitur.*

7. Qui recipit vos, me recipit: et qui recipit me, recipit eum qui me misit. *Matth.* 10. 40.

8. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet; et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. *Ibid.*

9. Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantum in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem suam. *Ibid.*

10. Iusti fulgebunt sicut Sol in regno Patris eorum. *Matt.* 13. 43.

11. Beatus es Simon Bar-Iona: quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. *Matth.* 16. 17.

12. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.

13. Et tibi dabo claves regni cælorum: et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis. *Matth.* 16. 18.

14. Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo qui in cælis est. *Matth.* 18. 19.

Ubi enim sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. *Ibid.*

15. Tunc accedens Petrus ad eum dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? usque septies?

Dicit illi Iesus: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. *Ibid.*

16. Sunt Eunuchi, qui se castraverunt propter regnum cælorum. *Matth.* 19. 12.

17. Quia hæc dicit Dominus Eunuchis: qui custodierint Sabbata mea, et elegerint quæ ego volui, et tenuerint fœdus meum.

Dabo eis in domo mea, et in muris meis locum, et nomen melius a filiis et filiabus: nomen sempiternum dabo eis quod non peribit. *Isaiæ c.* 26. *v.* 4.

18. Vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo. *Matth.* 19. 21.

19. Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.

20. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut so-

*

rores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. *Ibid.*

21. In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo. *Matth.* 22. 30.

22. Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. *Matth.* 25. 23.

23. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. *Matth.* 28. 20.

24. Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur: In nomine meo dæmonia eiicient; linguis loquentur novis.

25. Serpentes tollent: et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super ægros manus imponent, et bene habebunt *Marc.* 16. 17.

26. Habete fidem Dei.

27. Amen dico vobis: quia quicumque dixerit huic monti: Tollere et mittere in mare; et non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit quia quodcumque dixerit fiat, fiet ei.

28. Propterea dico vobis, omnia quæ orantes petitis, credite, quia accipietis, et evenient vobis. *Marc. c.* 11. *v.* 22.

29. Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace. *Lucæ* 1. 29.

30. Spiritus Domini super me: propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde.

31. Prædicare captivis remissionem, et cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, et diem retributionis. *Lucæ* 4. 18.

32. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocebit.

33. Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiiciuntur: gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cælis. *Lucæ* 10. 19.

34. Martha, Martha, sollicita es et turbaris erga plurima. Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. *Lucæ* 10. 41.

35. Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei. *Luc.* 12. 8. *Matth.* 10. 32.

36. Quærite primum regnum Dei, et iustitiam eius, et hæc omnia adiicientur vobis. *Matth.* 6. 33.

37. Ignem veni mittere in terram: et quid volo, nisi ut accendatur? *Luc.* 13. 49.

38. Iniicient vobis manus, *etc.* Ponite ergo in cordibus vestris, non præmeditari quemadmodum respondeatis.

Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere, et contradicere omnes adversarii vestri. *Lucæ* 21. 13.

39. Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis.

Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum.

Ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo: et sedeatis super thronos iudicantes duodecim tribus Israel. *Lucæ c.* 22. *v.* 28.

40. Pax vobis, ego sum, nolite timere. *Lucæ* 24. 36.

41. Et ego mitto promissum Patris mei in vos: vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto. *Ibidem v.* 49.

42. Eduxit autem eos foras in Bethaniam: et elevatis manibus suis benedixit eis.

Et factum est, cum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in cælum. *Ibidem.*

43. Et ipsi adorantes regressi sunt in Ierusalem cum gaudio magno.

Et erant semper in templo laudantes et benedicentes Deum. Amen. *Ibid.*

44. Oves meæ vocem meam audiunt: et ego cognosco eas, et sequuntur me.

Et ego vitam æternam do eis: et non peribunt in æternum: et non rapiet eas quisquam de manu mea. *Ioan.* 10. 27.

45. Vado parare vobis locum. Et si abiero, et præparavero vobis locum, iterum venio, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis. *Ioan.* 14. 2.

46. Amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et maiora horum faciet: quia ego ad Patrem vado.

47. Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio. *Ioan.* 14. 12.

48. Et ego rogabo Patrem, et alium paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum.

Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum: vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit et in vobis erit.

49. Non relinquam vos orphanos: veniam ad vos. *Ioan.* 14. 16.

50. Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est, qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo; et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum. *Ioan.* 14. 21.

51. Si quis diligit me, sermonem meum servabit; et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. *Ibid. v.* 23.

52. Iam non dicam vos servos, quia servus nescit, quid faciat Dominus eius: vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis. *Ioan.* 15. 14.

53. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, et posui vos ut eatis et fructum afferatis, et fructus vester maneat; ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis. *Ioan.* 15. 15.

54. Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.

Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis. *Ioan.* 16. 26.

55. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem; non enim loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur, et quæ ventura sunt annuntiabit vobis. *Ioan.* 16. 13.

56. Sanctifica eos in veritate, etc. Et pro eis ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate. *Ioan.* 17. 17.

57. Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me. *Ibid. v.* 20.

58. Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint, ut credat mundus, quia tu me misisti. *Ibid. v.* 21.

Et ego charitatem quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus. *Ibid. v.* 22.

59. Pater quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum, ut videant charitatem meam, quam dedisti mihi; quia dilexisti me ante constitutionem mundi. *Ioan.* 17. 24.

60. Mulier ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua. *Ioan.* 19. 26.

MINÆ EVANGELICÆ.

1. Quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris.

2. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die iudicii, quam illi civitati. *Matth.* 10. 14.

3. Væ tibi Corozain: Væ tibi Bethsaida; quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent. *Matth.* 11. 22.
4. Verumtamen dico vobis, Tyro et Sidoni remissius erit in die iudicii quam vobis. *Ibid.*
5. Et tu Capharnaum, numquid usque in cælum exaltaberis? usque in infernum descendes; quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem. *Ibid.*
7. Verumtamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die iudicii, quam tibi. *Ibid.*
7. Viri Ninivitæ surgent in iudicio cum generatione ista, et condemnabunt eam, quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ; et ecce plusquam Ionas hic. *Matth.* 12. 41.
8. Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, et condemnabit eam; quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis; et ecce plusquam Salomon hic. *Ibid.*
9. Sic erit in consummatione sæculi: exibunt Angeli et separabunt malos de medio iustorum. *Matth.* 13. 40.
10. Et mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus et stridor dentium. *Ibid. v.* 48.
11. Væ mundo a scandalis. Necesse est enim ut veniant scandala: verumtamen væ illi per quem scandalum venit. *Matth.* 18. 7.
12. Si autem manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, et proiice abs te: bonum tibi est ad vitam ingredi debilem vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. *Matth.* 18. 8.
13. Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia clauditis regnum cælorum ante homines, *etc. Matth.* 23. 13.
14. Væ vobis Scribæ, *etc.* quia comeditis domos viduarum, *etc. Matth.* 23. 13. *et sequent. ubi continuo usque ad finem capitis,* væ, *id est, fulmen æternæ damnationis in Scribas ob eorum superbiam, avaritiam, sævitiam, impietatem denotat.*
15. Ut veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel iusti usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare. *Matth.* 23. 35.
Amen dico vobis: venient hæc omnia super generationem istam.
16. Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. *Ibid.*
17. Si autem dixerit malus servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire.
Et cœperit percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriosis:
Veniet Dominus servi illius in die qua non sperat, et hora quam ignorat:
Et dividet eum, partemque eius ponet cum hypocritis. Illic erit fletus et stridor dentium. *Matth.* 24. 48.
18. Et ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. *Matth.* 25. 46.
19. Væ homini illi *(Iudæ)* per quem filius hominis tradetur: bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. *Matth.* 26. 24.
20. Væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram.
21. Væ vobis, qui saturati estis, quia esurietis: væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis.
22. Væ cum benedixerint vobis homines: secundum hæc enim faciebant Pseudoprophetis patres eorum. *Lucæ* 6. 24.
23. Ille autem servus, qui cognovit voluntatem Domini sui, et non præparavit, et non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis.
24. Qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis.
25. Omnis autem, cui multum datum est, multum quæretur ab eo: et cui commendaverunt multum, plus petent ab eo. *Lucæ* 12. 47.
26. Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. *Lucæ* 13. 3.

MIRACULA CHRISTI ORDINE TEMPORIS QUO PATRATA SUNT,

SIGILLATIM DIGESTA.

1. Et factum est, ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, exultavit infans in utero eius: et repleta est Spiritu sancto Elisabeth. *Lucæ* 1. 41.
2. Et exclamavit voce magna, et dixit: Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. *Ibid.*
3. Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? *Ibid.*
4. *Christus recenter natus misit Angelum, qui pastoribus, et stellam, quæ Magis nuntiaret suam nativitatem, eosque ad se visendum adorandumque vocaret.* Luc. 2. 9. Matth. 2. 3.
5. *Oblatus in templo fecit, ut Simeon et Anna se ut Messiam agnoscerent, ac de se prophetarent.* Lucæ 2. 25.
6. *In Christum, cum baptizaretur a Ioanne, Spiritus sanctus specie columbæ illapsus est, et vox Patris intonuit:* Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Matth. 3. 14.
7. *Christus mox a baptismo secedens in desertum, ibi* 40. *diebus ieiunavit, et per miraculum omni cibo potuque abstinuit.* Matth. 4.
8. *Christus in nuptiis Canæ Galilææ mutat aquam in vinum.* Ioan. 2. 11.
9. *Mox in Paschate omnes vendentes et ementes vultus sui maiestate percellens, flagello eiicit e templo.* Ioan. 2. 15.
10. *Filium Reguli ægrum sanat Capharnai.* Ioan. 4. 50.
11. *Dæmoniacum ibidem in Synagoga a dæmone liberat.* Marc. 1. 23.
12. *Socrum Petri febrientem, multosque ægros curat.* Matth. 8. 15.
13. *Dormiens in navi excitatur a discipulis, ac sedat maris tempestatem, ventisque et fluctibus imperat.* Matth. 8. 15.
14. *Sanat duos dæmoniacos in regione Gerasenorum, ac dæmonibus permittit ingredi in porcos, qui eos præcipitant in mare.* Matth. 8. 28.
15. *Sanat paralyticum per tegulas ante se demissum.* Matth. 9. 2.
16. *Vocat Matthæum a telonio, itaque mentem eius immutat, ut omnibus relictis illico eum sequatur.* Matth. 9. 9.
17. *Archisynagogi filiam a morte revocat, et Hæmorrhoissæ fluxum sanguinis sistit.* Matth. 9. 18.
18. *Duos cæcos illuminat, et dæmoniacum mutum curat.* Matth. 9. 27.
19. *Ad probaticam piscinam in sabbato sanat ægrum per* 38. *annos.* Ioan. 5. 2.
20. *Manco manum aridam restituit.* Matth. 12. 13.
21. *Leprosum a lepra mundat.* Matth. 1. 2.
22. *Centurionis servum paralyticum sanat.* Matth. 8. 5.
23. *Filium viduæ in Naim a morte suscitat.* Lucæ 7. 11.
24. *Magdalenam a morte animæ, et a dæmonibus liberat.* Lucæ 7.
25. *Curat dæmoniacum cæcum et mutum.* Matth. 12. 22.
26. *Quinque panibus pascit quinque hominum millia.* Ioann. 8. 11.
27. *Ambulat Iesus super mare, et Petrum super illud am-*

bulare facit. Matth. 14. 25.
28. *Sanat filiam Chananææ a dæmone vexatam.* Matth. 15. 28.
29. *Sanat surdum et mutum mittens digitos in auriculas, et expuens tangensque linguam eius, dicens:* Ephpheta, *id est adaperire.* Marc. 7. 34.
30. *Septem panibus pascit quinque hominum millia.* Matth. 15. 36.
31. *Illuminat cæcum in Bethsaida, dicentem:* Video homines sicut arbores ambulantes. Marc. 8. 24.
32. *Transfigurat se Christus in monte Thabor:* Et resplenduit facies eius sicut sol; et apparuerunt Moses et Elias cum eo loquentes. Matth. 17. 2.
33. *Eiicit dæmonem lunaticum, quem discipuli eiicere non potuerant: quia* hoc genus, *inquit*, non eiicitur nisi per orationem et ieiunium. Matth. 17. 14.
34. *Facit ut Petrus in ore piscis inveniat didrachma, illudque pro tributo persolvat.* Matth. 17. 26.
35. *Mundat decem leprosos.* Lucæ 17. 12.
36. *Cæco nato visum restituit.* Ioan. 9. 1.
37. *Sanat mulierem contractam. Lucæ* 13. 11.
38. *Sanat hydropicum in Sabbato: prandens cum Pharisæo.* Lucæ 14. 2.
39. *In festo Encæniorum eripit se e lapidantium manibus.* Ioan. 10. v. 31. et 39.
40. *Lazarum quatriduanum e sepulcro evocat et suscitat.* Ioan. 11. 1.
41. *Duos cæcos iuxta Iericho illuminat, e quibus unus famosior erat, nomine Bartimæus.* 20. 29. *Marci* 10. 46. Lucæ 18. 35.
42. *Insidens asino gloriose quasi Messias ingreditur Ierusalem, turbis cum ramis palmarum acclamantibus, quin et infantibus:* Hosanna filio David. Matth. 21. 9.
43. *Mox cæcos et claudos in templo curat.* Matth. 21. 14.
44. *Ficulneam maledicendo arefacit.* Ibid. v. 19.
45. *Eiicit rursum vendentes et ementes, e templo.* Lucæ 19. 45. Matth. 21. 12.
46. Apparuit illi Angelus de cælo confortans eum. Et factus in agonia, prolixius orabat. Et factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. *Lucæ* 22. 43.
47. Ut ergo dixit eis: Ego sum, abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram. *Ioan.* 18. 6.
48. A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam. Matth. 27. 45.
49. *Christus in passione et cruce fuit miraculum miraculorum; fuit enim portentum, imo abyssus humilitatis, patientiæ, obedientiæ, charitatis, fortitudinis, martyrii, omniumque virtutum. Ibid.*
50. *Clamans*, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, *per miraculum expirat: morientis enim vox, vita, et spiritus deficit. Ibid. v.* 50.
51. Et ecce velum templi scissum est a summo usque deorsum, et terra mota est, et petræ scissæ sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. Centurio autem, et qui cum eo erant custodientes Iesum, viso terræ motu et his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: vere Filius Dei erat iste. *Ibid. v.* 51.
52. Unus militum lancea latus eius aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua. *Ioan.* 19. 34.
53. *Christus tertio post mortem die seipsum resuscitat, et corpus gloria, cæterisque dotibus beatitudinis condecorat, et beat.* Matth. 28. Marc. 16. Lucæ 24.
54. Et factum est dum recumberet cum eis, accepit panem, et benedixit, ac fregit, et porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum, et ipse evanuit ex oculis eorum, et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas? Luc. 24. 30.
55. *Christus die 40. a Resurrectione sua coram Apostolis, e monte Oliveti gloriosus in cælum ascendit, sedetque a dextris Dei.* Lucæ 24. 51. Marc. 16. 19.

ORACULA ET PROPHETIÆ CHRISTI EO ORDINE,

QUO AB IPSO PER SE, VEL SUOS EDITÆ SUNT, DISPOSITÆ.

1. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. *Lucæ* 1. 48.
2. Et tu puer Propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias eius.
3. Ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum. *Lucæ* 1. 76.
4. Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicetur.
5. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes. *Lucæ* 2. 34.
6. Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. *Ioan.* 1. 48.
7. Videbitis cælum apertum et Angelos Dei ascendentes et descendentes supra Filium hominis. *Ibid.*
8. *Christus eiiciens ementes et vendentes e templo, Iudæis petentibus signum assignat suam mortem et resurrectionem; utramque prædicens primo,* Ioan. 2. 19. *secundo, paulo ante, et post transfigurationem suam,* Matth. 17. 21. *tertio paulo ante mortem, cum ad eam, Ierosolymam pergeret,* Matth. 20. 18. *quarto, in ultima cœna paucis horis antequam caperetur.* Matth. 26. 2.
9. *Christus mulieri Samaritanæ edicit occulta quæ per vitam gesserat, itaque eam et Samaritanos convertit.* Ioan. 4. 18.
10. Venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. *Ioann.* 4. 23.
11. Levate oculos et videte regiones, quia illæ iam albæ sunt ad messem. *Ioann.* 4. 35.
12. Ego veni in nomine Patris mei: et non accipitis me: si alius *(Anti-Christus)* venerit in nomine suo, illum accipietis. *Ioan.* 5. 43.
13. Nonne ego vos duodecim elegi, et ex vobis unus diabolus est? *scilicet Iudas qui me tradet. Ioan.* 6. 71.
14. Multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, Isaac, et Iacob in regno cælorum: filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores. Matth. 8. 11.
15. Tradent enim vos in Conciliis, et in Synagogis suis flagellabunt vos.
16. Et ad præsides, et ad reges ducemini propter me, in testimonium illis et gentibus. *Matth.* 10. 17.
17. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium, et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient.
18. Et eritis odio omnibus propter nomen meum: qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. *Ibid. v.* 21.
19. Amen dico vobis: sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo. *Matth.* 16. 28.
20. Elias venturus est, et restituet omnia. *Matth.* 17. 11.
21. Vade (*o Petre*) ad mare, et mitte hamum, et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, et aperto ore eius invenies staterem, illum sumens da eis pro te et me. *Ibid. v.* 26.
22. Calicem quidem meum bibetis: sedere autem ad dexteram meam vel sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo. *Matth.* 20. 23.
23. *Digito scribens in terra, occulta Pharisæorum adul-*

teram accusantium scelera pandit, eosque confundit. *Ioan.* 8. 8.

Ite in castellum, quod contra vos est, in quod introeuntes invenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo unquam hominum sedit: solvite illum et adducite.

24. Et si quis vos interrogaverit: Quare solvitis? sic dicetis ei: quia Dominus operam eius desiderat.

25. Abierunt autem qui missi erant: et invenerunt sicut dixit illis stantem pullum. *Luc.* 19. 30.

26. Venient dies in te *(o Ierusalem)* et circumdabunt te inimici tui vallo, et circumdabunt te, et coangustabunt te.

Et ad terram prosternent te, et filios tuos qui in te sunt, et non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. *Lucæ* 19. 43.

27. Ecce ego mitto ad vos Prophetas, et Sapientes, et Scribas, et ex illis occidetis et crucifigetis; et ex eis flagellabitis in Synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem.

28. Ut veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel iusti usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare. *Matth.* 23. 34.

29. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. *Ibid.*

30. Dico enim vobis, non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini. *Ibid. v.* 18.

31. Multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, et multos seducent. *Matth.* 24. 5.

32. Audituri enim estis prælia et opiniones præliorum. Videte ne turbemini: oportet enim hæc fieri, sed nondum est finis. *Ibid.*

33. Consurget enim gens in gentem, et regnum in regnum, et erunt pestilentiæ, et fames, et terræmotus per loca. *Ibid.*

Hæc autem omnia initia sunt dolorum. *Ibid.*

34. Tunc tradent vos in tribulationem, et occident vos: et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. *Ib.*

35. Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent et odio habebunt invicem. *Ibid.*

36. Et multi Pseudoprophetæ surgent, et seducent multos. *Ibid.*

37. Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum. *Ibid.*

38. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. *Ibid.*

39. Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio *Ibid.*

40. Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cælo, et virtutes cælorum commovebuntur. *Ibid. v.* 29.

41. Et tunc parebit signum Filii hominis in cælo, et tunc plangent omnes tribus terræ, et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa et maiestate. *Ibid.*

42. Et mittet Angelos suos cum tuba, et voce magna: et congregabunt electos eius a quatuor ventis, a summis cælorum usque ad terminos eorum. *Ibid.*

43. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes et nuptui tradentes, usque ad eum diem, quo intravit Noe in arcam. *Ibid. v.* 38.

Et non cognoverunt donec venit diluvium, et tulit omnes; ita erit et adventus Filii hominis. *Ibid.*

44. Tunc duo erunt in agro: unus assumetur, et unus relinquetur.

Duæ molentes in mola, una assumetur, et una relinquetur. *Ibid.*

Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. *Ibid.*

45. Cum autem venerit Filius hominis in maiestate sua, et omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ. *Matth.* 25. 31.

46. Et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ad invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis. *Ibid.*

47. Et statuet oves quidem a dextris suis, hædos autem a sinistris. *Ibid.*

48. Tunc dicet Rex his qui a dextris eius erunt: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. *Ibid.*

49. Ierusalem calcabitur a gentibus, donec impleantur tempora nationum. *Luc.* 21. 14.

50. Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo amphoram aquæ portans: sequimini eum in domum in quam intrat.

51. Et dicetis Patrifamilias domus: Dicit tibi magister: Ubi est diversorium, ubi Pascha cum discipulis meis manducem?

52. Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, et ibi parate.

Euntes autem invenerunt, sicut dixit illis, et paraverunt Pascha. *Luc.* 22. 10.

53. Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est. *Matth.* 26. 31.

54. Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. *Ibid. v.* 23.

55. Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Iudæ Simoni Iscariotæ.

56. Et post buccellam introivit in eum Satanas. Et dixit ei Iesus: Quod facis fac citius. *Ioan.* 13. 26.

57. Respondens autem Iudas qui tradidit eum, dixit: Numquid ego sum Rabbi? Ait illi: tu dixisti. *Matth.* 26. 25.

Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. *Ibid.*

Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam. *Ibid.*

Respondens autem Petrus, ait illi: Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.

Ait illi Iesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis.

58. *Christus tam ante, quam post mortem prædixit adventum Spiritus sancti.* Ioan. 14. 16. Lucæ 24. 49.

59. Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei. *Matth.* 26. 29.

60. Ecce appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus: ecce appropinquavit qui me tradet. *Matth.* 26. 45.

61. Filiæ Ierusalem nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros.

62. Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent: Beatæ steriles et ventres, qui non genuerunt, et ubera quæ quæ non lactaverunt.

63. Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos; et collibus: Operite nos.

64. Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? *Luc.* 23. 28.

65. Amen dico tibi: hodie mecum eris in paradiso. *Lucæ* 23. 43.

66. Tunc ait illis *(mulieribus venientibus ad Christi sepulcrum)* Iesus: Nolite timere, ite nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt *Matt.* 28. 10.

His adde nonnulla ex Ioanne præter ordinem.

67. Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili: et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor. *Ioan.* 10. 16.

68. Resurget frater tuus, *ait Christus Marthæ de Lazaro mortuo. Ioan.* 11. 23.

69. Expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. *Ioan.* 11. 50.

70. Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud, *scilicet unguentum Magdalenæ. Ioan.* 12. 7.

71. Sciens Iesus quia venit hora eius, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. *Ioan.* 13. 1.

72. Absque Synagogis facient vos, sed venit hora, ut omnis

qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.
Et hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me. *Ioan.* 16. 1.
73. Ecce venit hora, et iam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, et me solum relinquatis; et non sum solus, quia Pater mecum est.
74. Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis: sed confidite: ego vici mundum. *Ioan.* 16. 32.

SACRAMENTA A CHRISTO INSTITUTA.

1. BAPTISMUS.
Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. *Ioan.* 3. 5.
Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra.
Euntes ergo docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.
Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis: et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. *Matth.* 28. 18.
2. CONFIRMATIO.
His auditis baptizati sunt in nomine Iesu. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos; et loquebantur linguis et prophetabant. *Actor.* 19. 5.
Miserunt ad illos Petrum et Ioannem. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum; nondum enim in quemquam illorum venerat; sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu.
Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum. *Actor.* 2. 14.
3. EUCHARISTIA.
Cœnantibus autem eis, accepit Iesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite, et comedite, hoc est corpus meum.
Et accipiens calicem, gratias egit, et dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes.
Hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. *Matth.* 26. 26.
Ego sum panis vivus qui de cælo descendi.
Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum: et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. *Ioan.* 6. 51.
Sacrificii Eucharistiæ.
Hoc facite in meam commemorationem. *Lucæ* 22. 19.
Hic est calix novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur, qui, *scilicet calix, (ut patet ex Græco) pro vobis offeretur (nam liquida solent per effusionem Deo libari et offerri) iam iam in hac ultima cæna, cum ego et vos illum bibemus, et bibendo Deo libabimus. Lucæ* 22. 20.
4. PŒNITENTIA.
Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis retenta sunt. *Ioan.* 20. 22.
Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo. *Matth.* 18. 18.
5. EXTREMA-UNCTIO.
Ungebant oleo multos ægros, et sanabant. *Marci* 6. 13.
Infirmatur quis ex vobis? inducat Presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum: et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, remittentur ei. *Iacobi c.* 5. *v.* 14.
6. ORDO.
Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Hæc cum dixisset, insufflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, *etc. Ioan.* 20. 21.
Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum. 2. *Timoth.* 1. 6.
Tunc ieiunantes, et orantes, imponentesque eis manus, dimiserunt illos. *Actor.* 13. 3.
Constituas per civitates Presbyteros, sicut et ego disposui tibi. *Tit.* 1. 5.
7. MATRIMONIUM.
Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.
Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. *Matth.* 19. 3.
Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia. *Ephes.* 5. 32.

PARADOXA EVANGELICA.

1. In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, *etc.* Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. *Ioan.* 1. 1.
2. In ipso vita erat, et vita erat lux hominum. *Ioan.* 1. 4.
3. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit.
In propria venit, et sui eum non receperunt.
4. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.
5. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. *Ioan.* 1. 10.
6. Qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat. *Ibid. v.* 15.
7. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia.
8. Quia lex per Mosen data est, gratia et veritas per Iesum Christum facta est.
9. Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. *Ioan.* 1. 16.
10. Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.
11. Vox clamantis in deserto: parate viam Domini, rectas facite semitas eius. *Marci* 1. 3.
12. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. *Ioan.* 1. 29.
13. Spiritus ubi vult spirat: et vocem eius audis: sed nescis unde veniat, aut quo vadat: sic est omnis qui natus est ex Spiritu. *Ioan.* 3. 8.
14. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo.
15. Et sicut Moses exaltavit serpentem in deserto; ita exaltari oportet filium hominis.
Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.
16. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret: ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. *Ioan.* 3. 13.
17. Illum oportet crescere, me autem minui. *Ioan.* 3. 30.
18. Qui accepit eius testimonium, signavit, quia Deus verax est.
19. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: non enim ad mensuram dat Deus spiritum.
20. Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu eius. *Ioan.* 3. 33.
21. Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.

22. Sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. *Ioan.* 4. 13.
23. Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius qui misit me, ut perficiam opus eius. *Ioan.* 4. 34.
24. Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem: quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit. *Ioan.* 5. 19.
25. Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat: sic et Filius quos vult, vivificat.
26. Neque enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio. *Ioan.* 5. 21.
27. Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei.
28. Et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii. *Ioan.* 5. 28.
29. Ego sum panis vitæ: qui venit ad me non esuriet, et qui credit in me non sitiet unquam. *Ioan.* 6. 35.
30. Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me traxerit eum: et ego resuscitabo eum in novissimo die.
31. Et scriptum est in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me. *Ioan.* 6. 44.
32. Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam: verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. *Ibid. v.* 64.
33. Quæretis me, et non invenietis: et ubi ego sum, vos non potestis venire. *Ioan.* 7. 34.
34. Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ.
35. Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit et gavisus est. *Ioan.* 8. 36.
36. In iudicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, et qui vident, cæci fiant. *Ibid. v.* 39.
37. Ego sum resurrectio et vita, qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet: et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum. *Ioan.* 11. 25.
38. Qui amat (*Matth. cap.* 10. 30. qui invenit) animam suam, perdet eam: et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. *Ioan.* 12. 24.
Beati pauperes spiritu. Beati mites. Beati qui lugent, *etc. Matth.* 5. 1.
39. Nunc iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eiicietur foras.
40. Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.
Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus. *Ioan.* 12. 31.
41. Ego sum via, veritas, et vita: nemo venit ad Patrem, nisi per me: si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis, et amodo cognoscetis eum, et vidistis eum. *Ioan.* 14. 6.
42. Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me est? *Ibid. v.* 10.
43. Ego sum vitis, et Pater meus agricola est. *etc.* Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere.
44. Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet.
45. Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis. *Ioan.* 15. 5.
46. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum.
47. Ego te clarificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi, ut faciam.
48. Et nunc clarifica me tu, Pater, apud temetipsum claritate, quem habui priusquam mundus esset, apud te.
49. Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo. *Ioan.* 17. 3.
50. Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum. *Matth.* 19. 24.
51. Omnis qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur. Lucæ 18. 14.
52. Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum. *Ioan.* 20. 17.

APOLOGI ET PARABOLÆ EVANGELICÆ

ORDINE HISTORICO DISPOSITÆ.

1. PARABOLA *puerorum canentium et lamentantium.* Matth. 11. 16.
2. *Parabola seminantis, in qua semen aliud cecidit secus viam, aliud in petrosa, aliud in spinas, aliud in terram bonam, fecitque fructum centesimum, sexagesimum, trigesimum.* Matth. 13. 4.
3. *Parabola zizaniorum, quæ semini superseminavit inimicus.* Ibid. v. 24.
4. Simile est regnum cælorum grano sinapis. *Ibid. v.* 31.
5. Simile est regnum cælorum fermento in farinæ satis tribus. *Ibid. v.* 38.
6. Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro. *Ibid. v.* 44.
7. Simile est regnum cælorum margaritæ pretiosæ. *Ibid. v.* 45.
8. Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare. *Ibid. v.* 47.
9. *Parabola patrisfamilias, qui a servo in conservum immisericorde debitum decem millium talentorum, iam remissum repetiit.* Matth. 18. 23.
10. *Parabola boni pastoris, mercenarii, et ovium.* Ioan. 10. 2.
11. *Parabola Samaritani, curantis eum qui inciderat in latrones, infuso in plagas oleo et vino.* Luc. 10. 30.
12. *Parabola amici petentis noctu ab amico tres panes pro hospite, docens modum et vim orandi.* Lucæ 11. 5.
13. *Parabola divitis sic dicentis:* Anima habes multa bona posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te, quæ autem parasti cuius erunt? Luc. 12. 19.
14. *Parabola servi vigilantis noctu, et dominum a nuptiis revertentem expectantis.* Ibid. v. 36.
15. *Parabola ficulneæ infrugiferæ, quæ iubetur excidi.* Lucæ 13. 6.
16. Contendite intrare per angustam portam, *in cælum, quia pauci salvantur: et arcta est salutis via. Ibid. v.* 24.
17. *Parabola de captando inter convivas ultimo loco.* Lucæ 14. 7.
18. *Parabola de computandis sumptibus ante bellum, et ante fabricam turris.* Ibid. v. 28.
19. *Parabola ovis centesimæ perditæ, quam pastor relictis* 99. *requisivit.* Lucæ 15. v. 4.
20. *Parabola mulieris quærentis drachmam perditam, eaque inventa, sibi suisque congratulantis.* Ibid. v. 8.
21. *Parabola filii prodigi.* Ibid. v. 11.
22. *Parabola de villico iniquo, faciente sibi amicos de mammona iniquitatis, ut officio privatus, ab eis reciperetur.* Lucæ 16. 1.
23. *Parabola divitis epulonis et Lazari mendici.* Ibid. v. 19.
24. *Parabola iniqui iudicis et viduæ.* Luc. 18. v. 2.
25. *Parabola Pharisæi et Publicani.* Ibid. v. 9.
26. *Parabola de operariis in vineam conductis hora* 1. 3. 6. 9. *et* 11. *ubi in mercede novissimi fiunt primi, et primi novissimi.* Matth. 20. 1.
27. *Parabola de decem minis in servos ad negotiandum distributis.* Luc. 19. v. 12.

28. *Parabola duorum filiorum, unius pœnitentis et patri obedientis, alterius fingentis se obedire.* Matth. 21.28.
29. *Parabola locatæ vineæ, cuius conductores occiderunt heri servos et filium.* Ibid. v. 33.
30. *Parabola invitantis ad nuptias filii: ubi invitati neglexerunt venire, sed abierunt alius in villam suam, alius ad negotiationem suam: unde herus invitavit omnes obvios, et ingressus in convivium, eiecit eum qui carebat veste nuptiali.* Matth. 22. 1.
31. *Parabola de decem virginibus, quinque prudentibus, quæ acceperunt oleum in vasis cum lampadibus; et quinque fatuis, quæ oleum accipere neglexerunt.* Matth. 25. 1.
32. *Parabola de talentis in servos distributis, cum uni dedit quinque, alteri duo, tertio unum.* Ibid. v. 14.

ADAGIA, GNOMÆ, ET EMBLEMATA EVANGELICA.

1. Vos estis sal terræ: quod si sal evanuerit in quo salietur? ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus.
2. Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita.
3. Neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. *Matth.* 5. 13.
4. Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. *Matth.* 6.21.
5. Nemo potest duobus dominis servire. *Ibid. v.* 24.
6. Sufficit diei malitia sua. *Ibid. v.* 34.
7. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. *Matth.* 7. 2.
8. Quid vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides? *Ibid. v.* 3.
9. Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos. *Ibid. v.* 6.
10. Quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei?
Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei?
Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester, qui in cælis est, dabit bona petentibus se?
11. Omnia ergo quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. *Ibid. v.* 9.
12. Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus.
13. Euntes autem discite, quid est, misericordiam volo, et non sacrificium. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores. *Matth.* 9. 12.
14. Numquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, et tunc ieiunabunt.
15. Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem eius a vestimento, et peior scissura sit.
16. Neque mittunt vinum novum in utres veteres, alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres pereunt; sed vinum novum in utres novos mittunt, et ambo conservantur. *Ibid. v.* 15.
17. Secundum fidem vestram fiat vobis. *Ibid. v.* 29.
18. Messis multa, operarii autem pauci. *Ibid.* v. 38.
19. Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum. *Matth.* 10. 24.
20. Nihil est opertum quod non revelabitur, et occultum quod non scietur.
21. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, prædicate super tecta. *Ibid. v.* 26.
22. Non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista: qui autem minor est in regno cælorum, maior est illo.
23. A diebus autem Ioannis Baptistæ usque nunc regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.
24. Omnes enim Prophetæ et lex usque ad Ioannem prophetaverunt.
25. Et si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est.
26. Qui habet aures audiendi, audiat. *Matth.* 11. 11.
27. Iustificata est sapientia a filiis suis. *Ibid. v.* 19.
28. Confiteor tibi Pater Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.
29. Ita Pater, quoniam sic placitum fuit ante te. *Ibid.v.*26.
30. Iugum meum suave est, et onus meum leve. *Ibid.v.*30.
31. Omne regnum divisum contra se, desolabitur. *Matth.* 12. 25.
32. Qui non est mecum, contra me est. *Ibid. v.* 30.
33. Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, et soror, et mater est. *Ib.v.*50.
34. Omnis Scriba doctus in regno cælorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera. *Matth.* 13. 52.
35. Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua. *Ib.v.*57.
36. Modicæ fidei quare dubitasti? *Matth.* 14. 31.
37. Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus.
38. At illa dixit: Etiam Domine: nam et catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. *Matth.* 15. 26.
39. Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod exit de ore, hoc coinquinat hominem. *Ibid. v.* 11.
40. Facto vespere dicitis: serenum erit, rubicundum est enim cælum.
Et mane: Hodie tempestas, rutilat enim triste cælum.
Faciem ergo cæli diiudicare nostis: signa autem temporum non potestis scire? *Matth.* 16. 2.
41. Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? *Ibid.* 16.26.
42. Amen dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis. *Matth.* 17. 19.
43. Quicumque humiliaverit se sicut parvulus iste, hic maior est in regno cælorum. *Matth.* 18. 4.
44. Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum. *Matth.* 21. 13.
45. *Scribis petentibus, an liceat tributum dare Cæsari, respondet Christus:* Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerent ei denarium.
Et ait illis Iesus: cuius est imago hæc et superscriptio? Dicunt ei: Cæsaris.
Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo. *Matth.* 22. 19.
46. Super cathedram Mosi sederunt Scribæ et Pharisæi.
Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate et facite: secundum opera vero eorum nolite facere; dicunt enim, et non faciunt. *Matth.* 23. 2.
47. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. *Ib.*23.32.
48. Sicut fulgur exit ab Oriente, et paret usque ad Occidentem, ita erit et adventus Filii hominis.
49. Arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non extinguet. *Matth.* 12. 20.
50. Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. *Ibid. v.* 35.
51. Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus venturus sit. *Matth.* 24. 42.
52. Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis. *Matth.* 25. 40.
53. Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua. *Matth.* 26. 42.
54. Sabbatum propter hominem factum est, et non homo propter Sabbatum; itaque Dominus est Filius hominis etiam Sabbati. *Marci* 2. 28.
55. Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. *Matth.* 4. 4.
56. Angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. *Ibid.*

57. Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei. *Lucæ* 9. 62.
58. Dignus est operarius mercede sua. *Lucæ* 10.
59. Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti.
At ille dixit: Quinimo beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. *Lucæ* 11. 27.
60. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. *Lucæ* 16. 9.
61. Qui fidelis est in minimo, et in maiori fidelis est: et qui in modico iniquus est, et in maiori iniquus est.
Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est quis credet vobis?
Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? *Ibid. v.* 10.
62. Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.
63. Et in his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est: ut hi, qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare. *Ibid. v.* 25.
64. Vidit quamdam viduam pauperculam, mittentem æra minuta duo.
Et dixit: Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper plusquam omnes misit.
Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei: hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum, quem habuit, misit. *Lucæ* 21. 2.
65. Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? *Lucæ* 24. 26.
66. Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam: et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. *Ioan.* 12. 24.
67. Si ergo ego lavi pedes vestros, Dominus et Magister; et vos debetis alter alterius lavare pedes.
68. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis. *Ioan.* 13. 14.
69. Quia vidisti me, Thoma, credidisti: beati qui non viderunt et crediderunt. *Ioan.* 20. 29.

ÆNIGMATA EVANGELICA.

1. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni.
2. Cuius ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam: et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili. *Matth.* 3. 12.
3. Populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam: et sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis. *Matth.* 4. 16.
4. Lucerna corporis tui est oculus tuus: si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit.
5. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est tenebræ sunt; ipsæ tenebræ quantæ erunt? *Matt.* 6. 22.
6. Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. *Matth.* 8. 22.
7. Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem, et non invenit.
Tunc dicit: revertar in domum meam unde exivi; et veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam et ornatam.
Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus secum nequiores se, et intrantes habitant ibi: et fiunt novissima hominis illius peiora prioribus; sic erit et generationi huic pessimæ. *Matth.* 12. 43.
8. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, *etc.* Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem vero ceciderit, conteret eum. *Matth.* 21. 42.
9. Qui habet, dabitur illi: et qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo. *Marc.* 4. 25.
10. Video homines velut arbores ambulantes. *Marci* 8. 24.
11. Omnis homo enim igne salietur, et omnis victima sale salietur.
12. Bonum est sal: quod si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis sal, et pacem habete inter vos. *Marci* 9. 48.
13. Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. *Lucæ* 3. 8.
14. Dicite vulpi illi (*Herodi*) ecce eiicio dæmonia et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consummor. *Lucæ* 13. 32.
15. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi. *Matth.* 20. 30.
16. Nunc qui habet sacculum, tollat, similiter et peram: et qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium. *Luc.* 22. 36.
17. Modicum, et iam non videbitis me: et iterum modicum, et videbitis me, quia vado ad Patrem. *Ioa.* 16. 16.
18. Ubicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquilæ. *Matth.* 24. 28.
19. Et cum venerit ille (*Paracletus*) arguet mundum de peccato, et de iustitia, et de iudicio.
De peccato quidem: quia non crediderunt in me.
De iustitia vero: quia ad Patrem vado, et iam non videbitis me.
De iudicio autem: quia princeps huius mundi iam iudicatus est. *Ioan.* 16. 8.
20. Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum. *Ioan.* 20. 17.
21. Cum esses iunior cingebas te, et ambulabas ubi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis. *Ioan.* 21. 18.
22. Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? *Ibidem v.* 22.
23. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes. *Matth.* 23. 24.
24. Væ vobis Scribæ, *etc.* quia mundatis quod deforis est calicis et paropsidis, intus autem pleni estis rapina et immunditia. *Ibid.*

ARGUMENTUM

IN

S. MATTHAEUM.

SANCTUM IESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM MATTÆUM.

INSCRIBITUR hic liber tam in Latinis, quam Græcis et Syris exemplaribus: *Sanctum Iesu Christi Evangelium secundum Matthæum*, q. d. Hic est liber continens optimum et lætissimus Nuntium adventus Christi, sive Messiæ Patriarchis promissi, puta Incarnationis, Nativitatis, Vitæ, Prædicationis, Passionis, Resurrectionis, Ascensionis Christi ac Redemptionis, salutis, gratiæ et gloriæ ab eo partæ, et toti orbi allatæ, cuius scriptor fuit S. Matthæus, dictator Spiritus sanctus. Syrus Interpres hunc præfigit Titulum: *In virtute Domini, Deique nostri Iesciua Christi, incipimus scribere librum sacrosancti Evangelii, primumque Evangelium, Mathai præconium*, hoc est, quod Matthæus præconizavit, sive prædicavit. Unde illud sic finit: *Sancti Evangelii præconii Mathai, quod prædicavit Hebraice in terra Palestinæ, finis.* Arabicus: *Evangelium Iesu Christi sicut scripsit Mar*, (id est Dominus,) *Matthæus, unus ex duodecim discipulis eius.* Nunc singula verba pressius expendamus.

Evangelium Sanctum, cur? SANCTUM.) Evangelium est, et dicitur *sanctum*, quia omnia, quæ continet, sancta sunt per eminentiam, scilicet sancta est Christi nativitas ex Spiritu sancto, sancta doctrina, sancta opera, sancta miracula, sancta passio, sancta resurrectio, ascensio, missio Spiritus sancti. Alludit ad illud Daniel. 9. 24. ubi dicitur consummandas esse 70. annorum hebdomades usque ad Christum, *ut ungatur Sanctus Sanctorum*, q. d. Hoc libro et Evangelio ostenditur impleta esse prophetia Danielis de Christo venturo, qui est Sanctus Sanctorum, ideoque sicut olim Iacobo Patriarchæ, sic et nunc asseclis suis Christianis dabit *scientiam Sanctorum;* finis enim eius est sanctificatio nostra, *ut serviamus illi in sanctitate et iustitia coram ipso omnibus diebus nostris*, Lucæ 1. 75. Porro quanta et quam admirabilis sit sanctitas, et perfectio Evangelii præ lege naturæ et Mosaica, liquet ex cælestibus præceptis et consiliis, quæ sancit Christus Matth. c. 5. c. 6. et 7. atque ex vitis Sanctorum novi Testamenti: in iis enim videre est quantus fuerit zelus sancti Pauli et Apostolorum; quam cælestis vita et contemplatio Anachoretarum et Religiosorum; quam insuperabilis fortitudo Martyrum; quam Angelica puritas Virginum; quam heroici labores Ss. Confessorum, Episcoporum, Pontificum, etc.

Iesus nomen proprium. IESU CHRISTI.) Iesus est proprium nomen Verbi incarnati, puta huius hominis Verbo hypostatice uniti, sicut meum nomen proprium est Cornelius, alterius Petrus, Paulus, Iacobus, etc. Dicitur *Iesus* Hebr. יהושע *Iehosciua, et contracte* ישוע *Iesciua*, id est, salvator, quia, ut prædixit Gabriel Archangelus: *Ipse populum salvum faciet a peccatis eorum*, Matth. 1. 21. Luc. 1. 31.

Christus nomen officii. *Christus* vero nomen est officii et dignitatis. Iesus enim Hebraice cognominatur משיח *Masciach:* Græce χριστός: A Latine *unctus*, quia a Deo Patre unctus et consecratus est in summum Orbis Pontificem, Regem, Legislatorem, Prophetam et Doctorem.

Evangelium est lætum nuntium. EVANGELIUM.) Id est, bonum nuntium, ἀγγέλλω enim est *nuntio;* unde ἄγγελος est nuntius, εὐαγγέλλω est bona nuntio, εὐάγγελος et εὐαγγελιστής est *bonus Angelus*, sive *lætus nuntius*, εὐαγγέλιον est *iucundum lætumque nuntium:* ita S. Chrysost. hic. Vide Budæum in Pandectas, ubi addit Evangelium per metonymiam significare donarium, vel sacrificium exhibitum pro felici nuntio. Unde Cicero ad Atticum: *O suaves, ait, tuas Epistolas, quibus Evangelia deberi fateor: Evangelia*, id est, præmia læti nuntii: Evangelium Hebr. dicitur בשורה *besora*, a בשר *basar*, id est, *caro;* quasi *besora* sit lætissimum incarnationis Verbi nuntium de salute et felicitate æterna, quod Christus Dominus quasi magni consilii Angelus hominibus attulit. Hic vero Evangelium metonymice sumitur pro libro vel scriptura, quæ hoc nuntium historice enarrat.

Vox secundum quid significet hic. B SECUNDUM MATTHÆUM.) Vox *secundum* notat primo, primum et primarium Evangelii huius auctorem esse Spiritum sanctum, secundarium vero S. Matthæum: fuit enim ipse quasi organum, instrumentum et calamus Spiritus sancti, scribens ea, quæ Spiritus sanctus dictabat, I.
iuxta illud: *Lingua mea calamus Scribæ velociter scribentis*, Psal. 44.

Secundo, notat unum idemque esse Evangelium, sed II.
diversimode et quadrupliciter a quatuor Evangelistis conscriptum. Igitur τὸ *secundum* indicat Evangelium S. Matthæi non esse aliud ab Evangelio S. Lucæ, Marci, et Ioannis, nec aliam afferre historiam vel doctrinam, sed tantum alium fuisse scriptorem, aliumque scribendi modum. Unum enim est Evangelium, sed a quatuor Evangelistis quadruplici modo, ordine et stylo conscriptum.

Tertio, notat Spiritum sanctum se naturæ et ingenio S. III.
Matthæi attemperasse: illuminabat enim, excitabat et dirigebat eum Spiritus sanctus, ut ea, quæ partim viderat, C vel ab Apostolis audierat, partim quæ Deus ei revelabat, scriberet illa methodo, ordine, sententia, conceptu et phrasi, quæ S. Matthæi genio et ingenio congruebat. Non enim opus erat nova revelatione Dei in his, quæ S. Matthæus iam sciebat, quia ea viderat vel audierat, sed tantum assistentia, excitatione et directione Spiritus sancti, ne ex oblivione aut lapsu mentis similive fragilitate humana, vel in puncto a veritate aberraret, neve alia vel aliter scriberet, quam Spiritus sanctus volebat. Hinc S. Lucas initio Evangelii ait, se scribere ea, quæ ab Apostolis audierat. Hinc rursum alius est stylus, alia phrasis, alia methodus S. Lucæ, alia S. Matthæi, alia S. Marci, alia S. Ioannis, sicut cuique suus est dicendi scribendique genius.

Putant nonnulli hunc titulum suo Evangelio esse præfixum a S. Matthæo, æque ac suo a S. Marco, Luca, et Ioanne. Sic enim Prophetæ suis prophetiis nomen suum præfixerunt, ut *visio Isaiæ, visio Abdiæ, verba Ieremiæ*, etc.

Titulus hic præfixus est ab Ecclesia.

Verum longe verius est, titulum cuique Evangelio esse præfixum non ab ipsis Evangelistis, sed ab Ecclesia; id enim indicat similitudo inscriptionis: eadem enim est inscriptio, sive titulus cuiusque Evangelii, mutato dumtaxat nomine Evangelistæ, qui illud conscripsit. Idem clarius indicat inscriptio tituli Syriaca, quæ sic habet: *In virtute Domini Deique nostri Iesciua Christi, incipimus scribere librum Sacrosancti Evangelii, primumque Evangelium, Mathai* (Matthæi) *præconium.* Sic et Arabica initio citata. Atque hinc collige irrefragabile argumentum pro auctoritate traditionum, scilicet non sufficere S. Scripturam Ecclesiæ ad veram fidem, moresque adstruendos, sed insuper opus esse traditionibus Apostolicis; quare eas perperam negari ab hæreticis. Dic enim sodes, unde scis Evangelium hoc esse S. Matthæi, esseque Canonicam Scripturam potius quam Evangelia Thomæ, Barnabæ, duodecim Apostolorum, quæ olim circumferebantur, nisi ex traditione sensu et consensu Ecclesiæ? Multi enim libri falsos habent titulos, falsoque aliis auctoribus inscribuntur, ut patet in operibus S. Augustini, S. Hieronymi, S. Cypriani, S. Prosperi et cæterorum Patrum. Sic enim nonnulla Evangelia ab hæreticis conficta inscribebantur nomine S. Bartholomæi, S. Thomæ, S. Barnabæ, etc. qui potuere eadem arte et fraude falsa ascribere S. Matthæo, uti de facto fecere Gnostici, qui Evangelium S. Matthæi suis additionibus immutarunt et vitiarunt. Ut ergo sciamus librum vere adscribi S. Matthæo, ac magis ut sciamus illum totum vere esse Evangelium a Spiritu sancto dictatum, accedat oportet declaratio et definitio Ecclesiæ, quæ hunc librum a Pseudepigraphis secernat, et Canonicum esse decernat. Unde sapienter S. Augustinus l. contra Epistolam Manichæi, quam vocant fundamenti, cap. 4. *Evangelio*, ait, *non crederem, nisi me Ecclesiæ Catholicæ commoveret auctoritas.* Non quod dignior aut maior sit Ecclesiæ auctoritas, quam S. Scripturæ, cum hæc sit verbum et oraculum Dei ipsius, sed quod Ecclesiæ sit veram S. Scripturam a falsa et supposititia segregare et indicare, eiusque genuinam mentem et sensa explanare. *Cum ergo dicimus*, ait quidam gravis auctor, *Evangelistas et cæteros scriptores sacros eo modo quo dictum est, ab Ecclesia Catholica auctoritatem habere, nullus offendi merito debet, quasi Deo Ecclesiam anteponamus. Sic enim dicimus Ecclesiam Scripturis auctoritatem dare, quod eas a Deo datas esse declaret, et ab ipso dictatas esse confirmet. An Domino servum præponunt, qui vulgo dicunt litteras regias a Nomophylace, qui sigillum adhibuit, auctoritatem habere? Ecclesia profecto Dei sigillum habet illum ipsum Spiritum, qui Ecclesiæ promissus et datus est, ut cum illa maneret in æternum, quique suam manum scripturamque recognoscit. Hic est, qui quatuor hæc Evangelia primum dictavit: deinde nobis eadem a se dictata fuisse per Ecclesiam declaravit.*

Auctoritas traditionum quam necessaria.

Matthæus primus scripsit Evangelium.

MATTHÆUM.) S. Matthæus a telonio vocatus a Christo ad Apostolatum, Matthæi 9. primus omnium scripsit Evangelium. Unde hoc ei elogium dat B. Petrus Damiani sermon. de S. Matthæo: *Inter omnes plane sanctos, qui cælesti gloriæ de triumphato mundo victoriæ titulos intulerunt, B. Matthæus mihi videtur insignis atque conspicuus, et quemdam inter eos dignitatis obtinere primatum, utque ut clarius dicam, nemo post Christum est, cui magis debeat sancta universalis Ecclesia: nam quod mundus vivit, hæc est causa, quia lux nobis Evangelica coruscavit.* Quia ut idem subdit: *tamquam dux vexillum sequentibus prætulit, suoque exemplo, ut scriberent, incitavit.* Græce eum scripsisse censent Caietanus et Anabaptistæ hic, eo quod nomina Hebraica Græce interpretetur, ut *Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus*, Matth. 1. 23. Et: *Eli, Eli lammasabactani, hoc est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me*, Matth. 26. 46. Verum hæ interpretationes adiectæ sunt ab interprete Græco.

Hebraice.

Quocirca S. Hieronymus, S. Augustinus, Eusebius, cæterique omnes uno ore asserunt S. Matthæum scripsisse Hebraice, utpote rogatum a Iudæis, ut abiturus ad gentes, quæ prædicaverat ore, eis scripto relinqueret, uti asserit S. Chrysostomus hic homil. 1. et ex eo Euthymius et S. Hieronymus de script. Eccles. in Matthæo, et Euseb. l. 3. Histor. c. 18. Addit Auctor Imperfecti in proœmio: *Matthæum*, inquit, *conscribere Evangelium causa compulit talis: cum facta fuisset in Palæstina persecutio gravis, ut periclitarentur dispergi omnes, ut carentes forte Doctoribus fidei, non carerent doctrina, rogarunt Matthæum, ut omnium verborum et operum Christi conscriberet eis historiam, ut ubicumque essent futuri, totius secum haberent fidei statum.* S. Bartholomæus ad Indos profecturus, Evangelium S. Matthæi descriptum secum detulit, teste Eusebio lib. 5. Histor. cap. 10. et S. Hieronymo de script. Eccles. in Pantæno: ac S. Barnabas illud idem sua manu exaratum asportavit in Cyprum, uti initio dixi. Quin et S. Hieronymus loco iam citato in Matthæo asserit, se eius Evangelium Hebraice conscriptum vidisse Cæsareæ in Bibliotheca S. Pamphili martyris, indeque illud se descripsisse. Iam tamen Hebræus S. Matthæi textus intercidit. Nam quod nobis obtrusit Sebastianus Munsterus excucullatus Apostata, quasi a Iudæis acceptum, viris probis et doctis, vel ex auctore hæretico et traditoribus Iudæis, de falsitate suspectum est, et in se spurium olet. Verbo tenus enim textum Græcum consectatur, et nimis pueriliter Hebraismos imitatur et affectat. Adde, plures habet voces et phrases non Hebræas, sed exoticas et Rabbinicas; imo solœcismos et barbarismos. Denique de eius parum fida translatione variæ extant Doctorum querelæ, ait noster Gretserus.

Scripsit S. Matthæus Evangelium Hebraice, præcipientibus Apostolis, ait S. Epiphanius hæresi 51. eodem anno quo Apostoli consilium inierunt de dispersione et profectione ad gentes, qui fuit annus a nativitate Christi 37. ab eiusdem passione quartus, uti ostendi in Chronotaxi, quam Actis Apostolorum præfixi. Minus ergo verisimile est quod censet Baronius, Matthæum scripsisse anno Christi 41. Minus adhuc probabile est quod censet S. Irenæus lib. 3. cap. 1. Evangelium hoc scriptum eo tempore, quo Ss. Petrus et Paulus Romæ prædicabant. S. Petrus enim non venit Romam ante annum secundum Claudii Imperatoris, Paulus non ante annum tertium Neronis. Unde sequeretur, quod decimo octavo vel vigesimo ab ascensu Christi in cælum anno scripsisset S. Matthæus, quod liquet esse falsum.

Evangelium Matthæi conversum in Græcum. A quo?

Porro Evangelium Hebraice scriptum a S. Matthæo illico conversum est in linguam Græcam, utpote tunc apud Gentes quas Apostoli adituri erant, celeberrimam et latissime patentem, idque vel ab ipsomet S. Matthæo, vel a S. Ioanne, Iacobo aut simili. Unde S. Athanasius in Synopsi S. Scripturæ: *Matthæi Evangelium*, inquit, *Hebraica dialecto conscriptum est a Matthæo, editum Ierosolymis, et interpretante Iacobo fratre Domini expositum.* Theophylactus vero præfat. in Matth. *Ioannes*, inquit, *hoc ex Hebraica lingua in Græcam, ut ferunt interpretatus est.* Sunt qui opinantur, Barnabam Apostolum Matthæi Evangelium ex Hebræo in Græcum transtulisse, inter quos est Sixtus Senensis; Anastasius vero Sinaita Antiochen. lib. 8. Hexameron dicit, Lucam et Paulum reddidisse idem Evangelium Græce. Hinc et textus Syriacus Evangelii S. Matthæi non ex Hebræo, sed ex Græco traductus est, ut patet utrumque conferenti. Hinc et S. Hieronymus iussu S. Damasi corrigens quatuor Evangelia, ac inter illa Evangelium S. Matthæi, illa correxit iuxta textum Græcum non Hebræum, atque illa Græcæ fidei reddidit, ut ipse ait Præfat. in Evang. ad Damasum, ubi adverte S. Hieronymum iussu Damasi vertisse vetus Testamentum ex Hebræo in Latinum, novum vero non vertisse, sed correxisse ad Græcum autographum. Quare interpres novi Testamenti non fuit S. Hier. sed alius eo antiquior, minus tamen Latinus, ut patet illud decurrenti. Unde non mirum, si subinde aliter quam ille, vertat hic S. Hier. in Comment.

Syrus ex Græco traductus.

S. Hieronymus Evangelium non vertit, sed correxit.

Quocirca textus Latinus Evangelii S. Matthæi, æque ac S. Marci, in vulgata editione non ex Hebræo, sed ex Græco traductus videtur, uti diserte asserit Bellarminus l. de Script. Eccles. in Matth. et Franc. Lucas Præfat. in Marcum, idque conferenti textum Græcum cum Latino clare apparebit, scilicet hunc ex illo esse expressum. Adi eumdem Bellarminum lib. 2. de verbo Dei, c. 7. Porro Athanasius loco citato existimat ab Apostolo Iacobo Matthæi Evangelium in Græcam linguam esse translatum; alii vero Ioanni Apostolo, et alii ipsi Matthæo eam translationem tribuunt. Sed cuiuscumque sit, ita recepta est illa translatio, ac si ea lingua primum scriptum fuisset Evangelium Matthæi. Quocirca non multum egemus Evangelio Hebraico quod Munsterus edidit, nec illo etiam, quod nuper edi curavit Ioan. Tilius, in quo multa desunt, multa supervacanea sunt, non pauca etiam immutata cernuntur, et Deus novit utrum id factum non sit ad detrahendam fidem Græcæ et Latinæ editioni, astutia videlicet Iudæorum, ex quorum promptuariis Evangelium illud prodiit. Porro S. Matthæus cum scripserit Hebraice, in citandis sententiis ex veteri Testamento secutus videtur Hebraicam veritatem, ait S. Hieronymus de Script. Eccles. in Matthæo; sed Interpres Græcus eius loco in Græca sua translatione substituit versionem Græcam Septuag. Interpretum, utpote Gentibus notiorem.

An S. Matthæus scripserit Hebræa dialecto pura, quali scripserunt Moses et Prophetæ: an vero in captivitate Babylonica per Chaldæos corrupta, puta Syriaca, non constat. Certe Iudæi tempore Christi loquebantur Syriace, non pure Hebraice: quare Syriaca tunc eis erat vernacula: unde Albertus Widmanstadius, qui primus novum Testamentum Syriace edidit, et Guido Fabricius qui illud in Latinum convertit, putant Syram versionem esse autographum S. Matthæi. Sic et Matthæus Galenus Cancellarius Duacensis, Præfat. in Epistolam S. Pauli ad Hebræos contendit, Syrum textum illius Epistolæ, qui extat in Bibliis Regiis, esse ipsum S. Pauli autographum. Verum hoc parum est verisimile. Constat enim cætera in novo Testamento ex Græco conversa esse in Syrum, idemque omnino videtur horum et illorum fuisse interpres. Idem liquet ex eo, quod Hebræa, quæ citantur in Græco autographo, discrepent a Syris vocibus, quæ in Syra versione S. Matthæi nunc extant. Nam Matth. 27. 8. pro Hebræo *haceldama*, id est, ager sanguinis, Syrus iam habet *agurescadema*, ubi manifeste græcizat, dum ex αγρος, id est, *ager*, format *aguresca*. Sic pro Hebræo *Cephas*, habet *Kypho;* pro *Eli*, *Eli*, vertit *Il*, *Il*, id est, *Deus Deus*, sine *meus*, quod est in *Eli*, Matth. 27. 46. pro *Golgotha*, *Golgoulto*, pro *Iaacob*, *Iaacoub*, pro *Ioseph*, *Iauseph*, et sic consequenter in cæteris discrepat a vocibus Hebraicis, quæ extant in Græco et Latino, quin et ipsas voces Græcas facit Syras, ut ex βουλευτης, id est, consiliarius, format *buleuta*, Marci 15. 43. et plura talia.

Syrum non esse autographum S. Matthæi.

Syri putant interpretem, qui novum testamentum ex Græco in Syrum vertit, fuisse S. Marcum Evangelistam. Verum id difficile est creditu. Nam uterque Cyrillus, Clemens Alexandrinus, S. Anast. Damascenus, Theodoret. S. Ephrem, et alii, qui in Syria, vel vicina Ægypto vixerunt et scripserunt, illius non meminerunt. Adde quod quædam habeat, quæ doctis vel displicent, vel parum placent. Videtur ergo interpres Syrus Patrum iam citatorum ætate posterior. Hoc tamen boni habet, quod faveat Catholicis contra hæreticos: sæpe enim in titulis meminit ieiuniorum, vigiliarum, festorum, invocationis Sanctorum, etc.

An Syriacæ versionis Auctor S. Marcus?

Iam quoad libri partitionem, Evangelium S. Matthæi a variis varie fuit divisum et interpunctum; nam a vetustioribus Latinis secundum S. Hilarii sectionem dividitur in Canones 33. et secundum aliorum partitionem in Canones 67. apud recentiores vero Latinos in 28. capita, apud Græcos autem iuxta Euthym. in capita 68. iuxta Suidam, in titulos 68. et c. 355. Ammonius similiter et Eusebius in cap. 355. illud patiuntur.

A

Denique S. Matthæus cæteris Evangelistis in hisce præcellit: Primo, quia omnium primus Evangelium edidit; hinc plene cuncta et instanter exequitur, ait S. Chrysost. hom. 4. in Matth. Unde Tertull. l. de carne Christi, c. 22. eum nuncupat fidelissimum Evangelii commentatorem. I.

6 Matthæus Evangelistas præcellit.

Secundo, quod regiam Christi dignitatem præ cæteris explicet: ita S. Augustinus, Beda, Petrus Damiani, Rupert. et alii. II.

Tertio, quod divina revelatione sit inventum Evangelium eius Hebræum sub Zenone Imperatore ad pectus S. Barnabæ. Rursum deinde illud iniuria temporum intercidit. Unde Nicolaus V. Pontifex quinque ducatorum millia, Evangelium Matthæi Hebraicum ad se afferenti promisit, ut scribit Ioannes Echius Lutheromastix hom. de S. Matthæo. III.

B

Quarto, quod S. Matthæus fuerit *Æthiopiæ Apostolus, et virginitatis victima;* occisus enim est ab Hirtaco Rege, eo quod Iphigeniam regis filiam, quæ virginitatem Deo voverat, ipsi in uxorem dari nollet. IV.

Quinto, quod S. Matthæus valde usu rerum et experientia excellens (unde et telonio præfectus fuit) ait S. Chrysostomus ad Christum conversus sit, non ex visis eius miraculis, non ex audita prædicatione, sed unica eius voce: *Sequere me;* huic enim promptissime obediens, repente in alium virum, imo Apostolum mutatus est, ut relicto telonio, opibus, familia, etc. Christum secutus sit, eiusque mores induerit. Adde eum deinde nunquam a Christo discessisse, testemque ac spectatorem signorum eius et miraculorum, vitæ etiam imitatorem, itineris socium, atque laborum, curarum et angorum fuisse participem: ut qui toto tempore dispensationis cum eo sit versatus, et in numerum relatus summorum discipulorum, et simul procedentem tempore habens virtutem. V.

Hinc Matthæus Hebraice idem est, quod *donatus* aiunt Origenes et Isidorus lib. 7. Etymolog. c. 9. aut *donum*, ut vult Pagninus; מתן *matthan* enim est donum, licet aliud etymon (unde petitum sit, nescio) det Anastasius Antiochenus lib. 8. Hexameron: *Matthæus*, inquit, *interpretatur mandatum Altissimi.* Quocirca S. Greg. 18. moral. c. 16. ad illud Iob 28. *Ferrum de terra tollitur. An non Matthæus*, inquit, *in terra inventus est, qui terrenis negotiis implicatus telonii usibus serviebat? sed de terra sublatus in fortitudinem ferri convaluit, cuius videlicet lingua quasi acutissimo gladio, Evangelii administratione Dominus in fidelium corda transfixit: et qui infirmus prius despectusque fuerat per terrena negotia, fortis postmodum factus est ad cælestia prædicamenta.* Scripsit de eodem Evangelista Clemens Alexandrinus Pædagogi l. 2. c. 1. quod seminibus, baccis et oleribus, non carnibus vesci soleret.

Matthæi etymol.

C

Omitto quod Abdias lib. 3. Histor. Apostol. scripsit S. Matthæum ob Evangelium, quod Myrmidonibus prædicabat, ab idololatris fuisse excæcatum, sed a S. Andrea Apostolo, iussu Angeli, ipsi visum fuisse restitutum. Item S. Matthæum duos magos Zaroen et Arphaxat ope divina superasse, aliaque plura, quia Abdias hic apocryphus est. Plura de S. Matthæo vide apud Surium, Baronium, Ribadeneiram et Ioannem de la Haye in Apparatu Evang. cap. 45. et sequent. Denique audi quid S. Matthæus de seipso revelaverit S. Birgittæ oranti ad sepulcrum eius in urbe Malphi, l. 1. Revelat. cap. 129. *Cum illud* (Evangelium) *scriberem, tantus divinæ inflammationis ardor perseverabat mecum, quod si tacere voluissem, nullatenus præ ardore intenso potuissem.*

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur Genealogia Christi ab Abraham usque ad ipsum. Inde v. 18. eiusdem Conceptio ex Spiritu sancto, ac Nativitas ex Virgine Deipara.

1. LIBER generationis Iesu Christi filii David, filii Abraham. 2. Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit
Iacob. Iacob autem genuit Iudam, et fratres eius. 3. Iudas autem genuit Phares et Zaram de Thamar. Pha-
res autem genuit Esron. Esron autem genuit Aram. 4. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab au-
tem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon. 5. Salmon autem genuit Booz de Rahab. Booz autem genuit
Obed ex Ruth. Obed autem genuit Iesse. Iesse autem genuit David regem. 6. David autem rex genuit Salomo-
nem ex ea quæ fuit Uriæ. 7. Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abiam. Abias autem genuit
Asa. 8. Asa autem genuit Iosaphat. Iosaphat autem genuit Ioram. Ioram autem genuit Oziam. 9. Ozias autem
genuit Ioatham. Ioatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam. 10. Ezechias autem genuit Ma-
nassen. Manasses autem genuit Amon. Amon autem genuit Iosiam. 11. Iosias autem genuit Iechoniam, et fra-
tres eius in transmigratione Babylonis. 12. Et post transmigrationem Babylonis: Iechonias genuit Salathiel. Sa-
lathiel autem genuit Zorobabel. 13. Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem
genuit Azor. 14. Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. 15. Eliud
autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Iacob. 16. Iacob autem genuit Ioseph
virum Mariæ, de qua natus est Iesus, qui vocatur Christus. 17. Omnes itaque generationes ab Abraham usque ad
David, generationes quatuordecim: et a David usque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim:
et a transmigratione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim. 18. Christi autem generatio sic
erat: Cum esset desponsata mater eius Maria Ioseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spi-
ritu sancto. 19. Ioseph autem vir eius, cum esset iustus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam.
20. Hæc autem eo cogitante, ecce angelus Domini apparuit in somnis ei, dicens: Ioseph fili David, noli timere
accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. 21. Pariet autem filium:
et vocabis nomen eius IESUM: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. 22. Hoc autem totum fa-
ctum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: 23. Ecce virgo in utero habebit,
et pariet filium: et vocabunt nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum Nobiscum Deus. 24. Exurgens au-
tem Ioseph a somno, fecit sicut præcepit ei angelus Domini, et accepit coniugem suam. 25. Et non cognoscebat
eam, donec peperit filium suum primogenitum: et vocavit nomen eius Iesum.

Vers. 1. LIBER GENERATIONIS.) Sic ad verbum habet textus Græcus, Latinus, Syriacus, Arabicus, Ægyptius, Persicus: Æthiopicus vero habet: *Genealogia Iesu Christi.* Porro Matthæus imitatur Mosen. Audi B. Petrum Damiani sermon. de S. Matthæo: *Sicut Moses Prophetis et omnibus, qui aliquid scripserunt in veteri Testamento non absurde præponitur: ita Matthæus omnes iure præcellit, qui scripsisse reperiuntur in novo: ut enim ille nascentis mundi texit originem: sic iste tamquam spiritalis cuiusdam mundi orientem descripsit Ecclesiæ novitatem. Unde Spiritu sancto calamum temperante, provisum est, ut uterque non diversum, sed unum, idemque suis libris præmitteret initium, dicens, Liber generationis.* Hæc Damian. Moses enim Genes. 5. cap. 1. genealogiam et prosapiam Adæ protoplasti, et posterorum ita orditur: *Hic liber generationis Adam;* Adam enim fuit typus Christi. Sicut enim Adam omnibus hominibus fuit pater vitæ mortalis; sic Christus fidelibus est pater vitæ immortalis, uti docet Apostolus Rom. 5. v. 14 et seq. 1. Corinth. 15. 47. et seq. Hebr. est תולדות ספר *sepher toledot,* id est, liber, sive catalogus et enumeratio generationum Adæ. Nam Genes. 5. plures, imo omnes generationes recensentur, quibus ab Adam usque ad Noe et diluvium, propagata est stirps humana. Unde verisimile est S. Matthæum, qui alludit ad Mosen, in Hebræo hic pariter scripsisse *sepher toledot*, id est, *Liber generationum* in plurali. Septuag. tamen Genes. 5. verterunt βίβλος γενέσεως, id est, *Liber generationis*, in singulari, quia una fuit generatio Adæ, qua ipse quasi totius generis humani Patriarcha genuit Seth: quæ deinde a Seth et posteris continuata et propagata fuit usque ad Noe. Septuag. utpote Græcos, secutus est hic Græcus S. Matthæi interpres, et qui ex Græco traductus est Latinus vulgatus, quia proprie hic describitur generatio et prosapia solius Christi, quæ tamen per plures generationes patrum et avorum, ab Abraham derivatur et continuatur usque ad Christum. Igitur sicut Adam fuit mundi veteris, sic Christus est mundi novi et melioris origo.

A Unde ab Isaia, c. 9. 6. vocatur *pater futuri sæculi.* Hinc et ex Sybilla Cumana Virgil. Eclog. 4. ita de eo cecinit:

Ultima Cumæi venit iam carminis ætas.
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo;
Iam redit et virgo, redeunt Saturnia regna;
Iam nova progenies cælo demittitur alto.

Nimirum ut subdit:

Chara Dei soboles, magnum Iovis (verius Patris) *incrementum.*
Incipe parve puer risu cognoscere matrem.

Hæc enim de Christo a Sibylla esse dicta liquet, sed Virgilius vel ignorans, vel adulans ea transtulit ad Pollionem Asinii Pollionis, Consulis Romani, filium.

Nota: τὸ *Liber* hic idem est quod catalogus, sive enumeratio, aut descriptio. Unde Syrus vertit כתבא *chetaba*, id est, Scripturæ descriptio. Hoc enim proprie significat Hebr. ספר, *sepher*, cui respondet Græcum βίβλος, et Latinum Liber, a rad. ספר *saphar*, id est, enumerare, recensere. Liber vocatur catalogus. B Unde nonnulli a *saphar* derivant *siphra* vel *cifra*, id est, numerus et computus. Simili sensu liber repudii vocabatur charta, in qua repudium uxoris factum a marito describebatur: sic liber iustorum vocatur catalogus, in quo iustorum nomina et facta notabantur. Sic et liber vitæ est catalogus electorum, qui in mente Dei quasi in libro conscripti sunt, et destinati ad vitam æternam. Sic Cicero librum nominum appellavit catalogum nominum. Sic denique dicitur Psalm. 70. 15. *Quoniam non cognovi litteraturam, introibo in potentias Domini.* Litteraturam Hebr. ספורות *sephorot*, id est, libros, catalogos, computos. Unde Septuagint. vertunt γραμματείας, quod Noster vertit *litteraturam*, pro quo nonnulli legunt πραγματείας, id est, negotiationes. Sensus est, q. d. David: quoniam non cognovi litteras sæculares, computos puta, et negotia huius sæculi, quæ mentem a Deo distrahunt, hinc accedam ad penetrandam, et celebrandam Dei potentiam, et beneficentiam erga me.

Nota secundo: τὸ *generationis* primo et planissime idem

Generatio quid? Resp. est quod *generis*, aut *genealogiæ* Christi: hæc enim hic recensetur. Hoc enim significat Hebr. *toledot*, et Syrum
1. *ielidoutho*, cui respondet Græcum γένεσις. Secundo, *gene-*
2. *rationis*, id est, conceptionis et nativitatis Christi. Hoc sensu enim mox se explicabit v. 18. dicens: *Christi au-*
3. *tem generatio sic erat*, id est, hoc modo contigit. Tertio, Maldonatus *generationis*, inquit, id est, vitæ Christi. Matthæus enim hoc Evangelio totum vitæ Christi decursum, quasi historiam describit. Sic Genes. 6. 9. dicitur Noe, *perfectus in generationibus suis*, id est, in omnibus partibus vitæ suæ. Verum ibi pro *generationibus suis*, Hebr. non est *toledot*, sed דורותיו *dorotau*, id est, in suis sæculis, q. d. Noe inter homines sui ætatis et sæculi corruptissimos, fuit iustus et perfectus, quare inter eos ve-
4. lut stella lucidissima emicuit. Quarto, Hebr. *toledot* proprie significat generationes, quæ plures ab Adam usque ad Christum intercesserunt. Unde in iis toties repetitur τὸ *genuit*. Generationes hasce repræsentarunt gradus in scala Iacob, cui innitebatur Deus, per quos Angeli a terra in cælum ascendebant. Sicut enim scala hæc quasi iungebat terram cælo, et Iacobum Deo; sic generationum hæc series omnes Patriarchas univit Christo, qui caro factus, omnes homines sibi, Deoque copulavit. Vide dicta Genes. 28. 12.

Filii David.) *Filii*, id est, nepotis. Hebræi enim omnes nepotes in recta generationis linea, ab avis et abavis descendentes, vocant filios. Davidem præponit Abrahæ, tum quia David erat proximior Christo, ac per eum Christus ad Abraham pertingit: tum quia sic brevius et commodius genealogiæ Christi, sine repetitione series texitur. Si enim præposuisset Abraham, non potuisset subiungere *filii David*: nec enim, Abraham fuit filius David. Prolixe ergo dicere debuisset, qui Abraham fuit pater David, ex quo prognatus est Christus: voluit enim dicere Christum descendere ex Abraham per David: ita S. Hierony-
5. mus. Quinto et maxime, quia promissio Dei facta Davidi de Christo ex posteris eius nascituro, erat recentior, specialior, et honorificentior, uti docet S. Chrysost. Theoph. et Euthym. Hinc Iudæi Messiam suum passim vocabant filium David. Unde in Dominica palmarum Christo ingredienti Ierosolymam, quasi Messiæ acclamarunt: *Hosanna filio David*, id est, salva Domine nostrum Messiam, quasi Davidis filium et hæredem. (Christus vocatur filius David, cur?) Denique nomine *filii David* innuitur nobilitas stirpis Messiæ, puta Christi, eiusque regnum, quod scilicet ipse velut Davidis regis filius sit futurus rex, iuxta illud Archangeli Gabrielis ad B. Virginem Oraculum: *Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius, et regnabit in domo Iacob in æternum, et regni eius non erit finis*, Lucæ 1. 31. Hac de causa Prophetæ passim de Christo, quasi de Davidis filio et hærede vaticinati sunt, ut Isaias cap. 9. 7. cap. 55. 3. Ieremias cap. 23. 5. Ezechiel cap. 34. 23. et cap. 37. 25. Amos cap. 9. 11. etc. Porro prima promissio facta Davidi de Christo ex se nascituro, et regnaturo in æternum extat 1. Reg. 7. 12. eadem a Deo corroborata est, Psal. 88. et 131. ac repetita Salomoni Davidis filio, 3. Reg. 9. 5. Matthæus ergo dicens: *Iesu Christi filii David*, significat hasce omnes promissiones iam in Christo esse expletas: ita S. Chrysostom. hom. 2. Theophyl. Euthym. et Iren. l. 8. c. 18. S. Ambr. lib. 3. in Lucam cap. 3. et alii.

Filii Abraham.) Τὸ *filii* tam ad Christum quam ad Davidem referas: tam enim David quam Christus fuit filius, id est, nepos Abrahæ, utpote ex eo prognatus. Significat ergo Christum per Davidem patrem suum fuisse quoque filium Abrahæ, qui fuit pater credentium et Ecclesiæ veteris, cui primo facta est expressa de Christo promissio, Genes. 22. 18. Porro a nativitate Abrahæ usque ad diem natalem Christi fluxere anni 2001. a morte vero Davidis usque ad Christum fluxere anni 1013. Tam antiqua fuere Dei oracula et promissa de Christo, tam constans pariter et certa fuit eius fidelitas in iis explendis! Atque hæc est causa, cur S. Matthæus studiose genealogiam Christi arcessat ab Abraham, per continuas 42. Generationes, scilicet ut Iudæis ostendat Iesum Christum esse verum Messiam Abrahæ promissum, eiusque et cæterorum Patriarcharum filium; ideo a Iudæis ut talem recipiendum, venerandum et colendum.

Vers. 2. Abraham genuit Isaac.) Hi duo, uti et sequentes fuere primi Patriarchæ, fundatores Synagogæ et populi Dei ac regni Christi; illi ergo ut typi prælusere. Vide dicta in Genesi, ubi hasce eorum genealogias explicui, quare hic eas non repetam. Hinc Deus passim se vocat Deum Abraham, Isaac et Iacob, de eoque gloriatur. Unde et Abrahæ posteritatem, descendentem per Isaac et Iacob, sibi in familiam et Ecclesiam delegit, eiusque signum et tesseram ei dedit circumcisionem. Quocirca Deus Abrahæ nomen commutavit, ut pro *Abram*, id est pater excelsus, vocaretur *Abraham*, quasi אב רב המון *ab rab hamon*, id est, pater magnæ multitudinis, scilicet populi fidelis ex se nascituri secundum carnem; sicut ex Christo tam Iudæi quam gentes in eum credentes, nascuntur secundum spiritum; *Isaac* vero, id est, *risus*, immolandus ab Abraham patre in monte Moria, plane repræsentavit Christum, qui in eodem monte crucifixus, salutem et gaudium toti orbi attulit, Genes. 22. v. 2. et seq.

Vers. 3. Iudas autem genuit Phares et Zaram de Thamar.) Vide quæ de Thamar dixi Genes. 38. v. 29. Nota in genealogia Christi nullæ (dempta eius sanctissima matre) nominantur fœminæ, nisi quatuor; illæque peccatrices, scilicet tres meretrices: nimirum Thamar, Bethsabee et Raab, de qua Iosue 2. et quarta gentilis puta Ruth Moabitis. Gentilis quoque fuit Raab, utpote Ierichuntina. At quæ huius rei est causa? (Cur Thamar, Bethsabee, et Raab nominentur in genealogia Christi?) Respondent S. Hieronymus, Chrysostomus, Ambrosius, Euthymius hic, id fieri, ut significet Christus se, qui propter peccata dissolvenda et dimittenda veniebat, de peccatoribus velle nasci. Hæc ratio vera est, sed allegorica. Litteralis ergo et simplex est, quod hæ mulieres modo non ordinario, uti cæteræ, sed extraordinario et novo accidente viris suis copulatæ sunt, ideoque typus fuerunt Ecclesiæ Christi ex gentilibus (reiectis Iudæis) nova vocatione novoque modo congregandæ. Thamar enim ob negatum, vel potius dilatum Sela maritum, sibi promissum a patre Iuda, ei se dolose prostituit, quia ex eius, utpote Iacobi, Isaac et Abrahæ stirpe prolem quærebat. Bethsabee uxor Uriæ, Davidi copulata est, primo per adulterium, deinde per coniugium. Raab nupsit Salmon, quia Hebræorum exploratores a Iosue in Iericho submissos, hospitio excepit ac protexit, ideoque in eorum fidem et religionem transiit. Ruth nupsit Booz, quia cum Noemi socru ex Moab transiit in Iudæam. Vide librum Ruth.

Tropologica causa est, ut ostendatur generis et prosapiæ vanitas, ac nobilitatem non in avorum stemmate, sed in propria indole et virtute consistere: ita S. Chrysostomus. Quare nemini erubescendum esse de suis natalibus, et maioribus obscuris, vel vilibus aut sceleratis, sed dicendum cum Cicerone: *Ego mea virtute meis maioribus præluxi.* Sane non est dubium in cuiusque etiam nobilissimi stirpe, si illa ab Adam, imo ab aliquot annorum centuriis duntaxat repetatur, multos intercurrisse patres et matres ignobiles, abiectas, sceleratas et infames. Certe Plato, teste Seneca, Epistol. 44. asserit omnes Reges ex servis natos, et omnes servos ex Regibus ortos, nullumque olim Regem extitisse ligonis expertem, nec contra ligonem, ad quem non aliquando sceptrum pertinuerit. (Omnes reges ex servis orti, et servi ex regibus.) Tritum est Camillum, Curionem, Fabritium et priscos Romanorum duces, a ligone et aratro vocatos ad Romæ regimen et culmen.

Denique Salomon inter alias mundi vanitates et inconstantias hanc recenset: *Quod de carcere catenisque interdum quis egrediatur ad regnum, et alius natus in regno inopia consumatur*, Eccles. 4. 14. Vide ibi dicta.

Vers. 4. Aminadab.) Hic fuit dux tribus Iuda in egressu filiorum Israel ex Ægypto, qui cæteris trepidantibus ingredi mare rubrum, licet a Deo patefacto alveo divisum et siccum, primus illud animose ingressus, suam tribum per illud incolumem traduxit, quem deinde cæteri duces et

tribus seculi sunt, uti tradunt Hebræi et ex eis Lyranus. A Unde Cantic. 6. 11. de eo dicitur: *Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab*. Vide ibi dicta. Successit ei in Ducatu filius Naasson in deserto, ut patet Numer. 1. v. 7. et seq.

Vers. 3. Booz.) Plures fuisse Booz censet Lyranus, sed unicum dumtaxat fuisse patet, eum scilicet, cuius fit mentio cap. Ruth 4. v. 21. et 1. Paral. cap. 2. v. 11. et 12.

Iesse.) Vel aliis punctis *Isai*, pater fuit Davidis, qui suo nomine præfiguravit Iesum Christum ex se nasciturum. Iesse enim et Iesus idem quasi sunt nomen, si utriusque radicem Hebræam (quæ est ישע *iascia*, id est, salvare) spectes; si scilicet in *Iesse* addas expunctum ע.

Vers. 6. Ex ea quæ fuit Uriæ.) Græce εκ της τȣ Ουριȣ, id est, *ex ea quæ Uriæ*, scilicet fuerat uxor. Nam Uria mortuo duxit eam David, ex eaque genuit Salomonem, ne quis putet Salomonem natum ex adulterio fuisse spurium, cum sit natus ex coniugio. Hac enim sententia significatur Deum promissa data Davidi, ob eius adulterium cum Bethsabee non revocasse, sed ob utriusque pœnitentiam confirmasse. Unde ex Bethsabee eiusque filio Salomone prognatus est Christus, nimirum Bethsabee pœnitens evasit sancta, ac Salomonem filium sancte educavit, imo spiritu prophetico claruit, uti dixi Proverb. 31. 1. ad illa: *Verba Lamuelis Regis. Visio qua erudivit eum mater sua.*

Vers. 8. Ioram autem genuit Oziam.) Non immediate, sed mediantibus tribus generationibus: nam Ioram proxime genuit Ochosiam, Ochosias genuit Ioas, Ioas genuit Amasiam, Amasias genuit Azariam sive Oziam (erat enim binomius) ut patet 1. Paral. 3. 11. et 2. Paral. 22. 9. et sequ.

Cur Ochosias, Ioas, et Amasias in genealogia Christi prætermissi sint?

Petes, cur tres medios, scilicet Ochosiam, Ioas et Amasiam omittit hic S. Matthæus: Respondet S. Hieronymus hic id eum fecisse, quia ei propositum erat tres tesseradecades generationum præcise assignare, de quo v. 17. et quia Ioram se miscuerat impiissimæ Iezabeli, et Achab, eius sororem Athaliam impiam (utpote quæ omnes suos filios, excepto Ioas a sorore abscondito, occidit, ut sola regnaret) in uxorem accipiens. Iuraverat enim Deus se omnem posteritatem Achab, ob impietatem et idololatriam deleturum, 3. Reg. 21. 22. Posteritas autem in Scriptura computatur usque ad quartam generationem, ut patet Exodi 20. 5. 4. Reg. 10. 30. Deletur ergo hic, dum a Matthæo omittitur et obliteratur. Sic et S. Hilarius, S. Thomas, Iansenius, Salmeron, Barradius, Abulensis et alii. Aliter respondet Gaspar Sanchez in lib. 4. Reg. cap. 14. v. 18. scilicet Matthæum hos tres non omisisse, sed addidisse scripsisseque hoc modo: *Ioram autem genuit Ochoziam, Ochozias autem genuit Ioas, Ioas autem genuit Amasiam, Amasias autem genuit Oziam*: sed descriptorem Matthæi ob similitudinem Ochoziæ et Oziæ, fallente oculorum iactu ab Ochozia transiliisse ad Oziam, scripsisseque *Ioram genuit Oziam*, pro *Ochoziam*. Sic enim v. 12. *Iechonias genuit Salathiel*, transiliit medium Ieconiam, putans eumdem esse cum Iechonia. Verum hic saltus nimis est magnus et enormis, quem etsi unus descriptor fallente oculo commisisset, alii tamen eum deprehendissent et correxissent. Iam autem omnia exemplaria Græca, Latina, Syra, Arabica, etc. habent: *Ioram autem genuit Oziam*, non *Ochoziam*, etc. Denique si hi tres, scilicet Ochozias, Ioas et Amasias interserantur, erunt generationes septemdecim a Davide usque ad transmigrationem Babylonis, cum tamen Matthæus diserte v. 17. tantum numeret quatuordecim, vimque faciat in trina generationum tesseradecade.

Vers. 11. Iosias autem genuit Iechoniam et fratres eius.) Iosias quatuor genuit filios: primus fuit Iohanan: secundus Eliakim, qui et Ioakim: tertius Ioachaz, qui et Sellum: quartus Sedecias, qui et Mathanias. Porro Ioachaz, licet tertio genitus, proxime in Regno successit Iosiæ patri occiso; sed amovit eum Pharao Rex Ægypti, eique suffecit fratrem secundo genitum, puta Ioakim: hunc post undecim annos regni cepit, et occidit Nabuchodonosor Rex Babylonis, eique substituit filium nomine Ioachin: quem post tres menses in Babylonem abducens subrogavit ei in Regno patruum, puta Sedeciam, quem tandem rebellantem abduxit et excæcavit, in eoque desiit stirps regia Davidis. Unde de Ioachin dixit Deus Ierem. c. 22. 30. *Scribe virum istum sterilem*, etc. *nec enim erit de semine eius vir, qui sedeat super solium David*. Iechonias ergo hic est Ioakim secundo genitus Iosiæ filius, qui duos fratres habuit Reges, fuitque pater Ioachin, qui etiam Iechonias vocatur. Lege historiam 1. Paral. 3. 15. et 16. et 4. Reg. cap. 23. et 24. Licet ergo pater Ioakim proprie dicendus fuisset Iekonias per k, filius vero Ioachin Iechonias per ch, uterque tamen dictus est Iechonias, nimirum in nominibus propriis multa talia magis immutata videmus. Igitur tam pater Ioakim, quam filius Ioachin vocatur Iechonias, sed hic pater intelligitur: hic enim tres habuit fratres.

Triplex captivitas Babylonica.

In transmigratione Babylonis.) Græce επι το μετοικεσιας βαβυλονος, id est, sub vel circiter transmigrationem B Babylonis, id est, sub captivitatem Babylonicam, in qua Iudæi capti a Nabuchodonosore abducti sunt in Babylonem. Transmigratio ergo Iudæorum Babylonis, id est, Babylonica vel in Babylonem, fuit triplex: Prima enim contigit anno undecimo Ioakim Regis, in qua abductus fuit Daniel et Ezechiel. Secunda contigit post tres menses, in qua cum Rege Ioachin, filio Ioakim, abductus fuit Mardochæus, Patruus Esther. Tertia et perfectissima accidit post undecim annos, scilicet anno undecimo et ultimo Sedeciæ Regis, qua pene omnes reliqui abducti sunt. Vide dicta Dan. 1. 1. et Ier. 52. 4.

Triplex captivitas Babylonica.

Iechonias autem genuit Salathiel.) Hic gravis est difficultas, quam Porphyrius Christi et Christianorum hostis, eis obiectabat velut inextricabilem; nimirum quod hic Iechonias pater Salathielis, non fuerit Iechonias filius Iosiæ de quo dictum est v. præcedenti, sed Iosiæ nepos ex parte Ioakim sive Iechonia, ac consequenter hic recenseri tantum tredecim generationes, non quatuordecim, C cum tamen quatuordecim numeret S. Matthæus v. 17. Respondet S. Hieronymus hunc Iechoniam alium esse a Iechonia filio Iosiæ, de quo v. præcedenti: præcedens enim dictus fuit Ioakim et Iechonias, ac corrupte Iechonias, fuitque pater huius; hic enim proprie dictus fuit Ioachin et Iechonias; Iosias enim genuit Ioakim sive Iechoniam; Ioakim autem genuit Ioachin sive Iechoniam. Quare hic supplenda est una generatio, nimirum ut ante versum 12. addas: *Ieconias autem genuit Iechoniam*, uti addunt nonnulli codices Græci et Latini. Id ita esse patet ex 1. Paral. 3. v. 15. et 16. et 4. Reg. c. 23. et 24. Omissa est autem ista generatio, sive ab ipso Matthæo, ne bis idem nomen Iechoniæ repeteret, uti censet S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evangel. c. 4. sive potius scriptorum vitio et ignorantia, putantium scilicet eumdem esse Ioakim et Ioachin, sive Ieconiam et Iechoniam, præsertim cum Ieconiam quoque Iechoniam vocari viderent, quare alterum quasi redundantem expunxerunt: ita S. Epiph. in secta Epicuræorum. Vers. 12.

Omissa hic una generatio.

Cur?

D Salathiel autem genuit Zorobabel.) Quis, qualis et quantus fuerit hic Zorobabel, dux Iudæorum e Babylone, quasi ex exilio in patriam, puta in Iudæam redeuntium, ideoque typus Christi, fuse dixi Aggæi 1. v. 1.

Vers 16. Cur per genealogiam Iosephi texitur genealogia Christi?

Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ.) Quæres, quomodo ex genealogia Ioseph, hic colligatur genealogia Christi, cum Christus Mariæ Virginis, non autem Iosephi fuerit filius, præsertim cum, ut videtur, B. Maria potuerit nubere viro non suæ, sed alterius tribus, sicut Elisabeth cognata eius, ideoque orta ex tribu Iuda, nupsit Zachariæ Sacerdoti, ideoque oriundo ex tribu Levi? Respondetur, fœminas quidem apud Iudæos potuisse nubere viro alterius tribus. Sed tamen si ipsæ deficiente prole mascula, in hæreditatem patris succedebant, ne illa hæreditas per coniugium ad aliam tribum transiret, debuisse ex lege Num. ult. v. 7. nubere viro eiusdem tribus et familiæ. Ioakim autem pater B. Virginis nullos habebat masculos filios, uti præsupponit hic S. Matthæus,

quasi illo ævo sat perspectum et vulgatum, tum ex fama communi, tum ex tabulis genealogiarum et matrimoniorum, quæ apud Iudæos extabant exactissimæ. Quare B. Virgo debuit contribuli et eiusdem familiæ viro nubere, puta Iosepho. Unde eius genealogia pariter est genealogia B. Mariæ, et consequenter Christi Domini. Vide dicta Numeror. ult. v. 7. Unde Patres docent passim, Ioseph et B. Mariam fuisse eiusdem tribus et familiæ.

Instabis, cur S. Matthæus retexit potius genus Ioseph, quam B. Mariæ, cum ex hac sola, utpote virgine, natus sit Christus? Resp. primo, quia apud Iudæos aliasque gentes genealogia solet texi per patres et viros, non per matres et fœminas. Secundo, quia Ioseph fuit verus et legitimus Christi pater, ea ratione et modo, quem mox explicabo, ac per Ioseph, non per B. Mariam, Christus fuit hæres sceptri et solii Davidis, prout Deus Davidi promiserat, 2. Reg. 7. 12. Psal. 88. et 131. et rursum 3. Reg. 9. 5. sceptrum ergo Iuda non tantum ex Dei promissione et donatione, sed et hæreditario successionis iure per Ioseph devenit ad Iesum Christum. Si enim iure communi in hæreditatem parentum succedunt filii, qui dumtaxat per publicam famam censentur filii; item illi qui a parentibus adoptantur, quanto magis Christus successit Iosepho patri suo, utpote natus ex eius coniuge, virtute et dono Spiritus sancti: quare sicut Iosephus habebat in Christum ius paternum, puta omnia iura quæ habent patres in filios; sic vicissim Christum habebat erga Iosephum ius filiale, scilicet omnia iura, quæ habent filii respectu parentum, ac consequenter ius quoque regni Iudaici post mortem Iosephi. Unde cap. 2. 2. aiunt Magi: *Ubi est qui natus est rex Iudæorum?* quod cum demonstrare vellet S. Matthæus, qui, ut ait S. Augustinus, præ cæteris Evangelistis regiam Christi dignitatem persequitur, idcirco illi fuit genealogia Ioseph texenda, non B. Virginis, utpote quæ viris superstitibus (qualis erat Ioseph) ex Davide et Regibus prognatis, regni hæres esse non poterat: ita Franc. Lucas, idque satis est probabile. Unde consequenter dicendum est Iosephi patrem et avos fuisse primogenitos, aut maximos natu, ut ius regni ad eos devolveretur, Deo scilicet ita ordinante, sicut idem ordinavit, ut Roboam, Asa, Iosaphat, cæterique Davidis posteri usque ad Iechoniam essent primogeniti, ex iisque Christus nasceretur, itaque fieret solii Davidis legitimus successor et hæres. Huc enim ordinavit, apteque disposuit Deus omnes hasce generationes, uti et cætera omnia ad maiorem scilicet Christi gloriam ac regni ius regiamque eius dignitatem. Idque Deo fuit perfacile. Idem enim fecit in Ioakim, Sedecia aliisque impiis regibus, ergo multo magis in Christo. Hoc est quod dicitur Lucæ 1. *Et dabit ei Dominus sedem David Patris eius.* Et Gen. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est*, puta Christus, qui sceptrum inique per Herodem ablatum Iudæ restituat, sitque rex Iudæorum, imo regnum eorum evehat, et in longe sublimiorem statum commutet, ut ex corporali faciat spiritale, ex terrestri cæleste, ex temporali æternum: ita Franc. Lucas et alii qui profunde hæc scrutati sunt. Quare immerito nonnulli Theologi hanc de Christi hæreditario iure ad regnum Iudææ sententiam reiiciunt.

(Margin: Per Ioseph Christus successit in regnum Iuda.)

(Margin: Christus iure fuit filius Ioseph.) Nota τὸ *Ioseph virum Mariæ*, id est, maritum Mariæ: Arabicus *Sponsum Mariæ;* ex eo enim collige S. Iosephum habuisse omnia iura veri sponsi in virginem, ac consequenter eum iure vereque vocari patrem Christi, uti docet Franc. Lucas, Suarez 3. p. q. 29. disput. 8. sect. 1. et seq. et indicat S. Augustinus.

(Margin: Probat. I.) Probatur id primo, quia Christus fuit fructus coniugii Ioseph et Mariæ; natus enim in utriusque coniugio, utrique iure adscribendus est, tamquam patri et matri. Ratio a priori est, quia Ioseph per coniugium, corporis B. Virginis quasi dominus effectus est; ergo et fructus corporis B. Virginis, puta Christus, ad Iosephum pertinuit, uti metalla nata in agro, ad dominum agri pertinent. Quod enim in agro meo nascitur, meum est, ait Iurisconsultus.

Dices: hæc proles, puta Christus natus est ex coniugio Ioseph cum Maria, non naturaliter, sed supernaturaliter, puta virtute non Iosephi, sed Spiritus sancti fœcundantis Virginem; ergo illa Iosepho attribui nequit. Resp. negando consequentiam: proles enim quæ ex coniugio legitime nascitur, coniugum est undecumque et quomodocumque nascatur; sicut seges nata in agro meo sterili supernaturaliter, mea est. Sicut ergo Christus vere B. Virginis est filius, etiamsi ex ea naturaliter non sit natus, sed miraculose; sic et idem iure coniugii est Iosephi filius, etiamsi ex coniugio non naturaliter, sed miraculose sit genitus, imo eo magis magisque admirabilis Iosephi est filius, quia Deus in præmium virginitatis servatæ in coniugio, hunc miraculosum coniugii virginalis fructum Iosepho dedit donavitque: perinde ac si Deus in agro eius produxisset messem sine semine, illamque ei dedisset.

II. Secundo, quia vir et uxor per coniugium fiunt unum, et quasi una persona civilis; quare omnia habent communia, etiam proles legitime natas (excipio enim proles natas ex adulterio; hæ enim adulterum habent patrem, eiusque sunt.) Ergo Christus, Deiparæ filius, fuit quoque filius Iosephi, qui erat coniux, ideoque omnium eius bonorum consors et particeps: ita Franc. Suarez loco citato, quæst. 29.

Ioseph ergo magis fuit pater Christi, quam pater adoptans sit pater filii adoptati. Hic enim tantum est pater adoptivus, Ioseph vero fuit pater matrimonialis Christi. Hinc sequitur, Iosephum habuisse quasi patris auctoritatem in Christum, ideoque summum erga eum affectum, curam et sollicitudinem; ac vicissim Christus Iosephum ut patrem coluit, amavit, honoravit, eique obedivit; ut patet Luc. 2. 51. *Et erat subditus illis. Et hæc subiectio*, ait Gerson, *sicut inæstimabilem notat humilitatem in Christo, ita dignitatem incomparabilem signat in Ioseph et Maria.*

III. Tertio, quia Christus proprie pertinebat ad familiam Iosephi: pertinebat enim ad familiam matris, mater autem ad familiam Iosephi mariti sui. Una ergo in terris dignissima, imo cælestis et divina erat familia, in qua paterfamilias, ideoque præses et rector erat Ioseph, materfamilias B. Virgo, filius vero Christus. In hac igitur erant tres summæ et excellentissimæ totius orbis personæ: prima Christus, utpote Deus et homo: secunda virgo Deipara Christo coniunctissima, quasi mater naturalis: tertia Ioseph, quasi pater Christi matrimonialis. Hac de causa Christo debetur cultus adorationis et latriæ; B. Virgini hyperduliæ; Iosepho summæ duliæ. Quocirca errat vulgus hominum, imo multi in sæculo sapientes, qui S. Iosephum ut simplicem et abiectum fabrum lignarium parvi æstimant: neglectus quidem fuit et incognitus huc usque in terra, sed eo gloriosior fuit in cælo. Iam tamen viri docti eius excellentiam ostendentes, multos in eius admirationem et venerationem rapuere. Unde nuper Greg. XV. Pontifex festum eius ritu duplici solemniter a toto populo, totaque Ecclesia quotannis celebrari iussit die 19. Martii. Et merito: considera enim quanta eius fuerit præ omnibus hominibus prærogativa, dignitas et officium ex his quæ subiungo.

(Margin: Dignitas S. Ioseph.)

I. Primo, S. Ioseph fuit maritus B. Virginis, ac pater Christi, uti iam ostendi; fuit ergo ipse caput et superior tam B. Virginis, quam Christi, ut homo est. Hinc

II. Secundo, singularis fuit amor et reverentia tam B. Virginis, quam Christi erga Iosephum. Unde Ioannes Gerson Cancellarius Parisiensis serm. de nativit. B. Virginis: *O miranda prorsus*, inquit, *Ioseph sublimitas tua, o dignitas incomparabilis, ut mater Dei, regina cæli, Domina mundi appellare te Dominum non indignum putaverit.* S. Greg. Nazian. orat. 11. Gorgoniæ sororis suæ maritum, eiusque excellentiam hoc uno titulo indicat et celebrat, quod Gorgoniæ fuerit coniux et vir: *Vultis*, ait, *uno verbo virum describam? vir illius, id est, Gorgoniæ: nec enim scio quid amplius dicere necesse sit.* Idem dicas de S. Ioseph. Aves scire quis, qualis, quantus fuerit S. Ioseph? vir fuit Deiparæ.

III. Tertio, ministerium et officium Iosephi fuit nobilissimum, quia attigit ordinem unionis hypostaticæ Verbi

cum carne nostra, uti et maternitas B. Virginis. Ioseph enim omnes suos labores et actiones proxime circa Christi personam exercebat. Hinc Christum aluit, fovit, custodivit, ac cum in arte fabrili secum exercenda direxit, ut habet communis Doctorum sententia. Audi Franciscum Suarez 3. part. quæst. 29. disp. 8. sect. 1. Quædam, ait, ministeria præcise pertinent ad ordinem gratiæ gratum facientis, et in hoc supremum fastigium tenent Apostoli, ideoque indiguerunt pluribus auxiliis gratiæ (præsertim gratis datæ) et sapientiæ, quam cæteri. Alia vero sunt ministeria, quæ attingunt ordinem unionis hypostaticæ, qui ex suo genere perfectior est, ut patet de maternitate Dei in B. Virgine. Et in hoc ordine est ministerium S. Ioseph, quod proinde priorem excedit.

IV. Quarto, Ioseph per familiarem et continuam cum Christo et B. Virgine conversationem, factus est secretorum divinorum particeps, et summarum utriusque virtutum quotidianus inspector et imitator.

V. Quinto, Ioseph fuit eximiæ sanctitatis, ac eximiis naturæ et gratiæ dotibus a Deo instructus, adeoque illo sæculo non fuit vir sanctior aut dignior, cui mater Dei desponsaretur. Unde Franciscus Suarez 3. part. quæst 29. disput. 8. sect. 1. probabiliter opinatur Iosephum in gratia et gloria antecellere Apostolos et Ioannem Baptistam, quia eius officium illorum officio præcellebat. Plus enim est esse patrem et rectorem Christi, quam præconem et præcursorem eiusdem. Additque Iosephum, cum duxit B. Virginem, fuisse ætate matura, non iuvenili nec senili, eumque vita functum esse ante mortem Christi et B. Virginis. Unde in passione Christi nulla Ioseph fit mentio. Denique cum post mortem cum Christo inter cæteros Patriarchas resurrexisse, de quibus dicitur Matth. 27. 52. *Multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt.* His omnibus ipse eminebat.

Porro nostri Barradius et Ribadeneira in festo S. Iosephi, eum eminentis sanctitatis fuisse, docte solideque probant, primo ex eius officio, quia ipse fuit pater Christi et sponsus B. Virginis; inter sponsos autem solet esse æqualitas, id est, proportio, ut sit matrimonium congruum et commodum: ergo præ omnibus Ioseph accessit ad sanctitatem B. Virginis. Unde Patres censent Ioseph fuisse virginem, et sua virginitate quasi meruisse, ut fieret coniux Virginis Deiparæ. Audi S. Hieronymum contra Helvidium: *Tu dicis Mariam Virginem non permansisse: ego mihi plus vendico, etiam Ioseph virginem fuisse per Mariam, ut ex virginali coniugio Virgo filius nasceretur.* Et S. Augustinus serm. 24. in nativitate Domini: *Habe,* ait, *Ioseph cum Maria coniuge tua communem virginitatem membrorum, quia de virginis membris virtus nascitur Angelorum. Sit Maria sponsa Christi in carne sua, virginitate servata: sis autem et tu pater Christi, cura castitatis, et honorificentia virginitatis, ut de virgineis membris genitricis, sæculis Christianis nulla sit zelotypia.* Idem et paulo post: *Gaude itaque Ioseph, nimiumque congaude virginitati Mariæ, qui solus meruisti virginalem affectum possidere coniugii, quia per meritum virginitatis ita separatus es a concubitu uxoris, ut pater dicaris Salvatoris.* Sic et cæteri. Unde B. Petrus Damiani Epist. 11. ait Ecclesiæ fidem in eo esse, ut non modo Deipara, sed et Ioseph eius maritus et nutritius Christi, virgo habeatur.

Secundo, quia B. Virgo unica salutatione sanctificavit Ioannem Baptistam, eumque quasi Christi præcursorem, et paranymphum consecravit. Quantum ergo ipsa sanctitatis afflavit Iosepho crebra salutatione, imo continua conversatione et alloquio tot annorum?

Tertio, quia Ioseph quotidie videns et audiens Christum, divinaque eius verba, gestus et spiritus hauriens, mire incendebatur eius amore et reverentia. Ad hæc Christus nutritus a Iosepho corporaliter, vicissim imo multo magis nutriebat eum spiritualiter, mentemque eius spiritualibus epulis gratiisque cumulabat.

Quarto, quia omnes Iosephi actiones erant circa Verbum incarnatum, ideoque cælestes et divinæ: fuit ergo ipse Angelus potius, quam homo.

A Quocirca B. Teresia mira devotione colebat S. Iosephum, eumdemque omnibus commendabat, asserens se per intercessionem S. Iosephi multa et magna, imo omnia quæ habebat, a Deo impetrasse.

Plures S. Iosephi prærogativas et dignitates recenset noster Sebast. Barradius lib. 6. cap. 8.

Denique S. Ioseph sanctificatum fuisse in utero matris, censet Gerson hom. de nativit. B. Virginis, et 3. part. alphabeti 59. l. 2. ubi ait idipsum asseri in officio Ierosolymitano, et Iacobus de Valentia scribens super *Magnificat.* Idem de S. Iacobo fratre Domini, qui ea de causa vocatus sit iustus, opinantur Hegesippus apud S. Hieronymum lib. de Script. Eccles. in Iacobo, et Epiph. hæresi 29. Idem de S. Nicolao, et S. Dominico suspicatur S. Antoninus 3. part. summæ tit. 18. c. 15. §. 6. Idem de Iacobo Patriarcha, qui in utero matris cullisus fuit cum Esau, illumque supplantavit, censet S. Ambrosius lib. 4. de fide cap. 4. Histor. Eccles. cap. 66. in Genes. et Dionys. Carthus. in Genes. c. 25. et 28. ubi pro eadem sen- B tentia citat S. Augustinum. Idem de Mose autumat S. Ephrem Orat. de Transfigur. Christi. Alii idem privilegium dant Samsoni, quia de eo dicitur Iudic. 13. *Et erit Nazaræus* (id est separatus, et consecratus) *Dei ab infantia sua, et ex matris utero.* Verum hæc incerta sunt, et tantum exemptionis a communi peccati et nativitatis maculatæ lege privilegium nulli dandum est, nisi de eo constet e S. Scriptura, vel traditione. Hic autem nihil tale constat de ullo, nisi de Ieremia c. 1. 5. Et de Ioanne Baptista Lucæ 1. 44. ita Barrad. lib. 7. Concord. Evangel. cap. 12. et Franc. Suarez 1. part. quæst. 27. disput. 8. sect. 1. Excipio Christum ex vi suæ conceptionis, quia conceptus est de Spiritu sancto, et natus ex Maria Virgine. Item B. Virginem, utpote matrem Dei, uti habet traditio Ecclesiæ. Potuit Deus pluribus hoc privilegium dare, sed an de facto dederit, nescimus. Sane si post B. Virginem illud alicui alteri ex initio recensitis dedit, S. Iosepho eius sponso idipsum non negasse videtur.

An Ioseph sanctificatus in utero matris?

C De qua natus est Iesus.) Mutat phrasim, non enim ait, Ioseph genuit Iesum, uti de aliis dixit: *Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Iacob, Iacob genuit Iudam,* etc. nec etiam dicit, *Maria genuit Iesum,* etsi id verum sit, sed, *de qua natus est Iesus*: qua phrasi significat primo Iesum de Maria natum non virtute naturali, sed supernaturali, vi et operatione Spiritus sancti. Secundo, Iesum non esse genitum a patre Ioseph, sed natum ex sola matre, ideoque ex Virgine, ac proinde Ioseph non aliter pertinere ad genealogiam Christi, quam ratione uxoris, scilicet B. Mariæ, ex qua natus est Christus.

Præclare S. Bernardus hom. 1. super *Missus est*: *Pulchra,* ait, *permistio virginitatis et humilitatis: nec mediocriter placet Deo illa anima, in qua et humilitas commendat virginitatem, et virginitas exornat humilitatem: sed quanta veneratione digna est, in qua humilitatem exaltat fœcunditas, et partus consecrat virginitatem?* Et rursum: *Talis,* inquit, *nativitas decebat Deum, ut non nisi ex virgine nasceretur: Talis partus decebat virginem, ut non pa-* D *reret nisi Deum*: tum quia decebat ut Christus habens patrem in cælis, non haberet patrem in terris, sed matrem dumtaxat, ut qui in cælis erat ἀμήτωρ, in terris esset ἀπάτωρ: tum quia conceptus et ortus Christi debebat esse remotissimus a peccato originali, ut nec deberet, nec posset illud contrahere, in eoque superaret matrem, quæ licet concepta sit sine peccato ex singulari Dei præservatione, tamen ex vi conceptionis suæ, qua ex Adam naturali generatione Ioachimi et Annæ prognata est, debebat illud contrahere, nisi a Deo Deique gratia præventa fuisset: tum quia partus hic debebat esse purissimus et divinus, tum denique ut virginitatem et castitatem nobis impense commendaret. Unde S. Gregorius Nazianz. orat. 38. de Nativit. in Principio: *Christus,* inquit, *ex virgine* (nascitur) *mulieres virginitatem colite, ut matres Christi esse possitis.* Et Cyrill. Ierosol. Catechesi 12. *Christus,* ait, *nascebatur, ut virgines faceret; multo ergo magis debuit virgineum conservare corpus.*

B. Virgo est mater Dei.

Secundo, hæc phrasis, *de qua natus est Iesus*, significat B. Virginem veram esse matrem Iesu, id est, huius hominis, qui hypostatice unitus Deo simul est Deus et homo; quare ipsam vere esse matrem Dei: licet enim ipsa non genuerit Deitatem, genuit tamen Deum, quia genuit hunc hominem: atqui hic homo est Deus; ergo B. Virgo genuit Deum. Ratio a priori est identitas personæ; quia enim una est persona, eaque divina in Christo, hinc illi competunt attributa utriusque naturæ, fitque communicatio idiomatum, ut hic homo dicatur Deus, ac vicissim Deus dicatur homo, filius virginis passus, crucifixus, etc. persona enim est suppositum, in se suscipiens omnes naturæ utriusque actiones et passiones; quare persona filii Dei, quæ est Deus, vere dicitur nata ex Maria Virgine, sed secundum naturam humanam, non divinam. Indicatur ergo hic immensa dignitas B. Virginis: talis enim est maternitas Dei, per quam filius Dei ab ipsa suum esse, et substantiam humanam, scilicet carnem, ossa, sanguinem, etc. accepit, ita ut eam coleret, amaret, revereretur quasi matrem, eique ut matri in omnibus obediret, iugiter compellans eam, *Mater mea*. Unde S. Bernar. hom. 1. super *Missus est*, id admirans exclamat: *Utrinque stupor, utrinque miraculum: et quod Deus fœminæ obtemperet, humilitas absque exemplo; et quod Deo fœmina principetur, sublimitas sine socio.*

Ratio a priori.

Dignitas maternitatis Dei.

Virgo enim Deipara habebat ius et auctoritatem maternam in Christum, uti habent aliæ matres in suos filios quos genuerunt, imo plusquam aliæ matres, quia ipsa magis fuit mater Christi, quam sint aliæ matres suorum filiorum, ob rationem quam mox afferam. Quocirca S. Thomas 1. part. quæst. 25. art. 6. docet Deum non posse facere opus maius, quam sit incarnatio Verbi, et maternitas B. Virginis, quia ipsa est mater Dei, quo nil maius concipi potest: unde Beda: *O beatissima virgo*, inquit, *in te sola Rex ille dives et prædives exinanitus est:* maternitas enim Dei est summa affinitas, consanguinitas et coniunctio cum Deo: per illam ergo B. Virgo tam affinis et consanguinea est Deo, quam mater filio.

Privilegia ex ea consequentia.

Ex hac dignitate maternitatis Dei sequuntur omnia dona et privilegia B. Virgini a Deo præ omnibus hominibus et Angelis concessa. Sicut enim humanitas Christi, quia Verbo unita ab eo accepit dotes et privilegia tali unione et coniugio digna, quæ scilicet talem humanitatem sic exaltatam et verbo unitam decebant, imo quæ eam exaltarent, et unione cum Verbo quasi dignam efficerent: sic pariter Deus B. Virgini largitus est omnia charismata et decora, quæ talem matrem Christi et Sponsam Dei decebant. Unde sic conclude: Beata Virgo est mater Dei; ergo ipsa longe excellentior est omnibus Angelis, etiam Seraphinis et Cherubinis. Mater Dei est; ergo cæli terræque Regina ac Domina. Mater Dei est; ergo purissima est et sanctissima, adeo ut sub Deo maior puritas intelligi nequeat, ait S. Anselm. l. de excellentia Virginis. Mater Dei est; ergo quidquid ulli Sanctorum concessum est privilegii, hoc illa præ omnibus obtinet.

B. Virgo magis est mater Christi, quam sint aliæ matres suorum filiorum

Tertio, τὸ *de qua natus est Iesus*, significat eum ex sola matre natum, ac proinde illam solam Christo dedisse omnem carnem et substantiam, quam cæteris filiis dant pater et mater coniunctim: Filii enim partem substantiæ accipiunt a patre, partem a matre, imo plus accipiunt a patre quam a matre: pater enim potior est causa generationis filii quam sit mater. Quare B. Virgo plus dedit Christo, quam filiis suis dant cæteræ matres, quia ipsa dedit quoque id quod pater dare solet. Unde ipsa magis est mater Christi quam sint aliæ matres suorum filiorum, quia ipsa sola fuit quasi pater et mater Christi. Hinc sequitur primo, quod B. Virgo maius ius habuerit in Christum, quam habent cæteræ matres in suos filios. Secundo, quod B. Virgo longe magis amaverit Christum, ac Christus vicissim B. Virginem, quam aliæ matres ament suos filios, ac filii vicissim ament suas matres; tum quia sola eum genuit; tum quia genuit eum modo non naturali, sed supernaturali et divino. Amor ergo qui in cæteris filiis dividitur in patrem et matrem, in Christo fuit u-

A nitus, totusque ferebatur in matrem: mater vicissim duplicato quasi amore patris et matris diligebat Christum; ideoque duplicato quasi sensu sensit dolores Christi in cruce, ac vicissim gaudia in resurrectione.

Quarto, τὸ *de qua natus est*, significat potissimam causam, et activitatem nativitatis Christi fuisse Spiritum sanctum, qui in B. Virgine ex purissimis eius sanguinibus corpus Christi formavit, organizavit, animavit, ac Verbo hypostatice univit in primo conceptionis eius instanti. B. Virgo tamen quoque ut causa secunda, et vera mater ad generationem Christi, non tantum passive subministrando materiam, sed et active illam formando, disponendo, organizando concurrit. Vide Franciscum Suarez 3. p. q. 32. art. 4. ac q. 33. art. 4. ubi docet generationem Christi ex virgine fuisse supernaturalem quoad modum et velocitatem, quia in instanti perfecta est a Spiritu sancto, velut causa efficiente. Eamdem vero naturalem fuisse quoad materiam, vim originis, et terminum, quia terminus fuit

B proles, puta Christus natus ex matre, quasi filius eius naturalis, instar aliorum filiorum, qui ex suis matribus naturaliter oriuntur et nascuntur. Actio ergo pariendi in ea fuit naturalis, sed modus fuit supernaturalis.

Natus est Iesus.) q. d. Verbum caro factum est, Deus factus est homo, filius Dei factus est filius Virginis. Hoc, ut fuse docet D. Thomas 3. part. quæst. 1. art. 1. fuit omnium Dei operum summum et maximum, ideoque illud stupuerunt et stupent Angeli, Sanctique omnes. In eo enim Deus ostendit summam potentiam uniendo hominem Deo, limum Verbo, terram cælo: ac summam sapientiam, ut qui divinitate pati et nos redimere non poterat, carnem in Virgine indueret, qua pati, et pro peccatis nostris Deo Patri satisfacere posset: summam quoque iustitiam, quia ob dignitatem personæ, ex æquo quasi Dei iræ et vindictæ moriendo in cruce satisfecit: summam etiam bonitatem, quia semetipsum exinanivit, ut nos suis donis repleret: *ac factus est filius hominis, ut nos efficeret filios Dei*, ut ait S. Augustinus: *natus est in terra, ut homo nasceretur*

C *in cælo*, ut ait S. Gregorius.

Qui vocatur Christus.) Hoc est, qui est Messias sive Christus, redemptor orbis Patribus promissus, ac proinde Messias sive Christus suo iure vocari potest et debet, itaque nunc ab omnibus fidelibus reipsa vocatur. De nomine Iesu et Christi dixi in titulo libri.

Quomodo hæc genealogia Christi consentiat cum illa S. Lucæ c. 3. v. 23. ibi enucleabo.

Omnes itaque generationes ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim: et a David usque ad transmigrationem (Syrus, *usque ad exilium*) Babylonis generationes quatuordecim: et a transmigratione Babylonis usque ad Christum generationes quatuordecim.) Ab Abraham ergo usque ad Christum sunt generationes 42. ter enim 14. faciunt 42. Lucas cap. 3. numerat generationes 77. sed nullam vim ponit in numero, uti facit hic S. Matthæus: S. Augustinus tamen lib. 2. de consensu Evang. cap. 4. per 77. ge- Vers. 17.

D nerationes censet denotari plenam omnium peccatorum remissionem et abolitionem, quæ facta est per Christum: unde Christus iussit fratri peccanti dimittendum esse septuagesies septies, Matth. 18. v. 22. Per *generationes* accipe et numera personas omnes tam generantes, quam genitas: hæ enim sunt 14. Græce enim non est γένεσις, id est, generatio, sed γενεα, id est, progenies, genus, familia et liberi, ætas vitæ unius hominis. Nam generationes ipsæ præcise sunt tantum 13. in prima tesseradecade, ut videbis, si numeres τὸ *genuit:* hoc enim in ea 13. vicibus repetitur: quia in ea sola numeratur primus Abraham, et ultimus David: in secunda vero tesseradecade non numeratur primus in ea David, nec in tertia primus in ea Iechonias, quia hi iam nominati et numerati sunt ut ultimi in secunda et tertia tesseradecade, quapropter in tertia tesseradecade addi debet una generatio, scilicet: *Iechonias autem genuit Iechoniam*, ut in ea conflentur 14. generationes, hoc est 14. personæ tam generantes quam genitæ, ut superius dixi. Generationes ergo omnes præcisæ

sunt 41. personæ vero generantes et genitæ sunt 42. quia primi, puta Abrahæ, generatio hic non recensetur, sed ex Genesi nota præsupponitur.

Tres tesseradecades notant triplicem Israelis statum.

Quæres, quo fine S. Matthæus tam accurate hasce tres tesseradecades generationum enumeret? Respondetur, quia voluit triplicem populi Iudaici statum recensere, primum quasi Democraticum sub singulis Patriarchis et Iudicibus, quales fuere Othoniel, Gedeon, Samson, Heli, Samuel, etc. qui præfuerunt Israeli ab Abraham usque ad David: secundum quasi Monarchicum sub Regibus, qualis fuit David, eiusque posteri usque ad captivitatem Babylonicam: tertium quasi Aristocraticum sub Ducibus et Pontificibus, uti fuere Iudas, Ionathas, Simon, cæterique Machabæi, qualis fuit a captivitate Babylonica usque ad Christum. Significat ergo Matthæus triplicem hunc populi statum et regimen tertio immutatum, quarto debuisse per Christum mutari, et in Christo, qui regnum attulit æternum, terminari. Ita passim Patres et interpretes: unde Nazianzenus in carmine de Genealogia Christi ait:

Sic traxit regale genus, sceptrumque superbum.

Dies decimus quartus criticus.

Addit Maldonatus medicam analogiam: Medici enim in febribus et morbis diem decimumquartum vocant criticum, eumque omnium esse periculosissimum asserunt. Videtur ergo congrue ad naturam hominis, decimaquarta quaque generatione, sive hominis ætate et sæculo Deus populi sui statum immutare voluisse, ut una Repub. quasi ægrotante et deficiente, alia nasceretur et succederet melior, donec optima per Christum subrogaretur, quæ triplicis præcedentis defectus et infirmitates sanaret et corrigeret, ac regnum Ecclesiæ stabiliret vegetum, sanum, et æternum.

Ratio Arithmetica.

Denique Matthæus enumerat 42. generationes per tres tesseradecades, ut probabilem lectori coniecturam faciat, debuisse Christum post exactum hunc numerum generationum venire. Sicut enim fuerunt generationes ante regnum Iudæorum stabilitum, 14. in regno, post quas per 14. generationes sensim plane defecit, ita verisimili coniectura potuit colligi, post 14. hasce generationes regnum hoc deficiens et labascens, a Messia in melius fore restituendum. Sicut enim fuerunt 14. generationes ante regnum, et totidem in regno, ita totidem fuerunt post regnum Israelis usque ad Christum. Rursum ante regnum facta est Christi promissio Abrahæ, Isaac et Iacob; in regno Davidi et Salomoni: post regnum eadem repetita est per Aggæum, Zachariam, Malachiam, etc. ut sensus sit, q. d. Omnes prophetiæ factæ de Christo tam ante regnum, quam in regno, et post regnum terminatæ et adimpletæ sunt in Christo. Primam tesseradecadem inchoat Abraham, finit David: secundam inchoat Salomon, finit Ioachim sive Iechonias: tertiam inchoat Ioachim sive Iechonias, finit Christus, qui est finis legis, totiusque populi et mundi captivi liberator: ita Francisc. Lucas. Iudæi enim ex defectu et lapsu suæ Reipub. ac præsertim ex eo quod ablatum esset sceptrum a Iuda per Herodem, ex prophetia Iacob, Genes. 49. 10. sciebant, certoque expectabant adventum Messiæ. Unde ex eodem iam collapso, sceptroque translato Messiam iam venisse, nec alium esse quam Iesum Christum, docet hic S. Matthæus, ut Iudæis fidem in Christum persuadeat.

Symbol. 1.

Symbolice Orig. hom. 27. in Num. et S. Hieron. Epist. ad Fabiolam de 42. mansionibus, notant has 42. generationes respondere 42. mansionibus Hebræorum in deserto, quibus ipsi ad terram Chanaan Abrahæ a Deo promissam pervenerunt. Simili enim modo per hasce 42. generationes ad Messiam, sive Christum eidem promissum pervenitur, et per eum ad terram viventium sanctis in cælo promissam.

2.

Rursum numerus 14. quia geminatum continet septenarium, quo septena Spiritus sancti gratia declaratur, duplicatam in homine designat eiusdem Spiritus largitatem, qualis fuit in Christo, qui proinde eodem symbolo die 14. mensis Nisan, cum luna plena est, puta in Paschate, passus, morte sua nos redemit, et gratiarum copiam nobis

A promeruit. Unde de eo canit Psaltes psalm. 71. *Orietur in diebus eius iustitia, et abundantia pacis, donec auferatur luna.* Audi S. Ambros. orat. in obitu Theodosii Imper. *In quartodecimo perfectionem hominis accepimus, etc. Unde Domini Pascha 14. luna formam celebritatis accepit. Quoniam qui Pascha celebrat, debet esse perfectus, debet amare Dominum Iesum, qui diligens populum suum perfecta charitate sese obtulit passioni. Grande numeri mysterium, quando Pater Filium unicum pro nobis omnibus tradidit, cum pleno luminis sui orbe luna fulgeret. Ita est enim Ecclesia, quæ pie Pascha celebrat Domini nostri Iesu Christi; sicut luna perfecta in æternum manet: quisquis bene hic Domini Pascha celebrat, in lumine perpetuo erit.*

Anagog.

Anagogice, numerus 42. conflatur ex sex et septem: sexies enim septem faciunt 42. Senarius autem notat labores huius vitæ, quibus pervenitur ad septenarium, puta ad Sabbatum quietis et felicitas æternæ; sex enim primis mundi diebus Deus omnia operatus est in cælo et in terra: die autem septimo, puta Sabbato, requievit ab o-
B mni opere suo, Genes. 1.

Tropol.

Tropologice quadragenario hoc generationum numero significatur nostra vita corporis, quatuor elementis constantis. Hæc enim in decem mandatorum Dei, quæ quatuor Evangeliis perficiuntur, observatione consistit: duc enim quatuor in decem, efficies quadraginta. Ita Salmeron; imo S. Augustinus, et ex eo Petrus Bongus lib. de Numer. mysteriis, Num. 14. *Tres distinctiones,* ait, *in generatione Christi mystice insinuant fidem SS. Trinitatis, quam concorditer astruit doctrina Legalis et Evangelica. Tres enim, Trinitatis fidem; quatuor, doctrinam Evangelicam; decem, legis significant institutionem.* Idem quoque paulo post: *Quod autem ter quatuordecim ponuntur, id veram significat religionem. Quatuor enim et decem novum et vetus Testamentum indicant, quia via ad Christum per decem verba legis, et quatuor Evangelia prædicatur: ita tamen ut quidquid ascribitur Trinitati, quæ Deus est, consecremus, quia nulla præceptio impletur, nisi hic*
C *numerus colendi Deum teneatur.* Hoc quoque numeri typo Ezech. cap. 4. vidit quartodecimo anno percussionis civitatis, novam civitatem, puta Ecclesiam, quam quartadecima generatione post excisam a Chaldæis Ierusalem, nascens, moriensque Christus fundavit, ut notavit Cassiodor. in Psalm. 14. sub finem. Denique 42. anno a passione Christi, in eius vindictam Ierusalem excisa est a Tito et Vespasiano, uti notat S. Hieronymus in Psalm. 108. ad illa: *In generatione una deleatur nomen eius:* tuncque cœpit florere Ecclesia Christi: hæc Bongus.

Christi autem generatio sic erat.) q. d. Christi ortus hoc modo contigit: pro *generatio* enim Græce non est γένεσις, id est, generatio proprie dicta, sed γέννησις, id est, ortus, conceptus, generatio, nativitas, qua quis oritur, concipitur, gignitur, nascitur. Vers. 18.

Cum esset desponsata mater eius Maria Ioseph,
D antequam convenirent (copularentur actu coniugii. Arabicus: *Antequam sese cognoscerent)* inventa est in utero habens (uterum ferre, esse prægnans et gravida) de Spiritu sancto.) Syrus: *De Spiritu sanctitatis,* id est, Sancto, et Sanctitatis omnis auctore et fonte.

Cur B. Virgo desponsata Iosepho? Resp. 1. 2.

Voluit Deus B. Virginem desponderi Ioseph, primo, quia Ioseph videtur fuisse proximus regni Davidis hæres, ut illud ab eo ad Christum, quasi a Patre ad filium recto successionis ordine iureque devolveretur, uti dixi v. 16. Secundo, quia Ioseph fuit vir sanctissimus, ut ibidem dixi, similis Patriarchæ Ioseph, cuius proinde uti nomen, sic et castitatem virtutemque sortitus est, dictusque *Ioseph,* id est, *auctus,* magnisque Dei donis et virtutibus cumulatus: ita S. Bernardus hom. 2. super *Missus est.* Vide dicta Genes. 30. 24. etc. 39. 20.

Quæres, an B. Virgo fuerit hic desponsata Iosepho per sola dumtaxat sponsalia, an vero etiam per matrimonium reipsa contractum, et nuptias celebratas; ac consequenter, an Christus incarnatus et conceptus sit ex Virgine desponsata tantum, an vero etiam coniugata? Nam ad Virginem sic desponsatam missus est Gabriel nuntians iu-

carnationem Christi, Lucæ 1. 38. Virgoque eius nuntio consentiens, dicensque: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*, illico eodem instanti concepit Christum. Multi censent B. Virginem tantum desponsatam fuisse per sponsalia, sive per verba de futuro, quibus tantum fit promissio matrimonii: ita S. Hilarius hic, S. Basilius hom. de humana Christi generatione, Origenes hom. 1. in diversos Evang. locos, Cyrillus Catechesi 12. Abulensis et Caietanus. Verum melius alii censent B. Virginem desponsatam fuisse non tantum per sponsalia, sed etiam per matrimonium per verba de præsenti, et nuptias reipsa contractas. Probatur primo, quia v. seq. et v. 16. Ioseph vocatur vir, id est, maritus Mariæ. Iam ergo per matrimonium illam sibi maritarat. Secundo, Ioseph voluit eam, utpote gravidam dimittere, ut dicitur versu sequenti. Ergo iam eam acceperat in uxorem: nemo enim dimittit id quod non habet. Tertio, quia *desponsatam* Lucas cap. 2. v. 5. interpretatur coniugatam, imo eam vocat uxorem Ioseph. Erat ergo ipsa iam ducta, et traducta in domum sponsi Iosephi quasi uxor, ut scilicet Ioseph esset testis Virginitatis eius, eiusque æque ac pueri Iesu esset custos et nutritius. Adde, B. Virgo illico accepto Gabrielis nuntio, iam plena Verbo visitavit Elisabeth, ac apud eam mansit tribus mensibus: unde ibi non videtur celebrasse matrimonium cum Iosepho, nec post reditum in Nazareth, quia nullum eius extat vestigium: ergo ante Gabrielis nuntium, et Verbi incarnationem matrimonium hoc celebravit: nec decebat Virginem innuptam iter tantum in montana conficere sine marito, vel comite, vel potius directore associante ei ancillam, vel cognatam fidelem. Quarto, quia si non fuisset coniugata, Iudæi videntes uterum eius intumescere, illi notam fornicationis, imo adulterii impegissent, illamque lapidassent. Quinto, quia plane decebat Christum ex coniugata in coniugio nasci, ne a Iudæis ut spurius contemneretur, sed ut legitimus acceptaretur. Et hac de causa Ioseph vocatur pater Christi. Denique proles est proprius matrimonii fructus: ita S. Hieronymus, Haymo et S. Chrysostomus hic homil. 4. Theophylactus, S. Ambrosius l. 2. in Lucam, Iansenius, Suarez et alii passim.

(Margin: B. Virgo fuit desponsata, id est, coniugata. — Prob. 1. 2. 3. 4. 5.)

Obiicitur. 1. Obiicies primo: Angelus hic ait Iosepho: *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam.* Ergo nondum eam acceperat in coniugem, sed tantum desponderat per sponsalia. Resp. Respondentur, *accipere* hic idem est quod acceptum habere et retinere: ait enim vocatque eam *coniugem tuam.* Erat ergo ipsa iam coniugata. Hebræa enim verba sæpe actum non inchoatum, sed continuatum significant, ut dixi Canone 12. Sensus ergo est, q. d. Noli o Ioseph dimittere Mariam tuam coniugem, sed acceptam serva et retine. Non enim dimittitur, nisi iam acceptum et habitum.

Obiicitur. 2. Obiicies secundo: B. Virgo hic dicitur desponsata antequam convenirent, ergo ante coniugium. Resp. Respondetur, nego consequentiam, quia convenire hic non significat contrahere matrimonium, nec cohabitare, sed contracto matrimonio uti: notat enim congressum et actum maritalem, de quo mox plura.

Obiicitur. 3. Obiicies tertio: cur ergo hic non dicitur coniugata, sed desponsata? Resp. Respondetur, dicitur desponsata, quia viro incognita, perinde ac est sponsa, quæ viro necdum nupta, sed tantum est promissa: ita S. Chrysostomus. Unde B. Petrus Chrysolog. serm. 175. *Ioseph*, ait, *maritus solo nomine, conscientia sponsus*, id est, sponsus per matrimonium ratum, sed non maritus per consummatum, sive per copulam. Et S. Bernardus hom. 2. super *Missus est: Virum nominat, quia homo virtutis erat, non quia maritus.*

Verum fuit matrimonium inter Ioseph et B. Virginem. Porro verum fuisse matrimonium inter Ioseph et B. Virginem, certum est ex dictis, et ex communi Theologorum et Iurisperitorum axiomate: *Matrimonium facit, non copula, sed consensus.* Unde S. August. l. 1. de Nuptiis et concup. cap. 11. *Nuptiarum*, ait, *bonum impletum est in illis parentibus Christi, proles, fides, Sacramentum* (hæc enim sunt tria matrimonii bona, quæ ex S. Augustino illi assignant passim Theologi) *prolem cognoscimus, ipsum Dominum Iesum: fidem, quia nullum adulterium; Sacramentum, quia nullum divortium.* Idem fusius docet l. 5. contra Iulianum Pelagianum (qui negabat matrimonium Ioseph et Mariæ) cap. 9. ius enim matrimonii non repugnat religioni et voto castitatis. Ex matrimonio habeo ius in uxorem; sed ex voto non possum licite eo uti. Si utor pecco contra votum, non contra matrimonium, id est, facio actum irreligiosum, sed non iniustum; non enim est adulterium, uti esset, si foret uxor copulata matrimonio. Ioseph ergo per matrimonium habebat ius in B. Virginem, ut posset uti copula maritali, sed per castitatis propositum et ut videtur, votum, hoc iure suo non est usus, nec uti voluit: hæc enim duo valde distincta sunt habere ius ad copulam, et copula uti; prius requiritur ad matrimonium, non posterius. (Margin: Ratio a priori.)

Ius autem hoc copulæ, et quasi dominium coniugis, in virginibus coniugatis habet aliquos effectus non fictos, sed veros et reales. Primus est, ut coniux virgo non possit alteri nubere. Secundus, ut licet per copulam votum violent, non tamen sit fornicaria. Tertius, ut proles divinitus data et nata (uti Christus hic conceptus ex Spiritu sancto) sit et habeatur legitima, utpote ex legitimo coniugio prognata: ita Suarez 3. part. quæst. 29. artic. 1. sect. 1. (Margin: Tres effectus matrimonii virginalis.)

Ex dictis collige, non tantum verum, sed et licitum, imo sanctum fuisse coniugium B. Mariæ cum Iosepho. *Verum*, quia essentia matrimonii consistit in mutua traditione et potestate corporum; etiamsi hæc potestas numquam in actum redigatur, votum autem virginitatis nemini hoc ius et potestatem adimit, sed tantum illius usum facit illicitum. Sicut ergo dominium separatur ab usu in nonnullis Religiosis, qui manent domini hæreditatis paternæ, sed ob votum paupertatis illa uti non possunt: sic idem dominium separatur ab usu in coniugio virginum. *Licitum*, quia licet vovisset virginitatem B. Virgo, licite tamen et sine periculo violandi voti iniit matrimonium cum Iosepho; quia ex instinctu Spiritus sancti sciebat Iosephum potestate sua, et iure maritali nunquam usurum ad votum hoc infringendum: ita S. August. de S. Virgin. cap. 4. et passim Theologi. Et verisimile est B. Virginem hoc suum votum Iosepho ante matrimonium revelasse, et Iosephum in illud consensisse. Addunt aliqui et promisisse se illud custoditurum. *Sanctum*, quia per matrimonium hoc Ioseph tutatus est famam et virginitatem B. Virginis, ac puerum Iesum custodivit, aluit, educavit. Quid eo sanctius? (Margin: Matrimonium B. Virginis verum. — Licitum. — Sanctum.)

Vide S. Thomam 3. p. q. 29. 2. 1. in corpore, ubi multas affert causas cur ex Virgine desponsata natus sit Christus. Additque: Potest et quinta ratio esse, quod mater Domini fuit desponsata et virgo: quia in persona ipsius et virginitas et matrimonium honoratur contra hæreticos, alteri horum detrahentes. Addit aliam rationem S. Ignatius Martyr, quem citat S. Hieronymus hic: *Ut partus eius*, inquit, *celaretur diabolo, dum eum putat non de virgine, sed uxore generatum;* Deo scilicet impediente, ne diabolus videret quod naturaliter videre poterat, quid scilicet ageretur inter B. Virginem et Ioseph, videlicet quod viverent caste et intacte.

Tropologice: nota hic in B. Virgine et Ioseph summum Angelicæ castitatis et virginitatis gradum. Aliæ enim virgines fugiunt viros, et virginitatem in claustris et cœtibus virginum conservant. At B. Virgo in ipso coniugio, assidue versans cum viro virginitatem illibatam servavit, quod tantumdem est, ac inter epulas esurire, inter vestes algere, inter honores se humiliare, imo in igne versari et non ardere. Nam, ut ait S. Bernardus ser. 65. in Cant. *Cum fœmina semper esse, et non cognoscere fœminam, nonne plus est quam mortuum suscitare?* Quocirca B. Virgo nonnullis eximiis personis sibi devotis, hoc continentiæ in coniugio donum communicavit, ut S. Pulcheriæ et Martiano Imper. Ss. Iuliano et Basilissæ, quibus prima nocte post emissum continentiæ votum, apparuit hinc Christus stipatus ingenti albatorum choro, inde B. Virgo cincta Virginum cœtu. Qui cum Christo erant, succinebant: *Vicisti Iuliane, vicisti.* Quæ cum B. Virgine, occi- (Margin: Tropol. — Exempla coniugum Virginum.)

nebant: *Beata es Basilissa, quæ terrenas nuptias spernens, ad æternam gloriam te præparasti.* Quocirca Iulianus innumeros Christo fideles et Martyres: Basilissa vero innumeras Virgines verbo et exemplo Christo peperit. Ita non sterilis, sed fœcundissima est Virginitas Coniugum, uti fuit in Deipara, quæ genuit Iesum hominem et Deum. Vide vitam eorum apud Surium die 9. Ianuarii. Sic S. Eduardus Angliæ rex mire devotus B. Virgini, eius imitatione cum coniuge Editha illibatum pudicitiæ florem servavit. Unde ab ea per S. Ioannem Evangelistam evocatus, et assumptus est in cælum anno Domini 1066. die 5. Ianuarii. Idem fecit S. Cæcilia cum sponso Valeriano, quibus proinde B. Virgo per Angelos coronas ex liliis et rosis cælestibus transmisit. Item S. Henricus I. vel ut alii numerant, secundus Imper. cum coniuge sua Cunegunde, quam moriens parentibus reddens: *En*, inquit, *virginem a vobis accepi, virginem restituo.*

In Christo Maria et Ioseph fuit imago SS. Trinitatis. Symbolice: in hoc matrimonio et familia Ioseph cum Maria, fuit imago SS. Trinitatis; Ioseph enim repræsentabat Patrem æternum, B. Virgo Spiritum sanctum, quia ipsa erat sanctissima, et quia ex Spiritu sancto conceperat: Christus seipsum, puta filium Dei. Unde primo sicut in SS. Trinitate est una essentia Deitatis in tribus personis: sic hic unum erat matrimonium, et una familia perfecta e tribus personis, scilicet Ioseph, Maria et Christo. Secundo, sicut in SS. Trinitate Pater spiritualiter generat filium, et spirat Spiritum sanctum: ita hic B. Virgo spiritualiter non carnaliter, puta per virtutem Spiritus sancti, concepit peperitque Christum. Tertio, in SS. Trinitate pater generat filium, sicut lux emittit lumen: unde in symbolo canimus: *Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero:* ita B. Virgo quasi stella maris peperit Christum, qui est *candor lucis æternæ, et speculum sine macula*, Sap. 7. 26. Unde sicut sine sui corruptione sidus fulgidum evibrat radium: sic absque sui læsione virgo genuit Christum, qui est lux mundi: *Nec sideri radius suam minuit claritatem, nec filius virgini suam integritatem*, ait S. Bernard. hom. 2. super *Missus est.* Unde illud S. Simeonis de Christo: *Lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel*, Lucæ 2. 32.

Familia Mariæ et Iosephi erat cælum terrenum. Fuit ergo hæc familia quasi cælum quoddam terrenum, trium non tam hominum, quam corporeorum Angelorum, imo trium quasi personarum divinarum symbolice. Quare non dubium illam plenam fuisse Angelis ministrantibus Virgini, quasi Reginæ cælorum, ac Christo, quasi Domino, Deoque suo: nimirum stupebant illi, et summe desiderabant videre Verbum incarnatum. Igitur domus illa quasi cælum erat admirandum celans mysterium, *Nigra foris, sed formosa* intus, *sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis,* Cant. 1. 5. ait Ruper. Unde Ioannes Gerson ser. de Nativit. quasi attonitus exclamat: O quam dilecta Trinitati, Patrii, Filio et Spiritui sancto domus illius Trinitas, Christus, Maria, Ioseph! nil charius, nil melius, nil in terris erat excellentius. Invidebat terris tales habitatores cælum, utique cælo digniores, quam terris.

Tropol. Tropologice: Coniuges imitentur B. Virginem et Ioseph in castitate, sanctitate, patientia et charitate, ut alter alterius onera portet. Erat enim in familia Ioseph, Mariæ et Christi summa omnium concordia, summus amor, summa reverentia, humilitas, pietas, auxilium et obsequium mutuum: ab ea procul aberat non tantum rixa, sed et omnis mali vel levissima suspicio. Hinc meruerunt gignere Christum Sanctum Sanctorum: nunc sæpe in familiis sunt proles pravæ, inobedientes, superbæ, rixosæ, obscœnæ, quia tales sunt parentes. Patrem enim sequitur sua proles, quæ, quod videt et audit a patre, et matre, hoc imitatur et imbibit: proles enim sunt simiæ parentum.

Antequam convenirent.) Puta ante congressum et actum maritalem, non quasi postea convenerint, ut inferebat impurus Helvidius, qui negabat B. Virginem semper fuisse virginem, asserebatque eam postea ex Ioseph concepisse ac genuisse eos, qui in Evangelio vocantur fratres Domini, quem multis confutat S. Hieronymus, sed tantum ut indiceretur miraculosa Christi ex Virgine sine

A opera viri conceptio. Sic vulgo dicimus: Talis habuit canos, antequam senesceret, significantes mirum esse, quod viro nati sint cani, etiamsi is postea non senuerit, sed ante senium, mortuus sit: significamus enim dumtaxat, quid factum sit ante senium, non quid in senio vel post senium: illud enim velut impertinens tacemus et prætcrimus. Simile est cum dicimus: Hic puer sapit ante virilem ætatem, hoc est, præcocis est ingenii, etiamsi ante virilem ætatem moriatur, uti sæpe præcoces moriuntur. Porro fratres Domini vocantur cognati Christi. Nam, ut ait S. Hieronymus contra Helvid. Fratres dicuntur quator modis, natura, gente, cognatione, affecto. Natura fratres sunt, qui ex iisdem parentibus nati sunt: gente, qui ex eadem gente sunt oriundi. Sic Paulus Iudæos vocat fratres suos, Rom. 9. 1. et sequenti: cognatione, quia cognati vocantur fratres in Scriptura: affectu, ut cum Christiani amant se mutuo amore fraterno; hic est enim amor fraternitatis, quem toties commendat S. Paulus. Fratres quadruplices.

Inventa est in utero habens (gravidam esse, ut B vertit Arabic.) de Spiritu sancto.) Nota Iosephum ex tumore uteri deprehendisse B. Virginem coniugem suam concepisse, sed an sciverit eam concepisse de Spiritu sancto, dubium est. Affirmant S. Basilius, Origenes, Theophylactus et alii superius citati. Contrarium verius est, quia Ioseph volens eam dimittere, v. sequenti vetatur ab Angelo, qui ei scrupulum eximens subiicit: *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Ergo ante revelationem Angeli id nesciebat; si enim id scivisset, noluisset eam dimittere.

Dicitur ergo B. Virgo *inventa in utero habens de Spiritu sancto*, eo quod revera concepisset de Spiritu sancto. Unde τὸ *de Spiritu sancto* referendum est ad τὸ *in utero habens*, non autem ad τὸ *inventa*: ita passim cæteri Patres et Interpretes. Addit Origenes eam inventam ab Angelis: hi enim sciebant eam concepisse de Spiritu sancto.

De Spiritu sancto.) Non quasi de Spiritus sancti substantia decisus sit Christus, uti fit in aliis prolibus, quæ C deciduntur a parentibus: nec de Spiritu sancto ut patre; quia Christus, qua homo, non erat similis Spiritui sancto, qui est Deus in natura; sed de Spiritu sancto, ut figulo et artifice: ita S. Ambrosius in Lucæ 1. 35. *De Spiritu sancto* ergo, non quasi de Patre, sed quasi de patris concursum supplente; quod enim facit pater in matre, hoc Spiritus sanctus fecit in Virgine, formando. Iesum per suam potestatem et operationem, ait S. Ambrosius l. 2. de Spiritu sancto c. 5. et S. Augustinus in Enchiridio, c. 39. Nam materiam corporis, quam aliis filiis subministrat tam pater quam mater, hanc sola B. Virgo subministravit filio suo. Vide Franciscum Suarez 3. part. quæst 29. art. 1. alioqui proprie *de* significat causam efficientem, *ex* materialem. Unde Christus dicitur in symbolo, *conceptus de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine.*

Quæres, cur non æque dicit Matthæus, *in utero habens de Patre æterno,* aut *de filio*, sicut dicit, *in utero habens de Spiritu sancto?* Respondetur, id æque vere eum dicere potuisse. Axioma enim Theologorum est: Opera SS. D Trinitatis ad extra (in creaturis) omnibus tribus personis divinis esse communia: sed maluit dicere *de Spiritu sancto*, quia sicut potentia appropriatur Patri, et sapientia Filio, utpote Verbo; sic amor, bonitas, gratia, quæ in hoc Incarnationis opere maxime elucet, attribuitur Spiritui sancto. Nam Spiritus sanctus a Patre et Filio procedit per spirationem, quasi terminus amoris notionalis Patris et Filii.

De Spiritu sancto tria notat. Porro S. Thomas 3. part. quæst. 32. art. 1. et seq. ac ibidem Suarez docent τὸ *de Spiritu sancto* tria significare. Primo, ex puro amore Dei et Spiritus sancti, sine meritis hominum peractam esse Verbi incarnationem. Secundo, ex eadem gratia Dei et Spiritus sancti conceptum esse, sine præviis eius meritis. Unde S. Augustinus l. de prædest. Sanct. c. 15. Christum quasi ideam prædestinationis et prædestinatorum proponens: *Ea gratia*, inquit, *fit ab initio fidei suæ homo quicumque Christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus: de ipso spi-*

ritu et hic renatus, de quo est ille natus; eodem spiritu fit in nobis remissio peccatorum, quo spiritu factum est, ut nullum haberet ille peccatum. Tertio, Christum ex vi conceptionis suæ fuisse sanctum: sicut enim homo, qui per generationem communem propagatur ex Adam peccatore, ex vi conceptionis suæ nascitur peccator: sic Christus, qui conceptus et quasi propagatus est de Spiritu sancto, ex vi conceptionis suæ conceptus est sanctus: quod enim operatur Spiritus sanctus, hoc aliud esse nequit, quam sanctum; sicut ignis non aliud *producit*, quam calorem et ignem. Quarto, τo *de Spiritu sancto* significat Spiritum sanctum in efformatione humanitatis Christi, omnem suam sanctitatem in eam transfudisse (quantum creatura capax est, potestque suo Creatori assimilari) eamque quasi in se transformasse, ita ut post se fecerit eam quasi exemplar et prototypum sanctitatis, ut ex illo, et ad illud omnem deinde sanctitatem, omnium tam Angelorum quam hominum quasi expingeret, et exprimeret. Humanitas Christi ergo fuit opus eximium, proprium et sanctissimum Spiritus sancti, in quo ipse omnis sanctitatis fontem constituit, qui sua puritate omnes scelerum sordes ablueret, omnesque peccatores (quantum in se est) sanctificaret.

Porro S. Thomas quæst. 32. iam citata art. 2. docet præpositionem *de* cum dicitur, *de Spiritu sancto*, significare Christum esse consubstantialem Spiritui sancto quoad divinitatem, non quoad humanitatem, quam in Christo operatus est. Verum hoc negat S. Augustinus in Enchiridio cap. 39. nam, inquit, de homine nascitur, capillus, pediculus, et lumbricus, quorum nihil est filius, quia diversæ sunt ab homine substantiæ: Ergo præpositio *de* non significat rem factam esse consubstantialem suo factori.

Articulo vero 4. docet D. Thomas ex Aristotele, et ex utroque Suarez B. Virginem, solum materialiter concurrisse ad generationem Christi subministrando corpori eius materiam, puta sanguinem, non effective, quia sic decidisset semen, quod videtur repugnare purissimæ eius virginitati. Verum contrarium censet S. Bonaventura et Scotus ex Galeno, qui docet matrem non tantum materialiter, sed et effective (licet debiliori actione quam pater) concurrere ad generationem prolis: quare valde probabile est B. Virginem effective quoque concurrisse ad generationem Christi, quia sic magis fuit mater Christi, quam si solum materiam subministrasset. Nec id obstat illibatæ eius virginitati, quia sine omni concupiscentia inoperante Spiritu sancto purissimus eius sanguis (qui vicem habuit seminis) decisus est ad formandum corpus Christi.

B. Virgo effective concurrit ad generationem Christi.

Vers. 19. IOSEPH AUTEM VIR EIUS CUM ESSET IUSTUS, ET NOLLET EAM TRADUCERE, VOLUIT OCCULTE DIMITTERE EAM.) Primo, S. Chrysostomus hic, S. Augustinus Epist. 52. ad Macedonium, S. Iustinus contra Triphon. Franc. Lucas hic, censent Iosephum male suspicatum de B. Virgine, quod ex alio viro concepisset; id enim innuere videtur τo *traducere:* sed procul absit hæc suspicio a viro tam probo de virgine tam sancta. Quomodo enim de tali Ioseph suspicari debuisset eam adulterium commisisse, vel fornicatam esse in domo parentum?

Cur Ioseph voluit dimittere B. Virginem. Resp. I.

II. Secundo, alii censent Iosephum ex reverentia voluisse dimittere Beatam Virginem, quod se indignum censeret illa, quam Deus fœcundasset. Unde censent pariter, quod S. Ioseph B. Virginem comitatus sit dum visitaret Elisabeth, ab eaque audierit B. Virginem salutari matrem Dei, ideoque ea se putasse indignum: ita Origenes et S. Basilius locis iam citatis, Theophylactus hic et S. Bernardus hom. 2. super *Missus est.* Id ipsum sibi revelatum asserit S. Birgitta l. 7. Revelat. cap. 25. unde noster Salmeron l. 3. c. 30. tredecim rationibus hoc ipsum confirmat.

III. Tertio plane et genuine, Ioseph videns B. Virginem gravidam, rei novitate fuit attonitus, et suspensus varios animi motus æstusque sentiebat, ex quibus sic ratiocinabatur: Scio hanc virginem esse sanctissimam, unde illam fidem mihi datam fefellisse non credo. Est tamen gravida, scio quod non ex me; ex quo, nescio. An forte a sponso aliquo priore? An in itinere visitatura Elisabetham ab aliquo vim passa? An dormiens a spiritu quodam illusa? An potius, quod eius sanctitas suadet, ab Angelo vel Deo ipso imprægnata? si ita est, nolim ego detinere illam, quam Angelus vel Deus sibi ambit; indignus ea sum, quæ digna est Deo vel Angelo: quare illam ei resignabo, et a me dimittam. Id permisit Deus, ut conceptus Virginis ex Spiritu sancto, tum a Iosepho, tum ab Angelo omnibus testatus fieret; sicut permisit S. Thomam dubitare de Resurrectione Christi, ut ipse tangens Christi vulnera, fieret testis irrefragabilis Resurrectionis eiusdem. Ioseph ergo vir iustus docet coniuges et fideles, ne ob indicia de personis probis et sanctis male suspicentur, sed in indiciis sistant, nec ulterius pergant ad inferendam consequentiam criminis, sed potius illa in meliorem partem interpretentur.

Dices, cur Ioseph non interrogavit B. Virginem, quid sibi vellet uteri tumor, et ex quo esset gravida? Respondetur, fuit hic primus quasi motus mentis Iosephi, quem ex verecundia tacuit, et mox præventus fuit ab Angelo, qui pro virgine respondit, eamque excusavit, dicens eam concepisse ex Spiritu sancto.

B. Virgo autem ex modestia, noluit ultro secretum hoc divinum Iosepho pandere, ne sua dona tanta et tam divina iactare videretur, sed Deo, Deique providentiæ et curæ, cuius totum hoc opus erat, idipsum resignavit, certissime confidens Deum suam innocentiam et famam tutaturum, ac rem totam opportune vel patefacturum, uti paulo ante Elisabethæ cognatæ patefactum esse experta erat; vel directurum omnia ad maiorem suam gloriam, et consequenter ad maiorem conceptionis huius honorem et venerationem. Unde vide hic et mirare magnanimitatem, et magnanimam B. Virginis in Deum resignationem et confidentiam, qua omne hoc suspicionis sinistræ et infamiæ periculum metumque discussit: qua in re rarum dedit exemplum æquanimitatis et constantiæ uxoribus, quæ maritos habent zelotypos, æque ac fiduciæ in Deum, ut sperent, quod Deus innocentiam et castitatem eorum pandet, proteget et celebrabit, uti hic fecit beatæ Virgini: ita S. Hieronymus: *Hoc*, ait, *testimonium Mariæ est, quod Ioseph sciens illius castitatem, et admirans quod evenerat, celat silentio, cuius mysterium nesciebat.* Et S. Ambrosius in cap. 1. Lucæ: *Maluit*, ait, *Dominus quosdam de sua generatione, quam de matris pudore dubitare.*

Hinc videtur S. Ioseph non fuisse comitatus B. Virginem, dum ipsa mox a conceptione Christi visitavit S. Elisabeth: si enim fuisset comitatus, vidisset et audisset magnalia et mirabilia de B. Virgine, quæ omnem ei scrupulum exemissent, nec de eius dimissione cogitasset, ac præsertim illud quod dixit S. Elisabeth B. Virgini: *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?* Inde enim scivisset B. Virginem non tantum concepisse ex Deo, sed concepisse ipsummet Deum, eumque utero suo gestare. Nota, Ioseph hic vocatur iustus, id est, probus, utpote qui ex charitate vellet coniugis suæ famæ, imo et dignitati consulere, dum eam occulte dimittere cogitat, qua se putat indignum. Censent S. Hieronymus et Theophylactus lege veteri præceptum fuisse maritis, ut uxores, si adulterium commisissent, traducerent et apud Iudices accusarent, traderentque puniendas. Verum nullum locum, in quo id præceptum sit, afferunt. Nam locus ille, Numer. 5. 2. id tantum permittit, non vero præcipit: sed, ut dixi, hoc crimen procul aberat a B. Virgine, et eius suspicio procul a Iosepho.

Luc 1. 43.

TRADUCERE.) Non in domum suam, ut vult Abul. Græce enim est παραδειγματίσαι, id est, infamare, propalare, publicum exemplum facere, ut ait S. August. Epist. 50. ad Paulinum verbo tenus vertit, *exemplare*. Solebant enim adulteras in Creta, sicut captivos Romæ, per mediam urbem populo spectandos et deridendos traducere, inde traducere significat divulgare, diffamare. Unde illa lex olim et pœna in lenas: *Lenæ et polygami mithellati per publica civitatis loca efferuntur, ut catamidientur et derideantur.* Et Propert.

Nec sic infamis totam traduceret urbem.
Vide Budæum in Pandectas p. 263. in verbo καταμειδιάω, id est, derideo, traduco.

VOLUIT OCCULTE DIMITTERE EAM.) Per secretum divortium dando ei occulte libellum repudii, ait Abulensis hic quæst. 39. aut potius et honestius secedendo ab ea prætextu peregrinationis, quasi abiturus in longinquam regionem: ita Maldonatus. Unde Syrus vertit: *Et cogitabat clam illam derelinquere;* Arabicus: *Cum non vellet eam divulgare, cogitavit de dimissione eius occulta.*

Vers. 20. HÆC AUTEM EO COGITANTE. (Non plane decernente: fuit enim hæc prima cogitatio, et quasi primus animi motus) ECCE ANGELUS DOMINI APPARUIT EI IN SOMNIS, DICENS: IOSEPH FILI DAVID NOLI TIMERE ACCIPERE (id est, acceptam retinere, eique deinceps indivulse convivere, iam enim duxerat in uxorem, ut dixi v. 18.) MARIAM CONIUGEM TUAM; QUOD ENIM IN EA NATUM EST, DE SPIRITU SANCTO EST.) *Natum,* simul scilicet et eodem tempore conceptum, formatum et animatum: hoc enim proprie dicitur γεννηθέν, id est, generatum, et natum. Vide Abulensem q. 53. et S. Thom. 3. p. q. 33. et 34. ubi docet Christi corpus a Spiritu sancto primo conceptionis suæ instanti, quoad omnia membra fuisse: primo, perfecte formatum et organizatum; secundo, animatum anima rationali; tertio, assumptum a Verbo; quarto, animam Christi fuisse impletam omni sapientia et gratia capitis, quam scilicet influeret in omnia membra, id est, in omnes fideles; quinto, eamdem vidisse Deum per visionem beatificam; sexto, eamdem usam ratione etiam extra visionem beatificam, per scientiam infusam, ac per eam cognovisse se unitam Verbo hypostatice, ideoque pro hac unione et exaltatione summas Deo egisse gratias: Deum vero ei revelasse suam voluntatem de eius morte et cruce, ut per illam homines redimeret et salvaret: ipsam vero mox id acceptasse, seseque Deo in holocaustum et victimam pro peccato ad mundi salutem ultro summa humilitate, obedientia, reverentia, amore, exultatione et iubilo mentis obtulisse, dicendo: *Ecce venio: in capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam: Deus meus volui, et legem tuam in medio cordis mei,* Psal. 39. 8. et Hebr. 10. 7. Vide ibi dicta.

Natum in Christo sex mira denotat.

DE SPIRITU SANCTO.) Qui modo ineffabili et divino hæc omnia, quæ dixi, in B. Virgine operatus est. Præclare S. Augustinus Epist. 54. ad Macedonium: *Apparuit,* inquit, *illi Angelus, qui doceret esse numinis, quod ille putaverat criminis.* Putat enim Augustinus Iosephum voluisse dimittere B. Virginem ob suspicionem adulterii, uti superius dixi.

Vers. 21. PARIES AUTEM FILIUM, ET VOCABIS NOMEN EIUS IESUM: IPSE ENIM SALVUM FACIET POPULUM SUUM A PECCATIS EORUM.) Si Iesus, qui, ut sequitur, est *Emmanuel,* id est, *nobiscum Deus,* est partus et filius B. Mariæ, ut hic dicitur; ergo ipsa eiusdem est mater: ideoque non tantum Christipara, sed et Deipara, uti definivit Concilium Ephesinum contra Nestorium: mater enim et filius sunt correlativa. Rursum damnatur hic Valentinus, qui docebat Christum e cælo corpus cæleste detulisse, ac per B. Virginem tantum quasi per canalem transisse: quia quæ parit filium, hæc vere mater est filii, eique corpus et membra omnia subministrat, imo efformat.

IESUM.) Id est, Salvatorem. Hoc nomen fuit proprium Christo, hic ab Angelo prænuntiatum, sed in circumcisione illi inditum, quod eius officium, dignitatem, imo totam vitam quasi per compendium significat et repræsentat. Vide quæ de hoc nomine dixi Numer. 13. 17. et S. Bernard. Serm. 15. in Cant.

Vers. 22. et 23. HOC AUTEM TOTUM FACTUM EST UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST A DOMINO PER PROPHETAM DICENTEM: ECCE VIRGO CONCIPIET ET PARIET FILIUM, ET VOCABUNT NOMEN EIUS EMMANUEL, QUOD EST INTERPRETATUM, NOBISCUM DEUS.) Syrus: *Et vocabunt nomen eius Amanuil, quod exponitur, nobiscum Deus noster.* Persicus: *Immanuil, id est, quod in nobis habitet Deus.* Ægyptiacus: *Et imponent nomen ei Emmanuel, cuius interpretatio est, quod Deus apud nos:* S. Matthæus lectori, vel ut alii, Angelus Iosepho refricat oraculum Isaiæ c. 7. 14. ut significet illud iam impletum esse in hoc B. Virginis sponsæ suæ conceptu, et plene implendum in eius partu, ideoque Iosephum nuncupavit filium David, quia idipsum Davidi a Deo promissum fuerat. Porro oraculum hoc exposui Isaiæ 7. Vide ibi dicta, ne idem hic repetere cogar.

ECCE.) Vox est excitans attentionem, considerationem et admirationem, q. d. Ecce o Angeli, o homines universi, videte et admiramini rem novam, admirandam, et omnibus sæculis inauditam, quod virgo concipiet et pariet Emmanuelem, hoc est Deum hominem factum. Unde Ieremias idem obstupescens exclamat cap. 31. 22. *Creavit Dominus novum super terram: Fœmina circumdabit virum.* Primus Persarum rex Cyrus, teste Xenophonte, nil admirabatur, suosque docebat, *nil in terris admirari.* Hoc enim esse magni animi et regii, omnia quasi sub se posita despicere, ut parva et minora se. Et Seneca aiebat sapientem nihil mirari, quia terris altior cuncta sub se despicit. At in divinis omnia sunt admiranda, quia magna, imo maxima, præsertim hoc Emmanuelis mysterium, quod est magnum divinæ pietatis Sacramentum, ut ait Apostolus 1. Timoth. 3. 10. Igitur stupenda et admiranda est pietas magni Dei, qui per viscera misericordiæ suæ visitavit nos oriens ex alto. Ecce ergo verbum infans, puer sapiens, Deus homo, ait S. Bernardus. Docent Theologi, virique contemplativi, hoc mysterium variis modis nos posse considerare et meditari, ut per modum compassionis, gaudii, gratiarum actionis, amoris, imitationis, sed sublimissime per modum stuporis, ut quasi stupentes et attoniti iugiter stemus ad tantam Dei nostri dignationem, qua ad nos terræ vermiculos descendere, et vermis nobiscum fieri dignatus est, idque non propter se, sed propter nos, ut homines velut vermes sibi uniret, faceretque Deos. Ita stupebat illud B. Virgo, S. Paulus, S. Bernardus, S. Franciscus, aliique maximi Sancti, qui plane pleneque mundum, et omnia quæ in mundo sunt, uti exilia, brevia et caduca, contempserunt, totumque amorem cogitationem, et stuporem defixerunt in Verbo Incarnato, iugiterque cum Iesu versati sunt, cætera omnia despicientes.

Sapiens nil miratur, nisi Verbum incarnatum.

EMMANUEL.) Syrus interpretatur: *Amman Elohan,* id est, *nobiscum Deus noster,* sed τὸ *noster* non est in Hebræo *Emmanuel.* Ex Syro liquet potuisse S. Matthæum, si Syriace scripsit (uti multi putant, eo quod Iudæi, quibus ipse scribebat, tempore Christi Syriace loquerentur) Hebræum *Emmanuel* interpretari Syriace *Amman Eloha,* id est, *nobiscum Deus;* imo Munsterus et alii, qui in Evangelium S. Matthæi ex Latino vertunt in Hebræum unicam vocem Hebræam *Emmanuel* interpretantur per duas; unde sic habent: *Emmanuel, quod interpretatur immanu Elohim,* id est, nobiscum Deus.

Emmanuel quid?

Alii putant hanc interpretationem factam ab interprete Græco, et deinde Latino. Galli *Emmanuel* per aphæresin decurtarunt in *Noel,* quod in Christi natalitiis decantant et ingeminant. Iam nomen *Emmanuel,* id est, *nobiscum Deus,* significat Verbi incarnationem, et omnem eius in carne œconomiam. Ita S. Chrysostom. quia per eam proprie et physice nobiscum fuit Deus per carnem et conversationem; ethice vero per reconciliationem et gratiam.

Quid Noel Gallorum?

Dices, quomodo nomen *Iesus* idem est quod *Emmanuel,* ut innuit hic S. Matthæus? Respondet Tertullianus lib. contra Iudæos idem esse non sono, sed sensu. Esse enim nobiscum Deum (quod significat *Emmanuel*) idem est, quod esse *Iesum,* id est salvatorem: nec enim alius a Deo poterat nobis esse salvator. Nota Hebraismum, quo vocari sumitur pro esse, q. d. Iesus *vocabitur,* id est, erit Emmanuel, quia in ipso et per ipsum nobiscum erit Deus, ut ipse iure vocari possit Emmanuel. Est metonymia, cui plane similis est Ierem. 23. 6. Zachariæ 8. v. 3. et Isaiæ 9. 6. *Et vocabitur nomen eius,* inquit, *admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis.* Hæc enim omnia significantur vel explicite, vel implicite nomine Iesu, id est, salvatoris. Vide ibi dicta.

Nota, Christus ab Isaia et Matthæo non vocatur *Em-*

manu Iehova, vel *Emmanu Adonai*, aut *Elohim*, sed *Emmanu El*, cum tamen hæc omnia sint nomina Dei; quia *Iehova* notat Dei essentiam, significatque Deum, quatenus est primum, summum et immensum ens, a quo omnia entia suum esse participant. *Adonai* notat Dei dominium, significatque Deum, quatenus ipse supremus est omnium Dominus. *Elohim* notat Dei providentiam, significatque Deum qua gubernator est, iudex et vindex omnium. *El* vero notat Dei robur et omnipotentiam, significatque Deum qua fortis est et omnipotens; quia Deus in incarnatione et Christo summum robur et potentiam ostendit, dum per Christum debellavit hostes potentissimos, scilicet dæmones, infernum, mortem et peccatum, imo et peccata et vitia omnia quantumvis enormia et plurima. Hinc et Angelus nuntians hoc mysterium dictus est *Gabriel*, id est, *fortitudo Dei*.

Nobiscum Deus in Christo quadrupliciter. Hinc et tropologice nota, *nobiscum* est *Deus*, non tantum per essentiam, præsentiam et potentiam, uti est in omnibus et singulis creaturis, sed etiam per incarnationem vere, proprie et realiter nobiscum est quasi frater, vivens,
1. loquens, conversans nobiscum in natura humana a se as-
2. sumpta; inde secundo nobiscum est, seu caput cum suis membris. Christus enim quasi caput fidelium in eos sensum et motum spiritualem, æque ac directionem et regi-
3. men influit. Tertio, idem iam incarnatus in Eucharistia nobiscum est, quasi cibus sua carne nos pascens, et suo
4. sanguine potans. Hæc physice. Quarto, ethice Christus est cum Ecclesia, quasi sponsus cum sponsa ei assistens, protegens, sustentans, ornans, fœcundans. Unde Psaltes: *Si ambulavero*, ait, *in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es*, Psal. 22. 4. Fidelis ergo in quavis difficultate, labore, tribulatione invocet Emmanuelem, id est, Deum nobiscum in carne versantem, lætusque dicat: *Dominus regit me, et nihil mihi deerit: in loco pascuæ, ibi me collocavit*, etc. *deduxit me super semitas iustitiæ*, ibid. v. 1. Et Psal. 26. 1. *Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?* etc. *si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo*. Et cum Paulo: *Si Deus pro nobis* (imo cum nobis) *quis contra nos?* Rom. 8. Iam ergo cuivis fideli, præsertim sancto aut martyri, dicere licet id quod Angelus dixit Gedeoni, Iudic. 6. 22. *Dominus tecum virorum fortissime*.

Vers. 24. Exurgens (Græce διεγερθεὶς, id est, expergefactus, excitatus) autem Ioseph a somno, fecit sicut præceperat ei Angelus Domini, et accepit, id est, iam acceptam non dimisit, sed retinuit coniugem suam.) Hoc enim præceperat ei Angelus.

Vers. 25. Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum: et vocavit nomen eius Iesum.) Primo, S. Hilarius citatus hic a S. Thoma in Catena, Dionys. Carthusian. et Gagneius sic exponunt, q. d. Sicut Iudæi non potuerunt inspicere et cognoscere faciem Mosis ob radios lucis, quos quasi cornua illi Deus afflaverat, dum cum eo colloqueretur in Sina, Exodi 34. v. 29. et seq. sic nec Ioseph poterat intueri et cognoscere B. Virginem, utpote quæ Deum habebat in utero, ideoque facie erat radiantissima; nato autem Christo fulgor hic et gloria faciei desiit, tumque a Ioseph videri et agnosci potuit: ita ipsi.

Secundo, e contrario S. Epiphan. hæresi 30. quæ est Ebionæorum sic exponit, q. d. Ioseph mente non cognovit, nec penetravit sanctitatem et dignitatem B. Virginis suæ sponsæ, donec ipsa peperit Christum. Verum hæc vel aliena sunt, vel symbolica et mystica.

Tertio ergo ad litteram genuine, cognoscere coniugem in Scriptura significat copulam maritalem, sive actum coniugalem: hunc enim excludit a Christo, ut significet eum non ex Ioseph, sed ex Spiritu sancto conceptum.

Donec.) Hinc inferebant hæretici; ergo postquam peperit filium, Ioseph illam cognovit. Unde negabant B. Virginem semper mansisse virginem, eamque asserebant virginitatem perdidisse post partum. Ita Helvidius, Iovinianus, Ebionæi, cæterique Antidicomariani, quos confutat S. Epiphan. S. Hieronym. S. Augustinus, et alii, qui docent τὸ *donec* dumtaxat significare quid ante partum factum sit, non quid post partum; hoc enim ad hunc locum erat impertinens. Hac enim voce *donec* tantum voluit Matthæus asserere rem miram, inauditam et naturaliter incredibilem, scilicet conceptionem Christi sine patre ex sola matre virgine. Simili modo sumitur τὸ *donec*, vel *usque*, Psal. 109. 2. *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*; non quod tunc ulterius non sedebis, sed quod tunc longe gloriosior, quasi victor et triumphator sedebis ad dexteram meam. Et Matth. 5. 26. *Non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem*, hoc est, numquam exibis de carcere gehennæ. Et 2. Reg. 23. *Michol filiæ Saul non est natus filius usque in diem mortis suæ*, id est, nunquam. Et Genes. 8. 8. de corvo a Noe emisso ex arca dicitur: *non revertebatur donec siccarentur aquæ*, id est, nunquam est reversus. Sic dicimus: S. Agnes mansit virgo, donec mortua est, id est, semper mansit virgo, nec enim post mortem virginitatem perdere potuit. Donec quid notet?

Instabis: S. Matthæus ait: *donec peperit filium suum primogenitum*: ergo alii deinde fuere ab ea geniti ex Ioseph, scilicet qui in Evangelio vocantur fratres Domini. Primogenitus quis? Resp. nego consequentiam. Primogenitus enim in Scriptura dicitur omnis is, ante quem nemo est natus, etiamsi sit unigenitus, ut patet Exodi 4. 22. et cap. 13. 2. τὸ enim *primo* negat tantum anteriores fuisse filios, nec requirit aut præsupponit posteriores extitisse: sic etiamnum primogenitus vocatur is, qui est unigenitus.

Igitur B. Virginem semper mansisse virginem dogma est fidei, ut patet Lucæ 1. 34. Ezech. 44. 2. et ex consensu Patrum omnium, ac communi Ecclesiæ sensu, iugique traditione. Vide Sanctum Hieronymum contra Helvidium initio tomo 2.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur primo Magorum per stellam vocatio, et adoratio Christi. Secundo v. 13. fuga Christi in Ægyptum. Tertio v. 16. infanticidium Herodis. Quarto v. 20. Christi ex Ægypto reditus et secessus in Nazareth.

1. Cum ergo natus esset Iesus in Bethlehem Iuda in diebus Herodis regis, ecce magi ab oriente venerunt Ierosolymam, 2. Dicentes: Ubi est qui natus est rex Iudæorum? vidimus enim stellam eius in oriente, et venimus adorare eum. 3. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et omnis Ierosolyma cum illo. 4. Et congregans omnes principes sacerdotum, et scribas populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. 5. At illi dixerunt ei: In Bethlehem Iudæ: sic enim scriptum est per prophetam: 6. Et tu Bethlehem, terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel. 7. Tunc Herodes clam vocatis magis diligenter didicit ab eis tempus stellæ, quæ apparuit eis: 8. Et mittens illos in Bethlehem, dixit: Ite, et interrogate diligenter de puero: et cum inveneritis, renuntiate mihi, ut et ego veniens adorem eum.

9. Qui cum audissent regem, abierunt: et ecce stella, quam viderant in oriente, antecedebat eos, usque dum veniens staret supra ubi erat puer. 10. Videntes autem stellam gavisi sunt gaudio magno valde. 11. Et intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria matre eius, et procidentes adoraverunt eum: et apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, et myrrham. 12. Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam. 13. Qui cum recessissent, ecce angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens: Surge, et accipe puerum, et matrem eius, et fuge in Ægyptum, et esto ibi usque dum dicam tibi. Futurum est enim ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum. 14. Qui consurgens, accepit puerum et matrem eius nocte, et secessit in Ægyptum: 15. Et erat ibi usque ad obitum Herodis: ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ex Ægypto vocavi filium meum. 16. Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a magis, iratus est valde, et mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus eius, a bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat a magis. 17. Tunc adimpletum est quod dictum est per Ieremiam prophetam, dicentem: 18. Vox in Rama audita est ploratus et ululatus multus: Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt. 19. Defuncto autem Herode, ecce angelus Domini apparuit in somnis Ioseph in Ægypto, 20. Dicens: Surge, et accipe puerum, et matrem eius, et vade in terram Israel: defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri. 21. Qui consurgens, accepit puerum, et matrem eius, et venit in terram Israel. 22. Audiens autem quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illo ire: et admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ. 23. Et veniens habitavit in civitate quæ vocatur Nazareth: ut adimpleretur quod dictum est per prophetas: Quoniam Nazaræus vocabitur.

Vers. 1. CUM ERGO NATUS ESSET IESUS IN BETHLEHEM IUDA, IN DIEBUS HERODIS REGIS.) *Iuda*, ita legendum cum Romanis et Græcis, non *Iudæ*, multo minus *Iudææ*. Iuda vocabatur tribus Iuda, cui post schisma decem tribuum creantium sibi regem Ieroboam, adhæsit tribus Beniamin, atque hoc duarum tribuum fuit regnum Iuda, in quo regnavit Roboam, cæterique eius posteri usque ad captivitatem Babylonicam. Addit hoc S. Matthæus ad distinctionem alterius Bethlehem, quæ erat in Galilæa in tribu Zabulon, de qua Iosue 19. 15. ita S. Hieronymus.

Herodes Ascalonita avus. Porro Herodes hic fuit primus, Antipatri filius, cognomento Ascalonita et Magnus, gente Idumæus, quem Senatus Romanus commendatione Antonii, primum subactæ Iudææ regem creavit, teste Iosepho lib. 14. Antiqu. cap. 18. vel iuxta aliam distinctionem 26. Matthæus Herodem nominat, ut innuat translatum iam esse sceptrum a Iuda in alienigenum, qualis erat Herodes, ac proinde venisse iam Messiam sive Christum: hoc enim signum adventus eius fore prædixerat, et prophetarat Iacob Patriarcha, Genes. 49. 10. ita S. Chrysostom. et Theophyl. Id audiens et advertens Herodes, ut regnum sibi stabiliret, hoc oraculum in se declinavit, voluitque ipse haberi Messias; atque ideo magnificentissimum templum Iudæis ædificavit, illudque anniversario regni sui die natali dedicavit, teste Iosepho lib. 15. Antiq. cap. 14. et lib. 20. cap. 8.

Herodes Antipas filius. Porro huius Herodis Ascalonitæ filius fuit Herodes Antipas, qui Ioannem Baptistam decollavit, et Christum in passione veste alba induit et illusit: Herodes Agrippa nepos. nepos vero eius ex Aristobulo filio fuit Herodes Agrippa, qui Iacobum Apostolum fratrem Ioannis occidens, ab Angelo percussus interiit, Act. 12. Herodes Agrippa iunior. cuius Agrippæ filius fuit Herodes Agrippa iunior, coram quo Paulus vinctus causam suam peroravit, Actor. 25. 23. et seq.

Denique noster Salianus, Scaliger et alii censent Christum natum anno regni Herodis 36. et penultimo, regnavit enim 37. annis, de quo plura v. 16. licet Baronius putet Christum natum anno regni Herodis 20. Abulensis 30. Beda 31. Eusebius 32. Severus Sulpitius 33. Torniellus 34. alii alio, ut nil certi in re tam nova et incerta statui possit.

ECCE MAGI AB ORIENTE VENERUNT IEROSOLYMAM, DICENTES: UBI EST QUI NATUS EST REX IUDÆORUM?) Magi qui? *Magi*, est nomen usitatum apud Persas (unde Evangelium Persicum hoc loco habet *Magusan*, hoc est magi, sapientes, astrologi) significans sapientes et philosophos. Videtur autem origine esse Hebræum, ut censet Genebrardus in Psal. 1. a radice הגה *haga*, id est, meditari, inde מהגים *maghim*, q. d. meditantes, speculantes. *Meditatio enim est clavis sapientiæ*, ut ait Ptolomæus in procemio Almagesti: hinc meditabundi vel sunt vel fiunt sapientes. Hebræos secuti Chaldæi suos philosophos vocabant Magos, teste S. Hieronymo in c. 2. Danielis, et Eugubino l. 1. de perenni philosophia c. 3. Inde Arabes, Syri, Persæ, Æthiopes et alii Orientales (quorum linguæ, vel proles sunt, vel cognatæ et affines linguæ Hebrææ) suos sapientes et Astrologos vocant Magos, teste Plinio l. 25. c. 2. et Tertulliano lib. contra Iudæos. Magia ergo hæc naturalis, astrologica, licita et bona fuit, sed ex Astrologorum abusu tam nomen quam res in vitium abiit, æque ac astrologia iudiciaria (imo Astrologos iudiciarios fuisse hos Magos, opinatus est Origenes) hinc magos iam vocamus sagos et incantatores. Quocirca perperam Munsterus in Evangelio Hebræo (quod ipse quasi autographum S. Matthæi nobis obtrudit) pro *magi* vertit מכשפים *mecascephim*, id est, *præstigiatores, incantatores.* Nam Syrus, Arabicus, Persicus, Ægyptius, æque ac Græcus et Latinus retinent vocem *magi:* solus Æthiopicus pro *magi* habet *adoratores*, quia magi hi venerunt ad adorandum Christum.

Nove quoque et perperam Theod. Beza Calvinista, putat Magos hos oriundos dictosque a Magia regione Mediæ, de qua Herodotus lib. 1. et 3.

Plura de Magorum nomine, vocisque usu vide apud Baronium et Iansenium hic.

VENERUNT IEROSOLYMAM.) Tum quia Magi Regem Iudæorum in urbe Regia quærendum censebant: ita S. Leo; tum quia Ierosolymis erant Pontifices, Scribæ et legis doctores, qui ex oraculis Prophetarum scire poterant, ubi et quando nasceretur Christus, uti de facto hic responderunt eum nasciturum in Bethlehem. Prudenter enim Magi, licet stellam haberent, voluerunt etiam illos adire quasi animatos Dei interpretes; ideoque stella inanima ibi se subduxit, ut cogeret Magos adire Scribas; vult enim Deus homines per homines, et doctores a se statutos viam salutis edoceri.

AB ORIENTE.) Græce ἀπὸ ἀνατολῶν, id est, *ab orientibus*, quasi ex diversis orientis regionibus vel provinciis venerint hi Magi. Nota: Saba, Madian et Epha, filii Abrahæ ex Cetura, datis muneribus separati sunt a Patre Abraham, ab Isaac filio Saræ hærede suo, hinc ab eo discesserunt ad plagam Orientalem, fueruntque incolæ Arabiæ felicis, Gen. 25. 6. unde in Scriptura vocantur, *filii Orientis.* Filii Orientis qui? Quocirca Epiph. in fine Panarii ait, Magos hos fuisse successores Abrahæ patris credentium ex Cetura, habitantes in partibus Arabiæ Magodiæ regionis.

Quæres, ex qua regione venere Magi? Magos fuisse Persas censent multi. Primo Clemens Alex. S. Chrysost. Cyrill. Alex. et S. Leo, quos citat Baronius, censent venisse ex Persia: hæc enim Orientalis est respectu Iudææ. Verum obstat distantia nimia. Persia enim trecentis leucis distat a Iudæa, quod iter tredecim diebus ægre conficere potuissent Magi. Verum est dromedariis, qui quotidie 40. leucas decurrunt, potuisse absolute hoc iter tot diebus a cursoribus peragi: verum reges deliciis rhedisque suis assueti non sunt cursores, nec solent, imo non possunt ita continuo decurrere. Com-

munior enim Patrum et doctorum sententia est, Magos die 13. ab ortu stellæ, et a nativitate Christi venisse in Bethlehem, Christumque adorasse, idque innuit τὸ *ecce*, et quia ipsi Christum cum parentibus in Bethlehem apud peregrinos adhuc hærentem invenerunt, qui paulo post cum iisdem in Nazareth civitatem suam rediit; ita censent S. Augustinus serm. 1. 2. et 3. de Epiph. et S. Leo serm. de eadem ac cæteri: unde et Ecclesia hoc mysterium recolit et celebrat die 13. a natali Christi.

Alii putant fuisse Chaldæos. Secundo, alii verisimilius putant Magos fuisse Chaldæos: tum quia Chaldæi erant astrologiæ dediti, sicut magi hi ex intuitu stellæ agnoverunt Christum: tum quia ipsi posteri erant Abrahæ, qui a Deo e Chaldæa evocatus est in Iudæam. Ita opinantur S. Hieron. Chalcidius Platonicus scribens in Timæum Platonis, Iansen. et Glossa, sive Strabus, hic enim Auctor fuit Glossæ.

Alii Mesopotamios. Tertio, Abulensis in Numer. cap. 24. et Noster Sebast. Barradius hic censent Magos fuisse Mesopotamios, quia inde oriundus fuit Balaam, qui hanc Magorum stellam prædixit, Numer. 24. 17.

Alii Indos. Quarto, Navarrus tractat. de Oratione cap. 21. asserit se accepisse ab Hieron. Osorio Episcopo Algarbiorum et celebri Scriptore, in vetustissimis Calecutii annalibus haberi, regem Calecutii fuisse unum e Magis, aut certe primarium socium trium Magorum. Credibile est id postea factum, cum Magi ibidem cum S. Thoma Apostolo prædicarunt. Vide Osorium lib. 1. de gestis Emmanuelis regis Lusitan. ubi asserit ex Indorum traditione regem Cranganoris, quæ non longe distat a Calecutio, fuisse unum e Magis: hunc enim duobus Magis, e Perside et Carmania, stella duce, ad Christum properantibus, tertium se socium adiunxisse, ideoque *Chereperimale*, id est, unum e tribus nominatum. Addit eumdem fuisse colore subnigro, et quasi Æthiopem. Similia habet Noster Maffeius lib. 2. Histor. Indicæ, ubi eumdem vocat *Pirimal*, asseritque Culani regem fuisse, ac Sibyllæ Indicæ monitu, duce stella ad Christum venisse.

Verius est fuisse Arabes. Probat. Quinto et verisimillime, Magi hi fuere Arabes Orientales. Unde Cornelius Tacitus lib. 5. histor. ait Iudæam ab Oriente habere Arabiam. Probatur id primo, quia ita
1. censent S. Iustinus, Tertull. Cyprian. Epiphan. et alii, quos citant et sequuntur Baronius, Franc. Lucas et Suarez.
2. Secundo, quia id proprie respondet vaticinio Isaiæ, qui cap. 60. 6. prædicit Sabæos, Madian et Epha (hi omnes enim sunt Arabes) venturos ad Christum cum muneribus. Et sic videtur vaticinium hoc Isaiæ intelligere Ecclesia, cum idipsum assidue recitat in officio Ecclesiastico Epiphaniæ. Id quoque plane respondet illi oraculo Psaltis, Psalm. 71. *Reges Tharsis et Insulæ munera offerent: reges*
3. *Arabum et Saba dona adducent.* Tertio, quia Arabia vici-
4. nior est Iudææ, quam Chaldea, Persia, India, etc. Quarto, quia Magorum horum typus fuit Regina Saba, quæ ex Arabia cum similibus muneribus venit ad Salomonem, Christi antitypum, 3. Regum 10. Et licet Regina hæc dicatur venisse ex Æthiopia, tamen Æthiopia hæc non erat Abyssinia, sed pars Arabiæ: nam venerat ex Æthiopia Orientali, non Occidentali, ut ait S. Anselm. lib. de Imagine mundi c. 19. Arabia ergo complectitur mare rubrum et regiones huic mari adiacentes, ac præsertim vicinam Æthiopiam Orientalem. Sic Madianitæ vocantur Æthiopes, quia nigri vel fusci. Unde uxor Mosis Madianitis vocatur Æthiopissa, Num. 12. Inde enim mare rubrum dicitur sinus Arabicus, non Æthiopicus, quia tam cis quam ultra mare hoc porrigit sese Arabia. Hinc rursum verisimile est unum vel alterum Magorum fuisse nigrum, sive Æthiopem, tum quia vulgo omnes ita sentiunt, itaque adorationem Magorum pingunt pictores; tum quia ex Æthiopia dicitur venisse Regina Saba; tum denique quia Psalm. 71. dicitur: *Reges Arabum et Saba dona adducent.* Et mox: *Coram illo procident Æthiopes.* Magi vocantur, *Reges Tharsis*,
5. id est, maris rubri. Quinto, id patet ex donis, quæ Magi Christo obtulerunt. Nam Arabia abundat auro, thure, myrrha: hinc cognominatur *Felix*, utpote aurifera, thurifera, aromatifera. *Thura præter Arabiam nullis*, ait Pli-

A nius lib. 12. 24. Et Virgil.

—— *Solis est thurea virga Sabæis.*

Et 2. Georg.

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

In hac Arabia quoque myrrhæ et aromatum tanta est ubertas, ut non alia ligna sint in usu quam odorata, ne ad ignem quidem parandum, ait Plinius lib. 12. cap. 17. Ibidem tantum est auri, ut gentis supellex aure argentoque splendeat, imo in Saba Æthiopiæ vincula reorum fiunt ex auro. Unde Mela lib. 3. cap. 10. *Ære* inquit, *exornantur, auro sontium vincula fabricant.*

Sexto, quia vaticinium Balaam de hac Magorum stella 6. editum fuit in Moab, quæ erat in Arabia, ut docet S. Hieronymus in locis Hebr. Vide nostrum Pinedam lib. 5. de rebus Salomonis cap. 14. ubi docet Reginam Saba venisse ad Salomonem, et tres Magos ad Christum ex Saba, quæ est in Arabia Felice, ubi habitant Homeritæ (apud quos proinde sub Elysbaan rege mire floruit Christiana religio, quasi avita a Patribus et regibus, puta Magis
B his accepta) non autem ex Saba, quæ est in Æthiopia.

Magi fuere reges. Communis fidelium vox et sensus est, Magos hos fuisse reges, id est, regulos sive principes, idque (licet id rideat Calvinus) diserte tradunt S. Cyprianus, S. Basilius, S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Hilarius, Tertullianus, Isidorus, Beda, Idacius, quos citat et sequitur hic Maldonatus, et Baronius, et Barradius. S. Matthæus tamen eos non vocat reges, sed Magos, quia ex stella Christum agnoscere Magorum fuit, non regum. Hinc et Ps. 71. vocantur *Reges Tharsis, reges Arabum et Saba.* Rursum eos numero tres fuisse, secundum tria munerum genera, puta aurum, thus et myrrham, quæ Christo obtulerunt, docent S. Aug. ser. 29. et 33. de Tempore, S. Leo ser. 1. 3. 5. 6. de Epiphania, idque habet pia fidelium traditio, et innuit Ecclesia in Officio Eccles. Epiphaniæ. Tres.

Ad hæc auctor operis imperfecti in S. Matth. apud S. Chrysostomum asserit post Christi resurrectionem S. Thomam Apostolum adiisse provinciam horum Magorum, eos-
C que baptizasse, et fecisse sibi socios prædicationis.

Eorum nomina. Insuper V. Beda (penes quem sit fides) in Collectaneis non longe a principio, ita eos nominat et depingit: *Primus dicitur fuisse Melchior, senex et canus, prolixa barba et capillis: hic aurum obtulit Regi Domino. Secundus Gaspar, iuvenis imberbis, rubicundus, thure quasi Deo oblatione digna, Deum honoravit. Tertius Fuscus, integre barbatus, per myrrham filium hominis moriturum professus est.* Alii opinantur Magos singulos terna munera, puta aurum, thus et myrrham Christo obtulisse, ut eum profiterentur simul esse Regem, Deum, et moriturum pro salute hominum, idque verisimilius est, uti inferius ostendam; fieri tamen potuit, ut primus plus auri, secundus plus thuris, tertius plus myrrhæ obtulerit, et hoc videtur voluisse Beda.

Fuere prædicatores et Martyres. Denique Magos hosce Christum prædicantes, ab idololatris occisos, et martyrii lauream adeptos, ac seipsos quasi aurum, thus et myrrham Christo in holocaustum
D obtulisse tradunt nonnulli, inter quos L. Dexter in Chronico anno Christi 70. *In Arabia Felice*, inquit, *civitate Sassoniæ Adrumentorum, martyrium Ss. Regum trium Magorum, Gasparis, Balthasaris et Melchioris, qui Christum adorarunt.* Inde sacra eorum corpora translata sunt Constantinopolim, inde Mediolanum, Mediolano (cum illud a Federico Barbarossa everteretur) Coloniam, ubi hodie magno hominum concursu et religione coluntur, ibique eadem ego ipse sæpe veneratus sum.

Qui natus est Rex Iudæorum.) Nota hic et mirare fidem et magnanimitatem Magorum, qua in urbe regia alium regem quærunt, nec timent iras et vires Herodis, Deo confisi. Τὸ *natus* dupliciter capi potest: primo materialiter, q. d. qui natus est, ut sit, vel fiat Rex Iudæorum; secundo formaliter, q. d. qui natus est Rex, qui natura, aut nativitate, sive naturalis est Rex Iudæorum; ut Christus opponatur Herodi, qui fuit intrusus rex a Romanis. Utrumque verum est: tum quia Christo ob unionem hypostaticam debebatur regnum omne, non solius Iudææ, Christus natus est rex dupliciter.

sed totius mundi; tum quia Christus descendens quasi primogenitus ex Davide et Salomone, iure primogenituræ hæres et successor erat regni eorumdem, ut dixi cap. 1. 16. ita Franciscus Lucas, Iansenius, Maldonatus, et alii. *Rex Iudæorum* Antonomastice, puta Messias, sive Christus: unde iis auditis Herodes congregans Scribas, *sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur.* Christi enim index erat stella, de qua Magi subdunt: *Vidimus enim stellam eius*, q. d. Natus est Rex Iudæorum, imo cælorum, quia eum nobis indicavit stella cælorum, nosque evocavit, imo omnes invitavit, ut eum visitent, honorent et adorent. In nova enim stella hac in cælo producta, cælum quasi stuporem suum tanti Regis, puta Verbi incarnati, ostendit. Nato ergo Christo stupet cælum, stupent Angeli, et attoniti ad hanc Dei sui philanthropiam, canunt iubilantes: *Gloria in excelsis Deo*, ut homines stupidos ad tantæ dignationis stuporem et venerationem excitent. Sicut eadem de causa in passione Christi obscuratus est sol et luna, terra contremuit, petræ scissæ sunt, et monumenta aperta, ut significarent Deum suum mori, seseque ob indignissimam eius necem funditus concuti, et indignari. Hoc est, quod prædixit Aggæus cap. 2. 7. *Adhuc unum modicum est, et ego commovebo cælum et terram*, etc. et *veniet Desideratus cunctis gentibus.* Hoc et stupens Habacuc cap. 3. 2. *Consideravi*, ait, *opera tua, et expavi: in medio duorum animalium cognosceris* (in præsepio a Magis et pastoribus) uti vertunt Septuag. Quocirca Franciscus Mayronius ser. de Nativit. docet maius magisque stupendum Dei opus esse incarnationem Verbi, quam sit mundi creatio: quia magis distat homo a Deo, quam homo a nihilo: homo enim est finitus, sed Deus est infinitus. In incarnatione autem Deus unitur homini, in creatione vero homo unitur nihilo, id est, corpori creato ex nihilo.

Rex Iudæorum, id est, Messias.

Denique ex stella hac nomen sibi imposuit impostor ille, qui paulo post Christum sub Adriano Imperatore Messiam se esse simulans, Iudæos excitavit ad rebellandum Romanis, ac rebellium dux factus, vocavit se *Barchocabas*, id est, filius stellæ, dicens *se ob salutem eorum sidus magnum cælo dilapsum, ægris mortalibus longa obscuritate damnatis ferre lucis auxilium*, ait Euseb. lib. 4. Histor. cap. 6. sed cito hæc stella occidit; nam ipse cum suis mox a Romanis interemptus est, uti subiicit Eusebius.

Barchocabas, id est, filius stellæ, insignis impostor.

Apposite stella duxit tres Magos reges ad Christum Regem regum, quia stella habet speciem coronæ regiæ, eiusque fulgentis et radiantis, atque ideo stella symbolum est regis et regni. Unde Deus Gen. 15. 5. promittit Abrahæ, dicens: *Numera stellas cæli, si potes, sic erit semen tuum:* ubi inter alia per stellas designavit reges Israel et Iuda ex Abraham nascituros, ac præsertim regem Christum. Hinc Genes. 17. 6. eidem Abrahæ id explicans, diserte ait: *Regesque ex te egredientur.* Quocirca S. Fulgentius serm. 5. de Epiphan. *Quis est*, inquit, *iste Rex Iudæorum? pauper et dives, humilis et sublimis, qui portatur ut parvulus, adoratur ut Deus: parvulus in præsepio, immensus in cælo: vilis in pannis, pretiosus in stellis.*

Stella insigne regis.

Hinc acceptus est vetus militaris ordo regum et principum Franciæ, qui insigne stellæ in veste præ se ferebant, cuius hoc erat emblema:

Monstrant regibus astra viam.

Qui ordo postea a Ludovico XI. Franciæ rege in ordinem S. Michaelis commutatus est, uti referunt Gaguinus l. 10. et Genebrard. in Chronol. ad annum Domini 1496. Hic ordo stellifer primitus institutus fuit a Roberto rege Franciæ, sub annum Christi 1022. in honorem B. Virginis, cui rex mire erat devotus, ipso eius Nativitatis festo die 8. Septembris, eo quod ipsa sit stella maris; obsecrans ut ipsa sui regni, ac præsertim nobilitatis esset ductrix, quasi præiens stella. Quare triginta equites e prima nobilitate in hunc ordinem allegit, singulisque torquem aureum cum stella ad pectus dependente, in collum iniecit. Vide annales Parisienses Iacobi Broulii.

VIDIMUS ENIM STELLAM EIUS.) Scilicet regis Iudæo-
A rum, puta Messiæ, sive Christi recens nati. Hinc videtur quod stella hæc radios suos clariores et longiores extenderit versus Iudæam, uti cometæ suas expandunt caudas in hanc vel illam regionem, ut scilicet Magi scirent quo ire deberent, nempe versus Iudæam; ibi enim natum esse Messiam regem Iudæorum; quia hoc innuit τὸ *enim*. Sapienter S. Gregor. homil. 10. *Omnia elementa*, ait, *auctorem suum venisse testata sunt. Deum hunc cæli esse cognoverunt, quia protinus stellam miserunt. Mare cognovit, quia sub plantis eius se calcabile præbuit. Terra cognovit, quia eo moriente contremuit. Sol cognovit, quia lucis suæ radios abscondit. Saxa et parietes cognoverunt, quia tempore mortis eius scissa sunt. Infernus agnovit, quia hos quos tenebat mortuos, reddidit. Et tamen hunc, quem Dominum omnia insensibilia elementa senserunt, adhuc infidelium Iudæorum corda Deum esse minime cognoscunt, et duriora saxis scindi ad pænitendum nolunt.*

Quæres, quomodo Magi visa stella, ex ea cognoverunt natum esse Christum?

B Primo, Priscillianistæ, teste S. Gregor. hom. 10. dicebant stellam hanc esse fatum Christi, ut sicut fatum significat, imo determinat res futuras, sic stella hæc significarit et determinarit Christum; sed hos recte refutat S. Greg. homil. 10. in Evangel. dicens: *Dum non puer ad stellam, sed stella ad puerum cucurrit, si dici liceat, non stella fatum pueri, sed fatum stellæ is qui apparuit, puer fuit.* Et S. August. lib. 5. de Civit. cap. 1. et seq. confutat eos, qui dicunt stellas cuique sua fata distribuere. Huc accedunt Astrologi, ut Albumasar, et ex eo Albertus Magnus (si tamen ipse est auctor) in speculo, ac Petrus de Alliaco Cardin. et Archiepiscopus Cameracensis quæst. 30. in Genes. et l. de legibus et sectis, qui censent Deum in astris providentiam suam, et ea, quæ per illam facturus est, certis notis signasse et quasi scripsisse, ut in iis Astrologi legere potuerint Christi ortum, mores, totamque vitam. Unde Petrus de Alliaco ait, sub tempus nativitatis Christi fuisse concursum Iovis cum Saturno in Cancro: in ipsa vero Christi nativitate Horoscopus, inquit,

An in astris signata sit Dei providentia?

C erat pars Virginis octava, quæ religionis mutationes (et partum Virginis) significat; in culmine vero cæli erat Saturnus; in imo autem sol. Horoscopum hunc Christi in figura spectandum exhibet Sixtus Senensis lib. 6. Bibliot. cap. 10. Hoc de ascensu Virginis, et benigno siderum in Christum nascentem aspectu fidei non repugnat, ait Salmeron. Sic enim cometæ dicuntur portendere mortem regum et mutationem regnorum, ac nominatim cum cometæ apparent in signo Libræ, portendunt rebellionem populi, uti contigit in celebri illo, qui apparuit anno Domini 1618. ac præsagus fuit rebellionum et bellorum, quæ hæretici in Germania contra Imperatorem et Catholicos gesserunt, et etiamnum gerunt.

Horoscopus Christi.

Verum nulla stella potuit ostendere et significare Magis ortum Christi ex Virgine, eiusque mores, miracula et facta singula, præsertim supernaturalia, ut transfigurationem, resurrectionem, ascensionem in cælum, etc. Primo, quia nulla res naturalis, qualis est stella, significat
D rem supernaturalem, qualis est partus Virginis, resurrectio, etc.

Refellitur. I.

Secundo, Astrologorum præsagia et prædictiones fiunt experientia, v. g. dicunt Astrologi: Tali anno in concursu Martis cum Iove in Libra, experti sumus successisse tot rebelliones et prælia; ergo hoc anno in simili eorum concursu idem accidet. Hic autem nulla præcessit experientia: nunquam enim virgo pepererat, imo omnes putabant hoc esse ἀδύνατον, et plane impossibile: ergo nullo modo ex stellis id præsagire potuere Astrologi. Adde, stella hæc nullas habebat litteras: litteris enim scribendum erat: *Virgo pariet filium.* Et: *Christus nascetur, crucifigetur, resurget, ascendet in cælum*, etc. nullis enim notis, sed solis litteris significari poterat tota series vitæ Christi. II.

Tertio, coniectant Astrologi ex horoscopo, sive ex concursu stellarum, qui fit, dum nascitur puer, v. g. ex ascensu stellæ Iovis, infantem, qui tunc nascitur, fo- III.

re Iovialem et hilarem: ex ascensu Martis, fore pugnacem: ex ascensu Lunæ, fore varium et mutabilem: ex ascensu Saturni, fore suspicacem et melancholicum: quia hæ stellæ ad has complexiones, et ad hos effectus naturalem habent ordinem, inclinationem et influxum: sed nulla stella est, quæ habeat ordinem vel influxum ad patranda miracula, v. g. ad partum Virginis, ad Dei incarnationem: hæc enim omnem vim stellarum superant, ac a sola Dei omnipotentia supernaturali peragi queunt.

IV. Quarto, Christus est Dominus stellarum, uti et rerum omnium: ergo eis subdi non debet, sed potius eas sibi subdere.

V. Denique, *Astra inclinant, non necessitant.* Quare *Sapiens dominabitur astris.* Vide S. Aug. lib. 2. contra Faustum c. 5. ubi confutat Manichæos dicentes Christum colligatum esse stellis, et esse sub fato stellarum: unde concludit: *Itaque stella illa quam viderunt Magi, Christo secundum carnem nato non ad decretum dominabatur, sed ad testimonium famulabatur, nec eum subiiciebat imperio, sed indicabat obsequio.* Et inferius: *Non ideo Christus natus est, quia illa extitit, sed ideo illa nova exorta est, quia Christus natus est. Unde si dici oporteret, non stellam Christo, sed Christum stellæ fatum fuisse diceremus. Ipse quippe illi, non illa huic nascendi attulit causam. Si ergo sunt fata, quæ à fando, id est, dicenda appellata sunt, quoniam Christus verbum Dei est, in quo, antequam essent, dicta sunt omnia, non consortium siderum fatum Christi est, sed fatum etiam siderum Christus est, qui et ipsam carnem sub cælo creatam ea voluntate assumpsit, qua etiam cælum creavit; ea potestate deposuit et recepit, qua etiam syderibus imperavit.*

Secunda sententia est auctoris imperfecti; stella hæc inquit, insignita fuit imagine pueri gestantis crucem, quia fidei lumen ostendit Christi incarnationem et crucem. Verum hoc gratis dicitur: nulla enim historia id narrat aut testatur, nisi libri Sethinnorum hæreticorum, de quibus mox.

Dico ergo Magos cognovisse Christum natum ex stellæ indicio: primo, quia id prophetarat Balaam, Numer. 24. 17. *Orietur,* inquit, *stella ex Iacob.* Magi autem fuere posteri vel successores Balaam. Sensus est ergo, q. d. Ubinam est qui natus est Rex Iudæorum? vidimus enim stellam *eius,* quem scilicet ex vaticinio Balaam et Sibyllæ, indicio stellæ designandum omnes hactenus expectavimus, et iam, ea visa, natum credimus. Sibyllæ enim Erythreæ hoc extat oraculum lib. 8. Orac. Sibyllin.

Ex oraculo Balaam, Magi in stella cognoverunt Christum. Et ex Sibylla.

Divinamque Magi stellam coluere recentem,
Monstratusque Dei præcepta sequentibus infans
Est in præsepi.

Ita ex Balaam et Sibylla Magos cognovisse stellam hanc esse indicem Christi, censent S. Basilius, S. Hieronymus, Origenes, S. Leo, Eusebius, Prosper. S. Cyprianus, Procopius et alii, quos citavi Num. 24. 17. Hinc et Svetonius in Vespasiano, ac Cicero l. 2. de Divinatione, et Orosius lib. 6. cap. 6. scribit communem tum fuisse famam, ex Iudæa proditurum regem, qui omnibus dominaretur; quod Gentiles falso tribuerunt Vespasiano. Idem tradit Chalcidius, qui licet Gentilis et Platonicus Philosophus, commentans in Timæum Platonis ita scribit: *Est alia* (ab Evangelio scilicet Matthæi) *sanctior et venerabilior historia, quæ perhibet de ortu stellæ cuiusdam non morbos mortesque denuntiantis, sed descensum Dei venerabilis ad humanæ conversationis, rerumque mortalium gratiam: quam stellam cum nocturno itinere suspexissent Chaldæorum profecto sapientes viri, et consideratione rerum gestarum satis exercitati, quæsisse dicuntur recentem Dei ortum, repertaque illa maiestate puerili, venerati esse, et vota Deo tanto convenientia nuncupasse.* Addit Auctor imperfecti hic homil. 2. successores Balaam post hoc eius oraculum de stella, per singulas generationes aliquos deputasse, qui continuo cælum contemplarentur, ut observarent stellæ huius ortum in monte, qui Victorialis dicebatur; ac tandem cum Magi hi ibidem eius ortum expectarent: *Apparuit eis,* inquit, *descendens super montem illum Victorialem, habens in se formam quasi pueri parvuli: et super se similitudinem crucis: et locuta est eis, et docuit eos, et præcepit eis, ut proficiscerentur in Iudæam. Proficiscentibus autem eis per biennium præcedebat stella, et neque esca neque potus defecit in peris eorum. Cætera autem quæ gesta referuntur ab eis, in Evangelio compendiose posita sunt.* Verum hæc incertæ sunt fidei, et ex Apocryphis Sethianorum libris, ut Auctor fatetur, accepta.

Secundo, et potius id cognoverunt ex instinctu et revelatione divina: Magi enim secretiori cælestis numinis afflatu instincti, hanc quasi cæli linguam, ait S. Augustinus serm. 2. de Epiphan. loquentem (natum esse in Iudæa Christum) audiverunt, eamque usque ad Bethlehem et ad cunas Christi prosecuti sunt. Nam, ut ait S. Leo serm. 4. de Epiphan. *Dedit* (Deus) *aspicientibus intellectum, qui præstitit signum* (stellæ) *et quod fecit intelligi, fecit inquiri, et se inveniendum obtulit requisitus.* Tanta enim claritas et maiestas fuit stellæ, ut divinam esse, ac divinum quid portendere Magi intelligerent, scilicet Deum incarnatum esse, uti eis suggerebat Spiritus sanctus.

Melius, ex instinctu et revelatione Dei.

Denique vultus Christi pueri divinus, cælestis lucis radium evibrabat, qui oculos et magis mentes Magorum feriebat et illustrabat, ut agnoscerent infantem hunc non esse merum hominem, sed verum Deum: nam, ut ait S. Hieronym. in cap. 9. Matth. *Fulgor ipse, et maiestas divinitatis occultæ, quæ etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se videntes trahere poterat aspectu.*

Quæres secundo, qualis et quanta fuerit hæc stella? an communis uti cæteræ, an propria et ab aliis diversa? Primo, Auctor de mirabil. S. Script. lib. 3. c. 40. qui extat tom. 3. S. August. censet stellam hanc fuisse Spiritum sanctum, qui sicut per columbam descendit in Christum, sic per stellam direxit Magos. Secundo, Origenes, Theophylact. S. Chrysostomus, et Maldonatus putant stellam hanc fuisse Angelum, quia scilicet Angelus erat motor et quasi auriga stellæ. Tertio, alii putant fuisse verum novumque sidus, simile illi quod apparuit in Cassiopœia anno Domini 1572. Quarto, alii opinantur fuisse cometam. Verum resp. Nova et inusitata fuit hæc stella plane differens a cæteris, easque superans novem privilegiis et quasi portentis, ad hoc ab Angelis efformata, ut Magos raperet in sui admirationem, illique ipsam novum quid et divinum præsagire cognoscerent. Primo enim stella hæc superabat cæteras creatione sive productione, quia cæteræ creatæ sunt quarto mundi die, Genes. 1. 14. hæc vero producta est ipsa nocte nativitatis Christi. Nova ergo fuit, et nunquam antea visa, nec postea: ita S. Augustinus lib. 2. contra Faustum cap. 5.

An stella fuerit Spiritus sanctus? An Angelus? An cometa? Stella hæc superabat cæteras. I. Productione.

II. Secundo, materia; hæc enim in cæteris stellis est cælestis; in hac autem erat aerea. Angeli enim ex aere condensato, splendorem ei indendo, illam efformaruut. *Materia.*

III. Tertio, loco: cæteræ enim sunt in cælo, hæc vero erat in aere: præibat enim Magis viam ex Arabia in Iudæam. *Loco.*

IV. Quarto, motu: quia cæteræ circularem habent motum, hæc vero habebat rectum; recta enim ibat ex Oriente in Occidentem, puta in Bethlehem. *Motu.*

V. Quinto, tempore: cæteræ enim nocte dumtaxat fulgent; per diem enim lux solis eas obscurat: hæc vero interdiu splendente sole æque fulgebat ac noctu. *Tempore.*

VI. Sexto, duratione: quia cæteræ perpetuæ sunt, hæc vero erat temporanea: tantum enim tempore itineris Magorum, quod fuit tredecim dierum, duravit, et deinde evanuit. *Duratione.*

VII. Septimo, magnitudine: cæteræ enim maiores sunt terra et luna: hæc vero utraque erat minor: maior tamen apparebat, quia citima erat terræ, et Magis vicinior; sicut luna maior apparet, stellis fixis, quia nobis vicinior, cum revera iis longe sit minor. *Magnitudine.*

VIII. Octavo, varietate: stella enim hæc aliquando se occultabat, uti fecit in Ierusalem, alias vero se ostendebat eratque dux viæ. Rursum cum ambulantibus Magis ibat, cum quiescentibus quiescebat. Denique stetit super domum, ubi erat puer, ibique quasi peracto iam ostensionis Christi officio, evanuit. Nil tale habent cæteræ stellæ. *Varietate.*

IX. Fulgore. Nono, fulgore, quo cæteras omnes stellas vincebat. Unde S. Ignatius qui paulo post Christum vixit, Epist. 14. ad Ephesios de stella hac ait: *Stella fulsit, exuperans omnes quotquot ante fuerant: lux enim illius erat inenarrabilis, et stuporem incussit omnibus aspicientibus eam rei novitas: omnia autem reliqua astra una cum sole et luna, chorus fuere stellæ illius; ipsa vero claritate exuperabat omnes.* Prudentius in hymno Eccles. Epiphaniæ: *Stella*, ait, *quæ Solis rotam vincit decore et lumine.* Idem docet S. Chrysost. Unde S. Leo serm. 1. de Epiphan. *Tribus Magis*, inquit, *in regione Orientis stella novæ claritatis apparuit, quæ illustrior cæteris pulchriorque sideribus, in se intuentium oculos, animosque converteret, ut confestim adverteretur non esse otiosum, quod tam insolitum videbatur.*

Fuit ergo hæc stella novum meteorum ab Angelis ex aere efformatum, et luce ingenti informatum, ac motum ab Angelo, perinde ac columna ignis et nubis, quæ dux Hebræorum fuit in deserto in terram promissam, puta in eamdem Iudæam. Ita S. Chrysostom. hic, S. Fulgentius sermone de Epiphania, S. Basilius homilia de humana Christi generatione, D. Thom. 3. part. quæstione 36. art. 7. ibique Suarez, et alii. Imo illa columna typus fuit huius stellæ: quare plura eius prodigia quæ recensui Exod. 13. 21. et Num. 9. 15. et seq. huic stellæ attribue. Vere S. Chrysostomus homil. 16. ex variis in Matth. locis: *Ipsa*, inquit, *adventu tuo Magos ab Oriente vocasti, et Evangelistas eos ad sua remisisti*, ut scilicet ipsi gentibus evangelizarent natum esse Christum orbis Salvatorem, seque eum vidisse et adorasse in Bethlehem.

Porro ex libris quibusdam Apocryphis, nomine Seth filii Adæ inscriptis, multa de Magis feruntur, deque stella formam pueri crucem gestantis exprimente, etc. quæ commenta ab hæreticis Sethianis excogitata videntur: ita S. Epiphanius hæres. 26. et 39.

Rursum Gregorius Turon. ait Haymo, narrat stellam hanc cecidisse in puteum, ibique etiamnum videri, sed non nisi a virginibus: unde cum tres viri, inquit, ad eam inspiciendam venissent, unus solus, qui erat virgo, illam vidit; sed cæteri duo, quia non erant virgines, illam non viderunt. Verum hæ næniæ sunt et fabulæ, ait S. Anselmus.

Allegor. Christus est stella. Allegorice Christus est stella splendida et matutina, Apocal. 22. v. 16. Unde S. Ambrosius in Lucam cap. 2. lib. 2. *Christus*, inquit, *est stella. Orietur enim stella ex Iacob, et exurget homo ex Israel. Denique ubi Christus, et stella est. Ipse enim est stella splendida et matutina, sua igitur ipse luce se signat.*

Rursum stella maris, id est, mundi huius procellosi, quæ viam nobis per illud ostendit et præit ad portum salutis, est B. Virgo: unde nomen eius est *Maria*, Hebr.
Et B. Virgo. מרים *Mariam*, id est, doctrix, sive magistra et ductrix maris. *Aspice stellam, invoca Mariam*, ait S. Bernardus. Hinc et Ecclesia eam invocat, dicens: *Ave maris stella, Dei mater alma.*

Tropol. stella est inspiratio divina. Tropologice stella hominis fidelis primo est fides; secundo prudentia; tertio præcepta; quarto consilia Evangelica, ac præsertim obedientia ductusque superioris; quinto sanctæ inspirationes a Deo menti immissæ, quibus eam vocat ad actum vel statum perfectiorem, v. g. ad virginitatem, ad martyrium, etc. Vide Barradium et Adamum Sasbout homil. de stella. Vocat ergo te Deus ad sanctitatem, et heroicam virtutem, ad statum perfectionis, ostendit tibi stellam, quæ iter præeat in cælum; illam intuere, illam sequere, ne stella hæc vocationis divinæ a te visa, sed neglecta, in die iudicii coram Deo te accuset et condemnet: *Nil ergo arduum est humilibus*, ait S. Leo serm. 5. de Epiph. *nihil asperum mitibus, et facile omnia præcepta veniunt in effectum, quando et gratia prætendit auxilium, et obedientia mollit imperium.*

Audi S. Gregorium homil. 39. in Evangel. *Ecce vocat* (nos Deus) *per se, vocat per Angelos, vocat per Patres, vocat per Prophetas, vocat per Apostolos, vocat per Pastores, vocat etiam per nos, vocat per miracula, vocat plerumque per flagella, vocat aliquando per huius mundi prospera, vocat aliquando per adversa. Nemo contemnat, ne, dum vocatus excusat, cum voluerit, intrare non valeat. Audite quid Sapientia per Salomonem dicat: Tunc invocabunt me, et non exaudiam, mane consurgent, et non invenient me. Hinc est quod fatuæ virgines tarde venientes, clamant, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis.*

Anagogice, Doctores, et quicumque *ad iustitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates*, Daniel 12. 3. Apocal. 2. 28. Vide ibi dicta. Quocirca S. Leo serm. 3. de Epiphan. in fine: *Quicumque*, inquit, *in Ecclesia pie vivit, et caste; qui ea quæ sursum sunt sapit, non quæ super terram, cælestis quodammodo instar est luminis. Et dum ipse sanctæ vitæ nitorem servat, multis viam ad Dominum quasi stella demonstrat. In quo studio omnes, dilectissimi, vobis invicem prodesse debetis, ut in regno Dei, ad quod recta fide et bonis operibus pervenitur, sicut lucis filii splendeatis.* Anagog. stella sunt Doctores.

Denique stella nos invitat et vocat ad cælum, ut per vitam cælestem tendamus ad felicissimum Angelorum, et cælitum omnium consortium.

Vidimus stellam eius in Oriente.) Aliqui τὸ *in Oriente* referunt ad τὸ *vidimus*, q. d. Nos in Oriente existentes, vidimus stellam in Occidente incubantem Iudææ, ut Magi scirent eo sibi esse eundum: simili enim modo stella polaris nautis viam, et turris vel mons viatoribus ostendit qua sit eundum: ita Procopius in Num. c. 24. v. 17. Alii melius, τὸ *in Oriente* referunt ad *stellam*, q. d. Nos degentes in Oriente, vidimus ibidem stellam in Oriente fulgentem. Utrumque est probabile. Primo enim stella hæc videtur apparuisse supra Iudæam, ut significaret natum ibi esse Regem Iudæorum, ibique a Magis quærendum: alioqui unde ex ea scivissent Magi Christum quærendum in Iudæa potius quam in Græcia, Italia, Assyria, India? Unde Num. 24. 17. pro *orietur* Hebr. est דרך *darach*, id est, *incessit*, hoc est, incedit *stella ex Iacob:* deinde mox eadem stella apparuit in Oriente, ut Magos inde evocaret ad Christum. Ita Barradius.

Quæres, an stella hæc fixa manserit, steteritque in Oriente, an vero inde Magos assidue comitata fuerit usque in Iudæam? Nonnulli probabiliter censent eam hæsisse fixam in Oriente: ita Iansenius, Caietanus, Clarius, Barradius, Franc. Lucas. Probant primo, quia Magi aiunt: *Vidimus stellam eius in Oriente*, et S. Matth. v. 9. cum Magi discessere e Ierusalem, ait, *Et ecce stella, quam viderant in Oriente.* Secundo, quia Herodes et Iudæi, ac ut videtur, cæteri homines eam non viderunt: alioqui enim eam secuti, cum Magis venissent ad Christum. Tertio, quia Magi ex prophetia Balaam sciebant stellam hanc portendere Regem Iudæorum iam esse natum, ipsi autem sciebant iter in Iudæam; ergo ad hoc ineundum non erat opus duce stella. Aliqui putant stellam hæsisse in Oriente. Probant. 1. 2. 3.

Ex adverso stellam hanc comitatam esse Magos usque in Iudæam, censent S. Chrysostomus, S. Leo, Theophylactus, D. Thomas, Lyranus, Abulensis, Suarez, Maldonatus, Pererius, Conimbricen. et Chrysologus serm. 156. dicens: *Ambulante Mago, stella ambulat, sedente stat, dormiente excubat.* Estque hic communis fidelium sensus. Probatur primo, quia stella quam viderant in Oriente, postea apparuit in Bethlehem, stetitque super domum ubi erat puer. Ergo eo commigravit, non aliter utique quam cum Magis; nisi dicas, Magis exeuntibus e Ierusalem, stellam ex Oriente subito se transtulisse in Bethlehem, ut Magis viam præiret: nesciebant enim ipsi stabulum, in quo erat Christus. Secundo, quia iter ex Arabia in Iudæam prolixum erat, incertum, difficile. Ut igitur Magi ad illud capessendum animarentur, opus fuit, ut stella quasi dux iter præiret. Unde Ecclesia in hymno Eccles. canit: *Ibant Magi, quam viderant, stellam sequentes præviam.* Verius alii censent stellam Magos comitatam.

Quod ergo aiunt Magi: *Vidimus stellam eius in Oriente*: tantum initium visionis stellæ, quod eos ad Christum evocavit, significant, q. d. *Vidimus*, id est, videre cœpimus stellam in Oriente, atque ex hac visione evocati *venimus*, scilicet eadem stella duce, secuti illam iter nobis

præeuntem usque Ierosolymam: sed quia ibi stella disparuit, hinc adierunt Herodem et Scribas, ab eisque sciscitati sunt, ubi Christus nasceretur.

Conciliatur utraque sententia. Utraque sententia est probabilis, et quasi problema, ac utraque conciliari potest, dicendo quod stella, quæ in Oriente luce fulserat clarissima, teste S. Ignatio Epist. 14. ut feriret oculos Magorum (ideoque dicunt Magi: *Vidimus stellam eius in Oriente*, scilicet mire fulgentem et radiantem) cum deinde eos comitata est, ut viam præiret, obtecta fuerit nube, minusque fulserit, ita ut solis pene Magis esset conspicua; ne si alii homines et gentes viderent eam ita fulgide coruscantem, et iter præeuntem, ad Magos concurrerent, eosque magno agmine sequerentur in Iudæam, itaque concitarent Herodem et Iudæos contra Christum, ut eum perderent. Decebat enim plane, ut stella evocans Magos, monstraret eis viam ad Christum ita dissitum et occultum. Simili modo columna ignis et nubis (quæ fuit typus huius stellæ) erat dux castrorum Hebræorum, illaque præibat, ac noctu eis præfulgebat ut ignis, per diem vero nube tegebatur, imo ipsa ex se spargebat nubem tota castra obumbrantem, et ab æstu Solis protegentem, ut dixi Exodi 13. et Num. 9.

Quod aliqui alii præter Magos stellam viderint, est probabile: stella enim magna erat, clara et visibilis Magis, cur non et aliis? quia Deus volebat toti mundo Christum patefacere; sed pauci vel nulli stellam cum Magis secuti sunt, tum quia eius mysterium ignorabant, tum quia curis domesticis occupabantur. Hinc disce, quam necessaria sit gratia potens et efficax ad quærendum Christum, de qua Christus Ioan. 6 44. *Nemo*, ait, *potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum*. Sic in passione Christi, eclipsis solis visa est Athenis a S. Dionysio Areopagita, qua de causa ipse conversus est a S. Paulo, cum ipse ab eo illius causam didicit, scilicet quod eadem die et hora crucifixus et mortuus esset Christus.

Addit Franciscus Suarez, quod stella quæ in progressu erat terræ vicina, tantum lucebat in locis, quæ vicina erant Magis per diem; noctu vero elevabatur minusque erat conspicua, ut ait Nicephorus lib. 1. Histor. c. 13.

Denique apposite Magi vocantur per stellam, quia ipsi erant Astrologi; unde scire poterant stellam hanc non esse communem, sed prodigiosam, et divinum quid portendere: quocirca ipsi ex novo pulcherrimoque sidere, siderum conditorem et Dominum, cui sidera omnia famulantur, iam natum agnoverunt. Pastores vero vocati sunt per Angelos, quia ipsi erant fideles et probi, utpote Iudæi, qualibus gaudent Angeli: ita S. Gregorius hom. 10. in Evang. Magi ergo fuere primitiæ gentium, vocati ad Christum per stellam; pastores fuere primitiæ Iudæorum, vocati ad Christum per Angelos: unde Ecclesia tanta solemnitate celebrat festum Epiphaniæ, quo Magi vocati Christum adorarunt, quia in ipsis et per ipsos cœpit gentium vocatio et salus. Quocirca S. Leo serm. 2. de Epiphan. *Agnoscamus*, ait, *dilectissimi, in Magis adoratoribus Christi, vocationis nostræ fideique primitias, et exultantibus animis beatæ spei initia celebremus. Exinde enim in æternam hæreditatem cœpimus introire.* Et S. Augustinus serm. 2. de Epiph. qui est sermo 30. de Temp. *Illis* (Magis) inquit, *dies iste primus illuxit, anniversaria nobis festivitate rediit. Illi erant primitiæ gentium, nos populi gentium. Nobis hoc lingua nuntiavit Apostolorum, stella istis tamquam lingua cælorum, et nobis iidem Apostoli tamquam alii cæli enarraverunt gloriam Dei.*

Cur Epiphania tanta solemnitate celebrata.

Vers. 3. AUDIENS AUTEM HERODES REX TURBATUS EST, ET OMNIS IEROSOLYMA CUM ILLO.) Herodes turbatur, quia se regnum Iudæorum, nato iam eius vero et legitimo Rege Messia, perditurum metuebat, quasi Messias eum esset regno deturbaturus. *Quid mirum si nascente pietate turbatur impietas?* ait S. Augustinus serm. 2. de Innocent. Turbatur Ierosolyma, tum quia multi in ea erant faventes Herodi, quasi eius clientes; tum quia Scribæ et Pontifices suis vacantes commodis, iisque indormientes, non cogitabant de adventu Messiæ, quod is, translato iam sceptro a Iuda natus esset, uti prædixerat Iacob, Genes. 49. 10. tum quia cæteri suis cupidinibus vitiisque addicti, metuebant Messiam, ne is illa castigaret. Sapienter S. Gregor. homil. 10. in Evangel. *Cæli rege nato*, ait, *rex terræ turbatus est; quia nimirum terrena altitudo confunditur, cum altitudo cælestis aperitur;* sed in vanum et frustra. Nam ut ait S. Fulgentius serm. 1. de Epiphan. *Rex iste non venit reges pugnando superare, sed moriendo mirabiliter subiugare. Nec ideo natus, ut tibi succedat, sed ut in eum mundus fideliter credat. Non capit Christum regia tua,* (ait D. Leo sermon. 4.) *nec mundi Dominus potestatis tuæ sceptri est contentus angustiis: quem in Iudæa regnare non vis, ubique regnat, et felicius ipse regnares, si eius imperio subderceris.*

Herodis Ascalonita ambitio effera. Porro Herodes, quia Idumæus, in alienum Iudææ regnum per fraudem irrepserat, hinc ut illud retineret, legitimos regni hæredes ad unum omnes partim dolo, partim aperta vi occidit, adeoque in universos sæviit, qui in regno sibi assecurando obicem posituri videbantur. Primo ergo occidit Hyrcanum legitimum regni hæredem et Pontificem, mox Aristobulum Hyrcani nepotem et Pontificem; tertio Mariamnem Hyrcani filiam, et suam uxorem; quarto Alexandram Mariamnis matrem; quinto Alexandrum et Aristobulum suos ex Mariamne filios; sexto Antipatrum suum ex alia uxore filium: idque ex metu amittendi regni, quo Herodes usque ad mortem laboravit; ideoque in timoribus, suspicionibus, angoribus miserrimam et crudelissimam egit vitam; atque hæc fuit causa cur tot innocentes parvulos occiderit, ut nimirum inter eos Christum Iudææ Regem iam natum interimeret, ne ipse sibi regnum auferret. Lege Iosephum.

Vers. 4. ET CONVOCANS OMNES PRINCIPES SACERDOTUM ET SCRIBAS POPULI, SCISCITABATUR AB EIS UBI CHRISTUS NASCERETUR.) Scribas vocat litteratos, legisque doctores, qui sacris litteris, puta sacræ Scripturæ describendæ, legendæ, explicandæ vacabant: unde alibi vocantur legisperiti, qualis fuit Esdras scriba.

Vers 5. et 6. AT ILLI DIXERUNT EI: IN BETHLEHEM IUDÆ: SIC ENIM SCRIPTUM EST PER PROPHETAM (Michæam c. 5. 2.) ET TU BETHLEHEM TERRA IUDA, NEQUAQUAM MINIMA ES IN PRINCIPIBUS IUDA: EX TE ENIM EXIET DUX, QUI REGAT POPULUM MEUM ISRAEL.) Testimonium hoc exposui Michææ 5. quare ibi dicta non repetam.

Tantum adverte triplicem hic esse S. Matthæi cum Michæa antilogiam. Prima est, quod Matthæus nominat *Bethlehem*, cum Michæas eam vocet *Ephrata*. Respondetur, Bethlehem erat binomia. A conditoribus enim dicta est Bethlehem et Ephrata, quia Ephrata fuit pater Bethlehem, 1. Paral. 4. v. 4. Et *Ephrata* Hebr. idem est quod *frugifer:* idem significat *Bethlehem*, id est, *domus panis*. Vide dicta Genes. 35. v. 16. et 19. Causa litteralis, cur Christus nasci voluerit in Bethlehem, fuit ut haberetur filius Davidis, qui natus fuit in Bethlehem, illi promissus quasi futurus Messias: moralis, ut doceret nos humilitatem, scilicet amplecti humiles natales, humilem patriam, humilem casam. Unde S. Leo serm 1. in Epiphan. *Qui formam servi susceperat*, inquit, *Bethlehem prælegit nativitati* (ut in illo loco obscuro gloriam ortus sui occultaret) *Hierosolymam passioni*, ut probrum crucis magis esset publicum. Docuit ergo nos decus abscondere, dedecus nostrum propalare. Docuit hic nos suo exemplo sapientiam cælestem et mundo paradoxam, *viam ad gloriam esse fugam gloriæ*. Christus enim qui est stella, id est, lux et dux ad beatitudinem et gloriam, se suamque deitatem et dignitatem Messiæ abscondit, latens in præsepio Bethlehemitico, ideoque Deus pater illum toti mundo indicat et glorificat per stellam e cælo radiantem. Igitur si appetis veram gloriam, fuge gloriam, ambi ignominiam: si enim ambis gloriam, perdes eam: si contemnas, vel invitus honoraberis. Verissimum enim est illud paradoxon: *Gloria sequitur fugientem, sequentem fugit, sicut umbra corpus. Gloriam præcedit humilitas,* ait Sapiens Proverb. 15. 33. Deus enim humiles exaltat, et superbos humiliat. Unde Christus exinanivit et *humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter*

Cur in Bethlehem natus est Christus.

Via ad gloriam, est fuga gloriæ.

quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen, Philip. 2.

Secunda antilogia est, quod pro *nequaquam minima es*, ut habet Matth. Michæas dicat contrarium, scilicet *parvulus*, id est, *minimus es*. Respondetur, apud Michæam tacite adversativam particulam ex nexu sermonis intelligi, ut Psalm. 118. v. 141. et 157. q. d. Minima quidem es, o Bethlehem, o Ephrata, si muros, si cives, si ædificia, si celebritatem spectes, sed tamen nequaquam minima es, si Principes a te datos, et in te natos, vel nascituros spectes. Ex te enim natus est Rex David, et ex te nascetur Christus Davidis antitypus. Aliqui legunt per interrogationem in Michæa *parvulus es?* q. d. Nequaquam es minima, sed per Christum evades maxima et celeberrima. Verum Romani codices carent hac interrogatione.

Tertia, pro *in principibus* Michæas habet *in millibus*. Resp. Hebr. אלף *eleph* et principem et mille significat; sed eodem hic redit utraque versio. Nam *in principibus* idem est, quod inter principes, scilicet urbes Iuda, vel etiam homines, hoc est, in proventu hominum principum, qui ex te prodierunt, vel prodibunt. *In millibus*, idem est, quod inter civitates, quæ continent multa populi millia, ideoque sunt principes, et ipsæ suos habent principes. Nam in Chiliadas, sive per millia familiarum distributus a Mose erat populus Israel, quarum quæque suos habebat duces et principes, ut patet Exodi 18. 25. et Iudic. 6. 15.

Vers. 7. TUNC HERODES, CLAM VOCATIS MAGIS, DILIGENTER DIDICIT AB EIS TEMPUS STELLÆ, QUÆ APPARUIT EIS.) Fecit id clam, tum ad evitandos rumores, et populi, Messiam suum expectantis, murmur ac tumultus; tum ut penitius et fidentius omnes stellæ circumstantias indagaret a Magis.

Didicit ab eis tempus stellæ, ut ex eo sciret, quo tempore natus esset Christus, ac omnes infantes illo tempore natos occidendo, inter eos etiam Christum occideret. Iam enim animo destinabat infanticidium, ut sibi regnum Iudææ assecuraret. Unde Arabicus vertit: *Certior factus fuit ab illis de tempore in quo apparuit eis stella.*

Vers. 8. ET MITTENS ILLOS IN BETHLEHEM, DIXIT: ITE, ET INTERROGATE DILIGENTER DE PUERO: ET CUM INVENERITIS, RENUNTIATE MIHI, UT ET EGO VENIENS ADOREM EUM.) Vulpis hæc vulpina fuit fraus; ut enim Magos sibi redderet obsequentes et fidos, fingit se velle Christum adorare, cum eum iugulare cogitaret. Sic Antoninus Caracalla ut solus imperaret, Getam fratrem consortem imperii anno Christi 214. in sinu matris occidit, utque scelus pietate mitigaret, fratrem inter Divos retulit, dicens: *Sit divus, dum non sit vivus*: ita Spartianus in vita Getæ. Simili modo Herodes ait Magis, se Christum adoraturum ut Deum, sed animo destinat, se eum, ut hominem regemque, occisurum.

Vers. 9. QUI CUM AUDISSENT REGEM ABIERUNT, (versus Bethlehem, ubi Scribæ dixerant nasciturum Messiam) ET ECCE STELLA, QUAM VIDERANT IN ORIENTE (magno splendore radiantem, eosque evocantem, resumpto simili splendore) ANTECEDEBAT EOS, USQUE DUM VENIENS STARET SUPRA UBI ERAT PUER.) Hinc apparet quod stella in Oriente maiori fulgore splenduerit, deinde Magos comitans, fulgorem hunc temperarit, ac in Ierusalem plane eum occultarit, tum ut Magos cogeret adire Pontifices et Scribas ad quærendum ubi nasceretur Christus, itaque eis innotesceret iam natum esse Messiam; tum quia Herodes, cæterique eius asseclæ, utpote impii, indigni erant, qui cælestem hanc stellam viderent: nam ea abusi fuissent ad quærendum et occidendum Christum. Discedentibus vero e Ierusalem Magis, rursum stella apparuit, et primæva claritate præfulsit, ut Christum, qui lux, imo sol est mundi, suo fulgore indicaret certumque locum, puta stabulum, in quo ipse natus degebat, demonstraret, ne Magi per domos eum quærendo, diu et frustra oberrarent.

Vers. 10. VIDENTES AUTEM STELLAM (ita ut primitus coruscantem) GAVISI SUNT GAUDIO MAGNO VALDE.) Id est, gaudio maximo. Sic enim Hebræi dicunt גדולה מאוד *ghedola meod*, id est, magno valde, vel magno nimis, id est maximo; quia ex stella ita radiante quasi ex certo Messiæ indicio cognoverunt eum sibi esse vicinum, seque duce stella recta ad eum tendere.

ET INTRANTES DOMUM INVENERUNT PUERUM CUM MARIA MATRE EIUS. Hinc putant aliqui Christum, cum affluens ob descriptionem et censum turba, eo peracto, recessisset, ut multæ domus in Bethlehem, hospitibus essent vacuæ, Christum inquam, e stabulo in quo natus erat, in honestam civis alicuius domum fuisse translatum, ibique adoratum a Magis, quia hic dicitur *intrantes domum*: ita S. Epiphan. hæresi 51. Maldonatus, Franc. Lucas, et alii. Vers. 11. Quamnam domum intrasse dicuntur hic Magi?

Verum alii passim censent domum hic vocari locum, puta stabulum, in quo natus erat Christus: de eo enim dixit v. 9. *dum veniens staret supra ubi erat puer*. Hebræi enim quemlibet locum in quo quis degit, vocant domum. Sic Psal. 103. 17. dicitur: *Herodii domus* (id est nidus) *dux est eorum*, scilicet volucrum et avium. Cum enim census ab Augusto toti populo indictus per multos dies, imo septimanas et menses ageretur, per singulos dies affluente alia et alia divitum censendorum turba, B. Mariæ et Christo, utpote pauperibus, nullus erat locus in diversorio, usque ad diem tertiumdecimum ab ortu suo, idque ordinavit Deus, tum ad probandam constantiam Magorum, tum ut eos cæterosque doceret Christi regnum situm esse in paupertate, humilitate, contemptu mundi, non in opibus, fastu, palatiis, pompisque huius sæculi. Ita S. August. serm. 1. et 2. de Epiphan. Iustinus contra Triphonem, S. Chrysostomus, Nyssen. Rabanus, Euthymius, S. Bernardus, D. Thomas 3. p. q. 36. et ibidem Franc. Suarez sect. 4. qui addit: Constat, inquit in stabulo mansisse Christum et B. Virginem, utpote puerperam, usque ad purificationem.

Unde S. Hieronymus Epist. 17. ad Marcellam: *Ecce*, inquit, *in hoc parvo terræ foramine cælorum Conditor natus est, hic involutus pannis, hic inventus a pastoribus, hic adoratus a Magis.* Et S. August. serm. 2. de Epiph. *In præsepi*, ait, *tunc iacebat, et Magos ab Oriente ducebat: abscondebatur in stabulo, et agnoscebatur in cælo, ut agnitus in cælo manifestaretur in stabulo.* Utramque sententiam conciliabis, si dicas in Bethlehem, utpote urbe parvula, unum dumtaxat fuisse hospitium publicum pro advenis, cuius appendix fuerit stabulum pro illorum equis et iumentis: quare Magos dici ingressos domum sive diversorium, quia ingressi sunt stabulum diversorii: huic sententiæ favet quod ait Lucas: *Et non erat ei locus in diversorio*, uno scilicet communi, non pluribus. Et *invenerunt infantem positum in præsepio*, uno scilicet, unius illius hospitii et stabuli.

Iosephi hic nulla fit mentio, vel quia aberat, iveratque in urbem vel agrum, ut cibos aliaque necessaria B. Virgini et Christo procuraret, idque Dei consilio, ne Magi eum Christi esse patrem, Christumque ex eo more cæterorum puerorum genitum putarent: vel si aderat, ut curator Christi æque ac stabuli, sub nomine Mariæ coniugis suæ intelligitur. Sed hac phrasi significat Matthæus ita se gessisse B. Virginem et Iosephum coram Magis, ut illi ex Dei instinctu intelligerent, Christum natum ex sola virgine per virtutem Spiritus sancti, Iosephum vero tantum esse eorum administrum. Unde Auctor Imperfecti: *Vides*, ait, *ut Ioseph ad ministerium Mariæ erat electus.* Quocirca non dubium est Magos cum B. Virgine per se Arabice (quia B. Virgo dono linguarum pollebat) vel per interpretem Hebraice fuisse collocutos, ab eaque didicisse modum conceptionis, partus et nativitatis Christi, ideoque Christum ut Deum Deique filium adorasse, ac ei terna munera obtulisse, sed maiora ab eo spiritualia munera in mente recepisse, puta illuminationes, consolationes et ardores cælestes, ut pro Christo usque ad fatigationem laborare, cruciari et necari optarent. Pro auro ergo, quod obtulerunt receperunt augmentum sapientiæ et amoris ardentis: pro thure, donum orationis et devotionis: pro myrrha, studium puræ et incorruptæ vitæ.

Latria Christum adorarunt Magi.

Et procidentes adoraverunt eum.) Arabicus: *procidcrunt eum adorando.* Erasmus censet Magos non cognovisse Christum esse Deum, ideoque non latria, sed cultu civili eum ut Regem Iudæorum adorasse, id est, veneratos esse: verum contrarium docent Patres et interpretes, scilicet Magos instinctu Dei agnovisse Christi divinitatem, eamque latria adorasse, ideoque ei thus, quod soli Deo debetur, obtulisse: ita S. Irenæus lib. 3. c. 10. S. Leo serm. de Epiphan. et cæteri passim. Unde sapienter S. Fulgentius ser. 1. de Epiphan. *Attende,* ait, *quid obtulerint, et agnosce quid crediderint.* Hinc dies hic a Græcis vocatur *Epiphania* et *Theophania*, id est, Dei apparitio, quod Christus eo die Magis declaratus sit esse Deus, ac ut Deus ab eis adoratus.

Et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera (patria et domestica) aurum, thus, et myrrham.) Horum enim Arabia est ferax, teste Ezechiele cap. 27. v. 22. et Plinio lib. 12. c. 14. ex qua veniebant Magi. Nam vetus Arabum et Orientalium fuit mos, regem vel principem non adire, nisi cum munere, quasi hic sit vectigalis honor regi debitus, ut patet Genes. 43. 11. 1. Regum 10. 27. Unde Seneca Epistol. 17. *Reges Parthos*, ait, *non potest quisquam salutare sine munere.* Porro Dei lex est, Exodi 23. *Non apparebis in conspectu meo vacuus.* Denique regina Saba pretiosa dedit munera Salomoni, et maiora ab eo recepit, 2. Paralipom. 9. 12. Similiter factum est cum Magis et Christo, qui verus est Salomon.

S. Bernardus in sententiis, censet Magos obtulisse B. Virgini et Christo aurum, ut eorum paupertati succurrerent: myrrham, ad consolidanda infantilia Christi membra: thus, ad stabuli et animalium fœtorem abigendum.

Auri, et thuris, et myrrhæ symbola.

Hic sensus est humilior, et ad litteræ corticem. Nam passim subtilius et sublimius Patres docent Magos illuminatos a Spiritu sancto, obtulisse aurum Christo quasi regi Sapientissimo (sapientia enim confertur et præfertur auro Proverb. 8. 19. *Melior*, ait, *est fructus meus auro:)* thus quasi Deo, et quasi summo Sacerdoti ac Pontifici, qua homo erat: myrrham quasi homini pro generis humani redemptione morituro, sepeliendo, et die tertia vi divinitatis suæ ad immortalitem et gloriam æternam resurrecturo: myrrha enim condiuntur mortuorum corpora, ut maneant incorrupta; nam myrrha, cum sicca sit, humiditatem exsiccat, nec sinit gigni vermes. Ita S. Leo sermon. 1. de Epiphan. *Thus*, ait, *Deo; myrrham homini; aurum offerunt regi, scienter divinam humanamque naturam in unitate venerantes; quod cordibus credunt, muneribus protestantur.*

Et S. Ambrosius l. 2. in 2. c. Lucæ: *Aurum regi*, inquit, *thus Deo; myrrha defuncto.* Et S. Gregor. homil. 10. *Auro regem; thure Deum; myrrha mortalem prædicant. Pulcherrime*, ait S. Hieron. hic: *Iuvencus presbyter munerum sacramenta uno versiculo comprehendit:*

Thus, aurum, myrrham, regique, hominique, Deoque
Dona ferunt.

Thuris etymon.

Hinc Grammatici thus derivant a θύω, id est, odorem facio; aut, potius a θύω, id est, sacrifico, quod qui sacrificabant thure utebantur, imo prima priscorum sacrificia fuere thuris suffumigationes, atque inde *thuris honores* vocantur honores divini, qui soli Deo deferuntur. Hinc rursum Saba, ubi thus nascitur, alludit a σέβω, id est, colo, veneror, et ad Hebr. זבח *zabach*, id est, sacrifico: licet Priscianus, Varro et Servius *tus* scribentes sine aspiratione, derivent a *tundendo*, quod glebæ tunduntur, cum quibus fluens thus coalescit.

Beda in collectaneis, cuius verba superius recitavi, asserit primum e Magis nomine Melchiorem Christo donasse aurum; secundum nomine Gasparem thus; tertium nomine Balthasarem myrrham.

Verum alii melius censent singulos terna hæc dona Christo obtulisse: singuli enim hisce donis protestabantur fidem suam in Christum, scilicet se credere Christum esse Regem totius orbis, ideoque aurum ei obtulere: eumdem quoque esse Deum, ideoque ei thus: ac denique moriturum pro salute hominum, ideoque myrrham addidere:

A quisque enim credebat Christum esse Regem, et Deum, et passibilem, passurumque pro hominibus. Ita Iuvencus, Ambrosius, Gregorius locis iam citatis, atque hoc loco Abulensis, Lyranus, Anselmus, Remigius, Dionysius Carthus. Barrad. et alii. Unde Glossa: *Divina*, ait, *inspiratione id factum est*, *ad significandam in Christo regiam potestatem* (per aurum) *divinam maiestatem* (per thus) *et humanam mortalitatem* (per myrrham).

Allegor.

Allegorice hæc tria munera notant Christum, qui Deo Patri seipsum in cruce obtulit ut aurum, dum ex aurea charitate, scilicet ex amore hominum seipsum immolavit; ac ut myrrham amarissimæ passionis dolorum et tormentorum; atque ut thus summæ religionis, submissionis, venerationis et latriæ. Unde eadem feria sexta, qua Christus se obtulit in cruce, Magi quoque hæc tria munera Christo obtulerunt. Traditio enim est, Christum natum esse die Dominico, a quo, si numeres tredecim dies, incides in feriam sextam hebdomadæ sequentis. Magi enim adorarunt
B eum decimotertio ab ortu eius die, quo Ecclesia eorum memoriam recolit: ita Suarez 3. part. quæstione 36.

Rursus Christus SS. Trinitati trina obtulit dona, puta suam carnem, animam et divinitatem, æque ac Christiani eidem offerunt actus fidei, spei et charitatis.

Tropol. I.

Tropologice, primo aurum est charitas, item sapientia; thus est oratio et devotio; myrrha mortificatio. Unde S. Gregorius homil. 10. *Aurum*, ait, *offerimus, si sapientiæ lumine splendemus: thus, si orationis studio redolemus: myrrham, si carnis vitia mortificamus.* Hinc Cantic. 5. 14. de Christo sponso ait Sponsa: *Manus eius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis*, q. d. *Manus*, id est, opera Christi adeo perfecta erant, ac si torno essent elaborata. Rursum *tornatiles*, id est, versatiles et agiles ad omne bonum: *aureæ*, quia ornatæ charitate: *plenæ hyacinthis*, quia cælestium amorem spirantes. Aurea ergo opera charitatis, faciunt aureas manus: quare quot opera charitatis facis, tot quasi aureos annulos digitis tum tuis tum Christi inseris. *Bona* autem *opera*, ait S. Bernard. de Convers. ad
C Cleric. c. 15. *sunt semina æternitatis*, et æternæ gloriæ. Zeuxis pictor celeberrimus morose pingebat, rogatus causam, dedit? *Pingo*, ait, *æternitati;* ita et tu, o fidelis operare, vive, pinge æternitati, ut opera tua in cælo coram Deo, Angelis et Beatis per omnem æternitatem resplendeant. Porro thus orationem denotare, et myrrham mortificationem, patet ex Cant. 4. 7. *Vadam*, inquit, *ad montem myrrhæ, et ad collem thuris.* Et c. 1. 13. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi.* Et c. 4. 11. *Odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris*, id est, exhalans orationem et suspiria ad Deum: *Quia in omnibus operibus suis orat, dum perveniendi ad cælestia intentione, ea, quæ potest, bona operatur*, ait ibidem S. Gregor. Idem in cap. 3. Cant. *Sancta anima*, inquit, *quasi thuribulum cor suum Deo facit.* Notanda est sententia S. Gregorii Nysseni: *Peccati causa est, Dei auxilium per orationem non implorare.*

II.

Rursum aurum est voluntaria paupertas; hæc enim ditissima est, et Deo gratissima præ omni auro. Unde Apo-
D stolus: *Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes*, 2. Corinth. 6. 10.

Thus est obedientia, qua homo suam voluntatem et intellectum, imo totum seipsum Deo quasi thus in holocaustum offert.

Myrrha est ieiunium, carnis mortificatio, et quæ inde nascitur, castitas. Quocirca multi hic tria religiosorum vota mystice notari censent, scilicet per thus votum obedientiæ; per myrrham votum castitatis; per aurum votum paupertatis.

III.

Insuper tribus hisce donis denotantur tria bonorum operum genera, scilicet eleemosyna, oratio, et ieiunium, ad quæ omnium virtutum opera referuntur. Eleemosyna enim proximum iuvat: oratio Deum colit et invocat: ieiunium hominem in seipso componit. Ad hæc per hæc tria: tria, id est, omnia bona nostra Deo offerimus, scilicet per eleemosynam opera, per orationem animam, per ieiunium corpus.

Anagog. Anagogice S. Maximus homil. 3. de Epiphan. censet auro designari redemptionem hominum; thure Christianam religionem, myrrha resurrectionem: *Auro*, inquit, *ostenditur captivitatis nostræ pretiosa redemptio: in thure autem et dæmoniorum superstitio cessatura, et futurus veræ religionis cultus aperitur; in myrrha, qua exanima solent corpora conservari, præfiguratur carnis nostræ reparatio, et resurrectio mortuorum*, etc.

ET RESPONSO (id est, oraculo a Deo: χρησμοὶ enim sunt oracula. Vox *responso* innuit Magos in re ancipiti Dei lumen et numen prius implorasse, ac hoc responsum a Deo accepisse) ACCEPTO IN SOMNIS, NE REDIRENT AD HERODEM, PER ALIAM VIAM REVERSI SUNT IN REGIONEM SUAM.) Cyrillus Monachus in vita S. Theodosii cœnobiarchæ, narrat Magos fugientes Herodem publicas vias et publica hospitia declinasse, ac in montibus et speluncis hospitatos esse, atque iu iisdem vitam egisse S. Theodosium; quia, inquit, cum statuissent non ingredi Ierusalem, difficile eis fuisset alia via domum reverti, sicut etiamnum videmus eos, qui a Bethlehem transeunt per hanc (Ierusalem) proficisci. Auctor imperfecti admirans hic fidem et constantiam Magorum, exclamat: *O fides Magorum, non contradixerunt Angelo admonenti, dicentes: Tantam viam venimus, venientes autem multitudinem civitatum non timuimus, regem terribilem apud illos omnino non expavimus: sed stetimus, et fiducialiter, qui natus fuerat regem, prædicavimus, et quasi Deo munera digna obtulimus; et quasi servos latenter iubes nunc fugere, ut alia via venientes, alia redeamus: sed fideles constituti, nec tunc timuerunt cognosci, nec modo erubuerunt occulte recedere.*

Tropol. Tropologice, Herodes est diabolus, mundus et caro; via ad eum est voluptas et cupiditas: qui ergo ab eo ad Christum transeunt, per aliam viam crucis et mortificationis gradiantur, et in patriam suam, puta iu paradisum cælestem, revertantur oportet. Audi Auctorem imperfecti hom. 2. *Qui*, inquit, *a diabolo venit ad Deum, nunquam debet per illam viam ambulare, per quam venit ad diabolum. Venisti per viam fornicationis, ambula de cætero per viam castitatis. Venisti per viam avaritiæ, ambula de cætero per viam eleemosynarum. Si autem per ipsam viam redieris, iterum sub regnum Herodis vadis, et fis proditor Christi.* Et S. Gregor. hom. 10. *Regio nostra*, ait, *paradisus est, ad quam, Iesu cognito, redire per viam, qua venimus, prohibemur. A regione etenim nostra superbiendo, inobediendo, visibilia sequendo, cibum vetitum gustando discessimus; sed ad eam necesse est, ut flendo, obediendo, visibilia contemnendo, atque appetitum carnis refrænando redeamus. Per aliam ergo viam ad regionem nostram regredimur, quoniam qui a paradisi gaudiis per delectamenta discessimus, ad hæc per lamenta revocamur.*

Vers. 13. QUI CUM RECESSISSENT, ECCE ANGELUS DOMINI APPARUIT IN SOMNIS IOSEPH, DICENS: SURGE, ET ACCIPE PUERUM, ET MATREM EIUS, ET FUGE IN ÆGYPTUM, ET ESTO IBI USQUE DUM DICAM TIBI: FUTURUM EST ENIM, UT HERODES QUÆRAT PUERUM AD PERDENDUM EUM.) Nota hæc non statim contigisse post adorationem Magorum: nonnulla ergo hic supplenda sunt et interserenda ex Luca cap. 2. vers. 22. scilicet quod post abitum Magorum, sive post diem 6. Ianuarii, Christus ductus sit Ierosolymam, ibique præsentatus in templo die 2. Februarii, indeque redierit in Nazareth patriam suam, quæ erat in Galilæa, ut ait Lucas cap. 2. v. 39. indeque tandem fugerit in Ægyptum: ita Euthymius et Maldonatus hic, et Ammonius ac Tatianus in Harmon. Evang. licet S. Augustinus, et ex eo Iansenius censeant Christum ex Iudæa, non ex Galilæa fugisse in Ægyptum, ex eo quod Matthæus hic v. 22. dicat Iosephum redeuntem ex Ægypto, cogitasse ire in Iudæam: ergo, inquiunt, ex ea fugerat in Ægyptum. Verum id expresse non dicit Matthæus, sed tantum: *Audiens autem*, inquit, *quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illo ire.* Innuit tamen eum cogitasse ire in Iudæam, ut scilicet adiret Ierusalem et templum, ibique pro felici reditu Deo gratias ageret; sicut viris piis mos est, cum in aliquem locum appellunt, ut primo adeant templum, Deoque gratias agant, et se suaque commendent, de quo plura v. 22.

Causa cur iu Ægyptum potius, quam in Assyriam, aliamve regionem fugerit Christus: Prima est quod Ægyptus Iudææ sit vicina, eratque illo tempore ab Herode, cæterisque Tetrarchis libera, ac ob Nili rivos, quibus circumdatur, et ob mare, quo alluitur, ab hostium incursu secura. Hinc Iudæi fugientes Chaldæos et Assyrios, ibant in Æygptum. *Cur Christus fugit in Ægyptum? Resp.* I.

II. Secunda, quia Abraham, Iacob et Ioseph, adeoque omnes filii Israel, ex quibus prognatus est Christus, per ducentos annos habitaruut in Ægypto, indeque evocati sunt a Deo per Mosem, qui erat figura et typus revocationis Christi ex Ægypto, iuxta illud, quod Matthæus subdit: *Ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam* (Osee c. 11.) *dicentem: Ex Ægypto vocavi filium meum:* præsertim quia Hebræi liberati sunt ex Ægypto per sanguinem agni Paschalis, qui typus erat Christi. Exodi 12. *Ne sine illa regione pararetur singularis hostiæ Sacramentum, in qua primum occisione Agni salutiferum crucis signum, et Pascha Domini fuerat præformatum*, ait S. Leo serm. 3. de Epiphan.

III. Tertia, quod Ægyptus plena erat idolis et superstitionibus. Colebat enim canem, crocodilum, felem, vitulum, arietem, hircum, et quid non? Christus ergo eam ingreditur, ut a sordibus hisce eam expurget, et Deo vero dedicet. Audi S. Leonem serm. 2. de Epiphan. *Tunc etiam Ægypto Salvator illatus est, ut gens antiquis erroribus dedita, iam ad vicinam salutem per occultam gratiam signaretur, et quæ nondum eiecerat ab animo superstitionem, iam hospitio reciperet veritatem.*

Unde idipsum in sensu mystico prophetans Isaias cap. 19. 1. *Ecce*, ait, *Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et commovebuntur simulacra a facie eius.* Unde revera idola in Ægypto ad ingressum Christi corruisse, scribit ibidem S. Hieronymus, Palladius, Ruffinus, quos citavi Isaiæ 19. 1. et 2. ut merito hæc traditio prisca videri possit.

Sozomenus lib. 5. cap. 20. veterem fuisse famam narrat, quod Christo Hermopolim urbem Ægypti ingredienti, arbor præcelsa se inclinarit, eumque ut Dominum venerata sit. Plura alia narrantur, sed quia ex libro Apocrypho, cuius titulus: *Infantia Salvatoris*, et ex Alcorano accepta, ut de fide suspecta, et fabulosa reiicienda videntur. *In Ægypto idola corruerunt veniente Christo.*

FUTURUM EST ENIM, UT HERODES QUÆRAT PUERUM AD PERDENDUM EUM.) Sciebat id Angelus ex revelatione Dei, qui sua præscientia, qua infinita mentis suæ acie et vi omne verum etiam occultum et futurum, licet contingens ac liberum, certo cognoscit, id revera certe futurum prævidebat. Idem per se Angelus coniectabat ex Herodis ingenio, et ambitione regni. Herodis ingenium suspicax, crudele et ferum ita describit Iosephus lib. 2. de bello c. 19. *Timore pavidus erat, et ad omnes suspiciones excitabatur, multosque innocentes metu, ne quem nocentium prætermitteret, in tormenta ducebat.* Hinc et amicos sibi intimos, puta Dositheum, Lysimachum, Antipatrum et Costobarum occidit, teste Iosepho lib. 15. Antiq. cap. 1. Idem lib. 17. Antiq. c. 10. Erat *in omnes sævus*, ait, *iræ servus, iuris dominus.*

QUI CONSURGENS ACCEPIT PUERUM ET MATREM EIUS NOCTE, (nota hic promptam obedientiam Iosephi) ET SECESSIT IN ÆGYPTUM.) Ut Christus eam suo ingressu sanctificaret et benediceret. Hinc in Ægypto adeo floruit fides et sanctitas, ut protulerit Antonios, Paulos, Macharios et plurima Essæorum, monachorum et anachoretarum, Angelicam in terris vitam æmulantium examina, ut patet ex Eusebio, Palladio, S. Hieronymo, S. Athanasio, et vitis Patrum. Unde S. Chrysost. hic hom. 8. ait Ægyptum a Christo in paradisum esse conversam: *Non ita*, inquit, *cælum variis astrorum choris refulget, ut Ægyptus innumeris Monachorum ac Virginum distinguitur, et illustratur habitaculis.* Et Trismegistus apud S. Augu- Vers. 14.

stinum lib. 8. de Civit. cap. 14. *Ægyptus*, ait, *cæli imago, et totius mundi templum.*

Iesus secum transtulit balsamum in Ægyptum. Addit ex Brocardo et Saligniaco Adrichomius in descriptione Terræ sanctæ pag. 47. n. 116. in *Engaddi*, Iesum ex Iudæa fugientem in Ægyptum secum transtulisse balsamum. Cleopatra enim amica Antonii, invidens Herodi regi Iudææ tantam felicitatem, ab Antonio impetravit facultatem transferendi frutices balsami ex Iudæa in Ægyptum, cui ipsa præerat ut regina, teste Iosepho l. 1. belli cap. 13. Iustum fuit hoc Dei vindicis iudicium, ut quia Herodes olim balsami possessor persequebatur puerum Iesum, Iesus fugiens in Ægyptum quasi post se traheret hortum balsami: Iesus enim est verum merumque mentis balsamum, iuxta illud: *Unguentum effusum nomen tuum*, Cant. 1. Addit Adrichomius: hortus hic in Ægypto irroratur a fonte parvo, uberrime tamen fluente, in quo fama est, sæpe lotum a B. Virgine puerum Iesum, adeoque ex eo potum sibi et sponsæ suæ S. Ioseph paravisse, cum in Ægypto esset; atque ideo ab incolis in veneratione et cultu haberi maximo.

Porro Anselmus asserit Christum in Ægypto habitasse in urbe cui nomen Heliopolis, id est, urbs solis. Denique fuga hæc Christi non formidinis fuit, sed prudentiæ et fortitudinis. Audi Chrysologum serm. 150. *Sicut natus est Christus, ut repararet hominem: sic ut fugaces revocaret, aufugit. Et si ut revocet errantem ovem in montibus ipse errat; quomodo ipse non fugiet, fugientes populos ut reducat?* Et paulo post: *Reorum*, inquit, *refugium fugit, auxilium latescit omnium, formidat fortitudo cunctorum, sese universorum defensio non defensat.* Et post pauca: *Bellicosus*, inquit, *miles quod in bello fugit, artis est, non timoris: Deus quando fugit hominem, Sacramenti est, non pavoris: potens quando se subducit infirmo, insequentem non pavet, sed foras producit: vult enim in aperto vincere, qui publicam referre cupit ex hoste victoriam: occultum se non patitur inire conflictum, qui mandare suum sæculis vult triumphum.*

Tropologice Christus fugit in Ægyptum, ut doceret nos exilium contemnere, adeoque nos quasi peregrinos et exules in terra, ad cælum quasi ad patriam assidue anhelare et contendere. Unde Petrus Chrysologus serm. 115. *Christus*, inquit, *fugit, ut fugas nostras in persecutionibus temperaret.* S. Gregorius Nazianzenus orat. 28. *Mihi*, ait, *omnis terra, et nulla terra patria est.* Nulla terra erat Gregorio patria, quia patria illi erat cælum: omnis terra pariter eidem erat patria, quia totum orbem pro patria ducebat. Sic Socrates rogatus, *cuias esset?* respondit: *Sum cosmopolita*, hoc est civis mundi. Idem dixit S. Basil. teste Nazianz. Orat. 20. Nimirum:

Omne solum forti patria est, ceu piscibus æquor.

Vers. 15. ET ERAT IBI USQUE AD OBITUM HERODIS, UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER PROPHETAM, DICENTEM: EX ÆGYPTO VOCAVI FILIUM MEUM.) Citat Osee cap. 11. v. 2. ubi hanc prophetiam exposui: tu lector, si libet, ibi notata consule.

Tropolog. Chrysostomus hic hom. 8. docet Deum Christi et Christianorum vitam, quasi coronam ex adversis et prosperis pulchre contexere et variegare: vidit quippe S. Ioseph sponsam gravidam, inquit, incidit in conturbationem maximam; sed affuit repente Angelus suspicionem solvens et timorem expellens: subsecuta est læta adoratio Magorum, sed hanc excepit persecutio Herodis et fuga in Ægyptum.

Porro non dubium multos Ægyptiorum visa sanctitate B. Virginis et Iosephi, atque ex crebra cum eis conversatione et colloquio, Deum verum cognovisse, coluisse et amasse. Martyrologium Romanum reditum Christi ex Ægypto consignat die 7. Ianuarii: annum alii tertium ab itu, alii quintum, alii septimum, alii octavum, alii alium assignant. De anno ergo hic nil statui potest. Vide Suarez 3. p. q. 37. disp. 17. sect. 2.

Vers. 16. TUNC HERODES VIDENS QUONIAM ILLUSUS ESSET A MAGIS (promiserant enim illi se ad illum redituros; sed monitu Dei cognita eius perfidia non redierunt) IRATUS EST VALDE, ET MITTENS OCCIDIT OMNES PUEROS, QUI ERANT IN BETHLEHEM, ET IN OMNIBUS FINIBUS EIUS.) Herodes videns Magos non redire, cogitabat eos forte delusos, nec invenisse Christum, ideoque ex pudore non ausos ad se reverti; at ubi audivit ea, quæ in præsentatione Christi in templo die secunda Februarii contigerant, quomodo scilicet S. Simeon et Anna palam professi fuissent illum esse Messiam, hoc est, *lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis suæ Israel*, vidit se a Magis delusum, ideoque excandescens, iram in omnes infantes evomuit. Nam, ut ait S. Chrysostomus: *Inextinguibilis est ira, quam regni zelus accendit*, etc. *ut fera vulnerata quidquid oculis occurrit, tanquam auctorem vulneris dilaniat.*

Immensa regni Iudææ servandi augendique cupido et ambitio, ad infanticidium tam barbarum impulit Herodem: quocirca cum ex Scribis intelligeret instare tempus Messiæ, eo quod iam translatum esset sceptrum a Iuda ad se alienigenam, ipse sibi ambivit nomen Messiæ, dixitque se esse Messiam Iudæis promissum, ideoque magnificentissimum, instar Salomonis, templum eis extruxit, de quo Christo dixere Iudæi: *Quadraginta sex annis ædificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud?* Ioan. 2. v. 20. sed incassum et frustra nomen Messiæ ambivit. Messias enim nasciturus erat ex Iuda, ac Davidi et Iudæis quasi eorum filius et hæres, erat promissus: Herodes autem oriundus erat non ex Iudæis, sed ex Idumæis, qui continui fuere Iudæorum hostes. Id sciens Herodes, verum Messiam esse natum, ac indicio stellæ Magis indicatum, hunc destinavit ad necem, cumque ex scribis didicisset Messiam nasciturum in Bethlehem, sed nesciret ex qua familia et domo, hinc infantes omnes in Bethlehem occidit; sed vide hic iustum iudicium Dei, quo effecit ut Herodes per hoc ipsum regnum Christo stabiliret, et sibi adimeret. Nam in pœnam huius sceleris, ipse Herodes suos filios sibi in regno successuros occidit, ac anno eodem paulo post cædem infantium et Antipatri filii sui, ipse a vermibus corrosus et interemptus est paulo ante pascha. Cum enim ob eius crudelitatem, in eius necem coniurassent frater eius Pheroras, et uxor Mariamne (eiusque pater Hyrcanus Pontifex et mater Alexandra) ac tres filii Alexander, Aristobulus, et Antipater, hos omnes occidit, obtenta prius ab Augusto Cæsare illos trucidandi facultate, qui tamen illam Herodis sævitiam false perstringens: *Malim*, ait, *Herodis esse porcus quam filius;* de quo mox plura. Rursum Christus infanticidium Herodis evasit fugiendo in Ægyptum, indeque sensim crevit eius nomen, regnum et gloria: imo infantes ab Herode in odium Messiæ occisi, sua cæde testati sunt iam natum esse Messiam, utpote quem Herodes impie quærebat ad necem; ut enim eum occideret, omnes infantes occidit. Fuse hæc omnia narrat Iosephus l. 15. Antiq. et seq.

Herodes parricida in pœnam infanticidii.

Tropologice Herodes est diabolus, qui infantes, id est, teneros in fide et virtute, item primas Dei inspirationes ac bonas cogitationes, antequam roborentur ac crescant, elidere satagit: *Unde si parvulos interficiat*, ait S. Leo serm. 2. de Epiphan. *Iesum sibi videtur occidere, quod utique facere sine cessatione molitur, dum primordiis renatorum Spiritum sanctum eripere, et quamdam teneræ fidei velut infantiam tentat extinguere.*

Diabolus teneris insidiatur.

A BIMATU ET INFRA SECUNDUM TEMPUS QUOD EXQUISIERAT A MAGIS.) Græce est ἀπὸ διετοῦς, id est, *a bimatu*, vel *a bimo:* posterius hoc secutus Syrus cum Arabico vertit: *A filio duorum annorum;* Egyptius: *A duobus annis et infra.* Sic et Persicus. Pro *exquisierat* Græce est ἠκρίβωσε, id est, *exacte scrutatus erat.* Unde Noster v. 7. vertit: *Diligenter didicit.*

Cur a bimatu cæsi infantes?

Quæres, cur a bimatu, id est, biennes infantes necavit, præsertim cum multi censeant Herodem mox ab abitu Magorum, cum audisset Christum in templo præsentatum, a S. Simeone et Anna Messiam fuisse celebratum, sub Pascha, cum Christus tantum esset trium mensium, occidisse infantes? Respondent Iansenius, Maldonatus, Baronius et alii, id eum fecisse ex ingenti metu perdendi per Messiam regni: ex eo enim extendisse tempus trime-

Resp. 1.

stre nati iam Christi usque ad biennium. Si obiicias, Matthæum dicere cædem hanc *a bimatu* factam, *et infra, secundum tempus, quod exquisierat a Magis.* Respondent, τὸ *secundum tempus, quod exquisierat a Magis*, referendum esse non ad τὸ *a bimatu*, sed ad τὸ *et infra*, ut significet Herodem cædendorum puerorum non initium, sed terminum dumtaxat fecisse *secundum tempus quod exquisierat a Magis*, ut scilicet ulterius non occideret infantes, qui intra illos tredecim dies nati erant post ortum stellæ indicantis Christum iam natum, q. d. Herodes occidit infantes omnes a bimatu, quia nimis erat perspicax et crudelis; et infra bimatum, secundum tempus, quod exquisierat a Magis, quia eos solos a cæde excepit, qui nati erant post tempus, quo Magis apparens stella significabat eis iam natum esse Christum: inde enim certo constabat neminem eorum, utpote post ortum stellæ natum, esse Messiam, a quo sibi Herodes metuebat; hic enim cum ortu stellæ iam natus erat.

Verum vix videtur credibile Herodem adeo ambitiosum et meticulosum, voluisse occidere infantes biennio ante ortum stellæ natos; neglexisse vero eos ac pepercisse eis, qui paulo post ortum stellæ nati fuerant: æqua enim, vel maior ratio erat suspicandi, præsertim Herodi timidissimo et suspicacissimo, tam inter hos, quam inter illos nasci potuisse Christum. Unde Herodem occidisse infantes tam post ortum stellæ, quam ante eum natos, censent Beda, Glossa, Dionysius et Barradius. Et quorsum occidisset infantes biennio fere ante stellam natos? Nulla enim suspicio esse poterat inter eos natum esse Christum, utpote quem stella post biennium secum natum indicabat. Quare eos occidere non tantum inhumanum, sed et irrationale ac stolidum brutumque fuisset, nec nisi summæ crudelitatis infamiam, et odium immane, omniumque execrationem Herodi conciliasset? imo omnes in illum ut tyrannum intolerandum, qui fera potius esset, quam homo, involassent.

2. genuine. Dico ergo, Herodem non statim nec eodem anno, quo venere et abiere Magi, occidisse infantes, sed anno sequenti, qui erat secundus a nato Christo, ideoque infantes bimulos occidit. Sensus est ergo, q. d. Herodes infantes necavit *a bimatu*, id est, qui duorum erant annorum, *et infra*, id est, eos qui necdum attigerant biennium, sed unius erant anni, vel aliquot mensium aut dierum dumtaxat, hoc est, occidit omnes, qui intra biennium ab ortu stellæ nati fuerant, *secundum tempus, quod exquisierat a Magis*, iuxta quod currebat annus secundus ab ortu stellæ, tunc cum Herodes occidit infantes hoc biennio natos. Rursum magis stricte et præcise τὸ *secundum tempus*, etc. sic accipi posset, q. d. Herodes biennium hoc non integrum accepit, sed computavit a tempore, quo stella Magis apparuit, quod erat tempus biennii inchoati, sed non expleti. Herodes enim occidit pueros anno secundo ab ortu stellæ et Christi circa Pascha, cum scilicet Christus esset anni unius et trium mensium: nam ob ortu stellæ tantum lapsi erant quindecim menses: quare eos non occidit, qui diu ante ortum stellæ, ante quindecim menses nati erant. Hoc innuit quod ἠκρίβωσε, id est, exacte scrutatus erat tempus stellæ, ut illos solos occideret, qui sub tempus stellæ nati fuerant; non autem eos, qui diu ante, vel diu post tempus stellæ nati fuerant, ne sine causa plures barbara nimis crudelitate occideret, quam necessum erat ad occidendum Christum cum stella natum. Ergo.

A bimatu et infra secundum tempus, quod exquisierat a Magis, idem est, quod a quindecim mensibus natos: hoc enim est tempus, quo orta fuit stella, quæ ad tredecim dies duravit, quibus Magis iter præivit usque in Bethlehem. Herodes ergo videtur tantum occidisse infantes a quindecim mensibus circiter, hoc est, paulo ante quindecim menses, vel paulo post quindecim menses sub ortum stellæ natos. Credebat enim cum Magis Christum simul cum stella sui indice natum, non vero diu ante eam natum, vel diu post eam nasciturum: quare non curavit occidi, nisi eos qui simul quasi cum stella nati erant. Hinc

A colligitur τὸ *a bimatu et infra* non copulative accipiendum esse, sed copulatim, sicut cum dicimus, duo et tria sunt quinque; omnes planetæ sunt septem; elementa sunt quatuor, etc.

Infanticidium hoc non tertio mense, sed biennio inchoato, puta decimoquinto mense ab ortu Christi contigisse tradunt Eusebius in Chron. S. Epiphanius hæresi 30. S. Augustinus serm. de Epiphan. Eucherius, Cedrenus, S. Anselmus, Haymo, Hugo Victor. S. Thomas, Lyranus, Abulensis, D. Antoninus, Dionys. Carthusianus, Barradius, et alii passim, licet ex his nonnulli non recte separarint, vel ortum stellæ ab ortu Christi, dicentes stellam biennio ante natum Christum apparuisse Magis: ita S. Augustinus, Chrysostomus; vel ortum Christi et stellæ ab adoratione Magorum, dicentes Magos ob longitudinem itineris, biennio post natum Christum appulisse in Bethlehem, ibique Christum adorasse: ita S. Epiphanius l. 2. hæresi 30. contra Ebionæos, et Auctor Imperfecti hic. Infanticidium contigit decimoquinto mense a nato Christo.

B Longe enim verius est stellam ortam simul cum ortu Christi, ut eius esset index, ac quasi signifer et lucifer; atque Magos eodem anno, quo natus est Christus, scilicet decimotertio die ab eius nativitate, venisse in Bethlehem, (nec enim verisimile est Magos visa stella tam potenter a Deo vocatos et excitatos, iter hoc confecisse vel distulisse ad biennium, ait Franc. Suarez, Baronius et alii): sed Herodem infanticidium hoc a se animo destinatum distulisse ad annum sequentem ob causas, quas mox afferam. Hunc sensum exigit plana S. Matthæi narratio, ac præsertim τὸ *a bimatu*. Item rerum post adorationem Magorum factarum, ante fugam Christi in Ægyptum congeries, quæ non potuit paucis diebus vel mensibus peragi. Nam post abitum Magorum Christus fuit præsentatus in templo Ierosolymæ quadragesimo ab ortu die, scilicet die secunda Februarii, quando Ecclesia hoc mysterium recolit per festum Purificationis. Inde Christus reversus est in Galilæam, ac habitavit in Nazareth: ex qua tandem fugit in Ægyptum, ut patet Lucæ cap. 2. v. 22. et 39. quæ omnia plures hebdomadas, imo menses exigebant.

C Huic sententiæ favet quod Nicephorus lib. 1. c. 14. et Cedrenus in Compendio Histor. scribunt S. Ioannem Baptistam ob hanc Herodis persecutionem fugisse in desertum, cum esset bimulus, hoc est, cum ageret secundum ætatis annum, sed necdum eumdem explesset: Baptista enim sex mensibus ante Christum natus est: quare in infanticidio erat mensium viginti et unius. Unde Nicephorus lib. 1. Histor. cap. 14. ait, *Ioannes annum cum dimidio agebat, et cum matre Elisabetha in spelunca quadam montana salvus conservabatur, fortasse Herodis sanguinarium effugiens manum.*

Rursum quod Macrobius ait, non a bimatu, sed *intra bimatum* infantes ab Herode esse occisos: *intra bimatum* autem sunt, qui quindecim sunt mensium. Ad hæc Lucius Dexter in Chronico: *Anno tertio Christi*, inquit, *urbis Romæ 754. Herodes universos pueros in Bethlehemitica regione necat.* Fuit enim tertius annus ab ortu Christi, inchoando annum a die prima Ianuarii: hinc enim fit ut

D Christi nativitas, quæ contigit in Decembri anni præcedentis, tertium annum efficiat, cum alias biennium integrum non fluxerit ab ortu Christi usque ad infanticidium.

Quæres, cur Herodes distulit infanticidium usque ad secundum annum ab ortu stellæ et Christi? Respondetur primo, ut sensim magis se de Christi ortu, persona, parentibus, loco informaret: ita Glossa. Rursum, quia omnes quæsivit modos ad vitandam crudelitatis invidiam, ut solum Christum posset invenire et occidere, ut innuit hic Matthæus v. 13. ita S. August. l. 2. de Consensu Evangel. cap. 12. et Abulensis hic. Herodes distulit infanticidium ad biennium, cur? Resp. I.

Secundo, quia ut docent Euthymius, D. Thomas, et Lyranus, Herodes sub finem vitæ accusatus ab Arabibus apud Augustum Cæsarem, eius indignationem incurrit, adeo ut Augustus eius legatos semel, iterum et tertio ne quidem ad alloquium admiserit, tandem tamen mira arte Herodes Cæsarem placavit, uti narrat Iosephus lib. 17. Antiq. cap. 7. et seq. tumque veniam occidendi infantes, II.

ut videtur, ab eo petiit et impetravit, qua in re non parum culpandus est Augustus, quod veniam hanc dederit: ita Rupert. lib. 2. de vict. c. 2.

III. Tertio, cædem distulit ut modum certum inveniret omnes infantes occidendi, ne quis a matre absconderetur, et necem evaderet. Unde Abulensis censet Herodem prius conscribi iussisse parvulos cum nomine et ætate cuiusque, ac iuxta catalogum singulos evocasse, cumque omnes evocati simul essent congregati, omnes occidisse: congregati, inquam, non in uno loco, v. g. in foro Bethlehem, sed in singulis eius pagis, aut vicis; unde ad singulos misit carnifices, qui quærerent, colligerent et occiderent infantes, uti docet hic S. Matthæus. Porro facile id erat apud Iudæos, qui libros genealogiarum conscribebant exactissimos, ut sciretur, quod Messias, quem expectabant, ex tribu Iuda foret natus, iuxta oraculum Iacob Genes. 48. Hinc in circumcisione cuiusque infantis, eius nomen, diem nativitatis, et parentes in libros hosce referebant, sicut modo Parochi eadem conscribunt in Baptismo parvulorum.

S. Antoninus censet Herodem instituisse festum puerorum et iussisse, ut matres omnes parvulos bimulos ad se afferrent, quasi præmium accepturos. Cæterum Herodes per cædem hanc, licet ignorans, infantes summo affecit beneficio, quia dum eos perdere curat, meliorem vitam eis procurat, uti docet S. Chrysostomus; esto præter mentem et intentionem suam.

Herodes occidit filium suum cum infantibus. Porro Herodes ab Augusto obtinuit facultatem tres suos filios, scilicet Alexandrum, Aristobulum et Antipatrum occidendi: unde duos primos anterius necavit; Antipatrum vero paucis, puta quinque diebus ante mortem suam, quæ contigit sub Pascha anno regni eius 37. ait Iosephus lib. 17. Antiq. c. 10. et 11. quando et infantes occidit. Id discimus ex Macrobio, qui lib. 2 Saturnal. c. 10. inter iocos Augusti hunc recenset: *Cum audisset,* inquit, *inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatum iussit interfici, filium quoque eius occisum, ait: Melius est Herodis porcum esse quam filium;* quia Iudæi porcos non mactabant: illorum enim velut animalium immundorum esus erat eis vetitus, Lev. 11. hunc enim Herodis filium fuisse Antipatrum docet Ioseph: si enim alius fuisset parvulus et bimulus, hunc utique Herodes non occidisset, sed regni sui hæredem et successorem iam senex optasset.

Sub Pascha. Ex dictis colligitur, infantes ab Herode occisos fuisse sub Pascha, decimoquinto circiter mense ab ortu stellæ et Christi: Ecclesia tamen celebrat eorum festum mox a Nativitate, quia propter Christum fuere occisi, ut Nativitatem Christi iisdem condecoret et exornet: licet Noster Barradius et Emmanuel Sa, illo ipso die anno redeunte ipsos occisos existiment, quo Ecclesia eorum festum celebrat. Infantes ergo ab Herode occisi sunt, cum Christus ageret annum ætatis secundum in Vere et Martio: quo tempore olim quoque mortua fuit Rachel eorum avia, Gen. 35. 16. Sub idem tempus, scilicet quinto die ante mortem suam mandat Herodes occidi filium suum Antipatrum, quasi sibi suoque regno insidiantem.

Iubet occidi primates Iudææ. Eodem tempore concilium magnum Iudæorum, quod *Sanedrim* dicebatur, sustulit; ac plures Pharisæos quod cum nollent regem agnoscere, interemit; cæteri coacti sunt ipsi iuramentum præstare. Ad hoc eum iuvit eius socer Simon Boethi filius, ab eo factus Pontifex, et fiebant hæc conscio Quintilio Varo Syriæ Præside, Herodis amico. Unde omnes primores Iudæorum in carcerem conicere non est veritus, eosque occidisset, si diutius vixisset. Instante vero sibi morte, iussit sorori suæ Salomæ, eiusque marito Alexæ illos omnes occidere: *Ut* inquit, *Iudæi vel inviti cogantur lugere mortem meam, cum suos occisos lugebunt.* Verum Salome mitior, eo mortuo primores e vinculis solvit, et liberos domum dimisit: ita Iosephus, Iosippus, Euseb. et alii. Vide Ioseph. 17. Antiq. c. 8. et seq. et Eusebium lib. 1. Histor. cap. 9.

Opinantur nonnulli ex Apocal. c. 14. v. 1. infantes ab Herode occisos fuisse numero 144. millia: tot enim ibidem visa sunt a Ioanne. Verum S. Ioannes loquitur de Virginibus, qui Antichristi libidini et persecutioni usque ad mortem et martyrium resistent, non vero loquitur de nostris ab Herode occisis: nec credibile est in loco tam parvo, qualis erat Bethlehem, fuisse 144. millia parvulorum bimulorum tempore Herodis. Verisimilius est quod habent Abyssini in suo Missæ canone, infantes ab Herode occisos fuisse numero quatuordecim millia. *Infantes occisi fuere quatuordecim millia.* Ita Noster Salmeron, Franc. Lucas et Genebrardus l. 2. Chronol. anno Christi tertio, qui et addit Græcos eumdem numerum in suo Calendario exprimere. Verisimile est enim Herodem suspicacissimum iussisse carnificibus, ut locum a Scribis indicatum (puta Bethlehem) æque ac tempus ortus stellæ ampliarent, ideoque carnifices plures occidisse, quam vel locus, vel tempus stellæ præcise poscebat, ne ullo modo Christus evaderet; quamquam adhuc in loco tam exiguo difficile sit invenire 14. millia infantum; nec enim tot Romæ, Neapoli, Mediolani, aliisque magnis in urbibus reperiuntur.

Nota primo, hos infantes ab Herode in odium Christi occisos vere esse Martyres, ac ut tales ab Ecclesia coli et festo celebrari, idque commune est omnibus infantibus, qui in odium fidei trucidantur ex gratuita et liberali Dei ordinatione. *Sunt Martyres.* Unde sequitur martyrium ex opere operato iustificare (per illud enim parvuli illi, qui necdum erant circumcisi purgabantur a peccato originali, et iustificabantur) ac idem operari, quod operatur Baptismus. *Martyrium dat gratiam ex opere operato.* Ita passim Patres et Doctores in 4. distinct. 4. imo Ecclesia tota, ut dixi. Vide S. Bernardum serm. de Innocentibus. Hinc Doctores tres classes martyrum statuunt, prima est eorum, qui opere ac voluntate sunt martyres, quales sunt adulti, qui voluntarie mortem a tyranno pro Christo illatam suscipiunt. *Tres martyrum classes.* Secunda eorum qui solo opere sunt martyres, quales sunt infantes, qui pro Christo occiduntur. Tertia eorum, qui sola voluntate, ut qui optant martyrium, uti optabat S. Franciscus, qui idcirco profectus est ad Soldanum Ægypti, sed hic videns eum virum sanctum, noluit eum occidere. Unde caruit ipse realis martyrii laurea. Hi ergo infantes fuere cruore lacteo loti, ait S. Cyprianus. Quocirca S. Augustinus serm. de Innoc. *O parvuli,* ait, *de vestra corona dubitet, qui parvulis baptismum prodesse non putat.*

Nota secundo miram Dei providentiam, qua primo Bethlehemitas punivit strage puerorum, eo quod ipsi B. Virginem puerperam et puerum Iesum hospitio non excepissent, sed coegissent stabulum adire, ibique parere. *Mira Dei hic providentia.* Secundo, qua pueros per hanc cædem laurea martyrii decoravit. Tertio, qua fecit ut Christus per fugam in Ægyptum evaderet, et per cædem hanc magis orbi innotesceret, qua re portendebatur *Ecclesiam Dei per furorem crudelitatis* (persequentium) *augeri,* ait S. Leo serm. 6. de Epiphan. *quoniam in suppliciis et mortibus beatorum martyrum, qui putabantur minui numero, multiplicabantur exemplo.* Quocirca *sanguis Martyrum semen est Christianorum,* uti notat Tertullianus in fine Apolog.

Porro Christus, qua homo, licet infans, utebatur tamen ratione: quare revelante Verbo sibi unito, hanc parvulorum propter se stragem intimo pietatis affectu dolebat, eisque et parentibus eorum compatiebatur: spiritu vero exultabat de eorum martyrio et gloria: quare illos quasi adventus sui primitias, primasque gratiæ suæ victimas Deo Patri offerebat.

Nota tertio iustam in Herodem infanticidam, et quantum in ipso erat, Christicidam, Dei vindictam. *Dei in Herodem vindicta.* Nam ipse post quinque dies ab infanticidio, febri, tussi, dysenteria, hydrope, podagra, phtiriasi (morbo pediculari) putredine verendorum, asthmate et fœtore intolerabili percussus, animam truculentam exhalavit, adeo, ut ipse seipsum occidere conatus fuerit. Filii eius non ad regnum, sed ad regni particulam dumtaxat quasi tetrachæ fuere admissi, et infeliciter perierunt. Tota quoque eius posteritas licet numerosissima, intra centum annorum spatium, paucis demptis, consumpta interiit, uti narrat Ioseph. lib. 17. Antiq. c. 8. et sequ. qui et addit omnes censuisse hanc esse iustam numinis vindictam. Sic et ex Iosepho Eusebius lib. 1. Histor. c. 8.

Infantes quasi agni paschales.

Allegorice infantes occisi ab Herode sub Pascha quasi agni paschales, typus fuere Christi, qui post 32. annos ab Herode, filio huius Herodis infanticidæ, illusus, et a Pilato in Paschate crucifixus, semetipsum quasi Agnum et victimam Paschalem, pro salute mundi Deo Patri obtulit. Audi S. Augustinum serm. 8. de Sanctis, qui est primus de Innocentibus: *Nascente Christo luctus cœpit, non cælo, sed mundo. Indicitur matribus lamentatio, Angelis exultatio, et infantibus transmigratio. Deus est, qui natus est; innocentes illi debentur victima, quia venit damnare mundi malitiam. Agnelli debent immolari quia agnus futurus est crucifigi, qui tollit peccata mundi: sed oves ululant matres, quia agnos perdunt sine voce balantes. Grande martyrium, crudele spectaculum.*
Et Prudentius in Hymno Epiphan.

Vos prima Christi victima,
Grex immolatorum tener,
Aram ante ipsam simplices,
Palma et corona luditis.

Iidem præluscre et exemplum dedere omnibus martyribus, quolibet sæculo pro Christo usque ad mortem generose certaturis. Unde S. Leo serm. 8. de Epiph. *In stellæ fulgore*, ait, *Dei gratia; et in tribus viris* (Magis) *vocatio gentium; et in rege impio crudelitas Paganorum, et in occisione infantium cunctorum Martyrum forma præcessit.* Si enim infantes teneri iugulationem pro Christo patiuntur, quidni eamdem pro eodem patiantur fideles adulti et robusti? Quod enim censent aliqui usum rationis infantibus fuisse acceleratum, eosque elicuisse actum fidei, credendo in Christum, et martyrii, suscipiendo mortem pro Christo, temere et frivole dicitur. Extat tamen idipsum in serm. quodam de Innoc. qui S. Chrysostomo tribuitur; sic enim ait: *Fiunt interea pueri sine Magistro diserti, docti sine doctore, periti sine eruditione. Agnoscunt Christum, prædicant Dominum, non quem persuasio humana docuerat, sed quem divinitas innocentibus inspirabat.* Verum falso hic sermo adscribitur S. Chrysostomo: nam S. Chrysostomus hic homil. 4. diserte contrarium asserit; verba eius mox subiiciam. Iam si in parvulis passio propter Christum involuntaria, et ut ita dicam iuvita, parvulis utique reluctantibus, adeo accepta fuit Deo, ut illam æstimarit martyrium, ac patientes infantes laurea martyrii coronaret, quid faciet passio voluntaria, qua quis cupit, imo ambit multa pati et mori pro Christo?

Et flores Martyrum.

Symbolice, pueri in Vere ab Herode occisi fuere quasi verni flores e terra Bethlehemitica solis iustitiæ radiis tepefacta producti, et Christo Nazareno, id est, florido oblati. Unde Prudentius in Hymno Epiph. et ex eo Ecclesia in officio:

Salvete, ait, *flores martyrum,*
Quos lucis ipso in limine
Christi insecutor sustulit,
Ceu turbo nascentes rosas.

Et S. August. serm. 2. de Innocent. *Quam feliciter nati*, ait, *quibus in ipso nascendi limine æterna vita obviam venit?* Et serm. 3. *Iure Innocentes dicuntur martyrum flores, quos in medio frigore infidelitatis exortos, velut primas erumpentes Ecclesiæ gemmas, quædam pruina persecutionis decoxit.* Et S. Chrysost. serm. 4. *Infantia*, ait, *passionis ignara palmas martyrii rapuit, et coronas. Veri isti sunt gratiæ martyres, confitentur tacentes, nescientes pugnant, vincunt inscii, moriuntur inconscii, ignari tollunt palmas, coronas rapiunt ignorantes.* Hosce ergo parvulos Deus prius facit quasi triumphare, quam vivere; prius eos coronis ornat, quam membris.

Tropol.

Tropologice, Christus amat infantem, id est, parvos et humiles, talesque evehit ad summam gratiam, imo ad martyrium. Hinc ipse ait: *Quicumque humiliaverit se, sicut parvulus iste, hic maior est in regno cælorum*, Matth. 18. 4. Audi S. Leonem serm. 7. in Epiphan. *Unde tota dilectissimi, Christianæ sapientiæ disciplina non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis et gloriæ, sed in vera et voluntaria humilitate consistit, quam Dominus Iesus Christus ab utero matris usque ad supplicium crucis pro omni fortitudine et elegit et docuit.* Et mox: *Amat infantiam, quam primum suscepit et animo et corpore. Amat Christus infantiam humilitatis magistram, innocentiæ regulam, mansuetudinis formam. Amat Christus infantiam, quæ maiorum dirigit mores, ad quam senum reducit ætates, et eos ad suum inclinat exemplum, quos ad regnum sublimat æternum.* Et anterius: *Tota victoria Salvatoris, quæ et diabolum superavit et mundum, humilitate concepta, humilitate est confecta.*

TUNC ADIMPLETUM EST, QUOD DICTUM EST PER IERE- Vers. 17.
MIAM PROPHETAM DICENTEM: VOX IN RAMA AUDITA EST; et 18.
PLORATUS ET ULULATUS MULTUS. RACHEL PLORANS FILIOS SUOS, ET NOLUIT CONSOLARI, QUIA NON SUNT.) Quia scilicet occisi ab Herode interierunt quoad corpus, nam quoad animam *erant, qui in æternitatem afferebantur*, ait S. Hilarius: locum hunc explicui Ieremiæ c. 31. v. 15. Vide ibi dicta. Ploratus hosce matrum graphice depingit S. August. serm. 1. de Innocent. et tandem concludit: *Miscebatur lamentatio matrum, et ad cælum transibat oblatio parvulorum.*

Tropologice: plangit Rachel, id est, ovis necem agnorum (*Rachel* enim Hebr. significat *ovem*) sed plaudunt Angeli, imo et parvuli, quia animæ parvulorum, quasi agnorum ad societatem transibant Angelorum. Unde S. Aug. ser. 3. de Innoc. *Ecce*, ait, *profanus hostis nunquam beatis parvulis tantum prodesse potuisset obsequio, quantum profuit odio.* Causam subdit: *Siquidem ante vitæ perpetuæ adepti sunt dignitatem, quam usuram præsentis acciperent*, etc. *quia incipientis vitæ primordiis, ipse eis occasus initium gloriæ dedit, qui præsentis terminum imposuit.* Nascendo ergo mortui sunt mundo, et moriendo vivere cœpere cælo. Infantibus hisce igitur proprie competit illud S. Pauli: *Spectaculum* (Græce θέατρον, id est, theatrum) *facti sumus mundo, et Angelis, et hominibus*, 1. Corinth. 4. 9. q. d. In circo et amphiteatro, ab omnibus spectamur quasi βιοθάνατοι, gladiatoribus, bestiis et feris obiecti.

Ubi adverte: hoc infanticidio voluit Deus quasi in scena nos docere, omnem Christiani vitam a puero usque ad mortem esse continuam persecutionem, crucem et mortem: ac fortitudinem et virtutem Christiani magis consistere in ardua patiendo, quam in agendo, puta in constanti patientia magis, quam in pugna: difficilius enim est pati, quam agere et pugnare: *Fortia agere*, ait ille, *Romanum est, fortia pati, Christianum.* Christus pro nobis patiens: *Corpus meum*, inquit, *dedi percutientibus, et genas meas vellentibus: faciem meam non averti ab increpantibus, et conspuentibus in me*, Isaiæ 50. 5. Parvuli vicissim pro Christo membra sua dedere laceranda carnificibus. Idem faciat Christianus, ut corpus suum prædæ det Deo, et pro Deo morbis, laboribus, tormentis quibuslibet. Id fecit S. Eusebius Vercellensis Episcopus, qui ad suos scribit: *Ego*, ait, *corpus meum in prædam dedi Arrianis.* Unde ab eis excarnificatus gloriosus Christi martyr et Homousii usque ad mortem propugnator occubuit. Celebrat Ecclesia hunc fidei pugilem et heroem die 15. Decembris. Vere S. Fulgentius de Epiph. *Ad hoc*, ait, *permisit Deus Herodem infantes occidere, ut illos de Herode faceret triumphare.* Denique S. Cyprianus lib. 4. Epist. 6. ad Thibarit. *Ætas*, ait, *necdum habilis ad pugnam, idonea extitit ad coronam.* Et mox: *Filius Dei passus est, ut nos filios Dei efficeret; et filius hominis pati non vult, ut esse Dei Filius perseveret?*

Vita Christiani est pati.

DEFUNCTO AUTEM HERODE, ECCE ANGELUS DOMINI APPARUIT IN SOMNIS IOSEPH IN ÆGYPTO. Vers. 19.

DICENS: SURGE, ET ACCIPE PUERUM ET MATREM EIUS, Vers. 20.
ET VADE IN TERRAM ISRAEL: DEFUNCTI SUNT ENIM, QUI QUÆREBANT ANIMAM PUERI.) Defunctus est Herodes paucis diebus post cædem Antipatri, ut ait Iosephus, ac consequenter et infantum, ut liquet ex Macrobio: quare Christus non videtur hæsisse in Ægypto ultra biennium: nam eo non ivit, nisi uno anno ante mortem Herodis, et post eam statim Archelao Herodis filio Romam profecto, et mox inde redeunte ac regnante, rediit, ut hic dicitur. Ita O-

Quanto tempore Christus mansit in Ægypto.

nuphrius Panvinus in Fastis, et ante eum S. Epiphanius hæresi 78. Nicephorus lib. 1. cap. 14. licet Baronius putet Christum rediisse ex Ægypto anno ætatis nono, Ammonius septimo, Iansenius quinto. Vide Pererium lib. 11. in Danielem quæst. 5.

Qui quærebant animam pueri.) Puta Herodes, eiusque filii Aristobulus, Alexander et Antipater, qui ambientes regnum, ideoque contra patrem (consequenter et contra Messiam, ut videtur,) coniurantes cum Scribis et Pharisæis eis faventibus, ab Herode interfecti sunt, teste Iosepho lib. 17. Antiq. cap. 8. et seq.

Vers. 21. Qui consurgens, accepit puerum et matrem eius, et venit in terram Israel.

Vers. 22. Audiens autem quod Archelaus regnaret (non ut rex, sed ut tetrarcha) in Iudæa pro Herode patre suo timuit illo ire: et admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ.) Angelus Iosepho dixerat: *Vade in terram Israel.* Iosephus Iudæam intellexit, quia hæc erat potior pars terræ Israel, ac in ea erat templum: illud ergo adire cogitabat, ut Deo pro felici reditu gratias ageret, præsertim, quia Dei iussu masculi omnes Hebræi ter singulis annis debebant adire templum, Exodi 23. 17. Unde S. August. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 9. et ex eo Glossa: *Non determinat* (Angelus) inquit, *in quam partem, ut ad dubitantem iterum revertatur: quia vero non distinxerat, Ioseph intellexit Iudæam, quæ dignior est pars regni: putavit enim tali puero non nisi Ierosolymis habitandum; Angelus vero Galilæam intellexit.*

Porro Ioseph secessit in Galilæam, licet illi præesse sciret Herodem Antipam, Archelai fratrem; tum quia Archelaus ambitiosior erat et sævior, quam Antipas, ideoque ab Augusto pulsus est in exilium; tum quia infanticidium Herodis Ascalonitæ, qui pater erat Archelai et Antipæ, contigerat in Iudæa, puta in Bethlehem. Unde illius memor erat Archelaus, ac facile intellexisset Christum reducem in Iudæam evasisse infanticidium, ideoque eum ad necem revocasset.

Ut historiam hanc plene et ab ovo, ut dicitur, intelligas, nota ex Iosepho lib. 10. Antiq. cap. 10. et seq. Mortuo Herode anno regni sui 37. cum duo eius filii superstites Archelaus, et Herodes Antipas, qui Christum in Passione veste alba indutum illusit, de regni successione inter se contenderent, Augustus Cæsar litem hanc decidendam commisit Caio Cæsari, suo ex Iulia filia nepoti, qui litem sic decidit, ut neutri regnum adiudicaret, sed illud in quatuor tetrarchias dissectum, quatuor non regibus, sed tetrarchis administrandum assignaret; nimirum Iudæam Archelao tradidit; Galilæam Antipæ; Traconitidem tertio eorum fratri Philippo; Abilinam Lysaniæ, ut patet Lucæ 3. 1. Cum ergo S. Matthæus ait, *quod Archelaus regnaret*, intellige non ut rex, vel ut habens titulum regis, sed ut tetrarcha sive toparcha, cum spe tamen regni et nominis regii si bene se gereret, illi data et promissa ab Augusto Cæsare.

Historia filiorum Herodis.

Porro Archelaus post novem annos suæ tetrarchiæ, ob malum regimen pulsum est in exilium anno 37. ab Actiaca Victoria, et septennio ante mortem Augusti. Ita Iosephus, Eusebius, Zonaras, Beda, Haymo, Abulensis, Marianus, Scotus, Salmeron, Scaliger, Toletus, Barradius et alii.

Archelao suffecti Præsides Romani.

Archelao in exilium acto, Augustus Iudææ dedit Præsides, qui eam nomine suo gubernarent. Hi tres fuere, qui septem annis, scilicet usque ad mortem Augusti Iudææ præfuerunt. Primus fuit Coponius, qui simul cum Quirino Syriæ Præside confiscavit opes Archelai. Secundus M. Ambivius. Tertius Annius Rufus. Mortuo post septem annos Augusto, illi succedens Tiberius Cæsar, quartum Syriæ Præsidem creavit Valerium Gratum, ac post eum Pontium Pilatum, qui Christum crucifixit. Pilato ex ordine successere Marcellus, Cumanus, Claudius Felix, Porcius Festus, Albinus, et Florus, sub quo, anno Neronis 12. a morte Christi 35. cœperunt Iudæi rebellare Romanis, ac mox excisi sunt a Tito et Vespasiano; nam quinto post anno die octava Septembris Ierosolyma capta est et vastata a Tito. Fuse hæc narrat Iosephus.

Herodi Antipæ vero tetrarchæ Galilææ tandem a Cæsare concessum fuit nomen regis, cum diademate cæterisque insignibus regiis. Idem concessum fuit Herodi Agrippæ, qui fuit Herodis Antipæ (ex Aristobulo fratre, quem olim pater Herodes Ascalonita occiderat) nepos, eiusque filio Agrippæ iuniori, qui rex permansit usque ad excidium Ierosolymæ. Unde horum trium in Evangeliis et Actis crebra est mentio. Antipas enim Ioannem Baptistam occidit, et Christum illusit. Agrippa senior Iacobum Apostolum interemit, et S. Petrum in vincula coniecit, Act. 12. Agrippa iunior Pauli auditor fuit et iudex, Actor. 25. et seq.

Ex dictis lux magna Ss. Matthæo et Lucæ affertur, ac in primis clare liquet, cur Matthæus dicat Iosephum secessisse in Galilæam metu Archelai regnantis in Iudæa, ne scilicet ipse æque, ut pater eius Herodes, Christum quasi Regem Iudæorum quæreret ad necem. Rursum, cur Christus nonnisi duodennis ascenderit in Iudæam ad templum, quia scilicet iam Archelaus a Cæsare privatus erat tetrarchia Iudææ, et pulsus in exilium. In Archelao autem desiit Herodis stirps in Iudæa regnare, a quo metuendum erat Christo, illique successere Præsides Romani, a quibus nil Christo erat timendum, utpote qui Christum non norant, imo nec nomen eius audierant.

Et veniens habitavit in civitate quæ vocatur Nazareth, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas, quoniam Nazaræus (S. Marcus Latinos imitatus c. 1. 24. habet Ναζαρηνός, cæteri vero Evangelistæ scribunt Ναζαραῖος.) vocabitur.) Nazareth urbem ita ex S. Hieronymo, Eusebio, Brocardo, Saligniaco et aliis describit Adrichomius in descript. terræ Sanctæ p. 241. num. 73. *Nazareth*, inquit, *quod interpretatur flos, pulchra ac florens Galilææ civitas est, Capharnaum urbi subiacens, ædificata super montem, quem coronæ instar ambit, duabus leucis a monte Thabor, trium autem dierum itinere ab Ierusalem distans. Hic beata Maria, candens flos virginum, nata est. Hic Christus Dominus noster et salvator, gloria et corona nostra, ut flos campi (inquit Hieronymus) nasceretur in flore virtutum, conceptus et educatus est, ac viginti quatuor annis habitavit. Unde et civitas hæc, civitas sua et patria sua; ipse vero Nazarenus, seu Nazaræus et Galilæus appellatus est. Sed et nos qui nunc a Christo Christiani, apud veteres quasi opprobrio a Nazaræo Nazaræi, et à Galilæo Galilæi dicebamur.*

Vers. 23.

Nazareth qualis?

Porro *Galilæa*, ait Rabanus, *interpretatur transmigratio: Nazareth flos: quo enim ardentius Ecclesia ad cælestia transmigrat, eo magis virtutum flore abundat.*

Ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas; quoniam (id est, *quod*) Nazaræus vocabitur.) Quia Christus a Nazareth, ubi conceptus et educatus fuit, cognominatus est Nazaræus, vel ut habet Marcus, Nazarenus. Porro vox *Nazareth* non nominatur in toto veteri Testamento, unde nescimus, an per litteram ז *zain*, an per צ *tsade* scripta fuerit. Si per *zain* scribatur, Hebr. idem est, quod sanctificata, separata, consecrata: si per *tsade*, idem est, quod florida vel custodita.

Quæres, a quo Propheta, ubi, et cur Christus vocatus sit Nazarenus? Varii varia afferunt. Duo sunt verisimiliora.

Christus dictus Nazarenus. Unde? Resp. 1.

Primum, quod Christus dictus sit Nazaræus, Hebr. נזיר *nazir*, vel *nozeri* per litteram *zain*, id est, separatus, sanctus, consecratus, coronatus, religiosus; quia Christus, qua homo, separatus ab omni alia re, hypostatice totus fuit unitus Verbo; radix enim נזר *nazar* significat separare, consecrare, coronare. Unde Religiosi veteris legis, qui se a vino et sæculo separabant ac Deo consecrabant, vocabantur Nazaræi, ut patet Num. 6. 2. et seq. Vide ibi dicta; Christum autem fore sanctum et Deo consecratum, omnes Prophetæ prædixerunt, ac in primis Daniel cap. 9. 24. *Ungetur*, ait, *Sanctus sanctorum*, scilicet Christus, et sic Samson, qui Christi typus extitit, fuit Nazaræus, Iudic. 13. 7. æque ac Ioseph Gen. 49. 2. Sicut enim Ioseph post carcerem factus est princeps Ægypti; sic Christus post mortem factus est Princeps mun-

di: ita S. Ambrosius et Rupertus quos citavi Genes. 49. 2. Verum tamen est, quod hi Nazaræi Græce vocantur Ναζαραιοι per α, Christus vero ubique vocatur Ναζωραιος per ω, ut distinguatur a Nazaræis, quod ipse non ex voto, ut illi, sed ex patria Nazareth dictus sit *Nazaræus*. Christus enim bibit vinum, quod vetitum erat Nazaræis ex voto. Ita S. Hieronymus hic et Eusebius l. 7. de demonstrat. cap. 2. demonstr. 5. ubi citat illud Levit. 21. 12. de Pontifice Aaronico, qui typus erat Christi, dictum: *Nec egredietur de Sanctis, quia oleum sanctæ unctionis Dei sui super eum.* Pro *sanctæ* Hebr. est נזר *nezer*, id est, consecratio, vel sanctificatio olei unctionis Dei sui super eum est: sic et Leo Castrius in cap. 11. Isaiæ v. 1. et seq. Index vocum Hebr. qui Bibliis in fine affigi solet, ac Paulus Burgensis hic, qui proprie hic citari putat illud Psal. 131. 18. *Super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea*, Hebr. נזרי *nizri*, quod S. Hieronymus vertit *diadema eius.* Unde et lamina aurea tiaræ Pontificis affixa, cui insculptum erat *sanctitas Domino,* vocatur נזר *nezer*, id est, corona vel diadema sanctitatis, Exodi 29. 6. eratque typus, imo index Christi Nazaræi, sancti et coronati. Quare huc alludens Apost. Hebr. 2. 9. *Videmus*, ait, *Iesum propter honorem passionis gloria et honore coronatum.* Vide dicta ibidem v. 9. et v. 10. Audi Eusebium: *Nazer*, inquit, *Septuaginta vertunt sanctum: Aquila separatio; Symmach. intactum. Itaque ex his Nazaræum nomen significabit aut sanctum, aut segregatum, aut intactum. At vero prisci quidem sacerdotes cum oleo comparato, quod apud Mosen Nazer appellatur, ungerentur, ex derivatione a Nazer vocabantur Nazaræi. Sed Salvator et Dominus noster suapte natura in se habens et sanctum et intactum et separatum, neque alicuius indigens humanæ unctionis, tamen Nazaræi appellationem apud homines obtinuit, non quod ab oleo, quod Nazer vocaretur, Nazaræus extiterit; sed quod quamvis natura quidem talis esset, tamen a Civitate Nazareth, apud homines Nazaræus vocatus sit, ubi apud suos, qua homo erat, parentes puerilem educationem obtinuit.* Christus ergo fuit Nazaræus, id est, a cæteris hominibus segregatus, sanctificatus, consecratus et coronatus summus mundi Pontifex, legislator, doctor, redemptor et sanctificator.

Huic sententiæ favet character: nam ubique Evangelistæ *Nazaræus* vel *Nazarenus* scribunt per litteram z, quæ est in Hebr. *nezer* et *nazir.* Si enim Nazarenus derivatur a נצר *netser* per tsade, ut significet *floridum*, scribi deberet *Nazarenus* per litteram s. Nam in omnibus aliis nominibus littera Hebræa צ *tsade* transfertur per litteram s, ut patet in Bosra, Asor (de qua Iosue cap. 11. et 15. quam aliqui putant esse Nazareth) Melchisedech, Sabaoth, Sion, Sephora, Sadoch, Sadducæi. Ex adverso ז *zain*, Hebr. semper transfertur in *zetha*, ut patet in Zare, Zabulon, Zacharias, Beelzebub, etc.

Adde, dignius est Christum vocari Nazaræum per *zain*, id est, sanctum, quam Nazarenum per *tsade*, id est floridum; nam נזר *nezer*, id est, sanctitas, consecratio et corona Christi, qua homo est, fuit unio hypostatica, vel potius ipsa Verbi divinitas, quæ humanitatem Christi totam coronavit, sanctificavit, sibique separavit, univit et consecravit. Denique favet huic sententiæ, quod S. Matthæus dicat: *Quod dictum est per Prophetas*, non *per Prophetam*, quo *ostendit se non verba unius Scripturæ, sed multarum sensum dedisse*, ait S. Hieron. quia scilicet multæ Scripturæ dicunt Christum fore sanctum per Antonomasiam.

II. Secundo, alii passim censent quod Christus dicatur Nasarenus a נצר *netser* per *tsade*, q. d. floridus a flore, aut potius germinans a germine: *netser* enim Theodotion et Aquila teste S. Hieronymo in Isaiæ 11. 2. verterunt *germen.* Hoc enim nomine proprie vocatur Christus Isaiæ 11. v. 2. *Et flos*, inquit, *de radice eius ascendet*: ubi pro *flos* Hebr. est נצר *netser* per *tsade.* Nazaræus ergo idem est, quod floridus aut germinans, succrescensque in magnam et gloriosam arborem, pretiosos multosque fructus producentem.

Probat. I. Ratio est prima, quia alibi Christus vocatur צמח *tsemach*, id est, *germen*, quod noster vertit *oriens*, scilicet germinans e terra, Zachar. 6. 12. et c. 3. vers. 8. quia scilicet Christus de Virgine ut germen de terra impollutum, et ab omni labe peccati purum, omni virtute virens effloruit, ac suavitatem odoris sui et famæ longe lateque sparsit. Unde S. Ambr. l. 2. de Spiritu sancto c. 5. *Flos*, ait, *avulsus odorem non amittit, contritus accumulat*: sic et Christus in passione contritus et occisus, vim suæ divinitatis et gratiæ magis ostendit.

Secunda ratio est, quod in titulo crucis Christi, qui Romæ servatur et ostenditur in Basilica Sanctæ Crucis in Ierusalem, נצרי *notseri*, scribatur per *tsade*, non per *zain*, ait oculatus testis Pagn. in Explicat. vocum Hebr. in voce *Nazareth* et *Nazarenus.* Sic et Syrus cum Arabico *Nazarenus* scribit per *tsade*, et Rabbini moderni a Christo *notseri*, id est, Nazareno, Christianos vocant *notserim* per tsade, id est, Nazarenos. Unde præcise scribendum fuisset Nazarenus per s, non Nazarenus per z; sed quia littera *tsade* Hebræis sono est duplex, valetque ds vel ts æque ac idem valet apud Græcos et Latinos littera *zeta*, hinc per eam scripsere Nazarenus. Vidi et ego sæpius titulum S. Crucis Christi Romæ, et studiose inspexi, sed litteras ita exesas vidi, ut discernere nequiverim, an Nazarenus in Hebræo scriberetur per *tsade* an per *zain*, imo potius per *zain* quam per *tsade* scribi videretur. Formam huius tituli exacte in imagine expictam impressit Iacobus Bosius lib. 1. de Cruce triumphante c. 11. inspice illam et ita ut dixi, esse censebis. Adde titulum hunc fuisse conscriptum a Pilato Præside Romano, eiusque ministris Romanis, qui parum Hebraice periti, nesciebant an Christus diceretur Nazarenus per *tsade*, an per *zain*, aut certe non curabant hasce litteras distinguere, cum quasi eiusdem sint soni. Porro Nazarenum per *tsade* scribunt, explicantque *floridum* Rabanus, Lyranus, Abulensis, Pagninus, Iansenius, Caietanus, Barradius, Franciscus Lucas, Salmeron; sed multi ex his secuti sunt Pagninum, illique quasi oculato testi, dicenti in cruce Christi *notseri* scribi per *tsade*, crediderunt.

Verum utraque sententia conciliari et coniungi potest, si dicas Christum Nazarenum dici, si litteras præcise spectes a נזר *nezer* per *zain*, id est, Sanctitas, consecratio, corona; alludere tamen ad נצר *netser* per *tsade*, id est, germen, flos; quia hæ duæ litteræ *tsade* et *zain*, uti charactere, ita et sono sunt vicinæ, et inter se, ac cum aliis quas includunt, subinde commutantur, ut patet in coniugatione Hitpael. Vide Grammaticam Hebræam Bellarmini et aliorum. Quocirca utrumque coniunxit Psaltes Psal. 131. 18. dicens: *Super ipsum autem efflorebit* (ecce *Nazarenus*, id est, floridus) *sanctificatio mea*, ecce, *nezer*, id est, Sanctitas. Sic et S. Hieronymus hic: *Nazaræus*, ait, *sanctus interpretatur. Sanctum autem Dominum futurum, omnis scriptura commemorat. Possumus et aliter dicere, quod etiam eisdem verbis iuxta Hebraicam veritatem in Isaia scriptum sit: Exiet virga de radice Iesse, et Nazaræus de radice eius conscendet.* Denique ut litteris, ita et sensu hæc duo nomina sibi mutuo cognata sunt: qui enim est Nazarenus, id est, separatus a terrenis voluptatibus, hic utique est Nazaræus, id est, floridus virtutibus. Hinc nonnulli Græcum αγιος, id est, *Sanctus*, derivant ab α privativo et γη, id est, terra, q. d. sine terra; qui enim a terra semotus cælestia ambit, hic cælestis est et sanctus.

Conciliatio utriusque sententiæ.

Porro Matthæus hoc addit, quia Nazareth oppidum erat exile et vile: hinc Nazareni nomen pariter Iudæis et gentibus videbatur vile et exile, imo ob illud multi absterrebantur a Christo, ne crederent ipsum esse Messiam. Unde Nathanael ad Philippum indicantem ei Christum a Nazareth: *A Nazareth*, inquit, *potest aliquid boni esse?* Ioann. 1. 46. et Iulianus Apostata Christum per contemptum vocabat Galilæum et Nazarenum (Nazareth enim erat in inferiori Galilæa) adeoque telo cælesti a Christo percussus moriensque: *Vicisti*, ait, *Galilæe vicisti.* Contrarium ergo hic ostendit Matthæus, scilicet Nazareni nomen gloriosum esse utpote a Prophetis ante tot sæcula præ-

Iulianus Apostata.

nuntiatum et Christo attributum.

Sensus igitur est, q. d. Licet in Bethlehem natus sit Christus, tamen in Nazareth conceptus et educatus est, scilicet in urbe parva et obscura, ut ibi facilius Herodem infanticidam eiusque posteros latere posset, utque nobis daret exemplum humilitatis, et contemptus pomparum mundi. Unde a Nazareth urbe dictus est Nazarenus; sed ita ut non tantum nomen Nazareni, sed et res, puta sanctitas nomine Nazareni significata, illi conveniat, atque ut hoc significaretur, Deus Christum voluit concipi et educari in Nazareth. Itaque reipsa impletum est, quod Isaias et Prophetæ de eo prædixerunt, scilicet quod Christus *nazir*, id est, *Nazaræus*, id est, *Sanctus;* ac *notseri*, id est, *Nasaræus*, id est, *floridus*, omni virtute et gratia uti revera erit, sic et vocabitur: ac consequenter Nazareni nomen, quod Iudæi et alii probro dederunt Christo et Christianis, illustre est, imo nota et index veri Messiæ; hoc enim titulo Messiam indicarunt et insignierunt Prophetæ. Porro Nazareni cognomen primi Christo dederunt dæmones, Lucæ 4. 34. Marci 1. 24. deinde turbæ, Marci 10. 47. Lucæ 18. 37.

Nazareni nomen illustre.

Tropol. Nazaræi sunt Religiosi.

Tropologice Christus Nazarenus, id est, separatus a mundo et consecratus Deo, ideoque omni virtute florens, origo pater et princeps fuit Nazaræorum, id est, Religiosorum, qui mundum spernentes, totos se Deo dicant, ut virtutibus efflorescant, iuxta illud Thren. 4. 7. *Candidiores Nazaræi eius nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores.* Vide dicta ibidem, et Numer. 6. Vide et nostrum Hieron. Platum l. 2. de bono status relig. c. 19.

Addit Salmeron: *Nazarenus* idem est quod *Samaritanus*, id est, *custos*, (נצר *natsar*, enim est servare, custodire) scilicet hominum, vel *custoditus*, scilicet deitate, iuxta illud Iob 7. *Quid faciam tibi o custos hominum?* Et Psal. 120. *Non dormitabit, neque dormiet qui custodit Israel.* Sic et Francisc. Lucas: *Nazarenus*, inquit, *est custos, servator, defensor.* In Nazareth ergo beata Virgo repræsentatur, ex qua Christus Nazarenus natus est, quia ipsa custodita fuit ab originali peccato, a pudore conceptus, ab onere ventris, a corruptione et dolore partus, a molesta viri subiectione in vita, et ab incineratione in morte. Corpus enim Virginis post mortem non fuit resolutum in cineres, uti fit in cæteris hominum corporibus, sed in cælos cum anima assumptum ad gloriam: ita Salmeron. Hæc vera sunt, sed magis symbolica, quam litteralia.

Nazarenus, id est, custos.

Minus recte Isidorus Clarius per Prophetas accipit interpretes S. Scripturæ, puta Scribas et Pharisæos, qui ex Isaiæ 11. 1. intellexerunt, et dixerunt Christum fore *neser* et *Nazarenum*, id est, florem et floridum, ideoque apte patriam eius vocatam esse Nazareth, id est, florem, eo quod ipsa florem hunc, scilicet Christum, esset productura.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædicat Ioannes Baptista pœnitentiam, ut per eam homines præparet ad Christum, Christique gratiam. Unde v. 13. Christum baptizat, quando Spiritus sanctus in eum specie columbæ descendens, et vox Patris: Hic est filius meus dilectus, *ipsum esse Messiam toti orbi declaravit.*

1. In diebus autem illis venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iudææ, 2. Et dicens: Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum. 3. Hic est enim, qui dictus est per Isaiam prophetam dicentem: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini: rectas facite semitas eius. 4. Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, et zonam pelliceam circa lumbos suos: esca autem eius erat locustæ, et mel sylvestre. 5. Tunc exibat ad eum Ierosolyma, et omnis Iudæa, et omnis regio circa Iordanem; 6. Et baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata sua. 7. Videns autem multos Pharisæorum, et Sadducæorum, venientes ad baptismum suum, dixit eis: Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira? 8. Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ. 9. Et ne velitis dicere intra vos: Patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. 10. Iam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. 11. Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam: qui autem post me venturus est, fortior me est, cuius non sum dignus calceamenta portare: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni. 12. Cuius ventilabrum in manu sua: et permundabit aream suam: et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili. 13. Tunc venit Iesus a Galilæa in Iordanem, ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo. 14. Ioannes autem prohibebat eum, dicens: Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me? 15. Respondens autem Iesus, dixit ei: Sine modo: sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc dimisit eum. 16. Baptizatus autem Iesus, confestim ascendit de aqua: et ecce aperti sunt ei cæli: et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se. 17. Et ecce vox de cælis dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

Vers. 1. In diebus autem illis venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iudææ.) q. d. In tempore illo, scilicet quo Christus incarnatus et natus, vitam egit inter homines. Nam hæc contigerunt anno 15. Tiberii, ut ait Lucas c. 3. vers. 1. cum Ioannes et Christus agerent annum ætatis trigesimum. Transit ergo Matthæus a pueritia Christi ad virilem eius ætatem in qua cœpit prædicationis et redemptionis munus, ad quod obeundum a Patre in carnem et mundum missus erat, exercere, ideoque præmisit Ioannem Baptistam, ut is illum esse Messiam Iudæis indicaret: ne si ex abrupto sine indice, aut teste fide digno Christus in Iudæa appareret, ab omnibus sperneretur.

Porro Christus delituit (et artem fabrilem exercuit cum Iosepho patre) per annos 19. ut insigne humilitatis orbi daret exemplum. Cœpit ergo prædicare anno trigesimo, ut se Iudæorum moribus et legibus conformaret: apud Iudæos enim nemini munia Doctoris aut Sacerdotis obire licebat ante annum ætatis trigesimum, ut tradunt Hebræi, et colligitur 1. Paral. 23. 3. Hinc et Ioannes eodem anno trigesimo, sed paulo ante Christum, cœpit prædicare. Tantas et tam longas humilitatis Christi latebras admirans S. Bernard. serm. 1. de Epiph. exclamat: *O humilitas virtus Christi, quantum confundis superbiam nostræ vanitatis! Parum aliquid scio, vel magis scire mihi videor, et iam scire non possum, impudenter me, et imprudenter ingerens et ostentans; promptulus ad loquendum, velox ad docendum, tardus ad audiendum. Et Christus cum tanto tempore silebat, cum seipsum abscondebat, numquid inanem gloriam metuebat? Quid timeret ab inani gloria, qui est vera gloria patris? Utique timebat, sed non sibi. Nobis timebat ab illa, quibus noverat esse timendum: no-*

bis cavebat, nos instruebat. Tacebat ore, sed instruebat opere; et quod postea docuit verbo, iam clamabat exemplo: Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.

In deserto.) Non culto et habitato, quasi Ioannes in domo paterna, quæ in montanis Iudææ erat, commode habitarit, uti volunt nostri delicati novantes et desertores. Nam Isaias cap. 40. v. 3. vaticinans de Ioannis deserto, illud proprie accipit pro eremo, ut patet ex circumstantiis. Idem convincit asper Ioannis e pilis camelorum vestitus, et cilicium, ac esca sylvestris, scilicet locustæ et mel sylvestre: ita passim Patres Græci et Latini, quos fuse citat Noster P. Canisius de Corrupt. Verbi Dei cap. 2. Causa fuit, ut Ioannes, velut Mosis et Eliæ æmulus, ac Christi præcursor, in deserto, ab hominum inquinamentis remotus, cum Deo et Angelis conversaretur, ab eisque magnæ virtutis et Spiritus vim hauriret, ac sanctitatis nomen et famam sibi pareret, cui proinde Christum ostendenti omnes crederent, ac eius prædicatione compuncti, pœnitentiam agerent: unde Patres crebro S. Ioannem vocant principem monachorum et anachoretarum, ut S. Hieronymus Epistola 22. ad Eustochium, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius hic, Cassianus collat. 18. cap. 6. Hinc Ioannes in deserto cum Angelis angelice vivens, æstimatus fuit Angelus, imo a Malachia c. 3. et a Christo, Matth. 11. 10. vocatur Angelus: *Hic est* (inquit) *de quo scriptum est: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.*

Ioannes vixit in deserto, cur?

Symbol. Symbolice S. Ioannes prædicans in deserto, significabat Evangelium præcipue fore prædicandum, non in Ierusalem et Iudæa, sed in solitudine et deserta Gentium multitudine: ita S. Hieronymus in cap. 40. Isaiæ.

Tropol. Tropologice S. Ioannes suo exemplo docuit viros Apostolicos et prædicatores futuros, prius secedere ab hominum tumultu, et in secreto vacare orationi et meditationi, ut in ea magnam vim spiritus cælitus hauriant, quam deinde prædicando in auditores effundant. Vide quæ de laudibus deserti dixi Osee 2. 14. ad illa: *Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor eius.* Huc facit illud S. Augustini Epist. 76. *Non erit bonus Clericus, qui non fuit bonus monachus.* Quocirca Ss. Augustinus, Martinus, Chrysostomus, Nazianzenus, Basilius, Gregorius aliique plurimi ex monasteriis in Clerum assumpti, et licet inviti, ad Episcopatus evecti sunt.

Porro hoc desertum Iudææ fuit iuxta Iordanem prope Ænon et Salim, ut patet Ioannis 3. 23. eratque celeberrimum, tum copia aquarum ad baptizandum, tum habitatione et miraculis Prophetarum ac virorum religiosorum, qui in libris Regum filii Prophetarum, id est, discipuli Eliæ, Elisei et similium vocantur.

Denique Nicephorus lib. 1. c. 14. testatur Ioannem sesquiannum agentem a matre ductum in desertum, Herodianam forte iram fugiente. Addit Cedrenus in Compendio Histor. cum delituisse in spelunca quadam, ibique matrem obiisse, Angelum autem Ioannis pueri curam suscepisse. Hæc spelunca postea ab Eremitis culta fuit, ut patet ex Ioanne Moscho in Prato Spirit. cap. 1. ubi narrat hanc speluncam sitam esse iuxta Iordanem, ad eamque casu divertisse Ioannem Abbatem ægrotum, ibique a Ioanne Baptista sanatum cum pacto, ut speluncam eamdem incoleret. Apparens enim Baptista, ait illi: *Ego sum Ioannes Baptista, et ideo tibi iubeo, ut nunquam hinc recedas; nam spelunca ista brevis maior est monte Sina. Quippe in hanc sæpius Dominus noster Iesus, cum me visitaret, ingressus est. Pollicere ergo mihi, quod hic habitabis, et ego mox sanitatem tibi restituo.* Quod senex audiens, libenter spopondit se in eadem spelunca permansurum. Et continuo sanus effectus, perseveravit ibidem toto vitæ suæ tempore. Speluncam vero illam fecit Ecclesiam, congregavitque ibi fratres. Appellatur autem locus ipse Sapsas.

Spelunca Baptistæ.

Versa in Ecclesiam.

Vers. 2 Et dicens: Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum.) Ideo Ioannes ivit in desertum, ut ibi pœnitentiam et vitam austeram agens, congruus fieret præco pœnitentiæ, utpote qui illam prius doceret

A exemplo, quam verbo. S. Ioannem imitatus S. Gregorius Nazianzenus orat. in S. luminaria Epiph. post medium: *Officium*, ait, *Magni Ioannis, imo potius famulatum subire contendo vel gestio, et licet non sim præcursor, de eremo tamen venio.* Ipse enim cum S. Basilio secessit in solitudinem Ponti, ibique asperam egit vitam, atque inde hausto cælitus Spiritu, quasi novus Baptista, pœnitentiæ præco prodiit. Hoc fuit thema, hæc summa prædicationis Baptistæ: *Pœnitentiam agite;* quia tunc pene omnes erant peccatores, vivebantque in suis vitiis et cupiditatibus; peccatori autem necessaria est pœnitentia, ut gratiam et iustitiam a Christo percipiat.

Nazianzenus similis Baptistæ.

Porro pœnitentia non tantum est morum emendatio, et novæ vitæ inchoatio, ut volunt hæretici; sed et veteris vitiosæ per dolorem detestatio, castigatio et destructio: nec enim nova vita inchoari potest, nisi vetus destruatur: unde Glossa Interlin. sic exponit, q. d. *Puniat quisque mala prioris vitæ, quia appropinquabit salus, quam perdidimus, et facultas redeundi unde cecidimus.* S. Augustinus

Pœnitentia non est tantum emendatio, sed et castigatio.

B lib. de Pœnitent. *Novam vitam*, inquit, *inchoare non potest, quem veteris non pœnitet.* Gloss. *Hoc*, ait, *præco nuntiat, quod postea veritas. Est autem pœnitere, anteacta deflere, et deflenda non committere. Quem vere pœnitet, punit in se præteritos errores, erigitque animum ad cælestia: concipitur autem hæc virtus timore, et dicitur pœnitentia a puniendo quod illicite commissum est.* Pœnitentia ergo dicitur quasi pœnæ tenentia. Idem significat Græcum μετάνοια. Unde Ausonius:

Sum Dea quæ facti, non factique exigo pœnas;
Ut te pœniteat, sic Metanœa vocor.

Hinc S. Gregorius hom. 34. in Evang. *Pœnitentia*, inquit, *est præterita mala plangere, et plangenda iterum non committere.* Idem significat Hebr. הנחם *hinnachem*, scilicet pœnitere et dolere de malo admisso. Unde Deus videns homines a se creatos in scelera ruentes, *pœnituit eum, quod hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecus: Delebo*, inquit, *hominem, quem creavi, a facie terræ*, Genes. 6. 6. Quare minus plene Evangelium Hebrai-

C cum, S. Matthæo a Munstero attributum, pro *hinnachem et nechumim*, id est, pœnitere et pœnitudines, nude ponit תשובה *tesciuba*, id est, conversio, vel שובו *sciubu*, id est, *convertimini* ad Dominum: pœnitentia enim non est nuda conversio ad Deum, sed et aversio a peccatis, sive dolor, compunctio, et satisfactio, uti docet Apostol. 2. Corinth. 7. v. 10. et 11. et Iocl. c. 1. 12. *Convertimini* ait, *ad me in toto corde, in ieiunio, et in fletu, et in planctu.* Unde liquet pœnitentiam tria munia complecti, scilicet dolorem, novam vitam, et castigationem peccatorum, ut Deum placet.

Appropinquavit enim regnum cælorum.) Quo scilicet Deus regnat in fidelibus in hac vita per gratiam, et in futura per gloriam, ipsosque facit reges et regni sui æterni participes. *Regnum cælorum primus Ioannes prædicavit*, ait Glossa, *quod nunquam Iudæi audierant*, ait S. Chrysost. Et S. Hieronymus hic: *Primus*, ait, *Baptista Ioannes regnum cælorum prædicat, ut præcursor Do-*

D *mini hoc privilegio honoretur.* Nota: Iudæi expectabant regnum suum sub Rege Messia in terra opulentum et splendidum, quale fuit sub Salomone: huius enim filius et successor fuit Messias sive Christus, et tale etiamnum Iudæi expectant a suo Messia. S. Ioannes ergo, et post eum Christus et Apostoli ordiuntur prædicationem a regno Messiæ, sed cælesti, non terrestri, q. d. Iam adest tempus reserati cæli, hoc enim brevi Christus vobis sua morte pandet. Agite ergo pœnitentiam de peccatis præteritis, et in futurum mores corrigite, et in melius mutate, ut ab eo in regnum hoc introduci mereamini: *Ecce nunc tempus acceptabile* (prædictum ab Isaia c. 49. 8.) *ecce nunc dies salutis*, quo cælum quatuor annorum millibus clausum aperiatur, ac qui volent, in illud ingrediantur, si videlicet semitam a Christo proponendam, scilicet fidem, spem, charitatem et vitam cælestem ineant, atque regnum cæleste sive spirituale in Ecclesia militante inchoent, quod in triumphante lætissime consummabunt: ita Theophyl. Ian-

senius, Maldonat. et Franc. Lucas: *Regnum cælorum, ait, vocatur dominatus Christi, ut in Angelos sanctos, ita et in Societatem hominum eorum, quorum recte composita vita in terris regentem e cælis Deum sequatur, in cælis, totam ipsam possidente Deo, æternum fruitur.*

Vers. 3. Luc. 3.4 Mar. 1.3. Ioan. 1. 23.

HIC ENIM EST DE QUO DICTUM EST PER ISAIAM PROPHETAM (cap. 40. 6.) DICENTEM: VOX CLAMANTIS IN DESERTO: PARATE VIAM DOMINI: RECTAS FACITE SEMITAS EIUS.) Hæc fuse explicui Isaiæ 40. 6. quare ibi dicta hic non repetam. S. Ioannes enim fuit vox Dei: primo Christum venturum prænuntians: secundo eum iam natum demonstrans, et ad pœnitentiam invitans, et ad Christi gratiam præparans. Per το *clamantis, fortitudo prædicationis indicatur*, ait Raban. clamatur enim longe positis et surdis, idque per indignationem. Apte Beda: *Clamavit quidem per alios Deus, sed et iste solus vox, quia Verbum præsens ostendit. Parate* ergo *viam Domini*, idem est quod *pœnitentiam agite*, uti præcessit, q. d. Agite o Iudæi, o mundi incolæ quotquot estis, Christo iam iam venturo, et quasi Messiæ Regi vestro inaugurando, vias (uti regibus fieri solet) complanate, hoc est, omnia amovete, quæ eum offendere vel dedecere possent, scilicet errores et peccata tollite per pœnitentiam, atque efficite, ut Christus ab omnibus et singulis expedite et cupide recipiatur, ut scilicet singuli corda mentesque suas ad Christi fidem et gratiam, omnemque sanctimoniam pœnitendo studiose se præparent.

Vers. 4. Mar. 1.6.

IPSE AUTEM IOANNES HABEBAT VESTIMENTUM DE PILIS CAMELORUM.) Non undulatum quod vulgo *Camelot* vocant, ut vult Chytræus et delicati Novantes, qui in pulpitis splendide ornantur quasi sponsi Penelopes. Christus enim Ioannem commendat ab asperitate vestitus, Matth. 11. 8. *Quid*, ait, *existis in desertum videre? hominem mollibus vestitum?* q. d. Minime; nam *ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt.* Ioannes autem domos Herodis fugit et secessit in desertum, ac caulam prætulit aulæ: fuit ergo hæc eius vestis vilis, aspera, hirsuta, horrida, eremitica, cilicina, idque ut habitu ipso præferret et concionaretur humilitatem, mundi contemptum ac pœnitentiam: nimirum *de virtute animæ habitus corporis loquebatur*, ait S. Chrysostomus, sic et cæteri Patres et Interpretes, ac nominatim S. Anselmus et Euseb. Emissenus homil. 1. de Ioanne Baptista, qui aiunt vestem S. Ioannis fuisse cilicium camelinum: in Syria enim copia est camelorum. Hoc enim domabat carnem in iuventute, sanguine et calore bullientem, ne in luxuriam deflueret, sicut faciebat S. Paulus dicens: *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte, cum aliis prædicavero, ipse reprobus efficiar*, 1. Corinth. 9. Cilicium enim suis pilis et setis aculeatis, quasi totidem aciculis carnem pungens, valde eam mortificat, eiusque lasciviam et libidines refrænat, uti norunt experti. Hinc S. Ægidius, unus e primis S. Francisci sociis, rogatus, cur S. Ioannes, qui nil peccaverat, tam austeram egisset vitam et pœnitentiam? Respondit: *Sicut carnes condiuntur sale, ne putrescant, ita corpus Baptistæ conditum fuit pœnitentia:* ita referunt Annales Franciscanorum. *Pœnitentia enim*, ut ait S Cyprian. serm. de ratione circumcisionis, *est corrosorium sal, desiccans recrudescentes carnis putredines.* Hinc S. Hilarion, S. Antonius, S. Paulus, S. Pachomius, S. Barlaam cæterique anachoretæ, teste S. Hieronymo, S. Athanasio, Palladio, Cassiano, et aliis, vestiebantur cilicio vel sacco cilicino, uti nunc vestiuntur Cappuccini, atque olim vestiebatur Elias, Elisæus, cæterique Prophetæ, uti ostendi proœmio in Minores Prophetas; imo Deus Adæ fecit tunicas non byssinas, laneas, aut lineas, sed pelliceas et duras, ut iis quasi ciliciis carnem domaret, et peccati sui pœnitentiam ageret, uti dixi Genes. 3. v. 21. Celebris est gnome Augusti Cæsaris apud Svetonium: *Vestitus insignis ac mollis, superbiæ vexillum est, nidusque luxuriæ.* Vis exempla? Accipe. S. Ephrem vitam S. Abrahæ Eremitæ ita concludit: *In omnibus quinquaginta abstinentiæ suæ annis, vestem cilicinam, qua indutus fuerat, non mutavit.* S. Clara per 28. annos licet infirma, cilicium e setis porci-

S. Ioannis vestis erat cilicium.

S. Ægidius.

Sic et Anachoretarum.

Exempla S. Abrahæ.

S. Claræ.

nis gestavit. S. Iosaphat rex, regnum cum Eremo commutans, asperum sibi a Barlaam datum cilicium sub veste ad nudam carnem portabat; teste Damasc. in Histor. c. 37. Theodor. in histor. relig. c. 37. de S. Abrahamo Eremita ita scribit: *Hunc quoque desideravit videre Imperator, et ad se accersivit, et veniens salutavit et excepit; et agreste illud cilicium sua purpura existimavit præstantius.* S. Gnilielmus dux Aquitaniæ conversus a S. Bernardo, lorica ferrea carnem suam domabat, et contra tentationes armabat. Idem fecit S. Dominicus, qui ideo Loricati cognomen accepit: durum sane et ferreum cilicium. S. Martini, teste Sulpitio, sententia fuit: *Decet Christianum in cinere mori:* unde ipse recubans in cinere et cilicio mortuus est, æque ac S. Anselmus, S. Carolus Borromæus, pluresque alii. Quin et Iosaphat patrem suum Abenner regem in cilicio sepelivit, teste Damasc. in Histor. 1. 35.

S. Iosaphat. S. Guilielmi. S. Dominici Loricati. S. Martini.

ET ZONAM PELLICEAM CIRCA LUMBOS SUOS.) Prophetæ, imo omnes Iudæi et Syri longa utebantur veste: unde ne illa difflueret, et gressum impediret, zona eam succingebant, ut essent expediti ad iter et robusti ad opus. Hinc monet Christus, ut lumbis simus succincti, Luc. 12. 35. Ephes. 6. 14. Vide ibi dicta. Ioannes vero insuper lumbos succingebat zona pellicea, ut illa magis vestem cilicinam corpori apprimeret, itaque magis carnem pungeret et mortificaret, ac spiritui subiectam redderet: in lumbis enim est origo seminis et libidinis; qua in re imitatus est Eliam, cuius hoc est elogium: *Vir pilosus, et zona pellicea accinctus renibus*, 4. Reg. 1. 8. Tritum est illud: *Accincta vestis, accincta mens; discincta vestis, discincta mens.* Nam ut ait Eccles. cap. 19. 27. *Amictus corporis, et risus dentium, et ingressus hominis enuntiant de illo.* Unde Sylla Pompeium et Romanos Senatores monebat, ut male præcinctum puerum caverent, in eo enim multos inesse Marios. Erat is Iulius Cæsar, qui tum puer, sed postea vir Pompeium, Senatum et nobilitatem Romanam oppressit. Ita Macrobius lib. 2. Saturnal. cap. 9. Vide S. Chrysostomum hic et Cassianum lib. 1. de habitu monachi cap. 1. qui ita inchoat: *Itaque Monachum ut militem Christi, in procinctu semper belli positum accinctis lumbis iugiter opus incedere*, idque probat exemplo Eliæ, Ioannis Baptistæ, Petri et Pauli.

Zona Ioannis ad quid? Male præcinctus puer cavendus.

ESCA AUTEM EIUS ERAT LOCUSTÆ, ET MEL SYLVESTRE.) Pro *locusta* Græc. est ακριδες, per quod primo perperam Beza accipit pyra sylvestria: hæc enim non vocantur ακριδες, sed αχραδες: αχρας enim est pyrus sylvestris: spinæ genus: item pyrum agreste. Unde Columella lib. 10. I.

Ακριδες quid? Resp.

Palmitibusque feris lætatur et aspera sylvis
Achrados: hoc est Pyraster, sive Pyrus sylvestris.

Secundo, perperam quoque nonnulli apud Epiphanium hæresi 30. quæ est Ebionæorum, per ακριδες accipiunt εγκριδες, id est, bellaria ex melle et oleo confecta. II.

Tertio, alii Novantes per ακριδες accipiunt cancros marinos. Verum hi non vocantur ακριδες, sed αχαριδες, vel καριδες apud Athenæum, apud alios vero καρκινοι. Et unde quæso cancros marinos habuisset Ioannes in deserto? Adde cancros, utpote reptantes super terram, lege fuisse Iudæis vetitos, Levit. 11. v. 41. Denique cancri hi deliciæ sunt divitum, a quibus abhorrebat Baptista. III.

Quarto, alii ακριδες vertunt herbas, vel arborum, frondiumque summitates. Unde Æthiopicus vertit: *Esca eius erant anuola, id est, extremitates herbarum cum melle sylvestri*, in mel intinctæ. IV.

Verum dico ακριδες sunt locustæ, uti vertit Noster, Syrus et Arabicus: (Ægyptius vertit *cicadæ*, sed per eas intelligunt locustas: sunt enim locustæ, quæ canunt ut cicadæ) ita dictæ, quod τα ακρα, id est, summitates aristarum et plantarum advolantes depascantur: ita Theocritus, et alii passim in Lexicis. Unde Origenes, Hilarius, Ambrosius, Chrysostomus, Augustinus apud Canisium l. 1. de corruptela verbi Dei c. 4. per ακριδες accipiunt insecti genus saltando volitans, uti sunt locustæ, quas comedi solitas ab Æthiopibus, Lybiis, Parthis, aliisque Orientalibus docet Plinius lib. 11. cap. 29. et l. 6. 30. Un-

V. Et vere.

Locustæ Orientalium cibus. de hi a Diodoro Siculo lib. 3. cap. 3. vocantur ἀκριδοφάγοι, id est, locustivori, et S. Hieronymus lib. 2. contra Iovinianum: *Orientales, ait, et Libyæ populos, quia per desertum et calidam eremi vastitatem locustarum nubes reperiuntur, locustis vesci moris est. Hoc verum esse Ioannes quoque Baptista probat.* Hinc et locusta, quia salit, quasi mundum animal, inter escas Iudæis a Deo permissas ponitur Levit. 11. 22. Nec id mirum, cum in historiis legamus Germanos milites olim bombyces frixos comedisse, Italos mustelas, Hispanos testudines domiportas; multi quoque hodie edunt ostrea et conchylia etiam cruda, quæ ex putredine procreari scimus.

Qualis? Porro locustas prisci manducabant vel elixas, vel tostas et in pollinem redactas, imo sole, vel sale et fumo duratas in totum annum servabant.

Denique locusta vilis est cibus, temperantiæ, paupertatis, et pœnitentiæ index. Hieron. Mercurialis lib. 2. variar. lect. cap. 20. docet locustas cibum esse siccum et vitam abbreviare, ac pediculos morbosque generare; sed Dei beneficio aliter factum in Ioanne Baptista, qui locustis vescens sanus vegetusque vixit, ac validus Dei præco, acer gulæ, luxuriæ, omniumque scelerum castigator, et cælestis regni prædicator exemplo magis, quam verbo evasit.

De potu Ioannis hic tacetur, quia constat eum non nisi aquam bibisse; in deserto enim nil aliud reperiebat. Unde Angelus de eo: *Vinum*, ait, *et siceram non bibet*, Lucæ 1. 15.

Mel sylvestre quodnam? Resp. ET MEL SYLVESTRE.) Quæres, quodnam et quale hoc mel? Primo, Rabanus censet esse arborum folia candida et tenera, quæ manibus confricata et trita, odorem et saporem quasi mellitum exhibent.

I. Secundo, Iac. Faber Stabulensis putat mel hoc esse illud, quod Plinius lib. 11. cap. 16. inter genera mellis facit tertium, et Ericæum vocat ab erica, qui frutex est autumni tempore florens, cum reliquæ herbæ et virgulta deflorent: estque id mel insuave.

III. Tertio, alii putant mel hoc esse humorem ex arborum foliis collectum.

IV. Quarto, Suidas æstimat esse rorem, qui ex fruticibus et arboribus decerptus, manna dicitur.

V. Vere. Quinto, et genuine, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius hic, et Isidorus Pelusiota lib. 1. Epist. 5. et Epist. 132. censent hoc mel esse agreste ab agrestibus apibus, quæ in arboribus aut lapidum scissuris mellificant, confectum, quod amari et ingrati saporis esse docent Euthymius, et Isidorus Pelusiota. Porro Æthiopicus habet *Sedena*, quæ vox significat mel quoddam particulare communi suavius et sanius, quod conficit certum genus apum, ab Æthiopibus vocatum *tasma*, minus cæteris instar muscæ.

Vers. 5. TUNC EXIBAT AD EUM IEROSOLYMA, ET OMNIS IUDÆA, ET OMNIS REGIO CIRCA IORDANEM.) *Tunc*, cum scilicet fama vitæ eremiticæ, austeræ et sanctæ S. Ioannis, æque ac prædicationis eius tam seriæ et ardentis, ubique vulgaretur: hac enim fama Ioannis, Ierosolymitæ et Iudæi exciti, et spiritu Dei impulsi ad eum accurrebant, ut hominem novum quasi cælo lapsum viderent et audirent. Tanti apud omnes est sanctitas et sanctitatis opinio: quare ea excellant, qui populum ad vitæ mutationem traducere satagunt, oportet. Porro Iordanis Hebr. dicitur quasi יורד מן דן *iored min dan*, id est, *descendens ex Dan* civitate, quæ postea a Philippo tetrarcha ædificiis aucta et illustrata, in gratiam Tiberii Cæsaris dicta est Cæsarea Philippi. *Dan* Hebr. significat *iudicium*. Unde mystice notat eos, qui timent Dei iudicium, accurrere ad sanctos prædicatores, qualis erat Ioannes, ut ab eis viam salutis ediscant, itaque in die iudicii a Christo iudice cælo adiudicentur.

Vers. 6. Mar. 1. 5. Baptismus Ioannis qualis et in quo a ET BAPTIZABANTUR AB EO IN IORDANE CONFITENTES PECCATA SUA.) Inepte Calvinus τὸ *baptizabantur* interpretatur, docebantur baptismum pœnitentiæ. Baptizare enim non est docere, sed corpus aqua abluere, ut patet v. 13. Baptismus Ioannis alius erat a baptismo Christi, ut contra hæreticos docui, Actor. 19. 2. Baptismus enim

A Christi ex opere operato omnia peccata delet et gratiam iustitiamque confert; nil tale faciebat baptismus Ioannis, sed tantum erat signum pœnitentiæ, et ad eam excitatio, per quam protestabantur se optare, animam suam ablui a peccatis, sicut corpus aqua abluebant. Erat ergo Baptismus Ioannis dumtaxat protestatio pœnitentiæ, et præparatio ad baptismum Christi, ut eo iustificarentur. Hinc erant *confitentes peccata sua*. Pœnitentia enim sive dolor de peccatis facit, ut homo ea confiteatur, eorumque remedium et veniam quærat. Sic Iudæi in certis casibus debebant peccata sua confiteri sacerdoti, uti ostendi Levit. 5. 5. et c. 6. v. 6. et 7. et Num. 5. v. 7. Hæc tamen confessio non erat Sacramentum, nec peccata condonabat, uti fit in confessione a Christo instituta: in illa enim quasi in Sacramento sacerdos, potestate sibi a Christo in ordinatione collata, absolvit confitentem a peccatis. Illa ergo Iudæorum confessio tantum erat index pœnitentiæ et compunctionis, sive contritionis internæ, quæ si erat B perfecta, proficiscens scilicet ex amore Dei super omnia, peccata abolebat et iustificabat: *Charitas* enim *operit multitudinem peccatorum*, Iacob. 5. sin autem contritio hæc esset imperfecta, ut tantum foret attritio manans ex timore pœnarum, peccatum non tollebat, nec gratiam iustificantem conferebat, sed ad contritionem disponebat, et attritum excitabat, ut per eam iustificaretur.

Christi Baptismo differens?

VIDENS AUTEM MULTOS PHARISÆORUM ET SADDUCÆORUM VENIENTES AD BAPTISMUM SUUM, DIXIT EIS: PROGENIES VIPERARUM, QUIS DEMONSTRAVIT VOBIS FUGERE A VENTURA IRA?) Primitus tempore Ionathæ, qui fuit frater Iudæ Machabæi, erant tres sectæ Iudæorum, scilicet Pharisæi, Esseni, Sadducæi, de quibus ita scribit Iosephus lib. 13. Antiq. c. 9. *Hoc tempore* (Ionathæ) *tres Iudæorum sectæ erant, quæ de rebus humanis inter se dissentiebant: una Pharisæorum dicta, altera Sadducæorum, tertia Essenorum. Horum Pharisæi quædam, at non omnia fato tribuunt; quædam vero in sua potestate aiunt, ut vel fiant, vel non fiant. Esseni vero omnia in fati potestate* C *esse affirmant, nec quidquam hominibus præter fati decretum accidere. At Sadducæi fatum omnino negant et e rebus tollunt, dicentes nihil fataliter evenire hominibus, et omnia in nostra ipsorum potestate esse, ut tam felicitatis nobis ipsi auctores simus, quam infortunii, si deteriora consilia secuti fuerimus.* Fusius hasce tres sectas, eorumque dogmata et mores idem prosequitur lib. 2. belli c. 7. ubi docet Pharisæos certiorem legalium rituum notitiam fuisse professos; Sadducæos negasse numen, sive providentiam, et animarum post mortem præmia vel supplicia, quod unicum est frænum ad cohibendum se a peccato, sancteque vivendum: quo amoto, homines quasi effrænes equi ruunt in omnes voluptates. Unde S. Lucas Act. 23. 8. *Sadducæi, ait, dicunt non esse resurrectionem, neque Angelum, neque spiritum: Pharisæi autem utraque confitentur.* Sadducæi enim Græcorum (quibus tum suberat Iudæa) Sophistarum et Atheorum fabulas secuti, ridebant campos beatorum Elysios, Orcum, Cerberum, gehennam, etc. hos impugnabant Pharisæi, priscorum patrum D Abrahæ, Mosis et Prophetarum fidem spemque sectantes, eosque secutus est populus. Sadducæos vero optimates et, ut videtur, Herodes, qui quasi Atheus vixit, effusus in omnem libertatem et sævitiam. Utrique veniente Christo, contra eum quasi communem Iudæorum hostem conspirarunt. Contra Sadducæos scriptus est liber Sapientiæ, et liber secundus Machabæorum. Vide dicta in Argumento Sapientiæ. Dicti sunt *Sadducæi*, id est, *iusti*, quia iustitiæ nomen sibi arrogabant, vel potius a *Sadoc* eorum auctore: dicti sunt Pharisæi, id est, expositores et explanatores legis; aut separati (radix enim פרש *paras* significat separare, indeque exponere, quia dum partes rei convolutæ singulæ a singulis separantur, tunc res tota distincta ob oculos posita explicatur, aperitur et exponitur) a vulgo, ob doctrinam et sanctitatem, quorum magistri et principes fuere R. Hillel et Sammai paulo ante Christum, ait S. Hieronymus in cap. 8. Isaiæ. Utrique semper virtuti et veritati fuere adversi. Unde a S. Ioanne

Vers. 7. Luc. 3. 7.

Tres sectæ Iudæorum.

Sadducæi Athei.

Unde dicti?

Pharisæi qui et unde dicti?

hic gravissime increpantur, tum quia erant superbi, vana scientiæ et sanctitatis opinione inflati; tum quia erant hypocritæ, et fictæ quasi sanctitatis studiosi, baptismum cum aliis expetabant a sanctissimo viro Ioanne, ut et ipsi sancti a populo haberentur: ita Origenes tom. 6. in Ioannem. Adde hac ratione volebant devincire sibi Ioannem, eique os claudere, ne in illorum vitia detonaret. Idem nunc faciunt Politici. Hinc Christus Matth. 21. 26. et toto cap. 23. acriter eorum ambitionem, avaritiam, præposteram et perversam legis explicationem aliaque scelera redarguit, eisque væ æternæ damnationis intentat, atque ideo ipsi necem Christo machinati sunt, et reipsa intulerunt, ac post eum S. Stephanum et primos Christianos ad necem persecuti sunt, ut patet Actorum 4. tum quia verum est vetus dictum: *Figulus figulo invidet, faber fabro*, doctor doctori: tum quia Christiana sapientia contraria erat, et redarguebat Pharisæorum Iudaismum, insipientes eorum legis interpretationes, ac multo magis mores impuros et impios. Soli Esseni ob fidei morumque pietatem Christo et Christianis faverunt, imo Christiani effecti primi monasticen exercuerunt, sub S. Marco, uti dixi Actorum 5. 2.

Esseni qui?

Dixit eis: progenies viperarum) Est Hebraismus, q. d. Vos estis viperæ a viperis geniti, hoc est, pessimorum parentum filii pessimi, noxii plane, callidi, et venenati, qui vestros virulentos, quos a parentibus virulentis hausistis et hæreditastis, mores et errores, in discipulos velut in filios propagatis, quibus eorum animas necatis et perditis: ita S. Hieronymus in c. 30. Isaiæ, et S. Gregorius homil. 20. in Evang. Viperæ enim morsus adeo noxius et exitialis est, ut mortem in septem horis afferat, aut, ut longissime, tertia die: ita Gesnerus l. de serpen. in *Vipera*. Sic hæc Ioannis verba explicat Christus Matth. 23. 31. dicens: *Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum, qui prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Serpentes et genimina viperarum, quomodo fugietis a iudicio gehennæ?*

Viperæ morsus quam exitialis.

Addit secundo Plinius lib. 10. c. 62. fœtus viperarum nascendi avidos uterum corrodere, itaque matrem occidendo, in lucem prodire. Audi Plinium: *Viperæ mas caput inserit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrium eadem sola intra se parit ova, unius coloris et mollia, ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit, deinde singulos diebus singulis parit viginti fere numero.* Idem tradit Nicander, Herodotus, Plutarchus, Galenus, Ælianus, ac S. Hieronymus, et S. Basilius homil. 9. Hexaem: quos citat Gesnerus in Vipera. Unde Lucanus:

An vipera sit matricida.

Viperei coeunt abrupto corpore nati.

Et Cælius Rhodiginus lib. 3. Variar. Lection. c. 37. ait, hac de causa quibusdam videri, parricidas olim insutos culeo cum vipera præfocatos fuisse, quia vipera matricida est: inde etiam dictam *viperam*, quod *vi pariat*, aut *vi pereat*. Græce vero vipera dicitur εχιδνα, παρα το εχειν εν εαυτη γονην μεχρι θανατȣ, id est, quod contineat in se fœtus usque ad mortem et interitum, aiunt Lexicographi. Sic sensus magis appositus et profundior erit, q. d. Vos, o Pharisæi et Sadducæi, estis quasi viperæ, quia sicut vipera matris ventrem erodit et occidit, ut in vitam prodeat; sic vos matrem vestram Synagogam ac patres spirituales, scilicet veros Dei Prophetas et doctores lancinatis et occiditis, ut in vestra cupiditate et ambitione gloriose vivatis. Ita S. Chrysostomus hic homil. 11. Euthymius, S. Hieronymus Epistol. ad Præsidium, Isidor. Pelusiot. lib. 1. Epistol. 105. S. Gregorius 15. Moral. c. 9. et S. Augustinus serm. 83. de Tempore.

Viperæ etymon.

Verum hanc de vipera traditionem, quod nascens ventrem matris erodat, Gesnerus loco citato, et Matthiolus in Dioscor. lib. 2. cap. 16. ac Albertus Magnus lib. 25. histor. animal. refellunt multorum experientia, qui viperas in capsa, aut vitro parere viderunt more aliorum animalium, sine matris parientis erosione vel interitu. Idem mihi asseruit Romæ noster Collegii Romani Pharmacopœius; qui crebro viperas alit et parientes observat, ex eisque theriacam singularem efficit, quæ a Romanis, Italis et Transalpinis avide expetitur. Quare *viperam* dici censet Gesnerus, non quod *vi pereat*, sed quasi *viviparam*, eo quod sola inter serpentes non ova, sed vivum animal pariat, teste Theophrasto lib. 7. cap. 14. et Aristotele lib. 5. Histor. animal. cap. 34. qui ait: *Vipera e serpentibus una animal edit, cum intra se primum ova pepererit.* Addit Aristoteles fœtus viperæ rumpere secundinas, non uterum matris, sicut pulli gallinæ rumpunt ovi corticem, cui includuntur, ut in lucem prodeant. Audi Aristotelem: *Parit catulos obvolutos membranis, quæ tertia die rumpuntur: evenit interdum, ut qui in utero adhuc sunt, abrosis membranis, prorumpant: singulos diebus singulis parit, plures quam viginti.* Hæc ex Aristotele transcripsisse more suo videtur Plinius, sed male per *membranas* accepit *latera matris*, cum *secundinas* intelligat Aristoteles, quibus involuta vipera nascitur, et cum nata est, extra uterum matris eas rumpit, ut lucem aspiciat.

Vipera matrem nascendo non enecat.

Viperæ verius etymon.

Simili modo olim multa credita sunt, quæ posteritas falsa esse deprehendit, ut quod Salamandra vivat in igne: consumitur enim igne, esto non ita cito, uti alii serpentes, quia frigida est: quod Phœnix una sit in mundo quæ seipsam resuscitet: quod Chamæleon vivat ex aere: vivit enim ex rore et muscis in aere volantibus. Sic pariter fabula est viperas ore coire; fœminam maris caput demordere; fœtus matris uterum erodere, eamque occidendo nasci. Doctores ergo et Patres, præsertim Epiphanius hæresi 26. in fine, qui hæc asserunt, secuti sunt vulgatam opinionem, ut ex ea aptam tropologiam contexerent.

Olim credita plura, quæ nunc deprehensa esse falsa.

Tertio, viperæ amant vinum, adeoque vino ebriæ capiuntur, ait Aristoteles l. 8. Histor. animal. c. 4. Insuper in libidinem sunt effusæ, ideoque tot catulos generant. Apte ergo S. Ioannes per viperas taxavit Pharisæorum intemperantiam, gulam scilicet et luxuriam.

Pharisæi similes viperis in multis.

Quarto, viperæ vorant scorpios, quorum venenum summe est exitiale, ideoque viperarum morsus magis sunt venenati, teste Aristotele lib. 8. Histor. animal. cap. 29. ita Pharisæi et Sadducæi e venenatis Rabbinorum suorum dogmatibus, virus suorum errorum augebant. Rursum viperæ notant detractiones et calumnias, quas Iudæi interserunt in Ioannem et Christum. Detractionis enim symbolum est dens serpentinus et viperinus, iuxta illud Deuter. 32. in sensu mystico: *Dentes bestiarum immittam in eos, cum furore trahentium super terram atque serpentium.* Fingunt Poetæ *Cadmum Agenoris Phœnicum regis filium, serpentinos dentes seminasse, et ex eis illico armatos milites natos esse, qui adinvicem contra seipsos insurgentes, cæde mutua corruere omnes.* Hæc dentium fictio repræsentat detractiones, quia dentes a demendo dicuntur, ait Cassiodorus in Psalm. quare non improprie detractorum linguæ dentes vocantur, quia sicut dentes partes ciborum demunt, ita hominum famam et honorem iugiter corrodunt detractores. Ex his ergo dentibus a diabolo in mundo seminatis, id est, mediantibus detractoribus lites, bella et contentiones oriuntur.

Quinto, S. Ambrosius in Lucam cap. 3. v. 7. censet in viperis notari prudentiam Pharisæorum, iuxta illud Matth. 10. *Estote ergo prudentes sicut serpentes: serpens enim per prudentiam prævidet futura, venenum tamen non deserit: sic isti provida quadam devotione profutura et sponte deposcunt, nempe Ioannis baptismum, adhuc tamen non relinquunt noxia et peccata.*

Sexto, viperæ exempto veneno, anginæ, caligini oculorum, elephantiæ, multisque aliis morbis medentur, teste Dioscoride lib. 2. cap. 16. Unde Ægyptii viperas comedebant, teste Galeno lib. 3. Aliment. facult. æque ac Indi, teste Plinio l. 7. quin et ex viperis fit theriaca præsentissimum contra venena, pestem, cæterosque morbos remedium. Sic Pharisæi demptis erroribus, populum docebant veram fidem, legem et pietatem. Unde Christus: *Super cathedram Mosi*, ait, *sederunt Scribæ et Pharisæi. Omnia ergo, quæcumque dixerint vobis, servate et facite; secundum opera vero eorum nolite facere: dicunt enim et non faciunt*, Matth. 23. v. 1. et 2.

Variis morbis medentur viperæ.

Quis demonstravit vobis fugere a ventura ira?) *Fugere*, id est, effugere: Hebræi enim per verbum simplex significant omnia composita, utpote quibus carent. Rursum *fugere* hic denotat actum non inchoatum, sed perfectum, idemque est, quod fugiendo evadere Dei iram et gehennam, iuxta Canonem 12.

Pro *demonstravit* Græce est ὑπέδειξεν, quod primo vertas *præmonstravit;* secundo *suggessit*, *submonuit;* tertio *demonstravit* per rationes et exempla: unde ὑπόδειξις est, demonstratio.

Ventura ira quid? Ventura ira.) Est non tam excidium Iudææ per Titum, quam ira iudicis Christi, quam ostendet impiis reprobandis in die iudicii, ac ultio et sententia damnationis, quam in eos proferet, ipsaque æterna damnatio et gehenna, ut exponit Christus Matth. 23. 33. Hanc enim Christi iram iratumque vultum ita expavescent impii, ut dicant *montibus: cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis super thronum, et ab ira Agni: quoniam dies magnus iræ ipsorum, et quis poterit stare?* Apocal. 6. 16. S. Ioannes enim uti præco fuit regni cælorum, illud pœnitentibus promittens, sic et præco fuit Dei iræ et gehennæ, illam impœnitentibus, quales erant Pharisæi et Sadducæi, intentans. Idem faciat prædicator, uti fecit Isaias cap. 2. v. 19. et Osee c. 10. v. 8. et Christus Lucæ 23. 30.

Sensus ergo planus et germanus est, q. d. *Quis demonstravit vobis fugere*, quod effugietis, vel modum effugiendi venturam iram, id est, Christi irati iudicium, vindictam et damnationem æternam? Sic enim Ioannem explicat Christus, cum eisdem Scribis et Pharisæis comminatur gehennam, Matth. 23. 33. *dicens: Serpentes genimina viperarum, quomodo fugietis a iudicio gehennæ?* q. d. Minime fugietis, aut fugere poteritis iudicium gehennæ, sed in illud certo certius incidetis, quia estis genimina viperarum, id est, innatam et longo usu confirmatam habetis hypocrisim et malignitatem, a qua avelli non potestis, quia non vultis: ficti enim ad me acceditis quasi pœnitentes, cum vel non credatis Dei providentiam, iram et vindictam, uti non credebant Sadducæi; vel si eam creditis, uti credebant Pharisæi, eam non timetis, quia superbe putatis vos esse iustos. Hos ergo Ioannes graviter increpat, q. d. Quis vobis promisit, quod evadetis gehennam? Falsissima enim est vestra persuasio, o Sadducæi, quod non sit gehenna. Vanissima quoque est vestra præsumptio et securitas, o Pharisæi, quod non timeatis gehennam, eo quod superbe æstimetis vos esse iustos. Emphasis est in verbo *demonstravit*, q. d. Ita secure vivitis, et vestris cupiditatibus indormitis, ac si nulla post hanc vitam sit Dei vindicta et scelerum castigatio, aut certe vobis illa non sit metuenda. Unde vobis ista securitas, unde ista demonstratio? Quis vobis id certa et evidenti ratione demonstravit? certe nemo, nisi vestra superba stultaque persuasio.

Aliter Iansenius et Franciscus Lucas, qui censent hæc verba esse Ioannis increpantis hypocrisim Pharisæorum et Sadducæorum, q. d. Non credo vos sincere ad baptismum meum accedere; sed ficte et hypocritice; quis enim vobis demonstrare potuisset, fugiendam esse per meum pœnitentiæ baptismum venturam Dei iram, cum eam vel non credatis, uti Sadducæi; vel non timeatis, uti Pharisæi? Incredulis enim et arrogantibus nil demonstrari vel persuaderi potest, quod eorum opinioni et arrogantiæ sit contrarium: quare vos pœnitentiam ex animo non facitis, sed simulatis et fingitis vos iram Dei fugere.

Aliter quoque Maldonatus, qui censet hæc verba esse Ioannis admirantis tantam, tamque subitam Sadducæorum et Pharisæorum conversionem, q. d. Quis demonstravit vobis, ut Dei iudicium et gehennam timeatis, quam antea non credebatis vel non timebatis? Unde tanta in vobis mutatio? utique non a vobis, sed a potenti Dei gratia et inoperatione, ait S. Chrysostomus, ac a mala vestra conscientia, quæ vos quasi reos accusat, cogitque Dei iudicium formidare.

Tropologice S. Bernardus in Declamat, docet venturam, vel ut Græce est μελλούσης, id est, futuram iram fugiendam esse per præsentem iram, id est, pœnitentiam, quam quis sibi irrogat, vel irrogatam a Deo acceptat: *Quis enim, miseri*, inquit, *demonstravit fugere a ventura ira? Quid præsentem tantopere fugitis iram* (qua futuram effugitis) *flagellum timetis, declinatis virgam? et quidem in hac die vestra, quæ ad pacem vobis; sed si cognovissetis et vos. Mutatis: sed non effugitis, pœnitentiam. Nam malum impunitum esse non potest. Non punitur hic propria voluntate, punietur alibi sine fine. Misera sane et extremæ plena dementiæ commutatio, humanum declinare laborem, et paratum diabolo stridorem eligere sempiternum.* Peccator enim fugiens virgam patris castigantis, incidit in gehennam Dei iudicis damnantis.

Facite ergo fructus dignos (Græce καρπὸν ἄξιον, id est, *fructum dignum* in singulari) pœnitentiæ.) Id est, dignos pœnitentia. Græcizat Interpres: Græcum enim ἄξιος, id est, *dignus*, Græca syntaxi poscit genitivum. Adde genitivum *pœnitentiæ* regi tam a *fructus*, quam a *dignos*. Docet Baptista modum et medium evadendi futuram iram, esse præsentem pœnitentiam, sed dignam, id est, veram, seriam et condignam, q. d. Quia vos, o Sadducæi, Dei providentiam et iram in impios, scilicet vindictam et gehennam non creditis: vos vero, o Pharisæi, præfisi vestris operibus, quasi iusti illam non timetis; hinc utrique certo in eam incidetis: ut ergo eam evitetis, pœnitentiam agite, ac errores, moresque commutate, ut vos, o Sadducæi, perfidiam atheismi in fidem numinis; vos, o Pharisæi superbiam in humilitatem, utrique gulam in abstinentiam, luxuriam in castitatem, avaritiam in eleemosynam; externam et Pharisaicam iustitiam, eiusque ostentationem in Christianam et internam sanctitatem transferatis. *Facite* ergo *fructus pœnitentiæ*, non simulatos et fictos, non externos, non tales quales, sed veros, internos et *dignos*, qui scilicet vere pœnitentem decent, ac seriam pœnitentiam indicant, atque ex animo vere pœnitenti proficiscuntur, uti sunt lacrymæ, detestatio et punitio peccatorum, ac vitæ, morumque seria conversio. Vide S. Gregorium hom. 20. in Evang.

Vers. 8. Luc. 3. 8.

Digna pœnitentia quæ? Resp.

I.

II. Adde dignam pœnitentiam esse, cum mensura doloris et pœnæ respondet mensuræ voluptatis et culpæ, ut crescente culpa, crescat et pœna, ac gravitas huius, illius quantitati respondeat. Longe enim graviorem pœnitentiam agere debet adulter quam fur, et homicida quam adulter, et parricida quam homicida. Unde singulis peccatis pœnæ ex æquo decretæ, et admensæ sunt in canonibus pœnitentialibus. Ex æquo, intellige respectu criminum, et hominum, non respectu Dei. Unum enim peccatum mortale, cum sit offensa Dei, eique quantum est ex se, rationem summi boni et ultimi finis (hunc enim peccator implicite ponit in creatura, quam amat, ita ut eam Deo præponat) ac consequenter Deitatem quasi adimat, ideoque peccatum sit quasi Christicidium et Deicidium: hinc infinitam quamdam malitiam in se continet; quia est offensa, iniuria et violatio Dei, qui est immensus et infinitus: quamobrem nulla creaturæ cuiuslibet pœna, vel pœnitentia illi ex æquo et condigne satisfieri potest, imo etiamsi omnes homines et omnes Angeli sponte sua, omnia tormenta gehennæ per totam æternitatem paterentur, nunquam pro uno peccato mortali dignam pœnitentiam et satisfactionem Deo offerrent, sed solus Christus id facere potuit, utpote Dei filius verusque Deus, cuius proinde pœnitentia et satisfactio ratione personæ, quæ infinitæ est dignitatis, pariter est infinita, et æqualis ac condigna offensæ et iniuriæ infinitæ in Deum infinitum admissæ. Tanta est peccati malitia, quam si plene perspicerent homines, utique non peccarent.

III. Denique dignos pœnitentiæ fructus facit, qui conversus tanto studio servit veritati, quanto antea servivit vanitati et diabolo; ac tam ferventer amat Deum, quam antea amavit carnem et mundum, iuxta illud Apostoli: *Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire iustitiæ in sanctificationem*, Roman. 6. 19. Sic fecit S. Magdalena, S. Petrus, S. Paulus, S. Maria Ægyptiaca,

S. Pelagia aliique pœnitentes. Lege eorum vitas, illosque imitare. Ita fiet illud S. Gregorii: *Plerumque gratior est Deo fervens post culpam vita, quam securitate torpens innocentia.* Vide S. Chrysostomum, Tertullianum, Pacianum tract. de pœnitentia, Climacum gradu 5. qui est de accurata pœnitentia, ubi eam ita describit: *Pœnitentia est corporeæ consolationis perpetua et iugis repudiatio. Pœnitentia est voluntaria earum rerum omnium, quæ affligunt, toleratio. Pœnitentia est cruciatuum sibi semper opifex. Pœnitentia est valida ventris afflictio, animæque in sensu firmissimo iugis reprehensio.* Lege sequentia, et vivam digne pœnitentium effigiem inspicies.

Pœnitentiæ effigies.

Vers. 9. Luc. 7. 8.

Et ne velitis dicere intra vos: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.) Pro *ne velitis* Græce est μὴ δόξητε, id est, ne videamini, ne opinemini, ne repuletis, ne gloriemini *dicere intra vos*, in animo cogitare, vobisque blandiri, ut in hac cogitatione innixi secure conquiescatis, et in utramque aurem dormiatis: *Patrem habemus Abraham.* Solebant enim Iudæi confidere et gloriari in hoc, quod essent filii Abrahæ: unde illud Christo obiecerunt: *Semen Abrahæ sumus*, Ioannis 8. 33. Hæc erat eorum superba reputatio, hæc vana confidentia, hæc stulta gloriatio, quam hic eis extundit S. Ioannes. Sensus ergo est, q. d. Abraham fuit Patriarcha sanctissimus Deique amicus, cui Deus promisit benedictionem et salutem transfundendam in eius filios, Genes. 12. v. 2. et cap. 22. 17. nos autem sumus filii Abrahæ: ergo hæredes sumus benedictionis et salutis, Abrahæ et semini eius promissæ. Esto ergo libere vivamus, nec pœnitentiam condignam agamus, tamen ex hoc quod sumus filii Abrahæ, salvabimur: tum quia Deus fidelis est in promissis, ut quod promisit, certo præstet; tum quia alioqui Abraham tantus Patriarcha fraudaretur filiis, et filiorum suorum salute, sibi a Deo promissa, ac stirps Abrahæ deficeret. Respondet Ioannes, æque ac S. Paulus Roman. 9. filios Abrahæ, hæredes benedictionis et salutis ipsi promissæ, non censeri carnali origine, sed spirituali fide et virtute, nimirum filios Abrahæ æstimari, non qui ex Abraham geniti sunt, sed qui fidem et sanctitatem Abrahæ imitantur: quare etiamsi Sadducæi, et Pharisæi, cæterique Iudæi ob suam impietatem excidant a iustitia et salute; Deum tamen suffecturum in eorum locum alios, puta Gentiles, eosque Abrahæ daturos quasi filios, qui in eius benedictionem, id est, gratiam et gloriam succedant, q. d. Licet vos, o Iudæi, pereatis, non ideo peribit benedictio et salus semini Abrahæ promissa, sed a vobis indignis, ad alios dignus transferetur; quare nolite gloriari et obiectare: *Patrem habemus Abraham*, imo *magis erubescite, quia patrem non imitamini*, ait S. Chrysostomus: *Non enim successio carnis quæritur*, inquit S. Hilarius, *sed fidei hæreditas, dignitasque originis in operum consistit exemplis, et prosapiæ gloria fidei imitatione retinetur.*

Filii Abrahæ quinam?

Quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.) Græce est τῷ Ἀβραάμ. Vox ergo *Abrahæ* est dativi casus, non genitivi, q. d. Vobis, o Iudæi, pereuntibus non fraudabitur Abraham sua sobole et stirpe benedicta, quia Deus, qui fidelis est in promissis, si opus sit de lapidibus, quos hic in ripa Iordanis acervatim iacere videtis, potest efficere filios Abrahæ. Porro Ioannes baptizabat et prædicabat in Bethabara, id est, in domo traiectus, ubi scilicet filii Israel duce Iosue transierunt sicco pede Iordanem, miraculose a Deo divisum et siccatum; unde in memoriam tanti miraculi Iosue eodem loco erexit duodecim lapides in medio Iordanis alveo; atque illos lapides hic designasse et demonstrasse Ioannem censent Remigius, S. Anselmus, ac ex iis Pineda in c. 1. Iob v. 1. num. 38. Hi enim lapides erant typus et figura gentium, errorum et ignorantiæ fluctibus obrutarum, sed tandem per Christum, et Apostolos de imo idololatriæ alveo, ad Ecclesiam et filiorum Dei gloriam per baptismum suscitandarum.

Quæres, quomodo hoc sit verum? quomodo enim filii lapidum possunt esse filii Abrahæ iam defuncti; et si ex

A lapidibus excitati ac animati sint a Deo, quomodo ab Abraham sunt geniti? Multi ad allegoriam confugiunt, sed dico proprie ut verba sonant, id verum esse. Primo, quia potest Deus ex lapidibus homines efficere, quos ipse sua intentione et voluntate Abrahæ in filios arroget, aut Abraham sibi adoptet, non minus quam potuit Adamum plasmare ex terra, et Evam ex costa Adæ, ac ex sterili Sara Isaacum Abrahæ producere, Genes. 18. 11. et seq. Alludit ad Isaiæ 51. 1. *Attendite*, inquit, *ad petram* (ecce lapides) *unde excisi estis, et ad cavernam laci, de qua præcisi estis*, hoc est, ut explicans subdit: *Attendite ad Abraham patrem vestrum, et ad Saram quæ peperit vos*, q. d. Abraham est quasi petra, et Sara quasi caverna laci, de qua vos, o Iudæi, quasi lapides vivi præcisi et prognati estis.

Deus ex lapidibus potest suscitare filios Abrahæ. Quo sensu. I.

Secundo physice et præcise, q. d. Sicut Deus uxorem Lot in statuam salis convertit, ita vicissim potest saxa immediate in homines et filios Abrahæ, qui ex Abraham prognati sunt, convertere: imo potest Deus per absolutam B potentiam quamvis substantiam creatam transmutare in aliam totaliter, puta tam quoad materiam, quam quoad formam. Sufficit enim ad veram conversionem, ut sola accidentia eadem remaneant, ut patet in transubstantiatione, qua tota substantia panis convertitur in corpus Christi in Eucharistia, solis accidentibus panis remanentibus: ita S. Thom. 3. p. q. 75. art. 4. Quocirca potest Deus ex lapidibus suscitare filios Abrahæ, etiam iam vita functos et mortuos, quia potest convertere lapides in corpora mortuorum, illaque animare et a morte suscitare. II.

Comparat S. Ioannes Sadducæos et Pharisæos lapidibus, tum ut eorum duritiem et obstinationem in malo denotet, tum ut superbos humiliet, q. d. O tumidi Pharisæi lapidibus non estis meliores, quantum est ex vobis, sed quod lapidibus præcellatis, hoc habetis a Deo: Deus enim vos fecit Abrahæ filios: et si superbiatis, vos ex Abrahæ familia expunget, aliosque in vestrum locum ex lapidibus quoque si velit, suscitabit. Sic fecisse Pyrrham cum Deu-C calione marito narrant, vel potius fabulantur poetæ, scilicet illos iecisse post tergum lapides, qui in homines conversi sint, itaque genus humanum diluvio perditum reparasse; nam lapides quos Deucalion iaciebat, in viros vertebantur, quos Pyrrha, in fœminas: unde Ovidius de iis ita canit lib. 1. Metamorph.

Deucalionis et Pyrrhæ fabula.

Et iussos lapides sua post vestigia mittunt, etc.
Inque brevi spatio superorum numine, saxa
Missa viri manibus faciem traxere virorum.
Et de fœmineo reparata est fœmina iactu.
Inde genus durum sumus, experiensque laborum,
Et documenta damus, qua simus origine nati.

Hinc Græci nomen λαος, id est, populus derivant a λᾶας, id est, lapis, quod lapides conversi sint in homines, atque ex lapidibus robur ad laborandum, et duritiem ad patiendum traxerint. Porro Ioannes in lapidibus hic sigillat duritiem pœnitendi in Sadducæis et Pharisæis, q. d. Deus potest saxa durissima mollire et convertere in car-D nem, ac reipsa uno verbo dicendo *fiat*, molliet et convertet quoties volet; et vos, o Pharisæi, omnibus hisce meis, imo Dei per me loquentis sermonibus non mollimini, non convertimini; saxis ergo duriores sitis oportet, quia corda habetis adamantina. Tale cor habent obdurati, ut habuit Pharao, de quo plura dixi, Exod. 7. v. 3.

Denique Deus potest lapides quoslibet convertere in homines, eisque indere fidem et pietatem Abrahæ, itaque eos spirituales Abrahæ filios efficere. Nam ut ait Apostolus Roman. 9. 7. *Non qui filii carnis, hi filii Dei, sed qui filii sunt promissionis æstimantur in semine*, id est, æstimantur esse semen et filii Abrahæ. Unde III.

Mystice, Deus suscitavit ex lapidibus filios Abrahæ, cum gentiles, qui rudes et impoliti erant ut lapides, et saxa pro diis colebant; ideoque a Davide saxis assimilantur, Psal. 113. v. 16. præsertim quia in cupiditatibus et vitiis obdurati erant quasi saxa; cum gentiles, inquam, per fidei, obedientiæ et pietatis imitationem fecit filios Abrahæ: ipse enim est pater credentium et iustorum: ita S. Hiero- Mystice.

nymus, S. Hilarius, S. Augustinus, S. Ambrosius, S. Gregorius, hom. 20. et omnes veteres. Addit Euthymius id impletum in passione Christi, in qua multi obdurati videntes petras scindi, aliaque prodigia, compuncti pœnituerunt et crediderunt in Christum.

Vers. 10. Inf. 7. 19. Luc. 3. 9. IAM ENIM SECURIS AD RADICEM ARBORUM POSITA EST (ut homines, quasi arbores non ferentes dignos pœnitentiæ fructus, succidat ut in ignem mittat) OMNIS ERGO ARBOR, QUÆ NON FACIT FRUCTUM BONUM, EXCIDETUR ET IN IGNEM MITTETUR.) Pro *iam enim* Græce est ἤδη δὲ καὶ, id est, *iam vero etiam*. Est enim hic alius stimulus, quo Ioannes Pharisæos pungit ad agendum pœnitentiam, idque cito, nimirum instans periculum succisionis, et combustionis in gehenna: ita S. Chrysostomus, Euthymius, et alii; e quibus Euthymius securim, ait, morti, arborem homini, radicem vitæ comparari. Unde Græce pro *excidetur* est, ἐκκόπτεται, id est, *exciditur* in præsenti: et pro *mittetur* est βάλλεται, id est, *mittitur*, q. d. Iam iam excidetur et in ignem mittetur. Res ergo vestra, o Pharisæi, versatur in acie novaculæ. Imminet extremum periculum, instat vobis excidium, mors, et gehenna: illico ergo agite dignos pœnitentiæ fructus, ut illa evadatis. Sensus ergo

Securis est iudicium Christi. est, q. d. Securis, id est, Dei iudicium et vindicta ad radices arborum, id est, ad vitam singulorum hominum posita est, ut si sint infrugiferi, nec proferant dignos pœnitentiæ fructus, uti huc usque fecistis vos, o Sadducæi et Pharisæi, eos propediem per mortem a vita hac succidat, et in ignem æternum mittat. Si vero sint frugiferi, ac pœnitentiæ et bonorum operum feraces, uti sunt pœnitentes et iusti, eos brevi per mortem non tam succidet, quam transferet et transplantabit in cælestem paradisum, ad perennes æternæ felicitatis, gloriæ et laudis divinæ fructus producendos.

Dices, hoc etiam verum fuit ante Christum, quomodo ergo post adventum Christi Ioannes ait: *Iam enim securis*, etc. *posita est?* Respondetur, quia id verius et clarius est post Christum, quam fuerit ante Christum; Christus enim ad hoc in mundum venit ut quasi Iudex, Rex et Dominus omnium credentes, sibique obedientes, in cælum transferat, incredulos vero et rebelles morte præsenti et æterna puniat. Ideoque primus Christus per se, per Ioannem, et Apostolos clare prædicavit, promisitque piis regnum cælorum, impiis vero minatus est gehennam, ut scirent in sua manu esse eorum salutem et damnationem, ac ad eum conversi gehennam vitarent, et ab eo cælo adscriberentur; idque ipsum statim facere posse, ac mox facturum, cum nulla infirmitatis vel ignorantiæ in hominibus iam sit excusatio, uti erat in Iudæis rudibus ante Christum, quibus præmia et supplicia præsentia et temporalia, non futura et æterna a Mose et prophetis promittuntur vel intentantur.

Secundo et aptius: securis est Christi Regis et Iudicis iudicium et vindicta, qua arbores non tantum noxias, sed et infrugiferas, hoc est, Iudæos incredulos illico exscindet ex horto Ecclesiæ, ac a stirpe, salute et benedictione Abrahæ eiusque filiis promissa, illosque in ignem æternum mittet, atque pro iis Gentes in se credentes, quasi arbores frugiferas inseret paradiso Ecclesiæ suæ, quæ est quasi prædium et hæreditas Abrahæ, qui est pater credentium et iustorum, ideoque easdem benedictionis et salutis Abrahæ promissæ faciet participes et hæredes. Minatur ergo Ioannes Pharisæis reprobationem Iudæorum, ac vocationem et subrogationem Gentium, quæ paulo post facta est a Christo. Christus enim Pharisæos et Iudæos ob incredulitatem reiecit a familia Abrahæ, id est, ab Ecclesia fidelium, ac consequenter a regno Dei, eosque addixit morti et gehennæ; Gentes vero ob fidem Ecclesiæ suæ inseruit, cæloque destinavit.

Porro Toletus in cap. 9. Luc. v. 9. carpit S. Chrysostomum dicentem securim nec radici pepercisse: dicitur enim, inquit ipse, securis posita ad radicem, nempe inter radicem et truncum, alias non esset abscindere, sed evellere. Sensum ergo esse vult, q. d. Baptista: Adest iam tempus, quando incisio arborum infrugiferum, et insitio frugiferarum facienda est: prope est Christus, qui quasi securis præcidet incredulos Iudæos a radice Abrahæ, eosque in ignem mittet; radici vero eidem inseret et inoculabit gentes in se credentes, iuxta illud Pauli Rom. 11. *Si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, et socius radicis et pinguedinis factus es: noli gloriari adversus ramos: quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Dices ergo, fracti sunt rami, ut ego inserar; bene, propter incredulitatem fracti sunt. Merito autem gentes infideles per lapides, Iudæi vero antequam præciderentur, arbori collati sunt: arbor enim vivit et fructificat, dum radici unitur: sic Iudæus per fidem futuri vivebat spiritus, antequam per infidelitatem, quia in advenientem credere noluit, abscissus est.* Hæc Toletus.

Verum Baptista hic tantum incisionem vel potius excisionem Iudæorum, non vero insitionem vel inoculationem Gentium in eadem radice Abrahæ, puta in eadem fide et Ecclesia perurget: inoculatio enim arborum non fit in radice, sed in ramis. Unde Paulus ait: *Fracti sunt rami, ut ego inserar.* Hic autem Baptista ait: *Iam enim securis ad radicem arborum posita est: omnis ergo arbor non faciens fructum bonum excidetur.* Ergo loquitur non de insitione vel inoculatione, sed de excisione, qua arbor infrugifera radicitus ex horto exciditur, et eius loco alia frugifera in eodem plantatur. Sic enim Iudæi excisi sunt ex horto Ecclesiæ, qui est quasi prædium Abrahæ, et gentes in eodem a Christo et Apostolis plantatæ sunt, iuxta illud quod de eisdem Iudæis eorumque Synagoga, per metaphoram ficus infrugiferæ ait Christus Lucæ 13. 7. *Succide illum, ut quid etiam terram occupat?* Iudæi ergo radicitus excisi sunt ex horto Abrahæ, id est, ex Ecclesia, quia fidem, quæ est quasi radix, per quam horto Ecclesiæ infixi erant, perdiderunt.

EGO QUIDEM BAPTIZO VOS IN AQUA IN POENITENTIAM: QUI AUTEM POST ME VENTURUS EST, FORTIOR ME EST, CUIUS NON SUM DIGNUS CALCEAMENTA PORTARE: IPSE VOS BAPTIZABIT IN SPIRITU SANCTO ET IGNI.) Hæc verba non sunt connectenda præcedentibus, nec immediate post ea dicta sunt a Ioanne, sed interpolate per occasionem, quam supplet et explicat Lucas, dicens cap. 3. 16. *Existimante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne forte ipse esset Christus, respondit Ioannes omnibus, dicens: Ego quidem aqua baptizo vos: veniet autem fortior me, cuius non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni.* Vers. 11. Luc. 3. 16. Mar. 1. 7. Ioann. 1. v. 15. 26. 27. 30. Populus ergo ex sanctitate vitæ et fervore prædicationis, atque ex baptismo suspicabatur Ioannem esse Messiam, sive Christum. Nullus enim cæterorum Prophetarum usus est Baptismo, nisi Ioannes, et Ezechiel c. 36. baptismum Christo proprium fore prædixerat: *Effundam*, inquit, *super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Ioannes ergo hanc suspicionem eis eximit, negatque se esse Christum, sed Christi anteambulonem et indicem se esse profitetur, suumque baptismum Christi baptismo præludere, ad eumque præparare significat. Ait ergo

EGO QUIDEM BAPTIZO VOS IN AQUA.) Id est, aqua sola. Est hebraismus. Hebræi enim instrumentum denotant per præpositionem seu litteram בְּ, id est, *in*, quam latini subticent, unde dicunt במים *bammaim*, id est, *in aqua*, hoc est, *aqua: in pœnitentiam*, ut scilicet excitem vos ad agendam pœnitentiam, vosque abluendo corpore, præparem ad ablutionem animæ recipiendam in baptismo Christi. Baptismus ergo Ioannis erat professio pœnitentiæ. Unde baptizandi in eo confitebantur sua peccata, non autem erat condonatio culpæ: hanc enim expectare debebant a Christo per eius baptismum, aut per veram animi contritionem.

QUI AUTEM POST ME VENTURUS EST.) Græce ὁ ἐρχόμενος, id est, *qui venit* in præsenti, qui adventat, qui iam imminet, nobisque vicinus est.

FORTIOR.) Græce ἰσχυρότερος, id est, robustior, potentior, validior, præstantior est, maioribus viribus et dotibus longe me præcellit: pollet enim cælesti divinaque vi et efficacia, qua non tantum corpus, uti ego, sed et ani-

mam spiritu gratiæ suæ pervadit, illamque ab omni scelere expurgat et emaculat. Unde Isaias c. 9. inter alia epitheta Christo dat elogium *fortis: Vocabitur*, ait, *nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis. Vere autem fortis fuit, qui admiranda opera divinitatis suæ operatus est, qui Diabolum superavit, prædam de eius manu abstulit, regnum eius evertit, et in se transtulit, cæli portas aperuit, mortem absorbuit in victoria, peccata delevit, gratiam et gloriam comparavit*, inquit Toletus in Lucæ cap. 3. 19.

Rursum Christus Ioanne erat fortior in miraculis, quia solo nutu mortuos suscitabat, dæmones pellebat, ægros sanabat, elementa mutabat; cum Ioannes pœnitentiis carnem domaret, ut eam spiritui subiiceret. Hæc erat virtus Christi, et infirmitas Ioannis.

Cuius non sum dignus calceamenta portare.) S. Lucas cap. 3. 16. *Cuius non sum dignus corrigiam calceamentorum solvere.* Marcus cap. 1. 7. addit *procumbens.* Utrumque est verum, et utrumque est vile ministerium servorum, qui herum suum præsertim principem, procumbendo ad eius pedes calceant et excalceant, ac eius calceos portant, cum ipse ocreas aut crepidas induit. Ioannes ergo fatetur hic se esse Christi servum et mancipium, Christum vero esse suum Dominum, imo Deum. Mystice, calceus notat humanitatem Christi, cui ut serviat, ut eamque humeris baiulet, vel manibus sustineat, Baptista se indignum profitetur: hæc enim humanitas ex unione cum Verbo summæ, et quasi immensæ erat dignitatis et maiestatis. Unde S. Bernardus: *Calceo*, ait, *humanitatis nostræ calceata fuit Verbi maiestas;* quia enim calceamenta in extrema corporis parte sunt, et ex mortuis fiunt animalibus, idcirco iuxta S. Gregorium et S. Hieronymum in Marci c. 1. v. 7. recte significant incarnationem Christi, quam se explicare non posse, nec ad hoc dignum esse hic confitetur S. Ioannes. Theophylactus per calceamenta accipit Christi descensum in terram, et post mortem in limbum Patrum. Tropologice, Ioannes humilians se infra pedes et calceos Christi, per hanc humilitatem meruit exaltari super caput Christi, illudque abluere et baptizare.

Calceus humanitatem Christi notat.

Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto.) Id est, Spiritu sancto, q. d. Christus Spiritum sanctum cum omnibus suis donis in vos effundet ita copiose, ut eo vos a peccatis omnibus abluat, ac gratia et charitate, cæterisque charismatibus suis impleat, et quasi obruat. Fecit hoc Christus visibiliter in Pentecoste. Unde ipse ascensurus in cælum ad hæc verba Ioannis alludens, idipsumque promittens Apostolis, ait: *Ioannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies*, Actor. 1. 5. Invisibiliter vero id facit in Sacramento baptismi, et confirmationis, quæ baptismi quasi est perfectio et consummatio. Antithesis ergo Ioannis et Christi hæc est, quod Ioannes solum baptizavit aqua, Christus vero aqua et Spiritu sancto; quodque Ioannes corpus, Christus animam abluat: quantum ergo Spiritus sanctus aquam, ac anima corpus antecellit, tantum præstat baptismus Christi baptismo Ioannis, qui tantum fuit rudimentarius. Ita Concil. Tridentinum sess. 7. can. 1. et passim Patres, quos citat Bellarminus tract. de Baptismo cap. 21. Hinc Doctores triplicem assignant baptismum, fluminis, flaminis et sanguinis: Fluminis est, cum quis aqua baptizatur: flaminis sive Spiritus est, cum quis catechumenus in carcere vel eremo, ubi non est aqua, de peccatis vere conteritur, optatque baptizari: talis enim iustificatur per contritionem, quæ includit votum baptismi: sanguinis est, cum quis necdum baptizatus, pro fide martyr occumbit: hic enim in suo sanguine baptizatur, et ab omnibus peccatis abluitur.

Baptismus fluminis, flaminis, et sanguinis.

Spiritu sancto et igni.) Ita constanter habent Græcus, Latinus, Syrus, Arabicus, Persicus, Ægyptius, Æthiopicus. Sensus est, q. d. Baptista: meus Baptismus est aqueus, Christi vero est igneus: quantum ergo ignis efficacior est aqua, tantum baptismus Christi potentior est meo. Hinc hæretici dicti Hermiani et Seleuciani baptizabant suos non aqua, sed igne, teste S. Augustino hæresi 59. Dignus sane hæresi et hæreticis fuit igneus hic baptismus, digna talibus tortoribus carnificina: iam non est quod ipsi querantur hæreticos a catholicis igne comburi, cum ipsimet suos igne baptizent.

Christus baptizat igne: quo? Resp.

Quæres, quis hic ignis? Primo, Origenes hom. 24. in Lucam accipit ignem Purgatorii, q. d. Christus suos fideles cum peccatis venialibus decedentes expiabit igne Purgatorii, iuxta illud: *Uniuscuiusque opus ignis probabit.* Et: *Salvus erit, sic tamen quasi per ignem*, 1. Corinth. 3. Sic quoque ex S. Hieronymo et Beda Suarez. I.

Secundo, S. Hilarius per ignem accipit iudicium Christi, quod acre, clarum et horridum erit instar ignis. II.

Tertio, S. Basilius in c. 4. Isaiæ, Damascenus l. 4. de fide c. 10. et Toletus in c. 3. Lucæ v. 16. accipiunt ignem gehennæ, quo reprobos Christus punit in inferno: unde explicans subdit: *Paleas autem comburet igni inextinguibili.* III.

Quarto, Auctor imperfecti per ignem intelligit tribulationes, quibus quasi igne fideles suos affligit, et a peccatis abluit Christus. IV.

Quinto, et genuine, *Spiritu sancto et igni*, hoc est, Spiritu sancto igneo et igniente: Spiritu sancto, qui est ignis, id est, qui est similis igni, et quasi ignis urit et ignit. Est hendiadys. Spiritus sanctus enim quasi ignis fideles a peccatis expurgat, illuminat, accendit, sursum ad cælum rapit ac roborat, ut omnia adversa superent. Denique eos intime sibi unit, et quasi ignis in se transformat. Hæ enim sunt dotes ignis, purgare, tenebras expellere, lucere, inflammare, sursum rapere, roborare, in se transformare. Hinc in Pentecoste in Apostolos illapsus est Spiritus sanctus per speciem ignis et linguarum ignearum. Unde S. Chrysostomus: *Ignis*, ait, *commemoratione adiuncta Spiritus sancti efficacitatem signavit, gratiæ ipsius robur vehemens et invictum.* Sic et Euthymius, ac Interpretes Ethiopici per ignem accipiunt Spiritum sanctum. Hinc in primitiva Ecclesia sæpe Spiritus sanctus visibili specie ignis descendebat in baptizatos et confirmatos, ut significaretur plena purgatio peccatorum; item ignea charitas, igneique sermones, quos eis inspirabat Spiritus sanctus; iuxta illud Deuter. 4. 24. *Deus tuus ignis consumens est.* Et illud Ierem: 23. 29. *Numquid non verba mea sunt sicut ignis, dicit Dominus, et quasi malleus conterens petram?* V. genuine.

Denique duodecim baptismatum genera sive species e S. Scriptura colligit ex Damasceno, S. Athanasio, et aliis Toletus in cap. 3. Lucæ Annotat. 37.

Cuius ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, et congregabit triticum suum in horreum; paleas autem comburet igni inexstinguibili.) *Ventilabrum* est vannus (vel ut Romæ, cribrum) quo agricolæ segetes trituratas ex spicis excussas evannant, ventilant et in ventum iactant, ut paleis a vento abreptis, sola frumenti grana pura et a paleis separata remaneant. Græce dicitur πτύον quod paleas quasi expuat: πτύω enim est *expuo*. Ventilabrum repræsentat Christi iudicium et potestatem iudiciariam, sicut enim ventilabro triticum a palea secernitur, sic Christus in iudicio bonos a malis separabit: bonos enim a dextris statuet, malos a sinistris: bonos cælo, malos tartaro adiudicabit. Area non tam locum, quam frumenta, puta segetes in area collectas significat: hæ enim mundantur, ut palea a tritico separetur. Est metonymia; ponitur enim continens pro contento. Area ergo notat Ecclesiam, sive cœtum fidelium. Vers. 12. Luc. 3. 17.

Igitur ventilator est Christus Iudex, ventilabrum est eius iudicium, quo singulorum cogitata, dicta, factaque ventilabit et examinabit, ac bona, bonosque a malis secernet. Area est Ecclesia: palea sunt impii, quos Christus comburet igne gehennæ: triticum sunt iusti et sancti, quos Christus colliget in suum horreum, id est, in regnum cælorum, ut iis quasi tritico pascat et oblectet SS. Trinitatem, omnes Angelos, totamque Ecclesia triumphantem. Ventilabrum est iudicium Christi.

Assurgit Ioannes a primo gratiæ adventu Christi ad secundum iudicii: tum enim omnino permundabit aream, id est, Ecclesiam suam, idque ut Sadducæos et Pharisæos hoc iudicii et gehennæ terrore concutiat, et ad pœnitentiam adigat. Porro instare, et vicinum esse hoc iudicium

significat, cum ait, hoc ventilabrum esse in manu Christi, ut scilicet illico eo segetes eventilet, et paleas a tritico, id est, malos a bonis sequestret: ita S. Ambrosius in Lucæ c. 3. v. 17. licet enim usque ad diem iudicii multi supersint centeni anni, tamen hi omnes, si cum æternitate comparentur, modicum et quasi nihil sunt. Adde, Christus Dominus et iudex in manu sua habet cuiusque spiritum, animam et vitam, ut eam illico tollat, si velit, iudicet, beet, damnet, et in cælum vel gehennam mittat.

Paleas (quanto magis zizania) autem comburet igni inextinguibili.) Impii et damnandi vocantur paleæ, quia ut paleæ, sunt levissimi, vilissimi, inutilissimi et ad nihil fere utiles, nisi ad ignem, ut scilicet sint folles et fomenta gehennæ. Pro *inextinguibili*, Græce est ἀσβέστῳ, id est, *inextincto*, hoc est, æterno. Hinc Asbestus lapis dicitur, qui semper ardet et non extinguitur. Est miosis; parum enim dicitur et plus significatur. Ignis enim gehennæ dicitur ἄσβεστος, id est, inextinguibilis, non tantum quod extingui nequeat, sed quod homines impios urendo non extinguat, imo eos perpetuo viventes et sentientes iugiter cruciet, et urere pergat. Damnatur ergo hic error Origenis, qui putavit pœnas inferni non fore perpetuas, sed post magnum Platonis annum (quo omnia renovabuntur) finiendas. Rursum τὸ ἀσβέστῳ, id est, *inextincto*, hoc est, *inextinguibili*, notat ignem gehennæ non consumere vel incinerare corpora danatorum, nec fomenta carbonum vel lignorum illi suggeri; quæ enim posset esse materia tanta, ut sufficeret ad alendum eum per totam æternitatem? sed ignem illum eumdem omnino numero, in eodem sulphure et iisdem corporibus a Deo conservari, ut ea præsertim urat, et nunquam comburat.

Ignis gehennæ idem numero durat in æternum.

Alludit ad Isaiæ c. 66. v. 24. *Vermis eorum non morietur, et ignis non extinguetur.* Et c. 33. 14. *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* Vide ibi dicta. Exempla dat S. Chrysost. *Nonne*, ait, *cernis solem istum semper ardentem, et nunquam prorsus extinctum?* (multi enim censent solem esse ignem) *non legisti* (Exodi 3.) *incensum rubum, nec tamen ipso incendio concrematum?* Et S. Augustin. contra Donatist. l. post collationem cap. 9. *Iam satis*, ait, *superius disputavi posse animalia* (quæ inde Piraustæ nominantur) *etiam in ignibus vivere, in ustione sine consumptione, in dolore sine morte per miraculum omnipotentissimi Creatoris; cui hoc possibile esse qui negat, a quo fit quidquid in naturis omnibus miratur, ignorat.*

Cogita et horresce hunc ignem gehennæ, quem nullæ aquæ, nullæ lacrymæ, imo omnia flumina, omnes abyssi, omnia maria in unum collecta, omnes dæmones, omnes creaturæ totis viribus suis non possunt extinguere, imo nec vel tantillum minuere: *quia flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam*, Isaiæ 30. 33.

Vers. 13. Luc. 3. 21. Mar. 1. 9. Tunc venit Iesus a Galilæa in Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo.) *Tunc*, opportune scilicet, cum Ioannes Christum prædicaret, sibique præferret, dicens se non esse dignum eius calceamenta portare; cumque omnes excitaret ad pœnitentiam, et baptizando præpararet ad gratiam a Christo accipiendam, *tunc* inquam, supervenit Christus, ut quem absentem commendarat, præsentem indicaret, et digito ostenderet; sicut Lucifer præit et ostendit solem orientem.

A Galilæa.) Scilicet *a Nazareth*, ait Marcus c. 1. 8. patria sua, ubi cum matre huc usque privatus vixerat, et cum patre Iosepho artem fabrilem exercuerat usque ad annum ætatis trigesimum. Unde illo iam expleto, adiit Ioannem, ut ab eo declararetur Messias, hoc est, orbis doctor et redemptor, utque publicum hoc docendi, et legem Evangelicam instituendi officium, ad quod a Patre missus erat, habito a Ioanne testimonio, inchoaret. *In Iordanem*, hoc est, ad Iordanem, puta in Iudæam, ad eum Iordanis locum, ubi Ioannes baptizabat. Decreverat enim Deus, ut Christus Iudæis promissus, in Iudæa prædicationem inchoaret; nam alioqui per Galilæam quoque fluit Iordanis.

Cur Ioannes baptizavit?

Ut baptizaretur ab eo.) Quæres, quæ fuere causæ prædicationis et baptismi Ioannis, et quare Christus a Ioanne baptizari voluit? *Triplicem ob causam*, ait S. Hieronym. *Salvator a Ioanne accepit baptismum: Primum, ut quia homo natus erat, omnem iustitiam et humilitatem legis impleret. Secundo, ut baptismate suo Ioannis baptisma comprobaret. Tertio, ut Iordanis aquas sanctificans per descensionem columbæ, Spiritus sancti in lavacro credentium monstraret adventum.* Resp. I. II. III.

Quarta causa est, ut Christus Ioanni auctoritatem adderet, eiusque baptismum (cui nonnulli detrahebant) probaret, ait Beda: itaque vicissim maioris auctoritatis testimonium ab eo acciperet, ut scilicet Ioannes eum verum esse Messiam omnibus ad se confluentibus ostenderet, iuxta id quod ipse ait: *Ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans*, Ioan. 1. 31. utque homines ad pœnitentiam invitando per baptismum suum præpararet et assuefaceret ad baptismum Christi, uti innuit hic v. 11. IV.

Quinta est, ut in baptismo Spiritus sanctus specie columbæ in Christum descendens, et Pater de cælo intonans: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui;* ipsi irrefragabile testimonium perhiberent: ita S. Hieronymus. V.

Sexta est, ut Christus baptismum a Ioanne suscipiens suo exemplo omnes ad suum baptismum alliceret, et fructum eius ostenderet, scilicet Spiritus sancti donationem et illapsum. VI.

Septima, Christus in se peccata nostra susceperat; ergo quasi reus et pœnitens Ioanni se sistit, ut ab eo baptizatus, in se quasi luat et abluat peccata nostra. Unde Nazianzenus orat. in sancta luminaria: *Ioannes*, ait, *baptizat, et accedit Iesus sanctificans quidem et ipsum qui baptizat, præcipue tamen ut et veterem Adam sepeliat in aquis.* Et mox: *Ascendit Iesus de aqua, secum quodammodo demersum educens et elevans mundum.* Hoc, humiliando se coram Ioanne, meruit Christus, ut nos doceret, ei qui animarum lucro studet, viam prius sternendam esse per multiplicem humiliationem. VII.

Octava, ut Christus, qui novam Christianorum rempublicam condere decreverat, in quam non nisi baptizati adscriberentur, esset et ipse princeps baptizatus, ut sic per omnia fratribus assimilaretur absque peccato. Celebre est illud Catonis: *Patere legem, quam ipse tuleris.* VIII.

Nona, ut sicut Abraham olim veteris Synagogæ iussu Dei symbolum instituit circumcisionem: sic Christus novæ Ecclesiæ novam tesseram daret, sanciretque baptismum. Quocirca S. Thomas 3. part. quæst. 66. art. 2. censet Christum, dum baptizaretur, non verbis, sed facto instituisse baptismi Sacramentum, ut esset omnium peccatorum lavacrum; nam tum apparuit tota sancta Trinitas, quam in forma baptismi profitemur, dicendo: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Pater enim apparuit in voce, Filius in Iordane, Spiritus sanctus in forma columbæ. Verius tamen est Christum, dum baptizaretur, designasse tantum suum baptismum, eiusque materiam, scilicet aquam, eum vero paulo post, dum cœpit prædicare publice, instituisse, ut docet Suarez et alii plures; quare non videtur eum instituisse, dum Nicodemo secreto, et nocte ad se venienti dixit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei*, Ioan. 3. 5. Hæc enim secreta fuit ad unum Nicodemum Christi vox: publicum autem baptismi Sacramentum publice fuit instituendum et promulgandum. Indicatus ergo dumtaxat a Christo fuit hic baptismus, mox a se conceptis verbis in publica populi concione et cœtu instituendus. Et hoc est, quod dicere volunt S. Chrysostomus hic, S. Augustinus serm. 36. et 37. de Tempore, S. Gregorius Nazianzenus orat. in S. Nativitatem et alii, dum aiunt Christum suo baptismo aquas sanctificasse, et contactu corporis vim regenerativam eis indidisse, non quasi aquis indiderit qualitatem physicam, sed moralem; quia scilicet tunc ipso facto ex intentione Christi deputatæ, et designatæ sunt aquæ ad sanctificandum homines, eis abluendos in baptismi Sacramento, mox a Christo instituendo. IX.

Christi baptismus quando institutus?

Tropologice Christus suo baptismo hic nos docere voluit viam sanctam et perfectam inchoandam a baptismo, id est, a pœnitentia, lacrymis, et purificatione affectuum, idque maxime facere debere eos, qui alios baptizare, id est, purificare, convertere et sanctificare destinant, uti sunt doctores et prædicatores.

Vers. 14. IOANNES AUTEM PROHIBEBAT EUM.) Agnovit Ioannes Christum ex privato Dei instinctu et revelatione, per quam Christum videns, facie tenus agnovit, quem ante triginta annos infantem latentem in utero matris, latens et ipse in ventre suæ genitricis per mentem et spiritum agnoverat, salutarat et exultarat, Lucæ 1. 41. Dices, quomodo ergo Ioann. 1. 33. Baptistæ a Deo datur signum, quo Christum agnoscat, scilicet descensio et mansio Spiritus sancti super eum? Respondetur, hoc signum Baptistæ dari, non ut primo Christum cognoscat, sed ut illo plenius se in hac cognitione fideque confirmet, utque eodem quasi certo Dei testimonio, Christum populo ostendat et commendet.

Ioannes baptizatus a Christo, an non?

DICENS: EGO A TE DEBEO BAPTIZARI, ET TU VENIS AD ME?) Pro *debeo* Græce est χρείαν ἔχω, id est, opus habeo, indigeo *a te baptizari*, id est, spiritualiter ablui a levibus peccatis, tuoque spiritu et gratia perfici: non ergo significat debitum præcepti, quasi Baptista obligatus fuerit suscipere baptismum Christi. Hoc enim præceptum baptismi Christi, editum et promulgatum fuit a S. Petro post mortem Baptistæ et Christi in Pentecoste. Hinc tamen nonnulli colligunt, Baptistam paulo post a Christo fuisse baptizatum, sicut ab eodem baptizata fuit B. Virgo, S. Petrus, Iacobus, Ioannes cæterique Apostoli, uti testatur S. Evodius, qui S. Petro in Cathedra Antiochena successit, epistola quæ inscribitur τὸ φῶς, id est, lumen: Christum vero non decuit suo baptismo baptizari, quia ipse quasi Hierarcha, baptismum instituit quasi peccati remedium, ac sui, suæque Ecclesiæ notam et characterem: ita Divus Thomas, Suarez et alii passim tract. de Baptismo.

Christus non suscepit baptismum a se institutum, cur?

Favent huic sententiæ Nazianzenus Orat. 39. versus finem: *Sciebat Christus*, inquit, *paulo post futurum, ut ipse Baptistam baptizaret*. Item et S. Chrysostomus, qui dicunt Ioannem baptizasse Christum aqua; Christum vero baptizasse Ioannem spiritu. Unde Auctor imperfecti hic homil. 4. *Dum*, inquit, *Ioanni dicenti, ego a te debeo baptizari, respondit: Modo interim sine, ostendit, quia postea Christus baptizavit Ioannem, quamvis in secretioribus libris manifeste hoc scriptum esset: Ioannes quidem baptizavit illum aqua, ille autem Ioannem in spiritu*. Dici posset tamen Christum baptizasse Ioannem spiritu, non in Sacramento baptismi, sed spiritu, id est, spiritaliter, quia maiorem spiritus copiam ei infudit, fecitque ut in gratia et charitate valde proficeret. Unde Abulensis hic in cap. 3. Matthæi quæstion. 78. censet Ioannem non fuisse baptizatum a Christo, idque probat ex admiratione discipulorum Ioannis, qui paulo post nuntiarunt Ioanni Christum, cui Ioannes testimonium perhibuerat, baptizare, et omnes ad eum venire, Ioan. 3. 26. Hoc enim frustra illi nuntiassent, si Ioannes iam a Christo baptizatus erat, idque sane eis Ioannes respondisset; nisi dicas post hoc discipulorum nuntium Ioannem a Christo petiisse baptismum, ut pariter discipulos suos ad Christum, eiusque baptismum adduceret. Itaque res manet dubia, adeoque problema est, an Ioannes baptizatus fuerit a Christo, an non?

An Ioannes Baptista fuerit baptizatus a Christo?

Vers. 15. RESPONDENS AUTEM IESUS, DIXIT EI: SINE MODO (permitte me nunc baptizari a te) SIC ENIM DECET NOS IMPLERE OMNEM IUSTITIAM.) *Nos*, scilicet me suscipiendo, te dando baptismum. Alii, q. d. *nos*, id est, quotquot aliorum magistri sumus, decet eos præire exemplo. Nihil quantumvis leviculum est prætereundum. Instituere volo baptismum; præcipientis est quod præcipit præ aliis adimplere. Unde de Christo ait Lucas: *Cœpit Iesus facere*, et deinde *docere*, Actor. 1. 1. *Hæc est iustitia*, ait S. Ambros. lib. 2. in c. 3. Lucæ cap. ultimo, *ut quod alterum facere velis, prior ipse incipias, et tuo alios horteris exem-*

A *plo*. Unde S. Gregorius l. 31. Moral. c. 1. *Ex humilitate*, inquit, *vera secura semper auctoritas nascitur*.

Porro non solus Christus recipiens, sed et Ioannes conferens ei baptismum, implebat omnem iustitiam, tum quia contendens de humilitate et humili baptismi susceptione cum Christo, sinebat se ab eo vinci, uti par erat: unde victus a Christo humilitate, vincebat quasi Christum obedientia, cedendo et obediendo ei: sicut S. Dominicus volens dare dexteram S. Francisco, cum ille plane obsisteret et occuparet sinistram, ei dixit: *Tu me vincis humilitate, ego te vinco obedientia*, quia tibi cedo et obedio: tum quia Ioannes rem valde sanctam, puta baptismum pœnitentiæ exercebat, ut homines præpararet ad gratiam Christi: tum quia cooperabatur summæ humiliationi Christi, dando ei baptismum, quem ipse poscebat, et a nullo alio, quam a Ioanne accipere poterat: tum quia causa fuit, ut Christus a SS. Trinitate declararetur esse Filius Dei; hoc enim factum est in baptismo. Verisimile quoque est Ioannem in ipso baptismo Christum populo demonstrasse:

B cum enim forma baptismi Ioannis fuerit hæc, aut similis: *Baptizo te in nomine eius, qui venturus est*. Vel: *Crede in Messiam iam iam venturum*, ut colligitur c. 19. v. 4. videtur quod Christo veniente et baptismum recipiente, dixerit: *Hic est Messias, quem venturum dixi*: quæ omnia erant sanctissima, ut merito Ioannes quoque dicatur hic implesse omnem iustitiam.

Rursum S. Hieron. ait: *Pulchre dixit: Sine modo, ut ostenderet Christum in aqua, Ioannem a Christo in spiritu baptizandum*. Et mox: *Tu me baptizas in aqua, ut ego te baptizem pro me in sanguine tuo*, q. d. Tu me baptizas baptismo fluminis, ego te baptizo baptismo flaminis et sanguinis.

SIC ENIM DECET NOS IMPLERE (Arabicus, *perficere*) OMNEM IUSTITIAM.) Primo, *omnem iustitiam*, Syrus *omnem rectitudinem*, hoc est, quidquid iustum est, rectum, sanctum et Deo gratum, nec quidquam tale recusare, etiamsi humile sit et abiectum, nec ulla lege cautum, sed consilium

Implere omnem iustitiam, quid? Resp. I.

C dumtaxat sit, non præceptum, quale hic est, ut ego Christus baptizer a te, o Ioannes, qui es servus et creatura mea: omnis ergo iustitia est quælibet virtus, sanctitas et perfectio. Rursum *omnem iustitiam*, id est, quidquid præcepit Deus Pater, ait Vatabl. Iustum enim est, quod Deus sancit et præcipit. Videtur enim Deus Pater Christo uti moriendi, sic et baptismum a Ioanne suscipiendi præceptum dedisse.

Hinc secundo Glossa: Omnis iustitia, inquit, est humilitas, quæ se omnibus, id est, superioribus et æqualibus, æque ac inferioribus subiicit. Ex adverso omnis iniustitia est superbia, qua quis non modo inferioribus et paribus, sed et superioribus se præponit. Ius enim et subiectionem eis debitam adimit. Sicut enim in omni actu iustitiæ, id est, virtutis intervenit humilitas, qua quis rationi et virtuti se submittit: sic in omni actu peccati miscet se superbia, qua quis rationi, legi et voluntati Dei se suamque voluntatem, et cupiditatem anteponit. Humilitas ergo implet omnem iustitiam, quia solvit, imo supe-

II. Omnis iustitia est humilitas, cur?

D rat omne ius et debitum, quod homo debet Deo, proximo, et sibi. Deo enim se subiicit per religionem, proximo per charitatem, corpus animæ, animam legi Dei. Quocirca humilis cum omnibus pacem habet; superbus cum omnibus dissidium et bellum. Quot hodie sunt dissidia et lites etiam inter clericos et Prælatos de loco, de titulis, de præcedentia, quam utraque pars sibi deberi pertinaciter contendit cum scandalo laicorum, et nullo vel exiguo victoriæ lucro? Quid enim lucraris, si litem vincas, nisi exiguum et inane honoris punctum? et interim longe maiorem famæ, pacis et sæpe conscientiæ iacturam facis. Disce, o Christiane, a Christo hic cedere, imo et ambire locum imum, sic cum Christo exaltaberis et mereberis summum. Christus enim subdens se Ioanni, ab eo, imo a tota SS. Trinitate declaratus est esse maior Ioanne, imo Filius Dei. Dic ergo cum Christo: *Sic nos decet implere omnem iustitiam*, quam imitatus S. Ignatius fundator Societatis nostræ aureum hoc axioma dedit:

Nulli vel minimo quavis ratione repugnes,
Cedere te potius, quam superare iuvet.

Humilitas est honor Christiani. Decus enim, honor et gloria Christiani est humilitas, puta cedere, sincre se vinci, primas alteri dare: quare maior est, qui est humilior, qui cedit, qui alterum sibi præfert. Nam, ut ait S. Gregorius l. 3. Moral. c. 13. *Malorum locus est superbia, bonorum locus est humilitas.* Docet ergo hic nos Christus, sequi vitam communem, non quærere exemptiones a communi lege et more, haberi ut unus de vulgo, iuxta illud: *Si sis egregius, esto quasi unus e grege;* imo ad ima descendere, et omnibus se supponere, iuxta illud Eccl. 3. 20. *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam; quoniam magna potentia Dei solius, et ab hominibus* (humilibus) *honoratur.* Vide ibi dicta.

III. Iustitia ima, media, summa. Tertio, *omnem iustitiam,* id est, summam iustitiam. Sic Exodi 33. 19. ait Deus Mosi: *Ostendam omne,* id est, summum *bonum,* scilicet meipsum, *tibi;* ima enim iustitia est, subdere se suo superiori; media, subdere se æquali; summa, subdere se inferiori, uti Christus subdit se Ioanni. Christus, inquam, qui est Sanctus Sanctorum, inclinavit caput Ioanni ad baptismum, quasi petens ab eo purificationem et sanctificationem velut peccator et pœnitens, sicut erant cæteri, qui poscebant baptismum a Ioanne. Præclare S. Gregor. 3. part. Pastor. Admonit. 18. *Audiant,* inquit, *humiles, quia filius hominis non venit ministrari, sed ministrare: audiant elati, quia initium omnis peccati superbia est. Audiant humiles, quia redemptor noster humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem: audiant elati quod de eorum capite scriptum est: Ipse est rex super universos filios superbiæ. Occasio igitur perditionis nostræ facta est superbia diaboli, et argumentum redemptionis nostræ inventa est humilitas Dei.* Et paulo post: *Dicatur ergo humilibus, quia dum se deiiciunt, ad Dei similitudinem ascendunt: dicatur elatis, quia dum se erigunt, in Apostatæ Angeli imitationem cadunt. Quid igitur elatione deiectius, quæ dum supra se tenditur, ab altitudine veræ celsitudinis elongatur? Et quid humilitate sublimius, quæ dum se in ima deprimit, auctori suo manenti super summa coniungit?*

Quo indicio sanctus, aliquis, seu perfectus dignosci tur? Idem alibi: Hæc, ait, est summa iustitia et sanctitas, si virtutis merito summi, humilitate simus infimi. S. Thomas Aquinas (ut in eius vita inter eius axiomata refertur) rogatus, quo indicio vere sanctus et perfectus dignosci posset? respondit, *humilitate,* contemptu sui, contemptu honoris et laudis, tolerantia ignominiæ et vituperii. Si enim, inquit, videris aliquem, dum negligitur, contemnitur, postponitur, dare sensum doloris vel indignationis, deiicere vultum, nasum contrahere, rugare frontem, scito hunc non esse sanctum, non esse magnum, etiamsi is miracula faceret. Ostendit enim in sui neglectu suam superbiam, tristitiam, iram, impatientiam, ac proinde vilem se facit et contemptibilem. Ex adverso humilis, qui gaudet suo contemptu, dignus est qui ab omnibus laudetur et glorificetur.

IV. Quarto, *omnem iustitiam,* id est, omne incrementum iustitiæ, id est, virtutis et sanctitatis: Christus enim licet interius in gratia crescere non posset; erat enim ea plenus a primo instanti suæ conceptionis et unionis cum Verbo, tamen exterius quotidie maiora virtutum signa edebat, ac magis magisque se humiliabat. Christus enim e cælo descendit in uterum Virginis, ex utero in præsepium, e præsepio in Iordanem, e Iordane in crucem, ut nos doceret illud Psal. 83. 8. *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* Sic B. Teresia faciebat omnem iustitiam, quia in qualibet re faciebat id quod iustius, sanctius, perfectius et Deo gratius erat, imo ad hoc voto se obstrinxit. (S. Teresia.) Quocirca S. August. Epistol. 56. ad Dioscorum: *Huic* (Christo et Christianæ disciplinæ) inquit, *te, mi Dioscore, ut tota pietate subdas velim, nec aliam tibi ad capessendam et obtinendam veritatem viam munias, quam quæ munita est ab illo, qui gressuum nostrorum, tamquam Deus, videt infirmitatem. Ea est autem prima humilitas, secunda humilitas, tertia humilitas, et* A *quoties interrogares, hoc dicerem.* Et post nonnulla: *Itaque sicut Rhetor nobilissimus* (Demosthenes) *cum interrogatus esset, quid ei primum videretur in eloquentiæ præceptis observari oportere, pronuntiationem dicitur respondisse: cum quæreretur, quid secundo, eamdem pronuntiationem: quid tertio, nihil aliud quam pronuntiationem dixisse: si interrogares, et quoties interrogares de præceptis Christianæ religionis, nihil me aliud responderc, nisi humilitatem liberet, et si forte alia dicere necessitas cogeret. Huic humilitati saluberrime, quam Dominus noster Iesus Christus ut doceret, humiliatus est; huic inquam, maxime adversatur quædam, ut ita dicam, imperitissima scientia.*

V. Denique implet *omnem iustitiam,* qui honore omnes prævenit, qui aliorum mores difficiles, molestos, sibique iniurios tolerat, iuxta illud Pauli: *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi,* Galat. 6. Item qui amat odientes se, benedicit maledicentibus, benefacit B malefacientibus sibi, qui laudat detrahentes sibi, qui honorat spernentes se, qui charitatis ardore vincit inimicos, eosque facit amicos, qui iniurias ulciscitur beneficiis, qui cum Paulo optat esse anathema pro hostibus suis, Roman. 9. ac omnibus omnia fit, ut omnes Christo lucrifaciat, 1. Corinth. 9. v. 22. Hæc omnia docuit, et prius fecit Christus.

TUNC DIMISIT EUM.) Id est, hoc audito cessit Ioannes Christo petenti baptismum, eumque baptizavit: *ut si Deus ab homine accepit baptisma, nullus a conservo dedignetur accipere,* ait S. Hieron. Et S. Ambrosius l. 2. in Lucam cap. ultim. *Nemo refugiat lavacrum gratiæ, quando Christus lavacrum pœnitentiæ non refugit.* Pulchre S. Bernard. serm. 1. de Epiphan. *Acquievit,* ait, *Ioannes, et obedivit: baptizavit agnum Dei, et aquas lavit: nos abluti sumus, non ille; quia nobis lavandis aquæ cognoscuntur ablutæ.*

Porro diem, quo Christus baptizatus est, fuisse Dominicum tradit S. Augustinus serm. 154. de Tempore, licet Ioannes Lucidus lib. 7. cap. 2. censeat Christum bapti- C zatum feria sexta. Certum quasi est ex traditione Christum baptizatum esse die sexta Ianuarii, eadem scilicet, qua ante triginta annos adoratus fuerat a Magis. (Christus baptizatus die 6. Ianuarii.) Unde Ecclesia eadem die memoriam baptismi Christi recolit. Quocirca Æthiopes die 6. Ianuarii in memoriam baptismi Christi, aquis se non tantum aspergunt, sed et penitus immergunt. Fideles quoque in Græcia circa mediam noctem, quæ diem sextam antecedit, aquas ex obvio fonte vel fluvio hauriebant, quæ Dei dono multis annis incorruptæ manebant, uti expresse testatur S. Chrysostomus homil. de baptismo Christi tomo 5. operum Græcorum. (Mos et opinio veterum in vigilia Epiphaniæ.) Addit S. Epiphanius hæresi 51. illa die Nilum in vinum verti: *Circa ipsam undecimam* (mensis Tybi, qui est sextus nostri Ianuarii) *post annos triginta factum est primum signum in Cana Galilææ, quando aqua facta est vinum. Quapropter etiam in multis locis usque in hunc diem hoc fit, quod tunc factum est, divinum signum in testimonium incredulis: velut testantur in multis locis fontes ac fluvii* D *in vinum conversi: ut Cibyres quidem urbis Cariæ fons, qua hora hauserunt ministri, et ipse dixit: Date Architriclino: testatur et in Gerasa Arabiæ fons similiter. Nos bibimus de Cibyres fonte, fratres vero nostri de eo qui est in Gerasa, in Martyrum templo. Sed et multi de Nilo hoc testantur.* Tres ergo aquas nominat, quæ dicto festo in vinum vertantur, primam, fontem Cibyres; secundam, fontem in Gerasa; tertiam, Nilum. (Fontes in vinum versi in festo Epiphaniæ.) Cum igitur tres isti fontes vinoso sapore nunquam fluxerint nisi hac die, manifestum fit hoc miraculum non esse patratum, nisi ad recolendam memoriam vini ex aqua a Christo in Cana Galilææ producti, ait noster Gretserus in Curopalaten pagina 236. et seq. qui cum S. Epiphanio opinatur Christum in Cana aquam in vinum vertisse die sexta Ianuarii: alii enim alio die id factum putant, ut dixi in Chronotaxi Monotessari.

Quin et Iordanis aquam a Christi in ea baptismo, donum incorruptionis accepisse, docet ibidem Gretserus: (Aqua Iordanis a Christi baptismo non corrumpitur.) Addamus et hoc, inquit, aquam Iordanis postquam cum

Christus contactu et baptismo suo consecravit, incorruptionis munere donatam esse. Id asserit Illustriss. Princeps Nicolaus Christophorus Radzivilus in suo Hodœporico Hierosolymitano: *Aquam*, ait, *valde turbidam Iordanis habet, sed salubrem, quæ in vase asservata nunquam corrumpitur, prout in ea quam attuli mecum, indubitanter sum expertus.*

Christus toto corpore nudatus et ablutus.

Rursum videtur Christus a Ioanne non solum baptizatus et ablutus in capite, sed et in reliquo corpore, tum quia hic erat ritus Iudæorum, et etiamnum est; tum quia totum corpus aquis purificare debebant, ut singula membra quæ peccarant, abluerent: utque totius animæ, omniumque eius peccatorum purificationem repræsentarent. Spoliabant ergo se vestibus, et nudi baptizabantur. Iesus ergo dignatus est se nudare coram Ioanne, et hanc verecundiam, quam casti erubescunt, pro nobis subire, ut Adæ nostramque nuditatem verecundiamque peccato inductam, sua gratia velaret et vestiret. Unde et Ecclesia eodem loco, ubi vestes Christi repositæ fuere, cum baptizaretur, erecta est a fidelibus, teste Beda de locis sanctis cap. 13. qui et addit quod ille locus apud Iordanem, in quo baptizatus est Christus, nobili monasterio et Ecclesia in honorem Ioannis Baptistæ dedicata, illustratus sit. De eodem ita scribit Gregorius Turonen. lib. de gloria Martyr. cap. 17. *In Iordane habetur locus, in quo Dominus baptizatus est. In uno etenim reflexu aqua ipsa revolvitur, in qua nunc leprosi mundantur. Cum enim advenerint, sæpius lavantur in flumine, donec ab infirmitate purgentur; de publico tamen, dum ibi commorati fuerint, victum accipiunt; sanati autem ad propria discedunt. Ipse quoque Iordanis ab eo loco in quinto milliario mari commistus mortuo, nomen amittit.*

Templum in loco ubi Christus baptizatus est.

In eodem loco Christum post baptismum sæpius visitasse S. Ioannem ibidem baptizantem, tradit Ioannes Moschus in Prato spirit. c. 1. Porro Christus in Iordane baptizatus est a Ioanne in Ennon iuxta Salim, Ioannis 3. 23. non longe a Sarthan et Iericho, ubi filii Israel duce Iosue, sicco pede transierunt Iordanem a Deo miraculose divisum, Iosue 3. 16. et 17. ut significaretur eumdem Christum, qui olim Hebræos per Iordanem deduxerat in terram promissam, fideles suos et Christianos per baptismum pari modo deducturum in cælum. Unde sicut duce Iosue aquæ Iordanis retrorsum conversæ sunt; sic Christo duce baptizato, retrorsum peccata conversa sunt, ait S. Augustinus. Rursum Elias divisit aquas Iordanis, quando erat in curru igneo rapiendus in cælum, 4. Reg. 2. ut significaretur quod transeuntibus per aquam baptismi Christi, per ignem Spiritus sancti pateret aditus in cælum, ait D. Thom. 3. part. quæst. 39. art. 4.

Vers. 16. Luc. 3. v. 21. 22. Marc. 1. 10.

BAPTIZATUS AUTEM IESUS, CONFESTIM ASCENDIT DE AQUA: ET ECCE APERTI SUNT EI CÆLI, ET VIDIT SPIRITUM DEI DESCENDENTEM, SICUT COLUMBAM, ET VENIENTEM SUPER SE.) Lucas cap. 3. 21. addit: *Iesu baptizato et orante, apertum est cælum, et descendit Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba super ipsum.* Unde patet non vi baptismi Ioannis, sed merito humilitatis et orationis Christi apertum esse cælum, et descendisse Spiritum sanctum super eum: orationi enim et orantibus insinuat se Spiritus sanctus.

CONFESTIM.) Refert hanc vocem magis ad sequentia, utpote *aperti sunt ei cæli*, etc. quam ad τὸ *ascendit de aqua.* Nam Christo egresso ex aquis, statim aperti sunt cæli, unde Marcus cap. 1. 9. ait: *Et statim ascendens de aqua, vidit cælos apertos.*

ET ECCE APERTI SUNT EI CÆLI.) Marcus: *Vidit cælos apertos. Vidit*, scilicet ipse Iesus: non dubium, quin et Ioannes id ipsum viderit, ac cæteri qui aderant, utpote propter quos hæc fiebant. Unde Matthæus ait: *Aperti sunt ei*, id est, propter eum, *cæli*, puta in eius gratiam et honorem visi sunt aperiri; idque ad hoc Primo, ut vox Patris e cælo labens: *Hic est Filius meus dilectus*, Christi dignitatem Ioannis dignitate maiorem significaret. Secundo, ut indicaret Deus per Christum cælum omnibus aperiri: ita S. Chrysostomus. Tertio, ut vis cælestis baptismi

A innueretur, scilicet per eum homines carnales fieri spirituales et cælestes, ac per eum ad cælum vocari, et quasi manu duci: ita S. Thomas 3. p. q. 39. art. 5.

Quæres, quomodo Christo aperti sunt cæli? Respondetur cælorum soliditatem non fuisse realiter apertam et discissam (hoc enim naturaliter est impossibile, supernaturaliter est superfluum: non etiam cæli aperti fuere per solam visionem imaginariam, uti aperti sunt Ezechieli cap. 1. v. 1.) sed quod in suprema aeris regione sensibiliter visus fuerit quidam hiatus, seu species aperturæ sensibilis, ex quo columba æque ac vox Patris de cælo in Christum labi videretur, ita scilicet, ut partes aeris extremæ densiores viderentur, eo modo ut ad illas terminari posset visus; aer autem interiectus maneret rarus, nec videretur, sed appareret quasi hiatus lucidus, sive vacuum quoddam, et apertura radios vibrans in Christum, ex qua columba cum voce descendit in Christum. Hac enim arte pictores solent pingere et repræsentare hiatum. Omnia

Quomodo cæli Christo aperti?

B enim hic sensibilia fuerunt: ita Euthymius, Iansenius, et Suarez 3. p. q. 39. art. 5. Tales hiatus sæpe apparent in aere, de quibus Aristot. in Meteoris.

Addit Noster Hieronym. Prado in cap. 1. Ezech. v. 1. ad illa: *Aperti sunt cæli*, per fulgura et coruscationes visum fuisse quasi ætherem dividi et aperiri, indeque vocem Patris, quasi tonitruum erupisse. Semper enim tonitru miscetur cum fulgure, imo fulguris est causa, etsi post fulgur audiatur, quia auditus tonitrui tardior est visu fulguris, eo quod obiectum visus citius producat speciem sui quam sonus: visus enim omnium sensuum est subtilissimus et celerrimus; idque factum esse ad hoc, ut populus fulminis fulgore, et tonitrui terrore excitaretur ad audiendam vocem Patris de cælo: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Favet illud Ps. 28. v. 3. et 6. in sensu allegorico. Et Psalm. 76. *Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ.* Sic apud Poetas æthera vel cælum aperiri, dividi, scindi, rumpi, idem est quod fulgurare. Ita Ovidius 2. Fastor.

C *Hinc tonat, hinc missis abrumpitur ignibus æther.*

Silius Ital. lib. 1.

——— *Ruptoque polo micat ignibus æther.*

Statius lib. 1. Thebaid.

——— *Abrupta tremiscunt*

Fulgura, et attritus subita face rumpitur aer.

Manil. lib. 1.

——— *Et cælum fulmine ruptum.*

Simili modo vidit S. Stephanus, dum lapidaretur, cælos apertos, Actor. 7. 35. Vide ibi dicta.

ET VIDIT (Syrus, *suspexit*) SPIRITUM DEI DESCENDENTEM SICUT COLUMBAM.) Ægyptius: *Et vidit Spiritum Dei descendentem in forma columbæ.* Quæres primo, an vera et realis fuerit hæc columba, an tantum species et similitudo columbæ? Veram fuisse columbam censent S. Hieronymus, S. Anselmus, et ex iis D. Thomas 3. p. quæst. 39. art. 7. Salmeron et alii, idque est probabile; æque tamen probabile, imo probabilius est

An vera columba in baptismo Christi.

D non fuisse veram columbam, sed tantum speciem sive formam columbæ ab Angelo formatam, agitatam et motam ut in Christum descenderet. Ratio est, quia id indicant omnes Evangelistæ: nam Matthæus ait: *sicut columbam.* Marcus: *tamquam columbam.* Ioannes c. 1. 22. *quasi columbam.* Lucas cap. 3. *corporali specie sicut columba.* Erat ergo species et similitudo dumtaxat, non veritas columbæ: nec enim vera columba opus hic erat, sed similitudine ad symbolicam significationem, ut scilicet per speciem et symbolum columbæ designarentur dotes Christi, quas mox recensebo. Simili modo *cæli aperti sunt*, non realiter, sed per apparentiam et spectrum dumtaxat, uti paulo ante explicui. Ita censent S. Augustinus Epistol. 102. S. Ambrosius l. 1. de Sacram. c. 5. S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Lyranus, Caietanus, Iansenius hic, Abulensis, quæst. 84. et 85. Suarez 3. p. q. 39. art. 7.

Instabis: fuitne ergo hoc phantasma, et phantastica columba? Respondetur minime: fuit enim verum, soli-

dumque corpus, habens formam columbæ, ut docet S. Augustin. de doctr. Christiana cap. 22. non assumptum hypostatice a Spiritu sancto, sicut humanitas Christi assumpta est a Verbo, uti videtur sensisse Tertullianus lib. de carne Christi cap. 3. sed tantum Spiritus sancti index et symbolum: quia columba est avis mansuetissima, simplicissima, innocentissima, fœcundissima, summe amabilis et zelotypa: talis pariter est Spiritus sanctus, qui hanc suam mansuetudinem, simplicitatem, innocentiam, fœcunditatem, charitatem et zelum animæ Christi a primo conceptionis eius instanti perfectissimæ indiderat, idque nunc externo hoc signo iam a se factum esse, dumtaxat significabat, et publice toti populo declarabat.

Cur columbæ species hic. Resp. I. Quæres secundo, cur Spiritus sanctus in Christum descenderit specie columbæ, in Apostolos vero specie ignis et linguarum ignearum? Actor. 2. Respondet Primo S. Chrysostomus, quia Christus venit in carnem et mundum mansuetus ut columba, ad remittendum peccata, et solvendum peccatores. In die vero iudicii veniet ut severus iudex, puniturus impios per ignem. Rursum et magis ad litteram, Apostolis datus est Spiritus sanctus specie ignis, quia eis indebat fervorem et ardorem prædicandi, ait S. Augustinus tractat. 6. in Ioannem.

II. Secundo, quia columba optime repræsentat Spiritum sanctum septuplicem, sive septem eius dona, quæ Christo infudit, uti prædixit Isaias cap. 11. 2. dicens: *Et requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum Spiritus timoris Domini.* Hæc enim omnia apposite notantur per columbam. Nam ut explicat S. Thom. 3. p. q. 39. art. 6. ad 4. primo, columba secus fluenta aquarum moratur, in iisque quasi in speculo aspicit accipitrem, eoque viso fugit; per quæ significatur donum sapientiæ: secundo, columba meliora grana in cumulo seligit; ecce donum scientiæ: tertio, columba alienos pullos nutrit; ecce donum consilii: quarto, columba non lacerat rostro; ecce donum intellectus: quinto, columba caret felle et bile; ecce donum pietatis: sexto, columba nidificat in petris; ecce donum fortitudinis: septimo, columba pro cantu edit gemitum; ecce donum timoris, quo Christus et Sancti gemunt pro peccatis, vel suis vel alienis, vel utriusque.

Septem Spiritus sancti dona in columba figurantur.

III. Tertio, columba symbolum est reconciliationis et reparationis mundi, quam Spiritus sanctus fecit per Christum: unde eius symbolum fuit columba afferens ramum virentis olivæ ad Noe, per hoc significans cessasse diluvium iramque Dei, ac siccitatem terræ redditam, et pacem hominibus, Genes. 9. 12. ita S. Chrysostomus.

IV. Quarto, columba, quia est avis amicabilis et gregalis, notat unionem et societatem fidelium in Ecclesia, quam efficit Spiritus sanctus per baptismum Christi: ita D. Thomas loco iam citato. Denique, columba candida est, suavi odore pascitur, ac mire pullos amat. Sic Christus candidissimus est, virtutum odore pascitur, ac filios suos amat intime.

Columba auctoravit Episcopos et doctores. Exempla. Hac de causa Spiritus sanctus uti hic in Christum, ita in Christianos insignes, sæpe specie columbæ descendit, ac præsertim doctores, Episcopos et Pontifices Ecclesiæ auctoravit, et quasi consecravit. S. Eleucadius, S. Apollinaris Ravennatium Apostoli discipulus, columba in caput eius advolante, Episcopus Ravennatium ordinatus est, qui sanctitate illustris migravit in cælum anno Domini 115. ita Philippus Ferrar. in catalogo Sanctorum Italiæ.

S. Eleucadii.

S. Aderiti. Sic et columba in caput S. Aderiti coram clero devolans, eum designavit S. Apollinaris successorem, et secundum Ravennæ Episcopum.

S. Marcellini. S. Marcellinus pariter columbæ indicio, eiusdem urbis Episcopus designatus est anno Domini 230. ita Hieronymus Rubeus in Histor. Raven. et Philipp. Ferrar. in catalogo Sanctorum Italiæ.

S. Fabiani. S. Fabianus per columbam capiti incumbentem, in Romanum Pontificem electus est.

S. Gregorii. S. Gregorio libros scribenti visus est Spiritus sanctus specie columbæ in aurem suggerere ea quæ scriberet.

S. Basilii. S. Basilius, qui in eodem Iordane, in quo Christus baptizari voluit, Missam celebrans, cælesti circumdatus luce, iussit confici columbam ex auro puro, in eaque partem hostiæ consecratæ reposuit, suspenditque eam super altare, idque in specie columbæ illius, quæ apparuit in Iordane Christo baptizato, ait Amphilochius. Additque S. Ephrem vidisse Spiritum sanctum in specie columbæ ignis incumbere S. Basilio, ideoque exclamasse: *Vere columna ignis Basilius, vere Spiritus sanctus loquitur per os eius.*

S. Ioannis Chrysostomi. Flavianus Patriarcha iussu Angeli ordinans S. Ioannem Chrysostomum, eumque sacerdotem consecrans, vidit albam columbam in caput sancti Ioannis devolare, uti refert Leo Augustus in eius vita, et ex eo Baronius anno Christi 456. n. 7.

Mahometis impostoris columba. Hac de causa Mahomet impostor columbam condocefecit et assuefecit, ut advolaret ad aurem suam, ponendo in aure grana, quæ colligeret et comederet columba, ut hac ratione populo persuaderet sibi familiarem esse Spiritum sanctum, eumque sibi suggerere suam legem et dictare Alcoranum, imo secretissima Dei consilia revelare. Idem effecit, ut columba schedam ad se afferret, in qua aureis litteris scriptum erat: *Quicumque taurum domuerit, rex esto.* Ipse autem taurum, quem antea nutriverat, facile edomuit, ideoque a stulta plebe rex est salutatus: ita habent auctores vitæ Mahometis.

Et venientem super se.) Græce est ἐπ' αὐτόν, id est, *super eum*, q. d. Ioannes vidit Spiritum sanctum specie columbæ descendentem super caput Iesu, illique insidentem. Noster αὐτόν accepit pro ἑαυτόν: Hebræi enim idem habent pronomen absolutum et reciprocum, hinc עליו *alau*, tam *super se*, quam *super eum* significat. Utrumque verum, utrumque appositum. Unde Ioannes postea aliis et aliis turbis ad eius baptismum affluentibus Christum demonstrans, dixit: *Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de cælo, et mansit super eum*, Ioan. 1. 32. Insedit ergo columba hæc sacro Christi vertici, eumque esse Messiam, Ecclesiæ Doctorem et Salvatorem toti orbi declaravit, et quasi promulgavit. Hinc Christus et Ecclesia, animaque sancta sunt quasi columbus et columba, iuxta illud Cant. 6. *Una est columba mea, perfecta mea.* Vide ibi dicta.

Apposite pieque S. Bernardus serm. 1. de Epiphan. *Nec incongrue*, ait, *ad indicandum agnum Dei venit columba, quia nil melius agno convenit, quam columba. Quod agnus in animalibus, hoc columba in avibus est. Summa utriusque innocentia, summa mansuetudo, summa simplicitas. Quid enim sic alienum ab omni malitia, sicut agnus et columba? Nocere cuiquam nesciunt, lædere non noverunt.*

Et ecce vox de cælis dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.) Ex cælis apertis et coruscis lucida columba dilapsa est in caput Christi, dumque in eo considet, ex iisdem dilapsa est vox: *Hic est filius meus.* Vox hæc symbolum columbæ explicabat; columba vero ad Christum, cui ipsa insidebat vocem ferri et terminari significabat, non ad Ioannem vel quem alium: utroque ergo signo opus fuit ad declarandum orbi Christum. Vox hæc *in persona Patris Angelorum ministerio efformata fuit*, ait Victor Antioch. in c. 1. S. Marci. Hic primum orbi revelatur mysterium SS. Trinitatis, quod Iudæis obscure fuerat insinuatum, dum Pater se ostendit in voce, Filius in carne, Spiritus sanctus in specie columbæ, ut significaretur fides SS. Trinitatis iam explicanda, adeoque eius nomine conferendus Christi baptismus. Licet enim hæc omnia, puta cælorum apertio, formatio vocis, descensus columbæ, utpote opera ad extra, uti loquuntur Theologi, fuerint toti SS. Trinitati communia, uti docet S. Augustinus serm. 38. de Temp. tamen speciatim singulæ personæ symbolis iam dictis repræsentabantur.

Vers. 17. Luc. 3. 22. Mar. 1. 11. Inf. 17. 5.

Hic est Filius.) Græce ὁ υἱός, id est, *ille filius* Dei Patris, scilicet per eminentiam, puta Filius per naturam, non adoptionem, uti sunt Angeli et homines sancti, ideoque non est creatura, sed Creator, Deo Patri ὁμοούσιος et consub-

stantialis, uti definitum est in Concilio Nicæno, cæterisque sequentibus.

Marcus et Lucas habent aliis verbis, sed eodem sensu: *Tu es filius meus.* Et verisimile est ita dictum fuisse, tum quia duo Evangelistæ in eo consentiunt, tum quia consonum erat, ut Iesu in cælum aspiciente, patremque orante, ac Spiritu sancto in eum descendente, vox Patris quoque ad eum dirigeretur, eumque quasi filium complecteretur et compellaret, itaque toti orbi venerandum, amandum, audiendum proponeret: ita Iansenius, Maldonatus, Franc. Lucas, et alii.

Dilectus.) Græce ὁ ἀγαπητός, id est, *ille dilectus,* id est, unice et summe dilectus, per quem cæteri diliguntur, nec ullus a Deo diligitur, nisi quem ille dilexerit, suaque gratia donarit. Unde Syrus vertit, *dilectissimus.*

In quo mihi complacui.) Ita scilicet ut tu solus, o Christe, perfecte per omnia, summe et infinite mihi placeas, ac nemo mihi placeat, nisi per te; imo ut per te placatus sim toti generi humano, cui antea ob peccatum Adæ et posterorum offensus fui. Hebr. enim רצה *ratsa,* et *placere* et *placari,* sive *reconciliari* significat.

B

Tu ergo es Filius meus dilectus, in te mihi complacui, ut habent Marcus et Lucas; quia tu solus cum sis *splendor gloriæ, et figura substantiæ* meæ, Hebr. 1. v. 3. singulariter et immense ita mihi places, ut nihil in te displiceat, sed omnia summe placeant: tu es ille, in quo ego acquiesco, in quo me pasco et oblecto: propter te omnes tui discipuli et asseclæ, puta omnes Christiani et sancti mihi placent. Alludit ad Noe, qui solus suo ævo placuit Deo, iuxta illud: *Noe vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulavit,* Genes. 6. 9. et cap. 8. v. 20. cessante diluvio, *Noe obtulit holocausta super altare: odoratusque est Dominus odorem suavitatis, et ait: Nequaquam ultra maledicam terræ propter homines.* Sicut enim Noe adeo placuit Deo, præsertim dum illi hostiam obtulit, quæ ita eum placavit, ut promiserit se non amplius orbem diluvio perditurum: sic multo magis Christus seipsum Deo offerens in hostiam peculiarem, Deum toti generi humano placavit et conciliavit. Hac voce Christus a Deo Patre constitutus est publicus orbis doctor et legislator. Unde cum hæc vox repetita est a Patre in Christi transfiguratione, Matth. 17. 5. addit, *ipsum audite,* q. d. Audite Christum, qui mihi est unigenitus; non Platonem, non Apollonium, non Socratem: Christum, inquam, audite, in ipsum credite, ipsi obedite: ipse e sinu meo vobis enarrabit mea arcana, abscondita a constitutione mundi; ipse vobis pandet viam pacis, viam ad cælum, viam ad felicitatem; ipse vobis evangelizabit regnum cælorum et bona cælestia, imo divina, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt. Hinc Magdalena sedens ad pedes Iesu, eumque assidue et intente audiens, ab eo audivit: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea,* Luc. 11.

C

Præclare S. Leo serm. de Transfiguratione: *Hic est,* ait, *Filius meus, cui ex me, et mecum esse, sine tempore est. Hic est Filius meus, quem a me non separat Deitas, non dividit potestas, non discernit æternitas. Hic est Filius meus, non adoptivus, sed proprius; non aliunde creatus, sed ex me genitus. Hic est Filius meus, per quem omnia facta sunt.* Et mox: *Hic est Filius meus, qui eam quam mecum habet æqualitatem, non rapina appetiit, nec usurpatione præsumpsit, sed manens in forma gloriæ meæ, ut ad reparandum genus humanum exequeretur commune consilium, usque ad formam servilem inclinavit incommutabilem deitatem.* Unde concludit: *Hunc ergo, in quo mihi per omnia bene complaceo, et cuius prædicatione ma-*

D

A *nifestor, cuius humilitate clarificor, incunctanter audite, quia ipse est veritas, et vita, ipse virtus mea atque sapientia; ipsum audite, quem Prophetarum ora cecinerunt; ipsum audite, qui sanguine suo mundum redemit, qui viam aperit ad cælum, et per crucis supplicium gradus vobis ascensionis parat ad regnum.*

Denique valde probabile est, Christum hoc loco et tempore cum baptizaretur in Iordane, hoc ipso instituisse sacramentum baptismi, eique dedisse efficaciam iustificandi; necessitatem tamen eius suscipiendi indixisse post mortem suam in Pentecoste: ita diserte docet S. Thomas 3. p. q. 26. art. 2. Caietan. et cæteri eius sectatores, ac idipsum fuse ibidem probat noster Gabriel Vasquez. Idem insinuat S. Augustinus serm. 37. de Tempore: *Baptizatur novus homo,* inquit, *ut novi baptismatis constituat Sacramentum.* Patres etiam communiter docent Christum suo baptismo aquas sanctificasse, et eas contactu corporis eius vim regenerativam accepisse. S. Ambrosius l. 2. in Luc. c. 31. et serm. 15. et 20. S. Hieronym. dialog. contra Luciferian. S. Chrysostomus homil. 2. in Matth. Nazianzenus orat. in S. Nativitatem, et passim Interpretes in hoc cap. 3. Matth. quod ita intelligendum est, non quod aquæ acceperint aliquam physicam qualitatem, sed quia tunc illo facto ex intentione Christi sunt deputatæ ad sanctificandum, sicut enim aliquid instituitur verbis, ita etiam solo facto aliquid institui potest: atque etiam tunc formam baptismi institutam et designatam fuisse credibile est, per hoc quod tota Trinitas tunc apparuit: ergo totum Sacramentum tunc fuit institutum. Confirmatur, quia si Christus verbis tunc dixisset: Volo ut homines baptizentur in aqua in nomine Trinitatis, omnes faterentur ipsum tunc instituisse baptismum; atqui hoc ipsum dixit facto: nam hoc voluit suo facto significare. Accedit S. Chrysostomus hom. iam citata asserens, quod sicut Christus in eadem mensa approbavit umbram, et addidit veritatem, quando in eadem cœna comedit agnum, et instituit Eucharistiam, ita in eodem flumine coniunxit umbram et veritatem, scilicet baptismum Ioannis cum baptismo suo.

Christus hic suum baptismum instituit. Prob. I.

Probatur secundo, quia statim initio prædicationis suæ Christus per discipulos baptizabat, ut patet Ioannis 3. et 4. ergo iam baptismus eius erat institutus. Atqui non apparet ubi commodius potuerit esse institutus, quam cum Christus contactu sanctissimæ carnis suæ aquam consecravit, et Trinitatis manifestatione formam designavit. II.

Tertio, quia festum luminum apud Græcos ita celebratur, quasi tunc nostrum baptisma fuerit institutum. Vide Nazianzenum oratione in SS. luminaria. Unde in hymno illius diei canit Ecclesia: *Hodie in Iordane lavit Christus nostra crimina.* Porro hanc baptismi institutionem ipso facto a se factam, Christus verbo explicavit et promulgavit, cum cœpit prædicare et baptizare. Unde Suarez tunc institutum fuisse baptismum opinatur. Denique baptismus Christi licet iam institutus, non tamen obligavit homines ad eum suscipiendum usque ad adventum Spiritus sancti in Pentecoste: nam usque ad illud tempus fuit in consilio, deinceps vero fuit in præcepto. Ratio est, quia in Pentecoste facta est promulgatio legis novæ, cuius initium est baptismus. Usque ad Pentecosten ergo obligavit lex vetus et circumcisio, quæ tunc obligare desiit, cum successit ei lex nova promulgata in Pentecoste, Actor. 2. uti docet S. Augustinus Epist. 19. S. Thomas, et passim Theologi. In Pentecoste enim omnia mysteria Christi et Christianismi adimpleta fuere, unde tunc lex nova obligare cœpit, lex vetus vero obligare desiit, utpote quæ nova tantum erat typus et figura; sicut umbra desinit præsente veritate et lumine. III.

Non tamen obligavit ante Pentecosten.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit primo quadragenarium Christi ieiunium in deserto, eiusque triplicem a Satana tentationem. Secundo, v. 13. narrat Christum cœpisse in urbe Capharnao prædicare regnum cælorum. Tertio, v. 18. Christum ad sui sequelam evocasse Petrum, Andream, Iacobum et Ioannem, multosque ad Christum ob ægritudines, quas sanabat, confluxisse.

1. Tunc Iesus ductus est in desertum a spiritu, ut tentaretur a diabolo. 2. Et cum ieiunasset quadragiuta diebus et quadraginta noctibus, postea esuriit. 3. Et accedens tentator dixit ei: Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. 4. Qui respondens dixit: Scriptum est; Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. 5. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem, et statuit eum super pinnaculum templi, 6. Et dixit ei: Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim: Quia angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. 7. Ait illi Iesus: Rursum scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum. 8. Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde: et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum, 9. Et dixit ei: Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. 10. Tunc dicit ei Iesus: Vade Satana: scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. 11. Tunc reliquit eum diabolus: et ecce Angeli accesserunt, et ministrabant ei. 12. Cum autem audisset Iesus quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilæam: 13. Et, relicta civitate Nazareth, venit, et habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon et Nephthalim: 14. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam: 15. Terra Zabulon et terra Nephthalim, via maris trans Iordanem, Galilæa gentium, 16. Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam: et sedentibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. 17. Exinde cœpit Iesus prædicare, et dicere: Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum. 18. Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem, qui vocatur Petrus, et Andream fratrem eius, mittentes rete in mare (erant enim piscatores), 19. Et ait illis: Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. 20. At illi continuo relictis retibus secuti sunt eum. 21. Et procedens inde, vidit alios duos fratres, Iacobum Zebedæi, et Ioannem fratrem eius, in navi cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia sua: et vocavit eos. 22. Illi autem statim relictis retibus et patre, secuti sunt eum. 23. Et circuibat Iesus totam Galilæam, docens in synagogis eorum, et prædicans evangelium regni, et sanans omnem languorem et omnem infirmitatem in populo. 24. Et abiit opinio eius in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes male habentes, variis languoribus, et tormentis comprehensos, et qui dæmonia habebant, et lunaticos, et paralyticos et curavit eos: 25. Et secutæ sunt eum turbæ multæ de Galilæa, et Decapoli, et de Ierosolymis, et de Iudæa, et de trans Iordanem.

Vers. 1. Luc. 4. 1. Marc. 1. 12.

Tunc Iesus ductus est in desertum a spiritu, ut tentaretur a diabolo.) Syrus: *ab accusatore*: διαβολος enim Græcis idem est, quod *accusator, calumniator*, qualis maxime est Satanas, qui homines perpetim accusat apud Deum, ut eos sibi suæque potestati addicat in gehenna.

Tunc.) Scilicet illico a baptismo Christi. Unde Marcus c. 1. 12. ait: *Et statim spiritus expulit eum in desertum.* Et Lucas c. 4. v. 1. *Iesus autem plenus Spiritu sancto, regressus est a Iordane, et agebatur a spiritu in desertum.* Unde videtur, quod Christus eadem die sexta Ianuarii, qua baptizatus est, actus sit a spiritu in desertum, eademque die finiente, et septima inchoante, inchoarit ieiunium 40. dierum, ideoque illud finierit die 15. Februarii. Celerrimus enim ad omne opus bonum est Spiritus sanctus, æque ac Christus.

Christus cœpit ieiunium die 6. Ianuarii.

Ductus est.) Græce ανηχθη, id est, subductus et e medio sublatus est, ut scilicet e populi turba, cum qua hactenus conversatus erat, secederet in desertum, ibique orationi et ieiunio vacans, sanctitatis famam sibi apud populum pareret, ac maiori auctoritate prædicare inciperet, æque ac fecerat eius prodromus et præcursor Ioannes Baptista. Marcus habet: *Expulit cum spiritus;* ubi vox *expulit* significat vim, efficaciam et alacritatem Spiritus, quæ erat in Christo, ac futura erat in Apostolis, cæterisque Christianis, quos possessurus, et ad heroica virtutum opera acturus erat Spiritus sanctus, iuxta illud Roman. 8. 14. *Qui Spiritus Dei aguntur, ii sunt filii Dei.* Ita S. Hieron. S. Hilarius, et Auctor Imperfecti. *Ductus* ergo est Christus a Spiritu, non per aera raptus, sed pedibus suis alacerrime impulsu Spiritus contendens ad stadium luctæ cum Satana in deserto incundæ. Desertum enim Christo fuit orationis, ieiunii, et vitæ Angelicæ palæstra, ibique duellum iniit cum Lucifero, eumque prostravit. Vide S. Basilium de laudibus eremi, et ea quæ annotavi

A Osee 2. v. 14. ad illa: *Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor eius.*

In desertum.) Desertum hoc vocatur Quarantana, quod ita ex Bredembachio, Brocardo et Saligniaco describit Adrichomius, in descript. Terræ sanctæ, p. 19. n. 97. *Quarantana desertum inter Ierusalem et Iericho incipit iuxta Anathot, et extenditur supra Galgala usque ad desertum Thecue et Engaddi, iuxta mare mortuum. Hic commoratus est S. Ioannes Baptista, inibique in eius memoriam extructa fuit Ecclesia et Monasterium, quod Græci monachi inhabitabant, sed temporibus Bredembachii erat desolatum. Ibi venientem ad se, ut baptizaretur, Christum digito demonstravit Ioannes, dicens: Ecce Agnus Dei. In hoc Christus ieiunavit 40. diebus et 40. noctibus, agens et habitans cum bestiis.* In hoc deserto iuxta Iordanem, eiusdem nominis est *Quarantana, mons altus et ascensu difficilis,* B *in quo tentatus est primum Dominus a Satana. In huius montis cacumine sacellum est ruinosum, ieiunio et oratione Christi venerabile.*

In deserto Quarantana.

Tropologice audi S. Ambrosium l. 3. de Virgin. *Et nos igitur*, inquit, *procul a luxuria, procul a lascivia, tanquam in arido vitæ istius ac ieiuno solo, fugitantem deliciarum Christum sequamur. Non in foro, non in plateis Christus reperitur. Nequaquam igitur quæramus Christum, ubi invenire non possumus. Non est Christus circumforaneus. Christus enim est pax; in foro lites: Christus iustitia est; in foro iniquitas: Christus operator est; in foro inane otium: Christus charitas est; in foro obtrectatio: Christus fides est; in foro fraus et perfidia: Christus in Ecclesia est; in foro idola*, etc.

A Spiritu.) Non a diabolo, sed a Spiritu sancto: hic enim præcessit cap. præcedenti, v. penultimo, ubi dicitur de Iesu: *Vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se.* Hic ergo Dei Spiritus fuit possessor et auriga Christi, agens eum in desertum. Un-

de Syrus vertit: *A Spiritu sanctitatis*, id est, a Spiritu sancto, qui est sanctissimus et fons omnis sanctitatis, idque patet ex articulo Græco τȣ πνεύματος, q. d. *illius Spiritus*, scilicet magni, primi, summi et divini: et quia hic Spiritus opponitur diabolo, qui sequitur quasi antagonista Christi et Spiritus sancti, *ut illuc eum Spiritus suus duceret, ubi eum ad tentandum spiritus malignus inveniret*, ait S. Gregorius homil. 16. in Evang. Denique vox *Spiritus*, cum absolute ponitur, significat Spiritum sanctum, uti notavit ex Didymo magistro suo S. Hieronym.

Ut tentaretur a diabolo.) Vox *ut* non significat Spiritum sanctum directe intendisse tentationem diaboli intentandam Christo, hoc enim malum et perversum est, sed intendisse dumtaxat tentationem hanc permittere, ob fructum et victoriam Christi, quam certo ope sua futuram prævidebat, ideoque Christum diabolo tentationem hanc optanti obiecisse, et quasi athletam ad duellum eidem composuisse et opposuisse.

Cur Christus tentatus? Resp.

I. Primo ergo Spiritus sanctus hoc facto intendit, ut Christus illico a baptismo tentatus, Christianis iam baptizatis et ad Deum conversis, vitæ daret ideam, qua discerent tentationibus statim occursantibus resistere, et contra eas se communire: ita S. Chrysostomus et Hilarius. Unde Tertullianus lib. de baptismo cap. ult. docet hic significatum esse, neminem intentatum regnum Dei consecuturum: ac simul ostensum est, quis sit artifex et faber tentationum omnium, ut ait idem l. de Orat. c. 8.

II. Secundo, ut nullam tentationem esse insuperabilem ostenderet, sed omnes vinci gratia a se aspirata, oratione, ieiunio, verbis S. Scripturæ, præceptorum et promissionum Dei meditatione, ac constantia, fortitudine et fiducia in Deum suo exemplo demonstraret. Vide dicta Ecclesiastici cap. 2. v. 1. et seq. ubi multa ac de re annotavi.

III. Tertio, ut Christus cæteris hominibus, qui crebro a Satana tentantur, quasi fratribus similem se præberet et exhiberet, uti docet Apostolus, Hebr. 4. 15.

IV. Quarto, ut futuros in Ecclesia Doctores, prædicatores, præsules, Apostolos primo tentationibus probari, ac oratione et meditatione in solitario secessu firmari oportere, illoque spiritum ingentem a Deo haurire, quem deinde in alios effundant, ostenderet. Qui ergo sapiunt, prius cum Christo in desertum hoc orationis et meditationis secedunt, in eoque cum Deo conversantes ad munus prædicationis, gubernationis et Apostolatus se disponunt et præparant.

V. Quinto, ut Luciferum ad duellum provocans superaret, et consequenter totum eius dæmonum exercitum. Porro duellum hoc Christi et diaboli, simile est duello Solis cum nubibus eum cingentibus, cum hoc lemmate: *Splendor ex me.* Sol enim (ita dictus, quod solus sit in mundo) est *oculus mundi*, ait S. Ambrosius in Hexam. die 4. *iucunditas diei, pulchritudo cœli, mensura temporum, virtus et vigor omnium stellarum.* Sic est et Christus. Sicut ergo sol nubes dissipat, sic et Christus omnes diaboli tentationes. Rursum sicut sol nubes atras illustrans facit splendidas, sic Christus splendore gratiæ suæ desolationes in consolationes, tentationes in victorias, prælium in triumphum convertit.

Solis etymon.

VI. Sexto, ut sua tentatione et exemplo nostras tentationes vinceret, et cum eodem hoste et antagonista suo Satana pugnare ac vincere doceret, atque ad id gratiam et fortitudinem nobis promereretur. Licet enim fideles infirmitatis suæ conscii, declinare debeant tentationes quoad possunt, iuxta id quod Christus orare nos docuit: *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo*, Matth. 6. tamen cum illæ ingruunt, generose et animose nixi Christo, illis resistant necesse est, iuxta id quod Christus ait: *Confidite; ego vici mundum*, Ioan. 16. 33. Unde S. August. in Psal. 90. p. 2. *Ideo*, ait, *tentatus est Christus, ne vincatur a tentatore Christianus.* Sed, ut idem ait in Psal. 60. *ut illo vincente, nos quoque vinceremus.* Nam ut ait S. Ambrosius in cap. 4. Lucæ: *Quando tentaris, cognosce quia paratur corona. Tolle martyrum certamina, tulisti coronas: tolle cruciatus, tulisti beatitudines. Nonne tentatio Ioseph virtutis est celebratio? Nonne iniuria carceris, corona est castitatis?*

Nota: Lucas c. 4. v. 1. ait: *Agebatur a Spiritu in desertum diebus quadraginta et tentabatur*, Græce πειραζόμενος, id est, tentationem patiens, *a diabolo*: ex quo nonnulli colligunt, Christum præter tres diaboli tentationes ab Evangelistis recensitas, plures alias per hos 40. dies passum fuisse, æque ac post hos 40. dies, a Satana. Unde subiicit Lucas v. 13. *Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus.* Ita censent Euthymius, Auctor imperfecti, Iansenius, et Caietanus hic, Origenes hom. 29. in Lucam, Beda l. 1. in Marcum cap. 5. Eusebius l. 9. Demonstr. cap. 7. S. Augustinus lib. 2. de consensu evangel. c. 4.

Videtur tamen Lucas per τὸ πειραζόμενος, id est, *tentatus* vel *tentationem patiens*, potissime respicere ad tres celebres Christi tentationes, quas deinde recenset: unde Noster vertit in imperfecto: *tentabatur*: per hoc enim videtur Lucas summarium quasi capitis et tentationum Christi, quas statuit paulo post enarrare, per anticipationem assignare et præmittere voluisse, uti recte advertit Franc. Suarez 3. p. q. 40.

A diabolo.) Puta a Lucifero: hic enim omnium dæmonum princeps, antonomastice vocatur diabolus: et cum hoc congredi par erat Christum, sicut cum eo congressus fuit in cœlo, cum eum unionem hypostaticam ambientem, illamque sibi homini futuro invidentem, deiecit in tartara, uti nonnulli censent. Lucifer ergo tunc ex inferno egressus est, et assumpta hominis sancti, ait Carthusianus, forma, Christum tentavit, tum ut exploraret, an ipse esset filius Dei proprius et naturalis, tum ut eum tentaret, id est, ad peccatum alliceret. Sic diabolus significat Luciferum principem dæmonum, Matth. 25. 41. cum dicitur: *Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis eius.* Et Apocal. 12. 9. *Et proiectus est draco ille magnus serpens antiquus, qui vocatur diabolus et Satanas*, etc. Sicut ergo Lucifer per Evam tentavit Adamum et vicit; sic et tentavit Christum, sed ab eo victus est. Moraliter hic docemur diabolum, cum præsagit aliquem fore eximium Ecclesiæ doctorem aut præsulem, solere eum variis tentationibus aggredi, ut eum deiiciat, et fructum animarum, quem ipsum facturum prævidet, elidat, ac in ipso quasi semine suffocet; ita hic dæmon Christianos omnes in Christo quasi semine, et parente suffocare conatus est.

Lucifer tentavit Christum.

Et Adamum.

Et cum ieiunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus, postea esuriit.) Nota: Christus instar Mosis et Eliæ integros 40. dies et noctes sine ullo cibo vel potu (unde Luc. c. 4. 2. ait: *Et nihil manducavit in illis diebus*) ieiunavit virtute non naturali, sed supernaturali, non extrinsecus accepta uti Elias et Moses, sed sibi propria et intrinseca, puta divina, uti passim docent Patres.

Vers. 2. Luc. 4. 2. Marc. 1. 13.

Quæres, quas ob causas id fecit? Respondetur: Prima fuit, ut oratione et ieiunio ad instantem prædicationem et munus docendi se præpararet, idemque nos facere doceret.

Causa ieiunii Christi. I.

II. Secunda, ut ieiunio per consequentem esuriem obiective daret occasionem diabolo se tentandi, et eodem contra tentationes instantes se armaret, et nos armare moneret: ita S. Basilius hom. 1. de Ieiunio.

III. Tertia, ut ieiunio carnem macerans, satisfaceret pro Adæ pomum vetitum comedentis, omniumque eius posterorum gula et deliciis illicitis.

IV. Quarta, ut ieiunio ad contemplationem, cui vacavit per 40. dies in deserto, se disponeret, utque ostenderet ieiunium esse instar alarum, quibus anima sursum fertur et ad cælestia contendit, ait S. Chrysostomus homil. 1. in Genesim.

V. Quinta, ut nos doceret, propter spirituales delectationes, corporales spernere; ad hæc per rerum divinarum contemplationem et gaudium, quod ex ea nascitur, appetitum voluptatum carnalium extingui, ac memoriam cibi et potus auferri. Unde Ioannes Abbas teste Cassiano Col-

lat. 16. c. 4. ita deliciis contemplationis pascebatur, ut non recordaretur, an pridie comedisset, necne.

VI. Sexta et potior, magisque præcisa causa fuit, ut quadragesimale ieiunium, Christianis ex Apostolica traditione servandum, inchoaret, et suo exemplo sanciret et quasi consecraret: ita S. Ignatius Epistol. 7. et passim alii Patres. Ratio fuit, Prima, ut per hoc ieiunium quasi decimas dierum totius anni Deo dependeremus: ita S. Greg. hom. 16. in Evang. *A præsenti die*, inquit, *usque ad Paschalis solemnitatis gaudia sex hebdomadæ veniunt, quarum videlicet dies quadraginta duo fiunt, ex quibus dum sex dies Domini abstinentiæ subtrahuntur, non plus in abstinentia quam triginta et sex dies remanent. Dum vero per trecentos et sexaginta quinque dies annus ducitur, nos autem per triginta et sex dies affligimur, quasi anni nostri decimas Deo damus, ut qui nobismetipsis per acceptum munus viximus, auctori nostro nos in eius decimis per abstinentiam mortificemus. Unde fratres charissimi sicut offerre ex lege iubemini decimas rerum, ita ei offerre contendite et decimas dierum*, etc. Alteram dat S. Ambrosius de Quadragesima serm. 34. ut sicut Hebræi per 42. mansiones sive stationes in deserto ingressi sunt terram promissam, ita et nos per 40. ieiunii dies ad optatum Paschatis festum gaudiumque perveniamus; qua de causa Tertullianus, Cyprianus, S. Ambrosius Epist. 25. veter. edit. et alii ieiunium vocant *stationem*. Plura vide apud Petrum Bongum de numerorum mysteriis in numero 40. ubi inter cætera ait: Ursa fœta dies 14. teste Arist. lib. 6. histor. Anim. c. 30. et l. 8. c. 17. immobilis manet, sine cibo vero diebus quadraginta, tantum pedis dextri linctu se sustentans: hoc remedio utitur in morbo intestinorum. Serpens item, cuius prudentiam nos imitari mandat Iesus in Evangelio, quando senuerit perdit aspectum, et si voluerit redire ad iuventutem, ieiunat quadraginta diebus, ut laxetur pellis eius, et sic angustum foramen inquirit, ut dum nititur exire inde, pellem senectutis deponat. Quid autem est vetusta serpentis pellis, nisi prava et vetus consuetudo carnalis corruptionis? quam si quis appetit deponere, illum oportet carnem suam ieiunio quadragesimali castigare: ita S. Hieronymus ad præsid. de ratione cerei Paschalis. Addit Bongus 40. diebus terminari morbos chronicos, febres enim 40. die solent cessare, pestis lustratione 40. dierum expiatur, similiter fit in cæteris morbis.

Causa ieiunii quadragesimæ. 1. — 2. — Ursæ quadragenarium ieiunium. — Et serpentis. — Numerus 40. sanus et sanctus.

Adde ieiunium hoc ante Pascha in Vere institutum non tantum sanctitati animæ, sed et sanitati corporis conferre, uti docte ostendit D. Viringus Medicinæ Professor Lovan. in lib. de ieiunio Medico Eccles. in vere enim ebullit sanguis et humores cæteri, qui febres aliosque morbos procreabunt, nisi ieiunii abstinentia et piscium frigore restinguantur.

Symbol. Symbolice S. Gregorius hom. 16. in Evang. *In hoc*, inquit, *mortali corpore ex quatuor elementis subsistimus, et per voluptates eiusdem corporis præceptis Dominicis contraimus. Præcepta autem Dominica per decalogum sunt accepta. Quia ergo per carnis desideria decalogi mandata contempsimus, dignum est ut eamdem carnem quater decies affligamus.*

Mystice. Mystice, S. Augustinus in Psalm. 110. sub initium, et alii docent quadragenarium ieiunii numerum significare totum præsentis vitæ tempus, pœnitentiæ et peccatorum expiationi a Deo destinatum, quo perveuimus ad Pascha lætæ resurrectionis, et ad Pentecostem sive quinquagenarium æternæ mercedis et gloriæ.

Exempla ieiunii. In veteribus Christianis. Porro quam veteres Christiani, Christi exemplum imitati, in hoc ieiunio servando fuerint rigidi, docet Baronius anno Christi 57. cap. 153. et seq. Unde Lucian. in Philopatro testatur veteres Christianos sic solitos servare ieiunium, ut decem soles sine cibo transigerent. Amplius est quod scribit S. Greg. Nazianz. ad Hellenium de Monachis in Pontica solitudine degentibus, complures ex iis fuisse, qui totos viginti dies, totidemque noctes a cibo abstinerent, dimidia ex parte Christi ieiunium imitantes, ex eisque unum sui gregis ovem fuisse testatur. Et S. Augustinus ad Casulanum scribit Epist. 86. nonnullos suo tempore repertos esse, qui ultra hebdomadam perpetuum servassent ieiunium, eosque se novisse tradit, atque addit: *Ad ipsum quadragenarium numerum pervenisse quemdam, a fratribus fide dignis nobis asseveratum est.*

In Simeone Stylita. Sane magnus ille Simeon Stylites, qui 49. vel ut Baron. 80. annis sub dio perdius et pernox stetit in columna, quadragesimam quotannis transigebat totam sine ullo cibo et potu, idque fecit per 28. annos, uti Theodor. in Philotheo cap. 26. aliique in eius vita testantur, fecit hoc virtute non naturali, sed supernaturali, Dei ope et gratia, per quam ipse extitit orbis portentum et vitæ prodigium. Idem nonnulli alii Anachoretæ et sancti fecere.

Postea esuriit.) Ergo antea per totos 40. dies ieiunans non esurierat. Unde sententiam Caietani, censentis Christum etiam tum esuriisse, temerariam esse censet Suarez 3. p. q. 41. art. 4. disp. 29. sect. 2. Mitius, ac proinde probabilius Franc. Lucas opinatur, Christum illis 40. diebus ieiunii aliquam quidem famem sensisse, ad maius ieiunii meritum et ad aliorum, qui in ieiunio famem patiuntur, exemplum, sed non tantam, quantam post 40. dies, quæ scilicet eum incitaret ad quærendum cibum. Fuit ergo Christo, æque ac Mosi et Eliæ, per 40. ieiunii dies tam animæ, quam corporis pabulum et cibus, oratio, et cum Deo colloquium: illi enim dum toti intendunt, illius suavitate et efficacia, ita pasti sunt, ut famem non sentirent. Oratio cibus.

Christi ieiunium fuit supernaturale. Quæres, an per naturæ vires potuerit Christus vivere 40. dies sine cibo et potu, ac sine esurie?

Dico primo, per naturæ vires id fieri non potuisse: id docent Medici et experientia. Experimur enim eos, qui non tantum 40. sed paucioribus diebus cibo abstinent, fame emori. Ratio a priori est, quia deficiente alimento, calor naturalis languet et emoritur; sicut ignis lucernæ, deficiente oleo languet et extinguitur. Corpus quoque ita desiccatum ineptum est, ut anima illud informet, et animales operationes per illud exerceat: hæ enim certam humorum et quatuor primarum qualitatum temperiem, quod vulgo vocant *temperamentum*, requirunt: eo ergo deficiente, deficit pariter vita et anima in corpore. Unde Franciscus Valesius Philippi secundi Hispaniarum regis medicus, sacræ philosophiæ cap. 18. ex Hippocrate docet, hominem naturaliter non posse sine cibo ultra septem dies vivere, ideoque Danieli in lacu leonum sine cibo per sex dies degenti, septimo die a Deo missum esse alimentum per Habacuc, ne fame interiret, Daniel. 14. 30. Causam dat Hippocrates l. de carnibus, quod intestinum humore chiloso vacans, concrescat, indeque homo emoriatur. Intellige hoc in corpore sano et boni temperamenti; nam aliqui ægroti vel mali temperamenti, v. g. in quibus abundat lentum et viscosum phlegma, ac calor naturalis est debilis, per plures dies sine cibo vivere et durare possunt; nutriuntur enim ex corporis succo et phlegmate, quod calor lentus lente depascitur; imo in quibusdam animalibus per plures menses, ut ursis, qui per hyemem non comedunt, teste Aristotele de Histor. anim. cap. 17. (item in nonnullis ægrotis subinde calor naturalis ita sopitus est, ut vis nutritiva quasi dormire videatur.) Idem de apibus, gliribus, hirundinibus docet ibidem Aristoteles c. 14. et 16. ac de serpentibus c. 15. *Sanguinei generis*, ait, *multa se condunt, ut ea quæ intecta cortice sunt, serpentes dico, lacertas, stelliones, crocodilos fluviatiles. Mensibus quatuor frigidissimis hæc latent: nec per id tempus quidquam comedunt.* Verum in Christo nil tale fuit, habuit enim ipse corpus optimæ complexionis et summe temperatum, ac proinde potius sanguineus erat quam phlegmaticus, ideoque sine cibo per 40. dies naturaliter durare non poterat.

Ratio a priori. — Ursi, apes, glires, etc. in hyeme non comedunt.

Multi per annos sine cibo vixerunt. Dices: Plinius lib. 7. cap. 2. ait, Indos ad Gangis fontes ex solo halitu et odore pomorum et florum vivere. Rondeletius quoque l. 1. de piscibus c. 13. refert quemdam ex aeris respiratione vixisse per 40. annos. Robertus Bacconius narrat Anglicanam puellam 20. annis si-

mili modo vitam transegisse. Spirensem puellam anno Domini 1540. quatuor annis ieiunam vixisse, tradit Simon Portius lib. de puella German. Idemque fecisse Sacerdotem quemdam Gallum Romæ per biennium sub Nicolao V. Verum priora illa, præsertim quod aliqui ex solo odore vixerint aut vivant, fabulosa sunt, odor enim cerebrum reficit, sed stomachum non implet. Cætera facta sunt vel vi divina vel arte diabolica, cuius mirum in Arabica puella exemplum refert B. Prosper in dimidio temporis c. 6. Spirensis illa puella laborabat lento, viscoso et chiloso phlegmate, indeque victitavit; sicut Indi herbam Cocam, et Scythæ herbam Hippicen ore gestantes, duodenos dies durant in fame et siti. Vide Delrio l. 2. Disquis. Magic. quæst. 21. sub finem, et Conimbricenses in l. 1. de Generat. c. 5. quæst. 7. art. 1. et 2.

Quomodo?

Dico secundo: vehemens et longa animi ad alia attentio, qualis est in contenta speculatione mathematica, philosophica, theologica, item in intensa meditatione, contemplatione, extasi, potest quidem aliquamdiu hominem sine cibo conservare, sed non per 40. dies. Ratio est, quod per profundam speculationem et contemplationem actio caloris naturalis ex parte suspendatur, ita ut modice et lente digerat. Anima enim cum fere omnes suos vires exerat in speculationem vel contemplationem, parum habet residui, quod conferat in concoctionem et nutritionem. Unde experimur in studiosis et contemplativis cibi digestionem impediri. Idem liquet ex pulmonum respiratione, quæ in profunda extasi non sentitur. Sed hæc durare nequeunt per 40. dies, semper enim calor naturalis agit. Quare in Christo sola contemplatio non potuisset efficere, ut per 40. dies sine cibo viveret. Contemplatio enim et attentio ad cælestia suspendere quidem potest actiones vitales, et animales, at non naturales, qualis est actio caloris in cibum vel carnem, ita ut nihil prorsus in illum agat: ita Suarez loco citato. Accedit et alia potior ratio, scilicet quod in speculatione et contemplatione spiritus animales consumuntur; nec aliunde quam cibo reparantur: quare sine cibo speculans et contemplans, naturaliter virium defectu tandem collabitur, et moritur.

Contemplatio eget cibo ob spiritus quos consumit.

Dico tertio: ieiunium Christi, Eliæ, Mosis, Simeonis Stylitæ et similium per 40. dies fuit supernaturale, ex singulari Dei concursu profectum. Deus enim in eis vel actionem caloris naturalis plane ad 40. dies suspendit, vel interius eos refecit et corroboravit, vel alio modo eis providit, ut sani vegetique sine cibo viverent per 40. dies, uti etiamnum efficit, ut Elias et Enoch per tot annorum millia fortes et validi sine cibo degant in paradiso terrestri, nec nisi spiritualibus orationis et contemplationis deliciis pascantur. Christus ergo per 40. dies ieiunans, non esuriit, quia eius divinitas corpus sine esurie robustum conservabat, ac suspendebat actionem caloris naturalis, aliarumque contrariarum qualitatum in se mutuo agentium, seseque invicem debilitantium et corrumpentium, atque interius capiti et cerebro vires spiritusque animales suggerebat, ad contemplationem 40. dierum necessarios: ita Origenes, Hilarius, S. Hieronymus, Chrysostomus, et ex iis Suarez loco citato.

Cur Christus esuriit? Causa.

Esuriit.) Cum Deus prius impediens esuriem per 40. ieiunii dies suo concursu, eum subduxit, et corpus Christi suæ actioni et passioni permisit, idque his de causis.

1. Prima, ut Christus se verum esse hominem declararet. Nam, ut ait Chrysologus ser. 11. *Esuriem sentire et vincere est laboris humani, divinæ virtutis est esuriem non habere.*

2. Secunda, ut sua esurie diabolum ad se de gula tentandum obiective alliceret, et superaret, sicut duces militum simulando fugam, hostes alliciunt ad se insequendum, ut eos deinde prosternant et proterant; *ut fames Domini pia fraus esset diaboli*, ait S. Ambrosius in cap. 4. Lucæ, ut scilicet famis specie lactatus diabolus Christum tentaret, quasi hominem, nesciens esse Deum: *Esuriit*, ait quidam vir sanctus, *humilis Deus homo, ne inimico innotesceret sublimis homo Deus.*

Vers. 3. Luc. 4. 3. Et accedens tentator, dixit ei: Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant.) *Accedens*, assumpta scilicet humani corporis forma quasi homo ad hominem, ut eum externa voce alloquendo tentaret. Nam hæc tentatio Christi, sicut et Adami per Evam in statu innocentiæ, facta est per externam tantum vocis suggestionem, non autem per internas phantasiæ cogitationes et commotiones, contra rationem et spiritum insurgentes. In Adamo enim, et multo magis in Christo erat iustitia originalis, quæ omnes motus animæ et phantasiæ rationi subiiciebat, ut in eo nulla illicita cogitatio, nullus concupiscentiæ motus a diabolo suscitari posset, uti suscitatur iam in nobis post Adæ peccatum; quia ob illud perdidimus iustitiam originalem, et laboramus concupiscentia: ita Damascenus lib. 3. de fide cap. 20. et ex eo passim Theologi. Unde S. Gregorius hom. 16. *Tentari*, ait, *per suggestionem potuit, sed eius mentem peccati delectatio non momordit: atque ideo omnis illa diabolica tentatio foris, non intus fuit.*

Error est, omnem tentationem oriri a diabolo.

Tentator.) Diabolus, qui antonomastice vocatur *tentator*, quia inter tentatores est non solus, sed primus et præcipuus. Errant enim qui omnem tentationem a diabolo suscitari autumant. Nam nonnullæ tentationes oriuntur et suggeruntur a propria carne et concupiscentia, aliæ a mundo, id est, ab hominibus mundanis et carnalibus. Unde S. Augustinus vel quisquis est Auctor lib. de Eccl. dogmat. c. 82. *Non omnes*, inquit, *malæ cogitationes nostræ semper malo dæmonis instinctu excitantur, sed aliquoties ex nostri arbitrii motu emergunt.* Idem docet Chrysost. hom. 54. in Acta: *Multi*, inquit, *absque diabolo peccant, non omnia ipse efficit, sed multa etiam fiunt a sola nostra ignavia.* Diabolus tamen sæpe suscitat in nobis concupiscentiam, eiusque tentationes obiecta concupiscibilia phantasiæ repræsentando, et appetitum sensualem ad ea concupiscendum inflammando. Idem suscitat mundum, id est, mundanos et animales homines, ut nos tentent vel persequendo, vel ad suas vanitates alliciendo: unde κατ' ἐξοχὴν vocatur *tentator*. Rursum nota hic astutiam diaboli, qua quemlibet tentat ea in re, ad quam propendet, vel in qua debilis est. Sicut enim aucupes avibus, et venatores feris variis varias, et cuique proprias escas obiiciunt, ut eas capiant: sic et diabolus pronis ad gulam, vel esurientibus obiicit delicias et escas, uti obiicit hic Christo: saturis vero obiicit otium, somnum et pigritiam: superbis obiicit honores: iracundis lites et rixas: avaris usuras, prædas, fraudes, iniquos contractus, etc. curiosis obiicit magiam, incantationem, superstitiones, etc. ita S. Gregorius lib. 14. Moral. cap. 7. Vide eumdem lib. 3. c. 19. Denique hæc tentatio Christi contigit die 16. Februarii anno Christi 31. Ieiunium enim 40. dierum inchoatum die sexta Ianuarii finiente et septima inchoante, finiit die 15. Februarii, ac mox, puta 16. Februarii, a Satana tentatus est gula, cæterisque duabus tentationibus. Vide Chronotaxin, quam commentario præposui.

Diabolus quasi aucupes cuique suam escam obiicit.

Si Filius Dei es.) Audierat diabolus Patris oraculum in baptismo Christi: *Hic est Filius meus dilectus:* audierat quoque Ioannis Baptistæ testimonium, quod Christus esset Filius Dei, sed quia alia ex parte eum videbat hominem quasi plebeium, pauperem, imbecillum et aliis similem, idcirco dubitans, an Christus esset Filius Dei naturalis, ipsumque Patris Verbum; an vero dumtaxat adoptivus, sed per excellentiam, ut hoc dubium resolvat tentat Christum, petitque ut lapides in panes convertat, quibus esuriem suam levet, ut ex hoc miraculo vel miraculi impotentia alterutrum cognoscat. Verbo enim Dei, uti omnia tantum dicendo olim creata sunt, Genes. 1. sic et eodem iam lapides subito et immediate in panes verti poterant. Si ergo Christus id fecisset, credidisset diabolus ipsum esse Dei Verbum et filium. Angeli enim possunt quidem lapides in panes vertere, at non subito et immediate, sed sensim et mediate, applicando activa passivis per multas prævias actiones, alterationes et conversiones; sin id non fecisset Christus, dixissetque se facere non posse, hocque esse opus divinum et Deo proprium, intulisset diabolus: Ergo tu non es Dei Verbum, nec filius naturalis. Probabilis est multorum Theologorum sententia, Luciferi peccatum et superbiam in cælo fuisse, quod cum

Origo tentationis diaboli Deus illi revelaret filium Dei assumpturum humanam naturam, iuberetque ut Christo homini se subderet, invidérit Christo, quod scilicet homo sibi, qui erat nobilissimus Angelus, præferretur et assumeretur ad unionem hypostaticam cum Verbo: quare illam sibi ambiverit, ideoque contra Christum et Deum rebellarit. Quocirca videns hunc hominem a Patre, et Ioanne Baptista vocari Filium Dei voluit explorare, an esset verus Dei Filius, ut in eum pristinam suam invidiam, iram et indignationem effunderet: ita Suarez. Hæc fuit illi crux angens et rodens superbum eius animum: sed illam celat, et velat tegumento charitatis, quod velit per panes succurrere fami Christi. Quare verisimile est, diabolum non crude et quasi ex abrupto Christo dixisse: *Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes* Modus quo Satanas tentavit Christum. *fiant*, sed prius humaniter eum salutasse, eique per verba blanda se insinuasse, dicendo, v. g. *Quid hic, mi Domine, agis solus?* Quid rerum meditaris? Vidi te in Iordane a Ioanne baptizari. Audivi vocem e cælo in te delapsam: *Hic est filius meus:* optarem scire an vere sis Filius Dei per naturam, an tantum adoptivus per gratiam, etc. Video quoque te ex ieiunio 40. dierum oppido esurire. Si ergo Filius Dei es, succurre fami tuæ, et lapides istos in panes converte: hoc enim tibi perfacile erit. Quare minus verisimile est quod S. Chrysostomus hic hom. 13. ait, diabolum voluisse Christum inducere in incredulitatem, q. d. Audisti in baptismo vocem: *Hic est Filius meus:* ne credas te esse filium Dei; aut si es, lapides hos in panes converte: stultum enim fuisset velle persuadere Christo, ne crederet se esse Filium Dei, si revera erat Filius Dei, talemque se esse sciebat. Simul tamen hac tentatione voluit diabolus Christum allicere ad vanam potentiæ suæ ostentationem, et ad diffidentiam opis Dei Patris, q. d. Pater tuus per 40. dies tui oblitus est, nec tibi cibum submisit: tu ergo tibi ipsi consule, et lapides in panes commuta. Item ad gulam, qua etiam tentavit Adamum et Evam. Peccatum enim gulæ fuisset hoc, etiam ob famem diabolo cedere et obedire, scilicet illi suadenti acquiescere et miraculum patrare, ac lapides in panes convertere. Hoc enim directe est contra religionem, quæ omne cum diabolo commercium et consensum vetat; indirecte est contra temperantiam: quod enim est contra unam virtutem directe, hoc quoque indirecte est contra aliam virtutem in cuius materia actus ille versatur. Quare peccatum gulæ hoc fuisset, si Christus illicito modo, puta suadente diabolo per miraculum cibum sibi comparasset. Triplex Christi, ut et Adæ, tentatio. Imperite ergo Calvinus negat Christum fuisse tentatum de gula. Audi S. Gregorium hom. 16. in Evang. ubi docet Christum triplici tentatione, gulæ scilicet, vanæ gloriæ et avaritiæ tentatum, quia iisdem pulsatus victusque fuerat Adam: *Ex gula quippe tentavit, cum cibum ligni vetiti ostendit, atque ad comedendum suasit. Ex vana autem gloria tentavit, cum diceret: Eritis sicut dii: et ex provectu avaritiæ tentavit, cum diceret: scientes bonum et malum: Avaritia enim non solum pecuniæ est, sed etiam altitudinis. Recte enim avaritia dicitur, cum supra modum sublimitas ambitur.* Deinde iisdem tentatum fuisse Christum, sed vicisse ostendit: *Per gulam quippe tentat, cum dicit: Dic ut lapides isti panes fiant. Per vanam gloriam tentat, cum dicit: si Filius Dei es, mitte te deorsum. Per sublimitatis avaritiam tentat, cum regna omnia mundi ostendit, dicens: Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraveris me: sed eisdem modis a secundo homine vincitur, quibus primum hominem se vicisse gloriatur.*

Symbolice: confitetur hic diabolus, Christi utpote liberalissimi proprium esse convertere lapides in panes; ac consequenter diaboli, utpote avarissimi et Antichristi officium esse panes vertere in lapides. Exemplum audi quod refert ex Sigeberto Baronius anno Christi 605. *Hoc tempore pauper quidam cum a nautis eleemosynam peteret, nec acciperet, dicente nauclero: Desiste eleemosynam petere a nobis, qui nihil habemus præter lapides: cum subiecisset pauper: Omnia ergo vertantur in lapides; quidquid manducabile in navi erat, in lapides conversum est, colore et forma rerum eadem permanente.* Hoc miraculum fecit avaritia suggesta a diabolo.

Qui respondens, dixit: Scriptum est: non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Vers. 4.) Est enallage præpositionis: *In omni*, id est, *ex omni* verbo, ut Noster vertit Deuter. 8. 3 quem locum hic citat Christus, illoque quasi scuto telum tentationis diaboli excipit, repellit et confringit. Hebr. est: *Super omne quod egreditur os Domini, vivet homo*, hoc est, re quacumque, quam iusserit Dominus, vel ordinarit ad vitæ sustentationem, vivet, nutrietur et sustentabitur homo, uti Iudæos in deserto sine pane per 40. annos aluit solo manna cælesti (de manna enim est sermo Deuter. 8. 3.) ac Mosen, Eliam et Christum hic aluit per 40. dies suo alloquio, suaque virtute naturam conservante. Unde recte Abulensis in Deuteron. c. 8. v. 3. Si Deus, inquit, mandaret comedere colubros, basiliscos, lapides, æs, etc. melius illis quam delicatissimis cibis nutriremur, quia Deus illa in succum et cibum præstantem converteret; imo si vellet, sine omni cibo viveremus, uti multos orationi et contemplationi addictos, et spiritualibus delectationibus intentos, iisdem pavit, adeo ut omnem cibum humanum fastidirent; ut patuit in S. Catharina Senensi, S. Maria Ogniacensi, S. Lutgarda, priscisque Anachoretis. Sic Ioannem Abbatem aluit sola Eucharistia, quam die Dominica sumebat, per tres annos. Unde Angelus ei dixit: *Christus tibi verus erit cibus*, teste Palladio in Lausiaca cap. 61. Sic S. Mariam Ægyptiacam fere per 47. annos aluit in deserto sine cibo terrestri, pascens eam lacrymis et gaudiis cælestibus. Sancti, quos Deus aluit sine cibo. Sic Magdalenam pavit solo cantu Angelico septies per diem repetito, de qua Petrarcha ita canit:

Septemque die subiecta per horas,
Angelicos audire choros alterna canentes
Carmina, corporeo de carcere digna fuisti.

Sic magnus ille S. Sabas, ait auctor vitæ eius, *toto ieiuniorum tempore erat ieiunus, nihil omnino cibi attingens, nisi quod Sabbatis et Dominicis divina sumebat Sacramenta.*

Mystice, fidelis quisque vivit ex *omni verbo*, id est, ex Mystice. quolibet alimento Verbi cælestis, ait S. Ambrosius in c. 4. Lucæ, quo alitur anima, præ quo fames corporis est negligenda. Unde per verbum Dei: Primo accipias Christum, qui est æternum Dei Verbum, et factus homo nos nutrit sua doctrina, gratia, exemplo; ac seipso, suaque carne et deitate in Eucharistia. Secundo, verba Scripturæ sacræ, quæ mentem illuminando et inflammando pascunt. Tertio, orationem et inspirationem Dei; quod ultimum Noster Salmeron hic censet esse litterale non mysticum, et ad litteram hic significari.

Tropologice S. Gregorius hom. 16. in Evang. admiratur hic mansuetudinem Christi: *Pensate, ait, quanta est patientia Dei, et quanta impatientia nostra. Nos si iniuriis, aut aliqua læsione provocamur, furore promoti, aut quantum possumus nosmetipsos ulciscimur, aut quod non possumus, facere minamur. Ecce adversitatem diaboli Dominus pertulit, et nihil ei nisi mansuetudinis verba respondit. Portat, quem punire poterat, ut hoc in laudem eius altius cresceret, si hostem suum non extinguendo, sed interim patiendo superaret.*

Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem Vers. 5. (Ierusalem, in qua sola erat sanctum Dei templum, et unius Dei cultus ac vera religio, ait S. Hieronymus Epist. 150. ad Hedibiam quæst. 8.) et statuit eum super pinnaculum templi.) Vox *tunc* significat, diabolum prima tentatione gulæ a Christo victum, illico hanc secundam vanæ gloriæ ei subiecisse. Dices, quomodo ergo Lucas cap. 4. hanc tentationem ponit non secundam, sed tertiam? Respondetur, Lucam per hysterologiam hic, uti et alias sæpe, ordinem tentationum neglexisse, quem Matthæus accurate observat et assignat, unde dicens: *tunc*, iterum, sat significat se ordinem servasse. Estque hic naturæ et tentationum ordo congruus, ut a gula fiat transitus ad vanam gloriam: ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Hilarius et alii. Sic etiamnum novitii in fide et religione, primo tentari solent gula et carnis stimulis; qui- Tentationes novitiorum.

bus superatis, succedit tentatio vanæ gloriæ, ut patet ex Cassiano, Climaco et aliis. Cum enim diabolus quempiam videt spernere gulam, delicias et tentationes carnis, suscitat ei tentationem spiritualem vanitatis et præsumptionis; gulæ enim obnoxii sunt homines carnales, superbiæ vero excelsi et spirituales.

Assumpsit diabolus Christum non phantastice.

Assumpsit eum diabolus.) Prima hic est sententia S. Cypriani serm. de ieiunio et tentat. Christi, censentis hanc diaboli assumptionem Christi non fuisse realem, sed phantasticam, sive imaginariam, quales fuere visiones Ezechieli exhibitæ, et quales sæpe sunt translationes sagarum, dum videntur sibi transferri a diabolo ad epulum vel tripudium solemne, cum re vera non transferantur, sed diabolus imaginationi illarum illudat (sicut illudit somnus somniantibus) ut tantum id imaginentur et somnient. Verum indignum est credere, diabolum tam false illusisse phantasiæ Christi, præsertim cum in interiora Christi diabolus nullam habuerit potestatem. Unde omnis hæc tentatio Christi facta est solum per vocem externam, non per suggestionem internam, ut ex S. Gregorio dixi v. 3.

Non etiam pedibus ducendo.

Secundo, Euthymius et Maldonatus opinantur Christum a diabolo pedibus ductum in pinnam templi, idque ne se proderet diabolus, si eum per aera raperet. *Assumpsit* ergo, id est, duxit. Sic et Anselmus et Origenes hom. 31. in Lucam. Verum ex deserto et monte Quarantano Ierícho vicino, ubi tentatio hæc contigit, longum est iter in Ierusalem et templum, scilicet octo horarum, quod ægre uno die conficitur.

Sed rapiendo per aera.

Tertio et verisimillime, Christus ex deserto a diabolo assumptus, id est, raptus est per aera in pinnaculum templi: ita S. Hieron. Gregorius, Auctor imperfecti, Glossa, S. Thomas 3. part. quæst. 41. art. 4. ad 7. et alii. Hoc enim significat verbum *assumere*, et Græcum παραλαμβανειν, et quod sequitur: *Statuit eum super pinnaculum*. Neque mirum id Christum diabolo circa se permisisse, qui se permisit a membris illius (impiis Iudæis) crucifigi, ait S. Gregorius hom. 16. neque hic se prodidit dæmon, quia velut Angelus lucis Christum transferre poterat, aut certe non multum se hoc raptu prodi curabat diabolus, qui se iam suspectum, imo perspectum esse Christo, suspicabatur, et metuebat. Unde in tertia tentatione volens adorari a Christo, plane omnem Angeli lucis larvam deposuit, seseque ac satanicam suam arrogantiam detexit.

Christus illusit illusorem.

Notat Auctor imperfecti, et ex eo S. Thomas, quod licet diabolus sic Christum assumpserit, ut ab omnibus videretur, idque ut cum dæmone consuetudinem habere, et magus esse crederetur, Christum tamen, diabolo nesciente, sic egisse invisibiliter, ut a nemine conspiceretur, vel impediendo speciem corporis sui, ne scilicet corpus suum species visivas ex se emitteret, vel non concurrendo cum oculis videntium ad actum visionis corporis sui, ne viderent illud rapi per aera; diabolum ergo volentem sibi illudere, illusit Christus, tum in hoc, tum in ipsa assumptione sui. Putabat enim dæmon Christum, si Filius Dei esset, non permissurum se assumi, et per aera raptari a diabolo; indeque se cogniturum an Filius Dei esset; necne: Christus vero dissimulans et assumi ab eo se permittens, frustratus est dæmonis opinionem, illumque ambiguum reliquit. Quocirca ille nova tentatione præcipitationis sui id explorare aggreditur. Unde S. Chrysostomus censet diabolum putasse Christum invitum et quasi non potentem resistere, a se assumi et rapi, cum Christus posset, sed nollet resistere ad fallendum Satanam.

Pinnaculum quid?

Statuit eum super pinnaculum.) *Pinnaculum*, ait Sipontinus, *est fastigium et summitas ædificii in acumen tendentis, sive quod veteres pinnam acutam dicebant: sive quod pinnaculis addi pinna consuevit, quæ facili motu ventorum indicet flatum, quod genus nunc vulgo pinnaculum dicimus.* Unde Græce vocatur πτερυγιον, q. d. *parva ala alatum.* Pinnaculum ergo in acumen vergit, habet tamen suam quamdam planitiem et latitudinem, in qua homo pedibus consistere queat, uti in iis consistere videmus fabros cum tecta reficiunt: in eo ergo stare potuit Christus, aut certe in eo illum tenuit et sustinuit dia-

A bolus. Verisimile est pinnaculum hoc templi fuisse fastigium, sive cacumen vestibuli et frontispicii templi (puta Sancti, et Sancti sanctorum: hoc enim solum habebat tectum: nam atrium, in quo degebat populus, erat intectum et sub dio) quod erat instar turris totum ædificium superans, altum 120. cubitis, ita ut si Christus inde cecidisset, lapsus fuisset in atrium sacerdotum, quod erat ante Sanctum, inter vestibulum iam dictum et altare holocaustorum. Suggessit ergo diabolus Christo, ut ex pinnaculo hoc se demitteret in atrium sacerdotum, q. d. Labere, et ostende te sacerdotibus cæterisque deicolis, ac toti populo (hic enim ex atrio laicorum spectabat sacrificia, quæ fiebant in atrio sacerdotum) ostende, inquam, hoc miraculoso lapsu, quo manes illæsus, te esse Filium veri Dei, quem in atrio hoc omnes adorant, illique sacrificant: ita Franc. Lucas, Toletus et alii. Voluit enim Satanas Christum hac tentatione, ad vanam sui suæque maiestatis ostentationem inducere.

Erat fastigium vestibuli.

Opinio Iansenii.

B Aliter Iansenius et Maldonatus: notant enim domos et templum Iudæorum habuisse tectum non acuminatum, sed planum instar tabulati, ut in eo possent homines ambulare, prandere, confabulari, quin et noctu dormire, ut patet Iosue 2. v. 6. Matth. 10. 27. 4. Regum 23. 12. et alibi. Addunt tectum hoc septo quodam quasi muro ad latera quaquaversum circumdatum fuisse, ne quis ambulans forte inde rueret, et ruendo in terram collideretur, idque iussu Dei, Deuter. 22. 8. verisimile autem esse, in hoc peribolo vel septo partes quasdam eminentiores fuisse, v. g. angulares, uti in muris quadratis fieri videmus, easque sat planas et latas, ut in iis homo pedibus consistere posset; ac in illis diabolum statuisse Christum. Hasce partes vocari hic pinnacula, Græce πτερυγια, Hebr. כנפים *chenaphaim*, id est, alæ, quia eminebant, et in aere veluti alæ expansæ volitabant: ita Angelomus, Eucherius, Lyranus, et Richardus in 3. Reg. 7. Noster tamen Hieronymus Villalpandus t. 2. in Ezech. parte 2. c. 23. negat tale septum fuisse in tecto templi. Quare, inquit,

Refutatur a Villalpando.

C quæ de Christo, et Iacobo fratre Domini ex pinnaculo templi præceps misso dicuntur, vel ad hanc pene infinitam templi celsitudinem non pertinent, vel, quæ a dæmone eiusque satellitibus peracta sunt, aliis non licuerunt. Probat id primo, quia sacra Scriptura huius septi in templo non meminit. 1.
Respondent adversæ opinionis auctores, S. Scripturam meminisse septi domorum, Deuter. 22. 8. Templum autem erat instar domus, imo revera erat domus Dei. Probat secundo, quia nulli ne levitis quidem licitum erat in tecto templi ambulare: frustra ergo illud 2.
circumdatum fuisset septo sive muro, ne quis ambulans in eo laberetur in terram. Respondent adversarii, architectis, æditais et fabris opus fuisse subinde in eo ambulare, ut illud purgarent, reficerent, polirent; quare ne hi ex eo laberentur, septo protegendos fuisse. Probat tertio, quia Iosephus lib. 6. belli cap. 6. de Templo eiusque 3.
tecto sic scribit: *Desuper verubus aureis acutissimis horrebat, ne ab insidentibus avibus pollueretur.* Respondetur, hæc verua non fuisse continua, sed hinc inde posita, ita
D tamen ut inter ea transitus et statio pateret fabris aliisque eo venientibus. Verum prior explicatio uti certior ita et germanior est.

Et dixit ei: si Filius Dei es, mitte te deorsum.) Ut te templi et altaris quasi domus tuæ Dominum, Deumque sacerdotibus et laicis ostendas, atque ab eis eius adorationis et sacrificii tibi debitum reposcas.

Simili tentatione, uti refert Cassianus collat. 2. cap. 4. pulsavit vicitque Heronem. Cum enim ipse solo pane et aqua viveret, persuasit ei diabolus, cum adeo esse sanctum, Deoque et Angelis curæ et cordi, ut ipsi eum etiam ex alto ruentem, exciperent: præcipitavit ergo sese in puteum, ibique miser periit.

Diabolus trahit deorsum.

Moraliter, diabolus, qui e cælo deorsum cecidit in tartara, alios quoque deorsum ad eadem mittere vel trahere molitur. Quare cum quem ad peccatum impellit, non aliud facit, quam ut ipse mittat se deorsum. Unde Christus perversus Iudæis: *Vos*, ait, *de deorsum estis, ego de su-*

Praxis fallendi diabolum.

pernis sum, Ioan. 8. Rursum Christus studiose celans diabolo se esse Filium Dei, elusit omnes eius artes et technas: tenuit enim eum ambiguum et suspensum, ut nesciret qua via Christum aggrederetur et tentaret. Unde disce secreta mentis tuæ non evulgare, ne a diabolo impediantur. In bellis summa victoriæ consistit in celandis suis consiliis, et hostium indagandis. Experientia crebra didici, heroicos virtutum actus facile confici, si illorum destinatio secreta in mente teneatur, subitoque in opus deducatur, antequam dæmon illos adoriri et disturbare valeat. Hæc est ars deludendi dæmonem.

Scriptus est enim: quia Angelis suis mandavit de te (Lucas c. 4. addit, *ut conservent te*) et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.) Citat Psal. 90. v. 11. Angeli hic singulorum hominum custodes proprie intelliguntur: possunt tamen quilibet alii intelligi, quos Deus ad hominum opem et salutem variis modis mittit. Unde Ss. Chrysostomus, Hieronymus, Hilarius hic, et Origenes hom. 24. in Lucam, et Nazianzenus Orat. in S. Baptisma, censent hic diabolum falso citare sacram Scripturam: Psaltem enim eo loco loqui de hominibus meris, non de Christo, qui erat homo Deus: hic enim non habebat Angelum custodem, uti habent cæteri homines, quia humanitatis suæ custos erat ipsa eius divinitas.

Christus caruit Angelo custode.

Ex adverso S. Ambrosius in cap. 4. Lucæ, et Remigius in Psal. 90. censent diabolum non abusum hoc loco Psalmi, eumque recte attribuisse Christo: licet enim ipse non haberet Angelum certum custodem, habebat tamen omnes Angelos sibi obsequentes, suoque ministerio deputatos. Abusum tamen eo fuisse diabolum, quia eum detorsit ad malum, puta ad præcipitationem sui. Nam hanc Angelorum tutelam et custodiam promisit Deus iustis prudenter et pie agentibus, non temerariis, præsumptuosis et Deum tentantibus, uti est se ex alto in terram præcipitare. Audi S. Bernardum in Psalm. *Qui habitat*, ser. 44. *Quid enim mandavit? nempe quod in Psalmo sequitur: Ut custodiant te in omnibus viis tuis. Numquid in præcipitiis? qualis via hæc de pinnaculo templi mittere se deorsum? Non est via hæc, sed ruina: et si via, tua est, non illius.*

Moraliter idem S. Bernard. in Psal. 90. serm. 12. *Angelis suis*, inquit, *mandavit de te: Mira dignatio, et vere magna dilectio charitatis. Quis enim, quibus, de quo, quid mandavit?* etc. Et post nonnulla: *Quantam tibi debet hoc verbum inferre reverentiam, afferre devotionem, conferre fiduciam? Reverentiam pro præsentia, devotionem pro benevolentia, fiduciam pro custodia. Caute ambula, ut videlicet cui adsunt Angeli (sicut eis mandatum est) in omnibus viis tuis. In quovis diversorio, in quovis angulo, Angelo tuo reverentiam habe. Tu ne audeas illo præsente, quod vidente me non auderes.* Et pluribus interiectis: *Quoties ergo gravissima cernitur urgere tentatio, et tribulatio vehemens imminere, invoca Custodem tuum in opportunitatibus, in tribulatione. Inclama eum, et dic: Domine salva nos, perimus. Non dormit, neque dormitat, etsi ad tempus quandoque dissimulet, ne forte periculosius ab illius manibus te præcipites, si te eis ignoraveris sustentatum.*

In manibus tollent te.) Est catachresis: nec enim Angeli habent manus, sed eas cum corpore subinde assumunt; manus ergo significant opem, vim et ministerium Angelorum, q. d. Ita præsens Angelorum in omni discrimine, malo, periculo, imo casu et lapsu, quamvis præcipiti, senties auxilium, ut eorum manibus gestari videare. Sic S. Benedictus, ait S. Bernardus in Psal. 90. ser. 13. *Dum intentam oculorum aciem in splendore coruscæ lucis habere videretur, vidit Germani animam Capuani Episcopi, in sphæra ignea ab Angelis in cælum deferri.*

Vers. 7. Luc. 4. 12.

Ait illi Iesus: Rursum scriptum est: (Deut. 6. 16.) Non tentabis Dominum Deum tuum.) Tentat enim Deum, qui petit ab eo miraculum non necessarium, quale hoc est, in præcipitium se dantem manibus Angelorum sustinere. Poterat enim Christus ex pinnaculo templi per gradus vel funes descendere, uti descendunt fabri: non ergo necesse erat ut ex eo se præcipitaret. Ergo vitando præcipitium, reliquit diabolum ambiguum, ut ex hac tentatione cognoscere non posset, an ipse esset filius Dei, necne.

Porro in necessitate, licet maioris præcipitii vitandi causa, in minus se coniicere, si alia via evadendi non suppetat. Prudentis enim est minus malum vel periculum præ maiori capessere, et maius minori redimere. Sic multæ sanctæ Virgines, ut manus persecutorum, illarum virginitatem violare conantium, effugerent, cum alia via id facere non possent, in flumina se præcipitarunt, malentes mori Martyres, quam violari Virgines; maius enim est præcipitium virginitatis quam vitæ; illius enim præ hac maius est decus, æque ac dedecus: ita fecit S. Pelagia Antiochena virgo 15. annorum cum sua matre et sororibus, quæ, ut ait S. Ambrosius l. 1. de Virgin. longiuscule post initium: *Hinc persecutoribus imminentibus, inde torrente fluvio exclusæ a fuga, inclusæ ad coronam: Quid veremur, inquiunt: Ecce aqua; quis nos prohibet baptizari? Et hoc baptisma est, post quod nemo delinquit. Excipiat nos aqua, quæ virgines facit, quæ cælum aperit, inferos tegit, mortem abscondit, martyres reddit. Hæc effatæ, consertis manibus, quasi choros ducerent, in medium progrediuntur alveum. Videres piam matrem stringentem nodo manus. Has tibi, inquit, hostias Christe immolo, præsules virginitatis, duces castitatis, comites passionis.*

S. Pelagia insilit in flumen ne violetur.

Moraliter disce hic diabolum, uti Christo tentationem præcipitii ingessit, sic similes horrendas Christianis et Sanctis ingerere, commovendo phantasmata, sanguinem, et melancholiam, ut sentiant cogitationes tristissimas, terrificas, sanguinarias, desperabundas, blasphemas, etc. quæ nunquam ante eis in mentem venerant: solentur se exemplo Christi, quia Deus id permittit ad maiorem eorum humilitatem, virtutem et meritum. Quod ergo Scipio Nasica suasit Romanis, ne Carthaginem iam devictam everterent, ne Romana iuventus in pace otio torperet; sed Carthago bella suscitans, continuo eidem esset cos virtutis: idem de lucta, quam Sancti in hisce tentationibus crebro subeunt, dicas. Sic Paulus, cum esset castissimus, et quasi Angelus terrestris, assidue tamen tentatus fuit cogitationibus et stimulis luxuriæ: *Ne magnitudo*, ait, *revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, Angelus Satanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me; et dixit mihi: sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur*, 2. Corinth. 12. 7. Remedium est, animi constantia, fortitudo et firma in Deum confidentia, qua tentationes quaslibet, licet summe enormes, absurdas, abominandas generose refutes, imo despicias et spernas, atque magnanime pergas in cœpto virtutis studio et cursu. Occurrit olim dæmon S. Antonio conquerens, omnes homines sibi maledicere. Respondit S. Antonius, id merito et culpa sua fieri: quia tu, inquit, omnes vexas et turbas. Cui dæmon: *Ego nihil efficio, quia in nolentem nihil possum, sed ipsi seipsos ad invicem perturbant: ipsi suo in suggestionem meam consensu, sibi mali sunt auctores.* Qui ergo diabolo tentanti non consentit, sed repugnat, hic eum vincit, de eoque triumphat. Animo ergo resoluto in quavis tentatione dicamus: *Quis nos separabit a charitate Christi? Certus sum quia neque mors, neque vita, neque Angeli*, etc. Roman. 8. Et vicimus.

Remedium contra horrendas tentationes.

Dæmon in nolentem nihil potest.

Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde, et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum.) Mons hic a descriptoribus Terræ sanctæ ponitur vicinus deserto Quarantanæ, ubi ieiunavit Christus, et gula tentatus fuit a diabolo, quem proinde *montem diaboli* vocant. Audi Adrichomium in descriptione Terræ sanctæ p. 18. num. 90. *Mons diaboli distat duobus milliaribus a Quarantana. Est a latere Bethel et Hai australi: in eum deductus fuit a Satana Christus, cum ostenderet et adpromitteret illi omnia regna mundi, si procidens adoraret se.* Sic et Brocardus et Bredenbac. in descript. Terræ sanctæ, penes quos sit huius rei fides. Transtulit diabolus Christum ex pinnaculo templi, rapuitque per aera in montem hunc celsissimum, ut ex eo ostende-

Vers. 8. Luc. 4. 5.

Mons diaboli quis?

ret illi omnia regna mundi, et *gloriam eorum*, scilicet urbium splendorem, gentium multitudinem, terrarum pulchritudinem, regum principumque opes, famulos, vestes, rhedas, exercitus, palatia, triumphos, et quidquid in quolibet erat speciosum et magnificum, ut ea concupisceret, et concupiscens, se illa promittentem adoraret: sed nulla cupiditas Christi animum pupugit, utpote qui ab omni concupiscentia liber, mentem haberet summe compositam, Deoque subditam, ac proinde terrena omnia spernentem, et cælestia ambientem.

Omnia regna quomodo Christo ostensa? Dei modus.

Quæres, qua ratione diabolus ostendit Christo omnia regna mundi, et gloriam eorum, idque *in momento*, ut addit Lucas? Nota: Solus Deus id proprie facere potest. Potest enim Deus primo confortare, acuere et actuare oculos et visum hominis, ut ipse obiectum quantumvis remotum, etiam per muros et petras, in seipso sine specie
1. visibili videat, uti confortat lumine gloriæ mentem beatorum, ut Dei essentiam sine specie intueamur. Sic oculis corporis S. Anselmus vidit ea, quæ post murum gerebantur, ut habet eius vita. Simili modo potest facere Deus, ut hic Romæ cernam oculis corporis ea quæ geruntur in
2. cubiculo regis Sinarum. Secundo, potest Deus confirmare et multiplicare species visibiles, ut se spargant per loca
3. opaca et densa, etiam longe dissita et remotissima. Tertio, potest species ab obiecto non elicere, sed se solo ubilibet producere. Hoc modo Deus Mosi ex monte Abarim ostendit totam terram promissam, Numer. 27. 12. ac S. Benedicto oculis obiecit totum mundum spectandum in globo, uti refert S. Gregorius l. 2. Dialog. c. 36. Nil horum potest diabolus.

Diaboli modus.
I. Quomodo ergo ipse Christi oculis omnia regna obiecit? Primo, Origenes et Rabanus regna mystica accipiunt, sive regna diaboli, quibus in nonnullis regnat per iram, in aliis per superbiam, in aliis per gulam, luxuriam, etc. Audi Origenem: *Ostendit et diabolus innumerabiles hominum multitudines, quæ suo tenebantur imperio, et dicit ei: Scio venisti, ut adversus me dimices, et tollas de imperio meo, quos nunc subiectos habeo: nolo contendas, nolo nitaris, ne habeas ullam in certando molestiam: unum est quod precor, procidens adora me, et accipe omne regnum quod teneo.* Verum hoc mysticum est, non litterale, nec ad rem, puta ad tentationem Christi de regno corporali propositam facit.

II. Secundo, alii volunt diabolum cum Christo volasse per omnia orbis regna, et sic coram illa ipsi ostendisse: sed repugnat textus, qui ait: *Tunc assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde, et ostendit ei omnia regna mundi:* ergo ex monte ostendit illa eminus, non cominus volando per ipsa regna.

III. Tertio, S. Cyprianus tract. de ieiunio et tentat. Christi, censet id factum non sensibili, sed imaginaria visione, scilicet diabolum imaginationi Christi repræsentasse omnia regna: verum hoc reieci v. 3. ubi dixi omnem hanc tentationem foris, non intus fuisse, nec diabolum potuisse immutare phantasiam Christi: denique ad hoc non erat opus Christum rapere in montem excelsum, ubique enim potest diabolus phantasiæ hominum illudere.

IV. Quarto, Toletus in cap. 4. Lucæ, putat dæmonem species rerum remotissimarum, puta regnorum, vi sua perduxisse ad Christum Christique oculos, sicut ventus perflans vocem longius perducit, quam illa sine vento audiri posset. Verum non potuit dæmon tot tantasque, tam longe et directe per interiectos montes, rupes, sylvas ad oculos Christi perducere; nec id facere potuit sine aere cui species inhærent: quare debuisset undique plurimum aerem hisce speciebus imbutum ad oculos Christi vehere, quod nimis longum et operosum fuisset: imo nec cum aere id facere potuisset, nisi simul res ipsas deferret; quæ species illæ ut in fieri, sic et in conservari pendent ab obiecto, ut manifestis experientiis constat.

V. Quinto, alii subtiliter imaginantur, quod dæmon per multa specula sibi invicem obiecta, species regnorum ex uno speculo in aliud et aliud continuo reflexerit, idque fecerit usque ad oculos Christi, qua arte dicitur Socrates vidisse draconem in monte remoto homines devorantem, quem nemo alius videre poterat. Simili modo nunc per dioptram nauticam remotissima oculis conspicimus. Verum sic dæmon aerem totum implesset speculis, quæ se invicem impedivissent, nec suffecissent ad videndum omnia.

Sexto, ergo melius Auctor imperfecti, Euthymius, et alii VI.
cum D. Thoma 3. p. q. 41. art. 4. aiunt ideo dæmonem Christum duxisse in montem excelsum, ut ex eo cuiusque regni, saltem confuse, plagam et situm Christo ostenderet, v. g. dicendo: ibi sita est Africa, illic Asia, isthic Europa, hic est Syria, ibi Italia, illic Hispania, etc. idque in momento, ut habet Lucas, id est, brevissimo temporis spatio. Verum quia ex monte hoc diabolus Christo ostendit non tantum omnia regna, sed et *gloriam eorum;* hinc adde ex Theoph. Iansen. et aliis, dæmonem instar pictoris omnium regnorum imagines in aere a se varie condensato, per varias fulgoris solis refractiones, uti fit in Iride novo quodammodo repræsentasse et quasi pinxisse, fecisseque ut per eas omnia, quæ in regnis erant, gloriosa et VII.
splendida apparerent et obiicerentur oculis Christi. Sicut genuine.
idem dæmon in aere, certa arte eum densando, contemperando et inficiendo, pinxit multa spectra leonum, ferarum, serpentum, et monstrorum, eaque oculis S. Antonii obiecit, ut eum terrefaceret, teste S. Athanasio in eius vita. Simili arte præstigiatores mira populo spectanda exhibent: quæ licet sæpe sint illusio oculorum et phantasiæ, tamen subinde vera sunt. Et si dæmon potest ea pingere in phantasia, cur non et in aere? Sic colores varii pinguntur in Iride; sic in aere tempore Machabæorum visæ sunt acies militares inter se dimicantes, et alias alia spectra Unde Franc. Lucas putat dæmonem omnia regna obiecisse oculis Christi per artem perspectivæ, vel opticæ, cuius ipse est peritissimus; vel certe perstringendo suis præstigiis oculos Christi, Christo id permittente et toleran- Fraus dæmonis pingentis in phantasia.
te, ut generosius tentatorem vinceret et confunderet. Nota hic potentiam æque ac artem et fraudem dæmonis, qua sæpe Christianis illudit, pingendo in phantasia illorum species magnificas honorum, opum, deliciarum, quæ in rei veritate vel falsæ sunt et nullæ, vel parvæ et viles.

Et dixit ei: Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraveris me.) Quæres, quomodo diabolus rem tam impiam et indignam ausus fuit proponere Christo? Respondetur primo, quia ipse ambitiosus iam inde ab initio Deus esse voluit, ac Christo homini divinitatem per unionem hypostaticam invidit, eamque sibi ambivit. Ambitio ergo et invidia eum excæcarunt, ut Christum quasi æmulum suum tam indigne tractaret. Secundo, quia cum Christum iam semel et iterum miracula detrectantem vidisset, certior quasi sibi videbatur eum non esse Filium Dei. Tertio, quia ex Luca c. 4. 6. liquet diabolum addidisse: *quia mihi tradita sunt, et cui volo do illa*, unde patet eum finxisse se esse Filium Dei et Deum, ait S. Hilarius, ac consequenter adorandum. Diabolus ergo, Christi, se ab eo in pinnaculum, indeque in montem transferri patientis, modestia et silentio audacior factus, superbior et protervior, suspicans Christum non esse Dei Filium, sed merum hominem, honores divinitatis, quos olim in cælo ambierat, hic a Christo, uti et a cæteris hominibus, postulat. Insita enim plane, et quasi inolita est ei hæc deitatis ambitio, quæ eum excæcat; atque ideo idola, in quibus coleretur, invenit, ait Glossa. Quare simulat se esse Filium Dei, ac ut talis cupit adorari a Christo, ut scilicet Christus victus cupiditate regnandi, illum adoret, itaque peccet idololatria: facile enim scire poterat Christus (etiamsi merus fuisset homo, non Deus) ipsum revera non esse Filium Dei, sed id fingere; simul tamen tacite dæmon hic explorat, an Christus sit Filius Dei; cogitabat enim ipse: si Christus vere est Filius Dei, ipse mihi indignabitur, qui ipsi hanc dignitatem eripio, meque Filium Dei esse simulo, ac ut talis ab eo adorari postulo: quare iratus et fremens respondebit: unde tibi hæc arrogantia? Ego sum Filius Dei, tu vero es Satanas: tuum est ergo adorare me: qua fronte ergo audes poscere, ut ego adorem te, qui a me creatus es, mihique subditus?

Vers. 9. Luc. 4. v. 6. 7.

Diabolus simulavit se esse Filium Dei.

In duabus ergo prioribus tentationibus directe voluit Satanas explorare, an Christus esset Filius Dei; unde ait: *Si Filius Dei es;* indirecte vero sollicitare Christum ad peccatum gulæ et vanæ gloriæ: in hac tertia vero directe voluit sollicitare Christum ad avaritiam, ambitionem et idololatriam; indirecte vero et tacite explorare, an ipse esset verus Dei Filius. Unde S. Chrysostomus: *Ruptis*, inquit, *ventris et vanæ gloriæ retibus, retia ponit avaritiæ.* Et Remigius: *Quanta iactantia*, ait, *diaboli regna terrena promittentis ei, qui dat cælestia?*

Fastus diaboli. Nota arrogantiam et fastum diaboli, cum ait: *Si cadens adoraveris me.* Vult enim non qualem qualem adorationem, sed cum casu, ut scilicet Christus ita se coram illo humiliet, ut cadens in faciem adoret eum: ita Abulensis hic quæst. 53.

Symbolice Glossa: Qui, inquit, diabolum adoraturus est, ante corruit, quam adoret. Rursum diabolus quia ex cælo cecidit, hinc omnes ad casum et lapsum suum, ut socios habeat, sollicitat. Audi S. Irenæum l. 5. c. 22. urgentem τὸ *cadens: Ipse diabolus confitetur, quoniam adorare eum, et voluntatem eius facere, est cadere a gloria Dei.* Ipse ergo vanos honores nobis ruinis nostris vendit. Addit Irenæus: *Deinde nec illa ipsa quæ promisit, præstabit ei qui cecidit.*

Tropologice S. Ambrosius in cap. 4. Lucæ: *Habet ambitio*, inquit, *domesticum periculum; ut enim dominetur aliis, prius servit, curvatur, obsequitur, ut honore donetur; et dum vult esse sublimior, fit demissior.*

Addit Lucas cap. 4. 6. Diabolum causam addidisse, et ius suum in omnia regna probasse dicendo: *Quia mihi tradita sunt* (a Deo, sed nomen Dei subticet, tum quia sibi exosum, tum quia ipse volebat haberi et adorari ut Deus, Deo vero excluso) *et cui volo do illa*, ubi dupliciter mentitur dæmon: Primo, quia falsum est Deum omnia regna illi tradidisse: in iis enim nil potest dæmon, nisi quod Deus ei concedit subinde et permittit. Secundo, quia falsum est dæmonem illa dare, cui ipse voluerit: unde diabolus non intendebat illa dare Christo, nec dedisset, etiamsi Christus eum adorasset. Nam solius *Domini est terra et plenitudo eius, orbis terrarum et universi qui habitant in eo*, Psalm. 23. 1. Unde ipse solus *dominator in regno hominum, et cuicumque voluerit dabit illud*, Daniel. 4. 14. *cuius regnum, regnum sempiternum est, et omnes reges servient ei et obedient*, Daniel. 7. 27. qui vers. 14. docet Deum illud tradidisse filio hominis, id est, Christo Filio suo carnem assumenti. Prodidit ergo hic seipsum diabolus, quia hæc eius pollicitatio, ut recte advertit Toletus in cap. 4. Lucæ v. 6. mendax fuit, falsa, arrogans et dolosa: mendax quidem, quia quæ pollicebatur, dare non intendebat; falsa, quia regna, quæ pollicebatur, dare non poterat; arrogans, quia sua esse profitebatur, quæ non erant eius, sed Dei; dolosa vero, quia futurum pro præsenti commutat: *dabo*, inquit, adorari vult de præsenti pro spe recipiendi promissa; in futurum enim tempus differebat, quæ dare non poterat, ut sic sperantem, accepto eo quod tentator volebat, deciperet ac confunderet. Simili modo et fraude diabolus conatur persuadere hominibus ut iuventutem et præsens tempus dent voluptatibus et sibi; futurum vero et senectam dent pœnitentiæ et Deo, cum senectus incerta sit, dubia ac inhabilis ad pœnitentiam, uti advertit monetque S. Gregorius. Rursum persuadere nititur, ut bona terrena cælestibus, humana divinis, caduca stabilibus, momentanea æternis stulte anteponant.

Ordo tentationum. Nota primo ordinem et gradationem tentationum; prima enim tentatio, ut Christus ex lapidibus panes faceret, fuit gulæ; secunda, ut ex pinna templi se præcipitaret, fuit vanæ ostentationis et gloriæ; tertia, ut se adoraret cum promissione regni totius mundi, fuit avaritiæ, superbiæ et idololatriæ. Secundo, Christum tentatum fuisse per tria, hoc est, omnia tentationum genera, ut innuit Lucas c. 4. 13. dicens: *Consummata omni tentatione, diabolus recessit ab eo.* Prima enim tentatio gulæ, fuit concupiscentia carnis; secunda præcipitationis, fuit ostentationis et superbiæ; tertia fuit avaritiæ, pariter et superbiæ, ut notat S. Ambrosius, et Origenes in dictum Lucæ locum. Tertio, Christus suo exemplo et responso nos docuit, primam tentationem carnis et famis superandam esse spe in Deum, Deique providentiam; secundam superbiæ et præsumptionis vincendam esse timore Dei; tertiam avaritiæ et ambitionis pellendam esse magnanimitate et contemptu mundi. Ad hoc tres efficaces stimulos suggerit B. Petrus Damiani opusc. 11. cap. 16. dicens: *Victor dæmonum, socius efficitur Angelorum: Exul mundi, hæres est Paradisi: Abnegator sui, sectator est Christi.*

Tunc dicit ei Iesus: Vade Satana.) Sic et Syrus. Græca addunt ὀπίσω μου, id est, *post me*, ac pro *vade* habent ὕπαγε, q. d. Apage, secede, facesse hinc impie Satan, ne diutius mihi ut Satan, id est, adversarius obsistas, ne amplius ante oculos meos compareas, vade retro post me: nolo enim ulterius te audire vel videre, quia non tantum falsa et fallacia promittis, sed et impia, indigna, blasphema et sacrilega a me postulas, ut scilicet ego qui sum Creator tuus, adorem te, qui es creatura mea, sed rebellis, ideoque ad gehennam damnata. Dixit ergo hoc Iesus iusta ira indignans diabolo, eiusque improbitatem obiurgans; ideoque diabolus desperans de victoria, et confusus aufugit; unde discant Christiani fortiter repellere suggestiones diaboli, illumque increpare, et fugiet ab eis. Vers. 10. Luc. 4. 8.

Scriptum est enim (Deuter. 6. 13.) Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.) Pro *adorabis* Hebr. est תירא *tira*, id est, *timebis.* Hebræi enim per timorem significant reverentiam, adorationem, omnemque Dei cultum. Nam ut ait Statius:

Primus in orbe Deos fecit timor.

Vox *soli* non est in Hebræo, sed subintelligitur in articulo et pronomine *illi*, quod habet emphasim, q. d. *illi, illi*, inquam, soli, utpote qui solus est Dominus Deus tuus, id est, tuus est Creator, conservator, gubernator, etc. *servies*, latria; Græce enim est λατρεύσεις. Soli enim Deo datur latria, Sanctis dulia, teste S. Augustino l. 10. de Civit. cap. 1. B. Virgini Deiparæ hyperdulia.

Adhære Deo, et vicisti omnem tentationem. Moraliter docet hic Christus hoc respondendum diabolo in tentatione avaritiæ, et quavis alia. Omnis tentatio enim ad hoc tendit et illicit, ut creaturam præponamus Creatori, illamque quasi idolum nostrum, imo dæmonis, adoremus, eique præ Deo serviamus. Sic idolum, quod dæmon avaro obiicit adorandum, est Plutus, Mammona, opes, possessiones, regna mundi: idolum superbi est honor, ambitio: idolum gulosi, est venter, vina, epulæ: idolum luxuriosi, est Venus. Cum ergo hæc obiicit, respondendum cum Christo: Deum adoro, non Venerem, non Plutum, etc. Nam, ut ait S. Cyprianus tract. de Spect. *Deiicit se de culmine generositatis suæ, qui admirari aliquid post Deum potest.* Quid enim est totus mundus, omnia regna, omnes creaturæ comparatæ cum Deo, nisi punctum comparatum cum toto universo? Quid est omne tempus respectu æternitatis, nisi instans? Quid sunt omnes voluptates, honores, opes comparatæ cum deliciis, honoribus et opibus cælestibus, nisi vanitates et umbræ, imo sordes et stercora? Contemne ergo illa præ Deo, illique firmiter adhære, et superasti omnem tentationem. Ita Psaltes: *Mihi*, ait, *adhærere Deo, bonum est.* Et alius: *Mens mea in Deo fixa et solidata est.* S. Cyprian. de Orat. Dominica: *Cum Dei sint omnia*, ait, *habenti Deum, nihil deerit, si ipsi Deo non desit.*

Simili modo, si minas, metus infamiæ, paupertatis, morbi, verberum et mortis intentet, iunge te Deo, Deum adora per firmam spem et invocationem. S. Cyprianus in exhort. Mart. docet aliquos martyrio excidisse, quia considerabant atrocitatem tormentorum, non virtutem et opem Dei: contra, illos stare et vincere, qui avertunt mentem a tormentis, et figunt in Dei ope; dicuntque: *Omnia possum in eo, qui me confortat:* maior est Deus tormentis: ita S. Agnes totam spem et amorem defigens in Christum, vicit omnia tormenta Tyranni. Deus enim infirma mundi eligit, ut confundat fortia, vultque suam virtutem in nostra infirmitate toti orbi ostendere. Deus enim in se sperantes, seque invocantes et adorantes, deserere nequit.

Lætitia spiritualis optimum contra tentationes remedium.

Quocirca S. Cyprianus tract. de Mortal. *Adversa*, ait, *non avocant a fidei virtute, sed corroborant in dolore*, etc. Hoc expertus S. Antonius, teste S. Athanasio, dicebat, optimum remedium vincendi omnes dæmonis tentationes esse lætitiam spiritualem, et amorem Christi, cuius uno crucis signo victus aufugit.

Vers. 11. Luc. 4. 11. Marc 1. 13.

Tunc reliquit eum diabolus, et ecce Angeli accesserunt et ministrabant ei.) Recte Anonymus in Catena: *Legitime pugnanti*, inquit, *agonum reperitur terminus, quod adversarius vel sua sponte cedat vincenti, vel trino casu deponatur, secundum pugnatoriæ artis decretum*. Qui enim ter in trino conflictu hostem vicit, is plane eum superavit et subiugavit, ideoque de eo triumphat.

Quomodo Christus ex monte, in quem eum dæmon transtulerat, in suum locum recedit?

Nota, Christum post trinam tentationem et victoriam ex monte, in quem eum transtulerat diabolus, rediisse in suum Quarantanæ, ubi 40. diebus ieiunarat, desertum, idque non pedibus, sed subitaneo quasi raptu per vim suæ divinitatis et dotem agilitatis, aut certe per Angelorum ministerium: nam ei quasi victori, Angeli specie humani corporis assumpta (uti et fecerat diabolus tentator) accedentes congratulati sunt, et ministrarunt cibum deferentes, aliaque obsequii debiti officia exhibentes. Porro Concilium Constantinopolitanum, Œcumen. 5. in Constitutione Vigil. Papæ pertinente ad collationem 5. adversus quosdam Hæreticos, qui ita exponebant illud Matth. 4. *Et ministrabant ei*, ut Angeli Christo inservierint sicut aliis Sanctis anathema dicit eis, qui volunt Angelos ad Christum descendisse, eique ministrasse tamquam amico et domestico Dei, non tamquam Creatori et Domino suo.

Disce hinc eum, qui fortiter vincit diabolum eiusque suggestiones, mereri et premiari consortio, consolatione et ministerio Angelorum. Nam victor Satanæ, est quasi alter Angelus, idque ut per Angelos animetur ad futura cum diabolo certamina; nam, ut de Christo hic ait Lucas c. 4. 13. *Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus*: unde S.-Chrysostomus: Recessit, inquit, diabolus virtute Christi excussus; postea, ait Interlinearis, pugnaturus per Iudæos. Scribæ enim et Pharisæi crebro Christum tentarunt, et tandem occiderunt.

An dæmon plene victus redeat ad tentandum?

Hinc Origenes hom. 31. in Lucam, et Abulensis putant dæmonem de uno vitio tentantem, semel ab aliquo perfecte victum, amplius de illo eumdem non tentare. Idem probabile esse, ait noster Salmeron: quia, qui in se perfecte superat per actus intensos et heroicos, habitus pravos ad vitium inclinantes, eidem contrarii virtutum habitus ingenerantur, et profunde radicantur: talem autem aggredi non audet dæmon, ne iterum vincatur. Probabilius est, dæmonem a Christo et Christianis semel perfecte victum, tantum ad tempus discedere, ut hic ait Lucas: quare data occasione iterum ad tentandum simili vel eadem tentatione, regredi. Sic enim ipse S. Antonium sæpe de eadem re, et S. Paulum eodem stimulo carnis sæpius diuque tentavit, ut patet 2. Corinth. 12. 8. Sic enim

Resp. affirm.

duces redeunt ad oppugnandam arcem, cum post longam quietem hostes securos, negligentes et imparatos inveniunt. *Diabolus*, ait S. Ambrosius, *frequentat spicula, ut aut præmio vincat, aut tædio*. Audi eumdem S. Ambrosium l. 4. in c. 4. Lucæ v. 13. *Probe omnium criminum fontes hæc tria genera demonstrantur esse vitiorum. Neque enim consummatam omnem tentationem Scriptura dixisset, nisi in his tribus esset omnium materia delictorum, quorum semina in ipsa origine sunt cavenda. Finis ergo tentationum, finis est cupiditatum, quia causæ tentationum, causæ cupiditatum sunt. Causæ autem cupiditatum sunt carnis delectatio, species gloriæ, aviditas potentiæ*. Et post pauca: *Vides ergo ipsum diabolum non esse in studio pertinacem, cedere solere veræ virtuti. Et si invidere non desinat, tamen instare formidat, quia frequentius refugit triumphari. Audito itaque Dei nomine, recessit, inquit, usque ad tempus: postea enim non tentaturus, sed aperte pugnaturus advenit*. Denique post multa ita concludit: *Ergo qui vult coronam dare, tentationes suggerit. Et si quando tentaris, cognosce, quia paratur corona. Tolle martyrum certamina, tulisti coronas: tolle cruciatus, tulisti beatitudines. Nonne tentatio Ioseph, virtutis est celebratio? Nonne iniuria carceris, corona est castitatis? Quemadmodum regni in Ægypto consortium potuisset adipisci, nisi venditus fuisset a fratribus?*

Vers. 12. Luc. 4. 14. Mar. 1. 14. Ioan. 4. 3.

Cum autem audisset Iesus, quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilæam.) Omittit siletque Matthæus, æque ac Marcus et Lucas, legationem Iudæorum ad Ioannem Baptistam, rogantium, an ipse esset Messias, item Ioannis ad Christum, rogantis per discipulos: *Tu es, qui venturus es?* Ad hæc conversionem aquæ in vinum in Cana Galilææ; eiectionem ementium et vendentium e templo; Nicodemi accessum ad Christum, etc. quæ omnia facta sunt ante captivitatem Ioannis Baptistæ, et a solo Ioanne Evangelista c. 1. v. 3. et 4. recensentur. Igitur Matthæus orditur hic prædicationem Christi a carcere Ioannis Baptistæ. Ante enim eius incarcerationem Christus eidem munus prædicandi commisit, ut ipse sibi viam sterneret. Ioanne vero incarcerato, Christus ei in prædicatione quasi sol lucifero suo successit, tuncque publice et solemniter evangelizare cœpit, uti hic enarrat Matthæus.

Solus Ioannes narrat gesta anni primi prædicationis Christi.

Christus e Iudæa secessit in Galilæam fugiens Herodem. Cur in Galilæam fugit Christus, cum ibi regnaret Herodes?

Porro, Christus audita Ioannis incarceratione, ex Iudæa secessit in Galilæam, quia fugit Herodem, ne sicut Ioannem, ita et se incarceraret. In Galilæa ergo solemniter prædicare orsus est, ut impleret oraculum Isaiæ, de quo mox. Dices: Herodes regnabat in Galilæa, non in Iudæa, cur ergo Christus fugiens Herodem, fugit ex Iudæa in Galilæam; ibi enim incidebat in manus Herodis? Respondetur, id factum idcirco, quod Ioannes in Iudæa iuxta Iericho prædicans et baptizans, convocansque ad se turbas, a Iudæis, puta a Scribis et Pharisæis accusatus fuerit apud Herodem; illi enim a Ioanne acriter reprehensi, vocatique *progenies viperarum*, Matth. 3. 7. exacerbati suggesserunt Herodi, quem sciebant Ioanni offensum, ut Ioannem caperet metu novationis rerum, ne scilicet Ioannes tumultum, et rebellionem populi concitaret: Iosephus enim l. 18. Antiq. c. 7. docet Herodem occidisse Ioannem timore turbationis ex turbis ad Ioannem confluentibus. Quis hunc timorem Herodi regi Galilææ de Ioanne in Iudæa prædicante iniecit, nisi Iudæi, puta Scribæ et Pharisæi? Hi enim, uti Christo, sic et Ioanni Christum ostendenti fuere infensi; uterque enim illorum vitia publice libereque arguebat. Licet enim Romano Præsidi iure proprio tradendus fuisset Ioannes, utpote in Iudæa baptizans; tamen quia ipse et Galilæos baptizabat, et forte in vicinam Peræam Herodi subiectam, subinde per Iordanem transgrediebatur, hinc Herodes, connivente Præside Romano, agentibus id Pharisæis, Ioannem quasi suæ iurisdictioni subditum incarceravit. Christus id audiens, fugit a Iudæa et Iudæis in Galilæam, metuens ne ab eisdem traderetur Herodi: apud illud enim, utpote secta Iudæum, Pharisæi plurimum poterant, summæque erant auctoritatis. Ipsum autem Herodem solum toti Galilææ dominantem non timuit Iesus, quia eum non offenderat, uti offenderat Ioannes reprehendens eum de adulterio. Fuit hic Herodes Antipas, filius Herodis Ascalonitæ, qui fuit infanticida.

Hic secundum in Galilæam secedit Christus.

Fuit hic secessus Christi secundus e Iudæa in Galilæam (primus enim fuit Ioannis 1. 43.) idemque est cum eo, qui a Marco c. 1. 14. et Luca c. 4. 14. et Ioanne c. 4. v. 3. et 43. recensetur, ut recte Iansenius ex iisdem circumstantiis colligit. Porro Lucas ait: *Et regressus est Iesus in virtute Spiritus in Galilæam;* non quod aliqua virtus spiritus illi hic indita et addita fuerit a Spiritu sancto, ut videtur velle Origenes; ipse enim a primo sui ortu plenus fuit Spiritu sancto, sed quod virtus Spiritus sancti, quo plenus erat, eum impelleret in Galilæam, ad ordiendam ibi magna efficacia prædicationem, et ad miracula aliaque opera heroica patrandum, quibus prædicationem suam confirmaturus erat, ut patet hic v. 23.

Vers. 13.

Et relicta civitate Nazareth, venit et habitavit in Capharnaum (civitate) maritima in finibus Zabulon et Nephtalim.) *Relicta*, id est, omissa, neglecta,

prætcrita, q. d. Noluit Iesus ingredi Nazareth, licet ipsa esset patria sua, ibique ordiri prædicationem. Causam dat S. Ioannes c. 4. 44. *Quod Propheta in sua patria honorem non habet.* Secessit ergo in Capharnaum, ibique cathedram prædicandi erexit et fixit.

Galilæa duplex, superior, et inferior.

Nota: duplex erat Galilæa, scilicet inferior in tribu Issachar et Zabulon, in qua sita erat Nazareth; et superior in tribu Aser et Nephtali, in qua erat Capharnaum, quæ et Gentium dicebatur, eo quod vicina esset Phœnicibus, et quia a multis Gentilibus habitabatur. Magna enim eius pars a Salomone data fuit Hiram Regi Tyri, ob navatam ab eo operam in fabrica templi, 3. Reg. 9. 11. Vide Adrichomium in descript. Terræ sanctæ in *Galilæa.*

Capharnaum emporium opulentum et totius Iudææ celeberrimum.

Capharnaum maritima.) Adiacebat enim Iordani (ubi scilicet Iordanis in mare Tiberiadis influit) ac mari Tiberiadis, quod et Galilææ dicebatur: quare per mare evehens et advehens merces, evasit emporium totius Iudææ celeberrimum et opulentissimum, ac Metropolis Galilææ, adeo ut opibus, fastu, luxu, pulchritudine cæteras Galilææ urbes longe superaret, indeque nomen accepit. Dicitur enim *Capharnaum,* quasi כפר נעים *caphar naim,* id est, *ager iucunditatis et delectationis,* vel *villa pulchritudinis*, ait S. Hieron. in nomin. Hebraic. Pagninus, et alii. Nonnulli vero *Capharnaum* interpretantur *ager pœnitentiæ*, aut *propitiatio pœnitentiæ* a כפר *caphar*, id est, propitiari, et נחם *nacham*, id est, pœnitere: ibi enim pœnitentiam prædicavit Christus: urbes enim maritimæ ob colluviem undique affluentis turbæ, et ob merces opesque multis scatent vitiis, quod et notavit Plato. Verum sic dicendum esset *Capharnacum* per ch, uti vertit Syrus: quamquam ח Hebraicum non semper vertatur per *ch*: nam pro *Chabacuc* vertunt *Habacuc*: pro *Chaggai*, *Aggæus*: pro *Chorma*, *Horma*: pro *Chamital*, *Amital*. Porro Capharnaum Christi habitatione longe facta est pulchrior et illustrior; Christus enim relicta patria sua Nazareth, in Capharnao habitationem sibi delegit, ac commodatam aut conductam, ut videtur, domum habuit, in qua Evangelicæ prædicationis tempore, cum electis suis duodecim Apostolis triennium duxit, indeque Capharnaum sua, sive eius civitas appellata est. Eademque de causa Christus et Apostoli Capharnaum domumque suam rediisse, ab Evangelistis frequenter memorantur.

Capharnaum idem est quod ager iucunditatis.

In Capharnaum cœpit Christus prædicare.

In hac urbe igitur Christus cœpit prædicare regnum Dei, luxum et vitia civium castigare, eosque a bonis terrenis, opibus et fastu ad cælestes opes invitare, tum per sermones, tum per miracula magna et multa. Hic enim in domo sua confertam hominum turbam docens, paralyticum per tectum in lecto ante se demissum, primum a peccatis, deinde et a paralysi vero curavit. Ibidem duobus cæcis visum reddidit, atque dæmoniacum mutum incolumitati restituit. Hic in platea ambulans a paralysi Centurionis servum sanavit. Hæmorrhoissam fimbriam vestis ipsius firma fiducia tangentem, a sanguinis profluvio liberavit: atque mox Iairi Archisynagogi ædes ingressus, duodennem eius filiam a morte, sua voce excitavit.

In Capharnaum multa Christus edidit miracula.

Verum cum incolæ divitiis, indeque fastu, superbia ac luxu tumidi, neque cælestibus eius vocibus, neque miraculis ad pœnitentiam commoverentur, hanc tandem Christus in eos detonuit sententiam: *Et tu Capharnaum, quæ usque ad cælum exaltata es, usque ad infernum demergeris. Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem. Verumtamen dico vobis, quod Sodomis remissius erit in die iudicii, quam tibi,* Matth. 11.

Vers. 14 Ut adimpleretur, quod dictum est per Isaiam Prophetam: (c. 9. v. 1.)

Vers. 15. Terra Zabulon, et terra Nephtalim, via maris trans Iordanem Galilææ Gentium.) Est appositio, q. d. Terra Zabulon et terra Nephtalim, quæ est via maris, quæ scilicet vergit et ducit ad mare Tiberiadis, quæque sita est trans Iordanem, et alio nomine dicitur Galilæa Gentium; hæc terra, inquam, alleviata est, ut addit Isaias, scilicet, ut sequitur, populus in ea habitans, ex tenebris suæ ignorantiæ aspexit lucem Evangelii, prædicante Christo. Vox *Gentium* notat Christum Evangelium a Iudæis ob incredulitatem, per Paulum et Apostolos translaturum ad Gentes: ita Chrysostomus.

Vers. 16. Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, et sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.) Hoc oraculum fuse exposui Isaiæ cap. 9. vers. 1. Vide ibi dicta.

Vers. 17. Marc. 1. 15. Exinde cœpit Iesus prædicare: Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum.) Hæc fuit summa, compendium, finis et scopus prædicationis Christi, scilicet, invitare homines ad pœnitentiam, ac mutationem morum, vitamque sanctam, ut regnum cælorum iam sua morte aperiendum ingredi mererentur. Idem prædicavit Ioannes Baptista, quasi Christi prodromus et præcursor. Vide dicta c. 3. 2. Christus ergo homines a terra cupiditatibusque terrenis, velut vilibus, exiguis et caducis evocabat ad cælum, ut in eo reges regnarent cum Deo et Angelis, in omni felicitate et gloria per omnem æternitatem. Hæc enim est vera sapientia, hic terminus, hæc meta, hoc bonum, hæc felicitas nostra. *Hoc est enim omnis homo*, Eccl. 12. 14. Vere Glossa: *Ad Evangelium,* ait, *pertinet beatitudinis promissio, peccatorum remissio, adoptio, resurrectio, cælestis hæreditas, Angelorum societas.* Evangelio ergo reges fiunt, et regnum datur, ait Interl. non terrestre et caducum, sed cæleste et sempiternum, Daniel v. 27. Quocirca Babylas Mimus habens duas concubinas, audiens legi hæc verba Evangelii: *pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum*, cælitus a Deo tactus resipuit, ac in cellam se reclusit, pœnitentiam per omnem vitam acturus, suas vero opes reliquit concubinis, quæ ipsius exemplo compunctæ, simili modo in cellas sese concluserunt, ac iugem pœnitentiam egerunt. Ita Ioannes Moscus in prato spirit. c. 31. nimirum vivus et efficax est sermo Evangelii, Hebr. 4. 12.

Evangelium facit reges.

Babylæ Mimi per Evangelii verba conversio.

Apposite in Galilæa prædicavit hæc Christus, tum quia Galilæa a Gentibus habitabatur, quæ minus resistebant Evangelio, quam Iudæi; tum quia copiosa erat et populosa, adeo ut Iosephus lib. 3. belli cap. 2. de ea scribat: *In Galilæa crebræ sunt civitates, et ubique multitudo vicorum propter opulentiam populosa, ut qui sit minimus, supra quindecim millia colonorum habeat:* tum quia Galilæa Hebr. idem est, quod tornatilis, volubilis, a גלל *galal*, id est, *volvere, convolvere, revolvere;* ita dicta est Galilæa a revolutis vicini maris fluctibus vel arenis, qui in littore vi æstus maris ventorumque convolvuntur et conglomerantur. In Galilæa enim Christus revolvit et tornavit perditos hominum mores, eosque quasi circinavit, ut instar globi, terram, et terrena tantum in puncto tangerent; tota vero reliqua mole convoluti et rotundi, cælos rotundos tornatosque respicerent. Ad hæc e Galilæa, id est, e volubilitate mundi huius evocavit homines ad cælum et astra.

Galilæa populosa.

Galilæa, id est, volubilis.

Rursum Galilæa idem est quod transmigratio, ait S. Gregorius, et alii, a radice גלה *gala*, id est, *migravit.* In ea enim Christus docuit homines, mente, affectu et amore a terra et terrestribus migrare ad cælos et cælestia. Unde Apostolos non nisi Galilæos, id est, transmigrantes (qui scilicet hospites terræ, et cives cæli forent) elegit.

Vel transmigratio.

Hæc transmigratio fit per pœnitentiam. Porro quam rigida, longa, duraque fuerit olim in pane et aqua per plures annos peccatorum pœnitentia, liquet ex pœnitentiali Romano, et ex canonibus pœnitentialibus S. Basilii, S. Gregorii Nysseni, Bedæ, Rabani, Mauri et Burchardi, qui coniunctim impressi extant. Denique apud Hispanos ægri et moribundi pœnitentiam agebant induendo habitum monasticum, et tonsuram suscipiendo, qua cæremonia profitebantur monasticen: unde si convalescerent, in monasterio tota vita degere debebant, nec ad sæculum redire poterant, ut patet ex Concil. Toletano XII. c. 2. idque magno posterorum exemplo fecit Wamba rex Hispaniæ sub annum Domini 674. ut patet ex Mariana et Baronio tom. 8. anno Domini 680. in fine. Hac de causa Romæ pœnitentiarii pontificii virgam manu gestant, tam quia sunt iudices Apostolici in tribunali conscientiæ. Iu-

Moribundi Hispani monasticen professi.

Pœnitentiarii virgas gestant quasi Iudices.

dici enim virga recta, quasi index rectitudinis iustitiæ præfertur, iuxta illud de Christo: *Virga directionis, virga regni tui*, Psal. 44. 7. tum quia in gravioribus publicisque delictis, præsertim habentibus annexam excommunicationem, olim pœnitentiarii recitantes Psalmum *Miserere*, reum virga verberabant, itaque eum absolvebant, uti etiamnum ex prisco Ecclesiæ ritu in canonibus sancito, in solemni ab excommunicatione absolutione fit. Ita S. Anno Archiepiscopus Coloniensis Henricum II. Imperatorem pœnitentem, durissimis verberum plagis afflixit anno Domini 1056. ut habet eius vita apud Surium 4. decembr. Hicque virgarum, sive ut vulgo vocatur, disciplinæ, vel a pœnitente sibi ipsi, vel a pœnitentiario pœnitenti inflictæ, usus, valde viguit tempore B. Petri Damiani, qui floruit anno Domini 1040. ut patet ex pluribus eius Epistolis, ac ex vita S. Dominici Loricati, ubi centum annorum pœnitentiam fieri ait: vigesies recitando totum psalterium cum continua flagellatione, unum enim psalterium tale conficere quinque annos pœnitentiæ. Ita Henricus II. Angliæ rex, quia occasionem dederat cædis S. Thomæ (uti habet eius vita) Cantuariensis Archiepiscopi, pœnitens, nudis pedibus venit ad sepulcrum S. Thomæ, ac in loco cædis eiusdem, prostratus in terram, ad pedes Episcoporum scelus suum cum lacrymis confessus, scapulas nudavit, ab eisque quinquies flagellationem suscepit; a singulis vero monachis, qui numero erant 80. tres disciplinæ ictus subiit sub annum Domini 1170. Quid nos delicati ad hæc? Quo abiit priscorum pœnitentia?

(Exempla. Henrici II. Imperatoris. — Henrici II. Angliæ Regis.)

(S. Paula.) Audiamus quid de S. Paula scribat S. Hieron. in eius epitaphio: *Lectuli strata non habuit, sed super durissimam humum stratis ciliciis quiescebat: si tamen illa quies dicenda est, quæ iugibus pene orationibus dies noctesque iungebat, illud implens de psalterio: Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. In quo fontes crederes lacrymarum: ita levia peccata plangebat, ut illam gravissimorum criminum crederes ream. Cumque a nobis crebrius moneretur, ut parceret oculis, et eos servaret Evangelicæ lectioni, aiebat: Turpanda est facies, quam contra Dei præceptum purpurisso, et cerussa, et stibio sæpe depinxi. Affligendum corpus, quod multis vacavit deliciis. Longus risus perpeti compensandus est fletu. Mollia linteamina et serica pretiosissima, asperitate cilicii commutanda. Quæ viro et sæculo placui, nunc Christo placere desidero.* Vide eumdem Epist. 30. graphice describentem raram Fabiolæ pœnitentiam.

(Vers. 18. Luc. 5 15. Marc. 1. 16) AMBULANS AUTEM IESUS IUXTA MARE GALILÆÆ, VIDIT DUOS FRATRES SIMONEM, QUI VOCATUR PETRUS, ET ANDREAM FRATREM EIUS, MITTENTES RETE IN MARE (ERANT ENIM PISCATORES:)

(Vers. 19. Luc 5 10) ET AIT ILLIS: VENITE POST ME, ET FACIAM VOS FIERI PISCATORES HOMINUM.

(Marc. 1 17. Vers 20) AT ILLI CONTINUO RELICTIS RETIBUS, SECUTI SUNT EUM.)

(Supplenda ex S. Ioanne.) Nota quoad seriem historiæ, multa hic esse supplenda ex S. Ioanne cap. 1. scilicet quod post baptismum Christi a Ioanne susceptum, postque eius ieiunium 40. dierum in deserto, et trinam Satanæ tentationem, Iudæi miserunt legatos ad Ioannem Baptistam, qui rogarent eum, an ipse esset Christus. Respondit Ioannes, se non esse Christum. Postridie venit rursus ad Ioannem Iesus, tuncque de eo turbis dixit Ioannes: Ecce hic est Christus. Quo audito duo Ioannis discipuli contulerunt se ad Iesum, e quibus unus fuit Andreas, qui illico fratrem suum Simonem Petrum adduxit ad Christum; moxque Christus vocavit Philippum, qui ad eumdem secum adduxit Nathanaelem, ita ut Christus iam quinque haberet discipulos nunc nominatos, qui cum ipso interfuerunt nuptiis in Cana Galilææ: iidem mox relicto Christo, rediere ad suam piscationem. Inde Iesus rediit in Iudæam, ubi habuit colloquium cum Nicodemo, quod recenset Ioannes cap. 3. ibique baptizabat et patrabat miracula, quibus dum inclaresceret, timens invidiam Scribarum et Pharisæorum, quorum accusatione iam captus erat ab Herode Ioannes Baptista, iterum reversus est in Galilæam, ibique vocavit Petrum et Andream, Iacobum et Ioannem, uti hic narrat Matthæus.

(Ordo vocationis Apostolorum.)

A Quare solus Ioannes enarrat acta primi anni prædicationis Christi: Matthæus vero, Lucas et Marcus inchoant ab anno secundo prædicationis, qui fuit ætatis Christi 32. cum congregavit Apostolos.

(Vocatio Apostolorum multiplex.) Hinc liquet aliam esse hanc vocationem Petri et Andreæ ab ea, quam recenset Ioannes c. 1. 36. ibi enim Andreas a Ioanne Baptista necdum capto, missus est cum socio ad Christum, eumque familiariter nosse cœpit, non tamen ei discipulum stabilem se addixit, sed ad sua retia rediit: hic vero capto iam Ioanne, Andreas et Petrus vocati a Christo se ei discipulos dedunt, constanterque ei adhærent, nec amplius ad propria sunt reversi. Est ergo hæc secunda Apostolorum vocatio. Tertiam vocationem addit S. Augustinus, Lyran. Maldonatus et Toletus, scilicet eam, qua post miraculosam capturam piscium vocati a Christo, ei se totos addixerunt, uti recenset Lucas c. 5. v. 10.

Sed verius est illam apud Lucam vocationem, eamdem esse cum hac Matthæi: tum quia Petrus et Andreas, non B nisi viso illo miraculo in captura piscium, de quo Lucas, vocati et permoti videntur ad indivulse sequendum Christum: tum quia Lucas æque ac Matthæus dicit eos, relictis omnibus secutos esse Christum, quod sane absolute intelligendum videtur; neque verisimile est eos semel plane pleneque vocatos et Christum secutos, rursum ab eo defecisse et quasi apostatasse, ut tertio apud Lucam vocari debuerint. Denique τὸ *faciam vos fieri piscatores hominum*, plane idem est cum eo, quod Christus apud Lucam ait Petro: *Ex hoc iam eris homines capiens.* Eadem ergo est vocatio Apostolorum a Matthæo et Luca recensita, sed Matthæus succincte vocationis substantiam assignat, eamque quasi per compendium perstringit; Lucas vero more suo eiusdem seriem et historiam particulatim et prolixe enarrat, uti fuse et præcise per singula ostendit Iansenius cap. 26. Concordiæ Evangel. ita censet S. Chrysostomus, Theophyl. Euthymius, et alii. Iam singula verba expendamus.

AMBULANS.) Non casu, non relaxandi animi causa, sed C ut ad sui sequelam vocaret Petrum et Andream, Iacobum et Ioannem: Christus enim nec ambulationem, nec aliam actionem ullam exercebat solius naturæ vel recreationis causa, sed omnes dirigebat ad finem spiritualem, scilicet ad Dei gloriam et aliorum salutem. Imitentur hoc Christiani, præsertim sacerdotes et religiosi; sic nil facient otiosum, sed omnia fructuosa.

IUXTA MARE GALILÆÆ.) Cui adiacet Capharnaum urbs in qua Christus domum sibi delegerat ad prædicandum domi suis discipulis, et in Synagogis per Sabbata omnibus Iudæis. Mare hoc alio nomine vocatur Tiberiadis, item lacus vel stagnum Genesareth.

(Cephas, id est, Petra Ecclesiæ. Simonis etymon.) SIMONEM, QUI VOCATUR PETRUS) Qui scilicet a Christo vocatus est *Cephas*, id est, Petra vel Petrus, Ioann. 1. 42. quia super eum ædificaturus erat Ecclesiam suam, Matthæus 16. 18. *Simon* Hebr. idem est quod *audiens, obediens:* שמע *sciama* enim significat audire, obedire. Vide dicta Genes. 29. 33.

(Andreas, id est, virilis.) ANDREAM.) Andreas est Græcum nomen, quod a Græ- D cis, quibus post Alexandrum Magnum subditi fuere, accepere Iudæi, uti et Iason, Eupolemus, Lysimachus, Menelaus, aliaque plura nomina Græca Iudæorum, quæ 2. Machab. 4. et seq. leguntur: Ἀνδρεῖος enim Græce idem est quod *virilis, robustus, fortis*, qualis revera fuit S. Andreas in cruce.

MITTENTES RETE IN MARE.) Supple ex Luca cap. 5. 1. et seq. Christum ascendisse in naviculam Petri, indeque docuisse turbas, mox iussisse Petro, ut mitteret rete in mare, qui illico attraxit ingentem piscium copiam, ita ut rete rumperetur; quo miraculo ad Christum conversus est cum Andrea, Iacobo et Ioanne, qui omnes totos se Christo addixerunt. Tunc ergo quatuor hos discipulos vocavit Christus, tum voce, dicendo: *Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum*, ut ait hic Matthæus; tum miraculosa captura piscium, ut docet Lucas. Videtur hæc vocatio Apostolorum contigisse anno primo prædicationis Christi ad finem decurrente, puta anno 32. ætatis

Christi in Februario, vel initio Martii ante Pascha, uti dixi in Chronotaxi.

VENITE POST ME.) Id est, sequimini me, meumque vitæ Apostolicæ institutum, ut relicto piscationis, omnique humano officio, totos vos mecum dedatis perfectioni et prædicationi Evangelicæ. Ego enim officium vestrum in longe melius et divinius commutabo: *faciam* enim *vos piscatores*, non piscium, sed *hominum*. Christiani enim sunt quasi pisces natantes in aqua baptismi:

Sunt illic merces, plagæ: sunt vota, rudentes;
Mors, pretium; virtus, prora; carina, salus.
Vincla, fides; malus, pietas; suspiria, venti;
Spes, velum; remus, gratia; rector, amor.

Hæc est navis Ecclesiæ Christi, qua in cælum enavigamus. Analogias novemdecim piscium et hominum recensui Habacuc 1. 14. quas vide, si libet.

Christus vocatur piscis, cur?

Hinc Christus a priscis vocatur ιχθυς, id est, piscis: unde et nominis ιχθυς initiales litteræ, per acrostichin hanc reddunt sententiam: Ιησυς χριστος θεȣ υιος σωτηρ, id est. *Iesus Christus Dei Filius salvator*, de qua extat carmen Sibyllæ Erythrææ apud S. Augustinum lib. 18. de Civit. c. 23. Tertullianum lib. de baptismo, et Prosperum 2. parte prædict. cap. 39. S. Lucas ait Christum dixisse Petro: *Ex hoc iam homines eris capiens:* Græce ζωγρων, id est, *vivos capiens*, vel *ad vitam capiens*. S. Ambrosius vertit *vivificans*, q. d. Piscatores capiunt pisces ad mortem, ut scilicet eos occidant et comedant; at tu, o Petre, cum cæteris Apostolis capies homines ad vitam, ut scilicet moriantur vitæ veteri, qua vixerunt in peccatis, et inchoent novam vitam, qua in sanctitate vivant Deo, iuxta illud Roman. 6. *Existimate vos mortuos peccato, viventes autem Deo in Christo Iesu.* Et Coloss. 3. *Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.*

Præclare S. Augustinus tract. 7. in Ioannem: *Volens Christus*, inquit, *superborum cervices frangere, non quæsivit per oratorem piscatorem, sed de piscatore lucratus est imperatorem. Magnus Cyprianus orator, sed prius Petrus piscator.* Nimirum Christus per piscatores convertit oratores, Imperatores, et omnes mundi principes. Hoc fuit miraculum miraculorum, et opus proprium Deo. Unde illud prævidens et prædicens Ierem. c. 16. v. 16. *Ecce*, inquit, *ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos.* Hoc est quod admiratur Paulus 1. Corinth. 1. dicens: *Videte vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat fortia*, etc. Causam subdit: *Ut non glorietur coram eo omnis caro*, sed *qui gloriatur, in Domino glorietur.* Vide ibi dicta.

AT ILLI CONTINUO RELICTIS RETIBUS SECUTI SUNT EUM.) Tanta vis fuit miraculi capturæ piscium, et vocis Christi vocantis Apostolos eos, tum exterius dicentis: *Venite post me*, tum magis interius mentes eorum sua gratia pulsantis: Apostoli enim hi primarii ea audita, continuo mutarunt navim et retia in domum et scholam Christi, ac piscium lucrique cupiditatem in zelum animarum. Fit ergo hic mare, terra; navis, Ecclesia; pisces, homines vagi errantesque in terra, uti pisces in vasto mari.

RELICTIS RETIBUS.) Sub retibus intellige navim, domum, piscandi officium, famulos, parentes, cognatos, domesticos cæteraque omnia, iuxta illud S. Petri ad Christum: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, quid ergo erit nobis?* Matth. 19. 27. Quod ergo occiso Christo, hi Apostoli, Ioannis 21. 3. piscationi operam dedisse leguntur, non id fuit animo repetendi piscationis officium, sed ut otium fallerent, et mentem ex Christi nece afflictam hac veteri occupatione recrearent. Hoc exemplum Apostolorum imitentur qui a Christo ad Apostolatum, ad actus heroicos, ad vitam perfectam et religiosam vocantur, ut relictis parentibus, domibus, opibus, etc. continuo eum sequantur, de nulla re solliciti, sed omnes suas sollicitudines in Christum, qui eos vocat, resignantes. Christus enim de omnibus hisce eis abunde providebit, et centuplum quod Matth. 19. promisit, rependet. Sapienter S. Bernardus ad eos, qui Deum ad ardua vocantem sequi trepidant: *Quid times?* inquit, *quid dubitas? Vocat te magni consilii Angelus, quo nemo est sapientior, nemo fortior, nemo fidelior.* Tropologice Scholiastes in Marci cap. 1. apud S. Hieronymum: Relinquenda sunt, ait, retia aranearum, quibus velut culices tenebamur, puta vanitates mundi.

Vers. 21. Luc 5 9. Marc. 1. v. 19. 20.

ET PROCEDENS INDE VIDIT ALIOS DUOS FRATRES, IACOBUM ZEBEDÆI (filium) ET IOANNEM FRATREM EIUS, IN NAVI CUM ZEBEDÆO PATRE EORUM, REFICIENTES (Græc. καταρτιζοντας, id est resarcientes, redintegrantes) RETIA SUA, (rupta vel vitiata) ET VOCAVIT EOS.)

Iacobi etymon.

IACOBUS.) Hebr. idem est, quod *supplantator*, ut patet Genes. 25. 26. ipse enim supplantavit mundum et mundana omnia, ut Christum sequeretur.

Zebedæi.

ZEBEDÆUS.) Idem est, quod *donans*, *liberalis*, *munificus:* ipse enim iam senex duos filios, qui erant baculus senectutis suæ, ultro Christo obtulit et donavit: זבד *zabad* enim est dare, donare, dotare.

Ioannis.

IOANNES.) Ioannes idem est, quod *gratia Dei;* hanc enim copiose præ cæteris Apostolis in Ioannem effudit Christus. *Hac Apostolorum quadriga*, ait Anonymus, *vehimur ad æthera, his quatuor angulis constituitur prima Ecclesia.* Nimirum Petrus suo exemplo nos monet illico obedire Christo vocanti; Andreas viriliter vocationem prosequi: Iacobus supplantare adversarios; Ioannes ad hæc implenda crebro flagitare Dei gratiam.

Vers. 22. Luc. 5. 11. Marc. 1. 20.

ILLI AUTEM STATIM RELICTIS RETIBUS (Græce et Syriace pro *retibus* est *navi*) ET PATRE, SECUTI SUNT EUM.) Moti tum voce Christi, tum miraculo capturæ piscium in navi Petri, ipsi enim quasi socii Petri, eum in attrahendo reti tot piscium adiuverant, ut ait Lucas c. 5. 9.

Nota: Lucas c. 5. 11. horum quatuor Apostolorum vocationem in unum convolvit, unaque sententia perstringit, de omnibus dicens: *Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus, secuti sunt eum.* Sed Matthæus illam evolvit et particulatim enarrat, duplicemque vocationem assignat; priorem Petri et Andreæ; secundam Iacobi et Ioannis. Hæc est enim historiæ series: Christus navi Petri vectus, docensque turbas, appulit ad littus, ibique vocavit Petrum et Andream, dicens: *Venite post me.* Mox paulo ulterius progressus vidit Iacobum et Ioannem, socios Petri et Andreæ reficientes tum rete Petri ex captura tot piscium iam ruptum, tum retia sua, ibique eos vocavit dicens: *Venite post me*: illi hac voce exciti, et miraculo capturæ piscium, cui interfuerant, commoti, et exemplo Petri et Andreæ invitati, illis se adiungentes, illico relicto Patre et omnibus, Christum secuti sunt: ita ex S. Augustino lib. 2. de Consensu Evang. c. 17. Iansenius, Franc. Lucas, et alii.

Vers. 23. Luc. 4. v. 44 et 8. v. 1. Marc. 1. 39. luf. 9 35.

ET CIRCUIBAT IESUS TOTAM GALILÆAM, DOCENS IN SYNAGOGIS EORUM, ET PRÆDICANS EVANGELIUM REGNI, ET SANANS OMNEM LANGUOREM, (Græce νοσον, id est, morbum iam habituatum, ait Euthymius, et radicatum etiam insanabilem) ET OMNEM INFIRMITATEM (Græce μαλακιαν, id est, mollitiem, languorem, virium defectionem, lassitudinem, quæ solet morbi esse prænuntia) IN POPULO.) Id fecit Christus, tum ut miraculis hisce Evangelium suum, et novam inauditamque legem, quam in mundum inferebat, confirmaret: Iesus enim *auctoritatem sibi, suæque legationi conciliavit claritate signorum*, ait S. Chrysostomus; tum ut per sanitatem corporis sanaret animam: Sanati enim corpore, ob hoc beneficium et miraculum credebant et debebant se Christo. *Evangelium regni*, est lætum nuntium de regno cælorum iam iam per Christi mortem aperiendo, et de via et modo illud ineundi et re ipsa consequendi: utrumque enim prædicabat Christus assidue et continuo, non equo nec curru vectus, sed pedibus incedens, circumeundo omnes urbes et pagos Galilææ. Mirare hic in Christo indefessum prædicandi studium, ac labores Evangelicos, imo Angelicos, illosque imitare.

Vers. 24. Luc. 4.

ET ABIIT OPINIO (Græce ακοη, id est, auditio, rumor, fama) EIUS IN TOTAM SYRIAM, ET OBTULERUNT EI OMNES

v.14.et16. v.18.19. Marc. 3. v.10.11. MALE HABENTES VARIIS LANGUORIBUS ET TORMENTIS (Græce βασάνοις, id est, *torminibus, cruciatibus*, qui similes sunt iis, quos sentiunt illi, qui in equuleo torquentur et cruciantur: βάσανος enim proprie est *quæstio*, qua reus in equuleo torquetur, ut delictum et complices delicti confiteatur) COMPREHENSOS, ET QUI DÆMONIA HABEBANT, (dæmoniacos, obsessos et possessos a dæmonibus) ET LUNATICOS, ET PARALYTICOS, ET CURAVIT EOS.) Lunatici sunt ægri, qui lunæ et lunationibus subiacent, ut iuxta eas ægrius habeant, aut delirent, et insaniant. Unde Arabicus vertit: *Et qui agitabantur in principiis lunationum.* Lunatici, ait Apuleius, sunt qui cursum lunæ patiuntur, puta in quos luna agit: hæc enim dominatur humidis, iisque qui humido, et debili sunt cerebro: unde in novilunio et plenilunio humores, puta pituitam et melancholiam auget et miscet, itaque cerebrum turbat, agitque in delirium, maniam, phreneesim; quales potissimum sunt epileptici, qui comitiali morbo laborant (quo agitari illos perhibent, qui nati sunt interlunio, id est, inter deficientem lunam et novilunium, licet id neget Valesius Sacræ Philos. c. 71.) aut insania aliove morbi genere quopiam, certis lunæ temporibus gravantur et agitantur: cui malo sæpe se dæmon immiscet, graviusque tales affligit magis concitando humores, præsertim bilem utramque, tam atram quam flavam, id est, melancholiam et choleram, imo ipse subinde malum hoc procurat et efficit, ut patebit c. 17. v. 17. et 18. dæmon enim, ait Glossa, lunæ tempora servat, ut creaturam infamet in Creatoris blasphemiam: utque per humores a luna commotos magis phantasiam turbet, hominesque tentet et vexet tristibus et colericis phantasmatibus, ac subinde adigat ad desperationem, et necem sibi inferendam.

Lunatici qui?

ET CURAVIT EOS.) A nullo horum fidem requisivit, ait S. Chrysostomus, nondum enim virtutem suam ostenderat, et venientes a longe parvam adhuc in eum fidem habebant: postea vero ab ægris fidem requisivit, ut patebit in sequent. Nubes quasdam signorum, ait Chrysostomus, Matthæus paucis verbis transcurrit, e quibus nonnulla postea distinctius et fusius enarrabit.

Mystice, lunatici sunt varii, mutabiles et inconstantes, A qui nunc Deo et pietati, nunc diabolo et cupiditatibus serviunt, iuxta illud: *Homo sanctus in sapientia manet sicut sol; nam stultus sicut luna mutatur*, Eccles. 27. 12. Vide ibi dicta.

Lunatici sunt inconstantes.

Vers. 25 Luc. 6. 17. Marc. 3. v. 7. 8. ET SECUTÆ SUNT EUM TURBÆ MULTÆ DE GALILÆA, ET DECAPOLI, ET DE IEROSOLYMIS, ET DE IUDÆA, ET TRANS IORDANEM.) Secuti sunt multi Christum, ait Glossa, alii ob cælestia, alii ob curationem, alii fama et curiositate ducti, alii per invidiam volentes eum in aliquo carpere et accusare. Causam dat S. Bern. serm. 1. de omnibus sanctis, dicens: *Prædicantem Dominum de civitatibus et castellis populi sequebantur, quorum salvabat animas, sanabat corpora, et adhærebant ei, affatu pariter et aspectu illius delectati, cuius nimirum vox suavis et facies decora, sicut scriptum est: Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis; talis est quem nos sequimur, cui adhæremus, totus desiderabilis, in quem non solum populi, sed et ipsi quoque Angeli sancti desiderant prospicere.*

B DECAPOLIS.) Est regio decem non tribuum, ut habet Glossa interlinearis, sed urbium: δέκα enim sunt *decem*, πόλις est *urbs*. Decem harum urbium nomina, teste Brochardo et Adrichomio, hæc sunt: Tiberias, Sephet, Asor, Cedes, Cæsarea Philippi, Capharnaum, Iotapata (cui præfuit Iosephus contra Romanos et Titum pugnans) Bethsaida, Corozaim, Bethsan sive Scytopolis.

Decapolis quæ?

ET DE TRANS IORDANEM.) Id est, de regionibus ultra Iordanem sitis respectu Galilææ, quæ erat cis Iordanem, in qua prædicabat Christus, uti sitæ sunt Galaad, Trachonitis, Abylina, Seir, Cælesyria, et Batanæa olim Basan dicta, quæ fuit ditio Og regis. Syri enim et Chaldæi sæpe Hebræum *scin* in *tau* commutant, ut pro *Bascian* dicant *Batan;* pro *Sceloscia*, *telata*, id est, tria; pro *sciabar*, *tebar*, id est, fregit; pro *sciub*, *tub*, id est, reversus est: pro *scior*, *tor*, id est, taurus. Ulterius vero sita erat Arabia triplex, scilicet Felix, Petræa et Deserta. Ex his omnibus regionibus multi fama doctrinæ et miraculorum Christi exciti, ad eum confluxerunt, eumque quaquaversum comitati sunt.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Incipit hic sermo Christi in monte, quem hoc capite et duobus sequentibus enarrat Matthæus, quo primo docet octo beatitudines Evangelicas. Secundo v. 22. corrigit iustitiam Scribarum, ac decalogum perfecte docet et explicat, scilicet eo non tantum externum actum homicidii, adulterii, furti, sed et internam concupiscentiam prohiberi.

1. VIDENS autem Iesus turbas, ascendit in montem, et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius, 2. Et
aperiens os suum docebat eos, dicens: 3. Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum.
4. Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram. 5. Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur. 6. Beati
qui esuriunt et sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur. 7. Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam
consequentur. 8. Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt. 9. Beati pacifici: quoniam filii Dei vocabuntur. 10. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: quoniam ipsorum est regnum cælorum. 11. Beati
estis cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes, propter
me: 12. Gaudete, et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis: sic enim persecuti sunt prophetas, qui
fuerunt ante vos. 13. Vos estis sal terræ. Quod si sal evanuerit, in quo salietur? ad nihilum valet ultra, nisi ut
mittatur foras, et conculcetur ab hominibus. 14. Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem
posita: 15. Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui
in domo sunt. 16. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. 17. Nolite putare quoniam veni solvere legem, aut prophetas: non veni solvere, sed adimplere. 18. Amen quippe dico vobis, donec transeat cælum et terra, iota unum, aut unus apex non præteribit
a lege, donec omnia fiant. 19. Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum: qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. 20.
Dico enim vobis, quia nisi abundaverit iustitia vestra plus quam Scribarum, et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. 21. Audistis quia dictum est antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. 22. Ego
autem dico vobis: quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, Raca: reus
erit concilio. Qui autem dixerit, Fatue: reus erit gehennæ ignis. 23. Si ergo offers munus tuum ad altare, et
ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te: 24. Relinque ibi munus tuum ante altare, et va-

de prius reconciliari fratri tuo: et tunc veniens offeres munus tuum. 25. Esto consentiens adversario tuo cito dum es in via cum eo: ne forte tradat te adversarius iudici, et iudex tradat te ministro: et in carcerem mittaris. 26. Amen dico tibi non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem. 27. Audistis quia dictum est antiquis: Non mœchaberis. 28. Ego autem dico vobis: quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. 29. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et proiice abs te: expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. 30. Et si dextra manus tua scandalizat te, abscinde eam, et proiice abs te: expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam. 31. Dictum est autem: Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii. 32. Ego autem dico vobis: Quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: et qui dimissam duxerit, adulterat. 33. Iterum audistis quia dictum est antiquis: Non periurabis: reddes autem Domino iuramenta tua. 34. Ego autem dico vobis, non iurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est: 35. Neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Ierosolymam, quia civitas est magni regis: 36. Neque per caput tuum iuraveris, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. 37. Sit autem sermo vester, Est, est: Non, non: quod autem his abundantius est, a malo est. 38. Audistis quia dictum est: Oculum pro oculo, et dentem pro dente. 39. Ego autem dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram: 40. Et ei, qui vult tecum iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium: 41. Et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo. 42. Qui petit a te, da ei: et volenti mutuari a te, ne avertaris. 43. Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. 44. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos: et orate pro persequentibus, et calumniantibus vos: 45. Ut sitis filii Patris vestri, qui in cælis est: qui solem suum oriri facit super bonos et malos: et pluit super iustos et iniustos. 46. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne et publicani hæc faciunt? 47. Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? nonne et ethnici hoc faciunt? 48. Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester cælestis perfectus est.

Vers. 1 Christus ivit ad montem, cur? VIDENS AUTEM IESUS TURBAS, ASCENDIT IN MONTEM, ET CUM SEDISSET, ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI EIUS.) Causæ multæ fuerunt, cur Christus ascenderit in montem. Causæ. 1. Prima, ut instante nocte, ibi se daret quieti: turbæ vero ad vicinas villas se conferrent, ibi pernoctaturæ, et mane ad Christum rediture. 2. Secunda, ut in monte tota nocte oraret, uti fecit, teste Luca. 3. Tertia, ut ibidem mane facto, e discipulis suis eligeret duodecim Apostolos, uti ipsum fecisse narrant Lucas et Marcus. 4. Quarta, ut e monte sublimi sublimem et cælestem Evangelii doctrinam depromeret. 5. Quinta, ut antitypus responderet suo typo, et veritas suæ figuræ. Lex enim vetus, quæ typus fuit novæ, edita fuit in monte Sina, Exodi 19. nova autem magis excelsa et ardua est, quam vetus, in celsiori ergo monte eam prædicari oportuit.

Tropologice Auctor imperfecti homil. 9. dat causam Christi ascensus in montem: *Ut ostendat nobis*, inquit, *quoniam in altitudine spiritualium virtutum consistere debet, qui docet iustitiam Dei, pariter et qui audit.* Et quod ad doctorem spectat, statim rem confirmat: *Qui docet*, inquit, *verborum suorum sit ipse exemplum, ut magis opere doceat, quam sermone: qui autem ambulat per convalles vitæ terrenæ, et loquitur altos sermones, non alterum instruit, sed seipsum castigat. Nemo enim potest in valle stare, et de monte loqui: si in terra est animus tuus, ut quid de cælo loqueris? si autem de cælo loqueris, in cælo consiste.* Quod ad auditorem pertinet non minus eleganter: *Qui*, inquit, *audit iustitiam Dei, ideo debet in altitudine bonorum operum consistere, quia discipulus imitator esse debet magistri. Si autem in peccatis vivas, et audias iustitiæ verba, iudicium tibi, non salutem acquiris: audis enim, ne excusationem habeas. Si facere iustitiam non vis, ut quid prædicatorem iustitiæ audis? ut quid doctorem appellas, cuius non vis esse discipulus?*

Quæres, quis fuit hic mons? *Nonnulli simplicium fratrum*, ait S. Hieronymus, *putant Christum beatitudines et cætera quæ sequuntur, in monte Oliveti* (qui est in Iudæa iuxta Ierusalem) *docuisse, quod nequaquam ita est. Ex præcedentibus enim et sequentibus in Galilæa monstratur fuisse locus, quem putamus esse vel Thabor, vel quemlibet alium excelsum montem.* Chorographi terræ sanctæ, ut Brocardus Itinerario 3. Bredembachius ibidem, Fretel. pap. 8. Saliguiacus tomo 9. cap. 8. Adrichomius p. 111. num. 69. tradunt hunc montem vocari montem Christi, Mons Christi quis? quod Christus in eo solitus sit orare et prædicare, qui ab urbe Capharnao versus Occidentem, tribus milliaribus distat, nec procul a mari Galilææ abest, adiacetque urbi Bethsaidæ. Altitudo eius tanta est, ut inde terra Zabulon, Nephtalim, Trachonitis, Ituræa, denique Seir, Hermon et Libanus montes conspici possint. Natura totus herbosus, floridus et amœnus, ac cælesti philosophiæ convenientissimus. Unde et Christus frequenter in hoc loco oravit et docuit. Hic divina oratione integras noctes traxit. Hic omnibus discipulis suis ad se vocatis, duodecim ex eis delegit, quos et Apostolos ordinavit ac nominavit. In hoc ergo monte celso Christus habuit hunc sermonem prolixum, quo summam Evangelii, et perfectionem legis novæ docet, et paucis complectitur. Ostenditur adhuc in eo lapis, ait Adrichomius, in quo Christus prædicans sedit, et loca in quibus Apostoli consedisse memorantur. Huc usque illi.

Nota: voluit Matthæus inchoans a prædicatione Christi, summam eius initio tradere, ut novæ legis præ veteri sublimem doctrinam, sanctitatem et perfectionem statim lectori repræsentaret per sermonem, quem Christus habuit in monte, etiamsi longe posterius is habitus sit. Multa enim eum antecesserunt, quæ in sequentibus recensebit: hæc ergo fuit series historiæ. Series historiæ. Christus cum cuidam manum, quæ exaruerat, restituisset die Sabbati, ut habet Matth. cap. 12. 15. fugiens iram Scribarum, recepit se ad mare Galilææ, ubi affluente turba, cum multos ægros sanasset, ascendit in montem, in quo cum pernoctasset in oratione, mane duodecim Apostolos constituit, Lucæ 6. v. 12. Quo facto, ut habet Lucas, descendit e fastigio montis ad locum in eo decliviorem et campestrem, ibique sedens sequentem habuit concionem partim ad discipulos, partim ad totam turbam: nam hanc concioni interfuisse patet hic cap. 7. 28. Porro eamdem hanc esse concionem cum illa, quam recenset Lucas cap. 6. liquet ex eodem utriusque argumento, eodem initio et fine eodem. Utrobique enim proponitur a Christo summa Evangelicæ prædicationis et perfectionis. Licet enim Matthæus octo numeret beatitudines, Lucas vero quatuor dumtaxat; tamen in illis octo hæ quatuor, et in his quatuor illæ octo continentur, ut advertit S. Ambrosius: Lucas enim in rebus gestisque Christi strictior, Matthæus vero in dictis verbisque eius enarrandis est fusior, magisque se expandit, uti dixi Can. 14.

Igitur electio Apostolorum a Christo facta est in cacumine montis: sermo vero sequens habitus est in descensu montis, sive in loco campestri, ut ait Lucas: ita Iansenius, Franc. Lucas et alii, licet Maldonatus putet habi-

tum in ipso monte, quodque Christus e loco campestri rursus conscenderit montem, ibique legem novam promulgarit.

Porro Matthæus vocationem Apostolorum, quæ hunc sermonem antecessit, reiicit in cap. 10. quia necdum ipse suam a Christo vocationem enarrat; hanc enim narrat c. 9. Certum est autem Matthæum, uti et cæteros Apostolos, huic sermoni Christi interfuisse. Habitus fuit hic sermo a Christo sub medium Maii, cum paulo ante eodem mane electio Apostolorum ab eo facta esset, anno ætatis eius 32. qui fuit prædicationis Christi secundus, uti dixi in Chronotaxi num. 21.

Et cum sedisset.) Doctoris enim est in cathedra vel altiori loco sedere, ut eminus audiatur; discipuli vero est docenti astare vel subsidere, in humiliori scamno vel loco. Rursum sessio tranquillitatem Christi notat: corpore enim sedente, mens pariter sedata quasi sedet, et apta est rebus divinis meditandis et docendis. Qua de causa S. Bernardo familiare fuit sedere.

Vers. 2. Et aperiens os suum docebat eos dicens.) Aperire os Hebr. idem est, quod loqui, sed hic emphasim habet, q. d. Christus res sublimes, miras et magnas ac divina mysteria, quæ antea tacuerat et mente celarat, iam reserans aperto ore patefecit: ita S. Hilarius: S. Bernardus vero serm. 1. in festo omnium Sanctorum: *Aperuit*, ait, *nunc os suum, qui prius aperuerat ora Prophetarum*, etc. *Vere apertum est os eius, in quo omnes thesauri sapientiæ et scientiæ sunt reconditi.*

Vers. 3. Beati pauperes spiritu: (Ægyptius *in spiritu*) quoniam ipsorum est regnum cælorum.) Christus a beatitudine, quam omnes quærunt et ambiunt, sed pauci inveniunt et nanciscuntur, orditur sermonem, uti et David librum Psalmorum, dicens: *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum*. etc. Psalm. 1

Docet ergo Christus aliis in rebus sitam esse veram beatitudinem, quam vulgus autumet, aut Philosophi tradant, scilicet in paupertate spiritus, in mansuetudine, in siti iustitiæ, in sancto luctu, in patientia et pace.

Luc. 6. 20. Beati ergo sunt pauperes spiritu.) *Beati*, inquit, in spe, sed nondum in re; *Beati* beatitudine viæ, non patriæ, quia scilicet in recta sunt via tendente ad beatitudinem; *Beati* in inchoatione virtutis et pacis, non in consummatione coronæ et gloriæ. Beatitudo, ait Nyssenus, est dos propria Deo: dum ergo Christus pauperes spiritu facit beatos, facit eos participes divinitatis.

Beatitudo dos Dei. Alludit ad illud Mosis Deuter. 33. 29. *Beatus es tu Israel: quis similis tui popule, qui salvaris in Domino?* Pauperes enim spiritu sunt Israel, populus electus, qui suam spem, opes, salutem et felicitatem collocarunt in Domino: quia enim spernunt opes terræ, iisque dominantur, hinc sunt Israel, id est, dominantes Deo et cælo: *quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Porro Isidorus lib. 10.

Beati etymon. Origin. littera B. *Beatus*, inquit, *dilectus quasi, bene auctus, scilicet ab habendo quod velit, et nil patiendo quod nolit. Ille autem vere beatus est, qui et habet omnia, quæ vult bona, et nihil vult mali. Ex his enim duobus beatus homo efficitur.* Sic et Varro lib. 4. de lingua latina: *Beatus*, inquit, dicitur, qui multa habet bona, et is *opulentus*, ab ope, cui eæ opimæ. *Dives*, a divo, qui ut Deus nihil indigere videtur. Et Cicero Tuscul. 3. *Beatus est*, inquit, *cui secretis malis omnibus cumulata est bonorum complexio*. Quæ autem vere sint bona, hic ostendit Christus, nimirum paupertatem spiritus, mansuetudinem, sanctum luctum, sitim iustitiæ, etc. quare qui hæc possident, beati sunt: ideoque semper gaudent. Unde Aristoteles lib. 7. Ethic. vocem μακάριος, id est, beatus, derivat a χαίρειν, id est, *gaudere*, quasi beatus sit, qui semper gaudet.

Hæ octo beatitudines sunt quasi octo mundi paradoxa. Mundus enim et Philosophi beatitudinem collocant in opulentia, non in paupertate; in sublimitate, non in humilitate; in saturitate, non in esurie; in gaudio, non in luctu, etc. Unde S. Ambrosius lib. 1. de Offic. cap. 16. *Inde*, ait, *incipit beatitudo iudicio divino, ubi ærumna æstimatur humano*: stultam ergo facit hic Christus sapientiam mundi, ut ait Apostol. 1. Corinth. 1. *Veritas loquitur*, ait S. Bernardus in festo omnium Sanctorum, *quæ nec falli nec fallere potest, et ipsa est quæ dicit: quoniam beati pauperes spiritu. Sic vos insensati filii Adam divitias quæritis, divitias desideratis, usque adhuc, cum iam beatitudo pauperum divinitus commendata, prædicata mundo, credita sit ab hominibus? Quærat eas Paganus, qui sine Deo vivit. Quærat Iudæus, qui terrenas promissiones accepit: sed qua fronte magis, aut qua mente Christianus divitias quærit, postquam Christus beatos esse pauperes prædicavit?* Et S. Gregorius Nazianzenus Orat. 12. initio: *Monachorum*, ait, *opes in paupertate, possessio in peregrinatione; gloria in contemptu; potentia in infirmitate; fæcunditas in cælibatu (siquidem præstantiores fœtus illi sunt, qui secundum Deum existunt, quam qui a carne ortum ducunt) qui deliciis minime studere pro deliciis habent, qui regni cælestis causa humiles sunt, qui in mundo nihil habent et supra mundum existunt, qui etiam in carne extra carnem vivunt, qui pro portione Dominum habent, qui propter regnum inopia laborant, et propter inopiam regnant.* Monachorum elogia.

Has Christi beatitudines in templo legi audiens Simeon Stylites, cum oves pasceret, illico iis relictis, adiit monasterium, mox columnam conscendit, ac stetit in ea perdius et pernox, vix comedens, semper cælestia meditans, factus orbi portentum, ut beatitudines hasce assequeretur. Menologium Græcorum die prima Septembris asserit eum stetisse in columna 47. annos. Baronius vero supra 80. mortuumque anno Christi 460. idem Simeon quotidie bis prædicans ad affluentem turbam non aliud concionabatur, quam *Contemnite terrestria, amate et ambite cælestia, quæ sola vos beabunt*, uti refert Theodor. oculatus et auritus testis in eius vita. Simeon Stylites.

Porro S. Lucas cap. 6. 24. singulis beatitudinibus apponit et opponit singulas infelicitates, comminuans illis *væ*, id est, æternam damnationem et gehennam, de quo ibidem. Denique has octo beatitudines non distingui a virtutibus eiusdem nominis, nec a donis Spiritus sancti, docet Suarez lib. 2. de Necess. gratiæ cap. 22. ubi fuse omnes octo explicat.

Pauperes spiritu.) Pauperes hic vocantur ii, qui carent bonis non naturæ, nec gratiæ, sed fortunæ et opum. Pauperes ergo hic proprie accipiuntur; opponuntur enim divitibus, Luc. 6. 24. *Væ*, inquit, *vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram*: divitiæ enim sunt causa superbiæ, gulæ, luxuriæ, iniustitiæ, etc. quæ divites trahunt in gehennam, uti traxerunt divitem epulonem, Lucæ 16. ideoque hic proprie dictis pauperibus in terra, promittuntur divitiæ cælestes, ipsumque regnum cælorum. Idque significat vox Græca πτωχοί, id est, mendici, ac Hebr. רשים *rascim*, et Syrum מסכנא *meschine*. Unde Italicum *meschino*.

Beati ergo hic dicuntur *pauperes* non omnes, nec qui invita aut miserabili necessitate sunt pauperes, aut ex vana gloria, aut ex liberius philosophandi studio, ut Diogenes, Aristides, et Crates Thebanus, qui magnum auri pondus, teste S. Hieronymo proiecit in mare dicens: *Abite malæ voluptates, mergo vos, ne mergar a vobis*: sed *spiritu*, id est, laudabili voluntate a Spiritu sancto inspirata, et ad spiritualia bona tendente, cum scilicet paupertas propter Deum et regnum cælorum sponte suscipitur, uti fit a religiosis, qui eam profitentur et vovent: aut certe patienter toleratur, uti fit a fidelibus, qui a persecutoribus, vel raptoribus, vel incendio, naufragio, etc. bonis spoliantur: ita S. Hieronymus, S. Basilius in Regul. brevior. interrog. 207. et S. Bernardus serm. 1. in festo omnium Sanctorum. Pauperes spiritu qui. Crates.

Nota: triplices sunt pauperes, primo censu, ut mendici; secundo sensu, et spiritu, ut Abraham, qui censu erat dives; sed spiritu et affectu pauper; tertio censu et spiritu, ut Religiosi, qui ex affectu et amore paupertatis eam vovent, et bonis omnibus se abdicant. Vice versa triplices sunt divites, primo censu, ut mercantes; secundo spiritu, ut avari, qui ambiunt opes; tertio censu et spiritu, Triplices pauperes. Triplices divites.

ut divites, qui magis cupiunt ditari. *Vis intelligere*, ait Nyssen. lib. de Beatitudinibus, *quis pauper spiritu sit? qui corporalem opulentiam animæ divitiis permutat: qui propter spiritum egenus est: qui terrenas divitias veluti quodam onus excussit et abiecit, ut sublimis per aerem sursum rapiatur, ut inquit Apostolus, in nube una cum Deo per cœlestia tendens. Ponderosa quædam res est aurum, onerosa res omnis quæ divitiarum causa expetitur: levis vero res quædam, et sublimia petens est virtus. Si igitur ad superna nos accedere oportet, ab iis quæ deorsum trahunt, inopes et egeni simus, ut in supernis versemur.*

Spiritu tria significat. I. Vox *spiritu* ergo tria significat; primo enim opponitur carni et censui, et significat huius paupertatis subiectum esse non corpus, sed spiritum, id est, voluntatem, q. d. Beati pauperes non carne, non censu, sed spiritu, quorum spiritus pauper est, id est. amans paupertatis, hoc est, contemnens terrena et amans cælestia. Hic enim est pauper terræ, sed dives cæli. Sic sæpe sumitur *spiritus* in Scriptura, ut cum ait Apostolus Rom. 1. 9. *Testis est mihi Deus, cui servio in spiritu meo.* Et Christus Ioannis 4. *Deus spiritus est, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare*, q. d. Non cæremoniis externis, sed interno spiritu et devotione mentis adorandus est Deus, iuxta illud Catonis:

Si Deus est animus, nobis ut carmina dicunt,
Hic tibi præcipue pura sit mente colendus.

Ita S. Bernardus serm. 1. in festo omnium Sanctorum: *Pauperes*, ait, *spiritu, id est, spirituali voluntate, spirituali intentione, desiderio spirituali propter solum beneplacitum Dei, et salutem animarum;* idque dicit: *propter plebeios pauperes necessitate miserabili, non laudabili voluntate.*

II. Secundo, το *spiritu* significat originem huius paupertatis non esse ex necessitate, ostentatione, vanitate, uti fuit Diogenis, Crateris, Aristidis, sed ex Spiritu sancto; hic enim aspirat nobis voluntatem huius paupertatis Evangelicæ, facitque ut sit virtus Christiana, imo religiosa et divina. Vere S. Augustin. in sentent. sententia 250. *Dives*, ait, *qui talis est ut contemnat in se quidquid illud est, unde inflari superbia solet, pauper est Dei.* Et S. Hieronymus: *Spiritu*, ait, id est, *propter Spiritum sanctum voluntarie pauperes.*

III. Tertio, το *spiritu* significat finem huius paupertatis, scilicet quod contemptus opum referatur ad spiritum, id est, ad spiritualia bona, ut liberi a terrenis, expeditius capiamus et tendamus ad cælestia. Pauper ergo censu, fit dives sensu.

Nota το *in spiritu*, in sequentibus beatitudinibus subintelligi, q. d. Beati mites, non qui tales sunt ex natura phlegmatica, lenta, fœminea et languida; sed mites *spiritu*, id est, ex virtute spirituali mansuetudinis immissa a Spiritu sancto, ac tendenti ad spiritualia bona. *Beati qui lugent*, non carne, sed spiritu, id est, ob amissa bona non carnalia, sed spiritualia. *Beati qui esuriunt*, non carne, non ventre, sed spiritu *iustitiam.*

Paupertas hæc oritur ex humilitate. Porro paupertas hæc spiritus coniuncta est, et oritur ex humilitate et contemptu opum et honorum. Hinc recte Ss. Hilarius, Augustinus, Chrysostomus, Ambros. Nyssen. Epiphan. Leo, Gregorius, et ex iis Maldonatus, per pauperes spiritu intelligunt humiles mente et voluntate. Nam, ut ait S. Chrysostomus, quod rerum necessitate aliqui humiles sint, laus non est; sed quod *spiritu*, id est, libera voluntate et electione. Unde Glossa: Paupertas, ait, cuius nutrix est humilitas, duas habet partes, rerum abdicationem, et spiritus contritionem. Aliam analogiam, aliter explicando το *spiritu*, dat S. Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte: *Vulgo*, ait, *magnos spiritus superbi habere dicuntur. Quis nesciat superbos inflatos dici, tamquam vento distentos? Quapropter recte hic intelliguntur pauperes spiritu, humiles et timentes Deum, id est, non habentes inflantem spiritum.* Initium enim gratiæ et gloriæ, regnique cælestis est humilitas, sicut initium culpæ et gehennæ est superbia, Eccles. 10. v. 15. Unde S. Ambrosius lib. 5. in Lucæ c. 6. v. 20. *Oportet*, ait, *te fieri pauperem spiritu: humilitas enim spiritus, divitiæ virtutum sunt.* Et S. Leo homil. in festo omnium Sanctorum: *Quid hac humilitate sublimius, quid hac paupertate locupletius?*

Radix beatitudinis est paupertas, cur? Radix ergo et basis beatitudinis et perfectionis Evangelicæ, est voluntaria paupertas et humilitas, sicut radix omnis peccati est superbia et cupiditas, sive ut Apostolus ait 1. Timoth. 6. 10. φιλαργυρία, id est, *argenti aviditas.*

Præclare S. Cyprianus tract. de nativitate Christi: *Pauperes, ait, electi, superbi neglecti: nec fastus, nec altus circa Christi discipulatum aliquem obtinent locum. Christus pauper discipulos divites aspernatur. Pauper mater, pauper filius, inops hospitium his, qui in forma scholæ huius in Ecclesia militant, præbent efficax documentum. Hunc in cunabulis adoravere et parvulum, confitentes Deum.* Hoc Christus docuit nascens in stabulo, vivens in hospitio, moriens in patibulo. Hi *pauperes sunt mundo, sed divites Deo; egentes sæculo, sed locupletes Christo*, ait Chromatius in hunc locum.

Denique S. Bernardus serm. 1. in festo omnium Sanctorum: *Attende*, ait, *quam sapienter ordinaverit sapientia, contra peccatum primum, remedium primum apponens, ac si apertius dicat: Vis obtinere cælum, quod perdidit superbiens Angelus, qui confisus est in virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum? paupertatis vilitatem amplectere, et tuum erit.*

Anagog. Anagog. Franciscus Salesius nuper Episcopus Genevensis, vir valde sapiens æque ac pius et sanctus, l. 12. Theotimi c. 2. Pauperes, ait, sive mendici spiritu sunt, qui mendicant, id est, esuriunt et sitiunt insatiabiliter spiritum, id est, amorem et zelum Dei eiusque augmenta, ut is in eis assidue magnis incrementis assurgat et inardescat.

Symbol. Hinc audivi quemdam sic explicantem: *Beati pauperes spiritu*, id est, beati qui faciunt apud Deum, quod faciunt mendici apud divites, qui scilicet tanta humilitate spiritus confitentur suam paupertatem, tantoque affectu mendicant gratiam apud Deum, quanto stipem a divitibus flagitant mendici. Unde S. Chrysostomus ait mendicos docere nos orare, et opem Dei postulare, per *pathos* et affectus, quos vultu, ore, tortis manibus, pedibus ulcerosis, totoque corpore compassionem concitando ostentant.

Editus est libellus quidam spiritualis de perfectione, qui illam collocat in paupertate spiritus, sed mystica: pauper enim spiritu, inquit, est is, qui spiritu abnegat, et a se abdicat non solum opes, delicias, honores, sed et omnes res creatas, adeoque etiam ipsam Dei gratiam et gloriam, ut se plane nudum sistat, et quasi in nihilum statuat coram Deo. Probat id ex Taulero. Verum hanc nuditatem suam agnoscere licitum est, at non appetere (ut scilicet quis nudetur et privetur gratia Dei) sicut appetenda est paupertas spiritus. Taulerus nil tale habet, sed tantum duplicem ponit paupertatem, scilicet externam, qualis est abdicatio opum: et internam sive mentalem, quam sitam ait in humilitate et abnegatione omnis solatii creati, ut homo non delectetur ulla re creata, ne gratia quidem, quatenus ipsa est res creata, ut in ipsa conquiescat, sed in solo Deo Creatore omne suum solatium, quietem et gaudium constituat. Sed et hoc mysticum est, nec communium fidelium, sed subtiliter contemplantium et extaticorum opus, itaque sobrie et cum grano salis exercendum.

Paupertatis spiritu tres gradus. Solidius Noster Ludovicus de Ponte p. 3. Medit. 11. paupertatis spiritus, id est, humilitatis hosce tres gradus constituit; primus est, exuere et purificare animam ab omni spiritu et vento vanitatis, et ab omni tumore et præsumptione vana, contemnendo omnes mundi pompas. Secundus, meipsum ab omni proprietatis spiritu expoliare, proprium iudicium et voluntatem cum omnibus aliis desideriis omnino exuendo. Tertius et supremus actus est, ita meipsum exinanire, ut adeo pauperem me agnoscam, quod ex meipso nihil prorsus habeam, nisi Deus gratis mihi donet. Nam ne ipsum quidem *esse*, quod habeo, meum est, sed Dei, sine quo nihil sum. Ex me ergo nihil aliud habeo nisi nihilum naturæ, id est, non esse, et nihilum gratiæ, id est, peccatum.

Gradus paupertatis Evangelicæ.

Quæres primo, an hæc paupertas spiritus sit præceptum, an consilium Evangelicum? Rursus, quot eius sint gradus et species? Respond. varios eius esse gradus, quorum alii consilii sunt, alii præcepti.

I. Primus et summus est, omnes opes, omnesque res caducas imitatione et amore Christi relinquere tam affectu interno, quam affectu et opere externo, uti fecere Apostoli, et faciunt religiosi. Hic gradus est consilii, non præcepti.

II. Secundus est, patienter ferre confiscationem bonorum propter Christum, et orthodoxam fidem, quod est genus quoddam martyrii; qui enim tollit opes ad vitæ sustentationem necessarias, tollit ipsam vitam: hinc multi hodie catholici sunt in Anglia viri divites et nobiles, qui mallent pati mortem, quam spolium bonorum. Durum enim est non tantum te, sed et filios omnesque posteros tuos privare hæreditate avita, ac nobilitate et prisco stemmate avorum, omnesque redigere ad ignobilitatem, paupertatem et manticam: sed eo gloriosiores sunt, qui id præstant propter Christum: quoniam ipsorum est regnum cælorum. Tales fuere Hebræi conversi ad Christum, qui idcirco a Iudæis spoliabantur suis bonis, quos dilaudans Apostolus: *Rapinam*, inquit, *bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam. Nolite itaque amittere confidentiam, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem*, etc. Hic gradus est præcepti. Tenemur enim pro Christo et fide profundere non tantum opes, sed et sanguinem ac vitam.

III. Tertius paupertatis gradus est, tolerare patienter rapinam bonorum, aut aliam iniustitiam a potentioribus vel tyrannis illatam, uti sæpe fit, v. g. cum quis litem iustam de prædiis, rebusve sibi debitis, aliudve quidlibet, quod iure suum est, perdit ob potentiam vel tyrannidem partis adversæ.

IV. Quartus est, opibus a Deo datis non affici, sed affectu eas relinquere, et paratum esse ad eas reipsa relinquendum, cum hoc erit ad maiorem Dei gloriam. In hoc gradu fuit Abraham, dives censu, sed sensu et spiritu pauper.

V. Quintus est, malle paucis esse contentum in loco, ubi melius servias Deo, quam abundare in alio, ubi plus reperias opum, sed minus pietatis. Idem victu, vestitu, et statu mediocri potius gaudere, quam magnis divitiis, ut amplius Deo servire queas.

VI. Sextus, opes habere, sed eas erogare in pauperes et pios usus, etiam subtrahendo tibi necessaria.

VII. Septimus, malle esse pauperem, quam per iniustitiam, irreligionem vel aliud scelus parare divitias, uti fecit Tobias, qui moriturus hoc documentum dedit filio, cap. 4. v. ult. *Noli timere fili mi: pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum.*

Ex his gradibus secundus et septimus præcepti sunt, primus vero, quartus et quintus sunt consilii: denique tertius et sextus nunc præcepti sunt, nunc consilii.

Cur paupertas est prima beatitudo? Ratio a priori

Quæres secundo, cur Christus inter beatitudines Evangelicas primum locum assignat paupertati spiritus? Resp.

I. Ratio a priori prima est, quod hæc paupertas evertit et opprimit cupiditatem, quæ est radix et fons omnis peccati et mali, 1. Timoth. 6. 10. Quare hæc paupertas hominem quasi restituit statui innocentiæ, in quo nihil alicui erat proprium, sed omnia singulis communia. Adami enim et posterorum eius totus erat mundus, ut ex eo Deum agnoscerent, amarent, laudarent, semota omni proprietate, quæ est radix cupiditatis, rixarum et litium. In pauperibus ergo, *quod superfluitas tenuissimæ pravitatis inquinat, caminus paupertatis purgat*, ait S. Gregorius hom. 40. in Evang.

II. Secunda ratio est, quod hæc paupertas liberat hominem a mille distractionibus, curis et sollicitudinibus, quas offerunt opes opumque desiderium. Quocirca ipsa est *portus tranquillus, palæstra et gymnasium sapientiæ*, ait S. Chrysostomus hom. ult. in Matth. ipsa enim facit hominem expeditum, ut animum a terrenis desideriis liberum tradat studio, orationi, virtuti et æternitati. Hinc sapienter S. Bernardus: *Noli*, ait, *amare bona, quæ possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant.* Huc facit et illa ratio S. Gregorii homil. 32. in Evangel. quod *Nudi cum nudis* (dæmonibus) *luctari debemus: nam si vestitus quisquam cum nudo luctatur, citius ad terram deiicitur, quia habet unde teneatur. Quid enim sunt terrena omnia, nisi quædam corporis indumenta? Qui ergo contra diabolum ad certamen properat, vestimenta abiiciat, ne succumbat. Nihil in hoc mundo amando possideat, nullas rerum labentium delectationes requirat, ne unde ad votum tegitur, ad casum inde teneatur.*

III. Tertia, quia hæc paupertas facit, ut homo amorem suum avocet ab omni re creata, cumque totum cum omni sua spe in Deo creatore defigit: in amore autem Dei pleno et perfecto consistit summa virtutis, veraque huius vitæ beatitudo. Quocirca de S. Francisco scribit S. Bonaventura in eius vita, cum sæpe a fratribus rogaretur, quænam virtus præcipue et maxime nos Christo Domino commendaret, gratosque faceret? eum cum inusitato quodam affectu respondere solitum, paupertatem; eam enim esse viam salutis, humilitatis fomentum, perfectionis radicem, et ab ea multiplices fructus existere, quamquam occultos et paucissimis cognitos.

Pauper spiritu ergo assidue cum Deo et Christo dissuavians, dicit: *Dominus pars hæreditatis meæ: tu es, qui restitues hæreditatem meam mihi*, Psal. 15. Et: *Quid enim mihi est in cælo, et a te quid volui super terram? Defecit caro mea et cor meum, Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum*, Psal. 72. 25. Tu, Domine, es pelagus bonorum omnium, unicusque animæ meæ thesaurus. Excute ergo a me pondus omnium terrenorum desideriorum, ut igne amoris tui solius ardeam, et diluvio charitatis tuæ penitus absorbear. Eia honor meus, gaudium meum, et sincera voluptas mea, Iesu, tantam quæso amoris tui flammam in penetralibus cordis mei excita, ut deinceps nihil sub sole eligam, nihil concupiscam præter te. O domine mi, cælum, terra et omnia, quæ in his continentur, sine te sint mihi velut hybernum gelicidium. Tu solus me afficias, solus lætifices, tui solius amor in intimis vivat et ardeat, ac vivus atque ardens permaneat. Posside mentem meam, o summum et incommutabile bonum, posside eam, ut ipsa possideat te.

IV. Quarta, quia hæ beatitudines proprie a Christo dicuntur et assignantur Apostolis, et viris religiosis ac Apostolicis aspirantibus ad perfectionem, æque ac prædicationem Evangelicam: quia enim Apostoli totum orbem circuire, et ubique prædicare debebant opes regni cælorum, hinc pariter debebant ipsimet esse pauperes spiritu, ut expediti, tum sermone, tum potius vita et exemplo præ se ferrent contemptum opum terræ, ne gentes putarent, illos per prædicationem quærere suas bursas potius quam animas; sed viderent eos homines esse cælestes et divinos, ac regnum cælorum, quod ore prædicabant, mente possidere.

Plura hac de re dixi Actor. 4. v. 32. Vide et Climacum Gradu 17. S. Chrysostomum lib. 2. contra vituperat. vitæ monasticæ, Salmeronem tom. 5. tract. 5. et Hieron. Platum lib. 1. de bono Stat. Relig. c. 9. et l. 2. c. 3.

Paupertatis dux Christus, asseclæ Apostoli.

Hisce de causis paupertatem hanc spiritus primus verbo et exemplo docuit Christus, deinde B. Virgo, mox Apostoli, item Essæi, imo omnes primi Christiani, de quibus ait Lucas Actorum 4. 32. *Nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia;* imo hoc vovebant; unde Ananias et Sapphira hoc votum violantes, a S. Petro puniti sunt subita morte, Act. cap. 5.

Et Ss. Patres. S. Alexius.

Hos secuti sunt viri et prælati Apostolici, S. Antonius, S. Augustinus, S. Basilius, S. Chrysostomus, S. Gregorius Nazianzenus, S. Hieronymus, S. Gregorius Magnus, S. Paula, S. Paulinus, S. Gallicanus, S. Alexius, qui raro in orbe exemplo opes amplissimas, parentes et sponsam reliquit, ut pauperem Christum pauper et peregrinus in Syriam sequeretur, quasi hospes terræ, et civis cæli; ac tandem in domo paterna incognitus, quasi mendi-

cus viveret et moreretur, factus mundi ludibrium, imo mundum deludens et ludificans. Posteriori ævo eamdem paupertatem amplexati sunt, et sui ordinis alumnos amplexari docuerunt S. Benedictus, S. Bernardus, S. Romualdus, S. Dominicus, sed præcipue S. Franciscus, qui huius paupertatis Evangelicæ dignitatem profundissime penetravit et adamavit, eamque sui ordinis fundamentum constituit: unde eam in omni sermone nunc Matrem, nunc Sponsam, nunc Dominam appellabat, sæpe etiam Reginam, quod in Rege regum Christo, eiusque Genitrice adeo luculenter effulsisset. Audi quid de ea suis asseclis sanciat in Regula c. 6. *Fratres nihil sibi approprient, nec domum, nec locum, nec aliquam rem, sed tamquam peregrini et advenæ in hoc sæculo, in paupertate et humilitate Domino famulantes, vadant pro eleemosyna confidenter. Nec oportet eos verecundari, quia Dominus pro nobis se fecit pauperem in hoc mundo. Hæc est illa celsitudo altissimæ paupertatis, quæ vos charissimos fratres meos hæredes et reges regni cælorum instituit, pauperes rebus fecit, virtutibus sublimavit. Hæc sit portio vestra, quæ perducit in terram viventium. Cui dilectissimi fratres totaliter inhærentes, nihil aliud pro nomine Domini nostri Iesu Christi in perpetuum sub cælo habere velitis.*

Et S. Franciscus.

Idem S. Franciscus in rerum inopia exultans, tanto eam spiritus fervore deprædicavit, ut ex facie ignis emicare videretur: *Hæc enim*, inquit, *est virtus de cælo in nos influens, quæ nos ita instituit et informat, ut terrena cuncta ultro conculcemus, quæque obices omnes e medio tollit, quo humana mens cum Domino Deo suo liberrime atque expeditissime coniungatur. Hæc est, quæ animam adhuc in terris positam, facit in cælis cum Angelis conversari. Hæc est, quæ Christum in cruce associat, cum Christo in tumulo absconditur, cum ipso resurgit, et cum ipso in cælum ascendit. Hæc est, quæ dotem agilitatis super cælum volandi, animabus ipsam amantibus etiam in hac vita concedit, cum veræ humilitatis et charitatis alas se amantibus impertiat. Eamus proinde rogatum Apostolos sanctissimos, ut hanc gratiam nobis impetrent a Domino Iesu Christo, ut ipse paupertatis forma et observator præcipuus, eam nobis donare dignetur.* Ita Waddingus in Annal. Minorum anno Christi 1216. n. 16. Hac de causa S. Franciscus, uti initio suæ conversionis se denudans, omniaque cum vestibus patri coram Episcopo resignans, vitam religiosam et pauperem cœpit; sic et eamdem in simili nuditate et paupertate finivit: moriens enim se vestibus spolians, nudum in terram prostravit, dicens: *Feci quod meum, quod vestrum est, Christus vos edoceat.* Mox socius ei assistens, Dei instinctu prævidens eius mortem et paupertatis studium, offerens ei chordam cum femoralibus: *Hæc tibi*, inquit, *tamquam pauperi commodo, et tu illa suscipias obedientiæ sanctæ mandato*, quæ cum iubilo excipiens, vir sanctus elatis in cælum manibus, Christo gratias egit, quod exoneratus ab omnibus, liber pergeret ad ipsum, quodque Christo crucifixo, qui nudus in cruce pependit, tam in vita, quam in morte foret conformis. Quocirca de eo ita scribit S. Bonaventura in vita eius c. 7. *Sanctam paupertatem filio Dei familiarem considerans, et iam quasi toto orbe repulsam, eam sic studuit sibi charitate desponsare perpetua, quod non solum pro ea patrem matremque reliquit, verum etiam quæ habere potuit universa dispersit. Nemo tam auri, quam ipse cupidus paupertatis, nec thesauri custodiendi sollicitior ullus, quam iste huius Evangelicæ Margaritæ. In hoc præcipue suus offendebatur aspectus, si quidquam videret in fratribus, quod paupertati non per omnia consonaret. Revera a principio Religionis usque ad mortem tunica, chordula et femoralibus dives, iis contentus fuit. Christi Iesu paupertatem et Matris frequenter cum lacrymis revocabat ad mentem, et fratribus proponebat in sermone.* Hæc fusius de S. Francisco retuli, quia ipse unus illuminatus, et quasi *Seraph* accensus a Deo, intimum paupertatis Evangelicæ sensum, medullam et apicem a Christo hausit, et moribus expressit.

S. Francisci.

QUONIAM IPSORUM EST REGNUM CÆLORUM.) Par enim est et congruum, ut amore Christi spernentibus opes re-

A gni terrestris, retribuantur opes regni cælestis; ut qui pauperes sunt in ære, ditentur in æthere, imo et regni terrestris, quod spernendo obtinent, illique dominantur iuxta illud Pauli: *Nihil habentes et omnia possidentes*, 2. Cor. 6. Quocirca Climacus gradu 17. non dubitat asserere, pauperem monachum dominum esse mundi, et quia iactavit in Deum curam suam, possidere per fidem omnes gentes in servos. Idemque addit pauperem Dei famulum nullam rem amare vitiose; omnia enim quæ habet aut habere potest, reputat quasi non sint; et si recedere contingat, æstimat ut stercora. Audi S. Bernardum serm. 21. in Cant. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Non eos æstiment sola cælestia possidere, quia ea sola audiunt in promissione. Possident et terrena, et quidem tamquam nihil habentes, et omnia possidentes, eo pro certo magis domini, quo minus cupidi. Denique fideli homini totus mundus divitiarum est. Totus plane, quia tam prospera quam adversa ipsius, æque omnia serviunt ei, et cooperantur in bonum; ergo avarus terrena esurit ut*

Pauper est mundi dominus.

B *mendicus, fidelis contemnit ut dominus. Ille possidendo mendicat, iste contemnendo servat.* Causam dat S. Chrysostomus hom. 57. ad populum, quod Deus sit pauperum œconomus: *Deo*, ait, *pascente non est opus nos esse sollicitos. Nam quemadmodum si rex promiserit quotidianum victum ex cellariis suis se præbiturum, iam in futurum confidis, multo magis cum Deus præbeat, et omnia tibi tamquam ex fonte fluant, convenit te ab omni cura et sollicitudine solutum esse. Si autem pascit omnem carnem, multo magis sibi dicatos.*

Quocirca S. Franciscus, uti ex Thoma Pisano, Celano et aliis refert Lucas Waddingus in Annal. Minorum anno Christi 1210. num. 30. sui ordinis fratribus dictitabat: *Paupertatem noveritis fratres charissimi virtutum esse reginam, quia in Rege regum et in Regina matre ipsius tam præstanter effulsit. Paupertatem scitote fratres specialem esse viam salutis tamquam humilitatis fomentum, perfectionisque radicem, cuius est fructus multi-*

C *plex, sed occultus. Hæc enim est Evangelici agri thesaurus absconditus, pro quo emendo vendenda sunt omnia, et quæ vendi non possunt, illius comparatione spernenda.* Et inferius: *Propter quod pauperum more pauperculas casulas erigite, quas non habitare debetis ut proprias, sed sicut peregrini et advenæ alienas. Leges namque peregrinorum sunt: sub alieno colligi tecto sitire ad patriam, pacifice pertransire. Evangelica hæc paupertas nostri ordinis est fundamentum; cui substrato primarie sic omnis structura religionis innititur, ut ipsius firmitate firmetur, et eversione funditus evertatur. Quantum itaque fratres declinabunt a paupertate, tantum mundus declinabit ab eis, et quærent, et non invenient. Si dominam meam paupertatem complexi fuerint, mundus eos nutriet, quia mundo dati sunt ad salutem. Commercium est inter mundum et fratres. Debent enim ipsi mundo bonum exemplum, debet eis mundus provisionem necessariam; quando autem ipsi retraxerint bonum exemplum fide mentita, retrahet*

D *mundus manum iusta censura.* Et sane magni et continui instar est miraculi, videre tot religiosos, et religiosas ordinis S. Francisci (sunt facile toto orbe decies centena millia) paupertatem professos, sine censu, sine reditu, honeste tamen et commode ex fidelium eleemosynis vivere: nimirum hic elucet Dei erga suos pauperes providentia. Hic impletur illud Psaltis quod S. Franciscus suis profecturis pro viatico dabat: *Iacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet*, Psalm. 54. 22. Et illud: *Divites eguerunt et esurierunt, inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono*, Psalm. 33. Hinc in Hispania Franciscano cuipiam nomine S. Francisci petenti eleemosynam, nullus audet negare, sed omnes liberaliter sua offerunt. Idem faciunt aliæ nationes Christianæ. Denique S. Augustinus serm. 28. de verbis Apostoli: *Felicitas*, inquit, *magna Christianorum, quibus datum est, ut paupertatem faciant pretium regni cælorum. Non tibi displiceat paupertas tua: nihil ea potest ditius inveniri. Vis nosse quam locuples sit? cælum emit. Quibus thesauris*

Miraculum continuum S. Francisci.

conferri possit, quod videmus paupertati indultum? Ut ad regnum cælorum veniret dives, possessione sua obtinere non potest, nunc obtinet, ut contempta perveniat. A

Nota: Christus non dicit: *Ipsis dabitur*, vel *ipsorum erit;* sed *ipsorum est* in præsenti *regnum cælorum*, q. d. Ex hac mea promissione, et Dei decreto ad ipsos pertinet regnum cælorum, ipsi in illud plenum ius habent, adeoque de eo ineundo certi sunt, perinde ac si illud iam manibus tenerent, et in illo quasi reges regnarent. Adeo enim firma est spes promissorum Dei, ut per eam fideles rem ab eo promissam quasi manu prehendant, iuxta illud Hebr. 11. 1. *Fides est substantia rerum sperandarum*, q. d. Fides est, quæ facit in mente fidelis subsistere bona cælestia, quæ sperat: adeo enim illa ipsi assecurat ac si realiter et substantialiter ipsi exhiberet.

Regnum tria notat.

Regnum cælorum.) Ita vocatur beatitudo cælestis, ubi beati cum Deo regnant in omni felicitate et gloria per omnem æternitatem. Vox *regnum* significat Primo, bonorum omnium in cælo abundantiam. Secundo, honorum, quibus beati a SS. Trinitate et ab Angelis omnibus honorantur, celsitudinem. Tertio, regalem dignitatem. Beati enim sunt quasi reges, qui dominantur non uni Hispaniæ, vel Asiæ, aut toti terræ, sed universo orbi, hoc est, omnibus cæli elementis, animalibus, plantis et mistis, adeoque ipsi gehennæ, omnibusque damnatis et dæmonibus: hoc regnum enim meruerunt per paupertatem spiritus, qua dominati sunt omnibus mundi bonis et cupiditatibus; unde ipsi redimiti coronis aureis iubilantes perpetim canunt Christo: *Fecisti nos Deo nostro regnum et Sacerdotes, et regnabimus super terram*, Apoc. 5. 10. Vide ibi dicta. Regnum cælorum ergo est regnum Dei: quare beati idem possident regnum, quod possidet ipse Deus, in eoque cum ipso iucundissime et splendidissime regnant perpetim.

Vers. 4. Luc. 6. 21.

Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram.) Hæc est secunda beatitudo in vulgata Latina, quam sequuntur S. Hieronymus, Augustinus, cæterique latini: in Græcis vero codicibus, quos sequuntur Syrus, Arabicus, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, cæterique Græci, hæc est tertia beatitudo: secunda enim in iis est, *Beati qui lugent.*

Congrue pauperibus spiritu subiunguntur mites, quia pauperes et humiles solent esse mites, sicut vice versa divites et superbi solent esse impatientes et rixosi: vicinæ ergo et cognatæ virtutes sunt, paupertas et mansuetudo: unde vicinæ sunt et Hebrææ voces עני *ani*, id est, pauper, et ענו *anau*, id est, mansuetus. Addit Chromatius: *Homo non poterit esse mitis, nisi prius fuerit pauper spiritu.* Causam subdit: *Non fit mare tranquillum, nisi cessaverint venti: non extinguitur ignis, nisi materiam incendii spinarumque sarmenta detraxeris: sic nec animus erit mitis et quietus, nisi quæ exuscitant et inflammant, fuerint abdicata.* Porro *mites*, ait Chromatius, sunt *mansueti, humiles, modesti, in fide simplices, et ad omnem iniuriam patientes, qui præceptis Evangelicis instituti, Dominicæ mansuetudinis imitantur exemplum.* Mites ergo sunt, qui impatientiæ, iræ, invidiæ, vindictæ, cæterisque turbidis animi motibus et perturbationibus dominantur, ut nec obmurmurent Deo adversa immittenti, nec proximis iniurias inferentibus indignentur, nec a lædentibus vindictam expetant, sed omnia placide tolerent, in Dei providentiam, omnia hæc ordinantis ad suam gloriam et ipsorum salutem, plane se resignantes et conquiescentes; quare miti hac morum suavitate omnium animos sibi conciliant.

Mansuetudo beata, quæ?

Alludit Christus ad illud Davidis Psalm. 36. 11. *Mansueti autem hæreditabunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis.*

Igitur mansuetudo, Primo facit nos gratos Deo et hominibus. Secundo, similes Christo, qui ait: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde*, Matth. 11. Tertio, aptos ad sapientiam et haurienda bona cælestia: horum enim capax est cor mansuetum, placidum et tranquillum, iuxta illud Ps. 24. *Diriget mansuetos in iudicio, docebit mites vias suas.*

Gradus eius quinque.

Porro gradus mansuetudinis, et beatitudinis eam consequentis sunt: Primo, mansueto corde et ore cum omnibus conversari. Secundo, iras aliorum mansueto responso frangere. Tertio, mansuete tolerare iniurias et rapinas sibi factas. Quarto, in iis exultare. Quinto, sua mansuetudine et beneficiis vincere inimici et iracundi malevolentiam, eumque sibi conciliare et benevolum amicumque efficere.

Mansuetudinis elogia.

Denique causam, imo plures causas cur mites sint beati, dat Climacus gradu 24. dum ait: *Mansuetudo est assidua obedientiæ, dux religiosæ societatis, furentium frænum, irascentium expultrix, magistra gaudii, imitatrix Christi, cælitum proprietas, vinculum et nodus dæmonum, scutum adversus amaritudinem seu animi acerbitatem. In cordibus mansuetorum requiescet Dominus. Anima autem turbulenta nidus est diaboli. Mites hæreditabunt terram, vel potius dominabuntur terris, furiosi autem exterminabuntur a terris suis.*

B Quoniam ipsi possidebunt terram.) Græce κληρονομήσουσι, id est, *hæreditate possidebunt*, ut legit S. Augustinus. Arabicus, *hæreditabunt.* Syrus, *hæreditatis iure possessuri sunt terram.* Apposite promittit Christus mitibus terram, quia mites sæpe a rixosis bonis terræ spoliantur. Hanc iniuriam ergo hac beatitudine eis sarcit et reparat hic Christus. At quam terram?

Mites domini terræ. Cuius? Resp. I.

Primo, S. Chrysostomus, Euthymius, Theophyl. et S. Augustinus, l. 1. de serm. Domini in monte, putant hic mitibus promitti terram præsentem, q. d. Mundus beatos nuncupat potentes et sui vindices, qui iniuriam sibi illatam retaliant, imo in duplum et triplum ulciscuntur: at ego beatos dico mites, ac iniuriæ et rapinæ patientes, ut bona terræ sibi eripi mansuete tolereat: quia licet tales sæpe a mundo opprimantur, sæpe tamen Deo dante, stabiliter et quiete sua possident; si non, mansueto totus mundus patria est, et fideli totus mundus divitiarum est. Alludit ad Mosen, qui fuit hominum mitissimus, Numer. 12. ac sua mansuetudine Hebræis impetravit a Deo possessionem terræ promissæ, factam per Iosue. Hic sensus verus est, sed non plenus nec adæquatus, sed sæpe fallit: mites enim sæpe a rixosis exagitantur bonisque privantur, iuxta illud: C

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

Adde Mosen Iudæis promittere bona terrena; Christum vero Christianis bona cælestia.

II. Melius.

Secundo ergo, melius et plenius cum S. Hieronymo hic, Nysseno lib. de beatitud. orat. 2. S. Basilio in Psal. 33. Cyrillo in cap. 58. Isaiæ, per terram accipe cælum, quæ viventium est terra, cum hæc nostra sit morientium, iuxta illud Psalm. 26. *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Et Psalmo 141. vers. 6. *Tu es spes mea, portio mea in terra viventium.* Et Isaiæ c. 38. v. 11. *Non videbo Dominum Deum in terra viventium.*

In cælo terra quædam est.

In cælo ergo terra quædam est, at non crassa, opaca et terrestris, sed subtilis, lucida et cælestis. Ibi enim est paradisus rosarum, liliorum, gemmarum, omniumque deliciarum, at non terrestrium, sed cælestium, quæ mire oculos sensusque beatorum oblectant; alioquin enim corpora sensusque beatorum, quæ tam dura, imo martyria atrocia passa sunt in hac vita, carerent meritis suis oblectamentis, solæque animæ et mentes eorum essent beatæ, quod est absurdum. Unde S. Ioannes vidit Apocal. c. 21. et 22. civitatem cælestem in quadro positam, et fundamenta eius constructa ex Iaspide omnique lapide pretioso. Vide ibi dicta. Hinc et Pythagorici, ait Clemens Alex. l. 5. Stromat. cælum vocant ἀντίχθονα, id est, terram ex adverso sitam, vel oppositam terræ nostræ. Taceo nonnullos Philosophos censuisse lunam et stellas inhabitari; in luna enim esse opacas civitates vastasque regiones et terras, quas incolant homines a luna lunares dicti, teste Macrobio l. 1. in somnium Scipionis, ideoque lunam vocari æthercam, terram vero cælum terrestre, quod Plato quoque recenset in Convivio. D

An in luna habitent homines?

Singulis ergo hisce beatis et beatitudinibus promittitur regnum cælorum, sed alio semper nomine et titulo, sci-

licet pauperibus nomine regni, mitibus nomine terræ, quia hi sæpe fundis suis in terra a rixosis et potentibus spoliantur, q. d. Tolerate, o mites, hæc terræ spolia, quia vestræ mansuetudini et tolerantiæ rependet Deus aliam terram, non imam hanc instabilem et mobilem, sed supernam, stabilem et cælestem. Ipsa ergo beatitudo consistens in visione, fruitione et possessione Dei vocatur terra, tum ob stabilitatem, erit enim perennis et æterna; tum quia repræsentata fuit ipsa per paradisum terrestrem, et per terram promissam Iudæis: ita Salmeron. Mites ergo pacifice possidentur a Deo, quia ei in nullo resistunt; hinc vicissim in cælesti gloria eum possidebunt. Nam, ut ait S. Augustinus de salutaribus documentis c. 10. tom. 4. *Nullius erit possessio Dei, nisi eius, quem prius ipse possederit.*

Terra nova. Rursum per terram proprie accipe terram novam, de qua dicitur: *Ecce ego creo cælos novos et terram novam,* Isaiæ 65. 17. Apocal. 21. 1. 2. Petr. 3. 13. sive orbem terræ futurum, quem Apostolus Hebr. 2. 5. ait, post iudicium generale subiiciendum Christo quasi hæredi, ac consequenter mansuetis eius cohæredibus: post iudicium enim mundus totus, puta cælum et terra, innovabuntur et glorificabuntur, ac subiicientur Christo eiusque Sanctis.

Festive quidam vir sanctus, ait Salmeron, dixit: *Humilibus datur cælum, mitibus terra: quid superest superbis et crudelibus, nisi infernalis miseria?*

Mystice. Mystice S. Bernardus serm. 1. in Festo omnium Sanctorum, per terram accipit corpus aut cor, quod possidet anima hominis mansueti regnans super carnis motus, et omnibus suis membris per mansuetudinem imperans.

Anagog. Anagogice, S. Hilarius, et Ambrosius: Post resurrectionem, inquiunt, mitis incipiet possidere terram, id est, corpus suum per gloriam, ac consequenter quodammodo et corpus Christi per configurationem et fruitionem. *Mitibus,* ait Hilarius, *terræ hæreditatem pollicetur, id est, eius corporis quod Dominus assumpsit habitaculum: et quia per mansuetudinem mentis nostræ Christus habitaverit in nobis: nos quoque gloria glorificati eius corporis vestimur.* Et S. Leo serm. in Festo omnium Sanctorum: *Terra,* inquit, *promissa mitibus et in possessionem danda mansuetis, caro Sanctorum est, quæ ob humilitatis meritum felici resurrectione mutabitur, et immortalitatis gloria vestietur; in nullo iam spiritui futura contraria, et cum voluntate animi, perfectæ unitatis habitura consensum.* Et post nonnulla: *Possidebunt enim illam mites pace perpetua, et nihil unquam de eorum iure minuetur, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem, ut periculum vertatur in præmium, et quod fuit oneri, sit honori.*

Symbol. Symbolice, mites possident terram, id est, hominum, qui terreni sunt, corda: nam per mansuetudinem ea sibi conciliant, et quasi obligant, ut ea possidere videantur, iuxta illud Eccles. 3. 19. *Fili in mansuetudine opera tua perfice, et super gloriam hominum diligeris.* Vide ibi dicta. Unde S. Chrysost. homil. 58. in Genes. *Nihil,* ait, *mansuetudine est violentius. Nam sicut rogum, cum valde accenditur, aqua iniecta restinguit: sic et animum camino magis exardescentem, verbum cum mansuetudine prolatum extinguit.* Vide eumdem hom. 29. ad populum. Quare mansueti possident terram, quia tot habent fundos, quot sunt corda hominum, præsertim amantium Evangelicam mansuetudinem, qui illis, licet exulibus, hæreditate sua spoliatis alimenta ministrent.

Media ad mansuetudinem. Denique modus consequendi mansuetudinem est: Primo, si eius dignitatem et utilitatem, iræ vero indignitatem et damna sæpe mediteris. Secundo, si iratus nil dicas vel agas, donec iram in corde sedaveris. Unde Clemens Alex. lib. 5. Stromat. refert Athenodorum hoc consilium dedisse Augusto Cæsari, ut iratus nil diceret aut faceret, priusquam 24. litteras Alphabeti secum percurrisset. Tertio, si animo sis excelso: *Princeps,* ait ille, *superior est omni iniuria.* Quocirca Augustus Cæsar obtrectantium sibi linguas spernebat, dictitans, in libera civitate liberas oportere esse linguas. Quarto, si cogites exempla mitium

1.
2.
3.
4.

A ut imiteris, ac præsertim exemplum Christi crucifixi, de quo prædixit Isaias c. 53. *Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet.* Et Ierem. 11. 19. *Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, et non cognovi.* Ita S. Elzearius Comes Ariani, omnes iniurias sibi illatas, meditatione et imitatione passionis et mansuetudinis Christi superabat, adeo ut videretur esse ἀπαθὴς et insensibilis, ut habet eius vita.

Beati qui lugent (Arabicus, *Beati tristes*) quoniam ipsi consolabuntur.) *Qui lugent,* non carne, sed *spiritu:* τὸ enim *spiritu* ex v. 3. in omnibus his beatitudinibus est repetendum. Beati enim sunt qui lugent ob amissionem non opum, parentum, amicorum, sed rerum spiritualium. Sanctus ergo hic luctus accipitur; opponitur enim ridentibus, et gaudio omnique mundana prosperitate diffluentibus, quibus ut beatis mundus applaudit: Christus vero væ intentat Lucæ 6. 25. *Væ,* inquit, *qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis.* Alludit ad Isaiæ 65. 14. B *Ecce servi mei comedent, et vos esurietis. Ecce servi mei bibent, et vos sitietis. Ecce servi mei lætabuntur, et vos confundemini. Ecce servi mei laudabunt præ exultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis.* Vers 5. Luctus beatus, quis?

Porro hic luctus suos habet gradus, uti et cæteræ beatitudines: beati ergo hic dicuntur lugentes, qui adversitates lugubres a Deo immissas, aut permissas patienter tolerant: ita Nyssenus de beatitud. et S. Augustinus l. 1. de serm. Domini in Monte. Beatiores sunt, qui sua aut aliena peccata lugent et deflent. Ita Ss. Chrysostomus, Ambrosius, Hilarius, et Hieronym. Beatissimi vero sunt, qui præ dolore luctæ assiduæ, quam cum carne et concupiscentia gerunt, præque desiderio cælestis patriæ, ac præsertim præ amore Dei et Christi, quo perpetim frui summe exoptant, lugent suum hoc in corpore et terra exilium: ita Nyssenus, Iansenius, et alii. Sic lugebat Paulus dicens: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Roman. 7. Et: *Cupio dissolvi et esse cum* C *Christo,* Philip. 1. 23. Vide ibi dicta. In luctu hoc excelluit S. Ephrem, qui in omnibus suis scriptis luget, sanctumque luctum et compunctionem legenti aspirat. S. Macarius, ut habet eius vita, suis dictitabat: *Ploremus fratres, et producant oculi nostri lacrymas, antequam eamus hinc, ubi lacrymæ nostra corpora comburant. Et fleverunt omnes.* Lacrymæ enim hic lavant, post mortem urunt. S. Ephrem gemebundus. S. Macarius.

Quoniam ipsi consolabuntur.) Tum sæpe in hac vita, tum semper in futura, ubi erit, ut ait Isaias cap. 35. 10. *Lætitia sempiterna super caput eorum: gaudium et exultationem obtinebunt, et fugiet dolor et gemitus.* Sane compunctio ipsa mire mentem compuncti solatur, pascit, et reficit: et si est gaudium sincerum in mundo, est in mente compuncta. Experire et gustabis: *Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus,* ait sapiens Proverb. 14. 10. Vide ibi dicta. Huc alludens S. Hieronymus describens obitum S. Paulæ, lugentis instar pœnitentis, exclamat: D *O beata rerum commutatio! flevit, ut semper rideret: despexit lacus contritos, ut fontem Dominum reperiret: vestita cilicio est, ut nunc albis vestimentis uteretur, et diceret: Scidisti saccum meum, et induisti me lætitia. Cinerem sicut panem manducabat, et potionem cum fletu miscebat, dicens: fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, ut in æternum pane Angelorum vesceretur, et caneret: Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus.*

Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam; quoniam ipsi saturabuntur.) Lucas c. 6. omittit τὸ *iustitiam.* Sic enim habet: *Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini:* quare videtur loqui de corporali esurie, sed quæ ex spirituali oritur, aut certe ad eam dirigitur, uti explicat Matthæus, qui in verbis Christi recensendis est fusior et plenior, uti Lucas in factis eiusdem. Sensus ergo est, q. d. Beati qui esuriunt cibum et potum, sed *spiritu* (hoc enim repetendum est ex v. 3.) id est, non carnali necessitate, sed virtute spirituali, æque ac spirituali fine et intentione, Vers. 6. Esuries iustitiæ, quæ?

quia scilicet esuriunt et sitiunt iustitiam; nam per esuriem et sitim, acquirere, vel augere volunt in se et in proximis iustitiam. Unde Maldonatus, τὸ *iustitiam* exponit *propter iustitiam*. Hinc Lucas c. 6. v. 25. hos esurientes opponit saturis, scilicet vino et deliciis: *Væ*, inquit, *vobis qui saturati estis, quia esurietis*, q. d. Mundus beatos prædicat saturos, ego vero esurientes, sed iustitiam, avidosque, ut eam consequantur et augeant, etiam per esuriem, sitim, aliasque carnis macerationes, vel sponte assumptas, vel aliunde illatas, ut innuit Lucas c. 6. 21. ita S. Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Hilarius, Nyssenus, Euthymius, Theophylactus, et alii. Sic esuries, sive fames non corporalis, sed spiritalis intelligitur Amos 8. v. 11. cum ait: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et mittam famem in terram, non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini.* Et Eccles. 24. 29. *Qui edunt me, adhuc esurient, et qui bibunt me, adhuc sitient.* Ad quæ loca alludit hic Christus.

Gradus eius quatuor. Primus ergo gradus huius beatitudinis esuriendi et sitiendi est, esuriem et famem ortam ex publica vel privata ciborum inopia, patienter tolerare: secundus, esurire et sitire, ieiunando sponte, ut per ieiunium carnem domes, pro peccatis satisfacias, tibique vel proximis Dei gratiam impetres: tertius, pro fide Christi pati carceres, et in iis famem sitimque, imo fame enecari, uti nonnullis Martyribus contigit: quartus, esurire et sitire iustitiæ, omnisque virtutis augmentum. Unde S. Leo serm. in fest. omn. Sanctor. *Nihil*, ait, *aliud est diligere Deum, quam amare iustitiam.*

Porro distinguitur esuries iustitiæ ab eiusdem siti, quasi imperfectum a perfecto: esuries enim difficilius expletur, sitis facilius et iucundius. Audi S. Bernardum serm. 2. de Annuntiat. *Verumtamen*, inquit, *donec sapit tibi veritas, non sine difficultate ad interiora traiicitur. Ubi vero cœperis in ea oblectari, iam non cibus, sed potus est, et sine difficultate intrat in animam, quo videlicet spiritualis cibus intelligentiæ, potu sapientiæ digeratur, ne ipsius interioris hominis artubus, id est, affectibus siccitate laborantibus, oneri magis sit, quam utilitati.*

Iustitia, quid? Resp. I. **Iustitiam.**) Primo, iustitia hic accipi potest pro speciali virtute, quæ cuique ius suum tribuit, q. d. Beati sunt, qui esuriunt iustitiam; hoc est, qui avide exoptant ut iustitia, quæ terrena quasi deseruit (iuxta illud Ovidii 1. Metamorph.

——— *Et virgo cæde madentes*
Ultima cælestum terras Astræa reliquit)

et in cælum fugit, in terram redeat, ac in toto orbe dominetur, et ius suum tueatur. Tales sunt qui a tyrannis vel potentibus iniuste afflicti, desiderant, inquit Rupertus, ius suum sibi reddi, uti viduæ et orphani oppressi unice desiderant: item qui videntes alios iniuste ab aliis vexari, ex zelo iustitiæ optant eos ab iniustitia liberari, et iniustos puniri. Nam, ut ait Aristoteles 5. Ethic. *Neque Hesperus, neque sol ita lucet, ut iustitia.* Et Cicero lib. 2. de Officiis: *Tanta est vis iustitiæ, ut ne illi quidem qui maleficio et scelere pascuntur, in eo sine aliqua iustitiæ particula vivere possint*, uti fieri videmus in militibus suo principi rebellantibus, qui ut hanc rebellionem tueantur, rigidam inter se exercent iustitiam.

II. Secundo et plenius, iustitiam hic accipe prout generalis est virtus, imo complexio omnium virtutum; hanc enim non simpliciter velle, sed assidue esurire et ardenter concupiscere debemus, ut iis mentem impleamus: *Non sufficit*, ait S. Hieron. *velle iustitiam, sed esurire, ut per hanc famem nunquam nos satis iustos esse credamus, sed semper iustitiæ opera esurire intelligamus.*

Iustus semper desiderat fieri iustior. Audi S. Bernardum Epist. 253. ad Garinum, inexplebile in iusto proficiendi desiderium explicantem: *Nunquam iustus arbitratur se comprehendisse, nunquam dicit satis est, sed semper esurit sititque iustitiam, ita ut si semper viveret, semper quantum in se est, iustior esse contenderet, semper de bono in melius proficere totis viribus conaretur; non enim ad annum vel ad tempus, instar mercenarii, sed in æternum divino se mancipat famulatui.* Et post nonnulla:

A *Itaque indefessum proficiendi studium, et iugis conatus ad perfectionem, perfectio reputatur. Quod si studere perfectioni esse perfectum est, profecto nolle proficere, deficere est. Ubi ergo sunt, qui dicere solent, sufficit nobis, nolumus esse meliores quam patres nostri? O Monache! non vis proficere? non vis ergo deficere? nequaquam. Quid ergo? Sic mihi, inquis, vivere volo, et manere in quo perveni, nec peior fieri patior, nec melior cupio. Hoc ergo vis, quod esse non potest. Quid enim stat in hoc sæculo?* Probat exemplo Christi, *qui pertransiit benefaciendo et sanando omnes. Pertransiit ergo sicut non infructuose, ita non remisse, non pigre, non lento gressu, sed quemadmodum item de eo scriptum est: Exultavit ut gigas ad currendam viam.*

Denique concludit per scalam Iacob: *Vidit*, inquit, *scalam Iacob, et in scala Angelos, ubi nullus residens, nullus subsistens apparuit, sed vel ascendere, vel descendere videbantur universi, quatenus palam daretur intelligi, inter profectum et defectum in hoc statu mortalis vitæ nihil me-* B *dium inveniri, sed quomodo ipsum corpus nostrum continue aut crescere constat, aut decrescere; sic necesse sit spiritum aut proficere semper, aut deficere.* Præclare S. Augustin. tract. 4. in Epist. S. Ioannis: *Tota vita boni Christiani*, ait, *sanctum desiderium est;* ut eat de virtute in virtutem, ut insatiabiliter opera virtutum sitiat, ut occasiones inserviendi Deo ardenter ubicumque et undecumque captet.

Mystice, esuriunt et sitiunt iustitiam, qui esuriunt sitiuntque Christum, ut toto amore et Spiritu illi iungantur, iuxta illud: *Qui adhæret Domino, unus Spiritus est*, 1. Corinth. 6. Christus enim factus est nobis a Deo sapientia, sanctificatio et redemptio: ita Nyssenus de Beatitud. S. August. Epist. 85. ad Cosentium sub finem, et S. Bernardus Epist. 190. post medium.

Quoniam ipsi saturabuntur.) Tum quia ipsa spiritus esuries, ipsummet pascit et saturat: iuxta illud: Saturitas iusti in cælo.

Ipsa sibi virtus sola est pulcherrima merces:

Tum quia Deus desiderantibus gratiam suam, eiusque C augmenta, liberaliter illa offert, quæ ignavis et oscitantibus negat: tum quia in cælo adimplebit omnem eorum esuriem per felicitatem et gloriam. Nam ut ait S. Bernardus Epist. 253. *Sempiterna esuries sempiternam meretur refectionem.* Unde Christus: *Ego*, inquit, *dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo*, Lucæ 22. 29.

Hoc adepta est S. Paula, de qua ita scribit S. Hieronymus in eius Epitaphio: *Saturatur, quia esurivit, et læta decantat: Sicut audivimus, ita et vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri: o beata rerum commutatio! Flevit, ut semper rideret: despexit lacus contritos, ut fontem Dominum reperiret: vestita cilicio est, ut nunc albis vestimentis uteretur, et diceret: Scidisti saccum meum, et induisti me lætitia. Cinerem sicut panem manducabat, et potionem suam cum fletu miscebat, dicens: fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, ut in æternum pane Angelorum vesceretur, et caneret: Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus.* Exemplum S. Paulæ.

D **Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.**) Iustitiæ iungit misericordiam, quia omne opus virtutis vel est debitum, et est iustitia; vel est indebitum, gratuitumque, et est misericordia, et quia misericordia iustitiam temperat et dulcorat. Mundani beatos æstimant, qui pauca dant, sed multa recipiunt, itaque opes coacervant seseque ditant: at Christi dogma paradoxum, sed verissimum est: *Beatius est magis dare, quam accipere*, Actor. 20. 35. ubi multas beatitudinis huius causas recensui, ac in primis illam: *quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Par enim est lege talionis, ut misericordiam facienti, fiat vicissim misericordia: quod enim pauperi fit, hoc sibi factum Christus æstimat: quare cur in die iudicii electos cælo sit adiudicaturus, et reprobos gehennæ, non aliam causam affert Matth. 25. quam quod illi iu se, id est, pauperes suos fuerint misericordes, hi vero immisericordes. Misericordia ergo misericordi hic promittitur, et promissa præstatur a Christo, tum sæpe in hac vita, tum sem- Vers. 7. Beatius est dare quam accipere, cur?

per in futura. Beatitudo cælestis igitur, quam pauperibus promisit nomine regni cælorum, ab eodem misericordibus promittitur nomine misericordiæ, quia, ut ait Apostolus, vita æterna est gratia, Rom. 6. 23. tum quia gratis eam promisit Deus bene operantibus et eleemosynariis; tum quia initium boni operis et meriti est gratia; hæc enim nos prævenit et excitat ad opus bonum, illique divinam dignitatem et vim merendi tribuit. Vita æterna, ait S. Augustinus de Correpl. et gratia cap. 13. est *gratia pro gratia, id est, pro his meritis, quæ contulit gratia.* iuxta illud Ps. 102. *Qui coronat te in misericordia et miserationibus.* Unde Syrus vertit: *Beati misericordes: quoniam super ipsos erunt misericordiæ*, q. d. Misericordi retribuetur misericordia, non una, sed multæ. Deus enim ab eo non vult vinci, sed cum vincere sua liberalitate. Unde Primo misericordibus pœnitentiam inspirat, et per eam peccata remittit, iuxta illud Daniel. 4. 24. *Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum.* Secundo, gratiam frequentem et copiosam eis aspirat, per quam multa bona opera conquirant. Tertio, propter ea confert eis vitam et gloriam æternam, quæ summa est gratia, ideoque nomine misericordiæ hic significatur. Nam, ut ait S. Augustinus Epistol. 105. *Cum Deus coronat merita nostra, nihil aliud coronat quam munera sua:* quia omne meritum nostrum in nobis non facit nisi gratia. Gradus misericordiæ sunt primo, miseris compati: secundo, miseriam corporalem proximi per eleemosynam levare: tertio, animæ ignorantia, afflictione aut peccato laboranti succurrere: quarto, miseros prævenire et quærere, ut eis succurras: quinto, tibi subtrahere commoda, vel etiam necessaria, ut aliis opituleris: sexto, pro eis tua et teipsum vitamque impendere, uti fecit Christus, S. Paulus, et S. Paulinus.

Sex gradus misericordiæ.

Misericordia est summa, sed pia usura.

Symbolice, misericordibus promittitur misericordia, id est, Dei visio et possessio, ipseque Deus, cuius natura non est aliud, quam misericordia, iuxta illud Psalm. 58. *Deus meus misericordia mea.* Das ergo pauperi nummum, et accipis Deum, iuxta illud: Da nummum, et accipe regnum; da micam, et accipe massam; da pretium, et accipe præmium; da donum, et accipe Deum. Unde et S. Leo serm. in festo omn. Sanctorum: *Agnosce*, ait, *o Christiane, tuæ sapientiæ dignitatem, et qualium disciplinarum artibus ad quæ præmia voceris, intellige. Misericordem te misericordia, iustum vult te esse iustitia, ut in creatura sua Creator appareat, et in speculo cordis humani per lineas imitationis expressa Dei imago resplendeat. Secura esto operantium fides, aderunt tibi desideria tua, et iis quæ amas, sine fine potieris.* Eleemosyna ergo non tam est misericordia, quam ingens fœnus et usura cum Deo; longe enim plus ab eo recipit, quam illi det; unde illud: *Si vis fœnerari, fœnerare Deo:* nam *fœneratur Domino qui miseretur pauperis, et vicissitudinem suam reddit ei*, Proverb. 19. 17. quia ut ait Chrysologus serm. 42. *Manducat Deus in cælo panem, quem perceperit pauper in terra. Da ergo panem, da potum, si Deum debitorem, non iudicem vis habere.* Nervosius S. Augustinus in Psalm. 36. *Attende*, ait, *quid facit fœnerator, minus vult dare certe et plus accipere: hoc fac et tu. Da modica, accipe magna. Vide quam late crescat fœnus tuum. Da temporalia, accipe æterna. Da terram, accipe cælum.* Sis ergo usurarius, sis fœnerator Dei; hæc usura pia, hoc fœnus sanctum est. Denique S. Chrysostomus hom. 32. in Epist. ad Hebr. *Eleemosyna*, ait, *est amica Dei, semper ei propinqua, pro quibuscumque voluerit, facile gratiæ munus impetrat.* Et mox confert et præfert eam pavoni, quod magis decora, grataque sit oculis Dei, quam pavo oculis hominum, ac de ea subdit: *Virgo est habens alas aureas, circumspecta per omnia, venusteque succincta, vultum habens candidum atque mansuetum, pennata est, levis, et semper ante solium regale consistit. Quando iudicamur, repente subvenit, et nos a suppliciis liberat imminentibus, alis suis nos contegens. Hanc amplius desiderat Deus quam sacrificia innumera.*

Emblema eleemosynæ.

Vers. 8. **Beati mundo corde** (S. Augustinus de sermone Domini in monte legit, *mundicordes*) **quoniam ipsi Deum videbunt.**) Primo, mundum cor est mens casta, et pura ab omni libidine et carnis concupiscentia, q. d. Beati sunt, non qui mundo et claro sunt intellectu, ut Philosophi; nec qui mundo et polito sunt corpore ac vestibus, quod multis est impossibile; sed qui mundo sunt corde, id est, pura castaque mente, quod omnibus est possibile: ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius.

Gradus tres habet mundum cor. I.

Secundo, generalius et plenius: Beati sunt, qui mundo corde, id est, pura sunt conscientia, qui scilicet eam mundarunt ab omni peccato, a pravis cogitationibus et desideriis, a passionibus et perturbationibus, ab omni mala intentione, ac præsertim ab omni duplicitate et hypocrisi. Mundo corde ergo sunt, qui simplici, recta et pura sunt mente, qui omne bonum faciunt semper et cogitant, ait Auctor imperfecti. Sicut enim si fons sit purus et illimis, aquæ ex eo profluentes pariter sunt puræ et illimes; sic et si cor sit purum, omnis actio ex eo promanans erit pura et munda: ita S. Hieronymus, Hilarius, Nyssenus, et S. Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte. II.

Tertio, plenissime et perfectissime, summoque gradu beati sunt mundo corde, qui scilicet cor ab omni creaturarum amore emundarunt, ut mundum sit Deitatis speculum et templum instar Angeli, utque totam mentis intentionem, affectum et amorem in Deum transferat. III.

Puritatis cordis perfectæ indicium dat Cassianus lib. 6. de Spiritu fornicat. cap. 10. somnium, scilicet si quis dormiens non impura, et illicita, sed pura et sancta somniet: hoc enim mentis ad purum a vitiis excoctæ certum est signum. Porro scalam, in qua per gradus ad hanc puritatem sensim ascenditur, ita describit Cassianus, et Sulpitius l. 4. de Instit. renunt. c. 53. *Principium nostræ salutis timor Domini est. De timore Domini nascitur compunctio salutaris: de compunctione cordis procedit contemptus omnium facultatum, ac nuditas; de nuditate humilitas procedit: de humilitate generatur mortificatio voluntatum: mortificatione voluntatum extirpantur omnia vitia: expulsione vitiorum virtutes fructificant, atque succrescunt: pullulatione virtutum puritas cordis acquiritur: puritate cordis Apostolicæ charitatis perfectio possidetur.* Quocirca S. Antonius apud S. Athanasium munditiem cordis docet esse viam ad prophetiam: *Si quis*, inquit, *hoc assumat ut futura cognoscat, habeat purum cor: quia credo animam Deo servientem, si in ea perseveraverit integritate qua renata est, plus scire posse quam dæmones. Talis erat anima Elisæi, quæ aliis incognitas virtutes faciebat.*

Scala puritatis cordis.

Quoniam ipsi Deum videbunt.) Facie ad faciem, ideoque visione Dei beabuntur, immundi enim corde habent cor quasi limo et fæce terrena obrutum, ut Deum videre nequeant: *Munditia autem cordis et conscientiæ puritas*, ait Chromatius, *nullam nubem ad intuendum Deum patietur*, sed illum in se recipiet, sicut speculum, purum et tersum in se recipit Solem, quem sicut a se excludit speculum impurum et impolitum, sic et cor impurum a se excludit Deum. Audi S. Leonem serm. in festo omn. Sanctorum: *Merito hæc beatitudo cordis promittitur puritati; splendorem enim veri luminis sordens acies videre non poterit, et quod erit iucunditas mentibus nitidis, hoc erit pœna maculosis. Declinentur igitur terrenarum caligines vanitatum, et ab omni squalore iniquitatis oculi tergantur interiores, ut serenus intuitus tantum Dei visione pascatur.* Hinc patet, ait S. Augustinus, Deum non oculis, sed corde, id est, mente a beatis videri; est enim ipse incorporeus et purissimus spiritus.

Posset secundo hæc Dei visio accipi pura et affectuosa Dei cognitio, quam Deus mundis corde in hac vita sæpe præ aliis maiorem impertit: *Agite ergo*, inquit ex Fonteio S. Augustin. lib. 83. quæst. q. 11. *o miseri mortales: hoc agite, ne unquam polluat hoc domicilium malignus spiritus, ne sensibus immistus incestet animæ sanctitatem, lucemque mentis obnubilet. Serpit hoc malum per omnes aditus sensuales, dat se figuris, accommodat coloribus, adhæret sonis, latet in ira, in fallacia sermonis, odoribus se subiicit, infundit saporibus; ac turbidi motus illuvie tenebrosis affectionibus tenebrat sensus; quibusdam nebulis implet o-*

omnes mealus intelligentiæ, per quos expandere lumen rationis radius mentis solet. Et quia radius ætheræ lucis est, in eoque speculum divinæ præsentiæ; in hoc enim Deus, in hoc voluntas innoxia, in hoc recte facti meritum relucet, Deus ubique præsens est. Tunc autem unicuique nostrum simul est, cum mentis nostræ illibata puritas in eius præsentia patuerit. Dicat ergo sibi quisque cum Herminio:

Malo mori, quam corde fœdari.

Vers. 9. BEATI PACIFICI (ειρηνοποιοι, id est, *pacem facientes*, uti vertit Syrus) QUONIAM FILII DEI VOCABUNTUR.) q. d. Mundus beatos prædicat eos, qui fortiter bella gerunt, et hostes subigunt; at ego beatos prædico eos, qui dissidentes et bellantes conciliant, et ad pacem unionemque inter se et cum Deo revocant, aut revocare laborant et satagunt. Hoc enim est opus arduum et difficile, sed Deo gratissimum: ita S. Chrysostomus, Euthym. Theophylactus, S. Hieronymus, S. Basilius q. 215. inter brevior. Vide S. Gregorium 3. part. Pastor. admonit. 24.

Pacificorum gradus tres. Gradus huius beatitudinis sunt: Primo, pacem animæ internam cum Deo habere, vel procurare. Secundo, pacem cum viciniis et proximis colere. Tertio, dissidentes et discordes ad concordiam charitatis revocare. Nam ut ait S. Leo serm. in festo omnium Sanctorum, Christiana pax in uno Deo Deique charitate fundata est: *Extra dignitatem pacis*, inquit, *sunt improborum parilitates cupiditatum, fœdera scelerum, et pacta vitiorum.* Quartus gradus est, facere alios sibi similes, scilicet aliis instillare zelum pacis, ut studeant pacificare quoslibet discordes. Atque posset hac de re religio vel congregatio pia institui magno Ecclesiæ bono, ut sicut sunt congregationes institutæ ad obeunda cætera misericordiæ opera, v. g. ad serviendum infirmis, ad hospitandum peregrinos, ad alendum pauperes, ad sepeliendum mortuos, etc. Sic etiam instituatur congregatio pacificorum, quorum officium sit omnes in urbe lites sopire, omnesque discordes ad concordiam et pacem revocare. Hoc enim magnæ charitatis est opus, in quo excelluit Noster P. Gaspar Barzæus Armuzii et Goæ, adeo ut advocati et procuratores dicerent, sibi moriendum esse fame, eo quod sopitæ forent omnes lites, ex quarum procuratione ipsi vivebant. Lege eius vitam scriptam a P. Trigautio. Quin et re ipsa in nonnullis urbibus tales congregationes pacificorum erectæ sunt, per quas ingentia expensarum, discordiarum, pugnarum, odiorum damna, quæ lites afferre solent, a republica propulsantur.

(Congregatio seu religio ad pacificandum discordes quam esset utilis.)

Pacifici vocantur filii Dei. QUONIAM FILII DEI VOCABUNTUR.) Id est, erunt, ut iure vocari possint filii Dei. Est catachresis vel metalepsis: *filii Dei*, id est, simillimi Deo, illique charissimi:

I. Deus enim pacem maxime amat, eiusque causa misit Filium in mundum, quia ipse per essentiam est pax et unio: unde ipse tres personas divinas in una eademque individua essentia, ac deitate essentialiter unit, intimeque iungit. Hinc Deus vocatur *Deus pacis*, Philip. 4. Ex adverso diabolus est Deus dissensionis, quare qui eam seminant, sunt filii non Dei, sed diaboli: *In uno enim malo*, ait S. Gregorius 3. part. Pastor. Admon. 24. *innumera peragunt, quia seminando discordiam, charitatem, quæ nimirum virtutum omnium mater est, extinguunt.*

Simili catachresi dicitur vers. 44. et 45. *Diligite inimicos*, etc. *ut sitis filii Dei*, id est, similes et imitatores, *Patris vestri, qui in cælis est.*

II. Secundo, pacifici vocabuntur *filii Dei*, quia participabunt officium, et nomen filii Dei, puta Christi, cuius officium est homines reconciliare Deo et sibi invicem, orbique pacem afferre, quam mundus dare non poterat, 2. Corinth. 5. 18. Coloss. 1. 20. Ephes. 2. v. 14. Unde eius nomen est *Princeps pacis*, Isaiæ 9. 6. ideoque eo nascente, pax nata est in terra. Unde Angeli tunc cecinerunt: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, Lucæ 2. Ipse enim natus est ad hoc, ut hominem Deo, terram cælo, peccatores Angelis reconciliaret, *pacificans per sanguinem crucis, sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt*, Colos. 1. 20. *Quare ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvens*, etc. *per crucem interficiens inimicitias in semetipso*, Ephes. 2. 14.

(Christus Princeps pacis.)

III. Tertio, pacifici proprie et plenissime vocabuntur, eruntque filii et hæredes Dei in cælesti gloria, quam ob meritum pacis conciliatæ hæreditabunt. In cælo enim omnes Sancti per gloriam beatificam sunt filii et hæredes Dei: *Hi sunt pacifici*, ait S. Leo ser. in festo omnium Sanctorum, *hi bene unanimes, vocandi æterno nomine filii Dei, cohæredes autem Christi, quia hoc merebitur dilectio Dei et proximi, ut nullas iam adversitates sentiat, nulla scandala pertimescat, sed finito omnium tentationum certamine, in tranquillissima Dei pace requiescat.*

Ficti pacifici qui? Porro S. Bernardus ser. 4. de Adventu, fictos pauperes, mites, lugentes, esurientes, misericordes, mundicordes, pacificos, ita depingit: *Sunt*, inquit, *qui ita pauperes esse volunt, ut nihil eis desit, et sic diligunt paupertatem, ut nullam inopiam patiantur. Sunt et alii mites, sed quamdiu nihil dicitur vel agitur, nisi pro eorum arbitrio: patebit autem quam longe sint a vera mansuetudine, si oriatur occasio* (si verbo asperiore pulsentur.) *Alios quoque lugentes video, sed si de corde procederent istæ lacrymæ, non tam facile solverentur in risum. Alii tam vehementer contra aliorum delicta zelantur, ut videri possent esurire et sitire iustitiam, sed semetipsos tam insipienter quam inutiliter palpant. Sunt alii misericordes de his, quæ ad ipsos non pertinent, qui scandalizantur, si non detur omnibus abundanter, sic tamen ut ipsi ne in modico quidem graventur. Sunt qui peccata sua sic confitentur, ut videri possent ex desiderio mundandi cordis id agere; nisi quod ea quæ ipsi sponte dicunt aliis, ab aliis patienter audire non possunt. Sunt et alii, qui si viderint quempiam vel leviter scandalizatum, valde solliciti sunt quomodo eum in pacem reducere possint, et viderentur pacifici, nisi quod eorum commotio, si forte quidquam contra eos dictum factumque fuerit, tardius universis difficiliusque poterit sedari*, etc. Singulis hisce deinde Christum in omnibus contrarium, ut verum virtutum speculum opponit.

BEATI QUI PERSECUTIONEM PATIUNTUR PROPTER IUSTITIAM, QUONIAM IPSORUM EST REGNUM CÆLORUM.) Vers. 10. Hæc octava et summa est beatitudo in passione et patientia consistens, cum priores in actione sitæ sint. Unde S. Ambrosius l. 5. in cap. 6. Lucæ v. 22. *Usque ad finem*, ait, *te ducit, usque ad martyrium prosequitur, ibi constituit beatitudinum palmam.* Difficilius enim est dura pati, quam ardua agere, iuxta illud: *Fortia agere romanum est; fortia pati Christianum est.* Quare maior et perfectior est fortitudinis actus fortia pati, quam agere, uti docet D. Thomas et Philosophi. Persecutio est pertinax insectatio alicuius ad eum proterendum: qua nullus datur quieti aut securitati locus, sed quovis genere, scilicet tam per calumnias, quam per afflictiones; tam per iniurias verborum, quam verberum, innocentia vexatur et opprimitur.

Acute et subtiliter Nyssenus de beatitud. ponderat τo *persecutionem*, quæ vox currentium et sequentium est, ac præcedentes cursu superare contendentium. Itaque meditatur Nyssenus sanctum virum, et tribulationem sive persecutionem quasi simul currere, sed cum ille persecutioni non cedit, ipsum quasi victorem antecedere et præcurrere, persecutionem vero a tergo sequi et post eum currere, ideoque vocari *persecutionem*, quia iustos, inquit, *inimici persequuntur, sed non assequuntur;* iustorum enim patientia et constantia superantur.

Pati propter iustitiam quid? PROPTER IUSTITIAM.) Quia iusti, quia Christiani, quia iustitiam sequuntur, quia servant Dei legem vel statuta sui ordinis, quia tuentur ius pupillorum vel fidem, aut res et iura Ecclesiæ, quia student reformationi cleri, vel monasterii, etc. Iustitia enim hic ample accipitur, et quamlibet virtutem significat, ait Chrysostomus. Licet enim nonnulli Philosophi propter iustitiam videantur passi et occisi, ut Socrates, qui necatus est, eo quod diceret plures deos non esse adorandos, sed unum solum, tamen ubi vera non est fides nec charitas, ibi nec vera et perfecta est iustitia, ait S. Augustinus.

Pati propter iustitiam, beatum ob tres causas. Beati ergo sunt qui patiuntur propter iustitiam; primo, quia persecutio nos separat a mundo, et iungit Deo: secundo, quia propter Deum illam patimur: tertio, quia

per hoc similes simus Christo, qui tota vita usque ad mortem crucis a Iudæis persecutionem sustinuit: *Exeamus ergo extra castra, improperium eius portantes,* Hebr. 13. Crevit semper in persecutione Ecclesia, in pace decrevit. Sic et Ordo quisque.

Persecutio acuit fideles et religiosos.

Hac de causa Deus fidelibus, vel clero, vel religiosis immittit, id est, immitti permittit persecutiones, ut vitia quasi zizania in pace subnata resecet, ac primævum virtutis vigorem resuscitet. Ita sub duobus Philippis, patre scilicet et filio, imperatoribus Christianis virtus fidelium elanguit in pace, fidelesque se gulæ, avaritiæ, superbiæ, etc. dedere. Quare Deus immisit Decium et Valerianum Imperatores qui sua persecutione fidelium virtutem acuerent. Id revelatum fuit S. Cypriano, uti ipse refert l. 4. epist. 4. *Hoc nobis,* ait, *per visionem exprobratum sciatis, quod dormitemus in precibus,* etc. *Persecutio ista examinatio est atque exploratio peccati nostri.* Et mox: *Dic illi, securus sit, quia pax ventura est. Sed quod interim morula est, supersunt adhuc aliqui qui probentur.* Et serm. de lapsis: *Quia traditam nobis disciplinam pax longa corruperat, iacentem fidem et pene dormitantem censura cælestis erexit: non in sacerdotibus religio devota, non in ministeriis fides interna, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina,* etc. Eamdem causam persecutionis Diocletiani dat Eusebius l. 8. histor. c. 1.

Societatem Iesu tria conservant.

Quocirca B. Franciscus Borgia, tertius Societatis nostræ Præpositus Generalis, dictitabat tria esse quæ conservant societatem Iesu. Primum, inquit, est studium orationis; secundum, unio mutua sociorum: tertium, persecutio; causamque dabat, quia oratio nos astringit Deo, unio socios invicem vincit; funiculus autem triplex difficile rumpitur: persecutio nos a mundo disiungit, cogitque prudenter agere, ne persecutores habeant quod carpant aut capiant; at contra eorum insidias et violentiam, virtutem, nervosque omnes exerere. Ita habet eius vita.

Quoniam ipsorum est regnum cælorum.) Cœpit beatitudines a regno cælorum, et in eodem illas terminat: primæ enim beatitudini et ultimæ illud, quasi mercedem et præmium assignat, ut indicet illud idem in cæteris sex mediis beatitudinibus tacite intelligi, iisque pari modo velut præmium promitti, sed illud diserte exprimi dumtaxat in pauperibus et persecutionem patientibus, quia par est ut utriusque pro paupertate et persecutione regnum, in quo ditentur, et persecutoribus dominentur, velut condignum patientiæ præmium retribuatur; quamquam S. Ambrosius pauperibus putet promitti regnum cælorum quoad animam, quæ mox a morte migrat in cælum: persecutionem vero patientibus quoad corpus, quod post resurrectionem gloria æterna in cælo donabitur.

Beatitudinum octo præmium est regnum Dei.

Unde notat S. Augustinus lib. 1. de Serm. Domini in monte, omnibus hisce octo beatitudinibus regnum cælorum promitti, sed alio et alio nomine, proprietate et titulo cuique operi congruo, scilicet pauperibus et patientibus nomine et titulo regni; mitibus, nomine terræ; lugentibus, nomine consolationis; esurientibus, nomine satietatis; misericordibus, nomine misericordiæ; mundis corde, nomine visionis Dei; pacificis, nomine adoptionis in filios Dei: in cælo enim beatis a Deo dabitur, primo, ipsum regnum cæleste: secundo, in eo stabilis terra felicitatis: tertio, omnis consolatio: quarto, omnis saturitas: quinto, omnis misericordia, scilicet omnis gratia et gloria: sexto, visio Dei: septimo, adoptio, filiatio et hæreditas Dei.

Pulchre et punctim S. Augustinus in Psalm. 93. Deum ita loquentem inducit: *Venale habeo. Quid Domine? Regnum cælorum. Quo emitur? Paupertate regnum, dolore gaudium, labore requies, vilitate gloria, morte vita.* Adde, luctu consolatio, esurie saties, miseratione misericordia, munditie visio, pace filiatio Dei.

Scala octo beatitudinum.

Porro in hisce nominibus et titulis proceditur per incrementa præmiorum. Est ergo hic climax, sive gradatio, in qua quasi per scalam virtutum gradatim sursum ascenditur in cælum, gloriæque cælestis apicem. Primus ergo beatitudinum gradus est, per paupertatem abiicere curam opum: secundus, per mansuetudinem mores componere, motusque animi tranquillare: tertius, peccata lugere: quartus, esurire et sitire iustitiæ et virtutum incrementa: quintus, misericordiæ corporalis et spiritualis opera meritaque cumulare: sextus, munditiei mentis plane pleneque vacare: septimus, pacem inter omnes conciliare: octavus, humiliter fortiterque pati omnes persecutionum calumnias et iniurias. Hisce virtutum gradibus totidem quasi gradus cælestis gloriæ ex æquo respondent, et quasi præmia attribuuntur, scilicet primo, paupertati regnum; secundo, mansuetudini stabilis regni æternitas; tertio, luctui gaudium; quarto, esuriei iustitiæ, eius saties; quinto, eleemosynæ plena misericordia: sexto, munditiei cordis visio Dei; septimo, pacificis hæreditas Dei; octavo, persecutionem patientibus et afflictis regnum cælorum amplissimum et imperiosissimum. Unde S. Ambrosius l. 5. in cap. 6. Lucæ v. 22. *Hos,* ait, *gradus volunt esse virtutum, per quos ab ultimis ad superiora possimus ascendere. Denique sicut incrementa virtutum, ita etiam sunt incrementa præmiorum. Plus est enim Dei esse Filium, quam possidere terram et consolationem.*

Scala octuplicis gloriæ.

Octo beatitudines sunt connexæ.

Nota primo, has octo beatitudines inter se esse connexas, nec enim beatus est, qui primam habet, nisi habeat et cæteras septem. Ut ergo omnes in unam contraham, nectamque, sensus est, q. d. Beati sunt, qui contemnentes huius mundi bona per paupertatem spiritus, et honores per mansuetudinem, ac voluptates per luctum; insuper iustitiam et misericordiam avide sectantes, perveniunt ad munditiem cordis, ad hæc alios quoque ad exemplum sui inter se et cum Deo pacificare, et conciliare adlaborant: denique qui propter hæc et similia iustitiæ opera patiuntur persecutionem: hic enim est apex perfectionis et beatitudinis Christianæ. Cum ergo dicitur in singulis *beati,* intellige, si nihil alioquin desit, sive si cætera requisita adsint, ut dixi Can. 13. Rursum prima beatitudo disponit facitque gradum ad secundam, et secunda ad tertiam, et ita consequenter, uti docent S. Ambrosius, S. Leo et alii. Nam paupertas spiritus, sive humilitas disponit ad mansuetudinem; humiles enim sunt mites: mansuetudo disponit ad luctum; mites enim facile sentiunt sua aliorumque mala, eaque lugent: luctus sive compunctio disponit ad esuriem et sitim iustitiæ; qui enim lugent sua aliorumque peccata, sitiunt iustitiam et sanctitatem: esuries iustitiæ disponit ad misericordiam; qui enim cupit crescere in iustitia et sanctitate, exercet opera misericordiæ; per hæc enim valde augetur sanctitas: misericordia disponit ad munditiem cordis, quia eleemosyna extinguit peccata, sicut aqua ignem, augetque charitatem, quæ mundo corde Deum solum diligit: mundities cordis disponit ad pacem tam in se, quam in aliis procurandam, quia sicut lites et bella oriuntur ex immundo corde et cupiditate pleno; sic vice versa pax oritur ex corde puro et cupiditate vacuo: denique qui hanc pacem cæteraque iam dicta procurant, in multorum pravorum et cupidorum odia incidunt, ab eisque persecutionem patiuntur, quam generose sustinent, itaque coronam harum octo beatitudinum perficiunt, illaque se coronant.

Ordo beatitudinum.

Omnibus iustis congruunt.

Nota secundo, beatitudines singulas suos habere gradus, minus magisque perfectos, uti iam ostendi, iuxta quos partim sunt consilii, partim præcepti: quare illæ perfectis conveniunt perfecte; omnibus tamen iustis conveniunt inchoate suo quodam modo et gradu, ideoque nemo sine eis salvabitur. Quare hic sermo, et hæ beatitudines primario quidem a Christo dictæ et dictatæ sunt Apostolis, proxime sibi astantibus vel assidentibus in monte, eorumque sequacibus viris Apostolicis; secundario tamen omnibus fidelibus, ideoque coram affluente populi turba eas Christus promulgavit, uti dixi v. 1.

Septem beatitudines aptantur septem Spiritus sancti donis.

Nota tertio, S. Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte, septem beatitudines pulchre adaptat septem donis Spiritus sancti. Timor Dei, ait, congruit humilibus; pietas mitibus; scientia lugentibus; fortitudo esurientibus et sitientibus; consilium misericordibus: intellectus mundis corde; sapientia pacificis.

Vers. 11.

Beati cum maledixerint (Græce ὀνειδίσωσιν, id est,

exprobrarint, ut habet Lucas c. 6. conviciati fuerint, conviciis, probris et contumeliis affecerint) VOBIS, ET PERSECUTI VOS FUERINT, ET DIXERINT OMNE MALUM ADVERSUM VOS, MENTIENTES PROPTER ME.) Quia scilicet meam fidem, meos mores, meam vitam sequimini, illamque prædicatis et propagatis: *Mentientes*, Syrus *in mendacio*, quia scilicet falso calumniantur vos esse turbatores reipublicæ, novatores, verum Deorum cultum abolere, eique superstitiosum substituere, dum hominem crucifixum Deum facitis et adorandum prædicatis. Summa ergo beatitudo est, pro Christo, pietate et virtute patienter et generose, imo hilariter ferre calumnias, probra, scommata, dicteria cæterasque iniurias verborum, carcerum et verberum. In hoc situs est apex Christianæ virtutis et perfectionis. Idem secutus Christum, docuit nos S. Ignatius fundator Societatis nostræ Regula 11. Summarii Constitut. quæ valde ad rem præsentem facit. Causamque addit, quod per hæc similes fiamus Christo, eiusque quasi vestibus et insignibus nos vestiamus, eius amore et reverentia. Idem docuit ipse exemplo magis, quam decreto. Tota enim vita eius fuit continua quasi persecutio, in qua ipse exultabat et iubilabat, ac rogantibus, *quænam esset via ad perfectionem*, respondebat: *Si multa et magna pro Christo patiamini.* Vide Ribadeneiram in eius vita l. 4. c. 14.

Summa beatitudo est pati pro Christo.

Vers 12. Luc. 6. 27. GAUDETE, ET EXULTATE, QUONIAM MERCES VESTRA COPIOSA EST IN CÆLIS. SIC ENIM PERSECUTI SUNT PROPHETAS, QUI FUERUNT ANTE VOS.) q. d. Gaudete in calumniis, falsis testimoniis et persecutionibus, quia per eas beati estis. Secundo, quia vos manet ampla merces in cælis. Tertio, quia similes estis Prophetis, qui fuere viri summi et divini, uti fuit Isaias, qui ob sua oracula a Manasse serra dissectus est; Ieremias, qui a Iudæis lapidibus fuit obrutus, cæterique Prophetæ pene omnes vario mortis genere ab eisdem fuere interempti. Animat ergo eos exemplo Prophetarum, quod eorum fortem in persecutionibus tolerantiam sequendo, eorumdem societatem et gloriam sint adepturi; quo tacite innuit eos in Prophetarum locum succedere, imo illos superare, dum ad altiora vocati, non legem, sed Evangelium toto orbe prædicabunt, cum Prophetæ soli Iudææ prædicarint. Unde subdit: *Vos estis sal terræ*, etc.

Merces supponit meritum. Nota hic contra modernos hæreticos nomen *merces*; inde enim colligimus merita bonorum operum. Meritum enim est mercedis meritum, et merces est meriti merces. Sic Apostoli *gaudentes ibant a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati*, Actor. 5. 41. Sic Paulus exultat, quod sit *vinctus in Domino*, scilicet propter Christum, Ephes. 3. 1. et cap. 4. 1.

Audi S. Cyprianum l. 4. Epist. 6. ad Tibaritanos: *Gaudere et exultare nos voluit in persecutione Dominus, quia quando persecutiones fiunt, tunc dantur coronæ fidei, tunc probantur milites Dei, tunc martyribus patent cæli.* Idem in Exhortat. ad martyr. Hoc (martyrium) ait, *est Baptisma in gratia maius, in potestate sublimius, in honore pretiosius, in quo Angeli baptizant: Baptisma, post quod nemo iam peccat: Baptisma, quod fidei nostræ incrementa consummat: Baptisma, quod nos de mundo recedentes, statim Deo copulat. In aquæ baptismo accipitur peccatorum remissio; in sanguinis, corona virtutum.* Exultandum est ergo fideli in persecutione et martyrio; quia hoc summum est bonum et donum Dei: hinc summa est martyrum laurea. Sic exultavit S. Ignatius Antiochenus Episcopus, cum Romam missus, amphitheatrum generose et alacer ingressus, circumspectans turbam hominum (facile erant centum millia) eam amice salutavit, dixitque: *Ne putetis, o Romani, me hic damnatum ad bestias ob maleficium, nullum enim commisi, sed quia desidero uniri Christo, quem insatiabiliter sitio.* Cumque audiret rugientes leones: *Frumentum*, inquit, *Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar.* Lege Epistolam eiusdem ad Romanos, qua illos precatur et quasi coniurat, ne martyrium suum impediant, eiusque coronam sibi eripiant, ubi inter cætera ait: *Utinam fruar bestiis, quæ mihi paratæ sunt. Si noluerint venire, vim inferam, ego nunc incipio disci-*

Martyrium est baptisma.

S. Ignatii Martyris constantia.

A *pulus esse Christi.* Hoc est axioma, quod S. Iacobus velut thema Epistolæ suæ proponit: *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis*: ubi multa hac de re dixi. S. Franciscus rogatus, in quo consisteret perfecta religiosorum lætitia; respondit, non in magna scientia, vel sapientia, non in gratia miraculorum, non etiam in magno sanctitatis et ædificationis exemplo, non denique in conversione omnium infidelium, sed si fame, frigore, nuditate afflicti, innocentes conviciis, iniuriis, verberibus exagitemur, illaque cum gaudio amore Christi toleremus. Ibi perfecta est lætitia, quia præ omnibus donis maximum est, propter Deum opprobria sustinere. Nam in cæteris mirabilibus nos gloriari non possumus, quia non sunt nostra, sed Dei: sed in cruce tribulationis et afflictionis gloriari possumus, quia illud est nostrum, et ideo dixit Apostolus: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.* Hæc S. Franciscus.

Ubi perfecta lætitia. — Galat. 6. 4.

B VOS ESTIS SAL TERRÆ: QUOD SI SAL EVANUERIT, IN QUO SALIETUR? AD NIHILUM VALET ULTRA, NISI UT MITTATUR FORAS, ET CONCULCETUR AB HOMINIBUS.) q. d. *Vos*, o Apostoli, qui proxime, mihi hic assidetis, quibus octo beatitudines iam dictas primario prædicavi, et quasi appropriavi, *estis*, ex mea electione et deputatione (q. d. Elegi et deputavi vos ad hoc, ut sitis) *sal terræ*: illud ergo *estis*, id est esse debetis, per meam gratiam reipsa critis. Transit Christus a beatitudinibus ad sal, tum quia tradit Ethicam more veterum, per breves gnomas disparatas, sine ordine et nexu certo; tum quia hic facilis est nexus, q. d. Vos o Apostoli, quos eligo, ut meo exemplo sitis pauperes spiritu, mites, mundo corde, misericordes, etc. hoc ipso eritis sal terræ.

Vers 13. Luc. 14. v 34 35. Marc. 9. v. 50.

Syri et Palæstini, uti dixi in Canon. gaudent parabolis et metaphoris, ut suavius in aures et animos audientium influant. Sic hic Christus vocat Apostolos sal totius terræ, quo tacite præfert eos Prophetis, qui fuere sal solius Iudææ, uti advertit S. Chrysostomus.

C Quæres, cur Christus Apostolos vocat potius sal terræ, quam aurum, argentum, gemmas, etc. Respond. Primo, quia sal est res summe utilis, universalis et necessaria; sal enim est quasi balsamum naturæ, quod ipsa pene omnibus mistis inseruit, ut ea condiat, stringat et a corruptione præservet, ait Ansel. Boethius l. 2. de Lapidibus c. 302. sic Apostoli fuere sal, id est, balsamum terræ.

Apostoli sunt sal terræ. — I. *Sal est balsamum naturæ.*

Secundo, sal notat officium, vim et dignitatem Apostolorum; sal enim est symbolum sapientiæ, quia sicut sal condit cibos, ut sapidi sint; sic sapientia condit animos, ut sapientes sint; a sapore enim dicta est sapientia, quod ipsa sit sapor mentis. Unde Comicus: *Si quis*, ait, *haberet salem, qui in te est*: hinc et vir insipiens vocatur insulsus, iuxta illud Catulli:

Nulla in tam magno est corpore mica salis.

Apostoli ergo fuere sal, quia sua sapientia insulsos mundi mores correxerunt, sapidosque et sapientes effecerunt.

II. *Sal sapientiæ symbolum.*

Tertio, sal, ait Plinius l. 31. c. 10. est igneæ et aqueæ naturæ continens duo elementa, ignem et aquam: ignem, D quia acre est instar ignis, et si in ignem proiiciatur, cum acuit et accendit: aquam, quia sal inspersa aqua, in eam liquefit et resolvitur; licet enim sal, uti et sulphur, nitrum, stannum, cæteraque fossilia ex terra generetur, communiter tamen ex partibus aquæ terrestribus calore et vento congelatis, subtilique ipsius aeris in vapores soluto, gigni solet: cumque terrestris sit, ut ipsa terra gravis efficitur, et cum calore adustus est, siccus, amarusque redditur, qua ratione ipsum mare significat, iuxta illud Poetæ Æneid. 1.

III. *Sal ex igne et aqua.* — *Quomodo generetur?*

— *Et spumas salis ære ruebant.*

Idem Plinius ibid. c. 9. sole, ait, et sale nihil corporibus est utilius. Hinc a sale indita nomina, indeque Romæ dicta *via salaria*, quod per illam sal in salinos portari consueverat, ait ipse c. 7. Apostoli ergo fuere sal terræ, quia ignea sua vi eam amore Dei accenderunt, ac aquea sua suaviloquentia et sapientia eam aridam humectarunt, irrorarunt, fœcundarunt, ut fruges bonorum operum et virtutum omnium proferret. Hinc S. Isidor. lib. 16. Ety-

Via salaria unde dicta?

mol. c. 2. hæc salis dat etyma: *Sal*, ait, *quidam dictum putant, quod in igne exiliat, fugit enim ignem cum sit igneus, sed naturam sequitur, quia ignis et aqua semper inter se inimica sunt. Alii sal a salo et sole vocatum putant: nam aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis littoribus vel scopulis derelicta, et sole decocta.* Et inferius: *Ex eo omnis victus delectatio et summa hilaritas; unde et salis nomen accepisse putatur* (sales enim vocantur hilares lepores) *nihil enim utilius sale et sole.* Hinc et illud S. Pauli: *Sermo vester semper in gratia sale sit conditus.* Coloss. 4. 6. Denique Ambros. Calepinus sal a Græco ἅλς per metathesin deducit: ἅλς enim inverse est *sal*.

Salis etymon.

IV. Quarto, sal cibum insipidum ac insuavi suavitate nauseam provocantem, acuit, suaque acrimonia gratum sanumque reddit. Sic Apostoli insipidas et fatuas hominum opiniones, errores et mores, acri suo sermone, et vitæ exemplo emendarunt, gratosque effeceruut Deo, Angelis et hominibus: ita S. Hieron.

V. Quinto, sicut sal vi sua penetrante carnem a corruptione præservat, exugendo et consumendo humores sanguineos, quibus caro infecta est, et a quibus corrumperetur; ita Apostoli carnis desideria menti corruptionem afferentia, hominibus exemerunt, eosque æternæ incorruptioni et immortalitati servarunt. Unde Cicero lib. 2. de Natura Deorum: *Sus*, ait, *quid habet præter escam? cui quidem ne putresceret, animam pro sale datam esse dicit Chrysippus.* Sic hominibus qui quasi sues volutabantur in carne et sanguine, Deus dedit Apostolos quasi salem et animam, quæ eos vita spirituali animaret, ne putrescerent.

VI. Sexto, sal sitim excitat: sic Apostoli excitavere sitim rerum cælestium. Audi S. Hilarium: *Apostoli sunt rerum cælestium prædicatores, et æternitatis velut satores, immortalitatem omnibus corporibus, quibus eorum sermo aspersus fuerit, afferentes.* Et Euthymius: *Vos*, ait, *a me electi ad curandam totius mundi putredinem, estis sal terræ.*

VII. Septimo, sal sua acredine mordicat et pungit, siccat et urit. Audi Plinium lib. 31. c. 7. et seq. *Salis natura*, inquit, *per se ignea et inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens: corpora vero astringens, siccans, alligans. Defuncta autem ac putrescentia ita vendicans, ut durent ea per sæcula. In medendo vero mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissolvens.* Simili modo Apostoli acri suo, igneoque sermone et vita, vitia hominum momorderunt, pupugerunt, siccarunt et exusserunt. Audi S. Greg. hom. 17. *Si sal sumus, condire mentes fidelium debemus: quasi inter bruta animalia petra salis debet esse sacerdos in populis, ut quisquis sacerdoti iungitur, quasi e salis petra æternæ vitæ sapore condiatur.* Legant sacerdotes totam illam S. Gregorii homiliam, et aureum invenient vitæ suæ speculum, ut fiant sal terræ. Sapienter S. Chrysostomus: Vis, inquit, scire an probus sit populus alicuius loci? vide, qualis pastor sit. Si enim eum pium, probum, integrum inveneris, cogita talem esse et populum, qui ab eo pascitur, et sale sapientiæ conditur.

Salis natura.

Qualis pastor, talis populus.

Nuper Carolus Quintus Imperat. festive dictitabat, se ex littera triplicis P. coniicere de statu urbis vel reipub. cuiusvis, scilicet se considerare, qualis eo loci esset *pastor*, qualis *præceptor*, et qualis *prætor*. A pastore enim pendet Ecclesia, a præceptore schola et iuventus quæ est seminarium reipub. a prætore curia et iustitia. Pastor ergo est sal Ecclesiæ; præceptor est sal scholæ; prætor est sal curiæ et civitatis. Qualis ergo est pastor, talis est Ecclesia; qualis est præceptor, talis est iuventus: qualis est prætor, tales sunt cives.

Pastor, præceptor, et prætor sunt sal reip.

Porro Apostoli et sacerdotes eorum successores plus faciunt, quam sal; quia sal solum carnes integras præservat a putredine, iam vero corruptas et putidas sanare et redintegrare nequit, uti notat S. Chrysostomus; Apostoli vero animas vitiis omnibus corruptas et putidas sanarunt, eisque integritatem, quam nunquam habuerant, indiderunt.

Quod si sal (quod cætera salire et condire debebat) evanuerit.) Græce μωρανθῇ, id est, *desipuerit*, factum fuerit insipidum et insulsum, infatuatum sit: sicut enim *insulsum* a cibo per metaphoram transfertur ad hominem fatuum; ita vicissim τὸ *fatuum* ab homine transfertur ad cibum: cibus ergo fatuus est, qui caret sapore, insipidus, insulsus. Sic Martialis betas vocat fatuas, cum ait:

Ut sapiant fatuæ fabrorum prandia betæ.

In quo (id est, quo alio sale) salietur.) Scilicet non cibus, sed ipsum sal, q. d. Non est unde sali insulso possit restitui deperdita vis, sapor et acrimonia: non enim salis est sal, q. d. Si Apostolus, si Episcopus, si sacerdos, qui aliorum mores quasi sal condire debebat, per gulam, luxuriam, metum, adulationem, etc. perdat suum salis spiritualis vigorem, quis illum ei restituet? q. d. Nemo; id verum esse patet in nonnullis sacerdotibus et pastoribus præteriti sæculi, qui vel scandalosæ vitæ fuere, vel ignorantes, vel errantes et in hæresim vergentes, vel negligentes in populo erudiendo: unde in tantum contemptum abiit ordo Ecclesiasticus: indeque ortæ sunt hæreses Lutheri, Calvini et cæterorum, qui insulsi similes sunt cimicibus, ait Maldonatus; vivi enim mordent, mortui fœtent. Audi S. Augustinum lib. 1. de serm. Domini in monte cap. 10. *Si sal infatuatum fuerit, in quo salietur? id est, si vos per quos condiendi sunt quodammodo populi, metu persecutionum temporalium amiseritis regna cælorum; qui erunt homines, per quos a vobis error auferatur, cum vos elegerit Deus, per quos errorem auferat cæterorum? ergo ad nihilum valet sal infatuatum, nisi ut mittatur foras et calcetur ab hominibus. Non itaque calcatur ab hominibus, qui patitur persecutionem; sed qui persecutionem timendo infatuatur. Calcari enim non potest, nisi inferior; sed inferior non est, qui quamvis corpore multa in terra sustineat, corde tamen fixus in cælo est.*

Porro sal, cum quatuor elementis constet, quolibet eorum corrupto, corrumpitur et evanescit, puta, cælo, salo, solo, et igne, ait ille: cælo, id est, aere; salo, id est, aqua et mari; solo, id est, terra. Aere enim humido, sal humectatur, eoque corrupto corrumpitur; aqua liquatur; terra fit terrestre; igni aduritur: ita prælatus et pastor evanescit. Primo, si captet aerem id est, auram popularem. Noli, ait Poeta, et ex eo S. Hieronymus,

Sal quatuor elementis constat.

Sic pastor quatuor virtutibus cardinalibus.

Respicere ad fumos, et nomina vana Catonum.

Secundo, aqua et mari, id est, luxuria liquatur. Tertio, terra, id est, avaritia fit terrestris. Quarto, igni, id est, cholera aduritur. Qua ratione enim docebit alios contemnere vanam gloriam, veneres, opes, honores, qui ea quærit et ambit? Quomodo humilitatem persuadebit vanus, castitatem luxuriosus, liberalitatem avarus, mansuetudinem cholericus? Maxime vero sal licet igneæ sit naturæ, evanescit, si aquæ misceatur, tunc enim plane liquatur et solvitur: ita prælatus, sacerdos, religiosus evanescit, mollescit et effœminatur si familiaris sit mulieribus, etiam piis. Audi quid senior ille apud Ioannem Moschum in Prato spirituali cap 217. dicat: *Filioli, sal ex aqua est; et si appropinquaverit aquæ, continuo solvitur et deficit. Et monachus similiter ex muliere est; itaque si appropinquat mulieri, solvitur et ipse, atque in id desinit, ut iam monachus non sit.* Evanescit pariter si nimis agat cum sæcularibus, tunc enim et ipse sæcularescit, atque e religioso fit sæcularis. Ut ergo non evanescat, a sæcularium conversatione se subducat, claudat os et oculos, multa loquatur cum Deo, pauca cum hominibus. Non se accommodet sæcularibus, sed potius illos sibi adaptare et conformare satagat. Cogitet se esse sal, servet suum vigorem, gravitatem, libertatem, acrimoniam in taxandis vitiis. Non pudeat eum profiteri palam, se esse Ecclesiasticum et religiosum, id est, Dei cultorem, virum spiritualem, mundi contemptorem, cælestium amatorem et satorem. *Intret cum alieno, exeat cum suo*, ut aiebat noster S. Ignatius, hoc est, initio accommodet se sæcularium ingenio et sermonibus, sed deinde dextere eos transferat ad spiritualia, et ad id quod ipse intendit, scilicet ad mutationem morum vitæque sanctimoniam. Denique sal nitrum sulphuri concoctum in lapidem vertitur, ait Plinius l. 31. c. 10. Sulphur est zelus gloriæ Dei et salutis animarum: hoc zelo lapidescat et obdurescat ad omnia probra, ad o-

mnes blanditias, ad omnes metus, ad omnia promissa is, qui satagit esse sal Christi. Sacerdotes ergo sint sal terræ, ut eam præstent morum integritatem, quæ cæterorum sit censura et disciplina; quod efficient *si loquantur ut oracula, vivant ut numina.*

Vers. 14. Vos estis lux mundi.) *Estis*, ex mea electione et deputatione, ideoque *estis*, id est, esse debetis, et *estis*, id est, reipsa eritis, si meæ electioni et voluntati respondeatis, meæque gratiæ, ut par est, cooperemini. *Lux mundi*, ut mundum errorum vitiorumque tenebris obscuratum, luce doctrinæ vitæque Evangelicæ illuminetis: ita S. Hilarius et alii.

Sensate S. Chrysostomus hom. 10. in Epist. 1. ad Timoth. in Morali: *Idcirco*, ait, *ille nos elegit, ut simus quasi luminaria, et velut fermentum evadamus, ut velut Angeli cum hominibus versemur in terra, ut tamquam viri cum pueris, tamquam spirituales cum animalibus agamus.*

Sacerdos sit ut sal. Sicut ergo sol illuminat cloacas putidas, sed ab iis non sordidatur, Angelus homines, vir puerum, ita et tu o sacerdos, o religiose, o vir spiritualis, doceas hominem carnalem, ut eum emendes, sed ab eo nullam labem contrahas. Sol est in cælo, sed inde radios spargit in terram, quibus eam illustrat; ita et tu mente sis in cælis, corpore in terra, ut eam tuo sermone et exemplo virtutis illumines, calefacias et accendas. Sic eris lux et sol mundi. Addit Chrysostomus rem notandam: *Nemo profecto*, inquit, *Gentilis esset, si ipsi, ut oportet, Christiani esse curaremus: si Dei monitis ac scitis obtemperaremus; si iniurias perpessi, vicem non referremus: si maledictis lacessiti, benediceremus:*

Nota. *si pro malis bona redderemus. Nemo esset ita fera bellua, ut non statim ad cultum veræ religionis accurreret, si viderit hæc ab omnibus fieri. Atque ut discas ita esse, unus profecto Paulus tam multos ad Dei attraxit notitiam. Si omnes essemus huiusmodi, quot terrarum orbes attrahere et ipsi possemus?*

Non potest civitas abscondi supra montem posita.) Christus Apostolos hic comparat primo sali, secundo luci, tertio urbi in monte conspicuæ. Eidem Ecclesiam, id est, Ecclesiæ prælatos comparat sæpe in Psalmis, ut Psalm. 45. et 47. et 86. Item Isaiæ cap. 60. et 65. Ezech. 40. Sicut ergo urbs in monte sita latere nequit, sed omnium circumcirca degentium oculos ferit; sic et Apostolus, Prælatus et sacerdos in omnium oculos incurrit, ut si officio suo rite fungatur, Christique Evangelium moribus magis quam sermonibus prædicet, multos ad Christum trahat, et ab omnibus laudetur: sin secus faciat, multos a Christo avertat, et de omnibus vituperetur. Sequitur quarta comparatio lucernæ.

Vers. 15. Luc 8. v. 16. et 11. v. 38 Marc. 4. 41. Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt.) q. d. Lucerna non solet condi *sub modio*, id est, *sub vase*, ut habet Lucas; Syrus et Hebræus *sub sato*, quod erat mensuræ, vasisque genus, sed alte in candelabris ponitur, ut omnibus in domo nocte præfulgeat: sic et vos, o Apostoli, alto officii dignitatisque gradu consistitis, ut omnes vestra prædicatione et sanctitate illustretis. Unde parabolam explicans subdit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus*, etc.

Allegorice, Ss. Hilarius, Ambrosius et Beda: Significatur hic, inquiunt, lux Evangelii non claudenda modio, id est, modicis Iudææ terminis, sed *in candelabro*, id est, in culmine Romæ, Romanique imperii collocanda, ut omnibus gentibus illi subditis præluceat.

Mystice, S. Augustinus: Propter modium, inquit, id est, propter mensuram rerum opumque temporalium, non est tegenda vel celanda lux doctrinæ et veritatis: *Sub modio ergo lucernam ponit, quisquis lucem bonæ doctrinæ commodis temporalibus obscurat et tegit: Super candelabrum autem, qui corpus suum ministerio Dei subiicit, ut superior sit prædicatio veritatis, et inferior servitus corporis.*

Lampas pro face. Lucerna.) Græce λύχνον, id est, lampas, tæda, fax, candela et omne quod lucet: tædæ enim et candelæ proprie imponuntur candelabris, in Italia etiam lampades; has enim habent artificiose turritas, quas proinde campanarias nuncupant. Sic Hebr. לפיד *lappid*, quod Noster vertit *lampas* vel *lucerna*, significat omne id quod dat flammam lucentem, uti sunt faces, titiones ardentes et proprie dictæ lampades. Hinc cum Iudic. 7. 19. dicitur Gedeon cum suis imposuisse lampades lagenis, easque inter se complosisse, per lampades accipe faces vel titiones flammantes: hi enim complosis lagenis emicantes et fulgurantes, terruerunt Madianitas: si enim fuissent lampades proprie dictæ, hæ utique complosione hac fuissent extinctæ; unde Madianitas percellere nequivissent. Hinc lucernæ et faces, hic uti et alibi in Scriptura significant viros sanctos præsertim Apostolicos, qui aliis luce doctrinæ et sanctitatis prælucent et præfulgent, eosque igne charitatis, quo a Deo accensi sunt, inflammant. Unde de Ioanne Baptista ait Christus: *Ille erat lucerna ardens et lucens*, Ioan. 5. 35. Sic Elias et Enoch vocantur *duæ olivæ et duo candelabra*, Apocal. 11. 4. Iisdem comparantur Iesus Pontifex, et Zorobabel dux Israel, Zachar. 4. 11. Vide utrobique dicta. Fax est vir Apostolicus.

Vers. 16. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est.) Ecce hic explicat parabolas solis et salis, scilicet lucis ac civitatis super montem positæ, atque lucernæ impositæ candelabro. Harum ergo parabolarum hic est apodosis, sive explicatio et applicatio, q. d. Estote, o Apostoli, sal, imo sol, ac lucernæ, facesque mundi, ut scilicet simili modo luceat lux vestræ doctrinæ et sanctitatis coram hominibus, ut videant opera vestra bona, ex iisque glorificent Deum, qui vobis tanta sapientiæ sanctitatisque bona donavit. *Ut videant*. Particula *ut* partim consequentiam, partim finem, licet non ultimum, denotat. Monentur enim hic a Christo Apostoli, omnesque eorum asseclæ, ut satagant tam verbo, quam exemplo virtutis aliis prælucere, non sibi, sed Deo intendendo, scilicet non suam, sed Dei gloriam et animarum salutem: ut scilicet opus bonum sit in publico, sed intentio uni Deo placendi sit in occulto, ut ait S. Gregorius: quare hominibus non propter se, sed propter Deum, ut scilicet eos ad Deum trahant, placere studeant, atque sic concilia hunc locum cum cap. 6. v. 1. 2. 5. ubi contrarium videtur dicere Christus: *Attendite*, inquit, *ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis;* quæ postrema pars hæc duo loca in speciem contraria conciliat, scilicet vetat ibi Christus Apostolos facere iustitiam, id est, iusta opera coram hominibus, hoc fine, ut ipsi operantes videantur et glorificentur ab eis, ut scilicet captent vanam hominum laudem; hic enim vult ea fieri coram hominibus hoc fine, ut ex eis homines glorificent Deum. Audi S. Gregorium 3. part. Pastor. Admonit. 36. *Quid est ergo, quod opus nostrum et ita faciendum est ne videatur; et tamen ut debeat videri, præcipitur? nisi quod ea quæ agimus et occultanda sunt, ne ipsi laudemur, et tamen ostendenda sunt, ut laudem cælestis Patris augeamus. Nam, cum nos iustitiam nostram coram hominibus facere Dominus prohiberet, illico adiunxit, ut videamini ab eis. Et cum rursus videnda ab hominibus bona opera nostra præciperet, protinus subdidit, ut glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. Qualiter igitur videnda essent, vel qualiter non videnda ex sententiarum fine monstravit, quatenus operantis mens opus suum et propter se videri non quæreret, et tamen hoc propter cælestis Patris gloriam non celaret.* Opera bona quomodo occultanda et ostendenda.

Vers. 17. Christus legem implevit. Nolite putare quoniam (ὅτι, id est, quod) veni solvere (καταλῦσαι, id est, dissolvere, irritare, abolere) legem aut Prophetas: non veni solvere, sed adimplere.) Id verissime dixit Christus: Primo, quia ipse semper legem veterem Mosis servavit, etiamsi illa, utpote Deus Deique Filius non obligaretur. Unde iuxta legem circumcisus est, præsentatus in templo, porcina abstinuit, cæterasque legis illius sanctiones stricte observavit. Secundo, quia leges cæremoniales, quæ erant figuræ et umbræ Christi, ipse seipso, suoque corpore, suis actibus, Sacramentisque implevit, quia illa gessit et passus est, quæ in cæremoniis legis veteris figurabantur. Tunc enim prophetia impleri dicitur, cum fit, quod expresse vel tacite per eam

prædictum et prophetatum est. Et hoc innuit Christus v. sequenti dicens: *Amen dico vobis, donec transeat cælum et terra, iota unum aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant:* ita Irenæus lib. 4. cap. 27. Tertullianus lib. de patientia, Hilarius canon. 4. et 5. Augustinus in
3. quæst. novi Testament. qu. 69. Tertio, et maxime, quia Christus præcepta moralia legis implevit, dum ea explicatius et perfectius docuit et sanxit, ac pro pœnis præmiisque temporariis æternas substituit, atque præceptis Evangelica consilia quæ perfectiora sunt, adiunxit, ut patet ex
4. sequent. ita Theophylactus et Euthymius. Quarto, quia legis Mosaicæ imperfectionem supplevit, iustificando nos per fidem et Sacramenta legis novæ, quæ instituit, quod lex
5. Mosis facere non poterat. Quinto, ut ait S. Augustinus, Christus legem implevit dando gratiam, quæ non tantum iubeat, sed et iuvet, vires addat, faciatque nos legem implere. Unde illud S. Augustini: *Domine da quod iubes, et iube quod vis.* Christus maxime hic secundum et tertium sensum intendit. Vide S. Thomam 1.2. quæst. 107. art. 2.

Vers. 18. Luc. 16. 17. AMEN QUIPPE DICO VOBIS, DONEC TRANSEAT CÆLUM ET TERRA, IOTA UNUM AUT UNUS APEX NON PRÆTERIBIT A LEGE, DONEC OMNIA FIANT.) *Amen*, id est, vere, in veritate: unde Aquila vertit πεπιςομένως, id est, *fideliter, vere, certo*, ut docet S. Hieronymus Epist. ad Sophronium. Porro *Amen* est vox non iurantis, sed affirmantis rem a se dicendam, vel confirmantis rem iam dictam. Affirmantis est, cum orationi vel sermoni præponitur: confirmantis est, cum ei postponitur, eamque quasi obsignat, uti videre est Deuter. 27. 26. et seq. 1. Corinth. 14. 16. Quocirca Septuag. vertunt γένοιτο, id est, *fiat*, q. d. Verum sit, vere fiat, quod opto, obsecro vel approbo. Hoc loco *Amen* est affirmantis et graviter asseverantis.

Amen quid?

Porro ipse Christus vocatur *Amen*, Apocal. 3. 14. *Hæc dicit Amen, testis fidelis*, q. d. Hæc dicit Christus, qui est *Amen*, id est, stabilis, verus, constans, fidelis, ipsaque stabilitas, veritas et fidelitas.

Christus est Amen, id est, stabilis

DONEC TRANSEAT CÆLUM.) Non natura naturæque interitu, sed qualitate et conditionis mutatione, id est, donec cælum ab hoc statu corruptionis, quo servit homini mortali, immutetur in statum novum et gloriosum in resurrectione, q. d. Ante finem mundi, quo cælum et terra transibunt, id est, innovabuntur, necesse est omnia, quæ in lege de me scripta sunt, impleri. Aut potius *donec transeat*, id est, donec omnino pereat cælum. Est enim hypothetica, et conditionalis sive comparativa propositio, q. d. Citius pereat cælum, facilius dehiscat terra, crepetque totus mundus, quam minimum legis punctum non impleatur, vel in hac vita, vel in futura: quamdiu ergo stabit cælum et terra, tamdiu stabit lex tota: stabit iugiter et æternabit cælum et terra, multo magis stabit et æternabit lex tota; iuxta illud Christi: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt*, Matth. 24. v. 35. Unde Græce est in præterito ἕως ἂν παρέλθῃ, id est, donec transierit, defecerit, desierit esse cælum et terra, q. d. Citius defecerit tota mundi machina, quam Dei lex. Audi Irenæum: *Sed et præcedentis nominis eius* (Ἰησοῦς, id est Iesu) *litteras Iota et Eta octodecim* (Iota enim nota est denarii, Eta sive Ita octonarii, quæ iuncta faciunt 18.) *Æones significanter manifestare* (asserunt Valentiniani) *decem autem Æonas similiter per Iota litteram, quæ præcedit in nomine eius, significari dicunt; et propter hoc dixisse Salvatorem: Iota unum, aut unus apex non præteribit, quoadusque omnia fiant.*

Simili phrasi sensuque dicitur Psalm. 71. 7. *Orietur in diebus eius iustitia et abundantia pacis, donec auferatur Luna*, q. d. Nunquam deficiet Christi iustitia et pax, ac citius quam id fiat, lunam lux omnis destituet. Et Psal. 88. 38. *Et thronus eius sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum*, q. d. Sol et luna durabunt in æternum, at multo magis æternabit thronus Christi.

IOTA UNUM.) Christus loquens Hebræis dixit *iod unum*, ut habet Syrus et Hebr. Sed Interpres Græcus pro *iod*, Græcum *iota* æquivalens substituit; Græcum more suo secutus Arabicus pariter habet iota. Iod enim Hebræis, æque ac iota Græcis et Latinis, omnium litterarum est minima, q. d. Nihil vel minimum (quale est *iod* vel *iota*) ex iis quæ in lege scripta sunt de me meisque actibus et mysteriis, præteriri potest, quod non ad punctum adimpleatur. Ex hac littera iod licet minima, maximam hæresim construxit Valentinus, teste Irenæo lib. 2. c. 1. nimirum Æonum suorum nominum portenta verius quam numina.

AUT UNUS APEX.) Apicem legis vocat, non ipsa puncta vel accentus Hebræorum; hæc enim tempore Christi necdum erant, ac diu post Christum a Rabbinis adinventa sunt, sed summitatem aut punctum aliquod, id est, minimam particulam ipsius litteræ legis. *Unus apex quid?*

DONEC OMNIA FIANT.) *Omnia* scilicet quæ de me meisque actibus, Ecclesia et Sacramentis in lege et Prophetis scripta sunt. Rursum *omnia*, quæ in lege præcepta et promissa, vel comminata sunt, q. d. Necesse est omnes homines legi a Deo latæ obedire, quia ad hoc Deus eos arcte et irremissibiliter obstrinxit: multi ergo ei obedient eamque implebunt, itaque promissa legem servantibus a Deo præmia nanciscentur, tum in hac vita, tum magis in futura. Cæteri vero, qui sua libera voluntate et malitia legem violabunt, eius quidem præcepta non implebunt, sed tamen in eis pariter lex implebitur quoad comminatam a se violantibus pœnam: hanc enim incurrent tum in hac vita, tum in futura: ardebunt enim in æternum in gehenna: qui ergo fugiunt legis observationem, incidunt in eius condemnationem: unde dum eam non implent obediendo, implent eamdem pœnam sustinendo: significat ergo hac sententia strictam iugemque legis obligationem, vim et robur, quæ exactam omnium obedientiam requirit; ideoque certissimas, iugesque pœnas inobedientibus, et præmia obedientibus statuit et sanxit.

QUI ERGO SOLVERIT (violarit et transgressus fuerit, vel reprobarit, irritarit, aboleverit) UNUM DE MANDATIS ISTIS MINIMIS, ET DOCUERIT SIC HOMINES, MINIMUS VOCABITUR IN REGNO CÆLORUM: QUI AUTEM FECERIT ET DOCUERIT, HIC MAGNUS VOCABITUR IN REGNO CÆLORUM.) *De mandatis istis minimis*, quæ scilicet lex iam dicta præcipit. Ita S. August. l. 1. de Serm. Domini in monte, aut quibus ego legem iam sum explicaturus et perfecturus; unde subdit: *Dico enim vobis, nisi abundaverit iustitia vestra plusquam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* Non ergo significat omnia legis mandata esse minima, sed quod damnandus sit is, qui vel unum de mandatis legis etiam minimis violarit, vel prava interpretatione perverterit, uti pervertebant Pharisæi, docentes externum adulterium lege vetari, non vero internam eius concupiscentiam; ubi nota mandatum hic presse sumi, pro præcepto gravi obligante sub peccato mortali, uti sunt præcepta Decalogi; qui enim tale unum solverit, licet Decalogi minimum, hic utique damnandus est: nam levia quædam in lege veteri, licet a Deo præcepta essent, tamen obligasse tantum leviter ad peccatum veniale, et ad pœnam temporariam omnino verisimile est; qualia sunt matrem capere cum pullis in nido, arare cum bove et asino, alligare os bovi trituranti, coquere hædum in lacte matris, etc. quæ vetantur Deuter. 22 v. 6. et 10. c. 24. 4, et Exodi 23. 19. Vers. 19.

Minima ergo hic vocantur, non levia hæc obligantia ad peccatum veniale, sed quæ minima sunt inter mandata, id est, præcepta gravia obligantia ad peccatum mortale, quale est aspicere fœminam ad eam concupiscendam, vel eam interius concupiscere, etsi exterius opus non perpetres, quod Pharisæi censebant esse minimum et vix ullum peccatum: Christus autem docet esse peccatum mortale, lege Decalogi vetitum. *Minima præcepta quæ?*

ET DOCUERIT SIC HOMINES.) *Sic* scilicet, ut ego facio, puta recte, ait S. Hieronymus, q. d. Damnabitur qui solverit unum de mandatis minimis, etiamsi ipse alios recte doceat illud esse servandum, sicut ego doceo. Magis germane Ss. Augustinus et Chrysostomus, *sic*, scilicet, sicut ipse facit, q. d. Qui solverit unum de mandatis, et docuerit alios, *sic*, id est simili modo illud idem solvere et violare, repete per Hebraismum relativum *qui*, q. d. Qui sol-

verit mandatum: *et* (id est, *item*) qui docuerit alios idem solvere, damnabitur uterque, scilicet et solvens et docens; vel si unus idemque utrumque fecerit, utroque titulo bis damnabitur: qui enim alterutrum facit, scilicet, qui solvit mandatum, aut qui docet alios illud solvere, hic minimus vocabitur, id est, damnabitur. Maxime enim Christus agit de Doctoribus: perstringit enim Scribas et legis Doctores, qui pravas suas legis interpretationes docebant, aliisque instillabant. Aut certe copula *et* coniunctiva capitur pro disiunctiva *aut*, q. d. Qui solverit mandatum, *et*, id est, *aut* docuerit alios solvere, hic damnabitur: simile est Exodi 21. 17. in Hebræo: *Qui maledixerit patri suo, et* (id est, *aut*, ut vertit Vulgata; sufficit enim alterutri maledixisse) *matri, morte moriatur.* Et: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et* (id est, *aut*) *biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis,* Ioann. 6. Dicit tamen Christus *et*, non *aut*, tum quia Scribæ utrumque faciebant, tum ut constet antithesis, quæ sequitur: *Qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur.* Hic enim τὸ *et* proprie sumitur; requiritur enim utrumque, scilicet facere et docere ad hoc ut quis magnus vocetur.

Et pro aut.

Minimus in regno cælorum, quid?

MINIMUS VOCABITUR.) Ultimus habebitur, vilis reputabitur, contemptui erit in cælis Deo et sanctis Angelis, quasi hominum postremus et plane indignus, qui in regnum cælorum admittatur, ideoque damnabitur et relegabitur ad gehennam. Unde S. Chrysost. et Theophylact. *minimus* interpretantur *nullus*, quia in regno cælorum non nisi magni esse possunt, ait S. August. utpote reges cæli, filii Dei et cohæredes Christi. Nota, Christus in τὸ *minimus* alludit ad τὸ *minimis mandatis:* ludit enim Amphibologice, sed eleganter in voce *minimus*, q. d. Vos o Scribæ, mandata gravia legis, qualia sunt non concupiscere opes, uxorem, necem proximi, æstimatis minima minimique momenti, ac minimam, id est, exiguam vel nullam inducere obligationem, culpam et pœnam, ideoque vos in cælo pariter coram Iudice Deo censebimini minimi, id est, nulli, contempti, despecti. Vide canon. 23.

IN REGNO CÆLORUM.) Proprie dicto: ita S. Chrysost. et Theophyl. licet S. August. et alii regnum cælorum interpretentur Ecclesiam: huius enim regnum inchoatur in terra, sed perficitur in cælo.

QUI AUTEM FECERIT ET DOCUERIT, HIC MAGNUS VOCABITUR IN REGNO CÆLORUM.) *Magnus*, scilicet, Doctor, pater et princeps discipulorum, quos docuit. Censentur autem facta omnia legis mandata, quando quidquid factum non fuerit, a Deo ignoscitur, ait S. Augustin. Error enim corrigitur, sarcitur, et impletur per pœnitentiam. Nam, ut ait S. Bernard. tractat. de dispensatione et præcepto: *Pars regulæ est regularis correctio:* hanc ergo dum subit reus, regulam implet.

Moraliter disce hic rectam docendi viam et methodum esse, si doctor prius faciat id, quod deinde dicturus est. Ita Christus, ait S. Lucas, cœpit facere et docere prior, imo primus ipse fuit pauper, humilis, mitis, lugens, mundo corde, pacificus, persecutionem patiens, ac deinde docuit: *Beati pauperes spiritus, beati mites*, etc. Examinet ergo suam conscientiam coram Deo Doctor, antequam id doceat, an ipse sit pauper spiritu, mitis, mundo corde, simplici an duplici, simulato, politico: nec doceat alios nisi prius seipsum docuerit: videat, an mente adhæreat mundo, an Christo: ut enim sit Christi, debet frangere tesseram amicitiæ cum mundo, renuntiare omnibus mundanis, calcare favores, plausus, risus, probra sociorum, ac dicere cum Paulo: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.* Et: *Mihi autem pro minimo est ut a vobis iudicer, aut ab humano die*, etc. *qui autem iudicat me, Dominus est. Prima virtus monachi* (et multo magis Apostoli et Doctoris Christi) *est contemnere et contemni*, ait S. Hieron. Idem videre Gentiles: unde Lactantius toto lib. 3. de falsa sapientia ex Seneca, Cicerone, Varrone et aliis ostendit, Philosophos parum fecisse fructus, quia, quæ docebant, illa non faciebant: et philosophia facta erat schola disputandi, non regula vivendi: unde in tales detonat Apostolus Roman. 2. 21. dicens: *Qui ergo alium doces, teipsum non doces? qui prædicas non furandum, furaris?* etc. Et v. 1. *In quo alterum iudicas, teipsum condemnas, eadem enim agis, quæ iudicas.* Vide ibi dicta et Ezech. 1. 8. Præclare S. Thomas præfat. in Epist. Canon. si eius est illud opus: *Litteras*, inquit, *mortis suæ portant viri litterati, qui sciunt et docent, et non faciunt. Istæ sunt litteræ sine sigillo, id est, scientia sine vita, et ideo non creditur eis.*

Galat. 1. 10. 1. Cor. 4. 3.

DICO ENIM VOBIS, QUIA (Græce ὅτι, id est, *quod*) NISI ABUNDAVERIT IUSTITIA VESTRA PLUSQUAM SCRIBARUM ET PHARISÆORUM, NON INTRABITIS IN REGNUM CÆLORUM.) *Dico*, id est, edico et graviter constanterque assevero. *Abundaverit*, abundantior, præstantior, eminentior, plenior et perfectior fuerit, *iustitia vestra*, id est, vestra legis observatio: illa enim implet id, quod lex iustum esse dictat: illa quoque facit nos revera coram Deo iustos. Nam, ut ait Apost. Rom. 2. 13. *Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.* Vers. 20.

Nota, Scribæ et Pharisæi, licet a vulgo doctissimi et iustissimi sanctissimique haberentur, tamen a vera iustitia multum deficiebant: Primo, quia magis externas actiones quam internas affectiones domabant: satagebant enim coram hominibus apparere legis observatores et iusti.

Errores Scribarum tres.

Secundo, quia legis litteram pravo sensu et explicatione pervertebant.

Tertio, quia iustitiam suam magis in cæremoniis, ac præsertim crebris lotionibus, quam in vero sanctitatis spiritu collocabant. Contraria prorsus hic docet Christus, ut patet ex sequentibus; ac Christiani etiam minimi et rudes prorsus contrarie facere debent, itaque superare iustitiam Scribarum, si cælum ingredi velint. Hæc tria in sequentibus per varia Decalogi præcepta sigillatim demonstrat Christus.

AUDISTIS, QUIA DICTUM (præceptum) EST ANTIQUIS: NON OCCIDES: QUI AUTEM OCCIDERIT, REUS ERIT IUDICIO.) *Audistis*, a Scribis legem Mosis docentibus et explicantibus. Hic ostendere incipit Christus, se legem non solvere, sed adimplere, ac iustitiam Christianam præcellere debere Iudaicæ et Pharisaicæ: utrumque enim paulo ante asseruit. Igitur Christus hic componit, opponit et anteponit se suamque doctrinam tum Scribis et Pharisæis, qui per suas δευτερώσεις, id est, traditiones Pharisaicas legem perverse interpretabantur, ut patet ex v. 20. et 43. tum ipsi legi et Mosi. Christus enim legi addidit præcepta fidei explicitæ de Deo trino et uno, deque Christi incarnatione, passione, redemptione, etc. item consilia Evangelica; ad hæc clariorem et expressiorem legis naturæ sive Decalogi explicationem, et hoc ultimum maxime intendit hic Christus, ut patet ex sequent. Licet enim lex naturæ semper extiterit, omnesque obligarit tum eos qui fuerunt ante diluvium, tum eos qui post illud vixerunt, tamen obscurior mansit, nec plane expressa, ideoque paucis plene cognita ante Christum veritatis, iustitiæ et perfectionis Magistrum, qui eamdem hic clare, plane et plene explicat. Ita diserte S. Augustinus lib. 1. Retract. cap. 22. S. Hilarius, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, et alii: licet nonnulli cum Maldonato censeant, Christum hic tantum agere contra perversas Pharisæorum legis interpretationes, ideoque ipsum hic non se opponere legi et Mosi, sed tantum Scribis et Pharisæis eorumque legis interpretationibus: sed prius quod dixi, verius est, scilicet Christum tam legi, quam Scribis se opponere, et utrorumque imperfectiones et defectus supplere. Lex enim Mosis fuit rudis et imperfecta, utpote rudibus Iudæis data, quam proinde Christus per legem Evangelicam expolivit et perfecit. Vers. 21.

Christus perficit non tantum Scribas, sed et legem.

NON OCCIDES.) Multi putabant hac lege dumtaxat vetari homicidium: at Christus hic docet per illam etiam vetari iram, verba, verbera, probra, etc. quæ sunt præludia homicidii, et ad illud recta via ducunt.

QUI AUTEM OCCIDERIT, REUS ERIT IUDICIO.) q. d. Obnoxius et obligatus erit iudicio, ut in iudicio facinus factumque eius examinetur, utque iudicum examini et censuræ homicida subiaceat, qui iuxta legem eum ad mortem condemnent, nisi deprehendant eum fortuito, vel ne-

cessitate se defendendi compulsum, invasorem occidisse. Ita S. Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte, et S. Gregor. l. 21. in Iob c. 4.

Iudicium pro condemnatione. Rursum reus erit iudicio, id est, iudicii, id est, condemnationis, pœnæ capitalis, et mortis, qua in iudicio damnabatur et plectebatur homicida, iuxta legem Levit. 27. 17. quod enim hic dicitur: *reus erit iudicio;* hoc ibi aliis verbis dicitur: *morte morietur*: ita Euthymius. Sic sæpe in Scriptura per metalepsin *iudicare* significat *condemnare*, et *iudicium* significat *condemnationem*.

EGO AUTEM DICO VOBIS, QUIA OMNIS QUI IRASCITUR FRATRI SUO, REUS ERIT IUDICIO. QUI AUTEM DIXERIT FRATRI SUO, RACA, REUS ERIT CONCILIO: QUI AUTEM DIXERIT FATUE, REUS ERIT GEHENNÆ IGNIS.) Hic Christus explicat, implet et supplet legem *non occides*, docetque ea non tantum vetari homicidium, sed et iram tam internam, quam externam, quæ in probra verbaque iniuriosa prorumpit. *Ego autem dico*, id est, edico, assevero et sancio tamquam legislator omnis legis, tam Evangelicæ quam Mosaicæ et naturalis.

B

Vers. 22. OMNIS QUI IRASCITUR.) Græca addunt εἰκῆ, id est, temere, sine causa: sed Codices Romani, ac S. Hieronymus, et S. Augustinus, lib. 1. Retract. c. 19. illud omittunt; subintelligitur tamen hoc aut simile. Agitur enim hic de ira illicita, quæ via sit, initium et gradus ad homicidium iniustum et illicitum, alioqui enim ira iusta de causa, v. g. contra peccata, et peccatores concepta, est licita et laudabilis, adeoque ira a natura insita est homini, ut sit cos virtutis et fortitudinis, ad eam contra vitia et adversa quælibet acuendam.

Ira quando peccatum, quando non. Nota: Ira est appetitus vindictæ: ipsa est peccatum mortale, si deliberate inferat, vel optet grave malum corporis, vel bonorum, vel famæ proximo, aut de eo gaudeat, etiamsi is illud mereatur; quia iratus de eo gaudet, ut est bonum non iustitiæ, sed vindictæ. Ira vero est veniale peccatum, si leve malum appetat proximo, etiamsi ira sit vehemens et valde interius exteriusque excandescat, ut docet Caietanus in summula, Verbo *Ira*, et Toletus instruct. sacerd. lib. 7. c. 57. Hoc enim secundum se non est peccatum mortale, nisi erumpat in grave malum proximi, aut se exponat periculo blasphemiæ, gravis convicii, scandali, aut alterius peccati mortalis. Denique ira

Ira aliqua laudabilis. nullum est peccatum, si assumatur ex zelo iustitiæ ad extirpanda scelera et scelestos, uti eam assumpsit Mathatias occidens Legatum Antiochi, qui cogebat Iudæos sacrificare idolis, 1. Machab. 2. 25. et Christus flagello eiiciens ementes et vendentes e templo, Ioan. 2. 15. Audi S. Chrysostomum in Psal. 4. ad illa: *Irascimini et nolite peccare: Licet*, inquit, *iuste irasci: nam et Paulus Elymæ succensuit*, Act. 13. 8. *Et Petrus Sapphiræ*, Act. 5. 9. *Sed id non iram dixerim absolute; sed philosophiam, curam et œconomiam. Irascitur enim pater filio, sed eius curam gerens. Ille est qui temere irascitur, qui seipsum ulciscitur: qui autem aliena corrigit, is est omnium mansuetissimus. Nam Deus etiam non seipsum vindicans, irascitur; sed non corrigens. Eum ergo nos quoque imitemur. Ita enim se gerere divinum est; aliter vero humanum. Virum stultum*, inquit Iob, *interficit iracundia*, Iob 5. 2. ubi S. Gregorius: *Sciendum*, inquit, *est quod alia est ira, quam impatientia excitat: alia quam zelus iustitiæ format. Illa ex vitio, hæc ex virtute generatur: si enim nulla ira ex virtute surgeret, divinæ animadversionis impetum Phinees per gladium non placasset. Hanc iram quia Heli non habuit, motum contra se implacabiliter supernæ ultionis excitavit. Nam quo contra subditorum vitia tepuit, eo contra illum districtio æterni Rectoris exarsit.* Quin et Aristoteles l. 3. Ethic. *Ira*, ait, *est cos fortitudinis*, citatque illud Homeri: *Virtuti immitte furorem.*

Porro S. Augustinus, Franc. Lucas et Maldonatus putant hic agi dumtaxat de ira quæ sit peccatum mortale: S. Chrysostom. vero et Iansenius censent hic agi de ira, quæ sit peccatum veniale. Ego autumo de utraque hic agi, scilicet de omni ira illicita, sive venialis sit, sive mortalis, maxime tamen de mortali, quia hæc proprie ducit

A ad homicidium; ideoque rea est iudicii, id est, pœnæ capitalis.

REUS ERIT IUDICIO.) Paulo aliter capitur hic *iudicio* quam paulo ante v. 21. ubi dicitur: *qui autem occiderit, reus erit iudicio;* ibi enim intelligitur iudicium humanum, quo homicida a iudicibus iudicatur et damnatur ad mortem; hic vero intelligitur iudicium divinum, quo Deus iram iudicat et damnat, venialem quidem ad pœnam temporariam, qualis est Purgatorii, mortalem vero ad pœnam æternam, qualis est gehennæ. Ludit ergo analogice in voce *iudicio*. Vide Canonem 23. Christus ergo hic uni homicidio lege veteri vetito, et uni pœnæ mortis corporeæ ab eadem lege sancitæ, triplicem opponit iræ gradum, et consequenter triplicem pœnæ spiritualis, præsertim æternæ gradum et mensuram. Ita S. Augustinus: perstringit enim Scribas, qui in explicando præcepto, *Non occides*, dupliciter errabant. Primo, quod eo putarunt homicidium dumtaxat vetari, non vero iram internam, ideoque illam non esse peccatum; contra quos Christus hic docet, illo etiam iram prohiberi, quia ipsa initium et via est ad homicidium. Secundo, quod homicidio non aliam pœnam assignarent, quam mortis corporalis a iudicibus in iudicio inflictam; contra quos Christus hic docet non tantum homicidio, sed et iræ in iudicio divino a Deo infligendam pœnam spiritualem, vel temporariam in Purgatorio, si ira sit venialis; vel æternam in gehenna si ira sit mortalis; quarum utraque æquatur morti temporali a iudicibus homicidæ inflictæ, imo longe illa gravior et acerbior est. Duplex error Scribarum. 1. 2.

Porro quam prava sit ira, vide S. Basilium et S. Chrysostomum hom. de ira, Senecam l. de ira. Ciceronem 4. Tuscul. ubi inter alia ait: *An est quidquam similius insaniæ quam ira? quam bene Ennius initium dixit insaniæ: color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum atque factorum quam partem habent sanitatis? Quid Achille Homerico fœdius? Quia Agamemnone in iurgio? Nam Aiacem quidem ira ad furorem mortemque perduxit.* Vide dicta Ephes. 4. 26.

C QUI AUTEM DIXERIT FRATRI SUO RACA, REUS ERIT CONCILIO.) *Raca*. Primo, S. Chrysostomus putat *raca* significare *tu*, v. g. Si quis per contemptum dicat proximo: *vade tu, quid vis tu?* quasi Christus hic vetet *tuisare*, id est, vocare aliquem *tu* per despectum. Raca quid? Resp. I.

Secundo, Theophylactus: *raca*, inquit, idem est quod sputo dignus vel conspuendus: רק *rok* enim est sputum: verum hoc convicium tantum imo amplius est, quam vocare aliquem fatuum, quod tertio et summo loco hic ponit Christus. II.

Tertio, alii autumant *raca* esse vocem Græcam ῥάκος, id est, pannosus. Inepte Beza hic censet Christum pro *raca* dixisse רשע *rascia*, id est, *impie*. III.

Quarto, verosimilius S. Augustinus, Rupertus, Anselmus, et alii opinantur *raca* esse interiectionem spernentis et adversantis, per onomatopœiam, ac sub ea omnia malevoli animi signa, sive ea fiant murmurando, sive frendendo, sive expuendo, sive faciem indignanter avertendo, sive frontem rugando, sive nasum suspendendo, intelligi. IV.

D

Quinto, optime S. Hieronymus et Angelus Caninius in Nomin. Hebræis novi Testamenti, et alii censent *raca* esse vocem Hebræam, aut potius Syram derivatam ab Hebr. ריק *rik*, id est, *vacuus* (non cerebro, uti vult S. Hieronymus, hic enim est fatuus, sed opibus, ait Iansen.) *inanis fuit*, quasi *raca* idem sit quod homo levis, aut inops et pauper, et ita vertit Noster, Iudic. 11. 3. V. Optime.

Denique Georgius Michaelis Maronita in Procœmio Grammaticæ Syriacæ, c. de præstantia linguæ Syriacæ: Raca, inquit Syriacum est, et tria significat. Primo, idem est quod *testudo*, quod animal ita Syris deforme habetur, ut maxime illud nauseent et abhorreant. Sic Itali, cum tardum et deformem notant, dicunt: *pare tartaruga*. Secundo, *raco* a *rak*, id est, *conspuit*, significat conspuentem sive consputum. Syri enim cum volunt alicui ignominiam inurere, vocant eum *raco*, id est, conspuentem vel consputum, *raco* enim tam active, quam passive sumitur. Aut

raca idem est quod *rauco*, id est, sputum: et alter alteri hanc vocem forte dicebat, ut significaret se instar sputi illum æstimare. Sic enim Syri ùt quem ostendant a se nihil fieri, dicunt: *Tu es instar sputi apud me*. Tertio, *raco* Syris significat contemptum, despectum, vilem, abiectum, sordidum, et in hac significatione arbitror sumi vocem *raca* a Christo. Huc usque Georgius. Favet Æthiopicus, qui vertit: *Qui dixerit fratri suo, quod pauper sit per contemptum, et laceris vestibus, reus erit concilio*. Persicus et cæteri retinent τὸ *raca*, nec explicant: unde et Ægyptius, sive Copticus habet *cheraka; che* enim est articulus, restat ergo *raka* sive *raca*. Arabicus *raca* vertit pannosus, lacer, mendicus, qui vestitur centone, sive veste ex centum plagulis consarcinata.

Æthiopicus.

Certum est *raca* plus esse quam irasci, minus quam *fatue*, ac proinde verius est esse interiectionem et signum irati, aut significare hominem inanem, pauperem, miserum, abiectum. Rursum *raca* est ambiguum, potestque esse veniale, potest et esse mortale, ideoque reum concilii: *fatue* vero certum est esse mortale, ideoque reum gehennæ ignis: τὸ enim *fatue* significat amentem et emedullati cerebri, qui pecudi confertur. Aufer enim ab homine rationem mentemque, et irrationale pecus efficies.

Raca veniale vel mortale.

Reus erit concilio.) Græce συνεδρίῳ, a qua voce Hebræi summum suum concilium vocarunt *Sanedrim*, q. d. Obnoxius erit et obligatus concilio, sive iudicio summo Sanedrim, ut illorum iudicium censuræ subiaceat, ab eisque sententiam damnationis subeat.

Triplex tribunal Hebræorum.

Nota: Thalmudici doctores, et ex iis Franc. Lucas, Maldonatus et alii tradunt apud Hebræos triplex fuisse tribunal. Primum דין ממונא *din mammona*, id est, iudicium de re pecuniaria, quod erat triumvirum; tres enim in illo sedebant iudices. Secundum דין משפט *din mispat*, id est, tribunal iudicii, scilicet de re capitali, in quo examinabatur, v. g. causa homicidii, et homicida capitis damnabatur, nisi probaret illud fuisse fortuitum, aut in sui defensionem factum. Hoc tribunal constabat 23. iudicibus. Tertium erat *Sanedrim*, quod erat 72. iudicum, in quo graves causæ et scelera, ut hæresis, falsi prophetæ, idololatriæ, apostasiæ, etc. tractabantur. Christus omisso primo hic alludit ad duo posteriora, ac secundum vocat *Iudicium*, tertium vocat συνέδριον, id est *concilium*, q. d. Talis est proportio inter iram et verbum contumeliosum, et inter utriusque pœnam, qualis est inter iudicium *mispat* et *sanedrim* sive summum Concilium, ut sicut hoc excedit illud, ita et pœna verbi contumeliosi excedat pœnam iræ; nam cætera omnia in hac similitudine, uti et in cæteris, non est necesse accommodare, imo sæpe, id est, impossibile. Est ergo hic catachresis in voce *iudicii* et *concilii*: per iudicium enim significatur minor iræ culpa, indeque minus examen minorque condemnatio et pœna: per concilium vero maior culpa, indeque maius examen maiorque damnatio et pœna. Denique per gehennam proprie significatur certa culpa, damnatio et pœna.

Sanedrim quid?

Sensus loci genuinus.

Sensus ergo est, q. d. Sicut homicida in lege veteri reus erat iudicii, ut scilicet causa hæc eius criminalis a criminalibus iudicibus examinaretur, ac ipse damnaretur ad mortem, nisi iudices invenissent ipsum id casu vel necessitate fecisse; ita pariter ira, quæ est primus gradus ad homicidium, est causa criminalis, ac consequenter pertinet ad tribunal non primum *Mammonæ*, sed secundum *Iudicii*, non humani sed divini, ita ut si ira sit perfecta et voluntaria, hoc est animus deliberatus inferendi cædem vel grave malum proximo, ob eam damnetur ad mortem, non præsentem sed æternam; sin autem ira sit levis vel improvisa et venialis, damnetur ad pœnam et mortem temporalem, ut scilicet luat pœnas in purgatorio, quæ æquiparantur morti temporali, quam infligebant iudices homicidæ in tribunali iudicii.

Sin autem eruperit ira in verbum asperum, v. g. *raca*, gravius peccat vel venialiter vel mortaliter, prout illud procedit ex interna ira vel veniali vel mortali. Gravius, inquam, peccat, quia iram signo externo prodit et perficit, ac proinde pertinet ad tribunal concilii illud iudicare

A et punire (hoc enim de gravioribus criminibus iudicabat) ut ab eo gravius puniatur, sed pro ratione et quantitate culpæ, ut si illa sit venialis graviori, quam interna ira, pœna in purgatorio; si mortalis, graviori supplicio in inferno castigetur. Sin autem dixerit *fatue*, id est, verbum aperte et graviter contumeliosum, iam nec iudicio, nec concilio est opus, sed certa eius est damnatio ad gehennam.

Probat. I.

Hunc esse genuinum huius loci sensum probatur: Primo, quia Christus hic plene explicat Decalogum, scilicet præceptum, *Non occides*, docetque eo non tantum homicidium, sed omnem iram tam venialem, quam mortalem vetari: alioqui si solam mortalem intelligeret, non plene et perfecte explicaret hoc præceptum.

II.

Secundo, quia in simili, puta in secundo Decalogi præcepto, *Non peierabis*, Christus v. 34. explicat illo non tantum periurium, sed omne non necessarium iuramentum, quod sæpe est veniale tantum, vetari.

III.

Tertio, quia ita explicat S. Gregorius 21. Moral. cap. 4. *Per gradus*, ait, *culpæ crevit ordo sententiæ, quia in Iudicio adhuc causa discutitur; in Concilio autem causæ sententia definitur; in gehenna, ea quæ de concilio egreditur, sententia expletur.* Et S. Augustinus lib. 1. de Serm. Domini in monte, cap. 18. Defensioni, ait, datur locus in iudicio: in concilio de supplicio, quo afficiendus est reus, deliberatur: in gehenna est certa damnatio.

B

Peccatum aliud veniale, aliud mortale.

Ex hoc sensu contra Stoicos et Iovinianum liquet culpas et pœnas esse dispares, scilicet, peccatum unum altero esse gravius, ideoque graviorem pœnam coram Deo mereri; unde aliud esse veniale, aliud mortale; idque rursum suos habere gradus gravitatis et malitiæ: liquet consequenter contra Calvinum, distinctio purgatorii a gehenna.

Porro nonnulli cum Bellarmino lib. 1. de Amiss. gratiæ cap. 9. tres hosce gradus peccatorum sic assignant, ut in *ira*, quæ est rea iudicii, notetur culpa et pœna venialis: in *raca*, quod est reum concilii, notetur culpa maior, de qua dubium est, an sit venialis, an mortalis, quod a concilio

C definiendum est: in *fatue* notetur culpa maxima et certo mortalis, quæ proinde gehenna ignis punitur; idque satis est probabile et appositum.

Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis.) q. d. Qui grave convicium vel contumeliam dixerit proximo, per quod fama vel honor eius graviter lædatur, quale est dicere viro honesto et honorato, tu fatue; hic peccat mortaliter, ideoque reus erit gehennæ: sub *fatue* intellige reliqua conviciorum, dirarum, calumniarum, probrorum et imprecationum genera, quæ peccata sunt mortalia, si valde proximum dehonorent, aut ex animo graviter nocendi, conviciandi, et dehonorandi cupido proferantur. Contumeliæ enim gravitas vel levitas, maxime ex affectu eam proferentis spectanda et metienda est. Unde cum eam dicis ioco, aut non animo dehonorandi, sed corrigendi, non formalis, sed materialis dumtaxat est contumelia, ait D. Thomas 2. 2. q. 72. art. 2. Hinc parentes licite suos filios, magistri discipulos, domini servos durius per verba contumeliæ pungunt, castigant et increpant; si moderate ad iustam correctionem id fiat. Sic Christus Petrum vocat Satanam, Matth. 16. 23. Sic Paulus Galatas cap. 3. 1. vocat insensatos. Si enim eos licet flagellare virgis et verberibus, ergo et verbis, ait S. Thomas. Rursum contumeliæ gravitas metienda est ex personæ dignitate. Viro enim gravi et honorato dicere *fatue*, est gravis contumelia: vili vero et stupido, qui revera est fatuus, est levis. Vide Leonardum Lessium lib. 2. de Iustitia c. 11. dub. 3. Contumelia ergo æque ac ira est peccatum mortale, si proximo grave malum inferat, vel optet: veniale, si leve: nullum, si nullum, præsertim si fiat ad moderatam iustamque peccantis correptionem.

Convicii gravitas metienda ex affectu.

D

Et dignitate persona.

Reus erit gehennæ ignis.) Arabicus, *reus erit ignis gehennæ*. Notat S. Hieronymus Christum hic primo usurpare nomen *gehennæ* pro inferno: nusquam enim in veteri Testamento pro eo usurpatum reperitur. Dicta est autem *gehenna* quasi גיא *ghe*, id est, *vallis*, הנם *Hinnom* seu *Ennom*, id est, viri Iudæi ita nominati, quæ alibi vo-

Gehennæ etymon. catur *gheen Ennom*, id est, vallis filii Ennom. Erat vallis hæc amœna prope Ierusalem, in qua parentes filios suos immolabant, et concremabant idolo Moloch, atque ne vagitus eorum et ploratus exaudirent, pulsabant tympana: unde locus hic dictus est *tophet*, id est, tympanum: hinc pariter vocatur hic gehenna ignis, hoc est adeo ardens et ignita, ut non nisi merus ignis, isque infernalis esse videatur. Vide dicta Ierem. 7. 31. et Isaiæ cap. 30. v. ult. ubi graphice gehenna eiusque tormenta depinguntur. *Præparata est*, inquit, *ab heri Tophet, a rege præparata, profunda et dilatata. Nutrimenta eius, ignis et ligna multa: flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.* Vide et Apocalyps. cap. 19. v. 20. et c. 21. v. 8.

Vers. 23. SI ERGO OFFERS MUNUS TUUM AD ALTARE, ET IBI RECORDATUS FUERIS, QUIA FRATER TUUS HABET ALIQUID ADVERSUM TE.) Id est, habet quod de te queratur, vel quod tecum expostulet de iniuria sibi a te facta (eo enim hæc spectare patet ex voce rationali *ergo*) quod scilicet tu ei iratus fueris, aut dixeris ei *raca* vel *fatue*, similemve iniuriam irrogaris: ita S. Augustinus. Simile est Apocal. 2. v. 4. Scribæ, ut videtur, docebant, omnia peccata, ac præsertim violationem præcepti, *Non occides*, expiari per sacrificia et munera ad altare Dei, ac consequenter sacerdotibus Dei vicariis oblata, etiamsi proximo læso vel iniuria affecto nulla fieret satisfactio, ut colligitur ex hoc loco, et ex simili parentum læsione, Matth. 15. 6.

Contrarium hic docet Christus, sancitque legem iustitiæ et charitatis, qua iubet prius satisfieri proximo verbo vel verbere a te læso, quam Deo munus offerri. Hoc enim ultroneum est et indebitum; illud vero necessarium et ex iustitia vel charitate debitum. Unde subdit Christus:

Vers 24. RELINQUE MUNUS TUUM ANTE ALTARE, ET VADE PRIUS RECONCILIARI FRATRI TUO, ET TUNC VENIENS OFFERES MUNUS TUUM.) Quæres, an hoc præceptum sit, an consilium dumtaxat? Respondet Abulensis quæst. 162. esse consilium: non ergo peccat, inquit, ipse qui offert munus et non reconciliatur, sed solum perdit utilitatem muneris (oblationis) ita quod non meretur vitam æternam per illud. Verum dico hoc esse præceptum; charitas enim, æquitas, religio et Deus ipse hic exigit, ut offendens offenso se statim reconciliet, etiam ante sacrificia, idque Primo, quia reconciliatio est præcepti, sacrificium vero consilii. Secundo, quia Deus manet nobis offensus, quamdiu nos in proximi manemus offensa. Tertio, quia sacrificium pacis est symbolum et protestatio; quomodo ergo offeres Deo symbolum pacis, nisi prius proximo, quem læsisti, te reconciliaveris, ab eoque pacem acceperis? Quarto, quia Deus plus diligit concordiam fidelium quasi Ecclesiæ suæ civium, imo fratrum, quam munera, ac magis per eam honoratur: ita Auctor imperfecti: imo Deo non placet, sed displicet discordium sacrificium. Causas congruas dat Tertullianus lib. de oratione cap. 10. *Quid est*, inquit, *ad pacem Dei accedere sine pace? ad remissionem debitorum cum retentione? quomodo placabit patrem iratus in fratrem? Nam et Ioseph dimittens fratres suos ad perducendum patrem: Et ne, inquit, irascamini in via*, Genes. 45. 24. q. d. Si Iosephus patrem ad se evocaturus prius fratres inter se pacificavit, veritus, ne prudens pater inter discordes fratres venire recusaret: quo pacto Christus Dominus se flecti et placari a discordibus fratribus patietur? Est ergo hoc præceptum legis et iuris naturæ, vel potius supernaturale et connaturale gratiæ. Hic enim est ordo virtutum, ut reconciliatio, pax et unio præcedat religionem actumque sacrificii, ad cumque sit dispositio: unde hoc præceptum obligavit etiam Iudæos in lege veteri: a Christo tamen hic arctius sancitur, tum quia per incarnationem Verbi ipse nos sibi et ad invicem arctissime univit: illa ergo maior per Christum unio, maiorem poscit charitatem et unionem fidelium: unde ipse sanxit: *Novum mandatum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*, Ioan. 13. 34. tum quia sacrificium Eucharistiæ iam sanctius est, imo est synaxis et communio corporis, quod idem numero omnes participamus, eoque ipsi Christo et nobis mutuo summe unimur, hinc dicitur communio, id est, communis omnium unio. Cum ergo Eucharistia sit sacrificium, æque ac Sacramentum et professio mutuæ unionis et pacis, necesse est, ut omnis discordia facessat, et offendentes eis quos offenderunt se reconcilient ante hanc sacram sinaxim, ne mendaces inveniantur. Mentitur enim reipsa, qui sacramentum unionis, id est, Eucharistiam sumens cum proximo non unionem, sed simultatem et rancorem gerit in pectore. Pulchre S. Augustinus serm. 16. de verbis Domini: *Te*, ait, *quærit Dominus magis quam munus: offers munus tuum, et tu non es munus Dei. Plus quærit Christus quem redemit sanguine suo, quam quod tu invenisti in horreo tuo.*

(In margin: Reconciliari fratri ante oblationem est præceptum. Probat. 1. 2. 3. 4.)

Moderatio præcepti. Intellige hæc; quantum fieri potest, si videlicet locus tempus et prudentiæ ratio id permittat, ut offendens vadat ad offensum, eique se reconciliet ante sacrificium; nam alioqui non pedibus, ait S. Augustinus, sed affectu, scilicet odium in corde remittendo; et effectu, scilicet pro iniuria proximo satisfaciendo, ad offensum ire debemus. Quid si enim offendens sit Romæ, offensus vero in India, an in Indiam eat oportet antequam sacrificet? minime: sufficit enim firmum propositum satisfaciendi læso.

Porro S. Chrysostomus, Euthymius, et Theophylactus hoc intelligunt tam de offenso, quam de offendente, sive iure, sive iniuria, quasi velit Christus, ut non tantum offendens, qui læsit, sed etiam offensus, qui per iniuriam est læsus, adeat offendentem, eique se reconciliet ante sacrificium: sed tunc hoc consilium est, non præceptum: ita Iansenius, Maldonatus, et alii.

Hac de causa olim in Missa usus fuit, ut ante sanctam communionem Christiani darent sibi mutuo osculum sanctum, quasi reconciliationis et unionis symbolum, cuius loco iam datur osculanda tabella pacis, quam vocant, uti dixi in Epist. 2. ad Corinth.

Exempla. Ita ad litteram S. Ioannes Eleemosynarius Patriarcha Alexandrinus, ut hoc Christi præceptum vel consilium impleret, altari astans et missam celebrans, cum recordaretur clerici cuiusdam qui odium contra se conceperat, licet ab eo offensus, prior tamen ab eo veniam petiit, itaque illi reconciliatus, cum eodem gaudens ad altare rediit, ac sacrificium peregit, dicens cum fiducia Deo: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*, uti narrat Leontius in eius vita c. 13. et 14. Subdit Leontius cap. 14. *Deiferi quidam Ss. Patrum dixerunt: Angelorum quidem est nullatenus litigare, sed in omnimoda et perpetua pace consistere: hominum vero est altercari quidem, sed statim reconciliari: dæmonum autem est totum diem litigare, et totum die transire irreconciliatos.* Addit c. 16. 5. Ioannem Missam celebrantem, Damianum Diaconum, cum vellet communicare repulisse, eique dixisse: *Vade prius reconciliari fratri tuo: spopondit ille hoc facere, et tunc de sacris mysteriis dedit ei.* Hinc recte colligit S. Greg. l. 4. Dialog. c. 60. aitque: *Qua in re pensandum est, cum omnis culpa munere solvatur, quam gravis est culpa discordiæ, pro qua nec munus accipitur. Debemus itaque ad proximum, quamvis longe positum, mente ire, eique animum subdere, humilitate illum ac benevolentia placare, ut scilicet conditor noster dum tale placitum mentis nostræ aspexerit, a peccato nos solvat, qui munus pro culpa sumit.*

ESTO CONSENTIENS (Græce εὔνοων, id est, *benevolus*; Syrus *amicus*; Arabicus, *benignus*; alii, *concors*; S. Hilarius Can. 4. vertit, *benevole reconciliare*, ut præcessit) ADVERSARIO TUO, Græce τῷ ἀντιδίκῳ σου, id est, accusatori et actori tuo; Syrus, בעל דינך *beel dinach*, id est, auctori vel domino litis tuæ; Arabicus, *litiganti tecum*, CITO, DUM ES IN VIA CUM EO; NE FORTE ADVERSARIUS TRADAT TE IUDICI, ET IUDEX TRADAT TE MINISTRO, ET IN CARCEREM MITTARIS.) Græce βληθήσῃ, id est, proiiciaris, quasi in ergastulum, locumque pœnarum. Vers. 25. Luc. 12. 58.

AMEN DICO TIBI (certo tibi assevero) NON EXIES INDE, DONEC REDDAS NOVISSIMUM (Græce ἔσχατον, id est, ultimum) QUADRANTEM.) Debiti tui. Vers. 26. Luc. 12. 59.

Quæres, quis hic adversarius, vel ut Græce est ἀντίδικος, id est, accusator et actor? Primo, Tertullianus lib. de ani- I.

ma, respondet esse diabolum. Hic enim est satan, id est, adversarius noster.

II. Secundo, S. Athanasius (vel quisquis est auctor: videtur enim plane Athanasio esse posterior, ut recte notarunt Sixtus Senensis et Bellarminus de Scriptor. Eccl. in Athanasio) in quæst. S. Script. ad Antiochum quæst. 26. censet esse carnem; hæc enim adversatur animæ: *caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem*, Galat. 5. 17. Verum nec diabolo, nec carni consentire debemus, aut possumus, quod tamen hic suadet Christus.

III. Tertio ergo melius idem Athanasius ibidem asserit esse conscientiam; hæc enim nobis adversatur, nosque remordet, dum male agimus, donec ei consentiamus, et quod illa dictat, faciamus.

IV. Quarto, S. Augustinus, Anselmus, et Beda opinantur esse Deum aut Dei legem: hæc enim cupiditatibus nostris adversatur: unde ei plane consentire debemus, ne pœnas ab ea intentatas incurramus.

V. Quinto, S. Basilius in regul. Brevior. interrog. 222. censet esse hostem nobis adversantem et iniurium. Verum hæc aut aliena sunt aut mystica et symbolica, ut patet ex præcedentibus.

VI. Dico ergo cum S. Hieronymo, Hilario, Ambrosio, et
Optime Auctore imperfecti, adversarium hic vocari eum, qui iniuste a nobis offensus est et læsus, ideoque nos coram Deo accusare et reos peragere potest: huic enim versu præcedenti iussit nos reconciliari.

Ubi nota hoc loco esse Hebraismum et parabolicum sermonem, in quo proinde non est necesse singula adaptare: quædam enim ad elegantiam ipsius parabolæ spectant, ut dixi Canone 28. et 29. sed scopus eius maxime spectandus est, illique omnia quæ possunt adaptanda sunt. Hic autem scopus non tam exprimitur, quam innuitur. Sensus ergo est, q. d. Sicut prudenter facit debitor vel reus ab actore protractus ad iudicem, si ante iudicium cum creditore et actore conveniat, itaque iudicis condemnationem, carcerem, infamiam, integramque et citam debiti totius solutionem evadat: ita omnino fac et tu, ac si fratrem læsisti, eique iniuria aliqua, v. g. dicendo *raca* vel *fatue*, te debitorem honoris restituendi constituisti, age cito, ut ei reconcilieris, antequam Deo iudici quasi reus tradaris, qui iusta vindicta te mancipet carceri, donec omne debitum solvas vel lethale et æternum in inferno, vel veniale et temporale in purgatorio: ad purgatorium enim inclinat vocula *donec*, quæ finiendam significat pœnam; hæc enim finitur in purgatorio, cum in inferno nunquam terminetur, sitque æterna: quare ibi durat τo *donec* in æternum: tamdiu enim durante culpa, tamdiu pariter et durabit gehennæ pœna. Id notant S. Hieronymus hic, et Origenes hom. 31. in Lucam, ac S. Ambrosius in c. 12. Lucæ et alii.

Possunt tamen singulæ parabolæ partes singulis rebus significatis adaptari hoc modo, ut adversarius sit is, cui convicium vel iniuriam fecimus; via sit hæc vita; iudex sit Christus; minister sit diabolus; carcer sit infernus vel purgatorium; quadrans sit minima culpa, si nimirum intelligas adversarium nos tradere, quia eius loco et causa diabolus nos tradet reos iudici Christo, cum in die iudicii apud ipsum nos accusabit; nam homines læsi raro apud Christum lædentem accusant, imo si sancti sunt excusant. Hanc parabolam iterato et ob alium finem, dixit Christus Lucæ 12. 59. de quo ibidem. Vide Canonem 5.

Huic Christi sententiæ similis est gnome R. Ananiæ in Pirke Avoth cap. 3. *Vir ille, in cuius spiritu sibi complacent homines, sibi complacet quoque Deus. Vir ille, cuius spiritus displicet hominibus, displicet et Deo*, q. d. Cui consentiunt homines, consentit et Deus; a quo dissentiunt homines, dissentit et Deus.

Voces in Evangelio Latine Græcæ. QUADRANTEM.) Græce κοδραντην; nimirum hæc vox a Latinis ad Græcos transit, uti et plures aliæ, quæ ab Evangelistis citantur; quales sunt prætorium, assarius, denarius, centurio, census, custodia, legio, linteum, libertinus, milliare, macellum, membrana, modius, sextarius, sicarius, sudarium, speculator, taberna, forum, titulus, flagellare, flagellum: hæ enim omnes voces Latinæ, ab Evangelistis Græce scribentibus usurpantur. Porro quadrans est quarta pars (unde in Evangelio Hebræo S. Mat- Quadrans quid?
thæo adscripto vocatur רבוע *ribbua*, id est, *quartum*) assis, quam a tribus unciis Plinius triuncium vocat, Cicero teruncium. As enim vel assis est libra continens duodecim uncias, quarum quarta pars sunt tres unciæ. Varro libr. de lingua latina dici putat *as* quasi *æs*; unde varie As quid?
sumitur. Primo enim *as* erat idem quod libra vel pondo: As triplex.
ita Budæus lib. de asse. Secundo, minor *as* erat moneta 1.
minor, maxime communis et usitata, qualis apud Italos 2.
est baiocus, cuius quadrans sive quarta pars est quatrinus: denarius enim inde dictus est quod valeret decem nummos parvos, puta decem baiocos. Denarius enim erat unius drachmæ, æquipollens nostro Iulio Italico, et regali Hispanico, qui apud Italos valet decem baiocos, apud Belgas quinque stuferos: stuferus enim valet duos baiocos: quadrans ergo est quarta pars baioci et octava stuferi, quam Belgæ vocant *een negemanneken*, et pro minimo nummo vulgari proverbio usurpant. Tertio, si de- 3.
narium maiorem sive duplicem qui duos Iulios sive duos regales valet, accipias, sic continebit decem asses, id est, decem stuferos (unde et Belgæ stuferos vocant asses) ac consequenter quadrans erit quarta pars stuferi, et dimidia baioci. In summa significatur hic per quadrantem minimi pretii nummus, ac per eum indicatur omne iræ culpæque debitum etiam minimum, rigide usque ad ultimum obolum cuique luendum et persolvendum esse post hanc vitam, sive in purgatorio sive in inferno: utrobique enim est locus iustitiæ, non misericordiæ: quare in hac vita, ubi misericordiæ, compositioni et condonationi est locus, transigendum esse cum adversario, id est, eo quem verbo aut verbere læsimus. In historiis legimus, famulum quem- Rigor iustitiæ
dam vita functum apparuisse suo hero, ac ab eo rogatum post hanc
de suo statu et loco, respondisse: *Eo loci sum, ubi omne* vitam.
debitum exacte rigideque computatur, et ne vel hilum condonatur. Doctor Iacobus de Paradiso Carthusianus in lib. Exem-
de peccatis mentalibus criminalibus, narrat religiosum pla.
quemdam vita functum veste vili, mœstoque vultu socio apparuisse, eique dixisse: *Nemo credit, nemo credit, nemo credit, quam districte iudicat Deus, et quam severe punit.*

AUDISTIS QUIA DICTUM EST ANTIQUIS: NON MŒCHABERIS.) Id est, non committes adulterium, sub quo velut maiori et scelestiori specie vulgo ab omnibus gentibus damnata, fornicationem, mollitiem, incestum, cæterasque luxuriæ species prohiberi intellige, uti dixi Deuter. 5. 18.

EGO AUTEM DICO VOBIS, QUIA OMNIS QUI VIDERIT MU- Vers. 28.
LIEREM AD CONCUPISCENDAM EAM (id est, ita ut eam concupiscat; hoc animo vel fine ut turpi eius amore capiatur, hoc modo ut optet ea turpiter frui) IAM MŒCHATUS EST EAM IN CORDE SUO.) q. d. Iam eam per adulterium in mente corrupit, iam cum ea mentaliter adulterium perpetravit, ideoque coram Deo, qui cor intuetur, est adulter, et ut adulter ab eo punietur.

Transit Christus ab ira ad concupiscentiam, quia hæ duæ in homine sunt passiones potentissimæ: sicut ergo explicuit præceptum *non occides*, vetans iram; sic hic explicat præceptum *non mœchaberis*, vetans concupiscentiam. Scribæ enim plures et Pharisæi sicut in illo, sic et in hoc explicando multipliciter errabant. Licet enim sci- Error Scriba-
rent præcepto nono Decalogi dici: *Non concupisces uxo-* rum de
rem proximi tui, tamen errabant. Primo, quod hoc intel- concupi-
ligebant de concupiscentia non pure interna, sed quæ in scentia.
tactus, oscula, verba lasciva, etc. ante actum adulterii pro- 1.
rumpere solet, iuxta illud: *Lex manum, non animam prohibet;* sed hoc verum est de lege civili et politica, quæ tantum iniurias externas punit et vindicat, non vero internas, utpote quas non videt, nec cognoscit; non vero de lege et iudicio Dei, qui intima cordis scrutatur et castigat. In eodem errore fuit Iosephus Historicus Hebræus, qui in l. 12. Antiq. cap. 13. citans Polybium dicentem, Antiochum Epiphanem misere occubuisse eo quod Dianæ templum spo-

liaro cupivisset, eumdem redarguit, dicens: *Voluisse enim tantum, ac non etiam perfecisse sacrilegium, non videtur res supplicio digna;* et R. David Kimchi citatus a Genebrardo in Ps. 66. *Etiamsi,* ait, *viderim iniquitatem in corde meo, quam vel paratus essem in actum perducere, ut sit illa coram Deo, atque si eam labiis protulissem, tamen non audiet eam Dominus, q. d. non ducet eam mihi sceleri. Cogitationem enim pravam Deus non adiungit operi, nisi certe concepta fuerit in Dei fidem atque religionem.* Sic et hodie e plebe multi sunt, qui dicunt: Cogitare malum, non est peccatum, sed facere malum.

Verum hic crassus est error, cognitus et confutatus ab Aristotele cæterisque Ethnicis; nam bonitatis et malitiæ, virtutis et vitii proprium subiectum est voluntas libera: hæc enim si bonum honestum appetit, bona est et laudabilis: si malum, mala et vituperabilis. Quocirca actus externus, v. g. mœchiæ, in se præcise peccatum non est (ut patet in stultis adulterantibus) nisi quatenus a libera voluntate mœchandi procedit: ab ea enim trahit omnem suam formalem malitiam.

II. Secundo, errabant Scribæ, quod impudicos aspectus, oscula, tactus, etc. putarent non esse peccata mœchiæ, id est, fornicationis vel adulterii, sed concupiscentiæ; quare illos committi contra nonum præceptum, *Non concupisces uxorem proximi tui,* sed non contra quintum, *Non mœchaberis.* Contra hos Christus hic contrarium docet ac præceptum explicat, scilicet illos vetari quinto hoc præcepto, quia ipsi sunt dispositio et via ad mœchiam, adeoque initium et inchoatio mœchiæ, nono vero præcepto expresse tantum vetari internam concupiscentiam, quæ in actum externum non prodit.

III. Tertio, errabant quod hac lege tantum vetari putarent concupiscentiam uxoris alienæ, non vero mulieris innuptæ cuiuscumque, quæ tua non sit uxor. Hoc hic corrigit Christus, docetque hac lege prohiberi omnem obscœnum fœminæ, quæ tua non sit uxor, contactum et concupiscentiam.

Primi motus an sint peccata? Nota primo, hac lege non vetari, nec damnari primos et involuntarios concupiscentiæ motus; hi enim non sunt in hominis arbitrio et potestate; sed voluntarios, deliberatos et procuratos, ut patet ex præpositione *ad,* cum ait *ad concupiscendam eam.* Ita S. Augustinus; ubi tamen adverte τὸ *ad* non tantum significare finem, sed et consecutionem sive sequelam; nam non tantum mœchus est, qui videt et intuetur mulierem hoc fine, ut eius aspectu et concupiscentia se oblectet, sed et is, qui eam intuetur ex curiositate, dum advertit ex hoc aspectu consequi et excitari in se eius concupiscentiam, aut quod hoc aspectu concupiscentiæ et peccati periculo se exponat.

Nota secundo, quod hic de visu dicitur, cum ait, *qui viderit mulierem,* id a pari intelligendum esse de auditu, tactu, cogitatu: visum tamen præ aliis Christus nominat, quia *oculi sunt in amore duces;* et ut moneat, castis maxime illos esse continendos et coercendos. Cum ergo ait: *qui viderit mulierem,* significat visum esse originem et causam concupiscentiæ et luxuriæ, quia *ascendit mors per fenestras nostras,* Ierem. 9. 21. Et: *Oculus meus deprædatus est animam meam,* Thren. 3. 51. Quocirca prudenter Iob cap. 31. *Pepigi,* ait, *fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.* Hinc de Christo mirabantur Apostoli, quod cum muliere, puta Samaritana, loqueretur, Ioan. 4. S. Thomas Aquinas accepto ab Angelo cingulo et dono castitatis, studiose tamen cavebat fœminas quasi serpentes, causamque dabat: *quia cum facimus, quod in nobis est, Deus nos tutatur; cum autem exponimus nos periculo, Deus nos in illo nobis relinquit;* nam *qui amat periculum, in illo peribit,* Eccles. 3. 27.

Visus fœminæ quam illecebrosus.

Novum et quasi inauditum est quod scribit Petrus Damiani lib. 2. Epist. 18. ad Desiderium Cardinalem: *In quodam monte orientis,* inquit, *lapides sunt igniferi, qui masculus et fœmina nuncupantur, et dicuntur Pyriboli, qui nimirum cum a se invicem procul sunt, non accenduntur: si vero fœmina appropinquaverit masculo, protinus ex eis ignis egreditur, ita ut omnia quæ circa montem sunt* A *flammis vaporantibus exurantur. Ab ipsis ergo lapidibus edocemur, ut si consumi libidinis incendio nolumus, muliebris aspectus speciem declinemus.* Huc facit festiva, sed vera gnome R. Hillel in Pirke Avoth, hoc est in Sententiis Patrum c. 2. *Qui multiplicat carnes, multiplicat vermes. Qui multiplicat opes, multiplicat curas. Qui multiplicat servos, multiplicat rapinas. Qui multiplicat fœminas, multiplicat sortilegia. Qui multiplicat ancillas, multiplicat fornicationem.* S. Cyprian. de singul. Cleric. *De carbonibus,* ait, *scintillæ dissiliunt, de ferro rubigo nutritur, morbos aspides sibilant, et mulier fundit concupiscentiæ pestilentiam, quam Salomon sic comparat, dicens: De vestimentis procedit tinea, et a muliere iniquitas viri.* Et superius: *Quanti et quales Episcopi et Clerici, simul et laici post confessionem victoriarumque calcata certamina, post magnalia et signa, vel mirabilia usquequaque monstrata, noscuntur cum his omnibus naufragasse, cum volunt in navi fragili navigare. Quantos leones domuit una infirmitas delicata, quæ cum sit vilis et misera, de magnis ef-* B *ficit prædam.* Fœmina enim visu est basiliscus, voce Siren; voce incantat, visu dementat, utroque perdit et necat. Hinc S. Franciscus, teste S. Bonaventura studiose suos monebat, ut caverent a fœminis: *Quia,* inquit, *colloquium cum fœmina extra confessionem, eamque brevem, inutile est et periculosum.* Et noster B. Xaverius: *Maiori,* ait, *periculo quam fructu aditur fœmina.*

Fœmina visu est basiliscus, voce Siren.

QUOD SI OCULUS TUUS DEXTER SCANDALIZAT TE, ERUE EUM, ET PROIICE ABS TE: EXPEDIT ENIM TIBI, UT PEREAT UNUM MEMBRORUM TUORUM, QUAM TOTUM CORPUS TUUM MITTATUR IN GEHENNAM. Vers. 29. Inf. 18. 9. Marc. 9. 47.

ET SI DEXTERA MANUS TUA SCANDALIZAT TE, ABSCINDE EAM, ET PROIICE ABS TE: EXPEDIT ENIM TIBI, UT PEREAT UNUM MEMBRORUM TUORUM, QUAM TOTUM CORPUS TUUM EAT IN GEHENNAM.) Vers. 30. Inf. 18 8. Marc. 9. 43. Patet utramque hanc esse parabolam, a duobus membris præstantissimis et homini maxime necessariis, scilicet dextro oculo et manu petitam, qua significat, abiiciendum esse omne id quod ad pec- C catum nos sollicitat, quantumvis charum, pretiosum et necessarium sit. Oculi autem primo meminit, quia de eo paulo ante dixit: *Qui viderit* (utique oculo) *mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eam in corde suo.*

Dexter oculus et manus quid?

Primo igitur, S. Chrysostomus hom. 17. per dextrum oculum et manum accipit mulierem amicam, de qua iam sermo præcessit: illa enim abiicienda est, si nos ad libidinem suo aspectu, voce aut gestu provocat. Secundo, S. 1. Augustinus l. 1. de serm. Domini in monte, per dextrum 2. oculum et manum accipit quemvis amicum et ministrum, etiam necessarium. Tertio, S. Hilarius, Theophylactus 3. hic, Cyrillus lib. 12. in Ioannem cap. 28. S. Athanasius (vel quisquis est auctor) ad Antiochum quæst. 70. Pacianus Epist. 3. accipiunt parentes et cognatos: horum enim conversatio resecanda est, si nos ad peccatum trahit. Quarto, S. Hieronymus accipit affectus et vitia ani- 4. mæ. Quinto, Auctor imperfecti per dextrum oculum et 5. manum, accipit mentem et voluntatem, per sinistrum, D sensum et carnis appetitum: tam enim mens et voluntas a curiosis et noxiis avocanda est, quam sensus et caro a cupiditatibus carnalibus.

Verum simplicius et planius, dextrum oculum et ma- 6. num hic proprie accipias, sed ita ut parabolæ subserviat genuine. et parabolice explicetur. Est enim hic continua parabola, in qua Christus alludit et respicit ad concupiscentiam visus, de qua paulo ante egit. Occurrit enim tacitæ obiectioni, q. d. Obiicies mihi: si oculus et visus est mœchus, cum videt mulierem ad eam concupiscendum, quid ergo cum oculis mihi a Deo ad videndum datis, agam?

Rursum est metaphora petita a Chirurgo, q. d. Sicut læsi et ægri curant, ut chirurgus membrum etiam nobilissimum et summe necessarium, quale est dexter oculus et manus, exscindat, si inde pendeat totius corporis salus: ita et vos, o fideles mei, moneo, ut quodvis damnum prius subeatis, quam culpam et peccatum præsertim lethale committatis, ut scilicet quidquid vobis est offendiculo trahitque ad peccatum, licet tam charum et necessa-

rium sit quam dextra manus vel dexter oculus, id plane a vobis resecetis et abiiciatis, quantumlibet incommodi et doloris id vobis inferat, v. g. resecetis aspectum oculi etiam alias pudicum, familiaritatem et societatem cognatarum, uxoris, filiorum, parentum alias necessariam, si illa vobis peccati creet periculum, imo si aliter peccatum effugere nequeatis, ipsum oculum et manum vobis resecate: præstat enim monoculum ingredi in cælum, quam binoculum mitti in gehennam: sed quia semper aliter peccatum vitare possumus, quam membrum resecando, hinc illud resecare, et se mutilare non licet: unde Origenem, qui se castravit pudicitiæ causa, damnavit Ecclesia. Denique concupiscentiæ cuique resecandæ, et mortificandæ, adeo vivaciter et tenaciter oculis et corpori, imo ipsi animæ inhærent insitæque sunt, ut sine ingenti vi et doloris sensu evelli nequeant: quare qui eas resecant, ita dolent ac si ipsum oculum vel dentem sibi eruerent. Norunt hoc experti: inde dicitur mortificatio, quod mortis sensum doloremque pariat.

Exempla. Ita ad litteram S. Aquilinus, et S. Audomarus (ut habet eorum vita apud Surium) cum essent cæci, et per miraculum visus eis a Deo esse restitutus, rursum petierunt a Deo oculos sibi adimi, seseque reddi cæcitati, ut carerent distractionibus, concupiscentiis et tentationibus, quas creant oculi. Amplius ex peculiari Dei instinctu fecit virgo illa apud Sophronium in Prato spirit. cap. 69. quæ oculos sibi eruit, misitque amasio se persequenti, eo quod oculis eius caperetur: quo dono ille compunctus lasciviam oculorum a se resecavit, imo vitam sæcularem in monasticam commutavit.

Didymus. S. Antonius Didymum cæcum, quem S. Hieron. vocat suum videntem, id est, præceptorem, rogavit, num doleret de cæcitate? illo tacente et innuente subiecit: *Vir prudens non debet dolere quod careat oculis, quos habent muscæ et apes, sed gaudere quod eo magis habeat apertos oculos mentis, quibus videat Deum et divina:* ita Palladius in Laus. in vita Didymi.

Porro licet membrum abscindere contagiosum, ne totum corpus inficiatur, sicut licet civem occidere noxium reipubl. quia pars per se ordinatur ad bonum totius: quare ipsa se exponere debet morti pro toto. Membri autem abscissio, aut occisio sui non ordinatur per se ad evasionem peccati et salutem, nec ad id est necessaria, quia alia ad hoc sunt media: unde se mutilare vel occidere non licet. Vide Lessium de homicidio sui.

Vers 31. Inf. 19.7. Mar. 10. v. 4. DICTUM EST AUTEM: QUICUMQUE DIMISERIT UXOREM SUAM, DET EI LIBELLUM REPUDII.) Vide quæ de libello repudii fuse dixi Deuter. 24. 1.

Vers. 32. Luc. 16 18 Mar. 10. 11. Legem repudii corrigit Christus. EGO AUTEM DICO VOBIS: QUIA OMNIS QUI DIMISERIT UXOREM SUAM, EXCEPTA FORNICATIONIS CAUSA, FACIT EAM MOECHARI (Arabicus, *dedit eam in fornicationem*) ET QUI DIMISSAM DUXERIT, ADULTERAT.) Christus hic corrigit et perficit legem repudii. Primo, quia lex facile concedebat repudium multas ob causas. Christus vero tantum id permittit ob causam fornicationis, si coniux sit fornicata,
1. id est, adulterium commiserit; ab adultero enim innocens discedere potest, iuxta illud:

Frangenti fidem, fides frangatur eidem.

2. Secundo, lex tam repudiatæ, quam repudianti concedebat secundas cum alio nuptias. Christus vero illas utrique negat.
3. Tertio, lex soli viro et marito concedebat ius libelli repudii: Christus vero in hoc iure matrimonii virum et fœminam æquat et pares facit, uti docet Apost. 1. Cor. 7. 4.

EXCEPTA FORNICATIONIS CAUSA.) Nonnulli per fornicationem hic accipiunt quodlibet peccatum: hoc enim est spiritalis quædam cum creatura quapiam, relicto Deo Creatore animæque sponso, fornicatio: ita S. Augustin. lib. 1. de serm. Domini in monte, et Origenes hic tract. 7. Verum id nimis est liberale et laxum: unde iure Canonico cap. *Quæsivit, de divortiis,* definitum est divortium non licere ob furtum vel aliud crimen. Quocirca S. Augustinus idipsum lib. 1. Retract. cap. 19. retract. saltem dubitat.

Alii per fornicationem accipiunt infidelitatem: hæc enim passim a Prophetis vocatur fornicatio, scilicet spiritualis et mystica.

Verum Interpretes passim prisci et novi proprie hic accipiunt fornicationem, quæ in coniugata est mœchia, sive adulterium: quare per fornicationem hic intellige adulterium, sodomiam etiam cum coniuge, sed renitente, et omnem illicitum concubitum, ut patet cap. *Meretrices,* 32. q. 4.

Dices: Licet uxorem dimittere, si ipsa maritum ad aliquod scelus pertrahere conetur, ut habetur cap. *Quæsivit, de divortiis*, et Christus hic satis indicavit v. 29. item si ipsa sit venefica, aut mortem marito machinetur; ergo non ob solam fornicationem licet eam dimittere. Resp. id verum est; Christus tamen hic solam fornicationem divortii causam assignat: tum quia hæc sola est propria divortii causa in coniugio, illique directe repugnans, cum reliquæ causæ generales sint, a quavis societate Christianum liberantes: tum quia repudium adulteræ etiam pœnitentis concessum est perpetuum, adeo ut licet uxor de adulterio pœniteat, maritus tamen non teneatur eam rursum in torum domumque recipere, cum in aliis casibus post eius pœnitentiam, teneatur eam in gratiam et torum rursus admittere: tum denique quia Christus hic proprie excludere vult uxoris deformitatem, inopiam, displicentiam et quidquid citra culpam est, ob quæ Iudæi dabant libellum repudii, ad illorum enim mentem loquitur.

ET QUI DIMISSAM DUXERIT, ADULTERAT.) Caietanus et nonnulli alii repetunt τo *excepta fornicationis causa,* quasi fornicationis causa liceat viro dimittenti adulteram, ipsique adulteræ secundas inire nuptias. Verum huic sensui plane repugnat Apostolus 1. Corinth. 7. 11. ubi iubet coniugem innocentem manere innuptum, aut nocenti reconciliari. Vide ibi dicta: atque hic est perpetuus Ecclesiæ usus, sensus et praxis, de quo plura c. 19. v. 9.

ITERUM AUDISTIS, QUIA DICTUM EST ANTIQUIS: NON Vers. 33.
PERIURABIS (Levit. 19. 12. Exodi 20. 7. Deuteron. 5. 11. ubi illud explicui) REDDES AUTEM DOMINO IURAMENTA TUA.) Habetur hoc posterius Num. 30. 36. *Reddes*, id est, solves et implebis, quod te facturum iuraveris Domino, vel per Dominum: ita Chrysostomus; iuramenta ergo proprie hic vocantur vota iuramento confirmata, uti dixi Numer. 30. 3. hæc enim Deo reddere, id est, solvere tenemur. Aliter quoque explicat Suarez, q. d. *Reddes Domino iuramenta tua*, hoc est, si iurare velis, iura per Deum verum, non per idola: ita ipse tom. 2. de relig. l. 3. de iuramento, cap. 1.

EGO AUTEM DICO VOBIS, NON IURARE OMNINO; NEQUE Vers. 34. Iac. 5. 12.
PER CÆLUM, QUIA THRONUS DEI EST; NEQUE PER TERRAM, QUIA SCABELLUM EST PEDUM EIUS: NEQUE PER IEROSOLYMAM, QUIA CIVITAS EST MAGNI REGIS: NEQUE PER CAPUT TUUM IURAVERIS, QUIA NON POTES UNUM CAPILLUM ALBUM FACERE AUT NIGRUM.) Explicat et perficit hic Christus præceptum secundum Decalogi de non peierando, quod perperam explicabant Scribæ et Pharisæi. Errores Scribarum de iuramento.
Primo enim asserebant iuramentum esse et obligare, si fiat per Deum, eumque in testem vocet; non vero si fiat per creaturas. Christus hic contrarium docet: In creaturis enim intelligitur Creator: illæ enim creatæ sunt a Deo, totumque, quod habent, habent a Deo; et quidquid sunt, Dei sunt. Qui enim iurat, Deum qui est prima veritas, citat vocatque in testem sui dicti, quod iurat. Iurans ergo per creaturam, vel ipsam facit Deum, quod est scelus idololatriæ, vel in ea Creatorem Deum subintelligat oportet. I.

Secundo, errabant Scribæ, quod putarent hoc præcepto solum vetari periurium. E contrario Christus hic docet illo vetari omne iuramentum, omnemque irreverentiam et abusum nominis Dei. II.

Tertio, Scribæ docebant eum, qui iurabat, per templum vel altare, iuramento non obligari: eum vero, qui iurabat per aurum templi vel per donum altaris, obligari, quia aurum et donum hoc cedebat in lucrum sacerdotum, quos confutat Christus Matth. 23. 16. III.

EGO AUTEM DICO VOBIS, NON IURARE OMNINO.) Ex hoc loco Pelagiani, teste S. Augustino Epistol. 89. qu. 5.

An Christiano iurare liceat? Hæretici negant.

docuerunt nullum iuramentum Christianis esse licitum. Idem senserunt Waldenses et Wiclefistæ, ut patet ex Concilio Constantiensi, et nunc idem sentiunt Anabaptistæ; qui ne in iudicio quidem a iudice coacti iurare volunt.

Catholici affirmant.

Verum hic est error in fide, quem damnat perpetuus Ecclesiæ usus, atque exempla ipsius Dei, Pauli et Sanctorum, qui iurasse leguntur, ut patet Ps. 109. 4. Rom. 1. 9. Philip. 1. 8. 1. Corinth. 15. v. 31. et alibi. Idipsum evincit ipsa ratio: iuramentum enim est honor Dei, ut primæ veritatis: iurans enim invocat Deum in testem, quasi primam et infallibilem veritatem. Quare iuramentum est actus religionis et latriæ, si, ut docet Ieremias c. 4. v. 2. fiat *in veritate*, scilicet ut non iuretur falsum; et in *iustitia*, ne iuretur quid iniustum aut malum; et *in iudicio*, ne iuretur temere sine magna utilitate aut necessitate.

Christus iubet non iurare omnino, cur?

Dices: Quomodo ergo Christus hic præcipit *non iurare omnino?* Respondet primo S. Bernardus ser. 65. in Cant. hoc non esse præceptum, sed consilium dumtaxat.

I. Secundo, alii fatentur id quidem esse præceptum, sed vetans dumtaxat periurium, ne scilicet iures falsum.

II. Tertio, alii putant præcipi *non iurare omnino*, scilicet

III. per creaturas, sed per solum Deum. Id innuit hic S. Hieronymus.

IV. genuine. Verum hæc omnia aliena sunt et contorta, et refelluntur ex verbis sequentibus. Nota ergo duplicem fuisse Pharisæorum circa hoc præceptum errorem. Prior erat, Exodi 20. v. 7. ubi dicitur: *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum*, prohiberi dumtaxat periurium, non autem iuramentum leve, temerarium et vanum: quia Hebræa vox שוא *sciav*, quam noster et Septuag. ibi vertunt *vanum*, significat quoque *mendacium*. Unde Chald. vertit: *Non assumes nomen Domini Dei tui ad mendacium*, id est, non peierabis, et sic vertebant et intelligebant Pharisæi. Posterior, licitum esse per creaturas temere iurare et peierare, ut patet ex seq. et ex cap. 23. v. 17. Christus ergo utrique eorum errori opponit vocem *omnino*, q. d. Ego autem dico et edico, non tantum falsum, sed nec verum sive per Deum, sive per templum, sive alia formula per creaturas alias licere iurare: quod intellige ad mentem Pharisæorum, leviter et temere, ut fit in communi hominum sermone, qui crebro habent in ore *per Deum, per animam, per templum*. Vult enim Christus docere, ut ait S. Augustinus et Chrysostomus; malam esse propensionem ad iurandum, et iuramentum, licet bonum sit, oriri tamen a malo, nec esse per se appetendum; itaque non iurandum omnino nisi malum hoc cogat; idque primo, ne ex assuetudine iurandi in periurium labamur, ut plerumque fit: ita passim Patres et Eccles. c. 23. v. 9. et 12.

Ne iures nisi cogaris.

I.

II. Secundo, quia reverentia nominis divini hoc postulat; quæ ratio innuitur hoc versu.

III. Tertio, quia ea deberet esse fides et veritas hominum, præsertim fidelium et Christianorum, ut iniuratis credi posset, iisque de facto alii crederent. Unde Isocrates ad Demonicum asserit, homines iustos fideliores se exhibere iureiurando, ut magis eis credatur iniuratis, quam aliis iurantibus: quare addit tantum iurandum esse, ut te crimine vel amicum gravi periculo liberes, non autem ob pecuniam, ut v. g. iures te debitum solvisse, nihilque creditori debere. S. Basilius serm. ad Adolescentes, quomodo ex Græcorum libris capienda sit utilitas, refert de Clinia, amico et familiari Pythagoræ, quod maluerit tria talenta (hoc est octodecim millia aureorum) solvere, quam iurare etiam recte et licite. Plutarch. in problemat. ait: *Iuramentum homini libero pro tormento est.* Romani a servis veritatem extorquebant per tormenta, a cive per iuramentum, a sacerdote per solum verbum, nudamque affirmationem vel negationem.

Iubet ergo Christus: *Non iurare omnino*, Primò, quia, ut ait S. Augustin. serm. 28. de verbis Apostoli: *Falsa iuratio exitiosa est; vera iuratio periculosa est; nulla secura est.* Secundo, *omnino*, id est, *ut quantum in te est, non affectes, non ames, nec quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas iusiurandum*, ait S. Augustinus c. 15. de mendacio. Tertio, quia iurare in se est malum morale ad irre- A verentiam erga Deum spectans, uti est hominem occidere, sed sicut hoc cum debitis circumstantiis licet, imo est laudabile; sic et iurare, si fiat cum veritate, iustitia et iudicio, id est, ut non fiat, nisi id extorqueat alterius incredula diffidentia: in Paradiso ergo non licuit, et in cælo non licet iurare. Tanta enim est maiestas nominis Dei, ut illud in testem vocandum non sit, nisi cogat necessitas. Testari enim res parvas et viles est parvum et vile, perinde ac si quis pro uno aureo vocaret regem in testem. Hinc Sancti cavent iurare. In vita S. Chrysostomi pro magno narratur, quod nunquam iurarit. Idem narratur de S. Ioanne Eleemosynario.

In Paradiso et cælo non iuratur.

Rursum S. Augustinus Epistol. 89. quæst. 5. ridet eos, qui putabant se tantum iurare si dicerent, per Deum, non autem si dicerent, testis est mihi Deus. Idem serm. 11. de decollatione S. Ioannis in fine tomi 10. asserit provocare ad iuramentum eum, quem scis iuraturum falsum, scelus esse gravius homicidio, quia homicida, ait, tantum corpus, ille autem peierantis animam occidit. Affert exem- B plum Tutilimeni, qui ob exactum tale iuramentum, noctu coram Deo graviter fuit flagellatus.

An Christianis liceat iurare? Negant multi.

Quæres: An etiam Christianis licitum sit iurare? Multi enim Patres id videntur negare. Primo enim Ss. Hier. Chrysostomus, Euthymius hic aiunt, iuramentum a Deo fuisse permissum Iudæis, ne per idola iurarent, non autem Christianis. Secundo, Theophylactus et Euthymius opinantur iuramentum fuisse præceptum legale legis veteris, uti erat circumcisio; unde cum ea iam per Christum abolita, pariter esse abolitum. Tertio, alii censent Iudæis quasi rudibus, imperfectis et duris ad credendum, a Deo permissum fuisse iuramentum; Christianis autem esse vetitum, quia eos utpote perfectiores perfectiora decent, et quia hi omnino cavere debent periculum periurii: sicut Iudæis permissus fuit libellus repudii, ne uxores sibi exosas occiderent, quem tamen hic tollit, et Christianis adimit Christus v. 32. Ita sentiunt S. Hilarius hic can. 4. S. Ambrosius in Psal. 118. serm. 1. S. Basilius in Psal. 14. Chro- C matius et Origenes hic tract. 35. Epiphanius, hæresi 19. S. Athanasius ser. de passione et cruce Domini, S. Chrysostomus hom. 19. ad populum.

Si obiicias, Deum subinde iurasse in S. Scriptura ut Gen. 22. 16. Respondent S. Athanasius, Basilius, Ambrosius, illa Dei iuramenta non esse proprie dicta iuramenta, sed asseverationes dumtaxat et promissiones, vel, ut ait S. Ambrosius, Deus iurare potest, quia implere potest id quod iurat, ac de eo pœnitere non potest: homo autem iurare non debet, quia non habet potestatem certo faciendi id, quod dicit, promittit, et iurat.

Si rursum obiicias S. Paulum subinde iurasse, ut cum ait: *Testem Deum invoco in animam meam*, 2. Cor. 1. 23. Respondet S. Basilius hoc non esse vere iuramentum, sed tantum sermonem simplicem iuramenti specie et forma prolatum, ad maiorem asseverationem.

Resp. affirmat.

Verum dico: Non solis Iudæis, sed et Christianis licitum est iurare. Est de fide, ut patet ex perpetuo sensu, usu, et praxi Ecclesiæ: *Omnis enim controversiæ eorum* D (hominum etiam Christianorum) *finis ad confirmationem est iuramentum*, ait Apost. Hebr. 6. 16. Porro in Scriptura nullum extat præceptum iurandi affirmativum, sicut extat præceptum orandi, sacrificandi, amandi et laudandi Deum, honorandi parentes, etc. quia iuramentum per se non est appetibile, sed propter aliud et quasi per accidens, quatenus scilicet iuramentum est velut medicina incredulitatis. Extat tamen præceptum iurandi negativum, scilicet ut non peieres, utque non iures per Deos falsos, sed tantum per Deum verum. Item extat præceptum conditionatum, ut, si velis iurare, non nisi verum, iustum et necessarium iures.

Dices: Christus hic Christianis ait, sancitque, *non iurare omnino*. Respond. id verum est, quia per se indecorum est et inurbanum, Deum Opt. Max. adducere in testem recularum humanarum ob mutuam hominum diffidentiam, nisi hæc indecentia et inurbanitas excusetur necessitate mutua, uti sæpe excusatur, cum non suppetuut

testes, aliæque iuridicæ probationes.

Ad Patres citatos respondeo, videri eos loqui eodem sensu quo Christus, cum iubet *non iurare omnino*: quia enim ipsi videbant homines crebro iurare falsum, vel iniquum et iniustum; aut sæpe sæpius leviter, inaniter et temerarie, hinc ob periculum periurii vel inaniter iurandi, vetabant et dissuadebant Christianis iuramentum, ut ab illo abstinerent quantum possent. Sed si quis hoc periculum caveat, illi utique in necessitate licebit iurare, id patet ex S. Chrysostomo, qui crebro et assidue in homiliis ad populum Antiochenum acriter insectatur consuetudinem temere iurandi, quæ tunc ibi vigebat, ac id mirantibus respondet: Dico et repeto, quod soleo, quia vos dicitis et repetitis quod soletis: asseritque se ab hac repetitione non destiturum, donec ipsi a iurando desistant; duro enim nodo durus adhibendus est cuneus, isque continuus.

Vers. 35. Isaï. 66. v. 1. NEQUE PER CÆLUM, QUIA THRONUS DEI EST: NEQUE PER TERRAM, QUIA SCABELLUM PEDUM EIUS EST.) Subaudi *iuraveris*, ut sequitur. Videntur Iudæi soliti iurare per cælum et terram, quodque Pharisæi hæc iuramenta quasi per creaturas facta, parvi æstimanda censuerint: Christus contrarium hic docet, scilicet eum, qui per cælum et terram iurat, iurare per Deum Creatorem, qui thronum gloriæ suæ constituit in cælo, et scabellum in terra. Alludit ad illud Isaiæ 66. 3. *Hæc dicit Dominus: cælum sedes mea; terra autem scabellum pedum meorum.* Vide ibi dicta.

NEQUE PER IEROSOLYMAM, QUIA CIVITAS EST MAGNI REGIS.) Puta Dei. Alludit ad illud Psalm. 47. 1. *Magnus Dominus et laudabilis nimis in civitate Dei nostri.* Et mox: *Fundatur exultatione universæ terræ mons Sion, latera Aquilonis, civitas Regis magni.* Sensus est, q. d. Noli iurare per sanctos, aut sanctam civitatem Ierusalem, aut alias res sacras, vel per res tuas, aut ullam aliam creaturam, quia hæ omnes sunt Dei, qui in omnibus est præsens, et solus in omnia plenam habet potestatem: ac proinde per Deum iurat, qui per creaturas iurat: intendit enim in testem vocare primam et infallibilem veritatem quisquis iurat: illam ergo aut tribuit ipsis creaturis, et sic est idololatria; aut certe usu Gentium creaturas nuncupando, tacite earum Creatorem in testem vocat.

Perperam igitur hæretici moderni, ac nominatim August. Marloratus commentans in hæc Christi verba, iuramentum per Sanctos damnant idololatriæ. Audi Marloratum: *Ita quisquis olim per Moloch, vel aliud idolum iurabat, tantumdem minuebat ex iure Dei, quod alium eius loco substitueret cordium cognitorem et iudicem in animas: et hodie qui per Angelos vel Sanctos mortuos iurant, spoliato Deo, inane illis numen affingunt.*

Verum hic est error et hæresis, ut patet ex dictis, ac liquet ex verbis Christi hoc loco et cap. 23. 21. Hinc S. Ioseph iuravit per salutem Pharaonis, Gen. 41. 16. Christus sponsus iurat per capreas cervosque camporum, Cantic. 2. v. 7. Paulus 1. Corinth. 15. 31. iurat per gloriam Corinthiorum, ut patet ex textu Græco. Quod autem Marloratus asserit Orthodoxos dum iurant per sanctos, illos facere Deos, ac Deum sua Deitate spoliare, putidum est mendacium et mera calumnia: honor enim Sanctorum, est honor Dei. Deus enim eos fecit Sanctos: quare qui iurat per Sanctos, per Deum eorum sanctificatorem iurat.

Vers. 36. NEQUE PER CAPUT TUUM IURAVERIS: QUIA NON POTES UNUM CAPILLUM ALBUM FACERE AUT NIGRUM.) q. d. Ne putes tibi licere per caput tuum iurare, eo quod illud sit tuum, et tibi pleno dominio ad quemvis usum subditum, ut de eo ad libitum disponas, illudque per iuramentum Diris devoveas, si peieres; quia revera caput tuum non est tuum, sed Dei: rem autem Dei alteri obligare et devovere non potes, nullum enim in rem Dei ius habes: unde non potes vel unum capitis capillum album facere aut nigrum, sed id solius est Dei. Qui ergo per caput suum iurat, per Deum capitis factorem iurat, atque, quod horribilius est, talis etiam suum caput vitamque rogat a Deo in pignus accipi, ut si peieret, a Deo capite vitaque mulctetur.

SIT AUTEM SERMO VESTER, EST, EST: NON, NON (id Vers. 37. est simplex affirmatio vel negatio) QUOD AUTEM HIS ABUNDANTIUS Iac. 5. 12. (Græce περισσόν, id est, *amplius;* Syrus et Vatabl. *quod ultra hæc adiungitur*) EST, A MALO EST.) In Evangelio S. Matthæo adscripto pro *est, est; non, non,* habetur כן כן אין אין *ehen, ehen: en, en,* id est, *sic, sic: non, non,* vel, *recte, recte: non, non.* Græce ναί, ναί: οὔ, οὔ, quod tripliciter accipi potest, Primo, ut notet constantem asseverationem, opponaturque inconstantiæ et fallaciæ. Sic illud usurpat Apostolus 2. Corinth. 1. v. 17. 18. 19. Secundo, ut notet veritatem seu id, quod res est, opponaturque falsitati. Sic accipitur ibidem v. 20. Tertio, ut notet simplicem affirmationem vel negationem, opponaturque iuramento: sic capitur hic, et Iacobi 5. 12. Sensus ergo est, q. d. Sermo vester sit simplex affirmatio vel negatio: quod enim ultra hæc additur iurando, id a malo est: ita S. Chrysostomus hic, et S. Hieronymus vel potius Paulinus Epist. ad Celantiam.

Hinc S. Bernard. Epist. 38. a simplici veracitate commendat Comitem Theobaldum: *Et quidem*, inquit, *in aliis principibus si quando verbum levitatis aut etiam falsitatis deprehendimus, nec mirum reputamus: at vero apud Comitem Theobaldum, Est et non, nequaquam omnino patienter audimus: cui, ut dicitur, simpliciter dicere, iurare est, et leve mendacium, grave periurium imputatur: plurima quippe virtutum insignia, quæ vestram plurimum nobilitant dignitatem, et vestrum per orbem clarum reddunt ac celebre nomen, præcipue laudatur in nobis veritatis constantia.*

A MALO EST.) Græce *ex malo est.* To *malo* potest accipi in A malo est quid? genere vel masculino, vel neutro. Masculino, *a malo*, hoc est, a diabolo, qui choragus malitiæ omnisque mali te instigat, ut iures ex abundanti sine necessitate, itaque te sensim inducat ut præcipitanter iures falsum, quod est scelus periurii; ita Theophylact. Maldon. et alii. Neutro, *a malo,* id est a vitio, sive proprio, sive alieno, q. d. Usus iurandi oritur ex vitio proprio levitatis et irreverentiæ, vel alieno incredulitatis et diffidentiæ: quia enim alter mihi simpliciter aliquid asserenti non credit et diffidit, hinc iuramento dicta mea illi confirmo, quod tamen vitium iam post hominis lapsum est necessarium: ita S. Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte. Hinc sensus videtur simplicior et planior. Huc accedit Franc. Lucas: *A malo*, inquit, id est, a consuetudine vanitatis aut doli mali, puta a consuetudine vane et leviter, vel ficte et dolose iurandi. Rursum *a malo*, id est, a consuetudine iurandi orta ex hominum diffidentia. Dum enim viderunt homines sibi non credi nisi iuratis, cœperunt quibuslibet dictis suis addere iuramenta, ut iis fidem conciliarent: sed per hanc iurandi frequentiam hoc promeriti et consecuti sunt, ut iam eis etiam iurantibus non credatur. De periculis et damnis frequentis iurationis vide Salmeronem tom. 5. tract. 40. et Chrysostomum in homil. ad populum.

AUDISTIS QUIA DICTUM EST: OCULUM PRO OCULO, ET Vers. 38. DENTEM PRO DENTE.) Scilicet rependε. Est hæc lex talionis, quæ iubet ut si cui oculum vel dentem effoderis, tibi pariter per iudicem oculus vel dens eruatur; hæc enim est iusta vindicta et noxæ compensatio, Exodi 21. v. 23. et seq. Vide ibi dicta.

EGO AUTEM DICO VOBIS: NON RESISTERE MALO.) Id Vers. 39. est, rei malæ et iniuriæ, vel malitiæ et noxæ, quæ tibi ab Luc. 6. 29. homine malo infertur, q. d. Noli malum malo, noxam noxæ retaliare, aut potius, q. d. Noli *resistere malo* masculine, id est, homini malo tibique iniurio, Græce enim est τῷ πονηρῷ: patet ex seq. Uterque sensus eodem redit.

Nota primo, veterem talionis legem fuisse iustam, sed Lex talionis iusta. eius praxim sæpe iniustam et manantem, non ex iustitiæ, sed ex vindictæ appetitu, quo læsus, v. g. cui erutus erat oculus aut dens, lædentem talionis reum peragebat, ac a magistratu postulabat, ut eidem simili modo oculum aut dentem erueret: Christus vero hanc legem supplet et perficit, talioni opponendo legem et consilium patientiæ, ac animo vindictæ cupido legem mansuetudinis.

Nota secundo, hanc Christi legem non spectare magistratum, uti volunt Anabaptistæ, qui omne bellum non tantum offensivum, sed et defensivum hic a Christo Christianis vetari putant; sed spectare privatas personas. Magistratus enim officium est sontes punire, ac homicidas morte plectere: ac Principis est damna reipubl. illata bello, si aliter nequit, repetere.

Nota tertio, hanc Christi legem privatis non adimere ius talionis, quod est iuris naturæ et Gentium, tum ad iustitiæ læsæ reparationem, tum ad rei, qui læsit correctionem, multo minus adimit ius se defendendi, quo quis ab hoste invasus, vim vi repellit, et si aliter evadere nequit, invadentem occidit; sed tantum vetat vindictæ cupiditatem. Unde,

Christus talioni opponit tolerantiam.

Nota quarto, Christum hic velle nobis imprimere propensionem ad mansuetudinem et patientiam, ut quantavis iniuria lædaris, a pace tamen, charitate et suavitate mentis interna ne vel hilum decedas; utque si charitas proximi et Dei gloria, aut animi proprii tranquillitas et recta ratio in tali rerum peristasi, sive circumstantia non tantum suadeat ut perfectius, sed absolute id exigat ut necessarium, non resistas malo, sed patienter illud excipias, ac opes et corpus tuum prædæ des invasori, uti contingebat tempore persecutorum primitivæ Ecclesiæ, præsertim in Apostolis virisque Apostolicis: atque hac parte præceptum est non resistere malo, alias duntaxat est consilium, v. g. Consilium est non resistere invasori, sed eius vim et iniuriam sustinere, ubi et quando charitas et Dei gloria hoc non exigit, sed suadet tantum velut perfectius, aut ad mortificationis studium, ubi utrinque æqualis est Dei gloria, id facere ad insignem sui victoriam. Idem dico de tribus sequentibus casibus, scilicet: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi et alteram: qui vult tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium: quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo.* Unde S. Augustinus hic et Epist. 5. ad Marcellinum et lib. de Mendacio, cap. 15. docet ista omnia magis ad internam animi præparationem quam ad externam operis executionem pertinere.

Quando illa sit præcepti, quando consilii.

Hæc ergo communiter sunt consilii, præcepti vero cum Dei gloria et salus proximi id absolute iubet et præcipit, v. g. si Indi et Iapones scirent Christum præcepisse Christianis, ut percutienti unam maxillam præbeant alteram, et nisi hoc illi faciant ipsi scandalizarentur, et a fide Christi amplectenda averterentur, tunc utique Christianus, præsertim prædicator ferienti unam genam porrigere debet alteram. Cuius rei litterale exemplum extat in vita S. Francisci Xaverii, Indorum Iaponumque Apostoli. Cum enim Iapones riderent eum ut peregrinum, eiusque novam de Christo crucifixo doctrinam, contigit, ut Iapon quidam audiens Ioannem Fernandez, qui Xaverii erat socius, in platea concionantem, ex petulantia crassum et viruleutum phlegma in faciem eius expueret: qua iniuria nil commotus Fernandez deterso leniter sputo, in concione animose perrexit: quod factum, ac tantam patientiam et sapientiam novorum prædicatorum admirantes Iapones, certatim eis se discipulos tradidere, fidemque Christi amplexi sunt. Tam efficax, tam potens est Christiana virtus patientia, lenitas et magnanimitas, ut fidem persuadeat, quam omnis sermo persuadere non potuit. Numerantur enim hodie in Iapone ad quingenta Christianorum millia, qui primorum Christianorum fervorem et constantiam etiam per lentos ignes imitantur. Patiens ergo non resistens malo non ab illo vincitur, sed illud vincit: vincit enim iram, vincit et hostem, malum inferentem. Audi S. Chrysostomum hom. 85. in Matth. *Hæc apud nos clarissima est victoria, nullibi certe male agentes, ubique mala sufferentes superamus: illa fulgentissima victoria est qua inferentem patiendo superasti. Sic scopuli fluctibus cæsi, facile illos dissolvunt*, etc. *Deus eas tibi vires concessit, ut non consertione manuum, sed patientia vincas.*

Exemplum.

Denique proprie martyrum est non resistere malo, non se defendere, sed permittere se occidi pro Christo, quia

A *miles pugnat, martyr non pugnat;* martyr enim est collega Passionis Christi, ut scribunt martyres ad S. Cyprianum lib. 5. Epist. 12. Passio enim Christi est exemplar omnis martyrii.

Quocirca nobilis illa Thebæa plurimorum et fortissimorum militum legio, a Maximiano Imperatore damnata ad mortem, eo quod idolis nollet immolare, immissis in eam militibus cæsoribus noluit se defendere, etiamsi charo vitam suam vendere, magnamque hosti stragem inferre potuisset, sed duce et hortatore S. Mauritio, reiectis armis, velut grex agnorum permisit se pro Christo mactari et immolari. Christus ergo novam hic docet Philosophiam mundo paradoxam, Philosophis incognitam, hominibus inauditam, sed cælestem et divinam, eamdemque suo confirmavit exemplo, dum Iudæis ultro se tradidit vinciendum, flagellandum, crucifigendum: unde ipse de se ait: *Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibur: faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus,* Isaiæ 49. 6. Et cap. 53. 7. *Oblatus est, quia*

B *ipse voluit, et non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum.* Fuit enim ipse Rex martyrum, et dux patientium. Ratio a priori est, quia in hoc consistit apex patientiæ, magnamitatis et charitatis. Patientia enim opus perfectum habet, ut ait Iacobus cap. 1. v. 4. Vide ibi dicta. Perfectus autem est, si non resistat iniuriis et iniuriantibus, sed iis ultro se offerat. Magnanimitatis est, omnes res huius vitæ, adversas æque ac prosperas, quasi infra se positas despicere. Magnanimus quasi in cælo positus et in cælo defixus, contemnit omnia quæ sub Deo sunt velut parva et exilia, itaque eis dominatur; sicut Christus dominatus est omnibus iniuriis, doloribus et tormentis: quare ipse in passione fuit Rex et Dominus dolorum. Charitas denique pro Deo optat dura et dira pati. Rursum optat iniuriantem vincere et convertere sua tolerantia et lenitate, non vero ab eo vinci, iuxta illud: *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum,*

Ratio a priori.

C Rom. 12. 21. Vide ibi dicta. Vide et S. Ambrosium l. 1. Offic. c. 41. nimirum:

Fortior est qui se, quam qui fortissima vincit
Mœnia, nec virtus altius ire potest.

SED SI QUIS PERCUSSERIT DEXTERAM MAXILLAM TUAM, PRÆBE ILLI ET ALTERAM.) Hoc quandoque est præceptum, quandoque consilium Evangelicum, uti iam dixi: proficiscitur vero ex animo generoso prompto ad patiendum, ac præsertim Christi vitam et passionem imitari gestiente. Quocirca viri magni qui Christum proxime sequi conati sunt, idipsum reipsa præstiterunt. Hinc S. Ambrosius lib. 2. de Spiritu sancto in Prooemio, mystice per maxillam accipit patientiam, quæ omnium est victrix. Sicut enim, inquit, Samson maxilla asini occidit mille Philisthæos, sic Christus sua patientia prostravit dæmones, omnesque hostes, et a Christo Christianus et patiens quilibet, Iudic. 15. 15. Idem S. Ambrosius in c. 6. Lucæ: *Nonne*, inquit, *omnis indignantis* (si ei præbeas

Luc. 6. 29.

D maxillam) *frangitur impetus, ira sedatur? Nonne fit per patientiam, ut sua amplius pœnitentia reverberes verberantem? Ita erit ut et iniuriam repellas, et gratiam quæras. Ac sæpe maximæ amoris causæ existunt, cum patientia insolentiæ, gratia refertur iniuriæ.*

Ita magnus ille Spiridion Trimituntis in Cypro Episcopus, ob sanctitatis famam vocatus a Constantio Imperatore, cum vili et peregrino habitu regiam ingrederetur, a quodam e famulis irrisus et alapa in gena percussus, mox alteram præbuit, atque hac sua virtute eumdem pudefecit, convertitque, ut prostratus in terram, supplex ab eo veniam peteret, ut habet eius vita apud Surium die 12. Decembris.

Exempla præbentium alteram maxillam. S. Spiridionis.

Ita Monachus ille alteram maxillam præbens energumenæ percutienti, ab ea dæmonem effugavit. Audi rem gestam narrantem Auctorem lib. doctrinæ Patrum tract. de Humilitate, n. 5. Cum intrasset, inquit, monachus ille in domum, venit puella illa quæ a dæmone vexabatur, et mox dedit alapam monacho, ille autem convertit ei et a-

Monachi cuiusdam.

Iiam maxillam secundum divinum præceptum: dæmon autem coactus, clamare cœpit: *O violentia mandatorum Christi! Iesu expellit me hinc.* Et statim mundata est puella illa. Cum autem venisset ad senes, monachus ille indicavit eis, quod factum fuerat, et glorificaverunt Deum et dixerunt: *Consuetudo est diabolicæ superbiæ, humilitate mandatorum Iesu corruere.*

Anachoretæ cuiusdam.

Simile plane est quod narrat Ruffinus in vitis Patrum lib. 3. num. 125. *Quidam,* inquit, *ex senibus monachorum eremita fuit, quem quidem a spiritu malo correptus et spumans fortiter in maxillam percussit; senex autem præbuit illi alteram maxillam, ut feriret: diabolus autem non ferens incendium humilitatis eius statim discessit.* Idem pene ad verbum recenset Pelagius in vitis Patrum libello 15. n. 53.

S. Alberti.

Simili modo S. Albertus Ordinis Carmelitarum, a diabolo per energumenam in dextera maxilla percussus, præbens ei alteram, sua humilitate diabolum crucians expulit, ut habet eius vita apud Surium die 7. Augusti.

S. Othonis Minoritæ.

Insuper unus e quinque Franciscanis, qui vivente S. Francisco Marrochii pro fide Christi nobile martyrium obierunt, nomine Otho, invitatus a principe Saraceno ad Mahometismum, in eius et profanæ legis contemptum in terram spuens, gravi alapa ab eo percussus est; at ille memor verborum Christi, alteram maxillam præbuit, dicens: *Ignoscat tibi Deus, quia nescis quid facis.* Ita habet ipsorum vita apud Surium 16. Calend. Februarii.

Alterius religiosi.

Cassianus collat. 19. c. 1. celebrat patientiam religiosi cuiusdam, qui ab Abbate Paulo in conventu multorum ad probandam eius virtutem, palma in maxilla acriter percussus, ita ut sonitus longe considentium auribus resultaret, non solum non murmuravit, sed ne rubore quidem ut assolet, vultum perfudit.

S. Paulæ.

Porro de S. Paula ita scribit S. Hieronym. in eius Epitaph. *Invidia et probris appetita, ait: Cur non patientia livorem superem? cur non humilitate frangam superbiam, et percutienti maxillam offeram alteram?*

S. Eulogii.

Denique S. Eulogius Cordubensis presbyter et martyr, a Saraceno principe damnatus ad mortem, quod Mahometi malediceret, cum ad martyrium duceretur, a Saraceno in maxillam percussus, alteram ei præbuit, in eaque alapam recepit: unde mox capite plexus est, et columba corpori eius insedit quasi columbinæ eius mansuetudinis, innocentiæ et patientiæ index et vindex, anno Domini 859. die 11. Martii: quo tempore plures ibidem eadem de causa martyrium subiere, quorum generosa certamina et triumphos paulo ante mortem descripserat ipse Eulogius: ita habet eius vita scripta ab eius familiari Alvario Cordubensi, quæ extat in Surio per Mosandrum adaucto ad diem 11. Martii.

Quod si vero quis hæreticus vel impius te in unam maxillam percutiat, ut tuam Orthodoxam fidem, religionem, virtutem despiciat et despiciendam aliis ostendat, tunc sane non præbenda est ei altera, sed graviter ille increpandus est, uti Christus increpavit Satellitem dantem sibi alapam coram pontifice, dicens: *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis?* Ioann. 18. 23. Et Paulus, cum eum Pontifex iuberet percuti: *Percutiat,* inquit, *te Deus, paries dealbate,* Act. 23. 3. tunc enim faciendum est illud sapientis: *Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur,* Proverb. 26. 5. ubi festivum hac de re exemplum recensui. Denique Cassianus Collat. 16. c. 20. irridet vesaniam nonnullorum, qui ut hoc Christi præceptum implerent, ultro iurgia miscebant, aliosque ad iram provocabant, ut ab iratis percuterentur, ac percussi aliam maxillam percutienti feriendam offerebant. Patientis enim est, neminem ad impatientiam provocare, ne ipsa patientia fiat impatiens.

Vers. 40. Luc. 6. v. 29. 30.

Et ei, qui vult tecum in iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.) Pallium est vestis extima et sæpe maioris pretii: tunica vero est vestis interior; unde illud: *Tunica pallio propior:* quare tunica exui detrahique nequit, nisi prius detrahatur pallium. Quocirca S. Lucas c. 6. 29. ordinem tunicæ et pallii recte invertit, aitque: *Et ab eo qui aufert tibi vestimentum* (Græce ἱματιον, id est, pallium) *etiam tunicam noli prohibere.* Sed eodem redit sensus, q. d. Unam vestem auferenti, noli in iudicio pro veste cum litigatore contendere, sed potius ut litem evadas, dimitte ei vestem quamlibet, adeoque si ipse pallium poscat, dimitte ei et tunicam; si poscat tunicam, adde ei et pallium: præsertim quia, ut notat Euthymius ἱματιον et χιτων, id est, pallium et tunica sæpe inter se confunduntur, ac unum pro alio sumitur. Ratio a priori est, quia *melior est uncia pacis et charitatis, quam libra victoriæ,* uti dictabat Cardinalis Bellarminus. Unde Apostolus Coloss. 3. 15. *Pax Christi,* ait, *exultet* (Græce καταβραβευετω, id est, tamquam brabeuta imperet et dominetur) *in cordibus vestris.* Fecit hoc ad litteram S. Franciscus, qui ob profusas Eleemosynas a patre protractus ad Episcopum Assisinatem, ut cederet bonis, non tantum iis cessit, sed et vestes patri resignavit, dicens: *Deinceps fidentius dicam: Pater noster, qui es in cælis:* ita S. Bonaventura in eius vita. Hac in re rarum patientiæ et paupertatis exemplum dedit S. Elisabeth, regis Hungarorum filia, quæ mortuo marito Hassiæ Lantgravio, a vassallis suis et cognatis per summam iniuriam domo expulsa, bonis spoliata, et ad extremam paupertatem redacta, læta et alacris secessit in cœnobium Franciscanorum, ibique a fratribus *Te Deum laudamus,* in gratiarum actionem Deo decantari postulavit; atque per domos cum prolibus velut mendica oberrans, tandem tugurium ingressa, ubi fumo, æstu, ventis et imbribus exagitata, Deo semper gratias agebat: insuper cognatorum sannas, convicia, scommata hilariter sustinebat, gaudens quod digna esset talia pro Deo pati. Denique cum pater eius rex Andreas, eam in Hungariam ad regium vivendi splendorem revocaret, non acquievit, sed in summa paupertate lanificio victum sibi parans, in vilissimis circa pauperes, ulcerosos et leprosos officiis vitam omnem transegit; ideoque sub mortem et Angelorum melodiam, et Christi ad regnum cæleste evocantis, dicentisque: *Veni electa mea, et cælesti thalamo, quem tibi ab æterno destinavi, potire,* vocem audire meruit. Ita habet eius vita apud Surium die 19. Novembris. Exemplum S. Elisabethæ.

Et qui te angariaverit mille passus (milliare unum Italicum) vade cum illo et alia duo.) Angariare est vox Persica. Persis enim publici nuntii et veredarii vocabantur *angari,* quibus ius erat equos, homines et navigia usurpandi, et ad sibi serviendum cogendi: unde angariare idem est, quod stringere et cogere: unde nomen *Angariæ* et *Parangariæ* in libris Iuris. Nostrates vocant *Postas* quasi *positos* collocatosque in certis locis, et semper in procinctu excubantes. Hinc epistola dicitur Hebr. אגרת *iggheret,* quasi *ingeret,* id est, missa et prolata ab angariis sive cursoribus. Hinc et Græce dicitur αγγελος, id est, angelus quasi angarus per commutationem litteræ r in l, uti pro *Belial* dicitur *Beliar;* sæpe enim littera l mutatur in r, ut μελετω, *meditor;* αμυλον, *amido* Hetrusce; ελαφος, id est, *cervus;* μονοπωλειον, Hispane *monipodio* pro conspiratione; πανορμος, Palermo: ita Angel. Canin. in Hellenismis. Angariare est cogere.

Sensus est, q. d. Si quis cogat te secum proficisci ad unum milliare, potius quam cum eo contendas, vade cum eo ad duo milliaria: sic enim pacem servabis, patientiam exercebis, et cogentem charitate vinces, tibique amicabis: sin illi resistas, teque vindicare velis, bellum vel duellum cum ipso suscitabis, perdes mentis tranquillitatem, et odia tibi conciliabis.

Porro ne fideles putent hic sibi nimis dura et ardua a Christo præcipi, hinc S. Basilius homil. de legendis Gentilium libris, ostendit Philosophos similia docuisse et fecisse, ut Periclem, qui tota die a quodam probris exceptus, eumdem vespere cum lumine domum deduxit: et Socratem, qui a quodam multis in facie plagis affectus, non aliter ultus est hominem, quam fronti suæ, velut statuæ nomen eius, quasi opificis inscribendo. Et Euclidem, qui, cum quidam iuraret se illum occisurum, iuravit vicissim Exempla Philosophorum.

se eum placaturum, ac ne in se animo esset hostili effecturum. De Iulio Cæsare, ait Cicero Orat. pro Marcellio: *Cæsar nil oblivisci solet nisi iniurias.* Aristot. l. 4. Ethicor. cap. 3. *Magnanimus*, inquit, *ignominiam hominum contemnit.* Alius: *Magnanimi est oblivisci iniuriarum, ut debilis stomachi est cibum duriorem non posse digerere; ita pusilli animi est duriusculum verbum non posse sustinere.* Hæ fuere umbræ virtutis Christianæ, quæ utique longe maior et solidior extitit in S. Paulo, S. Laurentio, S. Vincentio et similibus, qui tortoribus gratias agebant, quod sibi martyrii coronam torquendo pertexerent. S. Cyprianus suo spiculatori, qui caput ipsi erat amputaturus, iussit dari viginti aureos, ait Pontius in eius vita. B. Iuniperus S. Francisci socius, probra excipiebat quasi gemmas Christi: unde exprobranti sibi: *Proiice*, inquit, *has gemmas in sinum meum: vellem utique talibus gemmis lapidari Romam usque.* In vitis Patrum legimus de religioso quodam, quod quo quis amplius eum vexabat aut irridebat, tanto magis ille gaudebat, dicens: *Isti sunt qui nobis occasionem præbent ad profectum nostrum: qui autem beatificant nos, conturbant animas nostras. Scriptum est enim: Quoniam hi, qui beatificant vos, ipsi decipiunt vos.*

Exempla Christianorum.

B. Iuniperus.

Climacus Gradu 4. de obedientia, narrat religiosum nomine Abbakirum, a sociis varie per annos quindecim tentatum et tribulatum, ita ut e mensa quoque a ministris expelleretur, omnia hæc patienter tulisse, ac interpretatum hæc omnia non serio, sed probandi sui causa fieri, atque instante morte dixisse: *Gratias ago Domino Iesu Christo, et vobis, quia propter id, quod me tentastis in salutem, ecce decem et septem annis permansi a dæmonibus non tentatus.* Ibidem commemorat Macedonium senem inter novitios (id ipsomet humilitatis studio petente) relegatum dixisse: *Nunquam sicut nunc evacuationem omnis prælii, et luminis divini dulcedinem in me ipso perspexi.*

Vers. 42. Luc. 6. 30. QUI PETIT A TE, DA EI: ET VOLENTI MUTUARI A TE, NE AVERTARIS.) Græce μὴ ἀποστραφῇς, id est, *ne averseris.* S. Augustinus, *ne aversatus fueris*, scilicet mutuum a te postulantem. Videtur prima fronte hæc sententia non cohærere cum præcedentibus de lege talionis et vindictæ; sed revera optime cohæret, sensus enim est, q. d. Christus: Ego pro lege talionis et maleficentiæ surrogo et figo legem charitatis et beneficentiæ. Quare quicumque petit aliquid abs te, sive is amicus sit, sive inimicus, qui te læsit et in maxillam percussit, aut pallium abstulit, aut aliter angariavit, da illi, quod petit: ac si velit poscatque abs te mutuum, ne eum ob iniurias tibi allatas, averseris, faciemque tuam, ut fieri solet, avertas, sed benigne eum ut proximum excipe, ac mutuum ei præbe, perinde ac si nunquam te læsisset. Hunc esse sensum liquet ex τὸ *ne avertaris*, vel ut Græce est, *ne averseris*, et ex eo, quod habet Lucas c. 60. 30. *Omni autem petenti te, tribue*, additque: *Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas.* Unde patet hic agi de eo, qui tibi iniurius fuit, tuaque velut fur aut raptor abstulit: huic enim concedere id, quod abstulit et rapuit, nec repetere, si ipse eo valde indigeat, præcepti est (si enim non abstulisset, obligaris ei ita indigenti idipsum dare per eleemosynam) alias consilii est; eleemosyna enim, sive illa fiat dando, sive mutuando id, quo proximus etiamsi inimicus, qui nos læsit, indiget, præcepti est in extrema vel gravi eius necessitate; alias consilii est, sed utilissimi. Intellige, si habes quod ex tuo illi des vel mutues: nam aliena, ac præsertim Deo consecrata, ut sunt bona monasterii, dare vel mutuare non licet sine venia superioris, uti docet S. Basilius in regulis brevior. resp. 101. Sic S. Spiridion, et nonnulli Anachoretæ furibus ea quæ sibi furati erant, ultro condonabant, quin et plura adiungebant.

Porro apte subiungit Christus hoc præceptum, ut omni petenti demus, præcepto patiendi rapinam, qua tibi ablata est tunica, pallium, etc. quia hæc rapina disponit ad donationem: qui enim patienter suffert sua sibi auferri, facile dabit quæ sua sunt, alteri. Nam ut ait S. Greg. 3. parte Pastor. Admonit. 21. *Cum dantis mens ferre inopiam nescit, si multa sibi subtrahit, occasionem contra se impatientiæ exquirit. Prius namque præparandus est patientiæ animus, et tunc aut multa sunt, aut cuncta largienda, ne dum minus æquanimiter inopia irruens fertur, et præmissæ largitatis merces pereat, et adhuc mentem deterius murmuratio subsequens perdat.*

Denique non decrescit, sed accrescit hic Christi sermo et sanctio; licet enim facilius sit in se dare omni petenti, quam percutienti unam maxillam, præbere alteram, aut tollenti tunicam dimittere et pallium; tamen difficilius est in connexione, quia ut iam dixi, supponit illam patientiam, qua illa et illos sufferre obligamur, et superaddit beneficentiam, qua eisdem petentibus dare vel mutuare debemus: difficilius enim est post acceptam iniuriam iniurianti benefacere, quam ab eo acceptam iniuriam dumtaxat pati et sufferre: ita S. Aug. l. de ser. Domini c. 40.

Rationem a priori subdit S. Lucas c. 6. 31. *Et quodcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter.* Hæc enim est lex, mensura et fons charitatis mutuæ, ut facias alteri, quod tibi vis fieri. Vis tibi egenti dari eleemosynam etiam ab inimico, tu similiter fac illi. Audi Climacum Gradu 26. *Piorum est omni petenti dare: sed magis piorum est, etiam non petenti largiri. Non repetere autem, aut quidquam ab eo exigere qui abs te aliquid abstulit, dum maxime possis, illud fortasse non nisi eorum est, qui omnem affectum erga res omnes mortales exuerunt.* Praxin huius præcepti Christi nuper Romæ docuit raro charitatis exemplo B. Philippus Nerius, qui omni petenti dabat omne, quod poterat solatium, consilium et auxilium, ideoque cuique cubiculum suum patere volebat, ut cuilibet liberum ad se qualibet hora daret aditum, dicebatque servum Dei debere esse omnium horarum hominem, ut nullam ex tota die sibi reservet, sed omnes proximis commodet, ut totus sit illorum, non suus: sicut fecit Christus, qui *pertransiit benefaciendo, et sanando omnes oppressos a diabolo*, Act. 10. et 11. ac se suaque omnia una cum vita pro nobis impendit et profudit: atque Paulus, qui omnibus omnia factus est, ut omnes Christo lucrifaceret, 1. Corinth. 9. 22. Nota est S. Ioannis Patriarchæ Alexandrini liberalitas, qui hac Christi sanctione stimulatus, omnibus petentibus largas dabat eleemosynas, indeque cognominatus est Eleemosynarius: ac quo plus dabat, eo plus recipiebat, ut cum Deo de liberalitate certare videretur, et Deus cum eo. Vicit enim Ioannes Deum, et Deus Ioannem vicit multo amplius. Quocirca nolebat Ioannes petentes examinari, an divites essent vel pauperes, an digni vel indigni, an pauci vel multi. Persuasum enim habeo, inquit, quod etiamsi totus mundus simul veniret Alexandriam, egens beneficentia, hos Dei thesauros nequaquam in angustum rediget.

Ratio a priori.

B. Philippus Nerius.

S. Ioannes eleemosynarius.

S. Franciscus initio conversionis suæ, cum pauperem quemdam petentem eleemosynam præter morem repulisset, repente facti pœnitens, largam ei dedit, vovitque se nunquam deinceps postulanti eleemosynam negaturum: atque hac sua liberalitate vicissim copiosam Dei gratiam in se provocavit, qua ad tantam mox sanctitatem evasit. S. Franciscus.

Rarum est, quod in Chronicis Ordinis S. Francisci legimus de Alexandro Halensi, qui *vitæ fons* est appellatus, fuitque præceptor S. Bonaventuræ, et ut fertur S. Thomæ. Hic tanto in Deiparam ferebatur affectu, ut constituerit nulli unquam se negaturum quod nomine Deiparæ peteretur: quod cum intellexisset quidam Franciscanus, videns eum doctorem celeberrimum, cui nullus par in Academia Parisiensis, ad eum accessit, et, *per S. Mariam*, inquit ad eum, *obsecro te ut nobis accedas.* Is missum a Deo credidit hominem, et illico eum sequitur, fitque S. Francisci alumnus. Fuse rem gestam narrat Lucas Waddingus tom. 1. Annal. Minorum. ad annum Christi 1222. n. 26. Alexander Halensis.

AUDISTIS QUIA DICTUM EST: DILIGES PROXIMUM TUUM, ET ODIO HABEBIS INIMICUM TUUM.) Prius, *diliges proximum*, dictum est Levit. 19. 18. at posterius, *odio habebis inimicum*, ubi dictum est? Respondet Maldonatus id dictum esse Deuter. 25. 19. *Delebis nomen eius sub cælo, cave ne obliviscaris.* Iusserat enim Deus Iosue et Hebræis, ut gentem Chananæam impiam prorsus delerent, et co- Vers. 43.

rum terram occuparent. Christum ergo non Scribas, sed legem ipsam hic corrigere, dum iubet inimicos diligere. Verum lex iussit tantum Chananæos occidi, non tamen odio haberi, multo minus alias gentes: sicut iudex iubet occidi reum, non tamen eum odit, imo cum amat; curat enim ut culpam et scandalum a se datum emendet, pro eaque Deo et reipublicæ satisfaciat: sic et miles in bello iusto hostem cædit, sed non odit. Est enim executor sui ducis, quasi iudicis. Nam legem veterem præcepisse non solum amicos, sed et inimicos diligi patet Exodi 23. 3. et Levit. 19. Lex enim naturæ iubet inimicos diligi.

Lex vetus iussit hostes diligi.

Dico ergo id dictum esse, non a lege, sed a Scribis legem interpretantibus. Hi enim ex eo quod dicitur Levit. 19. 18. *Diliges proximum*, vel ut Noster vertit, *amicum* (Hebr. enim רע *rea* significat socium, amicum, proximum) *tuum*: inferebant: ergo *odio habebis inimicum tuum*: per amicum autem vel proximum, ipsi intelligebant proximum cognomine et gente, puta Iudæum ex Abraham et Iacob secum proguatum, quasi Iudæis soli Iudæi essent diligendi; cæteræ vero gentes, præsertim Chananææ, odio habendæ, qui manifestus est error. Quare Christus sensum hunc corrigit legemque explicat, videlicet per amicum vel proximum hic intelligi quemvis hominem, etiam extraneum, gentilem et inimicum: omnes enim homines ad invicem proximi sumus in primo patre Adamo, utpote ex eo progeniti, ideoque fratres; et in secundo parente Christo, per quem regenerati et quasi recreati sumus ad eamdem Dei similitudinem, vocatique ad eamdem Dei Patris hæreditatem in cælis: ita S. Hieronymus, S. Augustinus, Theophylactus, et alii.

Porro Origenes hic per inimicos accipit dæmones: hos enim quasi iuratos et æternos hostes, sollicitantes nos ad peccatum et gehennam, Vatiniano odio odisse debemus. Verum hoc mysticum est et symbolicum.

Vers. 44. Luc. 6. v. 27. 28. 34.

EGO AUTEM DICO VOBIS: DILIGITE INIMICOS VESTROS, BENEFACITE HIS, QUI ODERUNT VOS, ET ORATE PRO PERSEQUENTIBUS (Græcus et Syrus, *qui vexant vos cum militari insultu et violentia*) ET CALUMNIANTIBUS VOS.) Græca addunt ευλογειτε τȣς καταρωμενȣς υμας, id est, *benedicite iis qui vobis maledicunt*, ut Christus hic præcipiat inimicos diligi corde, ore, et opere: corde, cum ait, *diligite inimicos*: ore, cum ait, *benedicite iis, qui vobis maledicunt*: opere cum addit, *benefacite his, qui oderunt vos*. Præcepit ergo Christus hic Primo, ut inimicos non odiamus, sed amore interno sinceroque diligamus. Secundo, ut communia amoris signa externa, sive loquendo et salutando, sive benefaciendo eis non negemus: peccatum enim esset si eleemosynam faciens omnibus pauperibus, qui in urbe vel hospitali sunt, ab ea excludas unum, duos, aut tres, qui te læserunt, vel tui sunt inimici. Tertio, ut inimicis in necessitate positis succurramus, æque ac facimus amicis. Consulit autem, ut benevole eos præveniamus verbis et beneficiis peculiaribus, itaque eorum odium vincamus, eosque nobis devinciamus et amicemus, iuxta illud Pauli: *Vince in bono malum*, Roman. 12. 21. ubi plura hac de re dixi. Hic est apex charitatis Christianæ, scilicet dilectio inimicorum. Vide D. Thomam et Scholasticos, 2. 2. q. 25. art. 8. et 9.

Novem gradus amoris inimicorum.

Porro S. Chrysostomus hic hom. 18. huius dilectionis inimicorum novem gradus constituit. *Primus est*, inquit, *ne prior iniuriam ordiaris. Secundus, ubi est iniuria cœpta, ne tu eamdem eodem pacto propellas. Tertius, ne par pari referas, sed quiescas. Quartus, ut etiam præbeat seipsum ad iniuriam sustinendam. Quintus, ut etiam ad maiora se præbeat quam vult ille, qui fecit. Sextus, non odisse a quo ista perpetitur. Septimus, etiam diligere lædentem. Octavus, beneficiis quoque eum libenter afficere. Nonus, etiam Deum pro adversario deprecari.*

Vers. 45. Luc. 6. 15.

UT SITIS FILII PATRIS VESTRI, QUI IN CÆLIS EST, QUI SOLEM SUUM OBIRI FACIT SUPER BONOS ET MALOS, ET PLUIT SUPER IUSTOS ET INIUSTOS.) *Ut sitis*, id est, ut ostendatis vos esse filios Dei, aut potius *ut sitis* reipsa filii Dei per imitationem, id est, similes et imitatores Dei, qui iam estis filii Dei per gratiam et adoptionem. Simili sensu dixit v. 9. *Beati mundo corde, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur.* Iubet ergo, ut in dilectione inimicorum imitemur Deum, qui impiis hostibus suis benefacit, dando eis pluviam, solem, fruges, fructus, etc. Deus enim tam celsi est animi, ut nullam, quantumvis impii et blasphemi, iniuriam et læsionem sibi factam putet; nullam enim sentit, nil de honore et gloria sua deperdit: item tam impassibilis est et sanctus, ut nulla in eum cadat ira et vindicta, ac tam bonus et clemens est, ut sua dona effundat in inimicos, eosque gratia sua præveniat alliciens et trahens ad reconciliationem, imo pro eis sibi reconciliandis salvandisque filium suum unicum dedit in crucem. Hæc imitemur quoad possumus.

Urget S. Augustinus το *solem suum*, id est, a se creatum: *Ut hinc*, ait, *commoneamur quanta liberalitate inimicis nostris ex præcepto eius præstare debeamus, quæ nos non creavimus, sed ex munere eius accepimus.* Stimulos ad diligendum inimicos plures suggerit hic noster Salmeron tom. 5. c. 43.

SI ENIM DILIGITIS EOS, QUI VOS DILIGUNT, QUAM MERCEDEM HABEBITIS? NONNE ET PUBLICANI HOC FACIUNT.) Vers. 46. Luc. 6. 31.

Publicani dicti a publico, quod publica vectigalia exigant et redimant, ideoque rigide a pauperibus plura subinde extorqueant, quam ipsi debeant aut solvere queant: qua de causa apud Iudæos habebantur ut iniqui et infames. *Quam mercedem habebitis?* q. d. Nullam: si enim amicos dumtaxat diligatis, non inimicos, ut Publicani faciunt, Deus nullam in cælo vobis mercedem dabit; tum quia hæc dilectio est naturæ, non gratiæ et charitatis: hæc enim ad inimicos sese extendit: tum quia mercedem ab amico recipitis, scilicet mutuum et vicarium amorem: sin vero tam inimicos quam amicos diligatis, utrorumque dilectione magnam a Deo gratiam et gloriam merebimini, et reipsa obtinebitis; quia utraque est actus charitatis. Charitas ergo iubet diligi amicos et inimicos; natura corrupta solos amicos: unde P. Sylla iactabat se amicos superare beneficiis, inimicos vero maleficiis, uti C. Marium crudeliter laniavit, teste Plutarcho in eius vita. Idem fecere alii Gentiles. Quare inter eos stupori fuere nonnulli, sed pauci, qui inimicos etiam dilexerunt, ut Phocion, qui damnatus ad mortem, iam occidendus, rogatus ab amicis, num quid filio nuntiatum vellet, respondit: *Volo ut illatæ mihi ab Atheniensibus iniuriæ obliviscatur.* Lycurgus rex Lacedæmonum a iuvene quodam orbatus oculo, illum a populo accepit, ut quo liberet modo puniret; ille eum optime instituit, et iam probis moribus instructum, in theatrum produxit populoque ostendit: *En*, inquit, *quem a vobis iniurium et violentum accepi, iam frugi et popularem vobis restituo*: ita Plutarchus in Lycurgo. Si hæc fecere Gentiles, duce ratione et natura, ob gloriam temporalem, quid facere decet Christianum, duce fide et gratia, ob bravium beatæ æternitatis.

Gentiles aliqui dilexere inimicos.

ET SI SALUTAVERITIS FRATRES (cognatos, consanguineos, amicos) VESTROS TANTUM, QUID AMPLIUS FACITIS, NONNE ET ETHNICI HOC FACIUNT?) Vers. 47.

Pro *salutaveritis*, Græce est ασπασησθε, id est, salutare cum osculo et complexu, qui salutandi mos olim fuit apud Græcos et Romanos, imo apud primos Christianos, iuxta illud: *Salutate invicem in osculo sancto*, 2. Cor. 13. 12. Vide ibi dicta. Unde Vatabl. vertit: *Si amplexi fueritis, vel si complectendo salutaveritis fratres vestros, quid amplius præ cæteris etiam Publicanis et Ethnicis facitis?* Græce est τι περιττον, quod Vatabl. et alii vertunt: *quid eximium facitis?* Nam ut sequitur, *et Ethnici hoc faciunt.* Sic cum Nostro legit S. Chrysostomus, scilicet εθνικοι, iam Græca habent τελωναι id est, *Publicani.* Docet ergo hic Christus salutandos esse non tantum fratres et amicos, sed etiam exteros et inimicos. Tam ergo inimicum, quam amicum si generosi es animi, saluta prior, multo magis salutantem resaluta, ut tu potius accipias humilitatis coronam, et de superbia inimici triumphes, eamque sternas, ut docet S. Chrysostomus hom. 18. Sub salutatione cætera omnia benevolentiæ signa accipe. Hoc est quod ait Apostolus: *Honore invicem prævenientes*, Rom. 12. 10.

Vers. 48. Luc. 6. 36. ESTOTE ERGO VOS PERFECTI, SICUT ET PATER VESTER CÆLESTIS PERFECTUS EST.) Emphasim habet τo *vos*, q.d. Vos ab Ethnicis estis segregati, et a Deo electi, ut sitis eius fideles, amici, filii et hæredes: imitamini ergo sanctitatem et perfectionem Patris vestri cælestis. Tο *ergo* refer partim ad proxime præcedentia de dilectione inimicorum, q. d. Ethnici quoque diligunt, sed sibi amicos dumtaxat: Vos ergo, o fideles, qui estis amici filiique Dei, ideoque Ethnicis præstare debetis, diligite omnes tam inimicos, quam amicos, sicut Pater vester dilectionem suam ad omnes omnino extendit. Estote ergo *perfecti* proprie in dilectione et benignitate, ut neminem ab ea excludatis, sed eam dilatetis et expandatis ad omnes tam inimicos quam amicos, utque tam eos, a quibus nihil speratis, quam eos, a quibus aliquid expectatis eadem, complectamini: partim vero τo *ergo* refer ad omnia præcedentia. Hæc enim gnome est omnium hoc capite dictorum finis et complexio, q. d. Huc usque explicui Dei mandata sancientia perfectionem omnis virtutis. Estote ergo perfecti in mansuetudine, munditia cordis, patientia, castitate, charitate omnique virtute, quam præcepit lex, Deique mandata.

Perfectio quænam præcepti? Quæres, an perfectio hæc sit consilii an præcepti? Respondetur partim esse consilii, partim præcepti. Primo enim præceptum est, ut quisque fidelis in Christianismo et suo statu conetur esse perfectus, ut scilicet perfecte diligat inimicos, æque ac amicos, ac perfecte cætera omnia Dei mandata observet. Christus enim hic loquitur omnibus fidelibus, ut patet ex præcedenti. Unde moraliter hinc discimus, omnes Christianos obligari tendere ad perfectionem sui status, officii et gradus: hoc enim requiritur, ut sint filii Patris cælestis, ut ait Christus. Quisquis ergo cupit esse filius et hæres huius Patris, eum imitari debet in perfectione. Itaque aut magnæ illius hæreditatis deponenda spes est, aut si filiorum adoptionem tueri volumus, paternæ sanctitatis et perfectionis imitatione tuenda est: quia, ut ait S. Cyprianus serm. de bono patientiæ, filios, præsertim talis et tanti Patris, non decet esse degeneres. Quin et S. Iacobus cap. 1. v. 4. non religiosos, sed fideles omnes compellans: *Ut sitis*, inquit, *perfecti et integri, in nullo deficientes.* Et S. Petrus Epistol. 1. cap. 1. 16. *Ut et ipsi in omni conversatione sancti sitis, quoniam scriptum est: Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum.* Imo Deus ipse ad Abraham: *Ambula*, inquit, *coram me, et esto perfectus*, Gen. 17. 2. Quisque ergo in suo gradu et officio debet esse exactus et perfectus, ut singula opera ad amussim rationis et legis perfecte faciat, iuxta illud Eccles. 33. 23. *In omnibus operibus tuis præcellens esto*: pluris enim fit præcellens Grammaticus, quam mediocris Rhetor; ut audias illud Sponsi de Sponsa: *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia Principis*, Cant. 7. 1. quia si milites in prælio cupiunt esse strenuissimi, discipuli in schola doctissimi, mechanici in sua arte exactissimi, famuli in serviendo hero obsequentissimi, cur non et Christiani a Christo vocati ad sanctitatem et perfectionem, cupiant esse sanctissimi et perfectissimi? B. Teresia dictitabat, Deum eos præ cæteris maxime amare, qui sunt perfecti, atque eos facere quasi capitaneos et duces cæterorum, ut multos convertant, salvent et perficiant: unde ipsa votum fecit se in quolibet opere facturam id quod foret perfectius, et ad maiorem Dei gloriam. Sic *Noe* Gen. 6. *placuit Deo*, fuitque mundi diluvio perditi restaurator: quia fuit *perfectus in generationibus suis, et cum Deo ambulavit.* Vide S. Chrysostomum libr. 3. contra vituperat. vitæ monasticæ, ubi docet, præcepta Christi tam sæculares quam religiosos obligare, ideoque utrosque debere perfectioni studere, quemque in suo statu et gradu, iuxta illud Dei ad Israel: *Perfectus eris et absque macula cum Domino Deo tuo*, Deuter. 18. 13. Et illud Pauli: *De cætero fratres gaudete, perfecti estote*, 2. Corinth. 13. 11. Et: *Ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu*, Coloss. 1. 28.

Perfectio consilii quænam? Secundo, perfectio hæc consilii est, quatenus se extendit ad observationem non tantum præceptorum, sed et consiliorum Evangelicorum, ut paupertatis voluntariæ, A castitatis et obedientiæ religiosæ, etc. de qua Christus: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo, et veni sequere me*, Matth. 19. 21.

Perfectio sita in amore inimicorum. Porro perfectio hæc proprie consistit in charitate et dilectione, præsertim inimicorum. Hæc enim est perfectio viæ, cum perfectio patriæ consistat in visione et fruitione Dei. Magna autem debet esse hæc perfectio et sanctitas, præsertim in religiosis, quia magna est in Deo, cui se consecrarunt, quemque imitari debent, ut iubet hic Christus. Tacite insinuat Christus modum, et rationem pertingendi ad perfectionem et sanctitatem eximiam esse, si quis se exerceat in dilectione inimicorum, tum quia hic est summus et difficilis charitatis actus, tum quia hæc est eximia et summa victoria sui: nam talis generose vincit iram, vindictam cæterasque animæ passiones, totique animo suo potenter dominatur et imperat: tum quia Deus charitati et virtuti tam liberali longe liberaliorem rependit gratiam. Ita B virgo illa sancta apud D. Taulerum rogata, qua ratione ad tantam sanctitatem pervenisset, respondit: *Eos, qui mihi molesti vel infesti erant, singulari amore dilexi, atque illi, a quo læsa fueram, peculiare semper beneficium contuli, quod alias ei non contulissem*: nimirum hoc est ulcisci, vincere et obruere maleficentiam beneficiis. Hinc in Christo summæ virtutis fuit, in cruce orare pro suis crucifixoribus, dicendo: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Sic S. Paulus et Stephanus perfecti evasere orando pro Iudæis se lapidantibus et ad necem persequentibus, iisque omni ope et opera prædicando et benefaciendo. Denique hæc perfectio maxime requiritur in Apostolo, viroque Apostolico. Nil enim ita movet animos infidelium ad credendum Christo, ac sanctitas prædicantium, quæ sæpe plus movet quam ipsa miracula. Audi S. Chrysostomum hom. 47. in Matth. *Magnos Apostolos effecit verus ac non simulatus gloriæ, atque pecuniæ contemptus: et quoniam nullam sæcularium harum rerum omnino curam habebant. Nam nisi hoc habuissent, si passionibus veluti nos servissent, etiamsi a morte* C *innumeros homines suscitassent, non solum nihil utilitatis fecissent, sed etiam deceptorum nomen non effugissent. Vivendi ergo disciplina est quæ ubique fulget.*

SICUT ET PATER VESTER CÆLESTIS PERFECTUS EST.) Scilicet perfecte omnes omnino diligit, omnibus tam malis quam bonis benefacit, in omnes diffundit radios suæ bonitatis, quasi sol quidam perennis beneficentiæ, qui a nemine quidquam commodi expectat, sed mero amore cupit sua bona aliis communicare, ita ut certet cum hominum malitia et ingratitudine: pauci enim eum tam sui amantem et beneficum redamant, uti par est. Vox *sicut* similitudinem significat, non æqualitatem; nec enim Dei perfectionem æquare possumus, sed illa in infinitum omnem nostram superat et transcendit: quare illam eminus imitari debemus quoad possumus. Præclare S. Leo serm. 1. de ieiunio 10. mensis: *Invenimus*, inquit, *hominem ideo ad imaginem Dei conditum, ut imitator sui esset auctoris, et hanc esse naturalem nostri seminis dignitatem,* D *si in nobis quasi in quodam speculo divinæ bonitatis forma resplendeat.* Præclarum etiam in hac re illud Gregorii de illo Apostoli dicto, *Nos Dei genus esse: Genus*, inquit, *hominum dicimur, non ex eius natura editi, sed per spiritum illius voluntarie conditi et adoptive recreati. Tanto ergo ad hanc nobilitatem quisque erigitur, quanto per acceptam imaginem ad similitudinem illius ex imitatione renovatur*: ita S. Gregor. 20. Moral. cap. 16.

Perfectionem ergo a Christiano hic exigit Christus, non humanam, sed divinam, Deique perfectioni similem, qualem scilicet pater exigit a filio. Ipse enim est pater noster, non tantum per naturam, sed et per gratiam; per hanc enim fimus *divinæ consortes naturæ*, ut ait S. Petrus: ideo efficimur vere filii Dei, ac quasi Dii quidam terrestres. Quapropter illud Levit. 11. 44. Christianis quasi speculum proponit S. Petrus Epistol. 1. cap. 1. v. 16. dicens: *Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum.* Et Paulus Ephes. 5. 1. *Estote*, ait, *imitatores Dei, sicut filii charissimi.* S. Ioan. Epist. 1. cap. 2. v. 1. *Videte*, inquit, *qualem chari-*

tatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus. A
Præclare S. Cyprianus serm. de zelo et livore: *Si hominibus*, inquit, *lætum est et gloriosum, filios habere consimiles, et tunc magis generasse delectat, si ad patrem lineamentis paribus soboles successive respondeat; quanto magis in Deo patre lætitia est, cum quis sic spiritualiter nascitur, ut actibus eius et laudibus divina generositas prædicetur?* Porro S. August. Epist. 85. ad Consentium: *Cogitemus*, ait, *nos tanto similiores Deo, quanto esse poterimus eius participatione iustiores.* Quocirca nervose Christianos extimulat S. Leo serm. 1. de Nativ. dicens: *Agnosce, o Christiane, dignitatem tuam, et divinæ consors factus naturæ, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire; memento cuius capitis et cuius corporis sis membrum.* Nam, ut ait Paulus Atheniensibus Act. 17. 39. *Ipsius et genus sumus. Genus ergo cum simus Dei*, etc.

Scripsit in hanc sententiam S. Thomas (vel quisquis est Auctor) opusculum 62. de moribus divinis, in quo docet fideles imitari debere Deum, eiusque mores divinos B
induere, atque sigillatim eius veritatem, sapientiam, mansuetudinem, patientiam, iustitiam, liberalitatem, clementiam cæteraque Dei attributa æmulari, et quoad potest creatura sequi et imitari suum Creatorem.

Perfectio Dei imitanda. Igitur perfectio Dei consistit primo in amplissima omnium tam bonorum, quam malorum dilectione, quod proprie spectat hic Christus.

I.
II. Secundo in mansuetudine, patientia, moderatione et temperie appetituum, ac quæ inde consequitur, summa pace et tranquillitate animi, ut nulla eum tangat iniuria, ira, vindicta, sitque ἀπαθὴς, imperturbabilis et impassibilis: sic et nos si velimus esse perfecti, debemus esse mansueti, tranquilli, et quoad fieri potest, imperturbabiles, ideoque mortificare iram cæterasque animi passiones. Unde S. Ambros. lib. de Iacob et vita beata c. 8. *Perfecti viri est*, inquit, *quasi fortem militem gravissimorum casuum sustinere incursus, conflictus subire, et quasi providum gubernatorem navem in tempestate regere, atque occurrendo insurgentibus fluctibus magis vitare naufragium sulcando* C
undas, quam declinando. Et S. Cyprianus de bono patientiæ citatis hisce Christi verbis: *Sic*, inquit, *perfectos dixit fieri Dei filios, sic consummari ostendit et docuit cælesti nativitate reparatos, si patientia Dei Patris maneat in nobis, si similitudo divina, quam peccato Adam perdiderat, manifestetur et luceat in actibus nostris. Quæ gloria est similem Deo fieri, qualis et quanta felicitas habere in virtutibus, quod divinis laudibus possit æquari?*

Modus perveniendi cito ad perfectionem. Quocirca medium ad perfectionem singulare et efficacissimum est, si quis solerter indaget animæ suæ statum, et vitium radicale et principale, a quo cætera quasi fibræ e radice promanant: quo cognito, totis viribus illud assidue impugnet, donec extirpet; sic cito evadet perfectus: v. g. In Petro vitium radicale et dominans, a quo cætera pullulant, est superbia, in Paulo est gula, in Iacobo est luxuria, in Ioanne est acedia, in Philippo est ira, in Andrea est tristitia, in Matthæo est pusillanimitas; quisque suum vitium cognoscat, et cognitum congruis armis et D
mediis mortificet; sic cito perfectus evadet. Quocirca S. Gregorius libr. 5. Moral. cap. 30. illud Sapiens c. 12. de Deo dictum afferens: *Tu autem Domine cum tranquillitate iudicas;* hæc adiungit: *Sciendum est quidem nobis magnopere, quia quoties turbulentos motus animi sub mansuetudinis virtute restringimus, ad similitudinem redire conditoris conamur.*

III Tertio, Deus terrena omnia ex alto velut vilia et exilia despicit, totique cælo et cælestibus gloriose insidet et præsidet: ita et homo ad perfectionem aspirans, opes, delicias et honores terrenos, ob quos tot fiunt lites, rixæ et bella, despicere debet, ut res viles muscarum, culicum et pulicum, ac suspicere et ambire cælestes, quæ sunt Dei, Heroum et Angelorum. Quocirca S. Basilius serm. 1. de monachi et religiosi, qui ad perfectionem aspirat, institutione, asserit illum, qui sæculo nuntium remisit, hoc in primis cogitare, semperque animo versare debere, se iam ultra humanæ naturæ fines processisse, seque ipsum ei instituto tradidisse, quod sit quam maxime a corpore seiunctum; ac propterea Angelorum conversationem imitandam suscepisse: siquidem hoc Angelicæ naturæ proprium est, liberum esse a vinculis terrenis, nec omnino distrahi ad aliam ullam pulchritudinem contemplandam, sed oculos in Dei vultum assidue defixos habere.

Quarto, Dei mens et voluntas est æquissima, sanctissima et perfectissima; hanc ergo induere debemus, ut fiamus similes Deo, imo unum cum Deo. Audi S. Bernardum sermon. ad fratres de Monte Dei: *Unitas*, inquit, *spiritus cum Deo homini sursum cor habenti, proficientis in Deum voluntatis est perfectio, cum iam non modo vult, quod Deus vult, sed sic est non tantum affectus, sed in affectu perfectus, ut non possit velle nisi quod Deus vult. Velle enim, quod Deus vult, hoc est iam similem Deo esse: non posse autem velle nisi quod Deus vult, hoc est iam esse quod Deus est, cui velle et esse idipsum est.* IV.

Quinto, Deus est magno et celso animo, qui super omnia transcendit, ac in sua felici et tranquilla æternitate semper sibi constat et conquiescit, ideoque omnia ad se convertit et trahit: sic et nos excelso animo prosperis omnibus et adversis eminere, et dominari debemus: ita fiemus quasi omnipotentes et divini, atque omnes et omnia convertemus ad nos, tamquam dii quidam terrestres, exaltati a terra et in cælum evecti. V.

Audi S. Bernardum ad fratres de Monte Dei: *Est alia magis Deo propinqua similitudo, in quantum voluntaria, quæ in virtutibus consistit, in qua anima virtutis magnitudine, summi boni quasi imitari gestit magnitudinem, et perseverantiæ in bono constantia, æternitatis eius incommutabilitatem.*

Idem serm. 11. in Cantic. *Eris*, inquit, *inter adversa et prospera mutabilium temporum, tenens quamdam æternitatis imaginem, utique hanc inviolabilem et inconcussam constantiæ animi æqualitatem, benedicens Dominum in omni tempore, proindeque vendicans tibi etiam in huius nutabundi sæculi dubiis eventibus, certisque defectibus perennis quodammodo incommutabilitatis statum, dum te cœperis renovare, et reformare in insigne illud antiquum similitudinis æterni Dei, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio, quippe sicut ipse est, ita et tu eris in hoc mundo, nec in adversis timidus, nec in prosperis dissolutus.*

Et nonnullis interiectis, docens talem sibi indignum ducere conformari labenti huic sæculo, dignum renovari ad similitudinem Dei, ad quam creatus est, addit: *Ac per hoc etiam cogens, ut dignum est, sæculum istud quod propter se factum fuit, versa vice mirum in modum conformari sibi, dum omnia ei cooperari in bonum incipiant, tamquam in propria et naturali forma abiecta degeneri specie, recognoscentia Dominum suum, cui ad serviendum creata fuere. Unde arbitror illum sermonem, quem dixit de se Unigenitus, videlicet, si exaltaretur a terra, omnia traheret ad seipsum, cunctis quoque eius fratribus posse esse communem, iis utique, quos Pater præscivit et prædestinavit conformes fieri imagini filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Et ego si exaltatus fuero a terra (audacter dico) omnia traham ad me ipsum. Nec enim temerarie usurpo mihi fratris mei vocem, cuius me induo similitudinem.*

Porro omnis huius vitæ perfectio inchoata est dumtaxat, et imperfecta: concupiscentia enim, ceu Iebusæus habitans in membris nostris, domari potest, extirpari non potest; sed plena et perfecta erit in cælo, ubi corruptibile hoc induet incorruptionem, et mortale hoc beatam immortalitatem: ubi concupiscentia et mors absorbebitur a gloria, ac Deus erit omnia in omnibus, 1. Corinth. 15. ibi enim nulla erit cupiditas, quia omnia occupabit charitas. Unde Apostolus Philip. 3. 12. de se ait: *Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim: sequor autem si quo modo comprehendam.* Et mox: *Ad ea vero quæ priora sunt extendens meipsum, ad destinatum prosequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Iesu.* Scripsit hac de re S. Augustinus l. de perfectione iustitiæ tom. 7.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, a v. 1. usque ad 7. docet cavendam esse in bonis operibus ostentationem, et vanam apud homines gloriam. Secundo, a v. 7. usque ad 16. tradit modum orandi, perscribitque omnibus orationem Dominicam. Tertio, a v. 16. usque ad 19. assignat modum ieiunandi, ut in eo satagamus secreto Deo placere, non hominibus. Quarto, a v. 19. usque ad 24. docet thesaurizare cœlestia. Quinto, a v. 24. ad finem capitis, vetat avaritiam et sollicitudinem de victu, vestitu, cœterisque temporalibus, iubetque ut eam Deo resignemus: Quærite, *ait,* primum regnum Dei et iustitiam eius, et hæc omnia adiicientur vobis.

1. ATTENDITE ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cælis est. 2. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis et in vicis, ut honorificentur ab hominibus: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. 3. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextra tua: 4. Ut sit eleemosyna tua in abscondito, et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. 5. Et cum oratis non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. 6. Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito: et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. 7. Orantes autem, nolite multum loqui, sicut Ethnici: putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. 8. Nolite ergo assimilari eis: scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum. 9. Sic ergo vos orabitis: Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum. 10. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra. 11. Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. 12. Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. 13. Et ne nos inducas in tentationem: sed libera nos a malo. Amen. 14. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum: dimittet et vobis Pater vester cælestis delicta vestra. 15. Si autem non dimiseritis hominibus: nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. 16. Cum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes: exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus ieiunantes: Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam. 17. Tu autem, cum ieiunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava, 18. Ne videaris hominibus ieiunans, sed Patri tuo, qui est in abscondito: et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. 19. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: ubi ærugo, et tinea demolitur: et ubi fures effodiunt, et furantur. 20. Thesaurizate autem vobis thesauros in cælo: ubi neque ærugo, neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt, nec furantur. 21. Ubi enim est thesaurus tuus. ibi est et cor tuum. 22. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. 23. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? 24. Nemo potest duobus dominis servire: aut enim unum odio habebit, et alterum diliget: aut unum sustinebit, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire et mammonæ. 25. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quam esca: et corpus plus quam vestimentum? 26. Respicite volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: et Pater vester cælestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? 27. Quis autem vestrum cogitans potest adiicere ad staturam suam cubitum unum? 28. Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant, neque nent. 29. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis. 30. Si autem fœnus agri, quod hodie est, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos modicæ fidei? 31. Nolite ergo solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? 32. Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim Pater vester, quia his omnibus indigetis. 33. Quærite ergo primum regnum Dei, et iustitiam eius: et hæc omnia adiicientur vobis. 34. Nolite ergo solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi: sufficit diei malitia sua.

Vers. 1. ATTENDITE NE IUSTITIAM VESTRAM FACIATIS CORAM HOMINIBUS, UT VIDEAMINI AB EIS, ALIOQUIN MERCEDEM NON HABEBITIS APUD PATREM VESTRUM QUI IN CÆLIS EST.) Pro *iustitiam* nonnulli codices Græci cum Syro, Vatablo, et aliis legunt δικαιοσύνην, id est, *iustitiam*, ut vertit Noster? iam tamen Codices Complut. Regii, aliique legunt ἐλεημοσύνην, id est, *eleemosynam* (unde Arabicus vertit *misericordiam*) de qua proxime loquitur Christus: hæc enim κατ'ἐξοχὴν, sive per excellentiam commune iustitiæ nomen in Scriptura sibi vendicat, uti ostendi 2. Corinth. 9. 10. et Daniel 4. 24. Unde S. Chrysostomus legens *iustitiam* per eam accipit *eleemosynam*. Verum melius Noster et alii legunt *iustitiam*. Christus enim postquam cap. præcedenti sigillatim explicuit legis præcepta quæ omnem iustitiam, hoc est, omne quod iustum, æquum et sanctum est, puta omnia bona opera præscribunt; nunc hoc capite docet modum ea rite sancteque faciendi, scilicet, ut ea faciamus recta intentione et studio placendi Deo, non hominibus. Deinde in sequentibus iustitiam hanc sigillatim explicat per eleemosynam, orationem et ieiunium. Incipit autem ab eleemosyna, mox v. 7. idem docet

Iustitia hic quid?

A faciendum in oratione, et v. 24. in ieiunio: in his enim tribus maxime inhabitare solet vana gloria, ait Chrysostomus: alioquin enim si fiant studio placendi hominibus, asserit Christus illa Deo grata non fore, nec ullam ab eo mercedem promeritura.

UT VIDEAMINI AB EIS.) Vox, *ut*, notat intentionem et finem, non consecutionem et sequelam, q. d. Nolite facere opera iusta et sancta hac intentione et hoc fine, ut videamini et laudemini ab hominibus: hæc enim est vana sui ostentatio: non vetat ergo illa fieri publice et eo modo, ut homines illa videant et glorificent Deum. Id enim fieri iussit c. 5. 16. Unde S. Gregorius homil. 11. in Evang. *Sic*, ait, *opus sit in publico, quatenus intentio maneat in occulto, ut et de bono opere proximis præbeamus exemplum, et tamen per intentionem, qua Deo soli placere quærimus, semper optemus secretum.*

Porro vana gloria omnem dignitatem, vim et meritum boni operis erodit, sicut vermis hederam, Ionæ c. 4. Si scilicet opus bonum ad vanam gloriam quasi ad finem referatur; mala enim intentio sufficit, ut tota eius malitia in opus derivetur, uti docent Theologi ac nominatim Ga-

Vana gloria vim virtutis erodit.

briel Vasquez 1.2. disput. 71. num. 11. secus est, si Dei gloriam in opere bono intendenti tantum subrepat, et quasi ex latere comitem se adiungat vana gloria, ut sint duo actus, unus operis boni bona intentione facti, alter vanæ gloriæ se adiungentis, quæ priorem non inficit nec corrumpit.

Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cælis est.) q. d. Vanæ ostentationis et gloriæ merces est, plausus et favor humanus, non divinus; qui enim hominibus placere cupit, Deo displicet. Deus enim, utpote bonorum operum auctor, eorumdem vult esse scopus et finis, ut scilicet ad Deum Deique gloriam ea operemur et referamus; hoc enim omne ius et fas exigit. Unde Paulus: *Si adhuc hominibus placerem*, inquit, *Christi servus non essem*, Galat. 1. 10.

Nota: Non dicit Christus: *Alioquin damnabimini*, quia vana ostentatio et gloria sæpe est peccatum veniale dumtaxat, non lethiferum et damnabile, nisi in invidiam, ambitionem, rixas, aliaque scelera hominem impellat, uti non raro fit. Unde a S. Chrysostomo hom. 17. in Epistolam ad Romanos, vana gloria vocatur *mater gehennæ*, et a S. Bernardo serm. 6. in Psalmum. *Qui habitat: Subtile malum, secretum virus, pestis occulta, doli artifex, mater hypocrisis, livoris parens, vitiorum origo, criminum fomes, vitiorum ærugo, tinea sanctitatis, excæcatrix cordium, ex remediis morbos creans, generans ex medicina languorem.*

Vanæ gloriæ damna.

Qui in cælis est.) Notat boni operis ad Deum relati mercedem esse cælestem, divinam et æternam, cum merces eiusdem operis ad hominum plausum relati sit terrena, humana et modici temporis. Hinc S. Basilius in Constit. monast. cap. 11. vanam gloriam vocat latronem bonorum operum: *Fugiamus*, inquit, *inanem gloriam, dulcem spiritualium opum spoliatricem, iucundum animarum nostrarum hostem, tineam virtutum, blandissimam bonorum nostrorum deprædatricem, camdemque mellis illitu fraudis suæ veneni coloratricem, et mortiferi hominum mentibus poculum porrectricem. Quod opinor ea de causa facit, ut vitio se illi avidius ingurgitent, nec ulla illius expleantur satietate. Dulce quid humana imperitis gloria est.*

Vers. 2. **Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere** (Syrus, *ne clamaveris cornu*) **ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis et in vicis** (id est, in plateis, ubi est hominum confluxus) **ut honorificentur ab hominibus: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.**) Scribæ et Pharisæi facturi eleemosynam in publicis vicis, vel Synagogis tubicinem præmittebant, qui tuba caneret, vel ipsimet eam, aut cornu inflabant, specie quidem et prætextu, ut tubæ sonitu eliciti pauperes turmatim concurrerent ad accipiendam eleemosynam, sed in rei veritate ad publicam eleemosynæ ostentationem, ut a concurrentibus eorum liberalitas videretur et celebraretur. Alludit ad convocationem theatralem: populus enim ad comœdias in theatro spectandas tuba convocatur: hypocrita enim est quasi comœdus et histrio.

Hypocrita quasi histrio.

Nota: hypocrisim et hypocritas, qui aliud in corde intendunt, aliud exterius prætendunt et simulant, detestatur S. Scriptura et Prophetæ, sed maxime Christus, quia Christus est ipsa veritas, simplicitas, sinceritas: unde odit omnem falsitatem, duplicitatem, simulationem. Hypocritæ enim habent fictum, falsum et quasi duplex cor, unum in ore, alterum in corde: unum enim dicunt, et contrarium sentiunt intenduntque: sunt ergo bicordes et bilingues. Hinc ergo est spiritus aulicus et politicus contrarius Christo, qui os homini dedit, ut per illud cor suum alteri patefaciat, non ut illud celet et dolose obtegat. Nam ut ait Ierem. c. 17. 9. *Pravum est cor omnium et inscrutabile.* Hinc Momus optabat homini pectus fenestratum, ut illius consilia et arcana non subdole tegi, sed quasi per fenestram apertam cominus inspici possent.

Est bicors et bilinguis.

Porro hypocritæ similes sunt monstrosis locustis, quas vidit S. Ioannes Apocal. c. 9. hæ enim habebant faciem mulierum, sed caudam scorpionum. Simili enim modo hypocritæ primo vultu blandiuntur et verbis adulantur, sed in fine occulte adversantur, pungunt et feriunt. Verum hi ipsi dum volunt aliis nocere, magis sibi nocent. *Nihil enim opertum est, quod non reveletur*, Lucæ c. 12. v. 2. quare facile detegitur eorum fucus, hypocrisis, et fraus; quo facto confunduntur, perdunt fidem et famam, fiuntque omnibus odibiles. Quocirca David Ps. 119. obsecrat, et simul diras hypocritis intentat, dicens: *Domine libera me a labiis iniquis, et a lingua dolosa. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis.* Vide Ieremiam contra hypocritas detonantem cap. 9. v. 3. et cap. 11. v. 19. ac Christum Matth. 23. v. 13. 14. 15. 23. 25. 27. 29. ubi identidem *væ* damnationis Scribis comminatur, et septies repetit: *Væ vobis Scribæ hypocritæ*, ac contra tales iubet nos esse prudentes sicut serpentes, simplices tamen sicut columbas. Hinc S. Paulus Roman. 12. 9. *Dilectio*, ait, *sine simulatione.* Et S. Ioannes Epist. 1. c. 3. 18. *Filioli mei*, inquit *non diligamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate.*

Quam mala sit hypocrisis.

Receperunt mercedem suam.) *Suam*, quam scilicet quærebant. Rursum *suam*, id est, sibi suæque vanitati congruam, qua sola ipsi digni sunt, ut fugacissima populi aura, velut chamæleontes, vento se pascant. Quam stulti sunt hi mercatores, qui cum eleemosyna emere possint cælestes et æternas opes, iis neglectis, malunt mercari inanem hominum laudem, hoc est, inania verba, quæ aerem verberant, et illico transeunt!

Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua.) Omissis variis variorum expositionibus, quas hic congerit Maldonatus, dico breviter: Sensus est, q. d. Adeo fuge eleemosynæ et virtutis tuæ ostentationem, et quantum ad te attinet, secretum appete, ne ab hominibus videatur et celebretur tua virtus, ut si per impossibile sinistra manus tua oculos haberet, videre tamen non posset quid dextera tua faciat boni, qualesque et quantas eroget eleemosynas. Est hyperbole parabolica, et parabola Syrorum hyperbolica. Similes audivimus cap. 5. v. 29. ita S. Chrysostomus, Theophylactus et alii. Tantopere latentem et secretam vult esse eleemosynam, ut eam non tantum proximum, sed et nos ipsos quoad fieri potest, celemus, ne illam diutius utraque manu versemus, contemplemur, miremur, celebremus, eiusque intuitu et laude oculos et mentem pascamus et oblectemus. Nam, ut ait S. Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ: *Celata virtus Deo iudice gaudet.* Vers. 3.

Ut sit eleemosyna tua in abscondito, et Pater tuus (cælestis) **qui videt in abscondito, reddet tibi.**) Græca addunt ἐν τῷ φανερῷ, id est, *in manifesto*, in propatulo: ita Syrus, Arabicus, et S. Augustinus, quod S. Lucas c. 14. 14. explicat *in resurrectione: Beatus eris*, inquit, *quia non habent* (pauperes) *retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum*, cum Dominus, ut ait Apostolus 1. Cor. 4. *illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo.* Iusta congruaque merces operis secreti, est publica laus in iudicio. Christus enim opus tuum secretum publice in iudicio coram Deo, Angelis et hominibus propalabit, celebrabit et æterna gloria præmiabit, uti eleemosynam S. Martini, puta dimidium clamydis, quam sibi absciderat pauperique dederat, Christus sequenti nocte ea indutus apparens S. Martino coram Angelis celebravit, dicens: *Martinus adhuc catechumenus hac me veste contexit.* Vers. 4.

Secretum opus Deus publicat.

Exempla S. Martini.

Si ergo ostentas tuam eleemosynam, aliudve bonum opus, Deus illud abscondit, ut nemo illud aspiciat, miretur, recordetur: sin tu illud abscondis, Deus idipsum toti mundo ostentabit, præsertim in die iudicii. Sic S. Gregorius Angelo, specie naufragi eleemosynam iterum et tertio poscenti largam semper et secreto dans, ab eo publicum summumque decus obtinere meruit. Angelus enim postmodum revelavit, illum hac liberalitate meruisse et assecutum esse summum Ecclesiæ Pontificatum, ut habet eius vita. Sic Christus specie pauperis nudi, petens a S. Catha-

S. Gregorii.

S. Catharina Senensis. rina Senensi primo tunicam, mox indusium, tertio subuculam, quarto manicas, cum illa liberaliter et secreto omnia tribueret, sequenti nocte eidem apparuit, ostentans tunicam istam gemmis conspicuam, ac promisit se illi daturum vestem invisibilem, quæ omne ab ea frigus arceret (unde postmodum nullum sensit frigus) ac in cælis publicam et eminentem gloriam: ita Raymundus in eius vita.

Vers. 5. Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ tristes, qui (legit οι, id est, *qui*, iam leguut οτι id est, *quia*) amant in Synagogis et in angulis platearum (puta in flexibus viarum, in biviis, triviis, quadriviis, ubi ex duabus, tribus, quatuorve plateis confluit populi multitudo) stantes orare, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.) Stolida et impudens fuit hæc Scribarum vanitas et ostentatio, qua captabant publicas plateas et trivia, ubi maior erat turba populi, ut coram illa stantes ostentarent suam orationem et devotionem, cum potius in oratione quærendus sit locus secretus, in quo orans sine distractione mentem colligat, ut cum solo Deo colloquatur. Quod ergo vulgo dicitur de triplici iuani studio: inane est studium in fenestra, in platea, apud focum, ob varias res inibi incidentes, quæ mentem a studio distrahunt, idem multo magis dicas de oratione: inanis est oratio in fenestra, in platea, apud focum.

An Iudæi stantes orarent. Stantes orare.) Ex hoc loco et ex Marci cap. 11. 25. ac Lucæ c. 18. 11. Iansenius opinatur Iudæos orasse stando, non genuflectendo. Verum dico sacerdotes et Levitas stando sacrificasse Deo, et psalmos cecinisse; populum quoque stando ea spectasse: si enim genuflexisset, ob interiectum inter se et altare septum tres cubitos altum, sacrificia videre nequivisset, præsertim in magna hominum turba. Rursum, stabat populus cum concionem, aut publicam Salomonis vel alterius benedictionem audiret, et exciperet: item cum Deo pro victoria similive beneficio solemnis fieret gratiarum actio, uti nos stamus, cum canitur, *Te Deum laudamus.* Sic Azarias cum sociis in fornace Babylonica illæsus permanens, canens: *Benedicite omnia opera Domini Domino*, stetit, Daniel. 3. 25.

Alias vero Iudæi orabant genuflexi, præsertim in actu adorationis vel pœnitentiæ, cum a Deo delictorum veniam flagitarent. Ita Salomon in dedicatione templi genuflexus oravit et adoravit: nam *utrumque* (notent hoc Aulici et delicatuli, qui cum Iudæis unum genu Christo flectunt) *genu in terram fixerat*, 3. Reg. 8. 54. Daniel cap. 6. 10. ter per diem genua flectens Deum adorabat. Sic Michæas ait c. 6. 6. *Curvabo genu Deo excelso.* Hic enim est ritus adorationis apud omnes gentes. Unde illud: *Derelinquam mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt incurvata ante Baal*, id est, qui non adoraverunt Baal, 3. Reg. 19. 18. Hinc Deus Isaiæ 45. 23. *Mihi*, ait, *curvabitur omne genu*, ut omnes gentes me colant et adorent. Et 2. Paral. 29. 30. *Incurvato genu*, ait, *adoraverunt.* Idem fecit Esdras l. 1. cap. 5. 5. quin et quinquagenarius missus ab Achab Rege, Eliam genu flexo adoravit, 4. Reg. 1. 13. Sic et omnes genuflexi adorabant Aman, præter Mardochæum, Esther 3. 2. Quod ergo Scribæ et Pharisæi stantes orabant, superbi et Pharisaici fuit supercilii, ut patet hic et Luc. 18. 11. ipsi enim sibi videbantur reliquo populo esse digniores et sanctiores.

Christiani orant genuflexi. Porro Christiani iam inde ab initio orare solent genuflexi. Nam Christus iturus ad mortem, genuflexus, imo prostratus in terram oravit in horto, Matth. 36. v. 39. Sic et S. Petrus Actor. 9. 40. et S. Ioannes Apocal. c. 19. 10. et cap. 22. 8. ac S. Paulus Actor. 20. 36. et Ephes. 3. 14. *Huius rei gratia*, inquit, *flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi.* Christiani ergo orant genuflexi omnibus feriis et diebus, idque ad memoriam lapsus Adæ et omnium posterorum eius, exceptis Dominicis et tempore Paschali, quando stantes orant in honorem et repræsentationem resurrectionis Christi, ut docet S. Iustinus quæst. 115. *Unde*, inquit, *talis in Ecclesia consuetudo? quia utriusque nos oportuit iugem obtinere memoriam, et ipsius per peccatum lapsus nostri, et gratiæ Christi nostri, per quam a lapsu resurreximus: ea propter genuum per sex dies inclinatio, symbolum et nota est lapsus per peccata nostra. Quod vero die Dominico genua non flectimus, signum est et designatio resurrectionis, per quam gratia Christi, et a peccatis et a morte, quæ ab illo interfecta est, liberati sumus.* A temporibus autem Apostolorum hanc consuetudinem cœpisse, docet S. Irenæus lib. de Paschate. Eamdem consuetudinem inculcat Tertullianus libr. de Corona militis cap. 3.

Vers. 6. Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum (Græce ταμιειον, id est, in locum secretum, in quo quis se vel sua recondit, uti est penus, conclave, cubiculum, Vatabl. vertit *cellam*) tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito, et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.) Græca rursum addunt εν τω φανερω, id est, *in manifesto*, sive in propatulo. S. Augustinus, S. Hieronymus, et S. Ambrosius lib. de Cain et Abel cap. 9. per cubiculum accipiunt cor et mentem, eiusque secretum, quasi hoc orantem ingredi et claudere oporteat, ne distractiones irrepant, quæ mentem a Deo avocent. Aut ut S. Hieronymus: *Claude ostium*, id est, claude labia tua et secreto in mente ora, uti faciebat Anna mater Samuelis 1. Regum 1. 13. Audi S. Ambrosium loco iam citato: *Salvator ait, intra in cubiculum, non inclusum parietibus, quo tua membra claudantur, sed cubiculum, quod intra te est, in quo includuntur cogitationes tuæ, in quo versantur sensus tui. Hoc orationis cubiculum ubique tecum est, et ubique secretum est, cuius arbiter nullus est, nisi solus Deus*, qui, ut ait Cyprianus tract. de oratione, *non vocis, sed cordis auditor est.* Unde in oratione summa requiritur attentio, ut exclusis omnibus cogitationibus de solo Deo cogitemus, cum eoque reverenter et ardenter colloquamur. Unde post multa subdit S. Cyprianus: *Quæ autem segnitia est, alienari, et capi ineptis cogitationibus et profanis, cum Dominum deprecaris, quasi sit aliud quod magis debeas cogitare, quam quod cum Deo loqueris? Quomodo audiri te a Deo postulas, cum te ipse non audias? Vis esse Deum memorem tui cum rogas, quando tu ipse memor tui non sis.* Huc facit dictum S. Francisci: *Corpus est cella, et anima est eremita, quæ moratur in cella ubicumque sit, etiam inter homines, ad orandum Dominum et meditandum de ipso.* Ita refert Lucas Waddingus in Annal. Minorum anno Christi 1216. num. 5. Aliam causam dat Cassianus Collat. 9. c. 34. Orandum, inquit, in silentio, ut inimicos nostros (dæmones) lateat petitionis nostræ intentio, ne eam impediant.

Cur est cella animæ. Hic sensus verus et appositus est, sed symbolicus potius et mysticus, quam litteralis, nil enim vetat cubiculum hic proprie ut sonat, accipi: per cubiculum autem a pari, quemvis locum secretum significat: sed intellige, quantum opus est, et attinet ad vanam gloriam et ostentationem vitandam, atque ad mentem colligendam, ut tota uni Deo intendat, præsertim in oratione privata. Audi S. Cyprianum tract. de Oratione: *Secreto nos orare præcipit in abditis et semotis locis, in cubiculis ipsis, quod magis convenit fidei, ut sciamus Deum ubique esse præsentem, audire omnes et videre, et maiestatis suæ plenitudine in abdita quoque et occulta penetrare, sicut scriptum est: Ego Deus approximans, et non Deus de longinquo*, Ierem. 23. Non ergo damnat hic Christus publicam in Ecclesia orationem, Ecclesia orat publice, cur?
quæ communi Iudæorum et Christianorum usu laudabiliter recepta est, ut patet 3. Reg. 8. 29. Act. 1. 24. et c. 6. v. 6. Primo enim, publica oratione publice colitur et honoratur Deus. Causa. 1.
Secundo, in ea quisque ad orationem aliorum exemplo magis excitatur et accenditur. 2.
Tertio, in ea quasi iunctis animis et precibus vim Deo facimus et impetramus, 3.
quod petimus. Unde Tertullian. in Apolog. c. 30. sic ait: *Illuc* (in cælum) *suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocui, capite nudo, quia non erubescimus* (Iudæi enim præsertim sacerdotes orabant tecto capite, ut dixi in Pentateucho; nostri quoque in China, dum missam celebrant, tegunt caput ex indulto Pauli V. Pontificis, quia apud Synas turpe est et dedecus nudare caput.) Caput nudare apud Synas inhonestum. *Denique sine monitore, quia de pectore oramus, precantes su-*

mus semper pro omnibus Imperatoribus. Et rursum: *Quasi*
4. *manu facta oramus, hæc vis Deo grata est.* Plura eaque pulchra hac de re habet S. Chrysostomus homil. 3. de incomprehensibili Dei natura; et Origen. hom. 7. in Iosue. Denique templum est proprius orandi locus, in quo omnes et singuli secreto Deum orant, perinde ac si orarent in cubiculo.

Hæresis cubicularia. Ridicula ergo est hæresis ex hoc loco male intellecto nuper in Hollandia exorta, a quodam novatore, qui reiicit omnia templa, et tantum in cubiculo agit suas suæ sectæ synaxes. Quin et Calvinistæ, dum ante prandium mensæ benedicitur, pileo os contegunt ut secreto orent: sed pileus non est cubiculum, de quo hic Christus: atque magis orthodoxi sub facie orant secreto in mente et cubiculo cordis, ut paulo ante ex S. Ambrosio dixi.

Reddet tibi.) Græca, Syrus et Arabicus addunt, *in publico*, q. d. Si ores in secreto, Deus publicam tibi rependet devotæ orationis mercedem, præsertim in die iudicii. Unde contra Calvinum disce hinc orationis meritum et mercedem. Audi S. Chrysostomum: *Si ergo sic oras, plurimam profecto accipies mercedem. Non ait, donabit tibi, sed reddet, inquit, debitorem quippe se tibi constituit.*

Vers. 7. **Orantes autem nolite multum loqui, sicut Ethnici: putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur.**) Hoc est, propter multiloquium (ponitur διὰ pro ἐν more Hebræo) vel ut Græce est propter *battologiam*, id est, nugacitatem et futilem verborum profusionem et repetitionem, quasi hac sua Rhetorica Deum de rebus suis informaturi et docturi, simulque flexuri ut concedat quod postulant: sicut Rhetores sua phalerata oratione informant, flectuntque Iudices, ut reum absolvant.

Pius affectus est anima orationis. Docet ergo hic Christus orationis essentiam non esse sitam in verbis ore prolatis et profusis, sed in colloquio mentis cum Deo, cuius causa et quasi anima sit desiderium et pius animi affectus: quam tamen non negat verbis posse exprimi et foveri, tum, ut sicut corde interius, sic et exterius ore et lingua Deum laudemus: tum ut voce mentis affectus excitetur, acuatur et continuetur. Disputat de oratione fuse S. Augustinus Epist. 121. ad probam, quæ inscribitur *de Orando Deum*. Iansenius hic c. 41. accurate tradit modum orandi, æque ac orationis utilitates.

Vers. 8. **Nolite ergo assimilari eis: scit enim Pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis eum.**) q. d. Ethnici putant Deum ignorare, vel certe non considerare, nec æstimare suas miserias et egestates, a quibus, ut liberentur, Deum orant: utuntur ergo multis verbis, ut eas ipsi enarrent, quasi eum de illis docturi. At errant: scit enim Deus, considerat et æstimat illas magis quam ipsi, qui orant. Vult tamen orari, et sæpe non nisi rogatus succurrit, ut homines suas miserias æque ac Dei miserationes agnoscant, sciantque se non suo merito, sed Dei dono et gratia ab iis liberari. Addit S. Augustinus epist. 121. c. 8. *Deum velle exerceri in orationibus desiderium nostrum, quo possimus capere quod præparat dare. Illud enim valde magnum est, sed nos ad accipiendum parvi et angusti sumus.* Et paulo post: *Tanto quippe illud, quod valde magnum est, quod nec oculus vidit, quia non est color; nec auris audivit, quia non est sonus; nec in cor hominis ascendit, quia cor hominis illuc debet ascendere; sumemus capacius, quanto id et fidelius credimus, et speramus firmius et desideramus ardentius.*

Vers. 9. Luc. 11. 2. **Sic ergo vos orabitis: Pater noster, qui es in cælis.**) Tradit hic Christus Christianis modum orandi, non tamen præcipit, ut hisce omnino verbis oremus: sed tantum docet res quæ a Deo petendæ sunt, et quo ordine, qualique verborum brevitate petendæ sint. Merito tamen Ecclesia ipsis etiam Christi verbis utitur, utpote divinis, brevissimis, clarissimis, et efficacissimis: unde S. Cyprianus tract. de Orat. Dominica: *Quæ, inquit, vera magis apud Patrem precatio, quam quæ a filio, qui est veritas, de ore eius prolata est?* Et mox: *Agnoscat Pater filii sui verba, cum precem facimus; qui habitat intus in pectore, ipse sit et in voce. Et cum ipsum habeamus apud*

A *Patrem advocatum pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, advocati nostri verba promamus. Nam cum dicat, quia quodcumque petierimus a Patre in nomine eius, dabit nobis, quanto efficacius impetramus, quod petimus in Christi nomine, si petamus ipsius oratione?*

Nota: hæc oratio Dominica omnes res a Deo petendas Breviarium unde dictum. complectitur: unde Tertullianus lib. de oratione, cap. 1. et eum secutus S. Cyprianus lib. de oratione, illam vocant *Evangelii breviarium;* sicut officium Ecclesiasticum, quod Sacerdotes quotidie recitant, est totius S. Scripturæ compendium, ideo vulgo vocatur *breviarium*.

Porro S. Augustinus Epist. 121. et l. 2. de verbis Domini in monte, ac post eum Theologi hanc orationem distinguunt in septem petitiones, quarum tres primæ spectant honorem Dei, reliquæ quatuor utilitatem nostram. Primo enim ante omnia nobis quærendus est honor Dei: hic enim est finis noster (æque ac creaturarum omnium) simulque involvit beatitudinem nostram, et media ad il-
B lam consequendam necessaria vel opportuna.

Pater noster.) *Appellatio ista et pietatis et potestatis est*, ait Tertull. l. de orat. Per *Patrem* S. Cyprianus, Chrysostomus, et Rupert. accipiunt primam SS. Trinitatis personam: ad hanc enim velut SS. Trinitatis principium, Ecclesia in Missa plerasque orationes sive collectas dirigit, ab eaque per merita filii exaudiri postulat, dicens: *Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum*, etc. Melius alii accipiunt totam SS. Trinitatem, sive Deum, quia omnes tres personæ æque ad extra omnia operantur, ideoque omnes æque sunt invocandæ. Porro Deus est *Pater noster:* primo creatione, qua nos ex nihilo ad sui similitu- Deus est Pater quintupliciter. dinem homines rationales et liberos creavit: secundo redemptione, qua nos per Christi mortem a morte et gehenna redemit: tertio regeneratione, qua nos in baptismo peccato mortuos in novam vitam regeneravit: quarto adoptione, qua nos sibi in filios per gratiam adoptavit: quinto vocatione, qua nos ad cælestem hæreditatem vocavit,
C suosque hæredes instituit. Voce ergo *Pater* admonemur omnium Dei beneficiorum eorumque maximorum, ac consequenter summæ reverentiæ, fiduciæ et charitatis, quam Deo debemus, ut illi quasi Patri placere satagamus. Quid enim filio charius esse potest, quam Pater, aut cui magis is placere studeat, quam patri? Rursum quid non speret filius a Patre? *Patris nomine*, ait S. August. *charitas excitatur, (quid enim charius filiis quam pater?) et supplex affectus, et quædam impetrandi præsumptio: quid enim non det filiis, qui dedit, ut filii essent?* ac significatur, ut ait Chrysostomus, peccatorum remissio, adoptio, hæreditas, fraternitas ad Christum et spiritus largitio. Notat S. Cyprian. tract. de oratione Dominica, miram Dei dignationem, qui nos iubet orare sic, ut *Deum patrem vocemus, et ut est Christus Dei filius, sic et nos Dei filios nuncupemus, quibus æternitas repromittitur.* Unde colligit: *Meminisse debemus, quia quando Patrem Deum dicimus, quasi filii Dei agere debemus, ut quomodo nos nobis placemus de Deo Patre, sic sibi placeat et de nobis. Conver-*
D *semur quasi Dei templa, ut Deum in nobis constet habitare. Nec sit degener actus noster a spiritu, ut qui cælestes et spirituales esse cœpimus, non nisi spiritualia et cælestia cogitemus et agamus.*

Noster.) Non dicit Christus, *Pater mi.* Hoc enim Chri- Noster. Cur? sto est proprium, qui unicus est Dei Patris filius per naturam, ait Glossa, sed *Pater noster*, quia omnes alloquitur, ut doceat Deum esse patrem omnium, ac consequenter omnes nos esse fratres, ideoque invicem amare et pro invicem orare debere, non pro se solo. *Sic*, ait S. Cypr. tract. de oratione, *orare unum pro omnibus voluit, quomodo in uno omnes ipse portavit.* Et Auctor imperfecti: *Dulcior est ante Deum oratio, non quam necessitas rei transmittit, sed quam charitas fraternitatis commendat.* Addit aliam causam aliudque commodum S. Ambrosius lib. de Cain c. 9. *Nunc, inquit, quia singuli orant pro omnibus, etiam omnes orant pro singulis, etc. Ita magna remuneratio est, ut orationibus singulorum acquirantur singulis*

totius plebis suffragia, q. d. Voluit Christus singulos orare pro omnibus, ut omnes orent pro singulis, ut sic quisque non suas dumtaxat, sed omnium preces lucretur, sibique asciscat, quod sane magnum est, spirituale fœnus et usura.

Qui es in cælis.) q. d. Qui dominaris in cælis, indeque totum orbem ad nutum moderaris et gubernas. Significat ergo hæc vox: Primo, summam Dei potentiam et dominium, ut omnia, quæ petimus, præstare possit et velit tamquam Pater noster, uti optimus, sic et maximus. Secundo, significat hæreditatem nostram, quam ex hac filiatione a Deo Patre speramus, esse cælestem, non terrenam. Tertio, monet ut orans mentem transferat a terrenis ad cælestia, ubi Deus gloriam suam ostendit Angelis et beatis: ita S. Chrysostomus. Hinc orantes convertimur ad Orientem, unde cælum surgit, ait S. Augustinus, ut admoneantur omnes se ad Deum convertere. Quarto, innuit oranti non alia esse petenda quam quæ ad cælum conducunt: cætera enim vana sunt, nec nisi fumus et umbra.

Sanctificetur nomen tuum.) Primo S. Cyprianus, et S. Ambrosius exponunt, q. d. Sanctificatio Dei, quam in baptismo accepimus, in nobis permaneat: opus est enim nobis, ait Cyprianus, sanctificatione quotidiana, *ut qui quotidie delinquimus, delicta nostra sanctificatione assidua repurgemus.* Secundo, Tertullianus sic, q. d. Sanctos fac homines. Verum hoc sensu hæc prima petitio esset eadem cum secunda: *Adveniat regnum tuum.* Tertio ergo melius S. Augustinus, Chrysostomus, et alii explicant, q. d. Da Domine non ut idolorum, vel dæmonum, vel Mahometis, vel Arrii, Lutheri, Calvini, etc. sed tuum nomen sanctum habeatur ab hominibus.

Nomen Domini triplex. Porro nomen hic proprie accipi potest, et figurate pro re nominata: idque primo pro ipsa deitate et Deo, q. d. Sanctificetur nomen tuum, id est, sanctificeris, tu o Domine Deus noster. Secundo, pro fama et gloria Dei; hanc enim petimus ab omnibus celebrari. Tertio, pro Dei attributis, ut omnipotentia, iustitia, sapientia, misericordia, etc. ob quæ Deus nominatur et colitur omnipotens, summe iustus, sapiens, misericors, etc. Sensus ergo est, q. d. Fac Domine, ut homines cognoscant, colant, sanctificent tuum nomen, id est teipsum, sive Deum in essentia unum, et in personis trinum, ac tuam famam et gloriam, tuamque omnipotentiam, iustitiam, sapientiam, misericordiam cæteraque attributa; nec quidquam iis sanctius, id est, augustius, integrius, divinius, ac proinde nihil magis reverendum, colendum, glorificandum æstiment, ideoque illa perpetuo tum mente, tum lingua, tum vita et moribus celebrent et glorificent, non tantum Christiani, sed et Pagani, Iudæi, Hæretici per veram de te fidem, veramque tui religionem, amorem, latriam et cultum, ut scilicet ad illum ipsos convertas.

Sanctitas Dei, quid? Nota: Sanctitas Dei est sacratissima Dei maiestas, integritas, perfectio, divinitas; item puritas, liberalitas, fidelitas, bonitas cæteraque divina attributa, quam videntes et intuentes Seraphini, quasi in extasin rapti, ita admirantur et obstupescunt, ut iugiter non canant aliud quam *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth: plena est omnis terra gloria eius*, Isaiæ 6. Vide ibi dicta. Et Psaltes: *Gloria*, ait, *et divitiæ in domo eius*, Psal. 111. v. 3. Et Psal. 5. v. 6. *Sanctimonia et magnificentia in sanctificatione eius.* Et Psal. 144. 3. *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis eius non est finis*, etc. *magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, et mirabilia tua enarrabunt.* Hinc B. Virgo cum Dei sanctitatem, imo Verbum æternum mente uteroque suo concepisset, stupens iubilansque exclamavit: *Magnificat anima mea Dominum*, etc. *Quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen eius.*

Sanctificetur ergo nomen tuum.) Id est, sanctitas tua, o Domine: tua, inquam, sancta maiestas, Deitas, omnipotentia, iustitia, clementia, etc. celebretur et glorificetur ab omnibus: quo indirecte et consequenter petimus omnium hominum sanctificationem. Quare dum dicimus, *Sanctificetur nomen tuum*, tam Dei, quam nostram sanctificationem flagitamus. Deum enim in se sanctificare nequimus, imo nec gloriam eius internam et immensam (qua immensa laude Pater glorificat Filium, et Filius Patrem, ac utrumque Spiritus sanctus, et hi vicissim Spiritum sanctum) augere; nec Deo quidquam addere: sed dum Deum sanctificamus, nobis ipsis sanctitas accedit et accrescit, puta sancta fides, sancta charitas, sancta religio, sanctus Dei cultus, etc. per quæ nos ipsi sanctificamur intrinsece, et sanctificamus Deum extrinsece, quia per sanctitatem nostram Dei sanctitas apud homines laudatur et celebratur. Denique omnis nostra sanctificatio Dei finita et exilis est: disce ergo modum sanctificandi Deum infinite esse duplicem. Prior est dicendo: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto; sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen*, hoc est, attribuo Deo gloriam ipsi commensam et infinitam, quam habuit a principio, hoc est, ab æterno, qua scilicet Pater Filius et Spiritus iugiter se invicem divina et infinita laude glorificant. Posterior est, qua Deo offerimus Christum crucifixum in Missa. Christus enim, quia Deus et homo, est victima divina ac Deo commensa et infinita. Itera et frequenta utramque hanc praxim, ut Deum sanctifices quantum meretur, et quantum dignus est sanctificari et glorificari.

Modus duplex sanctificandi Deum infinite. 1. 2.

Adveniat regnum tuum.) Hæc est secunda petitio orationis Dominicæ, qua Deo postulamus regnum, sicut prima eidem postulavimus nominis sanctificationem; quia per hoc regnum sanctificatur et glorificatur Dei nomen. Vers. 10. Luc. 11. 2.

Porro quadruplex est Dei regnum. Primum est dominium Dei in omnes omnino creaturas, de quo Psal. 144. *Regnum tuum, regnum omnium sæculorum: et dominatio tua in omni generatione et generationem.* Secundum regnum Dei est mysticum, quo per fidem et gratiam regnat in animis fidelium et sanctorum: ac tale regnum hic nos poscere censent, ut diabolus in mundo regnare desistat, nec peccatum regnet in nostro mortali corpore: ita S. Hieronymus, Ambrosius, et Euthymius. Audi S. Ambrosium lib. 6. de Sacram. cap. 5. *Postulatio, ut in nobis sit regnum Christi. Si Deus in nobis regnat, locum habere adversarius non potest: culpa non regnat, peccatum non regnat, sed regnat virtus, regnat pudicitia, regnat devotio.* Tertium Dei regnum est in cælo, quo feliciter per gloriam regnat in beatis: ac illud hic intelligunt Tertullianus, et S. Cyprianus tract. de Oratione Dominica: *Ut Christo*, inquit, *dominante regnemus, qui ante sæculo servivimus. Bene autem*, ait S. Cyprianus, *regnum Dei petimus, id est, regnum cæleste, quia est et terrestre regnum. Sed qui renuntiavit iam sæculo maior est et honoribus eius et regno; et ideo qui se Deo et Christo dedicat, non terrena, sed cælestia regna desiderat.* Quartum Dei regnum plenissimum et perfectissimum est, quo devicto et destructo prorsus diaboli regno, peccato et morte, Deus solus perfecte tam amicis suis, scilicet Sanctis, quam inimicis, id est, impiis et reprobis dominabitur, quod fiet in resurrectione et die iudicii, durabitque in omnem æternitatem, de quo 1. Corinth. 15. 28. ita S. Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus, tunc enim tolletur omnis potestas dæmonum et hominum impiorum, qui nunc in mundo dominantur, Deumque et Dei servos persequuntur et impugnant, idque hic optime intelligitur et petitur: nam, ut dixi, hæ tres primæ petitiones per se et directe tantum Dei honorem spectant, et non nostram gloriam, nisi consequenter. Non est ergo sensus, q. d. Regna tu Domine in cordibus nostris per gratiam, aut fac nos regnare cum beatis in cælo; hoc enim ad nos proprie pertinet, non ad Deum: sed q. d. Precamur, o Domine, ut tu absolute et sine adversario regnes, ut scilicet omnes omnino creaturæ et homines tibi substernantur, itaque tu gloriose in piis regnes per gratiam et gloriam, in impiis per iustitiam et vindictam æternam. Inde tamen consequenter, postulamus nobis, ut cito ex hoc mundo, velut e gravi peregrinatione et periculosa militia, transferamur ad regnum gloriæ et felicitatis æternæ, ut cum Christo et Sanctis eius in æternum

Quadruplex Dei regnum. 1. 2. 3. 4.

regnemus. Tunc enim Deus plene regnabit in nobis, et nos in Deo, iuxta illud Apocalyp. 5. 10. *Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, et regnabimus super terram.* Et Sapient. 5. 17. *Ideo accipient* (iusti) *regnum decoris, et diadema speciei de manu Domini: quoniam dextera sua teget eos, et in brachio suo defendet illos.* Tunc enim *Deus* erit *omnia in omnibus,* 1. Corinth. 15. v. 28.

Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra) Hæc est tertia petitio, licet Tertullianus, lib. de Orat. eam ponat secundam; tertiam vero illam, quæ præcessit: *Adveniat regnum tuum.* Spectat et hæc Deum Deique regnum, quia quo magis fit voluntas Dei, eo magis propagatur Dei regnum, dum plures illi se voluntarie subiiciunt. Magnus enim Dei honor, magnum Dei dominium et regnum est, ut omnes et omnia eius voluntati substernantur, utque illa in omnibus compleatur. Porro duplex est voluntas Dei, scilicet, *beneplaciti* et *signi;* sive *absoluta* et *optativa.*

Voluntas beneplaciti in Deo.

Voluntas beneplaciti in Deo est illa, qua Deus absolute vult aliquid fieri, quæ semper impletur, et quam nulla vis impedire, aut sistere vel retardare potest, iuxta illud Psal. 113. *Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cælo et in terra.* Et illud Isaiæ 46. *Omne consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet.* Et illud Esther 13. *Non est qui tuæ possit resistere voluntati.* In hac ergo nobis acquiescendum est vel congaudendo, vel tolerando adversa quæ nobis immittit.

Voluntas signi, quo?

Voluntas signi est, qua Deus significat quid velit a nobis fieri per suas leges et præcepta, quæ nobis imponit. De hac secunda voluntate omnes Patres intelligunt hanc petitionem. Non ergo est hic sermo proprie de voluntate efficaci et beneplaciti, hæc enim non potest non impleri, sed de voluntate Dei optativa et imperativa, quæ a Theologis signi dicitur. Sensus ergo est, q. d. Da Domine nobis tuam copiosam et efficacem gratia, qua ita alacriter, integre et concorditer per omnia tam in agendo, quam in patiendo tuis iussis et desideriis obediant homines, sicut Angeli iisdem in cælo obediunt: ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius hic et S. Augustinus lib. 2. de serm. Domini in Monte. Alludere videtur Christus ad illud Psalm. 102. v. 20. et 21. *Benedicite Domino omnes Angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius. Benedicite Domino omnes virtutes eius, qui facitis voluntatem eius.* Angelorum ergo promptitudinem, celeritatem, efficaciam, perfectionem in implenda Dei voluntate imitari debemus, ut illam veneremur et honoremus, ac consequenter nobis ipsis benefaciamus. Nam, ut ait Apostol. 1. Thessal. 4. *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra.* Et Christus Matt. 12. *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ille meus frater, et soror, et mater est.* Audi S. Cyprian. tract. de Orat. Domin. *Voluntas Dei est, quam Christus et fecit et docuit: humilitas in conversatione, stabilitas in fide, verecundia in verbis, in factis iustitia, in operibus misericordia, in moribus disciplina, iniuriam facere non nosse, et factam posse tolerare, cum fratribus pacem tenere, Deum toto corde diligere, amare in illo quod pater est, timere quod Deus est, Christo nihil omnino præponere, quia nec nobis quidquam ille præposuit: charitati eius inseparabiliter adhærere, cruci eius fortiter ac fidenter assistere: quando de eius nomine et honore certamen est, exhibere in sermone constantiam, qua confitemur: in quæstione fiduciam, qua congredimur: in morte patientiam, qua coronamur; hoc est, cohæredem Christi esse velle: hoc est præceptum Dei facere, hoc est voluntatem Patris adimplere.*

Voluntas signi duplex, præcipiens et consulens.

Nota primo: Voluntas optativa Dei, quæ *signi* dicitur, duplex est, una *præcipiens,* qua aliquid fieri iubet aut vetat: hanc semper implere tenemur: altera *suadens* et *consulens,* qua consulit paupertatem spiritus, virginitatem, statum perfectionis, etc. hanc non tenemur implere: nam possumus nolle ob aliquam causam particularem honestam, v. g. infirmitatem, tentationem, obligationem succurrendi parentibus vel reipublicæ, id quod Deus in genere consulit. Ratio est, quia Deus id quod consulit, ne-

A que absoluta voluntate vult, neque etiam me vult ad hoc obligare: unde non teneor illud implere: secus est in voluntate Dei præcipiente.

Voluntas nostra debet esse conformis in obiecto formali.

Nota secundo: Voluntas nostra debet esse conformis voluntati divinæ, primo effective, quia ut voluntas nostra sit bona, debet velle, id quod eam velle vult Deus, puta, ut velit id, quod lex Dei vult eam velle et facere. Nostra enim voluntas subiicere se debet legi et voluntati divinæ, tamquam omnium creatrici et imperatrici.

Secundo obiective: Debet enim voluntas nostra consentire divinæ in obiecto formali, sive in ratione volendi. Ut enim sit recta, debet velle id, quod honestum est ac conforme rectæ rationi, ideoque voluntati divinæ. Hæc enim vult omne honestum, et id quod recta ratio faciendum dictat. Lex enim æterna, quæ est in mente et voluntate Dei, est norma et regula omnis honesti, omnisque virtutis, quam recta ratio dictat.

Non in materiali.

Tertio: Voluntas nostra ut sit bona, non debet sese conformare divinæ in obiecto sive volito materiali, etiam co-
B gnito. Patet hoc exemplis S. Scripturæ. Deus enim volebat Sodomam subvertere, et Abraham, quantum in se orat, hoc nolebat: unde Dominum rogavit, ne id faceret. Deus volebat infantem, quem susceperat David ex adulterio mori, David autem de hoc vehementer dolebat. Deus nolebat Christum venire in carnem ante quatuor millia annorum evoluta; Prophetæ autem desiderabant eum venire citius: volebat gentem Iudaicam deserere, et suam beneficentiam convertere ad gentes; sed Paulus ita de hoc dolebat, ut vellet esse anathema a Christo. Denique hoc adeo verum est, ut Deus possit mihi præcipere, ut velim aliquid, quod tamen ipse non vult, sicut præcepit Abraham, ut vellet interficere filium, quem tamen ipse nolebat interfici. Ratio est, quia id quod Deus vult, potest homini esse incommodum, et detrimentosum: aliud enim Deo, aliud homini congruit, ut ait Augustinus, Enchirid. 101. unde quatenus est incommodum, potest homo illud nolle et de eo dolere, et hæc affectio erit consentanea di-

Ratio.

C vinæ voluntati in generali ratione volendi, quæ est ratio honesti. Charitas enim et pietas dictant honestum esse, ut nostram nostrorumque salutem desideremus, et quoad possumus, procuremus: quod si deinde videamus nihilominus Dei voluntatem absolutam esse, ut contrarium fiat, illi repugnare non debemus, nec ei obmurmurare, sed potius ei humiliter nos subiicere, in eaque conquiescere, ac dicere cum Christo in horto: *Non mea voluntas, sed tua fiat.* Prior ergo voluntas nostra dissonans a voluntate Dei in volito materiali, velleitas potius est quam absoluta voluntas: unde in ea vel explicite vel implicite addenda est hæc conditio, si id placeat Deo, aut si id permittat divina voluntas; aut, q. d. Vellem Deum velle hoc quod mihi meisque commodum est, si id ei placeret. Nam si is absolute id nolit, in eius voluntate æquissima et sanctissima conquiescendum est.

Nec in permissione malorum.

Hinc ulterius sequitur, non teneri nos ut ea velimus, quæ ex sola Dei permissione eveniunt, imo quædam neque posse nos velle, ut sunt peccata, quia etiam Deus hæc
D nullo modo vult: alia vero quæ peccata non sunt non tenemur velle, sed toto affectu possumus desiderare, ut non eveniant, et quantum in nobis est, amoliri; ut sunt cædes, eversiones urbium, violationes virginum, quæ pati peccatum non est, et a Deo non sunt absolute decreta, saltem ante prævisionem causarum secundarum. Sanctius tamen videtur in his quoque dicere cum Psalte: *Iustus es Domine, et rectum iudicium tuum.* Quare melius est ut plurimum, considerare iusto Dei iudicio ea permitti ad Dei gloriam, et acquiescere in divina ordinatione, quam de eis multum dolendo se vexare; quia hoc iuvat ad patienter ferenda quælibet mala, præsertim cum non semper constet, an illa sit voluntas permittens, an ordinans et decretoria, licet negandum etiam non sit, displicentiam quamdam istorum effectuum, et ipsi naturæ et pietati et charitati esse consentaneam; solum adhibendus est modus.

Possumus ergo illa nolle, quatenus ex eis tot mala sequuntur: possumus etiam illa velle, quatenus Deus ea vult

fieri ad iustam scelerum castigationem. Hæc est enim Dei voluntas absoluta, quæ beneplaciti dicitur, cui in bonis, congaudendo et congratulando consentire debemus; in malis, tolerando et non obmurmurando, sed humiliter Dei flagella excipiendo, ut cum Deus nos peste, fame, bello castigat. Unde Maldonatus: Petimus, ait, ut voluntas Dei fiat a nobis, sed etiam in nobis: maioris enim momenti est voluntatem etiam minimam Dei impleri, quam omne bonum creaturæ, qua est creaturæ. Et S. Cyprianus tract. de Mortalitate, cum hortaretur populum, ut æquo animo ferret mortalitatem, quæ tunc in illa provincia grassabatur: *Meminisse*, inquit, *debemus voluntatem nos non nostram, sed Dei facere debere, secundum quod nos Dominus quotidie iussit orare.*

Sic Actor. 21. cum discipuli non possent retinere S. Paulum, ne pergeret Ierosolymam, ubi vinciendus erat, dixerunt: *Voluntas Domini fiat*, quia, ut ait S. Augustin. ser. 109. de Tempore: *Mentem suam sublimi et divino statuto devotissime subdiderunt.* Sic S. Maria Oigniacensis cum audivisset a Deo matrem suam ob bona iniuste possessa esse damnatam ad gehennam, dixit: *Fiat voluntas Dei*, fiat quod Deus iuste decrevit, uti refert Iacobus Card. de Vitriaco in eius vita, quæ extat apud Surium tom. 3.

S. Christina. Memorabile est quod in vita S. Christinæ mirabilis (apud Surium ante diem 24. Iunii) cap. 20. legimus, ea die qua a Saladino et Saracenis capta est Ierusalem, Christique crux et sepulcrum, ipsam in Belgio degentem Deo revelante id cognovisse, ideoque non contristatam, sed exultasse in spiritu, causamque rogatam hanc dedisse: *Christus pro illata ipsi contumelia dignum censuit, ut terra illa hac ignominia afficiatur, quamvis ipsius passione sanctificata, attamen in fine mundi cum ipso reditura: quando illius recuperandæ causa animæ semper victuræ, eiusque sanguine redemptæ, ab iniquitate ad iustitiæ studium convertentur, fundentque homines sanguinem suum, et quamdam morti Salvatoris vicem cum multa devotione rependent.* Sic cum videmus urbes capi a Turcis vel hæreticis, non nos affligamus, sed conquiescamus in Dei voluntate et providentia, cuius partim iustitia, partim misericordia ibi glorificatur: *Misericordiam et iudicium cantabo tibi Domine*, ait Psaltes Psalm. 100. v. 1.

Adde quod infideles subinde honestius vivunt, minusque Deum offendunt quam fideles, qui Deum melius norunt, et maiora ab eo beneficia perceperunt. Quocirca terram sanctam ob multiplicia, eaque enormia, qualia nec Turcæ committebant, Christianorum eam incolentium scelera, a Deo traditam fuisse Saladino et Saracenis, graphice enarrando ostendit Marinus Sanutus Venetus, in libro cui titulus: *Secreta fidelium Crucis*, lib. 3. parte 8. cap. 2. 5. 6. et seq.

Stolida Lutheri illatio. Denique stolide Lutherus hinc inferebat, Turcæ non esse resistendum: quia Turca, inquit, est flagellum Dei, Deique voluntate nos invadit et castigat. Resp. Turca est flagellum Dei non positivum, quale est flagellum magistri flagellantis negligentem discipulum, sed permissivum dumtaxat: vult enim Deus permittere, ut Turca tyrannice nos invadat, et affligat; sed simul vult ut eius tyrannicæ invasioni resistamus, nimirum ut pugnando et vincendo Turcam, discamus pugnare contra vitia, illaque superare.

Denique præclare R. Gamaliel in Pirke Avoth cap. 2. *Fac*, inquit, *voluntatem Dei perinde ac tuam, imo, relinque tuam ut Dei adimpleas. Sic enim Deus pariter aliorum voluntates tuæ concordabit.* Hoc enim congruum obedientiæ est præmium, ut sicut obedimus voluntati divinæ, sic alii obediant et consentiant voluntati nostræ.

Sicut in cælo et in terra.) q. d. Sicut Angeli in cælis promptissime et plenissime faciunt voluntatem Dei; sic eamdem quoque faciant homines in terra, ut sicut a beatis ex amore pure, constanter et perseveranter, ad Dei gloriam, Deo servitur in cælo, sic et serviatur a mortalibus in terra: *Iubet*, ait Chrysost. *hic degentes conversationem cum cæli habitatoribus habere communem, et antequam superna illa præstetur habitatio, cælum quodammodo vult fieri e terra, aliosque nobis Angelos terram monstrare*, ut scilicet ita obediamus Deo in terra, perinde ac si inter Angelos versaremur in cælo.

Hinc hieroglyphicum orationis est, catena aurea e cælo emissa cum hoc lemmate: *Ad sidera sic trahimur.* Catena enim dicta est, quod se capiendo teneat, quia in ea annulus annulum capit. Catenam auream e cælo pendere finxit Homerus a Iove emissam, ut cæteri dii qui in terris commorabantur ad eam appensi, ipsum e cælo traherent, qui omnes toto virium conatu egregium hoc opus aggredientes, inconsiderate in cælum veluti per scalam ascenderunt. Symbolum hoc est orationis. Est enim oratio ascensus mentis in Deum, et hanc D. Dionysius affirmabat esse catenam auream, qua Deum ipsum ad nos trahimus, nosque ad eum trahimur, dum velle nostrum infallibili et æquissimæ eius voluntati subiicimus, et is est orationis nostræ præcipuus effectus, huncque ipsemet Christus in oratione Dominicali nobis expressit illis verbis: *Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra.* Symbolum orationis est catena aurea.

Mystice, primo S. Augustinus, Tertullianus, et Cyprianus per cælum accipiunt spiritum, per terram carnem, q. d. Quoniam caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, fac Domine ut caro subdat se spiritui, ut sicut spiritus servit legi Dei, sic et caro non serviat amplius legi peccati, sed legi Dei.

Secundo, S. Cyprianus per cælum accipit iustos, per terram peccatores, q. d. Fac Domine ut peccatores faciant voluntatem tuam, sicut faciunt iusti.

Tertio, S. Augustinus per cælum accipit Christum, qui e cælis descendit in terram, ut terram, id est, Ecclesiam terrestrem sibi desponderet et copularet in incarnatione, q. d. Fac Domine, ut sicut Christus facit tuam voluntatem in omnibus, sic faciat et Ecclesia; hæc enim est Sponsa Christi, quam proinde Sponso suo Christo in omnibus conformari decet.

Moraliter sanctitas, quies, lætitia, perfectio Christiani consistit in abnegatione voluntatis suæ, eiusque in omnibus tam adversis, quam prosperis conformatione cum voluntate divina: nam ait S. Bernardus serm. de Resurrectione: *Quid odit aut punit Deus præter propriam voluntatem? Cesset voluntas propria, et infernus non erit. In quem enim ignis ille desæviet, nisi in propriam voluntatem?* Quocirca prisci ascetæ et religiosi perfectionis studiosi, continue se exercebant in hac conformitate, ut nihil vellent nisi quod Deus vult, atque hanc unicam ad quietem et perfectionem esse viam dictitabant: *Talis enim conformatio maritat animam Verbo*, ait S. Bernardus ser. 28. in Cantic. Sicut ergo sponsa nil vult, nisi quod vult sponsus, itaque semper fit, quod ipsa vult; sic anima quæ suam voluntatem exuit et induit divinam, experitur semper id fieri, quod ipsa vult. Illud D. Taulerum docuit instructor ille suus, uti fuse enarravi Roman. 12. v. 2. Quocirca S. Gertrudis hæc verba: *Fiat voluntas tua*, subinde trecenties sexagies quinquies pientissime recitabat, et iterabat, hocque gratissimum Deo sacrificium esse intelligebat. Unde ipsa iussa a Deo eligere sanitatem aut morbum, respondit: *Vehementissime desidero ut non facias voluntatem meam*, sed tuam. Et hoc pacto in altissima pace et gaudio permanebat. Nam qui in Deo scit se habere omnia, cæteraque nihil æstimat, et considerat voluntatem illius esse optimam, potentissimam et utilissimam, omnino in ea conquiescit, dicitque cum Psalte: *In pace in idipsum dormiam et requiescam.* Et cum S. Augustino lib. 1. Confess. cap. 1. *Fecisti nos Domine ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* Deus enim est omne bonum, adeoque unicum et dulcissimum solatium, ac quies et centrum animæ sibi unitæ; hæc ergo fixa in Deo, quasi rerum vertice, unum undique Deum et super omnia, subtus se appetitum suum, omniaque cætera intuetur, et in divina voluntate quasi in sinu Dei conquiescit. Extat hac de re dialogus brevis, sed insignis S. Catharinæ Senensis, quo summam pacem et perfectionem consistere docet in conformitate cum voluntate divina, ut quis in eam voluntatem suam, imo totum se suaque omnia in omnibus et per omnia plane ple- Sanctitas sita in conformatione voluntatis nostræ cum divina. S. Catharinæ Senensis dialogus.

neque resignet, dicatque semper et ubique in quolibet rerum eventu: *Fiat voluntas tua.* Quocirca ipsa in corde suo fabricarat cubiculum ex tabulis voluntatis divinæ concameratum, in eoque quasi in cælo iucundissime et sanctissime assidue habitabat, seseque concludebat, ut nihil cogitaret, loqueretur aut faceret, nisi quod Deo placere, Deique voluntatis esse crederet, ideoque illam, quidquid agendum erat, edocebat Spiritus sanctus. Audierat enim a Deo: *Crede filia, Deum tuum magis posse, scire et velle bonum tuum, quam tu, ideoque omnia prospera et adversa ordinare et dirigere ad bonum tuum multo magis, quam pater et mater per omnia curant, et omnibus modis procurant bonum filii sui unice dilecti.*

Vers. 11. Luc. 11 3. PANEM NOSTRUM SUPERSUBSTANTIALEM (multi legunt *quotidianum*) DA NOBIS HODIE.) Hæc est quarta petitio, qua uti et tribus sequentibus post tres primas petitiones ad Deum spectantes petimus ea, quæ ad nos pertinent, ac in primis *panem nostrum*, hoc est, non Angelis, non etiam iumentis, sed nobis hominibus a te, Domine, deputatum; non etiam alienum aut raptum, sed nobis per nostros labores, census, eleemosynas aliterve a te datum aut dandum. Hinc S. Chrysostomus hanc petitionem connectit præcedenti hac ratione, q. d. Christus: Iussi petere, ut fiat voluntas Dei a vobis, sicut fit ab Angelis, non tamen vos Angelis æquo: vos enim pane indigetis, illi non indigent: quia illi sunt immortales et impassibiles, vos estis mortales et fragiles. Hinc rursum Rupert. lib. 17. in Genes. cap. 25. colligit omnes homines etiam divites, principes et reges esse mendicos Dei, et ab eo quotidie mendicare panem. Sicut enim Deus filiis Israel per 40. annos in deserto quotidie pluebat manna e cælo, eoque aluit sexcenta hominum millia: sic quotidie, dum mensæ assidemus, Deus quasi pluit singulis escam de cælo. Hinc David, licet rex diceba*t: Ego autem mendicus sum et pauper, Dominus sollicitus est mei*, Psal. 39. 18. *Dicamus ergo mendici omnes*, ait Rupertus, *ante fores divinæ gratiæ: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Audi S. August. ser. 15. de Verbis Domini secundum Matthæum: *Petit te mendicus, et tu es Dei mendicus: omnes enim, quando oramus, mendici Dei sumus, ante ianuam magni patrisfamilias stamus, imo etiam prosternimur, supplices ingemiscimus, aliquid volentes accipere, et ipsum aliquid est ipse Deus. Quid a te petit mendicus? Panem: et tu quid petis a Deo, nisi Christum, qui dicit: Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi?* Ioann. 6.

NOSTRUM.) Panis, ait S. Gregor. lib. 24. Moral. c. 7. Dei est ex munere, noster autem per acceptionem. S. Chrysostomus vero, qui de iustitia, ait, acquisitum manducat, suum panem manducat, qui autem cum peccato, alienum.

Panis επιουσιος quis? Resp. I. SUPERSUBSTANTIALEM.) Quæres, quis est panis supersubstantialis? Respond. Græce est επιουσιον (quæ vox alibi non reperitur quam hic et Lucæ 6. 22.) quod primo Angelus Caninius lib. de nomin. Hebraic. novi Testamenti, vertit *crastinum:* nam επιουσα ημερα dicitur sequens vel crastina dies, q. d. Sicut in Parasceve, sive feria sexta Hebræi in deserto colligebant manna pro Sabbato, quo quiescendum erat, ita tu Domine da nobis hodie panem in crastinum: nam ulterius non sumus solliciti, sed post crastinum expectamus, et quasi præparamus nos ad Dominicam resurrectionis, et ad iubilæum æternum. Sarcinas ergo colligimus, et tantum petimus panem in crastinum. Favet quod scribit S. Hieronymus in Evangel. Hebræo Nazaræorum haberi מחר *machar*, id est, *crastinum.* Unde S. Athanasius tractat. de Incarnatione Verbi, censet nos hic petere Spiritum sanctum, qui est panis divinus, quo vesci et frui speramus in cælo, et cuius primitias accipimus et libamus in Eucharistia.

II. Secundo, S. Hieronym. επιουσιον explicat περιουσιον, id est, præcipuum, egregium, eximium, peculiarem; Symmachus vertit *electum:* aut qui super omnes substantias est, et universas superat creaturas. Sic et Cassianus collat. 9. cap. 20. et Cyrillus catech. 5. mystag. et S. Ambrosius lib. 5. de Sacram. c. 4. qui per panem hunc intelligunt Eucharistiam, quæ a Zacharia cap. 9. ult. vocatur *frumentum electorum.*

Tertio ad litteram, επιουσιος, idem est quod ουσιαστης, id est, ab substantiam pertinens, puta panis substantialis, essentialis, substantivus, qui ad conservandam hominis substantiam et vitam quotidie est necessarius. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. et S. Basil. in qq. compendio explicatis quæst. 252. S. Cyrillus catech. 5. mystag. et alii multi, qui cum Suida επιουσιον interpretatur επι την ημων ουσιαν και τροφην επαρκουντα, id est, nostræ substantiæ et nutritioni congruentem et sufficientem, qui scilicet, non serviat voluptati, sed necessitati; nec delicatior aut copiosior sit, sed frugalis et moderatus, id est, quotidianus; illud enim, quo quotidie necessarium est ad sustentationem, et quo quotidie indigemus, hoc vocamus quotidianum. Unde Syrus vertit, *panem indigentiæ nostræ;* Arabicus, *panem sufficientem* (sic et Ægyptius, Æthiopicus et Persicus) quem latini *cibarium* vocant, unde et Latinus interpres in Luca c. 11. v. 3. claro vertit *quotidianum*, et ita hoc loco Matthæi, *quotidianum* vertunt leguntque Patres, qui versionem S. Hieronymi antecesserunt, ut S. Cyprianus, S. Ambrosius, lib. 5. de Sacram. cap. 4. S. Augustinus Enchir. cap. 115. et alii, imo Ecclesia recitans in officio et Missa *Pater noster*, iuxta S. Matthæum, dicit oratque ex veteri ante S. Hieronymum versione: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie;* itaque fideles orare docet. III.

Porro S. Hieronymus, quia iussu Damasi latinam versionem novi Testamenti ad Græcum textum emendavit, pro *quotidianum* hoc loco posuit *supersubstantialem*, ut fideliter ad verbum vim vocis Græcæ exprimeret. Dicitur enim επιουσιον ab επι ουσιαν, id est, *super substantiam*, id est, iuxta, vel ad substantiam pertinens, qui scilicet substantiæ nostræ sustentandæ est conveniens et necessarius, puta non supervacaneus, delicatus, curiosus, sed substantialis, simplex, vulgaris. Audi Nyssenum tract. de oratione: *Panem da, non luxum, non delicias, non ornamenta aurea, non lapidum fulgores, non agros, non gentium præfecturas, non pannos sericos, non musica acroamata, non quidquam, quo anima a divina et potiori cura abstrahatur, sed panem.* Et infra: *Exiguum est, quod naturæ debes, cur adversus temetipsum multiplicas tributa? Est autem venter perpetuus tributorum exactor. Dic ei, qui educit panem de terra: dic corvos pascenti, qui omni carni cibum dat: qui manum aperit, et omne animal bona voluntate replet. A te mihi vita est, a te quoque mihi vitæ subsidium contingat. Tu da panem, id est, ut ex iustis laboribus cibum adipiscar. Nam si Deus iustitia est, non habet a Deo panem, qui ex re fraudulenter parta cibum habet.*

Rursum επιουσιον derivari potest ab επειμι ab επιεναι, id est, accedo, advenio, insto, ut significet panem instantem, id est, hodiernum, quem scilicet mane petimus quotidie pro adveniente die, et instante prandio vel cœna: ita Noster Lessius lib. 2. de iustitia c. 37. dubio 4. et favet S. Ambrosius lib. 5. de Sacram. cap. 4. ubi nota Evangelistas subinde novare, novasque voces formare, præsertim ubi res est nova, uti in Evangelio sunt Eucharistia, baptismus, επιουσιον, υπερουσιον, etc. idque simili compositione illi, qua Græci ab ουσια formarunt υπερουσιος, ετερουσιος, ομουσιος, etc.

Panis ergo supersubstantialis idem est, qui panis quotidianus, quo scilicet quotidie substantiam nostram conservare debemus, quem Evangelium Matthæi Hebr. nuper editum vocat תמידי *temidi*, id est, iugem, quo scilicet continue egemus; hæc enim vox facta est a תמיד *tamid*, id est, semper, iugiter. Alii vocant דבר יום *debar iom*, id est, *verbum* sive *rem diei*, hoc est panem quotidianum, quem quotidie ut necessarium sustentationi a Deo petere debemus. Vetat enim mox Christus, ne solliciti simus de crastino, de quo incerti sumus an simus victuri: *Volens*, inquit Chrysostomus, *nos undique accinctos esse, et quibusdam velut fidei pennis instructos, semper ad cælestia subvolare, nec amplius indulgere naturæ, quam a nobis*

ipse necessitatis usus exposcit. Et S. Cyprianus tract. de oratione Dominica: *Merito*, ait, *Christi discipulus victum sibi in diem postulat, qui de crastino cogitare prohibetur; quia et contrarium sibi sit et repugnans, ut quæramus in sæculo diu vivere, qui petimus regnum Dei velociter advenire.* Per *quotidianum* ergo excluditur sollicitudo crastini. Rursum S. Hieronymus vertit *supersubstantialis*, ut innueret maxime hic peti panem cælestem, qualis est Eucharistia, de quo mox.

Panis supersubstantialis, quis?

Quæres secundo, quis in particulari est hic panis supersubstantialis, sive quotidianus? Calvinus l. 3. Instit. c. 20. 44. et Philippus Melanchton in locis communibus tit. de invocatione et precatione, solum corporalem accipiunt. Catholici nonnulli solum spiritualem intelligunt. Sane hunc solum exprimunt S. Hieronymus, Cyrillus, Ambrosius, Cassianus locis mox citandis. Verum dico panem hic tum materialem corpori sustentando necessarium, tum spiritualem et cælestem animæ nutriendæ idoneum, uti est verbum Dei et Eucharistia, postulari: utroque enim indigemus: quare utrumque petere debemus, et tanto magis secundum, quam primum, quanto anima præstat corpore; idque significat vox *supersubstantialis*, quam S. Hieronymus interpretatur præcipuus, eximius, et omnes substantias creatas superans, eo quod, ut Cassianus ait collat. 9. c. 20. sublimitas magnificentiæ eius, et sanctificationis excedat omnia creata. Sic et S. Cyrillus catech. 5. mystag. Unde in Græco additur, imo geminatur articulus τον, cum ait, τον αρτον, τον επιουσιον, q. d. Da nobis panem non communem, sed illum singularem, eximium, cælestem et divinum. Alludit enim ad manna datum Hebræis in deserto, quod fuit typus Eucharistiæ. De manna enim dicitur Psalm. 77. 24. *Panem cæli dedit eis. Panem Angelorum manducavit homo.* Sicut ergo manna erat cibus επιουσιος, puta cælestis et Angelicus; sic multo magis est Eucharistia. Unde Sapien. 19. 20. utraque in Græco vocatur *ambrosia*, quæ a Poetis dicitur esse Deorum cibus. Hic ergo est panis proprie supersubstantialis. Ita per panem hic, tam spiritualem, quam corporalem accipiunt S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Augustinus, Tertullianus, et Cyprianus tract. de orat. Dominica. Quocirca S. Ambrosius lib. 5. de Sacramentis, cap. 4. per panem supersubstantialem accipiens Eucharistiam: *Si*, inquit, *panis est quotidianus, cur post annum tantum eum sumis? Sic vive, ut quotidie merearis accipere*, uti primi fideles quotidie communicabant, ut patet Actor. 2. 46. Et S. Cyprian. de orat. Dominica: *Hunc*, ait, *panem dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, et Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo graviori delicto, dum abstenti et non communicantes a cælesti pane prohibemur, a Christi corpore separemur, ipso prædicante et monente: Ego sum panis vitæ, qui de cælo descendi. Si quis ederit de meo pane, vivet in æternum*, Ioann. 6.

Nota sub panc phrasi Hebræa per synecdochen accipi quidquid victui, vestitui, habitationi et vitæ tum corporis, tum animæ sustentandæ est necessarium; omne enim hoc petimus hic nobis dari, vel si nobis divitibus iam datum sit, conservari et custodiri. Sufficientiam petimus, ait S. Aug. epist. 121. nomine panis totum significantes.

DA NOBIS HODIE.) To *da* non tantum dari postulat panem, sed et salutarem vim vigoremque nutriendi et roborandi pani inseri, ut panis corpori prosit ad sanitatem et robur, quo corpus melius animæ serviat in Dei famulatu et obsequio: ita S. Chrysostomus. Tum etiam ut docet S. Augustin. serm. 135. quoniam cupimus cibum de manu Dei accipere, id est, ab illo sanctificatum, temperatum, dimensum, ut corpori prosit, et animæ non obsit, si de corporali agatur, et contra, mentem nutriat, et corpus non destruat, si de spirituali tractetur.

HODIE.) Quia omni momento aliquo Dei sustentaculo egemus.

Vers. 12. Luc. 11. 4. ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICUT ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS.) Arabicus: *Et dimitte nobis peccata nostra, sicut nos dimittimus his qui peccaverunt in nos.* Huc usque in quatuor petitionibus fuit apprecatio bonorum; iam in tribus ultimis sequitur deprecatio malorum. *Debita*, hæc Lucas cap. 11. 4. interpretatur αμαρτιας, id est, peccata; peccatum enim est summum debitum ob summam iniuriam, quam irrogat Deo, quæ quia est infinita, hinc pro ea eiusque debito nec homo, nec Angelus ex rigore iustitiæ satisfacere potuit, sed solus Christus, qui est Deus et homo. Debita ergo hæc sunt culpæ, quæ inducunt reatum sive obligationem pœnæ et gehennæ: huius enim debitorem constituunt hominem, dum peccat: peccator ergo debet animam dæmoni, morti et inferno: Deo autem debet mille, imo infinitas animas, mortes et gehennas, si eas haberet, vel sustinere posset.

Hinc Patres contra Pelagianos probant neminem esse sine peccato. Respondebant Pelagiani, iustos orare ac dicere: *Dimitte nobis debita*, non pro se, sed pro aliis, puta proximis, qui peccarunt: aut si pro se id dicant, id dicere non ex veritate, sed ex humilitate et modestia. Utrumque confutat S. Augustinus lib. 2. de peccat. meritis, c. 10. et lib. 2. contra Epistolam Parmenian. cap. 10. Nam non dicimus: Dimitte aliis debita aliena, sed *dimitte nobis debita nostra.* Absit autem ut coram Deo mentiamur; hæc enim non est humilitas, sed hypocrisis et fictio. Unde S. Cyprianus de Orat. Dominica: *Ne quis*, inquit, *sibi quasi innocens placeat, et se extollendo plus pereat, instruitur et docetur peccare se quotidie, dum quotidie pro peccatis iubetur orare.* Denique Concil. Milevit. II. c. 1. Anathema dicit iis, qui verba Dominicæ orationis, *Dimitte nobis debita nostra*, ita volunt a Sanctis dici, ut humiliter, non veraciter hoc dicatur: *Quis enim*, inquit, *ferat orantem, et non hominibus, sed ipsi Domino mentientem, qui labiis sibi dicit dimitti velle, et corde dicit, quæ sibi dimittantur debita non habere.* Idem habet Concilium Africanum iisdem verbis c. 76.

SICUT ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS) Scilicet debita non pecuniæ, nec restitutionis famæ et honoris, sed iniuriæ nobis illatæ, ita ut propter illam non prosequamur eos odio, nec velimus vindictam privatam, nec etiam publicam, nisi quando bonum publicum, aut recta ratio aliud postulat. To *sicut* non significat regulam, vel mensuram, quam Deus in dimittendis peccatis sequatur; plura enim debemus petimusque dimitti nobis a Deo, quam alii debeant nobis, sed causam inductivam, quæ Deum moveat ad dimittendum. Unde Lucas c. 11. 4. habet: *Dimitte nobis debita nostra, siquidem et nos dimittimus debitoribus nostris.* Hæc est enim conditio quam Deus a nobis requirit, qua posita facile dimittit: si vero ea desit, non dimittit, iuxta id quod sequitur: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cælestis delicta vestra; si autem non dimiseritis, non dimittet.* Hoc est ergo quasi pactum Dei cum peccatore: si dimittis, dimitto: si non dimittis, non dimitto: ita S. August. Enchir. 73. Unde S. Cyprianus de orat. *Addidit*, inquit, *legem certa nos conditione et sponsione constringens, ut sic nobis peccata dimitti postulemus, secundum quod et ipsi debitoribus nostris dimittimus. Quale crimen est* (nolle dimittere) *quod martyrio non potest exorari?* Sic enim legimus Sapritium excidisse martyrio, quod iam quasi in manibus habebat. Cum enim in fide constans iam capite plectendus esset, iubereturque genua flectere, abnegavit; eo quod Nicephoro petenti veniam, offensam nollet condonare; qui proinde in eius locum se substituens, martyrii palmam illi eripuit et obtinuit, uti habet eius vita apud Surium die 9. Februarii. Ita *Vita Sanctorum est interpretatio Scripturarum*, ut ait S. Hieron. Quocirca S. Ioannes Eleemosynarius ut principem iram servantem ad reconciliationem adduceret, Missam coram eo celebrans, dicensque: *Dimitte nobis debita nostra*, illico siluit, idque studio; prosequutus ergo est princeps: *Sicut et non dimittimus debitoribus nostris.* Tum Patriarcha ad eum conversus: *Vide*, ait, *in quali terribili hora, quid dicas Deo: Quoniam sicut ego dimitto, ita et tu dimitte mihi*; qua voce quasi fulmine ictus princeps: *Quæcumque iusseris Do-*

Conditio remissionis est remissio.

Exempla. Sapritii.

S. Ioannis Eleemosynarii.

mine, inquit, *faciet servus tuus*, illicoque inimico reconciliatus est: ita Leontius in eius vita c. 38.

Qui ergo nolunt proximis iniuriam dimittere, mentiuntur coram Deo, et se hic tacite condemnant, ac se remissione indignos ostendunt, atque quasi contra se sententiam pronuntiant, scilicet, quod Deus eis sua debita non remittat. Censent aliqui hoc mendacium, quia fit Deo, esse grave peccatum. Unde aliqui nolentes dimittere recitando *Pater noster*, hanc petitionem omittunt, sed perperam et contra Christi institutum: ita Cassianus Collat. 9. c. 22. et noster Salmeron tom. 5. tract. 51. ubi docet, eos illam recitando non peccare, quia id dicunt in persona Ecclesiæ quæ debitoribus debita dimittit: et quia per hoc incitantur ad remittendum, ac tacite postulant gratiam a Deo, qua idipsum faciant. Igitur *sicut et nos dimittimus*, id est, sicut multi ex nobis suis debitoribus dimittunt. Adde recitative hæc verba accipi, tamquam formulam precandi a Christo præscriptam, ut ea moneamur dimittere nostris debitoribus. Insuper *dimittimus*, id est, sicut debemus et optamus dimittere, sed quia infirmitas nostra id præstare non valet, tu Domine da robur, et cor nostrum immuta, ut id præstemus. Est ergo hic tacita oratio, qua petimus a Deo gratiam dimittendi iniurias nobis illatas. Ita explicabat S. Franciscus, cuius verba inferius recitabo.

Qui nolunt dimittere, an peccent recitando, Sicut et nos dimittimus.

Denique si rigide accipiantur hæc verba, mendacium sonant, sed ut videtur veniale dumtaxat: nulli enim perniciosum est. Sicut ergo si quis in confessione, quæ fit sacerdoti, quasi Dei vicario, dicat falsum in re parva, peccat venialiter, modo det materiam veram absolutionis, puta confiteatur peccata, quæ vere commisit. Ita etiam in hoc casu videtur dicendum. Talis enim omnes petitiones vere postulat a Deo; sed mentitur in unius circumstantia dumtaxat.

Vers. 13. Luc. 11. 4.

Et ne nos inducas (Græce εἰσενέγκῃς, id est, *inferas*) in tentationem.) *Inducas* non impellendo, ut vult Calvinus: *Deus enim intentator malorum est, ipse autem neminem tentat*, Iacobi 1. 13. sed permittendo induci. Ita Patres et Catholici omnes. Subinde enim Deus dicitur facere quod permittit; quia fieri nisi ipso annuente, et manum omnipotentiæ suæ laxante, non potest. Sensus ergo est, q. d. Primo: Ne permittas nos induci in tentationem, ita nimirum, ut ea capiamur et superemur, sicut pisces et aves inducuntur in rete, cum illo concluduntur et capiuntur, *ne* scilicet, ut explicat S. August. Epistol. 121. *deserti tuo adiutorio, alicui tentationi vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti.* Secundo, q. d. Ne permittas, ut tentatio nobis obveniat: licet enim in vitis Patrum nonnullos Sanctos legamus optasse tentationes, quasi materiam augendæ virtutis et meriti ex magna animi fortitudine et fiducia in Deum, unde Iacob c. 1. 1. ait: *Omne gaudium existimate fratres, cum in varias tentationes inciderilis* (Vide ibi dicta) tentatione enim probamur, exercemur, certamus, proficimus ac perficimur; tamen ordinarie tutius est tentationes fugere et deprecari. Monet ergo nos Christus infirmitatis nostræ, et ut ob eam nos tentationibus non ingeramus, sed eas, quoad fieri potest, arceamus et deprecemur: ita Tertullianus, S. Cyprianus, Ambrosius, Chrysostomus de Oratione Dominica, et S. Augustinus de bono persever. c. 6. Hinc disce dæmonem nil posse in tentando, ni Deus id ei permittat: ita S. Cyprianus. Exemplum clarum est in Iob c. 1. quem ut tentaret dæmon, tertio facultatem petiit a Deo. Rursum tentationes non posse a nobis vinci, nisi per opem et gratiam Dei. Quare illa cuilibet in tentatione assidue et ardenter est invocanda. Unde B. Petrus Chrysologus serm. 44. ait: *Ad tentationem vadit, qui ad orationem non vadit.* Et S. Gregorius Nyssenus orat. 1. de orat. Domin. *Si oratio negotium præcedit*, inquit, *peccatum adversus animam aditum non invenit.*

Sed libera nos a malo.) Hoc est, a tentatione; de hac enim sermo præcessit. Secundo, *a malo*, id est, a diabolo, qui præses et artifex est tentationis, inquit Tertull. et Chrysostomus: hic enim Græce vocatur ὁ πονηρός, ut 1.

A Ioannis 5. *Malignus* (ὁ πονηρός) *non tanget eum;* 1. Ioan. 2. *Vicistis malignus*, et alibi: diabolus enim per malos homines, perque carnem et mundum omnes tentat. Tertio, generalius et plenius S. Cyprian. de Orat. omne malum hic accipit, quod scilicet vel ad peccatum trahit, vel virtutis et perfectionis est impedimentum. Et sic clarius liquet hanc petitionem a præcedenti distingui, esseque septimam et ultimam. Audi S. Cyprianum: *Quando dicimus: Libera nos a malo, nihil remanet, quod ultra adhuc debeat postulari, quando semel protectionem Dei adversus malum petamus, qua impetrata, contra omnia, quæ diabolus et mundus operantur, securi stamus et tuti. Quis enim ei de sæculo metus est, cui in sæculo Deus tutor est?*

Anagogice S. August. Epist. 121. docet nos hic petere, ut liberemur a malo, id est, a concupiscentia, omnique miseria per gloriam felicitatis æternæ: *Cum dicimus*, inquit, *libera nos a malo, nos admonemur cogitare nondum nos esse in eo bono, ubi nullum patiemur malum. Et hoc* B *quidem ultimum, quod in Dominica oratione positum est, tam late, tamque evidenter et manifeste patet, ut homo Christianus in qualibet tribulatione constitutus, in hoc gemitus edat, in hoc lacrymas fundat, hinc exordiatur, in hoc immoretur, ad hoc terminet orationem.* Idem l. 2. de Peccat. mer. et rem. cap. 4. *Deinde*, ait, *addimus quod perficietur in fine, cum absorbebitur mortale a vita: sed libera nos a malo. Tunc enim nulla talis erit concupiscentia, cum qua certare, et cui non consentire iubeamur.* Unde Franc. Lucas hasce tres ultimas petitiones refert ad concupiscentiam, quasi sic oremus: Ignosce Domine nobis ea, in quibus sumus abstracti a concupiscentia: hæc enim maxima est tentatio: aufer a nobis concupiscentiam, hæc enim ingens est malum, quod non nisi in cælo auferetur a nobis. Hasce septem petitiones S. Aug. lib. 2. de sermone Domini in monte, adaptat septem donis Spiritus sancti, et octo beatitudinibus, singulas singulis.

Anagog.

Amen.) Hoc, ait S. Hieron. signaculum Dominicæ orationis, approbantis et optantis, ut ita fiat. Unde Septuag. C Psalm. 71. v. ult. et alibi vertunt γένοιτο, id est, *fiat*.

Nota: in Græcis codicibus hic additur: *Quoniam tuum est regnum, et potestas, et gloria in sæcula.* Et ita legunt Syrus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius: sed videntur id Græci addidisse ex pia et solemni consuetudine, sicut iidem salutationi Angelicæ addunt: *Quia tu peperisti Salvatorem nostrum.* Et Psalmis: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto.* Nam codex Græcus Vaticanus et Roberti Stephani, item Latini Tertull. Cyprian. S. Hier. August. Ambros. id non legunt.

Rursum adverte: in hac oratione nulla fit mentio ingenii, sanitatis, sapientiæ, roboris, uxoris, familiæ, prolium, opum, honorum, aliorumque bonorum naturæ, quia hæc indifferentia sunt et tantum petenda, quatenus ad salutem nostram et aliorum conferunt. Et sic comprehenduntur sub pane quotidiano, vel sub prima petitione: *Sanctificetur nomen tuum;* ut iis scilicet Deum sanctificemus. Denique non est necessum hæc petere, quia nobis ultro D adiicientur, si primum quæramus Dei regnum, uti Christus promittit v. 33. *Neque enim*, ut ait S. August. Epist. 121. *in tempore utiliter vivitur, nisi ad comparandum meritum, quo in æternitate vivatur*, etc. *Ut quid ergo per multa dispergimur, ac non potius cum Psalmo* 26. *dicimus: Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.*

Porro tom. 5. Bibliothecæ Ss. Patrum extat expositio orationis Dominicæ paraphrastica, concinnata a S. Francisco, quæ partim litteralis est, partim mystica, quam, quia sublimis est, sapida et fervens, ac Deo, ut videtur accepta (fuit enim ipse θεοδίδακτος) visum est hic attexere.

Sanctissime Pater Noster, *creator, redemptor noster, salvator noster, consolator noster.* Qui es in cælis, *in Angelis, in Sanctis, illuminans eos ad tui cognitionem, quia tu es Domine lux, inflammans eos ad amorem tuum divinum: quia tu Domine amor es, inhabitans et implens eos ad beatitudinem: quia tu Domine summum bonum es, et æternum bonum, a quo omnia bona, et sine quo nullum*

Paraphrasis orationis Dominicæ ex S. Francisco.

bonum. Sanctificetur nomen tuum: *Clarificetur in nobis notitia tua, ut cognoscamus, quæ sit latitudo beneficiorum tuorum, longitudo promissorum, sublimitas maiestatis et profundum iudiciorum.* Adveniat regnum tuum, *ut regnes in nobis per gratiam tuam, et facias nos venire ad regnum tuum, ubi est tui visio manifesta, tui dilectio perfecta, tui societas beata, tui fruitio sempiterna.* Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra, *ut amemus te ex toto corde, te semper cogitando, ex tota anima te semper desiderando, ex tota mente omnes intentiones nostras ad te dirigendo, et honorem tuum in omnibus quærendo, et ex omnibus viribus nostris omnes vires, sensusque animæ et corporis in obsequium tui amoris, et non in alio exponendo: et proximos nostros amemus sicut nos ipsos, omnes ad amorem tuum pro viribus trahendo, de bonis aliorum sicut de nostris gaudendo, in malis compatiendo, et nemini ullam offensam faciendo.* Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: *dilectum filium tuum Dominum nostrum Iesum Christum da nobis hodie in memoria, in intelligentia et reverentia amoris, quem ad nos habuit, et eorum quæ pro nobis fecit, dixit et sustinuit.* Et dimitte nobis debita nostra, *per tuam misericordiam, et ineffabilem passionis dilecti filii tui Domini nostri Iesu Christi virtutem, et beatissimæ Mariæ Virginis et omnium electorum merita et intercessiones.* Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris: *et quia non plene dimittimus, tu Domine fac plene dimittere, ut inimicos propter te diligamus, et pro eis apud te devote intercedamus, nulli malum pro malo reddamus, et omnibus in te prodesse studeamus.* Et ne nos inducas in tentationem, *occultam sive manifestam, subitam vel importunam.* Sed libera nos a malo, *præterito, præsenti, et futuro.* Amen, *spontanee et gratis.* Supradicto modo dicebat hic beatus *Pater noster*, ad omnes horas.

Vers. 14 Marc 11. 25. Si enim dimiseritis hominibus peccata (Græce ἁμαρτίας, id est, offensas) eorum, dimittet et vobis Pater vester cælestis delicta vestra.) Si scilicet cætera ad hoc alibi requisita adsint, scilicet, contritio, et confessio.

Vers. 15. Inf. 18. 35. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.) To *enim* dat causam eius quod præcessit, non proxime, sed remotius v. 12. more Hebræo, cur scilicet dixerit: *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris;* quia nimirum hæc est quasi conditio et lex talionis, ut quod proximo facimus, hoc nobis pari quasi iure faciat et rependat Deus, ut ibi dixi. Remittentibus ergo iniurias remittuntur offensæ; vindicantes vicissim Dei vindictam sibi accersunt. Unde Eccles. c. 28. v. 3. admirans, imo indignans, ait: *Homo homini reservat iram, et a Deo quærit medelam? In hominem similem sibi non habet misericordiam, et de peccatis suis deprecatur?* etc. Unde Glossa hic: In nostra, ait, potestate posuit, qua conscientia iudicium Dei provocemus erga nos, et sententiam temperemus: non aliud exigit Iudex, quam ut qualem eum volumus erga nos, tales nos præstemus fratribus.

Vers. 16. Cum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes: exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus ieiunantes.) Arabicus, *ieiunia eorum.* Docuit Christus modum orandi; nunc docet modum ieiunandi (quia infirma est oratio sine ieiunio, ait S. Chrysostomus, scilicet, ut fiat alacriter et secreto, studio placendi Deo, non hominibus, uti dixit v. 1. de Eleemosyna, et v. 5. de oratione. Pro *tristes* Græce est σκυθρωποι, id est, vultuosi, obscuri, tristes, austeri, tetrici, vultu tetrico et scythico trucique, quibus opponuntur ἱλαροι, id est, alacres et læti. Dicuntur σκυθρωποι, quasi σκυθροι, id est, mœsti, turbidi, τον ωπα, id est, vultu; vel a σκυζεσθαι, id est, irasci, vultu tristi et obnubilo incedere, quasi bibissent acetum; vel alludit ad χυθρα, id est, *olla* vel *cacabus*, quod ωπα, id est, faciem habeant atram, nigram et tetram instar cacabi et ollæ: ieiunium enim, quia corpus desiccat, acuit bilem utramque, facitque homines melancholicos et cholericos; cibus vero utramque diluit, facitque suaves, amœnos, benevolos. Quocirca qui res arduas aliis persuadere conantur, eos adeunt non ieiunos, quia tum morosi sunt et difficiles, sed in prandio vel post prandium, cum cibo et potu exhilarati faciles sunt, ioviales et iucundi. Porro hypocritæ affectabant et induebant vultum tetricum, ut viderentur ieiunasse; hoc hic carpit Christus, monetque ut omnem vultus mœstitiam discutiant, faciemque ostendant amœnam et lætam, quæ hilaritatis et hilaris ieiunii sit indicium, aut potius dissimulatio, ut non ieiunasse, sed laute convivati esse videantur. *Hilarem enim datorem diligit Deus*, 2. Corinth. 9. 7.

Exterminant.) Græce ἀφανιζουσι, quod S. Hieron. vertit *demoliuntur;* S. Hilarius *conficiunt;* Syrus et Chrysostomus *corrumpunt.* Alii proprius *obscurant facies suas*, affectando scilicet et induendo vultus severitatem, pallorem, mœrorem. Alii *labefactant, obliterant, perdunt et velut e medio tollunt*, ut quasi non appareat, quod Noster vocat *exterminant.* Est enim ἀφανιζειν obscurare, ac quasi e conspectu tollere, velut qui fucis utuntur, celant faciem suam; sic et qui ficta macie, tristique pallore luridi, sanctimoniam simulant, id est, hypocritæ, quales erant Scribæ. Audi S. Hieronymum: *Exterminantur exules, qui extra terminos mittuntur.* Deinde *exterminant* exponens per *demoliuntur*, id explicat subdens: *Demolitur autem hypocrita faciem suam, ut tristitiam simulet, et animo forte lætante, luctum gestet in vultu.*

Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava. Vers. 17.

Ne videaris hominibus ieiunans (Arab. *ne appareant hominibus ieiunia tua)* sed Patri tuo, qui est in abscondito (qui suam essentiam et maiestatem celat et abscondit, quique tam est in locis absconditis, quam publicis, tamque videt abscondita cordis, quam ostenta operum) Et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.) Sufficit, ait Remigius, ut qui est inspector conscientiæ, sit remunerator. Familiare fuit Palæstinis, imo omnibus Orientalibus, diebus festis et lætis ungi, faciemque lavare et expolire, præsertim in conviviis, idque tum ad refrigerium, tum ad nitorem, tum ad coloris et odoris suavitatem. Vers. 18. Ungebantur Palæstini, cur?

Cum enim Palæstina sit in climate calido et æstuoso, hinc fit ut incolæ sudent, sudorque faciem deturpet et fœtentem efficiat: lavant ergo faciem, ut sudorem abluant: ungunt, ut fœtorem abigant. Hæc patent ex Ruth 3. v. 3. Iudith 10. v. 3. 2. Reg. 12. 20. Luc. 7. 46. Ungebantur igitur, tum sanitatis, tum recreationis, tum deliciarum, tum fragrantiæ et mollitiei causa. Unde illud de Magdalena ungente Christum: *Et domus impleta est ex odorem unguenti*, Ioan. 12. 3. In tristitia vero et luctu abstinebant ab unctione et lotione.

Nota, hic esse catachresin, cui similem audivimus cap. 3. 6. et alibi; non enim veram unctionem hic præcipit Christus, sed tantum hilaritatem et dissimulationem ieiunii, q. d. *Unge caput*, hoc est, esto hilaris et præ te fer lætitiam, quasi unctus esses oleo, id est, unguento, quod est lætitiæ causa et symbolum, iuxta illud: *Ut exhilaret faciem in oleo*, Psalm. 103. 15. imo ut ieiunium dissimules, et convivium simules; adhibe symbola convivantium, scilicet, unctionem et lotionem: ita S. Hieronymus, Theophylactus, Euthymius. Audi S. Hieronymum: *Iuxta ritum Palæstinæ loquitur, ubi diebus festis solent ungere capita. Præcipit igitur, ut quando ieiunamus, lætos et festivos nos esse monstremus.* Huc facit aurea S. Syncleticæ in vitis Patrum lib. 5. libello 8. num. 19. sententia: *Sicut*, inquit, *thesaurus manifestus cito expenditur, ita et virtus quælibet cum innotuerit, vel publicata fuerit, exterminabitur. Sicut enim cera solvitur a facie ignis, ita et anima laudibus inanitur, et amittit virtutum vigorem.* S. Syncleticæ.

Mystice S. August. tract. 2. de serm. Domini in monte cap. 20. per unctionem capitis accipit lætitiam mentis, quæ adhibenda est in omni bono opere: S. Hieronymus vero accipit ipsam virtutum operationem.

Nolite thesaurizare. (Syrus: *Ne reponatis.* Alii: *Ne congregetis* vel *coacervetis)* vobis thesauros in terra, ubi ærugo et tinea demolitur, et ubi fures effo- Vers. 19.

DIUNT ET FURANTUR.) Transit ab ostentatione ad avaritiam, eamque taxat usque ad finem capitis. Utraque enim laborabant Scribæ et Pharisæi, imo longe maior pars hominum, qui non nisi opes corradere omni labore satagunt: ac non raro per fas et nefas, quæ ingens est vanitas et cæcitas. Ostendit ergo hic Christus, quæ sint veræ opes, quæ falsæ, nimirum, veras esse cælestes, falsas esse terrestres, ut non has, sed illas ambiamus, nec in hisce, sed in illis cor mentemque defigamus. Opes enim in terra *ærugo et tinea demolitur.* Græce est σης και βρωσις, id est, *tinea et comestura*, uti est rubigo ferro, ærugo æri et auro; utrumque enim sensim exedit, corrodit et consumit. Notat tres corruptionis modos, tinea enim exedit vestes; ærugo aurum et argentum; fures cætera omnia furantur et rapiunt.

Christus hic tribus argumentis avocat homines a studio divitiarum. Primum est, quod ipsæ fluxæ sint et corruptibiles. Secundum v. 22. quod mentem obtenebrent et excæcent. Tertium v. 24. quod ipsæ mentem totam ad se rapiant, ut Deo servire nequeat: quia nemo potest duobus dominis, scilicet, Deo et Mammonæ servire.

Vers. 20. THESAURIZATE AUTEM VOBIS (non filiis, non nepotibus, non ingratis hæredibus, sed *vobis*, id est, animæ vestræ) THESAUROS IN CÆLO, UBI NEQUE ÆRUGO, NEQUE TINEA DEMOLITUR, ET UBI FURES NON EFFODIUNT, NEQUE FURANTUR.) q. d. Opes gloriæ cælestis sunt incorruptibiles, inamissibiles, stabiles et æternæ: in illis ergo cor mentemque figite, illas omni virtutum studio comparate, non vero terrenas, quæ exiles sunt et caducæ, variisque modis cito corrumpuntur et pereunt; sed eas erogate pauperibus: *Quæ stultitia*, ait S. Chrysost. *illic relinquere unde exiturus es, et non illuc præmittere quo iturus es? Thesauriza ubi patriam habes.* Idem hic hom. 48. sub finem: *Si*, inquit, *intueri volueris animam hominis aurum amantis, invenies eam, ut vestimentum a decem millibus vermium corrosum, ita eam perforatam undique a sollicitudinibus, et a peccatis putrefactam, et ærugine plenam. Verum haud talis est anima pauperis voluntarii, sed potius fulget ut aurum, splendet ut gemma, efflorescit ut rosa. Non est illic tinea, neque fur, neque sollicitudo negotiorum huius vitæ, sed sicut Angelus ita conversatur. Non subiacet dæmonibus, non assistit regi, sed assistit Deo: non militat cum hominibus, sed cum Angelis: non habet thesaurum, terram, sed cælum: non indiget servis, magis autem habet servorum loco passiones; habet servos appetitus, qui regibus dominantur, ut nec respicere audeant. Quid igitur hoc paupere melius? at non habet equos, et currum. Quid vero his opus est ei, qui super nube vehi debet, et esse cum Christo?*

Vers. 21. Luc. 12. 34. UBI ENIM EST THESAURUS TUUS, IBI EST ET COR TUUM.) *Thesaurus tuus*, est id quod habes in pretio, id quod amas, quod æstimas, quo delectaris, id quod tibi est charissimum, in quo omne tempus et studium collocas: *ibi est et cor tuum. Hoc non solum de pecunia*, ait S. Hieronymus, *sed et de cunctis passionibus sentiendum est. Gulosi Deus venter est: ibi ergo habet cor, ubi est thesaurus. Luxuriosi thesaurus epulæ sunt: lascivi ludicra, amatoris libido. Huic servit unusquisque, quo vincitur.*

Vis ergo scire, quis sit thesaurus tuus, quid ames, quid æstimes? Adverte quid sæpius in corde verses, quid mente agites et cogites. Si crebro cogitas et ruminas cælestia, cælum amas, thesaurus tuus est in cælo, si terrestria, terram amas, thesaurus tuus est in terra, in terra cor tuum quasi talpa sepelivisti. Si ergo sapis, *mens tua non sit in ære, sed in æthere.*

Cor usurarii mortui in suo thesauro invenitur. Hoc facit quod S. Antonius de Padua (ut habet eius vita) in exequiis cuiusdam usurarii concionaturus; hoc thema accepit: *Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum*, dixitque: *Mortuus est hic dives, et sepultus est in inferno. Ite ad thesaurum eius, et in medio illius invenietis cor eius.* Abierunt amici, et cor adhuc calidum in medio nummorum eius invenerunt.

Sanctius et sapientius S. Paulinus Nolæ Episcopus, Nola capta a Wandalis, Deum orabat: *Domine non excrucier propter aurum et argentum, ubi enim omnia mea sint,*

A *tu scis*, quia scilicet cor habebat fixum in Deo, non in auro.

LUCERNA CORPORIS TUI EST OCULUS TUUS. SI OCULUS TUUS FUERIT SIMPLEX, TOTUM CORPUS TUUM LUCIDUM ERIT.) *Lippientes oculi*, ait S. Hieronymus, *solent lucernas videre numerosas: simplex oculus et purus simplicia intuetur et pura.* Vers. 22. Luc. 11. 34.

SI AUTEM OCULUS TUUS FUERIT NEQUAM, TOTUM CORPUS TUUM TENEBROSUM ERIT. SI ERGO LUMEN QUOD IN TE EST, TENEBRÆ SUNT, IPSÆ TENEBRÆ QUANTÆ ERUNT?) Vers. 23. Luc. 11. 34. 35. Dicitur oculus simplex, qui sanus est et externis humoribus, qui visum perturbant, non miscetur, ideoque purus est, sincerus et clarus, q. d. S*i oculus tuus fuerit simplex*, id est, purus, candidus et mundus; totum corpus tuum lucidum erit, et quasi oculatum, quia prævia oculi sui luce et directione omnes actiones suas recte obibit: *Si autem oculus tuus fuerit nequam*, Græce πονηρος, id est, male affectus et vitioso humore imbutus, ideoque impurus et obnubilatus; *totum corpus tuum tenebrosum erit*, quia carebit luce et duce, puta illustratione et directione oculi
B sui. *Si ergo lumen* oculare, *quod in te est*, id est, esse debebat, iam offuscatum, non lumen, sed tenebræ et cæcitas sit, *ipsæ tenebræ quantæ erunt?* id est, ipsum reliquum corpus natura sua tenebrosum, ac, ut ita dicam, cæcum, cum nullum nisi ex oculis lumen habeat, iam oculis suis et luminibus quasi ducibus orbum, quam tenebrosum erit, quamque in tenebris errabit, palpabit et cespitabit? *Quantas*, ait S. Hilarius, *necesse est ipsarum in te tenebras esse tenebrarum?*

Est parabola, uti et pleræque aliæ Christi gnomæ hic. Per oculum ergo cum S. Hieronymo, Chrysostomo, Iansenio, Maldonato, Toleto in cap. 11. Lucæ, et aliis mentem et sensum internum accipe, q. d. ait S. Chrysostomus: A corporalibus interiora disce; quod enim oculus est corpori, hoc intellectus est animæ. Sicut enim oculus dirigit corpus; sic intellectus practicus animam: quod enim hic sentit et gustat, hoc sentit et gustat anima. Unde error et vitium animæ in operando nascitur ex errore et vitio
C intellectus, quod tamen vitium sæpe oritur ex prava inclinatione et cupiditate affectus. Quod enim affectus concupiscit, eodem trahit intellectus, ut iudicet illud sibi bonum et prosequendum. Hoc est quod paulo ante dixit: *Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.* Illud enim cor hic explicat, vocatque oculum mentis, hoc est, intellectum practicum, qui omnes actiones luce sua præit et dirigit. Vult enim docere Christus, animum non posse esse purum et rectum, ac consequenter nec actiones ab eo manantes esse puras et rectas, ubi cor est avaritia et auri cupiditate occæcatum: de hoc enim egit in præcedentibus, et aget in sequentibus. Sensus ergo est, q. d. Sicut oculus purus clare illuminat regitque corpus, corporisque motus omnes: sin vero oculus crasso pravoque humore obnubiletur, obtenebratur totum corpus, ut illud in tenebris oberret et cespitet: sic pariter si mens hominis sit pura, illuminabit totam animam omnesque eius actiones, ut rite recteque fiant: sin mens sit pravo affectu et cupiditate avaritiæ imbuta et occæcata, eodem afficiet totam animam
D omnesque eius operationes, ut non nisi terram et terrenas opes spectent et ambiant, iisque quasi talpæ sese oppleant et excæcent. Ex affectu enim pecuniæ, mens multis erroribus et ignorantiis practicis obtenebratur, ut putet sibi licere, quod revera est illicitum, esseque utile, quod est damnosum, atque has cæcitates suas cæcis et effrænatis suis passionibus, affectibus et actibus communicat; ut cæce ruant in rapinas, fraudes, usuras aliaque scelera, quæ mens ipsa corrigere et frænare debuerat, itaque eos in se cæcos magis ipsa mens excæcat, agitque in cæcas peccatorum ruinas.

Quod oculus est corpori, hoc intellectus est animæ.

Potest secundo cum S. Augustino et S. Gregorio l. 28. Moral. cap. 6. ac Beda per oculum accipi intentio mentis: hæc enim mentem et intellectum movet, regit et flectit quocumque vult; atque hæc ipsa, si pure intendat Deum et divina, velut finem et scopum suum, faciet ut opus ex ea manans (intellige si illud in se sit bonum, aut certe non malum) totum sit purum et sanctum: sin inten- Et intentio.

tio sit prava et impura, faciet, ut opus ex ea manans, licet in se bonum, sit impurum, malum et vitiosum. Nam toto capite a vers. 1. huc usque Christus egit de recta intentione, eamque requisivit in eleemosyna, oratione et ieiunio, hoc est, in omni opere bono. Nonnulla huic parabolæ addit Lucas cap. 11. v. 36. quæ ibi velut loco proprio explicanda sunt.

Vers. 24. Luc. 16. 13. NEMO POTEST DUOBUS DOMINIS SERVIRE.) Non tantum contrariis, sed etiam disparatis, sive diversis dumtaxat. Est adagium significans, rarum et difficile esse duobus dominis, qui fere adversis sunt moribus et humoribus, satisfacere, aut æque eis addici, servire et obsequi. Non ait *famulari:* subinde enim quis duobus dominis famulatur, sed *servire*, id est, se addicere, amare per omnia, obsequi et obedire. Id Christus applicat avaritiæ et religioni, Deique cultui, q. d. Non potestis servire Deo et Diti, cælo et cœno,ætheri et æri, numini et nummis. Quare si Deo servire, et cor addicere placet, illud ab ære et auro avellendum est. Est hoc tertium Christi argumentum cæteris efficacius, quo Scribas omnesque homines avocat a studio divitiarum, quod scilicet impossibile sit eis servire et Deo. Vis ergo servire Deo? noli servire Mammonæ.

AUT ENIM UNUM ODIO HABEBIT, ET ALTERUM DILIGET: AUT UNUM SUSTINEBIT, ET ALTERUM CONTEMNET.) Pro *sustinebit* S. Augustinus legit *patietur*, idque exponit de Mammona, q. d. Mammona, id est, opes, est Dominus tam imperiosus et difficilis, ut avari duram sub eo serviant servitutem, nec eum ament, sed sustineant et patiantur eius herile et durum imperium. Franc. Lucas vero censens interpretem legisse in Græco ἀνέξεται, id est, sustinebit, patietur, sic disiunctivam hanc exponit, q. d. Servus, qui duobus dominis servit, aut unum odiet et alterum diliget; aut si neutrum diligat, sed utrumque oderit, unius imperium feret et sustinebit, alterius contemnet. Verum Græci hic, æque ac Lucæ 16. 13. constanter habent non ἀνέξεται, id est, patietur, sed ἑνὸς ἀνθέξεται, id est, *uni adhærebit*, ut vertit Noster Lucæ 16. 13. Syrus et Arabicus, *unum honorabit*. Vatablus, *uni se dedet*, uni cor suum affiget, uni obsequium impendet, id est, unum diliget, ut paulo ante dixi. Sensus enim huius propositionis disiunctivæ est, q. d. Servus duobus dominis serviens, ambobus non serviet, sed aut hunc odio habebit, illum diliget; aut vice versa hunc diliget et sustinebit, illum odiet et contemnet, v. g. Si odiat herum Iacobum, diliget herum Ioannem; sin diligat Iacobum, odiet Ioannem, cui enim mores unius placent, huic mores alterius, utpote diversi et sæpe contrarii, displicent: quare illum amabit, illi obediet et serviet; hunc odiet, nec prompte ei obedire aut servire volet.

SUSTINEBIT.) Ergo hic idem est quod favebit, tuebitur, fovebit, sustentabit. Sic Cicero 1. Offic. ait: *Magistratus esse sustinere dignitatem et decus civitatis.* Et Orat. pro Flacco: *Vos rempublicam humeris vestris iudices sustinetis.* Et pro Rabirio: *Labentem excepit, corruere non sivit, fulsit, et sustinuit, re, fortuna, fide, hodieque sustinet.* Et Brutus Epist. ad Ciceronem: *Apuleium,* inquit, *tu auctoritate sustinere debes.* Sic matres sustinent, id est, alunt et sustentant suos infantes, magistri discipulos, heri servos; et vicissim filii parentes, discipuli magistros, servi heros. Unde Virgil. 2. Georg.

> *Hinc patriam, parvosque nepotes*
> *Sustinet.*

Sic et Livius ait: *Milites fluviatili pisce et herbis sustinebantur*, id est, sustentabantur.

NON POTESTIS DEO SERVIRE ET MAMMONÆ.) q. d. Non potestis vos addicere Deo simul et studio opum, ut cor vestrum affigatis utrique, ut utrique curas, operas et labores vestros impendatis; præsertim quia Deus ita vult coli et amari supra omnia, ut nullum rivalem patiatur, nec sinat aliquem sibi in amore æquari aut comparari; vice versa opes, ita cor et curas divitis avari ad se rapiunt, ut non sinant illa Deo impendi.

Mammonæ etymon. Nota Hebr. מטמון *matmon*, Chald. *mamon*, Syriace *mamona*, ait S. Hieronymus, vocantur divitiæ et thesauri, quos in arcis recondunt divites, a radice טמן *taman*,

A id est, *abscondere*. Aut ut Angelus Caninius in nomin. Hebr. novi Testamenti, a rad. אמן *aman*, id est, *firmare, stabilire*. Nam ut dicitur Proverb. 10. 15. *Substantia divitis, urbs fortitudinis eius.* Sic opes Hebraice vocantur חיל *chail* a robore, quod divitem faciant valentem et potentem; sed tum potius scribendum esset *mamon* et *mamona* per simplex *m*, quomodo in libris Chaldæis et Syris scriptum habetur. Hinc et lucrum Punice (Punica enim lingua est affinis Hebrææ) vocatur *mammon*, ait S. Augustinus lib. de serm. Domini in monte, cap. 21. Hinc quoque Persicus pro *Mammonæ*, vertit *divitiis et bonis caducis*.

Porro S. Irenæus lib. 3. cap. 10. *Mammonas* interpretatur *cupidum*, quod interpres eius exponit, quasi S. Irænæus *Mammona* derivet ex מום *mum*, id est, macula, et הון *hon*, id est, opes, ut *mammona* sit idem quod *macula divitiarum:* talis enim est cupiditas vel avaritia, quæ maculat, imo perdit opes, eas recondendo, ut ab ærugine comedantur; non vero erogando eas in egentes, quæ est
B quasi opum vita, salus, finis et felicitas, quæ ad hunc usum a Deo et natura creatæ sunt.

Nota: non dicit: Non potestis opes habere et Deum: utrumque enim habuit Abraham, Isaac, Iacob, David, Salomon, multique Sancti, qui divitiis non affixere cor, quia eis usi sunt ad pia opera: sed *non potestis Deo servire et Mammonæ:* qui enim servit Mammonæ, opum est servus, quare eas non regit ut Dominus, sed ab eis regitur quasi mancipium, ut omnes labores et dolores suscipiat, quos cupido opum illi suggerit. Sane dura et miserabilis est hæc servitus: *Servire* vero *Deo regnare est.* Vere S. Bernardus serm. 21. in Cant. *Avarus*, ait, *terrena esurit ut mendicus; fidelis contemnit ut dominus. Ille possidendo mendicat; iste contemnendo servat.* Igitur: Avarus est servus auri.

> *Imperat aut servit regina pecunia cuique.*

Imperat avaro, servit liberali. Et quid est aurum et argentum, nisi terra rubra et alba? ait S. Bernardus.

Opponit Deum Mammonæ apposite, quia Mammona si-
C ve Plutus, vel Pluto (πλοῦτος enim vocantur divitiæ) qui et Dis dicebatur, a Gentilibus colebatur quasi divitiarum Deus. Unde Cicero libr. 2. de Natura Deorum: *Terrena,* inquit, *vis omnis atque natura Diti Patri dedicata est, qui dives, ut apud Græcos πλούτων, quia et recidant omnia in terras, et oriantur e terra.* Avari ergo Deus est Mammon, sive Pluto, qui eum secum ad inferos (ibi enim est regnum et regia Plutonis) deducet.

Audi S. Augustinum libr. 4. de Civit. cap. 21. Gentiles commendabant se *deæ pecuniæ, ut pecuniosi essent: deo Æsculano, et filio eius Argentino, ut haberent æream, auream que pecuniam. Nam ideo patrem Argentini Æsculanum posuerunt, quia prius ærea pecunia in usu esse cœpit, post argentea. Miror autem, quod Argentinus non genuit Aurinum, quia et aurea subsecuta est. Quem Deum si isti haberent, sicut Saturno Iovem, ita et patri Argentino, et avo Æsculano, Aurinum præponerent.* Causa cur pecunia facta sit dea, est eius potentia et imperium: nam ut ait Eccles. c. 10. *pecuniæ obediunt omnia:* pecunia enim com-
D parantur dignitates, vina, epulæ, vestes, equi, currus, et quid non? unde Osee cap. 12. 8. de talibus ait: *Verumtamen dives effectus sum, inveni idolum mihi.* Hinc et Iuvenal. Satyra 1.

> *Inter nos,* inquit, *sanctissima divitiarum*
> *Maiestas.*

Et Petronius Arbiter eas Iovi pares facit, vel superiores:

> *Quidvis,* inquit, *nummis præsentibus opta,*
> *Et veniet: clausum possidet arca Iovem.*

Et Auctor Anthologiæ:

> *Nunc vulgus superos vix putat esse Deos.*
> *Nimirum ingenti congesta pecunia cura,*
> *Est Deus: humanas nunc regit illa vices.*

Vide Aristophanem in Pluto.

Præclare S. Hieronymus Epist. 28. ad Lucinium: *Non potestis,* inquit Dominus, *Deo servire et Mammonæ. Aurum deponere, incipientium est, non perfectorum. Fecit hoc Crates Thebanus, fecit Antisthenes; seipsum offerre Deo, pro-*

prie Christianorum est et Apostolorum; qui duo cum vidua paupertatis suæ in gazophylacium æra mittentes, totum censum quem habuerunt, Domino tradiderunt, et merentur audire: Sedebitis super duodecim solia, iudicantes duodecim tribus Israel. Denique divitiæ dictæ sunt, eo quod dividant distrahantque mentem, ait S. Ambrosius lib. de Abraham, sicut diviserunt Abraham a Lot, Genes. 13.

Vers. 25. Luc 12. 22. 23. IDEO DICO VOBIS, NE SOLLICITI SITIS ANIMÆ VESTRÆ QUID MANDUCETIS, NEQUE CORPORI VESTRO, QUID INDUAMINI.) *Animæ:* illa enim eget cibo, non præcise pro se, sed ut in corpore retineatur, illudque animet et vegetet. Rursum in anima est omnis cibi sensus, gustus, et delectatio: Aut *animæ*, id est, vitæ, ait S. Augustinus, anima enim est causa vitæ.

Pro *ne solliciti sitis,* Græce est μὴ μεριμνᾶτε, id est, ne anxie cogitetis, ne cum cura, anxietate et ærumna solliciti sitis: μεριμνᾶτε enim dicitur a μερίζειν τὸν νοῦν, quod studium congregandi opes animum dividat, et in varias cogitationes, curas, sollicitudines, anxietates distrahat, et quasi dissecet. Non ergo prohibet hic Christus providam diligentiam, et laborem procurandi sibi suisque necessaria ad vitam, uti voluerunt Euchitæ (qui volebant semper orare et nunquam laborare) contra quos S. Augustinus scripsit librum de opera monachorum: sed vetat eorum sollicitudinem anxiam, præoccupatam, intempestivam, timidam, Deo diffidentem, cor in terra defigentem, et a Dei servitio distrahentem.

Christus vetat sollicitudinem vincens septem argumentis. Atque ut eam confutet, nobisque eximat, adhibet septem rationes sive argumenta: Prima est hoc versu in verbis proxime sequentibus, petiturque a cura corporis nostri, quam gerit Deus. Secunda v. 26. ab avibus, quas Deus curat et pascit. Tertia v. 27. quod omnis nostra sollicitudo inanis sit sine Deo. Quarta v. 28. a liliis et fœno, quæ vestit et ornat Deus. Quinta v. 22. quod hæc sollicitudo Paganorum sit, non Christianorum. Sexta v. 32. quia ad Dei scientis omnia et gubernantis providentiam pertinet de victu nobis providere, ut quærentibus regnum Dei alimenta adiiciat. Septima v. 34. quia sufficit diei malitia sua. Tot argumentis utitur Christus, quia longe maior hominum pars laborat hac nimia sollicitudine, adeoque a mane in vesperam non aliud cogitat, non aliud laborat, quam ut cibum et vestitum sibi suisque comparet, quæ est magna miseria, et plusquam asininus labor.

1. Argumentum. NONNE ANIMA PLUS EST QUAM ESCA, ET CORPUS PLUS QUAM VESTIMENTUM?) Est hæc prima ratio contra anxiam et nimiam sollicitudinem rerum temporalium, petita a minori, sive a minus verisimili ad id quod magis est verisimile, q. d. Deus qui nobis animam et corpus dedit, imo ex nihilo creavit, et continue conservat, et quasi creat, hic utique etiam dabit quæ minora sunt, puta escas et vestes, sine quibus corpus et anima non possunt subsistere. Ita S. Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius. Vere S. Chrysostomus hom. 57. ad popul. *Deo,* ait, *pascente, non est opus nos esse sollicitos.* Nam *divites eguerunt et esurierunt: inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono,* Psal. 33.

Vers 26. Luc 12. 24. RESPICITE VOLATILIA CÆLI, QUONIAM NON SERUNT, NEQUE METUNT, NEQUE CONGREGANT IN HORREA: ET PATER VESTER CÆLESTIS PASCIT ILLA. NONNE VOS MAGIS PLURIS ESTIS ILLIS?) Græce μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν, id est, magis differtis ab illis? multum præcellitis illis?

2 Argumentum. Est secundum argumentum, quo probat Christus nos non debere esse sollicitos de victu et vestitu, petitum ab avibus, ideoque a minori ad maius, q. d. Si Deus aves irrationales de victu non sollicitas, nec pro eo laborantes, sed otiosas, ac subinde odiosas, v. g. corvos, ut habet Lucas cap. 12. 24. pascit, datque eis illaboratum granum et cibum: quanto magis pascit vos qui estis homines rationales, creati ad imaginem eius, imo filii eius et hæredes, Christi sanguine redempti, pro quibus proinde tot agricolas procurat, quos facit serere, metere et triturare, ac tot molitores molere, tot pistores pinsere panem? etc. Comparat homines non bobus terrestribus, sed avibus cælestibus, ut doceat eos debere esse cælestes, et instar avium e terra in cælum mente avolare, indeque cibum tum corpori tum animæ necessarium, quotidie a Deo expectare et postulare. Aves enim, quotidiana annona contentæ, de crastina non sunt sollicitæ, sed in Dei providentia placide conquiescunt, tantumque volatui et cantui vacant. Poterat Christus, ait Chrysostomus, *hominum proferre exempla, ut Mosen, Eliam, Ioannem, qui de victu non fuere solliciti; sed ut magis audientium conscientias verberaret, de irrationalium illos securitate commonuit.* Cur enim homo non faciat, quod faciunt aves? Cur sollicitus sit, cum non sint sollicitæ aves?

Quocirca S. Franciscus mire delectabatur avibus, præsertim alaudis, easque ad Dei laudes concinendas invitare solebat. Unde et illi mox a morte suo cantu parentarunt alaudæ. Magna enim copia ad tectum domus, in qua mortuus erat, advolantes, diu cum insolita iubilatione gyrantes, Sancti laudes et gloriam celebrarunt. Solitus erat ipse fratres sui Ordinis comparare alaudis, et ut eas imitarentur adhortari. Nam alauda, inquit, cristam habet instar galeri, unde et galerita vocatur, teste Plinio lib. 11. c. 37. Sic et Minoritæ cucullum gestant sive caputium, ut meminerint se puerorum, qui cucullis caput suum involvunt, innocentiam et humilitatem imitari debere. Religiosus sit alauda. 1. Secundo, alauda est cinerei coloris; cinerea est et tunica fratrum, ut recordentur illius dicti a Deo ad Protoplastam: *Memento homo, quia pulvis,* sive cinis *es, et in cinerem reverteris.* Tertio, alaudæ vivunt in paupertate, sine sollicitudine grana quæ terra præbet carpentes; sic et fratres profitentur paupertatem, mendicato vivunt sine sollicitudine, in Dei providentia et fidelium charitate spem annonæ reponentes. 2. 3.
Quarto, alaudæ mox ut granum invenerint et comederint, in cælum feruntur volatu directo et sublimi, ita ut aciem intuentium fugiant, canentes, et quasi gratias agentes Deo omnium parenti et altori. Idem faciunt fratres, *qui panem Angelorum manducavit homo,* id est, panem ex eleemosyna quæsitum, ad quem fratribus mendicantibus dandum Angeli instigant eos, qui sunt divites. 4.
Quinto, alaudæ dicuntur *a laude*, quod assiduo cantu Deum laudent; sic et fratres terrena despiciant, cælestia appetant quasi hospites terræ et cives cæli, sciantque se a Deo vocatos ad hoc, ut iugiter Deum laudent tum psalmodia, tum prædicatione et sanctitate vitæ. Ita refert Lucas Waddingus in Annal. Minorum anno Christi 1226. num. 39. et alii. Audi S. Ambrosium sermon. in cap. 1. Malachiæ, qui extat in fine tomo 2. *Aves,* inquit, *propter viles escas gratias agunt; tu pretiosissimis epulis pasceris et ingratus es? Quis igitur non erubescat sensum hominis habens, sine psalmorum celebritate diem claudere, cum ipsæ aves ad gratificandum psalterii suavitate persultent: et eius gloriam non versuum dulcedine personare, cuius laudem volucres modulata cantilena pronuntiant? Imitare ergo frater minutissimas aves, mane et vespere Creatori gratias referendo. Et si es devotior, imitare lusciniam, cui, quoniam ad dicendas laudes dies sola non sufficit, nocturna spatia pervigili cantilena decurrit. Et tu igitur tuis laudibus diem vincens, operi tuo adde nocturna curricula, et insomnem suscepti laboris industriam psalterii serie consolare.* 5.

Denique idem S. Ambrosius in Lucæ c. 12. ad illa v. 24. *Considerate corvos quia non seminant,* etc. *et Deus pascit illos*, ex hoc loco docet causam inopiæ nostræ esse avaritiam: *Etenim,* inquit, *illis (corvis) idcirco inelaborati pabuli usus exuberat, quod fructus sibi communes ad escam datos, speciali quodam nesciunt vindicare dominatu. Nos communia amisimus, cum propria vindicamus: nam neo proprium quidquam est, ubi perpetuum nihil est, nec certa copia, ubi incertus eventus. Cur enim divitias tuas æstimes, cum tibi Deus etiam victum cum cæteris animantibus voluerit esse communem? Aves cæli speciale sibi nil vindicant, et ideo pabulis indigere nesciunt, quia aliis invidere non norunt.* Avaritia, causa inopiæ.

Vers. 27. Luc. 12. 25. QUIS AUTEM VESTRUM COGITANS (Græce μεριμνῶν, id est, sollicitus, sollicite cogitans, anxie curans, hoc est sollicita sua cogitatione, disquisitione et molitione: *sollicitudo* enim *est ægritudo* (inquietudo, anxietas) *animi*

cum cogitatione, ait Cicero Tuscul. 4.) POTEST ADIICERE AD STATURAM SUAM CUBITUM UNUM?) Est tertium argumentum a maiori, sive magis verisimili ad minus. Unde Lucas cap. 12. 26. addit: *Si ergo quod minimum est, non potestis, quid de cætero solliciti estis?* q. d. Si frustranea est cogitatio, sollicitudo et labor, qua quis vellet excogitare modum adiiciendi staturæ suæ cubitum unum, ut scilicet longior et altior fieret quam sit, cubito uno; licet enim mille annos cogitaret, et cogitando se discruciaret, nunquam id perficeret; quanto magis inanis est anxia sollicitudo, qua quis vitam per escas anxie conservare, et prolongare suapte industria molitur? Solius enim Dei est uti corpus a se creatum augere, ut ad instam staturam excrescat, ita multo magis vitam, quam dedit, conservare, et ad finem a se statutum producere, ac consequenter alimenta ad hoc necessaria, paterna sua providentia procurare et subministrare.

3. Argumentum.

Notat Euthymius hic nominari cubitum, quia cubitus est propria mensura staturæ humanæ. Omnis enim homo recte formatus suorum cubitorum quatuor habet in altitudine et quatuor in latitudine, scilicet, si extensis sit brachiis, ut hæc extensio latitudini addatur: extensio enim brachiorum est mensura staturæ cuiusque hominis: atque hac ratione homo est quadratus, hoc est, tam latus, quam longus, ut discat esse quadratus et solidus in constantia et virtute.

Vers. 28. Luc. 12. 27. ET DE VESTIMENTO QUID SOLLICITI ESTIS? CONSIDERATE LILIA AGRI, QUOMODO CRESCUNT: NON LABORANT, NEQUE NENT.

Vers. 29. DICO AUTEM VOBIS, QUONIAM NEC SALOMON IN OMNI GLORIA SUA COOPERTUS EST (Græce περιεβάλετο, id est, amictus, indutus fuit; Arabicus, *vestitus fuit*) SICUT UNUM EX ISTIS.) Est quartum argumentum ab elegantia liliorum. Si enim Deus lilia tanto candore, decore et pulchritudine vestit et ornat; quanto magis homines in se confidentes veste necessaria donabit?

4. Argumentum.

Innuit, lilia dum crescunt et nutriuntur, suis involucris quasi vestibus obvolvi. Porro mira est liliorum venustas, fulgor, fragrantia, ordo, decor, elegantia, celsitudo, quibus ea condecorat Deus, de quibus Plinius lib. 21. c. 5.

Vestis regum liliata.

Meminit Christus liliorum, et vestis sive paludamenti Salomonis, quia hoc erat candidum, floridum et liliatum, scilicet, intertextum vel opere phrygionico acupictum liliorum effigiebus, et liliorum candentium fulgorem æmulabatur; hoc enim suo candore, decore et pulchritudine est elegantissimum, ideoque fuit vestis regum et principum. Audi Pausaniam in Eliacis lib. 5. cum Iovis describit simulacrum: *Cui præter alia pallium erat aureum: in eo cum diversa animalia, cum ex omnibus florum generibus, lilia in primis cælata erant.* Et Marcellinus lib. 14. invectus in luxum vestium: *Longioris*, inquit, *fimbriæ tunicæ perspicua lucent varietate liliorum, effigiatæ in species animalium multiformes.* Hinc et suam illam nobilissimam candidissimamque togam, donatam sibi a Parthenio cubiculi Domitiani præfecto, cum liliis comparat Martialis lib. 8. 28.

Lilia tu vincis: nec adhuc dilapsa ligustra,
Et Tiburtino monte quod albet ebur.
Spartanus tibi cedet olor, Paphiæque columbæ,
Cedet Erythræis eruta gemma vadis.

Ita Pineda lib. 6. de rebus Salomonis, cap. 5.

Lilia symbolum gloriæ cæli.

Anagogice lilia et liliata vestis repræsentant stolam immortalitatis et gloriæ, qua suos electos in cælo amiciet Christus. Unde Ps. 44. inscribitur: *Pro liliis;* sive *pro iis, qui commutabuntur*, scilicet a morte in immortalitatem, a miseria in gloriam. Quocirca Hilarius hic per *lilia non laborantia neque nentia*, significari intelligit *Angelorum cælestium claritates, quibus extra humanæ scientiæ eruditionem, a Deo gloriæ candor inductus est, et cum in resurrectione similes omnes Angelis erunt, sperare nos cælestis gloriæ voluit operimentum, exemplo Angelicæ claritatis. Lilium enim etiam avulsum a radice et a terra, ex se efflorescit et virescit, et rursum suo honore vestitur: ita sane Angelorum virtutes ex sua origine, ut sint semper, accipiunt.*

A Porro quam illa sint speciosa, deceantque principes sponsos, præsertim Salomonem et Christum, proinde quam iis delectaretur Salomon, patet ex eius Canticis, ubi sæpius ait de Sponso: *Qui pascitur inter lilia.* Et cap. 2. 16. et cap. 6. 2. et cap. 7. 2. *Venter tuus*, inquit, *sicut acervus tritici vallatus liliis.* Imo cap. 2. 1. *Ego*, inquit, *flos campi et lilium convallium.*

Lilia pulchriora veste Salomonis, cur?

Porro Christus præfert liliorum pulchritudinem liliatis ex filo argenteo Salomonis vestibus, quia illa, utpote naturalis et nativa omnem artis elegantiam, quasi adumbratam et imitatione expressam superat. Ars enim imitatur naturam, sed non adæquat: hinc maior est pulchritudo naturæ, quam artis. Ars enim est quasi simia naturæ: sicut ergo simia imitatur hominem et hominis gestus, sed non assequitur, nunquam enim fit homo, sed *simia est simia, licet aurea gestet insignia:* sic et ars nunquam pertingit ad dignitatem et decorem naturæ. Ars enim est quasi fucus naturæ, quasi umbra et imago naturæ; quantum ergo præstat veritas fuco, umbra imagini, tantum natura

Ars simia naturæ.

B præstat arti. Ita S. Chrysostomus: *Quantum*, inquit, *distat a veritate mendacium, tantum inter illorum amictus, et horum florum discrimen interiacet.* Et S. Hieronymus: *Revera*, inquit, *quod sericum, quæ regum purpura, quæ pictura textricum potest floribus comparari? Quid ita rubet ut rosa? quid ita candet ut lilium? Violæ vero purpuram nullo superari murice oculorum magis, quam sermonis iudicium est.*

Denique flos naturæ est flos verus et vivus, flos vesti intextus est flos pictus et exanimis: tantum ergo inter se differunt quantum homo verus et homo pictus. Ars enim est pictura et adumbratio naturæ. Vetus est dictum: *Pulchros esse fœtus artis, aureos naturæ.* Tacite hic notat Christus, quam exiles et viles sint vestes aureæ, sericæ, purpureæ, in quibus opulenti vane gloriantur, quasque tanto labore et sollicitudine ambiunt. Quid enim, ut ait S. Bernardus, est aurum et argentum, nisi terra alba et rubra? quid margaritæ, nisi excrementa concharum? quid purpura, nisi sanguis vilis pisciculi, qui purpura dicitur? quid bombycina, nisi netus et stamina vermium,

C puta bombycum?

Tropologice Glossa: Lilia ait, sunt virgines, qui per augmentum virtutum in Deo crescunt, et induuntur gratiæ vestibus in præsenti, et gloriæ in futuro. Hinc illud Cantic. cap. 2. v. 1. *Ego flos campi et lilium convallium. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Et c. 6. 2. *Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi: qui pascitur inter lilia.* Vide ibi dicta.

SI AUTEM (Arabicus: *Si enim*) FŒNUM AGRI, QUOD HODIE EST, ET CRAS IN CLIBANUM MITTITUR, DEUS SIC VESTIT; QUANTO MAGIS VOS MODICÆ FIDEI?) Liliis pulchris addit vilem herbam et fœnum, ad maiorem energiam. Pro *fœnum* enim Græce est χόρτον, id est, *herbam*, q. d. Si Deus herbam in agro tanto virore, tamque pulchris folliculis et involucris vestit, quæ hodie est et viret, cras demetitur et siccatur, fitque fœnum, ac in clibanum sive Vers 30. Luc. 12. 28.

D furnum mittitur, ut eum succendat et calefaciat ad coquendos in eo panes; *quanto magis vos*, qui estis homines fideles, amici et filii sui, Deus vestiet? Vos, inquam, qui sine causa estis *modicæ fidei*, Græce ὀλιγόπιστοι, id est, *parum fidentes* in Deo, Deique paterna providentia.

Nota: hac increpatione Christus ostendit vulgarem de cibo et veste sollicitudinem nasci ex nimia et non ferenda divinæ providentiæ diffidentia; si enim illi plane confiderent homines, non essent adeo solliciti, sed in ea secure conquiescerent, tumque Deus moderate laborantibus, sibique fidentibus de necessariis omnibus provideret.

NOLITE ERGO SOLLICITI ESSE DICENTES: QUID MANDUCABIMUS, AUT QUID BIBEMUS, AUT QUO OPERIEMUR?) Qua veste tegemus corpus nudum contra aeris iniurias? Vers. 31. Luc. 12. 29.

HÆC ENIM OMNIA GENTES INQUIRUNT.) Est quintum argumentum, quod hæc terrenorum, puta cibi, potus, vestitus, sollicitudo pagana sit, non Christiana, ideoque congruat paganis, qui Deum Deique providentiam ignorant, non Christianis, qui utramque credunt et sperant, Vers 32. Luc. 12. 30. 5. Argumentum.

mo in dies sentiunt et experiuntur.

Scit enim Pater vester (Græca et Syrus addunt οὐράνιος, id est, *cælestis*) quia (quod, quantum et quamdiu) iis omnibus indigetis.) Est sextum argumentum, q. d. Nolite esse solliciti et anxii in vestra cibi vestisque indigentia: nam Deus probe illam novit, imo videt et intuetur, quia Deus est: ergo eidem providebit, quia amat curatque vos tamquam filios, quia Pater vester est: idque facere potest, quia cælestis est et omnipotens. Quin ergo in eum sollicitudinem vestram omnem devolvitis? Scit enim, vult et potest vestræ necessitati succurrere: scit, quia Deus; vult, quia Pater; potest, quia Rex cælestis in cælo et terra pleno iure dominatur. Addit S. Luc. c. 12. v. 29. *Et nolite in sublime tolli*, Græce, μὴ μετεωρίζεσθε, id est, nolite in meteora, aut alia præsidia humana respicere, de quo ibidem plura. Unde S. Franciscus suis non aliud dabat viaticum, quam illud Psaltis 54. 23. *Iacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet;* ubi pro *curam tuam*, Hebr. est יהבך *ichabecha*, quod Chald. vertit *spem tuam*. S. Hieronymus, *charitatem tuam*. Vatabl. *pondus vel sarcinam tuam*, hoc est, tua negotia, tuas sollicitudines, tuas ærumnas, tuam paupertatem, et quidquid te onerat et gravat. Psalt. Rom. *cogitatum tuum*. Radix יהב *iahab* significat affectum postulantis, q. d. tuum *eia*, quidquid tibi sollicitudinem, aviditatem, precem anxiam movet et elicit, *et ipse te enutriet*, Hebr. *sustentabit, perficiet, curabit*. Quin et S. Petrus in Epistol. 1. c. 5. v. 7. *Omnem*, inquit, *sollicitudinem vestram proiicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis*. Et S. Paulus Philip. 4. 6. *Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione et obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum*. Vide ibi dicta. Nobis enim mens est arcta, humeri et vires exiles: Deus autem latissimos habet providentiæ oculos, æque ac humeros: ipse enim est verus Atlas, qui cælum et terram humeris sustinet. Ita Deus castra Hebræorum (erant in iis facile duo milliones hominum præter equos, boves feraque animalia) in sterili deserto aluit manna, vestesque eorum incorruptas servavit, imo fecit, ut illæ, cum pueris crescentibus sensim crescerent, idem fecit de calceis; idque per 40. annos. Sic etiamnum Deus ubivis gentium mirabiliter providet, alitque tot pauperes opifices, qui numerosam habent prolem et familiam, ad quam alendam quotidianus eorum labor et lucrum exile nullo modo sufficit; præsertim quia sæpe male valent; aut si sani sunt, non inveniunt, quod operentur et lucrentur: quod velut certum divinæ providentiæ argumentum admiratur et celebrat alibi S. Chrysostomus. Fac enim computum, ac rationes subduc tam lucri quam expensi, invenies longe plus eos expendisse, quam lucrati sint. Facit ergo illis Deus quod faciebat Hebræis colligentibus manna in deserto; qui enim minus collegerant, quam mensuram Gomor, his Deus insensibiliter plus addebat, tantum scilicet, quantum sufficeret ad implendum Gomor. Exodi 16. 18. *Gomor* enim erat mensura diurni victus cuique sufficiens. Quocirca Psaltes: *Dominus*, ait, *regit me* (Hebr. *Dominus pastor meus*, vel *pascit me*) *et* (idcirco) *nihil mihi deerit: in loco pascuæ, ibi me collocavit*, Ps. 22. Cur ergo de crastino es sollicitus? Cur Deo non fidis? iniuriam facis Deo: divinam providentiam et curam Deo quasi adimis, et tibi arrogas. Merito ergo te deseret Deus, teque vacuum, egenum, famelicum et nudum relinquet. Longe ergo satius est *sollicitum ambulare cum Deo solo*, Michææ 6. 8. eique dicere: *Ego autem sum mendicus et pauper, Dominus sollicitus est mei*. Dei enim sollicitudo pro nobis multo maior est omni cura, quam pro nobis ipsimet gerere possumus. Est enim in Deo divina et immensa.

6. Argumentum.

Viaticum S. Francisci.

Mira Dei providentia.

Vers. 33. Luc. 12. 31. Quærite ergo (Græce δέ, id est, *autem*) primum regnum Dei et iustitiam eius, et hæc omnia adiicientur (Græce προστεθήσεται, id est, *apponentur*, ut legunt S. Cyprian. et August. sicut panis et cibus pauperi famelico in mensa a divite apponitur) vobis.) *Primum* non tam tempore, quam dignitate, ait S. Augustinus, item æstimatione et appretiatione, q. d. Maxime et præcipue quæ-

A rite regnum Dei, illud præ cæteris æstimate et summi pretii ducite, parvi vero bona temporalia, utpote quæ tantum in ordine ad regnum Dei quærenda sunt, quæque a Deo mantissæ loco adiiciuntur, scilicet ubi hominum saluti id expedit. Errant ergo qui dicunt:

O cives, cives, quærenda pecunia primum,
Virtus post nummos.

Tales errores sunt et hodie eorum, qui pinguia officia, beneficia, dignitates et prælaturas omni diligentia quærunt et procurant, parum de onere et aptitudine sua, ac de salute æterna cogitantes.

Regnum Dei (cæleste, puta æternam beatitudinem et gloriam) et iustitiam eius.) Scilicet Dei (Græce enim est masculinum αὐτοῦ) hoc est, media, quæ ducunt ad regnum Dei, scilicet Dei gratiam, virtutes et bona iustaque opera, quibus coram Deo fimus iusti vel iustiores, quæque Deus nobis præscripsit et mandavit, ut nimirum ei eiusque præceptis obediamus.

B Et hæc omnia adiicientur vobis.) Ergo ipsa non erunt merces bonorum operum, quia hæc tota nobis servatur in cælo, ait S. August. sed *adiicientur* quasi mantissa, et auctoramentum exiguum ad pondus mercedis adiectum: ipsa enim sunt bona infima, ait S. Chrysost. respectu cælestium, ubi *supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus* expectamus, 2. Corinth. 4. 17.

Nolite ergo solliciti esse in crastinum (in tempus futurum) crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi.) Hoc est de seipso: videtur legisse ἑαυτῆς, iam legunt τὰ ἑαυτῆς, id est, de rebus suis; sed eodem redit sensus. Est septimum argumentum, q. d. Sinite crastino, id est, futuro tempori curam et sollicitudinem crastini, id est, suiipsius, ut quid ante tempus vultis esse anxii et miseri? licet enim hodie curas crastini vobis accersatis, nihil idcirco minus curarum vobis secum afferet dies crastinus, quibus sibi sollicitus et vobis molestus sit, ita ut non sitis illius onera leviora redditturi, sed hodiernum diem nova crastini fascis iniectione dumtaxat oneraturi: C suo ergo tempori sua servetur sollicitudo, hodierno hodierna, crastino crastina; ita sollicitudo in partes divisa minuetur, fietque levior et portatu facilior. Sane, si anima ingrediens in corpus hominis, dum nascitur, videret universas egestates, molestias, dolores et angores, quos per omnem vitam, per singulos dies, horas et momenta est subitura, exhorresceret, desperaret, nec in corpus ingredi sustineret. Quocirca Deus celat et abscondit futuras ærumnas, quæ nobis obveniunt, ut singulis diebus singulas carpamus, et divisas carptim sustineamus. Quod factu longe facilius est. Sapienter S. Chrysostomus hic: *Nequaquam*, inquit, *ulterioris diei cura te conterat: cuius enim diei spatium te visurum nescis, quam ob causam illius sollicitudine torqueris?* Et Sanctus ille θεοδίδακτος: *Quid prodest sollicitum esse de futuris contingentibus, quæ forte numquam evenient?*

Vers. 34.

7. Argumentum.

Nota primo, τὸ *hodie* significat tempus præsens: *crastinum* quodvis tempus futurum: ita S. Hilarius, et Hieronymus: simile est v. 6. et c. præced. v. 27. et 29.

D Secundo, per prosopopœiam crastino hic tribuitur sollicitudo, quia videlicet dies crastinus suggerit homini materiam novæ sollicitudinis, quæ pro tempore et ro nata curari debet: ita S. Chrysostomus. Simili schemate ait Poeta:

Nescis quid serus vesper vehat.

Et Psaltes: *Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam*, Psal. 18. 3.

Tertio, Christus hic non prohibet omnes crastinas, imo menstruas et annuas provisiones frumenti, vini, olei, etc. has enim prudentia œconomica requirit, ideoque has prudenter fecit Ioseph in Ægypto, Genes. 41. 35. et Apostoli, Actor. 11. 29. Unde S. Antonius apud Cassian. collat. 2. cap. 2. ait nonnullos nihil in crastinum servare volentes fuisse deceptos, nec potuisse arreptum opus congruo exitu terminare. Vide S. Augustinum lib. de operibus monachorum cap. 23. et 24. Sed tantum vetat sollicitudines de futuro inutiles, anxias et intempestivas, videlicet, cum

Provisiones non vetat Christus.

quis sollicitus est circa ea, quorum cura secundum rectam rationem non congruit præsenti tempori, sed futuro: talis enim tantum diei præsenti et sibi ipsi onus curasque frustra accersendo et aggravando iniuriam facit, et frustraneam molestiam creat.

Sollicitudo duplex. Sollicitudo ergo est duplex: Prior moderata et sedula, quam recta ratio tali rei vel negotio adhibendam dictat, quæ a Græcis dicitur ἀκρίβεια, id est *diligentia*, et σπουδὴ, id est, *studium*. Unde S. Isidorus lib. 2. Etymol. *Sollicitus*, inquit, *dicitur quasi solers citus; in quantum scilicet aliquis ex quadam solertia animi velox est ad prosequendum ea, quæ sunt agenda;* unde *solers* dicitur quasi *solus ars*, ait Festus, id est totus artificiosus, industrius, et ingeniosus. Solers unde? Hæc ergo sollicitudo est laudabilis, et necessaria in omni prudentia et virtute: posterior est immoderata, nimia, anticipata, impertinens, qua homo timidus vel cupidus frustra se discruciat et affligit de futuris eventibus, qui plane incerti sunt, nec prævideri vel impediri possunt: hæc Græcis dicitur μέριμνα (quæ vox hic est in Græco) id est anxia cura, anxietas, ærumna: hanc vetat hic Christus, ut dixi v. 25. Unde Glossa Interlin. *Non labor*, inquit, *et providentia damnatur, sed sollicitudo mentem suffocans.*

SUFFICIT DIEI MALITIA SUA.) *Malitia*, id est, molestia, cura et afflictio *sua*, q. d. Quisque dies suam homini affert molestiam et sollicitudinem, ut quid ergo frustra alias sibi de crastino et futuro accersit? Græcum ergo κακία, id est, malitia, sumitur pro κακώσει, id est, mali illatione sive afflictione. Sic Iacob ait Pharaoni: *Dies peregrinationis meæ 130. annorum sunt parvi et mali*, id est, miseri, Genes. 47. 9. Sic vice versa bonitas vel bonum sumitur pro læto, hilari et iucundo, ut: *Ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum*, Psalm. 132. 1. ita S. Hieron. Chrysost. Theoph. Euthym. et S. Aug. lib. 2. de serm. Domini in monte, ubi totum hunc Christi sermonem fuse explicat. Causam dat S. Chrysostom. *Ut enim eos acrius increparet*, inquit, *ipsum pene tempus animavit, et velut afflictum ab omnibus introduxit, quasi quod contra illos de imposita sibi afflictione superflua clamaret.* Audi et S. Augustinum: *Necessitatem vocat malitiam, quia pœnalis est nobis: pertinet enim ad mortalitatem, quam peccando meruimus. Cum videmus servum Dei providere necessaria, non putemus agere contra Domini præceptum: nam et Dominus propter exemplum loculos habuit; et in Apostolorum Actis legimus procurata necessaria in futurum, ob imminentem famem; non prohibemur ergo procurare, sed ob ista militare.*

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prohibet Christus, ne alios iudicemus, et ne sanctum demus canibus. Secundo v. 7. docet insistendum esse orationi. Tertio v. 13. asserit viam in cælum esse arctam, et a paucis iniri. Quarto v. 15. monet fugiendos esse falsos prophetas et doctores, qui in vestimentis ovis celant lupum. Quinto v. 24. pronuntiat sapientem esse eum, qui ita audit verba sua, ut illa faciat, et opere impleat: ideoque similem esse ædificanti domum non in arena, sed in petra, quæ ventis et procellis omnibus resistit.

1. NOLITE iudicare, ut non iudicemini. 2. In quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabimini: et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. 3. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui: et trabem in oculo tuo non vides? 4. Aut quomodo dicis fratri tuo: Sine eiiciam festucam de oculo tuo: et ecce trabs est in oculo tuo? 5. Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. 6. Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos. 7. Petite, et dabitur vobis: quærite, et invenietis: pulsate, et aperietur vobis. 8. Omnis enim qui petit, accipit: et qui quærit, invenit: et pulsanti aperietur. 9. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei? 10. Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei? 11. Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quanto magis Pater vester, qui in cælis est, dabit bona petentibus se? 12. Omnia ergo quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Hæc est enim lex, et prophetæ. 13. Intrate per angustam portam: quia lata porta, et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. 14. Quam angusta porta, et arcta via est, quæ ducit ad vitam: et pauci sunt, qui inveniunt eam! 15. Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: 16. A fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus? 17. Sic omnis arbor bona fructus bonos facit: mala autem arbor malos fructus facit. 18. Non potest arbor bona malos fructus facere: neque arbor mala bonos fructus facere. 19. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. 20. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. 21. Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum. 22. Multi dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia eiecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? 23. Et tunc confitebor illis: Quia nunquam novi vos: discedite a me, qui operamini iniquitatem. 24. Omnis ergo qui audit verba mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram, 25. Et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit: fundata enim erat super petram. 26. Et omnis, qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam: 27. Et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna. 28. Et factum est: cum consummasset Iesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina eius. 29. Erat enim docens eos sicut potestatem habens, et non sicut Scribæ eorum, et Pharisæi.

Vers. 1. Luc. 6. 37. NOLITE IUDICARE (temerarie et maligne,) UT NON IUDICEMINI.) Nota: Christus non prohibet hic publicum magistratus iudicium, quo reos condemnat, innocentes absolvit; hoc enim necessarium est in omni republica, sed tantum privatum, cum scilicet temerarium est, aut curiosum, aut detractorium; hoc enim charitati et iustitiæ ipsique Deo, cuius iudicium usurpamus, repugnat: proximo enim dati sumus non iudices sed socii, quare si te- Temerarium iudicium quid?

merarie malam de eo habemus opinionem, iniuriam ei facimus, eique famam in animo nostro et apud alios, si eam ore proloquamur, eripimus. Fama autem ingens est
Malum. bonum, maiusque quam sint opes: ita S. Hieron. Beda, S. Basilius in reg. brevior reg. 164. et S. Augustinus: *Quæ dubium est quo animo fiant*, inquit, *in meliorem partem vult nos interpretari.* Nam φιλαυτία, id est, amor proprius, et invidia impellunt hominem, ut in deteriorem partem illa interpretetur. Unde Glossa: *Vix quisquam*, ait, *invenitur hoc vitio carens, ut suis favens, aliena facile reprehendat.* Audi S. Augustinum serm. 202. de Tempore: *De istis ergo, quæ sunt Deo nota, et nobis incognita, periculose nostros proximos iudicamus. De ipsis enim Dominus dixit: Nolite iudicare, ut non iudicemini. De illis vero, quæ aperta sunt, et publica mala, iudicare et redarguere, cum charitate tamen et amore, possumus et debemus, odio habentes non hominem, sed peccatum, non vitiosum, sed vitium detestantes, morbum potius quam ægrotum. Nam publicus adulter, raptor, assidue ebriosus, proditor, superbus, si iudicati vel castigati non fuerint, implebitur in eis illud, quod beatissimus martyr Cyprianus de talibus dixit: Qui peccantem verbis adulantibus palpat, peccati fomitem subministrat.* Causam perversitatis
Cur? temerarii iudicii dabat S. Antonius, dictitans, nos sæpe falli in ratione gestorum: aliud esse Dei cuncta cernentis iudicium, qui non ex superficie corporum, sed ex mentium iudicat arcanis. Æquum autem esse nos nobis compati, et invicem onera nostra portare, ut concesso examine Salvatori proprias conscientias nosmetipsos iudicantes intueremur: ita S. Athanasius in eius vita.

UT NON IUDICEMINI) Temerarie scilicet et maligne, vel severe et rigide, uti iam dixi; neque ab hominibus, neque a Deo, q. d. Ita fiet, ut plurima aliorum iniqua iudicia effugiatis, aut saltem ut severum Dei iudicium non experiamini. Nota: hoc ut plurimum est verum, non tamen semper. Christus enim, Apostoli et Sancti, qui neminem temere iudicarunt, a Pilato et Iudæis temere et iniuste iudicati et condemnati sunt: semper tamen id verum est de iudicio Dei. Audi S. Augustinum de serm. Domini in monte: *Temeritas, qua punis alium, ipsa te puniet: nocet semper iniquitas iniuriam facienti.*

Vide huius rei appositum et illustre exemplum apud Anastasium Sinaitam orat. de S. Synaxi, quod recensui Iacobi 4. 11.

Nonnulli codices cum Maldonato, hic addunt: *Nolite condemnare, et non condemnabimini:* sed id delent Græca Roman. Tertull. S. Ambros. August. Chrysost. et alii; esto id habeatur Luc. 6. 37.

Narrat Leontius Episcopus Cypri in vita S. Ioannis Eleemosynarii c. 35. Vitalium, qui multas convertebat meretrices, a quodam alapa cæsum, et fornicarium iudicatum, sed hunc iudicem vicissim alapam accepisse a dæmone ab eoque possessum, nec potuisse liberari nisi supplicem in cella Vitalii iam vita functi, ubi et in pavimento cælitus scriptum legerunt: *Viri Alexandrini nolite ante tempus iudicare, quoadusque Dominus veniat.* Porro quam ipse S. Ioannes caveret, ne quem iudicaret, idemque alios cavere doceret, pluribus ibidem narrat Leontius. Sapienter S. Bernard. ser. 40. in Cant. *Excusa intentionem*, inquit, *si non potes opus: puta ignorantiam, puta subreptionem, puta casum.*

Vers. 2. Luc 6. 38. Marc 4. 21. IN QUO ENIM IUDICIO IUDICAVERITIS, IUDICABIMINI: ET IN QUA MENSURA MENSI FUERITIS, REMETIETUR VOBIS.) *In quo* et *in qua*, id est, *quo* et *qua*, hoc est, quali iudicio iudicaveritis alios, tale et vos subibitis, scilicet temerarium, curiosum, infamans ab hominibus: a Deo autem curiosum, exactum, rigidum et severum. Deus enim temerarius esse nequit: sin autem candide et benigne dicta factaque aliorum iudicaveritis, in meliorem partem illa interpretando, etiam candidum et benignum de dictis factisque vestris iudicium Dei et hominum experiemini. *Ut enim peccata examinentur tua*, ait S. Chrysostomus, *legem prius ipse posuisti, severius de his, quæ proximus peccaverat, iudicando: quia iudicium sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam*, Iacobi 2. 13. Plura de damnis et remediis iudicii temerarii vide apud S. Augustinum serm. 202. de Tempore, et fusius apud nostrum Alphonsum Rodriguez tract. 4. de perfectione, qui est de charitate fraterna, c. 15. et sequent. ac Ioannem Busæum in Panario v. *Iudicium temerarium.* Sane Cassianus lib. 5. de Instit. renunt. cap. 30. Machetem Abbatem de se narrantem inducit, quod in tres defectus, de quibus alios iudicaverat, ipsemet iusta Dei permissione inciderit, de iisque iudicatus sit. S. Dorotheus Doctrina 6. qui totus est de non iudicando, narrat Angelum detulisse animam adulteri cuiusdam ad senem, qui illum condemnarat, eique dixisse: *En quem iudicasti, vita functus est, quo me iubes igitur animam deferre, ad superosne, an ad inferos?* Tu enim iudicem mortuorum te fecisti, et Christi iudicis locum usurpasti; iudica ergo ut iudex hanc animam. Qua voce compunctus senex, veniam petiit, totaque vita pœnitentiam egit. Denique quam noxium sit iudicare facta aliorum, et quam utile iudicare seipsum et sua, pulchris plurium Sanctorum gnomis et exemplis demonstrat Noster Matthæus Raderus in Viridario part. 3. cap. 1. v. 2. ubi inter alia hæc aurea est: *Mendosa amussis etiam recta depravat*, nimirum melancholia, indeque nata proclivitas ad male suspicandum de aliis est mendacissima, ac in se graviter fallitur, indeque alios fallit. Quare qui hoc morbo laborat, discat ex experientia suorum suspicionum, illas plerumque esse falsas et fallaces; ideoque dicat: Ego vobis amplius non credam, quia huc usque expertus sum vos esse mendaces. Sic qui laborat vertigine capitis, ut videantur omnia gyrare, volvique, sibi dicit: Erras, non gyrant res ipsæ, sed gyrat cerebrum tuum: vertigo tua te gyrat.

ET IN QUA MENSURA MENSI FUERITIS, REMETIETUR VOBIS.) Est adagium idem significans, q. d. Quali modo et mensura iudicaveris alios, tali et ipse vicissim iudicaberis, tum ab hominibus, tum a Deo; qualem te aliis exhibueris, tales et alii se tibi exhibebunt, scilicet, si benignus fueris, benignos; si severus, severos; si temerarius, temerarios. Mensuram intellige similem, non æqualem. Nam nostra divinæ æquari nequit. Dei enim censura sive severitas et misericordia longe nostram superat, licet severitas eius demeritis et culpis nostris sit minor. Deus enim peccata punit citra condignum. Christum dominum secutus S. Iacobus c. 4. v. 11. *Nolite*, ait, *detrahere alterutrum fratres. Qui detrahit fratri, aut iudicat fratrem suum, detrahit legi, et iudicat legem.* Vide ibi dicta.

QUID AUTEM VIDES FESTUCAM IN OCULO FRATRIS TUI, ET TRABEM IN OCULO TUO NON VIDES?) Græce οὐ κατανοεῖς, id est, *non animadvertis. Festucam:* Græce τὸ κάρφος, id est, festuca, stipula, surculus palea, ligni particula subtilis, quæ in oculos facile insilit, vel involat; hæc enim recte opponitur trabi crassæ. Festuca proprie est arboris novellæ, sive cuiusque sati pullulus, id est, primum germen tenue ex ea pullulans et ebulliens: inde res minimas et tenuissimas significat, quales hic sunt culpæ et defectus leves: trabs vero illi opposita notat crimina graviora. Eleganter, alludit ad visionem oculi. Oculus enim non videt seipsum suosque nævos, sed alienos. Simili modo critici non vident nec censent suos defectus, sed alienos; sibi ergo cæci sunt, ut talpæ; aliis oculatissimi, ut lynces; aliorum vel minimis vitiis offenduntur, suis, licet maximis, blandiuntur. Hoc hominum genus eleganter simili schemate perstringit Horatius, dicens: — Vers. 3 Luc 6. 41. Festuca quid?

Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut Aquila, aut serpens Epidaurius?

Huc facit vetus adagium: *Non videmus id manticæ, quod in tergo est*, de quo extat Apologus apud Æsopum: Singuli homines, inquit, duas habent manticas, hoc est, peras vel saccos, alteram ante pectus, alteram a scapulis tergoque pendentem: sed in priorem aliena vitia immittunt, in posteriorem sua. Unde Persius: — Apologus de Criticis.

Ut nemo in sese tentat descendere, nemo,
Sed præcedenti spectatur mantica tergo:

Hæc est innata hominibus φιλαυτία.

Eodem Apologo criticos anachoretas taxavit et correxit Abbas Prior in vitis Patrum lib. 5. libello 9. num. 9. Nam saccum multa implens arena coniecit in tergum: modicam autem sportam parum arenæ continentem manu ante se gestabat; rogatus, cur hoc faceret, respondit:
Exempla. *Saccus ille, qui multum habet arenæ, mea peccata sunt, et quoniam multa sunt, posui ea supra dorsum, ne doleam pro ipsis et plorem; ista autem arena modica peccata sunt istius fratris, et sunt ante faciem meam, et in ipsis exerceor iudicans fratrem.* Ibidem n. 8. Abbas Pastor hanc vitæ regulam cuidam dedit: *Nullum spernas neque condemnes, et nulli obloquaris, et Deus præstabit tibi requiem, et erit sessio tua sine perturbatione.* Ibidem n. 3. Abbas Isaac cum quemdam iudicasset, astitit ei Angelus, dixitque: *Deus me misit, ut dicerem tibi: Ubi vis ut mittam fratrem illum, quem addixisti,* quo audito, veniam supplex petiit Isaac, cui Angelus: *Surge, ignoscit tibi Deus, sed custodi de cætero, ne adiudices quemquam, priusquam Deus adiudicet eum.*

Vers. 4. Luc. 6. 42. AUT QUOMODO DICIS FRATRI TUO: SINE EIICIAM FESTUCAM DE OCULO TUO, ET ECCE TRABS EST IN OCULO TUO.) q. d. Qua fronte, qua impudentia vis leve vitium proximi carpere et corrigere, cum ipse trabale et immane scelus in mente tua toleres?

Vers. 5. Luc. 6. 14. HYPOCRITA, EIICE PRIMUM TRABEM DE OCULO TUO, ET TUNC VIDEBIS EIICERE (Græce διαβλέψεις ἐκβάλειν, id est, dispicies, vel perspicies, ut eiicias) FESTUCAM DE OCULO FRATRIS TUI.) q. d. Sicut impossibile est, ut qui habet trabem in oculo, videat carpatque exilem festucam ex oculo fratris sui: trabs enim oculum occupat et excæcat, ut festucam dissitam videre nequeat: sic pariter fieri vix potest, ut quis gravi scelere mentem rationemque velans et opprimens, recte videat corrigatque aliorum culpas minimas. Quomodo enim potes odisse minimas, qui maximas amas, et in teipso foves? Quomodo potes videre minimas in aliis, qui maximas in te non advertis? Purga ergo prius oculum mentis tuæ a maximis, ut deinde minores in aliis recte diiudicare et emendare addiscas.

Vers. 6. NOLITE SANCTUM DARE CANIBUS, NEQUE MITTATIS MARGARITAS VESTRAS ANTE PORCOS: NE FORTE CONCULCENT EAS PEDIBUS SUIS, ET CONVERSI DIRUMPANT VOS.) Christus more suo pergit docere per parabolas et adagia, ut dixi canone 24. Est hic duplex adagium idem significans: utrumque recte connectitur præcedentibus: cum enim paulo ante ostenderit, qui et quales esse debeant, qui alios corripiunt, hic vicissim docet, qui corripi debeant et doceri, qui non. Idem ergo hic significat sanctum, quod margaritæ, scilicet, pretiosam cælestemque doctrinam Evangelii, fidei et veritatis, consequenter etiam SS. Sacramenta. Iam per canes et porcos iidem notantur, scilicet,
Obstinati porci et canibus similes. Non corripiendi. perversi et obstinati, idque propter immunditiam, qua similes sunt porcis, et propter rebellem oblatrationem, qua similes sunt canibus. Vetat ergo Christus, ne quis eos, qui in sceleribus suis obstinati sunt et incorrigibiles, ut canes et porci, docere velit et corripere. Rationem addit, quia illi velut porci famelici, stolidi et impudentes sanctas doctrinas, quæ animæ cibi sunt, suis appetitibus et immunditiis contrarias contemnunt et calcant; deinde vero acuuntur in sermonis auctorem, eumque vel verbis vel verberibus lacerant, Græce ῥήξωσιν, id est, laniant. Intellige hoc per se: nam per accidens Christus Dominus, S. Stephanus, S. Paulus et alii perversissimis et obstinatissimis Iudæis prædicarunt Evangelium, eorumque incredulitatem acriter corripuerunt et castigarunt, licet scirent
Nisi ad aliorum bonum. se idcirco ab eis occidendos. Id enim fecerunt, tum ut publicum perhiberent testimonium veritati et gloriæ Dei, tum ad contestationem inexcusabilis impietatis improborum; tum propter aliorum astantium utilitatem, et vitandum scandalum. Tunc enim sancta non dantur porcis, sed potius Deo et electis eius. Ita S. Augustin. qui per canes accipit impugnatores veritatis, per porcos contemptores. S. Chrysostomus vero per canes accipit Gentiles summe immundos; per porcos, hæreticos ventri deditos; per sanctum accipit baptismum et Eucharistiam, quæ non debet dari canibus et porcis, id est, immundis et indignis: margaritæ sunt mysteria veritatis inclusa divinis verbis in maris profunditate, id est, S. Scripturæ altitudine.

PETITE, ET DABITUR VOBIS: QUÆRITE, ET INVENIETIS: PULSATE, ET APERIETUR VOBIS.) Redit ad orationem, Vers. 7. Luc 11. 9.
de qua cœpit agere c. 6. 5. et seq. ad eamque instanter adhortatur.

PETITE.) Scilicet, per orationem a Deo ea, quæ hactenus docui, quasi vobis necessaria, sed ardua et difficilia, ac præsertim, quæ in oratione Dominica cap. 6. 7. petenda præscripsi: nam ad illam hæc refert Lucas c. 11. 9.

Nota: hæc tria *petite, quærite, pulsate* idem significant, Petite, quærite, pulsate, an differant?
scilicet, instantissimam petitionem: nam petere significat fiduciam in oratione cum primis necessariam: quærere, studium et diligentiam; qui enim aliquid quærit, totum mentis studium intendit in id, quod requirit: pulsare, perseverantiam. Significat ergo orandum esse fidenter, diligenter, ardenter et perseveranter: ita S. Augustin. qui id, quod dixerat lib. 2. de serm. Domini in monte c. 33. *petite* pertinere ad impetrandas vires, quibus præcepta Dei impleamus; *quærite* ad inveniendum veritatem; *pulsate* ad aperiendum cælum, quo tendimus, quia *possessio ipsa aperitur pulsanti;* idipsum retractans l. 1. Retract. cap. 19. *Operose,* inquit, *tria ista quid inter se differant exponendum putavi, sed longe melius ad instantissimam petitionem omnia referuntur. Hoc quippe ostendit, ubi eodem verbo cuncta conclusit, dicens: Quanto magis Pater vester, qui in cælis est, dabit bona petentibus, et quærentibus, et pulsantibus.*

Huc accedit S. Chrysostomus, qui et addit: Petite, inquit, precibus die ac nocte orantes: quærite studio et labore: donum enim non datur negligentibus: pulsate oratione, ieiuniis et eleemosynis; qui enim ostium pulsat, manu pulsat.

Rursum tria hæc notant auxesin et incrementum orationis, quæ gradatim crescere, suumque affectum augere et intendere debet: petitur enim aliquid, primo loquendo; mox si non respondeatur, clamando: si clamor non sufficiat, quæritur modus, quo exaudiatur, et impetret id, quod petit, v. g. rima, per quam vocem in domum ad herum immittat; si nec id sufficiat, pulsatur ostium, pulsuque excitatur herus domus, ut respondeat. Sic pariter orans, vocem non tam oris, quam cordis sensim intendere debet, ut primo petat orando et clamando ad Deum; deinde quærendo modos omnes Deum quasi excitandi et commovendi, ut concedat, quod petitur: denique ingenti et intentissimo desiderio pulsando quasi cælum, ipsumque cor Dei, ut illud aperiat, indeque dona, quæ petuntur, large effundat. Hinc Remigius sic explicat: petimus orando, quærimus recte vivendo, pulsamus perseverando. Alii, q. d. Petite fide, quærite spe, pulsate charitate. Oratio enim proprie est actus spei, quæ incipit a fide, et charitate perficitur. Denique Climacus gradu. 28. *Pete,* ait, *per luctum, quære per obedientiam, pulsa per longanimitatem.*

Mystice S. Bernardus in Scala Claustralium: *Quærite,* Mystice.
inquit, *lectione, invenietis meditatione; pulsate oratione, et aperietur vobis contemplatione. Lectio apponit ori solidum cibum, meditatio frangit, oratio saporem conciliat, contemplatio est ipsa dulcedo, quæ iucundat et reficit.* Hæc quatuor vero ita definit: *Meditatio est studiosa mentis actio, occultæ veritatis notitiam ductu propriæ rationis investigans. Contemplatio est mentis in Deum suspensæ elevatio, æternæ dulcedinis gaudia degustans. Lectio inquirit, meditatio invenit, contemplatio degustat, oratio postulat.*

OMNIS ENIM QUI PETIT ACCIPIT, ET QUI QUÆRIT INVENIT, ET PULSANTI APERIETUR.) Hoc enim meretur ora- Vers. 8. Luc. 11. 10.
tionis instantia et perseverantia. Intellige, si petat, quod oportet et quomodo oportet, ac nisi magis expediat, non accipere id quod petitur: subinde enim petimus ea, quæ salutaria videntur, sed Deus videt, ea nobis fore noxia, quare clementer et sapienter illa negat: sicut mater puero petenti cultrum, quo se lædet, dare renuit. Audit ergo

et exaudit Deus preces nostras, non ad voluntatem, sed ad salutem.

Eleganter et vere S. Augustinus (vel quisquis est auctor) lib. de Salutar. monitis c. 28. *Oratio iusti*, ait, *clavis est cæli; ascendit precatio, et descendit Dei miseratio.* Idem S. Augustin. in lib. sentent. apud Prosperum sent. 87. *Quid*, ait, *infirmo sit utile, magis novit medicus. Itaque Deus aliquando misericorditer non audit.* Idem ad Paulinum Epist. 43. *Negat Dominus sæpe quod volumus, ut tribuat quod mallemus.* Idem de serm. Dom. *Cum Deus tardius dat, commendat bona, non negat, diu desiderata dulciora, cito data vilescunt, petendo et quærendo appetitus crescit ut capias.* Glossa: *Non negat se petentibus, qui sponte obtulit se non petentibus: et quærentes invenient eum, qui non quærentibus dedit ut invenirent; et pulsantibus aperiet qui clamat: Ecce ad ostium sto et pulso.*

Vers. 9. Luc. 11. 11. AUT QUIS EST EX VOBIS HOMO, QUEM SI PETIERIT FILIUS SUUS PANEM, NUMQUID LAPIDEM PORRIGET EI?) Pro *aut* Græce est ἤ, id est, *an*, quod hoc loco clarius est: Noster tamen vertit *aut*, quia ἤ quoque *aut* significat. Sic *aut* pro *an* ponitur, cum est nota interrogationis, præsertim efficacis, bicornis et dissectæ, uti hic est. Sic Comicus in Eunucho ait: *Aut* (id est, *an*) *ego nesciebam quorsum tu ires?* Efficacius vero est *aut* quam *an*, q. d. Aut Deus dabit nobis filiis suis id quod petimus, si homo det filiis panem, quem petunt, non vero lapidem: aut si Deus non det, utique nec homo dabit. Deus enim liberalior est homine. Τὸ ergo *aut* combinat Deum cum homine, cumque homini antepouit.

Vers 10. AUT SI PISCEM PETIERIT, NUMQUID SERPENTEM PORRIGET EI?) Serpens enim speciem formamque habet piscis, ut dolose pro pisce substitui possit, sed non nisi ab hoste invido, qualis non est pater. Idem dicit alia similitudine, sed efficaciori: nam si pater filio poscenti panem, daret lapidem, daret rem dumtaxat inutilem et incomestibilem: sin vero poscenti piscem det serpentem, non tantum dat rem inutilem, sed et noxiam et venenatam: serpens enim comestus a filio, eum suo veneno perimet: quare impius parricida foret pater, qui id faceret, quod remotissimum est a pietate et amore paterno erga filios: unde illud hic ut ordinarie et moraliter impossibile, a Christo proponitur.

Vers 11. Luc. 11. 13. SI ERGO VOS, CUM SITIS MALI, NOSTIS BONA DATA (Græce δόματα, id est, dona) DARE FILIIS VESTRIS, QUANTO MAGIS PATER VESTER, QUI IN CÆLIS EST, DABIT BONA PETENTIBUS SE?) *Cum sitis mali*, tum naturali proclivitate in malum, quam contraxistis ex natura per peccatum corrupta, Gen. 8. 21. ita S. Hieronymus: tum propria voluntate et moribus: tacite enim eos eorumque malos mores perstringit. Unde patet hæc ad plebem dici, non ad Apostolos. Apostoli enim boni erant; in plebe autem multi erant mali et vitiis irretiti. Unde S. Augustinus: Multos, ait, vocat sæculi dilectores. Aliter S. Chrysostomus: Ad comparationem Dei omnes, licet boni, inquit, videntur mali, sicut ad comparationem solis omnia, licet lucida, videntur obscura.

NOSTIS.) Id est, consuevistis. Est metalepsis: quia enim rite novimus ea, quæ facere consuevimus, hinc nosse significat consuescere. Sic dicitur Psal. 103. *Sol cognovit occasum suum*, q. d. Sol scit ubi soleat occumbere, sed toties tritum a se iter optime novit; unde per illud quotidie pergit ad locum in quo occumbat, q. d. Sol quotidie ibi occumbit, ubi solet occumbere.

DABIT BONA.) Lucas habet: *Dabit spiritum bonum;* omnia enim bona per gratiam Spiritus sancti dantur, ait Remigius. *Bona* vera et solida intellige, quæ ducunt ad beatitudinem. Unde S. Augustinus: *Aurum*, inquit, *et argentum bona, non quod te faciant bonum, sed unde facias bonum.*

Vers 12. Luc. 6 31. OMNIA ERGO QUÆCUMQUE VULTIS, UT FACIANT VOBIS HOMINES, ET VOS FACITE ILLIS: HÆC EST ENIM LEX ET PROPHETÆ.) Τὸ *ergo* nonnulli censent hic non habere vim illationis, sed quasi enclyticum redundare; sic enim, cum sermonem concludimus, vel novum dicendi argumentum ordimur, dicimus: Ergo, ut concludam, sit hæc summa dictorum; vel: Ergo sit hoc novum rei probatæ argumentum: unde τὸ *ergo* omittit Syrus, quin et Lucas c. 6. v. 31.

Potest tamen τὸ *ergo* hic proprie sumi ut illativum, sed ita ut conclusionem inferat non ex iis, quæ proxime præcesserunt, licet id velit S. Chrysostomus (qui sic explicat, q. d. Ergo ut bona, quæ orando petitis, a Deo Patre impetretis, vos quoque bona, quæ proximi a vobis petunt, illis tribuite, sicut vultis vobis eadem tribui.) Verum eam inferat ex ulterioribus et remotius dictis more Hebræo, puta ex iis, quæ tum cap. 5. et 6. tum initio huius capitis dixit de dilectione proximorum etiam inimicorum, de danda eleemosyna, de danda venia offendentibus, de non iudicando. Unde Lucas cap. 6. v. 30. illis hæc ita connectit: *Omni*, inquit, *petenti te tribue, et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas; Et prout vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter:* ac verisimile est Christum hæc ita dixisse et connexisse, ut habet Lucas. Sensus ergo est, q. d. Quæ hactenus sparsim dixi de diligendo proximo, deque danda eleemosyna, illa omnia ex hoc primo naturæ dictamine, et primo philosophiæ moralis principio oriuntur, atque hac æquitate nituntur, ut quod tibi fieri velis, id aliis facias: ac quod ab aliis pati nolis, id alteri, non irroges. Intellige quod *velis et nolis* recte et honeste, iuxta iudicium rectæ rationis: nam gulosus, v. g. qui vult sibi propinari vinum usque ad crapulam, non potest licite aliis illud ita propinare: sed sicut hoc sibi perperam vult, ita et perperam facit illud aliis propinando. Alludit ad monitum, quod Tobias moriens dedit filio cap. 4. 16. dicens: *Quod ab aliquo oderis fieri tibi, vide, ne aliquando alteri facias.* Primum Ethices principium.

HÆC EST ENIM LEX ET PROPHETÆ.) q. d. Hoc spectat, hoc per varia præcepta iubet lex et Prophetæ: hæc est summa legis et Prophetarum. Nam ex hoc principio: *Quod tibi vis fieri, hoc alteri fac;* et *quod nolis tibi fieri, alteri ne facias*, recte particulatim elicitur et concluditur: tu non vis tibi eripi vitam, uxorem, famam, opes, etc. ergo eadem aliis non eripito, sed conservato et foveto: ita S. Augustinus.

Nota: Non dicit Christus totam legem hoc spectare, quia lex etiam spectat sancitque dilectionem Dei, idque vel maxime: potest tamen hoc quoque vere dici, quia scilicet dilectio proximi includit dilectionem Dei, ex eaque procedit, sicut ramus ex radice: nec enim proximus charitate diligitur, nisi propter Deum primo et per se dilectum. Simile est Galat. 5. 14. et Rom. 13. 8. *Qui*, inquit, *diligit proximum, legem implevit.* Simili phrasi ait Eccles. 12. 13. *Deum time, et mandata eius observa: hoc est enim omnis homo.* Vide his locis dicta.

INTRATE PER ANGUSTAM PORTAM: QUIA LATA PORTA ET SPATIOSA VIA EST, QUÆ DUCIT AD PERDITIONEM, ET MULTI SUNT QUI INTRANT PER EAM.) Vers. 13. Luc. 13. 24. *Angusta porta*, qua intratur in cælum ad beatitudinem et convivium gloriæ cælestis, est lex Dei, ait S. Augustinus, quæ cupiditates nostras arctat et constringit; item obedientia, continentia, mortificatio, crux quotidiana, quam lex vel fieri vel portari iubet: porta lata, quæ ducit ad perditionem vel gehennam, est concupiscentia, libertas nimia, gula, libido, etc. Respicit Christus ad suas legum partim sanctiones, partim interpretationes, quas recensuit statuitque cap. 5. dicens: *Qui dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eam in corde. Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum. Ego autem dico vobis, non iurare omnino,* etc. *non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi et alteram. Qui petit a te, da ei. Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos. Estote perfecti, sicut et Pater vester cælestis perfectus est*, etc. Hæc omnia enim sunt ardua et arcta, q. d. Videor vobis meis præceptis arctasse viam salutis, sed scitote illam in se esse arctam, ideoque me eam non arctasse, sed talem, qualis revera est, descripsisse dumtaxat: via enim ad gloriam cælestem est puritas et sanctitas, quæ in statu hoc naturæ corruptæ in arcta cupiditatum refrænatione et Angusta porta cæli, quæ?

mortificatione consistit: quia enim per libertatem et voluptatem lapsus est Adam, et in eo nos omnes in peccatum, indeque omnem concupiscentiam: hinc omnium horum remedium non est aliud, quam arcta continentia, crux et mortificatio: contraria enim contrariis curantur. S. Ambrosius in Psal. 1. *Duæ*, inquit, *sunt viæ; una iustorum, altera peccatorum: una æquitatis, altera iniquitatis. Iustorum via angustior est; iniustorum latior: illa sobrietatis angustior, hæc ebrietatis latior, ut possit capere fluctuantes.* Et paulo post comparans hanc viam latam cum angusta: *Hic*, inquit, *libertas cupiditatum, illic servitutis iniuria: hic convivium, illic ieiunium: hic intemperantia gaudiorum, illic perseverantia lacrymarum: hic saltatio, illic oratio: hic cantus dulces, illic gemitus graves.* Clemens Alexandrinus lib. 4. Strom. citat laudatque illud Hesiodi: *Sudor ante virtutem est positus, via longa est atque declivis ad ipsam.* Et illud Simonidis: *Fertur virtus habitare in rupibus aditu difficilibus.* S. Basilius in Psalm. 1. *Via*, inquit, *illa facilis et lata, pronoque cursu declivis habet decipientem dæmonem malum, qui per voluptatem se sequentes ad perditionem trahit: Asperæ vero et acclivi et arduæ Angelus præsidet bonus, qui per strenuos pro paranda virtute labores ad finem beatum sequaces suos deducit.* Quocirca Lucas c. 13. 24. habet: *Contendite intrare per angustam portam;* ubi pro *contendite* Græce ἀγωνίζεσθε, id est, agonizate, et quasi in agone et agonia contendite, extremas summasque vires velut agonizantes exerite, quasi pro vita, si vincitis, vel morte, si vincimini, luctaturi, iuxta illud Apostoli: *Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet: et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam*, 1. Corinth. 9. 25. Agonem ergo obimus, et in eo agonizamus certamusque pro cælo vel inferno, pro gloria vel gehenna, pro æternitate beatissima vel miserrima. Quisque videat, quomodo tantum agonem agonizet: nam stadium et via ad vitam est crux: stadium et via ad perditionem est voluptas. Via ad perditionem est concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitæ: via ad vitam est continentia, paupertas spiritus, et humilitas: via ad perditionem est amor mundi et mundanorum: via ad vitam est contemptus mundi et mundanorum. Quocirca S. Barlaam Iosaphat regi dixit, viam ad vitam esse martyrium vel sanguinis, vel voluntatis et pœnitentiæ; hanc enim viam inivit, nobisque præivit Christus; hac de causa primos Christianos, eiusque sequaces ultro se obtulisse martyrio; sequentes vero, cessante persecutione, voluntarium sibi indixisse martyrium austeræ vitæ in cœnobiis, in desertis et speluncis: ita refert Damascenus in histor. cap. 12.

Ratio a priori. — Christianus agonizet pro cælo.

Exemplum S. Perpetuæ. Sic S. Perpetua (quam celebrat S. Augustinus in Ps. 47. et alibi) vidit scalam auream, sed undique circumseptam cultris et gladiis, per quam scandendum erat in cælum, atque hac visione cognovit sibi suisque portendi martyrium. Vidit enim S. Satyrum unum e sociis per illam animose ascendentem, cæterosque ad se sequendum exhortantem, uti habet eius vita apud Surium die 7. Martii.

Hinc rursum ex hac Christi sententia S. Wilhelmus ex duce Aquitaniæ pœnitens eremita, colligebat resecatis omnibus superfluis, indulgendum esse corpori in solis necessariis: *Quanti fratres*, inquit, *in Ægypto quam multis annis Domino sine piscibus servierunt! Quantis tyrannis in inferno positis abunde sufficeret extra infernum saccus Hieronymi, tunica Benedicti, matula Eulalii, lacrymæ Arsenii, nuditas Apostoli, olla Elisæi! Sed væ nobis miseris, qui fortitudine mentis enervati, et fragilitate corporis prægravati, superfluitatem convertimus in necessitatem. Iam non est, quo se immisceat charitas, ubi totum occupavit vanitas. Dicebat insuper servum Dei omni hora cogitata, dicta, gesta debere circumspicere, ne in ipsis contingeret oculos Creatoris offendere. Servum Dei semper aut orare, aut laborare, aut cælestia cogitare debere:* ita Theobaldus Episcop. in eius vita c. 23. Extat apud Surium die 10. Februarii.

Vidit idipsum per umbram Pythagoras, qui dictitabat, viam virtutis initio esse arctam et strictam, sed deinde sensim dilatari: viam vero voluptatis initio esse amplam, sed sensim magis magisque arctari: *Tribulatio enim et angustia in animam omnis hominis operantis malum: gloria autem, honor et pax omni operanti bonum*, Roman. 2. Charitas enim et gratia Christi dilatant cor, ut fidenter dicat fidelis cum Psalte: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum, Psalm.* 118. 32.

Symbolum Pythagoræ. Symbolum Pythagoræ hac de re erat littera Y, quod eleganti epigrammate explicuit Virgilius, dicens:

Littera Pythagoræ discrimine secta bicorni,
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilemque aditum primum spectantibus offert,
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via lata: sed ultima meta
Præcipitat captos, volvitque per ardua saxa.
Quisquis enim duros casus virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudemque decusque parabit.
At qui desidiam luxumque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis inopsque simul miserabile transiget ævum.

QUAM ANGUSTA PORTA ET ARCTA VIA EST, QUÆ DUCIT AD VITAM; ET PAUCI SUNT QUI INVENIUNT EAM!) Vers. 14.
Idem dicit repetitque ad maiorem emphasim, ut id altissime cordibus nostris imprimat, ut notat S. Basilius in Brevior. quæst. 241. Hæc est vox æternæ sapientiæ: qui sapit ergo et serio animam suam salvare satagit, arctam viam capessat. Unde Theophylactus et Euthymius censent hanc esse vocem Christi admirantis, q. d. Papæ, quam angusta est via ad vitam!

Paucitatis salvandorum symbola. Mensuram huius angustiæ et arctitudinis viæ ad cælum æque ac paucitatis eorum, qui illam capessunt et salvantur, æstima ex typis, quorum primus est Lot, qui solus cum duabus filiabus evasit incendium Sodomæ et Pentapolis, cæteris omnibus ob libidinem eo concrematis. Mun- 1.
dus enim est instar Sodomæ, ardetque cupiditate et luxuria: quocirca longe maior pars eorum, qui damnantur, ob pollutiones et libidines damnantur, ait Toletus, imo id revelatum est S. Christinæ Mirabili, ut habet eius vita. Secundus typus est in diluvio: hoc enim solus Noe evasit cum septem animabus, cæteros ob peccata diluvium 2.
absorpsit. In mundo enim est exundatio et diluvium scelerum, indeque pœnarum et ærumnarum omnium. Tertius est in ingressu terræ promissæ, quæ erat typus cæ- 3.
li: hanc enim ex sexcentis millibus Hebræorum duo soli, puta Iosue et Caleb ingressi sunt, Num. 14. 30. Quartus typus est Isaiæ cap. 17. vers. 5. ubi Propheta Damascenos salvandos a strage Chaldæorum comparat paucis spicis post messem, et paucis uvis post vindemiam remanentibus, imo duabus vel tribus olivis post excussionem oleæ reliquis: hi sunt typus paucitatis salvandorum. 4.
Quinto id patet ex irrefragabili Christi sententia, dicentis: 5.
Multi sunt vocati, pauci vero electi, Matth. 20. Sapienter enim monet Cassianus: Vive cum paucis, ut inter paucos inveniri salvarique merearis. Multitudo denique damnatorum liquet ex magnitudine inferni, quæ est stadiorum 6.
1600. Apocal. c. 14. 20. hoc est, ducentorum milliarium Italicorum (octo enim stadia faciunt unum milliare) idque quaquaversum, scilicet, ut infernus profundus sit 200. milliaribus Italicis, totidem longus et totidem latus, quod spatium capiet multa millena millia millionum damnatorum, qui in inferno compingentur sicut haleces et pisces in vase. Vide dicta Apocal. 14. 20.

Inferni capacitas.

Porro hæc sententia vera est, si omnes omnino homines accipias. Longe enim maior hominum pars est infidelium, Turcarum, Saracenorum, hæreticorum. Sed et de fidelibus S. Chrysostomus hom. 40. ad populum, censet vix millesimum quemque salvari, ait enim: *Quot esse putatis: qui in civitate nostra* (Antiochia) *salvantur? Infestum quidem est quod dicturus sum; dicam tamen: Non possunt in tot millibus* (facile Antiochiæ erant centum millia et plura) *centum inveniri qui salventur, quin et de his dubito. Quanta enim in iuvenibus est malitia? quantus in senibus*

torpor? nemo zelum habet, multitudo sumus fœni, inordinatum mare. Et S. Augustin. l. 4. contra Crescent. c. 53. Ecclesiam comparat areæ, in qua plures sunt paleæ quam grana tritici, puta plures mali, quam boni; plures damnandi, quam salvandi. Verum alii mitius probabiliter censent maiorem partem fidelium salvari, quia maior pars moritur perceptis sanctis Sacramentis, quæ iustificant peccatores, etiam attritos dumtaxat, non contritos. Hoc verum videtur de iis, qui non vixerunt in peccatis continuis et quasi habituatis, ut concubinatus, usuræ, odii, rixarum, etc. Hi enim ægre concipiunt serium et efficax emendationis propositum, aut si illud concipiant, mox eos rursum in morte, iuste permittente Deo in vindictam scelerum præteritorum, tentat dæmon illecebrosa præteritæ, et crebro usurpatæ voluptatis illicitæ memoria, eam refricando et acuendo, cui proinde homo infirmus ex habitu facile cedit et consentit, itaque peccat et damnatur, cuius rei plura extant exempla. Plura de numero electorum et reproborum dixi Iacobi 2. 13. ad illa: *Superexaltat autem misericordia iudicium.*

Vers 15. Act. 20. 29. ATTENDITE (Græce προσέχετε, id est, cum attentione cavete, attente servate vos. Syrus, *custodite vos*) A FALSIS PROPHETIS, QUI VENIUNT AD VOS IN VESTIMENTIS OVIUM, INTRINSECUS AUTEM SUNT LUPI RAPACES.) Transit Christus ad saluberrimum de cavendis falsis doctoribus monitum, qui docent viam in cælum non esse arctam, sed laxam, ideoque suos sequaces non ad cælum, sed ad tartara transmittunt. Docent enim non esse ieiunandum, non confitendum, non esse servandam virginitatem, nec vota religionis, omnemque carni libertatem indulgent, ac bonis operibus omnem merendi vim adimunt.

Propheta est doctor. Nota: Propheta in Scriptura non tantum vatem, qui futura prænuntiat, sed et multa alia per catachresin significat, scilicet, nunc virum sanctum et religiosum, nunc cantorem, nunc miraculorum operatorem, nunc et sæpius doctorem. Olim enim Prophetæ erat doctores populi, qua de re plura dixi 1. Corinth. 14. initio capitis, et Eccles. 48. 14. Propheta ergo est doctor, qui officium vivendi et cognoscendi ea, quæ aliis non sunt manifesta, profitetur, sive futura prædicat, sive non. Propheta enim Hebr. vocatur *videns*, quod videat arcana et aliis abscondita, qualia sunt in primis futura. Falsi Prophetæ ergo sunt falsi doctores, sive illi hæretici sint, sive Gentiles et Pagani, sive alii quilibet, qui nos ab arcta et recta salutis via in latam et perversam sollicitant: quare similes sunt lupis oves laniantibus et devorantibus.

Vestes ovinæ, quæ? Porro vestes ovium, quas induunt hi lupi, sunt prætendere et obvelare suo errori et hæresi, primo libertatem conscientiæ; secundo sententias S. Scripturæ in speciem suæ hæresi faventes; tertio reformationem morum Ecclesiæ, præsertim cleri et Ecclesiasticorum; quarto mansuetudinem, simplicitatem et simulationem pietatis; quinto blandiloquentiam, et facundam garrulitatem, quibus tegunt suam lupinam sævitiam, seseque in animos audientium callide insinuant, ut eos deinde suo errore inficiant et interficiant, eorumque crumenas emungant, opesque devorent: ut enim suo ventri serviant, animas sectatorum perdunt mittuntque in tartara, quæ sane lupina est voracitas et feritas.

QUI VENIUNT.) A seipsis, sponte sua se ingerentes, et munus docendi usurpantes, cum ab Episcopis et Prælatis Ecclesiæ non sint vocati, nec missi, nec approbati, de quibus Ierem. cap. 23. 21. dicitur: *Non mittebam Prophetas, et ipsi currebant.*

Vers. 16. Luc. 6. 44. A FRUCTIBUS EORUM COGNOSCETIS EOS. NUMQUID COLLIGUNT DE SPINIS UVAS, AUT DE TRIBULIS FICUS?) *Colligunt*, non falsi Prophetæ, sed homines, v. g. agricolæ. *Colligunt* ergo, id est, *colliguntur*, q. d. Sicut e spinis non solent gigni et colligi uvæ, nec e tribulis ficus; sic ab hæresi et hæreticis nullus fructus bonus et suavis, sed malus, asper et spinosus colligitur. Fructus hic est duplex: primus falsæ et impiæ doctrinæ: secundus pravorum morum et scelerum ex ea consequentium. Exempla huius sæculi dedere Lutherus et Calvinus. Lutherus enim docet vota non

A obligare religiosum: hominem non habere liberum arbitrium: agi fato: necessario peccare: fidem solam iustificare: opera bona nil apud Deum mereri. Calvinus docet Deum esse auctorem malorum: Christum in cruce desperasse: sensisse pœnas inferni, etc. quæ prorsus sunt blasphema, ac contra legem et rationem naturalem; item fidem, id est, perfidiam suam armis esse tuendam et propagandam, depositis, vel occisis legitimis principibus et regibus, Episcopis, sacerdotibus et Catholicis illi obsistentibus. Unde in Gallia, Anglia, Germania audivimus, et quasi oculis spectavimus tot sacerdotum et Catholicorum cædes, rapinas, exilia, ac immane iniquitatis diluvium, et probitatis quasi incendium universale, nimirum SS. Sacramenta prophanari, sacrosanctum Sacrificium aboleri, Exemplum. Sanctos contemni, vota violari, templa comburi, sacros canones irritari, sanctas virgines corrumpi, viros probos eliminari, improbos exaltari et dominari, etc. Nam ut recte aiebat Ioannes Fischerus Episcopus Roffensis, gloriosus cum Thoma Moro in Anglia sub Henrico VIII. Mar- B tyr: *Libido est mater hæreseos, æque ac filia.*

SIC OMNIS ARBOR BONA FRUCTUS BONOS FACIT: MALA Vers. 17. (Græce σαπρὸν, id est, inutilis, vitiosa, putrida ait Euthymius) AUTEM ARBOR MALOS FRUCTUS FACIT.) *Non enim ex foliis, neque ex floribus, sed ex fructu arbor bona malave dignoscitur*, ait S. Bernard. Epist. 107. *Arbor*, scilicet, fructifera; cæteræ enim dant folia et ramos sine fructu. Sub arbore frutices omnes intellige, quales sunt spinæ et tribuli, de quibus sermo præcessit, quem hic continuat, ut patet ex τὸ *sic*, quæ hanc habet vim, q. d. Sicut ex spinis non colliguntur uvæ, sed spinæ; nec ex tribulis ficus, sed tribuli (tribulus est spinæ genus, a semine triangulari sic dictum, vel quod cuspidatim trifariam feriat, unde dicta tribulatio.) Sic ex omni arbore (ex frutice) bona boni nascuntur fructus, ex mala mali. Sic plane res se habet. Sic ubique fieri videmus: ita Glossa Interlinearis.

Nota primo, per arborem hic ad litteram non accipi vo- Quid per arborem bonam significetur hic? C luntatem bonam, sive charitatem; nec per arborem malam voluntatem malam, sive cupiditatem, uti censent S. Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus et Lyranus, sed Doctorem bonum vel malum, id est, verum vel falsum; de hoc enim sermo præcessit; hic enim tantum de fide et doctrina agitur. S. Lucas tamen cap. 6. v. 43. Arborem malam interpretatur hypocritas, quia falsi Doctores sunt maximi hypocritæ, tum quia hæc sententia etiam de omnibus hypocritis vera est. Nam Lucas omittit falsos Doctores, quos Matthæus apte hic nominat et interserit: propter illos enim proprie hæc parabola affertur a Christo: quare ex Matthæo supplendus et interpretandus est Lucas.

Nota secundo, per fructus arboris, id est, Doctoris, accipi tum eius doctrinam, ut ait S. Lucas cap. 6. 45. quæ a vero vera, a falso falsa promanat: tum eius opera cum S. Hieronymo, Chrysostomo, Augustino: licet enim falsi Doctores et hæretici aliquando sanctitatem in bonis operibus præ se ferant, tamen per se et natura sua fides prava in Doctore pravo, pravos mores et opera progignere D nata est, et plerumque reipsa progignit, quod tantum nos hic docere vult Christus; intendit enim dare vulgare et commune signum pravi Doctoris et doctrinæ, quia vix fieri potest, ut diu hic lupus sub ovina pelle delitescat, quin per opera tandem se prodat: vice versa fides bona in Doctore bono, natura sua nata est sanctam vitam sanctosque mores et opera producere, et in multis producit, etiamsi subinde per accidens contrarium fiat, ut v. g. hæreticus sit largus in dandis eleemosynis ex naturali benignitate et compassione: huius ergo benignitatis, non autem hæresis vel erroris, tunc fructus est eleemosyna: hæc enim producitur a corde benigno, non vero ab hæresi. Nam alioqui ex uno hoc, v. g. hæreticorum principio, *sola fides iustificat*, sequitur, ergo frustra et sine merito quis dat se pœnitentiæ, mortificationi, eleemosynæ, arduisque virtutum operibus. Comedamus ergo et bibamus, omni voluptati fræna laxemus, quasi cras morituri et ebrii cælum ingressuri.

Vers. 18. Luc. 6. 43. NON POTEST ARBOR BONA MALOS FRUCTUS FACERE: NEQUE ARBOR MALA BONOS FRUCTUS FACERE.) q. d. Non potest spina producere uvas, nec tribuli ficus, sed spina spinas, tribuli tribulos, uti dixit v. 16. ac vice versa, non potest vitis producere spinas, sed uvas; nec ficus tribulos, sed ficus; ac licet ipsæ uvæ et ficus subinde non maturescant, ideoque acerbæ sint; id tamen non provenit ex vitio vitis et ficus, sed ex aeris intemperie et solaris caloris defectu; sic pariter non potest Propheta, id est, Doctor verus falsa docere vel prava agitare: nec falsus Doctor potest vera docere vel recta sanctaque peragere. Intellige in sensu composito et formali, quatenus, scilicet bonus vel malus est; nam in sensu diviso et materiali potest Doctor bonus a bonitate sua deficere, pravaque docere vel facere, uti Scribæ recta docebant, sed prava faciebant; hoc enim eis obiicit Christus Matth. 23. 2.

Hæretici qui hoc loco abusi. Perperam ergo hac gnome Christi plures hæretici abusi sunt, eamque detorserunt ad suas hæreses stabiliendas.

Primo enim Manichæi ex ea probare conabantur, alios homines natura sua esse bonos, alios vero malos; sive duas esse rerum naturas, unam bonam, quæ homines hos faceret bonos; alteram malam, quæ alios faceret malos, teste S. Hieronymo hic. Secundo, Iovinianus ex hac gnome contendebat, hominem natum ex Deo non posse peccare, teste S. Hieronymo libro contra Iovinianum. Tertio, Pelagiani ex ea inferebant, non esse peccatum originale, quod ex bono coniugio ceu arbore bona, tam malus peccati fructus nasci non possit, teste S. Augustinus lib. 2. de Nuptiis et concup. cap. 26. Quarto, Donatistæ ex ea colligebant, malos Sacerdotes ceu arbores malas non bene baptizare, teste S. Augustino lib. 3. contra litteras Petiliani cap. 44. Quinto, Calvinistæ ex ea concludunt in homine non esse liberum arbitrium, ad producendum bona opera vel mala. Sexto, iidem ex ea inferunt bonis operibus nos non iustificari, sed tantum iustos declarari; sicut arbor non fit bona ex bonis fructibus, sed iis bona esse declaratur. Verum hæc omnia perperam inferuntur: sunt enim hoc loco parerga et impertinentia. Christus enim proprie hanc gnomen applicat dumtaxat Prophetis, id est, Doctoribus veris et falsis, uti dixi.

Potest tamen hæc gnome cum S. Augustino, Chrysostomo, Theophylacto, Lyrano et Iansenio accipi generalius, et applicari voluntati bonæ vel malæ, quia plerumque bona, vel mala voluntas operum, non omnium, sed aliquorum, ad quæ magis inclinat, bonitate vel malitia se prodit. Sequitur enim homo frequentius appetitum in se dominantem. Dices: ergo bona voluntas non potest mala opera producere, nec mala bona. Respondeo, parabolas non significare quid semper, sed quid sæpe et plerumque fiat, uti crebro ostendi in Ecclesiastico et Proverbiis. Rursum in parabolis non possunt omnia accommodari rei per parabolam significatæ: sufficit enim ea adaptari in quibus parabolæ vis sive similitudo constituitur, ut dixi Canone 29. quæ in hac parabola constituitur in eo, quod sicut arbor bona bonos fructus producit, mala malos, sic pariter bona voluntas ex habitu bono plerumque bona opera producat, mala malos, sed dissimilitudo est in eo, quod arbor bona vel mala sit causa naturalis, ideoque determinata ad suum fructum bonum vel malum: voluntas vero sit causa libera, quæ licet ex consuetudine et habitu sit proclivior in bonum vel malum, semper tamen manet libera et indeterminata ad bonum vel malum, donec ipsa se determinet ad hoc vel illud, quod ipsa elegerit, tumque ipsa actu fit bona vel mala ex electione et operatione bona, vel mala, quam eligit et exercet. Quocirca non ait Christus, arbor bona non potest fieri mala, nec arbor mala potest fieri bona, sed: *Non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos*, quia dum voluntas bona est et virtuti incumbit, bona opera producit: dum vero mala est, et vitio incumbit, mala opera profert; sed sicut ipsa potest se facere bonam et virtuti incumbere; ita consequenter potest et bene operari, bonosque operum fructus producere, ac vice versa potest se facere malam et vitio studere, itaque vitiosos scelerum fructus edere: ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus, et alii.

OMNIS ARBOR, QUÆ NON FACIT FRUCTUM BONUM, EXCIDETUR ET IN IGNEM MITTETUR.) Hanc gnomen repetit et inculcat Christus: nam eam audivimus c. 3. v. 10. ubi illam explicui. Græce est *exciditur* et *mittitur*, in præsenti, id est, exscindi, et mitti solet, idque statim et cito. Vers. 19 Supra 3. 10.

IGITUR EX FRUCTIBUS EORUM COGNOSCETIS EOS.) Scilicet, Prophetas, id est, doctores, an veri et boni sint, an falsi et pravi. Est conclusio collecta ex parabola arboris bonæ et malæ, cuius sensus patet ex iam dictis. Vers. 20.

NON OMNIS, QUI DICIT MIHI: DOMINE, DOMINE, INTRABIT IN REGNUM CÆLORUM: SED QUI FACIT VOLUNTATEM PATRIS MEI (et consequenter meam: nam eadem est voluntas Patris et Filii, sed Christus qua homo modestiæ causa nominat voluntatem Patris, non suam) QUI IN CÆLIS EST, IPSE INTRABIT IN REGNUM CÆLORUM.) Ecce hic clare fructum arboris bonæ, id est, boni doctoris et christiani assignat Christus, scilicet, facere voluntatem Patris cælestis, ut nimirum non tantum credas in eum, eiusque legem a Christo propositam, sed ut eamdem opere perficias et per omnia impleas: ita S. Augustinus lib. 2. de serm. Domini in monte sub finem; ait ergo: *non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine,* id est, non omnis, qui in me velut Dominum et Deum credit, meque ut talem invocat, ait S. Hieronymus, Euthymius, Theophylactus, quique me crebro in ore habet, ac me nominat, meumque nomen suis dictis suæque doctrinæ præfert, quasi prædicet fidem veram Christi, purumque eius Evangelium, uti iactant hæretici: hic, inquam, non intrabit in aulam et regnum Patris cælestis, sed qui eius fecerit voluntatem, id est, eius præcepta impleverit, quæ sunt duo, scilicet: Primo credere in Christum fide orthodoxa. Secundo, Christi mandatis obedire eaque opere exequi: *Regnum enim cælorum sola verborum officia non obtinent*, etc. *de nostro est beata æternitas promerenda, præstandumque aliquid de proprio*, ait S. Hilarius. Atque *iter regni Dei est obedientia, non nominis nuncupatio*, ait Glossa. Unde S. Chrysostomus: *Qui* inquit, *non conversatur secundum verbum Christi, non intrabit in regnum cælorum.* Vers. 21. Luc. 6. 46.

MULTI DICENT MIHI IN ILLA DIE.) Puta in die iudicii, quæ ultima et summa erit mundi dies, ideoque singularis, eximia et decretoria, utpote quæ erit ianua æternitatis, ac eos, qui bona opera fecerunt, ad beatam in cælis; qui mala, ad miserrimam in gehenna æternitatem, transmittet. *Quando*, ut ait S. Chrysostomus, *singulorum opera loquentur, et ora tacebunt, nec alter pro altero interveniet.* Vers. 22.

DOMINE, DOMINE, NONNE IN NOMINE TUO PROPHETAVIMUS?) Id est, nonne tuo lumine, gratia, et virtute futura prædiximus? Unde sequitur, *et virtutes*, id est, miracula, *multas fecimus*: ita Maldonatus. Rursum *in nomine tuo prophetavimus*, id est, Spiritu sancto afflati ex tua commissione et auctoritate veram fidem docuimus, et prædicavimus: ita Iansenius.

ET VIRTUTES MULTAS FECIMUS.) *Virtutes* vocat miracula, eaque vera et sincera. Ex hoc versu liquet Deum subinde etiam per malos prophetare, id est, facere miracula, uti fecit per Iudam proditorem, Luc. 10. 17. et seq. et Caipham, Ioan. 11. 49. ac Balaam ariolum, Num. 24. 3. nam ut ait S. Hieronymus: *Virtutes facere interdum non est eius meriti, qui operatur, sed invocatio nominis Christi hoc agit ad aliorum utilitatem.* Unde colligit S. Gregorius lib. 20. Mor. 8. *Probatio sanctitatis*, ait, *non est signa facere, sed proximum ut se diligere, de Deo vera, de proximo meliora, quam de se sentire.* Hinc disce gratias gratis datas, uti sunt miracula, prophetiæ, sapientia, multum distare a gratia gratum faciente; hæc enim sanctificat animam, illa vero alios dumtaxat iuvant et erudiunt.

Nota, licet impii et falsi Doctores ex dono Dei possint prophetare et miracula facere, non tamen ea possunt facere ad confirmandam falsam doctrinam. Miraculum enim, etiam unicum dumtaxat, modo verum sit et evidens, est argumentum non tantum probabile, sed moraliter certum veræ doctrinæ: unde eo ut certo et invicto utun- Impii subinde prophetant. Sed non ad hæresim stabiliendam.

tur Christus et Apostoli, ad probandam Christianam fidem. Neque unquam miraculum ullum in confirmationem hæresis vel erroris factum legimus. Et ratio a priori id evincit. *Miraculum est certum signum veritatis.* Miraculum enim est singularis, supernaturalis et propria Dei solius operatio, qua quasi sigillo suo Deus sua dicta, rectamque fidem et veritatem obsignat: quare si Deus falsum doctorem, invocantem se pro miraculo ad stabiliendum errorem exaudiret, videretur illi cooperari et errori attestari, ac per consequens mentiri et fallere, quod est impossibile. Deus enim est prima veritas, ipsaque veracitas et fidelitas, qui proinde potestatem faciendi miracula sibi soli reservavit, ut per eam, quasi proprium sibi testimonium, sua dicta, suasque veritates obsignaret, testareturque illa a se promanare: miraculum ergo est quasi vox Dei operantis et attestantis se loqui, suaque dicta hoc quasi sigillo obsignare: cætera enim Deo cum Angelis et dæmonibus sunt communia: quare in iis incertum est, an Deus, an Angelus, an diabolus loquatur et operetur: ita D. Thomas 2. 2. quæstion. 178. art. 2. et passim Theologi. Unde S. Augustinus l. contra epist. fundamenti c. 4. dicit se teneri in Ecclesia vinculis miraculorum. Et Richardus de S. Victore lib. 1. de Trinit. cap. 2. *Domine*, inquit, *si error est quod credimus, a te decepti sumus: ista enim in nobis iis signis et prodigiis confirmata sunt, quæ non nisi a te fieri potuerunt.* Vide Bellarmin. lib. 4. de notis Ecclesiæ cap. 14.

Exceptio. Adverte hic tamen, si cui gratia miraculorum per modum quasi habitus permanentis antea a Deo ob aliam causam esset collata, ille postea posset ea abuti, et miraculum facere ad malum finem, v. g. ad vanam gloriam, ad quæstum, ad confirmationem falsi. Tunc enim Deus concurrit quidem ad ipsum miraculum, non tamen ad abusum et malum finem eius, qui patrat miraculum: hunc enim tantum permittit. Sic Deus concurrit cum impio sacerdote ad consecrationem et transsubstantiationem Eucharistiæ, etiamsi is intendat ea abuti ad veneficia, ad blasphemiam, imo ut illam Iudæo irridendam et transfigendam vendat. Quod dixi, impium posse abuti gratia miraculorum ad malum et confirmationem falsi, intellige cum passim constat gratiam hanc illi collatam a Deo ad alium finem, ipsumque illa abuti ad malum vel falsum: sicut constat sacerdoti impio datam a Deo potestatem consecrandi alio fine, esto ipse ad malum ea abutatur. Pertinet enim ad Dei providentiam, non permittere hominem impium abuti gratia miraculorum ad alios decipiendum, et in hæresim inducendum, si hic abusus sit plane occultus, ita ut hominibus constare, vel ab eis deprehendi nequeat. Tunc enim homines sine sua culpa, ex auctoritate quasi attestantis Dei inducerentur in errorem, quod est impossibile, neque Deus hunc errorem per aliud miraculum corrigere, et emendare posset. Dicerent enim homines, si prius miraculum factum est ad confirmationem falsi, pari iure secundum fieri potuit ad confirmationem falsi: quare Deus tunc quasi se exarmaret, privaretque se sua auctoritate ac fidelitate dicendi et attestandi verum, ac confutandi falsum: hæc enim consistit in operatione miraculi. Sic in iis, quos vulgus *Salvatores* vocat, licet subinde malæ sint vitæ, constat, ait Navarrus in manuali, a Deo datam gratiam curandi morbos ad commune Ecclesiæ bonum, qua tamen illi ad malum possunt abuti. *Num Salvatores: Nati in die Parasceves. Septimus masculus, sanandi gratiam a Deo accipiant, et quare? Reges Franciæ et Angliæ strumas tactis sanant.* Sic in Flandria aiunt natos in die Parasceves; item masculum septimum, continua masculorum generatione a parentibus prognatum, curare strumas, eas tangendo, sed prius a Deo datum est dici sanctæ Parasceves, et mysterio passionis mortisque Christi: secundum coniugio, ut scilicet id honoretur, et a Deo institutum, ac a Christo in sacramentum erectum ostendatur: quare si quis hac potestate ad malum uteretur, omnes scirent illum potestate sua abuti, nec Deum ad malum hoc cooperari, sed tantum ad curationem illam miraculosam alio fine illi datum. Sic regibus Franciæ et Angliæ eadem potestas dicitur a Deo collata, ob merita S. Eduardi regis, aliorumque, imo Tokerus quidam Novator, libellum conscripsit de strumis ab Elisabetha nu-

A per Angliæ regina curatis, sed eum valide confutat Delrio in Magicis lib. 1. cap. 3. q. 4.

Denique huc usque nullum extat exemplum, quo doceatur hæreticum patrasse miraculum, etiam ex habitu, ad confirmationem hæresis falsæque doctrinæ, nisi quod Calvinus in confirmationem suæ hæresis volens resuscitare quemdam, qui se fingebat mortuum, cum revera esset vivus, Deo fictionem puniente, ex vivo fecerit mortuum; sed talia miracula, quasi perfidiæ indicia, damnant hæresim, veramque fidem stabiliunt. Quod enim Caiphas prophetarit, dicendo: *Expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat*, Ioann. 11. 50. *Caiphæ oraculum quale?* illaque prophetia abusus sit ad confirmationem falsi, scilicet, ad damnationem Christi, impertinens est: nec enim populus vel sacerdotes sciebant, Caipham hic prophetare, sed putabant, eum ex proprio suo sensu iudicioque loqui. Quod enim Spiritus sanctus per os eius dictabat, scilicet, expedire Christum mori, ad hoc, ut eius morte redimeretur genus humanum, hoc Caiphas non intelli-

B gens, suo sensu detorsit ad Christi velut malefici, blasphemi et seditiosi condemnationem, quæ in re ipsa fuit falsissima, et iniustissima. Vide Franc. Suarez 3. p. q. 44. disp. 31. sect. 2.

Et tunc confitebor (profitebor, libere et palam asseverabo) illis, quia (quod) nunquam novi vos: discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem.) *Vers. 23. Luc. 13. 27.* q. d. Ego Christus Doctoribus falsis et impiis, qui in nomine meo prophetarunt, docuerunt et fecerunt miracula, dicam in die iudicii: Novi quidem vos, ut meos Prophetas, Doctores et miraculorum patratores: at non novi vos, ut meos amicos et filios, quos prædestinavi ad meam hæreditatem et gloriam, hoc est, non amo, non diligo vos, quia voluntatem et legem patris cælestis, quam alios voce docuistis, ipsimet opere non implestis: Ite ergo maledicti in ignem æternum, quia operati estis iniquitatem. Ita S. Augustinus serm. 23. de Verbis Domini, ubi interrogans, ait: *Non novit illos, qui novit omnia? quid est*

C *ergo, non novi vos? improbo vos, reprobo vos. Hoc est autem magnum, et nescit vitia, et iudicat vitia; nescit faciendo, et iudicat arguendo.* Et S. Gregorius, homil. 12. in Evangel. *Velut incognitos*, inquit, *deserit, quos per vitæ meritum non cognoscit.* Quocirca Apostolus signacula, quibus Deus suam prædestinationem et amorem erga electos obsignat, duo hæc 2. Timoth. 2. 19. assignat: *Firmum*, ait, *fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc. Cognovit Dominus, qui sunt eius, et discedat ab iniquitate omnis qui invocat nomen Domini.* Vide ibi dicta. Est ergo hæc notitia in Deo, non speculativa, sed practica, amorosa et affectuosa, qua dicimur nosse eum, quem diligimus, non nosse eum, quem non diligimus, sed odimus et reiicimus; quia amor parit familiaritatem, indeque notitiam rei amatæ; odium vero parit aversionem, indeque ignorantiam rei exosæ. Est catachresis et metalepsis. Hinc a contrario colligit Glossa Interlin. Si Deus non novit eos, qui Dei mandata non servant; ergo novit, diligitque illos, qui ea custodiunt quasi filios lucis. Nam

D ut ait Glossa: *Non novit lux tenebras, id est, non aspicit, quia si aspiceret, tenebræ non essent.*

Omnis ergo qui audit verba mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam super petram.) *Vers. 24. Luc. 6. 47. 48.* Est epilogus, quo Christus prolixum sermonem habitum in monte a cap. 5. v. 1. huc usque concludit, q. d. Huc usque vos docui, quomodo vitam prudenter et sancte iuxta legem et voluntatem Dei instituere debeatis, si velitis ad Dei regnum et felicitatem æternam pervenire: quia hæc ad illam est directa via, et præter illam non est alia: quare si illa, quæ docui, opere præstetis, similes eritis viro prudenti, *qui ædificavit domum suam super petram*, ut in ea firmiter fundata, ventis omnibus et procellis irruentibus, invicta resistat et immota consistat. Simili enim modo vos faciendo quæ docui, construetis quasi fabricam sanctæ conversationis, et domum perfectionis in soliditate animi, solidaque et constanti mandatorum Christi observatione et obedientia,

quasi in petra fundatam, quæ omnibus tentationibus generose obluctetur, ac perduret in æternum.

Alludit ad Proverb. c. 10. 25. *Quasi tempestas transiens non erit impius: iustus autem quasi fundamentum sempiternum.* Et c. 9. v. 1. *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem.*

Domus spiritualis est perfectio virtutum.

Nota; domus spiritualis animæ est perfectio virtutum; sicut enim domus materialis construitur magno labore, ordine, varietate, sensim crescendo ex variis lapidibus, lignis et trabibus: sic spiritualis ædificatur ex variis virtutibus et sanctis operationibus, idque longo labore, ordine, varietate et lento incremento sensim crescendo. Longitudo eius, est longanimitas; latitudo, charitas; altitudo, spes. Quatuor parietes sunt quatuor virtutes Cardinales, scilicet, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia. Pavimentum est humilitas; tectum patientia; fenestra desiderium cælestis gloriæ, per quam venit et intrat lux Evangelii. Ostium est obedientia mandatorum. Ostiarius est timor sanctus. Custodes sunt sancti Angeli. Turris est contemplatio; canis vigil et improbis motibus moribusque allatrans, est synderesis; Dominus est mens et intellectus; sponsus est voluntas; filii sunt bona opera; servi sunt sensus obsequentes menti; mensa est S. Scriptura; panis est Eucharistia; vinum est sanguis Christi; aqua viva est Spiritus sanctus; oleum est misericordia; lectus est animi quies et pax; medicinæ sunt Sacramenta; medici sacerdotes; hospites sunt Pater, Filius et Spiritus sanctus: ita Salmeron. Vide S. Bernardum tract. de interiori domo, id est, de conscientia, ubi fuse ostendit, quomodo hæc domus particulatim singulis virtutibus sit exædificanda et perficienda.

Pavimentum est humilitas; tectum patientia; parietes quatuor virtutes Cardinales, etc.

Denique nota hic primo contra Novatores, fidem sine bonis operibus, quæ fides facienda præscribit et dictat, non sufficere ad salutem. Christus enim hic fundamentum arenarium, sive in arena fundatum, vocat solam fidem ex auditu prædicationis conceptam, quæ instar arenæ arida est, inutilis et diffluens; petram vero vocat fidem bonis operibus solidatam. Nota secundo ordinem Christi: nam primo v. 15. docuit necessitatem veræ fidei et verorum doctorum. Secundo v. 21. et sequent. necessitatem etiam bonorum operum et vitæ sanctæ. Mystice petra est Christus, unde Glossa: *Ille,* ait, *ædificat in Christo, qui, quod audit ab illo, facit.*

Vers. 25. Luc. 6. 48.

ET DESCENDIT PLUVIA, ET VENERUNT FLUMINA, ET FLAVERUNT VENTI, ET IRRUERUNT IN DOMUM ILLAM, ET NON CECIDIT: FUNDATA ENIM ERAT SUPER PETRAM.) Arabic. *quoniam fundamenta eius firmata erant super petram.* Pluvia, venti, flumina sunt quævis adversitates et tentationes tum a mundo, tum a carne, tum a dæmone ingruentes: item condemnatio, quam Christus in improbos detonabit et fulminabit in die iudicii: hæc enim sæpe in Scriptura nomine tempestatis et procellæ exprimitur, ut Isaiæ 28. 2. *Ecce validus et fortis Dominus sicut impetus grandinis; turbo confringens sicut impetus aquarum multarum inundantium, et emissarum super terram spatiosam.* Simile est Psalm. 49. 3. et Sapient. 5. v. 18. et sequentib. ubi graphice ira et vindicta Dei in reprobos, per procellas, fulmina et grandines depingitur.

Fidelis ergo in Christo Christique lege, timore et amore velut in firmissima petra fundatus, non curat flabra persecutionum, nec fluctus adulationum, nec zephyros promissionum, nec aquilones minarum, nec nimbos probrorum, nec procellas verberum, sed in vocatione et officio suo, in timore et amore Dei inconcussus consistit, sicut Marpesia cautes, sicut rupes, quæ maris fluctibus undique tunditur, ventis agitatur, grandine et fulmine feritur, et tamen immota invictaque persistit. Exemplum fuit in S. Petro, qui in petra, id est, Christi amore solidatus, omnia adversa pervicit. Unde Actor. 4. 20. a Principibus Sacerdotum iussus cessare a prædicatione Christi, respondit: *Non possumus quæ vidimus et audivimus non loqui,* quem locum citans S. Chrysostomus hic serm. 25. *Considerasti,* inquit, *grande mentis invictæ excelsum. Vidisti petram undarum murmura deridentem. Vidisti domum contra ventorum flatus prorsus immobilem. Quod enim multo est amplius admirandum, non modo deterriti per adversa non sunt, verum etiam maiorem inde assumpsere constantiam, et persecutores suos in trepidationem maximam compulerunt. Quicumque enim adamantem percutit, magis ipse percutitur; et qui adversus stimulum calcitrat, sine dubio ipse compungitur, suisque propriis ictibus vulneratur; et qui impugnat virtutem tenentes, ipse profecto subruitur, et malitia tanto efficitur infirmior, quanto contra virtutem diutius præliatur. Et sicut qui ignem obligat in vestimento, illum quidem non extinguit, vestem vero comburit; ita etiam qui in virtute positos persequebantur, comprehendebant, ac sæpius colligabant, illos quidem reddebant ex his omnibus clariores, se autem omnino perdebant. Etenim quantacumque ob iustitiam passus fueris adversa, tanto ingentior efficeris et firmior.*

Virtus invicta omnia vincit.

Simili schemate S. Gregorius Nazianzenus orat. 28. pingit Christianum philosophum: *Est quædam in fabulis arbor,* inquit, *quæ cum cæditur, viret, et adversus ferrum certat, morte vivit, et sectione pullulat, atque cum absumitur crescit.* Non vera, sed fabulosa est hæc arbor, ait scholiastes Nazianzeni: si tamen vis veram, accipe vitem, quæ quo plus putatur, eo magis pullulat et fructificat. Talis quoque est ilex Horatiana, quæ duris tonsa bipennibus, ab ipso ducet opes animumque ferro. Pergit Nazianzenus: *Talis plane esse vir philosophus videtur. Floret enim inter cruciatus, ac vitæ molestias virtutis segetem existimat, atque in adversis gestit et gloriatur. Sic nimirum se comparans, ut nec ob dextera iustitiæ arma afferatur, nec ob sinistra inflectatur, sed in diversis rebus idem semper suique similis permaneat, atque adeo probatior, tanquam aurum in fornace reperiatur.* Particulatim deinde per varias hominum sortes et conditiones idipsum ostendit, ac denique concludit tria esse insuperabilia, scilicet Deum, Angelum, et Philosophum: *Duo hæc,* inquit, *arripi ac superari nequeunt, Deus et Angelus: tertium est Philosophus, in materia expers materiæ, in corpore incircumscriptus, in terra cælestis, in passionibus impatibilis, omnibus rebus vinci se facile ferens, præterquam animi magnitudine, eo ipso quod vinci se patitur, eos, qui superiores sibi esse videntur, devincens.*

Tria insuperabilia, Deus, Angelus, philosophus.

Vers. 26. Luc. 6. 49.

ET OMNIS QUI AUDIT VERBA MEA, ET NON FACIT EA, SIMILIS ERIT VIRO STULTO, QUI ÆDIFICAVIT DOMUM SUAM SUPER ARENAM.) Recte instabilitas et inobedientia eius, qui audit verba Christi et non facit, comparatur arenæ. Primo, quia, sicut arena mollis est, mobilis et fluida, ut fundamenti solidi vicem subire nequeat, ac proinde quod arenæ inædificatur, irruentibus undis et ventis, cedit ac prolabitur: sic pariter animus instabilis et inobediens fundamentum solidæ virtutis et perfectionis esse nequit, sed ingruenti tentationi illico succumbit et corruit, unde fabrica virtutum illi innixa illico collabitur, uti Christus explicat v. sequenti.

Inconstans similis arenæ. I.

Secundo, arena est sicca, unde *arena* dicitur ab *ariditate,* inquit Varro, vel ab *adhærendo,* quod sibi per particulas adhæreat. Sic animus instabilis, qui non facit ea, quæ audit, aridus est, et virtutis spiritusque divini succo vacuus, ac terræ et terrenis affixus adhæret. II.

Tertio, sicut arena vento difflatur et dispergitur in omnes partes: sic et animus levis et inconstans omni cupiditatum, et tentationum æstu raptatur in omnem concupiscentiam. III.

Quarto, sicut arena est minutissima, et milliones arenularum sive granulorum complectitur; sic cor instabile mille cogitationibus et desideriis rerum exilium, et minutarum est refertum et dissectum. IV.

Tropologice, stultus et mundanus ædificat super arenam, id est, super creaturam, ait Salmeron, quæ instar arenæ sterilis est ad bonum, et fluida, ut in peccatum cadat; et fluctibus concussa, quia laboribus et tentationibus agitatur. Est enim sicca, sive bibula et insatiabilis, quia creaturæ hominem satiare non possunt. Est etiam multiplex, quia impii innumerabiles sunt, et stultorum infinitus est numerus. Arena ergo est omnis diaboli popu- Tropol.

lus, sterilis et minime unitus, magnis laboribus agitatus et sine numero, quemadmodum populus Dei unitus est, ut petra, et fortis et fructuosus : quia etsi multi sint vocati, pauci tamen electi.

Hinc Elias Cretensis in orat. 1. Nazianz. Arena ait, est superbia, inanis de se opinio, vanæ gloriæ cupiditas: cui quidquid inædificatur, levi adversitatis vento difflatur et corruit.

Denique Glossa: *Omnis*, ait, *conscientia, non fixa spe in Deum, in tentationibus non subsistit.* Radix enim et fomes omnium tentationum, est mentis inconstantia et diffidentia in Deum, uti ostendi Eccles. 2. 6. ad illa: *Crede Deo, et recuperabit te: et dirige viam tuam, et spera in illum.*

Vers. 27. Luc. 6. 49. Pluvia est tentatio mundi. ET DESCENDIT PLUVIA, ET VENERUNT FLUMINA, ET FLAVERUNT VENTI, ET IRRUERUNT (Græce προσέκοψαν, id est, impegerunt; Arabicus, *percusserunt*) IN DOMUM ILLAM, ET CECIDIT, ET FUIT RUINA ILLIUS MAGNA.) Pluvia notat tentationem mundi; flumina, carnis; venti diaboli. Pluvia enim ex alto descendens, terramque irrigans, inflans, tumentemque efficiens, et fœcundans, notat ambitionem honorum et cupiditatem opum, quas offert mundus homini vano et inconstanti, quibus ille illectus, a Dei lege, et subinde a fide deficit et apostatat.

Flumina, carnis. Flumina, quæ ex terra oriuntur, et domum circumlambunt notant tentationes carnis, puta gulam et libidinem, quæ ex ipsa carne oriuntur, eamque oblectando et blandiendo quasi circumlabuntur, ut a continentia et puritate, quam Dei lex præscribit, desciscat.

Venti diaboli. Venti, qui ex aere lateraliter et invisibiliter in domum sufflant, notant tentationes dæmonis, qui est spiritus invisibilis, et princeps aeris huius; hic enim mille pravas cogitationes, et affectiones phantasiæ nostræ ingerit et insufflat, ita latenter ut nescias sæpe an ab Angelo, an a diabolo proveniant. Satanas enim transfigurat se in Angelum lucis, 2. Corinth. 11. v. 14. quare ipse homines leves et inconstantes agitat et rotat ad libitum, ut ab observatione mandatorum Dei ad cupiditates suas deflectant, itaque ruant in tartara; sicuti domus arenæ inædificata, flabris ventorum agitata, magno fragore collisa cadit, corruitque in subiectam vallem vel voraginem.

Vers. 28. Luc. 4. 32. Marc. 1. 22. ET FACTUM EST CUM CONSUMMASSET IESUS VERBA HÆC, ADMIRABANTUR TURBÆ SUPER DOCTRINA EIUS.) Adeo nova, clara, solida, paradoxa, inaudita, cælesti, divina, æque ac super novo divinoque docendi modo. Pro *admirabantur*, Græce est ἐξεπλήσσοντο, id est, *excutiebantur*, scilicet mente, hoc est, obstupescebant, percellebantur, ita ut videretur eis mens animusque eripi et excuti.

TURBÆ.) Id est, vulgaris populus, non principes, ait S. Chrysostomus, unde liquet hunc sermonem a Christo habitum coram populo, uti dixi initio cap. 5. licet S. Augustinus l. 2. de consensu Evang. c. 19. *Forte*, ait, *intelligitur turba discipulorum, ex quibus duodecim elegerat.*

Hic ergo finitur totus sermo Christi in monte, continens totam legem et perfectionem Evangelicam; ac licet in ea disparata sint præcepta, nec inter se connexa, si quis tamen eorum inter se ordinem et aliqualem connexionem desideret, legat Bellarm. lib. 4. de Iustificatione cap. 3. in fine.

Vers. 29. Luc. 4. 32. Marc. 1. 21. Christi modus docendi. 1. ERAT ENIM DOCENS (solebat docere: significat enim hæc phrasis docendi consuetudinem et frequentiam) SICUT POTESTATEM (ἐξουσίαν, id est, *auctoritatem; Syrus dominium; alii ius; alii libertatem)* HABENS, ET NON SICUT SCRIBÆ EORUM ET PHARISÆI.) Primo, quia Christus docebat magna auctoritate res serias, graves et summi ad salutem momenti, ipsamque veritatem: Scribæ vero docebant leviter res frivolas et nugosas, ut ritus et cæremonias, crebrasque lotiones manuum, corporis, et calicum.

Secundo, quia Christus id quod sermone docebat, hoc opere faciebat, magisque docebat exemplo quam verbo. II.
Magna enim auctoritas doctrinæ, docenti accedit, si bonum quod docet reipsa perficiat. Longum, ait Seneca, ad virtutem iter est per præcepta; breve et efficax per exempla. Audi S. Gregorium 23. Moral. 7. *Cum imperio quippe docetur, quod prius agitur, quam dicatur. Nam doctrinæ subtrahit fiduciam, quando conscientia præpedit linguam. Non ergo potestatem ei elatæ locutionis, sed bonæ fiduciam insinuavit actionis. Unde etiam de Domino scriptum est: Erat enim docens sicut potestatem habens, non sicut Scribæ et Pharisæi; singulariter namque ac principaliter solus ex potestate bona locutus est, quia ex infirmitate mala nulla commisit. Ex divinitatis quippe potentia habuit id, quod nobis per humanitatis suæ innocentiam ministravit.*

Tertio, Christus docebat magno spiritu et fervore, magnaque vi et efficacia ad persuadendum: Scribæ aride, frigide et superficialiter. III.

Quarto, Christus doctrinam confirmabat miraculis: nil tale poterant Scribæ. Rursum Christus miram habebat dicendi gratiam, iuxta illud: *Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore eius*, Luc 4. IV.

Quinto, Scribæ docebant ut legis interpretes; Christus vero ut legislator e cælo missus, cælesti sapientia et maiestate; ipse ergo ius proprium docendi habebat: ita Beda et Theophylactus. Unde Christus Ioann. 3. *Quod scimus*, ait, *loquimur, et quod vidimus testamur.* Et Ioannes Baptista ibidem de Christo: *Qui desursum venit*, inquit, *super omnes est. Et quod vidit et audivit, hoc testatur.* V.

Sexto, Christus docendo dumtaxat quærebat Dei gloriam et hominum salutem; Scribæ vero suam gloriam et hominum plausum. VI.

Septimo, Christus exterius docendo, interius sua sancta inspiratione et luce gratiæ illuminabat mentem, et inflammabat affectum auditorum, ut homines etiam rudes et stupidos faceret doctos, ac torpidos, et frigidos faceret ferventes. VII.

Denique Christi doctrina erat rectissima, utilissima, integerrima, sublimissima, perfectissima, plenam et consummatam in rebus omnibus, quæ ad mores pertinent, perfectionem continens. Unde legis interpretationes a Scribis prolatas velut mancas, inutiles, imperfectas, imo falsas et erroneas correxit cap. 5.

Christum in hisce imitetur christianus orator et concionator, ut magis vita doceat, quam verbo, instar S. Basilii, de quo scribit S. Gregorius Nazianzenus Orat. 20. *Sermo Basilii erat tonitru, quia vita eius erat fulgur.* Sic sua libertate, auctoritate et nervo dicendi utatur, ut quasi Doctor agat cum discipulis, sitque efficax in docendo et persuadendo. Talis erit possessor cathedræ, dominus pulpiti; talis docebit et prædicabit, ut potestatem habens, instar Christi, sicut fecit S. Paulus et Apostoli. S. Malachias, ait S. Bernardus in eius vita, fœminam quamdam iracundam et furibundam, ideoque omnibus intolerabilem, adeo mansuefecit, ut videretur nequire irasci, idque uno verbo, dicendo: In nomine Domini Iesu, iubeo, ne amplius irascaris: quod S. Bernardus præfert suscitationi mortui factæ ab eodem S. Malachia, *eo quod exterior quidam ibi, hic vero interior revixerit homo.* Sic B. Franc. Borgia dicebat de S. Ignat. de Loyola: *Loquebatur tamquam potestatem habens*, quia efficax erat eius sermo, et quocumque volebat homines impellebat. Testis est Ribadeneira in eius vita. VIII.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus doctrinam Evangelii, quam a cap. 5. huc usque docuit, confirmat et obsignat miraculis. Ita S. Hieronymus. Primo ergo v. 1. sanat leprosum. Secundo v. 5. curat puerum Centurionis. Tertio v. 14. socrum Petri liberat a febri. Quarto v. 18. duos se sequi volentes iubet omnibus tam opibus, quam parentibus renuntiare, eo quod filius hominis non habeat ubi caput reclinet. Et Dimitte, *ait,* mortuos sepelire mortuos suos. *Quinto v. 23. sedat tempestatem in mari. Sexto v. 28. sanat duos dæmoniacos, dæmonesque obsecrantes permittit ingredi in porcos, qui mox eosdem in mari submergunt.*

1. Cum autem descendisset de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ: 2. Et ecce leprosus veniens, adorabat eum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare. 3. Et extendens Iesus manum, tetigit eum, dicens: Volo, Mundare. Et confestim mundata est lepra eius. 4. Et ait illi Iesus: Vide, nemini dixeris: sed vade, ostende te sacerdoti, et offer munus quod præcepit Moses, in testimonium illis. 5. Cum autem introisset Capharnaum, accessit ad eum centurio, rogans eum, 6. Et dicens: Domine, puer meus iacet in domo paralyticus, et male torquetur. 7. Et ait illi Iesus: Ego veniam, et curabo eum. 8. Et respondens centurio, ait: Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum: sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus. 9. Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, et dico huic: Vade, et vadit; et alii: Veni, et venit; et servo meo: Fac hoc, et facit. 10. Audiens autem Iesus miratus est, et sequentibus se dixit: Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel. 11. Dico autem vobis, quod multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Iacob, in regno cælorum: 12. Filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores: ibi erit fletus et stridor dentium. 13. Et dixit Iesus centurioni: Vade, et sicut credidisti, fiat tibi. Et sanatus est puer in illa hora. 14. Et cum venisset Iesus in domum Petri, vidit socrum eius iacentem et febricitantem: 15. Et tetigit manum eius, et dimisit eam febris, et surrexit, et ministrabat eis. 16. Vespere autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes: et eiiciebat spiritus verbo: et omnes male habentes curavit: 17. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem: Ipse infirmitates nostras accepit: et ægrotationes nostras portavit. 18. Videns autem Iesus turbas multas circum se, iussit ire trans fretum. 19. Et accedens unus scriba, ait illi: Magister, sequar te, quocumque ieris. 20. Et dicit ei Iesus. Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. 21. Alius autem de discipulis eius ait illi: Domine, permitte me primum ire, et sepelire patrem meum. 22. Iesus autem ait illi: Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos. 23. Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli eius: 24. Et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus; ipse vero dormiebat. 25. Et accesserunt ad eum discipuli eius, et suscitaverunt eum, dicentes: Domine, salva nos, perimus. 26. Et dicit eis Iesus: Quid timidi estis, modicæ fidei? Tunc surgens, imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna. 27. Porro homines mirati sunt, dicentes: Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei? 28. Et cum venisset trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, sævi nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam. 29. Et ecce clamaverunt, dicentes: Quid nobis et tibi, Iesu fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos? 30. Erat autem non longe ab illis grex multorum porcorum pascens. 31. Dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. 32. Et ait illis: Ite. At illi exeuntes abierunt in porcos, et ecce impetu abiit totus grex per præceps in mare: et mortui sunt in aquis. 33. Pastores autem fugerunt: et venientes in civitatem, nuntiaverunt omnia, et de eis qui dæmonia habuerant. 34. Et ecce tota civitas exiit obviam Iesu: et viso eo rogabant ut transiret a finibus eorum.

Vers. 1. Cum autem descendisset de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ.) Excitæ vel voce, vel fama doctrinæ et concionum eius: docebat enim ut potestatem habens, uti paulo ante audivimus. Iam dixi initio cap. 5. ex Luca, sermonem illum Christi huc usque ab eo habitum post descensum e vertice montis in loco campestri, puta in medio montis, ubi planities erat campestris; ex quo Christus finito iam sermone, descendit in subiectam et imam vallem: ita Franc. Lucas.

Aliter Iansenius, qui censet Matthæum hic per hysterologiam, posterius ponere descensum Christi e monte, quia Christum alio migrasse narrat: nam descensus Christi e monte huc usque non meminit Matthæus, sed Lucas dumtaxat initio sermonis Christi iam recensiti, quem ipse cap. 6. 17. asserit habitum in loco campestri.

Vers. 2. Et ecce leprosus veniens adorabat eum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare.) Idem miraculum describitur a Marco cap. 1. 40. et Luca cap. 5. 12. ex utroque videtur colligi hoc miraculum non contigisse statim a descensu in radice montis: nam Lucas ait, id contigisse *in una civitatum;* et quia Lucas c. 4. 23. et Marcus cap. 1. 23. prius alia miracula a Christo patrata enarrant. Verum magis ordinata videtur narratio S. Matthæi, iuxta quam dicendum hoc miraculum Christi fuisse

A primum a descensu montis: ita S. Hieronymus, Iansenius, et alii; quod ergo ait Lucas, id contigisse *in una civitatum,* intellige iuxta unam civitatum. Nam lege Levit. 13. v. 45. et 48. iubentur leprosi omnino separari, arcerique ab urbibus et castris, ne incolis lepram suam affricent: licet alii censeant ibi vetari tantum, ne morentur in urbibus, non autem ne per eas transeant; quare leprosum, hunc in transitu civitatis videri a Christo curatum. Hæc civitas, ut colligitur ex versu 5. fuit Capharnaum, iuxta quam videtur curatus hic leprosus: huic enim civitati adiacet mons, ex quo descendebat Christus, ut dixi cap. 5. v. 1. Vide Chronotaxin, quam commentario huic præfixi numero 22. Ubi curatus fuerit hic leprosus.

Quantus, quamque incurabilis et contagiosus morbus sit lepra, inde liquet, quod leprosi et lege veteri et usu omnium gentium a consortio hominum arceantur. In leprosis enim contagium est cum seminario, quo sanos attactu, ulcerum fœtore et respiratione putida inficere possunt. His proinde a contagio et morbi labe deturpatur facies, pili decidunt, dilatantur nares, exeduntur ossa, lingua tumet, fœtet respiratio, omne denique morbi genus, omneque symptoma in leproso comitatu et satellitio reperitur. Morbum ergo elephanticum fucari quidem posse, iure docent medici, curari numquam. Quomodo, ait Avi- Quantus morbus sit lepra?

cenna, curabitur lepra, cum sit cancer universalis, quando cancer particularis medicinam nescit? Porro regiones calidæ, saxosæ, salsæ, caloribus et algoribus inæqualiter impetitæ, morbis melancholicis, et præsertim lepræ subiacent. Talis est Iudæa et pars Ægypti. Unde Galenus 2. ad Glauc. ait: *Itaque in Alexandria plurimi Elephantia, tum ob victus rationem, tum ob regionis caliditatem laborant.* Medici lepræ remedia prescribunt vinum viperinum, hydrargyrum, theriacam, aurum potabile; sed horum non est ea vis, ut lepram formatam et habitu firmatam tollant, leprososque tota membrorum compage fœdatos, cute et carne innovent.

Adorabat.) Scilicet, in genua et faciem cadendo. Nam Marcus addit γονυπετων, id est, *accidens ei ad genua.* Lucas πεσωνεπι προσωπον, id est, *cadens in faciem.* Fecit id leprosus non tantum ut civilem honorem, sed potius ut religiosum cultum latriæ Christo exhiberet, ut patet ex tam humili tantæque fidei eius petitione: non enim dixit, si rogaveris Deum, ut Moses, sed, *Si vis, potes me mundare*, q. d. Scio, te paris esse cum Deo Patre potestatis, et consequenter morborum Dominum, ut lepræ herili iure imperare, eamque solo iussu a me depellere possis. Rogo ergo, ut id facere velis et digneris; si velis, res acta est, sanus sum: ita S. Chrysostomus hom. 26. Theophylactus, Euthymius, Maldonatus, et alii. Unde S. Chrysostomus: *Spirituali medico*, ait, *spiritualem offert mercedem, scilicet, fidelem orationem, qua nihil dignius Deo offerimus.* Et Glossa Interlinearis: *Voluntas*, ait, *potestatem tribuit:* nam quanta est voluntas, tanta est et potestas Dei; quidquid enim vult, hoc illico facere potest, iuxta illud: *Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cœlo et in terra*, Psal. 134. 6. In Deo enim voluntas, potentia, cæteraque attributa sunt paria et æqualia, quia divina, immensa et infinita. Habuit ergo leprosus fidem divinitatis Christi, partim ex eius interna illuminatione et inspiratione, partim ex miraculis, quæ plura iam Christus patrarat primo anno prædicationis suæ. Leprosus enim hic anno secundo sanatus est, ut dixi in Chronotaxi num. 22. Rursum τὸ *Si vis*, notat desiderium curationis mistum cum resignatione: resignat enim et submittit se voluntati Christi, ut si velit, curet; si nolit, non curet. Morbi enim et lepræ sæpe animæ saluti sunt utiles vel necessarii, idque scit Deus, sed nescit homo: quare se Dei iudicio et voluntati resignet oportet, nec ea postulare debet absolute, sed conditionate, si videlicet Deo placeat, et animæ saluti id profuturum sit.

Leprosus credidit Christum esse Deum.

Vers. 3. Luc. 5. 13. Mar. 1. 41. 42. Et extendens Iesus manum, tetigit eum, dicens: Volo. Mundare.) *Extendens*, primo, ut se ostenderet esse supra legem, quæ leprosi contactum vetabat, Levit. 13. utpote qui leprosum non contaminandi (Deus enim est incontaminabilis) sed curandi causa tangeret, ait Tertullianus lib. 4. contra Marcion. c. 9. et ut ait S. Chrysostomus, non corporis, sed animæ lepra impedimentum est ad virtutem. Porro lex non vetabat contactum leprosi, nisi ob periculum contagionis, ne scilicet tangens eadem inficeretur: hoc autem periculum non erat in Christo, sed potius certitudo curationis leprosi. Ergo Christus idcirco tangens leprosum non faciebat contra, sed potius iuxta mentem legis: ita S. Chrysost. et Tertullianus loco citato.

Christus tangendo leprosum sanat, cur?

Secundo, tetigit eum benevolentiæ causa, ut suum in eum affectum ostenderet. Unde Glossa Interlin. *Extendit manum*, inquit, *qui misericordiæ tendit effectum*, scilicet, *quando auxilium divinæ misericordiæ impendit*, ait Remigius.

Tertio, tetigit eum, ut salvifica vis carnis Christi patesceret, ait S. Cyrillus, utpote quæ solo tactu manus lepram pelleret. *Manus* enim dicitur a *manando*, quod e brachio *manet*, et ex manu *manent* digiti et opera. Sic ex manu Christi manabant miracula et beneficia, et ipsius virtus manabat ex Deo, cui hypostatice uniebatur. Unde Victor Antioch. in cap. 1. Marci: *Verbum*, inquit, *indivulsam se cum carne societatem habere persuasum volens, pleraque miracula et signa per corporis ministerium edidit.* Et Beda: *Extendit*, ait, *Deus manum et contigit humanam naturam in incarnatione, et eiectos a castris populi Dei* (leprosos) *templo reddidit, ut possint offerre corpora sua hostiam viventem illi, cui dicitur: Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*, Psalm. 109.

Volo. Mundare.) Ita hæc dispunge per comma vel colon intermedium, ut Christus *primum dicat*, Volo; *deinde imperet*, Mundare, ait S. Hieronymus. Tò ergo *mundare*, non est infinitivus activus, sed imperativus verbi passivi *mundor*, significans, *mundator* vel *munderis*. Hebr. enim est הטהר *hittaher*, Græce καθαρισθητι, id est, *esto mundus*. Hinc Patres probant Christi omnipotentem divinitatem: citat eos fuse Maldonatus. Unde S. Ambrosius in S. Lucæ c. 5. v. 12. *Dicit*, inquit, *volo, propter Photinum: imperat propter Arrium; tangit propter Manichæum.* Photinus enim docebat Christum esse merum hominem, nec esse Deum, cui propria est omnipotens voluntas, qua dicat *Volo, mundare.* Arrius docet Christum minorem esse Patre, ac proinde non imperare, sed imperia Patris excipere. Manichæus docebat Christum habere carnem, non veram, sed phantasticam, ideoque vere nec tangere posse nec tangi. Hæc omnia hic confutat Christus tum verbis, tum factis.

Notat S. Hieronymus Christum pertinenter et ex æquo respondere duplici petitioni leprosi. Primo enim petierat, *si vis*, id est, utinam velis; respondet Christus: *Volo.* Secundo, *potes me mundare;* respondet Christus: *Mundare*, id est munderis, estoque mundus. Plus ergo tribuit Christus, quam ipse expresse petat, eodem enim instanti ipsum plane curavit, imo vegetum, alacrem, validumque effecit tum corpore, tum magis animo: quos enim Christus sanavit corpore, sanavit et animo, ac iustos, sanctosque effecit, ut plenam eis mentis et corporis integritatem largiretur. Dei enim perfecta sunt opera: ac Christus sua liberalitate merita supplicum excedit et vota, ut nos ab eo discamus idem facere, ac liberalissimi esse tum erga Deum, tum erga proximos.

Et confestim mundata est lepra eius.) q. d. Et illico mundatus est homo a lepra sua, ut vertit Arabicus. Nil medium fuit inter Christi præceptum et opus. Dixit enim, et facta sunt omnia, Gen. 1. quia voluntas eius est omnipotens, ideoque est ipsa eius omnipotentia. Est hypallage sive inversus sermo; nec enim lepra mundari potest, utpote in se plane immunda et contagiosa, sed homo a lepra. Hoc facto ostendit Christus se quasi Medicum venisse in mundum, ut omnes ægritudines curet omnesque sordes expurget. Nota τὸ *confestim*, inde enim liquet, Christum leprosum curasse non pharmacis naturalibus: hæc enim sensim operantur et lente sanant, sed virtute divina, quæ in instanti operatur, iuxta illud: *Ipse dixit, et facta sunt*, Psal. 148. 5. Dei enim dicere et iubere est efficax, idemque, quod facere; quia eius voluntas idem prorsus est cum eius omnipotentia.

Et ait (Marcus: *comminatus est*, id est, severo et minaci vultu iussit: ita Euthymius) illi Iesus: vide nemini dixeris.) Id iussit ad vitandam ostentationem, et ut nos doceret virtutes dotesque nostras non iactare, sed celare; ita Chrysostomus. Si enim id fecerimus; nobis tacentibus, efficiet Deus, ut prodamur inviti, idque magna cum ædificatione audientium et maiore gloria operantium. Unde addit Marcus c. 1. 45. *At ille* (leprosus) *cœpit prædicare et diffamare sermonem, ita ut iam non posset manifeste introire in civitatem, sed foris in desertis locis esset, et conveniebant ad eum undique.* Vers. 4. Luc. 5. 14. Marc. 1. 44.

Sed vade, ostende te sacerdoti (Marcus: *Principi sacerdotum*, qui tempore vicis suæ præerat cæteris sacerdotibus actu in templo ministrantibus) et offer munus, quod præcepit Moses in testimonium illis.) *Mittit ad sacerdotes*, ait S. Hieronymus, *ob humilitatem, ut eis deferre videatur: deinde ut illi vel credentes salventur, vel fiant inexcusabiles: denique ne legem infringere videatur.* Et Orig. *Mittit*, ait, *ad sacerdotes, ut cognoscant non legis consuetudine, sed gratiæ operatione mundatum*, etc. *Ut omnes, qui vident portari munus, miraculum crederent.*

Munus a leprosis lepra mundatis sacerdoti offerendum

erat agnus, vel si leprosus pauper foret, duo turtures, aut duo pulli columbarum, Levit. 14. 13. et seq.

Testimonium, id est, lex.

IN TESTIMONIUM ILLIS.) Scilicet, sacerdotibus; nam Princeps sacerdotum, licet unus, multos tamen habebat asseclas sacerdotes minores. Nonnulli per *testimonium* accipiunt legem, q. d. Offer munus iam dictum, ut impleas legem, quam Moses præcepit Levit. 14. sacerdotibus et populo servandam in expiatione leprosi: Lex enim sæpe Psal. 118. et alibi vocatur *testimonium*, scilicet, voluntatis divinæ, quia testatur quid a nobis velit fieri Deus. Verum nil vetat *testimonium* hic proprie accipi.

Planius ergo et germanius τὸ *in testimonium* refer ad verbum *ostende* et *offer*, q. d. Ostende te sacerdotibus, eisque munus lege præscriptum offer, ut illi videntes te a lepra liberum, ideoque munus mundatis præscriptum offerre, ex hoc oculari testimonio cognoscant te vere sanatum, itaque ipsi sanitatis tuæ sint testes, ac populo testentur te vere a lepra curatum, ideoque eorum testimonio iuxta legem, restituaris communi hominum societati et convictui.

Testimonium triplex.

Erat ergo duplex, imo triplex hoc testimonium. Primum, quod leprosus præbebat sacerdotibus de se ipso a lepra curato, quod erat ostensio et inspectio ocularis corporis et membrorum, quam faciebant sacerdotes, ac si videbant vere curatum, munus ab eo in gratiarum actionem Deo oblatum acceptabant; si non, refutabant.

Secundum testimonium erat, quod ipsi sacerdotes populo perhibebant de leproso vere curato; unde eidem adhibebant lustrationem sive expiationem lege Levit. 14. præscriptam, quæ erat legalis cæremonia tollens irregularitatem legalem ab immunditia lepræ contractam, hominemque lepra mundatum restituens convictui hominum, ac templo et sacrificiis, ut iis iam mundus cum cæteris libere interesse posset.

Tertium testimonium erat maximi momenti, nimirum, iussit Christus leprosum se iam curatum ostendere sacerdotibus, ut illi ex hoc miraculo agnoscerent ipsum esse Messiam, aut certe inexcusabili hoc testimonio convicti, incredulitatis condemnarentur: ita S. Hieronymus, Chrysostomus, et S. Ambrosius in cap. 5. Lucæ v. 14.

Lepra est hæresis et peccatum contagiosum.

Tropologice: Lepra significat peccatum mortale, præsertim contagiosum, quale est in primis hæresis, ob summam fœditatem et contagionem: ita S. Augustinus lib. 2. quæst. Evang. quæst. 40. Theodor. Radulphus et alii in cap. 14. Levit. Hinc mundatio lepræ symbolum est Sacramenti pœnitentiæ et confessionis sacramentalis, qua peccata expiantur, cuius proinde vim et efficaciam ex lepræ typo contra hæreticos probant S. Hieronymus in cap. 16. Matthæi (ubi ex eo probat oportere sacerdotes cognoscere peccatorum species et varietates) et S. Chrysostomus lib. 3. de sacerdotio, ubi docet officium sacerdotum Christianorum longe efficacius et præstantius esse, quam olim fuerit Aaronicorum, eo quod hisce lepram non curare, sed curatam dumtaxat ostendere; illis vero peccata non curata ostendere, sed vere curare et condonare concessum sit. Atque hac de causa Christus primum hoc a descensu e monte, ubi legem Evangelicam docuerat, miraculum esse voluit curationem leprosi, tum quia in Syria et Iudæa communis et frequens erat hic lepræ morbus, multique erant leprosi: tum quia lepræ conditiones optime per tropologiam repræsentant peccati fœditatem et noxam, æque ac lepræ curatio peccati remissionem: ideoque Christus in passione leprosi formam assumpsit, ut lepram animæ nostræ in se susciperet et curaret. Unde Isaias cap. 53. 4. *Vere*, ait, *languores nostros ipse tulit et dolores nostros ipse portavit: et nos putavimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo et humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra.* Vide quæ de lepra dixi Levit. 13. et 14. Hac de causa Christus in forma leprosi apparuit Martyrio Monaco, et eius humeris usque ad fores monasterii baiulari se permisit, ibique disparuit; sed ita ut Martyrius pondus non sentiret, quia portantem se portabat, ait S. Gregorius homil. 39. in Evang.

Christus in forma leprosi apparet.

A In eadem leprosi forma Christus apparuit S. Ludovico Tolosatum Episcopo, qui fuit nepos S. Ludovici regis Franciæ, ac ab eo pedes sibi lavari permisit, ut habet eius vita.

CUM AUTEM INTROISSET CAPHARNAUM, ACCESSIT AD EUM CENTURIO, ROGANS EUM.) Hoc est secundum Christi miraculum, quo doctrinam in monte editam confirmavit; ita S. Hieronymus. Ex hoc loco colligimus leprosum primo a Christo sanatum fuisse iuxta Capharnaum, uti paulo ante dixi. Porro leprosus erat Iudæus; Centurio vero ethnicus, puta ex Romanorum (tunc enim Iudæa a Pompeio, Iulio Cesare et Augusto subiugata, Romanorum ducum militumque præsidio tenebatur) legione dux centum militum, et subinde etiam plurium, ut docet Vegetius lib. 1. de re milit. quare in eo gentium vocatio præsignata et inchoata fuit. L. Dexter in Chronico, quod nuper in lucem prodiit, ait hunc centurionem fuisse C. Cornelium Centurionem Hispanum, cuius filius C. Oppius pa-

Vers. 5. Luc. 7. v. 1. 2. 3.

Centurio quis?

B riter Centurio Christo in cruce quasi satelles et custos astitit, vidensque signa, quæ in cælo, sole, terra et petris tunc contigerunt, conversus est ad Christum: uterque Christum et in Iudæa et in Hispania prædicavit. Hæc Dexter: de cuius auctoritate et fide fusius egi in fine Chronotaxis, quam actibus Apostolorum præfixi.

ACCESSIT.) Est hic prima antilogia. Nam Lucas c. 7. 1. idem miraculum aliter narrat. Non enim dicit Centurione ipsum accessisse ad Christum, sed ad eum misisse primum Iudæos, deinde amicos suos, qui hanc gratiam, puta sanitatem puero suo peterent et impetrarent. Quare in Luca ex Matthæo hoc loco supplendum est, quod post Iudæos et amicos tandem Centurio ipse ultimus ad Christum iam appropinquantem accurrerit, sive honoris causa, sive ob morbi paroxysmum et instans mortis periculum, uti volunt S. Chrysostomus hom. 26. Theophylactus, et Euthymius: nisi dicas Centurionem hic asseri ad Christum accessisse, eique supplicasse et respondisse, non per se, sed per legatos et amicos suos, uti censent Beda, et

C S. Augustinus l. 2. de Consensu Evangelist. c. 20. Porro Iudæi commendarunt Centurionis postulationem Christo, dicentes: *Quia dignus est, ut hoc illi præstes. Diligit enim gentem nostram, et Synagogam ipse ædificavit nobis*, ut ait Lucas cap. 7. v. 4.

ET DICENS: DOMINE, PUER MEUS IACET IN DOMO PARALYTICUS, ET MALE TORQUETUR.) *Puer*, id est, *servus*, ut habet Lucas cap. 7. v. 3. Servi enim apud heros subiectione, obedientia et reverentia sunt instar puerorum. Est catachresis. Porro hic servus Centurioni erat charus et *pretiosus*, ait Lucas.

Vers 6. Luc 7. 1.

IACET IN DOMO PARALYTICUS.) Quasi cadaver in lecto *omnibus undique artubus fluidis, et ad consistendi officium agendique corruptis*, ait S. Hilarius: Paralysis enim est resolutio nervorum, ait Celsus l. 2. cap. 1. Est enim morbus, in quo dimidia pars corporis resolvitur, motu sensuque interceptis, ait Galenus Commentar. l. 4. unde a Græcis vocatur *hemiplexia*, id est, semiapoplexia, cum

Paralysis quid?

D scilicet in alteram tantum corporis partem malum id incubuit: nam cum totum afficitur, apoplexia nominatur: nunc utrumque, inquit Celsus libr. 3. cap. 27. paralysin appellari video.

ET MALE TORQUETUR.) Græce δεινῶς βασανιζόμενος, id est, *graviter afflictus*, *vehementer cruciatus* (ut vertit Arabicus) ideoque *moriturus*, ut ait Lucas. Subita et acuta fuit hæc paralysis, quæ cum cruciatu periculum vitæ crearit. Nam alioqui communes paralyses sunt lentæ, ideoque et gravi cruciatu et periculo carent. Cruciatus hic videtur fuisse convulsio et retractio nervorum, qui a cerebro oriuntur: hi enim cum præter naturam contorquentur aut distenduntur, gravissimos excitant dolores, uti ex Galeno ostendit Guilielmus Ader medicus libr. de ægrotis et morbis a Christo sanatis cap. 2. ubi probat omnes illos fuisse desperatos, et naturaliter incurabiles, ideoque eorum curam Christo quasi Archiatro a Deo fuisse reservatam: talis fuit hæc paralysis. Idem docet S. Ambrosius Epistol. 75. *Eos*, inquit, *sanavit Dominus Iesus*,

Incurabilis

quos nemo curaret, id est, curare potuisset.

Porro Lucas paulo aliter rem gestam enarrat. Sic enim ait cap. 7. v. 3. *Et cum audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum, rogans eum, ut veniret et salvaret servum eius.* Est hic secunda antilogia. Lucas enim ait, *rogans eum, ut veniret:* Matthæus vero, imo et Lucas v. 6. subdit eum contrarium dixisse, scilicet: *Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo* (id est, iube absens) *et sanabitur puer meus.* Respondetur, τὸ *rogans* et *misit*, quatenus refertur ad τὸ *veniret*, pertinere ad Iudæos Centurionis legatos, qui minoris erant fidei et humilitatis, quam ipse centurio: hic enim solum petebat, ut Christus sanaret puerum; Iudæi vero de suo addiderunt, ut veniret, et veniendo tangendoque sanaret eum. *Misit* ergo seniores ad Christum *rogans* per se, *ut sanaret:* per seniores vero, *ut veniret*. Quod enim legatus dicit, hoc censetur dicere is, qui legatum misit. Lucas igitur more suo (ut patet cap. 19.) brevitatis studio convolvit dicta factaque centurionis et Iudæorum, quæ proinde respective explicanda sunt, ut quædam a Iudæis, quædam a centurione dicta sint. Vult enim Lucas dicere, quod seniores Iudæorum missi a centurione dixerint Christo: Centurio rogat te, ut venias, et sanes puerum eius: ubi addunt ex suo τὸ *ut venias*, putantes id decere, idque tacite cupere centurionem. Quod ergo subdit Lucas: *At illi cum venissent ad Iesum, rogabant eum sollicite, dicentes ei*, etc. significat eos suam hanc petitionem, ut veniret et sanaret puerum, instanter ursisse, allegantes: *Quia dignus est, ut hæc ei præstes*, quæ verba plane significant petitionem seniorum fuisse illam, quæ præcessit, quam ob brevitatem Lucas convolvit, dicens, *rogans ut veniret et salvaret servum eius.* Illis igitur verbis simul missionem centurionis et eius petitionem, æque ac seniorum, licet postea factam, per anticipationem complexus est: unde eam non iterat, nec uti reipsa facta est, enarrat.

Enodatur difficultas occurrens in petitione Centurionis et seniorum ab ipso missorum.

Aliter respondent nonnulli, scilicet, centurionem cum mitteret Iudæos, per eos rogasse Christum, ut veniret, et veniens sanaret puerum; sed post Iudæorum abitum ad Christum, illuminatum a Deo, crescente fide et humilitate, pœnituisse, ac optasse dixisseque, ut Christus non veniret, sed absens curaret puerum. Sed tunc dicendum est centurionem esse mentitum, cum, ut ait Lucas v. 7. per Iudæos legatos prius a se missos dixit: *Propter quod et me ipsum non sum dignum arbitratus, ut venirem ad te.* Si enim ipse putabat se dignum, ut Christus veniret ad se, multo magis putabat se dignum, ut veniret adiretque Christum. Rursum dicendum est eum non credidisse Christum esse Deum. Deo enim non fuisset ausus mentiri, utpote quem mendacii conscium sciret.

Denique centurio prius misit seniores Iudæorum ad Christum honoris causa, quia ipse, utpote Gentilis, æstimabat se indignum conspectu et alloquio Iesu: Iudæi enim, Gentiles, utpote idololatras, æstimabant viles et impuros quasi canes, ut patet Matth. 15. 26.

Vers. 7. Luc. 7 6. ET AIT ILLI IESUS: EGO VENIAM, ET CURABO EUM.) Nota promptum Christi animum ad benefaciendum et sanandum paralyticum, quo plus offert centurioni, quam ipse petierat, sed nimirum volebat hac oblatione e pectore centurionis elicere fidem et reverentiam, quæ mox ab ipso prosiliit. Dixit Christus, et fecit: unde Lucas v. 5. ait: *Iesus autem ibat cum illis.*

Vers 8. Luc 7. v. 6. 7. ET RESPONDENS CENTURIO AIT: DOMINE NON SUM DIGNUS, UT INTRES SUB TECTUM MEUM (in domum meam) SED TANTUM DIC VERBO, ET SANABITUR PUER MEUS.) Dixit hoc primo Centurio per amicos Christo, cum Christus iam ad domum eius accederet, ut ait Luc. cap. 7. 6. deinde ipse accurrens ad Christum venientem, idem per se dixit, et protestatus est, ut ait hic S. Matthæus: urbanitas enim et civilitas id omnino exigebat, ut ipse personaliter Christo occurreret, ipsumque venientem et iam vicinum exciperet. *Dic verbo*, id est, iube sermone, q. d. Non est opus, ut præsens tangas servum meum, sed absens iube dumtaxat, et illico sanabitur. Credidit ergo Centurio Christum esse Deum, qui ubique quasi præsens imperat

A et operatur quodlibet, aut certe Christum eximium esse Prophetam Deo charissimum, puta Messiam Iudæis promissum, qui nomine Dei in Iudæa rebus omnibus ad libitum imperaret: *Quoniam ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt*, Psalm. 32. 9.

NAM ET EGO HOMO SUM SUB POTESTATE CONSTITUTUS, HABENS SUB ME MILITES, ET DICO HUIC: VADE, ET VADIT; ET ALIO (alii, alteri: Sic *alio* pro *alii* usurpat Plautus) VENI, ET VENIT; ET SERVO MEO, FAC HOC, ET FACIT.) Vers 9. Luc. 7. 8. *Sub potestate*, id est, in potestate, in regimine, in magistratu *sum constitutus*, puta sum Centurio: imperans centum militibus. Ita Auctor imperfecti, qui a pari tendit hic argumentum Centurionis, q. d. Si ego parvam habens potestatem in paucos milites, illis ad nutum impero; quanto magis tu, o Christe, qui plenam omnium habes potestatem, morbis imperabis? Verum τὸ *sub potestate* proprie hic accipi liquet ex Græco qui habet, υπο την εξουσιαν, et ex eo quod subdit, εχων υπ' εμαυτον στρατιωτας, id est, *habens sub me milites*. Ergo sicut Centurio vere et pro-
B prie habebat sub se milites sibi subditos, sic vicissim ipse erat sub potestate altiori sui tribuni, vel Cæsaris Romani, scilicet Tiberii: ita S. Chrysostomus, Leontius, Glossa, Maldonatus, Iansenius, Franc. Lucas, et alii. Est argumentum a minori ad maius, q. d. Si ego licet sub potestate Cæsaris constitutus, impero tamen ad libitum militibus mihi subditis, *et dico huic, vade, et vadit, et alio, veni, et venit;* quanto magis tu, o Christe, qui sub nullius es potestate, sed Deus es omnipotens, omnium Dominus, poteris imperio tuo facere quidquid volueris, ut si etiam absens dicas, iubeasque morbo (paralysi servi mei) *Abi*, illico abibit: si eidem dicas, *Veni*, illico veniet: morbi enim sunt quasi milites et satellites tui, quos ad nutum in reos immittis, et a pœnitentibus supplicibusque revocas. Ita S. Augustinus de verbis Domini secundum Matthæum serm. 6. *Si ego*, inquit, *homo sub potestate iubendi habeo potestatem, quid tu non possis, cui omnes serviunt potestates?* Ponderat S. Hieronymus Centurionis *Fidem*, *in eo*
C *quod credidit*, inquit, *ex gentibus, paralyticum a Salvatore posse sanari: Humilitatem, quod se iudicavit indignum, cuius tectum Dominus intraret: Prudentiam, quod intra corporis tegmen divinitatem latentem videret, sciens non id sibi profuturum, quod etiam ab incredulis videbatur, sed id, quod latebat intrinsecus.*

Virtutes heroicæ Centurionis.

Moraliter, si vis esse in potestate, disce esse sub potestate; si vis imperare, disce prius imperanti obedire. Audi S. Bernardum Epist. 42. *Ut secure præesse possitis, subesse et vos, si cui debetis, non dedignemini; dedignatio quippe subiectionis, prælationis reddit indignum: videant in vobis subditi, quod redhibeant.* Probat idipsum exemplo centurionis: *Dicturus quippe, habens sub me milites, præmisit, homo sum sub potestate. Iam quidquid subinferat, suspectam non habemus iactantiam. Præmissa siquidem est humilitas, ne altitudo præcipitet. Nec enim locum invenit arrogantia, ubi tam clarum humilitatis insigne præcessit. Quia non confusus est de subiectione, iure ex prælatione meruit honorari. Non erubuit super se potestatem, et ideo*
D *dignus, qui haberet et sub se milites. Dedit prius honorem præpositis, ut iam a subditis iuste reciperet.* Sic symbolice, si anima velit imperare corpori, prius se subdat Deo; quod si illi rebellet, sentiet et sibi corpus rebelle, uti sensit Adam, violans præceptum Dei de non comedendo pomo vetito. Sic pœna superbiæ et inobedientiæ est lapsus carnis et luxuria.

AUDIENS AUTEM IESUS, MIRATUS EST.) Tantam fidem, Vers. 10. humilitatem, reverentiam et devotionem Centurionis, qui Luc. 7. 8. non erat Iudæus, sed Gentilis. Unde Origenes: *Attende*, ait, *quantum sit, aut quale quod Deus unigenitus miratur. Aurum, divitiæ, regna, principatus, in conspectu eius sunt tamquam umbra, vel flos decidens. Nil ergo horum in conspectu Dei mirabile est, quasi magnum, vel pretiosum, sed tantum fides; hanc miratur honorificans, hanc acceptabilem sibi æstimat.*

Quæres, an in Christo vere fuerit admiratio? Suppono ex communi Theologorum sententia, in Christo, præter

An in Christo fuerit admiratio? Triplex scientia Christi.

divinam scientiam, quam habebat, qua Deus, triplicem fuisse scientiam, qua homo erat: primo *beatificam*, per quam Dei essentiam intuebatur, eaque fruens beabatur. Secundo, *infusam*, qua per species animæ suæ a Deo inditas ab ipso conceptionis suæ instanti, omnia cognoscebat. Tertio, *experimentalem*, qua illa, quæ faciebat per scientiam infusam, quotidie per experientiam videbat, audiebat et sentiebat.

Resp.

Respondeo ergo: In Christo proprie et absolute non fuit admiratio, quæ scilicet ex imo corde eiusque fundo manaret.

Ratio.

Ratio est, quia admiratio oritur et fit in nobis ex eo, quod aliquid novi, insoliti et incogniti videamus, vel audiamus. Christus autem per scientiam infusam iam omnia antequam fierent, cognoscebat: unde nil ei, utpote omniscio, erat novum incognitum vel inopinatum et admirabile. Excitavit tamen Christus in se per scientiam experimentalem, cum aliquid magni et novi experiretur, aliquem quasi superficialem actum interiorem et gestum exteriorem admirationis, ut alios idem admirari doceret. Ita S. Augustinus, quem audi, l. 1. de Genesi contra Manich. cap. 8. *Quis autem in illo fecerat illam fidem, nisi ipse, qui admirabatur? quod si et alius eam fecisset, ut quid miraretur qui præscius erat? Quod ergo miratur Dominus, nobis mirandum esse significat, quibus adhuc opus est sic moveri: omnes enim tales motus eius, non perturbati animi signa sunt, sed docentis magisterium.* Sic et S. Thomas 3. p. q. 15. art. 8. Hinc sapiens nihil miratur. Et Cyrus rex Persarum docebat suos nil mirari, quod rex altior sit et superior omni re mundi. Qui cum S. Paulo conversatur in cælo, nil miratur in terra. Præclare S. Cyprianus tract. de Spectaculis: *Nunquam*, ait, *humana opera mirabitur, quisquis se cognoverit filium Dei. Deiicit se de culmine generositatis suæ, qui admirari aliquid post Deum potest.*

Sapiens nil miratur.

Et sequentibus se dixit: Non inveni tantam fidem in Israel.) Arabic. *in uno ex Israel.* Græce est nervosius: *Nec in Israel tantam fidem inveni*, quantam in Centurione Gentili: intellige, *non inveni*, scilicet in communi populo a tempore prædicationis meæ: nam maior sine dubio erat fides in B. Virgine, Abraham, Mose, Ioanne Baptista, etc. Aut ut S. Chrysostomus, non inveni tantam, scilicet, proportionabiliter, quia hic erat Ethnicus et Centurio, cæteri erant Israelitæ et fideles: unde eadem fides in illo magis erat mira et miranda, quam in hisce. Idem Chrysostomus præfert fidem Centurionis fidei Apostolorum, quam habuerunt initio vocationis: Origenes vero fidei Marthæ etiam et Magdalenæ. Audi S. Chrysostomum: *Credidit Andreas, sed Ioanne dicente: Ecce Agnus Dei. Credidit Petrus, sed evangelizante sibi Andrea. Credidit Philippus, sed legendo Scripturas: Et Nathanael prius signum divinitatis accepit, et sic fidei confessionem obtulit.* Audi et Origenem: *Iairus Israelis princeps pro filia sua petens non dixit: Dic verbo, sed veni velociter. Nicodemus de fidei Sacramento audiens, ait: Quomodo hoc potest fieri? Maria et Martha dicunt: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus: quasi dubitantes, quod ubique posset adesse Dei potentia.*

Vers. 11. Luc. 13. 29.

Dico autem vobis, quod multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham et Isaac et Iacob in regno cælorum.) *Ab Oriente et Occidente*, id est, ab extremis gentium regionibus. Occasione enim Centurionis, qui erat Gentilis, prædicit gentium (quarum primitiæ erat hic Centurio) vocationem et Iudæorum reprobationem. Alludit ad Isaiæ cap. 43. v. 5. et sequent. ubi a quatuor mundi plagis prædicitur gentium vocatio, gratia et gloria. *Recumbent*, id est, requiescent, ait S. Hilarius et Euthymius. Verum Græce est ἀνακλιθήσονται, id est, *discumbent*, quasi in triclinio accumbent, quasi convivæ epulabuntur in opiparo convivio: huic enim regnum cælorum, ac cælestis gloria et felicitas Christi et Sanctorum sæpe comparatur, ob summam quietem, lætitiam, securitatem et satietatem. Alludit ad illud in Ps. 16. 15. *Satiabor, cum apparuerit gloria tua.* Et Psal. 35. 9. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ: et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Hoc cæleste convivium quasi nuptiale Agni, id est, Christi, graphice depingit S. Ioannes c. 19. v. 7. et sequent. ac Christus Lucæ c. 22. v. 29.

In cælo convivantur beati.

Cum Abraham, et Isaac et Iacob.) Hi tres præ aliis sanctis Patriarchis et Prophetis hic et alibi nominantur, et celebrantur. Primo, quia hi tres fuere primi Patres et Patriarchæ Iudæorum, ad hoc singulariter electi et selecti a Deo. Secundo, quia iidem erant capita reipublicæ et Ecclesiæ Dei. Tertio, quia hi singularia dedere fidei et religionis exempla. Quarto, quia hi tres promissionis de terra Chanaan a posteris possidenda, in typum regni in cælis eisdem eorumque asseclis promissi, fuere hæredes. Unde et Deus se vocat Deum Abraham, Isaac, et Iacob, eorumque nomine apud Iudæos gloriabatur.

Filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores: ibi erit fletus et stridor dentium.) *Filii regni*, id est, destinati ad regnum, vocantur Israelitæ, quia hi prognati erant ex Abraham, Isaac et Iacob, quibus, et quorum semini Deus promiserat regnum uti terrenum Iudææ, sic et spiritale æternæ gloriæ in cælis. Simili Hebraismo vocantur filii mortis, gehennæ et resurrectionis, qui ad mortem et gehennam comminatam, aut ad resurrectionem promissam a Deo destinati et deputati sunt. Vers. 12. Luc. 13. 28.

Moraliter, si filius regni es, fac opera regni, fac opera digna cælo, vive ut Angelus. Sic enim Christus dixit Iudæis: *Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite*, Ioann. 8.

In tenebras exteriores.) Gehennæ. Persistit in metaphora convivii in regno cælesti, ideoque lucidissimi; circa quod nota plerosque veterum non prandisse, aut non nisi parce et tenuiter per modum ientaculi, sed cœnasse dumtaxat, tumque se exsatiasse et exhilarasse; ideoque convivia non in prandio sed in cœna celebrasse, idque otii et libertatis causa, et ut diem, ut ait Horatius lib. 1. Ode 1. non frangerent, sed totum negotiis darent, atque inde triclinia dicta sunt cœnacula. De Hebræis id liquet ex S. Scriptura, ubi passim fit mentio cœnæ et cœnaculi, raro prandii, ut patet in cœna *Darii* 3. Esdræ 3. 1. *Holophernis* Iudith 12. 10. *Herodis* Marci 6. 21. *Marthæ* Ioan. 12. 2. *Patrisfamilias* Lucæ 18. 16. *Christi* Ioan. 13. 2. et 1. Corinth. 11. 20. De Essenis idem docet Philo lib. 2. de vita contemplativa; imo prandii in veteri Testamento nulla est mentio, nisi apud Tobiam cap. 2. v. 1. et Danielem c. 13. 13. et Estherem cum Iudæi abducti in Assyriam et Babylonem, ibi inter gentes degerent, earumque more comederent. Excipio unum Ieroboam regem Israel, qui Prophetam, sibi manum restituentem, invitavit ad prandium, 3. Reg. 13. 7. sed rex hic fuit idololatra, et auctor aurifexque vitulorum aureorum, quos coluerunt Israelitæ. Unde non mirum si gulosior prandia celebrarit. Hoc est, quod laudat Boetius de Consolatione:

Prisci cœnabant, non prandebant.

Hebræi.

Felix, ait, *nimium prior ætas,*
Nec inerti perdita luxu,
Facili quæ sera solebat
Ieiunia solvere glande.

De Græcis id docet Clemens Alexandrinus lib. 2. pædag. cap. 2. Athenæus de cœnis sapientum, Hippocrates lib. de aere et aqua, Plutarch. lib. 8. Symposiac. quæst. ubi ait, infames fuisse eos, qui ante cœnam manducarent; Hippocrates vero ait, eos non rectam vivendi normam servare. Addit Plutarchus cœnam dici quasi κοινὴν, quod communis esset omnibus, cum prandium seorsim a privatis quasi obiter sumeretur. Hinc Plato, teste Cicerone Tuscul. 5. cum stomacho miratus est priscos Italos et Siculos, bis in die cibo impleri. Leonidas Græcorum dux contra Xerxem et Persas innumeros, cum paucis apud Thermopylas pugnaturus: *Prandete*, inquit, *commilitones, apud inferos cœnaturi.* Alexander Magnus dictitabat prandium condire nocturnas profectiones, cœnam vero prandii tenuitatem.

Græci.

De Romanis idem docet Plutarchus loco citato. Martialis lib. 4. Epigrammat. ad Euphemium:

Surgite, inquit, *iam pueris vendit ientacula pistor.*

Horat. lib. 1. Satyr. 5.

Pransus non avide, quantum interpellet inani

Ventre, diem durare.

Idem lib. 2. Satyra 5.

Ille salubres
Æstates peraget, qui nigris prandia Moris
Finiet.

Plura vide apud Alexandrum ab Alexandro l. 5. Genial. c. 21. et Ciacconium ac Fulvium Ursinum lib. de triclinio.

Christiani primi.

Porro primos Christianos usque ad vesperam ieiunasse, docet Tertullianus lib. de ieiuniis c. 10. et alii, quos ibidem citat Pamelius, imo adhuc tempore S. Thomæ Aquinatis, qui floruit anno Domini 1270. ieiunabant usque ad nonam: nam in ieiunio non nisi post officium vesperarum, puta post tres horas a meridie, quando Christus in cruce expiravit, licebat cibum sumere, et qui prius sumpsisset censebatur non ieiunasse, idque ex decreto Concilii Cabilonensis, ut habetur de consecrat. distinct. 1. cap. *solent.* Vide D. Thomam 2. 2. quæst. 147. art. 7. ubi tamen pro *Cabilonensis* irrepsit *Chalcedonensis.*

Denique S. Antonium, S. Hilarionem, S. Paulum primum eremitam, cæterosque priscos Ascetas et Anachoretas quotidie ieiunasse, nec cibum sumpsisse ante vesperam patet ex eorum vita. Audi et Virgilium:

Pendent lychni laquearibus aureis
Incensi, et noctem flammis funalia vincunt.

Nimirum comedere æstimabant rem animalem et vilem, ideoque indignam luce et dignam tenebris; unde de ea erubescebant cavebantque, ne Sol eos comedentes aspiceret.

Quia ergo olim non prandebant in meridie, sed cœnabant vespere et noctu: idcirco copioso utebantur lumine: unde Lucretius lib. 2.

Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur.

Sic et Horatius lib. 3. Ode 2. In cœnaculis ergo et conviviis lux erat, extra ea vero erant tenebræ, quæ proinde hic vocantur *exteriores,* quia extra convivium sitæ. Græce enim non est εσχατας, id est, extremas; sed ἐξώτερον σκότος, id est, externa caligo, quæ scilicet exterius et extra convivii locum reperitur. Unde Lucas cap. 13. 28. habet: *Videbitis vos expelli foras.* Sensus ergo est, q. d. Filii regni, id est, Iudæi, in patribus Abraham, Isaac et Iacob destinati ad regnum cæleste, ob suam perfidiam, qua in Christum credere noluerunt, a regno epuloque cælesti expellentur in gehennæ tenebras exteriores, Græce ἐξωτέρας, id est, extimas, id est, a luce cælestis convivii, regnique extorres, alienissimas, et remotissimas, nimirum profundissimas, et obscurissimas. Gehenna enim est in centro terræ, quod a superficie terræ distat tribus millibus milliarium et amplius: quare tanta terræ opacitas magnas causat in gehenna tenebras. Id ita esse patet: Primo ex eo, quod Hebr. חיצון *chitson,* quod hic est in Matthæo, dicatur a חוץ *chuts,* sicut Græcum ἐξότερον ab ἐξω, id est, exterior ab extra; quia scilicet hæ tenebræ sunt extra regnum et convivium cæleste, in quo epulantur et regnant beati quasi filii lucis. Secundo, quia simili modo Christus cap. 22. 13. servum non habentem vestem nuptialem, eiecit e convivio in tenebras exteriores. Tertio, quia pari ratione ait Ioannes de gehenna et damnatis Apoc. c. 14. 20. *Calcatus est lacus extra civitatem, et exivit sanguis de lacu usque ad frænos equorum per stadia mille sexcenta.* Nam post diem iudicii duo tantum erunt loca hominum, scilicet cælum pro electis et beatis, ac gehenna sive lacus et tartarus pro reprobis et damnatis; quare qui a cælo, ubi erit civitas regni et convivii lucidissima, excludentur, hi extra illud relegabuntur in lacum et tartarum obscurissimum. Et hoc est, quod ait Lucas 13. 28. *Cum videritis Abraham,* etc. *in regno Dei, vos autem expelli foras.* Et v. 25. *Cum intraverit paterfamilias et clauserit ostium, incipietis foris stare.* Et Christus, Ioan. 6. 37. *Eum, qui venit ad me, non eiiciam foras.* Et cap. 15. v. 6. *Mittetur foras, sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent et ardet.* Et Apoc. 3. 12. *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius.* Et c. 11. 2. *Atrium autem*, etc. *eiice foras.* Et c. 22. 15. *Foris canes et venefici.* Ita S. Hieronymus. Quare minus recte Caietanus censet tenebras exteriores opponi interioribus, quæ animum obscurant: exteriores ergo esse sensibiles, quæ lucem sensibilem excludunt, interiores vero esse spirituales, quæ luce interna mentem spoliant.

Exteriores tenebræ quæ?

Porro *exterior* licet sit comparativus, tamen vicem habet positivi, quia positivo caret; aut potius superlativi, ut vult Iansenius; exterior ergo, id est, extimus, extra domum vel locum longe positus. Tenebræ igitur exteriores sunt tenebræ a cælo et luce remotissimæ, tartareæ, profundissimæ. Magna enim erit pœna damnatis cælo, id est, consortio Dei, Angelorum et beatorum excludi, ac relegari cum diabolis in tenebrosum gehennæ ergastulum, imo tartarum: quæ a Theologis vocatur pœna damni, et æquiparatur, imo a multis præponitur quasi gravior et acerbior, pœnæ sensus, puta igni et combustioni, quæ tamen hic per tenebras exteriores quoque intelligitur. Denique regnum cælorum, qui est locus beatorum lucidissimus et felicissimus, vocatur convivium, quia plenum omni voluptate et gaudio omnibusque deliciis, quibus perpetim quasi epulantur Sancti. Per tenebras enim exteriores denotat carcerem inferni eiusque tormenta, per synecdochen et metonymiam, quia ibi ignis uti ferventissimus, ita et fumosissimus ac tenebrosissimus, damnatos torquet: teste S. Basilio in priori exposit. Psal. 28. atque ad hoc tantum lucet ignis ille, ut damnati suas pœnas suorumque sociorum videant et augeant, uti docet S. Gregorius lib. 9. Moral. cap. 48. et 49.

Denique per tenebras hic accipe tum corporales, tum spirituales. Unde S. Augustinus in Psal. 6. per tenebras has accipit cæcitatem mentis ex iudicio practico in damnatis falsissimo, et perversissimo, atque ex summo Dei vindicis odio manantem, indeque consequentem obstinationem et impœnitentiam. Damnati enim ex odio et rabie in Deum, eo quod eos adeo cruciet in gehenna, iudicant Deum, virtutes, omniaque, quæ Deus amat, sibi esse odienda: unde nil nisi malum amare possunt, ex summa in Deum rabie ac salutis suæ desperatione.

Ibi erit fletus et stridor dentium.) Hac phrasi significatur summus damnatorum in gehenna cruciatus, scilicet, per fletum summus dolor, per stridorem summus horror; qui enim horrende torquentur et cruciantur, hi oculis flent, voce eiulant, dentibus strident.

An damnati lacrymentur? Resp. negative. Ratio.

Quæres, an vere damnati in gehenna, resumpto in die iudicii corpore, flebunt, et lacrymas fundent? Affirmat Maldonatus: melius alii negant, tam quia ignis gehennæ ardentissimus lacrymas omnes, si quæ essent, cohiberet et illico desiccaret; tum quia ad æternas has lacrymas per omnia sæcula duraturas, infinita flumina non sufficerent: tum quia eadem semper corpora sine nutrimento, mutatione et excretione fæcium vel lacrymarum, in æterno igne a Deo integra conservabuntur; alioqui enim sensim totum corpus, imo infinita corpora in lacrymas resolvi deberent. Per fletum ergo et lacrymas hic catachristicωs accipe singultus, gemitus, eiulatus omnesque complorantium gestus et lamenta, quæ fletui coniungi solent.

An strideant dentibus? Resp. affirmative.

Quæres secundo, an in gehenna vere erit stridor, quo damnati dentibus strideant? Respondetur affirmative: stridor enim hic oritur ex acerbitate et horrore pœnarum: qui enim in equuleo torquentur, dentibus strident, eosque inter se collidunt. Addunt aliqui, in gehenna esse stridorem ex summo frigore: ex eo enim proprie oritur stridor dentium: licet enim Iansenius et alii, in gehenna censeant esse merum summumque ignem, ideoque negent ibi esse frigus; tamen multi contrarium opinantur, scilicet, ibi quoque esse summum frigus, illoque cruciari et uri damnatos, iuxta illud Iob 24. 19. *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium:* ita Philippus presbyter, Beda, Lyranus, et D. Thomas ibidem, ac S. Augustinus lib. de triplici habitac. c. 2. et S. Hieronymus in cap. 10. S. Matth. qui ait *triplicem esse gehennam, nimii ignis et frigoris, in Iob* (c. 24. 16.) *plenissime legimus,* quasi ideo dicatur gehenna ignis, quod sit et gehenna frigoris. Sed hac de re plura in Iob cap. 24. 13.

An in inferno sit frigus?

Et dixit Iesus Centurioni: Vade, et sicut credidisti (Arabicus, *secundum fidem tuam*) fiat tibi. Et Vers. 13. Luc. 7. 10.

SANATUS EST PUER IN ILLA HORA.) Eodem momento quo Iesus dixit, *fiat: vade*, id est, redi lætus et alacer domum tuam. Est particula annuentis et concedentis id quod petitur; unde sequitur: *Et sicut credidisti, fiat tibi:* Credidisti me absentem solo verbo posse servum tuum curare, curetur ergo absens verbo meo, *fiat*. Hinc videtur quod Christus non sit ingressus domum Centurionis, nec servum eius tetigerit, aut allocutus sit, sed in loco ubi ei occurrit Centurio, dicens: *Domine non sum dignus*, etc. *sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus*, illico eum curarit, ut eum in fide confirmaret, seseque Messiam, imo Deum esse ostenderet, nimirum: Magna fides magna meretur, magna fiducia magna impetrat: quantum a Deo speras, tantum obtinebis. Unde S. Bernardus serm. 15. in Ps. *Qui habitat*, illud Dei ad Iosue c. 1. promissum: *Omnem locum quem calcaverit vestigium pedis vestri, vester erit*, tropologice explicans, ait: *Sperate in Deo omnis congregatio populi: quemcumque enim locum calcaverit pes vester, vester erit: pes vester utique spes vestra est, et quantumcumque illa processerit, obtinebit, si tamen in Deum tota figatur, ut firma sit et non titubet:* quia Deus cum sit liberalissimus, ac fiducia quam in eo collocamus, valde honoretur, non patitur se fiducia nostra vinci, sed eam superare destinat. Unde illud eiusdem S. Bernardi serm. 3. de Annunt. *Sola spes apud te* (Domine) *miserationis obtinet locum, nec oleum misericordiæ nisi in vase fiduciæ ponis.*

Quantum speras, tantum impetras.

Tropologice a Centurione discant heri, quantam servis curam impendere, quantoque pretio eos habere debeant: illi enim hic servus erat *pretiosus*, ut ait Lucas, ideoque Christum tanto seniorum et amicorum impendio ad eum curandum evocavit: sic vicissim servi heris maiori studio, amore et reverentia obsequentur. Audi Ecclesiast. c. 33. 31. *Si est tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem sic eum tracta.* Vide ibi dicta. Sapienter Seneca licet Gentilis Epist. 47. *Servi*, inquit, *sunt? Sed homines. Servi sunt? imo contubernales. Servi sunt? imo homines amici. Servi sunt? imo conservi, si cogitaveris tantumdem in utroque licere fortunæ.* Deinde subdit exempla servorum, qui bene ab heris habiti pro eis *parati* erant *porrigere cervicem, et periculum imminens in caput suum avertere.* Quare falsum est quod iactatur vulgo: *totidem esse hostes, quot servos.* Nam *non habemus illos hostes*, inquit, sed *facimus* inhumaniter eos tractando. Quare quilibet herus superior et prælatus id faciat suis servis et subditis, quod hic Centurio fecit famulo suo, præsertim ut eos ad Christum magis a morbis animæ, quam corporis sanandos adducat.

Mystice, Centurio est quilibet homo, qui suis membris, sensibus, viribus et potentiis quasi militibus præest, ut militent et serviant Deo. *Militia* enim *est vita hominis super terram*, Iob. 7. Quare si quis in eo sensus vel appetitus languet, et paralysi gulæ, acediæ, luxuriæ, superbiæ, etc. laboret, adeat invocetque Iesum cum humilitate et fiducia per amicorum, id est, Sanctorum intercessionem, nec desistat, donec illi sanitatem impetret.

Vers. 14 ET CUM VENISSET IN DOMUM PETRI, VIDIT SOCRUM
Luc. 4 38. EIUS IACENTEM ET FEBRICITANTEM.) Est hysterologia sive
Marc. 1. 29 30. inversus ordo. Hoc enim miraculum et cætera Christi gesta, quæ deinceps narrat Matthæus usque ad finem c. 9. contigerunt ante curationem leprosi et servi Centurionis, imo ante ascensum et sermonem Christi in monte, ut colligitur ex Marco c. 1. 22. et 29. ac Lucæ c. 4. v. 32. et 38. atque ex ipso Matthæo: sermo enim Christi in monte habitus fuit coram duodecim Apostolis, ac consequenter coram ipso S. Matthæo, qui tamen suam vocationem post hæc describit c. 9. v. 9. Nimirum voluit Matthæus initio prædicationis Christi breviarium conscribere doctrinæ editum a Christo in monte, ac deinde miracula, quibus eamdem Christus tam ante sermonem, quam post eum confirmavit, ordine pertexere; quia hoc miraculum curationis socrus Petri contigit Capharnai, ubi et contigit curatio leprosi et servi Centurionis, sed hæc post sermonem, illud ante eum, ut dixi. Hæc ergo est series rei gestæ, ut patet ex Marco et Luca: Christus cum a piscatione Petrum et Andream vocasset ad sui sequelam, uti narravit Matth. c. 4. 18. ingressus Capharnaum, ibi in Synagoga prædicavit et sanavit dæmoniacum, indeque pergens ad domum Petri, ibi socrum eius febricitantem sanavit. Hoc ergo miraculum et cætera sequentia usque ad finem c. 9. Matthæi, recto historiæ ordine anteponenda forent, et inserenda c. 4. Matthæi statim post v. 22.

IN DOMUM PETRI.) Quæ Petri et Andreæ, ut habet Marcus c. 1. v. 29. paulo ante fuerat: iam enim uterque omnia reliquerat, Christumque pauperem pauper secutus erat. Domus ergo hæc erat Bethsaidæ; hæc enim erat patria Petri, Ioan. cap. 1. v. 44. ac Bethsaida vicina erat urbi Capharnaum; ab ea enim distabat tantum itinere sesquihoræ; aut certe domus hæc erat ipsius socrus Petri quæ habitabat in ipsa urbe Capharnao apud quam proinde urbem ingrediens divertere solebat Petrus: Capharnai enim hæc contigisse insinuant Marcus et Lucas. Socrus hæc erat mater uxoris S. Petri: ipse enim a coniugio vocatus est a Christo, tumque reliquit uxorem et filiam ex ea genitam, quæ postea a patre Petro, dicta est Petronilla, ac secutus est Christum: in Evangeliis autem nemo Apostolorum legitur habuisse uxorem, nisi solus Petrus. Porro uxor S. Petri vocabatur Perpetua, ait Molanus die 4. Novembris, licet alii Concordiam, alii Mariam nominatam dicant, quæ ad Christum conversa, cum ob eius fidem duceretur ad martyrium, corroborata fuit a S. Petro, dicente: *O coniux, memento Domini*, Christi scilicet, qui pro te mortem crucis alacriter sustinuit, ut pro eo vicissim generose sanguinem profundas. Uti narrat Clemens Alex. l. 2. Strom. et ex eo Eusebius l. 3. Histor. c. 30. Petronilla autem ob egregiam formam a Flacco Comite in coniugem appetita, cum tres induciarum dies postulasset, tertio die a Nicomede sacerdote percepta S. Synaxi, in virginitate animam Deo reddidit, ac inter sanctas virgines relata, extat in tabulis Ecclesiasticis ultima die Maii, eiusque sacra lypsana hic Romæ veneramur in Basilica S. Petri.

Domus Petri urbinam?

Uxor S. Petri martyr.

S. Petronilla S. Petri filia.

VIDIT SOCRUM EIUS IACENTEM.) Græce βεβλημενην, id est, deiectam et prostratam, viribus eam omnino deficientibus ex gravitate tum morbi, tum ætatis (erat enim vetula) ideoque in periculo mortis constitutam. Acutas et ardentes fuisse has febres, ideoque in vetula incurabiles, ex Hippocr. docet Guillelm. Ader medicus lib. de ægrotis a Christo sanatis cap. 8.

ET FEBRICITANTEM.) *Magnis febribus*, ait Lucas c. 4. 38. Græce πυρεσσουσαν, id est febrientem, æstuantem. Græce enim πυρετος dicitur a πυρ, id est ignis, sicut latine febris a fervendo, ait Servius febris enim est calor exæstuans et versus in igneum. Hinc Tropologice febris animæ est ignis concupiscentiæ, puta ardor et æstus libidinis, gulæ, superbiæ, invidiæ, etc. Audi S. Ambrosium l. 4. in Lucæ c. 4. v. 38. *In typo socrus Simonis et Andreæ, variis criminum febribus caro nostra languebat, et diversarum cupiditatum immodicis æstuabat illecebris. Nec minorem febrem amoris esse dixerim, quam caloris. Itaque illa animum, hæc corpus inflammat. Febris enim nostra avaritia est, febris nostra libido est, eo quod ignitæ sint cupiditates. Unde et Apostolus ait: si non se continent, nubant: melius est nubere, quam uri. Febris nostra luxuria est, febris nostra ambitio est, febris nostra iracundia est. Quæ licet corporis vitia sint, ignem tamen ossibus implicant, mentem, animum, sensumque pertentant.* Subiicit luxuria febrientis exemplum Theotimi; qui audiens a medico se perditurum oculos si uxori misceretur, libidine victus exclamavit: *Vale amicum lumen.* Sic *febre*, ait S. Ambrosius, *libido flagrantior est graviusque præcipitat et inflammat. Sed ubi quis resipuerit a furore, tunc conscientiæ interioris aperitur visus, factique pœnitentia succedit, et pudenda sui quisque facinoris erubescit. Tunc Deus timetur, et peccator se cupit celare, sed non potest; tunc caro arguitur, diabolus accusatur; hæc quasi lena vitiorum, ille quasi auctor erroris.*

Febris est ardor concupiscentiæ.

Christus ergo e cælo medicus venit, ut æstum hunc

febris concupiscentiæ in nobis rore gratiæ suæ restinguat et sanet, quæ proinde sic febrienti assidue invocanda est.

Quicumque ergo laboras febri luxuriæ, non dico ut monasticam vitam capessas, non ut corpus ciliciis et disciplinis conficias, non ut aquam bibas, sed rem facilem et efficacem suggero: sæpe sume sacram Synaxin, et per illam induc Christum in domum animæ tuæ: ipse est virgo et virginis filius, ac virginea sua carne æstum hunc restinguet. Sane hoc potentissimum esse contra luxuriam remedium, et Sacra Scriptura docet, et Ss. Patres testantur, et experientia quotidiana comprobat. Hoc est enim *frumentum electorum*, *et vinum germinans virgines*, de quo Zachar. c. 9. v. ult. Vide ibi dicta.

Novem analogiæ febris et concupiscentiæ. Porro novem sunt analogiæ febris corporis et animæ.

I. Primo, febris fit, cum noxius humor et vitiosus calor, naturali calori repugnans, cor afficit vel inficit: sic febris animæ fit, cum voluntas hominis noxio amore concupiscentiæ, qui Dei amori repugnet, imbuitur.

II. Secundo, sicut febris tollit temperiem humorum et qualitatum in corpore; sic febris animæ tollit temperiem passionum, affectuum et actionum eiusdem.

III. Tertio, sicut febris ex pulsu inordinato dignoscitur; sic febris animæ ex cogitationibus et sollicitudinibus nimiis, mentem crebro pulsantibus.

IV. Quarto, febris excitat sitim, quam febrientes bibendo non extinguunt, sed acuunt et augent: sic febris animæ excitat sitim opum, honorum, voluptatum, quæ eas hauriendo non extinguitur, sed augetur, iuxta illud:

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

V. Quinto, febris ex frigore oritur et desinit in calorem et æstum: sic febris animæ sæpe oritur ex negligentia, otio et torpore: inde enim cupiditas ardorque luxuriæ, gulæ, superbiæ accenditur et inardescit.

VI. Sexto, febris gustum vitiat ut dulcia et mellea ei videantur amara, eo quod ipse pravo humore infectus sit: sic febris animæ facit, ut res divinæ, conciones, lectiones spirituales, colloquia pia, monita sancta ei desipiant.

VII. Septimo, febris corpus sanum, pulchrum, vegetum facit infirmum, pallidum, deforme, exsuccum et horridum: sic febris animæ eamdem facit debilem, turpem, spiritu vacuam, enervem et horridam.

VIII. Octavo, febris hominem agitat, nec quiescere sinit, sive pronus, sive supinus, sive in latus decumbat: sic febris animæ facit hominem inquietum, ut nusquam consistat figatque mentem, sed ab una cupiditate, utpote brevi et instabili, labatur in aliam et aliam.

IX. Nono, febris una subinde gignit aliam et aliam; sic unum vitium parit aliud et aliud: nam acedia parit gulam, gula luxuriam, invidiam, etc. Denique febre pestilente laborat hæreticus; hectica et lenta otiosus et acedus: quotidiana gulosus; tertiana inconstans; quartana luxuriosus; tumida superbus; sitibunda avarus.

Vers. 15. Luc. 4. 39. Marc. 1. 31. Et tetigit manum eius, et dimisit eam febris, et surrexit et ministrabat eis.) Marcus cap. 1. 31. *Apprehensa*, ait, *manu elevavit eam*. Lucas cap. 4. 39. *Stans super illam*, non quod pede illam calcarit, sed *super*, id est, iuxta illam, scilicet, modice inflexo capite versus illam, quasi incubuit super eam, velut compellans, iubensque elevata manu, ut surgeret, ac febri ut discederet. Addit Lucas *imperavit febri*. Græce ἐπετίμησε τῷ πυρετῷ, id est, *increpavit febrim*, hoc est, cum valida auctoritate et quasi comminatione iussit febri, ut facesseret. Unde Euthymius: Ἐπετίμησε ait, *non est hic proprie increpavit, sed præcepit*. Præclare B. Petrus Chrysolog. serm. 18. *Videtis*, ait, *quomodo dimittit febris, quem tenuerit Christus: ibi non stat infirmitas, ubi auctor salutis assistit: accessus illuc mortis nullus est, ubi vivificatoris ingressus est. Tenuit*, inquit, *manum eius. Quæ necessitas tangendi erat, ubi inerat ius iubendi? Sed Christus tenuit manum mulieris ad vitam, quia Adam de manu mulieris acceperat mortem. Tenuit manum eius, ut quod manus præsumentis amiserat, manus repararet auctoris. Tenuit manum eius, ut acciperet indulgentiam manus, quæ carpserat de morte sententiam.*

A Et dimisit eam febris, et surrexit.) Continuo, ait Lucas, scilicet, eodem instanti, quo Christus eam tetigit, non tantum curata est a febri, sed ita valida effecta, ut surgeret, et Christo cum Petro et sociis ad mensam accumbenti ministraret, nimirum sanitate recepta sapienter usa est non ad otium, sed ad Christi sanantis obsequium. Tropologice: Cum aliquo animæ morbo et vitio laboras, Christum adi et invoca, ut sanet te, faciatque ut sanatus non otiose vivas, sed sedulo ei servias.

Vespere autem facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes, et eiiciebat spiritus verbo (solo iussu dicens: Exite) et multos male habentes curavit. *Manuum impositione*, ait Lucas cap. 4. 40. scilicet non dedignatus est Christus manibus suis purissimis et divinis tangere ulcerosos, saniosos, scabiosos, leprosos, etc. ut contactus sui divini vim et efficaciam ostenderet, illico omnes sanando. Porro Deus permisit tempore Christi multos ægrotare et a dæmone possideri, ut Christo daret materiam exercendæ misericordiæ, et omnipotentiæ B suæ in eis sanandis declarandæ. Vers. 16. Luc. 4. 40. 41 Marc. 1. 32. 34.

Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam, dicentem (cap. 53. v. 4.) Ipse infirmitates nostras accepit, et ægrotationes nostras (Arabicus, *dolores nostros*) portavit.) Verba hæc Isaiæ duplicem habent sensum: Primus est de morbis animæ, id est, peccatis, eorumque pœnis, quas in se suscepit et in cruce exolvit Christus, et hoc maxime intendit Isaias; ut patet ex sequent. et ex verbo *portavit*. Secundus est de morbis corporis, qui typi sunt æque ac effectus morborum animæ, quos Matthæus hic ait Christum portasse, non quod eos in se susceperit, hoc enim indecens fuisset, et impedimentum Christo ad circumeundum Iudæam, in eaque prædicandum, sed quod portarit eos per compassionem, sublatis scilicet ipsis morbis morbidisque persanatis, sicut medicus dicitur per compassionem et curam portare et sustentare ægros, dum eorum ægritudines lenit, curat et sanat; unde Syrus vertit: *Ægritudines nostras sustinebit:* C quomodo Apostolus ait: *Alter alterius onera portate*, Galat. 6. præsertim quia Christus tot cruciatus ipsamque crucis mortem pertulit, ut omnes infirmitates ipsamque mortem vel in hac vita vel in resurrectione aboleret: hoc est peccatum cum omni sua prole et pœna tolleret. Sicut ergo Christus peccata nostra portavit, sic et morbos pœnasque nostras: hæc enim e peccato manarunt, adeoque Christus habuit potestatem morbos curandi ex eo, quod eos ipse in se luendos et in cruce expurgandos susceepit: ita S. Chrysostomus, et Origenes Vide dicta Isaiæ 53. 4. Vers. 17. Christus curavit morbos, quia eos luit in cruce.

Videns autem Iesus turbas multas circum se, iussit ire trans fretum.) Iesus prædicans sanansque ægros iuxta mare Galilææ, sive stagnum Genesareth, cum turba plurima afflueret eumque obrueret, ut eam effugeret, iussit discipulis ut navim conscenderent, et secum stagnum hoc traiicerent, docens nos in bonis operibus, studiose auram popularem et vanam gloriam vitare debere, ac mystice amaros sæculi fluctus pertransire, ait Glossa. Vers 18. Luc. 8. 22. Marc. 4. 35.

D Et accedens unus Scriba (id est legisperitus, sive doctor) ait illi: Magister, sequar te, quocumque ieris.) Scriba hic videns Iesum parare abitum, ut transfretaret, motus eius prædicatione, miraculis et populi applaudentis concursu, cupivit ei associari, unde ait: *Sequar te*, velut discipulus magistrum, uti faciunt Apostoli cæterique tui sequaces, q. d. Cupio velut discipulus me tibi tradere in disciplinam, ut a te velut summo sapientiæ magistro erudiar, former et dirigar ad omnem sapientiam, honorem et gloriam. Vers. 19. Luc. 9. 57.

Et dixit ei Iesus: Vulpes foveas (Græce φωλεούς, id est, cavernas; speluncas) habent, et volucres cæli, nidos (Græce κατασκηνώσεις, id est, umbracula ex ramis et frondibus arborum contexta. S. Cyprianus lib. 1. ad Quirinum cap. 11. et S. Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 48. vertunt *diversoria*) Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.) q. d. Vilia, inutilia et noxia animalia, uti sunt vulpes et aves, præsertim Vers. 20. Luc. 9. 58.

rapaces habent suos nidos: at filius hominis, id est, ego natus ex virgine et factus homo, nil habeo proprii, ne pulvinar quidem, aut lectum, vel scamnum, in quo fessum caput corpusque reclinem: me ergo ditiores sunt vulpes et aves, ac plus commoditatis habent, quam habeam ego. Putas me commode lauteque vivere; falleris: nam ego ne quidem tantum habeo proprii, quantum aves et vulpes, quæ parvas et pauperrimas habent domos ad quiescendum, suosque catulos vel pullos educandum.

Scribam avarum perstringit Christus. Detegit latens avaritiæ ulcus in Scriba, q. d. Tu cupis me sequi, quia vides me populo esse gratum ob sanitates et beneficia, quæ ei confero. Unde speras te in mei sequela posse rem tuam augere, et multa dona corradere, quasi ego ex Evangelio me meosque locupletem; sed erras; quia ego velut perfectionis magister, pauper sum et paupertatis studiosus, talesque volo esse meos discipulos, ut expediti a cura rerum temporalium, toti vacent mihi et Deo, ac prædicationi, in qua satagant verbo et exemplo, omnes ad cælestia ipsumque cælum traducere. Quod audiens Scriba, siluit, ac spe sua frustratus, ab oculis Christi se subduxit, ut tacite hic innuit Matthæus. Simili modo Christus filiis Zebedæi per matrem primas in regno suo petentibus, respondit, propinavitque suum calicem passionis et martyrii: *Potestis*, inquit, *bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* Matth. 20. 22. ita S. Hilarius, Theophylactus, Euthymius, et S. Hieronymus: *Quid*, inquit Hieronymus, *me propter divitias et sæculi lucra sequi vis, cum nec hospitiolum habeam?* Et S. Augustinus de Verbis Domini: *Elatus*, ait, *et dolosus non me sequeris.* Idem S. Augustinus de quæst. Evangel. quæst. 5. *Intelligitur*, inquit, *hic miraculis motus, Christum ob iactantiam sequi voluisse, quam significant aves, et discipuli, obsequium finxisse, quæ fictio vulpis nomine significata est.* Et Interlin. *Elatio*, ait, *nidum fecit cor tuum.*

Hac Christi sententia S. Hieronymus Epist. 1. ad Heliodorum, eum ad suam in Syria eremum invitans, extimulat: *Filius hominis*, inquit, *non habet ubi caput reclinet, et tu amplas porticus, et ingentia tectorum spatia metiris? Hæreditatem expectans sæculi, Christi cohæres esse non poteris.* Et paulo ante: *Cur timido animo Christianus es? Respice a Petro relictum rete: respice surgentem de telonio publicanum statim Apostolum*, etc. *Servus Christi nihil præter Christum habet.*

Paupertas Evangelica commendatur. Hoc Christi exemplum imitentur Religiosi, per professionem paupertatis Deo se unientes, et ab eius providentia alimoniam expectantes. Unde S. Franciscus ad eam suos exhortans, ne erubescerent mendicare: *Nolite*, inquit, *verecundari petere eleemosynam, quia Dominus pro nobis fecit se pauperem in hoc mundo, cuius exemplo elegimus viam verissimæ paupertatis. Si enim ipsius amore viam paupertatis elegimus, non debemus confundi stipem mendicare: arrham cælestis hæreditatis erubescere, nequaquam convenit regni cælorum hæredibus. Hæc est enim hæreditas nostra, quam acquisivit et reliquit nobis Dominus Iesus Christus, et omnibus qui suo exemplo vivere volunt in sancta paupertate.* Addebat petentes stipem plura offerre dantibus, quam ab iis reciperent: *Quoniam*, inquit, *offertis eis amorem Dei dicentes: Amore Domini Dei faciatis nobis eleemosynam, cuius comparatione nihil est cælum et terra.* Et rursum: *Evangelica hæc paupertas*, ait, *nostri ordinis est fundamentum, ut ipsius firmitate firmetur, et eversione funditus evertatur. Quantum itaque fratres declinabunt a paupertate, tantum mundus declinabit ab eis, ac quærent et non invenient. Si dominam meam paupertatem complexi fuerint, mundus eos nutriet, quia mundo dati sunt ad salutem: debent enim ipsi mundo bonum exemplum, debet eis mundus provisionem necessitatum; quando autem ipsi retraxerint bonum exemplum fide mentita, retrahet mundus manum iusta censura*: ita Annales Franciscanorum.

Hæreses circa paupertatem. Ex hoc ergo loco refellitur hæresis damnantium voluntariam paupertatem, quam profitentur Religiosi, cuius auctor fuit quidam Desiderius Longobardus tempore Alexandri IV. Pontificis, et alius eodem tempore dictus Guilielmus de sancto amore, quos valide confutarunt S. Thom. et S. Bonaventura. Perperam tamen ex adverso ex hoc eodem loco inferebant hæretici, dicti Apostolici, paupertatem hanc omnibus Christianis esse necessariam ad salutem, teste S. Augustino hæresi 40. Perperam quoque ex eodem concluserunt Vadiani sive Anthropomorphitæ, et Waldenses sive pauperes de Lugduno, et Wiclephitæ, Episcopis et sacerdotibus non licere habere possessiones, sed eos debere ex eleemosynis solis vivere, quia ex eis vixit Christus: Christus enim hoc fecit et consuluit, ut perfectius, non autem præcepit, ut necessarium ad salutem. Unde hic error multis decretis et conciliis refutatur 12. quæst. 1. 2. 3. 4. 5.

Paupertatis vis in quo? Rursum ex hoc loco patet paupertatem, eiusque vim et medullam in eo consistere, ut quis nil habeat proprii, nec ulli rei, quasi propriæ, afficiatur; sed affectum ab omni re propria liberum soli Deo servet et resignet, cui non repugnat, imo conforme est possidere in communi res ad vitam necessarias. Unde religiosi omnes, præter Franciscanos, ex decreto Concilii Tridentini sess. 35. cap. 3. possunt habere bona, etiam immobilia, in communi; ne cogantur mendicare, esseque solliciti de victu quotidie conquirendo, neve fidelibus sint graves et onerosi: Christus enim cum Apostolis habuit bona in communi, quorum receptor et dispensator erat Iudas, ut patet Ioann. 12. 6. Eadem habuere, et haberi iussere religionum fundatores sanctissimi et doctissimi, ut S. Augustinus (qui Epistol. 109. iubet monialibus, ut si quid in sæculo habuerint, id in monasterio velint omnibus esse commune) S. Basilius, S. Benedictus, S. Bernardus, S. Bruno et cæteri. Vide S. Thomam 2. 2. quæst. 188. articul. 7. quin et Iustinianus Imper. in Authent. collat. 1. constit. 5. §. *Illud*, et coll. 9. const. 15. §. *Si qua*, edidit legem, qua iubet ut eorum bona, qui monachi fiunt, eo ipso ad monasteria pertineant.

Tropol. Tropologice S. Gregor. 19. Moral. cap. 1. *Vulpes fraudulentæ*, inquit, *in specubus absconduntur, et tortuosis anfractibus currunt: aves volatu se sublevant. Significantur ergo fraudulenta et elata dæmonia in illius corde habitare, nec posse Christi humilitatem in superba mente quiescere.* Et Raban. *Hæretici, ut vulpes, versuti, ut volucres, id est, maligni spiritus in Iudæorum cordibus nidos habebant.*

Symbolice S. Bernardus in declamat. *Prudentiam carnis*, ait, *in fovea vulpis; in nido volucris arguit cordis elationem. Prudentia carnis est, qua aliqui abrenuntiantes sæculo, totos sese divino committere nutui formidantes, aliquid sibi reservant, quod totam massam corrumpit.*

Tritum est illud S. Basilii ad Senatorem sæculo renuntiantem, sed ea lege, ut aliquid e bonis sibi reservaret: *Senatorem perdidisti, et monachum non effecisti*, quod citat laudatque Cassianus et alii.

Filius hominis.) Id est, homo ab homine prognatus: ita passim se vocat Christus studio humilitatis, quia ipse, cum esset Deus, pro nobis dignatus est, incarnari fierique homo.

Filius hominis Christus cuius? Resp. Sed cuius hominis filius est Christus? Primo Gentiles per hominem intelligebant Ioseph; unde eum ex semine Ioseph, non ex Spiritu sancto genitum natumque esse contendebant, ut testatur S. Iustinus quæst. 66. ad Orthodoxos. Verum ex Scriptura et Symbolo constat Christum conceptum esse ex Spiritu sancto, et natum ex Virgine Maria. I.

Secundo, Theophylactus: Christus, ait, est filius hominis, id est, filius B. Mariæ Virginis et matris suæ: *homo* enim est communis generis tamque de fœmina, quam de viro dicitur, æque ac Græcum ανθρωπος. Verum obstat articulus masculinus του ανθρωπου, id est, hominis viri. II.

Tertio, melius alii: Christus, inquiunt vocatur filius hominis, id est, filius Abrahæ vel Davidis: his enim promissum est, quod ex eorum posteris nasceretur Messias, sive Christus: unde horum filius in Scriptura vocatur Christus. III.

Quarto, alii: Christus, inquiunt, est filius hominis, id IV.

est, hominum, puta Patriarcharum et regum, ex quibus genealogiam Christi Matthæus contexuit, c. 1.

V. genuine. Christus, est filius hominis scilicet Adæ.

Quinto et optime, Christus est filius hominis, scilicet Adæ, quia ex Adam æque ac cæteri homines prognatus est. Adam enim absolute vocatur homo, quia primus fuit homo et parens cæterorum. Unde Adam Hebr. idem est, quod homo. Alludit enim ad Ezech. cap. 2. vers. 1. ubi Ezechiel, qui fuit Christi typus, vocatur *filius hominis*, Hebr. בן אדם *ben Adam*, id est, filius Adæ. Unde S. Gregorius Nazianz. orator. 4. de Theolog. Christus, ait, dicitur filius Adam, ut sonant Hebræa, ut se patrem hominem non habere ostendat, sed per Virginem matrem ex Adam usque genus traxisse: nasci enim voluit ex Adam, ut Adami et posterorum in eo lapsum repararet. Unde et S. Augustinus lib. 2. de consensu Evangel. c. 1. *Commendat nobis*, inquit, *quid misericorditer dignatus sit esse pro nobis, et velut mysterium commendans admirabilis incarnationis suæ, nomen hoc sæpius auribus nostris insinuat.*

Plus filius hominis quam homo.

Plus autem significat filius hominis, quam homo, quia homo potest creari a solo Deo, uti creatus est Adam: filius autem hominis significat prognatum ex Adam communi parente, ut significetur primo immensa Christi humilitas, qua ex peccatore nasci dignatus est, eiusque miserias et mortem in se suscipere in terreno corpore a sese assumpto. Adam enim dicitur ab *Adama:* sicut *homo* ab *humo; mortalis a morte*. Vide dicta Ezechiel. 2. v. 1. Secundo, mira Christi cum hominibus fraternitas et charitas, qua ex eodem communi omnium parente Adamo nasci voluit in Bethlehem, ut fieret hominum omnium frater et consanguineus, utque intime insereretur et uniretur naturæ humanæ, hominumque cœtui per humanam generationem, et naturalem ex homine nativitatem, eo modo quo explicui cap. 1. 18. iuxta illud: *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis*, Isaiæ c. 9. v. 6. filius ergo hominis notat Christi summam mansuetudinem, familiaritatem, et demissionem æque ac amoris blanditias, quibus se hominibus offert quasi filium hominis, ac parvulum parvulis, ut cum eo quasi dulcissimo puerulo, ac suavissimo fraterculo delicientur et suavientur, iuxta illud: *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum*, Proverb. 8. Quid times, o homo, accedere ad Iesum? Ecce filius hominis est: quid metuis, o peccator, Dei iram? accurre ad Iesum hominis filium, et factum pro te parvulum; non est in orbe dulcior eo puerulus, non est blandior filiolus; factus est enim filius hominis, ut hominibus se in pretium mortis, æque ac delicium amoris daret: *Venit enim filius hominis quærere, et salvum facere, quod perierat*, Lucæ 19. 10. Et: *Non venit filius hominis ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis*, Matth. 20. 28.

Filius hominis est portentum amoris.

Filius hominis ergo est nomen proprium, vel potius appropriatum Christo; hoc fuit portentum dignationis, portentum charitatis, portentum sæculorum omnium, quod filius Dei unigenitus pro hominibus dignatus sit fieri filius hominis, ut cum hominibus conversaretur, eosque doceret viam salutis, ac cruce sua redimeret, salvaret et bearet in cælis: Ανθρωπος enim (id est *homo*) ut ait Plato in Cratylo, dicitur quasi αναθεωρων α οπτοπε, id est, *contemplans quæ vidit*. Alii quasi ανω ρεπον, id est, *sursum vergens*, scilicet in cælum. Hinc Christus ait de se: *Nemo ascendit ad cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo*, Ioan. 1. 13. Ipse ergo vere est ανθρωπος, ac suos asseclas pariter facit ανθρωπους; qui relicta terra non nisi cælestia spectent et ambiant, iuxta illud: *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite*, Colos. 3. v. 1.

Quocirca S. Hieronymus Epistol. 26. ad Pammachium, Patritium Romanum, monachi vitam professum, ita ad perseverandum extimulat: *Quantumcumque te deieceris, humilior Christo non eris. Esto incedas nudis pedibus: fusca tunica vestiaris: æqueris pauperibus, inopum cellulas dignanter introeas; cæcorum oculus sis, manus debilium, pes claudorum, ipse aquam portes, ligna concidas, focum*

A *extruas: ubi vincula? ubi alapæ? ubi sputa? ubi flagella? ubi patibulum? ubi mors? Et cum omnia quæ dixi feceris ab Eustochio tua Paulaque vinceris, si non opere, certe sexu.*

ALIUS AUTEM DE DISCIPULIS EIUS AIT ILLI: DOMINE, PERMITTE ME PRIMUM IRE, ET SEPELIRE PATREM MEUM.) Vers. 21. Luc. 9. 59.

Discipulus hic non fuit unus e duodecim Apostolis, sed alius vocatus a Christo ad sui sequelam: supplendum est enim hic ex Lucæ c. 9. 59. Christum eidem prius dixisse, *Sequere me*: ille vocationem Christi non respuit, sed expleta pietate paterni funeris, vult liberior sequi, ait Glossa. Ex responsione ergo discipuli, quam narrat hic Matthæus, intelligenda et supplenda est interrogatio et vocatio Christi, quam assignat Lucas, iuxta canonem 18.

DOMINE.) Reverenter et obsequenter compellat Christum, vocatque Dominum, quasi eius servituti se subdere volens, cum prior Scriba audaculus Christum vocavit Magistrum, ut merito ille relictus, hic acceptus sit. Quantum B in Scriba mali, tantum in hoc homine boni fuit, ait S. Augustin. serm. 7. de verbis Domini.

PERMITTE ME PRIMUM IRE, ET SEPELIRE PATREM.) Theophylact. in c. 9. Lucæ, et ex eo Franc. Lucas putant adhuc patrem fuisse vivum, q. d. Permitte me manere apud patrem iam senem, eiusque senectuti inservire, donec moriatur, tunc pietatis officio perfunctus sequar te. Longiores ergo petiit inducias. Planius et præcisius S. Chrysostomus et alii censent patrem fuisse mortuum: non enim sepelitur nisi mortuus: opportune ergo et suavissime eum vocavit Christus, q. d. Mortuus est iam pater tuus, sequere me: ego ero tibi pater longe melior: ille tua, tu mea indiges opera: ille vitam carnalem tibi dedit, ego dabo tibi spiritualem et æternam: ille te similem sibi in corpore formavit, ego te similem mei in anima, puta in gratia et gloria efficiam: faciam enim te mei Evangelii prædicatorem et Apostolum.

S. Philippus petiit sepelire patrem.

Clemens Alexandr. lib. 3. Stromat. c. 2. opinatur Philippum, postea Apostolum, fuisse illum, cui Christus dixit: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos*. Verum obstare C videtur, quod iam pridem Philippus vocatus erat a Christo, eumque sequebatur, ut patet Ioannis c. 1. v. 43. nisi dicas Philippum iam ante secutum fuisse Christum, sed cum audisset patrem suum vita functum, eum sepeliendi facultatem a Christo petiisse, sed non impetrasse: unde et hic vocatur discipulus: *Alius*, inquit, *de discipulis eius ait illi: Domine permitte me primum ire, et sepelire patrem*, ut eo sepulto plane tibi adhæream, et per omnia constanter te sequar; idque satis est verisimile, præsertim quia Clemens idipsum pro certo habet.

IESUS AUTEM AIT ILLI: SEQUERE ME, ET DIMITTE MORTUOS SEPELIRE MORTUOS SUOS.) Vers. 22. Luc. 9. 60.

Iterato vocat eum Iesus, iterans τὸ *sequere me*, scilicet, ante excusationem eius et post illam, quia efficaciter volebat eum sibi discipulum: unde impedimentum ab illo obiectum discutit, vetatque redire ad patrem sepeliendum, sed ita ut causas suæ vetationis iustissimas alleget, quibus vocatum erudiat, so- D letur et animet ad vocationem illico sequendam. Ait ergo: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos:* ubi nota, Christum non damnare sepulturam mortuorum, quod est opus misericordiæ laudatum in Tobia, sed velle docere, Deo vocanti statim esse obediendum: scit enim Deus impedimenta nostra, ac dum eum iis nos vocat, vult nos illa abrumpere, ac gratiam opemque suam ad id faciendum tacite promittit et spondet: quare iubet sequelam et vocationem Dei præferendam esse sepulturæ, etiam parentum, id est, divina humanis, pietatem naturæ, Deum homini.

Ludit Christus in voce æquivoca mortuos.

Ludit Christus in voce *mortuos*: prius enim *mortuos* spiritualiter, puta infideles et fide gratiaque Dei destitutos significat, ait S. Chrysostomus, Hieronymus, et Augustinus, quæst. 6. in Matthæum: posterius *mortuos* corporaliter intelligit: sicut enim corpus ab anima separatum est mortuum, sic anima a Deo separata est mortua; sicut enim corporis vita est anima, sic animæ vita est Deus, ait S. Augustinus. Sensus ergo est, q. d. Sine *mortuos*, id est, infideles (id est Iudæos fidem meam respuentes) immersos

peccato et mundo, ac gratia Dei et spiritu destitutos *sepelire suos*, id est, sibi analogice similes; aut *suos*, id est, sibi cognatos et affines *mortuos* corporaliter, forte enim spiritualiter: te enim volo me, qui vera sum vita, sequi, et mecum vivere hic per gratiam illustrem et perfectam, ac in futuro per gloriam eximiam, atque utramque aliis evangelizare, ut addit Lucas.

Audi S. Ambrosium lib. 7. in Lucæ c. 9. v. 59. *Paterni funeris sepultura prohibetur, ut intelligas humana posthabenda divinis. Bonum studium, sed maius impedimentum. Nam qui partitur studium, derivat affectum: qui dividit curam, differt profectum. Ergo prius obeunda, quæ maxima sunt. Nam et Apostoli, ne occuparentur studio dispensandi, ministros pauperibus ordinarunt: et ipsis, cum a Domino mitterentur, neminem in via salutare præscriptum est: non quod benevolentiæ displiceret officium, sed quod persequendæ devotionis intentio plus placeret.*

Cur Christus vetuit sepelire patrem. Causa 1.

Prima ergo causa, quam suæ vocationis et sequelæ hic prætendit Christus, ut vocatus illam illico sequatur, eamque præferat sepulturæ patris, est, quod alii fratres vel cognati supersint, qui patrem sepeliant, ad quos decentius eius sepultura pertineat, quam ad hunc a Christo vocatum, eo quod et ipsi sint mortui, idque peiori morte, scilicet infidelitatis et peccati, q. d. Sine mortuos agere cum mortuis; decet enim infideles sepelire infidelem, te vero viventem in fide mea et charitate decet agere cum vivis, puta mecum et cum meis fidelibus et Apostolis. Se-
2. cunda causa est periculum, ne si mortuis, id est, infidelibus te immisceas, cum iisque converseris, efficiaris unus
3. ex eis, ac moriaris mystice fiasque infidelis. Tertia, ne dum sepulturæ patris indulges, post eam intersis resignationi testamenti cæterisque negotiis funeralibus, quibus a mei sequela retarderis, ne scilicet cum fratribus et cognatis impliceris in dividenda hæreditate, in solvendis debitis, in exequendo testamento, aliisque multis tricis et litibus, quæ in domo mortuaria occurrunt, et plures menses, imo annos exigunt antequam expediantur. Hæc omnia prudenter adolescenti succidere voluit Christus; sicut enim fragum serit fragum, sic lis serit litem, trica tricam: ita S. Chrysostom. hom. 28. Sane experientia didici, eos qui vocantur ad sequelam Christi in religione, si testamentis suorum sese implicent, ad plures annos retardari, fieri sæculares et perdere vocationem, ut nunquam vitam religiosam capessant.

Tropol. Tropologice significat Christus mortuos, et rei mortuæ vacare eos, qui incumbunt legatis et negotiis parentum vel cognatorum: vacant enim domi mortuariæ, id est, parentibus, filiis, cognatis mortuis et morituris, q. d. Tu destinas vivere Deo, ac illi per gratiam vivus esse cœpisti, perge ergo illi vivere, ac servi Deo vivo: quare mortuis et morituris relinque mortua, et moritura. Ita S. Hieronymus: *Si mortuum*, ait, *sepelit mortuus, non debemus habere curam mortuorum, sed viventium, ne dum solliciti sumus de mortuis, nos quoque mortui appellemur.* Hinc S. Basilius in Constit. Monast. c. 21. ex hoc loco ostendit, quantum damni viris spiritualibus et religiosis afferat affectus erga parentes, cum eisque familiaritas.

Et S. Chrysostomus: *Quod si nunc*, inquit, *ad tam breve tempus propter sepeliendos parentes abesse a spiritualibus vetitum est, perpende quo supplicio digni sint, qui semper ab iis, quæ dignæ sunt Christo, rebus recedunt, quia vilia nimium et abiecta sæcularium rerum negotia necessariis anteponunt, nullo urgente.*

Symbol. Symbolice S. Gregorius libr. 4. Moral. 25. *Mortui*, ait, *mortuos sepeliunt, cum peccatores peccatorem favoribus premunt*, (dum ei in peccatis favent, et adulando fovent:) *quid est enim aliud peccare, quam occumbere; et sepelire quam abscondere; sed qui peccantem laudibus prosequuntur, extinctum sub verborum suorum aggere abscondunt.* Unde addit tales velut sepultos vix a peccatis resurgere. Lazarum vero resurrexisse, quia a sororibus non mortuis, sed per charitatem vivis sepultus erat.

Addit Lucas cap. 9. v. 60. *Tu autem vade et annuntia regnum Dei*, qua scilicet via perveniatur ad regnum cæ-

A lorum, puta per fidem et vitam conformem Evangelio, quod attulit Christus: *Quando*, ait S. Augustin. serm. 7. de Verb. Domini, *Dominus parat homines Evangelio, nullam excusationem vult interponi carnalis huius, temporalisque pietatis.* Nam, ut ait S. Chrysostomus: *Multo melius est regnum Dei promulgare, et alios a morte retrahere, quam mortuum, qui nulli usui est, sepelire, maxime cum sint, qui hæc omnia obeant.* Hoc idem S. Gregorius l. 19. Moral. cap. 14. docuit: *Aliquando*, inquit, *in actionibus nostris minora bona prætermittenda sunt pro utilitate maiorum: nam quis ignoret esse boni operis meritum mortuum sepelire? et tamen cuidam, qui ad sepeliendum patrem se dimitti poposcerat, dictum est: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade et annuntia regnum Dei: postponendum namque erat obsequium huius ministerii officio prædicationis, quia illo carne mortuos in terram conderet; isto autem anima mortuos ad vitam resuscitaret.*

ET ASCENDENTE EO IN NAVICULAM (ad transfretandum, Vers. 23.
ut dixit v. 18.) SECUTI SUNT EUM DISCIPULI EIUS.) Græce Luc. 8.
B εἰς πλοῖον, id est, *in navim*. Noster vertit *naviculam*, quia 22.
parvæ solent esse naves, quæ adhibentur ad transfretandum vel piscandum. Addit Marcus, cap. 4. 36. *Assumunt eum ita ut erat*, scilicet docens turbas consistentes in littore, docens, inquam, *in navi* et ex navi, q. d. Ex loco maris littori vicino assumpserunt, et duxerunt Christum in altum mare: *Et aliæ naves erant cum illo.*

ET ECCE MOTUS MAGNUS FACTUS EST IN MARI, ITA Vers. 24.
UT NAVICULA OPERIRETUR FLUCTIBUS: IPSE VERO DOR- Luc. 8.
MIEBAT.) Marcus: *Et facta est procella magna venti, et* 23. Marc. 4.
fluctus mittebat in navim, ita ut impleretur navis. Lucas: 37. 38.
Et complebantur, scilicet, undis fluctuum ipsi discipuli in navi et cum navi, *et periclitabantur* de submersione et morte. Beda et Strabus sive Glossa (hanc enim Strabus Monachus Fuldensis, ex Scriptis Rabani magistri sui conflavit anno Domini 840.) opinantur hac tempestate solam Christi navim fuisse iactatam, non vero cæteras eius comites, ut scilicet Christus ostenderet, se esse auctorem

Strabus Rabani discipulus auctor Glossæ.

C tam ortæ, quam sedatæ tempestatis. Sed verius est etiam alias fuisse iactatas; erant enim vicinæ imo proximæ navi Christi, idque voluit Deus, ut ostenderetur maior vis tempestatis, maiorque Christi eam compescentis potestas. Porro permisit, imo per causas naturales, ut vapores et ventos, cum eis naturaliter concurrens, Christus excitavit et immisit hanc procellam.

Christus excitavit tempestatem, cur? Causa.

I. Primo, ut declararet potentiam suam, seque tam maris, quam terræ esse Dominum, ait Origenes homilia sexta, in diversos. Hinc Angelus apparens S. Ioanni, posuit dextrum pedem super mare, quasi illi imperans, Apocalyps. cap. 10 v. 2. Angelus enim hic repræsentabat Christum, ait ibidem Beda, Richard. de S. Victore, Pannonius et alii.

II. Secundo, ut discipulos exerceret ad perferendas uti persecutiones hominum, sic et procellas ventorum, pluviarum, procellarum, etc. quas crebras et magnas experturi erant, orbem evangelizando circuituri: ita Theophyla-
D ctus. Unde etiam Chrysostomus hanc dat causam, *ut athletas orbis terrarum tentationibus et timoribus exerceret.*

III. Tertio, ut discipuli cæterique vectores per miraculum sedatæ tempestatis in ipsum crederent, ipsum scilicet esse Deum omnipotentem.

IV. Quartam causam addit S. Ambrosius, et ex eo Beda, quia navis hæc impium vehebat Iudam: sed incertum est, an Iudas tunc fuerit impius, an postea talis evaserit.

Tropol. Ecclesia est navis in mediis tentationum fluctibus, ut et anima.

Tropologice turbatio hæc maris, ait Chrysostomus, typus fuit futurarum in Ecclesia tentationum: navis enim in fluctibus est Ecclesia, et anima in tentationibus, quibus illa acuitur et proficit. Vita enim sine tentatione est quasi mare mortuum, ait Seneca Epist. 67. Sic et homo carens tentatione est instar sopiti et mortui: tentatio ergo eum excitat, ut vires exerat ad illam superandam. Rursum sicut tempestas naves impellit, ut ad optatum portum citius appellant, sic et tentatio hominem stimulat ad maius studium virtutis, quo vehatur in cælum. Ad hæc: *Gubernatoris peritiam*, ait Chrysologus ser. 20. *non pro-*

bat temperies serena, sed procellosa tempestas: aura blandiente navim regit ultimus nauta, in confusionem ventorum primi quæritur ars magistri. Tempestas ergo fluctuum et ventorum est tentatio superbiæ, gulæ, luxuriæ, invidiæ, etc. uti pulchre docet S. August. hom. 3. inter 17.

Tentatus faciat quod nauta in tempestate. Porro is, qui pulsatur tentatione, faciat id quod faciunt nautæ in tempestate. Primo enim contrahunt vela, ne vento furente navim abripiant, rotent et mergant. Sic tentatus contrahat vela voluptatum, detque se ieiunio et pœnitentiis.

I.

II. Secundo, nautæ fugiunt in altum mare, ne in scopulos et rupes navim allidant: sic tentatus fugiat mundum et mundana, ac ad Deum velut salutis asylum recurrat, dicatque cum Psalte: *Renuit consolari anima mea: memor fui Dei, et delectatus sum*, Psalm. 76.

III. Tertio, nautæ vasa et merces proiiciunt in mare, ut navim onere levent: sic tentatus per contritionem et confessionem evomat grave peccatorum pondus, ut animam allevict. Hinc doctores docent illos qui navigaturi mare conscendunt, præsertim longum et periculosum, teneri confiteri, ut se in statu gratiæ constituant, utpote adituri mortis periculum et articulum, non unum, sed crebrum et multiplex.

IV. Quarto, navarchus magno consistens animo et præsenti pollens consilio, modos omnes indagat ad evitandum periculum. Idem faciat mens tentati. *Gubernator*, ait S. Cyprianus tract. de mortal. *in tempestate dignoscitur, in acie miles probatur. Adversa non avocant a fidei virtute, sed corroborant in dolore. Quanta sublimitas inter ruinas generis humani stare erectum!*

Christus dormit, cur? IPSE VERO DORMIEBAT.) Sponte fuit a Christo assumptus hic somnus, naturalis tamen. Primo, ut augerentur venti cresceretque tempestas, in cuius proinde sedatione magis eius potentia appareret, maiorque ostenderetur auctoritas: ita Chrysostomus.

Secundo, *exprimitur*, ait S. Ambrosius in c. 8. Lucæ v. 24. *securitas potestatis, quod omnibus timentibus, solus intrepidus quiescebat*, ut in quavis simili tribulatione ad eum confugientes, in eoque spe defixi, idem faciamus, iuxta illud Proverb. 12. *Non contristabit iustum quidquid acciderit ei.* Et cap. 28. *Iustus quasi leo confidens absque terrore erit.*

Et illud Poetæ:

Etiamsi fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Cervical Christi quod? Porro *cervical*, in quo, teste Marco, dormiebat Christus, mystice est primo bona conscientia: secundo resignatio in Dei voluntatem: tertio fiducia de Dei ope et providentia; in hac enim fidelis in quavis adversitate securus quiescit, et quasi indormit.

Tertio, Origenes hom. 6. in diversos: Christus, ait dormiebat corpore, vigilabat deitate, ut discipuli, ait Lyranus in periculo positi, ardentius ad eum recurrerent opemque implorarent. Huius rei figura Ionas, c. 1. dormiebat, cæteris in navi periclitantibus. Vide ibi dicta. Porro qualis fuerit somnus Christi, et quam diversus a nostro, vide apud Toletum in cap. 8. Lucæ Annotat. 43.

Tropologice Glossa: Dormit Christus, inquit, cum negligentius agimus, et ideo tempestas; si vero fides resurgit imperat ventis et fluctibus.

Vers 25 Luc. 8. 24. Marc. 4. 38. ET ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI EIUS, ET SUSCITAVERUNT EUM, DICENTES: DOMINE SALVA NOS, PERIMUS.) Arabicus: *Domine libera nos, profecto perimus.* Non debebant timere, qui secum vehebant Salvatorem, imo salutem et vitam, sed modica adhuc in eis de Christo erat fides et spes. Marcus significantius habet cap. 4. 38. *Magister non ad te pertinet, quia perimus?* q. d. Non est tibi curæ, quod perimus? itane sine cura dormis, sinisque nos tecum mergi?

Vers. 26. Luc. 8. 24. 25. Marc. 4 39. 40. ET DIXIT EIS: QUID TIMIDI ESTIS MODICÆ FIDEI?) Græce est nervosius ὀλιγόπιστοι, id est, parum fidentes.

DIXIT.) Hoc ante sedatam tempestatem, ut narrat hic Matthæus, licet post eam id narrent Lucas et Marcus. Decebat enim prius sedari discipulorum pavorem extremum, quam maris tempestatem, atque eorum fidem prolapsam erigi, ut hæc mereretur miraculum sedandæ procellæ: ita Iansenius, Toletus et alii.

MODICÆ FIDEI.) Tum quia non videmini perfecte credere me esse Deum; tum quia non speratis in mea providentia, nec creditis me dormientem posse, aut scire, et velle vos liberare a periculo: ita S. Chrysostomus.

Fides hic primo accipi potest proprie dicta; secundo pro fiducia; hanc enim parit acuitque fides. Porro timor causa est modicæ fidei; modica autem fides causa est modicæ fiduciæ. Lucas efficacius habet: *Ubi est fides vestra?* Græce ἡ πίςις, id est, illa fides, scilicet, perfecta in me, quam toties vobis inculcavi, quamque præ vobis tulistis, cum relictis omnibus, me vocantem secuti estis. Christus equidem in miraculis exigit hanc fidem, ut doceat eam in tentationibus maxime requiri, ac contra eas præsentissimum esse remedium. Audi S. Bernard. serm. 9. in Psal. Qui habitat: *Si sæviat mundus*, inquit, *si fremat malignus, si ipsa caro adversus spiritum concupiscat, in te ego sperabo. Quis enim speravit in eo et confusus est?* Et mox: *Ut quid si hæc sapimus, ut quid cunctamur abiicere omnes spes miseras, vanas, inutiles, seductorias, et huic uni tam solidæ, tam perfectæ, tam beatæ spei tota devotione animi, toto fervore spiritus inhærere? scriptum est enim: Adiuvabit eos, quia speraverunt in eo.* Tentationis remedium spes.

TUNC SURGENS IMPERAVIT VENTIS ET MARI, ET FACTA EST TRANQUILLITAS MAGNA.) Pro *imperavit* Græce est ἐπετίμησε, quod respondet Hebr. גער *gaar*, id est, increpavit (ut vertit Arabicus) obiurgavit ceu herus famulum. Unde Marcus habet: *Comminatus est vento, et dixit mari: Tace, obmutesce*, id est, quiesce, tuosque fremitus, fluctusque reprime. Lucas: *Increpavit ventum et tempestatem aquæ.*

Hisce vocibus significatur magna vis maris fluctibus agitati et exæstuantis, quam nulla vis humana, sed solum divina compescere et sedare valeat; hæ ergo voces significant magnum dominium et imperium Dei, imperantis mari cum summa auctoritate et potestate: rugiens enim et fremens furensque mare procellosum, magna vi Dei reprimendum sedandumque est. Hic ergo Christus se Deum esse ostendit, utpote qui mari et ventis quasi Dominus imperaret: mare enim illi imperanti velocius cessit cessavitque, quam servus ab hero suo increpitus. Christus ergo dormit ut homo, imperat ut Deus, ait Interlinearis.

Tropol. Tropologice, quomodo Christus mente cogitatus et invocatus imperet persecutionibus Ecclesiæ et tentationibus animæ, docet S. Augustin. homil. 3. inter 17. quæ extant in fine tomi 10. *Audisti convicium*, inquit, *ventus est: iratus es? fluctus est. Vento igitur flante, fluctu surgente periclitatur navis, periclitatur cor tuum, fluctuat cor tuum. Audito convicio vindicari desideras. Et ecce vindicatus es, et malo alieno cedens fecisti naufragium. Et quare hoc? quia dormit in te Christus. Quid est, dormit in te Christus? Oblitus es Christum. Excita ergo Christum, recordare Christum. Evigilet in te Christus, considera illum. Quid volebas? vindicari. Excidit tibi, quia ipse cum crucifigeretur, dixit: Pater ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt. Qui dormiebat in corde tuo noluit vindicari. Excita illum, recole illum.* Et nonnullis interiectis: *Ergo compescam me ab iracundia mea, et redibo ad quietem cordis mei. Imperavit Christus mari, facta est tranquillitas. Quod autem dixi ad iracundiam, hoc tenete regulariter in omnibus tentationibus vestris. Nata est tentatio, ventus est: turbatus es, fluctus est: excita Christum, loquatur tecum.*

Allegor. Allegorice et anagogice Beda: *Navicula* cum antenna *est arbor crucis, cuius beneficio adducti maris, id est, mundi fluctibus emersi obtinemus littus patriæ cælestis: ascendunt et discipuli, ait enim: Si quis vult venire post me, tollat crucem suam*, etc. *Obdormit Christus, tempore scilicet passionis; exorta est tempestas, id est, persecutio dæmoniacis flatibus excitata. Excitant Dominum discipuli, cuius mortem viderant, resurrectionem optantes. Surgit*

celeri resurrectione, ventum increpat, id est superbiam diaboli; sedat tempestatem, id est, insultantium Iudæorum rabiem labefactat, increpat discipulos: exprobravit enim post resurrectionem incredulitatem eorum.

Et facta est tranquillitas magna.) Nam, ut ait S. Hieron. *sentiunt omnes creaturæ Creatorem, et quæ apud nos insensibilia sunt, illi sunt sensibilia. Magna potestas, quia de magna potestate fit magna tranquillitas.* Origenes: *Decet magnum magna facere.* Et Chrysost. in hom. *Confestim soluta est tempestas, et nihil turbationis mansit, impletumque illud: Dixit et stetit spiritus procellæ.*

Vers. 27. Luc 8. 25. Marc. 4. 41. Porro homines mirati sunt, dicentes: Qualis est iste, quia venti et mare obediunt ei?) *Homines*, non discipuli, sed nautæ et cæteri qui erant in navi, ait Interlinearis, navibusque eam comitantibus. Nam, ut ait Origenes, nunquam sine honore nominantur discipuli, sed semper aut Apostoli, aut discipuli. Addit S. Hieronymus: *Si quis contendat significari discipulos, dicendum appellari homines, quia nondum noverant potentiam Salvatoris.* Pro *qualis* Græce est ποταπὸς, quæ vox est non simpliciter interrogantis, sed cum emphasi admirantis, q. d. Quis, qualis, cuias est iste? Non videtur similis aliis hominibus; sed alterius esse generis; non videtur e terra natus, sed e cælo lapsus, quia non tantum terrigenæ eorumque morbi, sed et cæli eorumque venti obediunt ei, quasi hero et domino suo. Unde Græce est: *Quia etiam venti et mare obtemperant ei.* Quis ergo, qualis et quantus est hic novus in Palestina Æolus, ventorum Deus et Imperator? Ita ipsi, necdum scientes Christum verum merumque esse Deum.

Tropol. Tropologice S. Augustinus hom. 3. iam citata: *Magis*, inquit, *imitare ventos et mare: obtempera Creatori. Sub iussione Christi mare audit, et tu surdus es? Mare audit, et ventus cessat, et tu sufflas? Quid? dico, facio, fingo: quid est aliud, nisi sufflare et sub verbo Christi nolle cessare? Non vos vincat fluctus in perturbatione cordis vestri.*

Vers. 28. Luc. 8. 26. 27. Marc. 5. 1. 2. 3. Et cum venisset trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo dæmonia habentes.) *Duo*, Marcus c. 5. 2. et Lucas c. 8. 27. unum tantum recensent, quia scilicet unus ille nobilior et famosior erat, ut vult S. Augustinus lib. 2. de consensu Evangel. c. 24. et quia ille truculentior erat: obsidebatur enim a legione dæmonum, ut habet Lucas: ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et alii.

Reliqua de his dæmoniacis a Christo curatis, luculentius enarrat Lucas cap. 8. v. 27. usque ad v. 40. quare ibi commodius et plenius illis explicabo.

A Venisti huc ante tempus torquere nos.) Hinc aliqui putarunt, dæmones necdum recepisse ultimum demeritorum suorum supplicium, nec ante diem iudicii esse damnandos, ut in gehenna torqueantur: ita videtur hic sentire S. Hilarius canon. 8. dicens: *Proclamabat*, ait, *cur sedem invideat, cur ante tempus iudicii infestet?* Eadem sententia a nonnullis tribuitur S. Irenæo, Iustino, Lactantio, Eusebio et Nicephoro, sed nil tale apud eos reperi, nec S. Hilarii verba id significant, sed tantum idipsum quod verba Matthæi. Vers. 29. Luc. 8. 28. Mar. 5. 7.

Certum est ex Scriptura et Patribus, dæmones ab initio mundi mox ut peccarunt fuisse damnatos, igneque gehennæ cruciatos, quo igne cruciantur etiam absentes, dum inferno egressi in hoc aere versantur, per Dei omnipotentiam. Ignis enim gehennæ, quia est instrumentum supernaturale Dei omnipotentis, hinc Deo volente in distantissima agere potest. Dæmones statim post suum peccatum igne gehennæ cruciati.

B Quod ergo aiunt Christo: *Venisti ante tempus torquere nos*, non antiquam, perpetuam et irrevocabilem ignis gehennæ torsionem, sed novum quod a Christo timebant tormentum, deprecantur. Novum hoc erat expulsio a corpore hominis quod possidebant, uti docet S. Chrysostomus homil. 29. ac dominii in tentandis vexandisque hominibus diminutio: item relegatio ad carcerem gehennæ. Dæmones enim gaudent, dum permittuntur in hoc aere versari, tum quia aliquid in eo libertatis habent ad vagandum per varias provincias, ad concitandum tempestates, sterilitatem, morbos, pestes, etc. tum quia in eo facultatem habent homines tentandi et affligendi. Quare tormentum eis est relegari in infernum: hæc enim est eorum quasi incarceratio (arctissimus enim et molestissimus carcer est infernus) et summa coarctatio, ad quam damnabuntur in perpetuum a Christo in die iudicii, in quo fiet publica eorum reprobatio et damnatio, quæ erit summa eorum pœna et confusio coram omnibus Angelis et beatis. Videntur ergo hi dæmones timere, ne diem iudicii, quem ipsi remotum putabant, Christus anticipet, ac velut iudex in eo illos ad tartara illico condemnet, aut certe seorsim ipsos ablegct: ita Maldonatus, Toletus et Suarez l. 8. de Angelis cap. 21. n. 13. Unde Glossa hic: *Torquentur dæmones*, inquit, *dum de corporibus eiiciuntur, in quorum tortura delectabantur.* Addit S. Hieronymus: *Præsentia Salvatoris tormenta sunt dæmonum.* Et S. Chrysostomus: *Ab experientia*, inquit, *clamant: flagellabantur enim invisibiliter, intolerabilia patientes ex præsentia Christi.* Tormentum dæmonum quod? C

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus primo paralyticum sanat, tum in anima, tum in corpore. Secundo v. 9. vocat Matthæum, Scribis obmurmurantibus, quod cum Publicanis ageret, respondet, se quasi medicum animarum, missum esse ad curandos peccatores. Tertio v. 14. discipulis Ioannis Baptistæ crebro ieiunantibus dat causam, cur sui discipuli necdum ieiunent. Quarto v. 18. sanat hæmorrhoissam, et a morte suscitat filiam Iairi. Quinto v. 27. illuminat duos cæcos, et v. 32. muto loquelam restituit, omnesque infirmos sanat, ac videns multam populi messem, multos in eam optat mitti operarios.

1. Et ascendens in naviculam, transfretavit, et venit in civitatem suam. 2. Et ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. Et videns Iesus fidem illorum, dixit paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. 3. Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se: Hic blasphemat. 4. Et cum vidisset Iesus cogitationes eorum, dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? 5. Quid est facilius dicere: Dimittuntur tibi peccata tua: an dicere: Surge, et ambula? 6. Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. 7. Et surrexit, et abiit in domum suam. 8. Videntes autem turbæ timuerunt, et glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus. 9. Et cum transiret inde Iesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine. Et ait illi: Sequere me. Et surgens, secutus est eum. 10. Et factum est discumbente eo in domo, ecce multi publicani et peccatores venientes, discumbebant cum Iesu et discipulis eius. 11. Et videntes Pharisæi, dicebant discipulis eius: Quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister vester? 12. At Iesus audiens, ait: Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus. 13. Euntes autem discite quid est: Misericordiam volo, et non sacri-

ficium. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores. 14. Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis dicentes: Quare nos, et Pharisæi, ieiunamus frequenter: discipuli autem tui non ieiunant? 15. Et ait illis Iesus: Numquid possunt filii sponsi lugere quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus: et tunc ieiunabunt. 16. Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem eius a vestimento, et peior scissura fit. 17. Neque mittunt vinum novum in utres veteres: alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres pereunt. Sed vinum novum in utres novos mittunt: et ambo conservantur. 18. Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit, et adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modo defuncta est: sed veni, impone manum tuam super eam, et vivet. 19. Et surgens Iesus sequebatur eum, et discipuli eius. 20. Et ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti eius. 21. Dicebat enim intra se: Si tetigero tantum vestimentum eius, salva ero. 22. At Iesus conversus, et videns eam, dixit: Confide filia, fides tua te salvam fecit. Et salva facta est mulier ex illa hora. 23. Et cum venisset Iesus in domum principis, et vidisset tibicines et turbam tumultuantem, dicebat: 24. Recedite: non est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum. 25. Et cum eiecta esset turba, intravit: et tenuit manum eius. Et surrexit puella. 26. Et exiit fama hæc in universam terram illam. 27. Et transeunte inde Iesu, secuti sunt eum duo cæci, clamantes, et dicentes: Miserere nostri, fili David. 28. Cum autem venisset domum, accesserunt ad eum cæci. Et dicit eis Iesus: Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei: Utique, Domine. 29. Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundum fidem vestram fiat vobis. 30. Et aperti sunt oculi eorum: et comminatus est illis Iesus, dicens: Videte ne quis sciat. 31. Illi autem exeuntes, diffamaverunt eum in tota terra illa. 32. Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, dæmonium habentem. 33. Et eiecto dæmonio, locutus est mutus: et miratæ sunt turbæ, dicentes: Nunquam apparuit sic in Israel. 34. Pharisæi autem dicebant: In principe dæmoniorum eiicit dæmones. 35. Et circuibat Iesus omnes civitates, et castella, docens in synagogis eorum, et prædicans evangelium regni, et curans omnem languorem et omnem infirmitatem. 36. Videns autem turbas, misertus est eis: quia erant vexati, et iacentes sicut oves non habentes pastorem. 37. Tunc dicit discipulis suis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. 38. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.

Vers. 1. Luc. 8. 37. Marc. 2. 21 et 5 v. 18 21. Civitas Christi quænam?

ET ASCENDENS IN NAVICULAM (Græce πλοιον, id est, navem) TRANSFRETAVIT (navigando rediit in citerius maris Galilææ littus, ex quo venerat, ut patet c. 8. 18.) ET VENIT IN CIVITATEM SUAM.) Sedulius intelligit Bethlehem, in qua natus erat Christus. S. Hieronymus vero accipit Nazareth: in hac enim fuit educatus. Melius S. Chrysostom. Theophylactus, Euthymius, Iansenius, Maldonatus et alii passim accipiunt Capharnaum, in qua frequentius versatus est Christus; nam cap. 4. 13. ibi, relicta Nazareth, Christum habitasse dixit Matthæus, et miraculum paralytici sanati, quod sequitur in Capharnao contigisse, docet Marcus c. 2. 3. Sicut enim Christus nobilitavit Bethlehem sua nativitate, Nazareth educatione, Ægyptum sua fuga, Ierusalem sua passione; sic Capharnaum decoravit sua habitatione, prædicatione et miraculorum operatione.

Vers. 2. Luc. 5. 18. 20.

ET ECCE OFFEREBANT EI PARALYTICUM IACENTEM IN LECTO.) Paralysis enim ita nervos (qui motus sunt instrumenta) corporis dissolvit, ut homo impotens fiat ad ambulandum, imo ad se movendum, fiatque quasi animatum cadaver, non nisi ad pœnam suam vivens, ideoque fere immedicabile, et in lecto quasi in vivo sepulcro recondendum. Marcus cap. 2. v. 3. paralyticum portatum dicit a quatuor portitoribus: a quibus disce non tantum tuam, sed et proximorum curare salutem, idque impense, tum quia charitas id exigit, tum quia sæpe Deus flagellat bonos cum malis, eo quod boni malorum peccata corripere, impedire et emendare negligant, uti docet S. Augustinus lib. 1. de Civitat. cap. 9.

ET VIDENS IESUS FIDEM ILLORUM DIXIT PARALYTICO: CONFIDE FILI, REMITTUNTUR TIBI PECCATA TUA.) *Illorum*, scilicet, qui Christo offerebant paralyticum: hi enim cum præ turba non possent paralyticum inferre in domum ad Christum, portarunt eum in tectum (tecta enim domorum in Palestina non sunt acuminata, ut in Germania, sed plana et longe planiora, quam sint in Italia) mox tectum aperuerunt, imo sublatis tegulis fregerunt et perfoderunt: nam Marcus cap. 2. 4. ait: *Nudaverunt tectum*, indeque ægrotum ex alto per fascias et funes ante Christum demiserunt, quæ omnia arguunt magnam eorum fidem, spem et devotionem erga Christum. *Illorum* ergo, id est, offerentium, ait S. Ambrosius, Haymo et Hieronymus: addit S. Chrysostomus, Theophyl. et Euthymius etiam ipsius paralytici: nam ex hac fide ad Christum portari, et per tectum demitti ante ipsum voluit: nec audisset a Christo: *Remittuntur tibi peccata tua*, nisi fidem habuisset. Porro fides hæc est miraculorum, quæ includit certam fiduciam futuri miraculi et sanitatis a Christo consequendæ. Vide canonem 38. Moraliter disce hic, quod mensura orationis est fides et spes: quod enim speras a Christo, hoc impetrabis: quo enim magis dilatas sinum animæ per spem, eo illam capaciorem et digniorem efficis, ut Deus illam donis suis impleat, iuxta illud: *Dilata os tuum, et implebo illud*, Psalm. 80. 11. Et: *Os meum aperui, et attraxi spiritum*, Psalm. 118. v. 131. Hac de causa dixit illi Christus:

Fides miraculorum quæ? Mensura orationis est spes.

CONFIDE FILI.) Syrus, *boni sis animo*, scilicet, confide te a me miraculose sanandum, idque prius in anima a peccatis, deinde consequenter in corpore a paralysi: nam ob peccata morbo hoc te Deus afflixit: ita S. Hieronym. Theophylactus, Euthymius. Nota: paralyticus hic iam habebat fidem et spem in Christum ut paulo ante ostendi, sed Christus iubet, ut illam corroboret et adaugeat. Porro Christus hac voce externa: *Confide fili*, et magis interno gratiæ suæ afflatu, instinctuque paralyticum excitavit ad actum magnæ fidei, spei, doloris de peccatis commissis, ac firmi propositi de nova sanctaque vita capessenda, item amoris Dei super omnia, ut sic capax fieret remissionis peccatorum, ad eamque se disponeret: has enim dispositiones alibi requirit Scriptura: Christus tamen hic et alibi solam fidem nominat et requirit, ac fidei tribuit sanitatem, præsertim corporis, quia fides prima est radix et origo spei, timoris, doloris et amoris Dei; ac fides in Christum, maxime tunc erat inculcanda. Vide canonem 11. Nihil ergo hic habent hæretici, quo probent solam fidem proprie iustificare: maxime quia hic agitur de fide miraculorum et sanitatis, quam etiam ipsi a fide iustificante distinguunt. Adde, Christum tam vel magis loqui de fide offerentium, quæ ægrum iustificare non poterat, quam ipsius ægri et paralytici.

FILI.) Nam vere filius Dei est, cui dimittuntur peccata, ait Haymo. Nota hic Christi benignitatem, qua dulcissimis verbis paralyticum compellat, dicens, *fili*. Unde S. Hieronymus exclamat: *O mira humilitas! despectum et debilem, totis membrorum compagibus dissolutum, filium vocat, quem sacerdotes non dignabantur attingere.*

REMITTUNTUR TIBI PECCATA TUA.) *Tibi*, ita per meam inspirationem iam contrito, et ad remissionem iustificationemque disposito, ut dixi. Græce αφεωνται, id est, remissa sunt, id est, remittuntur. Est Hebræa enallage temporis. Similis est Lucæ 7. 17.

Notat S. Chrysostomus Christum prius remisisse peccata paralytico, deinde eum sanasse, ut occasione calumniæ Pharisæorum, quam ex hoc suo dicto factoque secuturam prævidebat, divinitatem suam eis probaret, idque triplici miraculo quasi invincibili argumento, scilicet: Primo enuntiando, et propalando arcanas eorum cogitationes et murmura contra Christum, dicentium intra se: *Hic blasphemat.* Secundo, sanando paralyticum. Tertio, hoc miraculum sanitatis patrando ad eumdem finem, scilicet, ut per illud se habere potestatem remittendi peccata, probaret et demonstraret.

Ad litteram tamen magis vicina et genuina causa erat, ut ostenderet paralyses, cæterosque morbos sæpe non tam a causis naturalibus, quam a peccatis oriri; prius ergo peccata dimittit, deinde sanat paralyticum, quia prius auferenda est causa, ut ea sublata, tollatur effectus, puta paralysis et morbus, q. d. Recto naturæ ordine volo prius tollere causam paralysis, scilicet peccata, deinde ipsam paralysim curare: *Ut demonstraret propter peccata præterita percussum esse infirmitate corporali*, ait Haymo, et Theophylactus, *declarans*, ait, *quod paralysis ex peccatis esset.* Sic et S. Hieronymus, Euthymius et alii.

Medici prius curent salutem animæ, dein corporis. Hinc iure canonico sancitum est, ut medici prius animæ, quam corporis ægroti salutem procurent, ut patet cap. *Cum infirm.* de pœnit. et remiss. idque Romæ stricte servatur, ubi medici post tertium ægritudinis, præsertim periculosæ, diem infirmo adesse nequeunt, nisi is illico Sacramentali confessione animam a peccatis expiet. Nam, ut ait S. Basil. reg. 55. inter fusius disputatas: *Sæpe morbi velut quædam peccatorum flagella sunt, quibus nil aliud agitur, nisi ut vitam nostram in melius commutemus.* Vide dicta Eccles. 38. v. 1. et sequent.

Sanati a Christo etiam iustificati fuere, cur? Rursum ex hoc loco colligunt Interpretes, eos, qui corporaliter a Christo sanati sunt, communiter etiam spiritualiter ab eo fuisse sanatos et iustificatos, id enim contigit huic paralytico: tum quia hoc decebat liberalitatem Christi, ut non dimidiatam, sed integram perfectamque daret salutem: Dei enim perfecta sunt opera, Deuteron. 32. tum quia salus corporis refertur ad salutem animæ; tum quia salus corporis sæpe pendet ex salute animæ; tum denique quia Christus maxime ad spiritualem salutem conferendam in mundum et carnem venerat. Hoc est, quod ait Christus Ioann. 7.23. de alio paralytico a se sanato: *Totum hominem sanum feci in Sabbato.* Id ipsum diserte docet S. Thomas 3. part. quæst. 44. articul. 3. ad 3. Maldonatus, Barradius et alii.

Vers. 3. Luc. 5. 21. Mar. 2. 6. ET ECCE QUIDAM DE SCRIBIS DIXERUNT INTRA SE (Syrus, *in anima sua*, id est, in mente sua) HIC BLASPHEMAT.) Quia Deo propriam potestatem condonandi peccata adimit, eamque sibi arrogat: quæ sane gravis est in Deum contumelia, ideoque blasphemia. Ita ipsi: putabant enim Christum non esse Deum, sed merum hominem: hic enim fuit perpetuus et obstinatus eorum error, qui eos adegit ad continuam Christi persecutionem usque ad cædem et crucem. Unde Marcus c. 2. 7. addit eos dixisse: *Quis potest dimittere peccata nisi solus Deus?* Peccatum enim est offensa in Deum commissa, ac divinæ maiestatis violatio: hanc autem nemo nisi Deus ipse condonare potest.

Vers. 4 Luc. 6 22 ET CUM VIDISSET IESUS COGITATIONES EORUM, DIXIT: UT QUID COGITATIS MALA IN CORDIBUS VESTRIS?) Marcus addit c. 2. 8. Iesum id *spiritu suo* cognovisse et vidisse, q. d. Iesus arcanas Scribarum blasphemias cognovit et vidit, non alio revelante, uti cognoverunt Prophetæ, sed per se et spiritum suum omnia pervadentem et penetrantem: ex quo recte Patres contra Arrianos probant Christi divinitatem, eo quod Christus sit cardiagnostes, id est, cordium inspector, quod soli Deo est proprium. Ita S. Hieronymus, qui et addit: *Et quodammodo tacens loquitur: Eadem potentia et maiestate, qua cogitationes vestras intueor, possum et hominibus peccata dimittere.* Sic et S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et alii. Unde Chrysologus serm. 50. *Cape*, ait, *Christi divinitatis insignia, aspice eum ad cogitationum tuarum latebras pervenisse.*

A Dices: Scribæ excipere potuissent, ac dicere: Tu, o Iesu arcanas cogitationes nostras cognoscis quidem et revelas, at non tuo spiritu (nullo enim argumento id nobis probas) sed alieno, puta Dei; ergo Propheta quidem es, sed non idcirco es Deus, ut remittas peccata; aut ea remittis, non tua, sed Dei virtute. Respondeo: Si Scribæ agnoscebant Iesum esse Prophetam, utique credere debebant eum non mentiri, sed verum dicere, cum diceret se ex seipso habere potestatem remittendi peccata, ideoque esse Deum. Rursum in veteri Testamento nulli Prophetæ data est potestas remittendi peccata; sed soli Messiæ id per Prophetas promissum fuit. Ergo ex hoc debebant agnoscere Iesum esse Messiam, ac consequenter esse Deum, ut patet ex aliis Scripturæ locis, maxime accedente miraculo sanationis paralytici, cæterisque, quæ Christus multa et magna patrabat hoc fine, ut probaret se esse Deum.

Denique quia Christus solo iussu et propria auctoritate uti sanavit paralyticum, sic et ei peccata dimisit, adeoque in omnibus aliis miraculis ita se gessit, et ad hoc o-
B mnia sua direxit, ut probaret et persuaderet se esse Messiam, id est, Dei Filium in carne assumpta et mundi Salvatorem, ac peccatorum redemptorem a Mose et Prophetis promissum. E contrario Prophetæ, et Sancti, cum patrant miracula, vel remittunt peccata, vel arcana vel futura revelant, id facere, se Deo revelante, vel invocato palam, protestantur, vel certe sat superque subindicant.

QUID EST FACILIUS DICERE: DIMITTUNTUR TIBI PECCATA TUA, AUT DICERE: SURGE ET AMBULA?) *Dicere* est iubere, et iubendo efficaciter efficere. Est metalepsis. Vers. 5. Luc. 5. 23. Mar. 2. 9.

Quæres, utrum horum duorum absolute sit difficilius.

Dico primo: per se difficilius est remittere peccata, quam sanare paralyticum, imo quam creare cælum et terram. Ratio a priori est: Prima, quia peccatum et peccator, utpote hostis Dei, longe magis distat a Deo, quam paralysis et paralyticus, imo quam omnes res creatæ, utpote in se bonæ, imo quam ipsum nihil, ex quo creatæ sunt; nihil enim negative dumtaxat et privative opponitur enti Difficilius est iustificare, quam creare, cur?
C et Deo: peccatum vero ex diametro adversatur et contrarie repugnat Deo: nulla enim contraria magis sibi adversantur, quam summa bonitas et summa malitia, hoc est, Deus et peccatum.

Secunda, quia remissio peccatorum est altioris ordinis, quam sit natura, omnesque res naturales: spectat enim ad ordinem supernaturalem gratiæ; illamque secum adducit. Gratia autem est summa participatio divinitatis: per gratiam enim fimus *divinæ consortes naturæ*, 2. Petri 1. v. 4. Ita diserte docent S. Augustinus tract. 72. in Ioannem, et S. Chrysostomus hic, ac S. Thomas 1. 2. quæst. 113. art. 9.

Dico secundo: Christus tamen e contrario videtur hic proponere remissionem peccatorum ut faciliorem, quam sit paralytici sanatio, quasi hoc difficilius illo: tum quia difficilius erat respectu Iudæorum: hominibus enim, res naturales et corporeas magis, quam spirituales et occultas sapientibus, ita videtur: tum quia minus periculosum
D est illud, quam sit hoc: nam qui dicit: *Remitto tibi peccata*, mendacii argui non potest, sive ea revera remittat, sive non; quia nec peccatum, nec peccati remissio oculis videri potest: qui autem dicit paralytico: *Surge, et ambula*, se et famam suam evidenti falsitatis periculo exponit: re ipsa enim si paralyticus non surgat, falsitatis, imposturæ et mendacii ab omnibus arguetur et convincetur. Sic dicimus: Facilius est scribere res Tartaricas, quam Italicas, quia hic a multis, ille a nemine falsitatis argui potest. Unde signanter Christus non ait: *Quid est facilius*, remittere peccata, an sanare paralyticum, sed *dicere: Dimittuntur tibi peccata, an dicere: Surge, et ambula?* Nota τὸ *dicere:* facilius enim et minus periculosum est dicere: Remittuntur tibi peccata, quam dicere: Surge, et ambula. ob rationem, quam adduxi.

Denique sanatio paralytici est opus physicum, et physice difficilius, quam sit remissio peccatorum, quæ per se tantum est ens morale, sicut et peccatum, sive culpa et offensa tantum est ens morale.

Addit Iansenius, respectu Dei utrumque æque esse facile et divinum: utrumque enim est miraculum, ideoque infinitam Dei virtutem et omnipotentiam requirit.

Porro licet minus in se sit opus sanatio paralytici, quam remissio peccati, tamen valide ex illo probat hoc, scilicet, ex sanatione probat se habere potestatem remittendi peccata, quia vel unum miraculum, quale est subita sanatio paralytici, certum est argumentum veritatis, si ad illam probandam edatur et fiat, ut dixi c. 7. 22.

Vers. 6. Luc. 5. 24. Marc. 2. 10. 11. UT AUTEM SCIATIS, QUIA FILIUS HOMINIS HABET POTESTATEM (Syrus, *dominium*) IN TERRA DIMITTENDI PECCATA (TUNC AIT PARALYTICO): SURGE, TOLLE LECTUM TUUM, ET VADE IN DOMUM TUAM.) Nota τὸ *filius hominis*: Christus enim remisit peccata, non tantum qua Deus per suam omnipotentiam, sed etiam qua homo auctoritative et meritorie: quia enim eius humanitas hypostatice coniuncta erat divinitati, et subsistebat in persona divina Filii Dei, idcirco mereri et satisfacere potuit ex æquo pro peccatis totius mundi; qua de causa hæc primaria post Deum auctoritas, et potestas excellentiæ remittendi peccata illi data est, quam etiam aliis, puta sacerdotibus a se institutis, ceu ministris suis communicare posset, eatenus scilicet, ut queant remittere peccata. Unde D. Thom. 3. part. quæst. 64. artic. 3. Potestas excellentiæ Christi, inquit, in quatuor consistit. Primo, quod meritum et virtus passionis eius operetur in Sacramentis. Secundo, quod in eius nomine Sacramenta sanctificentur. Tertio, quod ipse, qui dedit virtutem Sacramentis, potuit illa instituere. Quarto, quod effectum Sacramentorum (puta remissionem peccatorum et gratiam) possit conferre sine Sacramento. Hæc potestas soli Christo, qua homo est, propria est, ideoque nulli sacerdoti vel Pontifici, imo nec S. Petro communicata fuit.

Potestas excellentiæ Christi quadruplex.

TUNC AIT PARALYTICO.) Hæc verba sunt Evangelistæ, volentis simul rem gestam et verba Christi intexere. Unde a Syro et nonnullis Latinis parenthesi includuntur. Significant autem Christum a Scribis obmurmurantibus ad paralyticum sanandum sermonem animumque convertisse.

SURGE, TOLLE LECTUM TUUM, ET VADE IN DOMUM TUAM.) *Surge* excussa paralysi sanus et vegetus, utque id probes, et Scribis totique populo declares: *Tolle lectum tuum*, ut iam curatus portes eum, qui te paralyticum paulo ante portavit, iuxta illud Sedulii hoc loco:

Mercedem ipse suam grata mercede revexit.

Grabatus quid, et unde dicatur? Pro *lectum* Marcus cap. 2. 8. habet *grabatum*. *Grabatus*, ait Sipontinus, est exiguus lectus, in quo meridiari solemus: dictus quasi *carabatus*, quod in eo capite recumbamus: κάραν enim caput, βατὸν pervium Græci appellant. Unde Martialis:

Ibat tripes grabatus, et tripes mensa.

Vers. 7. Luc. 5. 25. Marc. 2. 12. ET SURREXIT ET ABIIT IN DOMUM SUAM.) *Surrexit* subito; dictum enim Christi fuit factum. *Et abiit* sublato in humeros lecto, uti iusserat Christus, idque in signum perfectæ sanitatis a Christo recuperatæ.

Hoc Christi exemplum et miraculum imitatus est et S. Simeon Stylites, uti habet eius vita, quam ex Theodoreto recenset Surius tomo 1. cum inquit, quidam Saracenorum Tribunus obtulisset ei quemdam e suis paralyticum, rogans ut eum sanaret: *Vir sanctus cum illum in medium afferri iussisset, imperat, ut maiorum suorum impietatem detestetur: cum his dictis obtemperasset, rogatus an Patri et unigenito Filio, ac Spiritui sancto crederet? ait se credere: Si credis, inquit, surge. Qui cum surrexisset, iussit ut tribunum illum, virum sane maxime corpulentum, sublatum humeris, usque ad tentorium ferret: qui subiens onus, confestim abstulit, quo iussus erat. Quo sane miraculo spectatores stupefacti Deum laudabant. Hoc autem iusserat illi Domini exemplo, qui paralytico, ut grabatum tolleret, imperaverat.* Simili modo S. Bernard. rogante rege Franciæ paralyticum cruce signans curavit, iussitque ut grabatum suum tolleret.

S. Simeon Stylites paralyticum curat.

Tropologice S. Gregorius hom. 12. in Ezechiel. *Per lectum sive grabatum*, inquit, *in quo carnis est requies, ipsa caro signatur; per domum vero conscientia figuratur. Tolle* ergo *grabatum tuum*, *id est*, *porta lectum*, *in quo portatus es: quia necesse est, ut sanatus quisque portet contumeliam carnis, in qua prius iacebat ægrotus. Quid est ergo dicere: Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam, nisi, porta tentationes carnis, in quibus hactenus iacuisti, ac revertere ad conscientiam tuam, ut videas quæ fecisti?* Iusto enim Dei iudicio fit, ut peccator, qui prius tentationi consensit libens, postea pœnitens eamdem sentiat invitus. Pœnitentia enim tollit quidem peccatum, at non habitus et pravas inclinationes ad peccatum, quos ipse mala consuetudine sponte contraxit et induit. Hinc S. Maria Ægyptiaca post conversionem per 17. annos sensit acres luxuriæ stimulos, quia per totidem annos turpiter in eadem vixerat, uti habet huius vita auctore Zosymo.

VIDENTES AUTEM TURBÆ TIMUERUNT ET GLORIFICAVERUNT DEUM, QUI DEDIT POTESTATEM TALEM HOMINIBUS.) Vers. 8. Luc. 5. 26. Marc. 2. 12.
Pro *timuerunt* Græce est ἐθαύμασαν, id est, admiratæ sunt; admirationis autem effectus est timor, sive reverentia: unde Lucas c. 8. 26. *apprehendit*, inquit, omnes ἔκστασις, id est, *extasis*, puta sacer quidam timor et pavor ex stupore tanti miraculi manans, et in Dei glorificationem erumpens. Unde Marcus addit eos dixisse: *Quia nunquam sic vidimus.* Lucas: *Quia vidimus mirabilia hodie.* Erat enim paralyticus per totum corpus. Nam Marcus addit, quod portabatur a quatuor, quia erat universalis paralysis serpens per totius corporis membra. Paralyticus iste alius est ab illo, cuius meminit Ioan. 5. 2. sanato ad probaticam piscinam, quia ille in Ierusalem sanatus est, hic in Capharnaum: ille hominem non habebat, hic portabatur a quatuor: ille non credebat ut iste, cui dictum est: *Confide fili.*

Tropologice: Paralysis est quodvis animæ vitium, sed præsertim carnis voluptas, ex eaque nascens acedia, quæ ita animam prosternit, ut impotens sit se erigere ad virtutem, ad cælum, ad Deum: quare anima hoc morbo laborans, a portitoribus, id est, a pastoribus, prædicatoribus, confessariis, etc. evehenda est in tectum, id est, ad studium salutis rerumque cælestium, indeque per tegulas ad pedes Christi demittenda, ac supplici et ardenti prece postulandum, ut ipse eam sua gratia sanet, motumque et sensum rerum spiritualium ipsi restituat: ipsa deinde sanata, Christo Salvatori suo gratias agat, nec desideat, sed abeat in domum mentis et conscientiæ suæ, ut illam a vitiis expurget, et omnium virtutum actibus adornet. Ipsa ergo debet confidere in Domino, quia ipse solus potest omnia imperfecta sua supplere. Debet surgere a somno peccati, et a pravæ lecto consuetudinis, considerando ubi prostratus fuerat, quod fit per confessionem. Ut enim qui surgit, ita et qui confitetur se prodit: debet tollere lectum, quod pertinet ad satisfactionem, quæ, cum iniungitur, quasi onus quoddam portatur. Caro etiam, quæ ut lectus delectabat, et portabat spiritum mortuum, post remissionem et satisfactionem, debet esset homini instar oneris, ut illi erat, qui dicebat: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Roman. 7. 24. ita Salmeron, Iansenius, Toletus, Vincentius Regius et alii.

Paralysis est voluptas carnis.

Anagog. hæc accipe de cælesti gloria, de qua ait Psaltes Ps. 121. *Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus.* Dicet enim in resurrectione Dominus: *Surge* (scilicet a morte) *tolle lectum tuum* (id est corpus gloriosis dotibus ornatum assume) *et vade in domum tuam*, id est, in æternam et cælestem mansionem.

Porro multæ sunt analogiæ paralysis et acediæ. Prima: sicut paralysis oritur ex frigore et crassis lentisque humoribus, cum illi nervos obsident, sic ut impediatur transitus spirituum vitalium et animalium ad sensuum instrumenta, quo fit, ut motus et sensatio impediatur, uti docet Galenus lib. 2. de Symptomatum causis cap. 1. Sic et acedia ex spirituali frigore et defectu charitatis oritur, per quod homo fit insensibilis ad divina, et immobilis ad bona opera. I.

Analogiæ paralysis et acediæ.

Secunda: Paralysis est nervorum resolutio. Si in cerebro ipso læsio incidat, statim omnibus partibus homo im- II.

potens insensibilisque efficitur. Si in omnes corporis nervos, illico totum corpus sensu motuque privat, ac mortem celerem respirationis privatione infert: quare paralysis in eodem genere cum torpore est, sed ab eo magnitudine differt, ait Galenus ibidem lib. 1. c. 5. nam torpor est levis quædam paralysis, ait idem inferius sub finem lib. 1. Sic acedia est torpor et paralysis animæ, quæ omnes eius vires ita occupat et torpefacit, ut ad omnia pietatis officia impotens esse videatur: quare certam animæ per peccatum mortem inducit. Sicut ergo pisciculus, qui a torpore, quem inducit, dicitur torpedo sive remora, quia naves, quibus se affigit, licet vento agitatas, remoratur et sistit: sic acedia omnes animæ vires et actiones remoratur et inhibet, illasque torpore suo quasi stupefacit, hebetat et obtundit.

III. Tertia: Paralysis in corpore sequitur ad dominium phlegmatis; eadem est passio atræ bilis, sive melancholiæ: unde contingit conceptis in horis melancholiæ, ait Galenus. Sic acedia oritur ex phlegmaticis et fluidis carnis voluptatibus, ex vini crapula et fluxu luxuriæ. Rursum ex melancholicis cogitationibus et affectibus, qui in morosa superbiæ, iræ, luxuriæ, vindictæ desideria hominem etiam nescientem, inducunt.

IV. Quarta: Paralysis, ait Galenus, sequitur apoplexiam. Rursum paralysis est totius corporis apoplexia. Sic acedia facit, ut anima vivat quasi mortua, et apoplexia icta videatur.

V. Quinta: Ad paralysin, ait Galenus, tendit pulsus stupidus: sic cum homo nullum rerum spiritualium habet sensum, aut pulsum, signum est instantis acediæ summæ et lethiferæ.

VI. Sexta: Paralysis, ait Galenus, causat gravitatem, ut corpus ponderosum et plumbeum esse videatur, ideoque in grabato decumbit. Sic acedia mentem gravem plumbeamque efficit, ut infelici cupiditatum carnis grabato affixa videatur; hinc in otium et somnum, æque ac in gulam et luxuriam est proclivis. Vide Cassianum lib. 10. de Instit. cap. 2. et 3.

VII. Septima: Apoplexia sive sideratio (et consequenter paralysis) maxime contingit senibus, et in hyeme, et in pluviarum multitudine, ait Hippocr. Aphorismo 16. 23. et 31. sectionis 3. Sic acedia veteranos invadit, cum novitius ardor deferbuit. Longitudo enim temporis parit laborum tædium, præsertim cum fervor charitatis æque ac ætatis intepuit, ac cogitationum variarum sensualium, velut pluviarum multitudine obruitur.

VIII. Octava: Apoplexiam (et paralysin) fortem curare est impossibile; levem vero difficile, ait Hippocrates Aphorismo 42. sect. 2. idem dicas de acedia et tristitia. Audi S. Chrysostomum, Epist. 8. ad Olympiam: *Tristitia animarum crudele tormentum est, dolor quidam inexplicabilis, et iudicium omni iudicio vindictaque deterius. Nam et vermi est similis venenato: non solummodo carnem, sed et animam ipsam perimens. Et tinea non solum ad ossa, sed ad corda pertingens: et perpetuus quidam carnifex, non animam dilacerans, sed vires animæ consumens: et iugis nox, ac tenebræ profundæ, et tempestas et turbo, febris non apparens omni igni validius incendens, et pugna requiem non habens.*

Tristitia animarum tormentum crudele.

IX. Nona: Paralysin curant aut minuunt res calidæ, ut saliva et euphorbium, ait Galenus: item exercitium corporale. Sic acediam superat charitas, id est, Dei amor et fervor; item exercitatio tum corporis, tum mentis: nam, ut ait Cassianus lib. 10. de Instit. cap. ult. *Experimento probatum est, acediæ impugnationem non declinando fugiendam, sed resistendo superandam.* Acedia ergo laborans vi torporem excutiat, et ad laborem violenter se cogat, oportet: quod si fecerit, acediam superabit et sanabit.

Vers. 9. Luc. 5. 27. Marc. 2. 14. ET CUM TRANSIRET (id est discederet, abiret, pergeret: ita Euthymius) INDE IESUS, VIDIT HOMINEM SEDENTEM IN TELONIO, MATTHÆUM NOMINE, ET AIT ILLI: SEQUERE ME: ET SURGENS, SECUTUS EST EUM.) Τέλος Græcis est vectigal, inde telonium vocatur locus seu domus, in quo nautæ et mercatores solvebant navium merciumque

Telonium quid?

A vectigal. Unde in ea sedebant telonarii publicani, id est vectigalium redemptores et exactores. (Hinc Persicus pro *in telonio*, vertit, *in domo solutionis*: Æthiopicus, *in foro*; quia in loco publico, quale est forum, merces et mercium vectigalia pendebantur) qualis erat Matthæus (unde verisimile est domum eius fuisse Capharnai, ad littus maris Galilææ; eo enim naves et merces appellebant) qui publica Senatus populique Romani tributa et vectigalia a subditis pendenda, certo constituto pretio redemerant, illaque a præternavigantibus et applicantibus exigebant. Ita Adrichomius in descript. terræ sanctæ p. 114. n. 92. Addit Iansenius, in c. 33. Concordiæ Evang. eos qui accuratius terram sanctam perlustrarunt, asserere, locum, unde vocatus fuit Matthæus, extra Capharnaum circa mare etiamnum demonstrari. Marcus et Lucas dicunt Matthæum sedisse ad telonium, quia per telonium accipiunt non domum, sed mensam, in qua numerabant pecuniam pro vectigali solvendam. Mystice τὸ *sedentem in telonio* urget B. Petr. Chrysol. ser. 29. *Sedebat utique, quia stare*

Ex qua urbe vocatus Matthæus.

B *non poterat pondere cupiditatis oppressus, et ipsa totus conscientia fraudis incurvus. Aurum natura grave, gravius fit avaritia nimis. Hinc est quod plus habentem deprimit, quam serentem, et vehementius aggravat corda, quam corpora. Nascitur in terra profunda, perque ima venarum cæcis discurrit anfractibus, et dum suam semper repedat ad naturam, cælestes animos ad inferna deponit.* Contra vero Zachæus, ubi animum a terrenis opibus exoneravit, stare dicitur: *Stans*, inquit, *Zachæus dixit ad Iesum: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine do pauperibus*, Luc. 19. 8.

MATTHÆUM NOMINE.) Nominat se Matthæus, tum humilitatis studio, ut se publicanum et peccatorem fuisse toti orbi confiteatur, tum gratitudinis ergo, ut eximiam Christi erga se gratiam deprædicet, æque ac facit S. Paulus 1. Timoth. 1. 15. *Fidelis*, ait, *sermo et omni acceptione dignus, quod Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere; quorum primus ego sum.* Vide ibi

C dicta.

SEQUERE ME.) Quem iam audisti in Capharnao cælestem doctrinam prædicare, eamque multis confirmare miraculis, ac in primis recenti paralytici sanatione. Vocat Matthæum *miraculorum iam fama perdomitum*, ait Chrysost. Vide hic dignationem Christi, qua Matthæum publicanum, ideoque apud Iudæos infamem, non tantum ad gratiam, sed et ad familiam suam intimamque amicitiam et Apostolatum vocat.

ET SURGENS SECUTUS EST EUM.) Nota hic efficaciam vocationis Christi, æque ac promptam Matthæi obedientiam. Audi S. Hieronymum hic: *Arguit in hoc loco Porphyrius, et Iulianus Augustus, vel imperitiam historici mentientis, vel stultitiam eorum, qui statim secuti sint Salvatorem, quasi irrationabiliter quemlibet vocantem hominem sint secuti; cum tantæ virtutes tantaque signa præcesserint, quæ Apostolos antequam crederent vidisse non dubium est. Certe fulgor ipse et maiestas divinitatis occultæ,*

Fulgor faciei Christi rapiebat ad se.

D *quæ etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se videntes trahere poterat aspectu. Si enim in magnete lapide et succinis hæc esse vis dicitur, ut annulos et stipulam et festucas sibi copulent; quanto magis Dominus omnium creaturarum ad se trahere poterat, quos volebat?*

Sicut ergo magnes trahit ad se ferrum, ambra paleas, sol vapores; sic Christus ad se traxit Matthæum, atque hoc tractu suas ei virtutes communicavit, ac præsertim eximium Dei amorem, contemptum mundi, studium paupertatis, zelum animarum, ardorem prædicandi, etc. Vide quæ de efficacia et effectibus gratiæ, qua Christus ad se traxit Saulum, fecitque Paulum, dixi Actor. 9. v. 6.

Audi modum conversionis S. Matthæi, quem ipse revelavit S. Birgittæ, oranti ad sepulcrum eius Malphi lib. 1. revel. cap. 129. *Voluntas mea talis erat eo tempore* (telonii) *quod neminem defraudare volui, sed desiderabam invenire viam, qua separarem me ab officio isto, et toto corde adhærerem Deo soli. Prædicante igitur amatore meo Iesu Christo, tunc inflammabatur sicut ignis verbum vocationis*

suæ in corde meo, sic dulciter sapuerunt verba sua mihi, quod de divitiis et honoribus non plus cogitabam, quam de paleis: imo mihi magis flere placuit, et gaudere quod Deus meus tantillum, et tantum peccatorem vocare voluit ad gratiam. Adhærens quoque Domino meo, verba eius ardentius cœpi infigere cordi meo, quæ nocte et die quasi cibum suavissimum gustando cogitabam.

Vers. 10. Luc. 5. 29. Marc. 2. 15.

ET FACTUM EST, DISCUMBENTE EO IN DOMO, MULTI PUBLICANI ET PECCATORES VENIENTES DISCUMBEBANT CUM IESU ET DISCIPULIS EIUS.) *In domo* ipsius Matthæi, qui humilitatis studio de se silet, quod virtutis est; prodit, quod vitii, scilicet, quod fuerit publicanus. Id liquet ex Luca c. 5. 29. ubi ait: *Et fecit ei convivium magnum Levi* (ita vocabatur quoque Matthæus: erat enim binomius, ut et alii multi Iudæorum) *in domo sua*. Unde ad illud a Matthæo invitati fuere socii eius publicani, similesque peccatores, ut Christi benevolentia et doctrina allecti, ad illam sequendam pari modo traducerentur. Nam Pharisæi eos, ut peccatores, aversabantur, nec cum eis edere aut loqui dignabantur: quare publicani malebant sequi Christum, quam Pharisæos. Signum enim veræ conversionis est, satagere alios ab iisdem vel similibus peccatis convertere. Bonum enim est sui diffusivum: et charitas instigat ad aliorum perditorum salutem procurandam, cum quis illam eiusque suavitatem in seipso expertus est.

Signum veræ conversionis est zelus.

An publicanorum officium sine peccato exerceri possit?

Porro publicanorum officium, licet ex se iustum sit, et sine peccato exerceri possit, quia tamen illud sæpe obibant homines quæstui et avaritiæ plane addicti, qui vectigalia maiora æquo præsertim a pauperibus extorquebant, hinc apud Iudæos publicani erant infames, et quasi publici peccatores habebantur, perinde ut apud Christianos habentur publici usurarii. Accedit, quod olim Iudæi contenderent, se velut populum Deo dicatum non debere subiici Romanis, utpote Gentilibus et idololatris, nec eis tributa pendere: hoc enim esse contra libertatem et dignitatem filiorum Dei: quare publicanos tributa exigentes detestabantur, imo hæc fuit causa rebellionis Iudæorum, ob quam excisi sunt a Tito et Vespasiano, ut patet ex Iosepho.

Qui peccatores hic nominentur?

PECCATORES.) Hi distinguuntur hic a publicanis, velut socii a sociis. Quare peccatores hic videntur vocari Iudæi dissoluti, qui parum curantes legem et religionem Iudaicam, cum Gentibus gentiliter vivebant, vel ad Gentilismum deficiebant: unde publicanis erant familiares: quare Iudæis exosi erant, ut publicani. Iudæi enim se vocabant populum fidelem et sanctum, quia sic eos vocarat Deus, Exodi 19. v. 6. Quare a se suaque lege Apostatantes vocabant peccatores.

Vers. 11. Luc. 5. 30. Marc. 2. 16.

ET VIDENTES PHARISÆI, DICEBANT DISCIPULIS EIUS: QUARE CUM PUBLICANIS ET PECCATORIBUS MANDUCAT MAGISTER VESTER.) Non interrogantium sed accusantium vox est, q. d. Christus Magister vester facit contra legem Dei et Patrum traditiones, ut quid ergo cum auditis et sequimini? Versatur enim cum peccatoribus: quare eorum vel peccata vel infamiam vobis afflat: quin ergo eum infamem et vos infamantem dimittitis? Hic erat paralogismus Pharisæorum, quem diluit et dissolvit Christus.

Vers 12. Luc. 5. 31. Marc 2. 17.

AT IESUS AUDIENS (ex relatu discipulorum; nec enim Pharisæi audebant Christo id obiectare) AIT: (non discipulis, sed Pharisæis: ad eos enim a quibus obmurmuratio profecta erat, sese convertit, ut patet ex sequ.) NON EST OPUS VALENTIBUS MEDICUS, SED MALE HABENTIBUS.) q. d. Non egent medico, qui recte valent, sed qui male. Sicut ergo medicus non inficitur morbo ægrotorum, sed potius morbum vincit et ab iis depellit, ideoque non dedecus, sed decus medici est versari cum ægris, eosque curare, eoque maius, quo maior est eorum ægritudo: sic pariter ego, qui e cælo in terras a Deo Patre missus sum, ut sim medicus peccatricium animarum, conversando cum eis, morbis et peccatis eorum non contaminor, sed potius ea curo et sano, quæ mihi summa est laus (æque ac summum eorum bonum) eoque maior, quo peccata sunt maiora et graviora. Ego ergo peccatorum sum medicus, non socius. Vos vero, o Pharisæi, peccatorum estis, non medici, sed socii, ideoque contaminati, infames et vituperio digni: vultis tamen a populo haberi iusti et sancti, ideoque vobiscum (uti velletis) non versor; tum quia valentes, id est iusti, quales vos esse dicitis, non egent medico spirituali; tum quia vestram simulationem et hypocrisin aversor.

Vers. 13. Luc. 5. 32. Marc. 2. 17.

EUNTES AUTEM (q. d. Abite a me, facessite e conspectu meo: est enim vox repellentis et repudiantis) DISCITE, QUID EST (quod ait Osee c. 6. 6.) MISERICORDIAM VOLO, ET NON SACRIFICIUM.) Id est, misericordiam malo, quam sacrificium, licet hoc nobilius sit, et nobilioris virtutis, puta religionis actus, q.d. Misericordiam sequimini, sicut ego, ut peccatores salvetis. Malo, inquam, misericordiam, et misereri miserorum peccatorum, quam vobiscum hostias offerre Deo ob causas, quas recensui Osee 6. vers. 6. Vide ibi dicta, ubi de dignitate et præcellentia misericordiæ annotavi.

Merito exclamat hic S. Bernardus serm. 16. in Cantic. *O sapientia, quanta arte medendi in vino et oleo, animæ meæ sanitatem restauras! fortiter suavis et suaviter fortis: fortis pro me, et suavis mihi! Oleum effusum nomen tuum, non vinum effusum: nolo enim ut intres in iudicium cum servo tuo. Sed oleum, quia coronas me in misericordia et miserationibus. Oleum plane, quod dum supernatat cunctis, quibus immiscetur liquoribus, liquido illud designat nomen, quod est super omne nomen.*

NON ENIM VENI VOCARE IUSTOS, SED PECCATORES.) Græca addunt εἰς μετάνοιαν, id est, *ad pœnitentiam*, sicque habet Lucas et Arabicus hic. Alioqui enim Christus quoque vocavit Nathanaelem, qui iam erat iustus, ad sui sequelam. Item B. Virginem, S. Ioannem et Elisabetham, qui iam erant sancti, vocavit ad maiorem sanctitatem et perfectionem: sed tamen prior quoque horum, quin et primorum Patrum, ut Abrahæ, Mosis, Davidis sanctitas manavit ex prævisis meritis Christi: qua de causa S. Augustinus, lib. 3. contra duas Epist. Pelag. c. 4. Abraham et omnes priscos sanctos vocat filios non tam veteris quam novi Testamenti; hoc est, Christi discipulos et Christianos: omnes enim, quasi filii Adæ peccatoris eguerunt redemptione, fide et gratia Christi: *Omnes enim peccaverunt, et egent gloria* (gloriosa gratia) *Dei*, Rom. 3. 23. Ita S. Chrysostomus.

Aliter S. Hilarius, Hieronymus, Beda, Theophylactus, et Euthymius, q. d. Non veni vocare iustos, eos scilicet, qui superbe, sed falso se iustos æstimant et iactitant, cum revera sint peccatores et hypocritæ, quales vos estis, o Scribæ et Pharisæi.

Vers. 14. Luc. 5. 33. Marc. 2. 18.

TUNC ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI IOANNIS, DICENTES: QUARE NOS ET PHARISÆI IEIUNAMUS FREQUENTER, DISCIPULI AUTEM TUI NON IEIUNANT?) *Tunc*, significat paulo post hæc contigisse: idem insinuat Marcus c. 2 18. et Lucas cap. 5. 33. qui omnes hanc narrationem præcedenti murmuri proxime subnectunt. Pharisæi ergo iusta ratione confutati a Christo, aliam hic moliuntur criminationem, illamque non discipulis, sed ipsi Christo intentant. Subornant ergo discipulos Ioannis, ut occasione ieiunii sibi cum eis communis criminentur Christum, quod cum suis discipulis non ieiunet. Id ita esse indicat Marcus c. 2. 18. dicens: *Et erant discipuli Ioannis et Pharisæi ieiunantes, et veniunt et dicunt illi: Quare*, etc. Erat hoc ieiunium non lege præscriptum (hoc enim, et cætera legis, exacte servabat Christus cum suis) sed vel a magistris ordinatum, vel a discipulis hortatu magistrorum sponte assumptum. Unde Lucas c. 5. 33. ait eos dixisse: *Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, et obsecrationes faciunt, similiter et Pharisæorum: tui autem edunt et bibunt?* q.d. Tu vis esse reformator noster et magister perfectionis, cur ergo nos ieiunamus, tu cum tuis genio indulges? *Discipuli Ioannis* cum Pharisæis, ut habet Marcus, ita scilicet, ut Pharisæi discipulos Ioannis instigarent. et animarent ad proponendum idipsum Christo, unde Pharisæorum tantum meminit Lucas; discipuli vero Ioannis nomine suo et Pharisæorum, rem Christo proponerent;

Ieiunium discipulorum Ioannis.

unde eos solos nominat hic Matthæus. Premunt vero urgentque Christum Ioannis Baptistæ auctoritate (hæc enim summa erat apud Iudæos) sed imperite et præsumptuose: *Fuit* ergo hæc *superba interrogatio*, ait Interlinearis, *et plena supercilio Pharisæorum: Reprehendendi enim*, ait S. Hieronymus, *sunt Ioannis discipuli, et ob ieiunii iactantiam, et quia se iungebant Pharisæis a Ioanne damnatis, et quia calumniantur a Ioanne prædicatum.* Sic superbus ille Pharisæus non tam Deum orabat, quam se iactabat, dicens: *Ieiuno bis in Sabbato*, id est, in hebdomade, Lucæ cap. 18. v. 12. Porro discipulos Ioannis hæc dixisse ex zelo magistri sui Ioannis in invidiam Christi, ut Ioannem præferrent Christo, colligitur ex Ioannis cap. 3. v. 26. Similem zelum etiamnum subinde videmus in viris alioqui probis, qui suum fundatorem vel patronum cæteris omnibus præferre satagunt, qua in re adhuc animales sunt ac pueriles, produntque occultam vanitatem et arrogantiam, qua per magistrum ipsimet cæteris antecellere contendunt. Tales erant Corinthii, dicentes: Ego sum Pauli, ego Cephæ, ego Apollo, quos acriter quasi animales castigat Apostolus 1. Corinth. 3. 3. *Cum*, inquit, *sit inter vos zelus et contentio, nonne animales estis, et secundum hominem ambulatis*, etc.

Vers. 15. Luc. 5. 35. Marc 2. 18.

ET AIT ILLIS: NUMQUID POSSUNT FILII SPONSI LUGERE, QUAMDIU CUM ILLIS EST SPONSUS? VENIET AUTEM DIES, CUM AUFERETUR (Syrus, *tolletur;* Arabicus, *sublevabitur*) AB EIS SPONSUS, ET TUNC IEIUNABUNT.) Sponsus est Christus, quia humanam naturam, et per eam Ecclesiam sibi in incarnatione despondit, ac perpetuo coniugii vinculo copulavit. Hoc coniugium Christus inchoavit per gratiam in terra, Matth. 22. v. 2. sed per gloriam cum electis consummabit in cælo, ubi erunt perpetuæ nuptiæ Agni, Apocalyps. cap. 19. 7. Hinc Ioannes Baptista vocat se amicum sponsi, id est, Christi, Ioann. 3. 29. idque audierant discipuli Christi: unde sciebant sponsum vocari Christum. *Filii sponsi*, Græce υιοι νυμφωνος, id est, filii thalami nuptialis et *nuptiarum*, ut habet Marcus c. 2. 19. id est, qui nuptiis et thalamo sponsi gaudent, et nuptialibus gaudiis perfruuntur, scilicet familiares sponsi, eiusque intimi amici, qui ad secretum eius cubiculum et thalamum admittuntur, ut familiariter cum eo agant, eiusque secreta audiant. Noster vertit *filii Sponsi*, quia νυμφων et sponsum, et cubiculum nuptiale sive thalamum, ut vertit Suidas et Syrus, significat. Simili Hebraismo vocantur filii obedientiæ, qui obedientiam adamant eaque gaudent: filii iniquitatis, qui iniquitatem diligunt: filii superbiæ, qui eam impense sectantur, valdeque sunt superbi. *Lugere*, id est, ieiunare. Est catachresis: in luctu enim ieiunabant, et ieiunium facit homines mœstos: sicut cibus et vinum facit iovialcs et hilares. Luctus ergo, est luctuosum ieiunium. Sensus est, q. d. Mirum non est discipulos meos non lugere, ac per consequens non ieiunare, cum me sponso meisque nuptiis fruantur: in nuptiis enim decent modestæ epulæ et convivia, dedecent ieiunia: filios autem servi, scilicet discipulos Ioannis Baptistæ, qui meus est servus, quique austeram et tristem vitam degit, ut homines inducat ad pœnitentiam, atque onerosam Mosis legem (utpote adhuc vigentem) suis imponit: hos, inquam, decet luctus, austeritas et ieiunium: hi enim per luctum et aspera ieiunii pœnitentiæque opera ostendebant, et parabant peccatoribus viam ad lætas nuptias sponsi Christi: at morietur auferetur que sponsus Christus, tuncque discipuli eius lugebunt et ieiunabunt. Alludit ad veterem morem lugendi mortuos, adhibito ieiunio: solent enim, qui lugent, cibo abstinere. Ita Hebræi luxerunt Saulem mortuum, ieiunando septem diebus, 1. Reg. c. 13. v. 13. ac cæsos in prælio, Iudic. 20. 26. ac Ionathan, 1. Regum 7. ac cladem illatam ab Antiocho, 1. Machab. 3. 47.

Filii sponsi, quinam?

Lugere est ieiunare.

Novitii leniter tractandi. Exempla.

Significat hic Christus, novitios in fide et religione leniter et blande tractandos, utpote teneros adhuc et quasi pueros in spiritu, donec crescant et adolescant in virtute, ne si initio dura et ardua eis imponantur, desperent, aut deserant inchoatam virtutis viam. Ita exemplo Christi A tractantur benigne novitii in religionibus bene constitutis, ibique quasi lactantur consolationibus divinis et humanis tum a Deo, tum a præfecto suo et magistro. Quocirca S. Pachomius, qui regulam ordinis sui ab Angelo accepit, voluit novitios per triennium in ea sensim instrui et perfici, sicut Christus Apostolos in sua schola per triennium lactavit et erudivit. Idem graviter castigavit cocum, quod iunioribus ientaculum a se præscriptum non præparasset, ut habet eius vita. Hic est ordo naturæ, pueri enim lacte, adulti cibo solido duroque nutriendi sunt.

Huc facit exemplum prisci Abbatis probatissimi, qui hospites ante canonicam refectionis horam prandio excepit, ac rogatus causam dixit: *Ieiunium fratres semper est mecum: vos autem continuo dimissurus, mecum iugiter tenere non potero. Itaque Christum in vobis suscipiens, reficere eum debeo: et cum vos deduxero, districtionem ieiunii in memetipso potero compensare. Non enim possunt filii sponsi ieiunare, donec cum illis est sponsus: cum autem* B *decesserit, tunc licite ieiunabunt.* Ita referunt Cassianus et Sulpitius, l. 4. Vit. Patr. cap. 32. Simile fecit Magnus ille S. Spiridion Trimytuntis Episcopus.

Porro post mortem Christi Apostoli sæpe ieiunarunt, et fame sitique laborarunt, ac vitam austeram egerunt in continuis peregrinationibus, laboribus, persecutionibus, fame et siti, uti de se fuse narrat Apostolus 2. Corinth. 11. Sic in vita S. Petri legimus, eum asperam egisse pœnitentiam, ut non nisi panem cum olivis comederet, aut, ut ait S. Gregor. Nazianz. orat. de amore pauperum, non nisi pane cum lupinis, vel herbis, aut leguminibus vesceretur.

Græcorum ieiunia. Unde?

Hinc in Ecclesia Orientali, ait S. Epiphanius, hæresi 75. sub finem, Christiani ieiunant feria 4. et 6. sive die Mercurii et Veneris, uti etiamnum fit in Græcia, Polonia, Hollandia. Cæteri vero Occidentales feria sexta et Sabbato carnibus abstinent, quia sponsus feria quarta proditus est a Iuda Iudæis: feria sexta crucifixus est et mortuus, Sabbato sepultus, planeque ablatus uti docet S. Augustinus C Epist. 86. ad Casulanum. Addit Innocentius 1. Epist. ad Eugubinum c. 4. feria sexta et Sabbato ieiunandum esse, quia eo biduo mœsti Apostoli ob Christi mortem ieiunarunt. Addit Epiphanius Christianos olim in ieiunio non comedisse nisi panem, salem et aquam, idque ex decreto Apostolorum.

Quadragesima Montani post Pascha.

Ex hoc loco Montanus hæresiarcha secundam post Pascha (in quo occisus et mortuus est Christus) et Pentecosten induxit quadragesimam, in speciem, quod mortem Christi lugendam diceret: sed sic oporteret Christianos, Christo suo iam mortuo, tota vita ieiunare. Montanum secutus Tertullianus in eius hæresim iam prolapsus, ut eius ieiunium propugnaret, scripsit librum de ieiuniis contra Psychicos, id est, Christianos animales et carnales, uti ipse eos nominabat.

Tropol. ieiunent peccatores.

Tropologice, S. Hieronymus: Cum Sponsus Christus, ait, a nobis propter peccata discesserit, tunc maxime suscipiendus est luctus et ieiunium.

S. Hilarius vero et S. Ambrosius: Sponsum Christum, D inquiunt, præsentem habemus, et assidue eius corpore pascimur in Eucharistia: illi vero, quibus sponsus non est præsens (per gratiam, uti sunt qui vivunt in peccato mortali) iugiter ieiunant et esuriunt, eo quod cibo vitæ careant. Addit S. Ambr. in cap. 5. Lucæ explicans το *auferetur ab illis sponsus: Nemo tibi Christum potest auferre, nisi ipse te auferas illi: non ergo te auferat iactantia tua, non te auferat arrogantia.*

Symbolice significat Christus se salutis et lætitiæ publicæ totius mundi non solum esse nuntium, sed et auctorem, uti sponsus est auctor convivii et symphoniæ, lætitiæque nuptialis.

Vers. 16. Luc. 5. 36. Marc. 2. 21.

NEMO AUTEM IMMITTIT COMMISSURAM PANNI RUDIS IN VESTIMENTUM VETUS: TOLLIT ENIM PLENITUDINEM EIUS A VESTIMENTO (Arabicus addit *veteri*) ET PEIOR SCISSURA FIT.) Nota primo: Pro *commissuram* Græce est ἐπίβλημα, id est, additamentum et assumentum. S. Augustinus et Tertullianus lib. de oratione cap. 1. vocant *plagu-*

Parabola commissuræ panni rudis ac veteris vestimenti veteris.

lam. Syrus, *frustum panni.* Alii, *panniculum.* Flandri clare, *een lap.* Itali, *un pezzo.* Unde S. Franciscus volebat suos fratres gestare vestes *rappeciatas,* quasi pauperes. Sic enim videmus mendicos vestes ex multis panniculis, et sæpe diversicoloribus consarcinatas gestare, ut si omnes numeres, subinde centum invenias, indeque centones dicti.

Panni rudis.) Id est, panni impoliti et impexi, qualis est cum a textoribus ad fullones præparandus et tingendus defertur. Patet ex Græco ἀγνάφος: α enim est privativum, γναφεὺς est fullo; unde hæresiarcha ille olim addens Trisagio: *Qui crucifixus est pro nobis;* quasi tota Trinitas sit crucifixa, aut tota Trinitas sit Christus, dictus est Petrus Gnapheus, quia arte erat fullo. Lucas habet *commissuram novi vestimenti:* tale enim est pannus novus et rudis: unde Itali vestes vocant pannos: fieri etiam potest, ut utraque phrasi, scilicet panni et vestis usus sit Christus.

Plenitudinem (vocat integritatem) eius (id est, suam) a vestimento.) Scilicet veteri: si enim assuas frustum panni novi vestimento veteri, tolles eius integritatem, ut iam non unum vetus esse videatur, sed duo, scilicet partim vetus, partim novum.

Nota secundo: Sensus parabolæ est, q. d. Vestis vetus si sit lacera simili veteri assumento panuique frusto, resarcienda est non novo; hoc enim novum si assuatur veteri, tollit plenitudinem, id est, integritatem *eius,* id est, *suam,* a vestimento, scilicet veteri cui assuitur, ut scilicet non videatur unum plenum, id est, integrum et homogeneum esse vestimentum, sed heterogeneum et multiplex, quia partim vetus partim novum, ideoque illud deformat et deturpat: quare qui tale supplementum vel assumentum novum veteri assuerit, videns eius deformitatem, statim illud detrahit et aufert, ut habet Marc. c. 2. 21.

Et (sic) peior scissura fit.) Quam scilicet ante fuerat, cum vestis esset lacera: *scissura,* inquam, id est, divisio partium veterum sibi similium per novi assumentum, et rursum per detractationem illius. Peior ergo scissura fit, quia quod additum fuit ad eam resarciendam, hoc eam lacerat magis: unde iterum ex eo exciuditur, tumque maior scissura fit.

Simili schemate de Iulio Cæsare dixit Tullius: *Cæsar cum quosdam* (indignos senatoria dignitate) *ornare voluit, non illos honestavit, sed ornamenta ipsa turpavit,* ait S. Hieronymus ad Pammachium; perinde ac qui asino torquem auream circumdat, non honestat asinum, sed torquem dehonestat.

Aliter Iansenius cum Syro, q. d. *tollit,* scilicet herus vestis, cum offensus dissimilitudine et deformitate panni novi et veteris, aufert *plenitudinem* suam, id est, supplementum sive frustum suum novum quod assuerat veteri, ut eius scissuram impleret, a veteri vestimento, et sic eo ablato maior et peior fit scissura in illa veste. Verum hoc remotius est a versione Latina vulgati interpretis.

Nota tertio: Addit Lucas cap. 5. v. 36. *Alioquin et novum rumpit, et veteri non convenit commissura a novo,* q. d. Alioqui fit novi panni ruptura (quia scilicet ex novo panno præscinditur assumentum assuendum ad vetus vestimentum) et simul perditur ipsum novum assumentum, quod Lucas vocat commissuram, quia cum illud veteri assutum, ibi nullum habeat usum, sed plane dedeceat, rursum detrahitur et abiicitur.

Nota quarto: Parabola hæc ita est accommodanda rei propositæ, q. d. Sicut novum pannum nemo assuit veteri vesti, sed novum novæ, veterem veteri: sic ego, qui sum prudentissimus et suavissimus animarum medicus, perspiciens discipulorum meorum, qui sunt vestimentum vetus et utres veteres, ut sequitur, veterem et pristinam consuetudinem, infirmitatem et libertatem, necdum eis impono tam duras et rigidas pœnitentias ac ieiunia (cum illa non sint lege præscripta, sed voluntaria et libera) ne et doctrinæ meæ fructus apud ipsos pereat, et ipsi desperatione acti, me et salutem suam deserant; sed expecto dum innoventur spiritu cælesti a me mittendo in Pentecoste, ut vetustate et infirmitate deposita, innovati novam austeritatem novaque ieiunia suscipiant; idque non coacte et ex metu pœnarum, uti faciebant Iudæi, sed sponte et ex amore: lex enim nova Christi amoris et libertatis est, sicut lex vetus fuit timoris et servitutis: sic Apostolos post Pentecosten crebro ieiunasse, patet Actor. 13. v. 2. et 3. 2. Corinth. cap. 6. 5. Actor. 27. 9. et alibi: ita Euthymius, Theophylactus, Maldonatus, Iansenius, et alii. Minus apposite Tertullianus, lib. de Orat. cap. 1. et lib. 3. contra Marc. cap. 15. per vetus vestimentum et veteres utres accipit legem veterem; per pannum vero rudem et novum intelligit legem novam sive Evangelium: lex enim nova veterem reformavit, et quasi novam effecit. Nam præcise et adæquate per vetus vestimentum et novum, intelliguntur Apostoli, iam adhuc ex veteri comedendi libereque vivendi consuetudine vetusti, sed in Pentecoste spiritu temperantiæ et austeritatis innovandi, ut dixi.

Neque mittunt vinum novum in utres veteres: alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres pereunt; sed vinum novum in utres novos mittunt (vinitores) et ambo conservantur.) Christus probat, discipulis suis se præsente non esse ieiunandum, triplici similitudine sive parabola: Prima sponsi et nuptiarum, v. 15. Secunda vestis veteris et novæ, v. 16. Tertia vini novi et utrium novorum, hic. Sensus est, q.d. Sicut vinum novum, sive mustum bullientis spiritus æstuantisque caloris violentia rumpit utres veteres, utpote debiles et tritos; unde duplex fit damnum, primo, quod utres frangantur; secundo, quod vinum effundatur: quare vinum novum in novos utres infundendum est, utpote qui novi et robusti ferant vim musti; nec eo effervescente dissiliant: sic prorsus novæ austeritates et ieiunia discipulis meis adhuc vetustis imponenda non sunt, ne ipsi animo frangantur et abeant, sed expecto dum per Spiritum sanctum in Pentecoste innoventur, fiantque spiritu robusti et ferventes: tum enim sponte sua illa capessent; uti dixi v. 16. Vere dixit Horatius: Vers. 17. Luc. 5. 37. 38. Marc. 2. 22.

Sincerum est nisi vas, quodcumque infundis, acescit.

Sic quoque austera et perfecta vita non nisi purgato a vitiis animo, puro et novo convenit, alioqui acescit et amarescit tam austeritas, quam ipse animus.

Huic parabolæ simile est vetus proverbium: *Novum cribrum, novo paxillo,* quod citat Nonius ex Varronis Eumenidibus, ubi dicitur primus Zeno novam hæresim novo paxillo suspendisse, quia Zeno Athenis invenit novam sectam Stoicorum, idque novis rationibus et paradoxis. Et illud: *Nova hirundo, novum ver;* unde Rhodii, teste Theognide apud Athenæum lib. 8. quotannis publicis vocibus sub ver invitabant hirundinem, vociferantes: *Veni, veni hirundo pulchra tempora adducens, ac pulchros annos.*

Nova hirundo, novum ver.

Hisce oppositum est adagium: *Nova Hymetia, falerna vetera,* dici solitum, cum res diversæ, puta novæ et veteres optime miscentur. Hymetia enim sunt mella, quæ in Hymetto, qui mons est Atticæ, colliguntur præstantissima, teste Plinio lib. 11. cap. 13. Unde Martial. l. 7. 87.

Pascat et Hybla meas, pascat Hymettus apes.

Mel enim optimum est recentissimum, vinum vero optimum est vetustissimum, teste Macrobio lib. 7. Saturn. Si utrumque misceas, erit potus delicatissimus. Unde adagium: *Mulsum quod probe temperes, miscendum est novo Hymetio* (melle) *falerno* (vino) *vetulo.*

Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit, et adorabat eum, dicens: Domine ecce filia mea modo defuncta est: sed veni, impone manum tuam super eam, et vivet.) *Princeps,* scilicet *Synagogæ,* ut addit Lucas, qui Synagogæ Capharnaensi præerat. Hæc enim gesta sunt in littore maris Galilææ vicino urbi Capharnaum, ut patet Marci 5. 21. 22. Marcus ait: *Archisynagogorum unus:* plures enim præerant uni Synagogæ, qui scilicet eam, et populum ad eam convenientem moderabantur, docebant et regebant, ut faciunt nunc sacerdotes in templis. Nomen illi erat *Iairus,* ut habet Marcus cap. 5. 22. *Iairus,* vel ut Hebræi dicunt *Iair* idem est, quod splendebit vel *illuminabit,* a radice אור *or,* id est, *luxit:* Iairus enim, velut Archisynagogus populum illuminabat, legemque docebat. Vers. 18. Luc. 8. 41. 42. Marc. 5. 22.

Filia Iairi a morte suscitatur.

ADORABAT EUM.) Scilicet, *procidit ad pedes eius*, ut habent Marcus et Lucas.

FILIA MEA (annorum duodecim, ut habet Lucas) MODO DEFUNCTA EST; SED VENI.) Matthæus brevitati studens, rei gestæ substantiam perstringit potius quam historiæ seriem enarret. Nam, ut patet ex Luca et Marco, necdum mortua erat filia, cum primo venit ad Christum pater Iairus, rogans et dicens: *Veni impone manum tuam super eam, et vivet:* cumque simul progrederentur accurrit quidam Iairo, nuntians mortem filiæ, monensque eum, ut re iam desperata Christum relinqueret. Unde Christus, ut videtur, eum in fide vacillantem confirmat, et ad firmam fidem, spemque sanandæ filiæ erigit: ille in spem erectus Christum sequitur, et domum suam deducit, rursum tacite, vel expresse et conceptis verbis rogans Christum, ut filiam iam mortuam suscitaret, ut habet hic Matthæus.

Aliter S. Chrysostomus, et Theophylactus: Defuncta est, inquiunt, id est, morti proxima: solent enim miseri ærumnas suas augere, et calamitates exaggerare, ut facilius opem, quam implorant, impetrent. Addit S. Augustinus lib. 2. de Consen. Evangel. cap. 18. quod coniicere poterat pater filiam, quam agonizantem reliquerat, tempore itineris sui esse defunctam: *Ita enim desperaverat*, ait S. Augustinus, *ut potius vellet eam reviviscere, non credens vivam posse inveniri, quam morientem reliquerat.*

SED VENI, IMPONE MANUM.) Viderat vel audierat Iairus, Christum plures ægros Capharnai impositione manus sanasse, idem ergo sperabat facturum filiæ suæ; impositio enim manus est tum potestatis et dominii, tum voluntatis propensæ et attentæ ad sanandum. Minor fuit fides Iairi, quam Centurionis credentis, Christum absentem solo verbo posse sanare suum famulum cap. 8. v. 8.

Vers. 19. Luc. 8. 42. Marc. 5. 24. ET SURGENS IESUS, SEQUEBATUR EUM, ET DISCIPULI EIUS.) Græce ἐγερθεὶς, id est, *cum surrexisset*. Verisimile est enim Christum sedendo docuisse turbas, indeque a Iairo rogatum, surrexisse. Nota hic Christi facilitatem, et promptitudinem ad benefaciendum et opitulandum afflicto. (Christi quanta facilitas.) Idem imitentur Christiani: Mira, ait S. Chrysostomus, Christi humilitas et mansuetudo, statim sequentis rogantem. Prælati etiam hic sollicitudinem demonstravit. Addit S. Chrysostomus, quod Christus primus interpellatus a Iairo, tardius incedebat, et plura sit locutus mulieri a sanguinis fluxu curatæ, ut moreretur interim puella, et manifesta fieret resurrectionis demonstratio.

Vers. 20. Luc. 8. 43. 44. Marc. 5. 33. 31. ET ECCE MULIER, QUÆ SANGUINIS FLUXUM PATIEBATUR DUODECIM ANNIS, ACCESSIT RETRO, ET TETIGIT FIMBRIAM VESTIMENTI EIUS.) *Mulier* ex Cæsarea (quæ prius *Dan*, postea *Paneas*, deinde a Philippo filio Herodis Tetrarcha amplificata, in gratiam Tiberii Cæsaris dicta est *Cæsarea*) Philippi, ut patet ex historia, quam de eadem narrat Eusebius Cæsariensis lib. 7. histor. cap. 14. Cætera de muliere hac a Christo sanata fusius narrat Marcus cap. 5. quare ibi commodius explicabuntur.

Vers. 24. Luc. 8. 52. Marc. 5. 38. ET CUM VENISSET IESUS IN DOMUM PRINCIPIS, ET VIDISSET TIBICINES ET TURBAM TUMULTUANTEM.) *Tibicines*, qui, ut ait S. Ambrosius in c. 8. Lucæ v. 52. in funere conducti triste modulantes carmen, et nænias, amicis et vicinis luctum et lacrymas, ciebant ob mortem defuncti, (Tibicines in funere, cur?) idque faciebant non tantum viri, sed et fœminæ lamentatrices, de quibus Ierem. 9. 17. *Vocate*, ait, *lamentatrices et veniant*, etc. *et deducant super nos lamentum: deducant oculi nostri lacrymas, et palpebræ nostræ defluant aquis.* Hic erat mos apud Iudæos: idem fuit apud Gentiles, qui in morte suos habebant planctores et planctrices, quas Nonius Marcellus, Festus Pompeius et Varro Præficas vocant, eo quod planctui præficerentur; de quibus Ovidius l. 4. Fastor.

Cantabat mœstis tibia funeribus.

Notat Lactantius Placidius in librum 6. Statii et Theoph. hic, veteres in funere virorum tuba, in funere puerorum et virginum (qualis erat filia Iairi hic) tibia cecinisse, idque in signum virginitatis, ait Theoph. Unde Statius lib. 6. Thebaidos:

Tibia cui teneros suetum deducere manes.

A Vide de Præficis Alexandrum ab Alexandro l. 3. Genial. cap. 7. et ibi Tiraquellum.

DICEBAT: RECEDITE (discedite a luctu et lamentis) NON EST ENIM MORTUA PUELLA, SED DORMIT.) Vere mortua erat puella, ut patet ex v. 18. Christus tamen id negat, aitque eam dormire: Primo, quia, ut ait S. Hieronymus et Theophyl. Deo et sibi, cui omnia vivunt, non erat mortua: et quia resuscitanda erat in resurrectione communi, quæ fiet in die iudicii: qua de causa passim in Scriptura mortui vocantur dormientes; tum, ut horror mortis, et immodicus luctus mortuorum leniatur nomine somni; tum ob spem resurrectionis; atque inde manavit pius Christianorum sermo, ut cum quis mortuus est, dicant: *Obdormivit in Domino.* Vide S. Paulum 1. Thessal. 4. v. 12. et sequent. Secundo, et melius, quia hæc puella non erat mortua eo modo, quo turba putabat, scilicet omnino et absolute, quasi ad vitam revocari non posset, cum tamen secundum extraordinariam Dei providentiam id fieri posset; ac re ipsa statim futurum esset: B unde non tam esse mortua, quam dormire dumtaxat ad modicum tempus videbatur. Sic Lazarum defunctum, sed mox a se resuscitandum, Christus ait dormire, Ioannis 11. 11. ita Maldonatus, Iansenius, Franc. Lucas, Toletus, et alii. Denique vicina et cognata sunt mors et somnus: nam mors videtur esse somnus diuturnus, et somnus videtur esse mors, unde Poeta: (Luc. 8. 52. 53.) (Mors vocatur somnus, cur?)

Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

Porro anima huius puellæ defunctæ, uti et animæ aliorum, quos Christus et Sancti a morte suscitarunt, non fuit iudicata, nec damnata ad gehennam, vel purgatorium, sed a Deo suspensum fuit eius iudicium, quia volebat eam Deus mox resuscitare.

Addit Chrysostomus, Christum hac phrasi ostendere, sibi tam facile esse suscitare mortuos a morte, quam dormientes a somno, ideoque non timendam esse mortem, quia, ipso accedente, mors non mors, sed somnus est.

ET DERIDEBANT EUM.) Quia animales non capiebant divinum Christi spiritum, vim et consilium. Permisit hoc C Christus, ut testatior esset mors puellæ, ait S. Chrysostomus, indeque maior admiratio suscitationis eiusdem, ideoque in Christum eam suscitantem crederent. (Vers. 25. Luc. 8. 54. 55. Marc. 5. 41. 42.)

ET CUM EIECTA ESSET TURBA, INTRAVIT, (cum puellæ parentibus ac Petro, Iacobo et Ioanne, ait Marcus: hos enim primarios Apostolos voluit esse testes, uti suæ transfigurationis, passionis, mortis et resurrectionis, sic et huius stupendæ suscitationis puellæ) ET TENUIT MANUM EIUS, ET SURREXIT PUELLA.) Eiecit ergo Christus turbam; non enim digni erant, ait Interlinearis, videre, quod non credebant; et, ut ait S. Hieronymus, *indigni erant* qui viderent mysterium resurrectionis; suscitantem enim irriserant. Docet nos Christus, cum magni aliquid molimur, turbas mentem distrahentes ac tumultus vitare, ut mens collecta tota operi intendat, ac orationi, Deoque invocando vacet. Tropologice S. Gregorius 18. Moral. c. 28. Eiicienda, ait, est de corde sæcularium curarum multitudo, ut anima mortua resurgat. Symbolice Glossa: Re- D probatis irrisoribus, inquit, intravit Christus in electorum mentes. Anagogice S. Hilarius: Ut rarus, inquit, electorum numerus intelligatur, turba expulsa est.

TENUIT.) Græce ἐκράτησε, id est, prehendit, vi tenuit, occupavit, sicut prætor iniicit manum in reum, cum eum apprehendit, vincit, sibique captivum domat et subiugat. Notat ergo hæc vox efficacitatem, vim et imperium Christi, qua tenuit manum mortui cadaveris tamquam illi dominans, imperans, et potenter efficiens, ut a morte ad vitam resurgeret. Manu enim corpus iacens e terra elevavit, animamque ex inferno in illud revocavit, ut viva resurgeret, Syriace ei dicens et imperans: *Talitha cumi*, id est, puella surge, ut habet Marcus c. 5. 41. *Sicut enim Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult, vivificat*, Ioann. 5. 21.

ET SURREXIT PUELLA.) Græce ἠγέρθη, id est, experrecta est, evigilavit, q. d. Tam facile eam suscitavit Christus, atque si dormientem expergefecisset. Addit Marcus:

Et iussit illi dare manducare (ut magis suscitatio eius vera esse appareret) *et obstupuerunt parentes eius, quibus præcepit, ne aliqui dicerent, quod factum erat.* Id præcepit Christus, tum modestiæ et humilitatis studio, ut doceret nos, præclara nostra facta non ostentare, sed occultare; tum vitandæ iræ et invidiæ Pharisæorum causa, ne eam tot miraculis a se patratis accensam, tanto miraculo magis inflammaret.

Vers. 26. ET EXIIT FAMA (miraculi huius) IN UNIVERSAM TERRAM ILLAM.) Puta in totam Galilæam, q. d. Omnes divulgarunt et celebrarunt hanc suscitationem puellæ a Christo factam, velut opus novum, inauditum et divinum, ac consequenter Christum, velut Prophetam, imo Messiam deprædicarunt.

Allegor. Allegoriam de Ecclesia habet S. Hilarius, Ambrosius, Hieronymus: Hæmorrhoissa, inquiunt, a fluxu sanguinis curata versu 22. significat populum Gentium, qui præripuit sanitatem et salutem animæ ante filiam Archisynagogi, id est, ante Iudæos, qui postquam plenitudo gentium intraverit in Ecclesiam, convertentur ad eamdem, et salvabuntur in fine mundi. Unde Glossa: Iairus, inquit, id est, *illuminans*, vel *illuminatus* est Moses, qui videns Dominum in carne venturum, rogat pro filia, id est, Synagoga, quæ lege et Prophetis educata, erroribus languens, in peccatis moritur; in domo tamen, id est, in Dei cultu. Et S. Hieronymus: *Usque hodie*, ait, *iacet mortua Synagoga, et qui videntur magistri* (Rabbini Iudæorum) *tibicines sunt, carmen lugubre canentes, et turba Iudæorum non credentium est, sed tumultuantium.*

(Iairus, id est, illuminans, seu illuminatus.)

Tropol. Tropologice tam Hæmorrhoissa a fluxu sanguinis curata, quam filia Iairi suscitata a Christo, significat animam peccatricem, quam Christus a morte peccati suscitat ad vitam gratiæ: sed prius expelli debent amici et tibicines, id est, parvi socii et maligni spiritus, tristi eam carmine demulcentes, et in morte peccati detinentes, dum adulando suggerunt et occinunt peccatum non esse grave, aut ætati indulgendum, aut in senio per pœnitentiam expiandum, etc. Tunc Christus eam tangit, Græce κρατεῖ, id est, magna potentia, vi et imperio eam apprehendit, vivificat et elevat a profundo mortis ad apicem vitæ. Mox iubetur ambulare ad facienda bona opera, et comedere, id est, pasci Eucharistia, quæ eam corroboret vitamque confirmet. Intersunt soli tres Apostoli primarii, Petrus, Iacobus et Ioannes, ut significetur, Christum per Apostolos et Apostolorum successores peccatores a morte suscitaturum, hancque esse primariam et summam Apostolorum potestatem, de qua ait Christus: *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt,* Ioann. 20. 23. ita Rabanus: Puella in domo mortua, inquit, est anima mortua in cogitatione: dicitur dormire, quia potest per pœnitentiam suscitari: tibicines sunt adulatores: suscitatur in domo coram paucis, Lazarus coram multis, iuvenis extra portam: publica enim noxa publico eget remedio; levis leviori, et secreta potest deleri pœnitentia.

(Tres mortuos suscitavit Christus.) Denique Christus legitur tres dumtaxat mortuos suscitasse: prima est hæc puella duodennis, quam defunctam mox suscitavit: secundus est adolescens filius viduæ, quem suscitavit in Naim, cum deferretur ad sepulcrum, Lucæ 7. 11. tertius est Lazarus, quem quatriduanum e sepulcro evocavit, Ioann. 11.

(Eorum symbola.) Prima puella notat eos, qui ex ætate (quia iuvenes fervidi et inexperti) fragilitate vel infirmitate prolabuntur in peccatum, sed mox tacti a Deo videntes suum lapsum facile pœnitent et resurgunt; sicut puella hac elevatione manus Christi illico resurrexit. Secundus adolescens notat eos, qui peccatum iterarunt, ut vergant ad peccandi consuetudinem: hi difficilius revocantur: unde potentiori et efficaciori Christi gratia et impulsu indigent; sicut Christus iussit portitores adolescentis stare, loculumque tangens imperiose dixit: *Adolescens, tibi dico: Surge* Tertius Lazarus notat inveteratos in peccatis; hi difficillime revocantur: unde efficacissima Dei gratia et vocatione indigent, cuius rei symbolo Christus fremens, lacrymans, magnaque voce clamans: *Lazare, veni foras*, eumdem suscitavit. Quocirca symbolice Rabanus et alii in puella suscitata censent notari pœnitentiam eius, qui cogitatione dumtaxat et morosa mentis delectatione peccavit: in adolescente pœnitentiam eius, qui cogitationem opere perpetravit: in Lazaro pœnitentiam eius, qui peccandi habitum et consuetudinem induxit. Denique docet hic Christus, peccata occulta et leviora, occulta pœnitentia deleri, ideoque puellam in domo, quasi occulte coram paucis suscitavit: publica vero crimina publico remedio; ideoque adolescentem et Lazarum publice coram turbis revocavit ad vitam.

ET TRANSEUNTE INDE (a Iairi domo exeunte) IESU, SECUTI SUNT EUM DUO CÆCI, CLAMANTES ET DICENTES: MISERERE NOSTRI FILI DAVID.) Cæci hi fidem et spem visus recuperandi a Christo conceperunt ex miraculis, quæ iam plurima ab eo patrata audierant: unde magna voce clamarunt: *Miserere nostri*, ut miseriam cæcitatis nostræ, quæ summa est, abigas, nobisque lumen oculorum, cæli et solis restituas. Credimus enim te esse filium David, id est, Messiam, cui hæc cæcitatis et morborum cæterorum curatio a Prophetis promissa est, præsertim ab Isaia c. 35. v. 5. et c. 61. 1. Davidi enim promissus erat Messias, quasi filius ex posteris eius nasciturus, unde eum omnes ex semine eius expectabant, translato iam sceptro a Iuda ad Herodem alienigenam tempore Christi, iuxta oraculum Iacob Genes. 49. v. 10. ideoque Messias a Iudæis passim vocabatur filius David. Ergo cæci hi oculis, oculati fuerunt mente, sicut Deus supplet non raro defectum visus per visum et acumen mentis: unde exclamat quidam hic: *O igitur tenebræ omni luce clariores! o acutissimi cæcitatis aspectus!* Quocirca Didymus præceptor S. Hieronymi fuit cæcus, sed in explicatione S. Scripturæ oculatissimus. Unde S. Hieron. eum vocat suum videntem, et S. Antonius visitans et consolans Didymum ob cæcitatem mœstum: *Nihil te*, inquit, *offendat, o Didyme, quod carnalibus oculis fueris orbatus. Desunt enim oculi illi, quos mures et muscæ et lacertæ habent; sed lætare, quia habes oculos, quos Angeli habent, e quibus Deus videtur, per quos tibi magnum scientiæ lumen accenditur:* ita Ruffinus lib. 11. Histor. Eccles. c. 7. ubi Didymum, velut lampadem quamdam divina luce fulgentem, Alexandrinæ scholæ præfectum, seque eius auditorem fuisse testatur. Vers. 27.

(Cæci oculis videntes mente.)

CUM AUTEM VENISSET DOMUM, ACCESSERUNT AD EUM CÆCI, ET DICIT EIS IESUS: CREDITIS, QUIA HOC POSSUM FACERE VOBIS? DICUNT EI: UTIQUE DOMINE.) *Domum*, scilicet suam, quam Christus Capharnai conduxerat et inhabitabat, uti dixi cap. 4. 13. Christus in itinere clamantibus, lumenque poscentibus cæcis non respondit, sed distulit, donec domum veniret. Idque primo, ut eos probaret, eorumque fidem ac desiderium sanitatis accenderet. Secundo, ut perseverantiam orationi necessariam esse doceret. *Creditis, quia hoc* (quod petitis, scilicet, ut vos illuminem) *possum facere;* non dicit: *Quia hoc facturus sum*, sed *possum facere?* quia fides proprie est de omnipotentia Dei: unde in symbolo dicimus: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cæli et terræ:* hæc vero fides excitabat spem, ut cæci sperarent Christum, id quod facere poterat, reipsa facturum. Exigit Christus, *ut, sicut fides illuminat mentem, ita oculis restituat lucem,* ait Interlinearis. Apage ergo fides novantium, qua credunt sibi in particulari ob Christi merita remissa esse peccata, seque esse iustos et filios Dei. Credunt, inquam, in sua falsa opinione, qua se fide divina firmissime id credere autumant, cum id dumtaxat imaginentur et somnient. Credi enim nequit id, quod non est revelatum a Deo. Atqui tibi, o Luthere, non est revelatum te esse iustum, ergo id credere nequis. Vers. 28.

TUNC TETIGIT OCULOS EORUM, DICENS: SECUNDUM FIDEM VESTRAM FIAT VOBIS.) Tactu manus suæ sanat Christus, ut salvificam manuum suarum vim ostendat, aliasque ob causas superius dictas. *Secundum fidem vestram fiat vobis,* q. d. Creditis me vos posse illuminare, ac spe- Vers. 29.

ratis me vos reipsa illuminaturum: illuminamini ergo, uti creditis et speratis. Vide canonem 11. *Confessio oris tactum meretur pietatis*, ait Glossa Interlinearis.

Vers. 30. Et aperti sunt oculi eorum.) Id est, videre cœperunt. Est catachresis: nam cæci iam ante apertos habebant oculos, sed visu destitutos, ac proinde erant, quasi clausi fuissent. Christus autem facultatem videndi eis restituit; unde dicitur eos aperuisse. Sic aperire aures est, apertis auribus audiendi facultatem reddere, Marci 7. v. 35.

Et comminatus est illis Iesus, dicens: Videte, ne quis sciat.) Græce est ἐνεβριμήσατο, id est, cum fremitu et increpatione graviter interminatus est, ut ostenderet, quam aversaretur miraculorum ostentationem et vanam gloriam, eamdemque nos aversari doceret.

Vers. 31. Illi autem exeuntes diffamaverunt eum in tota terra illa.) *Diffamaverunt*, id est, famam et gloriam eius sparserunt. Græce enim est διεφήμισαν αὐτόν, id est, *divulgaverunt eum*, famam eius ubique celebrarunt, ut vertit Vatabl. Non peccarunt cæci contra Christi comminationem, divulgando hoc eius miraculum, ut vult Calvinus, quia persuadebant sibi prudenter Christum id non præcepisse absolute, sed tantum modestiæ et honestatis causa severius dixisse, ob causam iam dictam: nec mirum: nam et Patres ita Christum dixisse sibi persuadent. Audi S. Chrysostomum: *At alteri*, inquit, *dicit: Annuntia gloriam Dei. Nempe docet prohibendos, qui nos volunt laudare propter nos, non autem si propter Domini gloriam.* Et Greg. 19. Moral. c. 18. *Exemplum dat servis, ut virtutes suas occultari desiderent, tamen ut aliis prosint exemplo, prodantur inviti: propter memoriam gratiæ non possunt tacere.* Et S. Hieronymus: *Dominus*, ait, *propter humilitatem fugiens iactantiæ gloriam hoc præceperat, et illi propter memoriam gratiæ non possunt tacere beneficium.* Et Theophylactus: *Vides*, ait, *quomodo fastum fugerit: illi vero non ut inobedientes, sed ut grati, divulgarunt.*

Vers. 32. Egressis autem illis obtulerunt ei hominem mutum, dæmonium habentem.) Græcum κωφὸν magis surdum, quam mutum denotat, sed in Scriptura indifferenter utrumque significat, ait S. Hieronymus, et qui surdi sunt a nativitate, solent esse muti: qui enim nil audiunt, non possunt discere voces et verba, quæ loquantur; nil enim discimus, nisi quod audimus. Auditus enim est sensus disciplinæ, ait Aristoteles; quare, qui nil audit, nil habet, quod articulate loqui et significare possit. Unde ab hoc Christus fidem non exegit, uti exegit ab aliis: ita S. Chrysost. Theophylactus, Euthymius. Porro τὸ *mutum* non ad *dæmonium*, ut vult Caietanus, sed ad hominem referendum est, ut patet ex Græco δαιμονιζόμενον, id est, *dæmoniacum.* Unde Syrus clare vertit: *Obtulerunt ei mutum, in quo erat dæmonium.*

Alius est hic dæmoniacus ab eo, de quo Lucas c. 11. 14. nam de illo agit Matthæus c. 12. 22. ita Iansenius, licet Maldonatus utrobique unum eumdemque esse velit. Hic implevit Christus illud Isaiæ cap. 35. de se oraculum: *Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt, et aperta erit lingua mutorum.*

Vers. 33. Et eiecto (Christi iussu) dæmone, locutus est mutus.) Hinc videtur, quod dæmon fecerit eum surdum et mutum, cum a natura non esset talis, impediendo scilicet usum linguæ et aurium: unde eo expulso, statim audivit et locutus est mutus, ita S. Chrysostomus. Mira Christi benignitas et misericordia, qua hominem non petentem, nec cogitantem, imo nec loqui aut cogitare potentem (erat enim possessus a dæmone) ad preces dumtaxat offerentium eum sanitati restituit, nimirum, ubi maior est calamitas, ibi vicinior est Christi miseratio et opitulatio, iuxta illud: *Abyssus* miseriæ nostræ, *abyssum* divinæ misericordiæ *invocat*, Psal. 41. 8.

Tropol. Tropologice cæcitas est error in fide vel moribus; omnis enim cupiditas inducit errorem iudicii practici, ut homo iudicet, v. g. gulam, luxuriam, usuram sibi eligendam præ Deo Deique lege. Unde dicitur Proverb. 14. *Errant, qui operantur malum.* Hanc curat Christus, dum per lucem sapientiæ et prudentiæ, quam menti infundit, ostendit æterna præferenda esse caducis, divina humanis, cælestia terrenis. Mutum mystice curat, cum linguam cæci peccatoris, quæ prius a dæmone tenebatur ligata, laxat, ut peccata confiteatur, utque Deum invocet, laudet, celebret. Ideoque prius Christus cæcos illuminavit, deinde muto loquelam restituit, quia oportet, ut prius apertis mentis oculis per fidem, Christum cognoscamus, deinde in laudes eius lingua nostra laxanda est.

Et miratæ sunt turbæ, dicentes: Nunquam apparuit sic in Israel.) In populo Israelitico, puta, Iudæis in Iudæa, q. d. Nec Moses, nec Elias, nec Isaias, nec quis alius Prophetarum tot tantaque miracula fecit, quot fecit Iesus. Ergo ille iis maior, ideoque Messias sive Christus sit, oportet. Præponebant, ait S. Chrysostomus, cæteris Christum, quia velociter curabat, et infinitas ægritudines, et insanabiles.

Pharisæi autem dicebant: In Principe (*per principem*, ut habet interpres Syri) dæmoniorum eiicit dæmonia.) Sicut inter Angelos, sic et inter dæmones alii sunt inferiores, alii superiores et principes, scilicet ii, qui ex altioribus ordinibus ceciderunt, ideoque naturæ sunt nobilioris (naturalia enim in dæmonibus post lapsum manserunt integra.) Hinc qui ex ordine Seraphim, Cherubim, Thronorum ceciderunt, sunt principes eorum, qui ex inferioribus ordinibus dominationum, principatuum, potestatum prolapsi sunt. Et hi consequenter sunt principes eorum, qui ex ordinibus inferioribus virtutum, Archangelorum et Angelorum ceciderunt. Sic in militibus dum rebellant, sunt signiferi, capitanei, colonelli: sine his enim exercitus ordinari regique nequit, adeoque nulla respublica sine ordine et subordinatione consistere potest. Omnium vero dæmonum princeps est lucifer, sicut Angelorum est S. Michael, uti dixi Apocal. 12. Daniel 12. Isaiæ 14. Nota hic quam dispar fuerit ingenium Pharisæorum et turbarum: turbæ enim ex simplici candore magnificabant Christi miracula, quasi patrata a viro divino et a Messia: Pharisæi vero invidentes et indignantes Christo, dicebant eum esse Magum et habere dæmonem familiarem, cuius arte magica tam mira faceret, non autem per virtutem divinam. Hæc ingens fuit blasphemia, quam valide refellit Christus cap. 12. v. 25. et sequent. Verum hæc animose, æque ac mansuete tolerans ac contemnens Christus, pergit in benefaciendo, et blasphemias novis miraculis compensat et confutat. Unde Chrysostomus: *Post contumelias beneficia præstat Dominus.* Sequitur ergo: Vers. 34. Infr. c. 12. 24. Ordo inter dæmones, quorum alii aliorum principes.

Et circuibat Iesus omnes civitates et castella, docens in synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni, et curans omnem languorem et omnem infirmitatem.) *Et quos sanabat corpore, sanabat et mente*, ait Remigius. Christus domum fixerat Capharnai; inde egrediebatur et pedibus circuibat prædicando, et sanando, omnes circumcirca urbes et pagos Galilææ mira sedulitate, charitate, zelo, labore, humilitate, patientia et fortitudine. Addit hoc Matthæus, ut paucis perstringat Christi labores et opera, ne sigillatim ea cogatur enumerare, quod fuisset prolixum et quasi impossibile. Vers. 35. Supra c. 6. 23. Luc. 8. 1.

Et castella.) Castrum est locus muris cinctus maior castello, et minor oppido; inde diminutive dicitur castellum, quasi parvum castrum, parvum oppidum. Castella ergo sunt arces, vel minora oppida muris cincta: inde tamen dilatata significatione denotant vicos et pagos, qui muris carent; hos enim significat Græcum κώμας: et sic hic et alibi accipitur; q. d. Christus non tantum cives et honestos in urbibus, sed et pauperes et rusticanos homines in pagis degentibus visitavit, docuit et curavit. Hoc Christi exemplum imitentur sacerdotes et religiosi. Hæc enim est vita apostolica circuire civitates et castella, ac ubique omnibus sine discrimine opem ferre, et prædicare regnum Dei, sive viam salutis, qua tendant ad regnum cæleste. Noli ergo, o concionator, ambire cathedras magnificas magnarum urbium, Christus enim tam in pagis et villis, Castellum quid?

quam in urbibus docuit, adeoque paucorum pauperum et A rusticorum fuit catechista et prædicator, æque ac redemptor. Reliqua exposui c. 4. 23.

Vers. 36. VIDENS AUTEM TURBAS, MISERTUS EST EIS, QUIA ERANT VEXATI ET IACENTES, SICUT OVES NON HABENTES PASTOREM.) Pro *misertus est* Græce εσπλαγχνισει, id est, ex intimis visceribus commiseratus est, quod Hebr. dicunt רחם *racham*: רחם *rechem* enim significat σπλαγχνα, id est, viscera. *Vexati*, Græce εσκημμενοι, id est, variis molestiis, malisque afflicti. Syrus, *fatigati*. Remigius, *Attriti infirmitatibus et languoribus*. Raban. *Vexati per varios errores dæmonum*. Alii legunt εκλελυμενοι, id est, dissoluti et dissipati. *Iacentes* sparsim. Græce ερριμμενοι, id est, disiecti, abiecti, sparsi, proiecti: ριπτω enim est proiicio; Syrus, *dispersi*. Arabicus, *errantes*. Interlinearis, *iacentes* interpretatur, vana securitate torpentes: *Sicut oves non habentes pastorem*. Nullum animal est magis simplex, incurium, stolidum, improvidum, prædæ luporum et ferarum expositum, ideoque magis egens pastore, quam sit ovis. Notat Scribas et Sacerdotes non studuisse saluti populi, ut eum viam salutis docerent, ideoque non fuisse pastores, sed laniones ovium, qui lac et lanam, id est, sua dumtaxat ex populo lucra captarent, cum tamen populus sim- B plex quasi ovis maxime egeret doctore et ductore. Scribæ ergo populo non tam erant pastores, quam lupi, ait S. Chrysostomus, quia prava et perversa docendo tam verbo quam exemplo perdebant simplicium animas, præsertim dum Christum vocantes Magum, illas in Christum pronas ab ipso avertebant.

Vers. 37. TUNC DICIT DISCIPULIS SUIS: MESSIS QUIDEM MULTA, OPERARII AUTEM PAUCI.) Messem vocat multitudinem populi, paratam ad recipiendum Evangelium et doctrinam salutis, cuius semina iecerunt Prophetæ. Unde Christus Ioannis 4. v. 35. *Videte*, ait, *regiones quia albæ iam sunt ad messem*, id est, maturæ ad capessenda dogmata salutis, ut inferantur in horreum Ecclesiæ. Hinc S. August. serm. 42. de Sanctis c. 1. Apostoli, ait, in Iudæis quidem messuerunt, in Gentibus autem seminaverunt, quia prima fidei dogmata quasi semina iis tradiderunt. *Operarii autem pauci*, quia solus Christus et Ioannes Baptista laborabant in docendo populum; Scribæ vero otiosi suis lucris et deliciis vacabant.

ROGATE ERGO DOMINUM MESSIS, UT MITTAT OPERARIOS IN MESSEM SUAM.) Scilicet, ut mittat vos, o Apostoli, vestrosque adiutores et successores, nempe viros Apostolicos, eisque sapientiam, spiritum et zelum ad efficaciter prædicandum et laborandum assidue, in tanta animarum messe suggerat et inspiret, ne tam copiosa messis pereat. *Dominum messis*: ita se tacite Christus nominat: ipse enim est Dominus Ecclesiæ, non tantum qua Deus (sic enim Dominus quoque est Deus Pater, et Spiritus sanctus) sed etiam qua homo; sic enim eam suo sanguine redemit et emit; quare ipsius est mittere Apostolos quasi operarios, qui hanc messem cum labore et sudore metant, et in horreum Ecclesiæ colligant, uti de facto c. 10. et sequent. Apostolos dimittit. Ipse ergo invocandus est, ut etiamnum operarios strenuos et infatigabiles in messem hanc, quæ multis in locis albescit, et matura est, emittat. Unde S. Chrysostomus: Ostendit, ait, primo magnum donum esse decenter prædicare, dum dicit hoc esse orandum. Secundo, latenter se Dominum ostendit; misit enim Apostolos metere, quæ per Prophetas seminaverat. Addit Remigius: Auctus est numerus operariorum, designatis aliis 72. discipulis, et quando Spiritus sanctus descendit in Pentecoste in fideles 120. Act. 2. Denique Christus hac voce tacite stimulat Apostolos, ut offerant sese Christo ad operandum in hac messe, dicantque cum Isaia c. 6. 8. *Ecce ego, mitte me*. Vers. 38.

Hic finitur pueritia Christi, et acta eiusdem a baptismo suo, et primo paschate usque ad secundum pascha, scilicet acta unius anni et aliquot mensium. Fuit hic annus 31. ætatis Christi. Vide chronotaxin, quam commentario huic præposui. Quocirca Iansenius hic finit primam partem concordiæ suæ. Verum tamen est, Matthæum hic c. 5. 6. 7. et initio c. 8. inseruisse sermonem Christi in monte, qui habitus est posterius, scilicet post secundum pascha anno Christi 32. ac miracula nonnulla, quibus Christus eum confirmavit, ut sanationem servi Centurionis, et curationem leprosi: quia per anticipationem voluit Matthæus statim initio dare summam totius doctrinæ Christi et legis Evangelicæ, uti dixi c. 5. v. 1. quare hic sermo Christi in monte æque ac vocatio Apostolorum, coram quibus habitus est, recto temporis ordine ponendus est initio capitis 10. proxime sequentis. Finitur pueritia Christi.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS

Hoc caput recto ordine historiæ iungendum esset proxime electioni Apostolorum, et sermoni Christi in monte, uti iam dixi: quare nectendum esset cap. 8. post v. 13. et ponendum post curationem famuli Centurionis. Ita Glossa: Relata, inquit, a curatione socrus Petri huc usque, facta sunt ante sermonem in monte habitum. quod patet ex electione Matthæi: fuit enim electus in monte. Hic ergo redit ad ordinem rei post curatum Centurionis servum. Igitur Christus hoc capite mittit duodecim Apostolos (quorum nomina hic recensentur) quasi operarios in messem ad prædicandum, eisque: Primo dat potestatem eiiciendi dæmones, et curandi infirmos. Secundo v. 5. dat eis duodecim præcepta, inter quæ præcipua sunt hæc; primum, ut Iudæis, non Gentibus evangelizent: secundum, ut gratis et in paupertate prædicent: tertium, ut pacem hospitibus suis apprecentur: quartum, ut sint prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. Tertio v. 17. prædicit eos passuros multas infidelium persecutiones. Quarto v. 27. contra eas illos animat, multisque corroborat ad intrepidam fidei professionem et propagationem. Quinto v. 40. recipientibus Apostolos amplam promittit mercedem, perinde ac si ipsimet Christum recepissent.

1. ET convocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut eiicerent eos, et curarent omnem languorem et omnem infirmitatem. 2. Duodecim autem apostolorum nomina sunt hæc: Primus, Simon, qui dicitur Petrus, et Andreas frater eius: 3. Iacobus Zebedæi, et Ioannes frater eius, Philippus, et Bartholomæus, Thomas, et Matthæus publicanus, Iacobus Alphæi, et Thaddæus. 4. Simon Chananæus, et Iudas Iscariotes, qui et tradidit eum. 5. Hos duodecim misit Iesus, præcipiens eis, dicens: In viam Gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis: 6. Sed potius ite ad oves quæ perierunt domus Israel. 7. Euntes autem prædicate, dicentes: Quia appropinquavit regnum cælorum. 8. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eiicite: gratis accepistis, gratis date. 9. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris: 10. Non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta,

neque virgam: dignus enim est operarius cibo suo. 11. In quamcumque autem civitatem aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit: et ibi manete donec exeatis. 12. Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes: Pax huic domui. 13. Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam: si autem non fuerit digna, pax vestra revertetur ad vos. 14. Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros: exeuntes foras de domo, vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. 15. Amen dico vobis: Tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die iudicii, quam illi civitati. 16. Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. 17. Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos: 18. Et ad præsides et ad reges ducemini propter me, in testimonium illis et gentibus. 19. Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: 20. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. 21. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium: et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient. 22. Et eritis odio omnibus propter nomen meum: qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. 23. Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat Filius hominis. 24. Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum: 25. Sufficit discipulo ut sit sicut magister eius: et servo, sicut dominus eius. Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos eius? 26. Ne ergo timueritis eos. Nihil enim est opertum, quod non revelabitur: et occultum, quod non scietur. 27. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: et quod in aure auditis, prædicate super tecta. 28. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. 29. Nonne duo passeres asse veneunt: et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? 30. Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. 31. Nolite ergo timere: multis passeribus meliores estis vos. 32. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in cælis est: 33. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cælis est. 34. Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium: 35. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam: 36. Et inimici hominis, domestici eius. 37. Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus: et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. 38. Et qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus. 39. Qui invenit animam suam, perdet illam: et qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. 40. Qui recipit vos, me recipit: et qui me recipit, recipit eum qui me misit. 41. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet: et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. 42. Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

Vers. 1. Luc. 9. 1. 2. Marc. 3. 13. et c. 6. 7. ET CONVOCATIS DUODECIM DISCIPULIS (Apostolis) SUIS, DEDIT ILLIS POTESTATEM SPIRITUUM IMMUNDORUM, UT EIICERENT EOS, ET CURARENT OMNEM LANGUOREM ET INFIRMITATEM.) Nota: Christus proxime ante sermonem in monte habitum, e turba discipulorum selegit duodecim Apostolos, ut diserte docet Lucas c. 6. 13. *Vocavit,* ait, *discipulos suos, et selegit duodecim ex ipsis, quos et apostolos nominavit, Simonem quem cognominavit Petrum,* etc. Elegit ergo duodecim Apostolos, id est, Legatos suos primarios, quos cum plena auctoritate et potestate legavit et misit per totum orbem, ut Evangelium suum annuntiarent omnibus gentibus: alios enim 72. quoque elegit, sed hos non Apostolos, sed discipulos nuncupavit, licet et hi a veteribus subinde Apostoli, id est, Legati Christi vocentur, ac revera tales fuerint, sed cum minore potestate, utpote subiecti et subordinati 12. Apostolis. Hos igitur duodecim Christus iam mittit, ut officium, ad quod ab eo vocati erant, exequi incipiant, eiusque sub se magistro adhuc vivente tyrocinium ponant, quod postea facti sacerdotes et Episcopi, post mortem suam plenissime obeant et consumment. Quocirca Christus Apostolos constituit principes Ecclesiæ, qui omnes fideles tam martyres, quam confessores et virgines, uti officio et dignitate, sic et gratia ac sanctitate præcellerent: super ipsos enim fundavit Ecclesiam, ut patet Ephes. 2. 20. et Apocal. 21. 19. Ita D. Thomas in c. 8. ad Roman. v. 23. ad illa: *Nos ipsi primitias spiritus habentes.*

Apostolatus dignitas, et munia tria. Porro potestas Apostolorum in Ecclesia fuit maxima, ac longe maior quam sit Episcoporum; Apostoli enim edocti et missi sunt immediate a Christo Domino, quasi Christi Legati *a latere* cum absoluta potestate per totum orbem, et cum summa auctoritate in totam Ecclesiam, ut scilicet ubique possent primo prædicare Evangelium, idque dono linguarum et miraculis firmare, æque ac conscribere: Apostoli enim habebant potestatem scribendi libros canonicos, uti de facto Matthæus et Ioannes scripsere Evangelia, Epistolas canonicas et Apocalypsin. Secundo, ut possent ubique fundare Ecclesias, ac pascere et regere fideles omnes ubivis gentium. Tertio, ut possent instituere et ordinare sacerdotes et Episcopos, totumque ordinem hierarchicum, cæremonias etiam sacrificii Eucharistiæ, et Sacramentorum omnium.

Adverte, in hac triplici potestate Apostoli pares et æquales erant inter se et cum S. Petro, ei tamen suberant quasi capiti et superiori suo, unde Petrus v. 2. inter eos ponitur, imo nominatur *primus.*

DEDIT ILLIS POTESTATEM SPIRITUUM IMMUNDORUM (id est, dæmonum) UT EIICERENT EOS.) Sicut enim Angeli sunt mundi et sancti, sic dæmones sunt immundi et scelesti, ideoque turpissimi, utpote pleni superbia et odio Dei, ac ira et invidia in homines, ut eos in luxuriam et immunditiam (ad quæ sciunt homines esse promptissimos) omniaque scelera, indeque in gehennam pertrahant.

ET CURARENT OMNEM LANGUOREM.) Græce νόσον, id est, morbum: utraque hæc potestas data fuit Apostolis, per modum habitus permanentis, non quod Deus eis inderet habitum physicum, quo curarent omnes ægritudines (hic enim dari nequit) sed quod omnipotentia sua illis promissa ita semper assisteret, ut quoties vellent dæmones eiicere vel ægritudines curare, illico Deus illas eiiceret, et sanitatem conferret. Porro data fuit eis hæc potestas ad auctoritatem prædicationis, ut scilicet illam miraculis confirmarent, et populis persuaderent: ita Glossa.

DUODECIM AUTEM APOSTOLORUM NOMINA SUNT: PRIMUS SIMON, QUI DICITUR PETRUS (Syrus *Kipho,* hoc est *Cephas,* id est Petra vel Petrus) ET ANDREAS FRATER EIUS, IACOBUS ZEBEDÆI ET IOANNES FRATER EIUS.) Causa cur præcise Christus duodecim elegerit Apostolos, non plures nec pauciores, est, ut ipsi responderent duodecim Patriarchis, qui fuere filii Iacob. Sicut enim hi Iudæorum, sic Apostoli Christianorum omnium fuere parentes: ita S. Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus et passim Patres. Alii huius numeri mysteria affert Rabanus, et ex eo D. Thomas in Catena: *Duodenarius,* inquit, *consurgens* Vers. 2. Marc. 3. 17. 18. Apostoli duodecim, cur?

ex ternario et quaternario (in se ductis et multiplicatis) *significat eos prædicaturos Trinitatis fidem per quatuor mundi partes: significatus in duodecim filiis Iacob: duodecim principibus filiorum Israel: duodecim fontibus Helim: duodecim lapidibus rationalis: duodecim panibus propositionis: duodecim exploratoribus: duodecim lapidibus, unde factum est altare: duodecim lapidibus sublatis ex Iordane: duodecim bobus sustinentibus mare æneum: duodecim stellis in corona Sponsæ, de quibus in Apocalypsi: duodecim fundamentis civitatis: duodecim portis.* Plura vide apud Toletum in c. 6. Lucæ annot. 19.

Primus Simon, qui dicitur Petrus.) Beza ut tollat primatum Petri, et Pontificum Romanorum illi succedentium, putat mendose legi *το primus*, ideoque expungendum: sed constanter id legunt omnes codices Græci, Latini, Syri, quin et Hebræus, quem Munsterus Novator ipsum Matthæi autographum esse contendit: nec credibile est hunc locum corruptum esse a Græcis, ut ipsi addiderint πρωτος, id est, primus: ipsi enim sunt schismatici, negantque Petri primatum: unde potius το πρωτος expunxissent, si id honeste facere potuissent. Denique ubique in Scriptura ab omnibus recensentibus nomina Apostolorum, Petrus ponitur primus et Iudas ultimus, cum in cæterorum ordine discrepent et evarient, ut patet Marci 3. 16. Lucæ 6. 14. et Actor. 1. 13.

Petri primatus. Porro Petrus vocatur Apostolorum *primus* non ætate, quia eo senior erat Andreas, teste Epiphanio hæresi 51. sub medium: non etiam vocatione, quia prior eo vocatus a Christo fuit Andreas, ut patet Ioann. 1. 40. non etiam dilectione, quia præ omnibus a Christo dilectus fuit S. Ioannes, ideoque in ultima cœna ipse in pectore Christi recubuit. Superest ergo, ut Petrus Apostolorum sit primus excellentia et auctoritate, quia scilicet eorum fuit caput, superior et rector: unde in cæteris nullus ponitur ordo, nec hic vocatur secundus, ille tertius, quia omnes fuere pares, pariterque Petro subiecti: atque a *το primus* dictus est primatus Petri, quem omnes veteres Græci et Latini confessi sunt. Audi S. Chrysostom. *Apostolorum omnium primus et quasi vertex, indoctus ille erat ac rudis.* S. Hieron. l. 1. contra Iovin. c. 14. *Propterea,* ait, *inter duodecim Apostolos unus eligitur, ut capite constituto schismatis tolleretur occasio.* Ambrosiastes in 2. Corinth. c. 12. *Prior secutus est Andreas Servatorem, quam Petrus, et tamen primatum non accepit Andreas, sed Petrus.* Plura vide apud Bellarminum lib. 1. de Roman. Pontif. c. 18. Petrus ergo quasi Apostolorum primus et primas, poterat Apostolis præcipere atque eos, si errarent in fide et moribus, corrigere, lites eorum dirimere, provincias dividere, eis si laberentur, alios substituere, uti Iudæ proditori substituit Matthiam, Actor. 1. Hæc enim subordinatio Apostolorum, Episcoporum et fidelium omnium sub uno capite et Pontifice, necessaria erat ad unionem, concordiam, stabilitatem et bonum regimen Ecclesiæ, uti docet S. Cypr. lib. de unitate Ecclesiæ: *Primatus,* inquit, *Petro datur, ut una Christi Ecclesia et cathedra una monstretur,* etc. Hinc secundo solus inter Apostolos Petrus habuit potestatem ordinariam, cui proinde in illa succedunt Romani Pontifices. Romæ enim pontificiam sedem statuit B. Petrus, in eaque sedit, et martyr occubuit: alii vero Apostoli habuere potestatem a Christo delegatam, quibus proinde

Episcopi num Apostolis successerint. nemo in eadem successit. Dices: Episcopi dicuntur Apostolis succedere. Respondeo: Id tantum dicitur per analogiam et accommodationem quamdam, quia scilicet Episcopi ab Apostolis participant ordinem et iurisdictionem Episcopalem, et quia Episcopi similiter eminent aliis sacerdotibus, sicut duodecim Apostoli 72. discipulis; alioqui Episcopi carent potestate Apostolica, illaque triplici, quam initio capitis assignavi; atque Episcoporum potestas non nisi ad ipsorum diœceses extenditur, Apostolorum vero ad omnes gentes toto orbe dispersas.

Simon qui vocatur Petrus.) Christus mutavit nomen Petri, cumque prius vocaretur Simon, vocavit eum Syriace *Cepha,* vel *Cephas*, id est, *Petra* vel *Petrus,* quia destinabat eum post se facere petram et fundamentum Ec-

A clesiæ, iuxta illud Christi ad Petrum: *Tu es Simon filius Iona: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus,* Ioann. 1. 42. *Simon* Hebr. idem est, quod *audiens, obediens*, qualis fuit Petrus, qui Christo vocanti ad suam sequelam, illico relictis retibus obedivit, supra cap. 4. 20.

Et Andreas frater eius, Iacobus Zebedæi, et Ioannes frater eius.) Marcus præponit Iacobum et Ioannem Andreæ, cumque facit quartum. Idem facit Lucas Actor. 1. 13. Sed in Evangelio c. 6. 14. Andream utrique præponit, æque ac Matthæus hic. Sic et in aliis nonnullis Apostolis ordo ab aliis Evangelistis variatur, ut doceat inter eos certum non fuisse ordinem, sed eos per omnia fuisse pares dignitate et officio. Unde Caiet hic: *Solus Petrus*, ait, *hic ordine insignitur et describitur primus, ad insinuandum valde spectare ad Christianam notitiam scire primatum Petri, nulliusque momenti nosse Apostolorum ordinem inter se.* Probabilior est tamen ordo, quem Apostolis hic assignat Matthæus: ipse enim exactus est Christi historicus et temporis custos. Christus ergo in monte

B e discipulis ad Apostolatum (nam ad discipulatum Christi prius ab eo expresse evocatus legitur Philippus, Ioan. 1. 43.) primo, ait Abulensis, hic quæst. 28. et 29. et Ribera in Apocal. cap. 21. v. 16. evocavit et nominavit Petrum: secundo Andream, tertio Iacobum, quarto Ioannem et consequenter cæteros eo ordine, quo assignat hic Matthæus, nisi quod ipse modestiæ causa se postponat Thomæ, cum illi sit præponendus, uti præponunt Lucas et Marcus, idque docent S. Hieron. Chrysost. Euthym. et alii: atque hoc Matthæi ordine S. Ioannes Apocalyps. cap. 21. v. 19. duodecim fundamenta cælestis Ierusalem ponens duodecim Apostolos, singulis suum locum cum gemma assignat: *Fundamentum primum,* ait, *iaspis, secundum sapphirus, tertium calcedonius, quartum smaragdus, quintum sardonyx, sextum sardius, septimum chrysolithus, octavum beryllus, nonum topazius, decimum chrysoprasus, undecimum hyacinthus, duodecimum amethystus.* Primus iaspis notat Petrum, ob firmitatem fidei: se-

Ordo duodecim Apostolorum.

Duodecim gemmæ, sunt duodecim Apostoli.

C cundus sapphirus Andream, ob cælestem vitam et amores: tertius calcedonius sive carbunculus Iacobum, zelo ardentem: quartus smaragdus Ioannem, virentem et virginem: quintus sardonyx Philippum, ob candorem animi: sextus sardius rubeus Bartholomæum excoriatum: septimus chrysolithus marini coloris Matthæum pœnitentem: octavus beryllus politus Thomam, a Christo in fide resurrectionis expolitum et solidatum: nonus topazius Iacobum minorem, aurea sanctitate radiantem: decimus chrysoprasus Iudam Thaddæum, qui instar porri acri sapientia insectatur hæreticos: πρασον enim est porrum: undecimum hyacinthus Simonem Chananæum, ob mores suavissimos: duodecimus amethystus humilem minimumque Matthiam. Fuse hac de re egi Apocalyps. cap. 21. v. 16. et sequ. ac Exodi c. 24. v. 17. ubi eædem gemmæ duodecim ornant rationale Pontificis puta pectus Christi.

Denique inter hos duodecim Apostolos non nominantur, nec fuerunt Paulus et Barnabas, quia hi duo a Christo, non vivente in terris, sed iam glorioso et regnante

D in cælis vocati sunt ad Apostolatum, unde parem cum duodecim Apostolis potestatem et spiritum habuere.

Andreas, id est virilis. Andreas.) Græce idem est, quod *virilis,* fortis, heros: ανηρ enim est vir, et ανδρεια est virilitas, fortitudo: Iudæi enim plures, quia subiecti iam Alexandro Magno et Græcis, Græce didicerunt, et Græca nomina assumpserunt, uti ostendi cap. 4. v. 18. Ita Pagninus, Caninius et alii. Talis fuit Andreas, scilicet, virilis et heroicus in prædicatione et passione, ex robore amoris Christi anhelans ad crucem: prius fuerat unus de discipulis S. Ioannis Baptistæ, imo inter omnes primus, ait Gaudentius Brixiensis tract. de dedic. Basil. et a S. Ioanne missus ad Christum primus eum nosse cœpit, ad eumque fratrem suum Petrum adduxit, Ioann. cap. 1. Unde Epiphanius hæres. 51. eum Petro seniorem fuisse putat, licet Beda iuniorem æstimet, eo quod hic vocetur frater Petri.

Iacobus, id est supplantator, etc. Iacobus Zebedæi.) Scilicet filius, ut patet Lucæ c. 5. v. 10. Iacobus hic cognomento maior Hispaniarum et A-

postolus et protector, primus Apostolorum pro fide Christi martyr occubuit, capite plexus ab Herode Agrippa, de quo plura dixi Actor. 12. v. 2.

Ioannes frater eius.) Hic est dilectus Christi discipulus, de quo fuse egi proœmio in Apocal. Epistol. et Evangelium eiusdem. *Iacobus* Hebr. idem est quod supplantator; *Ioannes* idem, quod *gratiosus* et misericors, vel *in quo est gratia*, vel *Domini gratia*, ait S. Isidor. lib. 7. Etymol. cap. 9. *Amplius enim eum cæteris Apostolis dilexit Iesus.* Sed de nomine Ioannis plura dicam Lucæ 1. v. 13. Hi sunt filii *Zebedæi*, id est, liberalis et munifici. Ita Pagnin. et Angelus Caninius in Nomin. novi Testam. c. 13.

Vers. 3. Luc. 6. v. 14. 15. 16. Marc. 3. 18.

Philippus et Bartholomæus, Thomas et Matthæus publicanus, Iacobus Alphæi et Thaddæus.) Syrus: *Philippus et Bar Thoulmai, et Thoumo, et Mathai publicanus, et Iaacoub filius Chalphai, et Labbi cognominatus Thaddi. Philippus* Græce est φίλος ἵππων, id est amator equorum, equestris, bellicosus: ita Pagnin. et Caninius.

Philippi etymon Græcum et Hebræum.

Hebræi enim iam subiecti Græcis græca usurpavere nomina, uti dixi; Philippus enim fuit quasi equus bellicosus Christi contra Iudæos, infideles et impios, de quo Apocal. 6. 2. *Ecce*, inquit, *equus albus: et qui sedebat super illum, habebat arcum, et data est ei corona, et exivit vincens, ut vinceret.* Vide ibi dicta. Licet S. Hieronymus in nominibus (vel quisquis est auctor, constat enim non esse S. Hieronymi, quia auctor ostendit se Græcæ linguæ et Hebrææ imperitum, et in c. 14. et 15. multa scribit inepta et falsa) *Philippus* interpretetur *os lampadis* a פה *pe*, id est, *os*, et לפיד *lappid*, id est, *lampas*, quia os eius velut lampas orbem illuminavit, ait Emissenus.

Etymon Bartholomæi.

Bartholomæus.) S. Hieronymus in Nom. Hebr. et ex eo Pagn. *Bartholomæus* interpretantur *filius suspendentis aquas*: בר *bar* enim est *filius*, תלה *tala suspendit*, מים *maim* sunt *aquæ*. Unde Rupertus in c. 1. Ioannis et Osorius in sermon. de S. Ioanne, putant Christum occasione Bartholomæi, aquas in vinum convertisse in nuptiis Canæ Galilææ, quasi ipse in iis fuerit sponsus: quod alii confutant. Verius est Hebr. *Bartholomæi* idem esse, quod *filius Tholmai*, ut habet Syrus, vel Tholomæi. *Tholmai* enim crebrum et priscum fuit nomen Hebræis, ut patet Iosue 15. 14. 2. Reg. 3. 3. Minus apte nonnulli *Bartholomæus* interpretantur *filius Ptolomæi* quasi oriundus fuerit ex Ptolomæis regibus Ægypti, quos confutat Abulensis hic. Sic Bartimæus idem est, quod filius Timæi, et *Bariona* est filius Ionæ, sive Ioannis.

Thomæ.

Thomas.) Græce δίδυμος, id est, *geminus*: תאם enim est geminare, de quo Ioan. 20. 24.

Matthæi.

Matthæus publicanus.) Nota humilitatem Matthæi, qui cæteris tacentibus se publicanum, id est, peccatorem publice profitetur. De eo dixi initio Commentar et c. 9. 9. *Matthæus* Hebr. idem est quod *donatus*, aut *donum Dei*, Græce *Dosithæus*, vel *Theodorus*, ait Caninius. Idem dictus est Levi, id est, additus, appositus Christo et Apostolis, Marci 2. 14. ita Beda, Euthymius, Pagninus, Caninius.

Alphæi.

Iacobus Alphæi.) Scilicet filius, ut habet Arabicus et Syrus. *Alphæus* Hebr. idem est quod *doctus* vel *doctor*. Hic Alphæus pater Iacobi, alius fuit ab Alphæo patre Matthæi, Marci 2. 14. Hic enim fuit maritus Mariæ Cleophæ, quæ dicitur soror Mariæ matris Domini, Ioann. 19. 25. Unde Heleccas Episcopus Cæsaraugustanus, qui continuavit Chronicon L. Dextri, et alii censent Alphæum eumdem esse cum Cleopha, licet Baronius id neget, de quo dicendum Ioannis 19. 25. Alphæus ex Maria genuit Iacobum et Iudam. Hic Iacobus dictus est minor, quia scilicet ætate (ut volunt aliqui) vel potius vocatione iunior erat Iacobo maiore, qui fuit frater Ioannis. Dictus quoque est frater Domini, quia cognatus Christi, illique simillimus, auctorque fuit Epistolæ S. Iacobi, ac primus Episcopus Ierosolymorum, de quo multa dixi Præfat. in epistolam Iacobi.

Iacobus hic cur dicatur minor?

Thaddæus, sive Iudas, trinomius

Thaddæus.) Est hic Iudas auctor epistolæ Canonicæ, qui fuit trinomius, cognominatus enim est *Thaddæus*, id est, mammeus, et *Iudas Iacobi*, scilicet minoris frater, Iu-

A dæ 1. 1. et *Lebbæus*, ut habet Græcus et Syrus, id est, *corculum*, ait S. Hieronymus; לב *leb* enim est cor. Sic et Angelus Caninius in nomin. novi Testam. cap. 13. Vel ut alii *Leoninus*: לביא *labi* enim est Leo, quia primus Iudas patriarcha, filius Iacob, dictus est Leo, Genes. c. 49. v. 9. De Iuda hoc dixi præfatione in eius epistolam.

Simon Chananæus, et Iudas Iscariotes, qui et tradidit eum.) Simon hic dicitur Chananæus, quia oriundus non ex Chananæis, ut vult Munsterus, qui in Evang. Hebræo S. Matthæi eum nominat כנעני *chenaani*, id est, *Chananæum* a Chanaam oriundum; sed perperam: omnes enim Apostoli fuere Iudæi. Dicitur ergo Chananæus, quia natus in Cana (unde præcise Canæus dicendus esset, ait Caninius) Galilææ, imo Nicephorus l. 8. c. 30. et Baronius censent ipsum fuisse sponsum in nuptiis, ad quas vocatus Christus, aquas vertit in vinum, Ioan. 2. Verum, quia *Cana* Hebr. significat *zelum*, hinc *Cananæus* quoque, id est *zelotes* dictus est, ait S. Hieronymus, allusione ad urbem Cana, æque ac ad zelum eius. Sicut si quem

Vers. 4. Luc. 6. 15. 16. Marc. 3. 18. 19.

Simon dictus Chananæus.

B virum fortem Valentiæ natum, Valentinum vel Valentem voces, ut significes eum Valentiæ natum, et simul viribus pollere: simili modo Simon vocatur Chananæus, id est, Zelotes, quia in Cana natus est, et ingentem habuit קנאה *kina*, id est, zelum.

Et Iudas Iscariotes.) Ita dictus quasi איש קריות *is kerioth*, id est, *vir ex Carioth*, urbe tribus Iuda oriundus, de qua Iosue c. 15. 25. Ita Angelus Caninius in nom. Hebr. cap. 13. unde Syrus vertit *Ihoudo Scarioutho*. Melius alii censent eum ita dictum, quia oriundus erat ex vico Iscarioth in tribu Ephraim, non longe a Samaria. Ita S. Hieronymus hic in Isaiæ 28. v. 1. Maldonatus, et Adrichomius in descript. terræ sanctæ p. 28. num. 60. *Iscariotes* Hebr. idem est, quod *mercenarius*: שכר *sachar* enim est merces, idque apposite competit Iudæ, qui mercede 30. denariorum vendidit Christum: ita S. Hieronymus. Elegit Iudam Christus, licet sciret eum fore suum proditorem, tum quia proditionem eius pati volebat, illamque addere ad cumulum passionis suæ, quia volebat illam esse plenissimam in omni genere, ideoque voluit pati quoque a discipulis, et prodi a suo Iuda: voluit enim pati omne genus tormentorum, et ab omni hominum genere; tum ut doceret nos non tantum bonis et gratis, sed et malis ac ingratis benefacere. Audi S. Ambrosium l. 5. in Lucam: *Eligitur et Iudas non per imprudentiam, sed per providentiam, scilicet ab eo prodi voluit Christus, ut tu, si a socio desertus, si a socio proditus fueris, moderate feras tuum errasse iudicium, periisse beneficium.* Vide S. Hieronymum in Isaiæ 28. 1. ubi illud: *Væ coronæ superbiæ, ebriis Ephraim, et flori decidenti, gloriæ exultationis eius*, pro quo Septuag. vertunt: *Væ coronæ iniuriæ mercenarii Ephraim, flos cadens de gloria super verticem montis pinguis;* mystice accipit de Iuda proditore: *Qui*, inquit, *de tribu Ephraim, et de vico eiusdem tribus Iscarioth, Dominum pretio vendidit, qui vero flos Apostolicæ gloriæ cecidit super montem pinguissimum, de quo dictum putamus: Manducavit et bibit Iacob, et saturatus est, et*

Iudas Iscariotes unde dictus.

C

Cur Christus elegerit Iudam Iscariotem.

D *impinguatus, et recalcitravit dilectus. Sive iuxta Hebraicum: Super vallem pinguium, id est, Gessemanim, in qua etiam nomen loci significatur, in quo Iudas Dominum tradidit.* Et post nonnulla: *Ebrius autem fuit proditor non vino, sed avaritia et furore aspidum insanabili, et diaboli cibo, qui post buccellam intravit in eum, et penitus devoratus est, quia oratio eius versa est in peccatum, et ne pœnitentia quidem eius fructum salutis habuit.*

Nota primo: Christus Apostolos omnes combinat, et cuique socium assignat, adeoque sex paria Apostolorum constituit, Petro enim associat Andream, Iacobo Ioannem, Philippo Bartholomæum, Matthæo Thomam, Iacobo minori Iudam, Simoni Iudam Iscariotem, ut quisque a socio haberet adiutorium prædicationis, æque ac testimonium; hac de causa misit eos binos, Lucæ 10. 1. Marc. 6. 7.

Christus combinat Apostolos, cur?

Rursum Christus inter Apostolos elegit trinum par fratrum, scilicet Petrum et Andream, Iacobum et Ioannem, Iacobum minorem et Iudam; addunt aliqui et Si-

Trinum par fratrum Apostolorum Apostoli.

monem Chananæum, quem Iacobi et Iudæ fratrem fuisse autumant, ut doceret, quam sibi chara sit φιλαδελφία, id est amor fratrum, iuxta illud Eccles. c. 25. v. 1. *In tribus placitum est spiritui meo, quæ probata coram Deo et hominibus: Concordia fratrum et amor proximorum, et vir et mulier sibi consentientes.* Et Proverb. c. 18. v. 19. *Frater qui adiuvatur a fratre, quasi civitas firma.* Vide utrobique dicta.

Consanguinei Christi electi, cur? Secundo nota, plures ex Apostolis fuisse Christi cognatos et consobrinos, ut Iacobum et Ioannem, Iacobum minorem et Iudam: quia Christus elegit Apostolos, non ut essent principes opulenti et lauti, sed ad labores, paupertatem, cruces, eculeos et martyria. Unde eis dedit copiam bonorum, non temporalium, sed spiritualium, uti charitatis ordo exigit, iuxta quam parentibus et cognatis maiorem, quam aliis gratiam, et sanctitatem optare et curare oportet. Adde, decebat, ut Verbum carnem assumens, eos qui sibi carne magis erant coniuncti, magis quoque divinitati suæ per gratiam uniret, ideoque fecit, ut sua mater esset sanctissima, deinde S. Ioseph, utpote pater nutritius, mox Ioakim et Anna, quasi avus et avia; Ioannes Baptista et Elisabeth, Iacobus et Ioannes, Iacobus minor et Iudas, quasi cognati eius et consobrini: hi enim quia magis per cognationem carnis fuere vicini humanitati Christi, hinc et divinitati eiusdem per gratiam fuere coniunctiores: sicut caro et humanitas Christi divinitati fuit coniunctissima, imo unita hypostatice. Igitur in Christo hic nullum fuit vitium acceptationis personarum, uti est in Prælatis, qui præter fas nepotes et cognatos dignitatibus, præbendis et opibus onerant verius, quam honorant.

Inter Apostolos tres primarii. Denique Apostolorum primarii fuere tres, scilicet Petrus, Iacobus (inde Maior dictus) et Ioannes, quos Christus testes suæ transfigurationis, et passionis in horto, aliorumque secretorum adhibuit: unde hi fuere quasi tres Ecclesiæ columnæ, et Apostolorum triumviri, uti dixi Actor. 12. 2.

Vers. 5. HOS DUODECIM MISIT IESUS PRÆCIPIENS, DICENS: IN VIAM GENTIUM (Syrus, *profanorum*) NE ABIERITIS, ET IN CIVITATES (legit interpres πόλεις: nam legunt εἰς πόλιν, id est, *in civitatem*, id est, in civitates, vel in ullam civitatum: est enallage numeri) SAMARITANORUM NE INTRAVERITIS.

Vers. 6. SED POTIUS ITE AD OVES, QUÆ PERIERUNT DOMUS ISRAEL.) *In viam* Gentium, id est, ad Gentes: via enim Gentium tendit et ducit ad Gentes. Est Hebraica catachresis et metalepsis. Similis est Ierem. 2. 18. *Et nunc quid tibi vis in via Ægypti?* q. d. Cur vadis in Ægyptum, cur Ægyptiorum opem imploras?

I. Christi præceptum Apostolis datum. Primum est hoc Christi præceptum, quod ipse Apostolos mittens prædicatum, eis assignat, scilicet, ne gentes et Samaritanos adeant, sed Iudæos; cuius vera ratio erat, quod Christus volebat primo suum adventum et Evangelium prædicari Iudæis: hi enim erant filii regni, ac filii Abraham, Isaac, Iacob, Davidis, etc. quibus a Deo promissus erat Messias, id est, Christus: alioqui enim Iudæi contra Christum et Apostolos excipere potuissent, ac dicere: Tu non es verus Messias, quia evangelizas Gentibus et Samaritis: Messias enim nobis Iudæis a prophetis promissus est, non Gentibus. Hoc præceptum fuit temporarium duntaxat; duravit enim solum toto tempore vitæ Christi: nam post passionem et resurrectionem suam, Christus misit Apostolos evangelizare Gentibus per totum orbem; tunc enim sublatum est dissidium Iudæorum et Gentium, et ex utrisque factum est unum ovile et unus pastor, ut patet Matth. 28. v. 19. et Actor. 1. 8. ita S. Hieron. Chrysostomus, Euthymius, et alii passim. Hoc est, quod ait Paulus: *Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis* (id est, circumcisorum, puta Iudæorum) *propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum.*

Vers. 7. Luc. 9 2. Supra c. 3. et c. 4. 17. II. EUNTES AUTEM PRÆDICATE, DICENTES: QUIA APPROPINQUAVIT REGNUM CÆLORUM.) Secundum est hoc Christi ad Apostolos præceptum, idque præcipuum, scilicet, ut circumeundo Iudæam, prædicent, invitent et impellant homines ad regnum cælorum, q. d. Ego brevi morte mea patefaciam hominibus cælum, tot millibus annorum ob peccatum Adæ clausum: itaque viam aperiam ad illud ingrediendum: invitate ergo omnes, ut hanc viam capessant, regnumque cælorum animose, terrenas cupiditates calcando, invadant et occupent. Vide dicta cap. 3. v. 2. et cap. 4. v. 17. Hæc fuit summa et compendium prædicationis Christi et Apostolorum, in quo includitur prædicatio pœnitentiæ, et abnegationis vitiorum rerumque omnium, quæ homines a regno cælorum arcent, vel impediunt. Ad hæc fuit hæc declaratio, quod tempus dandi regnum cælorum advenerit, brevique sit implendum: item quanta alacritate et diligentia omnes et singuli se præparare debeant, ad gratiam hanc regni cælestis iam oblatam obtinendam; quamque grave supplicium maneat illos, qui tantam gratiam non receperint, vel neglexerint: ita Iansen.

INFIRMOS CURATE, MORTUOS SUSCITATE, LEPROSOS MUNDATE, DÆMONES EIICITE.) Tertium est hoc Christi præceptum, quo iubet, ut potestate miraculorum sibi v. 1. data ad commune orbis bonum liberaliter utantur, itaque miraculis prædicationem suam non humanam, sed divinam esse ostendant, ac fidem quam prædicant, a Deo manare toti orbi demonstrent; atque per sanitatem corporum, inducant sanitatem, imo æternam salutem animarum: ideo enim dedit eis potestatem sanandi corpora, ut per eam fidem Christi persuaderent, et ab infidelitate sanarent animas. Vers. 8. III.

GRATIS ACCEPISTIS, GRATIS DATE.) Quartum est hoc Christi præceptum. Per τὸ *gratis accepistis*, excludit occasionem superbiæ, ait S. Chrysostomus, cum sciant se hanc potestatem non a se habere, sed a Deo gratis sine suo merito accepisse: sicut τὸ *gratis date*, excludit occasionem avaritiæ, et simoniæ, ne scilicet miracula sua accepto pretio vendant. Rursum monentur esse liberales in exercenda hac potestate, utpote quam gratis a Deo sine labore et merito acceperunt, hoc fine, ut ipsi liberaliter illam in aliorum utilitatem expendant: quæ enim gratis accipimus et copiose, illa liberaliter elargimur instar fontium, qui, quo plus aquæ foras emittunt, eo plus interius admittunt et recipiunt. Sensus ergo est, q. d. Donum illud sanandi ægros, suscitandi mortuos, etc. tale et tantum est, ut illud non potueritis vestro labore vel industria assequi, sed gratis sit a Deo vobis elargitum, ac proinde gratis eo uti debetis, ut non tantum illud pretio non vendatis, sed nec munera pro eo oblata recipiatis, uti Elisæus curans Naaman a lepra, eius munera respuit, Giezi ea secreto accipientem lepra punivit, 4. Reg. c. 5. 16. Hoc est, quod de Christo prædixit Isaias c. 55. 1. *Omnes sitientes venite ad aquas,* etc. *Venite, emite absque argento, et absque ulla commutatione vinum et lac:* hæc enim liberalitas decebat summum regem et principem, puta Christum Dominum, ideoque voluit Apostolos ab omni specie, imo umbra simoniæ et avaritiæ esse alienissimos, ut nullum munus acciperent, ne homines putarent eos quærere suas opes et bursas, ideoque a fide Christi averterentur: quocirca peccassent Apostoli, Christique præceptum violassent, si ob prædicationem munera accepissent. Sic S. Hilaron, teste S. Hieronymo in eius vita, cum plurimos ægros curaret, nulla admittebat eorum dona, imo nec fragmen panis, dicens: *Gratis accepistis, gratis date.* Et cuidam primario (cui nomen Orionus) quem a legione dæmonum liberarat, urgenti instantique ut munus acciperet, saltem ut in pauperes distribueret, respondit: *Noli contristari fili, quod facio, pro me et pro te facio. Si enim hæc accepero, et ego offendam Deum, et ad te legio revertetur.* IV.

Occasionem avaritiæ et simoniæ ab Ecclesiasticis excludit Christus.

Porro Concil. Constantinopolitanum provinciale in epistola Synod. τὸ *Gratis accepistis, gratis date,* de Sacerdotio exponit, ne illud per simoniam vendatur: hoc enim inter cætera spiritalia Dei dona, hic quoque vendi prohibetur.

Nota: Causa præcisa, cur Apostoli gratis dare debeant

charismata sibi a Deo data, non est hæc quod illa gratis a Deo acceperint; qui enim scientiam vel artem naturalem a Deo infusam accepisset, uti accepit Beselcel opifex tabernaculi Exodi 31. hic utique posset eam vendere, aliisque eamdem accepto pretio docere, uti faciunt alii artium magistri. Causa ergo præcisa est hæc, quod hic res talis sit tamque sublimis, ut non possit humana industria haberi, sed solo Dei munere gratis accipienda sit, eo quod sit divina, ideoque omne pretium longe superans et transcendens, et hoc significat τὸ *gratis accepistis*: quare eam velle pretio æstimare et vendere, est eam velut profanam indigne tractare, illique ac Deo, a quo ipsa suam sanctitatem habet, indignam vilitatem et iniuriam facere, ideoque est scelus simoniæ ac sacrilegii.

Causa simoniæ quæ?

Hinc patet hoc præceptum non esse iuris positivi, puta divini, sed esse iuris naturæ, præsertim quia Christus in novo Testamento nulla sanxit nova præcepta positiva, nisi fidei et sacramentorum, uti passim docent Theologi ex S. Thoma 1. 2. q. 100. art. 3. et q. 107. art. 2. et 3.

Rem sacram cum alia re sacra permutare, an sit simonia?

Dices: Ergo pariter qui rem sacram cum alia re sacra permutat, est simoniacus iure naturæ et divino, quia non dat eam gratis. Admittit id Adrianus Quodlibeto 9. ad 4. conclus. litt. E, sed respond. negando consequentiam: Gratis enim dare hic, est dare sine mercede vel pretio temporali, ut colligitur ex sequent. *Nolite possidere aurum*, etc. res sacræ autem non habent pretium temporale: hoc autem non exigitur vel accipitur quando res sacra cum alia sacra commutatur: ita S. Hieronymus, Chrysostomus, et alii. Vide Lessium tract. de Simonia dub. 3. Hoc Christi præceptum imitentur viri religiosi et Apostolici, quia ad Christi gloriam et conversionem animarum facit quam maxime, uti manifeste experientia 40. annorum didici. Quocirca S. Ignatius fundator Societatis nostræ merito regula 17. Summarii constit. ita sancit: *Omnes, qui sub obedientia sunt Societatis, meminerint se gratis dare debere quæ gratis acceperunt, nec postulando, nec admittendo stipendium vel eleemosynas ullas, quibus Missæ, vel confessiones, vel prædicationes, vel quodvis aliud officium ex iis, quæ Societas iuxta nostrum institutum exercere potest, compensari videatur, ut sic maiori cum libertate possit, et proximorum ædificatione in divino servitio procedere.*

Gratis dare, summi est momenti, cur?

Verum est illud Chilonis apud Laertium l. 1. *Aurum cotibus exploratur; mentes hominum auro.* Et illud Tullii lib. 2. offic. *Homines maxime admirantur eum qui pecunia non movetur;* imo illam ut venenosum serpentem aversatur et fugit. Quocirca S. Antonius ingenti auri massa in itinere conspecta, magnitudinem admiratus radiantis metalli, rapido cursu, quasi quoddam vitaret incendium, ad montem usque perrexit. Abbas Pambo trecentas argenti libras a Melania delatas repudiavit. B. Barlaam roganti Iosaphat, ut pro se exiguum pecuniæ in victum et vestitum acciperet, qui pro sodalibus nihil acceperat, renuit ac respondit: *Si pecuniarum possessio bona esset, illis certe ante me eas impertiissem: quoniam autem exitiosam earum possessionem esse scio, nec illos, nec me item huiusmodi laqueis implicabo.* Pecunia quoties offerebatur S. Vincentio Ferrerio per castella prædicanti, vetabat a sociis suis accipi. S. Franciscus teste S. Bonaventura in eius vita c. 7. *Pecunia*, ait, *servis Dei nihil aliud est, quam diabolus et coluber venenosus.* Denique S. Petrus Simoni Mago offerenti pecuniam: *Pecunia tua*, ait, *tecum sit in perditionem*, Actor. 8. 20.

Exempla. S. Antonii. S. Vincentii Ferrerii. S. Francisci. S. Petri.

Vers. 9. Luc 9.3 Mar. 9.8

NOLITE POSSIDERE AURUM, NEQUE ARGENTUM, NEQUE PECUNIAM IN ZONIS VESTRIS.) *Neque pecuniam*, scilicet ullam aliam, v. g. æneam; unde Græce est μηδὲ χαλκὸν, id est, neque æs. Triplex enim est pecunia; aurea, argentea, et ænea, imo omnis pecunia, ait Budæus de Asse, primo ænea fuit, deinde argentea, demum aurea. *In zonis*, id est, *in marsupiis vel crumenis*, ut vertit Syrus. Olim enim bursas et crumenas ad zonas appendebant, aut zonæ intexebant, vel attexebant, præsertim milites et itinerantes. Unde proverbium: *Zonam perdidit* de eo, cui nihil est pecuniæ: inde loculi dicti sunt zonæ. Vide Nebrissensem quinquagena 50. Unde et Gracchus apud Gellium lib. 15. c. 12. *Cum Roma profectus sum*, inquit, *zonas, quas plenas argenti extuli, eas ex provincia inanes retuli.* Alexander Imperator apud Lampridium: *Miles*, ait, *non timet nisi vestitus, calceatus, armatus et habens aliquid in zona.* Pescennius Niger apud Spartianum vetuit, ne milites zonam secum deferrent in bellum, sed si quid haberent pecuniæ, publice commendarent, recepturi post prælium, simul et ipsis luxuriei materiam eripiens, et hosti prædam, si quid adversi evenisset.

Triplex pecunia; aurea, argentea, et ænea.

Quintum est hoc præceptum de non possidendis opibus, a Christo datum Apostolis tribus de causis. Prima, ut omni terreno affectu, æque ac sollicitudine expediti, toti a Dei providentia penderent confidentes et securi, quod illa de omnibus necessariis abunde eis prospiceret. Secunda, ut toti Evangelio insisterent, ad illudque prædicandum omnes cogitationes et curas converterent. Tertia, ut omnibus gentibus illustre darent exemplum simplicitatis, sobrietatis, paupertatis, contemptus opum, sanctitatis, animique excelsi et cælestis, quo per Angelicam hanc vitam, ait S. Chrysostomus, et Euthymius, omnes in sui amorem et admirationem raperent: *Nihil enim*, ait Euthymius, *ita admirandos reddit, sicut vita frugalis, ac quibuslibet obviis contenta.* Quare Christus hic non tantum vetat Apostolis præparationem pecuniarum ad viaticum, ut vult Iansenius, sed omnem omnino possessionem, ut patet ex τὸ *nolite possidere:* hæc enim possessio multo magis sui cura distraxisset et impedisset Apostolos quam viaticum. Ita Maldonatus. Dices Lucæ cap. 9. v. 3. explicatur hoc Christi præceptum, dicendo: *Nihil tuleritis in via*, Græce *in viam*, id est, pro via et itinere conficiendo. Respondit Maldonatus, per viam, totam eorum peregrinationem et legationem, ac consequenter vitam omnem intelligi, iuxta illud v. 5. *In viam gentium ne abieritis.* Simplicius dicas, Christum expresse quidem vetare tantum Apostolis ne ferant secum pecuniam ad viaticum, implicite tamen sub hoc vetare omnem rei temporariæ et pecunia æstimabilis possessionem: qui enim v. g. agrum possidet vel domum, hoc ipso virtute pretium et pecuniam possidet: domus enim vel ager pretio et pecunia est æstimabilis. Unde Matthæus plenius ait: *Nolite possidere.* Christus autem id hic diserte non expressit, quia illud iam factum ab Apostolis præsupponit. Apostoli enim vocati a Christo, relictis omnibus etiam navi et retibus, secuti sunt Christum.

V. Christi præceptum. Tres eius causæ.

Symbolice S. Hieronymus: *Aurum*, ait, *sæpe legimus pro sensu, argentum pro sermone, æs pro voce* (accipi), *hæc nobis non licet ab aliis accipere, sed data a Domino possidere.*

Quæres, an hæc Christi præcepta de non possidenda pecunia, calceis, virga, et duabus tunicis data Apostolis, fuerint perpetua, an temporalia dumtaxat? S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Ambrosius, lib. 9. in Lucam, S. Augustinus l. 2. de consensu Evang. c. 30. et ex iis Maldonatus censent fuisse perpetua, ita ut Apostoli per omnem vitam qua prædicarunt Gentibus, obligati fuerint hac forma et specie paupertatis. Alii passim censent fuisse temporalia, ac obligasse eos dumtaxat eo tempore, quo vivente Christo prædicabant Iudæis.

An perpetuum hoc præceptum?

Dico Primo: proprie et præcise hæc præcepta fuere data Apostolis dumtaxat pro tempore, quo primo missi sunt bini a Christo prædicare per Iudæam, ut Iudæis hoc opum contemptu, atque hac vita Angelica et cælesti persuaderent se esse Apostolos veri Messiæ, id est, Christi, qui e cælo in carnem descendens, omnes ad cælestem vitam et gloriam spretis rebus terrenis vocabat. Id patet primo ex v. 5. ex quo sequentia hæc præcepta pendent: *In viam gentium*, inquit, *ne abieritis*, etc. *sed potius ite ad oves, quæ perierunt domus Israel.* Primo enim Iudæis ostendendus et persuadendus erat Messias, ut illis eum recipientibus, gentes facilius eum reciperent. I.

Resp. fuisse temporale.

Probat.

Secundo id patet ex Lucæ 22. v. 35. ubi de præterita hac missione et præcepto loquens Christus: *Quando*, inquit, *misi vos sine sacculo et pera et calceamentis*, *nun-* II.

quid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: nihil. Dixit ergo eis: sed nunc, etc. ubi τὸ *misi* significat elapsum iam esse hoc præceptum, et τὸ *nunc* significat aliud diversum nunc eis præcipi, scilicet, ut tollant peram, et emant gladium.

III. Tertio, quia Apostoli per Gentes proficiscentes ibant ad infideles, qui eos quasi hostes deorum suorum prima fronte aversabantur, nec eis hospitium et cibum dare dignabantur, donec per miracula et sanctitatem vitæ eis fidem adhiberent: ergo antequam eis fidem persuaderent, debebant sibi de victu providere, præsertim quia sæpe magno comitatu catechistarum, interpretum et aliorum coadiutorum incedebant. Unde Paulum proficiscentem Ierosolymam comitati sunt Sopater, Aristarchus, Secundus, Caius, Timotheus, Tychicus et Trophimus, ut patet Actor. 20. 4.

Quocirca Apostoli permittebant mulierem piam, honestam et divitem se comitari, quæ eos aleret. Id diserte patet 1 Corinth. 9. *Numquid non habemus potestatem mulierem sororem* (Christianam) *circumducendi, sicut et cæteri Apostoli?* Idipsum fecit Christus, qui permisit Magdalenam, aliasque pias fœminas a se conversas more gentis se comitari, ac se suosque sustentare, ut patet Lucæ 8. v. 3. Imo Iudas *loculos habebat*, etc. *et ea quæ mittebantur, portabat*, Ioan. 12. 6. et Ioan. 6. discipuli aiunt Christo: *Unde ememus panes, ut manducent hi?*

Instabis, cur Christus præceptum, quod dedit Apostolis de non portandis pecuniis, ipse non servavit? Respond. Christus in se servavit, quia ipse non portabat loculos, sed Iudas, ac cum initio solus cœpit prædicare, loculis omnino caruit, ut patet ex illo: *Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet*, Matth. 8. 20. Quoad Apostolos vero 12. et discipulos 72. quos secum ducebat, alendos, permisit Iudam portare loculos: quia alias eos alere fuisset impossibile. Quis enim tantam hominum multitudinem hospitio excipere, et continuo sustentare voluisset, aut potuisset? Apostolos autem ipse per Iudæam misit binos dumtaxat: bini autem facile apud aliquem virum pium hospitium, et victum reperire poterant. Simili modo S. Franciscus Xaverius proficiscens ad Indos, nil viatici in navim intulit, imo oblatum a rege Lusitaniæ refutavit, sed cibum a nautis et navigantibus quotidie mendicavit, quia solus erat. At iam cum quinquageni et centeni e Societate Iesu, et aliis ordinibus in Indias evangelizaturi sæpius mittuntur, viaticum apud se aut alium habeant oportet. Quis enim nautarum, aut vectorum omnes illos per sex navigationis menses quotidie pascere posset, aut vellet? Sic S. Vincentius Ferrerius, qui more Apostolico Europæ provincias evangelizando obivit, secumque centenos, imo millenos ducebat, habebat suos procuratores, qui singulis de victu aliisque necessariis providerent. Nec enim indigenæ hos sumptus præstare potuissent.

S. Franciscus Xaverius.

S. Vincentius Ferrerius.

IV. Quarto, idipsum patet ex Actor. 4. et 5. ubi primi fideles omnes suas facultates offerebant Apostolis, ex quibus ipsi et cæteri omnes vivebant. Quin et Paulus, qui alias animo excelso se suosque labore manuum suarum, faciendo tabernacula, eaque vendendo sustentabat, in carcere tamen Romano, et subinde alias ex eleemosynis Philippensium vixit, ut patet Philip. c. 4. v. 14. et seq.

V. Quinto, ita docet S. Chrysostomus hom. 9. in epist. ad Philipp. *Præcepta*, ait, *illa temporalia erant, et non perpetua.* S. Thomas et S. Anselmus, Hugo, Dionys. Carthus. Iansenius, Barradius, Toletus, Franc. Lucas hic, et Bellarminus lib. 1. de Clericis cap. 26. Audi S. Thomam: *Ante passionem*, inquit, *missi sunt Apostoli ad Iudæos. Apud Iudæos autem consuetudo erat, quod suis debebant providere magistris: ideo Christus nihil ferre præcepit Apostolis, cum mitteret eos ad Iudæos. Sed ista non erat consuetudo in Gentibus. Ideo cum missi sunt ad Gentes, data est eis licentia portandi sumptus: portabant igitur, quando prædicabant aliis quam Iudæis.*

Dico secundo: Hæc præcepta fuisse perpetua quoad eorum substantiam et scopum, qui erat ostendere animum

A alienum ab avaritia, ac præ se ferre magnum contemptum rerum omnium terrenarum, et desiderium cælestium, æque ac fiduciam in Deum Deique providentiam: hæc enim hisce præceptis Apostolis imprimere voluit Christus, atque hæc Apostoli reipsa præstiterunt, cum recepto Spiritu sancto in Pentecoste, non nisi cælestia cogitabant, dicebant, agebant. Quocirca hæc Christi præcepta non tantum quoad scopum, sed etiam quoad modum præcise ad litteram servarunt Apostoli, quandocumque et ubicumque id facere potuerunt: imo Paulus hisce præceptis consilium addidit, ut sumptus sustentationis a fidelibus non acciperet, sed labore manuum sibi victum pararet. Et hoc tantum volucre Patres initio citati. Hoc paupertatis Apostolicæ exemplum imitatus S. Franciscus, cum suos fratres binos evangelizatum mittebat, non aliud viaticum eis dabat, quam hoc: *Iacta cogitatum tuum in Domino, et ipse te enutriet.*

Fuit perpetuum quoad substantiam.

NON PERAM IN VIA, NEQUE DUAS TUNICAS, NEQUE CALCEAMENTA, NEQUE VIRGAM. DIGNUS EST ENIM OPERARIUS CIBO SUO.) Pera est marsupium vel sacculus viatorius, in quo itinerantes deferunt panes et escas, quos in via comedant; unde adagium: *Mendici pera non impletur.*

Vers. 10. Marc. 6. v. 8. 9.

B

NEQUE DUAS TUNICAS.) Mutatorias intellige, scilicet duo paria tunicarum, ait D. Thomas, ut nunc unum, nunc alterum induas: alioqui frigoris aut necessitatis causa, duabus simul indui tunicis non vetat: nam et ipse Christus duabus indutus fuit, ut patet Ioannis 19. 23. ita S. Hieronymus, Iansenius et Maldonatus.

Simplicius Lyranus, Toletus et Barradius, absolute unicam hic tunicam præcipi intelligunt: una enim in Iudæa, utpote regione calida, tunica sufficit. Unde et Christus unicam tantum externam habuit: nam illa inconsutilis interna erat loco indusii, vel subuculæ: externæ deinde pallium iniiciebant. Unde Euthymius in Matth. c. 27. docet Christum tria tantum habuisse vestimenta, scilicet subuculam, tunicam, et superius indumentum, quale

C apud nos est toga vel pallium.

S. Franciscus in Ecclesia S. Damiani, audiens in Missa recitari Evangelium hoc, quo Christus discipulis ad prædicandum mittendis, formam tribuit Evangelicam vivendi, ne videlicet possiderent aurum, nec in zonis pecuniam, nec peram in via, nec duas tunicas, nec calceamenta, nec virgam, finita Missa clarius ea sibi explicari petiit, quo facto incredibili perfusus lætitia: Hoc est, inquit, quod cupio, hoc, quod totis præcordiis concupisco. Hoc fuit initium, hæc fuit causa conversionis eius: hoc institutum eius, ad æmulandam paupertatem Apostolicam. Quare statim hæc omnia executioni dedit Christi discipulus, ut Christo et Evangelio plene obsequeretur, seque coaptaret: calceamenta ergo solvit de pedibus, deposuit baculum, peram reiecit, pecuniam execratus, unaque contentus tunica, reiecta corrigia, pro cingulo funem sumpsit, idque per omnem vitam: ita S. Bonaventura c. 3. vitæ eius et alii: unde vivens et moriens diserte asseruit: *Ipse Dominus revelavit mihi, quod deberem vivere secundum formam S. Evangelii.*

S. Franciscus suum institutum hausit ex hoc loco.

D

NEQUE CALCEAMENTA.) Duplicata, sive duo paria calceorum, æque ac tunicarum, ait S. Thomas, et Caietanus, et innuit S. Augustinus lib. 2. de consens. Evang. cap. 30. Euthymius vero vult Christum primo hic apud Matthæum Apostolis vetuisse calceos, deinde vero postea apud Marcum indulsisse eis sandalia. Verum de eodem loco et tempore agit Marcus, de quo Matthæus hic, ut patet conferenti utrumque.

Simplicius dicas, calceos hic vetari, qui pedem totum tegant, non sandalia, hoc est, soleas, quæ plantam pedis dumtaxat muniunt, ne in saxa impingant: hæc enim Apostolis concessa docet Marcus cap. 6. v. 9. Iudæa enim aspera et saxosa est regio, æque ac calida: quare sandalia pedes contra saxa protegunt, et calorem arcent, eo quod superne pedes relinquant nudos: ita S. Hieronymus, Euthymius, Iansenius, Toletus, Maldonatus, et S. Augustinus lib. 2. de consensu Evang. c. 30. calcei vero

Sandalia permissa Apostolis.

pedem stringunt et quasi incarcerant, ut minus sit liber et expeditus ad iter, atque eumdem sæpe nimis calefaciunt. Calceos ergo vetuit Christus Apostolis per Iudæam peregrinantibus, ut expeditiores forent ad iter, utque eis nimiam pedum curam adimeret. Calcei vero Græce vocantur ὑποδήματα, id est, subligacula, quia olim superne ligaculis stringebantur, uti etiamnum apud multos fit. Porro sandaliis Apostolos post Christi ascensionem usos, patet Actor. 12. ubi Angelus ad Petrum: *Calcea*, ait, *te caligas tuas*, Græce *sandalia tua*. Et tale est sandalium S. Andreæ, quod Treviris in Cathedrali Ecclesia a R. D. Præposito mihi ostensum fuit. Talia quoque gessere Isaias, Ieremias et Ezechiel Prophetæ, ut patet ex antiquis eorum imaginibus in codice Basilii Porphyrogeniti Imp. quæ extant in Vaticano, quas curavi expingi et præfigi Prophetis maioribus. Talia denique exhibet imago B. Virginis Romæ depicta a S. Luca: Puer enim Iesus in eius brachiis pingitur cum sandaliis, quæ superne per ligacula circumligantur pedi, ita ut pedes et digiti pedum Christi sint intecti prorsus et nudi; planta vero pedum solea tegatur. Talia quoque exemplo Christi gestavit S. Franciscus, et eius sequaces Capucini.

Sandalium S. Andreæ Treviris.

Primi Christiani caruerunt calceis.

Hoc Christi et Apostolorum exemplum secuti multi e primis Christianis, incesserunt sine calceis. Id docet Lucianus in Philopatro, ubi habitum Christiani describens: *Pallium putre*, ait, *sine calceis et tegmine, capite nudo incedens, detonsa coma. Sic et Plato*, ait S. Hieronymus hic, *præcepit duas corporis summitates* (caput et pedes) *non esse velandas, nec assuefieri debere mollitiei capitis et pedum. Cum hæc enim habuerint firmitatem, cætera robustiora sunt.* De pallio vero Christianorum olim erat adagium: *A toga ad pallium*, id est, a Gentilismo transiit ad Christianismum: Gentiles enim toga amiciebantur, Christiani pallio. Unde Tertullianus lib. de pallio cap. 4. *Calceos*, ait, *nihil dicimus, proprium togæ tormentum, immundissimam pedum tutelam, veram et falsam. Quam enim non expediat in algore et ardore rigere nudipedem, quam in calceo uncipedem. Magnum incessus munimentum sutrinæ. Veneriæ prospexere perones*, (calceos) *effœminatos.* Clarissime vero Clemens Alexandr. lib. 2. pædagogi c. 11. *Viro*, ait, *pulchre convenit nullos habere calceos, præterquam si militet. Calceatum enim esse non parvam habet affinitatem cum eo, quod est esse ligatum. Optimum est exercitationis genus nudis uti pedibus, et ad sanitatem, et ad expeditam facilitatem, ubi non prohibeat necessitas; quod si iter non ingrediamur, nec nudis incedere pedibus pati possimus, soleis utendum est; eas autem Attici vocant κονιποδας, quod pedes quantum ego coniicio, terræ appropinquarent. Tenuis ac simplicis calceaturæ testis Ioannes sufficit, qui dicebat se non esse dignum solvere corrigiam calceamentorum Domini; non enim curiosos is habebat calceos, qui veræ philosophiæ typum Hebræis ostendebat.*

A toga ad pallium.

Symbol

Symbolice S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. c. 30. *Marcus*, inquit, *dicit calceatos sandaliis vel soleis, quibus scilicet pes, nec tectus desuper, nec nudus ad terram, nempe volebat Dominus non occultandum Evangelium, nec terrenis commodis innitendum.*

Rursum Glossa: Apostolo abiicienda sunt, inquit, aurum, id est, sapientia sæcularis: argentum, id est, facundia: pecunia zonæ, id est, sapientia abscondita: pera, id est, onus sæculi: calceamenta, id est, mortuorum operum exempla. Audi S. Hieronymum epist. 24. ad Marcellam de obitu Leæ: *Hæc*, inquit, *quam unius cubiculi secreta vallabant, quæ pauper videbatur et tenuis, cuius vita putabatur amentia, Christum sequitur, et dicit: Quæcumque audivimus, ita et vidimus in civitate Dei nostri, et reliqua. Quapropter moneo flens, gemensque contestor, ut dum huius mundi viam currimus, non duabus tunicis, id est, duplici vestiamur fide: non calceamentorum pellibus, mortuis videlicet operibus prægravemur: non divitiarum nos pera ad terram premat: non virgæ, id est, potentiæ sæcularis quæratur auxilium: non pariter et Christum velimus habere et sæculum, sed pro brevibus et caducis, æterna succedant, et cum quotidie (secundum corpus loquor) præ-*

A *moriamur, in cæteris non nos perpetuos existimemus, ut possimus esse perpetui.*

Neque virgam.) Dices: Marcus c. 6. v 9. contrarium habet, scilicet, *sed virgam tantum*. Resp. S. Marcum loqui de משען *miscian*, id est, virga seu baculo et fulcimine, cui innitaris. Hic enim est symbolum viatorum pauperum, qui baculo innixi incedunt, ut fatigationem levent, sicuti incessit Iacob peregrinans in Mesopotamiam, Genes. 32. 10. Matthæus vero hic loquitur de מטה *matte*, id est, virga defensoria vel vindicatoria, quam Christus Apostolis vetat; pro quo nota Græcum ῥάβδος, id est, *virga*, tria significare, primo insigne honoris et potestatis, quale est sceptrum regum, fasces consulum, virga prætorum et iudicum, quæ Hebr. dicitur שבט *scebet*, unde *sceptrum*: de qua David Psal. 2. *Reges eos in virga ferrea;* I.
et Psal. 44. *Virga æquitatis, virga regni tui.* Et Isaiæ c. 14. *Contrivit Dominus baculum impiorum, et virgam dominantium.* Hinc et ῥαβδοφόροι, id est, *virgiferi* vocaban-
B tur lictores et viatores, per quos magistratus denuntiabant, quid vellent fieri: horum enim insigne erat virga, quam gestabant. Sic et Iudæorum doctores virgam manu ferebant, ait Lyranus, velut doctrinæ insigne, uti nunc ludimagistri ferunt ferulam. Hanc Apostolis vetat Christus, quia iubet eos præ se ferre modestiam, humilitatem, non auctoritatem et potestatem imperiosam. Talem enim virgam gestavit Moses legislator durorum Iudæorum, qua et Pharaonem per decem plagas contrivit, et rebelles Iudæos castigavit: at non Christus, cuius lex est spiritus amoris et suavitatis.

ῥάβδος, id est, virga, tria notat.

Secundo ῥάβδος significat *matte*, id est, virgam seu bacu- II.
lum, quo alios ferias et percutias, sicut præceptores virgis flagellant discipulos, de qua Psalm. 88. *Visitabo in virga iniquitates eorum.* Et Exodi 21. v. 20. *Qui percusserit servum suum, vel ancillam virga;* imo rusticorum et pauperum arma sunt virgæ et baculi. Unde David contra Goliath processit non aliis armis instructus, quam baculo et funda, 1. Regum 17. Et Ezechiel cap. 39. agens de cæ-
C de Gog: *Comburent*, ait, *arma, clypeum et hastam, arcum et sagittas, baculos manuum et contos.* Et Isaias cap. 10. *Virga furoris mei Assur.* Per virgam ergo hic synecdochice quælibet arma intellige: hæc enim Christus vetat Apostolis, quos iubet non armis, sed Deo fidere, ac divinæ tutelæ esse testes et præcones; atque fidem non pugnando, sed patiendo propagare. Nam, *qui Domini habet auxilium, cur quærebat baculum?* ait S. Hieronymus.

Tertio ῥάβδος significat משען *miscian*, id est, fulcimen, III.
virgam et baculum, cui incumbas, et hanc Apostolis permisit Christus, tum quia insigne est pauperum viatorum, tum quia facit ad levamen itineris et laboris.

Porro Ioannes Alba lib. Electorum pag. 337. per virgam accipit eam, cui insculpta erat contesseratio et signum amicitiæ, ut virga sit idem, quod tessera amicitiæ, quam ostendebant, cum ad amicos incognitos divertebant, ut ex ea reciperentur quasi amici; unde cum renuntiabant amicitiæ, dicebantur frangere tesseram amicitiæ, puta virgam contesserantem amicitiam; ut sensus Christi sit, q.
D d. Nolite humanis niti præsidiis, nolite ferre tesseram amicitiæ, ut ex ea recipiamini: Deus enim vobis providebit de hospitio et hospite. Verum nulla hic tesseræ vel amicitiæ fit mentio, sed virgæ dumtaxat.

Virga amicitiæ tessera.

Symbolice virga notat potestatem Apostolorum, ait S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. cap. 30.

Dignus est enim operarius cibo suo.) Causam dat, cur vetuerit viaticum, etc. quia, inquit, Iudæi, quibus prædicabitis, vos alent: dignus est enim prædicator cibo suo; quo significat et Iudæos debere eos, qui sibi Evangelium prædicant, sustentare, et prædicatores iure suo inde posse vivere. *Accipiant prædicatores*, ait S. Chrysostomus, *sustentationem a populo, mercedem a Deo.* Alibi tamen hæc sustentatio vocatur merces a similitudine operariorum, quibus illa quasi pars mercedis tribuitur, etsi in prædicatoribus proprie non sit merces; quia prædicatio omne pretium, et omnem mercedem humanam longe superat et transcendit. S. Paulus 1. Corinth. 9. vocat stipendium a

similitudine militum, quibus datur, non ut merces (quantula enim est ad periculum, quod subeunt?) sed ut sustentatio debita. Operamini ergo in vinea Domini, o Apostoli, et prædicate strenue, nec solliciti sitis de cibo, id est, victu et vestitu, quia Deus de illo vobis abunde providebit vel per hospites vestros, vel aliunde ex ditissimis providentiæ suæ thesauris.

Vers. 11. Luc. 9. 4. et c. 10. 7. Marc. 6. 10. IN QUAMCUMQUE AUTEM CIVITATEM, VEL CASTELLUM INTRAVERITIS, INTERROGATE, QUIS IN EA DIGNUS SIT, ET IBI MANETE, DONEC EXEATIS.) *Dignus*, scilicet aptus et congruus Evangelio, et vobis hospitibus, id est, qui sit timens Deum, religiosus, probatæ vitæ, avidus salutis, hospitalis maxime erga pauperes et pios, præsertim prædicatores; quique ut ait S. Hieronymus, *magis se noverit accipere gratiam, quam dare*, vos hospitio recipiendo quod scilicet a vobis recipiat fidem, gratiam et salutem, ac vestræ prædicationi ad multorum conversionem cooperetur, quæ longe maiora sunt, quam hospitium, quod ipse dat vobis.

VI. Christi præceptum. Sextum est hoc præceptum, quod Apostolis per Iudæam prædicaturis dat Christus de hospite, ut scilicet non divertant apud aliquem, vel a fide Christi aversum, ne ab illo male tractentur, vel infamem, ne is suam infamiam eis afflet, sed apud virum probum et propensum ad pietatem et hospitalitatem, qui et eorum prædicationi libens cooperetur, et bonum nomen apud cives suos eis conciliet. *Hospes*, ait S. Hieronymus, *fama deligendus est populi, et iudicio vicinorum, ne prædicationis dignitas suscipientis infamia deturpetur.*

Non mutent hospitium quatuor de causis. ET IBI MANETE, DONEC EXEATIS.) Cur? Resp. Prima causa est, ne si Apostoli non maneant, sed mutent hospitium, ipsi leves et inconstantes esse videantur: ita S. Chrysostomus, et Victor Antiochenus in Marci c. 6. Secunda, ne hospitem priorem contristent, vel dedecore afficiant, si ab eo ad alium digniorem commigrent: ita S. Ambrosius, et Chrysostomus. Tertia, ne quis dicat eos gulosos, lautiores ditiorum mensas quærere: ita Theodoretus. Quarta, ne vagentur et per domos oberrent, itaque in incommodas et periculosas incidant. Audi S. Ambrosium serm. 32. *Reprehensibile est, ut vir qui Evangelium annuntiat, et docet, errandum non esse, ipse per diversos incipiat oberrare, et domum, cui pacem dixerat, deserere, hospitemque, cui benedictionem intulerat, contristare.* Intellige, nisi nimis diu in eodem loco manerent, ut hospiti graves forent, aut alia iusta migrandi causa occurreret: tum enim charitas et prudentia suaderent hospitium commutandum.

Vers. 12. Luc. 10. 5. INTRANTES AUTEM IN DOMUM, SALUTATE EAM, DICENTES: PAX HUIC DOMUI.) Syrus: *pacem precamini illi*. Est salutatio vetus Hebræorum, qua pacem, id est, omnia pacifica et prospera (hæc enim secum affert pax, aufert vero bellum) hero et domesticis apprecantur. Hebræi temporalia intelligebant, sed Christus spiritualia, scilicet gratiam, salutem, gloriam et felicitatem æternam. Christus enim in terram venit, ut pacem inter Deum, homines et Angelos conciliaret. Unde eo nascente cecinerunt Angeli: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, Lucæ 2.

VII. Christi præceptum. Septimum, est hoc præceptum, ut pacem hospiti apprecentur, ac apprecando explorent an hospes sit dignus et congruus. Id enim intelligent, si is salutationem æque ac salutantes gratanter acceptet, benigne resalutet, et ad hospitium invitet. Apostoli ergo precantur hospiti pacem primo cum Deo. Secundo cum domesticis, vicinis et cæteris omnibus. Unde S. Hieronymus: *Pacem*, ait, *imprecamini hospiti, et quantum in vobis est, discordiæ bella sedate.* Tertio pacem, id est, omnia prospera, omnia bona tam præsentia, quam futura et æterna. Addit S. Chrysostomus Apostolorum salutationem non nudam et verbalem fuisse, sed realem et efficacem, et benedictionis vires obtinuisse, ut hospiti, si is dignus erat, pacem, id est, fidem, gratiam et salutem reipsa conferrent.

Vers. 13. Luc. 10. 6. ET SI FUERIT QUIDEM DOMUS ILLA DIGNA, VENIET PAX VESTRA SUPER EAM; SI AUTEM NON FUERIT DIGNA, PAX VESTRA REVERTETUR AD VOS.) *Digna*, scilicet si

A ut paulo ante dixit, hospes sit dignus, quia amans pacis, id est, Evangelii et salutis; sive ut Iansenius, quia a Deo præordinatus et prædestinatus ad pacem, id est, ad fidem, gratiam et vitam Evangelicam: tunc utique *veniet pax vestra super eam*, quia hospes cum suis domesticis acceptabit fidem et gratiam Christi, quam illi apprecamini, et paulo post distinctius eidem explicabitis et prædicabitis.

SI AUTEM NON FUERIT DIGNA.) Quia hospes salutationem vestram, et pacis Evangelicæ apprecationem refutat et repellit, *pax vestra revertetur ad vos*; Græce ἐπιστραφήτω, id est, *revertatur*, hoc est, revertetur, ut explicat Noster hic, et Lucas cap. 10. v. 6. Hebræi enim sæpe imperativum usurpant pro futuro. Nota prosopopœiam: Pax enim inducitur hic quasi persona ab hospite repulsa, alio vadens, Apostolosque deducens, q. d. Si hospes vestram pacis salutationem repellat, non tamen idcirco infructuosa erit vestra salutatio, quia vobis eveniet, quod illi precati eratis, scilicet pax, id est, omnia prospera; itaque fiet, ut pax ab indigno hospite repulsa, ad vos quasi redeat, Pax repulsa redit. B vosque ad alium hospitem dignum deducat, qui illam avide a vobis vobiscum hospitio excipiat, ac vestræ prædicationi credat, fiatque Christianus et sanctus, dignusque cælo et vita æterna. Quomodo? Similis est phrasis Psal. 34. 12. et 13. ad quam hic alludit Christus: *Retribuebant*, ait, *mihi mala pro bonis*, etc. *Et oratio mea in sinu meo convertetur*, q. d. Ego David, et antitype ego Christus, pro hostibus meis Iudæis eorumque salute oravi, sed illi fuere mihi ingrati et rebelles: quare oratio mea eis ob ipsorum malitiam non profuit; ad me ergo reversa videtur, quia mihi meisque fidelibus ex gentilitate in me credentibus profuit. Ita Eusebius, S. Athanasius, et Hesychius in Psalm. 34. *In sinum Christi*, inquit, *id est, in Ecclesiam Gentium a Iudæis reflexa Christi oratio recidit.* Hoc est quod Iudæis ait Paulus: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, et indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes*, Actor. 13. 46. Et Isaias cap. 9. 8. *Verbum misit Dominus*, inquit, *in Iacob, et ce-* C *cidit in Israel*; quia, ut explicat S. Gregorius 2. Moral. cap. 30. *Christum quem ad se venientem Iudaicus populus respuit, hunc repente populus Gentilis invenit.* Esto et alius sit illius loci sensus magis litteralis, ut ibidem dixi.

Non tantum quoad meritum, sed reipsa. Itaque salutatio et pax ab hospite repulsa redit ad Apostolos, non tantum quoad meritum, ut vult S. Hieron. q. d. Merces et meritum vestræ salutationis, benevolentiæ et charitatis ad vos redibit, quia hoc meritum proprie non redit, sed manet apud salutantem, sive salutatus dignus sit et gratus, sive indignus et ingratus; sed etiam redit proprie, sicut legatus repulsus ab eo, ad quem mittitur, redit ad herum, qui eum misit; quia scilicet salutatio repulsa ab indigno rediens quasi ad Apostolos, in eorum potestate est, et quasi in eorum manu seipsam sistit, ut offerant eam dignis, qui eam magna reverentia et gratiarum actione, cum Apostolis salutantibus hospitio tum domus, tum mentis suæ excipiant, seseque totos dedant Christo et Apostolis, quasi Christi legatis et vicariis.

D ET QUICUMQUE NON RECEPERIT VOS, NEQUE RECEPERIT SERMONES VESTROS: EXEUNTES FORAS DE DOMO, VEL DE CIVITATE, EXCUTITE PULVEREM DE PEDIBUS VESTRIS.) Vers. 14. Luc. 9. 5. et c. 10. v. 10. 11. Marc. 6. 11. Lucas et Marcus addunt: *In testimonium illis.*

Excutiendus pulvis, cur? EXCUTITE PULVEREM.) Vel sandalia excalceando, eaque inter se collidendo, ut pulvis ex iis excutiatur, sicut ait Abulensis quæst. 83. qui vult Apostolos bis id fecisse, semel in urbe, secundo extra urbem: vel sandalia applodendo ad terram, aut ea affricando ad lapidem, vel lignum aliquod, ut pulverem extergerent.

Ratio. I. Quæres cur hoc? Resp. Primo S. Hieronymus: *Pulvis*, inquit, *excutitur in testimonium laboris, quod ingressi sint civitatem, et prædicatio Apostolica ad illos usque pervenerit.* Et Theophylactus: *Vel quod testantur*, inquit, *se illorum nomine magnum iter confecisse, nihilque illis profuisse.* Sic et S. Chrysostomus.

II. Secundo, *excutite pulverem*, quasi impium propter impios incolas, ut significetis eos esse quasi anathema, nec

vos quidquam cum illis quasi execratis, ac maledictioni et condemnationi æternæ addictis, vel habere commune, ne pulverem quidem: ita S. Hieronymus, Theophylactus hic, et S. Ambrosius in c. 9. Lucæ, et S. Augustinus in quæst. Evang. ex Matth. quæst. 7.

III. Tertio, ut hic pulvis a nobis excussus, in die iudicii sit testis eorum incredulitatis et impietatis, ac coram Christo eos accuset, et gehennæ reos peragat. Et hoc est, quod ait Lucas: *In testimonium illis*, hoc est, contra illos: ita S. Hilarius et Origenes in Genes. cap. 18. homil. 4. *Signo pulveris pedibus excussi*, inquit Hilarius, *æterna maledictio relinquitur.* Ita pulverem pedum excusserunt Barnabas et Paulus, repulsi a Iudæis Antiochiæ Pisidiæ, Actor. 13. 51. Alludit ad Prophetam, qui a Deo missus in Bethel ad Ieroboam idololatram, ab eo reiectus, in eum pulverem pedum excussit, hoc ipso, quo iussu Dei alia via quam venerat, reversus est domum suam, 3. Reg. 13. 9.

VIII. Christi præceptum. Octavum est hoc præceptum Christi iubens Apostolis, ut in eos, qui prædicationi resistunt, pulverem excutiant, ut eis indignitatem suæ inhospitalitatis ostendant, ac terrorem incutiant, et æternum gehennæ excidium comminentur. Quo tacite iubet Apostolos esse animosos, ne percellantur cum viderint Iudæos Evangelium reiicere, sed in eos acriter velut vindices divini insurgant, eosque quasi anathemati subiiciant.

Vers. 15. Luc 10. 12. AMEN DICO VOBIS, TOLERABILIUS ERIT TERRÆ SODOMORUM, ET GOMORRHÆORUM IN DIE IUDICII, QUAM ILLI CIVITATI.) q. d. Gravius punientur et damnabuntur, qui repellunt Apostolos, quam Sodomitæ, qui igne cælesti conflagrarunt horrendo Pentapolis totius incendio, et terrifico sæculorum omnium exemplo; quia gravius iis peccant.

Quam sit grave respuere Apostolos. Quæres, quomodo hoc sit verum, cum sodomia gravissimum sit scelus contra naturam, et clamans in cælum? Respondetur, sodomiam numerari inter gravissima scelera, sed in specie libidinis, sive contra legem naturalem, continentiæ dumtaxat; nam alioquin constat graviora esse peccata hæresim, infidelitatem, blasphemiam, sacrilegium, desperationem, odium Dei, etc. quam sit sodomia. Repellentes ergo Apostolos, Christique fidem, gratiam et salutem longe gravius, quam Sodomitæ peccabant, idque non uno, sed multiplici peccato, scilicet, primo, infidelitatis; secundo, inobedientiæ; tertio, ingratitudinis; quarto, inhospitalitatis; quinto, rebellionis et contumaciæ in Deum, contra legem naturalem et divinam, ac gratiam eius tam benevole et liberaliter oblatam, totque miraculis et beneficiis confirmatam, inhumane et barbare respuebant: ita S. Hilarius, Hieronymus, Beda, Theophylactus et alii.

Hoc etiam suo modo locum habet in iis, qui respuunt, Dei verbum, vel vocationem et sanctas inspirationes, contra quos detonat Deus Proverb. 1. 24. *Quia vocavi et renuistis*, etc. *ego quoque in interitu vestro ridebo.* Vide ibi dicta.

Hinc S. Hieronym. probat contra Iovinianum non esse æquales omnium damnatorum pœnas, ac per consequens nec culpas: Anastasius etiam Nicænus in quæst. S. Script. quæst. 17. hinc ostendit nonnullos impios puniri tam in hac vita, quam in futura, uti Sodomitæ puniti fuere in hac vita, et rursum punientur in die iudicii damnandi ad gehennam.

Simile sceleri sodomiæ ob tres analogias. Porro apposite Christus repellentes Apostolos comparat Sodomitis: Primo, quia sicut hi inhumani et barbari fuerunt in hospites; unde Angelos divertentes ad Loth voluerunt violare et incestare, Gen. 19. sic illi inhumanos et barbaros se ostendunt erga Apostolos hospites suos. Secundo, sicut hi admoniti fuere a Loth, sed eum spreverunt; sic illi admonentur ab Apostolis, quos Christus legavit ad eorum salutem, ut eos benevolentissime ad Christi fidem et gratiam invitarent; quare longe inhumanius illos aspernantur, quam Sodomitæ Loth. Tertio, sicut Sodomitæ puniti sunt igne et sulphure e cælo, sic hi punientur igne et sulphure in gehenna, sed longe gravius; quia si Sodomitæ audissent prædicationem Christi et Apostolorum, ac vidissent eorum signa et miracula, credidissent et pœnitentiam egissent, uti ait Christus c. 11. v. 23.

ECCE EGO MITTO VOS, SICUT OVES (Lucas c. 10. 13. *sicut agnos*) INTER LUPOS.) S. Hieronymus per lupos accipit Scribas et Pharisæos, alii quoslibet hostes et persecutores. Nullum animal tam inerme et debile, quam ovis. Sic Christus mittit Apostolos sine armis, imo sine virga et viatico, ut suam in eis virtutem et potentiam ostendat. Non mittit eos quasi leones, ait Chrysostomus, sed quasi oves, ut ipsi mira sua vi et efficacia superent lupos, eosque in oves convertant. Audi Chrysostomum: *Erubescant, qui quasi lupi adversarios suos prosequuntur, cum videant lupos innumeros ab ovibus superari paucissimis. Et certe quousque sumus oves, facile hostes vincimus: cum vero in naturam luporum transimus, tunc superamur: tunc enim nullum nobis a pastore patrocinium adest, qui non lupos, sed oves pascit.* Notat S. Chrysostomus, et ex eo Theophylactus et Euthymius, Christum Apostolis hic prædicare futura mala et persecutiones, quatuor de causis. Prima est, ut discant eius præscientiam: secunda, ne putentur hæc illis ex infirmitate magistri accidere: tertia, ne inopinantes opprimantur: quarta, ne turbentur tempore crucis, sed hac missione et promissione Christi sese corroborent, ad omnia generose ferenda et superanda. Christus ergo hic suos animat, q. d. Agite, o mei Apostoli, ablego vos ad Iudæos, Scribas et Infideles, qui vos vexabunt et persequentur; sed cogitate, quia *ecce ego mitto vos*, ego, inquam, qui olim Eliam, Elisæum, Isaiam cæterosque Prophetas ad Achab, Iezabelem, Manassem, aliosque impios reges misi, animavi, roboravi, protexi, et cum opus fuit, liberavi, ac tandem ab eis permisi occidi, ut sanguine suo meam fidem et religionem obsignarent, ac martyrii lauream consequerentur. Idem ego nunc mitto vos, eademque imo maiora vobiscum facturus sum: ego vobis ubique adero, ubique assistam, ut et in vita per ovinam innocentiam, et in morte per ovinam mansuetudinem et tolerantiam omnes et omnia superetis. Sic Absalon iubens suis occidere Amnon fratrem suum, ait: *Nolite timere: ego enim sum qui præcipio vobis: roboramini et estote viri fortes*, 2. Reg. 13. 28.

Vers. 16. Luc. 10. 3.

Igitur hac voce: *Ecce ego mitto vos*, significatur divina Christi auctoritas, potestas, assistentia, protectio, efficacia, quæ Apostolos, quasi oves innocentes et inermes, luporum, id est hostium prædæ et lanienæ expositos tutatur, ut eos vel prædicando convertant, vel generose moriendo superent. Vide S. Chrysostomum hom. de Pentecoste tom. 3. Apostolos vero iubet esse oves et agnos; primo per innocentiam; secundo per humilitatem et mansuetudinem; tertio per patientiam, ut omnium iniuriis, ipsique morti pro Christo corpus omniaque membra exponant. Qui ergo vult verus esse Christi servus, discipulus et Apostolus, cogitet se mitti quasi ovem inter lupos, ac proinde sit prodigus vitæ, æstimet se perditum, sit paratus et resolutus ad labores et cruces, ac ad mortem pro Christo ultro subeundam. Apostolus sit prodigus vitæ. Dux Albanus Capitaneus Generalis exercitus Caroli V. habebat 400. iuvenes animosos et resolutos, quos vocabat prodigos vitæ et perditos, vulgo *enfans perdus.* Hos in conflictu immittebat seorsim in latus hostium fortius; illi, ut audacissimi et pugnacissimi, certique mori, turbabant ordines hostium, eosque rumpendo, ordinarie pariebant victoriam. Talem se perditum, et prodigum vitæ æstimet Christi præco et Apostolus, ut infideles et impios Christo victori subiiciat. Talem se reputabat B. Xaverius vadens in Indiam, ac suis flentibus dicebat: *Mercatores tantis impendiis et periculis navigant in Indiam prodigi vitæ, mercium temporalium studio; Ego non ibo eodem Dei et animarum causa?* imo prodigam libens mille vitas. Nimirum habebat illud præmeditatum: *Anima mea in manibus meis semper*, ut eam cuilibet auferre volenti offeram.

Tropol. S. Gregorius, et ex eo S. Thomas in Catena: *Qui*, inquit, *locum prædicatoris suscipit, mala inferre non debet, sed tolerare, ut ex ipsa sua mansuetudine iram sævientium mitiget, et peccatorum vulnera ipse in aliis afflictionibus vulneratus, sanet. Quoniam et si quando zelus*

rectitudinis exigit, ut erga subditos sæviat; furor ipse de amore sit, non de crudelitate, qualenus et iura disciplinæ foris exhibeat, et intus paterna pietate diligat, quos foris castigat. Multi autem cum regiminis iura suscipiunt, ad lacerandos subditos inardescunt, terrorem potestatis exhibent, domini videri appetunt, patres se esse minime cognoscunt, humilitatis locum in elatione dominationis immutant; et si quando extrinsecus blandiuntur, intrinsecus sæviunt, de quibus dicitur: Veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Contra quæ nobis considerandum est, quia sicut oves inter lupos mittimur: sensum ergo servantes innocentiæ, morsum malitiæ non habeamus.

Estote prudentes sicut serpentes. ESTOTE ERGO PRUDENTES, SICUT SERPENTES, ET SIMPLICES SICUT COLUMBÆ) Primo, *ut per prudentiam*, ait S. Hieronymus, *devitent insidias, per simplicitatem non faciant malum. Et serpentis astutia ponitur in exemplum,*
1. *quia toto corpore occultat caput, ut illud, in quo vita est, protegat. Ita nos toto periculo corporis caput nostrum, qui Christus est, custodiamus, id est, fidem integram et incor-*
2. *ruptam servare studeamus.* Secundo Rabanus: Solet, ait, etiam serpens eligere strictas rimas, per quas transiens, veterem pellem exuat: similiter prædicator transiens per angustam viam, veterem hominem omnino deponat. Audi Isidorum Pelusiotam libr. 1. Epist. 26. *Serpens*, ait, *arte ac versutia vetustatem exuit, in arcta quadam et angusta rima sese comprimens, ac senium deponens. Vult igitur nos quoque per arctam viam et afflictionem, veterem hominem exuere, ac pro eo novum induere, qui ad eius imaginem*
3. *renovatur.* Tertio, Remigius: Pulchre etiam Dominus, inquit, prædicatores serpentis prudentiam monet habere, quia primus homo per serpentem deceptus est, ac si diceret, quia hostis callidus fuit ad decipiendum, vos prudentes sitis ad liberandum: ille laudavit lignum, vos laudate crucis virtutem. Addit Hilarius: Ille falsam promisit immortalitatem, et divinitatem, dicendo: *Eritis sicut Dii;* vos veram promittite, ac Angelis similes futuros esse, qui cre-
4. dant. Quarto, serpentes, dum senescunt, per angustum foramen gliscendo, vetustam pellem detrahunt, ut novam induant, teste Aristotele libr. 8. histor. animal. cap. 17. Ita et vos o Apostoli, senectam mentis per innovationem spiritus, et meditationem æternitatis exuite. Via enim in cœlum angusta est, et virtute semper innovanda, ait S.
5. Augustinus l. 2. de doctrina Christiana cap. 16. Quinto, *prudentias serpentis est*, ait Beda, *quod unam aurem petræ opponit, alteram cauda claudit, ne audeat incantantes.* Et S. Augustinus in Psal. 57. v. 5. ad illa: *Sicut aspidis surdæ et obturantis aures suas: Allidit*, inquit, *serpens unam aurem terræ, et de cauda obturat alteram.* Ita Christi discipulus et Apostolus, contra diaboli et impiorum suggestiones claudat aures cauda et terra, id est, meditatione finis, puta mortis et sepulcri, sibique dicat: *Memento homo, quia pulvis es, et in pulverem reverteris.*
6. Serpentis oculus. Sexto, serpens acutissime videt: unde adagium: *Serpentis oculus.* Sic Apostolus omnia acuto mentis intuitu prospiciat, ut mala avertat et bona accersat. Rursum serpens est astutissimus: unde quod agit, non robore, sed astutia sua agit ac prudentia: quare venenum suum non nisi cautissime, et maxime ad nocendum opportuno tempore effundit: sic et Apostolus prudenter observet prædicandi occasiones, ac videat, quid cuique loco, tempori et personis conveniat, quidque ad persuadendum sit efficacissimum. Ita Basilius in regul. brevior. interrog. 245.

ET SIMPLICES SICUT COLUMBÆ.) Quia, ut ait Remigius: *Simplicitas sine prudentia facile decipi potest, et prudentia periculosa est, nisi simplicitate temperetur.* Et, ut ait S. Gregor. lib. 4. Epist. 31. ad Mauritium: *Ut serpentis astutia columbæ simplicitatem acueret, et columbæ simplicitas serpentis astutiam temperaret.*

Pro *simplices* Græce est ἀκέραιοι, quod si a κέρας (id est, cornu) et α privativo derives, idem est, quod sine cornibus, sine noxa, sine vindicta, innocentes, innoxii, ait S. Basilius loco citato: si vero a κεράννυμι, id est, *misceo*, et α privativo, idem est, quod *sine mistione*, impermisti,

A candidi, sinceri, qui quod corde sentiunt, hoc sine fuco ore proferunt. Primo ergo iubet, *ut per prudentiam devitet insidias, per simplicitatem non faciat malum*, ait S. Hieronymus. Columba enim caret felle, nec ulli nocet. Estote simplices ut columbæ.

Secundo, S. Chrysostomus: Ira, inquit, per iram non extinguitur, sed per mansuetudinem: non sufficit pati mala, sed nec turbari conceditur, quod est columbæ. I. II.

Tertio, notant Theophylactus et Euthymius columbas, licet pullis orbentur, ad eosdem tamen nidos et dominos redire, q. d. Christus: Sic et vos, o Apostoli, nolite esse memores iniuriarum vobis factarum, sed placidi et amantes redite ad eos iuvandos et convertendos, a quibus læsi vexatique estis. Nonum est hoc Christi præceptum, sequitur decimum. III. IX. Christi præceptum.

CAVETE AUTEM AB HOMINIBUS: TRADENT ENIM VOS IN CONCILIIS.) Græce εἰς συνέδρια, id est, in concilia, in consessus magistratuum et iudicum, ut ab iis quasi blasphemi in Deum, vel potius in Deos iudicemini et condemnemini. Syrus: *Tradent vos in domum iudiciorum*, hoc est, B in prætoria. *Cavete ab hominibus*, primo fictis et proditoribus, qui vos deferent ad concilia, tradentque iudicibus puniendos; sicut eos summe hac de causa cavent iam sacerdotes in Anglia, Scotia et Iaponia. Secundo *ab hominibus*, scilicet, insidiatoribus, qui vobis per interrogationes perplexas et politicas, insidias tendent, ut ex ore vestro eliciant aliquid contra leges vel reges dictum, ut apud eos vos accusent. Tertio *ab hominibus*, scilicet persecutoribus, qui vos ad necem quærent. *Cavete* ergo, id est, caute vos gerite quoad, salvo officio vestro, fieri potest, ut declinetis illorum proditiones, insidias et persecutiones; maxime vero lapsum, ne eorum suasionibus et minis cedatis, ut Christum negetis et illorum perfidiæ consentiatis; quin potius pro Christo constanter vos flagellis exponite, et mortem oppetite. Vers. 17. Luc. 21. 12. Marc. 13. 9. X.

Moraliter disce hic cuique cavendum esse ab hominibus, imo a seipso ut homo est, quia *homo homini lupus.*

Nemo ergo dicat: Infelix ego sum ac infausto tempore C natus; neque enim possum fieri martyr, quia cessat hominum persecutio, nullus iam est Nero, nullus Decius; nam quilibet fieri potest martyr, si suis cupiditatibus, timoribus, tentationibus generose ex Dei amore resistat: tua cupiditas tuus est Decius; tuus timor tibi est Nero; tua tentatio tibi est Iulianus. Persequitur te socius, irridet, probris afficit, calumniatur, cruciat te febris, catharrus, asthma. Si hæc Dei amore patienter toleras, martyr es patientiæ, uti fuit Iob. Instigat te gula, ut vino et deliciis te ingurgites? Repugna, et martyr es abstinentiæ, uti fuit Daniel. Sollicitat te ambitio, ut præ cæteris te extollas, dignitates primas ambias? Evelle illam e mente tua, et martyr es humilitatis ac modestiæ, uti fuit S. Franciscus. Superior tibi dura tuisque sensibus repugnantia iubet? Obedi, vince teipsum, et martyr es obedientiæ, uti fuit Abraham offerendo suum Isaac, Genes. 22. Titillat te luxuria? Illam ieiuniis mortifica, et ciliciis crucia, erisque martyr castitatis, uti fuit Ioseph. Stude, doce, concionare, labora, ad Indos proficiscere, ut tot animas pereuntes salves, et martyr es charitatis, uti fuit B. Xaverius. D Quilibet potest esse martyr.

ET IN SYNAGOGIS (ubi lex legebatur, et legis violatores castigabantur) SUIS FLAGELLABUNT VOS.) Sic in iis flagellati sunt Petrus et Apostoli, Actor. 5. 40. et Paulus 2. Corinth. 11. 24. *A Iudæis*, inquit, *quinquies quadragenas, una minus accepi; ter virgis cæsus sum*, etc. Vers. 18. Luc. 21. v. 12. 13. Marc. 13. 9.

ET AD PRÆSIDES (provinciarum) ET AD REGES DUCEMINI PROPTER ME, IN TESTIMONIUM ILLIS ET GENTIBUS.) Syrus, *in testimonium tum ipsorum, tum gentium.* Sic Paulus ductus est captivus, quasi reus ad Felicem et Festum præsides Iudææ, Actor. 23. 24. et sequent. Iacobus minor ad Ananum Pontificem, a quo iussus est occidi: Petrus et Iacobus maior ad regem Agrippam, qui Iacobum capite plexuit, Act. 12. 23. Idem a Iudæis per Græciam et totum orbem sparsis, ubique persecutionem passus est, et protractus ad præsides provinciarum, ut patet ex Actis Apostol. c. 13. 45. et seq. Petrus et Paulus ducti sunt ad Neronem, a quo tandem perempti, gloriosum ob- Apostoli ad reges et præsides varie ducti.

iere martyrium. Sic S. Andreas ductus est ad Ægeum Achaiæ proconsulem, ab eoque crucifixus. S. Ioannes ad Domitianum Imperatorem, a quo dolio ferventis olei impositus, ex eo splendidior exivit. S. Matthæus ductus est ad Hirtacum regem Æthiopiæ. S. Thomas ad Brachmanes. S. Bartholomæus ad fratrem Polemonis regis Indiæ, a quo vivus excoriatus est. Hinc patet hæc non tam ad primam Apostolorum in Iudæam missionem (tunc enim nil tale passi leguntur) quam ad cæteras per omnem eorum vitam deinceps obitas spectare. Ad illas ergo hic Christus extendit et dilatat sermonem suum.

Propter me.) Quia meam fidem et religionem prædicatis, me scilicet esse Messiam Dei Filium, Salvatorem mundi: unicuique malorum, ait S. Chrysostomus, mitigationem adiungit: nam non parva consolatio est, pati propter Christum. Quocirca Apostoli flagellati *ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati*, Actor. 5. 41.

In testimonium.) Tum veræ fidei meæ, quam prædicatis: huius enim illustre testimonium erit vestrum martyrium: unde multi videntes constantiam Apostolorum et martyrum in tormentis, ad Christum conversi sunt; ita S. Hilarius: tum persecutorum perfidiæ, obstinationis et condemnationis: *Illis*, scilicet Iudæis et Gentibus, quæ pariter vos persequentur, et ad quarum præsides protrahemini. Notat Apostolos non tantum a Iudæis in Iudæa, sed et a Gentibus, cum ad eas post mortem suam proficiscentur, multa passuros. Porro τὸ *illis et gentibus*, proprie est, q. d. Contra illos, scilicet Iudæos, et contra Gentes, q. d. Vestra productio ad tribunalia, liberaque meæ fidei confessio, ideoque condemnatio et punitio, publicum erit testimonium toti orbi ostendens, iuste Iudæos et Gentes, tum in hac vita, tum in die iudicii exscindi et damnari, eo quod vestræ prædicationi increduli fuerint, ac vos veros Dei præcones persecuti fuerint et occiderint. Unde Euthymius: *In testimonium*, inquit, hoc est, ad redargutionem Iudæorum et Gentium, ne postmodum dicere possint, quod vestram prædicationem non audierint. Et Theophylactus *in testimonium*, ait, id est, in notam et reprehensionem eorum, qui non credunt.

Vers. 19. Luc. 12. v. 11. et c. 21. 14. Marc. 13. 11. XI.

Cum autem tradent vos, nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini.) Undecimum est hoc Christi præceptum, quo iubet Apostolos non esse sollicitos de responsione ad interrogationes præsidum, quia hanc se illis suggesturum pollicetur: *Nolite cogitare*, intellige, sollicite, anxie, intempestive, quasi vobis solis vestræque prudentiæ fisi, Christo, Deoque (cuius causa, honor et voluntas hic agitur) diffidatis. Unde Græce est μὴ μεριμνήσατε, id est, ne sitis anxii et solliciti, uti vertit noster Interpres apud Lucam cap. 12. v 11. Non ergo prudentem responsionis præmeditationem vetat, sed anxiam nimiamque sollicitudinem. Simili sensu vetuit sollicitudinem victus crastini cap. 6. v. 25. ut discant fideles a Dei providentia pendere, eamque suppliciter quotidie invocare. Quocirca martyri in quæstionibus et tormentis assidue invocandus est Deus, ut sapientiam ad respondendum, et animos ad tolerandum suggerat. Hoc est, quod Lucas c. 21. ait Christum dixisse et promisisse: *Ego dabo vobis os, et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri.* Sic de S. Stephano ait Lucas Actor. 6. *Non poterant resistere sapientiæ et spiritui, qui loquebatur.* Ita S. Franciscus spe martyrii profectus in Syriam ad Sulthanum Babyloniæ, *tanta mentis constantia*, ait S. Bonaventura in eius vita cap. 9. *tanta virtute animi, tantoque fervore spiritus prædicavit illi Iesum Christum, ut Evangelicum illud in ipso claresceret veraciter esse completum: Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri. Nam et Sulthanus* (antea Christo infensissimus) *libenter ipsum audiebat, admirando in viro Dei fervorem spiritus, conspiciens et virtutem, et ad morum contrahendam cum eo instantius invitabat.*

S. Lucia.

Illustre ad litteram extat exemplum in vita S. Luciæ Syracusanæ, quæ a Paschasio præfecto iussa Diis immolare, cum audacter id refutaret, præfectus minando dixit: *Cessabunt verba cum ventum fuerit ad verbera.* Cui virgo: *Dei servis verba deesse non possunt, quibus a Christo Domino dictum est: Cum steteritis ante reges et præsides, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus sanctus qui loquitur in vobis.* Quam cum Paschasius interrogasset: *Estne in te Spiritus sanctus?* Respondit: *Caste et pie viventes templum sunt Spiritus sancti.* At ille: *Iubebo te ad lupanar duci, ut te Spiritus sanctus deserat.* Cui virgo: *Si invitam iusseris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam.* Quare Paschasius ira inflammatus, Luciam eo trahi iussit, ubi eius virginitas violaretur: sed divinitus factum est, ut firma virgo ita consisteret, ut nulla vi de loco dimoveri posset. Vide hic admirandam virginis prudentiam, quæ ad singula interrogata tam sapienter et cordate respondit, ut præfectus obmutesceret; nimirum loquebatur in ea Spiritus sanctus.

Tropolog. S. Augustinus lib. 4. de doctrina Christiana c. 15. docet prædicatorem ante concionem orare debere et studere: *Ad horam vero ipsius dictionis*, inquit, *illud potius bonæ menti cogitet convenire, quod Dominus ait: Nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini: non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.*

Vers. 20. Luc. 12. 12. Marc. 13. 12.

Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.) q. d. Loquemini præsidibus, non ex vobis, vestraque prudentia et animo, sed ex Spiritu sancto, qui vobis suggeret sapientiam et animos, ut præsidibus sapienter et animose respondeatis; quare in vobis non tam vos ipsi, quam Spiritus sanctus loquetur: sicut in asina Balaam loquebatur Angelus. Numer. 22. 28. Ita in Petro et Apostolis locutus est Spiritus sanctus coram Pontificibus. Actor. 4. 13.

Vers. 21. Luc. 21. 26. Marc 13. 22.

Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium, et insurgent filii in parentes et morte eos afficient.) Quia in me credunt, vel me prædicant. Præmunit Christus Apostolos et fideles prædictione futurarum persecutionum, quas passuri sunt etiam a cognatis, fratribus, et parentibus infidelibus, qui naturalis cognationis et pietatis obliti fidem et fideles ad necem persequentur; ut in iis constantes sint, ac tormenta, carceres, et mortem ipsam ab iis illatam generose tolerent potius, quam Christum et fidem negent. Unde Beda: *Prædixit*, ait, *futuram perturbationem, ut quasi ante cognitam levius portarent.* Nam tela prævisa minus feriunt, et ut ait S. Hilarius: *Multum proficit ad tolerantiæ assumptionem, rerum imminentium cognitio.* Sic S. Barbara a proprio patre ob Christi fidem interfecta est: sic et S. Christina. S. Lucia Martyr a proprio filio Euprepio de Christiana fide accusata est, et a iudice martyrio laureata die 16. Septembris anno Domini 303. S. Paulus primus Eremita, ne proderetur a fratre, id est, a marito sororis suæ fugit in eremum, teste Hieronym. S. Wenceslaus princeps Bohemiæ, a Boleslao fratre, et Drahomira matre infidelibus, proditorie peremptus est. Denique Domitianus Imperator Flavium Clementem Consulem Romanum, patruelem suum, et Flaviam Domitillam cognatam suam, ob Christianam fidem interfecit. Maximianus Imperator Artemiam sororem suam Christianam, Diocletianus Serenam uxorem, S. Caium Pontif. eiusque fratrem S. Gabinium cum filia S. Susanna cognatos suos, quia Christianos, martyrio affecit.

Persecutio a cognatis. S. Barbaræ. S. Christinæ. S. Pauli Eremitæ. S. Wenceslai. S. Flavii Clementis. S. Flaviæ Domitillæ. Ss. Artemiæ, Serenæ, Caii Pontif. Gabini, Susannæ.

Hæc non tam in prima, quam in secunda missione Apostolorum per Iudæam et totum orbem, post mortem Christi contigerunt. Quare Iansenius putat hic esse hysterologiam: hæc enim a Christo esse dicta, non tunc, sed paulo ante mortem, ut habet Lucas c. 21. 16.

Verum alii melius censent Matthæum, qui ordinis est tenax, hæc suo loco et ordine, quo dicta sunt a Christo consignasse; sed Christum illa rursum paulo ante mortem Apostolis refricasse et inculcasse, cum proxime futura erant, ut eos ad constantiam in adversis imminenti-

bus animaret. Nam nonnulla ex his iterat repetitque Matthæus inferius cap. 24. v. 10. et 13. velut dicta a Christo ituro ad mortem.

Vers. 22. Luc. 21. 17. 19. Marc. 13. 13. Iof. c. 14. v. 10. 15. Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum: qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.) *Omnibus,* id est, multis, passim omnibus, uti fiebat in conciliis, iudiciis et theatris martyrum. Christi enim crucifixi fides et prædicatio initio toti orbi erat nova, et paradoxa: unde passim Iudæi suo Mosi et Gentiles suis diis assueti affixique, insurrexerunt contra Apostolos illam prædicantes, et contra paucos fideles ad illam conversos. Sic sæpe το *omnis* in Scriptura significat multos. Sic enim vulgo loquimur, ut cum plurimos cernimus quid facere, dicamus omnes id facere, id est, plerosque.

Perseverantia in finem virtutis consummatio. Qui autem perseveraverit.) In patientia. Græce enim est, ο υπομενας, id est, *qui sustinuerit*, scilicet, has persecutiones et adversitates, *usque in finem*, tum persecutionum, tum vitæ; *hic* omnis et solus *salvus erit*, salute, felicitate et gloria æterna, quasi patientiæ suæ præmio et corona donabitur. Non satis est semel, secundo, tertio tolerasse et vicisse, sed ad coronam necesse est tolerare et vincere usque in finem, iuxta illud Apocalyps. 2. *Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ.* Vide ibi dicta: *Ut autem toleres in finem, iugiter respice finem.* Patientiæ enim corona, est perseverantia. Audi S. Bernardum Epistol. 129. *Perseverantia meretur viris gloriam, coronam virtutibus. Vigor est virium, virtutum consummatio, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium, soror patientiæ, propugnaculum sanctitatis. Tolle perseverantiam, neque obsequium mercedem habet, neque beneficium gratiam, neque laudem fortitudo.*

Vers. 23. Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam.) *Non timendo passionem*, ait Beda, *sed declinando, ut tribulationis occasio seminarium fieret Evangelii*, ne scilicet prædicatoribus occisis succideretur prædicatio fidei, sed iis fugientibus alibi spargeretur, sicque fugientes Evangelio et aliis locis, imo eidem loco, ex quo fugiebant, vel absentes, vel redeuntes consulerent. Fuga ergo hæc erat victoria; fugiebant enim non ex timore, sed ex amore Christi, ut eius fidem propagarent. Sic Tartari fugiendo iaciunt sagittas in hostes insequentes, eosque configunt et occidunt.

Fugere quando præceptum quando permissio? Quæres an hoc sit præceptum, an permissio dumtaxat? Resp. Partim est præceptum, scilicet, cum Ecclesiæ et fidei necessitas fugam exigit: aut lapsus proprii periculum: nam *Christum fugiendo non negat, qui ideo fugit, ne neget*, ait S. Chrysostomus: ita S. Nazianzenus orat. 1. in Iulian. et S. Athanasius l. de fuga sua. Si enim ipse non fugisset rabiem Arrianorum, ipsi in Oriente de fide Homousii (quæ in uno Athanasio stare videbatur) triumphassent. Partim est consilium, quando scilicet ex fuga maior propria, aut aliena utilitas et perfectio speratur. Partim est permissio, ut cum quis tormenta valde metuit et horret, nec in loco, ubi persecutio viget, manere necessitate aut obligatione aliqua (verbi gratia, quia est Episcopus aut Pastor) obstringitur, de quo vide S. Augustinum Epistol. 180. ad Honoratum, et S. Thomam, secunda secundæ, quæst. 185. artic. 5. et Abulensem hic quæst. 110. Alias fugere est illicitum, si videlicet fidei, iustitiæ, sacramentis et ovibus, puta fidelibus, inde crecetur salutis periculum, aut scandalum, ut patet Ioan. cap. 10. v. 11. et 12. Atque hæc quæ dixi sunt iuris non positivi, sed naturæ et divini. Duodecimum ergo est hoc Christi præceptum, datum Apostolis ituris ad prædicandum.

XII. Christi præceptum. Hinc exemplo Christi, Apostolorum, S. Athanasii, et aliorum, qui in persecutione fugerunt, refellitur Tertull. qui libro de fuga contendit fugam esse illicitam. Unde S. Hieronymus in Catal. Scriptor. Ecclesiastic. in Tertulliano docet, hunc eius librum esse unum ex iis, qui ab eo iam hæretico et Montanista scripti sunt contra Ecclesiam. Porro Tertullianus Christianis obiicientibus Christum hic fugam iubere, respondebat hoc Christi præceptum fuisse temporale, datum Apostolis in prima missione per

An fuerit perpetuum? Iudæam, quia præcessit v. 5. *In viam Gentium ne abieritis;* et sequitur: *non consummabitis civitates Israel*, etc. Idem censuerunt S. Hieronymus, Chrysostomus, Euthymius: sed alii passim docent hoc præceptum Christi esse perpetuum, uti et alia hic. Et patet, quia id est iuris naturæ, ut dixi. Licet enim v. 5. Christus Apostolos tantum in Iudæam mittat, tamen eadem occasione dat illis præcepta in omnem vitam. Quocirca Matth. 18. et Actor. 1. Christum post resurrectionem iam in cælum abeuntem, alia eis præcepta dedisse non legimus, maxime cum omni tempore in Apostolis horum præceptorum servandorum par fuerit ratio. Ita Orig. hom. 9. in librum Iudicum, S. Athanasius in Epist. ad Orthodoxos, Nazianz. orat. 1. in Iulian. Iansen. Maldonatus et alii.

Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat Filius hominis.) Græce ου μη τελεσητε, id est non absolveritis, non finieritis, scilicet peragrando et convertendo civitates Israelis, id est, Iudæorum. Primo S. Chrysostomus, et ex eo Theophylactus, et Euthymius exponunt de prima missione Apostolorum in Iudæam, q. d. Fugite a civitate vos persequente in aliam et aliam, quia non prævenietis me circumeundo Palæstinam, sed antequam eam circumieritis, ego redibo ad vos, vosque rursum ad me assumam. Verum in prima missione Apostoli benigne a Iudæis fuere excepti; unde eis non fuit fugiendum, sed gaudentes reversi sunt ad Christum, ut patet Lucæ 10. v. 17. — Non consummabitis civitates Israel, quid? I. Explicatio.

II. Secundo, Beda exponit q. d. Non convertetis Israelitas ante meam resurrectionem, postquam ego ad vos redibo, vosque mittam ad gentes toto orbe dispersas, ubi perpetuus circumeundi et prædicandi erit locus, et iugis laborandi campus. Sic et Glossa Interlin. D. Thomas, Lyran. Abulens. Dionys. et Caiet.

III. Tertio, alii, q. d. Non percurretis Iudæam fugiendo et prædicando, donec ego ad illam redeam quasi vester ultor et vindex, ut per Titum et Vespasianum, Iudæos, qui vos persecuti sunt, exscindam et deleam.

IV. Germana. Quarto et genuine, *non consummabitis*, id est, non perambulabitis, aut potius perambulando non perficietis in fide Evangelii, et religione Christiana civitates Israelis, id est, populum Israeliticum, ad quem iam vos mitto, ut dixi v. 5. ante secundum adventum filii hominis, puta Christi ad iudicium, quia ut docet Paulus Roman. 11. oportet ut prius in Ecclesiam Christi plenitudo gentium, id est, omnes gentes intrent, et tunc omnis Israel salvus fiet, q. d. Cum vos persequentur, fugite de una civitate in aliam, quia semper vobis fugæ erit locus, ubi operam vestram utiliter collocare possitis apud Iudæos, et multo magis apud gentes: non enim deerunt Iudæi nec gentes convertendi, et in fide instruendi usque ad finem mundi et diem iudicii. Unde Rupertus *Israel* accipit spiritualiter et mystice, id est, fideles quoslibet, qui semper futuris sæculis per omnes gentes supererunt convertendi. Innuit Christus Iudæos fore Evangelio incredulos usque ad finem mundi, sed tum paulo ante iudicium convertendos ab Elia et Enoch: ita S. Hilar.

Quinque stimuli ad constantiam in persecutione. Huc usque præcepta Christi data Apostolis, sequuntur iam promissa et stimuli, quibus eos animat ad generose superandum persecutiones. Primus stimulus est v. 24. Christi exemplum, qui a Iudæis maiora sustinuit. Secundus est v. 26. quod Deus veritatem Evangelii post persecutiones sit patefacturus ad Christi et Apostolorum gloriam. Tertius v. 28. quod magis timendus sit Deus animæ Dominus, quam persecutor corporis. Quartus v. 29. quod Deus singularem eorum habebit curam. Quintus v. 32. quod Deus coram Angelis eos honorabit, et glorificabit in æternum.

Vers. 24. Luc. 6. 40. Ioan. 13. v. 16. 19. 20. Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum.) Christus animat hic discipulos ad fugæ et persecutionum tolerantiam seipso, ait Chrysostomus, id est, suo exemplo, q. d. Discipulus et servos quales vos mihi estis, o Apostoli, non debet appetere maiorem honorem et plausum populi, quam habuit eius magister et Dominus, qualis sum ego. Si ergo ego a Iudæis

tantas calumnias et persecutiones passus sum, et maiores patiar, ut tandem ab eis crucifigar; parate vos pariter, ut similia ab eis et Gentibus patiamini. Hunc esse sensum patet ex versu sequenti: *Multum*, ait S. Hilarius, *proficit ad tolerantiæ assumptionem rerum imminentium cognitio, maxime si patientiæ voluntas præsumatur exemplo.* Addit S. Hieronymus, *ut gloriæ loco ducant, si Domino vel passionibus adæquentur.*

Vers. 25 Ioan. 15. 20. SUFFICIT DISCIPULO, UT SIT SICUT MAGISTER EIUS, ET SERVO SICUT DOMINUS EIUS. SI PATREMFAMILIAS BEELZEBUB VOCAVERUNT, QUANTO MAGIS DOMESTICOS EIUS?) q. d. Si me, qui sum Christus magister et Dominus, imo paterfamilias vester (erat enim familia 12. Apostolis constans, cuius Christus erat caput, rector et pater) Iudæi irriserunt, calumniati sunt et vocaverunt Beelzebub, id est, amicum et socium Beelzebub, dicentes: *In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia*, Matth. cap. 12. v. 24. imo augescente ira et odio ipsum Christum vocarunt Beelzebub, ut hic dicitur; si, inquam, in me, qui eis per tot miracula me Messiam et filium Dei esse probavi, hoc ausi sunt, quanto magis eadem audebunt in vos domesticos meos, discipulos et famulos? Et si ego hæc ab eis modeste et fortiter toleravi, quanto magis vos eadem simili modo tolerare debetis, imo in iis gaudere, quod pro me ista toleretis, quodque in hac tolerantia mihi assimilemini, meisque quasi vestibus et insignibus ornemini?

Audi S. Hilarium hic Canon. 10. *Omnia iniuriarum et contumeliarum genera nihil nos terreant, gloriæ potius loco amplectentes, si Domino nostro vel passionum conditionibus adæquemur.* Et Tertullianus lib. de Bono martyrii cap. 9. *Cum magister*, inquit, *et Dominus ipse perpessus sit persecutionem, et traditionem et occisionem: multo magis servi et discipuli eamdem expendere debebunt, ne quasi superiores, exempti de iniquitate videantur; quando hoc ipsum sufficere eis ad gloriam debeat, æquari passionibus Domini et magistri.* Nam ut ait S. Chrysostomus homilia 11. in Epistola ad Romanos. *Magna corona est communionem habere cum Domino.* Unde S. Ambrosius lib. 2. de Abraham c. 7. *Exercitata*, inquit, *mens non aquilarum præfert imagines, nec dracones: sed in cruce Christi et in Iesu nomine progreditur ad prælium, hoc signo fortis, hoc vexillo fidelis.*

Moraliter virtuti studens paret se ad irrisiones. Moraliter discant hic fideles, cum se pietati dant, cum Christo et Apostolis irridendos fore et subsannandos, sed generose probra omnia tolerent, et contemnant, dicantque cum Paulo: *Mihi pro minimo est, ut a vobis iudicer, aut ab humano die.* Hinc S. Hieronymus Epist. 39. ad Marcellam, loquens de Blesilla S. Paulæ filia, quæ mortuo marito monachæ vitam professa, a mundanis ridebatur: *Blesilla nostra*, inquit, *ridebit, nec dedignabitur loquacium ranarum audire convicia, cum Dominus eius dictus sit Beelzebub.* Graviter Epictetus in Enchirid. c. 26. *Sapientiæ*, inquit, *studium suscipere cupis: statim te para, quasi futurum sit, ut deridearis, ut multi te subsannent. Sed si quid proficere vis, ne recusa, quominus ob res externas amens et fatuus habearis.* Similiter Lactant. in Epitom. divin. instit. cap. 1. *Teneamus*, ait, *innocentiam, teneamus iustitiam, subeamus imaginem stultitiæ, ut veram sapientiam tenere possimus.* Quin et Isaias in nomine suo, cæterorumque Prophetarum et Apostolorum ait cap. 8. *Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in portentum.* Et S. Paulus: *Spectaculum*, ait, *facti sumus mundo, angelis et hominibus*, 1. Corinth. 4. Vide utrobique dicta.

Beelzebub quis? Quæres, quis et qualis fuit Beelzebub? Resp. fuit Deus et idolum Accaronitarum, ut patet 4. Reg. 1. 2. 3. 6. ita dictus quasi בעל זבוב *baal zebub*, id est, *dominus muscæ*, vel *habens muscam*, eo quod adversus muscarum pestem coleretur et invocaretur. Sic enim apud Græcos Iovis cognomen erat ἀπομυιος, q. d. *a musca*, quod eum colerent ad fugandas muscas. Sic Cyrenaici cum muscarum multitudo pestilentiam afferret, Achorem Deum muscarum ad eas abigendas invocabant, teste Plinio l. 8. c. 28. Sic denique Arcades et Elæi *Myagrum* sive *Myodem* (quo nomine Iosephus lib. 9. Antiqu. cap. 1. vertit vocatque Beelzebub) quasi muscarum venatorem et interemptorem adorarunt teste Plinio lib. 10. c. 28. et Pausania in Arcadicis. Vide Gyraldum de Diis Gentium. Hinc et idolum Beelzebub videtur habuisse caput muscæ. Nam Septuag. *Beelzebub* vertunt, *Deum muscam.* Simili enim modo Ægyptii Apin Deum bovis capite et specie, Anubin canis, Hammonem Arietis, vel hirci, Æsculapium serpentis, alios deos et idola leonis, equi, aquilæ et avium forma pinxerunt et coluerunt. Hinc ergo Iudæi Luciferum principem dæmoniorum partim irrisionis, partim abominationis causa vocarunt Beelzebub, id est, Deum muscam, vel muscarium, talemque dixerunt esse Christum per summam contumeliam et sacrilegium. Plura de Beelzebub dicam 4. Reg. 1. v. 2. Ægyptiorum varia idola.

Porro Græci codices tam hic, quam Marci 3. v. 22. et Lucæ 11. v. 15. 18. 19. æque ac Theophyl. Euthym. Vatabl. constanter pro Beelzebub habent Beelzebul, quod nonnulli interpretantur *Baal* aut *Iuppiter stercorarius* (*zebul* enim Hebr. *habitaculum*, sed Chald. Syriace et Arabice *zebel* significat *stercus*, quia diabolus per peccatum est immundissimus, ideoque homines ad omnes immunditias, præsertim crapulæ et libidinis excitat, atque in sepulcris, patibulis, locisque immundis ut plurimum cum suis sagis versatur) idque ad contemptum, cadaveribus enim et stercoribus muscæ insident. Atque hinc forte *zebuli* nomen quod S. Hilarius aliique veteres dant diabolo, nisi malis Æolice *za* poni pro δια, ut *zabulus* dicatur pro *diabolus*. Verum legendum est Beelzebub non Beelzebul: sic enim legunt Codices Hebræi, Chaldæi, Syri, Arabici, S. Hieronym. et alii passim. Sic etiam Sept. legisse liquet et 4. Reg. 1. ubi Beelzebub vertunt *Baal* (id est, Iovem vel Deum) *muscam*: *zebub* enim muscam significat, non *zebul*. Beelzebub quid?

NE ERGO TIMUERITIS EOS: NIHIL ENIM EST OPERTUM, QUOD NON REVELABITUR, ET OCCULTUM, QUOD NON SCIETUR.) Græce est pulchra paronomasia: *Nihil enim est tectum, quod non sit detegendum; nihil coopertum, quod non sit discooperiendum.* Vers. 26. Luc. 8. 17. 12. 2. Marc 4. 22.

Sensus est, q. d. Licet Iudæi vos calumnientur quasi non Dei, sed Beelzebub, id est, Luciferi Apostolos et legatos, nolite tamen eorum probra, irrisiones et sannas timere, quia tandem Deus vestram innocentiam, fidem et veram religionem patefaciet, non tantum in die iudicii, sed etiam in hac vita, facietque ut ii, qui vos ante persequebantur ut diabolicos, cognita veritate, ut divinos Deique nuntios honorent, colant, credant, obediant. Ita S. Chrysostom. Theophyl. Euthym. nimirum virtus patitur fumum invidiæ et infamiæ, sed eluctans in flammam charitatis et gloriæ erumpit, ac diu pressa laus maiori cum luce effulgurat.

Posset secundo sic exponi, q. d. Ne timeatis aut refugiatis, o Apostoli, prædicare meum Evangelium, quia licet initio pauci credant, ut videatur illud esse opertum et occultum, tamen sensim serpet, et tandem toti orbi eius veritas innotescet, clarescet et splendescet.

Audi S. Ambrosium lib. 1. de Iacob et vita beata c. 8. *Perfecti*, inquit, *est viri non succumbere iis, quæ plerisque terribilia et formidolosa videntur, sed quasi fortem militem, gravissimorum casuum sustinere incursus conflictus subire, et quasi providum gubernatorem, navem in tempestate regere, atque occurrendo insurgentibus fluctibus, magis vitare naufragium sulcando undas, quam declinando. Non iste in persecutione pavidus, non in tormentis mollior, sed quasi athleta fortis qui repercutiat verberantem, si non cædis, certe sermonis flagello dicens: Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum. Qui cum gravissimo licet dolore luctetur, non miserabilem se præbeat, sed ostendat tamquam in laterna lumen, et inter asperas procellas et gravissimos flatus, suam lucere nec extingui posse virtutem animi.* Sic olim suis in crutiatibus Vincentius tyrannum repercutiebat dicens: *Videbis me plus posse dum torqueor, quam ipse dum torques.* Sic Apostoli in persecutionum tenebris clarius radiabant. De quorum S. Vincentius.

virtute D. Bernardus serm. 27. in Cantica: *Quomodo,* inquit, *stellæ in nocte lucent, in die latent: sic vera virtus, quæ sæpe in prosperis non apparet, eminet in adversis.*

Vers. 27. Luc. 12. 3. QUOD DICO VOBIS IN TENEBRIS, DICITE IN LUMINE: ET QUOD IN AURE AUDITIS (Syrus, *quod in aures vestras auditis;* Arabicus, *quod audistis auribus vestris*) PRÆDICATE SUPER TECTA.) In Iudæa enim sunt tecta plana, ut in eis ambulare, cœnare, dormire, atque ex iis velut ex alto suggestu concionari liceat, q. d. Quæ privatim vobis dico, hæc publice prædicate. Est catachresis: nam *in tenebris* et *in aure* idem est, quod privatim et secreto: *in lumine* et *super tecta* idem est, quod palam et publice coram omnibus: ita S. Chrysostomus, et S. Hieronymus, qui triplicem affert sensum; primum, q. d. quod audistis in mysterio, hoc apertius prædicate: secundum, quod didicistis abscondite, hoc publice, loquimini: tertium, quod in uno Iudææ angulo vos docui, hoc in toto mundo libere et audacter evangelizate.

Mystice S. Augustinus, lib. quæst. in Matth. cap. 2. quod dico in tenebris, id est in timore inquit, hoc in lumine, id est, in fiducia veritatis prædicate.

Vers. 28 Luc. 12 4 5. ET NOLITE TIMERE EOS, QUI OCCIDUNT CORPUS; ANIMAM AUTEM NON POSSUNT OCCIDERE; SED POTIUS TIMETE EUM, QUI POTEST ET ANIMAM ET CORPUS PERDERE IN GEHENNAM.) Arabicus, *in ignem gehennæ,* q. d. Nolite metu mortis, quam vobis intentabunt persecutores, negare meam fidem, aut cessare ab eius prædicatione vobis a me imperata, vel aliquid ea indignum committere, quia, si id feceritis, incurretis mortem tum corporis, tum animæ longe atrociorem et diuturniorem, scilicet æternam in gehenna, ubi damnati moriuntur morte immortali, quia iugiter in tormentis mortiferis, quasi in morte vitali et vita moribunda vivunt et perdurant, iuxta illud: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur,* Isaiæ 66. 24. Vere S. Chrysostomus hom. 5. ad populum: *Gehennam,* ait, *continue timens nunquam in gehennæ ignem decidet, continue castigatus hoc metu.*

Hæc Christi gnome proprie respicit rem necessariam et præceptam, scilicet iubet ut metu tyrannorum fidem Deo datam, eiusque legem non violemus. Extendi tamen potest ad res consultas, non præceptas; sed tunc consilii est, non præcepti. Sic S. Clemens Pontifex eam extendit ad consilium virginitatis. Cum enim SS. Nereus et Achilleus famuli S. Flaviæ Domitillæ, quæ iam desponsa erat Aureliano Consulis Romani filio, persuasissent virginitatem, peterentque a S. Clemente ut illam velaret, Deoque Virginem consecraret; animose respondit Clemens: *Vobis illi, et mihi, ut video, paratur palma martyrii: sed quia Christus sanxit, ut non timeamus eos qui occidunt corpus, contemnamus hominem mortalem, ut auctori vitæ immortalis plane pleneque pareamus.* Consecravit ergo Domitillam Virginem; quod audiens sponsus eius Aurelianus, SS. Nereum et Achilleum varie tortos iussit plecti capite, S. Domitillam in Pontiam relegavit, quæ tandem martyrium per ignem obiit, ac demum S. Clemens in mare demersus eamdem palmam obtinuit. Ita hi quatuor gloriosæ fuere virginitatis victimæ. Fuit hic eorum actus heroicus: potuissent enim licite suadere Domitillæ ad evadendam persecutionem ut nuberet Aureliano; sed vicit amor castitatis et Christi. Ita habent eorum Acta apud Surium die 12. Maii.

Constantia SS. Clementis, Domitillæ, Nerei, et Achillei.

Hac eadem Christi sententia S. Stephanus I. Pontifex et martyr, fideles ad constantiam in fide animavit sub Valeriano Imperatore, qui octavam persecutionem contra Christianos suscitavit, edicens, ut quisquis Christianum quempiam accusasset, eius bona possideret, et dignitates in exercitu, quas posceret, obtineret. Pavidos ergo Christianos S. Stephanus hac Christi gnome confirmavit, ut opes terrenas præ cælestibus contemnerent, et vitam pro Christo spe vitæ æternæ profunderent. Atque dicta factis stabilivit, suisque quasi dux ad martyrium præivit. Missam enim celebrans audito satellitum strepitu, immotus et imperterritus perrexit: qua finita considens in sede intrepide caput carnifici amputandum obtulit anno Domini 260. Ita habet eius vita apud Surium die 2. Augusti. Idem prorsus dixit et fecit S. Cornelius Pontif. et martyr anno Domini 255. die 14. Septemb. ut patet ex Epistola eius ad Lupicinum.

Item S. Stephani Papæ.

IN GEHENNAM.) Hic gehennæ metus et vitæ æternæ spes acerrimus fuit stimulus Apostolis et martyribus ad generose superandum eculeos, ignes, leones, omniaque tormenta, ut patet in Machabæis, 2. Machabæorum c. 7.

Metus gehennæ vincit eculeos.

Victor Uticensis lib. 3. Wandal. persecut. narrat Dionysiam matronam, cum ab Arrianis excelso loco tota nudaretur, et virgis acerrime cæderetur, animose respondisse: *Ministri diaboli, quod ad opprobrium meum facere computatis, ipsa est laus mea.* Cumque videret unicum suum filiolum ad tormenta expallescentem, eum animavit recordatione gehennæ, nequando rex dicat ministris: *Mittite in tenebras exteriores, ubi erit fletus oculorum, et stridor dentium. Illa desideranda vita, quæ semper habetur. Talibus itaque filium solidans verbis, velociter martyrem fecit.* Huc usque Victor. Ibidem narrat Victorianum Carthaginis proconsulem a legatis regis Huuerici sollicitatum ad Arrianismum respondisse: *Securus de Deo et Christo Domino meo, dico, quæ regi dicatis. Subrigat ignibus, adigat bestiis, excruciet generibus omnium tormentorum, si consensero, frustra sum in Ecclesia Catholica baptizatus. Nam si hæc præsens vita sola fuisset, et aliam, quæ vere est, non speraremus æternam, nec ita fecissem ad modicum atque temporaliter gloriari, et ingratus existere, qui suam fidem mihi contulit creditori. Ad quod tyrannus excitatus, quantorum temporum et quantis cum afflixerit pœnis, humanus sermo non poterit explicare. Qui tripudians in Domino, feliciterque consummans, martyrialem coronam accepit.* Hæc Victor. Sapienter S. Flavianus martyr apud Surium in fine Februarii: *Corpus,* ait, *tormenta non sentit, cum animus in cælo est, et Deo se tota mente devovit.* Et S. Ambros. *Sapiens,* ait, *non frangitur doloribus corporis, sed etiam in ærumnis beatus manet.*

Exemplum S. Dionysiæ.

Victoriani item proconsulis.

S. Flaviani.

Vers. 29. Luc. 12. 6. NONNE DUO PASSERES ASSE VENEUNT, ET UNUS EX ILLIS NON CADET SUPER TERRAM SINE PATRE VESTRO?) *Asse,* Græce *assario,* quod vocabulum est Romanum, et diminutivum, q. d. parvus assis, cuius meminit Varro l. 1. de Analogia. Fuit autem assarius dimidia pars assis, non illius veteris, qui erat libralis (as enim erat libra æris, auri, vel argenti) sed recentioris, qui erat semiuncialis, cusus est lege Papyria, teste Plinio l. 33. c. 3. quare *assarius* erat quarta unciæ pars, quæ in nummo æreo exigui erat valoris et pretii, adeoque duo quatrini Romani ex ære (uti meis oculis vidi) ponderant fere quartam unciæ partem; imo eam plane adæquant duo quatrini cum medio, qui valent dimidium baiocum, id est, quartam stuferi belgici partem, quam ipsi vocant *een oort.* Nam Iulius, sive regalis Hispanicus valet decem baiocos, id est, quinque stuferos: baiocus enim est dimidius stuferus. Quare assarius est dimidius baiocus, sive quarta stuferi pars. Porro baiocus Romæ continet quinque quatrinos. Porro assarius dictus quoque est assis, ut vertit hic interpres, scilicet minor, sive dimidiatus: sic enim regales alii sunt duplices, alii simplices, et quasi dimidiati. Vatabl. assem interpretatur quatuor denariolos, qui valent circiter duos quatrinos cum dimidio Romanos. *Asse* ergo, id est, vili et minimo pretio *veneunt,* id est, venduntur, *duo passeres.* (Unde Euthymius *assarium* interpretatur *teruncíolum,* vel *minimum obolum.*) Hoc erat eorum pretium in Iudæa tempore Christi. Ita Georgius Agricola lib. 2. de externis ponderibus.

As quid?

NON CADET SUPER TERRAM.) Id est, non peribit, non morietur. Aves enim cum vivunt, in aere degunt et volant: sagittis vero confixæ, vel alia ratione morientes, in terram decidunt: *Sine patre vestro,* id est, sine providentia, cura, voluntate et decreto patris vestri, q. d. Si Deus tantam habet passerculorum curam et providentiam, quantam habebit vestri? utpote qui proprie sit pater vester, non passerculorum: vos enim ad similitudinem suam rationales formavit, et per Christum reformavit, Christoque si-

miles sanctos et Apostolos effecit: quare non permittet vos lædi, vel occidi a persecutoribus, nisi ut per martyrium meliori, imo felicissima vita et corona vos donet.

Symbol. Symbolice S. Hilarius duo passeres, ait, sunt corpus et anima: quæ quasi passeres nata sunt, ut pennis spiritualibus volent in cælum; sed peccator ea asse, id est modica voluptate, vendit diabolo, ut descendant in tartara.

Vers. 30. Luc. 12. 7. et 21. v. 18. VESTRI AUTEM CAPILLI (Syrus, *pili*. *Capillus* enim dicitur quasi *capitis pilus*; nam et pili sunt in aliis membris) CAPITIS OMNES NUMERATI SUNT.) q. d. Deus ab æterno, non tantum membrorum, sed et capillorum vestrorum numerum statuit et decrevit: quare illum exacte novit, et capillos sub numero hoc diligenter custodit, ne vel unus pereat sine peculiari eius providentia, ut ait Lucas: quæ enim alicui numerata, et sub certo numero commendata sunt, hæc ille exacte custodit, ne vel unum depereat, sed eodem numero conservet, ut eodem suo tempore restituat. Ita facit Deus nobis in capillis.

Capilli sunt electi et cogitationes. Allegorice, Capilli Christi primo sunt omnes electi et salvandi, ait S. Hieronymus, hi enim Christum ornant, sicut capilli caput. Tropologice capilli sunt omnes cogitationes, locutiones et actiones fidelium et sanctorum. Ita S. Cyrillus lib. 8. in Levit. Rursum capilli sunt minutissimæ cogitationes et intentiones sanctorum, quas Deus exacte novit, custodit, animat, dirigit, perficit et præmiat. Ita Damascen. in Historia Barlaam et Iosaphat, cap. 9.

Vers. 31 Luc 12. 7. NOLITE ERGO TIMERE, MULTIS PASSERIBUS MELIORES (Syrus, *præstantiores*) ESTIS (Græce διαφέρετε, id est, præstatis, antecellitis, excellitis) VOS.) q. d. Si Deus passerum habet curam; ergo multo magis vestri: quare in eius paterno providentiæ sinu securi conquiescite in quavis persecutione et tribulatione: ipse enim ab omni vos liberabit vel eripiendo, vel martyrio in morte laureando, et in cælum transferendo, ubi non erit amplius labor aut dolor.

Porro si passeres, qui ob garritum, et quia domos conspurcant triticumque furantur, a domibus fugantur, et ob carnes quæruntur ad necem, incurii tamen vivunt sine vitæ cura, eamque Deo resignant, idque ex solo naturæ instinctu, cum Dei providentiam non cognoscant; quanto magis vos, qui eamdem et ratione cognoscitis, et fide creditis, et experientia quotidie sentitis, imo quasi manibus palpatis, eidem vos totos fidenter committere debetis; vos, inquam, qui eius causam agitis, eiusque fidem et cultum propagatis? Horum enim, si ullorum, Deus curam habet quam maximam.

Vers. 32 Luc. 12 8. OMNIS ERGO QUI CONFITEBITUR (ab hac voce olim *Martyres* vocati sunt *confessores*) ME CORAM HOMINIBUS, CONFITEBOR, ET EGO EUM CORAM PATRE MEO, QUI IN CÆLIS EST.) *Confitebitur me*, Græce ἐν ἐμοὶ, id est, *in me*. Et mox: *confitebor et ego eum*, Græce ἐν αὐτῷ, id est, *in eo*, id est, eum, et sic legit Tertullianus in Scorpiaco, c. 9. Sic quoque habet Lucas c. 12. v. 5. in Græco. Est Hebraismus. Hebræi enim verba contactus, sive corporalis, sive spiritualis et mentalis (qualis est confiteri et profiteri aliquem) construunt cum præpositione ב, id est, *in*, dicuntque הודה בי *hoda bi*, id est, confessus est in me, id est confessus est me, ut patet ex Antithesi, quam subiicit: *Qui autem negaverit me, negabo et ego eum.* Aliter Maldonatus: *confitebitur*, inquit, id est, gloriabitur *in me*, ut respondeat Hebraice התודה *hitvadde*, quod cum sit *Hitpael* significat actionem in agentem reflexam, puta confiteri in seipso, hoc est, gloriari. Denique τὸ *in me*, habet emphasim multaque notat.

Sensus enim est q. d. Omnis, qui coram tyrannis de fide interrogatus, ingenue, libere et constanter professus fuerit se credere in me, quasi in Messiam, Dei filium, salvatorem orbis, seque mihi meæque Doctrinæ mordicus adhærere, ac pro ea tuenda velle mortem oppetere; itaque me, meumque nomen et religionem palam honorarit et celebrarit, hunc pariter ego coram Deo, Angelis et hominibus profitebor esse meum discipulum, confessorem et martyrem, ac ut talem honorabo et celebrabo, atque martyrii laurea coronabo. Hoc est, quod ait Apostolus Rom. 10. *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Unde S. Basil. hom. de 40. martyribus, narrans eos unanimi voce coram præside professos se esse Christianos, exclamat: *O beatas linguas, quæ sacram illam vocem emiserunt, quam aer quidem excipiens sacer est factus! Angeli audientes plauserunt, diabolus vero cum dæmonibus magnam accepit plagam, Dominus postremo in cælo descripsit.*

Martyrium ergo est confessio Christi, et professio Christianismi usque ad eculeos et necem violentam, ideoque est summus honor et amor Christi. Unde Apostoli virique Apostolici ardentissime desiderarunt martyrium. S. Ignatius Epist. ad Rom. *Amor meus*, ait, *crucifixus est: non est in me ignis mundanæ, sed cælestis materiæ, et aqua viva, quæ intus dicit: veni ad patrem.* Idem: *Pulchrum est a mundo occidere ad Deum, ut ad ipsum exoriar*: S. Basilius hom. 19. in S. Gordium martyrem: *Martyres*, ait, *cælestem gloriam violenta immaturaque morte præveniunt. Velociter ex hac vita, quæ potius est interitus longus dicenda, brevi quidem labore commigrare contendunt, supremum ætatis finem inutilem, sterilem, infructuosum, stultum, vanum expectare fastidiunt.* Mortem ergo non vocant mortem, sed, ut ait S. Sophia ad Anastasiam filiam apud Surium die 28. Octobris, *Bonum ex malo mundo discessum, lætitiam, gaudium, voluptatem, splendorem, pulchritudinem, lucem longe ac luce dulciorem et pulchriorem.* Exempla.
S. Antonius, teste S. Athanasio, cum futuri martyres in persecutione Maximiani ducerentur Alexandriam, spe martyrii proripiens se e monasterio sequensque futuras Christi victimas: *Pergamus*, ait, *ad gloriosos fratrum triumphos, ut et ipsi congrediamur.* S. Dionysius Areopagita surrogato sibi Athenis Episcopo, martyrii desiderio Romam adiit, in Gallias, ut cum Apostolis martyr occumberet: unde gloriosum pro Christo agonem fortiter obiit iuxta Parisios.

(Right margin: Martyrii excellentia. — Ignatius martyr. — S. Antonii. — S. Dionysii Areopagitæ.)

Tertullianus Apologeticum pro Christo et Christianis ita concludit: *Sed hoc agite boni præsides, meliores multo apud populum, si illis Christianos immolaveritis. Cruciate, torquete, damnate, atterite nos; probatio est enim innocentiæ nostræ iniquitas vestra. Ideo nos hæc pati Deus patitur, nam et proxime ad lenonem damnando Christianam, potius quam ad leonem, confessi estis labem pudicitiæ apud nos atrociorem omni pœna et omni morte reputari, nec quidquam tamen proficit exquisitior quæque crudelitas vestra, illecebra est magis sectæ: plures efficimur, quoties metimur a vobis, semen est sanguis Christianorum.* Et paucis interiectis: *Quis non, ubi requisivit, accedit? ubi accessit, pati exoptat? ut totam Dei gratiam redimat, ut omnem veniam ab eo compensatione sanguinis sui expediat? omnia enim huic operi delicta donantur. Inde est quod ibidem sententiis vestris gratias agimus, ut est æmulatio divinæ rei et humanæ: cum damnamur a vobis, a Deo absolvimur.*

Idem Tertullianus contra Gnosticos, docentes posse in tormentis Christum ore negari, modo eius fides corde retineatur (idem postea docuerunt Priscillianistæ, quorum tessera erat:

Iura, periura, secretum prodere noli),

scripsit Scorpiacum, id est, pharmacum contra Scorpios, puta Gnosticos, quo toto agit de bono martyrii. Tertullianum quasi magistrum de more secutus S. Cyprianus mire extollit martyres et martyrium, exhortat. ad Mart. *Martyrii*, ait, *inæstimabilis gloria, infinita mensura, immaculata victoria, inæstimabilis titulus, triumphus immensus.* Idem ibidem, et in Epist. ad martyres, inter alia his eos elogiis sparsim ornat: *Martyr efficitur collega passionis Christi, Martyres præstant magisteria morum. Confessores initia virtutum, Martyres cum Christo futuri iudices. Martyres regnum cælorum sine cunctatione obtinent. Martyres fructum centenarium percipiunt. Martyrum triumphus gloriosus. Martyrum fides et fortitudo inexpugnabilis. Martyrum corona eo sublimior, quo longior. Martyrum oratio meretur a Deo exaudiri. Martyrum triumphis lætatur Ecclesia. Martyrum prærogativa possunt lapsi apud Deum adiuvari. Martyrum memoria, passiones, et dies anniver-* Elogia martyrii.

saria sacrificiis in Ecclesia celebrari solita. Martyribus patent cæli tempore persecutionum. Martyrium est in Dei dignatione, non in hominis potestate. Martyrium iam libenter appetunt, qui mortem contemnere discunt. Martyrium per baptisma sanguinis omnium excellentissimum. Martyrii initium ab Abel. Martyrii subeundi adiutor, testis, et probator Christus. Martyrio statim patet ingressus ad regnum cælorum.

Christus martyrum Antesignanus.

Denique Antesignanus, Princeps et Dux martyrum est Christus. Hac de causa primi Antistites et Patres (quod et invitus fatebatur Iulianus Apostata) *omnes ad martyrium quasi apes ad alvearium volabant*, ait S. Chrysostomus Orat. in S. Iuvent. et Max. mart. tom. 3. in fine. S. Hubertus, S. Lamberto martyri in Leodiensi Episcopatu succedens ingemiscebat, quod et eidem in martyrio non succederet: *O me infelicem*, inquit, *cuius peccata se in tantam sustulere congeriem, ut non idoneus dignusque possim reperiri consortio tanti viri, martyrii triumphum subeuntis, palmamque martyrii invadentis!* Ita habet vita eius apud Surium die 5. Novembris. S. Dominicus vix instituto a se Ordine Prædicatorum, cupiditate martyrii ad Saracenos profectus est, anno Domini 1217. S. Franciscus ad martyrium ita anhelabat, ut teste S. Bonaventura, c. 9. vitæ eius, ter in Orientem eius potiundi spe sit profectus. Primo, in Syriam, anno sexto conversionis suæ. Secundo, anno septimo ab instituto minorum Ordine, in Africam ad regem Marochii. Tertio in terram sanctam ad Sulthanum Babyloniæ, sed irrito semper conatu, Deo nimirum ipsum ad nobilius Sacrorum Christi stigmatum martyrium destinante.

Martyrii avidissimi S. Hubertus. — S. Dominicus. — S. Franciscus.

Martyrum agmen.

Plura de martyrio annotavi Oseæ cap. 11. in fine capitis. Vide Victorem Uticensem l. 2. 3. Wandal. Persecut. ubi inter alia narrat, ab Hunerico rege Arriano plurimos orthodoxos, quasi agmina locustarum compactos fuisse in angustum carcerem, ubi locus non erat secedendi, quare omnia stercoribus et urina scatebant, ut ille tunc fœtor et horror universa pœnarum genera superaret. Et tamen martyres hymnum cum exultatione Domino decantabant: *Hæc est gloria omnibus sanctis eius.*

Vers. 33. Luc. 9. 26. et c. 12. 9. Marc. 8. 38.

QUI AUTEM NEGAVERIT ME CORAM HOMINIBUS, NEGABO (Syrus *abnegabo*) ET EGO EUM CORAM PATRE MEO, QUI IN CÆLIS EST.) Subiicit hoc Christus, ut qui non movetur magnifica promissione, percellatur terribili comminatione, quod sicut Christus confitebitur confitentem, ita negabit negantem se, dicens: *Numquam novi vos, discedite a me, qui operamini iniquitatem*, Matth. 7. 23. hoc est, ite ad Luciferum, cui servistis, in gehennam, Matth. 25. v. 12. et seq.

Vers. 34 Luc. 12 51.

NOLITE ARBITRARI, QUIA (quod) PACEM VENERIM MITTERE IN TERRAM, NON VENI PACEM MITTERE, SED GLADIUM.) *Pacem*, scilicet terrenam et mundanam: nam pacem spiritualem mentis, et pacem unionis fidelium inter se, ac cum Deo et Angelis eius, quæ ducit ad pacem et felicitatem æternam in cælis, Christum allaturum prædixit et promisit Isaias c. 9. 6. et 7. et c. 65. 25. et hanc Angeli, Christo nato, hominibus nuntiarunt, Lucæ 2. 14.

SED GLADIUM.) Id est, *separationem*, ut habet Lucas c. 12. 51. et discordiam in fide et religione scilicet fideles meos Christianos, proprie per fidem separem ab infidelibus: hi vero inde et occasione accepta se separent a fidelibus infideli odio, eosque libertate, bonis et vita mulctent; et hoc posterius maxime intendit hic Christus, idque optime respondet Michææ c. 7. v. 6. ex quo hæc sumpsit Christus. Ita S. August. lib. 1. Retract. cap. 19. et alibi, imo sic explicat Lucas cap. 12. v. 51. et patet ex sequentibus; sequitur enim:

Vers. 35

VENI ENIM SEPARARE (Syrus ut *faciam dissidere*) HOMINEM ADVERSUS PATREM SUUM, ET FILIAM ADVERSUS MATREM SUAM, ET NURUM ADVERSUS SOCRUM SUAM.

Vers. 36. Luc. 12. 53.

ET INIMICI HOMINIS DOMESTICI EIUS.) Syrus: *Et inimicos habebit vir filios domus ipsius.* Quia ut ait S. Chrysostom. hom. 2. contra Iudæos, eveniet ut in eadem domo unus sit fidelis credatque in Christum, alter maneat infidelis, ac pater velit filium a fide retrahere ad pristinam

A impietatem. Hoc prædicens, ait: *veni separare*, etc. q. d. Adeo vincet potestas Evangelii, ut filii quoque contemnant parentes suos, filiæ matres suas et parentes liberos, imo et animam (vitam) et omnia pro pietate exponant. Hæc Chrysostomus. Porro alludit, imo citat Christus Michææ 7. v. 6. Putant nonnulli Christum alio sensu et causa abuti verbis Michææ, sed respondeo, Michæam ad litteram loqui de calamitate obsidionis impiæ Ierusalem per Chaldæos, uti docet ibidem S. Hieronymus, qua eius incolæ adeo gladio, fame, peste vexati et afflicti fuere, ut etiam frater fratri, filius parenti, uxor marito panem, domum, arcem eriperet et præriperet, ut sibi uni consuleret. Allegorice autem, hæc Iudæorum pugna significat discordiam et pugnam infidelium, etiam parentum, fratrum, coniugum, contra fideles Iudæos et Gentes tempore Christi, maxime quando propter eos periculum famæ, bonorum et honorum, vel etiam vitæ incurrebant: tunc enim fratres, filii, cæterique domestici fiebant inimici fratrum et parentum fidelium. Et hoc sensu allegorico verba Michææ B citat hic Christus; nec enim necesse est in allegoria vel parabola omnia omnino adaptare. Vide dicta Michææ 7. 6.

Alludit Christus ad Michææ c. 7.

Vers. 37. Luc. 14. 26.

QUI AMAT PATREM AUT MATREM PLUS QUAM ME NON EST ME DIGNUS: ET QUI AMAT FILIUM AUT FILIAM SUPER ME, NON EST ME DIGNUS.) Scilicet non est dignus, qui me habeat Dominum et magistrum: non est dignus meo nomine, consortio, gratia, regno, cæterisque promissis meis. Lucæ c. 14. 26. *Non potest meus esse discipulus*, non est dignus me præceptore. Ratio est, quia Christus, utpote Deus, Dominus, Salvator et Redemptor noster, longe præferendus est parentibus et filiis: quare qui illis eum postponit, ut propter eos a fide vel lege Christi desciscat, hic indigne tractat Christum, eique summam ignominiam irrogat: quare indignum se facit, ut in Christi familia et schola recenseatur: ita S. Hieronymus et alii: ita S. Saturus cum ei minaretur Hunericus Rex, ni Arrianus fieret, se uxorem eius camelario in coniugium traditurum, cumque uxor id horrescens, obsecraret Sa- C turum, ut Regi consentiret, ipse quasi alter Iob respondit: *Tamquam una ex insipientibus mulieribus loqueris. Formidarem, mulier, si sola esset huius vitæ amara dulcedo: artificio, Coniux, diaboli ministraris. Si diligeres maritum, nunquam ad secundam mortem attraheres proprium virum. Distrahant filios, separent uxorem, auferant substantiam, mei Domini ego securus de promissis, verba tenebo: Si quis non dimiserit uxorem, filios, agros aut domum, meus non poterit esse discipulus:* ita Victor Uticensis lib. 1. Wandal. persec. Idem lib. 3. Matrona, ait, nomine *Victoria, dum in conspectu vulgi continuato suspendio cremaretur, a marito iam perdito, filiis præsentibus, taliter rogabatur: Quid pateris coniux? Si me despicis, vel horum, quos genuisti, miserere impia parvulorum. Quare oblivisceris uteri tui, et pro nihilo ducis, quos cum gemitu peperisti? Ubi sunt fœdera coniugalis amoris? ubi societatis vincula, quæ inter nos dudum honestatis iure tabulæ conscriptæ fecerunt? Respice, quæso, filios ac maritum, et regiæ iussionis implere festina præceptum, ut et* D *imminentia adhuc tormenta lucreris, simul et mihi doneris et liberis nostris. Sed illa nec filiorum fletus, nec serpentis audiens blandimenta, affectum multo altius elevans a terra, mundum cum suis desideriis contemnebat.*

S. Saturi heroica fortitudo. — Victoriæ Matronæ magnanimitas.

Vers. 38. Inf. 16. v. 14. Luc. 14. 27.

ET QUI NON ACCIPIT (de manu Domini in humeros suos, ut instar Christi eam baiulet et æquo animo ferat) CRUCEM SUAM, ET SEQUITUR ME, NON EST ME DIGNUS.) *Crucem*, ut scilicet paratus sit pro Christo ferre opprobria, verbera, carceres, et mortem etiam durissimam et ignominiosissimam, qualis est mors crucis, quam Christus pro nobis sustinere dignatus est; quia, ut ait S. Chrysostomus, in persona Christi: sicut ego summam vobis attuli beatitudinem, sic singularem obedientiam et affectionem a vobis postulo, imo reposco, ut in mea acie sitis leones. Alludit Christus ad baiulationem suæ crucis futuræ: omnino enim par est et iustum, ut post Christum crucem pro nobis baiulantem, nos quoque crucem nostram eius amore et reverentia baiulantes sequamur, et

Crux Christi ferenda.

tendamus in cælum. Hunc esse genuinum litteræ sensum patet ex sequentibus: ita S. Chrysostomus, Theophylactus et alii. Potest tamen generatim per *crucem* hic accipi omnis tribulatio a Deo immissa. Crux enim a cruciatu dicitur, ait S. Gregorius, hæc Christianis Christi ducis sui amore et exemplo fortiter ferenda est.

Mystice, crux est mortificatio: ita S. Gregorius hom. 33. in Evang. Beda et alii. Audi Euthymium: *Crucem*, inquit, *vocat Christus mortem ad ea quæ mundi sunt, quia mortis instrumentum erat crux. Oportet enim eum, qui Christum sequitur, mortuum esse ad mundanas voluptates.* Audi et Glossam: *Crux duobus modis portatur, vel cum per abstinentiam corpus afficitur, vel cum per compassionem proximi, animus affligitur, peccata proximorum frixorium sunt sanctorum.*

Simili modo S. Hilarius, et alii hæc accipiunt de cruce et martyrio spirituali, qua quis carnem, concupiscentiam et vitia crucifigit, et a se resecat. Idem dico de sententia proxime sequenti. Addit S. Chrysostomus Christum meminisse crucis, ut sensim ad crucem et passionem suam animos discipulorum præparet.

Denique S. Hieronym. *In alio Evangelio*, inquit, *scribitur: Qui non accipit crucem suam quotidie, ne semel putemus ardorem fidei posse sufficere, semper crux portanda est, ut semper nos Christum amare doceamus.*

Vers. 39. Luc. 16. 25. Luc. 17. 33. Ioan. 12. 25. QUI INVENIT ANIMAM SUAM, PERDET ILLAM: ET QUI PERDIDERIT ANIMAM SUAM PROPTER ME, INVENIET EAM.) To *invenit*, est præteritum, non præsens. Græce enim est ὁ εὑρὼ. Sensus est, q. d. Qui animam, id est, animæ et vitæ suæ salutem corporalem et temporalem (ne sit amphibologia cum sequenti) in periculo mortis ob fidem meam apud tyrannos constitutam, per fidei et mei nominis negationem (hoc enim supplendum esse patet ex sequenti Antithesi) *invenit*, id est, acquisivit et lucratus est, is perdet animam, id est, animæ suæ salutem æternam, quæ sola vera est salus, ibitque in gehennam. Et e contrario, qui perdiderit præsentem animæ vitam ob professionem mei nominis et fidei, ut pro ea mortem oppetat et martyrium; hic inveniet vitam, salutem, felicitatem et gloriam animæ æternam: ita Theophylactus et alii. Simile est c. 16. 25. et Lucæ 17. v. 33. Ita et Tertullianus in Scorpiaco c. 11. *Animam*, ait, *ille invenit, qui negarit Christum lucrifaciendo vitam, sed perdet in gehennam, qui se putat in negando lucrifacere eam. Perdet autem eam ad præsens, qui confessus occiditur, sed inventurus eam in vitam æternam.*

Vita in morte et mors in vita. Qui ergo indulget animæ suæ, perdit eam; qui mortificat, salvat. Vide hic Paradoxon: vita hic sita est in morte, et mors in vita. Si enim pro Christo moreris, vives; sin Christum neges, ut vivas, morieris in æternum. Unde Tertullianus in Scorpiaco c. 5. *Voluit*, ait, *Deus mortem morte dissolvere, tormentis tormenta discutere, vitam auferendo conferre, carnem lædendo iuvare, animam eripiendo servare.* Quare non potes meliore usu vitam expendere, quam si eam pro Christo prodigas. *Nam pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.* Psal. 115. *Pretiosa*, ait, S. Cypr. Epistol. 11. *mors hæc est, quæ emit immortalitatem pretio sanguinis,* iuxta illud Sapient. 3. *Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est.*

Invenio pro acquiro. Nota Hebr. מצא *matsa*, id est, *invenit*, subinde significat, *acquisivit*, *nactus est*, *comprehendit*, *assecutus est*, uti vertunt Septuag. Iob cap. 3. v. 22. et Noster 1. Reg. 31. v. 3. Pari modo Græcum εὑρίσκω, id est, venio, sæpe idem est, quod impetro, obtineo, eruo, libero, assequor, comparo. Et latinum invenire est quasi in aliud venire, aliquid acquirere et adipisci ait Donatus. Sic Cicero Philip. 1. ait: *Qui propter hæsitantiam linguæ, stuporemque cordis cognitionem ex contumelia invenit*, id est, acquisivit. Plinius in præfat. *Inde nomen divinum invenit*, id est, adeptus est. Sic dicitur quis invenire laudem, mortem, famam, id est, acquirere. Sic Lucæ 1. ait Gabriel B. Virgini: *Invenisti gratiam apud Deum*, id est, venisti in gratiam Dei, eius gratiam iniisti, eius amorem nacta et adepta es. Sic Apostolus Rom. 4. 1. *Quid ergo dicemus invenisse*, id est, assecutum esse *Abraham patrem nostrum?* Genes. 26. 12. dicitur: *Sevit Isaac in terra illa et invenit*, id est, acquisivit *in ipso anno centuplum*. Ratio est, quia quod quis in fundo suo natum invenit, hoc sibi acquirit. Sic hic, *qui invenit animam*, id est, qui vitam suam in persecutione mortis periculo expositam, et quasi perditam lucratur, acquirit, et quasi de novo facit ad se venire, negando Christum, hic *perdet eam* in altera et beata vita. Res enim perdita, si inveniatur, æstimatur quasi de novo acquisita. Est Catachresis. Qui enim vitam, quam tyrannus petit, negando fidem conservat, hic eam quasi invenisse et de novo adeptus videtur.

Rursum מצא *matsa*, id est, *invenit*, subinde significat *quæsivit* per Metalepsin, quia presse non invenitur, nisi quod quæsitum est. Sic sensus est, *qui invenit*, id est, qui quærit vitam suam conservare, et quærendo acquirit ac conservat. Sic Ionathas ait famulo: *Vade et affer mihi sagittas*, ubi in Hebr. *matsa*, hoc est, *vade et inveni*, id est, quære mihi sagittas. 1. Reg. 20. 21. Invenio pro quæro.

Notat vim et potentiam. Ad hæc *matsa* subinde notat libertatem, sufficientiam, copiam, facultatem, potentiam. Ut Psal. 20. v. 9. *Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis*, id est, sufficiat, potentior sit et fortior inimicis tuis. Sic hic invenire animam, est acquirere animæ, id est, vitæ libertatem, rerumque copiam et potentiam per negationem fidei; hæc enim reges et tyranni negantibus Christum promittebant.

QUI RECIPIT VOS, ME RECIPIT: ET QUI ME RECIPIT, RECIPIT EUM, QUI ME MISIT.) Qui enim recipit legatum, in legato recipit regem, qui eum legavit, ut per eum loquatur et agat. Apostoli autem sunt legati Christi, et Christus Dei: qui ergo eos recipit, Christum in iis recipit, et in Christo ipsum Deum, iuxta illud Pauli: *Pro Christo legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos*, 2. Corinth. 5. ita fecerunt Galatæ Paulo: *Testimonium*, ait ipse ad eos c. 4. *vobis perhibeo, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis et dedissetis mihi.* Et rursum: *Non me respuistis, sed sicut Angelum Dei excepistis, sicut Christum Iesum.* Proponit Christus hic præmia recipientibus Apostolos, ut Apostolis in paupertate quam eis præcipit, v. g. prædicantibus consulat, in eaque confirmet, utque hospites ad eos libenter excipiendum invitet. Vers. 40. Ioan. 13. 10.

QUI RECIPIT PROPHETAM IN NOMINE PROPHETÆ, MERCEDEM PROPHETÆ ACCIPIET: ET QUI RECIPIT IUSTUM IN NOMINE IUSTI, MERCEDEM IUSTI ACCIPIET.) *Prophetam*, id est, Doctorem et Prædicatorem Evangelii, quales erant Apostoli. Olim enim Prophetarum munus erat, non solum prædicere futura, sed et populum docere, ac prædicare legem ac verbum Dei: *in nomine Prophetæ*, id est, quia Propheta, id est, doctor et prædicator Christi: ita S. Chrysost. Theopyl. Beda. Vide c. 7. 15. Vers. 41.

MERCEDEM PROPHETÆ ACCIPIET.) Primo aliqui sic explicant, q. d. Mercedem a Propheta accipiet, eamque hospitio et hospitalitate longe maiorem, quia a Propheta, id est, prædicatore recipiet fidem et gratiam Christi, item orationes eius apud Deum pro suo hospite. Merces Prophetæ quid? I.

Secundo, Euthymius: *Mercedem Prophetæ accipiet*, hoc est, inquit, erit Prophetæ et prædicatori æqualis in præmio et æqualibus cum eo honoribus dignus habebitur. Hoc subinde verum est, cum scilicet hospes tanta charitate recipit prædicatorem, quanta ipse prædicat, eique magno fervore cooperatur, et causa est, ut plurimos convertat. Mensuræ enim charitatis respondet mensura gloriæ cælestis, et beatitudinis essentialis. Quantum enim quis amat Deum, tanta visione Dei beabitur. Gradus enim visionis et gloriæ correspondent, et commensurantur gradibus charitatis. Alias verum non est: plus enim est prædicare Christum, ac proinde maioris meriti et præmii, quam sit prædicatorem hospitio excipere. II.

Tertio et genuine, *mercedem Prophetæ accipiet*, quia sicut cooperatur Prophetæ, eumque iuvat, quia Propheta et prædicator est, ita particeps erit laboris, meriti, et præmii Prophetæ non æqualiter, sed proportionaliter, scilicet, secundum proportionem cooperationis, et charitatis, qua prædicanti cooperatur. Sic enim iure communi III. genuine.

receptatores latronum et furum, simili cum iis pœna plectuntur, licet non æquali. Qui enim alienæ virtuti, vel crimini cooperatur, illius alieni operis naturam et meritum, indeque præmium vel supplicium in se trahit. Sic explicat S. Chrysostomus: *Mercedem Prophetæ accipiet illam,* inquit, *quam decens est, ut is capiat, qui Prophetam recipit.* Alii: *Particeps erit mercedis Prophetis promissæ.* Simile dat S. Gregorius hom. 20. in Evang. *Quia,* inquit, *etsi ulmus fructum non habet, unam tamen cum fructibus portans, hæc sua efficit, quæ bene sustentat aliena.* Sic enim hospes per Prophetam, quem recipit, prophetat et prædicat, ideoque Prophetæ meritum et præmium percipit.

Huc facit vetus militiæ lex: *Æqua pars erit descendentis ad prælium, et remanentis ad sarcinas, et similiter divident hostium spolia.* 1. Reg. 30. 24. Mercedem ergo Prophetæ, id est, prophetiæ, sive prædicationis recipiet, quia eam adiuvit, et promovit: sive eo enim prædicator (utpote carens victu) prædicare non potuisset.

Denique per mercedem Prophetæ nonnulli accipiunt donum prophetiæ, quod Abdiam Prophetam meruisse censet S. Hieron. in Abdiam, eo quod ipse Prophetas in persecutione Iezabelis pane et aqua sustentasset. *Hic,* inquit, *quia centum Prophetas aluerat, accepit gratiam prophetalem, et de duce exercitus fit dux Ecclesiæ. Tunc in Samaria parvum gregem paverat, nunc in toto orbe Christi pascit Ecclesias.* Censet enim ipse Abdiam, qui Prophetas sub Achab latitantes aluit, 3. Reg. 18. 23. eumdem esse cum Abdia, qui quartus est inter minores Prophetas. Idem censent S. Epiphanius, S. Dorotheus, S. Isidorus et alii, etsi verius sit alium fuisse ab eo, uti ostendi proœmio in Abdiam. Simili modo S. Marius et Martha cum filiis, aliique plures martyrium adepti sunt, eo quod martyres visitassent et aluissent in carcere, de quo mox plura.

Ex hac sententia colligit S. Ignatius epistol. ad Smyrnenses, eum qui recipit martyrem mercedem martyris recepturum: *Nimirum,* inquit, *qui honorat vinctum Iesu Christi, martyrum mercedem accipiet.* Hinc in historiis martyrum legimus multos fideles, qui martyres visebant, vel alebant, vel confortabant, vel sepeliebant, vel quovis alio modo fovebant, hoc ipso martyrium meritos, et reipsa martyres evasisse, ut patet in S. Vitale martyre patre Ss. Gervasii et Protasii, qui confortans S. Ursicinum in morte et martyrio nutantem, captus et martyrio affectus est. Idem contigit S. Sebastiano confortanti Ss. Marcum et Marcellianum, et Ss. Mario et Martæ cum duobus filiis visitantibus, et adiuvantibus martyres Romæ in carcere detentos, et plurimis aliis.

Martyrum hospites fiunt martyres.

QUI RECIPIT IUSTUM IN NOMINE IUSTI (quia iustus est) MERCEDEM IUSTI RECIPIET.) Eo modo, quo iam dixi de Propheta, imo si sit in peccato gratiam pœnitendi obtinebit, fietque iustus. Id enim sæpe sanctis suis hospitibus verbo et exemplo persuadent, ac oratione apud Deum impetrant. Ita S. Francisc. Celani a milite hospitio exceptus prædixit illi instantem mortem, confessionem persuasit, et apud Deum impetravit gratiam et salutem æternam; nam miles illico confessus, initio refectionis expiravit. Vide S. Bonaventuram in vita eius cap. 11. et Wading. in Annal. Minor. anno Christi 1225. num. 10.

S. Franciscus mortem instantem militi suo hospiti prædicit.

Vers. 42. ET QUICUMQUE POTUM DEDERIT UNI EX MINIMIS ISTIS CALICEM AQUÆ FRIGIDÆ TANTUM IN NOMINE DISCIPULI: AMEN DICO VOBIS NON PERDET MERCEDEM SUAM.) *Aquæ frigidæ,* quæ res vilissima, estque pauperrimorum: *ne,* ut S. Hieron. *in calida quis sumptum lignorum causari possit,* nec in calice magnitudinem vasis; non enim dicit, congium, nec amphoram, sed calicem, sive cyathum: quis enim adeo debilis, vel pauper est, qui cyathum aquæ dare, aut ferre nequeat? Et S. Augustin. serm. 62. de Tempor. *Quis erit,* inquit, *qui se possit excusare, cum etiam pro calice aquæ frigidæ, mercedem se Dominus redditurum promiserit? Et quare frigidæ dixit? Ne forte se posset aliquis pauper de lignorum penuria excusare, aut certe dicere se vasculum, ubi aquam calefaceret, non habere.*

Marc 9. 41

Calix aquæ frigidæ remuneratur.

IN NOMINE DISCIPULI.) Id est, quia meus discipulus est, quia mihi meæque doctrinæ adhæret, quia in me credit, quia fidelis est et Christianus, hoc est, in honorem meum, meique intuitu et respectu. Hic enim Christi intuitus intentionem dantis, ipsumque opus rectificat, nobilitat, et exaltat, ut Christo factum videatur, quod Christiano collatum est, adeoque Christus sibi factum æstimet, et tale magna mercede remuneret. Si enim alio intuitu idem opus facias, v. g. quia tuus servus, cognatus, vel amicus est, parvi, vel nullius apud Deum erit pretii et meriti. Hæc enim est eleemosyna, actusque misericordiæ naturalis, prior vero est actus misericordiæ supernaturalis. Ita Suarez et Theologi. Audi Suarez lib. 2. de Necessitat. gratiæ c. 16. 10. Hisce Christi verbis insinuatur, quod opus misericordiæ, si fiat homini solum, quia homo est, sit ordinis naturalis, si vero fiat, quia fidelis est, et civis Sanctorum ac domesticus Dei, sit opus misericordiæ superioris ordinis, sive supernaturalis.

Exemplum illustre est in vita (extat apud Surium die 28. Octobris) S. Anastasiæ virginis et martyris. Hæc enim cum ei lingua præscinderetur et dentes evellerentur, viribus deficiens sitiensque poposcit aquam. Illam ei præbuit Cyrillus quidam, qui poculo aquæ frigidæ emit coronam martyrii. Cum enim Probus præses intellexisset id ab eo quasi Christiano factum Christianæ, morte et martyrio eum affecit.

Et martyrio compensatur.

Ex hac Christi sententia nonnulli Theologi cum Suarez probabiliter colligunt gratiam in iusto augeri per actus remissiores, ut si iustus, v. g. habeat gradus gratiæ intensos ut octo, eliciat autem actum eleemosynæ, dando v. g. calicem aquæ frigidæ pauperi actu remisso, ut tria, hoc tamen actu ipsum promeriturum augmentum gratiæ habitualis intensæ ut octo, ut additis tribus gradibus, intensa vel extensa sit ut undecim.

Gratia crescit per actus remissiores.

Probatur primo, quia recipere Prophetam est facile et obvium, perinde ac recipere pauperem vel hospitem: hic tamen, licet iam iustus et sanctus, recipiet mercedem prophetæ, quæ est gloria æterna, scilicet certos gradus visionis beatificæ; ac proinde recipiet prius in hac vita gradus gratiæ illi respondentes, gradus enim gloriæ respondent gradibus gratiæ. Ponamus ergo, eum habuisse gradus gratiæ octo, iam per hoc opus intensum tantum ut tria, accedent ei alii tres gradus gratiæ; ergo minus remissum opus auget gratiam intensiorem. Prob I.

Secundo, dare calicem aquæ frigidæ est opus minimum et facillimum, ac proinde communiter remissa intensione fit; nam dare v. g. aureos decem vel viginti, longe maius est et difficilius; ac proinde requirit maiorem conatum et intensionem voluntatis Et tamen illud licet minimum habet mercedem, ut ait hic Christus, scilicet certos gradus gloriæ, et consequenter totidem gradus gratiæ ei respondentes. Iustus ergo qui sæpe actus charitatis intensiores elicuit, et per eos habitum gratiæ accepit intensum ut viginti, si det calicem aquæ frigidæ per actum remissum ut duo, huius operis mercedem accipiet, scilicet duos gradus gloriæ, ac consequenter totidem gradus gratiæ illis commensos: hi ergo duo gradus augebunt gradus gratiæ viginti, ut fiant 22. II.

Tertio, si opus obiective, et quasi essentialiter minus, quale est dare calicem aquæ frigidæ, auget gratiam acceptam ex opere quod maius est essentialiter et obiective, quale est dare centum aureos pauperi: cur non pariter (imo magis) opus quod tantum accidentaliter est minus; puta remissius in intensione, augeat gratiam acceptam ex opere, quod tantum accidentaliter fuit maius, quia scilicet fuit intensius et ardentius? Ita Suarez tom. 3. de Gratia lib. 9. cap. 3. num. 36. III.

Denique significat hic Christus, nullum opus, licet minimum, prædicatori impensum, cariturum sua mercede. Talia autem sunt opera remissa, qualia plurima faciunt iusti, ac proinde plurimorum operum mercedem perderent, si opera remissa non augeant gratiam intensiorem (pauci enim tam intensos actus eliciunt, ut habitum adæquent vel excedant) cuius tamen contrarium hic docet Christus.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ioannes Baptista per discipulos quærit a Christo, an ipse sit Messias? Christus non per verba, sed per facta, puta per miracula respondet, se esse Messiam. Secundo v. 7. Christus laudat Ioannem quasi Angelum, quo inter natos mulierum nullus sit maior. Tertio v. 16. arguit Iudæos, quod tam se, quam Ioannem exploserint. Quarto v. 21. diras intentat civibus Corozaim et Capharnai, quod eo toties audito, visisque tot signis, non crediderint. Quinto v. 25. docet Deum se, suaque non nisi humilibus et mitibus revelare et communicare.

1. Et factum est, cum consummasset Iesus præcipiens duodecim discipulis suis, transiit inde ut doceret et prædicaret in civitatibus eorum. **2.** Ioannes autem cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis, **3.** Ait illi: Tu es qui venturus es? an alium expectamus? **4.** Et respondens Iesus ait illis: Euntes renuntiate Ioanni quæ audistis et vidistis. **5.** Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur: **6.** Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. **7.** Illis autem abeuntibus, cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne: Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam? **8.** Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. **9.** Sed quid existis videre? prophetam? Etiam dico vobis, et plus quam prophetam. **10.** Hic est enim de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. **11.** Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista: qui autem minor est in regno cælorum, maior est illo. **12.** A diebus autem Ioannis Baptistæ usque nunc, regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. **13.** Omnes enim prophetæ et lex, usque ad Ioannem, prophetaverunt: **14.** Et si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est. **15.** Qui habet aures audiendi, audiat. **16.** Cui autem similem æstimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus **17.** Dicunt: Cecinimus vobis, et non saltastis: lamentavimus, et non planxistis. **18.** Venit enim Ioannes neque manducans, neque bibens, et dicunt: Dæmonium habet. **19.** Venit Filius hominis manducans et bibens, et dicunt: Ecce homo vorax, et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus. Et iustificata est sapientia a filiis suis. **20.** Tunc cœpit exprobrare civitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes eius, quia non egissent pœnitentiam. **21.** Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida: quia, si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent. **22.** Verumtamen dico vobis: Tyro et Sidoni remissius erit in die iudicii, quam vobis. **23.** Et tu Capharnaum, numquid usque in cælum exaltaberis? usque in infernum descendes, quia, si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem. **24.** Verumtamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die iudicii, quam tibi. **25.** In illo tempore respondens Iesus dixit: Confiteor tibi, Pater Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. **26.** Ita Pater: quoniam sic fuit placitum ante te. **27.** Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et nemo novit Filium, nisi Pater: neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. **28.** Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. **29.** Tollite iugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum, et humilis corde: et invenietis requiem animabus vestris. **30.** Iugum enim meum suave est, et onus meum leve.

Vers. 1 Et factum est cum consummasset Iesus præcipiens duodecim discipulis suis.) Est Græcismus. Ponitur enim participium pro infinitivo vel gerundio, *præcipiens* pro præcipere, q. d. Cum finem fecisset præcipiendi, vel ut Græce est διατάττειν, id est, *ordinandi*, et instruendi Apostolos, tam præceptis, quam consiliis, tam malorum prædictionibus, quam bonorum promissionibus: ita Maldonatus, Iansenius, Franc. Lucas, Barradius et alii.

A

Transiit inde.) Separans scilicet se ab Apostolis quos seorsim misit evangelizare: tum ut ipsi Christo secuturo viam præpararent docendo et miracula patrando; tum ut ipsi sui suæque virtutis periculum facerent in hac missione, separati a Magistro. Porro quid fecerint Apostoli ita a Christo missi et dimissi tacet Matthæus, sed narrat Lucas c. 9. v. 6. et Marcus c. 6. v. 12.

Ut doceret et prædicaret in civitatibus eorum.) Scilicet Galilæorum, sive Iudæorum, ad quos cap. præcedenti misit Apostolos; sed ita, ut ipse quoque seorsim ab iis iret per urbes eorumdem prædicatum. Nota Hebraismum: Hebræi enim pronominis relativi vel demonstrativi (quale τὸ *eorum*) antecedens non exprimunt diserte, sed illud ex circumstantiis quasi notum lectori vel auditori intelligendum relinquunt. Simile est Psal. 98. 8. 4. Reg. 17. 24. 3. Reg. 5. 3. et alibi.

Vers. 2. Luc. 7. 18 Ioannes (Baptista) autem cum audisset in vinculis opera Christi.) *Cum audisset*, a discipulis suis, ut ait Lucas cap. 7. v. 18. ex quo pariter liquet hic esse hysterologiam, et quæ hic de Ioanne narrat Matthæus a v. 2. ad 20. contigisse ante missionem Apostolorum, quam ipse recensuit cap. 10.

In vinculis.) Syrus, *in domo vinctorum*, puta in carcere, cui eum incluserat Herodes, eo quod ipsius cum Herodiade adulterium reprehendisset. Igitur paulo ante suam mortem et martyrium, Ioannes misit hos discipulos ad Christum anno 32. ætatis Christi, qui fuit annus secundus prædicationis eiusdem, cum iam Christus per doctrinam et miracula inclaresceret, ut ab illo discerent ipsum esse Messiam sive Christum, ac se occiso et mortuo, ad illum transirent: alioqui enim schisma a Christo facere potuissent, præponentes Ioannem velut magistrum suum Christo: nam maiora ipsos sensisse de suo Ioanne, quam de Christo liquet Matth. 9. 14. Sicut ergo cursores in stadio decursa meta, alteri ad cursum sequenti lampada tradunt; sic Ioannes defunctus suo munere et prædicatione, illam resignavit Christo. Et sicut aurora occumbens desinit in Solem Orientem, sic Ioannes desiit in Christum; fuit enim ipse Lucifer Solis iustitiæ, puta Christi. Quare adeo non invidit Christo gloriam orientem cum suo occasu, ut in eo gavisus sit; imo occumbere optavit, ut Christus oriretur; non enim ipse suam, sed Dei Christique gloriam ambiebat; unde ait: *Illum oportet crescere, me autem minui*, Ioann. 3. 30. Ioannes e carcere mittit discipulos suos ad Christum.

B

Ait illi: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?) *Qui venturus es*, Græce ὁ ἐρχόμενος, id est, *ille veniens*, hoc est, *venturus*, magnus scilicet ille Propheta, redemptor Israelis et salvator mundi, puta Messias ab omnibus Prophetis promissus, et a Patribus avidissime desideratus, qui hoc tempore expletis de eo prophetiis, quasi iam iam venturus ab omnibus expectatur. Alludit ad oraculum Patriarchæ Iacob, Genes. 49. 10. *Non auferetur* Vers 3. Luc. 7. 19.

sceptrum de Iuda, etc. *donec veniat, qui mittendus est*, puta Messias.

Ioannes non dubitavit Iesum esse Messiam. Ex his Ioannis verbis Tertull. libr. de Baptismo c. 10. et lib. 4. contra Marcion. cap. 18. et Iustinus quæst. 38. ad orthodoxos opinantur Ioannem dubitasse de Iesu, an ipse esset Messias sive Christus; sed perperam: nam iam in Baptismo Christi Ioannes eum baptizans, viderat Spiritum sanctum specie columbæ in eum descendentem, ac vocem Patris audierat: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui*, Matth. 3. 17. Quocirca Ioannes clarissimum dederat ipsi testimonium, dicens: *Ecce Agnus Dei*, Ioann. 1. 32.

Nec an sit iturus ad limbum. Alii opinantur Ioannem non dubitasse quidem, quin Iesus esset Christus, sed interrogare hic dumtaxat, an ipse post mortem sit venturus in limbum, ut se propediem post mortem eo abiturum, ac Patres in eo degentes visitet et liberet. Ita S. Hieronymus, quem audi: *Non ait, tu es, qui venisti, sed tu es, qui venturus es. Et est sensus: Manda mihi, quia ad infernum descensurus sum, utrum te et inferis debeam nuntiare, quia nuntiavi superis? an non conveniat Filio Dei, ut gustet mortem, et alium ad hæc Sacramenta missurus es?* Et S. Gregorius homil. 6. *Non dubitat*, ait, *esse mundi redemptorem, sed quærit, an sit ad inferni claustra descensurus.* Verum hoc quoque minus appositum et probabile videtur.

Sed dubitantes discipulos instrui vult a Christo. Dico ergo: Ioannes mittit discipulos, ac rogat Iesum, an ipse sit ille *qui venturus est*, id est, an ipse sit Messias; non quod de eo dubitaret sed quod morti vicinus, discipulos de eo dubitantes voluerit instrui, et ad Christum traduci: ita S. Hilarius, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, Euthymius, Rupertus et alii: ubi nota prudentiam S. Ioannis: ipse enim nomine suo interrogat Iesum, an ipse sit Christus, quia discipuli ex se non fuissent ausi hoc proponere Christo: nimirum optimus est medicus, qui ut ægrotum curet, se quoque fingit ægrotare, et medicinam austeram sumit. Unde S. Paulus: *Quis infirmatur*, ait, *et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?* 2. Corinth. 11. 29.

Vers. 4. Luc. 7. 22. ET RESPONDENS IESUS, AIT ILLIS: EUNTES RENUNTIATE IOANNI QUÆ AUDISTIS, ET VIDISTIS.) *Quæ audistis*, scilicet ab astantibus narrari miracula a me facta, *et vidistis*, quæ scilicet præsentibus vobis feci, ut vestræ quæstioni non verbo, sed facto et reipsa responderem. Testimonium enim a rebus efficacius et credibilius est, ait S. Chrysostomus; hæc enim miracula, quæ vidistis me facientem, sunt indices veri Messiæ assignati ab Isaia c. 35. v. 5. et cap. 61. 1. Unde Lucas c. 7. v. 21. addit: *In ipsa autem hora multos curavit a languoribus, et plagis et spiritibus malis, et cæcis multis donavit visum.* Nec enim Elias, nec Elisæus, nec Moses, nec quis alius Propheta tot ac tanta fecit miracula, quot Christus; ut ex iis ipse agnosceretur cæteris omnibus esse maior, esseque Messias ab Isaia hoc indicio præmonstratus. Unde S. Cyrillus lib. 2. Thesauri cap. 4. *Christus, inquit, miraculorum magnitudine simul et multitudine ostendit se Messiam esse.* Adde et beneficentia. Hæc enim Christi miracula omnes infirmitates et infirmos sanabant. Moses vero licet miracula plura ediderit in decem plagis Ægypti, tamen iis non sanavit, sed potius afflixit et occidit Ægyptios, Exodi 7. et sequent. Christus vero *transiit benefaciendo, et sanando omnes oppressos a diabolo*, Actor. 10. 38. Hoc ergo fuit certum indicium ipsum esse Messiam. Quocirca manus illius dicuntur *tornatiles*, id est, versatiles et agiles ad benefaciendum omnibus, *plenæ hyacinthis*, id est, cælestibus operibus, miraculis et beneficiis, Cant. 5. 14. Vide ibi dicta.

Vers 5. Luc. 7. 22. CÆCI VIDENT, CLAUDI AMBULANT, LEPROSI MUNDANTUR, SURDI AUDIUNT, MORTUI RESURGUNT, PAUPERES EVANGELIZANTUR.) Alludit, imo citat illud Isaiæ 35. v. 4. *Deus ipse veniet, et salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum.* Et c. 16. v. 1. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et prædicarem captivis indulgentiam, et clausis apertionem*, etc.

PAUPERES EVANGELIZANTUR.) Theophylactus et Euthymius τὸ *evangelizantur* capiunt active, q. d. Pauperes Apostoli evangelizant et prædicant Evangelium: verum εὐαγγελίζονται, id est, *evangelizantur*, est verbum passivum, non activum; unde Syrus, *pauperibus evangelizatur*. Sensus ergo est, q. d. Ego evangelizo pauperibus, iisque prædico Evangelium, ipsique illud avide recipiunt, cum divites illud respuant, pauperes enim cum sint inopes in terra, sperant, ambiuntque opes cælestes, quas promittit Evangelium. Alludit, imo citat illud Isaiæ 61. vers. 1. *Ad annuntiandum mansuetis misit me*, ubi Septuag. pro ענוים *anavim*, id est, mansuetis, legentes עניים *aniim*, id est, pauperibus, vertunt *ad evangelizandum pauperibus misit me*, q. d. Pauperibus non coactis; sed pauperibus spiritu et voluntariis, ac consequenter mitibus et mansuetis, ut vertit S. Hieronymus Isaiæ 61. annuntiatur et promittitur gratia, cæteraque bona Evangelii, et regnum in cælis æternum, quod ut mundo paradoxum est et valde mirum, ita proprium est Messiæ indicium ab Isaia assignatum. Simplicius per pauperes accipias inopes, scilicet Apostolos, discipulos et turbas: hisce enim prædicabat Christus, ut ostenderet animas pauperum coram Deo tam pretiosas esse, quam divitum, ideoque Christum utrosque æquare in Evangelio: ita S. Hieronymus. Vide dicta Isaiæ 61. v. 1. Vis ergo Christum imitari? pauperes doce, dirige, solare, iuva.

ET BEATUS EST, QUI NON FUERIT SCANDALIZATUS IN ME.) Vers. 6. Luc. 7. 23. Qui, scilicet, non fuerit mea humili conversatione et abiectione offensus. Syrus: *Felix ille, qui non impegerit in me;* quia ut ait S. Gregorius hom. 6. *Mira quidem facio, sed abiecta perpeti non dedignor.* Tacite notat discipulos Ioannis, qui illa offendebantur, ac significat se eorum corda et mentis arcana perspicere. Ita S. Chrysostom. et S. Hieronym. ad Algasium epist. 151. q. 1. *Non Ioannem*, ait, *sed discipulos eius percutit.* Unde Glossa τὸ *qui non fuerit scandalizatus* exponit, qui de divinitatis meæ potentia non dubitaverit. Et S. Gregorius homil. 6. in Evangel. ait, infideles scandalizatos fuisse in Christo, cum post tot miracula morientem in cruce viderunt. Sic et S. Hilarius: *Quia futura erat crux plurimis scandalum*, inquit, *beatos eos professus est Christus, quorum fidei nihil tentamenti deferret crux, mors, sepultura.*

ILLIS AUTEM ABEUNTIBUS.) Vers. 7. Luc. 7. 24. Ne turba putaret, Christum adulari Ioanni, eiusque gratiam captare, ait S. Chrysostomus, si coram eius discipulis ipsum laudasset, ideo permisit eos prius abire, deinde coram populo eum laudavit, ut populus testimonio Ioannis, quo testatus erat, ipsum esse Christum, fidem adhiberet, dum intelligit a Christo, Ioannem esse virum divinum et quasi Angelum e cælo lapsum.

CŒPIT IESUS DICERE AD TURBAS DE IOANNE: QUID EXISTIS IN DESERTUM VIDERE? ARUNDINEM VENTO AGITATAM?) Græce σαλευόμενον, id est, *undantem et fluctuantem*, instar undarum et fluctuum maris. Simili metaphora segetem vocamus fluctuantem, dum vento impellente huc illucque agitatur. Christus removet suspicionem, quæ populo ex hac legatione Ioannis obrepere potuisset, scilicet, Ioannem mutasse sententiam suam de Iesu, ut cum prius eum putarit esse Messiam, iam de eo dubitet, ideoque discipulos id interrogatum ad Iesum miserit, q. d. Ne putetis, o Iudæi, Ioannem aliter de me nunc sentire, quam ante senserit: Ioannes enim non est arundo, quæ vento huc illuc agitatur, ut leviter aliquid asserat, ac postea idipsum ob dicta hominum reciprocet et revocet; sed est velut quercus, quæ immota in veritate et constantia, contra omnia laudantium et detrahentium flabra consistit, ut quod prius cum liber esset tanta libertate de me sensit et testatus est, idipsum nunc carceri ab Herode inclusus pari fortitudine sentiat et testetur, nec ob metum Herodis sententiam mutet, ideoque discipulos suos ad me misit, ut ipsi reipsa ex miraculis videant testimonium eius de me esse verum, meque esse Messiam. Quin et vos ipsi,

qui Ioannem toties loquentem et prædicantem audistis, creditis illum non esse virum levem, qui mutetur ut arundo, sed serium et constantem, qui a Deo agitatur, ut quod semel dixit, hoc semper dicat; ideo enim e domibus vestris in desertum Ioannem visuri et audituri existis, utique non exituri, nisi illum talem crederetis: ita S. Chrysostomus, Theophyl. Euthymius, Cyrillus, Beda et alii.

Per arundinem ergo primo cum S. Gregorio homil. 9. in Ezech. mentis instabilitatem, secundo cum S. Chrysostomo inde nascentem doctrinæ et prædicationis inconstantiam accipe. Arundo enim est, qui leviter quid credit ob rumores hominum, ideoque ob contrarios rumores leviter discredit, et sententiam mutat. Arundo est, qui ob laudes hominum pietatis officia colit, sed ob irrisionem aliorum mox eadem omittit. Arundo est, qui ob lauta promissa doctrinam veram prædicat, sed ob aliorum minas eamdem subticet, vel in dubium revocat. Arundo ergo est inconstantiæ et inconstantis imago et symbolum, æque ac polypus, vespertilio, euripus, ventus, mulier. Unde adagia: Polypi mentem habet: Euripus homo: mulieris animus: vento, chamæleonte, Proteo, vespertilione mutabilior: cothurno versatilior: duabus sedet sellis: aliud dicit stans, aliud sedens.

Arundo quis? Arundo est inconstans. Adagia inconstantiæ.

Tropol. Tropologice, Arundo est homo levis, varius et iactabundus,
1. qui primo nunc verbis adulantium et laudantium impulsus aliquid asserit, nunc verbis vituperantium et minantium adactus idem negat, sicut arundo ventis contrariis in contraria agitatur.
2. Secundo, qui veritate, virtute et constantia est vacuus, sicut arundo inanis est et medulla vacua.
3. Tertio, qui nullum boni operis fructum edit, sicut arundo est infrugifera.
4. Quarto, qui fluxu mundi, et fluxis eius voluptatibus oblectatur et pascitur sicut arundo: quia arundo sicca, iuxta aquas crescit et pascitur: unde eius epithetum est, ut vocetur *fluvialis arundo*, qua de re eleganter et pie scribit S. August. in Psalm. 136. 1. ad illa: *Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus, cum recordaremur Sion: Flumina*, ait, *Babylonis* sunt omnia, quæ hic amantur et transeunt: *Sede super flumina, noli sedere in flumine, noli sedere sub flumine. Ecce in Babylonia pulchra sunt, quæ tenent, non te teneant, non decipiant, etc.* Audi Auctor. Imperf. *Omnis homo carnalis, vacuus in fide, levis in sensu, mollis in passionibus, arundo est.*

Audi S. Gregor. hom. 6. in Evang. *Quid per arundinem nisi carnalis animus designatur? Qui mox ut favore vel detractione tangitur, statim in partem quamlibet inclinatur. Si enim ab humano ore aura favoris flaverit, hilarescit et extollitur, totumque se quasi ad gratiam inflectit. Sed si inde ventus detractionis eruperit, unde laudis aura veniebat, mox eum quasi in partem alteram ad vim furoris inclinat. Sed arundo vento agitata Ioannes non erat: quia hunc nec blandum gratia, nec cuiuslibet detractionis ira asperum faciebat: Nec prospera hunc erigere, nec adversa noverant inclinare. Arundo ergo vento agitata Ioannes non erat, quem a status sui rectitudine nulla rerum varietas inflectebat.*

Unde eum nobis imitandum proponens subdit: *Non nos prospera elevent, non adversa perturbent, ut qui in soliditate fidei figimur, nequaquam rerum transeuntium mutabilitate moveamur.*

Audi S. Ambrosium lib. 5. in c. 7. Lucæ v. 24. *Negat Dominus in desertum, id est, in mundum esse prodeundum, ut mente carnis inflatos, vacuosque virtutis internæ nobis putemus imitandos, quos procellis mundi huius obnoxios vita mobilis inquietat, iure arundini comparandos, in quibus solidæ iustitiæ nullus est fructus, qui forensibus criniti phaleris, nodis obsiti, vacuo oris strepitu sonori, nulla sui utilitate, frequenti etiam offensione, intus inania, foris speciosa sectantur. Arundines sumus, nulla validioris naturæ radice fundati; et si levis aspiraverit prosperioris auræ successus, vago motu proximos verberamus, inopes ad suffragandum, faciles ad nocendum. Arundines fluvios amant, et nos labentia mundi caducaque delectant. Tamen hanc arundinem si quis de terræ evellat plantariis, et superfluis exuat, expolians veterem hominem cum actibus eius, et Scribæ velociter scribentis manu temperet, incipit non arundo esse, sed calamus, qui præcepta cælestium scripturarum penetralibus imprimat mentis, tabulis cordis inscribat.*

Subdit deinde Ambrosius bonam arundinem esse Christum, de quo prophetatum est Isaiæ 42. *Arundinem quassatam non confringet: quoniam carnem, quam peccata quassaverant resurrectionis virtute solidavit. Bona arundo caro Christi, quæ serpentis caput, et mundanæ cupiditatis illecebras patibulo crucis affixit.*

SED QUID EXISTIS VIDERE? HOMINEM MOLLIBUS VESTITUM? ECCE QUI MOLLIBUS VESTIUNTUR IN DOMIBUS REGUM SUNT.) Vers. 8. Luc. 7. 25. *Mollibus*, scilicet vestibus, ut addunt Græca et Syrus. Mollibus vero vestiri est deliciose vivere et epulari, uti faciebat dives epulo, qui quotidie induebatur purpura et bysso, et epulabatur splendide, Lucæ c. 16. ut ex hoc mollis et lascivus videri possit, ideoque mutabilis, q. d. Ioannes non est mollis et delicatus, non ambit mensas divitum Scribarum opiparas, ut eas ambiens, illisque adulans sententiam de me editam mutet et revocet; quia ipse non urbes et aulas, sed desertum quærit; non mollibus vestitur et alitur, sed pilis camelorum, locustis et melle sylvestri, ait S. Hieron. quare ipsum nec aula, nec aulica mollities, adulatio vel ambitio in transversum agent, quia ipse omnis mundanæ gloriæ, æque ac voluptatum, velut eremita et cælicola, est contemptor, iisque longe superior, utpote in ipsa veritate, ipsoque Deo et cælo mente defixus. Deliciæ enim adulationis et falsitatis sunt magistræ, asperitas autem veritatis et sanctitatis est doctrix. Unde Tertullianus in lib. ad Martyres: *Virtus*, ait, *duritia extruitur, mollitie vero destruitur.* Et S. Chrysostomus: *Qui mollibus*, ait, *vestiuntur, in domibus regum sunt, qui vero talia non habent, in cælis sunt.* Asperitas vestium commendatur.

Sic S. Franciscus, ait S. Bonaventura in eius vita c. 5. vestis horrebat mollitiem; asperitatem amabat, asserens propter hoc Ioannem Baptistam ore divino fuisse laudatum. Si quando vero in data sibi tunica lenitatem sentiret, chordulis eam contexebat interius: quia non in casulis pauperum, sed in palatiis principum, vestium dicebat requirendam esse mollitiem. Addebat dæmones asperitate terreri; mollitie invitari. Lege vitas Sanctorum, ac intuere et imitare eorum austeritatem vitæ, quæ multum valet ad sanctitatem, et sanctitatis famam apud alios conciliat, ut libere et efficaciter eis viam pœnitentiæ, mortificationis et virtutis prædicare, et suo exemplo persuadere valeat.

SED QUID EXISTIS VIDERE? PROPHETAM? ETIAM DICO VOBIS ET PLUSQUAM PROPHETAM.) Vers. 9. Luc. 7. 26. Syrus, *propheta præstantiorem.* Obiicies: Ioannes ipse negat se esse prophetam. Ioann. c. 1. v. 21. Respondetur. Id dicit ex humilitate, sed vero sensu. Propheta enim proprie dicitur, qui futura prædicit uti facit Isaias, Ieremias cæterique Prophetæ; Ioannes autem Christum non futurum prædixit, sed præsentem ostendit. Christi ergo fuit index potius, quam propheta, ideoque Christus eum ait esse plusquam prophetam: Ioannes plusquam propheta.
1. Primo, quia ita Christum venturum prædixit, ut mox eum præsentem digito indicaret: fuit ergo ipse non solum propheta, sed et demonstrator Christi.
2. Secundo, quia divino spiritu illustratus Christum, Christique in carne œconomiam clarius plenius et perfectius, quam aliquis prophetarum cognovit.
3. Tertio, quia ipse fuit Angelus, id est legatus et præcursor ipsius Christi, et immediate ab eo missus, idque coram eo et ante faciem eius, iuxta illud Malachiæ: *Ego mitto Angelorum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te,* uti subiicit Christus.
4. Quarto, quia ipse maior fuit omnibus omnino prophetis, uti asserit Christus v. 11.

HIC EST ENIM, DE QUO SCRIPTUM EST: ECCE EGO MITTO ANGELUM MEUM ANTE FACIEM TUAM, QUI PRÆPARABIT VIAM TUAM ANTE TE.) Vers. 10. Luc. 7. 27. Citat Christus verba Malachiæ c. 3. v. 1. Vide ibi dicta: attuli enim ibidem causas et analogias, cur Ioannes vocetur Angelus, ideoque multi putarunt eum revera non esse hominem, sed Angelum,

teste Eusebio l. 1. Demonstr. c. 5. Unde Auctor. imperfecti hic: *Mirabilis*, ait, *fuit, qui humana natura angelicam sanctitatem transgressus est, et obtinuit, quod non habuit natura, per gratiam Dei.*

Vers. 11. Luc. 7. 28. AMEN DICO VOBIS, NON SURREXIT INTER NATOS MULIERUM MAIOR IOANNE BAPTISTA: QUI AUTEM MINOR EST IN REGNO CÆLORUM, MAIOR EST ILLO.) Luc. 7. 27. addit, *propheta: Non surrexit*, ait, *maior propheta.* Unde Toletus ibidem ex S. Ambrosio et Hilario notat Ioannem maiorem a Christo dici non absolute, sed prophetam dumtaxat: quia Apostoli eo maiores fuere, vel certe ei omnino suppares. Verum ex τὸ *propheta* Christus intelligendum relinquit, nullum alium Ioanne fuisse maiorem; quia prophetæ olim habebantur, et revera erant viri sanctissimi; inde prophetæ vocati sunt sancti quilibet, ut religiosi illi, qui in libris Regum nuncupantur filii prophetarum, quia ergo nullus prophetarum maior fuit Ioanne, inde colligendum relinquit neminem alium eo fuisse maiorem.

Ioannes omnium veteris testamenti maximus. Tacite ergo Christus hic Ioannem vocat omnium maximum, alioqui enim non recte hinc concluderet Ioannem esse plusquam prophetam, quod tamen probare intendit. Intellige hoc de hominibus veteris testamenti, præcedentis scilicet sæculi usque ad Christum. Non ergo Ioannes hic comparatur cum Christo, B. Virgine, vel Apostolis, qui Christum secuti sunt, et ob dignitatem Apostolicam Ioanne non fuere minores, sed potius maiores. Dices, Moses fuit maior Ioanne quia de Mose dicitur Deuteron. ult. v. 10. *Et non surrexit ultra propheta in Israel sicut Moses.* Resp. ibidem additur: *Quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis et portentis, quæ misit per eum, ut faceret in terra Ægypti Pharaoni*, q. d. Non fuit similis propheta Mosi, similis, inquam, in isto familiari Dei alloquio et potentia, qua tot plagis percussit Ægyptum, in aliis autem rebus Ioannes similis, imo maior fuit Mose cæterisque prophetis.

Ioannes maior Mose. I. Primo, quia Ioannes in utero matris fuit sanctificatus, et reipsa prophetavit: exultans enim in utero nuntiavit matri et reliquis, Christum iam esse incarnatum in utero B. Virginis: ita S. Chrysostomus, et Euthymius. Id autem non legimus de Mose vel alio propheta.

II. Secundo, quia solus Ioannes baptismum pœnitentiæ instituit, eoque Christum baptizavit.

III. Tertio, ipse primus prædicavit regnum cælorum, multosque convertit et in illud induxit.

IV. Quarto, ipse missus fuit a Deo, ut esset Christi præcursor et Paranymphus, cumque toti mundo ostenderet ipsumque esse Messiam et unicum Dei Filium testaretur, quod officium et dignitas omnia prophetarum officia et dignitates longe transcendit.

V. Quinto, ipse a Malachia comparatus est Angelis, et multo ante nativitatem promissus, ac per Eliam aliosque prophetas fuit adumbratus; illi enim fuere typi Ioannis.

VI. Sexto, abundantior et sublimior fuit spiritus, prophetia, vita et gesta Ioannis, quam cæterorum prophetarum, teste S. Hieronymo, et S. Augustino l. 2. contra advers. legis et prophet. c. 5. Ioannes enim fuit quasi continuum miraculum in conceptione, in utero, in nativitate, in vita Angelica: miraculo enim ex parentibus sterilibus conceptus fuit: miraculo, Christum in utero agnovit, salutavit et adoravit: miraculo nascens, commune omnibus gaudium afflavit; miraculo in circumcisione patri muto loquelam reddidit; miraculo puer abiit in desertum, ibique tota vita vixit quasi Angelus. Unde de eo canit Ecclesia:

O nimis felix, meritique celsi,
Nesciens labem nivei pudoris,
Præpotens Martyr, eremique cultor,
Maxime Vatum.

Baptistæ elogia. Habet ergo Ioannes lauream virginitatis, prophetiæ, doctoratus et martyrii. Audi B. Petrum Chrysologum ser. 27. *Ioannes schola virtutum, magisterium vitæ, sanctitatis forma, norma iustitiæ, virginitatis speculum, pudicitiæ titulus, castitatis exemplum, pœnitentiæ via, peccatorum venia, fidei disciplina: Ioannes maior homine, par Angelis, legis summa, evangelii sanctio, Apostolorum vox,* A *silentium prophetarum, lucerna mundi, præco Iudicis, præcursor Christi, metator Domini, Dei testis, totius medius Trinitatis.* Vide decem prærogativas S. Ioannis, quas recenset S. Bernardus serm. de privilegiis Ioannis Baptistæ, et alias 28. quas enumerat noster Barradius lib. 8. c. 3. et 4. ac homilias S. Chrysost. de eodem.

QUI AUTEM MINOR EST, IN REGNO CÆLORUM MAIOR EST ILLO.) Ioanne Baptista. Primo, q. d. Minimus beatus in cælo maior, id est beatior, perfectior, excellentior et gloriosior est Ioanne, utpote adhuc mortali et viatore. Minor in cælo maior est Ioanne. I. Addit hoc Christus, ut acuat auditores ad prosequendam beatitudinem, et salutem suam per legem Evangelicam, quam ipse attulit: hoc enim est regnum cælorum, ex quo prædicationem suam cœpit et continuavit Christus. Unde de eo subdit v. 12. *Regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud:* ita S. Hieronym. Beda, et S. Aug. lib. 2. contra advers. legis et prophet. c. 5. Accedit S. Ambrosius, qui sic explicat, q. d. Angelus minimus in B cælo maior est Ioanne et quolibet Sancto, qui portat corpus, quod corrumpitur, et aggravat animam, ait S. Augustinus l. 2. contra advers. legis c. 5.

Secundo magis proprie, presse et nervose dicas cum S. Chrysost. Theophyl. Euthymio, Salmerone et Iansenio, Christum se hic opponere ac una parte se supponere, sed alia anteponere Ioanni, q. d. Dixi inter natos mulierum non fuisse maiorem Ioanne in veteri Testamento, at ne putetis illum esse maximum, esseque Messiam, addo Christum, qui Ioanne est iunior, et in schola adhuc minor, ipso tamen esse maiorem. Alludit Christus ad illud Ioannis de seipso dictum: *Qui post me venturus est, ante me factus est*, id est, mihi prælatus, et antepositus est, velut me maior, Ioan. 1. 15. Aut, q. d. Ego Christus, qui ætate et opinione vulgi sum minor Ioanne in prædicando, tamen in regno cælorum maior sum illo, quia ita prædico, ut simul gratiam aspirem, qua fideles mei regnum hoc reipsa consequantur: unde comma ponendum videtur post τὸ *minor*, non post τὸ *regno cælorum*, ut recte C advertit Francis. Lucas; Græce enim Christus vocatur ὁ μικρότερος, id est minor, iunior, humilior, depressior Ioanne: aut *minor* Hebr. הקטן *hakaton*, id est, *ille parvus*, hoc est minimus, humillimus, abiectissimus, qualis fuit Christus, dicens: *Ego autem sum vermis et non homo: opprobrium hominum, et abiectio plebis*, Psal. 21. sæpe enim comparativus ponitur pro superlativo. Hinc exponit S. August. loco iam citato, q. d. Ego Christus qui Ioanne minor sum ætate, eodem tamen maior sum maiestate, æternitate, potestate, gratia et gloria. Huc accedit S. Cæsarius frater S. Gregor. Nazian. Dialogo 3. qui sic explicat, q. d. Christus qui in regno cælorum Angelis est minor humana natura (Hebr. 2. v. 7.) hic tamen maior est Ioanne. II.

III. Tertio, noster Maldonatus, consequenter ad secundum sensum iam datum sic explicat, q. d. *Minor*, id est minimus Christianus in regno cælorum, id est, in Ecclesia quæ prædicat et ducit ad regnum cælorum, maior, id est, dignior et sublimior est Ioanne. Maior est, inquam D ratione status Ecclesiæ, et ex Evangelii natura maior potest esse Ioanne Baptista: lex enim nova Christi est lex gratiæ, quam semper augere possumus. Unde Ioannes Baptista et omnes veteres, gratiam suam a Christo et lege nova acceperunt. Ecclesia enim nova sive Evangelica, vocatur regnum cælorum, vel ut Lucas ait, regnum Dei, quia ipsa est via et inchoatio vitæ et beatitudinis cælestis. Sic fere S. Cyrillus lib. 2. Thesauri c. 4. et Isidorus Pelusiota lib. 1. Epist. 68.

Symbol. Symbol. S. Cæsarius Dialog. 3. iam citato: Minor, inquit, est Apostolorum iunior, S. Ioannes Evangelista, qui Ioanne Baptista maior est, quia Apostolus et Evangelista super pectus Christi recubuit.

Vers. 12. Luc. 16. 16. A DIEBUS AUTEM IOANNIS BAPTISTÆ REGNUM CÆLORUM VIM PATITUR (Syrus, *cum violentia accipitur*) ET VIOLENTI RAPIUNT ILLUD.) Luc. 16. 16. *Ex eo regnum Dei evangelizatur, et omnis in illud vim facit.* Pertinet hoc quoque ad laudem Ioannis, ostenditque ipsum esse

plusquam prophetam, q. d. Ioannes primus cœpit prædicare regnum cælorum, adeoque efficax fuit eius prædicatio coniuncta cum sanctæ et angelicæ vitæ exemplo, ut multi ab eo baptizati, pœnitentiam egerint, vitam mutarint, et ad cælum magno studio contenderint; hoc studium ego succedens Ioanni per me et Apostolos promovi, et in dies promoveo, ac deinceps promovebo.

Cælum vim patitur. I. Quare nunc regnum cælorum βιάζεται, id est, *vim patitur*. Vatabl. *Vi invaditur*, vi occupatur, ad illud vi tenditur. Primo, quia magna multitudine, studio, aviditate, impetu, alio alium prævertere satagente, ad illud obtinendum, imo rapiendum homines a Ioanne excitati concurrunt; sicut merx aliqua rara, v. g. vinum creticum, vel saccharum, cum ab omnibus avide emitur, rapi dicitur.

II. Secundo, quia non naturali propagine, ut volebant Iudæi; non etiam naturæ pondere et virtute; sed supernaturali vi gratiæ, quæ naturam superat, hoc regnum iam ab omnibus ambitur, et quasi invaditur, adeoque peccatores, ut publicani, meretrices, et Gentiles ipsis Pharisæis et Iudæis, qui sibi solis quasi filiis Abrahæ hoc debitum putabant, fervore Spiritus et pœnitentiæ illud præripiunt, eripiunt et quasi vi auferunt, q. d. Certant pro regno cælorum Pharisæi et Christiani, sed Christiani illud eis vi extorquent. Unde S. Hilarius et S. Ambrosius sub finem lib. 5. in Lucam: *Rapitur Christus*, inquiunt, *cum aliis nascitur, aliis deligitur et suffragatur*. Addit Ambrosius. *Rapuit Ecclesia a Synagoga regnum. Regnum meum Christus est. Rapitur ergo regnum cælorum, cum Christus a domesticis denegatur, a Gentibus adoratur. Rapitur, cum ab illis repudiatur, a nobis colitur.*

III. Tertio, quia propter regnum cælorum terreni homines sibi, et suis vitiis vim inferunt per pœnitentiam, paupertatem, continentiam, mortificationem. Unde Lucas habet: *Omnis in illud vim facit*: ita S. Chrysostomus, Hieronymus, Gregorius hom. 6. in Evang. Theophylactus, Euthymius, Beda et S. Basilius Orat. de Abdicatione rerum.

Discipulus Anachoretæ cuiusdam coronas septem meretur ob devictam somni cupiditatem. In Vitis Patr. (extat in editione nostri P. Hereberti pag. 590. num. 40.) narratur visio Anachoretæ cuiusdam, qui vidit discipulum suum una nocte septem in cælo coronas meruisse, eo quod septies cogitationibus suis et cupiditati somni viriliter restitisset: unde intellexit, quod quoties quis cogitationibus et cupidinibus suis obluctatur, toties coronetur a Deo. Etenim scriptum est: *Regnum cælorum vim patitur, et violenti diripiunt illud*. Hæc ibi.

IV. Quarto, S. Hieron. ad Algasiam Epist. 152. quæst. 1. *Regnum cælorum*, ait, *vim patitur;* quia proprium est Angelorum, utpote cælestium spirituum. Vis ergo illi quasi fit, cum a terrenis hominibus invaditur, uti olim a gigantibus invasum fuisse fabulantur poetæ: nunc enim per Ioannem, et magis per Christum fit, *ut qui homo natus est, Angelus esse desideret, et terrenum animal cæleste quærat habitaculum*, ait S. Hieronymus: sicut violentum esset, si pisces relicto naturali maris elemento in terra, et vice versa crassi boves in mari cuperent habitare.

Porro S. Ambrosius sub finem l. 5. in Lucam et fusius ser. 5. pro *vim patitur*, vertit *cogitur*, id est, densatur, quia ingredientibus peccatoribus et Gentilibus, turba introeuntium fit densior. Verum Græcum βιάζεται, proprie significat *vim patitur*, etsi eodem redeat sensus: nam ex turba densata irruente, et se comprimente vim patitur.

Præclare vero in eodem ser. S. Ambros. *Vim*, inquit, *facimus, Domino non compellendo, sed flendo; non provocando iniuriis, sed lacrymis exorando: non blasphemando per superbiam, sed per humilitatem mœrendo. O beata violentia, quæ non indignatione percutitur, sed misericordia condonatur! Beata, inquam, violentia, quæ vim patienti bonitatem elicit, et utilitatem tribuit inferenti. Mala res admittitur, et de iniuria nemo causatur: vis admittitur, et religio propagatur. Quisquis enim violentior Christo fuerit, religiosior habebitur a Christo. Aggredimur in itinere Dominum (siquidem ipse est via) et more latronum suis eum spoliare nitimur, cupimus illi auferre regnum, thesauros et vitam; sed ille tam dives et largus est, ut non* A *abnuat, non resistat, et cum omnia dederit, nihilominus omnia possideat.* Deinde modum et arma huius violentiæ subiicit dicens: *Aggredimur illum non ferro, non fuste, non saxo, sed mansuetudine, bonis operibus, castitate. Hæc sunt arma fidei nostræ, quibus in congressione certamus. Ut autem his armis uti in vi inferenda possimus, ante corporibus nostris vim quodammodo faciamus, expugnemus membrorum vitia, ut virtutum præmia consequamur: prius enim ipsi regnare debemus in nobis, ut regnum possimus diripere Salvatoris.*

Et violenti rapiunt illud.) *Violenti*, scilicet, in regnum cælorum, qui scilicet illi vim inferunt, illudque vi invadunt eo sensu, quo iam dixi. Alludit ad civitatem opulentam in monte sitam, quæ magna vi superanda et expugnanda est, ac reipsa a militibus, qui eius opibus inhiant, confertim irruentibus expugnatur: maxime vero alludit ad regnum Chananææ, sive terræ promissæ, quod Iosue et Hebræi vi et armis expugnarunt; hoc enim erat typus regni cælorum. Simili enim modo cælum a terri- B genis, magna vi in altum per conversationem cælestem scandentibus, superandum est. Cælum empyreum adeo altum est, sublime, et elevatum a terra, ut si quis viveret per octo annorum millia, et quotidie directe in altum scanderet per centum milliaria, tamen per 8000. iam dicta, necdum eo perveniret, uti ex P. Clavio ostendi, Genes. 2. 16. Et quia hoc erat homini impossibile, Deus concessit, ut ad illud non pedibus corporis, sed affectibus mentis contenderemus. Rursum nobis non tantum eundum est in altum, sed et multi aufractus, saxa et spinæ superandæ sunt, imo eundum est per hostes, et hastas, puta, per multas tentationes, difficultates, persecutiones, adversa, quæ omnia magna vi magnoque animo vincenda sunt: quia ergo cælum per hanc vim a fidelibus occupatur, hinc ab iis vis fieri cælo dicitur. Quantam vim intulit cælo S. Paulus 1. Corinth. 11. quantam S. Stephanus? quantam S. Laurentius, cæterique martyres, virgines, Anachoretæ, Sanctique omnes? Cæli empyrei altitudo.

C In vita S. Perpetuæ et sociorum martyrum ad diem 7. Martii legimus, ipsam per visum præmonitam de martyrio. Vidit enim scalam auream a terra in cælum porrectam, undique cultris et gladiis acutis obsitam et circumdatam, per quam in cælum scandendum erat, inferne vero draconem horribilem, qui scandentes impediret. Porro vidit unum e sociis Satyrum nomine generose per scalam ascendentem, sociosque ad se sequendum invitantem: qua visione sociis enarrata, omnes intellexerunt, sibi parari martyrium, quod et singulis obtigit. Idem æstimet fidelis quisque, sibi per scalam cultris obsitam, magna vi eluctandum esse in cælum.

Iam vero si milites illecti spe prædæ tanta alacritate, vi, ardore et impetu invadunt, imo involant per saxa, per ignes, in urbem opibus, spoliisque refertam, si illa a duce ipsis prædæ detur, dum alii fossas fascibus implent, alii afferunt scalas, alii bombardis cives a muris abigunt, alii denso agmine galeati confertim mœnia conscendunt, et in muros insiliunt: quanta alacritate, vi, D fervore et animo par est fideles invadere cælum, ubi sunt opes cælestes et æternæ, quas oculus non vidit, nec auris audivit, nec minima illarum pars in cor hominis ascendit? Visio S. Perpetuæ.

Omnes enim Prophetæ et lex usque ad Ioannem prophetaverunt.) Commodius Luc. 16. 16. hanc sententiam præponit præcedenti hoc modo: *Lex et Prophetæ usque ad Ioannem* (scilicet, prophetaverunt) *ex eo regnum Dei evangelizatur, et omnis in illud vim facit*, q. d. Lex Mosis et Prophetæ omnes, ante Ioannem et usque ad Ioannem prophetaverunt, id est, obscure et per ænigmata prædixerunt, et promiserunt Christum eiusque regnum cælorum, promittendo bona terrena, scilicet, abundantiam vini, frumenti et olei, regnumque temporale pacificum, et opulentum, simile regno Salomonis, quod erat figura et typus regni cælorum afferendi per Christum; at Ioannes primus clare et diserte, cœpit prædicare regnum cælorum mox reserandum a Christo, eumque Iudæis digito ostendit: quæ causa fuit, ut Iudæi felicitatem Vers. 13. Luc. 16. 16.

et gloriam regni cælestis ponderantes, illius consequendi certa spe excitati illud omni studio ambirent, et in illud vim facerent eo sensu, quo dixi v. præcedenti: ita Theophylactus, Iansenius hic et Suarez l. 9. de Legibus c. 12. in fine. *Prophetaverunt*, inquit, hoc est promiserunt bona terrena.

Rursum, q. d. Vetus testamentum, quod lege sive Pentateucho et Prophetis, sub quibus Hagiographa, (puta Psalmos, et libros Sapientiales intellige) constat, usque ad Ioannem prophetavit, id est, docuit rudes Iudæos, Deum non tam amare quam timere, spe bonorum temporalium et regni terreni, cumque colere per sacrificia, ritus et cæremonias externas, quæ fuere umbræ et typi Christi. At Ioannes cœpit prædicare novam doctrinam pœnitentiæ, et amoris Dei, spe regni cælorum, ac bonorum cælestium consequendorum per actus internos contritionis, pietatis, adorationis, et cultus Dei, quibus vere et perfecte iustificamur per Christum, quem Ioannes digito ostendit, ab eoque iustitiam et salutem flagitandam demonstravit.

Ioannes Lucifer Evangelii. Opponit enim et anteponit Christus Prophetiam, id est, doctrinam Ioannis prophetiæ, id est, doctrinæ legis et prophetarum, ut patet ex Verbis Luc. 16. 16. iam citatis. Ioannes enim medius fuit inter novum Testamentum et vetus, ac quasi utriusque horizon, dividens et disterminans novum a veteri, ait Salmeron: fuit enim ipso quasi Lucifer Evangelii, qui umbris et nocti obscuræ legis veteris finem, ac dici claræ legis novæ initium dedit: ita Theophylactus Iansen. et alii.

Paulo aliter Maldonatus: Omnes Prophetæ, inquit, et lex prophetaverunt, id est, officio suo functi sunt, et duraront usque ad Ioannem; non quod tunc statim omnino lex desierit, ut volunt Centuriatores Magdeburgenses, sed quod mori et desinere cœperit: lex enim vetus eiusque obligatio duravit usque ad promulgationem legis novæ, quæ facta est post resurrectionem et ascensionem Christi in Pentecoste, Actor. 2.

Vers. 14 ET SI VULTIS RECIPERE, IPSE EST ELIAS, QUI VENTURUS EST.) q. d. Si vultis Ioannem recipere, eique credere uti debetis (unde Syrus vertit in imperativo: *Si vultis, recipite*) ipse erit vobis Elias, quia spiritu et virtute Eliæ præditus vos ad Deum et Christum convertet, uti Elias vestros nepotes et posteros, in fine mundi ad eumdem Christum simili zelo ac vitæ austeritate et puritate convertet. Ita S. Hieronym. hic et Epist. 151. ad Algasiam, q. 1. *Ipse* (Ioannes) inquit, *est Elias, qui venturus est, non quod eadem anima, ut hæretici suspicantur, et in Elia et Ioanne fuerit, sed quod eamdem habuerint S. Spiritus gratiam; zona cinctus, ut Elias; vivens in eremo, ut Elias; persecutionem passus ab Herodiade, ut ille sustinuit a Iezabel; ut quo modo Elias secundi præcursor adventus est, ita et Ioannes venturum in carne Dominum salvatorem, non solum in eremo, sed etiam in matris utero salutarit, et exultatione corporis nuntiarit.*

Alludit ad Malachiæ cap. 4. v. 5. *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam.* Vide ibi dicta. Iudæi etiamnum ex hoc Malachiæ testimonio Eliam expectant avide, ut ipse eis ostendat Christum, omniaque legis dubia resolvat, ideoque eum maximi faciunt: eaque de causa Christus illi Ioannem comparavit et æquavit.

Nota: Christus plura illustria Ioannis dat elogia, quibus probat ipsum esse plusquam prophetam, ut Iudæi ipsi Christum ostendenti fidem adhibeant. Primo enim v. 10. dicit eum esse Angelum a Malachia promissum. Secundo, v. 11. quod inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne. Tertio, v. 12. quod ipse primus prædicarit regnum cælorum, ideoque illud ab affluente turba vim patiatur. Quarto, vers. 13. quod lex et Prophetæ fuerint quasi prodromi et præcursores Ioannis, quodque usque ad Ioannem prophetarint. Quinto, v. 14. quod ipse sit Elias, non in persona, sed in virtute et spiritu.

Vers. 15. QUI HABET AURES AUDIENDI AUDIAT.) Audiendi, id est, *ad audiendum*, ut vertit Syrus, hoc est, ad intelligendum et obediendum. Arabicus, *aures audientes*. Hebræi enim, quia verbis compositis carent, hinc simplicibus utuntur pro compositis, ut per audire significent obedire. Sensus est, q. d. qui habet aurem et mentem docilem et obedientem, hic audiat, intelligat et obediat iis, quæ dico, scilicet credat Ioanni quasi Prophetæ, imo plusquam Prophetæ, asserenti me esse Messiam, ac proinde me ut Dei filium, mundique salvatorem recipiat et colat: proprie vero respicit id, quod dixit, Ioannem esse Eliam: *Hoc enim mysticum erat, et egens intelligentia*, ait S. Hieronymus. Solet Christus in re gravi hac phrasi excitare attentionem auditorum.

CUI AUTEM SIMILEM ÆSTIMABO GENERATIONEM ISTAM?) Pharisæorum et Scribarum; qui Dei consilium, et baptismum prædicationemque Ioannis spreverunt, ut ait Lucas cap. 7. v. 29. et 30. Vers. 16. Luc. 7. 31. 32.

SIMILIS EST PUERIS SEDENTIBUS IN FORO, QUI CLAMANTES COÆQUALIBUS DICUNT: CECINIMUS VOBIS, ET NON SALTASTIS: LAMENTAVIMUS, ET NON PLANXISTIS?) Erat illo ævo, ait Theophylact. in cap. 7. Lucæ, et S. Cyrillus hic in catena S. Thomæ, apud Iudæos tale ludi genus. Pueri in duas partes et quasi duos choros divisi, vitam hominum quasi in scena repræsentabant, et deridebant instar Heracliti illam semper deflentis, et Democriti illam semper ridentis; illi enim omnia quæ agimus, miseriæ; huic ineptiæ esse videbantur. Alii enim ex uno choro lamentabantur, alii ex adverso tibiis canebant. At neque lamentantes curabant illi, qui erant ex adverso canentium choro; neque tibicines curabant illi, qui erant ex lamentantium parte: utrosque vero velut in comœdia audiebant spectatores, sed neque ad planctum, neque ad saltum movebantur. Vers. 17. Luc. 7. 31. Ludus puerorum.

Sensus parabolæ, ut patet ex v. seq. 18. et 19. est, q. d. Christus: Videre est in hac generatione, et hoc Pharisæorum Scribarumque genere, simile quidpiam illi, quod in parabola puerorum contingit, ut sicut eorum nec planctu nec cantu moventur ad flendum vel saltandum morosi spectatores, qui hæc ut ludicra, et comice ad recreationem audientium composita, otiose contemplantur. Sic pariter Scribæ et Pharisæi, nec exemplo austerioris vitæ Ioannis, nec laxioris et remissioris Christi provocari potuere (quia noluere) ad vitæ mutationem, conversionem, et salutem, quam prædicabant Ioannes et Christus. Comparat enim totam parabolam toti rei per eam significatæ, non vero partem parti, uti dixi canone 28. Eleganter et sapide S. Ambrosius lib. 2. de pœnitentia cap. 6. *Non ergo*, inquit, *illa deliciarum comes, atque luxuriæ prædicatur saltatio; sed qua unusquisque corpus attollat impigrum, nec humi pigra iacere membra, vel tardis sinat torpere vestigiis. Saltabat spiritaliter Paulus, cum se pro nobis extenderet, et posteriora obliviscens, priora appetens, contenderet ad bravium Christi. Tu quoque cum ad baptismum venis, manus elevare, pedes quibus ad æterna conscendas, velociores habere moneris. Hæc saltatio fidei socia, gratiæ comes. Hoc est ergo mysterium. Cantavimus vobis novi utique canticum Testamenti, et non saltastis, hoc est, non elevastis animum ad spiritalem gratiam. Lamentavimus, et non plorastis, hoc est, non egistis pœnitentiam.* Alludit ad illud Ezech. 33. 32. *Et es eis quasi carmen musicum quod suavi dulcique sono canitur, et audiunt verba tua et non faciunt ea.* Scribæ enim audiebant Ioannem et Christum, non ut vitam mutarent, sed ut aures sapientiæ novitate et pulchritudine pascerent, perinde ac si cantorem vel histrionem audissent. Vide ibi dicta, ac præsertim Apologum tibicinis. Saltatio mystica quæ?

Allegorice S. Ambrosius l. 4. Epist. 30. ad Sabinum: *Dixit*, inquit, *Dei filius: Cantavimus vobis, et non saltastis. Derelicti itaque sunt Iudæi, qui non saltaverunt, qui nescierunt manibus suis plaudere, adscitæ sunt Gentes, quæ spiritalem Deo plausum dederunt. Stultus enim complexus est manus suas, et devoravit viscera sua, id est, corporalibus se implicavit negotiis, et devoravit viscera sua sicut mors prævalens, et ideo non inveniet vitam æternam. Sapiens autem attollens opera sua, ut lucerent coram patre suo, qui in cælis est, non assumpsit, sed elevavit visce-* Allegor.

ra sua usque ad resurrectionis gratiam. *Hæc gloriosa sapientis saltatio, quam saltavit David, et ideo usque ad sedem Christi sublimitate spiritalis saltationis ascendit, ut videret atque audiret dicentem Dominum Domino suo: Sede a dextris meis.*

Vers. 18. Luc. 7. 33. VENIT ENIM IOANNES, NEQUE MANDUCANS, NEQUE BIBENS.) Id est, non comedens et vivens iucunde more communi aliorum hominum, sed ieiunans, et austere locustis victitans, ut non tam homo, quam Angelus esse videretur, ut hac ratione Scribas compungeret, terreret, suoque exemplo moveret ad pœnitentiam. *Et* tamen de eo *dicunt* Scribæ: *Dæmonium habet.* Arabicus, *cum illo sunt dæmonia,* q. d. A dæmone possessus est Ioannes, cuius vi et energia tantum vitæ rigorem sufferre potest: sic austeritatem vitæ Ioannis, quam ipsorum causa assumpserat (cum ipse purus et innocens, ea non indigeret) ut daret eis exemplum pœnitentiæ, attribuebant dæmoni: quæ insignis fuit ingratitudo et malitia.

Rursum *dæmonium habet,* id est, lunaticus est, emotæ mentis et insanus, uti sunt qui aguntur a dæmone, utpote qui stulte corpus suum ita affligat, et vitæ huius iucunditatem repudiet, qualis fuit Timon ille Atheniensis melancholicus et maniacus, indeque μισάνθρωπος, id est, osor hominum cognominatus, teste Cicerone lib. de Amicitia, et Tuscul. 4. Sic dum S. Paulinus cum sua coniuge Terasia honoribus, opibus et deliciis mundi valedicentes, vitam inchoarent solitariam, pauperem et austeram, multi dicebant ipsos laborare melancholia, vel mania, quam suscitare solet dæmon. Unde Ausonius S. Paulini amicus epist. 25. eum sugillat, quod atræ bilis (melancholiæ) morbo velut alter Bellerophontes laboraret, ideoque secessisset, et musas penitus abdicasset. Sic et Rutilius, et ipse Ethnicus, idem monachis insulæ Caprariæ obiectat, aitque:

S. Paulinus cum sua coniuge melancholicus seu maniacus habetur.

Sic nimiæ bilis morbum assignavit Homerus
Bellerophonteis sollicitudinibus.

Ecce Christus hic parabolam applicat: Ioannes enim austere vivens, significatur per chorum puerorum lamentantium: Christus vero remissius vivens et familiarius conversans, notatur per chorum canentium, sed utrumque risere, et explosere Scribæ, et Pharisæi, ut suis voluptatibus et licentiosæ vitæ libere sine censore vacarent.

Vers. 19. Luc. 7. 34. 35. VENIT FILIUS HOMINIS MANDUCANS ET BIBENS (vulgari mensa et modo cum hominibus vivens, et familiariter cum eis conversans) ET DICUNT: (Scribæ et Iudæi in malo obstinati) ECCE HOMO VORAX ET POTATOR VINI, PUBLICANORUM ET PECCATORUM AMICUS.) Ioannes austeram in deserto vitam egit, Christus communem cæterorum hominum, ut quos Ioannis austeritas terrebat, illius humanitas ad se alliceret. Christus enim ad hoc in mundum venerat, ut omnibus hominibus daret perfectum humilitatis, omnisque virtutis exemplum, quod singuli pro suo gradu et statu imitarentur, ac præsertim ut peccatores a vitiis ad Deum converteret. Quare necesse fuit, ut cum eis conversaretur, ederet et biberet, itaque eos ad sui amorem et sequelam alliceret. Ita D. Thomas 3. p. q. 40. art. 2. Suarez, et alii ibidem. Aliam causam dat S. Augustinus lib. 3. de doctrin. Christian. cap. 12. ut ostenderet, *quod in omnibus talibus* (cibo, potu, vestitu, etc.) *non usus rerum, sed libido utentis in culpa est,* itaque doceret divites in suis divitiis posse honeste vivere, et salvari. Verum Scribæ hanc Christi facilitatem calumniabantur et gulositatem interpretabantur, quæ sane ingens fuit maledicentia, ingratitudo et blasphemia.

Christus egit vitam communem, cur?

Sapientia Deo iustificata, id est, iusta declarata.

ET IUSTIFICATA EST SAPIENTIA A FILIIS SUIS.) Syrus, *a servis suis.* Iustificare duo significat, scilicet iustum facere, et iustum declarare, hic secundo modo sumitur. *Iustificata* ergo, id est, iusta, irreprehensibilis, ab omni calumnia libera, plena et omnino perfecta declarata, et pronuntiata est Dei sapientia, quam in Ioanne et Christo ostendit, quia nil saluti hominum conveniens intentatum reliquit; ut enim haberent austeræ vitæ et pœnitentiæ exemplum, dedit eis Ioannem: ne vero multi hac austeritate territi virtutem et salutem desperarent, dedit communis vitæ et virtutis exemplum in Christo. *A filiis suis,* puta, a studiosis sapientiæ et virtutis, scilicet fidelibus Christo et Ioanni auscultantibus et obedientibus, q. d. Sapientia Dei, quam superbi Scribæ et insipientes Iudæi in Christo et Ioanne contempserunt, iustificata, id est, honorata et laudata est ab omnibus vere sapientibus. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Augustinus, Theophylactus, et alii. Itaque si qui iam pereunt, sua culpa pereunt, quia Ioanni et Christo credere et obedire nolunt: sibi ergo suam perditionem imputent, Deum autem iustificent, iuxta illud Psalm. 50. *Ut iustificeris in sermonibus tuis, et vincas cum iudicaris.* Simili sensu ait Apostol. 1. Timoth. 3. v. ult. *Magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum in spiritu,* id est, declaratum et ostensum est mundo iustum fuisse, sanctum, sapiens, Deoque dignum incarnationis Verbi opus et mysterium. Hunc esse sensum liquet ex Lucæ cap. 7. v. 29. qui occasionem huius parabolæ, iudeque eius intentionem et scopum per proparabolam, sive per præfabulationem ita enarrat: *Et omnis populus audiens et publicani, iustificaverunt Deum baptizati baptismo Ioannis. Pharisæi autem, et legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsis non baptizati ab eo.* Ac mox subiicit parabolam puerorum cantantium et lamentantium, contra eos intortam a Christo, quam paulo ante explicui.

Paulo aliter Maldonatus hic et Toletus in Lucæ cap. 7. v. 34. et 35. *Iustificata,* inquiunt, est *sapientia Dei a filiis suis,* id est, a Iudæis (hi enim erant filii legis, fidei, et sapientiæ Dei) Iudæorum enim nonnulli magistram sapientiam credendo, alii non credendo iustificarunt, quia illis per tot signa iuste meritoque credentibus; hi sua culpa non credendo seipsos condemnarunt, sapientiam vero hi, illique credentes iustificarunt ipso facto: credentium enim salvatio et non credentium condemnatio, est sapientiæ iustificatio: quia credentes salvantur, eo quod sapientiæ a Ioanne et Christo prædicatæ crediderint: non credentes condemnantur, quia eidem credere, itaque se salvare noluerunt. Simili phrasi Ezechiel cap. 16. v. 51. et 52. ait, *Iustificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis.* Vide ibi dicta.

Rursum S. Augustinus lib. 2. de doctrina Christiana cap. 11. ante medium arctius sic exponit: *Iustificata est sapientia a filiis suis, quia scilicet, sancti Apostoli intellexerunt regnum Dei non esse in esca et potu, sed in æquanimitate tolerandi, quos nec copia sublevat, nec deprimit egestas.* Christum enim non sublevavit copia, Ioannem non depressit egestas.

Denique S. Hieronymus hic, et S. Ambrosius in c. 7. Lucæ v. 35. notant, in quibusdam Græcis Codicibus legi: *Et iustificata est sapientia ab operibus suis. Sapientia quippe non quærit oris testimonium, sed operum,* ait S. Hieronymus.

TUNC CŒPIT EXPROBRARE CIVITATIBUS, IN QUIBUS FACTÆ SUNT PLURIMÆ VIRTUTES EIUS, QUIA NON EGISSENT PŒNITENTIAM.) *Tunc,* cum scilicet Apostolos misisset prædicatum per Galilæam, et ipse seorsim prædicasset, sed parvo fructu et paucorum conversione, *cœpit exprobrare* summam ingratitudinem et obstinatam malitiam *civitatibus,* puta civibus apud quos ab eo *factæ sunt plurimæ virtutes,* id est, miracula, quibus Christus suam prædicationem et doctrinam novam de more confirmabat, ut eos a vitiis ad pœnitentiam et virtutes alliceret, *quia* (quod) post tot miracula, tot exhortationes, tot minas inferni, tot promissa regni cælorum, *non egissent pœnitentiam.* Vers. 20.

VÆ TIBI COROZAIN, VÆ TIBI BETHSAIDA: QUIA SI IN TYRO, ET SIDONE (Gentilium urbibus, in vicina Palæstinæ Phœnicia) FACTÆ ESSENT VIRTUTES, QUÆ FACTÆ SUNT IN VOBIS, OLIM IN CILICIO ET CINERE PŒNITENTIAM EGISSENT.) Corozain inclyta est Galilææ civitas, quæ inter decem celebriores Decapoleos urbes numeratur. Sita est e regione Capharnai ad mare Galilææ, ubi scilicet Iordanis in mare hoc influit, a Capharnao distat duobus milliaribus, sive duobus passuum millibus. Unde Christus, Vers. 21. Luc. 10. 13.

Corozain quænam civitas et ubi sita?

qui sedem et domum fixerat Capharnai, sæpe ad Corozain et Bethsaida, et ad alias vicinas urbes prædicatum excurrebat, ibique virtutes, id est, miracula patrabat. Hinc *Corazaim* Chaldaice, idem est quod *eo*, id est, *hic*, *raza*, id est, *secretum*. Apposite, quia Christus ibi prædicabat arcana fidei, et abscondita a constitutione mundi, sed civibus mercaturæ, lucro et deliciis addictis quasi surdis canebat: unde eis hic Dei vindictam intentat, quæ eis etiam in præsenti sæculo obvenit. Testatur enim S. Hieronymus in locis Hebr. sua ætate Corozain fuisse desertam atque etiamnum antiquæ eius dumtaxat ruinæ supersunt. Sunt qui putant Antichristum in Corozain nasciturum, ibique nutriendum, quem tamen in Babylone generandum plures opinantur ex illo Ierem. 1. *Ab Aquilone* (id est, Babylone, quæ Aquilonaris est respectu Ierusalem) *pandetur omne malum*, puta, Nabuchodonosor regnorum vastator, et eius antitypus Antichristus: ita ex Fretello Adrichom. in descriptione terræ sanctæ. Verum utrumque plane est incertum.

Antichristi patria quæ?

Bethsaidæ etymon.

VÆ TIBI BETHSAIDA.) Bethsaida pariter erat primaria civitas Galilææ, et Decapoleos, adiacens mari, iuxta Capharnaum, ab eo distans itinere trium horarum, ita dicta, quod in ea habitarent piscatores: *Beth* enim est *domus*, *tsaida* est piscatio: צוד *tsud* enim Hebraice significat *venari*, sed Syre *piscari*, quia venatio in mari est piscatio: unde *tsaiade* sunt piscatores. Ita Franc. Lucas. Ex hac civitate orti sunt Ss. Apostoli Petrus, Andreas et Philippus; unde ipsa in Evangelio civitas Andreæ et Petri appellatur. Verisimile est in hac civitate fuisse domum Petri et Andreæ, quam Christus ingressus, socrum Petri in lecto decumbentem, graviterque febricitantem manu apprehendisse ac dicto sanasse, Evangelistæ describunt: ubi quoque post Solis occasum oblatos sibi ante ianuam multos male habentes, ac variis morbis afflictos, atque a dæmoniis vexatos curaverit: ita Adrichomius. Sed vide quæ dixi Matth. 8. v. 14. Hic etiam Christus cæco cuidam in oculos expuens, impositis manibus visum restituit, prius quidem imperfectum, deinde vero perfectum, Marci 8. Quare Christus hic Bethsaidæ merito exprobrat, quod visis tot suis miraculis in se non crediderit, ideoque ei exitium minatur tum futurum, tum præsens, quod ei reipsa obvenit. Nam cum hæc civitas olim opibus et ædibus floreret, nunc ita deserta est, ut vix sex habeat domos, ait Adrichom. in descriptione terræ sanctæ p. 137. num. 18. in fine.

QUIA SI IN TYRO ET SIDONE FACTÆ ESSENT VIRTUTES (signa et miracula) QUÆ FACTÆ SUNT IN VOBIS.) Subintellige, accedente ad signa externa interna Dei gratia, scilicet illuminatione intellectus et impulsu voluntatis, iis signis congruente et proportionata, qualem ordinarie dare solet Deus: sine gratia enim interna, quæ mentem moveat, frustranea est omnis prædicatio externa: *olim in cinere et cilicio pœnitentiam egissent*, uti fecerunt Ninivitæ ad prædicationem Ionæ c. 3. Nota τὸ *olim*, q. d. Iam diu pœnituissent, nec tamdiu expectassent, sicut vos expectastis, o cives Corozain et Bethsaidæ. Tyrus urbs est munitissima Phœniciæ in rupe maris sita, ideoque Hebr. *tsor*, id est, *rupes* vocatur. Vide quæ de ea dixi Ezech. c. 26. Sidon est vicina Tyro, ita dicta, vel a Sidone primogenito Chanaan conditore, Gen. 10. 15. vel a piscatione pisciumque copia, uti paulo ante dixi de Bethsaida.

Tyrus et Sidon quid?

Deus cognoscit futura conditionata.

Hinc Theologi colligunt Deum certo scire propositiones conditionatas liberas, licet nunquam eventuras, eo quod conditio non ponatur in rerum natura: Christus enim hic certo asseverat, Tyrios et Sidonios pœnitentiam acturos fuisse, si Christi signa vidissent, quæ tamen non viderunt, ideoque pœnitentiam non egerunt. Ratio a priori est, immensitas mentis divinæ, scilicet infinita acies et vis intellectus Dei, quæ omnia omnino etiam secretissima, ac nominatim libertatem hominis, liberasque cuiusque cogitationes et volitiones, sive absolute, sive conditionate futuras, comprehendit, penetrat et pervidet, ideoque est omniscia, nec quidquam potest illam fugere, quin illud plane pleneque cognoscat et perspiciat. Obiectum enim eius est

Unde?

A omne verum, præteritum, præsens et futurum, sive absolute, sive conditionate: quare omne hoc clare intuetur et pervidet infinita acie mentis suæ. In futuris enim conditionatis altera pars contradictionis est vera, sicut in absolutis: posita enim conditione vel erit, vel non erit id, quod dicitur. Vide dicta Ierem. 38. 17. et Sapient. 4. v. 11. ad illa: *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius.*

Rursum S. Augustinus libr. de bono persever. cap. 9. et 10. ex hoc loco recte refellit Semipelagianos, qui dicebant, Deum prædestinare hos vel illos homines, quia prævidebat, eos gratia, si daretur, bene usuros. Nam Tyrii bene fuissent usi gratia, et tamen hæc eis data non fuit.

Denique ex hoc loco ne colligas Tyriis defuisse gratiam sufficientem, sed copiosam et abundantem, qualem habuere hi Galilæi.

VERUMTAMEN DICO VOBIS, TYRO ET SIDONI REMISSIUS ERIT (Arabic. *remissio erit maior*) IN DIE IUDICII QUAM VOBIS.) q. d. Punientur quidem Tyrii et Sidonii ob sua B scelera, sed vos, o cives Corozain et Bethsaidæ, gravius puniemini: Primo, quia maiorem habuistis Dei legis et virtutis cognitionem; vos, utpote Iudæi et fideles, quam Tyrii Gentiles et infideles. Secundo, quia me prædicantem et ad pœnitentiam exhortantem sæpius audistis, ac plura miracula facientem vidistis, cum Tyrii nil horum audierint vel viderint. Tertio, quia Tyrii, utpote in corde maris siti (uti iam sunt Genuenses, Veneti, Lisbonenses) ideoque mercibus et opibus abundantes longe maiorem superbiæ, avaritiæ et luxuriæ occasionem habuere, quam vos, o Galilæi, et tamen vos superbiores, avariores et luxuriores estis Tyriis.

Vers 22. Luc. 10. 14.

Moraliter, simili modo in die iudicii gravius punientur Christiani quam Iudæi; Romani quam Indi; sacerdotes quam laici; religiosi quam sæculares, si impie vixerint, quia maiorem a Deo cognitionem, gratiam, aliaque beneficia et salutis adminicula acceperunt, sed iis uti noluerunt, imo iis abusi sunt ad maiorem suam damnationem.

Moral.

ET TU CAPHARNAUM NUMQUID USQUE IN CÆLUM EX- C ALTABERIS? q. d. Minime; sed USQUE IN INFERNUM DESCENDES.) Legit Interpres ἡ ὑψωθήσῃ, id est, *numquid exaltaberis*, iam legunt ἡ ὑψωθεῖσα, id est, *quæ es exaltata*; Arabicus *elevata*; quomodo etiam habet Lucas cap. 10. v. 15. sed eodem redit sensus, q. d. Numquid tu, o Capharnaum, quæ meis miraculis, doctrina et prædicatione magis quam mercibus et opibus tuis exaltata es, et celebris ac gloriosa effecta apud Deum et homines; numquid, inquam, semper ita exaltaberis? q. d. Non, sed in die iudicii ad inferna detraheris, et descendes in eius fundum profundissimum, ut sub Tyriis et Sidoniis, qui minus quam tu peccarunt, degas in ipso centro gehennæ, ibique flammantia eius incendia præ aliis sentias, crucieris et comburaris: plerique enim cives et incolæ tui damnandi sunt, et in fundum gehennæ relegandi. Hinc S. Augustin. ser 42. de Sanctis τὸ *exaltaberis*, vel ut Lucas habet *exaltata*, sic exponit, q. d. *Nimium tibi felix videris, nimium potens, nimium superba es*, ideoque me, omnesque te monentes respuis et despicis: qua de causa in certum tui D ipsius ruis exitium.

Vers 23. Luc. 10. 16.

QUIA SI IN SODOMIS FACTÆ FUISSENT VIRTUTES, QUÆ FACTÆ SUNT IN TE, FORTE MANSISSENT USQUE IN HANC DIEM.) To *forte* non est *dubitantis*: nam Græce est ἄν, quæ expletiva et confirmantis est particula, significans certe, utique. Unde eam omisit Interpres v. 21. et alibi passim, ubi tamen est in Græco. Τὸ enim ἄν quater tantum vertit *forte*, scilicet, hic et Ioan. 5. 46. et Ps. 80. 15. et 2. Corinth. 7. v. 5. in cæteris omnibus locis, quæ plurima sunt, omisit τὸ ἄν, quod est in Græco, et simpliciter vertit assertive, ut Matth. c. 3. 18. et c. 5. 18. et c. 6. 5. et c. 10. 12. ac plurimis aliis locis, quæ videre est in Concordantiis Græcis. Sic quoque τὸ *forte* hoc v. 23. omittunt Vatabl. Pagnin. et alii. ac asseveranter vertunt *mansissent*. *Forte* ergo non significat Christum dubitasse de Sodomorum mansione, sed eam licet certo futuram, libere tamen, ideoque quasi casu et fortuito eventuram prævidisse. *Forte* enim idem est quod casu, et velut per sortem; opponitur

Forte pro utique.

enim naturali et necessario. Sic Comicus in Andria: *Forte*, inquit, *aspicio militem, aggredior hominem.* Et Livius libr. 1. *forte evenit:* et infra, *forte ita acciderat.* Sensus ergo est, q. d. Si Sodomitæ audissent meam prædicationem et exhortationem ad pœnitentiam, meaque miracula, quæ in eius confirmationem tot tantaque apud vos, o Capharnaitæ, patravi, conspexissent, utique compuncti fuissent et pœnitentiam egissent, ac mansissent usque in hodiernum diem, intellige, nisi ipsi vel posteri eorum post pœnitentiam in eadem vel similia scelera relapsi, rursum iram Dei provocassent, quæ simile excidium eis irrogasset. Si enim perstitissent in sua pœnitentia et mutatione vitæ, mansissent usque in hanc diem. Et hoc innuit τὸ *forte*. Unde Franc. Lucas ἂν ἔμειναν, quod Noster vertit *forte mansissent*, exponit per modum potentialem, vertitque *mansisse potuissent*.

Vers. 24. VERUMTAMEN, DICO VOBIS, QUIA TERRÆ SODOMORUM (Sodomitis) REMISSIUS ERIT (Arabic. *inveniet remissionem maiorem;* Syrus, *tranquilliores erunt*) IN DIE IUDICII, QUAM TIBI.) q. d. Mitius punientur Sodomitæ, quam Capharnaitæ ob causas, quas recensui v. 22. Hæc Christi de Capharnao sententia, etiam iuxta litteram impleta cernitur. Quamvis D. Hieronymus in suam usque ætatem, Capharnaum oppidum extitisse testetur: tamen postea et etiamnum adeo desolata est, ut vilis et humilis existens vicus, vix septem piscatorum habeat casas. Ita Adrichom. et alii in descriptione terræ sanctæ.

Vers. 25. Luc. 10. 21. IN ILLO TEMPORE RESPONDENS IESUS DIXIT: CONFITEOR TIBI PATER, DOMINE (Syrus, *Dominator*) CÆLI ET TERRÆ, QUIA ABSCONDISTI HÆC A SAPIENTIBUS ET PRUDENTIBUS, ET REVELASTI EA PARVULIS.) Apte hæc cohærent præcedentibus. Dat enim hic Christus causam, cur Capharnaitæ, Scribæ, sacerdotes et Pharisæi spreverint Christum, eiusque prædicationem, quia, scilicet, erant superbi, sibique videbantur sapientes esse et prudentes: quare ad humilitatem Christi et Evangelii noluerant superbas cervices inclinare, sed id fecerant humiles Apostoli, discipuli et turbæ. Ad hæc hæc gnome significat Christum dolorem suum quem ex eorum superba incredulitate conceperat, lenivisse et abstersisse consideratione, et laudatione iusti iudicii decretique divini, quo a superbis quasi indignis hæc abscondit, et parvulis sive humilibus ea revelavit. Unde Lucas addit: *Exultavit Spiritu sancto*, id est, per Spiritum sanctum, qui hanc considerationem, ex eaque lætitiam ei suggerebat, *exultavit*, Deumque laudibus celebravit. Idem Christi imitatione faciamus et nos, ut dum operam nostram apud superbos et indignos perdimus, mœstitiam abstergamus consideratione divinæ voluntatis et providentiæ, quæ superbos aspernatur, et humiles eligit, elevatque ad suam gratiam et gloriam.

RESPONDENS.) Id est, dicens novumque sermonem orsus; nec enim hic apparet ulla interrogatio, cui proprie respondeat. Est Hebraismus. Vide canon. 18.

Confiteor, id est, laudo, gratias ago. CONFITEOR.) Id est, laudo et gratias ago; hoc enim significat Hebraice ידה *iada* in Hiphil, puta הודה *hoda*, unde sacrificium תודה *toda*, id est, *confessionis*, est laus et gratiarum actio. Hinc Lucas addit: *Exultavit Spiritu sancto.* Sic passim in Psalmis dicitur: *Confitebor tibi in toto corde meo*, id est, laudabo te. *Confitemini Domino, quoniam bonus*, etc. id est, laudate Dominum.

TIBI PATER (qui me Filium tuum unice amas, omniaque ad tuam, meamque gloriam disponis et ordinas) DOMINE CÆLI ET TERRÆ.) Addit hoc, ne quis impotentiæ vel infirmitati Christi tribuat, quod non potuerit domare, sibique subiugare superbos Capharnaitas et Pharisæos, q. d. Tu o Pater mi, cum sis Dominus cæli et terræ, omniumque corda in manu tua habeas, potes solo nutu superborum mentes flectere, mihique subdere, sed iusta tua ordinatione noluisti.

Nomine cæli et terræ significantur omnes creaturæ. Porro nomine *cæli et terræ* significantur omnes creaturæ, ideoque omnes homines et Angeli; quo innuitur: Primo, Deum non solos Iudæos, sed et Gentes curare et regere, ac revocare ad Evangelii gratiam et salutem per Christum. Secundo, Deum suos fideles e terra in cælum suum deducere, utpote cæli æque ac terræ Dominum: ipsius ergo est cælum suis amicis aperire. Tertio, Deum, sicut humiles Apostolos discrevit a superbis Scribis in terra, sic et humiles Angelos discrevisse a superbo Lucifero, eiusque asseclis in cælo. Ita Toletus in Lucæ 10.

Audi Tertullianum libr. 1. contra Marcion. c. 13. *Plenitudo est divinitatis ipsius, exhibens Deum perfectum, Patrem et Dominum; Patrem clementia, Dominum disciplina: Patrem potestate blanda, Dominum severa: Patrem diligendum pie: Dominum timendum necessarie: Diligendum, quia malit misericordiam quam sacrificium, et timendum, quia nolit peccatum: Diligendum, quia malit pœnitentiam peccatoris, quam mortem, et timendum, quia nolit peccatores sui iam non pœnitentes. Ideo lex utrumque definit: Diliges Deum et timebis Deum. Aliud obsecutori proposuit, aliud exorbitatori.*

HÆC (mysteria gratiæ et gloriæ, quæ ego prædicavi, et prædico) A SAPIENTIBUS ET PRUDENTIBUS.) Scilicet, a Capharnaitis et Scribis, qui in mercibus, mundique negotiis præ aliis sapere videntur; unde a me instrui, et discere viam salutis dedignantur: iuste ergo a nolentibus recipere lucem Christi tui, eam ab indignis retraxisti. Ita S. Hieron. Chrysost. et Ambrosius ser. 17. in Psal. 118.

ET REVELASTI EA PARVULIS.) Syrus, *puerulis*. Græce νηπίοις, id est, *infantibus*, ut vertit Arabicus, id est, idiotis, imperitis, infacundis, puta Apostolis, discipulis et turbis, qui Scribis et mundanis videntur esse rudes, et insipientes velut infantes, ut in eis ostendas vim lucis et gratiæ tuæ, qua linguas horum infantium ita fecisti disertas, ut in omnem terram exierit sonus eorum, et in fines terræ verba eorum, Ps. 18. Alludit ad illud Ps. 8. 3. *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem.* Dei enim electio et dispositio plane contraria est mundo: mundus enim ambit et elegit divites, sapientes, et potentes; Deus vero eligit pauperes, rudes, infirmos, eosque facit præ omnibus mundanis spiritu divites, sapientes et potentes. Quare? *Ut non glorietur omnis caro in conspectu eius, sed qui gloriatur, in Domino glorietur*, 1. Cor. 1. 29. et 31. Vide ibi dicta.

Ex hoc loco S. Augustinus de Prædest. Sanct. c. 6. et de Bono persever. c. 8. ac S. Gregor. 25. Moral. c. 13. docent, quod cum audita prædicatione Evangelii hi credunt, illi non credunt, esse opus gratiæ et iustitiæ Dei. Qui enim credunt, ita congrue per gratiam Dei in mente illuminantur, ut credant: qui vero non credunt, iusto Dei iudicio ob suam superbiam, aliaque peccata non ita congrue a Deo illuminantur, ut de facto credant, licet si vellent illuminationi, quam Deus eis suggerit, consentire et cooperari, possent credere, et reipsa crederent.

ITA PATER, QUONIAM SIC PLACITUM FUIT ANTE TE.) Vers. 26. Luc. 10. 21.
Id est, tibi. Græce significantius ναὶ ὁ πατήρ, id est, etiam vel recte, o Pater (Græci enim sæpe nominativum usurpant pro vocativo) q. d. Utique, o Pater, quod fecisti, rectissime fecisti, quia sic placuit tibi humiliare superbos, et exaltare humiles. Docet prædestinationis et electionis fidelium, æque ac reprobationis infidelium et impiorum causam originalem non esse aliam, quam Dei beneplacitum; quare in eo nos conquiescere debere, nec alias rationes quærere; cum illud unum fideli sufficiat, et instar mille rationum sit. Hinc beati in cælo dum vident suos filios, parentes, nepotes ob demerita damnari, non dolent, sed approbant, laudantque iustum Dei iudicium.

OMNIA MIHI TRADITA SUNT A PATRE MEO. ET NEMO NOVIT FILIUM NISI PATER. NEQUE PATREM QUIS NOVIT, NISI FILIUS, ET CUI VOLUERIT FILIUS REVELARE.) Dixit Christus, Patrem suum esse Deum omnipotentem, cumque quasi Dominum cæli et terræ superbos Pharisæos reiecisse, humilibus vero Apostolis se suamque gratiam revelasse: Nunc, ne quis Christum ipsum putet esse Patre minorem, nec esse Deum omnipotentem, docet contrarium, scilicet, Patrem omnia sua communicare Filio, imo non nisi per Filium operari, docere, prædicare, do- Vers. 27. Luc. 10. 22. Omnia Christo a Patre tradita sunt, quo sensu?

naque sua conferre. Ad hunc enim finem misit Deus Filium in carnem et in mundum, ut per eum velut doctorem et Salvatorem omnes doceret et salvaret.

Porro το *omnia mihi tradita sunt a Patre, ita intelligi debet, ut tamen omnia Christus secundum naturam habuisse censendus sit. Sicut cum sit secundum naturam vita, vivificari dicitur a Patre; ac cum sit gloriæ Dominus, dicitur gloriam accepisse*, ait Concil. Ephes. ex Cyrillo in defens. Anathem. Sensus ergo est, q. d. Omnia quæ habet Pater, scilicet, divina natura, imperium et potestas, ait S. Hilarius et Augustinus, ac consequenter (quod magis hic spectat Christus) *omnia*, id est, omnium rerum, sed præsertim hominum dominium, potestas, gubernatio, et dispensatio a Patre ab æterno data fuit mihi, quasi Filio per æternam generationem, et in tempore eadem mihi data fuit quasi homini, per hypostaticam unionem, ut possim, quos velim, v. g. humiles Apostolos eligere, illuminare, prædestinare, salvare; quos vero nolim, ut superbos Capharnaitas, reiicere, negligere, reprobare, damnare: in manu enim mea est omnium prædestinatio, vel reprobatio, salus vel damnatio, q. d. Constitutus sum a Deo Patre mundi salvator et redemptor, et in manu mea ac potestate posuit Pater universa, ut ea reparem et restaurem; ut sicut per me ut Deum omnia creavit, sic et per me in carne assumpta omnia recreet et reparet. Ad hoc veni, et ad hoc sum homo factus. Abscondita igitur sunt a sapientibus sacramenta, scilicet, legatio mea, incarnatio mea, finis adventus mei, officium meum; parvulis autem ex parte iam revelata, postmodum vero perfecte revelanda sunt. Abscondita, inquam, sunt a superbis et revelata humilibus, tam a me quam a Patre meo; quia Pater omnia mihi tradidit, meæque potestati et arbitrio commisit. Christus enim hic suum officium, dignitatem et auctoritatem edocet et stabilit, ut omnes ei quasi doctori, et legato Patris auscultent, credant et obediant. Sicut vicerex, vel gubernator demonstrat populo sibi hoc munus a rege esse demandatum, ut sibi auctoritatem et civium obedientiam conciliet.

Et nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare.) Lucas c. 10. 22. *Et nemo scit, quis sit Filius, nisi Pater: et quis sit Pater, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare.* Respicit id quod dixi v. 25. *Et revelasti ea parvulis*, q. d. Ego a Patre sum missus, ut sim doctor et salvator mundi, ut scilicet doceam homines veritatem et viam ad salutem, puta ad Deum Patrem, qui est increata salus et felicitas: hæc enim, cum sit supernaturalis, a nullo homine vel Angelo naturaliter cognosci potuit; quare sicut nemo novit Filium, nisi Pater, et cui voluerit Pater revelare: sic vicissim Patrem nemo novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare: Pater enim sicut naturam, sic et sui cognitionem omniaque quæ habet, communicat Filio, et per Filium cæteris hominibus. Qui ergo ad veritatem, gratiam et salutem, quæ in Deo Patre sita est, accedere cupit, per me accedat, meque docentem audiat, et in me credat oportet. Ego enim sum via, veritas et vita. Mea doctrina est doctrina Dei Patris: per me ergo habebitis accessum ad Patrem. Ego vos ad eum eiusque gloriam deducam.

Porro dum dicitur, *nisi Filius*, non excluditur Spiritus sanctus; multo minus cum dicitur, *nisi Pater*, excluditur Filius. Regula enim Theologorum est, particulas exclusivas additas uni personæ divinæ in attributis essentialibus, non excludere cæteras duas personas, sed tantum creaturas, seu id quod alterius est essentiæ: ita S. Augustinus l. 6. de Trinit. c. 9. S. Cyrill. D. Thomas cæterique Patres et Scholastici. Nota, Christum, primo Apostolis et discipulis revelasse cognitionem duarum primarum personarum, scilicet, Patris et Filii, ac deinde sub discessum, cum iret ad mortem inculcasse fidem tertiæ personæ, puta Spiritus sancti ut patet Ioannis 16. v. 7. Sensim enim hoc divinissimum Trinitatis mysterium rudibus Apostolis patefaciendum fuit.

Christus Apostolis duarum Trinitatis personarum cognitionem revelat, tertiam sub discessum revelaturus.

Advertit solerter S. Chrysostomus homil. 39. non dici, cui iussus est a Patre revelare, sed *cui voluerit revelare*, ut Filius Patri in dominio et potestate æqualis ostendatur; licet enim Christus revelet ut homo sive per naturam humanam et os, tamen hæc natura subsistit in persona divina, ideoque hic homo, puta Christus, est Deus et Deo Patri æqualis.

Porro S. Chrysostomus et Irenæus lib. 4. cap. 14. ut Marcioni vetus Testamentum eiusque Deum reiicienti dicentique: Si Deus Pater non fuit agnitus ante Christi incarnati revelationem; ergo non fuit agnitus in veteri lege: Ergo illius auctor et Deus, non fuit Deus verus; respondeant, το *nemo novit Patrem nisi Filius*, exponunt de scientia divina per quam Filius, qua Deus comprehendit Patrem, et Pater Filium. Planius tamen accipias de scientia communicata naturæ humanæ Christi: hæc enim illius mysteria revelavit Prophetis et Patribus, hæc divinitatis et Trinitatis mysteria. Sic eadem post incarnationem revelavit Apostolis et fidelibus qua homo. Nemo enim est fidelis et Christianus, nisi a Christo et per Christum incarnatum: *Aliud est enim*, ait S. Hieron. *naturæ æqualitate nosse quod noveris:* (uti Filius novit Patrem) *aliud revelantis dignatione*, uti nos novimus Deum per revelationem Christi.

Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis (Syrus, *qui fessi estis et baiulantes onera;* Arabicus, *labore attriti et gravati onere)* et ego reficiam vos.) Vers. 28.
Ostensa deitatis suæ maiestate, ne quis ea absterreatur, Christus addit humanitatem, et humanissime omnes ad se invitat. In legislatore et principe, cui summa inest potentia et maiestas, summa virtus est benevolentia et mansuetudo. Sic Moses legislator et dux Hebræorum fuit mortalium mansuetissimus, Numer. 12.

Venite (non tam pedibus corporis, quam affectibus fidei, spei, amoris, religionis, devotionis et pietatis) ad me.) Cui omnia Pater dedit in manus, quemque misit quasi medicum peritissimum et officiosissimum, ac suavissimum tam moribus quam pharmacis, ut omnibus omnino corporis et animæ infirmitatibus mederetur. Nemo enim præter eum iis mederi potest.

Omnes ad se invitat Christus.

Omnes, qui laboratis.) Nemine excluso: nemo enim est, quia non aliquo morbo laboret, et Christi medela indigeat. Omnibus ergo Christus se offert, ut ab eo sanitatem et salutem petant et recipiant. Sic blande correxit, erexit, curavitque Magdalenam, Matthæum, Paulum, Petrum. Sic etiamnum in Eucharistia omnes invitat, aitque: Venite ad me infirmi, esurientes, afflicti, ego reficiam vos.

Qui laboratis (Græce οι κοπιωντες, id est, qui molestiam patimini) et onerati estis.) Scilicet fatigati et depressi, ac succumbentes oneri, tum peccatorum, ita S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Augustinus; tum legis Mosaicæ, ita Theophylactus; tum ærumnarum et tentationum huius vitæ: *Nam corpus, quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem*, Sapient. 9. 15. Vide ibi dicta.

Et ego reficiam vos.) Græce αναπαυσω, id est, refocillabo, fessis *requiem dabo*, ut vertit Syrus, recreabo, in omni quiete constituam, ait S. Chrysost. per verba blandissima, per Sacramenta quasi pharmaca efficacissima, per gratiam et consolationes internas suavissimas, denique per gloriam felicissimam in cælo. Audi S. August. serm. 10. de verbis Domini secundum Matthæum: *Venite ad me omnes, qui laboratis: Quare enim omnes laboramus, nisi quia sumus mortales, fragiles, infirmi, lutea vasa portantes, quæ faciunt invicem angustias? sed si angustiantur vasa carnis, dilatentur spatia charitatis. Quid ergo dicit: Venite omnes, qui laboratis, nisi ut non laboretis? Denique promissio eius in promptu est, quoniam laborantes vocavit. Quærent forte, qua mercede vocati sunt? Ecce ego vos, inquit, reficiam.*

Tollite (Syrus, *baiulate)* iugum meum super vos.) Vers. 29.
q. d. Tulistis grave et pene intolerabile iugum, et onus legis veteris, peccati et concupiscentiæ, venite ad me, ego illud tollam, et commutabo in suave iugum legis Evan-

gelicæ, gratiæ et charitatis. Reficiam ergo vos per iugum meum, quod iugum quidem est, quia est lex obligans animas, sed simul pharmacum est, imo lectus, in quo suaviter quiescatis, præsertim per humilitatem, quam docet et præcipit; quæ unica et singularis est medicina omnium morborum tam animæ, quam corporis, omniumque onerum levamen et requies: *Nil enim asperum est mitibus, nil arduum humilibus*, ait S. Leo. Sicut enim lana bombardarum globos excipit, ac sua mollitie impetum eorum infringit: sic mititas et humilitas omnia dura et aspera sua lenitate frangit et mollit: iugum ergo hoc Christi est Evangelium et lex evangelica, sive lex gratiæ. Unde S. Bernar. ser. 15. in Ps. *Qui habitat*: *Laborantes*, inquit, *ad refectionem invitat, ad requiem provocat oneratos, non tamen onus subtrahit aut laborem: magis autem onere alio, alio labore commutat; sed onere levi, suavi iugo, in quibus requies aut refectio, etsi minus appareat, tamen inveniatur.*

ET DISCITE A ME, QUIA MITIS SUM ET HUMILIS CORDE (id est, *cordis affectu, id est, voluntate*, ait S. Bernardus serm. 42. in Cant. multi enim sunt humiles ore, sed pauci corde) ET INVENIETIS REQUIEM ANIMABUS VESTRIS.) q. d. Imitamini meam humilitatem et mansuetudinem, estote mites et humiles, ac sentietis, quam suave sit iugum Dei: ita S. Chrysostomus et S. August. serm. de verbis Domini secundum Matthæum, quem audi: *Tollite iugum meum super vos, et discite a me non mundum fabricare, non cuncta visibilia et invisibilia creare, non in ipso mundo mirabilia facere et mortuos suscitare; sed quoniam mitis sum et humilis corde. Magnus esse vis, a minimo incipe. Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis. Et quantam quisque vult et disponit superimponere molem ædificii; quanto erit maius ædificium, tanto altius fodit fundamentum.* Sapienter Climacus gradu 25. *Humilitas*, inquit, *est gratia animæ nominis expers, solis nominata iis, qui eius experimentum ceperunt, inexplicabilis thesaurus, a Deo nomen sortita, singulare munus Dei: Discite, inquit, non ab Angelo, non ab homine, non ex libro, sed a me, hoc est, ex mea in vobis habitatione, illustratione et operatione, quia mitis sum et humilis corde, et cogitatione et sensu, et invenietis bellorum interiorum requiem animabus vestris, et levamen cogitationum vestrarum.* Et post plura, humilis dotes et fructus hos assignat: *Qui cum hac velut sponsa sponsus copulatus est, lenis, placidus, pronus in compunctionem, misericors, super omnia vero serenus et tranquillus, lætus et alacer, obsequens, omnium molestiarum expers, vigil et impiger est, et ut uno verbo complectar omnia, imperturbatus.*

Humilitatis dignitas.

Effectus

Secundo, et magis genuine Auctor imperfecti, Maldonatus, et Iansenius, q. d. Discite a me, id est, ne vereamini ad me accedere, et iugum mei Evangelii in collum vestrum suscipere, quin venite et illud suscipite: discetis enim et reipsa experiemini in me, me non esse tyrannum, aut regem severum et rigidum, sed Dominum humilem, mitem, clementem et benignum. Hunc sensum exigit ratio, quam subiicit: *Iugum enim meum suave est, et onus meum leve*: item illud, *et invenietis requiem animabus vestris;* hanc enim solus præstat Christus. Porro Christus tantæ fuit humilitatis et mansuetudinis in sufferendis Scribis, discipulis, turbis, iniuriis, probris, irrisionibus, flagellis, cruce et morte, ut etiamsi nullum fecisset miraculum, tanta tamen mansuetudine, sat superque probasset, se esse hominem cælestem, et verum Prophetam a Deo missum. Ego sane magis miror divinam Christi mansuetudinem, quam miracula et mortuorum suscitationem.

Quam chara Christo humilitas

Moralit. disce hic, quanta, et quam chara Christo sit humilitas. Primo ex eo, quod sit summa et coronis vitæ, doctrinæ et perfectionis Christi, q. d. Discite a me non
I. mundum creare, non miracula facere, non subtilia de Deo et SS. Trinitate disputare, non Herculeos labores et facinora patrare, sed quia mitis sum et humilis corde; hic est apex et breviarium meæ doctrinæ et Evangelicæ perfectionis.

Secundo, quod humilitas sit sedes pacis: *Et invenietis*, inquit, *requiem animabus vestris*: nusquam quies animi, nisi in humilitate; vis ergo requiem, amplectere humilitatem, humilem locum, humile officium, humilem victum, vestitum, etc. impossibile est, ut superbus habeat pacem animæ, qui semper maiora desiderat, et ambit, ac sæpe assequi nequit. II.

Humilitas sedes pacis.

Tertio, quod humilitas tollit ab homine omnem laborem, et omnia onera: *Venite*, inquit, *ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos*, a labore et onere sublevando: qua ratione Domine? per humilitatem: *Tollite*, ait, *iugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Humilitas ergo est levamen omnis laboris et oneris, et refectio virium, ut quidam Doctor merito dixerit: *Humilitas est pharmacum contra omnes morbos, ac sanitas animæ et corporis;* morbum enim tolerando lenit et superat. Quin et Hippocrates dixit τα αχολα μακροβια, hoc est, animalia, quæ felle carent, ut cervi, sunt longæva: mites ergo et humiles sunt sani et longævi: mansuetudo enim, uti mores, ita et humores contemperat, quos distemperat bilis, unde morbi. III.

Quarto, humilitas est virtus Christi: *Discite*, ait, *a me*: hæc mea, mihi propria, mihi præ cæteris chara est virtus, quam descendendo e cælis in imam terram ad extremam paupertatem, ad infamem mortem et crucem ita ostendi, ut nulla sit illustrior et mirabilior in vita et morte mea. Sic ex diverso superbia est peccatum Luciferi. Humilitas ergo facit nos simillimos Christo: quid dignius? quid optabilius? IV.

Humilitas est virtus Christi.

Quinto, eadem facit iugum Christi suave et legem levem, q. d. Discite a me esse humiles et mites, et in iugo meo non sentietis pondus, sed experiemini illud esse suave et leve. Quocirca S. Franciscus dictitabat, Christum non aliam ob causam e cælo in terram descendisse, quam ut nos doceret humilitatem. Vide S. Bonaventuram cap. de humilitate S. Francisci. V.

Præclare S. Augustinus epist. 112. Qui, inquit, didicerunt a Domino Iesu mites esse et humiles corde, plus orando et meditando proficiunt, quam legendo et audiendo.

Denique Christus iungit hic mitem cum humili, quia mansuetudo et humilitas sunt quasi duæ sorores invicem associatæ, vel sicut mater et filia. Unde S. Bernard. serm. 2. in illud Apocal. 12. *Signum magnum*: *Sicut*, ait, *mater præsumptionis est elatio, sic mansuetudo vera non nisi ex vera humilitate procedit.* Idem de verbis Apostoli: *Non est regnum Dei esca et potus: Mitis*, ait, *pertinet ad charitatem, quia charitas patiens est, benigna et humilis*, 1. Corinth. 13.

Audi Climacum gradu 24. *Solem matutina lux auroræ præcurrit, humilitatem mansuetudo præcedit. Itaque lucem Christum prius audiamus, quæ eas ita per gradum disponit: Discite, inquit, a me, quia mitis sum et humilis corde.* Deinde mansuetudinem ita definit: *Mansuetudo est immutabilis animi status, qui in omni fortuna honorum et contumeliarum æqualem animi habitum conservat. Mansuetudo est, pro aliis te perturbantibus sine perturbatione sincere et ex animo precari. Mansuetudo est, prominens adversus iram maris rupes, quæ omnes illisos fluctus dissolvit ac frangit, nec ipsa interim movetur, aut frangitur.* Denique eius effectus et dotes per elogia ita assignat: *Mansuetudo est stabilimentum patientiæ, charitatis ianua, imo vero parens, prudentiæ argumentum. Docebit enim, inquit Dominus, mites vias suas; procuratrix veniæ, peccatorum fiducia in precibus, Spiritus sancti domicilium: super quos enim respiciam nisi super mansuetum et quietum?* Isaiæ 66.

Mansuetudinis natura.

Effectus.

IUGUM ENIM MEUM SUAVE EST, ET ONUS MEUM LEVE.) Vers 30.
Iugum et onus Christi est Evangelium, ait S. Hilarius, Beda et alii. Evangelii ergo lex, est iugum, quia disciplinæ nos alligat ne quis a iustitia discedat; hoc suave Græce est non γλυκυς, id est, dulce instar sacchari, sed χρηστος, id est, commodum, humanum, placidum, benignum (Arabicus, *bonum*) præ lege veteri. Primo, quia
1. pauciora et faciliora habet præcepta. Secundo, quia maiorem
2. dat gratiam, quæ valde alleviat onus mandati. Ter-
3.

Iugum Christi suave.

tio, quia amore nos regit, ut filios; non timore, ut servos,
4. sicut faciebat lex vetus. Quarto, quia mortem non inten-
5. tat nec infert, uti lex vetus, sed aufert. Quinto, quia pro-
mittit sui observatoribus vitam felicissimam, eosque quasi manu ducit ad æternam cælestium gaudiorum dulcedinem, iuxta illud: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos*, Psal. 35. 9. Causam dat S. Paulus, et ex eo S. Augustinus serm. 10. de Verbis Domini secundum Matthæum: *Quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Quare, quæ dura sunt laborantibus, eisdem ipsis mitescunt amantibus: Omnia sæva et immania prope nulla facit amor.* Ait ergo: *Tollite iugum meum super vos*, quasi in iugo divinæ servitutis perfecta consolatio, et refectio includatur. Unde D. Ambrosius lib. de Elia et ieiunio cap. 22. *Suscipite*, inquit, *iugum Christi. Nolite timere, quia iugum est; festinate, quia leve est. Non conterit colla, sed honestat. Quid dubitatis? quid procrastinatis? Non alligat cervicem vinculis, sed mentem gratia copulat. Non necessitate constringit, sed voluntatem boni operis dirigit.* Audi S. Bernardum Epist. 72. *Libet admirari, quam leve sit onus veritatis, quod non solum non onerat, sed etiam portat omnem, cui portandum imponitur. Hoc onus potuit uterum gravidare virgineum, sed non gravare. Hoc onus, ipsa quibus se præbuit sustentandum, Simeonis brachia sustentabat. Hoc etiam Paulum in gravi scilicet et corruptibili corpore positum, rapiebat usque ad tertium cælum.* Imo David: *Propter verba*, inquit, *labiorum tuorum, ego custodivi vias duras*, Psalm. 16. 4. Ubi D. Augustinus lib. de natura et gratia cap. 69. *Duræ*, inquit, *sunt timori, leves amori.*

Meum.) Quod scilicet ego Christus vobis impono, sed et vobiscum fero, onerique succollo, imo totum onus, et vos ipsos baiulo et porto: iugum enim dicitur, quod duo iumenta iuncta subeunt: iugum enim a iungendo nuncupatur. Christus ergo iugi, id est, legis Evangelicæ unam dumtaxat partem collo nostro imponit, alteram et potiorem ipse subit, itaque nobiscum iugum hoc trahit, et nobis vires animosque trahendi sua gratia, æque ac suo exemplo suggerit, uti nuper quidam in Iapone e Societate Iesu sacerdos, mortem atrocem pro Christo generose obiens, dictitabat. Christus ergo facit computrescere iugum a facie olei, Isaiæ 10. v. 27. Ex adverso gravia esse onera peccati, ait S. Hieron. testatur Zachar. c. 5. dicens, iniquitatem sedere super talentum plumbi. Vide dicta utrobique.

Visio S. Mechtildis. Huc facit, quod in vita S. Mechtildis legimus, ipsam, cum gravibus capitis doloribus torqueretur, ut nusquam posset quiescere, audisse a Christo ostendente vulnus lateris sui: *Nunc intra, ut pauses;* quæ statim cum gaudio intravit. Et visum est ei tot cervicalia serica se habere, quot ictus dolorum tunc sensit capiti suo advenire. Et ait Dominus: *Bombyces sericum gerunt, et de me scriptum est: Ego sum vermis et non homo. Huc usque in laboribus mihi devote servivisti, amodo in virtutum exercitiis exemplo meo placitis mihi servire studebis; et quæ tibi fuerint importabilia, ego ea tecum feram.* Hæc ad verbum stylo simplici, sed candido, auctor vitæ eiusdem.

Iugum ergo hoc Christi non tam iugum est, quam cervical bombycinum; quia non molestia nos premit, sed a pondere rerum terrenarum exonerat, et in cælos attollit.

Pennis avium simile Christi onus. Quocirca apposite S. Bern. onus hoc comparat plumis avium: sic enim scribit epist. 341. ad Monachos: *In via vitæ, quo citius, eo facilius curritur; et leve Salvatoris onus quo crescit amplius, eo portabilius. Nonne et aviculas levat, non onerat pennarum sive plumarum numerositas ipsa? Tolle eas, et reliquum corpus suo pondere fertur ad ima. Sic disciplinam Christi, sic suave iugum, sic onus leve quod deponimus: eo deprimimur ipsi, quia portat potius quam portatur.* Et S. Augustinus serm. 24. de Verbis Apostolis: *Hæc sarcina*, inquit, *non est pondus onerati, sed ala volaturi. Habent enim et aves pennarum suarum sarcinas. Portant illas et portantur. Portant illas in terra; portantur ab illis in cælo. Tu si misericordiam velis præbere avi, præsertim æstate, et dicas: Miseram istam aviculam onerant pennæ, et detrahas onus hoc, in terra remanebit cui subvenire voluisti.* Et rursus lib. de Perfectione iustitiæ circa med. in fine 7. tomi: *Laborant*, inquit, *in Dei præceptis, qui ea timendo conantur implere: sed perfecta charitas foras mittit timorem, et facit præcepti sarcinam levem, non solum non prementem onere ponderum, verum etiam sublevantem vice pennarum.*

Addit S. Ambrosius in Psalm. 118. serm. 3. *Portare Christi iugum*, inquit, *suave est, si ornamenta putes cervicis tuæ esse, non onera. Attolle ergo oculos ad Dominum Deum tuum, et quære Deum, et invenies. Erige cervicem, redimicula, non vincula geris. Multa quoque animalia redimiculis gaudent, et phalerari sibi magis, quam nudari videntur, genæ sicut turturis præferent insignia verecundiæ, redimicula cervicis libertatis attollent fiduciam. Leve est ergo iugum Christi, et ideo cervix eo non premitur, sed levatur. Non mirum quidem si iugum istud leve sit, quoniam homini gloriæ cupido omnia gloriosa et honorifica, levia et suavia putantur: nihil autem est isto Christi iugo gloriosius.*

Denique S. Bernardus serm. 15. in Psal. *Qui habitat*, per iugum et onus accipit onus donorum et beneficiorum Dei: quia onus impositæ legis, gratiæ donum est, cuius observantia perfecta cætera in animam dona invehit. Audi eum: *Grave onus iniquitas sedens super talentum plumbi. Sub hac gemebat sarcina, qui dicebat: Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave gravatæ sunt super me. Quod ergo onus Christi, quod onus leve? Ut quidem ego sentio onus beneficiorum: dulce onus, sed ei qui sentit, ei qui experitur.* Et post nonnulla: *Onerat nos, cum exonerat nos Deus; onerat beneficio, cum exonerat peccato. Vox onerati: Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Vox onerati: Semper enim quasi tumentes super me fluctus, timui Deum. Vox onerati: Exi a me, quia peccator sum Domine.*

Porro superbis et carnalibus Christi iugum et lex humilitatis, abstinentiæ, continentiæ, mortificationis videtur gravissima et intolerabilis, quia carent spiritu, nec nisi carnem et carnalia amant et cogitant. Unde S. Bernardus tract. de Præcepto et dispens. *Christi iugum*, ait, *et onus est, et omnino importabile, nisi Christi æque spiritui*, sed et his ipsis superbis et carnalibus longe gravius iugum est ipsa ambitio, et carnis concupiscentia: *Asperum quippe iugum*, ait S. Gregorius 30. Moral. cap. 12. *et duræ servitutis pondus est, subesse temporalibus, ambire terrena, retinere labentia, velle stare in non stantibus, appetere quidem transeuntia, sed cum transeuntibus nolle transire. Dum enim contra votum cuncta fugiunt, quæ prius mentem ex desiderio adeptionis afflixerant, post ex pavore amissionis premunt.* Vere S. Chrysostomus hom. 14. in 1. ad Corinth. *Aspera*, inquit, *virtus est, si ad imbecillitatem nostram comparetur; nam quod facilis et levis sit, audi Christum testantem, iugum meum suave est, et onus meum leve. Quod si non intelligis, nulla te admiratio teneant: non enim forti animo es: ut enim cum animi vis adest, gravia levia fiunt; sic cum abest, levia gravia. Quid quæso manna suavius? quid magis in promptu? ægre tamen Iudæi tulerunt, cum eo in deliciis vescerentur: quid fame et cæteris, quos Paulus est perpessus, laboribus gravius? gaudebat tamen ille et exultabat dicens: Nunc glorior in infirmitatibus meis: quæ igitur horum causa? animi diversitas, quem si qualem esse oportet, institueres, facilitatem virtutis dignosceres.*

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus contra Scribas probat Sabbato licere discipulis suis vellere spicas, et sibi licere curare ægros. Secundo, v. 22. sanat dæmoniacum, probatque se id non facere ope Beelzebub, sed in digito Dei: quare Scribas id Beelzebub tribuentes, committere blasphemiam in Spiritum sanctum, ideoque irremissibilem. Tertio, v. 39. petentibus signum dat signum Ionæ, quodque Ninivitæ et regina Saba Iudæos sibi incredulos condemnabunt in die iudicii. Quarto, v. 46. suos fratres et matres asserit esse eos, qui faciunt voluntatem Patris sui.

1. In illo tempore abiit Iesus per sata sabbato; discipuli autem eius esurientes cœperunt vellere spicas et manducare. 2. Pharisæi autem videntes, dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere sabbatis. 3. At ille dixit eis: Non legistis quid fecerit David, quando esuriit, et qui cum eo erant: 4. Quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? 5. Aut non legistis in lege quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, et sine crimine sunt? 6. Dico autem vobis, quia templo maior est hic. 7. Si autem sciretis, quid est: misericordiam volo, et non sacrificium: nunquam condemnassetis innocentes. 8. Dominus enim est Filius hominis etiam sabbati. 9. Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum. 10. Et ecce homo manum habens aridam, et interrogabant eum, dicentes: Si licet sabbatis curare? ut accusarent eum. 11. Ipse autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo, qui habeat ovem unam, et si ceciderit hæc sabbatis in foveam, nonne tenebit et levabit eam? 12. Quanto magis melior est homo ove? Itaque licet sabbatis benefacere. 13. Tunc ait homini: Extende manum tuam. Et extendit, et restituta est sanitati sicut altera. 14. Exeuntes autem Pharisæi, consilium faciebant adversus eum, quomodo perderent eum. 15. Iesus autem sciens recessit inde, et secuti sunt eum multi, et curavit eos omnes: 16. Et præcepit eis ne manifestum eum facerent: 17. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem: 18. Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum, et iudicium Gentibus nuntiabit. 19. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius: 20. Arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non extinguet, donec eiiciat ad victoriam iudicium: 21. Et in nomine eius Gentes sperabunt. 22. Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæcus et mutus, et curavit eum, ita ut loqueretur et videret. 23. Et stupebant omnes turbæ, et dicebant: Numquid hic est filius David? 24. Pharisæi autem audientes, dixerunt: Hic non eiicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. 25. Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum divisum contra se, desolabitur: et omnis civitas, vel domus divisa contra se, non stabit. 26. Et si Satanas Satanam eiicit, adversus se divisus est: quomodo ergo stabit regnum eius? 27. Et si ego in Beelzebub eiicio dæmones, filii vestri in quo eiiciunt? Ideo ipsi iudices vestri erunt. 28. Si autem ego in Spiritu Dei eiicio dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei. 29. Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, et vasa eius diripere, nisi prius alligaverit fortem? Et tunc domum illius diripiet. 30. Qui non est mecum, contra me est: et qui non congregat mecum, spargit. 31. Ideo dico vobis: Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemiæ non remittetur. 32. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro. 33. Aut facite arborem bonam, et fructum eius bonum: aut facite arborem malam, et fructum eius malum: siquidem ex fructu arbor agnoscitur. 34 Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur. 35. Bonus homo de bono thesauro profert bona: et malus homo de malo thesauro profert mala. 36. Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. 37. Ex verbis enim tuis iustificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis. 38 Tunc responderunt ei quidam de Scribis et Pharisæis, dicentes: Magister, volumus a te signum videre. 39. Qui respondens ait illis: Generatio mala et adultera signum quærit: et signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ. 40. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus: sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus. 41. Viri Ninivitæ surgent in iudicio cum generatione ista, et condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. Et ecce plusquam Ionas hic. 42. Regina austri surget in iudicio cum generatione ista, et condemnabit eam: quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, et ecce plus quam Salomon hic. 43. Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, et non invenit. 44. Tunc dicit: Revertar in domum meam unde exivi. Et veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam, et ornatam. 45. Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus secum nequiores se, et intrantes habitant ibi: et fiunt novissima hominis illius peiora prioribus. Sic erit et generationi huic pessimæ. 46. Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater eius et fratres stabant foris, quærentes loqui ei. 47. Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua et fratres tui foris stant quærentes te. 48. At ipse respondens dicenti sibi, ait: Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei? 49. Et extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea et fratres mei. 50. Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, et soror, et mater est.

Vers. 1. Luc. 6. 1. Marc. 2. 23. IN ILLO TEMPORE ABIIT IESUS PER SATA (per segetes albescentes vel maturas) SABBATO: DISCIPULI AUTEM EIUS ESURIENTES CŒPERUNT VELLERE SPICAS ET MANDUCARE.) Addit Lucas cap. 6. v. 1. hoc Sabbatum fuisse secundo primum, quod quale fuerit ibidem dicam. Est rursum hic hysterologia; hæc enim contigisse videntur ante missionem Apostolorum, de qua cap. 10. v. 1. et sequentibus, atque adeo ante sermonem Domini in monte, A de quo cap. 5. v. 1. ut colligitur ex Marco c. 2. v. 22. et Lucæ 6. v. 1. *Quod autem spicas segetum manibus confricant, et inediam consolantur*, ait S. Hieronymus, *vitæ austerioris indicium est, non præparatas epulas, sed cibos simplices quærentium.*

Vers. Luc. 6. 2. Marc. 2. 24. PHARISÆI AUTEM VIDENTES DIXERUNT EI: ECCE DISCIPULI TUI FACIUNT QUOD NON LICET FACERE SABBATIS.) Lucas c. 7. v. 2. habet *dixerunt illis*, scilicet disci-

pulis Christi, quia nimirum primum discipulis, deinde Christo hoc obiectarunt.

An spicas vellere illicitum olim. Nota: non carpunt discipulos quod spicas vel uvas vellant: hoc enim lege permissum erat Deuteronom. 25. 25. sed quod id faciant die festo, scilicet Sabbato: vellere enim spicas videtur opus servile, ideoque violans quietem et sanctitatem Sabbati, cuius præ aliis festis apud Iudæos summa erat observantia et religio.

Allegor. Allegorice S. Hilarius, Ambrosius, et Beda hoc facto significatum putant, quod Apostoli in Sabbato secundo primo, id est, Evangelico, ex semine et segete prædicationis collecturi erant grana, id est, fideles ex omnibus Gentibus electos, quorum fide et pietate et profectu se pascerent, donec eos secum conderent in horreo cælesti: sed Pharisæi et Iudæi videntes Gentes sibi in Evangelio præponi, eis invidentes, frustra Apostolis obstrepunt et obmurmurant.

Tropol. Tropologice Beda: Per sata, ait, ambulant cum Domino, qui eloquia sacra meditari delectantur. Esuriunt, cum in eis panem vitæ invenire desiderant; et hoc in Sabbatis, cum sopita mente a turbulentis cogitationibus vacare gaudent. Vellunt spicas, et contritas purgant, donec ad escam perveniant, cum testimonia Scripturarum, ad quæ legentes perveniunt, meditando assumunt, et tamdiu discutiunt, donec in eis medullam dilectionis inveniant. Verum hæc mentium refectio stultis displicet, sed a Domino approbatur. Hinc S. Augustinus lib. 1. de Genesi ad litteram c. 20. carpit eos qui S Scripturæ floribus inhiant, sed segetem eius meditando non confricant, donec ad virtutis escam perveniant.

Vers. 3. Luc. 6. 3. Marc. 2. 25. AT ILLE DIXIT EIS: NON LEGISTIS QUID FECERIT DAVID, QUANDO ESURIIT ET QUI CUM EO ERANT?) Videtur hoc ultimum repugnare 1. Regum 21. ubi dicitur David fuisse solus. Resp. David fugiens Saulem solus abiit ab Achimelech (quem Marcus vocat Abiatar) Pontificem, ab eoque petiit et accepit panes, sed eos detulit ad socios fugæ, quos alibi expectantes reliquerat, ut patet tum ex hoc loco, tum ex 1. Regum 21. v. 2. ubi David ait Pontifici: *Pueris* (famulis meis) *condixi in illum et illum locum.* Ita S. Hieronymus.

Vers 4. Luc. 6. 4. Marc. 2. 26. QUOMODO INTRAVIT IN DOMUM DEI (in atrium tabernaculi; nec enim laicis, qualis erat David, sed solis sacerdotibus licebat ingredi Sanctum, et soli Pontifici Sanctum Sanctorum, idque semel dumtaxat in anno) ET PANES PROPOSITIONIS COMEDIT, QUOS NON LICEBAT EI EDERE, NEQUE HIS, QUI CUM EO ERANT, NISI SOLIS SACERDOTIBUS.)

Panes propositionis quinam et ad quid? PANES PROPOSITIONIS.) Vocantur panes propositi semper in Sancto ante arcam et Sanctum Sanctorum, quod erat quasi thronus Dei residentis super propitiatorium, hoc est panes propositi ante faciem Dei. Unde Septuag. vocant αρτους ενωπιους, id est, *panes faciales.* Syrus, *panem mensæ Domini.* Hebr. vocantur לחמי פנים *lachme panim,* id est, *panes facierum.* Erant enim duodecim, seni in una parte mensæ, seni in altera, sicut duæ sunt genæ in facie. Hisce duodecim panibus protestabantur 12. tribus Israel se a Deo continue pasci alique. Unde thus eis imponebant, ut patet Levit. c. 24. Thus enim symbolum erat eos Domini esse, et Domino esse oblatos. Vicissim Deus hac gratitudine oblationis duodecim panum, se duodecim tribuum meminisse, easque ante faciem et oculos semper habere ostendebat. Vide dicta Exodi 25. 30. Iusserat Deus panes hos sacros, innovari quolibet Sabbato: tunc enim recentes ponebantur in mensa, et veteres auferebantur ac comedebantur a solis sacerdotibus, idque in tabernaculo dumtaxat, ut patet Levit. 24. 8. et 9. Vis argumenti est hæc: David vir secundum cor Dei in necessitate famis usurpavit, et comedit panes propositionis sanctos, quos alias laicis edere non licebat, sed solis sacerdotibus, quia prudenter iudicavit legem positivam de non comedendis his panibus a laicis, cedere debere legi, iurique naturæ, quod dictat in gravi necessitate famis conservandam esse vitam comedendo quoslibet panes et cibos etiam Deo consecratos, ideoque S. Paulinus, S. Lauren-

A tius et alii, calices et vasa Deo consecrata vendiderunt, ut per eorum pretium succurrerent gravi necessitati famique pauperum. Ergo pariter, imo multo magis licet mihi meisque discipulis vellere spicas in Sabbato, ut elicitis inde granis fami nostræ succurramus: sanctitas enim Sabbati prohibens opus servile, uti est vellere spicas, est iuris divini positivi, quod cedere debet iuri naturæ dictanti, in fame vitæ esse consulendum quolibet cibo, etiam sacro. Est hæc prima ratio, sequitur secunda.

AUT NON LEGISTIS IN LEGE, QUIA SABBATIS SACERDOTES IN TEMPLO SABBATUM VIOLANT, ET SINE CRIMINE SUNT?) Arabicus: *Et non est eis peccatum. Violant,* Syrus, *profanant,* victimas iugulando, excoriando, dissecando, lavando, componendo ligna, accendendo ignem, quo victimæ in honorem Dei comburantur, quæ opera in se nude spectata servilia sunt, et violant Sabbatum, ni pietas et sanctitas excuset, ac ex servilibus et profanis sacra et divina efficiat, uti in hoc casu fit. Sensus est, q. d. Uti Davidem necessitas, et sacerdotes pietas, ita utrumque B discipulos meos excusat e violatione Sabbati, per hanc spicarum vellicationem: ipsi enim me quasi prophetam et Messiam sequuntur, meæque sacræ doctrinæ adeo intenti sunt, ut panum et ciborum parandorum obliti fuerint. Cur ergo famem ex opere tam pio contractam non levent vellicatione spicarum in Sabbato? Vers. 5.

Nota τo *legistis*: hæc enim ad verbum nusquam leguntur in S. Scriptura, sed quoad rem et sensum habentur Num. 28. et alibi, ubi sancitur ritus sacrificandi in Sabbato. Hinc Iudæorum axioma est: *In templo non esse Sabbatum,* id est, vacationem ab operibus, quia in templo continuo sacrificatur, hoc est, iugulatur, excoriatur, dissecatur, lavatur, comburitur victima. Sacerdotes enim tunc erant laniones.

DICO AUTEM VOBIS, QUIA TEMPLO MAIOR EST HIC.) Qui vellere spicas permittit suis discipulis, puta, ego: loquitur enim Christus de se in tertia persona modestiæ causa. Sensus est, q. d. Si templi sanctitas excusat sa- C cerdotes sacrificantes a violatione Sabbati: ergo eadem me meosque vellicantes spicas in Sabbato, excusat ab eius violatione: quia ego maior et sanctior sum templo, imo Dominus sum templi, cui scilicet victimæ omnes in templo immolantur et sacrificantur. Quare ego intrinsece sanctus, adeoque ipsa increata et immensa sanctitas sum, temploque omnem externam istam sanctitatem impertior. Vers 6.

SI AUTEM SCIRETIS QUID EST: MISERICORDIAM VOLO, ET NON SACRIFICIUM; NUNQUAM CONDEMNASSETIS INNOCENTES.) Syrus, *non condemnassetis eos* (discipulos meos) *cum insontes sint.* Citat Osee c. 9. v. 13. Vide ibi dicta. Vis argumenti est, q. d. Misericordia potior est præstatque sacrificio et Sabbato: ergo ob eam licet violare quietem Sabbati. Perperam ergo, o Scribæ, accusatis et condemnatis hac in re meos discipulos, cum ipsi in ea sint innocentes, vacentque omni culpa ob misericordiam hic exercitam. Misericordia hæc est, qua ego miseris et fame- D licis meis discipulis permisi vellicare spicas in Sabbato: item ea, quam ipsis instillo et inculco tam verbo quam exemplo: itaque eos præparo, ut misereantur tot miserarum animarum pereuntium, earumque salutem docendo, monendo, orando omni cura et studio procurent. Huc pertinet aurea Simeonis Iusti (quem Hebræi censent illum esse, qui Christum in ulnas suscepit, cygnæum canens: *Nunc dimittis servum tuum Domine,* etc.) gnome in *Pirke Avoth,* hoc est, in *sententiis Patrum: Mundus tribus rebus incumbit et sustentatur:* primo, *lege;* secundo, *cultu divino;* tertio, *misericordia.* Porro Arabicus posteriorem partem legit in singulari: *Non iudicaretis super eum, cui non est peccatum,* id est, non iudicaretis me innocentem, qui hæc Apostolis permisi. Est hæc tertia apologiæ Christi pro discipulis ratio. Sequitur quarta. Vers. 7. Tribus mundus fulcitur.

DOMINUS EST ENIM FILIUS HOMINIS ETIAM SABBATI.) q. d. Ego qui per naturam sum filius Dei, et per dignationem factus sum filius hominis, id est, homo, hoc ipso sum Dominus, id est, auctor et legislator totius legis Mo- Vers 8. Luc. 6. 5. Marc. 2. 18.

saicæ, ac consequenter et Sabbati: ergo in ea dispensare possum cum meis discipulis. Quintam rationem addit Marcus c. 2. 27. *Sabbatum*, inquit, *propter hominem factum, et non homo propter Sabbatum;* de quo ibi.

Vers. 9. ET CUM INDE TRANSISSET, VENIT IN SYNAGOGAM EORUM.) Addit Lucas c. 6. v. 6. hoc factum altero Sabbato. Diem enim Sabbati studio ad novum miraculum captavit Christus, ut hunc errorem Scribarum, scilicet Sabbato non licere ægros sanare, iterum iterumque confutaret. Tam chara fuit illi veritas, liberaque veritatis prædicatio, ut eam ubique captarit, etiamsi sciret propterea Scribas sibi machinaturos mortem, ideoque sibi in cruce esse moriendum.

Vers. 10. Luc. 6. v. 6. 7. Marc. 3. v. 1. 2. ET ECCE HOMO HABENS MANUM (*dextram*, ut habet Lucas) ARIDAM (Syrus, *cuius manus arueral*) ET INTERROGABANT EUM, DICENTES: SI LICET SABBATIS CURARE? UT ACCUSARENT EUM.) Addit S. Hieronym. *In Evangelio quo utuntur Nazareni et Ebionitæ (quod nuper in Græcum de Hebræo sermone transtulimus, et quod vocatur a plerisque Matthæi authenticum) homo ille, qui aridam habet manum, cæmentarius scribitur, istiusmodi vocibus auxilium precans: Cæmentarius eram, manibus victum quæritans: precor te Iesu, ut mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos.* Sub manu intellige brachium: χεὶρ enim, id est manus, Hippocrati a scapulis ad digitos protenditur; brachium ergo hoc laborabat duplici morbo, primo convulsione nervorum; secundo atrophia, ob defectum enim alimenti exaruerat; ideoque naturaliter erat incurabile, uti ostendit Guilielmus Ader medicus lib. de ægrotis Evangelii cap. 11.

Porro manus est organum tam nobile, ut Deus soli homini manus dederit exporrectas, belluis denegatas, quibus facile prosequatur quæcumque mens iusserit. Ita Galenus lib. 1. de usu partium.

ET INTERROGABANT EUM.) Scilicet Christum Scribæ et Pharisæi, an liceret ægrum in Sabbato curare? Deinde ut narrat Marcus cap. 3. 4. et Lucas c. 6. v. 9. Christus vicissim interrogavit Scribas aliam quæstionem, quæ interrogationem eorum solveret, scilicet, an liceret Sabbato *benefacere*, et manum aridam curare, *an malefacere*, id est, non curare et nocere? tacite significans, misero non benefacere, cum possis, esse illi malefacere; et animam sive vitam non servare, cum possis, esse illam perdere: ac proinde, cum hoc lege naturæ permissum, imo iussum sit, non esse vetitum lege positiva Sabbati: hoc enim esset irrationale, si lex positiva vetaret beneficentiam in Sabbato iure naturæ permissam, aut præciperet maleficentiam et noxam, iure naturæ vetitam.

UT ACCUSARENT EUM.) Apud vulgus quasi impotentem vel immisericordem, si ægram non curaret; sin curaret, quasi Sabbati violatorem et sacrilegum, apud Pontificem et Principes sacerdotum.

Vers. 11. IPSE AUTEM DIXIT ILLIS: QUIS ERIT EX VOBIS HOMO, QUI HABEAT OVEM UNAM, ET SI CECIDERIT HÆC SABBATIS IN FOVEAM, NONNE TENEBIT ET LEVABIT EAM.) q. d. Vos Scribæ docetis non violari Sabbatum, si quis ovem lapsam in fossam Sabbato apprehendat et extrahat, ne ovicula tota die sabbati cogatur in fossa manere, esurire et incommode habere. Ergo multo magis licet Sabbato, hominem ægrum et afflictum ægritudine sua levare et sanare. Ita sentiebant Scribæ tempore Christi, et iam nonnulli Iudæi ita superstitiose quietem in Sabbato observant, ut eo die nec hominem in cloacam, aut latrinam lapsum extrahere velint, nec lapsi ipsi extrahi se permittant. Lepidum est quod narrat Volaterranus lib. 3. Geograph. sub finem: Tempore Henrici III. regis Angliæ, inquit, qui regnare cœpit anno Domini 1208. Iudæus quidam Terksburi in Anglia in cloacam lapsus Sabbato, ob diei religionem extrahi noluit. Id videns comes loci Christianus, nec in sequenti die eum extrahi permisit ob Dominicæ reverentiam: quare ille antequam extraheretur extinctus et suffocatus est. Dicebat enim:

Superstitiosa Sabbati Iudaici observatio. Lepidum Iudæi in cloacam lapsi exemplum.

Sabbata sancta colo, de stercore surgere nolo.

Cui vicissim comes:

Sabbata nostra (Christiana, puta Dominicam) *quidem Salomon celebrabis ibidem.*

QUANTO MAGIS (Græce, *quanto igitur*) MELIOR (præstantior, dignior, nobilior) EST HOMO OVE? ITAQUE LICET SABBATIS BENEFACERE.) Arabicus: *Itaque licet operatio boni in Sabbatis.* Si licet ovem ærumna sua levare Sabbato, cur non hominem? præsertim cum in ovis levatione magno multorum molimine, labore, tempore, funibus vel scalis opus sit: Christus vero in instanti solo verbo vel iussu, sine pharmacis hominem ægrum curaturus esset? Quodnam hic est opus servile? Quare id vetare stolidum, ferum, barbarum est. Unde addit Marcus: *Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam.* Vers. 12. Luc. 6. 9. Mar. 3. 4.

TUNC AIT HOMINI: EXTENDE MANUM TUAM; ET EXTENDIT (Christo imperante et dante ei virtutem) ET RESTITUTA EST SANITATI SICUT ALTERA.) Syrus, *sicut socia eius.* Christus prius ratione, nunc facto, scilicet miraculo confutat Scribarum inscitiam et invidiam, suamque sapientiam et beneficentiam toti populo testatam facit, et illustrem reddit. Audi S. Athanasium hom. de Semente, quæ extat sub finem tom. 1. *Tum dixit illi Iesus: Extende manum tuam; nam ego te non tango, ne habeant Iudæi, quod calumnientur, ne attingere illis idem sit, quod operari; verbo tantummodo ago. Non enim prohibitum est a Deo, ne quis in Sabbato loquatur. Quod si autem verbum opus efficiat, admirationi sit ille, qui hoc verbum dixit: Extende manum tuam. Vide iam mihi discrimen facti. Petrus in Speciosa porta paralyticum sanans, apprehensa eius dextra, illum erexit: Dominus contra tantum iubet: Extende manum tuam, tibi do vim et efficaciam sanitatis, et verbis iubendo, hanc potestatem tibi insero. Extende manum tuam. Sic ille dixit, sic iste fecit, et restituta est ipsa manus.* Vers. 13. Luc. 6. 10. Mar. 3. 5.

Allegorice, primo Beda: Adam, inquit, carpens pomum vetitum, manum humani generis arefecit, id est, potentiam operationemque hominis fœcunditate boni operis privavit: at Christus eam restituit, extendens manus suas in cruce. Allegor.

Secundo S. Hieronymus: *Usque ad adventum Salvatoris*, inquit, *arida manus in Synagoga fuit Iudæorum, et Dei opera non fiebant in ea: postquam ille venit in terras, reddita est in Apostolis credentibus dextera, et operi pristino restituta.*

Tropologice, in Synagoga et congregatione doctorum, ubi maior est scientia, manum dexteram habet aridam, qui eam ad eum per orationem, ad proximum per misericordiam, ad se ipsum per bona opera, quibus sibi merita et præmia in cælis accumulet, non extendit. Ita S. Athanasius hom. iam citata, Beda, Euthymius, Theophyl. Manum ergo, quam torpefecit acedia, contraxit avaritia, arefecit inertia, Christus sua gratia facit, ut extendat alacritas, dilatet liberalitas, vegetet zelus et fervor ad omne bonum opus exequendum. Audi S. Anselmum: *Sananda manus arida iubetur extendi, quia infructuosæ animæ debilitas nullo melius ordine, quam eleemosynæ largitate curatur. Unde Ioannes Baptista turbis sciscitantibus, quid facerent, ut non velut arbores aridæ mitterentur in ignem, hoc solum præcipit: Qui habet duas tunicas, det non habenti, et qui habet escas, similiter faciat, Luc. 3. v. 11. Et in Ecclesiastico dicitur: Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, et ad dandum collecta, Eccl. 4. v. 36. Frustra enim manus ad Deum pro peccatis rogaturus expandit, qui non has ad inopem rogantem beneficium laturus extendit.* Tropol.

EXEUNTES (e Synagoga, relicta turba, apud quam mutire non audebant confusi, ait Francisc. Lucas) AUTEM PHARISÆI CONSILIUM FACIEBANT ADVERSUS EUM, QUOMODO PERDERENT, (id est occiderent) EUM.) Magna fuit hæc Pharisæorum invidia, ingratitudo et malitia, auctori vitæ machinari necem, ut quia ipse tot ægris sanitatem restituebat, mortem illi rependerent. Vers. 14. Luc. 6. 11. Mar. 3. 6.

IESUS AUTEM SCIENS (virtute divina cognoscens arcana eorum contra se consilia) RECESSIT INDE, ET SECUTI Vers. 15. Mar. 1. v. 7. 8. 10.

SUNT EUM MULTI, ET CURAVIT EOS OMNES.) Qui scilicet ægri erant et sanatione egebant, quos multos fuisse, ait Marcus cap. 3. 10. Ubique suam potentiam et beneficentiam commendat Christus. Sicut enim Solis est illuminare omnes qui obicem non ponunt; sic Christi et Christiani est benefacere omnibus, qui beneficium poscunt.

Vers. 16. Marc. 3. 12. ET PRÆCEPIT EIS, NE MANIFESTUM EUM FACERENT.) Græce ἐπετίμησε, id est, increpavit, comminatus est, cum minis præcepit, ne divulgarent miracula ab eo patrata, tum ne Scribas offenderet, et ad maiorem invidiam iramque concitaret; tum ut ostenderet, quam remotus esset a captanda hominum gloria.

Vers. 17. UT ADIMPLERETUR, QUOD DICTUM EST PER ISAIAM PROPHETAM DICENTEM, cap. 42. v. 1.

Vers. 18. ECCE PUER MEUS (*Messias*, ait Chaldæus) QUEM ELEGI, DILECTUS MEUS, IN QUO COMPLACUIT ANIMÆ MEÆ. PONAM SPIRITUM MEUM SUPER EUM.) Dona Spiritus sancti illi indam in eius conceptione. *Puer meus* Hebraice עַבְדִּי *abdi*, id est, servus meus: unde patet Isaiam loqui de Christo non qua Deus est, sed qua homo: sic enim est servus Dei.

Probat, Christum reipsa docendo et sanando ægros, implesse Isaiæ de se suaque modestia, misericordia et æquitate vaticinium; ac proinde ipsum esse Messiam ab Isaia prædictum, et hisce dotibus ceu notis et indiciis insignitum. Pro *quem elegi*, Hebr. est, *suscipiam eum*. Septuag. *assumam eum*. Chald. *admorebo eum*.

ET IUDICIUM GENTIBUS PROFERET.) *Iudicium*, id est, id quod iustum et æquum est, hoc enim rectorum iudicum est iudicium, q. d. Christus quasi legislator legem Evangelicam iustissimam, rectissimam et sanctissimam non solis Iudæis, ut Moses, sed omnibus omnino gentibus per Apostolos evangelizabit.

Vers. 19. NON CONTENDET, NEQUE CLAMABIT, NEQUE AUDIET ALIQUIS IN PLATEIS VOCEM EIUS.) Notatur Christi mansuetudo, et mansuetus placidusque et lenis docendi modus. Et hac de causa hoc Isaiæ testimonium profert Matthæus.

Vers. 20. ARUNDINEM QUASSATAM NON CONFRINGET, ET LINUM FUMIGANS NON EXTINGUET.) Syrus et Arabicus: *Et lucernam ad extinctionem tendentem non extinguet*. Est geminum proverbium idem significans, scilicet Christum infirmos et debiles in fide, spe, et charitate non contentiose cum clamoribus increpiturum et oppressurum, sed sua mansuetudine, lenitate et patientia magis roboraturum et accensurum. Ita S. Hilarius et S. Hieronymus: omnia enim hæc commendant admirabilem et divinam Christi mansuetudinem. Audi Patres. S. Hieronymus: *Qui peccatori non porrigit manum, nec portat onus fratris, quassatum calamum confringit: qui scintillam fidei contemnit in parvulis, lignum extinguit fumigans.* S. August. 20. de Civit. c. 30. *Persecutores Christi, perdita integritate, quassato calamo, et amisso lumine, lino fumanti comparantur quibus pepercit, quia non venit iudicare.* S. Hilarius: *Ostendit se posse eos facile frangere ut arundinem contritam, et eorum furorem extinguere.* Rabanus: *Quassatæ gentes non sunt contritæ, sed in salute reservatæ, nec Iudæi a vento agitati condemnati statim, sed supportati patienter: Gentes quæ extincto naturalis legis ardore, fumi amarissimi et oculis noxii, tenebrosæque caliginis involvebantur erroribus, a Christo sunt in maxima incendia suscitati.*

DONEC EIICIAT AD IUDICIUM VICTORIAM.) Id est, donec perducat *iudicium*, id est, iustitiam, sive fidem et sanctitatem Evangelicam *ad victoriam*, ut illa scilicet toto orbe dominetur. Unde Noster in Isaia vertit: *Ponet* ipse, quasi Dominus et victor, *in terra iudicium*, scilicet, quasi reginam et dominam omnibus imperantem. Hebraice est: *Proferet iudicium ad veritatem*, id est, proferet iudicium verum.

Vers. 21. ET IN NOMINE EIUS GENTES SPERABUNT.) Pro *Gentes* Hebr. est *Insulæ*, q. d. Gentes remotissimæ in Insulis habitantes, omnes spes suas collocabunt in Christo Salvatore. Fusius hæc omnia explicui Isaiæ 42. 1. Vide ibi dicta.

Vers. 22. Luc. 11. 14. TUNC OBLATUS EST EI DÆMONIUM HABENS, CÆCUS MUTUS, ET CURAVIT EUM, ITA UT LOQUERETUR ET VIDERET.) Lucas cap. 11. 14. tantum dicit fuisse mutum (unde S. August. lib. 2. de cons. Evang. c. 37. opinatur Lucam de alio dæmoniaco loqui) sed non negat fuisse et cæcum, quod asserit hic Matthæus. Fuit autem non a nativitate, aut ex morbo cæcus et mutus, ut vult Abulens. hic q. 50. et Barradius, sed a dæmone eum possidente oculorum et aurium usu privatus. Dæmon ergo non eum excæcaverat, nec facultatem loquendi ei ademerat, sed tantum oculorum et linguæ exercitium usumque impediebat: unde dæmone eiecto, sine alia operatione vel miraculo, statim cœpit loqui et videre: ita S. Chrysostomus, Euthymius, Lyranus, Iansenius, Maldonatus. Audi S. Chrysostomum: *O pestiferam dæmonis astutiam: utramque viam occupavit atque obstruxit, quibus ille erat crediturus, visum atque auditum.* Hinc S. Lucas ait: *Illud* (dæmonium) *erat mutum*, scilicet effective, quia hominem a se possessum efficiebat mutum: unde et ipse dæmon licet interrogatus vel adiuratus, per os eius non loquebatur, nec respondebat, quasi fuisset elinguis et mutus, qui alias solet esse loquax et loquaces facere, quia in loquacitate multa committuntur peccata. Fuit ergo proprie et per se unum tantum miraculum, scilicet eiectio dæmonis; consequenter tamen et in effectu fuit triplex. Nam, ut ait S. Hieronymus: *Tria signa simul in uno homine perpetrata sunt: cæcus videt, mutus loquitur, possessus a dæmone liberatur.*

Tropologice S. Hieronymus: *Quod tunc*, inquit, *carnaliter factum est, quotidie completur in conversione credentium, ut expulso dæmone primum fidei lumen aspiciant, deinde in laudes Dei tacentia prius ora laxentur.* Et S. Hilar. *Non autem sine ratione, cum turbas omnes curatas in communi dixisset, nunc seorsum dæmonium habens cæcus, et mutus offertur. Oportebat enim ut postquam manus aridæ homo oblatus est, qui in synagoga curabatur, in unius huiusmodi hominis forma gentium salus fieret: ut qui erat habitatio dæmonii, et cæcus et mutus, Deo capax pararetur, et Deum contineret in Christo, et Christi opera Dei confessione laudaret.* S. August. *Dæmonium enim habens, cæcus et mutus est, qui non credit: et subditus est diabolo, qui non intelligit, et non confitetur ipsam fidem, vel qui non dat laudem Deo.* Hæc Augustinus lib. 1. quæst. Evangel. quæst. 3. Dæmon ergo facit homines mutos, ne peccata confiteantur, sicque venenum expuant; ne laudent Deum; ne proximos doceant vel corripiant: sed Christus sua gratia laxat ora ad confitendum, laudandum, docendum et monendum, quando oportet. Sapienter S. Bernardus in Sententiis: *Cur*, ait, *te pudet peccatum tuum dicere, quod non puduit facere? Aut cur erubescis Deo confiteri, cuius oculis non potes abscondi? quod si forte pudor est tibi, uni homini, et peccatori peccatum tuum exponere, quid facturus es in die iudicii, ubi omnibus exposita tua conscientia patebit?*

Porro contigit hæc historia, ut et ea, quæ narrat Matthæus cap. 13. ante missionem Apostolorum; nam quæ c. 14. narrat, statim a reditu Apostolorum ad Christum contigisse, liquet ex Marco et Luca: ita Iansen. Franc. Lucas et alii. Maldonatus tamen et Barradius aiunt non esse necesse facilem hic historiæ ordinem invertere et turbare, præsertim cum Patres cum servent, ut patebit v. 27. sed Patres rei et historiæ intenti, de ordine parum sunt solliciti.

ET STUPEBANT OMNES TURBÆ, ET DICEBANT: NUMQUID HIC EST FILIUS DAVID?) Græce ἐξίσταντο, id est, admirabantur attoniti, ita ut extra se in extasin quasi raperentur, visis tot tantisque Christi miraculis: unde dicebant: Nullus propheta tot tantaque fecit prodigia, quanta fecit Iesus. Ergo iis omnibus est maior, ac consequenter ipse filius David, id est, Messias Davidi promissus, quasi filius ex eius semine nasciturus, quem omnes avide expectamus, sit oportet. Vers. 23. Luc. 11. 14.

PHARISÆI AUDIENTES DIXERUNT: HIC NON EIICIT DÆMONIA, NISI IN BEELZEBUB PRINCIPE DÆMONIORUM.) Pharisæi invidia et odio Christi excæcati, quia miracula eius tam clara et testata negare non poterant, calumniantur Vers. 24. Luc. 11. 15. Marc. 3. 22.

illa magica esse, nec a Deo, sed a Beelzebub patrari. Faciunt ergo Christum magum, qui dæmonem habeat familiarem, cuius vi mira efficiat. Quis fuerit Beelzebub, dixi cap. 10. 25.

Vers. 25. Luc. 11. 17. Marc. 3. 24. 25.

IESUS AUTEM SCIENS COGITATIONES (multo magis blasphema verba, quæ contra Christum absentem in circulis dixerunt v. 24.) EORUM, DIXIT EIS: OMNE REGNUM DIVISUM CONTRA SE, DESOLABITUR; ET OMNIS CIVITAS VEL DOMUS DIVISA CONTRA SE, NON STABIT.) q. d. Omne regnum, imo omnis urbs et domus, cuius incolæ mutuis dissidiis contra se invicem pugnant, stare nequit, sed cito intestina seditione et bello evertetur: *Uti concordia res parvæ crescunt, ita discordia maximæ dilabuntur*, ait S. Hieronymus. Concordia enim est quasi calx, quæ partes domus unit et conglutinat: tolle calcem, lapides dilabentur, et corruet tota domus: tolle concordiam, diffluent cives, et discordes se invicem periment. Centrum unit in se omnes lineas circuli diametrales: tolle centrum, omnes illæ diffluent. Centrum urbis, domus et collegii est unio et concordia. Ita Romanum imperium perdidit discordia, cum populus in magistratum, milites contra Senatum, Senatus in se divisus contra seipsum pugnavit. Lege Livium, Lucanum et alios de civilibus bellis, præsertim Iulii Cæsaris et Pompeii.

Concordia est calx urbis.

Vers. 26. Luc. 11. 18. Marc. 3. 26.

ET SI SATANAS SATANAM EIICIT, ADVERSUS SE DIVISUS EST: QUOMODO ERGO STABIT REGNUM EIUS?) q. d. Stare nequiret regnum Satanæ in terra, si Satanas, id est, dæmon unus assidue contra alterum hostiliter insurgeret, et adverso Marte depugnaret, ut superior inferiorem, vel inferior superiorem ex hominibus (in quibus dæmones adeo regnare, regnumque suum stabilire appetunt) continuo eiiceret, uti vos o Scribæ, videtis me continuo et assidue, hostiliter, et adversa fronte persequi dæmones, eosque ex mentibus et corporibus hominum expellere. Ergo non ope Beelzebub, ut vos dicitis, sed virtute Dei illos eiicio. Neque enim Beelzebub tam stolidus est, ut dæmones sibi subditos inter se committat, ut unus alium expellat: sic enim ipse regnum eorum suumque destrueret: unde et milites seditiosi cum suo rebellant principi, summe inter se uniuntur et consentiunt, quia sciunt, si dissentiant, se a principe facile occupandos et evertendos fore. Dixi *hostiliter*: nam Apollonius Thyanæus, teste Philostrato in eius vita, et magi subinde dæmones eiiciunt, sed ex composita collusione, ut homines ad magos, et magiam, id est, societatem cum dæmone pertrahant: nullam autem societatem se cum dæmone habere probat Christus in sequent. Dixi *assidue*: nam subinde lis et pugna inter ipsos dæmones de homine possidendo oritur. Narravit mihi Romæ sacerdos senex fide dignus, qui per plures annos officio exorcistæ functus fuerat, dæmonesque expulerat, se suis oculis vidisse, et suis auribus audivisse, duos a dæmonibus possessos, in templo S. Matthæi inter se contendentes et decertantes. Dæmon enim possidens unum erat altioris ordinis, et superior altero; hic alterum, quasi se inferiorem, ex homine, quem possidebat eiicere volebat. Sed adversa fronte restitit inferior, variaque in superiorem probra coniecit, et inter alia dixit: Tu es dæmon infernalis, ac iusto Dei iudicio in inferno relegatus, longe gravius puniris, quam ego, qui non sum dæmon infernalis, sed in hoc aere versari permittor, quia non rebellavi Deo ut tu, sed Lucifero, quasi subditus superiori meo nude dumtaxat adhæsi, et consensi. Sed hæc perrara sunt, et tandem in pacem desinunt, uti hi duo inter se contendentes, paulo post posuere lites, quieverunt, et tacuerunt. Licet enim damnati et dæmones ardeant superbia, ira et odio contra se invicem, et ringantur rixenturque in inferno, ut canes; tamen in terra, ut regnum suum dominatumque in homines stabiliant, inter se consentiant oportet.

Apollonius eiicit dæmones per magiam.

Dæmon superior eiicit inferiorem, sed raro.

Vers. 27. Luc. 11. 19.

ET SI EGO IN BEELZEBUB EIICIO DÆMONES, FILII VESTRI IN QUO EIICIUNT? IDEO IPSI IUDICES VESTRI ERUNT.) Est hoc secundum Christi argumentum, quo probat se ope Dei, non Satanæ eiicere dæmones. Per filios vestros primo, S. Hilarius, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius accipiunt vestros Apostolos, qui erant filii Iudæorum. Censent enim ipsi hæc contigisse post missionem Apostolorum factam a Christo, in qua Apostoli ope Christi dæmones expulerunt, et miracula plura patrarunt. Verum quia verius est, ut dixi v. 22. hæc contigisse ante missionem Apostolorum, hinc melius per filios accipias exorcistas Iudæorum, qui arte a Salomone tradita, teste Iosepho lib. 8. c. 2. expellebant dæmones, quales fuere septem filii Scevæ principis sacerdotum, Actor. 19. 14. ita Iansenius, Toletus, Franc. Lucas et alii.

IDEO IPSI IUDICES VESTRI ERUNT.) q. d. Ideo in die iudicii ipsi vos suo facto et exemplo condemnabunt, quod tam perversum de ipsis et me iudicium tuleritis, scilicet quod iudicaveritis ipsos ope Dei expulisse dæmones, me autem ope diaboli, cum tamen longe maiora præsentiæ et operationis Dei in me iudicia videritis, quam in vestris exorcistis. Quis enim eorum tot ægros sanavit, tot mortuos suscitavit, quot ego sanavi et suscitavi? Quis eorum tam sublimem et divinam doctrinam prædicavit, sicut ego prædico? Quis eorum tam puram et sanctam vitam egit, sicut ego ago? Sic regina Saba et Ninivitæ ipso facto, id est, sua fide et pœnitentia in die iudicii condemnabunt Iudæos Christo incredulos, et impœnitentes v. 41. et 42.

SI AUTEM EGO IN SPIRITU DEI EIICIO DÆMONES, IGITUR PERVENIT IN VOS REGNUM DEI.) q. d. Si ego virtute Dei et Spiritus sancti, non Beelzebub, expello dæmones, uti iam probavi; ergo verum est, et ipse Spiritus sanctus miraculoso suo ad mea miracula et expulsionem dæmonum concursu, aperte testatur, verum esse, quod ego et Ioannes Baptista caput et summam prædicationis nostræ posuimus, scilicet: *Appropinquavit regnum cælorum*. Videtis enim dæmonis regnum passim per me, et verbis et factis in corporibus et animabus hominum destrui, sicque inchoari regnum Dei per gratiam, quod in cælo perficietur, ubi Deus in Sanctis regnat per gloriam. Hoc est, quod ait Ioannes epist. 1. cap. 3. *In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli*. Nam, ut ait S. Leo serm. 10. de passione: *Clavi illi, qui manus Domini, pedesque transfoderunt, perpetuis diabolum fixere vulneribus, et sanctorum pœna membrorum inimicarum fuit interfectio potestatum*. Vers. 28. Luc. 11. 20.

AUT QUOMODO POTEST QUISQUAM INTRARE IN DOMUM FORTIS (Syrus, *strenui*) ET VASA EIUS DIRIPERE, NISI PRIUS ALLIGAVERIT FORTEM, ET TUNC DOMUM ILLIUS DIRIPIET.) Pro *aut*, Græce est ἢ, quod Pagninus vertit *alioqui*; Arabicus *et*; alii *nam*; alii *an*, ut superius dixi. Proponitur hic nova ratio, puta tertia, qua probat Christus se ope Dei, non Beelzebub, eiicere dæmonia, petiturque a comparatis, q. d. Sicut, qui invadit arcem vel domum alicuius fortis, vel potentis viri, vel tyranni, v. g. Samsonis, aut Herculis, ut eam expoliet, id facere nequit, nisi ipsum herum fortem prius domet et alliget; alioqui enim ipse sua defendet, et spolium armata manu prohibebit: sic pariter ego Christus, qui Satanæ regnum expolio, dum peccatores illi subditos ad pœnitentiam et salutem traduco, necesse est, ut Satanam ipsum domuerim et alligarim; alioqui enim ipse non ferret hoc spolium a me fieri: hostis ergo mihi, et a me domitus est Satanas, non amicus, non socius in eiectione dæmonum, ut vos calumniamini. Fortis ergo hic est diabolus: domus est mundus: vasa sunt arma: instrumenta supellex: arma diaboli sunt artes, fraudes, illecebræ, quibus homines allicit ad vitia, uti sunt opes, honores, voluptates: item dæmones inferiores, et impii homines, ait S. Chrysostomus, quibus diabolus utitur contra nos, ut nos tentet, et vexet. Supellex sunt peccatorum animæ, et corpora a dæmone possessa; item Patrum animæ in limbo ante Christum detentæ: hæc omnia diripuit et eripuit illi Christus, alligato in gehenna diabolo: unde Lucas c. 11. 21. *vasa* exponit *arma et spolia*. Vers. 29. Luc. 11. 21. 22. Marc. 3. 27.

Porro diabolus hic vocatur *fortis*, quia instar leonis rugientis circuit quærens quem devoret, ait S. Petrus; unde eius robur et fortitudinem depingit Iob, c. 40. et 41. sub specie Behemoth et Leviathan. Diabolus hic et alibi

vocatur caput et princeps malignorum spirituum, qui eos in mundum immittit, ut eum sibi subiiciat. *Fortem* ergo accipe Luciferum, qui est princeps dæmonum, ideoque antagonista Christi, et S. Michaelis. Lucifer enim a Christo in cruce victus, detrusus est in tartara, ut ibi personaliter degat ligatus usque ad diem iudicii: tum enim ad modicum tempus solvetur, ut ait Ioann. Apocal. 20. 2. et sequent. itaque docent S. Gregorius, Ambrosius, Lactantius, Andreas Cretensis, Viegas et Ribera, quos ibidem citavi, ac Francisc. Suarez lib. 8. de Angelis c. 17. n. 8. Lucifer enim in Scriptura vocatur draco, serpens antiquus, diabolus, Satanas per antonomasiam. Porro ita ligatus est Lucifer in inferno, ut non tantum per se exire non possit, sed etiam per suos dæmones, quos in terram emittit, non tantum hominibus nocere possit, quantum antea. Christus enim eorum vires et facultates valde restrinxit, minuit, et arctavit, uti ipse hic et Apocal. 20. 2. alibique significat. Vide dicta Apocal. 20. 2. Idipsum edoctus per longam experientiam S. Antonius teste Athanasio in eius vita c. 6. et seq. prolixe edocet: *Diabolus*, inquit, *hamo crucis, ut draco aduncatus a Domino est, et capistro ligatus, et quasi mancipium fugitivum vinctus, circulo et labia armilla perforatus, nullum omnino fidelium devorare permittitur. Nunc miserabilis ut passer ad ludum irretitus a Christo est; nunc comites suos quasi scorpiones et serpentes calcaneo Christianorum substratos gemit. Ille qui universa maria a se detenta plaudebat, ille qui orbem terrarum manu sua teneri pollicebatur, ecce a vobis vincitur, ecce me adversum se prohibere non potest disputantem.* Et c. 20. idipsum ex confessione diaboli confirmat: *Vidi*, inquit, *hominem enormi sublimitate, porrectum caput usque ad cælum. Cum ab hoc, quisnam esset, inquirerem, ait: Ego sum Satanas. Et ego: Quid, inquam, hic quæris? Respondit: Cur mihi frustra imputant monachi? Cur mihi omnes Christianorum populi maledicunt? At ego: Iuste faciunt; tuis enim frequenter molestantur insidiis. At ille ait: Nihil ego facio, sed ipsi se invicem turbant. Nam ego miserabilis factus sum. Rogo, nonne legisti: Quia defecerunt inimici frameæ in finem, et civitates eorum destruxisti? En nullum iam habeo locum, nullam possideo civitatem, iam mihi nulla sunt arma: per omnes nationes cunctasque provincias Christi personat nomen, solitudinesque monachorum stipantur choris. Ipsi se quæso tueantur, et me sine causa non lacerent.* Subdit diabolum inertibus tantum prævalere: *Nam quales*, inquit, *nos et nostras repererint cogitationes, tales se nobis præstare consueverunt. Et si quid in pectoribus malæ mentis et pavoris semen invenerint, quasi latrones, qui deserta obtinent loca, cœptos cumulant timores, et crudeliter imminentes, infelicem puniunt animam.* Unde concludit: *Una est ergo ratio vincendi inimicum, lætitia spiritualis et animæ semper Dominum cogitantis iugis recordatio; quæ dæmonum ludos quasi fumum expellens, persequetur adversarios potius quam timebit.*

Lucifer ligatus a Christo. Exemplum S. Antonii.

Vers. 30. Luc. 11. 23. QUI NON EST MECUM, CONTRA ME EST: ET QUI NON CONGREGAT MECUM, SPARGIT.) Primo S. Hilarius, S. Hieronym. S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et Toletus in Lucæ c. 12. v. 23. de forti, id est, diabolo exponunt, q. d. Diabolus, adeo mecum non est, ut contra me sit, et ea, quæ ego congrego, dispergere conetur. Est ergo hic novum, quartumque Christi contra Scribas argumentum, estque tale: Quorum opera sunt contraria, illi sunt contrarii: at mea et diaboli opera sunt contraria; ergo ego et ipse sumus contrarii: nam, ut ait S. Hieronymus: *Ille* (diabolus) *cupit animas hominum tenere captivas; Dominus liberare: ille prædicat idola; hic unius Dei notitiam: ille trahit ad vitia; hic ad virtutes revocat. Quomodo ergo possunt inter se habere concordiam, quorum opera diversa sunt?*

Secundo, simplicius cum S. Chrysostomo et Theophylacto, hæc generatim accipias, proprieque applices Pharisæis, q. d. Sicut cum in regno vel urbe oritur seditio, et una pars in aliam insurgit, ut maligni homines rempublicam occupare et spoliare conentur, uti fecit Romæ Catilina cum suis coniuratis, tunc necesse est, ut probi cives rempublicam defendant, adeoque qui id non facit, sed neutralis esse vult, censetur esse hostis et socius seditiosorum illam impugnantium: quia illo casu cives omnes civitatem, et rempublicam omni studio et vi propugnare tenentur. Sic pariter ego qui universale bellum Satanæ indixi, ut eum mundi imperio, quod ipse tyrannice occupavit, depellam; omnes homines, velut mundi cives, utpote mihi quasi legitimo principi subditos et obstrictos, qui mecum in hoc bello non sunt, nec sub me militant, mihi contrarios et hostes meos deputo et decerno, atque ut tales persequar, puniam et plectam. Tales autem estis vos, o Pharisæi, qui cum primi, utpote mei subditi, et quidem cæteris doctiores, me tamquam Messiam et Christum in vestra lege et Prophetis præsignatum, deberetis recipere, meque apud populum, ut talem, commendare, clanculum tamen mihi adversamini, palam autem dissimulatis, quasi iudices inquisituri de mea doctrina et vita. Quare vos habeo ut hostes mihi contrarios, et cum Satana in mei exitium conspirantes, quia homines, quos ego colligo ad unitatem fidei, ad charitatem, ad unius Dei religionem, vos ad multiplices vestras cæremonias, traditiones, superstitiones, errores trahitis et dispergitis, ac a me, a salute, a Deo avertitis, uti faciunt hæretici et schismatici, quibus apposite hanc gnomen adaptat S. Cyprian. l. 3. ad Quirinum num. 86. et S. Ambrosius l. 2. de pœnitent. c. 4.

Quare hæc Christi sententia non est contraria illi eiusdem Christi apud Lucam cap. 9. 50. *Qui non est adversum vos, pro vobis est:* ibi enim loquitur de eo, qui reipsa in doctrina cum Apostolis consentit, ideoque cum iis et pro iis est, licet id explicite ob iustam causam non profiteatur, ut ibi patet.

Porro Franciscus Lucas censet posteriori membro huius sententiæ idem prorsus significari, quod priori, uti sæpe fit in Psalmis et Proverbiis. Sic enim ipse explicat: Christus neminem pro suo agnoscit, qui non integro sinceroque animo ipsi adhæreat: diabolus omnes absque delectu ad sua castra admittit, quantumvis diversos atque adversos, modo Christo non faveant. Vide supra c. 6. v. 10. *Qui ergo non congregat mecum*, id est, non se aggregat mihi, non adhæret mihi; *spargit*, sive ut habet Syrus, *spargendo spargit*, hoc est, omnino spargit, elongat se a me, abit in dispersionem cum Satana, adversarium se mihi constituit. Hæc Franciscus Lucas.

Verum aliud est congregare cum aliquo, aliud aggregare se alicui: quare prior sensus, quem dedi, est germanior.

Vers. 31. Luc. 12. 10. Marc. 3. 28. 29. IDEO DICO VOBIS: OMNE PECCATUM ET BLASPHEMIA REMITTETUR HOMINI: SPIRITUS AUTEM BLASPHEMIA NON REMITTETUR.) To *spiritus* est genitivi casus, ut patet ex Græco πνεύματος. Blasphemia ergo spiritus, est blasphemia contra Spiritum sanctum: unde Arabicus vertit, *blasphemia in Spiritum sanctum*. Syrus, *blasphemia in Spiritum sanctitatis*.

Blasphemia in Spiritum sanctum quæ?

I. Sententia. Quæres quænam est hæc? Primo, Philastrius in hæresi Rhetorii censet esse hæresin, præsertim Eunomii, qui negabat Spiritum sanctum esse Deum. Sic et S. Ambrosius l. 1. de Spiritu sancto c. 3. et S. Epiphan. hæresi 50.

II. Secundo, S. Hilarius censet blasphemiam in Spiritum sanctum esse eam, qua quis negat Christum esse Deum: *Peccatum*, inquit, *in Spiritum sanctum est, Deo virtutis potestatem negare, et Christo substantiam adimere æternitatis: per quem quia Deus in hominem venit, homo rursus fiet in Deum, cum cæteris Deus veniam largiatur, hoc solum extra veniam est.*

III. Tertio, S. Ambros. l. 2. de pœnitentia c. 4. censet esse schisma; item simoniam, qua v. g. Simon magus pecunia volebat emere Spiritum sanctum a S. Petro, Actor. 8.

IV. Quinam peccatores nec in hoc, nec in futuro. Quarto, Origenes ait esse omne peccatum mortale post baptismum, puta post gratiam Spiritus sancti baptismo acceptam, commissum. Porro Gelasius Papa de Anathematis vinculo, peccatores, qui nec in hoc, nec in futuro sæculo absolvuntur, eos dumtaxat intelligit, qui peccatores permanent, neque resipiscere volunt: Ipse enim, in-

quit, in se insolubilem fecit esse sententiam, qui talis permanere delegit, qualis veraciter non potest absolvi. *sæculo absolvuntur.*

V. Quinto, S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum n. 28. blasphemiam in Spiritum sanctum, ait esse omne peccatum in Deum commissum: blasphemiam vero in filium hominis, esse omne peccatum in hominem perpetratum.

VI. Sexto, idem S. Cyprianus lib. 3. Epist. 14. blasphemiam in Spiritum sanctum censet esse negationem fidei in persecutione.

VII. Septimo, Richardus de S. Victore tract. de blasphemia in Spiritum sanctum, ait esse odium, et convicium Dei. Octodecim Patrum expositiones, scilicet undecim Patrum Latinorum, et septem Græcorum sigillatim recenset Toletus in Lucæ c. 12. annot. 17. quas universas ego, septem iam recensitis, summatim complexus sum.

VIII. Denique Theologi (et ex iis Catechistæ) ex variis S. Augustini expositionibus colligunt sex peccata in Spiritum sanctum, scilicet præsumptionem, desperationem, agnitæ veritatis impugnationem, fraternæ charitatis invidiam, impœnitentiam et obstinationem; hæcque dici aiunt peccata in Spiritum sanctum, quia fiunt ex certa malitia contra bonitatem Dei, quæ appropriatur Spiritui sancto: sicut peccata, quæ fiunt ex infirmitate, dicuntur fieri contra Deum Patrem, quia illi appropriatur potentia; et quæ fiunt ex ignorantia, dicuntur fieri contra Filium, quia illi appropriatur sapientia. Hæc vera sunt, sed huic loco non congruunt, suntque impertinentia. *Sex peccata in Spiritum sanctum.*

IX. Nota ergo, Christum hic non loqui de omni peccato in Spiritum sanctum, sed solum de blasphemia in Spiritum sanctum, quæ verbis fit (eadem tamen cogitationis et operum est ratio) cum scilicet quis calumniatur opera manifeste divina et miraculosa, ac pia et sancta Dei, ad salutem hominum ab eo facta, quibus ipse fidem et veritatem confirmat, uti est eiectio dæmonum, quæ cum sint opera bonitatis et sanctitatis Dei, attribuuntur Spiritui sancto, qui ex vi processionis et spirationis suæ a Patre et Filio procedit, ut amor, bonitas et sanctitas. Cum, inquam, quis hæc calumniatur, eaque scienter ex malitia adscribit Spiritui immundo, puta diabolo, ut faciebant hi Pharisæi; tunc dicitur committere blasphemiam in Spiritum sanctum; talis enim directe iniuriatur Deo, illique adimit suam sanctitatem et munditiem, quæ appropriatur Spiritui sancto, adeoque ex Deo facit diabolum. Id enim recte hac ratiocinatione concluditur: *genuine.*

Syllogismus Christi in Scribas.

Auctor miraculorum, quæ patrat Christus iuxta vos, o Scribæ, est Beelzebub:

Atqui Deus et Spiritus sanctus revera est auctor horum miraculorum:

Ergo secundum vos, Deus et Spiritus sanctus est Beelzebub.

Quo quid atrocius dici potest? quæ blasphemia maior et iniuria in Deum excogitari? ita S. Hieronymus, S. Chrysostomus, S. Ambrosius locis citatis, S. Athanasius tract. de blasphemia in Spiritum sanctum, S. Pacianus Ep. 1. S. Basilius in regul. brevior. interrog. 273. Iansenius, Maldonatus, Toletus, Franciscus Lucas et alii passim. Addit S. Basilius, tales etiamnum sunt, qui fructus et actiones Spiritus sancti adscribunt contrario spiritui immundo; id quod plerique facimus, inquit, dum strenuum appellamus ambitiosum, et ei qui iusta indignatione et zelo movetur, iracundiæ calumniam impingimus, et ad eumdem modum alia iniquis adducti suspicionibus, ementitis nominibus de aliquo dicimus.

Porro opponit Christus hanc blasphemiam in Deum et Spiritum sanctum blasphemiæ in filium hominis, qua nonnulli humana conversatione et convictu Christi offensi, facta eius humana calumniabantur, vocantes eum vini potatorem, amicum peccatorum et publicanorum, eo quod viderent Ioannem Baptistam abstemium, rigidum, austeram et solitariam agere vitam: quæ proinde excusabilior erat, et minus venia indigna, quia hominem tangebat, non Deum.

Non remittetur.) Arabicus, *non relaxabitur*, id est difficulter et raro remittetur et relaxabitur. Est enim hæc blasphemia in Spiritum sanctum atrocissima, inexcusabilis et plene venia indigna, ac, quantum est in se ipsa, omnem medicinam et modum perveniendi ad remissionem aufert, et excludit: opponit enim se directe et ex diametro Spiritui sancto, eumque a se abigit, imo blasphemat; Spiritum sanctum, inquam, a quo solo absolvi, curari et sanctificari poterat et debebat. Simili phrasi vocamus morbum incurabilem illum, qui medicinam non admittit, et cibum omnem respuit. Blasphemus tamen non claudit manus Deo, quin eius subinde, licet indigni, misereatur, eumque convertat, uti convertit S. Paulum, qui se blasphemum in Deum fuisse confitetur, 1. Timoth. 1. v. 13.

Et quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro.) Idem dicit et inculcat clarioribus et gravioribus verbis. *Verbum* (aliquod iniuriosum, probrosum, blasphemum) *remittetur ei*, remissibile est, et pœnitenti facile remittitur. Hinc patet contra Novatianos, lapsos quoslibet in peccata enormia, admittendos esse ad pœnitentiam. *Vers. 32. Luc. 12. 10. Marc. 3. 28. 29.*

Qui autem dixerit (verbum iniurium et blasphemum) contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro. Syrus: *Quisquis autem in Spiritum sanctitatis obloquutur, non remittetur ei nec in hoc sæculo, nec in sæculo futuro.*

Hic primo damnatur Origenes, lapsis omnibus pœnitentiam, veniam et salutem concedens post hanc vitam. Dicebat enim post magnum Platonis annum omnia restituenda fore in integrum, ut et Iudas salvetur, et Lucifer cum dæmonibus et damnatis cælo restituatur. *Error Origenis.*

Secundo, S. August. 21. Civit. 24. S. Gregor. 4. Dialog. 39. Isidorus, Beda, S. Bernardus et alii apud Bellarminum lib. 2. de Purgat. c. 4. ex hoc loco evincunt esse purgatorium post hanc vitam. Vanum enim et otiosum esset dicere: *Non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro*, si in futuro nullum peccatum remittitur, sicut vane et inepte quis diceret, omnino non ducam uxorem, nec in hoc sæculo, nec in futuro, cum in futuro nulla duci possit uxor. Licet enim Marcus c. 3. 29. nude dicat: *Non habebit remissionem in æternum;* tamen Matthæus diserte et expresse explicat, dividitque æternum in duas partes, scilicet in præsens sæculum, et futurum. Addit Marcus, dictumque aggravat: *Sed reus erit æterni delicti.* Porro mortalia peccata in Purgatorio expiantur quoad pœnam dumtaxat, venialia vero quoad culpam et pœnam simul. *Hinc purgatorium evincitur.*

Aut facite arborem bonam, et fructum eius bonum; aut facite arborem malam, et fructum eius malum; siquidem ex fructu arbor agnoscitur.) Arabicus: *Aut ponitis arborem bonam, et fructum eius bonum; aut arborem malam, et fructum eius malum*, etc. *Vers. 33. Luc. 6. 44.*

Est argumentum quintum Christi, idque cornutum, et, ut ait S. Hieronymus ἄφυκτον, id est, inevitabile. Primo et plane arbor hæc est Christus: *Facite*, id est, statuite, decernite, asserite, q. d. Aut me simul cum operibus meis, quæ vobis laudabilia videntur, probate et laudate; aut me tamquam arborem malam cum operibus damnate, q. d. Vos, o Pharisæi, mea opera laudatis, et tamen me eorum auctorem damnatis. At si opera laudatis, et auctorem laudare debetis. Aut si hunc damnatis, et opera damnare debetis, alioqui dicitis ἀσύστατα et contraria: quare cum opera mea non possitis culpare, sed cogamini ea probare, fateamini me bono spiritu agi: ita S. Hilarius, Chrysostomus, Theophylactus et Euthymius. *Argumentum Christi cornutum in Scribas.*

Secundo, S. Hieronymus per arborem accipit diabolum, cui Scribæ tribuebant opera et miracula Christi, q. d. Si opera mea laudatis, ergo et diabolum, cui ea ascribitis, laudare debetis; quod est absurdissimum.

Tertio, S. Augustinus serm. 12. de Verbis Domini, et Maldonatus per arborem accipiunt ipsos Pharisæos, q. d. Si vultis esse et haberi boni, bona opera facite, scilicet bonos et bona laudate: si enim mala facitis, uti revera

facitis, cum me meaque divina opera damnatis, malos et improbos calumniatores vos esse fateamini oportet. Ex calumniis enim cognoscitur calumniator, sicut ex fructu arbor. Unde sequitur: *Progenies viperarum*, etc. Omnes hi sensus sunt probabiles, et eodem redeunt. Hinc morale documentum colligit S. Augustinus: *Prius*, ait, *mutandus est homo, ut opera mutentur. Si enim manet homo in eo, quod malum est, bona opera habere non potest: si manet in eo, quod bonum est, mala opera habere non potest.*

Vers. 34. Luc. 6. 45.

PROGENIES VIPERARUM QUOMODO POTESTIS BONA LOQUI, CUM SITIS MALI? EX ABUNDANTIA ENIM CORDIS OS LOQUITUR.) Vocat Pharisæos viperas, æque ac Ioannes Baptista c. 3. v. 7. ob causas ibi dictas; sed hic proprie eo quod quasi viperæ vipereos proferrent sermones et calumnias, quibus Christum infamare, et e medio tollere conabantur. Habebant enim cor viperinum, id est, plenum veneno invidiæ, superbiæ, malitiæ et odii in Christum, quod viperinas et lethiferas has calumnias eructabat.

Ex abundantia cordis os loquitur.

EX ABUNDANTIA ENIM CORDIS (id est, ex eo quod in corde abundat, quod sæpe cor volvit, cogitat, amat) HOC OS LOQUITUR.) Si cor, id est, mens et voluntas abundet bonitate et charitate, loquitur bona et amorosa; si felle malitiæ et invidiæ, loquitur fellea, livida et mordacia, uti vos contra me facitis, o Pharisæi. Sicut enim stomachus eructat id, quod comedit, adeoque ex halitu et ructu cognoscis, quid quisque comederit; qui enim comedit allia, olet allia; qui vinum bibit, olet vinum, etc. Sic pariter ex ore cognoscitur cor, puta ex loquela mentis affectus. Unde S. Chrysostomus: *Si dicta ab istis*, inquit, *ita sunt mala, quantum putamus, habebant in corde malitiæ, ubi solus Deus est testis? Quare cum audieris hominem male loquentem, multo ampliorem æstimes nequitiam, quam verba demonstrant. Quod enim exterius dicitur, est superfluentia eius, quod intus est; in quo eos vehementer tetigit. Si enim quod dictum est ab eis ita est malum, excogitata radix verborum quam magna est?* Vis ergo scire, quid quisque habeat in corde, et quis affectus in eo abundet, vide quid loquatur, quid crebro in ore habeat, hoc enim abundat in corde, et ex corde in os eructat.

Vers. 35. Luc. 6 45.

BONUS HOMO DE BONO THESAURO PROFERT BONA, ET MALUS HOMO DE MALO THESAURO PROFERT MALA) Explicat abundantiam cordis per thesaurum, id est, acervum et cumulum Bonus ergo homo de bono acervo bonarum cogitationum et affectionum, quas in mente coacervat et accumulat, profert bona verba et opera: malus vero de malo thesauro et cumulo malarum affectionum, profert mala verba et opera. Audi S. Chrysostomum: *Vel ipsos Iudæos Deum blasphemantes ostendit, de quali thesauro blasphemiam proferant. Vel cum superiore quæstione hæret sententia, quod quomodo non possit bonus homo proferre mala, nec malus bona: sic non possit Christus mala, nec diabolus bona opera facere.*

Vers. 36.

DICO AUTEM VOBIS, QUONIAM OMNE VERBUM OTIOSUM, QUOD LOCUTI FUERINT HOMINES, REDDENT RATIONEM (Arabicus, *responsum*) DE EO IN DIE IUDICII.) *Reddent rationem* Christo iudici, id est, Christus ab eis exiget rationem verbi otiosi, quam quia reddere non poteruut (otiosum enim est, quod sine causa dicitur) hinc ab eo punientur. Est catachresis et metalepsis: patet ex v. seq. ita S. Hilarius, Chrysostom. Hieron. et alii. Est Hebræa syntaxis. Hebræi enim ponunt relativum cum suo antecedente in nominativo: *Omne verbum otiosum*, id est de omni verbo otioso reddent rationem. Sensus est, q. d. ait S. Hieronymus: *Si otiosum verbum, quod nequaquam ædificat audientes, non est absque periculo eius qui loquitur, et in die iudicii reddet unusquisque rationem sermonum suorum: quanto magis vos, qui opera Spiritus sancti calumniamini, et dicitis me in Beelzebub eiicere dæmonia, reddituri estis rationem calumniæ vestræ?* Rursum, sicut otiosum verbum, sic et otiosa cogitatio, volitio, et actio quælibet est peccatum, saltem veniale.

Verbum otiosum quod?

Quæres, quodnam est verbum otiosum? Græce ἀργόν, quasi ἀεργόν, id est, iners, sine arte et opere, carens fructu et utilitate. Primo, Theophylactus et Euthymius otiosum vertunt calumniatorium. Hauserunt hoc ex S. Chrysostomo, qui ait: *Otiosum verbum est, quia mendax est, quia calumniam habet.* Addit tamen: *Quidam dicunt: Quoniam et vanum, quale est quod risum movet inordinatum, vel turpe, vel verecundum.*

I. Sententia.

II. Germana.

Secundo et genuine, verbum otiosum est vanum, frivolum, ludicrum, quod nec loquenti, nec audienti utilitatem affert, etiamsi nulli sit noxium, nec in se reprehensibile. Ita S. Hilarius verbum otiosum interpretatur ineptum et inutile. S. Hieronymus: *Otiosum verbum est*, inquit, *quod sine utilitate et loquentis dicitur et audientis, si omissis seriis de rebus frivolis loquamur, et fabulas narremus antiquas. Cæterum qui scurrilia replicat, et cachinnis ora dissolvit, et aliquid profert turpitudinis, hic non otiosi verbi, sed criminosi tenebitur reus.* S. Gregor. hom. 6. in Evang. sub finem: *Otiosum*, inquit, *verbum est, quod aut utilitate rectitudinis, aut ratione iustæ necessitatis caret. Otiosa ergo colloquia ad ædificationis studium vertite: quam celerrime huius vitæ tempora fugiant, considerate: quam districtus veniat iudex, attendite.* Idem 3. part. Pastor. Admon. 15. *Otiosum*, ait, *verbum est, quod aut ratione iustæ necessitatis, aut intentione piæ utilitatis caret.* S. Bernard. serm. de triplici custodia manus, linguæ et cordis: *Otiosum*, ait, *verbum est, quod nullam rationabilem causam habet; quam rationem de eo reddere poterimus, quod est præter rationem? Nemo nostrum fratres parvi æstimet tempus, quod in verbis consumitur otiosis. Siquidem tempus acceptabile est et dies salutis. Volat verbum irrevocabile. Volat tempus irremeabile, nec advertit insipiens quid amittat. Libet confabulari, aiunt, donec hora prætereat. O donec prætereat hora: o donec pertranseat tempus! Donec hora prætereat, quam tibi ad agendam pœnitentiam, ad obtinendam veniam, ad acquirendam gratiam, ad gloriam promerendam miseratio conditoris indulget, donec transeat tempus, quo divinam tibi repropitiare debueras pietatem, properare ad Angelicam societatem, suspirare ad amissam hæreditatem, aspirare ad promissam felicitatem, excitare remissam voluntatem, flere commissam iniquitatem.* Verbum ergo otiosum, teste S. Bernardo est, quod caret rationabili causa. Tale igitur non est, quod festive dicitur, ut afflictos soletur, vel ægros mœstosque exhilaret: aut quod prudentiam humanam docet, ut cum narrantur dicta vel facta aliorum eo fine, ut ex iis prudenter agere, et loqui discamus. Ulterius S. Basilius ut verbum non sit otiosum, requirit piam intentionem. Verum loquitur religiosis, quorum professio est pia tractare et loqui: *Otiosum verbum est*, inquit, *quod ad propositum in Domino usum, hoc est, ad ædificationem fidei non facit: tale enim contristat Spiritum sanctum.* Sicut enim hominis est iuxta normam rectæ rationis, et Christiani iuxta legem Christi; sic religiosi est iuxta dictamen religionis et pietatis agere et loqui. Unde S. Bernardus de Considerat. *Consecrasti*, ait, *os tuum Evangelio, iam talibus* (ludicris) *aperire illicitum est, assuescere sacrilegium.*

Non requiritur absolute pia intentio, ne verbum sit otiosum.

Primo ergo absolute non requiritur pia intentio, ne sit otiosum, sufficit ut quomodolibet conducat ad usum et prudentiam humanam. Sic:

Navita de ventis, de bobus narrat arator:

alioqui enim fere omnia opificum, mercatorum et sæcularium verba essent otiosa. Hoc dictum sit de actu in specie, nunc dicamus de sermone et actu in individuo.

Actus, ne sit otiosus, debet referri ad finem honestum.

Secundo ergo Gabriel Vasquez 1. 2. disputat. 52. in fine, docet verbum otiosum non esse illud, quod profertur hoc fine dumtaxat, ut infirmitati alicui, vel indigentiæ naturæ consulatur, v. g. si in frigore tantum ob naturæ indigentiam, quis dicat: Ego frigeo, cupio ignem, ut frigoris sensum a me depellam. Censet enim ipse dari actum in individuo indifferentem, qui scilicet nec bonus sit, nec malus, puta, cum eo appetitur aliquid ad commodum et exigentiam naturæ. Idem docet Bonaventura et Scotus in 2. distinct. 41. Occam in 3. quæst. 13. Gabriel et Almainus tractat. 2. Moral. cap. 14.

Verum id negat D. Thomas 1. 2. quæst. 18. art. 9. eiusque sequaces, item Durandus in 2. distinct. 40. quæst.

1. Ariminensis in 2. distinctione 38. et alii passim. Cum quibus dicendum est, otiosum in particulari actum (sive cordis, sive oris, sive membrorum cæterorum : eadem enim volitionis et actionis est ratio, quæ verbi et locutionis) esse omnem illum, qui non refertur ad bonum rationis, puta ad bonum aliquod honestum. Ergo cum dicis: Ego fameo, ego frigeo, detur mihi cibus, paretur ignis; ut hic actus et sermo non sit otiosus, sed honestus, debes illum explicite vel implicite referre ad aliquem finem honestum, scilicet ad hoc, ut melius studere, orare, aliaque tua officia obire, et Deo servire valeas. Multo magis actus et sermo otiosus est, si dicas: Ego hoc ago vel loquor solum ideo, quia mihi placet, vel quia ista actio vel sermo me delectat. Hæc enim actio et sermo caret debito suo fine, æque ac mensura, ideoque est otiosa: delectatio enim non est regula nostrarum actionum; unde eam adhibere tamquam regulam, est contra rectam rationem, ac proinde malum, saltem veniale. Quare malum est velle quid ob solam delectationem, præsertim quia contra institutionem delectationis est, appetere illam propter se: nam instituta est ipsa ob aliud, nimirum ob operationem, cui coniungitur: ordinatur ergo ad maius bonum.

Ratio a priori. I. Ratio a priori horum omnium est, quod homo, qua homo, sit animal rationale, quod proinde in omnibus iuxta rationem vivere, agere et loqui debet. Regula enim et mensura actionis et vitæ illi data a natura et Deo, est recta ratio, quam in omnibus sequi debet. Ergo inordinatum est, ut homo adhibeat ad operationes suas aliam mensuram et regulam, quam iudicium rectæ rationis, v. g. delectationem, sanitatem, commodum naturæ, aut quid simile. Confirmatur primo, quia licet bonum naturale multum conferat naturæ, tamen ab homine non est expetendum per se, sed referendum est ad bonum rationis, quod proprie est bonum hominis, ut homo est, quodque ad finem hominis est utile: nam bonum naturæ conveniens vel delectabile non est per se honestum, sed ex accidenti. Confirmatur secundo, quia homo, qua rationalis est, tenetur operari secundum dictamen rectæ rationis; hoc autem dictat homini non nisi bonum honestum esse amandum et prosequendum. Ratio enim est quasi lucerna totius hominis, et omnium operationum eius, ut ait Christus Matth. 6. 22. Sicut ergo qui in tenebris ambulat sine prævia lucerna, se periculo offendendi exponit; sic et qui operatur sine prævio dictamine rationis, ideoque peccat. Confirmatur tertio, quia qui sic vult et operatur, exponit se periculo errandi; nam non utitur recta regula rationis: unde ex vi talis voluntatis posset velle, quod inhonestum est, ut servare vitam, quando pro fide est profundenda; oblectare se illa re vel illo modo, loco et tempore, qui lege est vetitus. Denique talis appetitio est otiosa, quia nil confert ad finem ultimum vitæ humanæ comparandum.

(Recta ratio regula actionum humanarum.)

II. Secundo, hæc otiositas verborum, cogitationum et operationum, est quædam prodigalitas temporis et actionum humanarum, quæ cæteris paribus maior est, quam opum et fortunarum. Modicum enim vitæ tempus nobis datum est a Deo ad comparandam beatam æternitatem, et singulis eius momentis bene cogitando, loquendo, operando, possumus maximos beatitudinis et gloriæ gradus et thesauros nobis comparare, quos omnes prodigimus per otiositatem verborum et operum, uti recte annotavit S. Bernardus verbis supra citatis; tempus enim semel otiose elapsum est irrevocabile et irreparabile, ut mirum sit tempus tam pretiosum adeo otiose a multis transigi, et rebus vilibus, nugisque impendi.

III. Tertio, quia quisque tenetur omnia sua facere et dicere taliter, ut apta sint ad Deum referri, nimirum ut apta sint, quibus illi placeamus et obediamus, iuxta illud Apostoli: *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite*, 1. Cor. 10. 31. Alioqui sunt otiosa, id est, inutilia ad finem hominis. Ad hoc autem requiritur, ut recta ratione dirigantur, et sint honesta. Omne enim et solum honestum Deo placet.

IV. Quarto, quia Deus nobis os dedit, ut eum oremus et laudemus, utque ea, quæ nobis, vel proximis sunt utilia

A et salutaria, loquamur: qui ergo otiosa et inutilia loquitur, ore suo abutitur, præter mentem et institutionem Dei: *Neque enim*, ut ait S. Ambrosius in Psal. 118. serm. 22. *parvi periculi est de rebus sæcularibus et otiosis loqui, cum tam mirabilia Dei opera habeamus, de quibus loquamur. Ac proinde statuat iustus apud se cum S. Davide: Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum, quia omnia mandata tua æquitas;* sicque otiosa omnia a se excludat.

Ex dictis liquet, a plerisque hominibus plurima dici et agi otiosa, de quibus Deo reddenda eis erit ratio. Quare ut huic malo remedium opponant, discant et assuescant nil agere et loqui, nisi præmeditatum et prius a ratione expensum. Secundo, assuefaciant se loqui parce, nec nisi de rebus bonis et salutaribus. Tertio, ad aliquot dies mentem colligant, ac vitæ suæ actiones, rationes, fines et intentiones considerent serio, ut si pravæ vel otiosæ sint, eas corrigant, et toti vitæ suæ, omnibusque suis actionibus debitum finem præscribant, ut in omnibus intendant Dei gloriam ac suam salutem et perfectionem, atque ad B utrumque ordinent omnes suos sermones et actiones. Porro hanc intentionem quotidie mane concipiant, Deoque offerant, illamque per diem sæpius renovent, ut ita habitum induant omnes illas ad hunc finem referendi, ex quo deinceps semper virtualiter saltem ad illum referantur, etiamsi actu de eo non cogitent. Intentio ergo bona mutat sermones et actiones, ut ex indifferentibus et otiosis fiant honestæ, sanctæ, et meritoriæ cælestis gloriæ. Vide dicta cap. 6. v. 22. Cassianus lib. 5. de institut. renunt. cap. 29. et 31. refert Macherem Abbatem, qui, cum otiosa narrarentur, incidebat in somnum, cum spiritualia, evigilabat, dictitasse auctorem otiosorum sermonum esse diabolum, idque hac experientia comprobasse. Disserens enim de rebus spiritualibus, vidit plerosque omnes indormiscere; mox otiosam narrans fabulam, vidit omnes evigilare; unde ingemiscens: Quis, ait, huius rei est auctor, nisi ille, cui otiosa placent, spiritualia displicent; qui illis adgaudet, hæc impugnat, nimirum diabolus?

(Remedia verbi otiosi.) (Otiosorum verborum auctor diabolus.)

C Ex verbis enim tuis iustificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis.) Arabicus, *iudicium dabitur contra te*, q. d. Non solum operum, sed et verborum magna habenda est cura, et tam horum, quam illorum Deo reddenda erit ratio: quia utraque sunt fructus eiusdem arboris, id est, voluntatis bonæ vel malæ; quare verba tua non minus quam opera te vel iustificabunt, si sint iusta et sancta; vel condemnabunt si sint prava et perversa: iustificabunt, inquam, id est, non tantum iustum te declarabunt, sed et iustum vel iustiorem efficient, si ex Dei amore vel compunctione proficiscantur: condemnabunt vero, et reum pœnæ efficient, si sint otiosa, luxuriosa, calumniatoria, rixosa, etc. Vide quæ de commodis et noxiis dixi Eccles. 28. 29, Proverb. 21. 23. Iacobi 3. 2. et seq. Damnati enim a Christo in die iudicii non solum ob peccata mortalia, sed etiam venialia punientur; sed pro gravitate et merito cuiusque gravius vel levius. Vers. 37.

Tunc responderunt ei quidam de Scribis et Pharisæis, dicentes: Magister, volumus a te signum *(de* Vers. 38.
D *cælo*, ut addit Lucas c. 11. 16.) videre.) Fuerunt hi ex illis, qui calumniati fuerant Christum ope Beelzebub eiicere dæmones, ut patet ex Luca cap. 11. v. 16. hi enim refutati a Christo, cum nollent videri victi et convicti, instant, ut idipsum signo, id est, miraculo aliquo cælesti confirmet, q. d. Tu dicis te ope Dei, non dæmonis, patrare miracula. Si ita est, fac, ut Deus e cælo testetur, id verum esse, signo aliquo cælesti, quo significet te ab eo missum, ideoque eius virtute eiicere dæmones. Verum eis sufficere debebant tot morborum sanationes, tot mortuorum suscitationes factæ a Christo, hoc fine, ut se ostenderet esse Messiam a Deo Patre missum; sed incredulis et calumniosis nil sufficit, ac dato uno, per effugium aliud et aliud sine fine postulant. Sensus ergo est, q. d. Tua, o Christe, miracula in terra terrena sunt; at nos volumus videre in cælo cælestia; in cælo enim habitat Deus, quem tu auctorem tuorum miraculorum esse asseveras. Fac ergo, ut ignis de cælo descendat, uti fecit Elias 3. Reg.

(Infr. 61. v. 1. Luc 11. 16.)

18. vel ut cælum novis mirisque tonitruis et fulminibus coruscet, uti fecit Samuel 1. Reg. 7. 10. aut ut sol suo loco consistat, uti fecit Iosue cap. 10. v. 13. ita S. Hieronymus. Tacite ergo Christi miracula in terra facta, quasi dæmonis præstigias perstringunt, tentantque Christum, ut calumnientur. Etsi enim simile in cælo signum edidisset, illico aliud effugium quæsissent, aliudque rursus signum requisissent. Hoc enim est curiosorum et cavillatorum ingenium, sed maxime infidelium et hæreticorum.

Vers. 39. Infr. 9 v. 4 Luc. 11 29. Qui respondens, ait illis: Generatio mala et adultera signum quærit; et (id est, *sed*) signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ.) *Generatio* (Græce γενεα, id est, natio, gens) *adultera*, id est, infida et infidelis, quia relicto Deo sponso, cui olim in circumcisione se despondit, adhæret dæmoni, eiusque suggestioni: hinc infidelitas et idololatria ab Ezechiele cap. 16. et aliis, sæpe vocatur adulterium: ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Euthymius, et Theophylactus, qui ait: *Adulteram generationem vocat, quia desciscebant a Deo, et adhærebant dæmoni.* Secundo, *adultera*, id est, adulterina et degener a fide et moribus Abrahæ, Isaac, et cæterorum Patriarcharum: illi enim crediderunt in Messiam; hi præsentem, et tot miraculis probantem se esse Messiam agnoscere nolunt. Messias enim erat sponsus synagogæ Iudæorum, et nunc est sponsus Ecclesiæ Christianorum, ut patet Ephes. 5. 32. ita Barradius, Maldonatus, Franc. Lucas, et alii. Sic enim Hebræi בני נכר *bene nechar*, id est, *filios alienos*, vel potius, *alieni*, scilicet patris, puta adulteri, vocant spurios, id est, degeneres.

Infidelitas et idololatria dicuntur adulterium in Scriptura.

Et signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ) q. d. Prava hæc Iudæorum natio poscit a me signum de cælo, sed ego non dabo ei, nisi signum de terra, hoc est, de profundo, non de sublimi, ait Glossa Interl. passionis et sepulturæ per tres dies, non gloriæ, quod tamen non terminabitur in signum cæleste, scilicet in resurrectionem, quæ facta est virtute cælesti, et postquam Christus gloriose in cælum conscendit, q. d. Non assignabo Iudæis aliud signum, quam quod olim assignavi Ioannis 2. 19. dicens: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud; ille autem dicebat de templo corporis sui*, scilicet signum resurrectionis, quod est signum Ionæ Prophetæ, quia in Iona fuit præfiguratum et reipsa prophetatum. Hoc enim clare ostendit, quis ego sim, cur mortuus, cur crucifixus, in quo ipsi scandalizantur; nimirum, quod ego sim Messias mortis et peccati domitor, mundi salvator, ac cæli terræque Dominus. Custodes enim sepulcri nuntiarunt Iudæis Christum e sepulcro resurrexisse, ac ipsi Iudæi viderunt sepulcrum vacuum, et Apostoli Christi resurrectionem multis miraculis comprobarunt. Quocirca multi Iudæi tunc, et postea omnes gentes in Christum iam redivivum crediderunt. Iudæi enim expectabant Messiam non humilem et pauperem, sed divitem et gloriosum: talem autem viderunt Christum in resurrectione, ascensione et missione Spiritus sancti: unde tunc eum agnoverunt, et quasi Messiam receperunt, iuxta illud Christi Ioan. 8. *Cum exaltaveritis filium hominis*, (in cruce) *tunc cognoscetis, quia ego sum*: nam e cruce et morte gloriosus resurgam. Iudæi vero increduli, ipsum esse Messiam tunc pariter coacti cognoverunt, quia Christus post resurrectionem e cælo misit Titum et Vespasianum, qui Ierusalem et Iudæam exscinderent ob necem iniuste sibi a Iudæis illatam: ita S. Chrysost. Tunc enim plenum fuit gentis excidium, quod usque nunc durat, et durabit usque ad finem mundi, quod utique non nisi ob summum scelus, scilicet ob Christicidium et Deicidium Deus iustus et vindex eis irrogavit. Hoc ergo excidium signum est clarissimum, Iesum ab eis occisum, fuisse Messiam sive Christum. Unde Christus v. 41. hoc signum Ionæ affert, quasi signum condemnationis Iudæorum per Ninivitas, qui crediderunt Ionæ et pœnitentiam egerunt, cum Iudæi Christo credere noluerint, ideoque excisi et damnati sunt. Quocirca Maldonatus censet Christum Iudæis petentibus signum de cælo ad ostentationem, dare signum de terra ad eorum condemnationem: sic enim decebat ab eo retundi, et confundi.

Signum Ionæ est resurrectio, cur?

A

Vers. 40. Luc. 11. 30. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus.) *In corde*, id est, in imo *terræ*, hoc est, intra terram, sicut cor est intra corpus hominis: quia Christus in cruce mortuus quoad corpus positus fuit in sepulcro, quoad animam descendit in limbum Patrum, qui est iuxta centrum terræ: ita S. Hier. Chrysost. Theophylact. Euthym. S. Iren. lib. 5. c. 31. Tertull. lib. de anima cap. 55. et alii.

Quæres, quomodo Christus tribus diebus et noctibus fuerit in sepulcro et limbo: nam sola nocte Sabbati et Dominicæ in eo fuit, et illico in aurora resurrexit? Primo, Alcuinus lib. de divinis officiis cap. de cœna Domini, et Paulus Forosemproniensis, teste Marcello lib. de horis canonicis cap. 50. ex hoc loco colligunt Christum iacuisse in sepulcro tres integros dies et noctes, hoc est 72. horas, ac consequenter resurrexisse in fine feriæ secundæ. Verum hic certus est error. Communis enim Ecclesiæ traditio et sensus est, Christum resurrexisse in die Dominica, idque patebit Matth. ult. v. 1. I.

Christus in sepulcro fuit tribus diebus, et tribus noctibus quo sensu?

B

Secundo, Gregorius Nyssenus orat. 1. et 2. de resurrectione, hos tres dies computat a feria quinta, sive a die Iovis: putat enim ipse, quod dum illo die vespere Christus instituit Eucharistiam, seipsum sub speciebus panis et vini Deo immolavit per sacrificium incruentum, animam Christi separatam fuisse a corpore, sicut fiebat in immolationibus boum, quando Deo sacrificabantur et mactabantur, sed id factum esse arcana et invisibili ratione, tumque animam Christi ivisse ad inferos: sicque prævenisse mortem suam, quam postridie, scilicet die Veneris sancto Iudæi in cruce ipsi visibiliter erant illaturi. Sed et hic est error. Nam anima Christi viventis realiter est in Eucharistia, puta in suo corpore et sanguine sub speciebus panis et vini contento; est, inquam, ibi non quidem ex vi verborum consecrationis, sed per naturalem concomitantiam: Christus enim in Eucharistia est animatus et vivus, sicut est extra eam, ut definit Conc. Trid. sess. 13. cap. 2. Secus fuisset, si S. Petrus vel quis alius Apostolus celebrasset, et consecrasset Eucharistiam in triduo passionis et mortis Christi: tunc enim Christi corpus et sanguis fuissent in ea separata ab anima, quia sic revera erant in ipso Christo iam sepulto. Erat enim tunc Christus mortuus, non vivus. II.

C

Dico ergo τo *tribus diebus et tribus noctibus*, hic tantum esse periphrasin et descriptionem diei naturalis, sive usualis. Huius enim duæ partes integrantes sunt dies et nox, sive lux et tenebræ: utitur vero illa periphrasi Christus, quia eadem usus erat Ionas eius antitypus c. 2. v. 1. et ne quis tres hosce dies intelligeret artificiales, qui opponuntur noctibus, quasi per tres dies, quibus lux est, et sol est supra horizontem, Christus fuerit in sepulcro: hoc enim falsum est. Iam vero tres hosce dies naturales accipe non integros, sed partiales per synecdochen, scilicet partem ultimam diei Veneris, qua Christus de cruce depositus sepultus est, totum Sabbatum, ac partem diei Dominicæ; nam illius aurora elucescente resurrexit. Hebræi enim licet dies civiles ab uno solis ortu ad alterum numerarent, uti et faciunt Chaldæi et Persæ, teste Beda de ratione temporum, idque colligitur ex Gen. cap. 1. v. 5. tamen dies sacros (qualis hic erat Pascha, et dies azymorum, quibus Christus passus est et resurrexit) computabant a vespera in vesperam. Ita hosce tres dies explicant et adaptant S. Hieron. Theophylact. Euthym. et S. Augustin. Epist. 49. q. 6. et passim Interpretes. Hinc alibi passim simpliciter dicitur Christus resurrexisse tertia die, vel post tres dies, nulla facta noctis mentione. III. Vere.

D

Verum quia iuxta hunc computum duæ tantum noctes reperiuntur, quibus Christus fuit in sepulcro, scilicet nox Sabbati et nox Dominicæ; hic autem diserte dicitur, *tribus noctibus*; planius et plenius alii respondent, hos tres dies et noctes computari more Romanorum, qui tempore Christi Iudææ imperabant, et in civilibus suum Calendarium ibidem induxerant. Romani enim a media nocte in aliam diem computabant, uti et faciunt Christiani in festis et re- IV.

Quomodo diem suum computabant Romani.

iuniis. Testis est Macrobius lib. 1. Saturn. c. 3. Gellius lib. 3. c. 2. Plinius lib. 2. c. 77. et alii. Hoc computu clarum est, Christum fuisse in sepulcro tribus diebus et noctibus partialibus: sepultus est enim die Veneris ante solis occasum, mansitque in sepulcro usque ad mediam noctem, quæ pertinebat ad diem Veneris: inde a media nocte incipiebat Sabbatum, quo toto permansit in sepulcro per integrum diem et integram noctem: successit dies Dominica pariter a media nocte, qua reliqua per sex fere horas permansit in sepulcro usque ad auroram, cum incepit lux et dies, in qua resurrexit, ita ut tota media nocte Dominicæ, et parte aliqua auroræ, sive diei et diluculi, Christus fuerit in sepulcro, donec aurora crescente, magisque illucescente resurrexit. Erat enim tunc Pascha circa æquinoctium, in quo dies æquales sunt noctibus, ac proinde noctes æque ac dies sunt duodecim horarum. Anima vero Christi illico, ut ipse in cruce expiravit hora nona, id est, tertia pomeridiana, descendit ad Limbum, mansitque ibi cum Patribus usque ad auroram Dominicæ. Porro Iudæos usos fuisse hoc computu Romanorum colligitur tum ex aliis, tum ex eo quod ipsi a Castrensibus Romanorum horis et vigiliis acceperint quatuor vigilias noctis, ut patet Matth. 14. vers. 25. et alibi. Varia enim fuerunt diei apud varias gentes initia. Persæ et Babylonii diem numerabant ab ortu solis ad alium eius ortum. Athenienses et Itali a solis occasu ad occasum. Astronomi a meridie in meridiem. Ægyptii tamen et Romani sacerdotes a media nocte in alteram mediam noctem, quæ consuetudo in Ecclesia Romana permansit: ita Christoph. Clavius in c. 2. Sphæræ, et Alexander ab Alexandro lib. 4. Genial. cap. 20. Hebræi ergo tempore Christi, Ægyptiorum, et Romanorum, quibus subiecti erant, calculum sunt secuti. Quare Franc. Lucas docet, Iudæos dies non festos a media nocte in mediam noctem computasse, uti faciunt Christiani. Ita a media nocte in mediam noctem hos tres dies computat S. Anselmus hic, Isidorus Pelusiota lib. 1. Epist. 114. et 212. D. Thomas 3. p. q. 46. art. 9. ad 1. Franc. Suarez 3. p. q. 53. disput. 46. sect. 3. in fine, et Baron. anno Christi 34.

Varia apud varias nationes diei initia.

Denique voluit Christus tres dies manere in sepulcro, ut ostenderet se vere mortuum, ac consequenter se tertio die vere a morte resurrexisse. Ita Beda et Anselmus hic, et S. Augustinus lib. 4. de Trinit. cap. 3. et serm. 181. de Temp. Plures alias rei causas assignavi Oseæ 6. v. 3. ad illa: *Vivificabit nos post duos dies.*

Vers. 41 Luc. 11 32.

VIRI NINIVITÆ SURGENT IN IUDICIO CUM GENERATIONE ISTA, ET CONDEMNABUNT EAM: QUIA PŒNITENTIAM EGERUNT IN PRÆDICATIONE IONÆ: ET ECCE PLUSQUAM IONAS HIC.) q. d. Ninivitæ, qui cum suo rege Sardanapalo proiecerant se in scelera, totosque se dederant Veneri et ventri, cum audirent Ionam in illa detonantem et excidium minitantem, illi crediderunt et pœnitentiam egerunt: hi ergo in die iudicii accusabunt et condemnabunt Scribas et Iudæos, qui Christo Deo et Domino per tot miracula credere, et pœnitentiam agere noluerunt: condemnabunt, inquam, non tam verbis, quam factis, scilicet suo fidei et pœnitentiæ exemplo. Hinc tamen non sequitur, Ninivitas fuisse salvatos, quia paulo post pœnitentiam redierunt ad vomitum: unde cum suo rege Sardanapalo ab Arbace Medo subacti et subiugati sunt. Ionas enim prophetavit sub Ieroboam rege Israel, et Ozia rege Iuda, qui fuere coævi Sardanapalo, et regnarunt paulo ante initia Romæ, cum Procas Sylvius avus Romuli regnaret in Latio, teste Eusebio in Chronico. Adde: post Ionam ad Ninivitas missus est Nahum, qui eos relapsos castigaret, eisque excidium per Chaldæos intentaret: unde et reipsa excisi sunt a Nabuchodonosore rege Chaldæorum. Vide dicta in procemio Ionæ et Nahum.

Quo tempore Ninivitis prædicavit Ionas.

Antitheses Ionæ et Christi.

ET ECCE PLUSQUAM IONAS HIC.) Ionas enim erat Propheta, et servus: Christus vero Messias et Dominus. Ionas in ceto vivens et vivus egressus est: Christus ex morte et inferno resurrexit, et redivivus prodiit. Ionas reluctans et invitus: Christus sponte prædicavit. Ionas apud Ninivitas fuit peregrinus; Christus fuit cognatus Iudæo-

A rum. Ionas subversionem Ninivæ comminatus est: Christus regnum cælorum promisit. Ionas nullum fecit miraculum: Christus plurima. De Iona nullus, de Christo omnes prophetæ vaticinati sunt. Ionas vociferatus est: *Adhuc quadraginta dies et Ninive subvertetur:* Christus per Apostolos clamavit: *Adhuc quadraginta anni et Ierusalem evertetur a Tito.* Plures analogias Ionæ et Christi collegit Eusebius Emissenus hom. 2. de Pascha, et S. August. epist. 49. q. 6. quas recensui Ionæ 3. v. 20.

REGINA AUSTRI SURGET IN IUDICIO CUM GENERATIONE ISTA, ET CONDEMNABIT EAM: QUIA VENIT A FINIBUS TERRÆ, AUDIRE SAPIENTIAM SALOMONIS, ET ECCE PLUSQUAM SALOMON HIC.) Ægyptius, *Regina Australis.* Persicus, *Regina Themanitica: Theman* enim Hebræis, indeque aliis Orientalibus Austrum significat. Æthiopicus, *Regina Aseb.* Videtur ergo nomen huius reginæ fuisse Aseb, sumptum a loco regni, puta a Saba, q. d. Sabæa. Ita aliqui suspicantur. Verum dico, *Aseb* Æthiopice idem est quod latine *Austri*, uti Romæ mihi Æthiopes asseruerunt. Hæc est regina Saba, quæ est Australis Iudææ, 3. Reg. 10. Saba autem est regio, estque duplex; una in vicina Arabia: altera in remota Æthiopia, eiusque Metropolis, quæ postea a Cambyse nomine sororis suæ dicta est Meroe, teste Iosepho lib. 2. Antiq. cap. 10. et Strabone l. 16. Hæc regina multis videtur potius ex Æthiopica Saba venisse, quam ex Arabica, quia Æthiopica est remotissima, et quia Iosephus lib. 8. Antiq. c. 2. vocat eam reginam Æthiopiæ et Ægypti. Unde postmodum fama Scripturæ, et Dei veri Hebræorum apud Æthiopes permansit. Ex iis enim venit Ierosolymam adorare Deum Hebræorum Eunuchus Candacis reginæ Æthiopum, Actor. 8. Reginas enim Æthiopibus imperasse, et *Candaces* fuisse dictas, sicut Romani suos principes vocabant Cæsares, testis est Plinius lib. 6. c. 29. Imo Æthiopum sive Abyssinorum Imperator scribit se filium Salomonis. Tradunt enim Æthiopes reginam Saba ex Salomone quasi marito concepisse, indeque natos reges Abyssinorum, qui nunc Prete-Iannes dicuntur, licet hanc traditionem confutet Pineda lib. 5. de rebus Salomonis, c. 14. n. 8. Addunt Abyssini, reginam hanc Azeb regnasse in Tigre, quod regnum est Abyssiniæ amplissimum, ac filium eius vocatum Menile, id est, similis, eo quod patri Salomoni esset simillimus. Ita hanc reginam ex Æthiopia venisse censent Euthymius, Iansenius, Maldonatus, Toletus, Barradius, Franciscus Lucas hic, et S. Augustinus sermon. 252. de Tempore, Nazianzenus orat. 40. Nyssenus homil. 7. in Cantic. Origenes homil. 1. in Cantic. et alii. Verum alii probabiliter censent, illam venisse ex Saba quæ est in Arabia Felici, ubi sunt Homeritæ: in ea enim abundant aromata et aurum, æque ac cameli. Rursum dicitur hæc *venisse a finibus terræ,* tum quia Arabia Sabæa distat a Ierusalem 606. leucis Gallicis, teste Adrichomio, in descript. terræ sanctæ, in Manasse; tum quia ipsa est extrema regio terræ ad mare Indicum, sive Arabicum: ibi enim finitur terra, et incipit mare: hinc sæpe in Script. vocatur terra longinqua, ut Ierem. 6. Isaiæ 43. et alibi. Unde Nicephor. lib. 8. cap. 35. ait Felicem Arabiam esse Sabæam, eiusque fines ad extremum Oceanum pertingere: ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Eucherius, Cæsarius, Salmeron, Pererius, Eugubinus, Caietanus et alii, quos citat et sequitur, fuseque probat Pineda l. 5. de rebus Salomonis, c. 14. n. 5. et seq.

Vers. 42. Luc. 11. 32.

Saba duplex.

Regina Austri quænam et unde venerit?

Quantum Arabia Sabæa distet a Ierosolymis.

AUDIRE SAPIENTIAM SALOMONIS, ET ECCE PLUSQUAM SALOMON HIC.) *Hic*, id est, ego: loquitur enim Christus de se in tertia persona modestiæ causa, q. d. Regina Saba credidit Salomoni; at Iudæi mihi credere nolunt qui sum longe maior et sapientior Salomone, quia sum Messias eorum, Deique filius. Ergo regina ista suo facto, in die iudicii condemnabit duritiem et incredulitatem Iudæorum. Porro comparatio hæc reginæ Saba cum Iudæis magnas habet emphases, quas nervose exprimit Franc. Lucas: Mulier, inquit, Gentilis in schola Dei minime educata, regni vero amplissimi negotiis districta, fama sapientiæ, quæ de Salomone ferebatur excitata, difficili-

mum arripuit iter ex remotissimis terræ partibus Ierosolymam, ut eius sapientiæ periculum faceret; quam admirata supra modum, licet non nisi de terrenis atque humilibus rebus dissereret Salomon, consilia excepit illius: Iudæi vero legis divinæ alumni, sacris litteris addicti, Christum Dei virtutem ac sapientiam, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac scientiæ reconditi, summum suum unicumque doctorem, regni cælorum, æternæque salutis mysteria a sæculis abscondita, ac veram Dei sapientiam depromentem, ultro se offerentem, rogantem, atque invitantem non recipiunt, imo reiiciunt plane, etiam dato illo resurrectionis gravissimo signo, quando sapientiam illam suam credentibus, atque obedientibus sibi communicavit et impertivit: quare solus ipse admirandus est. Quantum ergo regina Saba antecelluit Iudæis, ac quanto iure et pondere eis in die iudicii suam obstinationem, ingratitudinem, incredulitatem et inobedientiam Christus in faciem exprobrare poterit? Hoc exemplum reginæ Saba, æque ac prius Ninivitarum diserte ostendit in die iudicii quemque pro mensura beneficiorum et gratiarum a Deo acceptarum, quæ ipse neglexit vel contempsit, acrius castigandum a Christo iudice. Videant ergo sacerdotes, religiosi et cæteri, qui gratiis Dei abundant, ut iis recte et sedulo utantur; alioqui enim eo gravius punientur, quo maiores perceperunt: imo laici in die iudicii insultabunt iis, sicut et Gentiles Turcæque Christianis, quod si illas habuissent, longe iis religiosius sanctiusque vixissent. Audiant S. Gregorium homil. 9. in Evang. *Lectio S. Evangelii* (de talentis cuique a Deo distributis) *fratres, sollicite considerare nos admonet; ne nos qui plus cæteris in hoc mundo accepisse aliquid cernimur ab auctore mundi, gravius inde iudicemur. Cum enim augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Tanto ergo esse humilior, atque ad serviendum promptior quisque debet ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione.*

Vers 43. Luc. 11. 24. CUM AUTEM IMMUNDUS SPIRITUS EXIERIT AB HOMINE, AMBULAT PER LOCA ARIDA, QUÆRIT REQUIEM, ET NON INVENIT. TUNC DICIT: REVERTAR IN DOMUM MEAM, UNDE EXIVI, ET VENIENS INVENIT EAM VACANTEM, SCOPIS MUNDATAM ET ORNATAM. TUNC VADIT ET ASSUMIT SEPTEM ALIOS SPIRITUS NEQUIORES SE, ET INTRANTES HABITANT IBI, ET FIUNT NOVISSIMA HOMINIS ILLIUS PEIORA PRIORIBUS. SIC ERIT ET GENERATIONI HUIC PESSIMÆ.) Hic explicatur tota parabola et sententia quæ tota simul recensenda, et paucis explicanda est.

Nota Christum persistere in materia expulsionis dæmonum: energumeni enim, quos ipse sanabat, possidebantur a dæmone corporaliter; sed Scribæ et Iudæi calumniantes miracula Christi, spiritualiter in anima. Porro hic, uti et alias sæpe non proprie, sed parabolice more Syrorum loquitur. Sensus ergo est, q. d. Sicut homo exul et profugus per arida et inculta loca vagatur; ita diabolus per legem Dei pulsus ab homine, puta a vobis, o Iudæi, qui fuistis populus Dei (in quo scilicet habitabat et colebatur, seque per oracula et miracula ostendebat) vagatur per loca deserta, et requiem quærit, sed cum eam non habeat, nisi in homine, videatque iam vos Dei gratiam per me oblatam contemnere, itaque sibi in vobis, quasi in domo vacua et scopis mundata, locum parari et ornari, avidus ad vos recurrit, septem, id est, multis aliis sociis se nequioribus assumptis, tum ut simul hac domo, id est, animabus vestris iucunde perfruantur; tum ne facile rursum expellantur, tum denique ut vos nequiores efficiant; uti revera efficiunt, dum vos blasphemare faciunt me, meam doctrinam et miracula, ut dicatis me in Beelzebub eiicere dæmonia, utque assidue me ad mortem persequamini et taudem crucifigatis, quod scelerum omnium est summum et maximum. Quocirca Deus vos puniet extremo excidio per Titum, facietque ut sitis absque Deo, absque Messia, absque lege, absque rege, absque templo, absque sacrificio, absque regno, absque fide; imo ut perfidiam et cæcitatem vestram obstinate putetis veram esse fidem et lucem. Ita S. Hilarius, S. Hieronymus, Beda

A et alii, et patet ex applicatione parabolæ, cum ait: *Et fiunt novissima hominis illius peiora prioribus. Sic erit et generationi huic pessimæ.*

Porro vacua est domus, id est, anima, quia caret Deo, Deique gratia; ac proinde capax est et apta, ut fiat domus diaboli. Scopis mundata est, quia eversa est in ea omnis virtus, pietas, bonitas, ac sparsa aconita impuritatis, et aulæa superbiæ. Hæc enim est munditics, id est, immundities quæ munda est placetque diabolo, cui nil nisi fœtidum olet, nil nisi immundum et putidum sapit.

Rursum dæmones a Deo et Sanctis pelluntur in loca deserta, ne hominibus noceant, vel pulsi et mœsti sponte eo concedunt. Sic Raphael ligavit Asmodæum in deserto superioris Ægypti, Tobiæ 8. sic Isaias c. 13. 21. et c. 34. 14. nit Babylonem vastandam a Persis, et redigendam in desertum, ut ibi habitent pilosi, id est, Satyri et Onocentauri, id est, dæmones in hircorum et monstrorum forma. Sed ibi quietem non invenit, quia, ut ait Abulensis, *Dæmon non potest quiescere, quia in æternum cruciabitur,* Dæmon agit in desertis, cur?

B *sed quærit quietem suæ malæ voluntatis; est enim invidus, et desiderat nocere homini; et quando nocere potest, quiescit aliquo modo.* Et Chrysologus Serm. 92. *Diabolus*, ait, *hominum damnum suum computat lucrum, et quod perierit hominibus, hoc se æstimat acquisisse:* idque facit tum ex invidia, qua homini invidet cælum et felicitatem, ex qua ipse decidit, tum ex odio Dei, quo ardet; quia enim ipsi Deo nocere nequit, hinc nocet homini, qui est Dei creatura et imago, ut vel sic Deo noceat, quoad potest, uti pulchre exemplo pardi, qui cum hominem lædere nequit, eius imaginem dilacerat, ostendit S. Basil. homil. 21. in aliquot Scripturæ loca.

Mystice, loca arida sunt animæ Gentilium, in quibus per Christi gratiam siccatus est humor concupiscentiæ. Audi S. Hieronymum: *Immundus spiritus exivit a Iudæis, quando acceperunt legem, et pulsus a Iudæis ambulavit per Gentium solitudines, quæ, cum postea Domino credidissent, ille non invento loco in nationibus dixit: Abibo ad Iudæos.* Mystice.

C Et S. Gregor. 33. Mor. cap. 3. *Loca*, inquit, *arentia et inaquosa sunt corda iustorum, quæ per disciplinæ fortitudinem ab omnis carnalis concupiscentiæ humore siccantur.* Et Euthymius: *Significat Dominus Sanctorum animas nullum affectionis humorem habentes*, etc. Sicut ergo porcus non invenit requiem in arido, sed in luto: sic dæmon non quiescit in corpore per ieiunia et castitatem arido, sed cœno gulæ et luxuriæ conspurcato.

ET FIUNT NOVISSIMA HOMINIS ILLIUS PEIORA PRIORIBUS.) Arabicus: *Et fiet novissimum illius hominis peius principio eius.* Hic est finis et scopus parabolæ, ut scilicet doceatur, relapsum in peccatum peiorem esse lapsu; sicut *peior est morbo recidiva morbi.* Causam dat Tertullianus lib. de pœnitentia cap. 5. quia *pœnitens dum in pristina peccata relabitur, eaque quasi canis vomitum relambit, diabolum Domino præponit. Comparationem enim videtur egisse, qui utrumque cognoverit, et iudicato pronuntiasse eum meliorem, cuius se rursus esse maluerit.*

D *Ita qui per delictorum pœnitentiam instituerat Domino satisfacere, diabolo per aliam pœnitentiæ pœnitentiam satisfaciet.* Hinc S. Augustinus Epistol. 137. *Simpliciter*, ait, *fateor coram Domino Deo nostro, qui testis est super animam meam, ex quo Deo servire cœpi, quomodo difficile sum expertus meliores, quam qui in monasteriis profecerunt; ita non sum expertus peiores, quam qui in monasteriis ceciderunt; ita ut hinc arbitrer in Apocalypsi scriptum: Iustus iustior fiat, et sordidus sordescat adhuc,* Apoc. 22. Sic Lucifer, qui erat pulcherrimus Angelus, factus est teterrimus dæmon: sic Iudas ex Apostolo factus est apostata, et proditor Christi: sic olim Nestorius, Eutyches, Pelagius, Arrius, Iovinianus et hoc ævo Lutherus, Calvinus, Menno et cæteri eorum symmistæ, ex monachis et sacerdotibus facti sunt apostatæ et heresiarchæ: vulgo dicitur ex optimo vino fit acerrimum acetum: ex pulchro Angelo fit teterrimus diabolus: ex viro sanctissimo fit homo nequissimus, si cadat et in casu perseveret.

SIC ERIT GENERATIONI HUIC PESSIMÆ.) q. d. Sicut dia-

bolus facit aliis hominibus, ut pulsus ab iis ad eos redeat nequior cum maiore comitatu, furore et impetu: sic prorsus faciet Scribis et Pharisæis, ut eos adigat in extremam invidiam, odium et rabiem, ut me, id est, Messiam et Deum suum occidant, eo quod illorum scelera taxem et culpem: quare puniet eos Deus extremo excidio, tum corporis per Titum, tum animæ in gehenna per ipsosmet dæmones, quorum furiis aguntur in tanta scelera.

Vers. 46. Luc. 8. 19. Marc. 3. 31. ADHUC EO LOQUENTE AD TURBAS, ECCE MATER EIUS ET FRATRES STABANT FORIS, QUÆRENTES LOQUI EI.) Quæres, quinam in Evangeliis vocentur fratres Christi? Respondebat spurcus hæresiarcha Helvidius fuisse eos, qui ex eadem matre B. Virgine post Christum erant nati. Negabat enim eam perpetuo mansisse Virginem: sed eum acriter et docte refellit S. Hieronym. contra Helvidium.

Fratres Christi qui? Resp. I. Secundo, Græci passim cum Eusebio lib. 2. Hist. c. 1. et e Latinis S. Hilarius et Ambrosius, quos citat Baronius in Apparatu Annal. c. 46. putant fuisse eos, qui nati sint ex priori matrimonio Ioseph, antequam B. Mariam duceret in coniugem. Verum Ioseph non aliam habuisse uxorem, quam B. Virginem, ac cum ea iugiter mansisse virginem, docent S. Hieronymus contra Helvidium, S. August. ser. 14. de Nativ. Theodoret. in c. 1. ad Galat. Beda, Anselmus, Rupertus, D. Thomas et passim alii Latini hic; adeo ut B. Petrus Damiani Epist. 11. c. 4. ad Nicolaum Romanum Pontificem, dicat hanc esse Ecclesiæ fidem.

II.

III. Tertio, Hugo de S. Victore et Gloss. in c. 1. ad Galat. Eckius hom. de S. Anna (et favet Beda Actor. 1.) censent hos fuisse progenitos ex S. Anna matre B. Virginis; S. Annam enim præter Ioachimum, ex quo genuit B. Virginem, duos alios habuisse maritos, ex quibus geniti sint hi, qui fratres Domini vocantur. Verum S. Annam unicum tantum habuisse maritum Ioachimum, et ex eo unicam prolem B. Virginem, docet S. Hippolytus apud Nicephorum l. 2. c. 3. idque multis probat noster Christoph. a Castro lib. de Deipara c. 1. et Baronius in Apparatu, cap. 46. et seq. et Suarez 3. parte quæst. 28. art. 1. disput. 5. sect. 4.

Dico ergo, hos proprie non fuisse fratres Christi, nec ex B. Virgine, vel Iosepho, aut S. Anna esse progenitos, sed dici fratres, id est, consobrinos, patrueles et cognatos Christi, phrasi Hebræis familiari: nimirum erant hi cognati aut vere fratres S. Ioachimi, vel S. Annæ, aut potius erant filii fratrum, vel sororum S. Ioachimi, vel S. Annæ, puta filii Cleophæ, qui erat frater Ioseph sponsi B. Virginis, teste Hegesippo, qui fuit vicinus Apostolorum ævo, apud Eusebium lib. 3. Histor. cap. 11. Ioseph enim et Cleophas fuere filii Iacob, qui erat frater S. Annæ, de quo plura c. 13. v. 55. et Lucæ 3. sub finem. Audi S. Hieronymum hic: *Nos, ait, sicut in libro, quem contra Helvidium scripsimus, continetur, fratres Domini, non filios Ioseph, sed consobrinos Salvatoris, Mariæ liberos intelligimus, matérteræ Domini, quæ esse dicitur mater Iacobi et Ioseph et Iudæ.* Idem asserunt Isidorus libro de vita et morte SS. Patrum, Beda super 1. cap. Actor. et Anselmus 1. Corinth. 9. et ad Galat. 1.

STABANT FORIS.) Miserunt ergo nuntium ad Christum in domum, qui eum evocaret.

QUÆRENTES LOQUI EI.) Non ex ambitione et fastu, ut viderentur esse consaguinei tanti doctoris et prophetæ qualis erat Christus, uti volunt S. Chrysostomus et Theophylactus, sed ut eum comprehenderent, secumque abducerent in Nazareth. Dicebant enim eum in furorem versum esse, ut ait Marcus c. 3. 21. *Neque enim fratres eius credebant in eum,* Ioann. 7. 5. (licet postea plures ex iis crediderint Christo) sive hoc dixerint, quod vere furere putarent; sive ficte et simulate, ut eum e manibus Pharisæorum, ne ab eis opprimeretur, eriperent: hac enim vel simili de causa B. Virginem evocasse Christum, nemo pius dubitet. Si voluerunt eum comprehendere quasi furiosum, celarunt hoc suum consilium B. Virginem, illamque adduxerunt secum specie honoris, ut facilius et secretius Christum evocarent, secumque abducerent. Certum enim est B. Virginem optime scivisse Christum esse sanæ sanctæque mentis; quare non nisi eius visendi studio comitatam fuisse hosce Christi fratres, id est, cognatos. Christum Dominum imitata est S. Paula, quæ ut scribit S. Hieronymus in eius Epitaphio: *Cum pro nimio fervore virtutum quibusdam videretur insana, et cerebrum illius dicerent confovendum, respondit: Theatrum facti sumus mundo, et Angelis et hominibus. Et nos stulti propter Christum: sed stultum Dei sapientius est hominibus. Unde et Salvator loquitur ad Patrem: Tu scis insipientiam meam. Et iterum: Tamquam prodigium factus sum multis, et tu adiutor fortis: ut iumentum factus sum apud te, et ego semper tecum. Quem in Evangelio et propinqui quasi mentis impotem ligare cupiebant, et adversarii sugillabant, dicentes: Demonium habet, et Samaritanus est. Et: In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia.*

DIXIT AUTEM EI QUIDAM: ECCE MATER TUA ET FRATRES TUI FORIS STANT QUÆRENTES TE.) Hoc est, *quærentes tibi loqui*, ut habet Græcus et Syrus; *quidam*, hic fuit nuntius a fratribus ad Christum evocandum missus. Vers. 47. Luc. 8. 20. Marc. 3. 32.

AT IPSE DICENTI SIBI AIT: QUÆNAM EST MATER MEA, ET QUI SUNT FRATRES MEI?) Nota Christum ita loqui, non quasi neget se veram habere matrem, quasi Christus non fuerit verus homo, sed phantasticus, sive phantasma ex phantasmate natus, uti docuit Marcion et Manichæi; nec etiam quasi eum suæ matris et fratrum pauperum puduerit: sed vel quia nuntius hic nimis audacter, et importune eum a prædicatione iam inchoata avocando, interpellabat, uti vult S. Chrysostomus et Epiphanius, vel potius, *ut paternis*, ait S. Ambrosius, *se ministeriis*, (sic legendum videtur, non mysteriis) *amplius, quam maternis affectibus debere ostenderet*, et spiritualem cognationem carnali præferret, in qua non est sexus, non ordo, sed omnes proxime et omnimode contingunt Christum quasi pater, soror et frater. Hoc enim est, quod de Christo subiicit Matthæus. Vers. 48. Marc. 3. 33.

ET EXTENDENS MANUM IN DISCIPULOS (manu indicans notansque discipulos. Unde Arabicus: *Et annuit manu sua versus discipulos*) SUOS, DIXIT: ECCE MATER MEA, ET FRATRES MEI. Vers. 49. Marc 3. 34.

QUICUMQUE ENIM FECERIT VOLUNTATEM PATRIS MEI, QUI IN CÆLIS EST, IPSE MEUS FRATER, ET SOROR, ET MATER EST.) Spiritualis, uti iam dixi, non carnalis. Dicit *frater et soror*, propter utrumque sexum: fideles enim viri sunt fratres Christi, fœminæ vero fideles sunt sorores Christi, uti docet S. Gregorius. Fidelis ergo Deo obediens, est Christi frater adoptivus, quia per gratiam est filius eiusdem Dei Patris. Idem est mater Christi, quia Christum in se et aliis docendo, hortando, consulendo parit: ita S. Gregorius, Beda, Euthymius. Audi S. Gregorium hom. 3. in Evang. *Sed sciendum nobis est, quia, qui Christi frater et soror est credendo, mater efficitur prædicando. Quasi enim parit Dominum, quem cordi audientis infuderit. Et mater eius efficitur, si per eius vocem amor Domini in proximi mente generatur.* Subiicit exemplum S. Felicitatis, quæ septem filios, quos carne pepererat mundo, spiritu parturivit Deo, dum eos in persecutione roboravit, et ad martyrium animavit. Et S. August. de S. Virginit. cap. 3. *Mater eius* (Christi) *est omnis anima pia*, inquit, *faciens voluntatem Patris eius, fœcundissima charitate, in iis quos parturit, donec in eis ipse formetur. Maria ergo faciens voluntatem Dei, corporaliter Christi tantummodo mater est, spiritualiter autem et soror et mater. Ac per hoc illa una fœmina non solum spiritu, verum etiam corpore mater est et virgo.* Causam subdit: *Sed plane mater membrorum eius, quod nos sumus, quia cooperata est charitate, ut fideles in Ecclesia nascerentur, quæ illius capitis membra sunt: corpore vero mater ipsius capitis.* Hoc Christi oraculum secuta S. Victoria virgo et martyr sub Diocletiano Imperatore cum Proconsul eam interrogaret: *Vis ire cum Fortunatiano fratre tuo?* qui Gentilis erat; respondit: *Nolo, quia Christiana sum: et illi sunt fratres mei, qui Dei præcepta custodiunt.* Quocirca carceri cum aliis martyribus inclusa, ibique fame enecta martyrii lauream obtinuit. Ita habent Acta eius apud Surium die 11. Februarii.

Vers. 50. Luc. 8. 33. Marc. 3. 35. Frater Christi est fidelis. Mater Christi est prædicator. S. Victoriæ.

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus Evangelium, eiusque vim, fructum et impedimenta explicat per varias parabolas: Primo, seminis et seminantis v. 3. Secundo, zizaniorum v. 24. Tertio, grani sinapis v. 31. Quarto, fermenti v. 33. Quinto, thesauri absconditi, margaritæ pretiosæ, et sagenæ missæ in mare v. 43.

1. IN illo die exiens Iesus de domo, sedebat secus mare. 2. Et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ, ita ut in naviculam ascendens sederet: et omnis turba stabat in littore: 3. Et locutus est eis multa in parabolis, dicens: Ecce exiit qui seminat, seminare. 4. Et dum seminat, quædam ceciderunt secus viam, et venerunt volucres cæli, et comederunt ea. 5. Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam: et continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem terræ; 6. Sole autem orto æstuaverunt: et quia non habebant radicem, aruerunt. 7. Alia autem ceciderunt in spinas: et creverunt spinæ, et suffocaverunt ea. 8. Alia autem ceciderunt in terram bonam: et dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum. 9. Qui habet aures audiendi, audiat. 10. Et accedentes discipuli dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis? 11. Qui respondens, ait illis: Quia vobis datum est nosse mysteria regni cælorum: illis autem non est datum. 12. Qui enim habet, dabitur ei, et abundabit: qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo. 13. Ideo in parabolis loquor eis: quia videntes non vident, et audientes non audiunt, neque intelligunt. 14. Et adimpletur in eis prophetia Isaiæ dicentis: Auditu audietis, et non intelligetis: et videntes videbitis, et non videbitis. 15. Incrassatum est enim cor populi huius, et auribus graviter audierunt, et oculos suos clauserunt: ne quando videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem eos. 16. Vestri autem beati oculi quia vident, et aures vestræ quia audiunt. 17. Amen quippe dico vobis, quia multi prophetæ et iusti cupierunt videre quæ videtis, et non viderunt; et audire quæ auditis et non audierunt. 18. Vos ergo audite parabolam seminantis. 19. Omnis qui audit verbum regni, et non intelligit, venit malus, et rapit quod seminatum est in corde eius: hic est qui secus viam seminatus est. 20. Qui autem super petrosa seminatus est: hic est, qui verbum audit, et continuo cum gaudio accipit illud: 21. Non habet autem in se radicem, sed est temporalis; facta autem tribulatione et persecutione propter verbum, continuo scandalizatur. 22. Qui autem seminatus est in spinis: hic est, qui verbum audit, et sollicitudo sæculi istius, et fallacia divitiarum suffocat verbum, et sine fructu efficitur. 23. Qui vero in terram bonam seminatus est, hic est, qui audit verbum, et intelligit, et fructum affert, et facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud vero trigesimum. 24. Aliam parabolam proposuit illis, dicens: Simile factum est regnum cælorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo; 25. Cum autem dormirent homines, venit inimicus eius, et superseminavit zizania in medio tritici, et abiit. 26. Cum autem crevisset herba, et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania. 27. Accedentes autem servi patrisfamilias dixerunt ei: Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Unde ergo habet zizania? 28. Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt ei: Vis, imus, et colligimus ea? 29. Et ait: Non; ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis et triticum. 30. Sinite utraque crescere usque ad messem, et in tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum, trititicum autem congregate in horreum meum. 31. Aliam parabolam proposuit eis, dicens: Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod accipiens homo seminavit in agro suo: 32. Quod minimum quidem est omnibus seminibus: cum autem creverit, maius est omnibus oleribus, et fit arbor, ita ut volucres cæli veniant, et habitent in ramis eius. 33. Aliam parabolam locutus est eis: Simile est regnum cælorum fermento quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum. 34. Hæc omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas: et sine parabolis non loquebatur eis: 35. Ut impleretur quod dictum erat per prophetam dicentem: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi. 36. Tunc, dimissis turbis, venit in domum: et accesserunt ad eum discipuli eius dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. 37. Qui respondens, ait illis: Qui seminat bonum semen, est Filius hominis. 38. Ager autem est mundus. Bonum vero semen, hi sunt filii regni. Zizania autem filii sunt nequam. 39. Inimicus autem, qui seminavit ea, est diabolus. Messis vero, consummatio sæculi est. Messores autem angeli sunt. 40. Sicut ergo colliguntur zizania, et igni comburuntur: sic erit in consummatione sæculi: 41. Mittet Filius hominis Angelos suos, et colligent de regno eius omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem: 42. Et mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus et stridor dentium. 43. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat. 44. Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro: quem qui invenit homo, abscondit, et præ gaudio illius vadit, et vendit universa quæ habet, et emit agrum illum. 45. Iterum simile est regnum cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas. 46. Inventa autem una pretiosa margarita, abiit, et vendidit omnia quæ habuit, et emit eam. 47. Iterum simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti: 48. Quam cum impleta esset, educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. 49. Sic erit in consummatione sæculi: exibunt angeli, et separabunt malos de medio iustorum. 50. Et mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus et stridor dentium. 51. Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei: Etiam. 52. Ait illis: Ideo omnis Scriba doctus in regno cælorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera. 53. Et factum est, cum consummasset Iesus parabolas istas, transiit inde. 54. Et veniens in patriam suam, docebat eos in synagogis eorum, ita ut mirarentur, et dicerent: Unde huic sapientia hæc et virtutes? 55. Nonne hic est fabri filius? Nonne mater eius dicitur Maria; et fratres eius, Iacobus, et Ioseph, et Simon, et Iudas? 56. Et sorores eius, nonne omnes apud nos sunt? Unde ergo huic omnia ista? 57. Et scandalizabantur in eo. Iesus autem dixit eis: Non est propheta sine honore, nisi in patria sua et in domo sua. 58. Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.

Vers. 1. Mar. 4.1. IN ILLO DIE EXIENS IESUS DE DOMO, SEDEBAT SECUS MARE.) Syrus : *Super littus maris.* Christus cum de more in domo, id est, in hospitio, quod pro habitatione et prædicatione Capharnai conduxerat, ut dixi c. 4. v. 13, prædicasset, dimisit turbas, ut se suaque curarent; utque se et discipulos quiete et cibo reficeret; mox cum sciret turbas, quæ ab ore eius pendebant, utpote cælesti eius doctrina et spiritu inescatas maiore numero affluxuras, ut domus eas non caperet, domo egressus est ad littus capacissimum vicini maris Galilææ, ibique per parabolas sequentes prædicavit.

Vers. 2. Luc 8.4. Mar. 4.1. ET CONGREGATÆ SUNT AD EUM TURBÆ MULTÆ, ITA UT IN NAVICULAM ASCENDENS SEDERET, ET OMNIS TURBA STABAT IN LITTORE.) Ob copiam turbæ Christus e littore ascendit in navim, ex eaque quasi e suggestu concionatus est ad turbam innumeram circumfluentem, et littus maris occupantem.

Vers. 3. Luc. 8.5. Marc. 4. v. 2. 3. ET LOCUTUS EST EIS MULTA IN PARABOLIS.) Id est, per parabolas more illius gentis et ævi, ut dixi Can. 26. et seq. q. d. Locutus est eis parabolice, id est, figurate et obscure.

DICENS : ECCE EXIIT QUI SEMINAT, SEMINARE.) Ad seminandum. Arabicus, *ut seminaret.* Græce ὁ σπείρων, id est, *seminans*, sive seminator. Nota : Apposite doctrina et prædicatio Evangelica comparatur semini, et ex eo prodeunti messi : quia sicut ad messem corporalem opus est semine, terra, Sole, pluviis et ventis; sic etiam similibus opus est ad messem Evangelicam et spiritualem : semen enim est verbum Dei, sive Evangelium, eiusque prædicatio : terra est liberum cuiusque audientis arbitrium : Sol est gratia præveniens, illuminans et inflammans liberum arbitrium, ut verbum Dei excipiat, digerat, indeque fructus charitatis et virtutum omnium producat : pluvia est gratia rigans, conservans et promovens hosce bonos arbitrii actus et motus : venti sunt tentationes, qui illos agitando magis radicant et roborant : denique opus est *patientia*. Græce ὑπομονῇ, id est, sustinentia in laboribus et afflictionibus arandi, seminandi, occandi, sarriendi, etc. ac longanimi messis, id est, fructus et præmii expectatione. (Seminis analogia cum Evangelio.)

Adverte : finis et scopus, adeoque summa huius parabolæ est, ut doceat Christus se esse seminatorem, id est, prædicatorem Evangelii in terra, id est, apud homines, sed dispari apud dispares fructu. Primo enim non omnes, qui audiunt Evangelium, illud acceptant, illique credunt; sicut semen, licet in terra seminatum, non tamen ubique, v. g. in via, vel iuxta viam, a terra calcata et dura excipitur, nec ullas in ea radices agit. Secundo, non omnes, qui credunt, in fide perseverant, sed aliqui suadente tentatione recedunt; sicut semen in terra petrosa germinans, illico ad Solis ardorem arescit. Tertio, non omnes, qui in fide perseverant, fructum bonorum operum proferunt; sicut spinæ semen in terra alias bona belle progerminans suffocant, ne fructum producat. Quarto hæc fiunt non vitio seminis, id est, doctrinæ, sed terræ, id est, auditorum culpa, illaque varia, scilicet, quædam ob viam, quædam ob petras, quædam ob spinas : petra est caro, spina est mundus, via est trita sæcularis et licentioris vitæ consuetudo, ubi volucres cæli, id est, dæmones instar avium velocissimi, diligentissimi et animarum voracissimi semen auditum, id est, doctrinam prædicatam e memoria et mente abripiunt, dum eos, qui secus viam versantur, id est, homines naturæ et naturali prudentiæ, communique consuetudini et modo vivendi intentos, vagos, item otiosos et curiosos avertunt a consideratione et penetratione doctrinæ auditæ, et ad vanitates solitas distrahunt. Quinto, semen, id est, doctrinam in terra bona, hoc est, in corde bono suscipiunt, qui illud ruminare incipiunt, in eoque proficiunt; in optimo, qui totis viribus eius executioni et virtutum perfectioni incumbunt. Sexto, aliud semen fert fructum minorem, aliud maiorem, aliud maximum, puta, aliud trigesimum, aliud sexagesimum, aliud centesimum, idque ob maiorem vel seminationem, id est, prædicationem et illuminationem rerum spiritualium ac gratiæ affluxum, vel ob maius liberi arbitrii cum gratia studium, cooperationem et conatum. Hæc est summa totius parabolæ, ex qua facile est illam omnesque eius partes intelligere : quare singulas breviter pertractemus. (Dispar seminis fructus. Unde? — Applicatio partium parabolæ.)

Moraliter prædicator cum Christo, qui e domo, imo e cælo et sinu Patris impulsus vi amoris exiit in terram, exeat e domo contemplationis in agrum prædicationis, ut quod in oratione a Deo hausit, magno spiritu in populum effundat, obeundo urbes et pagos, magisque prædicet sanctæ vitæ exemplo, quam verbo : *Præbeat aliis exemplum, et sit eius quasi copia dicendi, forma vivendi,* ait S. Augustinus l. 4. doctrin. Christian. c. 29. Rursum invocet Deum, ut quod ipse loquitur in aure, Deus loquatur in mente. Nam, ut ait S. Gregorius l. 11. Moral. c. 5. *Plerumque fit, ut cum audientis cor, exigentibus culpis, Dei gratia non repletur, incassum exterius a prædicatore moneatur. Quia mutum est os omne, quod loquitur, si ille interius in corde non clamet, qui aspirat verba, quæ audiuntur.* (Moral.)

ET DUM SEMINAT, QUÆDAM (semina vel seminis grana) CECIDERUNT SECUS VIAM, ET VENERUNT VOLUCRES CÆLI, ET COMEDERUNT EA.) *Secus viam*, scilicet, in oram sive limitem agri viæ conterminam, quæ assidue a viatoribus pedibus teritur et calcatur, ac proinde semini concipiendo non est idonea, sed illud nudum servans avibus rapiendum exponit. Est gradatio; ab ineptiore enim terra in qua seminatur, gradatim ascendit ad minus ineptam, aptiorem et aptissimam. Ineptissima enim ad semen terra est, quæ in via vel iuxta viam omnium pedibus calcatur; minus inepta est terra petrosa; aptior est terra bona, sed spinis admista; aptissima est, quæ tota terrea est, pinguis et succosa. Porro via est mens malis cogitationibus trita et arefacta, ait Rabanus : hæc enim doctrinam Evangelii suis consuetis cupiditatibus contrariam non capit, non sentit, non intelligit, quia tota suis carnis illecebris intendit. Unde Glossa Interlinearis : Tales, ait, sunt, qui nec prædicatione compunguntur, nec bene agere incipiunt. Vers. 4. Luc. 8.5. Mar. 4.4.

ALIA AUTEM CECIDERUNT IN PETROSA, UBI NON HABEBANT TERRAM MULTAM, ET CONTINUO EXORTA SUNT, QUIA NON HABEBANT ALTITUDINEM (Græce βάθος, id est, profunditatem) TERRÆ.) q. d. Alia ceciderunt in terram petrosam, quæ, quia in ea parum habebant terræ et multum petræ, non potuerunt profundas agere radices; quare illico ebullire et germinare cœperunt, ac ante tempus exorta sunt. Hinc velut præcocia mox defecerunt : *Quod enim cito fit, cito perit.* Causam subdit. Vers. 5. Luc. 8.6. Mar. 4.5. (Quod cito fit, cito perit.)

SOLE AUTEM ORTO ÆSTUAVERUNT (Græce ἐκαυματίσθη, id est, caumate, sive æstu solis exusta sunt, æstu perierunt, tam semina, quam germina ex eis præcociter erumpentia) ET QUIA NON HABEBANT RADICEM, ARUERUNT.) Quia enim tenuem habebant terram, cui mox succedebat petra, hinc partim defectu humoris, partim vi Solis ad petram radios suos reflectentis, itaque æstum augentis et intendentis, arefecta et exusta sunt. Porro petra est duritiess protervæ mentis, ait Rabanus, in qua non est altitudo, id est, profunditas terræ, id est, profunda lenitas animæ obedientis, et disciplinis cælestibus institutæ. Unde tales dulcedine tantum auditi verbi, et promissionis cælestis ad horam delectantur; sed radicem desiderii salutaris non figunt, ideoque ardore Solis, id est, fervore persecutionis uruntur per impatientiam; quia verbum Dei firmiter non hæserat menti, ideoque exarescunt, id est, virorem fidei perdunt, ait Interlinearis. Rursum S. Chrysostomus : *In animabus,* ait, *quæ petra est, potest fieri terra pinguis; et quæ via, non conculcari; et spina, destrui. Omnibus Christus loquebatur, et si prævideret futura, ut posset dicere, quid me oportuit facere, et non feci? in quo docet discipulos, ne desides sint, etiam si plures audientium pereant.* Vers. 6. Luc. 8.6. Mar. 4.6.

ALIA AUTEM CECIDERUNT IN SPINAS : ET CREVERUNT SPINÆ ET SUFFOCAVERUNT EA.) *In spinas*, id est, in terram germinantem spinas : inter spineta : *Et creverunt,* Vers. 7. Luc. 8.7. Mar. 4.7.

Græce ἀνέβησαν, id est, *ascenderunt*, id est citius excreverunt, seseque dilatarunt, quam bona semina, quæ sensim et tarde exurgunt (lolium enim facile crescit, triticum difficile, ideoque a lolio soffocatur) itaque ea iam in culmos germinantia suffocaverunt; tum quia humorem et alimentum eis per radices suas præripuerunt; tum quia auram liberam locumque crescendi, seseque dilatandi eis ademerunt: spinas has Christus v. 22. interpretatur divitias.

Vers. 8. Luc. 8. 8. Mar. 4. 8. ALIA VERO CECIDERUNT IN TERRAM BONAM, ET DABANT FRUCTUM, ALIUD CENTESIMUM, ALIUD SEXAGESIMUM, ALIUD TRIGESIMUM.) Arabicus: *Pro uno centum, et pro alio sexaginta, et pro alio triginta.* Hæc disparitas fructus oritur ex disparitate tum terræ, tum culturæ. Terra enim pinguis si bene colatur, ex uno grano profert centum grana: alia minus pinguis, sexaginta: alia sterilior, triginta. Porro terra bona est fidelis et devota conscientia, ait Interlinearis.

Nota: sola quarta pars, sive sors seminis, scilicet quæ cecidit in terram bonam, fecit fructum: reliquæ enim tres seminis sortes, scilicet quæ cecidere in viam, in terram petrosam, et in spinas, periere, nec fructum fecere; ita ex auditione concionis pauci proficiunt, sed longe plures nullum faciunt fructum.

Vers. 9. Luc. 8. 8. Mar. 4. 9. QUI HABET AURES AUDIENDI AUDIAT.) Utitur hac phrasi Christus, cum res est obscura et symbolica, aut ardua et difficilis, ut attentionem et studium auditorum excitet. *Aures audiendi*, id est, ad audiendum, habet, qui sedulo audit, et attendit verbis Christi ea mente, ut illa capiat et ruminet, illisque obediat et opere exequatur. Multi enim audiebant Christum ex curiositate, ut audirent aliquid novi, docti, sublimis, elegantis, non autem ut illa, quæ audiebant, menti imprimerent et opere perficerent. Hi non habebant aures ad audiendum. Tales etiamnum sunt multi, qui audiunt conciones ob elegantiam vel doctrinam, non ut vitam mutent, de quibus Deus Ezechielis c. 33. *Es eis*, ait, *quasi carmen musicum, quod suavi dulcique sono canitur, et audiunt verba tua, et non faciunt ea.*

Vers. 10. ET ACCEDENTES DISCIPULI DIXERUNT EI: QUARE IN PARABOLIS LOQUERIS EIS?) q. d. Turbæ rudes non capiunt sermones parabolicos et symbolicos, ut quid ergo eos illis ingeminas? Cur non clare eis sensa tua pandis, ut ea intelligant?

Vers. 11. Luc. 8. 10. Marc. 4. 11. QUI RESPONDENS, AIT ILLIS: QUIA VOBIS DATUM EST NOSSE MYSTERIA REGNI CÆLORUM, ILLIS AUTEM NON EST DATUM.) Arabicus: *Vos donati estis cognitione mysteriorum regni cælorum, et illi donati non sunt.* Causa, cur Christus loquebatur turbis in parabolis, erat, quia plerique ex illis vel adhuc erant incapaces doctrinæ cælestis et Evangelicæ, vel illi non credebant, imo nonnulli irridebant: Scribæ etiam cum suis calumniabantur, Christumque habebant pro impostore falsoque Propheta: quare non habebant *aures audiendi*, quas v. 9. exegit Christus. Ubi autem non est auditus, ne effundas sermonem, ait Sapiens. Tacite ergo stimulat eos Christus, ut aures audiendi induant, ac sermones suos parabolice dictos scrutentur, eorumque explicationem humiliter studio obsequendi ab eo efflagitent, itaque se capaces Evangelicæ prædicationis efficiant. Quod ubi fecerint, spondet se clare explicaturum ea, quæ parabolice hic enuntiat.

Porro indicat Christus capacitatem hanc non posse obtineri viribus propriis, sed a Deo suppliciter postulandam; Dei enim esse donum, quod ipse discipulis Christi dederit, aliis negarit, eosque in sua cæcitate et perfidia reliquerit, q. d. Vestra, o Apostoli, est hæc gratia et felicitas, quod Deus vobis dederit fidem in me, quodque ea de causa ego eius mysteria clare vobis enuntiem, cum cæteris loquar dumtaxat in parabolis. Fides enim est donum Dei. Vos ergo de eo iugiter Deo gratias agite, ac pro cæteris Deum orate, ut eis pariter det aures audiendi, sicut dedit vobis; tunc enim parabolas meas clare edisseram, uti edissero vobis. Unde Marcus c. 4. 11. habet: *Illis, qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt*, id est, incredulis, qui sunt extra fidem et Ecclesiam, omnia a me dicuntur et

Facta Christi fuere parabolæ

A aguntur parabolice, id est, obscure per symbola et ænigmata, ne ea contemnant, rideant, cavillentur. Nam, ut ait Beda: *Nam solum ea, quæ loquebatur Dominus, verum etiam quæ faciebat, parabolæ fuerunt, id est, rerum mysticarum signa*, ab incredulis Scribis et Iudæis abscondita, iuxta illud: *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos*, Matth. 7. 8. Quocirca addit Marcus: *Ut videntes videant, et non videant* (non intelligant) *et audientes audiant, et non intelligant: nequando convertantur, et dimittantur eis peccata*, q. d. Excæcati sunt et obstinati, ideoque in sua cæcitate et perfidia perseverant, nec lumen veritatis, quod offero, admittunt. Cæcitas autem hæc est pœna præcedentium peccatorum, quæ commiserunt. Hæc omnia magis patebunt ex sequentibus.

Nota: To *ut*, cum ait Marcus: *Ut videntes videant et non videant*, significat non causam et intentionem, sed consecutionem et effectum. Non enim Christus parabolice loquens intendebat positive eos excæcare, sed permit-B tere dumtaxat id, quod ex parabolis Christi sequebatur, scilicet, ut Scribæ et Iudæi invidia et concupiscentia obcæcati, videntes tot Christi miracula, et audientes cælestem eius sapientiam, illi tamen non crederent, nec visa et audita intelligerent; sed similiter se haberent, perinde ac si ea non vidissent nec audissent.

QUI ENIM HABET, DABITUR EI, ET ABUNDABIT: QUI AUTEM NON HABET, ET QUOD HABET, AUFERETUR AB EO.) Arabicus: *Et qui habet aliquid, dabitur et addetur: et qui non habet*, etc. Gnome est habens speciem proverbii, ait Salmeron, Franc. Lucas, Maldonatus et Iansenius, estque verissima; ditioribus enim datur, pauperibus semper aufertur. Simili enim modo Deus fideles et electos suos, quales erant Apostoli, in dies cumulat novis gratiis et beneficiis, ut in virtute et sanctitate abundent: ab infidelibus autem, ingratis et indignis, quos negligit et despicit, quales erant Iudæi, sensim sua dona tam gratiæ, quam naturæ aufert. Vers. 12. Infr. 25. v. 29.

C Sensus est primo, q. d. Qui habet fidem, dabitur ei mysteriorum regni Dei cognitio; hæc enim sine fide cognosci nequeunt; qui vero non habet fidem, ab eo auferetur bonum, quod habet, q. d. Vobis, o Apostoli, quia in me quasi Messiam creditis, datum est assidue et clare a me audire mysteria Dei et cæli, quibus in eius spem et amorem in dies magis rapiamini. At Iudæis et Scribis, qui in me quasi in Messiam suum credere nolunt, Deus auferet tenuem, quam de Deo et cælo habent cognitionem et sensum; imo privabit eos ecclesia, regno, pontificatu, templo, sacrificio, patria, omnique re sacra et civili, ut profani et perfidi, vagabundi et miseri toto orbe oberrent: ita S. Hieronymus, Euthymius et Hilarius, qui sic exponit, q. d. Habens fidem, mysteria fidei percipiet. At Iudæi fidem non habentes, legem quoque, quam habuerant, perdiderunt. Sensus. I.

Secundo, q. d. Qui habent aures audiendi, hoc est, ad audiendum, nimirum, qui ad me afferunt syncerum affectum, scilicet purum fidei et veritatis desiderium et stu-D dium, uti vos ex Dei dono affertis, o Apostoli, his ego clare veritatem cælestem aperiam, eosque in via virtutis, spiritusque, qua ad regnum Dei perveniant, assidue promovebo: at qui hoc purum veritatis desiderium non habent, sed suis cupiditatibus, superstitionibus et erroribus indulgent, uti facitis vos, o Iudæi et Scribæ, ab his parva illa, quam habent, de Deo rebusque divinis cognitio, sensim auferetur, fientque cæci omnino, ideoque vobis o Iudæi, ego Christus loquor non clare, sed obscure in parabolis, uti sequitur: *Qui enim parvam boni scintillam habet, et eam non excitat accenditque per spiritum et spiritualia, necesse est eam extingui*, ait Theophylactus: studium enim est, quod promovet studiosos uti in litteris, sic et in virtutibus: quod si studium auferas, deficiet sensim scientia et virtus, etiam iam acquisita: ita S. Chrysostomus, Beda, Remigius, D. Thomas et alii. II.

Tertio, S. Augustinus lib. 1. de doctr. Christ. cap. 1. τὸ *habet* exponit per *utitur*, applicatque prædicatoribus, III.

q. d. Prædicator, qui doctrinam habet, id est, doctrina sibi a Deo data utitur, strenueque eam prædicat, aliisque communicat, huic nunquam doctrina, verbaque, quæ dicat et prædicet, Deo suggerente, deficient: at si quis doctrina non utatur, sensim ipse eius obliviscetur, illamque amittet. Sic enim *habere* pro *uti* sumitur cap. 25. v. 29. Ita experimur strenuos concionatores, quo plus concionantur, eo plus verbis spirituque abundare, instar fontium, e quibus quantum aquæ effluit, tantumdem aliunde rursum affluit.

Vers. 13. Luc. 8. 10. Marc. 4. 12. IDEO IN PARABOLIS LOQUOR EIS, QUIA VIDENTES NON VIDENT, ET AUDIENTES NON AUDIUNT, NEQUE INTELLIGUNT.) Ecce hic clare Christus aperit causam, quam v. 11. attuli, cur ipse Iudæis et Pharisæis loqueretur in parabolis, quia scilicet ipsi Christum antea clare de pœnitentia, et via ad regnum cælorum docentem et prædicantem audire, id est, intelligere, obedire et credere noluerunt, ac videntes eius sanctitatem et miracula, ex iis ipsum pro Messia agnoscere et colere detrectarunt. Merebantur ergo, ut obscure et per parabolas eis loqueretur Christus. Ipse enim docebat Capharnai, ubi erant mercatores opulenti, suis opibus, luxui, et pompæ incubantes: alii erant Scribæ et Pharisæi, vel eorum asseclæ: hi doctrinam Christi de cælo, de opum contemptu, de humilitate, paupertate, pœnitentia, etc. aspernabantur, imo ridebant, et calumniabantur: quare Christus studio confugit ad parabolas, quas cum non intelligerent, ridere et calumniari non poterant: locutus est ergo eis in parabolis non idcirco quod absolute essent reprobi, sed quia erant indigni, ingrati et incapaces; nam eum simpliciter et clarissime docentem et prædicantem, magis curiositatis et calumniæ causa, quam credendi studio audierant, ut patet ex c. præcedenti, v. 2. 10. 14. 24. 38. et c. 11. v. 23. ubi Christus *væ* æternæ damnationis in cives Capharnai detonat: *Usque in infernum*, inquit, *descendes: quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem*: ita S. Hilarius, Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus et Beda. Fateor tamen inter hanc infidelium Iudæorum turbam admistos fuisse plures, qui boni, vel misti erant desiderii audiendi Christum salutis suæ causa; sed quia hi immisti erant turbæ infidelium Christo adversantium, hinc cum ea non nisi parabolas audire ipsis datum est, ut ex iis, licet non intellectis, saltem admirationem et reverentiam in Christum conciperent, quæ deinde ulterius eos promoveret et instigaret; imo, ut ait S. Chrysostomus, Pharisæis et Scribis omnibus, quantumvis malignis et obstinatis, Christus loquebatur in parabolis hac mente et hoc fine, ut ipsis eas scrutandi ac Christo credendi, seque salvandi desiderium sincerum iniiceret, iniectumque acueret, atque ut cæcitatem temporaneam passi in parabolis, quas non capiebant, avidius verum lumen Christum requirerent, et parabolarum explicationem ab eo flagitarent. Et hoc innuit Marcus c. 4. 33. dicens: *Multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire*, ut scilicet, qui possent eas intelligere et capere, caperent; qui vero non possent, stimularentur ad explicationem earum vestigandam, et a Christo flagitandam.

Cur Christus in parabolis hic loquitur?

Vers. 14. ET ADIMPLETUR IN EIS PROPHETIA ISAIÆ DICENTIS: AUDITU AUDIETIS, ET NON INTELLIGETIS: ET VIDENTES VIDEBITIS, ET NON VIDEBITIS.) Id est, non intelligetis id quod in Christo videtis et auditis.

Vers. 15. Mar. 4. 12. INCRASSATUM EST ENIM COR POPULI HUIUS, ET AURIBUS GRAVITER AUDIERUNT (Arabicus: *Et gravatæ sunt aures eorum*) ET OCULOS SUOS CLAUSERUNT: NEQUANDO VIDEANT OCULIS, ET AURIBUS AUDIANT, ET CORDE INTELLIGANT, ET CONVERTANTUR, ET SANEM EOS.) Citat Isaiam c. 6. v. 9. et 10. ubi pro *incrassatum*, Noster vertit *excæca*, id est, excæcabis (Chald. *infatua*) *cor populi huius*. Hebr. est השמן *hasmen*, id est, impingua, incrassa cor populi huius, et aures eius aggrava. Unde nota excæcationem, incrassationem, obdurationem tribui tum Deo hominem excæcatum, incrassatum et obduratum deserenti, et in sua excæcatione relinquenti, eiusque occasiones ingerenti: tum homini, quia proprie ac sponte sua seipsum excæcat, incrassat, obdurat, dum suis tenebris et vitiis mordicus adhærescens, ad lumen divinum oculos claudit, et ad doctrinam Christi mentis aciem obfirmat et occludit. Unde Septuag. Isaiæ 6. quos sequitur Noster, legentes aliis punctis השמן *husceman*, vertunt clariore et pientiore sensu: *Incrassatum est cor populi huius*, scilicet, directe a seipso, indirecte a Deo; præsertim, quia præcedentia significant eos non tam a Deo, quam a propria sua cupiditate, superbia, malitia, odio et invidia in Christum excæcatos fuisse. Vide dicta Isaiæ 6. v. 9. et 10. ubi fuse hæc explicui.

VESTRI AUTEM BEATI OCULI, QUIA VIDENT (Arabicus, *quia ipsi perspiciunt*) ET AURES, QUIA AUDIUNT.) *Oculi* et *aures* tum corporis, tum potius mentis accipe, q. d. Beati estis, o Apostoli, quia mysteria regni cælestis a me hauritis oculis et auribus, tum externis corporis, tum internis animi: oculis enim corporis videtis meos sanctos mores, gestus, mysteria, miracula: auribus auditis cælestia mea dogmata: sed, quod longe potius est, oculis et auribus mentis, Deo illam illuminante, eadem capitis, creditis, et intelligitis, quod non faciunt Iudæi: animus enim, æque ac corpus, suos habet oculos et aures, imo ipse totus est oculus, totus est auris, ut quælibet visa et audita percipere et intelligere valeat. Vers. 16. Luc. 10. 23.

AMEN QUIPPE DICO VOBIS, QUIA MULTI PROPHETÆ ET IUSTI CUPIERUNT VIDERE, QUOD VIDETIS, ET NON VIDERUNT, ET AUDIRE, QUÆ AUDITIS, ET NON AUDIERUNT.) Nam, ut ait Christus Ioan. 8. 56. *Abraham exultavit, ut videret diem meum, vidit et gavisus est.* Iacobi vox et votum est: *Salutare tuum expectabo Domine*, Genes. 49. 18. et Isaiæ c. 45. 8. *Rorate cæli desuper, et nubes pluant iustum. Aperiatur terra et germinet Salvatorem.* Idem fuit sensus, idem desiderium omnium Patriarcharum, omnium Prophetarum, omnium Sanctorum veteris Testamenti, scilicet, cernere et audire Messiam mundi redemptor, doctorem et salvatorem. Vers. 17. Luc. 10. 24.

Fertur S. Augustinum tria in votis habuisse; primum videre Christum in carne conversantem; secundum, cernere Romam in splendore Imperii triumphantem; tertium, audire Paulum in cathedra fulminantem. Idem multorum fuit, et etiamnum est votum. Tria S. Augustini vota.

VOS ERGO AUDITE PARABOLAM (explicationem parabolæ) SEMINANTIS. OMNIS QUI AUDIT VERBUM REGNI (cælorum, scilicet, quantum et quale illud sit, quibusque viis et mediis occupandum) ET NON INTELLIGIT, VENIT MALUS (ὁ πονηρός, id est, ille malus per excellentiam, puta diabolus) ET RAPIT QUOD SEMINATUM EST IN CORDE EIUS: HIC EST QUI SECUS VIAM SEMINATUS EST.) Clarius Lucas c. 8. v. 12. *Semen*, inquit, *est verbum Dei. Qui autem secus viam, hi sunt, qui audiunt; deinde venit diabolus, et tollit verbum de corde eorum; ne credentes salvi fiant.* Vers. 18. Luc. 8. v. 11. 12. Marc. 4. v. 14 15. Vers. 19.

Apposite verbum Dei sive Evangelium, eiusque prædicatio comparatur semini et seminationi. Primo, quia sicut verbum ore prædicantis; sic semen manu seminantis spargitur et seminatur. Secundo, sicut verbum aure et corde audientis; sic semen visceribus terræ suscipitur et concipitur, ut pariat germina. Tertio, sicut semen omnium frugum et fructuum, sic et verbum Dei omnium bonorum operum parens est et causa. Quarto, sicut terra sine semine non nisi urticas, lolia et spinas progerminat; sic et mens hominis sine verbo Dei non nisi vana, vitiosa et noxia profert. Quinto, sicut semen, ut fructificet debet seminari, et recipi in terra non dura nec saxosa, arida aut spinosa, sed molli, humida, pura et succosa; sic et verbum Dei, ut fructus spirituales proferat, debet suscipi corde molli, flexili, puro et ad virtutem pietatemque propenso. Hoc est, quod ait Iacobus cap. 1. v. 21. *In mansuetudine suscipite insitum verbum.* Vide ibi dicta.

Analogiæ verbi Dei et seminis. 1. 2. 3. 4. 5.

Rursum Palladius l. 1. de Re rustica tit. 35. ne semina a talpis, muribus, formicis, campis, locustis rodantur, remedium suggerit, ut semina prius rebus austeris et amaris macerentur. *Serpentes*, ait, *prope omni austeritate fugantur, et nocentes spiritus innocentia fumi graveolentis ex-*

digitat. Uramus galbanum, vel cervi cornua, radices lilii, capræ ungulas. Hoc genere monstra omnia prohibentur. Sic et Plinius libr. 19. cap. 10. docet cicer arcere erucas ab oleribus, additque: *Semen olerum si succo eis* (absinthii) *madefactum seratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt.* Vide eumdem de seminum vitiis et remediis lib. 18. cap. 17. ubi inter alia ait: *Vino ante perfusa semina minus ægrotare existimant.* Pari modo, ut semen verbi et gratiæ Dei, in corde a voluptatum corrosione intactum servemus, macerandum est sobrietate, ieiunio, pœnitentiis cæteraque vitæ austeritate; hæc enim a mente
6. omnem putredinem et corruptionem deliciarum arcet. Sexto, sicut terra debet arari, stercorari, occari, sarriri, runcari, etc. ut semen in ea germinet et fructum edat; sic et cor hominum debet subigi, purgari, excoli laboriosis actibus pœnitentiæ, mortificationis, obedientiæ aliarumque virtutum, ut verbum Dei in eo fructum proferat. Hoc est, quod ait Isaias cap. 32. 20. *Beati, qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedes bovis et asini.* Vide ibi di-
7. cta. Septimo, sicut semen, ut pullulet, eget pluvia, sole et cælo; sic et ut verbum Dei in mente radicetur, et germina bonorum desideriorum et operationum producat, debet irrigari gratia, et calefieri charitate cælesti. Hoc est, quod ait Isaias c. 61. 11. *Sicut terra profert germen suum, et sicut hortus semen suum germinat; sic Dominus Deus germinabit iustitiam* (per verbum Evangelii a Christo et Apostolis sparsum) *et laudem coram universis gen-*
8. *tibus.* Octavo, sicut semen in terra susceptum, ut fructificet, debet resolvi, frangi, aperiri et mori; sic et verbum in corde hominis, ut fructificet, oportet, ut meditando resolvatur, comminuatur, conteratur et quasi moriatur, utque cor ipsum pariter comminuat et mortificet, iuxta illud Christi: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert,* Ioan. 12. 24. Rursum, terra ut ex semine fructum ferat, debet pati aratrum, occationem, pluvias, grandines, ventos, etc. sic fidelis, ut ex ver-
9. bo Dei fructum edat, debet multa adversa sustinere. Nono, semen prius debet radices agere in terra, deinde in germina et ramos progerminat, mox in flores effloréscit, et ex iis denique fructus producit; sic et verbum Dei prius radicari debet in mente, deinde germina bonarum cogitationum et flores bonorum desideriorum proferre, ut tan-
10 dem fructus bonorum operum producat. Decimo, vis tota arboris, fruticis et plantæ est in semine: ex illo enim tota arbor et planta omnesque eius partes et membra (quæ proportionaliter similia habet membris animalis et hominis) prodeunt: quocirca multi censent semen animatum esse, idque innuit Aristoteles libr. 2. de Generat. anim. c. 1. Semen enim in terra iactum, mox quasi vivens viva producit germina. Pari modo tota vis virtutis, perfectionis et sanitatis, qua homo fit spiritalis, sanctus, et perfectus continetur in verbo Dei quasi in semine: hoc enim in mente se explicans et germinans, omnes omnium vir-
11. tutum actiones producit. Undecimo, diversa semina diversos fructus producunt, ut semen pyri pyrum, pruni prunum, cerasi cerasum, tritici triticum, hordei hordeum, etc. Sic diversæ sententiæ Evangelii diversos in mente affectus pariunt, ut gnomæ humilitatis pariunt humilitatem, pa-
12. tientiæ patientiam, pœnitentiæ pœnitentiam. Duodecimo, sicut ad generandum prolem concurrit pater et mater; sic ad fructum producendum concurrit semen et terra, sed ita, ut terra totam vim hanc illumve fructum producendi, hauriat a semine. Simili modo ad bonum opus concurrit verbum Dei, tum externum, tum magis internum ac liberum hominis arbitrium, quod verbo Dei cooperari debet; sed ita, ut totam vim producendi opus spirituale, supernaturale et divinum, quod sit Deo gratum et meritorium vitæ æternæ, hauriat a Dei verbo et gratia, uti docet Concilium Tridentinum sess. 6. sicut a libero arbitrio haurit libertatem, sive quod sit opus liberum, non coactum, nec necessarium: verbum enim internum, quod Deus loquitur in anima, eam excitans et corroborans ad actus pœnitentiæ, patientiæ, charitatis, religionis, etc. non est aliud, quam ipsa gratia Dei intellectum illuminans, et affectum sive voluntatem roborans, et accendens ad opera divina virtutum. Hoc autem verbum internum, puta, hanc gratiam, Deus solet addere verbo prædicationis externo, itaque illud quasi animare, quod alioqui sine gratia esset, quasi inanime, inefficax et invalidum ad tanta opera. Quod ergo prædicator loquitur exterius in aure, hoc Deus interius in corde loquatur oportet ut fiat fructus.

Denique sicut ex potentiori et efficaciore semine, atque 13.
ex meliore terra melior producitur fructus, v. g. melius triticum, melius hordeum; sic pariter ex potentiori prædicatione, Deique gratia, ac ferventiori cooperatione liberi arbitrii producitur præstantior virtutis actus, opusque magis excellens et heroicum. Audi Plinium lib. 18. cap. 24. Semen optimum quod?
Semen optimum anniculum (unius anni) *bimum deterius, trimum pessimum, ultra sterile: quod in ima area subsedit, ad semen reservandum est. Id enim optimum, quoniam gravissimum: optimum granum, quod rubet, et dentibus fractum eumdem habet colorem: Deterius, cui plus albi in-* Serendi leges.
est. Deinde serendi leges hasce præscribit. Primo: *satio-*
1. *nem locis humidis celerius fieri; ratio est, ne semen imbre putrescat: siccis serius, ut pluviæ sequantur, ne diu iacens, atque non concipiens vanescat.* Secundo: *artis est æ-*
2. *qualiter spargere. Manus utique debet congruere cum gradu, semperque cum dextro pede.* Tertio: *non transferen-*
3. *dum est semen ex locis frigidis in calida, neque ex præcocibus in serotina.* Quarto: *pingui solo plus serito, gracili*
4. *minus.* Quinto: *oraculum illud custodiendum, segetem non*
5. *defruges,* id est, ne nimia fœtura fructum omnem exhaurias; nam, ut ait Columella, *constat segetem nimia defrugatione exinaniri.* Sexto addit Plinius: Serendum est, *cum*
6. *luna est in ariete, geminis, leone, libra, aquario. Virgilius triticum et far a vergiliarum occasu seri iubet, hordeum inter æquinoctium et brumam: viciam vero, fasclos et lentem Boote Occidente.* Hæc omnia mystice adapta prædicatoribus sationi Evangelii.

Et non intelligit.) Non advertit, non capit, non penetrat vim et sensa verbi Dei, eo quod alia occupatio, desiderium vel cura, aut ipse dæmon animum ad alia cogitanda divertat et distrahat.

Hic est, qui secus viam seminatus est.) Id est, semen verbi Dei excepit, q. d. Hic, et huius cor significatur per illam terræ partem, quæ in via vel iuxta viam existens semen seminantis suscepit: unde Vatablus per Hypallagen sic vertit: *Hoc* (semen) *est, quod iuxta viam seminatum est.* Sicut enim semen in via, vel iuxta viam cadens, a terra calcata et dura respuitur, ideoque in terra patulum ab avibus rapitur: sic pariter semen verbi Dei in corde consuetudine peccandi obdurato non suscipitur, sed illico a dæmone cor ad consueta peccata impellente, rapitur. Talis ergo reipsa, non agri, sed viæ; non auditoris, sed contemptoris nomen speciemque et formam obtinet: quare irritus prorsus et cassus est in eo, utpote tam duro et inepto, omnis seminis verbi Dei iactus.

Porro terræ in via calcatæ ad semen ineptitudo tollitur, si ipsa aratro, deinde ligone bene subigatur, fiatque mollis et tenera, ut semen concipiat: aratio enim viam exterret, et sepes transitum calcantium occludet; deinde stercoretur, sed moderate et congrue. Nam, ut ait Plinius libro 18. c. 23. *Ager, si non stercoretur, alget: si nimium stercoratus est, aduritur: satiusque est id sæpe, quam supra modum facere. Quo calidius solum est, eo minus addi stercoris, ratio est.* Simili modo cordis vitiosa consuetudine, quasi callo obdurati ineptitudo ad verbum Dei tollenda est compunctione, quæ duritiem cordis scindat et molliat, ac ligone continentiæ, quæ vitiosas cupiditates frangat, et rectæ rationi legique Dei subiiciat.

Qui autem super petrosa seminatus est (semen Vers. 20.
excepit: sicut enim dicitur seminari semen, sic et terra; Luc. 8. 13
sed semen obiective, terra passive) hic est qui verbum Marc. 4. 16
audit, et continuo cum gaudio accipit illud.) Vatablus: *Quod autem in petrosa seminatum est, hoc significat eum qui,* etc.

Non habet autem in se radicem, sed est tempo- Vers. 21.

Luc. 8. 13. Marc 4 v. 16 17 RALIS; FACTA AUTEM TRIBULATIONE ET PERSECUTIONE PROPTER VERBUM CONTINUO SCANDALIZATUR.) Hæc est secunda terræ semen recipientis conditio, priore, quæ præcessit, melior. Prior enim in via plane dura semen respuebat, hæc vero habens aliquid terræ mollis semen recipit et concipit, sed ad modicum tempus. Sensus est ergo, q. d. Terræ petrosæ seminatæ simile est cor auditoris illius, qui verbum Dei audit, et cum gaudio illud mente accipit, concipit, ruminat, probat; quia delectatur illius pulchritudine, rectitudine, æquitate, sanctitate et spe consequendæ felicitatis, iuxta illud: *Iustitiæ* (leges et præcepta) *Domini rectæ, lætificantes corda,* Psalm. 18. 9. hinc cito erumpit in herbam, id est, in pium erga fidem affectum et reliqua pietatis opera. Verum hic quia in corde parum habet terræ et plus petræ, hoc est quia plus habet pravæ consuetudinis in voluptatibus suis obduratæ et lapidescentis, quam terreæ et teneræ propensionis ad res pias, hinc verbum Dei in eo profundam radicem agere nequit: sed est *temporalis*, id est, non est constans in fide, sed ad modicum tempus, ut vertit Arabicus, credit; qui dum sentit verbum Dei suis cupiditatibus et vitiis, quibus assuevit, adversari, illud instar terræ duræ et petrosæ elidit et reiicit. Unde Lucas ait cap. 8. 14. Hi sunt *qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt,* a Dei verbo et fide, aut certe a lege, quam fides sequendam dictat: quare facta tribulatione a privatis, vel persecutione a publicis magistratibus, quæ ei vitam, opes, voluptates aut honores, quibus assuevit et amore affixus est, ob Dei verbum et fidem adimere minantur, continuo scandalizatur, id est, ut Syrus, *offenditur*, offensusque a fide vel fidei professione et exercitio resilit, et, ut Lucas ait, *recedit*, deficit, apostatat. Exemplum dat S. Gregorius hom. 15. in Evang. *Petrosa terra,* inquit, *humorem non habuit: quia hoc, quod germinaverat, ad fructum perseverantiæ non perduxit. Multi namque cum verbum contra avaritiam audiunt, eamdem avaritiam detestantur, rerum omnium contemptum laudant: sed mox, ut viderit animus quod concupiscat, obliviscitur, quod laudabat. Multi cum verbum contra luxuriam audiunt, pollutiones carnis non solum perpetrare non appetunt, sed etiam perpetratas erubescunt: sed mox ut carnis species eorum oculis apparet, sic mens ad desideria rapitur, ac si adhuc ab ea nil sit contra hæc eadem desideria deliberatum: et damnanda agit, quæ quidquid egisse se meminit, iam et ipsa damnavit. Sæpe etiam contra culpas compungimur, et tamen post fletum ad easdem culpas redimus.*

Vers. 22. Luc. 8. 14. Marc. 4. v. 18. 19. QUI AUTEM SEMINATUS EST (semen verbi Dei excepit) IN SPINIS, HIC EST, QUI VERBUM AUDIT (Vatablus: *semen, quod seminatum est inter spinas significat eum, qui,* etc.) ET SOLLICITUDO SÆCULI ISTIUS, ET FALLACIA DIVITIARUM SUFFOCAT VERBUM, ET SINE FRUCTU EFFICITUR.) Tertia est hæc terræ semen recipientis sors et conditio, secunda tanto melior, quanto minus impedimenti ad germinandum afferunt spinæ, quam petræ. Terra ergo hæc notat cor auditoris, quod divitiis et curis sæculi quasi spinis obsitum est; hæ enim semen verbi Dei progerminans elidunt et suffocant, antequam maturos virtutum fructus producat. Nota: divitiæ apte comparantur spinis, quia instar spinarum mentem distrahunt, pungunt, cruciant, ut de rebus divinis diviti sæpe cogitare non libeat. Audi Rabanum: *Recte spinæ vocantur, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant, et quasi strangulando, spirituales virtutum fructus gignere non permittunt.* Opes sunt spinæ, cur?

Audi et S. Hieronymum: *Mihi videtur et illud, quod iuxta litteram ad Adam dicitur: Inter spinas et tribulos panem tuum manducabis, hic significare mystice, quod quicumque sæculi se dederit voluptatibus, curisque istius mundi, panem cælestem et cibum verum inter spinas comedit.*

Et S. Gregorius hom. 15. in Evang. *Quis mihi unquam crederet, si spinas divitias interpretari voluissem, maxime, cum illæ pungant, istæ delectent? Et tamen spinæ sunt, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant, et cum usque ad peccatum pertrahunt, quasi inflicto vulnere cruentant.*

A SOLLICITUDO SÆCULI.) Id est, rerum sæcularium et temporalium, v. g. cura uxoris, prolium, familiæ, status, officii, dignitatis, quæ habet, vel quæ sibi aut suis ambit; hæc quasi spina aculeis suis mentem lacerat, id est, distrahit, turbat, mordet, vulnerat, exedit, iuxta illud:

Res est solliciti plena timoris amor;

Cum ex diverso sollicitudo salutis et rerum divinarum mentem colligat, serenet, sanet, vegetet. Audi S. Gregorium homil. 15. *Suffocat, quia importunis cogitationibus guttur mentis strangulant: et dum bonum desiderium intrare ad cor non sinunt, quasi aditum flatus vitalis necant. Notandum etiam quod duo sunt, quæ divitiis iungit, sollicitudines videlicet, et voluptates: quia profecto et per curam mentem opprimunt, et per affluentiam resolvunt.*

FALLACIA.) Id est, seductio *divitiarum*, sunt ipsæ fallaces divitiæ, quæ mentem a Deo et salute seducunt ad vanas et noxias opes, quæ multorum peccatorum et sæpe damnationis sunt causa, per fas et nefas conquirendas: fallaces ergo sunt, quia, quod promittunt, non præstant, B voluptatem scilicet et iucunditatem, ut Interlinearis: imo pro ea æternas gehennæ pœnas sæpe homini accersunt. Audi S. Hieronymum: *Blandæ sunt divitiæ, aliud agentes, aliud pollicentes. Lubrica est illarum possessio, dum huc illucque circumferuntur, et instabili gradu vel habentes deserunt, vel non habentes referciunt. Unde et Dominus divites asserit difficulter intrare in regnum cælorum, suffocantibus divitiis verbum Dei, et rigorem virtutum emollientibus.* Sunt fallaces, cur?

Et S. Gregorius hom. 15. in Evang. *Fallaces sunt*, inquit, *quæ nobiscum diu permanere non possunt: fallaces sunt, quæ mentis nostræ inopiam non expellunt. Solæ autem divitiæ veræ sunt, quæ nos divites virtutibus faciunt. Si ergo fratres charissimi divites esse cupitis, ad regnum cæleste tendite. Si gloriam dignitatis diligitis, in illa superna Angelorum curia adscribi festinate.*

QUI VERO IN TERRAM BONAM SEMINATUS EST (semen verbi Dei excepit) HIC EST QUI AUDIT VERBUM, ET IN- Vers. 23. Luc. 8. 15.
C TELLIGIT, ET FRUCTUM AFFERT: ET FACIT ALIUD QUI- Marc. 4.
DEM CENTESIMUM, ALIUD AUTEM SEXAGESIMUM, ALIUD 20.
VERO TRIGESIMUM.) *Terra bona,* ait ex Remigio, S. Thomas in Catena, *est fidelis conscientia electorum, sive mens sanctorum: qui verbum Dei cum gaudio et desiderio et cordis devotione suscipit, et inter prospera et adversa viriliter conservat, et ad futura perducit, unde sequitur: Et facit fructum aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud vero trigesimum.*

INTELLIGIT (mente considerat, ruminat, penetrat, probat, gustat, retinet) ET FRUCTUM AFFERT.) Tum bonorum operum, quæ verbum et lex Dei facienda præcipit aut consulit: tum iis respondentis mercedis et gloriæ in cælo. Unde addit Lucas, *in patientia*, Græce ἐν ὑπομονῇ, id est, *in longanimitate*, scilicet more agricolæ, longanimiter post sementem bonorum operum et laborum patientiæ, ex ea sperans et expectans fructum et messem cælestis præmii. *Terra bona*, ait S. Gregorius hom. 15. D *fructus per patientiam reddit. Uva calcibus tunditur, et in vini saporem liquatur; oliva contusionibus expressa, amurcam suam deserit, et in olei liquorem pinguescit: per trituram areæ a paleis grana separantur, et ad horreum purgata perveniunt,* etc. Hinc S. Bonavent. in cap. 8. Lucæ ait, bonum auditorem verbi Dei se totum illi mancipare, omnesque animæ suæ potentias, scilicet, intellectum, voluntatem sive affectum, memoriam, operandi facultatem et patiendi. Intellectum mancipat et voluntatem, quia verbum recipit in corde bono et optimo. Memoriam, quia verbum retinet; operandi facultatem et patiendi, quia fructum affert in patientia. Ex adverso mali auditores custodiunt verbum Dei sicut frumentum in area, ait Hugo, hoc est, in quaternionibus et libris, nunquam seminantes et nunquam inde comedentes: et ideo nunquam metent, etc. Auditor totum se verbo Dei mancipet.

ET FACIT (fructum) ALIUD (semen) QUIDEM CENTESIMUM, ALIUD AUTEM SEXAGESIMUM, ALIUD VERO TRIGESIMUM.) Syrus: *Profertque alius* (homo seminatus, id est,

qui semen verbi Dei excepit, producit vi istius seminis fructus) *centenos, alius sexagenos, alius denique trigenos. Notandum*, ait S. Hieronymus, *quod sicut in terra mala tres fuere diversitates, scilicet, secus viam, petrosa et spinosa loca: sic in terra bona trina diversitas est, centesimi, sexagesimi et fructus trigesimi. Et in illa, aut etiam in ista non mutatur substantia, sed voluntas: et tum incredulorum quam credentium corda sunt, quæ semen recipiunt.*

Porro, fructus verbi Dei centesimus vocatur maximus, sicut maximus fructus seminis est, si ex uno grano aut uno modio colligatur messis centum granorum aut modiorum, uti collegit Isaac Genes. 26. 12. fructus sexagesimus vocatur mediocris et medius, trigesimus magnus sed infimus, hoc enim dumtaxat præcise ad litteram intendit hic Christus. Ponitur enim numerus definitus pro indefinito: alioqui potuisset addere, *aliud facit fructum quadragesimum, aliud vicesimum, aliud quinquagesimum*, etc. Unde contra Iovinianum et Calvinum ex hoc loco recte probatur inæqualitas meriti, et consequenter B præmii bonorum operum in cælo. Ita S. Chrysostomus homil. 45. S. Augustinus de S. Virgin. c. 46. Nazianzenus orat. 28. quæ est in Maximum, et alii. Verum Patres, quidquid rideat et occlamet Calvinus, hæc speciatim vero applicant diversis statibus. Primo S. Hieronymus hic et lib. 1. contra Iovin. ac S. Athanasius epist. ad Ammon. Monachum, et alii fructum centesimum assignant Virginibus; sexagesimum viduis; trigesimum honestis sanctisque coniugibus.

Fructus centesimus, sexagesimus, trigesimus quis? Resp.

I. (see above)

II. Secundo, S. Cyprianus lib. de habitu virginum, et S. Augustinus lib. 1. quæst. Evang. q. 9. tom. 4. fructum centesimum tribuunt martyribus, sexagesimum virginibus, trigesimum coniugibus. Audi S. Augustinum: *Centesimum* (assero esse) *martyrum, propter sanctitatem vitæ vel contemptum mortis; sexagesimum virginum propter otium interius, quia non pugnant contra consuetudinem carnis; solet enim otium concedi sexagenariis post militiam, vel post actiones publicas; trigesimum coniugatorum, quia hæc est ætas prœliantium: ipsi enim habent* C *acriorem conflictum, ne libidinibus superentur.*

III. Tertio, Auctor imperfecti hic hom. 31. centesimum dat martyribus; sexagesimum paupertatem et consilia Evangelica sectantibus; trigesimum iis, qui sola præceptorum observatione contenti sunt.

IV. Quarto, Euthymius et Theophylactus trigesimum dant incipientibus, sexagesimum proficientibus, centesimum perfectis. Sic et Nazianzenus orat. 28. A trigesimo, inquit, ad sexagesimum progressus in centesimum desiit, ut novos subinde progressus faciens velut Isaac Gen. 26. magnus tamdem fiat de virtute in virtutem ambulans, Psal. 83. et Cantica graduum canens, atque ascensiones in corde suo ponens.

V. Quinto, Remigius: Semen, ait, fructum facit trigesimum, quando bonam cogitationem gignit; sexagesimum, quando bonam locutionem; centesimum, quando ad fructum boni operis perducit.

Vers. 24. ALIAM PARABOLAM (Syrus addit *ænigmatice*) PROPOSUIT ILLIS, DICENS: SIMILE EST REGNUM CÆLORUM HOMINI, QUI SEMINAVIT BONUM SEMEN IN AGRO SUO.) Hoc est, similiter agitur in regno cælorum atque in agro, cum quis eum seminat, et inimicus eius superseminat zizania. Unde Marc. 4. 26. ita habet: *Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, et dormiat*, etc. comparatur enim tota parabola toti rei significatæ, non pars parti: alioqui enim homo seminans proprie non est similis regno, sed regi cælorum. Simile est cap. 11. v. 16. Vide Canonem 28.

Vers. 25. CUM AUTEM DORMIRENT HOMINES, VENIT INIMICUS EIUS, ET SUPERSEMINAVIT ZIZANIA IN MEDIO TRITICI, ET ABIIT.) q. d. Noctu, cum homines dormiunt, clam omnibus venit inimicus eius, qui invidens felicitati et felici segeti sui æmuli, tam prospere succrescenti, ut illam perderet, superseminavit zizania: τὸ *cum dormirent*, additur ad elegantiam parabolæ; dormientibus enim has fraudes A et hæc damna machinari solent invidi, q. d. Cum æmulo opportunum tempus visum fuit segetem vitiare, quod solet esse cum agricola dormit, tunc clanculum venit, et inspersit zizania.

Symbolice S. Hieronymus, et S. Augustinus quæst. 11. in Matth. per hanc dormitionem accipiunt negligentiam, et incuriam Episcoporum et pastorum Ecclesiæ, aut mortem Apostolorum, hac enim occasione usi hæretici et impii, seminarunt sua hæresum et scelerum zizania. Hinc moraliter discant fideles, præsertim pastores, vigilare et invigilare tam gregi suo quam lupis, ne inserant zizania. His in primis convenit illud: *Vita mortalium vigilia.* Nam, ut ille ait, *plus dormire quam vigilare, vita est glirium, non hominum.* Somnus Prælatorum.

ZIZANIA.) In Evangel. Hebræo habetur חרולים *charulim*, id est, utricæ, cardui. Porro *zizania* est vox Evangelica, Ciceroni et Demostheni incognita, significans lolium, et omne impurum semen segetem vitians et adulterans, quales sunt avenæ, iuxta illud Virgil. Georg. 1. Zizania quæ vox?

Infelix lolium et steriles dominantur avenæ.

Avenæ enim dictæ *quasi avidæ*, ab aviditate occupandi omnia, sicut *habenæ*, quæ sunt retinacula equorum, *ab habendi* potestate, ait Agratius. Omnis immunditia in semine zizania dicitur, ait S. Augustinus quæst. Evang. in Matth. Tertullianus lib. de præscript. adversus hæretic. cap. 31. zizania interpretatur avenas: *Parabola*, inquit, *quæ bonum semen frumenti, a Domino seminatum primo constituit, avenarum* (zizaniorum) *autem sterilis fœni adulterium ab inimico diabolo postea superducit*: unde colligit: *posteritatem* hæresis *mendacitati deputandam*. Hinc lib. de anima c. 16. zizaniorum seminatorem vocat, *avenarum superseminatorem, et frumentariæ segetis nocturnum interpolatorem*. Audi S. Isidorum lib. 17. Etymol. c. 9. in fine: *Zizania, quod poetæ semper infelix lolium dicunt, quod sit inutile et infœcundum. Fœnum dictum, quod eo flamma nutritur*: φῶς *enim flamma est. Manipulum dicimus fascem fœni; et dictus manipulus, quod manum impleat.* Avenæ etymon.

Zizania ergo sunt lolium segetibus inimicum, et quidquid tritico adversatur. Audi Plinium l. 18. c. 17. *Nam lolium et tribulos et carduos, lappasque non minus quam rubos, inter frugum morbos potius, quam inter ipsius terræ pestem numeraverim.* Etymologus vult ζιζάνιον, dici quasi σιτοϊζάνιον, quod frugibus assideat, et cum iis succrescat: σῖτος enim et frumentum, ἰζάνω, est assideo. Alii malunt esse vocem Syram; nam et Syrus hic habet זיזנא *zizane*. Arab. זואן *zavan*. Chald. זיז *ziz* est nutrire, זן *zan* est *species, figura*. Habet enim speciem alimentariæ frugis, sed non est. Verum Syrus et Arabicus ex Græco Evangelio traducti sunt; unde græcizant, et subinde voces Græcas usurpant, uti hic usurpant *zizane*, quod plane a Græco ζιζάνια deductum videtur: quare hæc vox potius Græca videtur quam Syra. Galli *ivraie* vocant, Saxones *dolk*, Germani *droncacert*, quia inebriat: parit enim esitantibus vertigines, stupiditatem et velut temulentiam D quamdam. Hinc zizania mystice significant hæreticos et peccatores, præsertim qui alios verbo vel exemplo vitiant et corrumpunt, uti docet S. Augustinus, S. Chrysostomus, S. Gregorius et alii: zizania enim tritico nocent, illudque suffocant et enecant, tum quia alimentum, puta succum terræ exugunt triticoque præripiunt; tum quia sua amaritie et malignitate terram, et consequenter triticum ex ea germinans inficiunt, corrumpunt, et strangulant. Hæc est secunda Christi parabola zizaniorum, per quam tacite perstringit Scribas et Pharisæos suos æmulos, qui suo verbi Dei semini, id est prædicationi evangelicæ superseminabant zizania calumniarum, dicendo Iesum adversari Mosi non servare Sabbatum, versari cum peccatoribus et meretricibus, habere familiaritatem cum dæmone, et in Beelzebub eiicere dæmonia, etc. per quæ inferebant, Iesum non esse Messiam, sed magum et impostorem; itaque populum ab eo eiusque Evangelio, quod avide audiebat, avertebant, ac bona fidei et pietatis semina, et desideria in eorum cordibus

Zizania, quid? Zizaniorum etymon.

Zizania inebriant.

Mystice sunt hæretici et peccatores.

a Christo iacta elidebant, et suffocabant. Quocirca ipsi erant zizania, id est, semina prava diaboli.

Vers. 26. CUM AUTEM CREVISSET HERBA ET FRUCTUM FECISSET, TUNC APPARUERUNT ET ZIZANIA.) Nam prima germina zizaniorum et tritici similia sunt, ut unum ab alio discerni nequeat; cum autem creverint, tunc sua dissimilitudine se produnt, ut facile zizania a tritico secernas.

Vers. 27. ACCEDENTES AUTEM SERVI PATRISFAMILIAS, DIXERUNT EI: DOMINE NONNE BONUM SEMEN SEMINASTI IN AGRO TUO? UNDE ERGO HABET ZIZANIA?

Vers. 28. ET AIT ILLIS: INIMICUS HOMO HOC FECIT. SERVI AUTEM DIXERUNT EI: VIS IMUS ET COLLIGIMUS EA?

Vers. 29. ET AIT: NON, NE FORTE COLLIGENTES ZIZANIA, ERADICETIS SIMUL CUM EIS ET TRITICUM.) Zizania enim radicibus tritici se innectunt et implectunt, ut si illa velis evellere, debeas et triticum evellere.

Vers. 30. SINITE UTRAQUE CRESCERE USQUE AD MESSEM, ET IN TEMPORE MESSIS DICAM MESSORIBUS: COLLIGITE PRIMUM ZIZANIA, ET ALLIGATE EA IN FASCICULOS AD COMBURENDUM: TRITICUM AUTEM CONGREGATE IN HORREUM MEUM.) *Crescere*. Græce συναυξανεσθαι, id est, simul crescere, pariter augeri. *Colligite*, post demessam segetem separate ab ea zizania, ut comburantur; nam nimis longum et operosum esset ante messem, immista segeti hinc inde zizania sigillatim demetere vel evellere. Hæc est parabola quam explicabit Christus v. 37.

Vers. 31. Luc. 13. 19. Marc. 4. 31. 32. ALIAM PARABOLAM PROPOSUIT EIS DICENS: SIMILE EST REGNUM CÆLORUM GRANO SINAPIS, QUOD ACCIPIENS HOMO SEMINAVIT IN AGRO SUO.

QUOD MINIMUM QUIDEM EST OMNIBUS SEMINIBUS: CUM

Vers. 32. Luc. 13. 19. Marc. 4. 31. 32. AUTEM CREVERIT, MAIUS EST OMNIBUS OLERIBUS, ET FIT ARBOR, ITA UT VOLUCRES CÆLI VENIANT, ET HABITENT IN RAMIS EIUS.) Arabicus: *adeo ut volucres cæli obumbrentur sub ramis eius*. Hæc est tertia Christi parabola grani sinapis, cuius occasionem et causam assignat S. Chrysost. *Quia Dominus dixerat*, inquit, *quod de semine tres partes pereunt et salvatur una, et in ipsa rursus quæ salvatur, multa efficitur iactura propter zizania, quæ superseminantur, ne dicerent: Qui ergo erunt et quanti fideles? consequenter hunc timorem aufert per parabolam grani sinapis, et ideo dicitur: Aliam parabolam proposuit eis dicens: Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod accipiens homo*, etc.

Regnum cælorum quid? Resp. I. Quæres primo, quodnam hic vocatur regnum cælorum, quod simile est grano sinapis? Primo, S. Hilarius hic Canone 13. accipit ipsum Christum: *Grano sinapis*, ait, *se Dominus comparavit acri maxime et omnium seminum minimo, cuius virtus ac potestas tribulationibus et pressuris accenditur. Granum hoc igitur postquam in agro satum fuerat, id est, ubi a populo comprehensus et traditus morti, tamquam in agro satione quadam fuit corporis consepultus, ultra mensuram omnium olerum excrescit, et universam prophetarum gloriam excedit; oleris enim vice, tanquam ægroto Israeli data est prædicatio Prophetarum: sed iam in ramis arboris ex solo in sublime prolatæ, cæli volucres inhabitant; Apostolos scilicet, ex Christi virtute protensos, et mundum inumbrantes in ramis intelligimus: in quos gentes in spem vitæ advolabunt, et aurarum turbine, id est, diaboli spiritu flatuque vexatæ, tamquam in ramis arboris requiescent*. Sic et S. Gregorius l. 19. moral. c. 11. quem audi, totam hanc parabolam per singulas partes de Christo explicantem: *Ipse quippe est granum sinapis, qui in horti sepultura plantatus, arbor magna surrexit. Granum namque fuit, cum moreretur; arbor, cum resurgeret. Granum per humilitatem carnis: arbor per potentiam maiestatis. Granum, quia vidimus eum, et non erat aspectus: arbor autem, quia speciosus forma præ filiis hominum. Huius arboris rami, sancti prædicatores sunt. Et videamus quam late tendantur. Quid enim de eis dicitur? In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. In istis ramis volucres requiescunt, quia sanctæ animæ, quæ quibusdam virtutum pennis a terrena cogitatione se sublevant, in eorum dictis atque consolationibus ab huius vitæ fatigatione respirant.*

A Similia habet S. Augustinus serm. 33. de Sanctis.

Dices, quomodo Christus vocari potest regnum cælorum, cum ipse non sit regnum, sed rex cælorum? Resp. Sicut rex est quasi caput in regno, sic regnum vicissim ut corpus est in rege, ut suo capite. Quare rex repræsentat totam rempubl. et regnum. Hinc iuxta regulam Ticonii, sæpe in Script. quæ sunt Ecclesiæ (quæ est regnum Christi) tribuuntur Christo et viceversa. Resp. secundo: Sensus planus est, q. d. Similiter agitur in regno cælorum, atque si quis in eo velut in agro Dei seminet granum sinapis, id est, Christum, qui altissime excrescat et quaquaversum se propaget. Similem phrasim audivimus v. 24.

Secundo planius et aptius, regnum cælorum, et granum sinapis est Ecclesia, præsertim primitiva; ita S. Chrysostomus: aut fides ut vult S. Augustinus: aut potius Evangelium et doctrina Evangelica (quamquam hæc omnia eodem fere redeant) ut volunt S. Hieronymus, S. Ambrosius, Beda et alii. Hanc enim Primo comparavit semini, v. 3. et 24. Secundo grano sinapis, hoc vers. Tertio B fermento, v. 33. Quarto thesauro abscondito in agro v. 44. Quinto, margaritæ pretiosæ, v. 46. Sexto sagenæ missæ in mare, v. 47. Hæc dicitur regnum cælorum, quia per illam Deus regnat in nobis, et nos ad suum regnum in cælis perducit. II. Granum sinapis est Ecclesia.

Quæres secundo, cur Evangelium comparetur grano sinapis, et quæ utriusque sint analogiæ? Respond. primo est, quod Christus per hanc parabolam intendat significare ingentem vim, fructum, et propaginem Evangelicæ prædicationis, utpote quæ a tenui initio cum Christo cœpit, et per paucos Apostolos in totum orbem se dilatavit. Granum enim sinapis est *minimum omnibus seminibus*, id est, omnium seminum, ut habet Syrus et Arabicus. Græce μικροτερον παντων σπερματων, id est, *minus omnibus seminibus: minus*, id est, minimum; intellige hoc iuxta morem loquendi vulgarem hominum, quo minimum vocamus id, quod valde parvum est et unum e minimis; nam alioqui præcise semen papaveris, rutæ, salviæ, basilici, et aliarum herbarum minus est grano sinapis, sic Evangelica prædicatio primo stetit in Christo C et paucis Apostolis, fuitque minima. Analogiæ grani sinapis et Evangelii. I.

Secundo, granum sinapis præsertim in Syria crescit in arborem, ita ut in ramis eius *habitent*, Syrus *nidificent, volucres cæli*; sic Evangelium crevit et totum orbem occupavit, ita ut in ramis eius habitent volucres cæli, id est, homines scientia, et sensu sublimes, item reges et principes, uti patet Daniel c. 4. v. 9. et 19. nonnulli Angelos accipiunt, hi enim sunt alati et celerrimi. Audi S. Augustinum serm. 33. de Sanctis: *Ramus est Petrus, ramus est Paulus, ramus est beatus Laurentius, cuius hodie natalitia celebramus. Rami sunt omnes Apostoli vel martyres Salvatoris, ad quos si quis se fortiter tenere voluerit, fluctibus sæculi minime mergitur; quin potius sub umbra illorum latitans, gehennæ non patietur ardorem, securusque de diabolicæ tempestatis procella erit, et de die iudicii exurentis incendio.* II.

Tertio et maxime, in sinapi notatur ignea vis et efficacia Evangelii: *Pythagoras enim*, ait Plinius lib. 20. c. 22. *sinapi principatum habere ex his, quorum in su-* D *blime vis feratur, iudicavit; quoniam non aliud magis in nares et cerebrum penetret*. Granum sinapis ad fervorem fidei pertinet, ait S. Augustinus: *Pharisæorum enim dogmata*, ait S. Hieronymus, *cum creverint, nihil mordax, nihil vitale demonstrant, totum flaccidum marcidumque ebullit in olera et in herbas: quæ cito arescunt et corruunt. Prædicatio autem evangelica, quæ parva videbatur in principio, cum vel in animam vel in totum mundum sata fuerit, non exurgit in olera, sed crescit in arborem.* III.

Quarto, sinapi conteri debet; contritum enim igneam vim et halitum expirat: sic mille pressuris et persecutionibus contrita fuit in Apostolis Evangelica prædicatio, tuncque igneam suam vim et fortitudinem exhalavit. IV.

V. Quinto, sinapi teste Plinio l. 20. v. 22. acre et mordax lacrymas ciet, purgat pituitam, et cerebri super- Sinapis qualitates.

fluitates, excretiones faciles facit, ad dentium dolorem manditur, tritum cum aceto ad ictus scorpionum et serpentum illinitur, fungorum venena discutit, stomacho utilissimum contra animæ vitia, ac pectori pulmonibusque, valet contra epilepsiam, hydropem, asthma, lethargum, alopecias, psoras, calculos, pluresque alios morbos: sic Evangelium venena, id est, peccata expellit vomitu confessionis; acre est et mordax, quia pœnitentiam docet et crucem; lacrymas compunctionis ciet, omnibus animæ potentiis medetur et opitulatur, ac præsertim concupiscentias desiccat, vitia expellit, virtutes acuit: *Amaritudo enim sermonum medicina est animarum,* ait S. Aug. serm. 33. de Sanctis.

VI. Sexto, sinapi sua acredine cibos condit, sapidosque efficit: sic et Evangelium, omne quod durum et arduum est, sapidum efficit exemplo Christi, et spe futuræ gloriæ quam promittit. Hæc fere omnia docet S. August. serm. 31. et 33. de Sanctis, qui sunt de S. Laurentio secundus et quartus: iidem sermones extant apud S. Ambros. t. 5. serm. 19. et 20. in Dominica 6. post Epiphaniam, sed stylus magis redolet phrasim S. Augustini. Ibi ergo sic ait: *Granum sinapis magnum est, non specie, sed virtute: Prima fronte speciei suæ parvum est, vile, despectum, non saporem præstans, non odorem circumferens, non indicans suavitatem; at ubi teri cœperit, statim odorem suum fundit, acrimoniam exhibet, cibum flammei saporis exhalat, et tanto caloris fervore succenditur, ut mirum sit in tam frivolis tantum ignem fuisse conclusum, cum etiam semen in cibum homines, hiemis præcipue tempore magna pro suavitate percipiunt, quatenus repellant frigora, humores egerant, viscerum interna calefaciant. Sæpe etiam ex hoc capiti adhibent medicinam, ut si quid invalidum, si quid ægrotum fuerit, sinapis igne curetur.* Deinde has sinapis dotes applicans Evangelio et fidei Christianæ, subiungit: *Ita ergo et fides Christiana prima fronte videtur esse parva, vilis et tenuis, non potentiam suam ostendens, non superbiam præferens, non gratiam subministrans. At ubi diversis tentationibus teri cœperit, statim vigorem suum prodit, acrimoniam indicat, calorem dominicæ credulitatis aspirat, et tanto divini ignis ardore iactatur, ut et ipsa ferveat, et participantes sibi ardere compellat. Sicut in sancto Evangelio duo ex discipulis dixerunt, dum cum ipsis post passionem suam Dominus loqueretur: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis in via, dum aperiret nobis Scripturas Dominus Iesus? Ergo granum sinapis membrorum viscera calefacit, fidei autem vigor cordium peccata comburit; et illud quidem asperum algorem frigoris removet, hæc autem delictorum diabolicum frigus expellit. Sinapis, inquam, granum humores decoquit corporum, fides autem libidinum fluenta consumit. Et per illud medicina capitis procuratur: per fidem autem spirituale caput nostrum, quod est Christus Dominus, sæpius refovetur, sed et fidei iuxta comparationem sinapis, sancto odore perfruimur, sicut ait Apostolus beatus. Quoniam Christi bonus odor sumus Deo.*

Tropologice hæc omnia adaptes animæ fideli, ac præsertim Apostolo, vel patienti, ac martyri verbum Dei velut granum sinapis audienti, ruminanti, prædicanti, et in cor tam suum, quam aliorum transmittenti. Unde S. Laurentio, cui hoc Evangelium adaptat Ecclesia in eius festo, ita hæc attribuit S. Augustinus loco iam citato: *Igitur sanctum martyrem Laurentium grano sinapis possumus comparare, qui diversis attritus passionibus, per totum orbem gratia meruit fragrare martyrii. Qui ante constitutus in corpore erat humilis, ignotus et vilis, posteaquam vexatus, laceratus, exustus est, universis per totum mundum Ecclesiis odorem suæ nobilitatis infudit. Recte igitur huic comparatio copulatur: siquidem granum sinapis cum teritur accenditur: Laurentius cum patitur inflammatur. Illud fervor attritionis suæ movet, hic ignem plurima vexatione suspirat. Sinapis, inquam, in vasculo calido decoquitur: Laurentius in craticula flammarum igne torretur. Ardebat itaque extrinsecus beatus Laurentius martyr tyranni sævientis incendiis, sed maior illum intrinsecus Christi amoris flamma torrebat.* Arabicum est proverbium: *Granum piperis prævalet multis magnisque cucurbitis,* quia si conteratur, vim igneam exerit, omniumque naribus ingerit. Idem dicas de grano sinapis. Fidelis ergo sit granum piperis vel sinapis, ut ubique spiret ignem divinum, cumque omnibus aspiret, itaque omnes piperet, suique similes, efficaces scilicet et ardentes in Dei amore efficiat.

(Sinapi fuit S. Laurentius.)

ALIAM PARABOLAM LOCUTUS EST EIS: SIMILE EST REGNUM CÆLORUM FERMENTO, QUOD ACCEPTUM MULIER ABSCONDIT IN FARINÆ SATIS TRIBUS, DONEC FERMENTATUM EST TOTUM.) Hæc est quarta Christi parabola fermenti, qua, sicut et per parabolam sinapis, ostendit vim et efficaciam Evangelicæ prædicationis et doctrinæ, q. d. ait S. Chrysostomus: *Sicut fermentum multam farinam transmutat in suam virtutem, ita et vos* (o Apostoli) *totum mundum transmutabitis.* Notat S. Chrysostomus, τὸ *abscondit,* q. d. *Ita et vos cum subiecti fueritis impugnatoribus vestris, tunc eos superabitis. Et sicut fermentum suffoditur quidem, non autem destruitur, sed paulatim ad suum habitum omnia transmutat; sic et in prædicatione vestra continget. Non itaque quia multas dixi superventuras vobis vexationes, timeatis; ita enim fulgebitis, et omnes superabitis.* (Vers 33. Luc. 13. 21.)

Quæres, cur Christus Evangelium comparat fermento? Respond. fermentum est portio farinæ subactæ acidæ, ita dictum quod fervendo crescat. Audi Plinium lib. 18. cap. 11. modum quo fit fermentum describentem: *Nunc* (nam olim alio modo fiebat, uti idem paulo ante narravit) *fermentum fit ex ipsa farina quæ subigitur prius, quam addatur sal, ad pultis modum, et relicta, donec acescat: vulgo vero nec suffervefaciunt, sed tantum pridie asservata materia utuntur. Palamque natura est acore fermentari, sicut et validiora esse corpora quæ fermentato pane alantur; quippe cum apud veteres, ponderosissimo cuique tritico præcipua salubritas perhibita sit.* (Fermentum a fervendo.)

Rursum fermentum, ait Albertus Magnus, licet modicum, calore suo humidum totius massæ farinæ maturat; subactum quasi totum in se convertit et fermentat, acore suo elevat, et quasi spiritalo aereumque efficit, sapidum reddit, digestumque præparat, ut fiat panis salubris hominem alens, sustentans, et corroborans. Simili modo Evangelium, per paucos Apostolos multa tribulatione et morte subactos, totum mundum ad se convertit, et cor cuiusque facit amore Dei fervens, Deo sapidum, gratum, maturum, perfectum, illudque a terrenis elevat ad cælestia. Mulier fermentans est Ecclesia, vel Dei potentia et sapientia, ait S. Augustinus lib. 1. quæst Evang. q. 12. et Cæsarius dialogo 4. (Fermenti et Evangelii analogia.)

Tropologice S. Augustinus lib. 1. qq. Evangel. q. 12. *Fermentum,* inquit, *dicit dilectionem, eo quod fervescere facit et excitat. Mulierem, sapientiam dicit. In farinæ autem satis tribus, intelliguntur vel tria illa in homine, ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente: vel tria illa fructifera, centesimum, sexagesimum et trigesimum; vel tria illa genera hominum, Noe, Daniel et Iob.* Addit Rabanus: *Dicit autem donec fermentatum est totum: quia charitas in mente nostra recondita eo usque crescere debet, ut totam mentem in sui perfectionem commutet: quod hic quidem inchoatur, in futuro vero perficitur.* (Fermentum sunt Apostoli.)

Porro quomodo Christus, Apostoli et similes sint fermentum Ecclesiæ, imo totius mundi, audi docentem S. Ambrosium serm. 21. in Dominica 6. post Epiphan. *Fermentum cum sit magnitudine parvum, specie simplex, natura commune, tantam fortitudinem intrinsecus gerit, ut cum reconditum fuerit in farina, succus hic totam massam faciat esse quod ipse est, et ita semper universum cumulum aspersionis suæ vigore diffundit, ut omnem ipsam magnitudinem pollinis faciat fermentum, ac sic res ipsa fortitudine sua molem sibi proprii vigoris acquirit. Hoc autem faciunt mulieres, ut viris suis salubriorem panem et cibum utilem diligenter exhibeant.* Deinde hæc applicans Christo: *Ergo si triticum Dominus* (ut ipse ait Ioan. 12. 24.) *et Dominus est fermentum, quia fermentum non nisi de* (Et Christus.)

tritico fieri solet: recte ergo fermento Dominus comparatur, qui cum esset specie homo, humilitate parvus, imbecillitate deiectus, tanta intrinsecus sapientiæ virtute pollebat, ut doctrinam ipsius mundus ipse vix caperet; qui cum se cœpit per totum orbem divinitatis vigore diffundere, statim omne hominum genus in substantiam suam sui potestate protraxit, ut et iugum Spiritus sui sancti infunderet omnibus, hoc est, Christianos cunctos faceret esse, quod Christus est. Addit quod sicut fermentum confringitur, et per totam farinæ massam dispergitur, ut illam fermentet; sic Christus *diversis passionibus confractus, laceratus et dissolutus est, et succus eius pro salute nostra, qui est pretiosus sanguis, effusus est, ut admistione sui omne genus humanum solidaret, quod per diversa antra resolutum iacebat.* Vide et S. Chrysostomum hic hom. 47. ubi inter alia ait: *Si duodecim homines* (Apostoli) *totam pene farinam orbis fermentarunt, diligenter animo versa, quanta sit nostra malignitas atque ignavia, qui cum iam innumeri simus, has gentium reliquias convertere non possumus, qui vel mille mundis satisfacere deberemus.* Idem deflebat S. Bonifacius Germanorum Apostolus, cuius hoc erat dictum: *Olim sacerdotes aurei celebrabant in vasis ligneis: nunc sacerdotes lignei celebrant in vasis aureis.*

Satum quid? IN FARINÆ SATIS TRIBUS) *Satum*, vel ut Hebr. est *sea*, genus est mensuræ aridorum, æquale bato, quæ est mensura liquidorum, continens modium Italicum, vel ut S. Hieronymus et Iosephus 15. Antiq. c. 11. modium cum dimidio. S. Hieronym. satum alibi vertit modium. Cum ergo tres modii facerent unum ephi, ut patet Ruth 2. v. 17. sicut decem gomor faciebant unum ephi, ut patet Ezech. 45. v. 11. hinc sequitur satum fuisse tertiam partem ephi, et trigesimam cori. Denique satum continebat tres modios Atticos, ait Iosephus. Iam farina tota significat omnes homines fide Christi, quasi fermento spirituali conditos et fermentatos.

Tria sata quid? Tria sata sunt tres mundi partes, scilicet, Asia, Africa, Europa. Has designant tres filii Noe: posteri enim Sem inhabitarunt Asiam, Cham Africam, Iaphet Europam. Ita Cæsarius frater S. Gregorii Nazianzeni Dial. 4. et S. Augustinus serm. 32. de Verbis Domini secundum Lucam.

Mystice. Mystice S. Ambrosius, Theophylact. et S. Hieronym. Evangelium, inquiunt, fermentat, sibique unit tria sata, id est, tres hominis partes, scilicet, spiritum, animam, et corpus, item tres appetitus, puta rationalem, irascibilem, et concupiscibilem, *ut in ratione*, ait S. Hieron. *possideamus prudentiam, in ira odium contra vitia, in desiderio cupiditatem virtutum.*

Symbol. Symbolice S. Hilarius: Gratia Evangelii, inquit, abscondita fuit in lege, Psalmis, et Prophetis, nunc apparuit in SS. Trinitatis fide, spe, charitate, *ut quod lex constituit, Prophetæ nuntiaverunt, idipsum Evangeliorum profectibus expleatur;* vel ut alii, in triplici Dei opere, scilicet, creationis, redemptionis, et glorificationis confirmetur. Aut ut alii, quia Evangelium triplices facit fideles, scilicet, incipientes, proficientes, et perfectos, affertque fructum trigesimum, sexagesimum et centesimum.

Allegor. Allegorice S. Bernardus l. 5. de considerat. B. Virgo, ait, in utero suo tria sata, id est, tres Christi naturas, scilicet animam, corpus, et divinitatem uni hypostasi verbi iunxit et univit.

Anagog. Anagogice Cæsarius dialogo 4. Mulier fermentans, inquit, est Dei potentia et sapientia, puta Deitas Christi; farinæ sata tria sunt: Primum *universa mortalium natura, secundum mors, tertium orcus*, id est, infernus et sepulcrum, in quo absconditum Christi corpus fermentavit omnia in resurrectionem et vitam.

Vers. 34. Marc. 4. 33. 34. HÆC OMNIA LOCUTUS EST IESUS IN PARABOLIS AD TURBAS, ET SINE PARABOLIS NON LOQUEBATUR EIS (q. d. nil loquebatur eis nisi per parabolas, hoc est parabolice) UT

Vers. 35. IMPLERETUR QUOD DICTUM ERAT PER PROPHETAM DICENTEM: APERIAM IN PARABOLIS OS MEUM: ERUCTABO ABSCONDITA (Hebr. חידות *chidot*, id est, ænigmata, ut vertit Chaldæus, et S. Hieronymus Psal. 77. 2.) A CONSTITUTIONE MUNDI.) Arabicus: *Et loquar abscondita ante constitutionem mundi.* Citat Christus Davidem Ps. 77. 2. qui toto illo psalmo ad litteram commemorat et celebrat beneficia a Deo præstita Synagogæ, id est, populo Israelitico, *ab initio*, id est, ab egressu ex Ægypto duce Mose, transituro per mare rubrum in terram promissam, usque ad Davidem, ut per ea excitet populum ad gratitudinem, Deique amorem et cultum: Mystice vero, ait S. Hieronym. David ibidem fuit typus Christi hic, qui beneficia a Deo Ecclesiæ per se præstita, et abscondita olim, de promissa eidem in cælis terra, mysteria per parabolas eructat et celebrat; ubi nota pro parabolis Hebr. est משל *mascial*, quod significat quamvis sententiam gravem, illustrem et aliis quasi prædominantem (משל *masciat* enim significat dominari) ideoque obscuram et reconditam, sive ea sit ænigma, sive allegoria, sive parabola, sive sententia proprie dicta, ut patet hic c. 15. v. 15. Vide dicta Proverb. 1. v. 1. Itaque illo Psal. 77. non sunt parabolæ proprie dictæ, sed graves dumtaxat sententiæ: hic vero similes sunt graves sententiæ, sunt et parabolæ proprie dictæ: et sic utrovis modo hic versus Psalmi competit Christo cum uno tantum modo competat Davidi: in scriptura enim multa dicuntur, quæ magis et plenius conveniunt rei per allegoriam significatæ, quam ipsi allegoriæ eiusque sensui litterali: patet hoc in magnificis promissionibus a Deo factis Davidi de regno Salomonis, quasi filii sibi in regno successuri. Multa enim tam ampla in eis dicuntur, ut plene et perfecte competant soli Christo, typice vero et exiliter Salomoni, qui typus erat Christi. Vide illa 2. Reg. 7. 13. Idem fit hoc loco.

TUNC DIMISSIS TURBIS VENIT IN DOMUM (id est, rediit in hospitium Capharnai a se conductum, unde mane egressus fuerat v. 1.) ET ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI EIUS DICENTES: EDISSERE NOBIS PARABOLAM ZIZANIORUM AGRI.) Hæc enim cæteris videbatur obscurior, et duriores continere minas. Vers. 36.

QUI RESPONDENS AIT ILLIS: QUI SEMINAT BONUM SEMEN, EST FILIUS HOMINIS.) q. d. Ego sum seminator boni seminis, puta, Evangelii et verbi Dei; hoc enim semino, id est, prædico non solum per me, sed et per meos Apostolos, sed ita, ut illi dumtaxat sint mea organa, meæ voces, meique præcones; ego vero sim solus prædicationis auctor, qui quod illi ex mea doctrina prædicant exterius, prædico interius in mentibus audientium, facioque, ut ipsi eadem intelligant, ament, amplectantur, et opere exequantur per gratiam meam, qua intellectum illorum illumino, et voluntatem eorum inflammo. Vers. 37. Explicatio parabolæ zizaniorum.

AGER AUTEM EST MUNDUS: BONUM VERO SEMEN, HI SUNT FILII REGNI; ZIZANIA AUTEM, FILII SUNT NEQUAM.) *Mundus:* nam *in omnem terram exivit sonus eorum*, Psal. 18. Ager ergo est mundus, non Ecclesia; nam per zizania huius agri multi intelligunt hæreticos, qui non sunt in Ecclesia, præsertim cum sunt manifesti et publici. Vers. 38.

FILII REGNI.) Hi sunt fideles, iusti, et in iustitia perseverantes, ideoque a Deo electi, ut sint hæredes regni cælorum. Unde v. 43. eos vocat iustos dicens: *Tunc fulgebunt iusti.* Hi sunt *filii* Patris cælestis, *qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt,* Ioann. 1. v. 13. Filii regni qui?

Nota: *Iusti* hic vocantur *semen*, quia licet semen quod proprie seminat Christus, sit ipsum verbum Dei, tum exterius ore per loquelam, tum interius in corde per gratiam ab eo satum, iuxta illud Lucæ 8. v. 12. *Semen est verbum Dei:* tamen, quia seminis huius fructus est conversio, et iustificatio fidelium, hinc fideles iusti vocantur quoque semen, id est, seminis fructus, et messis per metonymiam, qua per causam significatur effectus. Unde semen hoc per messem et messores, in quos desiuit, explicat Christus v. 39.

ZIZANIA AUTEM FILII SUNT NEQUAM.) Græce υἱοὶ τοῦ πονηροῦ, id est, *filii illius mali*, vel maligni, scilicet, diaboli: ita Syrus, et Arabicus; ideoque et ipsi mali, et nequam; nam patrem sequitur sua proles: quare sicut filii Dei sunt boni et divini, sic filii diaboli sunt mali, nequam, Zizania qui?

et diabolici, quia imitatores diabolicæ falsitatis, ait S. Augustinus.

Nequam, etymon. Nota: per zizania et filios nequam nonnulli accipiunt hæreticos, quia hi maxima sunt, maximeque nociva zizania, utpote qui fideles, fidemque a fundamentis suffocent, et evertant. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, et S. Augustinus, libr. quæst. in Matth. quæst. 11. qui tamen idipsum retractat. libr. 2. Retract. c. 28. ac docet ex S. Cypriano, zizania notare omnes malos, qui sunt in Ecclesia. Idem docent S. Gregor. S. Ambr. Theophyl. et S. August. ser. 39. de Sanctis: Omnes enim mali sua mala vita nocent fidelibus et Ecclesiæ, sicut zizania nocent tritico, illudque suffocant, ideoque vocantur *nequam; nequam* enim est homo nullius pretii, *quod ne tanti quidem sit, quam quod habetur minimi*, ait Festus; vel ut Varro, *nequam dicitur quasi nequidquam;* vel ut alii, a *nequeo*, quod nihil queat, nullique rei sit aptus. Vide Gellium l. 7. c. 11. Quare perperam ex hoc loco v. 29. ubi Christus vetat evelli hæc zizania, subditque v. 30. *Sinite utraque crescere*, Novantes inferunt, hæreticos non esse plectendos et extirpandos, quia pari modo ex eodem concluderent homicidas et fures non esse plectendos: hi enim quoque sunt zizania. Dico ergo Christum hic non prohibere absolute, ne hæc zizania evellantur, sed ne quis evellere conetur omnia omnino, neque tunc, cum a tritico dignosci nequeunt, sive cum periculum est, ne cum iis simul evellatur et triticum, uti explicat ipse Christus vers. 29. quod locum non habet, cum quis manifestus est hæreticus, et maxime si dogmatizet, aliosque sua hæresi inficiat: talis enim gravius lædit fideles et Ecclesiam, quam homicida; hic enim corpus, ille animam occidit. Vide 1. Corinth. 5. 13 Galat. 5. 12. ubi Apostolus impios, præsertim falsos doctores auferri et extirpari iubet. Ita Origenes, et S. Augustinus, qui licet initio senserit, hæreticos non esse occidendos, imo nec cogendos ad fidem, quam in baptismo professi sunt, resumendam; postea tamen experientia edoctus, quam hæretici sint obstinati et perversi, contrarium docuit, ut patet lib. 2. contra Parmen. cap. 2. et 2. Retract. c. 5. *Quia nondum*, ait, *expertus eram, vel quantum mali auderet eorum impunitas, vel quantum eis in melius mutandis conferre posset diligentia disciplinæ.*

Tropol. Tropologice Auctor imperfecti homil. 13. Zizania, ait, sunt concupiscentiæ, v. g. cupiditas vanæ gloriæ furtim adrepens bono operi, quæ invito toleranda est, nec ob eam bonum opus relinquendum.

Vers. 39. INIMICUS AUTEM, QUI SEMINAT EA, EST DIABOLUS.) Cuius est semper veritati inserere errorem, ait S. Chrys.

MESSIS VERO CONSUMMATIO SÆCULI EST.) Tunc enim demetet Deus per Angelos omnes homines, tam malos, quam bonos, eosque in die iudicii discriminabit, ac bonos in horreum cæleste congregabit, malos tradet urendos igni gehennæ; unde sequitur:

MESSORES AUTEM ANGELI SUNT.) Messis enim, ait Remigius, est dies iudicii, in quo separandi sunt boni a malis, quod fiet ministerio Angelorum. Unde infra dicitur, quod veniet filius hominis cum Angelis iudicare.

Vers. 40. SICUT ERGO COLLIGUNTUR ZIZANIA, ET IGNI COMBURUNTUR, SIC ERIT IN CONSUMMATIONE SÆCULI; MITTET FILIUS HOMINIS ANGELOS SUOS.

Vers. 41. ET COLLIGENT DE REGNO EIUS OMNIA SCANDALA.) Mali, quos Christus prius vocavit zizania et filios diaboli, eosdem hic vocat scandala, quia mali suis sceleribus tam sibi, quam aliis fuerunt scandalo et ruinæ: fuerunt enim causa, ut ruerent in gehennam, unde explicans subdit, *et eos, qui operantur iniquitatem;* nam τὸ *et* est exegeticum, idemque valet, quod *id est.* Notat S. Chrysostomus hic duplicem impiorum pœnam denotari, scilicet, damni, cum dicitur: *Colligent de regno*, ne scilicet in regnum eius intrent, sed cælo excludantur: et sensus, cum dicitur, *et mittent eos in caminum ignis.* S. Chrysostomus: *Vide*, ait, *ineffabilem Dei amorem ad homines: Est enim ad beneficia promptus, et ad pœnam tardus. Cum enim seminat, per se ipsum seminat, cum autem punit, per alios: mittit enim ad hoc Angelos suos.* Addit Christus vers. 30.

A *Alligate ea in fasciculos ad comburendum*, quod explicans S. Gregorius 4. Dialog. cap. 35. *Messores Angeli*, inquit, *zizania ad comburendum in fasciculos ligant, cum pares paribus in tormentis similibus sociant, ut superbi cum superbis, luxuriosi cum luxuriosis, avari cum avaris, fallaces cum fallacibus, invidi cum invidis, infideles cum infidelibus ardeant. Cum ergo similes in culpa ad tormenta similia deducuntur, quia eos in locis pœnalibus Angeli deputant, quasi zizaniorum fasciculos ad comburendum ligant.*

ET MITTENT EOS IN CAMINUM IGNIS.) Caminus notat damnatos, utpote plurimos, in gehenna quasi in camino arctari, sicut ligna et favillæ arctantur in camino. Secundo, eosdem igne convolvi, et sursum deorsumque iactari, sicut fumus et scintillæ in camino et fornace. Unde Isaias cap. 33. 14. *Quis*, ait, *poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis.* Vers. 42. Caminus gehennæ notat duo.

B IBI ERIT FLETUS, ET STRIDOR DENTIUM.) Significatur, ait Remigius, duplex pœna inferni, scilicet, nimii caloris, et nimii frigoris. Vide dicta c. 8. v. 12. Quam dispar, et mœsta hæc commutatio! Impii enim regnum cæli cum igne inferni commutabunt.

TUNC IUSTI FULGEBUNT SICUT SOL IN REGNO PATRIS EORUM.) *Tunc*, quia nunc, ait Remigius, iusti fulgent in exemplum aliorum, sed tunc fulgebunt, sicut sol ad laudandum Deum. Alludit ad Daniel 12. 3. *Qui autem docti fuerint*, Hebr. משכילים *maschilim*, id est, sapientes et prudentes, qui, scilicet, prudenter, sapienterque vixerint, *fulgebunt sicut splendor firmamenti, et qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Vide ibi dicta. Hinc olim nonnulli hæretici putarunt, in resurrectione corpus nostrum transformandum in globum, ut esset simile corpori solari. Hanc hæresim ascribit Origeni, eamque damnat Iustinianus Imper. in sua Constit. quam recitat Baronius tomo 7. anno Christi 538. pag. 289. et 293. nam figura rotunda non est figura corporis humani, nec corporis Christi gloriosi, cui nos conformandos in resurrectione docet Paulus, Philip. 3. 21. Vers. 43. An Beati in globum transformandi?

C QUI HABET AURES AUDIENDI (Arabicus, *aures audientes*) AUDIAT.) Hoc est, ait Rabanus: *Qui habet intellectum intelligat, quia mystice hæc omnia intelligenda sunt.*

SIMILE EST REGNUM CÆLORUM THESAURO ABSCONDITO IN AGRO, QUEM QUI INVENIT HOMO, ABSCONDIT, ET PRÆ GAUDIO ILLIUS VADIT, ET VENDIT UNIVERSA QUÆ HABET, ET EMIT AGRUM ILLUM.) Qui enim scit alicubi latere thesaurum, et emit locum, antequam eruat, efficitur dominus thesauri: quia eruit illum iam ex loco proprio, utpote a se empto; nec tenebatur domino priori indicare, sed poterat uti scientia sua ad suum commodum, emendo agrum tanti, quanti valet secundum communem æstimationem, ad quam nihil facit thesaurus absconditus, latens et incognitus, uti ex D. Thoma, Navarro, et Soto docet noster Lessius lib. 2. de iustitia c. 5. dub. 15. in fine. Vers. 44. Parabola thesauri absconditi in agro.

QUEM QUI INVENIT HOMO) Græce est præteritum: Est D enim Aoristus εὑρών, quod alii vertunt, *quem inventum*, imo Noster vers. 45. *inventa autem una pretiosa*, etc. ibi enim est εὑρών. Τὸ *abscondit* est emblema, spectans ad elegantiam parabolæ, ac proinde non necessario accommodandum rei significatæ.

Nota: Christus præcedentibus quatuor parabolis, scilicet, seminantis, seminis, grani sinapis, et fermenti declaravit naturam, vim et efficaciam Evangelii, id est, prædicationis et doctrinæ Evangelicæ, nunc duabus sequentibus, scilicet thesauri, et margaritæ declarat eiusdem pretium, quod tantum est, ut omnium rerum iactura merito sit comparandum: ita S. Chrysostomus, Hilarius, Iansenius, Maldonatus et alii. Simili modo Sapientia apud Salomonem Proverb. 8. v. 11. de se ait: *Melior est sapientia cunctis pretiosissimis, et omne desiderabile ei non potest comparari.* Et v. 19. *Melior est fructus meus auro, et lapide pretioso, et genimina mea argento electo.*

Ad litteram: Per thesaurum hunc S. Hieronym. accipit ipsum Christum, et S. Scripturam, quam quoque hic in-

telligit S. August. lib. quæst. Evang. in Matth. quæst. 13. *Quem cum quis*, inquit, *ex parte intellectus attigerit, sentit ille magna latere mysteria, et vadit, et vendit omnia sua, et emit illum, id est, contemptu temporalium comparat sibi otium, ut sit dives cognitione Dei.* Verum, ut dixi, proprie thesaurus hic est Evangelium, eiusque doctrina et fides.

Tropologice S. Gregorius hom. 11. in Evang. per thesaurum accipit cæleste desiderium: *Inventus thesaurus*, inquit, *absconditur, ut servetur, quia studium cælestis desiderii a malignis spiritibus custodire non sufficit, qui hoc ab humanis laudibus non abscondit. In præsenti etenim vita quasi in via sumus qua ad patriam pergimus: maligni autem spiritus iter nostrum quasi quidam latrunculi obsident. Deprædari ergo desiderat, qui thesaurum publice portat in via.*

Vers. 45. Margarita est Evangelium.

ITERUM: SIMILE EST REGNUM CÆLORUM HOMINI NEGOTIATORI, QUÆRENTI BONAS (Syrus, *optimas*) MARGARITAS.) Arabicus: *quærenti bonam gemmam*, q. d. Tanto studio fideles debent sibi comparare doctrinam vitamque Evangelicam, quæ via est, et pretium regni cælorum, quanto mercator quærit margaritas, emitque unam ex eis pretiosissimam; nam alioqui regnum cælorum sive Evangelium proprie comparatur ipsi margaritæ, non autem negotiatori illius. Similem phrasim audivimus v. 24.

Vers. 46

INVENTA AUTEM UNA PRETIOSA (Syrus, *pretiosissimi pretii*) ABIIT, ET VENDIDIT OMNIA QUÆ HABUIT, ET EMIT EAM.) Sicut enim hæc margarita omne pretium superat, sic et Evangelium. Vide Plinium de pretio margaritarum libr. 9. c. 35. ubi inter alia ait, *margaritis cæli societas maior, quam maris.* Additque Cleopatram Antonii amicam, unam margaritam aceto liquefactam coram Antonio potando hausisse, quæ valebat plusquam centum millibus aureorum. Vide dicta Apocal. 21. v. 21. ubi tredecim margaritarum dotes recensui, quas omnes longe superat Evangelium, eiusque doctrina, virtus et gratia, quæ maxime in viris Apostolicis et religiosis resplendet.

Item Christus, Virgo Maria, religio, charitas.

Symbolice, margarita pretiosa est Christus, item B. Virgo, item religionis status, item charitas: *Charitas enim est margarita pretiosa, sine qua nihil tibi prodest, quodcumque habueris: quam si solam habeas, sufficit tibi*, ait S. August. tractat. 5. in Ioannem: charitas enim est monile Christi: item margarita pretiosa est vita contemplativa, de qua Magdalenæ ait Christus: *Maria optimam partem elegit*, Lucæ 11. Margarita quoque est anima cuiusque hominis; item felicitas æterna, uti apposite ostendit noster Salmeron tom. 7. tract. 11. hæc enim omnia sunt partes illustriores regni cælorum, id est, doctrinæ Evangelicæ. Talis quoque est humilitas, nimirum ut docet Noster Thomas θεοδίδακτος de Imitat. Christi lib. 1. cap. 2. *Si vis utiliter aliquid scire, et discere, ama nesciri, et pro nihilo reputari. Hæc est altissima et utilissima scientia, sui ipsius vera cognitio, et despectio.* Hæc est margarita Evangelica pretiosissima, sed eius pretium passim a superbis Adæ filiis ignoratur. Talis quoque est Christi crux, et pati pro Christo, cuius pretium callebat S. Ignatius, dicens: *Amor meus crucifixus est;* et S. Paulus: *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo*, Galat. 6. Et Habacuc cap. 3. *Cornua*, ait, *in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius.*

Verbum in carne est margarita in concha

Porro prima et pretiosissima margarita, a qua omnes virtutes, omnesque sancti quasi margaritæ progignuntur, suumque habent decorem et pretium, est ipse Christus. Eius enim deitas in humanitate, est quasi margarita in concha abscondita, quæ ex materia virginea, et rore Spiritus sancti concepta, prodiit candidissima, per vitæ innocentiam; lucidissima, per sapientiam; rotundissima, per omnis perfectionis possessionem; habens pondus conscientiæ, lævorem mititatis, pretium beatitudinis: *Margaritarum* enim *omnis dos consistit in candore, magnitudine, orbe, lævore, pondere*, ait Plinius lib. 9 c. 35. Ita S. Hieronymus, Theophylactus et S. Augustinus in lib. quæst. Evang. ex Matthæo quæst. 13. quem audi: *In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum: Est enim verbum Domini lucidum candore veritatis, et solidum firmitate æternitatis, et undique sui simile pulchritudine divinitatis: qui Deus penetrata carnis testudine intelligendus est.* Hanc ergo Christi margaritam, ait Noster Salmeron, humilitate parvam, valore pretiosam, portatu facilem gestemus in capite mentis nostræ, ad ornamentum; in fronte per confessionem fidei; in auribus per obedientiam legis, Deo in se, et in superioribus præstandam; in collo et pectore per amorem, et gustum; in brachio per bonorum operum exercitium; in annulis digito impositis per donum discretionis spirituum; in cingulo per castitatem; in vestimentis per modestiam et sanctam æternæ vitæ rationem, ut et ipsi efficiamur margaritum pretiosum, quo alios ad honestatem et virtutem inducamus, et ad imitationem arripiendam sanctissimæ vitæ Domini nostri Iesu Christi.

Christus est omnis gemma-cur?

Denique Christus non tantum est margarita pretiosissima, sed et gemma gemmarum: ipse enim est carbunculus, quia lux et flamma mundi: ipse est smaragdus, quia suo virore gratiæ visum delectat Angelorum: ipse fortis et invictus ut adamas: gaudium parit, ut sardius; lepram peccati sanat, ut chrysoprasus: ipse iuvat ad partum bonorum operum, quasi spiritalis iaspis; acuit ingenium, ut beryllus; ipse cælestis est coloris, et vitæ, ut sapphirus; resistit somno et ebrietati, ut amethystus; ac cuilibet animi infirmitati, ut hyacinthus: ipse limas passionum sustinuit, ut topazius: ipse candore et nitore est sardonyx; aurea charitate est chrysolithus. Unde hisce duodecim gemmis strata sunt fundamenta cælestis Ierusalem, quorum singula singulos notant Christi Apostolos, Apoc. 21. v. 19. et 20. Vide ibi dicta.

Vers. 47. Similitudo sagenæ missæ in mare.

ITERUM SIMILE EST REGNUM CÆLORUM SAGENÆ (Arabicus, *reti*) MISSÆ IN MARE, ET EX OMNI GENERE PISCIUM CONGREGANTI.) Duæ præcedentes parabolæ, scilicet thesauri, et margaritæ pretiosæ ostenderunt pretium, et dignitatem Evangelii, hæc ostendit eiusdem capacitatem et amplitudinem, scilicet, quod quaslibet orbis gentes et homines, easque tam malas, quam bonas complectatur. Proponit autem Christus eam hoc fine, ut non mirentur Apostoli, et Sancti, si inter fideles videant nonnullos male vivere, sicut in regno amplo nemo miratur inveniri homicidas, fures, adulteros. Rursum, ne quis sibi blandiatur, quod sit Christianus, fidelis, et filius Ecclesiæ, cum in ea multi sint improbi, sed satagat in ea esse probus, et sanctus. *Regnum cælorum* est Evangelium, hoc est, Evangelii prædicatio et doctrina; item Ecclesia, hæc enim illam continet: in Ecclesia enim verum Dei Evangelium prædicatur, et per illud in ea regnat Deus, eamque ad regnum cæleste perducit.

Sagenæ etymon.

SAGENÆ.) Sagena est vox Græca significans genus retis, quod vulgo dicitur verriculum, vel everriculum a verrenda aqua, vel mari, ut pisces capiat. Proprie tamen sagena est sinus retis, in quem capti pisces deveniunt. Hinc σαγήνη, ait Etymologus vocatur, γάγγαμον, id est, cavum illud in medio ventre vel umbilico, sic dictum, quod illic more sagenæ nervi implicentur. Pari modo Evangelii, et Ecclesiæ quasi materno sinu pisces, id est, fideles omnes excipiuntur, foventur, aluntur, conservantur.

ET EX OMNI GENERE PISCIUM CONGREGANTI.) Sic enim Evangelium omnibus gentibus prædicatur, et ex iis coalescit Ecclesia. Pisces ergo sunt fideles, piscatores sunt Apostoli, sagena est Evangelium et Ecclesia. Porro pisces apte repræsentant homines, ob viginti analogias, quas recensui Habacuc 1. 14. ad illa: *Et facies homines quasi pisces.*

Vers. 48.

QUAM, CUM IMPLETA ESSET, EDUCENTES, ET SECUS LITTUS SEDENTES, ELEGERUNT (Græce, συνελέξαν, id est, *collegerunt*) BONOS IN VASA, MALOS AUTEM FORAS MISERUNT.) Abiecerunt in mare, vel in littus. Arabicus: *Collegerunt selecta in vasis suis, et mala proiecerunt foras.* Vasa notant diversas in domo patris mansiones, ut ait Christus Ioann. 14. sive varias cæli cellas, quæ alibi æterna tabernacula nuncupantur: *Malos*, Græce σαπρά, id est, putrida, marcida, spurca, puta pisces putidos, fœ-

tentes, mortuos. Ex hoc loco recte S. Augustinus contra Donatistas probat, in Ecclesia non tantum esse bonos (et prædestinatos, ut vult Calvinus) sed etiam malos et reprobos.

Vers. 49. SIC ERIT IN CONSUMMATIONE SÆCULI (Arabicus, *in fine huius temporis*, puta in die iudicii) EXIBUNT ANGELI, ET SEPARABUNT MALOS DE MEDIO IUSTORUM.) Id est, a iustis: est Hebraismus.

Vers. 50. ET MITTENT EOS IN CAMINUM (Arabicus, *in fornacem*) IGNIS: IBI ERIT FLETUS, ET STRIDOR DENTIUM.) Vide dicta v. 42.

Vers. 51. INTELLEXISTIS HÆC OMNIA?) Has omnes parabolas et sermones meos? Syrus et Græcus præponunt: *Dicit eis Iesus*. Sed in suo exemplari id non legit noster Interpres: id enim ex dictis intelligitur. Continuantur enim hic verba Iesu.

DICUNT EI: ETIAM.) Iam enim parabolas seminis et zizaniorum, quæ cæteris erant difficiliores, eis explicuerat Christus.

Vers. 52. AIT ILLIS: IDEO OMNIS SCRIBA DOCTUS IN REGNO CÆLORUM, SIMILIS EST HOMINI PATRIFAMILIAS, QUI PROFERT DE THESAURO SUO NOVA ET VETERA.) *Ideo*, q. d. Quia vos, o Apostoli, meis hisce parabolis intellexistis Evangelium, quod ducit ad regnum cælorum, tantum esse thesaurum; ideo ex hoc thesauro omnia depromere debetis, ut cum aliis, imo toti mundo communicetis: ita S. Augustin. quæst. 16. in Matth. Rursum: quia intellexistis meum modum docendi, ea quæ sunt cæli, suntque hominibus nova et inaudita, per parabolas a rebus veteribus et usu tritis petitas; vos eodem modo eadem docete et prædicate, ut ex veteribus, quæ intelligunt, capiant et intelligant nova, quæ prædicatis.

SCRIBA (id est, doctor, prædicator) DOCTUS (Græce μαθητευθεὶς, id est, instructus, eruditus, edoctus) IN REGNO (id est, ad regnum) CÆLORUM.) Ut habet Syrus, scilicet, prædicandum: Arabicus: *Scriba, qui docet pro regno cælorum*, q. d. Doctor Evangelicus probe instructus ad annuntiandum Evangelium, ducens fideles ad regnum cælorum, quales estis, vel eritis, vos o Apostoli, a me et Spiritu sancto plene instructi. Opponit enim suos Scribas, id est, doctores et prædicatores, puta Apostolos, Scribis Iudæorum: hi enim legem Mosis, et ex ea bona terrena prædicabant; Apostoli vero annuntiabant Evangelium, et regnum cælorum in eo promissum.

PROFERT DE THESAURO SUO NOVA ET VETERA.) Est adagium, significans omnes cibos, omnem substantiam, omnem supellectilem familiæ alendæ necessariam vel utilem; quædam enim vetera sunt meliora, quædam nova. Unde adagium: *Nova Hymetta* (mella) *vetera falerna*, id est, vina; mel enim optimum quod recentissimum; vinum vero optimum, quod vetustissimum, ait Macrobius lib. 7. Saturn. Hinc et illud Pyndari Olymp. hymno 9. *Lauda vinum vetus, sed novorum hymnorum flores*. Sensus est, q. d. Sicut paterfamilias familiam instruit novis et veteribus, id est, omni re necessaria et utili; sic doctor Evangelicus promere debet congruo tempore, pro captu auditorum varium sermonem, varii et omnis generis scientiam, ac præsertim curare, ut mysteria Evangelii nova et inaudita doceat per vetera exempla, parabolas et similitudines, quas auditores capiunt, et norunt. Sic enim per vetera et nota cognoscent nova et incognita. Porro veteres, ut S. Chrysostomus, Augustinus, Hieronymus, Hilarius et Beda, *vetera et nova* accommodant veteri Testamento et novo. Optime enim prædicatur, cum novum Testamentum confirmatur, et illustratur ex veteri, illique per omnia typice conforme demonstratur. Vetus enim fuit typus novi, novum veteris est antitypus.

Mel novum est optimum; vinum vero, quod vetus est.

Obiicit Abulensis, quod cum hæc diceret Christus, nondum scriptum erat novum Testamentum. Resp. illud iam dictum et doctum erat a Christo, ac paulo post a Matthæo, Ioanne, Luca, Marco scribendum, idque sciebat Christus; unde iubet Apostolis, ut ipsi a se dicta et audita, posteri vero eadem ab Evangelistis scribenda, prædicent.

Vers. 53. ET FACTUM EST, CUM CONSUMMASSET IESUS PARABOLAS ISTAS, TRANSIIT INDE.) Scilicet, ex domo sua, quam habebat Capharnai, ut dixi v. 16. transiit ad alias urbes, et castella, ut latius Evangelium disseminaret.

ET VENIENS IN PATRIAM SUAM DOCEBAT EOS (cives patriæ suæ) IN SYNAGOGIS EORUM.) Patriam vocat non Bethlehem, in qua natus erat, hæc enim longe aberat a Capharnao, sed Nazareth vicinam, in qua conceptus et educatus erat Christus, ut explicat Lucas cap. 4. 16. Ita S. Chrysostomus, Hieronymus, Theophylactus, Euthym. Vers. 54. Luc. 4. v. 12. 22. Marc. 2. 12.

IN SYNAGOGIS.) In concione, aut cœtu, qui singulis Sabbatis fiebat in Synagoga, ut apud nos fit in Ecclesia vel templo. In Nazareth enim, utpote parva urbe, videtur una tantum fuisse Synagoga. Fusius hæc narrat Lucas cap. 4. 16.

ITA UT MIRARENTUR (Arabicus, *obstupescerent* Nazareni, concives Christi) ET DICERENT: UNDE HUIC SAPIENTIA HÆC, ET VIRTUTES?) Id est, miracula. Arab. *Unde ei hæc sapientia et virtus*, patrandi tanta miracula?

NONNE HIC EST FABRI (Arabicus addit *lignarii*) FILIUS?) Marcus cap. 6. 3. *Nonne hic est faber? Nec mirandum est*, ait S. Augustinus lib. 2. de Cons. Evang. c. 42. *cum utrumque dici potuerit. Eo enim et fabrum credebant, quo fabri filium*. Adde, quia et videbant eum cum Ioseph fabricantem. Videtur ergo Christus cum patre Ioseph artem fabrilem exercuisse usque ad annum trigesimum, quo cœpit docere et prædicare. S. Hilarius et Ambrosius censent, Christum fuisse fabrum ferrarium; Hugo murarium, vel aurificem. Communis sententia est Christum fuisse fabrum lignarium, uti ex S. Chrysostomo docet S. Thomas et S. Iustinus dialog. contra Triphon. *Erat*, inquit, *aratra et iuga boum conficiens*. Hinc prædicans Christus sæpe ab eis petit similitudines, ut cap. 11. *Tollite iugum meum super vos. Et nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei*, Lucæ 9. v. 62. Hinc et Christianus ille a Gentili irrisore rogatus, *quid faceret fabri filius?* puta Christus, argute respondit: *Iuliano* (apostatæ) *fabricat feretrum*: nam paulo post occisus est Iulianus. Ita Sozomenus l. 6. c. 2. Nonnulli tamen negant Christum fabrilem exercuisse, censentes eum instar religiosi abstractum vixisse, ac vacasse orationi et ieiuniis usque ad annum 30. Ita Paulus Burgensis, Simon de Cassia, et Noster Barradius: de quo plura Lucæ 2. v. 51. ad illa: *Et erat subditus illis*.

Vers. 55. Luc. 4. 22. Mar 6.3.

Christus faber lignarius.

Belle responsum.

Mystice S. Augustinus serm. de nativ. *Est*, ait, *pater Christi faber Deus, qui totius mundi opera fabricatus est, arcam Noe disposuit, Mosi tabernaculum ordinavit, arcam Testamenti instituit. Fabrum dixerit, qui mentem rigidam explanat, ac cogitationes superbas excidit*. S. Hilar. *Fabri*, ait, *etiam hic erat filius, ferrum ignea vincentis ratione, sæculi virtutem iudicio decoquentis, massamque formantis in omne opus utilitatis humanæ, formam scilicet corporum nostrorum in diversa membrorum ministeria, et ad omnia æternæ vitæ opera fingentis*. Porro *Christus erat fabri filius*, ait S. Chrysologus serm. 48. *sed illius, qui mundi fabricam fecit non malleo, sed præcepto, qui elementorum membra non ingenio, sed iussione compegit: qui massam sæculi auctoritate, non carbone conflavit: qui solem non terreno igne, sed supremo calore succendit: qui lunam, tenebras, noctem formavit et tempora: qui stellas variata luce distinxit: qui cuncta fecit ex nihilo, et fecit, o homo, tibi, ut opificem operis æstimatione pensares*.

NONNE MATER EIUS DICITUR MARIA: ET FRATRES EIUS IACOBUS, ET IOSEPH, ET SIMON ET IUDAS?) *Fratres*, id est, patrueles et consobrini, ut dixi c. 12. 46. At cur S. Mariam pauperem in matrem elegit Christus, et non Liviam Augusti aut Mariamnem Herodis uxorem? Respondet Theodotus t. 6. in Conc. Ephes. in Appendice 5. cap. 2. de Nativit. Christi: *Si filius esset imperantis, potestati utilitatem adscriberent: si legislatoris factus fuisset filius, præceptis utilitatem adscriberent: sed quid fecit? Omnia paupera et vilia elegit, omnia mediocria et plurimum obscura, ut divinitas sola cognosceretur orbem transformasse terrarum*.

Fratres Christi Iacobus. IACOBUS.) Hic est minor cognomento Alphæi, Apostolus, et primus Episcopus Ierosolymorum, auctor Epistolæ Canonicæ, ubi plura de eodem dixi in proœmio. Alter ergo et diversus hic est a Iacobo Maiore filio Zebedæi, et fratre Ioannis, cuius corpus colitur Compostellæ, cum Minoris colatur Romæ in Ecclesia sanctorum Apostolorum.

Ioseph. ET IOSEPH.) Græca habent Ιωσῆς, id est, Ioses, sic et Syrus; unde eum Iosetem vocat S. Hieronymus l. contra Helvidium. Hic fuit unus ex 72. Christi discipulis, quem combinarunt cum S. Matthia ad Apostolatum, cum sors cecidit super Matthiam. Hic postea factus est Episcopus Eleutheropolis, ac inter Sanctos relatus, colitur die 22. Iulii de quo plura Actor. 1. 23.

Simon. ET SIMON.) Multi ex Abdia, Sophronio, Isidoro et Beda putant, hunc esse Simonem Cananæum Apostolum, quasi ille fuerit frater Iacobi Minoris et Iudæ: sed hic Simon ortus fuit ex Cana Galilææ: isti autem fratres, id est, cognati Christi, orti fuere ex Nazareth, æque ac ipse Christus: unde cives Nazarethani hic mirantur, unde tanta scientia sit in Iesu cive suo, cum norint eius fratres et cognatos quasi simplices et idiotas, ut patet Marci 6. 1. et sequent. Verius ergo videtur, hunc Simonem esse S. Simeonem, qui S. Iacobo in Episcopatu Ierosolymæ successit. Hic enim fuit filius Cleophæ eiusque uxoris Mariæ, teste Hegesippo apud Eusebium lib. 3. Histor. c. 11. quem proinde fratrem fuisse Iacobi Minoris docet S. Chrysostomus, Theophylactus, Beda, et ex iis Chrystophor. a Castro lib. de Deipara c. 1. licet Hegesippus et Epiph. hæresi 66. censeant eum non fuisse fratrem, sed patruelem sive consobrinum Iacobi. Hic est ille Simeon, qui anno 10. Traiani, hoc est anno 109. Christi crucifixus, cum esset 120. annorum, omnes sua constantia et fortitudine stupefecit. Unde sequitur, eum undecim annis natum fuisse ante Christum, Christoque fuisse seniorem. Ex dictis constat errare Abdiam lib. 6. Hist. Apost. Sophronium apud S. Hieron. de Script. Eccles. Isidorum de vita et morte Sanctorum, et Bedam in caput primum Actor. qui censent Simonem Cananæum eumdem esse cum Simeone Episcopo Ierosolymitano et crucifixo. Unde Beda ibidem id retractat.

ET IUDAS.) Hic est frater Iacobi Minoris, et Auctor Epistolæ Canonicæ, de quo plura ibidem in proœmio.

An Simon et Iudas fuerint fratres Iacobi? Resp. I. Quæres, an hi quatuor fuerint proprie dicti fratres, ex eodem patre et matre geniti? In primis constat Iacobum et Ioseph fuisse fratres, ut patet ex Matth. cap. 27. 56. De reliquis duobus, scilicet Simone et Iuda, censent nonnulli eos fratres fuisse Iacobi et Ioseph, sed uterinos dumtaxat. Matrem enim eorum fuisse Mariam, quæ primo nupta Alphæo, ex eo genuerit Iacobum et Ioseph, ideoque Iacobum vocari Alphæi, scilicet filium, deinde mortuo Alphæo nuptam Cleophæ genuisse ex eo Simonem et Iudam: ita S. Thomas in c. 1. ad Galat. lect. 5.

II. Secundo, Baronius in apparatu Annal. c. 46. et sequ. tres ponit Marias sorores, id est, consobrinas B. Virginis: Primam Mariam Alphæi, scilicet matrem Iacobi et Iudæ Apostolorum, ac Ioseph. Secundam Mariam Cleophæ, quæ ex Cleopha marito genuit S. Simeonem, qui S. Iacobo successit in Episcopatu Ierusalem, et crucifixus est anno 120. ætatis, uti iam dixi. Tertiam Mariam Salome uxorem Zebedæi, ex qua nati sunt Ioannes et Iacobus Apostoli.

III. genuine fuisse fratres. Verum unam eamdemque esse Mariam Alphæi cum Maria Cleophæ liquet, si quis conferat S. Ioannis c. 19. v. 25. cum Matthæi cap. 27. 56. et Marci 16. 40. Nam Ioannes ait: *Stabant autem iuxta crucem Iesu, mater eius, et soror matris eius Maria Cleophæ, et Maria Magdalenæ*. Matthæus vero ait: *Inter quas erat Maria Magdalenæ, et Maria Iacobi et Ioseph mater, et mater filiorum Zebedæi*: Marcus autem: *Inter quas erat Maria Magdalenæ, et Maria Iacobi Minoris et Ioseph, et Salome.* Vides hic clare, quod illa, quæ a Ioanne vocatur *Maria Cleophæ*, a Matthæo et Marco vocetur, *Maria Iacobi et Ioseph mater;* Iacobi, inquam, qui non Zebedæi, sed Alphæi, scilicet filius, vocatur Actor. 1. et Matth. 10. Eadem ergo est Maria Cleophæ et Maria Alphæi; Cleophas enim alio nomine dictus est Alphæus more Hebræorum, nisi malis cum nonnullis unum horum duorum fuisse maritum, alterum patrem huius Mariæ. Eadem dicta est Maria Iacobi, scilicet Minoris mater: ita S. Chrysostomus, Hieronymus, Theodoretus, Beda, quos citat et sequitur Christoph. a Castro lib. de Deipara cap. 1. Eadem Maria Cleophæ et Alphæi.

Eadem Salome et mater filiorum Zebedæi. Rursum, vides hic, ut illa quæ a Marco vocatur Salome, a Matthæo vocatur *mater filiorum Zebedæi*: hæc ergo vocata fuit Salome: ita S. Gregorius, Theophylactus, Euthymius et S. Epiphanius hæresi 59. et 78. Videtur ergo eadem Maria Cleophæ, sive Alphæi, genuisse hos quatuor, scilicet Iacobum, Ioseph, Simonem et Iudam: nam eam matrem Iacobi et Ioseph vocat Matthæus, et Marcus loco iam citato: Iudas autem fuit frater Iacobi, ut ait ipse initio suæ Epistolæ; Simon etiam sive Simeon, qui successit Iacobo fratri in Episcopatu Ierosolymitano, eiusdem fuit frater; nam fuit filius Cleophæ eiusque uxoris Mariæ, ut diserte ait Hegesippus apud Eusebium l. 3. Histor. c. 11. Porro Mariam hanc non fuisse filiam, sed uxorem Cleophæ, diserte asserit idem Hegesippus, S. Chrysostomus, Eusebius, Theodoretus, Euthymius, et ex iis a Castro loco citato, ac Suarez p. 3. quæst. 28. art. 1. disp. 5. sect. 4. Cleophas autem fuit frater Iosephi sponsi B. Virginis, ait idem Hegesippus. Hic est ille Cleophas, cui cum socio in Emmaus Christus in fractione panis se revelavit, ac in eadem domo ob Christi confessionem a Iudæis occisus, martyr occubuit die 25. Septembris, ut habet Martyrologium Romanum. Cleophas martyr.

Dices, cur ergo Matthæus et Marcus hanc *Mariam* vocant matrem Iacobi et Ioseph, non autem Simonis et Iudæ? Resp. brevitatis causa id faciunt, et quia duo primi, scilicet Iacobus et Ioseph, primi et insigniores tunc habebantur præ duobus cæteris: ita S. Hieronymus, Theophylactus, S. Gregorius, S. Epiphanius hæresi 59. et 78. et Nyssenus orat. 2. de Resurrect. Porro Maria hæc, tot Sanctorum filiorum et filiarum mater, sancte mortua est in Iudæa die 9. Aprilis, inde translata est Verulas in Italia, ibique magno honore colitur, ut habet Martyrologium Romanum ad diem 25. Maii, et ibidem Baronius in notis.

ET SORORES EIUS NONNE OMNES APUD NOS SUNT?) In Nazareth. Sorores Iacobi, Ioseph, Simonis et Iudæ ab Hippolyto apud Nicephorum l. 2. c. 3. vocantur Esther, et Thamar; sed a S. Epiphanio hæresi 78. et Theophylacto vocantur Maria Salome, quæ fuit uxor Zebedæi, et mater S. Ioannis et Iacobi Maioris Apostolorum, qui proinde fuere nepotes ex sorore Iacobi Minoris, Ioseph, Simonis et Iudæ, uti ostendam ad oculum in tabula genealogiæ Christi, quam affigam ad cap. 3. Lucæ. Vide Christophorum a Castro de Deipara cap. 1. ubi docet Salomen seniorem fuisse Iacobo et Iuda fratribus suis: nam ipsa genuit Ioannem et Iacobum, qui a Christo cum Iacobo et Iuda avunculis eorum, electi fuere in Apostolos; Ioannes enim videtur tribus dumtaxat annis fuisse iunior Christo, natusque anno tertio Christi. Hinc etiam soli Iacobus, Ioseph, Simon et Iudas filii Cleophæ vocantur fratres, id est, patrueles Christi: Ioannes vero et Iacobus filii Zebedæi, non vocantur fratres Christi, quia non fuerunt eius patrueles, sive consobrini proprie et in primo gradu; sed consobrina Christi fuit dumtaxat eorum mater Salome. Rursum hinc idem Christophor. a Castro colligit Iacobum Minorem, qui frater fuit Salome, seniorem fuisse Iacobo Maiore filio Salome et Zebedæi, novem vel decem annis, ut minimum; Minor enim Maioris erat avunculus: Minorem ergo eum dici, respectu non ætatis, sed vocationis Christi. Plures alios cognatos vel affines habuisse Christum non est dubium, sed hi præ cæteris nominantur, quia et sanguine proximiores, et quia in eum tandem crediderunt, factique sunt eius Apostoli. Vers. 56. Mar. 6. 3. Sorores Christi quænam hic? Iacobus Minor fuit avunculus Maioris.

UNDE ERGO HUIC OMNIA ISTA? ET SCANDALIZABANTUR IN EO.) Hoc est, offendebantur et indignabantur, quod Christus, cum esset faber, faceret se doctorem et prophetam,

sicut iam offenderentur et indignarentur homines, si quem e fabrili officina et malleo viderent prosilire in cathedram, agereque doctorem; insimularent enim eum summæ arrogantiæ vel stultitiæ; sed nesciebant Nazarethani Christum esse Dei filium, qui inter fabros nasci, et cum eis fabrum agere ex immensa charitate non est dedignatus, ut nos redimeret, et exemplo suo doceret humilitatem. Quare charitas hæc Christi et humilitas, quæ debebat esse admirationi et venerationi, eis fuit scandalo, quia eam non capiebant, nec credebant Deum se tantopere velle humiliare et exinanire.

Vers. 57. Luc. 4. 24. Mar. 6 4. Ioan. 4. 44. IESUS AUTEM DIXIT EIS: NON EST PROPHETA (doctor, prædicator) SINE HONORE, NISI IN PATRIA SUA, ET IN DOMO SUA.) *Sine honore*, Græce ἄτιμος, id est, *inhonorus*, vel *inhonorabilis*, ut vertit Hilarius. Syrus, *vilis*, vel *despectus*. Arabicus, *habetur vilipendio*. Vatabl. *contemptus*. Alii, *expers honoris*. *Et in domo*, id est, in familia et cognatione *sua*, quia, *nec fratres*, id est, cognati et affines *credebant in eum*, Ioann. 7. 5. Est hoc Proverbium vulgo usitatum et communiter verum, at non semper: Ioannes enim Baptista æque ac Isaias, Elias, Elisæus, Daniel, Osee, etc. apud suos Iudæos in magno fuere honore.

Propheta sine honore in patria.

Cur? Causa. I. Porro causa, cur Propheta, id est, doctor, sæpe apud suos non honoretur, sed vilipendatur, prima est, quam dat S. Hieronymus: *Quod propemodum*, ait, *naturale sit cives semper civibus invidere: non enim considerant præsentia viri opera, sed fragilis recordantur infantiæ, quasi non et ipsi per eosdem ætatum gradus ad maturam ætatem venerint.* Rursum cives non ferunt civem sibi præferri, præsertim iuniorem seniori, pauperem diviti, plebeium senatori, *quia suam confusionem existimant gloriam contribulis*, ait Theophylactus in Ioannem. Audi S. Ambrosium in cap. 4. Lucæ: *Non mediocris invidia proditur, quæ civicæ charitatis oblita in acerba odia causas amoris inflectit. Simul hoc exemplo pariter et oraculo declaratur, quod frustra opem misericordiæ cœlestis expectes, si alienæ fructibus virtutis invideas. Aspernator enim Dominus invidorum est, et ab iis, qui divina beneficia in aliis persequuntur, miracula suæ potestatis avertit.*

II. Secunda, quia nimia familiaritas parit contemptum, inquit S. Chrysostomus hom. 31. Et S. Cyrillus: *Quia solemus*, ait, *quod tritum est, ac quotidianum, etiamsi magnum sit, parvi pendere*, etc. Theophylactus etiam: *Consuevimus*, ait, *ea contemnere quæ valde familiaria sunt, semper magis attendentes alienis et insolitis*, etc. iuxta illud Alexis apud Athenæum lib. 3. *Alienum amamus, proximum contemnimus.* Miramur enim peregrina et exotica, aspernamur domestica et familiaria, cum subinde domi habeamus meliora. Sic medicos nostros fastidimus, licet eruditos; peregrinos et barbaros suspicimus: Flores et herbas ex India advectos care emimus, cum meliores, imo iidem subinde in sylvis nostris nascantur: nimirum, *grata est novitas.*

III. Tertia, quod ex quotidiana conversatione cum hominibus facile vitia morum, vel infirmitates naturæ cuiusque detegantur, quæ reverentiam minuunt et vilipendium pariunt: secus est in conversatione cum Deo, quæ quo maior est, eo maiorem Dei reverentiam gignit: quia, *quanto plus homo in cognitione Dei proficit, tanto magis perfectionis eius excellentiam admiratur, et magis eum reveretur*, ait D. Thomas hic. Sic Nazarethani videntes Christum comedere, bibere, dormire, fabricare more aliorum, eum contempserunt, præsertim, quia videbant eius cognatos esse pauperes et abiectos, ac præsertim S. Iosephum, quem putabant verum esse eius patrem; nec enim cogitare aut credere poterant eum natum ex virgine, solumque Deum habere patrem. Doctor ergo et prædicator familiaritatem hominum fugiat, ne spernatur; nam ut ait S. Cyrillus: *Prædicatio ibi fructum facere non potest, ubi prædicator contemnitur.* Romæ quidam e nostris, vir sapiens, concionatori cuidam Transalpino ad suos redeunti hoc monitum dedit: *Domi te contine, abstractus vive, cum Deo versare, non cum hominibus, ita sicut Dei oraculum audieris.* Et videmus eos qui id faciunt, ob opinionem sanctitatis ab omnibus coli, amari, audiri. Nota.

ET NON FECIT IBI VIRTUTES (miracula) MULTAS PROPTER INCREDULITATEM EORUM.) Arabicus: *propter parvitatem fidei eorum.* Hæc enim faciebat eos indignos miraculis, utpote quæ Christus non nisi ad fidem sibi conciliandam et augendam patrare solebat. Aliam causam dat S. Hieronymus: *Ne multas*, inquit, *faciens virtutes, cives incredulos condemnaret, itaque pœnam eis augeret*, ait S. Chrysostomus. Gravius enim peccat, qui plura miracula videt, et tamen non credit, quam qui pauca, ideoque gravius damnatur et punitur in gehenna. Hac de causa Christus *pauca signa fecit apud Iudæos*, ait S. Hieronymus: *Maiora signa quotidie in Gentibus per Apostolos facit, non tam in sanatione corporum, quam in animarum salute.* Iansenius cum suis post hoc caput ponit missionem Apostolorum factam a Christo, quam Matthæus narravit cap. 10. deinde decollationem Ioannis Baptistæ, quam narrat Matthæus cap. 14. proxime sequenti, ac reversionem Apostolorum ad Christum, Christique secessum in desertum, secutus Lucam et Marcum, qui hunc ordinem insinuant: licet aliter sentiat Maldonatus et alii. Vide Chronotaxin. Vers. 58. Marc. 6. v. 5. 6.

CAPUT DECIMUMQUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo decollatur ab Herode S. Ioannes Baptista. Secundo v. 13. Christus id audiens, fugiens Herodem secedit in desertum, ibique quinque panibus et duobus piscibus pascit quinque hominum millia. Tertio v. 22. dimissa turba ascendit in montem, ut oret, mox ambulans super mare venit ad discipulos fluctibus iactatos; Petrumque ad se evocatum et venientem, cum ipse fluctus metuens mergeretur, erigit dicens: Modicæ fidei, quare dubitasti? *illicoque ventum fluctusque sedat. Unde exclamant, qui erant in navi:* Vere Filius Dei es; *quare ex locis circumquaque vicinis ad eum confluunt agri, quos ipse attactu suo sanat.*

1. IN illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Iesu: 2. Et ait pueris suis: Hic est Ioannes Baptista; ipse surrexit a mortuis, et ideo virtutes operantur in eo. 3. Herodes enim tenuit Ioannem, et alligavit eum: et posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem fratris sui. 4. Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam. 5. Et volens illum occidere, timuit populum: quia sicut prophetam eum habebant. 6. Die autem natalis Herodis saltavit filia Herodiadis in medio, et placuit Herodi. 7. Unde cum iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset ab eo. 8. At illa præmonita a matre sua, Da mihi, inquit, hic in disco caput Ioannis Baptistæ. 9. Et contristatus est rex; propter iuramentum autem, et eos qui pariter recumbebant, iussit dari. 10. Misitque et decollavit Ioannem in carcere. 11. Et allatum est caput eius in disco, et datum est puellæ, et attulit matri suæ. 12. Et accedentes discipuli eius, tulerunt corpus eius, et sepelierunt illud: et venientes nuntiaverunt Iesu. 13. Quod cum audisset Iesus, secessit inde in navicula, in locum desertum seorsum: et cum audissent tur-

bæ, secutæ sunt eum pedestres de civitatibus. 14. Et exiens vidit turbam multam, et misertus est eis, et curavit languidos eorum. 15. Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli eius dicentes: Desertus est locus, et hora iam præteriit: dimitte turbas, ut euntes in castella, emant sibi escas. 16. Iesus autem dixit eis: Non habent necesse ire: date illis vos manducare. 17. Responderunt ei: Non habemus hic nisi quinque panes et duos pisces. 18. Qui ait eis: Afferte mihi illos huc. 19. Et cum iussisset turbam discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus et duobus piscibus, aspiciens in cælum benedixit, et fregit, et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis. 20. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt. Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos. 21. Manducantium autem fuit numerus, quinque millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis. 22. Et statim compulit Iesus discipulos ascendere in naviculam, et præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. 23. Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto solus erat ibi: 24. Navicula autem in medio mari iactabatur fluctibus: erat enim contrarius ventus. 25. Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos ambulans super mare. 26. Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes: Quia phantasma est. Et præ timore clamaverunt. 27. Statimque Iesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam: ego sum, nolite timere. 28. Respondens autem Petrus dixit: Domine, si tu es, iube me ad te venire super aquas. 29. At ipse ait: Veni. Et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquam ut veniret ad Iesum. 30. Videns vero ventum validum, timuit: et cum cœpisset mergi, clamavit, dicens: Domine salvum me fac. 31. Et continuo Iesus extendens manum, apprehendit eum, et ait illi: Modicæ fidei, quare dubitasti? 32. Et cum ascendissent in naviculam cessavit ventus. 33. Qui autem in navicula erant, venerunt, et adoraverunt eum, dicentes: Vere Filius Dei es. 34. Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesar. 35. Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, et obtulerunt ei omnes male habentes: 36. Et rogabant eum ut vel fimbriam vestimenti eius tangerent. Et quicumque tetigerunt, salvi facti sunt.

Vers. 1. Luc. 9. 7. Marc. 6. 14. Historiam decollationis Baptistæ vide apud S. Marcum.

IN ILLO TEMPORE AUDIVIT HERODES TETRARCHA FAMAM IESU.) Hæc omnia quæ spectant decollationem S. Ioannis, fusius et plenius præ omnibus Evangelistis narrat S. Marcus c. 6. v. 14. quare ibi commodius illa explicabo. Herodes hic fuit Antipas filius Herodis magni infanticidæ. Matth. 2. 16.

Vers. 12. Marc. 6. 29.

ET ACCEDENTES DISCIPULI EIUS, TULERUNT CORPUS EIUS ET SEPELIERUNT ILLUD.) *Corpus*, Syrus *selado*, id est truncum corporis sine capite, quia ut ait Nicephor. l. 1. c. 19. *Herodias Ioannis reprehensionem etiam post capitis resectionem verita, coniungereque id reliquo corporis timens, apud se remotis arbitris in abstrusiore regiæ loco sepeliendum duxit*, idem asserit Beda, Ruffinus lib. 11. Histor. c. 28. et Histor. Tripart. l. 9. c. 43. Vide hic panicos timores malæ conscientiæ: Herodias enim verebatur, si caput Ioannis corpori iungeretur, quod resurgeret, rursusque animaretur, et contra incestas suas cum Herode nuptias prædicando detonaret; sicut Herodes putabat Ioannem resurrexisse in Christo, in eumque transiisse. Adeo caput illud invictum Baptistæ, licet resectum, Herodiadi terrori fuit et horrori.

ET VENIENTES NUNTIAVERUNT IESU.) Ioannem enim ante mortem iusserat discipulis, ut se mortuo transirent ad Iesum, imo iam adhuc Ioanne vivo nonnulli ad Iesum transierant, ut patet de Andrea Ioannis 1. 40. adeoque ipse Ioannes discipulos suos ad Iesum miserat sciscitatum, an ipse esset Messias? Matth. 11. 3.

Vers. 13. Luc. 9. v. 10. 11. Marc. 6. v. 31. 32. 33. Ioan. 6. 12. Herodes ab Areta Socero suo victus.

QUOD CUM AUDISSET IESUS, SECESSIT INDE IN NAVICULA IN LOCUM DESERTUM SEORSUM.) *Quod cum audisset Iesus*, scilicet Ioannem ab Herode decollatum, ac Herodem, qui huc usque partim desidia, partim bello contra Aretam regem Arabiæ (hic enim filiam suam teste Iosepho l. 18. Antiq. c. 7. Herodi desponderat, ideoque eius repudium ob Herodiadem factum, bello, quo Herodis exercitum cecidit, vindicavit) occupatus, neglexerat dicta factaque Iesu: Herodem, inquam, iam fama tot tantorumque miraculorum Iesu increbrescente de iis inaudisse, serioque ad ea animadvertere cœpisse, ut narravit Matthæus initio huius capitis et historiæ, indeque suspicari Iesum esse Ioannem resuscitatum: idcirco Iesus secessit in desertum, idque primo, ut Herodis furorem declinaret, qui sicut Ioannem decollaverat, ita iam putans eum suscitatum in Iesu, eundem rursus decollasset, præsertim cum facile ei obrepsisset, vel suggesta fuisset a Pharisæis suspicio: ipsum vel esse, vel venditare se Messiam regem Iudæis promissum, et per tot sæcula expectatum: quare metuens ab eo regno privari, eum peremisset, uti pater ipsius Herodes Ascalonita Christum cum infantibus in Bethlehem occidere sategerat, Matth. cap. 2. 16. ita S.

Cur post mortem Baptistæ in desertum secessit Christus?

1.

Chrysostom. Theophylact. Euthym. Secundo, ut Apostolos e sua missione et prædicatione redeuntes, ac multo labore fessos quietes aliqua recrearet, uti docet Marcus cap. 6. v. 31. Tertio, ut exemplo suo doceret, prædicatoribus et thaumaturgis fugiendum esse plausum populi, et vanam gloriam. 2. 3.

IN NAVICULA) Ut per eam proficisceretur trans mare Galilææ sive Tiberiadis, ut patet Ioannis 6. 1. Marci 6. 45. Eadem enim est hæc historia cum illa, quam fuse narrat Ioannes cap. 6. ex quo liquet, hæc circa Pascha contigisse. Volebat ergo Christus navicula effugere turbarum ad se confluxum, qui ipsi carceris et vitæ periculum apud Herodem creasset.

Bethsaidæ desertum ubi?

IN LOCUM DESERTUM.) Addit Lucas c. 9. 10. *qui erat Betsaidæ*. Adrichomius in descript. Terræ sanctæ, Iansenius et alii nonnulli censent hoc desertum, in quo Christus quinque panibus pavit quinque millia hominum, dici Betsaidæ, non quod fuerit iuxta Bethsaidam ad latus et littus urbis, sed in opposito littore trans mare Galilææ situm inter Iuliadem et Dalmanutha. Probant, quia Ioannes c. 6. 1. ait Christum abiisse trans mare Galilææ, ac Matthæus c. 14. 34. eum transfretasse. Bethsaidæ enim ditio extendebat se ultra mare in desertum hoc transmarinum. Ita ipsi.

Verum dico hoc desertum fuisse iuxta Bethsaidam in eadem ripa, adeoque fuisse inter Bethsaidam et Tiberiadem. Probatur Primo, quia id diserte ait Lucas c. 9. 10. *Secessit*, inquit, *seorsum in locum desertum, qui est Bethsaidæ*. Arabicus: *in locum desertum prope civitatem quæ vocatur Saida* decurtate, id est *Bethsaida*.

Secundo, idipsum clare testatur Burchardus et alii in descript. Terræ sanctæ, scilicet locum hunc fuisse vicinum Tiberiadi, dictumque *Mensa*.

Templum duodecim thronorum a S. Helena constructum.

Tertio, quia Nicephor. lib. 8. c. 3. scribit S. Helenam Constantini Magni matrem, Tiberiade δωδεκάθρονον, id est, duodecim thronorum templum erexisse eo loco, quo Christus quinque hominum millia pavit.

Quarto, quia Christus facta hac panum in deserto multiplicatione fugiens turbam, quæ eum volebat creare regem, iussit discipulos navigare Bethsaidam, tamquam vicinam. Rursus Ioannes c. 6. 23. ait: *Aliæ supervenerunt naves a Tiberiade, iuxta locum ubi manducaverant panem gratias agente Domino:* ergo locus hic erat iuxta Tiberiadem, puta inter Tiberiadem et Bethsaidam: cumque eum ibi non invenirent, recto itinere per mare navigarunt, ubi eum invenerunt, uti subdit Ioannes.

Ad argumentum respondeo, Christum dici transfretasse et abiisse trans mare, id est mare navi transmisisse, sive ivisse per mare, non in adversum littus, sed ex una

terra per mare intermedium in aliam, ex uno sinu anfractus in alium: nam per terram flexuosum erat iter, quare recto itinere eo pergentibus transeundum erat mare, non in adversum littus, sed in adversum sinus flexum: ita Franc. Lucas, Maldon. et alii. Vide dicta Matth. 4. 15. Sinum hunc videtur fecisse mons, in quem secessit Iesus, ac deinde ex eo ad turbas eum sequentes descendit, uti narrat Ioannes cap. 6. 3. et seq. Denique *trans* idem est quod *ultra*, et ample sumitur, diciturque cum de uno loco in alium, de uno maris sinu vel portu in alium transitionem facimus.

Quomodo turbæ pedestres potuere sequi Christum navigantem? ET CUM AUDISSENT TURBÆ, SECUTÆ SUNT EUM PEDESTRES DE CIVITATIBUS.) Quæres, quomodo pedestres poterant sequi Christum navi euntem trans mare? Resp. turbas secedente Christo in naviculam, eius famam passim per vicina loca sparsisse: qua exciti multi undequaque confluxerunt, Christumque navi recta trans mare euntem pedibus insecuti sunt, circumeundo mare Tiberiadis, sive stagnum Genesareth, usque ad Bethsaidam, et inde usque ad Capharnaum, ubi Christum invenerunt, uti narrat Ioannes c. 6. v. 24. et 25.

Tantæ enim turbæ licet longior, commodior tamen erat hic pedestris circuitus, eo quod naves ad tantam turbam vehendam deessent. Secessus Christi desiderium turbarum non retudit, sed acuit ad eum per invia et avia sequendum; quia videbant eum virum sanctum, beneficum, divinum, fugientem plausum, cum Deo conversantem. Ita honor sequitur fugientes, sicut umbra sequitur corpus. Sic et secedant prædicatores et vacent orationi, ita plus eo colet et requiret mundus.

Vers. 14. Luc. 9. 11. Marc. 6. 34. ET EXIENS (ex secreto deserti Bethsaidæ, in quod secesserat) VIDIT TURBAM MULTAM, ET MISERTUS EST EIS (*quia erant sicut oves non habentes pastorem*, ait Marcus c. 6. v. 34. Scribæ enim non erant pastores, sed mercenarii quærentes sua lucra, non ovium salutem) ET CURAVIT LANGUIDOS (Græce ἀῤῥώστους, id est infirmos, ægrotos) EORUM.) Inter eos, qui scilicet se Christo offerebant, vel ab aliis offerebantur postulantes sanitatem. Disce hic a Christo aliorum curam et commoda præferre tuæ quieti et orationi.

Vers. 15. Luc. 9. 12. Marc. 6. 35. 36. VESPERE AUTEM FACTO, ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI DICENTES: DESERTUS EST LOCUS, ET HORA (prandii, tempus cibi sumendi) IAM PRÆTERIIT, DIMITTE TURBAS, UT EUNTES IN CASTELLA (Græce εἰς κώμας, id est in vicos, in villas) EMANT SIBI ESCAS.) Ut suæ fami succurrant: mane enim ieiuni domo egressi, ut a te docerentur et curarentur, usque ad vesperam ieiuni permanserunt.

Vers. 16. Luc. 9. 13. Marc. 6. 37. IESUS AUTEM DIXIT EIS: NON HABENT NECESSE IRE (Græce ἀπελθεῖν, id est abire in villas ut emant escas) DATE ILLIS VOS MANDUCARE.) Sternit Christus viam ad miraculum multiplicationis panum, ideoque turbas detinuit usque in vesperam, ut discipuli dimissionem illarum peterent, quibus ipse iubet dare illis cibum, ut eo testatius sit miraculum, eoque Christi beneficium gratius accidat, quo magis vident se esse in arctis, ciboque omni ad tantam turbam in deserto alendam destitui. Addit S. Ioannes cap. 6. quod Iesus *dixit ad Philippum: Unde ememus panes ut manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat.*

Philippum præ aliis rogavit Christus, quia Philippus præ cæteris docilis erat et candidus, sed non ita acutus et subtilis, ideoque multa alias manifesta rogare solitus, uti Ioannis 14. 8. rogavit Christum dicens: *Domine ostende nobis patrem et sufficit nobis*: ita S. Chrysost. Theoph. et S. Cyrill. in cap. 6. Ioannis. Porro denarius idem est quod Iulius Romanus, vel regalis Hispanicus, qui ponderat drachmam argenti: quare ducenti denarii faciunt 50. florenos Brabanticos, sive 20. aureos Romanos. Denarius enim dictus est, quod decem asses contineret. As erat Baiochus Romanus, sive medius stuferus Belgicus. Vide ea quæ de priscis monetis et ponderibus annotavi in fine Pentateuchi. Viginti aureis multi panes emi poterant. Nam Romæ iam unus panis albus octo, et subinde decem unciarum emitur uno baiocho, qui fere uni sufficit ad unam refectionem: quare uno Iulio sive denario, qui continet decem baiochos poterant emi tales decem panes, et consequenter ducentis denariis empta fuissent duo millia panum, quæ fere suffecissent ad duo millia hominum reficienda: hic autem erant quinque hominum millia præter mulieres et parvulos: quare tria millia omni pane caruissent. Adde multos in fame et ieiunio esse edaces, ut eis unus panis non sufficiat, sed duos et subinde tres requirant. Vere ergo dixit Philippus, ducentorum denariorum panes non sufficere ad tantam turbam alendam.

(Margin: Denarius erat id quod Regalis.)

Vers. 17. Luc. 9. 13. Marc. 6. 38. Ioan. 6. 9. RESPONDERUNT EI: NON HABEMUS HIC NISI QUINQUE PANES ET DUOS PISCES.) Pisces hi iam cocti erant et parati in cibum: statim enim ab Apostolis distributi fuerunt iubente Christo sine alia coctione. Explicat id Ioann. c. 6. 8. aitque: *Dicit ei unus ex discipulis, Andreas frater Simonis Petri: Est puer unus hic qui habet quinque panes hordeaceos et duos pisces; sed hæc quid sunt inter tantos?* Panes hos Apostolorum fuisse censet S. Chrysostomus: melius Euthymius putat fuisse venales.

Vers. 18. QUI AIT: AFFERTE MIHI ILLOS HUC.) Ut illos benedicendo multiplicem. Paruere Apostoli et attulere illos, atque hæc prompta eorum obedientia et fiducia, æque ac charitas et studium succurrendi fami tot millium hominum, elicuit hoc a Christo miraculum.

Vers. 19. Luc. 9. 14. 16. Marc. 6. 39. 41. Ioan. 6. 10. 11. Miraculum quinque panum et duorum piscium. ET CUM IUSSISSET TURBAM DISCUMBERE SUPER FŒNUM (Arabicus, *ut sederet super herbam*) ACCEPTIS QUINQUE PANIBUS ET DUOBUS PISCIBUS, ASPICIENS IN CÆLUM BENEDIXIT, ET FREGIT, ET DEDIT DISCIPULIS PANES, DISCIPULI AUTEM TURBIS.) Prius membrum plenius enarrat S. Marcus c. 6. v. 39. dicens: *Et præcepit illis, ut accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fœnum.* Contubernia hæc erant diversi hominum cœtus, in unum collecti ad prandendum. Unde Lucas c. 9. 14. ea vocat convivia, id est, convivarum cœtus, in quibus honestatis causa viri cum viris, ac mulieres seorsim cum suis parvulis discumbebant, ut innuit hic Matthæus, olim enim non assidebant mensæ in scamno, sed discumbebant, id est, iacebant in lectulis mensalibus, qui iuxta mensam sternebantur, unde lectisternia dicta, quorum loco hic erat fœnum. Iussit vero Christus per contubernia eos discumbere, tum ut magis appareret discumbentium multitudo, tum ut ordinate omnia fierent, tum ut nemo præteriretur, qui non suam panis et piscis partem acciperet.

ASPICIENS IN CÆLUM BENEDIXIT.) S. Ioannes c. 6. 11. sic habet: *Accepit ergo Iesus panes, et cum gratias egisset distribuit discumbentibus.* Unde hæretici τὸ *benedixit* exponunt per *gratias egit*: sed perperam; Christus enim more suo prius gratias egit Patri, deinde panes benedixit: Marcus enim c. 6. 41. ait: *Intuens in cælum benedixit, et fregit panes.* Et Lucas c. 9. 16. *Respexit in cælum et benedixit illis,* scilicet panibus, *et fregit et distribuit.* Christus ergo hic *benedixit*, tum Deum, illum laudando et gratias agendo, ut habet Ioannes c. 6. quæ prima debet esse orationis pars, ut Dei laude nobis benevolentiam conciliemus, ad impetrandum id quod deinde sumus postulaturi; tum ipsos panes *benedixit*, hoc est divinam gratiam eis imprecatus est, per quam multiplicarentur, et vim roburque conciperent ad tantam turbam copiose valideque alendam, roborandam et exhilarandam, perinde ac si opiparo carnium et vinorum epulo pasti fuissent. Christus ergo hac benedictione virtutem aliquam, non physicam, sed moralem panibus indidit, scilicet deputationem suam et ordinationem ad miraculosam multiplicationem, per quam manum, id est virtutem suam divinam quasi panibus apposuit, ut illico reipsa multiplicarentur, nimirum aerem vicinum, vel aliam materiam sensim inter distribuendum, sed insensibiliter, et continue in panes convertendo. Deus enim nihil de novo creat ex nihilo, sed ex materia initio mundi creata omnia producit et transformat. Simili modo multiplicavit farinam et oleum viduæ Sareptanæ, ob merita Eliæ 4. Reg. 17. 14. et alterius ob merita Elisæi 4. Regum 4. 5. Panes hos optimos et sapi-

(Margin: An Deus ad hanc panum multiplicationem aliquid crearit?)

Panes Christi sapidissimi.

dissimos fuisse, magnaque vi nutriendi, roborandi et exhilarandi præditos liquet ex eo, quod erant panes divini a Christo per miraculum producti: Dei enim perfecta sunt opera. Sic vinum ex aqua in Cana Galilææ conversum, fuit optimum, ut patet Ioannes cap. 2. v. 10. Sic Deus dum singulis rerum speciebus se initio mundi creatis benedixit, hoc ipso vim generandi ac a se propagandi multiplicandique eis indidit, dicens: *Crescite et multiplicamini*, Gen. 1. Sic Christus in ultima cœna instituens Eucharistiam, benedicens panem, eum in corpus suum transmutavit, Matth. 26. 26. Atque huius in Eucharistia transmutationis typus, et præambula quasi dispositio fuit hæc panum per Christi benedictionem multiplicatio: nam paulo post eam Christus de Eucharistia sermonem prolixum instituit, quem narrat Ioannes c. 6. ac Eucharistiam cum manna contulit et prætulit, dicens: *Non sicut manducaverunt Patres vestri manna, et mortui sunt: Qui manducat hunc panem, vivet in æternum*, Ioan. c. 6. v. 59. Causam dat S. August. tract. 24. in Ioannem: *Unde*, inquit, *multiplicat* (Deus) *de paucis granis segetes, inde in manibus suis multiplicavit panes: potestas enim erat in manibus Christi. Panes enim illi quinque quasi semina erant, non quidem terræ mandata, sed ab eo qui terram fecit multiplicata.* Unde S. Chrysostomus: *Multiplicabantur*, inquit, *in discipulorum manibus quinque illi panes, ac fontis in morem scaturiebant*, dum ut ait S. Hilarius, *Fragmentis fragmenta succedunt, et fallunt semper perfracta frangentes. Frangente enim Domino, seminarium fit ciborum.* ait S. Hieronymus. *Vidisses*, ait S. Ambrosius, *incomprehensibili quodam rigatu inter dividentium manus, quas non fregerant fructificare particulas, et intacta frangentium digitis sponte sua fragmenta subrepere: quemadmodum videmus liquidis fontibus continuos fluere successus, et quidquid de illis auferas, usurario quodam reparari meatu.*

Panes dati pauperibus non minuuntur, sed augentur. Exempla S. Ioannis Eleemosynarii.

Tropologice, Christus hic suo facto docet panes et opes, tam corporales quam spirituales, in eleemosynam egentibus datos non minui, sed multiplicari, imo centuplicari et millecuplari. Sic S. Ioannes ob liberalitatem cognominatus Eleemosynarius, Patriarcha Alexandrinus, dicebat se quotidiana experientia discere quod quo plus daret pauperibus, eo plus a Deo reciperet: unde aiebat: *Videbo Domine quis citius deficiat, an tu mihi dando, an ego egenis distribuendo.* Ita Leontius in eius vita. Simili modo Sanctulus Presbyter multiplicavit panem operariis, uti narrat S. Gregorius 3. Dial. c. 37. Hadrianus II. Pontifex, qui Nicolao I. successit anno Domini 914. ac octavam Synodum Generalem Constantinopoli indixit, in eaque Photium invasorem sedis eiecit, ac S. Ignatium legitimum Patriarcham restituit. Hic, inquam, Hadrianus, ait Platina, Sergio Pontifici familiaris fuit, a quo cum aliquando denarios quadraginta dono accepisset, domum rediens dispensatori mandavit, ut eos peregrinis et pauperibus, qui in vestibulo domus suæ stabant, erogaret. Facere ille mandata conatus, cum videret ne minimæ quidem parti tantula re satisfieri posse, ad Hadrianum rediens rem ipsam exponit. Tum Hadrianus accepta pecunia ad pauperes veniens, et ternos denarios singulis præstitit, et totidem sibi rei familiari satisfacturus reservavit, admirante dispensatore miraculum rei. Cui Hadrianus. Vides, inquit, quam benignus et largus sit Dominus, his præsertim, qui liberales et munifici in pauperes sunt? Hac, et aliis virtutibus tanto in pretio apud omnes fuit, ut cum de Pontifice creando sermo haberetur, certatim omnes unicum Hadrianum deligerent.

Sanctuli Presbyteri. Hadriani II Pontificis.

S. Lydwinæ.

S. Lydwina Hollandica, singulare patientiæ et charitatis speculum, cum esset pauper, studiose tamen egenis succurrebat: quocirca paucos habens in bursa nummos, dum eos liberaliter erogaret, assidue alii cælitus surrogabantur, ita ut nunquam deficerent, sed crescerent iugiter, ideoque hæc eius bursa Iesu cognominata est. Lege eius vitam apud Surium in Aprili. Vide 2. Corinth. c. 9. v. 6. et seq. *Qui parce seminat*, inquit, *parce et metet: et qui seminat in benedictionibus* (id est benedictiones, id est beneficentias multas) *de benedictionibus* (beneficentias multas) *metet.* Est Hebraica syntaxis Hebræi enim verba contactus, quale est seminare, construunt cum ablativo prævia præpositione: unde dicunt tangere in manu, id est, tangere manum. Quare dum pauperi das panem vel Iulium, non eum perdis, sed seminas; quia sicut ex uno seminis grano multa succrescunt, sic ex uno pane vel Iulio multi.

Et manducaverunt omnes.) Quinque millia virorum cum mulieribus et parvulis, quorum ingens erat numerus; mulieres enim devotæ magis sunt æque ac magis curiosæ, ut videant novum Prophetam qualis erat Christus, quam viri: Vers. 20. Luc. 9. 17. Marc. 6. v. 42. 43. Ioan 6. 12 13.

Cur nulla hic vini mentio. Potus aquæ naturalis est sanus.

Et saturati sunt.) Dices, nulla hic vini fit mentio: quomodo ergo saturati sunt, qui nil biberant? Sine potu enim sitibundum et caninum est prandium. Respondeo, Christum non dedisse eis vinum, quia vicini erant aquarum fontes, ad quos pro potu accedere poterant. Potus enim aquæ est naturalis et sanus, ac naturæ sufficit. Ulterius vero gulam irritare vino Christus nolebat. Dat enim cibum Deus ad necessitatem et satietatem, non ad voluptatem et lasciviam. Sic Angelus Eliæ detulit panem et vas aquæ, non vini, in deserto, 3. Reg. 19. 6. Sic corvus iussu Dei, quotidie deferebat dimidium panem ad S. Paulum primum Eremitam, sitim vero ex vicino aquæ fonte eum levare volebat, teste S. Hieronymo in eius vita. Idem fecit Deus aliis sanctis. Imo ab Adamo usque ad diluvium per 1600. annos usque ad Noe, qui primus vitem plantavit, homines religiosiores non comederunt carnes, nec biberunt vinum, sed fructus edebant et bibebant aquam, et tamen vivebant per 900. annos. Abstinentia ergo mater est sanitatis, æque ac sapientiæ et sanctitatis. Vide dicta Genes. 9.

Ante diluvium nullus vini, nec carnium usus.

De his panibus plus superfuit, quam initio allatum fuerat.

Et tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos.) Ergo retulerunt plus panis, quam initio ad Christum attulerant, nimirum quinque: duodecim enim cophini sive corbes non quinque, sed triginta et plures panes continebant. Verisimile est Christum primo quinque panes manibus suis fregisse, et frangendo multiplicasse, ac eos in hos cophinos distribuisse, qui deinde eius iussu dum ab Apostolis per contubernia in turbas distribuerentur, sensim magis et magis multiplicabantur: quare tot cophinos fragmentorum ad Christum retulerunt, quot cophinos panum primo ab eo acceperunt: ita Maldonatus. Cedrenus in Compend. Histor. narrat duodecim hos cophinos religiose repositos fuisse in templo duodecim Apostolorum, quod Constantinopoli exædificavit Constantinus Magnus.

Porro Iudæis ab olim familiares fuere cophini: unde Iuvenalis:

Iudæis, inquit, *quorum cophinus fœnumque supellex.*

Unde liquet cophinum tantæ capacitatis esse, ut capiat tantum, quantum manus vel brachium viri, v. g. Iudæi portare potest.

Manducantium autem fuit numerus quinque (Græce ὡσεὶ πέντε, id est, *quasi quinque*) millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis.) Putant nonnulli mulieres et parvulos exæquasse numerum virorum; sed hoc difficile est creditu, quia desertum hoc Christi longe aberat ab urbibus et villis frequentioribus, iter autem tam longum facere, multis minoribus fuisset difficile. Hanc quinque millium virorum, per quinque panes a Christo benedictos et multiplicatos refectionem, ad verbum prædixit Sibylla, cuius versus recitat Lactantius lib. 4 c. 15. Vers. 21. Luc. 9. 14. Marc. 6. 44. Ioan 6. 10.

Et statim compulit Iesus discipulos ascendere in naviculam, et præcedere eum trans fretum (trans mare Galilææ, iterum enim iterumque illud traiiciebat Christus ad fugiendum turbas) donec dimitteret turbas.) Id facit Christus primo, quia volebat secedere, ut solus quietius et instantius oraret, ut patet ex v. seq. Secundo, ut hac ratione facilius effugeret turbam, quam sciebat ipsum velle facere regem, ob multiplicationem et distributionem panum ab eo factam, uti docet Ioan. 6. 15. Tertio, ut sequentis miraculi in sedanda maris tempestate daret occasionem. Vers. 22. Marc. 6. 45. Ioan. 6. 16.

Vers. 23. Marc. 6 46. Ioan. 6. 15. Et dimissa turba (ei valedicens et bene precatus, iubensque ad sua redire) ascendit in montem solus orare: vespere autem facto solus erat ibi.) Repetit hoc Matthæus, ut sternat viam ad sequens miraculum, quod scilicet Christus ex monte venerit et ambularit super mare, ut discipulis in navi vento iactatis succurreret. Solus orat Christus, ut moneat fideles in oratione fugere turbas et strepitus, ac in secreto et silentio mente collecta Deum precari. Secundo, ut doceat prædicatores subinde secedere, ut animum colligant, ac cum Deo agant, petantque ut ea quæ prædicarunt Deus confirmet, ac verbi sui semina, quæ ipsi in mentibus auditorum sparserunt irriget, foveat, promoveat et perficiat; utque novum eis spiritum indat, quo instructi novo et maiori fervore redeant ad prædicandum.

Vers. 24 Marc. 6. 47. 48. Navicula autem in medio mari iactabatur (Græce βασανιζομένον, id est vexabatur) fluctibus: erat enim contrarius ventus.) Syrus: *Iam recesserat a terra stadiis multis cum agitaretur plurimum.* Arabicus: *Agitabant eam fluctus.* Sicut contra fluctus constanter ibat navis, et validius remigabant nautæ: sic contra tentationes fortius eundum est, iuxta illud:

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.

Ambulabant, ait S. Augustin. tract. 25. in Ioannem, *promovebant Apostoli, nec venti illi, et tempestates et fluctus et tenebræ id agebant, ut vel navis non promoveretur vel soluta mergeretur, sed inter omnia illa mala ibat.*

Porro tempestas cuique est non tantum adversitas, sed nimia prosperitas. Audi S. Augustinum ser. 13. de Verbis Domini secundum Matth. *Unicuique sua cupiditas, tempestas est. Amas Deum, ambulas super mare, sub pedibus tuis est timor sæculi. Amas sæculum, absorbebit te; amatores suos vorare novit, non portare. Sed cum fluctuat cupiditate cor tuum, ut vincas tuam cupiditatem, invoca Christi divinitatem.* Et inferius: *Magnæ virtutis est, cum felicitate luctari; magnæ felicitatis est, a felicitate non vinci.*

Vers 25. Marc. 6. 48. Quarta autem vigilia (Græce φυλακῇ, id est, *custodia*) noctis, venit ad eos ambulans super mare.) Romani noctu singulis ternis horis mutabant excubias, id est vigiles et custodes urbis vel exercitus, tum ne illi ex nimis longa vigilia in somnum inciderent, tum ne fraudi alicui et proditioni esset locus, et hæ vocabantur vigiliæ vel custodiæ. Quare noctem si brevis erat in ternas, si longa in quaternas vigilias sive custodias dividebant. Quarta ergo vigilia incipiebat decima noctis hora, et durabat usque ad duodecimam. Porro hæc contigerant paulo post multiplicationem panum et pastum turbæ, quæ facta est circa pascha, ut patet Ioann. 6. 4. Unde colligas, hanc tempestatem, et hanc eius sedationem factam a Christo, contigisse circa æquinoctium paschale, sive vernum; quando nox æqualis diei est duodecim horarum. Duravit ergo hæc maris tempestas per novem horas, scilicet per tres vigilias noctis usque ad quartam, qua Christus venit ad discipulos mari iactatos: *Quarta vigilia noctis ad eos venisse Dominum, ostendit tota nocte periclitatos*, ait S. Chrysostomus, illi ergo continue navigantes tres vigilias, id est per novem horas vix confecerunt 25. vel 30. stadia (ut ait Ioannes c. 6. v. 19.) id est milliaria Italica circiter tria: nam octo stadia faciunt unum milliare; stadium enim continet 125. passus, milliare vero mille passus. Igitur Apostoli novem horis navigantes vix dimidium maris Galilææ traiecerant: eius enim latitudo est sex milliarium, longitudo vero sexdecim, teste Plinio l. 5. c. 15. imo Iosephus libr. 3. cap. 18. ait illud latum esse 40. stadiis, id est quinque milliaribus, longum vero centum stadiis, id est milliaribus duodecim cum dimidio. Hoc verum est, si cum Adrichomio, Iansenio et aliis dicas, Apostolos totam maris latitudinem transisse. Nam alii verius censent, eos illud in longum sulcasse; desertum enim hoc situm erat inter Bethsaidam et Tiberiadem, ex quo versus Bethsaidam et Capharnaum in longum maris huius navigarunt, uti ostendi v. 13. huius capitis. Permisit Christus discipulos tot horis tempestate iactari: Primo, ut assuescerent pati adversa et dura. Secundo, ut opem Dei arden-

Vigilia noctis quæ?

A tius flagitarent. Tertio, ut suavior et gratior eis accideret procellæ tam difficilis et longæ sedatio, mox facienda a Christo: ita S. Chrysostomus, Theophylactus, et alii.

Audi Lactantium l. 4. de Vera sapientia c. 15. *At illi* (discipuli Christi) *urgente iam vespere profecti contrario vento laborare cœperunt, cumque iam medium fretum tenerent; tum pedibus mare ingressus consecutus est eos, tamquam in solido gradiens: non ut poetæ Orionem mentiuntur in pelago incedentem, qui demersa corporis parte humero sustinet undas.* Profert deinde Sibyllæ carmina, quibus illa prædixit Christum ventos et mare furens pacaturum, morbos curaturum, et mortuos suscitaturum. Audi S. Hieronymum: *Stationes et vigiliæ militares in terna horarum spatia dividuntur. Quando ergo dicit quarta vigilia noctis venisse ad eos Dominum, ostendit tota nocte periclitatos, et extremo noctis, atque in consummatione mundi eis auxilium præbiturum.* Audi et S. Augustinum ser. 14. de Verbis Domini secundum Matthæum: *Quarta vigilia noctis, extrema pars noctis. Vigilia una*
B *tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilias habet, ternis horis per singulas vigilias distributis. Quarta ergo vigilia noctis, hoc est pene iam nocte finita: sic veniet in fine sæculi iniquitatis nocte transacta, ad iudicandos vivos et mortuos.*

Ambulans super mare.) Per virtutem divinam, quam habebat ut Deus; et per dotem agilitatis, quam ad tempus assumpsit ut homo, inquit Ioannes Maior hic: sicut idem Christus in tempore nativitatis assumpsit dotem subtilitatis, penetrando clausum virginis matris uterum: ac dotem claritatis in tempore transfigurationis: denique dotem impassibilitatis in ieiunio 40. dierum, qua factum est, ut nullam famem pateretur aut sentiret.

Christus assumpsit dotes corporis gloriosi ad tempus.

Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes: Quia phantasma est.) Syrus, *quia visio mendax*, id est spectrum est: tum quia talia noctu et in tenebris obambulare, apparere et homines territare vexareque solent, uti multis exemplis docet Delrio in Vers. 26. Marc. 6. 49. Ioa. 6. 19.
C Magicis: tum quia præ tenebris non agnoscebant ambulantem hunc esse Iesum, præsertim quia ut ait Marcus cap. 6. 48. *volebat præterire eos;* quasi eos non curans, nec ad eos pertinens, sed alio pergens, ut in eis metum et clamorem excitaret, quo excitus se eis cognoscendum daret. Unde sequitur:

Et præ timore clamaverunt.) Confusus fuit hic clamor elicitus a pavore, qualis esse solet navigantium cum in naufragii periculum incidunt, ut de vita quasi desperent. Duplex erat hic discipulorum timor. Ad metum enim fluctuum maris minantium naviculam obruere, accedebat metus phantasmatis, ne illud navim iisdem plane submergeret.

Permisit hoc Christus, ut discipuli discerent metus et tentationes sustinere, etiam dum illi augentur et duplicantur, utque eo suavior eis accideret liberatio et consolatio mox ab eo afferenda, quo maior præcesserat desolatio et quasi salutis desperatio. In arctis enim cum res est in acie novaculæ, Deus illico ex alto succurrit. Unde sequitur:

D Statimque Iesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam (Græce θαρσεῖτε, id est, animum lapsum resumite, respirate, confidite, animosi et fidentes estote: Syrus, *bono estote animo.* Arabicus, *estote fortes)* ego sum, (magister vester, quem nostis, cuiusque beneficentiam et omnipotentiam in tot miraculis a me patratis experti estis: qui proinde non vos illudo ut phantasma, sed tempestate et metu liberare destino) nolite timere.) Græce, *Ne timeatis*, vel a spectro, vel a fluctibus. Hac voce Christi tum externa auribus insonante, tum potius interna animis discipulorum ingesta, Christus eis ademit pavorem, ac serenitatem, securitatem et lætitiam indidit, ut plane confiderent se a Christo omni periculo liberandos. Vers. 27. Marc. 6. 20

Ex hoc loco disce, hoc esse discrimen boni et mali spiritus, quod bonus initio terreat, mox consoletur, serenet et lætificet, uti facit hic Christus: malus vero initio gaudium sensuale ingerat, sed mox mœrorem, angorem et desperationem immittat.

Indicium an spiritus bonus sit an malus.

Vers. 28 RESPONDENS AUTEM PETRUS DIXIT: DOMINE, SI TU ES (Iesus, magister et Dominus noster) IUBE ME AD TE VENIRE SUPER AQUAS.) Calvinus Petrum temeritatis et stultitiæ accusat: dubitabat enim Petrus, inquit, an qui apparebat esset Christus, an vero spectrum dæmonis. Potuisset enim dæmon simulans se esse Christum iubere Petro ut veniret ad se, itaque eum mergere in mari, uti plura spectra fecisse narrat Delrio in Magicis. Respondent Patres et interpretes in hunc locum dupliciter. Primo, Petrum ex voce, gestu, habitu, et multo magis ex interiore Christi instinctu agnovisse hoc non esse phantasma, sed ipsummet Christum, uti dixi v. 27. quod ergo ait, *si tu es*, non est vox dubitantis, sed lætitia gestientis ulteriusque optantis ad Christum cito venire, ut illi quem summe amabat, per mare miraculose accedenti quam proxime iungatur. Ita S. Hilarius: *In Petro*, ait, *considera fide eum cæteros anteisse*. Et S. Chrysostomus: *Vides*, inquit, *quod vehementer Petrus arderet? vides quanta fides ipsius etiam nunc esset? Nemo ita ut ipse Iesum amabat. Non solum charitatem, sed fidem etiam ostendit. Quia enim credebat non tantummodo Christum super mare ambulare, verum etiam id aliis posse concedere, ausus est hoc petere, ut cum eo citius esse posset.* Et S. Hieronymus: *Eodem*, ait, *fidei ardore quo semper, nunc quoque cæteris tacentibus credit se posse facere per voluntatem magistri, quod ille poterat per naturam. Iube me venire ad te super aquas. Tu præcipe, et illico solidabuntur undæ: leve fiet corpus, quod per se grave est.* Vide Abulensem hic q. 166. ubi asserit Petrum certo scivisse, eum qui ambulabat super mare esse Christum, ideoque eo vocante et iubente audacter mare ingressum, ac cum mergeretur eum fidenter invocasse, dicendo: *Domine, salvum me fac.*

S. Petrus defenditur contra Calvinum.

Secundo, si omnino velis τὸ *si tu es* esse dubitantis, dicendum per τὸ *iube me venire ad te super aquas*, Petrum postulasse id sibi iuberi non simpliciter, sed cum efficacia, ita scilicet, ut Christus non tantum exterius, sed et interius sibi iuberet, et hac sua iussione inderet animo suo tantam audaciam, fiduciam et securitatem, ut non dubitaret, quin Christo iubente securus ambularet super aquas: unde mox eo iubente, iuxta navim tentans aquam pedibus, illico sensit eam non cedere, sed se super illam ambulare: quare fidens et securus super aquas perrexit ad Christum: ita Iansenius. Solus enim Deus potest menti illabi, illique suæ præsentiæ certa signa dare, licet nobis incognita, nec nisi experienti cognita, quibus animam certam facit se illi interius loqui, non Angelum vel dæmonem; qualia habuerunt Prophetæ, cum a Deo audirent futura: alioqui enim tam Deum, quam seipsos ludibrio exposuissent, cum enuntiabant aliquid futurum quasi sibi revelatum a Deo, nisi de eo certi fuissent; illud scilicet sibi vere a Deo, non autem a diabolo speciem Dei assumente esse revelatum. Ita hic factum Petro: petit enim ipse a Christo signa securitatis interna æque ac externa, quæ omne dubium ab anima excludant, illaque ei præstitit Christus, dicens: *Veni.* Ex illis ergo certus erat Petrus hanc esse vocem Christi, non alicuius phantasmatis vel dæmonis. Id magis patebit ex v. 30.

SI TU ES, IUBE ME AD TE VENIRE SUPER AQUAS.) Festive S. Augustinus serm. 14. de Verbis Domini secundum Matth. Petrum ita loquentem inducit: *Si tu es, non miror, quod solidam carnem super liquentis elementi terga suspendis. Quid enim mirum, si conditori suo creatura famulatur? Hoc ego non miror: fac quod mirer; ambulet Petrus. Fac quod mirer; iube me venire ad te super aquas*, etc. Et inferius: *Tu Deus es, ego homo sum. Voluisti de meo habere infirmitatem in carne, quam portas; habeam et ego de tuo potestatem, ut unda me portet. Domine, si tu es, iube me venire ad te super aquas. Quomodo enim mihi in mari non erit via si tu iusseris, qui propter nos factus es via?*

Vers. 29. AT IPSE AIT: VENI.) Hac voce Christus certitudinem et securitatem indidit menti Petri uti iam dixi. Unde sequitur:

ET DESCENDENS PETRUS DE NAVICULA, AMBULABAT SUPER AQUAM, UT VENIRET AD IESUM.) Factum est hoc, modo uno e tribus, scilicet quod Christus vi divina detineret Petrum, ne mergeretur, sicut Angelus capillis detinuit Habacuc, rapuitque in Babylonem, Daniel 14. 35. aut non concurrerit cum gravitate corporis Petri, ut eum gravitaret et sub aquis deprimeret: aut quod non concurrerit cum aqua ut loco cederet, sed ut solida firmaque sub pedibus Petri instar glaciei, vel crystalli consisteret: ita Ioannes Maior hic.

Ambulat Petrus super aquas.

VIDENS VERO VENTUM VALIDUM, TIMUIT: ET CUM COEPISSET MERGI, CLAMAVIT, DICENS: DOMINE SALVUM ME FAC.) Arabicus: *Vidit autem validitatem venti et timuit, et prope erat ut mergeretur, et exclamavit.* Validitas ergo venti iniecit Petro metum, metus diffidentiam, diffidentia periculum. Quem enim fides vehebat super aquas, diffidentia mersit. Causa fuit, modica fides in Petro, uti ei obiicit Christus: timebat enim ne tanto vento et fluctibus Christo permittente mergeretur: necdum enim receperat fidei et charitatis robur a Spiritu sancto, quod postea recepit in Pentecoste. Hinc et in passione Christi valido pulsatus tentationis Iudæorum vento, cecidit, negavitque Christum, cuius hæc tentatio fuit typus, et quasi præambula significatio: ita Theophyl. Vers. 30.

Permisit hoc Christus, ut Petrus suam suæque fidei infirmitatem agnosceret, seque humiliaret, eiusque augmentum a Christo posceret, fieretque petra fidei, iuxta illud: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, Matth. 16. Et: *Ego rogavi pro te ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*, Lucæ 22. 32. ita S. Hieronymus, Theophylactus et alii. Petrus, ait S. Chrysostomus, hom. 51. *Quod maius erat, super maria, scilicet de navigio descendere, magno animo fecit: Vi autem ventorum et impetu fluctuum, quod erat minus, superatus, timuit. Naturæ quippe humanæ hæc conditio est, ut difficilioribus nonnunquam superatis, succumbat in minoribus.* Denique S. August. serm. 14. de Verbis Domini: *In Petro*, ait, *ambulante super aquas figurantur in fide firmi, in dubitante infirmi.*

DOMINE, SALVUM ME FAC.) Hinc liquet id quod dixi v. 28. Petrum non dubitasse, quin is qui apparebat esset Christus; alioqui enim eum in tanto periculo non invocasset, sed Deum qui est in cælis, uti solent facere naufragi: sed dubitasse tantum, an Christus permitteret ventum suæ naturæ suisque viribus, ut se in fluctibus ambulantem iisdem obrueret: cum tamen et Christus fidem dedisset, dicendo, *veni*, qua voce eum assecurabat quod non mergeretur: sed validitas venti quatiens latera Petri, hanc ei fidem excussit et difflavit. Pulchre S. Augustinus sermon. 14. iam citato: *Titubatio ista fratres, quasi mors fidei fuit. Sed ubi exclamavit, fides iterum resurrexit. Non ambularet nisi crederet, sed nec mergeretur nisi dubitaret. In Petro itaque communis omnium nostrum consideranda conditio est, ut si nos in aliquo, tentationum ventus conatur subvertere, vel unda submergere, clamemus ad Christum.*

ET CONTINUO IESUS EXTENDENS MANUM APPREHENDIT EUM, ET AIT ILLI: MODICÆ FIDEI (Syrus: *o exigua fide prædite*) QUARE DUBITASTI?) Græce, εἰς τί ἐδίστασας, id est, *ad quid animum in duo divisisti?* duplicia considerasti, ambiguus inter duo hæsisti et hæsitasti? duo enim Petro hic obiiciebantur, scilicet validitas venti incutiens illi timorem submersionis, et Christi vox ingerens illi fiduciam et securitatem a submersione: sed validitas venti magis sensibilis, ideoque magis vehemens fuit voce Christi: rapuit enim Petri animum ad se, ut illi uni intentus, nec de promissione Christi cogitans, titubaret metueretque mergi, cum potius debuisset totus auscultare, et intendere voci Christi eum assecuranti, itaque resistere tentationi et pavori, quem validitas venti incutiebat: proprie ergo in Petro hic erat defectus fiduciæ, sed hic ex defectu fidei oriebatur. Idem contingit cuilibet tentato in quavis tentatione. Vers. 31.

Tentationis omnis origo et remedium.

Fere enim omnis tentatio oritur ex diffidentia Dei, quod homo fidens sibi, vel humanis auxiliis Deo diffidat; nec

ad eum statim per orationem recurrat. Hinc ergo discat tentatus, ut animum a re, quam tentatio ingerit, avertat, eumque totum convertat ad Deum, in eoque defigat, et eius opem supplex imploret. Pulchre vereque S. Chrysostomus: *Sicut si pullus*, inquit, *cum antequam volare queat, nido exiens in terram decidat, mater velociter raptum in nidum restituit: sic tunc Christus Petro peregit.* Tentatus ergo Christum invocet, sic tentationi resistet, eamque superabit. Hinc fides Græce dicitur πιστις, quia ipsa est περι το ον στασις, id est, circa id, quod est statio et quies; quoniam ipsa mentem nostram in dubiis sistit, quæ prius iactabatur et fluctuabat. Ita Clemens Alexan. lib. 5. Stromat. *Fides enim est substantia rerum sperandarum*, Hebr. 11. 1. vide ibi dicta. Quin et fides latine sic appellata est, *quod fiat id, quod dictum est*, ait Cicero 1. Offic. Si enim credidisset dicto Christi Petrus, non dubitasset, nec cœpisset mergi.

Vers. 32. Marc. 6. 51. Et cum ascendissent (Christus et Petrus ambulantes super mare) in naviculam, cessavit ventus.) Ioannes cap. 6. v. 21. ait: *Voluerunt* (discipuli navigantes) *accipere eum in navim.* Unde S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus opinantur Christum id noluisse, sed una cum Petro, ut eius fidem confirmaret, magno spatio super aquas ambulasse: cum vero prope terram essent, in navim ascendisse. Verius Iansenius et alii: *Voluerunt*, inquiunt, quia ex voce Christum agnoscentes, et certi non esse phantasma (hoc enim in navim recipere noluissent) *voluerunt*, id est, invitarunt Christum in navim; ac Christus voluntati et invitationi eorum obsecundans, cum Petro ingressus est navim. Sicut ergo *voluerunt*, sic et reipsa acceperunt Christum *in navim*, putantes se eo præsente feliciter, sed more solito pedetentim navigaturos. Verum Christus in navi præsens effecit id, quod subdit immediate Ioannes: *Et statim* (Christo in navim recepto) *navis fuit ad terram*, in quam ibant, puta Bethsaidam, ut ait Marcus cap. 6. 45. quæ erat patria Petri.

Quatuor Christi miracula. Novum fuit hoc Christi miraculum, quod ex medio mari Galilææ, iter trium milliarium subito, et quasi in momento confecerint, applicuerintque ad littus Bethsaidæ. Quatuor ergo hic fuere Christi miracula. Primum, quod ipse ambularit super aquas. Secundum, quod Petrum pavidum et incipientem mergi erexerit, feceritque secum ambulare. Tertium, quod ingressus navim illico ventum et tempestatem sedarit. Quartum, quod subito navim ex medio mari ad littus transtulerit. Sic mystice Christus sua gratia facit nos calcare altitudinem sæculi, sedat tentationes, dat portum felicitatis æternæ.

Tropologice Theophylactus: Si Christum in navicula nostra, id est, in corde susceperimus, inquit, statim inveniemur in terra, ad quam ire volumus, id est, in cælo.

Qui autem in navicula erant (discipuli cum nautis obstupefacti tot Christi miraculis) venerunt, et adoraverunt eum, dicentes: Vere Filius Dei es.) Arabicus: *Tu es in veritate Filius Dei.* Opinantur Caietanus, et Iansenius turbam nautarum rudem non agnovisse mysterium Trinitatis, ac proinde ipsos Iesum vocare Filium Dei, non per naturam, sed per virtutis et dignitatis excellentiam, q. d. Credimus te esse Messiam, quem scimus vocari Dei Filium, ob singularem eius dignitatem et charitatem, qua præ aliis eximie Deum amabit ut Patrem, et vicissim ab eo amabitur ut Filius. Verum ut demus nautas sic intellexisse, certe Apostoli, qui erant vectores in navi, quique cum Christo iam diu vixerant, ex tot eius sermonibus et miraculis sciebant, ipsum esse Filium Dei naturalem et unigenitum, ait Abulensis, in eoque ac in illa fide confirmati per novum hoc sedatæ tempestatis miraculum, exclamaverunt: *Vere Filius Dei es*, scilicet per naturam.

Allegorice et Tropologice S. Augustinus serm. 14. de Verbis Domini secundum Matth. *Naviculam*, ait, *Ecclesiam* (et animam fidelem) *cogitate: mare hoc sæculum; ventum et fluctus persecutiones; quia insurgunt fluctus, potest ipsa navicula turbari; sed quia Christus orat, non potest mergi; sed in his tentationibus erigatur antenna, ut* suspensa arbori crucem figuret; huic antennæ, id est, cruci Christi, simplex conversatio et pura confessio quasi candentia vela religentur, et vela nostra fluctibus abluantur, vestisque tendatur, ut sine macula et ruga inveniatur.* Unde tandem concludit: *Denique posteaquam navis hæc ædificata est in Ierusalem, atque in medio pelagi huius frementis emissa est, æstuantium volumina undarum et furentium flabra ventorum, dum eam huc illuc circumferunt, omnium gentium littoribus appulerunt, peregrinas merces quascumque invenit, advexit.* Huc usque S. Augustinus ad verbum, sed verbis nonnullis brevitatis studio omissis.

Ecclesia fluctibus promovetur.

Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesar.) Marcus, *in terram Genesareth.* S. Chrysostom. et Lyranus opinantur hanc esse terram Gerasenorum, cuius incolæ Christum, ob submersos ab eo in lacu porcos, a se ablegarunt, Matth. 8. in fine, quasi illi iam fama miraculorum Christi percrebrescente resipuerint, Christumque avide exceperint, ideoque Christus id sciens ad eos, quasi ad messem iam Evangelio maturam redierit. Verum aliud est Gerasa, de quo Matth. 8. aliud Genesar, de quo hic; Gerasa enim, sive Gergesa erat trans mare Galilææ versus Arabiam: Genesareth autem erat cis mare iuxta Capharnaum et Bethsaidam; Christus enim cum in deserto Bethsaidæ quinque panibus pavisset quinque hominum millia, qui idcirco ipsum regem creare volebant, Christus, inquam, eos fugiens iussit discipulos transfretare et in citeriorem sinus, sive montis Bethsaidæ, ut dixi v. 13. ripam, ubi erat terra Genesareth, puta Bethsaidam et Capharnaum redire. Hinc Marcus ait c. 6. *Coegit discipulos ascendere navim, ut præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam.* Cum enim Bethsaida in regione Genesar esset; qui versus Bethsaidam navigabant, in terram Genesar navigabant. Ioannes cap. 6. ait discipulos etiam venisse Capharnaum, quæ civitas in eadem erat ripa. Itaque omnia recte consentiunt. Nomen Genesareth significat vallem floridam. Prius dicebatur urbs hæc, indeque tota vicina regio, Cenerct vel Ceneroth: inde molli inflexione dicta est Genesar et Genesareth, a qua lacus, sive mare Galilææ illi adiacens, dictum est mare Ceneret, sive stagnum Genesareth. Nam Chaldæus pro *Ceneret* vertit *Genesar.* Ita Andreas Masius in Iosue c. 19. v. 35. Audi Ioseph lib. 3. de Bello cap. 18. *Ad lacum Genesar eiusdem nominis terra protenditur, natura simul et pulchritudine admirabilis. Præter aeris lenitatem fonte irrigatur uberrimo, qui Capharnaum ab indigenis appellatur. Longitudo autem regionis secundum littora cognominis lacus*, 30. *stadiis extenditur, et latitudo* 20. Adrichomius censet, et S. Hieron. in locis Hebr. innuit, *Ceneret*, sive *Genesareth* esse urbem Tiberiadem, sed repugnat Chaldæus, Franc. Lucas et alii. Adde Tiberiadem longe abesse a Capharnao et Bethsaida. Denique Ceneret erat in tribu Nepthali, ut patet Iosue 19. 35. Tiberias autem in tribu Zabulon. Denique Ceneret sita erat iuxta Capharnaum, uti dixi v. 13.

Vers. 34. Marc. 6. 53.

An Genesar idem quod Gerasa?

Genesareth, id est, urbs florida.

Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, et obtulerunt ei omnes male habentes, et rogabant eum, ut vel fimbriam vestimenti eius tangerent. Et quicumque tetigerunt, salvi facti sunt.) Græce διεσωθησαν, id est, *servati sunt.* Syrus, *sanati sunt.* Significat amplitudinem fidei infirmorum æque, ac beneficii et miraculi Christi: facile enim erat cuilibet, Christum se offerentem tangere: eius autem tactus sanabat omnes tangentes. Pro *fimbriam*, Syrus vertit *alam*, id est, ut Arabicus, *extremitatem vestimenti.* Caro enim Christi adeo est efficax et salutifera, ut et vesti qua tegitur, suam virtutem communicet. Hinc colligit S. Chrysostomus, si illi, qui fimbriam Christi tetigerunt, sanati sunt, quanto magis qui totum Christum tangunt, imo manducant in Eucharistia! quæ enim theriaca efficacior carne et deitate Christi? Narrat S. Gregorius Nazianzenus orat. 11. Gorgoniam sororem suam tactu Eucharistiæ a gravissimo et incurabili morbo fuisse curatam. Vers. 35. Marc. 6. 55. 56.

Denique Christus occasione miraculi multiplicationis panum, quibus aluit quinque hominum millia, subtexuit sermonem illum sublimem de pane spirituali et Eucharistico, quem fuse narrat S. Ioannes c. 6.

Finiuntur hic acta secundi anni. Atque hic finiuntur acta Christi a secundo Paschate usque ad tertium, id est, acta secundi anni prædicationis Christi, ut colligitur ex Ioannis 6. v. 1. ubi ait, hæc contigisse circa Pascha. Erat enim hoc tertium Pascha A Christi iam prædicantis. Primum enim eius Pascha recensuit Ioann. cap. 2. v. 13. secundum autem c. 5. v. 1. tertium denique c. 6. v. 1. iam citato. Superest ergo annus tertius et ultimus prædicationis Christi, scilicet acta eiusdem a tertio Paschate usque ad quartum, quo passus et crucifixus est, ut patet Ioann. 13. 1. Matth. 26. 1. Lucæ 22. 1. quæ enarrat Matth. a c. 15. usque ad finem sui Evangelii. Anni prædicationis Christi.

CAPUT DECIMUMQUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo Christus reprobat lotiones, et alias traditiones frivolas Pharisæorum, quas ipsi legi Dei anteponebant, ac contra eos statuit hoc axioma: Non quod intrat in os, sed quod procedit de *corde et ore*, hoc coinquinat hominem. *Secundo v. 22. obsecrante Chananæa eius filiam sanat, ob matris fidem et obsecrandi constantiam. Tertio v. 40. sanat multos mutos, cæcos, et claudos, ac v. 32. septem panibus cibat quatuor hominum millia.*

1. Tunc accesserunt ad eum ab Ierosolymis Scribæ et Pharisæi, dicentes: 2. Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lavant manus suas cum panem manducant. 3. Ipse autem respondens ait illis: Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: 4. Honora patrem et matrem: et: Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. 5. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri, vel matri, Munus quodcumque est ex me, tibi proderit: 6. Et non honorificabit patrem suum, aut matrem suam: et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. 7. Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias, dicens: 8. Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est a me. 9. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum. 10. Et convocatis ad se turbis, dixit eis: Audite, et intelligite. 11. Non quod intrat in os, coinquinat hominem: sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. 12. Tunc accedentes discipuli eius, dixerunt ei: Scis quia Pharisæi audito verbo hoc, scandalizati sunt? 13. At ille respondens ait: Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur. 14. Sinite illos: cæci sunt, et duces cæcorum: cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt. 15. Respondens autem Petrus, dixit ei: Edissere nobis parabolam istam. 16. At ille dixit: Adhuc et vos sine intellectu estis? 17. Non intelligitis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur? 18. Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem: 19. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ: 20. Hæc sunt, quæ coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem. 21. Et egressus inde Iesus, secessit in partes Tyri et Sidonis. 22. Et ecce mulier Chananæa a finibus illis egressa clamavit, dicens ei: Miserere mei Domine fili David: filia mea male a dæmonio vexatur. 23. Qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli eius rogabant eum dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos. 24. Ipse autem respondens ait: Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel. 25. At illa venit, et adoravit eum, dicens: Domine, adiuva me. 26. Qui respondens ait: Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. 27. At illa dixit: Etiam Domine: nam et catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. 28. Tunc respondens Iesus, ait illi: O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia eius ex illa hora. 29. Et cum transisset inde Iesus, venit secus mare Galilææ: et ascendens in montem, sedebat ibi. 30. Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, et alios multos: et proiecerunt eos ad pedes eius, et curavit eos: 31. Ita ut turbæ mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes: et magnificabant Deum Israel. 32. Iesus autem, convocatis discipulis suis, dixit: Misereor turbæ, quia triduo iam perseverant mecum, et non habent quod manducent: et dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. 33. Et dicunt ei discipuli: Unde ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam? 34. Et ait illis Iesus: Quot habetis panes? At illi dixerunt: Septem, et paucos pisciculos. 35. Et præcepit turbæ, ut discumberent super terram. 36. Et accipiens septem panes, et pisces, et gratias agens, fregit, et dedit discipulis suis, et discipuli dederunt populo. 37. Et comederunt omnes, et saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas. 38. Erant autem qui manducaverunt, quatuor millia hominum, extra parvulos et mulieres. 39. Et, dimissa turba, ascendit in naviculam, et venit in fines Magedan.

Vers. 1. Tunc accesserunt ad eum ab Ierosolymis Scribæ et Pharisæi, dicentes:) Scribæ enim Ierosolymis, quasi in matrice fidei et religionis residentes, arrogabant sibi censuram novorum doctorum, novæque doctrinæ, qualis erat Christus. Miserunt ergo crebro exploratores, qui indagarent, quis et qualis doctor esset Christus, quidve doceret, ut eum carperent, sibique subiicerent. Scribæ enim venditabant legis scientiam, Pharisæi sanctitatem rigidamque legis exteriorem observationem: utrique ergo invidebant Christo iam doctrina et miraculis inclarescenti, eumque deprimere et sibi subiicere satagebant. Vide dicta c. 3. v. 7.

Vers. 2. Mar. 7. 5. Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lavant manus suas, cum panem (panis per synecdochen Hebræis omnem cibum significat) manducant?) Nota Mosen in lege veteri iussu Dei sanxisse, ut Iudæi abstinerent a contactu morticinii (cadaveris mortui) avium rapacium, et immundarum; item leprosi, menstruatæ, ac multarum rerum similium; ac si quis ea casu tetigisset, censeretur immundus et irregularis, ita ut non liceret illi ingredi templum, nisi prius lotione lege præscripta, hanc legalem immunditiem et irregularitatem purgando expiasset, ut per lotiones hasce corporales adumbraret, et excitaret crassos Iudæos ad lotiones spirituales animæ faciendas per contritionem et pœnitentiam. Vide dicta Levit. 11. v. 31. Iudæi ergo, et præsertim Pharisæi, qui volebant cæteris haberi religiosiores, totam suam sanctitatem in externa hac lotione constituentes, crebro ante cibum, imo in ipsa mensa, ut hic et alibi innuit Scriptura, se lavabant, ideoque in nuptiis

Multarum rerum contactus Iudæis olim prohibitus.

Crebræ Pharisæorum lotiones.

Canæ Galilææ positæ erant sex hydriæ ad hanc purificationem, Ioan. 2. 6. (sic Heliogabalus Imperator ad singula fercula lavabat manus, teste Lampridio) ut si forte inscii, vel incogitantes aliquo fortuito contactu immunditiam hanc et irregularitatem corporalem contraxissent, eam abluerent: hac de causa crebro quoque lavabant calices et paropsides, e quibus bibebant et comedebant, quin et lectulos mensales, ut patet Marci 7. v. 4. solliciti nimirum et anxii, ne si immunda essent hæc vasa, cibos ipsos, et consequenter comedentes ex eis (ut patet hic v. 11.) contaminarent et polluerent: hæc autem consuetudo, ut consuetudo, non vero ut lex fuit habita (lex enim nil tale præscribit) sed a religiosis, imo superstitiosis Pharisæis instar legis fuit inducta et more recepta. Unde

Nota secundo, hanc Pharisæorum et Iudæorum consuetudinem nimis scrupulosam, fuisse parvæ aut potius nullius pietatis vel utilitatis; totos enim eos occupabat in lotione externa: quare eos avocabat ab interiore cura, et lustratione animi a peccatis. Neque Deus tam anxiam lustrationem externam ab eis exigebat, quin potius eam vetuisse videtur Deuter. 4. 2. Christus ergo legi veteri, et maxime vanis et frivolis, noxiisque hisce traditionibus finem impositurus, volensque ad animi lustrationem curam omnem dirigi, noluit hæc servare, nec discipulis lotiones præscribere, licet id expresse Pharisæis non respondeat, ad vitandam eorum invidiam, accusationem et calumniam. Frustra igitur hunc locum hæretici obiiciunt Catholicis contra traditiones Apostolicas et Ecclesiasticas. Hæ enim utilissimæ sunt, spirituales, et ad perfectius servandam Dei legem ab Apostolis, eorumque successoribus institutæ et traditæ; cum istæ essent Pharisaicæ, id est futiles, erroneæ, et legi Dei contrariæ, imo eas Scribæ præponebant legi Dei, ac præ illa observabant, ut patet v. 11. Ita
Lotionum ritus. S. Hieronymus, Chrysostomus et alii. Id plane liquet ex Thalmudicis, qui in libro, cui titulus *Centum benedictiones*, tradunt manus primum abluendas esse et tergendas: alioquin, inquiunt, panis, qui comeditur, immundus iudicatur: et mox fundenda est aqua tribus vicibus super manus. In prima fusione digiti sursum sunt lavandi, in posterioribus manus simul lavandæ: denique oportet, ut in ablutione manuum, sinistra quasi famula subserviat dexPharisæi Baptistæ dicti. træ. Hæc et plura nugarum plena isti nugivenduli. Quocirca Pharisæi teste S. Iustino contra Triphon. vocati sunt Baptistæ. Vide S. Epiphanium l. 1. hæresi 17. ubi docet fuisse quoddam genus Scribarum et Pharisæorum, qui singulis anni diebus baptizabantur; eaque de causa apHemerobaptistæ. pellatos esse *Hemerobaptistas*, eo quod censerent hominem non posse vivere, nisi singulis diebus in aqua mergeretur, ac ita ablueretur et sanctificaretur ab omni culpa. Similes etiamnum sunt apud Iudæos inter Rabbinos. Verum hæc est anatum potius et piscium vita quam hominum.

Vers. 3. Mar. 7. 9 IESUS AUTEM RESPONDENS, AIT ILLIS: QUARE ET VOS TRANSGREDIMINI MANDATA DEI PROPTER TRADITIONEM VESTRAM?) Arabicus, *propter statuta vestra*. Pro *propter* nonnulli vertunt *per*, sed eodem redit sensus, q. d. Vestræ traditiones spernunt violantque legem Dei: ergo erroneæ sunt, impiæ, Deo contrariæ, nec observandæ. Frustra ergo accusatis meos discipulos, quod eas non servant.

Nota τὸ *vestram*, q. d. Traditiones vestræ non sunt institutæ a Deo, nec a Sanctis priscisque Patriarchis et Prophetis, sed nuper a crassis Scribis et Pharisæis antecessoribus vestris adinventæ, quas vos tueri vultis, non illorum amore et reverentia, sed quia in illorum locum succeditis, ut similes traditiones novas sanciendi potestatem, et auctoritatem vobis arrogetis. Divinæ vero et Patriarchales traditiones sunt, ideoque omnino observandæ; libros Mosis, Isaiæ, Ieremiæ, Danielis, cæterorumque Prophetarum esse canonicos; Deum esse unum in essentia, sed trinum in personis; vera plenaque contritione ex amore Dei expianda esse peccata; parvulos contrahere peccatum originale, ideoque Sacramento a Deo instituto esse expiandos, etc. quas vos, o Scribæ, occupati vestris baptismatibus, vel ignoratis, vel parvi facitis.

A NAM DEUS DIXIT (Græce ἐνετείλατο, id est, *mandavit*, Vers. 4. Exod. 20. 12.) HONORA PATREM ET MATREM.) *Honora*, id Marc. 7. est, reverere, obedi et sustenta patrem et matrem, si in- 10. digent. Honor enim hic et alibi in Scriptura, non tantum reverentiam, sed et opem, eleemosynam, et sustentationem complectitur, ut patet ex sequent. et ex Marci c. 7. v. 12. Honor ergo tria continet, et tria iubet parentibus a filiis exhiberi, reverentiam, obedientiam, et beneficentiam. Vide dicta Deuteron. 5. 16. et 1. Timoth. 5. v. 3. Honor tria continet.

ET, QUI MALEDIXERIT PATRI VEL MATRI (Arabicus: *Qui dicit verbum malum in patrem suum vel matrem suam*) MORTE MORIATUR.) Id est, omnino moriatur, certa plenaque morte absque ulla spe veniæ plectatur. Citat Levit. 20. v. 9. Sensus est, q. d. Si is, qui verbis tantum maledicit patri vel matri, ex lege reus est mortis, quanto magis reus mortis est is, qui eisdem malefacit, surripitque iure naturæ debitam sustentationem, nec tantum ipse surripit, sed et alios ex cathedra quasi doctor surripere docet, uti B facitis vos, o Scribæ, docentes *Corban*, de quo vers. sequenti: ita S. Chrysostomus.

VOS AUTEM DICITIS: QUICUMQUE DIXERIT PATRI VEL Vers. 5. MATRI, MUNUS QUODCUMQUE EST EX ME, TIBI PRODERIT.) Marc. 7. Subaudi benefacit, et legem Dei de honorandis parenti- 11. bus implebit. Est aposiopesis: *Munus quodcumque est ex me*, id est, munus quodcumque ego Deo obtulero vel vovero, hoc tam mihi, quam *tibi* (o pater, vel o mater) in animo et corpore *proderit*. Deus enim hoc munere illectus, vicissim sua munera mihi tibique liberaliter elargietur, ac de alimentis providebit. Hac enim multiplici religionis aut voti specie et fuco, docebant Scribæ parentibus alimoniam, etiam necessariam, esse denegandam, si illa vel illius pretium Deo offeretur, idque faciebant hoc fine, ut suo quæstui et lucro studerent. Plerique enim Scribarum et Pharisæorum erant sacerdotes qui oblationes Deo factas quasi ministri Dei recipiebant, iisque se et suos alebant. Qua in re manifeste errabant; quia vinculum et ius pietatis, quo filii obligantur alere parentes pauC peres, est legis naturæ, cui proinde omne votum, omnis oblatio, omniaque vincula iure divino vel humano inducta cedere, et postponi debent. Sic si quis vovisset Deo sua bona, et pater eius incideret in egestatem, bona eius patri danda forent, non templo; imo filius religionem ingredi Filius religionem ingredi non potest in gravi parentum necessitate. nequit in gravi necessitate parentum, adeoque ingressus illam egredi tenetur in extrema eorum inopia, ut illis succurrat, ut docet D. Thomas, Sylvester, Navarrus, Toletus et alii doctores casuum in explic. quarti præcepti. Quocirca S. Augustinus, teste Possidonio in eius vita cap. 14. hæreditates a nonnullis suæ Ecclesiæ oblatas recusavit, quoniam iustum et æquum esse videbat, ut a mortuorum vel filiis, vel parentibus, vel affinibus magis possiderentur, quibus ab eis deficientes dimittere noluerant: nonnullas quoque a parentibus oblatas, sed postea per filios repetitas reddidit. Addebatque: *Legata magis offerenda esse, quam exigenda.* Huc usque Possidonius.

Nota: *Munus* hoc Hebr. dicitur קרבן *korban*, ut habet Dicere corban quid? D Marcus c. 7. 11. cuius crebra est mentio in Levitico c. 1. 2. 3. et sequent. ubi agni, hirci, vituli Deo oblati in holocaustum, aut victimam pacificam, vel pro peccato vocantur *corban*, id est, oblatio. Hinc gazophylacium, in quod inferebantur oblationes a populo, metonymice dicitur *corban* vel *corbana*, Matth. 27. 6. Avari ergo et impii Scribæ docebant populum, ut sua offerrent Deo et templo, ac parentibus inopia laborantibus dicerent *corban*, quod tantummodo erat dicere, quantum apud Belgas pauperibus eleemosynam petentibus est dicere, *Godt helpe u;* et apud Gallos, *Dieu vos aide;* et apud Italos, *Dio t'aiuti;* hoc est Deus te adiuvet: nam ego te adiuvare et eleemosynam dare nequeo vel nolo. Dicere *corban* igitur erat petitionem refutare, negare subsidium. Porro dicendo *corban*, parentibus cibum postulantibus occludebant os, iniiciendo eis scrupulum conscientiæ, et metum religionis, ne Deo suum *corban* suumque holocaustum eriperent, q. d. Res hæc est sancta, utpote vota vel dicata Deo: vide ergo ne tu, o pater, eam ad usus tuos flagitando profanes, et sacri-

legium committas. Quo audito perculsi, et quasi fulmine icti obmutescebant parentes, malentes fame emori, quam esse in Deum sacrilegi. Vide quo impietas Scribarum adigebat pios parentes!

Vers. 6. Marc. 7 12. 13. Et non honorificabit patrem suum aut matrem suam.) q. d. Itaque hac ratione filius licite poterit non honorare, id est, non alere patrem vel matrem egentem, si videlicet Deum illi præponat, ac honoret illo munere, quod parentibus dandum erat. Planius enim est, ut hæc verba adhuc sint Scribarum, quam Christi. Ita Maldonatus, licet Iansenius censeat esse Christi, nec improbabiliter. Unde Marcus habet: *Et ultra non dimittitis eum quidquam facere patri suo aut matri.*

Et irritum fecistis (Græce ἠκυρώσατε, id est, exauctorastis, antiquastis, abrogastis) mandatum Dei (*Honora patrem et matrem*) propter traditionem vestram.) Qua docetis filios dicere parentibus indigis *corban*. Nota τὸ *vestram:* triplices enim sunt traditiones. Primæ sunt divinæ, quas scilicet Deus præcepto suo sanxit, esto id nusquam in Scriptura conscriptum sit: talis est, baptizandos esse parvulos: hoc enim nusquam scriptum extat, Triplices traditiones. sed traditione Ecclesiæ constat. Secundæ sunt Ecclesiasticæ, quas scilicet Ecclesia, id est, Pontifices et Prælati Ecclesiæ suo mandato statuerunt, uti sunt cæremoniæ Sacramentorum et sacrificii Eucharistiæ; item ieiunia, festa, similesque sanctiones: hæ enim non tam humanæ sunt, quam divinæ, quia Ecclesia regitur a Spiritu sancto. Tertiæ sunt civiles, aut certorum hominum, eæque duplices, bonæ scilicet, aut malæ, Deique legi contrariæ, quales erant hæ Scribarum, et de his tantum loquitur hic Christus, ideoque ait τὸ *vestram*, qua scilicet vos docetis filios dicere *corban* parentibus, eisque debitum ex decalogo honorem et alimoniam negare.

Vers. 7. Mar. 7. 6. Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias, dicens.) Scribas vocat hypocritas, quia exterius præ se ferebant sanctitatem, videbanturque religiosiores cæteris, cum interius essent irreligiosi, avari et impii: nam suæ avaritiæ prætexebant *corban*, id est, Dei oblationem et cultum.

Vers. 8. Mar. 7. 6. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.) Arabicus: *Hic populus propinquus est mihi ore suo, et honorat me labiis suis, et cor eius est distans a me.*

Vers. 9. Mar. 7. 7. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum.) Arabicus: *Et colunt me frustra, et docent doctrinam mandatorum hominum.* Citat Isaiæ c. 29. v. 13. ubi illa explicui.

Vers. 10. Marc. 7 14. Et convocatis ad se turbis, dixit eis: Audite et intelligite.) Ego vos docebo de vera animæ munditie vel immunditie, ut dediscatis, quod Scribæ vos docuere, scilicet animam fieri immundam ex manibus vel cibis immundis.

Vers. 11. Marc. 7. 15. Non quod intrat in os coinquinat (Græce κοινοῖ, id est, *communicat*, communem facit, id est, coinquinat: cibi enim immundi et coinquinati communes erant omnibus, etiam immundis, mundi vero proprii erant solis mundis; hi soli enim iis vesci poterant. Hinc commune idem est quod immundum, ut patet Actor. 10. 15.) hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.) Error Scribarum. q. d. Scribæ vos, o populi, docent, non licere illotis manibus comedere, eo quod illotæ manus et immundæ immundum faciunt cibum: cibus autem immundus faciat animam immundam, id est, Deo ingratam et invisam. Verum errant, quia non quod extrinsecus intrat in os, sed quod intrinsecus exit de ore, et consequenter de corde, si immundum sit, hoc coinquinat hominem, uti explicat Christus v. 19. Peccatum enim adeo debet esse voluntarium, ut nisi sit voluntarium, non sit peccatum, ait S. Augustinus; sic et virtus nisi sit voluntaria non est virtus.

Unde? Error hic Scribarum oriebatur ex eo, quod Levit. 11. caro porcina, cæterique cibi ibidem vetiti, ideoque immundi, vocantur execrabiles et abominandi, dicunturque polluere animam. Unde v. 42. sancitur: *Nolite contaminare animas vestras* esu immundorum. Et v. 40. *sancti*, id est,

A mundi *estote* in comedendo, *sicut ego sanctus*, id est, mundus *sum*. Et mox: *Ne polluatis animas vestras in omni reptili* comedendo, quæ omnia crasse accipiebant Scribæ, quasi ipsi cibi immunditiem afflarent animæ, eo quod anima illos tangat in stomacho, dum eos digerit; sicut immunda animalia lege veteri, immundum legaliter et irregularem faciebant eum, qui illa tangebat. Verum errabant, tum quia illa immunditia erat legalis et corporea, nec animam peccato inquinabat: tum quia cibus non est capax peccati, sed sola voluntas. Cum ergo cibus nullum in se habeat peccatum, quomodo illud afflabit animæ et voluntati?

Sic Pythagoras et Plutarchus tract. de Esu carnium et l. 8. Sympos. c. 10. docent abstinendum esse a carnibus et fabis, quod hæc animam contaminent. Idem dicunt Turcæ de vino sibi a Mahomete in Alcorano vetito. Refert Buisbequius Legatus Imperatoris apud Turcarum Imperatorem, se vidisse Turcam, qui cum ei propinaretur Lepida Turcæ vinum bibituri exclamatio.
B vinum, cuius ille erat avidus, ingentem clamorem edidit. Rogatus cur? Inclamo, inquit, animæ meæ, ut a stomacho in pedes secedat, ne vino lege nostra vetito, quod bibiturus sum, polluatur. Sic tempore Christi et Apostolorum primi Hæresiarchæ, ex Iudæis oriundi et Iudaizantes, ut Simon Magus, Saturninus, Ebion, ac postea Manichæus, Marcion, et Encratitæ docuere vinum et carnes non esse creatas a Deo, sed a diabolo, ideoque natura sua esse malas et cavendas, eorumque esu et usu animam maculari et contaminari: præsertim quod nonnulli ex eis dicerent, cum carnibus animalis animam ipsam comedi, illamque esse rationalem, ideoque piam vel impiam. Audi S. Epiphanium hæresi 64. *Edentem carnes Manichæus animam edere dicit, et esse ipsum reum, ut et ipsi tale quid fiat: si taurum edat, ut taurus fiat: si porcum edat, porcus fiat, et sic de reliquis. Quapropter ab animalis abstinent isti.* Contra hos ait Apostolus venturos impostores, qui doceant *abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione*, etc. *Quia omnis creatu-*
C *ra Dei bona est, et nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur*, 1. Timoth. 4. 4. Vide ibi dicta. Quare perperam hoc loco abutuntur hæretici contra ieiunia ab Ecclesia indicta; Ecclesia enim non prohibet carnes die ieiunii, eo quod ipsæ in se malæ sint, sed ad refrænandam gulam et luxuriam, et ad exercendam pœnitentiam simul cum obedientia. Si quis ergo in die ieiunii comedat carnes, peccat, non quod carnes, sed quod ipsa inobedientia et intemperantia comedentis coinquinent animam. Simili enim modo olim Iudæi comedentes carnem porcinam, vel alium cibum lege vetitum, peccabant et polluebant animam, non per carnem, sed per inobedientiam, iuxta illud paulo ante citatum: *Nolite contaminare animas vestras*, Levit. 11.

Tunc accedentes discipuli eius, dixerunt ei: Scis quia (quod) Pharisæi audito verbo hoc scandalizati sunt.) *Tunc*, quando scilicet dimissis turbis Christus cum suis in domum venerat, ut patet Marc. 7. Vers. 12.
D v. 17. *Scandalizati*, id est, offensi sunt, quia Pharisæi omnem suam sanctitatem ponebant in externis lotionibus manuum, etc. quare audientes illas a Christo despici et confutari, indignati sunt, quod illis nomen sanctitatis adeo ab ipsis expetitum adimeret. Non tamen ausi sunt hiscere et Christo contradicere, quia nimis solida ratione ab illo fuerant convicti, tum hic, tum paulo ante in *corban*, nec satis intelligebant sententiam Christi, utpote qui more suo eis parabolice, hoc est, obscure loquebatur, dicens: *Non quod intrat in os, sed quod procedit de ore coinquinat hominem.*

At ille respondens ait: Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur.) Vers. 13. *Plantatio*, id est, planta, semen, frutex, arbor, per quam S. Hilarius, Chrysostomus et Theophylactus accipiunt doctrinam, q. d. Doctrina Pharisæorum de cibis immundis animam polluentibus, a me confutabitur et eradicabitur. Melius alii per plantam accipiunt homines: hi enim sunt plantæ plantatæ a Deo in Paradiso, sed vitiatæ

a serpente, replantantur ab eo, cum Christo, qui est arbor vitæ, per fidem et gratiam inseruntur, tuncque proferunt fructus bonorum operum vitæ æternæ meritorios, secus autem manent arbores steriles, vitiatæ et corruptæ, ideoque eradicandæ, et in ignem æternum mittendæ, uti eisdem Pharisæis comminatus est Ioannes Baptista Matth. 3. 10. Ipsi enim Christo, ac consequenter Deo Patri, quasi hostes iurati semper se opposuere. Iansenius per plantas has a Deo non plantatas accipit reprobos. Verum non est verisimile Christum eos, cum nobis incogniti et incerti sint, voluisse hoc sermone demonstrare, aut huius Pharisæorum malitiæ causam in Dei reprobationem reiicere, itaque illam quasi excusare homines ergo perversos, scilicet Scribas et Pharisæos, qui se malas plantas propria voluntate fecerunt, ideoque exscindendæ et in ignem gehennæ mittendæ sunt, ni convertantur, intelligit: ita S. Hieronymus et Origenes hom. 1. in Ieremiam, Maldonatus et alii.

Vers 14. SINITE ILLOS, CÆCI SUNT, ET (Græca, Syrus, Arabicus et Latini aliqui omittunt το *et*, ut sermo sit strictior et nervosior) DUCES CÆCORUM: CÆCUS AUTEM, SI CÆCO DUCATUM PRÆSTET, AMBO IN FOVEAM CADUNT.) q. d. Sinite Scribas scandalizari, nolite curare, quod offendantur mea doctrina et correctione, quia ipsi sunt cæci; non enim vident lumen veritatis, legis et fidei a me exhibitum, sed in sua cæcitate et errore, quo sanctitatem in lotionibus, cæterisque rebus externis collocant, sunt obstinati et incorrigibiles, suntque *duces cæcorum*, scilicet populorum et turbarum, quos hunc errorem docent, et in foveam gehennæ secum trahunt. Quare ego apud turbas, quæ adhuc illuminari et corrigi possunt, hunc eorum errorem palam ostendi, et redargui, ut eum caveant. Docet hic Christus contemnendum esse scandalum Pharisæorum, scilicet cum quis sua malitia et perversa obstinatione scandalizatur et offenditur. Nam, ut ait S. Gregorius hom. 7. in Ezech. *Si de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur nasci scandalum, quam veritas relinquatur.*

Vers. 15. Marc. 7. 17. RESPONDENS AUTEM PETRUS (quasi antesignanus Apostolorum) DIXIT EI: EDISSERE NOBIS PARABOLAM ISTAM.) Id est, istum obscuriorem sermonem (vide dicta cap. 13. 35. et Proverb. 1. 1.) quo dixisti: *Non quod intrat in os, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* Quid est enim ex ore procedens, quod coinquinat hominem? et si foras emittitur, quomodo interna animæ coinquinat?

Vers. 16. Marc. 7. 18. AT ILLE DIXIT: ADHUC ET VOS SINE INTELLECTU ESTIS?) Græce ἀσύνετοι, id est, expertes intelligentiæ, insipientes, non intelligentes, q. d. c. 5. et 6. fuse vos docui, quibus in rebus mentis puritas vel impuritas consistat, ac speciatim verba iracunda, maledica, contumeliosa, periura, quæ ex ore procedunt, contaminare hominem: quomodo ergo id obliti estis, nec intelligitis?

Vers. 17. Marc. 7. 19. NON INTELLIGITIS QUIA (quod) OMNE QUOD IN OS INTRAT, IN VENTREM (stomachum) VADIT, ET IN SECESSUM EMITTITUR.) Ex hoc Christi dicto, Porphyrius et Iulianus Apostata calumniabantur Christum, tamquam Physicæ ignarum, teste S. Hieronym. eo quod non omnis cibus, qui in os intrat, in secessum emittatur, sed pars eius melior vertatur in substantiam comedentis, eumque alat et augeat. Quibus respondet S. Hieronym. aitque: *Hi dum volunt alterius imperitiam reprehendere, ostendunt suam. Quamvis enim tenuis humor et liquens esca in corpus fundatur, tamen cum in venis et artubus concocta fuerit et digesta, per occultos meatus corporis, quos Græci πόρους vocant, ad inferiora dilabitur, et in secessum vadit.*

Verum hoc caute et cum grano salis accipiendum, scilicet quod pars aliqua per poros evanescat, vel in secessum emittatur. Omnis enim cibus non totus, sed secundum aliquam sui partem impuriorem et fæculentiorem in secessum emittitur. Prima enim cibi digestio et conversio in chylum fit in stomacho, ubi partes crassæ et ineptæ nutritioni corporis egeruntur per fæces in secessum. Secunda digestio fit in hepate, ubi chylus vertitur in sanguinem, partium vero inutilium secretio et egestio fit per urinam. Tertia digestio fit in singulis membris, quæ sanguinem ex hepate per venas acceptum sibi assimilant, convertuntque in carnem, ubi egestio partium inutilium fit per poros, per quos partes sanguinis ad carnem ineptæ expelluntur per sudores, vapores et exhalationes. Unde Marcus c. 7. 19. addit: *Exit in secessum, purgans omnes escas.* Sensus ergo Christi est, q. d. Adeo cibus illotus, vel immundus non inquinat animam, uti docent Scribæ, ut omne id, quod in cibo immundum et impurum est, homo per fæces eiiciat, et in secessum emittat: quod ergo restat purum est, et in purum chylum, sanguinem carnemque vertitur. Ergo illum, et per illum animam inquinare nequit.

(Triplex cibi digestio et egestio.)

Porro docent medici, ipsaque experientia constat, in stata ætate, puta in viris signum sanitatis esse, cum quis tantum fere per fæces, urinam et sudores egerit, quantum per cibum ingessit: quia tunc corpus est in statu, ita ut non augeatur nec crescat, sed prioribus carnis partibus calore naturali resolutis et diffluentibus, succedunt aliæ meliores et novæ ex alimento et cibo: quare hic totus non egeritur saltem tunc; nam in carnem versus suo tempore consumetur, diffluet et egeretur, uti cæteræ priores carnis partes. Addit S. Chrysostomus et Salmeron, Christum alludere et argumentari ad hominem, scilicet ad errorem Iudæorum, qui censebant cibum immundum ex se exhalare tetrum odorem ad cor, in quo solo putabant Iudæi animam residere, itaque per cor animam ipsam polluere: quare hominem non esse mundum, nisi plene facta cibi digestione et egestione; omnem enim cibum uti ingestus est, ita vicissim egeri, q. d. Christus: Omnis cibus secundum vos, o Iudæi, tandem egeritur in secessum: ergo secundum vos nequit inquinare animam, utpote quæ eum a se repellat et reiiciat.

(Signum sanitatis.)

Ex hac Christi sententia ortus est error Magistri Sententiarum, qui lib. 2. dist. ult. in fine, docet singulos homines ex Adamo trahere exiguam carnis particulam, ac per eam contrahere ex eodem peccatum originale, *in quo omnes peccaverunt*, Rom. 5. hanc autem particulam multiplicari in se, et per seipsam augeri (utpote quæ sola cuique homini sit substantialis) non vero ex cibo, cibum enim tantum esse fomentum huius particulæ, non vero alimentum vel augmentum, sed totum in secessum emitti, ut ait hic Christus; ideoque hanc particulam solam resurrecturam in die iudicii. Hinc rursum colligit Christum, licet natum ex Adamo, non tamen ex eo contraxisse peccatum originale, quia particula, quam ipse traxit ex illo, pura fuit et immunis ab omni vitio et peccato. Hæc omnia probare nititur ex hisce Christi verbis. Verum hæc fuse confutat D. Thomas 1. p. q. ult. art. 1. et Scholastici ibidem. Etiamsi enim Adam habuisset corpus instar montis, non tamen illud sufficisset ad continendum tot particulas, quot tot millenis millionibus hominum, qui ex eo assidue nascuntur, sigillatim suggerenda forent. Rursum particulæ illæ deberent esse incorruptibiles, cum tamen caro omnis cito corrumpatur. Quare plerique hominum nil prorsus materiæ trahunt ex Adamo, contrahunt tamen ex eo peccatum originale; quia in eo fuerunt causaliter secundum seminalem rationem, quia scilicet ex eo per continuam generationem propagantur ut filii.

(Error Magistri senten-tiarum.)

Denique impure et inepte hæc Christi verba torquet Œcolampadius, contra realem præsentiam carnis Christi in Eucharistia, dicens: Si caro Christi est cibus noster; ergo ut cibus in secessum emittitur, quod absit. Sed respondet Roffensis lib. 5. contra eum cap. 29. Christi corpus cum in Eucharistia sit modo indivisibili et impatibili a nobis comedentibus in se non dividi, non alterari, non concoqui, ut caro communis concoquitur, ac consequenter non habere fæces, quæ emittantur; omnis enim concoctio et mutatio fit in speciebus panis et vini, non in corpore Christi.

Tropologice disce hic, quam contemnenda sunt oris et gustus nitores, lautitiæ et deliciæ, utpote quæ illico in spurcum ventrem vadant, qui illas corrumpit, et in fæces sordesque convertit adeo abominandas, ut nemo eas vi- (Tropol.)

dere, tangere vel odorari sustineat, sed in latrinas proiiciat. Quare ne sit tibi curæ, de quam pretiosis cibis stercus conficias, ait S. Hieron. nam quo pretiosiores et delicatiores sunt cibi, eo post digestionem et egestionem magis sunt fœtidi et abominabiles. Exemplum illustre recenset B. Petrus Damiani lib. 7. epist. ad Blancam Comitissam, de uxore ducis Venetorum, quæ in summis deliciis nutrita, adhuc vivens computruit, adeo ut nemo intolerabilem eius fœtorem ferre posset. Unde concludit: *Quid ergo sit caro, doceat ipsa caro; quodque perhibet mortua, testetur et viva.*

Uxor ducis cuiusdam Venetorum præ deliciis vivens computruit.

Vers 18. Marc. 7. 20. QUÆ AUTEM PROCEDUNT DE ORE, DE CORDE EXEUNT, ET EA COINQUINANT HOMINEM.) *De corde*, id est, ex ratione et voluntate, cuius symbolum, imo sedes et officina est cor. Cor enim subministrat spiritus vitales et animales intellectui necessarios ad intelligendum, et voluntati ad amandum: imo Galenus docet sensum communem, qui intellectui proxime subservit, esse in corde, licet Aristoteles verius censeat cum esse in cerebro; sed cor cerebro subservit, et spiritus submittit.

Sensus communis an in corde?

Vers. 19. Marc. 7 21. 22 DE CORDE ENIM EXEUNT COGITATIONES MALÆ, HOMICIDIA, ADULTERIA, FORNICATIONES, FURTA, FALSA TESTIMONIA, BLASPHEMIÆ.) Sicut enim ex fonte ebulliunt aquæ, sic ex corde, id est, ex voluntate, pravo affectu luxuriæ vel iræ imbuta, scaturiunt malæ cogitationes libidinis vel vindictæ, quæ ex corde in os ebulliunt, dum easdem eloquimur; et ex ore in opus erumpunt, dum easdem reipsa perpetramus.

HÆC SUNT QUÆ COINQUINANT HOMINEM, NON LOTIS AUTEM MANIBUS MANDUCARE NON COINQUINAT HOMINEM.) Hæc est conclusio et quasi ἐπιμύθιον, id est, postfabulatio, sive postparabola pandens finem et scopum parabolæ, qui hic est ostendere, quod manus illotæ, et cibi illoti vel immundi non contaminant hominem, sed sola impura et prava voluntas. Hinc liquet Scribas existimasse, quod ipse cibus illotus vel immundus pollueret comedentis animam, ut dixi v. 2. et 3 Nam alioqui Christus hic non vituperat lotionem manuum ante mensam in se, cum illa ab olim omnium Gentium usu sit recepta, tum ad munditiem, tum ad sanitatem, tum ut internæ puritatis convivas admoneat. Unde Virgil. Æneid. 1.

Dant manibus famuli lymphas, Cereremque canistris
Expediunt, tonsisque ferunt mantilia villis.

Hinc illotis manibus accumbere, sordidum, illiberale, et agreste putatur, ac convivis nauseam creat. Quocirca olim non solum sacerdotes, sed et fideles omnes ante orationem lavabant manus. Unde illud: *Lavantes puras manus*, 1. Tim. 2. 8. nam olim fideles Eucharistiam non ore, sed manu excipiebant, et ori admovebant. Vide ibi dicta.

Lavabant manus oraturi.

Moraliter disce hic quam cuilibet formandum, ornandum, et custodiendum sit cor, utpote quod sit officina omnis mali et boni, omnis vitii et virtutis. Quocirca senex ille apud Moschum in prato Spirit. cap. 110 hoc singulare suis dabat monitum: *Esto ianitor cordis tui*, ut nil nisi te conscio, tuaque ratione probante, in illud ingrediatur vel egrediatur. Et Salomon: *Omni*, ait, *custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit*, Prov. 4. 23. Vide ibi dicta.

Vers. 21. Marc. 7. 24. ET EGRESSUS INDE IESUS SECESSIT IN PARTES TYRI ET SIDONIS.) Ut declinaret iras et odia Scribarum, utque Gentilibus, quales erant Tyrii, suam doctrinam et miracula, quæ Iudæi et Scribæ aspernabantur, impertire inciperet; sicque reprobatis Iudæis, utpote incredulis et perfidis, prædicationem et Ecclesiam suam transferret ad Gentes, reipsa docens Apostolos, ut id facerent, uti et fecerunt Actorum cap. 13. v. 46. Voluit tamen hoc latere, ut ait Marcus, tum quietis causa, ut ait Euthym. tum ut honorem et gloriam fugeret, tum ne gravius contra se Iudæos concitaret, eisque ansam cavillandi daret, quod ipse non esset Messias Iudæis promissus, utpote qui iis relictis ad Gentes diverteret. *In partes.* Syrus *in fines.* Phœnicia enim cuius caput erat Tyrus, confinis erat Iudææ. Tyrus vergebat ad Austrum, Sidon vero ad Aquilonem. Unde utrinque multi ex Tyro et Sidone exciti fama doctrinæ et miraculorum Christi, ad eum turmatim confluebant.

ET ECCE MULIER CHANANÆA A FINIBUS ILLIS EGRESSA CLAMAVIT, DICENS EI: MISERERE MEI DOMINE FILI DAVID: FILIA MEA MALE A DÆMONIO VEXATUR.) Vers. 22. Marc. 7. 25. *Chananæa*, non ex Cana Galilææ, sed ex Chananæis posteris Chanaan filii Cham, filii Noe oriunda; Chananæi enim fuere populus unus e septem, qui Palæstinam iuxta mare, ut patet Num. 13. 30. olim incoluere, et ab Hebræis duce Iosue fuere expulsi, sed non ex tota; nam mansere in Phœnicia, puta in Tyro et Sydone, quam nunquam expugnare potuere Hebræi. Unde Chanaan filii Cham primogenitus filius vocatus est Sidon, Sidonis urbis conditor, Genes. 10. 15. Chananæi ergo idem sunt quod Phœnices. Sic enim Septuag. Iosue 5. 1. pro *reges Chanaan* vertunt *reges Phœniciæ.* Hinc Marcus c. 7. v. 26. *Chananæam* hanc vocat *Syrophœnissam* (Syrus ex *Punicia Syriæ*, id est ex *Phœnicia*, ut habet Arabicus) vel ut quædam Græca habent *Syram Phœnissam*, quia scilicet erat ex illa Phœniciæ parte, quæ Syriæ est contermina; aut potius quia Syria complectebatur Phœniciam, vicinasque regiones omnes, quæ a mari mediterraneo usque ad Euphraten interiacent. Erant enim et alii Phœnices extra Syriam, ut Libyophœnices et Pœni sive Afri, qui Punica lingua quæ Hebraicæ est vicina, teste S. Hieronym. et August. utebantur, quos ex Phœnicibus oriundos nomen pariter ab eisdem traxisse, non est dubium. Rursum Marcus Chananæam hanc vocat ἑλληνίδα, id est, *Græcam*, Arabicus, *Græcam Syram*, licet enim Phœnicissa esset et Syra, dicitur tamen Græca, quia in novo Testamento, maxime apud Paulum, ut patet ad Roman. 1. v. 17. Galat. 3. v. 28. omnes Gentiles vocantur Græci, quia Græci olim denominabantur Phœniciæ et Syriæ; ideoque lingua eorum Græca latissime et ad Syriam usque porrigebatur. Ita S. Augustin. Epist. 200. Nam Alexander Magnus difficili et longa septem mensium obsidione, cepit Tyrum in mari sitam, ideoque duo millia Tyriorum crucifixit, teste Q. Curtio lib. 4.

Chananæa, id est, ex Chananæis orta.

Syrophœnissa quæ?

CLAMAVIT (magna vox magni affectus et desiderii est index) MISERERE MEI.) Id est, meæ filiæ: ipsam enim amo ut me: quare ipsius cruciatus est meus cruciatus, imo mallem ipsa cruciari, quam videre illam torqueri. Quare misericordiam liberationis a dæmone, quam ipsi contuleris, mihi contuleris. Parentes enim magis amant filios, quam ab iis amentur, cuius rei causam dat Aristot. in Œconom, quod amor descendat, quodque parentes optent filios sibi superesse, ut post mortem in iis quasi vivant, et quasi immortales sint, ac æternitatem quamdam, quam in seipsis habere nequeunt, in filiis et nepotibus assequantur. Hic est maternus pietatis affectus, qui filiæ sanitatem a Christo meruit et impetravit.

Parentum amor maior, quam filiorum, cur?

FILI DAVID.) Id est, o Messia, cuius proprium est opus miserorum misereri, ac ex iis dæmones eiicere, et homines sibi Deoque restituere, uti prædixerunt Prophetæ, et communi voce prædicant Iudæi. Chananæa cognovit Christum esse Messiam, partim ex fama communi, partim ex instinctu Dei.

FILIA MEA MALE A DÆMONIO VEXATUR.) Arabicus: *malum habebat dæmonium.* Græce δαιμονίζεται, id est, est dæmoniaca, a dæmone agitatur. Dæmon enim membra eorum, quos possidet, distorquet, laniat, cruciat cum ingenti possessorum dolore, et intuentium horrore: animam vero horrendis phantasmatibus, et spectris ac timoribus, mœroribus, et angoribus affligit: dæmon enim in Deum, ac consequenter in hominem, qui est imago Dei, immensum habet odium: unde eum lædit et cruciat quantum potest. Chananæa non addit, veni et libera eam, sed tantum malum filiæ Christo repræsentat, reliquum eius prudentiæ et charitati committit, confidens illum opem filiæ modo convenienti allaturum: qua in re magnam tum animi resignationem, tum fiduciam in Christum ostendit.

QUI NON RESPONDIT EI VERBUM.) Ut eius fidem, spem, humilitatem et constantiam probaret, augeret, et ut ait Chrysost. aliis patefaceret, imitandamque proponeret. Vers. 23.

Et accedentes discipuli eius rogabant eum, dicentes: Dimitte eam (concedendo ei quod petit, scilicet filiæ a dæmone liberationem) quia clamat post nos.) Arabicus, *In vestigiis nostris:* iis enim insistit, assidueque sequitur nos clamando et obtestando pro salute filiæ: libera ergo et illam a dolore et labore clamandi, ac te et nos a molestia audiendi, ne nobis aures obtundat. Verum *ex corde desiderante ac fervente gemitus inenarrabiles emittuntur, quibus velut suavi musica Christus demulcetur,* ait S. Augustinus Epist. 121. c. 15.

Dices: Marcus c. 7. v. 2. dicit eam intrasse in domum, ibique ad pedes Christi procidisse. Respondet S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. c. 49. Chananæam prius in domo Christum obsecrasse, ut ait Marcus, deinde Christo exeunte e domo illum secutam idem a Christo flagitasse. Verius tamen videtur illam prius in via, ut hic dicitur, deinde in domo, ut indicat Marcus, supplicasse Christo: ita Iansen. Salmeron, et alii.

Vers. 24. Ipse autem ait: Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt (Arabicus, *errantes*) domus Israel.) Syrus, *quæ aberrarunt a domo Israel,* ut scilicet solis Israelitis, quibus quasi ovibus pascendis a Deo promissus est Messias, quasi pastor corporalem mei præsentiam, ac per consequens Evangelii et miraculorum meorum gratiam exhibeam. Unde Christus a Paulo Rom. 15. 8. vocatur minister circumcisionis, id est, circumcisorum, sive Iudæorum doctor: ita S. Hilar. et S. August. tract. 31. in Ioannem.

Vers 25. At illa venit et adoravit (supplex flexis ante Christum genibus) eum dicens: Domine, adiuva me.) Chananæa a Christo repulsam passa, non restitit, nec spem abiecit, sed fortius institit, maioremque spem concepit, ac validius clamavit, imo constanter Christum secuta est usque in domum, ut habet Marcus cap. 7. v. 24. et 25. atque hac sua constantia, humilitate et perseverantia meruit exaudiri. Deus enim invocatus sæpe initio non exaudit, ut orans preces et vota continuet et augeat, utque beneficium, quod petitur, eo gratius accidat, quo magis fuit desideratum et diutius postulatum: persevera ergo in oratione et impetrabis: perseverantibus enim Deus nil negat, ut patet in Chananæa hac: fuit enim ipsa *pertinax in precibus, sapiens in responsis, fidelis in verbis,* ait S. Ambros. lib. 5. in Lucam sub finem.

Deus cur sæpe in initio preces non exaudit?

Vers. 26. Marc. 7. 17. Qui respondens ait: Non est bonum (Græce καλὸν, id est honestum, decens, congruum) sumere panem filiorum, et mittere (Græce βαλλειν, id est *proiicere;* Syrus, *obiicere*) canibus.) Loquitur Christus more Iudæorum, qui Gentiles (qualis erat Chananæa) quasi vilissimos idololatras appellabant canes. Est hæc secunda Chananææ repulsa a Christo facta, illaque priore acrior; pungit enim illam vocando canem, cui proiici solet frustum panis. *Panem* intelligit non corporalem, sed spiritalem, scilicet Evangelii et miraculorum suorum gratiam: hæc enim Iudæis solis, quasi fidelibus et filiis a Deo erat promissa. Unde Marcus cap. 7. 27. addit Christum dixisse: *Sine prius saturari filios,* q. d. Sine ut prius sanem omnes Iudæos a me opem postulantes. Pari modo Christus sæpe animas sanctas, dum aliquid desiderant, pungit, humiliat et mortificat, ut humilius et ardentius idipsum postulent, itaque impetrent. Sapienter S. Chrysostomus hom. 30. in Genes. *Sive,* inquit, *consequamur quod petimus, sive non consequamur, perseveremus semper in oratione. Et non solum gratias agamus si consequamur, sed etiamsi repulsam passi fuerimus. Nam cum Deus aliquid nobis denegat, non minus est quam si concessisset. Nescimus enim nos quæ nobis conducant, sicut ipse novit.*

Vers. 27. Marc. 7 28. At illa dixit: Etiam Domine: nam et catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum.) To *etiam* confirmantis est. Græce enim est ναί, id est certe, profecto, q. d. Omnino ita est, verissimum dicis mi Christe. Agnosco enim me esse vilem canem, nec par esse, ut panis filiorum, id est gratia miraculorum Messiæ Iudæis promissi, mihi Gentili quasi cani detur; sed tamen canes et catelli (Græce enim eadem est vox κυνάρια) solent edere de micis panum, quæ cadunt de mensa do- A minorum, et filiorum suorum: nutri ergo me ut catellam tuam, quia non possum relinquere mensam Domini mei, cuius catella sum; quod si pede vel fuste abigas, secedam; sed per aliam portam ut catella rursum intrabo, verberibus non cedam. Nullum erit verbum aut verber tam asperum, quod a te me abigat aut divellat: non te dimittam, donec mihi des quod postulo. Da igitur o Domine benignissime, tantum micam, id est minimam gratiam sanitatis filiæ meæ, quæ velut una mica obiter tibi apud nos Tyrios et Gentiles excidat, et a me colligatur. Mihi, inquam, Gentili detur a te mica gratiæ et misericordiæ; Iudæis vero filiis servetur integer panis promissionis et iustitiæ. Stringit enim Chananæa Christum prudenter, modeste et nervose sua ipsius sententia, atque humili fide et ratiocinio ipsum vinci volentem oratione et ratione vincit, ait S. Chrysost. imo Christum suis verbis irretit, comprehendit et capit, q. d. *Si canis sum, non sum aliena,* inquit Chrysostomus; *canem me dicis, ergo nutri me* B *ut canem, non possum relinquere mensam Domini mei.* Et S. Hieronymus: *Mira,* ait, *huius mulieris fides, patientia et humilitas prædicatur: fides, qua credebat sanari posse filiam suam: patientia, qua toties contempta in precibus perseverat: humilitas, quod se non canibus, sed catulis comparat. Scio, inquit, me filiorum panem non mereri, nec integros capere posse cibos, nec sedere ad mensam posse cum patre; sed contenta sum reliquiis catulorum, ut per humilitatem micarum ad panis integri veniam magnitudinem.* Rursum S. Chrysostomus hom. 17. ex varii locis in Matth. *Non respuo opprobrium,* inquit, *tantum accipiam vel escam canis. Tu fac quod debetur cani, quia canem me vocas, da mihi micas. O Domine, factus es advocatus meæ postulationis, abnegando promittis.* Et Victor Antioch. in Marci. c. 7. *Magni,* ait, *beneficii loco duco, vel in canum ordine haberi. Tantæ enim sunt mensæ Dominicæ opes, ut abunde mihi sat sit, si iustorum tuorum micis frui liceat.*

Moraliter contemplare hic ideam perfectæ orationis, il- *Decem virtutes orationi necessariæ.* C lamque imitare: Chananæa enim hæc docet nos orare: Primo, cum magna *humilitate,* dum canem se agnoscit. Secundo, *fide,* quod Christum vocet filium David, id est, Messiam, Deum et Salvatorem Iudæis promissum. Tertio, *modestia,* quod ius canum et suam miseriam proponit Christo, non tamen ex eo conclusionem inferat, ut Christus sanet filiam, sed id Christo faciendum relinquat. Quarto, *prudentia,* qua ipsum Christum suis verbis comprehendit, ac rationem contra se factam in ipsum leniter retorsit, illamque vertit in argumentum impetrandi. Quinto, *reverentia,* religione et devotione, qua genibus flexis supplicavit. Sexto, *resignatione,* qua non dixit: Sana filiam meam, *sed adiuva me* eo modo, quo tibi melius visum fuerit. Septimo, *fiducia,* qua Gentilis licet, certo speravit se a Christo exauditum iri. Octavo, *ardore,* quo clamavit ad Christum. Nono, *charitate,* qua pro filia quasi pro seipsa sollicita intercessit, dicens: *Miserere mei.* Decimo, *constantia* et perseverantia, qua licet secundo a Christo repulsa perstitit, et vehementius orando institit. Vere Chrysologus D serm. 100. *Merito,* inquit, *quæ se canem confessa est, in hominem commutatur. Merito adoptatur in filiam, levatur et honoratur ad mensam, quæ se sub mensa laudabili humilitate deiecit.* Chananæam hanc imitatus S. Laurentius *Votum S. Laurentii Iustiniani morituri.* Iustinianus, primus Venetorum Patriarcha, moriturus sic Deum orabat: *Felicium spirituum sedes affectare non ausim, qui speciem intuentur SS. Trinitatis: portio tamen aliqua creaturæ tuæ postulat micas suavissimæ mensæ tuæ. Nimium mihi fuerit, et heu quam nimium! si subtus calceos infimi electi tui loculum aliquem huic pusillo servo tuo non negaveris* Ita habet vita eius apud Surium ad diem 8. Ianuarii, cap. 11.

Comparat se Chananæa cani.

Tunc respondens Iesus, ait illi: O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis.) Marcus cap. 7 *Propter hunc sermonem vade, exiit dæmonium* (me expellente) *a filia tua.* Non potuit Christus dissimulare, seque continere, sed victus ratione et oratione Chananææ, quasi admirans exclamat: *O mulier, magna est fides tua;* Vers. 28. Marc. 7. v. 29. 30.

ideo, ait S. Chrysost. *eam repulerat, ut ad hanc vocem rerum consequentia conveniret, ut fulgente corona mulierem ornaret. Magna*, id est, rara et eximia est fides tua, tum in se, qua licet Gentilis, credis me esse Messiam Salvatorem mundi; tum in suis effectis, puta virtutibus, scilicet humilitate, reverentia, charitate, constantia et cæteris iam recensitis, quas ex se parit et producit fides magna; quare meruit impetrare quod petebat, et audire: *Fiat tibi sicut vis*, id est petis. Hæc verba, ait Chrysostomus, sunt similia illis: *Fiat firmamentum et factum est*, Gen. 1. Unde sequitur: *Et sanata est filia eius ex illa hora.* Vide hic efficaciam ferventis orationis, qua Iacob luctans cum Angelo eum vicit, ab eoque obtinuit benedictionem, quam flagitabat, ideoque pro Iacob dictus est Israel, id est dominans Deo, Gen. 38. 28. Oratio ergo facit nos Israeles, id est dominantes Deo.

Tropol. Tropologice filia vexata a dæmonio est anima tentata a diabolo, et peccato polluta, ait Rabanus, quæ proinde illico debet suis viribus diffidere et fidere Christo, eumque invocare cum humilitate et compunctione, ut se canem, id est vilem peccatricem agnoscat, sed ita ut non desperet de venia, imo vero eo magis speret de Christi misericordia, quo maior est eius miseria. Magnum enim medicum decet magnos morbos curare, et magnum Deum magna operari, et magnum Christum magnos peccatores sanctificare et salvare.

Allegor. Allegorice filia hæc Gentilis est Ecclesia Gentium, quæ a salute exclusa per Dei iustitiam, in eam per fenestram misericordiæ irrupit effractis regni cælorum portis. Ubi magna facta est conversio: nam Iudæi qui prius erant filii, ob infidelitatem in Christum facti sunt canes, iuxta illud: *Circumdederunt me canes multi*, Psal. 21. ideoque quasi canes comederunt ossa, id est litteram S. Scripturæ: Gentes vero quæ erant canes, facti sunt filii, comeduntque de mensa Christi panem Eucharistiæ, et sensum reconditum S. Scripturæ quasi medullam et adipem frumenti: ita S. Hieronym.

ET SANATA EST FILIA EIUS EX ILLA HORA.) Marcus cap. 7. *Et cum abiisset domum, invenit puellam* (liberam a dæmone, sed eius vexatione fatigatam) *iacentem super lectum*, quasi iam quiescentem securam et lætam. Sic Theophyl. Anima peccatrix per absolutionem Christi liberata a peccato, quiescit in lecto tranquillæ, serenæ et hilaris conscientiæ. Moralia perplura documenta ex hac historia colligit Iansenius in fine cap. 6. Concordiæ Evang. et Salmeron lib. 6. cap. 29. ad calcem, et Barrad. l. 10. c. 14. et Vincentius Regius dilucidat. Evang. p. 3. l. 5. c. 2. Digress. morali 1. et 2.

Vers. 29; Marc. 7. 31. ET CUM TRANSISSET INDE IESUS, VENIT SECUS MARE GALILÆÆ: ET ASCENDENS IN MONTEM SEDEBAT IBI.) Tum secreti et quietis causa, tum ut in monte omnibus conspicuus, expectaret multitudinem ad se confluxuram, vel prædicationis, vel sanationis causa: omnibus ergo Christus se promptum ad benefaciendum exhibet et offert. Mystice Glossa: *Mare*, inquit, *iuxta quod venit, turbida huius sæculi volumina significat, quod est Galilææ, cum homines a vitiis ad virtutes transmigrant.* Et S. Hieron. *Ascendit*, ait, *in montem, ut quasi avis teneros fœtus provocet ad volandum.* Et Rabanus: *Ut scilicet auditores suos erigat ad superna et cælestia meditanda: sedebatque ibi, ut demonstraret non nisi in cælestibus requiem esse quærendam.*

Vers 30. Marc. 7 32. ET ACCESSERUNT AD EUM TURBÆ MULTÆ HABENTES SECUM MUTOS, CÆCOS, CLAUDOS, DEBILES, ET ALIOS MULTOS, ET PROIECERUNT EOS AD PEDES EIUS, ET CURAVIT EOS.) *Debiles*, Græce κυλλους, id est, mancos, membris captos, S. Ioannes c. 5. v. 3. vocat ξηρους, id est aridos, qualis erat ille habens manum aridam, Matth. 12. 13. Unde Arabicus hic pro *debiles* habet *aridos. Et alios multos*, aliis morbis et vitiis corporis obnoxios: *et curavit eos omnes.* Ecce hic implet quod dixit v. 26. nimirum Iudæos quasi filios saturat pane miraculorum, cum Gentilibus quasi canibus, ut Chananææ, micam tantum dederit sanitatis.

Mystice Glossa: *Muti sunt*, inquit, *qui non laudant Deum; cæci, qui non intelligunt viam vitæ: surdi, qui non obtemperant: claudi, per devia boni operis non recte euntes: debiles sunt, qui infirmi sunt in bonis operibus.* Præclare B. Petrus Chrysologus serm. 50. *Christus*, inquit, *venit suscipere infirmitates nostras, et suas nobis conferre virtutes: humana quærere, præstare divina: accipere iniurias, reddere dignitates; ferre tædia, deferre sanitates: quia medicus qui non fert infirmitates, curare nescit: et qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem.*

ITA UT TURBÆ MIRARENTUR VIDENTES MUTOS LOQUENTES, CLAUDOS AMBULANTES, CÆCOS VIDENTES, ET MAGNIFICABANT DEUM ISRAEL.) Quod exhibuisset eis Messiam tot beneficiorum et miraculorum patratorem, Israeli, id est, Iacobo ac Abrahæ, eorumque posteris Israelitis promissum. Græca et Syra addunt κυλλους υγιεις, id est debiles, seu mancos sanos, hoc est usui membrorum restitutos. Vers. 31.

IESUS AUTEM CONVOCATIS DISCIPULIS SUIS, DIXIT: MISEREOR TURBÆ, QUIA IAM TRIDUO PERSEVERANT MECUM, ET NON HABENT QUOD MANDUCENT: ET DIMITTERE EOS IEIUNOS NOLO, NE DEFICIANT IN VIA.) Christus ægros sanarat, iam tam sanatis quam sanis fame laborantibus cibos exhibet. *Vult enim*, ait S. Hieronym. *pascere quos curaverat, et ablatis debilitatibus iam sanis offerre cibos.* Ita perfecta sunt misericordiæ Christi opera, ut nos similia facere doceat. *Misereor*, Græce σπλαγχνιζομαι, Hebraice מרכם אני *merachem ani*, vel נכמרו רחמי *nichmeru rachamai*, id est intimis visceribus commoveor et misereor turbam hanc, mei causa famentem: me enim ieiuna sequitur toto triduo. Vide hic ardens populi studium erga Christum, quæ ita eius doctrinæ intendit, ut cibi suique obliviscatur, ac vicissim indefessum Christi erga eos laborem et ardorem, quod toto triduo sine quiete, refectione et somno prædicet, et sanet ægros quoslibet in turba. Porro Christus curat primo animas, deinde corpora. Idem faciat Prælatus et Pastor. Ad Christi enim providentiam pertinet implere illud a se sancitum: *Quærite primum regnum cælorum et iustitiam eius, et hæc omnia adiicientur vobis*, Matth. 6. 33. Sic S. Carolus Borromæus sui obliviscens, totum se sui populi obsequiis impendebat. Unde tempore orationis 40. horarum, integras 40. horas in templo prædicando, orando, celebrando, etc. sine somno et cibo perdurabat, ut habet eius vita: nimirum mens Deo et divinis operibus intenta, famem non sentit, quia fide et charitate pascitur, iuxta illud Christi Samaritanam instruentis: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius qui misit me, ut perficiam opus eius*, Ioann. 4. 34.

Vers. 32. Marc. 8. v. 1. 2. 3. — S. Caroli Borromæi labor assiduus.

QUIA TRIDUO IAM PERSEVERANT MECUM, ET NON HABENT QUOD MANDUCENT.) *Etsi enim*, ait S. Chrysostom. *quando venerunt, cibos habuerunt, tamen consumpti iam erant, et propter hoc non in prima aut secunda die hoc fecit, sed in tertia, quando iam omnia erant consumpta, ut prius ipsi in necessitate constituti, cum ampliori desiderio susciperent quod fiebat.* Verum in tanta multitudine verisimile est, multos nil ciborum tulisse secum, ideoque per triduum mansisse ieiunos, utpote illectos charitate et dulcedine Christi: *Deficient in via: quidam enim ex eis de longe venerunt*, ait Marcus c. 8. 3.

Mystice Remigius: *Peccatores*, ait, *per pœnitentiam conversi, in cursu labentis sæculi pereunt, si absque sacræ doctrinæ pabulo dimittantur.* Glossa vero: *Prius*, ait, *Dominus aufert debilitates, et postea cibat, quia prius removenda sunt peccata, et postea anima verbis Dei nutrienda.*

ET DICUNT EI DISCIPULI: UNDE ERGO NOBIS IN DESERTO (comparemus) PANES TANTOS, UT SATUREMUS TURBAM TANTAM?) Arabicus: *Unde inveniemus panem in deserto, qui satiet hanc turbam? Tantos*, id est, tam multos; æque enim multitudo, sive numerus est quantitas, ac magnitudo: quantitatis enim duæ sunt species: dividitur enim quantitas in continuam, qualis est magnitudo; et discretam, qualis est multitudo sive numerus. Vers. 33. Mar. 8 5.

Discipuli humana ratione rem metientes, putabant esse impossibile tot panes reperire in deserto, sed Christo in necessitate cum deficiunt humana præsidia, sufficiunt divina: interim discipulorum æstimatio impossibilitatis, illustravit hoc Christi miraculum.

Et ait illis Iesus: Quot habetis panes? At illi dixerunt: Septem et paucos pisciculos.) Syrus: *Modicum piscium minutorum.* Panes hi videntur fuisse Apostolorum, q. d. *Quot habetis panes*, ad familiam nostram alendam comportatos? quia enim Christus crebro secedebat in desertum, hinc Apostoli aliquid annonæ secum deferebant, sed modicum et exile. Vide c. 16. v. 7.

Septem.) In priore panum multiplicatione c. 14. v. 17. erant quinque panes duntaxat, hic vero sunt septem; sed Christo tam facile fuit multiplicare hos quam illos: voluit vero variari numerum tam panum quam hominum, ne unum idemque videretur utrobique miraculum, sed duo.

Panes septem sunt dona Dei septem.

Mystice S. Bernardus serm. de septem panibus, per eos accipit septem dona Dei. *Primus panis*, inquit, *verbum Dei, in quo vita hominis est, sicut et ipse testatur. Secundus panis obedientia est: quoniam meus cibus est, inquit, ut faciam voluntatem eius qui misit me. Tertius panis meditatio sancta, de qua scriptum est: Cogitatio conservabit te. Et quæ alio in loco nominari videtur panis vitæ et intellectus. Quartus panis orantium lacrymæ. Quintus vero pœnitentiæ labor est. Sextus panis est iucunda unanimitas socialis: panis, inquam, ex diversis granis confectus, fermentatus utique sapientia Dei. Porro septimus panis est Eucharistia: Quoniam panis, inquit, quem ego do, caro mea est pro mundi vita.* Idem sequenti sermone septem panes de Dei misericordiis interpretatur.

Septem panes, septem Dei misericordiæ.

Prima misericordia Dei, inquit, est quod me a multis peccatis præservavit, in qua alioquin incidissem: secunda, quod peccantem et peccata dissimulavit: tertia, quod ad pœnitentiam excitavit: quarta, quod pœnitentem recepit in gratiam: quinta, quod dederit gratiam continendi, ne in pristina peccata relaberer: sexta, quod dederit munus bene conversandi: septima, quod indigno dederit ex tot beneficiis ad cælestia speranda præsumere. Idem sermone 3. simili modo mystice septem misericordiarum fragmenta assignat.

Vers. 35. Mar. 8 6. Et præcepit turbæ, ut discumberent super terram.) Sedendo eo modo et situ, quo solent pransuri, sed sine mensa, vasisque mensalibus, uti fiebat in statu legis naturæ tempore Adæ. Christus enim suos reficit ad sufficientiam et ad necessitatem, non ad voluptatem et luxum.

Vers. 36. Mar. 8. 6 Et accipiens septem panes et pisces, et gratias agens, fregit, et dedit discipulis suis, et discipuli populo.) *Gratias agens*, Græce εὐχαριστήσας, id est cum gratias egisset invocando Dei Patris opem ad novam gratiam multiplicationis panum. Syrus, *laudavit Deum.* Qui enim gratus est, gratiasque agit de beneficio accepto, novum meretur accipere. Per synecdochen ergo sub gratiarum actione, velut una et prima orationis specie et parte, cæteras omnes intellige, ac præsertim postulationem novi concursus, ad novum hoc miraculum patrandum. Poterat Christus ut Deus per se, suoque nutu multiplicare panes, sed qua homo more suo orat Deum, ut vim ad hoc miraculum suggerat. Quare plane videtur Christus post gratiarum actionem, signando panes cruce eos benedixisse, ac benedicendo multiplicasse sensim et continue inter frangendum et distribuendum, uti fecit c. 14. v. 19. *Aspiciens in cælum*, inquit, *benedixit et fregit, et dedit.* Unde Arabicus hic pro *gratias agens* vertit, *benedixit*, scilicet panem et pisces.

Vers. 37 Mar. 8 8. Et comederunt omnes, et saturati sunt: et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas.) Tot scilicet quot fuerant panes; ac proinde tantum panis superfuit, quantum initio Christo oblatum fuit, imo amplius: quælibet enim sporta (quæ onus est iustum hominis, sive manus portantis) plusquam unum panem continebat, imo Franc. Lucas opinatur sportam, Græce σπυρίδα, fuisse duplicem cophini, esseque onus quod a duobus portatur. Arabicus tamen pro *septem sportas* vertit, *septem cophinos.* Voluit Christus colligi fragmenta et micas, tum in memoriam miraculi, tum ut nihil de donis Dei deperiret, tum ut doceret nos esse frugi, et frugaliter Dei creaturis cibisque uti.

Micæ colligendæ, cur?

Ex hoc Christi iussu in religionibus nonnullis statutum est, ut post mensam quisque micas suas in lancem colligat. Audi quid in vita S. Odonis Abbatis Cluniacensis c. 14. narratur (extat apud Surium die 28. Novembris) *Micas ex panum sectione decidentes singuli diligenter colligebant, et ante lectionis finem cum benedictione sumebant: finita lectione, nec illas nec cibum ullum quispiam capere ausus erat. Has autem micas aliis cibis sacratiores existimabant propter miraculum.* Hoc autem miraculum sic se habuit: Monacho moribundo, qui micas pro consuetudine non comedebat, cum bene valeret, sed sinebat a mensa cadere, Dæmon sacculum micarum plenum ostentavit sæpius terrens hominem, et se crucis signo munire ac vociferari cogens. Ex eo die magno studio micæ illæ colligebantur.

Monachus, qui micas non collegerat, in morte terretur.

Ibid. c. 17. narratur aliud miraculum, scilicet micas in manu religiosi eas studiose asservantis, in margaritas fuisse conversas, quæ postea ornamento cuidam Ecclesiæ intextæ sunt.

Micæ in margaritas conversæ.

S. Franciscus in visu vidit se micas panum colligere, ac cælitus iussus ex omnibus unam hostiam conficere, eamque in fratres distribuere, vidit eos qui illum respuebant lepra notari; mox visioni explicationem hanc a Deo accepit: Micæ sunt verba Evangelica, hostia est regula, lepra est iniquitas: ita S. Bonaventura in eius vita c. 3. in fine. Vide nostrum Iulium Nigronium tract. de Cura minimorum.

Visio S. Francisci.

Vers. 38. Marc. 8. 10. Erant autem qui manducaverant, quatuor millia hominum, extra (præter) parvulos et mulieres.) Vide dicta c. 14. v. 21. Moralia quæ ibidem versibus præc. recensui, etiam huic loco et miraculo adaptanda sunt.

Vers. 39. Marc. 8. 10. Et dimissa turba, ascendit in naviculam, et venit in fines Magedan.) Græce *Magdala*. Arabicus *Magedal.* Sæpe enim litteræ M, et N, liquescunt in L, uti ostendi Cantic. 6. 12. in voce *Sunamitis* et *Sulamitis. Magedan* est oppidum ultra mare Galilææ, situm iuxta Gerasan: nunc Magedena regio dicitur, ait S. Hieronymus in locis Hebr. Marcus c. 8. v. 10. pro *Magedan* habet *Dalmanutha*, sive quod unus idemque locus fuerit binomius, ut vult S. Augustinus, unde et nonnulli codices in Marco pro *Dalmanutha* habent *Magedan:* sive potius quod hæc erant duo loca sive oppida, sed vicina, ac Christus venerit in fines utriusque, quia appulit ad littus, quod utrique oppido vicinum erat.

Magedan quid?

Perperam Brocardus Itiner. 2. censet *Magedan* esse *Medan*, id est aquas Dan, nimirum fontem illum, ex quo Iordanis oritur, quem Iosephus Phialam vocat: nam Medan et origo Iordanis longissime distat a mari Galilææ, cui adiacebat Magedan.

Magedan non est Medan.

Perperam quoque nonnulli censent *Magedan* esse *Mageddo*, ubi cæsus est Iosias rex Iuda; nam Magedan est ultra Mageddo cis mare Galilææ, ac longe ab eo distat: adiacet enim torrenti Cison, ac vicinum est Cæsareæ et mari mediterraneo. Vide tabulas Geograph. Adrichomii. Hic versus spectat ad caput sequens. Unde multi ab eo inchoant cap. 16. In Magedan enim contigit Scribarum petitio signi de cælo, quæ sequitur.

Nec Mageddo.

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Pharisæi a Christo petunt signum e cælo, quibus ipse dat signum Ionæ. Secundo v. 6. monet discipulos ut caveant a fermento, id est, mala doctrina Pharisæorum. Tertio v. 13. eos rogat quem se esse censeant? Petrus respondet: Tu es Christus Filius Dei vivi: *quare Christus promittit ei Ecclesiæ Petram, et claves cæli. Quarto v. 21. prædicit suam passionem et resurrectionem, suosque vocat ad crucem.*

1. ET accesserunt ad eum Pharisæi et Sadducæi tentantes: et rogaverunt eum ut signum de cælo ostenderet eis. 2. At ille respondens, ait illis: Facto vespere dicitis: Serenum erit, rubicundum est enim cælum: 3. Et mane: Hodie tempestas, rutilat enim triste cælum. 4. Faciem ergo cæli diiudicare nostis: signa autem temporum non potestis scire? Generatio mala et adultera signum quærit: et signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ. Et relictis illis, abiit. 5. Et cum venissent discipuli eius trans fretum, obliti sunt panes accipere. 6. Qui dixit illis: Intuemini, et cavete a fermento Pharisæorum et Sadducæorum. 7. At illi cogitabant intra se dicentes: Quia panes non accepimus. 8. Sciens autem Iesus, dixit: Quid cogitatis intra vos modicæ fidei, quia panes non habetis? 9. Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum in quinque millia hominum, et quot cophinos sumpsistis? 10. Neque septem panum in quatuor millia hominum, et quot sportas sumpsistis? 11 Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis: Cavete a fermento Pharisæorum et Sadducæorum? 12. Tunc intellexerunt, quia non dixerit cavendum a fermento panum, sed a doctrina Pharisæorum et Sadducæorum. 13. Venit autem Iesus in partes Cæsareæ Philippi: et interrogabat discipulos suos, dicens: Quem dicunt homines esse Filium hominis? 14. At illi dixerunt: Alii Ioannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero Ieremiam, aut unum ex prophetis. 15. Dicit illis Iesus: Vos autem quem me esse dicitis? 16. Respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus, Filius Dei vivi. 17. Respondens autem Iesus, dixit ei: Beatus es Simon Bar Iona: quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est. 18. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. 19. Et tibi dabo claves regni cælorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis. 20. Tunc præcepit discipulis suis ut nemini dicerent quia ipse esset Iesus Christus. 21. Exinde cœpit Iesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam, et multa pati a senioribus, et Scribis, et principibus sacerdotum, et occidi, et tertia die resurgere. 22. Et assumens eum Petrus, cœpit increpare illum, dicens: Absit a te, Domine: non erit tibi hoc. 23. Qui conversus, dixit Petro: Vade post me Satana, scandalum es mihi: quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum. 24. Tunc Iesus dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. 25. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. 26. Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit humo commutationem pro anima sua? 27. Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis: et tunc reddet unicuique secundum opera eius. 28. Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.

Vers. 1. Marc. 8 11.

ET ACCESSERUNT AD EUM (in Magedan c. 15. ult.) PHARISÆI ET SADDUCÆI (de quibus dixi c. 3. 7.) TENTANTES: ET ROGAVERUNT, UT SIGNUM DE CÆLO OSTENDERET EIS.) Idem rogarunt c. 12. 38. Sed hic rursum rogant occasione miraculi multiplicationis panum, quod paulo ante Christus patrarat. Cum enim hoc viderent passim a turbis, quæ præsentes, et panum participes fuerant, celebrari, ut illud apud populum elevarent, dixerunt illud signum esse terrestre, posseque a dæmone, qui in terra dominatur, fieri: insinuabant ergo Christum esse magum, et ope dæmonis multiplicasse panes, cæteraque sua mira patrasse, ut colligitur ex c. 12. 24. Petunt igitur a Christo signum de cælo, ut Deus, qui regnat in cælo, per illud attestetur Christo, eum a se missum, et cælestem eius esse doctrinam: quod si fecerit, se credituros in eum quasi Messiam, et populum in eamdem fidem inducturos. Sed Sadducæi, utpote Athei, censebant nullum posse dari signum e cælo a Deo, qui illorum opinione nullus erat: Pharisæi censebant posse dari hoc signum, sed non dandum a Christo, utpote qui vel non erat Messias, vel si erat, nollet eorum petitioni annuere, uti noluerat c. 12. v. 38. quare putabant se populo persuasuros, Christum non posse edere signum de cælo, ac consequenter non esse missum a Deo, sed a dæmone. Cætera vide explicata c. 12. 38. Aliter Lyranus, qui censet Iudæos Astrologiæ iudiciariæ deditos, petiisse a Christo signum, quo ex astris ostenderet se esse Messiam: in astris enim designasse, et quasi scripsisse Deum omnem suam providentiam circa res humanas, totumque ordinem universi. Verum nihil tale hic innuit Matthæus. Proprie videntur Pharisæi allusisse

Pharisæi signum de cælo petunt a Christo, cur?

A ad manna, ut colligitur ex Ioann. 6. v. 30. 31. q. d. O Iesu, multiplicasti quidem panes in terra, sed da signum e cælo, scilicet plue manna de cælo, uti fecit Moses; sic ostendes te Mosi esse similem, novumque Evangelii tui Legislatorem a Deo missum: ita Remigius, Beda, Abulensis.

AT ILLE RESPONDENS, AIT ILLIS: FACTO VESPERE DICITIS: SERENUM ERIT (crastino mane) RUBICUNDUM EST ENIM CÆLUM.) Ratio physica est, quod rubor cæli, id est, aeris, indicet nubes esse raras, ideoque facile tota nocte consumendas vel dissipandas, ac consequenter mane fore serenum, utpote nube vacuum. Rubor enim est medius color inter nigredinem et albedinem. Nigredo nubium significat nubes esse spissas et densas, utpote per quas radii Solis penetrare nequeant, ideoque opacas et solutu difficiles: albedo indicat eas esse rarissimas, utpote per quas B radii Solis transparent et tralucent: rubedo indicat eas nec esse plane densas, nec rarissimas, sed rarescere, ideoque partim solem per eas transparere, partim excludi: rubedo enim habet aliquid nigredinis, et aliquid albedinis; ex utraque enim commista est: quatenus accedit ad nigredinem, Solis radios excludit; quatenus accedit ad albedinem eosdem admittit et transmittit.

Vers. 2. Rubor cæli vespere signum serenitatis, cur?

ET MANE: HODIE TEMPESTAS (erit pluviæ aut venti) RUTILAT ENIM TRISTE CÆLUM.) Græce est idem verbum, quod præcessit v. 2 πυρραζει, id est, *rubicundum est;* στυγναζων, id est, *mæstitiam afferens cælum. Rutilat* ergo, id est, *rubet,* ut vertit Syrus et Arabicus. Rutilus enim color est rubeus, quia rubedo rutilat, id est, splendescit. Sic Ovid. 5. Metamorph. *Cruor rutilus,* inquit, id est, ru-

Vers. 3. Luc. 12. 56.

Rutilus color est rubeus.

Mane

notat tempestatem, cur? beus, et *capilli rutili*, id est, rubei, 2. Metam. *Et Mars rutilus*, id est, rubeus et cruentus, apud Cic. in som. Scipion. *Et flamma rutila*, id est, rubea et splendens, 2. Fastor. Ratio physica est, quod cælum si vespere rubeat, indicet raras esse nubes, ideoque nocte, utpote quæ prolixa est, consumendas: sol enim occidens et abiens nequit eas liquare: sin mane rubeat, indicat nubes esse raras quidem, sed tamen ita densas, ut a sole oriente nequeant consumi, sed illi resistant: quare mox a sole increscente et incalescente resolvendas in pluviam aut ventum. Ex eo enim quod per penetrationem radiorum solis rarefactæ sunt, liquet eas viciniores esse, ut in pluviam aut ventum resolvantur a sole, quam ut ab eo alio propellantur. Audi de præsagiis temporum Plinium lib. 18. c. 35. *Si sol purus occidit, serenitatis signum est. Si occubuit pridie nitido cælo, et oritur eodem, tunc certius argumentum serenitatis. Si sol in ortu appareat maior, quam solet: si quasi cæruleo colore imbutus prodeat, vel occidat, imbrem; si igneo, Euros nuntiat. Cum ante illius ortum rubescunt nubes, venti erunt: cum expallescunt, vel nigræ rubentibus intermiscentur, pluviam spondent.* Ex luna similia hæc accipe præsagia: *Si splendens exorta puro nitore fulsit, serenitatem; si rubicunda, ventos: si nigra, pluvias portendere creditur*, aiunt nostri Conimbricenses in Meteor. tract. 7. c. 3. Aliam causam planiorem horum duorum dissimilium, cur scilicet rubor cæli vespertinus sit index serenitatis, matutinus vero tempestatis, dat Abulens. hic quæst. 8. Ratio, inquit, primi est, quia rubor, qui apparet ad vesperum in aere, signat desiccationem aeris, et ideo materia grossa vaporum, quæ in aquam vertibilis erat, est iam desiccata, ita ut inflammetur, quod est rubefieri; et ita non est proxime disposita, ut pluvia ex illa fiat: et sic est signum propinquum serenitatis. Ratio secundi est, quia quando cælum mane rutilat, est materia inspissata, et non est illa desiccata, quia non est rubea sicut nubes rubeæ, quæ apparent occidente sole, sed est materia turbida aliqualiter, et aliqualiter rubea, et ita est materia irregularis, quæ calore solis soluta stillat in pluvias quantum ad partem turbidam et grossam, vel solvitur in ventos quantum ad partem aliqualiter desiccatam et rutilantem; vel propter humidam materiam circumstantem totum simul vertitur in pluvias, et ita fit tempestas, quia tempestas non solum dicit pluvias, sed etiam ventos impetuosos cum aqua: atque hoc innuit Noster, dum sagaciter vertit *rutilat*.

Symbol. Symbolice idem Abulensis quæst. 9. In primo, ait, adventu Christi fuit serenitas gratiæ, in secundo ad iudicium erit tempestas vindictæ et gehennæ, quam in reprobos detonabit Christus iudex. Sic et S. August. in quæst. Evang. hic.

Signa temporum quæ? FACIEM (externam formam et speciem) ERGO CÆLI DIIUDICARE NOSTIS, SIGNA AUTEM TEMPORUM NON POTESTIS SCIRE?) *Signa temporum* vocat signa temporis adventus Messiæ, sive *temporum*, id est, 70. hebdomadarum Danielis, vaticinii Patriarchæ Iacob, Genes. 49. 10. et cæterorum Prophetarum. Hæc enim vaticinia uti et miracula, quæ per singulos dies patrabat Christus, plane convincebant Messiam iam venisse, ipsumque esse Messiam. Hic versus legendus est per interrogationem, non sine ea assertive, uti legit Lyranus, qui sic explicat, q. d. Vos Iudæi dediti astrologiæ, vultis ex astris cognoscere tempus adventus Messiæ; at erratis. Ex astris enim possunt sumi præsagia serenitatis vel tempestatis, at non adventus Messiæ. Sed hoc parergum est: est enim hic argumentum a minori ad maius, q. d. Si ex signis cæli, o Pharisæi, nostis diiudicare futuram serenitatem vel tempestatem: ergo multo magis ex oraculis Prophetarum meisque miraculis, potestis et debetis agnoscere me esse Messiam. Hæc enim illis sunt clariora et certiora: ita S. Hilarius, Hieronymus, Euthymius; et sat patet ex Lucæ 12. 56. ubi Christus ait: *Hypocritæ faciem cæli et terræ nostis probare; hoc autem tempus* (adventus mei, qui sum Messias) *quomodo non probatis?* Sic et hodie multi sunt in rebus terrenis lynces, in diviuis talpæ; prudentes iu sæculo, insipientes in cælo; oculatissimi in congerendis nummis, ignoratissimi in colendo numine. Hi sapiunt in bursa, desipiunt in conscientia. Aliter explicat S. Chrysostomus hom. 54. hæc *signa temporum*, q. d. Alia sunt signa temporis præsentis, alia futuri: signa curationum, quæ ego edo, sunt temporis præsentis: signa vero temporis futuri, erunt signa in cælo, quæ vos postulastis, o Scribæ: tunc enim erunt signa in sole, luna et stellis, Lucæ 21. facitis ergo sicut Thales, qui cælum contemplans eundo, in foveam incidit: sic et vos futura spectantes, et præsens gratiæ tempus negligentes, ruitis in gehennam. Thales cælum contemplans, in foveam cadit.

GENERATIO MALA ET ADULTERA SIGNUM QUÆRIT, ET SIGNUM NON DABITUR EI, NISI SIGNUM IONÆ PROPHETÆ.) Hunc versum iterat Christus, iam enim eum audivimus c. 12. 39. ubi eum explicui. Vers 4. Marc. 8. 12. 13.

ET RELICTIS ILLIS, ABIIT.) Ex Magedan conscensa navi traiecit mare Galilææ, et in citeriorem eius ripam, unde venerat, rediit, ut patet ex v. sequenti. Unde Marcus c. 8. 13. ait: *Et dimittens eos, ascendit iterum navim, et abiit trans fretum.* Iterum enim iterumque hoc mare traiiciebat Christus, ultro citroque meabat et remeabat, ut Galilæos tam cis mare quam ultra mare habitantes erudiret, iuxta oraculum Isaiæ cap. 9. 1. quod citavit Matthæus c. 4. 14.

ET CUM VENISSENT DISCIPULI EIUS TRANS FRETUM, OBLITI SUNT PANES ACCIPERE.) *Cum venissent*, Græce ἐλθόντες, id est, *cum ivissent*, puta cum navim conscendissent ad transfretandum: in navi enim hæc contigisse patet ex circumstantiis: in navi enim et navigatione longiore egebant pane et cibo; nam in portu eum abunde erant inventuri. Idem patet ex Marci 8. 16. et seq. Est Hebraismus; Hebræa enim verba sæpe actum non perfectum, sed inchoatum, vel destinatum significant, ut dixi in canonibus. Sic hic *cum venissent*, id est, cum venire cœpissent, cum proficiscerentur: *obliti sunt*, quia eis reficiendi corporis necessitas, intentione Dominici comitatus, et dulcedine veri panis, qui cum eis erat, id est, Christi mente exciderat, ait Anselmus. Vers. 5. Marc. 8. 14.

TRANS FRETUM.) Trans mare Galilææ, scilicet Bethsaidam, ut ait Marcus c. 8. 22.

QUI DIXIT ILLIS: INTUEMINI (Græce, ὁρᾶτε, id est, *videte*, uti vertit Noster in Marco) ET CAVETE A FERMENTO PHARISÆORUM ET SADDUCÆORUM.) *A fermento*, id est, a doctrina, ut explicat v. 12. ab hac caveri iubet, non quatenus Pharisæi legem Mosis docebant et explicabant: sic enim eos audiri, eisque obediri iubet cap. 23. 2. Sed quatenus illam suis vanis et legi Dei contrariis traditionibus, quasi acido fermento, inquinabant, ac per eas inficiebant et vitiabant mentes auditorum, quam Lucas c. 12. v. 1. vocat hypocrisim: *Attendite*, ait, *a fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis:* quia Pharisæi externas tantum cæremonias et apparentem sanctitatem spectabant, neglecta interna animi puritate, ait Beda. Audi S. Hieronymum: *Hoc est fermentum de quo Apostolus loquitur: Modicum fermentum totam massam corrumpit. Istiusmodi fermentum (quod omni ratione vitandum est) habuit Marcion et Valentinus, et omnes hæretici. Fermentum hanc vim habet, ut si farinæ mistum fuerit, quod parvum videbatur, crescat in maius, et ad saporem suum universam conversionem trahat: ita et doctrina hæretica, si vel modicam scintillam in tuum pectus iecerit, in brevi ingens flamma crescit, et totam hominis possessionem ad se trahit.* Vers. 6. Marc. 8. 15.

AT ILLI COGITABANT INTER SE (Marcus habet cap. 8. 18. διελογίζοντο πρὸς ἀλλήλους, id est, disputabant vel disceptabant ad invicem) DICENTES: QUIA PANES NON ACCEPIMUS.) Hugo et Dionysius sic exponebant, q. d. Ideo Christus dixit: Cavete a fermento Pharisæorum, quia panes non accepimus, nec vult nos panes accipere a Pharisæis. Simplicius alii, q. d. Discipuli audita mentione fermenti facta a Christo, recordati sunt se oblitos esse panes in navim inferre, ac metuentes ne Christus in desertum locum more suo navigaret, sollíciti erant quomodo panes ibidem necessarios compararent, ac inter se hac de re di- Vers. 7. Marc. 8. 16.

sceptabant, et forte unus in alterum culpam oblivionis panum coniiciebat; ubi dupliciter peccabant. Primo, quod nimis de panibus essent solliciti, nec satis fiderent Christo, cum tamen paulo ante experti essent eius potentiam et providentiam in multiplicandis panibus. Secundo, quod censerent Christum loqui de corporali fermento et pane, cum ille de spirituali loqueretur: unde de utroque corripiuntur et corriguntur a Christo, uti sequitur.

Vers. 8. Marc. 8. 17. SCIENS AUTEM IESUS, DIXIT: QUID COGITATIS INTER VOS MODICÆ FIDEI, QUIA (quod) PANES NON HABETIS?) Græce ȣκ ἐλαβετε, id est, *non accepistis:* sic et Syrus. *Sciens,* per vim divinitatis suæ; non enim audierat eos hac de re colloquentes. *Modicæ fidei,* quasi ego de panibus corporeis locutus sim, de iisque velim vos esse sollicitos; aut quasi ego de iis vobis nequeam, aut nolim providere in mari vel in deserto?

Vers. 9. Supr. 14. v. 20. Marc. 8. 19. NONDUM INTELLIGITIS (tum phrasim meam de fermento, tum meam curam de providendo vobis panes) NEQUE RECORDAMINI QUINQUE PANUM IN QUINQUE MILLIA HOMINUM (scilicet distributorum. Græce: *Neque recordamini quinque panes quinque millium,* quibus scilicet quinque millia hominum pavi) ET QUOT COPHINOS (reliquiarum) SUMPSISTIS?) Utique duodecim, q. d. Ego qui tunc non tantum multiplicavi, sed et restitui panes in fragmentis, quæ feci esse residua, idem nunc et quovis tempore possum facere.

Vers. 10. Supr. 15. v. 37. Marc. 8. 20. NEQUE SEPTEM PANUM IN QUATUOR MILLIA HOMINUM. (Græce τετρακις χιλιων, id est, quatuor, millium, quibus scilicet quatuor millia hominum alui) ET QUOT SPORTAS SUMPSISTIS?) Utique septem, tot, quot fuerant panes. Constanter tam Matthæus quam Marcus hic nominant sportas, in priori vero miraculo cophinos: unde liquet sportas aliud vasis et mensuræ genus fuisse a cophinis.

Vers. 11. Marc. 8. 21. QUARE NON INTELLIGITIS, QUIA (quod) NON DE PANE DIXI VOBIS (cum dixi id quod sequitur) CAVETE A FERMENTO SCRIBARUM ET PHARISÆORUM?) Ex fermento enim fit panis communis et usualis, q. d. Debueratis ex meis sermonibus et actibus cognoscere me non loqui de fermento et pane terreno, utpute vili et exili, sed spirituali, qualis est doctrina.

Vers. 12. TUNC INTELLEXERUNT, QUIA (quod) NON DIXERIT CAVENDUM A FERMENTO PANUM, SED A DOCTRINA PHARISÆORUM, ET SADDUCÆORUM.) Correptio enim Christi acuit discipulorum mentem, et vexatio dedit intellectum.

Vers. 13. Luc. 9. 18. Marc. 8. 27. VENIT (Græce ἐλθων, id est, cum venisset) AUTEM IESUS IN PARTES (Syrus, *in loca*) CÆSAREÆ PHILIPPI: ET INTERROGABAT DISCIPULOS SUOS, DICENS: QUEM DICUNT HOMINES ESSE FILIUM HOMINIS?) Cæsarea Philippi urbs est Phœniciæ sita ad radices Libani, quæ primo dicta est *Dan,* eo quod a Danitis, id est, a tribu Dan astu sit capta, Iudic. c. 18. quodque ibi sit confluxus duorum rivulorum, scilicet *Ieor* et *Dan,* qui iuncti Iordanem efficiunt: ibi ergo origo est Iordanis. Verum quia Gentilibus notior erat *Pan* Deus pastorum, quam *Dan* Tribus Hebræa, hinc ab eis dicta est Paneas; deinde Philippus Herodis Ascalonitæ filius, ac Ituræ et Traconitidis tetrarcha, eamdem a se auctam suæ tetrarchiæ metropolim constituit, et in gratiam Cæsaris Tiberii Cæsaream nuncupavit, imitatus patrem suum Herodem Ascalonitam, qui urbem a se conditam in loco prius dicto *Turris Stratonis,* inter Doram et Ioppem, iuxta mare mediterraneum, in honorem Cæris Augusti Cæsaream nuncupavit, quæ uti antiquior et nobilior erat, sic et absolute Cæsarea Palestinæ vocatur in Actis Apostolorum, et a Iosepho: quare ad eius distinctionem hæc dicta est Cæsarea Philippi, quæ erat terminus terræ Chanaan Iudæis a Deo promissæ ad Septemtrionem, sicut Bersabee erat eiusdem terminus ad meridiem. Unde toties in Scriptura dicitur *a Dan* (id est, Cesarea Philippi) *usque ad Bersabee.* Hac de causa multi vicini Gentiles, præsertim Phœnices ad hanc urbem confluebant, uti in limitibus regionum fieri solet: ideoque Christus ad illam hic secessit, tum ut Gentiles pariter ac Iudæos doceret, tum ut liberius de Messia, quem Iudæi quasi regem suum expectabant, loqueretur. In Iudæa enim periculosum fuisset hac de re loqui; ac Scribæ Christum apud præsides Romanos affectati regni accusassent, eumque reum maiestatis apud Tiberium Cæsarem peregissent. Rursum hæc Cæsarea olim *Dan* dicta, sedes fuerat idololatriæ, ut patet Iudic. 18. 29. et sequent. Christus ergo ab hac labe voluit eam expurgare, et Dei cultricem, imo initium et matricem Gentium Christianarum efficere: unde huius urbis civis fuit hæmorrhoissa, quam Christus a fluxu sanguinis sanavit, cuius miraculi imago quotidianis miraculis illustris ab hæmorrhoissa ibidem erecta, perstitit usque ad Iulianum apostatam, qui in odium Christi illam deiecit, teste Eusebio l. 5. c. 20. postea hæc urbs ab Herode Agrippa aucupante gratiam Neronis, dicta est *Neronia* sive *Neronias,* nunc a Turcis occupata *Belima* nuncupatur.

(Cæsarea Philippi quæ?)

QUEM DICUNT HOMINES ESSE FILIUM HOMINIS?) Ita legendum cum Roman. sine *me,* quod nonnulli ex Græco addunt; hoc enim intelligitur in το *Filium hominis,* id est, me, qui studio humilitatis soleo me Filium hominis nuncupare, ut dixi cap. 8. et maxime hic ita me voco, ut explorem vestram, o Apostoli, de me fidem. Unde Lucas c. 9. 18. habet: *Quem me dicunt esse turbæ?* Neque enim vis facienda est in articulo Græco τω, ut vult Beza, qui vertit *illum Filium hominis,* scilicet Messiam Iudæis promissum. Minus recte Syrus hæc dividit, legitque per interrogationem hoc modo: *Quid dicunt de me homines, quod sim Filius hominis?* Christus enim hic non rogat, sed asserit, vocatque se Filium hominis, sed ulterius quærit quid de se sentiant homines, id est, vulgus hominum.

AT ILLI DIXERUNT: ALII IOANNEM BAPTISTAM, ALII AUTEM ELIAM, ALII VERO IEREMIAM, AUT UNUM EX PROPHETIS.) Videbat vulgus Iudæorum iam ab aliquot centenis annis, puta paulo post captivitatem Babylonicam (quando prophetarunt Zacharias et Malachias, qui fuere ultimi Prophetæ) apud Iudæos defecisse prophetiam et Prophetas, æque ac arcam testamenti et oraculum ex propitiatorio. Quare Christum putabant non esse novum Prophetam, sed aliquem ex veteribus: horum enim virtutes, miracula et doctrinam videbant in Christo. Pauci vero erant illi, qui certo credebant ipsum esse Messiam: longe plures enim id non credebant, offensi Christi paupertate et humilitate: putabant enim Messiam venturum cum pompa regia quasi filium Salomonis, uti etiamnum putant et expectant Iudæi: quare quod subinde dixerunt aliqui e populo visis tot Christi miraculis: *Numquid hic est Filius David?* Matth. 12. Et: *Hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum,* Ioann. 6. transiens et subitanea fuit eorum vox, elicita ex presenti miraculo, non perseverans et constans sententia. Vulgus enim est mobile et ad omnem auram flectitur: ita Abulensis. Putabant ergo animam alicuius e Prophetis migrasse in Christum per μετεμψυχωσιν, id est, transanimationem Pythagoræ, qua anima defuncti censebatur migrare in aliud corpus, melius vel vilius secundum merita prioris vitæ: ita Iansenius, Caietanus et Baronius. Vel potius putabant aliquem e Prophetis resurrexisse, ipsumque esse Iesum, quasi Iesus reipsa esset Ioannes Baptista, Elias vel Ieremias. Credebant enim Iudæi et Pharisæi mortuorum resurrectionem, ut patet 2. Machab. 7. licet eam negarent Sadducæi, Actor. 23. 8. Id ita esse liquet ex sententia Herodis de Christo: *Hic,* inquit, *est Ioannes, ipse surrexit a mortuis; et ideo virtutes* (miracula) *operantur in illo.* Existimabant enim animam Prophetæ post mortem fieri sublimiorem, potentiorem et diviniorem ad patranda miracula. Credebant ergo aliquem e Prophetis in Iesu resurrexisse, ideoque potentiora quam ante operari: transanimationem vero Phythagoricam, ut Gentilium figmentum horrebant. Porro alii putarunt Iesum esse Ioannem Baptistam, quia ætate, sanctitate et prædicatione videbatur ipsi persimilis, ac Ioannes paulo ante iniuste occisus ab Herode versabatur in eorum memoria, dignusque resurrectione censebatur. Alii putarunt Christum esse Eliam ob similem utriusque zelum; et quia Elias necdum est mortuus, ac rediturus, ab omnibus etiam Iudæis expectatur ex oraculo

(Vers. 14. Luc. 9. 19. Marc. 8. 28. Cur censebant Iudæi esse Eliam aut Ieremiam, vel unum ex Prophetis.)

Malachiæ c. 4. 5. *Ecce*, inquit, *ego mittam vobis Eliam Prophetam.* Putabant ergo Eliam rediisse, ac Eliam esse Iesum. Alii opinati sunt Christum esse Ieremiam, quia Ieremias fuit vir sanctissimus, ac speculum patientiæ et charitatis: et quia nonnulli putarunt Ieremiam cum Elia rediturum ad prædicandum Iudæis, moti illo: *Prophetam in gentibus dedi te*, Ierem. 1. 5. sed alius illius loci est sensus, ut ibi dixi.

Vers. 15. Luc. 9. 10. Marc. 8. 29.

DICIT ILLIS IESUS: VOS AUTEM QUEM ME ESSE DICITIS?) S. Hieronymus ex τω *vos autem*, per antithesin ad *homines*, colligit Apostolos hic tacite deos quosdam a Christo vocari: *Illis*, inquit, *quia homines sunt humana opinantibus, vos qui estis dii, quem me esse existimatis?* Quoad rem vero S. Chrysostomus: *Hac*, inquit, *secunda interrogatione monuit Dominus discipulos, ut maiora de ipso cogitarent. Ipso enim interrogandi modo ostendit, illas vulgares opiniones multum a sua dignitate abesse.* Ait ergo: *Vos, qui mecum semper versantes plura me fecisse vidistis, qui meo nomine complures virtutes ipsi quoque fecistis, quem me esse dicitis?*

Vers. 16. Luc. 9. 10 Mar. 8. 9.

RESPONDENS SIMON PETRUS DIXIT: TU ES CHRISTUS, FILIUS DEI VIVI.) *Simon Petrus*, qui in circumcisione nominatus est Simon, a Christo vocatus est Cephas, id est, Petrus. Putant nonnulli Petrum quasi os Apostolorum non pro se solo, sed pro omnibus respondisse. Ita S. Hieronymus: *Petrus*, inquit, *ex persona omnium Apostolorum profitetur: Tu es Christus, Filius Dei vivi.* Sic et S. Anselmus, S. Thomas, Glossa, Dionysius, Lyranus, Iansenius, et S. August. de Verbis Domini serm. 13. et S. Ambrosius lib. de incarn. c. 4. Melius S. Hilarius, Abulensis, Maldonatus, Franc. Lucas, Barradius et alii censent Petrum pro se et ex suo sensu locutum. Tacentibus enim Apostolis et hæsitantibus quid essent responsuri, Petrus cæteris sapientior (utpote illustratus et doctus a Deo) et ferventior, ne quis indignius quidpiam de Christo responderet, prior responsum præripuit, ac pro omnibus respondit: non quod sciret omnium hanc esse mentem (nam cum nullo de hac re erat collocutus) sed quod suam sententiam vellet omnibus esse communem, utque omnes ita sentire debere, uti ipse sentiebat, ostenderet: atque hoc tantum voluit S. Hieronymus et cæteri iam citati, scilicet quod Petrus quasi iam designatus, et post resurrectionem reipsa constituendus princeps Apostolorum et totius Ecclesiæ, altius præ aliis edoctus et inspiratus a Deo cognoverit Christi divinitatem, ac de ea responderit id, quod alii omnes respondere debuissent, quodque ipse responsuros putabat ferventius quam verius, ut colligitur ex Ioan. 6. v. 69. et seq. Id liquet ex eo, quod soli Petro ob meritum huius confessionis, Christus promittat amplissimum præmium et prærogativam; ait enim ipsi nominatim præ cæteris Apostolis: *Beatus es Simon Bar Iona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.*

Petrus pro cæteris utpote sapientior et ferventior respondet.

Confessio Petri.

TU ES CHRISTUS, FILIUS DEI VIVI.) Græce ο Χριστος, id est, *ille Christus*, scilicet Messias a Deo ante tot sæcula Adæ, Abrahæ, Mosi et Davidi promissus, quem omnes Patriarchæ et Prophetæ avidissime expectarunt, hodieque omnes expectant. Tu, inquam, es Christus sive Messias, id est, unctus a Deo unctione gratiæ unionis hypostaticæ cum verbo, ac hoc ipso consecratus summus orbis doctor, pontifex, Propheta, et rex: *doctor*, ut doceas homines Dei voluntatem et legem: *Pontifex*, ut te in sacrificium Deo offerendo mundum Deo reconcilies: *Propheta*, ut arcana Dei enunties et futura prædicas, ac præsertim reposita in cælis piis præmia, et in gehenna impiis supplicia prædices, cunctisque inculces: *Rex*, ut domineris cælo et terræ, omnibusque quæ in eis sunt.

FILIUS DEI.) Non per gratiam et adoptionem, uti sunt omnes Sancti, sed per naturam et deitatem tibi a Deo Patre per generationem æternam communicatam. Unde Græce est articulus habens emphasim ο υιος, id est, *ille filius*, scilicet unicus, naturalis et ομουσιος patri: alioqui enim etiam Ioannes Baptista, Elias et Prophetæ erant filii Dei adoptivi, quibus tamen opponit et anteponit hic Christum. *Vivi*, qui ita formaliter vivit vitam divinam increatam et beatam, ut causaliter omnibus rebus a se creatis suam vim et vigorem, ac viventibus animam et vitam inspiret. Ab ipso enim velut a fonte et sole vitali, manat omnis lux et vita omnium Angelorum, hominum, animalium, et plantarum. Vide dicta Ioann. 1. 4. ad illa: *In ipso erat.* Ita S. Leo serm. de Transfiguratione: *D. Petrus*, ait, *per revelationem summi Patris, corporea superans et humana transcendens, vidit mentis oculis Filium Dei vivi, et confessus est gloriam Deitatis.* Sic et S. Chrysostomus, Hilarius, Theophylactus, Euthymius, S. Augustinus serm. 33. de verbis Apostoli, et S. Athanasius serm. 3. contra Arrianos et alii passim, qui ex hoc loco probant divinitatem Christi. Perperam ergo Erasmus censet illam ex hoc loco non posse clare probari, nimirum ipse hic et alibi iecit semina Arrianismi, quæ eius sequaces excluserunt.

An Petrus primus confessus sit Christum esse Deum?

Porro S. Hilarius, S. Chrysostomus et alii censent, S. Petrum primo omnium confessum esse Christi divinitatem. Alii id negant, dicentes Natanaelem ante Petrum eamdem esse confessum, dicendo: *Rabbi, tu es filius Dei, Rex Israel*, Ioann. 1. 49. de quo ibidem dicendum. Sane Apostolos ante hanc Petri confessionem, agnovisse Christum esse Deum ex ipsis eius verbis, et tot tantisque miraculis ad hoc probandum factis, liquet ex verbis Petri, Ioann. 6. 65. *Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, et nos credidimus et cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei.* Et ex verbis ipsorum Apostolorum: *Vere Filius Dei es*, Matth. 14. 33. Et ex continua Christi cum Iudæis hac de re coram Apostolis disputatione, quam recenset S. Ioannes c. 5. et sequent. Verum Apostoli, uti erant adhuc rudes, conceptum valde tenuem et confusum hac de re in mente sibi formabant, credebantque in genere Christum vere esse Filium Dei præ aliis Prophetis, imo esse Deum; sed qua ratione id esset, an per generationem æternam, an per alium modum vel denominationem ignorabant, et distincte concipere explicareque non poterant. Petrus autem id distincte, clare et sublimiter a Deo illuminatus agnovit, et primus hac de re interrogatus palam, constanter idipsum confessus, et professus est hoc loco, quod scilicet Christus proprie esset Filius Dei, id est, per generationem æternam genitus a Deo Patre, ideoque illi consubstantialis, ac verus æternusque Deus. Exegit hanc de se fidem Christus a Petro et Apostolis (Apostoli enim tacendo approbaverunt confessionem Petri, taciteque idem professi sunt) tum quia ipsa est fundamentum iustificationis nostræ, tum quia instabat Christo passio et mors, in qua necesse erat Apostolos hac fide divinitatis Christi sustentari, ne ipso mortuo, putarent fidem et cætera omnia cum ipso esse mortua, ut patet v. 21. et sequent.

RESPONDENS AUTEM IESUS, DIXIT EI: BEATUS ES SIMON BAR IONA, QUIA CARO ET SANGUIS NON REVELAVIT TIBI, SED PATER MEUS, QUI IN CÆLIS EST.) q. d. Vers. 17.
Beatus et felix es, o Petre ob hanc tuam de me fidem; hæc enim ingens est bonum et donum, non carnis et sanguinis, id est, naturæ, sed gratiæ Dei tibi idipsum inspirantis et revelantis: fides enim hæc est initium et basis omnis gratiæ et gloriæ, ideoque hæc te, et multos per te tuumque exemplum et prædicationem ducet ad beatitudinem æternam. Beatitudo enim viæ consistit in fide et amore Christi: beatitudo vero patriæ in eiusdem visione et fruitione, iuxta illud Ioann. 17. 2. *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti, Iesum Christum.* Hinc Synodus Ephesina actione 3. *Ter beatissimus*, inquit, *et omni laude dignus Petrus Apostolus, qui est petra et crepido Catholicæ Ecclesiæ, et rectæ fidei fundamentum.* Hinc et inolevit consuetudo fidelium, ut Pontifici loquentes dicant: *Beatissime Pater.* Unde S. Hieron. ad Damasum Pontificem: *Ego*, inquit, *beatitudini tuæ, hoc est, cathedræ Petri consocior.*

Beatitudo in quo sita?

Inde Papæ dicitur beatissime Pater.

SIMON BAR IONA.) Id est, filius Ioan. Pater enim Simonis Petri vocabatur *Iohanna*, id est, *Iohannes*, ut patet Ioannis 21. v. 15. id est, *Deus donavit*, vel *Deus mi-*

Petri pater vocabatur Ioannes

crasi Ionas. sertus est, aut *Dei donum*, gratia et misericordia, a יה *ia*, quod est contractum *Iehova*, id est, Deus, et חנן *chanan*, id est, misertus est, donavit. Fuit ergo Petrus filius *Iohanna*, vel *Ioannis*, id est, gratiæ Dei, quia Deo gratissimus et gratia eius plenissimus; sicut Gentiles eum, qui donis omnibus erat cumulatus, vocabant filium gratiarum. Porro per crasin pro *Iohanna* dicitur *Iona*, quod proprie columbam significat. Sic *Emmanuel* contrahitur in *Manuel* et *Noel*. Sic *Iesaiahu, Iirmiahu, Eliahu*, similiaque Hebraica nomina contrahuntur in *Isaias, Ieremias, Elias*. Sic pro *Iohannes*, Germani contracte dicunt *Hans*, Belgæ *Ian*, Hispani *Ivan*, Franci *Iean*. Nisi malis *Iohanan* et *Iona* esse duo nomina inter se diversa: differunt enim tam voce quam significatione; sed ita ut Iona alludat ad Iohanan, et occasione Iohanan inditum sit Petro: sic ut pater Petri fuerit binomius, priusque dictus sit Iohanan, deinde brevioris pronuntiationis causa, quasi alio vel alienato nomine, dictus sit Iona. Sic enim plura nomina deflexa et decurtata sunt, ut alia plane esse videantur. Notat S. Chrysostomus Christum Simoni addere τὸ *Bar Iona*, non solum more Hebræorum qui filiis semper addunt nomen patris; sed ob peculiarem respectum ad responsionem Petri, quasi eam confirmet Christus, dicatque: Vere dixisti, o Petre, me esse Filium Dei, quia sicut tu es *Bar Iona*, id est, filius Iona, utpote ab eo naturaliter quoad substantiam genitus quasi homo ab homine, sic ego sum Filius Dei Patris, utpote ab æterno naturaliter ab eo generatus quasi Deus de Deo, eiusdem cum illo substantiæ et deitatis.

Noel nomen contractum ex Emmanuel.

A

B

Symbol. Symbolice *Iona*, id est, *columba* symbolum est Spiritus sancti, qui in specie columbæ in Christum devolavit, Matth. 3. 16. hic enim in Petrum quoque descendit, eique revelavit Christum esse vere et proprie Filium Dei. Ita S. Hieronymus: *Et confessione*, ait, *Petrus sortitur vocabulum, quod revelationem ex Spiritu sancto habeat, cuius et filius appellandus sit. Siquidem Bar Iona in lingua nostra sonat filium columbæ. Quia caro et sanguis non revelavit tibi*, id est, carnales parentes, amici et quivis homines, qui carne et sanguine constant, non revelarunt tibi me esse Filium Dei, utpote quod omnem naturam et naturalem cognitionem omnium hominum et Angelorum longe transcendit, sed Pater meus cælestis suæ gratiæ illustratione id tibi patefacit: *Quod caro et sanguis revelare non potuit, Spiritus sancti gratia revelatum est*, ait S. Hieronymus. Sic caro sumitur pro homine carneo synecdochice, Galat. 1. 16. Ioannis 1. 13. et 1. Corinth. 15. 50. S. Hilarius vero per carnem accipit carneos Petri oculos: hi enim nuntiabant Petro Christum esse hominem, eum vero esse Deum non nisi revelatio Patris illi intimavit. Licet enim Petrus exterius audiret verba Christi, dicentis se esse Filium Dei, idque per miracula confirmantis, tamen ad credendum opus fuit interna Spiritus sancti illuminatione et gratia.

C

Vers. 18. Et ego dico tibi, quia (quod) tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.) *Et ego*, Græce κἀγώ, id est, *sed et ego*, vel *ego autem* loco mercedis tibi rependo, et vicissim dico, promittoque: nam, ut ait S. Hieronymus: *Testimonio de se Apostoli reddit vicem. Petrus dixerat: Tu es Christus, Filius Dei vivi: mercedem recepit vera confessio*, scilicet hanc: *Tu es Petrus*. Ego ergo, qui sum verus Dei Filius, uti professus es, tamquam Dei Filius tibi dico et certo assevero, ac dicendo facio et constituo te Petrum, ut scilicet post me sis petra Ecclesiæ. Christus promiserat hoc nomen Simoni Ioan. 1. 42. dicens: *Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus*, hic vero promissum præstat, ac reipsa ei nomen *Petrus* indit. Rursum S. Leo serm. 3. in Annivers. assumpt. suæ sic explicat: *Et ego dico tibi, hoc est, sicut meus Pater tibi manifestavit divinitatem meam, ita et ego notam facio tibi excellentiam tuam, quia tu es Petrus, id est, cum ego sim inviolabilis petra, etc. tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia.*

D

Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.) Sensus est, q. d. Tu es Petrus, id est, petra Ecclesiæ: super te enim quasi super petram firmissimam ædificabo Ecclesiam meam: τὸ enim *et* dat causam cur sit *Petrus*, q. d. Tu es Petrus, quia super te quasi petram ædificabo Ecclesiam meam. S. August. tract. 27. in Ioannem, et lib. 5. Retract. c. 1. *Super hanc petram*, hoc est, inquit, super me ipsum, quia *petra erat Christus*, 1. Corinth. 10. 4. quod avide sequitur Calvinus l. 4. Instit. cap. 6. §. 6. et hæretici, ut Petri et Papæ auctoritatem et primatum evertant.

Petrus est petra et basis Ecclesiæ.

Verum ipsum Petrum hic dici petram, reliqui omnes Patres quasi universim conspirant, quos fuse citat hic Calvinomastix Maldonatus et Bellarminus libr. 1. de Romano Pontif. cap. 10. Sensus ergo est, q. d. Tu es Kepha sive Cephas, id est, petra, sive saxum durissimum et firmissima cautes (hanc enim significat Hebr. כף *keph*, et Chaldæum Syrumque כפא *chepha*) a me designata et destinata, ut post mortem meam, recepto in Pentecoste Spiritu sancto, plane solidata et roborata sis fundamentum Ecclesiæ, quam super te ædificabo: nam ante adventum Spiritus sancti Petrus necdum petra erat Ecclesiæ, imo Christum in passione ex timore negavit. Vox ergo Petri et petræ notat S. Petri quasi principis Ecclesiæ, et successorum eius Pontificum soliditatem et constantiam in fide et religione Christi, uti inter alios docet Angelus Caninius in Nomin. Hebr. novi Testamenti c. 13. 1.

Prob. I. Porro Petrum hic vocari petram probatur: Primo ex pronomine *hanc*, cum ait, *super hanc petram*: hoc enim cum sit demonstrativum, sic intelligi debet *hanc*, scilicet quam iam dixi, et cui loquor, q. d. Tu es Petrus, id est, petra Ecclesiæ, et super te quasi super petram ædificabo Ecclesiam meam. Nullius enim alterius petræ facta est mentio, quam demonstrare possit pronomen *hanc* nisi Petri; secus est 1. Corinth. 10. ibi enim dicitur: *Bibebant de spiritali consequente eos petra: petra autem erat Christus*, præcessit enim ibi vox *petra*, quam explicans ait eam fuisse, typice scilicet, id est, repræsentasse Christum; sicut si Gallice locutus fuisset Christus, dixisset: *Tu es Pierre, et sur cette pierre je bâtirai mon Eglise.*

Dices: Christus non dicit: *Tu es petra*, sed *tu es Petrus*. Ergo pronomen *hanc* nequit referre Petrum. Resp. Christum Syriace locutum dixisse: Tu es *Kepha*, et super hanc *kepha* ædificabo, etc. *Kepha* enim dicitur petra, et inde Petrus Syriace dictus est *Kepha*. Verum Græcus interpres, eumque secutus Latinus, nomen ei quasi viri dederunt masculinum, scilicet Petrus, potius quam petra, quod est fœmininum: sed Πέτρος Græce æque ac πέτρα, petram, sive lapidem significat. Petrus ergo idem est, quod petra, sed interpres elegantiæ causa variavit, vertitque: *Tu es Petrus, et super hanc petram*, non super hunc Petrum (uti vero et proprio sensu dicere potuisset) tum quia petra usitatius lapidem vel saxum Petrus significat, quam Græcis: tum quia domus proprie ædificantur super saxa, non super homines. Fatetur id Beza hic: *Dominus*, ait, *Syriace loquens, nulla usus est agnominatione, sed utrobique dixit* Cepha: *quemadmodum et vernaculum nomen* Pierre. *tam de proprio quam de appellativo dicitur. In Græco quoque sermone* πέτρος *et* πέτρα *non re, sed terminatione tantum differunt.* Huc usque recte, sed perperam quod subdit: *Sed videtur Matthæus (aut si quis eius fuit interpres) hoc terminationis discrimine voluisse Petrum (qui pars est ædificii) ab ipsa petra, cui innititur ædificium, id est, a Christo ipso distinguere, ipsumque adeo Petrum a fidei professione, quæ toti Ecclesiæ est communis, quod veteres etiam aperte testantur, ut plane sit ridiculus Antichristus* (ita vocat hæreticus Romanum Pontificem) *cum ex hoc loco tyrannidem suam stabilire conatur.* Quam hoc petulanter et falso dicat, vide et disce ex locis ipsis originalibus Patrum, quos citat Bellarminus, et Maldonatus, ut dixi. Rursum interpreti præferendus est ipse Scripturæ textus, nec aliud voluit interpres Græcus, quam quod ipse Syriacus textus, uti paulo ante dixi. Mitto alia plura, quæ iam ex dictis vel mox dicendis falsa esse constabit.

II. Secundo, idipsum patet ex eo, quod nulla sit connexio dicere: *Tu es Petrus, et super me petram ædificabo Ecclesiam meam.* Imo est imminutio sermonis, et beneficii dati eversio. Diceret enim Christo Petrus: Ego sum Petrus, id est, petra Ecclesiæ: quomodo ergo non super me, sed super te ædificas Ecclesiam tuam.

III. Tertio, quia omnia antecedentia et sequentia non nisi Petrum spectant, et respiciunt: *Et ego*, inquit, *dico tibi*, o Petre, hoc est, tantæ fidei et confessionis præmium et prærogativam tibi do et assigno, ut post me meamque mortem et resurrectionem te facturus sim petram et fundamentum Ecclesiæ; hoc enim significat τo *ædificabo Ecclesiam meam.*

IV. Quarto, quia versiones originales et orientales in hoc conspirant, et *Petrus* sit idem quod *petra*, et *petra* idem quod *Petrus*: unde idem nomen *Kepha* dant *Petro* et *petræ*: Christus ergo, inquit Angelus Caninius in nomin. Hebraicis novi Testamenti cap. 13. Syriace sic dixit אנת כפא ועל כפא הדין אבני ית צבורי *Ant Chepha, veal chepha hadden ebne iat tsibburi*, vel ut iam habet Evangelium Syriacum: *Ant hu Kipha, veal hada kipha ebne leidti*, id est, *Tu es Cepha*, id est, petra, *et super hanc Cepha*, id est, petram (hoc est, super te, qui es Petrus sive petra) *ædificabo Ecclesiam meam.* Quin et Evangelium Hebraicum, quod quasi authenticum et authographum Matthæi edidit Sebastianus Munsterus, simili modo habet: אתה כיפא ועל כיפא הזאת אבנה את מקהלי *Atta Chepha, veal chepha hazot ebne et makeli.* Sic et Evangelium Armenorum: *Is bim*, inquit, *e vera ais bim*, id est, es rupes, et super hanc rupem ædificabo, etc. Et Evangelium Arabicum: *Ant alsachra, va ala hada alsachra abni baiati*: Tu es saxum, et super illo saxo ædificabo Ecclesiam meam. Æthiopicum Evangelium habet: *Anta quoqueh va diba zati, quoqh annesa lebeita Christianci*, id est; *Tu es rupes, et super hanc rupem fabricabo domum Christianam*, id est, Ecclesiam. Ægyptium vero Copticum: *Ego vero dico tibi, quia tu es hic Petrus, fundabo Ecclesiam meam super hanc petram*, quæ non alia est quam hic Petrus, alioqui non est connexio: dat enim causam τo *quia*, cur super Petram fundabit Ecclesiam, quia scilicet Petrus erit petra solida, cui secure tota Ecclesia, quasi fundamento firmo fundata incumbat. Persicum autem: *Ego dico tibi, quia tu es sanac, id est, petra, et super hanc sanac*, id est, petram, *ædificabo Ecclesiam meam.* Porro Paraphrastes Persicus *sanac*, id est, petram explicat, addens: *Tu es petra, id est, fundamentum et iudex.* Vide Petrum Victorem in Annotat. ad novum Testamentum pag. 105. et 102. ubi omnes hasce versiones fuse enarrat.

Ad S. Augustinum respondetur ipsum deceptum fuisse ignoratione linguæ Hebraicæ et Syriacæ, ideoque putasse Petrum aliud esse a petra, et ab ea denominative dici quasi Petreium, cum ex Syro constet idem esse Petrus quod Petra. Rursum S. August. admittit ut probabilem eorum expositionem, qui dicunt Petrum esse petram Ecclesiæ, quo iugulat Calvinum, qui censet id dicere esse blasphemiam in Christum. Audi S. August. in serm. de Cathedra Petri: *Denique pro soliditate devotionis Ecclesiarum Petra dicitur; sicut ait Dominus: Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: Petra enim dicitur, eo quod primus nationibus fidei fundamenta posuerit, et tamquam saxum immobile totius operis Christiani compagem, molemque contineat. Petra ergo pro devotione Petrus dicitur, et petra pro virtute Dominus nuncupatur, sicut ait Apostolus: Bibebant de spirituali consequente eos petra: petra autem erat Christus. Recte consortium meretur nominis, qui consortium meretur et operis. Petrus fundamentum ponit, Petrus plantat; Dominus incrementum dat, Dominus irriguum subministrat.* Idem August. serm. 16. de Sanctis: *Dignus certe*, inquit, *qui ædificandis Dei populis Petrus esset ad fundamentum, columna ad sustentaculum, clavis ad regnum.*

Denique etiamsi admitteretur illa expositio S. Augustini, quæ tamen non est genuina, nimirum petram denotare Christum, tamen inde convinceretur Petrum post A Christum qui est petra et lapis angularis Ecclesiæ, proximam esse petram fundamentalem Ecclesiæ. Sensus enim esset: Ego sum Petra, super quam ædificabo Ecclesiam: tu vero, o Petre, mihi es proximus et proxima petra Ecclesiæ, super quam proxime post me ædificabo Ecclesiam meam, ideoque te solum voco Petrum, cum antea vocareris Simon. Iisdem argumentis refelluntur Centuriatores Magdeburg. l. 1. Centur. 1. c. 4. et Genuenses ministri, qui in suis Bibliis sic exponunt: *Super hanc petram*, id est, super hanc confessionem vel fidem, scilicet quod ego sim filius Dei. Nusquam enim antea hæc confessio vocata est petra, sicut Petrus immediate ante vocatus est Cephas, id est petra.

Dices: Nonnulli Patres per petram accipiunt fidem, An fides sit petra Ecclesiæ.
quam confessus et professus est Petrus. Ita S. Chrys. S. Hilar. lib. 6. de Trinit. S. Cyrillus lib. 4. de Trinit. S. Ambros. lib. 6. in Lucam c. 9. Respond. hi Patres fidem non abstracte accipiunt, sed fidem prout erat in Petro, ac consequenter ipsum Petrum faciunt petram Ecclesiæ, B uti ipsi mox diserte explicant. Volunt enim dicere Petrum ob meritum fidei accepisse dignitatem petræ in Ecclesia, uti expresse ait S. Hilarius, et Chrysostomus, ob illam enim meruisse, ut ipse sit fundamentum Ecclesiæ, eiusque fides deficere nequeat, ut ipse alios in fide confirmet et sustentet, Lucæ 22. 32. Ecclesia enim non ex fide, sed ex ipsis hominibus fidelibus quasi partibus conflatur et integratur (Ecclesia enim non est aliud, quam cœtus fidelium) quare et ipsum Ecclesiæ caput, ut sit corpori homogeneum, homo fidelis, puta Petrus et Pontifex sit oportet. Fides ergo est ratio fundandi, fundamentum vero est ipse Petrus. Ita S. Chrysost. Cyrill. l. 4. de Trinit. et S. Ambr. lib. 6. in Lucam cap. 9. Bellarmin. lib. 1. de Pontif. c 10. ubi pariter refellit Erasmum et Chytræum, qui ex Origene more suo allegorizante, per petram accipiunt omnes fideles. Sic enim tota Ecclesia esset petra: tota enim Ecclesia non aliis constat quam fidelibus; ubi ergo erunt parietes, tabulata et tectum Ecclesiæ? Ex C quibus illa ædificabuntur? Vide et Gretserum in defensione Bellarmini l. 3. c. 5.

Denique Christus hoc tribuit Petro, ut Pontifici futuro Ecclesiæ: quare idem tribuit cæteris Pontificibus eius successoribus; idque in bonum Ecclesiæ, ut scilicet illa ab eis quasi a Petra, in fide et religione Christiana solidetur. Quocirca S. Bernardus lib. 2. de Consider. ad Eugenium Pontificem: *Quis es?* inquit, *Sacerdos magnus, summus Pontifex. Tu Princeps Episcoporum, tu hæres* Tituli Pontificis.
Apostolorum, tu primatu, Abel; gubernatu, Noe; patriarchatu, Abraham; ordine, Melchisedech; dignitate, Aaron; auctoritate, Moses; iudicatu, Samuel; potestate, Petrus; unctione, Christus. Tu es cui claves traditæ, cui oves creditæ sunt.

Et super hanc petram.) Hinc patet, quod sicut *Cephas* dicitur a *Cepha*, sic Petrum dici a petra, imo idem esse quod petra, uti iam ostendi. Quare quod Optatus Milevit. lib. 2. contra Parmen. et alii *Cephas* derivant a Græco κεφαλη, id est *caput*, per allusionem congruam, non D per veram nominis etymologiam est factum. Simili allusione S. Gregor. Nazian. orat. 2. de Pascha, Phase sive Pascha, quæ Hebræa est vox, ut omnes norunt ex Exodi c. 12. derivat a Græco πασχειν, id est, pati. In Paschate enim contigit passio Christi, eiusque quasi agni Paschalis immolatio. Porro Christus hoc nomen petræ præ aliis nominibus columnæ, turris, anchoræ, basis, etc. Petro indidit, quia ipsius Christi nomen in Scriptura decantatum, est petra, Isai. 28. 16. Ps. 117. 22. Matth. 21. 42. et alibi: nomen ergo suum cum dignitate et officio Petro communicavit: ita S. Hieronymus. Et S. Gregorius in Ps. 7. pœnit. *Christus*, ait, *est Petra, a qua Petrus nomen accepit, et super quam se ædificaturum dixit.* Audi S. Leonem serm. 3. in Annivers. assumpt. suæ, qui Christum ita ad Petrum loquentem inducit: *Cum ego sim petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum, ego fundamentum, præter quod nemo potest aliud ponere: tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ*

mihi potestate sunt propria, tua sint mecum participatione communia: et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: super hanc, inquit, fortitudinem æternum extruam templum, etc.

Ædificabo Ecclesiam meam.) q. d. Ideo voco te Petrum et petram, quia sicut super petram ædificatur domus, ut illi innixa sit firma et immobilis contra omnes ventorum flatus: sic ego super te, Petre, quasi super petram firmissimam ædificabo Ecclesiam meam, ut tibi innixa firma consistat contra omnes hæreticorum et impiorum insultus, utque tu eam in vera fide et cultu Dei contineas et sustentes, sicut petra quasi fundamentum sustinet, et continet totam domum in ea ædificatam. Ita S. Ambrosius serm. 4. *Petra, ait, dicitur Petrus, eo quod tamquam saxum immobile totius operis Christiani compagem, molemque sustineat.*

Dices: Fundamentum Ecclesiæ sunt omnes Apostoli, ut patet Ephes. 2. 20. et Apoc. 21. 19. Ergo non solus Petrus est petra Ecclesiæ. Respondeo Petrum esse petram et fundamentum totius Ecclesiæ, omniumque omnino fidelium, adeoque ipsorum Apostolorum: Petri enim quasi primatis et principis erat, Apostolos in fide, religione et officio continere, dirigere, firmare, et sicubi errarent, corrigere. Unde S. Hieron. lib. 1. contra Iovin. *Propterea, ait, inter duodecim unus eligitur, ut capite constituto schismatis tolleretur occasio.* Et S. Cyprianus tract. de unitate Ecclesiæ: *Primatus, ait, Petro datur, ut una Christi Ecclesia et cathedra una monstretur.*

S. Petrus fundamentum totius Ecclesiæ.

Nota: Christus hic duabus metaphoris promittit, ut ait S. Hieronymus, Petro Ecclesiæ principatum, dandum illi post suam mortem ac resurrectionem, Ioannis 21. v. 16. cum illi dixit: *Pasce oves meas.* Prima metaphora est fundamenti, sive petræ fundamentalis. Quod enim in ædificio est petra et fundamentum, hoc in corpore est caput, in civitate rector, in regno rex, in Ecclesia Pontifex. Secunda est clavium: claves enim non nisi regibus vel gubernatoribus dantur.

Ædificare Ecclesiam super hanc petram, quid?

Nota secundo: Ædificare Ecclesiam super hanc petram duo significat. Primo, huic lapidi rationali, scilicet Petro quasi capiti omnium Apostolorum et totius Ecclesiæ curam et regimen proxime post Christum incumbere: ita S. Chrysostomus homil. 55. S. Ambrosius serm. 47. S. Gregorius lib. 4. epist. 32. Secundo, Ecclesiam Petro, ut vicarius est Christi, velut fundamento inniti et solidari, ut in fide errare non possit. Unde Petrus propter tam sublimem fidei confessionem, meruit a Christo fieri et institui hæc petra fundamentalis. Et hoc tantum volunt S. Hilarius, Chrysostomus, Cyrillus, et Nyssenus in fine libri contra Iudæos, cum dicunt Ecclesiam a Christo ædificatam esse super fidem et confessionem Petri, ut superius exposui. Porro S. Chrysostomus hic urget τὸ *ædificabo*, aitque simile esse illi, *dixit Deus*, Genes. 1. quo omnia creata sunt et subsistunt. Similiter enim ait τὸ *ædificabo*, omnia operatum est, etiam tyrannis oppugnantibus, militibus arma moventibus, populis insanientibus, obluctante consuetudine. Sermo enim Dei velut ignis validus adveniens spinas consumpsit, agros repurgavit, solum præparavit, ædificium in altum eduxit, etc. Quocirca S. Hieron. epist. 57. dum consulit Damasum Pontif. an in SS. Trinitate dicendæ sint tres hypostases, an una dumtaxat? sic ei loquitur: *Cum successore piscatoris et discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens beatitudini tuæ, hoc est, cathedræ Petri communione consocior, super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est: si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio.*

Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.) Ecclesiam scilicet, quia hæc fundata est in Petro, eiusque successoribus, quasi in petra firmissima.

Portæ inferi quid?

Portæ inferi.) Id est, civitas inferorum, puta totus infernus cum omni suo dæmonum exercitu, cumque omni potentia regis sui Luciferi: hanc enim opponit civitati suæ et Dei, scilicet Ecclesiæ. Unde S. August. scripsit libros de Civitate Dei, in quorum initio duas constituit civitates sibi oppositas; unam Dei, quæ est Ecclesia, alteram diaboli, id est, dæmonum et impiorum: maxime tamen per portas inferi intelligit hæreses et hæresiarchas: hi enim fidem Petri et Ecclesiæ ex professo oppugnant, prodeuntque ex inferno, et suscitantur a diabolo. Ita S. Epiph. in Anchorato non longe post initium. Est synecdoche et metonymia; per portas enim intelligit totam urbem: tum quia per portam est ingressus in urbem: tum quia munimenta et robur præcipuum civitatis solet esse in portis: unde iis murisque vicinis salvis salva est urbs, iis captis capta est urbs.

Non prævalebunt.) Hebr. לא יוכלו לה *lo iuchelu la*, id est, non poterunt ei (Ecclesiæ) scilicet resistere: ita S. Hilarius et Maldonatus. Simplicius: *non prævalebunt*, id est, non vincent, non superabunt, non evertent Ecclesiam. Hoc enim est Græcum οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Est miosis; parum enim dicitur, sed plus significatur, nimirum quod Ecclesia adeo non vincetur, ut ipsa vincat, sibique subiuget omnes hæreticos, tyrannos, cæterosque hostes, uti debellavit Arrianos, Nestorianos, Pelagianos, Neronem, Decium, Diocletianum, etc. Igitur hac voce Christus Primo Ecclesiam animat, ne sit pusillanimis, cum videt se omnibus viribus a Satana et impiis oppugnari. Secundo, illi classicum canit, ut semper excubet armata contra tot hostes, internecinis odiis illam prosequentes. Tertio, illi æque ac capiti eius Petro, id est, Pontifici promittit de omnibus victoriam et triumphum. Ratio est, quia Christus ei assistit, et pro ea pugnat. Rursum Christus et Spiritus sanctus peculiari cura assistunt capiti eius Romano Pontifici, ut in fide non erret; sed firmus sit, ut adamas, ait S. Chrysostom. utque Ecclesiam recte administret et regat, dirigatque in viam salutis, sicut dixerit Noe et arcam, ne mergeretur diluvio. Quocirca S. Chrysostom. hom. 4. de verbis Isaiæ: *Facilius*, inquit, *est solem extingui, quam Ecclesiam obscurari.* Et tom. 5. in orat. de non contemnenda Ecclesia: *Quid Ecclesia Dei potentius esse potest? Mœnia barbari destruunt: Ecclesiam vero ne dæmones quidem superant. Cum oppugnatur vincit; cum appetitur insidiis, superat.* S. Augustin. in Psal. contra partem Donati: *Numerate*, inquit, *sacerdotes vel ab ipsa sede Petri. Ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ.* Id maxime patuit in conversione omnium gentium, et præsertim Romæ et Romanorum. Roma enim caput orbis æque ac idololatriæ, ubi omnium gentium colebantur idola, ab iis conversa est a S. Petro eiusque successoribus, ac superbum caput subiecit cruci Christi, quod miraculum fuit miraculorum maximum.

Ecclesia semper invicta.

Et tibi dabo claves regni cælorum.) *Tibi*, quatenus est una persona, scilicet Bar Iona, sive filius Ionæ; ut patet ex omnibus antecedentibus et sequentibus. Non ergo hic Petro in persona Ecclesiæ, hoc est ipsi Ecclesiæ primario a Christo promissæ sunt claves cæli, ut volunt hæretici, sed ipsimet Petro, tamquam capiti Ecclesiæ, et per eum Ecclesiæ, eiusque ministris, uti et eidem speciatim illæ datæ et consignatæ sunt a Christo post resurrectionem, cum dixit: *Pasce oves meas*, Ioann. ultim. Ita passim Patres Græci et Latini, quorum verba recitat Bellarminus l. 1. de Pontifice c. 12. ubi pariter fuse ostendit, non aliud voluisse S. Augustinum, cum ait Petrum gessisse figuram Ecclesiæ, quia scilicet Petrus repræsentabat Ecclesiam, sicut rex regnum; sic enim se explicat ipse S. Aug. tract. ult. in Ioannem, dum ait: *Cuius Ecclesiæ Petrus Apostolus, propter Apostolatus sui primatum gerebat figurata generalitate personam.* Et in Ps. 108. *Cuius* (Ecclesiæ) *ille agnoscitur gessisse personam propter primatum, quem in discipulis habuit*: quia propter bonum Ecclesiæ Petrus velut eius caput, claves a Christo accepit. Ex quibus etiam patet, Christum promittere claves Petro, ut futuro Pontifici; ac consequenter easdem promittere reliquis Romanis Pontificibus Petri successoribus. Christus enim hoc loco prospexit Ecclesiæ suæ perpetuo duraturæ de re maxime necessaria, et summi mo-

Vers. 19.

Petro datæ claves, non Ecclesiæ.

menti, scilicet de capite perpetuo, ac optimum et perpetuum in ea regimen instituit, scilicet monarchicum, ut ab uno Romano Pontifice una Christi regatur Ecclesia, uti docet S. Cyprianus de unitate Ecclesiæ, S. Hieronym. lib. 1. contra Iovin. et alii passim. Cavillationes novatorum Calvini posterorum circa hunc locum recte diluit, et confutat noster Gretserus, et post eum Adamus Contsen, insignes hæresomastiges.

Claves datæ Petro. CLAVES.) Quæres, quidnam hic significent claves? Respond. Calvinus l. 4. Instit. c. 6. §. 3. eiusque sequaces, significare potestatem annuntiandi tum Evangelium, tum remissionem peccatorum ei, qui dumtaxat credit Evangelio illam promittenti. Verum hoc insulsum est et ridiculum. Clavibus enim aperiuntur ostia, non ora prædicantium. Unde claves insigne sunt regum, et regentium, non doctorum, et docentium, vel prædicantium. Quare claves significant proprie ius regendi, ad quod pertinet non sola potestas prædicandi Evangelii, sed et absolvendi a peccatis, præcipiendi, ordinandi sacerdotes, interpretandi S. Scripturam, excommunicandi, cæteraque omnia quæ ad bonum regimen Ecclesiæ spectant, peragendi.

Notant summam eius potestatem. Dico ergo: Per claves hic significatur summa potestas tum ordinis, tum iurisdictionis in totam Ecclesiam, Petro hic a Christo promissa et tradita, Ioan. ult. v. 16. hoc enim fine traduntur claves urbium regibus et principibus. Et ita claves explicat Christus in sequentibus, dicens: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis*, etc. Qui enim claves habet domus vel civitatis, illius est et dominus, ut ad libitum eam aperiat vel claudat, et quos velit in illam admittat, quos nolit excludat. Alludit ad Isaiæ c. 22. ubi Deus Eliakim Pontifici veteris Testamenti, principatum Synagogæ promittens, ait: *Et dabo clavem domus David super humerum eius: et aperiet, et non erit qui claudat: et claudet, et non erit qui aperiat.* Vide ibi dicta. Porro Eliakim typus fuit Christi Pontificis, de quo dicitur Apoc. 21. 2. *Vidi civitatem sanctam Ierusalem novam, descendentem de cælo a Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo.* Sensus ergo est, q. d. Christus: Ego o Petre, dabo tibi quasi Pontifici, ac consequenter Pontificibus cæteris tibi succedentibus, claves regni cælorum, id est, summam potestatem regendi universam Ecclesiam toto orbe dispersam, ut clavibus, id est, potestate tua, aperiendo, vel claudendo hominibus Ecclesiam, eisdem pariter aperias, vel claudas cælum. Ubi nota non dixisse Christum: Dabo tibi claves regni terrarum, ne terrena et temporalis putaretur hæc potestas, sed *regni cælorum*, ut significaretur hæc potestas proprie et directe extendi ad spiritualia, quæ spectant ad regnum cælorum; ad temporalia vero non nisi indirecte, quatenus scilicet ad spiritualia, ut necessaria, vel valde utilia referuntur. Ita S. Chrysost. hic hom. 55. docet, per hasce claves Petro a Christo traditas, Petri curæ et regimini commissum esse universum mundum, ipsumque creatum esse pastorem et caput totius Ecclesiæ. Sic et S. Greg. lib. 4. ep. 32. *Cunctis*, ait, *Evangelium scientibus liquet, quod voce Dominica sancto et omnium Apostolorum principi Petro, totius Ecclesiæ cura commissa est.* Ac rationem statim subiicit: *Ipsi quippe dicitur: Tibi dabo claves regni cælorum.* Sic et S. Hilar. hic, et S. Leo serm. 2. in Annivers. Assumpt. et alii passim. Audi S. August. serm. 28. de Sanctis: *Solus Petrus inter Apostolos meruit audire: Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Dignus certe qui ædificandis in domo Dei populis lapis esset ad fundamentum, columna ad sustentaculum, clavis*

Narrat S. Ambrosius suam cum Arrianis luctam. *ad regnum.* Hinc S. Ambros. l. 2. Epist. 13. ad Marcellinam sororem, narrans luctam quam habuit cum Arrianis, qui postulabant tradi sibi claves Basilicæ Mediolani, cui præerat Ambrosius, idque iussu Imper. Valentiniani Iunioris, quem regebat Iustina mater Arriana: *Mandatur*, inquit, *Trade basilicam. Respondeo, nec mihi fas est tradere, nec tibi accipere Imperator expedit. Domum privati nullo potes iure temerare; domum Dei existimas auferendam? Allegatur, Imperatori licere omnia, ipsius esse universa. Respondeo: Noli te gravare Imperator, ut putes te in ea, quæ divina sunt, imperiale aliquod ius habere. Noli te extollere, sed si vis diutius imperare, esto Deo subditus. Scriptum est: Quæ Dei Deo, quæ Cæsaris Cæsari: ad imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotem Ecclesiæ. Publicorum tibi mœnium ius commissum est, non sacrorum.* Sic Hosius Episcopus Cordubensis, præses Concilii Nicæni, Constantino Imperatori Arriano, idem postulanti constanter respondit, ipsi deberi claves urbium, claves vero Ecclesiæ soli Pontifici: *Tibi*, inquit, *Deus imperium commisit, nobis quæ Ecclesiæ sunt credidit.* Hosii Episcopi constantia.

Tropolog. Claves notant industriam, dexteritatem, et sapientiam regendi, quæ debet esse in Pontifice: nam clavis dextere seræ imponi, aptari et circumagi debet, ut ostium aperiatur: sic *ars artium est regimen animarum*, ait S. Gregorius in Pastorali. Tropol.

ET QUODCUMQUE LIGAVERIS SUPER TERRAM, ERIT LIGATUM ET IN CÆLIS: ET QUODCUMQUE SOLVERIS SUPER TERRAM, ERIT SOLUTUM ET IN CÆLIS.) *Quodcumque*, id est, quemcumque; sed dicit *quodcumque*, quia genus neutrum amplius et universalius est genere masculino. Nam Pontifex non tantum homines ligat et solvit, sed et peccata, vota, iuramenta, etc. Transit a metaphora clavium ad metaphoram vicinam ligandi et solvendi: vicina enim sunt aperire et claudere, ligare et solvere. Unde per eam idem significat, quod per claves, et per petram, nimirum summam potestatem Petri et Pontificum in regenda Ecclesia. Potestas ergo ligandi amplissima est, et varie exercetur a Petro et Pontifice. Primo, culpam et peccatum non absolvendo, sed retinendo, ac absolutionem sacramentalem in Pœnitentiæ Sacramento, ei qui indignus et indispositus est, negando, æque ac Eucharistiam, aliaque Sacramenta, Ioan. 20. 21. Secundo, pœnitentiam lapsis iniungendo. Tertio, excommunicatione, aliisque censuris Ecclesiasticis reum innodando. Quarto, legibus et præceptis, v. g. festorum, ieiuniorum, decimarum, etc. fideles constringendo. Quinto, obligando Christianos definitionibus fidei, dum Pontifex ex cathedra definit et declarat, quid credendum sit, quid ut erroneum et hæreticum respuendum: quæ religio bona sit, quæ non: quis status vitæ honestus sit et licitus, quis non, etc. Hinc a contrario liquet, quid sit solvere, scilicet ab obligationibus hisce iam dictis absolvere et liberare. Potestas ligandi quintuplex.

Explicat ergo Christus hic potestatem clavium per metaphoram, non aperiendi et claudendi (quæ duo sunt propria clavium officia) sed per aliam efficaciorem, scilicet vinculorum, iis homines ligando, vel ligatos absolvendo, quam in omnes omnino homines totius orbis a Christo accepit S. Petrus, et ei succedens Romanus Pontifex, qui tamen illam derivat, prout ei libuerit in Episcopos, pastores, aliosque ministros Ecclesiæ sibi subditos; ideoque Christus cæteris quoque Apostolis dixit Matth. 18. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo: et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo;* quibus verbis eadem potestas datur Apostolis a Christo in totum orbem, quæ datur hic Petro; sed peculiariter eadem hic datur soli Petro, ut significetur ipsum in hac potestate esse primum et principem, ut cæteros Apostolos quasi sibi subditos, suæque curæ commissos, in ea dirigere, arctare, corrigere possit et subinde debeat, imo eamdem si opus foret, eis adimere, et auferre. Unde Synodus Alexandrina, cui præsedit S. Athanas. ex sententia Concilii Nicæni scribit Felici Papæ: *Romanæ sedi ab ipso Domino potestatem ligandi, et solvendi speciali privilegio super alios esse concessam.*

SUPER TERRAM.) Nota: Potestas Petri et Pontificis etiam se extendit ad eos, qui sunt sub terra in inferno, vel purgatorio; ut cum quem, ob scelus in vita admissum, post mortem iam vita functum excommunicat, privatque Ecclesiæ suffragiis, uti excommunicat hæreticos: aut cum quem in vita excommunicatum, post mortem ab excommunicatione absolvit, uti ab ea absolvit S. Gregorius monachum cum pecunia defunctum, teste Ioanne Diacono in eius vita lib. 2. cap. 45. item cum dat indulgentias pro defunctis, sive eas det per modum solutionis dumta- Potestas Pontificis in defunctos. S. Gregorius mortuum ab excommunicatione solvit.

xat, qua pœnas, quas illi debent, ex thesauro Ecclesiæ, A puta ex pœnis Christi et Sanctorum Deo exolvat; sive etiam eas det per modum iuridicæ absolutionis, absolvendo eos a pœnis, quas debent, uti volunt nonnulli cum Michaele Medina.

Dices: Quomodo ergo hic dicitur *super terram?* nam qui sunt in purgatorio, sunt sub terra, non super terram. Resp. Primo, τὸ *super terram*, referendum esse ad τὸ *ligaveris et solveris*, puta ad Petrum, ligantem et solventem, non vero ad res vel homines ligandos et solvendos, q. d. Quidquid tu, o Petre, existens super terram ligaveris, vel solveris, hoc Deus ratum habebit, censebitque ligatum, vel solutum in cælo. Opponit enim iudicium Petri in terra iudicio Dei in cælo: nam alioqui in cælo nulla est res liganda vel solvenda; sicut ergo τὸ *in cælo* referendum est ad Deum ligantem, vel solventem, non ad rem ligatam vel solutam; sic et τὸ *super terram*, quod illi opponitur, referendum est ad Petrum ligantem vel solventem, non ad rem ligatam vel solutam. Ne quis enim Petri iudicium velut terrestre contemneret, Christus asseverat B idem esse iudicium cæleste Dei, quodque ut ait S. Chrysostomus: *Quamvis Petrus homo sit mortalis, cælesti tamen polleat potestate*, ut quod ipse iudicarit in terris, Deus idem iudicaturus sit in cælis. Iudicium enim Dei sequitur præiudicium Petri: eius enim præiudicatam sententiam Deus non revocat, sed ut suam approbat et confirmat. Unde exclamat S. Hilarius: *O beatus cæli Ianitor, cuius arbitrio claves æterni aditus traduntur, cuius terrestre iudicium præiudicata auctoritas sit in cælo.*

Secundo, potest tamen τὸ *super terram* referri quoque ad res, puta ad homines ligandos vel solvendos, ut verba Christi completum habeant sensum: sed tunc τὸ *super terram* comprehendit quoque eos qui sunt in terra, vel sub terra: opponitur enim τὸ *in cælo*, quia Græcum ἐπὶ, et Latinum *super*, ac Hebræum עַל *hal* ample accipitur; unde hic potest accipi pro *in*, hinc Syrus vertit, *in terra*. Sic enim directe opponitur solutio in terra Petri solutioni Dei in cælo. Simili modo Græci dicunt, ἐπιξένης εἶναι, id est, C *in peregrina terra esse*. Aliter Salmeron: Mortui, inquit, quoad aliquid sui, scilicet quoad famam et corpus, sunt super terram: unde in his a Pontifice plecti possunt super terram. Verum non tantum corpus, sed et anima eorum, quæ est sub terra, a Pontifice ligari vel solvi potest, uti paulo ante ostendi. Porro Gelasius Pont. 24. q. 2. c. 2. *Igitur*, ex hisce Christi verbis probat eum, qui in excommunicatione est defunctus, non posse ab Ecclesia, id est, a Pontifice absolvi. Unde videtur proprie τὸ *super terram* accipere: sed loquitur de pervicaci, qui in coutumacia sua obiit; hic enim, utpote impœnitens, absolvi nequit, quia incapax est absolutionis. Talis ergo absolvi nequit, nisi vivens super terram pœnituerit, seseque converterit. Quare in tali proprie accipiendum est τὸ *super*, cum ait

Qua ratione? *super terram*. Et sic universim verum est, Pontificem non posse quem sub terra ligare vel absolvere, nisi eum, qui dum viveret super terram, meruerit ligari vel absolvi, ac ligatione dignum, vel absolutionis capacem se fecerit.

Pontificum in mortuos potestas qualis? Denique verius est Pontificem iuridice dumtaxat viven- D tes in terra ligare et solvere, non vero mortuos. Dat ergo ipse indulgentias defunctis, non per modum iuridicæ absolutionis, quia defuncti illi amplius non sunt subditi, sed *per modum suffragii*, uti ipse diserte in bullis solet exprimere, solvendo scilicet pro illis tantum ex thesauro Ecclesiæ, cuius ipse est dispensator, quantum pœnarum defuncti Deo debent. Hic enim thesaurus est super terram, estque in manu et potestate Pontificis. Ita sentiunt S. Thomas, Bonaventura, Alensis, Gabriel, Maior, Richardus, Caietanus, D. Soto, Navarrus, et Bellarm. tract. de Indulgentiis, quos citat et sequitur Suarez de pœnitentia disput. 53. sect. 2. n. 4. et seqq. qui et addit, Pontificem proprie et directe non excommunicare defunctos, nec eos ab excommunicatione absolvere, sed tantum indirecte, quia scilicet directe vetat viventibus, ne pro defuncto orent, aut iis permittit, ut pro eo orent; hoc ipso enim defunctos indirecte privat suffragiis Ecclesiæ, perinde ac si forent excommunicati; vel illa iis indulget, perinde ac si ab excommunicatione eos absolveret. Cum ergo Christus ait hic Petro: *Quæcumque solveris*, etc. per solutionem intelligitur non tantum iuridica absolutio, sed etiam omnis dispensatio, favor et gratia, ex vi potestatis illius a Christo ipsi collatæ; at talis est hæc dispensatio thesauri Ecclesiæ, quem per modum suffragii Pontifex expendit et applicat defunctis. Hæc ergo quæ dixi significat τὸ *super terram*.

TUNC PRÆCEPIT DISCIPULIS SUIS, UT NEMINI DICERENT, Vers. 20.
QUIA IPSE ESSET IESUS CHRISTUS.) Nonnulli Græci et Syrus omittunt τὸ *Iesus*, tuncque planius fluit oratio. Sciebant enim omnes ipsum vocari Iesum, sed nesciebant ipsum esse Messiam, sive Christum, verum Dei filium. Noluit Christus Apostolos hoc aliis dicere et prædicare, tum quia ipsi hac de re necdum satis erant instructi, et in ea confirmati: nam alioqui ipse Christus palam prædicavit se esse Christum filium Dei, ut patet Ioan. 5. et sequ. ac pro huius veritatis confessione occisus est, martyrque occubuit, Ioann. 18. 37. tum quia Christus mox passurus erat, crucifigentibus, et occidendus a Iudæis: quare Iudæi scandalizati fuissent, si Apostoli prædicassent ipsum esse Messiam et Deum, eisque dixissent: Abite cum Christo vestro in malam crucem, qui nos facitis Christicidas et Deicidas, uti iam Christianis dicunt Iudæi; quare semel abiecta fide Christi, eam, licet postea miraculis testatam, amplius audire noluissent. Ergo expectanda fuit Christi mors, resurrectio et gloria, ut tunc prædicarent ipsum esse Messiam et Filium Dei, idque per miracula confirmarent, ac sic rem tantam populo persuaderent, uti fecerunt in Pentecoste, Act. 2. iuxta illud: *Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, et infernorum*, Philipp. 2. 9. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius. Sic et S. Hieronymus: *Tunc*, ait, *me prædicate, cum ista passus fuero, quia non prodest Christum publice prædicari, et eius vulgare in populis maiestatem, quem post paululum flagellatum visuri sunt, et crucifixum.* Addit S. Chrysost. *Quod enim semel radicatum est, et postea evulsum; si iterum plantetur, difficile retinebitur apud multos; quod autem infixum semel est et mansit, postea immobile facile provehitur ad augmentum.* Hæc magis patebunt ex sequentibus.

EXINDE CŒPIT IESUS OSTENDERE DISCIPULIS, QUIA Vers. 21.
(quod) OPORTERET EUM IRE IEROSOLYMAM, ET MUL- Luc. 9. 22.
TA PATI A SENIORIBUS, ET SCRIBIS, ET PRINCIPIBUS SA- Marc. 8.
CERDOTUM, ET OCCIDI, ET TERTIA DIE RESURGERE.) 31.
Exinde, Græce ἀπὸ τότε, id est, ab illo tempore, quo scilicet illis divinitatem suam patefecerat, cœpit eos docere de sua passione et morte; tum ut perfecte eos in fide instrueret: duo enim sunt fidei principia, scilicet Christi divinitas, et Christi humanitas, eiusque passio et crux per quam redemit orbem: tum ne Apostoli audientes vel videntes Christum occidi et mori, de eius divinitate dubitarent, ait Theoph. tum ut ostenderet hoc esse congruum: primo, Deo Patri, ut eius voluntati et iustitiæ per peccatum Adæ, et posterorum læsæ et offensæ, per Christi mortem ex æquo satisfaceret: secundo, Christo, quem decebat per passionem intrare in gloriam suam, Lucæ 24. 26. tertio, hominibus, quos Christi morte decebat redimi, et instrui ad imitandam ferendamque eius crucem.

ET ASSUMENS EUM PETRUS, CŒPIT INCREPARE EUM.) Vers. 22.
Assumens, seorsim scilicet (quasi familiarius et secretius Marc. 8.
eum increpiturus ex vehementi amore, quod coram aliis 32.
non audebat) Christum retrahens. Ita S. Chrysost. Euthymius, et S. Hieronym. quem audi: *Qui* (Petrus) *non vult destrui confessionem suam* (qua dixerat: *Tu es Christus, Filius Dei vivi*) *nec putat posse fieri, ut Dei filius occidatur, assumit eum in affectum suum, vel separatim ducit, ne præsentibus cæteris condiscipulis videatur magistrum arguere: et cœpit illum increpare amantis affectu, et optantis dicere: Absit a te Domine; vel ut melius habetur in Græco: Propitius sis tibi Domine, non erit hoc; quasi necessariam*, ait S. Thomas, *haberet propitiationem:*

cuius affectum suscipiens quidem Christus, ignorantiam exprobrat.

Absit a te Domine, non erit tibi hoc.) Non accidet tibi mors tam indigna. Quis enim ferat Filium Dei crucifigi et mori? Græce est, ἵλεώς σοι, id est, *propitius tibi*, scilicet sis, aut sit Deus. Ita solent Septuag. vertere Hebr. חלילה לך *chalila lach*, id est, *prohibitio tibi* sit, quod vulgo olim dicebant: Dii prohibeant, dii meliora. Syr. *parce tibi*. Loquitur Petrus ex humana prudentia et affectu, non ex divina, ex qua paulo ante dixerat: *Tu es Christus, Filius Dei vivi*. Hic ergo sibi relictus deficit, ideoque a Christo redarguitur.

Vers. 23. Marc. 8 33. Qui conversus dixit Petro: Vade post me Satana, scandalum es mihi (Syrus, *offendiculo es mihi*) quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum.) S. Hilarius τὸ *vade post me*, refert ad Petrum: τὸ vero *Satana scandalum es mihi*, refert non ad Petrum, sed ad diabolum, qui suggesserat Petro ut diceret: *Absit a te Domine*. Audi eum: *Sciens enim Dominus diabolicæ artis instinctum, Petro ait: Vade retro post me, id est, ut exemplum suæ passionis sequatur. In eum vero, per quem opinio hæc suggerebatur conversus, adiecit: Satana scandalum es mihi: non enim convenit existimare Petro, Satanæ nomen et offensionem scandali deputari, post indulta illa beatitudinis et potestatis tanta præconia.* Verum cæteri omnes τὸ *Satana* iungunt cum *vade post me*, totumque Petro dictum arbitrantur. Ait ergo Christus Petro: *Vade post me*, id est, recede a me, facesse hinc, abi a conspectu meo; quia hac in re non mihi es amicus, sed Satan, id est, adversarius (hoc enim significat Hebraice שטן *satan*, et sic vertit Noster 2. Reg. 19. 22. et 3. Regum 5. 4.) et *scandalum*, id est, offendiculum et impedimentum es mihi. Vis enim impedire passionem meam, et consequenter redemptionem et salutem hominum, quam per passionem meriturus et procuraturus sum. Ita S. Chrysostomus, Euthymius et S. Hieronymus, quem audi: *Meæ voluntatis est et Patris, ut pro hominum salute moriar. tu tuam tantum considerans voluntatem, non vis granum tritici cadere in terram, ut multos afferat fructus: et ideo*, ait D. Thomas, *quia contrarius voluntati meæ, debes adversarius appellari: Satanas enim interpretatur adversarius sive contrarius; non tamen ut plerique putant, eadem Satanas et Petrus sententia condemnantur: Petro enim dicitur: Vade retro me Satana, id est, sequere me, qui contrarius es voluntati meæ: ille audit: Vade Satana, et non ei dicitur retro, ut subaudiatur vade in ignem æternum.*

Quo sensu S. Petrus vocatus est Satanas a Christo.

Obiicit Calvinus eiusque sequaces: Christus hic Petrum vocat Satanam: ergo paulo ante non vocavit eum petram, nec constituit eum caput Ecclesiæ. Respondet S. Hieronymus Petrum vocari Satanam, id est, adversarium pro præsenti tempore, quo adversabatur Christo volenti pati et crucifigi: petram vero constitui pro tempore non præsenti, sed futuro, scilicet ut post mortem et resurrectionem Christi fiat petra et caput Ecclesiæ. Secundo, S. August. serm. 13. de Verbis Domini secundum Matthæum, et Theophyl. respondent, Petrum dici beatum, et petram Ecclesiæ constitui, quatenus a Deo revelante illuminatus, confessus erat Christum filium Dei vivi; ideoque ab eo petra Ecclesiæ constitutus: Satanam vero hic dici, quatenus a Deo Deique decreto (quod ipse ignorabat) recedens, humanum sequebatur affectum, quo nolebat Christum a se ita amatum mori. Porro Concilium Constant. Œcum. in Constitutione Vigilii Papæ, anathema dicit iis, qui illud Christi, *Vade post me Satana*, dictum fuisse volunt ad Petrum, ne dissuasione eius animus Christi perturbatus fugeret passionem, eo quod passione sua sibi proficeret, ideoque mortem ipsius nobis æternæ vitæ præmia contulisse non credunt. Simili modo B. Petrus Damiani l. 1. epist. 16. ad Alex. II. Pontificem Hildebrandum Card. qui postea creatus fuit Pontifex Gregorius VII. vocat *suum sanctum Satanam*. *Satanam*, quia sibi adversabatur, ne renuntiaret Cardinalatui, ut ad suam eremum Camaldulensem rediret. *Sanctum*, quia id faciebat sancto fine, quia scilicet videbat Petri operam perutilem fore Ecclesiæ.

Petrus Damian. vocat Hildebrandum Cardin. suum sanctum Satanam: et quare?

Quia non sapis (Arabic. *non cogitas*) ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum.) Hic est fons et causa erroris Petri et cæterorum hominum; *quia non sapis*. Græce οὐ φρονεῖς, id est, non capis, non sapis, non probas tam intellectu, quam affectu tuo ea, quæ placita sunt Deo, sed quæ hominibus humana suggerit prudentia, hoc est, caro et sanguis. Vis enim consulere carni et vitæ meæ, ac exinde tuæ humanæ consolationi contra Dei decretum, quo sapientissime decrevit mihi moriendum esse pro hominum salute. Ita homines peccant, dum exile carnis iudicium præponunt sublimi et sapientissimo Dei iudicio. Nam: *Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: stultitia enim est illi, et non potest intelligere*, 1. Cor. 2. 14.

Tunc Iesus dixit discipulis suis: Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me.) Hoc pharmacum abnegationis et crucis, opponit Christus amori proprio et naturali, quem Petrus erga Christum ostenderat v. 22. volens impedire eius passionem, ideoque non soli Petro, sed convocatis cæteris Apostolis, imo et turbis, ait Marcus c. 8. 24. hoc edixit, et quasi axioma Christianæ scholæ statuit, dicens: *Si quis vult venire*, etc. q. d. ait Chrysostomus: *Tu, o Petre, dicis mihi: Propitius esto tibi* (parce vitæ tuæ) *ego autem dico tibi, quoniam non solum prohibere me a passione nocivum tibi est, sed neque salvari poteris, nisi patiaris et moriaris, et vitæ abrenunties semper.* Vult enim Christus stabilire quod dixerat; moriendum sibi esse ex Dei decreto pro hominum salute, et insuper hanc mortem et crucem cuique fideli imitandam esse, si eius assecla et discipulus haberi velit. Tria autem præcipit, ait Chrysostomus, primum est, *abneget semetipsum*, secundum, *tollat crucem*, tertium, *sequatur me*. Vers 24. Luc. 9. 23 Marc 8. 34.

Si quis vult post me venire.) Non cogit Christus, nec vim infert, ait Chrysostomus, sed volentes invitat, eoque blandius et vehementius allicit, trahitque. Quis enim non aveat, ardeatque sequi Christum Dei Filium? Sed sicut Deus iubet omnibus hominibus, ut sequantur Christum: sic pariter iubet ut abnegationem, quam hic sancit, libere eligant et complectantur. Rursum allicit omnes Christus, dicendo: *Venite post me*, q. d. Non eritis primi in cruce, morte et martyrio. Ego dux vobis præibo; quare me præeuntem sequimini dumtaxat, quia ego vobis non tantum exemplo, sed et adiutorio antecedam, ac certos vos faciam de triumpho et corona, si me dumtaxat sequi, et gratiæ meæ strenue cooperari velitis. Sic Cato præiens militibus per arenas Libycas aiebat: *Pericula vestra prætentate meo;* nihil enim iubebo, nisi quod prius ipse fecero; nil præcipiam, nisi eius vobis ipse dux et ductor fuero; magnus militi est stimulus prævium ducis exemplum.

Abneget semetipsum.) Id est, abdicet a se suum iudicium, et affectum humanum; hoc enim in homine vivit, quod homini charissimum est, in quo homo oblectatur et pascitur, ut illud censeatur esse ipse homo. Homo est enim id quod in homine viget et vivit. Iubet ergo, ut quisque suos affectus et amores naturales et sensuales, Dei legi et voluntati repugnantes deponat, mortificet, et resecet, ac Dei legem et voluntatem assumat, induat, et per omnia sequatur. Vide dicta c. 10. 38. et 39. Dicit enim hoc Christus occasione Petri, qui per affectum naturalem erga Christum volebat eius mortem impedire, ut eum in ipso et cæteris hominibus castiget, q. d. Si vis post me venire meque sequi, o Petre, abnega, et abdica a te humanum hoc tuum de me iudicium et affectum, ut Dei, qui me pati et mori vult, decretum et voluntatem sequaris et amplectaris. Idem fac in cæteris omnibus tuis iudiciis, desideriis, affectibus, ac nominatim in morte crucis, quam tibi Deus decrevit, ut eam amplectaris, licet natura et naturalis affectus illam fugiat, et exhorreat, iuxta illud: *Cum esses iunior cingebas te, et ambulabas ubi volebas; cum autem senueris, extendes manus tuas* (in cruce) *et alius cinget te, et ducet quo tu non vis*, Ioan. 21. 18. Unde Orig. *abneget semetipsum*, exponit, q. d. Abneget vitam suam, capessendo mortem pro me, meaque fide, uti ego capessam mortem crucis pro Deo. Pari modo quivis fide-

Abnegare se quid?

lis *abneget semetipsum*, id est, sua desideria, suas imaginationes, suos concupiscentiæ pruritus, suas rationes humanas, suamque voluntatem, eamque per omnia invertat et conformet voluntati Dei; v. g. suggerit tibi visus, auditus, gustus, ut videas, audias, gustes curiosa, detractoria, delicata, ut iis te oppleas et inebries; nega eis has suas cupidines a Deo vetitas, eisque dicito: nolo ista videre, audire, sapere, quia volo Dei legem sequi, Deoque placere, non autem meis sensibus et appetitibus carnalibus satisfacere. Sic mater sapiens puero (concupiscentia enim est instar pueri, qui sensu, non ratione ducitur, ait Aristot. in Ethicis) negat petenti noxia, v. g. cultrum, quem quia manu debili regere nequit, eo se lædet.

Notat S. Gregorius hom. 32. in Evang. non dicere Christum, abneget suas opes, sed *abneget semetipsum*, ut homo abeat a se, et fiat alienus a se, imo desinat esse quod erat, et incipiat esse quod non erat, fiatque quasi novus et alter homo: *Minus quippe*, ait S. Gregorius, *est abnegare quod habet, valde autem multum est abnegare quod est, id est, non sufficit nostra relinquere, nisi relinquamus et nos*. Obiicit sibi deinde Gregorius: *Quo ibimus extra nos?* ac respondet: *Aliud sumus per peccatum lapsi, aliud per naturam conditi: aliud quod fecimus, aliud quod facti sumus. Relinquamus nosmetipsos, quales peccando nos fecimus: et maneamus nosmetipsi, quales per gratiam facti sumus. Ecce etenim, qui superbus fuit, si conversus ad Christum humilis factus est, semetipsum relinquit. Si luxuriosus quisque ad continentiam vitam mutavit, abnegavit utique quod fuit. Si avarus quisque ambire iam desiit, et largiri didicit propria, qui prius aliena rapiebat, proculdubio semetipsum reliquit. Ipse quidem est per naturam, sed non est ipse per malitiam.* Declarat idipsum exemplo Pauli: *Pensemus*, inquit, *quomodo se Paulus abnegaverat, qui dicebat: Vivo autem iam non ego; extinctus quippe fuerat sævus ille persecutor, et vivere cœperat pius prædicator. Vivit vero in me Christus. Ac si aperte dicat: Ego quidem a memetipso extinctus sum, quia carnaliter non vivo: sed tamen essentialiter mortuus non sum, quia in Christo spiritaliter vivo. Dicat ergo veritas, dicat: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum: quia nisi quis a semetipso deficiat, ad eum, qui super ipsum est, non appropinquat: nec valet apprehendere, quod ultra ipsum est, si nescierit mactare quod est.*

Sanctus fit alius a seipso qui fuit.

A simili. Similitudine idipsum illustrat S. Chrysostomus hom. 56. *Si intelligis*, ait, *quid sit alium abnegare, tunc recte percipies, quid sit abnegare semetipsum. Qui alium abnegavit, si cædi eum virgis videat, si coerceri vinculis, quidquid aliud mali pati eum conspexerit, non occurrit, non auxiliatur, non flectitur, nec prorsus ullo modo movetur, ceu ille, qui penitus ab eo alienatus est. Sic igitur nullo nos pacto corpori nostro parcere vult, ut neque si cæditur, neque si pellitur, neque si uritur, neque si quid aliud huiusmodi patitur, ei parcamus.* Addit Victor Antiochen. in Marci c. 8. *Non dixit ille, ne nimium sibi indulgeat; aut ne nimium carni suæ parcat: sed vehementius insurgens, abneget vel abiuret semetipsum, hoc est, nihil cum seipso vel sua carne commercii habeat, verum ita se gerat, ac si non ipse, sed alius quispiam crucem tolleret.* Ubi nota τὸ *abiuret*: sicut enim in baptismo abrenuntiamus Satanæ, et quasi eum abiuramus; sic abnegare plane, et quasi abiurare debemus nosmetipsos, id est, nostras cupiditates: hæ enim magis nobis nostræque saluti sunt hostes, quam sint ipsi dæmones: dæmonem enim per se horremus, sed cupiditates blanditie sua nos decipiunt, nosque iis quasi nostris amicis gratulamur et adulamur. Maius enim periculum est ab insidiatore occulto, quam aperto.

Porro non solis Apostolis, religiosis, clericis, sacerdotibus, sed cuivis fideli dicit Christus iubetque, ut abneget semetipsum, id est, suum sensualem nimiumque amorem erga suam carnem, suum honorem, suam uxorem, suos filios, suos cognatos, etc. eumque subiiciat Dei amori, legi et voluntati. Religiosi vero ulterius abnegare debent omnia sæcularia negotia, propriam voluntatem, dominium et proprietatem cæteraque votis, et professioni religiosæ et perfectionis vitæ adversantia, ut non solum Christi legi, sed et consiliis eius Evangelicis sese conforment. Hæc abnegatio debet se extendere ad ipsam vitam, et mortem etiam ignominiosissimam crucis, ait S. Chrysost. ut illam potius subeamus, quam a Dei voluntate vel ad punctum recedamus: unde subdit: *Et tollat crucem suam.* Quocirca S. Basilius in regulis fusius explicatis ad interrog. 6. abnegationem sic definit: *Abnegatio sui nihil est aliud, nisi summa rerum omnium vitæ superioris* (in vitiis exactæ) *oblivio, atque a sui ipsius voluntatibus recessio*, et ad Dei voluntatem accessio. Idem ad interrog. 8. *Perfecta*, ait, *renuntiatio in eo sita est, si quis id assecutus fuerit, ut de vita sua ne minimum quidem affectus sit, quamvis habeat mortis responsum.* Et inferius: *Renuntiatio nihil aliud est, quam vinculorum terrenæ huius ac temporalis conversationis solutio, quæ dum nos anxiis et humanam vitam comitantibus negotiis subducit, promptiores et magis idoneos reddit ineundæ vitæ ad Dei contemplationem.* In vitis Patrum l. 5. libello 1. de profectu Patrum n. 7. Abbas Ioannes hæc dat abnegationis et vitæ sanctæ documenta: *Esto iniuriam patiens, et non irascens: pacificus, et non reddens malum pro malo: non attendens ad vitia aliorum, neque teipsum exaltans, sed esto subditus et humilior omni creaturæ: renuntiando omni materiæ corporali, et his quæ secundum carnem sunt, in cruciatu, in certamine, in humilitate spiritus, in ieiunio, in patientia, in fletu, in fame et siti, in frigore et nuditate, in laboribus, includens te sepulcro tamquam iam mortuus, ut videatur tibi esse proxima mors omni die.* S. Ægidius, socius S. Francisci, vir valde sanctus, et a Deo iluminatus, hæc abnegationis sensuum dabat paradoxa:

Abnegationis definitio.

Officia.

Paradoxa S. Ægidii socii S. Francisci.

Si vis bene videre, erue oculos tuos, et esto cæcus.
Si vis bene audire, esto surdus.
Si bene loqui, esto mutus.
Si bene ambulare, abscinde tibi pedes.
Si bene operari, mutila tibi manus.
Si bene amare, habeas te odio.
Si vis bene vivere, te mortifica.
Si bene lucrari, disce perdere.
Si vis esse dives, esto pauper.
Si vis esse in deliciis, affige te.
Si vis esse securus, semper esto in timore.
Si vis exaltari, humilia te.
Si vis honorari, despice te, et honora te despicientes.
Si vis habere bonum, sustine malum.
Si vis esse in quiete, labora.
Si vis benedici, desidera maledici.

O quam magna hæc sapientia, scire hæc facere! et quia magna sunt, non omnibus data sunt. Nemo debet aliquid audire vel loqui, nisi ad utilitatem, nec ultra ullo modo procedere. Idem hanc dabat viam salutis et perfectionis per abnegationem:

Si vis salvari, ne petas rationem ab humana creatura de his quæ tibi accidunt.

Si vis salvari, satage te separare ab omni consolatione et honore, quæ potest tibi dare aliqua creatura.

Væ illis, qui volunt honorari de sua malitia.

Si quis tecum contendit, si vis vincere, perde; alioquin quando credideris te vicisse, perdidisti. Et mox hæc subdit antistropha.

Si amas, amaberis.
Si times, timeberis.
Si servies, servietur tibi.
Si bene te gesseris erga alios, alii se bene gerent erga te.
Beatus qui amat, et non desiderat inde amari.
Beatus qui servit, et non desiderat serviri. Et quia hæc magna sunt, stulti ad hæc non pertingunt.

Tria potissimum animo tuo hærere debent: Primum est, si omnem tribulationem, quæ accidit, libenter sustineas. Secundum, si de omnibus, quæ facis et recipis, magis humilieris. Tertium est, si fideliter diligas illa bona, quæ videri non possunt corporeis oculis. Ita habet historia Seraphicæ relig. lib. 1. pag. 65. Plura vide apud Climacum, Dorotheum et Cassianum, qui inter alia lib. 5. de Iustit.

Renunt. cap. 28. narrat Ioannem Abbatem iam moriturum, hoc suis perfectæ abnegationis exemplum et documentum dedisse: *Nunquam*, ait, *meam feci voluntatem, nec quemquam docui, quod prius ipse non feci.*

Et tollat crucem suam.) Sicut ego tuli meam, ut me Christum quasi primum cruciferum et crucigerorum antesignanum ac ducem, qui crucem meam, in qua crucifigendus eram, dolens et gemens meis humeris tuli in montem Calvariæ, ipse cruciger Christianus animose et alacriter sequatur assidue, usque ad mortem crucis, et inde ad gloriam paradisi: unde Lucas addit *quotidie*, ut significet omni die, et sæpe omni hora aliquid molesti cuilibet occursurum, quod patienter et fortiter tolerare oporteat, idque continue per totam vitam, ac proinde cuilibet vivendum esse in cruce, et moriendum in cruce cum Christo: *Tollit crucem suam*, ait S. Hieronym. *qui mundo crucifigitur; cui autem mundus crucifixus est, sequitur Dominum crucifixum.* Crux hæc primo est persecutio et martyrium; secundo, afflictio et tribulatio quævis a Deo inflicta; tertio, tentatio a dæmone immissa, et a Deo ad nostram probationem, humilitatem, virtutem et coronam augendam permissa; quarto, sui abnegatio et cupiditatum mortificatio: ita S. Hieron.

Sua cuique crux I. Suam.) Id est, Primo sibi propriam: cuique enim sua propria est crux; uni ab uxore, filiis, cognatis; alteri a moribus; tertio ab æmulis; quarto ab infortuniis; quinto a paupertate; sexto ab exilio, carcere, vinculis, et ita deinceps.

II. Secundo, *suam*, id est, suis viribus æque ac concupiscentiis commensam. Deus enim *non patitur vos tentari super id quod potestis,* ait Paulus 1. Corinth. 10. v. 13. sed cuique pro vitio, quo laborat, crucem quasi medicinam immittit vel permittit: sic prono in superbiam, vel aliqua in re excellenti, permittit aliquod vilipendium, vel tentationem carnis, quæ cum humiliet, uti permisit in S. Paulo, 2. Corinth. 12. 7. avaro immittit mercium et opum iacturam: pulchro et vegeto immittit morbum, docto permittit lapsum in aliquem errorem vel infamiam, ne infletur et de se præsumat.

III. Tertio, *suam*, id est, sibi ad suum bonum a Deo ab æterno decretam. Cum ergo sentis crucem, ac sæpe novam, cogita de Deo, illique eam resigna, ac dicito: Domine hanc crucem de paterna manu tua libens accepto: hæc enim ab æterno crux mihi fixa est, et a te decreta ad rubiginem vitiorum meorum defricandam: quare pro ea immensas tibi gratias ago. Scio enim, et credo eam mihi a te ex amore paterno constitutam, ut me filio tuo dilecto Christo crucifixo assimiles hic in patentia, et postea in gloria. Nam: *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus*, etc. Rom. 8. 29.

IV. Quarto, *suam*, id est, quam quisque in se habet per passionem, vel sibi irrogat per abnegationem, aut quam suam fecit per compassionem. Nam, ut ait S. Gregorius homil. 32. in Evang. *Duobus modis crux tollitur, cum aut per abstinentiam afficitur corpus, aut per compassionem proximi affligitur animus. Pensemus qualiter, utroque modo Paulus crucem suam tulerat, qui dicebat: Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiar. Ecce in afflictione corporis audivimus crucem carnis: audiamus nunc in compassione proximi crucem mentis; ait enim: Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? Perfectus quippe prædicator, ut exemplum daret abstinentiæ, crucem portabat in corpore. Et quia in se trahebat damna infirmitatis alienæ, crucem portabat in corde.*

Et sequatur me.) Per crucem ad mortem, et per mortem ad beatam immortalitatem. Perseverandum enim nobis est in cruce cum Christo per totam vitam, usque ad mortem et coronam: *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Audi S. Chrysostom. hom. 56. *Latrones*, inquit, *multa talia patiuntur. Ne igitur credas ipsius passionis naturam per se sufficere, causam eius subiecit. Quam ipsam? quæ dicta sunt universa faciens at-*

A *que patiens ipsum sequaris, ut scilicet propter ipsum omnia sustineas, atque omnem virtutum numerum habeas. Is enim Christum sequitur, qui non in periculo modo fortitudinem adhibet, sed modestiam, sed humilitatem et omne sublimioris Philosophiæ genus complectitur. Id enim est recte Dominum sequi, ut et propter ipsum cuncta sufferas, et alias virtutes non negligas. Multi diabolum sequentes multa patiuntur, et vitam propter ipsum perdunt, quam nos propter Christum, imo vero propter nos ipsos perdimus.*

Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.) Vers. 25. Luc. 9. 24. Marc. 8. 35. Quia crux acerba est et cruciat, hinc ad eam tollendam fideles animat Christus, ait Chrysostomus, per ingens eius præmium et coronam gloriæ; ac si agricolæ dicatur, ait S. Gregorius homil. 32. *Frumentum si servas, perdis: si seminas, renovas. Quis enim nesciat, quod frumentum cum in semine mittitur, perit ab oculis, in terra deficit? sed unde putrescit in pulvere, inde virescit in renovatione.* B Origenes dupliciter exponit hanc sententiam: Servans animam perdet dupliciter. primo sic, q. d. Si quis, inquit, amator vitæ præsentis parcit animæ suæ timens mori, et putans animam suam per hanc mortem perire; ille volens hoc modo salvare animam suam, perdet eam, alienam illam faciens a vita æterna. Si quis vero contemnens vitam præsentem, usque ad mortem pro veritate certaverit, perdet quidem animam suam quantum ad vitam præsentem; sed quoniam propter Christum perdet eam, magis eam salvam faciet in vitam æternam. Alio modo sic: Si quis intelligit, quæ est vera salus, et acquirere vult eam ad salutem animæ suæ, iste abnegans semetipsum perdit, quantum ad voluptates carnales, animam suam propter Christum; et perdens animam suam hoc modo, salvat eam per opera pietatis: dicendo enim, *Qui voluerit*, præcedentem et sequentem unum sensum esse ostendit; si ergo quod superius dixit, *Abneget semetipsum*, de morte corporali dixit; consequenter hoc de sola morte in- C telligere debemus dictum esse; si autem abnegare seipsum est carnalem conversationem reiicere; et perdere animam est deponere voluptates carnales. Huc usque Origenes. Prior expositio videtur magis genuina, sed ampliando hoc modo, q. d. Qui in hac vita fugiens crucem et abnegationem sui, vult servare animam suam, id est vitam suam, ideoque negat me, meamque fidem in persecutione; aut vult salvare animam suam, id est, desideria animæ suæ, q. d. Qui suis concupiscentiis vult satisfacere, hic in futura vita perdet animam suam in gehenna; qui autem perdiderit animam suam in hac vita propter Christum, vel moriendo in persecutione pro eo, vel eius amore abnegando suas concupiscentias, hic in futura vita animam, quam perdidit moriendo, vel mortificando, salvam inveniet in æterna gloria et in sinu Christi, qui eam pro se morti expositam resuscitabit et glorificabit. Hunc sensum exigit antithesis inter perdere et salvam facere, sive invenire, scilicet integram et salvam; item id quod sequitur: *Quid enim prodest homini, si* D *universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur*, id est, animam suam perdet in gehenna?

Quid enim prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ (id est, *sui ipsius*, ut explicat Lucas c. 5. 25.) detrimentum patiatur?) Vers. 26. Luc. 9. 25. Marc. 8. 36. Græce, ζημιωθῇ, id est, iacturam faciat, mulctetur, q. d. Quid te iuvabit (hoc enim est Græcum ὠφελεῖ) acquisivisse omnes opes, honores, delicias totius mundi, si propter hoc teipsum perdas, et anima tua, quam unicam et intimam habes, mulcteris ad æterna gehennæ tormenta? iuxta illud:

Omnia si perdas, animam servare memento.

Opes enim, honores et delicias perditas recuperare potes: animam semel perditam in æternum recuperare non poteris. Illa extrinseca sunt, et exterius tantum sensus titillant; hæc intrinseca tibi est, et intima: unde eius dolor vel gaudium, tibi pariter intrinsecus est, summus et intimus: illa temporalia sunt et caduca, hæc immortalis et æterna. O stulti ergo filii Adæ, cur hæc caduca ita ada-

matis, ut propter ea animam perdatis, et æternis gehennæ incendiis tradatis? O insensati, qui gutta voluptatis vel honoris emitis sempiternos dolores, et perenne inferorum opprobrium; utique vili et exili nimis pretio eas emitis, cuius vos sero pœnitebit in æternum. Ego tanti pœnitere non emo.

AUT QUAM DABIT HOMO COMMUTATIONEM PRO ANIMA SUA?) Græce ἀντάλλαγμα, id est, compensationem, permutationem, pretium, lytrum. Unde Syrus vertit, *permutationem animæ suæ*, q. d. Anima tua omne pretium, omnem compensationem superat; empta enim et redempta est pretioso sanguine Christi Domini Dei nostri; quare pro unius hominis anima universus mundus sufficiens pretium non est, ait Euthym. in Ps. 48. Quocirca si semel eam perdideris, et gehennæ tradideris, nullo pretio eam redimere poteris, nec valebis animam tuam alia anima redimere, quia non habes nisi unam, et licet plures haberes, propter eas tamen gehenna animam tuam, quam in sua manu iam habet, non dimitteret: hic potest animæ suos lapsus redimere pœnitentia, lacrymis, et bonis operibus; at in die iudicii nullus amplius pœnitentiæ et redemptioni erit locus. Vide ergo fraudem Satanæ et stultitiam hominis, qui animam peccatoris ab eo emit vilissima, brevissima voluptate gulæ, luxuriæ, etc. *Porrigit pomum, et surripit paradisum*, ait S. Bernardus tract. de gradu humilit. c. de Curiositate. Lucas c. 9. 26. addit: *Nam qui me erubuerit* (uti Christum eiusque legem velut vilem et pauperem erubescebant Iudæi, et Gentilium multi) *et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, et Patris, et sanctorum Angelorum suorum; pro quo Matthæus habet id, quod sequitur:*

Vers. 27 Luc. 9 26. FILIUS ENIM HOMINIS VENTURUS EST IN GLORIA PATRIS SUI CUM ANGELIS SUIS, ET TUNC REDDET UNICUIQUE SECUNDUM OPERA EIUS.) Arabicus, *secundum operationem suam*, id est, iuxta id, quod operatus est, non iuxta id quod scivit, intellexit, credidit.

VENTURUS EST (in die iudicii, ut homines ex operibus iudicet) IN GLORIA (id est, cum gloria et maiestate, ut habet Lucas) PATRIS.) Tum creata, quam scilicet ut homo sibi a Patre infusam in corpore et anime accepit, vel exterius in comitatu omnium Angelorum effusam in die iudicii accipiet; tum illa, quam ut Deus cum Patre eiusque essentia et deitate communem habet, tumque toti mundo se habere ostendet: ita S. Chrysostomus et Euthymius. Est hic acer stimulus ad opera heroica abnegationis, crucis et virtutis, ad quæ omnes excitavit Christus, v. 24. q. d. Agite, o Apostoli, o fideles mei, abnegate vos ipsos, tollite crucem vestram, meque sequimini, quia ob hæc opera vestra ardua, et heroica in die iudicii coram toto mundo vos laudabo, vobisque meam felicitatem et gloriam regni cælestis communicabo; eos vero, qui fugerint abnegationem, crucem, meique sequelam, secuti autem fuerint suas voluptates et concupiscentias, increpabo, et adiudicabo gehennæ, idque in perpetuum. Eligenda vobis est una ex hisce duabus sors: alterutra enim vos infallibiliter manet. Quocirca S. Hieronymus Epist. 1. ad Heliodorum, eum ad vitam solitariam, eiusque crucem sic invitat: *Paupertatem times? sed beatos Christus pauperes appellat. Labore terreris? at nemo athleta sine sudore coronatur. De cibo cogitas? sed fides famem non timet. Super nudam metuis humum exesa ieiuniis membra collidere? sed Dominus tecum iacet. Squalidi corporis horret inculta cæsaries? sed caput tuum Christus est. Infinita eremi vastitas te terret? sed tu paradisum mente deambula.* Et nonnullis interiectis: *Delicatus es frater, si et hic vis gaudere cum sæculo, et postea regnare cum Christo. Veniet, veniet illa dies, qua corruptivum hoc et mortale incorruptionem induat et immortalitatem. Beatus servus, quem Dominus invenerit vigilantem. Tunc ad vocem tubæ pavebit terra cum populis, et tu gaudebis. Iudicaturo Domino lugubre mundus immugiet: tribus ad tribum pectora ferient: potentissimi quondam reges nudo latere palpitabunt: exhibebitur cum prole sua vere tunc ignitus Iupiter: adducetur et cum suis stultus Plato discipulis: Aristotelis argumenta non proderunt: tunc tu rusticanus et pauper exultabis, et ridebis, et dices: Ecce crucifixus Deus meus: ecce iudex, qui obvolutus pannis in præsepio vagiit*, etc. *ut his tum interesse contingat, pro quibus nunc labor durus est.* Huc usque S. Hieron. pathetice, sed vere.

Stimulus ad heroicam virtutem.

AMEN DICO VOBIS, SUNT QUIDAM DE HIC STANTIBUS, QUI NON GUSTABUNT MORTEM, DONEC VIDEANT FILIUM HOMINIS VENIENTEM IN REGNO SUO.) Syrus, *in regnum suum*. Sæpe enim hæc duo in Script. confunduntur, idemque significant. Promisit Christus mercedem in regno cælesti dandam pro operibus bonis abnegationis et crucis, nunc ne quis illud longe abesse et in multa sæcula differendum causetur, occurrit, illudque vicinum esse reipsa demonstrat, dum nonnullis adhuc viventibus post paucos dies, illud ipsum in transfiguratione ostendit. Vers. 28. Luc. 9. 27 Mar. 9. 1.

NON GUSTABUNT MORTEM.) Id est, non morientur. Est metaphora a calice mortifero, qui damnato ad mortem datur, ut veneno moriatur: hic enim non hauritur iucunde, sed ægre gustatur, ut amarus et felleus.

IN REGNO SUO.) Quæres quodnam hoc Christi regnum, et quando illud viderint nonnulli Apostolorum astantium Christo? Respondet S. Gregorius hom. 32. in Evang. et Beda, regnum hoc Christi esse Ecclesiam, eiusque per omnes gentes propagationem, quam utique viderunt, imo effecerunt Apostoli. Id dicit Christus, ait S. Gregorius, ut ex propagatione regni Ecclesiæ, quam visuri erant, discerent quanta futura esset eorum gloria in regno cælesti, quod in hac vita est invisibile: alioqui enim homines sola visibilia æstimant, invisibilia non appetunt, quia nec esse suspicantur. Deus ergo per visibilia, quæ exhibet, firmat spem promissorum invisibilium. Secundo, alii id fore censent in resurrectione, et die iudicii, de quo v. præcedenti locutus est Christus. Verum dico id factum esse in transfiguratione Christi: in illa enim regnum Christi gloriosum quasi per transennam viderunt, et prægustarunt tres Apostoli, scilicet Petrus, Iacobus et Ioannes, et ita esse patet ex sequentibus: nam omnes Evangelistæ, qui huius rei meminerunt, scilicet Matthæus, Marcus et Lucas post hoc Christi promissum, subiungunt statim illud fuisse impletum, scilicet sexto post die: ita S. Hilarius, S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Ambrosius, Theophylactus, Euthymius, et alii passim. Unde S. Leo serm. de transfigurat. *In regno*, inquit, *hoc est, in regia charitate.* In transfiguratione enim Christus Apostolis dedit specimen gloriæ, claritatis, magnificentiæ, gaudii et felicitatis, quam obtinebunt Sancti in regno cælesti, ut per illam animarentur ad labores et dolores Evangelicos, ad crucem et martyrium, aliosque ad eosdem animarent. Ita per illam S. Hieronymus ad eosdem animat Eustochium Epist. 18. de custodia virgin. in fine: *Egredere, ait, paulisper de carcere, et præsentis laboris ante oculos tuos tibi pinge mercedem, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Qualis erit illa dies, cum tibi Maria mater Domini choris accurret comitata virgineis? cum post rubrum mare submerso cum suo exercitu Pharaone, tympanum tenens præcinet responsuris? Cantemus Domino, gloriose enim honoratus est; equum et ascensorem proiecit in mare. Tunc Thecla in tuos læta volabit amplexus, tunc et ipse sponsus occurret, et dicet: Surge, veni proxima mea, speciosa mea; quia ecce hyems transivit, pluvia abiit tibi. Tunc Angeli mirabuntur, et dicent: Quæ est ista prospiciens quasi diluculum, speciosa ut luna, electa ut sol.* Et post nonnulla: *Tunc parvuli*, etc. *palmas victoriæ sublevantes, consono ore cantabunt: Hosanna in excelsis. Benedictus qui venit in nomine Domini. Hosanna in excelsis. Tunc centum quadraginta quatuor millia in conspectu throni, et conspectu seniorum tenebunt citharas, et cantabunt canticum novum.*

Regnum Christi quod? 1. 2. 3. genuine.

CAPUT DECIMUMSEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo Christus transfiguratur in monte, et Eliam partim venisse, partim venturum docet. Secundo v. 14. sanat lunaticum, aitque ad hoc opus esse oratione et ieiunio. Tertio v. 21. prædicat instare sibi passionem et mortem. Quarto v. 24. solvit didrachma pro se et Petro, etsi ad id se non teneri ostendat.

1. ET post dies sex assumit Iesus Petrum et Iacobum et Ioannem fratrem eius, et ducit illos in montem ex-
celsum seorsum: 2. Et transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies eius sicut sol: vestimenta autem
eius facta sunt alba sicut nix. 3. Et ecce apparuerunt illis Moses et Elias cum eo loquentes. 4. Respon-
dens autem Petrus, dixit ad Iesum: Domine, bonum est nos hic esse: si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi
unum, Mosi unum, et Eliæ unum. 5. Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nu-
be, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite. 6. Et audientes discipuli
ceciderunt in faciem suam, et timuerunt valde. 7. Et accessit Iesus, et tetigit eos: dixitque eis: Surgite, et
nolite timere. 8. Levantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi solum Iesum. 9. Et descendentibus illis
de monte, præcepit eis Iesus, dicens: Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis a mortuis resurgat. 10.
Et interrogaverunt eum discipuli, dicentes: Quid ergo Scribæ dicunt quod Eliam oporteat primum venire? 11.
At ille respondens, ait eis: Elias quidem venturus est, et restituet omnia; 12. Dico autem vobis, quia Elias iam
venit, et non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt. Sic et filius hominis passurus est ab
eis. 13. Tunc intellexerunt discipuli, quia de Ioanne Baptista dixisset eis. 14. Et cum venisset ad turbam, ac-
cessit ad eum homo genibus provolutus ante eum, dicens: Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est, et
male patitur: nam sæpe cadit in ignem, et crebro in aquam. 15. Et obtuli eum discipulis tuis, et non potue-
runt curare eum. 16. Respondens autem Iesus, ait: O generatio incredula, et perversa, quousque ero vobiscum?
usquequo patiar vos? Afferte huc illum ad me. 17. Et increpavit illum Iesus, et exiit ab eo dæmonium, et cu-
ratus est puer ex illa hora. 18. Tunc accesserunt discipuli ad Iesum secreto, et dixerunt: Quare nos non potui-
mus eiicere illum? 19. Dixit illis Iesus: Propter incredulitatem vestram. Amen quippe dico vobis, si habueritis
fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis.
20. Hoc autem genus non eiicitur, nisi per orationem et ieiunium. 21. Conversantibus autem eis in Galilæa,
dixit illis Iesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum: 22. Et occident eum, et tertia die resurget.
Et contristati sunt vehementer. 23. Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, ad
Petrum, et dixerunt ei: Magister vester non solvit didrachma? 24. Ait: Etiam. Et cum intrasset in domum,
prævenit eum Iesus, dicens: Quid tibi videtur Simon? Reges terræ a quibus accipiunt tributum vel censum? a
filiis suis, an ab alienis? 25. Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Iesus: Ergo liberi sunt filii. 26. Ut autem non
scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum: et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle: et aperto ore
eius, invenies staterem: illum sumens, da eis pro me et te.

Vers. 1. Luc. 9. 28. Mar. 8. 2. ET POST DIES SEX ASSUMIT IESUS PETRUM IACOBUM ET IOANNEM FRATREM EIUS, ET DUXIT ILLOS IN MONTEM EXCELSUM SEORSUM.) Videtur hic esse antilogia cum Luca, qui c. 9 28. ait: *Factum est autem post hæc verba fere dies octo.* Respondet S. Hieronymus: *Facilis est solutio, quia hic medii ponuntur dies, ibi primus additur et extremus.* Matthæus ergo et Marcus non numerant primum diem, quo Christus hæc, quæ audivimus, dixit, et promisit suam transfigurationem, quia imperfectus erat, nec ultimum et octavum, quia illo mane summo transfiguratus est Christus, sed tantum sex intermedios; Lucas vero omnes numerat tam plenos, quam non plenos et imperfectos, idcirco ait *fere:* ita S. Chrysost. Euthymius, Theophylactus, et S. Augustinus lib. 1. de consensu Evang. cap. 56. Distulit Christus promissam transfigurationem per sex dies: *Ut reliqui discipuli,* ait Chrysostomus, *nihil patiantur humanum, id est, aliquem invidiæ motum, vel ut horum dierum spatio vehementiori concupiscentia repleti, qui assumendi erant, sollicita mente accederent.*

Post sex dies transfiguratur Christus, cur?

1. Causa. Secunda causa dilationis fuit, quod Christus volebat transfigurari in monte Thabor, qui a Cæsaræa Philippi distat 20. leucis, sive horis. Christus ergo hoc spatium sensim progrediendo, et more suo per villas, pagos et castella prædicando confecit sex diebus. Tertiam causam analogicam dat Rabanus, ut significaretur, quod post sex mundi ætates futura sit resurrectio, cuius typus et specimen futura erat transfiguratio. Quartam symbolicam dat Origenes, ut significetur, quod solus ille, qui transcendit omnes res mundi (hic enim per sex dies factus est Genes. 1.) potest ascendere super montem excelsum, et gloriam aspicere verbi Dei. Quintam chronologicam dat S. Hilarius: Post sex dies, ait, gloriæ Dominicæ, sex millium annorum temporibus evolutis, regni cælestis honor præfiguratur. Multorum enim Patrum et doctorum sententia est, mundum duraturum per sex millia annorum, et tum fore iudicium, ut dixi in Apocalypsi.

(Margin: 2. 3. 4. 5.)

PETRUM, IACOBUM ET IOANNEM.) *Ideo hos tres,* ait Chrysostomus, *assumpsit, quoniam aliis potiores erant:* non enim congruebat tantum mysterium statim initio propalare, et omnibus Apostolis ostendere, sed selectioribus dumtaxat. Selegit ergo hos tres quasi Apostolorum primores, iisque ostendit suam gloriam, quia iisdem ostendere volebat suam infirmitatem, et agoniam passionis in horto, ne illa offenderentur, sed per illam scirent Christum gradum facere ad gloriam sibi ostensam: ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Remigius et alii in caput 26. Matthæi. Ex hac enim gloria, et ex voce Patris: *Hic est Filius meus,* certo scire poterant, Christum vere esse Deum, sed deitatem suam velo carnis tegere, ac proinde licet in cruce pateretur et moreretur, deitatem tamen eius non pati nec mori. Quare eum mortem et crucem suscipere, non ex infirmitate et necessitate coactum, sed sponte ex dignatione et charitate ad redimendos homines. Qui enim tantam hic gloriam corpori communicabat, poterat utique et illud a morte eximere si voluisset. Audi Damascenum orat. de Transfig. *Petrum assumit volens testimonium, quod testatus fuerat, ei ostendere per Patris testimonium confirmari, et quasi præsidem futurum totius Ecclesiæ; sed Iacobum assumpsit tanquam moriturum pro Christo; Ioannem vero tamquam theologiæ purissimum organum, ut visa gloria Filii Dei, quæ non subiacet tempori, insonet illud: In principio erat Verbum.*

Cur Petrum, Iacobum et Ioannem seorsum assumpsit Christus, ut coram eis transfigurare-tur?

Symbolice Hilarius: In tribus assumptis, ait, de trium Symbol.

origine, Sem, Cham, et Iaphet, futura electio populi Dei ostenditur. Anagog. Rabanus: *Tres*, ait, *solummodo discipulos secum ducit, quia multi sunt vocati, pauci vero electi. Vel quia qui nunc fidem sanctæ Trinitatis incorrupta mente servant, tunc æterna eius visione lætantur.*

Quis hic Iacobus? IACOBUM ET IOANNEM FRATREM EIUS.) Fuit ergo hic Iacobus Maior, qui primus Apostolorum martyr occubuit, Actor. 12. Lapsus ergo memoria videtur S. Augustinus, in c. 2. ad Galat. qui censet hunc Iacobum esse fratrem Domini: hic enim fuit Minor, et primus Hierosolymorum Episcopus, auctorque Epistolæ Canonicæ.

Mystice. Mystice hi tres notant triplicis ordinis esse eos, quos Deus præ cæteris sua visione et gloria dignatur. Petrus notat charitate ferventes; illa enim ipse fervebat. Ioannes virgo notat virgines. Iacobus primus ex Apostolis martyr, notat patientes et martyres. Rursum Petrus notat eos, qui sunt petræ, id est, fortes et constantes in fide et virtute. Ioannes notat castos. Iacobus, id est, supplantator, notat eos, qui vitia calcant et supplantant: hi enim digni sunt visione Dei: ita S. Anselmus. Vis ergo videre Deum? esto Petrus, id est, firmus in virtute: esto Ioannes per castitatem: esto Iacobus per vitiorum mortificationem. Hinc rursum nonnulli censent in Petro notari firmam fidem, in Iacobo sublimem spem, in Ioanne ardentem charitatem; hisce enim quasi terrenis alis ad Deum subvehimur.

IN MONTEM EXCELSUM SEORSUM.) Syrus, *solos*, ut scilicet mons hic sua celsitudine repræsentaret celsitudinem cæli empyrei, et gloriæ cælestis, utque tropologice doceret, ait Remigius: *Quia necesse est omnibus, qui Deum contemplari desiderant, ut non in infimis voluptatibus iaceant, sed amore supernorum semper ad cælestia erigantur; et ut ostendat discipulis suis, qualenus gloriam divinæ claritatis, non in huius sæculi profundo quærant, sed in cælestis beatitudinis regno. Ducuntur autem seorsum, quia sancti viri toto animo et fidei intentione separati sunt a malis, funditusque separabuntur in futuro; vel quia multi vocati, pauci vero electi.* Nam ut ait Beda, qui resurrectionis fructum expectant, mente in excelsis inhabitare, et continuis precibus debent incumbere.

Christus transfiguratus. Non in Libano. Quæres, quis fuit mons? Communiter censent fuisse montem Thabor. Refellit hoc Franc. Lucas: Quia, inquit, Tabor est in Galilæa: Christus autem non videtur transfiguratus in Galilæa, eo quod Marcus cap. 9. 30. dicat, post transfigurationem Christum cum Apostolis prætergressum esse Galilæam: quare videri Christum transfiguratum in Libano monte amœnissimo, quia Cæsarea Philippi, ubi eam promisit Christus cap. præcedenti v. 13. adiacet Libano.

Sed in Thabor. Verum hæc ratio non urget, nec cogit, ut a sententia adeo communi recedamus, imo potius illi favet, illamque confirmat. Vult enim dicere Marcus, Christum transfiguratum fuisse in monte Thabor, qui est in Galilæa, indeque descendentem adiacentes Galilææ urbes, et villas prædicando et sanando, more suo obiisse et pertransiisse, ut ad urbem suam, id est, Capharnaum, ubi sedem ad prædicandum fixerat, perveniret, uti mox eum pervenisse narrat Matthæus vers. 23. Unde Marcum explicans Matthæus hic v. 21. ait: *Conversantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Iesus.* Ergo iam versabantur in Galilæa: ergo in Galilæa transfiguratus est Christus; Galilæa enim fuit locus prædicationis, miraculorum et mysteriorum Christi. Et Galilæa significat Hebraice transmigrationem, scilicet a peccato in gratiam, a terra in cælum, ab ærumna in gloriam. Hæc est sententia Patrum et fidelium, ut videatur Ecclesiæ traditio; ideoque mons Thabor Christianis sanctus, et peregrinatione celebris effectus est, teste S. Hieronymo Epist. 27. omnes enim qui peregrinantur in Terram sanctam, visitant Thabor, æque ac Bethlehem, montem Calvariæ et Oliveti. Ita ante 1200. annos S. Paula visitans loca sancta, visitavit Thabor: nam ut diserte ait S. Hieronymus in eius epitaphio: *Scandebat montem Thabor, in quo transfiguratus est Christus.* Sic in Thabor transfiguratum esse Christum, expresse docet S. Cyrillus Ierosol. Catechesi 12. et Damascen. sermone de Transfiguratione, Beda et Euthym. Abul. Maldon. Iansen Barradius, Toletus, Brochardus, Adrichom. in descript. Terræ sanctæ, et alii passim. Confirmat id Damasc. ex illo Ps. 88. *Thabor et Hermon in nomine tuo exultabunt.* Hermon enim exultavit, cum in Baptismo Christi vocem Patris de cælo audivit: Thabor vero, cum eum in se transfiguratum vidit, tuncque ait Damasc. Thabor certavit cum cælo empyreo: illius enim fuit simulacrum, et quasi gloriæ cælestis theatrum. Sicut enim beati vident in cælo gloriam Dei, sic Apostoli viderunt in Thabor gloriam Christi. Addit Beda tract. de Locis sanctis cap. 17. in transfigurationis Christi coram Elia et Mose memoriam, in monte Thabor ædificatas esse tres Ecclesias, iuxta votum Petri dicentis: *Faciamus hic tria tabernacula: tibi unum, Mosi unum, et Eliæ unum.* Addit Nicephorus l. 8. c. 30. et ex eo Adrichomius S. Helenam in Thabor ob memoriam transfigurationis pulcherrimum extruxisse templum, illudque amplis redditibus ad ministros alendos dotasse. Huic templo duo postea accessere monasteria, unum Græcorum Eliæ consecratum, alterum Mosi dedicatum.

Cur? Porro Thabor elegit Christus, ut in eo gloriam suam ostenderet. 1. Causa. Primo, quia Thabor vicinus est Nazareth, in qua ipse conceptus est, et Verbum caro factum; vicinus quoque est Capharnao, ubi habitabat et prædicabat Christus; prædicationem enim suam confirmavit in gloria transfigurationis. 2. Secundo, quia mons Thabor vicinus est Saron, de quo cecinit Isaias cap. 35. 2. *Gloria Libani data est ei, decor Carmeli et Saron: ipsi videbunt gloriam Domini, et decorem Dei nostri.* 3. Tertio, quia Thabor est mons valde excelsus: nam ut ait Ioseph lib. 4. de bello cap. 2. altitudo eius est triginta stadiorum, hoc est quatuor fere milliarium Italicorum; stadium enim est octava pars milliaris; continet enim 125. passus, cum milliare contineat mille. 4. Quarto, quia ut ait Beda loco citato, mons Thabor in medio Galilææ campo a Genesareth tribus millibus passuum ad Boream distat, ex omni parte rotundus et æqualiter assurgens, herbosus, floridus, et valde amœnus; unde speciem habet paradisi et cæli. Amœnitas Thabor. Addit Adrichomius ex Brochardo et Bredenbachio: Thabor cæli temperie est saluberrimus; vineis, olivis, variisque arbustis, et fructiferis arboribus totus undique consitus: rore perpetuo vividus, arborum frondibus, versicoloribusque herbis semper viridis, atque suavi omnigenum florum odore fragrantissimus. Hinc magna ferarum, maximeque avium hic est frequentia, quarum et grato concentu amœnissimus est, et venatu celebris. Denique Thabor est mons extruendis ad terram sanctam defendendam munitionibus aptissimus: unde Iudic. 4. ex Thabor descendit Barac cum suis, ac profligavit Sisaram. Porro in ipso Dominicæ transfigurationis loco, iam hortus est arboribus consitus, et fontibus irriguus, qui muro ambitur: quo, qui pedem montis accolunt propter religionem, atque observantiam loci neminem accedere permittunt. Huc usque Adrichom. Unde et a S. Petro epist. 2. v. 18. Thabor vocatur mons sanctus, quia Christi transfiguratione, Eliæ et Mosis cum eo colloquio, ac patris de eo testimonio consecratus.

Etymon Thabor. Symbolice Thabor Hebr. idem est, quod thalamus puritatis et lucis; תא *ta* enim est thalamus, אור *or* lux, ב *bet* medium significat *in*, q. d. Thalamus in luce, id est lucis: vel ut S. Hieronymus in cap. 5. Osee: *Thabor* idem est, quod *veniens lumen*, quia in *Thabor* Christus thalamum suæ gloriæ et splendoris constituit. Rursum Thabor verti potest תא *ta*, id est thalamus, בור *bor*, id est cisternæ et sepulcri, ait Pagn. in nomin. Hebraicis, quia in Thabor Moses et Elias locuti sunt de excessu, id est morte et sepultura Christi, Lucæ 9. 31. Hac enim via Christo eundum fuit ad gloriam et cælum, eademque nobis eundum est. Addit Lucas c. 9. 28. Christum in montem conscendisse, ut oraret, et inter orandum fuisse transfiguratum: *Ascendit*, inquit, *in montem ut oraret, et facta est dum oraret species vultus eius altera;* ut nos doceret fructum orationis, scilicet in oratione, nos luce cælesti perfundi, et quasi transfigurari, ut ex terrenis fiamus cælestes et divini, atque ex hominibus Angeli. Huius rei typo, cum

Moses accepturus tabulas legis, cum Deo colloqueretur in monte Sina, apparuit ei gloria Domini, eique cornua, id est, radios suæ lucis affixit, Exodi 33. et 34. ita Hilar. Sed Mosi ab externo, puta ab alloquio Dei, Christo vero ab interno, hoc est a deitate et gloria animæ interna hic splendor processit. Sic S. Antonius, S. Ignatius, aliique Sancti ex assiduo cum Deo in oratione colloquio, faciem accepere splendentem, et radios lucis evibrantem.

Vers. 2. Luc. 9. 29. Mar. 9. 3. ET TRANSFIGURATUS EST ANTE EOS, ET RESPLENDUIT FACIES EIUS SICUT SOL: VESTIMENTA AUTEM EIUS FACTA SUNT ALBA SICUT NIX.) Græce μεταμορφώθη, id est, *transformatus est:* ita Syrus. Unde Ovidius et Poetæ hominum in animalia transformationes, vocant metamorphoses. Arabicus: *Ostendit gloriam suam coram eis.*

Modus transfigurationis Christi. Quæres, qua ratione et modo transfiguratus sit Christus? Suppono ut certum, non fuisse hic phantasma, aut phantasticum quid, sive illusionem immaginariam, quali dæmon sagas et magos in lupos, porcos, aves, feles transfigurat; sicque apparet subinde sagis, ut ipsæ putent dicantque se cum Angelis colloqui, canere, iubilare. Nil tale potuit esse in Christo.

Dico primo: Christus non ita transfiguravit se coram tribus Apostolis, ut eis ostenderet suam divinitatem, sicut ostendit Sanctis in cælo, itaque eos beat. Hæc enim oculis corporeis per omnem potentiam videri nequit: ita passim Patres: quare Tertull. S. Chrysostom. S. Leo et Damascen. qui aliter loquuntur, tantum volunt dicere, Christum Apostolis ostendisse gloriam externam corporis, quæ divinitatis erat index, ut per eam quasi per rimam, sed corpore velatam, aliquo modo gloriam et maiestatem Deitatis aspicerent.

Dico secundo: Christus in transfiguratione non mutavit vultus sui essentiam aut formam, imo nec figuram, colorem, vel alias qualitates; sed, ut recte ait Euthym. assumpsit ingentem splendorem quasi divinum, ut fulgeret instar solis, imo ut sole esset augustior et fulgidior. Unde Matthæus explicans τὸ *transfiguratus est*, mox subiicit: *et resplenduit faciei eius sicut sol: et* enim significat *id est.* Et Lucas: *Facta est,* inquit, *species vultus eius altera*, scilicet luminosa et fulgida. Ita Patres et Interpretes. Vide S. Thomam 3. p. q. 45. Transfiguratio ergo dicitur, eo quod Christus in ea figuram, id est formam et speciem externam faciei, assumpto splendore, in clariorem et augustiorem transformarit. Non enim hic Christus assumpsit dotes alias corporis gloriosi, scilicet impassibilitatis, agilitatis et subtilitatis, sed claritatis dumtaxat; hæc enim sola Apostolis erat visibilis.

Totum Christi corpus resplenduit. Ubi nota primo, splendorem hunc non aeri, non etiam oculis Apostolorum, sed faciei Christi, imo manibus et toti corpori realiter inhæsisse, uti diserte docet S. Hieronymus, epist. 61. ad Pammachium contra errores Ioannis Ierosol. et alii passim. Licet enim Abulensis hic 47. Salmeron, et Toletus in Lucæ 9. v. 29. putent solam faciem Christi resplenduisse: hanc enim solam nominant Matthæus, et Marcus. Melius tamen alii passim opinantur, totum corpus Christi resplenduisse, quia plena et perfecta fuit Christi transfiguratio: unde ex corpore in vestes emanavit: sub facie ergo, utpote magis spectabili, cætera membra intelligunt Matthæus et Marcus. Ita S. Ephrem orat. de Transfigur. *Facta sunt,* inquit, *vestimenta eius alba. Etenim ostendit Evangelista, quod ex toto eius corpore eius gloria scaturiit: et tota eius carne resplenduit eius facies, et ex totis eius membris resplenduerunt radii,* etc. Item: *Christus toto suo corpore, tamquam sol suis radiis resplenduit gloria suæ divinitatis.* S. Augustinus (vel quisquis est auctor) lib. 3. de Mirabil. S. Scriptur. c. 10. *Ut per carnem,* ait, *divinitas foris illuxit, sic et caro illuminata de divinitate per vestimenta radiavit.* Idem sentiunt S. Ambrosius in Symb. cap. 22. S. Hieronymus iam citatus, S. Augustinus 22. de Civit. cap. 9. Origenes in c. 9. Levit. (qui et addit eo tempore Mosen quoque non in vultu solum, sed in toto corpore clarificatum fuisse) D. Thomas, Barradius, Suarez et alii, quorum aliqui censent splendorem hunc totum corpus Christi penetrasse, illudque fecisse perspicuum et pellucens; alii melius cum Suarez tom. 2. disput. 42. section. 2. putant splendorem hæsisse in superficie corporis exteriori, idque significat vox *transfiguratio*, id est figuræ, quæ in superficie exteriori est, immutatio. Porro splendor hic erat cælestis, imo plusquam cælestis, scilicet divinus et beatificus, qualis est corporum gloriosorum: unde instar solis erat aureus, magnificus, elegans, oculosque summe recreans; ac cum esset summus, nativæ effigiei Christi conspectum Apostolis non eripiebat: secus est de luce nostra, v. g. solari, quæ visum non tam recreat, quam hebetat.

Nota secundo, novum hunc splendorem fuisse dotem claritatis, quæ uti et cæteræ dotes corporis beati (puta agilitas, subtilitas, impassibilitas) debitæ erant corpori Christi, et animæ eius, utpote beatæ et Deo unitæ, idque toto tempore vitæ a primo instanti conceptionis eiusdem in utero virginis; sed tamen, ut pati posset Christus, et cum hominibus conversari, hæc claritas, cæteræque dotes iam dictæ, toto reliquo vitæ eius tempore repressæ fuerunt in beata Christi anima, ne ex ea per physicam, vel potius moralem (nam lux animæ est spiritalis, lux vero corporis est longe diversa et corporalis) emanationem in corpus sese diffunderet: alioqui enim per corpus, uti lux per laternam emicassent. Illa ergo repressio miraculum fuit, hic vero cessatio ab hac repressione, ac splendoris interni in corpus de more emanatio, fuit cessatio miraculi: hominibus tamen visa est miraculum, quia nova, et quia eius causam ignorabant. Quocirca Christus hanc corporis sui gloriam, licet duplici titulo, scilicet unionis hypostaticæ, et beatitudinis animæ sibi debitam, tertio titulo meriti adeptus est: per tot enim passiones et labores meruit hanc corporis gloriam, eamque in resurrectione accepit perpetuam, ut passim docent Theologi. Nec aliud vult Damascenus serm. de Transfiguratione, ubi ait Christi corpus semper habuisse gloriam, licet Apostolis absconditam, in transfiguratione vero eam ostendisse: nam per gloriam intelligit unionem hypostaticam, quæ erat fons et origo omnis gloriæ et claritatis. Idem dico de S. Epiphan. hæresi 69. et de S. Nazianzen. orat. 49. et S. Anselm. in Elucidario. Quare quod nonnulli opinati sunt, Christum semper has dotes, et hunc splendorem in corpore habuisse, sed illum non fuisse visum ab hominibus ob debilitatem visus humani; sicut nonnulli dicunt, claritatem in corpore beatorum glorioso fore invisibilem oculis mortalium, nisi nova eis vis videndi addatur: hoc, inquam, improbabile est, cum illa lux corporis gloriosi sit corporea et summa, ideoque summe oculo cuilibet visibilis. *Dotes gloriosæ repressæ a Christo.*

Denique transfiguratio Christi contigit die sexta Augusti, quo Ecclesia quotannis illam celebrat. Ita Wandebertus, qui vixit anno Christi 850. in suo Martyrologio, licet Petrus Canisius in suo Martyrol. illam factam dicat die 27. Iulii. Porro Ammonius, Baronius, Iansenius, Adrichomius, Suarez et alii consentiunt illam accidisse anno 33. ætatis Christi, qui fuit tertius et ultimus prædicationis eiusdem; sequenti enim anno vertente in Paschate sub die 25. Martii crucifixus est. Vide chronotaxim quam commentario præposui. *Quo die et anno Christus transfiguratus?*

Cur transfiguratus Christus? Quæres secundo, cur transfiguratus sit Christus? Respond. primo, ut per hanc claritatem et gloriam, ac per testimonium Eliæ et Mosis Apostolis divinitatem suam probaret, illamque sub humanitate occultatam, atque velatam ostenderet. Secundo, ut præmuniret discipulos, ne caderent animo, cum ipsum visuri essent in monte Calvariæ cruci affixum. Tertio, ut se hac forma iudicem venturum cum potestate magna, et maiestate indicaret et quasi repræsentaret. Ita S. Ephrem, Cyrill. et Damasc. de Transfigur. S. Basil. in Psal. 44. et alii. Unde et Elias apparuit, qui erit præcursor Christi venientis ad iudicium; idem censent nonnulli de Mose. Quarto, ut fidem et spem animumque et zelum Apostolorum, cæterorumque fidelium, ad certamen et cruces quaslibet pro Evangelio fortiter subeundas, spe similis gloriæ in resurrectione obtinendæ excitaret et acueret. Ita S. Leo sermon. de

Resp. 1. 2. 3. 4.

Transfigur. *Transfiguratus est*, inquit, *Dominus, ut de cordibus discipulorum crucis scandalum tolleret, et ne conturbaret eorum fidem voluntariæ humilitas passionis, quibus revelata esset absconditæ excellentia dignitatis.* Et S. Chrysostomus hic, qui addit minimum beatum in cælo maiorem habere claritatem et gloriam, quam Christus hic; quia Christus illam hic debilibus oculis, et captui Apostolorum adhuc mortalium attemperavit. Quare quibus hæc gloriæ cælestis irradiat veritas, his omnis mundi et pompæ mundanæ vilescit vanitas. Quocirca S. Franciscus dictitabat: *Tanta est gloria, quam expecto, ut omnis me pœna delectet.*

Quater fuit Christus transfiguratus.

Symbolice, hæc transfiguratio repræsentavit miras et varias Verbi incarnati, quasi divini Protei transformationes. Christus enim quater transfiguratus est: Primo in incarnatione, cum Verbum caro factum, in ea quasi lux in laterna resplenduit. Secundo in cruce, in qua ita flagris, clavis, sputis, etc. deformatus fuit, ut de eo dicat Isaias cap. 53. *Non est species ei, neque decor, et vidimus eum, et non erat aspectus.* Tertio in resurrectione, cum gloria et honore coronatus est. Quarto in Eucharistia, ubi latens sub speciebus panis et vini, in eos quasi transfigurari videtur, transubstantiatio enim est quasi accidentium transfiguratio.

Anagog.

Anagogice, voluit hic Christus dare ideam nostræ resurrectionis et gloriæ, in qua ipse corpus nostrum reformabit configuratum corpori claritatis suæ.

Tropol.

Tropolog. voluit Christus primo hic typum dare transfigurationis animæ peccatis nigræ in lucem gratiæ, per quam Christo configuramur. Transfiguratio enim nostra consistit in configuratione cum Christo, ut Christo in omni humilitate, charitate, obedientia, religione, etc. conformemur, ut simus vivæ imagines vitæ et sanctitatis Christi, quasi nostri exemplaris: ut cogitemus, loquamur, operemur ea pietate, gravitate, zelo, quo Christus; ut quicumque nos viderit, putet se in nobis Christum cernere. Rursum Christus hic dat ideam transfigurationis, qua anima a minori sanctitate transit ad maiorem: Christus enim iam sanctus transfiguratus est, atque hæc transfiguratio sæpe priore est difficilior et rarior: Sancti enim sæpe sibi de sanctitate blandiuntur, et in ea quasi securi conquiescunt, nec ad maiorem aspirant, uti peccatores et pœnitentes aspirant ad iustitiam. Rarius est, ait ille Pater, ut a sanctitate minori ad maiorem, quam ut a peccato quis ad sanctitatem transfiguretur. Idem asserit S. Bernardus, S. Bonaventura et alii: hoc tamen subinde fit in monte, et secessu cum Christo, puta in crebra et ferventi oratione et meditatione. In ea enim mens illustratur a Deo, ac per eam quasi fistulam haurit lumen cæleste, quo illustrata concipit novos ardores ad reformandos mores, imo ut transformet se in Christum, ut cum Paulo dicat: *Mihi mundus crucifixus est. Vivo ego, iam non ego; vivit vero in me Christus.* Et cum S. Ignatio epistol. ad Roman. *Amor meus crucifixus est.* Et cum S. Francisco, quinque corporis Christi stigmata, si non corpori, certe animæ suæ infigat et imprimat medullitus.

Oratio est animæ transfiguratio.

Oratio ergo est animæ transfiguratio: Primo, quia in ea anima lumen a Deo accipit, ut clarius eum æque ac seipsam, suaque omnia cognoscat et lustret.

I. II. Secundo, in ea a Deo petit, impetratque gratiam ad maculas et vitia, quibus deformata est, eluenda et reformanda, atque ad tentationes quaslibet superandas. In ea pro desolatione accipit consolationem, ex debili fit fortis, ex pigra fervens, ex perplexa intelligens, ex tristi læta, ex pusillanimi animosa.

III. Tertio, in ea supra se levatur, et ad Deum in cælum attollitur, ubi discit, imo videt res omnes terræ esse viles, exiles, et fragiles, itaque eas, ut pueriles, quasi ex alto despicit et contemnit. Cernit enim non nisi in cælo esse veros honores, veras opes, veras delicias.

IV. Quarto, ibi audit, videtque pariter parvas et exiles esse omnes mundi cruces, omnem paupertatem, omnem morbum, omnem famem, omnem persecutionem. Quare ea omnia fortiter sustinere, et parvi æstimare decernit, dicitque cum Paulo: *Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*, etc. Ergo:

Etiamsi fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

V. Quinto, in ea unit se Deo: *Qui autem adhæret Domino, unus Spiritus est*, 1. Corinth. 6. 17. Hinc S. Franciscus orans rapiebatur in altum, ac subinde usque ad altitudinem fagorum, imo usque ad nubes quasi ad Deum ascensurus, nec aliud dicebat, cogitabat, et amabat, quam: *Deus meus, et omnia. Da mihi Domine amore amoris tui mori, qui pro amore amoris mei dignatus es mori.* Hoc est, quod ait Paulus: *Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tamquam a Domini spiritu*, 2. Cor. 3. 18.

S. Franciscus orans elevabatur in altum.

Denique Christum non sedentem, nec genu flexum, sed stantem fuisse transfiguratum innuit Marcus dicens: *Evigilantes viderunt maiestatem eius, et duos viros stantes cum eo*, scilicet pariter stante. Unde sequitur Christum non sublatum in aera, uti nonnulli pictores pingunt, sed in terra, illi pedibus insistentem fuisse transfiguratum. Ita Thyræus c. 9. de Transfig. in fine.

VESTIMENTA AUTEM EIUS FACTA SUNT ALBA SICUT NIX.) Aliqui legendum putant *sicut lux;* nam Græca iam habent, ὡς τὸ φῶς, id est, *sicut lux;* sic et Syrus et Arabicus. Accedit Ægyptius, qui vertit: *Et rutilavit facies eius sicut sol, vestimenta quoque splenduerunt sicut forma solis.* Æthiopicus: *Vestimenta eius sicut crystallus.* Verum Noster legit cum Persico, ὡς χιών, id est, *sicut nix*, et sic legunt hic nonnulli codices, imo omnes Marci 9. 2. Nix enim proprie dicitur alba, lux vero fulgida; quamquam nix non solum candet, sed et fulget. Candor enim eius tantus est, ut fulgeat fiatque fulgor. Porro hic habitus, et color symbolum est lætitiæ et gloriæ beatorum, Apocalyps. 4. 4. et passim alibi. Abulensis quæst. 42. et sequent. ac noster Salmeron opinantur vestibus Christi candorem hunc vere et realiter fuisse inditum; quare colorem vestium fuisse immutatum, ut si illæ prius erant nigræ in se, factæ sint albæ, sin vero prius erant albæ, ut Abul. putat, factas fuisse albiores; peracta vero transfiguratione, eas ad pristinum colorem et statum rediisse. Favet S. Marcus, dum ait: *Vestimenta eius facta sunt splendentia, et candida nimis, velut nix qualia fullo non potest super terram facere candida.* Vestes ergo Christi duo habebant, scilicet candorem niveum, quasi fullonis, et splendorem a Deo immissum, utrumque supernaturalem: splendor enim hic non poterat a carne Christi per vestes, utpote opacas, eminere. Ita ipsi. Alii passim censent candorem idem fuisse cum splendore: splendor enim est candidus, sed candori addit fulgorem, eumque Deo agente ex carne Christi emanasse in vestes, uti fit in corporibus gloriosis, ideoque splendorem hunc obruisse, et quasi absorpsisse nativum vestium colorem, si alius erat, ne tantisper appareret: quare splendor hic in facie et corpore Christi erat aureus, et fulvus, uti est in sole; transfusus vero in vestes factus est albus, uti alba apparet luna, cum radiis solis illuminatur, et ipse sol per nubes transparens apparet albus: magnus enim splendor, si per obscurum corpus, quale sunt vestes, percipiatur, non tam rutilans fulgor, quam albicans candor apparet: eo quod obiectu intermedii corporis, radii eius frangantur et quasi debilitentur: ita Tertullianus l. 4. contra Marcion. c. 22. S. Ephrem, et Auctor. de Mirabil. Script. iam citati, Euthymius hic, Alensis 3. p. q. 21. Albertus in Marci et Lucæ c. 9. Lyran. Glossa, Caietanus, Franc. Lucas, Suarez, Lorinus in 2. Petri 1. v. 16. sic et Petrus Thyræus de Apparit. Christi lib. 1. de Transfigur. n. 42. per *candida* intelligit splendida; uti et Evangelistæ alibi splendida vocant candida. Favet Marcus, cum ait: *Splendentia et candida nimis velut nix.* Intelligit ergo per splendorem, candorem instar nivis splendentem: nam alioqui dixisset *candida et splendentia.* Plenus erit sensus et omnia adæquans, si utramque sententiam iungas, et utrumque fa-

Fulgor vestimenti Christi in transfiguratione.

ctum dicas, scilicet vestes Christi et factas esse candidas, ut nix per candorem niveum quasi fulloneum illis a Deo de novo inditum, et pariter splendidas per splendorem ex facie et carne Christi radiante, in eas diffusum. Hoc enim significat Lucas, dicens: *Et vestitus eius albus et refulgens*, Græce ἐξαστράπτων, id est, *effulgurans*, hoc est radios instar fulguris evibrans. Unde liquet non solum candorem niveum in eis fuisse, sed et splendorem fulgureum. Candor enim est color perfectissimus, et lux sive splendor omnium qualitatum sensibilium nobilissima, ac fulgur est igneum et rerum omnium efficacissimum: ita Barradius, et Toletus.

Candor est color perfectissimus.

Tropol.

Tropologice, vestes Christi sunt Sancti: hi enim eum ornant ut vestes, suntque candidi et fulgidi ut nix, quia casti et puritate fulgidi: ita S. Gregor. 32. Moral. c. 7.

Vers. 3. Luc. 9. 30.

Et ecce apparuerunt eis Moses et Elias cum eo loquentes.) Quæres, cur hi duo præ aliis prophetis apparuerunt? Respond. Maldon. quia hi duo præcedent secundum Christi adventum ad iudicium, qui erit cum magna maiestate, cuius proinde typum et figuram dedit Christus in hac sua transfiguratione: de Elia id verum est, sed falsum de Mose, uti ostendi Apoc. 11. v. 3. et 4. ubi probavi Enoch venturum cum Elia contra Antichristum, non Mosen.

Moses et Elias apparuerunt. Cur?

Dico ergo causam fuisse, quod Moses fuerit legislator legis veteris; Elias vero princeps Prophetiæ et Prophetarum: quare ipse repræsentavit totum Prophetarum chorum. Hi ergo duo apparuerunt, ut ostenderent Christum vere esse Messiam, Salvatorem mundi a se in lege et Prophetis promissum. Per Mosen igitur ostenditur lex, per Eliam prophetia in Christum conspirare, ac utramque iam officio suo perfunctam terminari, et dare locum Christo novo legislatori, et Prophetæ a Deo misso, atque per omnes Prophetas, ac nominatim per Mosen promisso Deuteron. 18. 18. *Prophetam*, inquit, *suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore eius*, etc. ita S. Hieronym. Chrysostomus, Ambrosius, et Euthymius. Addit S. Hieron. lib. 2. contra Iovin. Mosen et Eliam hanc visionem meruisse, quia æque ut Christus 40. diebus ieiunarunt in monte. Hinc Tertull. Origen. Nazianz. et alii censent hanc visionem humanitatis Christi in transfiguratione repræsentatam (æque ac repræsentata fuit Eliæ in spiritu auræ tenuis, quo se illi ostendit Deus 3. Reg. 19. ait Abulens.) et promissam fuisse Mosi a Deo, cum ei cupienti petentique faciem Dei videre, Deus respondit, dixitque: *Posteriora mea videbis, faciem autem meam videre non poteris*, Exod. 33. 23. Quod in sensu litterali verum esse nequit, sed tantum in symbolico, uti ibidem ostendi. Nam in sensu litterali, Moses vidit ibidem dorsum Dei in corpore luminoso et glorioso, ab Angelo Dei vicario assumpto: quæ visio teste S. Hilar. fuit typus transfigurationis Christi, in qua Moses vidit gloriam humanitatis Christi.

Causa potissima.

Sex aliæ causæ.

Sex alias causas dat S. Thomas 3. p. quæst. 45. art. 3. ad 2. quas audi: Prima est hæc, quia enim turbæ
1. dicebant eum esse Eliam, vel Ieremiam, aut unum ex Prophetis, capita Prophetarum secum ducit, ut saltem hinc
2. appareat differentia servorum et Domini. Secunda ratio est, quia Moses legem dedit, Elias pro gloria Domini æmulator fuit: unde per hoc, quod simul cum Christo apparent, excluditur calumnia Iudæorum accusantium Christum, tamquam transgressorem legis et blasphemum, Dei
3. sibi gloriam usurpantem. Tertia ratio est, ut ostendat se habere potestatem mortis et vitæ, et esse iudicem mortuorum et vivorum, per hoc quod Mosem iam mortuum,
4. et Eliam adhuc viventem secum ducit. Quarta ratio est, quia sicut Lucas dicit: *Loquebantur cum eo de excessu, quem completurus erat in Ierusalem*, id est, de passione et morte sua; et ideo, ut super hoc discipulorum animos confirmaret, inducit eos in medium, qui se morti exposuerunt pro Deo. Nam Moses cum periculo mortis se
5. obtulit Pharaoni: Elias vero regi Achab. Quinta ratio est, quia volebat, ut discipuli sui æmularentur Mosi mansue-
6. tudinem, et zelum Eliæ. Sextam rationem addit Hilarius, ut ostenderet scilicet se per legem, quam dedit Moses, et per Prophetas, inter quos fuit Elias præcipuus, esse prædicatum. Denique Elias æquatur Mosi affectu, non effectu: plura enim gessit Moses, quam Elias. Audi S. Ambrosium lib. 1. de Iacob et vita beata c. 8. *Operationes*, inquit, *bono commendantur affectu. Neque enim minus beatus Elias quam Moses; cum alter cibi indigus, melotide vili, sine filiis, sine sumptu, sine comite: alter populi ductor, lætus sobole, succinctus potentia, diverso genere meritum æquale fundaverint, quando cum Domino in resurrectionis gloria refulserunt. Videtur enim parem his quasi paribus gloriæ suæ testibus dedisse mercedem.*

An in propria persona Moses et Elias apparuerint?

Quæres, qua ratione et modo hic apparuerit Moses et Elias? De Elia omnes conveniunt, ipsum in proprio corpore apparuisse; Elias enim raptus est curru igneo in cælum, et adhuc vivit ut veniat, certetque pro Christo contra Antichristum. Ex paradiso ergo vel loco, in quem a Deo translatus est, Elias subito per Angelum translatus fuit in montem Thabor, ibique in transfiguratione Christi extitit collocutor et testis. De Mose variæ sunt sententiæ, quas recensui Deuter. ult. v. 5. Certum est, ut ibi ostendi, Mosen esse mortuum, nec huc usque resurrexisse. Quare nonnulli putarunt hic non Mosen verum apparuisse, sed Angelum in specie et forma Mosis. Verum hoc falsum est, imo erroneum, ait Suarez, quia Moses inducitur hic ut testis Christi: testis autem in propria persona debet ferre testimonium. Unde nemo interpretum est, qui dicat, non fuisse Mosen, sed Angelum, nisi Glossa in Lucæ cap. 9. v. 30. quam S. Thomas desumptam putat ex auctore de Mirabil. S. Script. lib. 3. cap. 10. et 13. sed hic auctor, nil tale habet, imo asserit omnium sententiam esse, quod fuerit verus Moses. Probabilius ergo Iansenius opinatur hanc Glossam petitam esse ex S. August. lib. de cura pro mortuis, ubi dubitat August. an mortuorum apparitiones vere fiant per ipsos, an per Angelos, an potius, inquit, per utrosque, non tamen dubitat de Mose nostro hic; imo Calvinus licet dicat probabile esse, fuisse spectrum Mosis, tamen addit probabilius esse, fuisse veram animam Mosis. Mosis igitur anima e limbo per Angelum translata est in terram, ibique egressa, venit in Thabor ad Christum; assumpsit corpus, vel aereum formante illud Angelo, ut volunt Lyran. Salmer. Abul. et S. Thomas 3. p. q. 45. art. 3. ad 2. vel certe proprium corpus resumpsit, et resurrexit, ita ut anima Mosis e limbo per Angelum deducta sit ad eius sepulcrum, ibique collectis ab Angelo Mosis cineribus, Deus illis animam Mosis inseruerit et univerit, ut verus vivusque fuerit Moses, quem idem Angelus ex sepulcro transtulit in Thabor. Decebat enim, ut in hoc Christi testimonio omnia essent vera et solida; et sic Christus hic resuscitando Mosen, ostendit se iudicem et Dominum vivorum esse et mortuorum. Sic opinantur Tertullianus, Origenes, Irenæus et alii, quos citat et sequitur Suarez 3. p. q. 45. disp. 22. sect. 2. ac Petrus Thyræus de Apparit. Christi lib. de Transfigur. cap. 3. §. 36. quorum uterque multis rationibus probabilibus idipsum confirmat. Si hoc sequaris, censeasque Moses resurrexisse, necesse est ut dicas, eum rursum esse mortuum, ac rursus cum aliis post Christi resurrectionem resurrexisse: nam primus resurgentium ad vitam immortalem fuit Christus.

Moses etiam in propria persona apparuit.

Nota: Christus Mosi et Eliæ suum splendorem et gloriam afflavit et communicavit, æque ac vestibus suis. Unde Lucas ait cap. 9. 31. *Erant autem Moses et Elias visi in maiestate*, Græce ἐν δόξα, id est, *in gloria*. Ita Tertullianus, Origenes, Damascenus, D. Thomas, Abulensis, et alii passim. Oportebat enim, ut viderent Apostoli conservorum gloriam, ut fortificarentur in laboribus. Denique hac de causa, ait Beda de locis sanctis, in Thabor ædificata fuere duo monasteria, unum in honorem Mosis, alterum in honorem Eliæ.

Duo monasteria in monte Thabor.

Cum eo loquentes.) Lucas addit: *Et dicebant excessum eius, quem completurus erat in Ierusalem*. Pro excessum Græce non est ἔκστασις, quasi significetur hic extaticus amor Christi, qui eum adegit ad passionem et cru-

Quemnam excessum dicebant.

cem, ut aliqui pii hic imaginantur; sed est ἔξοδος, id est A exitus, scilicet ex Ierusalem, et ex hac vita per mortem crucis in monte Calvariæ, quem Moses et Elias hic audientibus Apostolis prædixerunt Christo, ut scandalum et horrorem crucis Christi, tam iis quam nobis eximerent. Unde nonnulli cum Chrysostomo pro ἔξοδον legunt δόξαν, id est gloriam: nam in cruce maxime Christus suam potestatem et gloriam ostendit: unde tunc sol obscuratus est, petræ scissæ sunt, terra contremuit, etc. Porro sermo ipsorum cum Christo familiaris fuit de rebus notis, non disciplinalis, non doctrinalis; sed tamen didicisse aliquid testes potuerunt; et Christus aliquid cognovisse ab ipsis singulare. Quid vero? Illi tempus passionis: hic grati animi significationem, et præterea desiderium, quo petierunt perfici opus redemptionis humanæ. Est et hoc probabile, quod gratias egerint Domino, tamquam insigni humani generis Redemptori: et propositis eximiis fructibus, Dominum ad sumendum passionis calicem animarint; quemadmodum in horto animavit Angelus: ita Thyræus.

Vers. 4. Luc. 9. 33. Mar. 9. 5. RESPONDENS AUTEM PETRUS, DIXIT AD IESUM: DOMINE, B BONUM (iucundum, suave et beatum) EST NOS HIC ESSE: SI VIS, FACIAMUS HIC TRIA TABERNACULA; TIBI UNUM, MOSI UNUM, ET ELIÆ UNUM.) Petrus hic gloria exultans, et quasi ebrius volebat in ea hærere et permanere, ut iugiter illa frueretur: unde Arabicus vertit: *Bonum est ut maneamus hic.* Votum hoc Petri implevere posteri, ædificantes in Thabor tres Ecclesias, teste Beda. Sapienter Damascenus: *Non est*, inquit, *tibi bonum o Petre, quod Christus ibi moretur: non enim obtineres claves regni, nec mors abolita esset tyranni, ne quæras ante tempus felicia, ut Adam deificationem.*

Tropolog. ludens in hisce verbis more suo S. Bernard. serm. 6. de Asceus. *Quomodo*, inquit, *iam bonum est nos hic esse? Imo vero molestum est, grave est, periculosum est. Nimirum, ubi malitiæ plurimum, sapientiæ modicum; si tamen vel modicum invenitur, ubi viscosa omnia, omnia lubrica, operta tenebris, obsessa laqueis peccatorum, ubi periclitantur animæ, ubi spiritus affliguntur sub sole, ubi* C *tantum vanitas et afflictio spiritus est.* Rursum Theophylactus: Ne dixeris, inquit, cum Petro: Bonum est nos hic esse: nam oportet semper proficere, et non permanere in uno gradu virtutis et contemplationis, sed ad alia transire.

Unde agniti Moses et Elias. Quæres, unde Petrus agnovit hos duos loquentes cum Iesu esse Mosen et Eliam? Respond. Primo, potuisse cum ipsos agnoscere ex colloquio cum Christo. Videtur

Resp. I. enim Moses dixisse Christo: Salve Messia salvator noster. Tu es ille, cuius passionem ego tot sacrificiis, ac præsertim occiso agno, et perfecto Pascha præfiguravi. Elias vero: Tu es cuius resurrectionem ego in filio viduæ, quem ad vitam revocavi; ac cuius ascensionem, ego curru igneo raptus in cælum repræsentavi, etc. Forte etiam Christus eos, aut ipsi se invicem suis nominibus appellabant et nominabant.

II. Secundo, potuit eos agnoscere Petrus ex specie et habitu, qua eorum imagines pingebantur, vel (si hæc pictura imaginum ob metum idololatriæ, non erat apud D Iudæos in usu) certe describebantur in S. Scriptura, et traditione Maiorum: v. g. Elias agnosci potuit ex zona pellicea et melote, qua vestiri solebat 4. Reg. 1. Moses ex facie cornuta, imo si Drutmaro hic et Origeni id asserenti credimus, apparuit Moses cum tabulis legis, Elias cum curru igneo.

III. Tertio, et maxime eos agnovit Petrus ex inspiratione divina: ita Tertullianus, et alii superius citati.

Quæres, cur Petrus petiit fieri tria hæc tabernacula, cum beati non egeant tabernaculis? Resp. Petrum hoc dixisse sub finem transfigurationis, cum iam Moses et Elias pararent abitum, ut eos retineret, ne abirent. Nam Lucas ait: *Et factum est cum discederent ab illo*, scilicet Moses et Elias a Iesu, *ait Petrus ad Iesum: Bonum est nos hic esse, faciamus*, etc. q. d. O quam suave et delectabile est in hac visione commorari! quare, o Christe, ne patiaris Mosen et Eliam discedere; ac ut eos retineamus, faciamus eis habitaculum et tabernaculum cuique suum, in quo commorentur. Non meminit tabernaculi sui, Iacobi, et Ioannis, quia ut dixi, Mosen et Eliam abeuntes volebat retinere: unde de iis, non de se, et sociis erat sollicitus. Addit Abulensis q. 64. Petrum cogitasse, quod eodem tabernaculo, quo Christus utpote eius discipuli, exciperentur: aut certe ut Lyrau. Petrus sibi destinabat tabernaculum Christi, Iacobo tabernaculum Mosis, Ioanni tabernaculum Eliæ. Addit Marcus: *Non enim sciebat quid diceret*; et Lucas: *Nesciens quid diceret*, q. d. Petrus dulcedine huius visionis ebrius, ut eam continuaret, quasi rationis impos dicebat incongrua, mente aberrabat et quasi delirabat. Idque Primo, quia putabat Christum gloriosum, item Mosen et Eliam egere tabernaculis, iisque tribus, quasi unum tribus non sufficeret. Rursum Mosen et Eliam æquabat Christo. Secundo, quia optabat Christum in Thabor manere, nec redire ad discipulos, quare Christum, qui est bonum universi, concludere volebat in hoc monte. Rursum felicitatem quærebat in terra, quæ est locus exilii et ærumnarum, cum illa quærenda sit in cælo; hoc enim nobis est patria et paradisus. Tertio, quia Christum a prædicatione, passione, et cruce, ac consequenter a redemptione mundi avocabat, suam voluptatem præponens saluti omnium hominum, et voluntati Dei. Quarto, quia adhuc mortalis et passibilis, solus cum Iacobo et Ioanne beatitudine perfrui volebat, ad quam tamen Deus per Christum innumeros post hanc vitam perducere destinarat. Quinto, quia volebat gloriam ante laborem, coronam ante certamen, bravium ante meritum, gaudium ante passionem et crucem; cum prius oporteret Christum, et Christianos pati, et ita intrare in gloriam suam, Lucæ 24. Crux enim est via et scala ad felicitatem; et

Petrus nescit præ gaudio quid petat. 1. 2. 3. 4. 5.

Dulcia non meruit, qui non gustavit amara.

Hinc Christus per summum crucis opprobrium summam adeptus est gloriam. Hinc et poeta gloriam laboris filiam nuncupat, ac vicissim S. Gregorius in Iob c. 7. v. 2. labores vocat pignora gloriæ. Sexto, quia felicitatem in visione gloriosæ humanitatis Christi, non vero in visione deitatis collocabat Si ergo Petrus conspexisset divinitatis gloriam, et gaudiorum bonorumque omnium abyssum, quid dixisset? Hæc enim Petri visio et voluptas erat sensibilis et corporea, eratque dumtaxat una mica, stilla et gutta respectu voluptatis et gaudii, quod percipiunt beati in videndo et fruendo Deo, cum in eo quasi in mari deliciarum se immergunt, eoque absorbentur, iuxta illud Psalm. 35. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Porro visio hæc gloriæ Christi, Mosis, et Eliæ in discipulis magnam ciebat non solum voluptatem, sed et admirationem, et reverentiam, ac sacrum quemdam horrorem. Unde Marcus ait: *Non enim sciebat quid diceret: erant enim timore exterriti.*

Gloria laboris filia. 6.

ADHUC EO LOQUENTE, ECCE NUBES LUCIDA OBUMBRAVIT EOS.) *Obumbravit*, id est circumdedit, et complexu suo cinxit eos, scilicet Christum, Mosen, Eliam, et tres Apostolos, inquit Abulens. ita ut cerni non possent: quia nubes ampla erat, et valde densa, æque ac fulgida et coruscans.

Vers. 5. Luc. 9. 34. 35. Mar. 9. 7.

Nota: Lucas c. 9. 34. sic habet: *Hæc autem illo* (Petro) *loquente facta est nubes, et obumbravit eos: et timuerunt intrantibus illis in nubem*, quod Toletus sic ex Damasceno explicat, q. d. Dum Petrus dicit: *Faciamus hic tria tabernacula*, nubes ei contradicens se mediam interposuit inter Christum, Mosen, et Eliam ex una parte, et discipulos ex altera, itaque *obumbravit eos*, scilicet discipulos, ut fulgor Christi oculos discipulorum perstringens, hac nubis umbra intermedia temperaretur, itaque facilius a discipulis conspiceretur: *Et timuerunt intrantibus illis in nubem*, id est, timuerunt discipuli cum viderent nubem complecti Christum, Mosen, et Eliam, se vero ab illis per nubem excludi: *Timuerunt*, inquam, quia videbant se extra nubem illam obumbratos, ac solos deseri, ne si quid mali eis eveniret, nullum haberent qui eis succurreret. Vel *timuerunt*, ne Christus cum Mose et Elia abiret alio, vel raperetur in cælum, uti olim raptus e-

Nubes obumbrans: quos, et cur? I. Sententia

rat Elias curru igneo. Cum Toleto consentit Petrus Thyræus l. de apparitione Christi tractat. de transfigur. cap. 4. n. 16. Estque hæc sententia probabilis.

II. Secundo, Barradius censet, nubem venisse post discessum Mosis et Eliæ: nam ante v. 33. dixerat de iis Lucas: *Et factum est, cum discederent ab illo.* Tunc ergo *nubes obumbravit eos,* scilicet Christum cum discipulis, qui soli manserant reliqui, ideoque *timuerunt*, quia viderunt se in nubem ingredi, illaque se undique cingi, nescientes quid inde eis eventurum esset.

III. Et optima. Tertio, optime Franc. Lucas censet hanc nubem obumbrasse, id est, umbra sua circumdedisse et cinxisse tam Christum, Mosen et Eliam, quam tres discipulos, utpote Christo vicinos, sed ita ut circa Mosen et Eliam se condensans, eos in se intrantes complectens, ex oculis discipulorum subduxerit et abduxerit, uti censet Euthymius, et Syrus, qui pro *intrantibus illis in nubem*, vertit: *Cum viderent Mosen et Eliam, qui ingrediebantur nubem,* ideoque *timuerunt*, uti explicabo v. 6. sic et nubes suscipiens Christum ascendentem in cælum, subduxit eum ab oculis Apostolorum, Actor. 1. quod ergo paulo ante dixit Lucas: *Et factum est cum discederent ab illo*, sic intellige *cum discederent*, id est, cum discessum pararent, cum signum darent abitus, cum Iesu valedicerent quasi mox abituri. Mox enim supervenit nubes, quæ eos complexa seorsim duxit et abstulit. Unde Arabicus vertit: *Et cum vellent discedere ab eo.*

Nubis officium quale hic? 1. Quæres, unde, et cur hæc nubes? Respondetur: Facta est a Deo per Angelum ex condensatione aeris et vaporum, ut per eam corrigeret Petri votum de tribus tabernaculis fabricandis, ostendendo Christum iis non indigere, utpote cuius thronus sit nubes lucida et gloriosa. Quocirca verisimile est Petrum, Iacobum, et Ioannem fuisse intra hanc nubem, non extra: tum quia vicini erant Christo, ut dixi, erantque de eius domo et familia: tum quia nubes hæc si solum Christum complexa fuisset, debuisset esse valde parva et demissa; iam autem magna fuit et alta, ut esset symbolum magnitudinis, celsitudinis, et magnificentiæ Dei: tum quia ideo a Christo hi tres Apostoli erant adducti in Thabor, ut essent testes certi apud cæteros Apostolos et fideles eorum, quæ in nube circa Christum gerebantur, ac præsertim vocis Dei Patris: *Hic est filius meus.* Ergo hæc coram et claro, sine velo et nube spectare, et audire debebant, ut essent oculati, et auriti testes omni exceptione maiores. Porro nubes est symbolum æque ac velum gloriæ Dei. Hinc olim in nube, quia ipsa cælestis est, et impervia visu, solebat Deus incomprehensibilem suam maiestatem, quasi obtectam eminus, et velut per umbram Hebræis demonstrare, ut patet Exodi c. 19. v. 9. c. 24. v. 15. et c. 34. v. 5. Unde nubes vocatur ascensus sive vehiculum Dei, Psalm. 103. 3. item tabernaculum, thronus, et sedes non tantum maiestatis, sed et omnipotentiæ, summæque efficaciæ Dei: nam ex nubibus in hostes iaculatur grandines, turbines, tonitrua, fulmina, Psalm. 17. v. 12. et seq. Psalm. 67. v. 35. Psalm. 88. v. 7. hinc et Christus cum maiestate iudicaturus orbem veniet in nubibus cæli, Matth. c. 24.

Nubes est velum Dei.

2. v. 30. Nubes hæc ergo voci Dei Patris fuit quasi instrumentum: Christo, decus et ornamentum: Mosi et Eliæ, vehiculum: Apostolis, umbraculum. Addit Abulensis quæst. 75. et ex eo Thyræus, nube hac tegi voluisse Christum, ut ea tegeretur, dum deponeret splendorem transfigurationis suæ, ne id viderent Apostoli, sicut non viderunt eius initium, cum primo illum assumpsit, quia dormiebant.

3. Addit tertio S. Ambrosius in c. 9. Lucæ, quod nubes hæc splendorem corporis Christi, quem alioqui fragiles Apostolorum oculi ferre non potuissent, moderata est, et temperavit. Porro ex nube hac opinatur Toletus in Lucæ c. 9. v. 34. Christum transfiguratum fuisse nocte, tempore somni: unde Apostolorum oculos gravatos fuisse, ait Lucas, ideoque mirabiliorem apparuisse Apostolis Christi transfigurationem. Splendor enim tantus mirabilior est noctu, quam diu. Verisimiliter quoque alii putant, mane in aurora Christum esse transfiguratum, tum

Christus au nocte, an mane transfiguratus?

A quo viderentur esse hæ præstigiæ, et spectra nocturna; tum quia Christus venit ad opera lucis; Apostolorum autem oculi gravati erant ex fatigatione, ut inferius dicam v. 8. Denique aurora est confinium lucis et tenebrarum, estque amœna, ideoque gloriæ symbolum.

Nubes fuit lucida, cur? Resp. I. Lucida fuit primo, quia gloriæ Christi erat index: unde Caietanus censet, lucem nubi huic afflatam a luce et splendore corporis Christi; aut potius, quia per eam maiestas et gloria Patris loquentis repræsentabatur. Unde Petrus epistolæ 2. c. 1. 17. nubem hanc vocat magnificam gloriam Patris, ex ea loquentis, qui tamen per eamdem ornabat, et augebat gloriam transfigurationis Christi: fuit ergo nubes hæc plena maiestatis et gloriæ.

Secundo, ut significaretur differentia legis veteris et novæ. In veteri enim Deus apparebat Hebræis in nube caliginosa, quia illa lex plena erat umbris et terroribus: in nova vero apparet in nube lucida, quia lex nova veritatem affert, claritatem et amorem: ita S. Chrysostomus, Theophylactus, et Damascenus de Transfig. II.

B Et ecce vox (Dei Patris ad Christum) de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite.) Nota primo cum S. Chrysostomo, Ambrosio, Toletó, Iansenio, et aliis, patere ex Luca cap. 9. v. 33. et seq. hanc vocem ex nube altius a terra elevata (unde S. Petrus Epistol. 2. c. 1. ait *de cælo*) insonuisse post discessum Eliæ et Mosis: idque hoc fine, ut Apostolis clarissimum esset et certissimum, hanc vocem ad solum Christum dirigi, non ad Mosen, vel Eliam, utpote iam absentes. Vox hæc cum fuerit opus *ad extra*, ut loquuntur Theologi, formata est a tota SS. Trinitate per Angelum (his enim quasi ministris ad exteriora opera utitur Deus, Hebr. 1. ult.) ut repræsentaret Deum patrem: in huius enim persona Angelus formavit hanc vocem, uti et illam: *Ego sum Dominus Deus tuus,* Ex. 20.

In transfiguratione symbolum SS. Trinitatis. Nota secundo hic, æque ac baptismo Christi, symbolice repræsentatam fuisse SS. Trinitatem. Nam Spiritus sanctus apparuit in nube, Pater in voce, Filius in divino C splendore et gloria, in quo pariter apparebat Verbi incarnatio. Videbatur enim Christus homo, et per splendorem vocemque Patris significabatur idem esse Deus, Deique filius. Spiritus sanctus per nubem adumbratus est, quia ipse ut nubes fulgida hominem illuminat, tegit, obumbrat, fœcundat ad omne opus bonum: ita S. Ambrosius, Origenes, Beda et S. Thomas. Adde quod idem beat, et glorificat. Hinc in baptismo Christi Spiritus sanctus apparuit in specie columbæ, quia in baptismo dat innocentiam: in transfiguratione vero, quæ est typus resurrectionis, apparuit in specie nubis, quia tunc dedit, dabitque ab omnibus malis securitatem. Paulo aliter Beda: Illic, ait, Spiritus sanctus in columba, hic in nube, quia qui fidem simplici corde servat, claro postea, quod credidit, videbit.

Hic est Filius meus) *Duo grata vocabula*, inquit B. Cyprianus serm. de Baptismo, *Filius et dilectus*, ipso Deo dictante, *nostris sensibus imprimuntur, ut communio* D *nominum nos associet collegio munerum, et tanta dulcedinis nomina nostrum emolliant animum, accendantque devotionis affectum.* Porro *non dixit (Deus Pater) in hoc est filius meus, ne alter ab altero seorsum per se positus, hoc est, divisus intelligatur, sed quo secundum dispensatoriam unionem unus idemque simpliciter accipiatur, hic, ait, est filius meus,* ait Concil. Ephes. ex prosphonet. Cyrill. ad Imperat.

Dilectus (Syrus, *dilectissimus.* Alludit ad illud Psal. 28. 4. *Vox Domini in magnificentia,* etc. *et dilectus, quemadmodum filius unicornium*, quod de Christo per multas unicornis et Christi analogias exposui 2. Petri 1. v. 17.) in quo mihi complacui.) In quo omnem et summam habeo complacentiam, qui solus mihi infinite placet, propter quem mihi placent quicumque placent. Vide dicta Matthæi 3. 17.

Ipsum audite.) Non Mosen, qui iam abiit, sed ipsum Christum, quasi novum legis novæ legislatorem. *Audite*, ipsique et eius mandatis per omnia credite, et obedite.

Alludit ad Deuter. 18. 15. ubi Moses de Christo ait: *Prophetam de gente tua, et de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audias.* In baptismo Christi non fuit dictum: *Ipsum audite*, quia tunc primum mundo demonstratus fuit Christus, hic vero propositus fuit ut doctor e legislator. Igitur teste Tertulliano, S. Leone, Damasceno et aliis superius citatis, significatur hic abrogatio legis veteris et novæ institutio. Item Christi passio in excessu, quam de Christo loquebantur Moses et Elias, eiusque resurrectio, ascensio et gloria repræsentantur in ipsa transfiguratione, infernus vero et limbus in Mose, qui e limbo prodiit in Tabor.

Vers. 6. Timent Apostoli. ET AUDIENTES DISCIPULI, CECIDERUNT IN FACIEM SUAM, ET TIMUERUNT VALDE.) Primo, quia nubes hæc videbatur eis novum quid, magnum, et divinum parturire. 1. Secundo, quia ut habet Syrus, videbant Mosen et Eliam ab-
2. euntes, intrare in nubem, ac per eam ex oculis eorum evanescere. Timebant enim, ne Moses e nube fulmina et tonitrua iacularetur, uti olim fecerat accipiens a Deo, et dans populo legem in Sina, Exodi 19. 16. ac ne Elias e B
3. nube iacularetur ignes, uti olim fecerat 4. Reg. 1. 10. Tertio, *audientes timuerunt*, quia vox e nube, ait Abulensis, instar tonitrui fortiter, sed suaviter resonans, et reboans eos terrefecit et perculit. Ita S. Ephrem Orat. de Transfigur. *Ad hanc*, ait, *vocem proni ceciderunt Apostoli in terram; erat enim tonitru terribile. Quamobrem voce eius tremuit terra, et ii ceciderunt in terram.* Sic ille. *Humana fragilitas*, ait S. Hieronymus, *conspectum maioris gloriæ ferre non sustinet, ac toto animo ac corpore contremiscens ad terram cadit.* Addit Origenes, S. Chrysostomus, et Euthymius eos timore perculsos cecidisse in faciem, ut Deum adorarent, illique supplicarent, ne scilicet fulmen aut tonitru eos afflaret, vel aliud quodpiam malum in eos ingrueret.

Vers. 7. ET ACCESSIT IESUS, ET TETIGIT EOS, DIXITQUE EIS: SURGITE, ET NOLITE TIMERE.) Apostolos tres, quos Dei intonantis vox et maiestas prostraverat, Christi humanitas erigit, ut erectos rursum sistat Deo: ad hoc enim venerat ipse, qui est mediator Dei et hominum. C

Vers. 8. Luc. 9. 36. Mar. 9. 8. LEVANTES AUTEM OCULOS SUOS, NEMINEM VIDERUNT, NISI SOLUM IESUM.) Disparuerat ergo nubes cum Mose et Elia. Iesus quoque transacta iam transfiguratione, in pristinam faciei formam et figuram redierat.

Symbolice, significabatur disparuisse legem et Prophetas, umbrasque legis veteris præsente Christo, ipsique locum cessisse, ac ipsum solum superesse, qui veram Evangelicæ legis lucem hominibus afferat. Unde Origenes: *Facti*, inquit, *fuerunt unum Moses, id est, lex, et Elias, id est, Prophetæ, conversi ambo in Evangelium Christi, et non sicut prius fuerant tres, sic et manserunt, sed tres unum sunt facti:* qui transierunt in Christum, sicut lex et Prophetæ in Evangelium. Rursum cito transiit hæc gloria, et delectatio transfigurationis, ut ostenderet Christus omnia in hoc mundo, etiam excelsa et divina esse brevia, sed in cælo fore æterna, ut ad illud anhelemus; in terra enim omnia mensurantur tempore (quod fluxum est D et breve) in cælo vero stabili æternitate.

Ordo totius transfigurationis. Nota: Historiam transfigurationis varie narrant S. Matthæus, Marcus, et Lucas; sed hæc fuit rei gestæ series et ordo, qui Evangelistas omnes inter se conciliat. Primo, Christus oravit: interim discipulis ex labore conscensi montis, et ex prolixitate orationis Christi somno gravatis, ac dormientibus transfiguratus est Christus. Secundo, accesserunt Moses et Elias, loquentes cum Christo de excessu (morte crucis) quem completurus erat in Ierusalem. Tertio, Apostoli e somno, hoc fulgore et colloquio excitati, viderunt gloriam Christi, cum eoque colloquentes Mosen et Eliam. Quarto, finito hoc colloquio, cum signum darent abitus, S. Petrus hac voluptate quasi ebrius, dolens eos parare abitum, petiit fieri tria tabernacula, unum Christo, secundum Mosi, tertium Eliæ. Quinto, supervenit nubes subducens Mosen et Eliam, cum voce ad Christum: *Hic est Filius meus dilectus*, etc. quibus territi S. Petrus Iacobus et Ioannes ceciderunt in terram, sed mox a Chri- A sto confortati et erecti levantes oculos suos, solum viderunt Iesum. Interim Moses ad limbum, Elias ad locum suum per Angelum, uti adductus, ita et reductus est.

ET DESCENDENTIBUS ILLIS DE MONTE, PRÆCEPIT EIS IESUS DICENS: NEMINI DIXERITIS VISIONEM, DONEC FILIUS HOMINIS A MORTUIS RESURGAT.) *Nemini*, non tantum plebeio, ut vult S. Hieronymus, sed et Apostolo, ne cui ex eis tristitiæ et invidiæ causam daret, dolenti scilicet, quod cum Petro, Iacobo et Ioanne transfigurationi non interfuisset. Ita Damascenus, qui ait: *Ne proditorem invidiæ rabies in furorem ageret.* Unde Marcus cap. 9. ait ipsos ita fecisse: *Et verbum continuerunt*, inquit, *apud se.* Idem asserit Lucas. Causa cur Christus eis silentium indixerit usque ad resurrectionem fuit, quia tunc erat futurum tempus opportunum hoc mysterium revelandi, tuncque illud intellecturi et credituri erant Apostoli, quando post passionem et mortem, in qua scandalizandi erant et turbandi, iam peractam, visuri erant ipsum resurgentem in gloria, cuius hæc transfiguratio erat typus. Unde S. Hieronymus: *Non vult*, inquit, *hoc*, scilicet transfigurationem, *in populis prædicari, ne et incredibile esset pro rei magnitudine, et post tantam gloriam apud rudes animos sequens crux scandalum faceret.* Sic et S. Chrysostomus, Beda et alii. Ex resurrectione enim Christi certo cognituri erant, Christum non coactum, sed sponte ex nimio amore pro nobis crucem et mortem subiisse, ac iam gloria donatum, cum eadem iudicem venturum in fine mundi, eademque gloria coronaturum eos, qui ipsius exemplo et præcepto sese abnegaverint, crucem tulerint, ipsumque secuti animas suas eius amore perdiderint. Vers. 9. Luc. 9. 36. Mar. 9. 9. Cur Christus silentium de sua transfiguratione indicit.

Tropologice, Christus crucis suæ opprobrium propalans, gloriam vero transfigurationis abscondens, docet nos celare dotes et dona Dei nobis collata usque ad mortem, uti Paulus celavit suas revelationes, 2. Corinth. 12. 6. ne ob ea laudati intumescamus, et ob superbiam illis privemur. Unde Eccles. c. 11. 30. *Ante mortem ne laudes hominem quemquam.* Causas ibi dixi.

ET INTERROGAVERUNT EUM DISCIPULI DICENTES: QUID ERGO SCRIBÆ DICUNT, QUOD ELIAM OPORTEAT PRIMUM VENIRE?) Occasio huius interrogationis fuit, quod tres hi Apostoli in transfiguratione viderint Eliam, eumque abeuntem conspexerint. Mirantur enim, cur discesserit, cum manere debuisset, ut Christum Christique regnum et gloriam percurreret, iuxta vaticinium Malachiæ c. 4. 6. quod citabant docebantque Scribæ; sed errabant in confusione temporum: non enim distinguebant primum Christi in carne adventum a secundo eius adventu glorioso ad iudicium. Hunc enim secundum adventum præcurret Elias, sicut Ioannes Baptista præcucurrit primum. Verum Apostoli, etsi primum Christi adventum a secundo distinguerent, viderant enim primum, at necdum viderant secundum, tamen et hunc propediem fore sperabant: quia enim audierant a Christo fieri mentionem resurrectionis suæ imminentis, eiusque typum viderant in transfiguratione, putabant (sed falso) post eam statim Christum gloriose regnaturum, ac regnum gloriæ suæ, quod fiet in secundo adventu, illico initurum, ideoque mirantur et rogant, cur Elias abierit et non manserit, ut illum præeat et præcurrat: ita S. Hieronymus, Maldonatus, Iansenius. Vers. 10. Marc. 9. 11. Cur de Elia venturo Christum interrogant hic discipuli?

AT ILLE RESPONDENS AIT EIS: ELIAS QUIDEM VENIET, ET RESTITUET OMNIA.) Id est, Iudæos ad Christum quasi Messiam, ipsis et patribus promissum, convertet, quod Malachias c. 4. 6. ait: *Et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum.* Vide ibi dicta. Nam ibi Septuag. quos more suo sequitur hic Matthæus, pro *convertet* vertunt ἀποκαταστήσει, id est, *restituet*. Unde Arabicus vertit: *Docebit vos omnia.* Vers. 11. Marc. 9. 13.

DICO AUTEM VOBIS, QUIA ELIAS IAM VENIT, ET NON COGNOVERUNT EUM, SED FECERUNT IN EO QUÆCUMQUE VOLUERUNT. SIC ET FILIUS HOMINIS PASSURUS EST AB EIS.) Salit Christus a litterali Elia ad mysticum, id est, Ioannem Baptistam, iuxta Canonem 23. de Baptista enim Angelus Gabriel prædixerat patri eius Zachariæ Lucæ 7. 17. *Ipse præcedet ante illum* (Christum) *in spiritu et vir-* Vers. 12. Marc. 9. 15.

tute Eliæ, ut convertat corda patrum in filios, et incredulos ad prudentiam iustorum, parare Domino plebem perfectam.

Perperam ergo Calvinistæ hæc omnia referunt ad primum Christi adventum, et Eliam eumdem utrobique (v. 11. et 12.) accipiunt scilicet Ioannem Baptistam. Censent enim Eliam, quem Malachias cap. 4. v. 5. prædixit venturum, esse Ioannem Baptistam præcursorem Christi, nec alium venturum, qui cum Enoch præcurrat secundum Christi ad iudicium adventum, quos multis refutavi Malach. 45.

Voluit enim Christus hic dumtaxat, explicare illud Scribarum axioma ex Malachia desumptum: *Elias veniet, et vobis ostendet Christum*, quod Malachias dixerat de secundo Christi adventu, etiam mystice posse applicari primo suo adventui. Scribæ enim non distinguebant primum adventum a secundo, uti etiamnum non distinguunt Iudæi, ideoque Christum venisse negant, et venturum expectant, quia nondum apparuit Elias eum ostendens: ut ergo Christus Scribis plene et plane condescendat, et satisfaciat, concedit Eliam aliquem præcursurum utrumque Christi adventum, sed in primo fore typicum, in secundo litteralem et verum Eliam. Vult enim dicere, non per hoc, quod needum venerit Elias, stare quo minus Iudæi, in se quasi Messiam credant, sed per hoc, quod perversi sint et obstinati in sua malitia: Elias enim ille, qui ante primum Messiæ adventum promissus fuerat, id est, Ioannes Baptista iam venerat, et Messiam Scribis digito ostenderat: sed illi Ioanni credere noluerant. Unde subdit Christus: *Et non cognoverunt eum*, id est, noluerunt agnoscere, ipsum esse præcursorem et indicem Christi a Deo missum; *sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt*, id est, eum sua vitia taxantem, ex ira et odio persecuti sunt, et tradiderunt Herodi, qui eum quærebat ad necem, ac tandem occidit ipsis applaudentibus, Matth. 4. v. 12. et cap. 14. vers. 5. 9. 10. *Sic et Filius hominis passurus* (Syrus, *vim passurus*) *est ab eis*, id est pari modo me, ipsorum scelera castigantem, persequuntur, et persequentur, crucifigent, et occident.

Vers. 13. TUNC INTELLEXERUNT DISCIPULI, QUIA DE IOANNE BAPTISTA DIXISSET EIS.) Quod ipse esset Elias mysticus, et præcursor Christi.

Vers. 14. — Miraculum lunatici sanati.

ET CUM VENISSET AD TURBAM, ACCESSIT AD EUM HOMO GENIBUS ANTE EUM PROVOLUTUS (Græce γονυπετων αυτω, id est, *accidens ei ad genua*, velut supplex, et supplicans pro salute filii) DICENS.) Lucas cap. 9. 37. addit: *Factum est autem in sequenti die descendentibus illis de monte* (Thabor) *occurrit illis turba multa.* Unde patet postridie transfigurationis, hunc lunaticum a Christo esse sanatum.

Luc 9. 38. 39. Marc. 9. v. 17. 18. 22. — Lunatici qui et unde?

DOMINE MISERERE FILIO MEO, QUIA LUNATICUS EST, ET MALE PATITUR.) Misere affligitur. Græce σεληνιαζεται, id est, lunationibus afficitur, iuxta lunæ mutationes, epilepsia corripitur, in pleniluniis, et noviluniis morbo comitiali agitatur, non a natura, sed a dæmone, qui eum obsidet. Arabicus: *Vexatur valde in principiis lunationum.* Unde Marcus c. 9. 17. ait: *Magister attuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum* (causaliter, quia filium faciebat mutum) *qui ubicumque eum apprehenderit, allidit illum, et spumat, et stridet dentibus, et arescit*, uti faciunt epileptici. Et Lucas c. 9. 40. *Respice*, ait, *in filium meum, quia unicus est mihi: et ecce spiritus apprehendit eum, et subito clamat, et dissipat eum cum spuma, et vix discedit dilanians eum.* Hinc Origenes, S. Chrysostomus, et Hieronymus hic docent, epilepsiam communem non tam lunæ et humorum commotioni, quam dæmoni esse tribuendam, qui ad eam lunæ mutationibus, et incrementis vel decrementis utitur. Unde Mahomet Auctor Mahometismi, epilepsia laborans, fingebat se corripi, docerique a Spiritu sancto, cum ageretur a dæmone. Hinc etiamnum Turcæ epilepticos, quasi actos Spiritu sancto, et fatidicos venerantur, cum ab humoribus a luna commotis id contingat. Luna enim in novilunio et plenilunio auget et commovet humores, præsertim melancholicos, et phlegmaticos cerebri, quibus ipsa dominatur; itaque facit ut illi cerebrum turbent, ac clamores, spumas, et totius corporis agitationes et collisiones excitent. Qui enim mania et epilepsia laborant, ex atra bile, id est, ex melancholia, maxime illa exagitantur in pleniluuio, quia luna tunc plus luminis et caloris affert, sed debilioris quam sit solis: hic autem atram bilem resolvit, et commovet, nec tamen consumit: atra vero bilis commota ciet has spumas, clamores, et stridores. Epileptici vero ex pituita, ac crudis, et incoctis humoribus magis exagitantur decrescente luna, et maxime in novilunio, quia tunc luna minimum habet luminis et caloris; pituita autem et pituitosi humores maxime crescunt per frigus, præsertim immoderatum. Vide Franc. Valesium sacræ Philosoph. c. 71. Vide etiam quæ dixi c. 4. 24. Tropologiam lunatici afferam in fine v. 21.

(Margin: Epilepsia dæmoni adscribenda. — Mahomet epilepticus; indeque epilepticos venerantur Turcæ. — Mania ex melancholia in plenilunio. — Ex pituita in novilunio.)

NAM SÆPE CADIT IN IGNEM ET CREBRO IN AQUAM.) Dæmon enim eum agit *in ignem*, ut comburat; *in aquam*, ut mergat et suffocet.

Vers. 16. Luc. 9. 40. Marc 9. 18.

ET OBTULI EUM DISCIPULIS TUIS, ET NON POTUERUNT CURARE EUM.) Culpam suam, puta fidei defectum, transcribit in Apostolos more hominum. Causam, cur non potuerunt, affert Christus v. 20. et 21.

Vers. 16. Luc. 9. 41. Marc. 9. 19. — Quosnam hic corrigit Christus.

RESPONDENS AUTEM IESUS AIT: O GENERATIO INCREDULA (Arabicus, *infidelis*) ET PERVERSA, QUOUSQUE ERO VOBISCUM? USQUEQUO PATIAR VOS? AFFERTE ILLUM AD ME.) Origenes censet hæc dici ad novem Apostolos, qui, tribus cum Christo in Tabor ascendentibus, in valle cum turba, remanserant: nam hi soli lunaticum hunc curare tentaverant eo tempore, quo tres reliqui, cum Christo transfigurando, in montem secesserant. In hisce enim novem videtur fides Christi satis fuisse imminuta, tum quia in eius præsentia nulla signa et mirabilia edebant, sed tantum cum absentes ab eo in missione versabantur; tum quia Christo in monte cum tribus commorante, reliquis novem quasi cum plebe derelictis, torpor quidam fidei obrepserat, ait S. Hilarius, tum quia a patre lunatici audiebant, imo oculis cernebant mali magnitudinem, et dæmonis in lunatico furentis vim et rabiem. Verum melius S. Hieronymus, Hilarius, Chrysostomus, Theophylactus censent hæc dicta patri lunatici, ac Iudæis et Scribis: in hos enim magis incredulitas, et consequenter culpa non eiecti dæmonis conferenda, quam in discipulos, ut sat colligitur ex Marco cap. 9. v. 22. et 23. ubi pater rogatus a Christo, an in se crederet, ait: *Credo Domine, adiuva incredulitatem meam.* Licet et Apostolos minoris, quam in re tanta opus erat, fidei privatim Christus arguat v. 20. Iudæis ergo et Scribis ait Christus: *O generatio incredula et perversa*, id est, distorta, nesciens rectis incedere gressibus, ait S. Cyrillus, q. d. O duri et rebelles Iudæi, durorum et rebellium ab olim patrum filii, quasi duritiem innatam, et a patribus insitam accepistis, qui cum videritis me tot tantaque miracula patrare, tamen in me non creditis, imo illa suggillatis, quasi per Beelzebub facta, uti vobis persuadent Scribæ; quid hic ago vobiscum? quousque improbos vestros mores, sannas et calumnias tolerabo? quousque beneficia et miracula mea in vos incredulos, et ingratos profundam et perdam? Causa, cur discipuli mei non potuerint curare filium tuum, o Iudæe, non est impotentia mea vel illorum. Dedi enim eis potestatem eiiciendi dæmones; sed causa est incredulitas tua et tuorum Iudæorum, quæ obicem ponit gratiæ Dei; quia non credis, sed hæsitas, et dubitas an ego et illi possimus illum curare: ita S. Cyrillus. Sunt verba Christi indignantis ad Scribarum et Iudæorum pervicaciam, duritiem et cæcitatem; sed mox motum hunc reprimit, et viscera misericordiæ sibi consueta assumit et exerit, sanatque lunaticum: periode ac medicus, ait S. Hieronymus, *si ægrotum videat contra sua præcepta gerere, dicat: Usquequo ad domum tuam accedam? quousque artis perdam industriam, me aliud iubente, et te aliud perpetrante? In tantum autem non est iratus homini, sed vitio, et per unum hominem Iudæos arguit infidelitatis, ut statim intulerit: afferte eum ad me.*

AFFERTE HUC ILLUM AD ME.) Addit Marcus fusius

rem gestam enarrans c. 9. 19. *Et attulerunt eum. Et cum vidisset eum statim spiritus* (malus, puta dæmon possidens lunaticum) *conturbavit*, exagitavit, *illum, et elisus in terram volutabatur spumans.* Dæmon postquam sensit Dominum, concutit puerum, ait Titus Bostrensis in Lucæ cap. 9. nam irritatus præsentia Iesu, cumque metuens, ne ab eo expelleretur, cœpit furere, et lunaticum horrende vexare et torquere. Pergit Marcus: *Et interrogavit* (Christus) *patrem eius: quantum temporis est, ex quo ei hoc accidit? at ille ait, ab infantia: et frequenter eum in ignem et in aquas misit, ut eum perderet; sed si quid potes* (ecce incredulitatem, quam Christus taxavit; dubitat enim de potentia Christi) *adiuva nos misertus nostri. Iesus autem ait illi: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti*, q. d. Credendo in me poteris a me impetrare sanitatem filii. Congrue Christus exegit fidem in se: non enim congruebat, ut non credentes vel dubitantes de se curaret, ac beneficia sua indignis a se aversis obtruderet. Pergit Marcus: *Et continuo exclamans pater pueri cum lacrymis aiebat: Credo Domine, adiuva incredulitatem meam*, q. d. Credo, sed in fide sum infirmus et debilis, tu ergo eam adauge et robora, ut per eam quidquid in me est incredulitatis vel hæsitantiæ, auferatur; itaque merear obtinere a te hoc sanitatis beneficium. Non dubium est, preces tam humiles et ferventes exaudisse Christum, omnemque incredulitatem ei exemisse: nam mox filium eius, utique iam credentis, sanavit.

Vers. 17. Luc. 9. 42. Marc. 9. 25. 27. ET INCREPAVIT ILLUM IESUS, ET EXIIT AB EO DÆMONIUM, ET CURATUS EST PUER EX ILLA HORA.) Marcus addit: *Et cum videret Iesus concurrentem turbam* (ut illam per hoc miraculum induceret ad credendum in se, quasi in Messiam) *comminatus est spiritui immundo, dicens illi: Surde et mute spiritus* (qui hominem hunc fecisti surdum et mutum) *ego præcipio tibi, exi ab eo, et amplius ne introeas in eum: et exclamans, et multum discerpens, exiit ab eo, et factus est sicut mortuus, ut multi dicerent, quia mortuus est. Iesus autem tenens manum eius elevavit eum, et surrexit.* Hinc patet valde potentem et malignum fuisse hunc dæmonem, qui ausus fuit Christo adeo resistere et obstrepere ut lunaticum pene ad mortem adegerit. Quocirca verisimile est, eum non fuisse ex infimo Angelorum ordine, sed ex aliquo superiori: et hi enim homines invadunt et possident: unde dæmones in obsessis per exorcismos adiurati, fatentur ex quo ordine sint, et subinde altiorem nominant. Hac de causa discipuli Christi non potuerunt eum eiicere, sed eiectio hæc servabatur Christo, qui magna vi imperio, et molimine eum expulit. Hoc enim est Græcum ἐπετίμησε, id est, increpavit, et increpando ac comminando imperavit dæmoni, dicendo: *Ego præcipio tibi, exi ab eo*, quod ni feceris, ego acriter te puniam, ac invitum ex homine extrudam. Hinc et Christus Apostolis rogantibus, cur eum non potuerint eiicere, ait: *Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione et ieiunio*, ut habet Lucas.

Hic dæmon non erat ex minimis

Vers. 18. Marc. 9. 28. TUNC ACCESSERUNT DISCIPULI AD IESUM SECRETO ET DIXERUNT: QUARE NOS NON POTUIMUS EIICERE ILLUM?

Vers. 19. Luc. 17. 6. Infr. 21. v. 21. Marc 11. 23. DIXIT ILLIS IESUS: PROPTER INCREDULITATEM VESTRAM.) Arabicus: *propter parvitatem fidei vestræ.* Habebant Apostoli fidem; sed ad dæmonem tam potentem et ferum eiiciendum maior requirebatur fides, quæ Apostolis deerat: unde Syrus versum sequentem sic vertit: *Si fuisset in vobis fides instar grani sinapis, diceretis monti huic, decede, et decederet.*

AMEN QUIPPE DICO VOBIS, SI HABUERITIS FIDEM SICUT GRANUM SINAPIS, DICETIS MONTI HUIC (Thabor, ex quo descendo: ita Abulensis) TRANSI HINC ILLUC, ET TRANSIBIT, ET NIHIL IMPOSSIBILE ERIT VOBIS.) Hæc est fides miraculorum, quæ non est diversa a fide iustificante, ut volunt hæretici, sed eadem: una enim tantum est fides, Ephes. 4. 50. Est tamen hæc fides coniuncta cum certa fiducia divinæ opis ad miraculum; quod tentatur patrandum; quæ fiducia oritur primo ex libertate sanctæ et familiaris Deo conscientiæ, quæ familiariter quasi Deo utitur, et ad thesauros gratiæ eius penetrat, ut illis fruatur; iuxta illud 1. Ioan. 3. 21. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, et quidquid petierimus, accipiemus ab eo.* Sic S. Dominicus impetrabat a Deo quidquid petebat.

Fides miraculorum est fiducia, unde?

Secundo, ex interno Dei instinctu quasi animantis, excitantisque homines ad hoc opus prodigiosum, ac tacite promittentis suam opem ad illud perficiendum. Vide Franc. Suarez tract. de fide disp. 8. sect. 1. ubi docet fidem miraculorum quoad substantiam, et essentiam esse actum Catholicæ fidei, quo credimus Deum esse omnipotentem et fidelem in promissis, ita elicitum et applicatum ad hoc particulare factum, ut possit generare fiduciam illam necessariam ad patrandum miraculum: unde collige, quod sicut hæc fides et fiducia est in arbitrio et potestate nostra cum gratia Dei (quam ipse dare solet) sic et est quodammodo in potestate nostra facultas faciendi miracula, ac quo quis magis crescit in fide et fiducia, eo magis et crescit in hac facultate: quo quis enim Deo est familiarior, eo plura ab eo impetrat, idque significat hic Christus, et idipsum patet ex vita et praxi Sanctorum. Sic S. Bernardus docet, nos posse potiri dono prophetiæ, ut sciamus secreta Dei, si videlicet insinuemus nos in intimam Dei amicitiam; de hac enim Christus ait Ioan. 15. 15. *Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis.* Absolute tamen potest hæc fides esse sine charitate. Unde Paulus: *Si habuero*, ait, *omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum*, 1. Corinth. 13. 2. Vide ibi dicta. Quomodo fidei tribuenda sit operatio miraculorum, docet D. Thomas de potentia, q. 9. art. 9.

FIDEM SICUT GRANUM SINAPIS.) Id est, fidem exiguam specie, sed insignem virtute et efficacia, scilicet fidem humilem, nec se iactantem, ideoque parvam hominum iudicio, sed in se vivam, acrem, vehementem, perfectam, ardentem instar grani sinapis; non enim solum a parvitate, uti fecit c. 13. 31. sed et ab acredine fidem hanc comparat grano sinapis: hæc enim humilitati iuncta, tollit omnem incredulitatis umbram, hæc est thaumaturga et transfert montes: ex adverso miraculorum patrationem impedit æque superba præsumptio, atque incredula diffidentia: ita Origenes et Beda. Hæc fides eluxit in S. Gregorio Neocæsareæ Episcopo, qui montem templi fabricam impedientem, hac fide orando alio transtulit, teste Nysseno in eius vita, et Euseb. l. 7. Histor. c. 25. pluraque alia miracula patravit: unde *Thaumaturgi*, id est, miraculorum opificis cognomen accepit. Simili fide similem montem in Tartaria fuisse translatum, cum Tyrannus id exigeret a Christianis ex hoc Christi promisso, narrant Epistolæ Asiaticæ, et Marcus Paulus Venetus in Tartaria. Simile exemplum narrat S. Hieronymus de S. Hilarione in eius vita. Hic enim, cum mare per terræ motum exundans undarum moles, et montes gurgitum littoribus inferret, itaque minaretur urbi Epidauro excidium, a civibus statutus in littore quasi obex maris, *cum tria crucis signa pinxisset in sabulo, manusque contra tenderet, incredibile dictu est, in quantam altitudinem intumescens mare ante eum steterit, ac diu fremens et quasi ad obicem indignans, paulatim in semetipsum relapsum est. Vere illud quod ad Apostolos dictum est: Si credideritis, dicetis huic monti: Transi in mare, et fiet, etiam iuxta litteram impleri potest. Quid enim interest, utrum mons descendat in mare, an immensi undarum montes repente obriguerint, et ante senis pedes tamquam saxei, ex alia parte molliter fluxerint.* Hic usque S. Hieronymus.

Fides transfert montes

Exempla S. Gregorii Thaumaturgi. Christianorum in Tartaria. S. Hilarionis.

Mystice: mons est gravis tentatio, præsertim ambitionis et superbiæ, uti docet S. Hieronymus quæ maxime vincitur fide et spe, puta orando, sibi diffidendo et fidendo Deo: unde S. Franciscus magna et molesta tentatione spiritus pulsatus, intendens orationi, cum lacrymis audivit e cælo vocem: *Francisce si habueris fidem ut granum sinapis, et dixeris monti ut transeat, transibit.* Ignarus ille sensus oraculi, clamans addidit: *Domine qualis hic mons?* Cui responsum: *Mons est tentatio.* Et Franciscus magno lacrymarum impetu subiunxit: *Fiat mihi*

Mons est tentatio.

S. Franciscus.

Domine sicut dixisti: ac statim sublata omni tentatione, perfectam obtinuit spiritus tranquillitatem. Ita Waddingus in Annalibus Minorum anno Christi 1218. n. 2.

Vers. 20. Marc. 19. 9.

HOC AUTEM GENUS NON EIICITUR NISI PER ORATIONEM ET IEIUNIUM.) Est secunda ratio, cur discipuli non potuerint eiicere hoc dæmonium: prima enim fuit ob incredulitatem petentium, et parvam fidem Apostolorum.

Dæmones qui difficilius expellantur?

Nota primo, *hoc genus* non significat omne dæmonum genus, ut vult S. Chrysostomus et Euthymius, sed certum, scilicet altioris ordinis, potentissimum, perversissimum, obstinatissimum, malitiosissimum, quale erat hoc hominem obsidens, eumque faciens lunaticum et epilepticum, ac mire distorquens et exagitans, adeoque nunc in ignem, nunc in aquam, eum proiiciens, et perdere volens, idque ab infantia: ita Salmeron, Iansenius, Maldonatus et alii. Addit Abulensis quæst. 172. apud Iudæos pessimum fuisse habitum dæmonem surdum et mutum, uti hic erat, idque colligit ex eo, quod Iudæi mirati sunt a Christo eiici dæmonem surdum et mutum; dixerintque: *Nunquam apparuit sic in Israel*, ut patet Matth. 9. 33. Et c. 12. v. 22. et 23. Causa est, quod nescias, quid cum surdo et muto agere debeas, quave ratione eum iuvare: cum enim sit surdus, nil eorum, quæ rogas, intelligit: cum sit mutus, nihil respondet. Ita Thyræus lib. de dæmoniacis, part. 4. c. 51. qui et addit difficilius expelli eos, quibus a Deo data est potestas maior in corpus hominis, uti huic lunatico data fuit. Sunt enim alii dæmones minus validi, minusque pertinaces, et rebelles, nec adeo maligni, uti sunt ioculares illi Lares et Lemures, qui specie parvulorum in domibus habitant, ac noctu suos iocos, vanos strepitus, et tumultus similesque ludicras terrificationes exercent. De quibus vide Delrio in magicis, et Petrum Tyræum l. de Terrificationibus nocturnis.

Sunt alii qui dæmones minus validi et minus maligni ut Lemures.

Ieiunii et orationis vis.

Nota secundo, hoc genus dæmonum non nisi oratione et ieiunio expelli: tum quia hæc duo hominem a carne elevant ad Deum, eumque faciunt spiritalem, imo quasi Angelum carne et dæmone superiorem: tum quia oratio postulat, et ieiunium meretur hanc fugationem, et ex se dæmonem cruciando fugat. Ita S. Chrysostomus: Ieiunium, ait, maioris philosophiæ singulare est opus, et hominem quasi Angelum constituit, et incorporeas potestates impugnat. Et Eusebius Emissenus hom. de initio Quadragesimæ: Homo, ait, per abstinentiam, Angelicam potest expugnare naturam, uti fecere S. Antonius, S. Hilarion, S. Macharius, et alii.

Denique oratio condita ieiunio et carnis afflictione magna impetrat a Deo. Ita Abulensis, q. 173. Legi vitas multorum Sanctorum, ac deprehendi nullos fere claruisse miraculis, nisi eos, qui erant abstinentes, et austeræ vitæ. Audi S. Chrysostomum hic: *Qui orans ieiunat, binas possidet alas, quibus ventos ipsos volando prætervehitur: non enim oscitat, nec extenditur, nec torpet orando, quæ multi patiuntur, sed igne ardentior et terra superior est; quare terribilis hostis dæmonibus redditur. Nihil enim est homine probo orante potentius.*

Nota tertio, Christus requirit orationem et ieiunium non in utroque, scilicet in eo, qui patrat miraculum, et in eo, qui illius fructum percipit, ut vult S. Chrysostomus et Theophylactus; sed in eo, qui illud patrat dumtaxat, uti notavit Origenes, licet dubium non sit, quin fructum percipientis oratio quoque et ieiunium multum rem adiuvet, uti advertit idem Origenes, Iansenius, Maldonatus et alii.

Dices: Christus eiiciens hunc dæmonem non legitur orasse, et ieiunasse. Resp. eum paulo ante orasse et ieiunasse, cum transfiguraretur in Thabor: quia in montis descensu curavit hunc lunaticum, Adde: oratio et ieiunium requiruntur in puris hominibus, non in Christo, qui erat Deus, ac ut Deus solo verbo poterat dæmones omnes fugare, imo annihilare. Ita Abulensis hic quæst. 170. Porro ieiunii semina hic iacit in discipulos Christus, ait S. Chrysostomus.

Lunatici sunt carnales.

Tropologice Glossa: Hoc genus ait dæmonii lunaticorum, id est, ista carnalium voluptatum mutabilitas non vincitur, nisi spiritus oratione confirmetur, et caro per ieiunium maceretur. Luna enim ob assiduas mutationes symbolum est stultitiæ et inconstantiæ, iuxta illud Eccl. 27. 12. *Homo sanctus in sapientia manet sicut sol: nam stultus sicut luna mutatur.* Vide ibi dicta. Vide et Ambrosium ser. 82. Audi Bedam: *Dæmoniacum hunc Matthæus lunaticum, Marcus surdum et mutum describit: significantur ergo hi, qui ut luna mutantur; nec fidei sermonem audiunt, nec fidem confitentur: eliditur autem puer accedens ad Dominum, plerumque enim gravius a dæmonibus pulsantur ad Dominum conversi, ut odium virtutis incutiant, vel suæ expulsionis iniuriam vindicent: increpat Dominus dæmonium, vitium enim arguendo et odiendo depellere debet, qui peccantem emendare desiderat, hominem vero amando fovere, donec emendatum Ecclesiæ precibus reddere possit. Spumant autem, cum stultitia tabescunt. Stultorum namque est spumas salivarum ex ore dimittere. Strident dentibus, cum iracundiæ furore flammescunt. Arescunt, cum otio torpente languescunt, et nulla virtutis industria confortati enerviter vivunt.*

Vers 21. Luc. 9. 45. Marc. 9. 31.

CONVERSANTIBUS AUTEM EIS IN GALILÆA, DICIT ILLIS IESUS: FILIUS HOMINIS TRADENDUS EST IN MANUS HOMINUM.) Iterat Christus suam de passione et cruce prophetiam primitus a se editam in Cæsarea Philippi c. 16. 21. ut discipuli ea præsente non terrerentur, nec scandalizarentur, nec a fide in ipsum desciscerent, quasi ipse non esset Messias, qui tam infami morte occubuisset: crux enim Apostolis fuit scandalo, adeo ut omnes eo relicto diffugerent: igitur crux identidem prædicanda et inculcanda fuit eis, ut scirent Christum non invitum nec coactum, sed sponte sua, ut Patris voluntati obediret, et homines redimeret, voluisse crucifigi et mori, ideoque illud toties prædixisse. Porro iteravit hanc prædicationem *in Galilæa*, scilicet cum rediret a sua transfiguratione facta in monte Thabor, postquam sanasset lunaticum, ideoque magnam ei laudem et plausum dedissent Galilæi, ut patet ex Marco et Luca, tum ut huic laudantium calori frigidam iniiceret, eumque mentione passionis et crucis temperaret, ne in vanam discipulorum gloriam erumperet; tum quia ex Galilæa pergebat in Iudæam, ut patet Marci 9. 30. ubi paulo post crucifigendus erat.

Prædicit Christus suam passionem.

Vers. 22. Marc 9. 31.

ET OCCIDENT EUM, ET TERTIA DIE RESURGET. ET CONTRISTATI SUNT VEHEMENTER.) Ob mentionem occisionis et mortis, quia nolebant Christum mori, et per mortem se ab illo avelli, ut hanc eorum tristitiam leniat Christus, addit, *et tertia die resurget*. Sed ipsi hæc Christi verba et promissa non intellexerunt, nec capere potuerunt. Unde de eius resurrectione diu dubitarunt, ideoque Christus per multas apparitiones et signa se vere resurrexisse, probare eis debuit, ut dubium hoc ex animis eorum evelleret.

Vers. 23.

ET CUM VENISSENT CAPHARNAUM, ACCESSERUNT QUI DIDRACHMA (Syrus, addit *capitatim*, id est, a singulis capitibus) ACCIPIEBANT (Arabicus, *vectigales*, id est, publicani exactores vectigalis) AD PETRUM, ET DIXERUNT EI: MAGISTER VESTER NON SOLVIT DIDRACHMA?) Arabicus, *non solvit debitum?* non asserunt, sed interrogant, quia hi exactores erant novi, vel certe novos habebant famulos, qui non sciebant, vel non recordabantur Christum elapso anno, quo habitarat Capharnai, solvisse didrachma more cæterorum.

Didrachma quid?

DIDRACHMA.) Didrachma erat dimidium sicli, id est, duo regales Hispanici, sive duo Iulii Italici. Siclus enim ponderabat quatuor didrachmas, id est, quatuor Iulios. Erat enim argenteus. Vide dicta Exodi 30. 13. Censent Baronius, Franc. Lucas et alii hoc didrachma fuisse sacrum, quod pendendum erat templo iuxta legem a Deo latam Exodi 30. 13. Ibi enim sancit Deus, ut singuli a viginti annis et supra, cum initur census sive numerus populi, solvant didrachma templo. Iudæi deinde sponte sua ex devotione, ut huic legi plenius satisfacerent, statuerunt, ut singuli singulis annis didrachma hoc solverent templo, ad sustentandos tot Levitas et sacerdotes, ad reparanda sartatecta, ad victimas aliaque ad usum et ornatum templi opportuna comparanda. Id patet ex eo, quod Ioas rex hunc morem iniquitate temporum neglectum,

vel intermissum revocarit, ut patet 2. Paral. 24. v. 5. 6. 7. 9. et ex Iosepho, qui id diserte docet lib. 7. Belli c. 26. in fine. Idem libr. 18. Antiq. cap. 12. docet Iudæos extra Iudæam in Babylone habitantes, sacrum hoc didrachma collegisse, et Ierosolymam ad templum misisse. Verum hoc didrachma non fuisse sacrum, et pendendum templo, sed profanum et pendendum Romanis vel Herodi Antipæ, qui a Romanis constitutus erat rex Galilææ, patet ex verbis Christi ad Petrum, vers. sequenti: *Reges terræ a quibus accipiunt censum?* Ergo hic census erat regius, et pro rege vel Imperatore exigebatur. Idem patet ex c. 22. v. 21. ubi Herodiani, id est Herodis asseclæ tentantes, quærunt a Christo, an liceat censum dare Cæsari an non?

Fuit profanum Romanis pendendum.

Eius origo.

Causa et origo huius tributi et census fuit, quod paulo ante Christum, cum Hircanus et Aristobulus, nepotes Simonis Machabæi, de Pontificatu et regno contenderent, Pompeius ab eis arbiter interpellatus Hircano causam adiudicavit, sed Ierosolymitæ, qui Aristobulo favebant, ei restiterunt. Quare Pompeius Ierosolymam vi cepit, illamque et consequenter totam Iudæam Romanis subiecit, illique annuum tributum indixit, uti diserte docet Iosephus l. 14. Antiq. cap. 8. Porro quia Iudæi templo pendebant didrachma, iussi sunt a Romanis pariter sibi pendere didrachma, ut ex hoc loco liquet, donec rebellante rursum Ierosolyma, eam obsedit cepitque Vespasianus, templumque evertit; tunc enim didrachma solitum pendi templo, ipse iussit pendi Romano Capitolio. Audi Iosephum libr. Belli 7. c. 26. in fine de Vespasiano: *Stipendium Iudæis ubicumque degerent, indixit, binasque drachmas singulis annis deferre in Capitolium iussit, ita ut antehac Ierosolymorum templo pendebant.* Hoc tributum ægre Romanis, utpote Gentilibus pendebant Iudæi, dicentes se esse populum Dei (ideoque liberum) illique debere pendere censum, non Cæsari: unde sub tempus Christi orta est secta Galilæorum, auctore Iuda Galilæo, qui omne vectigal et dominium Cæsaris abnuebant, quæ tandem in apertum bellum erupit, quo a Vespasiano Iudæa rursum subacta et excisa est. In huius sectæ suspicionem vocatus est Christus et Apostoli, utpote origine Galilæi, ac novi cælestis regni præcones, et doctores, ideoque ut se ab illa alienum Christus ostenderet, solvit hic didrachma, illudque Cæsari solvendum edixit, cap. 22. 21. Vide dicta Actor. 5. v. 36. ita S. Hieronymus, Beda, Iansenius, Maldonatus et alii. Exactores ergo hi tributi non ausi interpellare Christum ob sanctitatis, doctrinæ, et miraculorum famam, seorsim rogant Petrum, dicuntque: *Magister vester non solvit,* id est, non solet solvere *didrachma?* An ex aliquo principis privilegio, sive aliquo alio exemptionis titulo non obligatur solvere tributum, quod quotannis viritim singuli solvunt Romanis eo loco, quem quisque incolit? uti Christus hic incolebat Capharnaum, ideoque ibidem hoc tributum ab eo exigunt.

Vers. 24. AIT: ETIAM.) Petrus annuit, et ex consuetudine Christi, quam viderat præcedentibus annis, respondet omnino Christum solere solvere hoc tributum.

ET CUM INTRASSET IN DOMUM (a Christo Capharnai conductam, ut dixi c. 4. 13.) PRÆVENIT EUM IESUS, DICENS: QUID TIBI VIDETUR SIMON? REGES TERRÆ A QUIBUS ACCIPIUNT TRIBUTUM VEL CENSUM, A FILIIS SUIS, AN AB ALIENIS?) Id est, ab aliis subditis, qui non sunt filii: alienos enim opponit filiis: ita Chrysostomus.

Vers. 25 ET ILLE DIXIT: AB ALIENIS. DIXIT ILLI IESUS: ERGO LIBERI SUNT FILII.) Cum Petrus vellet domi seorsim referre Christo quæsitum exactorum de tributo, Christus arcani eius cum ipsis colloquii conscius, utpote qui in spiritu iam illud viderat et audierat, *prævenit*, id est, prior eum hac de re interrogavit, ostenditque se non obligari ad hoc tributum, aitque, *reges terræ*, etc. Est argumentum a minori ad maius, uti docet S. Chrysostomus, q. d. Regum filii cum sua familia iure communi, immunes sunt a tributo per regem indicto: Ergo multo magis ego cum meis Apostolis meaque familia; ego, inquam, qui Regis regum, id est, Dei ipsius naturalis, et unigenitus sum filius, immunis sum ab omni omnino tributo, quod reges terræ suis subditis indicunt: ita S. Hieronymus, S. Chrysostomus et alii. Et sic intellige S. Augustinum l. 1. quæstion. Evang. c. 23. Quare ex hac Christi ratiocinatione, non recte colligunt nonnulli Canonistæ, iure divino clericos esse immunes et liberos ab omni tributo. Pari enim ratione colligeretur, ab eodem immunes esse omnes Christianos, uti volunt Anabaptistæ. Christiani enim sunt filii Dei adoptivi, renati in baptismo per gratiam; quod tamen falsum esse docet Apostol. Rom. 13. 7. et tota Ecclesia: nam hæc adoptio altioris est hæreditatis et ordinis, scilicet cælestis, non terreni: ita S. Hilarius, Chrysostomus, Euthymius et alii. Recte tamen et apposite ad hoc Christi dictum, reges et principes a tributo exemerunt Ecclesiasticos, qui sunt quasi de domo et familia Christi. Et hoc tantum vult hic S. Hieronymus et Canones, dum dicunt, Clericos non tantum iure humano, sed et divino exemptos esse a tributo; quia scilicet ius divinum dictat hanc exemptionem a principibus esse concedendam. Vide Lessium de Iustitia l. 2. c. 33. dubio 4. ubi ostendit exemptionem Clericorum a tributo, esse iuris non divini, sed humani.

Clerici an sint immunes ab omni tributo?

Vers. 26. UT AUTEM NON SCANDALIZEMUS EOS, VADE AD MARE, ET MITTE HAMUM: ET EUM PISCEM, QUI PRIMUS ASCENDERIT TOLLE, ET APERTO ORE EIUS INVENIES STATEREM: ILLUM SUMENS, DA EIS PRO ME ET TE.) q. d. Ne exactores offendantur, putentque nos Tiberium Cæsarem Romanum, quasi Gentilem aspernari, eiusque imperium ac tributum abnuere, itaque Iudæos ad illi rebellandum concitare, uti fecit Iudas Galilæus, vade, piscare, et staterem, quem in ore primi piscis invenies, tolle, eumque pro me et te publicanis persolve. *Stater* Græce idem est, quod Hebr. *siclus*, scilicet *pondus:* olim enim pecunia non consignata stato pondere appendebatur, et solvebatur. Porro siclus erat tetradrachmus, id est, ponderabat quatuor drachmas, id est quatuor Regales Hispanicos sive quatuor Iulios Italicos. Siclus ergo argenteus idem erat, quod Florenus Branbanticus.

Christus pendit tributum.

Siclus quid?

Nota, Christus hic elicuit actum heroicum iustitiæ, æque ac humilitatis et obedientiæ, dum solvit Principi tributum, a quo iure naturæ et divino erat exemptus, ut doceret, Christianismum a se institutum non esse contrarium Politiæ et regimini Politico, sed potius illud iuvare eique obsecundare.

ASCENDERIT.) Ad escam hami inescatus, q. d. Quem primum hamo attraxeris. Curaverat enim Christus per Angelos poni hunc staterem in ore piscis, ut in eo ipsum Petrus piscans reperiret.

ILLUM SUMENS, DA EIS PRO ME ET TE.) Quæres, cur Christus pro se solo et Petro solvit hoc tributum? Resp. quia illud, ut dixi, viritim, sive ut Syrus habet, *capitatim* solvendum erat a singulis, non transeuntibus, ut vult Titelmannus, sed incolis et civibus. Pro cæteris discipulis non solvit, vel quia, ut vult Lyranus, ad hoc tributum obligabantur solum capita familiarum, non autem singuli de familia, vel quia discipuli Christi pauperes erant. Unde Christus eos apud exactores tacite voluit titulo inopiæ esse excusatos, ut vult Franciscus Lucas, vel quia ipsi aliunde erant oriundi, ac iam ante in alias urbes a Christo dimissi ad evangelizandum, non censebantur incolæ Capharnai, ac proinde ibi pendere tributum non tenebantur. Denique Abulensis quæst. 200. censet pro singulis Apostolis, qui habebant uxores, et liberos, ideoque erant capita familiarum, quales erant plerique præter Ioannem et Iacobum, solutum fuisse didrachma ex communibus loculis, quos portabat Iudas, vel ex eleemosynis amicorum, idque Matthæum hic præsupponere et præterire, ut rem parvi momenti et notam; narrare vero solum didrachma Christi, quia illud per miraculum invenit in ore piscis, ut ostenderet, se ad illud non obligari, nec Cæsari esse subiectum. Pro Petro tamen Christus solvit præter debitum, tum quia Petrus exactionis huius, æque ac solutionis erat administer; tum quia Petrus domum et familiam habebat Capharnai, ait Abulensis, ut patet Matthæi cap. 8. v. 5. et 14. et Lucæ cap. 4. v. 31. et 38. tum honoris causa, ut innueret ipsum suæ familiæ et Ecclesiæ vica-

An pro solo Petro solutum tributum?

Cur?

rium, ac cæterorum Apostolorum omnium caput et principem a se destinari: ita S. Chrysost. S. Hieronym. Origenes et alii.

Moraliter disce hic studium paupertatis in Christo, utpote qui non haberet domi vel unum siclum ad solvendum tributum, sed illum per miraculum a pisce acceperit, ut doceret Deum per pisces cæterasque creaturas pauperibus spiritu providere de necessariis, sicut Eliæ providit de victu per corvum, quasi per miraculum.

CAPUT DECIMUMOCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, docet maiores in cælo esse eos, qui apud se sunt parvuli et humiles. Secundo. v. 7. docet parvulos non esse scandalizandos, quia Angeli eorum semper vident faciem Dei Patris. Tertio, v. 12. ad hoc probandum inducit parabolam ovis errantis. Quarto, v. 15. assignat ordinem servandum in correptione fraterna, ac Apostolis dat potestatem ligandi et solvendi. Quinto, v. 25. ostendit iniurias mutuas ex animo esse condonandas per parabolam servi debitoris, a quo debitum decem millium talentorum iam remissum, rursum exactum est, quia ipse conservo suo debitum centum denariorum condonare noluerat.

1. In illa hora accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: Quis, putas, maior est in regno cælorum? 2. Et advocans Iesus parvulum, statuit eum in medio eorum, 3. Et dixit: Amen dico vobis nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum. 4. Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est maior in regno cælorum. 5. Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit. 6. Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris. 7. Væ mundo a scandalis. Necesse est enim ut veniant scandala: verumtamen væ homini illi, per quem scandalum venit 8. Si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscide eum, et proiice abs te: bonum tibi est ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. 9. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et proiice abs te: bonum tibi est cum uno oculo in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. 10. Videte ne contemnatis unum ex his pusillis: dico enim vobis, quia Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est. 11. Venit enim Filius hominis salvare quod perierat. 12. Quid vobis videtur? si fuerint alicui centum oves, et erraverit una ex eis: nonne relinquit nonaginta novem in montibus, et vadit quærere eam quæ erravit? 13. Et si contigerit ut inveniat eam: Amen dico vobis, quia gaudet super eam magis quam super nonaginta novem quæ non erraverunt. 14. Sic non est voluntas ante Patrem vestrum qui in cælis est, ut pereat unus de pusillis istis. 15. Si autem peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum inter te et ipsum solum; si te audierit, lucratus eris fratrem tuum; 16. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. 17. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ; si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, et publicanus. 18. Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo: et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo. 19. Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo qui in cælis est. 20. Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. 21. Tunc accedens Petrus ad eum, dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? usque septies? 22. Dicit illi Iesus: Non dico tibi usque septies; sed usque septuagies septies. 23. Ideo assimilatum est regnum cælorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis. 24. Et cum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei unus qui debebat ei decem millia talenta. 25. Cum autem non haberet unde redderet, iussit eum dominus eius venumdari, et uxorem eius, et filios, et omnia quæ habebat, et reddi. 26. Procidens autem servus ille, orabat eum, dicens: Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. 27. Misertus autem dominus servi illius, dimisit eum, et debitum dimisit ei. 28. Egressus autem servus ille invenit unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios: et tenens suffocabat eum, dicens: Redde quod debes. 29. Et procidens conservus eius, rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. 30. Ille autem noluit: sed abiit, et misit eum in carcerem, donec redderet debitum. 31. Videntes autem conservi eius quæ fiebant, contristati sunt valde: et venerunt, et narraverunt domino suo omnia quæ facta fuerant. 32. Tunc vocavit illum dominus suus: et ait illi: Serve nequam, omne debitum dimisi tibi quoniam rogasti me: 33. Nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum? 34. Et iratus dominus eius tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum. 35. Sic et Pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.

Vers. 1. Discipuli Christi quærunt: Quis maior sit in regno cælorum, cur?

In illa hora (in illo tempore) ACCESSERUNT DISCIPULI AD IESUM, DICENTES: QUIS PUTAS MAIOR EST IN REGNO CÆLORUM.) *Accesserunt.* Videtur repugnare Marcus c. 9. v. 31. ubi ait discipulos in via de hac quæstione disputasse, deinde domi Christum eos prævenisse ac interrogasse, quid in via tractassent. Respondet S. Chrysostomus, et Euthymius, Apostolos sæpe inter se hanc quæstionem agitasse, ac tandem Christum eos interrogatione iam dicta prævenisse: quare cum ipsi viderent suas cogitationes Christo esse cognitas et patefactas, ultro rem aperuerunt, et quæstionem inter se agitatam Christo resolvendam proposuerunt. Occasio quæstionis fuit varia, sed proxima hæc, quod pro solo Petro Christus didrachma solverit: unde eum sibi prælatum viderunt et inviderunt, ac quisque de se inter primos promovendo sollicitus esse cœpit: sic enim in cœtibus, si unus præferatur, cæterorum statim oritur æmulatio et ambitio: ita S. Hieronymus, Origenes, Chrysostomus, et Euthymius. Audi S. Hieronymus: *Quia viderant pro Petro et Domino idem tributum redditum ex æqualitate pretii, arbitrati sunt Petrum omnibus Apostolis esse prælatum, qui in redditione tributi Domino fuerat comparatus: ideo interrogant, quis maior sit in regno cælorum? Vidensque Iesus cogitationes eorum, et causas erroris intelligens, vult desiderium gloriæ humilitatis contentione sanare.* Rursum viderant Petrum, Iacobum et Ioannem seorsim a Christo abductos in Thabor:

doluere ergo, quod et ipsi non fuerant abducti. Denique audierant Christum brevi moriturum, ac post mortem resurrecturum, regnumque gloriæ suæ initurum: mature ergo præoccupant quæruntque modum, quo in eo primi evadant: ita Maldonatus.

Quis putas maior est (Syrus, *maximus*) in regno cælorum?) Puta in regno Messiæ, quod Apostoli in terris quidem, sed cæleste et divinum a Christo instituendum expectabant, hoc est in Ecclesia (in hac enim quasi in regno suo regnat rex Christus) ac consequenter in ipso regno cælorum; ad hos enim assurgit Christus, v. 3. quia Ecclesia militans in terris tendit ad Ecclesiam triumphantem in cælis, quasi ad regnum sibi a Christo promissum. Maldonatus per *regnum cælorum*, accipit Ecclesiam, q. d. Qui minor, id est humilior est in Ecclesia, hic maior est in Ecclesia, ideoque maior erit in cælo. Ludit enim Christus in voce *regno cælorum*. Probat id primo, quia occasio huius quæstionis fuit, quod Apostoli ex eo quod Christus pro solo Petro solverit didrachma, coniecerint Petrum fore caput Ecclesiæ. Secundo, quia Christus taxat hanc quæstionem velut ambitiosam; ambitiosum autem est primas expetere in Ecclesia, non autem in cælo. Charitas enim suadet primas optare in cælo. Hæc sententia est probabilis. Simplicius tamen accipias proprie ipsum *cælorum regnum*, ut patet ex eo quod ait: *Nisi efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum*. Porro taxantur a Christo Apostoli de ambitione, quia putabant regnum cælorum simile esse regno terreno et pompatico, quod per superbiam sæpe ambitur, et per superbam sui exaltationem, imo per vim et arma occupatur: dum ergo primas obtenturum suspicarentur Petrum, illi ex æmulatione et ambitione quadam primas hasce ambiunt, cum per humilitatem primas in eo aucupari deberent, uti eos corripiens docet hic Christus.

Regnum cælorum quid hic?

Vers. 2. Luc. 9. 47 Marc. 9. 36. Et advocans Iesus parvulum (Græce παιδίον, id est, *puellum*. Syrus, *puerulum*) statuit eum in medio eorum.) Marcus cap. 9. v. 36. addit Christum eum in ulnas accepisse. Putatur puellus hic, ait Iansenius fuisse S. Martialis, qui postea discipulus S. Petri existens, ac prædicandi Evangelii causa in Galliam missus, convertit Lemovicenses, Burdegalenses et Tolosanos, de quo vide Glossam in caput unicum, *de Sacra unctione*. Sed quia alii S. Martialem constituunt unum e 72. Christi discipulis, ideoque, iam tum non puerum, sed natu grandem, non satis certa est hæc traditio. Alii S. Martialem putant fuisse puerum sive iuvenem istum, de quo Andreas ait ad Christum: *Ecce puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos et duos pisces*, Ioann. 6. 9.

An parvulus hic fuerit S. Martialis.

Vers. 3. Et dixit: Amen dico vobis: nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli (Syrus, *sicut pueruli*) non intrabitis in regnum cælorum.) *Conversi* scilicet ab hac æmulatione et ambitione vestra, quæ saltem veniale peccatum est; ideoque impediens ingressum in regnum cælorum, et purgatorio prius expiandum.

Sicut parvuli.) Qui communiter non invident aliis, nec ambiunt primas, sed simplices sunt, humiles, innocentes, et candidi. Dico communiter: nam S. Augustinus lib. 1. Confess. cap. 7. testatur se vidisse puerum sugentem ubera matris, ex invidia expallescentem, quod videret collactaneum suum eadem matris ubera sugere: *Vidi ego*, inquit, *et expertus sum zelantem parvulum: nondum loquebatur, et intuebatur pallidus amaro aspectu collactaneum suum*. Verum nullus est parvulus, quia ambiat regnum vel primas in regno, uti hic ambiebant Apostoli.

Pueri communiter simplices, innocentes, candidi.

Iubet ergo Christus nos esse sicut parvulos, ait Origenes hic: *Ut sicut pueri carent passionibus, sic et nos: sicut*, inquit, *est parvulus puer ad tristitiam, qui interdum in tempore mortui patris vel matris ridet, et ludit: talis fiat vir, habitudinem puerilem, circa tristitias repellendas, perfectioris animæ ratione commutans. Similiter dices circa extollentias, quibus irrationabiliter extolluntur homines, qui non sunt Dei, quas pueri non patiuntur, nec qui conversi fuerint sicut pueri. Et nulla pene passio cadit in pueros, antequam absolute incipiant loqui. Si autem nulla, manifestum est, quia neque timor, nisi forte levis et transitorius: pueri enim malum timorem non patiuntur, ut puta, si quis puero comminetur, ne mammam petat, vel ne ploret, terretur quidem, sed timor eius stabilis non est. Si quis autem puerum terreat et dicat, nisi hoc feceris occido te, numquid timet puer?*

Cur Christus iubet nos esse sicut parvulos?

Brevius puerorum dotes fideli cuique imitandas, ita punctum perstringit S. Hilarius: *Hi*, inquit, *patrem sequuntur, matrem amant, proximo velle malum nesciunt, curam opum negligunt: non insolescunt, non oderunt, non mentiuntur: dictis credunt, et quod audiunt, verum habent. Revertendum est igitur ad simplicitatem puerorum, quia in ea collocati, speciem humilitatis Dominicæ circumferemus.*

Via ergo in cælum est humilitas, aditus et ostium cæli est humilitas, quia non nisi per eam patet in cælum ingressus. Vidit in spiritu S. Antonius totum mundum plenum esse laqueis, ac animas cupientes in cælum evolare, iis capi, et illaqueatas a dæmonibus in tartara detrudi. Quare ingemiscens exclamavit: *Domine quis tot tantosque laqueos evitabit?* atque responsum audit: *Humilitas hosce laqueos omnes subterfugiet*: ita S. Athanas. in eius vita. Christus, ut zelum ambitionis Apostolorum sanct studio humilitatis, ad eam persuadendam tribus utitur rationibus. Prima est hoc versu, quod ea destitutus nequeat cælum ingredi. Secunda est versu sequenti, quod humilitas exaltet, ut si velis fieri maior in cælo, debeas esse minor et humilior in terra. Tertia v. 5. quod humilitas sit conformitas Christi, qui se humiliavit infra omnes Angelos, et homines usque ad mortem; ideoque qui humilem suscipit, Christum suscipit. Prima ergo ratio petitur ex pœna superborum, secunda ex præmio humilium, tertia ex conformitate humilis cum Christo.

Quicumque ergo se humiliaverit sicut parvulus iste, hic est maior (Syrus, *sicut puerulus iste, hic maximus est*) in regno cælorum.) *Humiliaverit*, ut scilicet humilis sit per virtutem, sicut iste est per ætatem, sive ut sit parvus animo, sicut iste est parvus corpore. Iubet ergo Christus, nos parvulis fieri similes non in insipientia et imprudentia, sed in simplicitate et innocentia, ac proprie et directe in humilitate. Sic et Apostolus 1. Corinth. 14. 20. *Fratres*, inquit, *nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote, sensibus autem perfecti estote.* Causam dat Origenes: *Nec enim magnum aliquid sapere cadit in puerum, neque iactantia generis vel divitiarum. Unde videmus, quod infantes usque ad tertium vel quartum annum, licet fuerint generosi, similes se præbent pueris degeneribus, nec amplius diligunt divites pueros, quam pauperes.*

Vers. 4. Luc. 9. 48 Marc. 9. 35.

Moraliter disce hic paradoxon sapientiæ Christianæ, nimirum viam ad excellentiam esse contrariam viæ mundi, scilicet esse hanc, tendere non ad excelsa, sed ad demissa et humilia. Si vis ergo magnus esse in cælo, ama in terra nesciri, et parvus esse inter homines, ab eisque contemni, negligi et vilis reputari. Si cupis elevari ad primos thronos in empyreo, demitte te ad imos inferni, ac te colloca sub pedibus Iudæ, uti faciebat B. Franciscus Borgia; quo enim minor et humilior fueris in terra, eo maior et gloriosior eris in cælo, quia sola humilitas exaltat. Æterna enim Dei lege fixum sancitumque est: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur*, Lucæ c. 18. 14. Visa est olim sedes alta et gloriosa inter Seraphinos, et vox audita: *Hæc sedes humili servatur Francisco*: ita S. Bonaventura in eius vita. Ratio a priori est, quod humilis profundissime se demittendo, Deum summe revereatur, honoret, et colat: quare meretur ab eo summe exaltari. Unde Ecclesiastici cap. 3. v. 21. *Magna*, ait, *potentia Dei solius, et ab hominibus* (Græce, *ab humilibus*) *honoratur*. Vide ibi dicta; et Isaiæ, cap. 66. v. 2. ad illa: *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos.*

Si vis in cælum elevari, in ima descende.

Humilitas ergo grata et honorata est Deo, Angelis et hominibus. Quin et si politice agatur, humilitas ambienda est, quia illa ab omnibus colitur: superbia vero ab omni-

Humilitatis elogia.

bus deprimitur. Hinc Aulici licet ambitiosi, se tamen mire verbis et gestu humiliant; sed quia occulta in mente laborant arrogantia, difficile est animi fastum non prodere vultu, quin per signa et gestus erumpat. Quocirca S. Hieronymus, (vel potius S. Paulinus) epistol. 14. ad Celantium : *Nihil*, ait, *habeas humilitate præstantius, nihil amabilius, hæc est enim præcipua conservatrix, et quasi custos quædam virtutum omnium: nihilque est quod nos ita et hominibus gratos et Deo faciat, quam si vitæ merito magni, humilitate infimi simus, propter quod Scriptura dicit: Quanto magnus es humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam.* Porro S. Hieronymus epist. 45. ad Antonium : *Dominus noster*, inquit, *humilitatis magister disceptantibus de dignitate discipulis, unum apprehendit e parvulis dicens: Quicumque vestrum non fuerit conversus sicut infans, non potest introire in regnum cælorum. Quod ne tantum docere, nec facere videretur, implevit exemplo, dum discipulorum pedes lavat; dum traditorem osculo excipit, dum loquitur cum Samaritana, dum ad pedes sibi sedente Maria de cælorum disputat regno, dum ab inferis resurgens primum mulierculis apparet. Satanas autem ex Archangelico fastigio non aliam ob causam, nisi ob contrariam humilitati superbiam ruit.* Humilitas ergo ex homine facit Angelum, sicut superbia ex Angelo facit diabolum, imo Luciferum. Primum donum, quod ex divini luminis aspectu homini datur, est cognitio sui ipsius, ait S. Dionysius epist. 9. ad Titum, hoc est humilitas. Humimilitas enim est virtus, qua quis sibi ex sui cognitione vilescit, ac se omnibus inferiorem reputat, sive quod se omnibus viliorem, fragiliorem et miseriorem æstimet; sive quod alios maiori gratia, cæterisque Dei donis præ se dotatos pie opinetur. Aurea est gnome B. Nili: *Beatus cuius est vita excelsa, spiritus autem humilis*. Et illa S. Chrysostomi : *Nihil æque Deo gratum, atque se cum infimis numerare*. Et illa Climaci gradu 26. *Omnium ferarum venatarum sensibilium interemptor est cervus; intellectualium vero humilitas interfectrix est.* Et illa Cæsarii homil. 30. *Sicut de fonte terreno et de corporali fluvio non potest aliquis bibere, nisi voluerit se inclinare, ita et de vivo fonte Christo et sancti Spiritus fluvio nemo aquam vivam haurire poterit, nisi se humiliter inclinare voluerit propter illud quod scriptum est: Deus superbis resistit.* Denique humilitatis speculum S. Hieronymus dat S. Paulam, de qua ita scribit in eius Epitaphio : *Hæc sicut inter multas gemmas pretiosissima gemma micat, et iubar solis parvos igniculos stellarum obruit et obscurat; ita cunctorum virtutes et potentias sua humilitate superavit, minimaque fuit inter omnes, ut omnium maior esset; et quanto se plus deiiciebat, tanto magis a Christo sublevabatur: latebat et non latebat; fugiendo gloriam, gloriam merebatur; quæ virtutem quasi umbra sequitur, et appetitores sui deserens appetit contemptores.*

Gnome de humilitate.

Vers. 5. Luc. 9. 49. Marc. 9. 37.

Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit.) *Susceperit*, hospitio, mensa, patrocinio, vel quolibet auxilio aut favore: per *suscipere* enim hic significatur omne genus beneficii, charitatis et benevolentiæ *parvulum talem*, id est qui talis est moribus, scilicet simplicitate, innocentia, et maxime humilitate, qualis hic parvulus est ætate, et statura. Unde Syrus Lucæ 9. 48. vertit, *puerum tamquam istum*, id est puero huic similem, scilicet humilitate et moribus. Patet ex antithesi versus sequentis; ibi enim pusilli vocantur non tam parvi in fide, ut vult S. Hieron. quam vere simplices et humiles, ideoque contempti et abiecti: ita Iansen. et alii. Nota, Lucas habet *puerum istum*. Unde liquet, Christum loqui primo de puero vere parvulo, secundo de parvulo mystice, scilicet de humili et abiecto; ab illo enim ad hunc assurgit, ludit enim in voce parvulus. Vide Canonem 23. Sensus ergo est, q. d. Adeo humilitas, quæ fundamentum est et mensura spiritualis perfectionis, mihi placet, ut ego etiam pueris parvulis, eo quod humilitatem præ se ferant statura, ætate, et innocentia, delecter, uti iisdem ob eamdem causam (æque ac Agnis repræsentantibus Christum Agnum Dei) delectabatur S. Franciscus : atque velim omnes meos discipulos parvulos effici, parvulos imitari, itaque ab omnibus suscipi merebuntur : cogitabunt enim homines se in iis me suscipere, quia propter me eos suscipiunt. De me enim prædixit Isaias c. 9. *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis.* Similis est de parvulis vox Christi capite sequenti v. 14. ubi ait : *Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire: talium est enim regnum cælorum. Et cum imposuisset eis manus* (benedicendo iis) *abiit inde.* Notat S. Hieronymus dici parvulum: *Quia*, inquit, *qui scandalizatur, parvulus est: maiores enim scandala non recipiunt.* Addunt Marcus et Lucas: *Qui autem me suscipit, recipit eum qui misit me.* Denique causam adiicit Lucas dicens: Nam *qui minor est inter vos omnes*, id est, qui omnium vestrum est humillimus, *hic maior est.* Græce hic μέγας, id est magnus est, scilicet per excellentiam, hoc est maximus est, scilicet apud me et Patrem meum in regno cælorum. *Humilis est*, ait S. Augustinus tract. de pœnitentia, *qui eligit abiici in domo Domini magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum.* Hanc Christi sententiam medullitus animo impresserat S. Elisabeth, regis Hungariæ filia, quæ quotidie nongentos alebat pauperes, eisque serviebat, atque ægros, horridos, scabiosos, ulcerosos, leprosos suis manibus abluebat, saniem abstergebat, ulcera osculabatur, atque in his officiis exultabat dicebatque : *Quam bene et feliciter nobiscum agitur, quibus Dominum lavare, detergere, reclinare atque contegere permissum est.* Ita habet vita eius c. 26. Addebatque, sibi fixum esse, vilissima humilitatis et charitatis officia erga pauperes et infirmos exercere, adeoque, si quod vilius officium aut vitæ genus sciret, se illico illud amore Christi amplexuram. Par et æqualis S. Elisabethæ fuit eius matertera S. Hedwygis ducissa Poloniæ, de cuius studio in pauperes, miseros et abiectos, mira reperies in vita eius apud Surium die 15. Octobris.

S. Elisabethæ regis Hungariæ filiæ pietas in paupores.

Et S. Hedwigis ducissæ Poloniæ.

Vers. 6. Luc. 17. 2. Marc. 9. 42.

Qui autem scandalizaverit unum (Syrus, *offendiculo fuerit uni*) de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in (de) collo eius, et demergatur in profundum maris.) *Scandalizaverit*, id est, ut Theophylactus, *iniuria affecerit*, et ut Chrysostomus, *despexerit*. Opponitur enim τῷ *susceperit* v. 5. ita Maldonatus. Verum præstat cum Iansenio scandalum hic proprie dictum accipere; nam ita patet accipi in sequentibus, et sic sat adhuc constat antithesis cum τῷ *susceperit*, q. d. Qui parvulum in nomine meo susceperit, id est in mea fide, pietate, amore et cultu foverit ac promoverit, hic me suscipit; qui vero unum ex istis pusillis scandalizaverit, id est pravo verbo, vel exemplo a me, meoque amore et cultu averterit, satius ei foret in mare demergi.

Expedit ei.) Id est, ut habet Lucas 17. 2. *Utilius est ei, si lapis molaris imponatur circa collum eius, et proiiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis*, q. d. Præstat mergi in mare, quam scandalizare parvulos in terra, quia mersio est mors corporis, scandalum vero est mors animæ, tam propriæ, quam aliorum quos scandalizat, et in peccatum inducit. Matthæus ergo relinquit antapodoton, sive redditionem vel alteram partem comparationis, quam exprimit Lucas dicens: *Quam ut scandalizet unum de pusillis istis.* Aliter S. Hieronymus: *Expedit ei*, inquit, *puta multo melius est pro culpa brevem recipere pœnam, quam æternis servari cruciatibus : non enim vindicabit Dominus bis in idipsum.*

Quæres, quomodo hic versus nectitur præcedenti, et quid scandalum hoc pertinet ad Apostolos? Respondet S. Hieron. *Quamquam generalis possit esse sententia adversus omnes, qui aliquem scandalizant, tamen iuxta consequentiam sermonis, etiam contra Apostolos dictum intelligi potest, qui interrogando quis maior esset in regno cælorum, videbantur inter se de dignitate contendere: et si in hoc vitio permansissent, poterant eos, quos ad fidem vocabant per suum scandalum perdere, dum Apostolos viderent inter se de honore pugnare. Quod autem dixit: expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collum eius, secundum*

ritum provinciæ loquitur, quo maiorum criminum ista apud veteres Iudæos pœna fuerit, ut in profundum ligato saxo demergerentur. Mola asinaria est, quam in Palæstina, ait S. Hilarius, et Ambrosius, circa rotam gyrando vertunt volvuntque asini. Unde Syrus vertit: *Mola asini. Mola* vocatur lapis molaris, uti vertit Interpres in Luca; hæc vocatur *asinaria*, id est gravis et grandis, utpote quæ non ab homine (uti fit in minori, ideoque trusatili) sed ab equo, vel asino circumagi debeat; aut certe intelligitur hic inferior lapis molaris, qui superiore est maior, utpote circa quem immotum lapis superior rotatur. Hic enim inferior Græce vocatur ὄνος, id est asinus, eo quod instar asini omne superioris onus, pondusque sustineat. Sic Hebræi superiorem lapidem molarem vocant רכב *recheb*, id est equitem, quod inferiori lapidi ceu equo inequitet. Hic lapis superior latine *catillus*, inferior vero *meta* vocatur. Notent hoc clerici et religiosi illi, qui inter se de honore, et primo loco ambitiose contendunt: hæc enim contentio scandalizat sæculares et laicos, ac clericatus et religionis ingens est dedecus et probrum: expediret ergo eis lapide molari mergi in mare, quam ita contendere cum scandalo populi, ut ait hic Christus.

Mola asinaria quæ?

Vers. 7. Luc. 17. 1.

VÆ MUNDO A SCANDALIS.) Arabicus, *per scandala*, q. d. *Væ*, id est, grandia summaque mala, tam præsentia, quam futura ex Dei ira et vindicta imminent hominibus mundi, propter scandala activa æque ac passiva; qui enim scandalizant alios sua ambitione, et pravo vitæ exemplo, aliosque ad illud sequendum tacite alliciunt, rei sunt gehennæ; qui vero scandalizantur, et aliorum prava exempla sequuntur, hi quasi reorum sequaces et socii damnantur, ac sic utrique plectuntur et pereunt. Porro mundus plenus est scandalis, quia plenus hominibus improbis, aut libertinis, imprudentibus, et cupidis, qui ut suis cupiditatibus satisfaciant, omnes scandalizant: quare maior et potior pars hominum ob scandala damnatur: unde sequitur, *necesse est*, etc. Porro scandala de quibus proprie Christus hic agit, sunt persecutiones, irrisiones, et læsiones iustorum: item mala exempla, doctrinæ erroneæ, imprudenter dicta aut facta; multa enim sunt in se bona et licita, sed quia importuno loco et tempore coram rudibus indiscrete fiunt, pariunt apud eos offensionem et scandalum.

Multi pereunt in scandalum.

NECESSE EST ENIM UT VENIANT SCANDALA: VERUMTAMEN VÆ HOMINI ILLI, PER QUEM SCANDALUM VENIT.) *Necesse est*, non absolute et ex se, sed ex suppositione. Nam prævisa, et supposita tam varia tot hominum indole, et corruptione, ac horum curiosa levitate, ambitione, cupiditate; illorum pravitate, et libera malitia fieri non potest, quin aliquando a nonnullis, imo crebro a multis, saltem indeterminate et in confuso fiant scandala, id est scelera, vel res tales, quæ alios præsertim pusillos scandalizent. Sic ait Paulus 1. Corinth. 11. 38. *Oportet hæreses esse.* Sic necesse est in genere, et in confuso, ut homo etiam iustus aliquando peccet venialiter, licet singuli particulares eius actus sint liberi, non necessarii, ideoque sigillatim singula peccata venalia vitare possit, sed non omnia simul; quia esto in singulis possit adhibere illam attentionem et curam, ut non peccet, tamen impossibile est, ut in omnibus simul sumptis illam adhibeat, quin aliquando illam remittat, deficiat, labatur et cespitet. Hæc enim est infirmitas mentis humanæ post lapsum. Sic necesse est, ut peritissimus sagittarius, qui certo configit scopum quoties ei lubet, aliquando ab eo aberret, si sæpius et sæpius in illum sagittas eiaculetur. Hæc est enim fragilitas humana, ut oculi, manus, et mens non possint continuare diu rigorem attentionis suæ, ut centum continuis vicibus scopum configat, sed necesse sit ut aliquando ab eo aberret.

Necesse est fieri scandala, cur?

VERUMTAMEN VÆ HOMINI PER QUEM SCANDALUM VENIT.) Quia ipse determinate et libere in hoc illove actu particulari improbo, vel indiscreto dat pusillis scandalum, itaque graviter peccat, reumque se facit gehennæ. S. Hieronym. et Beda hæc attribuunt Iudæ, qui summum orbi dedit scandalum, dum prodidit Christum. Verum generalis est hæc Christi sententia, quia omnibus, qui dant scandalum, væ æternæ damnationis intentat. Docet hic Christus de scandalis tria, scilicet Primo quantum illorum sit momentum, pondus, et gravitas. Secundo, quanta sit eorumdem copia et necessitas saltem in genere. Tertio, quanta diligentia sint cavenda, unde de tertio hoc subdit:

SI AUTEM MANUS TUA VEL PES TUUS SCANDALIZAT TE, ABSCINDE EUM, ET PROIICE ABS TE: BONUM TIBI EST AD VITAM INGREDI DEBILEM VEL CLAUDUM, QUAM DUAS MANUS, VEL DUOS PEDES HABENTEM MITTI IN IGNEM ÆTERNUM. Vers. 8. Supr. 5. 30. Marc 9. 43. et 45.

ET SI OCULUS TUUS SCANDALIZAT TE, ERUE EUM, ET PROIICE ABS TE: BONUM TIBI EST CUM UNO OCULO VITAM INTRARE, QUAM DUOS OCULOS HABENTEM MITTI IN GEHENNAM IGNIS.) Utrumque hunc versum audivimus c. 5. v. 30. ubi eum explicui. Vers. 9. Supr. 5. 30. Marc. 9. 47.

VIDETE NE CONTEMNATIS UNUM EX HIS PUSILLIS.) Humilibus et abiectis, quos mundus quasi viles, invalidos et impotentes, miseros et inopes contemnit: quia licet ipsi sint invalidi; validos tamen habent Angelos custodes, qui vos apud Deum Patrem, quem semper vident, quasi eius familiares et intimi, accusent, ac eius iussu, scandala et iniurias ipsis, utpote suæ curæ a Deo commissis irrogata acriter castigent et vindicent. Prima hæc est ratio, qua probat pusillos, et abiectos non esse contemnendos. Vers. 10.

DICO ENIM VOBIS, QUIA ANGELI EORUM IN CÆLIS SEMPER VIDENT FACIEM PATRIS MEI, QUI IN CÆLIS EST.) Ex hoc loco et ex Genes. 48. v. 16. et Actor. 12. 15. ac ex communi Patrum traditione doctores docent, Christianos omnes, imo homines omnes habere Angelum ad sui custodiam ab ortu usque ad mortem a Deo deputatum. Audi S. Hieronymum: *Magna dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu nativitatis suæ in custodiam sui Angelum delegatum.* Et inferius: *Salvandorum igitur per Christum orationes Angeli quotidie offerunt: ergo periculose ille contemnitur, cuius desideria ad æternum, et invisibilem Deum Angelorum famulatu, ac ministerio pervehuntur.* Idem docent cæteri prisci et Neoterici doctores, quos citat Suarez lib. 6. de Angelis c. 17. n. 8. et seq. ubi contra Calvinum, et Magdeburgenses ostendit, temerarium et erroneum esse, negare singulis hominibus a Deo dari Angelum custodem, non solum fidelibus et iustis, ut videtur sentire Origenes, et Auctor imperfecti hic; sed etiam infidelibus, impiis, et reprobis. Unde et Antichristus suum habebit Angelum custodem, ut docet Divus Thomas 1. parte quæst. 113. articul. 4. ad 3. Idem Suarez. c. 18. n. 7. docet Angelos singulorum hominum custodes ordinarie esse ex nono et infimo ordine, qui communi nomine Angelorum nominatur: nonnullis tamen personis eximiis vel dignitate, vel publico officio, uti Apostolis, Prophetis, Patriarchis, Pontificibus, Episcopis, Regibus custodes dari ex octavo ordine, qui Archangelorum dicitur. Hinc B. Virginis custos fuit Gabriel, quem multi putant esse ex ordine Seraphinorum, uti ostendi in Daniele cap. 9. v. 21. Igitur omnes omnino homines (etiam B. Virgo) habuerunt, vel habent Angelum custodem. Excipio Christum, quia is Angelo non eguit, cum humanitatis sufficiens custos esset ipsa eius divinitas. Habuit tamen Christus semper ad manum plures Angelos, quibus quasi administris ad usus quoslibet uti poterat: ita Suarez. Caute hic legendus est Origenes, qui dicit Angelos custodes subinde in custodia hac per negligentiam peccare, ideoque privari quandoque visione Dei, et sua beatitudine; Angelos autem parvulorum semper eos diligenter custodire, ideoque semper frui Dei visione, et beatitudine, et hoc velle hic Christum. Hic enim est error. Angeli enim omnes sunt beati, ideoque immutabiles, et impeccabiles. Ad beatitudinis enim rationem pertinet eius constantia, continuatio, et perennitas. *Beatitudo* enim, uti eam definit Boetius, *est status omnium bonorum aggregatione perfectus:* ingens autem bonum est, beatitudinis constantia, certitudo, et securitas; ergo illa in beatitudinis natura includitur.

Angeli custodes ex quo ordine.

Porro munia et actiones Angelorum custodum sunt: primo, pericula tam corporis, quam animæ avertere: se-

Officia Angelorum custodum.

*

cundo, suum clientem illuminare, instruere, et impellere ad opera bona: tertio, coercere dæmonem, ne ei pravas cogitationes suggerat, aut peccandi occasiones offerat: quarto, eius orationes Deo offerre: quinto, pro eo orare: sexto, si peccat, eum corripere: septimo, morienti assistere, eumque ad ultimam luctam confortare, et variis modis adiuvare: octavo, post mortem animam in cælum deducere, vel si purgatione indigeat, ad Purgatorium comitari, ibique subinde eam consolari, donec ea peracta illam ad cælum evehat. Vide Suarez loco citato cap. 19. Denique officia et beneficia omnia ab Angelis collata hominibus, quæ in sacra Scriptura continentur, collegi et recensui Exodi 23. 20. et sequent. Plura vide apud Andream Victorellum l. 2. de Custodia Angelorum, ubi censet summum Pontificem summos Angelos, scilicet Michaelem, et Gabrielem habere custodes.

Quæres quid connotat τo *Angeli eorum*, scilicet pusillorum, qui in me credunt, uti præcessit, æque ac cæterorum hominum omnium? Respondet S. Chrysostomus notare Angelos non quosvis, sed superminentes, quasi parvulorum cura Angelis supremis sit commissa, quod S. Thomas 1. part. quæst. 113. art. 3. ad 1. interpretatur de supremis, non in primo et summo Seraphinorum, sed in nono et infimo ordine Angelorum, ita ut in illo supremi sint custodes hominum, medii sint custodes animalium, infimi vero sint custodes arborum, frugum, et plantarum. Huic accedit Maldonatus, qui censet maiores esse parvulorum quam aliorum hominum: per parvulos etiam accipit non pueros, sed humiles et iustos, quorum Deum curam maiorem, quam aliorum hominum habere, tota Scriptura testatur. Maiores autem et honorabiliores esse parvulorum, quam aliorum hominum Angelos ex effectu probat, quia semper vident faciem Dei: non quod alii Angeli eam non videant, sed quod ea phrasi Hebræi significent, Deo aliquem esse propinquum et familiarem. Sumpta est enim ex aulæ consuetudine metaphora, ubi quo quis honoratior est, eo propinquior est regi, eoque frequentius in eius conspectu versari solet. Ita loquitur regina Saba de servis Salomonis 3. Reg. 10. 8. *Beati servi tui, qui stant coram te semper, et audiunt sapientiam tuam.*

Angeli amant parvulos, cur. Secundo, τo *Angeli eorum*, notat Angelos parvulorum, peculiarem eorum habere curam, præ aliis Angelis virorum et senum: parvulorum, inquam, tum eorum, qui ætate, tum qui in fide, tum qui in sorte et conditione sunt parvuli, id est, debiles, viles, humiles et abiecti. Hi enim cum minus valeant iudicio et prudentia, hinc maiori Angelorum indigent cura et custodia. Vulgi est axioma: *Infantes, et amentes magis ab Angelis custodiri.* Sane nisi Angeli infantium haberent curam singularem, sæpius in ignem vel aquam caderent, et a porcis et bestiis læderentur, ab equis et curribus protererentur.

Tertio, *Angeli eorum* vocantur, quasi parvulorum proprii, familiares et peculiares amici: parvulos enim et humiles mire Angeli amant quasi suos, sibique persimiles: ipsi enim sunt humillimi, ac sua humilitate vicerunt superbiam Luciferi, dicentes cum duce suo S. Michaele

Michaelis etymon. מיכאל *micael*, id est, quis ut Deus? Multis id exemplis ostendit Noster Philippus Berlemont in paradiso puerorum.

Moraliter disce hic primo, magnam esse dignitatem animarum, ut ait S. Hieronymus utpote quæ Angelos habent custodes: magnam vicissim esse dignationem Dei, qui nobis tam nobiles assignat pædagogos. Ipsi enim sunt de quibus dicitur Psalm. 103 4. *Qui facit Angelos suos Spiritus, et ministros suos ignem urentem:* magnam denique esse humilitatem et charitatem Angelorum, qui nos pueros ita curant et dirigunt, nec id dedignantur, sed amant et ambiunt, quia vident Deum et Dominum suum hominem factum, ut ait S. Bernard. Quocirca idem S. Bernard. in Psalm. *Qui habitat*, serm. 12. ad illa: *Quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus*

Angelo custodi tria debemus. *viis tuis: Quantam*, inquit, *tibi debet hoc verbum inferre reverentiam, afferre devotionem, conferre fiduciam? Reverentiam pro præsentia, devotionem pro benevolentia, fiduciam pro custodia. Caute ambula, ut videlicet, cui adsunt* A *Angeli (sicut eis mandatum est) in omnibus viis tuis. In quovis diversorio, in quovis angulo Angelo tuo reverentiam habe. Tu ne audeas illo præsente, quod vidente me non auderes.* Rursum cum Angeli satagunt nos purgare, illuminare, et perficere, par est, ut eis obsequentes ad magnam sanctitatem et perfectionem totis viribus contendamus; ut Angelorum vitam et mores æmulemur, ut in carne vivamus quasi homines cælestes, et Angeli terrestres, utpote mox socii et cives eorum futuri in cælo. Nam aut ait Apostolus Ephes. 2. *Iam non estis hospites et advenæ, sed cives Sanctorum et domestici Dei.* Et Hebr. 12. *Accessistis ad civitatem Dei viventis, ad multorum millium Angelorum frequentiam.* Quare omnem immunditiam carnis et Spiritus, ac præsertim superbiam et lites procul a nobis ablegemus. Nil ita ad indignationem provocat Angelos, atque dissensiones et scandala (uti docet hic Christus) sunt enim ipsi Angeli pacis et ædificationis, ait S. Bernardus: *Exhibent enim Angeli iustitiam Deo, pacem* B *inter se, gaudium sibi*, ait idem ser. 2. de verbis Apostoli: *Non est regnum Dei esca. Velut fumus apes fugat, et fœdus odor columbas expellit: Sic Angelum vitæ nostræ custodem abigit, multa lacrymarum aspergine dignum, ac grave olens peccatum*, ait S. Basilius in Psal. 33. Rursum *Angelica plane vita virginitas est: et qui non nubent, neque nubentur, similes erunt Angelis Dei*, ait S. Bernardus serm. de Nativ. B. Mariæ.

Denique cum Angelis nostris crebro in spiritu conversemur, et colloquamur. Unde S. Bernardus sermon. 12. in Psalm. *Qui habitat: Habetote*, ait, *familiares Angelos fratres mei, et frequentate eos sedula cogitatione et devota adoratione, qui semper vobis adsunt ad custodiam et consolationem.*

Semper vident faciem Patris.) Id est, essentiam Dei fulgidam. Angeli vident semper clare sine velo, quasi facie ad faciem. *Angeli*, ait S. Augustin. lib. 9. de Civit. cap. 22. *incommutabili et ineffabili pulchritudine* (Dei) *cuius sancto amore inardescunt, omnia quæ infra sunt,* C *seque ipsos inter illa contemnunt, ut ex toto, quod boni sunt, eo bono, ex quo boni sunt, perfruantur.* Facies ergo Dei est decor et fulgor ipsius divininatis clare se manifestans, et videndum exhibens Angelis; itaque eos beatos efficiens: alioqui Deus proprie, uti non habet corpus, sic nec habet faciem.

Qui in cælis est.) Notant S. Gregorius 2. Moral. c. 2. Angeli ubique vident Deum.
et S. Bernard. ser. 5. de Dedicat. Eccles. Angelos etiam, dum cælo exeunt, semper videre faciem Dei; quia Deus est ubique; sunt enim beati ubicumque sunt, ideoque ubicumque sunt, in cælis esse dicuntur: ubi enim est Dei visio et gloria, ibi est cælum et paradisus. Unde infert S. Gregorius: *Et mittuntur igitur et assistunt, quia per hoc, quod circumscripti sint, exeunt; et per hoc, quod intus quoque præsentes sunt, nunquam recedunt. Et faciem ergo Patris semper vident, et tamen ad nos veniunt; quia et ad nos spirituali præsentia foras exeunt, et tamen ibi se per internam contemplationem servant.* Et paulo ante: *Quid* D *enim de his, quæ scienda sunt, nesciunt, qui scientem omnia sciunt?* Non ergo revocantur a custodia humilium ex desiderio redeundi ad Deum, quia a Deo nunquam distrahuntur, nec abeunt: sed ubique cum præsentem habent et vident, ac propter Deum, et in Deo omnia agunt, et parvulos custodiunt. Nam, ut vir doctus ait: *Sic exterius implent ministerium, ut tamen interius nunquam desint per contemplationem: nam ut quolibet missi veniant, intra ipsum currunt, qui ubique est.*

Venit enim Filius hominis salvare quod periebat.) Vers 11.
Græce τo ἀπoβαλoς, id est, ut Arabicus, *quod perditum erat*, scilicet totum genus humanum Adæ patris Luc. 19. 10.
sui peccato perditum. Est hæc secunda Christi ratio, cur pusilli et humiles non sint contemnendi, nec scandalizandi: prima enim petita fuit ab offensa Angelorum, qui pusillos custodiunt. Sensus ergo est, q. d. Ego, qui sum Christus et Filius Dei, tanti facio parvulos et humiles, ut pro eorum salute me summe humiliarim, et a cælo me inclinarim usque ad terram, ibique carnem eorum assum-

pserim: quare eorum salus mihi, æque ac Patri meo singulare attulit gaudium, ut patebit ex parabola ovium, quam subiiciam v. seq. Cavete ergo studiose, ne parvulos, quos ego tanto sudoris et sanguinis mei impendio redemi et salvavi, vos scandalo vestro perdatis, alioqui non tantum Angelos, sed et me, ac Patrem meum, hostes et vindices experiemini, quia iniuriam et damnum, quod parvulis per scandalum irrogatis, mihi irrogatis. Ego enim parvulos amo ut meos filios, imo ut meos intimos; et singulariter electos et dilectos. Illi ergo sunt quasi meum peculium; quod si illud mihi per scandalum adimitis, et Satanæ traditis, ego a vobis hoc damnum, ut meum repetam, et perditi gravis ultor existam.

Vers. 12. Luc. 15. 4. QUID VOBIS VIDETUR, SI FUERINT ALICUI CENTUM OVES, ET ERRAVERIT UNA EX EIS, NONNE RELINQUIT NONAGINTA NOVEM IN MONTIBUS (ubi de more pascuntur, iuxta illud Virgilii:

Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ)

ET VADIT QUÆRERE EAM, QUÆ ERRAVIT?

Vers. 13. ET SI CONTIGERIT, UT INVENIAT EAM: AMEN DICO VOBIS, QUIA GAUDET SUPER EAM MAGIS, QUAM SUPER NONAGINTA NOVEM QUÆ NON ERRAVERUNT. SIC NON EST VOLUNTAS ANTE PATREM VESTRUM QUI IN CÆLIS EST, UT PEREAT UNUS DE PUSILLIS ISTIS.) Parabolæ sunt

Tres parabolæ partes. tres partes, scilicet promythium, mythos, et epimythium, hoc est, profabulatio, fabula, et postfabulatio, sive proparabola, parabola, et postparabola. Has tres partes est hic videre: proparabola enim sive titulus et argumentum parabolæ est illud v. 11. *Venit enim Filius hominis salvare quod perierat.* Parabola est v. 12. et 13 Postparabola est v. 14. ubi ait: *Sic non est voluntas ante Patrem vestrum qui in cælis est, ut pereat unus de pusillis istis.* Vide Canonem 27.

Parabola ovis centesimæ errantis. Tripliciter hæc parabola applicari et explicari potest, primo generatim de Angelis et hominibus, secundo particulatim de solis hominibus, tertio speciatim de solis parvulis. Primo ergo multi generatim, per nonaginta novem oves pascentes in montibus, accipiunt sanctos Angelos in cælis Deo fruentes, qui nunquam peccarunt; per ovem vero centesimam, quæ erravit, accipiunt totum genus humanum, quod in Adamo peccavit, quod ut redimeret, et in viam salutis reduceret Christus, relictis quasi Angelis, de cælo descendit in terram factus homo: ita S. Hilarius, Theophylactus, Anselmus hic, et Gregor. hom. 34. in Evang. Cyrillus cathech. 15. S. Ambrosius in Apolog. David c. 5. Irenæus lib. 3. c. 21. Origenes hom. 2. in Genes. et alii plures. Hinc collige, quanta sit multitudo Angelorum quæ tantum excedit numerum omnium hominum qui fuerunt, sunt et erunt, quantum nonaginta novem excedunt unitatem.

Dices, oves hæ sunt oves filii hominis, Christus autem ut homo non pavit Angelos sed homines dumtaxat; imo Christus necdum erat homo, cum ovem centesimam, id est, hominem quæsiturus in mundum et carnem nostram descendit. Respondetur, Angelos esse oves Filii hominis, primo materialiter, quia sunt oves filii Dei, qui idem est filius hominis. Unde in postparabola non nominatur Filius hominis, sed Deus Pater, cum ait: *Sic non est voluntas ante Patrem vestrum*, etc. *ut pereat unus de pusillis istis.*

Christus meruit Angelis gratiam et gloriam. I. Secundo, etiam formaliter: quia Christus qua homo, est salvator quoque Angelorum, sed non redemptor, uti est hominum: nam Angelis meruit omnem gratiam et gloriam, hoc est, electionem, prædestinationem, vocationem, auxilia omnia excitantia, adiuvantia, sufficientia, et efficacia; ac denique omne meritum et augmentum gratiæ et gloriæ. Quare Christus fuit causa meritoria gratiæ et gloriæ Angelorum, ac vicissim Angeli habuere fidem vivam Christi incarnati, atque per eam iustificati sunt: ita Richardus, Albertus, Catharinus, Galatinus, et alii quos citat et sequitur Franc. Suarez 3. part. quæst. 19. disp. 42. sect. 1. licet Paludanus, Durandus, Bonaventura et Alensis contrarium sentiant, scilicet Christum hominibus solis, non Angelis meruisse gratiam et gloriam. Sic ergo Christus quasi pastor pavit Angelos.

A Secundo, particulatim per oves accipi possunt soli homines, sed ita ut iis applicetur tota parabola simul, non autem singulæ eius partes, iuxta Canonem 28. et 29. II. Scopus enim Christi, sive id in quo ipse comparationem ponit, et parabolam applicat, dumtaxat spectandus est, scilicet, q. d. Sicut pastor ovium quærit ovem errantem etiam unicam, eaque reperta gaudet; sic et Christus quæsivit genus humanum, eoque reducto gavisus est. Simul tamen proprie et directe intendit, ut patet ex postparabola v. 14. significare suum optimi pastoris zelum, scilicet quod si centum dumtaxat essent homines, e quibus unus solus errasset, ipse 99. relicturus esset, ut illum unicum errantem quæreret. Qua de re pulchra extat visio S. Carpi apud Dionysium Areopag. epist. 8. ad Demophilum. Et sic hanc parabolam explicat Christus Lucæ 15. 4. ita Iansenius, Maldonatus, et alii.

Tertio, speciatim hæc parabola applicanda est pusillis, id est, pauperibus, vilibus, rudibus, simplicibus, humilibus, qui pusilli sunt in sapientia, honore et opibus, III.
B virtute et prudentia. His enim applicat Christus v. 14. et ad pusillos spectant omnia præcedentia; quare pusillos velut oviculam errantem opponit 99. ovibus non errantibus, hoc est, iis qui magni sunt opibus, prudentia, virtute, auctoritate, aut magnos se æstimant: hi enim minus errare et peccare æstimantur: solent enim oves pusillæ, v. g. agni, utpote simplices et inexperti, facilius errare, quam oves grandes, quæ pastorem et socias intueri et sequi solent. Sensus ergo est, q. d. Sicut pastor habens 99. oves, si centesima pusilla, puta agnus quis, a grege aberrarit, relinquit 99. et agnum errantem quærit: sic Christus eos, qui per gratiam suam iam in fide et virtute magni sunt, aut magnos se æstimant, quorum ingens est numerus, sibi suorumque curæ relinquit. At vero si parvulus quis in fide, virtute et prudentia a via salutis aberret, eum per se et per suos Angelos, doctores et prædicatores quærit, ut in viam reducat: singularis enim ipsi de pusillis, utpote ab aliis desertis et sibi dere-
C lictis est cura, amor et providentia. Hunc genuinum esse sensum liquet ex dictis, et ex eo, quod Christus parabolam hanc iterans Lucæ 15. 4. ita eam explicet, nisi quod per 99. oves accipiat iustos, per centesimam errantem accipiat peccatorem: hic vero per 99. accipiat magnos, per centesimam errantem vero pusillos, uti dixi, sed hoc eodem redit; magni enim sunt iusti, pusilli vero sunt peccatores: ita fere Franc. Luc.

GAUDET SUPER EAM MAGIS, QUAM SUPER NONAGINTA NOVEM QUÆ NON ERRAVERUNT.) Habitu magis gaudet pastor super 99. ovibus, utpote pluribus, quam super una. Unde si rogaretur, mavisne perdere 99. oves, quam solum unam illam errantem, diceret, nequaquam: malo enim unam perdere, quam 99. actu tamen hic et nunc magis gaudet super una, quæ erraverat reperta et in viam salutis reducta; tum quia hæc nova reductio novum ingensque ciet gaudium: tum quia pellit tristitiam ex unius perditione conceptam, magis enim sentitur gaudium, quod repente succedit tristitiæ, cum ipsa tristitia in gaudium vertitur.
D Id patet quotidiana experientia. Referunt historiæ Romanæ matrem, quæ mœrebat ob necem filii, qui in Cannensi pugna dicebatur cæsus, cum repente eum redivivum conspexisset, præ gaudio fuisse exanimatam. Sic si urbs aliqua vel provincia ab hæresi, vel paganismo convertatur ad fidem, magis ob id exultamus, quam de cæteris urbibus aut provinciis iam pridem conversis. Novitas enim rei magnæ et difficilis, præsertim inopinatæ, ingens ciet in mente pathos. Ab assuetis enim non fit passio ut ait Philosophus. Hæc est quasi tertia ratio, qua Christus per parabolam probat parvulos non esse spernendos. Mater Romana ad filii conspectum præ gaudio moritur.

SIC NON EST VOLUNTAS ANTE PATREM VESTRUM.) Id est, sic non est beneplacitum coram Deo, sic Deus non vult, nec placet ei. Est redditio comparationis sive parabolæ, q. d. Sicut pastor non vult, nec sinit perire unam e suis oviculis, licet minimam, v. g. unum agnellum, eumque plus curat et quærit, quam 99. magnas et vali- Vers 14.

das; sic et Deus non vult perire unum ex pusillis, sed magis eum curat, quam multos magnos.

Vers. 15 Luc. 17. 3. Correctio fraterna a Christo præcipitur. Si autem peccaverit (Syr. *erraverit*, ut alludat ad ovem errantem, de qua sermo præcessit) in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum; si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.) Transit Christus apposite a pusillis ad peccatores, quia hi pusilli sunt, id est viles et abiecti: quid enim vilius peccato et peccatore? sicut ergo docuit non contemnendos esse pusillos, qui scandalizantur: sic nunc docet pariter non contemnendos esse peccatores, qui alios scandalizant et lædunt, nec ulciscendos esse ob illatam iniuriam, sed ex charitate corripiendos, ut Dei gratiæ et suæ saluti restituantur: ita Chrysost. et Theophylac. Dat ergo Christus hic remedium, quo tollatur scandalum, scilicet correptionem eius, qui scandalum dedit, eoque alios læsit.

Si autem peccaverit in te.) Novatores quidam τo *in te* exponunt *te solo sciente*, q. d. Si quis peccarit secreto et privatim, secreto eum corripe; nam publice peccans publice corripiendus est ad aliorum exemplum. Verum nusquam τo *in te* accipitur pro *te solo conscio*. Et Lucas, τo *in te* exponit *contra te*. Ait enim cap. 17. v. 3. *Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum: si autem pœnitentiam egerit, dimitte illi*, scilicet id quod in te, id est, contra te peccavit. Sic et intellexit S. Petrus, qui v. 21. ex hoc Christi dicto subinfert et quærit: *Quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei?* Alludit Christus ad illud Levit. 19. 17. *Non oderis fratrem in corde tuo, sed publice argue eum*, q. d. Noli occultum fovere odium et vindictam contra proximum, qui te læsit, sed aperte et palam significa illi, te ab illo læsum, ut se emendet, læsionem tollat, tibique et Deo pœnitendo satisfaciat. Unde Tertullianus l. 4. contra Marcion. c. 35. hunc locum Levitici accipit de correptione fraterna, quasi illa Iudæis fuerit præcepta.

Lex correptionis fraternæ Dices: Ergo solum in iniuriis nobis illatis corripiendus est proximus, non autem in aliis peccatis contra Deum admissis. Resp. nego consequentiam, quia per synecdochen Christus sub iniuriis nobis illatis, cætera omnia peccata intelligit; nam eadem, imo maior aliorum peccatorum est ratio. Si enim corripiendus est proximus in iniuriis nobis illatis, ergo multo magis in cæteris offensis, quibus Deum quantum in se est, læsit. Magis enim Deum, quam nos amare debemus, ac consequenter magis eius, quam nostras iniurias avertere. Christus tamen meminit solius peccati contra nos admissi, ut vindictæ frænum iniiceret, illique surrogaret charitatem, ex eaque fraternam correptionem, q. d. Si frater, id est, proximus tuus quidpiam contra te commisit, te offendit et læsit, noli id ex spiritu iræ publicare et vindicare, sed prius amanter et secreto eum corripe, subintellige si spes est emendationis, scilicet quod ipse privatim a te monitus se emendabit et corriget: alioqui si hæc spes non subest, omissa privata correptione eundum est ad correptionem coram testibus; quod si nec in hac sit spes, denuntiandus est Ecclesiæ, id est, pastori vel prælato: si nec in eo sit spes emendationis, correptio hæc omnino omittenda est, et Deo relinquenda. Ratio a priori est, quod sicut charitas me obligat, ut succurram proximo in gravi necessitate corporali constituto, sic magis me obligat, ut succurram ei in spirituali necessitate, qualis est status peccati et damnationis; hic enim longe peior est statu famis, carceris, vel mortis. Porro recte Suarez 2. 2. q. 33. præter spem fructus, inquit, ut obliget hoc præceptum necesse est, ut proximus indigeat mea correctione; quia videlicet probabiliter timeo, nisi corrigam proximum, similia peccata commissurum, vel certe longo tempore, et cum gravi damno suo in eo peccato permansurum. Probatur, quia hoc est præceptum affirmativum misericordiæ; ergo non obligat nisi iuxta regulas similium præceptorum; ergo tantum in articulo necessitatis. Quare S. Augustinus, Chrysostomus, Hieronymus, Basilius, Theophylactus, quos citat et sequitur hic Salmer. t. 4. tract. 11. p. 3. qui præceptum hoc correptionis tantum accipiunt de corripiendo

A eo, qui non offendit, intelligendi sunt, q. d. Id expresse dumtaxat hic a Christo nominari et præcipi, sed non negant implicite sub una peccati specie, totum reliquum peccati genus subintelligi. Causam dat S. Chrysostomus: *Facilius*, ait, *sustinet correptionem, qui fecit iniuriam, ab eo qui passus est, cum videt eum suam salutem quærere, et non vindictam, maxime si solus corripiat*. Ut hoc plenius intelligatur.

Quæritur, an hæc correptio sit præcepti, an consilii dumtaxat? Rursum an omnes fideles obliget, an sacerdotes tantum et superiores? Primo, S. Augustinus, Chrysostomus, Hilarius, Basilius, Theophylactus, Michael Medina, Bonaventura, et ex iis Salmeron, iam citati censent correptionem de qua Christus hic agit, tantum spectare eos, qui in nos peccarunt, q. d. Eum, qui te læsit, noli ulcisci, sed amanter corripe, et sic correptionem hanc esse consilii potius, quam præcepti. Multis rationibus id probat hic Salmeron, qui caute et acri oculo hic est legendus, imo totus perlegendus. Videtur enim tract. An sit consilii, an præcepti? Et quos obliget? Resp. I.

B 11. hunc correptionis modum a Christo sancitum convellere, et reprobare quasi inutilem, obscurum, et sæpe perniciosum. Verum loquitur ipse ex sententia non sua, sed aliorum citatorum, uti ipse expresse profitetur initio c. 11. Rursum non convellit sententiam Christi, sed interpretum et Scholasticorum, qui sententiam Christi extendunt ad omnes omnino casus, ut velint hunc ordinem corripiendi servari in omnibus omnino peccatis, et peccatoribus; cum Christus expresse tantum eum sanciat in correptione eorum, qui in nos peccarunt. Ostendit enim ipse hunc ordinem sæpe non posse servari, nisi cum pernicie reipubl. ut clare patet in hæresi, quæ ut cancer serpit. Idem ostendit Gregorius de Valentia 2. 2. quæstion. 33. ubi sex casus recenset, in quibus ordo hic a Christo in correptione sancitus, servari nequit. Et Suarez t. 4. de religione l. 10. c. 7. ubi fere argumentis Salmeronis utitur, ex iisque docet probabilem esse istorum sententiam, qui dicunt Christum hic tantum sancire, ut illos, qui nos

C læserunt, non ulciscamur, sed fraterne corripiamus. Denique Salmeron tract. 10. communem Interpretum de corripiendis peccatoribus quibuslibet explicationem et doctrinam sequitur, multisque confirmat.

Secundo, Ioannes Andreæ apud Panorm. in c. *Novit*, de Iudiciis, et Armacanus in quæst. Armenorum censent correptionem præcipi sacerdotibus et prælatis dumtaxat, laicis vero et subditis consuli non præcipi. Favet c. *Sed illud*, distinct. 45. et Glossa in c. *Si quis peccaverit*, 2. q. 1. ubi durum esse dicitur, omnes ad hoc præceptum teneri: quia omnes transgressores eius constitueret, cum vix aliquis illud servet, exceptis Prælatis. Favet, quod Christus mox solis Apostolis dicat: *Quæcumque alligaveritis super terram*, etc. Huc accedit Franciscus Maioris (videtur legendum Mayronis, qui a Parisiensibus doctor illuminatus nuncupatur) citatus a Salmerone, qui commentans in l. 1. S. Augustini de Civit. Dei cap. 9. ait: *Nunquam est peccatum mortale correptionis omissio, nisi* II.

D *cum eam omittens peccato alterius consentit, aut cooperatur. Si autem malum alterius dissimulet, vel in ipso citra consensum delectetur, est veniale*. Verum hoc nimis est laxum.

Tertio, alii censent correptionem hanc solis iustis præcipi, quia non congruit, ut peccatorem corripiat is, qui eodem, aut simili peccato est obnoxius. Favere videtur huic opinioni Abulensis. Verum dico correptionem hic a Christo sancitam non tantum consilii esse, sed et præcepti, ac omnes fideles obligare: nam licet Christus expresse tantum dicat corripiendos eos, qui in nos peccarunt: tamen a pari vult illud extendi ad quoslibet peccatores. Ita passim Interpretes et Scholastici omnes cum D. Thoma 2. 2. quæst. 33. ac fuse Suarez tom. 4. de Religione, libr. 10. cap. 7. numer. 11. patet ex τo *frater*. Frater enim significat quemvis fidelem et Christianum, ac potius æqualem, quam superiorem. Licet enim infideles quandoque quoque corrigendi sint, tamen Christus hic tantum agit de fidelibus, utpote suis, suæque Ecclesiæ subditis; nam III.

infideles ab Ecclesia puniri vel excommunicari nequeunt, cum ei non subsint.

Ratio a priori. Ratio a priori est, quia hoc correptionis præceptum tam quoad substantiam, quam quoad modum et ordinem, non tam positivum est et iuris divini (utpote a Christo, qui Deus est, hic sancitum) quam iuris naturæ, connaturale scilicet charitati et gratiæ. Charitas enim exigit, ut proximum peccantem in viam salutis corripiendo reducamus, atque ut pudori: *ne, si semel pudorem atque verecundiam amiserit, permaneat in peccato,* ait S. Hieronymus) et famæ eius consulamus, primo secreto; deinde, si id non iuvet, coram uno aut altero teste eum corrigamus. Agitur enim hic de correctione non publica et iudiciali, quæ ad iustam scelerum punitionem ac damni, per illa reipubl. illati, reparationem et satisfactionem refertur, sed de privata, quæ ad proximi peccantis emendationem et salutem dirigitur et tendit. Hanc rationem dat urgetque S. Augustin. serm. 16. de verbis Apostoli: *Corripe,* ait, *inter te et ipsum solum intendens correctioni, parcens pudori. Forte enim præ verecundia incipit defendere peccatum suum, et quem vis correctiorem, facis peiorem.* Et, nonnullis interiectis: *Obliviscere iniuriam tuam, non vulnus fratris tui, nec sinas eum tuo silentio perire. Si solus nosti, et vis coram pluribus arguere, non es corrector, sed proditor.*

Charitas et discretio in correctione valde requisita. Quare, ut hæc correptio, quæ ex se est odiosa, sit fructuosa et efficax, duo maxime requiruntur, scilicet charitas, et prudentia sive discretio. Charitas, ut is, qui peccat, sentiat correptionem proficisci non ex odio, vel fastu, sed ex amore et compassione. Prudentia, ut fiat modeste, leniter ac eo loco, tempore et modo, quo putatur is, qui peccavit, eam grato animo accepturus et se emendaturus, iuxta illud Apostoli Galat. 6. 1. *Instruite in spiritu lenitatis*, etc. Sapienter S. Gregorius Nazianzenus orat. de modestia in disputationis fervore servanda: *Hanc rationem,* inquit, *tene, ut partim illum corrigas, idque leniter et humane, non ut hostis, neque ut durus et rigidus medicus, neque ut sectionibus tantum et cauteriis adversus morbum sciens grassari; partim teipsum accuses, infirmitatisque tuæ tibi conscius sis.* Et S. Leo epistol. 84. ad Anast. Thessalon. Episcopum c. 1. *Plus*, inquit, *erga corrigentem agat benevolentia, quam severitas; plus cohortatio, quam commotio; plus charitas, quam potestas.*

Correctionis necessitas. Porro tanta est mutuo nos corrigendi necessitas, ut quidam sanctus Pater dicere solitus sit mundum nulla alia de causa magis perire, quam ob omissionem correptionis fraternæ, et ob violatum vitandæ fornicationis præceptum. Et S. Augustinus lib. 1. de Civitat. Dei c. 9. ob omissionem fraternæ huius correptionis testatur, in hoc mundo bonos cum malis gravissimis calamitatibus affligi. S. Gregor. l. 7. epist. 117. et citatur dist. 8. c. 5. *Consentire videtur erranti,* inquit, *qui corripienda, ut resecari debeant non occurrit.* Unde Glossa: *Ita peccat,* ait, *qui videns fratrem peccare, tacet, sicut qui pœnitenti non indulget.* Causas accusantes vel excusantes a correptione dat S. Augustinus lib. 1. de Civit. c. 4. *Plerumque enim,* ait, *a malis docendis, admonendis, aliquando etiam obiurgandis et corripiendis, male dissimulatur, vel cum laboris piget, vel cum eorum inimicitias devitamus, ne impediant et noceant in istis temporalibus rebus, sive quas adipisci adhuc nostra cupiditas appetit, sive quas adhuc amittere formidat infirmitas. Si autem propterea quisque obiurgandis et corripiendis male agentibus parcit, quia opportunius tempus inquiritur, vel eisdem ipsis metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam et piam erudiendos impediant alios infirmos, aut premant, atque avertant a fide, non videtur esse cupiditatis occasio, sed consilium charitatis. Longe autem graviorem habent causam Ecclesiarum præpositi, qui in Ecclesiis constituti sunt, ut non parcant obiurgando peccata.* Hanc correptionem Eam docent elementa. docet nos ipsa clementorum natura: sic enim ignis castigat, et urendo purgat aerem: aer per flabra ventorum castigat purgatque aquam; aqua pariter terram. Accedit vocis etymon: *corrigere* enim est simul *cum alio regere:*

A qui enim a se solo regi nequit, necesse est, ut ab alio se adiuvante et corripiente regatur. Singulares in corrigendo extitere Moses, populum idololatram capite plectendo; Phinees, Elias, Ioannes Baptista et Christus Dominus, qui de templo flagello facto ex funiculis, his eiecit vendentes et ementes: neque charitas Christiana in aliquo esse potest, nisi fratri peccanti medicamentum correptionis adhibeat. Exempla.

Obligat in peccato mortali. Denique ordinarie correptio fraterna obligat dumtaxat, cum peccatum est grave et mortale: licet enim Caietanus, Valentia et D. Soto censeant nos obligari etiam ad corripiendum, cum peccatum est veniale: tamen id communiter non videtur verum, nec in praxi usitatum, nisi ex veniali sequatur grave damnum vel scandalum; alioqui enim ad singula venialia corripere, et corripi esset onus corripienti, æque ac correpto intolerabile, imo moraliter impossibile: ita Abulensis, Adrianus, Paludanus, Gabriel, Sylvester, quos citat et sequitur Suarez 2. 2. tractat. de charitate disp. 8. sect. 2. et Dom. Bannes 2. 2. quæst. 33. B art. 2.

Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.) q. d. Pereuntem salvasti, ac lucratus es Deo, et cælo eum, qui erat reus gehennæ et Satanæ, imo lucratus es eum tibi, quia et tu et ille damnum passi eratis ex discordia, ait S. Chrysostomus. *Per salutem enim alterius nobis quoque acquiritur salus,* ait S. Hieronymus.

Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos (vel seorsim et vicissim nunc unum, nunc alterum, ut ait S. Hieronymus, vel potius utrumque simul) ut in ore duorum vel trium testium, stet (Syrus, *constet*) omne verbum.) Iubet Christus, ut si correptus secretam monitionem respuat, corripiatur coram uno aut duobus, duabus de causis. Prima est, ut qui coram uno non erubuit, erubescat coram pluribus, utque plures testes eum de peccato facilius et efficacius convincant, ac emendationem persuadeant: ita S. Chrysostomus, Theophylactus, et S. August. ser. 16. de Verbis Domini. C Secunda, ut si nec coram eis velit audire, seseque corrigere, illi sint testes, qui idipsum Ecclesiæ attestentur. Vers. 16.

Ut in ore duorum, etc.) Citat Deuter. c. 19. v. 15. Vide ibi dicta. Requisivit duos testes: cum ergo hic ait *trium*, annumerat ipsum correptorem.

Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ.) Hic est Vers. 17.
tertius gradus in ordine correptionis servandus, ut scilicet, qui noluit audire monentem nec testes, deferatur ad Ecclesiam, id est, ad pastorem et superiorem, sive Prælatum, tamquam ad patrem spiritualem, æque ac iudicem, ut tamquam paterne, sed maiori auctoritate et pondere peccatum corripiat et feriat, itaque emendet: sin ille nolit corrigi, eum a cœtu fidelium ut iudex excludat et abscindat. Quinque actus, ait Suarez, notandi sunt in hoc ordine ex Matth. 18. Primus est, admonitio secreta: *Corripe eum inter te et ipsum solum.* Secundus, correptio: *coram uno vel duobus adhibitis.* Tertius, denuntiatio: *dic Ecclesiæ.* Quartus, correptio Prælati: *si Ecclesiam non audierit.* Quintus, coactio per excommunicationem: *sit* D *tibi tamquam Ethnicus.* Qui omnes actus per se singuli cadunt sine dubio in præceptum, quia eodem tenore omnes præponuntur, et omnes fundantur in charitate et misericordia.

Ordo correptionis non servandus certis casibus. Porro varias ob causas hic ordo omitti vel inverti potest, ac subinde debet, ut is, qui peccavit, statim deferatur ad superiorem, uti ostendit Salmeron hic, et Gregorius de Valentia 2. 2. quæst. 33. Prima causa et casus est, cum peccatum est publicum, ut famæ eius, qui peccavit, per secretam monitionem consuli nequeat, multo minus 1.
scandalo publico, quod peccans peccando dedit. Secundo, 2.
cum peccatum est noxium tertiæ personæ, vel reipublicæ, uti est hæresis, quæ ut cancer serpit, ideoque statim summa vi per pastorem et Episcopum inhibenda et recidenda est. Tertio, si constet monitionem secretam, vel co- 3.
ram testibus non profuturam; nam ut ait Adrianus: *Frustra niti, et nihil aliud laborando, quam odium quærere, extremæ dementiæ est.* Quarto, si correptus cedat iuri suo, 4

suæque famæ, ac contentus sit ut peccatum suum illico deferatur ad superiorem, uti in Societate Iesu, qui eam ingrediuntur expresse rogantur hac de re in examine, ac rogati respondent, se contentos esse, ut id fiat. In Societate ergo et aliis religionibus similibus, recte et perfecte per omnia ordinatis, alius corrigendi ordo præscribitur, scilicet ut statim res deferatur ad superiorem, quia religiosis proponitur hæc regula in ingressu. Unde ipsi ce-
Ratio. 1. dunt iuri famæ suæ. Non ergo illis fit iniuria. Ratio est prima, quia ad bonum publicum expedit, ne peccatum inficiat alios, ut a superiore statim ei obvietur; defectus enim noxius religioni vix potest efficaciter corrigi sine superiore, imo vix est spes emendationis perfectæ sine superio-
2. re. Secundo, quia religio est schola humilitatis, mortifi-
3. cationis, contemptus honoris et famæ. Tertio, quia religiosi sunt fratres: qui autem corripit, videtur agere superiorem alterius: eum enim docet, corrigit, instruit. Unde hæ correptiones æqualium in religione sæpe sunt odiosæ, et lædunt charitatem. Hinc regula nostra iubet,
4. ne quis alium reprehendat. Quarto, quia in Societate nostra singuli tenentur reddere rationem conscientiæ, suosque exponere defectus superiori: ergo et pati, ut alii, si
5. viderint illos, eidem aperiant. Quinto, quia directio religionis est spiritualis et paterna: ut ergo superior singulos et omnes dirigere possit in spiritu et pace, expedit eum omnes singulorum defectus nosse. Ita docet S. Bonaventura in c. 17. Lucæ et in Regul. S. Francisci, qui fuit magister generalis ordinis Minorum, imo sub eo celebratum fuit Capitulum generale, in quo iubetur incarcerari, qui aliter docuerit. Et S. Augustinus epist. 109. in Regula monacharum sancit, ut si monacha alterius petulantem oculi iactum viderit, secreto moneat; si iteret petulantiam, imo ex veniali forte fiat mortalis, deferat ad superiorem. Similia habet S. Basilius in regulis fusius explic. regul. 46. Temere ergo hoc statutum religionum carpserunt nonnulli. Statuta enim hæc probata sunt a Sede Apostolica. Idem diserte decernunt statuta ordinis Prædicatorum dist. 1. cap. 18. ita S. Thomas, Richardus, Angelus, Salmeron, Suarez et alii. Vide Suarez tom. 4. de Relig. c. 7. ubi addit: in Societate, et cæteris religionibus servari quoque hunc ordinem Christi, ut si spes certa sit, secretam monitionem emendaturam proximi defectum,
Tres canones correptionis. non deferatur ad superiorem. Porro in visitationibus Episcoporum et Abbatum alius quoque servatur ordo. Ipsi enim sub censuris iubent, peccata sibi denuntiari. Verum hi procedunt non per modum correptionis fraternæ, sed iudiciariæ inquisitionis, vel accusationis, de quo hic non agit Christus. Vide Lessium de iustitia et iure.

Denique hic notandi sunt tres Canones, qui si serventur, non peccabitur in ordine correptionis fraternæ. Primus est, bonum publicum, v. g. Reipublic. vel communitatis præponderat, ideoque præponendum est bono privato. Secundus, bonum animæ et salutis proximi præponderat, et præponendum est bono famæ eiusdem. Tertius, famæ proximi semper consulendum est, quantum salvo bono communi et animæ proximi fieri potest.

Dic Ecclesiæ, cur? Resp. 1. Dic Ecclesiæ.) Propriæ, id est, pastori proprio, qui Ecclesiæ tuæ præest: ut hoc plenius intelligatur, Quæritur, quid hic significet Ecclesia? S. Hieronymus, et S. Anselmus hic, ac S. Gregorius libr. 4. epist. 38. intelligunt fidelium cœtum et multitudinem; quasi Christus hic velit, ut coram ea talis arguatur, ut pudefiat, itaque emendetur. Hoc avide Zuinglius et Novantes sequuntur, ut democraticum et populare Ecclesiæ regimen sanciant: itaque populo adulentur. Unde Castalion. pro *dic Ecclesiæ*,
2. Vere. profane vertit, *dic Reipubl.* Alii, *dic communitati*. Verum S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et alii passim per Ecclesiam accipiunt Ecclesiæ pastores, et Prælatos, qui Ecclesiam sive seorsim, sive in synodo et Concilio repræsentant; sicut magistratus repræsentat rem-
Prob. 1. publicam, et rex regnum. Et probatur primo, quia Christus iubet hic Ecclesiam audiri, id est, Ecclesiæ obediri a reo, alioqui hoc ipso habendum pro excommunicato, imo pro Ethnico. Hæc autem obedientia Prælatis tantum Ecclesiæ defertur, ut patet, imo hæc ratio persuasit Calvino, id quod dicimus. Secundo, quia Christus Ecclesiam 2.
explicans, subdit: *Quæcumque alligaveritis*, vos, scilicet o Apostoli Ecclesiæ principes, et qui vobis succedent, Episcopi et pastores. Tertio, quia perpetua Ecclesiæ praxis 3.
ita habet, ut ad pastores, Episcopos, Pontificem, aut Concilium generale Episcoporum talis deferatur, non autem ad populum. Quarto, quia contrarium facere, esset con- 4.
tra ius naturæ, essetque gravis iniuria in proximum: esset enim eum infamare, si eius crimen sit occultum. Calvinistæ ergo illi, qui suos adulteros, eorumque adulteria, aliaque crimina publice in Ecclesia promulgant et traducunt, quasi Christus idipsum hic præceperit, graviter errant, peccantque contra charitatem, ac subinde contra iustitiam, cum scelus est occultum; quia famam fidelibus adimunt, eosque publico probro et contumelia afficiunt. Sensus ergo est, q. d. Si frater correptus noluerit corripienti secreto, vel etiam coram duobus testibus auscultare, deferatur ad Ecclesiæ Præsulem, qui quasi rector Ecclesiam repræsentat, ut qui privatos despexit, Prælatum saltem revereatur, eique corripienti obediat: quod si facere nolit, Prælatus, qui non tantum privati corripiendi, sed et totius Ecclesiæ curam gerit, ut illi provideat, ne correpti contumacia et scelus in fideles Ecclesiæ proserpat, deposita persona patris assumat personam iudicis, eumque ab Ecclesia, velut ovem contagiosam a grege separet, excommunicet, et expellat. Hinc patet contra eosdem Novantes Ecclesiam esse visibilem, utpote quæ adiri debeat a corripiente, ac videri et audiri a correpto.

Dices, ergo si ipsi Prælati peccent, ac præsertim ipse An Pontifex corripiendus.
Papa, debebit pariter deferri ad Ecclesiam, id est, ad Concilium generale: ergo illi Papa est subiectus, ac consequenter Ecclesiæ regimen est Aristocraticum, non Monarchicum. Ita Abulensis hic quæst. 108. Panormitanus, Gerson, Almainus, et alii, qui ex hac sententia in Concilio Basileensi de Papatu deposuerunt Eugenium IV. Pontificem. Verum hoc temerarium eorum factum paulo post reprobavit, et retractavit Concil. Florentinum. Resp. ergo negando consequentiam, quoad Papam (Episcopi enim si peccent, deferendi sunt ad Papam, ab eoque corripiendi.) Hæc enim non pertinent ad Papam, sed ad alios omnes qui habent superiores: nec enim Papa in terra habet superiorem, ne Ecclesiam quidem, aut Concilium generale; cum ipse totius Ecclesiæ sit caput, ut cum Concilio Lateran. sub Leone X. sess. 11. perpetuus habet Ecclesiæ usus et sensus. Unde illud olim a Concilio 180. Episcoporum Sinuessæ S. Marcellino Pontifici post lapsum pœnitenti, acclamatum est: *Tuo te ore, non nostro iudicio iudica; nam prima sedes a nemine iudicatur*, teste S. Damas. et Platina in eius vita, et habetur dist. 21. can. 7. *Nunc autem*. Papa enim in Ecclesia plus est, quam rex in regno: hic enim a republ. suam accipit potestatem, Papa vero suam potestatem non accipit ab Ecclesia, sed immediate a Christo: quare nullo casu ab Ecclesia deponi potest, sed tantum declarari excidisse Pontificatu, si v. g. incideret (quod absit) in publicam hæresim, ideoque ipso facto desineret esse Pontifex, imo fidelis, et Christianus. S. Marcellinum Pontificem iudicare non præsumit Concil. Sinuessæ.

Quod si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus et publicanus.) Qui enim Ecclesiæ Præsulem monentem contemnit, totam Ecclesiam quam ille repræsentat et regit, contemnit: ac proinde hoc ipso ostendit, se nolle Ecclesiæ esse filium et civem: quare non fidelis et Christianus, sed Ethnicus et publicanus, id est, publicus peccator habendus est. Publicani enim apud Iudæos ob rapinas, periuria, ait S. Hieron. et pauperum oppressiones, habebantur infames et scelesti, ab Ethnicorum vero, velut idololatrarum, consortio plane abstinebant Iudæi.

Rursum *sit tibi sicut Ethnicus*, id est, ab Ecclesia per eius Præsulem eiiciatur, excommunicetur, et separetur, ne suum scelus et contumaciam fidelibus contagione sua afficiat, sed habeatur tamquam Ethnicus, id est, infidelis et paganus, Dei fide, cognitione, religione et lege privatus, ita ut nec cibum cum eo sumas, uti iubet Paulus 1. Corinth. 5. 11. nec ei dicas ave, id est, nec cum salutes,

ut iubet S. Ioannes epistol. 2. v. 10. ut ex hac ignominia confundatur, scelus agnoscat, et ad Ecclesiam pœnitens redeat. Excommunicatio enim irrogatur peccanti non ut pereat, sed ut emendetur. Nam ut ait S. Augustinus: *Et ipsos Ethnicos in numero quidem fratrum non deputamus, sed tamen eorum salutem semper inquirimus.* Hunc esse sensum liquet ex eo, quod Christus subdit: *Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis*, etc. ita S. Chrysostomus, Hilarius, Augustinus, Glossa, et alii passim.

Vers. 18. AMEN DICO VOBIS, QUÆCUMQUE ALLIGAVERITIS SUPER TERRAM, ERUNT LIGATA ET IN CÆLIS: ET QUÆCUMQUE SOLVERITIS SUPER TERRAM, ERUNT SOLUTA ET IN CÆLIS.) Hic explicat Christus Ecclesiam, eiusque vim et potestatem, scilicet per Ecclesiam accipi Apostolos et Prælatos Ecclesiæ, quibus ipse plenam dedit potestatem ligandi et solvendi, tum a peccatis, tum ab excommunicatione, adeo ut, quem illi a peccatis absolverint in terris, Deus illum absolvat in cælo; quem illi excommunicando eiecerint e cœtu fidelium, Deus eumdem deleat de libro vitæ, et eiiciat de numero beatorum. *Ad terrorem*, ait S. Hilarius, *metus maximi, quo in præsens omnes continentur, immobile Apostolicæ severitatis iudicium præmisit.* Nam: *quia poterat*, ait S. Hieronymus, *contemptoris fratris hæc esse responsio vel tacita cogitatio, si me despicis, et ego te despicio, potestatem tribuit Apostolis* (et Prælatis eorum successoribus) *ut sciant, qui ab ipsis condemnantur, hominum sententiam divina sententia roborari.*

Potestas ligandi et solvendi Prælatis concessa.

QUÆCUMQUE ALLIGAVERITIS.) Origenes, Theophylactus, et Anastasius Nicænus q. 74. (extat tom. 6. Bibliothecæ SS. Patrum) putant hæc quoque ad correptionis præceptum, ac proinde ad omnes Christianos pertinere, q. d. Quibus pœnitentibus offensam in vos, o fideles, commissam remiseritis, remittet eamdem ipsis Deus in cælis: quibus vero non remiseritis, nec Deus remittet. Verum hanc explicationem plane absonam, ineptam, et falsam esse liquet ex eo, quod Christus Ecclesiam opponat privatis peccatoribus, et eos corripientibus: ergo per Ecclesiam intelligit eius Prælatos, non fideles communes. Rursum, quod Ecclesiæ tribuat iudicium et tribunal (hoc enim solis competit Prælatis) cui obedire oporteat, alioquin velut Ethnicus habearis; ac deinde ad illud Ecclesiæ iudicium referat generalem hanc ligandi et solvendi potestatem, tum internam in foro conscientiæ, tum externam in foro externo per excommunicationem, quæ posterior maxime hic Christi scopo et proposito convenit, quamquam et prior conveniat. Ideo enim peccator defertur ad Ecclesiæ pastorem, ut ab eo ad pœnitentiam et confessionem inducatur; itaque ab eo a peccato absolvatur, ut sic emendetur et iustificetur: quod si facere nolit, impœnitens, et contumax ab eodem excommunicetur: ita S. Chrysostomus, Hilarius, Augustinus, Glossa, et alii passim. Unde recte Theologi ex hoc loco excommunicandi potestatem, ac etiam sacramentum pœnitentiæ per modum iudicii et absolutionis colligunt et evincunt. Vide Bellarminum et Suarez tract. de pœnitentiæ Sacramento.

Theodosius Imperator petit absolutionem et pœnitentiam a S. Ambr.

Hinc hoc intellexit Theodosius Imperator, qui ob cædem Thessalonicensium a S. Ambrosio, templo expulsus, ingemuit: *Servis*, inquit, *et mendicis ad templum patet accessus, mihi præclusus est. Scio enim Dominum dixisse: Quæcumque ligaveris super terram, erunt ligata et in cælo.* Quare supplex S. Ambrosio factus, petiit absolutionem, quam et obtinuit, ac pœnitentiam ab eo iniunctam explevit. Ita habet vita S. Ambrosii conscripta a Card. Baronio. Iam Concilium Basileense in orat. Henrici adversus 3. art. Bohemorum, ad illud Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis*, etc. notat ex S. Thoma tres a Catholicis agnosci ligandi et solvendi potestates: prima est auctoritatis, quæ soli Deo competit: secunda excellentiæ, quæ Christo est propria: tertia ministerii, quæ solis sacerdotibus a Christo concessa est. Porro potestas ligandi et solvendi amplissima est, multaque complectitur uti ostendi c. 16. 19. Ex generali enim hac potestate, quam Apostolis confert Christus, colligit specialem, scilicet excommunicandi, atque a peccatis æque ac excommunicatione absolvendi. Analogice enim similis est utraque potestas, atque utraque ex una et eadem radice generica oritur. Peccatum enim ligat animam, æque ac eam ligat excommunicatio, quæ infertur ob peccatum: utraque enim privat hominem usu Eucharistiæ et Sacramentorum. Quare ligare peccatum, nec absolvere reipsa est idem, quod peccatorem quasi excommunicare, id est, communione sacramentorum privare; ac vicissim absolvere a peccatis idem est, quod absolvere quasi ab excommunicatione, et peccatorem communioni sacramentorum restituere. Interna ergo, et Sacramentalis in sacramento pœnitentiæ peccatorum alligatio, et solutio analogice similis est externæ excommunicationi, et ab ea absolutioni, ideoque utramque hic sub metaphora alligandi et solvendi intelligit Christus: ita Maldonatus.

Tres ligandi et solvendi potestates.

Analogiæ peccati et excommunicationis.

Nota hic pulchrum ordinem discursus Christi. Ipse enim Apostolis de maioratu et primatu contendentibus initio capitis, quasi frænum obiicit humilitatem parvulorum, eosque monet, ne sua ambitione populum simplicem, et in fide Christi adhuc parvulum offendant, caveantque a scandalo: inde v. 15. remedium scandali dat, correptionem fraternam: atque hæc omnia dixit Apostolis, quatenus ipsi repræsentabant personam omnium fidelium. Verum quia in correptione ultimum eius gradum statuit, ut dicatur Ecclesiæ, id est, Prælato Ecclesiæ, subiungit ad conciliandam ei auctoritatem: *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo*, etc. Ubi Apostolos alloquitur, quatenus sunt Præsules Ecclesiæ; ideoque quatenus Prælatos, non vero fideles subditos repræsentant. Prælatorum enim est ligare et solvere, non vero cæterorum fidelium.

ITERUM DICO VOBIS, QUIA SI DUO EX VOBIS CONSENSERINT SUPER TERRAM, DE OMNI RE QUAMCUMQUE PETIERINT, FIET ILLIS A PATRE MEO, QUI IN CÆLIS EST.) Vers. 19. Difficilis est horum verborum cum præcedentibus nexus; ideoque varie a variis assignatur. Primo, aliqui putant hæc pertinere ad duos testes, quos v. 16. iussit Christus adhibere ad corripiendum peccantem. Unde Glossa exponit, q. d. Si duo ex vobis consenserint super terram, vel pœnitentem recipiendo, vel superbum abiiciendo, vel de alia re, quam petierint, fiet illis a Patre meo, qui in cælis est. Secundo, Iansenius sic nectit, q. d. Si quidquid duo petierint a Deo, id Deus eis concederet, quanto magis idem ipse Ecclesiæ ligantis vel solventis iudicium ratum habebit? Rursum Maldon. sic; q. d. Ut in iudicio ligandi et solvendi non erretis, præmittite orationem; quia si meo nomine iudicetis, quidquid a Patre meo nomine petieritis, impetrabitis; iuxta illud: *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*, Ioann. 14. 13. et c. 16. 23. Tertio, Franc. Lucas sic, q. d. Vobis o Apostoli, do non tantum potestatem ligandi et solvendi, sed et aliud donum ingens, scilicet ut si duo ex vobis consentiant, petantque aliquid a Deo, idipsum sint impetraturi. Quarto, plane et genuine S. Hieronymus, Hilarius, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, hæc referunt ad bonum concordiæ, cuius meminit v. 15. ubi ob hoc instituit præceptum correptionis fraternæ, q. d. Ideo sanxi, ut si quis in te peccaverit, eum non odio prosequaris, sed benevole corripias, et cum eo in gratiam redeas, quia bonum concordiæ tantum est, adeoque Deo curæ et cordi, ut si duo (præsertim antea dissentientes et discordes) consentiant et concordent, ac concorditer aliquid petant a Deo, illud sint impetraturi. Audi S. Hieronymum: *Omnis superior sermo ad concordiam nos provocaverat: igitur et præmium pollicetur, ut sollicitius festinemus ad pacem, cum se dicat inter duos vel tres medium fore.* Sic Christus stitit se in medio duorum discipulorum euntium in Emmaus, cum de se loquerentur, Lucæ 24. et in medio discipulorum ipsa die resurrectionis, Ioan. 20. Sic Apostoli unanimiter perseverantes in oratione, impetrarunt Spiritum sanctum in Pentecoste, Actor. 1. 14.

SI DUO.) S. Chrysostomus, et Euthymius, id arctant ad solos Apostolos. Anastasius Nicænus, q. 74. ad correptionem et correptum. Origenes ad virum et uxorem, q. d. Si vir et uxor consenserint abstinere usu coniugii, ut

Consensio duorum hic quænam?

vacent orationi, quidquid oraverint impetrabunt. Verum dico hæc ad quosvis fideles et Christianos pertinere; horum enim personam sustinent hic Apostoli, qui soli tunc Christo aderant.

CONSENSERINT IN NOMINE MEO (de quo v. seq.) SUPER TERRAM.) q. d. Adeo potens grataque Deo est concordia, et concors concordium oratio, ut si quid petant ipsi degentes in terra, ubi longissime distant a cælo, Deus tamen in cælo auditurus sit eorum postulata, eaque completurus; Deus enim licet sit in cælo, tamen oculum, auremque suam admovet concordibus in terra orantibus.

Vers 20. DE OMNI RE.) Honesta, sive ea parva sit vel magna, sive facilis vel difficilis: intellige, dummodo illa fide, spe, humilitate, perseverantia petant, qua par est: etsi illa res eis expediat: si enim eis non expediat, Deus non id quod petunt, sed quid melius et salubrius eis est daturus.

UBI ENIM SUNT DUO VEL TRES CONSENTIENTES IN NOMINE MEO, IBI SUM IN MEDIO EORUM.) *In nomine meo*, id est, propter me, mei respectu, mei intuitu, mei causa, mei amore, nil nisi me, et meam gloriam quærentes: ita S. Chrysostomus, et Euthymius.

IBI SUM IN MEDIO EORUM.) q. d. Ibi assisto, cooperor et dirigo eorum desideria et vota, illaque adimpleo: sum ergo in medio eorum, sicut Spiritus sanctus est in medio Patris et Filii, quasi utriusque amor et nexus. Causam dat S. Hilarius: *Ipse enim*, inquit, *qui pax et charitas est, sedem atque habitationem in bonis atque pacificis voluntatibus collocabit.* Et Origenes dicens, nos sæpe non exaudiri a Deo, quia inter nos sumus discordes; causam subdit: *Sicut enim in musicis, nisi fuerit harmonia et convenientia vocum, non delectat audientem: sic Ecclesia, nisi consensum habuerit, non delectatur Deus in ea, nec audit voces eorum.* Alludit Christus ad illud Eccles. 25. 1. *In tribus placitum est spiritui meo, quæ probata coram Deo et hominibus: concordia fratrum, et amor proximorum, et vir et mulier bene sibi consentientes.* Vide ibi dicta.

Hinc Conciliorum auctoritas stabilita. Ex hoc loco nonnulli a maiori ad minus non male probant Conciliorum auctoritatem. Est enim hæc sententia generalis, ac proportionaliter magis in iis, quam in aliis locum habet. Si enim est Christus in medio duorum, ergo multo magis est in medio totius Ecclesiæ suo nomine congregatæ, quam Concilium Prælatorum et Episcoporum repræsentat. Concilia enim proprie congregantur in nomine Christi, id est, auctoritate et virtute Christi, ut Christi nomen, fidem, et gloriam ubique augeant, propagent, illustrent: quare quod in nomine Christi petunt, ut in fide non errent, ut mores fidelium reforment, ut Spiritum sanctum habeant assistentem, id sane impetrant. Hoc maxime verum est in Conciliis Œcumenicis, derivatur tamen idipsum quoque ad Concilia Provincialia, cum legitime fiunt, et a Pontifice approbantur.

Mystice S. Hieronymus: *Possumus*, ait, *hoc spiritualiter intelligere, quod ubi spiritus et anima corpusque consenserint, et non intra se bellum habuerint voluntatum, de omni re quam petierint impetrent a Patre: nulli enim dubium est, quin bonarum rerum postulatio sit, ubi corpus vult habere ea, quæ spiritus.*

QUI IN CÆLIS EST.) Glossa: Per hoc, inquit, Deum super omnia esse ostendit, et per hoc complere eum posse, quod petitur. Vel, in *cælis est*, id est, in Sanctis: quod valet ad probandum, quod fiet illis quidquid petierint, quod dignum sit, quia illum apud se habent, a quo petunt.

Vers. 21. *Quoties dimittendum peccanti?* TUNC ACCEDENS PETRUS AD EUM, DIXIT: DOMINE QUOTIES PECCABIT IN ME FRATER MEUS, ET DIMITTAM EI? USQUE SEPTIES?) Quærit hoc Petrus occasione eius, quod a Christo audivit v. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum*, ut habet Matthæus; aut potius occasione eius, quod Christum addidisse tunc exprimit Lucas c. 17. 4. dicens: *Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum: et si pœnitentiam egerit, dimitte illi. Et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens: Pœnitet me, dimitte illi;* ubi *septies* idem est, quod pluries et semper, q. d. Toties dimitte, quoties peccans dicit: *Pœnitet me.* Petrus ergo audiens

A τo *septies*, non satis intellexit, an τo *septies* definite et præcise, an indefinite pro toties quoties accipiendum foret. Instat ergo et rogat Christum ut τo *septies* explicet, dicatque quoties præcise offensa fratri sit remittenda. Aut certe admirans hoc rogat, q. d. Itane Domine septies uno die peccanti, et septies pœnitenti, septies dimittam? Videtur enim toties peccans tam multiplici venia indignus, adeoque facilis hæc venia videtur novæ culpæ illecebra, eamque provocare; nimirum pectus Petri adhuc angustum, et in carne arctum et carneum, non capiebat immensam divinæ in Christo naturæ clementiæ abyssum. Unde illud dilatans, subiicit Christus:

DIXIT ILLI IESUS: NON DICO TIBI USQUE SEPTIES, SED USQUE SEPTUAGIES SEPTIES.) Id est, innumerabiliter, et innumerabilibus vicibus offensam fratri, qui peccavit, si pœniteat, dimitte. Hoc enim intellexit cum dixit Lucæ c. 17. 4. *Septies*, etc. *dimitte illi*, scilicet per *septies* intellexi *septuagies septies*, id est, semper et innumeris vicibus. Vers. 22. Luc. 17. 3. 4.

B Cum enim septenarius sit symbolum universitatis; septuagenarius vero numerus ita septenarium excedat, ut eum contineat decies (nam decies septem faciunt septuaginta) hinc significat multo amplius, et quasi infinitum et innumerabile: ita S. Chrysost. et S. Aug. serm. 15. de Verbis Domini secundum Matth. quem audi: *Audeo dicere: Etsi septuagesies octies peccaverit, ignoscas, etsi centies: et omnino quoties peccaverit, ignosce. Si enim Christus millia peccatorum invenit, et tamen omnia donavit, noli subducere misericordiam. Ait enim Apostolus: Donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam, sicut Deus in Christo donavit vobis.*

Symbolice S. August. serm. 15. de Verbis Domini secundum Matth. et S. Gregor. l. 32. moral. cap. 12. docent, *undecim* esse symbolum peccati, quia hic numerus unitate transgreditur denarium decalogi, sive legis divinæ. Septenarius vero est symbolum totius, quia septem primis mundi diebus Deus creavit et ornavit totum hoc universum: rursum septem diebus assidue volvitur totum *Mysteria num. 77.*

C et omne tempus: iam septies undecim faciunt 77. Ergo 77. omnia omnino peccata esse remittenda significat. Hic ergo numerus symbolum est plenæ et totalis remissionis peccatorum omnium, toties quoties peccatorem pœnitet. Alludit Christus, ait S. Hilarius, ad Lamech, qui homicidium suum confitens, ait: *Septuplum ultio dabitur de Cain, de Lamech vero septuagesies septies*, Genes. 4. 24. Vide ibi dicta: nempe sicut in 77. generationibus (Lamech enim habuisse 77. filios, qui omnes diluvio perierunt, docet Iosephus) punitus est Lamech, ita Christus Salvator noster, per quem omne peccatum abolitum est, in 77. generatione natus est: nam in genealogia Christi, quam texit Lucas c. 3. v. 23. a Deo et Adam usque ad ad Christum inclusive numerantur 77. generationes: ita S. August. serm. 15. de Verbis Domini secundum Matth. et Iulianus Pomerius lib. 3. contra Iudæos post initium. *Alludit Christus ad Lamech.*

Moraliter disce hic latitudinem cordis et abyssum charitatis Christi, qua vult nos 77. id est, innumeris vicibus, adeoque toties quoties fratri peccanti et pœnitenti ignoD scere. Si enim nos homulos tantæ vult esse charitatis, et liberalitatis, quantam eiusdem in ipso abyssum contineri existimabimus? Apposite S. Augustinus serm. 15. iam citato: *Peccat semel, ignovi; peccat secundo et tertio, ignovi; quarto, vapulet. Corripiamus verbis, et si opus est, et verberibus; sed delictum dimittamus, culpam de corde abiiciamus, ut si per charitatem imponatur disciplina, de corde lenitas non recedat.* Porro longe maior erit hic numerus, si cum Origene præcise ipsos numeros urgeamus; non enim ait Christus *septuagies et septies*, sed *septuagies septies*, et Græce clarius εβδομηκοντακις επτα, id est, *septuagies septem*, hoc est 490. vicibus: multiplica enim 70. per septem, fient 490. Toties ergo Christus vult pœnitenti offensam dimitti. Sic erit allusio ad 70. hebdomades Danielis: nam hæ faciunt annos 490. quot fluxerunt a decreto reædificandæ Ierusalem usque ad Christum, per quem fit plena peccatorum omnium remissio. Vide dicta Daniel 9. 24.

Vers. 23. Ideo assimilatum est regnum cælorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis.) q. d. Similiter agitur in cælis, perinde ac si rex computum iniret cum suis servis sibi debitoribus. Comparatur enim tota parabola toti rei significatæ; non autem partes partibus: nam alioqui regnum non recte comparatur regi, sed rex terræ regi cæli. Vide dicta cap. 11. 16. et Canonem 28.

Nota: Scopus et significatio parabolæ huius patet ex postparabola v. 35. ubi dicitur: *Sic et Pater vester cælestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.* Huc enim refertur tota parabola, et quæ huc spectant applicanda sunt rei significatæ, cætera emblemata sunt pertinentia ad decorem et ornatum parabolæ, quæ proinde rei significatæ non conveniunt, nec eidem sunt applicanda iuxta Canonem 29. Emblemata ergo hic sunt illa, quæ dicuntur v. 25. de venditione uxoris et filiorum, et v. 31. de conservis servum crudelem accusantibus. Rursum hic scopus innuitur per το *ideo*, quod respicit præcedentem versum, cumque statuit quasi proparabolam, sive titulum parabolæ. Eius ergo hæc est vis, q. d. Ut sciatis, quam Deo gratum et ab eo sancitum sit, ut fratri in nos peccanti toties condonemus, quoties ipsum peccati pœnitet, ideo subiungo parabolam, qua assimilo regnum cælorum regi, rationem ineunti cum servis suis.

Vers. 24. Talentum Atticum. Et cum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei unus, qui debebat ei decem millia talenta.) Talentum Atticum teste Budæo l. de Asse, valebat sexcentos aureos, sive coronatos. Unde centum talenta valent centies sexcentos aureos, id est, sexaginta millia aureorum: mille talenta valent sexcenta millia aureorum; denique decem millia talenta faciunt summam sexagies centum millium aureorum, id est, sex milliones aureorum,
Talentum Hebraicum. ait Iansenius, Maldonatus, et alii, quæ summa est ingens et immanis, ac plebeio et pauperi insolubilis. Longe, imo vigesies maior erit summa, si sequamur supputationem et valorem talenti Hebraici: hoc enim continebat tria millia siclorum, id est, duodecim millia drachmarum auri, hoc est, duodecim millia aureorum, sive coronatorum Francicorum, uti ex septuaginta evici, Exod. c. 38. 25. aureus enim Francicus est unius drachmæ, valetque 12.
Aureus Francicus. Iulios Romanos sive 12. Regales Hispanicos. Ergo decem millia talentorum aurei sunt milliones aureorum Francicorum (sive drachmarum) centum viginti. Christus enim non loquitur Græcis, sed Hebræis: Hebraico ergo utitur talento, non Græco. Cogita ergo Deum hic a peccatore, qui vel unum peccatum mortale commisit, plus exigere, quam si a servo paupere vel mendico herus exigeret 120. milliones aureorum, quia unum peccatum mortale, utpote contra Deum admissum, Deoque iniurium, imo quantum in se est, Deum spolians sua divinitate, longe maior est Dei iniuria, quam sit omnis iniuria in omnes reges commissa; ac longe maius debitum, quam sint omnia omnium hominum debita, quæ ab iis aliis hominibus debentur. Sicut enim Deus longe superat omnes, imo infinitos homines, sic iniuria in Deum superat omnes iniurias in homines admissas, paritque reatum et debitum pœnæ infinitum. Igitur hæc tanta debiti summa magis pertinet ad rem significatam, puta ad peccatum mortale, quam ad ipsam servi parabolam. Quis enim servus contrahat debitum 120. millionum, nisi vel ærarium regis furetur, aut succendat, vel integrum regnum perdat,
Peccatum mortale est debitum infinitum. vel prodat? Porro si unum peccatum mortale est debitum 120. millionum, quot millionum debitum erit illius, qui centum et mille, imo multa millia peccatorum mortalium commisit? Iam vero hoc apte convenit cum *septuagies septies*, q. d. Si Deus vobis remittit tantam multitudinem et magnitudinem peccatorum, quæ longe superat decem millia talentorum; ergo multo magis nos, omnes proximorum contra nos offensas eis remittere debemus, quæ et pauciores sunt, et minoris longe momenti, præsertim quia Deus hac lege et conditione nobis nostras culpas maximas, et plurimas dimittit, ut et nos proximis parvas

A et paucas dimittamus, Matth. 6. 14. Ratio a priori est, Ratio a priori. quod sicut Deus est summum bonum, ita peccatum, quod repugnat divinæ bonitati, est summum malum. Quare sicut Deus est bonum infinitum, ita quoque peccatum, immensum quoddam est malum. Crescit enim magnitudo offensionis ex magnitudine personæ offensæ: quo enim persona offensa dignior, eo iniuria est gravior. Si ergo persona sit infinitæ dignitatis, peccatum quoque malitiam quodammodo infinitam habebit. Hinc fit ut nulla pura creatura pro peccato mortifero ex æquo satisfacere possit, imo nec omnia sanctorum opera, vel unum peccatum valeant compensare; ideoque ad satisfaciendum ex æquo pro peccato, necesse fuit Filium Dei incarnari, et pati, uti docent Patres. Denique recte peccatum comparatur talento, quia instar talenti et ponderis plumbei hominem degravat, deprimitque in tartara Vide dicta Zach. 5. 6.

Cum autem non haberet unde redderet, iussit Vers. 25.
eum dominus eius venumdari, et uxorem eius et
B filios, et omnia quæ habebat, et reddi.) Debitum. Iuris et moris fuit apud nonnullas gentes, ut si debitor solvendo non esset, creditor eum venderet cum uxore et liberis, ut ex pretio debitum reciperet. Id apud Iudæos in usu fuisse patet 4. Reg. 4. 1. ubi uxor prophetæ cuiusdam mortui ait Elisæo: *Ecce creditor venit, ut tollat filios meos ad serviendum sibi.*

Mystice S. Hieronymus: Sicut uxor iusti, inquit, dici- Uxor iusti, sapientia; uxor peccatoris, stultitia.
tur sapientia, sic et uxor iniusti et peccatoris appellatur stultitia, cuius filii sunt malæ cogitationes. Et Remigius: Uxor stulti, ait, est stultitia et carnis voluptas, seu cupiditas.

Procidens autem (in genua, vel in faciem) servus Vers. 26.
ille rogabat (legit Interpres παρεκαλει, uti et nunc nonnulli Codices habent: plures tamen iam legunt προσεκυνει αυτω, id est, *adorabat eum.* Sic et Syrus) eum dicens: Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi.) Syrus: *Longanimis esto erga me, et omnia restituam tibi.* Arabicus: *Patiens esto, et ego dabo tibi, quod tuum est.*
C Servus hic ut servitutem et venditionem sui suorumque evadat, aureos pollicetur montes: Omnia, ait, quæ tibi, o here, debeo, reddam tibi. Hoc erat ei impossibile: quomodo enim pauper servus, et ad instias redactus, solvisset 120. milliones aureorum? Sed nimirum tempus extrahit, ut moram nactus suis officiis et amicorum precibus flectat animum regis, quem sciebat liberalem esse et magnanimum, ad debitum ei condonandum. Nec eum fefellit sententia. Unde sequitur:

Misertus autem Dominus servi illius, dimisit eum, Vers. 27.
et debitum dimisit ei.) Hæc dicuntur parabolice, ut significetur quam grata sit Deo humilitas, humilisque peccati confessio, et veniæ petitio: illico enim illam servus humilians se obtinuit. Rursum ut significetur quanta, et quam immensa sit Dei misericordia et clementia, quæ statim immane hoc peccatorum debitum servo deprecanti dimisit, ut nos doceat, et stimulet ad minores offensas proximis in nos peccantibus condonandum. Hic enim est scopus parabolæ. Ratio a priori est, quod Deus
D per essentiam sit bonus et benignus, adeoque sit ipsa increata et immensa bonitas et benignitas, cui proprium est omnibus benefacere, indulgere, parcere; sicut ignis proprium est calefacere, et solis illuminare. Unde Ecclesia orat: *Deus cuius proprium est misereri et parcere*, etc.

Egressus autem servus ille invenit unum de con- Vers. 28.
servis suis, qui debebat ei centum denarios. Et tenens suffocabat eum, dicens: Redde quod debes.) Denarius est Iulius, vel regalis Hispanicus, ita dictus, Denarius est Iulius vel Regalis Hispanicus.
quia valebat decem asses, id est, nummos minores, puta decem baiocos: hi enim faciunt Iulium: centum ergo denarii faciunt decem aureos Romanos; horum enim quisque continet decem Iulios: decies autem decem faciunt centum; quare decem aurei Romani faciunt, valentque centum denarios, id est, Iulios: sed quid sunt decem aurei ad decem millia talentorum, sive ad 120. milliones aureorum Francicorum, quos ipse suo debebat hero? Vi-

de hic angustias et avaritiam pectoris humani, ad latitudinem et liberalitatem cordis divini; illud enim decem aureos sibi debitos rigide et crudeliter reposcit: hoc vero 120. milliones ultro condonat.

Vers. 29. ET PROCIDENS CONSERVUS EIUS, ROGABAT EUM, DICENS: PATIENTIAM HABE IN ME, ET OMNIA REDDAM TIBI.) Humiliat se servus coram conservo, iisdemque verbis postulat ab eo sibi dimitti centum denarios, quibus ipse a Domino postularat, et impetrarat 120. millionum condonationem, ut huius condonationis eum submoneat, illiusque imitandæ tacite admoneat. Sed frustra tundit servile et crudele pectus conservi, utpote a quo nec unius denarii vel teruncii remissionem impetravit.

Vers. 30. ILLE AUTEM NOLUIT: SED ABIIT, ET MISIT EUM IN CARCEREM, DONEC REDDERET DEBITUM.) Iure suo servus hic avare et rigide utitur; ideoque abutitur, immemor misericordiæ et clementiæ sibi a domino exhibitæ, ideoque eiusdem iustitiæ rigorem et immisericordiam in se provocavit, et reipsa sustinuit.

Vers. 31. VIDENTES AUTEM CONSERVI EIUS QUÆ FIEBANT, CONTRISTATI SUNT VALDE: ET VENERUNT, ET NARRAVERUNT DOMINO SUO OMNIA QUÆ FACTA FUERANT.) Hoc spectat ad emblema et ornatum parabolæ. Sic enim faciunt servi in domibus herorum et aulis principum, non vero convenit rei per parabolam significatæ: nec enim Sancti et beati apud Deum deferunt, et accusant hominum crudelitatem et scelera; sed potius ea tegunt et excusant, pro eisque supplicant.

Vers. 32. TUNC VOCAVIT ILLUM DOMINUS SUUS, ET AIT ILLI: SERVE NEQUAM, OMNE DEBITUM DIMISI TIBI, QUONIAM ROGASTI ME.

Vers. 33. NONNE ERGO OPORTUIT ET TE MISERERI CONSERVI TUI, SICUT ET EGO TUI MISERTUS SUM?) Arabicus: *Secundum misericordiam meam erga te?* q. d. Misericordia a me tibi exhibita debebat tibi esse stimulus, et mensura misericordiæ conservo tuo exhibendæ. Mensura, inquam, non æqualis, sed proportionalis, et mea longe inferior: quia ego 120. milliones tibi remisi; tuum vero erat centum denarios remittere; sed hactenus æqualem exigo, ut sicut ego totum debitum tibi dimisi, sic tu totum (licet longe minus) proximo dimitteres.

Vers. 34. ET IRATUS (summa et implacabili ira. Syrus, *excanduit*) DOMINUS EIUS TRADIDIT EUM TORTORIBUS, QUOADUSQUE REDDERET UNIVERSUM DEBITUM.) Constat ex historiis, et ex iure civili apud Romanos Gentiles, quibus Iudæi tempore Christi erant subiecti, solere debitores a creditoribus tradi tortoribus in carcerem trudendos, et verberibus flagellandos: nam primus Constantinus Imperator ex Christiana benignitate, a plumbatarum flagellis debitores absolvit. Porro tortores sunt dæmones, ait Remigius, qui animas peccatorum mille modis gravissime torquent, et cruciant in gehenna. *Quoadusque redderet*, id est, in æternum torquendum: nunquam enim tantum debitum 120. millionum exolvere poterit: ita S. Chrys. Theoph. Euthym.

An culpa ob ingratitudinem revocetur? Quæritur hic: An ergo tota culpa et pœna a Deo peccatori pœnitenti, et supplici iam remissa, ob talem immisericordiam et ingratitudinem a Deo revocetur, ac peccatori rursum imputetur. Id enim videtur in hac parabola asseri.

Resp. I. Dico primo, parabola hæc vera est in foro humano, in eoque iuridice, uti parabolice sonat accipienda est, præsertim quia iure civili ob ingratitudinem donatarii rescindi potest a donatore donatio, et promissio iam facta. Tanti enim servi talis nequam, et ingrati superbia, et crudelitas apud homines æstimatur, ut omnes censeant eum mereri præcedentium etiam debitorum culpam et pœnam luere, non quasi illa iam condonata reviviscant, sed quod virtute contineantur in sequenti illa crudelitate, quæ adeo est impia et hominibus exosa. Debebat enim servus ille, si non alia de causa, certe ob misericordiam sibi præstitam, etiam aliorum pauperum misereri, eisque debita condonare. Et sic videmus principes eos, qui se offenderunt, quibusque pepercerunt, si postea ingrate et A arroganter contra illos se gerant, omnium etiam præcedentium delictorum pœnas ab eis deposcere: unde censentur eis quasi conditionate condonasse dumtaxat, si videlicet se emendent, sintque grati, et modeste se gerant.

Dico secundo, id similiter non esse verum in foro divino, et in re per parabolam significata. Nec enim Deus peccatori, cui omnia peccata dimisit, si is postea alteri homini offensam in se commissam condonare nolit, peccata dimissa revocat, rursumque imputat et imponit. Ratio est, quia Deus pro infinita sua clementia non conditionate, sed omnino absolute et irrevocabiliter pœnitenti peccata dimittit, iuxta illud: *Sine pœnitentia sunt dona et vocatio Dei*, Rom. 11. 29. Quare licet peccator accepta iam venia et gratia, relabatur in eadem, vel alia scelera: ac nolit proximo iniuriam condonare, itaque Deo sit ingratus; tamen hæc ingratitudinis circumstantia non adeo peccatum aggravat, ut propter eam omnia peccata iam remissa revocentur, et peccatori rursus a Deo imputentur: Deus enim, cum sit summa bonitas et B sanctitas, non potest peccatum abolitum revocare et restaurare: sic enim esset peccati auctor et opifex. Adde hanc ingratitudinem non esse speciale peccatum, sed circumstantiam tantum generalem, et indirecte dumtaxat a peccatore volitam: generalem, inquam, omnium omnino peccatorum, in omnibus enim et singulis est quædam erga Deum ingratitudo. Quare in foro Dei optimi et clementissimi hæc ingratitudo non ita aggravat peccatum, cui annectitur, sicut aggravat in foro terreno apud homines. Quamobrem in hoc non est ponenda parabolæ similitudo et comparatio, sed in eo in quo Christus illam collocat, et parabolam applicat v. 35. scilicet Deum iis, qui proximis suis offensas non remittunt, offensas in se etiam admissas iure talionis non remissurum: offensas, inquam, quas adhuc habent, vel aliunde contraxerunt, aut quas hoc ipso, quo fratri pœnitenti offensam nolunt condonare, sed in eum varie et atrociter sæviunt, contrahunt. Quocirca peccata semel a Deo dimissa, semper esse C dimissa, nec ullo casu a Deo revocari docent Theologi cum D. Thoma 3. p. q. 88. art. 1. et 3. — II. Deus irrevocabiliter peccata dimittit.

III. Dico tertio, hæc vera sunt, sed non sufficiunt, nec exhauriunt fundum, vim et nervum huius parabolæ; in ea enim expresse dicitur: *Et iratus Dominus tradidit eum tortoribus, donec redderet universum debitum*, scilicet decem millium talentorum iam dimissum v. 24. et 27. ac subdit: *Sic et Pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris*, ut scilicet revocet omnia præterita vestra peccata iam remissa, sicut Dominus revocavit præteritum servi debitum iam remissum.

Modi, quibus revocatur culpa. Dicitur ergo debitum hoc et culpa iam remissa revocari, et redire per immisericordiam hanc et ingratitudinem subsequentem: Primo, quia immisericordia hæc est peccatum mortale: nolle enim remittere offensam proximo, est fovere odium, iram et vindictam contra proximum, I.
quod liquet esse peccatum mortiferum, ac proinde per illud idem status peccati et reatus gehennæ redit, qui erat D prius; nolens enim remittere fit reus iræ Dei et gehennæ, sicut erat ante ob alia scelera. Cum enim quis damnatur, perinde est ob quod peccatum damnetur. Hoc autem peccatum est irremissibile, quia quamdiu quis non vult proximo remittere offensam, tamdiu Deus illi non remittet culpam propriam. Hoc ipso ergo quo simile novum immisericordiæ peccatum committitur, per illud quodammodo præteritæ in Deum offensæ reviviscere et revocari videntur, quia reviviscit status peccati et reatus gehennæ.

Secundo, quia ingratitudo hæc valde aggravat peccatum, adeoque mortaliter si credimus D. Soto in 4. dist. 32. art. 3. qui proinde illam pœnitenti in confessione necessario esse exprimendam asseverat. Alii tamen mitius censent, ingratitudinis circumstantiam tantum venialiter aggravare peccatum, cui annexa est: nec enim ingratitudo hæc tanta est, quantum est ipsum beneficium, aut quantum est peccatum, cui coniungitur: hæc enim ingratitudo cuilibet peccato annexa est: crescit tamen eius II.

malitia et culpa proportionaliter, ut quo maius fuit beneficium aut peccatum illi remissum, eo maior sit sequens ingratitudo, sed intra suos limites iam dictos; ingratitudo ergo acceptæ remissionis præterita peccata quodammodo revocat, hoc ipso quo sequens peccatum aggravat.
Ingratitudo maxime in quatuor peccatis. Porro Theologi docent, illam maxime cerni et æstimari in quatuor peccatorum speciebus, scilicet in odio, apostasia, obstinatione, et impœnitentia: hæc quatuor enim directe repugnant principio remissionis peccatorum, scilicet fidei, aut charitati, aut pœnitentiæ.

Fratres odit, apostata fit, spernitque fateri,
Pœnituisse piget, pristina culpa redit.

Ita D. Thomas 3. p. q. 88. art. 1. et 3.

III. Tertio, licet hæc ingratitudo in se subinde non sit mortale peccatum, tamen sæpe mortalium peccatorum est causa. Deus enim ob hanc ingratitudinem maiora gratiæ auxilia peccatori subtrahit, ac permittit hominem gravius a carne et dæmone tentari: unde fit, ut in peccata mortalia plura et gravia prolabatur, per quæ redit illa prior culparum et pœnarum multitudo, per decem millia talenta significata. Hæc enim in illis virtute quasi continetur. Tantumdem enim ab illo repetet Deus, quantum erat prius debitum, perinde ac si illud nunquam ei remissum fuisset; ipse enim hac remissione ingratum et indignum se præbuit, dignumque effecit, qui in pristina debita, licet per alia scelera, relaberetur, ut in eo impleatur illud: *Iudicium sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam*, Iacobi 2. 13. ita Francisc. Suarez et alii cum D. Thoma 3. p. q. 88. art. 1. et 3. fuse hac de re agit Ecclesiast. c. 28. v. 1. et seq. ubi multis probat, offensas in proximum esse condonandas, sicut Deus nostras nobis condonat. Vide ibi dicta.

SIC ET PATER MEUS CÆLESTIS FACIET VOBIS, SI NON REMISERITIS UNUSQUISQUE FRATRI SUO DE CORDIBUS VESTRIS.) Scilicet offensas et peccata. Syrus, *errata eius. Sic*, nimirum sicut herus ille, qui a servo non tantum debita crudelitatem eius sequentia, sed et antecedentia iam dimissa repoposcit, uti iam ostendi. *De cordibus vestris*, q. d. ex imo cordis fundo, multi enim ore dimittunt, sed non corde: felle ego rancoris ex imo cordis eiecto, inbet substitui Christus mel amoris. Igitur hæc parabola docet, quam grave sit Deoque invisum servare iram, rancorem et vindictam in animo adversus proximum, qui nos offendit; ac vice versa quam pium Deoque gratum sit, illa deponere ac in amorem convertere, uti Deus peccatorem pœnitentem in gratiam et charitatis suæ viscera recipit, omniumque præteritorum delictorum, perinde ac si nunquam commissa essent, obliviscitur. Porro id non semel, sed septuagies septies, id est, semper et toties, quoties proximum offensæ pœnitet, faciendum est. Ad hoc enim probandum, Christus induxit parabolam decem millium talentorum, id est, debiti plurimi et maximi. Imitemur ergo nos qui sumus homuli et homunciones, Deum, qui quotidianas nostras contra eum offensas, illasque graves et plurimas, quotidie, adeoque quoties non pœnitet ex animo condonat, ideoque quotidie, imo sæpe per diem iubet nos orare: *Dimitte nobis debita nostra, sicul et nos dimittimus debitoribus nostris.* Vide dicta c. 6. 12. et 14. Vers. 35.

CAPUT DECIMUMNONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Pharisæi quærunt a Christo, an liceat quacumque ex causa dimittere uxorem? Respondet Christus negative, ac revocat libellum repudii permissum a Mose, atque matrimonium ad primam sui institutionem et insolubilitatem reducit. Secundo v. 11. commendat cælibatum, eumque præfert matrimonio. Tertio v. 13. parvulis applaudit, et benedicit promittitque regnum cælorum. Quarto v. 15. cuidam inquirenti viam in cælum, assignat observationem mandatorum, eidemque perfectiora postulanti suggerit, ut suas opes det pauperibus. Ille hoc audiens abiit tristis: unde elicit Christus ægre divites salvari. Denique v. 27. Christus Apostolis pauperibus se pauperem sequentibus, promittit thronos duodecim ad iudicandum duodecim tribus Israel: cæteris vero sua, et suos amore Christi relinquentibus, promittit centuplum et vitam æternam.

1. ET factum est, cum consummasset Iesus sermones istos, migravit a Galilæa, et venit in fines Iudææ, trans Iordanem, 2. Et secutæ sunt eum turbæ multæ, et curavit eos ibi. 3. Et accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, et dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa? 4. Qui respondens, ait eis: Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum et fœminam fecit eos? et dixit: 5. Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. 6. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. 7. Dicunt illi: Quid ergo Moses mandavit dare libellum repudii, et dimittere? 8. Ait illis: Quoniam Moses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras: ab initio autem non fuit sic. 9. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur: et qui dimissam duxerit, mœchatur. 10. Dicunt ei discipuli eius: Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere. 11. Qui dixit illis: Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. 12. Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt: et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus: et sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat. 13. Tunc oblati sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret, et oraret. Discipuli autem increpabant eos. 14. Iesus vero ait eis: Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire: talium est enim regnum cælorum. 15. Et cum imposuisset eis manus, abiit inde. 16. Et ecce unus accedens, ait illi: Magister bone, quid boni faciam ut habeam vitam æternam? 17. Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono? Unus est bonus, Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata. 18. Dicit illi: Quæ? Iesus autem dixit: Non homicidium facies: Non adulterabis: Non facies furtum: Non falsum testimonium dices: 19. Honora patrem tuum et matrem tuam: et, Diliges proximum tuum sicut teipsum. 20. Dicit illi adolescens: Omnia hæc custodivi a iuventute mea, quid adhuc mihi deest? 21. Ait illi Iesus: Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo: et veni, sequere me. 22. Cum audisset autem adolescens verbum, abiit tristis: erat enim habens multas possessiones. 23. Iesus autem dixit discipulis suis: Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum cælorum. 24. Et iterum dico vobis: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum. 25. Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes: Quis ergo poterit salvus esse? 26. Aspiciens autem Iesus, dixit illis: Apud homines hoc impossibile est: apud Deum autem omnia

possibilia sunt. 27. Tunc respondens Petrus, dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te: quid ergo erit nobis? 28. Iesus autem dixit illis: Amen dico vobis quod vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. 29. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. 30. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi.

Vers. 1. Marc. 10. 1. ET FACTUM EST, CUM CONSUMMASSET IESUS SERMONES ISTOS, MIGRAVIT A GALILÆA, ET VENIT IN FINES IUDÆÆ TRANS IORDANEM.) Eadem est hæc historia cum ea, quam narrat Marcus c. 10. 1. et Lucas c. 9. v. 51. et ut videtur, cum ea, quam narrat Ioannes c. 7. v. 1. ita Iansenius, Franc. Lucas et alii, licet de illa Ioannis neget Maldonatus, cuius argumenta ex ipsa contextus explicatione solventur. Ex Ioanne liquet, hæc contigisse sub festum Scenopegiæ sive tabernaculorum, quod celebrabatur in Septembri; ad illud enim tendebat Christus, ut sensim pararet se ad mortem; sequenti enim Martio Ierosolymæ fuit crucifixus. Vide Chronotaxin num. 38. Addit Lucas Christum per Samariam iter fecisse: unde sequitur, Christum ex Samaria, relicta via recta ducente Ierosolymam, et in fines Iudææ ab Aquilone profectum Iordanem versus, eoque traiecto, petivisse per Peræam fines Iudææ ab ortu, ubi cum hæsisset minimum, turba populi sanata ac dimissa, profectum Ierosolymam ad mediam iam Scenopegiam, quod habet Ioannes cap. 7. v. 14. Ita Franc. Lucas. Hinc intelliges quid sit τo *trans Iordanem.*

TRANS IORDANEM.) Tam Iudæa, quam Galilæa non trans, sed citra Iordanem erat, sed dicta est *trans Iordanem* a primo eius traiectu, quo Israelitæ profecti ex Ægypto transierunt Iordanem, veneruntque in Iudæam et Galilæam, vel certe trans, id est, cis Iordanem. Vide dicta cap. 4. 15. ita Maldon. aut potius, quia Christus relicta recta Ierosolymæ via perrexit ad Iordanem, eumque traiecit et venit in Peræam sive transamnanam regionem uti iam dixi: τo enim *trans Iordanem* referendum est ad τo *venit*, non autem ad *fines Iudææ*, ut patet ex Marco. Christus enim circa fines Iudææ traiecit Iordanem, ut longius abesset ab oculis et auribus Pharisæorum, cum turbas doceret et sanaret. Peræa enim erat trans Iordanem, unde a Guilielmo Tyrio, Adrichomio et aliis passim Peræa vocatur regio trans Iordanem, vel regio transamnana.

Vers. 2. ET SECUTÆ SUNT EUM TURBÆ MULTÆ, ET CURAVIT EOS IBI.) *Secutæ sunt*, non tam ex Galilæa, ibi voluit enim iter suum latere, ut ait Marcus et Ioannes, quam ex aliis regionibus, quas pertransibat, vel quæ vicinæ erant; secutæ sunt autem excitæ fama Christi, ut eum prædicantem audirent, et ab eo a morbis suis sanarentur. *Ibi*, scilicet in finibus Iudææ, ibique eos domum remisit: noluit enim cum tanta populi turba Ierosolymam ingredi, ne Pharisæorum animos iam sibi necem machinantes, magis irritaret, neve eis occasionem daret accusandi se de commotione et seditione populi excitata: hoc enim illi coram Pilato obiecerunt.

Vers. 3. Marc. 10. 2. ET ACCESSERUNT AD EUM PHARISÆI TENTANTES EUM, ET DICENTES: SI LICET HOMINI DIMITTERE UXOREM SUAM QUACUMQUE EX CAUSA?) Nam aliqua gravi de causa id licere non dubitabant ex Deuteron. 24. 1. ita Origenes, S. Hieronymus, et Beda. Accesserunt, non tunc cum Iesus ex finibus Iudææ perrexit Ierosolymam ad celebrandum festum Tabernaculorum, ut ait Ioannes c. 7. 1. sed cum celebrato ibi festo, rediit ad fines Iudææ, et Iordanem rursum traiecit, uti patet Ioan. 10. 40. Matthæus enim silet tam abitum Christi in Ierusalem, quam inde reditum. Porro Ioannes sic habet: *Et abiit iterum trans Iordanem in eum locum, ubi erat Ioannes baptizans primum*, scilicet in Ænnon iuxta Salim, Ioann. 3. 23. ut nimirum ex hoc loco refricaret turbis memoriam testimonii, quod Ioannes ibidem Christo perhibuerat, scilicet ipsum esse Messiam, verumque Dei filium. Videtur hæc quæstio de dimissione uxoris tempore Christi, uti, et iam valde fuisse controversa, ac cornuta, et captiosa, ideoque eam Christo proposuerunt Pharisæi, ut eum tentarent, caperent, et carperent. Si enim Christus diceret, non licere uxorem dimittere, in multorum divitum et carnalium, qui contrarium faciebant, invidiam incurrebat: si vero diceret id licere, suggillassent doctrinam eius velut imperfectam et carnalem: eius, inquam, qui perfectionis et spiritus volebat esse magister, quasi doctor e cælo missus. Sic etiamnum Æthiopes sive Abyssini crebro dimittunt uxores, aliasque ducunt, imo eas habent subinde annuas vel menstruas dumtaxat. Vide Damianum Goes in Æthiop.

Quæstio de uxoris dimissione.

Vers. 4. Marc. 10. 6. QUI RESPONDENS AIT EIS: NON LEGISTIS, QUIA QUI FECIT HOMINEM, AB INITIO MASCULUM ET FŒMINAM FECIT EOS.) Nonnulli ex hoc loco putant Adamum a Deo creatum esse hermaphroditum, ac utrumque habuisse sexum, ut simul esset masculus et fœmina: sed apage has nugas. Sensus ergo est, q. d. Cum S. Scriptura, Gen. 1. 27. in aliis animalibus non dicat Deum fecisse masculum et fœminam, sed in solo homine, hoc ipso significat coniugium solius hominis a Deo esse institutum, idque inter unum masculum tantum et unam fœminam, puta inter Adamum et Evam, ut ille hanc dimittere, et aliam ducere non posset: ita S. Chrysost. Hieronymus, Theophylactus, Euthymius. Rursum ex eo, quod ex uno Adamo facti sunt duo, scilicet Adam et Eva, atque ex eo quod Eva ex Adamo sit formata, ostenditur eadem monogamia, scilicet uxorem non debere separari a viro, cum eius sit quasi pars et membrum: quia ut ait Plato Dial. de amore: Ex viro uno et muliere una, quasi ex duabus imperfectis partibus unus perfectus fit homo: ita S. Augustinus lib. 14. de Civit. cap. 22. Sicut ergo membrum, v. g. caput non potest separari ab homine, sic nec uxor a marito. Significatur igitur ex ipsa hominis origine et formatione, matrimonium unius viri et unius fœminæ debere esse perpetuum et insolubile, ita ut solvi nequeat nisi per mortem, sicut in homine anima vel caput a corpore solvi nequit nisi per mortem. Unde explicans subdit: *Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ.* Addit Plato, et ex eo S. Basilius lib. de Virginit. post initium, hac de causa virum adeo appetere mulierem tamquam partem a se præcisam, ut sicut magnes ad se trahit ferrum, sic fœmina attrahat virum.

Quidam ex hoc loco male putant Adamum fuisse hermaphroditum.

Vers. 5. Marc. 10. v. 7. 8. ET DIXIT: PROPTER HOC DIMITTET HOMO PATREM ET MATREM, ET ADHÆREBIT UXORI SUÆ. ET ERUNT DUO IN CARNE UNA.) *Et dixit*, scilicet Deus per os Adæ, quasi prophetæ, instituens matrimonium in Adamo et Eva, eiusque stabilitatem sanciens, Gen. 2. 24. Vide ibi dicta: *Propter hoc*, quod scilicet mulier formata ex viro, puta Eva ex Adamo, sit caro de carne eius, et os de ossibus eius, uti in Genesi præcessit, *dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit*, Græce προσκολληθήσεται, id est, *agglutinabitur*, id est, intime, indivulse adhærebit uxori suæ, quasi arctissimo matrimonii glutino cum ea copulatus, ut relicta societate, et sæpe domo patris et matris, cohabitet uxori suæ. Quare impertinens, imo ineptus est sensus Hugonis, qui sic explicat, q. d. *Dimittet homo patrem et matrem*, id est, excepto patre et matre, cum reliquis omnibus poterit quis matrimonium inire. Talis quoque est aliorum, qui sic exponunt, q. d. Plus diliget homo uxorem, quam patrem et matrem, uti dicitur 3. Esdræ 4. 25. Hoc enim licet subinde verum sit, huic tamen loco non convenit.

ET ERUNT DUO IN CARNE UNA.) Græce εἰς σάρκα μίαν, id est, *in unam carnem*, ut scilicet sint una caro, ut explicat Christus vers. sequenti: vulgo per corporum commistionem hoc fieri censent: purius et simpliciori Hebraismo vir et uxor sunt *una caro*, ut vertit Syrus, id est,

Coniuges duo in carne una.

sunt unus homo, et una persona civilis: caro enim per synecdochen notat totum hominem, q. d. Sicut ergo pars corporis, v. g. cor, vel venter non debet separari a corpore, ita nec vir ab uxore. Hinc moraliter sequitur, quod vir et uxor se mutuo amare debeant, sicut cor et anima amat suum corpus, et corpus suum cor et animam, Ephes. 5. 28. Rursum hinc sequitur una et communis utriusque corporis potestas, quod scilicet vir habeat ius in corpus uxoris quasi suum, et vice versa, uti docet Apostolus 1. Corinth. 7. 4. Plura de hoc loco dixi Gen. 2. 24. Symbolice et metonymice S. Hieronymus, Beda et S. Thomas: Vir et uxor, inquiunt, sunt una caro, quia generant eumdem filium, qui una utriusque parentis communis est caro.

Vers. 6. Marc 10. v. 8. 9. Quod Deus coniunxit, homo non separet. ITAQUE IAM NON SUNT DUO, SED UNA CARO (id est, unus homo, una persona civilis, uti iam dixi) QUOD ERGO DEUS CONIUNXIT HOMO NON SEPARET.) Pro *coniunxit*, Græce est συνέζευξε, id est, coniugavit, sive in unum iugum coniunxit: unde σύζυγες dicuntur coniuges, quia sicut duo equi ad unum iugum copulantur in curru, ut eum protrahant, sic duo coniuges copulantur ad idem iugum matrimonii, ut illud sustineant, ex eoque proles procreent et educent. Duplex est hic ratio, qua Christus probat viro non licere dimittere uxorem. Prior, q. d. Dimissio uxoris, et ab ea viri divortium est contra naturam, sicut contra naturam est, ut una caro, et unus homo dividatur in duos; ergo id fieri non debet. Posterior, divortium hoc est contra Dei institutionem, ergo si fiat, impie fit: distrahitur enim id, quod Deus coniunxit. Quis audeat temerare, quod Deus sanxit? quis audeat dividere, quod Deus sociavit et coniunxit? Quis audeat opus Dei creatoris, puta unum hominem discerpere, aut carne et membro suo truncare et mutilare? Perperam ergo Erasmus in 1. Corinth. 7. Hoc, inquit, Deus coniunxit quod recte coniungitur: hoc Deus dirimit, quod recte dirimitur: quasi possint separari coniugia male et inconsulte inita suasore, non Deo, sed diabolo. Christus enim loquitur de natura, ac naturali et primaria matrimonii institutione, secundum quam matrimonium semel initum quomodocumque, vel cuiuscumque suasu initum, est indissolubile. Hoc enim exigit natura, ut proles alia post aliam continuo ex matrimonio subnascens, commode ab utroque parente educari possit: quæ educatio in homine difficilis est, et lenta, duratque ad annum ætatis vigesimum et ultra: secus est in bestiis, quæ statim intra paucos menses, imo hebdomadas plane adolescunt et perficiuntur, ut educatione patris et matris amplius non indigeant: quare tunc solvitur eorum coniugium. Ratio ergo a priori, cur matrimonii insolubilitas sit iuris naturæ: et cur contra naturam sit fornicatio, pollutio, divortium et polygamia est hæc, quod Deus, qui est Dominus naturæ ac matrimonii et corporum nostrorum, ita primitus in Genesi et prima mundi rerumque omnium productione instituit, limitavit et sanxit, ac nobis ad copulam tantum coniugalem ius et usum corporum dedit; et si aliter iis utamur contra voluntatem Dei, qui est summus Dominus, et contra ius ab eo datum, iis abutamur. Id ita esse liquet ex eo quod olim in lege naturæ et Mosaica, Deo in iure hoc primitus a se sancito dispensante, et novum ius dante licita fuerit polygamia, et libellus repudii. Sic Osee c. 1. iussu Dei uxorem duxit fornicariam. Sic et nunc Deus posset dare alicui uxorem tantum ad unum vel alterum actum copulæ; ac consequenter facere, ut actus qui alias esset fornicatio, iam non sit fornicatio, sed usus coniugii. Vide dicta Osee 1. Porro finis et causa, cur Deus primitus sanxerit tantam matrimonii insolubilitatem, prima fuit, ut esset maior unio, et amor coniugum inter se. Secunda, quia natura in homine ordinarie hoc quasi exigit, ut proles commode ab utroque parente possint educari. Hæc enim educatio in homine est ardua, et longa, cum interim aliæ, et aliæ proles subnascantur, quæ similiter ab utroque educandæ sunt. Tertia causa fuit allegorica, ut scilicet matrimonium insolubile esset typus, et figura insolubilis coniugii, et unionis Verbi divini cum carne nostra, et per eam cum Ecclesia, uti docet Apostolus Ephes. 5. 32. *Sacramentum hoc magnum est*, inquit, *ego autem dico in Christo et Ecclesia.* Vide ibi dicta.

(Margin: Matrimonium insolubile. — Ratio a priori.)

DICUNT ILLI: QUID ERGO MOSES MANDAVIT DARE LIBELLUM REPUDII, ET DIMITTERE?) Pharisæi *dicunt* et obiiciunt *illi*, scilicet Christo: *Quid ergo Moses mandavit;* ut fortior sit obiectio dicunt *mandavit;* cum tamen, ut recte invertit Christus vers. sequenti, Moses hunc libellum repudii tantum permiserit. Erat tamen hic aliquod mandatum non absolutum, sed conditionatum. Mandarat enim Moses, ut si Iudæi vellent dimittere uxores, id non facerent nisi dato libello repudii. De hoc libello, quis et qualis fuerit, ac quibus casibus et cæremoniis fuerit licitus, quisque eius fuerit finis et effectus, fuse dixi Deut. 4. 1. et sequent. Supple hic ex Marco c. 10. v. 2. Christum Pharisæis rogantibus, an liceret uxorem dimittere, primo respondisse et dixisse: *Quid vobis hac de re præcepit Moses? Qui dixerunt: Moses permisit libellum repudii scribere et dimittere.* Mox Christus, ut ait hic Matthæus v. 14. primam matrimonii institutionem et insolubilitatem a Deo institutam explicuit. Replicarunt Pharisæi: *Quid ergo Moses mandavit dare libellum repudii et dimittere?* respondit Iesus, Mosen id permisisse ob duritiem cordis eorum; ab initio autem non fuisse sic. Sic ergo præponendo verba, quæ habet Marcus, ac subtexendo verba quæ habet Matthæus, eumdem cum Marco concilia.

(Margin: Vers. 7. Supr. 5. v. 33. Marc. 10. 4.)

AIT ILLIS: QUONIAM MOSES AD DURITIEM CORDIS VESTRI PERMISIT (ecce hic invertit τὸ *mandavit* in *permisit*) VOBIS DIMITTERE UXORES VESTRAS? AB INITIO AUTEM NON FUIT SIC.) q. d. Moses permisit dimittere uxores vobis exosas, ne eas occideretis, si eas non possetis dimittere: hæc enim fuit duritia et carnalitas cordis vestri, ut malletis illas necare, quam carere voluptate novi et exoptati coniugii.

(Margin: Vers. 8. Marc. 10. 5.)

AB INITIO AUTEM NON FUIT SIC.) Quia Deus ab initio mundi inter Adamum et Evam instituit sanxitque inviolabile, et insolubile coniugium. Ab initio ergo naturæ recte a Deo institutæ sic fuit; vitiata vero hominis natura per peccatum, hanc Dei institutionem mutavit, et corrupit, ac libellum repudii, et polygamiam induxit.

DICO AUTEM VOBIS, QUOD QUICUMQUE DIMISERIT UXOREM SUAM, NISI OB FORNICATIONEM, ET ALIAM DUXERIT, MŒCHATUR: ET QUI DIMISSAM DUXERIT, MŒCHATUR.) *Dico:* bis hoc dixit Christus: Primo, publice hoc loco Iudæis, et Pharisæis: unde hic novam hanc legem promulgavit, per quam sustulit libellum repudii, ac matrimonium ad primævam suam institutionem, et insolubilitatem revocavit. Secundo, paulo post privatim idipsum dixit et repetiit coram discipulis, Marci 10. 10.

(Margin: Vers. 9. Supr. 5. 32. Luc. 16. 18. Marc. 10. 11.)

DICO.) Ergo, id est, edico, et quasi novus novæ legis legislator, veterisque reformator sancio, ac matrimonium ad originalem suam rectitudinem et firmitatem reduco, statuoque, ut qui uxorem suam dimiserit, et aliam duxerit, habeatur, et reipsa sit adulter.

NISI OB FORNICATIONEM.) Id est, nisi ob adulterium: quæ enim in solutis est fornicatio, in coniugatis est adulterium, quod solvit matrimonium, quoad thorum, non quoad vinculum. Adulter enim non servat fidem, quam dedit coniugi: unde a coniuge potest dimitti, iuxta illud:

Frangenti fidem fides frangatur eidem.

(Margin: Adulterium solvit coniugium quoad thorum, non quoad vinculum.)

Ex hac exceptione Græci, teste Guidone Carmelita tract. de hæresibus, ac moderni hæretici colligunt et concludunt: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur.* Ergo a contrario, qui dimiserit uxorem suam ob fornicationem, et aliam duxerit, non mœchatur. Unde censent ipsi per adulterium solvi matrimonium, non tantum quoad thorum, sed etiam quoad vinculum; ita ut aliam uxorem ducere, et aliud matrimonium contrahere liceat: ita Lutherus, Calvinus, Erasmus ac passim Lutherani, Calvinistæ, Anabaptistæ, atque a Catholicis Catharinus, et Caietanus; itaque in praxi faciunt hæretici et Græci. Verum hic est error damnatus a continua traditione Ecclesiæ, et a S. Paulo Roman. 7. 1. et 1. Corinth. 7. v. 10. et 11. ac diserte a Con-

(Margin: Obiectio.)

cil. Trident. sess. 24. can. 6. et 7. Ad argumentum ergo a contrario petitum, respondet Paulus Burgensis hic additione 2. ad Lyranum (quem sequitur noster Ribera in Malachiæ c. 2. n. 36.) admittendo sequelam; sed addit Christum loqui dumtaxat de lege veteri, in qua ob fornicationem licitum erat dare libellum repudii, per quem matrimonium solvebatur, ut liceret aliam uxorem ducere: sed huic responsioni obstat, quod Christus hic æque ac Matthæi 5. diserte sua dicta, id est, legem Evangelicam opponit Mosi et legi veteri; imo libellum repudii, quem Moses præmiserat, aufert v. 8. et 9. *Moses,* inquit, *ad duritiem cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras,* etc. *Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur.* Ecce hic clare Christus Mosis permissioni in libello repudii opponit suum dictum, suamque sanctionem, qua libellum hunc revocat, illoque utentem, damnat adulterii.

Responsio, Riberæ.

Resp. vera. I. Dico ergo: melius S. Augustinus l. 1. de adult. coniug. c. 9. τὸ *nisi* accipit negative, ut τὸ *nisi ob fornicationem* idem sit, quod extra causam fornicationis. Favent Græca et Syrus, quæ habent: *Non adulteram;* quasi Christus tantum velit affirmare uxorem fidam et castam non posse dimitti, de infida vero, id est, incesta, et adultera, nil velit dicere ad vitandam invidiam Pharisæorum, et populi, cui illo tempore licita et usitata erant adulterorum repudia, et novæ cum aliis nuptiæ.

II. Secundo, τὸ *nisi* accipi potest proprie et exceptive, sed tunc non ad id, quod sequitur *et aliam duxerit,* sed tantum ad id, quod præcessit: *Quicumque dimiserit uxorem suam,* referendum est, ut ab illo dumtaxat excipiat casum fornicationis, q. d. Quicumque dimiserit uxorem, quod non licet, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit hic mœchatur. Favet. Æthiop. qui vertit: *Quicumque aliam ob causam, quam ob fornicationem dimiserit uxorem, et aliam duxerit, mœchus est.* Et Persicus: *Omnis, qui dimittit uxorem suam, et non propter adulterium, et aliam ducit, mœchus est.*

III. Optime. Tertio, planissime et aptissime cum Theophylacto et S. Augustino l. contra Adimantium c. 3. hanc exceptionem ad utrumque referas, tam ad id quod sequitur, quam ad id quod præcessit, q. d. Quicumque dimiserit uxorem nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur; mœchatur, inquam, tum dimittendo uxorem, tum aliam ducendo, hoc est, bis mœchatur: Christus enim utrumque respondet; quia utrumque quæsierant Pharisæi, et utrumque est verum. Nam etiamsi vir solum dimittat uxorem castam et innoxiam, nec aliam ducat, mœchatur, tum quia violat ius matrimonii et uxoris suæ, quod est quoddam mœchari; mœchia enim significat vitium directe repugnans matrimonio, quale est dimissio uxoris insontis: tum quia *mœchatur,* id est, facit eam mœchari, uti explicat Christus Matthæi cap. 5. vers. 33. Verba enim Hebræa coniugationis *Cal* sæpe per *Hiphil,* id est, activa, simpliciter per duplicem actionem exponenda sunt, uti norunt Hebraice periti. Unde tantum a contrario sic inferas: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur.* Ergo qui dimittit uxorem ob fornicationem, et aliam ducit, non mœchatur quidem dimittendo fornicariam, mœchatur tamen aliam ducendo. Simile est, si dicas: Qui ieiunium violat sine dispensatione, et se inebriat, hic peccat. Ergo qui non ieiunat cum dispensatione non peccat, sed inebriando se peccat. Similis phrasis est Matthæi 5. 19. ut ibi dixi.

Prob. 1. Dico secundo: Christus concedit hic viro divortium, quoad thorum ob fornicationem uxoris, non autem matrimonii solutionem, ita ut ei liceat aliam ducere; patet id primo, quia Marcus et Lucas generalem omnino habent sententiam (illaque vera esse debet) et hanc exceptionem omittunt; sic enim habet Lucas cap. 16. 18. *Omnis, qui dimittit uxorem suam, et aliam duxerit adulterium committit super eam:* facit enim ei gravem iniuriam, quia fidem ei datam violat.

A Dices, cur ergo hanc exceptionem addit Matthæus? Resp. quia Pharisæi duas quæstiones tacite proposuerant Christo: Prima erat, an quacumque ex causa liceret uxorem dimittere? secunda, an dimissa uxore per libellum repudii, solutum esset matrimonium, et posset aliud iniri? ideo enim dimittebant suam, ut ducerent aliam. Christus ergo utrique quæstioni respondit, idque ut videtur duabus propositionibus. Prima: Quicumque dimiserit uxorem nisi ob fornicationem, mœchatur. Secunda: Quicumque aliam duxerit, mœchatur: sustulit enim cum libello repudii etiam polygamiam, sive pluralitatem uxorum olim licitam. Itaque hic repetendum est τὸ *quicumque* hoc modo: quicumque dimiserit uxorem nisi ob fornicationem, et quicumque aliam duxerit, mœchatur: Matthæus ergo hic, ut et alibi, brevitati studens subintelligit τὸ *quicumque,* et utramque Christi responsionem in unam sententiam conflat; voluit enim utramque presse et concise una propositione complecti; unde hic verum est illud: *Dum brevis esse laboro, obscurus fio.* Simile ostendi c. 9. v. 18. Pro-

B batur idipsum secundo ex præcedentibus, ubi Christus absolute ex natura et prima institutione matrimonii, quam non tollit fornicatio, probavit matrimonium plane esse insolubile. Tertio, quia in sequenti casu hæc exceptio intelligi nequit, ut dicatur: *Et qui dimissam nisi ob fornicationem duxerit, mœchatur.* Sic enim melioris conditionis esset dimissa ob fornicationem, utpote libera et potens aliud matrimonium inire, quam dimissa citra culpam suam; cum hæc non possit alium maritum ducere. Quarto, quia ita explicat Paulus 1. Corinth. 7. v. 10. et 11. ac Patres passim S. Hieronymus, Chrysostomus, Beda hic, S. Augustinus libris duobus de adulterinis coniugiis, quos hac de causa scripsit, Innocentius 1. epist. ad exuper. Concil. Milevitan. can. 17. Foroiuliense can. 10. Nannetense can. 10. Florentin. in instruct. Armen. et Trident. sess. 14. can. 6. Imo Origenes hic tract. 7. acriter perstringit nonnullos sui ævi Episcopos, tamquam indoctos, quod cum Tertulliano l. 4. contra Marc. et Am-

2.

3.

4.

C brosiastro in 1. Corinth. concedebant uxoribus secundas nuptias ob virorum adulteria, dicentes coniugi insonti licere coniugem sontem et adulteram dimittere, ac alteri copulari. Idem habetur in Concilio Illiberitano, 31. quæst. 1. c. *Si qua mulier,* et in Concil. Aurelian. 1. c. 10. Sed hæc Conciliorum decreta aut apocrypha sunt, aut mutile et imperfecte citantur a Gratiano. Aliter respondet Maldonatus, scilicet Concilia hæc permittere coniugi insonti secundas nuptias, post mortem uxoris adulteræ; uxori vero in pœnam adulterii non permittere secundas nuptias, post mortem viri. Verum c. *Si qua mulier,* expresse agit de uxore adhuc vivente. Vide Thomam Sanchez l. 10. de divortio, disput. 2. et seq. Reliqua huc pertinentia audivimus c. 5. v. 32. ubi ea explicui.

Dicunt ei discipuli, si ita est causa hominis (viri) cum uxore, non expedit nubere.) *Causa,* id est, *res et negotium,* ut vertit Syrus, q. d. Si ita se res habet coniugum, si tanta est coniugii insolubilitas, si tam arcte vir alligatus est uxori, ut nulla nisi fornicationis causa possit eam dimittere, sed cum ea licet odiosa, rixosa, deformi, spurca, etc. debeat vivere et assidue conversari usque ad mortem, *non expedit nubere,* id est, uxorem ducere, ut vertit Syrus. Græcum enim γαμῆσαι, tam viris quam mulieribus competit. Forte Noster vertens *nubere* allusit ad servitutem et subiectionem, qua vir astringitur mulieri, ac non raro, si velit habere pacem, debet ei quasi se subdere, atque patienter ferre eius ineptias, querelas, iurgia, rixas, etc. Unde Comicus ait: Vers. 10.

D

——*Uxori nubere nolo meæ.*

Causam dat S. Chrysostom. *Levius enim est,* inquit, *contra concupiscentiam præliari, et contra seipsum, quam contra mulierem malam.* Viderunt idipsum Gentiles. Unde Cato: *Mulier,* ait, *est malum necessarium,* et vere infidelibus malum hoc fuit necessarium: fidelibus vero est liberum et voluntarium, quia hi per Christi gratiam possunt colere virginitatem et cœlibatum, qui infidelibus Christi fide et gratia destitutis, est impossibilis. Sola e-

Mulier malum infidelibus necessarium, fidelibus liberum.

nim natura concupiscentiam, et carnis tentationem superare nequit. Hinc illustris ille Thomas Morus, non μωρὸς, sed sapiens, sub Henrico VIII. Angliæ rege martyr, rogatus cur parvam duxisset uxorem? festive respondit: *Ex malis elegi minimum:* ita Stapleton. in eius vita. Archidamas quoque rex Lacedæmonum, teste Plutarcho in Apopht. mirantibus cur pusillam duxisset coniugem: Pariet enim (inquiebant illi) nobis regulos, non reges, idem respondit: *Malorum selegi minimum.* Denique *coniugium est curarum abyssus*, uti docet S. Basilius constitut. monast. c. 1.

Lepidum Thomæ Mori de sua parva uxore responsum.

Idem Archidamas respondet.

Vers. 11. QUI DIXIT ILLIS: NON OMNES CAPIUNT VERBUM ISTUD, SED QUIBUS DATUM EST.) Arabicus: *nisi qui donati sunt*, scilicet Deo et continentiæ. Sic in religionibus conversi vocantur donati, scilicet religioni.

NON CAPIUNT.) Origenes et Nazianzenus orat. 31. de tribus Eunuchorum generibus Græcum οὐ χωροῦσιν, vertunt, *non sunt capaces*, sed capacitatem vocant propensionem naturalem ad cælibatum et castitatem, quam non omnes habent. Verum melius οὐ χωροῦσιν vertas cum Nostro, *non capiunt*, ut vasa arctiora in se non suscipiunt, non approbant, non comprehendunt, non amplectuntur tantum, tamque arduum cælibatus consilium, sed ii soli *quibus datum est* magnum hoc continentiæ donum a Deo. Ubi nota, licet non omnes fideles habeant donum continentiæ, quo actu contineant, sicut non omnes iusti habent donum perseverantiæ, quo actu in iustitia perseverent; tamen sicut omnes iusti habent donum perseverantiæ, quo in Dei gratia perseverare possint, si velint: sic pariter omnes fideles habent donum continentiæ in actu primo; quo possint continere si velint, si videlicet vires et gratiam ad continendum assidue a Deo efflagitent, ac Dei gratiæ per custodiam oculorum, fugam otii, macerationem carnis, etc. cooperentur: ita S. Chrysostomus, Origenes, Theophylactus, Euthymius et Hieronymus hic, S. Augustinus in Ps. 137. S. Ambrosius l. 3. de Viduis, Tertullianus l. de Monogamia et alii, et patet ex hoc loco. Christus enim hic, æque ac Paulus 1. Corinth. 7. 7. cuilibet fideli suadet et consulit continentiam: nihil autem suadetur et consulitur nisi quod in hominis est arbitrio et potestate cum gratia Dei, quam scilicet Deus cuilibet postulanti præparat et offert. Secus est de dono prophetiæ, linguarum, curationum, miraculorum: hoc enim Deus non omnibus præparat et offert, sed paucis dumtaxat a se electis ad commune fidelium bonum. Audi S. Hieronymum: *His datum est, qui potuerunt, qui voluerunt, qui ut acciperent laboraverunt.* Sic et Euthymius: *Datum est*, inquit, *his qui petiverunt, (petite enim, ait, et dabitur vobis) petentibus, inquam, non simpliciter, sed ferventer et perseveranter, et ut semel dicam, sicut oportet. Significatum est ergo virginitatem Dei donum esse datum his, qui petunt, ut oportet.* Theophylactus: *Hoc loco*, ait, *datum est, valet, quibus cooperatur Deus. Illis autem datum est, qui petunt: Petite enim, inquit*, etc. Auctor operis imperfecti: *Quod autem dicit: Quibus datum est, non hoc significat, quoniam quibusdam datur, quibusdam non datur: sed illud ostendit, quia nisi auxilium gratiæ acceperimus, nihil ex nobis valemus. Quoniam autem volentibus gratia non denegatur, in Evangelio Dominus dicit: Petite*, etc. S. Chrysostomus: *Sed si electionis opus est id, inquies, quomodo incipiens statim dixit: Non omnes capiunt, sed quibus datum est? ut singulare id esse certamen perdiscas, non ut sorte datam necessitatem suspiceris. His enim datum est, qui sponte id eligunt: quod ideo dixit, ut ostenderet superiori nobis auxilio esse opus (quod quidem omnibus illud expetentibus paratum est) si volumus in hac lucta superiores evadere.* Addit S. Chrysostomus, licet aliquid a continentia excidant, non debemus in proposito castitatis fieri pigriores: sicut milites, qui in pugna cadunt, non examinant cæteros, sed potius ad fortius pugnandum acuunt et accendunt. Denique idem Chrysostomus considerationem suggerit, per quam cælibatus cuique non tantum possibilis, sed et facilis ostenditur: *Cogita tecum*, inquit, *si aut a natura*

Donum continentiæ est in hominis potestate, qua ratione?

A *eunuchus esses, aut iniuria hominum effectus, quid faceres, cum et huiusmodi voluptate careres, et nullam carendo mercedem consequereris? Gratias igitur Deo agas, propter magna præmia rutilantesque coronas, si ita vives, quemadmodum sine aliquo illi præmio: imo vero multo facilius, tutius atque iucundius, tum quia spe retributionis roboraris, tum quia conscientia virtutis gaudes, et ad hæc non ita ingentibus cupiditatis fluctibus iactaris. Non enim sic amputatio membri, quemadmodum rationis frænum: imo vero sola ratio huiusmodi fluctus comprimit. Non enim a cerebro, aut a lumbis illum inquietissimum œstrum proficisci dixerim, sed a lascivia mentis et cogitationis neglectu.* Porro Auctor. lib. de Castitate qui falso S. Sixto Pontifici inscribitur (fuit enim Auctor hic Pelagianus) τὸ *datum* refert non ad *castitatem*, sed ad *verbum*, q. d. Non omnes capiunt verba mea, sed ii, quibus datum est audire me ea explicantem: nam castitas, inquit, non est donum Dei, sed virtus proprii arbitrii et voluntatis. Si enim esset donum Dei, fatalis esset castitas B iis, quibus hoc donum Deus dat, aliis vero impossibilis. Rursum quomodo castitate meremur regnum cælorum, si esset donum Dei, et non electio liberi arbitrii? Ita hic Pelagianus, sed imperite. Verbum hoc non est aliud, quam consilium castitatis, ut patet intuenti. Castitatem esse donum Dei, patet 1. Corinth. 7. 7. et Sapient. 8 21. Vide S. Augustinum l. 6. Confess. c. 11. cuius celebre est illud: *Domine, da quod iubes, et iube quod vis. Iubes continentiam, da continentiam.*

SUNT ENIM EUNUCHI, QUI DE MATRIS UTERO SIC NATI SUNT: ET SUNT EUNUCHI, QUI FACTI SUNT AB HOMINIBUS: ET SUNT EUNUCHI, QUI SEIPSOS CASTRAVERUNT PROPTER REGNUM CÆLORUM. QUI POTEST CAPERE, CAPIAT.) Qui cum possint esse viri propter Christum, fiunt eunuchi, ait S. Hieronymus. Triplices hic eunuchos, id est, castratos, et impotentes ad generandum assignat Christus, scilicet primo qui natura sunt tales; secundo, qui ab arte, qui scilicet sunt execti, ut custodiant reginas et C matronas nobiles a stupro; tertio, qui *seipsos castraverunt propter regnum cælorum.* Alludit Christus ad Isaiæ 56. 3. ubi eunuchos hos sub Christo futuros prædicit, eisque promittit nomen melius a filiis et filiabus, nomen, inquam, sempiternum. Vide ibi dicta. Vers. 12.

Triplices eunuchi.

CASTRAVERUNT.) Hæc vox duo significat: Primum, nostri arbitrii esse cum Dei gratia nos castrare, id est, castos et cælibes efficere, idque perpetuo voto firmare et servare. Hoc enim significat vox *eunuchi*, et vox *castraverunt*, scilicet impotentiam moralem ad generandum: alioqui enim dixisset: Sunt qui se castrant, vel castrare nituntur; iam dicit, *castraverunt*, id est, potentiam sibi abstulerunt, seque quasi execuerunt et inabiles ad generandum effecerunt, scilicet per votum continentiæ: ita S. Epiphanius, hæres. 58. S. Fulgentius, lib. de fide ad Petrum c. 3. S August. l. de S. Virgin. c. 30. Secundo, τὸ *castraverunt* significat, continentiam hanc in continente, non fieri sine ingenti carnis lucta et dolore, perinde ac si ei genitalia execarentur: ita Nazianzenus, orat. 31.

Castraverunt duo notat.

D Porro Origenes hoc ad litteram accepit. Unde reipsa castitatis amore ipse seipsum castravit et membrum exsecuit; sed perperam, tum quia non licet se castrando mutilare; tum quia libido castratione non restinguitur, sed acuitur. Audi Chrysostomum: *Cum autem dicit, qui se castraverunt, non membrorum dicit abscissionem, sed malarum cogitationum interemptionem; maledictioni enim obnoxius est, qui membrum abscindit*, etc. *neque concupiscentia mansuetior ita fit, sed molestior.* Eunuchi enim peccant cogitatione et desiderii libidinis, dolentque, se illam non posse experiri, et explere. Vide dicta Eccles. cap. 20. 2. et cap. 39. 21.

Origenes se castravit, an recte?

PROPTER REGNUM CÆLORUM.) Per virtutem continentiæ promerendum; ita Origenes, Hilarius, Chrysostomus, Euthymius hic, et S. Augustinus de S. Virgin. cap 23. Perperam ergo hæretici sic exponunt, *propter regnum cælorum*, scilicet prædicandum, q. d. Sunt eunuchi, qui se castrant, id est continent ab uxore, ut expeditiores sint ad

prædicandum Evangelium, aut ut careant molestiis, quas parit res uxoria, non enim solum hisce de causis laudanda, et optanda est continentia, sed etiam præcise in se, quia ipsa ingens est virtus, suique victoria, qua homo vincit libidinem, mentemque attollit ad cælestia meditanda et prosequenda: quare ipsa ex hominibus facit Angelos. Vide S. Augustinum, S. Basilium, S. Chrysostomum et alios qui de Virginitate scripserunt, ubi miris eam encomiis celebrant.

Qui potest capere capiat.) Arabicus: *Qui potest portare portet.* Nota hic consilium evangelicum cælibatus a Christo promulgatum, et omnibus propositum, imo consultum, sed non præceptum. Hæc enim verba, *qui potest capere capiat*, sunt hortantis et animantis ad cælibatum, ait S. Hieronymus, et Chrysostomus, ac proinde significant, illum a Christo consuli, ideoque eumdem esse in nostro arbitrio et potestate, si gratiam Dei invocare, illique strenue cooperari velimus. Nec obstat quod dicit, *qui potest;* hoc enim significat dumtaxat cælibatum esse rem arduam, q. d. Qui vult sibi vim inferre, qui vult libidini generose resistere, qui vult ad arduum continentiæ culmen conscendere, ille eamdem amplectatur, *capiat*, et capessat. Sic adolescens nolens ducere quamdam sibi displicentem apud Comicum ait, *non possum mater*, id est nolo eam ducere: hoc enim mihi valde difficile est, ideoque quasi impossibile: omnes ergo fideles habent potentiam non proximam, sed remotam ad continendum: ita Patres citati v. 11. Audi unum ex omnibus et pro omnibus S. Chrysostomum: *Ideo non omnes capere possunt, quia non omnes volunt: palma proposita est; qui concupiscit gloriam, non cogitat de labore. Nemo vinceret, si omnes timerent periculum.* Audi et S. Hieronym. l. 1. contra Iovin. *Proponit agonotheta præmium, invitat ad cursum, tenet in manu virginitatis bravium, ostendit purissimum fontem, et clamat: qui sitit, veniat ad me et bibat; qui potest capere capiat.* Hinc liquet quam carnalis et bruta sit Calvini expositio, quæ talis est, q. d. Vos, o Apostoli, censetis bonum esse sine uxore vivere, sed ego prohibeo, ne quis ita facere conetur, nisi certus sit, se id facere posse, id est, sine uxore vivere. Christus enim non prohibet, sed hortatur ad cælibatum; nec quis de eo certus esse potest, nisi aut revelationem a Deo habeat quod est paucissimorum; vel suam constantiam continendo experiatur, et probet: prius ergo continentiam experiri quis debet antequam de ea certus sit: quomodo ergo prius de ea certus esse debet antequam eam experiatur? ut vult Calvinus. Peius Lutherus docuit tam impossibile esse homini carere uxore, quam cibo et potu; nimirum ipsis et hæreticis, hoc est impossibile, at non orthodoxis, Christi fide et gratia roboratis.

Vers. 13. Luc. 18. 15. Marc. 10. 13. Tunc oblati sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret, et oraret. Discipuli autem increpabant eos.) Quod Christum rebus maioribus, puta viris docendis adeo occupatum, ad parvulos rationis usu carentes, avocarent; quasi vile et indignum Christo tanto propheta esset cum pueris agere: ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Iansenius, Maldonatus, et alii. *Parvuli*, Græce παιδία, id est, *puerili*. Lucas cap. 18. 15. habet βρέφη, id est, *infantes;* infantia autem durat usque ad septennium.

Moraliter, discant hic principes a Christo, qui est *Rex regum et Dominus dominantium*, omnibus etiam pauperibus, fœminis, pueris ad se facilem dare aditum, eorumque preces et vota benigne audire et exaudire. Hoc fecere præ aliis e Romanis Imperatoribus, licet Gentilibus, primo Adrianus, de quo Spartianus: *In colloquiis*, inquit, *etiam humillimorum civilissimus fuit, detestans eos, qui hanc voluntatem humanitatis, quasi servantes, fastigium principis, sibi inviderent.* Secundo Titus Vespasianus, cuius teste Svetonio hæc erat vox: *Non oportere quemquam a sermone principis tristem discedere.* Et quo die nulli benefecerat gemens aiebat: *Diem perdidi.* Tertio Traianus, de quo Plinius in Panegyr. *Non tu*, inquit, *civium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculum manu reddis: hæret lateri tuo quisquis accessit, finemque sermoni*

Comitas et facilitas Imperatorum Adriani.

Titi Vespasiani.

Traiani.

suus cuique pudor, non tua superbia facit. Et Paulo inferius: *Nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora, audiuntur statim, dimittuntur statim.* Et de eodem Eutropius: *Culpantibus*, inquit, *amicis, quod nimis circa omnes comis esset, respondit: talem debere Imperatorem esse privatis, quales esse sibi Imperatores privatus optasset.* Quarto Alexander Severus, de quo Lampridius: *Moderationis*, inquit, *tantæ fuit, ut nemo unquam ab eius latere submoveretur: ita se omnibus blandum affabilemque præbebat, ut amicos non solum primi et secundi loci, sed etiam inferioris ægrotantes inviseret.* Denique e Christianis Theodosius senior Imper. *Creber egressu*, ait Pacatus in eius Panegyr. *expectantibus populis te fateris, nec videri modo patiens, sed facilis adiri: e proximo accipis vota omnia tuorum.*

Alexandri Severi.

Theodosii.

Ut manus eis imponeret.) Ut manuum impositione eis benediceret, ac benedicendo divinam gratiam eis imprecaretur et imploraret; itaque pro eis oraret, ut in viros sapientes et sanctos adolescerent. Hanc priscam Hebræorum fuisse consuetudinem, colligitur ex Gen. c. 48. v. 14. ubi Iacob cancellatis in formam crucis manibus, benedixit Ephraim et Manasse parvulis Iosephi filiis. Et ex Ecclesiastici cap. 3. 11. ubi ait: *Benedictio patris firmat domos filiorum, maledictio autem matris eradicat fundamenta.* Vide ibi dicta. A Christo mos hic derivatus est ad Christianos, ut laici, maxime pueri a senioribus et sacerdotibus petant, et obtineant benedictionem etiam extra Ecclesiam, uti fit in Belgio, ubi pueri certatim ad sacerdotes et viros religiosos transeuntes accurrunt, ab eisque petunt cruce se signari, et benedici: itaque facere docentur a Catechistis, æque ac a parentibus; quam consuetudinem laudat hic Auctor imperfecti. Addit Remigius, hanc consuetudinem apud Iudæos fuisse ante Christum. Magnus ille Thomas Morus, Angliæ decus et martyr, existens regni Cancellarius publice a patre sene postulavit benedictionem, teste Stapletono in eius vita. Porro hanc cæremoniam impositionis manuum, exemplo Christi usurpat Ecclesia in Baptismo, Ordine, Pœnitentia, et quandocumque hæretici in Ecclesiam recipiuntur. Est enim ipsa, quasi apprecatio et collatio Spiritus sancti.

Mos pueris benedicendi.

Iesus vero ait eis: Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire: talium est enim regnum cælorum.) Causam cur Christus adeo amet parvulos, quinque naturales eorum dotes assignat hic Victor Antiochenus, scribens in Marci c. 10. 13. *Est enim parvuli*, ait, *anima candida et ab omnibus vitiosis affectibus libera; quandoquidem puerulus tristia passus, aut iniuria a quopiam affectus, neque iniuriarum reminiscitur, neque vindictam meditatur: verum quasi nihil incommodi tulerit, ad eum qui læserat tamquam ad amicum ultro accedit. Pari modo licet graviter a matre cædatur, accurrit nihilo serius præ cæteris ad ipsam, unamque illam aliis omnibus mulieribus potiorem ducit. Et si reginam diademate redimitam ostenderis, non anteponit eam matri quantumlibet vilibus pannis indutæ; avetque magis illam videre pannis obsitam, quam reginam splendido corporis cultu ornatam. Ad hæc nihil prorsus plus exigit, quam naturæ necessitas deposcit. Quare ut primum mammarum succu sese explevit, statim materna ubera deserit. Præterea de earum rerum iactura, quas nos maximi facere consuevimus, ut sunt pecuniæ, gemmæ, aliaque eiusmodi, nihil prorsus movetur aut contristatur. Denique non stupet, nec rapitur ob corporum venustatem, ut cæteri mortalium solent. Propter hæc ergo Dominus dixit: Talium est regnum cælorum: nempe per hoc nos admonens, ut studio certaque voluntatis electione talia faciamus, talemque affectum induamus, qualem ipsi ex naturæ suæ qualitate induti sunt.* Sic Christus S. Edmundum Cantuar. postea Episcopum, S. Nicolaum, S. Catharinam Senensem, et alios eminentes Sanctos a puero sibi selegit, et benedixit. Gelasius puer Placentinus, cum S. Opilium fraterculum suum in cubiculo orantem invenisset, Angelorum multitudinem cum eo colloquentem, propriis oculis vidit, vocemque audivit: *Sinite parvulos venire ad me: talium enim est regnum cælorum.*

Vers. 14. Luc. 18. 16. Marc. 10. 14.

Christus amat parvulos, ob quinque eorum dotes.

Sancti et insignes viri a puero electi.

Gelasius et Opilius fraterculi.

Cum autem ætate cresceret, vitæ quoque sanctitate crescebat, ac tamquam oliva fructifera in domo Domini, uberes bonorum operum fructus proferebat: sicque tenera adhuc ætate migravit ad Christum. Ita habet officium Ecclesiæ Placentinæ Romæ approbatum, et ex eo Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem 4. Februarii. S. Babylas Patriarcha Antiochenus, et martyr illustris sub Numeriano Imperatore ab eo ad mortem damnatus, tres pueros, quos in fide et pietate educarat, voluit ante se capite plecti, ne a quopiam seducerentur, sed eos Christo offerens velut innocentes victimas aiebat: *Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum et portentum*, uti habetur in vita S. Artemii apud Surium. Vide dicta Isaiæ c. 8. 18. et Hebr. 2. 14. Plura exempla amoris, et curæ Christi, ac B. Virginis erga parvulos recenset noster Philippus Berlemontius in Paradiso puerorum.

Tres pueri S. Babylæ Patriarchæ Antiocheni.

Moraliter disce hic, quanta cura pueri educandi sint, docendi et cathechizandi, ut puri permaneant. Nam.

Quanto studio pueri alendi.

Quo semel est imbuta recens servabit odorem
Testa diu.

Fecit hoc studiose Ioannes Gerson existens Cancellarius Parisiensis, qui et librum hac de re conscripsit, ex quo nonnulla citavi Galat. cap. 6. v. 6. Vide Petrum Ribadeneiram in vita S. Ignatii l. 3. cap. 24. ubi multas et graves affert causas, et utilitates, ob quas Societas Iesu complexa sit scholas, et instructionem puerorum.

Imo S. Basilius idipsum faciendum esse ex hisce Christi verbis probat. Nam in regulis brevius disputat. interrogat. 292. quærit: *An conveniat, ut inter fratres magister sit puerorum sæcularium?* ac respondet affirmative: *Servetur*, inquit, *quod præceptum est a Domino, qui dixit: Sinite parvulos venire ad me: talium est enim regnum cælorum.* Parvuli enim in viros et cives evadunt, et quod didicerunt pueri, hoc retinent grandævi. Parvuli ergo sunt seminarium Ecclesiæ et reipublicæ.

TALIUM (Syrus, *eorum qui sunt sicut isti*) ENIM EST REGNUM CÆLORUM.) *Talium*, scilicet qui parvulis humilitate, simplicitate, candore, innocentia sunt similes, uti iam dixi ex Victore Antiocheno. Unde Lucas addit: *Quicumque non acceperit regnum Dei ut puer, non potest intrare in illud*: ita Origenes, S. Hieronymus, Theophylactus, et Euthymius. Sensus est, q. d. Christus: mea dignitate non est indignum pueris benedicere, quia per benedictionem meam apti fiunt regno cælorum, cum vos, o Iudæi adulti, qui toties me docentem audistis, ob superbiam aliaque vitia, in quibus occalluistis, ad illud adhuc sitis inepti. Quare ut apti fiatis, parvulos hosce vobis imitandos statuo. Omnis enim animi volentis se præparare ad regnum cælorum, Christi gratia obtinendum, exemplum et idea est puerilis simplicitas. Audi S. Ambrosium libr. 8. in cap. 18. Lucæ: *Ætas hæc*, inquit, *infirma est viribus, invalida ingenio, immatura consilio. Non igitur pueritia, sed æmula puerilis simplicitatis bonitas designatur.* Et mox symbolice: *Quis ergo puer imitandus est Apostolis Christi? Ille de quo Isaias dicit: Puer natus est nobis, filius datus est nobis. Ipse enim tibi puer dicit: Tolle crucem tuam, et sequere me. Et ut agnoscas puerum; cum malediceretur, non maledixit; cum percuteretur, non repercussit: Hæc est enim perfecta virtus. Itaque et in pueritia est quædam venerabilis morum senectus et in senectute innocens pueritia.* Hinc patet perperam Anabaptistas arcere parvulos a baptismo, ac consequenter a Christo et regno cælorum, eo quod parvuli non utantur ratione, nec possint credere: licet enim actu non credant, habitu tamen credunt; quia in baptismo infunditur eis habitus fidei, gratiæ et charitatis: credunt quoque actu in fide Ecclesiæ, id est parentum et fidelium Ecclesiæ, qui crebro actus fidei eliciunt pro se, et suis omnibus.

Anabaptistæ parvulos male arcent a baptismo.

Vers. 15. Marc. 10. 16.

ET CUM IMPOSUISSET EIS MANUS, ABIIT INDE.) Manus Christi erant vivificæ et salvificæ. Unde Lucas c. 40. 40. ait: *At ille singulis* (infirmis et ægris) *manus imponens, curabat eos.* Ratio est, quia manus est organum organorum, quare divinitas Christi per manus divinam suam vim et gratiam exerebat in eos, quos tangebat, salutem eis corporis animique dans, vel in circumcisione, aliasve datam adaugens, ac occulta sua virtute eos sanctificans, Deoque offerens, et quasi consecrans. Unde non est dubium, hos parvulos a Christo benedictos evasisse in viros sapientes et sanctos, qui deinde Ecclesias rexerunt, et fidem Christi propagarunt: ita Franc. Lucas.

Manus est organum organorum.

ET ECCE UNUS ACCEDENS AIT ILLI: MAGISTER BONE, QUID BONI FACIAM, UT HABEAM VITAM ÆTERNAM?) *Unus*, S. Hieronymus putat, fuisse legisperitum, de quo Lucas c. 10. 25. ideoque tentandi animo ad Christum accessisse. Melius S. Chrysostomus censet, hunc alium esse ab illo Lucæ, qui candido corde, ut pueris se similem redderet iuxta Christi præceptum, ab eo animo sincero petiit, qua ratione vitam æternam parvulis, eorumque similibus paulo ante a Christo promissam consequi posset; unde hic est ille, cuius meminit Lucas cap. 18. 18. Id ita esse patet utrumque conferenti. Idipsum magis patebit ex sequentibus, præsertim ex v. 22. ubi dicitur quod audita Christi doctrina de perfectione: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus*, abierit tristis, eo quod esset dives; quod signum est, eum sincero salutis suæ animo et studio hæc postulasse a Christo.

Vers. 16. Luc. 18. 16. Marc. 10. 18.

MAGISTER BONE.) Est hæc simplex salutandi et compellandi phrasis Hebræorum, qua benevolentiam doctoris et prophetæ captant, q. d. Rabbi, scio te esse bonum, tum virum, tum doctorem, tum prophetam, qui me et alios optime doceas, ea quæ vere bona sunt, et ad beatitudinem ducunt. Dic ergo mihi, quid boni præ cæteris faciam, ut summum bonum in cælo consequar? Ludit enim in voce *bonum*.

QUI DIXIT EI: QUID ME INTERROGAS DE BONO?) Legit Interpres, τί με ἐρωτᾷς περὶ ἀγαθοῦ, sic quoque legit S. August. et S. Hieron. in comment. iam vero legunt τί με λέγεις ἀγαθόν, id est, *quid me dicis*, vel vocas *bonum?* Utramque lectionem ponit Origenes. Causam subdit dicens:

Vers. 17. Luc. 18. 19. Marc. 10. 18.

UNUS EST BONUS, DEUS.) Scilicet natura sua, et per essentiam. Retorquet Christus humiliter laudem et bonitatem suam in Deum, ut nos idem doceat facere: quia hic interrogans non habebat plenam de Christo fidem, nec credebat eum esse Deum. Ad hanc ergo fidem, eum quasi obiurgando attollere et extimulare voluit Christus, q. d. Si me vocas bonum, crede me esse Deum; nemo enim per se bonus nisi Deus: ita S. Hieronymus, Theophylactus, Euthymius. Porro Deus solus per essentiam est bonus, quia sicut ipse solus verum, solidum et plenum habet esse, (unde ipse ait Exodi 3. *Ego sum, qui sum*, q. d. Vos ergo, o Angeli, et homines non estis, si mecum comparemini, quia meum esse tantum et tam plenum est, vestrum vero tam exile et diminutum, ut mei respectu potius non esse, quam esse videamini) ita pariter solus Deus est bonus, sapiens, potens, iustus, quia ab eo omnes Angeli, et homines participant guttam, vel potius umbram quamdam bonitatis, sapientiæ, potentiæ, iustitiæ. Vide dicta Amos 6. 13. et Exodi 3. 14.

Solus Deus est bonus per essentiam.

Porro bonum idem est, quod perfectum, et bonitas rei eius est perfectio. Deum autem perfectum esse pluribus probat S. Dionys. de Divin. nomin. cap. 13. In Deo enim est immensa perfectio tam naturæ quam sapientiæ, potentiæ, sanctitatis, et virtutis. Est ergo in eo summa bonitas tum naturalis, tum moralis, tum supernaturalis. Quocirca ipse est fons omnis bonitatis, in qua omnia creaturarum bona sunt collecta, et infinities meliora, quam sint in creaturis. Quare in Deo eminenter est auri decor, gemmarum splendor, deliciarum sapor, musicæ harmonia, hortorum amœnitas, et quidquid in creaturis est pulchrum, amabile, iucundum, deliciosum. Hinc a Deo mel haurit suam dulcedinem, sol suos radios, stellæ suum lumen, cæli suum decus, Angeli suam scientiam, homines suam virtutem, animalia suum sensum, plantæ suam vitam, cætera omnia quidquid habent boni, imo totum suum esse a Dei bonitate et essentia, velut guttam e pelago emendicant. In Deo igitur est omne bonum, idque in perfectissimo et immenso gradu: in Deo est omnis amoris illicium, omnis desiderii consummatio, omnis appetitus sa-

Bonum idem quod perfectum.

Deus fons omnis boni.

tietas: cur ergo, o miser homo, per exilia hæc bona creata vagaris, ideoque non satiaris? quære bonum, in quo omne bonum, ama, et ambi Deum: hic solus tuam sitim et appetitum plane et plene exsatiabit, tum in hac vita per gratiam, tum magis in futura per gloriam, imo per seipsum; in cælo enim Deus seipsum quasi summum bonum beatis videndum, gustandum et fruendum exhibet.

Impia Calvini expositio. SI AUTEM VIS AD VITAM INGREDI, SERVA MANDATA.) Calvinus stolide æque ac impie censet, Christum hic per ironiam irridere adolescentem, suis legalibus operibus confisum, nec enim viam in cælum esse observationem mandatorum, utpote homini impossibilem, sed fidem. Quot hic sunt verba, totidem errores sunt, et hæreses, imo blasphemiæ, quæ Christi sensui et sententiæ ex diametro adversantur, eamque funditus subvertunt. Unde liquet Calvinum agi spiritu non Christi, sed Antichristi. Vide nostros Maldonatum, et Adamum Contzen, qui ex professo in Evangelia commentantur, ut Calvinum et Novantes confutent: nos ad alia Orthodoxis utiliora pergamus. Docet ergo hic Christus non solam fidem iustificare, et salvare, sed et opera bona requiri, quibus legem implendo, mereamur bravium æternæ vitæ et gloriæ, legem implentibus a Deo promissum. Instat Calvinus: saltem Christus per mandata Dei hic excludit præcepta, et traditiones Ecclesiæ, puta Pontificum et Prælatorum. Resp. ea contineri quarto Dei mandato: *Honora patrem et matrem*, scilicet tam spiritalem, uti sunt Pontifices et Prælati, quam carnalem.

Vers. 18. et 19. Luc. 18. 20. Marc. 10. 19. DICIT ILLI: QUÆ? IESUS AUTEM DIXIT: NON HOMICIDIUM FACIES: NON ADULTERABIS: NON FALSUM TESTIMONIUM DICES: HONORA PATREM TUUM ET MATREM TUAM: ET, DILIGES PROXIMUM TUUM SICUT TEIPSUM.) Syrus, *sicut animam tuam*. Hæc mandata exposui Deuter. cap. 5. 6. et seq. Porro Christus proponit hic dumtaxat præcepta secundæ tabulæ proximum spectantia, quia in illis includuntur præcepta primæ tabulæ Deum concernentia. Nam amor Dei producit amorem proximi: hunc enim amamus propter Deum, quare amor proximi manat ex amore Dei. Rursum difficilius est amare proximum quam Deum. Quis enim non amet Deum, præsertim religiosus, qualis erat hic iuvenis?

Vers. 20. Luc. 18. 20. Marc. 10. 19. DICIT ILLI ADOLESCENS: OMNIA HÆC CUSTODIVI A IUVENTUTE MEA (Syrus et Arabicus, *a pueritia mea*, q. d. A puero in lege Dei educatus et gratia Dei præventus, servavi studiose omnia præcepta Dei. Rarum hoc est inventutis exemplum) QUID ADHUC MIHI DEEST?) Syrus, *in quo defectuosus sum?* boni et bonitatis? ut in ea perficiar et *habeam vitam æternam* (uti petiit v. 16.) non quomodocumque, uti habent omnes, qui servant præcepta, sed secure et certo, ac in magno, imo in primo perfectoque felicitatis et gloriæ gradu. Tu enim, o Christe, quasi cælestis virtutis magister, videris illius altiorem præ nostris Scribis tradere semitam et doctrinam: dic ergo mihi quænam illa sit; ego enim salutis et perfectionis avidus cupio illam capessere. Porro S. Hieron. censet, hunc adolescentem hic esse mentitum: si enim inquit, dilexisset proximum suum sicut seipsum, omnia sua vendidisset et dedisset pauperibus. Verum hæc ratio non plane convincit; quia diligere proximum sicut seipsum, est præcepti: sed dare omnia sua pauperibus, est consilii. Unde Christus, ait Marcus, intuitus eum dilexit, et consilium hoc de dando sua pauperibus, ut eum ad perfectionem subveheret, suggessit.

Vers. 21. Luc. 18. 21. Marc. 10. 21. Christi consilium de paupertate. AIT ILLI IESUS: SI VIS PERFECTUS ESSE, VADE ET VENDE QUÆ HABES, ET DA PAUPERIBUS, ET HABEBIS THESAURUM IN CÆLO: ET VENI SEQUERE ME.) Est hoc Evangelicum non præceptum, sed consilium. Unde ait, *Si vis*, q. d. Non iubeo, sed consulo, et ad summum perfectionis culmen te extimulo: ita S. Hieron. August. Hilar. Chrysost. et alii passim. Vide S. August. serm. 61. de Tempore, et cap. 14. de S. Virgin. ubi pulchre contra hæreticos consilia a præceptis distinguit. Marc. cap. 10. v. 21. addit: *Iesus autem intuitus dilexit eum, et dixit ei: Unum tibi deest: Vade, quæcumque habes vende, et da*

A *pauperibus*. Hanc Christi vocem in Missa legi audiens S. Antonius, reliquit omnia, Christumque nudus secutus est, ait S. Athanasius. Idem plane fecit S. Prosper Regiensis postea Episcopus, tempore S. Leonis, ut habet eius vita apud Surium die 25. Iunii. Sic et S. Franciscus. Audi S. Bonaventuram in vita eius c. 3. *Primus*, inquit, *qui se socium S. Francisci adiunxit fuit Bernardus. Hic enim servi Christi paupertate comperta, ipsius exemplo disponens perfecte contemnere mundum, ab eodem, qualiter id perficeret, requisivit consilium. Quo audito, Dei famulus pro propriæ prolis conceptu Sancti spiritus consolatione repletus: A Deo est, inquit, hoc consilium requirendum. Intraverunt proinde Ecclesiam S. Nicolai mane iam dicto: et oratione præmissa, cultor Trinitatis Franciscus ter Evangeliorum librum aperuit, trino a Deo exposcens testimonio S. Bernardi propositum confirmari. In prima libri apertione illud occurrit: Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus. In secunda: Nihil tuleritis in via. In tertia vero: Qui vult venire* B *post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Hæc est, ait vir Sanctus, vita et regula nostra, omniumque qui nostræ voluerint societati coniungi. Vade igitur, si vis perfectus esse, et perfice quæ audisti.* Exempla S. Antonii. S. Francisci.

Merito ergo S. Bernardus in Declamat. sub initium: *Hæc sunt verba*, ait, *quæ contemptum mundi in universo mundo, et voluntariam hominibus persuasere paupertatem. Hæc sunt, quæ monachis claustra replent, deserta anachoretis. Hæc inquam sunt verba, quæ Ægyptum spoliant, et optima quæque eius vasa diripiunt. Hic sermo vivus et efficax convertens animas, felici æmulatione sanctitatis, et veritatis promissione fideli. Dixit enim Simon Petrus ad Iesum: Ecce nos reliquimus omnia.* Quocirca S. Hieron. hac Christi voce quasi tuba suos passim, et nos omnes ad studium paupertatis extimulat. Unde Epist. 150. ad Hedibiam: *Vis*, inquit, *esse perfecta, et in primo stare fastigio dignitatis? fac quod fecerunt Apostoli: vende quæ habes, et da pauperibus, et sequere Salvatorem, et nudam* C *solamque crucem virtute nuda sequaris.* Idem S. Hier. in epist. 8. ad Demetriadem: *Apostolici fastigii est*, ait, *perfectæque virtutis, vendere omnia et pauperibus distribuere, et sic levem atque expeditum cum Christo ad cælestia subvolare.* Luculentius idem epist. 24. ad Iulianum: *Et hoc hortor*, ait, *si vis esse perfectus, si Apostolicæ dignitatis culmen cupis, si sublata cruce Christum sequi, si apprehenso aratro non respicere post tergum, si in sublimi tecto positus pristina vestimenta contemnis, et ut evadas Ægyptiam Dominam sæculi pallium derelinquis. Unde et Elias ad cælorum regna festinans nos potest ire cum pallio, sed mundo immunda vestimenta dimittit. Sed hoc ait, Apostolicæ dignitatis est, et eius qui velit esse perfectus? Cur autem et tu nolis esse perfectus? cur qui in sæculo primus es, non in Christi familia primus sis?* Idemque paulo post: *Quod si teipsum, inquit, Domino dederis, et Apostolica virtute perfectus sequi cœperis Salvatorem, tunc intelliges, ubi fueris, et in exercitu Christi quam extremum tenueris locum.*

D Nota: perfectio Christiana primo et primario consistit in charitate; in paupertate tamen et consiliis Evangelicis a Christo collocatur, tamquam in mediis et instrumentis appositis ad charitatem acquirendam. Vide S. Thomam 2. 2. q. 184. art. 3. Hanc perfectionem sectantur omnes religiosi, qui omnia bona abdicant, ut nudum Christum nudi sequantur: non tamen omnes initio statim perfectionem hanc adipiscuntur, sed sensim eo tendunt et assidue proficiendo tandem ad eam perveniunt. Hinc sapienter Climacus Gradu 26. tres eorum gradus constituit, scilicet incipientium, proficientium et perfectorum. Incipientibus hoc Alphabetum 24. non litterarum, sed virtutum ediscendum mentique imprimendum tradit: *Optimum*, inquit, *omnium elementorum alphabetum hoc est, obedientia, ieiunium, cilicium, cinis, lacrymæ, confessio, silentium, humilitas, vigiliæ, fortitudo, frigus, labor seu fatigatio, ærumna, contemptus, contritio, iniuriarum oblivio, fraterna charitas, lenitas, fides simplex et incuriosa,* Paupertas via ad perfectionem. Alphabetum incipientium.

mundi neglectus, parentum odium minime odiosum, liber ab omnibus rebus affectus, simplicitas cum innocentia coniuncta, voluntaria vilitas. Proficientibus deinde hæc

Proficientium. maiorum virtutum dogmata assignat. *Proficientium vero sors et ratio est, de inani gloria et iracundia victoria, bona spes salutis, quies animi, discretio, firma et fixa iudicii extremi memoria, misericordia, hospitalitas, modesta obiurgatio, oratio omni vitioso carens affectu.* Perfectis

Perfectorum. denique hos plenæ sanctitatis apices tradit: *Cor ab omni captivitate liberum, perfecta charitas, fons humilitatis, mentis e mundi vanitate emigratio, Christi immigratio, lucis et orationis divinæ thesaurus a prædonibus securus, illustrationis divinæ copia, mortis desiderium, odium vitæ, corporis fuga.* Addit deinde virum perfectum adeo sanctum Deoque gratum esse debere, ut sit *legatus seu patronus et advocatus mundi, qui Deum quodammodo cogere possit, Angelorum collega et symmysta, profundissima scientiæ altitudo, cælestium mysteriorum domicilium, custos divinorum arcanorum, sive Deo ab secretis, hominum salus, dæmonum Deus, vitiorum Dominus, Imperator corporis.*

Cur? Resp. Causa. 1. VADE, VENDE OMNIA.) Quæres, cur paupertas est propria via et instrumentum perfectionis Evangelicæ? Respondet S. Bonaventura in Apol. pauperum, quia radix omnium malorum est cupiditas: hæc igitur est fundamentum civitatis Babylonicæ: ex ea enim nascitur ambitio, gula, cæteraque vitia: hanc cupiditatem Christus succidit per paupertatem: paupertas ergo Primo succidit et tollit opes, honores, delicias, quæ sunt materia et fomes omnium vitiorum. Deliciæ enim effœminant animos, et mulieres decent, non viros. Virile ergo robur abhorret a de-

2. liciis. Secundo, paupertas parit humilitatem, quæ est fundamentum sanctitatis. Unde S. Franciscus, ait S. Bonav. rogatus a suis, quænam virtus nos maxime Christo Domino commendaret, gratosque faceret, insolito quodam affectu respondit: Paupertas; ea enim est via salutis, humilitatis fons, perfectionis radix, et ab ea multiplices fru-

3. ctus existunt, licet occulti et paucissimis cogniti. Tertio, pauper spiritu cum non habeat alias curas, totus studet virtutibus congerendis, quasi apis melli suo: ita S. Antonius ab opum cupiditate liber, insatiabile habebat desiderium virtutum, ideoque ab hoc discebat patientiam, ab illo silentium, ab alio abstinentiam, ab alio constantiam, orationem etc. Hinc prisci religiosi pauperes vocabantur *ascetæ*, id est, *exercitatores*, quia toti erant in edomanda ira, gula, aliisque passionibus, in exercitatione arduarum et heroicarum virtutum: unde aliqui biduo, alii triduo semel tantum sumere cibum assuescebant; alii vix dormire, ut illi qui versabantur in monasterio Acemetarum, id

4. est vigilantium, non dormientium. Quarto, quia perfectio consistit in charitate Dei et proximi; ad hanc autem dirigit paupertas: tollit enim meum et tuum, ex quo omnes lites et bella oriuntur inter proximos, ait Chrysostom. Eadem avellit animum ab omni cura et amore rerum terrenarum, itaque eum totum in Deo defigit; quod enim ait de coniugato Apostolus 1. Corinth. 7. *Qui cum uxore est, cogitat quæ mundi sunt, quomodo placeat uxori, et divisus est;* hoc congruit et diviti. Hic enim divisus est, dividit enim curas et cogitationes inter Deum, et mammonam sive opes suas. Papertas ergo facit hominem superiorem mundo et carne, quasi Angelum versantem cum Angelis, suspirantem ad cælum, facitque illud Apostoli: *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram,* ut totam mentem, amorem, cogitationem, curam transferat in Deum, fiatque cum eo quasi unus spiritus. Perfectio igitur consistit in eo, ut mens plane avellatur a rebus caducis, et figatur in bono æterno, id est Deo, quod præstat paupertas.

Obiectio. Dices: ad hoc sufficit, relinquere omnia affectu, non

Resp. reipsa et effectu, uti fecit Abraham. Resp. cum S. Hieronym. contra Vigilan. Iste unus est gradus paupertatis, sed inferior; nam summus est, relinquere etiam effectu, tum quia hic dat totum, puta affectum et effectum; tum quia non potest plane affectu relinquere, nisi et ef-

A fectu. Sicut enim qui cubans in lecto vel sedens in sede, si quis secreto eum sedi alliget, nescit se ligatum donec surgat: ita qui habent opes, occultum habent affectum, quo eis colligantur, quem non sentiunt, nisi dum illas perdunt vel relinquunt: ita S. Gregor. epistol. ante lib. Moral. se in sæculo deceptum esse narrat: *Aperiebatur*, ait, *mihi iam tunc de æternitatis amore quod quærerem, sed inolita consuetudo me devinxerat, ne exteriorem cultum mutarem. Cumque adhuc me cogeret animus præsenti mundo quasi specietenus deservire, cœperunt multa contra me ex eiusdem mundi cura succrescere, ut in eo non iam specie, sed, quod est gravius, mente retinerer.* Vide Hieronym. Platum lib. 3. de bono Status Relig. c. 22. Vide et ea quæ annotavi Actor. 4. 32.

VADE, VENDE QUÆ HABES.) Hinc Pelagiani docebant, nullum divitem posse salvari nisi sua divenderet daretque pauperibus, ac fieret pauper; contra quos scribit S. Augustin. epist. 89. ad Hilarium docens, hoc esse consilium, non præceptum: unde hunc suum errorem revocare

B coactus est Pelagius, teste S. August. epist. ad Paulinum.

Extant tres libelli nuper recusi nomine S. Sixti Pontificis: Primus est de divitiis, quo ex hoc loco probat fidelem non posse salvari, nisi eas relinquat, et fiat pauper. Secundus de operibus fidei, in quo docet ea requiri ad salutem; sed esse opera liberi arbitrii, non gratiæ Dei. Tertius de castitate, in quo asserit castitatem esse opus liberi arbitrii, non donum Dei. Ex quibus liquet auctorem huius libri non fuisse S. Sixtum, sed Pelagianum aliquem, uti recte adverterunt doctores Lovanienses, Lindanus, Baronius, Possevinus, et Parisienses in tom. 5. Biblioth. Ss. Patrum, ubi hos libellos inseruerunt cum censura iam dicta. Tres libelli sub nomine S. Sixti Pontificis editi, huic falso tribuuntur.

Vende quæ habes et da pauperibus, Marc. cap. 10. v. 16. et Lucas cap. 18. v. 22. addunt: *Omnia quæcumque habes vende, et da pauperibus.* Unde hic arguitur error Vigilantii, et Calvini, qui docent melius et perfectius esse suas opes retinere, iisque moderate uti, hac pro loco et tempore dare eleemosynas, quam simul omnia relin-

C quere, quem confutat S. Hieron. l. contra Vigilant. nam ut ait S. Anselmus: *Plus est dare arborem cum fructibus, quam solos fructus.* Rursum Asceta, qui partem opum suarum dat pauperibus, partem vero sibi retinet, nec piscis est, nec caro, id est, nec renuntians sæculo, nec sæcularis, sed amphibium quid. Unde S. Basilius Patritio cuidam capessenti vitam religiosam, sed quædam sibi reservanti dixit: *Senatorem perdidisti, et monachum non fecisti*, teste Cassiano et aliis. Perfectus omnia relinquit, cur? Ad hæc talis non plene fidit Deo, sed partim Deo, partim opibus, quas sibi reservat. Unde non vere et plene est pauper spiritu, nec se liberat cura, distractione, et tentatione, quam ingerere solent divitiæ. Qua de causa S. Antonius cuidam sic sæculo renuntiare volenti, ut aliqua in tempus necessitatis sibi reservaret, iussit ut nudo corpori suo carnes a se emptas imponeret, quod cum ille fecisset, certatim canes et aves ad carnem hanc rapiendam accurrentes, totum eius corpus lacerarunt. Tunc Antonius: *Qui non renuntiant omnibus sic*, inquit, *lacerantur a dæmonibus*, uti refert

D Ruffinus in vitis Patrum lib. 3. n. 68. Quocirca S. Hilarion, teste S. Hieronym. in eius vita, opes sibi ab Oriono, a quo legionem dæmonum expulerat, oblatas, ut eas in pauperes distribueret, respuens: *Multis*, inquit, *nomen pauperis occasio avaritiæ est, misericordia vero artem non habet: nemo melius erogat, quam qui sibi nihil reservat.* Nam ut sapienter in simili re ait S. Leo, sermon. 12. de Quadragesima: *Per licitos usus ad immoderatos transitur excessus, dum per curam salutis irrepit delectatio voluptatis, et non sufficit concupiscentiæ, quod potest satis esse naturæ.* Rationem a priori dat S. Gregor. hom. 20. in Ezechielem longius ante finem: *Cum enim*, inquit, *quis suum aliquid Deo vovet, et aliquid non vovet, sacrificium est. Cum vero omne quod habet, omne quod vivit, omne quod sapit, omnipotenti Deo voverit, holocaustum est. Nam sunt quidam, qui adhuc mente in hoc sæculo retinentur, et tamen ex possessis rebus subsidia egentibus ministrant, oppressos defendere festinant. Isti in*

bonis, quæ faciunt, sacrificium offerunt: quia et aliquid de actione sua Deo immolant, et aliquid sibimetipsis reservant. Et sunt quidam, qui nihil sibimetipsis reservant, sed sensum, vitam, linguam, atque substantiam, quam perceperunt, omnipotenti Domino immolant. Quid isti nisi holocaustum offerunt? imo magis holocaustum fiunt. Idem docent S. Augustin. Diadochus, Cassianus, et alii, quos citat Noster Hieronym. Platus l. 3. de bono Status relig. c. 2. et S. Thomas 2. 2. q. 86. art. 3.

Da pauperibus. Da pauperibus.) Non dicit Christus, da cognatis, vel amicis divitibus, ait Remigius, hic enim est actus amoris naturalis, et parentelæ, quo a te opes non abdicas, sed tuis quasi asservandas tradis: quare sic sæculum non relinquis, sed illi te magis immergis. Excipe, nisi cognati pro sua conditione et statu iis indigeant; tunc enim in suo gradu censentur pauperes. Sed *da pauperibus*, a quibus nil retributionis expectas, sed a solo Deo: quare hic est actus purus eleemosynæ, æque ac paupertatis, et abdicationis opum. Addit Origenes, qui pauperibus, inquit, tradidit bona sua, ipsorum orationibus adiuvatur. Quocirca S. Hieronymus, S. Paulino, postea Nolæ Episcopo, sæculo renuntiare volenti, ita præcipit epist. 13. *Tu considera, ne Christi substantiam imprudenter effundas, id est ne immoderato iudicio rem pauperum tribuas non pauperibus, et secundum dictum prudentissimi viri, liberalitate liberalitas pereat. Noli respicere ad phaleras, et nomina vana Catonum. Quid tibi cum splendore familiæ, qui sæculi pompis renuntiasti?*

Et habebis thesaurum in cælo.) *In thesauro*, ait Chrysost. *copia et permanentia retributionis ostenditur.* Et S. Hilar. *Iactura substantiæ terrenæ*, ait, *cælorum opes emuntur.* Præclare S. Augustinus serm. 28. de verbis Apostoli: *Felicitas*, inquit, *magna Christianorum, quibus datum est, ut paupertatem faciant pretium regni cælorum. Non tibi displiceat paupertas tua: nihil ea potest ditius inveniri. Vis nosse quam locuples sit? cælum emit. Quibus thesauris conferri possit quod videmus paupertati indultum? ut ad regnum cælorum veniret dives possessione sua obtinere non potest, nunc obtinet ut contempta perveniat.* Vende ergo cœnum, et eme cælum; da obolum, et compara thesaurum.

Et veni, sequere me.) In paupertate peregrinantem, et evangelizantem regnum Dei: *Multi* enim, ait S. Hieron. *etiam divitias relinquentes Dominum non sequuntur, nec hoc ad perfectionem sufficit, nisi post contemptas divitias salvatorem sequantur, id est relictis malis faciant bona. Facilius enim sacculus contemnitur, quam voluntas. Et ideo sequitur: Et veni, sequere me.* Idem S. Hier. ad Rusticum: *Christum nudum*, inquit, *nudus sequere.* Rursum *sequere me*, ut vitam activam iungas contemplativæ. Triplex enim est vitæ sanctæ genus: primum et imum est vita activa; secundum est vita contemplativa; tertium et perfectissimum est iungere actionem contemplationi, ut quod in contemplatione a Deo hausimus, id deinde doceamus alios. Talem enim vitam egit Christus et Apostoli: ita S. Thomas 2. 2. q. 186. art. 6. Causam dat S. Ambrosius in explicatione tituli Psalm. 38. *Christus*, inquit, *est finis omnium quæ pia mente deposcimus. Sive enim sapientiam quæras, sive virtuti studeas, sive veritati, sive vitæ atque iustitiæ, sive resurrectioni, in omnibus tibi sequendus est Christus, qui est virtus Dei atque sapientia, veritas, via, iustitia, resurrectio. Ad quem igitur contendas, nisi ad perfectionem omnium, summamque virtutum? Et ideo tibi dicit: Veni, sequere me, hoc est ut ad consummationem virtutum pervenire merearis. Ergo qui sequitur Christum, ipsum pro possibilitate sua debet imitari, ut præcepta eius secum ipse meditetur, et divinorum exempla factorum.*

Tria consilia Evangelica præcipua. Nota, hoc capite Christus proponit tria præcipua consilia Evangelica, scilicet cælibatus et continentiæ v. 12. paupertatis v. 21. dicens: *Vende quæ habes et da pauperibus;* obedientiæ, cum ait: *Sequere me*, id est mihi meoque instituto obedi, teque accommoda, ac meam obedientiam ad mortem usque imitare.

Cum audisset autem adolescens abiit tristis: erat enim habens multas possessiones.) Vers. 22. Sapienter S. Augustinus epist. 43. ad Paulinum et Terasiam: *Nescio* ait, *quomodo cum superflua terrena diliguntur, arctius adepta, quam concupita constringunt. Nam unde iuvenis iste tristis discessit, nisi quia magnas habebat divitias? Aliud est enim nolle incorporare quæ desunt, aliud iam incorporata divellere. Illa enim velut extranea repudiantur: ista velut membra præciduntur.*

Porro in Evang. S. Matthæi secundum Hebræos, quod citat Origenes plura hic adducuntur: sic enim habet: *Dixit ad eum alter divitum: Magister quid bonum faciens vivam? dixit ei: Homo, leges et prophetas fac. Respondit ad eum: feci. Dixit ei: Vade, vende omnia quæ possides, et divide pauperibus, et veni sequere me. Cœpit autem dives scalpere caput suum, et non placuit ei. Et dixit ad eum Dominus: Quomodo dicis legem feci et prophetas? quoniam scriptum est in lege: Diliges proximum tuum sicut teipsum, et ecce multi fratres tui filii Abrahæ amicti sunt stercore, morientes præ fame, et domus tua plena est multis bonis, et non egreditur ex ea omnino aliquid ad eos. Et conversus dixit Simoni discipulo suo sedenti apud se: Simon fili Ioannis, facilius est camelum intrare per foramen acus, quam divitem in regnum cælorum.*

Iesus autem (occasione accepta ex tristitia adolescentis divitis) dixit discipulis suis: Amen dico vobis: quia dives difficile intrabit in regnum cælorum.) Vers. 23. Luc. 18. 22. Marc. 10. 23. Tum quia cupido divitiarum facit eas coacervari per fas et nefas; tum quia eadem ita mentem auro alligat, ut nequeat cogitare de cælo, tum quia divitiæ sunt materia et stimulus ad superbiam, gulam, luxuriam, omniaque scelera, iuxta illud:

Effodiuntur opes, irritamenta malorum.

Audi S. Augustinum sermon. 28. de verbis Apostoli: *Aurum, quod ærumna perquirit, quod avaritia cupit, quod sollicitudo custodit; aurum materia laborum, periculosa res possidentium; aurum enervatio virtutum; aurum malus Dominus, proditor servus, etc. aurum, quod in perniciem Domini fulget; aurum, cuius inquisitio damnatos habet, cuius amor laudam facit, etc.* Denique avaritia est idolorum servitus, Coloss. c. 3. Paupertas ergo opumque contemptus pandit cælum, quod opulentia et cupiditas occludunt.

Et iterum dico vobis, facilius est camelum per foramen acus (Arabicus: *ingressio cu meli in foramen acus facilior est*) transire, quam divitem intrare in regnum cælorum.) Vers 24. Luc 18. 25. Marc. 10. 25. *Et iterum*, Græce πάλιν δὲ, id est, *iterum autem.* Christus enim adaugendo quasi corrigit id, quod dixit, q. d. Dixi, difficile esse divitem salvari, nunc addo, quod amplius est, facilius esse camelum per foramen acus transire, quam divitem in cælum intrare. Per *divitem* Remig. accipit confidentem in divitiis, qui in iis omnem spem suam collocat, quod multi divites faciunt. Simplicius tamen quemlibet divitem accipias.

Quæres, quis sit hic camelus, et quomodo possit per foramen acus transire? Quem camelum hic significat Christus. Aliqui apud Theophyl. in Græco per camelum intelligunt funem nauticum, qui Græce dicitur κάμιλος, id est, camelus. Alii cum Glossa intelligunt portam Ierosolymitanam, quæ quia erat valde humilis et demissa, dicta sit *camelus*, eo quod ingredienti per eam opus fuerit sese demittere, et curvare instar cameli.

Verum dico, intelligi hic animal gibbosum et altum, quod vulgo camelus dicitur: ita Syrus, Arabicus, Origenes, S. Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, et alii passim. Ubi nota apud Iudæos hoc fuisse proverbium, ut volentes significare rem esse impossibilem, dicerent, facilius transibit camelus per foramen acus, quam ista res fiat. Unde hoc proverbio utuntur etiamnum Thalmudistæ, teste Caninio in nom. Hebr. novi Testamenti. Proverbia rem impossibilem significantia. Similia proverbia significantia rem esse impossibilem sunt hæc: facilius testudo leporem præverterit: prius lupus ovem ducet uxorem: citius locusta bovem pariet: aquilam testudo vincet: terra volat: sursum flumina: citius Elephantum sub ala celes: prius sine pennis volabis: scarabeus

citius faciet mel: prius cælum ruat: mare facilius vitem tulerit, salsedo enim frugibus adversa est, sed vitibus inimicissima: citius mulieri verba deerunt: facilius ventos pasces.

Porro hic est hyperbole; impossibile enim dicitur id, quod est valde difficile: unde divitem salvari, quod hic Christus ait esse impossibile, v. præcedenti dixit esse difficile. Ita S. Hieronymus: *Non,* inquit, *impossibilitas prætenditur, sed raritas demonstratur:* ita quoque Iansenius, Maldonatus et alii. Sic v. 12. dixit: *Qui potest capere, capiat,* significans nonnullos non posse capere, id est, difficulter capere consilium cælibatus. Et Ierem. c. 13. 23. ait: *Si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas, et vos poteritis benefacere, cum didiceritis male,* et tamen hoc fieri potest; sed ægre et difficulter.

Camelus per foramen acus transire potest. Quomodo? Sic impossibile, id est, difficile est divitem salvari, æque ac camelum per foramen acus transire: absolute tamen id fieri potest, si v. g. camelus in minutissimas partes et quasi atomos concidatur, quorum singuli per foramen acus sensim, sed lente et operose traducantur; aut si acus quæpiam fiat tam magna et crassa, ut sit instar turris et pyramidis; tunc enim foramen in ea tantum fieri potest, ut per illud transeat integer camelus. Denique Emmanuel Sa foramen acus exponit, quod habet acus, aut quod facit acus; potest enim ipsa sensim facere ingens, et magnum foramen.

Rursum *impossibile* hic proprie capias: nam divitem salvari impossibile est apud homines, Deo autem est possibile, ut ait Christus v. 26. quia scilicet id viribus naturæ est impossibile, sed viribus gratiæ a Deo datis est possibile, æque ac camelum per foramen acus transire; hoc enim Deo esse possibile patet ex simili, scilicet ex quantitate corporis Christi quæ in Eucharistia est tota in parva hostia, imo in quolibet eius puncto: si enim Deus potest corpus Christi totum ponere in puncto hostiæ consecratæ; ergo potest et camelum per foramen acus traducere. Illustratur id exemplo circuli: nam a quolibet circuli puncto possunt lineæ rectæ et diametrales duci ad centrum, sive medium circuli punctum. Centrum igitur continet in se, et terminando excipit omnes hasce lineas: ergo ipsum solum respondet, et quasi æquatur omnibus circuli punctis, a quibus lineæ ducuntur ad centrum: et consequenter respondet, et quasi adæquatur ipsi toti circulo eiusque peripheriæ: simili enim modo punctum hostiæ in Eucharistia capit omnes lineas corporis Christi, omnemque eius quantitatem et peripheriam.

Apposite vero et eleganter, ait Franc. Lucas, dives turgens ac tumens opibus, cuius dorso longæ latæque divitiarum sarcinæ incumbunt, quæ frequenter oneri sunt ipsi magis, quam usui, ut quas baiulet aliis potius, quam sibi, camelo comparatur: et angusta porta, qua intratur ad vitam, foramini acus, ut intelligas eos, quibus divitiæ affluunt superbia fastuque magis turgere, quam ut se ad angustias, in quibus Deus continet suos, redigi sinant. Plures cameli et divitis analogias recensui Eccles. cap. 13. 11.

Eius significatio. Hac ergo cameli, et acus similitudine significat Christus, opes diviti non tam commodo esse, quam oneri et impedimento ad virtutem, et ad regnum cælorum; quare sapienter se adolescenti consilium dedisse, ut eas daret pauperibus, et se pauperem pauper sequeretur. Hinc

Mystice. Mystice, camelos, id est, divites hosce opibus tumidos, et superbos per gratiam Christi, deposito superbiæ gibbo, ingressuros in Ecclesiam quasi per foramen acus, id est, per angustias humilitatis, et legis Evangelicæ prædixit Isaias c. 60. 6. dicens: *Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian et Epha:* ita S. Hieronymus, Theophylactus, Procopius ibidem. Audi S. Hieron. *Talis fuit sanctæ memoriæ mater tua Paula, fraterque Pammachius, qui per foramen acus, id est, arctam angustamque viam, quæ ducit ad vitam, transierunt, latamque viam cum sarcinis relinquentes, quæ ducit ad Tartarum, quidquid habebant in Domini dona portarunt, implentes illud: Redemptio viri propriæ divitiæ: quæ enim apud homines* A *impossibilia, apud Deum possibilia sunt.*

Allegor. Allegorice S. Augustinus lib. 2. quæst. cap. 47. et S. Gregorius l. 35. moral. cap. 17. per camelum accipiunt Christum; per acum, passionem, q. d. Facilius est Christum pati pro dilectoribus sæculi, quam dilectores sæculi ad Christum posse converti. Audi S. Gregorium: *Camelus per foramen acus transiit, cum Redemptor noster usque ad susceptionem mortis per angustias passionis intravit, quæ passio velut acus extitit, quia dolore corpus pupugit: facilius autem camelus foramen acus, quam dives regnum cælorum ingreditur: quia nisi ipse prius per passionem suam formam nobis humilitatis ostenderet, nequaquam se ad humilitatem superba nostra rigiditas inclinaret.*

Anagog. Symbolice et anagogice auctor imperfecti apud S. Chrysostomum hom. 33. *Gentium animæ,* inquit, *assimilatæ sunt tortuosis camelis, in quibus erat gibbus idololatriæ: quia cognitio Dei erectio est animarum. Acus autem est Filius Dei: cuius prima pars subtilis est secundum divinitatem, alia vero grossior secundum incarnationem eius.* B *Tota autem recta est, et nullam habet deflexionem, per cuius vulnus passionis gentes ingressæ sunt in vitam æternam. Hac acu consuta est immortalitatis tunica: ipsa est acus, quæ spiritui consuit carnem. Hæc acus Iudaicum populum iunxit et Gentium: hæc acus amicitiam Angelorum et hominum copulavit. Facilius est ergo Gentiles transire per foramen acus, quam divites Iudæos intrare in regnum cælorum.*

Vers. 25. Luc. 18. 26. AUDITIS AUTEM HIS, DISCIPULI MIRABANTUR VALDE, DICENTES: QUIS ERGO POTERIT SALVUS ESSE?) Quia pauci et vix ulli tunc erant, qui non cuperent esse divites: omnes enim inhiabant lucro, uti et nunc multi inhiant. Nam ut ait S. Augustinus in quæst. Evang. hic: *Omnes, qui divitias cupiunt, in divitum numero habentur.*

Vers. 26. ASPICIENS AUTEM IESUS, DIXIT ILLIS: APUD HOMINES HOC IMPOSSIBILE EST, APUD DEUM AUTEM OMNIA POSSIBILIA SUNT.) Imo facilia. Græce ἐπιϐλέψας, id est, *intuitus;* addit Syrus *eos,* scilicet discipulos, q. d. Iesus benigno suo intuitu aspiciens Apostolos, timidam et anxiam discipulorum mentem mitigavit et pacavit: ita Chrysostomus. *Apud homines,* q. d. Humanis naturæ viribus impossibile est diviti, opibus suis intricato salutem consequi, eo quod salus hæc sit beatitudo supernaturalis, quam proinde sine similibus supernaturalibus gratiæ viribus consequi non possumus. Deo autem omnia possibilia sunt, quia Deus est auctor et fons uti naturæ, sic et gratiæ ac gloriæ, facitque, ut per gratiam omnes naturæ difficultates et remoras generose et facile superemus, ac quod ad rem præsentem pertinet, facit, ut divites divitiis suis non afficiantur, iisque recte utantur, imo ut non pauci iis relictis ambiant, et sequantur Evangelicam Christi paupertatem; hoc enim fecere primi omnes Christiani, qui omnia habebant communia, ut patet Actor. 4. 32.

Vers. 27. TUNC RESPONDENS PETRUS, DIXIT EI: ECCE NOS RELIQUIMUS OMNIA, ET SECUTI SUMUS TE: QUID ERGO ERIT NOBIS?) Arabicus: *Quid ergo prope est, ut sit nobis? Quid,* scilicet præmii in cælo, et gloriæ in vita æterna. Petrus D sequens consilium paupertatis Christi, quod adolescens spreverat, animosior factus animat Apostolos, quod ipsi fere soli secuti sint consilium paupertatis, datum a Christo; ac ut magis eos exhilaret, rogat quæ, et quanta eum, cæterosque Apostolos Christum pauperem sequentes in evangelizando regno cælorum, merces et gloria in eo maneat, ut in proposito sancto se et socios confirmet, promoveat et accendat.

RELIQUIMUS OMNIA.) Quæ habebamus, scilicet navim et retia, quibus piscando victum quærebamus, quæ licet in se pauca et parva forent, tamen ut ait S. Gregorius homil. 5. in Evang. et ex eo S. Bernardus tract. in hæc Christi verba: *Multum deseruit, qui voluntatem habendi dereliquit: a sequentibus Christum tanta relicta sunt, quanta a non sequentibus desiderari potuerunt.* Pauper enim spiritu, licet censu sit inops, tamen sensu est dives, quia amore Christi omnia, quæ habere, sperare, et consequi posset per omnem vitam in mundo, imo totum mun-

dum, et omnia quæ in eo sunt, reliquit, ut totum cor tradat Deo; qui est actus heroicus paupertatis, æque ac charitatis et religionis, qua homo se totum Deo in holocaustum offert, imo fit ipse animatum et iuge Dei holocaustum.

Audi S. August. in Psalm. 103. concil. 3. *Petrus non solum dimisit quidquid habebat, sed etiam quidquid habere cupiebat. Quis autem pauper non turgescit in spe sæculi huius? quis non quotidie cupit augere quod habet? Ista cupiditas præcisa est. Ibat in immensum, accepit modum, et nihil dimissum est? Prorsus totum mundum dimisit Petrus, et totum mundum Petrus accepit. Quasi nihil habentes, et omnia possidentes.*

Vers. 28. Luc. 22. 30. IESUS AUTEM DIXIT ILLIS: AMEN DICO VOBIS, QUOD VOS, QUI SECUTI ESTIS ME, IN REGENERATIONE, CUM SEDERIT FILIUS HOMINIS IN SEDE MAIESTATIS SUÆ, SEDEBITIS ET VOS SUPER SEDES DUODECIM, IUDICANTES DUODECIM TRIBUS ISRAEL.) *In regeneratione*, id est, in baptismo; hic enim est regeneratio spiritualis, quo morientes peccatis, nascimur vitæ spirituali, cælesti et divinæ. Ita S. Hilar. q. d. Vos, qui secuti estis me per regenerationem baptismi, sedebitis mecum quasi iudices duodecim tribuum Israel. Verum omnes alii passim per regenerationem accipiunt resurrectionem communem futuram in die iudicii: hæc enim quia corporis, totiusque hominis, æque ac mundi erit renovatio, et quasi secunda ad gloriam generatio, hinc recte hic et alibi regeneratio vocatur. Unde Syrus vertit, *in sæculo novo*. Arabicus, *in generatione ventura*: tunc enim erit novum cælum et nova terra, Isaiæ 65. 17. Apocal. 21. v. 1. et 2. Petri 3. 13.

Regeneratio quid?

CUM SEDERIT FILIUS HOMINIS IN SEDE MAIESTATIS SUÆ.) Arabicus, *gloriæ suæ*. S. Chrysostom. Theophyl. et Euthym. per sessionem censent significari potestatem iudiciariam. Iudicum enim est sedere, ut sedate et tranquille, sine perturbatione et præcipitatione iudicent. Hoc verum est, sed insuper τo *sederit* et *sedebitis*, significat proprie Christum in iudicio sessurum, et cum eo Apostolos, eorumque similes, idque in thronis nubium aeris et splendidissimis, sed quemque iuxta suum meritum et dignitatem. Unde sacra Scriptura passim Christo iudicaturo sedem et sessionem tribuit; sessio enim est communis apud omnes gentes, et quasi naturalis iudicum situs. Ita Maldonatus, licet id neget Iansenius et nonnulli, qui censent corporis gloriosi, quale habet Christus, proprium situm esse stare potius, quam sedere. Verum uterque hic glorioso competit, scilicet stare ad pugnandum, et sedere ad iudicandum.

SEDEBITIS ET VOS SUPER SEDES DUODECIM.) Richard. Victor. tract. de potestate iudiciaria, Maldon. et nonnulli alii, putant hæc a Christo solis promitti duodecim Apostolis, quia illi primi fuerunt Christi asseclæ, q. d. Quisque vestrum duodecim, suam sedem in iudicio habebit; etiam Iudas, ait Chrysostom. si in sua vocatione persistat. Verum melius alii passim censent, hæc promitti etiam Apostolorum sequacibus et posteris, puta religiosis, qui omnia relinquentes, Christum et Apostolos regnum Dei evangelizantes proxime sequuntur. Ponitur ergo hic numerus definitus pro indefinito, scilicet duodecim pro omnibus; Christus enim loquitur duodecim Apostolis, sed ita ut in eis eorum asseclas alloquatur: qui enim parem suscipiunt cum Apostolis laborem, parem cum eis merentur honorem. Christus ergo sedes hasce iudiciarias promittit iis, qui relinquunt omnia, et ipsum evangelizantem sequuntur. Hoc autem faciunt Religiosi, præsertim qui animarum lucro se dedicant. Unde S. Bernardus serm. de Ingratitudine: *Apostolicam*, ait, *omnes nos vitam professi sumus*. Hinc Nazianzenus Oratione 1. in Iulian. ostendit monachorum esse, sedere super thronos. Idem diserte docent Origenes hic tract. 8. S. Augustinus 20. Civitat. c. 5. Cyrillus in c. 60. Isaiæ, S. Hieronymus epist. 28. S. Gregorius 10. Moral. cap. 17. S. Anselmus epist. 10. Abulensis hic quæst. 205. S. Bernardus in illud: *Ecce nos reliquimus omnia*. Probat id S. Augustinus in Ps. 86. *Nam si duodecim tantum sellæ ibi futuræ sunt, non erit ubi sedeat tertius decimus Paulus Apostolus; et non erit quomodo iudicet, qui tamen iudicaturum se dixit non homines modo, sed et Angelos. Non solum ergo*, inquit, *illi duodecim, et Apostolus Paulus, sed quotquot iudicaturi sunt, propter significationem universitatis ad sedes duodecim pertinent*. Et S. Bern. ser. de S. Benedicto: *Iusta prorsus*, inquit, *retributio, ut qui hic pro Christo humanæ gloriam celsitudinis neglexerunt, illic a Christo iudices glorificati singulariter cum eo assideant. Nemo autem putet duodecim tantum Apostolos, quia pro Iuda prævaricante Matthias electus est, tunc esse iudicaturos, sicut nec duodecim solæ sunt tribus Israel iudicandæ, alioquin tribus Levi, quæ tertiadecima est, iniudicata recedet: et Paulus, qui tertius decimus est Apostolus, iudicandi sorte privabitur; cum ipse dicat: Nescitis quia Angelos iudicabimus? Sciendum namque est omnes, qui ad exemplum Apostolorum, sua reliquerunt omnia, et secuti sunt Christum, iudices cum eo venturos, sicut etiam omne mortalium genus esse iudicandum: Quia enim duodenario sæpe numero solet in Scripturis universitas designari, per duodecim sedes Apostolorum omnium universitas iudicantium, et per duodecim tribus Israel universitas eorum, qui iudicandi sunt, ostenditur.*

Non soli Apostoli iudices erunt cum Christo.

Sed et Religiosi Apostolici.

Idem fuse demonstrat S. Thomas tractat. contra retrahentes a Religione cap. 6. et 7. ubi docet, hanc sessionem promissam esse paupertati Evangelicæ, indeque evincit, quam sublimis grataque Deo sit hæc paupertas, utpote quæ præ aliis virtutibus hoc iudiciariæ potestatis culmen et thronum mereatur. Causam dat S. Gregorius 26. Moral. 20. ubi interpretans illud Iob 36. *Iudicium pauperibus tribuit. Quia*, inquit, *quando huic mundo magna humilitate despecti sunt, tanto tunc acceptis sedibus maiore culmine potestatis excrescunt*. Dignum enim est, Primo ut religiosi, qui superiores mundo vixerunt, de mundo iudicent. Secundo, ut qui in mundo quasi aquilæ aspectu cælestium bonorum, et despectu terrestrium cæteros transcenderunt, cæterorum sint iudices et principes. Tertio, ut qui doctores fuerunt mundi, mundum examinent, et iudicent, an iuxta hanc suam doctrinam vixerit. Quarto, ut qui fatui iudicati sunt a mundo, mundum fatuum iudicent, eumque fatuitatis arguant et contemnent, Sapien. 5. 4.

Ob quatuor causas.

Quocirca merito hanc eorum excellentiam admirans exclamat S. Bernard. serm. 8. *in Psal. Qui habitat: O familiaritatis gratiam, o honoris culmen, o fiduciæ privilegium, o prærogativam securitatis perfectæ! Quid enim tam pavendum? quid tam plenum anxietatis, et vehementissimæ sollicitudinis excogitari potest, quam iudicandum adstare illi tam terrifico tribunali, et incertam adhuc expectare sub tam districto iudice sententiam?* Et mox: *Felix plane, quæ tam securos, imo gloriosos faciat in illo singulari fragore elementorum, in illo tremendo examine meritorum, in illo tanto discrimine iudiciorum.* Porro gloriosa hæc sessio iudiciaria coram toto mundo, imo de toto mundo a Christo promittitur singulis illis, qui relictis omnibus Christum pauperem pauperes ferventi et perfecta (ita S. Augustinus et Gregorius iam citati: unde ex eis S. Antoninus et Franc. Suarez 3. p. quæst. 59. disput. 57. sect. 4. negant hoc præmium dandum Religiosis imperfectis, sed tantum perfectis, idque merito) imitatione secuti fuerint, eiusque Evangelium et regnum propagarint: cum enim, ut ait S. Bernardus in illud: *Ecce nos reliquimus omnia: In paupertate duo insunt incommoda, primum humilitas et abiectio, deinde etiam multorum laborum perpessio: nimirum merito hoc esse a Domino institutum, ut pro laboribus sessio, pro contemptu celsitudo tantæ potestatis redderetur.*

Gloriosa sessio iudiciaria promittitur omnibus, qui relictis omnibus, Christum pauperem pauperes sequuntur.

Vox ergo *sedebitis* significat primo, pauperum Evangelicorum securitatem; secundo munus iudicandi; tertio dignitatem et eminentiam præ cæteris; quarto locum Christo proximum, summamque cum eo coniunctionem; quinto principatum gratiæ, felicitatis et gloriæ, utpote qui quasi principes regni cælorum ius habeant iudicandi cæteros, ac dignos in illud admittendi, et indignos ab eo excludendi.

Tropologice auctor Imperfecti per hanc sessionem et

potestatem iudiciariam censet promitti iis, qui relinquunt A omnia et sequuntur Christum, dominum cordium, ut scilicet dominentur cordibus, mentibusque hominum, in iisque collocent thronum et regnum Christi, in quo ipsi sedeant, ut quasi reges cordibus hominum imperent, illaque per omnia faciant obsequentia Christo. Unde Apostoli et viri Apostolici relinquentes omnia, quales fuere viri religiosi et monachi amore Dei flagrantes, converterunt orbem, uti fuse ostendit Hieron. Platus l. 1. de bono status Religiosi c. 30. *Quicumque* enim, ait auctor Imperfecti, *Christum credendo* (et perfecte imitando) *in se suscipiunt, sedes sunt maiestatis eius.* Et: *Quicumque susceperit verbum Petri, fit thronus Petri, et Petrus sedet in eo.*

Quomodo iudicabunt Sancti cum Christo?

IUDICANTES DUODECIM TRIBUS ISRAEL.) *Iudicantes*, non tantum collatione vestri cum impiis, uti exponit S. Hieronymus, Chrysostomus, Euthymius et eleganter auctor Imperfecti; quomodo regina Austri et Ninivitæ dicuntur in die iudicii condemnaturi Iudæos, scilicet suo facto et exemplo, eo quod prædicante Iona, pœnitentiam egerunt; cum Iudæi prædicante Christo, pœnitere noluerint, B Matth. 12. v. 40. et 41. nec etiam approbatione sententiæ Christi dumtaxat; quomodo omnes Sancti iudicabunt; approbabunt enim iustam Christi in pios, æque ac impios de cælo et inferno sententiam; sed multo honorificentius et gloriosius quasi regni cælestis primores et principes, doctores et iudices, et quasi assessores Christi iudicis eum eo in suis thronis considentes, sicut Cardinales cum Papa, proprie iudicabunt et sententiam ferent eamdem, quam Christus, qua probos cælo, improbos inferno, adiudicabunt, arguentes et increpantes eos, qui suam doctrinam, vitæque sanctæ exemplum neglexerint, et probantes laudantesque eos, qui utrumque coluerint et imitando expresserint. Illos enim decet hæc iudicii aureola: ita Iansenius, Maldonatus, Suarez et alii.

An cum eo sententiam ferent?

DUODECIM TRIBUS ISRAEL.) Non quasi Apostoli, virique Apostolici in die iudicii iudicaturi sint solos Iudæos, uti exponunt Theophylactus et Euthymius, sed quod sub 12. tribubus omnes gentes intelligat. C

An in Israel duodecim tribus?

Ubi nota, duodecim dici tribus Israel: licet enim tribus Ioseph bipartita esset, ac divisa in Ephraim et Manasse, duos Iosephi filios, utpote quos sibi in filios adoptavit, cæterisque suis filiis in successione et hæreditate æquavit Iacob, communis omnium tribuum Pater (ipse enim genuit 12. filios, quorum quisque cum posteris ex se prognatis, unam constituit tribum, unde omnes simul iunctæ sunt duodecim) Gen. 48. 16. ac consequenter iuxta hunc computum tribus Levi esset non duodecima, sed decima tertia; tamen ad ipsam primam tribuum originem respiciendo, scilicet ad duodecim Patriarchas Iacobi filios, non nisi 12. erant tribus; quia totidem erant Patriarchæ sive Iacobi filii.

Israel sunt omnes fideles.

Nota secundo, has 12. tribus dici Israel, quia ab Israele, id est Iacobo Patriarcha, per 12. eius filios sunt prognatæ et propagatæ. Porro hæ 12. tribus olim erant populus fidelis, et electus, puta Ecclesia Dei, etiam tempore Christi, imo hoc erat regnum Israelis Messiæ promissum: D unde Gentes, quæ Christo crediderunt in hanc Ecclesiam et populum Iudaicum, puta in duodecim tribus Israelis, quasi insertæ sunt, et quasi civitate donatæ, ut non iam Gentes sed Iudæi, id est confitentes credentesque, ac Israelitæ, id est dominantes Deo appellentur, uti docet Apostolus Roman. 11. v. 17. et seq. Hinc S. Ioannes Apocal. 21. 12. in portis cælestis Ierusalem, ait, se vidisse inscripta nomina duodecim tribuum Israel. Omnes ergo Christiani omnium gentium, in 12. tribus Israelis iam dictas divisi, et distributi sunt, ut alii censeantur esse de tribu Iuda, alii de tribu Ioseph, alii de tribu Levi, etc. secundum diversitates animarum et virtutum: ad Iuda enim pertinent magistratus, reges, et principes; ex Iuda enim nati sunt reges et principes Israelis, iuxta oraculum Iacob Genes. 49. 10. Ad Ioseph pertinent Virgines, casti, et cælibes; talis enim fuit Ioseph ante principatum Ægypti. Ad Levi pertinent sacerdotes, diaconi, religiosi; tales enim erant Levitæ, et sic de cæteris.

An infideles sub nomine duodecim tribuum intelligantur?

Nota tertio, Gentes infideles proprie non pertinent ad 12. tribus Israel, utpote fideles: quare tacite hac infidelium omissione hic significatur, ipsos in die iudicii non fore iudicandos; quia *qui non credit, iam iudicatus est*, Ioann. 3. 18. quod intellige de iudicio dubii examinis: hoc enim solo iudicabuntur fideles; de his enim dubium esse potest, an sint damnandi, an salvandi, quod dubium resolvetur ex examine operum cuiusque: nam alioqui infideles quique in die iudicii comparituros, et similiter iudicandos esse, ac cuique pro demeritis maiorem vel minorem in gehenna pœnam decernendam esse, apud omnes in confesso est, et patet ex locis 3. 2. et Matth. 25. 32.

ET OMNIS, QUI RELIQUERIT DOMUM, VEL FRATRES, Vers 29.
AUT SORORES, AUT PATREM, AUT MATREM, AUT UXO- Luc. 18. 29. 30.
REM, AUT FILIOS, AUT AGROS, PROPTER NOMEN MEUM, Marc. 10.
CENTUPLUM ACCIPIET, ET VITAM ÆTERNAM POSSIDEBIT.) 29. 30.
Nota, in singulis hisce membris poni coniunctionem disiunctivam *aut*, quia loquitur Christus non de iis, qui ipsum sequentes relinquunt omnia, sed de iis qui aliqua dumtaxat abdicant propter se et Evangelium, ait Marcus, ut scilicet Evangelii doctrinam, leges et sanctiones observent: ita Origenes, S. Hieronymus, Maldonatus, et alii: licet S. Chrysostomus secus sentiat, putetque hic idem a Christo promitti cæteris fidelibus, quod paulo ante promisit 12. Apostolis, q. d. Omnes fideles, qui idem fecerunt, quod duodecim Apostoli, scilicet ut omnibus relictis me sequantur, eumdem honorem recipient, ac sedem unam e duodecim inter Apostolos nanciscentur, ac in ea iudicabunt 12. tribus Israel. Verum prius, quod dixi, verius est, idque exigit disiunctio *aut*.

QUI RELIQUERIT DOMUM.) Vel quia domo spoliatur, agiturque in exilium a tyranno; vel quia sponte domum relinquit ob scandala et tentationes, quas in ea reperit; vel quia relicta domo, confugit ad monasterium vel templum, ut totum se Dei obsequio mancipet. Idem dico de fratribus, sororibus, patre, matre, uxore, filiis: uam et hi, eum sunt infideles vel improbi, fidelem a fide vel probitate avocare satagunt: unde si uxor virum a fide et pietate avocet, suadet Christus ut vir ab ea faciat divortium: satius enim est deserere uxorem, quam Christum: sponte vero eosdem relinquunt, qui perfectioris vitæ studio ad religionum claustra confugiunt. Et hoc significat τὸ *propter nomen meum*, id est, propter me, mei amore, et reverentia, ut mihi melius et plenius serviat, seseque totum mancipet.

CENTUPLUM ACCIPIET.) Græce ἑκατονπλασίονα, id est *centuplicia*, scilicet singula, ut pro una domo, quam Christi causa relinquit, recipiat centum; pro uno fratre, sorore, filio, patre, matre, recipiat centum fratres, sorores, filios, patres, matres. Syrus, *unum in centum*, scilicet auctum, et cum centuplo fœnore multiplicatum. Sic et Ægyptius, Arabicus, Æthiopicus, Persicus, qui fere inter se consentire solent, præsertim Æthiopicus cum Persico, et Ægyptius cum Arabico, ut hic ex illo traductus videatur. Ægyptii enim primitus a S. Marco, S. Petri discipulo conversi, Evangelium acceperunt. *Centuplum* ergo, id est plura, et multis partibus maiora. Unde Lucas habet *multiplicia;* ponitur enim numerus definitus pro indefinito, ut magnitudo et multitudo recompensæ significetur.

Centuplum quid? Resp. I.

Quæres, quodnam sit hoc *centuplum* iis, qui sua pro Christo relinquunt, ab ipso promissum? Primo, Chiliastæ, sive Millenarii per centuplum intelligunt mille annos, quibus hi Sancti post communem resurrectionem in terra hac deliciabuntur, omnique voluptate fruentur. Verum hic est error, quem confutavi Apoc. 20. illique repugnat Marcus cap. 10. 31. dicens: *Accipiat centies tantum nunc in tempore hoc.* Audi S. Hieron. *Ex occasione huius sententiæ, quidam introducunt mille annos post resurrectionem, dicentes: Tunc nobis centuplum omnium rerum, quas dimisimus, et vitam æternam esse reddendam: non intelligentes, quod si in cæteris digna sit repromissio, in uxoribus appareat turpitudo: ut, qui unam pro domino dimiserit, centum recipiat in futuro.*

II. Secundo, S. Gregor. hom. 18. in Ezech. *centuplum*, iu-

quit, recipiet, quia Deus faciet, ut talis multo magis gaudeat paupertate, aut rerum suarum abdicatione, utpote amore Christi facta, quam divites gaudeant omnibus suis opibus et commodis. Idque revera ita fieri experiuntur ii, qui pro Christo suis se abdicant.

III. Tertio, S. Hieronym. Beda et alii centuplum accipiunt in bonis non temporalibus, sed spiritualibus, puta in pace, gaudio, consolationibus divinis, cæterisque donis et gratiis, quibus Deus eos mulcet et cumulat, quæ longe magis superant omnia terrena bona et gaudia, quam numerus centenarius superat unitatem. Verum quia Marcus particulatim explicans τὸ *centies tantum* subdit *domos, et fratres, et sorores, et matres, et filios, et agros*, hinc:

IV. Quarto et magis genuine Orig. Theophyl. Euthym. Cassianus, et Francisc. Lucas centuplum exponunt sic, quod relinquens sua et suos propter Christum, Christo procurante, inveniat alios centum, id est, plurimos, qui illi amorem, opem et curam fratrum, uxorum, et matrum longe maiori charitate, et suavitate impendant, ita ut non res suas amisisse, vel reliquisse, sed in Christi providentia deposuisse ibique magno fœnore multiplicasse videatur. Suaviores enim sunt affectus spiritus, quam naturæ; et magis amat pollens amore cælesti, quem conciliavit pietas, quam imbutus amore terreno, quem adiunxit nativitas. Quare, qui unam domum pro Christo relinquit, centum et plures piorum domos inveniet ipsi paratas et apertas, quæ ipsum amanter et gaudenter excipiant. Experiuntur hoc sacerdotes, et qui e domo sua fugiunt ob persecutionem in Iaponc, Anglia, Scotia: hi enim omnium fidelium domos ad hospitium promptas reperiunt, ac de domo in domum crebro commigrant. Sic religiosus, qui unam patris domum pro Christo relinquit, centum invenit non domos, sed collegia et monasteria maxima et pulcherrima, quæ ipsum ex affectu materno excipiant. Sic, qui unum agrum pro Christo reliquerit, centum Christi cultorum agros inveniet, e quibus alatur, idque sine suo labore et cultura, cum suum colere debuerit. Similiter, pro uno fratre relicto, plurimi erunt Christiani instar fratrum fraterno ipsum amore prosequentes, et spiritali glutino suavius adhærentes: pro una sorore, plurimæ adolescentulæ caste diligent, observabuntque ut fratrem: pro uno patre, senes plurimi tamquam filium fovebunt: pro una matre, matronæ plurimæ affectu materno necessitatibus illius prospicient: pro una uxore, centum aliorum uxores casto spiritu ipsi coniunctæ, paratæ erunt per se, aliosque servire valetudini, commoditatibusque illius non secus, quam si forent uxores illius: denique pro filio aut filia una, innumeri reverebuntur eum ut patrem, et ab eius doctrina sana, consiliisque pendebunt, ex quibus maiorem illius animus accepturus est voluptatem, quam acciperet ex germanis liberis. Hoc est quod ex Salomone ait S. Augustinus epistol. 89. qu. 4. *Fideli totus mundus divitiarum est.* Audi Cassianum collat. ultim. cap. ultim. *Centuplum fratrum, patrumque, parentumque recipiet quantitatem. Quisquis patris unius, vel matris, seu filii pro Christi nomine charitate contempta, in omnium qui Christo serviunt, dilectionem sincerissimam transit, pro uno scilicet tot patres, fratresque ferventiore, ac præstantiore sibi affectu devinctos. Multiplicata etiam domorum, atque agrorum possessione ditabitur, quisquis una domo pro Christi dilectione reiecta, innumera monasteriorum habitacula, tamquam propria possidebit in quacumque orbis parte, velut in suæ domus iure succedens. Quomodo enim non centuplum, et si Domini nostri sententiæ superadiici aliquid fas est, plusquam centuplum recipit, qui decem vel viginti servorum ministeria infida et coactitia derelinquentes, tot ingenuorum atque nobilium spontaneo fulcitur obsequio?* Experti sunt hoc centuplum Apostoli, et primi Christiani in fervore primitivæ Ecclesiæ, de quibus ait Paulus: *Nihil habentes, et omnia possidentes.* Et Lucas Actor. 4. 32. *Nec quisquam,* inquit, *eorum, qui possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.* Et mox: *Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes offerebant pretia*

A *eorum, quæ vendebant, et ponebant ante pedes Apostolorum: dividebantur autem singulis prout cuique opus erat.* Id etiamnum experiuntur boni religiosi; quod si quando secus accidat, et cuiquam aliquid corpori necessarium desit, tunc Deus defectum hunc corporalium supplet, et compensat copia spiritualium donorum, et gaudiorum.

Exemplum illustre est in Peregrino Philosopho, qui finxit se esse Christianum, ac ut talem in persecutione obtulit se præsidi et carceri, ut ope et opibus Christianorum ei succurrentium frueretur; nec eum fefellit opinio; ibi enim certatim Christianis illi sua offerentibus, suffarcinatus auro impostor in patriam rediit, uti fuse narrat Lucianus in Peregrino, et ex eo Baron. anno Christi 75. c. 7. Exemplum Peregrini.

Denique S. Ambrosius in Psalm. 118. littera *chet*, sive octonario 8. per centuplum accipit ipsum Deum, ac consequenter totum mundum, qui est Dei peculium. Deus enim iis, qui omnes et omnia propter se relinquunt, est pater, mater, uxor, frater, soror et omnia, Matth. 12. 49. Centuplum est Deus.

B *Quoniam*, inquit Ambrosius, *qui omnia reliquerit, Deum possidere incipit, et ipse merces utique perfecta virtutum, qui non centupli enumeratione, sed perfectæ virtutis æstimatione censetur.* Affert etiam exemplum Leviticæ tribus, quæ quia Domini iussu nullam inter alias tribus terræ partem habuerat, ideo Dominus ipse ita promisit, et sæpius confirmavit, se eius partem et possessionem fore. Unde hac aurea gnome concludens subiicit: *Cui portio Deus est, totius possessor est naturæ. Pro agris ipse sibi satis est, habens bonum fructum, qui non possit perire. Pro domibus satis est sibi, ut sit habitatio Dei, et templum Dei, quo nihil potest esse pretiosius. Quid enim pretiosius Deo? Ea est portio, quam terrenæ partes æquare non possunt. Quid magnificentius hospite cælesti? quid beatius possessione divina?* Et Cassianus collat. ult. c. ult. *Pro lætitia*, inquit, *illa, quam in unius agri ac domus possessione quis habuit, centuplo maiore divitiarum gaudio perfruetur, qui in adoptionem transiens filiorum Dei, universa quæ æterni sunt Patris, ut propria possidebit, et affe-*

C *ctu atque virtute ad imitationem veri illius filii proclamabit: Omnia, quæ habet Pater, mea sunt, nec iam cum ulla pœnali distensionis aut sollicitudinis cura, sed securus, ac lætus velut in propriis ubique succedit, audiens quotidie ab Apostolo sibi prædicari: Omnia vestra sunt, sive mundus, sive præsentia, sive futura: et a Salomone: Fidelis viri totus mundus divitiarum est.* Hæc ergo est congrua et condigna merces paupertatis, ut nihil habens, nihil ei desit, sed omnia possideat. Id expertus S. Franciscus, suosque ad eam exhortans: *Filii*, inquit, *charissimi magna et inenarrabilia sunt erga nos Dei nostri beneficia, qui adeo flectit erga humiles et inutiles servos suos corda fidelium. Ex acceptis quotidie accipienda speremus: si parva videntur concessa, adiiciet maiora, dum in divinorum mandatorum observantia perstiterimus. Iactate ergo cogitatum vestrum in Domino, et ipse vos enutriet in monte hoc* (Alverniæ) *qui Eliam in deserto, Antonium et Paulum in Eremo nutrivit. Illud certissime scitote, nullum nobis relevandæ ne-* Aurea vox S. Francisci.

D *cessitati securius esse refugium, quam nullum habere. Si enim veri et Evangelici fuerimus pauperes, mundus nostri miserebitur, et affluenter nos pascet. Si autem a paupertate defecerimus, mundus nos fugiet, et indigentias illicito modo repellentes, maiores patiemur penurias.* Ita refert Waddingus in Annal. Minorum anno Christi 1212. n. 14. Addit Marcus c. 10. 30. centuplum hoc reddendum *cum persecutionibus*, quod quomodo fiat, ibidem dicam.

Tropologice, Cassianus loco iam citato, centuplo maius gaudium conversorum esse asserit de virtute, quam fuerit antea de cupiditate et vitio: *Si*, inquit, *pro iræ et furoris perturbatione iugem animi lenitatem: pro sollicitudinis ac distentionis angore securitatis quietem: pro infructuosa huius sæculi pœnalique tristitia, salutaris tristitiæ fructum: pro vanitate lætitiæ temporalis, gaudii spiritalis appenderis ubertatem, retributionem in horum affectuum commutatione centuplam pervidebis.* Tropol.

Anagogice, S. Antonius, teste S. Athanasio in eius vita, per centuplum accipit regnum cælorum, in quo cen- Anagog.

tuplo maiora sunt bona, quam sint in terra: *Qui totius orbis dominium reliquit*, inquit, *centuplum de melioribus præmiis in sublimi sede recipiet*. Pro caducis enim reddentur ei stabilia, pro vilibus eximia, pro parvis magna, pro terrenis cælestia, pro humanis divina, pro momentaneis sempiterna.

Et vitam æternam possidebit.) Syrus, *hæreditate possidebit*. Arabicus, *hæres fiet vitæ æternæ*, q. d. Qui suam hæreditatem, æque ac suos parentes, fratres, sorores, etc. Christi causa reliquerit, pro eis recipiet centuplum in hoc sæculo, et hæreditatem vitæ æternæ in futuro. Hæc enim est amplissima hæreditas, in qua beati erunt hæredes Dei, ac cohæredes Christi: ideoque non solum cælum et terram, et omnia, quæ in eis sunt, sed etiam Deum ipsum, et omnem honorem, omnes opes, omnem gloriam, omnem suavitatem, omnes delicias, omnia gaudia, denique omnia bona in Deo possidebunt, non quasi usufructuarii, sed quasi hæredes et domini hæreditate perpetua, et in æternum, quamdiu Deus erit Deus, duratura. Hæc omnia significantur et involvuntur in vita æterna. Porro hanc vitam æternam obtinebunt omnes, qui servant Dei mandata, ut dixit Christus v. 17. plenius tamen et gloriosius eam obtinebunt, qui præceptis addidere consilia: unde iis solis Christus hic illam promittit et assignat. Qua phrasi tacite innuit, difficile esse vitam æternam consequi per observationem solorum præceptorum, sine observatione consiliorum; quia illa sine hac est difficilis; difficile est enim servare omnia Dei præcepta, nisi serventur et consilia præsertim paupertatis: nam ut ait Christus v. 23. difficile, et quasi impossibile est divitem salvari.

Hæreditas vitæ æternæ.

Vers. 30. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi.) Nota apposite Christum hanc sententiam præcedentibus a se dictis subiungere: nam ipse hoc capite pene toto opposuit se, suamque gratiam, et consilia Evangelii, Pharisæis, et legi veteri; unde consequenter hic opponit præmium illius præmio huius, ut patebit cap. sequenti: proprie autem respicit illa, quæ immediate ante dixerat de sedibus duodecim iudiciariis, de centuplo, de vita æterna dandis suis sequacibus: ac videtur occurrere tacitæ obiectioni Apostolorum. Poterant enim ipsi intra se cogitare, qui fieri poterit, ut nos viles, pauperes, ignorantes, ignobiles sedeamus super duodecim thronis iudicantes 12. tribus Israel? in quibus sunt viri plurimi dignitate, opibus, nobilitate, scientia, fama, auctoritate eminentes, uti sunt Scribæ et Pharisæi, et adolescens ille dives et splendidus, simul ac legis observator, de quo v. 16. Occurrit Christus, asseritque illos quidem in hoc sæculo esse eminentes et primos, sed in cælo et vita æterna fore novissimos, id est, nullo loco habendos, sed ab ea reiiciendos et excludendos (simili phrasi dixit c. 5. 19. *qui solverit unum de mandatis istis minimis*, etc. *minimus*, id est, nullus *vocabitur in regno cælorum;* ac novissimos hic vocari a regno cælorum remotissimos, patet ex Luca cap. 13. 30.) eo quod Christum quasi pauperem aspernati sunt: Apostolos vero aliosque similes, qui relictis omnibus, secuti Christum in hoc sæculo videbantur esse pauperrimi et novissimi hominum, in vita æterna fore primos, utpote Christo cælorum regi charissimos, et in vita ac moribus, præsertim in paupertate et zelo prædicandi simillimos: ita S. Hieronymus, Beda, S. Thomas, Franc. Lucas et alii, ac Victor. Antioch. in c. 10. Marci. Dicit autem *multi*, non *omnes;* quia aliqui hic sunt primi, qui et in cælo erunt primi, uti sunt sancti reges, principes, doctores, episcopi, pontifices, qui licet opibus abundent, tamen pauperes sunt affectu et spiritu: ac vicissim aliqui hic sunt novissimi, qui et in cælo erunt novissimi, uti sunt pauperes et mendici, qui furtis, rapinis, aliisque sceleribus incumbunt, ut suam inopiam levent, fiantque divites et opulenti.

Multi primi novissimi, novissimi primi.

Summa hac gnome significat Christus, divites et eos, qui bonis terrenis inhiant, a cælo excludendos; pauperes vero, qui cælestia ambiunt, in cælo fore primos. Respicit enim ad id, quod dixit adolescenti diviti v. 21. *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo*. Et vice versa ad illud vers. 23. *Dives difficile intrabit in regnum cælorum*. Et ad illud Petri v. 27. *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, quid ergo erit nobis?* Sic Christus in cælo est primus, quia in terra fuit novissimus, iuxta illud Isaiæ 53. *Vidimus eum, et non erat aspectus: et desideravimus eum, despectum et novissimum virorum*. Vide ibi dicta. Proxima Christo est S. Virgo, quia post Christum inter homines fuit novissima; sequuntur Apostoli, de quibus ait Paulus: *Puto quod Deus nos novissimos ostendit, tamquam morti destinatos: quia spectaculum facti sumus mundo, Angelis et hominibus*. Et mox: *Tamquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc*, 1. Corinth. 4. v. 9. et 13. Sic de S. Martino, cuius hodie festum celebramus, canit Ecclesia: *Martinus Abrahæ sinu lætus excipitur. Martinus pauper et humilis cælum dives ingreditur, hymnis cælestibus honoratur*. Visa est cuidam viro sancto sedes sublimis et gloriosa in cælo, ac miranti cuiusnam illa foret, audivit: *Hæc sedes humili servatur Francisco*. Ita habet eius vita.

Christus novissimus primus.

Denique multi Patres et Doctores scholastici, quos citabo c. seq. v. 1. τὸ *novissimi* et *primi* præcise accipiunt in ipsa *vita æterna*, q. d. Divites, qui in hac vita honestam, sed commodam egere vitam, servantes dumtaxat præcepta Dei (qualis fuit adolescens ille v. 21.) in cælo erunt novissimi: pauperes vero, qui præceptis adiunxere consilia Evangelica, ac in paupertate evangelizando secuti sunt Christum, hi in cælo erunt primi, de quo plura capite sequenti. Amplior et plenior, omniaque quæ in sequenti parabola dicuntur, adæquans erit sensus, si τὸ *novissimi* utroque modo accipias, scilicet ut significet, tam excludendos a cælo, quam novissimos in cælo. Nam Apostoli, qui quasi primi iudicabunt duodecim tribus Israel quasi novissimos, multos ex iis, utpote iustos adiudicabunt cælo; plures tamen, utpote iniustos, inferno. Porro hanc gnomen: *Multi erunt primi novissimi, et novissimi primi*, Christus explicat per sequentem parabolam operariorum ad vineam excolendam conductorum capite sequenti. Hæc ergo gnome est proparabola, id est, titulus et argumentum illius parabolæ, cui subnectitur ista postparabola, sive scopus et applicatio parabolæ, c. 20. v. 16. *Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi: multi enim sunt vocati, pauci vero electi*. Unde liquet, postparabolam respondere ex æquo proparabolæ, imo unum idemque cum illa esse: *electi* ergo vocantur *primi: vocati* vero dumtaxat nec electi vocantur *novissimi*.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus proponit parabolam operariorum conductorum ad colendam vineam, e quibus novissimi vocati, fiunt primi in mercede et præmio. Secundo, v. 16. prædicit suam passionem. Tertio, v. 20. Iacobo et Ioanni ambientibus primas sedes in regno Christi proponit calicem passionis, docetque maiorem esse eum, qui cupit esse minor. Quarto, v. 30. duos cæcos illuminat.

1. Simile est regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. 2. Conventione autem facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam. 3. Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos, 4. Et dixit illis: Ite et vos in vineam

meam, et quod iustum fuerit dabo vobis. 5. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa sextam et nonam horam : et fecit similiter. 6. Circa undecimam vero exiit, et invenit alios stantes, et dicit illis: Quid hic statis tota die otiosi? 7. Dicunt ei : Quia nemo nos conduxit. Dicit illis : Ite et vos in vineam meam. 8. Cum sero autem factum esset, dicit dominus vineæ procuratori suo : Voca operarios, et redde illis mercedem, incipiens a novissimis usque ad primos. 9. Cum venissent ergo qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios. 10. Venientes autem et primi, arbitrati sunt quod plus essent accepturi : acceperunt autem et ipsi singulos denarios. 11. Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias, 12. Dicentes : Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei et æstus. 13. At ille respondens uni eorum, dixit : Amice, non facio tibi iniuriam : nonne ex denario convenisti mecum? 14. Tolle quod tuum est, et vade : volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi. 15. Aut non licet mihi quod volo facere? an oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? 16. Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi : multi enim sunt vocati, pauci vero electi. 17. Et ascendens Iesus Ierosolymam, assumpsit duodecim discipulos secreto, et ait illis : 18. Ecce ascendimus Ierosolymam, et Filius hominis tradetur Principibus sacerdotum, et Scribis, et condemnabunt eum morte, 19. Et tradent eum gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum, et tertia die resurget. 20. Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans et petens aliquid ab eo. 21. Qui dixit ei : Quid vis? Ait illi : Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, et unus ad sinistram, in regno tuo. 22. Respondens autem Iesus, dixit : Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Dicunt ei : Possumus. 23. Ait illis : Calicem quidem meum bibetis : sedere autem ad dexteram meam vel sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo. 24. Et audientes decem, indignati sunt de duobus fratribus. 25. Iesus autem vocavit eos ad se, et ait : Scitis quia principes gentium dominantur eorum : et qui maiores sunt, potestatem exercent in eos. 26. Non ita erit inter vos : sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister : 27. Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus : 28. Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam, redemptionem pro multis. 29. Et egredientibus illis ab Iericho, secuta est eum turba multa : 30. Et ecce duo cæci sedentes secus viam, audierunt quia Iesus transiret : et clamaverunt, dicentes : Domine miserere nostri, fili David. 31. Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes : Domine, miserere nostri, fili David. 32. Et stetit Iesus, et vocavit eos, et ait : Quid vultis ut faciam vobis? 33. Dicunt illi : Domine, ut aperiantur oculi nostri. 34. Misertus autem eorum Iesus, tetigit oculos eorum. Et confestim viderunt, et secuti sunt eum.

Vers. 1. *Parabola patrisfamilias conducentis operarios in vineam suam.*

SIMILE EST REGNUM CÆLORUM HOMINI PATRIFAMILIAS, QUI EXIIT PRIMO MANE CONDUCERE OPERARIOS IN VINEAM SUAM.) *Simile est,* id est, similiter agitur in regno cælorum, perinde ac si herus conduceret operarios in vineam suam : nam alioqui præcise et proprie regnum cælorum non ipsi patrifamilias, sed eius domui et familiæ simile est. Vide canonem 28. Ut totam hanc parabolam paucis genuine et clare explicem,

Scopus parabolæ operariorum.

Notandum est, scopum illius esse, ut per eam probet Christus ultimam propositionem cap. præcedentis : *Multi erunt novissimi primi, et primi novissimi :* Christus enim hanc propositionem immediate præmittit parabolæ, quasi proparabolam sive titulum parabolæ : ac rursum eamdem ipsi subiungit, quasi postparabolam hic v. 16. Unde et quidam codices Latini sic habent : *Simile est enim.* Scopus ergo Christi hic est ostendere ex Dei gratia, et sine ulla iniustitia, vel cuiuspiam iniuria fore, ut qui hic primas tenere visi sunt, in die novissimo postremas teneant; et qui hic postremas, ibi primas, hoc est ut Apostoli, et abiecti fideles sequaces Christi, in regno cælorum Scribis et Pharisæis præferantur : ac Gentiles credentes in Christum præponantur Iudæis, qui primo tempore Abrahæ, Iacob, et Mosis vocati fuerunt a Domino, ut primas in regno Dei, id est, in Ecclesia tam militante in terris, quam triumphante in cælis obtinerent : sive, filios novi testamenti, præsertim Apostolos in duodecim sedibus sessuros in die iudicii, anteferendos esse filiis veteris testamenti, qui sub umbris legalium sacrificiorum, cæremoniarum, et figurarum laboriosissime serviebant; quia scilicet hi legi et operibus præfisi, falso ex illis hoc Dei regnum sibi arrogabant, ideoque Christum, Christique fidem repellebant : unde merito a regno hoc exciderunt : illi vero Christo eiusque fidei et gratiæ quam longe Iudæis uberiorem acceperunt, humillime se subdiderunt, et strenue ferventerque illi cooperati sunt, ideoque Iudæis prælati, et præ illis electi sunt ad gratiam, æque ac ad gloriam. Huuc esse scopum patet primo ex proparabola,

Probat.

1\. et ex ipsa parabola, eiusque clausula sive postparabola,
2\. v. 16. *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Secundo, idipsum patet ex Luca, qui c. 13. v. 29. et 30. primos fore novissimos, et novissimos fore primos, sic explicat, quod Gentiles cælum ingrediuntur, Iudæi vero ab eo excludentur, eo quod illi Christum receperint, hi eum repulerint. Tertio, quia alioqui non potest explicari mur- 3.
mur primorum v. 11. in cælis enim inter beatos nullum est murmur, sed illud est in inferno inter damnatos; nec etiam dura ibi Domini increpatio, v. 15. *An oculus tuus nequam,* id est, invidus *est* et parcus, *quia ego bonus,* id est, beneficus, et liberalis *sum*? Ita censent Iansenius, Barradius, Hesselius, et Franc. Lucas hic, ac Ludovicus Molina, et Gabriel Vasquez 1. p. q. 12. artic. 6. Igitur quæcumque in parabola hac ad scopum iam dictum pertinent, annotanda et explicanda sunt; quæ vero ad eum non pertinent, in explicatione parabolæ omittenda sunt; adduntur enim dumtaxat, ut emblemata ipsius parabolæ iuxta canon. 29.

Applicatio partium parabolæ.

Per vineam ergo significatur Ecclesia, per forum mundus, per primo hora prima, tertia, et sexta vocatos significantur Iudæi iam in avis suis Abraham, Iacob, et Mose vocati ad Dei fidem et cultum, ut, eum, in Ecclesia Dei bene operando, augeant et propugnent : per novissime vero hora undecima vocatos significantur Gentiles, ultimo per Christum et Apostolos vocati ad Christum et Ecclesiam : per vesperam, significatur dies extremi iudicii, in quo singulis assignabitur, et adiudicabitur sua merces, vel iam in hac vita eis data (uti data est Iudæis) vel tum danda, uti danda est Gentilibus in cælo : per denarium, significatur integra merces diurna, sive merces laboris, qua quis per totum diem in vinea laboravit. Denarius enim teste Plinio, Budæo et aliis, appendebat drachmam Atticam, id est, Regalem Hispanicum, sive Iulium Italicum : unde denarius illo ævo erat statum diurni laboris pretium. Dictus denarius, quod appenderet decem Baiocos Romanos.

Denarius idem singulis datur, quid?

Porro denarius omnibus tam primo, quam ultimo vocatis datur idem in genere, seu in confuso, id est, datur omnibus et singulis integra diurni laboris merces, in genere par et eadem, sed in specie et in particulari valde dispar et diversa. Denarius enim erat nummus communis, qui multas sub se continebat nummorum species et formas. Denarius enim alius erat æreus, alius argenteus, alius aureus. Rursum alius erat simplex, alius duplex, alius triplex, alius quadruplex, perinde ac iam sunt Regales Hispanici. Disparem enim hic datam fuisse operariis mercedem liquet ex eo, quod novissimi, qui hora undecima venerunt, præ-

lati sunt cæteris, qui hora prima, tertia et sexta venerunt: quia licet hi diutius laborarint, illi tamen maiori gratia et diligentia fervoreque laborarunt: quare uti primos in fervore potius, quam in labore, sic et in mercede superarunt.

Maius meritum facit non labor maior, sed gratia.

Dices: ergo hic maiori labori minor datur merces. Respond. Verum, id est, sed non maiori merito; huic enim semper maior debetur, daturque merces. Maius autem meritum facit maior non labor, sed gratia, et gratiæ cooperatio. Maiorem autem gratiam habuere Apostoli, quam Scribæ; Christiani, quam Iudæi, ac magis, quam illi gratiæ cooperati sunt, ideoque maior denarius, id est, maior merces eis promissa est. Nam Iudæis per tot mundi ætates diu operose, et moleste laborantibus in Dei cultu et Ecclesia, denarius a Deo promissus erat merces temporalis, scilicet abundantia rerum temporalium, frumenti, olei et vini: Gentilibus vero Christianis unica et ultima mundi ætate laborantibus, promissus est a Christo denarius, id est, merces spiritualis longe nobilior, et omnem laborem superans, scilicet vita æterna: Iudæi ergo acceperunt denarium, id est, drachmam æris vel argenti; Christiani vero auri: alioqui enim, si denarius eamdem omnino significaret mercedem, repugnaret proparabolæ et postparabolæ, in quibus asseritur, quod *erunt novissimi primi, et primi novissimi;* hoc enim significat, Christianos et Apostolos præferendos Iudæis in præmio cælesti: imo quod ipsi iudicabunt et condemnabunt Iudæos. Respicit enim Christus ad id, quod dixit c. præc. v. 28. *Sedebitis vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* Unde Iudæi, qui in hac vita erant primi et ditissimi, in die iudicii apparebunt novissimi, et a cælo remotissimi: Gentiles vero Christiani in hac vita abiecti et pauperes, in die iudicii erunt primi in regno cælorum, ideoque Iudæi contra Gentiles Christianos murmurabunt, quod eos olim viles idololatras, tunc sibi in fide, gratia et gloria prælatos videbunt: sicut et in hac vita Scribæ assidue murmurabant contra Christum et Apostolos, quod ipsi in Evangelio, id est, in prædicatione, fide, gratia, et promissione regni cælestis, Iudæis, id est, populo a Deo olim electo, præferrent Gentiles, olim ob idola et scelera infames.

Ut ergo verbo dicam, tota parabola non significatur aliud, quam Gentiles credentes in Christum præferendos esse Iudæis, Mosi et legi pertinaciter adhærentibus, ideoque Christum spernentibus; præferendos, inquam, tam in gratia et Ecclesia militante, quam in gloria et Ecclesia triumphante; ideoque Iudæos contra Christum et Christianos murmuraturos, quod cum vocatione, labore, synagoga et dignitate populi fidelis essent potiores et antiquiores, iam tamen in his et cæteris Gentilibus postponantur. Et hoc est, quod docet passim Paulus, præsertim tota epistola ad Romanos, ac Christus ipse: *Publicani,* inquit, *et meretrices præcedent vos in regno Dei,* Matth. 21. 31. Et: *Cum videritis Abraham et Isaac et Iacob, et omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras.* Et: *Venient ab Oriente et Occidente et Aquilone et Austro* (ex quatuor plagis orbis et Gentium) *et recumbent in regno Dei;* ac statim subiungit id, quo tota hæc parabola refertur: *Et ecce sunt novissimi* (puta Gentiles) *qui erunt primi* (in cælo) *et sunt primi* (puta Iudæi in hac vita) *qui* in die iudicii *erunt novissimi.* Reliqua, quæ in hac parabola adduntur, emblemata sunt addita ad elegantiam parabolæ, iuxta canonem 29.

Iuxta hunc sensum primi sunt salvandi, novissimi sunt damnandi. Alio vero sensu, quem nunc subiungam, primi futuri novissimi sunt illi, qui primi vocati sunt, sed ultimi ad præmium perveniunt: novissimi vero futuri primi, sunt illi, qui ultimo vocati, primi fiunt in præmio. Unde de his vulgo a Patribus et Doctoribus Scholasticis, hæc parabola aliter tractatur et explicatur, quasi Christus dicere velit, tam primos, id est primo vocatos, quam novissimos, id est ultimo vocatos ad fidem et gratiam, puta tam Iudæos, quam Christianos Deo servientes, eamdem vitam æternam accepturos (dicuntur enim, vel potius subintel-

Alia explicatio parabolæ.

A ligantur ex anteced. et sequ. tam novissimi, quam primi fore in ipsa vita æterna, sive in cælo) nec obfore cuipiam, quod in fine mundi, vel ætatis suæ sit vocatus, aut venerit ad vineam Ecclesiæ, vel animæ suæ excolendam, imo eum cæteris, qui diu ante vocati sunt, aut venerunt, fore præferendum in gloria cælesti, si gratiæ maiori sibi a Deo datæ maiori labore, studio et fervore cooperetur. Ita explicat S. Hieronym. Chrysost. S. August. S. Thom. Maldonatus, Gregorius de Valentia 1. p. quæst. 12. art. 6. Bellarminus libr. 3. de Iustificatione cap. 16. Suarez fuse 1. p. lib. 2. de attrib. Dei negat. cap. 20. Estque hæc applicatio valde probabilis, illique valde favet primo, quod sic melius explicatur quomodo idem denarius detur omnibus operariis. Passim enim Patres per denarium accipiunt vitam æternam: ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Anselmus hic, et S. Augustinus serm. 59. de verbis Domini, Tertullianus de Monogam. cap. 13. Nazianzenus orat. 40. Gregorius homil. 16. in Ezech. Valentia, Bellarminus et Suarez iam citati.

Probat. 1.

B Dices, quomodo in denario hoc pares sunt primi et novissimi, cum primi maiores sint in felicitate et gloria vitæ æternæ, quam novissimi? Respondetur, eumdem denarium notare eamdem beatitudinem genericam et obiectivam, scilicet eamdem divinam essentiam, quæ est obiectum beatitudinis et gloriæ beatorum; hæc enim una et eadem est, quæ omnes beatos sui ostensione beat; sed tamen visio et fruitio eius est dispar pro disparitate meritorum; qui enim maiori gratia et labore Deo servierunt, uti fecerunt novissime vocati, hi clarius et perfectius Deum videbunt, ideoque magis eius amore, cæterisque dotibus fruentur, eruntque magis beati, quam illi, qui minori gratia et labore Deo servierunt. Ita S. Gregorius 4. Moral. cap. 31. aut iuxta aliam editionem 43. S. Augustinus de S. Virgin. c. 26. S. Hieronymus hic, S. Thomas 1. part. quæst. 12. art. 6. Valentia et alii: *Omnibus,* ait S. Augustinus, *datur vita æterna, sed eorum mansiones multæ sunt, honoratur enim alius alio clarius.* Huc accedit Bellarminus loco

C iam citato; nam denarius ille significat, inquit, *æqualitatem æternitatis, non gloriæ et excellentiæ.* Pulchre S. Ambrosius lib. 7. in Lucam, exponens cap. 15. *Æqualem,* inquit, *dignaris solvere mercedem vitæ, non gloriæ. Itaque datur omnibus idem denarius, quoniam Sancti omnes sine fine regnabunt, quamvis non omnes eadem eminentia regnabunt. Quemadmodum commune stellis omnibus est perpetuo fulgere in cælo, tametsi aliæ aliis clarius micent.* Et Glossa Interlin. eumdem denarium interpretatur, eamdem æternitatem beatam, quæ omnibus beatis eadem datur: omnes enim in æternum erunt beati, de eoque certi sunt. Rursum huic sententiæ favent illa, quæ dixit Christus cap. 19. v. 21. et seq. quorum occasione et intuitu hanc parabolam subtexuit: ibi enim iuveni diviti dicenti se præcepta Dei servasse, addit consulitque paupertatem Evangelicam, dicens: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo:* quam cum iuvenis tristis abnueret, intercessit Petrus dicens: *Ecce nos reliquimus omnia,* etc. *quid ergo erit no-*

D *bis?* cui Christus: *Sedebitis vos super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel,* q. d. Vos, o Apostoli, præferemini illi adolescenti et similibus, qui tantum servant præcepta Dei, quia vos insuper servatis consilia Evangelica, et secuti estis me in evangelizando: quare licet illi in hoc sæculo videantur esse primi, tamen in cælo erunt novissimi; vos vero, qui in hoc sæculo videmini novissimi, in cælo eritis primi. Multi enim e Iudæis, ante Christum quavis ætate timuerunt Deum, eiusque præcepta servarunt, et ideo salvati sunt. Iam, ut iuxta hunc sensum singula applicemus, per diem accipe mundi cursum, et tempus; per horas varias, accipe diversas mundi ætates, ut prima hora, sit prima ætas mundi ab Adam usque ad Noe; secunda a Noe ad Abraham; tertia ab Abraham ad Mosen; sexta a Mose ad Christum; undecima hora sit a Christo usque ad finem mundi: ita S. Hilarius, S. Gregorius et Theophylactus. Aut dies est ætas vitæ cuiusque hominis, cuius hora prima, est infantia; tertia, est

Applicatio partium parabolæ.

pubertas; sexta, ætas virilis; nona, senilis; undecima, decrepita: ita S. Hieronymus, S. Basilius in reg. brevior. inter. 224. et S. Fulgentius epistol. 7. Porro non tantum tota vita cuiusque, sed totum hoc sæculum præsens, quod per tot millia annorum ad finem decurrit, unus dumtaxat dies dicitur: *Magnus quidem quantum ad nos, modicus autem quantum ad Dei vitam*, ait Origenes, eiusque æternitatem. Per murmur, cum Theophylacto, Salmerone, Suarez, Vasquez, et aliis accipe admirationem Sanctorum, cum scilicet, illi qui minores erunt in gloria, et tamen plus hic laborarunt, uti fuere Iudæi, mirabuntur alios, qui hic minus laboraverunt, sed maiori excelluerunt gratia et spiritu, sibi in gloria anteponi; ut hic Christus iniiciat aculeum diligentiæ, et ei qui cito venit, ne torpore suo aliis postponatur, et ei qui tarde venit, ut fervore tarditatem compenset, ac primos æquet vel superet, studendo perfectioni et consiliis Evangelicis, uti suasit Christus cap. præc. v. 21. Denique plenus et adæquatus erit sensus, si secundum hunc sensum coniungas cum primo, et utrumque confles in unum: nam ut dixi in fine cap. præced. *novissimi* hic utroque modo accipi possunt; scilicet ut significent novissimos tam extra cælum, ideoque damnandos, quam in ipso cælo, ideoque salvandos; prioribus competit primus sensus, in iisque plane explicat eorum murmur; posterioribus competit secundus sensus, in iisque plane explicat denarium, quomodo scilicet idem denarius, nimirum eadem vita æterna omnibus detur, tam novissimis, quam primis: quare secundus sensus supplet primum, et vicissim primus supplet id quod deest secundo: iunge ergo utrumque et omnia adæquabis.

Tropol. vinea est anima cuique excolenda. Tropologice, vinea est anima cuique excolenda: moraliter ergo hinc disce nos vocatos, ut simus operarii in vinea, id est anima et Ecclesia Dei. S. Bernardus quotidie se interrogabat: *Bernarde dic quare hic?* Vocatus es non ad otium, sed ad laborem, ut excolas vineam, id est, animam tuam virtutibus, et Ecclesiam sanctis exemplis. Et S. Petrus epist. 2. 1. *Magis satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis.* Porro cultores huius vineæ non æstimantur tempore et antiquitate laboris, sed diligentia, fervore et spiritu. Hi enim primis præferuntur. Quocirca S. Hier. epist. 13. ad Paulin. *Noli*, ait, *fidem pensare temporibus, nec me idcirco meliorem putes, quod prior in exercitu Christi cœperim militare; Paulus Apostolus de persecutore mutatus, novissimus in ordine, primus in meritis est; quia extremus licet, plus omnibus laboravit: subitus calor longum vincit teporem.* Idem epist. 34. ad Iulian. *Felix*, ait, *et omni dignus beatitudine, quem senectus Christo occupat servientem, quem extrema dies Salvatori invenerit militantem, qui non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta.* Vere Sapiens c. 4. *Consummatus*, ait, *in brevi, explevit tempora multa.* Ita S. Xaverius undecim annis quanta fecit in India! Quisque ergo operarius est vineæ (id est animæ) suæ et vineæ proximi. Hinc sponsa ait Cant. 1. *Posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodivi.* Essentia animæ est vinea plantata in terra huius corporis, cuius facultates ordinatæ sunt vites; cuius vinum sunt opera charitatis, vites alligandæ sunt palo crucis, cuius pedi foveam facimus, dum mortem instare et foveam sepulturæ cognoscimus; servanda est hæc vinea, ab apro exterminatore de sylva, Psalm. 79. id est de vitio obscœnæ voluptatis, quæ omnia bona exterminat; et a singulari fero, id est a vitio superbiæ, quæ singularem hominem facit: a vulpe astutæ adulationis, a lupo voracitatis, a cane detractionis. Rogandus Dominus, ut huic vineæ suæ mittat pluviam doctrinæ suæ, et calorem charitatis suæ, et stercora, id est memoriam mortis filii sui, et Ss. Martyrum. Reviresecit anima tamquam vinea per flores et folia, id est, per sancta desideria et sermonem ædificantem: producit lacrymas compunctionis, emittit odorem virtutis, iuxta illud Cantic. 2. *Vineæ florentes dederunt odorem suum*: edit maturas uvas bonorum operum: ita Salmeron. Rursus quæ facit vinitor in vinea, hæc faciat fidelis in anima. Ille putat, sarrit, aggerat, plantat, ablaqueat, defrondat, etc. Idem faciat mystice fidelis in anima sua. Porro, *Sicut mercenarius*, ait S. Chrysostomus, *totum diem circa Domini opus impendit: unam autem horam circa suum cibum, sic et nos omne tempus vitæ nostræ debemus impendere circa gloriam Dei; modicam autem partem circa usus nostros terrenos. Et sicut mercenarius ea die qua opus non fecerit, erubescit intrare in domum et petere panem; quomodo tu non confunderis intrare in Ecclesiam, et stare ante conspectum Dei, quando nihil boni in conspectu Dei gessisti?* Iam sigillatim versus singulos breviter percurramus.

CONVENTIONE AUTEM FACTA CUM OPERARIIS EX DENARIO DIURNO, MISIT EOS IN VINEAM SUAM.) Denarius argenteus erat Iulius Romanus, sive Regalis Hispanicus, qui Romæ valet decem baiocos, in Belgio quinque stuferos. Vers. 2. Denarius quid?

Obiiciebat olim Iovinianus, et nuper Calvinus, iustos omnes esse pares in præmio, id est, in denario vitæ æternæ; ergo et pares esse in merito; ergo omnia opera bona esse paria. Verum iam respondi, omnes in vita æterna generice et abstracte esse pares, quia omnes sunt beati, certique de sua beatitudine, eiusque æternitate, quod scilicet vivent in omni felicitate et vita æterna; sed in hoc ipso erunt gradus intensionis et remissionis, ut alii magis, alii minus videant Deum; ideoque illi magis, hi minus sint beati et gloriosi; quocirca illi in cælo vocantur, et revera erunt primi, hi novissimi.

ET EGRESSUS CIRCA HORAM TERTIAM, VIDIT ALIOS STANTES IN FORO OTIOSOS.) Romani, ait Rhodiginus l. 12. c. 9. indeque Iudæi iam Romanis per Pompeium subiecti, dividebant uti noctem sic et diem, in 12. horas, per quatuor partes, quas noctu in castris vigilias (eo quod initio earum vigiles mutarent) vocabant. Prima hora sive vigilia, incipiebat ab ortu solis, tertia tribus horis ab ortu, sexta sex horis ab eodem, puta in meridie, nona tribus horis post meridiem, duodecima in vespera et solis occasu. Porro in hyeme hæ horæ erant breviores per diem, longiores per noctem, quia in hyeme dies sunt breviores, noctes vero longiores: vice versa in æstate, hæ horæ erant longiores per diem, breviores vero per noctem, quia tunc dies sunt longiores, noctes vero breviores. Vers. 3.

ET DIXIT ILLIS: ITE ET VOS IN VINEAM MEAM, ET QUOD IUSTUM FUERIT, DABO VOBIS: ILLI AUTEM ABIERUNT.) His promittit non denarium, sed *quod iustum fuerit*, q. d. Denarius erat merces diurni laboris, dabaturque laborantibus ab hora prima, id est a solis ortu, usque ad occasum. Hi autem hora tertia vocati tribus horis serius venerunt ad laborandum in vinea; quare non totum denarium, sed tres quartas dumtaxat denarii, puta septem baiocos cum medio, sive tres stuferos Belgicos, cum tribus quadrantibus merebantur: sed liberalior fuit herus, qui eis vespere integrum denarium persolvit. Vers. 4.

Nota, τὸ *iustum* significat meritum bonorum operum, quod quasi ex iustitia meretur mercedem, quam Deus cuique operi, ex iustitia distributiva promittit, rependit, et distribuit.

ITERUM AUTEM EXIIT CIRCA SEXTAM ET NONAM HORAM, ET FECIT SIMILITER.) Notatur sollicitudo heri quærentis operarios ad excolendam vineam, quæ notat sollicitudinem Dei, volentis ut homines omnes, et singuli sint operarii in vinea suæ animæ et Ecclesiæ, ut utraque omni fructuum genere resplendeat. Vers. 5.

CIRCA UNDECIMAM VERO EXIIT, ET INVENIT ALIOS STANTES (Græca et Syrus addunt, *otiosos*) ET DICIT ILLIS: QUID HIC STATIS TOTA DIE OTIOSI?) Nota τὸ *tota*, quia undecima hora est ultima hora diei, dies enim finitur hora duodecima, ut dixi, v. 3. quare hac hora vocati per unam horam dumtaxat laborarunt in vinea. Porro vocati hora prima, tertia, sexta, nona, notant Iudæos et cæteros priores; vocati vero undecima notant Christianos, uti dixi. Unde Origen. hora prima ait vocatum Adamum; hora undecima Paulum. Vers. 6.

DICUNT EI, QUIA NEMO NOS CONDUXIT.) S. Chrysost. ait, hanc esse futilem pigrorum excusationem, quia, inquit, Deus omnes vocat a pueritia ad virtutem, puta ad Vers. 7.

sui et Ecclesiæ suæ obsequium. Hinc v. 1. exiit primo mane. Sic et S. Gregor. et Glossa. Interlin. Porro conductio, ait Chrysost. est promissio vitæ æternæ, Gentes vero nec Deum, nec Dei promissa sciebant: unde dicunt se non fuisse conductos, id est vocatos per prædicatores, licet per legem et lumen naturæ essent vocati.

Dicit illis: Ite et vos in vineam meam.) His ex rigore temporis et laboris, duodecima tantum denarii pars debebatur, utpote una, id est duodecima hora diei in vinea dumtaxat laborantibus: sed Deus liberalis integrum, imo præstantissimum vitæ æternæ denarium eis retribuit.

Vers. 8. Cum sero autem factum esset, dicit Dominus vineæ procuratori suo: Voca operarios, et redde illis mercedem, incipiens a novissimis usque ad primos.) Τὸ *sero* notat finem mundi et diem iudicii, quo Christus iudex, singulis pro merito mercedem retribuet, idque per se: unde τὸ *procuratori* est emblema parabolæ. Christus enim non eget procuratore.

Procurator hic quis?

Symbolice tamen Origenes per procuratorem accipit Ss. Angelos, ut S. Michaelem, per quem Christum particulare iudicium animarum, in morte cuiusque exercere, vel animæ intimare, nonnulli autumant, uti dixi Daniel. 12. 1. Remigius vero per procuratorem accipit Christum; qui qua homo procurator est Dei Patris, eiusque nomine iudicabit vivos et mortuos. S. Irenæus autem lib. 4. contra hær. cap. 70. sub finem, per procuratorem accipit Spiritum sanctum, quia hic dispensat uti gratias et dona, sic et gloriam, et præmia: ita et Glossa.

Mercedem.) Quia merces respondet præcise non labori, sed merito; meritum autem facit gratia et liberum arbitrium gratia excitatum, ipsique gratiæ per gratiam cooperans: qui autem undecima hora venerunt, puta Gentes per Apostolos ad Christum vocatæ, plus habuerunt gratiæ et charitatis, magisque gratiæ cooperatæ sunt, ideoque Iudæos prius vocatos, et diutius in vinea Dei laborantes in præmio antecesserunt, primasque in cælo obtinent. Disce hic praxin facilem augendi merita et gloriam, esse, si quis crebro exerceat actus charitatis, eosque ardentes et intensos, imo si omnia opera externa faciat ex charitate et amore Dei. Sic enim plus merebitur, quam rustici et milites, qui magnos subeunt labores, ac plus quam Religiosi, qui arduas subeunt pœnitentias, si ex maiori charitate quam ipsi, sua opera licet in se minus difficilia, exerceant.

Incipiens a novissimis.) Qui minori tempore, sed maiori fervore, et spiritu laborarunt. Vide dicta v. 1. Quibus adde S. Chrysostomum: *Nimia misericordia*, ait, *ordinem non respicit*. Auctor lib. de spiritu et littera apud S. Augustinum, c. 24. *Velut priores*, ait, *reperiuntur hi, qui minus dilati sunt*. S. Gregorius: *Plerumque ante remunerantur qui ultima ætate vocati sunt, prius enim de corpore exeunt ad regnum, quam qui in pueritia vocati*. Glossa: *A novissimis incepit, dum prius latronem quam Petrum in paradisum introduxit*.

Vers. 9. Cum venissent ergo quia circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios.) Græce ἀνὰ δηνάριον, id est, *secundum denarium*, hoc est, *singuli denarium*, ut vertit Syrus, Arabicus, Vatabl. et alii: ἀνὰ enim significat æquam proportionem, sive æqualem distributionem mercedis. Porro denarius hic in genere erat idem et par, sed in specie diversus et dispar, ut dixi v. 1. et hoc videtur significare τὸ ἀνὰ δηνάριον, id est iuxta denarium, scilicet sibi competentem et debitum, q. d. Hora undecima venientes, id est, Apostoli et Christiani, ultima mundi ætate vocati, acceperunt denarium meliorem et pretiosiorem, suo labori et merito congruentem et debitum: quia enim ipsi maiori gratia, fervore et spiritu laborarunt in Ecclesia Dei, hinc meliorem denarium, id est, maiorem gloriam acceperunt, cæterisque Iudæis prius vocatis, et plus laborantibus prælati sunt.

Dices: prius vocati murmurarunt, eo quod eumdem denarium cum posterius vocatis acciperent; unde aiunt: *Pares eos nobis fecisti*: ergo idem denarius plene fuit datus his et illis: si enim alius et maior fuisset denarius, dixissent: *Superiores eos nobis fecisti*, ac longe magis murmurassent.

Respond. Vespere in tenebris solet distribui operariis post operas diurna merces, puta denarius: itaque tum non satis dignoscere potuerunt sequentes, quis et qualis esset denarius, qui præcedentibus daretur, sed tantum in genere audierunt a procuratore singulis dici: Accipite vestrum denarium: aut si eum viderunt, non satis in tenebris discreverunt, quod ipsi acciperent denarium, id est drachmam in cupro; priores vero eamdem acciperent in auro: cuprum enim, præsertim aurichalcum, rubore et fulgore simile est auro; uti videre est Romæ in medalliis æreis adeo splendidis, ut aurea videantur: unde putarunt eumdem in specie illis dari denarium, qui sibi dabatur, idque ægre tulerunt, quod scilicet, qui pauciori tempore, imo una hora dumtaxat laborassent, æquarentur sibi in mercede, qui toto die laborarant. Quæ omnia parabolice significant invidiam Iudæorum erga Gentes; illi enim ægerrime tulerunt Gentes sibi æquari in Dei cultu, Ecclesia, Christianismo, gratia et gloria sui Messiæ, sive Christi: putabant enim hæc omnia sibi solis proprie, et ex asse deberi, reliquis vero Gentibus per quamdam gratuitam tantum dispensationem, eo quod Messias, ipsis quasi solis videretur a Deo per Prophetas promissus, ac consequenter omnia eius dona, et gratiæ. Unde illa lis et rixæ Iudæorum contra S. Petrum prædicantem Evangelium S. Cornelio Gentili, Actor. 10. ac magis ardens et continua contra S. Paulum, utpote doctorem Gentium, ut patet ex Actis Apostolorum, et passim ex epistolis S. Pauli.

Si ergo quæras, cur Christus non dixit expresse quod hora undecima venientes, maiorem denarium, id est, maiorem gloriam reciperent, quam venientes hora prima, sexta, nona, id est, cur maiorem Apostoli et Christiani gloriam acceperint, quam Scribæ et Iudæi?

Respondeo, quia Christus hic id non agebat, sed tantum intendebat Iudæis evellere opinionem et arrogantiam primatus in regno Dei iam dictam. Unde contra eam docet quod novissimi erunt primi, et primi novissimi, id est quod Apostoli erunt primi in cælo, Scribæ vero et Iudæi erunt ultimi. Vult enim confirmare suum promissum Apostolis factum, scilicet: *Sedebitis vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel*. Sic enim Apostoli erunt primi in cælo, utpote futuri iudices cæterorum: Iudæi vero erunt ultimi, utpote ab eis iudicandi. Per hoc tamen implicite satis ostendit, quod Apostoli in æterna vita plus felicitatis et gloriæ consequentur, quam Scribæ et Pharisæi: qui enim sunt primores et iudices in cælo, hi pariter maiores sunt in felicitate et gloria: ita Suarez, et Maldonatus.

Moral. S. Chrysostomus: *Undecima hora vocantur*, ait, *qui in senectute vocantur. Composita est ergo hæc parabola, ut eos avidiores faceret, qui in ultima senectute convertuntur; ne existimarent se minus aliquid habituros*. Hæc Chrysostomus: Scopus enim huius parabolæ est, ut per illam ostendat Christus, in præmio cælesti non haberi rationem antiquitatis temporis, nec diuturnitatis laboris, sed maioris gratiæ et fervoris: ideoque præponi eos, qui parvo tempore, sed fervide laborarunt, iis qui longo, sed tepide.

Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias. Vers. 11.

Dicentes: Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei et æstus.) Quid fuerit hoc *murmur*, explicui v. 1. quibus adde: *Per murmur*, inquit S. Chrysostomus, *significatur mercedis et gloriæ magnitudo, quæ tanta est in Apostolis, ut cæteri ex Iudæis electi et beati, eis inviderent, et murmurarent, si invidia et murmur in beatos cadere posset*. Aliter S. Gregorius: *Quia patres*, ait, *ante Christum non sunt ducti ad regnum, hoc ipsum murmurasse est*. Denique S. Chrysostom. censet hoc murmur esse emblema dumtaxat parabolæ, ideoque non applicandum rei per illam significatæ. Insuper Glossa: *Non o-*

mnes, inquit, *murmurabant, sed quidam; mali scilicet qui bonum quod inceperant ad finem non perduxerunt, ideoque præmio privati murmurant.* Et S. Hieron. *Iudæi*, inquit, *Gentilibus invident, et in Evangelii torquentur gratia.*

Portavimus pondus diei et æstus.) Id est, diu sub onere legis sudavimus, et longiora carnis tentamenta sustinuimus. Ad hæc Scribæ et Pharisæi plerique ieiunabant bis in Sabbato, decimas omnium dabant Deo, populum docebant, regebant, corrigebant, circuibant mare et aridam, ut facerent unum proselytum. Habuerunt ergo laborum pondus, sed sæpe inutile.

Vers. 13. At ille respondens uni eorum, dixit: Amice, non facio tibi iniuriam; nonne ex denario convenisti mecum?

Vers. 14. Tolle quod tuum est, et vade: Volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi.

Vers. 15. Aut non licet mihi quod volo, facere? an oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?) Præter dicta v. 1. adde; Græca et Syrus nervosius habent: *An non licet mihi, in meis facere quod volo? In meis*, scilicet rebus, id est, *de meo*, uti interpretatur S. August. ser. 50. de verbis Domini. Arabicus, *de bonis meis. Oculus nequam*, est oculus lividus et invidus. Sensus est, q. d. Cum hora undecima venientibus feci gratiam, dando eis denarium, tibi non feci iniuriam: *Tolle* ergo *quod tuum est, et vade.* Poterat herus respondere murmuranti, hora undecima venientes maiori gratia et fervore laborarunt, plusque una hora effecerunt, quam tu toto die, ideoque plus meriti sunt, ac primi meliorem denarium acceperunt. Sed non decuit herum ex æquo, et quasi ex iustitia cum servo contendere: quin potius eius murmur retundere per obtentum summi sui dominii, liberalitatis et gratiæ.

Obiicies: S. Prosper videtur hic tollere omne meritum, et totum præmium assignare Dei gratiæ. Sic enim ait l. 2. de vocat. Gentium c. 5. vel iuxta aliam editionem c. 17. *Ideo in parabolis de his, qui laborant in vinea, legimus dari idem præmium, eamdemque mercedem omnibus operariis, sive multum, sive parum laboraverint, ut ii, qui multo labore sudarunt, nec amplius quam novissimi acceperunt, intelligant, donum se gratiæ, non operum accepisse mercedem.* Respondet Bellarminus l. 5. de iustificat. c. 6. Considerat S. Prosper vitam æternam, ut est una et eadem, sive ut est æqualis in omnibus beatis. Neque enim alius longius, alius brevius, sed omnes in æternum vivent. Dicit autem, hanc vitam æternam donum esse gratiæ, non operum mercedem, eo sensu, quo dixit Augustinus: Dona sua coronat Deus, non merita tua, videlicet non est in vita æterna merces operum, quæ sint nobis a nobis, sed quæ sunt nobis a gratia Dei. Atque ut hoc intelligeretur, ideo voluit Deus vitam æternam tribuere iis, qui multum, et iis qui parum laboraverant: ne qui multum laborant, de suis viribus extollantur. Unde Glossa Interlinearis sic explicat, q. d. Gratia et misericordia est, quod vobis, o Iudæi, coæqualis et concorporalis fiat populus Gentilis.

Tolle quod tuum est (tuum denarium) et vade.) q. d. Tolle, o Pharisæe et Iudæe, tuas opes, delicias et honores, quos tibi in hac vita dedi, et quos præ vita æterna ambivisti, iis ergo contentus esto, et abi. Præter dicta v. 1. Remigius sic explicat: *Tolle quod tuum est, et vade*, id est, recipe mercedem tuam, et vade in gloriam.

Volo autem et huic novissimo (id est, Gentili populo) dare (secundum meritum) sicut et tibi.) Origenes vero sic: *Forsitan autem Adæ dicit: Amice, non facio tibi iniuriam: nonne ex denario convenisti mecum? tolle quod tuum est, et vade. Tuum est salus, quod est denarius: volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi.* Non incredibiliter potest quis arbitrari hunc novissimum esse Apostolum Paulum, qui una hora operatus est, et similiter omnes qui ante eum fuerunt. Alii sic explicant: *Tolle* damnationem tibi ob murmur debitam, et vade in gehennam.

Vers. 16. Supr. 19. 30. Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi: multi enim sunt vocati, pauci vero electi.) Iuxta primum parabolæ sensum quem assignavi v. 1. novissimi futuri in cælo primi, sunt electi: primi vero futuri in cælo novissimi, sunt vocati dumtaxat, qui vocationem suam non sunt secuti, vel eam deseruerunt, ideoque sunt damnati. Hi multi sunt, si cum electis et salvandis, qui pauci sunt, conferantur, Matth. 7. v. 14. pauci enim gratiæ et vocationi Dei cooperantur, in eaque usque ad mortem perseverant. Iuxta secundum vero sensum, quem dedi v. 1. posterior gnome, *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi*, diversa est a prima, *Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi*: ac difficile est eas inter se connectere. Maldonatus sic connectit: *Ex speciali sententia*, inquit, *qua dixit primos fore novissimos et novissimos primos, nunc generalius concludit, non omnes qui vocati sunt, mercedem accepturos, quia plerique vocati venire nolunt.* Sicut capite præcedenti v. 23. ex occasione unius adolescentis, qui divitiis suis inhærens, consilium paupertatis sequi noluerit, generalem intulit sententiam, de omnibus divitibus, et non iam de consiliorum, sed de præceptorum observatione conclusit, difficile esse divitem in regnum cælorum intrare. Pressius et nervosius Suarez censet esse argumentum non ab æquivalenti, sed a fortiori, q. d. Non miremini primos fore novissimos, et novissimos primos, cum multi sint vocati, pauci vero electi, ideoque cæteri omnes damnandi, quod magis mirandum et horrendum est: nam si multi sunt vocati, qui non salvantur, quid mirum, quod multi sint vocati, qui non sint in præmio primi, etiamsi aliquid consequantur? (Luc. 13. 30. Marc 10. 31. Infr. 24. v. 14.)

Porro *multi*, id est, omnes, *sunt vocati* ad vitam æternam; dicit tamen multi, quia omnes sunt multi, et quia eos opponit paucis qui erunt electi. *Vive ergo cum paucis*, ait Cassianus, *ut cum paucis eligi et inveniri merearis in cælo.* Notum est illud: *Loquendum ut multi, sapiendum* (imo vivendum) *ut pauci.*

Denique nonnulli sic exponunt: *multi*, id est, omnes *sunt vocati* ad gratiam et ad observationem mandatorum, sed *pauci electi*, ad gratiam eximiam, et observationem consiliorum Evangelicorum.

Catharini sententia de duplici prædestinatorum ordine.

Huc accedunt Scholastici illi, qui ponunt duos ordines prædestinatorum et electorum; unum communem eorum, qui ex prævisione meritorum electi sunt ad gloriam; alterum eorum, qui ad gloriam electi sunt ante prævisa merita, quos proinde vocant eximie prædestinatos, illosque censent hic notari, cum dicitur, *Pauci vero electi.* Tales enim pauci sunt; scilicet B. Virgo, Apostoli et pauci alii, priores vero longe plures sunt, ideoque de illis dici, *multi sunt vocati.* Ita Gabriel in 1. dist. 41. quæst. 1. artic. 2. Okam ibid. art. 1. Catharinus lib. 1. de prædest. c. ult. et lib. 3. c. 1. et 2. et alii nonnulli. Catharinum acriter impugnant D. Soto in c. 9. ad Roman. Antonius Cordub. lib. 11. quæst. 56. et Camerar. in Dial. Cathol. c. 10. sed æquo acrius Catharinum perstringunt, uti ostendit Gabriel Vasquez 1. p. disp. 90. c. 3. Peccat tamen Catharinus primo, quod taxet S. Augustinum. Secundo, quod illos solos, qui ante merita ex mera Dei gratia eximie electi sunt, vocet prædestinatos, et ad eos arctet illud Pauli ad Roman. 8. *Quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui.* Tertio, quod iisdem eximie electis imponat necessitatem perseverandi in gratia, ita ut ab ea libere excidere non possint. Nam S. Paulus, qui ex iis fuit, si quis alius, de se dicit: *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar*, 1. Corinth. 9. Poterat ergo ipse a gratia excidere et reprobari.

Denique Arabicus vertit, *quam multi sunt vocati, et pauci electi*; quæ verba sunt Christi quasi exclamantis, admirantis, et miserentis multitudinem vocatorum, et paucitatem electorum, ac consequenter multitudinem reproborum, et damnandorum.

Hic finiuntur acta anni tertii prædicationis Christi.

Hic finiuntur acta anni tertii prædicationis Christi; nam paulo post hanc parabolam operariorum, Christus a morte suscitavit Lazarum, quæ suscitatio facta est in Martio, postquam eodem mense et anno (qui fuit Christi 34. et ultimus) Christus crucifixus est et mortuus. Igitur

sequentia omnia, quæ narrat Matthæus usque ad finem Evangelii, contigerunt hoc Martio paulo ante passionem Christi, vel paulo post eam, uti contigit Christi resurrectio et ascensio in cælum: ita Iansen. Franc. Lucas, et alii. Vide Chronotaxin n. 54. et seq.

Vers. 17. Luc. 18. 31. Marc 10. 31. ET ASCENDENS IESUS IEROSOLYMAM ASSUMPSIT DUODECIM DISCIPULOS SECRETO, ET AIT ILLIS.) Hic fuit ultimus Christi ascensus, id est, ultima profectio Ierosolymam, quam narrant Matth. hic, ac Lucas cap. 18. 31. Marc. cap. 10. 32. et Ioannes cap. 11. v. 54. et seq. Ex Ioanne liquet, quod Christus suscitato Lazaro, fugiens invidiam et odia Pharisæorum, secesserit in civitatem Ephrem, ex qua imminente iam Paschate, quo occisus est a Iudæis, iuxta legem ascendit Ierosolymam. Fuit ergo hic Christi ascensus paulo ante mortem eius, imo ascendit ut crucem et mortem sibi in Ierusalem destinatam, et paratam, pro redemptione mundi ex decreto Patris capesseret, et ultro quasi invaderet. Vide Chronotaxin n. 57.

DUODECIM DISCIPULOS.) Ergo etiam Iudam, ait Origenes, et forte hinc Iudas accepit occasionem prodendi Christum, ex eo quod Christus prædiceret sibi moriendum esse in Ierusalem. Certus enim erat Christum verum dicere; ac proinde proditionem eius ex animo sibi successuram sperabat, nec quidquam post mortem Christi ab eo sibi timendum, avaritia excæcatus existimabat.

Vers 18. Luc. 18. 31 Marc 10 33. ECCE ASCENDIMUS IEROSOLYMAM, ET FILIUS HOMINIS TRADETUR PRINCIPIBUS SACERDOTUM, ET CONDEMNABUNT EUM MORTE.

ASCENDIMUS.) Id est, proficiscimur et revera ascendimus, quia Ierusalem ac præsertim eius arx et templum erat in monte Sion. Rursum *ascendimus* ad crucem Ierosolymæ subeundam, iuxta illud: *Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum*, Ioann. 12. 32. Rursum dicit: *Ecce ascendimus,* quia hic est sermo constantiæ, q. d. ait S. Chrysostomus: *Videte, quia voluntarie vado ad mortem. Cum ergo videritis me in cruce pendentem, ne æstimetis me hominem esse tantum: nam etsi posse mori hominis est, velle tamen mori hominis non est.*

Denique *ascendimus*, quasi triumphaturi in Capitolio Solymæ et Calvariæ; in cruce enim Christus triumphavit de morte, peccato, diabolo, et inferno, uti docet Apostolus Coloss. 2. 15.

FILIUS HOMINIS TRADETUR PRINCIPIBUS SACERDOTUM.) *Tradidit enim*, ait Rabanus, *Iudas Dominum Iudæis, et ipsi tradiderunt eum Gentibus, id est, Pilato, et potestati Romanorum. Ideo autem Dominus in mundo noluit prosperari, sed gravia pati, ut ostenderet nobis, qui per delectationem cecidimus, cum qua amaritudine redire debeamus. Unde sequitur: Ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum.*

ET CONDEMNABUNT EUM MORTE.) *Omnis salus hominum,* ait S. Chrysostomus, *in Christi morte posita est: nec est aliquid propter quod magis Deo gratias agere debeamus, quam propter mortem ipsius. Ideo duodecim Apostolis in secreto, mortis suæ annuntiavit mysterium, quia semper pretiosor thesaurus in melioribus vasis includitur.* Et rursum: *Tribulatio enim cum supervenerit expectantibus nobis, levior invenitur quam esset futura, si repentina venisset.*

Vers. 19. Luc. 18. 32 33 Marc 10. 33. 34 ET TRADENT EUM GENTIBUS AD ILLUDENDUM, ET FLAGELLANDUM, ET CRUCIFIGENDUM, ET TERTIA DIE RESURGET.) Sæpius iam ante Christus prædixerat Apostolis suam crucem et mortem, ne ea turbarentur, putarentque ipsum non esse Messiam orbis redemptorem: nunc vero morte instante, eamdem prædixit, ut Apostolos in fide sua suæque passionis et resurrectionis firmaret. Ita S. Hieron. Chrysos. et alii.

AD ILLUDENDUM, ET FLAGELLANDUM, ET CRUCIFIGENDUM.) Tres enim hæ fuere primariæ passionis Christi partes: passus enim est illusiones ignominiosissimas, flagella atrocissima, et crucem acerbissimam.

ET TERTIA DIE RESURGET.) Hoc est mel resurrectionis, quo conditur fel passionis. Unde S. August. lib. 18. de Civit. quem citat S. Thomas in Catena: *Passione*, ait, *ostendit* (Christus) *quid sustinere pro veritate; resurrectione, quid sperare in Trinitate debeamus; unde dicit: Et tertia die resurget.* Et S. Chrysostomus: *Dictum est quidem et ad multos, ut cum tristia viderent, resurrectionem expectarent.* Unde subdit: *Et tertia die resurget.* Causam dat S. Augustinus loco iam citato dicens: *Una enim mors, scilicet Salvatoris, secundum corpus duabus mortibus nostris saluti fuit; scilicet animæ, et corporis, et una eius resurrectio duas nobis resurrectiones præstitit.* Hæc ex Chrysostomo, et Augustino citat S. Thomas in Catena.

Moraliter Christus suis suam passionem sæpe refricat, ut suum amorem, quem in ea summum eis exhibuit, commendet, ut eum vicissim redament, ac amorem amori, sanguinem sanguini, mortem morti rependant. Crux enim Christi, est fornax et incendium amoris. Quocirca S. Bernardus serm. de quadruplici debito: *Primo,* inquit, *Christo Iesu debes omnem vitam tuam, quia ipse vitam suam posuit pro tua, et cruciatus amaros sustinuit, ne tu perpetuos sustineres.* Addit deinde multa in hanc sententiam, quæ sic ad extremum concludit omnia: *Cum ergo ei donavero quidquid sum, quidquid possum, nonne istud est sicut est stella ad solem, gutta ad fluvium, lapis ad montem, granum ad acervum?* Idem S. Bernardus tract. de diligendo Deo: *Si totum,* ait, *me debeo pro me facto, quid addam iam pro refecto, et refecto hoc modo? nec enim tam facile refectus quam factus; nam qui semel, et tantum dicendo fecit, in reficiendo profecto, et dixit multa, et gessit mira, et pertulit dura, nec tantum dura, sed et indigna. In primo opere me mihi dedit, in secundo se; et ubi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo et redditus, me pro me debeo, et bis debeo. Quid Deo retribuam pro se? nam etiamsi millies me rependere possem, quid sum ego ad Deum?*

Crux est fornax amoris.

Pro Christo ergo probra, calumnias, tormenta, cruces et ignes sustinere non recusemus, sed amemus et ambiamus, ut illusiones illusionibus, flagella flagellis, crucem cruci rependamus, imo reddamus. Ipsius enim est vita nostra, et omne quod sumus: ipse enim emit et redemit nos, non auro, sed divino sanguinis sui pretio.

Eleganter et pie, sed vere S. Leo ser. 8. de passione: *Crux tua* (o Christe) ait, *omnium fons benedictionum, omnium est causa gratiarum, per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte.*

TUNC ACCESSIT AD EUM MATER FILIORUM ZEBEDÆI CUM FILIIS SUIS, ADORANS ET PETENS ALIQUID AB EO.) Vers. 20. Marc. 10. 35.
Tunc scilicet cum audissent a Christo instare ipsi mortem, et post mortem resurrectionem, post quam expectabant regnum Christi gloriosum: unde præoccupant, petuntque, ut ipsi præ cæteris Apostolis, in eo primas obtineant: ita S. Hieronymus, Beda, Euthymius.

MATER FILIORUM ZEBEDÆI.) Nomine Salome. Ita enim nominat Marcus c. 15. 40. illam, quam Matthæus c. 27. 56. vocat matrem filiorum Zebedæi. Hæc enim uxor Zebedæi, ex eo genuit Iacobum et Ioannem, quos Christus sibi adscivit, et Apostolos creavit. *Adorans,* hoc est, inclinando se reverentiam ei exhibens.

ET PETENS.) Dices, Marcus cap. 10. 35. ait non matrem, sed filios ipsos, id petiisse a Christo. Resp. Matris petitio ex filiorum petitione processit. Cum enim ipsi verecundarentur, primas petere a Christo, subornarunt matrem, ut ipsa id peteret. Quare filii sunt locuti per os matris, et forte eius petitioni suam quoque adiunxerunt: ita S. Chrysostom. Theophylactus, S. Gregorius hom. 27. in Evang. et S. Augustinus l. 2. de consensu Evang. c. 64. Aliter Maldonatus, qui censet matrem suo instinctu et motu proprio, id petiisse a Christo, dici tamen a Marco filios id ipsum postulasse, quia mater non pro se, sed pro filiis id postulabat. Favet S. Hilarius, et S. Ambrosius de quo mox.

ALIQUID.) In genere et in confuso, scilicet dicentes, ut habet Marcus: *Magister volumus, ut quodcumque petierimus facias nobis.* Timebant enim ne si suam primatus ambitionem exprimerent, Christus eam abnueret illico et refutaret. Volunt ergo prius universali petitione concedendi

ea quæ petierint, ligare Christum, ut deinde cum particulatim illam expriment, Christus eam negare non possit. Hic est mos fœminarum dum suos fœmineos appetitus, quos ardenter concupiscunt, hac arte impetrare satagunt. Sic Bethsabee 3. Regum 2. 20. petitura a Salomone filio suo Abisag dari uxorem Adoniæ præmisit, dicens: *Petitionem unam parvulam ego deprecor a te, ne confundas faciem meam.* Annuit Salomon, sed mox ut ipsa illam expressit, abnuit, dicens: *Postula ei et regnum.* Astute enim Adonias postulabat Abisag, quæ uxor fuerat Davidis, dari sibi uxorem, ut per eam quasi reginam invaderet regnum, seque regem faceret excluso Salomone.

Vers. 21. Marc. 10. v. 36. 37. Qui dixit ei: Quid vis?) Prudenter Christus generalem petitionem abnuit, et vult ut particulatim eam exprimat, ne ineptum vel se indignum quid petat, quod eam facturam præsciebat, ut nos idem facere doceat. Memorabile est quod de S. Pulcheria scribit Nicephorus, et ex eo Baronius anno Christi 446. sub finem; scilicet illam, ut periculosam Theodosii Imperatoris fratris sui oscitantiam, qua passim libellis supplicibus etiam non lectis subscribebat, falso ioco castigaret, porrexisse Theodosio libellum supplicem, in quo asserebat Eudoxiam, uxorem Theodosii a se emptam, dummodo ipse emptionem probaret; subscripsit libello non lecto, more suo Theodosius, mox illa Eudoxiam ad se vocavit, et diutius detinuit. Revocante uxorem Theodosio, respondit Pulcheria, illam a se emptam, ipsumque emptionem probasse, ac simul ei submisit libellum, hac de re ab eo subscriptum: quem legens Theodosius erubuit, et suam nimiam subscribendi facilitatem damnavit.

S. Pulcheriæ prudentia.

Ait illi: Dic (præcipe, statue, ordina, decerne) ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, et unus ad sinistram, in regno tuo.) Occasionem huius petitionis sagaciter hanc dat S. Chrysostomus: *Volebant*, inquit, *ut ego coniicio, quoniam super duodecim sedes sessuros discipulos audierunt, primatum huius consessus impetrare, et præponi quidem se cæteris præterquam Petro sciebant, Petrum vero sibi præferri formidantes, dicere ausi sunt: Dic ut unus a dextris, alter a sinistris sedeat; ita urgebant dicentes Dic*, ut quasi primores regni tui utrumque tuum latus, utramque tuam aurem, adeoque te totum occupent, nec quis ad te nisi per eos accedere, aut aliquid a te petere possit, uti nonnulli hodie (et omni ævo) aures et animos regum principumque occupant, ut nil nisi per eos ab illis obtineri possit. Hi regum sunt reges, imo pædagogi. Tritum est illud Caroli Martelli, avi Caroli Magni, qui oblato sibi Franciæ regno respondit: *nolle se regem esse, sed velle regibus imperare.* Disce hic quam audax, cæca et insatiabilis sit ambitio, et ambitiosa petitio, ad quam duos hosce Apostolos incitavit, quod ipsi se cæteris Apostolis a Christo antepositos vidissent in transfiguratione, quæ erat quasi inchoatio regni Christi, Matth. 17. 1. æque ac in suscitatione filiæ Iairi, Lucæ 8. 51.

Caroli Martelli dictum.

Sed excusanda est mater, quod iure cognationis a Christo cognato suo, id postulet pro filiis, quos ut se, imo plusquam se diligebat. Ita S. Hieronymus: *Postulat*, inquit, *mater errore muliebri, et pietatis affectu, nesciens quid peteret.* Et plenius S. Ambrosius libr. 5. de fide cap. 2. *Considerabat* (Christus), inquit, *matris dilectionem, quæ filiorum mercede, grandævam solabatur senectam, et desideriis licet fessa maternis, charissimorum pignorum tolerabat absentiam. Considerate etiam fœminam, hoc est, sexum fragiliorem, quem Dominus propria nondum confirmaverat passione. Considerate, inquam, Evæ illius primæ mulieris hæredem, transfusa in omnes immoderatæ cupiditatis successione labentem, quam Dominus adhuc proprio sanguine non redemerat, nondum inolitam affectibus omnium, immodici contra fas honoris appetentiam, suo Christus cruore diluerat. Hæreditario igitur mulier delinquebat errore.*

Excusanda mater filiorum Zebedæi.

Simili ratione filios eius excusat S. Chrysostomus: *Non turbetur*, ait, *quisquam, si adeo imperfectos dicimus Apostolos fuisse; nondum enim mysterium crucis erat consummatum, nondum gratia spiritus in corda ipsorum infusa. Quare si studia virtutis ipsorum discere cupis, quales post datam gratiam Spiritus fuerint considera, et videbis omnem ab illis turbationem animi fuisse superatam. Hac enim de causa eorum modo imperfectio revelatur, ut aperte percipere possis, quales subito per gratiam effecti fuerint.*

Vers. 22. Marc. 10. v. 38. 39. Respondens autem Iesus, dixit: Nescitis quid petatis.) Græce αἰτεῖσθε, id est, *petitis.* Ecce hic Christus respondet non matri, sed filiis, quia sciebat filios in matre, et per matrem locutos. *Nescitis quid petatis*, quia scilicet nescitis Primo, quale sit regnum meum, scilicet spirituale et cæleste, non carnale et terrenum, in quo sit pompa regalis throni, assessorum principum, famulorum, etc. uti vos putatis. Secundo, quia petitis triumphum, ante victoriam. *Regnum* enim *cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*, Matth. 11. Ita auctor Imperfecti. Tertio, quia vos existimatis, regnum hoc petentibus iure sanguinis dari, cum non detur nisi merentibus, et certantibus. Hoc pariter exemplo Christi, respondeant Episcopi, et principes suis amicis, servis, filiis, et fœminis importunis, dum ab eis petunt præbendas, dignitates et officia, ad quæ minus sunt apti: *Nescitis quid petatis.* Præbenda et officia mea, non sunt mea, ut scilicet ex libidine ea dare possim cognatis, vel servis quia sic volo: dispensator eorum sum, non dominus. Deus rigidam dispensationis a me rationem reposcet, an dignis ea contulerim. Gravis enim est iniuria Christi, Ecclesiæ, Reipub. et dignorum, ac multorum malorum causa; si officia et beneficia, ob consanguinitatem, vel amicitiam dentur indignis, vel minus dignis. Agrippina mater Neronis, ait Cornelius Tacitus, ambiens imperium Neroni, consuluit hac de re Chaldæos, sive astrologos: responderunt illi: *Imperabit Nero, sed matrem occidet;* tum illa: *Occidat*, ait, *dum imperet.* Quam vesana ambitio! sed luit eam mater; nam a Nerone occisa est. Sic ambitiosi indigni, ambientes beneficia, sibi ambiunt veneficia, quia illa eis causa sunt damnationis et gehennæ.

Beneficia non cognatis, sed dignis danda.

Agrippinæ matris Neronis ambitio.

Et quid quæso est cognatio, nisi externa relatio, quod filii vel nepotis caro decisa sit ex tua? Quid ad me quod tunica mea ex eodem panno decisa sit, ex quo tua?

Romæ, teste Livio, templum erat Honori positum, sed post templum Virtutis, ut in illud Honoris non pateret ingressus nisi per templum Virtutis, ut docerent nemini patere aditum ad honores nisi per virtutes, quas solas prisci Romani spectabant; ideoque imperium tam amplum, dives, et magnificum obtinuerunt, donec per posticum ædificato ibidem profano ambitionis et largitionis fano, multi per illud ad honores evaserunt; itaque seditionibus rempubl. æque ac seipsos perdiderunt.

In templum Honoris non patebat aditus nisi per templum Virtutis.

Nescitis quid petatis.) Arabicus, *quid vultis, quid petitis?* q. d. Nescitis quid velitis et petatis, idque primo et plane ad litteram, quia putatis meum regnum esse terrenum et pomposum, quale fuit Davidis et Salomonis, cuius ego sum filius et hæres, cum illud sit spirituale et cæleste. Ita S. Chrysostomus: *Hoc dicit*, ait, *ostendens quod nihil spirituale petebant.* Et Theophylactus: *Non est*, inquit, *hoc quod creditis, quod sim temporaliter in Ierusalem regnaturus, sed omnia hæc quæ ad regnum pertinent supra intellectum sunt.* Sic et Abulensis qu. 71. Secundo alii: Quia, inquiunt, petebant id quod eis datum iam et promissum erat, scilicet assidere Christo, et cum eo iudicare duodecim tribus Israel. Ita S. Hilarius: *Nesciunt*, ait, *quid petant, quia nihil de gloria Apostolorum ambiendum erat: iudicaturos enim eos superior sermo exposuit.* Sed inter duodecim hosce thronos, ipsi videntur petiisse primos, et Christo vicinos, qui necdum eis speciatim a Christo promissi erant. Tertio, quia petebant id quod superabat eorum dotes et merita. *Nam sedere ad dextram tam magnum est, ut superexcedat superiores virtutes*, ait, ex Chrysostomo et Theophylact. Beda: *Nesciunt*, ait, *quid petant, qui sedem gloriæ a Domino, quam nondum merebantur, inquirunt;* primæ enim in cælo debentur iis, qui maioris, imo maximi sunt meriti. Quarto, quia incongruo tempore id petebant, imminente scilicet passione

Nescitis quid petatis. 1. 2. 3. 4.

Christi, quando lugendum erat. Ita Chrysostomus: *Vos, inquit, de honore loquimini: ego vero de agonibus et sudoribus disputo; non est enim hoc præmiorum tempus, sed
5. *occisionis, præliorum et periculorum.* Quinto, quia petiuut id quod contrarium erat eorum vocationi et professioni. Vocati enim erant a Christo, ad sequendam eius paupertatem, humilitatem et crucem, non ad ambiendos
6. honores. Sexto, quia prius petere debebant crucis labores, per quos mererentur honores. Unde Christus id eis ostendens subdit: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus*
7. *sum?* Septimo, quia petunt sedere ad sinistram, æque ac ad dexteram. Sinistra autem in malam partem accipitur. Nam ad sinistram Christi stabunt in iudicio damnati, q. d. ait Chrysostomus: *Ego vos vocavi ad partem dexteram, et vos vestro consilio de dextra curritis ad sinistram;* sed hoc mysticum est et symbolicum. Ex his germaniores sensus sunt, primus, tertius, et sextus: nesciebant enim hoc regnum spirituale esse, non carnale; nec carni et sanguini dari, sed virtuti; nec precibus, sed meritis illud obtineri.

Passio est calix, cur?

POTESTIS BIBERE CALICEM, QUEM EGO BIBITURUS SUM?) q. d. Per passionem et crucem mihi tendendum est ad regnum; ergo et vobis illud ambientibus eadem calcanda est via. Audi S. Bernardum serm. 11. ex parvis: *Ipse,* inquit, (Christus) *tamquam pius et laudabilis medicus prius bibit potionem quam parabat suis, id est, passionem et mortem sustinuit, et sic sanitatem immortalitatis accepit et impassibilitatis, docens suos ut confidenter biberent potionem, quæ generat sanitatem et vitam.* Per catachresim Christus passionem suam vocat calicem: causam hanc dat S. Chrysostomus, Euthymius, et Theophylactus, quod Christus tam libenter et avide passionem subierit, ac si sitiens vini calicem epotasset. Verum quia Christus ait, *potestis bibere*, non autem, desideratis bibere; hinc melius hæc generatim accipias. Pro quo nota, calicem passim in Script. æque ac apud profanos, significare cuiusque hominis sortem, sive bonam, sive malam, quæ ei a Deo decernitur, et immittitur, ac quasi propinatur. Ducta est hæc metaphora a veteri convivantium ritu, quo Symposiarcha sive convivii Præfectus, vinum pro suo arbitrio et prudentia temperabat, ac cuique suam portionem, quam exhaurire deberet, statuebat, uti ostendi Eccl. 32. v. 1. forte etiam, ait Maldonatus, alludit ad calicem veneni, qui nonnullis ad mortem damnatis dabatur, uti datus est Socrati ab Atheniensibus, eo quod unum Deum colendum diceret, pluribus diis exclusis.

Præclare S. Cyprianus libr. 4. epist. 6. ad Tibarit. per calicem accipiens martyrium: *Gravior,* ait, *et ferocior pugna nunc imminet* (quia S. Cyprianus ex Dei revelatione didicerat instare persecutionem Valeriani et Galieni Imp. in qua ipse martyrii lauream obtinuit) *ad quam virtute robusta parare se debent milites Christi, considerantes idcirco se quotidie calicem* (quia tunc communicabant quotidie, idque sub utraque specie, panis et vini) *sanguinis Christi bibere, ut possint et ipsi propter Christum sanguinem fundere.* Quocirca S. Chrysostomus solerter notat: *Respice,* inquit, *qualiter ipso interrogationis modo, et hortatur et allicit. Non enim dixit: Potestisne vestrum effundere sanguinem? sed, Quonam pacto potestis bibere calicem? Deinde alliciens inquit: Quem ego bibiturus sum, ut communicatione laborum cum ipso promptiores redderentur.* Hinc S. Ioannes pingi solet cum calice; et quia ipse calicem veneni absque damno hausit, uti testatur S. Isidorus de Patribus novi Testam. cap. 74. et S. August. in soliloq. c. 22. *Pro tua dulcedine gustanda,* inquit, *veneni poculum intrepidus Ioannes potavit.* Idem testatur Aldhelmus Occidentalium Saxonum Episcopus, lib. de laudibus Virgin. cap. 11. Unde et in festo S. Ioannis solebat fieri benedictio vini contra venenum, uti testatur Albertus Castellanus in Sacerdotali Romano.

Cur S. Ioannes Evang. pingatur cum calice?

Nota: Græca hic et Marci c. 10. 38. addunt: *Aut baptismo quo ego baptizor baptizari?* Arabicus hic: *et tinctura qua tingar tingemini?* hæc tinctura fuit sanguinis, qua purpuratus est Christus. Ubi Christus suam passionem, quam prius vocavit calicem, alia metaphora vocat Baptismum, quia in illam totus immersus et submersus, id est, mortuus est. Hoc enim proprie est baptizari. Addunt Origenes, Chrysostomus, Theophylactus, Christum passionem suam vocasse Baptismum, eo quod nos per illam abluerit, purificarit et sanctificarit, uti fit in Baptismo.

DICUNT EI: POSSUMUS.) Videntur Ioannes et Iacobus intellexisse significationem calicis; scilicet per illum intelligi passionem, et tamen uti ambitiose petierunt primatum, ita temere respondent, se calicem hunc posse bibere, cum revera id necdum possent; sed postea potuerint per gratiam Christi receptam a Spiritu sancto in Pentecoste. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Iansenius, et alii: licet Maldonatus: Possumus, ait, id est, volumus, et parati sumus pro te mortem oppetere, idque satis est appositum, et probabile. Sic posse subinde sumitur pro velle, præsertim ubi res est ardua, quæ magno voluntatis conatu et robore indiget. Unde illud cap. 19. 12. *Qui potest* (id est, qui vult) *capere capiat*, consilium cælibatus.

AIT ILLIS: CALICEM QUIDEM MEUM BIBETIS (Addunt Græca: *Et Baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini;* et Arabicus: *Et tinctura mea tingemini*) SEDERE AUTEM AD DEXTERAM MEAM, VEL SINISTRAM, NON EST MEUM DARE VOBIS, SED QUIBUS PARATUM EST A PATRE MEO.) Vers. 23.
Est hoc oraculum Christi, de Iacobi et Ioannis passione et martyrio. S. Iacobus enim ferventius cæteris Apostolis prædicans Christum, primus pro eo martyr occubuit, gladio percussus ab Herode, Actor. 12. Ioannes item hunc calicem bibit, cum Romæ ante portam Latinam a Domitiano in dolium ferventis olei immissus, vegetior inde exivit, et novo virtutis miraculo martyr in vita, non moriens, sed vivens extitit, indeque ad suscipiendam coronam Christi athleta processit, ait S. Hieronymus. Et Tertullianus lib. de præscript. c. 36. *Habes,* inquit, *Romam, unde nobis quoque auctoritas præsto est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt; ubi Petrus passioni Dominicæ adæquatur, ubi Paulus Ioannis exitu coronatur; ubi Apostolus Ioannes posteaquam in oleum igneum demersus nihil passus, in insulam relegatur.*

S. Ioannes martyr.

Rursum S. Ioannem proprie bibisse calicem veneni (unde et cum calice hoc pingi solet) sibi ab impiis propinatum, sed sine noxa, docet non tantum Prochorus eius discipulus, in Ioannis vita (cuius fides merito Baronio et viris doctis de fictione est suspecta;) sed etiam S. Isidorus in lib. de Patribus novi Testamenti. Denique tota Ioannis vita continua fuit passio, et continuum martyrium. Vixit enim ipse diutissime, post omnes Apostolos usque ad annum Domini 101. ac 68. post mortem Christi anno, vita functus est: quæ sane dilatio et absentia tam longa a Christo dilecto suo, ad quem assidue suspirabat, prolixum illi æque ac B. Virgini, cui in filium in cruce a Christo datus erat, fuit martyrium.

Porro S. Ioannes singulare martyrium obiit, dum cum B. Virgine in monte Calvariæ astans Christo crucifixo, vidit vitam suam, id est, Christum, quem plusquam vitam suam amabat, acerbissimos crucis dolores, per tres continuas horas pati; ibique quasi lento cruciatus igne assari. Hi enim clavi et dolores medullitus animum eius penetrabant, magisque cruciabant, quam si ferro sectum fuisset eius corpus, adeoque doloribus hisce fuisset exanimatus, nisi Christus quasi per miraculum eum in vita servasset.

SEDERE AUTEM AD DEXTERAM MEAM, VEL SINISTRAM, NON EST MEUM DARE VOBIS.) Arriani censebant hic dici, hoc dare non esse Christi, sed paternæ potestatis, ac proinde Christum non esse ὁμούσιον Patri; sed errant. Christus enim hic ponit antithesin, non inter se et Patrem, sed inter Iacobum et Ioannem ambitiose petentes primatum in regno Christi, et eos quibus primatus hic iure debetur. Vis enim argumenti est in τὸ *vobis*, quod licet non legant Græci, Syrus et Arabicus, legunt tamen Romani et Latini, q. d. Non vobis petentibus, sed certantibus et merentibus hoc regnum debetur. Unde Remigius: *Non est meum,* ait, *dare vobis, id est, superbis, quales vos estis,*

sed humilibus. Et Beda: *Non est meum dare vobis, id est, superbis. Hoc enim adhuc erant: sed aliis paratum est. Et vos alii estote, id est, humiles, et vobis paratum est.* Rursum non est meum dare vobis, eo modo quo vos petitis, scilicet, ut detur vobis tamquam cognatis meis, qua homo sum, cum Deus illud paraverit aliis, scilicet merentibus, q. d. Cælum dare non est potestatis humanæ, sed divinæ. Ita S. August. l. 1. de Trinit. c. 1. et Abulens. quæst. 80. datur enim illud non personæ, sed vitæ, ait S. Hieronymus, non ex favore, sed ex merito.

Nota. Christus non annuit expresse quod hi duo petunt, ne cæteros Apostolos quasi excludendo irritet; nec etiam abnuit, ne hos duos contristet. Ita S. Hieronymus: *Non dixit*, ait, *non sedebitis, ne duos confunderet; neque etiam dixit, sedebitis, ne cæteros irritaret*, sed omnibus ostendendo bravium, omnes ad certandum pro eo animavit. Simile est, ait Theoph. in cap. 10. Marci, si iustus rex agoni a se instituto præsidens, accedentibus cognatis et amicis, dicentibusque: Da nobis bravium, et coronam; iure meritoque responderet: Non est meum vobis dare bravium, sed quibus illud paratum et decretum est, scilicet in agone certantibus et vincentibus. Audi S. Ambrosium lib. 5. de fide c. 2. *Non dixit*, inquit, *non est meum dare: sed non est meum dare vobis: non sibi potestatem deesse asserens, sed meritum creaturis. Accipe aliter: Non est meum dare vobis, quod est, non est meum, qui veni humilitatem docere: non est meum, qui veni non ministrari, sed ministrare: non est meum, qui iustitiam servo, non gratiam. Denique ad Patrem referens addidit: Quibus paratum est, ut ostenderet Patrem quoque, non petitionibus deferre solere, sed meritis, quia Deus personarum acceptor non est.*

Porro Christi quoque esse dare hoc regnum, patet diserte Lucæ 22. 29. *Et ego dispono*, inquit, *vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo, et sedeatis super thronos iudicantes duodecim tribus Israel.* Christus tamen hic dicit, id potius esse Patris, tum quia Christus, ut homo, semper se Patri subiicit, et omnia in ipsum resignat, ipsique accepta refert: tum ut honesto titulo a se repellat hosce ambitiose primatum petentes, eosque ad Patrem amandet, ut sub eo se humilient, et verecundentur id petere; tum denique quia sicut sapientia et opera sapientiæ appropriantur Filio, et opera bonitatis Spiritui sancto; sic opera potentiæ et providentiæ, cuius pars est prædestinatio ad regnum cælorum, appropriantur Patri.

Sed quibus paratum est a Patre meo.) Arabicus: *Sed, qui præparavit eis, Patris mei cælestis.* Ita habet Latinus Interpres Arabici Romæ impressus; sed perperam; vertendum enim est: *Sed quibus splendide præparavit eis Pater meus cælestis.* Arcta est hic expositio Euthymii, qui τὸ *quibus* exponens, hoc est, inquit, DD. Petro et Paulo. Arctior est S. Hilarii: *Quibus*, inquit, hoc est, Mosi et Eliæ: putat enim alludi ad transfigurationem, in qua Moses et Elias viderunt gloriam regnantis Christi, eiusque fuere participes. Arctissima est S. Chrysostomi, qui τὸ *quibus* exponit *nullis:* Quia nemo, inquit, potest assurgere ad dexteram Christi, utpote qui solus sedet ad dexteram Dei Patris. Verum hæc nimis arcta sunt: Christus enim generatim loquitur de omnibus ad regnum cæleste eiusque culmen electis. *Quibus* ergo, scilicet summe certantibus, et vincentibus: his enim a Deo paratum est, et decretum ab æterno hoc regni culmen. Quare per dexteram et sinistram non situm aut positionem ad dexteram et sinistram, sed præeminentiam in regno, quam Ioannes et Iacobus ratione cognationis et familiaritatis cum Christo ambiebant, intelligit, q. d. Vultis primas tenere in regno meo cælesti, primas ergo hic mecum tenete in humilitate, charitate, patientia, et zelo evangelizandi: maioribus enim et heroicis virtutibus, maior debetur gloria et primatus in cælo; qui enim primi sunt in meritis, hi primi erunt præmiis. Simili modo Abbas Athanasius raptus in cælum, audivit choros laudantium Deum, cumque vellet ad eos ingredi, audivit: *Nemo huc ingrediatur negligens, abite, certate et contemnite vanitates sæculi.* Ita Ioannes Moschus in Prato Spirit. cap. 130. Et S. Furseus apud Bedam lib. 3. Histor. Angl. c. 19. raptus in cælum audivit Angelos et Beatos concinentes: *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* Proficiamus ergo de virtute in virtutem, et scandemus de gloria ad gloriam: ab Angelis ad Cherubim et Seraphim, ab imo ad primum et summum regni solium.

Athanasius Abbas.

Et audientes decem indignati sunt de duobus fratribus.) Arabicus: *Murmuraverunt contra duos fratres.* Quæres, ex quo, et unde duorum fratrum petitionem audierint cæteri Apostoli? Primo, putant aliqui ipsos fuisse præsentes, et audiisse matrem petentem primas pro filiis a Christo. Secundo, Abulensis censet aliquem, qui præsens matrem petentem audiit, eius petitionem nuntiasse Apostolis. Verum plane verisimile est matrem secreto id petiisse a Christo, ne filiis verecundiam et cæteris invidiam concitaret. Tertio, ergo verisimilius Franc. Lucas: Privatim, inquit, loquebatur Christo mater cum filiis; sed Iesus ita respondit, ut cæteri et quid diceret, audirent, et ex responso, quid duo illi peterent, intelligerent. Cum enim sciret uno et eodem ambitionis morbo omnes ipsos laborare, voluit ipsis simul omnibus mederi, unumque responsum simul omnibus servire. Adde ipsos, cum eadem cupiditate laborarent, odoratos fuisse cupiditatem duorum. Quod enim quisque cupit et ambit, hoc alios cupere et ambire æstimat: ex se enim suoque affectu cæteros metitur. Et est quædam occulta in his sympathia, qua ut vulgo dicitur fur furem, lupus lupum, ambitiosus ambitiosum, ex habitu, vultu et gestu agnoscit.

Vers. 24. Marc. 10. 41. Unde duorum fratrum petitionem audierint cæteri Apostoli?

Indignati sunt.) Non tam vitio et ambitioni Iacobi et Ioannis, quam quod per eam metuerent eis postponi: ambiebant enim et ipsi primas in regno Christi: sic indignantur, rixantur et ringunt canes, alias amici, dum idem os rodere satagunt, iuxta illud:

Dum canis os rodit, socium quem diligit, odit.

Et illud: *Figulus figulo invidet, et faber fabro.* Vivum huius rei exemplum est in Pompeio et Iulio Cæsare, qui sua imperii Romani ambitione rempublicam, et seipsos perdiderunt, de quibus Lucanus lib. 1. Pharsal.

Ambitio rempublicam Romanam perdidit.

Nec quemquam iam ferre potest, Cæsarve priorem,
Pompeiusve parem.

Nimirum ambitio parit invidiam, invidia iram, et indignationem in eum, qui eumdem honorem ambit, ne eum sibi præripiat. Hic verum est illud S. Iob. c. 5. 2. *Parvulum occidit invidia:* ubi S. Gregorius 5. moral. c. ult. *Cum devictum*, ait, *cor livoris putredo corrumpit, ipsa quoque exteriora indicant, quam graviter animum vesania instigat: color quippe pallore afficitur, oculi deprimuntur, mens accenditur, et membra frigescunt. Fit in cogitatione rabies, et in dentibus stridor, etc. Et quamvis per omne vitium quod perpetratur, antiqui hostis virus infunditur: in hac tamen nequitia, tota sua viscera serpens concutit, et imprimendæ malitiæ pestem vomit.* Porro efficax invidiæ remedium suggerit S. Basilius homil. de invidia: *Quid ergo faciendum ut hanc animi pestem invidiam ab initio minime patiamur, aut ab ea liberemur? Primum quidem, ut nihil rerum humanarum magnum, aut supra naturam æstimemus, non opes, non gloriam.* Et inferius: *Omnino autem, qui res humanas rationi subiecerit, et ad veram pulchritudinem laudemque se converterit, multum abfuerit ab eo, ut in rebus humanis quemquam putet esse felicem, vel æmulandum; et qui ita fuerit animatus, ut nihil usquam humanum admiretur, huic procul dubio dominari invidia nullo modo poterit.*

Invidiæ damna. Remedia.

Iesus autem vocavit eos ad se, et ait: Scitis, quia principes Gentium dominantur eorum.) Id est, earum, vel eis, scilicet Gentibus. Est antiptosis. Respexit Interpres hic uti et alias ad Græcum ἔθνος, id est, gens, quod est generis neutri.

Vers. 25. Marc. 10. 42.

Nota. Christus hic non culpat, nec vetat auctoritatem et potestatem civilem vel Ecclesiasticam, quam habent Principes et Episcopi, ut volunt Anabaptistæ: hæc enim

in omni republica ad regimen politicum est necessaria, ideoque sancita iure naturæ, divino et humano; sed tantum taxat ambitionem, et ex ea sequentem tyrannidem, quam in suos exercere solebant.

Principes Gentium.) Unde Græce est κατακυριευουσιν αυτων, id est, *dominantur in eas*, vel contra eas; Syrus, *Domini sunt eorum;* Arab. *dominantur eas,* id est, imperiose dominantur subditis, quasi domini mancipiis, eos calcando et proterendo. Tyrannus enim non subditorum, sed sui ipsius bono et honori in regendo consulit; adeoque subditis quasi servis abutitur: veri principes vero subditis consulunt potius, quam sibi: quare magis ministri sunt reipublicæ, quam domini, uti docet Arist. in Polit.

Antigoni regis Macedonum dictum. Hinc Antigonus rex Macedonum, conspiciens filium insolentius regentem subditos: *An ignoras,* ait, *fili regnum nostrum esse splendidam servitutem*? Ita Plutarchus in eius vita.

Et qui maiores sunt, potestatem exercent in eos.) In eas, scilicet Gentes: Græce και οι μεγαλοι κατεξουσιαζουσιν αυτων, id est: Et magni imperiosa potestate utuntur in eas; vel: Et magni auctoritatem licenter exercent adversus illas, atque ambitiose eis imperant.

Vers. 26. Marc. 10. v. 43. 44. Non ita erit inter vos, sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus.) Arabic. *sit vobis minister et servus.* Vulgatæ consentiunt Syrus, Ægyptius, Persicus, et Æthiopicus. Hæc non est pœna ambientis primatum, quasi iubeat eum deiici et relegari ad ministerium, fierique omnium ministrum et servum; sed est sanctio, qua præcipit eum, qui quasi maior in Apostolatu, Episcopatu, Prælatura aliis præfertur, modeste se gerere et humiliare, ut subditis non imperiose dominetur, sed demisse obsequatur, eorumque saluti, et commodis consulat, itaque se gerat ut eorum potius videatur esse minister et servus quam dominus. Rursum hisce verbis docet Christus, non tam qua via et ratione perveniendum sit ad primatum Ecclesiæ, quam quomodo primus vel primas Ecclesiæ, in ea se gerere debeat; scilicet ut omnium minimum, ac consequenter per hanc humilitatem, deterret Apostolos a contraria illi ambitione primatus. Hunc esse sensum liquet ex eo, quod hoc versu sit antithesis cum præcedentibus. Opponit enim modestum, benevolum, et salutiferum suum regimen, imperioso et tyrannico imperio Gentilium. Vide S. Gregorium 2. p. pastor. c. 6. ubi pulchre docet, quomodo Prælatus auctoritatem cum modestia copulare, ac contra præfractos imperio, erga obedientes comitate uti debeat: *Sit,* inquit, *rector, bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum iustitiæ erectus,* etc.

Simul tamen his verbis ostendit Christus qua via ad cælum eiusque culmen, ut ad dexteram et sinistram Christi sedeamus (quod ambiebant Ioannes et Iacobus, cæterique Apostoli) tendere debeamus; nimirum via humilitatis: qui enim hic minimi sunt et humillimi, hi maximi et celsissimi erunt in cælo, uti docuit Christus c. 18. 4.

Ex hac Christi sanctione, summus Pontifex hunc titulum præfert, *Servus servorum Christi.* Hoc est quod Christi vicarius S. Petrus, verbis et factis docuit Ecclesiæ pastores, dicens epist. 1. cap. 5. 2. *Pascite qui in vobis est gregem Dei,* etc. *neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo,* ubi plura hac de re dixi. Hæc est respubl. Ecclesiæ, hoc regimen Christianum a Christo hic institutum, ac Gentium tyrannidi contrapositum.

S. Franciscus Prælatos Ordinis sui voluit vocari ministros. Ex hoc pariter Christi instituto, S. Franciscus, inquit S. Bonav. c. 6. vitæ eius, prælatos sui Ordinis voluit dici Ministros, et fratres minores, ut et verbis uteretur Evangelii, quod observare promiserat, et ex ipso nomine discerent discipuli, quod ad discendam humilitatem, ad scholas humilis Christi venissent: Christus enim humilitatis magister, ut informaret discipulos ad humilitatem perfectam dixit: *Quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: et quicumque voluerit inter vos primus esse, erit vester servus.*

Vers. 28. Marc. 10. 45. Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem (Græce λυτρον, id est, *lytrum,* sive pretium redemptionis) pro multis.) q. d. Ideam modesti regiminis Ecclesiæ meipsum accipite, qui sum princeps et fundator Hierarchiæ Ecclesiasticæ: Ego enim nil iubeo, quod prior ipse non fecerim. Ego quippe veniens in mundum, ita me gessi et gero, ut nolim mihi ministrari, sed velim omnibus ministrare, quasi omnium minimus et servus; imo non tantum opes et operas, sed vitam et sanguinem pro iis statuerim profundere, ut eos a morte, peccato, gehenna, et diabolo redimam, et liberem. Hæc imitentur Pontifices, Episcopi, pastores, etc.

S. Francisci Xaverii humilitas. Exemplum rarum huius rei dedit, et antiquatam quasi humilitatem Christi revocavit hoc ævo S. Franciscus Xaverius, qui cum a summo Pontifice creatus esset Legatus Apostolicus per Indias, ministrum tamen nullum habere voluit, etiamsi plures ei offerret regis Lusitaniæ Procurator, urgeretque ut eos acciperet: sed ipse omnibus ministravit, tam in corporalibus ministeriis quam in spiritualibus, iisque vilissimis et abiectissimis: ipse ægrorum confessiones audiebat, mœstos solabatur, corporum sordes extergebat, pannos abluebat, pharmaca ministrabat, rudes et pueros catechismum docebat, quin et comitum equos curabat, eisque pabulum præbebat. Cumque quidam diceret hæc indigna esse Legato Apostolico, respondit: *Nihil dignius esse humilitate et charitate Christiana, quæ omnibus omnia fit, ut omnes lucrifaciat, quam Christus assidue verbis et exemplis tota vita sancivit.* Quare hac arte auctoritatem non amisit, sed auxit, cum omnes eum, ut virum sanctum et quasi novum hominem, imo Angelum e cælo lapsum susciperent. Lege eius vitam. Denique Christus Rex regum et Dominus dominantium, ne unum quidem in terris habuit servum, sed ipse se omnium fecit servum; non enim venit ministrari, sed ministrare: et tu, o Christiane servorum greges accumulas? Præclare S. Chrysostomus hom. 40. in epist. 1. ad Corinth. *Paulum,* inquit, *audi: Necessitatibus meis,* inquit, *et eorum, qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ,* Act. 20. 34. *Ille orbis præceptor, et vir cælis plane dignus, servire mortalibus innumerabilibus veritus non est. Tu nisi multos post te servorum greges trahas, turpe putas: haud videns hoc esse, quod te vehementer deturpat. Huc manus contulit Deus, huc pedes, ne servis scilicet egeremus. Examina servorum quid sibi volunt?*

Redemptionem pro multis.) Non quasi Christus pro solis prædestinatis mortuus sit, uti voluere hæretici olim inde dicti Prædestinatiani, ac nuper Calvinus; Christum enim pro omnibus omnino hominibus, passum et mortuum esse, diserte docet S. Paulus 2. Corinth. c. 5. v. 14. et S. Ioannes epist. 1. cap. 2. v. 2. Sed *pro multis,* hoc est pro omnibus, ait Euthymius, quia omnes hi fuere non pauci, sed multi. Sic τὸ *multi,* accipitur pro omnibus hoc c. v. 16. et c. 26. v. 28. et Roman. c. 5. v. 19. et alibi. Aut certe *pro multis,* quia licet Christus pro omnibus mortuus sit, omnibusque media ad salutem sufficientia postularit, impetrarit et dederit; tamen fructus mortis ipsius, et perfecta salus tantum ad iustos, et eos qui in iustitia usque ad mortem perseverant, pervenit: ita S. Hieron. Iansen. Maldonat. et alii.

Hoc humilitatis et charitatis Christi exemplum movit S. Paulinum Nolæ Episcopum, ut animam suam daret redemptionem pro multis: ut enim filium viduæ e captivitate redimeret, seipsum pro eo in servum tradidit Wandalis: unde factum est, ut omnes suos Nolanos cives ex eadem servitute redimeret, quod proinde, ut heroicum et vere Christianum tanti Præsulis opus, miris laudibus celebrant S. Gregorius, S. Augustinus, et alii passim.

Vers. 29. Marc 10. 46. Et egredientibus illis ex Iericho, secuta est eum turba multa: et ecce duo cæci, etc.) Christus ex civitate Ephrem, per Iericho interiacentem, tendebat Ierosolymam, ad crucem et mortem.

Iericho quantum Iericho a Ierosolyma distat 150. stadiis, a Iordane vero ubi erat Ephrem 60. stadiis, ait Iosephus l. 5. belli c.

distet a Hierosolymis. 4. Porro octo stadia faciunt unum milliare Italicum, quod constat mille passibus: stadium enim continet 125. passus, quæ per octo multiplicata faciunt mille: tria autem milliaria Italica faciunt leucam, sive iter unius horæ: quare 150. stadia faciunt circiter septem leucas: sexaginta vero stadia faciunt duas leucas cum dimidia. Iter a Iordane ad Iericho est planum et facile, a Iericho vero usque Ierosolymam, est montosum, acclive, et declive, ideoque difficile.

Iericho etymon. Iericho Hebr. dicta est vel a ירח *iareach*, id est, luna, quod formam haberet lunæ; vel a ריח *reach*, id est, odor, quod ibi dumtaxat nasceretur balsamum, cuius odor est suavissimus.

Symbolice Rabanus: Iericho, ait, quæ interpretatur luna, defectum nostræ mutabilitatis et mortalitatis significat, ideoque ibi inventi sunt hi cæci: luna enim est cæca et tenebrosa, sicut mortalitas hæc suis umbris et cupiditatibus homines excæcat. Rursum S. Gregor. hom. 12. in Evang. *Iericho*, inquit, *luna interpretatur: Luna autem in sacro eloquio pro defectu carnis ponitur, quia dum menstruis momentis decrescit, defectum nostræ mortalitatis designat. Dum igitur conditor noster appropinquat Iericho, cæcus ad lumen redit: quia dum divinitas defectum nostræ carnis suscipit, humanum genus lumen, quod amiserat, recepit. Unde enim Deus humana patitur, inde homo ad divina sublevatur.*

Mystice Origenes: *Per Iericho*, ait, *intelligitur mundus, in quem Christus descendit: qui autem sunt in Iericho, exire nesciunt de sapientia mundi, nisi viderint non solum Iesum exeuntem de Iericho, sed etiam discipulos eius. Hæc ergo videntes secutæ sunt eum turbæ multæ, mundum et mundana omnia contemnentes, ut Christo duce ascendant in Ierusalem cælestem.*

Vers. 30. Luc. 18. v. 35. 37 38. Marc. 10 v. 46. 47. ET ECCE DUO CÆCI.) Eadem est historia hæc cum illa quam narrat Marcus c. 10. 46. utraque enim contigit, egrediente Christo ex Iericho. Dices, Marcus unum dumtaxat nominat cæcum, eumque vocat Bartimæum, id est, filium Timæi. Respondet S. August. lib. 2. de consensu Evang. c. 65. duos hic cæcos extitisse, sed unum fuisse in illa civitate famosissimum; idque ex hoc satis apparet, quod et nomen eius et patris eius Marcus commemoravit; *Bartimæus enim Timæi filius*, ait S. August. *ex aliqua magna felicitate deiectus, notissimæ et famosissimæ miseriæ fuit, qui non solum cæcus, verum etiam mendicus sedebat. Hinc est ergo quod ipsum solum voluit commemorare Marcus, cuius illuminatio tam claram famam huic miraculo comparavit, quam erat illius nota calamitas.* De nomine Bartimæi dicam Marci c. 10. 46.

Porro hunc cæcum a Christo illuminatum, alium esse ab eo de quo agit Lucas c. 18. 35. censent S. Augustin. Iansenius, et alii ex eo, quod ille Lucæ in ingressu Ierichuntis, hic vero Matthæi et Marci in egressu curatus dicatur. Verum cum cætera omnia, quæ de hoc cæco narrat Lucas, consentiant cum iis quæ habet hic Matthæus et Marcus, dicendum est unum eumdemque fuisse hunc cæcum, qui prius in ingressu urbis petierit illuminari a Christo, verum cum ob turbam non audiretur, et Christus se audire dissimularet, ut eius fidem et spem acueret, postridie stitit se ad portam urbis, ibique a Christo egrediente rursum visum postulavit, et impetravit: ita S. Ambros. in Lucæ c. 18. sub finem, Dion. Carthusianus, Maldon. Franc. Lucas, et alii.

Allegorice, Origenes, et ex eo S. Ambrosius in c. 18. Lucæ sub finem: *Duos cæcos*, ait, *possumus dicere, Iudam, et Israel, qui ante Christi adventum cæci fuerunt, quia non videbant verbum verum, quod erat in lege et Prophetis, tamen sedentes secus viam legis et Prophetarum, et secundum carnem tantum intelligentes, clamabant tantum ad eum, qui factus est ex semine David secundum carnem.*

Rabanus vero cum S. Augustino tractat. 10. de verbis Domini secundum Matth. per duos cæcos accipit Iudæos et Gentiles: utrique enim ignorabant viam salutis. S. Chrysost. accipit solos Gentiles, quia hi partim ex Cham, A partim ex Iaphet prognati sunt; sicut Iudæi ex Sem: hi enim tres fuere filii Noe.

Tropologia cæcorum. Tropologice, per duos cæcos, accipe duplicem cæcitatem, affectus scilicet et intellectus: cæcus enim affectus secum rapit intellectum, eumque excæcat, ut iudicet agendum ob cupiditatem, quod vetitum est per charitatem.

Symbolice, S. Gregorius hom. 2. in Evang. *Cæcum*, inquit, *est genus humanum, quod in parente primo a paradisi gaudiis expulsum, claritatem supernæ lucis ignorans, damnationis suæ tenebras patitur; sed tamen per redemptoris sui præsentiam illuminatur, ut internæ lucis gaudia, iam per desiderium videat, atque in via vitæ boni operis gressus ponat.*

Idem Gregor. 1. part. Pastor. c. 11. *Cæcus est*, inquit, *qui supernæ contemplationis lumen ignorat; qui præsentis vitæ tenebris pressus, dum venturam lucem nequaquam diligendo conspicit, quo gressus operis porrigat, nescit.*

SEDENTES SECUS VIAM AUDIERUNT QUIA (quod) IESUS B TRANSIRET, ET CLAMAVERUNT DICENTES: DOMINE MISERERE NOSTRI, FILI DAVID.) Id est, o Messia, quem ex David nasciturum prædixerunt Prophetæ: Messiæ enim est, miserorum misereri, ac nominatim illuminare cæcos, uti de eo vaticinatus est Isaias c. 35. 5. *Tunc*, inquit, *aperientur oculi cæcorum*. Credimus te esse Messiam; Messiæ ergo munus nobis exhibe, nosque illumina, ut ex eo cæteri omnes te esse Messiam agnoscant, credant et colant.

TURBA AUTEM INCREPABAT EOS UT TACERENT.) Increpabat, religiose et amanter, ne Christum, homines viles obturbarent, forte iam docentem, neve eius et tanti populi iter remorarentur: ita Euthymius. Vers. 31. Luc. 18. 39. Marc. 10. 48.

Mystice, S. Gregor. hom. 2. in Evang. per turbam accipit desideriorum carnalium turbas, tumultusque vitiorum, qui prius quam Iesus ad cor nostrum veniat, tentationibus suis cogitationem nostram dissipant, et voces cordis in oratione perturbant. Turbæ hæ, clamore contentæ orationis superandæ sunt, uti subdit S. Gregor.

AT ILLI MAGIS CLAMABANT DICENTES: DOMINE (Syrus, *moran*, id est, *Domine noster*) MISERERE NOSTRI, FILI DAVID.) C *Magis clamabant*, tum quia turbæ vetatio non sopivit, sed magis accendit eorum desiderium, recipiendi visus a Christo, ideoque eumdem a Christo sua constantia et contentione impetrarunt; tum quia maiore clamore opus erat, ut turbæ vetantis strepitum et voces superaret, itaque audirentur a Christo. Unde S. Thomas in Catena: *Oportebat*, inquit, *ut tantum clamarent, donec resistentis sibi turbæ strepitum vincerent, id est, tam perseverando animum intenderent orando, atque pulsando, quousque consuetudinem desideriorum carnalium, quæ tamquam turba obstrepit cognitioni, lucem veritatis æternæ videre conanti: vel ipsam hominum carnalium turbam studia spiritualia impedientem, fortissima intentione superarent.*

Moraliter S. August. de Verbis Domini ser. 18. *Bonos*, Moral. inquit, *Christianos volentes facere præcepta Dei, Christiani mali et tepidi prohibent: clamant tamen illi non deficientes; cum enim quisque Christianus cœperit bene vivere, D mundumque contemnere, in ipsa sui novitate patitur reprehensores frigidos Christianos; sed si perseveraverint ipsi, iam obsequentur qui ante prohibebant.* Volenti ergo servire Deo vincendus est pudor humanus, dicteria et irrisiones turbarum. Multos enim a pietate deterret hæc pudoris larva: Si hoc egero, quid de me dicent homines? ero vulgi fabula. Prima Christiani virtus est, contemnere et contemni, ait S. Hieronym. Cogita hominum voces et risus, garrulorum esse garritus; et sic inane hoc iudiciorum mundi idolum. quod plerosque percellit, conteres, imo velut ludicrum puerorum μορμολύκειον, et phantasticum timidorum terriculamentum instar fumi difflabis.

Denique S. Hilarius: *Fides*, ait, *quando vetatur magis accenditur, et ideo in periculis secura est, et in securitate periclitatur.*

ET STETIT IESUS, ET VOCAVIT EOS, ET AIT: QUID VULTIS, UT FACIAM VOBIS?) *Et stetit:* Causam litteralem dat S. Hieron. *Ideo*, ait, *stetit Iesus, quia cæci quo pergerent ignorabant: multæ foveæ erant in Iericho, multæ rupes et* Vers 32. Luc. 18. 40. 41. Marc. 10. 49. 51.

prærupta in profundum vergentia, idcirco Dominus stat, ut venire possint.

Symbolicam dat S. Gregor. hom. 2. in Evang. *Transire,* ait, *humanitatis est, stare divinitatis. Cæcum igitur clamantem Dominus transiens audivit, sed stans illuminavit: quia per humanitatem suam, vocibus nostræ cæcitatis compatiendo misertus est, sed lumen nobis gratiæ per divinitatis potentiam infudit.*

Mystice, Origenes: *Iesus,* ait, *non pertransit sed stat, ut stante eo non transfluat beneficium, sed quasi de fonte stante misericordia defluat usque ad eos.*

Anagogice, S. August. libr. 1. quæst. Evang. cap. 28. *Stetit Iesus: Fides enim,* inquit, *incarnationis temporalis, ad æterna intelligenda nos præparat, temporalia transeunt, æterna stant.* Stetit ergo tamquam æternus, et dator beatæ æternitatis, ac lucis æternæ, in qua omnia stant et permanent in æternum.

Et vocavit eos.) *Vocari iubet,* ait S. Hieron. *ne turbæ prohibeant, et interrogat quid velint, ut ex responsione eorum manifesta debilitas appareat, et virtus ex remedio cognoscatur.*

Addit Marcus: *Et vocant cæcum dicentes ei: Animæquior* (bono et fidenti animo) *esto, surge, vocat te. Qui proiecto vestimento suo, exiliens venit ad eum.* In quæ verba tropologice S. Hieronym. ibidem (vel quisquis est auctor; non enim videtur esse S. Hieronymus) *Exilire,* ait, *nudus veteri homine dicitur, ut hinnulus saliens super colles,* Cant. 2. *Exiliens super montes, segnitiem deponens, Patriarchas, Prophetas, et Apostolos in altis considerans, ad superna se extendit.*

Quid vultis ut faciam vobis?) *Non ignorat, sed vult audire confessionem qui noverat intentionem,* ait Glossa Interlin. ut vehemens sanitatis desiderium, et postulationem in eis excitet, itaque capaces et dignos tanti beneficii et miraculi efficiat.

Nota hic liberalitatem, et liberalem oblationem Christi, qua se offert nobis ultro, ad præstandum ea quæ volumus, et ardenter petimus.

Vers. 33. Dicunt illi: Domine, ut aperiantur oculi nostri.)
Luc. 18. 43. Arabicus, *ut aperias oculos nostros:* hi enim in cæcis sunt
Marc. 10. 52. clausi. Marcus: *Domine, ut videam.* Nihil enim homini ita naturaliter est desiderabile, ac videre; ita ut videre, vita, non videre sive cæcum esse, mors esse videatur et mœror assiduus, uti testatur Tobias cap. 5. 12. Audi S. Ambros. de Noe et arca cap. 7. *Quam deformes,* inquit, *sunt oculi cæcorum? Et quid mirum si vultus hominis absque oculis deformis est, quando ipsum cælum sine sole, non habet suum decorem? Tristes sine sole dies ducimus, noctes sine luna non placent. Ipsi enim sunt quidam mundi oculi. Detrahe stellarum lumina, et quædam est in cælo ipso cæcitatis deformitas.*

Quocirca S. Augustin. in hæc verba scribens serm. 18. de Verbis Domini secundum Matth. *Tota igitur vita,* inquit, *est sanare oculum cordis, unde videtur Deus. Ad hoc sacrosancta mysteria celebrantur, ad hoc sermo Dei prædicatur, ad hoc exhortationes Ecclesiæ morales; id est, pertinentes ad corrigendos mores, ad emendandas carnales concupiscentias, ad renuntiandum, non voce tantum, sed mutata vita huic sæculo, ad hoc quidquid agunt divinæ sanctæque litteræ, ut purgetur illud interius ab ea re, quæ nos impedit ab aspectu Dei.*

Mystice, S. Hieronymus loco iam citato: *Unam,* ait, *petiit a Domino, hanc requirit, ut videat voluptatem Domini, et inde videns, visitet templum eius,* Psal. 26.

Dicat ergo homo, peccato, vel concupiscentia cæcus: Da Domine ut videam peccati turpitudinem, concupiscentiæ vilitatem, voluptatis exilitatem, gehennalis ignis atrocitatem, virtutis pulchritudinem, paradisi felicitatem, gloriæ æternitatem, ut concupiscentiam omnem despiciam, virtutem vero suspiciam et ambiam.

Misertus autem eorum Iesus, tetigit oculos eo- Vers. 34.
rum. Et confestim viderunt, et secuti sunt eum.) Luc. 18.
Considerans Iesus, ait S. Hieron. loco iam citato, *prom-* 43 Marc. 10.
ptam voluntate, completione desiderii remunerat. Unde et 52.
alias dicit: Omne quodcumque petieritis in oratione, credentes accipietis, Ioan. 15.

Hi cæci curati a Christo, ordine sunt quinti. Primi enim cæci illuminati a Christo, fuere duo illi de quibus egit Matthæus c. 9. 27. Secundus fuit dæmoniacus et mutus de quo egit Matth. 12. 22. Tertius fuit cæcus a Christo curatus in Bethsaida, dicens: *Video homines sicut arbores ambulantes,* Marci 8. 24. Quartus fuit cæcus ille a nativitate, quem Christus curavit, Ioann. 9. Quinti fuere duo hi, de quibus Matth. hic. Sexti fuere illi, qui paulo post a Christo sanati sunt in templo, Matth. 21. 14. (Sexies cæcos curavit Christus.)

Et secuti sunt eum.) *Hi cæci,* ait S. Chrysost. *sicut ante dationem fuere perseverantes, ita et post donationem non fuerunt ingrati.* Bonum enim munus obtulerunt Christo sanati; scilicet sequelam ipsius. Hoc est enim quod Deus a te requirit, *sollicitum* te *ambulare cum Deo tuo,* Michææ 6. 8.

Tropologice, quomodo Christum sequi debeamus per mortificationem cupiditatum et crucem, docet S. Gregorius hom. 2. in Evang. sub finem.

Addit Lucas c. 18. 43. *Et confestim vidit, et sequebatur illum magnificans Deum, et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo.*

CAPUT VIGESIMUMPRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus in Dominica palmarum, quasi rex Messias asina vectus, cum triumpho Ierusalem ingreditur. Secundo, v. 12. eiicit vendentes et ementes e templo. Tertio, v. 19. ficulneam infrugiferam maledicendo desiccat, et necat. Quarto, v. 23. respondet Scribis expostulantibus, se hæc facere ex Dei potestate et imperio, ideoque v. 28. dat eis parabolam duorum filiorum; unius patri obedientis, alterius inobedientis, ac v. 33. parabolam agricolarum conducentium vineam, et occidentium heri filium, ac consequenter vineæ hæredem. Utraque hæc parabola significat Ecclesiam Dei, a Iudæis Christum occisuris ad Gentes transferendam.

1. Et cum appropinquassent Ierosolymis, et venissent Bethphage ad montem Oliveti, tunc Iesus misit duos discipulos, 2. Dicens eis: Ite in castellum quod contra vos est, et statim invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea: solvite, et adducite mihi: 3. Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet: et confestim dimittet eos. 4. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per prophetam, dicentem: 5. Dicite filiæ Sion: Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, et pullum filium subiugalis. 6. Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Iesus. 7. Et adduxerunt asinam et pullum: et imposuerunt super eos vestimenta sua, et eum desuper sedere fecerunt. 8. Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via: alii autem cædebant ramos de arboribus, et sternebant in via: 9. Turbæ autem quæ præcedebant, et quæ sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna filio David: benedictus, qui venit in nomine Domini: hosanna in altissimis. 10. Et cum intrasset Ierosolymam, commota est universa civitas, dicens: Quis est hic?

11. Populi autem dicebant: Hic est Iesus propheta a Nazareth Galilææ. 12. Et intravit Iesus in templum Dei, et eiiciebat omnes vendentes et ementes in templo; et mensas numulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit: 13. Et dicit eis: Scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum. 14. Et accesserunt ad eum cæci, et claudi in templo: et sanavit eos. 15. Videntes autem Principes sacerdotum, et Scribæ, mirabilia quæ fecit, et pueros clamantes in templo, et dicentes: Hosanna filio David, indignati sunt, 16. Et dixerunt ei: Audis quid isti dicunt? Iesus autem dixit eis: Utique; nunquam legistis: Quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem? 17. Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam: ibique mansit. 18. Mane autem revertens in civitatem, esuriit. 19. Et videns fici arborem unam secus viam, venit ad eam; et nihil invenit in ea nisi folia tantum, et ait illi: Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuo ficulnea. 20. Et videntes discipuli, mirati sunt, dicentes: Quomodo continuo aruit? 21. Respondens autem Iesus, ait eis: Amen dico vobis, si habueritis fidem, et non hæsitaveritis, non solum de ficulnea facietis, sed et si monti huic dixeritis, Tolle, et iacta te in mare, fiet. 22. Et omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis. 23. Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem, Principes sacerdotum et seniores populi, dicentes: In qua potestate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem? 24. Respondens Iesus dixit eis: Interrogabo vos et ego unum sermonem: quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. 25. Baptismus Ioannis unde erat? e cælo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se, dicentes: 26. Si dixerimus, e cælo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, ex hominibus, timemus turbam: omnes enim habebant Ioannem sicut prophetam. 27. Et respondentes Iesu, dixerunt: Nescimus. Ait illis et ipse: Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio. 28. Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios, et accedens ad primum, dixit: Fili, vade hodie, operare in vinea mea. 29. Ille autem respondens, ait: Nolo. Postea autem, pœnitentia motus, abiit. 30. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait: Eo, domine, et non ivit. 31. Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus. Dicit illis Iesus: Amen dico vobis, quia publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei. 32. Venit enim ad vos Ioannes in via iustitiæ, et non credidistis ei; publicani autem et meretrices crediderunt ei: vos autem videntes nec pœnitentiam habuistis postea, ut crederetis ei. 33. Aliam parabolam audite. Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, et sepem circumdedit ei, et fodit in ea torcular, et ædificavit turrim, et locavit eam agricolis, et peregre profectus est. 34. Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus eius. 35. Et agricolæ, apprehensis servis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt. 36. Iterum misit alios servos plures prioribus, et fecerunt illis similiter. 37. Novissime autem misit ad eos filium suum, dicens: Verebuntur filium meum. 38. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est hæres, venite, occidamus eum, et habebimus hæreditatem eius. 39. Et apprehensum eum eiecerunt extra vineam, et occiderunt. 40. Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? 41. Aiunt illi: Malos male perdet: et vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. 42. Dicit illis Iesus: Nunquam legistis in Scripturis: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. 43. Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus eius. 44. Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem vero ceciderit, conteret eum. 45. Et cum audissent Principes sacerdotum et Pharisæi parabolas eius, cognoverunt quod de ipsis diceret. 46. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas: quoniam sicut prophetam eum habebant.

Vers. 1. Luc. 19. 29 Marc. 11. 1. — ET CUM APPROPINQUASSENT IEROSOLYMIS, ET VENISSENT BETHPHAGE, AD MONTEM OLIVETI, TUNC IESUS MISIT DUOS DISCIPULOS.) Marcus cap. 11. v. 1. habet: *Et cum appropinquarent Ierosolymæ, et Bethaniæ ad montem Olivarum, mittit duos ex discipulis.* Luc. c. 19. v. 29. *Cum appropinquasset ad Bethphage et Bethaniam*, etc. *misit duos discipulos.* Sed Marcus et Lucas loquuntur in genere et in confuso, quia Bethphage, Ierusalem, et Bethania sibi mutuo vicina erant. Nam alioqui particulatim ex S. Ioanne cap. 12. v. 1. et 12. liquet Christum præcedenti sabbato cœnasse, et pernoctasse in Bethania, ac sequenti die (quæ erat Dominica palmarum) vicinius accessisse ad Ierusalem; scilicet ad Bethphage, et inde misisse discipulos, ad adducendam asinam cum pullo: Bethphage enim erat vicinior Ierusalem. Unde ex Bethania, per Bethphage, montem Oliveti, et vallem Iosaphat ibatur Ierusalem; nam urbi Ierusalem immediate adiacet vallis Iosaphat, quam interluit torrens Cedron; post vallem sequitur mons Oliveti, post montem vicus Bethphage. et inde Bethania.

Bethphage quid? — BETHPHAGE.) Hebr. idem est quod *domus oris*, seu *in ore vallis* (*Beth* enim est domus, *phe* os, *ge* vallis, ait Francisc. Lucas, et Pagnin. in nomin. Hebr.) quia vicus hic Bethphage situs est in valle, ad radices montis Oliveti in quadam montis cavitate, et quasi ore. Rursum hic vicus situs erat quasi in ore vallis Iosaphat, quod os efficit via brevis et stricta, per quam ex Bethphage per montem Oliveti ibatur in vallem Iosaphat, indeque per portam auream in templum. Unde verisimile est quod ait Iansen. et Adrichom. Bethphage fuisse vicum sacerdotum, in eoque agnos, capras et boves pro sacrificiis templi ali solitos: quare ex Bethphage sacerdotes solebant educere agnos paschales, aliasque victimas in templo (cui adiacebat Bethphage) offerendas. Eaque de causa Christus ex Bethphage cum triumpho deduci voluit, per portam auream in Ierusalem et templum, ut ostenderet se esse agnum qui tollit peccata mundi, quem agni paschales figurabant.

Rursum triumphans voluit transire vallem Iosaphat, ut innueret in eadem valle se in die iudicii peracturum illud tremendum omnium omnino hominum iudicium, ac sibi fideles et obedientes cælo, infideles vero et inobedientes inferno adiudicaturum, uti ostendi Ioelis c. 3. 2. iam ergo cum triumpho quasi Messias per hanc vallem obequitans Ierosolymam, velut eius rex et Dominus, regni sui quasi possessionem capit, quod deinde gloriose perficiet in die iudicii, q. d. Agnoscite o Iudæi, me ut vestrum Messiam, mihique credite et obedite; ut in die iudicii, quod in hac valle Iosaphat peragam, vos cælo adiudicem: si enim persistatis in vestra infidelitate, vos inferno tunc addicam. Hac de causa venio ex Bethania, ubi ante paucos dies a morte suscitavi Lazarum, uti omnes vidistis et obstupuistis, ut ex hoc miraculo (quod vobis per hoc iter meum tacite refrico, et in memoriam revoco) cæterisque similibus a me patratis, cognoscatis me esse vestrum Messiam, mundi salvatorem, et redemptorem.

TUNC IESUS MISIT DUOS DISCIPULOS.) S. Hilarius, Auctor Imperfecti, Beda, et Glossa putant hos duos fuisse Petrum et Philippum. Origenes vero et Theophylactus censent fuisse Petrum et Paulum, scilicet typice, hoc est, hos duos a Christo missos significasse et repræsentas- — Duo hi discipuli qui?

se Petrum, qui futurus erat Apostolus Iudæorum, et Paulum, qui futurus erat Apostolus Gentium: necdum enim Paulus conversus erat ad Christum, sed post ascensum Christi in cælum conversus est, Act. 9. Verisimilius Iansenius opinatur hos duos fuisse Petrum et Ioannem: quia paulo post, hos præmisit Christus ad parandum agnum Paschalem, nil tamen certi hic definiri potest.

Vers. 2. Luc. 19. 30. Marc. 11 2. DICENS EIS: ITE IN CASTELLUM, QUOD CONTRA VOS EST.) Græce εις κωμην κατεναντι υμων, id est, in vicum qui ex opposito, vel e regione vestri est: unde patet non significari hic Ierusalem, ut vult Lyranus, sed vel Bethphage, ut vult Iansenius, vel certe vicum aliquem oppositum Bethphage, ut vult Adrichomius; nam Christus iam venerat Bethphage, ut dixi vers. 1. nisi το *cum venisset* ibidem exponas, q. d. Cum appropinquasset *Bethphage.*

ET STATIM INVENIETIS ASINAM ALLIGATAM, ET PULLUM CUM EA: SOLVITE, ET ADDUCITE MIHI.) Christus hic res absentes, puta asinam et pullum alligatos intuebatur, ut præsentes: quare certo eas Apostolis revelabat per donum prophetiæ, quod humanitati suæ contulerat eiusdem divinitas. Quare hic divinitatis suæ dedit argumentum. Eiusdem enim virtutis, scilicet divinæ, est prædicere futura, et revelare arcana, qualia sunt absentia. Eadem virtute Christus vidit et revelavit ea, quæ Nathanael secreto egerat sub ficu, Ioann. cap. 1. v. 48.

Tropol. Audi singula hæc tropologice adaptantem conversioni peccatoris B. Petrum Damiani, hom. in Dominica palmarum: *Bethphage interpretatur domus buccæ, et est intellectus sacerdotum, per quam designatur confessio. Ad hanc Dominus venit, quia ad confitendum corda accendit. Castellum quod est contra Dominum et eius discipulos, est animus obstinatus propriæ deditus voluntati. Duo discipuli ad illud missi, sunt spes et timor. Asina et pullus alligati, humilitas et simplicitas. Huiusmodi enim animus aliquando novit quid sit humilitas, quid simplicitas, et quod simpliciter et humiliter sit vivendum; sed quasi eas alligat et reponit, dum non vult eas opere exercere. Terret hunc timor, ubi a malo resipuerit, minans ei tormenta. Confortat eum spes, si pœnituerit præmia pollicendo. Compungitur his duobus animus. Solvitur asina et pullus, cum obviam Domino eundo, Bethphage confitetur se peccasse, et promittit se deinceps humiliter et simpliciter victurum. Et sic qui erat prius castellum diaboli, efficitur urbs fortitudinis nostræ Sion. Salvator ponitur in ea murus et antemurale. Murus humilitas est, antemurale patientia. Egrediamur igitur charissimi obviam Domino Bethphage, compuncti timore pœnæ, et spe cælestis vitæ firmati, confitendo peccata humiliter et simpliciter, ambulando substratis vestibus nostræ carnalitatis, ut in nobis dignetur sedere Dominus, et nos secum in cælestem Ierusalem introducere.*

Vers. 3. Luc. 10. 31. Marc. 11 3. ET SI QUIS VOBIS ALIQUID DIXERIT, DICITE QUIA DOMINUS (scilicet ego qui sum Messias, Deus, et Dominus omnium) HIS OPUS HABET, ad solemnem ingressum in Ierusalem, ut quasi rex eiusdem ibidem inauguretur. ET CONFESTIM DIMITTET (Arab. *mittet*) EOS.) Noluit Christus invitis auferri asinam cum pullo, quod iure suo summo facere poterat, quia eius providentia operatur uti fortiter, sic et suaviter: quare eadem virtute divinitatis suæ, eorum inflexit animos, ut solventibus Apostolis asinam cum pullo assentirentur, imo cooperarentur.

Pompa Christi regis qualis? Voluit Christus, qui huc usque per tres annos continuo pedes incesserat, et totam Iudæam circumeundo perambularat; ostendere se, regem esse Iudææ, puta Messiam, Davidis filium et hæredem, ideoque regali pompa Ierusalem, quæ Iudææ erat metropolis, ingreditur: at non vehitur equo phalerato, vel curru aurato cum nobilium adequitantium turba, tubis clangentibus, purpura fulgens, uti faciunt reges terræ; sed vehitur asina, ut ostendat suum regnum esse alterius ordinis; scilicet spirituale et cæleste; ideoque mite et humile, situm in contemptu pompæ, quamquam in Iudæa asini sint nostris meliores et valentiores instar mulorum. Unde filii principum asinis inequitabant, ut patet Iudic. 12. 14. ubi 70. filii et nepotes Abdon principis Israel dicuntur totidem asinis vecti. Sedet Christus, ait Auctor Imperfecti: *Super asinam tranquillitatis et pacis, oneris patientissimam ac laboris. Non autem vides in circuitu eius splendentes gladios, aut cætera ornamenta terribilium armorum. Sed quid? ramos frondentes, testimonia pietatis. Venit ergo mansuetus, non ut propter potentiam timeretur, sed ut propter mansuetudinem amaretur.*

HOC AUTEM TOTUM FACTUM EST, UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER PROPHETAM (Zachariam c. 9. 9.) DICENTEM: Vers. 4. Ioan. 12. 14.

DICITE FILIÆ SION.) Putant aliqui hæc verba petita esse ex Isaiæ c. 62. 11. quasi Matthæus hoc testimonium conflet ex Isaia et Zacharia. Simplicius Franc. Lucas et alii censent, Christum citare solum Zachariam, sed non tam eius verba, quam sensum proferre. *Dicite* ergo *filiæ Sion,* idem est quod *exulta satis* (Hebr. מאד *meod,* id est, valde) *filia Sion, iubila filia Ierusalem,* ut habet Zacharias c. 9. 9. quia rex tuus Messias te ingreditur, ut te salvet, uti sequitur. Zacharias enim hortatur cives Ierusalem, ut Iesum asina vectum velut suum Messiam et Salvatorem avide excipiant. Vers. 5. Ioan. 12. 15.

Nota: Ierusalem, vocatur filia Sion, vel per synecdochen, qua a Sion parte urbis excelsiore et montana urbs tota dicitur Sion; vel per metaphoram, qua urbs Ierusalem subiecta monti Sion, ab eoque protecta, et in eius sinu quasi filia requiescens, filia Sionis dicitur. Porro per Ierusalem, intelligit cives et incolas Ierusalem metonymice: hos enim ad exultandum, et iubilandum in Christi adventu invitat. Mystice hæc vera sunt in Ecclesia Christiana, quæ ut Ierusalem et filia Sion, est visio pacis, ideoque cum Christo suo iugiter exultat.

ECCE REX (Messias) TUUS VENIT TIBI MANSUETUS, SEDENS SUPER ASINAM, ET PULLUM FILIUM SUBIUGALIS.) Zacharias habet, *filium asinæ;* hæc enim est subiugalis, quia iugum viri, vel principis in ea sedentis et equitantis, sive asinantis sustinet.

Reliqua quæ ad hanc prophetiam pertinent explicui Zachariæ 9. 9. unde petita sunt.

EUNTES AUTEM DISCIPULI FECERUNT SICUT PRÆCEPIT ILLIS IESUS.) Prompta discipulorum obedientia notatur, quæ meruit promptum heri obsequium, ut is sineret ab eis suam asinam cum pullo abduci, ut Christus prædixerat, non dubitans eos sibi remittendos fore. Unde Marcus cap. 11. 4. et Lucas c. 19. 33. idipsum satis exprimunt. Vers. 6.

ET ADDUXERUNT ASINAM ET PULLUM, ET IMPOSUERUNT SUPER EOS VESTIMENTA (Græce ιματια, id est, pallia, sive extimas vestes, quasi stragula, ad ornatum et pompam) SUA, ET EUM DESUPER SEDERE FECERUNT.) Legit Interpres εκαθισαν, iam multi cum Syro legunt εκαθισεν, id est, *sedit;* Syrus habet, *sedit super illum,* scilicet pullum. Verius est Christum tam asinæ quam pullo insedisse, non simul, sed successive, uti dixi Zachar. 9. 9. Prius asina usus est Iesus, ait Franc. Lucas, deinde pullo: pullus forte par non fuisset ferendo sessori in montis ascensu descensuque, asina minus decuisset ingressum in urbem: itaque foris asina sequente pullo, pullo in civitatem sequente asina vectus est. Præcipue vero mysterii causa, his duobus iumentis voluit uti, ut significaret non solis iis, quibus promissus fuerat, scilicet Iudæis, sed toti se mundo, id est, duobus populis, quibus constat mundus, regnaturum; Iudæis Mosaicæ legis iugo assuetis, quos asina; et Gentibus, sine Dei lege viventibus hactenus, quos pullus figuraret. Nam *sicut peccatores equi sunt diaboli,* ait Auctor operis Imperfecti, *ita et Sancti equi dicuntur Christi:* quamquam mites asinos potius amet Christus, quam feroces ac superbos equos. Vers. 7. Luc. 19. 35. Marc. 11. 7.

Discipuli hi æque ac turba populi instincta et acta a Spiritu sancto, sive ab ipsa deitate Christi, totam hanc regalem pompam adornavit, asinamque suis palliis, quasi stragulis regalibus instravit; iisque Christum insidere fecit, ut ipsi quasi Messiæ obsequeretur, eumque velut regem Iudææ Ierosolymæ inauguraret; tota enim hæc pompa facta agente, instigante et dirigente Christo, qui voluit hic præter morem equitare, ut regni sui aliquod spe-

cimen daret, coniunctum tamen paupertati et humilitati; ideoque asina vectus est vili et abiecta.

Christi pompa, cur? Causa 1. Ubi nota: Christus regalem hanc sibique insolitam pompam et ingressum in Ierusalem adornare voluit variis de causis. Prima fuit, ut daret regiæ suæ potentiæ et magnificentiæ indicium quoddam et specimen; quia cum eo Messiam suum quasi alterum Salomonem venturum Iudæi putabant, et etiamnum putant. Hac ergo specie et pompa obiecit se eis Christus, ne eum ut pauperem aversarentur et despicerent, uti fecerunt; ita tamen ut humilitatis et mansuetudinis mistis argumentis ostenderet, regnum Messiæ magis esse spirituale quam temporale; ideoque a Zacharia hæc omnia voluit prædici, ne Iudæi hunc regem sine fastu regio venientem aspernarentur: ita S. Chrysostomus et Auctor Imperfecti, et Eusebius
2. lib. 8. Demonstrat. c. 4. Secunda et comitans causa fuit, ut Christus obiiceret Pharisæis et Scribis in hoc regali ingressu seipsum, quem agnoscere hoc facto possent et deberent esse Messiam, utpote a Zacharia hoc loco promissum et prædictum: sciebat tamen ipsos inde magis exacerbandos, et necem crucis ipsi machinaturos, quod ipse permittere statuit, ut sic mortis adeo expetitæ compos fieret, per eamque nos redimeret: ita Auctor Imperfecti.
3. Tertia fuit, ut responderet typo agni paschalis. Hic enim decimo die mensis primi, solemni pompa inducebatur in urbem, immolandus die decimo quarto. Ita Christus quasi agnus Dei, qui tollit peccata mundi, die decimo, puta in die Palmarum, ingressus est Ierusalem immolandus die decimo quarto: ingressus est autem cum pompa et faustis turbæ acclamationibus, ut quia certus erat de victoria mortis, peccati, inferni et dæmonum, triumphum duello præciperet, et triumphans duellum iniret.
4. Quarta causa fuit tropologica, ut scilicet hoc facto rideret, et ridendam proponeret mundi gloriam, utpote cum sciret se quinto post die ab iisdem, a quibus in ingressu ita honorabatur, crucifigendum, eosdemque qui iam clamabant, *Hosanna filio David*, q. d. Vivat rex noster Messias Davidis filius et hæres; post quatuor dies in tribunali Pilati clamaturos, *Crucifige, crucifige eum;* ideoque urbem a Tito et Romanis funditus evertendam: qua de causa in hoc læto licet ingressu suo, videns eam eiusque cladem prævidens flevit, ut habet Lucas c. 19. 41. Rursum ut doceret suum suique sequacium regnum et gloriam in hac vita consistere in passione et cruce, ideoque eam non aversandam, sed ambiendam esse, ac læto animo et solemni cum pompa adeundam. Quocirca martyres, Christi asseclæ, ad martyria quasi ad epulas, imo regnum et triumphum ibant gaudentes, albati et stipati fidelium choro, uti ibat S. Agatha, S. Cæcilia, S. Agnes, S. Laurentius, S. Vincentius, etc.

Vers. 8. Luc. 19. 36 Marc. 11. 8. Ioan. 12. 13. Plurima autem turba straverunt vestimenta (pallia) sua in via (ut illæso pede incederet) alii autem cædebant ramos de arboribus (palmarum, olearum, aliisque fructiferis, quibus mons Oliveti plenus est, ait S. Hier.) et sternebant in via.) Uti regi inaugurando plateæ solent insterni tapetibus, ramis, frondibus, ad eum honorandum; sed turba hæc, cum non haberet tapetes, pallia sua Christo stravit; iis se spolians et nudans, quod magnum fuit observantiæ et reverentiæ erga Christum indicium. Contigere hæc die 20. Martii cum in Palæstina, utpote regione calida arbores ramis et frondibus virent, et decorantur; nam die 25. Martii passus et crucifixus est Christus, puta die Veneris, qui sequitur Dominicam palmarum.

Tropologice, Remigius, et ex eo S. Thomas in Catena: *Dominus*, ait, *super asellum sedens, Ierosolymam tendit, quia præsidens sanctæ Ecclesiæ vel animæ fideli, et eam in hoc sæculo regit, et post hanc vitam ad visionem cælestis patriæ introducit. Apostoli autem et cæteri doctores vestimenta posuerunt super asinam, quia gloriam quam acceperunt a Christo, Gentibus dederunt: turbæ autem vestimenta sternebant in via, quia credentes ex circumcisione, gloriam quam habebant ex lege, contemnebant; ramos autem de arboribus præcidebant, quia ex Prophetis acceperunt exempla, de Christo quasi de arbore virentibus; vel turba quæ vestimenta stravit in via, significat martyres, qui vestimenta sua, id est, corpora, quæ tegumenta sunt animarum, pro Christo ad martyrium tradiderunt, vel significantur illi qui corpora sua per abstinentiam domant; illi autem ramos arborum præscindunt, qui dicta et exempla sanctorum Patrum quærunt ad suam vel filiorum salutem.*

Turbæ autem quæ præcedebant et sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna filio David.) S. Ioannes c. 12. 12. ait, *In crastinum* (id est, postridie sabbati, quo Iesus venerat Bethaniam, puta in Dominica palmarum) *turba multa, quæ convenerat ad diem festum* (Paschæ instantis) *cum audissent, quia venit Iesus Ierosolymam, acceperunt ramos palmarum, et processerunt obviam ei, et clamabant: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel*, id est, Messias, quem velut regem divinum per tot millia annorum, huc usque avide expectamus. Unde turba procedit ei obviam, cum ramis palmarum tamquam victori et triumphatori; palma enim olim victores in agone donabantur. Ita explicat Ecclesia, dum in benedictione palmarum ita canit: *Palmarum igitur rami, de mortis principe triumphos expectant: surculi vero olivarum, spiritalem unctionem advenisse quodammodo clamant. Intellexit enim iam tunc illa hominum beata multitudo præfigurari, quia redemptor humanis condolens miseriis, pro totius mundi vita cum mortis principe esset pugnaturus, ac moriendo triumphaturus. Et ideo talia obsequens administravit, quæ in illo et triumphos victoriæ et misericordiæ pinguedinem declararent.* Erat enim Christus post quatuor dies in Parasceve, in cruce de peccato, morte, diabolo, et inferno triumphaturus, quod licet turba nesciret, sciebat tamen Christus, ideoque palmis hunc suum triumphum a turba præsignari voluit, idque palam et solemni pompa, nimirum quinto die ante festum Paschæ, quo turba plurima quæ undique Ierosolymam, ad illud celebrandum, convenerat, magno agmine prodibat in Bethphage, ut inde agnos paschales in Paschate (quod illo anno in vesperam diei Iovis incidebat) immolandos et comedendos Ierosolymam educeret: quare inauguratio hæc Christi in regem Iudææ magno populi comitatu, studio et devotione gloriose celebrata est. Inducebant enim Christum quasi agnum qui tollit peccata mundi, die Veneris proximo in cruce immolandum pro salute mundi, cuius agni paschales erant figuræ et typi, etsi ipsi mysterium hoc tunc ignorarent, sed Deus omnium præscius hæc dirigebat et ordinabat ad Christi gloriam, et nostram salutem, utque Iudæi mentem reflecterent ad hanc Christi pompam, ex eaque ipsum esse Messiam agnoscerent; nam hac pompa Messiam ingressurum Ierusalem prædixerat Zacharias c. 9. 9. et David Psal. 117. 25. ideoque utrumque hic citat Matthæus, ut Iudæi nolentes Christo credere, sint inexcusabiles. Omnia hæc facta sunt iuxta legem Exodi 12. v. 3. et 6. ubi iubetur agnus paschalis seligi die decimo mensis primi, et apparari, ut die 14. immoletur. Decima enim dies Nisan sive mensis primi, illo anno erat Dominica palmarum, quæ nostro computu erat dies 20. Martii: nos enim utimur mensibus solaribus, Iudæi vero lunaribus. Vers. 9. Luc. 19. 37. 38. Marc. 11. 10. Ioan. 12. 13.

Hosanna filio David.) Sic et Ægyptius ac Arabicus; Syrus vero, *Ouschano filio David.* Æthiopicus, *Husanna filio David.* Persicus, *Husiana filio David.* Quæres, quid est *Hosanna?* Primo, S. Hilarius hic, et ex eo S. Ambros. in c. 19. Lucæ censent, *Hosanna* significare redemptionem domus David: sed hoc refellit S. Hieronymus epist. ad Damasum. *Hosanna* enim non significat redemptionem, eius tamen est quoddam indicium; salus enim a Christo allata, fuit redemptio nostra, et hoc tantum videntur voluisse Ss. Hilarius et Ambrosius. Hosanna quid? Resp. I.

Secundo, S. Augustinus tract. 51. in Ioannem, putat Hosanna esse interiectionem gaudentis et obsecrantis, qualis est euge, eia. II.

Tertio, Euthymius ait, *Hosanna* significare laudem, ut derivetur ab עוז *hoz*, id est, fortitudo, quod Noster et Septuag. alibi vertunt laudem, et חנה *channa*, id est, gra- III.

tia. Unde et Græci *Hosanna* efferunt per duas dictiones.

IV. genuine. Verum dico cum S. Hieronymo, Theophylacto, Pagnino, Caninio, Iansenio, Francisco Luca, Barradio, et aliis, *Hosanna* compositum et conflatum (quod perperam negat Abulensis quæst. 134.) esse ex הושע *hoscia*, id est, *salva*, et נא *na*, id est, *quæso*; dicendum ergo esset *hosciana*, id est, *salva quæso*, vel *salva nunc*; sed pro *hosciana*, vulgo dicitur hosanna, qui littera ע *Ain*, quæ ultima est in *hoscia*, versa est in γ gamma, et γ gamma in ν *ny* (id est in litteram n,) ob sequens ν *ny* in voce *na*, uti fit apud Græcos per euphoniam. Hosanna ergo est acclamatio et apprecatio salutis, id est, prosperitatis et felicitatis; illius enim est nota, perinde ac apud nos in victoria est *io pæan, io triumphe*. Unde et ipsum nomen *Hosanna* licet sit Hebræum, mansit tamen apud Græcos et Latinos.

Alludit, imo citat Psalm. 117. v. 25. *O Domine salvum me* (τὸ *me* non habent Hebr. videtur enim esse vox, non Christi, sed populi Christo salutem apprecantis) *fac: O Domine bene prosperare, benedictus qui venit in nomine Domini*. Symm. vertit: *Obsecro Domine, salvum me fac, obsecro*. Hebr. est: אנא יהוה הושיעה נא: אנא יהוה הצליחה נא *anna Iehovah hoscia na: anna Iehovah hatslicha na*, id est, *O Domine salva, quæso, o Domine prospera, quæso*, regem nostrum Davidem, eiusque antitypum Messiam: da illi felix regni sui exordium, feliciorem progressum, et felicissimum finem. Hosanna ergo acclamatur Messiæ, quasi novo regi Israelis, in eius inauguratione, uti nos acclamamus: Vivat rex, vivat princeps.

Hinc et Psalm. illo 117. v. 24. præcedit: *Hæc dies quam fecit Dominus: exultemus et lætemur in ea*. Causa præcessit v. 21. *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, et est mirabile in oculi nostris*. Ubi Chaldæus de Davide vertit: David primo reiectus, deinde factus rex populi, quasi lapis angularis nectens sibi Iudam et Ierusalem, id est, tam duas, quam decem tribus. Melius S. Matthæus de Christo hæc explicat, q. d. Christus a Iudæis in vita et morte reiectus et crucifixus, factus est lapis angularis Ecclesiæ post resurrectionem, utpote qui totum Ecclesiæ ædificium contineat et connectat, uniendo Iudæos et Gentes in eodem Ecclesiæ suæ sinu, ideoque illi Hosanna decantamus et apprecamur.

Nonnulli censent *Hosanna* sumptum esse ex festo Tabernaculorum, quo Iudæi exultantes cum ramis arborum, crebro ingeminabant et vociferabantur *Hosanna*, ac in precibus et Litaniis Deo plebs tota identidem responsabat, *Hosanna*, id est, salva nos; sicut Christiani in Litaniis ad singula pestis, famis, belli, etc. mala, et flagella responsant: *Libera nos Domine*. Quocirca Iudæi ipsos quoque ramos vocabant Hosannas, uti ex Chaldæo, Thalmud et Elia ostendit Angelus Caninius tract. de Nomin. Hebr. c. 4. et ex eo Iansen. Franc. Lucas et alii. Verum hoc Hosanna Chaldæi et Thalmudicorum, posterius est nostro hosanna Christi: nam Thalmudici et Chaldæus posteriores fuere Christo; quare potius istud ex hoc, quam hoc ex illo desumptum est. Adde *hosanna* festi Tabernaculorum esse *hosanna* afflictionis et deprecationis; *hosanna* vero Christi hic esse exultationis, iubilationis et triumphi: hoc ergo ab illo differt tantum quantum Litania a triumpho.

Turba ergo hæc Dei instinctu in hanc acclamationem, *Hosanna*, quæ lætantium et triumphantium est, in Christi laudem erumpit, æque ac infantes v. 15. licet occasio illius fuerit memoria magni illius miraculi, scilicet suscitationis Lazari, quæ paulo ante ibidem, puta in Bethania facta fuerat a Christo, ut patet Ioann. 11. v. 15. et cap. 12. v. 9. 17.

Filio David.) Messiæ sive Christo, Davidis regis filio et hæredi: multi veteres hæc ad turbam referunt, quasi ipsa salutem poscat a suo Messia, q. d. Hosanna filio David, id est, salus nostra est a filio David, vel salus nobis obtingat a filio David, puta ab hoc Messia nostro: ita Origen. S. Hieronym. Beda, Hilarius hic, S. Ambros. in c. 19. Lucæ et Irenæus l. 4. c. 4.

A Secundo, alii τὸ *filio David* referunt non ad *Hosanna*, sed ad *dicentes*, q. d. Dicebant filio David, id est Christo, salva me, qui sum populus tuus, o fili David, id est, o Messia rex noster. Τὸ enim *me* habent Latini codices, Ps. 117. 25. Ita S. Hieronym. Theophyl. Eusebius et Genebrardus in Psalm. 117.

Verum dico, populum hic directe acclamare Hosanna, non sibi, sed Christo regi suo, illique apprecari salutem, indirecte tamen et consequenter sibi quoque eamdem flagitare; salus enim regis est salus populi.

Hosanna ergo *filio David*, idem est, quod *salva, quæso, filium Davidis*. Sic enim vertendum fuisset, iuxta Latinam syntaxin; sed interpres Græcus, æque ac Latinus secutus est Hebraismum. Hebræi enim verbum הושע *hoscia*, id est, *salva*, construunt aliquando cum ל *lamed*, qui est articulus casus dativi, ac subinde accusativi. Petit ergo turba rogatque Deum, ut salvet et prosperet Messiam, ut sub eo salvi et felices vivant omnes, sicut novo regi

B populus acclamat, *vivat rex*. Aut potius et simplicius, *Hosanna filio David*, id est, solemne illud Hosanna Davidicum Iesu, quem promissum, et hactenus expectatum Davidis filium agnoscimus, sit, contingat, acclametur unanimiter a nobis. Quæ est vox acclamatioque populi sancti Spiritus instinctu agnoscentis Iesum filium David, id est, Messiam, eique congratulantis, tamquam regnum Davidis patris, cuius per ipsum restauratio iam diu foret expectata, ineunti; denique salutem, prosperitatem, faustaque omnia illi a Deo precantis, eademque sibi ipsi per illum læte promittentis. Ubi enim Christus filius David appellatur, illic respectus est ad regni Davidici restitutionem: ita Franc. Lucas.

Porro Caninius loco iam citato, sic exponit: *Hosanna filio David*, id est, manibus gestamus *hosannas*, id est, ramos palmarum, *filio David*, ut scilicet eum velut regem Messiam honoremus, ipsumque quasi victorem et triumphantem ovantes comitemur. Vel *hosanna filio David*, id est, prescindite ramos, quos quasi hosannas filio David

C offeratis; sicut poeta dixit: *Manibus date lilia plenis*. Verum aliud erat hosanna festi tabernaculorum, scilicet instar Litaniæ cuiusdam, aliud turbæ hic per hosanna Christo triumphum acclamantis et gratulantis, uti paulo ante dixi.

Planius et plenius dicas, a populo hic Christo acclamari, *Hosanna filio David*, q. d. O Domine, non tantum salva Messiam nostrum Davidis filium et hæredem, sed et ipsi vim salvandi fideles omnes in ipsum credentes, ipsique subditos tribue, ut salus tua divina a te in Christum tam abunde derivetur, ut ipse eamdem in nos emanet et effundat. Verba enim coniugationis Hiphil sunt summe activa, unde sæpe duplicem actionem significant; *hoscia* ergo, id est, salva, significat, salva Christum, simulque fac, ut ipse subditos suos salvet, ut scilicet ipse uti vocatur, sic revera sit *Iesus*, id est, Salvator mundi. *Iesus* enim derivatur a ישע *iascia*, id est salvavit, quod in Hiphil adaucta actione habet הושע *hoscia*. Hac de causa

D Interpres vertit, *filio David* in dativo, cum alias vertendum esset, *filium David* in accusativo. Dativus enim significat, Christo a Deo datam salutem, id est vim salvandi omnes, quasi ipsi soli propriam. Hoc nota, quia a nullo quod sciam, animadversum est.

Hic ergo Christus, quasi rex Israelis gloriosus, potens et triumphator, cui nemo resistere valeat, quasi inauguratur in Ierusalem, civitate regia, in qua olim gloriose regnarant David et Salomon patres Christi, ut ipse regnum eorum collapsum restituat, imo perficiat, et ex terreno cæleste, ex humano divinum, ex temporali æternum efficiat, cui proinde plebs per *hosanna* partim applaudit, partim apprecatur salutem, id est, felicitatem, omneque bonum. Hoc est quod ait Marcus c. 11. 9. *Et qui præibant, et qui sequebantur, clamabant dicentes: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini: benedictum quod venit regnum patris nostri David, hosanna in excelsis.*

Porro hoc suum Ecclesiæ regnum quasi iniit Christus quinto post die, scilicet in Parasceve Paschæ, dum in

*

cruce de peccato, mundo, dæmone, et inferno triumphavit, omnesque gentes eorum potestate quantum est ex parte sua exemit, et subiugavit; quocirca Ecclesia in Missa votiva de passione Christi illi accinit: *Tibi gloria, hosanna: tibi triumphus et victoria: tibi summæ laudis, et honoris corona, Alleluia.* Tunc enim *regnavit a ligno Deus.* Hinc rursum Ecclesia in benedictione palmarum Deum orat, *ut portantes palmas et ramos olivarum, bonis actibus accurramus obviam Christo, et per ipsum in gaudium introeamus æternum.*

BENEDICTUS (supple, sit) QUI VENIT (Græce ὁ ἐρχόμενος, id est, ille veniens, qui venturus scilicet erat, vel expectabatur) IN NOMINE DOMINI.) q. d. Deus benedicat, secundet, prosperet et gloriosum efficiat regnum Messiæ regis nostri, ipse enim venit ad nos *in nomine Domini*, id est, auctoratus, missus, et dotatus a Domino. Sic Ierem. c. 44. 16. dicitur: *Locutus es ad nos in nomine Domini*, id est, iussu, auctoritate, et vice Dei. Et c. 3. 17. *Congregabuntur ad eam* (Ierusalem) *omnes gentes in nomine Domini.*

Alludit ad Psalmum 44. 4. ubi David de Christo vaticinans, ait: *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime*, etc. *intende, prospere procede, et regna.* Christus enim est rex Israel, ait S. August. in Ioann. c. 12. 23. *eo quod mentes regat, quod in æternum consulat, quod in regnum cælorum credentes, sperantes, amantesque deducat.*

Tropologice Remig. Christus, ait, venit in nomine Domini, quia in omnibus bonis operibus non suam, sed Patris gloriam quæsivit.

HOSANNA IN ALTISSIMIS.) Iansenius explicat, q. d. Salva Messiam, tu Domine, qui es et habitas in cælis altissimis. Melius Franc. Lucas, Maldonatus, et alii præpositionem בְּ, id est, *in*, pro מִן *min*, id est, *de*, more Hebræo accipiunt, q. d. Tu, o Domine, de cælo, imo de altissimo cælorum culmine, salva et fortuna regem Messiam. Apprecantur enim Messiæ salutem, non ab homine terrenam et caducam, sed a Deo divinam, cælestem et æternam, ut scilicet Deus divinitus eum salvet, eique vim salvandi alios tribuat; ut nimirum Christus per gratiam suam, omnes suos fideles et sanctos ad æternam salutem, felicitatem, regnum et gloriam perducat. Hinc Origenes, *Hosanna* explicat restitutionem in vitam æternam; hoc enim innuit τὸ *in altissimis*, vel ut ipse legit, in excelsis, scilicet salutem hanc quæri non in terra, sed in cælis. Rursus S. Hieronymus: *Ostenditur*, ait, *adventus Christi, totius mundi salus esse, terrena iungens cælestibus.* Addit Glossa, *in excelsis*, quia Christus, etiam Angelorum est salus, quorum numerum implet. Unde Emm. Sa addit, etiam Angelos qui in excelsis sunt, hic invitari ad triumphum et laudem Messiæ. Quocirca Lucas c. 19. v. 38. pro *Hosanna* habet *pax in cælo*, id est, salus, prosperitas, omneque bonum (hoc enim Hebræis notat pax) de cælo in Messiam, et per eum in nos a Deo dimanet et depluat, *et gloria in excelsis*, supple, sit Deo Messiæ datori. Aut potius *gloria* scilicet regni, firma, magna et continua, hoc est gloriosum regnum: *in*, id est, de *excelsis*, puta de cælo divinitus detur Messiæ nostro: ita Franc. Lucas. Rursum sublimius: *Pax* (sit) *in cælo*, ut scilicet Deus huc usque hominibus offensus, Christo, et per Christum nobis sit propitius, atque Angelos hominibus, cælum terræ, Deum Synagogæ reconciliet. *Hinc nonnulli*, ait S. Chrys. *Hosanna interpretantur gloriam, alii resurrectionem; nam et gloria illi debetur, et redemptio illi competit, qui omnes redemit*, q. d. Gloria et laus sit Deo universorum, qui est in excelsis. Idem cecinerunt Angeli in nativitate Christi. Verum *Hosannâ* proprie non gloriam, sed salutem significat: sed salus nostra per Christum fuit gloria Dei. Alio sensu, in Præfatione sacrificii Missæ, Trisagio, Sanctus, Sanctus, Sanctus, additur: *Hosanna in excelsis: Benedictus, qui venit in nomine Domini;* ut scilicet non Christo, sed nobis per Christum salutem precemur, postulando ut et ipse ab omnibus benedicatur, colatur, laudetur, ac vicissim benedictiones et gratias suas copiose in nos effundat. Addit Lucas, c. 19. v. 41. *Et ut appropinquavit videns civitatem, flevit super eam, dicens: Quia si cognovisses et tu*, etc. quia prævidit et prædixit horrendum eius supplicium, et excidium per Titum et Vespasianum.

ET CUM INTRASSET IEROSOLYMAM, COMMOTA EST UNIVERSA CIVITAS, DICENS: QUIS EST HIC?) Qui cum [Vers. 10.] tanto honore, plausu, congratulatione, quasi rex Israelis Ierosolymam ingreditur, idque spectantibus Scribis et Pharisæis, imo Romanis Tiberii Cæsaris militibus, qui non ferebant alium Iudææ regem dici quam Cæsarem. Quare Christus hic se ut regem gerens, certum adiisset capitis periculum; nisi ipse vi suæ divinitatis, omnes tam Iudæos quam Romanos obstupefecisset, eosque quasi attonitos reddidisset, ut nemo in eum manus iniicere auderet, imo nec de iniiciendo cogitaret: ita Abulensis et alii.

POPULI AUTEM DICEBANT: HIC EST IESUS PROPHETA A NAZARETH GALILÆÆ.) Græce ὁ προφήτης, id est, ille [Vers. 11.] Propheta, scilicet per excellentiam, qui omnes Prophetas prædicatione, sanctitate, potentia et miraculis longe superat et transcendit, ideoque est Messias rex Israelis. *A Nazareth:* licet enim Iesus esset natus in Bethlehem, tamen in Nazareth erat educatus. Christus hac sua gloria dedit occasionem suæ necis: Scribæ enim per illam ad eius invidiam et odium concitati, post quatuor dies eum crucifixerunt. Nimirum Deus omnium præscius, hæc omnia partim positive, partim permissive ordinabat, ut ex iis eliceret maius bonum, scilicet redemptionem mundi per Christi mortem faciendam. Malitia ergo Scribarum implevit Dei consilium, et decretum de morte Christi et redemptione mundi, uti docet S. Petrus Actor. 2.

ET INTRAVIT IESUS IN TEMPLUM DEI, ET EIICIEBAT OMNES VENDENTES.) Iesus ingrediens Ierusalem, non ar- [Vers. 12. Luc. 19.] cem Sionis quasi alter David, sed templum adiit, ut o- [45.] stenderet se esse Filium Dei Patris, qui in templo cole- [Marc. 11. 15.] batur, illique honorem hic sibi a populo attributum, o- [Ioan. 2.] mnemque gloriam suam acceptam referret; quem non a- [14. 15.] lio fine susceperat, quam hoc ut homines ad Deum addu- ceret. Quocirca non est dubium, Christum in templo Deo Patri gratias egisse, quod se velut Messiam, toti urbi pa- [Eiectio vendentium e templo.] tefecisset, imo totius populi applausu glorificasset. Rursum prima Iesu, utpote Pontificis et Messiæ, cura erat templi. Unde ingrediens urbem, illud primo adiit, ut nos idem facere doceret. Hac de causa iter suum adornavit per Bethaniam (ubi suscitarat Lazarum) et Bethphage; quæ erant ex opposito templi, ut per illa statim pergeret ad templum. Nam ut dixi v. 1. Christus ex Bethphage transiens montem Oliveti, inde per vallem Iosaphat directe perrexit ad portam auream (quæ tam templi erat quam urbis) iuxta quam erat Aquila aurea erecta ab Herode, quare per portam hanc illico ingressus est in templum. Vide Adrichomium in descript. Ierusalem, iter hoc Christi graphice delineantem, qui et addit tradi a nonnullis, auream hanc portam solere esse clausam, sed ad adventum Christi quasi per miraculum fuisse reseratam.

Nota, per templum hic intelligi non Sanctum, nec Sanctum sanctorum (in hoc enim soli Pontifici, in illud solis [Christus non intrabat in Sanctum, nec in atrium sacerdotum, eo quod non esset sacerdos Leviticus.] sacerdotibus fas erat ingredi) sed atrium templi, in illud enim intrabant laici oraturi, et spectaturi sacrificia, quæ fiebant in atrio sacerdotum ante Sanctum; hoc enim atrium, erat quasi populi templum. Christus enim non erat sacerdos Leviticus, quia non erat prognatus ex Levi et Aaron: quare Sanctum ingredi non poterat, nec atrium Sacerdotum, sed tantum atrium populi. Quare quæ de genealogia Christi, quasi oriundi ex tribu Levi, eiusque sacerdotio Levitico confinxit Faustus Manichæus apud S. Augustinum l. 23. contra eumdem Faustum, item Theodosius Iudæorum princeps tempora Iustiniani Imperatoris, quæ recitat Suidas verbo *Iesus Christus*, a Suida et nonnullis nimis temere credita, ut somnia et errores fabulosissimos, nemo doctus non iam ridet; imo Villalpando tom. 2. l. 3. c. 9. censet hoc atrium fuisse Gentium. Quis enim credat hos negotiatores intima penetrasse, cum in extimis commode sua vendere possent? præsertim quia Christus eodem die et loco egit cum Gentibus, ut patet

Ioann. 12. 20. Gentiles autem non poterant ingredi atrium Iudæorum, sed gentium, quod erat ante atrium Iudæorum. Hoc atrium ergo erat porticus Salomonis, puta pars Orientalis porticus Salomonis in atrio gentium, in quo vendebantur columbæ, oves, et agni immolandi in templo, quos Christus ex eo eiecit. Atrium enim gentium erat quasi templum Gentilium, in quo proinde non decebat emi et vendi.

Et eiiciebat omnes vendentes et ementes in templo.) Non in ipso die palmarum, sed postero die: nam Marcus c. 11. v. 11. qui exacte et sigillatim hæc Christi a Dominica palmarum usque ad diem Veneris, quo passus et crucifixus est, acta per dies singulos consignat, dicit *altero die* a Dominica palmarum, quo hic solemnis Christi ingressus in urbem contigit, hoc est, feria secunda, sive die lunæ hæc a Christo in templo esse peracta. Christus ergo Dominica palmarum solemni pompa ingressus est urbem et templum, in eoque oravit et Deo gratias egit; deinde sub vesperam ex urbe egressus est Bethaniam cum 12. Apostolis; ac postero die lunæ in urbem et templum regressus, ex eo eiecit ementes et vendentes, uti narrat Marcus c. 11. v. 11. 12. et 15. quare hic in Matthæo est hyperbaton, sive inversus historiæ ordo; voluit enim ipse cum ingressu Christi in templum iungere eiectionem ementium e templo, brevitatis studio, ne rursum ingressum Christi in templum postridie factum narrare cogeretur. Porro eos eiecit Christus e templo, id est, atrio templi, duabus de causis. Prior est, quod non deceret res illas vendi in templo, sed in foro. Templum enim est domus orationis, non negotiationis, ut ait Christus. Posterior, erat avaritia et usura sacerdotum. Hi enim per suos vel famulos, vel institores, oves, hædos, columbas vendebant caro iis, qui illa offerre volebant in templo; præsertim peregre venientibus, et pauperibus, a quibus ob dilationem solutionis, lucrum per usuram extorquebant. Unde a Christo vocantur latrones: ita S. Chrysost. et alii. Denique bis eiecit Christus ementes e templo; primo initio prædicationis suæ, Ioann. 2. 14. secundo, sub finem eiusdem, quatuor diebus ante mortem suam, ut patet ex hoc loco: ita S. Chrysostomus, Augustin. Euthym. Theophylact. Iansen. Maldon. Toletus et alii.

Christus eiecit vendentes e templo, ob duas causas.

Bis eiecit Christus vendentes e templo.

Et mensas numulariorum (Syrus, *trapezitarum*) et cathedras vendentium columbas evertit.) *Numulariorum*, Græce κολλυβιστῶν: *Collyba* autem, ut ait S. Hieronym. dicuntur, quæ nos appellamus *tragemata, vel vilia munuscula: v. g. frixi ciceris, uvarumque passarum, et poma diversi generis; igitur quia usuras accipere non poterant collybistæ, qui pecuniam fœnerati erant, pro usuris accipiebant varias species, ut quod in nummo non licebat, in his rebus exigerent, quæ nummis coemuntur; quasi non hoc ipsum Ezechiel prædicaverit, dicens: Usuram et superabundantiam non accipietis,* Ezech. 22.

Collyba et collybistæ quid?

Verisimilius Iansenius et alii ex Hesychio et Polluce censent, hos collybistas non mutuasse pecuniam, sed commutasse dumtaxat monetam, ut pro aurea darent argenteam, pro maiore minorem, pro peregrina domesticam, idque cum auctario et lucro; collybistæ ergo erant campsores, ita dicti a κόλλυβος, id est, exigua moneta, aut nummus, quem dabant pro contrectanda pecunia.

Tropologice, numularii sunt simoniaci, imo quivis peccatores, qui animam suam, quæ templum est Dei, suis luxuriis et sceleribus profanant, iuxta illud: *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti?* 1. Corinth. 6. 19. Et: *Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus,* 1. Corinth. 3. 17. ita S. Hieronym. Origenes, et Auctor Imperfecti.

Et cathedras.) Id est, *sedes*, ut vertit Syrus, in quibus sedebant venditores et venditrices columbarum: hæ enim a fœminis vendi solent, quæ quia debiles sunt ut diu stare nequeant, hinc sedes sibi procurant, iuxta illud Martialis:

Inter fœmineas tota quæ luce cathedras
Desidet.

Mirum est uni homini pauperi, qualis est Christus, omnia sacerdotum lucra in templo subvertenti, neminem eorum restitisse. Unde S. Hieronym. censet hoc maximum fuisse Christi miraculum, quod solus ipse potuerit *ad unius flagelli verbera tantam eiicere multitudinem; mensasque subvertere, et cathedras confringere; et alia facere, quæ infinitus non fecisset exercitus. Igneum enim quiddam atque sydereum radiabat ex oculis eius, et divinitatis maiestas lucebat in facie.* Huc usque S. Hieronymus. Christus ergo hic ingentem religionis et templi ostendit zelum, implevitque illud Psalm. 68. 10. *Zelus domus tuæ comedit me*, ut ait Ioann. c. 2. 17.

Mystice vendunt columbas, qui pecunia vendunt gratiam Spiritus sancti, puta ordinationem, sacerdotia, et beneficia: columba enim est symbolum Spiritus sancti: ita Origenes.

Mystice.

Et dicit eis: Scriptum est (Isaiæ 56. v. 7.) domus mea, domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum.) Arabicus, *speluncam latronibus. Latro enim est,* ait S. Hieronym. *et templum in latronum convertit specum, qui lucra de religione sectatur, cultusque eius non tam cultus Dei, quam negotiationis occasio est;* quia scilicet sacerdotes hi toti lucro intenti, honesta templi specie, quasi in spelunca latitantes, cura, venditione, usuris, aliisque fraudulentis modis et artibus peregrinos et pauperes expoliabant, imo expilabant, ut faciunt latrones. *Latro enim,* ait S. Isidorus l. 10. Etymol. littera L. *insessor est viarum, a latendo dictus: melius autem latro est quasi latero, qui a latere insidiatur viæ.* Et Varro l. 6. de lingua Latina: *Latrones,* ait, *dicti a latere, quod circa latera haberent ferrum.* Et Sextus Pompeius de verb. signif. littera L. *Latrones,* ait, *eos antiqui dicebant, qui conducti militabant* ἀπὸ τῆς λατρείας (id est, a mercede) *at nunc viarum obsessores dicuntur latrones, quod a latere adoriantur, vel quod latenter insidiantur.*

Vers. 13. Marc. 11. 17. Luc. 19. 46. Ioa. 2. 16.

Latro a latendo dictus.

Alia latronis etyma.

Alludit ad Ieremiæ 7. 11. ubi ait Deus: *Numquid ergo spelunca latronum facta est domus mea, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris? ego, ego sum: ego vidi, ait Dominus.* Putabant enim hi Semiathei se suaque scelera abscondere, ne a Deo viderentur, sicut latrones abscondunt se, latentque in speluncis.

Nota: Templum dicitur domus Dei, non quasi in eo velut in domo Deus corporaliter inhabitet (hoc enim negat S. Paulus Actor. 17. 24.) sed quia templum est locus deputatus ad colendum et orandum Deum, in quo Deus preces orantium exaudit: templum vero Christianorum specialiter dicitur domus Dei, quia in eo corporaliter habitat in S. Eucharistiæ Sacramento Christus Dominus, ait S. Thomas.

Templum dicitur domus Dei, cur?

Tropologice, templum est domus, non confabulationis, non speculationis, non potationis, non comessationis, sed orationis. Videant ergo, quam a Christo flagellandi sint, qui illud garriendo, circumspiciendo, lasciviendo, potando profanant. Nam ut ait Beda in cap. 2. Ioannis: *Videbantur licite vendi in templo, quæ ad hoc emebantur, ut in eodem templo offerrentur Domino; sed nolens ipse Dominus aliquid in domo sua terrenæ negotiationis, ne eius quidem quæ honesta putaretur, exhiberi, dispulit negotiatores iniustos, et foras omnes simul cum iis, quæ negotiabantur, eiecit. Quid ergo fratres mei, quid putamus faceret Dominus, si rixis dissidentes, si fabulis vacantes, si risu dissolutos, vel alio quolibet scelere reperiret irretitos, qui hostias, quæ sibi immolarentur, ementes in templo vidit, et eliminare festinavit?* præsertim quia hi ementes et vendentes non degebant in ipso templo proprie, sed in atrio templi dumtaxat, imo in atrio omnibus gentibus communi, et tamen inde a Christo eiecti sunt; quid ergo faciet Christianis, in templo ipso coram V. Sacramento hæc ipsa et indigniora patrantibus?

Hinc disce quanta reverentia debeatur templo, scilicet quæ debetur domui Dei; de eo enim dicit Christus, *Domus mea*: quare sicut herus iniuriam domui suæ factam, ut sibi factam persequitur et ulciscitur; sic et Christus iniuriam templo illatam, sibi illatam æstimat, ac ut ta-

lem punit et vindicat. Quare apposite monet S. August. in Regula: *Nemo,inquit,in oratorio aliquid agat,nisi ad quod factum est,unde et nomen habet.*Vide dicta Isaiæ 56.
Vers. 14. 7. et Levit. 9. in fine capitis.

Et accessebunt ad eum cæci et claudi, et curavit eos.) Ut per hæc miracula ostenderet se esse Messiam, imo Deum, ideoque merito hac populi acclamatione et pompa fuisse decoratum. Hæc enim miracula patraturum Messiam prædixit Isaias c. 35. v. 5. atque hæc digna erant Christo, æque ac templo, quæ proinde pro avaris pecorum venditionibus et nundinationibus Christus substituit.

Vers. 15. Acclamant Christo pueri. Videntes autem Principes sacerdotum et Scribæ mirabilia quæ fecit, et pueros clamantes in templo, et dicentes, Hosanna filio David, indignati sunt.) Tum quia invidebant Christo hanc gloriam, tum quia ægre ferebant suas nundinationes et lucra e templo fuisse eiecta.

Vers. 16. Et dixerunt ei: Audis quid isti dicunt? Iesus autem dixit eis: Utique. Nunquam legistis, quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem?) Psalm. 8. 3. Hebr. est יסדת עז *issadta oz*, id est, *fundasti fortitudinem;* Aquila, *fundamenta iecisti potentiæ;* Sexta editio, *constituisti robur;* Tertull. lib. de anima c. 19. *expedivisti laudem;* Syrus; *direxisti laudem;* Arabicus, *parasti laudem*, hoc est, probasti, confirmasti, perfecte laudabilem fecisti potentiam tuam, dum ex ore infantium elinguium, et necdum fari loquique potentium, laudem et gloriam tuam exprimis. Fecisti enim ut in die palmarum, infantes cum populo acclamarint Christo: *Hosanna filio David.* S. Hilarius et Auctor Imperfecti per infantes,accipiunt pueros iam fari loquique potentes.Verius S. Chrysostomus, Euthymius et Theophylactus censent, hos vere fuisse infantes fari nescios, uti hic expresse dicitur. Unde Syrus vertit: *Ex ore puerulorum et infantium direxisti laudem;* ideoque addit Luc. c. 19. 40. Christum dixisse: *Si hi tacuerint, lapides clamabunt;* quo significatur divino instinctu, et miraculo actos et impulsos infantes, æque ac pueros Christo acclamasse, *Hosanna*, quod non intelligebant,imo quod infantes naturaliter effari necdum poterant. Causa fuit, quam subdit Psaltes Psalm. 8. *ut destruas inimicum et ultorem*, ut scilicet per ora infantium confundas Scribas et Pharisæos Christi inimicos, doceasque ipsos esse amentes et insipientiores infantibus, qui Iesum ut Christum agnoscunt, laudant, glorificant. Sed hæc ultima Psalmi verba studio subticuit Christus, ne Scribas nimium exasperaret. Simul innuit hic Christus infantes præveniendos esse, ut cum loqui incipiunt, doceantur pia proloqui, ac prima eorum vox sit *Hosanna*, *Iesus, Maria*, etc. Sic S. Hieronym. scribit ad Blesillam, ut Paulam filiolam (S. Paulæ quasi aviæ neptem) primum ut fari incipit, *Alleluia* effari et pronuntiare doceat; uti noster B. Franciscus Borgia, prima, cum infans esset, verba sonare *Iesus Maria* edoctus est, teste Ribadeneira in eius vita. Sic Trisagion, puta, *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth*, revelatum fuit puero rapto in aera, cum Constantinopoli grassaretur terræmotus, qui cessavit mox, ut populus a puero edoctus, Trisagion conclamavit, anno Christi 446. sub Theodosio Imperatore, teste Damasceno tract. de Trisagio. Gaudet enim Deus puris puerorum laudibus; pueri enim dicuntur a puritate, ait Varro, quod impuberes sint, et puri quasi Angeli terrestres.

Prima vox infantium sit pia. Exempla.

Arias Montanus in Psal. 2. advertit,infantes in quacumque gente vocem יה *iah* sonare, quod est nomen Dei, et abbreviatum *Iehova*, sicque nominis sui admirabilis initia et fundamenta, vel ab ipso infantium ore firmiter iacta, Deum sibi vendicare. Ibidem Arnobius negat, quemquam esse hominem, qui non cum Dei notione diem primæ nativitatis intraverit, imo bruta, arbores et saxa, si loqui possent,clamatura,cunctorum Dominum Deum. Sic Plato l. 10. de republic. et Cicero l. 1. de Natura deorum, docent nos cum lacte matris sugere Dei cognitionem et laudem. Lyranus distinguit triplicem puerorum Deum laudantium ordinem. Primi sunt, qui laudant Deum morte,

Deum sonat prima vox infantilis.

A non ore, uti fuere innocentes pro Christo ab Herode occisi. Secundi qui ore, non morte, uti fuere hi canentes Christo Hosanna. Tertii qui ore simul et morte laudarunt Deum, uti fuere S. Agnes 13. annorum, S. Pancratius 12. S. Vitus, Celsus et alii. Vide nostrum Philippum Barlaymont in paradiso puerorum cap. 13. et 14. ubi Dei elogia et oracula ore infantium edita recenset.

Triplex puerorum laus.

Nota: Psalmus octavus,licet ad litteram loqui videatur de magnificentia Dei,quam ostendit in creatione totius universi,in qua hominem fecit rerum omnium dominum,tamen magis proprie et profunde ad litteram eum loqui de magnificentia Dei,quam ostendit in recreatione et redemtione mundi, in qua effecit Christum peccati et mortis victorem,ac mundi redemptorem,et universorum dominum, qui proinde primus est homo, et hominum omnium nobilissimus. Id patet primo ex eo, quod Christus hic ita eum explicet, æque ac Paulus Hebr. 2. 7. Secundo, quia magnificentia tanta quam ibi celebrat Psaltes, hominis miseriæ, qui post lapsum in peccatum iam perdidit dominatum in bestias, non ita competit ut Christo. Tertio, quia hic versiculus, *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem*, multo clarius et verius competit Christo quam aliis. Simile est Deut. 18. 18. ut ibi dixi. Quod enim Maldonatus id de Davide explicat,quasi iis respectu Goliath,cui caput amputavit, se infantem appellet, certum est eum tum vere infantem non fuisse, sed iuvenem animosum et bellicosum. Unde Nicephorus in Psalm. 8. *Magnificentia Dei*, inquit, *est incarnatio Verbi.*

Argumentum Psalmi octavi.

Vers. 17. Marc. 11. 11. Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam, ibique mansit.) Syrus et Arabicus, *pernoctavit in Bethania.* Vide hic ingratitudinem et mutabilitatem populi: qui enim eodem mane acclamarat Christo, *Hosanna*, iam vespere eiusdem diei, ob metum Scribarum Christum deserit, ita ut nemo inventus sit, qui eum ad hospitium invitaret; ideoque Christus urbe egredi coactus est, ad Martham et Magdalenam hospites suos in Bethaniam.

Populus mutabilis et ingratus.

Vers. 18. Marc. 11. 12. Mane autem revertens in civitatem, esuriit.) Contigit ergo hoc postridie Dominicæ palmarum, feria secunda, sive die lunæ, hoc est die 11. mensis primi Nisan, quæ nostro computu est 21. Martii; nam post tres dies, puta die Veneris in Paschate, quæ tunc incidebat in diem 25. Martii, crucifixus et immolatus est Christus.

Esuriit.) Non esurie naturali, sed sponte excitata in se fame, ait S. Chrysostomus et Abulensis, quæst. 103. erat enim mane, et pridie vespere Christus apud Martham cœnaverat, ut tam cito esurire non posset. Excitavit ergo hanc in se esuriem, ut per eam haberet occasionem maledicendi ficui infrugiferæ; unde et ficus in ea quæsivit, licet sciret tum tempus ficorum non esse, ut habet Marcus c. 11. 14. erat enim die 21. Martii ut dixi, cum nondum ficus apparent.

Nota: hæc esuries Christi, et arefactio ficus contigit antequam eiiceret ementes et vendentes e templo; hoc enim eodem die lunæ, sed post ficus arefactionem effecit, ut patet ex Marco cap. 11. 14. et sequ. ubi particulatim, per singulos dies acta Christi consignat.

Vers. 19. Marc. 11. v. 13. 14. 20. Et videns fici arborem unam secus viam, venit ad eam: et nihil invenit in ea nisi folia tantum, et ait illi: Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuo ficulnea.) Christus maledixit ficui eamque arefecit, ut ostenderet potestatem suam, qua posset similiter proterere et arefacere Scribas et Iudæos hostes suos, si vellet, quare se ab eis mox crucem et necem passurum non invitum, sed volentem. Nota hanc Christi maledictionem non fuisse propriam, sed per catachresin abusivam; maledictio enim hæc tantum significat Christum ficui precatum fuisse malum, scilicet arefactionem, quod rebus inanimis iusta de causa precari licet, præsertim Christo, cuius sunt omnes omnium hominum arbores et prædia. Vide dicta Ierem. 20. 14. et Iob 3. 1. Simili modo S. Franciscus maledixit iunipero arbori plantatæ a B. Iunipero, uno e primis sociis suis, in pœnam eius inobedientiæ, quæ proinde nec

Christus maledixit ficui.

S. Franciscus iunipero.

latum quidem unguem crevit a die quo terræ infixa est, quæ etiamnum visitur Carinulæ, sive Caleni, Campaniæ felicis civitate, iuxta Mondragonium in monasterio Minorum: dum enim B. Iuniperus plantandæ huic iunipero intenderet, vocatusque a S. Francisco, quousque cœptum perfecisset opus, parere detrectasset, maledixit S. Franciscus arbori, quod inobedientiæ occasio et obiectum extitisset, eique præcepit ne in posterum cresceret, idque protinus factum est, ut arbor obediens Sancto, suo malo homines doceret obedientiam: ita Waddingus in Annal. minorum anno Christi 1222. n. 11.

Ficus arefacta mystice quid? Mystice, esuriit Christus ut ostenderet famem spiritualem quam habebat salutis Iudæorum, imo peccatorum: sed quia ipsi huic fami et voto Christi non satisfaciebant, idcirco ipsos subtracto gratiæ humore, siccandos fore et maledicendos a Deo: ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Hilarius, Beda et Abulensis q. 117.

Vers. 20. Marc 20. 21. ET VIDENTES DISCIPULI, MIRATI SUNT, DICENTES: QUOMODO CONTINUO ARUIT?) *Hæc ficus*, uti addunt Græca et Syrus. Contigit hoc postero die, Christus enim die lunæ ex Bethania regrediens in Ierusalem, maledixit ficui; inde e templo eiiciens ementes, ibidem docuit: vespere ex urbe regressus est Bethaniam: postero mane diei Martis ex Bethania cum eo regredientes discipuli Ierosolymam, viderunt ficum arefactam, tumque mirantes dixerunt: *Quomodo continuo aruit?* Hæc hoc ordine contigisse patet ex Marco c. 11. v. 19. et 20.

Quo die ficus hæc arefacta est? Symbolice, Christus maledixit ficui, quia ficus fuit arbor a Deo vetita, ex qua Adam comedens, se suosque posteros perdidit, uti viri docti probabiliter opinantur, quos citavi Genes. 2. 9.

Allegorice, ficus arefacta notat Iudæos, qui veniente Christo, increduli humorem fidei et gratiæ perdiderunt, ideoque nullos bonorum operum fructus proferunt. Ita Origenes.

Tropologice, ficus foliata, sed carens ficubus notat fideles, qui habent folia professionis fidei, sed carent solidis virtutum fructibus, ideoque a Christo maledicentur: ita Origenes.

Vers. 21. Supr. 17. 19. Luc. 17. 6. Marc 11. 23. RESPONDENS AUTEM IESUS, AIT EIS: AMEN DICO VOBIS, SI HABUERITIS FIDEM (illam excellentem et efficacem instar grani sinapis, de qua c. 17. 19.) ET NON HÆSITAVERITIS, NON SOLUM DE FICULNEA FACIETIS (quod iam a me factum videtis, patet ex Græco) SED ET SI MONTI HUIC DIXERITIS: TOLLE (scilicet *te*, ut sequitur; Græce αρθητι, id est ut Syrus, *tollitor*, evellitor e terra) ET IACTA TE (Græce βληθητι, id est, *proiicitor*; Syrus, *cade*) IN MARE, FIET.) *Et non hæsitaveritis*, Græce μη διακριθητε, id est, non disceptaveritis quasi dubii et hæsitantes; non discreveritis, an quod petitis sit factu facile an difficile. Multi enim quia putant id quod petunt esse arduum et difficile, hinc diffidunt se a Deo id impetraturos, ideoque non impetrant: qui vero non discernunt inter facile et difficile, cogitantes id quod sibi est difficile Deo esse facile, ideoque confidunt divinæ omnipotentiæ, bonitati et promissioni, qua promisit se omnia quæ certa fide et fiducia ab eo petimus, nos impetraturos; quare suam mentem et spem erigunt supra suam infirmitatem, eamque collocant in Deo, certo ab eo expectantes orationis suæ finem et fructum; hi impetrant quæcumque et quantumcumque ab eo postulant: *Monti huic*, Oliveti; iuxta eum enim pergens in Ierusalem dixit hæc Christus: ita Abulensis quæst. 134. Franc. Lucas et alii. Cætera quæ huc spectant dixi cap. 17. 19.

Domus B. Virginis Lauretum ab Angelis translata. Sic ob infidelitatem Turcarum, qui terræ sanctæ dominantur, Angeli ex Galilæa et Nazareth anno Domini 1291. transtulerunt domum B. Virginis, in qua ipsa Angelo nuntiante concepit filium Dei, in Dalmatiam; et inde anno Domini 1294. in Italiam (Lauretum) ubi sedes et caput est fidei ac fidelium; ideoque ob fidem illam innumera ibidem patrat miracula, quæ recenset noster Horatius Tursellinus in histor. Lauretana.

Vers 22. Marc. 11 24. ET OMNIA QUÆCUMQUE PETIERITIS IN ORATIONE, CREDENTES ACCIPIETIS.) *Credentes*, id est, si credideritis, et

A confisi fueritis vos illa a Deo impetraturos; iuxta illud Iacobi 1. 6. *Postulet in fide nihil hæsitans.* Vide ibi dicta.

Præclare S. Bernardus ser. 15. in Psalm. *Qui habitat:* tropologice explicans illud Dei ad Iosue c. 1. *Quemcumque locum calcaverit pes vester, vester erit. Pes vester*, ait, utique *spes vestra est, et quantumcumque ista processerit, obtinebit, si tamen in Deum tota figatur, ut firma sit et non titubet.* Ratio a priori est Dei liberalitas et munificentia, quæ non patitur se spe nostra vinci, sed eam longe superat et transcendit.

ET CUM VENISSET IN TEMPLUM, ACCESSERUNT AD EUM DOCENTEM, PRINCIPES SACERDOTUM ET SENIORES POPULI, DICENTES: IN QUA POTESTATE HÆC FACIS? ET QUIS TIBI DEDIT HANC POTESTATEM? Vers. 23. Luc. 20. 1. 2. Marc. 11. 27. 28.

IN QUA POTESTATE.) Græce εξουσια, id est auctoritate, q. d. Quis dedit tibi ius et auctoritatem docendi in templo, ex eoque eiiciendi ementes et vendentes, ac populum convocandi, ut tibi quasi doctori et Messiæ acclamet Hosanna?

B RESPONDENS IESUS DIXIT EIS: INTERROGABO VOS ET EGO UNUM SERMONEM: QUEM SI DIXERITIS MIHI, ET EGO VOBIS DICAM IN QUA POTESTATE HÆC FACIO.) Vulgo dicitur: Vers. 24. Luc. 20. 3. Marc. 11. 29.

Non litem solvit, qui litem lite resolvit.

Sic enim malæ fidei causidici, cum causæ suæ diffidunt, aliam causam litemque intexunt, ut tergiversentur et condemnationem suffugiant. Sic et hæretici cum argumentis catholicorum respondere nequeunt, alia argumenta eis obiiciunt, ut hæresis et ignorantiæ suæ effugium quærant. At Christus non ita hic agit, sed interrogationem aliam interserit, ex qua pendebat quæstionis a Scribis propositæ solutio, q. d. Mihi non creditis dicenti me ex Deo potestatem accepisse: credite ergo Ioanni Baptistæ, qui mihi testimonium perhibuit, me a Deo ad hæc peragenda esse missum.

BAPTISMUS IOANNIS UNDE ERAT? E CÆLO AN EX HOMINIBUS?) Christus per baptismum Ioannis, eius de se testimonium, doctrinam, omnemque prædicationem intelligit. Est synecdoche. Est hoc Christi argumentum appositum ad Scribas, et irrefragabile, q. d. Vos quæritis a quo potestatem habeam, a Deo an ab hominibus: ego vicissim quæro a vobis, a quo prædicandi et baptizandi potestatem habuit Ioannes Baptista, a Deo an ab hominibus? Si ille istam a Deo habuit, uti omnes confitentur, ergo et ego eamdem a Deo habeo; hoc enim de me testificatus est Ioannes, docens se esse servum, me autem Messiam filium Dei, idque cum vos hac de re legatos ad eum ex professo misissetis sciscitatum ab eo an ipse esset Messias, Ioann. cap. 1. v. 20. et 26. Vers. 25. Luc. 20. 4. 5. Marc. 11. 30. 31. C

Deus vocatur cælum, cur? E CÆLO.) A Deo profectus. Ubi nota: Hebræi per metonymiam, qua continens pro contento ponitur, Deum vocant שמים *sciamaim*, id est cælum. Hoc secuti Græci Poetæ Saturni patrem ουρανον vocarunt, ut Latini cælum. Ita Caninius de Nominib. Hebraic. c. 2. Hinc Iudæi cælum et astra pro Deo coluerunt: unde Christiani a Christianismo ad Iudaismum olim apostatantes, dicti sunt cælicolæ; contra quos extant rescripta Theodosii et Honorii Imper. l. 18. de Iudæis et cælicolis. Vide Baronium anno Domini 408. Hinc et de Iudæis canit Poeta:

D

Qui puras nubes et cæli numen adorant.

Cælum enim sui vastitate, pulchritudine, motu, ornatu, influxu, omnes rapit in sui admirationem: unde cælum dicitur quasi cælatum stellis et sideribus, ait Sipontinus; licet Varro l. 4. de lingua Latina cælum a κοιλον, id est cavo derivet, quod sua cavitate omnes res creatas complectatur. Hinc Deus est quasi Atlas cæli et mundi, de quo Virgil. lib. 6. Æneid.

—— *Ubi cælifer Atlas*
Cælum humeris torquet, stellis ardentibus aptum.

Quocirca multæ gentes cælum ut Deum coluerunt. Unde Cicero lib. 2. de Divinat. *Ego*, ait, *Deum genus esse semper dixi, et dicam, cælitum.* Idem in somnio Scipionis: *Et grates tibi ago summe sol, vobisque reliqui cælites.* Et Plinius l. 7. c. 33. *Divinitas*, ait, *et quædam cælitum Societas* Cælum ut Deum coluerunt multi.

nobilissima ex fœminis in Sibylla fuit. Audi et S. Augustinum l. 10. de Civitat. c. 1. *Et ipsos Deos non ob aliud appellant cælicolas, nisi quod cælum colant, non utique venerando, sed inhabitando tamquam cæli quosdam colonos.* Denique cælum est thronus Dei, ac sedes maiestatis et gloriæ eiusdem, æque ac Ss. Angelorum et hominum beatorum.

Hinc disce cælum ambire, cælum suspirare, terram et terrena despicere, ac dicere cum nostro S. Ignatio: *Quomodo sordet mihi terra, cum cælum aspicio?* Qui cælum ambit, paradisum ambit, felicitatem ambit, beatam æternitatem ambit, Deum cælitum ambit. *O Israel, quam magna est domus Dei, et ingens locus possessionis eius!* Baruch 3. 25. Vide ibi dicta.

AT ILLI COGITABANT INTER SE, DICENTES.) Græce διελογίζοντο, id est, cogitabant et conferebant inter se, deliberantes quid Christo responderent, quasi anxii et perplexi.

Vers. 26. SI DIXERIMUS, E CÆLO, DICET NOBIS: QUARE ERGO
Luc. 10. NON CREDIDISTIS ILLI? SI AUTEM DIXERIMUS, EX HOMI-
5. 6. NIBUS, TIMEMUS TURBAM: OMNES ENIM HABEBANT IOAN-
Marc. 11. 31 32. NEM SICUT PROPHETAM.

QUARE ERGO NON CREDIDISTIS ILLI?) Asserenti me esse Messiam, suadentique ut per pœnitentiam vos præpararetis ad meam gratiam et salutem. *Timemus turbam*, scilicet *ne lapidet nos*, ut addit Lucas c. 10. v. 5. *Sicut prophetam:* τὸ *sicut* est nota veritatis, non similitudinis, q. d. Omnes habebant Ioannem ut verum magnumque Prophetam, ideoque a Deo missum: Propheta enim, legatus, vates et interpres est Dei. Sic Ioannis 1. de Christo dicitur: *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a Patre.* Ubi τὸ *quasi* veritatem notat, non similitudinem, q. d. Vidimus gloriam eius, ut vere unigeniti Filii Dei, sive eius qui verus et unigenitus erat Dei.

ET RESPONDENTES IESU, DIXERUNT: NESCIMUS.) Mentiuntur, quia viderant vitam Ioannis, æque ac prædicationem sanctissimam et divinam, morte pro castitate obita et martyrio iam obsignatam; sed improbitas mavult mentiri, quam falsitatis argui et improbitatis convinci.

Vers. 27. AIT ILLIS ET IPSE: NEC EGO DICO VOBIS IN QUA PO-
Luc. 20. TESTATE HÆC FACIO.) q. d. Non vultis ad meam quæ-
7. 8. Marc. 11. stionem respondere, quare nec ego respondebo ad ve-
33. stram; quia ex mea pendet vestræ solutio. Sed vos dicitis illam vos nescire et mentimini. Ego dico me scire nolleque dicere, ac veritatem dico, ut vestram proterviam confundam et contundam: hoc enim responso Christus Scribis os obturavit, ut quasi mures silerent, nec ultra hiscere auderent. Unde S. Hieronymus: *Ostendit*, ait, *illos scire, sed respondere nolle; et se nosse, sed non dicere, quia quod sciunt tacent.*

Vers. 28. QUID AUTEM VOBIS VIDETUR?) Christus per sequentem parabolam Scribas et Pharisæos dicentes se nescire, an baptismus Ioannis esset e cælo an ex hominibus, coarguit summæ improbitatis et pervicaciæ, quod cum vellent haberi filii Dei, tamen Ioannem a Deo missum recipere noluerint, nec eius prædicationi crediderint, et pœnitentiam egerint. Porro Christus hic, ait Chrysostomus, *reos ipsos iudices facit, magna fiducia iustitiæ, ubi adversario causa committitur; utitur autem parabola ut non intelligant, quomodo contra se sententiam dicant.*

HOMO QUIDAM HABEBAT DUOS FILIOS, ET ACCEDENS AD PRIMUM, DIXIT: FILI, VADE HODIE, OPERARE IN VINEA MEA.

Vers. 29. ILLE AUTEM RESPONDENS, AIT: NOLO: POSTEA AUTEM, POENITENTIA MOTUS, ABIIT.

Vers. 30. ACCEDENS AUTEM AD ALTERUM, DIXIT SIMILITER. AT ILLE RESPONDENS, AIT: EO DOMINE, ET NON IVIT.

Vers. 31 QUIS EX DUOBUS FECIT VOLUNTATEM PATRIS? DICUNT EI: PRIMUS. DICIT ILLIS IESUS: AMEN DICO VOBIS, QUIA PUBLICANI ET MERETRICES PRÆCEDENT VOS IN REGNUM DEI.

Vers. 32. VENIT ENIM AD VOS IOANNES IN VIA IUSTITIÆ, ET NON CREDIDISTIS EI: PUBLICANI AUTEM ET MERETRICES CREDIDERUNT EI: VOS AUTEM VIDENTES NEC POENITENTIAM HABUISTIS POSTEA, UT CREDERETIS EI.

Parabola hæc explicatione vix indiget, quia eam Christus applicat et explicat. Nimirum primus filius initio nolens obedire patri, sed mox facti pœnitens, obediens et vadens operatum in vinea, notat publicanos et meretrices, qui primo suis sceleribus voluntatem et legem Dei repulerunt, sed postea ad Ioannis prædicationem resipuerunt et pœnitentiam egerunt, ac caste iusteque iuxta legem Dei vixerunt. Secundus filius dicens patri se iturum in vineam, sed fallens nec vadens, notat Scribas et Pharisæos, qui legem Dei semper in ore habebant, quasi eius studiosissimi et religiosissimi observatores, cum tamen reipsa eam non implerent, sed contra eam libidines, rapinas, usuras, etc. committerent. Quare gravem in se Dei offensam et iram provocaverunt, tum per ipsa scelera, tum per suam hypocrisim et ementitam legis simulationem. Videri enim volebant esse zelotæ legis, cum essent eius prævaricatores. Hæc enim hypocrisis et duplicitas animi valde Deum irritat.

PRÆCEDENT.) Græce προάγουσιν, in præsenti, id est, *præcedunt*, q. d. Publicani et meretrices, vos o Scribæ præcedunt, id est ante vos eunt in via Dei et virtutis, tenduntque ad cælum per fidei, pœnitentiæ et mutationis vitæ exemplum, ideoque reipsa præcedent, et ante vos introibunt in regnum cælorum, quod nunquam vos scelerati introibitis; introire tamen possetis si velletis pœnitere et mores mutare. Sic cap. 5. 20. *Minimi* in regno cælorum vocantur, impii et reprobi ab eo excludendi.

IN VIA IUSTITIÆ.) Syrus, *in via rectitudinis incedens*, hoc est agens vitam perfecte iustam, rectam, sanctam et irreprehensibilem.

NEC POENITENTIAM HABUISTIS.) Id est, egistis; Græce οὐ μετεμελήθητε, id est, non pœnituistis, non resipuistis.

Mystice, publicani et meretrices denotant gentes, quæ primo idolis et vitiis servierunt, deinde per Apostolorum prædicationem conversæ, Deum et virtutes coluerunt. Pharisæi et Scribæ notant Iudæos, qui videbantur Deum colere, sed revera eum spreverunt, dum Christum ab eo missum aspernati sunt, et in hac perfidia mentem obstinarunt. Unde de his parabolam hanc interpretantur S. Hieronymus, Chrysostomus, Origenes, S. Athanasius, Beda, Euthymius, Maldonatus, Iansenius et alii passim.

Tropologice ostendit Christus, ait S. Chrysostomus, meliores esse populares et plebeios qui aliquando convertuntur, quam sacerdotes, qui nunquam.

Tropologice, primo filio similes sunt Christiani communes et laici, qui sanctitatis desiderio impulsi servant consilia Evangelica, etsi ex voto et professione ad ea non obligentur. Secundo filio similes sunt sacerdotes, monachi et religiosi, qui vota paupertatis, castitatis et obedientiæ Deo nuncuparunt, sed ea deinde violant.

ALIAM PARABOLAM AUDITE. HOMO ERAT PATER FAMI- Vers 33.
LIAS QUI PLANTAVIT VINEAM, ET SEPEM CIRCUMDEDIT L. 20. 9.
EI, ET FODIT IN EA TORCULAR, ET ÆDIFICAVIT TURRIM, M. 12. 1.
ET LOCAVIT EAM AGRICOLIS, ET PEREGRE PROFECTUS EST.

CUM AUTEM TEMPUS FRUCTUUM APPROPINQUASSET, MI- Vers. 34.
SIT SERVOS SUOS AD AGRICOLAS, UT ACCIPERENT FRUCTUS L. 20 10.
EIUS: M. 12. 2.

ET AGRICOLÆ APPREHENSIS SERVIS EIUS, ALIUM CE- Vers. 35.
CIDERUNT, ALIUM OCCIDERUNT, ALIUM VERO LAPIDAVE- Luc. 20. 10. 11. 12.
RUNT. M. 12. 3.

ITERUM MISIT ALIOS SERVOS PLURES PRIORIBUS, ET Vers. 36.
FECERUNT ILLIS SIMILITER. M. 12. 5.

NOVISSIME AUTEM MISIT AD EOS FILIUM SUUM, DICENS: Vers. 37. L. 20. 13.
VERENTUR FILIUM MEUM. M. 12 6.

AGRICOLÆ AUTEM VIDENTES FILIUM, DIXERUNT INTRA Vers. 38.
SE: HIC EST HÆRES. VENITE, OCCIDAMUS EUM, ET HA- L. 20. 14.
BEBIMUS HÆREDITATEM EIUS. M 12. 7.

ET APPREHENSUM EUM EIECERUNT EXTRA VINEAM, ET Vers. 39. L. 20. 15.
OCCIDERUNT. M. 12. 8.

CUM ERGO VENERIT DOMINUS VINEÆ QUID FACIET A- Vers. 40.
GRICOLIS ILLIS? L. 20. 15. M. 12. 9.

AIUNT ILLI: MALOS MALE PERDET: ET VINEAM SUAM Vers. 41.
LOCABIT ALIIS AGRICOLIS, QUI REDDANT EI FRUCTUM M. 12 9.
TEMPORIBUS SUIS. L. 20. 16.

Christus hanc parabolam contra Scribas et Pharisæos

adversarios suos intorquens, mutuatur eam ex Isaia c. 5. 1. ut illi pondus addat, quod ipsos premat et convincat. Isaias enim ibidem illa usus est, et eadem Christum usurum prædicit, uti hic Christus ea utitur. Sic enim cap. 5. incipit Isaias: *Cantabo dilecto meo* (Christo incarnando) *canticum patruelis mei vineæ suæ: vinea facta est dilecto meo in cornu filii olei*, idest, in cornu oleato, hoc est, in Iudæa, quæ robusta et alta est ut cornu, ac fertilis et pinguis est instar olei. Fuse hæc explicui Isaiæ 5. quare ibi dicta hic summatim repetam, et paucis totam parabolam perstringam.

I. Parabola vineæ explicatur. Primo, homo plantans vineam, est Deus fundans Ecclesiam sive Synagogam, iuxta illud Psal. 79. 9. *Vineam de Ægypto transtulisti, eiecisti gentes* (ex Chananæa, ibique) *plantasti vineam*, id est, Synagogam, sive populum Iudæorum.

II. Sepes. Secundo, sepes, torcular et turris erecta in vinea, significant Deum Ecclesiæ suæ abunde de omnibus rebus necessariis providisse, distincte tamen per sepem grammaticæ murum Ierosolymæ cum S. Hieronymo: item fortes principes, uti fuere David et Machabæi, ait Interlinearis. Theologice Angelorum custodiam cum Origene, S. Ambrosio et Hieronymo; vel legem cum Auctore Imperfecti, et S. Irenæo l. 4. c. 70. accipe. Unde pro *sepem circumdedit ei*, Syrus vertit, *undequaque obvallavit eam maceria*.

Torcular. Torcular est altare, quo victimarum sanguis exprimebatur: ita Origenes, S. Hieronymus, Beda, Theophylactus, Euthymius. Dicitur autem fodisse torcular, quia olim excindere aut fodere solebant lacunas: vel ut ait Marcus c. 12. v. 1. *lacum*, quo vinum novum ex uvis in torculari expressum excipiebant, uti patet Isaiæ cap. 5. 2. Tropologice torcular, ait S. Hieronymus, notat martyres. Unde Psal. 8. 80. et 83. inscribuntur in titulo, *Pro torcularibus*. S. Hilarius vero censet notari prophetas, in quos ubertas Spiritus sancti ferventius influxit. S. Chrysostom. autem per torcular accipit verbum Dei, quod premit et cruciat hominem contradicente carne.

Turris. Turris vineæ, id est, Synagogæ, erat templum Ierosolymitanum, Deique cultus in eodem: ita Origenes, Chaldæus, S. Hilarius, Beda, Theophylactus, Euthymius. Mystice turris erant Prophetæ, doctores et pastores, æque ac reges et principes populi: hi enim quasi e turri erant speculatores populi: ita iidem. Unde S. Hilarius: Turris, ait, notat eminentiam legis, quæ et in cælum proveheret, et ex qua speculari Christi adventum posset.

III. Tertio, coloni vineæ erant principes populi: horum enim est populum regere et excolere, operari in vinea est iustitiam facere, ait S. Chrysost.

IV. Quarto, peregre profectus est Deus, quia ut ait Origenes, cum legem et pacta Iudæis dedisset, apparens eis in monte Sina, postea eis non apparuit quasi alio profectus.

V. Quinto, tempus fructuum, id est, observationis legis et Dei cultus erat tempore Davidis, Salomonis, Iosaphat, Ezechiæ, Iosiæ, etc. cum Iudæi quiete sibi et Deo vivere poterant et debebant. Aut potius hoc tempus agebatur iugiter, quia iugiter Deo servire et bonorum operum fructus producere tenebantur. Unde Maldonatus censet hoc pertinere ad emblema et ornatum parabolæ.

VI. Sexto, servi a Deo in vineam, id est, ad Synagogam missi, ut fructus eius colligerent, fuere Isaias, Ieremias, Ezechiel, cæterique prophetæ, quos Iudæi ut vitiorum suorum castigatores occiderunt, ac nonnullos, ut Ieremiam, lapidarunt. Misit autem eos secundo et plures prioribus, ut sua diligentia et charitate vinceret colonorum improbitatem. Unde S. Chrysostomus: *Per singulos*, ait, *gradus malitiæ, Dei misericordia addebatur, et per singulos gradus misericordiæ Dei, Iudæorum malitia crescebat*. Quocirca Deus tandem misit ad eos filium suum, puta Christum iam incarnatum, quem Scribæ velut Synagogæ hæredem, pariter occiderunt et crucifixerunt extra civitatem, id est, extra Ierusalem in monte Calvariæ, ut ipsi Synagogæ præessent et dominarentur, ex eaque se ditarent et magnificarent. Pro *verebuntur filium meum*, Syrus vertit, *erubescent propter filium meum*.

Tropologice, vinea cuique excolenda est anima, Pastori est parochia, Episcopo diœcesis, Regi regnum, Magistratui respublica, ut fructus bonorum operum et virtutum proferat. Sepes sunt leges et statuta: custodes sunt Angeli: turris est ratio, meditatio, et providentia: torcular est mortificatio, tribulatio, crux. *Servus mittitur*, ait Rabanus, *cum lex, psalmus, aut prophetia legitur; eiicitur, cum contemnitur, vel blasphematur; hæredem occidit qui Filium Dei conculcat, et spiritui gratiæ contumeliam facit; vinea alii datur, cum gratiam a superbo spretam humilis accipit.*

Porro homo plantans vineam, est Deus, qui homo dicitur, ait S. Chrysost. similitudine, non veritate: natura dominus est, benevolentia pater, iuxta illud Isaiæ c. 5. *Vinea Domini Sabaoth domus Israel est.*

Aiunt illi (Scribæ) malos male perdet.) Dices: Marcus et Lucas asserunt Christum id dixisse; quomodo ergo Matthæus idipsum attribuit Scribis? Respondetur cum S. Chrysostomo et Euthymio, primo Scribas id dixisse, deinde Christum idipsum repetiisse et confirmasse eo modo et gestu, ut inde ac ex antecedentibus et sequentibus (ut recte advertit Abulensis quæst. 100.) satis Scribæ id de se dici intelligerent, ac tunc eos subiunxisse: *absit*, ut habet Lucas cap. 19. Vers. 41.

Malos male perdet.) Malos scilicet vineæ, id est, Ecclesiæ colonos, puta Scribas cum suis asseclis, qui Prophetas et Christum occiderunt, perdet Deus per Titum et Vespasianum in hac vita, ac per dæmones in gehenna.

Et vineam suam locabit aliis agricolis (Apostolis, eorumque successoribus) qui reddant ei fructum temporibus suis.) Fructus hic vineæ, id est, Ecclesiæ Dei, patet in conversione totius orbis ad Christi fidem et sanctitatem, ac præsertim in constantia tot millium martyrum et virginum: prædicitur enim hic reprobatio Iudæorum, et conversio gentium, uti docet Christus v. 43.

Moraliter disce hic, quod sicut vinea producit bonas uvas, etiamsi mali sint eius coloni, ita Ecclesiam eiusque fideles producere bona virtutum opera, etiamsi subinde mali sint eius pastores et doctores, uti erant Scribæ. Plura tamen et maiora proferent, si pastores sint boni, uti patuit in Apostolis, quorum virtutes Apostolicas imitati primi fideles excelluere in castitate, charitate, patientia, omnique virtute. Id repræsentat emblema Zeuxis, pictoris insignis. Hic enim pinxit puerum cum canistro uvarum ita scite et belle, ut aves falleret: aves enim ad illas quasi ad veras uvas advolabant, easque mordicabant ut iis vescerentur: tum Zeuxis verecunde: Melius, ait, pinxi uvas, quam puerum, quia ad uvas advolant, et puerum adstantem quasi pictum non timent aves; ita pastores et custodes Ecclesiæ subinde pravi sunt praveque expicti; at uvæ, id est, opera plebis melius habent et speciosiora sunt: custodum, id est, pastorum incuria accidit, ut avium, id est, dæmonum fiant præda, ab iisque devorentur. Emblema Zeuxis pictoris eximii.

Dicit illis Iesus: Nunquam legistis in Scripturis: Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris.) Citat Christus Psal. 117. v. 22. ubi David de Christo loquitur et prophetat, idque sciebant Scribæ: unde intellexerunt se hac sententia a Christo æque ac a Davide notari et taxari: sensus enim est, q. d. Scribæ, sacerdotes et Pharisæi quasi architecti Synagogæ, id est, Ecclesiæ Iudaicæ, Christum ut lapidem inutilem ab ea reiecerunt, imo ut illi contrarium damnarunt et occiderunt; Scribas enim quos superius vocavit operarios et agricolas, nunc vocat ædificatores, ait S. Hieronymus. Sed hic lapis a Iudæis reprobatus, a Deo *factus est in caput Anguli*, id est, positus est in capite anguli, factusque est lapis capitalis et omnino fundamentalis Ecclesiæ, isque angularis, ut scilicet duos parietes Gentium et Iudæorum in se, velut angulo iungeret et connecteret, in eadem Ecclesiæ fabrica et domo: ita S. Augustinus, S. Basilius, Euthymius, Cassiodorus, Abulensis, Iansenius, Maldonatus cæterique Patres et Interpretes, vel hic, vel in Psal. 117. 22. Imo S. Vers 42. Luc. 20. 17. Marc. 12. 10. 11.

Petrus epist. 1. cap. 2. v. 6. et seq. ubi fuse hunc locum explicui. Crebro enim in Scriptura fabrica Ecclesiæ comparatur ædificationi domus, quæ solido fundamento, v. g. petræ inædificatur. Sic enim Ecclesia inædificatur et incumbit Christo; Christus ergo est prima Ecclesiæ petra, qui hoc nomen cum reipsa communicavit S. Petro, ut post Christum esset petra Ecclesiæ, ac deinde cæteris Apostolis, quos pariter constituit fundamenta Ecclesiæ, ut patet Apocal. 21. 19. Ephes. 2. 20. et alibi. Porro arroganter æque ac inepte et impie Calvinus asserit se esse hunc lapidem; utpote qui reprobatus a Papa et Ecclesia Romana, factus sit fundamentum sectæ Calvinicæ. Ita superbus ille Thraso audet se æquiparare Christo, imo Christo suffurari suum oraculum et titulum. Verum det ipse signa, quibus se ad hoc a Deo missum esse doceat: det, inquam, miracula, prophetias, Scripturas, quæ dedit Christus. At nunquam ea dedit, nec unquam dabit: ergo ipse Ecclesiæ non reformator est, sed deformator.

Calvinus asserit se esse lapidem reprobatum factum in caput anguli.

Vers. 43. IDEO DICO VOBIS, QUIA AUFERETUR A VOBIS REGNUM DEI, ET DABITUR GENTI FACIENTI FRUCTUS EIUS.) Regnum Dei in Evangelio passim vocatur Ecclesia, quia in ea regnat Deus in fidelibus per fidem et gratiam, eosque deducit ad regnum cæleste, ut in eis regnet per gloriam.

Ecce hic est quasi ἐπιμύθιον, sive postparabola et affabulatio, in qua Christus tres parabolas iam a se allatas, scilicet primam de duobus filiis, uno obediente, altero inobediente; secundam de vinea, cuius coloni occiderunt servos et filium heri; tertiam de lapide reprobato, qui factus est in caput anguli, clare explicat et applicat ipsis Scribis et Iudæis eorum asseclis, q. d. Vos, o Scribæ, estis filii Deo patri inobedientes, quia me Filium eius unigenitum ab eo missum persequimini: vos pariter estis coloni vineæ, qui me eius hæredem occidetis. Vos denique estis ædificantes Synagogam, qui me quasi lapidem ab ea reiicitis, sed Deus me faciet basim et fundamentum Ecclesiæ suæ, quia eam a vobis auferet et transferet ad Gentes, qui avide me recipient et colent, ideoque gratia et gloria a me donabuntur. Omnes enim hæ Christi parabo- A læ eo tendunt, ut significent reprobationem Iudæorum et electionem Gentium, eo quod Iudæi repulerint Christum, quem Gentes acceptaruut. Hisce parabolis Christus ita pupugit Scribas, ut ei crucem pararint.

ET QUI CECIDERIT SUPER LAPIDEM ISTUM, CONFRINGETUR: SUPER QUEM VERO CECIDERIT, CONTERET EUM.) Syrus, *dissipabit eum*, q. d. Qui restiterit Christo, eumque persecutus fuerit, uti facitis vos, o Scribæ, frustra id faciet, ac sibi in animo æque ac in corpore perniciem accerset: ita tamen, ut adhuc per pœnitentiam reparari et restaurari possit. Vers. 44. Luc. 10. 18.

SUPER QUEM VERO CECIDERIT.) Hic lapis: id est, cui Christus totus gravi sua ultione incubuerit, v. g. damnandis in die iudicii (uti vos o Scribæ, nisi pœniteatis, damnabimini) huic nulla supererit spes eum reparandi et restaurandi. Sicut si lapis grandis in testam decidat, eam in minutissima frusta comminuit, ut nullo modo reparari et redintegrari queat. Minatur ergo Christus hic Scribis æternum et irreparabile excidium, puta gehennæ incen- B dium: ita S. Augustinus l. 1. quæst. Evang. quæst. 30. Abulensis, Barradius, Iansenius, Maldonatus, et alii. Audi S. Augustinum: *Cadunt super eum, qui modo contemnunt vel iniuriis afficiunt: cadet vero super eos, cum veniet in iudicium perditurus, ut sint impii tamquam pulvis, quem proiicit ventus.*

ET CUM AUDISSENT PRINCIPES SACERDOTUM ET PHARISÆI PARABOLAS EIUS, COGNOVERUNT QUOD DE IPSIS DICERET. Vers. 45.

ET QUÆRENTES EUM TENERE TIMUERUNT TURBAS: QUONIAM SICUT PROPHETAM EUM HABEBANT.) Cognoverunt Scribæ partim ex ipsis psalmi verbis, partim ex dictis et gestibus Christi, hæc ab eo contra se dici, unde frementes et frendentes in eum, volebant eum capere et torquere, sed metuentes turbam id facere non sunt ausi. Ecce ita paulatim Christus per reprehensiones Scribarum, stravit sibi viam ad crucem et mortem: hanc enim post tres dies ei intulere Scribæ. Ita impletum est consilium Dei de redimendis hominibus per Christi mortem. Vers. 46.

CAPUT VIGESIMUMSECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus primo, dat parabolam invitatorum ad nuptias, et non habentis in eis vestem nuptialem. Secundo, v. 15. Pharisæis quærentibus, an liceat censum dare Cæsari, respondet: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo. *Tertio, v. 23. Sadducæis negantibus resurrectionem, eamdem probat. Quarto, v. 34. Legisperito roganti quod sit magnum legis mandatum, respondit esse hoc:* Diliges Deum ex toto corde tuo. *Quinto, v. 42. quærens a Pharisæis quomodo David Christum filium suum vocet Dominum, eorum ex silentio ignorantiam coarguit, eisque os obturat.*

1. ET respondens Iesus, dixit iterum in parabolis eis, dicens: 2. Simile factum est regnum cælorum homini regi qui fecit nuptias filio suo. 3. Et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, et nolebant venire. 4. Iterum misit alios servos, dicens: Dicite invitatis: Ecce prandium meum paravi, tauri mei et altilia occisa sunt, et omnia parata: venite ad nuptias. 5. Illi autem neglexerunt: et abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam: 6. Reliqui vero tenuerunt servos eius, et contumeliis affectos occiderunt. 7. Rex autem cum audisset, iratus est: et missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit. 8. Tunc ait servis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui invitati erant, non fuerunt digni. 9. Ite ergo ad exitus viarum, et quoscumque inveneritis, vocate ad nuptias. 10. Et egressi servi eius in vias, congregaverunt omnes quos invenerunt, malos et bonos: et impletæ sunt nuptiæ discumbentium. 11. Intravit autem rex ut videret discumbentes, et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali. 12. Et ait illi: Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit. 13. Tunc dixit rex ministris: Ligatis manibus et pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus et stridor dentium. 14. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi. 15. Tunc abeuntes Pharisæi, consilium inierunt ut caperent eum in sermone. 16. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes: Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo: non enim respicis personam hominum: 17. Dic ergo nobis quid tibi videtur, licet censum dare Cæsari, an non? 18. Cognita autem Iesus nequitia eorum, ait: Quid me tentatis hypocritæ? 19. Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. 20. Et ait illis Iesus: Cuius est imago hæc, et superscriptio? 21. Dicunt ei: Cæsaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: et quæ sunt Dei, Deo. 22. Et audientes mirati sunt, et relicto eo abierunt. 23. In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non

esse resurrectionem: et interrogaverunt eum, 24. Dicentes: Magister, Moses dixit: Si quis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater eius uxorem illius, et suscitet semen fratri suo. 25. Erant autem apud nos septem fratres: et primus, uxore ducta, defunctus est: et non habens semen, reliquit uxorem suam fratri suo. 26. Similiter secundus, et tertius, usque ad septimum. 27. Novissime autem omnium et mulier defuncta est. 28. In resurrectione ergo cuius erit de septem uxor? omnes enim habuerunt eam. 29. Respondens autem Iesus, ait illis: Erratis, nescientes Scripturas neque virtutem Dei. 30. In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur: sed erunt sicut angeli Dei in cælo. 31. De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est a Deo dicente vobis: 32. Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Iacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium. 33. Et audientes turbæ, mirabantur in doctrina eius. 34. Pharisæi autem audientes quod silentium imposuisset Sadducæis, convenerunt in unum: 35. Et interrogavit eum unus ex eis legis doctor, tentans eum: 36. Magister, quod est mandatum magnum in lege? 37. Ait illi Iesus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua. 38. Hoc est maximum, et primum mandatum. 39. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum, sicut teipsum. 40. In his duobus mandatis universa lex pendet, et prophetæ. 41. Congregatis autem Pharisæis, interrogavit eos Iesus, 42. Dicens: Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? Dicunt ei: David. 43. Ait illis: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: 44. Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? 45. Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius eius est? 46. Et nemo poterat ei respondere verbum; neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

Vers. 1. ET RESPONDENS (pergens respondere Scribis, eorumque incredulitatem confutare) IESUS, DIXIT ITERUM
Vers. 2. IN PARABOLIS (per parabolas, parabolice) EIS, DICENS: SIMILE FACTUM EST REGNUM CÆLORUM HOMINI REGI, QUI FECIT NUPTIAS FILIO SUO.) q. d. Similiter agitur in regno cælorum, id est, in Ecclesia militante in terris et tendente in cælum, perinde ac si rex faceret nuptias filio suo, etc. nam alioqui regnum cælorum directe et præcise non est simile homini regi, sed humano regno. Vide Canonem 28. Fuse hanc parabolam pertractat S. Gregor. hom. 38. in Evang.

Parabola regis ad nuptias filii sui invitantis.

Similis est hæc parabola illi quam recenset Lucas c. 14. v. 16. Unde Maldon. censet hanc esse eamdem cum illa: Matthæum enim hic non servasse ordinem historiæ. Verius S. Augustinus l. 2. de Consensu Evang. c. 71. S. Gregor. S. Thomas, Iansenius et alii censent aliam esse hanc parabolam ab illa Lucæ; vel certe eamdem, sed bis aliterque repetitam; conferenti enim utramque patet plura in iis esse diversa. Nam ut alia taceam, Lucas asserit illam a Christo dictam in domo Pharisæi, Matthæus vero hic publice in templo, ut patet ex c. 21. 23. Rursum Lucas nuptias has cœnam vocat: Matthæus vero prandium; nisi respondeas cum S. Gregorio homil. 38. iam citata, ipsum prandium cœnam vocari, quod apud antiquos hora nona, quæ ad vesperam et cœnam vergit, prandium fieret.

Vers. 3. ET MISIT SERVOS SUOS VOCARE INVITATOS AD NUPTIAS, ET NOLEBANT VENIRE.

Vers. 4. ITERUM MISIT ALIOS SERVOS, DICENS: DICITE INVITATIS: ECCE PRANDIUM MEUM PARAVI, TAURI MEI ET ALTILIA OCCISA SUNT, ET OMNIA PARATA: VENITE AD NUPTIAS.

Vers. 5. ILLI AUTEM NEGLEXERUNT, ET ABIERUNT ALIUS IN VILLAM SUAM, ALIUS VERO AD NEGOTIATIONEM SUAM.

Vers. 6. RELIQUI VERO TENUERUNT SERVOS EIUS, ET CONTUMELIIS AFFECTOS OCCIDERUNT.

Vers. 7. REX AUTEM CUM AUDISSET, IRATUS EST: ET MISSIS EXERCITIBUS SUIS, PERDIDIT HOMICIDAS ILLOS.

Pro *nuptias* Syrus vertit semper *convivium*, scilicet nuptiale, nimirum prandium, uti explicat v. 4. pro *negotiationem* Syrus vertit *mercaturam;* pro *iratus est excanduit;* pro *veste nuptiali* vertit *vestem convivialem.*

Parabola invitatorum explicatur.

Tota parabola sic est explicanda et applicanda.

I. Primo, homo rex est Deus Pater: filius regis sponsus, est Filius Dei incarnatus, puta Iesus Christus, cuius sponsa est Ecclesia: utriusque nuptiæ inchoatæ sunt in Christi incarnatione; in ea enim Christus humanam naturam sibi hypostatice, et per eam Ecclesiam, id est, cæteros homines fideles, quasi sponsam mystice sibi despondit per gratiam; sed in cælo hæ nuptiæ consummabuntur per gloriam: ita Origenes, S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Gregor. et alii. Unde Tropologice, Origenes: Nuptias, ait, intellige coniunctionem Christi cum anima; partum vero et proles, bona opera.

Secundo, Deus Pater Christo fecit nuptias, id est, nuptiale convivium, cum in Iudæa, totoque mundo per Christum proposuit mensam Evangelicæ doctrinæ et Sacramentorum, præsertim Eucharistiæ: ita Origenes, Euthymius, Auctor Imperfecti. II.

Tertio, ad has nuptias a Deo primo per Mosen et Prophetas quasi Dei servos invitati fuere Iudæi, tum ante, tum post incarnationem Christi; ut eam futuram, vel iam factam crederent: itaque in Christum sperantes, pœnitentes et supplicantes ab eo gratiam, iustitiam et salutem consequerentur: ita S. Hieron. Greg. Origen. Theophyl. III.

Quarto, tauri et altilia, in genere tantum significant convivium opipare esse apparatum, quæ dogmatum Evangelii magnitudinem significant, ait S. Hieronym. æque ac Sacramentorum, ac præsertim Eucharistiæ. IV.

Porro altilia non sunt alites, id est, volucres et aves, sed tauri, vituli, cæteraque animalia, quæ saginantur, ut pinguescant, dicta sunt altilia ab alendo, quasi altilia vel alita, ait S. Gregorius. Græce enim est σιτιστά, id est, altilia, saginata, uti vituli, oves et boves lacte et rapis saginantur, ut impinguentur: σιτίζω enim est alo, nutrio, pasco; et σιτεύω est sagino et frugibus pinguefacio. Unde Arabicus vertit: *Et vituli mei saginati iam occisi sunt;* Græce τεθυμένα, id est, immolati sunt. Olim enim (uti etiamnum) nuptias a sacrificio auspicabantur, ac nuptialia convivia epulis victimisque in sacrificio mactatis et immolatis agebantur. Sic et nuptiale Christi convivium, quod hic parabolice describitur, a sacrificio crucis sumpsit initium. Symbolice S. Gregorius per tauros accipit Patres veteris testamenti, qui ex permissione legis, inimicos suos virtutis corporeæ cornu feriebant, q. d. Patrum mores aspicite, et remedia vitæ vestræ cogitate. Altilia vero sunt, inquit, Patres novi testamenti, a terrenis ad sublimia contemplatione sublevati. Chrysostomus autem: Altilia, ait, sunt Prophetæ; tauri, qui Prophetæ fuerunt et Sacerdotes, ut enim tauri gregis duces, ita Sacerdotes principes populi. S. Hilarius insuper: Tauri, ait, sunt Martyres, qui tamquam hostiæ immolati; altilia, homines spiritales tamquam cælesti pane saginati. Denique Origenes: Prandium, ait, est Dei eloquium; quæ fortia sunt, tauri; quæ suaviora, saginata vocantur.

Quinto, ager et villa, in quem abiere invitati, negligentes invitationem, significant bona temporalia, quæ Iudæos a fide et lege Christi bonisque cælestibus ab eo promissis avocarunt, ideoque ipsi Dei servos, id est, Apostolos primosque fideles, imo ipsum Christum occiderunt. Quocirca Deus misit Titum et Vespasianum, qui Iudæos quasi homicidas perdidit et occidit, ac civitatem, id est, metropolim eorum, puta Ierusalem cum templo Salomonis, quod erat orbis miraculum, succendit: ita S. Chrysostomus, S. Hieron. Euthymius et alii. V.

Opiparum Christi...

Alludit Christus in hac convivii sui parabola ad Isaiæ c. 25. v. 6. *Et faciet Dominus exercituum omnibus po-*

sti in Ecclesia convivium. *pulis in monte hoc, convivium pinguium, convivium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ.* Et ad c. 30. 23. *Et panis frugum terræ erit uberrimus et pinguis: pascetur in possessione tua in die illo agnus spatiose: et tauri tui, et pulli asinorum, qui operantur terram, commistum migma comedent.* Vide utrobique dicta. Hinc disce, Christum in Ecclesia iugiter nobis apponere opiparum spirituale convivium, sacræ doctrinæ et gratiæ, multipliciter conditum sacris lectionibus, concionibus, exhortationibus, ac innumeris Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Virginum in omni virtutum genere exemplis, crebra oratione, meditatione et Sacramentorum, præsertim Eucharistiæ (quæ *frumentum est electorum, et vinum germinans virgines,* ut ait Zachar. c. 9. 17.) sumptione frequenti; S. Missæ sacrificii, cum tanto Ss. ministrorum, altarium, templorum ornatu, ac musicarum et organorum cælesti quasi harmonia, celebratione et aliis plurimis, quæ mentem fidelium spiritalibus deliciis pascunt, oblectant, inebriant, ut christianismus piis non aliud sit quam iuge festum et epulum; iuxta illud Isaiæ 66. 23. *Et erit mensis ex mense* (festum neomeniæ continuum) *et sabbatum ex sabbato.*

Denique Christus ipse iam incarnatus, perenne est fidelium pabulum et gaudium: ipse enim per incarnationem non tantum omnia gratiæ suæ dona, sed et totum seipsum quantus quantus est, adeoque suam deitatem realiter illis communicat, imo gustandam, comedendam, fruendamque exhibet, iuxta illud Ioann. 6. 51. *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi; si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.* Hac de causa Isaias, delicias et felicitatem Ecclesiæ novæ ex Christo incarnato obventuram prænuntians passim exultat et iubilat, omnesque Christianos ad iugiter exultandum et iubilandum invitat, ut patet c. 2. c. 7. c. 30. c. 35. c. 60. c. 61. c. 62. et seq. Videat ergo Christianus, præsertim Sacerdos et Religiosus, ut hisce epulis mentem pascat et satiet, ac in sanctitate et iustitia serviens Christo, perpetim cum eo dissuavians vitam agat iucundam, lætam, beatam, ac felicitatem perennem hic inchoet et prælibet, quam mox perficiet et consummabit in cælo. Hinc pariter discat, quam insipientes sint illi, qui hisce epulis cælestibus præferunt terrenos agros et villas, hoc est, porcorum siliquas, regum delíciis.

Vers. 8. TUNC AIT SERVIS: NUPTIÆ QUIDEM PARATÆ SUNT, SED QUI INVITATI ERANT, NON FUERUNT DIGNI.) Est hæc altera et posterior pars parabolæ invitatorum. *Tunc*, scilicet cum invitati, puta Iudæi, nollent venire ad mensam nuptialem Evangelicæ doctrinæ Christi, eo quod illa *non fuerunt digni*, quia scilicet illam contemnendo, eadem se fecerunt omnino indignos: *ait* rex, scilicet Deus, *servis suis*, puta Apostolis:

Vers. 9. ITE ERGO AD EXITUS VIARUM, ET QUOSCUMQUE INVENERITIS, VOCATE AD NUPTIAS.) Pro *exitus viarum*, Arabicus *strata viarum* vertit. Græce est διεξοδους οδων, id est, decursus, digressus, transitus, exitus, permeationes viarum, q. d. Perambulate et percurrite omnes vias omnesque viarum flexus, angulos, fines et terminos; nullus sit angulus, nullus finis viarum, quem non permeetis, hoc est, omnes mundi vias, o Apostoli, perambulate, totum orbem, omnesque gentium regiones obite, ut iis evangelizetis Christi fidem et gratiam, ad eamque omnes omnino gentes et homines vocetis. Iubet enim Apostolis, ut ab invitatis, id est, Iudæis, Evangelium transferant ad omnes gentes, unde subdit:

Vers. 10. ET EGRESSI SERVI (Apostoli) EIUS IN VIAS.) Idem ergo sunt exitus viarum quod viæ, sive ductus et flexus viarum. Sic Aristoteles lib. de mundo διεξοδους πλανητων, vocat cursus lunæ cæterarumque stellarum errantium permeationes, errores, gyros et flexus. Iubet ergo Christus Apostolis, ut omnes gentes et regiones, adeoque ultimos terræ fines adeant, iisque Christum evangelizent, iuxta illud: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum,* Psal. 18. Mystice, servi sunt Angeli præpositi gentium conversioni, ait Origenes.

A Symbolice, *Viæ* primo sunt errores varii et contrarii, sectæque gentium, quos dispulerunt Apostoli: ita Remigius. Secundo, S. Chrysostomus: Viæ, inquit, sunt variæ professiones hominum in mundo, ut Philosophiæ, militiæ, etc. iubet ergo cuiuscumque conditionis homines invitari ad fidem. Tertio, *Via,* ait S. Hilarius, *est tempus sæculi; iubentur ergo ire ad exitus, quia omnibus retroacta donantur.* Quarto, S. Gregorius: Viæ, ait, sunt actiones; exitus, defectus: plerumque enim facile conveniuntur, quibus prospere non succedit. Viæ quid notent symbolice?

CONGREGAVERUNT OMNES, QUOS INVENERUNT, BONOS ET MALOS.) Hoc est emblema parabolæ, tantumque significat universim omnes homines, sine discrimine vocatos esse ad fidem Christi.

ET IMPLETÆ SUNT NUPTIÆ DISCUMBENTIUM.) Impleta est Ecclesia omnium gentium et fidelium numero et copia.

INTRAVIT AUTEM REX UT VIDERET DISCUMBENTES.) Vers. 11.
Eosque lustraret et examinaret. Hoc fiet cum Deus veniet ad iudicium universale in fine mundi, ut omnes examinet,
B iudicet, præmiet vel puniat, beet vel condemnet: ita Origenes, S. Chrysost. et alii.

ET VIDIT IBI HOMINEM NON VESTITUM VESTE NUPTIALI.) Arabicus, *veste nuptiarum;* Syrus, *veste conviviali.* Vestis nuptialis, id est, munda, pretiosa et splendida, non est fides, ut volunt hæretici; omnes enim in hoc Ecclesiæ convivio habebant fidem, imo non nisi per fidem in illud ingredi poterant; ergo vestis hæc est charitas morumque probitas et sanctitas; vita enim pura et sancta est instar vestis mundæ, et cycladis splendidæ, ex virtutibus et bonis operibus contextæ, quæ mire hominem exornat: ita S. Hieronymus, Hilarius, Chrysostomus, Tertull. et alii. Unde S. Gregorius, non habentem vestem nuptialem, explicat fidem habentem non opera charitatis, per quam Dominus ad sociandæ sibi Ecclesiæ nuptias venit. S. Augustinus vero l. 2. cont. Faust. c. 19. explicat suam, non Domini gloriam quærentem. S. Hilarius autem: Vestis nuptialis, ait, est gratia Spiritus sancti et candor habi-
C tus cælestis, qui bona interrogatione confessionis susceptus, usque in cælestem cœtum immaculatus est reservandus. S. Hieronymus denique ait: Opera quæ complentur ex lege et Evangelio, novi hominis efficiunt vestimentum. Vestis nuptialis quænam?

Porro plures in die iudicii a Christo reperientur fideles, carentes hac veste charitatis et sanctitatis, unus tamen dumtaxat nominatur, tum quia obiter hoc tantum et quasi παρεργος additur. Scopus enim Christi proprius et directus est, hac parabola, uti et præcedentibus tantum significare, reprobatis Iudæis incredulis vocandas ad Christum esse gentes: tum quia hic unus, omnes illi similes significat: hic enim unus est instar omnium, sive exemplar et speculum cunctorum impiorum: tum denique ut significet, ne unum quidem impium in die iudicii latere posse, vel impune abiturum.

ET AIT ILLI: AMICE (Syrus, *socie mi*) QUOMODO HUC Vers. 12.
INTRASTI NON HABENS VESTEM NUPTIALEM?) Vox *amice*
D significat Deum hæc impiis dicturum, non ex odio et studio condemnationis, sed amice ex zelo iustitiæ. Addit S. Hieronymus: Amicum vocat, quia invitatus fuit ad nuptias, ideoque eum impudentiæ arguit, quod amice invitatus ad nuptias, rustice venerit sine veste nuptiali. Unde S. Gregorius hom. 38. *Mirandum est,* inquit, *quod hunc et amicum vocat et reprobat, ac si apertius dicat: Amice, et non amice; amice per fidem, sed non amice per operationem.*

AT ILLE OBMUTUIT.) Quia ibi locus negandi non est, ait S. Hieronymus: nam Deus ibi *illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium,* iuxta illud: *Scrutabor Ierusalem in lucernis,* Sophon. 1. 12. Unde S. Gregor. hom. 38. in Evang. *Obmutuit,* inquit, *quia in illa districtione ultimæ increpationis omne argumentum cessat excusationis, quippe quia ille foris increpat, qui testis conscientiæ intus animam accusat.*

TUNC DIXIT REX MINISTRIS.) Angelis suis, ut patet Vers. 13.
Matth. 13. 39. unde Daniel de iis c. 7. ait: *Millia mil-*

lium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.

LIGATIS MANIBUS ET PEDIBUS EIUS.) Est emblema, significans damnatos non posse resistere Dei sententiæ et ultioni, nec quidquam boni deinceps posse facere; perinde ac si manus et pedes, imo os et mentem, iudicium et voluntatem haberent colligatos. Nam ut ait S. August. lib. 11. de Trinit. *pravarum voluntatum implicatio, est vinculum.* Et S. Gregor. hom. 38. *Tunc,* ait, *ligat pœna, quos modo a bonis operibus ligavit culpa*, etc. *qui ergo nunc sponte ligantur in vitio, tunc in supplicio ligantur invite.* Glossa vero: Singula, ait, membra pœnis subiicientur, quæ hic singulis vitiis servierunt.

Tenebræ interiores et exteriores. MITTITE EUM IN TENEBRAS EXTERIORES: IBI ERIT FLETUS ET STRIDOR DENTIUM.) Qui (dentes) de edacitate gavisi sunt, ait Gloss. Interl. ex S. Gregor. De his dixi c. 8. v. 12. Apposite S. Greg. *Interiores tenebræ,* ait, *sunt cæcitas cordis; exteriores tenebræ, æternæ damnationis nox.*

Vers. 14. MULTI ENIM SUNT VOCATI, PAUCI VERO ELECTI.) Quia reiecti sunt omnes primi qui invitati venire noluerunt, puta omnes Iudæi Christo increduli, quo proprie spectat hæc parabola, uti et præcedentes cap. 20. et 21. Ad hæc reiectus est unus ille ex iis qui vocati venerunt, sed intravit non habens vestem nuptialem, qui omnes fideles impios repræsentat. Quia enim Christus proprie hic illos significare non intendebat, hinc suffecit ei per unum hunc obiter indicare, non omnes qui venerunt, sive qui Christo crediderunt fore salvandos, sed eos dumtaxat qui fidem veste nuptiali, id est, charitate, sanctisque operibus ornarint, cæteros vero reiiciendos: ita Glossa, Maldonatus et alii. Hæc Christi sententia magnum cuique iniicere debet timorem; nemo enim scit an electus sit, an reprobus. Satagere ergo quisque debet, ut per bona opera certam suam electionem et vocationem faciat, uti monet S. Petrus.

Exemplum S. Gregorii de tribus suis amitis. Exemplum dat S. Gregor. hic hom. 38. tres amitas suas, quarum prima, scilicet Tharsilla cum in sancta virginitate egisset, a S. Felice Pontifice avo suo iam beato, in cælum evocata est, cum ei diceret: *Veni, quia in hac te lucis mansione suscipio.* Unde illa sursum respiciens, Iesumque videns, clamansque: *Recedite, recedite, Iesus venit,* spiritum ei tradidit æterna vita beandum. Secunda vero Æmiliana, a sorore sua Tharsilla in cælum ad festum Epiphaniæ evocata, cum illa de tertia sorore Gordiana sollicita replicaret: *Et si sola venio, Gordianam cui dimitto?* ab ea tristi vultu audivit: *Veni, Gordiana enim inter laicas deputata est;* quæ proinde mox oblita virginalis suæ consecrationis, honoris et pudoris, villicum suum accepit in maritum. Addit alterum exemplum monachi, qui irreligiose vixerat, ac moriens draconi ad devorandum traditus fuit; sed precibus fratrum liberatus, conversus dignam egit pœnitentiam, ideoque inter electos recenseri meruit.

Vers. 15. Luc. 20. Marc. 12. 13. TUNC ABEUNTES PHARISÆI, CONSILIUM INIERUNT UT CAPERENT EUM IN SERMONE.) Pro *caperent*, Græce est παγιδεύσωσιν, id est, *illaquearent:* παγίδες enim sunt laquei. Syrus vertit, *aucuparentur.* Sicut enim aucupes capiunt aves laqueo, sic vafri capiunt simplices captiosa quæstione, q. d. Quæsierunt Pharisæi captiosas quæstiones, quas proponerent Christo, ut quidquid responderet reprehensionem incurreret, itaque sua responsione se quasi illaquearet, eaque capi et redargui posset, ac reus læsæ maiestatis vel humanæ vel divinæ perageretur; *Bicipiti complexione insidiantes,* ait S. Augustinus l. 1. contra Crescon. c. 17. *ut quodlibet eligens caperetur. Si licere responderet, tamquam reus esset adversus populum Dei; si autem diceret, non licere, tamquam Cæsaris adversarius perimeretur.*

Vers. 16. Luc. 20. 21 Marc. 12. v. 13. 14. ET MITTUNT EI DISCIPULOS SUOS CUM HERODIANIS, DICENTES: MAGISTER, SCIMUS QUIA VERAX ES, ET VIAM DEI IN VERITATE DOCES, ET NON EST TIBI CURA DE ALIQUO: NON ENIM RESPICIS PERSONAM HOMINUM.

CUM HERODIANIS.) Syrus, *cum iis qui erant de domo Herodis*, id est, qui erant Herodis fautores, familiares, domestici.

Herodiani qui? Secta hæc erat Iudæorum, Romano Cæsari eiusque tributo faventium, ita dicta a primo Herode Ascalonita infanticida, qui totus erat Cæsarianus, utpote rex Iudææ a Romano Senatu et Cæsare Augusto creatus, quique, ut ait Iosephus, tributis Cæsaris in Iudæa præerat: ita S. Hieronymus, Origenes, et alii. Addunt S. Epiphanius l. 1. hæresi 20. Tertullianus l. de præscript. S. Hieronym. Dialogo contra Luciferianos, et ex iis Baronius in Apparatu Annalium, Herodianos fuisse sectarios sive hæreticos Iudæorum, qui Herodem Ascalonitam censebant esse Messiam, sive Christum a Prophetis promissum, eo quod viderent in ipso defecisse sceptrum de Iuda, iuxta oraculum Iacobi Genes. 49. 10. Avide hos adulatores audivit fovitque Herodes; ideoque occidit infantes in Bethlehem, ut interficeret Christum, ne alius quam ipse haberetur Christus: atque ea de causa magnificentissimum Iudæis exædificavit templum veteri destructo, quod cum templo Salomonis certare videbatur, uti docet Iosephus lib. 15. Antiq. c. 14. Audi S. Hieronym. sectas Iudæorum breviter enarrantem Dialog. contra Lucifer. *Taceo de Iudaismi hæreticis, qui ante adventum Christi legem traditam dissiparunt; quod Dosithæus Samaritanorum princeps, Prophetas repudiavit; quod Sadducæi ex illius radice nascentes, etiam resurrectionem carnis negaverunt; quod Pharisæi a Iudæis divisi propter quasdam observationes superfluas, nomen quoque a dissidio susceperunt; quod Herodiani Herodem regem suscepere pro Christo.* Idem censent Theophylactus et Euthymius hic, ac Philastrius l. de Hæresibus; nisi quod hi pro Herode Ascalonita substituant eius filium Herodem Antipam, qui patri mortuo succedens, iam tum regnabat, et Ioannem Baptistam occidit, ac Christum veste alba indutum illusit. Verum quod Antipas a Iudæis habitus sit Messias, nec Iosephus, nec Hegesippus, nec quis alius veterum meminit, imo diserte negat hic S. Hieronymus.

Herodianos ergo hosce Pharisæi (qui in contrariam partem, scilicet Herodem non esse Messiam, nec Cæsari Romano dandum esse tributum, quasi vindices legis Mosaicæ et libertatis Iudaicæ propendebant, ut patet ex Iosepho 18. Antiquitatum, cap. 1.) subornant, ut cum discipulis suis eant ad Iesum, quasi novum Iudææ Prophetam et doctorem; eique quæstionem hanc de tributo Cæsari dando illo tempore inter se controversam proponant, ut ille litem dirimat; sed hac fraude et astuto consilio, ut si Christus asserat dandum esse Cæsari tributum, plebis Iudaicæ invidiam incurrat; si neget, in Cæsaris et Romanorum iram ac reatum incidat, qui in eum quasi seditiosum et perduellem manus iniiciant, eumque vita mulctent. Erat ergo cornuta et captiosa hæc quæstio, ac dilemma biceps.

MAGISTER.) Hebr. *Rabbi.* Rabbi autem significat non solum legis doctorem, quales sunt Rabbini, sed etiam virum primarium auctoritate præditum, potentem et principem. Ficte adulantur Christo: nam eum vocant magistrum cuius nolunt esse discipuli, quem magisterio, fama et vita privare moliuntur.

SCIMUS, QUIA VERAX ES, ET VIAM (id est, legem) DEI IN VERITATE DOCES.) Lex enim est via, qua tendimus ad Deum, eiusque gratiam et gloriam; lex enim docet quid Deo placeat, quid velit a nobis fieri, ut illi grati simus, ab eoque iustificemur et beemur.

ET NON EST TIBI CURA DE ALIQUO.) Non metuis iras Herodis nec potentiam Cæsaris, ut hoc metu impediaris ne verum respondeas, et pro Iudæis tuis sententiam feras, etiamsi per hoc scias te offensam Herodis et Cæsaris incursurum, uti Herodis adulterium castigans Baptista, eius offensam incurrere non detrectavit. Putabant enim ipsi omnino quod Christus pro Iudæis, utpote fidelibus, contra Cæsarem, utpote infidelem sententiam ferret. Ita S. Chrysost. *Adulatione*, inquit, *putant eum ita inflare et audacem reddere, ut contra institutas leges et præsentem rerum statum quidpiam dicat*, etc. ut scilicet *Cæsarem offendat affectatæ rebellionis suspicione.*

NON ENIM RESPICIS PERSONAM (Syrus, *faciem*) HOMI-

NUM.) Ut videas an facies vel persona sit divitis et principis, an pauperis et plebeii, ac principi adulando pro eo respondeas, plebemque condemnes; sed clausis quasi oculis sententiam pro veritate et iustitia pronunties, dicasque: *Amicus Cæsar, sed magis amica veritas.* Unde Arabicus vertit, *non respicis in faciem hominis.* Græcum enim προσωπον et personam et faciem significat, quia ex facie persona quælibet dignoscitur.

Vers. 17. Luc. 20. 22. Marc. 12. 14. DIC ERGO NOBIS QUID TIBI VIDETUR, LICET CENSUM (Syrus, *pecuniam capitatim;* censum enim solvebant singula capita) DARE CÆSARI, AN NON?) Iudæi, utpote populus fidelis Deoque devotus, abhorrebant a Gentilibus quasi idololatris, ideoque multi eorum censebant non licere Iudæis Cæsarem agnoscere pro domino, eique tributum pendere, eo quod solus Deus esset eorum Dominus, cui decimas et annuum censum solvebant: Cæsarem intellige non Augustum, utpote iam vita functum, sed Tiberium, Augusti ex Livia uxore privignum et successorem, iam tum regnantem ab annis octodecim, ut patet Lucæ 3. 1.

Porro occasio huius quæstionis proponendæ Christo, fuit quod sub id tempus Iudas quidam Galilæus docuerit, non licere Iudæis subesse et dare tributum Romanis utpote Gentilibus; Christus autem et Apostoli erant Galilæi (Christus enim conceptus et educatus est in Nazareth: unde Nazarenus et Galilæus est cognominatus) ideoque dogmatis et erroris Iudæ Galilæi, quasi civis sui, a Iudæis fuere insimulati: atque hac de causa ipsi errorem hunc sæpe a se amoliti sunt et confutarunt, uti dixi Actor. 5. 37. Audi S. Hieronym. in caput 3. ad Titum, v. 1. *Hoc præceptum*, inquit, *propterea puto ab Apostolo editum, quia Iudæ Galilæi per illud tempus dogma adhuc vigebat, et habebat plurimos sectatores; qui inter cætera hoc quasi probabile proferebat, ex lege nullum debere Dominum, nisi solum Deum vocari, et eos qui ad templum decimas deferrent, Cæsari tributa non reddere. Quæ hæresis in tantum creverat, ut etiam Pharisæorum et multam partem populi conturbaret, ita ut ad Dominum quoque nostrum referretur hæc quæstio: Licet Cæsari dare tributum an non? Quibus Dominus prudenter cauteque respondens, ait: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo. Cui responsioni S. Paulus congruens docet, principibus et potestatibus credentes debere esse subiectos.*

Vers. 18. Luc. 20. 23. Marc. 12. 15. COGNITA AUTEM IESUS NEQUITIA (Græce, πονηρια, id est, *malitia*, qua fraudulenta simulatione volebant eum Romanis necandum obiicere) EORUM, AIT: QUID ME TENTATIS HYPOCRITÆ?) Simulatis enim vos amicos, et religionis ac bonæ conscientiæ studiosos, ut sciatis quid recte et iuste ex lege Dei in hoc casu agere debeatis, cum sitis inimici mei æque ac Dei, et meum sanguinem sitiatis, eumque fraudulenter et dolose mihi extorquere satagatis. *Prima*, ait S. Hieronymus, *virtus respondentis est cognoscere interrogantis mentem*, illique responsionem accommodare. Hi enim Pharisæi et Herodiani quasi hypocritæ, *blandiuntur*, ait Auctor Imperfecti, *ut perdant:* Christus vero eos increpat, ut salvet: *Utilior enim est Deus iratus, quam homo propitius.*

Vers. 19. Luc. 20. 24. Marc. 12. 16. OSTENDITE MIHI NUMISMA CENSUS (q. d. Ostendite mihi nummum, quem pro censu et tributo Cæsar a singulis capitibus exigit. Unde Syrus pro censu vertit, *argenti capitis;* Arabicus, *ostendite mihi figuram denarii)*

An denarius pro censu erat solvendus? AT ILLI OBTULERUNT EI DENARIUM.) Dices: Ex c. 17. 17. liquet Iudæos pro censu solvisse didrachmum, sive dimidium sicli: denarius autem Romanus, unius duntaxat erat drachmæ, eratque id quod nunc est Iulius Romanus, vel regalis Hispanicus, qui Romæ decem baiocos, Antuerpiæ quinque stuferos valet: quare denarius erat dimidia pars didrachmi et quarta pars sicli: siclus enim valebat quatuor Iulios. Respond. didrachmum commoditatis causa fuisse divisum in duos denarios, ac singulos pro censu solvisse duos denarios, hoc est, didrachmum. Ita Iansenius, Maldonatus et alii: nisi malis denarium hunc fuisse duplicem, ideoque fuisse didrachmum, sicut duplicem regalem 10. stuferorum vocamus etiam regalem. Denique

A videtur Tiberius, uti et cæteri Imperatores, eius pretii denarium cudi iussisse, quem vellet sibi a Iudæis in censum dari, quia ut ex Lampridio docet Baronius, solebant Romani cudere numismata eo pretio et pondere, quo illa sibi volebant in tributum pendi, quod pro ratione temporum et necessitatum mutabatur, et aliquando erat maius, aliquando minus.

ET AIT ILLIS IESUS: CUIUS EST IMAGO HÆC ET SUPERSCRIPTIO.) Græce, επιγραφη, quod Interpres in Marco vertit *inscriptio*. Solent enim nummi insigniri tam nomine, quam imagine vel effigie principis, qui eos cudit. Unde Arabicus vertit: *Cuius est figura hæc et inscriptio?* Vers. 20. Luc. 20. 24. Marc 12. 16.

DICUNT EI: CÆSARIS.) Tiberii, qui tunc imperabat. Sciebat iam ante id Christus, sed interrogat, ut ex ore eorum eliciat responsum, quod in eos intorqueat, illosque convincat. Cæsaris cognomen primo datum est Iulio Cæsari, a quo ad sequentes Imperatores transiit. Audi S. Isidorum lib. 9. Etymol. cap. 3. *Cæsarum nomen a Iulio* **B** *cœpit, qui bello civili commoto, primus Romanorum singularem obtinuit principatum. Cæsar autem dictus quod cæso matris suæ mortuæ utero, prolatus eductusque fuerit; vel quod cum cæsarie natus sit, a quo et Imperatores sequentes Cæsares dicti: eo quod comati essent.* Servius vero et Spartianus et ex iis Carolus Sigonius l. de nomin. Roman. *Cæsar*, inquit, *dictus ab elephanto primum cæso: nam lingua punica Cæsar elephas dicebatur; quare in quibusdam argenteis nummis apud me videre est, ab altera parte elephantem cum hac inscriptione*, CÆSAR, *ab altera autem instrumenta quibus elephantos Romani perimebant.* Vers. 21. Luc 20. v. 24 25. Marc. 12. v. 16. 17. Cæsaris etymon.

TUNC AIT ILLIS: REDDITE ERGO QUÆ SUNT CÆSARIS, CÆSARI; ET QUÆ SUNT DEI, DEO.) q. d. Quandoquidem vos, o Iudæi, iam Cæsari subiecti sitis, ideoque eius moneta passim utamini, alioqui ea non usuri, cum a gentium ritibus et symbolis prorsus abhorreatis, cumque Cæsar non nisi temporalia, scilicet denarium sua effigie et nomine inscriptum, quasi suum a vobis sibi deposcat; non tam date, quam *reddite* ei denarium suum pro cen- **C** su: spiritualia vero, scilicet cultum et pietatem date Deo; hæc enim iure suo Deus sibi exigit, ita fiet, ut nec Deum, nec Cæsarem offendatis.

Nota, Christum nolle hic disputare, an Iudæi iuste Romanis sint subditi factique vectigales, et tributarii; an vero iniuste et tyrannice. Anceps enim hæc erat quæstio. Prima enim facie negativa pars, scilicet quod non iuste, videtur verior. Pompeius enim qui primo Iudæam Romanis subiecit, fecitque vectigalem, vocatus fuit duntaxat ab Hyrcano et Aristobulo fratribus (nepotibus Simonis Pontificis, qui fuit frater Iudæ Machabæi) de principatu et Pontificatu Iudææ inter se contendentibus, ut litem inter eos dirimeret: quo iure ergo, iis exclusis, principatum Iudææ ab eis ad Romanos transtulit. Hoc enim est ius Turcicum; nam Turca vocatus in auxilium a Christianis principibus inter se dissidentibus, utrumque occupat et subiugat. Penitus tamen rem gestam inspicienti, affirmativa pars probabitur, scilicet Pompeium et Romanos iure **D** iusti belli occupasse Iudæam. Cum enim Pompeius litem adiudicasset Hyrcano, idque iuste, utpote seniori, ideoque Iudææ principatum cum Pontificatu illi assignasset; Aristobulus frater eius iunior, ut utrumque dolo et vi occuparet, Ierosolymam Iudææ metropolim insedit, suisque asseclis et militibus implevit, qui Hyrcano et Pompeio restiterunt. Quare Pompeius vi urbem expugnavit, eamque Hyrcano consentiente Romanis subiecit. Hyrcanus enim solus eam tueri et retinere nequivisset, unde se suaque tradidit Pompeio. Accessit deinde consensus seniorum et potiorum Iudæorum, qui malebant Romanis subesse quam Hyrcano et Aristobulo. Videbant enim sine Romanis rempublicam Iudæorum abituram in schismata et seditiones, cum et hi fratres inter se summe dissentirent, et cives ab utroque, uti narrat Iosephus lib. 24. Antiq. c. 5. et seq. Unde S. Hieronymus: *Et erat*, inquit, *in populo magna seditio, dicentibus illis pro securitate et quiete, quia Romani pro omnibus militarunt, debere tributa persolvi; Pharisæis vero, qui sibi applaudebant in iustitia, e contrario*

An iuste Iudæi Romanis subiecti? Pompeius Hierosolymam cepit eamque cum Iudæa Romanis subiecit.

nitentibus, non debere populum Dei (cui decimas solveret et primitias daret, et cætera, quæ in lege scripta sunt) humanis legibus subiacere.

An Romanorum in Iudæos dominium iustum? Denique Romanis favebat præscriptio; iam enim ipsi ab annis fere centum pacifice et bona fide, populo Iudæorum tacente, taciteque consentiente, possederant Iudæam; quare præscriptione hac videbantur iuste occupare dominium Iudææ. Rursum in dubio melior est conditio possidentis: unde in dubio nemo possessione sua privandus est. Quare Pharisæis, si Romanos hac possessione privare volebant, incumbebat onus probandi et evincendi ipsos iniuste occupasse Iudæam, esseque malæ fidei possessores. Quod cum facere non possent, Romani suam possessionem iuste retinebant. Accusatore enim non probante crimen, reus absolvitur; actori enim incumbit probatio criminis; reo sufficit, si crimen neget. Actores autem hic erant Pharisæi, rei vero Romani, quos Pharisæi possessione sua depellere volebant. Christus ergo hoc dominium Romanorum in Iudæos, et tributum eis impositum hic non vult examinare, an iustum sit, an iniustum; sed præsupponit factum in se quasi iustum, utpote tot titulis iam dictis roboratum et confirmatum: quia Pharisæi in quæstione hac census Romanis dandi, suæ immunitati ab hoc censu non prætendebant iustitiam, sed religionem et pietatem, scilicet non licere, nec decere, ut populus Dei (qualis erant soli Iudæi) Cæsari Gentili et idololatræ subsit, pendatque tributum. Unde in sua quæstione, quam Christo proponunt, non dicunt: An obligamur dare censum Cæsari? sed *licet censum dare Cæsari an non?* q. d. Nobis videtur id non licere, quia hoc videtur cedere in Dei contemptum, Iudæorum dedecus, et religionis fideique iniuriam. Ita ipsi; sed Christus respondet contrarium, scilicet non esse Deo et fidei iniurium, nec gentis fidelis vilipendium, si populus Dei subsit Gentili Cæsari, ipsosque Iudæos commode, utiliter et honeste posse tam Deo, quam Gentili principi subesse et obsequi, si cuique reddant quod debent; idque prudenter facturos, ne vel Deum vel Cæsarem contra se concitent, ut gentem totam quasi sibi rebellem evertat, uti paulo post ob eamdem causam fecere Titus et Vespasianus Romani Imperatores; præstat enim nummum dare, quam vitam et omnia perdere.

Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: et quæ sunt Dei, Deo.) q. d. Cæsari date didrachma, quod iure suo pro censu a vobis exigit ad sustinenda reipublicæ onera, ac præsertim ad alendos milites, qui vos ab incursu hostium tueantur; Deo vero date didrachma, decimas, oblationes et victimas, ait S. Hieronymus, Levitico præscriptas, quas ipse supremi dominii iure a vobis, quasi creaturis et fidelibus suis sibi deposcit. *Nec enim ex eo quod reddit quis Cæsari quæ Cæsaris sunt, impeditur reddere Deo quæ Dei sunt*, ait Origenes. Alia enim sunt iura Cæsaris, alia Dei, sed sibi neutiquam adversa vel contraria: nec enim politia adversatur religioni, nec vicissim religio politiæ. Quare cum Tiberius Cæsar apud vos regnet, vosque illi sitis subditi, ut patet ex eo, quod ipse apud vos habeat ius cudendi monetam, imo ius cudendi numisma census, puta denarium eo pretio et pondere quo ipsi visum fuerit: idcirco vos et monetam et numisma census a Tiberio Cæsare quasi principe vestro recipientes, hoc ipso profitemini vos ipsi esse subditos et vectigales; ideoque eidem debere pendere numisma census ab eo cusum et indictum. *Quod ore locutus est Christus*, ait S. Bernardus epist. 42. *opere implere curavit. Conditor Cæsaris non cunctatus est Cæsari reddere censum.* Matth. 17. 26. Audi Tertullianum lib. de idololatria cap. 15. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo, id est, imaginem Cæsaris Cæsari, quæ est in nummo; et imaginem Dei Deo, quæ in homine est, ut Cæsari quidem pecuniam reddas, Deo temetipsum.* Et S. Chrysostomus. *Tu autem cum audis reddenda esse Cæsari quæ sua sunt, illa solum dici non dubita, quæ pietati et religioni nihil officiunt: nam quod fidei ac virtuti obest, non Cæsaris, sed diaboli tributum et vectigal est.* Et S. Hilarius: *Si enim nihil quod Cæsaris est, penes nos resederit, conditione reddendi ei, quæ sua sunt, non tenebimur. Porro autem si rebus illius incumbamus, si iure potestatis suæ utimur, extra queretam iniuriæ est redhiberi Cæsari quod Cæsaris est*, q. d. Si vultis esse immunes a tributo, renuntiate omnibus quæ possidetis, uti ego feci et Apostoli, ubi enim nihil est, ibi nihil iuris habet Cæsar: si autem vestra retinere vultis, ac inter ea numismata a Cæsare cusa, et vobis quasi subditis ab eo indicta ad sustinenda reipublicæ onera, tunc omni iure æquum est, ut illa quasi sua illi reddatis.

Politice, Christus hic tacite monet Cæsares et principes, ut suis contenti, Dei et Ecclesiæ negotiis sese non ingerant. Sapienter et pie Constantinus Magnus Imp. teste Eusebio in eius vita l. 4. c. 24. ad Ecclesiæ Præsules: *Vos*, ait, *intra Ecclesiam Episcopi, ego extra Ecclesiam Episcopus constitutus sum a Deo.* Et Valentinianus senior: *Mihi*, ait, *qui unus e numero laicorum sum, non licet me eiusmodi negotiis interponere.* Eius vero filius Valentinianus iunior, cum matris Iustinæ Arrianæ impulsu Ecclesiam pro Arrianis posceret a S. Ambrosio (ut ipse refert epistol. 33. ad Marcellinam sororem) ab eo audivit: *Noli te gravare Imperator, ut putes te in ea, quæ divina sunt, imperiale ius habere. Noli te extollere, sed si vis diutius imperare, esto Deo subditus: scriptum est: quæ Dei Deo, quæ Cæsaris Cæsari. Ad Imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotem Ecclesiæ: tibi mœnium ius concessum est, non sacrorum.* Et Hosius Cordubensis ad Constantium Imperatorem Arrianum: *Ne te*, inquit, *immisceas Ecclesiasticis, neque nobis in hoc genere præcipe, sed potius ea a nobis disce. Tibi Deus imperium commisit, nobis quæ sunt Ecclesiæ concredidit.* Theodosius iunior epistol. ad Concil. Ephesinum: *Nefas est*, inquit, *qui Ss. Episcoporum catalogo adscriptus non est, eum Ecclesiasticis negotiis et consultationibus se immiscere.* — Deo et Cæsari sua reddenda.

Moraliter docet nos hic Christus, prudentiam, ut apud captiosos ita sapienter loquamur, et sermonem temperemus, ut neutram partem offendamus; sed inter duas aquas natemus, ac inter Scyllam et Charybdim enatemus.

Tropologice, S. Hilarius: *Deo etiam ea quæ Dei sunt, reddere nos oportet, id est, corpus et animam et voluntatem; numisma autem Cæsaris in auro est, in quo est eius imago depicta; Dei autem numisma, homo est, in quo est Dei imago figurata; ideo divitias vestras date Cæsari, Deo autem innocentiæ vestræ conscientiam servate.* Sic et Origenes: *Deo*, ait, *reddenda sunt quæ virtutis sunt, Cæsari quæ politiæ et census.* Et S. August. lib. 1. contra epist. Parmen. c. 7. *Deo*, ait, *reddendus est Christianus amor, regibus humanus timor.* S. Bernardus, vel quisquis est auctor, lib. de passione Domini cap. 3. *Reddite*, ait, *Cæsari denarium, Cæsaris habentem imaginem; reddite Deo animam, quam ad imaginem et similitudinem suam creavit, et iusti fueritis.* Vide S. Bernardum tract. de quadruplici debito, quo Deo obstringimur.

Symbolice, auctor sermon. ad Fratres in eremo apud S. Augustinum tom. 10. ser. 7. *Tunc*, ait, *reddimus ea quæ sunt Cæsaris Cæsari, cum Sanctis impendimus duliam eis debitam: et quæ sunt Dei Deo, cum Deo tribuimus latriam illi soli propriam.*

Denique S. Augustinus in Sententiis, senteut. 15. hæc recte applicat votis et voventibus: *Quisquis*, ait, *bene cogitat quæ voveat Deo, et quæ vovendo persolvat, seipsum voveat et reddat. Hoc exigitur, hoc debetur. Imago Cæsaris reddatur Cæsari, imago Dei reddatur Deo.* Id iubet Psaltes dicens: *Vovete et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu eius affertis munera*, Psal. 75. 12.

Et audientes mirati sunt, et relicto eo abierunt.) Vers. 22. Luc. 20. 26 Marc 12 17.
Mirati sunt sapientiam et dexteritatem Christi, qua e laqueo hoc, qui Pharisæis videbatur inevitabilis et inextricabilis, tam facile se extricavit, illumque in Pharisæorum sibi insidiantium collum retorsit, eoque ipsos se captantes constrinxit, iuxta illud Psal. 9. 16. *Laqueo illo quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.* Pharisæi enim et negabant censum Cæsari et cultum Deo, ut patebit cap. 23. eos ergo tacite perstringit taxatque Christus, et utrumque eis faciendum edicit: quia *non est sapientia,*

non est prudentia, non est consilium contra Dominum, Proverb. 21. 30.

Vers. 23. Luc. 20. 27. Marc. 12. 18. IN ILLO DIE ACCESSERUNT AD EUM SADDUCÆI (de quibus dixi c. 3. v. 7.) QUI DICUNT NON ESSE RESURRECTIONEM: ET INTERROGAVERUNT EUM.) Hi audierant Christum docere resurrectionem; ac per eam persuadere hominibus pœnitentiam et vitam sanctam. Oppugnant ergo eum hac quæstione, quæ eis pariter videbatur inextricabilis, ut Christum eiusque doctrinam confutent, intricent et evertant, per absurditatem quæ ex ea ipsis sequi videbatur.

Vers. 24. L. 20. 28. M. 12. 19. Quæstio Sadducæorum de resurrectione. DICENTES: MAGISTER, MOSES DIXIT: SI QUIS MORTUUS FUERIT NON HABENS FILIUM, UT DUCAT FRATER EIUS UXOREM ILLIUS, ET SUSCITET SEMEN FRATRI SUO.) *Semen*, id est, posteritatem, filium (ita Syrus) qui scilicet nomine defuncti appelletur, ut sic defunctus in eo quasi filio superesse et æternare videatur. Lex hæc habetur Deuter. 15. 5. ubi eam explicui.

Vers. 25. Luc. 20. 29. M. 12. 20. ERANT AUTEM APUD NOS SEPTEM FRATRES, ET PRIMUS UXORE DUCTA, DEFUNCTUS EST: ET NON HABENS SEMEN, RELIQUIT UXOREM SUAM FRATRI SUO.

Vers. 26. Luc. 20. 30. 31. Marc. 12. 21. 22. SIMILITER SECUNDUS ET TERTIUS USQUE AD SEPTIMUM.

Vers. 27. Luc. 20. 32. Marc. 12. 23. NOVISSIME AUTEM OMNIUM ET MULIER DEFUNCTA EST.

Vers. 28. Luc. 20. 33. Marc. 12. 23. IN RESURRECTIONE ERGO CUIUS ERIT DE SEPTEM UXOR: OMNES ENIM HABUERUNT EAM.) Sadducæi putabant hac quæstione Christum confundere. Si enim diceret mulierem hanc unius fore uxorem, cæteros fratres concitasset ad iram et invidiam, et ad lites perpetuas: non enim apparet ratio, cur huic potius hæc uxor detur quam alteri. Primus enim eius maritus, qui potius ius habere videbatur, illud per mortem perdidit: homine enim moriente, omnia eius iura pariter cum eo moriuntur. Sin dixisset Christus, uxorem hanc septem fratribus fore communem, eum ut doctrinæ turpissimæ, et publici incestus auctorem accusassent, q. d. Hæc absurda ex resurrectione sequuntur si ea ponatur; ergo illa non est ponenda nec asserenda, uti tu, o Christe, eam ponis et asseris. Ita isti homunciones putant se sapere cum summe desipiunt: quare hoc eorum telum velut araneæ telam verbo dilflat Christus, quo eis suam ignorantiam ostendit, addendo tertium membrum ab eis omissum; utpote hominibus crassis et carnalibus inopinatum, scilicet quod vidua hæc in futuro sæculo nullius erit uxor.

Vers. 29. Marc. 12. 24. RESPONDENS AUTEM IESUS, AIT: ERRATIS NESCIENTES SCRIPTURAS.) Quæ crebro et clare resurrectionem astruunt, ut Iob c. 19. 25. 2. Machab. 7. 9. et seq. et c. 12. 44. Isaiæ 26. 19. et c. 66. 14. Ezech. 37. 1. et 9. Daniel 12. 12. et alibi.

Vers. 30. Luc. 20. 35. 36. Marc. 12. 25. NEQUE VIRTUTEM DEI.) Græce δυναμιν, id est, vim, robur, potentiam, q. d. Nescitis Deum esse omnipotentem, ideoque posse corpora mortua et incinerata ad vitam resuscitare, sicut eadem primitus ex nihilo creavit; maior enim virtus requiritur ad aliquid creandum ex nihilo, quam ad resuscitandum ex mortuo, ad vitam, inquam, spiritalem, gloriosam et æternam, ut instar Angelorum vivant; Sadducæi enim negabant Deum Deique potentiam et providentiam, ac consequenter animæ immortalitatem et corporum resurrectionem, ut patet Act. 23. 8. Tangit Christus duplicem erroris Sadducæorum radicem, prima est ignorantia Scripturarum, quæ clare docent resurrectionem; altera, ignorantia vel inconsideratio omnipotentiæ Dei, quæ faciebat, ut Scripturas resurrectionem astruentes de mystica a vitio ad virtutem resurrectione interpretarentur.

IN RESURRECTIONE (id est, in futuro sæculo, ut explicat Lucas c. 20. 35. puta in cælo et cælesti beatitudine) ENIM NEQUE NUBENT, scilicet viri, NEQUE NUBENTUR.) Id est, non dabuntur nuptui. Græcizat Interpres: Græce enim est, ουτε γαμουσιν ουτε εγγαμιζωνται, id est, *neque ducunt uxorem*, scilicet viri, *nec dantur nuptui*, scilicet fœminæ. Unde Interpres in Luca cap. 20. 35. vertit, *neque traduntur ad nuptias*. Fœminæ enim quæ probæ et verecundæ sunt, non eligunt maritos, sed a parentibus dantur maritis, quos ipsi elegerint. Syrus: *Neque accipiunt* A *mulieres, neque uxores sunt viris.* Græcum enim γαμειν, tam viris quam mulieribus tribuitur, uti et Latinum *nubo* apud antiquos utrisque dabatur, teste Nonio Marcello et Tertulliano libr. de resurrectione carnis. Proprie tamen uxori nubere dicitur, qui illi servit et ab ea quasi regitur. Hinc illud Martialis l. 8. 10. ad Priscum:

Uxorem quare locupletem ducere nolim,
Quæritis? uxori nubere nolo meæ.
Inferior matrona suo sit Prisce marito:
Non aliter fiunt fœmina virque pares.

SED ERUNT SICUT ANGELI (Syrus, *instar Angelorum*) DEI IN CÆLO.) q. d. Beati post resurrectionem in cælo erunt similes Angelis, non quoad naturam; sed primo quoad puritatem; secundo quoad vitam spiritualem; vivunt enim cibo non corporali, sed spirituali; tertio quoad incorruptionem et immortalitatem; quarto quoad felicitatem et gloriam, in qua perennabunt in omnem æternitatem æque ac Angeli; quocirca ibi non erit opus nuptiis et generatione; utpote quæ ad perpetuandam speciem et in- B dividuum, non in se, sed per filium a natura adinventæ et institutæ sunt. Quia enim pater moritur, hinc generat filium, ut post mortem in filio quasi vivat et superstes sit. In cælo autem nemo morietur, sed quisque vivet et beabitur in æternum; frustra ergo ibi forent nuptiæ et procreatio filiorum; unde Lucas cap. 20. 35. subdit: Neque enim ultra mori poterunt. Apposite S. August. in quæst. Evang. ad hunc locum Lucæ: *Connubia*, ait, *sunt propter filios, filii propter successionem, successio propter mortem, ibi ergo mors non est, neque connubia.* Addit Beda: *Etiam peccatores sine nuptiis erunt in sæculo illo, sed Dominus ut ad resurrectionis gloriam inquirendam animos excitaret, de electis tantum voluit facere sermonem.* Igitur sicut electi similes erunt Angelis, sic reprobi similes erunt dæmonibus, qui cum sint spiritus, immortales erunt, sed in pœna et gehenna, sicut Angeli in gloria.

Subiicit Lucas: *Et sunt filii Dei, cum sint filii resurrectionis*, q. d. Beati resurgentes tam corpore quam animo C similes erunt Deo, puta spirituales, gloriosi, immortales, et æterni sicut est Deus, tamquam filii ex resurrectione orti, et rursum nati procreatique ad vitam beatam et perpetuam; quare procreatione filiorum nec egebunt nec delectabuntur; de quo plura Lucæ 20. 35.

Ex hoc loco Auctor Imperfecti hic docet nullam virtutem esse tam angelicam quam castitatem; de hac enim hic ait Christus: *Erunt sicut Angeli Dei:* hi enim nesciunt per experientiam quid sit libido. Et Cyrillus Ierosol. Catechesi 12. *Virginitatem* vocat *Angelorum conversationem, et incorporeæ naturæ puritatem.* Unde S. Basilius de Virginit. c. 79. docet virginitatem esse semen futuræ incorruptionis, imo virgines futuram illam in cælo, cum Angelis similitudinem hic prævenire, et inchoare; eiusque perfectionem in cælis donandam, assidua hic cum carne lucta et victoria promereri. Addit S. Basilius, castitatem nos non tantum Angelis, sed et ipsi Deo assimilare, iuxta id quod addit Lucas: *Et sunt filii Dei. Magnum quid*, ait S. Basilius, *et præclarum est virginitas, quæ hominem in-* D *corruptibili Deo simillimum facit, ut similitudinem Dei in se velut in speculo mundissimo ab ipso Deo cum gratiis suis, in morem suavissimi radii influentem suscipiat.* Audi S. Basilium ulterius: *Et hi profecto, qui continentiam servant, Angeli sunt, qui viventes in carne corruptibili mortalium vitam illustrando tuentur. Sunt autem Angeli non ex infimo quovis ordine, sed certe illustrissimi et nobilissimi. Illi enim carneis nexibus liberi integritatem suam in cælis servant, et loco et natura inviolabiles, et apud summum regem omnium Deum constituti. At vero illi in terra carnis illecebris et voluptatibus diu reluctantes, ac diaboli tentamenta perpetua exercitatione vincentes, incorruptionem angelicæ puritati parem, virtute præcipua ante Creatoris oculos custodierunt.*

Castitas nos assimilat Angelis.

Eleganter et pie S. Bernardus epist. 42. *Quid*, ait, *castitate decorius, quæ mundum de immundo conceptum semine, de hoste domesticum, Angelum denique de homine facit? Differt quidem inter se homo pudicus et Angelus,*

sed felicitate, non virtute. Sed etsi illius castitas felicior, huius tamen fortior esse cognoscitur. Sola est castitas, quæ in hoc mortalitatis loco et tempore statum quemdam immortalis gloriæ repræsentat; sola inter nuptiarum solemnia morem beatæ illius vendicat regionis, in qua neque nubent, neque nubentur, præbens quodammodo in terris cælestis iam illius conversationis experientiam. Idem serm. 2. in illud: *Hæc est generatio quærentium Dominum: Quis,*inquit,*cælibem istam vitam, cælestem et Angelicam dicere vereatur? Aut quod in resurrectione futuri sunt omnes electi, quomodo non iam nunc estis sicut Angeli Dei in cælo, a nuptiis penitus abstinentes? Amplectimini fratres pretiosissimam margaritam, amplectimini sanctimoniam vitæ, quæ vos efficit Sanctorum similes, et domesticos Dei, dicente Scriptura: Incorruptio facit esse proximum Deo,* Sapient. 6. 20. Vide ibi dicta.

Denique ex hoc loco S. Hilarius hic, et S. Athanasius ser. 3. contra Arrian. S. Basilius in Ps. 114. S. Hieronymus in cap. 4. ad Ephes. v. 13. ex illo quod ibi dicitur, *donec occurramus omnes*, etc. *in virum perfectum*, videtur asserere post resurrectionem in cælo non fore sexum

An fœminæ in sexu virili resurgent? fœmineum, sicut non est in Angelis; quare omnes fœminas commutandas fore in viros, et resurrecturas in sexu virili. Idem sua ætate multos sensisse testatur S. Augustinus lib. 22. de Civit. c. 17.

Verum contrarium ibidem docet ipse S. Augustinus, æque ac S. Chrysostomus hic, et Tertullianus lib. de resurrect. carnis, S. Hieronymus epist. 61. ad Pammach. contra errores Ioannis Ierosolymitani, et passim Scholastici in 4. distinct. 44. Ratio a priori est, quia sexus fœmininus non est vitium, sed natura et naturalis conditio; unde erat etiam in statu innocentiæ, puta in paradiso. Eva enim mater viventium a Deo creata est fœmina, sicut Adam vir. In resurrectione autem eadem omnino natura in quolibet homine resurget, eadem inquam numero, sive in individuo. Ad hoc autem multum facit sexus diversitas et proprietas; ergo illa tunc remanebit, ne aliud individuum, et alius homo ab eo, qui in hac vita fuit, resurgere videatur. Idem liquet ex eo quod ait hic Christus: *Non nubent, neque nubentur*: *non nubent*, scilicet viri; *non nubentur*, scilicet fœminæ; igitur tunc erunt fœminæ æque ac viri, sexu inter se discreti. Christus ergo non negat tum fore fœminas, sed potius eas fore præsupponit, ita tamen ut sexu suo ad usum nuptiarum et generationem non utantur, ut recte advertit Beda. *Nemo enim dicit rebus, quæ non habent membra genitalia, Non nubent, neque nubentur,* ait S. Hieronymus. Et hoc tantum voluere Patres initio citati, qui contrarium dicere videntur. Tantum enim significare volunt, in cælo non fore sexuum diversitatem quoad usum, sed quoad substantiam eam non negant, imo fore præsupponunt. Plura hac de re dixi Eph. 4. 13.

(Sexus fœmineus non est vitium, sed natura.)

Vers. 31. Luc. 20 37. M. 12. 26. DE RESURRECTIONE AUTEM MORTUORUM NON LEGISTIS, QUOD DICTUM EST A DEO DICENTE VOBIS:) Exod. 3. v. 5. Vide ibi dicta.

Vers. 32. Luc. 20. 37. 38. Marc. 12. 26 27. EGO SUM DEUS ABRAHAM, ET DEUS ISAAC, ET DEUS IACOB: NON EST DEUS MORTUORUM, SED VIVENTIUM.) Christus non contentus solvisse Sadducæorum obiectionem contra resurrectionem, insuper eamdem illis probat ex dicto Dei ad Mosen: *Ego sum Deus Abraham,* etc. Licet enim potuisset clariora resurrectionis petere testimonia ex Iob, Machabæis, Isaia, Ezechiele, Daniele, quæ citavi v. 29. maluit tamen hoc petere a Mose et Pentateucho, quia hoc solum recipiebant Sadducæi, Prophetas vero respuebant: ita Origenes, S. Hieronymus, Beda et alii. Unde Iosephus lib. 18. cap. 2. de Sadducæis ait: *Nec quidquam præter legem servandum existimant*: licet ibi Iosephus proprie videatur legem opponere traditionibus, non vero Prophetis, sed eos sub lege comprehendere: alioqui enim ipsi manifesti fuissent hæretici, et a Iudæis omnibus explosi, ut notat Franciscus Lucas: quare potior causa citationis videtur esse hæc, quod apud Iudæos maior et antiquior esset auctoritas Mosis quam Prophetarum. Summa item veneratio Abrahæ, Isaac et Iacob Patriarcharum et patrum suorum, quos proinde non esse mortuos, sed apud Deum vivere, curamque posterorum suorum Hebræorum agere existimabant: unde nemo eos plane interiisse ausus fuisset dicere.

(Cur Mosem hic potius quam alios Prophetas citet Christus.)

EGO SUM DEUS ABRAHAM.) etc. Primo, q. d. Ego sum Deus qui glorior de Abraham, Isaac et Iacob, quasi de sanctis Prophetis, fidelibus meis amicis et cultoribus; quique fœdus cum eis inivi de danda eis (id est eorum posteris) terra Chanaan, pro quo ipsi in limbo patrum degentes me assidue sollicitant, egoque illis fidem quam dedi, reipsa mox per Mosen et Iosue præstabo: ita autem de eis non gloriarer nisi ipsi viverent, maxime ego qui sum Deus vivus et vivificans. Vivunt ergo ipsi secundum animam, ac consequenter secundum corpus in resurrectione vivent, idque brevi et cito, scilicet post paucos dies cum ego a morte resurgam, tunc enim et ipsos a morte suscitabo, et mecum cum triumpho in cælos traducam, Matthæi c. 27. v. 52.

Ubi nota, Sadducæos et Philosophos Epicureos negasse resurrectionem, eo quod negarent animæ immortalitatem: sunt enim hæc duo inter se connexa. Si enim anima est immortalis, cum illa naturaliter propendeat ad corpus, cuius est forma, utique illud resurgat oportet: alioqui anima perpetuo existeret in statu violento, ac dimidiatam quasi existentiam, vitam et subsistentiam dumtaxat obtineret. Hac de causa Christus hic æque ac S. Paulus 1. Corinth. c. 15. et auctor lib. 2. Machabæor. c. 43. ex animarum immortalitate probant corporum resurrectionem.

Secundo, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, et Irenæus lib. 4. c. 11. Abraham, inquiunt, Isaac et Iacob, non significant solas eorum animas, sed totos homines. Hi ergo licet hominibus sint mortui, Deo tamen vivunt, et quasi dormiunt, quia brevi eos Deus a morte quasi a somno, excitabit ad vitam beatam et æternam. Unde Lucas, c. 20. 28. explicans addit: *Omnes enim vivunt ei*, scilicet Deo.

ET AUDIENTES TURBÆ MIRABANTUR IN DOCTRINA EIUS.) Tam clara, sancta et solida, qua summos eorum Rabbinos, Pharisæos et Sadducæos erroris convincebat, ut contra hiscere non auderent. Vers. 33.

PHARISÆI AUTEM AUDIENTES QUOD SILENTIUM IMPOSUISSET SADDUCÆIS, CONVENERUNT IN UNUM.) Ut eum de victoria a Sadducæis relata tumidum et elatum (ut ipsi putabant) deprimerent, ac ignorantiam Scripturarum, quam ipse Sadducæis obiecerat, in ipsummet retorquerent; sed stolidi homines contra stimulum calcitrant, ut semel victi a Christo iterum turpius ab eo vincantur. Ipse enim est veritas et sapientia æterna, qui singulis suas inscitiæ tenebras revelat et ostendit. Vers. 34.

ET INTERROGAVIT EUM UNUS EX IIS LEGIS DOCTOR TENTANS EUM.) Hic unus obtulit se Pharisæis quærentibus Iesum capere in sermone, dicens se in promptu habere quæstionem difficillimam, quam Iesu proponeret, ut ex eius responsione tentaret, quam Iesus esset peritus legis et Scripturæ, non tantum in speculativis, uti erat illa quæstio Sadducæorum de resurrectione, sed etiam in practicis. To ergo *tentans*, idem est quod probans et experimentum capiens: hic enim licet fingeret coram Pharisæis, se velle Iesum irretire et capere, tamen in animo suo cupiebat experiri et audire quid Iesus ad quæstionem hanc tam difficilem, in qua ipse dubius hærebat, esset responsurus. Cupit ergo a Iesu doceri. Unde audiens Iesum respondere, maximum mandatum esse dilectionis Dei et proximi, illico responsum hoc probavit et laudavit, dicens: *Bene Magister in veritate dixisti*, etc. Unde *Iesus videns quod sapienter respondisset, dixit illi: Non es longe a regno Dei,* scilicet a vera fide et gratia, quæ fideles ducit ad regnum cæleste, Marci 12. 34. Vers. 35. Marc. 12. 28.

(Interrogat Christum legis doctor de mandato magno.)

MAGISTER, QUOD EST MANDATUM MAGNUM IN LEGE?) Erat hæc quæstio, ait Beda in Marci c. 12. tempore Christi apud Iudæos valde controversa: multi enim primum mandatum legis censebant esse de sacrificiis et victimis, Deo ex lege Levit. cap. 1. et seq. offerendis: hisce enim proprie colitur Deus ut summus omnium Dominus: unde Vers. 36. Marc. 12. 28.

propter ea iubebant Pharisæi filiis, ut parentibus dicerent *corban*, id est, munus quo te alere destinabam, vovi Deo: illi ergo ipsum dandum est, non tibi, Matth. c. 15. v. 6. Hinc et legis doctor hic, audito Christi responso de dilectione Dei et proximi, illam laudans subiecit: *Diligere* (Deum et) *proximum tamquam seipsum, maius est omnibus holocautomatibus et sacrificiis*, Marci 12. 33.

Vers. 37 Luc. 10. 27. Marc. 12 30 AIT ILLI IESUS: DILIGES DOMINUM DEUM TUUM EX TOTO CORDE TUO, ET IN TOTA ANIMA TUA, ET IN TOTA MENTE TUA.) Moses Deuteronom. cap. 6. v. 5. et ex eo Marcus et Lucas addunt, *et in tota fortitudine tua.* Syrus, *et in tota virtute tua*, id est, ex toto conatu cordis et mentis tuæ. Idem enim hic significant cor, anima, mens. Æthiopicus: *Ex tota virtute tua, et ex tota potentia quæ tibi.* Persicus: *Ex tota nimietate mentis tuæ:* hoc enim respondet Hebræo *meodecha*, Deuter. cap. 6. 4. ut ibi dixi.

Nota contra Calvinum et hæreticos, hoc Dei præceptum cuivis homini servatu esse possibile. Non enim præcipi-
Diliges Deum ex toto corde, tripliciter. tur hic totus vel summus amor Dei extensive aut intensive, sed tantum comparative, finaliter et appretiative. Diliges ergo Deum ex toto corde, sive ex tota anima et mente, idem est, ac si dicat: Diliges Deum ex tota volun-
1. tate tua, scilicet Primo comparative, ut nullam partem
2. amoris tui des idolo, aut rei cuipiam Deo contrariæ. Secundo finaliter, ut generatim velis Deum esse finem totum et ultimum omnium tuarum cogitationum, actionum et amorum, ipsumque ut summum bonum finemque ultimum, rebus omnibus præferas et anteponas; ac conse-
3. quenter: Tertio appretiative, ut nihil ita æstimes, tantoque loco et pretio habeas, quanto habes Deum, ac proinde ut totum cor, id est, voluntatem applices, ut tota et omnia eius præcepta impleas, eique per omnia obedias, etiamsi propterea opes, honores, famam, amicitiam, vitamque ipsam perdere debeas. Unde quod hic dicitur, *ex toto corde,* alibi dicitur, *ex corde integro et perfecto.* Hinc illud toties iteratum: *Cor eius perfectum erat cum Deo: incessit in omnibus mandatis Domini: secutus est Dominum in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu eius,* etc. 3. Reg. 14. 8. Vide dicta Deut. c. 6. 4. ubi fuse hoc præceptum explicui. Hoc est quod ait S. Bernard. tract. de dilig. Deo: *Modus diligendi Deum, est diligere sine modo.* Immensa enim Dei bonitas immensum meretur amorem, ut sine fine, modo et mensura quasi immense diligatur. Quocirca Victor Antiochenus in Marci c. 16. 32. *Homo,* inquit, *tanto Dei amore flagrare debet, ut nihil prorsus in ullam animæ facultatem irrepere sinat, quod suam erga Deum dilectionem excludat, aut diminuat, aut alio transferat; sed in omnibus illi soli magis magisque assidue placere satagat, nec alteri personæ aut rei creatæ nisi propter Deum.*

Vers. 38. Marc. 12. 30. HOC EST MAXIMUM ET PRIMUM MANDATUM.) Arabicus: *Hoc est mandatorum primum maximum.* Maxima enim virtus, et virtutum omnium regina est charitas, 1. Corinth. 13. Quare charitas nobilior est religione: nobilius enim est diligere Deum ex toto corde, quam eidem offerre sacrificia. Adde, charitas quasi regina imperat sacrificia, cæterosque religionis aliarumque virtutum actus. Denique amor, nobilissimus est affectus et actus qui præcellit timore, honore, cæterisque omnibus; cuius præcellentiæ octo causas recensui Deuter. 6. 4.

Vers. 39. Luc 12 27 Marc. 12. 31. SECUNDUM AUTEM SIMILE EST HUIC: DILIGES PROXIMUM TUUM SICUT TEIPSUM.) Syrus, *sicut animam tuam,* id est, sicut teipsum. *Secundum*, ordine non legislationis; multæ enim aliæ leges et præcepta ante hoc a Deo lata et sancita sunt, sed dignitatis et perfectionis, licet longe impar et inferius primo, quod est de diligendo Deo: Deus enim longe magis diligendus est, quam omnes Angeli, homines, et creaturæ universæ; sed post Deum inter res creatas, præ omnibus diligendus est proximus. *Simile*, in dilectione et affectu, eiusque officiis et actibus. Sicut enim diligimus Deum, sic et proximum; imo ratio diligendi proximum est dilectio Dei; proximum enim diligimus propter Deum, quia scilicet Deus iubet nobis, ut diligamus proximum tamquam sui imaginem.

Omittit hic Christus dilectionem sui ipsius, quia hæc omnibus insita est et quasi naturalis, ut si habeas erga alios charitatem, illam primo in teipsum exerceas: *Qui enim sibi nequam, cui bonus?* Unde illam hic Christus præsupponit, imo dilectionem sui, statuit ideam et quasi mensuram dilectionis proximi, dicens, *Sicut teipsum* amas et diligis. Unde S. Augustinus lib. 1. de doctrina Christiana c. 27. *Non est hic,* inquit, *tui dilectio prætermissa: dicitur enim ut diligas proximum sicut teipsum.*

Primo ergo loco diligendus est Deus super omnia ex toto corde. Secundo propria persona, scilicet propria anima et corpus. Tertio proximus; quare cum ait: *Diliges proximum tuum sicut teipsum,* τὸ *sicut* non æqualitatem, sed similitudinem dilectionis significat: magis enim nos ipsos quam proximum amare debemus, sed tamen similia his quæ nobis optamus, proximo optare et præstare debemus. Citat Levit. c. 19. v. 18. ubi hanc legem explicui; quibus adde Hebraic. רע *rea* proprie socium significare: Noster tamen vertit *proximum*, ut magnum cuique ingerat dilectionis stimulum, quia omnis homo, qui hic intelligitur, nobis est proximus, et coniunctissimus et quasi frater, tum creatione et natura, quia ab eodem Deo Patre creatus est homo; tum recreatione, quia ab eodem Patre Christo regeneratus est in Baptismo, eiusque corpore et sanguine alitur in Eucharistia, cæterisque sacramentis, donis et gratiis assidue, æque ac alii, pascitur. Vide dicta Levit. c. 19. v. 18.

Iubet ergo Deum diligi ex toto corde, proximum vero Proximum dilige sicut teipsum.
non ex toto corde, sed *sicut teipsum*, ut scilicet, Primo non te solum diligas et proximum negligas, quod suadet amor proprius ex natura peccato corrupta nobis insitus, sed amorem quo te diligis ad proximum extendas. Se- 1.
cundo, ut sicut te non ficte nec frigide, sed sincere et ar- 2.
denter diligis, sic pariter diligas et proximum: atque bona corporis et animæ quæ tibi optas, optes et proximo. Hoc est quod dixit sanxitque Christus c. 7. v. 12. *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis;* sive quod Tobias moriens mandavit filio c. 4. v. 16. *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias: ea enim est regula dilectionis,* ait S. Augustinus de vera Religion. c. 46. *ut quæ homo vult sibi bona provenire, et proximo velit; et quæ sibi accidere mala non vult, et illi nolit.* Non vis tibi eripi opes, honorem, uxorem, vitam? nec tu illa aliis eripias. Vis eadem tibi dari et conservari? tu quoque eadem aliis dato et conservato.

IN HIS DUOBUS MANDATIS UNIVERSA LEX PENDET, ET Vers. 40.
PROPHETÆ.) q. d. Omnia legis et Prophetarum præcepta his duobus dilectionis Dei et proximi præceptis nituntur et fulciuntur, imo ex illis nascuntur et eliciuntur, sicut rami multi nascuntur pendentque ex una arbore et radice; quare in his duobus summatim continentur, sicut conclusiones continentur in suis principiis et præmissis; omnia enim præcepta comprehenduntur Decalogo: Decalogus autem non continet nisi præcepta de diligendo Deo et proximo: tria enim primæ tabulæ præcepta spectant ad dilectionem Dei, cætera vero septem secundæ tabulæ spectant ad dilectionem proximi, ait S. Aug. l. 8. de Trinit. c. 7. Quamobrem Apostolus Rom. c. 13. 8. *Qui,* inquit, *diligit proximum, legem implevit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Vide ibi dicta. Quocirca omnia misericordiæ, cæterarumque virtutum naturalium et supernaturalium præcepta, referuntur ad hæc duo dilectionis Dei et proximi, in iisque continentur; nam præcepta fidei, spei, charitatis, et religionis continentur in præcepto dilectionis Dei: præcepta vero iustitiæ, veritatis, fidelitatis, amicitiæ, misericordiæ, gratitudinis, etc. continentur in præcepto dilectionis proximi. Significat ergo Christus, hæc duo præcepta cuique semper in mente et ob oculos versari debere, ut ad ea omnes suas cogitationes, sermones et actiones dirigat, totamque vitam suam exigat et componat.

CONGREGATIS AUTEM PHARISÆIS (in templo, ut patet Vers. 41.

ex Marco cap. 12. v. 35.) INTERROGAVIT EOS IESUS.) Utitur hic Christus occasione Pharisæorum se tentantium, ad eos instruendos de Messiæ persona et dignitate, ut doceat nos malum retorquere in bonum, et tentationem convertere in instructionem, hypocrisin in doctrinam, maleficium in beneficium. Pharisæi ergo *qui ad tentandum Iesum fuerant congregati, et veritatem fraudulenta interrogatione carpere nitebantur, occasionem præbuerunt confutationis suæ*, ait S. Hieron. Docuit ergo eos Messiam sive Christum, non esse purum hominem ut ipsi putabant, sed esse hominem Deum, sive subsistentem in persona divina Verbi. Unde non mirari debere, si ipse asserat se esse Filium Dei.

Vers. 42. Luc. 20. 41 Marc. 12. 35. DICENS: QUID VOBIS VIDETUR DE CHRISTO? (Messia vobis in lege promisso) CUIUS FILIUS EST? DICUNT EI, DAVID.) Dicere debuissent, Christus qua Deus, erit Dei Filius, iuxta illud: *Filius meus es tu: ego hodie genui te*, Psalm. 2. sed qua homo est filius Davidis. Verum prius vel ignorabant, vel non credebant Pharisæi: unde posterius tantum respondent, sed ex eo Christus prius quoque elicit et evincit. Petrus rogatus a Christo quem ipsum esse censeret, instinctus a Deo respondit: *Tu es Christus Filius Dei vivi*, Matth. 16. sed hoc instinctu divino carebant Pharisæi: unde non nisi humana sapientes, credebant Christum non nisi hominem esse.

Nota. Hæc paulo aliter narrant Lucas et Marcus; sed hi cum Matthæo conciliandi sunt, ut velint dicere Christum primo interrogasse Pharisæos, cuius filius foret Christus: illi responderunt, Scribas, id est legis doctores, dicere Christum esse filium Davidis. Tum Christus subiecit: Quomodo Scribæ dicunt Christum esse filium Davidis, cum David eum vocet Dominum suum?

Vers. 43. Luc. 20. 42. Marc. 12. 36. AIT ILLIS: QUOMODO ERGO DAVID IN SPIRITU (instinctus a Spiritu sancto, ab eoque actus et impulsus, imo eo plenus; Spiritus sanctus enim Psalmos dictavit Davidi, eorumque affectus et sensa viva ipsi indidit, ideoque non tam David in spiritu, quam Spiritus in Davide locutus est) VOCAT EUM DOMINUM.) Filius enim minor et iunior est suo patre; quare non pater filium, sed filius patrem vocare solet suum dominum, uti fit apud Italos aliasque gentes. Ex hoc loco confutantur Rabbini moderni, qui hunc Psal. 109. non de Messia et Christo, sed de Abrahamo, vel Davide, vel Ezechia interpretantur. Nam Pharisæi et Scribæ tempore Christi, intelligebant eum de Christo, censebantque Psalmum hunc esse oraculum de Christo: alioqui enim statim respondissent Christo, ipsum male Psalmum hunc de Messia citare et intelligere, cum intelligendus esset de Abrahamo, Davide, aut Ezechia. Idem patet ex v. 4. eiusdem Psalmi: *Tecum principium* (principatus: hoc enim est Hebr. נדבות *nedabot*, et Græcum ἀρχὴ) *in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum: ex utero ante luciferum genui te.* Hoc enim nulli nisi Christo competit. Denique Ionathan Chald. R. Barachias, R. Levi, ac veteres Rabbini, teste R. Mose et Genebrardo in Psal. 109. illum non nisi de Christo intelligunt.

Vers. 44. Luc. 20. 42. 43. Marc. 12. 36. DICENS: DIXIT DOMINUS DOMINO MEO, SEDE A DEXTRIS MEIS, DONEC PONAM INIMICOS TUOS SCABELLUM PEDUM TUORUM?) Ex hoc versu Psal. 109. colligit evincitque Christus, Messiam (qualis ipse erat) non esse purum hominem, uti credebant Pharisæi, sed esse Deum, ac proinde Davidis Dominum. Sensus ergo est, q. d. David: *Dixit Dominus*, Deus, *Domino meo*, puta Christo, *sede a dextris meis*, cum scilicet post crucem, mortem et resurrectionem Christi, eum resuscitabit, et exaltabit super omnes potestates et principatus, atque proximum sibi in cælo constituit, ut regnet in summa felicitate, auctoritate, gloria et imperio in universas creaturas. Vide dicta Ephes. 1. 20. et Coloss. 3. v. 1. ubi fuse explicui, quid sit sedere Christum a dextris Dei.

A

Porro *dixit* Hebr. est נאם *neum*, id est dictum, pronuntiatum, effatum, oraculum, decretum Domini de Christo Domino meo, idque fixum, certum et immutabile. *Neum* enim per metathesin idem est, quo *Amen*, id est certo, fideliter, constanter futurum, uti fusius dixi 1. Timoth. 1. v. 15. ad illa *Fidelis sermo*, q. d. Deus Pater ab æterno certo, firmiter et inviolabiliter dixit, pronuntiavit, decrevit, de Christo filio suo, non qua Deus est, sed qua incarnatus et factus homo (hoc enim innuit Hebr. אדני *Adoni*, id est, *Domino meo;* nam cum Deus significatur, dicitur אדני *Adonai*) qui titulo, tum unionis hypostaticæ, tum redemptionis in cruce peractæ, omnium hominum, et consequenter meus, id est Davidis, est Dominus. Dixit, inquam, interius in mente sua ab æterno; exterius vero dixit, id est dicet in tempore ascensionis Christi, quando Christo cum triumpho scandenti in cælum dicet: Veni et sede a dextris meis, id est, mihi proximus, et in summa maiestatis meæ gloria regna et triumpha: ita S. Hieron. et Theod. et alii ibidem. Psalmus enim ille 109. celebrat Christi regnum summum et amplissimum, tam in cælo quam in terra, quo Christus post suam resurrectionem et ascensionem, ex Sion et Ierusalem cœpit regnare in omnes gentes, easque per Apostolos suæ fidei et cultui subiicere, donec omnes inimicos suos, id est omnes impios et reprobos calcet et conterat in die iudicii.

B

DONEC PONAM INIMICOS TUOS SCABELLUM PEDUM TUORUM?) q. d. Regna mecum in omni gloria, usque ad diem iudicii, quando omnes inimicos, id est impios tibi plane subiiciam, ut eis quasi mancipiis domineris, imo eos calces quasi scabellum pedum tuorum, quod signum est infimæ et vilissimæ servitutis. Unde Sapor rex Persarum, Aurelianum Imperatorem a se bello captum fecit sibi scabellum: ascensuro enim in equum, Aurelianus dorsum suum, quasi scabellum per quod in equum conscenderet, Sapori præbere debebat. Idem fecit Tamberlanus Tartarorum Imperator, Baiazeti Imperatori Turcarum cum eum prælio vicisset et cepisset.

Aurelianum Imper. scabellum pedum suorum fecit Sapor Persarum rex: et Baiazetem Tamberlanus.

C

To ergo *donec* non significat finem, sed continuationem, et amplificationem sessionis et regni, q. d. Regna mecum etiam donec inimicos tuos tuis supponam pedibus, etiam tempore, quod tuo regno videtur oppositum et contrarium etiam quando illi videbuntur regnare, etiam antequam hostes tuos tuis pedibus substernam, tuoque libito subiiciam, diabolo, morte, impiis, peccatis funditus eversis et extirpatis. Nempe inter medias cruces, persecutiones, impietates, motus et turbas Satanæ ac ministrorum eius regna; nam de alio tempore non est dubium, quin regnet Christus: ita Genebrardus. Sic sumitur *donec* Matth. 1. v. ult. et alibi. Addit hoc Christus, ut tacite perstringat Pharisæos suos inimicos, q. d. Vos, o Pharisæi, me persequimini, imo me occidetis et crucifigetis, sed scitote quod tertio die resurgam, et quadragesimo die ascendam in cælum; indeque iudex omnium hominum redibo, ac vos cæterosque infideles et impios inimicos meos condemnabo, calcabo et deprimam in tartara.

D

ET NEMO POTERAT EI RESPONDERE (Syrus, *rationem reddere*, VERBUM: (quia ut dixi, credebant Messiam merum fore hominem) NEQUE AUSUS FUIT QUISQUAM EX ILLA DIE EUM AMPLIUS INTERROGARE.) *Conticuerunt igitur*, ait S. Chrysostomus, *lethali vulnere perfossi. Maluerunt enim*, inquit S. Augustinus in Psalm. 109. v. 1. et 2. *inflata taciturnitate disrumpi, quam humili confessione edoceri.* Vers. 46. Luc. 20. 40. Marc. 12. 34.

CAPUT VIGESIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus primo, iubet Iudæis, ut Scribarum et Pharisæorum doctrinam sequantur, sed non vitam et mores; utpote improbos, inhumanos, iactabundos et arrogantes. Secundo, v. 13. væ maledictionis eis intentat, ob eorum hypocrisin, avaritiam, superstitionem, aliaque scelera, quæ recenset. Tertio, v. 32. prædicit ab eis occidendos suos fideles et Apostolos; ideoque Ierosolymæ et Iudææ extremum per Romanos excidium intentat.

Videtur hoc esse ultimum et cygneum Christi oraculum, quo crucem et mortem sibi instantem præsagit, imo parat et ambit. Hac enim acri et libera vitiorum castigatione, adeo offendit Scribas et Pharisæos, ut non iam verba, sed verbera ei pararent: unde post tres dies (hæc omnia enim acta et dicta sunt a Christo die Martis post Dominicam palmarum, ut dixi in Chronotaxi, num. 64. et 65.) eum ceperunt et crucifixerunt. Prævidebat hoc Christus, sed eorum malitiæ parcere noluit, nec debuit. sed eam acriter reprehendit, utpote legislator et morum censor a Deo in mundum missus, etiamsi sciret se propterea ab eis occidendum: quia mortem hanc pro salute hominum Deo Patri offerre desiderabat, ut hac ratione mira Dei providentia, qua decreverat homines per Christi crucem salvare, in ipso et per ipsum impleretur. Christi libertatem imitatus est S. Stephanus, qui acri sua reprehensione viam sibi stravit ad martyrium adeo exoptatum, Actor. 7.

1. TUNC Iesus locutus est ad turbas et ad discipulos suos, 2. Dicens: Super cathedram Mosi sederunt Scribæ et Pharisæi. 3. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate, et facite; secundum opera vero eorum nolite facere: dicunt enim, et non faciunt. 4. Alligant enim onera gravia, et importabilia, et imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea movere. 5. Omnia vero opera sua faciunt ut videantur ab hominibus: dilatant enim phylacteria sua, et magnificant fimbrias. 6. Amant autem primos recubitus in cœnis, et primas cathedras in synagogis, 7. Et salutationes in foro, et vocari ab hominibus rabbi. 8. Vos autem nolite vocari rabbi: unus est enim magister vester; omnes autem vos fratres estis. 9. Et patrem nolite vocare vobis super terram: unus est enim Pater vester, qui in cælis est. 10. Nec vocemini magistri: quia magister vester unus est, Christus. 11. Qui maior est vestrum, erit minister vester. 12. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur: et qui se humiliaverit, exaltabitur. 13. Væ autem vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia clauditis regnum cælorum ante homines; vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare. 14. Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes: propter hoc amplius accipietis iudicium. 15. Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia circuitis mare et aridam, ut faciatis unum proselytum: et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos. 16. Væ vobis duces cæci, qui dicitis: Quicumque iuraverit per templum, nihil est: qui autem iuraverit in auro templi debet. 17. Stulti et cæci, quid enim maius est aurum an templum, quod sanctificat aurum? 18. Et quicumque iuraverit in altari, nihil est: quicumque autem iuraverit in dono, quod est super illud, debet. 19. Cæci, quid enim maius est, donum, an altare quod sanctificat donum? 20. Qui ergo iurat in altari, iurat in eo, et in omnibus quæ super illud sunt; 21. Et quicumque iuraverit in templo, iurat in illo, et in eo qui habitat in ipso: 22. Et qui iurat in cælo, iurat in throno Dei, et in eo qui sedet super eum. 23. Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentham, et anethum, et cyminum, et reliquistis quæ graviora sunt legis, iudicium, et misericordiam, et fidem; hæc oportuit facere, et illa non omittere. 24. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes. 25. Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia mundatis quod de foris est calicis et paropsidis: intus autem pleni estis rapina et immunditia. 26. Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id quod de foris est, mundum. 27. Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ a foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia; 28. Sic et vos a foris quidem paretis hominibus iusti: intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate. 29. Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta iustorum. 30. Et dicitis: si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum; 31. Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt. 32. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. 33. Serpentes genimina viperarum, quomodo fugietis a iudicio gehennæ? 34. Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas, et sapientes, et Scribas, et ex illis occidetis, et crucifigetis, et ex eis flagellabitis in synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem: 35. Ut veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel iusti usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare. 36. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam. 37. Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? 38. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. 39. Dico enim vobis, non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini.

Vers. 1. TUNC IESUS LOCUTUS EST AD TURBAS, ET AD DISCIPULOS SUOS.) *Tunc* scilicet, cum suis sapientissimis responsionibus, quæstionibus et rationibus, iam sæpius confutasset Scribarum et Pharisæorum errores et ignorantiam, eisque multis probasset se esse Messiam, Dei Filium, etiam per miracula, ac cerneret Scribas iis adeo non moveri ad fidem in ipsum, ut potius irritarentur magis ad eum perdendum. *Tunc*, inquam, effrontem eorum pervicaciam, hac efficaci et pathetica oratione contundit, qua externam et fictam sanctitatis eorum larvam, ne populus eam imitetur, detegit, ac latentem sub ea improbitatem ostendit, ut eam plebs devitet.

DICENS: SUPER CATHEDRAM MOSI SEDERUNT SCRIBÆ ET PHARISÆI.) Per *cathedram* metonymice intelligit honorem, gradum, dignitatem, auctoritatem docendi et iubendi, quam apud Iudæos habuit Moses, quam Scribæ post Mosen acceperant. Est catachresis. Nam non tantum sedendo, sed stando Scribas docuisse satis colligitur ex Luca cap. 4. 16. et Actor. 13. 16. Sic Cathedra S. Petri vocatur ipsa potestas et auctoritas Pontificia docendi, et

Vers 2. Cathedra est auctoritas docendi et iubendi.

regendi omnes fideles totius orbis, in qua S. Petro succedunt Romani Pontifices: nam alioqui in lignea ista cathedra in qua sedit S. Petrus, nullus Pontificum amplius sedet, sed illa religionis ergo asservatur, et populo quotannis in festo Cathedræ S. Petri in eius Basilica veneranda ostenditur. Hinc et S. Hieronym. ad Damasum: *Ego*, inquit, *beatitudini tuæ, id est, Cathedræ Petri, communione consocior.* Pontifex enim licet ut privatus homo errare possit, tamen cum ex Cathedra, id est, ex auctoritate Pontificia, aliquid de fide definit, errare nequit ob assistentiam Spiritus sancti.

Nota: Scribæ erant legis doctores et interpretes, qui legem populo proponebant et explanabant; Pharisæi vero regebant populum, et in magistratum adlegebantur, reiectis Sadducæis, ut satis insinuat Iosephus l. 18. Antiq. c. 2. quocirca Sadducæi hic non nominantur. Porro multi ex Scribis et Pharisæis erant sacerdotes vel Levitæ: horum enim erat docere populum, Malach. 2. 7. Sed Christus eos noluit nominare sacerdotes, ob honorem Sacerdotii, ne illi derogaret.

Vers. 3. Obediendum malis Prælatis iusta præcipientibus.

OMNIA ERGO QUÆCUMQUE DIXERINT VOBIS (ex lege facienda) SERVATE, ET FACITE: SECUNDUM OPERA VERO EORUM NOLITE FACERE: DICUNT ENIM, ET NON FACIUNT.) *Omnia*, scilicet Mosi et legi non contraria: contrarium enim legi dicenti, *Honora patrem et matrem*, erat dogma Scribarum docentium parentibus dicere *corban;* uti docuit Christus c. 15. v. 4. Sic contrarium legi dicenti *Non peierabis*, erat dogma eorumdem docentium, si quis per templum vel altare iuraret non obligari iuramento, quod taxat hic Christus v. 16. Contrarium pariter legi et Mosi erat docere, Iesum non esse Messiam sive Christum, quod docebant Scribæ: Iesus enim illa signa et miracula edebat, quæ a Mose et Prophetis prædicta erant, edenda fore a Messia, et quicumque illa ederet, acceptandum esse tamquam Messiam. Unde c. 16. v. 12. iussit Christus: *Cavete*, inquit, *a fermento Pharisæorum*, puta ab eorum doctrina, propria scilicet et privata, ac Mosi legique contraria. In his ergo populus sequi non poterat doctrinam Scribarum, nec illis obedire; in cæteris vero, quæ passim Mosi et legi consona docebant, obedire eis poterat et sæpe tenebatur. Monet ergo hic eum Christus, ut omnia alia Scribarum dogmata legi non repugnantia, etiamsi vana et futilia, ac proinde non obligantia (lex enim ut obliget, debet præcipere rem honestam et utilem, non futilem, uti docent Iurisperiti et Theologi tract. de legibus, ac D. Thomas 1. 2. q. 95. artic. 3.) uti erant crebræ manuum corporisque ablutiones et purificationes; illa tamen servet ad obedientiæ cæcæ et simplicis meritum, ac ordinis sacerdotalis et doctoralis reverentiam. Ita Iansenius, Franc. Lucas, et alii; licet Maldonatus τὸ *omnia* ad sola illa quæ a Mose in lege sunt præcepta, restringat; quæ certe Christus hic maxime intelligit. Unde Syrus vertit: *Quæcumque dixerint vobis ut servetis, servate et peragite.*

DICUNT (præcipiunt) ENIM, ET NON FACIUNT.) q. d. Bene docent et iubent, sed male vivunt, tum quia legem violant, tum quia suo exemplo subditos scandalizant, et ad violandam pariter legem impellunt. Nam ut ait ille:

Regis (et doctoris) *ad exemplum totus componitur orbis.*

Plus enim credunt homines factis quam dictis. Hoc Christi præceptum et monitum servent Christiani, cum vident subinde aliquos Episcopos, Pastores et magistratus non vivere iuxta legem Christi, ad quam ipsi subditos cogunt.

Vers. 4. Luc. 11. 46.

ALLIGANT (Syrus, *ligant*) ENIM ONERA GRAVIA, ET IMPORTABILIA, ET IMPONUNT IN HUMEROS HOMINUM: (Arabicus, *imponunt ea portanda super colla hominum*) DIGITO AUTEM SUO NOLUNT EA MOVERE.) *Alligant*, Græce δεσμεύουσι, id est, ligant, colligant, ac velut in cumulos coacervant, q. d. Tam multitudine quam magnitudine et gravitate præceptorum et tributorum populum onerant, deprimunt et pene opprimunt.

IMPORTABILIA.) Græce δυσβάστακτα, id est, difficilia ad portandum: si enim fuissent omnino impossibilia ad portandum, non obligassent subditos: nemo enim tenetur ad impossibile, sive ad id quod facere non potest. Talia erant rigidæ legis interpretationes, ac insuper plurima alia quæ præter legem ipsi præcipiebant populo; præsertim circa oblationes, decimas, primitias, etc. quæ ipsi rigidissime a populo exigebant. Considera vel solam rigidam sabbati observationem ab eis præscriptam, ut nec Christum ægros sabbato curare permitterent, nec discipulos eius famelicos spicas vellere et comedere, Matth. 12. 2. et seq.

DIGITO AUTEM SUO NOLUNT EA MOVERE.) Syrus, *tangere. Dicebant enim*, ait Arias Montanus, *se scire quid sibi facto opus sit.* Quocirca S. Chrysostomus: *Duplicem*, inquit, *nequitiam eorum ostendit, tum quia sine venia exquisitissime multitudinem vivere volunt, tum quia nimium sibi ipsis indulgentes, magnam assumunt licentiam: quorum opposita in optimo principe requiruntur, ut scilicet adversus seipsum nulla utatur venia, sed severum sui iudicem exhibeat, erga subiectos autem mitior, et ad dandam pronior veniam sit.*

OMNIA VERO OPERA SUA FACIUNT UT VIDEANTUR (Græce, θεαθῆναι, id est, *spectentur;* ita Syrus) AB HOMINIBUS.) Notat vanam eorum sanctimoniæ ostentationem, qua orabant in publicis plateis, quaque facturi eleemosynam canebant tuba, et ieiunantes exterminabant facies suas, ut dixit Christus c. 6. Tangit Christus radicem incredulitatis Scribarum, cur non credant in Christum, quia scilicet quærebant vanam gloriam, ostentationem et plausum populi. *Impossibile enim est*, ait S. Chrysostomus, *ut credant Christo cælestia prædicanti, qui gloriam hominum concupiscit terrenam.*

DILATANT ENIM PHILACTERIA SUA, ET MAGNIFICANT FIMBRIAS.) Syrus, *producunt fimbrias palliorum suorum.* Nota, Iudæos nimis ad litteram interpretantes verba Deuteron. 6. 8. *Ligabis ea* (præcepta Dei) *quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur ante oculos tuos*, membranas quasdam gestasse circum brachia et frontem (unde brachialia et frontalia dicebantur) ut iugiter oculos et frontem verberarent, et verberando mentem admonerent legis divinæ cogitandæ et servandæ, quibus inscribebant verba illa Deuteron. 6. 4. *Audi Israel Dominus Deus noster, Deus unus est. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua.* Has vocabant *phylacteria*, q. d. *conservatoria* (a φυλάττω, id est, *custodio, conservo*) quia ad legis observationem eos perpetuo commonebant. Vide dicta Deuter. c. 6. v. 8. et Exodi c. 16. v. 9. et 16.

Vers. 5. Phylacteria quid, et unde?

Eadem de causa iussit Dominus Num. 15. 38. et Deuter. 22. 12. ut Iudæi fimbrias sive fila quædam, ex infima ora vestis dependentia gestarent, easque hyacinthini, sive cælestis coloris, quasi qui cælestem vitam in legis custodia profiterentur et agerent. Addit S. Hieronymus Iudæos sapientiores hisce fimbriis inseruisse spinas acutissimas, ut ambulantes earum punctura legis divinæ semper admonerentur. Hæc omnia maiora et latiora præ cæteris gestabant Pharisæi, ut viderentur omnibus religiosiores et exactiores legis custodes, cum tamen in animo suo eamdem parvi facerent, nec observarent. *Non intelligentes*, ait S. Hieronym. *quod hæc in corde portanda sint, non in corpore, alioquin et armaria et arca habent libros, et notitiam Dei non habent.* Porro S. Chrysostomus per *phylacteria* accipit amuleta sanitatis; talia enim censebant Scribæ esse membranas legis iam dictas. Sicut Christiani nonnulli Evangelium S. Ioannis collo appendunt, quasi amuletum et conservatorium salutis.

Vers. 6. Luc. 20. 46. et 11. 43. Marc. 12. 39.

AMANT AUTEM PRIMOS RECUBITUS IN CŒNIS, ET PRIMAS CATHEDRAS IN SINAGOGIS.) q. d. Ambiunt ubique primas, ideoque dilatant phylacteria, suasque orationes et eleemosynas ostentant, ut omnes eis quasi viris sanctis et sapientibus primas deferant.

Vers. 7. Luc. 20. 46. Marc. 12. 38.

ET SALUTATIONES IN FORO.) Græce ἐν ἀγοραῖς, id est, in foris et plateis, q. d. Ambiunt, ut omnes ipsos quasi Sanctos profunda reverentia, aperto capite et flexis poplitibus salutent. Unde Chrysost. *Primas*, inquit, *salutationes amant non solum in tempore, ut eos primum salute-*

mus; sed etiam in voce, ut clamantes dicamus, ave Rabbi; et in corpore, ut flexis capitibus eis incurvemur; et in loco, ut in publico salutentur; unde dicit: Et salutationes in foro. Sapienter R. Matthias in Pirke Avoth, cap. 4. *Esto primus*, inquit, *in salutando, ut prior quemlibet salutes. Esto cauda leonum, et non caput vulpium*, *hoc est, esto infimus inter bonos et generosos, non summus inter fraudulentos, superbos et impios.*

Et vocari ab hominibus Rabbi.) רב *rab* (unde *rabbi*) idem est quod multus, id est, magnus, eo quod vir magnus sit instar multorum, qualis est Rabbinus sive legis doctor, utpote eruditione, auctoritate et virtute cæteris antecellens: *Vocari volunt Rabbi*, ait Chrysostom. *et non esse: nomen appetunt, et officium negligunt.* Prudenter R. Benzoma in Pirke Avoth, cap. 4. *Quis*, ait, *est sapiens? qui libenter ab omnibus discit, iuxta illud: Super senes intellexi, quia mandata tua quæsivi,* Psalm. 118. *Quis potens? qui dominatur iræ, et animo suo, iuxta illud: Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium.* Proverb. 16. v. 32. *Quis dives? qui suis est contentus, iuxta illud: Labores manuum tuarum manducabis, beatus es, et bene tibi erit,* Psal. 127. *Quis honoratus? qui alios honorat, iuxta illud: Quicumque glorificaverit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles,* 1. Reg. 2. 30.

Vers. 8. Vos autem nolite vocari rabbi: unus est enim magister vester, omnes autem vos fratres estis.) Vetat ambitionem et arrogantiam, qua Scribæ et Pharisæi captantes auram popularem cupiebant cæteris eminere, honorari et vocari rabbi præ Christo, imo excluso Christo; alioqui gradum doctoratus appetere licet, velut testimonium scientiæ, ut illo auctoritatem docendi prædicandique apud populum, quis sibi conciliet, itaque maiorem in eo fructum docendo et prædicando efficiat. Unde Concilium Tridentinum sess. 24. c. 12. præcipit, *ut dignitates omnes et saltem dimidia pars canonicatuum in Cathedralibus Ecclesiis, et Collegiatis insignibus, conferantur tantum Magistris et Doctoribus, aut etiam licentiatis in Theologia vel Iure Canonico.* Quocirca Christus non ait, Nolite esse, sed *nolite vocari rabbi.*

Gradum doctoratus ergo non vetat Christus, sed superbum nominis ambitum, fastum et arrogantiam, qua quis nomine doctoris sibi placet, se magnifice circumspicit præ cæteris, vane se extollit, imo cæteros despicit, quasi scientiam et doctrinam habeat a se, non a Christo; uti faciebant Scribæ. Unde causam subdit: *Unus est enim Magister vester, omnes autem vos fratres estis*, q. d. Unus summus omnium Rabbi, id est, Magister, est Christus, cuius cæteri omnes sunt discipuli, inter se pares quasi fratres: nemo ergo eorum se superbe præ cæteris extollat, arroganterque velit vocari Rabbi; quasi ex se sit doctor et magister aliorum: hoc enim est iniurium Christo, qui solus ex se habet omnem scientiam, solusque est summus omnium doctor, ipsos etiam doctores constituens et docens: si enim natura æque ac gratia estis fratres, ideoque pares; ergo non estis magistri alii in alios, superbe aliis imperantes et dominantes, uti faciunt Scribæ. Alioqui enim Paulus ipse, ait S. Hieronymus, modeste vocat se doctorem gentium, Ephes. 2.

Vers. 9 Et patrem nolite vocare vobis super terram: unus enim est Pater vester, qui est in cælis.) Transit a magistro ad patrem, quia v. prec. dixit, omnes nos esse fratres; scilicet filios eiusdem Dei Patris. Ait ergo: Nolite vocare vobis super terram *Patrem*, scilicet quasi præcipuum vitæ auctorem, alimentorum et hæreditatis curatorem; ita ut ab eo toti pendeatis, vel certe tam ab eo, quam a Deo; uti faciunt Gentiles et athei aliique, non Deo, sed hominibus fidentes. Hunc esse sensum patet ex ratione quam subiicit: *Unus est enim Pater vester, qui est in cælis, a quo omnis paternitas nominatur in cælo et in terra,* Ephes 3. vers. 15. Vide ibi dicta. Deus ergo solus vere et plene est pater omnium, utpote qui solus animam et vitam singulis aspirat, creat, conservat, auget, cuius comparatione patres terreni abusive, ait S. Hieronym. et umbratice dumtaxat sunt patres, ideoque filiis insolenter imperare non debent, sed se cum filiis humiliter Deo summo omnium Patri summittere: *Non enim*, ait S. Chrysostomus, *initium vitæ habemus ex parentibus, sed transitum vitæ per eos accipimus.*

Nec vocemini (ne ambiatis vocari) magistri (Græce καθηγηταί, id est, institutores, magistri, gubernatores, moderatores; Syrus, *rectores;* Arabicus, *gubernatores*) Vers. 10.
quia magister (Græce καθηγητής, id est, viæ et vitæ institutor, dux et gubernator; Syrus, *rector;* Arabicus; *gubernator*) vester unus est, Christus.) Ipse enim primo per se nos docet, præit et ducit per viam virtutis ad cælum, felicitatem et gloriam: cæteri vero docent prius ab ipso edocti. Secundo, cæteri docendo tantum verba et voces exterius auribus insonant, velut cymbalum tinniens; sed Christus eorum sensa interius mentibus pandit, easque luce doctrinæ suæ illuminat: *Non enim homo intellectum homini præstat docendo*, ait S. Chrysost. *sed a Deo præstitum per admonitionem exercet.* Tertio, cæteri tantum ostendunt, quid lex iubeat, quidque Deus a nobis exigat: at Christus gratiam voluntati inserit, ut illa quæ agenda sunt audientes, reipsa fortiter et constanter opere adimpleamus.

Hac de re S. Aug. scripsit librum de Magistro, de quo ipse l. 3. Conf. c. 2. *Sub idem tempus*, inquit, *scripsi librum de Magistro, in quo disputatur, quæritur et invenitur, Magistrum non esse qui docet hominem scientiam, nisi Deum, secundum illud quod in Evangelio scriptum est: Unus est Magister vester vester Christus.* Unde c. 11. idipsum sic demonstrat: *De universis*, inquit, *quæ intelligimus, non loquentem qui personat foris, sed intus ipsi menti præsidentem consulimus veritatem, verbis fortasse, ut consulamus, admoniti. Ille autem qui consulitur, docet, qui in interiore homine habitare dictus est Christus, id est, incommutabilis Dei virtus atque sempiterna sapientia: quam quidem omnis rationalis anima consulit, sed tantum cuique panditur, quantum capere propter propriam, sive malam, sive bonam voluntatem potest.*

Qui maior est vestrum, erit minister vester.) Vers. 11.
Syrus, *fiat minister in vobis. Morbum inanis gloriæ*, ait Supr. 20. 26.
S. Chrysostomus, *quem fugiendum esse dixerat, docet per humilitatem esse fugiendum.* Et Origenes: *Si quis*, inquit, *ministrat verba divina, sciens quia Christus in eo fructificat, nequaquam se magistrum, sed ministrum profitetur: unde sequitur: Qui maior est vestrum*, etc. *quoniam et ipse Christus, cum esset vere Magister, ministrum se esse professus est, dicens: Ego sum in medio vestrum quasi qui ministrat: bene autem post omnia quibus vanæ gloriæ vetavit concupiscentiam, addidit, dicens: Qui autem se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliaverit, exaltabitur.*

Erit minister.) Præveniat, ait Glossa, obsequendo, non superbe dominando: rectorem et matrem exhibeat pietas, et patrem disciplina: cavendumque ne aut districtio rigida, aut pietas sit remissa.

Qui autem se exaltaverit, humiliabitur: et qui Vers. 12.
se humiliaverit, exaltabitur.) Syrus, *quicumque efferet seipsum, deprimetur; et qui seipsum depresserit, efferetur*, apud Deum, ait Remigius, et etiam apud homines: hi enim humiles extollunt, superbos humiliant. *Gloria enim sequitur fugientes, sequentes fugit. Insolentiam*, ait S. Hilarius, *Deus humilem effecturus est, et humilitatem elaturus in gloriam.* Vide dicta Iacobi cap. 1. v. 9. et 1. Petri cap. 5. v. 5. et 6. Praxim huius axiomatis Christi ostendit humilis Evangelii discipulus, imo doctor S. Franciscus, per omnes vitæ suæ actiones, uti ostendit S. Bonaventura in eius vita.

Luc. 14. 11. et c. 18. 14. Qui se humiliaverit, exaltabitur.

Porro sicut quælibet virtus tres habet gradus, quorum primus est, propositum, quo homo firmiter proponit virtutem capessere, et opere exequi. Secundus, fortitudo, ut omnes tentationes, adversitates, impedimenta, quæ in executione virtutis occurrunt, fortiter superet, et constanter transcendat. Tertius, alacritas, ut alacriter hæc faciat, illaque appetat, et in iis gaudeat, exultet et triumphet. Sic pariter humilitatis primus gradus est, seipsum suique vi- Tres virtutis gradus.

litatem agnoscere, ideoque se despicere: secundus, fortiter ferre sui contemptum undecumque veniat: tertius, in eo gaudere et exultare.

Exemplum arrogantis humiliatu. Exemplum memorabile recenset B. Petrus Damianus epistola 15. (in alia editione 36.) Quidam, ait, clericus audax et bellicosus, suo fastu et armis magnus evasit, ideoque de prædiis quibusdam litem habuit cum alio viro potente, quam prælio decidere statuit; utrinque ergo cohortes in aciem deducuntur. Clericus ante prælium adiens templum, audiensque Missam, cum legeretur: *Qui se exaltaverit, humiliabitur*, etc. insolenter dixit, imo blasphemavit: *Hæc sententia falsa est in me: si enim ego me humiliassem, nunquam tam magnus evasissem.* Mox inito prælio, cum equus eius sitibundus ad aquam vicinam ipso invito procurreret, ipseque scutum in equum impingeret, ut illum in aciem revocaret, ecce tibi gladius hostilis os eius blasphemum fulminis more transfixit, eumque occidit, ut superbum humiliaret et sterneret, veramque esse Christi sententiam ostenderet.

Vers. 13. Luc. 11 52. VÆ AUTEM VOBIS SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUIA CLAUDITIS REGNUM CÆLORUM ANTE HOMINES; VOS ENIM NON INTRATIS, NEC INTROEUNTES SINITIS INTRARE.

Nota. Sicut Christus octo consignavit beatitudines, quasi totidem piorum benedictiones, octies repetens το *beati*, dicensque: Beati pauperes spiritu, beati mites, beati qui lugent, etc. Matth. 5. Sic vice versa hic octo assignat impiorum Scribarum maledictiones, octiesque repetit το *væ*. Imitatur Christus legislator novus, Mosem legislatorem veterem, qui benedictiones plurimas servantibus legem promittit, ac totidem maledictiones eam non servantibus intentant, Deut. 27. v. 12. Ita Origenes.

Octies hic Christus repetit væ.

Porro το *væ* Christi, partim est prædicentis, ut vult Origenes, grave supplicium sceleribus Scribarum imminens, partim condolentis et commiserantis. Unde Basil. citatus in Catena Lucæ 11. v. 52. *Hæc vox væ*, ait, *quæ intolerabilibus profertur doloribus, eis convenit, qui paulo post detrudendi erunt in grave supplicium*, puta in mortem et excidium, tum præsens, tum futurum in gehenna. Væ ergo præsupponit culpam mortalem: illi enim intentat minas æternæ damnationis et gehennæ, uti Christus explicat v. 33.

QUI CLAUDITIS REGNUM CÆLORUM ANTE HOMINES.) q. d. Ego iam aperio singulis regnum cælorum; prædico enim: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum;* quia hoc per Adæ peccatum quatuor millibus annorum clausum, ego morte mea expians Adæ peccatum, iam aperiam, ut qui in me credit, meamque vitam sequitur, illud quasi apertum ingrediatur: quare multi Iudæorum prædicatione mea excitati, illud ingredi satagunt: Vos vero, o Scribæ, illos avertitis, cælumque eis clauditis, tum per vanas et perversas traditiones vestras, quibus illos imbuitis: nam ut ait S. Chrysost. regnum cælorum est S. Scriptura, vel beatitudo, ad quam illa ducit: ianua est intellectus S. Scripturæ, vel Christus: clavicularii sunt Scribæ et Sacerdotes; clavis est verbum scientiæ; apertio est eius interpretatio: tum quia vestris sceleribus eos scandalizatis, vestroque exemplo in eadem ipsos trahitis: tum denique quia me calumniando et persequendo, ipsos a me meaque fide, quæ via est ad cælum, abstrahitis: ego enim sum ostium, quia per me solum ingressus patet in cælum, Ioan. 10. 9. Tropologice, Origenes: *Claudunt*, ait, *regnum cælorum, qui sine ratione aliquem excommunicant.*

VOS ENIM NON INTRATIS NEC INTROEUNTES SINITIS INTRARE.) q. d. Non sufficit vobis vestra malitia et damnatio, sed in eamdem quoque alios pertrahere satagitis. Hoc grave est scelus Si enim Doctoris (quales erant Scribæ) est errantes revocare, ait S. Chrysostomus, qui ad salutem tendentes in errorem inducit, is perditus omnino atque pestifer, imo ipsa pestis est; quare Doctor tot gehennas meretur sibique accersit, quot animas corrumpit et perdit; quia non est doctor et promotor salutis, sed proditor, ait S. Chrysostomus.

Vers. 14. Luc. 20. 47. M. 12. 40. VÆ VOBIS SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUIA COMEDITIS DOMOS VIDUARUM, ORATIONES LONGAS ORANTES: PROPTER HOC AMPLIUS ACCIPIETIS IUDICIUM.) q. d. Væ vobis Scribæ, quia comeditis, et, ut Syrus, *exeditis*, id est, exhauritis substantiam viduarum, dum ab eis emungitis pecunias, vendendo scilicet eis cum sanctitatis simulatione longas publicasque vestras orationes; hoc est enim quod explicans subdit, *longas orationes orantes;* Græce προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι, id est, *prætextu longa orantes*, id est, prætextu quod prolixe oretis. Unde Marcus habet, *obtentu longæ orationis.* Arabicus, *ob causam longitudinis orationum vestrarum:* ita S. Chrysostom. Iansenius, et alii.

VIDUARUM.) Viduæ enim, ait Chrysostomus cum careant marito quasi consiliario, facilius decipiuntur, et proniores sunt ad sua largiendum hypocritis sanctitatem præferentibus et promittentibus. Viduæ ad dandum proniores.

PROPTER HOC AMPLIUS ACCIPIETIS IUDICIUM.) Hoc est, maiorem condemnationem. Unde Syrus vertit, *habituri estis iudicium supremum*, tum quia pauperes viduas expilatis; tum quia simulatis sanctitatem cum sitis scelerati; tum quia, ut ait Chrysostom. *avaritiam religionis colore depingitis, ut ametur iniquitas, dum pietas existimatur;* tum quia viduas vestris erroribus et sceleribus imbuitis; quocirca debetis pœnam proprii peccati, et alienæ ignorantiæ reatum, ait S. Hilar.

VÆ VOBIS SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUIA CIRCUITIS MARE ET ARIDAM, UT FACIATIS UNUM PROSELYTUM: ET CUM FUERIT FACTUS, FACITIS EUM FILIUM GEHENNÆ DUPLO QUAM VOS.) Pro *hypocritæ*, Syrus hic et in sequentibus semper vertit, *acceptores vultus.* Proselytus Græce, idem est quod Latine *advena*, vel *adventitius*, qui scilicet ex gentilismo conversus ad Iudaismum accedit, venitque ad Iudæos, eorumque Ecclesiam et religionem. Hebr. vocantur גרים *gherim.* Christiani tales vocant Neophytos. Scribæ enim satagebant multos Gentiles efficere Iudæos, tum ambitionis, tum avaritiæ causa, ut suas oblationes augerent. *Mare et aridam*, id est, totum orbem, *ut faciatis unum*, quia cum essent inefficaces ad aliorum salutem, multo labore indigebant ad unius conversionem, ait S. Chrysostomus. Vers. 15. Proselytus quid?

FACITIS EUM FILIUM (id est, reum, dignum, obnoxium) GEHENNÆ DUPLO QUAM VOS.) Græce διπλότερον ὑμῶν, id est, duplicius quam vos, quia ut ait Euthymius, ita natura comparatum est, ut in vitiis discipuli magistros facile superent: *Quia*, ut ait Chrysostomus, *malo exemplo magistrorum provocati, eis peiores fiunt, præsertim cum ad ea a magistris verbo vel exemplo excitantur.* Rursum quia multi proselyti, dum vident vestra vitia, revertuntur ad gentilismum et idololatriam: ita S. Hieronymus: hic enim relapsus, maius et quasi duplex est peccatum.

Vere Origenes: *Sicut*, inquit, *iustus secundum numerum iustitiarum suarum augetur in gloria, ita peccator secundum numerum peccatorum in pœna.*

VÆ VOBIS DUCES CÆCI, QUI DICITIS: QUICUMQUE IURAVERIT PER TEMPLUM, NIHIL EST (ad nihil obligatur) QUI AUTEM IURAVERIT IN AURO TEMPLI, DEBET.) Aurum, quod iuravit et vovit solvere. Arabicus, pro *debet* vertit *peccavit*, videlicet si non præstiterit id quod iuravit. Alii vertunt, *reus est* sui iuramenti. Vers. 16.

Nota, ex dictis Matthæi 5. vers. 34. Scribas ex eo quod Deus iusserat, ut per se (per Deum) dumtaxat iurarent, putasse iuramentum factum per creaturas non esse iuramentum, nec obligare, sed avaritia excæcati, excipiebant illa, quæ oblata Deo illorum loculos implebant, quasi hæc sola sanctissima haberentur: unde iure a Christo vocantur *duces cæci.* Arguit enim eos stultitiæ et fraudulentiæ, ait S. Hieronymus, quia putabant magis esse aurum sanctificatum, quam templum sanctificans, ait Interlin.

Porro dicebant Scribæ sanctiora esse oblata ipso templo, ut homines promptiores facerent ad oblationes quam ad preces, ait Glossa. Aurum templi vocat aurum, quod offertur et iniicitur in gazophylacium templi, ad alendos eius ministros, puta sacerdotes quales erant Scribæ: ita S. Hieron. Beda, Iansen. Maldonat. et alii. Vere Glossa: *Qui iurat*, inquit, *per creaturam, iurat per divinitatem præsidentem creaturæ.*

STULTI ET CÆCI, QUID ENIM MAIUS EST AURUM AN Vers. 17.

TEMPLUM, QUOD SANCTIFICAT AURUM.) Ratio hæc Christi clara est, et stoliditatem Scribarum convincit et confutat. Proprie sanctitas est interior virtus et gratia animam sanctificans. Templum vero dicitur sanctum metonymice, quia ad res sanctas, puta ad preces et sacrificia Deo in illo offerenda, dedicatum. Hæc ergo externa tantum erat sanctitas, quam templum rebus aliis in se Deo oblatis communicabat, et quasi afflabat; quare sanctius erat templum ipsa oblatione templi, ac proinde sanctius magisque obligans erat iuramentum factum per templum, quam per aurum in templo oblatum.

Vers. 18. ET QUICUMQUE IURAVERIT IN ALTARI (per altare) NIHIL EST (nihil iurat, et ad nihil tenetur) QUICUMQUE AUTEM IURAVERIT IN DONO (per donum) QUOD EST SUPER ILLUD, DEBET.) Donum quod iuravit et vovit solvere; qui enim iurat se oblaturum in altari centum aureos, hoc ipso vovet Deo, cuius est altare, centum aureos. Eadem est ratio altaris, quæ templi iam dicta.

Vers. 19. CÆCI: QUID ENIM MAIUS EST, DONUM, AN ALTARE QUOD SANCTIFICAT DONUM?) Syrus pro *sanctificat* hic et in sequ. vertit, *consecrat:* donum enim Deo oblatum proprie non sanctificatur, ut ipsum in se fiat iustum et sanctum, sed dicitur sanctificari extrinsece; quia scilicet Deo offertur et consecratur.

Vers. 20. QUI ERGO IURAT IN ALTARI (per altare) IURAT IN EO, ET IN OMNIBUS (per omnia) QUÆ SUPER ILLUD SUNT.) Et consequenter per aurum et donum in altari oblatum; magis ergo tenetur iuramento quam is, qui per solum aurum templi iuravit.

Mystice, S. Augustinus l. 1. quæst. Evang. c. 34. Templum et altare est Christus; aurum et donum, laudes et sacrificia in eo et per eum oblata. Origenes: Altare, ait, est cor; dona, orare, ieiunare, etc. quæ sancta facit cor.

Vers. 21. ET QUICUMQUE IURAVERIT IN TEMPLO (per templum) IURAT IN ILLO, ET IN EO QUI HABITAT IN IPSO.) q. d. Qui iurat per templum, iurat per Deum habitantem in templo. Iurat enim per templum, quasi per domum et solium Dei, hoc est, iurat per Deum qui solium suum habet in templo, ut ibi adoretur et colatur: sacra enim maiestas et sanctitas Dei, ab hominibus censetur habitare in templo. Unde B. Nilus: *Ecclesiam* (templum), inquit, *ut cælum adito.*

Vers. 22. ET QUI IURAT IN CÆLO (per cælum; Hebræi enim ב id est, *in*, usurpant pro *per*, præsertim in iuramentis) IURAT IN THRONO (per thronum) DEI, ET IN EO (per eum, puta Deum) QUI SEDET SUPER EUM.) Ex communi enim hominum usu et sensu, qui iurat, Deum, qui solus est infallibilis, ipsaque increata veritas, vocat in testem sui dicti vel promissi: quare qui iurat per cælum, per Deum cæli regem et præsidem iurat, cumque in testem vocat.

Vers. 23. Luc. 11. 42. VÆ VOBIS SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUI DECIMATIS MENTHAM, ET ANETHUM, ET CYMINUM, ET RELIQUISTIS QUÆ GRAVIORA SUNT LEGIS, IUDICIUM, ET MISERICORDIAM, ET FIDEM: HÆC OPORTUIT FACERE, ET ILLA NON OMITTERE.) Decimæ enim sunt in lege a Deo sancitæ. Unde R. Achiva in Pirke Avoth cap. 3. dicit: *Decimæ sunt murus opum* (quia eas tuentur et conservant) *traditio est murus legis, votum est murus abstinentiæ, silentium est murus sapientiæ.* Sed Pharisæi nimis minuti et exacti erant in exigendis decimis herbarum, lege non expressarum, idque tacite hic taxat Christus.

Mentha. MENTHAM.) Nota est herba boni odoris, calida et sapida, qua Tramontani carnem iurulentam condiunt.

Anethum. ANETHUM.) Est herba odorata, de qua Plinius lib. 18. c. 20. *Anethum,* ait, *ructus movet, tormina sedat, alvum sistit.*

ET RELIQUISTIS QUÆ GRAVIORA SUNT LEGIS, scilicet, IUDICIUM (id est, ius et æquitatem in iudicando, iniustam ferentes sententiam, ut amicis vel dona offerentibus faveatis et causam adiudicetis. Erant enim ipsi iudices, ut dixi cap. 5. 22.) ET MISERICORDIAM (quia rigide et crudeliter a viduis et pauperibus extorquetis decimas, oblationes et victimas) ET FIDEM) Id est, fidelitatem in dictis, pactis et conventis; vel *fidem* in Deum et Christum ab eo missum: hunc enim negatis, ideoque estis infideles carentes fide, spe, et charitate, quæ longe maioris sunt momenti, quæque longe magis Deus a vobis requirit, iuxta illud Michææ 6. v. 8. *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te, utique facere iudicium, et diligere misericordiam, et sollicitum ambulare cum Deo tuo. Hæc,* scilicet graviora, iudicium, misericordiam, fidem, *oportuit facere* præ cæteris, *et illa* (decimationes herbarum) tamen *non omittere,* utpote lege præcepta vel permissa.

DUCES CÆCI EXCOLANTES (Græce διυλίζοντες, id est, liquantes, defæcantes, a fæcibus expurgantes, sicut per colum, verbi gratia, per linteum guttatim colatur et purgatur vinum, lac, mel, oleum a culicibus aliisque fæcibus insidentibus. Unde Apuleius in Florid. de Gymnosophistis: *Non illi norunt,* inquit, *arvum colere, vel aurum colare*) CULICEM, CAMELUM AUTEM GLUTIENTES.) Perperam Caietanus pro *camelum* ponit *asilum* quod insecti est genus horrisonum sonum edens; unde a Belgis vocatur *horselen.* Nam omnes codices Græci, Latini, Syri, et Arabici habent *camelum,* qui recte opponitur culici tamquam maximum minimo, q. d. Si parvus culex in vinum vel potum vestrum inciderit, vinum excolando et per colum stillatim transmittendo, culicem in colo retinetis et abiicitis, ne eum bibendo hauriatis; interim tamen vastum camelum, ingenti oris rictu fauciumque hiatu dilatato transglutitis. Est proverbium, q. d. Res minimas, puta decimationes herbarum, utpote vobis lucriferas exacte curatis, ne quis vos in minimo defraudet; sed interim iniustitias, rapinas, aliaque scelera instar cameli grandia et gravia, sine scrupulo committitis, et quasi potando transglutitis; iuxta illud Iob 15. vers. 16. *qui bibit quasi aquam iniquitatem. Irridet* ergo Christus, ait Hilarius, Scribarum *in colandis culicibus diligentiam, quorum in glutiendis camelis esset incuria.* Irridet, inquam, præposterum Scribarum studium, quod committerent maxima delicta, caventes minima, ait Origenes, quod in rebus minimis essent meticulosi, in maximis securi; in nugis scrupulosi, in solitis sceleribus liberi et audaces; in cæremoniis et lotionibus suis superstitiosi, sed vera religione et charitate vacui, utpote viduas et pauperes excoriantes. Tales etiamnum sunt inter fideles, qui scrupulose recitant rosarium, ieiunant in honorem B. Virginis, etc. interim sine scrupulo luxuriantur, rapiunt, furantur, etc.

Vers. 24. Culicem colare, camelum glutire.

Similia adagia idem fere significantia sunt: fonti aquam detrahis ut mare impleas; nudum spolias ut vestitum ornes; candelæ lumen adiuvis ut soli addas; Leone venaris canem, bove leporem. Proverbia.

Mystice, S. Gregorius per culicem accipit Barabbam, per camelum vero Christum; sic enim ait lib. 1. moral. c. 6. *Liquantes culicem, camelum autem glutientes: culex enim susurrando vulnerat, camelus autem sponte se ad suscipienda onera inclinat. Liquaverunt ergo Iudæi culicem, quia seditiosum dimitti latronem petierunt: camelum vero glutierunt, quia eum qui ad suscipienda nostræ mortalitatis onera sponte descenderat, extinguere clamando conati sunt.*

VÆ VOBIS SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUIA MUNDATIS QUOD DEFORIS EST CALICIS ET PAROPSIDIS, INTUS AUTEM PLENI ESTIS RAPINA ET IMMUNDITIA.) *Paropsides* sunt disci et patinæ, quibus cibus in mensa apponitur. Est parabola, in qua Christus hominem vocat calicem et paropsidem, corpus et bona externa vocat id *quod deforis est calicis et paropsidis,* animam et conscientiam vocat id quod intus est, sive interiorem calicis et paropsidis partem, q. d. Vos, o Pharisæi, studiose lavatis et mundatis vestras manus, corpora, lances, scyphos e quibus comeditis et bibitis; at conscientiam vestram repletis rapina omniumque scelerum immunditia, cum tamen conscientiæ puritas maxime sit curanda; utpote quæ sola nos coram Deo mundos efficit, et a quo omnis operum rerumque omnium mundities dimanat: a conscientia enim profluit omnis omnium actionum bonitas vel malitia; quare conscientia mundata cætera mundantur, omniaque illi munda sunt. Sic Apostolus sæpe distinguit hominem interiorem ab exteriore, uti dixi Roman. 7. 22. Vers. 25. Luc. 11. 39. Paropsis.

Posset secundo breviter et simpliciter sic exponi, q. d. Studiosi estis ut paropsides et calices externos, e quibus editis et bibitis,mundetis; calices vero internos conscientiæ sceleribus fœtidos et putidos eluere, et per pœnitentiam mundare negligitis; cupitis habere lances mundas et mentem immundam. Hic sensus in idem cum priore recidit, esto calicem et paropsidem proprie accipiat. Verum illa improprie et parabolice hic accipi patet ex v. 26.

Pleni estis rapina.) *Hoc ipsum,* ait S. Chrysostomus, *et Prophetæ sæpius prædicaverunt, quod principes eorum rapaces essent, socii furum, in iudicando nullam iustitiæ rationem, sed munera et retributiones sequerentur.* Lege Isaiam c. 1. v. 23. et 24.

Et immunditia.) Legit Interpres in Græco ἀκαθαρσίας, iam legunt ἀδικίας, id est, *iniustitia*, vel ἀκρασίας, id est, intemperantia, q. d. Putatis vos pollui, si bibatis ex calice immundo; at non censetis vos pollui intemperantia dum vos inebriatis, cum tamen intemperantia mentem polluat, non autem calix immundus.

Vers. 26. Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id quod de foris est, mundum.) q. d. O Pharisæe, qui alios doces et in teipso cæcutis, munda prius tuam mentem et conscientiam internam : tunc enim omnia externa tibi fient munda : ex puritate enim mentis, suam puritatem et bonitatem moralem hauriunt omnes actiones, et res externæ ; sed res externæ, puta calices mundi, non possunt mundare internam mentem ebrietate, rapina,aliove scelere maculatam et immundam. Vide dicta v. 25.

Vers. 27. Luc. 11. 44. Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ a foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia.

Vers. 28. Sic et vos a foris quidem paretis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate.) Græce ἀνομία, id est, legis prævaricatione, q. d. Exterius simulatis legis studium,cum interius eam spernatis et prævaricemini. Apposite Auctor Imperfecti apud Chrysostomum : *Dicito mihi,* inquit, *o hypocrita, si bonum est esse bonum, ut quid non vis esse quodvis apparere : nam quod turpe est apparere, turpius est esse: quod autem formosum est apparere, formosum est esse.*

Porro *plurimi hodie similes sunt Pharisæis,* ait S. Chrysostomus, et ex eo Titus Bostrenus in Lucæ 11. v. 44. *qui munditiei et ornatus exterioris maximam curam gerunt ; animæ vero decoris nullam, quin imo vermibus ac sanie,indicibilique graveolentia,cupiditatibus,inquam,absurdis atque improbis animam replent.*

Vers. 29. Luc. 11. 47. Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui (Græce ὅτι, id est, *quia)* ædificatis sepulcra Prophetarum, et ornatis monumenta iustorum.) Licet enim hoc in se sanctum sit et religiosum, tamen in Scribis erat vitiosum et impium. Triplicem causam dat S. Chrysostomus: *Tria peccata in ædificandis sepulcris.*

1. Primo, non accusat,inquit,opus,sed intentionem: ad pompam enim faciebant, sed quid prodest eis ad pompam laudari ubi non sunt, et ubi sunt (in gehenna) torqueri?
2. Secundo, quia sine causa iustos honorat qui iustitiam spernit, nec possunt sancti amici esse iis, quibus Deus est inimicus.
3. Tertio, quia non gaudent Martyres ex iis pecuniis honorari, in quibus pauperes plorant ; quia scilicet Scribæ eas exigebant a pauperibus,quos affligebant, et ob inopiam plorare cogebant, ut iis magnifica sepulcra Prophetis,et magis sibi gloriæ monumenta extruerent.
4. Adde quarto et maxime, taxat hic Christus Scribas ædificantes sepulcra Prophetis, eo quod dum hoc facerent, simul alios maiores Prophetas occidebant, aut occidere cogitabant, uti Christum eiusque asseclas, atque hac ratione videbantur ipsi homicidia, imo sacrilegia patrum suorum imitari, eisque tacite consentire, dum cum simili occidendi Christum affectu, sepeliebant Prophetas a patribus suis occisos, q. d. Sepelitis Prophetas a patribus vestris occisos, similem affectum me occidendi meque sepeliendi habetis : quare apposite sepelitis Prophetas,quos patres vestri occiderunt; sicut latronum filii sepeliunt homines a parentibus occisos, ut latrocinium lateat. Simili enim modo vos consentitis sceleri et propheticidio parentum vestrorum, dum me qui Prophetarum sum princeps,occidere et sepelire destinatis : idem enim facitis quod patres vestri fecerunt : ita Origenes, S. Hieronymus, Euthymius, et alii, et patet ex sequentibus, præsertim versic. 32. ubi explicans ait : *Et vos implete mensuram patrum vestrorum.*

Adde τὸ *hypocritæ*, innuit quod non per veram, sed per fictam pietatem et hypocrisim ædificarint sepulcra Prophetis, scilicet ut per eam tegerent sua scelera, et viderentur esse iusti et religiosi legis tutores, ideoque et zelo iustitiæ Christum persequi ad necem, quasi legis violatorem et hostem, quæ maior, imo duplex erat iniquitas, scilicet prima machinationis necis Christi, secunda hypocrisis quod eam se pie inferre Christo simularent, ut legem et Prophetas a Christi iniuria et contemptu (uti ipsi dicebant et mentiebantur) vindicarent. Ita Toletus in Lucæ cap. 11. v. 44. ubi hunc sensum innuit Lucas,dicens: *Profecto testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum, quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulcra :* hoc fine, ut videamini religiosi, ideoque pie me persequi et occidere. Sic Antoninus Caracalla Imperator cum fratrem suum Getam in sinu matris occidisset, suasum est ei a domesticis, ut ad parricidium hoc velandum et honestandum, Getam inter deos referret; quibus ille : *Sit divus*, inquit, *modo non sit vivus*, teste Spartiano. Ita Scribæ nolebant Christum et Prophetas esse vivos, ne ab eis scelera eorum carperentur : maluerunt ergo eos occidere, et ad scelus tegendum occisos magnifice sepelire, et inter divos referre. Unde Auctor Imperfecti : *Semper*, inquit, *Iudæi præteritorum Sanctorum cultores fuerunt, et præsentium contemptores, magis autem persecutores.* Tales etiamnum sunt inter Christianos, qui Sanctos vita functos venerantur, vivos aversantur, utpote qui verbis et exemplis improbos eorum mores suggillent. Hinc illud : *Antoninus Caracalla fratrem suum Getam a se occisum inter deos retulit.*

Pascitur in vivis livor, post fata quiescit.

Et dicitis : si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus (Græce οὐκ ἂν ἦμεν, id est, *non fuissemus*) socii eorum in sanguine Prophetarum.) Id est, non occidissemus Prophetas, nec consensissemus aut cooperati fuissemus patribus nostris, eos occidentibus. Falluntur et mentiuntur : si enim Christum Prophetarum Principem occiderunt, eo quod eorum vitia taxaret, utique et Prophetas occidissent, qui eadem taxare solebant. Vers. 30. Luc. 11. 47.

Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia (quod) filii estis eorum qui Prophetas occiderunt.) q. d. Vos ipsi de vobis et contra vos testificamini, quod sitis filii homicidarum, imo propheticidarum; ac consequenter quod eumdem cum patribus vestris habetis genium, eamdem indolem, eamdem inclinationem et propensionem, occidendi scilicet Prophetas vestrorum vitiorum castigatores : nam *patrem sequitur sua proles;* pater enim in filium suas inclinationes, dotes, et vitia cum semine transfundere solet. Hinc *filii patrissant.* Adde institutionem et exempla parentum, quibus filios ad eadem facienda provocant et impellunt.Quare solent filii actus parentum imitari, ut perficiant id quod parentes inchoarunt. Unde subdit Christus: Vers. 31.

Et vos implete (Arabicus, *impletis*) mensuram patrum vestrorum.) Me scilicet et Apostolos occidendo, sicut patres vestri occiderunt Prophetas, ut mensuram scelerum et cædis Prophetarum ab iis cœptam impleatis. Hæc Christi vox non est imperantis, sed permittentis et prædicentis, q. d. Non impero, sed permitto, certoque prædico, quod vos, o Scribæ et Iudæi, me meosque occidendo implebitis mensuram scelerum propheticidiorum, quæ commiserunt patres vestri : quare mensura hac impleta, Deus omnia tam patrum quam vestra scelera, semel et simul castigabit per extremum excidium, quod per Titum et Vespasianum Ierosolymæ et Iudææ infliget. Ita S. Chrysostomus: *Occulte,* ait, *insinuat malitiæ similitudinem.* Vers. 32.

Ex hoc versu et ex v. 35. et 36. Theologi docent, Deum

Mensura peccatorum Dei quæ? regnis, rebuspublicis, civitatibus et privatis hominibus, certam statuisse et decrevisse peccatorum mensuram, antequam ea plene et perfecte puniat: sed mox ubi illa completa fuerit, tunc omnia simul plenissime punire. Sic hic Christus expectavit cædem suam suorumque Apostolorum, antequam everteret Ierusalem. Sic Genes. 15.16.

Ratio a priori. Deus ait Abrahæ: *Necdum completæ sunt iniquitates Amorrhæorum*, sed post 400. annos complebuntur, tumque per Mosen et Iosue illos delebo, ac in eorum regionem Hebræos introducam: *Omnis enim gens vel civitas*, ait Auctor Imperfecti, *non cum peccaverint statim punit eas Deus, sed expectat per multas generationes, et modo mandat, modo minatur, interdum ex parte castigat, ut quanto diutius eos expectaverit, tanto et Dei iudicium iustius sit, et illorum dignior pœna. Quando autem placuerit Deo perdere civitatem illam aut gentem, videtur omnium generationum præcedentium peccata reddere illis: quoniam quæ illæ omnes generationes merebantur, hæc sola passa est.* Sic Deus iussit Sauli, delere posteros Amalec ob scelera parentum, et hostilitatem perpetuam contra Iudæos, 1. Reg. c. 15. 16. Causa est, quod filii et posteri, æstimatione civili censeantur esse unum quid cum suis parentibus; hinc merita vel demerita parentum in filios redundant; cum scilicet filii parentum scelera et mores imitantur; tunc enim impleta scelerum mensura a Deo præfinita, ipsi luunt tam sua quam patrum suorum peccata. Ita Interpretes, ac nominatim Abulensis q. 253. et 259.

Ubi tamen adverte, tunc filios non puniri gravius quam propria eorum peccata mereantur: sed quia ipsi parentum suorum impiorum peccata imitantur, itaque cumulum peccatorum a Deo definitum et designatum implent, hinc fit ut Dei ira in eos desæviat, quæ alioquin in eos tam graviter non sæviisset, nisi parentum peccata ad hunc cumulum conficiendum, et integrandum præcessissent. Atque hoc sensu, et hac de causa tunc dicuntur filii luere peccata parentum, quia Deus ad utrosque et ad utrorumque demerita in puniendo respicit, iuxta illud Deuteron. 5. 9. *Deus æmulator, reddens iniquitatem patrum super filios, in tertiam et quartam generationem, his qui oderunt me, et faciens misericordiam in multa millia diligentibus me.* Vide ibi dicta.

Vers. 33. SERPENTES, GENIMINA VIPERARUM (proles geniti a viperis) QUOMODO FUGIETIS A IUDICIO GEHENNÆ?) Quo in die iudicii ego vos quasi Christicidas et Deicidas iudicabo, et condemnabo ad gehennam. Scribas vocat serpentes et viperas, ob serpentinam et vipeream eorum indolem, astutiam, malitiam nocendi, et se suosque Apostolos occidendi studium. Nam *sicut de viperis nascuntur viperæ, sic de homicidis patribus vos nati estis homicidæ*, ait S. Hieronymus. Vide dicta c. 3. v. 7.

Vers. 34. Luc. 11. 49. IDEO ECCE EGO MITTO AD VOS PROPHETAS, ET SAPIENTES, ET SCRIBAS, ET EX ILLIS OCCIDETIS, ET CRUCIFIGETIS, ET EX EIS FLAGELLABITIS IN SYNAGOGIS VESTRIS, ET PERSEQUEMINI DE CIVITATE IN CIVITATEM.) Nota τo *ideo*, quod ex versu præcedenti quasi effectus ex causa elicitur, q. d. Quia vos quasi serpentes et viperæ me Messiam vestrum occidetis, ob quod scelus excidemini, et ad gehennam condemnabimini; ego misertus vestri, ut hoc excidium et condemnationem a vobis avertam, post mortem meam mittam ad vos meos discipulos et Apostolos, ut vos ad pœnitentiam et fidem in me excitent, sed prævideo quod et hos occidetis, ac hac ratione implebitis mensuram patrum vestrorum, ut ego prædixi v. 32. quo facto Deus vos exscindet per Titum, et condemnabit ad gehennam, uti iam comminatus sum et futurum prædixi: patet ex seq.

EGO MITTO.) Lucas cap. 11. 49. ait: *Sapientia Dei dixit: Mittam ad illos. Sapientia Dei*, scilicet ego ipse Christus, qui sum Dei sapientia, utpote Verbum patris.

PROPHETAS, ET SAPIENTES, ET SCRIBAS.) Lucas: *Prophetas et Apostolos.* Ita vocat Christus suos discipulos. *Nota*, ait S. Hieronymus, *varia dona discipulorum Christi: Prophetæ, qui ventura prædicunt: Sapientes, qui norunt quando debent proferre sermonem: Scribæ, in lege docti.* Et Hilarius: *Apostoli*, ait, *revelatione futurorum Prophetæ, Christi agnitione sapientes, legis intelligentia Scribæ.*

ET EX ILLIS OCCIDETIS (uti S. Stephanum lapidando, Iacobum Maiorem gladio truncando, Actor. 12. Iacobum vero Minorem ex pinna templi præcipitando, teste Euseb. lib. 2. cap. 23.) ET CRUCIFIGETIS (uti S. Simeonem Ierosolymorum Episcopum successorem S. Iacobi, teste Eusebio l. 2. Histor. c. 32.) ET EX EIS FLAGELLABITIS (uti Petrum et Apostolos, Act. 4. et 5.) ET PERSEQUEMINI DE CIVITATE IN CIVITATEM.) Uti Saulum et Barnabam, Act. c. 13. et 14.

Tropologice, Origenes hom. 23. in Numeros: *Et ego*, inquit, *hodie si Prophetæ non audiam verba, si monita eius spernam, lapido Prophetam, et quantum in me est, occido, cuius tamquam mortui verba non audio.*

UT VENIAT SUPER VOS OMNIS SANGUIS IUSTUS, QUI EFFUSUS EST SUPER TERRAM, A SANGUINE ABEL IUSTI USQUE AD SANGUINEM ZACHARIÆ FILII BARACHIÆ, QUEM OCCIDISTIS INTER TEMPLUM ET ALTARE.) q. d. Ita per vestram malitiam et obstinationem fiet, ut in vestrum caput redundet pœna et vindicta. Vers. 35. Luc. 11. 50. 51.

OMNIS SANGUIS IUSTUS.) Id est, iustorum ut vertit Syrus, qui scilicet cæteros homines ad iuste sancteque vivendum, tam verbis quam exemplis cohortati sunt. Unde Lucas habet, *sanguis Prophetarum.* Propheta enim sæpe in Scriptura idem est quod vir iustus et sanctus, præsertim qui alios quoque iustos et sanctos efficere satagit, uti faciebant Prophetæ. Causam dat S. Augustinus tract. 1. in Psalm. 118. *Nam malorum imitatio facit, ut non solum sua, sed etiam eorum, quos imitati sunt, merita sortiantur.* Porro S. Chrysostomus: Sicut, inquit, illa quæ meruerunt singulæ generationes præcedentes, illis donata sunt, qui receperunt Christum; ita quæ pati meruerunt præcedentes iniqui, super novissimos Iudæos venerunt.

QUI EFFUSUS EST SUPER TERRAM, A SANGUINE ABEL IUSTI USQUE AD SANGUINEM ZACHARIÆ.) Quia licet Cain qui fratrem Abel occidit, non fuerit Iudæus gente et genere; fuit tamen Iudæus malitia et malæ vitæ exemplo: occidendo enim iustum Abel dedit exemplum Iudæis ad hoc sequendum propensissimis, ut simili modo occiderent iustos Prophetas. Sic ergo Cain fratricida, non naturalis sed moralis et symbolicus fuit pater Iudæorum, suos fratres, scilicet Christum et Prophetas occidentium. Simili analogia diabolus dicitur pater omnium superborum et impiorum. Quia ergo Iudæi Caini fratricidium, etiam postquam divinam in eum ultionem e Scriptura cognovissent, aliorumque qui iustos et Prophetas occiderunt, propheticidia plenissime et perfectissime imitati sunt, imo ea superarunt, et longe transcenderunt, occidendo Christum Dei filium, eiusque Apostolos; nec tantum superarunt, sed et omnimode ea consummarunt et impleverunt; hinc quasi filii eorum spirituales et mystici, dicuntur luituri ipsorum quasi parentum mysticorum scelera, eo modo quo dixi v. 32. licet non tam proprie, quam filii naturales dicuntur luituri carnalium parentum peccata. Adde, quod licet Cain non fuerit pater, fuit tamen patruus Iudæorum; fuit enim frater Seth, ex quo prognatus est Abraham et Iudæi. Imo Cain vere fuit avus Iudæorum per filias. Nam posteri Seth duxerunt filias Cain, Genes. 6. v. 2. ex quibus prognati sunt Iudæi, ait Abulensis, quæst. 260. Est hoc probabile, at non certum. Scriptura enim ait dumtaxat ex iis prognatos esse gigantes, qui causa fuere diluvii, quo periere, non negat tamen alios quoque ex iis fuisse prognatos. Iudæi ergo quia non sanctitatem Seth, sed parricidium Cain, qui fratrem suum iustum Abel suam impietatem redarguentem, ut dixi Genes. 4. occidit, imitati sunt, hinc non Seth, sed Caini vocantur filii. Unde Cain fuisse typum Iudæorum, Abel vero Christianorum, docet Tertull. lib. contra Iudæos c. 5. et fuse S. Augustinus l. 12. contra Faustum c. 9.

Cain symbolicus Iudæorum pater.

Deniquefuere qui fratricidium Caini laudarunt, indeque dicti sunt Cainiani, de quibus S. Aug. l. de hæresibus c. 18. *Cainiani*, ait, *propterea sic appellati, quoniam Cain honorant, dicentes eum fortissimæ esse virtutis: simul et Iudam traditorem divinum aliquid putant esse, et scelus eius be-*

neficium deputant: asserentes eum præscisse, quantum esset generi humano Christi passio profutura, et occidendum Iudæis propterea tradidisse: illos etiam qui schisma facientes in primo populo Dei terra dehiscente perierunt, Core, Dathan et Abiron, et Sodomitas colere perhibentur.

ZACHARIÆ FILII BARACHIÆ, QUEM OCCIDISTIS INTER TEMPLUM ET ALTARE.) Quæres, quis hic Zacharias? Triplex est hic sententia. Prima est S. Chrysost. hom. de S. Ioanne Baptista, Vatabli, Ariæ Montani, Gasparis Sanchez et Francisci Riberæ præfat. in Zachariam, qui censent Zachariam hunc esse illum, qui inter duodecim Prophetas est penultimus; hic enim fuit filius Barachiæ, sed quod occisus sit inter templum et altare nusquam legimus.

Quis hic Zacharias? Resp. I.

II. Secunda et verior certiorque est, Zachariam hunc fuisse filium Ioiadæ Pontificis, qui a Ioas rege ingrato occisus est immani sacrilegio in loco sanctissimo: scilicet in atrio sacerdotum, quod erat inter templum sive Sanctum, et altare holocaustorum; hoc enim altare erat in atrio sacerdotum, 2. Paral. cap. 24. v. 21. Ita Abulensis, quæst. 215. S. Hieronym. Beda, et passim alii cum Iansenio, et Maldonato, Tertullian. in Scorpiaco cap. 8. quem audi: *Zacharias inter altare et ædem trucidatur, perennes cruoris sui maculas silicibus assignans.* Licet enim alii Prophetæ post hunc Zachariam a Iudæis occisi sint, tamen hic ultimus est, cuius S. Scriptura meminit, sive cuius cædem commemorat. Adde: solius Abelis et Zachariæ huius sanguinis ultionem exprimit S. Scriptura: Abelis, Genes. 4. 10. *Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Zachariæ, 2. Paral. 24. 22. *Qui* (Zacharias) *cum moreretur, ait: Videat Dominus et requirat. Abelis meminit,* ait S. Chrysostomus, *ut ostendat illos ex invidia Christum et Apostolos occisuros, sicut ex invidia Cain occidit Abelem: Zachariæ vero, quia sanctus in loco sancto interfectus est.*

Dices, Zacharias hic fuit filius Ioiadæ non Barachiæ. Respondet S. Hieronymus, Ioiadam alio nomine dictum fuisse Barachiam, forte quod Barachias, Hebr. significat benedictum Domini; talem autem fuisse Ioiadam virum sanctissimum liquet. Unde S. Hieron. addit: *In Evangelio quo utuntur Nazareni, pro filio Barachiæ, filius Ioiadæ reperimus scriptum.*

III. Tertia est, Zachariam hunc esse patrem Ioannis Baptistæ, quem tradunt occisum esse a Iudæis, eo quod Christi prædicarit adventum, dicens in suo Cantico: *Et tu puer Propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias eius;* quodque Ioannem filium suum ab Herode infanticida quæsitum ad necem, ob mirabilia quæ in eius nativitate acciderant, neci subduxerit et absconderit: hic enim Zacharias fuit ultimus Prophetarum; nam Ioannes eius filius magis fuit index præsentis Christi, quam Propheta futuri. Rursum hunc Zachariam fuisse filium Barachiæ, testatur S. Hippolytus Martyr citatus a Nicephoro lib. 2. Histor. cap. 3. Reiicit hanc sententiam S. Hieronym. velut apocrypham; sed tamen eamdem tradunt asseruntque S. Cyrillus, contra Anthropomorphitas, Petrus Alexandr. in regul. Eccles. can. 3. S. Epiphanius l. de vita et obitu Prophet. Baronius in Apparatu Annal. S. Thomas in Catena, Dionys. Carthusianus, et Franc. Lucas hic, ac Christophor. a Castro præfat. in Zachariam. Addunt Origenes, Theophyl. Euthymius hic, et S. Basilius hom. de humana Christi generatione, Zachariam hunc a Iudæis occisum esse, eo quod B. Virginem post partum Christi, quasi virginem inter virgines in templo collocasset. Quod si verum est, Zacharias fuit victima virginitatis, quia pro virginitate B. Mariæ Martyr occubuit. Hoc tamen difficile est creditu ob rationes, quas adducit Baronius, et Abulensis hic quæst. 255.

Zacharias pater Ioannis Baptistæ ultimus veterum Prophetarum.

Vers. 36. Luc. 11. 51. AMEN DICO VOBIS, VENIENT HÆC OMNIA SUPER GENERATIONEM ISTAM.) q. d. Horum scelerum vindicta, corripiet Iudæos huius ætatis, qui post paucos dies me occident, meosque Apostolos persequentur, ideoque post paucos annos a Tito et Romanis excidentur.

Vers. 37. L. 13. 34. IERUSALEM, IERUSALEM, QUÆ OCCIDIS PROPHETAS, ET LAPIDAS EOS QUI AD TE MISSI SUNT, QUOTIES VOLUI CONGREGARE FILIOS TUOS, QUEMADMODUM GALLINA CONGREGAT PULLOS SUOS SUB ALAS, ET NOLUISTI?) Ingeminat *Ierusalem* ad vehemens pathos compassionis, doloris et deplorationis. Duplicatio, miserentis est, et valde diligentis, q. d. O Ierusalem civitas Dei, præ omnibus urbibus ab eo electa et dilecta, quam ipse tot gratiis et beneficiis ornavit, lege, templo, doctrina, sacerdotio, regno, Prophetis, miraculis dotavit, tu his omnibus ingrata semper extitisti, Prophetas eius occidisti, et mox me Dei Filium, meosque Apostolos occides. Quocirca facta es civitas scelerata, perdita, exitio et incendio Romanorum a Deo destinata. Per civitatem, cives sive cœtum civium, ac præsertim magistratuum et sacerdotum (hi enim prophetas et Christum occiderunt) intelligit: non enim saxa, sed homines plangit, patris affectu, ait S. Hieron.

Vehemens Christi pathos.

QUÆ OCCIDIS PROPHETAS.) Quæ scilicet eos vis occidere, ait Chrysost. quæ hoc titulo, æque ac scelere cæteras urbes et gentes antecellis, imo gloriaris, quod Prophetas a Deo missos ad castigandum tuos mores et vitia, occidas. Unde Christus Luc. c. 13. v. 33. ait: *Non capit Prophetas perire extra Ierusalem,* q. d. Proprium Ierosolymæ opus est, occidere Prophetas.

QUOTIES VOLUI (et olim per Prophetas, et nunc per me et Apostolos) CONGREGARE (in sinum meum, et ad unum Deum unamque eius fidem et cultum, reducere) FILIOS TUOS (id est, cives tuos in varios errores dispersos, et in gehennæ pericula sese præcipitantes: *Nihil enim adeo dispergit ut peccatum, et nihil ita ad Deum aggregat sicut virtus,* ait Theophyl.) QUEMADMODUM GALLINA CONGREGAT PULLOS SUOS (in diversa vagantes) SUB ALAS.) Ut eos foveat, calefaciat et a milvis defendat.

Christus similis gallinæ. I. Gallinæ in pullos amor sollicitus.

Comparat Christus se suumque amorem, providentiam et sollicitudinem salvandi Iudæos, gallinæ pullos sub alis foventi: Primo, quia gallinæ præ aliis avibus fervanti amore diligunt pullos suos, et eximiam circa eos habent providentiam et protectionem, ait S. Chrysost. hinc assidue gallina gemit et clocitat, ut etiamsi pullos non videas, matrem tamen ex voce et singultu agnoscas, cum passeres, hirundines, ciconias, cæterasque aves non agnoscas esse matres, nisi dum pullis in nido incubant. Sic Christus summo amore dilexit nos, *factus ipsemet tandem, quasi terrena et domestica avis,* ait S. Hilarius, assidue per omnem vitam pro nobis sollicitus, docens, dolens et gemens, ut nos salvaret.

II. Secundo, nec passeres, nec turdi, nec anates, nec aliæ aves sic infirmantur cum pullis suis sicut gallina, in qua *raucescit vox,* ait S. August. in Psal. 58. *fit hispidum totum corpus, demittuntur alæ, laxantur plumæ, et vides circa pullos nescio quid ægrotum, et ea est materna charitas, quæ invenitur infirmitas,* etc. Sic Christus *congregavit omnes gentes, tamquam gallina pullos suos, qui infirmatus est propter nos, accipiens carnem a nobis, id est, a genere humano, crucifixus, contemptus, alapis cæsus, flagellatus, ligno suspensus, lancea vulneratus. Ergo hoc maternæ infirmitatis est, non amissæ maiestatis, ut ex eo quod nobiscum communicavit infirmitatem, solveret nostram iniquitatem.*

Infirmatur pro pullis gallina.

III. Tertio, idem S. Augustinus in Psalm. 90. ad illa: *Et sub alis eius sperabis;* et ex Augustino, fusius Aldrovandus in Gallina: *Si gallina,* inquit, *protegit pullos suos sub alis, quanto magis tu sub alis Dei tutus eris, et adversus diabolum et Angelos eius, quia aereæ potestates, tamquam accipitres circumvolitant, ut infirmum pullum auferant?* etc. *Erit enim nobis tamquam gallina protegens pullos suos, non est enim iniuriosum nomen gallinæ. Nulla sic avis infirmatur cum pullis suis quomodo gallina. Attendat charitas vestra; hirundines, passeres et ciconias, videmus extra nidos suos, nec cognoscimus utrum fœtus habeant: at gallinam cognoscimus in infirmitate vocis, et in relaxatione plumarum, tota mutatur a fœtu pullorum, quia illi infirmi sunt, infirmam sese facit. Quia ergo et nos infirmi eramus, infirmam se fecit sapientia Dei, quia verbum caro factum est, et habitavit in nobis, ut sub alis eius speremus.*

*

IV. Quarto, gallina voce fracta, quassa, lassa, et languida, per omnia accommodat se parvulis suis. Sic et Christus: *Ovum ergo nostrum, id est, spem nostram sub alis illius gallinæ ponamus*, ait S. Augustin. de verbis Domini secundum Lucam ser. 29. *Vere enim languores nostros ipse tulit, et peccata nostra ipse portavit,* Isaiæ 53.

V. Quinto, Græce hic est ὀρνις, quæ vox, et avem in genere, et gallinam in specie significat: aptius tamen Noster vertit, *gallina,* quam *avis.* Nam ut ait S. Augustinus: *Mirus est amor omnibus fere avibus ad confovendos et protegendos pullos, sed præcipue gallinis, quæ pullos colligunt sub alas, id est, summo cum desiderio et sollicitudine eos fovent.*

VI. Gallina cum ramo rutæ, securitatis symbolum. Sexto, gallina cum ramo rutæ sub alis, hieroglyphicum est securitatis, ait Pierius, et ex eo Aldrovandus: siquidem Afranius, in iis quæ de re agraria Constantinus Cæsar colligi mandavit, ait gallinas a fele tutas fore, si rutæ sylvestris ramusculus sub eius alam applicetur. Quin Democritus etiam tradit eo præsidio munitas, neque a vulpibus, neque ab infesto quopiam alio animali contingi. Hanc securitatem, imo longe maiorem suis præstat Christus.

VII. Gallina fœcunditatis hieroglyphicum. Septimo, gallina symbolum est fœcunditatis. Ipsa enim sæpe quotidie ovum parit, et aliquando gemina singulis diebus, atque ex uno ovo subinde duos pullos excludit. Quid fœcundius Christo?

Et vigilantiæ. Rursum gallus et gallina sunt symbolum vigilantiæ et custodiæ. Quid vigilantius Christo? Hæc Aldrovandus in Gallina.

Tropologice, gallina est Ecclesia, eiusque sacerdotes; nam ut ait Auctor Imperfecti: *Sicut gallina habens pullos, vocando illos non cessat, ut assidua voce vagositatem corrigat pullorum: sic et sacerdotes in doctrina cessare non debent, ut studio et assiduitate doctrinarum suarum, negligentiam populi errantis emendent. Et quemadmodum gallina habens pullos, non solum suos calefacit, sed etiam cuiusque volatilis filios, exclusos a se, diligit quasi suos: ita et Ecclesia, non solum Christianos suos studet vocare, sed sive Gentiles, sive Iudæi, si suppositi illi fuerint, omnes fidei suæ calore vivificat, et in baptismo regenerat, et in sermone nutrit, et materna diligit charitate.*

VIII. Emblema gallinæ. Octavo, extat emblema Gallinæ, cum lemmate: *Nil Christo triste recepto*, estque hoc:

Bruma fremebat atrox, pennas gallina reliquit,
Frigus ut a natis pelleret, atque obiit.
Hinc Medæa ferox, hinc Progne discite: nempe hæc
Bis vitam pullis præbuit, ac moritur.

XI. Gallinæ ovæ salubria et medica. Nono, gallinam eiusque ova esse medica, ac valere ad sistenda menstrua, ad fœtum mortuum ex utero educendum, ad ignem sacrum, ad scabiem, ad fistulas, ad dolores oculorum, ad podagram, ad ambusta, aliosque morbos, docet idem Aldrovandus. Sic medicus animarum et infirmitatum omnium efficacissimus, est Christus.

X. Decimo, gallina cum de se agitur, sibique soli a milvo, fele vel cane metuit, fugit: si vero pullis metuat, illos sub alas colligens, vindicare ab iniuria omni ope nititur, et supra quam vires patiuntur, sæpe alis, rostro, pedibus, totoque corpore dimicat: ita Oppianus lib. 3. de Venat. Sic Christus, pro nobis contra diabolum et peccatum, usque ad mortem et mortem crucis certavit.

Et noluisti.) Quia Prophetas et me internecino odio ad mortem persequeris, nec permittis cives tuos ad me, et Deum suum converti. Maxime enim Scribas et Magistratus alloquitur, uti dixi.

Vers. 38. Luc. 13. 35. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.) *Domus*, id est, templum, ait S. Hieron. et Theophylactus; aut potius urbs Ierusalem, et tota regio; puta Iudæa, in pœnam tantæ ingratitudinis et tot scelerum exscindetur,

A et desolabitur a Deo per Titum et Romanos, ut ipsa fiat *deserta*, et ut talis relinquatur deseraturque, tum a suis incolis et civibus, tum a Deo, tum a me meoque patrocinio, ait S. Chrysost. nam hoc ultimum innuit particula rationalis *enim*, quæ sequitur v. seq. Alludit ad illud Ierem. c. 12. 7. *Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam;* Ierusalem enim derelicta a Deo, facta est synagoga Satanæ, ideoque præda Aquilæ Romanæ, puta Titi et Vespasiani, qui Iudæos partim occiderunt, partim captivos abduxerunt, partim per totum orbem disperserunt.

Dico enim (Lucas, *dico autem;* in Scriptura enim sæpe *enim* et *autem* inter se commutantur) vobis, non me videbitis amodo (ex hoc tempore) donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini.) To *enim* probat id quod dixit, q. d. Dixi quod *relinquetur domus vestra deserta* a me, et consequenter a Deo Patre meo, quia in pœnam vestræ incredulitatis, qua me docentem et miracula patrantem agnoscere noluistis quasi Messiam, ego me a B vobis subducam in cælum, ut me amplius non sitis visuri in terra, usque ad diem iudicii, quo ego vestram incredulitatem condemnabo. Nonnulli hunc versum accipiunt de solemni Christi ingressu in Ierusalem, cum in die Palmarum Iudæi ei acclamarunt: *Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini.* Verum id dici nequit: iam enim ingressus ille præterierat, ut patet c. 21. 1. et seq. Hæc enim dicta sunt a Christo, post Dominicam palmarum, tribus diebus ante suam mortem et crucem; scilicet die Martis post Dominicam palmarum, uti dixi in Chronotaxi n. 64. Ita passim Patres et Interpretes. Vers. 39. Luc. 13. 35.

Dico ergo, loqui Christum de fine mundi et die iudicii, q. d. inquit S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, et S. Augustinus lib. 2. de cousensu Evangel. cap. 75. Vos, o Scribæ, qui assidue mihi contradicitis, et calumniamini me non esse Messiam et Dei Filium, sed in Beelzebub eiicere dæmonia, *non me videbitis amodo*, id est, post breve hoc tempus, paucosque dies, quibus in hac carne usque ad mortem meam vobiscum versabor (quia in- C grati et indigni estis mea doctrina, gratia, salute) usque ad diem iudicii, quando vel inviti cogemini, me Messiam Dei Filium, iudicemque vestrum omniumque hominum agnoscere, ac *Hosanna*, quod iam in pueris et turbis subsannastis cap. 21. v. 16. si non ore, certe animo et mente inviti dicetis: tunc enim videbitis, me fuisse et esse benedictum illum, qui venit in nomine Domini, scilicet qui fuit missus a Deo Patre, ad redimendum et salvandum omnes homines: tumque me ut talem colere, revereri, et adorare debebitis. Tunc enim, ait Glossa, confitebuntur Dei Filium, quem nunc crucifixerunt.

Potest secundo hic locus accipi de Iudæis, qui in fine mundi per Eliam ad Christum convertentur, ideoque Christum paulo post ad iudicium venturum agnoscent ut Messiam, a Domino benedictum, q. d. Vos, o Iudæi, non vultis me agnoscere ut Messiam, atque ut pseudo-messiam persequimini usque ad necem et cruorem; at filii et posteri vestri me ut talem in fine mundi agnoscent et co- D lent, ideoque illos mea gratia et gloria donabo, vos vero ad gehennam condemnabo, quæ insignis erit mea laus, decus et gloria, vestrum vero dedecus, probrum et exitium sempiternum: hoc enim stimulo pungit dura et incredula Iudæorum corda. Prædictum id fuit ab Osee cap. 3. v. 4. et seq. quo hic alludit Christus; ait enim: *Quia dies multos sedebunt filii Israel, sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine ephod, et sine teraphim; et post hæc revertentur filii Israel, et quærent Dominum Deum suum, et David regem suum, et pavebunt ad Dominum, et ad bonum eius in novissimo dierum.* Vide ibi dicta.

CAPUT VIGESIMUMQUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Discipulis fabricam templi ostendentibus et mirantibus, prædicit illius totiusque urbis per Titum, quin et orbis universi in fine mundi excidium. Mox v. 5. signa prævia, sed communia utrique excidio assignat, scilicet bella, pseudo-prophetas, famem, terræmotus, pestem ac prædicationem Evangelii per totum orbem. Inde v. 15. proprium signum prævium excidio urbis Ierosolymæ dat, abominationem desolationis stantem in loco sancto. Propria vero signa prævia excidio orbis v. 29. dat solis et lunæ obscurationem, stellarum de cælo casum, virtutum cælestium commotionem. Denique v. 36. monet, ut omnes strenue se parent ad illum diem universalis excidii et iudicii extremi, eo quod dies hic plane incertus sit, et nulli cognitus, sed improvisus hominibus incogitantibus obveniet, eosque securos subito occupabit.

Dixit hæc Christus iam fervens pergensque ad mortem, die Martis post Dominicam palmarum, cum post tres dies crucifigendus foret, ut dixi in Chronotaxi, num. 64. et 65.

1. Et egressus Iesus de templo, ibat. Et accesserunt discipuli eius, ut ostenderent ei ædificationes templi. 2. Ipse autem respondens, dixit illis: Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur. 3. Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes: Dic nobis quando hæc erunt? et quod signum adventus tui, et consummationis sæculi? 4. Et respondens Iesus, dixit eis: Videte ne quis vos seducat: 5. Multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus: et multos seducent. 6. Audituri enim estis prælia, et opiniones præliorum. Videte ne turbemini; oportet enim hæc fieri, sed nondum est finis; 7. Consurget enim gens in gentem, et regnum in regnum, et erunt pestilentiæ, et fames, et terræmotus per loca; 8. Hæc autem omnia initia sunt dolorum. 9. Tunc tradent vos in tribulationem, et occident vos; et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. 10. Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odio habebunt invicem. 11. Et multi pseudo-propbetæ surgent, et seducent multos. 12. Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum: 13. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit 14. Et prædicabitur hoc evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus; et tunc veniet consummatio. 15. Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat: 16. Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes; 17. Et qui in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua: 18. Et qui in agro, non revertatur tollere tunicam suam. 19. Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus. 20. Orate autem ut non fiat fuga vestra in hieme, vel sabbato; 21. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. 22. Et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro: sed propter electos breviabuntur dies illi. 23. Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, aut illic: nolite credere. 24. Surgent enim pseudochristi et pseudoprophetæ: et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. 25 Ecce prædixi vobis. 26. Si ergo dixerint vobis: Ecce in deserto est, nolite exire: ecce in penetralibus, nolite credere. 27. Sicut enim fulgur exit ab oriente, et paret usque in occidentem: ita erit et adventus Filii hominis. 28. Ubicumque fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilæ. 29. Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cælo, et virtutes cælorum commovebuntur; 30. Et tunc parebit signum Filii hominis in cælo: et tunc plangent omnes tribus terræ: et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa et maiestate. 31. Et mittet angelos suos cum tuba et voce magna: et congregabunt electos eius a quatuor ventis, a summis cælorum usque ad terminos eorum. 32. Ab arbore autem fici discite parabolam: cum iam ramus eius tener fuerit, et folia nata, scitis quia prope est æstas: 33. Ita et vos cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est in ianuis. 34. Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia hæc fiant. 35. Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. 36. De die autem illa, et hora nemo scit, neque Angeli cælorum, nisi solus Pater. 37. Sicut autem in diebus Noe, ita erit et adventus Filii hominis: 38. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes et nuptui tradentes, usque ad eum diem quo intravit Noe in arcam, 39. Et non cognoverunt donec venit diluvium, et tulit omnes: ita erit et adventus Filii hominis. 40. Tunc duo erunt in agro: unus assumetur, et unus relinquetur; 41. Duæ molentes in mola: una assumetur, et una relinquetur. 42. Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. 43. Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. 44. Ideo et vos estote parati: quia qua nescitis hora, Filius hominis venturus est 45. Quis, putas, est fidelis servus, et prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore? 46. Beatus ille servus, quem cum venerit dominus eius, invenerit sic facientem; 47. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum. 48. Si autem dixerit malus servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire; 49. Et cœperit percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriosis: 50. Veniet dominus servi illius, in die qua non sperat, et hora qua ignorat: 51. Et dividet eum, partemque eius ponet cum hypocritis; illic erit fletus et stridor dentium.

Vers. 1. Luc. 21. 5. Marc. 13. 1. Et egressus Iesus de templo, ibat.) More suo sub vesperam in montem Olivarum ad pernoctandum, cibumque sumendum in Bethania apud Martham et Magdalenam, cum per totum diem docuisset in templo ieiunus.

Et accesserunt discipuli eius, ut ostenderent ei ædificationes templi.) Occasio fuit, quod Christus in fine capitis præcedentis, prædixerat Ierosolymæ, et conse- A quenter templi excidium et desolationem. Discipuli ergo hanc desolationem tantæ urbis admirantes, stupentesque, ut Christum excitent ad commiserationem et ad revocandam excidii sententiam, ostendunt ei admirandam templi fabricam, pulchritudinem, magnificentiam, quæ æternitatem mereri videbantur. Erat enim templum hoc orbis miraculum; nam ut ait Iosephus lib. 6. belli cap. 6. *Exte-*

Cur discipuli Christo ædificationes templi ostendant.

rior eius facies nihil, quod animi et oculi mirarentur, non habebat : crustis enim aureis gravissimis undique tecta, ultra primos ortus igneo splendore lucebat, ut cum intuerentur contuentium oculi, quasi solis radiis averterentur. Vide eumdem lib. 15. Antiq. cap. 14. et Villalpandum de templo. Ita S. Hilarius : *Post comminationem*, ait, *deserendæ Ierusalem, tamquam commovendus ambitione templi esset, magnificentia ei extructionis ostenditur.* Sic et Origenes, S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus, Iansenius, Maldonatus et alii. Verum nil movit Christum omnis hæc magnificentia, sed in sententia excidii perstitit. Simili enim modo Deus ob scelera omnem magnificentiam Ninives, Babylonis, Tyri, Alexandriæ, Antiochiæ et Romæ evertit, tum ob incolarum scelera, tum ut ostenderet omnem hanc magnificentiam caducam, brevem et exilem esse, ac hominum oculos et animos ad spectandam ambiendamque cæli magnificentiam longe maiorem camque perpetuam traduceret.

Vere pieque S. Augustinus : *Non erit magnus*, inquit, *magnum putans si cadunt ligna et lapides, et moriuntur mortales:* qua sententia se suosque solari solebat S. Augustinus, obsessa a Wandalis Hippone, cuius ipse erat Episcopus, quæ et post mortem eius a Wandalis capta est, incensa et incolis destituta, ait Possidon. in eius vita.

Vers. 2. Luc. 21. 6. Marc 13. 2.

Ipse autem respondens, dixit illis: Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur.) *Non relinquetur lapis super lapidem.* Est hyperbole, q. d. Funditus exscindetur et diruetur. Neque enim tam curiosi vel otiosi fuere Romani in excidio Ierosolymæ et templi, ut lapidem non relinquerent super lapidem ; fuit tamen Ierusalem a Romanis incensa et plane eversa, ac solo adæquata, imo aratrum in eam immissum, teste S. Hieron. in c. 8. Zachar. Iosepho et aliis, et hoc est quod significat hic Christus.

Ierusalem a Romanis eversa.

Audi Iosephum lib. 7. belli cap. 18. *Iubet eos Cæsar* (Titus) *totam funditus iam eruere civitatem ac templum : relictis quidem turribus, quæ præter alias eminebant, Phasælo, et Hippico, et Mariamne, murique tantum, quantum civitatem ab occidente cingebat. Id quidem ut esset castrum illic custodiæ causa relinquendis : turres autem ut posteris indicarent, qualem civitatem, quamve munitissimam Romanorum virtus obtinuisset: alium vero totum ambitum civitatis ita complanavere diruentes, ut qui ad eam accessissent, habitatam aliquando esse vix crederent.*

Vers. 3. Luc. 21. 7. Marc. 13. 3. 4.

Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes : Dic nobis quando hæc erunt ? et quod signum adventus tui et consummationis sæculi ?) *Discipuli* Marc. c. 13. 3. et 4. ait fuisse quatuor ; scilicet Petrum, Iacobum, Ioannem, et Andream, qui Christo erant familiariores, eiusque secretorum conscii. *Secreto*, seorsim non tantum a turbis, sed et a cæteris Apostolis. Syrus, *inter se et eum :* erat enim periculosum, ob Scribas et magistratus, de templi excidio vaticinari, imo loqui et interrogare; ob hoc enim S. Stephanum lapidarunt Iudæi, ut patet Actor. 6. 14.

Interrogatio discipulorum, quando hæc erunt.

Dic nobis quando hæc erunt ? (quæ dixisti de excidio Ierosolymæ et templi) et quod signum adventus tui et consummationis sæculi ?) De quo nobis sæpius locutus es, ut cap. 13. 40. cap. 16. vers. 27. cap. 19. v. 28. Duo interrogant, primum, quando exscindenda sit Ierusalem ; secundum, quando exscindendus sit orbis, et futurus dies iudicii, quo ipse venturus sit iudicare omnes homines. Putabant enim Apostoli, quod Ierusalem et templum diruenda essent in glorioso Christi adventu, et regno, in fine mundi, quasi ipse in pœnam et ultionem suæ cædis et necis eam esset eversurus. Putabant ergo hæc tria eodem tempore eventura, scilicet excidium urbis, excidium orbis, et diem iudicii : atque quia ex verbis Christi cognoverant imminere excidium urbis, opinabantur pariter imminere excidium orbis, et diem iudicii. Id sibi videbantur colligere ex dictis Christi Matth. 22. vers. 7. et 8. et cap. 23. vers. ult. et penult. ubi Christus videtur hæc omnia coniunxisse, id est, coniunctim de omnibus locutus esse.

Videtur etiam Christus, nunc sedens in monte Olivarum contra templum, ait Marcus, quidpiam iterum hac de re prælocutus, ex quo Apostoli hæc interrogandi occasionem sumpserint, licet id non exprimant Evangelistæ.

Vers. 4. Luc. 21. 8. M. 13. 5.

Et respondens Iesus, dixit eis: Videte (providete et cavete) ne quis vos seducat.) A me meaque fide, Evangelio, lege.

Vers. 5 Luc. 21. 8. Marc. 13. 6.

Multi enim venient in nomine meo, dicentes : Ego sum Christus : et multos seducent.) Tales fuere, Primo Theodas ille, de quo Actor. 5. vers. 36. Secundo, Ægyptius ille impostor, de quo Iosephus lib. 2. belli cap. 12. et Lucas Actor. 21. 38. Tertio, Simon Magus de quo Actor. 8. 10. qui teste S. Hieronymo aiebat : *Ego sum sermo Dei, ego speciosus, ego paracletus, ego omnipotens, ego omnia.* Hic enim Simon teste Irenæo, lib. 1. cap. 20. aiebat, se in Iudæa apparuisse ut Filium, in Samaria ut Patrem, in Gentibus ut Spiritum sanctum descendisse. Dicebat ergo superbus hic Titan, et alter quasi Lucifer, se non solum esse Messiam, sive Christum, sed et se esse totam sanctam Trinitatem ; qui et suis magicis spectris ita Neronem et Romanos dementavit, ut Romæ inter duos pontes, ei posita fuerit statua hoc titulo : *Simoni Deo magno.* Quarto, tales fuere Menander, Saturninus, Carpocras, Gnostici, cæterique e familia Simonis prognati, de quibus Irænæus lib. 1. cap. 21. Denique talis erit Antichristus, qui se Iudæis pro Christo venditabit, iuxta illud Christi Ioannis 5. 43. *Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis*, quod de Antichristo omnes intelligunt, ait S. Augustinus serm. 45. de Verbis Domini.

Seductores cavendi. *Statua Simoni Magollo-mæ erecta.*

Vers. 6. Luc. 21. 9 Marc. 13. 7

Audituri enim estis prælia, et opiniones (Græce ἀκοάς, id est, auditiones, id est, rumores; Arabicus, *nova*) præliorum.) Quæ sæpe prælio ipso sunt tristiores, magisque animos metu malorum etiam non futurorum excruciant, iuxta illud :

Peior est bello timor ipse belli.

Pro *enim* Græce est δέ, id est, *autem, enimvero :* aliud enim signum a pseudoprophetis v. 5. prævium excidio urbis et orbis hic assignatur a Christo, scilicet tumultus, bella, seditiones, etc. quales ante excidium Ierusalem graves in Iudæa extitisse docet Iosephus lib. 2. de bello cap. 11. et lib. 20. Antiq. cap. 4. *Duplex enim bellum*, ait Chrysostomus, *futurum asserit, unum a seductoribus, alterum ab hostibus.*

Videte (cavete) ne turbemini.) Ut vel metu hostium a fide mea desciscatis, vel desperatione fructus a prædicatione Evangelii cessetis; sed generoso animo timori et tumultibus omnibus obluctantes, pergatis fidem in me meumque Evangelium prædicare. Causam cur non debeant Apostoli turbari, subiicit dicens :

Oportet enim hæc (Græce πάντα, id est, *omnia ;* Syrus, *hæc omnia*, scilicet prælia et opiniones præliorum) fieri, sed nondum est (id est, erit) finis.) Ierusalem et templi, ac multo minus sæculi, itemque præliorum et malorum utriusque excidio præviorum ; nam unius prælii malique finis, alterius maioris erit principium, uti Ierosolymæ contigisse narrat Ioseph. lib. 3. de bello c. 15. q. d. Ne turbemini ut animo cadatis, sed maiores assumite animos, ut vos comparetis ad maiora mala, quæ sequentur, sustinendum et superandum, ne speretis pacem in terra, sed per tolerantiam malorum in terra, tendite ad perennem beatamque quietem in cælo.

Vers. 7. Luc. 21. 10. 11. Marc. 13. 8.

Consurget enim gens in gentem, et regnum in regnum, et erunt pestilentiæ, et fames, et terræmotus per loca.) Ante excidium urbis æque ac orbis; nam ut recte advertit S. Hieronymus, Beda et S. Augustinus epist. 80. ad Hesychium. Christus Apostolis confuse de urbis et orbis excidio rogantibus, confuse et mistim (unum cum alio iungendo et miscendo) respondet, usque ad v. 15. idque facit hoc fine, ut Apostoli et fideles semper suspensi ad utrumque studiose se comparent, obarment et præmuniant. Inde a v. 15. distincte agit de excidio urbis Ierusalem, eiusque signa prævia assignat, usque ad v. 29. ubi deinceps usque ad finem capitis, agit de signis quæ præibunt excidium orbis, sive finem mun-

Signa excidii urbis et orbis.

di. Porro de urbis et orbis excidio mistim, hoc versu et seq. usque ad 15. agi liquet ex ipsis eius signis, quæ utrumque excidium præibunt. Quocirca hæc de orbis excidio, eiusque signis accipiunt S. Hilarius, S. Gregorius hom. 1. in Evang. et Irenæus lib. 5. cap. 25. Illud enim præibunt gravissimi tumultus, prælia, fames, pestes, terræmotus, pseudochristi. Rursum de urbis excidio hæc recte quoque intelligunt S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus; idque patet ex Lucæ cap. 21. v. 8. et 12. ubi ait: *Sed ante hæc omnia iniicient vobis manus suas, et persequentur trahentes in Synagogas;* quod Apostolis contigisse ex Actis Apostolorum liquet, ante excidium Ierusalem. Ante illud ergo Primo surrexit gens in gentem: quia postquam Ierosolymitani suum Romanorum militum præsidium ceperunt et trucidarunt, mox Ascalonitæ, Ptolemaidenses, Damasceni, Alexandrini, Syri, Romani et omnes vicinæ gentes, certatim in bella contra Iudæos surrexerunt, idque continuo usque ad miserrimum Ierosolymæ per Titum excidium, de quibus Iosephus fuse agit l. 2. belli cap. 11. usque ad finem l. 7. et Hegesippus lib. 2. c. 11. 14. 16. 17.

Secundo, ante excidium, Iudæam afflictam fuisse fame, patet Actor. 11. 28. et ex Iosepho l. 20. Antiq. c. 2. et 3. ubi scribit reginam Adiabenorum fami huic succurrisse.

Tertio, de peste et terræmotu nil habet Iosephus; sed ex hoc Christi oraculo certum est illa extitisse, quia utrumque bellum et famem, comitari et sequi solet.

Addit Lucas c. 21. 9. *Terroresque de cælo, et signa magna erunt:* hæc enim præcessura excidium orbis, patet ex Apocal. cap. 8. et 9. Vide ibi dicta, et dicenda hic v. 29.

Signa excidii Ierusalem. Hæc pariter præcessisse excidium urbis Ierosolymæ certum est. Nam primo horribilis cometes, forma gladii, Ie-
1. rosolymæ integro anno ante excidium e cælo incubuit. Se-
2. cundo, in Paschate confluente populo, hora nona nocturna lux meridiana in templo per mediam horam fulsit.
3. Tertio, bos immolandus in templo agnum peperit. Quar-
4. to, Orientalis porta templi, ænea et gravissima, ut vix a viginti viris claudi posset, hora noctis sexta ultro patefa-
5. cta est. Quinto, in aere visæ fuere armatæ acies, currus,
6. et pugnantium prælia. Sexto, audita in Pentecoste vox
7. Angelorum in templo, *migremus hinc.* Septimo, plebeius quidam, et rusticus nomine Iesus, Anani filius, repente exclamare cœpit: *Vox ab Oriente, vox ab Occidente, vox a quatuor ventis, vox in Ierosolymam et templum, vox in maritos novos, novasque nuptias, vox in omnem populum:* atque hæc interdiu noctuque clamitans omnes civitatis vicos circuibat, adeoque per septem annos, quasi attonitus horrenda voce assidue intonabat: *Væ, væ, Ierosolymis;* donec cincta a Tito urbe, in muro fortius solito clamans: *Væ Ierosolymis, templo, populo et mihi,* lapide hostili ictus interiit: de quibus omnibus vide Iosephum libr. 7. belli c. 12. et Euseb. lib. 3. histor. c. 8.

Vers. 8. Marc. 13. 8. HÆC AUTEM OMNIA INITIA SUNT DOLORUM.) Græce ὀδύνων, id est, *parturitionum,* ut vertit S. Hieronymus in Comment. hoc est, summorum dolorum, ac similium iis, quos patiuntur mulieres in partu, in quo non paucæ doloribus enecantur. Sicut enim in morituris, sensim et gradatim accrescunt dolores et morbi, donec adeo ingravescant ut perimant: sic pariter creverunt bella, fames, pestis, etc. sub excidium urbis, ut patet ex Iosepho lib. 6. et 7. belli. Sicque fiet pariter sub excidium orbis: *Nam quia in occasu sæculi sumus, præcedent quædam ægritudines mundi,* ait S. Ambros. in Lucæ cap. 21. v. 9. Vide dicta Apocal. c. 8. et 9. et c. 16.

Vers. 9. Supr. 10. 22. Luc. 21. 16. 17 Marc. 13. 12. 13. TUNC TRADENT VOS IN TRIBULATIONEM (Syrus, *oppressioni*) ET OCCIDENT VOS: ET ERITIS ODIO OMNIBUS GENTIBUS PROPTER NOMEN MEUM.) Syrus anteponit odium oppressioni: hanc enim parit odium, q. d. Tunc vos ita affligent et tribulabunt, ut tribulationi addicti deditique videamini: quare variis tormentis vos cruciabunt et affligent, atque ubique omnes gentes vos persequentur, utpote deos ipsorum vituperantes, et novum Deum Christum crucifixum prædicantes. Factum id est sub Nerone, qui primam persecutionem contra Christianos movit, adeoque primates Apostolorum occidit, scilicet S. Petrum crucifixit, S. Paulum gladio percussit, multosque Christianos in circo flammis tradidit, adeo ut nonnulli sebo, adipe, ac pice obliti, facium instar in usum nocturni luminis arserint, ait Tacitus Annal. lib. 15. Eadem, imo atrociora faciet Antichristus in fine mundi.

ET TUNC SCANDALIZABUNTUR MULTI.) Id est, scandalum patientur, offendent, cadent. Syrus, *impingent,* ita ut metu persecutionum et tormentorum, a fide Christi deficiant et apostatent, uti multos defecisse ex Eusebio et aliis liquet. Vers. 10.

ET INVICEM TRADENT.) q. d. Apostatæ iam dicti et alii Gentiles, ut gratiam Imperatorum et principum Christianos persequentium ineant, Christianos sibi amicos, cognatos vel notos *prodent,* ut vertit Syrus, uti iam fit in Anglia, Scotia, Iaponia. Hi sunt falsi fratres, de quibus sibi insidiantibus, queritur Paulus 2. ad Corinth. c. 11. 26. *Vides,* ait S. Chrysost. *hic bellum triplex futurum, unum ab hostibus, alterum a seductoribus, tertium a falsis fratribus.*

ET MULTI PSEUDOPROPHETÆ (falsi doctores, hæresiarchæ, ut Simon Magus, Menander, Arrius, Nestorius, Lutherus, Calvinus, omiumque caput Antichristus) SURGENT ET SEDUCENT MULTOS.) Non seducentium virtute, sed negligentia seductorum, ait Auctor Imperfecti. Idem prædixit Paulus Actor. 29. 30. dicens: *Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi, et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se.* Vers. 11.

ET QUONIAM ABUNDAVIT (Græce πληθυνθῆναι, id est, *ob multiplicatum esse,* scilicet *tunc,* hoc est, quia multiplicabitur et abundabit, uti multi hic legunt; Syrus, *propter multitudinem iniquitatis*) INIQUITAS (scilicet infidelitas, hæresis, persecutio, tyrannis, omnisque impietas) REFRIGESCET (Syrus, *elanguescet;* Arabicus, *diminuetur*) CHARITAS MULTORUM.) Imo fides quoque et spes, q. d. Qui prius fervebant charitate in Christum et Christianos, videntes tot Christianorum persecutiones et afflictiones, defervescent, imo frigescent, ut amorem in teporem, imo in odium et horrorem convertant. Prædicit hæc Christus ut suos fideles contra omnia dura exacuat, et magnanimitate corroboret, ac confortationibus quasi adamantinos reddat, ait Euthym. Vers. 12.

QUI AUTEM PERSEVERAVERIT (in fide et charitate Christi) USQUE IN FINEM (tum persecutionis et tribulationis, tum vitæ, tum invictæ patientiæ, ut nullis terroribus, blanditiis, tormentis cedat. Unde Syrus vertit, *Qui sustinuerit usque in finem*) HIC SALVUS ERIT.) q. d. Horum omnium malorum unicum remedium et victoria, est generosa in fide et charitate constantia, et continua perseverantia: hæc enim omnia tolerando vincit et superat, uti patuit in Apostolis, in S. Laurentio, Vincentio, Sebastiano, cæterisque martyribus. Hic ergo fideli illud usurpandum: Vers. 13. Supr. 10. 22. Luc. 21. 19. Marc. 13. 13.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.

ET PRÆDICABITUR HOC EVANGELIUM REGNI (quo regnum cælorum nuntiatur appropinquare, iuxta dicta c. 3. 2.) IN UNIVERSO ORBE, IN TESTIMONIUM OMNIBUS GENTIBUS; ET TUNC VENIET CONSUMMATIO.) Hoc factum esse ante excidium urbis Ierusalem, idque *in testimonium omnibus gentibus,* quo scilicet Deus omnibus gentibus testaretur, et patefaceret suum in Iudæos amorem, et Iudæorum in Christum perfidiam, ideoque gentium in eorum locum surrogationem, electionem et vocationem iustam esse, censet S. Chrysostomus, et eius assecla Theophylactus, probatque ex illo Pauli Rom. 1. 8. *Fides vestra annuntiatur in universo mundo;* et, *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* Et ex illo Coloss. 1. 6. *Quod* (Evangelium) *pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat et crescit.* Vers. 14 Marc 13. 10.

Verum hoc intellige vel per hyperbolen vel per synecdochen, quod scilicet Evangelium ante excidium Ierusalem per Titum, prædicatum et divulgatum sit per plurimas et præcipuas orbis partes ac provincias, non tamen per singulas minores, minusque notas et celebres. Quocirca S. Hieronymus, Beda, et alii veteres, docent, hoc

plane et plene fore ante consummationem orbis: hæc enim absolute dicitur *consummatio*, et ante hanc, Evangelium in omnes omnino gentes divulgabitur et propagabitur, ita ut apud omnes gentes fundentur Ecclesiæ, instituantur parochi et Episcopi, omnisque ordo hierarchicus; quod factum non esse ante excidium Ierosolymæ in confesso est, idque fiet *in testimonium omnibus gentibus*, quo scilicet Deus testetur paternam suam in omnes gentes providentiam et diligentiam, æque ac dilectionem, qua nullam gentem licet barbaram et impiam a Christi fide, salute et gratia exclusit, sed omnes dilexit, curavit, vocavit congruis, statisque temporibus, adeoque nihil omisit quod opus erat ad salvandas omnes gentes: quo proinde pariter in die iudicii condemnet omnes, qui illi credere et obedire noluerunt.

Signum finis mundi instantis quod? Unde ex hoc Christi oraculo S. Hieronym. Franc. Suarez, et alii passim docent, hoc fore certum signum instantis finis mundi, scilicet prædicationem Evangelii per totum orbem, talem tantamque scilicet, ut ubique fundetur Ecclesia, quæ ubique habeat suos Christianos, suos Clericos, sua templa, suos sacerdotes, etc. licet id neget Maldonatus, et Franc. Lucas, qui tantum hic a Christo asseri censent, quod ante finem mundi omnibus gentibus prædicandum sit Evangelium; sed incertum esse an simul ac omnibus prædicatum fuerit Evangelium, venturus sit statim mundi finis. Et sane hoc quoque verum est; nam Ecclesia per omnes gentes fundanda, aliquanto tempore apud eas stare et stabiliri debet, antequam veniat mundi finis. Quantum autem futurum sit hoc tempus incertum est, solique Deo notum. Vide dicta Rom. 10. 18.

Porro, quia iam a 150. annis, videmus ab Hispanis inventum novum orbem, cum scilicet Americus (a quo Americæ nomen) Vesputius, et Christophorus Columbus, navigando detexerunt Indiam occidentalem, quæ plane dimidia est pars totius orbis: atque ibi passim propagari Evangelium per omnes provincias, exceptis nonnullis regionibus Australibus adhuc incognitis; hinc colligere possumus, nos sensim appropinquare ad finem mundi. Ex reliquo enim orbe nihil superest, quod aliquando fidem Christi non receperit, nisi forte China, ubi tamen olim fuisse Christianos Christique Ecclesias, certis testimoniis ostendit noster Nicolaus Trigaultius lib. de fide in China propagata, idemque probat inscriptio lapidis nuper in China inventa, quæ plane testatur Evangelium in ea prædicatum a viris Apostolicis.

Vers. 15. et 16. Luc. 21. v. 20. Marc. 13. v. 14. CUM ERGO VIDEBITIS ABOMINATIONEM DESOLATIONIS (id est, desolationem abominabilem; Syrus, *portentum immundum vastationis*) QUÆ DICTA EST A DANIELE PROPHETA, STANTEM IN LOCO SANCTO: QUI LEGIT INTELLIGAT: TUNC QUI IN IUDÆA SUNT, FUGIANT AD MONTES.) Quænam sit abominatio hæc desolationis, fuse disputavi Daniel 9. 27. Per illam enim nonnulli accipiunt idolum positum in templo: alii ipsum Antichristum, qui in templo volet adorari ut Deus: alii peccata sacerdotum commissa in templo: alii et melius accipiunt, castra Romanorum Ierusalem obsidentium, quæ paulo post, eam captam abominande vastarunt et desolarunt; item profanationem templi per homicidia, aliaque scelera in templo commissa, factam a seditiosis homicidis et sceleratis Iudæis, qui se legis et libertatis zelotas nuncupabant. Vide dicta Daniel. 9. 27.

Signa duo prævia excidio Ierusalem. Huc usque Christus Apostolis dedit signa communia, quæ futura erant prævia excidio tam urbis Ierosolymæ, quam totius orbis, nunc proprie assignat signa prævia excidio urbis; scilicet obsidionem Ierusalem per Titum, et templi profanationem per Zelotas; nam post hæc duo, excisa et desolata fuit Ierusalem. Quocirca monet Iudæos æque ac Christianos hic Christus, ut visis hisce signis, illico fugiant ad montes, non Iudææ (hos enim occuparunt milites Romani, teste Iosepho libr. 3. belli cap. 12. et l. 4. cap. 2.) sed extra Iudæam sitos, ut clades et excidium Ierosolymæ imminens effugiant: sicut Christianos, reipsa huius moniti Christi memores, idipsum effugisse, ac Dei oraculo monitos, teste Eusebio lib. 3. histor. c. 15. secessisse in urbem Pellam trans Iordanem sitam, docet S. Epiph. hæresi 29. et 30. imo et supellectilem suam eo transtulere, quin et cathedram Episcopalem S. Iacobi. Nam eam usque ad sua tempora integram servatam fuisse docet Euseb. l. 7. Histor. 15. Si enim hæc Ierosolymis mansisset, utique cum cæteris conflagrasset: ita Baron. tom. 1. anno Christi 68. c. 45. et 51. hic videre fuit singularem Dei erga Christianos curam, circa Iudæos vero iram; nam adventante Romano exercitu, Galilæi et Iudæi turmatim confugerunt Ierosolymam, quasi ad asylum, putantes ibi se fore tutos; sed Deus illos ibidem congregavit, ut mactarentur a Romanis.

ET QUI IN TECTO (Marcus, *super tectum*: Iudæorum enim tecta erant plana quasi tabulata, ut in iis ambulare, cœnare, dormire solerent) NON DESCENDAT TOLLERE ALIQUID DE DOMO SUA.) Sed subito fugiat, ut vitam salvet et cætera sua perdat. Tanta enim et tam repentina erit hæc Iudææ et Ierosolymæ per Romanos vastatio, ut satius sit nudum effugere, quam volendo sua salvare, se illius periculo exponere. Est hyperbole, significans celerrime fugiendum, ob imminentem summam calamitatem, q. d. Qui est in tecto, ex eo non per solitas scalas sensim descendat, sed unico saltu desiliat, aut fune celerrime se demittat, ut cladem effugiat; nam alioqui plusculum temporis ad fugiendum habuere Iudæi. Primo enim Cestius Gallus missus a Nerone obsedit Ierosolymam; sed is a Iudæis in fugam actus est. Inde post sex menses Vespasianus ab eodem Nerone missus, Galilæam sensim expugnavit, cæterasque Iudææ urbes, una excepta Ierosolyma, qua in re tres annos insumpsit; cumque eam obsidere destinaret, supervenit nuntius de morte Neronis: quare Vespasianus ab exercitu acclamatus Imperator, Romam ut reipublicæ consuleret, rediit, obsidionem Ierosolymæ et totius belli confectionem committens filio suo Tito, qui post sesquiannum Ierosolymam obsedit in Paschate, eamque post sex menses cepit, incendit, vastavit. Hoc sesquianno intermedio, cum Romani lentius in Iudæa rem agerent, Iudæi ipsi inter se internecinis odiis dimicarunt. Nam primo, Zelotæ templum occupantes, illud suorum civium cædibus et cadaveribus implevere. Hisce successit novæ conspirationis princeps Simon Gerasenus, qui a populo in Ierusalem intromissus, ut Zelotas compesceret, similiter ac illi rapinis et cædibus in cives grassatus est. Fuit ergo ab adventu militum Romanorum Iudæis tempus sufficiens, ad se suaque convasandum et fugiendum: sed Christus illico fugiendum suadet, tum ut gravissimam fore calamitatem significet, tum quia præsente iam milite Romano in Iudæa, ac per eam discurrente nusquam erat tutus fugiendi locus: fugientes enim in milites Romanos incidebant, ab eisque spoliabantur et mactabantur, ut fuse narrat Iosephus libro de bello Iudaico.

Vers. 17. Luc. 17. 31. Marc. 13. 15. — Historiæ belli Iudaici.

Quocirca funestissimum hoc excidium Ierusalem, expressus fuit typus et præludium excidii orbis, æque ac fuit diluvium Noeticum, conflagratio Sodomæ, et submersio Pharaonis cum toto exercitu in mari rubro.

Mystice, Hadrianus primus Pontif. epist. ad Carolum Regem Francorum Actor. 4. *In tecto est*, ait, *qui excedens carnalia, tamquam in aura libera spiritualiter vivit. Huius ergo spiritalis viri iam vasa ista vacant in domo, quia mente corpori supereminens, per aciem intelligentiæ tamquam in tecto positus, perspicuitate sapientiæ velut cælo apertissimo fruitur.*

Vers. 18. Luc. 17. 31. Marc. 13. 16. ET QUI IN AGRO, NON REVERTATUR (domum) TOLLERE TUNICAM SUAM.) Græce ἱμάτιον, id est, pallium sive extimam vestem, qua se a pluvia, frigore, aliisque aeris iniuriis defendat. Solent enim agricolæ et laborantes in agro, pallium et tunicam deponere domi, aliove loco, ut seminudi expeditiores sint ad laborandum, q. d. Simili modo imminente excidio Iudææ et Ierosolymæ, celerrime et seminudi (si sitis) fugite, ut tantam tamque repentinam cladem evadatis. Est hyperbole, et proverbium simile priori: utroque figurate significat Christus, ocyssime fugiendum esse omnibus relictis, etiam vestibus, idque ut gravitatem instantis calamitatis insinuet; hac e-

nim phrasi in simili re uti solent Prophetæ, ut Ier. cap. 46. 5. in strage Ægyptiorum facta per Chaldæos: *Vidi,* inquit, *pavidos et terga vertentes, fortes eorum cæsos: fugerunt conciti, nec respexerunt: terror undique, ait Dominus: Non fugiat velox, nec salvari se putet fortis.* Et cap. 48. 6. in strage Moabitarum: *Fugite,* ait, *salvate animas vestras, et eritis quasi myricæ in deserto.* Alludit ad Loth fugientem incendium Sodomæ, cui proinde Angelus ait Gen. 19. 17. *Salva animam tuam, noli respicere post tergum.*

Vers. 19. Luc. 21. 23. Marc. 13. 17.

Væ prægnantibus et nutrientibus in illis diebus, cur?

Væ autem prægnantibus et nutrientibus (Græce θηλαζουσαις, id est, *mammantibus,* ut legit S. Augustinus in Psalm. 39. 1. θηλη enim est mamma, hoc est, lactantibus, scilicet puerperis, quæ suis infantibus dant lac mammæ) **in illis diebus.**) Quia scilicet prægnantes onere embryonum, quos utero gestant; nutrientes, sive lactantes sarcina infantium lactentium gravatæ, fugere non poterunt, unde ab hoste Romano irato et sæviente capientur, et cum suis parvulis trucidabuntur: ita S. Chrysostomus hic, Hilarius et alii. Addit Theophylactus alludi hic ad gravitatem famis, qua coactæ matres nonnullæ, in obsidione Ierusalem comederunt suos infantes, teste Iosepho lib. 7. belli. c. 8. Declarat Christus gravitatem vindictæ et cladis Ierusalem, quod in ea ne quidem prægnantibus et infantibus parcetur, ut in aliis urbium obsidionibus et expugnationibus fieri solet: ipse enim sexus fœmininus matrum, et ætas infantilis puerorum, hostibus quantumvis iratis movent misericordiam.

Vers. 20. Marc. 13 18.

Orate autem ut non fiat fuga vestra in hieme, vel Sabbato.) *Hieme,* quia in ea ob frigus, nives, pluvias, lutum, ventos, aliaque aeris et viarum incommoda fuga est difficilis, et ægris ac senibus sæpe impossibilis, aut lethalis. *Sabbato,* quia in eo Iudæis non licebat ultra mille, imo ultra septingentos passus ambulare, uti ostendi Actor. 1. v. 12.

Difficultas circa sabbatum fugæ.

Dices, Sabbatum uti et cætera legalia, tempore excidii Ierusalem per Titum, iam erat abrogatum a Christo et Apostolis in Pentecoste, per promulgationem legis Evangelicæ, Act. 2. et etiamsi non fuisset abrogatum, iure naturæ licuisset, in eo per plura passuum millia fugere ad salvandam vitam.

Resp. Christus loquitur de Iudæis et Christianis adhuc iudaizantibus, qui nimia religione tam arcte Sabbatum observare solebant, ut mallent mori quam fugere, et sua exportare, aut se contra hostes invadentes defendere in Sabbato, ut patet 1. Machab. 2. 34. et seq. Iudæi autem et iudaizantes in excidio Ierusalem, suum observaturi erant Sabbatum, licet a Christo abrogatum. Adde, legalia a Christo abrogata in Pentecoste, tum quidem fuisse mortua, nec ulterius obligasse, non tamen statim fuisse mortifera, sed permissum fuisse Iudæis ad Christum conversis ea adhuc servare, ad reverentiam legis et Mosis per plures annos, donec plane libertatem Evangelicam edocti, in plenam unionem cum Gentibus in Ecclesia Christi transirent, uti dixi Galat. 2. ita S. Chrysost. Theophylactus, Euthymius.

Alludit Christus ad captam, vel potius capiendam a Tito Ierusalem in die Sabbati, ut testatur Dionysius Cassius in Nerone. Imo noster Gaspar Sanchez in Zachar. cap. 14. num. 27. ad litteram sic accipit, quasi Christus hic prædicet in Sabbato fugiendum esse Iudæis, eo quod illo die a Romanis capienda sit Ierusalem. Verum Christus hic dat signa prævia excidio Ierusalem, ut ante illud fugiant et effugiant, uti dixi v. 15. nam in obsidione et excidio eius, Titus ita illam muro undique cinxit, ut ex ea fugere esset impossibile, teste Iosepho.

Vers. 21. Luc. 21. 23. Marc. 13. 19.

Erit enim tunc tribulatio magna (in Ierusalem totaque Iudæa ex ultione divina, patet Lucæ 21. 23.) **qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet.**) Nonnulli cum S. Augustin. epist. 80. ad Hesychium, τo *qualis non fuit,* etc. *neque fiet,* arctant ad Iudæos; de Iudæis enim hactenus egit, q. d. Iudæi nec in captivitate Ægyptiaca, nec Assyriaca, nec Babylonica, nec Syriaca sub Antiocho Epiphane, tantas clades passi sunt, quantas patientur a Tito et Romanis, imo nec deinceps tantas patientur, quia Titus extremum eis afferet excidium et desolationem, quæ durabit usque ad finem mundi, uti prædixit Daniel c. 9. v. ult.

Iudæorum clades ob Christum occisum.

Plenius alii censent hoc Iudæorum per Titum excidium et supplicium in atrocitate conferri et anteferri quibuslibet excidiis et suppliciis particularibus quarumcumque gentium; nam Iudæi non fuerunt ab initio mundi, sed cœperunt ab Abraham et Iacob. Sensus ergo est, q. d. Nec conflagratio Sodomæ, nec submersio Pharaonis et Ægyptiorum in mari rubro, nec Chananæorum eversio per Iosue, nec Ninives, Babylonis, Persarum, Græcorum, aliarumve gentium vastatio, tam atrox et horrenda fuit vel erit, quam futurum est excidium Iudææ per Titum. Dixi *particularibus;* nam generale totius mundi excidium per diluvium tempore Noe, et per conflagrationem in fine mundi, communi omnium clade, eiusque atrocitate superat unius Iudææ excidium. Similiter atrocior erit persecutio Antichristi; utpote universalis omnium Christianorum, ex omnibus gentibus credentium Christo.

Comparat ergo Christus excidium unius gentis Iudaicæ, cum excidio alterius cuiusque gentis, non autem omnium gentium, totiusque mundi. Id ita contigisse liquet ex Iosepho lib. 7. quos de bello Iudaico exaravit, qui inter cætera diserte ait lib. 6. c. 11. *Ut autem breviter dicam, neque aliam civitatem unquam talia perpessam puto, neque ullam nationem post hominum memoriam, seditiosis malitia feraciorem fuisse.* Et lib. 7. cap. 17. *Superat omnem humanam et divinitus emissam pestem numerus peremptorum, quos partim palam occidere, partim cepere Romani.*

Causam tantæ atrocitatis excidii Iudaici assignat S. Chrysost. atrocitatem criminis, quo ipsi suum Messiam, puta Christum Dei Filium indignissime tractarunt, et crucifixerunt. Unde ex hoc excidio et desolatione perpetua gentis Iudaicæ, convincas Iudæos, doceasque Christum iam venisse, esseque illum qui ab eis occisus est. Nam nullum aliud crimen, Deus unquam tam atrociter punivit apud Iudæos, vel alias gentes, sicut punivit punitque assidue Iudæos, propter hoc Christicidium et Deicidium. Unde recte Auctor Imperfecti: *Usque ad Christum,* inquit, *Iudæi etsi peccatores, ut filii sunt habiti, et ut filii castigati: crucifixo Domino, desierunt esse filii, et facti sunt hostes, et ut tales, eradicati absque ulla salutis spe reliqua: sicut enim illi tale facinus commiserunt, quale nunquam commissum est, nec est committendum: sic et super illos talis sententia venit, qualis nunquam venit nec veniet.* Hoc est quod ait Lucas c. 21. 22. *Quia dies ultionis* (Christicidii) *hi sunt,* etc. *erit enim pressura magna super terram, et ira populo huic.* Addit Iosephus l. 7. belli c. 16. Titum hanc Dei ultionem agnovisse, illique, non suis viribus expugnationem Ierosolymæ tribuisse. Captam enim Ierusalem ingressus, videns munitionem et turrium altitudinem et soliditatem, exclamavit: *Deo plane adiuvante pugnavimus, et Deus erat qui detraxit ab istis munimentis Iudæos. Nam quæ hominum manus, aut quæ machinæ ad istas valerent?* Idem Iosephus lib. 6. belli c. 14. et ex eo Euseb. lib. 3. Histor. c. 6. *At cum Titus,* ait, *circumiens vidisset repletos mortuorum cadaveribus vallos, cum ingenti gemitu elevatis ad cælum manibus Deum invocat testem, hoc suum opus non esse.*

Addit Lucas c. 21. v. 24. Primo: *Et cadent in ore gladii,* id est, per aciem gladii Romanorum necabuntur. Unde Iosephus lib. 7. belli c. 17. asserit, præter alios innumeros per totam Iudæam cæsos, in sola Ierosolyma tempore obsidionis eiusdem, mortua esse fame, peste et gladio undecies centena hominum millia.

Secundo: *Et captivi ducentur in omnes gentes,* quia, ut ait ibidem Iosephus, tum 97. millia Iudæorum capta fuere. Additque tum Ierosolymis ad Pascha confluentem ex toto orbe Iudæorum turbam, fuisse ad vicies centena et septingenta millia, id est, duos milliones et 700. millia hominum. Unde subdit: *Tunc velut in carcerem tota gens fato conclusa est, et farta hominibus civitas bello obsidebatur. Itaque superat omnem humanam et divinitus immis-*

sam pestem numerus peremptorum, quos partim palam occidere, partim cepere Romani: rimantes enim cloacas, et sepulcra eruentes, quos offendissent iugulabant. Inventi autem sunt ibi quoque plusquam duo millia, quorum alii manu sua, plures autem mutuis se vulneribus interfecerant, cum alios fames corrupisset.

Ierusalem data Gentibus.

Tertio: *Et Ierusalem calcabitur a Gentibus, donec impleantur tempora nationum*, sive gentium, id est usque ad finem mundi, omniumque gentium: impleto enim gentium numero a Deo decreto, finietur omnis gentium populus et numerus cum mundo: ita Euthym. vel, ut Beda, q. d. Donec plenitudo gentium intret in Christi Ecclesiam: nam hoc facto *tunc omnis Israel salvus fiet*, ut ait Apost. Rom. 11. quod fiet in fine mundi. Respicit enim Christus ad desolationem Ierusalem, de qua dixit v. 20. quod illa prædicta sit a Daniele c. 9. v. ult. ubi Daniel ait: *Usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio*, ut scilicet Ierusalem solo æquata et desolata a Tito, non sit amplius urbs regia Iudæorum, sed Gentium, et deinde Christianorum, ac postea Saracenorum et Turcarum, uti iam est, idque usque ad finem mundi, quando Antichristus rex et Messias Iudæorum, Ierosolymæ sedem regni sui constituet, ut patet Apocal. 11. v. 8. tumque Elias et Enoch Antichristo resistentes, multos Iudæorum ad Christum convertent; occiso vero Antichristo, Iudæi omnes per asseclas Eliæ et Enoch ad Christum traducentur, publiceque Christum Ierosolymæ colent, ut satis colligitur ex Apocal. 20. v. 8. Vide ibi dicta.

Addit Eusebius l. 4. Histor. c. 6. Adrianum Imperatorem, qui Vespasiano post Domitianum, Nervam et Traianum in imperio successit, gravi edicto sanxisse, ut omnes omnino Iudæi procul a Iudæa abirent, nec cuiquam eorum vel eminus fas esset Iudæam conspicere, ac deinde subdit: *Ita factum est, ut civitas post interitum Iudaicæ gentis, incolis mox in eam peregrinæ nationis confluentibus, permutatis civibus, etiam ipsa Ælia appellaretur, ex cognomento Imperatoris Ælii Adriani: et ut in Romanorum ius conversa, ritum pariter mutaret et nomen.* Ecce hoc est quod prædicit Christus: *Et Ierusalem calcabitur a Gentibus.*

Iudæi a Deo impediti restaurare templum.

Ex hisce Christi verbis, recte S. Cyrillus Ierosolym. confutavit Iudæos, qui urgente Iuliano Apostata, templum Ierosolymitanum reædificare moliebantur: prædixit enim omnem illorum laborem fore irritum, eo quod Christus ex Daniele edixerit, desolationem Ierusalem et templi duraturam usque ad finem mundi. Et verus fuit vates. Nam ignis cælitus delapsus, cuncta artificum instrumenta consumpsit, et terræ motus ingens lapides fundamentales evulsit, ac cunctos cum contiguis ædificiis dispersit: sequenti vero nocte signa crucis instar radii solaris splendentia, vestibus Iudæorum impressa comparuerunt, quæ extergere nullo pacto potuerunt. Ita Socrates l. 3. c. 20. vel iuxta aliam editionem, 27.

Vers. 22. Marc 13. 20.

Et nisi breviati (Græce ἐκολοβώθησαν, id est, accisi, decurtati, imminuti, *a Domino*, ut addit Marcus c. 13. 20.) FUISSENT DIES ILLI, NON FIERET SALVA OMNIS CARO, SED PROPTER ELECTOS BREVIABUNTUR DIES ILLI.)

Propter electos breviati dies; quid?

Duplices sunt electi, scilicet ad gratiam, uti sunt omnes fideles et iusti, et ad gloriam, uti sunt omnes salvandi. Utrique hic accipi possunt, sed maxime secundi: hi enim perfecte sunt electi; et quicumque electi sunt ad gratiam finalem, ut in ea ad finem vitæ perseverent, hi quoque electi sunt ad gloriam. Sensus est, q. d. Nisi Deus ab æterno pauciores fore decrevisset, et in tempore pauciores exhibuisset, dies vastationis Iudææ, pauciores, inquam, quam et Iudæorum culpa, et Romanorum ira exigebat, omnes omnino Iudæi periissent. Nam si tempus obsidionis Ierusalem et stragis Iudææ diutius durasset, omnis caro, id est, omnes Iudæi non salvarentur, sed peste, fame et bello fuissent consumpti. Fremebant enim Romani in Iudæos, quasi in gentem rebellem et obstinatam, et nisi Titi lenitas eos repressisset, ac Ierusalem Deo ita disponente cito capta fuisset, Romani omnes Iudæos mactassent. Deus ergo dies hos stragis Iudaicæ breviavit, id est, pauciores effecit propter electos, id est, partim propter Christianos, qui e Ierusalem fugere vel non poterant vel noluerant; partim propter Iudæos, qui in obsidione tanta clade perculsi, conversi fuere ad Christum, aut postea convertendi erant: item propter nascituros ex eis, et convertendos, eosque omnes quidem, sed maxime propter perseveraturos ex eis in Christi fide et gratia, ac consequenter a Deo electos, uti ad gratiam et perseverantiam, sic et ad gloriam, q. d. Si tribulatio hæc Iudæorum diutius duraret, nemo ex eis perseveraret in vita, ideoque nec in fide et gratia huius vitæ, ac consequenter nemo ex eis superesset qui foret salvus et electus; ut ergo aliqui supersint, qui a Deo Deique prædestinatione salventur, sintque electi, puta illi quos Deus prævidet et præordinat in hac tribulatione duraturos, aut nascituros, et ad Christum convertendos; ac si tribulatio hæc remittatur, perseveraturos in fide et gratia, ideoque salvandos; hac de causa Deus breviabit et contrahet hos calamitatis dies.

Id ita accidisse patet ex Iosepho, qui l. 7. belli c. 15. testatur plusquam quadraginta milla Iudæorum, cladi et excidio Ierosolymæ illato per Titum superfuisse, salvaque mansisse. Ubi adverte Deum propter fideles et electos, etiam servasse in vita multos ex Iudæis non electos, sed in Iudaismo obstinatos et reprobos. *Igitur ne dicant Iudæi*, ait S. Chrysost. *mala hæc propter prædicationem et adorationem Christi sibi accidisse: non solum non fuisse causam malorum fideles ostendit, verum etiam nisi fideles fuissent, interemptione universos necandos fuisse asserit. Nam si dilatio belli permissione divina facta fuisset, nullæ Iudæorum extarent reliquiæ: sed ne cum infidelibus Iudæis fideles interimerentur, citius ei bello finem imposuit.* Denique maxime propter Iudæos omnes, qui in fine mundi salvabuntur, Deus breviavit hos dies.

Tropologice disce hic quantus sit amor et cura Dei erga suos fideles et electos; propter hos enim pepercit multis Iudæis: propter electos enim Deus totum mundum, et omnia quæ in eo sunt creavit, et conservat, imo propter eos Christum Filium suum hominem effecit, ac crucifigi morique voluit. Unde Paulus 1. Corinth. 3. 22. *Omnia*, ait, *vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura.*

Vers. 23. Luc. 17. 23. Marc. 13. 21.

TUNC SI QUIS VOBIS DIXERIT: ECCE HIC EST CHRISTUS, AUT ILLIC: NOLITE CREDERE.) Nonnulli putant Christum hic transire a signis excidii urbis Ierosolymæ, ad signa prævia excidio orbis; sed melius hæc referas ad signa excidii urbis, de quibus hactenus egit: hoc enim significat τὸ *tunc*.

Impostores et seductores varii.

ECCE HIC EST CHRISTUS.) Sciebant Iudæi iam tunc instare tempus adventus Messiæ, sive Christi, eo quod translatum esset sceptrum a Iuda ad alienigenam Herodem et Romanos, iuxta vaticinium Iacobi, Genesis 49. 10. Unde tunc multi adulantes Vespasiano, dixerunt ipsum, utpote victorem Iudææ, esse Messiam, teste Svetonio in Vespasiano. Alii adulantes Herodi, dixerunt ipsum esse Messiam. Insuper tunc in Ierosolyma teste Iosepho et S. Hieronymo tres fuere factiones, quæ singulæ suos habebant duces, qui se venditabant pro Messia, qui Iudæos defenderet contra Romanos. Hi duces fuere Eleazarus filius Simonis, Ioannes filius Leviæ, Simon filius Goriæ, inter se de principatu decertantes. Talis quoque fuit impostor ille qui sub Adriano Imper. finxit se esse Messiam, ideoque vocari voluit Barchochebas, id est, filius stellæ, quasi in eo impleretur illud Balaam de Messia vaticinium: *Orietur stella ex Iacob*, Numer. 24. 17. de quo Eusebius l. 4. Histor. c. 6. *Tempore*, inquit, *quo ista gerebantur, ducebat exercitum Iudæorum Barchochebas quidam, quod nomen significat stellam, cæterum vir crudelis et scelestus. Sed et vocabulo suo velut vilibus mancipiis persuadebat, se ob salutem eorum sidus magnum, ægris mortalibus et longa obscuritate damnatis ferre lucis auxilium.* De eodem vide et Galatinum l. 4. de Arcanis fidei, c. 21.

Tales nostro hoc ævo fuere David Georgius, et Ioannes Leidanus rex Anabaptistarum, qui occupato monasterio, urbe Westphaliæ, ibi se Christum regem constituit, ac 12. Apostolos creavit, quos ad omnes vicinas urbes mi-

sit, ut ad suum Christum omnes adducerent; sed a Catholicis obsessus et captus, vivus in crate viminea ex apice turris suspensus, a muscis, avibus et vespis corrosus interiit anno Domini 1536. Historia impressa extat. Plures tales erunt sub tempore Antichristi. Tales etiam tropologice sunt hæresiarchæ, qui alium Christum nobis venditant, hoc ipso quo alia dogmata afferunt, quæ non sunt Christi, sed Antichristi: ita Origenes et S. Augustin. epist. 80. ad Hesychium. Licet enim *το tunc* proprie notet tempus excidii urbis Ierosolymæ, tamen accipi potest indefinite et confuse, ut extensive notet tempus quodlibet, quod erit ab excidio Ierosolymæ usque ad finem mundi, uti notat S. Chrysost. hom. 77. Causam dabo v. 29. Porro inepte hæretici per *το si quis vobis dixerit : Ecce hic est Christus*, censent notari Catholicos, qui de Eucharistia dicunt: *Ecce hic est Christus.* Loquitur enim Christus de hæreticis et pseudoprophetis visibilibus, qui se dicent esse Christos, ut discipulos post se abducant; non autem de Eucharistia, ubi Christus et invisibilis.

Vers. 24. Marc. 13. 22. SURGENT ENIM PSEUDOCHRISTI ET PSEUDOPROPHETÆ (iam dicti) ET DABUNT SIGNA MAGNA ET PRODIGIA, ITA UT IN ERROREM INDUCANTUR (SI FIERI POTEST) ETIAM ELECTI.) *Signa*, per artem magicam ope diaboli, quem multi hæresiarchæ habuere paredrum, id est, assessorem et familiarem, uti ostendi 1. Timoth. 4. 1. Talis fuit eorum primus et princeps Simon Magus, qui suis signis et mirabilibus dementavit Neronem et Romanos, adeo ut Romæ ei statuam posuerint; sed ipse tandem ope dæmonis volans per aera, precibus S. Petri præcipitatus in terram, genua ad saxum allidens confregit, *ut qui volare tentaverat, ambulare non posset, et qui pennas assumpserat, plantas amitteret*, ait S. Maximus hom. 5. de Ss. Petro et Paulo. Vide dicta Actor. 8. 9. et Matth. 7. 22.

ITA UT IN ERROREM INDUCANTUR (SI FIERI POTEST) ETIAM ELECTI.) Errorem finalem intellige, q. d. Ut electi a fide et gratia desciscant, ideoque reprobentur et damnentur. Nam non est certius reprobationis signum, quam si quis a fide apostatet. Perperam ergo hinc Calvinus infert, electos sive prædestinatos non posse peccare; peccant enim, sed pœnitent et resurgunt, ut in gratia decedant.

SI FIERI POTEST.) q. d. Tanta erit tribulationis et tentationis pseudochristorum et hæreticorum vis, fraus, fucus et species, ut si fieri posset ab eis seducerentur, et in eorum errorem hæresimque transirent etiam electi, ideoque a fide exciderent et damnarentur. Sed hoc fieri non potest ob fortiorem Dei protectionem et infallibilem Dei prædestinationem, ait S. August. l. 20. de Civit. c. 19. iuxta illud Christi: *Ego vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum, et non rapiet* (oves meas) *quisquam de manu mea*, Ioann. 10. 28. Fieri enim non potest, ut electi cadant et reprobentur, ex necessitate non physica et absoluta, sed morali quæ nititur Dei præscientia et prædestinatione, eamque componit et combinat cum rerum futurarum eventu, quæ est necessitas in sensu composito, non diviso, ut loquuntur Theologi. Etsi enim electi liberi sint, libereque possint peccare, errare et damnari; tamen posito quod Deus prædestinarit et præsciverit eos non peccaturos nec erraturos et damnandos, fieri nequit ut peccent, errent et damnentur: Dei enim prædestinatio et præscientia certissima est, et falli nequit. Quocirca hæc duo simul stare nequeunt, quod homo sit prædestinatus, et tamen damnetur; quod Deus præsciat hominem in gratia Dei moriturum salvandumque, et tamen is in peccato moriatur et pereat. Simili modo de Iudæis ait Ioannes c. 12. 39. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias: Excæcavit oculos eorum;* non quasi Isaiæ prædictio causa fuerit, cur Iudæi non crederent Christo; sed quod simul stare non posset Isaiæ prædictio de Iudæorum incredulitate cum eorum credulitate. Et Paulus 1. Timoth. 2. 19. *Firmum fundamentum* (de electis) *Dei stat habens signaculum hoc: Cognovit Dominus qui sunt eius.* Vide ibi dicta.

Fieri non potest ut electi damnentur in sensu composito.

Porro Theologi illi, qui dicunt electos ad gloriam fuisse homines ante omnem prævisione operum, ex mero Dei beneplacito, necessitatem hanc salvandi eos, constituunt in vi divini decreti: sed et hi, ut libertatem hominis non lædant, debent id accipere pariter in sensu composito; componere enim debent electorum constantiam et perseverantiam, cum Dei, de constantia hac eis, eo modo ab eo suggerenda, ut libertatem non lædat, decreto, eiusque in tempore executione, dando scilicet in tempore gratiam eis congruam et efficacem, qua efficaciter, sed libere resistant hæreticis, ac in fide et gratia Dei perseverent. Neque magis mirum est, non posse cadere eos quos Deus non vult cadere (voluntati enim eius quis resistit?) quam non posse cadere eos, qui a Deo præsciti sunt, quod non cadent. Tam enim infallibilis est Dei præscientia, quam voluntas.

Arctius nonnulli cum Ambrosio Catharino per electos, hic accipiunt eximie dilectos et electos a Deo, qui idcirco dirissima a dæmone, hæreticis et impiis pati solent, sed fortissime et constantissime resistunt et superant, q. d. Tanta erit tunc tentatio, ut etiam viri sanctissimi, religiosi et Apostolici, qui eximie a Deo dilecti sunt, a fide exciderent, si fieri posset, nec obstaret potentior Dei gratia et certior electio.

ECCE PRÆDIXI VOBIS.) Tum futuros seductores, ut ab eis caveatis, tum futuras Ierosolymæ clades, ut eas vel fugiendo declinetis, vel fortiter sustinendo superetis. Vers. 25. Marc. 13. 23.

SI ERGO DIXERINT VOBIS : ECCE IN DESERTO EST, (Christus) NOLITE EXIRE.) Notat hic Christus Simonem Gerasenum, Goriæ filium, qui in desertis et montibus collegit turbam prædonum et militum, quasi Messias Iudæos contra Romanos defensurus, ac in urbem Ierusalem admissus, ut zelotas tumultuantes compesceret, æque ac illi tyrannice in cives grassatus est, teste Iosepho lib. 5. belli cap. 7. Vers. 26.

ECCE IN PENETRALIBUS (Syrus, *in cubiculis*, id est, in intimis abditisque templi locis, ubi Deus suam Iudæis præsentiam opemque exhibere solet, ut eos nunc per suum Messiam a Romanis protegat) NOLITE CREDERE.) Notat hic Christus Eleazarum et Ioannem Zelotarum duces, qui interiorem templi aditum insederunt, prætextu ut urbem contra Romanos tuerentur, sed revera ut urbi dominarentur, eamque expilarent. Ita Iosephus l. 6. belli c. 1. et 4. qui et l. 7. cap. 11. scribit ardente templo, multos Iudæorum confugisse in porticum extra templum, eo quod pseudopropheta quidam, eo die prædicasset salvos fore, tutante Deo, eos qui ad templum confugissent; sed hos omnes vel flammis, vel gladio Romanorum periisse.

Addit Lucas cap. 17. 22. *Venient dies, quando desideretis videre unum diem Filii hominis, et non videbitis*, id est, veniet tempus, quo desideretis meam præsentiam, quam iam habetis, tum ad vestram in tanta tribulatione consolationem, tum ad hæresum et errorum qui orientur, declarationem et confutationem.

SICUT ENIM FULGUR EXIT AB ORIENTE, ET PARET USQUE IN OCCIDENTEM, ITA ERIT ET ADVENTUS FILII HOMINIS.) q. d. Non est quod credatis erronibus, dicentibus, Messiam Salvatorem Iudæorum contra Romanos, esse abditum et occultum in locis desertis, aut in templi penetralibus; quia cum ipse in secundo suo adventu redibit ad iudicium, ut sanctos beet, impios condemnet, non occulte, sed publice toti mundo gloriosus, ut iudex omnium, velut fulgur apparebit, in summa maiestate et gloria, qua omnium oculos perstringet, et in se convertet, ut nemo de eo quin sit Messias, et Christus mundi salvator, dubitare possit, q. d. Adventus, id est, reditus meus ad iudicium, instar fulguris erit, primo subitus, secundo inexpectatus, tertio omnibus manifestus, quarto gloriosus, quinto efficax, ut nemo ei resistere valeat, sexto non in terra sed in aere sicut est fulguris, quod non in angulo, sed in aere toti orbi in momento conspicuum se exhibet. Respondet enim Christus Apostolis ad eorum mentem et opinionem: ipsi enim opinabantur Christum, gloriosum suum regnum inchoaturum in terra statim post excidium Ierosolymæ. Ita S. Chrysostomus: *Sicut* inquit, *fulgur non in-* Vers. 27. Luc. 17. 24.

Sex analogiæ fulguris et Christi.

diget præcone aut nuntio, sed in momento omnibus apparet : sic adventus ille ubique semper splendere statim videbitur. Et Auctor Imperfecti : *Sicut fulgur*, ait, *in ictu oculi universa pertransit, sic et Filius Dei non veniens adhuc, sed etiam venisse videbitur. Si enim sol, qui ad ministerium nostrum creatus est, tantam habet splendoris virtutem, ut in quacumque parte cæli fuerit, ubique appareat quasi præsens, quanto magis sol spiritualis Christus, cum venerit in toto videbitur mundo, magis autem mundus in eo videbitur.*

Addit etiam Auctor, fulguris hic meminisse Christum, eo quod fulgura præibunt eum gloriose venientem ad iudicium, iuxta illud Psalm. 96. 3. *Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos eius. Illuxerunt fulgura eius orbi terræ : vidit, et commota est terra, montes sicut cera fluxerunt a facie Domini.* Fulgur enim proprie est illa coruscatio et luminis vibratio, quæ ante cernitur, quam tonitruum audiatur, cum simul fiant, eo quod visus celerior sit auditu, quia lux sonitu est velocior, ait Plinius lib. 2. cap. 43. Additque: *Si in nube luctetur flatus aut vapor, tonitrua edi : si erumpat ardens, fulmen : si longiori tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perrumpi.*

Vers. 28. Luc. 17. 37. UBICUMQUE FUERIT CORPUS, ILLUC CONGREGABUNTUR ET AQUILÆ.) Alludit ad Iob 39. 33. *Et ubicumque cadaver fuerit* (Hebr. *occisi fuerint*) *statim adest.* Post metaphoram fulguris subiicit parabolam aquilæ, tum quia aquila fulgure non tangitur, sicut electi non tangentur fulmine sententiæ et maledictionis, qua Christus in die iudicii, impios damnabit ad tartara: tum ne Apostoli putarent gloriosum Christi adventum, instar fulguris transiturum et abiturum, dicerentque : Quid ergo ex eo nobis præmii accidet? occurrit Christus, se quidem omnibus appariturum ut fulgur, sed cum electis permansurum, eosque gloria sua pasturum, sicut aquila pascitur corpore, quasi præda et esca sua.

CORPUS.) Videtur Interpres legisse σωμα, uti et nonnulli iam legunt, sed plures legunt πτωμα, quod proprie significat ruinam et casum, indeque cadaver; dicitur enim πτωμα a πιπτειν, sicut cadaver a cadendo. Noster tamen Salmeron πτωμα accipit pro præda et venatione, sive pro corpore avis, leporis alteriusve animalis, quod venatur aquila: hoc dicitur πτωμα, quia quæ capiuntur animalia ab aquila, ea in terram illa prosternente cadunt; nam aquila adeo generosa est, ut non vescatur cadavere aut morticino, nisi eo quod ipsa vivum ceperit et necarit.

Aristoteles tamen lib. 9. Histor. animal. cap. 32. recensens sex species aquilarum, inter eas numerat γυπαετον, id est aquilam vulturinam, sive υπαετον, id est, subaquilam, quæ vulturis sectatur cadavera, iisque pascitur. Unde Septuag. Iob 39. 33. vertunt vulturem, a Plinio lib. 10. cap. 3. περκνοπτερος id est, alis nigris alata dicitur, quia scilicet alæ eius nigris distinctæ sunt maculis. Et de hac Christum hic loqui censet Aldrovandus in Aquila, et alii. Utraque significatio et lectio huic loco congruit, uti mox ostendam.

Ubi fuerit corpus, congregabuntur et aquilæ : quid? Est parabola ænigmatica, sive ænigma parabolicum, significans rem latere non posse, q. d. Christus : Sicut aquilæ, suam prædam sive corpus quod prædantur, illico ex alto cernunt, in illudque involant: et sicut aquila vulturina, odoratur cadaver etiam remotissimum, ad illudque advolat : sic pariter meus gloriosus in mundum ad iudicium adventus et reditus, non erit occultus, sed omnibus manifestus ; quare tunc fideles et iusti velut aquilæ acutissimi visus, et velut subaquilæ sagacissimi odoratus, per vim divinam me odorabuntur, id est, præsentient, imo oculis cernent et ad me advolabunt, ut me meaque gloria felicissime reficiantur, pascantur et beentur in æternum : ac proinde tunc non opus erit inquisitione, ubi sit Christus ; utpote cuius adventus erit gloriosus et toti mundo conspicuus. Hoc est quod ait Paulus : *Rapiemur in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus*, 1. Thess. 4. 17.

Cadaveri se comparat Christus, ut notet suam mortem, A per quam nobis gloriam meruit : corpori quoque redivivo, ut notet gloriosam suam resurrectionem, qua electos suos pascet et beabit. Unde S. Hilarius ex hoc loco colligit iudicium Christi universale futurum eo loco, ubi Christi cadaver pependit in cruce ac sepultum est, puta prope Ierusalem in valle Iosaphat, uti docet Ioel. cap. 3. vers. 2. Audit S. Hilarium: *Sanctos de volatu spiritualis corporis aquilas nominavit, quorum, congregantibus Angelis, conventum futurum in loco passionis ostendit: et digne illic claritatis adventus expectabitur, ubi nobis gloriam æternitatis passione corporeæ humilitatis operatus est*, etc. Sic et S. Hieronym. *Aquilæ*, ait, *sunt qui assumunt pennas, ut ad Christi veniant passionem.* Ratio est, quia congruum est, ut Christus ibi iudicet omnes, ubi pro omnibus ipse inique iudicatus est; ibique conspiciatur eius maiestas, ubi antea visa est eius abiectio et humilitas; ut ibi descendat de cælo, unde ad cælum ascendit; et sic totum opus salutis nostræ eodem loco, quo inceptum et provectum est, compleatur et terminetur.

B Porro Sancti recte comparantur aquilis: Primo, quia aquila est rex avium, sicut leo animalium ; sic et Sancti, Sancti sunt aquilæ. I. reges sunt non terræ, sed cæli. Audi Origenem : *Non dixit, Ubicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur vultures, aut corvi ; sed aquilæ, volens ostendere magnificos et regales omnes, qui in passione Domini crediderunt.*

Audi quoque Auctorem Imperfecti, qui per aquilas intelligit vultures : *De vulturibus enim dicit Scriptura in Iob: Quoniam ubicumque fuerit corpus, illic invenientur vulturum pulli. Hoc enim naturale est vulturum, sicut dicunt quidam, ut etiam transmarina cadavera sentiant. Quoniam ergo turpes aves sunt vultures, ideo vulturinis quidem moribus aptavit nomina aquilarum, ut in moribus quidem vulturum, Sanctorum congregatio ostendatur ad Christi adventum ; in aquilis autem regalibus regalis dignitas ostendatur : ideo enim Sancti aquilis assimilantur, quia sicut filii aquilarum ad solem probantur, ut si quidem recto aspectu intendere potuerint contra radios solis,* C *intelligantur esse legitimi ; si autem non potuerint, cognoscantur adulterini : sic et filii Dei ad Christi iustitiam comprobantur : si enim potuerint pleno corde iustitiæ verba suscipere, intelliguntur esse legitimi ; si autem non potuerint, cognoscuntur de diabolo esse nati.*

Secundo, quia ut ait S. Ambrosius in Lucæ c. 18. aquilæ se renovant, sic et Sancti se renovant, hic per gratiam, in futuro per gloriam, iuxta illud : *Renovabitur ut aquilæ iuventus tua*, Psalm. 102. 5. II.

Tertio, quia aquila aliquid habet divini, unde Aristoteles lib. 9. Histor. anim. cap. 32. *Aquilæ*, ait, *volant sublimes, ut perquam maxime procul aspiciant : quapropter homines solam avium omnium aquilam divinam esse perhibent.* Hinc S. Chrysost. per aquilas intelligit Angelorum, Martyrum, cæterorumque Sanctorum multitudinem, qui omnes, quasi divini spiritus, congregabuntur ad Christum Deum suum in die iudicii, ut cum eo in cælum gloriosi conscendant. III.

Quarto, Sancti sunt aquilæ, quia volant super terram, IV.
D et in cælum conscendunt, ut cælestia aspiciant, et terrena quasi longe infra se, et in imo posita despiciant: unde cum Paulo dicunt : *Nostra conversatio in cælis est*, Philip. 3. 20. Vide ibi dicta. Vide et S. Gregor. lib. 31. Moral. cap. 19. ubi explicans illud Iob cap. 39. *Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum sibi?* ubi inter alia ait, quod electi quasi aquilæ *cuncta quæ præterfluunt sub sese videant, atque omne quod in mundo eminet, amore æternitatis calcent.*

Quinto, sicut aquilæ firmi et acuti sunt visus, adeo ut V. irretortis oculis fixe solem intueantur : sic Sancti acutis mentis oculis assidue Christum, qui sol est iustitiæ, contemplantur.

Allegorice, corpus Christi est Ecclesia, ubi sunt aqui- Allegor. læ, id est, homines spirituales, qui cælestis, sunt doctrinæ et vitæ : e contrario hæretici sunt quasi corvi atri, et garrulæ picæ, et sicut talpæ, qui toti terræ et terrenis incumbunt. Audi S. Ambrosium in Lucæ cap. 17. v. ult.

paucis sensus iam datos, aliosque plures perstringentem: *Nonne tibi videntur aquilæ circa corpus, quando veniet in illa die cum intelligibilibus nubibus Filius hominis, et videbit eum omnis oculus, et qui eum compunxerunt? Est etiam corpus, de quo dictum est: Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Circa hoc corpus veræ aquilæ sunt, quæ alis circumvolant spiritualibus. Sunt et circa corpus aquilæ, quæ credunt Iesum in carne venisse: quia omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, de Deo est. Ubi ergo fides, ibi Sacramentum, ibi diversorium sanctitatis, est etiam corpus Ecclesiæ, in qua per baptismi gratiam renovamur spiritu, et occidua senectutis in redivivas reparantur ætates.*

Anagog. Anagogice, Beati post resurrectionem, in die iudicii ad corpus, id est, ad Christum iam redivivum et gloriosum congregabuntur, quasi aquilæ, ut cum eo in cælum ad vitam beati evolent: in aquilis enim notatur dos agilitatis beatorum, iuxta illud Isaiæ 40. ult. *Volabunt ut aquilæ.* Vide ibi dicta. Unde ex S. Gregor. S. Thomas in Catena sic exponit: *Ubicumque fuerit, corpus, illuc congregabuntur et aquilæ*, q. d. *Quia cælesti sedi incarnatus præsideo, electorum animas cum carne solvero, ad cælestia sublevo.* Et S. Ambrosius Psalm. 48. sub finem pro *corpus*, legens *ruina* (hanc enim significat Græcum πτῶμα): *Ubi ruina*, ait, *ibi et aquilæ, id est, ubi ruina, ibi et resurrectio. Ruina vacua firmitatis est: resurrectio plenitudo vivendi est; adeoque, nos Adæ illius ruinam vacuavit, sed Christi replevit gratia.* Rursum aquila symbolum est æternitatis beatæ Sanctorum: ipsa enim vivit diutissime, et cum senescit, renovando se iuvenescit. Unde proverbium, *Aquilæ senectus.*

Symbol. Aquila symbolum veritatis et Angelorum. Symbolice, aquila quia acuti est visus, symbolum est veritatis. Unde S. Ambros. de fide resurrectionis: *Ubi corpus*, inquit, *illic aquilæ: ubi Christi corpus, ibi veritas.* Rursum aquila symbolum est Angelorum, ob celeritatem. Unde S. Ambrosius lib. 1. de Sacram. cap. 2. hæc accipit de Eucharistia, q. d. In Eucharistia, ubi corpus est Christi, assistunt aquilæ, id est, Angeli, item Sacerdotes et Sancti, qui sunt quasi aquilæ et Angeli cælestes. Idem lib. 4. cap. 2. *Forma corporis*, inquit, *altare est, et corpus Christi est in altari: aquilæ vos estis, renovatæ ablutione delicti.*

Vers. 29. Luc. 21. 25. Marc. 13. 24. 25. Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cælo, et virtutes cælorum commovebuntur.) Transit Christus ab excidio urbis, ad excidium orbis, illiusque signa prævia, e quibus instare cognoscatur, assignat.

Tribulatio hic quid? Tribulationem.) Intellige tum persecutionem et tentationem, quam afferent pseudoprophetæ et hæresiarchæ, de qua egit v. 23. ita S. Chrysostomus: tum potius tribulationem Iudæorum in obsidione Ierusalem, obsidente eam Tito et Romanis: hanc enim solam vocavit tribulationem paulo ante v. 21. ubi nota cum S. Chrysostomo, Hieronymo, Theophylacto, Euthymio, et aliis, Christum ut discipulos suos eorumque posteros, expectatione adventus sui et diei iudicii suspensos teneat, ad eumque assidue se comparare stimulet, videri errorem Apostolorum fovere, ac ita loqui quasi statim post excidium urbis foret excidium orbis; idque alio quam Apostoli intelligebant sensu, eoque vero: tum quia licet 1560. anni iam fluxerint ab excidio Ierusalem, ac plures fluent usque ad finem mundi; tamen omne hoc tempus, licet nobis, qui angustis brevis ævi et vitæ terminis claudimur, longissimum videatur, cum æternitate tamen Dei, qui verus temporum est mensor, comparatum, valde modicum est, et instar momenti. Ita respondet S. Petrus epist. 2. cap. 3. v. 8. et 9. *Unus dies*, inquit, *apud Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut dies unus. Non tardat Dominus promissionem suam.* Hac de causa Prophetæ et Apostoli tempus Christi et legis Evangelicæ vocant novissimum et horam novissimam, ut patet 1. Ioan. 2. 18. 1. Corint. 10. 11. Iacob. 5. 8. Hebr. 10. 37. Eadem de causa Aggæus cap. 2. v. 4. ait modicum fore tempus usque ad Christum,

A cum tamen ab Aggæo ad Christum fluxerint 517. anni: tum quia statim post hanc urbis tribulationem succedet tribulatio orbis, cuius illa fuit typus et præludium, eo quod nulla insignis et antonomastica Iudæorum tribulatio media intercesserit, vel intercedet inter tribulationem urbis et tribulationem orbis, sed hæc illi proxime successura sit non tempore, sed typo, similitudine, paritate et atrocitate. Hac de causa Isaias, Ieremias, cæterique Prophetæ describentes excidium Babylonis, Tyri, Ægypti, Iudææ per Chaldæos, illico ab illo transeunt et saliunt ad eius antitypum, scilicet ad excidium orbis, quasi mox futurum; ac acerbitatem unius, per signa et horribilia quæ futura sunt in altero, explanant, ut patet Isaiæ 13. 19. Ierem. 15. 9. Amos 8. 9. Ioelis 2. 10.

Ex dictis liquet, minus genuine Alcazarium in Apocal. cap. 6. v. 12. ex τὸ *tunc*, colligere hæc omnia ad litteram pertinere ad excidium non orbis, sed urbis Ierusalem, de quo huc usque egit Christus. Quocirca ipse per solis et lunæ obscurationem, ac stellarum casum ad litteram acci-

B pit Iudæorum excæcationem, calamitates et clades illatas per Titum et Romanos; per virtutum cælorum commotionem, accipit Christianorum fugam e Ierusalem imminente obsidione; hi enim sua sanctitate urbem sustentabant: unde iis fuga lapsis, urbs impia cædi a Deo addicta ruit et periit. Verum nemo non videt hæc esse mystica et symbolica, non litteralia.

Sol obscurabitur.) Nota hoc signum et sequentia non fore post generalem resurrectionem, uti censent S. Hieronymus et Chrysostomus, sed ante eam, ut patet ex Luca c. 21. 26. et ex Ioele c. 2. v. 31. Iam quoad sensum, S. Augustinus epistol. 80. ad Hesychium: *Sol*, ait, id est, Ecclesia, *obscurabitur*, quia in tanta tribulatione et tentatione, quanta erit in fine mundi, multi cadent a fide et gratia, qui videbantur esse illustres firmique ut sol et stellæ. Hic sensus allegorice probus est et appositus: nam hæc plane ad litteram uti sonant accipienda esse patet ex Luca, et idipsum passim docent Patres et Interpretes.

C Quæres, unde manabit hæc tanta solis sub diem iudicii et finem mundi obscuratio? Respondet S. Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, ex eo quod tanta erit claritas corporis Christi gloriosi, ut solem obscuret: Verum iam dixi hæc signa fore ante communem resurrectionem, et consequenter ante Christi adventum ad iudicium. Resp. ergo solem obscurandum ex eo, quod Deus subducendo soli concursum suum, non quidem lumen, sed vim illuminandi radiosque suos spargendi illi adimet, quo fiet ut in sole sit lux, in terra vero meræ tenebræ; uti fecit in passione Christi, ut eius indignitatem ostenderet; utpote quam sol, luna, terra, petræ, omniaque elementa lugere viderentur, imo indignari et fremere in Iudæos Christicidas, velleque quasi in eos insilire, ac exterminare. Rursum Deus inducto fumo et nube densissima solem occultabit; forte etiam ad hoc accedent extraordinariæ et miraculosæ eclipses, ut colligitur ex Lactantio l. 7. c. 16. Plura hac de re dixi Apocal. 6. v. 12. ad illa: *Sol factus est niger tamquam saccus cilicinus.* Solis obscuratio unde?

D Huius solis in fine mundi obscurandi typus fuere, calamitas et prodigia facta in excidio Babylonis, Tyri, Ægypti, Idumææ, Moabitarum, etc. ideoque Prophetæ cum de iis loquuntur per catachresin dicunt, in eo solem fuisse obscuratum, lunam quoque et stellas, ut significent atrocitatem cladis, quia videlicet ita incolæ et cives illarum urbium et regnorum, tunc afflicti fuere, ut iis perculsis et attonitis, sol omneque cælum obscurari et atra caligine subduci, tremere et concuti videretur. Atrocitas enim calamitatis hominibus inducit vertiginem et caliginem; at tristibus et afflictis omnia tristia et afflicta videntur: et quia harum urbium clades, præludia erant et typi cladium futurarum in excidio orbis, ubi revera ad litteram sol, luna et stellæ obscurabuntur. Vide dicta locis Isaiæ, Ieremiæ, Amos et Ioelis paulo ante citatis.

Et luna non dabit lumen suum.) Sole enim obscurato, necesse est et lunam obscurari, utpote quæ a sole suum lumen haurit; unde ad solem accedens apparet ple- Sole obscurato luna ne-

cessario obscuratur. na, recedens semiplena et corniculata. S. Ioannes Apoc. 6. 12. ait: *Et luna tota facta est sicut sanguis.* Vide ibi dicta.

Symbolice Auctor Imperfecti: *Patrefamilias moriente,* ait, *tota domus eius turbatur, omnis familia plangit, et conscissis tunicis suis, nigris se operiunt vestimentis: sic et humano genere, propter quod omnia fuerunt creata, circa exitum constituto, totus contristatur mundus, universa cæli ministeria lugent, et candore deposito, pro vestibus, luctuosis tenebris vestiuntur. Nam sol obscurabitur et luna non dabit lumen.*

Stellæ cadent. I. ET STELLÆ CADENT DE CÆLO.) Primo, quia stellæ sub finem mundi obscurabuntur (æque ac sol et luna, a quibus planetæ, et ut nonnulli putant, cæteræ quoque stellæ, lumen suum mutuantur) ut videantur hominibus cælo excidisse. S. Scriptura enim sæpe loquitur de rebus non uti in se sunt, sed uti hominibus videntur et apparent: ita S. Hieronymus, Beda et passim Scholastici.

II. Secundo, stellæ, id est, cometæ et similes stellæ, quæ in aere gignuntur, tunc ex eo in terram decident; colligitur id ex Ioelis 2. 30.

III. Addit S. Chrysostomus et Euthymius in fine mundi proprie dictas stellas et sidera e cælo casura. Quod intellige de stellis minimis, quæ proinde non apparent, nobisque sunt invisibiles: nam alioqui stellæ visibiles maiores sunt tota terra, ideoque in eam cadere nequeunt, uti docet P. Clavius et alii in Sphæra. Vide dicta Apocal. 6. 13. et cap. 8. v. 10. et 12.

Virtutes cælorum movebuntur. ET VIRTUTES CÆLORUM COMMOVEBUNTUR.) Origenes, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, per *virtutes* intelligunt septimum Angelorum chorum, sive Ordi-

1. nem, qui dicitur *virtutes*, eo quod vi et robore polleat, q. d. Hi Angeli, licet potentissimi, videntes tamen solem lunamque obscurari, et stellas de cælo cadere, pluraque horrenda prodigia in fine mundi multiplicari, quasi attoniti ad tantas mutationes et terrores obstupescent.

2. Huc accedit Franc. Suarez 3. p. q. 59. art. 6. disp. 56. sect. 3. Virtutes cælorum, ait, sunt Angeli, qui magna vi cælos gyrant et movent: hi commovebuntur, quia ipsi quasi ministri divinæ iustitiæ et vindictæ in impios, mutabunt ordinem et modum solitum movendi cælos: qua de causa omnia inferiora miscebuntur, ac sursum deorsum ibunt.

3. Verum simplicius per *virtutes cælorum*, accipias ipsa sidera eorumque influentias, sive vires influendi in hæc inferiora, q. d. In fine mundi astra cæli maxima et validissima, mutabunt suos motus, aspectus, influentias, itaque omnia in terris perturbabuntur, ut terra insolitis motibus, quassetur, mare exundet, aer nubibus, cometis, fulgetris, tonitruis, aliisque meteoris et tempestatibus ita concutiatur, ut omnia everti videantur.

4. Denique planissime per virtutes cælorum accipias polos et cardines, qui sunt quasi δυνάμεις, Hebraice גבורות *ghibburoth*, id est, robora, fortitudines et firmamenta cælorum, q. d. Cæli omnes in fine mundi concutientur, et e suis polis et cardinibus convellentur, ut deorsum ruere videantur, idque ut hominibus impiis terrorem iniiciant, ac Christi irati indignationem repræsentent: hoc enim facere Deo est facile, ac terrori illius diei, impiorumque et mundi excidio congruum. Fusius hac de re egi Apoc. 6. v. 14. Alludit ad Iob c. 26. 11. *Columnæ cæli contremiscunt, et pavent ad nutum eius;* et ad Isaiæ c. 34. 4. *Tabescet omnis militia cælorum, et complicabuntur sicut liber cæli, et omnis militia* (omnia sidera) *eorum defluet, sicut defluit folium de vinea.* Vide ibi dicta. Nam ut ait Beda in Lucæ c. 21. v. 25. et seq. *Quomodo impulsæ ad casum arbores fragoris motusque sui præmittere solent indicia; sic termino mundi appropinquante, quasi paventia nutabunt ac trement elementa,* et cæli, ut per ignem conflagrationis ardentia et quasi morientia, cum Sanctis resurgant, et in gloriosum felicitatis statum innoventur. Multo plura mundi perituri indicia signaque prævia, assignat Ioannes Apoc. toto c. 8. et 9. et 16. Vide ibi dicta.

Vers. 30. Luc. 21. 26. ET TUNC PAREBIT SIGNUM FILII HOMINIS IN CÆLO: ET TUNC PLANGENT OMNES TRIBUS TERRÆ: ET VIDEBUNT FILIUM HOMINIS VENIENTEM IN NUBIBUS CÆLI, CUM VIRTUTE MULTA ET MAIESTATE.) Syrus et Arabicus, *gloria.* Quæres, quodnam est signum Filii hominis, id est, Christi incarnati? Resp. est crux: hæc enim est signum, quia ipsa est vexillum Christi, et causa victoriæ fidelium; infidelium vero et impiorum olim fuit scandalum, sed eorumdem in die iudicii erit condemnatio et tormentum: ita S. Chrysost. Hieron. Hilar. Beda, Theophyl. Euthymius, Iansenius, Maldon. et alii passim hic, ac S. Leo epist. 97. et fuse S. Augustin. serm. 13. de Tempore, imo Ecclesia quæ in officio S. Crucis canit: *Hoc signum crucis erit in cælo, cum Dominus ad iudicandum venerit.* Causæ cur crux apparebit, sunt tres: Prima, ut significetur, Christum per crucem sibi hanc gloriam et potestatem iudiciariam meruisse. Secunda, ut indicetur Christum pro salute omnium fuisse crucifixum, ac proinde ingratos esse et inexcusabiles, qui tantam eius gratiam et charitatem neglexerunt. Tertia, ut ostendatur omnes Christi crucifixi cultores, iam cum ipso esse exaltandos in cælum, et omnes eius osores deiiciendos in gehennam.

(Marc 13. 26. — Quodnam est signum Filii hominis? — Crux erit in die iudicii, ob tres causas. 1. 2. 3.)

Ex hoc ergo Christi dicto, valde probabile est, ipsissimam Christi crucem, in die iudicii apparituram in cælo, ad consolationem Sanctorum qui per illam salvati fuere, ideoque Christo crucifixo se in vita per patientiam et mortificationem conformare studuerunt, ac condemnationem et exprobrationem impiorum, qui crucem Christi aspernati, illique ingrati, voluptates suas cruci et mortificationi antetulerunt. Ita censent S. Chrysost. hom. de cruce et Latrone, ac Thomas Walden. tom. 3. de Sacramentis tit. 20. c. 198. Idem prædixit Sybilla l. 6. carminum, dum de cruce ita canit:

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit;
Nec te terra capit, sed cæli tecta videbis,
Cum renovata Dei facies ignita micabit.

An et corona, flagella, etc. Contrarium tamen censent S. Anselm. in Elucidario, Abulensis et Iansen. hic; scilicet in die iudicii non comparituram veram Christi crucem, sed signum sive imaginem crucis in aere ab Angelis formatum, et pictum; ac favet vox *signum.*

Porro S. Chrysostomus, et Augustinus loco iam citato, ac Cyrillus catechesi 15. docent, hoc crucis vexillum ab Angelis deferendum ante conspectum Christi iudicis, descendentis ad iudicium quasi trophæum victoriæ, ac insigne regale summæ potestatis et imperii.

Insuper noster Salmeron: *Credunt,* ait, *doctores Ecclesiæ cum cruce etiam columnam, flagella, spineam coronam, clavos, spongiam, lanceam, et reliqua passionis instrumenta, ob causas iam dictas apparitura in die iudicii. Unde D. Thom. opusc. 2. c. 241. asserit quod veniente Domino ad iudicium, signum crucis et alia passionis indicia demonstrabuntur.* Hoc probabile est, at non certum, quia nusquam expressum.

Denique tunc signum crucis apparebit in singulis electorum frontibus, iuxta illud Apocal. 7. 3. *Signemus servos Dei nostri in frontibus eorum;* et illud Ezech. 9. 4. in sensu allegorico: *Signa thau* (id est, signum crucis) *super frontes virorum gementium et dolentium,* ut significetur illos per crucem pervenisse ad gloriam, et merito crucis cælum possidere. Vide ibi dicta. Audi S. Augustinum serm. 130. de Tempore: *Considerasti quanta virtus sit signi, hoc est crucis: sol obscurabitur, luna non dabit lumen suum: crux vero fulgebit et obscurabit luminaria cæli, delapsisque sideribus sola radiabit, ut discas quoniam crux et luna lucidior, et sole erit præclarior, quorum splendorem, divini luminis illustrata fulgore superabit. Quemadmodum enim ingrediente rege in civitatem, exercitus antecedit, præferens humeris signa atque vexilla regia, et ambitum præparationis armisonæ, annuntiat regis introitum; ita Domino descendente e cælis, præcedet exercitus Angelorum, qui signum illud, id est, triumphale vexillum sublimibus humeris præferentes, divinum regis cælestis ingressum terrestrium mentibus nuntiabunt.* Et inferius: *Sed quare crux apparebit tunc? ut cognoscant consilium iniquitatis.*

Plura de hoc crucis signo vide apud Suarez 3. p. tom. 2. disp. 57. sect. 2.

Et tunc plangent omnes tribus terræ.) Id est, multi ex omnibus tribubus, scilicet omnes reprobi et damnandi plangent, quod salutem suam quæ Christo tam charo stetit, ut crucifigi debuerit, neglexerint: electi enim gaudebunt et iubilabunt, quod per crucem se salvatos et beatos videant. Est ergo hic distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum, ut loquuntur Logici. Causam planctus dat S. Aug. ser. 130. de Temp. dicens: *Quia tunc plangent omnes tribus terræ, videntes accusatorem suum, id est, ipsam crucem, et in ipso arguente cognoscent peccatum suum; sero et frustra fatebuntur impiam cæcitatem. Quid autem miraris si crucem afferens veniet, ubi et ipsa vulnera ostendet?* Et S. Chrysost. *Et tunc*, ait, *plangent se omnes tribus terræ: visa enim cruce, considerabunt quod mortuo eo nihil profecerunt, et quoniam crucifixerunt, eum quem adorari oportebat.* Et S. Hieronymus: *Recte autem dicit tribus terræ: hi enim plangent qui municipatum non habent in cælis, sed scripti sunt in terra.* Rursum audi Chrysostomum hic hom. 77. *Crucem autem secum habet, ut peccatum ipsorum sine accusatione condemnetur, veluti si quis lapide percussus ipsum lapidem, vel cruentas vestes in testimonium ostendat.*

Christi exprobratio ad impios. Porro plangent, quia ut ait Auctor Imperfecti hom. 49. tunc Christus impiis dicet et exprobrabit: *Ego propter vos homo factus sum, propter vos alligatus, et delusus, et cæsus, et crucifixus sum. Ubi est tantarum mearum iniuriarum fructus? Ecce pretium sanguinis mei, quem dedi pro redemptione animarum vestrarum. Ubi est servitus vestra, quam mihi pro pretio sanguinis mei debetis? Ego super gloriam meam vos habui, cum essem Deus apparens homo, et viliorem me omnibus rebus vestris fecistis. Nam omnem rem vilissimam terræ amplius dilexistis, quam iustitiam meam et fidem.* Et nonnullis interiectis: *Merito plangent se, quia tunc neque pecuniæ divitibus prosunt ad eleemosynam faciendam, neque parentes iusti pro parentibus intercedunt; neque ipsi Angeli pro hominibus, sicut solebant, faciunt verbum, quia non recipit natura iudicii misericordiam, sicut nec tempus misericordiæ iudicium, dicente Propheta: Misericordiam et iudicium cantabo tibi Domine. Misericordia in priori adventu, iudicium in secundo.*

Planctus S. Bernardi. Audi plangentem, imo horrescentem S. Bernardum sermon. 16. in Cant. *Paveo gehennam, paveo iudicis vultum ipsis quoque tremendum Angelicis potestatibus. Contremisco ab ira potentis, a facie furoris eius, a fragore ruentis mundi, a conflagratione elementorum, a tempestate valida, a voce Archangeli, et a verbo aspero. Contremisco a dentibus bestiæ infernalis, a ventre inferi, a rugientibus præparatis ad escam. Horreo vermem rodentem, et ignem torrentem, fumum et vaporem et sulphur et spiritum procellarum. Horreo tenebras exteriores.* Unde ingemiscens subiicit: *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum; ut præveniam fletibus fletum et stridorem dentium, et manuum pedumque dura vincula, et pondus catenarum prementium, stringentium, urentium, nec consumentium? Heu me mater mea, ut quid me genuisti filium doloris, filium amaritudinis, indignationis et plorationis æternæ! Cur exceptus genibus, cur lactatus uberibus, natus in combustionem et cibus ignis?*

Denique Noster Ludovicus Alcazar in Apocal. cap. 6. sub finem, ex Forerio hæc omnia ad litteram accipit de excidio Iudæorum per Titum: *Tunc enim*, inquit, *plangent omnes tribus terræ*, id est, omnes gentes ad Christum traducentur, et pœnitendo plangent peccata sua: ac *videbunt Filium hominis in nubibus;* cum scilicet Christus eis per Apostolos gloriam prædicationis Evangelicæ, velo sermonis quasi obtectam ostendet. *Et mittet Angelos cum tuba*, id est suos concionatores, cum tuba prædicationis Evangelicæ; *et congregabunt electos a quatuor ventis*, scilicet eos prædicatione sua ad Christum convertent. Fatetur tamen Alcazar Christum alludere ad diem iudicii, indeque sumere comparationem. Verum ad litteram hic agi de excidio orbis, non urbis, liquet ex dictis, et ex Patrum Iu-

A terpretumque consensu: quare illa Alcazarii explicatio symbolica et ingeniosa est accommodatio, non litteralis explanatio.

Et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli.) Causæ sunt, Prima, ut nubes temperet eximiam claritatem corporis Christi, quæ alioqui oculos reproborum excæcaret. Secunda, quia nubes symbolum est arcanæ divinitatis. Tertia, quia nubes sedes est, æque ac vehiculum et umbraculum gloriæ Christi. Hinc passim in veteri testamento Deus Mosi et Prophetis apparebat in nube, ut patet Ezech. 1. 4. Exodi 19. v. 9. et 18. Alludit ad Daniel 7. 13. *Ecce in nubibus cæli, quasi Filius hominis veniebat.* Vide quæ hisce locis annotavi. Nubes, cur? Causa 1. 2. 3.

Cum virtute multa et maiestate.) Græce, *cum magna fortitudine et gloria;* Lucas c. 21. v. 27. *cum potestate magna.* Sicut enim Christus in primo suo in carnem mundumque adventu, venit in magna carnis infirmitate, vilitate et contemptu; sic eodem meruit, ut in secun-
B do veniat cum magno robore, gloria et maiestate. Robur eius et fortitudo apparebit in eo, quod ipso iubente, omnes mortui a morte resurgent in momento; quod omnes homines, Angeli et dæmones, ipsum ut Deum, Dominum et Iudicem suum, suspicient et venerabuntur; quod in omnes pro meritis feret sententiam eamque efficacem, cui nullus resistere aut contradicere audeat. Maiestas apparebit in immenso corporis splendore, in Angelorum omnium ipsum stipantium multitudine et decore, in nubis coruscantis amictu, item in præviis tubis, tonitribus, fulguribus, terræ motibus, etc. Vide Suarez 3. p. t. 2. disp. 57. sect. 3.

Et mittet Angelos suos cum tuba et voce magna; et congregabunt electos eius a quatuor ventis, a summis cælorum usque ad terminos eorum.) Est hysteron proteron, sive inversus ordo: nam prius Christus mittet Angelos cum tuba, imo tubis multis toto orbe personantes, ut omnes mortuos et sepultos ad vitam evocent, et ad iudicium citent. Canente enim hac tuba, Angeli plu- Vers. 31. Marc. 13. 27.
C rimi singulorum mortuorum cineres colligent, ex iisque speciem corporis humani efformabunt, quod deinde organizabit et animabit Deus; animatos deinde, si sint Sancti et electi, glorificabit et beabit: quare iam beati ipsi per dotem agilitatis sibi inditam, illico ex quibuslibet mundi partibus transferent se, comitantibus vel ducentibus Angelis in vallem Iosaphat ad iudicium: reprobi vero quia carebunt dote agilitatis, vel a dæmonibus, vel potius ab Angelis rapientur. Plura de hac tuba dixi 1. Thessal. 4. v. 15. Ea si lubet consule.

A quatuor ventis.) Id est, a quatuor, sive ab omnibus mundi plagis, a quibus totidem venti spirant. Nam Eurus spirat ab Oriente, Zephyrus ab Occidente, Auster a meridie, Aquilo a Septemtrione. Unde explicans subdit:

A summis cælorum usque ad terminos eorum.) Græce ἀπ' ἄκρων ἕως ἄκρων, id est, ab extremo ad extremum, hoc est a termino uno cæli et terræ, usque ad alium eorumdem terminum, v. g. ab Oriente usque ad Occiden-
D tem: ἄκρα enim significat extrema quælibet, sive sint summa, sive infima, sive dextra, sive sinistra. Marcus cap. 13. v. 27. habet: *A summo terræ usque ad summum cæli*, quod idem est cum eo quod habet Matthæus, q. d. Ab uno extremo terræ, usque ad aliud extremum cæli et terræ. In extremitatibus enim suis, terra aspicientibus videtur iungi et cohærere cælo: in horizonte enim apparet terræ æque ac cæli finis, quasi ibi terra cælo copuletur, ac cælum in terram arcuando desinat, terræque insistat. Nil tamen obstat, quin extrema cæli, hic proprie capiantur, q. d. Angeli congregabunt electos ubicumque sint, sive in cælo, sive in terra. Nam corpora Patriarcharum, qui cum Christo resurrexerunt, sunt in cælo. Unde e cælo descendent in vallem Iosaphat tempore iudicii extremi.

Prius tamen videtur germanius, quia magis consentit cum verbis Matthæi, et cum quatuor ventis: Marcus enim sequi solet Matthæum.

Ab arbore autem fici discite parabolam.) q. d. Vers 32.

Luc. 21. v. 29. 30. Marc. 13. 28. A fico accipite similitudinem, discite ex fici analogia, id quod dixi de signis excidii orbis, cum illud imminebit. Fici præ aliis arboribus meminit Christus, quia ficus non nisi instante calore germinat frondes et grossos, eo quod succus eius sit dulcissimus, ideoque concoctus; ad hoc autem opus est calore æstatis. Hinc Aristot. l. 9. Histor. animal. docet apum, quæ non nisi æstate volant et mellificant, cibum esse ficum, indeque conficere mel: ficus enim non aliud est, quam bursa mellis. Idem l. 8. c. 21. asserit, porcos præcipue ali et saginari ficubus, et c. 7. ait, boves pinguescere dulcibus, ut ficu et passa. Idem l. 3. c. 20. docet, ficum similem esse lacti, illudque coagulare: *Cogitur lac*,inquit, *succo ficulneo et coagulo. Succus lana exceptus pauxillo lacte abluitur, quod iniectum lactis copiam densat atque collustrat;* eius enim succus est lacteus, ait Plinius. Rursum ficus non floret, sed ex fronde immediate fructus producit, eosque illico maturat. Unde Plinius l. 15. c. 18. *Admirabilis*, ait est, *pomi huius* (fici) *festinatio*, *unius in cunctis ad maturitatem properantis arte naturæ*. Ad hæc, ficus præ omnibus fructibus suavis est, percocta, nil habens cruditatis, ideoque sapidissima et sanissima. Unde idem lib. 15. cap. 19. *Ficis*, ait, *mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus, succus maturescentibus lactis, percoctis mellis.* Additque, *panis simul et obsonii vicem siccatæ implent; utpote cum Cato cibaria ruris operariis iusta ceu lege sanciens minui iubeat perfici maturitatem, cum et obsonii vicem habeant recentes ficus.* Insuper ficus est fertilissima, adeo ut in Hyrcania, singulæ ficus quotannis proferant modios 270. ait Plinius ibidem c. 18. Additque Romulum et Remum sub ficu nutritos a lupa, adeoque ficum Romæ coli in foro.

Ficus proprietates.

Competunt Sanctis. Symbolice ergo per ficum innuit Christus, Sanctos et electos debere proferre dulcissimos et plurimos bonorum operum fructus, ut per eos mereantur in æstate resurrectionis gustare dulcedinem, et copiam cælestis gloriæ in omnem æternitatem.

Ficus denique causa fuit excidii Carthaginis: Cato enim, ait Plinius l. 15. c. 18. *cum clamaret in omni senatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiam præcocem ex ea provincia ficum. Ostendensque patribus, interrogo vos, inquit, quando hoc pomum demptum putatis ex arbore? Cum inter omnes recens esse constaret; atqui tertium, inquit, ante diem scitote decerptum Carthagine, tam prope a muris habemus hostem: statimque sumptum est Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta est.*

Simili modo signa hæc, quæ Christus comparat ficui, erunt causa excidii orbis.

CUM IAM RAMUS EIUS TENER FUERIT, ET FOLIA NATA, SCITIS QUIA PROPE EST ÆSTAS.) Ob causam iam dictam, quia scilicet succus fici dulcissimus, in hyeme se colligens, latensque in radice, sub æstatem per calorem aeris elicitus, se dispergit in ramos, ibique in frondes et ficus erumpit. Unde sicut arbor morus, non germinat nisi post transacta frigora (ne ab eis germina lædantur) appetente iam calore et æstate, sic et ficus; indeque dicta est morus quasi μωρος, id est fatua, eo quod minime sit fatua, sed arborum sapientissima.

Vers. 33. Luc. 21. 31. Marc. 13. 29. ITA ET VOS CUM VIDERITIS HÆC OMNIA, (signa iam dicta) SCITOTE QUIA PROPE EST IN IANUIS.) Imminet, imo quasi per ianuam, iam in terram ingreditur Christus iudex, eiusque gloriosum regnum ac vestra *redemptio* (ut habet Lucas) hoc est resurrectio et gloria sempiterna. *Redemptio* enim significat liberationem ab omnibus malis et miseriis, quæ erit messis, et post hyemem hanc æstas lætissima electis omnibus, ut innuit hæc parabola, q. d. Sicut frondente ficu imminet æstas, quæ suavissimos ficus, cæterosque fructus producit, sic cum videritis electos frondere tanta patientia, in hyeme tantarum tribulationum, quæ eis accident in fine mundi, scitote quod instet eis patientiæ merces, scilicet æstas resurrectionis et felicitatis, quæ omnium bonorum fructus et dotes eis cumulate afferet, beante et glorificante eos Christo iudice.

Vers. 34. L. 21. 32. M. 13. 30. AMEN DICO VOBIS, QUIA NON PRÆTERIBIT GENERATIO HÆC, DONEC OMNIA HÆC FIANT.) *Generatio hæc*, scilicet hominum omnium, id est hoc sæculum, quod deinceps erit usque ad finem mundi: ita S. Hieron. q. d. Ante finem mundi hæc omnia quæ dixi evenient.

Secundo, Origenes, S. Hilarius, et Chrysostomus pressius accipiunt generationem, ut significet genus fidelium sive Christianorum recens a Christo genitum, cui Christus in Apostolis loquebatur, iuxta illud: *Hæc est generatio quærentium Dominum,* Psal. 24. 6. q. d. Christianismus, quem induxi, non finietur, donec Christiani qui mihi fideliter servierunt, a me præmientur, beentur et coronentur in die iudicii.

CÆLUM ET TERRA TRANSIBUNT, VERBA AUTEM MEA NON PRÆTERIBUNT.) *Transibunt,* id est mutabuntur, esse desinent, peribunt secundum præsentem conditionem et statum, ut in meliorem transeant, ac cum beatis glorificentur. Vers. 35. Luc. 21. 33. Marc. 13. 31.

Addunt nonnulli cælos in fine mundi mutandos, quoad formam et substantiam, de qua re fuse disputavi 2. Petri 3. 13. et Isaiæ 34. 4.

Denique posset hæc gnome accipi, non assertive, sed comparative, q. d. Citius cæli transibunt et peribunt, quam mea verba transeant et pereant. Sicut ergo cæli, utpote solidissimi, qui quasi ære fusi sunt, ut ait Iob, nunquam peribunt, sic multo magis verba, id est oracula, et decreta mea non excident, sed reipsa complebuntur; quia cælis ipsis sunt solidiora et firmiora: ita Iansenius. Ego enim verbo meo cælos creavi et solidavi: ita S. Chrysostomus.

DE DIE AUTEM ILLA, (adventus mei gloriosi ad iudicium, ut electos beem, et ad regnum cæleste traducam) ET HORA NEMO SCIT, NEQUE ANGELI CÆLORUM (incolæ, motores et præsides) NISI SOLUS PATER.) q. d. Nolite o Apostoli, quærere ex me quando sim rediturus Iudex, ac qua die futurum sit iudicium universale, quia nemo id scit nisi Deus, qui alium quemvis id scire non vult. *Repressit eos*, ait S. Chrysost. *ne discere vellent quod Angeli nesciunt.* Porro de tempore finiendi mundi variæ sunt sententiæ. Vers. 36. Marc. 13. 32.

Quantum durabit mundus? Opinio I. Primo, multi opinantur, mundum finiendum postquam steterit sex millibus annorum, sicut sex diebus idem conditus est, Genes. 1. iuxta illud Eliæ dictum vel oraculum: *Sex millia mundus.* Hæc opinio est probabilis, uti fuse ostendi Apocal. 20. v. 4.

II. Secundo, alii putant tot fore annos mundi post Christum, quot fuere ante eum. Id ab eis colligitur ex illo Habacuc cap. 3. v. 2. *Domine opus tuum in medio annorum vivifica illud. In medio annorum notum facies.* Sed alius illius loci est sensus, ut ibidem ostendi.

III. Tertio alii censent, tot iubilæos annorum in Christi corpore mystico, puta in Ecclesia Christiana fore, quot annos ipse vitæ complevit, puta 34. qui multiplicati per 50. (hic est enim numerus iubilæi) faciunt annos 1700. Tot annis ergo putant duraturum Christianismum, ac deinde fore militantis Ecclesiæ mundique finem, ac triumphantis initium: ita Cardin. Cusanus tract. de hac re.

IV. Quarto, Christianus Druthmarus, qui floruit anno Christi 800. scripsitque in Matthæum: *Maiores nostri*, inquit, *scriptum reliquere, quod octavo Calendas Aprilis (die* 25 *Martii) mundus factus est, Dominus conceptus et passus; et similiter mundus destruendus erit, sed quo anno id futurum sit non dicunt.* Verum hæc incerta sunt, et sine fundamento asseruntur.

V. Quinto, nuper novus calculator, verius ioculator, asseruit diem iudicii instare, ac fore anno Domini 1666. Nasciturum enim Antichristum anno Christi 1626. regnaturum ut monarcham anno Christi 1656. moriturum anno Christi 1660. ac denique finem mundi fore anno 1666. tumque futurum iudicium. Probat id Primo ex eo, quod hic annus Christi 1666. sit annus a creato mundo 6666. qui numerus est perfectus, ac proinde illo perficietur cursus mundi. Secundo, quod veterum sit sententia, mundum duraturum per sex millia annorum. Tertio, quod prima mundi consummatio per diluvium tempore Noe, facta sit anno a mundo creato 1566. Ergo secunda mun-

di per ignem conflagratio, pariter fiet anno a mundo per Christum recreato 1656. quia scilicet tunc regnabit Antichristus, qui paulo post finem mundo inducet anno Christi 1666. Quarto, quia S. Ioann. Apoc. 13. 18. numerum bestiæ, id est, Antichristi, ait fore 666.

Si obiicias dictum Christi: *De die autem illa nemo scit,* respondet *nemo scit*, scilicet in præsenti, q. d. Nemo nunc scit diem iudicii, cui non obstat quod postea quis, sive per revelationem, sive aliunde id sciturus sit.

Verum hæc frivola et anilia sunt, uti fuse ostendit Remachus de Vaux libro contra hunc calculatorem edito, cui titulus *Harpocrates* sive *silentium,* ubi ostendit τὸ *nemo scit* ad sequentia tempora extendi, q. d. Nemo scit, nec sciet: nam ut ait Theoph. *Hoc dum dicit, etiam prohibet eos anniti, ut discant postea.* Quod enim Christus nescit, quis sciet?

Porro calculator ille errat in fundamento: nam necdum exacta sunt sex millia annorum a condito mundo: quare annus Christi 1666. non erit annus mundi 6666. ut ipse ait, sed 5606. Quare acquiescamus Christo dicenti, *De die autem illa et hora nemo scit, neque Angeli cælorum, sed solus Pater.*

Sed solus Pater.) Qui ab æterno in mente sua tempus huius diei statuit et decrevit, illudque apud se secretum servat. Porro per τὸ *solus,* non excluditur Filius nec Spiritus sanctus: nam et ipsi sciunt diem et horam iudicii æque ac Pater, cum eadem omnibus sit essentia, maiestas, voluntas, mens, potestas, intellectus et scientia. Regula enim Theologorum est, quod τὸ *solus,* si addatur attributis essentialibus Dei (quale est scientia) tribuaturque uni personæ divinæ, non excludat reliquas duas, sed tantum creaturas, quæ alterius sunt essentiæ, et naturæ: at in attributis notionalibus, τὸ *solus* excludit alias personas divinas, ut cum dicitur, solus Pater generat, solus Filius generatur, etc.

An solus Pater sciat consummationis sæculi diem, et horam, non vero Filius?

Dices, Marcus c. 13. 32. addit: *Neque filius,* sic enim habent Græcus, Latinus, Syrus, Arabicus, Ægyptius, Æthiopicus, Persicus. Varii hic varie respondent. Optima responsio est communis illa Patrum; scilicet Filium et ut Deum, et ut hominem, per scientiam infusam scire diem iudicii, et consummationis sæculi: hoc enim scire ad ipsum qui Iudex mundi est constitutus, pertinet. Negat tamen Christus id se scire ut homo est, et ut Dei legatus erat ad nos, quia non ita sciebat ut revelare illum hominibus posset, sive illud revelare non habebat in mandatis a Patre. Sicut legatus si rogetur de secretis regis sui, vere respondet se ea nescire, etiamsi illa sciat, quia illa nescit ut legatus: ut legatus enim tantum refert illa, quæ illi a rege dicenda commissa sunt: secreta enim ab eo taceri iussit rex.

Sensus ergo est, q. d. Solus Deus scit, quo anno, die et hora futurus sit finis mundi, diesque iudicii, ac licet Deus me Christum, ut homo sum, idem scire fecerit, me inquam, ut homo privatus sum, quia Verbo unitus, non tamen ut sum publicus eius ad homines legatus, quia Pater noluit me diem illum hominibus revelare, sed voluit, me illum servare secretum, ut homines semper suspensos teneat, incitetque ad illum continue se comparare: quare nolite, o Apostoli, curiose de illius tempore a me exquirere, quod vobis dicere non possum, et ut legatus nescio. Simile est Ioannis 15. 15. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Origenes, Beda, Theophylactus hic, et S. Augustinus lib. 83. quæst. quæst. 61. et Franc. Suarez 3. part. quæst. 10. art. 2.

Huc referuntur illi, qui sic explicant, q. d. Christus qua homo nescivit diem iudicii, scivit tamen eum qua homo Deus, q. d. Christus homo scivit diem iudicii vi non humanitatis, sed divinitatis suæ: ita S. Athanas. serm. 4. contra Arrian. Nazianz. orat. 4. de Theol. Cyrillus l. 9. Thesauri c. 4. Ambrosius l. 5. de fide c. 8.

Aliter respondet Maldonatus, scilicet Christum etiam qua Deus est non scire diem iudicii, quasi ex officio, quia solius Patris officium est prædestinare, decernere et constituere diem iudicii, ac consequenter illum nosse et revelare cum voluerit: Patri enim appropriatur providentia, cuius pars est prædestinatio. Sed hæc expositio est acutior et abstrusior; prior vero iam data solidior est, et planior.

Porro Agnoetæ, hæretici habiti sunt, quod dicerent Christum diem iudicii ignorasse, teste Damasceno lib. de hæresibus. Dicti sunt Agnoetæ, id est, ignorantes: horum auctor fuit Theophronius (qui et Themistius dictus est) tempore Valentiniani Imperatoris et Liberii Pontificis sub annum Domini 365. Ita Nicephorus lib. 18. c. 50. Vide Gabrielem Prateolum de hæresibus lib. 1. c. 19. Ad eos ex parte alludit Origenes tract. 30. in Matthæum, qui censet Christum cum hæc diceret ignorasse diem iudicii, scivisse vero eum post suam resurrectionem: tunc enim constitutus a Patre est iudex vivorum et mortuorum. Verum hic quoque est error: Christus enim ab initio conceptionis suæ fuit plenus sapientia et gratia: quare in neutra crescere potuit.

Agnoetæ hæretici.

Sicut autem (fuit, contigit, vel accidit) in diebus Noe, ita erit (continget et accidet) et adventus Filii hominis.) q. d. Sicut inopinatum et subitum fuit diluvium quod omnes obruit, sic inopinatus et subitus erit adventus meus, qui omnes comprehendet. Patet ex sequ. Vers. 37. Luc. 17. 26.

Sicut enim erant in diebus ante diluvium, comedentes et bibentes (epulantes et convivantes sine cura et sollicitudine, *et tamquam nullo venturo malo lascivientes,* ait Chrysostomus) nubentes et nuptui tradentes (Græce γαμοῦντες καὶ ἐκγαμίζοντες, id est, *ducentes uxores et ad nuptias dantes*, filias, sorores vel cognatas suas *viris* in uxores) usque ad eum diem quo intravit Noe in arcam. Vers. 38. Luc. 17. 27.

Et non cognoverunt, exitium et submersionem sibi imminentem, donec venit diluvium, et tulit omnes: ita erit et adventus Filii hominis.) Subitus, inexpectatus et occupans incautos. Vers. 39. Luc. 17. v. 27. 30.

Dices, ex solis et lunæ obscuratione, stellarum casu, aliisque signis horrendis cognoscent homines instare finem mundi. Unde ait Lucas: *Arescentibus hominibus præ timore, et expectatione eorum, quæ supervenient universo orbi;* ergo finis mundi non erit eis inopinatus. Respond. Post solis et lunæ obscurationem, reliquaque signa prævia, dabit Deus aliquod tempus quietis et pacis, ac tum homines obliti signorum, dabunt se voluptatibus, gulæ et luxuriæ, ut ante: quare tunc Deus finem illis mundoque inducet, omnesque subito interitu obruet. Simili modo moribundi subinde revalescere videntur, sed illico in morbum recidunt ac moriuntur; perinde ac candela deficiens, extremum conatum exercens, flammulam quasi spiritum emittit, ac illico extinguitur. Rursum tanta tunc erit multorum impiorum duritia et improbitas, ut etiamsi videant solem et lunam obscurari cæteraque signa, tamen gulæ et luxuriæ quibus assueverant, inhient, nec cogitent de fine mundi et die iudicii instante, uti fecit Balthassar convivans cum suis ea nocte, qua a Cyro obsessus et occisus est, donec vidit manum fatalem sibi exitium describentem, per *Mane, tekel, phares,* Daniel. 5. Vide ibi dicta. Unde S. Augustinus epistol. 80. docet pios in fine mundi ob hæc signa fore mœstos, impios vero genio indulturos et exultaturos. Et S. Chrysostomus hic: *Pax*, ait, *et lascivia insensatis erit, iusti vitam in tribulatione trahentes mœrebunt.* Quocirca subiicit Christus:

Inter solis, et lunæ obscurationem, et iudicii diem intercedet aliquod temporis quieti spatium.

Tunc duo erunt in agro, unus assumetur, et unus relinquetur.) q. d. In die iudicii Christus separabit socium a socio, vicinum a vicino, v. g. agricolam ab agricola, ac eum qui iuste pieque vixit assumet secum ad gloriam in cælum, alterum qui impie vixit relinquet in suis sceleribus, ac reprobabit damnabitque ad pœnas æternas. Nam ut ait S. Ambrosius in Lucæ c. 17. 35. *Qui assumitur, rapitur obviam Christo in aera; qui autem relinquitur, improbatur.* Dicit hoc Christus, tum ne quis fidat bonæ societati, quod inter pios vivat; tum ut ostendat quam subtile et exactum sit futurum iudicium, quod patrem a filio, uxorem a marito, fratrem a fratre secernet et dividet. Vers. 40.

Vers. 41. Luc. 17. 35. DUÆ MOLENTES IN MOLA: UNA ASSUMETUR, ET UNA RELINQUETUR.) Idem dicit, per aliud exemplum molentium: olim enim utebantur molis, non aqua vel vento circumactis, sed trusatilibus, quas versabant servi et ancillæ, itaque farinam conficiebant, ut patet Exodi 11. 5. *In mola,* Græce εν τω μυλωνι, id est, *in pistrino:* ibi enim erant molendina, ut molitam farinam mox pinserent, et panes conficerent.

Vers. 42. Luc. 21. 36. Marc. 13. 33. VIGILATE ERGO, QUIA NESCITIS QUA HORA DOMINUS VESTER VENTURUS SIT.) q. d. Vigilantes, assidue cogitate mortem esse certam, diem vero mortis incertum. Idem dico de die iudicii tum particularis, quod in morte cuiusque peragitur: tum universalis, quod fiet in fine mundi: quare ad utramque vos comparate assidue, virtutibus et bonis operibus incumbendo. Nam ut ait S. Hieronymus in c. 2. Ioelis: *Quod in die iudicii futurum est omnibus, hoc in singulis die mortis impletur.* Et S. Augustinus epist. 80. *In quo quemque statu,* inquit, *invenerit suus novissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi* B *novissimus dies: quoniam qualis in die isto quisque moritur, talis in die illo iudicabitur.* Unde infert: *Ac per hoc vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum eum inveniat adventus Domini. Imparatum autem inveniet ille dies, quem imparatum invenerit suæ vitæ huius ultimus dies.*

Porro causa cur Deus voluerit hunc diem nobis esse incertum, est, ut hæc incertitudo nobis assidue sit acer stimulus ad omne virtutis studium. Nam ut ait S. Chrysostomus, et ex eo Euthymius: *Si scirent homines, quando sunt potissimum morituri, ea prorsus hora pœnitere studerent, et diligentiam circa illam horam ostenderent. Ne igitur illo solummodo tempore, sed continue diligentes sint perque totam vitam, magno studio satagant se paratos tenere ad communem omnium finem, et eum qui cuique proprius est, fecit Deus ut ignorarent, furisque instar venturum prædixit.*

Fraus dæmonis qua mortis metum elidit. Idcirco diabolus, ut hunc incertitudinis stimulum hominibus eripiat; eum per partes concidit et elidit, ac singulis persuadet, vitam saltem unius anni, atque eo finito, C sequentes et ita deinceps sine fine: facit enim ut videantur sibi homines adeo vegeti et valentes, ut facile adhuc annum unum vivere queant; singulis ergo annis hoc renovat, ac menti eorum ingerit: Tu recte vales, ideoque hoc anno non morieris; quo fit, ut quasi certi de vita, singulis annis pœnitentiam et bona opera negligant, differantque ad annum quo morientur: unde cum annus ille, qui morti singulorum a Deo decretus est, advenit, illo pariter se non morituros sibi persuadent; hinc fit, ut semper imparatos et securos, tandem mors certa et dies ultimus invadat et obruat. Quare hoc diaboli principium, ut erroneum elidendum est, et contrarium menti infigendum, ut quisque sibi initio cuiuslibet anni, imo diei dicat: Vita tibi brevis est, mors certa, dies mortis incerta. Ut ergo incerta te non præoccupet, certam quotidie expecta, tibique dicito: *Tu hoc anno, hoc die forte morieris: sic ergo* Remedium: Sic vive quasi hodie moriturus. *vive, quasi hoc die moriturus.* Hoc documentum suis dabat S. Antonius teste S. Athanasio: *Cum,* inquit *excitati* D *a somno, ad vesperam nos pervenire dubitemus, et quieti corpora concedentes de lucis non confidamus adventu,* etc. *non delinquemus, aut aliqua fragili cupiditate raptabimur; nec irascemur quidem, nec terrenos congregare thesauros ambiemus, quin potius metu quotidiani processus, omnia caduca calcabimus.* Barlaam quoque idem docuit suum Iosaphat: *Hodie,* inquit, *te vitam religiosam inchoasse cogita, hodie quoque finiturum.* Ita Damasc. in Histor. S. Hieronymus: *Sic vive,* ait, *quasi quotidie moriturus: sic stude tamquam semper victurus.* S. Marcella, ait S. Hieronymus epist. 16. ad Principiam, *laudabat illud Platonicum, qui philosophiam meditationem mortis esse dixit; et præceptum Satyrici: Vive memor lethi, fugit hora. Sic ergo vixit, ut semper se crederet esse morituram: sic induta est vestibus, ut meminisset sepulcri, offerens se hostiam rationabilem, vivam, placentem Deo.* Quin et Poeta:

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

Vers. 43. L. 21. 39. ILLUD AUTEM SCITOTE, QUONIAM SI SCIRET PATERFAMILIAS QUA HORA FUR VENTURUS ESSET, VIGILARET UTIQUE, ET NON SINERET PERFODI DOMUM SUAM.) Supplenda est hic altera et adversa parabolæ pars, quæ subintelligitur, hoc modo, sed quia hanc horam ignorat, nec cæteris omnibus vigilare vult aut potest; hinc fur more suo, illa hora venit, qua eum non vigilare, sed dormire putat, itaque eo dormiente domum eius spoliat, et diripit. Hunc esse sensum liquet ex Græco; hic enim in præterito sic habet: *Si scivisset paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilasset utique, et non permisisset perfodi domum suam.* Supple, q. d. Quia autem hanc horam nescivit, ideo non vigilavit, et permisit domum suam a fure perfodi et diripi. Hinc fur dicitur a furvo, id est atro, quod per obscuras et atras noctes furetur, ait ex Varrone Nonius. Furis etymon.

Per furem S. Hilarius accipit zabulum, id est diabolum: *Furem,* inquit, *esse ostendit zabulum ad detrahenda ex nobis spolia pervigilem, et corporum nostrorum domibus insidiantem, ut ea incuriosis nobis et somno deditis consiliorum suorum, atque illecebrarum iaculis perfodiat. Paratos igitur esse nos convenit, quia diei ignoratio intentam sollicitudinem suspensæ expectationis exagitat.* Verum melius accipias Christum: sic enim explicat ipse Christus, applicans sibi hanc furis parabolam v. sequenti, dicensque:

IDEO ET VOS ESTOTE PARATI, QUIA QUA NESCITIS HORA, Vers. 44. FILIUS HOMINIS VENIET.) Ad iudicium, tum particulare Marc. 12. 40. animæ vestræ in hora mortis, tum universale omnium Christus hominum in fine mundi; Christus ergo comparat se furi, comparatur furi, cur? non quoad actum furandi, sed quoad silentium et secretum, quo fur captat horam, qua putat herum abesse vel dormire, itaque incautum clam iuvadit, domumque eius perfodit et spoliat. Simili enim modo Christus incautos et inopinatos, vocat ad mortem et iudicium. Unde Apocal. cap. 16. 15. singulos præmonens ait: *Ecce venio sicut fur.* Et Paulus 1. Thessal. 5. 4. *Vos autem fratres,* inquit, *non estis in tenebris, ut vos dies illa tamquam fur comprehendat: omnes enim vos filii lucis estis, et filii diei,* etc. *igitur non dormiamus sicut et cæteri, sed vigilemus et sobrii simus.* Vere dixit Sapiens: *Vita mortalium vigilia.*

Huius sententiæ Christi veritas, quotidiana liquet experientia. Videmus enim plerosque homines rapi ad mortem eo tempore, quo sibi sani esse videntur, ac magna animo moliuntur, ut mortem longe a se abesse putent, vitamque sibi multos annos promittant. Quare tum ex hac experientia, tum ex hoc Christi monito, contrarium facere debent; ut cum sibi sanissimi videntur, mortem stare in limine domus absconditam arbitrentur, ac tum se morituros credant, cum longioris vitæ cogitationes et spes vel a diabolo, vel a concupiscentia suggeruntur. Ita fiet, ut nunquam fallat eos dies mortis incerta, nec eos ut fur comprehendat.

Ita fecere viri sapientes et Sancti in vitis Pat. lib. 5. libello 3. de compunctione num. 2. Abbas Ammon hoc cuidam dat salutis monitum: *Cogita sicut faciunt iniqui, qui sunt in carcere: illi enim interrogant homines, Ubi est iudex, et quando veniet? et in ipsa expectatione pœnarum suarum plorant. Ita et monachus debet semper suspectus esse, et animam suam obiurgare, dicendo: Væ mihi, quomodo habeo adstare ante tribunal Christi, et quomodo habeo ei actuum meorum reddere rationem? Si igitur semper sic meditatus fueris, poteris salvus esse.* Et num. 3. Abbas Evagrius: *Illud divinum,* ait, *horrendum, atque terribile imaginare iudicium. Adduc ad medium repositam peccatoribus confusionem, quam passuri sunt in conspectu Christi et Dei, et coram Angelis et Archangelis, Potestatibus et universis hominibus: sed et supplicia omnia, ignem æternum, vermem immortalem, tartarorum tenebras, et super hæc omnia dentium stridores, et timores et tormenta. Adduc etiam et bona quæ sunt iustis reposita, fiduciam ante Deum Patrem et Christum eius filium, coram Angelis et Archangelis et Potestatibus, atque omni plebe, regnum cælorum et dona eius gaudium et requiem,* etc. Et num. 4. Abbas Elias ait: *Ego tres res timeo. Unam, quando egressura est anima mea de corpore; aliam, quando occur-* Elias Abbas. *surus sum Deo: tertiam, quando adversum me est profe-*

renda sententia. Sanctæ memoriæ Theophilus Archiepiscopus cum moriturus esset, dixit: *Beatus es Abba Arseni, quia semper hanc horam ob oculos habuisti.* Ibidem num. 22. Senex alius hoc dat monitum: *In omni re increpa animam tuam, dicendo ei: Memor esto quia te oportet Deo occurrere.* Et num. 23. *Vidit senex quendam ridentem, et dixit ei: Coram cæli et terræ Domino rationem totius vitæ nostræ reddituri sumus, et tu rides?*

Vers 45. Luc. 12 42. QUIS PUTAS (Græce τις αρα, id est quisnam, quis profecto, quis utique) EST SERVUS FIDELIS, ET PRUDENS, QUEM CONSTITUIT DOMINUS SUPER FAMILIAM SUAM, UT DET ILLIS CIBUM IN TEMPORE?) Prima facie videtur hic esse hiulcum ανανταπόδοτον, sive interrogatio carens responso, sed revera non est. Verba enim sic ordinanda sunt: Quis putas est servus, quem constituit Dominus super familiam suam, ad hoc ut det illis (qui sunt in familia) cibum in tempore, fidelis et prudens? utique is est fidelis et prudens, qui idipsum ad quod constitutus est præstat, qui scilicet singulis de familia dat cibum in tempore; hoc est cuique famulo et domestico suum cibum demensum distribuit, sive ut annonam, sive ut mercedem laboris. Olim enim cum rara esset pecunia, merces famulis solvebatur per annonam. *Utraque enim*, ait Chrysostomus, *re opus est, ut scilicet quæ Domini sunt, ad proprios usus rapiamus, et ut opportune omnia dispensemus: nam si horum alterum absit, eius absentia, alterum omnino claudicat.*

Proprie hac gnome Christus tangit Episcopos et Pastores; his enim incumbit pascere Ecclesiam, quæ est familia ipsorum, imo Christi, ut singulis pabulum sacræ doctrinæ pro captu cuiusque distribuant: quare hac in re vigilantes, æque ac prudentes et fideles sint oportet. Ita S. Hilarius: *Quamquam*, ait, *in commune nos ad indefessam vigilantiæ curam adhortetur, specialem tamen populi principibus, id est, Episcopis in expectatione adventuque suo sollicitudinem mandat. Hunc enim servum fidelem atque prudentem præpositum familiæ significat, commoda atque utilitates commissi sibi populi curantem: qui si dicto audiens et præceptis obediens erit, id est, si doctrinæ opportunitate et veritate infirma confirmet, disrupta consolidet, depravata convertat, et verbum vitæ in æternitatis cibum alendæ familiæ dispendat, etc.*

Interrogatio ista, *quis putas*, innuit paucos esse tales servos, puta Episcopos et Pastores, qui per omnia in cura gregis Christo sint fideles et prudentes. Unde illud S. Hieronymi: *Sacerdotes multi, sacerdotes pauci.* Et illud S. Bonifacii Apostoli Germaniæ et Martyris: *Olim sacerdotes aurei celebrabant in vasis ligneis; nunc sacerdotes lignei celebrant in vasis aureis.* Ita Titus Bostrenus in Lucæ 12. vers. 43. *Non ignorans*, inquit, *dixit, quis putas est? sed ut quod rarum est, et multo honore dignum demonstraret.* Unde sequitur:

Vers. 46. Luc. 12. 43. BEATUS ILLE SERVUS, QUEM CUM VENERIT DOMINUS EIUS, INVENERIT SIC FACIENTEM.) Assidue scilicet et continuo usque ad mortem diemque iudicii particularis, et consequenter universalis, ut scilicet cuique fideli Ecclesiæ suæ congruum cibum, id est doctrinam et Sacramenta, præsertim Eucharistiæ, ad alendam in fide et pietate animam tempore opportuno distribuat. *Beatus* ergo est Episcopus, qui id præstat, quia non tantum ob suam sanctitatem, coronam iustitiæ a Christo accipiet, sed et tot coronas nanciscetur, quot fideles in eadem aluit et promovit, iuxta illud Daniel. cap. 12. *Qui ad iustitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Unde Christus causam cur beatus sit eritque, subdit dicens:

Vers. 47. Luc. 12. 44. AMEN (id est in veritate, vere et certo assevero, et) DICO VOBIS, QUONIAM (quod) SUPER OMNIA BONA SUA CONSTITUET EUM.) Alludit ad servum qui ob meritum, quo familiam heri fideliter et prudenter rexit, meretur ab eo exaltari, ac omnibus eius bonis præfici, ut iis cum hero quasi consors et socius, et pene æqualis fruatur, uti Ioseph a Pharaone præpositus fuit Ægypto, ut reipsa (etsi non nomine) esset rex Ægypti, Genes. 41. 40. Simili enim modo Deus beabit et exaltabit prudentes et fideles Episcopos, qui fideles suos bene rexerint, et direxerint ad æternam salutem, ut eos maiori gloria donet, quam fideles privatos, adeoque eos non tantum illis præficiat, sed et faciat cæli ac terræ totiusque mundi reges et dominos. Ita Remigius: *Bonos auditores*, ait, *faciet discumbere, ut Lucas dicit, bonos prædicatores super omnia bona constituet: magna enim distantia ut meritorum, ita et præmiorum.* Et Origenes: *Conregnabit*, ait, *cum Christo, cui omnia Pater tradidit.* S. Hilarius: *Super omnia bona constituetur*, inquit, *id est in Dei gloria collocabitur, quia nihil sit ultra quod melius sit.* Hoc est quod dicitur Apocalyps. 4. 10. *Procedebant viginti quatuor seniores* (Prælati et Episcopi) *ante sedentem in throno, et adorabant viventem in sæcula sæculorum, et mittebant coronas suas ante thronum*, dicentes Agno, id est Christo, ut ait cap. 4. *Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, et regnabimus super terram.* Vide ibi dicta. Quod de Episcopo dixi, applica cuilibet patrifamilias; hic enim domi suæ est quasi Episcopus, ut ait S. Augustinus æque ac fidelis quisque sui ipsius. Gloria Sanctorum Episcoporum.

In vita S. Amandi, qui tempore Dagoberti regis Francorum fuit Episcopus Traiectensis, claruitque anno Domini 870. ac Gandenses, Sclavos, Vascones multosque alios ad Christum convertit, narratur, quod ea ipsa hora, qua vita functus, est apparuerit S. Aldegundi in gloria circumdatus turba albatorum, cumque illa nesciret quidnam hæc significarent, audivit ab Angelo: Vir Dei Amandus, gloriosus, ad gaudia cælestia pertransit. Turba albatorum sunt illi, qui per instantiam prædicationis eius ascripti sunt cælo, ac proinde super eos ipse princeps in æternum apparebit. Nam eius discipuli illustriores fuere S. Landoaldus, S. Bavo, S. Amantius, S. Gertrudis, S. Maurontus, S. Andreas, S. Florebertus pluresque alii: ita habet eius vita apud Surium die 6. Februarii. Exemplum S. Amandi.

SUPER OMNIA BONA SUA CONSTITUET EUM.) Græce, *super omnia quæ ipsius sunt*, ut vertit Syrus. *Bona* Dei sunt duplicia, scilicet Primo externa et creata, ut cælum, terra, omnesque creaturæ iis contentæ: ita Origen. Secundo, interna et increata, ut sunt immensa eius maiestas, bonitas, suavitas, sapientia, potentia, honor, gloria, cæteraque eius attributa, tum essentialia, tum personalia, uti sunt paternitas, filiatio et spiratio Spiritus sancti. Deus enim est oceanus, uti rerum, ita bonorum omnium; super utraque constituet Deus fidelem servum, puta Episcopum et Pastorem, quia faciet eum quasi dominari, non tantum creaturis omnibus, sed et bonis omnibus immensis, et infinitis, quæ Deus in se continet, ut cum Deo ipsis fruatur, beetur et glorificetur in æternum. Si enim Iacob luctans cum Angelo Dei, eumque volentem vincens, dictus est Israel, id est dominans Deo, Genes. 32. 28. multo magis beati Episcopi sua virtute vincentes quasi Deum, vocabuntur eruntque Israeles, id est dominantes Deo, *ut æterna* hæc *præmia habeant, tum pro sua vita, tum pro gregis custodia*, ait Rabanus: quia enim ipsi recte præfuerunt gregi Dei, hinc meriti sunt, ut bonis Dei, ipsique quasi Deo, ab ipso Deo per miram eius dignationem, suo quodam modo præficerentur: Deus enim seipsum tradit in possessionem et peculium, iuxta illud: *Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei*, Psal. 15.

SI AUTEM DIXERIT MALUS SERVUS ILLE (id est huiusmodi, constitutus scilicet ab hero super familiam suam) Vers. 48. Luc. 12. 45.
IN CORDE SUO: MORAM FACIT DOMINUS MEUS VENIRE.) q. d. Si cogitarit Episcopus: Longe a me abest dies mortis et iudicii, quare utar et abutar vita, et officio meo ad omnem luxum et ambitionem. Unde explicans subdit:

ET CŒPERIT PERCUTERE CONSERVOS SUOS, MANDUCET AUTEM ET BIBAT CUM EBRIOSIS.) Id est ebrietati deditis; Græca, *cum ebriis. Percutere*, scilicet iniuste. Nam ut ait Auctor Imperfecti: *Qui propter iustam causam percutit, etiamsi percutiat, percutere tamen non videtur. Sicut enim iusta ira, non est ira, sed diligentia: sic iusta percussio non est percussio, sed correctio*, uti pater et præceptor percutit et flagellat suos filios et discipulos, ut corrigat. Vers. 49.

Iudicat hic Christus Prælatorum duo esse capitalia vitia, ex quibus cætera omnia scaturiunt, scilicet audaciam Duo capitalia

Prælatorum vitia. imperiosam et tyrannicam, ac cupiditatem sive studium voluptatum, gulæ et luxuriæ. Hoc est quod Pastores et Episcopos admonet S. Petrus epist. 1. cap. 2. 5. *Pascite qui in vobis est gregem Dei, providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum, neque turpis lucri gratia, sed voluntarie, neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam.* Vide ibi dicta.

Vers 50. Luc. 12. 46. VENIET DOMINUS SERVI ILLIUS, IN DIE QUA NON SPERAT, ET HORA QUA IGNORAT.) *Non sperat*, id est, non putat, non timet; Græce οὐ προσδοκᾷ, id est non expectat. Sic Virgil. 1. Æneid.

At sperate (id est, timete) *deos memores fandi atque nefandi.*

Et lib. 4.

Hunc ego si potui tantum sperare (timere) *dolorem.*

Vers. 51. Luc. 12. 46. ET DIVIDET EUM, PARTEMQUE (sortem et conditionem) EIUS PONET CUM HYPOCRITIS: ILLIC ERIT FLETUS ET STRIDOR DENTIUM.) Pro *dividet*, Græce est διχοτομήσει, id est dissecabit, scilicet animam a corpore in morte et post mortem, animam tradendo gehennæ et dæmonibus, corpus sepulcro et vermibus. *Dividet*, ait S. Hieronymus, *non quod gladio eum dissecet, sed quod a Sanctorum consortio eum separet*, q. d. Christus talem Episcopum, non solum ab officio suo amovebit, sed et separabit a consortio beatorum et Angelorum, cæli et Dei, ac tradet diabolo iugiter cum damnatis cruciandum in inferno.

CUM HYPOCRITIS.) Id est, cum pigris servis, qui quasi hypocritæ ad oculum Domini serviunt, alias otiosi; nam extra oculos heri positi, vacant somno et poculis, ideoque mittendi sunt in ergastulum inferni, ubi est locus pigrorum. Sic passim in Proverbiis hypocrita significat impium, qui pigre Deo, sed fervide suis cupiditatibus servit, ut ibi dixi. Alludit ad illud Iob 20. 29. *Hæc est pars hominis impii a Deo.* Et c. 8. 13. *Spes hypocritæ peribit.* Et c. 13. 16. *Non enim veniet in conspectu eius omnis hypocrita.* Et Isaiæ 33. 14. *Conterriti sunt in Sion peccatores, possedit tremor hypocritas: quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?*

Cuique semper vigilandum. Probavit Christus cuique fideli semper esse vigilandum, ut per bona opera se paret ad certum Domini ad iudicium adventum, eo quod dies eius sit incerta, ne illa ipsum incautum et imparatum obruat, cum certo damnationis periculo. Probavit id Primo, vers. 37. exemplo diluvii, quod sub Noe omnes inopinato submersit. Secundo, vers. 43. per parabolam heri qui vigilat, ut furem noctu et clam irrepentem repellat. Tertio, vers. 45. per parabolam servi fidelis et alterius infidelis, quorum ille amplum a Domino recepit præmium, hic acre supplicium. Quarto, cap. sequenti vers. 1. per parabolam virginum prudentum, quæ acceperunt oleum in lampadibus. Quinto, ibidem v. 14. per parabolam talentorum, quæ herus in servos distribuit, ac cum eis strenue negotiantes gloriose remunerat, pigros vero et otiantes plectit.

CAPUT VIGESIMUMQUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit Christus fideles monere, et stimulare ad assiduam vigilantiam, et bonorum operum studium, ut semper sint parati ad incertum eius adventum, diemque iudicii, ut patet ex v. 12. et ex cap. præcedenti v. 42. Quocirca Primo, inducit parabolam decem virginum, quinque fatuarum et quinque prudentium, quarum illæ carentes oleo exclusæ sunt a nuptiis sponsi; hæ vero admissæ, quia oleum habebant in lampadibus. Secundo, v. 14. inducit parabolam talentorum, quæ herus famulis suis distribuens ad negotiationem et lucrum, rediens deinde ab eis exegit, ac negotiosos præmiis, pigros et otiosos suppliciis affecit. Denique v. 31. rem ipsam aperit, totamque iudicii extremi ideam, ac sententiam tam in impios, quam in pios ferendam, oculis subiicit.

Ultima hæc fuere Christi monita, ideoque prægnantia et efficacia: nam, post biduum raptus et occisus est, ut patet cap. 26. v. 2. Dixit ergo hæc Christus feria tertia, sive die Martis, cum sequenti feria quinta Eucharistiam instituit, et feria sexta crucifixus est. Vide Chronotaxim num. 64. et 66.

1. TUNC simile erit regnum cælorum decem virginibus: quæ accipientes lampades suas exierunt obviam sponso et sponsæ. 2. Quinque autem ex eis erant fatuæ, et quinque prudentes: 3. Sed quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum: 4. Prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus. 5. Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes et dormierunt. 6. Media autem nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obviam ei. 7. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, et ornaverunt lampades suas. 8. Fatuæ autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro: quia lampades nostræ extinguuntur. 9. Responderunt prudentes, dicentes: Ne forte non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad vendentes, et emite vobis. 10. Dum autem irent emere, venit sponsus: et quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est ianua. 11. Novissime vero veniunt et reliquæ virgines, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis. 12. At ille respondens ait: Amen dico vobis, nescio vos. 13. Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam. 14. Sicut enim homo peregre proficiscens, vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua. 15. Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem, et profectus est statim. 16. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis, et lucratus est alia quinque. 17. Similiter et qui duo acceperat, lucratus est alia duo. 18. Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, et abscondit pecuniam domini sui. 19. Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis. 20. Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. 21. Ait illi dominus eius: Euge serve bone, et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui. 22. Accessit autem et qui duo talenta acceperat, et ait: Domine, duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum. 23. Ait illi dominus eius: Euge serve bone, et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium domini tui. 24. Accedens autem et qui unum talentum acceperat, ait: Domine, scio quia homo durus es, metis ubi non seminasti, et congregas ubi non sparsisti: 25. Et timens abii, et abscondi talentum tuum in terra: ecce habes quod tuum est. 26. Respondens autem dominus eius, dixit ei: Serve male, et piger, sciebas quia meto ubi non semino, et congrego ubi non sparsi: 27. Oportuit ergo te committere pecuniam meam nummulariis, et veniens ego recepissem utique quod meum est cum usura. 28. Tollite itaque ab eo talentum, et date ei qui habet decem talen-

ta; 29. Omni enim habenti dabitur, et abundabit: ei autem qui non habet, et quod videtur habere, auferetur ab
eo. 30. Et inutilem servum eiicite in tenebras exteriores: illic erit fletus et stridor dentium. 31. Cum autem ve-
nerit Filius hominis in maiestate sua, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ; 32. Et
congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis: 33.
Et statuet oves quidem a dextris suis, hædos autem a sinistris. 34. Tunc dicet Rex his qui a dextris eius erunt:
Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi: 35. Esurivi enim, et dedi-
stis mihi manducare: sitivi, et dedistis mihi bibere: hospes eram, et collegistis me: 36. Nudus, et cooperuistis
me: infirmus, et visitastis me: in carcere eram, et venistis ad me. 37. Tunc respondebunt ei iusti, dicentes: Do-
mine, quando te vidimus esurientem, et pavimus te: sitientem, et dedimus tibi potum? 38. Quando autem te
vidimus hospitem, et collegimus te: aut nudum, et cooperuimus te? 39. Aut quando te vidimus infirmum, aut in
carcere, et venimus ad te? 40. Et respondens Rex, dicet illis: Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fra-
tribus meis minimis, mihi fecistis. 41. Tunc dicet et his qui a sinistris erunt: Discedite a me maledicti in ignem
æternum, qui paratus est diabolo et angelis eius; 42. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare: sitivi, et
non dedistis mihi potum: 43. Hospes eram, et non collegistis me: nudus, et non cooperuistis me: infirmus, et
in carcere, et non visitastis me. 44. Tunc respondebunt ei et ipsi, dicentes: Domine, quando te vidimus esurien-
tem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi? 45. Tunc
respondebit illis, dicens: Amen dico vobis: Quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis. 46. Et
ibunt hi in supplicium æternum: iusti autem in vitam æternam.

Vers. 1. TUNC SIMILE ERIT REGNUM CÆLORUM DECEM VIRGINIBUS: QUÆ ACCIPIENTES LAMPADES SUAS EXIERUNT OBVIAM SPONSO ET SPONSÆ.) To *sponsæ* non habent Græca, nec S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius; legendum tamen est cum Romanis, Syro, Origene, Hilario et S. Augustino epist. 120.

Parabola decem virginum.

TUNC.) Cum scilicet inopinate redibo ad iudicium, ut omnes pro meritis diudicem, præmiem vel puniam.

REGNUM CÆLORUM.) Id est, Ecclesia militans, quæ tunc futura est triumphans, q. d. Tunc similiter agetur cum fidelibus Ecclesiæ, perinde ac si decem virgines pararent se ad festum nuptiale, etc. Licet enim reprobi, utpote iam damnati in gehenna non amplius sint membra Ecclesiæ, tamen quia in hac vita fuerunt eius membra, ideo ut alia, hic inducuntur ut iudicentur, sed ita ut per sententiam iudicis ab Ecclesia excludantur, et in tartarum relegentur. Infidelium hic non fit mentio: *Quia qui non credit iam iudicatus est,* Ioan. 3. 18.

Sponsis honoris causa comites dati.

Nota, olim uti et nunc, sponso honoris causa addebantur comites iuvenes, egregii et ornati, sponsæ vero virgines eæque sæpe decem numero. Porro nuptias celebrabant noctu: quocirca sponsus vespere adibat domum sponsæ, ubi honorifice et laute a parentibus sponsæ exceptus, inde sponsam in ædes suas, aut si illæ angustæ forent, in amplam convivii nuptialis domum deducebat, ibique nuptias celebrabat et consumabat: iuvenes autem et virgines utrique adventanti honoris causa obviam prodibant, proferentes tædas pronubas, præsertim ex spina alba, easque quinque teste Plutarcho in Problem. Vide Alexandrum ab Alexandro lib. 2. Genial. c. 5. et ibi Tiraquellum, ac Salmeronem hic tomo 7. cap. 38. Iudæi autem non videntur olim habuisse usum ceræ ad lumina, cerearumque tædarum, sed olei. Unde in Scriptura crebro est mentio lampadarum et lucernarum, nulla candelarum, imo in candelabro templi erant lucernæ cum oleo, non candelæ ex cera vel sebo.

Iam ut parabolam particulatim applicem et explicem, sponsus est Christus, sponsa est Ecclesia, cuius in hac vita aguntur sponsalia, sed in futura resurrectionis gloria erunt æternæ nuptiæ. Virgines sunt omnes fideles, sive Christiani, quia fide sinceri et integri, iuxta illud Pauli: *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo,* 2. Corinth. 11. 2. ubi plura hac de re dixi.

Porro S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, S. Augustinus, et S. Gregorius, per virgines, accipiunt solas et omnes quæ vere et proprie virgines sunt: sed hoc arctius est præ scopo et mente Christi, qui per virgines intelligit omnes fideles ut dixi. Recte tamen Ecclesia in Officio divino hæc adaptat virginibus, quia illæ hic grammatice nominantur et ad litteram præ cæteris significantur: ita Iansen. Maldonat. et alii. Hinc B. Anatolia desponsa Aureliano vidit Angelum sibi inclamantem: *O virginitas, quæ morte non vinceris. O virginitas, quæ non in*

A *operibus tenebrarum, sed semper in lumine versaris, etc. Virginitas purpura regalis est, quam qui induit, reliquis fit eminentior. Virginitas gemma est pretiosa. Virginitas thesaurus est regis immensus. Huic fures insidias tendunt. Hanc tu evigilans custodi sollicite: quantumque te plus habere cognoscis, instantius custodi, ne perdas.* Quibus verbis ipsa incitata generosum pro virginitate obiit agonem. Ita Ado in Martyrol. ad diem 29. Decembr.

Decem numerantur, quia denarius multitudinis et universitatis est symbolum, ac familiaris est S. Scriptur. ob decalogum legis divinæ, ut patet Genes. 31. 7. Levit. 26. v. 26. Numer. 14. 22. Ita Origen. S. Hieron. et alii.

Arithmetica et symbolica ratio liquet ex Platone lib. 5. de Legibus, ubi docet solere quinque amicos et quinque amicas convocari ad convivium nuptiale, eo quod quinarius sit numerus compositus ex primo pari, puta ex binario, et ex primo impari, puta ternario (nam duo et tria faciunt quinque) ideoque apposite significat coniunctio-
B nem maris et fœminæ, quæ fit in nuptiis sponsi et sponsæ.

QUÆ ACCIPIENTES (Græce λαβοῦσαι, id est cum accepissent) LAMPADES SUAS.) Nuptiales *accensas,* inquit Origenes, *sed ad tantum iter obviam exeundi sponso oleum non acceperunt, ut eas perpetim accensas conservarent. Nam quæ lampades suas queruntur extingui, ostendunt eas ex parte lucere,* ait S. Hieron.

Porro in Scriptura *lappidim,* id est, lampades vocantur faces et tædæ. Hæ enim in nuptiis noctu præferuntur sponso et sponsæ, quia hæ resistunt aeri et ventis, cum lampades, id est, lucernæ statim iis extinguantur. Hic tamen fuere lampades proprie dictæ, quia olei fit mentio, atque hæ sunt virginum, sicut tædæ virorum. Unde Virgilius Ecloga 4.

Lampades erant virginum, tædæ virorum.

Mopse, novas incide faces, tibi ducitur uxor.

Idem lib. 4. Æneid.

Si non pertæsum thalami, tædæque fuisset.

C Martial. lib. 12.

Præluxere faces, velarunt flammea vultus.

Catullus in Epithalamio Manlii et Iuliæ, ubi ait:

Pelle humum pedibus, manu spineam quate tædam.
Tollite o pueri faces.

Plinius l. 16. cap. 18. sic ait: *In eosdem ritus comitatur et spina, nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, ut auctor est Massurius: nunc facibus carpinus et corylus familiarissimæ.* Plura vide si libet apud Alexandrum ab Alexandro, Tiraquellum, Ciacconum, ac fuse docteque apud Brissonium lib. de ritu nuptiarum.

Vers. 2. QUINQUE AUTEM EX EIS ERANT FATUÆ, ET QUINQUE PRUDENTES.) *Fatuæ,* quia imprudenter et stulte egerunt: nam cum obviam irent sponso cum accensis lampadibus, neglexerunt oleum necessarium ad fovendum lumen lampadarum: unde lampades earum extinctæ fuere, et ipsæ confusæ sine lumine in tenebris occurrerunt sponso: pru-

dentes vero acceperunt oleum; unde accensas semper tenuere lampades, cum eisque sponso obviavere: prudenter ergo se gesserunt. Hinc sequitur:

Vers. 3. SED QUINQUE FATUÆ ACCEPTIS LAMPADIBUS (accensis) NON SUMPSERUNT OLEUM SECUM.

Vers. 4. PRUDENTES VERO ACCEPERUNT OLEUM IN VASIS SUIS (olcariis) CUM LAMPADIBUS.) Primo, S Hieronymus et Hilarius per *virgines*, accipiunt omnes homines: per *fatuas*, Iudæos et hæreticos; per *prudentes*, Christianos.

Virgines quæ? Resp.

I. (see above)

II. Secundo, ex adverso S. Chrysostomus et alii iam citati solas proprie dictas virgines accipiunt, ex quibus prudentes sunt, quæ cum virginitate habent oleum charitatis, exercendo opera misericordiæ; fatuæ, quæ hoc oleo carent.

III. Tertio, Lyranus: Virgines prudentes, inquit, sunt contemplativi et Religiosi, qui habent oleum charitatis et rectæ intentionis, qua uni Deo placere student: fatuæ vero sunt qui oleo hoc carent, ac vanam hominum laudem et gloriam aucupantur.

IV. *genuine.* Quarto, et genuine, *virgines*, sunt quilibet fideles; *prudentes*, illi qui habent fidem cum operibus misericordiæ, charitatis aliarumque virtutum; *fatuæ*, qui solum fidem habent sine bonis operibus: ita Origenes, S. Hilarius, Auctor Imperfecti: unde harum lampades extinguuntur, imo ut Syrus vertit, *extinctæ sunt*, iuxta illud Iacobi c. 2. *Fides sine operibus mortua est.* Lampas ergo est mens fidelis, sive ipsa fides, ut volunt S. Hieronymus, Hilarius, Origenes: oleum sunt bona opera, sine quibus fides est mortua et quasi extincta, cum iis vero viva et accensa; lux sive ardor lucernarum est charitas: hæc enim alitur studio bonorum operum, sicut flamma lampadarum alitur oleo: vas est conscientia vel anima fidelis; atque hac de causa moribundis candelam ardentem in manus damus, significantes vel optantes, ut habeant fidem cum operibus, ut quasi sponsæ cum lampade accensa Christo Domino, quasi sponso decenter digneque occurrant.

Applicatio totius parabolæ.

Symbol. Symbolice et physice, nuper Philosophus quidam Genuæ scripsit librum de hac Christi parabola, in quo illam sic explicat: Beatitudo ait, consistit in hoc, quod sponsus copuletur sponsæ, id est, intellectus agens patienti, post intellectionem omnium rerum materialium, admissis quinque prudentibus virginibus, id est quinque sensibus internis, habentibus lampades, id est sensoria organa in cerebro, et oleum, id est obiecta rerum sensibilium, exclusis quinque fatuis, id est quinque sensibus externis non illustratis, propter obiectarum rerum absentiam.

Verum hæc sunt acumina Philosophica, quæ longe absunt a mente Christi, ac ex Gnosticorum somniis manarunt, teste Tertulliano lib. de anima cap. 28. ubi sic ait: *Hinc enim arripiunt* (Gnostici ex ideis Platonis) *differentiam corporalium sensuum et intellectualium virium, quam etiam parabolæ decem virginum adtemperant, ut quinque stultæ sensus corporales figuraverint, stultos videlicet, quia decepti faciles: sapientes autem intellectualium virium notam expresserint, sapientium scilicet, quia contingentium veritatem illam arcanam et supernam, et apud pleroma constitutam, hæreticarum idearum Sacramenta: hoc enim sunt et* αἰῶνες, *et genealogiæ illorum.*

Vers. 5. MORAM AUTEM FACIENTE (Græce χρονίζοντος, id est tardante) SPONSO, DORMITAVERUNT OMNES ET DORMIERUNT.) Mora Christi sponsi, est tempus pœnitentiæ et bonorum operum, quod singulis in hac vita concedit, ideoque differt mortem diemque iudicii: dormitare est mori, dormire est mortuum esse, q. d. Dum differt Christus diem iudicii, interim fideles sensim mori cœperunt, ac tandem omnes mortui sunt. Ita S. Hilarius: *Mora sponsi*, ait, *pœnitentiæ tempus est; expectantium somnus, credentium quies est, et in pœnitentiæ tempore mors temporaria universorum.*

Vers. 6. MEDIA AUTEM NOCTE CLAMOR FACTUS EST (Arabicus, *mediata est nox, et exclamavit vox*, emissa a præeuntibus sponsi comitibus, dum is ex domo sponsæ deducens illam domui suæ appropinquavit) ECCE SPONSUS VENIT, EXITE OBVIAM EI.) Clamor hic significat tubam Archangeli suscitantis mortuos e sepulcris, de quo cap. præced. v. 31. ita Origenes, S. Chrysostomus, Hieronymus et alii.

S. Laurentius Iustinianus. Huc alludens S. Laurentius Iustinianus, primus Patriarcharum Venetorum, iam moriturus: *Hactenus*, inquit, *filii, per iocum res acta est, iam serio agitur. Prope est sponsus: eundum ei obviam.* Et sublatis in cælum oculis: *Venio, ait, ad te bone Iesu*, etc. *Hunc diem semper ante oculos habui: tu scis Domine;* ac mox hilari mente et vultu, purum Deo spiritum reddidit, obviam iturum Christo in cælum. Ita habet Bernard. Iustinianus eius cognatus, testis oculatus, in vita eius c. 10. et seq. quæ apud Surium extat tom. 1.

Porro ex eo quod clamor hic dicitur factus *media nocte*, S. Chrysostomus, S. Hieronymus et Euthymius probabiliter opinantur, secundum Christi adventum ad iudicium fore media nocte, ut homines inopinatos et dormientes obruat, ideoque cap. præcedenti monuisse nos, ut iugiter vigilemus, adeoque S. Hieron. asserit hanc esse traditionem Apostolicam, atque ea de causa in Paschate olim, populum ante mediam noctem ex Ecclesia dimittere non licuisse, quia Christus sicut olim tempore mediæ noctis in Ægyptum, ad cædem primogenitorum ac liberationem Hebræorum venit, Exodi 11. v. 4. et Sapient. 18. 14. ita pariter eadem ad iudicium universale venturus crederetur. Verum hæc res incerta est: unde alii æque vel magis probabiliter, censent Christum mane venturum ad iudicium: ipse enim est pater lucis, ac iudicium palam in luce spectante toto mundo peraget, ne quis in tenebris fuco, illusioni, fugæ, aut latibulo sit locus. Ita Franc. Suarez 3. p. tomo 2. disput. 50. sect. 10. Quod ergo ait, *media nocte*, per catachresin idem est quod inopinate, inexpectate, hominibus non cogitantibus et quasi dormientibus veniet Christus Iudex: ita Origenes, S. Hieron. et Chrysostomus. Rursum nocte vel sub auroram insonabit tuba Archangeli, fietque resurrectio, ac mox Christus ipso mane descendet ad iudicium. *An iudicium nocte fiet?*

TUNC SURREXERUNT OMNES VIRGINES ILLÆ, ET ORNAVERUNT LAMPADES SUAS.) Vers. 7. q. d. Ad clamorem et tubam Archangeli, omnes fideles resurgent, et solliciti erunt qua mente et conscientia pergant ad iudicem Christum, scilicet, ut ait Auctor Imperfecti: *Aspicient et discutient fidem suam, considerabunt opera sua, interrogabunt conscientias suas*, quia ut dicit S. Augustinus serm. 23. de verbis Domini: *Nihil aliud est, cœperunt aptare lampades suas, quam parare Deo operum suorum reddere rationem.* S. Hilarius vero Canone 27. in Matth. *Lampadum assumptio*, ait, *animarum est reditus in corpora, earumque lux, conscientia boni operis elucens, quasi vasculis corporum continetur.*

Hoc lucernarum per visionem symbolo, martyrii omen a Deo accepere S. Montanus, eiusque socii martyres discipuli S. Cypriani, ut habent eorum acta apud Surium ad diem 24. Februarii: quidam enim ex eis, cui nomen Reno, *in somno vidit produci singulos: quibus prodeuntibus lucernæ singulæ proferebantur: cuius autem lucerna non præcesserat, nec ipse sequebatur. Et cum processimus nos cum lucernis nostris, expergefactus est; et ut nobis retulit, lætati sumus fidentes nos eum Christo ambulare, qui est lucerna pedibus nostris, et sermo Dei, et continuo rapti sumus ad procuratorem*, etc. Hæc ibi ad verbum. *Lampades symbolum martyrii.*

FATUÆ (Arabicus, *insipientes*) AUTEM SAPIENTIBUS DIXERUNT: DATE NOBIS DE OLEO VESTRO, QUIA LAMPADES NOSTRÆ EXTINGUUNTUR.) Vers. 8. Pertinet hoc et sequentia ad emblema parabolæ: nam quoad rem per eam significatam, reprobi in die iudicii non petent oleum bonorum operum ab electis, utpote scientes eos id sibi tunc non daturos, nec dare posse: tunc enim quisque iudicabitur ab operibus quæ gessit in hac vita ante mortem. Inducitur ergo hoc emblema, ut per illud notetur et culpetur sera reproborum pœnitentia, qui post mortem videntes terribile sibi Dei iudicium et damnationem imminere, sero dolebunt se in hac vita fuisse negligentes in studio virtutum, ac tum optarent se fuisse diligentes, sed frustra, quia nec opera nec opem electorum sibi poterunt compa-

rare. Tunc enim nec tempus erit operandi, nec auxilium, aut subventio, vel oratio Sanctorum eis prodesse poterit, imo ut ait Auctor Imperfecti, in tam horrendo iudicio nemo erit qui sibi satis confidat, satisque bonorum operum habere videatur.

QUIA LAMPADES NOSTRÆ EXTINGUUNTUR.) Iam revera erant extinctæ, quia mortui erant ipsi in statu peccati mortalis, ideoque non cælo, sed tartaro a Christo adiudicandi. Dicunt tamen *extinguuntur*, quia in hac vita mentes eorum, hominibus exterius per communem veræ fidei professionem et communionem Sacramentorum, speciemque honestæ vitæ ardere videbantur: sed tunc, in morte scilicet et iudicio, iis omnibus evanescentibus, videbunt illas extingui, ac omnem speciem et spem virtutis et salutis deperire. Ita S. Augustinus sermon. 23. de Verbis Domini: *Antequam*, inquit, *dormirent virgines illæ, non est dictum quia extinguebantur lampades earum: quare tunc ardebant? quia non deerant laudes hominum: at coram sponso, id est iudice Christo extinguentur, quia Christus illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo,* 1. Corinth. 4. 5. non ab hominibus: pigris vero et reprobis summa erit confusio. Unde addit S. Augustinus: *Quorum facta aliena laude fulciuntur, eadem subtracta deficiunt*, hoc est *extinguuntur*.

Charitatis oleum sunt bona opera. Vox *extinguuntur*, significat charitatem, quæ est flamma lampadarum, id est mentium, ali bonis operibus velut oleo, unde iis subductis extingui; tum quia multa opera virtutum sunt a Deo præcepta, uti sunt omnia quæ continentur in Decalogo: si quis autem non impleat id quod præceptum est a Deo, sed illud violet, perdit Dei gratiam et charitatem: tum quia charitas sine exercitio bonorum operum, marcet et languet, fitque torpida, pigra et ægra: unde facile tentatione aliqua pulsante homo labitur in peccatum mortale, quo charitas deperditur. Vis ergo assecurare tibi Dei gratiam, imo augere Dei amicitiam et charitatem? incumbe assidue bonis virtutum operibus: hisce enim continuo nutritur, roboratur, crescit, augescit charitas.

Vers. 9. RESPONDERUNT PRUDENTES, DICENTES: NE FORTE NON SUFFICIAT (Arabicus, *non est nobiscum quod sufficiat*) NOBIS ET VOBIS, ITE POTIUS AD VENDENTES, ET EMITE VOBIS.) Emblema est ut dixi pertinens ad elegantiam parabolæ, significans electos in die iudicii non flectendos misericordia reproborum, nec eos ullo modo adiuturos, imo nec adiuvare posse, quin potius tacite eis exprobraturos, quod tempus præsentis vitæ datum a Deo ad bene operandum neglexerint. Unde S. Augustinus serm. 23. de verbis Domini: *Non consulentium*, inquit, *sed irridentium est ista responsio: non enim sapientes de suo erant, sed illa in illis erat sapientia, de qua scriptum est Prov.* 1. 24. *Quia vocavi, et renuistis, etc. ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis id quod timebatis advenerit*. Et S. Hieron. hic: *Non possunt*, inquit, *in die iudicii aliorum virtutes, aliorum vitia sublevare.* Addit Glossa Interlin. *Non avaritia hoc dicunt, sed timore, quia in illo die testimonium cuiusque vix sufficiet sibi, nedum sibi et proximo.* Rursum, q. d. *Modo videamus quid vos adiuvent, qui vobis humanas laudes vendere consueverant.* Hæc Interlin. ex S. Gregorio hom. 12. in Evang. qui addit: *Venditores quippe olei adulatores sunt. Qui enim accepta qualibet gratia, vanis suis laudibus nitorem gloriæ offerunt, quasi oleum vendunt. De quo profecto oleo Psalmista dicit: Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

Vers. 10. DUM AUTEM IRENT EMERE, VENIT SPONSUS: ET QUÆ PARATÆ ERANT, INTRAVERUNT CUM EO AD NUPTIAS (Syrus, *in domum chori*: in nuptiis enim sunt chori cantantium et tripudiantium) ET CLAUSA EST IANUA.) Emblema hoc quoque est, significans in hac vita bene agendi, pœnitendi et merendi esse tempus; hoc vero claudi in morte (tunc enim *in ictu oculi clauduntur omnia*) et clausum fore in die iudicii: *Non enim post iudicium patet precum aut meritorum locus,* ait S. Augustinus. Et S. Hieronymus: *Excesserat*, ait, *emendi tempus, nec adveniente die iudicii locus erit pœnitentiæ.* Et Origenes: *Qui*, inquit, *quando debuerant, utilia discere neglexerunt, in exitu vitæ dum discere volunt, comprehenduntur a morte.* Tempus merendi clauditur morte. Additque, vendentes sunt doctores, emptio est acceptio: pretium perseverantia, amor discendi et diligentia. Porro quia apud homines nuptiale gaudium est summum, hinc illi comparatur cælestis electorum felicitas. Unde S. Hilarius: *Nuptiæ*, ait, *immortalitatis assumptio est*, ubi, ait Interlin. anima Verbo Dei copulatur quasi Sponso.

S. Opportunæ Abbatissæ mors felicissima. Audi quid de S. Opportuna Abbatissa narret S. Adelinus Episcopus in eius vita, apud Surium die 22. Aprilis: *Cum S. Opportuna graviter ægrotaret, ad eam venerunt Ss. Cæcilia et Lucia, ad quas illa blando sermone: Avete sorores Cæcilia et Lucia, quid præcipit ancillæ suæ omnium Regina virgo Maria? Expectat, inquiunt illæ, adventum tuum in cælo, ut filio eius coniugaris. Itaque ornata corona gloriæ et accensa lampade, debes obviare sponso et sponsæ.* Igitur ipsa hilaris cum videret adventantem B. Virginem, quasi eam amplexans, in eius manus tradidit spiritum æterna gloria beandum.

Vers. 11. NOVISSIME VERO VENIUNT ET RELIQUÆ VIRGINES, DICENTES: DOMINE, DOMINE, APERI NOBIS.) *Dolore repulsionis compulsæ appellationem ingeminant dominationis*, ait S. Gregor. Sed *quid prodest*, ait S. Hieronymus, *voce invocare quem operibus neges?* Significat ergo reprobos tum summe fore anxios et perculsos, ut in omnem partem se versent, nunc summis precibus implorando misericordiam iudicis, nunc deplorando negligentiam vitæ præteritæ, nunc desperando spem salutis. Ita Auctor Imperfecti: *Nihil eis proderit*, ait, *anxietas illa tunc incipientibus bene agere, cum tempus bene agendi concluditur. Nihil proderit ex necessitate repetita confessio eius, qui ex voluntate nec semel confessus est.* Lege patheticas reproborum voces et complorationes, quas graphice depingit Sapiens c. 5. v. 1. et sequent.

Vers. 12. AT ILLE RESPONDENS AIT: AMEN DICO VOBIS, NESCIO VOS.) Id est, vos pro meis non cognosco, respuo, reprobo, damno: quia vos in die vestra noluistis agnoscere me, ut vestrum Deum et Dominum, nec ego vos in hac die mea agnosco, ut meos fideles, servos et filios: serviistis diabolo, non Deo, in voluptate; nunc servite illi in gehenna. Ita S. Hieronymus: *Novit*, ait, *Dominus qui sunt eius; et qui ignorat, ignorabitur.* Et Interlin. *Ideo*, ait, *vos desero, quia per vitæ meritum non recognosco.* Et S. Chrysostomus: *Cum dixerit, nescio vos, nihil aliud quam gehenna et intolerabilis cruciatus relinquitur: imo vero etiam gehenna istud verbum gravius est;* quia quem nescit Deus, hunc nescit cælum, nesciunt Angeli, nesciunt beati, sed scit diabolus, scit mors, scit gehenna ad eum iugiter cruciandum. Adde; Christus adeo indignabundum et terribilem vultum in die iudicii ostendet reprobis, ut dicant *montibus, cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis super thronum, et ab ira Agni; quoniam venit dies magnus iræ ipsorum, et quis poterit sustinere?* Apocal. 6. 16. Vide ibi dicta. Vox ergo Christi iudicis erit quasi tonitru et fulmen, detonans æternam maledictionem in improbos, eosque detrudens in tartara.

Vers. 13. VIGILATE ITAQUE, QUIA NESCITIS DIEM, NEQUE HORAM.) Arabicus et Syrus, *quia non scitis illam diem, neque illam horam;* scilicet extremam illam et *ultimum momentum ex quo pendet æternitas vestra, vel beatissima vel miserrima.* Hæc est epiparabola sive affabulatio, ostendens scopum, finem et fructum parabolæ, scilicet illam eo induci et dirigi, ut fideles omnes stimulet ad vigilantiam et studium bonorum operum, quibus se comparent ad diem mortis et iudicii, utpote instantem, sed incertum, q. d. ait S. Hieronym. *Quia ignoratis diem iudicii, lumen bonorum operum præparate; nam qui pœnitenti veniam spopondit, peccanti diem crastinum non promisit,* ait S. Gregorius homil. 12. in Evang. *Nescitis diem neque horam, non modo ultimi illius temporis,* ait S. Augustinus serm. 22. de verbis Domini, *quo venturus est sponsus, sed et suæ quisque dormitionis diem et horam nescit.*

Quisquis autem paratus est usque ad somnum, id est usque ad mortem, quæ omnibus debetur, paratus invenietur etiam cum illa vox media nocte sonuerit, qua omnes evigilaturi sumus. Vide dicta c. 24. v. 42.

Sapienter R. Achabia in Pirke avoth c. 3. *Considera tria,* inquit, *ut non pecces. Primum unde venisti; secundum, quo vadis; tertium, cui redditurus es vitæ rationem. Unde venisti? ex materia fœtida. Quo vadis? ad locum cineris et vermium. Cui reddes rationem? Regi Regum, sancto et benedicto.* Sapientius S. August. hom. 13. inter 50. *Promisit,* inquit, *tibi Deus, quoniam quo die conversus fueris, obliviscitur mala tua præterita, sed nunquam vitam crastini diei promisit tibi.* Et mox: *Deus diem mortis incertum salubriter constituit: Diem ultimum suum quisque salubriter cogitet. Misericordia Dei est, quia nescit homo quando moriatur. Latet ultimus dies, ut observentur omnes dies.* Nota ultimam hanc S. Augustini gnomen.

Vers. 14. Parabola talentorum.

SICUT ENIM HOMO PEREGRE PROFICISCENS, VOCAVIT SERVOS SUOS, ET TRADIDIT ILLIS BONA SUA.) Scilicet opes suas et facultates, ut eas custodirent et negotiando augerent, supple ex præcedenti: Sic erit adventus Filii hominis ad iudicium. To *enim* significat scopum parabolæ, scilicet Christum velle per eam probare id quod dixit v. præced. *Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam.*

Scopus ergo parabolæ huius est, ostendere quam exactam donorum suorum rationem exacturus sit Christus in die iudicii ab otiosis, et quod quantumque præmium daturus sit negotiosis, qui donis suis strenue ad Dei gloriam usi sunt. Similis est hæc parabola illi, quam recenset Lucas c. 19. v. 11. sed in nonnullis discrepat; alio enim tempore, fine et modo dicta est a Christo. Illa enim Lucæ dicta est ante Dominicam palmarum, hæc vero post eam, scilicet feria tertia quæ præivit feriam sextam, in qua Christus fuit crucifixus. Unde S. Chrysost. Euthym. Iansen. et alii censent, diversas esse has Lucæ et Matthæi parabolas, vel potius unam diversimode repetitam: nam pro talentis Lucas habet mnas, additque nonnulla v. 14. et 27. uti mox patebit.

Applicatio parabolæ.

Porro homo hic est Christus. Christus enim profectus est peregre, cum in cælum ascendit, quasi longo tempore a terra et Ecclesia abfuturus: ita Origenes, S. Hieronymus, Beda. Alii Christum peregre profectum interpretantur, quando a Iudæis transtulit prædicationem Evangelii per Apostolos ad gentes, ac apud eas regnum Ecclesiæ suæ constituit. Nec male, præsertim apud Lucam c. 19. ubi hæc parabola inducitur propter Zachæum publicanum et quasi gentilem, in cuius domum ingressus Christus, salutem ei attulit, relictis Iudæis. Verum tunc tota parabola hæc servorum et talentorum ad solos Iudæos arctanda est: talenta enim servis suis herus hic distribuisse dicitur antequam peregre (ad gentes) proficisceretur. Quocirca prior explicatio uti amplior, ita et germanior est: Servi enim hic omnes fideles intelliguntur, sive ex Iudæis sive ex gentibus oriundi sint. Bona sunt talenta, de quibus v. sequenti, sive quod herus hic, instar mercatorum et campsorum omnes suas facultates habuerit in pecuniis, puta in talentis auri et argenti; sive quod talenta vocentur census, et prædia quæ æstimabantur partim uno, partim duobus, partim quinque talentis: sicut a Latinis pecunia vocatur, quidquid pecunia æstimatur et comparatur: unde et Græcis vocantur *χρήματα*, id est, opes, pecuniæ, quasi *χρήσιμα*, id est, utilia. Sed prius est aptius, nam v. 27. hæc talenta vocantur pecunia.

Vers. 15

ET UNI DEDIT QUINQUE TALENTA, ALII AUTEM DUO, ALII VERO UNUM, UNICUIQUE SECUNDUM PROPRIAM VIRTUTEM (Arabicus, *iuxta posse virtutis suæ*; Syrus, *iuxta facultatem suam*) ET PROFECTUS EST STATIM.) Pro *talentis*, Lucas habet, *mnas*, id est, *minas*: *mna* autem Hebraice, idem quod numeratum, sive definitum, scilicet pretium, vel pondus auri vel argenti: radix enim מנה *mana* idem est quod numeravit. Unde *mane, tekel, phares,* Daniel. 5. 25. Mina Attica et Romana continebat drachmas centum, Hebræa vero drachmas 240. sive uncias 30. hoc est, duas libras cum media. Drachma auri est coronatus Francicus, drachma argenti est Iulius Romanus sive Regalis Hispanus. Quare mina Hebræa auri continebat 240. coronatos Francicos: mina vero argenti 240. Iulios sive Regales. Talentum Atticum continebat sex millia drachmarum, id est, minas Atticas 60. Talentum vero Hebræum duplo erat maius, continebat enim duo millia drachmarum, hoc est, minas Hebræas 60. Atticas vero 120. Romanas libras 25. Libra auri continet uncias auri duodecim, id est, drachmas sive coronatos Francicos 96. Talentum auri ergo apud Hebræos continebat duodecim millia coronatorum Francicorum. Talentum vero argenti duodecim millia Iuliorum sive Regalium. Quare quinque talenta auri continebant sexaginta millia coronatorum Francicorum, argenti vero sexaginta millia Iuliorum, quæ faciunt sex millia aureorum Romanorum; Aureus enim Romanus continet decem Iulios. Duo vero talenta auri apud Hebræos continebant 24. millia coronatorum Francicorum, argenti vero 24. millia Iuliorum, id est, duo millia aureorum Romanorum. Vide ea quæ tractavi de Mensuris in fine Pentateuchi.

Mina sive mna quid? eius etymon. — Valor unius Talenti.

Talenta triplicia.

Per talenta intellige quælibet Dei dona, sine quibus nihil operari possumus. Dona, inquam, Primo, gratiæ tum gratum facientis, uti sunt fides, spes, charitas, virginitas, cæteræque virtutes; tum gratis datæ, uti sunt potestas faciendi miracula, apostolatus, episcopatus, sacerdotium, donum linguarum, discretio spirituum, prophetia, etc. 1.
Secundo, dona naturæ, uti sunt subtile ingenium, acre iudicium, firma sanitas, robur, prudentia, industria, scientia, eloquentia. 2.
Tertio, dona et bona externa, uti sunt opes, honores, status, v. g. magistratus, principatus, regnum, etc. 3.
Ita S. Chrysost. Hæc omnia enim Deus uni quinque, alteri duo, tertio unum, id est, impariter et inæqualiter pro libito distribuit, hoc fine ut quisque iis utatur ad Dei gloriam, et suam aliorumque salutem: sic enim illa adaugebit, tum in se (omnis enim habitus per actuum exercitium crescit) tum in merito et præmio. Addentur enim illi coronæ et aureolæ cælestes, v. g. virginitatis, doctoratus, martyrii. Porro nullus est homo qui non unum aliquod, imo plura ex his Dei dona acceperit, sed alius plura, alius pauciora. Nam ut ait S. Gregorius hom. 9. in Evang. *Nullus est qui veraciter dicat, talentum minime accepi, non est unde rationes ponere cogar. Talenti enim nomine cuilibet pauperi etiam hoc ipsum reputabitur, quod vel minimum accepit.* Multis enim magis Dei donum, et ad salutem utilius est paupertas quam opulentia, infirmitas quam sanitas, humilis status quam sublimis. Exemplum sit in S. Paulo, S. Timotheo, et S. Onesimo. S. Paulus enim quasi quinque talenta, id est, dona a Deo accepit, scilicet donum linguarum, potestatem miraculorum, apostolatum, zelum animarum, efficaciam prædicandi: Timotheus vero quasi accepit duo, scilicet scientiam Scripturarum et Episcopatum Ephesinum; Onesimus vero unum, scilicet studium ministrandi S. Paulo Romæ incarcerato, per quod meruit plura alia, scilicet Episcopatum Colossensem, et multorum conversionem, et martyrium, uti dixi in epist. ad Philemonem.

An Deus det talenta iuxta proprias vires? Resp. 1.

Quæres, quomodo hæc talenta, sive dona sua Deus distribuit *secundum propriam cuiusque virtutem?* Græce *δύναμιν*, id est, potestatem, robur et vires. Respond. Hoc partim est emblema, pertinens dumtaxat ad elegantiam parabolæ. Sic enim apud homines, solent prudentes heri bona sua dividere et credere suis servis, ut plura credant ei, qui maiori pollet prudentia et industria, panciora illi, qui minori. Nam certum est contra Pelagianos gratiam primam non dari secundum naturales vires et merita, imo nullam esse in natura dispositionem ad gratiam.

Resp. 2.

Partim vero hoc pertinet ad propositum: quia gratias gratis datas et status, ut magistratum, episcopatum, apostolatum, sacerdotium, etc. sæpe Deus viribus naturæ contemperat, nec aliquem ad statum aliquem aut gradum eligit, nisi ei ferendo par sit, et natura idoneus, aut quem ipse idoneum faciat. Idem hominibus faciendum esse cum quem in Pastorem Episcopum vel Prælatum eligunt, docet D. Thom. 2. 2. q. 63. art. 2. et alibi. Imo enim Deus

quodvis donum permanens culpiam elargiri decernit, prius ei donat capacitatem, seu dispositionem proportionatam naturalem, vel supernaturalem, aut meritum, quo ad hoc donum fiat idoneus, vel ad illud idonee se comparet. Sic Mosi dedit zelum suæ gentis, ut eo se disponeret ad illius præfecturam, et ex Ægypto liberationem. Sic Paulo dedit zelum legis Mosaicæ, ut eo deinde purgato et castigato uteretur ad propagationem legis Christianæ, uti docet S. August. lib. 22. contra Faustum c. 70. Sic Magdalenæ, et S. Petro ingentem indidit de peccatis contritionem, ut per illam ad ingentem sanctitatem eos disponeret. Sic quos Deus eligit et destinat ad virginitatem, religiosam vitam, martyrium, missionem Indicam, etc. prius vehemens illius desiderium eis ingerit, quo se ad illam aptent et præparent.

Angelis data gratia iuxta naturam. Denique S. Thomas 1. p. q. 62. art. 6. docet Deum Angelis distribuisse dona gratiæ et gloriæ secundum dona naturæ: quare eos qui sublimiores sunt natura, sublimiores quoque esse in gratia et gloria. Additque idem subinde facere in hominibus. Ait enim: *Hoc autem etiam in hominibus contingit: quia secundum intensionem conversionis in Deum, datur maior gratia et gloria.* Sæpe tamen Deus facit contrarium, ut idiotis, rudibus, vilibus et abiectis, maiora det dona gratiæ, quam litteratis, ingeniosis, honoratis, opulentis, uti dedit S. Francisco, S. Catharinæ Senensi, S. Simeoni Stylitæ et pluribus similibus. Simili modo subinde Deus distribuit dona gratiæ gratis datæ, ob arcana sua consilia et iudicia. Multi enim præsunt, ait Franc. Lucas, qui minime digni aut idonei sunt: multi sunt sacerdotio inepti, etc. In nullis tamen natura eiusque dotes sunt meritum, vel dispositio ad gratiam.

Ergo ex hoc Christi dicto non sequitur, *singulis conferri Dei dona secundum meriti sui modum,* quod Calvinus Catholicis hic per calumniam affingit: aliud enim est natura capacem esse donorum Dei, aliud mereri dona Dei; aliud posse habere charitatem, aliud habere charitatem, quemadmodum docet Prosper lib. 2. de vocatione gentium c. 2. ubi illud *secundum propriam virtutem,* interpretatur *secundum propriam et naturalem possibilitatem:* sicut et aliud est esse habilem aptumque ad accipienda Dei dona, aliud ea mereri.

Et profectus est statim.) q. d. Christus a Iudæis abiit ad gentes, aut potius in cælum, ut dixi. Addit Lucas c. 19. 13. Christum antequam abiret, partitis in servos suos minis, vel talentis, dixisse: *Negotiamini dum venio,* ut scilicet talenta hæc mea strenue per totam vitam laborando adaugeatis, et eorum lucrum mihi offeratis cum ego ad iudicium redibo: ac mox subiicit: *Cives autem eius oderant eum, et miserunt legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos.* Cives Christi sunt Iudæi qui noluerunt *hunc,* scilicet Christum, agnoscere pro suo rege et Messia, cum coram Pilato clamarunt: *Non habemus regem nisi Cæsarem,* ideoque Christum ad Crucem postularunt. Rursum cum post mortem et resurrectionem Christi, eius Apostolos et Christianos regnum Christi prædicantes et propagantes, et plagis et litteris contra eos scriptis, quas per totum orbem sparserunt, persecuti sunt. Unde de iusta eorum castigatione subdit Lucas v. 27. Christum dixisse: *Verumtamen inimicos meos, qui noluerunt me regnare, adducite huc, et interficite ante me.* Fecit hoc Christus, cum Iudæam vastavit et Iudæos occidit per Titum Imper. magisque id faciet in die iudicii, cum eos in gehenna æterna morte mulctabit.

Vers. 16. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis, (per ea) et lucratus est alia quinque.) Lucrari talenta, est dona Dei augere per eorumdem usum et exercitium, maxime autem est per bona opera et auxilium proximorum, gratiam Dei in se et aliis adaugere et accumulare. Innuit hæc parabola quemque gratiæ Dei ex æquo, et totis viribus cooperari et collaborare debere, ut v. g. qui habet quinque gradus charitatis, eliciat actum eiusdem intensum ut quinque: sic enim

Lucrari talenta, quid?

lucrabitur alios quinque gradus, accipietque a Deo habitum charitatis intensum ut decem; cui si iterum ex æquo cooperetur, eliciatque actum charitatis ut decem, lucrabitur alios decem charitatis gradus, accipietque habitum charitatis intensum ut viginti; cui rursum si ex æquo collaboret, eliciatque actum charitatis ut viginti, merebitur et accipiet habitum charitatis intensum ut 40. et ita consequenter assidue duplicando mire multiplicabit lucrum talentorum suorum, puta graduum charitatis. Esto ergo ipse paucos, aut nullos sua charitate ad Christum prædicando converteret, habebit tamen idem meritum et præmium prædicationis et charitatis suæ, perinde ac si multos convertisset: conversio enim aliorum sæpe non est in nostra potestate, meritum autem semper est.

Nota ex Luca c. 19. v. 16. et 18. eadem mna, id est, idem gradus gratiæ in uno operatur et lucratur decem mnas, in alio vero quinque dumtaxat, quia scilicet ille maiori fervore, studio et conatu voluntatis, gratiæ cooperatus est, quam ille.

Porro ex hoc vers. et sequenti, colligunt Theologi Deum ex merito actionum nostrarum, habitus earum supernaturales statim augere et intendere, etiamsi actiones habitum a quo manant non superent; nam qui quinque talenta acceperat, operando lucratus est alia quinque.

Moraliter S. Gregorius hom. 9. in Evang. *Lectio Evangelii,* inquit, *sollicite considerare nos admonet, ne nos, qui plus cæteris in hoc mundo accepisse aliquid cernimur, ab auctore mundi gravius inde iudicemur. Cum enim augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Tanto ergo esse humilior, atque ad serviendum promptior quisque debet ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione.*

Similiter et qui duo talenta acceperat, lucratus est alia duo.) q. d. Hic quoque studiose et ex æquo talento, id est, gratiæ suæ cooperando illam duplicavit. Vers. 17.

Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, et abscondit pecuniam domini sui.) Arabicus, *sepelivit argentum domini sui.* Defodere talentum, est ex negligentia et desidia, gratia sibi a Deo collata non uti, non operari. Ubi nota, defossionem hanc talenti tribui illi, qui unum tantum accepit, non quod alii qui plura acceperunt, sæpe idem non faciant, sed ut intelligatur ex eo quod tam acriter a domino exceptus et castigatus est is, qui uno tantum talento abusus est, longe acrior fore domini censura et castigatio in eos, qui pluribus abutuntur et maioribus. Quocirca Paulus: *Exhortamur vos,* inquit, *ne in vacuum gratiam Dei recipiatis,* 2. Corinth. 6. 11. Et: *Gratia eius in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi,* 1. Corinth. 15. 10. Et: *Væ mihi est, si non evangelizavero,* ibidem c. 9. 16. Vers. 18.

Notent hoc, qui ingenio, doctrina, prudentia, aliisque dotibus sibi a Deo datis non utuntur ad suam aliorumque salutem, ob desidiam vel metum peccandi, aliave simili de causa. Ab his enim rerum rationem exactam reposcet Christus in die iudicii. Adde eos qui pauca talenta acceperunt, sæpe per socordiam illa otiosa relinquere, et quasi defodere: nam qui plura acceperunt iis stimulantur, ut iis utantur; quare vel iis recte utuntur ad meritum, vel abutuntur ad vanitatem, itaque puniuntur non ob talentorum otium, sed abusum vanitatis. Ita fere videmus eos qui pollent magno ingenio, si eo ad honesta non utantur, ad inhonesta abuti.

Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis.) Hanc rationem et computum cum quolibet privatim init Christus in morte, et iudicio particulari cuiusque animæ, publice vero inibit in die iudicii universalis. Vers. 19.

Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum.) Audi S. Gregorius homil. 17. in Evang. pathetice hæc depingentem: *In illo tanto examine electorum omnium et reproborum multitudo deducetur, et* Vers. 20.

unusquisque quid sit operatus ostendetur. Ibi Petrus cum Iudæa conversa, quam post se traxit, apparebit. Ibi Paulus conversum, ut ita dixerim, mundum ducens. Ibi Andreas post se Achaiam, ibi Ioannes Asiam, Thomas Indiam in conspectum sui iudicis conversam ducet. Ibi omnes Dominici gregis arietes cum animarum lucris apparebunt, qui sanctis suis prædicationibus Deo post se subditum gregem trahunt. Cum igitur tot pastores cum gregibus suis ante æterni pastoris oculos venerint, nos miseri quid dicturi sumus, qui ad Dominum nostrum post negotium vacui redimus, qui pastorum nomen habuimus, et oves quas ex nutrimento nostro debeamus ostendere, non habemus? Hic pastores vocati sumus, et ibi gregem non ducimus.

Vers. 21. AIT ILLI DOMINUS EIUS: EUGE SERVE BONE ET FIDELIS, QUIA SUPER PAUCA FUISTI FIDELIS, SUPER MULTA TE CONSTITUAM, INTRA IN GAUDIUM DOMINI TUI.) Lucas cap. 19. v. 19. habet: *Et tu esto super quinque civitates.* Est parabola sumpta a rege, qui solet servos fideles remunerare gubernaculis plurium civitatum. Significat autem per catachresin, Sanctos qui strenue usi sunt gratia sibi a Deo data, fore consortes gloriæ, regni et gaudii Dei, sed maioris vel minoris pro labore et meritis cuiusque.

Noster Salmeron opinatur hic innui taciteque promitti, quod Sancti certis locis, quibus in vita laborarunt, in cælo a Deo præficiantur, ut ibi plus boni operentur, v. g. ut morbis medeantur, aliaque miracula patrent, quia hoc labore suo meruerunt. Sic S. Iacobus miracula patrat Compostellæ et in Hispania, S. Dionysius Parisiis et in Gallia, S. Ambrosius Mediolani et in Italia, S. Bonifacius in Frisia et Germania.

Vers. 22. ACCESSIT AUTEM ET QUI DUO TALENTA ACCEPERAT, ET AIT: DOMINE, DUO TALENTA TRADIDISTI MIHI, ECCE ALIA DUO LUCRATUS SUM.

Vers. 23. AIT ILLI DOMINUS EIUS: EUGE SERVE BONE ET FIDELIS, QUIA SUPER PAUCA FUISTI FIDELIS, SUPER MULTA TE CONSTITUAM, INTRA IN GAUDIUM DOMINI TUI.) Arabicus vertit, *et hæc sunt quinque talenta quæ lucratus sum*, quasi ea servus hero ostenderit et obtulerit. Patent hæc ex dictis v. 20. et 21. Idem enim dicitur, nisi quod ibi quinque sint talenta, hic duo, quia ut ait S. Hieronymus: *Non tam considerat Dominus lucri magnitudinem, quam studii voluntatem*: ac fieri potest ut is qui duo accepit, strenue et continue cum iis negotiando plus mereatur et accipiat, quam is qui quinque nactus est, si tepide et raro iis utatur. Sic S. Nicolaus Tolentinas, qui sanctam in iugi oratione et austeritate egerat vitam, adeoque feria secunda, quarta, sexta et sabbato in honorem B. Virginis ieiunabat solo pane et aqua contentus, ac ferrea catena corpus castigabat, sex mensibus ante mortem quotidie ad vesperam melodiam audivit angelicam, qua ad nuptias Agni cælestis invitabatur. Demum sub mortem miro perfusus gaudio, et causam rogatus, dixit: *Dominus meus Iesus Christus, suæ matri et nostro Patri Augustino innixus, dicit mihi: Euge serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui:* ac mox iunctis sursum manibus, oculisque ad crucem sublatis: *In manus tuas Domine*, inquit, *commendo spiritum meum.* Itaque iucundo et hilari vultu animam Deo resignavit anno Domini 1306. ut habet eius vita apud Surium die 4. Septembr.

S. Nicolaus Tolentinas.

Vers. 24. ACCEDENS AUTEM ET QUI UNUM TALENTUM ACCEPERAT, AIT: DOMINE, SCIO QUIA HOMO DURUS ES, METIS UBI NON SEMINASTI, ET CONGREGAS UBI NON SPARSISTI.

Vers. 25. ET TIMENS ABII, ET ABSCONDI TALENTUM TUUM IN TERRA: ECCE HABES QUOD TUUM EST.

Emblema est spectans ad ornatum parabolæ. Sic enim servi pigri suam desidiam, domini severitate excusant, ait Franc. Lucas, q. d. Tu non vis perdere, sed solum lucrari; et si lucrum non adfertur, tollis tibi res servorum tuorum pauperum quavis ratione, iure vel iniuria. *Qui simpliciter inertiam debuit confiteri*, inquit S. Hieronymus, *et orare patris familias veniam, e contrario calumniatur, et considerata rapacis domini avaritia, prudenti consilio se ab omni negotiatione abstinuisse præfatur.*

Nota, reprobos in die iudicii, cum videbunt Sanctos a Christo adeo præmiari, se vero damnari ad gehennam, idque in æternum ex desperatione, odio et rabie in Christum iudicem insurrecturos, illique severitatem nimiam impudenter exprobraturos, indeque suæ damnationis culpam impie et blaspheme in eum coniecturos. Sic enim ipsi in gehenna ex tormentorum acerbitate et æternitate in furorem acti, assidue blasphemant Deum, Christum et Sanctos omnes, utpote a quibus torquentur, vel effective vel obiective.

RESPONDENS AUTEM DOMINUS EIUS, DIXIT EI: SERVE MALE ET PIGER, SCIEBAS QUIA METO UBI NON SEMINO, ET CONGREGO UBI NON SPARSI: Vers. 26. Luc. 19. 22.

OPORTUIT ERGO TE COMMITTERE PECUNIAM MEAM NUMMULARIIS, ET VENIENS EGO RECEPISSEM UTIQUE QUOD MEUM EST CUM USURA. Vers. 27.

Hoc pariter emblema est, tantum significans omni modo et opera, saltem faciliori, et qui fere caret periculo, gratiam Dei cuilibet augendam esse. Ubi nota, nummularios vocari eos, qui ex cambio vel mutuo lucrum faciunt, uti sunt campsores et usurarii. Hoc lucrum in cambio licitum est, in mutuo illicitum, et peccatum usuræ. Estque hic lucrandi modus certus, obvius et facillimus. Unde dominus hic non tam ex rei in se iustitia loquitur, quam parabolice, partim ex Gentium consuetudine et usu; apud multas enim gentes usuræ habitæ sunt licitæ, ac præsertim apud Iudæos, qui sibi illas apud gentes permissas a Deo putant Deut. 23. 19. partim ex consequentia verborum servi desidis, qui durum avaritiam extorquendi lucrum per fas et nefas, tam a se quam ab aliis Domino suo impingebat. Potest tamen hoc rei per parabolam significatæ adaptari sic, quod Deus gratiæ et donorum suorum lucra, quasi usuras, sed æquissimo iure debitas a nobis exigat, longe maiores gloriæ usuras redditurus in cælo: unde illud, *Si vis fœnerari, fœnerare Deo.* Nam ut dicitur Prov. 19. 17. *Fœneratur Deo, qui miseretur pauperis, et vicissitudinem suam reddet ei.* Vide ibi dicta.

Nummularii, qui?

TOLLITE ITAQUE AB EO TALENTUM, ET DATE EI QUI HABET DECEM TALENTA.) Ex dono enim meo primus habuit quinque talenta, deinde ex iis lucratus est alia quinque: ergo universim habet iam decem. Emblema hoc quoque est. Retundit Dominus criminationem servi pigri, accusantis se de avaritia, q. d. Ecce ut videas, o serve piger, me hæc lucra non mihi avaro, sed servis ipsis liberaliter quærere, meum talentum tibi datum ad me revocans, illud non mihi in arcam recondo, sed erogo ei qui quinque suis bene usus, lucratus est alia quinque. Hic enim hoc tuum, imo meum talentum quasi auctarium sui laboris et lucri meretur. Vers. 28. Luc. 19. 24.

Hoc quoque partim emblema est parabolæ, partim applicandum rei per parabolam significatæ. Nam in die iudicii revera Deus tollet gratias suas a reprobis, qui ipsis vel non usi vel ad malum abusi sunt. Idem sæpe facit in hac vita, imo semper gratiam gratum facientem tollit, ab eo qui peccat mortaliter, v. g. dum per desidiam negligit implere aliquod Dei præceptum obligans sub peccato mortali. Emblema vero est quod addit, *et date ei qui habet decem talenta.* Quo tamen tacite innuit Primo, sanctos qui diligenter gratia Dei utuntur, dignos esse maiori, et illa quam indigni et otiosi habent, idque non raro fieri in hac vita, ut ipsa ex his in illos transferatur, iuxta illud Apocal. 3. 11. *Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam.* Vide ibi dicta. Secundo, innuit Sanctos in cælo gavisuros, et de suis talentis et de reproborum, quatenus suis se melius usos quam reprobos, aut se reproborum coronas accipere gaudebunt. Tertio, quod Deus in cælo omnia dona omnesque dotes et gratias, etiam illas quas reprobi habuerunt in hac vita, conferet in beatos: quia beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus, ut ait Boetius. Illas intellige easdem non numero, sed specie, id est, similes illis quas reprobi habuerunt. Unde subiicit et concludit Christus:

OMNI ENIM HABENTI DABITUR, ET ABUNDABIT: EI AUTEM QUI NON HABET, ET QUOD VIDETUR HABERE, AUFERETUR AB EO.) Arabicus, *quia ei qui habet dabitur et*

addetur: et ab eo qui non habet, auferetur quod est cum A *eo;* Syrus, *id etiam quod habet, adimetur ei.*

Vers. 29. Luc. 19. 26 Supr. 13. v 12. OMNI HABENTI.) Scilicet lucrum talentorum et gratiæ, per strenuam cooperationem suam partæ adauctæque, plus talentorum et gratiæ ac gloriæ dabitur. Secundo, S. Chrysost. hic, et S. August. lib. 2. quæst. Evang. q. 46. *omni habenti,* id est, omni bene utenti talento suo. Ille enim vere habet talentum, qui eo recte utitur; otiosus enim qui eo non utitur, videtur illud non habere; perinde enim apud illum iners ac otiosum est, ac si illud non haberet.

EI AUTEM QUI NON HABET (scilicet lucrum talentorum et gratiæ a se partum, vel *qui non habet,* id est, qui non utitur talento suo, uti iam dixi) ET QUOD VIDETUR HABERE (id est, talentum suum quod quidem *habet,* ut dictum est cap. 13. 12. sed quia otiosum illi erat, potius non habere quam habere videbatur) AUFERETUR AB EO.) Iuxta sensum quem paulo ante dixi. Simili phrasi ait Comicus: *Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet,* quia eo non utitur, sed in arca recondit et sepelit, B quare arca illud habet, non ipse. Avarus enim non tam habet et possidet aurum, quam ab auro habetur et possidetur: est enim auri servus et mancipium.

Hinc Theologi sumpsere suum illud axioma: *Facienti quod in se est, Deus non deest,* hec denegat gratiam, cui si strenue cooperetur, maiorem addet semper et maiorem, usque ad donum perseverantiæ et gloriæ, quod quomodo accipiendum sit vide Suarez, Vasquez, Valentiam, Bellarminum, et alios tract. de Gratia.

Iteravit hanc gnomen Christus cap. 13. v. 12. sed ad alium finem et scopum ut ibi ostendi.

Vers 31. CUM AUTEM VENERIT FILIUS HOMINIS IN MAIESTATE SUA, ET OMNES ANGELI CUM EO, TUNC SEDEBIT SUPER SEDEM MAIESTATIS SUÆ) Syrus, *super thronum gloriæ suæ,* quasi iudex omnium sedens in splendida et gloriosa nube. Vide dicta cap. 24. 30. Hic Christus graphice depingit ideam et formam iudicii extremi, ut illud omnes suæ menti imprimant, eiusque iugi recordatione ad vitæ puritatem et studium bonorum operum se continuo exci- C tent et extimulent. Porro Christus sedebit in aere iuxta Ierusalem supra vallem Iosaphat, quæ adiacet monti Oliveti, ubi pati cœpit in horto, et ex quo gloriose in cælum conscendit, ut docet Ioel c. 3. 2. Vide ibi dicta.

Maiestas Christi iudicis. Maiestas Christi iudicis elucebit, Primo, in prævio horrisonæ tubæ Archangeli clangore, qui tam sonorus erit,
1. ut per totum orbem audiatur. Secundo, in præviis fulgu-
2. ribus, tonitribus, grandinibus, procellis, terræ motibus, iuxta illud Psal. 86. 3. *Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos eius. Illuxerunt fulgura*
3 *eius orbi terræ, vidit et commota est terra.* Tertio, quod Christus apparebit in corpore glorioso ac magis radiante, quam sol, iuxta illud Isaiæ c. 24. *Erubescet luna, et confundetur sol, cum regnaverit Dominus exercituum,* in sensu mystico. Nam alius illius loci est sensus litteralis, ut
4. ibi ostendi. Quarto, quod veniet cum nubibus, ac sedebit
5. iudex in nube gloriosa. Quinto, quod e cælo descendet sti-
6. patus innumeris Angelorum omnium legionibus. Sexto, D quod ante eum iudicandi stabunt, omnes Imperatores, Pontifices, Reges, Prælati, Principes, Philosophi, Orato-
7. res omnesque omnino homines et gentes. Septimo, quod eos iudicabit, non ut alienos subditos, uti faciunt gubernatores regum, sed ut proprios servos: omnes enim homines et Angeli sunt servi Christi, non tantum qua Deus est iure creationis, sed etiam qua homo est iure unionis hypostaticæ cum Verbo, ac iure meriti: hoc enim meritus est Christus sua humili obedientia usque ad mortem crucis, iuxta illud Apostoli Philipp. 2. *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.* Homines vero Christi servi sunt proprio iure redemptionis: eos enim morte et inferno redemit, et emit Christus pretioso sanguini sui pretio.

ET OMNES ANGELI CUM EO.) Ergo in die iudicii ne unus quidem Angelus manebit in cælo, sed omnes omnino cum eo descendent, eumque quasi Deum, Dominum et salvatorem suum honoris causa quasi famuli comitabuntur, ut Christum qua homo est et iudex, stipent, illique ministrent. Quocirca unus ex eis Christo præferet crucem, quasi insigne triumphi et regni, ut patet c. 24. 30. Porro probabile est Angelos tunc assumpturos corpora ex aere condensato, in iisque splendidis gloriose apparituros: alioquin enim hæc Christi Angelis stipati gloria et potestas, non posset videri ab impiis et reprobis, quorum tamen causa maxime exhibebitur, neque externam eius maiestatem (quam describere vult hic Christus) ille Angelorum exercitus augeret. Ita Suarez tom. 2. disp. 57. Cum ergo innumerabilis sit Angelorum multitudo, tunc longe lateque supremas aeris regiones undique per multa millia milliarium, usque ad cælos ipsos replebunt, et immensi exercitus speciem præbebunt. Hæc erit maiestas et gloria Christi ad gaudium electorum, et terrorem reproborum. Angeli apparebunt in corporibus splendidis.

Valde etiam credibile est, dæmones quoque in corporibus assumptis, sed tetris, horridis et terrificis apparituros, vel quia alioqui ab impiis videri non possent, vel quia pertinet ad Christi, qua homo est et iudex, gloriam et impiorum confusionem, ut videantur: ita noster Leon. Lessius lib. 13. de perfect. divinis cap. 22. Hac ratione fiet, ait Auctor Imperfecti, *ut etiam mali ipsum confiteantur inviti, et qui contempserunt in humilitate, agnoscant in potestate.* Dæmones in tetris.

ET CONGREGABUNTUR ANTE EUM OMNES GENTES, ET SEPARABIT EOS AB INVICEM, SICUT PASTOR SEGREGAT OVES AB HÆDIS.) Id faciet per Angelos quasi administros suos, iuxta illud c. 13. 49. *Tunc exibunt Angeli, et separabunt malos de medio iustorum.* Vers. 32.

OMNES GENTES.) Id est, omnes homines a primo Adam prognati, usque ad ultimum cuiuscumque familiæ et gentis sint, quantumvis feræ et barbaræ, etiam parvuli et infantes, licet de infantium causa et sententia hic proprie non agatur, sed tantum de adultorum, qui suis bonis vel malis operibus cælum vel infernum promeriti sunt. Quocirca erunt tunc plurimi milliones hominum quos omnes vallis Iosaphat non capiet, quare tunc Deus montem Olivarum aliosque complanabit, ut locus sit qui capiat tot hominum myriades: reprobi enim omnes in terra consistent, Sancti vero præsertim illustres, ut Apostoli ac viri Religiosi et Apostolici in aere attollentur, imo Christo iudici assidebunt, Matth. 19. 28.

Porro parvulos comparituros in die iudicii, licet id neget Durandus in 2. disput. 33. q. 3. valde est probabile: Primo, quia Christus omnium omnino hominum erit iudex: ergo etiam parvulorum. Secundo, quia parvuli æque 1. ac adulti resurgent, idque *in virum perfectum,* ut ait A- 2. postolus Ephes. 4. v. 13. hoc est, in ætate et statura virili; videbunt ergo et cognoscent omnes homines secum resurgentes sisti coram tribunali Christi, ut ab eo iudicentur. Tertio, quia multi ex infantibus per baptismum, vel 3. martyrium effecti sunt Sancti et martyres, uti fuere innocentes occisi ab Herode. Hi ergo cum adultis audient a Christo: *Venite benedicti Patris mei.* Quarto, quia infantes 4. mortui in peccato originali per tot millia annorum, ubivis gentium erunt plurimi, adeo ut Lessius de perfect. divin. c. 22. n. 143. putet numerum eorum fore mille milliones. Hi autem abscondi non poterunt, sed in terra resurgentes comparebunt, videbuntque omnes secum resurgere et iudicari a Christo. Quare hi quoque segregati ab aliis, suam a Christo sententiam accipient, mediam scilicet inter adultos et reprobos: nam nec damnabuntur ad ignem gehennæ, ut adulti reprobi, nec adiudicabuntur cælo ad videndum Deum, uti adulti electi. Parvuli aderunt in iudicio.

SEPARABIT EOS AB INVICEM, SICUT PASTOR SEPARAT OVES AB HÆDIS.) Electos comparat ovibus, ob innocentiam, humilitatem, simplicitatem, modestiam, obedientiam, patientiam; reprobos hædis, quia hoc animal fœtet, est asperum, immundum, petulcum, lascivum, per præcipitia incedens, rixosum; quales sunt impii. Unde et in le-

ge veteri, hædi quasi victimæ pro peccato offerri solebant.

Huius separationis typus præcessit in separatione benedictionum in eos qui servant legem, et maledictionum in eos qui legem violant, facta a Mose in monte Garizim, Deuteronomii cap. 27.

Vers. 33. ET STATUET OVES QUIDEM A DEXTRIS SUIS, HÆDOS AUTEM A SINISTRIS.) Dextra enim symbolum est felicitatis, gloriæ, regni, victoriæ et triumphi; sinistra vero infelicitatis, opprobrii, servitutis, calamitatis et miseriæ. Addit S. Thomas: *A dextris*, inquit, id est; honoratiori et nobiliori loco, scilicet in aere consistent electi, inde mox in cælum cum Christo conscensuri, iuxta illud: *Rapiemur in nubibus obviam Christo in aera*, 1. Thess. 4. 16. Reprobi vero erunt *a sinistris*, id est, humiliori et viliori loco in imo terræ, ut inde hiante terra absorbeantur in tartara.

Vers 34 TUNC DICET REX HIS QUI A DEXTRIS EIUS ERUNT: VENITE BENEDICTI PATRIS MEI, POSSIDETE PARATUM VOBIS REGNUM A CONSTITUTIONE MUNDI.) *Venite* de tenebris ad lucem, de servitute ad libertatem filiorum Dei, de labore ad requiem perennem, de bello ad pacem, de morte ad vitam, de malorum societate ad Angelorum consortium, de agone ad triumphum, de solo et salo tentationum, ad solem gloriæ et iuge cælum gaudiorum æternorum.

Pathetice hoc verbum exaggerat S. Hippolytus Martyr tract. de consummatione sæculi in fine, descendendo ad singulos Sanctorum ordines. *Venite*, ait, *Prophetæ propter nomen meum expulsi. Venite Patriarchæ qui ante adventum meum obtemperastis mihi, regnumque meum desiderastis. Venite Apostoli mearum afflictionum participes, dum inter homines agerem propter Evangelium. Venite Martyres, qui confessi me coram tyrannis, tormenta multa atque supplicia pertulistis. Venite Pontifices, qui pure mihi sacrificium die noctequc obtulistis, ac pretiosum corpus et sanguinem meum immolastis quotidie. Venite Sancti qui in montibus, in speluncis et cavernis terræ exercuistis vos, qui per continentiam, preces et virginitatem serviistis nomini meo. Venite adolescentulæ, quæ thalamum meum exoptastis, nec præter me sponsum alium dilexistis, quæ per martyrium et pietatis exercitationem mihi immortali ac incorruptibili sponso copulatæ estis. Venite qui dilexistis pauperes et peregrinos. Venite qui charitatem meam servastis, sicut sum ego charitas. Venite socii pacis: ego enim sum ipsa pax.*

Porro prius Christus iudicat præmiatque electos, quam puniat reprobos, tum quia electi digniores sunt reprobis; tum quia Christi proprium est præmiare, alienum punire; tum ut reprobi *acrius doleant videntes quid amiserint*, ait S. Bernardus serm. 8. in Psalm. 90.

REX.) Christus iudex habens in femore suo scriptum *Rex regum, et Dominus dominantium*, Apocal. 19. 16.

BENEDICTI PATRIS MEI.) Quos scilicet Pater meus, cui appropriatur omnipotentia, imperium et prædestinatio, *benedixit omni benedictione spirituali in celestibus*, per sanguinis mei meritum, Ephes. 1. 3. scilicet quos ab æterno dilexit et prædestinavit, in tempore iustificavit, nunc vero glorificabit: quibus dedit gratiam, bona opera, et in iis perseverantiam usque ad finem vitæ, ideoque eis pro meritis nunc præmium cælestis gloriæ per me attribuit. Venite ergo benedicti terque quaterque beati, quos Deus amavit et prædestinavit ante mundum, vocavit de mundo, mundavit et sanctificavit in mundo, nunc magnificabit post mundum, ut ait in soliloquiis S. Augustinus.

Iudicium extremum, an in momento peragendum? Nota: Iudicium Christi extremum non peragetur in instanti, sive in momento temporis, uti peragetur generalis omnium resurrectio, 1. Cor. 15. 52. sed aliquando tempore durabit. Nam primo fiet singulorum examen et conscientiarum apertio, qua Christus cuique hominum sua et aliorum omnium facta, per illuminationem internam patefaciet et revelabit, ac sententiam cuique suam pro meritis dictabit, facietque ut omnes videant illam in singulis esse æquissimam et iustissimam, nec ullum exceptioni vel tergiversationi dari locum, uti ostendi Apocal. 20. 12. ac fuse docet hic Abulensis quæst. 334. et seq. *Fiet enim*, ait S. Augustinus lib. 20. de civitat. cap. 14. *virtute divina, ut cuique opera sua, vel bona, vel mala in memoriam revocentur: et mentis intuitu mira celeritate cernantur, ut accuset vel excuset scientia conscientiam.* Hæc enim fient in tempore, sed perbrevi: deinde generalem in omnes Sanctos voce sensibili, ut videtur, proferet æternæ felicitatis sententiam, dicendo: *Venite benedicti Patris mei*, etc. mox in reprobos æternæ damnationis fulmen detonabit, dicens: *Ite maledicti in ignem æternum*, etc.

POSSIDETE.) Græce κληρονομήσατε, id est, *hæreditate*, (ita Arabicus) velut hæreditatem vestram occupate. *Si enim filii, et hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi*, Roman. 8. *O quantæ gloriæ*, ait Chrysostomus, *quantæ beatitudinis hæc verba sunt! nec dicit accipite, sed hæreditate quasi propria, quasi paterna, quasi vestra quæ vobis a principio debebantur.*

PARATUM VOBIS REGNUM A CONSTITUTIONE MUNDI.) *Regnum*, puta cælum empyreum, omniaque eius bona, uti sunt visio et fruitio Dei, societas Angelorum et beatorum, dotes animæ et corporis, copia bonorum omnium, non humanorum, sed divinorum.

A CONSTITUTIONE MUNDI.) Arabicus, *ante constitutionem mundi*, scilicet ab æterno. Significat cælum totumque mundum creatum esse a Deo propter beatos, ut ipsi in eo perpetim beentur, glorientur, regnent et triumphent. Porro hæc gloria Sanctis parata et prædestinata fuit, Primo, ab æterno: ideo enim Deus ab æterno statuit condere Sanctos et mundum, ut ipsos in eo bearet, omniumque bonorum suorum consortes efficeret. Secundo, a creatione mundi: cælum enim empyreum mundumque creavit Deus hoc fine, ut esset sedes et regnum beatorum. Quocirca S. Chrysostomus hom. 1. in epist. ad Titum: *Ostenditur*, inquit, *ex his nobilitas nostra quod non nuper, sed olim atque ab ipsis initiis dilecti sumus.* Et hom. 34 in Genesim: *Vide bonitatis Dei excellentiam, quanta erga nostrum genus misericordia usus sit, ut et anteacta fundamenta mundi nobis regni cælorum fruitionem præparare dignatus sit.*

O quam suavis et beata electis accidet hæc vox Christi! quantas illi agent gratias! quomodo iubilabunt! Non dubium quin profundissima reverentia se demittent, ac prostrati vel genuflexi illum adorabunt, confitentes et exultantes se eius sanguine et meritis ad tantam felicitatem evectos, ut patet Apocal. cap. 5. et 7. ubi videre est et audire eorum iubilos, doxologias et epinicia, quæ Deo et Christo pleno ore et corde accinunt.

Quocirca audita hac Christi voce conversus, imo Martyr effectus est S. Apronianus. De eo enim sic legimus in Martyrol. Romano die 2. Februarii: *Romæ via Salaria passio S. Aproniani Commentariensis, qui adhuc gentilis, cum S. Sisinium e carcere educeret, ut Laodicio Præfecto præsentaret, vocemque e cælo factam audiret: Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est a constitutione mundi, credens baptizatur, et postea in confessione Domini finem vitæ capitali sententia accepit.* Eadem voce audita S. Mecthildis moriens evocata est ad cælum, uti habet eius vita.

ESURIVI ENIM, ET DEDISTIS MIHI MANDUCARE (Syrus, *quod manducarem*) SITIVI, ET DEDISTIS MIHI BIBERE: HOSPES ERAM, ET COLLEGISTIS ME.) In vestram domum, vel aliam hospitalem. Vers. 35.

Nota: Christus hic unam speciem bonorum operum, quibus Sancti æternam gloriam illis a Christo in iudicio decretam meruerunt, ponit pro toto genere: tantum enim affert opera misericordiæ, tum quia illa sunt quasi naturalia, et ubique sunt obvia et ad communitatem maxime pertinent: plurimi enim ubique sunt miseri: tum quia homines plebei et vulgares magni illa faciunt, eo quod ad orationes, ieiunia et alia sublimiora minus sunt idonei: tum quia ab eis nemo facile se excusare potest: tum ut ea nobis velut utilissima ad impetrandam Dei misericordiam commendet, ait S. Augustinus serm. 39. inter novos, S. Chrysostomus et alii. Audi S. Basilium conc. 4. de eleem. *Esurientis*, ait, *est panis ille quem tu apud te detines: nudi, vestis illa quam in cella tibi servas: discal-* Cur misericordes præ aliis cæ lo adiudicentur.

A ceati, calceus ille qui domi tuæ putredine corrumpitur: egeni, argentum quod humi defossum habes. Itaque tot iniuria afficis, quot tuis rebus, dum licet, non iuvas. Idem asseverant S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Chrysostomus, S. Ambrosius, et S. Bernardus, quorum verba recitavi Ecclesiastici cap. 4. v. 1. *Iucundus homo,* inquit David, *qui miseretur et commodat, disponit sermones suos in iudicio,* Psalm. 111. vers. 5. seu ut legit D. Chrysostomus, *rationes suas,* q. d. Vitæ suæ rationem optimam reddet: suam causam apud supremum iudicem egregie perorabit. *Neque enim,* inquit D. Chrysostomus, *fieri potest ut anima dives misericordia, obruatur unquam a gravibus animi perturbationibus.* Et D. Chrysologus serm. 40. *Sine causa,* inquit, *accusant peccata, quem pauper excusat. Excusari non potest, quem fames pauperis excusarit. Videbit diem malum, qui diem iudicii sine advocatione paupertatis intrarit. Qui fœnerat pauperi, ipsum sibi iudicem præstitit debitorem.* Rursum S. Chrysostomus hom. 5. de pœnitentia: Christus, inquit, hic tacet alia virtutum opera, *non quod memoria sint indigna, sed quod a clementia sint secunda.* Denique S. Augustinus ser. 25. de verbis Domini: *Via,* ait, *cæli est pauper, incipe erogare, si non vis errare.*

Porro non dubium est, quin multi propter alias virtutes et peccata maioris momenti sint salvandi vel damnandi; nam multi vix possunt opera misericordiæ exercere, ut pauperes, pueri, religiosi, qui tamen maiora præstant, ut castitatem, obedientiam, paupertatem Evangelicam, contemplationem, conversionem animarum, etc. ob quæ maiora a Christo præmia consequentur, iuxta illud cap. 5. 1. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.*

Quocirca Christus non videtur hæc sensibili voce prolaturus, uti proferet ipsam sententiam salutis vel damnationis, sed spiritali instinctu cuique ea revelabit et dictabit. Ita Franc. Lucas et noster Lessius loco citato num. 142. Hinc patet electos propter bona opera a Christo eligi et adiudicari cælo: ergo bona opera merentur cælum et cælestem gloriam. Igitur gloria hic datur Sanctis a Christo quasi hæreditas, tamquam filiis; et simul quasi merces, tamquam meritis et dignis: Deus enim non dat filiis regnum sive eo digni sive indigni sint, ut sæpe fit apud homines, sed dignis tantum et merentibus.

Sex opera misericordiæ corporalia hinc eliciuntur. Porro sex sunt præcipua corporalia misericordiæ opera, quæ Christus hic recenset; scilicet esurientes cibare, sitientes potare, peregrinos hospitio excipere, nudos vestire, infirmos visitare, captivos solari et redimere, quibus adde septimum, scilicet sepelire mortuos in Tobia commendatum. Totidem sunt spiritualia, quæ sub corporalibus hic subintelligit Christus: illa vero tanto corporalibus præstant, quando spiritus præstat corpore; quæ sunt peccantes corrigere, ignorantes docere, dubitantibus recte consulere, pro salute proximi Deum orare, consolari mœstos, ferre patienter iniurias, offensam remittere, de quibus vide P. Petrum Canisium in opere Catechistico. Excelluit in operibus misericordiæ S. Gregorius, qui proinde nunc Angelum, nunc Christum ipsum forma pauperis et peregrini hospitio et mensa excipere meruit, ut refert Ioannes Diaconus in eius vita l. 2. c. 22. et 23.

Vers. 36. NUDUS, ET COOPERUISTIS ME; INFIRMUS, ET VISITASTIS ME: IN CARCERE ERAM, ET VENISTIS AD ME.) Hoc est, quod dixit Christus c. 9. v. 13. *Misericordiam volo, et non sacrificium.* Misericordia enim tegit, et quasi redimit culpas et miserias misericordis. Audi S. Augustin. serm. 33. de diversis: *Scriptum est, sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum,* etc. *Proinde illis quos coronaturus est solas elemosynas imputabit, tamquam dicens: Difficile est, ut si examinem vos et appendam vos, et scruter diligentissime facta vestra, non inveniam unde vos damnem: sed ite in regnum; esurivi enim, et dedistis mihi manducare. Non ergo itis in regnum, quia peccastis, sed quia peccata vestra eleemosynis redemistis.* Vide viginti fructus elemosynæ, quos recensui Deuter. 26. 12.

TUNC RESPONDEBUNT EI IUSTI, DICENTES (non tam ore, quam corde admirantes Christi erga se magnificentiam) DOMINE (Syrus, *Domine noster*) QUANDO TE VIDIMUS ESURIENTEM, ET PAVIMUS TE: SITIENTEM, ET DEDIMUS TIBI POTUM? Vers. 37.

QUANDO AUTEM TE VIDIMUS HOSPITEM, ET COLLEGIMUS TE? AUT NUDUM, ET COOPERUIMUS TE? Vers. 38.

AUT QUANDO TE VIDIMUS INFIRMUM, AUT IN CARCERE, ET VENIMUS AD TE?) Voce *quando,* significatur profunda humilitas, admiratio et exultatio Sanctorum, eo quod audiant opera sua exigua et exilia tanti fieri a Christo, ut ea sibi facta æstimet Christus, quæ pauperibus Christi amore fecerunt. Unde Euthymius putat hoc esse emblema parabolæ ad hoc inductum, ut ex hac eorum interrogatione cognoscatur responsio Christi: quod verum est, si de vocali Sanctorum interrogatione hæc accipias, non vero si de mentali. Vers. 39.

ET RESPONDENS REX (Christus iudex) DICET ILLIS: Vers. 40.
B AMEN DICO VOBIS, QUAMDIU FECISTIS UNI EX HIS FRATRIBUS MEIS MINIMIS, MIHI FECISTIS.) To *his* proprie denotat Apostolos, et eis similes viros religiosos et Apostolicos, qui Christo iudici assidebunt (et in hoc mundo habiti sunt *minimi,* et abiectissimi, ac sibi ex humilitate visi sunt omnium *minimi*) eo quod voluntariam paupertatem spiritus amplexi, totos se Christo Christique fidei prædicationi et cruci manciparint: consequenter tamen notantur omnes pauperes Christiani, qui regenerati in baptismo per gratiam effecti sunt filii Dei, ideoque fratres Christi. Ubi nota, infideles et reprobos, licet olim fratres Christi fuerint, hic Christus nec nomine dignos censet: non tamen vetat eis fieri eleemosynam. Præclare S. Cyprian. tract. de eleemosyna: *Quid,* inquit, *potuit nobis maius Christus edicere? quomodo potuit magis iustitiæ ac misericordiæ nostræ operam provocare, quam quod præstari id dixit sibi quidquid egenti præstatur et pauperi? ut qui respectu fratris in Ecclesia non movetur, vel Christi contemplatione moveatur: et qui non cogitat in labore et egestate* C *conservum, vel Dominum cogitet, in illo ipso quem despicit, constitutum.*

S. Ludovici regis pietas in pauperes. Hac de causa S. Ludovicus rex Franciæ in festis et vigiliis sua manu cibum porrigebat ducentis pauperibus, eisque die Sabbati pedes lavabat. Quotidie vero mensæ suæ adhibebat tres senes pauperes, ac subinde eorum reliquias ipse comedebat. Cumque nonnulli obiicerent, hoc dedecere maiestatem regiam, respondebat: *Ego in pauperibus revereor Christum, qui dixit: Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Addebatque: Pauperes cælum sibi comparant per patientiam, divites vero per eleemosynam et reverentiam, qua pauperes ut membra Christi amant et venerantur. Ita habet eius vita apud Surium die 25. Augusti. O regem sapientem et sanctum! imitentur eum reges et principes.

Ex hac sententia S. Franciscus suos hortabatur ad libere petendam eleemosynam: *Ite,* ait, *charissimi filii pro eleemosyna, quoniam hac novissima hora fratres Minores* D *commodati sunt mundo, ut electi in eis impleant, unde a supremo iudice commendentur, illud audientes suavissimum verbum: Quamdiu fecistis ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Quocirca ipse in festis præcipuis mendicare solebat, dicens in Sanctis pauperibus illud Psaltis impleri: *Panem Angelorum manducavit homo,* Psalm. 77. v. 25. Illum enim panem Angelicum esse dicebat, quem pro Dei petitum amore, et beatis suggerentibus Angelis, pro ipsius charitate largitum, sancta paupertas colligit ostiatim: ita S. Bonaventura et alii in eius vita.

TUNC DICET ET HIS QUI A SINISTRIS ERUNT: DISCEDITE A ME MALEDICTI IN IGNEM ÆTERNUM, QUI PARATUS EST DIABOLO ET ANGELIS EIUS.) Nota antithesin: Christus enim electis dicit, Venite ad me et meam gloriam: reprobis vero, Discedite a me ad dæmonem et gehennam, quia in vita dæmoni adhæsistis non mihi. Vox ergo *discedite,* significat pœnam damni, quæ est privatio gloriæ cælestis in æternum. Vox vero *in ignem,* significat pœnam sensus, scilicet concremationem: ignis enim gehennæ non Vers. 41.

tantum corpora, sed et animas impiorum iugiter adurit, et tamen nunquam ea comburit et consumit. Porro pœna hæc gravissima est. Ablegari enim a Deo, Christo, cælo, Sanctis, omnique bono sine ulla spe redeundi, ingens est tormentum, adeo ut S. Chrysost. Parænesi 1. ad Theodorum lapsum, censeat privationem visionis Dei magis torquere damnatos, quam ignem gehennæ, licet alii aliter sentiant. Unde Isaias c. 26. v. 10. *Impius*, ait, *non videbit gloriam Domini. Maledicti*, quibus Deus quasi hostibus suis maledicet, id est, malefaciet, ut omnia suppliciorum et malorum genera in eos intorqueat. *In ignem:* ergo in inferno verus est ignis, isque longe acrior, et alterius materiæ ac conditionis, quam sit noster, uti docent S. Ambrosius in c. 14. Lucæ, S. Hieronymus in c. 65. et 66. Isaiæ, Damascenus l. 4. c. ult.

Ignis gehennæ qualis?

Porro hic ignis alitur sulphure, quod idem numero Deus conservabit in æternum, ut iugiter ardeat et impios urat, uti dixi Isaiæ 30. et 33. De hoc igne Moses Iudæis minans, ait Deut. 32. 22. *Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima.* Vide ibi dicta. Audi S. Chrysostomum hic hom. 44. *In ignis fluvium, atque pelagus intrudentur, pelagus impertransibile atque magnitudine acerbissimum, in quo ignei fluctus instar montium eriguntur: ignei dico, non huius ignis, sed ignis certe multo quam hic horribilioris, cuius flamma maximam conficit abyssum, ita ut undique ignis immanissimæ similis feræ transcurrere videatur.* Et paulo post: *Nam si acerrimos, quos iste ignis et hæc flamma dolores infert, oratione assequi non possumus, quid de illo dicemus? præsertim cum hic uno temporis momento in ignem positus homo exspiret: ibi autem crematur et dolet, sed nequaquam quod crematur consumitur.*

ÆTERNUM.) Errat ergo Origenes qui pœnas inferni cessaturas, et impios ex iis post annum Platonicum, id est, post aliquot annorum millia liberandos censuit. Significatur enim hic æternitas pœnarum in gehenna: ita Beda, Theophylactus, et alii passim. Ingens hæc erit pœna, quæ damnatos adiget ad desperationem, furorem, rabiem ad blasphemandum Deum, parentes, socios et omnes creaturas: quia quamdiu erit cælum, quamdiu erit infernus, quamdiu erit mundus, quamdiu erit Deus, reprobi ardebunt in gehenna, *et cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum*, Apocal. 20. 10. Hoc incendium cogita dum te libido, ambitio aut alia tentatio sollicitat, dicasque tibi: *Ego tanti pœnitere non emo*, nolo modica voluptate emere ignem æternum.

Hæc Christi verba pathetice exaggerat S. Hippolytus Martyr tract. de consumm. sæculi sub finem, ubi Christum beneficia sua impiis, qui iis abusi sunt, ita exprobrantem inducit: *Ego vos formavi, et adhæsistis alteri. Ego terram, mare et omnia propter vos creavi, et vos iis in mei contumeliam abusi estis. Discedite a me operarii iniquitatis, non agnosco vos, alterius domini operarii facti estis, hoc est, diaboli. Possidete cum eo tenebras, atque ignem qui non extinguitur, et vermem qui non dormit, ac stridorem dentium.* Et nonnullis interiectis: *Aures vestras condidi, ut audiretis Scripturas, et vos parastis eas ad cantica dæmonum, citharas, et ridicula. Oculos vestros creavi, ut perspiceretis lumen præceptorum meorum, eaque exequeremini; at vos ad stupra, impudicitias, et ad reliquam immunditiam ipsos aperuistis. Os vestrum composui ad glorificandum et laudandum Deum, et psalmos cantionesque spiritales pronuntiandas, lectionisque continuam meditationem; at vos aptastis illud ad convicia, peierationes et blasphemias, dum sedentes obtrectabatis proximis vestris. Manus vestras feci, ut ad preces et obsecrationes extenderetis eas; at vos ad rapinas, cædes, et mutuas occisiones expandistis*, etc.

Post latam hanc sententiam, illico Christus eos a se per dæmones propellet in tartara, imo omnia elementa cum cælis in eos insurgent. Nam ut ait Sapiens cap. 6. 18. *Armabit creaturam ad ultionem inimicorum* etc. *et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Ibunt directe emissiones fulgurum*, etc. *excandescet in illos aqua maris, et flumina concurrent duriter. Contra illos flabit spiritus virtutis, et tamquam turbo venti dividet illos.* Vide ibi dicta.

QUI PARATUS EST DIABOLO (primo principi, cæterorumque capiti, puta Lucifero) ET ANGELIS (Arabicus, *exercitibus*) EIUS.) Illi Deo superbe rebellanti consentientibus. Hinc patet ignem inferni primo et per se paratum fuisse a Deo dæmonibus, postea vero consequenter etiam hominibus dæmonis factum et inobedientiam imitantibus. Porro paratus fuit hic ignis a Deo ab æterno, post prævisum Luciferi et dæmonum peccatum: tunc enim decrevit Deus illum condere ad eius castigationem et supplicium: in tempore vero paratus, id est, conditus fuit a Deo primo die mundi, mox ut Lucifer cum suis peccavit, ante creationem hominis, quæ facta est die sexto, ut dixi Genes. 1. v. 4.

Porro qua ratione ignis gehennæ corporeus urat et cruciet dæmones, qui sunt spiritus incorporei, velut instrumentum Dei ad hoc ab eo aptatum et elevatum, disputant Scholastici: varii enim varios modos assignant. Vide Scholasticos 3. part. quæst. 64. item in 2. sentent. dist. 6. et in 4. distinct. 50. ac nominatim Franciscus Suarez l. 8. de Angelis c. 12. n. 2. et sequentibus, ubi docet ex S. Basilio ignem gehennæ non lucere, sed torquere non per solam imaginationem et apprehensionem falsam, nec per solam actionem intentionalem, sed per realem et physicam efficientiam, qua dæmonibus imprimit qualitatem spiritualem doloriferam, quæ qualis sit hæc concipere non possumus; nec enim potest eis imprimere calorem sensibilem; huius enim spiritus non sunt capaces.

Modus, quo ignis dæmones cruciat.

Syrus pro *diabolo*, vertit, *criminatori*: hunc enim significat Græcum διάβολος, et talis est Lucifer cum suis, qui homines etiam sanctos accusat, omniaque eorum opera licet iusta criminatur et calumniatur coram Deo: unde ipse est diabolus, id est, criminator per antonomasiam. Hinc in Actis S. Montani et sociorum Martyrum apud Surium die 24. Februarii accusator et criminator martyrum vocatur diabolus; quia eius partes agebat in tribunali iudicum infidelium, reos agendo eos qui Christum colebant. Vere S. Cyprian. l. 4. epist. 2. ad Antonianum: *Quod*, inquit, *quædam de illo* (S. Cornelio Pont.) *inhonesta et maligna iactantur, nolo mireris, cum scias hoc esse opus semper diaboli, ut servos Dei mendacio laceret, et opinationibus falsis gloriosum nomen infamet, ut qui conscientiæ suæ luce clarescunt, alienis rumoribus sordidentur.*

ESURIVI ENIM, ET NON DEDISTIS MIHI MANDUCARE: SITIVI, ET NON DEDISTIS MIHI POTUM: HOSPES ERAM, ET NON COLLEGISTIS ME: NUDUS, ET NON COOPERUISTIS ME: INFIRMUS, ET IN CARCERE, ET NON VISITASTIS ME.) To *enim* dat causam cur damnentur ad ignem, paratum diabolo, quod scilicet, ut ait Euthymius, *imitati sint immisericordem inhumanumque diabolum.* Nam ut ait Theophylactus: *Compassionis expertes sunt diaboli, et hostiliter atque inimice erga nos affecti.* Damnantur hi ob omissa opera misericordiæ: tum quia ad hæc obligatur quisque, cum videt proximum in extrema vel gravi necessitate constitutum, quod sæpe occurrit: tum quia neglexerunt alia peccata eleemosynis expiare, iuxta illud Daniel c. 4. v. 24. ad Nabuchodonosorem: *Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum.* Unde S. Augustinus asserit nonnullos sine eleemosynis non posse salvari. Vide ibi dicta. Iam, *si tanta pœna mulctabitur qui non dedisse convincitur*, ait S. Gregor. *quanta pœna feriendus est qui redarguetur abstulisse aliena?* qui uxorem proximi violavit, qui famam vel vitam alteri abstulit, qui Deum et Sanctos blasphemavit? etc.

Vers. 42. et 43.

Porro singula verba habent emphasim, et peculiarem ingratitudinem reprobis exprobrant: *Esurivi*, ego qui sum Deus Dominus et redemptor vester; *et non dedistis mihi*, id quod ego vobis dederam, *manducare*, non perdices et capones, quos vos manducavistis, sed panem cibarium, etc. *Singula*, ait S. Chrysostomus, *ad condemnationem illorum sufficiunt: petitionis scilicet facilitas et dandi potestas; panis enim petitur: petentis miseria, quia pauper atque mendicus: retributionis expetenda magnitudo, re-*

gnum enim promittitur : terror pœnarum, gehenna enim incutitur : accipientis dignitas, Deus enim pauperum manibus accipit : honoris cumulus quia tantum descendere dignatus est : ius tribuendi , summa enim iustitia est de suis ei concedere. Verum ab his omnibus cupiditate habendi retracti sunt. Cætera dixi v. 35.

Vers 44. TUNC RESPONDEBUNT EI ET IPSI, DICENTES : DOMINE, QUANDO TE VIDIMUS ESURIENTEM, AUT SITIENTEM, AUT HOSPITEM, AUT NUDUM, AUT INFIRMUM, AUT IN CARCERE, ET NON MINISTRAVIMUS TIBI ?) Dicent hoc impii cogitatione, non locutione: non enim permittet Christus eos sententiæ suæ obloqui, quia conscientia propria eos condemnabit. *Dicentes*, arroganter, indignanter et desperabunde, quasi accusantes Christum iudicem falsitatis et iniquitatis. Unde Auctor Imperfecti: *In iudicio*, ait, *stant, et peccare non cessant.*

Vers 45. TUNC RESPONDEBIT ILLIS, DICENS : AMEN DICO VOBIS : QUAMDIU NON FECISTIS UNI DE MINORIBUS (Syrus, *parvulis*) HIS, NEC MIHI FECISTIS.) Vide dicta v. 40. Disce hic quanti faciendi sint viles et pauperes, præsertim Sancti, Religiosi et Apostolici, quos suos hic quasi suum peculium vocat Christus. Quocirca S. Franciscus quemdam e suis detrahentem cuidam mendico, dicentemque quod forte interius voluntate esset dives, et mente superbus, acriter castigavit, iussitque ut nudus flexis genibus ab eo veniam peteret. Causam addidit : *Non tam in pauperem*, inquit, *fili mi, quam in Christum peccasti. Etenim in paupere tamquam in speculo Christus nobis obiicitur. Quotiescumque ergo tibi pauperes aut infirmi occurrunt, inopiam et infirmitates, quas pro nobis Christus dignanter assumpsit, pie considera, et humiliter venerare.* Ita Waddingus in Annal. Minor. anno Christi 1215. n. 18. Vide eumdem anno 1216. num. 2. in fine.

S. Franciscus quemdam e suis mendico detrahentem severe arguit.

S. Eligius Episcopus.

Porro hunc formidabilem iudicii extremi diem semper suos ob oculos obversari volebat S. Eligius Noviomensis Episcopus, qui floruit anno Domini 650. usque ad 665. qui vita functus est teste Sigeberto in Chronol. tempore Clotarii regis Francorum, et Martini I. Pontificis Romani. Unde Christum sic illo die impios compellaturum asserebat : *Ego te homo de limo terræ formavi manibus meis, et in paradisi deliciis immeritum collocavi : sed tu me et mea iussa contemnens impostorem sequi maluisti. Unde etiam iuste damnatus es. Sed tamen ego misertus tui carnem assumpsi, in terris inter peccatores habitavi, contumelias et verbera propter te pertuli : ut te eriperem a pœnis, colaphos et sputa toleravi: ut tibi paradisi delicias redderem, acetum felle mistum bibi. Propter te spinis coronatus, crucifixus, lancea vulneratus sum. Propter te mortuus et in sepulcro positus, ad inferna descendi, ut te ad paradisum reducerem Ecquid ulterius facere debui et non feci ?* Unde Christus terribilem in eos sententiam subiungit : *Quæ ergo ultro elegistis, ea nunc accipite. Contempsistis lucem, sint ergo vobis tenebræ. Amastis mortem, abite in perditionem. Secuti estis diabolum, ite cum illo in ignem æternum. Quis tunc putamus charissimi, mœror erit, quis luctus, quæ tristitia, quæ angustia, cum hæc fuerit prolata adversus impios sententia ?* Ita Audoenus Rothomagensis Episcop. in eius vita lib. 2. c. 16. Extat apud Surium die 1. Decembris.

Christi exprobratio

Vers. 46. ET IBUNT (Græce, ἀπελεύσονται, id est, *abibunt*, scilicet a Christo, Deo, Sanctis, cælo, in tartara) HI IN SUPPLICIUM (Syrus, *cruciatum*) ÆTERNUM : IUSTI AUTEM IN VITAM ÆTERNAM.) *Supplicium*, ignis et concremationis. Unde S. Augustinus tract. 21. in Ioannem legit, *in ambustionem*, q. d. Amburentur in gehenna, sed non comburentur, nec consumentur ut annihilentur, quod optabunt damnati. Ibunt ergo in ignem gehennæ, quasi in suam domum et habitationem perennem, ut in ea iugiter ardeant. Sic vice versa dixit Christus servo fideli v. 21. *Intra in gaudium Domini tui.*

ÆTERNUM.) Quia Deum æternum gravissime offenderunt. Peccatum enim mortale, quia Deo immenso est iniurium, in se habet malitiam infinitam : meretur ergo supplicium infinitum. Verum quia infinitum intensive dari nequit; nec ab homine sustineri, hinc dabitur reprobis pœna infinita extensive, quæ scilicet extendatur per omnia sæculorum sæcula. Modum dat Lactantius lib. 7. cap. 21. *Idem*, ait, *divinus ignis, una eademque vi atque potentia et cremabit impios et recreabit, et quantum e corporibus absumet, tantum reponet, ac sibi ipse æternum pabulum subministrabit, quod Poetæ in vulturem Titii transtulerunt, ita sine ullo reviviscentium corporum detrimento aduret tantum, ac sensu doloris afficiet.*

Hæc est sententia Lactantii. Facilius et verius alii censent, corpora damnatorum Deo conservante in igne manere incorruptibilia, ita ut nullæ partes consumantur, quæ reparari debeant, sed omnes omnino eædem in igne iugiter ardentes perseverent in æternum, sicut asbestus lapis, indeque confecta tela, in igne ardet, sed nullam sui partem deperdit. Acerbitatem huius supplicii graphice depingit Auctor libri de Spiritu et anima apud S. Augustinum tom. 3. cap. 56. *Quapropter*, inquit, *miseris est mors sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu : quia et mors semper vivet, et finis semper incipiet, et defectus deficere nesciet ? mors perimet, et non extinguet : dolor cruciabit, et pavorem non fugabit : flamma comburet, sed tenebras non discutiet. Erit enim in igne obscuritas, in obscuritate pavor, in combustione dolor. Ita reprobi ignibus inferni traditi, in suppliciis dolorem sentient, et in doloris angustia pavore ferientur, et semper tolerabunt et semper timebunt, quia sine fine semper cruciati vivent, sine spe veniæ et misericordiæ, quod est miseria super miseriam. Si enim post tot millia annorum quot capillos habuerunt, omnes, quicumque fuerunt et erunt, pœnas suas finiri sperarent, multo levius eas sustinerent: sed quia spem non habent nec habebunt, desperatione deficient, et ad tormenta non sufficient.*

Lactantii sententia de igne gehennæ.

Fuse de his disserit hic Abulensis, qui et addit quæst. 778. et 779. (tot enim præcise in hoc caput quæstiones conglomeravit) animas post mortem ituras in cælum, vel purgatorium, vel limbum patrum, eo deduci per Angelos : ituras vero in infernum vel limbum puerorum, eo deduci per dæmones

Audi S. Cyprianum serm. de Ascensione Domini sub finem : *Incorruptibiles flammæ*, inquit, *nudum corpus allambent : ardebit purpuratus dives*, etc. *In proprio adipe frixæ libidines bullient, et inter sartagines et flammas miserabilia corpora cremabuntur.* Et in lib. de laudib. martyrii cap. 5. *Paradisus*, inquit, *Dei testibus floret, negatores gehenna complexa, æternus ignis inardescit.* Latius vero cap. 12. idem exponit, dicens: *Sæviens locus, cui gehenna nomen est, magno plangentium murmure et gemitu, et eructantibus flammis per horrendam spissæ caliginis noctem, sæva semper incendia camini fumantis expirat : globus ignium arctatus abstruitur, et in varios pœnæ exitus relaxatur. Tunc sæviendi plurima genera, tum in se ipse convolvit, quidquid ardoris emissi eadem flamma cruciarat.*

Prosper lib. 2. de vita contemplativa cap. 12. ubi de damnatis agit : *Non videndi*, inquit, *sensum habituri sunt, sed dolendi : quorum continuus gemitus, cruciatus æternus, dolor summus, torquent animam, non extorquent; puniunt corpora damnata, non finiunt. Quos ideo ignis inextinguibilis sibi deputatos non extinguit, ut permanente sentiendi vita, pœna permaneat.*

Ex dictis meditari et imaginari licet, quam acerbum, mœstum et funestum sit futurum æternum hoc damnandorum a salvandis divortium, quo hi in cælum ad perennem felicitatem ascendent, illi in gehennam ad perenne incendium descendent, nunquam amplius Sanctos, licet amicos, fratres, parentes visuri in æternum : *Chaos enim magnum firmatum est* inter utrosque, ut aiebat Abraham ad divitem Epulonem, in inferno ardentem, Lucæ c. 16. v. 26. Qui ergo sapis quotidie ascende in cælum, et descende in tartara, ut hic tibi sit stimulus ad fugam vitiorum et studium virtutum. Vere S. Chrysostomus homil. 2. in epist. 2. ad Thessal. *Nemo eorum*, ait, *qui gehennam ob oculos habent, in gehennam incidet : nemo gehen-*

nam contemnentium iudicium effugiet. Et quia maior hominum pars gehennam parum cogitat et quasi contemnit, hinc damnatur. Nam ut cecinit, imo planxit S. Bruno Carthusiæ fundator:

Sic vivunt homines tamquam mors nulla sequatur,
Et velut infernus fabula vana foret.

Crebro horrorem iudicii et gehennæ suis lectoribus obiicit graphiceque depingit S. Ephrem, præsertim tract. de compunctione, de pœnitentia, de iudicio, etc. Idem faciat doctor et prædicator. Unde idem S. Ephrem tract. de patientia : *Simus*, ait, *tamquam incudes: et si cædamur, non tamen cedamus*, dicentes cum S. Diethelmo apud Ven. Bedam in histor. Anglor. *Asperiora vidi, deteriora in gehenna conspexi.* Sic quamlibet tentationem, persecutionem, infirmitatem, tribulationem, confusionem metu iudicii et gehennæ fortiter sustinebimus et superabimus. Graphice quoque horrorem dici iudicii describit Ioel cap. 2. v. 31. et Sophonias c. 1. v. 15. ubi plura hac de re dixi.

In vitam æternam.) Nomine *vitæ æternæ* omnem sanitatem, omne robur, omnem honorem, omnem gloriam, omnem satiem, omnem voluptatem, omne gaudium], omnem bonorum omnium affluentiam accipe. Hæc enim gustant viventes in vera vita; nam qui in fame, siti, morbo, ignominia, dolore vivunt, non tam vivunt quam moriuntur assidue.

CAPUT VIGESIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit unctionem Magdalenæ, qua ipsa unxit Christum in Bethania paulo ante mortem, cuius pretium ambiens Iudas vendidit Christum. Secundo, v. 17. enarrat ultimam Christi cœnam et institutionem Eucharistiæ. Tertio, v. 30. eiusdem passionem. scilicet orationem in horto, captivitatem, accusationem, condemnationem, colaphizationem, trinam Petri negationem, et mox pœnitentiam.

1. Et factum est: cum consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis: 2. Scitis quia post biduum pascha fiet, et Filius hominis tradetur ut crucifigatur. 3. Tunc congregati sunt principes sacerdotum, et seniores populi, in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas: 4. Et consilium fecerunt ut Iesum dolo tenerent et occiderent. 5. Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. 6. Cum autem Iesus esset in Bethania in domo Simonis leprosi, 7. Accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effudit super caput ipsius recumbentis. 8. Videntes autem discipuli, indignati sunt, dicentes: Ut quid perditio hæc? 9. Potuit enim istud venumdari multo, et dari pauperibus 10. Sciens autem Iesus, ait illis: Quid molesti estis huic mulieri? opus enim bonum operata est in me: 11. Nam semper pauperes habetis vobiscum: me autem non semper habetis. 12. Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. 13. Amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc evangelium in toto mundo, dicetur et quod hæc fecit in memoriam eius. 14. Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes, ad principes sacerdotum: 15. Et ait illis: Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. 16. Et exinde quærebat opportunitatem ut eum traderet. 17. Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere pascha? 18. At Iesus dixit: Ite in civitatem ad quemdam, et dicite ei: Magister dicit: Tempus meum prope est, apud te facio pascha cum discipulis meis. 19. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus, et paraverunt pascha. 20. Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis. 21. Et edentibus illis dixit: Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est. 22. Et contristati valde, cœperunt singuli dicere: Numquid ego sum Domine? 23. At ipse respondens, ait: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. 24. Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo: væ autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. 25. Respondens autem Iudas, qui tradidit eum, dixit: Numquid ego sum rabbi? Ait illi: Tu dixisti. 26. Cœnantibus autem eis, accepit Iesus panem, et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite, et comedite: hoc est corpus meum. 27. Et accipiens calicem gratias egit: et dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes. 28. Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. 29. Dico autem vobis: non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei. 30. Et hymno dicto, exierunt in montem Oliveti. 31. Tunc dicit illis Iesus: Omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte. Scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. 32. Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam. 33. Respondens autem Petrus, ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. 34. Ait illi Iesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. 35. Ait illi Petrus: Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter et omnes discipuli dixerunt. 36. Tunc venit Iesus cum illis in villam quæ dicitur Gethsemani, et dixit discipulis suis: Sedete hic donec vadam illuc, et orem. 37. Et assumpto Petro, et duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari et mœstus esse. 38. Tunc ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete hic, et vigilate mecum. 39. Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, orans, et dicens: Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. 40. Et venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes, et dicit Petro: Sic non potuistis una hora vigilare mecum? 41. Vigilate, et orate ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. 42. Iterum secundo abiit, et oravit, dicens: Pater mi, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua. 43. Et venit iterum, et invenit eos dormientes: erant enim oculi eorum gravati. 44. Et relictis illis, iterum abiit, et oravit tertio, eumdem sermonem dicens. 45. Tunc venit ad discipulos suos, et dicit illis: Dormite iam, et requiescite: ecce appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. 46. Surgite, eamus: ecce appropinquavit qui me tradet. 47. Adhuc eo loquente, ecce Iudas unus de duodecim venit, et cum eo turba multa cum gladiis et fustibus, missi a principibus sacerdotum et senioribus populi. 48. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. 49. Et confestim accedens ad Iesum, dixit: Ave rabbi. Et osculatus est eum. 50. Dixitque illi Iesus: Amice, ad quid venisti? Tunc accesserunt, et manus iniecerunt in Iesum, et tenuerunt eum. 51. Et ecce unus ex his qui erant cum Iesu, extendens manum, exemit gladium suum, et percutiens servum principis sacer-

dotum amputavit auriculam eius. 52. Tunc ait illi Iesus: Converte gladium tuum in locum suum; omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt. 53. An putas, quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum? 54. Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quia sic oportet fieri? 55. In illa hora dixit Iesus turbis: Tamquam ad latronem existis cum gladiis et fustibus comprehendere me: quotidie apud vos sedebam docens in templo, et non me tenuistis. 56. Hoc autem totum factum est, ut adimplerentur Scripturæ prophetarum. Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt. 57. At illi tenentes Iesum, duxerunt ad Caipham principem sacerdotum, ubi Scribæ et seniores convenerant. 58. Petrus autem sequebatur eum a longe, usque in atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem. 59. Principes autem sacerdotum, et omne concilium, quærebant falsum testimonium contra Iesum, ut eum morti traderent: 60. Et non invenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Novissime autem venerunt duo falsi testes, 61. Et dixerunt: Hic dixit: Possum destruere templum Dei, et post triduum reædificare illud. 62. Et surgens princeps sacerdotum, ait illi: Nihil respondes ad ea, quæ isti adversum te testificantur? 63. Iesus autem tacebat, Et princeps sacerdotum ait illi: Adiuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus filius Dei. 64. Dicit illi Iesus: Tu dixisti: verumtamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli. 65. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens: Blasphemavit: quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiam: 66. Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis. 67. Tunc expuerunt in faciem eius, et colaphis eum ceciderunt, alii autem palmas in faciem eius dederunt, 68. Dicentes: Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit? 69. Petrus vero sedebat foris in atrio: et accessit ad eum una ancilla, dicens: Et tu cum Iesu Galilæo eras. 70. At ille negavit coram omnibus, dicens: Nescio quid dicis. 71. Exeunte autem illo ianuam, vidit eum alia ancilla, et ait his qui erant ibi: Et hic erat cum Iesu Nazareno. 72. Et iterum negavit cum iuramento: Quia non novi hominem. 73. Et post pusillum accesserunt qui stabant, et dixerunt Petro: Vere et tu ex illis es: nam et loquela tua manifestum te facit. 74. Tunc cœpit detestari et iurare, quia non novisset hominem. Et continuo gallus cantavit. 75. Et recordatus est Petrus verbi Iesu, quod dixerat: Prius quam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras, flevit amare.

Vers. 1. ET FACTUM EST: CUM CONSUMMASSET IESUS SERMONES HOS OMNES, DIXIT DISCIPULIS SUIS.) Græce οτε ετελεσεν, id est, cum finivisset, complesset *sermones omnes*, iam recensitos de excidio urbis Ierosolymæ et totius orbis, de die iudicii, de vigilia et studio bonorum operum, tunc accinxit se ad instantem suam passionem, eamque prædixit; ne qui longe futura prophetarat, sibi mox eventura videretur ignorare; ac ne discipuli morte eius scandalizarentur, putarentque illa Christo nescio et invito accidere; sed scirent illam ab eo prævisam, præordinatam et electam ad hominum salutem. Sensus ergo est, q. d. ait S. Thomas: Cum Christus officium explesset doctoris, cœpit se comparare ad officium redemptoris et salvatoris.

Vers. 2. Luc. 22. 1. Marc. 14. 1. SCITIS QUIA POST BIDUUM PASCHA FIET, ET FILIUS HOMINIS TRADETUR (prodetur a Iuda Iudæis, ab eisque tradetur Pilato) UT CRUCIFIGATUR.) *Post biduum*: dixit ergo hæc, uti et proxime præcedentia cap. 25. Christus feria tertia, sive die Martis ad vesperam, quando more Hebræo incipiebat feria quarta, sive dies Mercurii, dies inquam legalis, puta quoad festa; nam ut ait Pererius in Genes. 1. v. 5. ad ista: *Factumque est vespere et mane dies unus: Prope certum est apud Iudæos fuisse olim in usu triplex genus dierum, diem scilicet legalem a vespera in vesperam, diem naturalem ab ortu solis ad ortum, diem usualem a media nocte ad medium noctem.* Quare vere ait Christus, *post biduum pascha fiet*, quia post duos dies, scilicet Mercurii et Iovis, ad vesperam diei Iovis, cum iam inciperet feria sexta sive dies Veneris, factum est Pascha.

Triplex dies apud Iudæos.

Paschæ etymon. PASCHA.) Hebr. idem est quod transitus vel transultus, scilicet Angeli percutientis primogenita Ægyptiorum. Hic enim Angelus transiliebat domos Hebræorum et insiliebat in domos Ægyptiorum, eorumque primogenita occidebat, qua strage coegit Pharaonem et Ægyptios, liberos ex Ægypto dimittere Mosen et Hebræos: פסח *pasach* enim est transire. Syri vero *pascha* scribunt, non per ס *samech*, ut Hebræi, sed per צ *tsade*, et tunc Pascha significat gaudium et hilaritatem; festum enim Paschæ erat, et etiamnum est summæ hilaritatis et lætissimum. Nazianz. vero πασχα derivat a Græco πασχειν, id est, *pati*, quod in Paschate passus sit Christus. Agnus enim paschalis, qui immolabatur in Paschate, repræsentabat Christum in eodem immolandum pro redemptione hominum. Vide dicta Exodi 12. toto capite.

Vers. 3. Luc. 22. 2. Marc. 14. 1. TUNC CONGREGATI SUNT PRINCIPES SACERDOTUM ET SENIORES POPULI IN ATRIUM PRINCIPIS SACERDOTUM, QUI DICEBATUR CAIPHAS.) *Tunc*, scilicet cum hæc dixisset Iesus, suamque passionem prædixisset, ut illico prædictionis ipsius veritas, ac ordinationis et decreti eius infallibilitas et efficacia, quo decreverat in Paschate pro salute hominum pati, ostenderetur. Rursum *tunc*, scilicet in Paschate, quo agnus paschalis, per quem ex Ægypto redempti fuerant Hebræi, mactabatur. Eodem enim mactatus est Christus quasi victima mundi, ut figura et typus veritati suoque antitypo congrueret.

Tunc ergo, id est, mane feriæ quartæ, sive diei Mercurii, cum pridie ad vesperam idipsum prædixisset Christus, *congregati sunt principes sacerdotum et seniores* (Lucas c. 22. 4. habet στρατηγοι, id est, duces exercitus; sed Lucas sic vocare solet magistratus, ut Noster ibidem vertit, sive præfectos et prætores, uti ostendi Act. 4. 1.) *populi*, ut de Christo palam iam prædicante, et principum vitia acriter carpente (ut patet ex toto c. 23. Matthæi) capiendo et occidendo tractarent. Quare Iudas id resciens eodem mane ipsos adiit, Christumque eis vendidit, pacto triginta denariorum pretio, uti habet communis Ecclesiæ sensus, idque ex narratione Matthæi satis colligitur. Unde ob hoc Iudæorum concilium, et Iudæ venditionem Christi hoc die factam, veteres Christiani solebant eadem feria quarta, sive die Mercurii ieiunare, uti testatur S. Augustinus epist. 86. sub finem, Theophylactus, et Victor Antiochenus scribentes in c. 14. S. Marci v. 1. et 2. Quin et Græci, Poloni, Hollandi permulti eadem de causa die Mercurii etiamnum esu carnium abstinent, eo quod illa die vendita sit caro Christi.

Ieiunium feriæ quartæ unde?

Nota: ex narratione Matthæi colligitur Christum hoc biduo, scilicet die Mercurii et Iovis non venisse Ierosolymam, uti venerat die Dominica, Lunæ et Martis ad docendum in templo, sed hoc biduo mansisse in Bethania, atque sub vesperam diei Iovis inde regressum in Ierusalem ibi Pascha celebrasse, ac mox ad passionem se comparasse: ita Iansen. Maldon. et alii.

ET CONSILIUM FECERUNT (Græce συνεβουλευσαντο, id est, simul consultarunt, inter se unanimiter consilia inierunt) UT IESUM DOLO TENERENT ET OCCIDERENT.) *Dolo*, quia timebant ne Christus, si eum capere vellent, e manibus eorum elaberetur, uti alias fecerat. Dolum ergo quærunt quo eum capiant, ut elabi nequeat. Rursum *dolum* quærunt, ut sine tumultu populi eum comprehendant. Verebantur enim ne populus ab ore Christi velut novi summique Prophetæ pendens, et tot sanitates recipiens, pro eo pugnaret, nec sineret eum capi, sibique eripi. Unde sequitur: Vers. 4. Luc. 22. 2. Marc. 14. 1.

Consilium dolosum de Christo.

DICEBANT AUTEM: NON IN DIE FESTO, NE FORTE TUMULTUS FIERET IN POPULO.) Non ergo ob religionem festi, sed ob metum populi noluerunt Iesum capere in die Vers. 5. Luc. 22. 2. M. 14. 2.

festo Paschæ instantis: hoc enim festo infinita turba Iudæorum confluebat Ierusalem ad celebrandum Pascha, inter quos multi erant qui a Christo salutem corporis vel animæ acceperant, ideoque eum ut prophetam colebant, quos pro ipso staturos et pugnaturos Iudæi metuebant. Quare *non student devotioni, sed facinori*, ait S. Hieronymus. Dicunt ergo *non in die festo*, q. d. Non in Paschate ne fiat tumultus populi, et ne Pascha festum lætissimum atroci Iesu cæde funestemus, sed post Pascha quando festum tam sacrum transierit, et populus ad sua redierit, Iesum capiamus et occidamus: ita S. Chrysostomus. Sic Herodes Agrippa non nisi transacto Paschate voluit plectere S. Petrum, Act. 12. Pascha enim Iudæis erat festum libertatis et gaudii, utpote quo recolebant et celebrabant beneficium liberationis e servitute Ægyptiaca. Unde eodem solebant reos dimittere liberos, uti dimisere Barabbam. Principes ergo decreverant Christum capere et occidere post Pascha; sed ex proditione Iudæ mutarunt consilium. Nam cum Iudas in Paschate eum ipsis in manus daret, ipsi eodem die ipsum ceperunt et crucifixerunt. Dei enim consilium et decretum erat, ut Christus moreretur in Paschate, hoc fine ut ostenderet antitypum respondere suo typo. Immolatio enim agni quæ fiebat in Paschate, typus erat Christi eodem festo immolandi. Hac ergo festi circumstantia significabat Deus, Christum esse verum agnum paschalem, qui pro redemptione mundi in cruce assabatur.

Vers. 6. Marc. 14. 3. Ioa. 12. 1. CUM AUTEM IESUS ESSET IN BETHANIA IN DOMO SIMONIS LEPROSI.) Altius repetit hæc Matthæus quæ iam ante contigerant, ut enarret occasionem et modum comprehensionis et passionis Christi. Iudas enim occasione huius unguenti, motus fuit ad prodendum Christum Iudæis, ut eius proditione pretium unguenti recuperaret, et quasi fur in loculos suos reconderet. Nam hoc convivium Christi in domo Simonis contigit pridie Dominicæ palmarum, scilicet Sabbato, cum postridie, nimirum ipsa die Dominica, cum palmis quasi ovans ingressus fuit Ierusalem, ut patet Ioannis 12. 1. ubi dicitur Iesus *ante sex dies paschæ*, id est, sex diebus ante Pascha, puta die Veneris, *venit Bethaniam*. Additque: *Et fecerunt*, scilicet Simon cum suis, *ei cœnam*, scilicet sequenti Sabbato, ac postridie, scilicet Dominica palmarum, Iesus vectus asello solemni pompa, quasi rex et Messias ingressus est Ierusalem.

IN DOMO.) Assidens mensæ; utpote a Simone invitatus ad convivium.

Simon hic cur dictus leprosus? SIMONIS LEPROSI.) Patres opinantur leprosum dici, quod talis fuerit, sed a Christo curatus sit a lepra. Alii putant τὸ *leprosi*, esse commune agnomen familiæ Simonis, sive quod a leproso descenderit, sive ob alium cum leproso quopiam respectum. Sic enim Romæ erat familia Claudiorum, Cæcorum, Balborum, etiamsi multi ex iis non essent claudi, cæci, balbi.

Vers. 7. Marc. 14. 3. Ioa. 12. 3. ACCESSIT AD EUM MULIER HABENS ALABASTRUM UNGUENTI PRETIOSI, ET EFFUDIT SUPER CAPUT IPSIUS RECUMBENTIS.) Idem hoc est convivium cum eo quod narrat Ioannes cap. 12. 1. ut patet Matthæum cum Ioanne conferenti. Per recapitulationem ergo illud hic recenset Matthæus, ut occasionem exponat, quæ movit Iudam ad Christum Iudæis prodendum, ut dixi.

Obiicies: Ioannes ait, *Fecerunt ei cœnam, et Martha ministrabat*. Ergo hoc convivium factum fuit in domo Marthæ, non Simonis. Resp. negando consequentiam: non enim dicit Ioannes, fecerunt ei Martha et Magdalena (licet ita explicent S. Chrysostomus et Euthymius) convivium in domo sua, sed simpliciter *fecerunt ei cœnam*, scilicet cives Bethaniæ amici Iesu, inter quos primarius erat hic Simon leprosus, quem multi cum Iansenio putant antea a lepra per Christum fuisse curatum, ideoque ei obstrictum: Martha autem in cœna hac ministrabat, sive quia vicina, sive quia cognata aut familiaris erat Simoni.

Magdalena Christum iterum ungit. MULIER.) Maria Magdalena, uti exprimit Ioannes cap. 12. 3. quæ uti ante biennium cum primo pœnituit, lacrymisque lavit pedes Iesu, eosdem unxit unguento, ita hic sex diebus ante Pascha et mortem Christi idem fecit, partim ex devotione, partim ex Dei instinctu quasi præsagiens

A instantem Christi necem et sepulturam, ut patebit v. 21.

Alabastrum. ALABASTRUM.) Vas erat unguentarium factum ex alabastrite, sive onyche lapide marmorei generis, quem ad vasa unguentaria cavari docet Plinius lib. 36. c. 8. quod optime unguenta incorrupta servet. Unde non mirum cavum hoc vas tenue et subtile instar vitri, facile a Magdalena impacto clavo vel malleolo frangi potuisse, ut unguentum totum in Christi caput effunderet, nisi malis ex Suida, alabastrum vocari vas tersum et sine ansa, pharmacopolarum, qui talibus vasis apothecas suas replent, in iisque aromata, unguenta et pharmaca sua recondunt.

Aliter S. Epiphanius lib. de Mensuris: *Alabastrum*, ait, *unguenti vasculum est vitreum, capiens libram olei, mensura vero est sextarii dimidii: alabastrum vero dictum propter fragilitatem*. Hæc ille.

Unguenta in usu apud Iudæos et Orientales. UNGUENTI.) Unguentis odoratis usos fuisse Iudæos ex more Arabum, Persarum, Syrorum, cæterorumque Orientalium in conviviis ad lautitiam, ad refrigerium, et ad impediendam ebrietatem, ostendi Ecclesiastæ 9. 8. Porro unguenta B hæc sæpe non erant spissa, qualibus chirurgi ungunt plagas et vulnera, sed liquida, scilicet erant liquores ex herbis odoriferis confecti et commisti, quibus cerebrum totumque corpus irrigabant, reficiebant et recreabant, deliciarum causa inventi: unguentum ergo hoc erat liquor nardi, ut patet ex Ioanne c. 12. 3. Nardus odorata est, et in Syria abundat. Unde Tibullus:

Iam dudum Tyrio (vel potius *Syrio*) *madefactus tempora nardo.*

De nardi præstantia et significato dixi Cant. 4. 13. Certum est ex nardo oleo delibuta, fieri unguentum pretiosissimum, quo prisci capita ungebant, teste Plinio lib. 13. c. 1. et 2. et lib. 12. c. 12. ac Dioscor. lib. 1. c. 6.

PRETIOSI.) Græce βαρυτίμου, id est, gravis pretii. Olim enim aurum et argentum non signabatur in pecunia, ut iam fit, sed ad certum pondus, v. g. ad drachmam, unciam, libram appendebatur. Unde quod gravius erat et ponderosius, hoc maioris erat pretii. Syrus addit, *suavissimi;* C Marcus addit *spicati;* Ioannes *pistici;* quæ duo quid significent dicam Ioannis 12. 3.

ET EFFUDIT SUPER CAPUT IPSIUS RECUMBENTIS.) Dices, Ioannes cap. 12. 3. habet: *Unxit pedes Iesu, et extersit pedes eius capillis suis.* Resp. Magdalenam unxisse pedes Iesu, deinde totum vas effudisse super caput Iesu: vas enim angusti oris fregit, ut habet Marcus, ut totum unguentum magno devotionis affectu in caput Iesu effunderet: ita S. August. lib. 2. de consensu Evang. c. 79. Addit Ioannes: *Extersit pedes eius*, scilicet antequam eos ungeret, utpote ex pulvere sordidos (nudis enim superne pedibus incedebat Christus, uti dixi cap. 10. v. 10.) prius ergo pulverem pedum abstersit capillis, deinde pedes eius nardo unxit: ita Toletus. Si quis tamen post unctionem pedes Christi, utpote liquore madidos abstersos velit, non repugno. Addit Ioannes, ut unguenti præstantiam et fructum explicet: *Et domus impleta est ex odore unguenti.* In Magdalena ergo impletum fuit illud Cant. 1. *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum,* D ut ibi dixi; et in Christo illud: *Oleum effusum nomen tuum*, ibidem. Unde Hilarius hic c. 29. *Mulier hæc*, inquit, *omnem curam corporis sui* (quod solebat ungere) *et totum pretiosæ mentis affectum in honorem Dei laudemque transfudit.*

Unctio mystica. I. Tropologice Origenes, oleum sive unguentum est opus virtutis, præsertim misericordiæ, quod si fiat ex naturali compassione non propter Deum ut fit ab infidelibus, ipsum quidem Deus acceptat, sed non ad vitam æternam; si autem ex Dei amore fiat, est oleum excellens boni odoris. Rursum si opus bonum fiat ad sublevandam inopiam pauperum, unctio est pedum Domini: sicut enim pedes in corpore sunt infimi, sic pauperes in Ecclesia sunt imi: si autem ad Dei gloriam fiat, ut dum studetur castitati, ieiuniis et orationibus, unctio est capitis Domini, et unguentum pretiosum, cuius odore tota Ecclesia repletur, et hoc est proprium opus perfectorum.

II. Secundo Glossa: Mulier hæc, inquit, ungens caput et pedes Christi, significat Ecclesiæ fidem, quæ dum Christi

Deitatem prædicat et invocat, caput ungit; dum vero humanitatem, pedes. Caput enim, ait Alcuinus, est divinitatis sublimitas, pedes humilitas incarnationis; vel caput est ipse Christus, pedes sunt pauperes, qui sunt membra eius.

III. Denique ungit pedes, qui in vita activa proximis servit, caput vero qui per contemplationem Deo adhæret, unusque cum eo fit spiritus. Sic fere Origenes. Rursum caput ungit, qui alta de Christo prædicat; pedes, qui infima veneratur: ita Glossa ex Origene.

Vers. 8. Marc. 14. 4. Ioa. 12. 4. VIDENTES AUTEM DISCIPULI, INDIGNATI SUNT, DICENTES: UT QUID PERDITIO HÆC?) Scilicet, hæc inanis profusio unguenti tam pretiosi. Dices, S. Ioannes c. 12. ait, solum Iudam murmurasse. Respondent aliqui cum Maldonato, esse numeri enallagen et syllepsin: *discipuli*, id est, discipulus, puta Iudas. Planius S. Augustin. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 69. respondet Iudam fuisse choragum et incentorem huius murmuris, qui alios Apostolos specie miserationis pauperum, ad indignationem ex vero misericordiæ affectu manantem excitarit, cum ipse fictus ex avaritia indignaretur, quod pretium huius unguenti non in loculos suos, sed in Christi caput fuisset effusum.

Vers. 9. Marc. 14. 4. Ioa. 12. 5 POTUIT ENIM ISTUD VENUMDARI MULTO (*plusquam trecentis denariis*, id est Iuliis sive Regalibus, ut habet Marcus) ET DARI PAUPERIBUS.) q. d. Unguentum hoc, non ad delicias et luxuriam in caput Christi, sed ad necessitatem in sinum multorum pauperum effundendum fuit. Idem fuit sensus Calvini, qui ne quis exemplum Magdalenæ trahat ad probandum honorem funerum per lumina, suffitus aliosque ornatus, ait, hoc Magdalenæ factum non esse probandum, nec imitandum, sed tantum excusari eo nomine, quod peculiari Spiritus sancti instinctu peractum sit, alioqui præstitisse hoc pretium dari pauperibus. Verum quis non videt hic eumdem esse spiritum Iudæ et Calvini, adeoque Satanam loqui per Calvinum, idem quod locutus est per Iudam, quem proinde hic confutat Christus.

Calvinus cum Iuda Magdalenæ factum improbans.

Vers. 10. Marc. 14. 6. Ioa. 12. 7. SCIENS AUTEM IESUS (vi divina et spiritu prophetico prævidens secretum eorum murmur, directe quidem contra mulierem ungentem, indirecte vero contra se ungi permittentem, excitatum) AIT ILLIS: QUID MOLESTI ESTIS HUIC MULIERI? (Arabicus, *quid reprehenditis mulierem?*) OPUS ENIM BONUM OPERATA EST IN ME.) *Bonum*, Græce καλὸν, id est pulchrum, egregium, eximium et insigni laude dignum. Quid enim pulchrius, dignius, excellentius, quam ungere pedes Dei? Christus enim tam Deus erat, quam homo: quis non beatum se diceret, si pedes Christi tangere et osculari illi licuisset?

Vers. 11. Marc. 14. 7. Ioa. 12. 8. NAM SEMPER PAUPERES HABETIS VOBISCUM: ME AUTEM NON SEMPER HABETIS.) q. d. Pauperibus semper abundat mundus, iis ergo semper benefacere potestis: at ego post sex dies morior et abeo in cælum, nec unquam ullum officium mihi præstare, imo nec me videre, audire et tangere poteritis. Obsequium ergo hoc erga me mulieri permittite, frustra illud post sex dies optaturi.

Vers. 12. Marc. 14. 8. Ioa. 12. 7. MITTENS ENIM HÆC UNGUENTUM HOC IN CORPUS MEUM, AD SEPELIENDUM ME FECIT.) Poterat Christus excusare Magdalenam per excellentiam personæ suæ divinæ, quæ ab ea ungebatur, ob quam melius erat et maioris meriti illi impendere pretium huius unguenti, quam illo pauperes plurimos alere, ut docet Theophylact. quod etiamnum locum habet in ornatu templorum, altarium, calicum, vestium sacerdotalium, etc. Hic enim fit in honorem personæ Christi, ad provocandam aliorum erga eum devotionem et reverentiam, cum singularis aliqua pauperum necessitas non occurrit. Poterat quoque eam excusare et laudare eius affectum Christus, quod ex gratitudine, pietate, humilitate, reverentia, devotione hanc unctionem perageret. Verum modestiæ causa noluit his titulis uti, sed tantum excusat eam, *quod ad sepeliendum me fecit*, ut mortem sibi instare significaret, seque non inscium et invitum, sed conscium et volentem mori, imo ad mortem suam hanc unctionem disposuisse, indeque consequentem Iudæ proditionem permisisse. Valde enim mortem optabat Christus ad Dei gloriam et redemptionem hominum, simul eius stimulo pungit Iudam, q. d. ait Chrysostomus

Magdalenam excusat, et defendit Christus.

A in cap. 12. Ioannis: *Molestus sum et gravis, sed expecta paulisper et migrabo: sed tu vide ne me prodendo mortis meæ opifex existas, ne tibi ipsi mortem et gehennam adsciscas.* Syrus addit, *tamquam ad sepeliendum me fecit.* Non enim intendebat Magdalena Christum ungere ad sepulturam, utpote quæ de eius morte et sepultura nil sciebat, nec cogitabat; sed Spiritus sanctus eam præsciens id intendebat, ideoque Magdalenam ad ungendum Christum interius impellebat: hanc enim unctionem omnimode merebatur Christi Domini mors et sepultura.

Excusat ergo eam Christus ex interno affectu charitatis, ex raritate huius occasionis et unctionis, ac maxime ex instinctu Spiritus sancti, quo ipsa, licet nesciens, acta, ungendo quasi præsagiit et divinavit proximam Christi mortem et sepulturam. Unxit enim eum quasi iam iam sepeliendum: nec enim mortuum ungere potuit, quia præventa fuit a Iosepho ab Arimathia, et ab imminente sabbato, ac postea per accelerationem resurrectionis Christi, postero mane diei Dominicæ Christum ungere non licuit.

B Unde Marcus clare habet: *Quod habuit*, id est, quod potuit, *hæc fecit: prævenit corpus meum ungere in sepulturam.* Ioannes c. 12. habet: *Sine illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud*, id est, sine servare, vel servasse illam hoc unguentum in diem sepulturæ meæ: ita Toletus et Iansen. Græce enim est in præterito, *servavit illud in diem sepulturæ meæ*, ut scilicet tacite indicet illam instare, ait Vatabl. q. d. Sine, o Iuda, illam suæ devotioni servire, ut me vivum, sed brevi moriturum ungat, nam mortuum ungere non poterit. Aliter Maldonatus, *ut servet illud*, inquit, q. d. Ita collocavit hoc unguentum ungendo, ut perdere non posset; sicut si pecuniam servasse dicas eum, qui illa agrum emerit: si enim in arca condidisset, perdere potuisset, expendendo ergo servat.

Aliter quoque Franciscus Lucas: *ut servet illud*, hoc est, inquit, ut illud servasse probetur, declaretur, ostendatur. Vide eumdem. Sæpe enim Hebræi verba realia per vocalia exponunt; atque id fieri dicitur, cum res iam facta ostenditur et propalatur. Aliter denique Nonnus Panopolitanus, qui pariter cum nostro legit ἵνα τηρήσῃ, id est, *ut servet*. Unde hunc versum sic paraphrastice explicat: *Missum fac donum fœminæ ab omni reprehensione alienæ, ut thesaurum corporis nostri servet, donec occisionis et sepulcralis hora parentationis nostræ veniat.*

C Planius, ut dixi, exponas, *ut servet*, id est, servare et servasse, sive ut servarit et servet. Unctio enim hæc Christi referebatur a Spiritu sancto ad indicandam, et honestandam eius mortem et sepulturam: quare ad illam servari et dirigi videbatur a Spiritu sancto, perinde ac si in ipsa sepultura unctus fuisset Christus.

AMEN DICO VOBIS, UBICUMQUE PRÆDICATUM FUERIT HOC EVANGELIUM (Evangelica hæc meæ vitæ historia) IN TOTO MUNDO, DICETUR (Arabicus, *memorabitur*) ET QUOD HÆC FECIT IN MEMORIAM EIUS.) Scilicet Magdalenæ, non Christi, ut patet ex Græco αὐτῆς, quod est fœmininum, q. d. Celebrabitur hæc unctio et hoc pietatis obsequium, ad publicam per totum orbem et perennem Magdalenæ laudem, ac Iudæ eam vituperantis infamiam et contumeliam: ita Beda, q. d. ait Victor Antiochenus in c. 14. Marci v. 9. *Tantum abest ut ego illam condemnem, quasi male fecerit, aut reprehendam quasi minus recte fecerit, ut factum hoc nullo unquam tempore latere permissurus sim. Etenim quod domi et in occulto ab illa factum est, hoc universus terrarum orbis cogniturus est; quoniam mente pia et ferventi fide, atque animo contrito factum est: non enim tam propter impensas gratum fuit, quam propter fidem, quam una cum unguento obtulit. Hæc enim fragrantissimi odoramenti instar mihi fuit.* Vers. 13. Marc. 14. 9.

D

TUNC ABIIT UNUS DE DUODECIM, QUI DICEBATUR IUDAS ISCARIOTES, AD PRINCIPES SACERDOTUM.) *Tunc*, refer hoc partim ad proxime præcedentia, partim ad consilium principum de capiendo Christo v. 16. q. d. Sabbato ante Dominicam palmarum, cum Iudas murmuris auctor a Christo se perstringi audiret, non resipuit, uti cæteri Apostoli a Iuda in murmur adducti: sed *tunc* frontem perfricuit, impudentiam induit, atque avaritia et scelere fu- Vers. 14.

rens destinavit Christum Iudæis prodere, et vendere: quare feria quarta, sive die Mercurii proxime sequenti, cum principes consilium agitarent de modo capiendi Christum, eos adiit, modum suggessit, ac se cum in manus illorum daturum pacto 30. argenteorum pretio spopondit.

Unus de duodecim.) Apostolis, q. d. Unus hic non erat ex 70. Christi discipulis, quod tolerabilius erat, sed erat unus ex duodecim Apostolis Christi familiarissimis et intimis, quos Christus ad summum Apostolatus gradum evexerat: quare fuit hæc insignis Iudæ ingratitudo et impietas, quæ Christi cor pupugit, ut diceret: *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique*, etc. *Tu vero homo unanimis, dux meus et notus meus. Qui simul mecum dulces capiebas cibos: in domo Dei ambulavimus cum consensu*, Psal. 54. 13. Quocirca S. Augustinus tract. 61. in Ioannem, et S. Hieronymus, vel quisquis est Auctor: (stylus enim plane abhorret a S. Hieronymo) in c. 14. Marci: *Unus*, inquiunt, *vocatione non prædestinatione: numero non merito: corpore non animo: specie non virtute.*

Satanas in Iudam quomodo intravit? Abiit.) Intrante in eum Satana, ut habet Marcus, non quod Satanas illapsus sit animæ Iudæ, eiusque intellectum et voluntatem inclinarit ad prodendum Christum. Solus enim Deus illabi potest animæ ut recte docet Didymus tract. 3. de Spiritu sancto. Non etiam quod Satanas corporaliter Iudam possederit, uti possidet energumenos, sed quod rationes eius imaginationi congruentes obiecerit, quibus illi persuasit proditionem Christi ut explicat S. Ioannes cap. 13. 2. Idem tamen Ioannes ibidem v. 27. post cœnam, cum Iudas a Christo accepisset buccellam, in eum intrasse Satanam scribit, ut scilicet meditatam, animoque iam ante destinatam Christi proditionem reipsa exequeretur, et opere perficeret: Iudas enim sicut die Mercurii ad machinandum hoc scelus, sic die Iovis sequenti, noctu ad idem consumandum, suadente diabolo, perrexit. Significat autem hæc phrasis sceleris atrocitatem et immanitatem, quasi homo ad illud patrandum non suffecerit, sed opus fuerit ope et instigatione diaboli. Tantum enim fuit hoc facinus, ut non hominis, sed Luciferi fuisse videatur.

Vers. 15. Luc 22 v. 4 5 Marc. 14. v. 13 21. Et ait illis: Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam?) Arabicus: *Quid dabitis mihi, ut ego eum vobis tradam? Infelix Iudas*, ait S. Hieron. *damnum quod ex effusione unguenti se fecisse credebat, vult Magistri pretio compensare. Nec certam tamen postulat summam, ut saltem lucrosa videretur proditio: sed quasi vile tradens mancipium, in potestate ementium posuit quantum vellent dare.* Hæc S. Hieronymus, qui putat Iudam non exegisse certum pretium, nec licitatum esse de eo cum principibus, sed eorum arbitrio illud permisisse, q. d. Date mihi quod vultis. Verius alii autumant hic licitari Iudam cum principibus, q. d. Ego vobis vendam Christum, sed pro tanto viro, tamque vobis exoso, condignum exigo pretium. Quantum ergo pro eo mihi vultis dare?

Triginta argenteis venditur Christus. At illi constituerunt ei triginta argenteos.) Pacti sunt cum eo pretio 30. argenteorum. Vide hic indignam Iudæ vilitatem, tam vili æstimantem et vendentem Christum mundi salvatorem magistrum et Dominum, quæ vilitas Christum pupugit et magno dolore affecit. Unde S. Ambrosius l. 3. de Spiritu sancto c. 18. *O Iuda proditor*, inquit, *unguentum passionis eius trecentis denariis æstimas, et passionem eius triginta denariis vendis: dives in æstimatione, vilis in scelere.*

Triginta argentei quid? Quæres, quanti ponderis et pretii fuerint hi argentei? I. Sententia. Primo, S. Ambrosius verbis iam citatis censet fuisse unius drachmæ: denarius enim est Regalis Hispanicus, sive Iulius Romanus, qui pendit drachmam. Quare triginta argenteos fuisse triginta Iulios, qui faciunt tres aureos Romanos, sive septem florenos Brabanticos cum dimidio. Verum hoc valde exile est pretium, quo ager figuli emi non potuisset.

II. Secundo, Baronius anno Christi 34. pag. 175. ex Helia in Tisbi, R. David et aliis recentioribus Rabbinis (qui proinde minoris sunt fidei, et de fabulis suspecti) opinatur argenteum apud Zachariam et Prophetas, ac consequen-A ter hic apud S. Matthæum (hic enim respicit ad Zachariam, ut patebit c. 27. 9.) sumi pro argenti libra. Ergo cum una uncia argenti sit unus Philippicus dalerus, qui valet decem Regales sive Iulios, si libram accipias communem, quæ duodecim uncias, sive duodecim Philippicos, hoc est, triginta florenos Brabanticos continet, triginta argentei facient 900. florenos Brabanticos; sin libram accipias maiorem sexdecim unciarum, facient 1200. florenos, quibus facile emi potuit ager figuli. Verum quis credat Iudæos avaros, vili Iudæ operam suam eis ultro offerenti, non ad venditionem, sed ad proditionem, et indicium dumtaxat hominis quotidie obvii, tantum pretium consignasse, præsertim cum Patres et Zach. c. 11. v. 12. hoc pretium quasi parvum, vile et indignum mirentur?

Tertio, probabilius Maldonatus, Pererius, Franciscus Lucas, Salmeron et alii per argenteos intelligunt siclos. Christus ergo a Iuda venditus videtur 30. siclis, hoc est, 30. florenis Brabanticis, quo pretio, servi occisi vita æstimabatur et redimenda erat ab occisore, iuxta legem Exo- III.
B di 21. 32. Servo ergo eiusque vitæ, Christus eiusque vita æquiparatur hic a Iuda et Iudæis.

Verum quia Ieremias c. 32. 9. staterem, id est, siclum, ut habent Hebræa, distinguit ab argenteis: ait enim: *Appende ei argentum septem stateres, et decem argenteos*: et quia Budæus l. 5. de Asse, quem sequitur Suarez, Ribera et alii, asserit se Parisiis vidisse nummum quo venditus est Christus, cumque appendisse tantum duas drachmas Atticas, sive duos Iulios aut duos regales Hispanicos; hinc verisimilius videtur, argenteum fuisse dimidium sicli, et duplum denarii. Argenteus ergo sunt duo Iulii, vel duo Regales, puta dimidius florenus Brabanticus. Quocirca Christus venditus 30. argenteis, venditus fuit quindecim florenis Brabanticis, sive sex scutis, hoc est, sex aureis Romanis. In hac sententia magis confirmatus sum Romæ, ubi in templo S. Crucis in Ierusalem, cum parte sanctæ Crucis, clavo et spinis a S. Helena eo delatis, vidi nummum unum ex hisce 30. argenteis, quibus venditus est
C Christus. Hic enim est instar duorum regalium, imo minor regali duplici decem assium, sive stuferorum, sed paulo crassior. Hinc quoque Zacharias hoc pretium per ironiam vocat decorum, id est, indecorum et vilissimum. IV. genuina.

Dices, quomodo quindecim florenis Brabanticis emi potuit ager figuli? Resp. Hebr. שדה *sade*, et Syrum חקל *chakel*, id est, ager, significare campum sive terram quamvis, licet sabulosam, petrosam, myricosam et sterilem, uti sunt arenaria; qualis videtur hic fuisse, scilicet ad arandum et alios usus inepta, illaque exigua: tantum enim servivit sepulturæ peregrinorum, quæ exigui solet esse pretii, uti sunt cœmeteria Iudæorum extra urbes in Germania: forte etiam reliquum pretii quod 30. argenteis deerat, suppleverunt et addiderunt principes ex corbona.

Nota: typus venditionis Christi fuit venditio Ioseph, facta a fratribus: sed Ioseph venditus fuit viginti argenteis, Christus vero triginta, quia non decebat servum æquari Domino. Non enim par erat, ait S. Hieronymus, tanti servum quanti Dominum vænire.

D Nota secundo: Iudas iuxta S. Ambrosium accepit decimam partem pretii unguenti, quo unctus est Christus; hoc enim æstimabatur trecentis denariis, Iudas vero Christum vendidit triginta denariis, qui sunt decima pars trecentorum. Multiplica enim 30. denarios per decem, et habebis trecentos, sed verius est Iudam non decimam, sed quintam partem accepisse. Nam argenteus non est denarius, sed duplum denarii: quare 30. argentei faciunt 60. denarios, qui sunt quinta pars 300. *Tam vili auctione vult æstimari se Christus, ut ab omnibus ematur, ne quis pauper deterreatur*, ait S. Ambrosius in cap. 7. Lucæ sub finem. Iudas decimam partem pretii unguenti Magdalenæ accepit.

Tertio, quia tam vili pretio venditus fuit Christus, hinc meruit ipse fieri pretium redemptionis totius mundi, æque ac peccatorum omnium. Peccatum enim et peccatorem vilem cum Deo, imo præ Deo appretiat et æstimat. Sic Tropol. vili vendunt Christum, qui sacramenta, beneficia, iustitiam, castitatem suam parvo pretio vendunt. Christus enim est sanctitas, veritas, iustitia, castitas, etc. quæ omne terræ pretium superat. Christus vili pretio venditus meruit fieri pretium mundi.

Quarto, propter hos 30. argenteos, quibus emerunt Christum, Iudas, et Iudæi, triginta maledictionibus a Deo feriuntur Psal. 108. quarum prima est, *Constitue super eum peccatorem:* secunda, *Diabolus stet a dextris eius:* tertia, *Cum iudicatur, exeat condemnatus:* quarta, *Oratio eius fiat in peccatum:* quinta, *Fiant dies eius pauci:* sexta, *Episcopatum eius accipiat alter*, etc. Hinc denique, ait Hegesippus, Iudæi capti a Tito triginta venditi sunt uno denario, hoc est, uno Regali, sive Iulio.

Vers. 16. Luc. 22. 6. Marc. 14. 11. ET EXINDE QUÆREBAT OPPORTUNITATEM UT EUM TRADERET.) Illamque invenit postero die Iovis, qui fuit primus azymorum, ut sequitur. Audi Origenem: *Qualem autem opportunitatem quærebat, Lucas manifestius explanavit, dicens: Et quærebat opportunitatem tradendi eum eis sine turba, id est, quando populus non erat circa eum, sed secretus erat cum discipulis suis, quod et fecit, eum tradens nocte post cœnam, cum secretus esset in prædio Gethsemani.*

Vers. 17. Luc. 22. 7. 9. Marc. 14. 12. PRIMA AUTEM DIE AZYMORUM ACCESSERUNT DISCIPULI AD IESUM, DICENTES: UBI VIS PAREMUS TIBI COMEDERE PASCHA?) Id est, agnum paschalem, qui pro transitu in festo Paschatis Deo immolabatur, et immolatus assatusque a singulis comedebatur: Pascha enim proprie transitum, inde metonymice agnum pro transitu immolatum, ac rursum diem et festum, quo agnus immolabatur, significat. Porro quia agnus hic comedi debebat cum panibus azymis, id est, puris et non fermentatis, ex lege Exodi 12. idque per septem dies, qui proinde dies azymorum dicebantur: hinc prima dies azymorum eadem erat cum die et festo Paschatis; cum Paschate enim incipiebat usus et esus azymorum, ut dixi Exodi 12. Pascha autem celebrabatur, die 14. mensis primi ad vesperam, puta in plenilunio mensis primi *Nisan* dicti, qui erat iis, in quem cadebat plenilunium incidens in æquinoctium vernum, vel illud proxime sequens. Quare Nisan respondet partim nostro Martio, partim Aprili. *(Dies azymorum, quinam?)*

(Chronotaxis ultimorum dierum Christi.) Hæc ergo est chronotaxis ultimorum octo dierum vitæ Christi: Christus feria sexta sive die Veneris, quæ fuit octava dies mensis *Nisan*, ex Ephrem venit in Bethaniam. Postero die Sabbati cœnavit in domo Simonis leprosi, ubi unxit eum Magdalena murmurante Iuda, quod unguenti huius pretium non accepisset, ideoque de Christo prodendo cogitante. Sequenti die Dominica, quæ fuit dies decima mensis *Nisan*, Christus solemni pompa cum ramis ingressus est Ierusalem. Undecima die *Nisan*, sive postera die Lunæ sterili ficui maledixit et in templo docuit. Duodecima die *Nisan*, sive die Martis, docens in templo, disputavit cum Scribis et Pharisæis, ac eis multoties *væ* interminatus est, Matth. 23. atque de tempore excidii orbis et urbis Ierosolymæ vaticinatus est, ac utriusque signa prævia prædixit, ideoque variis parabolis omnes ad vigilantiam et studium bonorum operum est adhortatus, Matth. 24. et 25. Decima tertia die *Nisan*, sive die Mercurii, principes consilium inierunt de Christo capiendo: in quo Iudas illum eis vendidit triginta argenteis. Decimaquarta *Nisan*, sive die Iovis ad vesperam fuit festum Paschæ, in qua Christus agnum paschalem cum suis comedit, Eucharistiam instituit, ac mox orans in Gethsemani a Iuda proditus et a Iudæis comprehensus est. Decima quinta die *Nisan*, sive die Veneris crucifixus et occisus est. Decima sexta die *Nisan*, sive Sabbato requievit in sepulcro. Decima septima die *Nisan*, sive die Dominica e sepulcro gloriosus resurrexit.

PRIMA AUTEM DIE AZYMORUM.) Id est quartadecima Luna, sive plenilunio, sive die 14. primi mensis Nisan, Christus ante vel sub meridiem misit ex Bethania duos discipulos Ierusalem, ad parandum et assandum agnum paschalem, ut vespere eum cum suis comederet. Ubi nota, primum diem azymorum aliquando vocari diem 14. mensis Nisan, aliquando vero diem 15. Nam vespera illa qua Iudæi celebrabant phase, cum quo incipiebant dies et esus azymorum, secundum computum dierum naturalem, pertinebat ad diem præcedentem, puta ad diem 14. Nisan: eadem vero secundum computum sacrum, qui servabatur in festis, pertinebat ad diem sequentem, qui erat dies 15.

A Nisan. Festa enim Hebræorum incipiebant a vespera, et finiebantur in vespera sequenti: ita S. Augustin. epist. 86. ad Casulanum.

(Quo die Christus instituit Eucharistiam.) Quæres, qua die præcise Christus celebravit Pascha, et instituit Eucharistiam, an eodem die quo Iudæi celebrarunt Pascha, an alio? Suppono Christum passum et crucifixum feria sexta, sive die Veneris, ut patet ex Luca et Ioanne, et ex totius Ecclesiæ sensu et consensu: pridie ergo, id est, die Iovis ad vesperam cœnavit agnum et Eucharistiam instituit. Iam

(I. Sententia.) Primo, Euthymius et Græci autumant Christum celebrasse Pascha Luna 13. sive 13. mensis Nisan: ipsum enim prævenisse tempus Paschæ a lege statutum, ob suam passionem, quæ postero die quo Iudæi celebrabant Pascha, futura erat. Et quia postero die cum Paschate incipiebat usus azymorum, censent Christum ante azyma instituisse Eucharistiam in pane non azymo, sed fermentato, ideoque ipsi celebrant in fermentato, dicuntque hoc esse præceptum: unde Latinos celebrantes in azymo B damnant, vocantque hæreticos et azymitas, et eorum altaria abluunt, quasi pane azymo polluta, antequam in eis celebrent. Probant ex S. Ioanne, qui cap. 13. v. 1. et 2. ait, *ante diem festum Paschæ*, id est ante 14. Lunam cum incipiebant azyma, Christum fecisse cœnam, scilicet agni paschalis et Eucharistiæ.

II. Secundo, Rupertus, Ioannes Lucidus, Gagneius, Iansenius, Maldonatus, et fuse Salmeron tract. 9. t. 4. censent Christum iuxta legem celebrasse Pascha lunatione 14. sive die 14. Nisan, Iudæos vero illud distulisse in diem 15. Nisan (quibus favere videtur S. Ioannes:) Traditio enim erat, ait Burgensis ex Seder Olam, ut si Pascha incideret in feriam sextam, sive in Parasceven, transferretur in Sabbatum, ne duo festa solemnia, scilicet Paschæ et Sabbati concurrerent. Verum hæc traditio et consuetudo recentior est, cœpitque post Christum, ut ex Thamuld et Aben Ezra, ac ex S. Epiphanio et Asianis probat Bellar. lib. de Eucharistia c. 8. ac Toletus, Suarez, D. Thomas, C Abulensis et alii.

(III. genuina.) Cum quibus dico, Christum et Iudæos eadem die a lege præscripta celebrasse Pascha, scilicet die 14. mensis Nisan ad vesperam. Id ita esse patet ex Matthæo, Marco et Luca, qui aiunt Christum celebrasse Pascha primo die azymorum, quo *necesse erat* (ex lege) *occidi Pascha*, et quo die *immolabant pascha*, scilicet Iudæi. Alioqui enim Iudæi Christum, quasi legis et Iudaismi transgressorem et apostatam arguissent, et damnassent.

(Obiectio. I.) Obiicies primo, si Christus celebravit Pascha die 14. Nisan, quomodo ergo Matthæus, Marcus et Lucas aiunt ipsum illud celebrasse prima die azymorum; hæc enim incidebat in diem 15. Nisan. *(Solvitur.)* Resp. Iam dixi, primum diem azymorum partim esse et dici diem 14. Nisan, partim 15. Nam vespera illa qua Iudæi celebrabant phase, cum quo incipiebant dies et usus azymorum, secundum computum naturalem dierum pertinebat ad diem quæ vesperam præcedebat, scilicet ad diem 14. Nisan: eadem vero secundum computum sacrum festorum, pertinebat ad diem se- D quentem, quæ erat 15. Nisan, quia Iudæi festa celebrabant a vespera in vesperam. Et hoc sensu ait Ioannes Christum cœnasse agnum *ante diem festum paschæ*, hoc est die 14. Nisan ad vesperam, quæ præcedit diem festum Paschæ, id est diem 15. Nisan, quæ est prima azymorum iuxta computum sacrum.

II. Obiicies secundo, Ioannis 18. 28. dicitur, Iudæos non ingressos fuisse prætorium, ne contaminarentur, sed ut puri purum comederent pascha. Resp. Pascha ibi non significat agnum paschalem, hic enim iam erat immolatus et comestus vespera præcedente, sed significat alias victimas paschales, quæ per septem consequentes dies, ac præsertim primo die azymorum, id est mane diei 15. Lunæ ex lege immolari solebant.

III. Obiicies tertio, Ioannes c. 19. 21. diem decimum quintum Nisan, quo Christus celebravit cœnam agni, vocat parasceven paschæ. Resp. *Paschæ*, id est Sabbati paschalis, seu Sabbati quod intra hebdomadam Paschæ occurrebat, ideoque cæteris Sabbatis erat sanctius et ce-

lebrius. Unde Ioannes ibidem explicans subiicit: *Erat enim magnus dies ille Sabbati.* Patet id ex Marco qui cap. 15. 32. Parasceven hanc vocat prosabbatum: *Erat*, inquit, *parasceve*, *quod est ante Sabbatum.* In parasceve enim, puta die Veneris parandi erant cibi et cætera necessaria pro Sabbato postridie futuro. Sabbato enim, utpote sanctissimo, cessandum erat ab omni opere, ut nec cibos coquere liceret, quod tamen aliis festis licebat.

IV. Obiicies quarto, Principes dicunt Matth. 26. 5. *Non in die festo*, capiamus et occidamus Christum. Resp. eos postea per proditionem Iudæ mutasse consilium, ac Christum ipso festo Paschæ cepisse et occidisse.

V. Obiicies quinto, Pentecoste illo anno quo mortuus est Christus, incidit in diem Dominicam: in Dominica enim descendit Spiritus sanctus in Apostolos: ergo si ab hac Dominica retro dies 50. computes, pascha incidit in diem sabbati. Ad hoc argumentum fuse respondi Actor. 2. v. 1.

ACCESSERUNT DISCIPULI (duo, ait Marcus, scilicet Ioannes et Petrus, ait Lucas) AD IESUM, DICENTES: UBI PAREMUS TIBI COMEDERE PASCHA.) *Ubi*, non quærunt de oppido vel urbe, sed de domo vel hospitio. Certi enim erant ex lege Deuter. 16. v. 5. 6. et 7. Pascha non posse immolari nisi in Ierusalem, utpote urbe electa a Deo ad sui cultum et templum. Unde Titus Dei vindicta obsidens Ierusalem in Paschate, omnes Iudæos, qui ex tota Iudæa ad celebrandum Pascha confluxerant, constrinxit et cepit, vel occidit: quamquam agnus paschalis non in templo a sacerdotibus, sed domi immolabatur a quolibet patrefamilias, qui ad hoc retinebat ius priscum sacerdotii, olim datum primogenitis familiarum. Id diserte docet Philo l. de Decalogo sub finem: *Pascha*, inquit, *populariter singuli sacrificant non expectatis sacerdotibus, ipsi permissu legis hic fungentes sacerdotio.* Nam sacrificium agni paschalis magis in eius comestione (unde aiunt discipuli, *comedere Pascha*) quam immolatione consistebat. Hinc et mactari, immolari, excoriari et assari poterat, non quidem a publicis et profanis lanionibus, sed vel a sacerdote, vel a quopiam e familia, quem paterfamilias designasset, uti Petrus et Ioannes hic missi a Christo agnum mactarunt, immolarunt, assarunt, pararuntque panes azymos et lactucas agrestes, cum quibus comedendus erat agnus. Porro agnus solebat mactari hora nona, hoc est, tertia pomeridiana, teste Iosepho l. 7. de bello c. 17. ut iuxta legem Exodi 12. vespere comedi posset.

Pascha non poterat immolari nisi in Ierusalem.

Hora tertia pomeridiana mactabatur agnus paschalis.

Vers. 18 Luc. 22. v. 10. 11. Marc. 14 v. 13. 14.

AT IESUS DIXIT: ITE IN CIVITATEM (Ierusalem; hinc patet Christum hæc dixisse in Bethania) AD QUEMDAM, ET DICITE EI: MAGISTER DICIT, TEMPUS MEUM PROPE EST, APUD TE FACIO PASCHA CUM DISCIPULIS MEIS.) *Ad quemdam*, Syrus, *levath pelon*, id est, *ad talem.* Hebræi dicunt *peloni almoni*, (unde Hispani suum *fulano* acceperunt) cum aliquem designant quem non nominant. Porro quibus notis eum designarit, significat Marcus dicens: *Occurret vobis homo lagenam aquæ baiulans, sequimini eum, et quocumque introierit dicite domino domus, Quia magister dicit: ubi est refectio* (locus refectionis) *mea, ubi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse ostendet vobis cœnaculum grande stratum, et illic parate nobis. Et abierunt discipuli et venerunt in civitatem, et invenerunt sicut dixerat illis, et paraverunt Pascha.* Idem habet Lucas c. 22. 10.

Ubi nota, hunc lagenæ baiulum et domus indicem, alium fuisse ab hero vel domino domus, ut patet ex verbis Marci. Hic enim herus videtur fuisse vir honestus et dives habens amplas ædes, et ut videtur amicus et discipulus Christi. Traditio est hanc domum fuisse Ioannis, qui cognominatus est Marcus, fuitque socius Pauli et Barnabæ in profectione et prædicatione Evangelii. Unde in hac eadem domo latuere Apostoli post necem Christi, ibique Christus post resurrectionem ipso die paschatis vespere eis apparuit, ibi quoque orantes receperunt Spiritum sanctum in Pentecoste. Unde Petrus e carcere Herodiano liberatus ab Angelo, ad fideles in hac domo congregatos sese recepit, teste Luca Act. 12. 12. Quocirca hæc domus versa est in Ecclesiam. In ea enim ædificata est Sion, omnium Ecclesiarum maxima et sanctissima. Quæ omnia

Ecclesia Sion, quæ?

A docet Alexander in vita S. Barnabæ Apostoli, quem sequuntur Baronius, Ians. Adrichom. et Noster Canisius l. 5. Marialis c. 1. Pro *ubi est refectio mea*, ut vertit Interpres in Marco, Græce est κατάλυμα, id est, *diversorium*, ut vertit Interpres in Luca et Syrus, idque clarius est. Pro *cœnaculum*, Græce est ἀνώγεων, q. d. tabulatum vel solarium, supra solum sursum elevatum, qualia videmus Romæ ab honestioribus habitari. Unde hoc fuit typus Ecclesiæ, quæ a terra in cælum tendit, ac mente in cælis versatur.

TEMPUS MEUM PROPE EST.) *Tempus*, scilicet moriendi et legationem meam consummandi, ut per mortem et resurrectionem ad Patrem, qui e cælis in carnem et terram me misit, redeam.

APUD TE FACIO (id est, facere decrevi, facere cupio) PASCHA.)

ET FECERUNT DISCIPULI (Petrus et Ioannes) SICUT CONSTITUIT (Græce συνετάξεν, id est, ordinaverat, præceperat) ILLIS IESUS, ET PARAVERUNT PASCHA.) Id est, B agnum paschalem mactarunt, excoriarunt, assarunt. Porro agnus assandus referebat ideam Christi crucifixi. Nam ut docet S. Iustinus contra Thryphonium perfodiebatur corpus agni veru, pedes vero tam posteriores qui pedum, quam priores qui manuum sunt loco, distendebantur, divaricabanturque bacillis infixis in volas: tamquam si veru stipitem crucis, bacilli vero transversum lignum præsignassent, una cum clavis in divini agni manus pedesque infixis: nam ignis afflictionis hic non minor fuit, quam illic flammeus. Nescio autem quid vulnerum perpetuo gerant agni in mediis pedum volis, non absimili modo quo Salvator noster ex cruce reservat in manibus et pedibus fixuras clavorum, ait Francisc. Lucas. Quocirca Christus veniens domum vidensque agnum assari, in eo quasi in viva sui imagine intuebatur suam crucifixionem, in qua ipse simili modo distendendus, clavis affigendus, et igne tum doloris, tum magis amoris, postero die assandus erat in cruce. Quare agnum hunc quasi sui typum et magis seipsum magno intimi ardoris sensu Deo C Patri offerebat in holocaustum, et quasi victimam pro peccatis totius mundi. Idem intellexerunt Apostoli postquam viderunt Christum crucifigi.

Vers. 19. Luc. 22. 13. Marc 14. 16.

Christus in agno se in cruce intuebatur.

VESPERE AUTEM FACTO, DISCUMBEBAT CUM DUODECIM DISCIPULIS SUIS.) Vespere enim iuxta legem comedendus erat agnus, idque a stantibus, ut significarent Hebræi se paratos ad iter, ac ex Ægypto proficisci in terram promissam, scilicet in Chanaan. Vide dicta Exodi 12. Dicitur tamen Iesus cum suis hic discubuisse, quia veteres cœnaturi in thoris, id est, lectulis mensalibus discumbebant, id est, prono deorsum corpore iacebant, sursum vero innixi cubitis quasi sedebant iuxta mensam. Ex quo ritu etiamnum mansit phrasis, qua dicimur accumbere mensæ, id est, accubare mensæ, cum illi more nostro assidemus. Marcus cap. 14. 17. habet: *Vespere autem facto venit cum duodecim*, id est, cum toto collegio Apostolorum; ex quo tamen duos iam ante ad omnia præparandum præmiserat: ergo præcise venit cum decem reliquis dumtaxat: D dicitur tamen venisse cum duodecim, quia duo illi paulo ante eo mittente iam venerant.

Vers. 20. Luc. 22. 14 Marc. 14. 17.

Quæres, an Iudas proditor interfuerit celebrationi paschæ et Eucharistiæ, illamque sumpserit? negant S. Hilarius, et Theopylactus hic, ac Clemens Romanus lib. 5. constitut. c. 16. et ibi Turrianus ac Innocent. III. Pont. l. 4. de Mysterio Euchar. c. 13. Rupertus l. 10. in Matth. in fine. Favere videtur S. Dionysius de Eccles. hierar. c. 3. initio, et ita eum ibidem explicant S. Maximus et Pachimerus; sed idem S. Dionysius pro contraria sententia facile explicari potest, pro qua eum citat S. Thomas, Dionys. Carthusianus et alii; Theophylactum quoque pro utraque sententia exponere licet. Ratio eorum est, quia proditor indignus erat tantis mysteriis, et a sacra Synaxi arcendus.

Verum Iudam interfuisse Paschæ et Eucharistiæ, ac cum cæteris Apostolis communicasse, communis est cæterorum Patrum et doctorum sententia, scilicet Origenis, Cyrilli, Chrysost. S. Ambros. S. Leonis, S. Cypriani, S.

Iudas sumpsit S. Eucharistiam.

Augustini, Rabani, Bedæ, S. Thomæ et aliorum, quos citat et sequitur Suarez 3. part. quæst. 73. art. 5. disp. 41. sect. 3. ubi ostendit etiam S. Dionysium idem sentire. Ait enim sic Dionysius: *Et ipse auctor symbolorum* (Christus) *iustissime separat eum, qui non sicut ipse, nec pari modo simplicitate sacra concœnaverat*, q. d. Christus separat Iudam a suo Apostolorum consortio, dicens quod facis fac citius, eo quod indigne sacram Eucharistiam secum sumpsisset et cœnasset; mox enim post indignam communicationem intravit in eum Satanas, eumque ad proditionem Christi perficiendam impulit, uti docet S. Chrysostomus homil. 1. et 2. de proditione Iudæ, S. Augustinus in Psalm. 10. et Cyril. catechesi 13.

Probat 1. Probatur hæc sententia primo, quia Matthæus hic ait, Christum discubuisse ad cœnam agni et Eucharistiæ cum 12. Apostolis; ergo etiam cum Iuda: nam hic erat unus ex duodecim. Unde v. 21. sequitur: *Et edentibus illis dixit: Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est.*
2. Secundo, quia Marcus c. 14. 23. de calice Eucharistiæ ait: *Et biberunt ex illo omnes*, scilicet duodecim Apostoli, quos ad cœnam hanc cum Christo venisse paulo ante
3. dixerat v. 17. Tertio, quia Lucas c. 22. 21. ait Christum post consecrationem calicis Eucharistiæ illico subiecisse: *Verumtamen ecce manus tradentis me mecum est in men-*
4. *sa*; ergo aderat Iudas. Quarto, quia Ioannes c. 13. narrans Christum ante Eucharistiam lavisse pedes Apostolorum, significat v. 10. ut sequenti etiam, lavisse pedes Iudæ, dicendo: *Vos mundi estis, sed non omnes. Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum.* Si Christus Iudæ lavit pedes, ergo eidem dedit Eucharistiam, quæ mox ab eo
5. instituta est: ad hanc enim dirigebatur hæc lotio. Quinto, quia Christus post cœnam Eucharistiæ dixit, unum ex mensæ secum accumbentibus, puta Iudam, esse suum proditorem, ut patet Ioannis 13. v. 12. 18. et seq. cumque Ioannes a Christo peteret, quisnam esset proditor? respondit Christus ibidem v. 26. *Ille est cui intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ*, ac subdit vers. 30. *Cum ergo accepisset ille buccellam, exivit continuo*, ad prodendum Iudæis Christum.

Ratio a priori. Ratio a priori est, quia, etsi Christus licite posset peccatum et proditionem Iudæ Apostolis occultam detegere, ad divinitatis et charitatis suæ manifestationem, tum quia ipse erat dominus famæ Iudæ; tum quod proditio Iudæ alibi, puta apud principes et seniores esset publica, ac apud Apostolos paulo post ipso facto, et proditionis executione foret evulganda; noluit tamen id facere Christus, ut perfectæ charitatis daret exemplum, utque per eam Iudam ad pœnitentiam alliceret. Denique ut doceret occultos peccatores non esse prodendos, publice traducendos et infamandos, ideoque nec a sacra Synaxi arcendos. Quare cum Christus instituendo Eucharistiam, Apostolos crearit sacerdotes et Episcopos, cum dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*; sequitur cum Iudam quoque qui præsens erat creasse sacerdotem et Episcopum. Unde de eo dicitur Psalm. 108. *Et episcopatum eius accipiat alter.* Hoc enim de Iuda interpretatur S. Petrus Actor. 1. licet enim ibi pro *episcopatum* Hebr. sit פקדתו *pekuddato*, id est, *præfecturam eius*, scilicet Apostolatum eius, tamen *episcopatum* proprie dictum accipi nil vetat, uti accipit Suarez 3. part. quæst. 73. art. 5. disput. 41. sect. 3. Denique non alios quam duodecim Apostolos interfuisse huic cœnæ et Eucharistiæ, hinc liquet: hic enim duodecim dumtaxat nominantur et censentur; quod nota contra Euthym. qui alios quoque interfuisse arbitratur.

Vers. 21. Marc. 14. 18. Ioan. 13. 21. Et edentibus illis, dixit: Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est.) Græce παραδώσει, id est, *prodet* me Iudæis meis hostibus. Sic et Syrus. Matthæus id Christum dixisse narrat ante institutionem Eucharistiæ, Lucas vero cap. 22. 21. post eam, idque verius est. Noluit enim Christus animos discipulorum ante Eucharistiam tam funesto nuntio turbare, sed totos ad considerationem tanti Sacramenti intentos devotosque colligere et erigere. Quare Matthæus usus est prolepsi et anticipatione, licet Euthym. et S. August. lib. 3. de

Proditionem sui Apostolis detegit Christus.

A consensu Evangel. c. 1. bis id a Christo dictum putent, scilicet tam ante quam post Eucharistiam. *Traditurus est*, proditurus post paucas horas. Prædixit id Christus, tum ut se proditionis conscium ostenderet, ac se non ignoranter nec invitum, sed ultro pati significaret. Unde non fugit, sed proditori sese obtulit: tum ut Iudæ conscientiam pungeret, et ad pœnitendum stimularet. Ita S. Hieronymus: *Mittit*, ait, *crimen in numero, ut conscius agat pœnitentiam.* Iudam non nominavit Christus tribus de causis. Primo, ut eius famæ consuleret, nosque idem facere doceret. Secundo, ne Petrus et Apostoli in Iudam insurgerent, eumque discerperent. Tertio, ut Iudam hac lenitate et charitate ad pœnitentiam provocaret. Unde S. Leo serm. 7. de Passione ait: *Notam sibi esse proditoris conscientiam demonstravit, non aspera nec aperta impium increpatione confundens, sed leni ac tacita admonitione convincens, ut facilius corrigeret pœnitendo quem nulla deformasset abiectio.* Et mox: *Redi in integrum, et deposito furore resipisce. Clementia invitat, salus pulsat, ad vi-* B *tam vita te revocat.*

Et contristati valde (Syrus, *et ægre fuit eis vehementer*) cœperunt singuli dicere: Numquid ego sum Domine?) Syrus, *mori*, id est, *Domine mi*, scilicet dulcissime et desideratissime. Summe enim dolebant Christum Dominum, patrem et magistrum suum, a quo toti pendebant, sibi eripi et mori, idque per proditionem, eamque faciendam per unum e suo Apostolorum collegio, quæ summa erat iniuria, indignitas et collegii totius infamia. Unde hæc Christi verba instar gladii dolore transfixerunt eorum corda, ut *semimortui fierent*, ait Chrysostomus. Vers. 22. Marc. 14. 16.

Singuli.) Ergo et Iudas, ne si solus taceret, se cæteris Apostolis silentio suo proderet, aut sceleris suspectum redderet. Nam ut ait Origenes: *Existimo quia in primis putavit latere quasi hominem, qui postquam vidit conscientiam suam notam Christo, amplexus est occultationem positam in verbis ipsius: quorum primum infidelitatis erat, secundum autem impudentiæ.* Cæteri vero Apostoli C dixerunt pariter: *Numquid ego sum Domine?* quia licet eos conscientia tanti criminis non argueret, tamen ut ait S. Chrysostom. (qui id accepit a S. Basil. in reg. brev. 301.) magis verbis Christi quam conscientiæ suæ fidebant, præsertim quia, ut alibi ait S. Augustinus: *Non est peccatum quod fecit homo, quod non faciat alter homo, si desit rector a quo factus est homo.*

At ipse respondens ait: Qui intingit mecum manum in paropside (*in patina*, ita Syrus) hic me tradet.) Syrus, *proditurus est*; Græce, ὁ ἐμβάψας, in aoristo, *qui intinxit*, qui intingere solet. Videtur Iudas ut proditionem dissimularet, et Christo se magis amicum ostenderet, sæpius cum ipso in patinam alicuius iusculi, aceti, vel salsamenti panem vel carnem intinxisse: sed quia idem faciebant subinde alii Apostoli, hinc ex hisce verbis Christi Iudam proditorem ab eo designari, certo cognoscere nequiverunt. Unde aliis interrogationibus id a Christo expiscari satagerunt. Vers. 23. Marc. 14. 20. Luc. 22. 21.

D Ubi nota, ad concordiam Evangelistarum, qui diversimode designationem Iudæ proditoris narrant, hunc fuisse ordinem historiæ, qui omnes Evangelistas inter se conciliat. Primo, Christus ante Eucharistiam, ut patet ex Matthæo et Marco, prædixit se prodendum ab aliquo Apostolorum; sed generatim et indefinite, proditorem non nominando, nec designando. Deinde singulis Apostolorum interrogantibus: *Numquid ego sum Domine?* Christus respondit eum esse proditorem, qui intingeret secum manum in paropside: quia veteres sicut terni vel quaterni in lectulis mensæ accumbebant, uti dixi Esther 1. v. 6. ita et terni vel quaterni communem habebant paropsidem, imo et eamdem habere poterant qui accumbebant in lectulis oppositis vel lateralibus. Igitur quia plures Apostoli eamdem habebant paropsidem, hinc hisce verbis non definite indicavit Christus quis esset proditor. Christus deinde instituit Eucharistiam: quo facto rursus ait proditorem secum esse in mensa, ut diserte narrat Lucas, de quo plura Ioann. 13. v. 21. Quocirca Petrus innuit Ioanni recumbenti in sinu Christi, ut roget eum, Ordo detectionis Iudæ proditoris.

quis definite et nominatim sit proditor. Ioanni id roganti respondet Christus eum esse, cui daturus sit buccellam, ac mox eam dat Iudæ: ille ea accepta, ex conscientia sceleris, et hoc indicio Christi sentiens se notari, impudenter et obstinate rogat: *Numquid ego sum Rabbi?* Christus respondet, *tu dixisti,* id est, *tu es;* quare ipse omnino detectum et infamatum se videns, quasi amens et furens egreditur ad proditionem Christi perficiendam, abitque in domum Caiphæ, ut ab eo lictores et satellites postulet, qui Christum comprehendant.

Vers. 24 Marc. 14 21. Luc. 22. v. 22. FILIUS QUIDEM HOMINIS VADIT, SICUT SCRIPTUM EST DE ILLO: VÆ AUTEM HOMINI ILLI, PER QUEM FILIUS HOMINIS TRADETUR: BONUM ERAT EI, SI NATUS NON FUISSET HOMO ILLE.) Quia *multo melius est non subsistere, quam male subsistere. Pœna prædicitur, ut quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia,* ait S. Hier. Minatur enim ei væ damnationis et gehennæ: longe enim satius est non esse, quam esse ad hoc tantum, ut semper miserrimus sit et perpetim ardeat in gehenna, uti ostendi Ecclesiastæ cap. 4. v. 2. et 3. Sapienter S. Hieronym. epist. ad Furiam: *Non quæruntur,* ait, *in Christianis initia, sed finis. Paulus male cœpit, sed bene finivit: Iudæ laudantur exordia, sed finis proditione damnatur.*

VADIT.) *Hisce verbis,* ait Victor Antioch. in cap. 14. Marci v. 21. Christus *mortem suam transitioni aut discessui cuipiam similiorem ostendit, quam veræ morti. Significat per eamdem vocem quoque sponte se ad mortem abire.* Porro proditio Iudæ fuit immane sacrilegium, in ipsam Christi et Dei personam directe admissum: quare fuit vere Christicidium et Deicidium. Quocirca Iudam profundissime iuxta Luciferum in gehenna degere, ibique acerbissime torqueri, valde est verisimile. Et hoc innuit τὸ *væ,* quod hic ei Christus præ aliis reprobis intentat. Hinc B. Franciscus Borgia in meditatione summe se humilians, collocabat se ad pedes Iudæ, id est, profundissime in inferno, dictitans se alibi locum sibi congruum suisque peccatis debitum, nec in cælo nec in terra, nec sub terra invenire. Ita habet eius vita.

Vers. 25. RESPONDENS AUTEM IUDAS, QUI TRADIDIT EUM (Arabicus, *Iudas traditor ipsius;* Syrus, *Iudas proditor*) DIXIT: NUMQUID EGO SUM RABBI? (o Magister) AIT ILLI (Christus) TU DIXISTI.) Franc. Lucas probabiliter putat Iudam id rogasse, postquam Christus buccella panis ei porrecta, eum proditorem Ioanni designasset, Ioannis 13. 26. uti dixi v. 23.

Porro rogat id Iudas ex fastu et impudentia, ut scelus tegeret, et *audacia bonam conscientiam mentiretur,* ait S. Hieronymus: putabat enim Christum ex modestia et lenitate auctorem sceleris non nominaturum, q. d. *Numquid ego sum* tuus, o Christe, proditor, qui tibi fideliter tot annis servivi, familiam tuam alui, omniaque negotia procuravi? Nam ut ait S. Leo serm. 7. de passione, *corpore tantum cum cœnantibus recumbebat, mente autem sacerdotum invidiam, testium falsitatem et furorem imperitæ plebis armabat.*

TU DIXISTI.) Est modesta Hebræorum responsio, qua confirmant id quod rogatur, q. d. Non est quod ego dicam et te proditorem nominem: tu enim talem te dicis et nominas, ac verum dicis, quia vere es proditor. Unde S. Chrysostomus extollit mansuetudinem Christi, qui ex iusta ira non ait, Tu scelеste, tu sacrilege, tu ingrate proditor, necem mihi machinaris; sed leniter: *Tu dixisti: ita terminos nobis ac regulas tolerantiæ et oblivionis fixit iniuriarum,* ait Chrysostomus, et ex eo Titus. Unde hac lenitate lenique et submissa voce, ac magis interna gratia Christus frænavit Ioannem et Petrum, et si qui alii id audiverunt, ne insurgerent in Iudam, eumque laniarent, præsertim quia Christus non clare dixit *tu es,* sed obscure *tu dixisti.*

Vers. 26. Luc. 22. 19. Marc 14 19. CŒNANTIBUS AUTEM EIS, ACCEPIT IESUS PANEM, ET BENEDIXIT AC FREGIT, DEDITQUE DISCIPULIS SUIS, ET AIT: ACCIPITE, ET COMEDITE: HOC EST CORPUS MEUM.) Sic et Syrus, Arabicus, Persicus: Æthiopicus vero significantius vertit: *Hæc ipsa caro mea.* Ægyptius addit *enim: Hoc enim corpus meum:* cæteri ergo τὸ *enim* subau-

A diunt: hoc enim supplendum esse hic, satis liquet ex consecratione vini vers. 28. *Hic est enim sanguis meus.* Vox *enim* dat causam cur manducare et bibere debeant, quia scilicet corpus et sanguis Christi eis, ab illo manducanda et bibenda offeruntur. Quis enim cibum et potum tam pretiosum et divinum avidissime non accipiat?

CŒNANTIBUS.) Id est, post cœnam, ut habet Lucas et Paulus, agni paschalis scilicet, sed dum adhuc mensæ epulis stratæ accumberent, ideoque Matthæus ait *cœnantibus.* Ubi nota triplicem hic fuisse Christi cœnam; primam sacram agni paschalis, quam iuxta legem Exodi 12. Christus et Apostoli peregerunt stantes; secundam communem aliorum ciborum post agnum, quam cœnarunt discumbentes in lectulis more communi gentis suæ: nec enim ex solo agno saturari poterant omnes personæ familiæ, præsertim si illa ampla erat et numerosa; quare post cœnam agni, addebatur cœna communis sive usualis aliorum ciborum; Christus vero tertiam addidit sacerrimam, imo divinam, scilicet institutionem Eucharistiæ. (Triplex cœna Christi.)

B Nam Christus ante Eucharistiam cœnavit agnum et cœnam usualem, quia decebat ut typus agni præiret veritatem Eucharistiæ, utque ultimum memoriale morituri, velut summum amoris pignus esset Eucharistia; hoc est quod aiunt Lucas et Paulus *post cœnam.* Ita Iansenius, Maldonatus, Franc. Lucas et alii: licet Suarez loco mox citando censeat, cœnam Eucharistiæ fuisse mediam inter cœnam agni et usualem. Iam vero ob reverentiam tanti Sacramenti, Apostolica traditio habet, ait S. Augustin. epistol. 128. ut Eucharistia non nisi a ieiunis sumatur. Quare perperam et dolose hæretici Eucharistiam vocant cœnam, esto primi Christiani aliquamdiu in cœna exemplo Christi Eucharistiam celebrarint, ut colligitur ex Paulo 1. Corinth. 11. 25. Porro in locum et memoriam secundæ cœnæ usualis et communis, quam Paulus Dominicam vocat, successit apud Christianos olim Agape, id est, epulum omnibus commune in signum et fomentum charitatis, sed post sumptam Eucharistiam. Denique

C Christus post cœnam agni, et communem sive usualem ante institutionem Eucharistiæ lavit pedes discipulorum, etiam Iudæ, ut significaret qua puritate ad tanta mysteria accedendum sit, ut patet Ioannis 13. v. 4. lotione peracta panem et vinum, quæ adhuc in mensa erant consecravit, ac in Eucharistiam, id est, in suum corpus et sanguinem convertit. Unde colligitur, quod Christus instituit Eucharistiam sub horam noctis primam vel secundam. Nam agnus qui vespere comedendus erat, una hora comedi poterat, imo citius, et altera hora pedes Apostolorum a Christo facile lavari poterant, ita ut sub horam noctis secundam Eucharistiam institueret. Initio enim noctis id factum patet ex iis, quæ deinde nocte illa gesta sunt. (Sub horam noctis secundam instituit Eucharistiam.) Nam post Eucharistiæ sumptionem Iudas exiit, ut ministros principum accerseret, qui Christum comprehenderent. Christus interim prolixum habuit sermonem: quem Ioannes recenset cap. 14. 15. 16. et 17. Quo finito exiit in montem Olivarum, ibique prolixe oravit, ac deinde a Iuda proditus et a Iudæis captus, et ex horto Gethse-

D mani retractus Ierusalem, ductus est ad Annam, deinde ad Caipham, demum magna parte noctis reliquæ, a ministris sacerdotum alapis cæsus, consputus et illusus fuit, a ministris inquam qui lucem et diem expectabant, ut Christum Pilato damnandum sisterent. Ergo videtur Christus Eucharistiam instituisse sub initium noctis diei Iovis. Ita Suarez 3. p. q. 73. art. 5. disp. 41. sect. 4.

Denique audi Concilium Trident. sess. 22. c. 1. *Christus celebrato veteri paschate, quod in memoriam exitus de Ægypto multitudo filiorum Israel immolabat, novum instituit Pascha seipsum ab Ecclesia per sacerdotes sub signis visibilibus immolandum, in memoriam transitus sui ex hoc mundo ad Patrem, quando per sui sanguinis effusionem nos redemit, eripuitque de potestate tenebrarum, et in regnum suum transtulit.*

ACCEPIT IESUS PANEM.) Nota hic quinque actiones Christi Primo, Christus accepit panem. Secundo, gratias egit Patri. Tertio, panem benedixit, ut habet S. Matth. c. 26. 26. Quarto, panem fregit. Quinto, porrexit et inter por-

Obiicit Calvinus. rigendum dixit: *Accipite et manducate, hoc est corpus meum.* Hæc enim verba tam porrigentis sunt quam consecrantis. Hinc ruit argumentum Calvini: Omnia, inquit, verba hæc, scilicet accepit, benedixit, fregit, dedit, respiciunt et referunt panem: ergo panem acceperunt et comederunt Apostoli, non corpus Christi. Respondeo ad antecedens: Respondetur. Hæc verba referunt panem, non qui manebat panis, sed qui inter dandum vi verborum et consecrationis Christi, convertebatur in corpus Christi. Sic dicere potuisset Christus in Cana Galilææ: Accipite et bibite, hoc est enim vinum, si per hæc verba mutare voluisset aquam in vinum. Sic vulgo dicimus, Herodes S. Ioannem incarceravit, occidit, sepelivit vel sepeliri permisit, cum tamen non incarceravit eumdem quem sepelivit: quia hominem incarceravit, cadaver vero occisi sepelivit. Talis ergo, et consequenter æque vulgaris est hæc Evangelistarum et Pauli de Eucharistia locutio.

Nota secundo, ex eo quod Christus ait: *Accipite, hoc est enim,* etc. hinc videri Christum unum panem accepisse, eumque inter consecrandum fregisse in duodecim B partes, simulque singulis Apostolis unam distribuisse, quam quisque videtur manu accepisse. Unde et diu in Ecclesia Christianis fidelibus Eucharistia in manus data fuit, ut patet ex Tertul. l. de spectaculis, ex Cyrillo Hierosol. catachesi 5. mystagogica, ex S. August. ser. 244. Postea tamen periculi et reverentiæ causa, in os data est Eucharistia.

Denique Apostoli ad tam insolitam Christi actionem, tamque novum et mirum Sacramentum mirati et turbati non sunt, duplici de causa. Prima, quia iam ante fuerant instructi et præmoniti, Ioan. 6. ut Chrysost. docet hom. 83. in Matt. Altera, quia idem Christus qui mysteria tradebat, mentem eorum fide illustrabat, ut simpliciter crederent. Nam multa alia mirabiliora sine turbatione audierant, et crediderant, quale erat in primis, hominem illum, quem videbant comedere, bibere, dormire, fatigari esse verum Deum; etiam tunc esse in cælo cum loqueretur in terris, diceretque Ioan. 3. 13. *Nemo ascendit in* C *cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo.*

Benedixit.) Nota, Christum ante consecrationem Eucharistiæ Primo, gratias egisse Deo Patri, uti habent Lucas et Paulus, idque oculis de more suo in cælum elevatis, ut habetur in Canone nostro et Liturgia S. Iacobi. Unde hoc Sacramentum dictum est Eucharistia, id est, gratiarum actio, quia ipsum maxima est gratia, ac consequenter cum maxima gratiarum actione sumendum. Eucharistia quid?

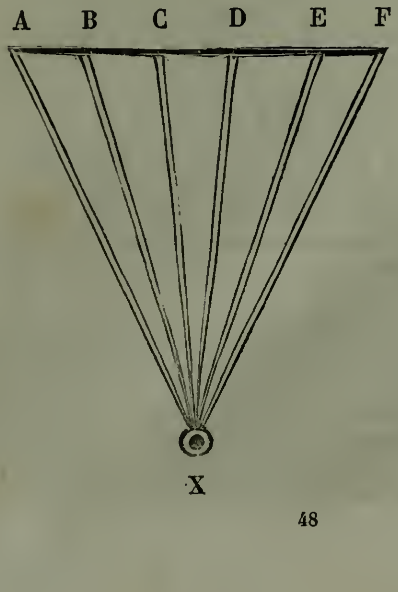
Christus benedixit panem, cur? Secundo nota, Christum benedixisse non Patrem, ut volunt hæretici, sed panem et vinum, ut expresse habet hic Paulus dicens: *Calix benedictionis, cui benedicimus,* etc. 1. Cor. 10. Benedixit autem Christus panem et calicem, hoc est Dei benedictionem et omnipotentiam super panem et vinum invocavit, ut præsto esset etiam et in futuris omnibus consecrationibus, ad panem convertendum in corpus, et vinum calicis in sanguinem Christi, quando legitime pronuntiantur verba consecrationis. Similis fuit benedictio panum Lucæ 9. 16. Non ergo benedictio hæc D fuit consecratio, licet id velit D. Thom. 3. p. q. 78. art. 1. ad 1. sed prævia oratio. Ita Concil. Trident. sess. 13. c. 1. unde in Liturgia S. Iacobi, Basilii et nostra, Christi exemplo petimus, ut Deus benedicat hæc dona, ut divina virtus in panem et calicem descendat, ad perficiendam consecrationem: et hinc dicitur *calix benedictionis,* id est, a Christo benedictus. Unde Paulus 1. Cor. 10. 16. *Calix benedictionis,* inquit, *cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est?*

Denique videtur Christus signum crucis formando super panem, eum benedixisse, et benedicendo invocasse Dei opem, ad futuram consecrationem et transubstantiationem. Nam ex usu Ecclesiæ, sacerdotes in consecratione panem et vinum signo crucis benedicunt, idque faciunt exemplo Christi.

Hoc est corpus meum.) Hinc patet in Eucharistia non esse figuram corporis Christi, uti pervertunt Novan- A tes, sed verum et proprium corpus Christi, quod ex B. Virgine natum et in monte Calvariæ crucifixum est, uti omnibus sæculis credidit Ecclesia, et in plurimis Conciliis definivit, sicuti multis ostendi 1. Corinth. 11. 24. ubi Paulus iisdem verbis institutionem Eucharistiæ a Christo factam repetit, et enarrat. Quibus adde, nonnullos a fide hac avelli, eo quod comprehendere nequeant, quomodo corpus Christi tam altum et magnum, possit contineri totum sub parvula hostia: sed hi cogitare debent Deum esse omnipotentem, qui ut naturam instituit, ita contra eam supernaturaliter cum vult sæpe operatur, ut naturæ rerumque omnium se Dominum et Deum ostendat. Quare quidquid est in natura proprietatis, hoc a Deo inverti et everti potest, ac consequenter facere potest Deus, ut quantitas magna parvo loco, imo puncto contineatur. Hæc est ratio Theologica. Verum ut infirmis nonnullorum mentibus plene satisfaciam, duo evidentia huius mysterii, quod possibile sit, argumenta subiungam, quæ vim habent ex simili analogia.

Demonstratio physica, quod Christus possit esse sub parva hostia. Accipe ergo huius rei analogicam quasi demonstrationem, primo physicam, secundo mathematicam. Physica est in speculo et in oculo. Tam enim speculum quam oculus exiguus, in se recipiunt integram quantitatem maximorum non tantum hominum, sed et domorum, templorum, arborum, montium, etc. eamque integram clare referunt et repræsentant. Quidni ergo parva hostia, Deo agente, totum exhibeat Christum? Dices, hoc in oculo et speculo fieri spiritualiter per species intentionales opticas, sive visivas. Resp. Pari modo Christi corpus in Eucharistia accipit spiritalem modum existendi, ut quasi spiritus spiritualiter sit in puncto hostiæ. Adde ipsas species intentionales, non ita esse spirituales, quin revera sint entitates naturales et physicæ, imo corporeæ: inhærent enim corpori, scilicet aeri; harum tamen plurimas, et quasi infinitas videmus simul in speculo et oculo recipi, et comprehendi. Si hoc quotidie fit naturaliter in speciebus oculo receptis, multo magis idem facere potest omnipotentia Dei supernaturaliter, in corpore Christi per miraculum in Eucharistia.

Demonstratio eiusdem mathematica. Accipe nunc eiusdem rei analogicam quasi demonstrationem mathematicam, ut videas quomodo magna quantitas, in parva, imo in quolibet eius puncto tota excipi possit. Accipe inquam, duplicem hanc figuram, trianguli solius et trianguli cum circulo: prius triangulum solum, deinde eum cum circulo inspiciamus: hostia enim in Eucharistia est circularis, imo circulus.

Ex triangulo. In hoc triangulo A F X in angulo X concurrunt omnes lineæ ductæ a latere A F, scilicet linea A, linea B, linea C, linea D, linea E, linea F, itaque angulus X, eiusque conus sive punctum, respondet et excipit omnes hasce lineas, eodemque modo excipiet mille imo infinitas alias, quæ a costa A F, in quolibet eius puncto educi possunt usque ad X: nam a quolibet puncto ad quodlibet punctum potest duci linea recta, ut habet principium Euclidis et omnium Mathematicorum. Vides ergo unum punctum X excipere omnes hasce lineas, itaque quasi commensurari et adæquari singulis lineis, et consequenter toti lineæ A F, ac consequenter idem punctum X quasi adæquari toti superficiei, quæ in triangulo hoc includitur; hæc enim superficies constat et conflatur ex lineis plurimis et continuis, quæ omnes recipiuntur in hoc puncto X. Ponamus nunc hanc longitudinem A F esse longitudinem corporis Christi, X. vero esse punctum hostiæ consecratæ; dico pari modo tota longitudo corporis Christi est in hoc puncto hostiæ, sicut tota longitudo A F per lineas ex illa derivatas est in puncto X. Quod si Novantes, imo Physici et Mathematici comprehendere nequeunt, quomodo una tanta linea recipiatur in puncto indivisibili, ac consequenter quomodo tota superficies, quæ ab eius extremitate utrinque per triangulum ad idem punctum ducitur, eidem puncto per lineas ad illud ductas commensuretur, et quasi adæquetur, quod tamen naturale est; quid mirum si non comprehendant, quomodo quantitas corporis Christi possit recipi in puncto hostiæ per supernaturalem Dei actionem et omnipotentiam, quæ naturam et ingenium omne transcendit?

Ex circulo. Iam circuli hic depicti formam inspiciamus, eamque cum triangulo comparemus. Longitudo lateris trianguli D E F G H I integra recipitur per suas lineas in circulo hostiæ eiusque puncto A; eadem tota per alias suas lineas recipitur in puncto C; eadem tota pari modo per alias lineas recipietur in quolibet alio puncto circuli designati. Sicut ergo in hac figura tota longitudo D I in quolibet puncto circuli sive hostiæ, per suas lineas eo ductas, in eoque simul concurrentes recipi potest; ita tota longitudo corporis Christi recipi potest, et de facto recipitur in quolibet

A puncto hostiæ consecratæ. Si enim in naturalibus videmus lineam D I commensurari puncto C in circulo A B C, item puncto A, et puncto B, et cuivis alteri, cur non in supernaturalibus Eucharistiæ mysteriis Deus idem facere posset; ut scilicet tota quantitas corporis Christi, sit in hoc puncto hostiæ, et tota sit in illo, et tota sit in quolibet alio hostiæ puncto? Ut id clarius videas, concipe animo circulum hostiæ rotari et volvi per puncta A B C, tunc ecce singula puncta huius circuli successive tangent conum, imo ipsa erunt conus sive punctum tam A quam B et C: ergo tunc ipsa puncta A, B, C, excipient omnes lineas a costa D I ad se ductas: quod hic fieret successive, hoc simul et semel fit in hostia Eucharistiæ, omnibusque eius punctis respectu corporis Christi, quod totum singula hostiæ puncta excipiunt. Circulus enim hostiam, triangulus vero corpus Christi repræsentat.

Adde hic tertiam demonstrationem ex condensatione et rarefactione, quam recensui 1. Corinth. 11. 25. Aqua enim in olla per frigus densata dimidium tantum ollæ occupat, per ignem vero calefacta rarescens et ebulliens totam ollam implet, cum tamen eadem sit aqua quoad materiam, molem, et ut multi magnique philosophi volunt, quoad quantitatem intrinsecam: nihil enim aquæ per rarefactionem additur, nisi extensio ad maiorem locum: si hoc naturaliter fit, cur supernaturaliter idem facere nequeat Deus omnipotens in corpore Christi, ut illud in se intrinsece extensum ad sex pedes, extrinsece tamen commensuretur parvæ hostiæ, ad eiusque locum et quantitatem contrahatur? Sicut aqua per calorem ignis rarefacta, occupansque totam ollam, per frigus deinde densata contrahitur ad dimidium ollæ: nam aquæ nihil quantitatis accedere per rarefactionem, nec decedere per condensationem, sed eamdem quantitatem quæ prius erat sese magis dumtaxat explicare, et ad maiorem locum extendere censent S. Thom. Gregor. Ægidius, Capreolus, Soncinas, quos citant et sequuntur nostri Conimbricenses lib. 1. de General. cap. 5. quæst. 17. art. 3. — Tertia demonstratio ex rarefactione.

C Addit Lucas c. 22. 19. *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur,* id est, mox dabitur in crucem et mortem. Paulus 1. Corinth. 11. *Quod pro vobis tradetur,* Græce κλώμενον, id est *quod frangitur.* Vide ibi dicta.

Addit rursum Lucas Christum dixisse: *Hoc facite in meam commemorationem.* His verbis Christus dedit Apostolis, et sacerdotibus ab eis ordinandis potestatem (æque ac præceptum) consecrandi et transubstantiandi panem in corpus, et vinum in sanguinem suum. Quare his verbis Christus Apostolos constituit et ordinavit sacerdotes, uti docet Concil. Tridentin. sess. 22. cap. 1. æque ac Episcopos. His enim verbis iussit Apostolis quasi Episcopis ordinare sacerdotes, qui continuo et iugiter per omnia sæcula celebrarent tam Sacramentum quam sacrificium Eucharistiæ, quod hic instituit, tum ad perennem laudem et cultum Dei, tum ad fidelium refectionem spiritualem, tum ut per illud omnem a Deo gratiam postularent et Ecclesiæ impetrarent, ut habet dogma et fides totius Ecclesiæ. *Hoc facite* ergo scilicet quod ego facio, q. d. Conse-
D crate, sacrificate, panem et vinum transubstantiate, comedite, sicut ego eadem consecravi, sacrificavi, transubstantiavi, comedi. Insuper sacerdotes ordinate et Episcopos, qui iugiter continua successione idem faciant usque ad finem mundi, sicut ego nunc vos hac de causa sacerdotes et Episcopos instituo et ordino. — Apostoli hic sacerdotes consecrati.

IN MEAM COMMEMORATIONEM.) Ut scilicet in consecratione et sumptione Eucharistiæ commemoretis, et ut ait Paulus 1. Corinth. 11. 26. annuntietis mortem meam. Vide ibi dicta. Nec enim sacerdotes consecrantes iubentur hic meminisse dumtaxat mortis Christi, sed et eamdem populo Christiano in memoriam revocare, ut tanti beneficii tantæque Christi dignationis et redemptionis iugiter sint memores et grati, ac per eam omnem a Deo gratiam postulent et obtineant.

ET ACCIPIENS CALICEM GRATIAS EGIT: ET DEDIT ILLIS, DICENS: BIBITE EX HOC OMNES.) Bellarm. lib. 4. de Eucharistia cap. 27. ad 2. et Ioannes Hessels tract. de — Vers. 27. Luc. 12. 20. M. 14. 23.

Commun. sub utraque specie opinantur, Christum non statim post consecratum panem consecrasse calicem, sed plura intercessisse, plures scilicet actiones et locutiones: probant id ex eo, quod de pane dicat Matthæus: *Cœnantibus autem illis;* de calice vero dicat Lucas et Paulus: *Similiter et calicem postquam cœnavit.*

Verum longe verius est, Christum immediate consecrationi panis subiecisse consecrationem calicis, tum quia ita narrant Matthæus, Marcus et Lucas: tum quia id exigebat ratio Sacramenti et sacrificii Eucharistiæ, ut illud non divideretur nec interrumperetur, sed totum simul perficeretur. Ad rationem enim sacrificii pertinet consecratio tam vini quam panis. Christus enim hoc sacrificium instituit per modum refectionis et convivii, ad quod requiritur tam vinum ad potum, quam panis ad cibum. Sic et in veteri testamento, sacrificio *mincha,* id est farris et panum, æque ac victimarum animalium, v. g. boum, agnorum, hædorum, addebatur libamen sive effusio vini et olei. Sacrificium enim Deo offertur, ut sit refectio Dei: ad refectionem autem tam requiritur potus quam cibus, puta tam vinum quam panis, uti ostendi in Levit. c. 1. et seq. Idem fuit ritus Gentilium, qui a Mose et Hebræis hoc et multa alia mutuati sunt.

Gratias egit.) Ritum Hebræorum in gratiis Deo agendis post refectionem, recensui Eccles. 32. 17.

Bibite ex hoc omnes.) Dixit hoc Christus ante consecrationem calicis. Quare in Marco c. 14. 23. est hysterologia, dum ait: *Et biberunt ex illo omnes;* ac mox Christum consecrasse narrat, dicendo: *Hic est sanguis meus novi testamenti;* cum certum sit ex Matthæo et Luca prius Christum calicem consecrasse, deinde Apostolis bibendum dedisse: alioqui Apostoli bibissent merum vinum, non sanguinem Christi.

Nota, Christus panem consecratum in tredecim partes divisit, quarum unam primus ipse sumpsit, cæteras deinde duodecim singulis Apostolis singulas sumendas divisit et dedit. In calice vero utpote liquido, id fieri non poterat. Quocirca Christus prior ex eo iam consecrato bibit, deinde eum ad bibendum dedit suo vicino, v. g. S. Ioanni vel Petro iubens, ut ille suo vicino eumdem resignaret, et ita consequenter, ut calix iret in orbem omnesque Apostoli ex eo biberent. Quare hinc non sequitur quod Hussitæ et Lutherus volunt, laicis quoque dandum esse calicem, eosque communicare debere sub utraque specie, quia sub utraque communicavit Christus et Apostoli, idque esse præceptum Christi: hoc enim præceptum bibendi, cum ait, *Bibite ex hoc omnes,* uti omni tempore intellexit Ecclesia, tantum pertinebat ad Apostolos, qui soli tum præsentes erant, quia Christus eos tunc consecrabat sacerdotes, eisque iussit consecrare Sacramentum et sacrificium Eucharistiæ sub utraque specie, et utramque speciem sumere, ut perfectum sacrificium conficiant. Id ergo non iussit laicis, quibus cum non sacrificent, sed tantum sumant Eucharistiam ut Sacramentum, sufficit ut illud sumant sub una specie, quia sub ea integrum Sacramenti effectum fructumque percipiunt; præsertim quia in tanto numero laicorum communicantium facile calix effunderetur, et sanguis Christi eo contentus in terram difflueret, quod magnæ foret irreverentiæ. Simili modo præceptum Christi dicentis: *Hoc facite in meam commemorationem,* qua parte consecrationem respicit, ad solos pertinet sacerdotes; ad laicos vero tantum spectat quoad panis consecrati sumptionem, ut patet. Præceptorum enim, cum plura miscentur, varietas limitanda est et distribuenda, iuxta conditionem personarum et mentem legislatoris, qui hic est Christus, cuius interpres est Ecclesia.

Laicis sufficit una species Eucharistiæ, cur?

Notat S. Cyprianus (vel quisquis est auctor) tractat. de cœna Domini, olim sanguinis animalium esum potumque vetitum fuisse Iudæis, ut patet Hebr. 9. 22. Levit. 4. v. 6. et sequ. Christi vero sanguinem a sacerdotibus iam bibi: primo, quia Christi sanguis vivificus est; secundo, quia illo redempti sumus; tertio, quia illo spirituales effecti, animalis vitæ peccata quasi impurum sanguinem horremus.

Hic est enim sanguis meus novi testamenti, (Syrus, *novi fœderis*) qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.) Sic et Arabicus, Persicus, Ægyptius: Æthiopicus vero nervosius: *Hic ipse sanguis meus,* etc. q. d. In hoc calice per hanc consecrationem meam, vinum vertitur in sanguinem meum: quare in fine huius consecrationis iam in eo non est vinum, sed sanguis meus, quo sancitur et confirmatur novum testamentum et fœdus, mediante me inter Deum et homines initum: Christus enim hoc sanguine suo in morte mox effundendo, meruit et confirmavit nobis ius et spem ad æternam hæreditatem in cælis, quæ fuit summa et ultima Christi testatoris voluntas: atque hoc ius nobis applicant Sacramenta, præsertim Eucharistia, sicut testamentum hæredi in eo scripto dat ius ad testatoris bona.

Vers 28. Luc. 22. 20. Marc. 14. 24.

Nota, Matthæus et Marcus habent: *Hic est enim sanguis meus novi testamenti;* Lucas vero et Paulus 1. Cor. 11. 25. *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine;* sed idem utriusque phrasis est sensus. Christus tamen potius videtur dixisse eo, ut modo narrant Matthæus et Marcus, quia illa phrasis clarior est. Vide dicta 1. Cor. 11. 25. Christus ergo in ultima cœna potius quam in cruce, instituendo Eucharistiam, condidit et sanxit suum testamentum et fœdus cum Ecclesia. Erant enim hic præsentes omnes Apostoli, qui Ecclesiæ personam gerebant et repræsentabant. Erat Christus liber, proximus tamen morti. Erat victima et sanguis, quo sanciri solent fœdera.

Notanda circa formam consecrationis calicis.

Nota secundo, in forma consecrationis calicis, qua iam utimur in sacrificio Missæ, adduntur hæc verba, *æterni testamenti, mysterium fidei,* quæ traditione esse accepta a S. Petro, qui nostræ Liturgiæ est auctor, docet Leo 9. epist. ad Michaelem Imper. cap. 9. et S. Thomas 3. p. q. 78. art. 2. ad 4. Licet enim non spectent ad essentiam formæ (etsi id dicere videatur S. Thomas in 1. Corinth. 11.) unde in Liturgia S. Iacobi, S. Chrysostomi, S. Clementis et S. Basilii illa omittuntur, tamen pertinent ad plenam eius integritatem. Estque hic sensus communis totius Ecclesiæ Latinæ, quæ in Missa et forma consecrationis calicis, hæc verba quasi a Christo dicta et ab Apostolis præcepta, eodem tenore et modo, quo cætera scribit et pronuntiat.

Ubi nota, τὸ *mysterium fidei,* significat Primo, sanguinem Christi sub speciebus vini latentem, esse rem arcanam quæ sola fide cognoscatur et credatur. Secundo, ipsum sanguinem Christi, quatenus in passione effusus est, esse obiectum fidei qua iustificamur: credimus enim nos iustificari, et a peccatis purgari per meritum sanguinis et mortis Christi.

Qui pro multis.) Id est pro omnibus hominibus, hi enim omnes sunt valde multi; Lucas habet *pro vobis.*

Effundetur.) Græce tam apud Matthæum quam apud Marcum et Lucam est ἐκχυνόμενον in præsenti, id est, *effunditur,* id est, offertur et libatur, scilicet in sacrificio hoc Eucharistiæ sub specie vini, et paulo post in sua specie et forma naturali sanguinis effundetur in cruce. Solebat enim sanguis victimarum in ipso sacrificio effundi, itaque Deo libari. Unde ipsa effusio vocatur libatio vel libamen: quocirca calix hic sanguinis Christi, velut libamen sacrificii Christi effusus fuit in ora Christi et Apostolorum eius. Atque hac de causa sumptio et consumptio specierum tam panis quam vini, pertinet ad rationem et perfectionem sacrificii.

Hinc ergo liquet, Eucharistiam non tantum esse Sacramentum, sed et sacrificium, idque unicum novæ legis, quod veteribus omnibus successit, illaque omnia eminenter in se continet, ideoque Christus dicitur *Sacerdos secundum ordinem Melchisedech,* non Aaron, quia Aaron oves et hædos, Melchisedech vero panem et vinum obtulit, æque ac Christus, transubstantiando illa in corpus et sanguinem suum, Psal. 109. 4. Hebr. 5. v. 6. et 7. Eucharistia ergo primo, est holocaustum; secundo, victima pro peccato; tertio, victima pacifica; quarto, est *mincha* sive sacrificium farreum, Levit. 1. et seq.

Id ita esse patet Primo, quia Christus non ait de san-

Eucharistia est sacrificium. Prob. guine suo, *qui infunditur multis*, ut Sacramentum; sed *qui effunditur pro multis*, ut libamen et sacrificium.

I. Secundo, quia Græce est εκχυομενον in præsenti apud omnes tres Evangelistas, id est *effunditur*, scilicet nunc in hac cœna et consecratione Eucharistiæ: ergo loquitur
II. de præsenti sacrificio Eucharistiæ, non tantum de futuro in cruce, et ita legit et intelligit S. Ambros. in Psal. 37. v. 1. Noster tamen vertit *effundetur,* quia respicit ad sacrificium crucis paulo post futurum, in quo clarissime et perfectissime fusus fuit sanguis Christi pro peccatorum salute, cuius typus et figura erat hæc Sacramentalis sanguinis Christi effusio in Eucharistia, adeoque hæc cum illa una et eadem fuit typice.

III. Tertio, quia Lucas et ex eo Paulus in consecratione panis, *Hoc est corpus meum*, addunt, *quod pro vobis datur*, id est offertur in sacrificium: Paulus, *quod pro vobis frangitur*, scilicet tum sub speciebus panis in Eucharistia, tum proprie in seipso mox flagris et clavis ac lancea frangetur in cruce. Unde Paulus Eucharistiam vocat panem quem frangimus, scilicet in Sacramento, nimirum species panis frangentes et comedentes, ac in sacrificium Deo offerentes sumendo illas et consumendo, quorum nihil factum est in cruce. Ergo frangere panem significat sacrificium non crucis, sed Eucharisticum.

IV. Quarto, quia Lucas diserte habet: τουτο το ποτηριον η καινη διαθηκη εν τω αιματι μου, το υπερ υμον εκχυομενον, id est, *hoc poculum est novum testamentum in meo sanguine*, *quod*, scilicet poculum, *pro vobis effundetur*. To enim ad ποτηριον referri debet, non ad αιματι, cum αιματι sit dativi casus, το vero nominativi. Ergo poculum, sive calix sanguinis Christi pro nobis effusus est: atqui calix sanguinis effusus est in Eucharistia, non in cruce (ibi enim nullus fuit calix): ergo effusio sanguinis est libamen et sacrificium.

Hinc liquet hæc magis proprie spectare ad sacrificium Eucharisticum quam crucis, illudque contra Novantes evincere.

Eucharistia est triplex sacrificium. Sacrificium Eucharistiæ ergo, est holocaustum, quia totum Christum in consecratione et manducatione offerimus Deo. Eadem est victima pacifica, quia per illam, pacem, id est omnia bona a Deo poscimus et impetramus. Eadem est victima pro peccato, quia offertur et impetrat a Deo remissionem peccatorum venialium et pœnarum temporalium, quæ peccatori restant luendæ pro lethalibus eius culpis remissis: ipsarum autem culparum lethalium remissionem impetrat mediate, quia impetrat a Deo gratiam prævenientem et contritionem, qua illæ delentur. Vide Concil. Trident. sess. 22. q. 2. Vide et D. Thomam et Scholasticos tract. de Eucharistiæ sacrificio.

Denique, sanguini Christi potius, quam corpori, tribuitur remissio peccatorum, licet utrique competat: tum quia in veteri testamento sanguini tribuitur expiatio; et in victima pro peccato sanguis eius effundebatur: tum quia sanguinis effusione significatur mors Christi, quæ fuit condignum pretium, expiatio et satisfactio pro morte præsenti et æterna peccatis nostris debita.

Causa I. Ob quam Eucharistia instituta. Causa ergo prima, quæ movit Christum ad instituendam Eucharistiam, fuit, ut præstantissimum, imo divinum in lege nova institueret Sacramentum, quo fideles cibo divino pasceret, imo quo Ecclesia Deum summe et condigne coleret, ac iugiter honoraret et latria adoraret, condigne inquam, id est tantum quantum coli et honorari meretur Deus. Victima enim quæ in Eucharistiæ sacrificio Deo offertur, est immensi pretii, estque ipsi Deo commensa et æqualis. Victima enim est ipse Christus, qui tam Deus est quam homo; Deo ergo Deus ipse offertur. Quare cum omnis alius noster utpote creaturarum, cultus sit exilis et vilis, hinc Christus seipsum victimam fecit in Eucharistia, ut per illam, utpote Deo æqualem, æqualem Deo cultum impenderemus, ac tantam et latriam et cultum exhiberemus, quanto ipse dignus est, et quantum ipse iure suo poscit. Porro sacrificium hoc maxime consistit in consecratione: per illam enim Christus mystice occiditur, dum corpus eius et sanguis seorsim sub speciebus panis et vini collocantur, uti ex S. Gregorio, Irenæo, Nysseno et aliis docet Suarez et Lessius lib. 12. de perfect. divinis c. 13. n. 94. et seq. *Seorsim*, intellige quantum est ex vi consecrationis: nam per concomitantiam ubi est corpus Christi, ibi est et sanguis, ac vice versa.

II. Eucharistia est idea vitæ et passionis Christi. Secunda causa fuit, ut iugiter nobis ideam vitæ et passionis suæ testamento relinqueret, quæ singulis iugem tantæ redemptionis et dignationis memoriam refricaret: in Eucharistia enim seorsim consecratur sanguis, et seorsim corpus Christi, ut significetur passio eiusdem, in qua sanguis Christi fuit effusus et separatus a corpore; species ergo vini sanguinem Christi effusum, species vero panis exanime Christi corpus repræsentant. Hoc est quod ait Christus: *Hoc facite in meam commemorationem;* et Paulus 1. Corinth. 11. 26. *Quotiescumque*, inquit, *manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.*

III. Magnitudo amoris Christi erga suos. Tertia causa fuit, magnitudo amoris Christi erga suos fideles, qua sicut carnem nostram in incarnatione hypostatice Deitati suæ univit, ita eamdem cum Deitate sacramentaliter in Eucharistia cuique fideli communicanti unit, et quasi incorporat, ut ipse fiat divinus, et quasi alter quidam Christus ac Deus. Hoc est quod de ipso Eucharistiam instituturo, ante lotionem pedum ait Ioan. c. 13. 1. *Sciens Iesus quia venit hora eius, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos, In finem*, tum vitæ tum amoris, id est, extremo summoque amore dilexit eos, dum seipsum eis in Eucharistia reliquit, ut eum semper præsentem habeant cum quo versentur, cum quo colloquantur, quem consulant, cui omnes suas difficultates, tentationes et tribulationes aperiant, opem poscant et impetrent. Nam ut ipse ait Proverb. 8. 31. *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.* Hinc ut canit Ecclesia ex S. Thoma:

Se nascens dedit socium,
Convescens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in præmium;

ut summo hoc amore nos ad se vicissim ardenter redamandum alliceret, imo cogeret. *Magnes* enim *amoris est amor.* Illi ergo totos nos demus, qui prior cum esset Deus totum se nobis donavit, et in dies donat. Quocirca S. Cyprianus lib. 4. epist. 6. ad Thibar. de Exhortatione martyrii: *Gravior*, ait, *nunc et ferocior pugna imminet, ad quam virtute incorrupta et fide robusta parare se debent milites Christi, considerantes idcirco se quotidie calicem sanguinis Christi bibere, ut possint et ipsi propter Christum sanguinem fundere.* Hic fuit stimulus acer S. Laurentio ad ignes, S. Vincentio ad eculeos, S. Sebastiano ad sagittas, S. Ignatio ad Leones, cæterisque martyribus ad quælibet tormenta et dolores fortiter tolerandos et superandos, ut amorem amori, vitam vitæ, mortem morti Christi redderent: hac de causa ambiebant martyria, in eisque exultabant et triumphabant. Atque hic fuit effectus Eucharistiæ. Hæc enim ipsis robur et gaudium suggerebat in omnibus tentationibus et suppliciis. Quocirca olim tempore persecutionum Christiani omnes quotidie communicabant, ut se roborarent ad martyrium, imo Eucharistiam domum deferebant, illamque mane suis manibus sumebant (uti fecit nuper Maria Stuarta Scotiæ regina, dum in Anglia captiva detineretur, nec sacerdotem secum habere posset.) Hac de causa Christus ante passionem Eucharistiam instituit, ut per eam Apostolos ad tentationes in illa obventuras armaret.

IV. Eucharistia exercitium virtutum. Quarta causa fuit, ut Christus in Eucharistia daret nobis exercitium cuiuslibet virtutis; in ea enim exercetur fides nostra, dum credimus totum verum Deum et hominem sub parva hostia invisibiliter, sed realiter et vere latere et contineri. Spes exercetur, quia dum credimus Christum seipsum nobis dare, speramus eum et cætera, quæ longe minora sunt, daturum. Charitas exercetur, quia Eucharistia est fornax amoris, quem Christus exhalat, nobisque afflat ut eum redamemus. Religio exercetur, quia eum latria adoramus et invocamus, illique sacrificamus ipsummet Christum. Humilitas exercetur, quia oculos et

sensus nostros ac iudicium naturale, quæ suggeruut nobis in Eucharistia non nisi esse panem et vinum, abdicamus, ac humiliter subiicimus Christo dicenti: *Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus.* Gratitudo exercetur, quia per illam summas Deo pro omnibus beneficiis gratias agimus; ideoque ipsa dicta est Eucharistia, id est gratiarum actio. Abstinentia, quia non nisi ieiunis communicare fas est. Patientia et mortificatio, quia vivum utriusque speculum et calcar est Christus passus et crucifixus; et ita de cæteris.

Tropol. Tropologica causa fuit, ut carne sua divina nos pascendo et oblectando, avocaret a carne terrena, eiusque deliciis et concupiscentiis, ut vitam non carnalem, sed spiritalem et divinam agamus, dicamusque cum Paulo: *Vivo autem iam non ego, vivit vero in me Christus*, Galat. 2. 20. Ita ergo vivere, loqui, operari debet Christianus, perinde ac si non ipse, sed in eo vivat, loquatur et operetur Christus. Vivat ergo Angelice: nam *panem Angelorum manducavit homo*, Psal. 77. Hinc S. Cyrillus Ierosolymitan. catechesi 4. mystag. ait, in S. Synaxi nos fieri concorporeos et consanguineos Christi: nam ut Christus ait: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo*, Ioan. 6.

Angeli adstant Eucharistiæ. Porro S. Chrysostomus hom. 36. in 1. ad Corinth. *Ubi*, ait, *est Christus in Eucharistia, ibi etiam non deest Angelorum frequentia: ubi autem est talis rex et talis princeps, ibi est cæleste palatium, imo ipsum cælum.* Quocirca in vitis Patrum legimus de S. Ammon. quod eo celebrante Angelus visus sit astare altari, et communicantes signare, eorumque nomina in libro describere. S. Chrysostomus vero lib. 3. et 6. de Sacerdotio narrat Angelorum choros circa altare visos, qui inclinato capite profundam regi suo Christo exhiberent reverentiam, ac horrendos ederent clamores. Cum ergo communicamus, aut Missam celebramus vel audimus, cogitemus nos Christo in ultima cœna assidere, cum eoque cœnare, imo cogitemus Christum per os sacerdotis loqui, celebrare, transubstantiare panem et vinum in corpus suum et sanguinem, illoque nos pascere et saginare: Christus enim hic est principalis agens et thaumaturgus, uti docet Concilium Tridentin. sess. 22. Unde S. Ambrosius libr. 8. in Lucam: *Est corpus*, ait, *de quo dictum est, Caro mea vere est cibus: circa hoc corpus sunt veræ aquilæ, quæ alis circumvolant spiritualibus.* Et l. 4. de Sacrament. cap. 2. *Bene aquilæ sunt circa altare, ubi corpus est.* Quocirca S. Franciscus epist. ad Sacerdotes, quæ extat in biblioth. SS. Patrum: *Magna miseria*, ait, *et miseranda infirmitas, quando ipsum sic præsentem habetis, et aliquid aliud in mundo curatis.*

Anagog. Anagogica causa fuit, ut Christus in Eucharistia daret nobis pignus, imo prælibationem et prægustum cælestis hæreditatis, felicitatis et gloriæ. Unde Ecclesia ex S. Thoma in Officio venerabilis Sacramenti canit: *O sacrum convivium, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis eius, mens impletur gratia, et futuræ gloriæ nobis pignus datur.*

Effectus Eucharistiæ. Porro effectus Eucharistiæ, paucis complectitur S. Cyrillus Alexandrinus l. 4. in Ioannem c. 17. *Morbos*, inquit, *omnes depellit. Sedat enim, cum in nobis maneat Christus, sævientem membrorum nostrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi extinguit, ægrotos curat, collisos redintegrat: et sicut pastor bonus, qui animam suam pro ovibus suis posuit, ab omni nos erigit casu.* Nam ut ait S. Thomas: *In Eucharistia spiritualis dulcedo in suo fonte degustatur.* Hanc sentire solebat in S. Synaxi S. Franciscus, S. Monica, S. Catharina Senensis, S. Maria Oigniacensis, aliique plurimi, qui voluptate cælesti ebrii iubilabant, exultabant et in extasim rapiebantur, dicentes cum Psalte: *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum. Quid enim mihi est in cælo, et a te quid volui super terram? Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum? Iesus meus, amor meus, Deus meus et omnia.*

Rursum Eucharistia est alimentum immortalitatis, quia eius virtute corpora nostra resurgunt ad vitam immortalem, iuxta illud Christi: *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum*, Ioann. 6. Imprimit ergo Eucharistia corporibus nostris vim quamdam non physicam, sed moralem, quæ est semen immortalitatis, ut eius vi resurgamus.

Ex quibus recte concludit S. Chrysostomus hic hom. 83. dicens: *Quo non oportet igitur esse puriorem tali fruentem sacrificio? quo solari radio non splendidiorem manum, carnem hanc dividentem? os quod igni spiritali repletur? linguam quæ tremendo nimis sanguine rubescit? Cogita quali sis insignitus honore, quali mensa fruaris. Quod Angeli videntes horrescunt, neque libere audent intueri propter emicantem inde splendorem, hoc nos pascimur, huic huic nos unimur, et facti sumus unum Christi corpus et una caro. Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes eius?*

Et noster Thomas Theodidactos libr. 4. de Imitatione Christi cap. 2. *Ita magnum*, ait, *novum et iucundum tibi videri debet, cum celebras, aut Missam audis, ac si eodem die Christus primum in uterum Virginis descendens homo fieret, aut in cruce pendens pro salute hominum pateretur et moreretur.* Unde c. 5. colligit: *Quando sacerdos devote celebrat, Deum honorat, Angelos lætificat, Ecclesiam ædificat, vivos adiuvat, defunctis requiem præstat, et sese omnium bonorum participem efficit. Quid enim bonum eius est, quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum et vinum germinans virgines?* Zachar. 9. v. ult. Vide ibi dicta.

DICO AUTEM VOBIS: NON BIBAM AMODO (id est, ab hoc tempore: ita Syrus, q. d. Deinceps) DE HOC GENIMINE VITIS (Arabicus, *de succo huius vitis*) USQUE IN DIEM ILLUM, CUM ILLUD BIBAM VOBISCUM NOVUM IN REGNO PATRIS MEI.) S. Augustinus lib. 3. de consensu Evang. c. 1. et ex eo Iansenius, aliique nonnulli, censent Christum id dixisse post cœnam Eucharistiæ, ut insinuat hic Matthæus. Vers. 29. Luc. 22. 18. Marc. 14. 25.

Obiicies, genimen vitis, est vinum ex vite genitum, eiusque uvis expressum; ergo in calice Eucharistiæ, non est sanguis Christi, sed vinum dumtaxat ex vite genitum. Resp. Pronomen *hoc* cum ait, *de hoc genimine vitis*, non præcise signare id quod fuerat in calice consecrato, sed in genere vinum, quod erat in mensa, ex quo calix iste repletus fuerat, tum in cœna agni, tum in consecratione Eucharistiæ. Secundo, sanguis Christi potest vocari vinum, sicut corpus Christi a Paulo vocatur panis, nimirum ratione substantiæ panis et vini, quæ prius ante consecrationem fuit, et ratione specierum panis et vini, quæ post consecrationem remanent: imo ipsæ species sive accidentia vini, quia nata et orta sunt ex vite, recte genimen vitis nuncupantur. Tertio, sicut quævis esca in Scriptura et a vulgo sæpe vocatur panis, quia hic est communis omnium cibus, ita et quivis potus vocatur vinum, præsertim apud Italos, Syros et similes, qui zytho sive cerevisia non utuntur, sed communis omnium potus est vinum.

Verum longe probabilius est, Christum hæc dixisse ante institutionem Eucharistiæ, de cœna et calice agni paschalis: in agni enim cœna circumferebatur calix vini, quem paterfamilias primus libabat, deinde mittebat in orbem ad omnes ex agno comedentes, ut tradunt Hebræi. Id ita esse probatur, quia id diserte asserit Lucas, qui utramque Christi cœnam, id est, tam agni, quam Eucharistiæ (quas Matth. hic brevitati studens convolvit et in unum redigit) distincte enarrat, ac ante Eucharistiam in cœna agni, de eius calice hæc a Christo dicta esse asseverat. Accedit, quod idem plane de cœna agni prius dixerit Christus, ut patet ex Luca cap. 22. 15. *Desiderio*, ait, *desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei.* Et mox immediate de calice agni subiungit: *Et accepto calice gratias egit, et dixit: Accipite, et dividite inter vos. Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat.*

Denique statim subiicit institutionem Eucharistiæ, eiusque calicem a Christo consecratum, dicens: *Et accepto pane gratias egit*, etc. *Similiter et calicem postquam cœnavit, dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis tradetur;* ubi nullam deinde geni-

minis vitis, nec vini novi bibendi in regno Dei facit mentionem.

S. Lucas distinctius hæc enarrat. Lucas ergo distincte hæc errans, distincte pariter indicat in qua cœna hæc dixerit Christus, scilicet in cœna agni; Matthæus vero has duas cœnas in unam redigit, dicens: *Cœnantibus autem illis*, etc. quare ordo Lucæ hic potius sequendus est quam Matthæi. Voluit ergo Christus hisce verbis significare dumtaxat, se deinceps cum Apostolis more solito non cœnaturum, nec communem cœnam sumpturum in hac vita, non comesturum ad vires reficiendas et reparandas, sed ultimam hanc suam esse cœnam, post quam capiendus sit et occidendus. Quare hic Apostolis ultimum vale dicit, quasi iturus ad mortem. Itaque hæc non pertinent ad calicem Eucharistiæ, in quo non erat iam genimen vitis, id est vinum, sed sanguis Christi, in quem per consecrationem Christi transmutatum erat vinum. Ita censent S. Hieronym. hic, Beda et Theophyl. in c. 22. Lucæ, Franc. Lucas, Mald. et alii.

Cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.) *Novum*, id est, novi et alterius generis. In cœlo enim beati bibunt vinum non terrestre, sed cæleste, nimirum vinum et nectar lætitiæ et gloriæ sempiternæ, iuxta illud: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos*, Psalm. 35. 9. ita Origenes hic et Nazianzenus orat. de Pascha. Scriptura enim solet gaudia beatorum spiritualia per corporalia, scilicet escam et potum exprimere per catachresin, quia homines carnales voluptates spirituales non capiunt, sed corporales, ut patet Matth. 8. 11. Lucæ 14. 15. Apocalyps. 19. 9. et alibi.

Dices, Christus post resurrectionem suam, ut eam Apostolis probaret, cum eis comedit, ac ut videtur etiam bibit vinum. Quomodo ergo hic ait, se amplius cum eis illud non biblturum? Resp. Christus comedit quidem et bibit tunc cum Apostolis, sed obiter solum et tantum ad probandum se resurrexisse, non autem ut naturæ et fami satisfaceret, sicut fecerat ante mortem. Unde loquens humano more, illam comestionem post resurrectionem non computat comestionem. Simile est Luc. 24. 44. Vult enim significare dumtaxat mortem suam instare, ac deinceps se cum illis communi hominum more non esurum, nec conversaturum, ut hactenus fecerat. Itaque hic illis valedicit, sicut solent amici morientes, vel discedentes in remotas regiones, e quibus non revertentur, dicere amicis: Vale, o amice, amplius tecum non bibam nec comedam, ultimum ergo hunc cyathum tibi propino: ut hac phrasi aculeum amoris amico infigant. Hoc est quod Lucas c. 22. v. 29. Christum mox Apostolis dixisse asserit: *Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo. Vobis*, uno excepto Iuda, qui non in cælo calicem vini, sed in tartaro calicem sulphuris bibet.

(Obiectio, de comestione Christi post suam resurrectionem.)

Vers. 30. Luc. 22. 39. Marc. 14. 26. Et hymno dicto (id est decantato: hymnus enim canitur, ait S. Augustinus initio Psalm. 72.) exierunt in montem Oliveti.) Græce ὑμνήσαντες, id est, cum hymnum dixissent vel cecinissent in gratiarum actionem, et laudem Dei. Arabicus: *Et laudem dederunt, et exierunt in montem Oliveti.* Putant nonnulli ex libris Ritualibus Hebræorum, usitatum hunc Iudæis in Paschate fuisse hymnum in gratiarum actione post cœnam agni; nimirum ut notat Paulus Burgensis, et ex eo Franc. Lucas, Baronius et alii, hymnum hunc fuisse septem Psalmos ex *Alleluia* conflatos, qui incipiunt a Psalm. 112. *In exitu Israel de Ægypto*, etc. et finiuntur Psalm. 118. *Beati immaculati in via* Unde colligit S. Chrysostomus neminem e Missa ante gratiarum actionem, quæ fit in collectis post communionem, debere discedere. Idem colligas de communi prandio et cœna, scilicet ab eo non abeundum nisi actis prius Deo gratiis. Hinc et Concilium Toletan. 4. c. 12. asserit, nos ex hoc Christi hymno habere exemplum canendi hymnos. Hinc et usus canendi in Missa est antiquissimus, ut patet ex priscis Liturgiis.

Hic ergo hymnizandi ritus in cœna agni fuit priscorum Hebræorum quem postea secuti sunt Christiani, ut post Eucharistiam et agapen, id est, convivium charitatis omnibus fidelibus commune, Deo in gratiarum actionem psallerent. Colligitur id ex Paulo Ephes. 5. 19. idque diserte docet Tertullianus Apolog. c. 39. et S. Cyprianus epist. ad Donatum. Sic et Gentiles post epulas libabant Baccho aut alteri cuipiam Deo, et in illorum honorem communi voce pæana, sive hymnum aliquem canebant, et deinde quisque accepto myrti aut lauri ramo, propriam cantionem canere atque etiam lyram, quæ per convivas circumferebatur, pulsare cogebatur, teste Plutarcho lib. 1. Sympos. Problem. 1. et Clemente Alexandrino lib. 2. Pædag. cap. 4.

Denique S. Augustin. epist. 253. refert hymnum hunc Christi suo tempore circumferri solitum, sed ipse eum imposturæ arguit, et a Priscillianistis confictum significat.

Porro hic iuxta rectum historiæ et rei gestæ ordinem, subnectendus est prolixus Christi sermo, isque ardens et igneus, quem recenset Ioannes c. 13. usque ad cap. 18. Hunc enim Christus habuit in cœnaculo statim a cœna.

Exierunt in montem Oliveti.) Solebat Christus præsertim ultimis hisce diebus vitæ, quotidie adire Ierusalem et docere in templo, sed sub vesperam redire Bethaniam, ibique cœnare, mox a cœna redire in montem Oliveti, ibique in oratione pernoctare, ut indicat Lucas c. 21. 37. Nunc autem non adiit Bethaniam, utpote qui iam cœnasset in Ierusalem, sed inde ivit in montem Oliveti, quasi ad stadium luctæ, ut ibi se Iudæ et Iudæis comprehendendum offerret. Ita Victor Antioch. in c. 14. Marci: *Cur*, ait, *in montem exiit? quo spretis latibulis in commodo loco se exponat manifestumque faciat iis, qui illum comprehensuri erant. Maturabat enim illum locum occupare, ubi antea orare solitus erat, et quem proditor optime compertum habebat*, ut ait Ioannes c. 18. 2.

Tunc dicit illis Iesus: Omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte. Scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis.) Vers. 31. Marc 14. 27. *Scandalum*, id est, offensam et ruinam in peccatum, Primo, pusillanimitatis et timiditatis, qua timidi me, qui sum Christus magister et Dominus vester in passione deseretis et fugietis. *Patiemini*, Syrus, *offendemini in me*. Ita S. Leo serm. 9. de passione: *Fuerit tunc*, inquit, *discipulorum excusabilis pavor, nec diffidentiæ culpam Apostolicus mæror inciderit.* Et inferius agens de negatione Petri: *Vidit*, inquit, *in te Dominus non fidem fictam. non dilectionem aversam, sed constantiam fuisse turbatam.* Sic enim S. Marcellinus multique alii in persecutione rogati a tyrannis an essent Christiani, metu tormentorum negantes se esse, directe peccarunt non contra fidem, sed contra fidei professionem, quia fidem quam mente tenebant, non sunt ausi profiteri, ne occiderentur. (S. Marcellinus.)

Secundo, scandalum in fide passi videntur Apostoli, ut cum viderent Christum a Iuda et Iudæis capi, vinciri, trahi, nec se defendere, sed ab iis vinci et opprimi, putarent ipsum invitum vel coactum pati, ac proinde eum non posse se, et suos eripere, ac consequenter non esse Deum nec Dei Filium, ideoque in morte periturum, nec resurrecturum, nec quidquam opis ulterius sibi ab eo esse sperandum. Quare omnium Christi promissorum et prædictionum immemores vel obliti, nil eorum crediderunt. Unde Ecclesia sentire videtur fidem Christi tunc in sola B. Virgine permansisse, dum in Parasceves Officio omnes candelas successive extinguit, unica dumtaxat ardente relicta: sed hoc verius alii arctant ad fidem resurrectionis, quod scilicet sola B. Virgo Christum a morte resurrecturum ad lumen vitæ crediderit. Idem patet ex Apostolis, qui Christo apparenti eis post resurrectionem, dicentique se resurrexisse, difficillime crediderunt. Unde Christus exprobravit incredulitatem eorum, Marci cap. 16. v. 14. Ita S. Hilarius: *Scandalum patiemini*, inquit, id est, *metu et infidelitate turbabimini.* Et Euthymius: *Excutietur*, inquit, *a vobis fides, quam in me habetis, sive fugietis*, quia credetis me vos amplius non posse iuvare vel defendere: imo Christus ipse Ioann. 16. v. 31. et 32. Apostolis dicentibus, *Nunc credimus quia a Deo existi*; respondet, *Modo creditis? Ecce venit hora, et iam venit, ut dispergamini u-* (Apostoli passi scandalum in fide Christi.)

nusquisque in propria, et me solum relinquatis, q. d. Nunc in me creditis, sed paulo post, cum videritis me capi et pati, non credetis. Unde ibidem S. Aug. tract. 103. clare sic explicat: *Non enim,* inquit, *quando comprehensus est, tantummodo carne sua eius carnem, verum etiam mente reliquerunt fidem. Ad hoc pertinet, quod ait: Modo creditis,* etc. *tamquam diceret, Tunc ita perturbabimini, ut etiam quod modo creditis relinquatis. Venerunt enim ad tantam desperationem, et suæ pristinæ fidei, ut ita dixerim, mortem, quanta apparuit in illo Cleopha, qui post eius resurrectionem, cum illo se loqui nesciens, et quid ei contigerit narrans: Nos, inquit, sperabamus, quod ipse fuerat redempturus Israel. Ecce quomodo eum reliquerant deserendo etiam ipsam fidem, qua in eum ante crediderant.* Huc usque August. Quocirca S. Augustinum secuti Iansenius, Franc. Lucas, Emman. Sa et alii censent Apostolos in Christi captivitate defecisse a fide.

An D. Petrus fidem perdiderit? Huc accedit S. Ambrosius serm. 48. dicens: Petrum fidem perdidisse, et Turrecremata l. 1. de Ecclesia cap. 30. et lib. 3. c. 61. Verum Petrum non amisisse fidem, sed tantum peccasse contra fidei professionem, Theologi magni et multi iam docent. Ratio est, quia hoc tantum dicunt Evangelistæ: cur ergo maius crimen fingamus, et impingamus Petro Apostolorum Principi? Accedit S. Augustinus tract. 113. ubi ait, Petrum tantum ex metu negasse se esse Christianum, hoc est, Christi discipulum, sicut iam in Iapone multi fideles metu mortis idipsum negant, qui tamen in corde retinent fidem. Et clarius S. Cyrill. lib. 11. in Ioannem c. 41. ubi asserit Petrum non ex timore, sed ex amore Christi eum negasse, quia scilicet optabat videre Christum, et cum eo manere, quod ei non licuisset si eius se discipulum confessus fuisset. Et S. Ambr. in Lucæ 22. qui ait, Petrum non negasse Deum, sed hominem, q. d. *Nescio hominem, quia scio Deum:* quare cum idem Ambrosius serm. 47. ait Petrum perdidisse fidem, per fidem intelligit fidei professionem. Idem fere ait S. Hilar. can. 32. in Matth. et S. Leo ser. 9. de passione loquens de Petro: *Vidit,* inquit, *in te Dominus non fidem fictam, non dilectionem aversam, sed constantiam fuisse turbatam. Abundavit fletus, ubi non defecit affectus, et fons charitatis lavit verba formidinis.*

Peccavit ergo Petrus mortaliter contra professionem fidei, negando se esse Christi discipulum, ideoque charitatem amisit, sed non fidem. Ita diserte docent Maldon. hic, Toletus in c. 18. S. Ioannis, annot. 11. ubi ait hanc sententiam ab omnibus esse receptam. Item Bellarminus l. 3. de Ecclesia cap. 17. qui id probat ex illo Lucæ 22. *Rogavi pro te Petre, ut non deficiat fides tua.* Sic et Suarez trac. de fide disp. 9. sect. 3. ubi asserit Petrum non perdidisse fidem, nec Iacobum, nec Ioannem: hic enim paulo post constanter astitit Christo crucifixo, et ab eo Virgini matri quasi filius commendatus est; idemque probabiliter opinatur de cæteris Apostolis: hi enim non negarunt Christum, sed tantum metuentes comprehendi, diffugerunt.

Deus permisit Apostolos perdere fidem, cur? Causa I. Permisit id Deus variis de causis. Prima fuit, ut Christo plus patiendi materiam suggereret, eumque per omnia pœnarum genera exerceret, et ab omnibus affligi sineret. Magna enim Christi pœna et afflictio fuit defectio et fuga Apostolorum, tum quia dolebat de eorum defectione et peccato, tum quia videbat in eis omnem fructum prædicationis suæ intercipi et perire.

II. Secunda, ut Apostolis suam infirmitatem ostenderet, itaque eos humiliaret, et ad infirmis lapsisque compatiendum instrueret. Viderunt enim ipsi omnem suam animositatem et constantiam, qua Christo sese ad mortem adhæsuros spoponderant, visa eius captivitate illico instar ceræ liquescere, et evanescere, seque non nisi de fuga cogitare. Hic verum fuit illud: *Ante prælium leones, in prælio cervi.*

III. Tertia, ut declararet quanta esset vis persecutionis æque ac pavoris. Pavor enim Apostolis fidem, memoriam et mentem eripuit, eosque ex leonibus fecit lepores, cervos et hinnulos fugacissimos. Quare pavorem hunc nec ratione, nec naturali vi posse superari, sed sola Dei gratia, ideoque hanc illis continuo esse implorandam. Pavor enim ita eos consternavit, ut plane de Christo actum putarent, nec sibi quidpiam ab eo expectandum existimarent; quare eum non nisi per Dei gratiam superare potuerunt. *Magnum profecto dogma hinc discimus,* inquit Chrysostomus, *quia videlicet nullo modo hominis voluntas sufficit, nisi auxilio superiore roboretur.* Et Victor Antiochenus in Marcum: *Offertur hic nobis singulare quoddam documentum, nempe ad depellendas graviores tentationes, nullam hominis promptitudinem sat esse, si cæleste subsidium desit, sicut scriptum est,* Zachar. 13. v. 7.

Percutiam.) Septuag. πατάξον, id est, *percute,* et ita habent Hebr. Zachar. 13. Unde putat Maldonat. Matth. qui sequi solet Sept. scripsisse πατάξον, id est, *percute.* Verum omnia exemplaria constanter habent πατάξω, id est, *percutiam.* Sic et Syrus et Arabicus. Sed eodem redit sensus. Solent enim Prophetæ imperativum usurpare pro futuro, maxime per apostrophen poeticam, quæ eis est elegans. *Percute* ergo, scilicet o framea, ut præcessit, id est, o gladie, hoc est, ego Deus percutiam, id est, percuti sinam Christum gladiis, id est, armis, flagellis, fustibus, clavis et tormentis Iudæorum, illisque eum exponam pro hominum salute. Simile est Isaiæ 6. 10. *Excæca cor populi huius, et aures eius aggrava, et oculos eius claude,* quod Paulus Actor. 28. 26. vertit per futurum: *Aure audietis et non intelligetis; et videntes videbitis, et non perspicietis.*

Pastorem.) Christum, qui est pastor pastorum et Episcopus animarum nostrarum, 1. Petr. 2. 25.

Et dispergentur oves.) Scilicet Apostoli, visis Iudæorum gladiis fugientes eo singuli, quo cuique sors et occasio fugiendi dabatur. Paulo post tamen rursum eos collegit et adunavit Deus, ut in Paschate Christus resurgens eos adunatos inveniret, simulque omnibus fidem animumque restitueret. Cum enim Christus et Apostoli in Ierusalem non haberent domos et amicos, Apostoli fugientes nescierunt alium fugæ terminum, quam ut se reciperent in cœnaculum, ubi paulo ante Pascha cum Christo celebraverant, eo quod herus illius domus Christi et Apostolorum esset amicus et hospes: quare eo se receperunt, ibique post resurrectionem Christus in Paschate eis apparuit, et fidem restituit. Fuit hæc peculiaris gratia Christi, quam statim maxime ostendit in Petro, cum post trinam eius negationem ipsum respiciens, et compungens ad pœnitentiam excitavit, fecitque ut fleret amare; atque in Ioanne, quem impulit ut a fuga rediens, cum matre sua cruci astaret: unde eumdem matri quasi filium commendavit et tradidit. Quare tunc utrumque in gratiam Christi rediisse, et sanctificatum fuisse non est dubium.

Prædicit hæc Apostolis Christus, ut eis se Deum esse ostendat, ideoque se non coacte, sed voluntarie pati ad redimendos homines, utque *cum hæc passi fuerint, non desperent salutem,* ait S. Hieron. *sed agentes pœnitentiam liberentur.*

Postquam autem resurrexero, præcedam (id est, *præveniam,* ait Euthym. *ibi vos excepturus)* vos in Galilæam.) *Galilæam dixit,* ait S. Chrysost. *ut a timore Iudæorum liberati, facilius verbis illius attenderent et crederent.* Ne ergo post lapsum desperent Apostoli, Christus hic se illos mox curaturum, imo in Galilæa præventurum promittit. Vers. 32. Marc. 14. 28.

Respondens autem Petrus, ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.) Ad hæc dicendum, amor vehemens Christi Petrum impulit. *Fides enim est,* ait S. Hieron. *et ardens affectus erga Dominum, qui sic eum loqui cogit. Putat enim,* ut ait S. August. lib. de gratia et lib. arb. cap. 17. *se posse, quod se velle sentit.* Peccat hic tamen tripliciter: Primo, quod audacius Christo asserenti refragatur et obstrepit, ut eius prædictionem in se cassam fore ostendat. Secundo, quod arrogantius cæteris se præfert. Tertio, quod nimium præsumit et viribus suis confidit. Conscius Vers. 33. Marc. 14. 29. Triplex Petri peccatum.

enim infirmitatis humanæ debuisset orare et dicere: Credo id fieri posse, imo id futurum ex mea fragilitate; sed tu Domine eam tua gratia corrobora, meque ne in peccatum labar, fulci et sustenta. Moraliter idem experimur in nobis. Putamus enim sæpe nos fortes in fide, in castitate, in patientia; at ubi tentatio ingruerit, titubamus, trepidamus et subinde ruimus. Remedium ergo tentationis est, propriæ infirmitatis agnitio, et divinæ virtutis imploratio.

Vers. 34. Luc. 22. 34. Marc. 14. 30. Ioan. 13. 38. AIT ILLI IESUS: AMEN DICO TIBI, QUIA IN HAC NOCTE ANTEQUAM GALLUS CANTET, TER ME NEGABIS.) Græce significantius ἀπαρνήσῃ, id est, *abnegabis*, imo abiurabis, q. d. Peius facies Petre quam cæteri, idque tua præsumptio præ cæteris meretur. Cæteri enim fugient dumtaxat, tu vero me abiurabis. *Cantet,* scilicet sub auroram: bis enim cantat gallus, primo post mediam noctem; secundo, magis et validius sub auroram, cum sentit solem et lucem adventare. Unde hoc tempus proprie vocatur gallicinium. Et ante hunc secundum galli cantum Petrus ter Christum negavit. Hinc Marcus ait c. 14. 30. *Priusquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus,* q. d. O Petre qui nunc ita ferves ad me confitendum, paulo post hac ipsa nocte eris frequentior, et ex metu ferventior ad me negandum, quam gallus ad cantandum: sed gallus suo cantu dormientes excitat ad laudandum Deum, tu vero tua negatione excitabis alios ad me vituperandum.

Petrus, ait S. Hieronymus, *de ardore fidei promittebat, et Salvator quasi Deus futura prædicebat.* Gallicinii signum Christus dat Petro, ut cum gallum cantantem audierit, meminerit prædictionis Christi sibi in signum negationis ab eo datæ, ideoque et negationis et præsumptionis suæ pœnitens culpam agnoscat, et veniam petat, uti reipsa fecit. Unde Beda in c. 22. Lucæ 34. *Ut Deus,* inquit, *modum, tempus, horam ac numerum negationis prædicit.*

Vers. 35. Marc. 14. 31. AIT ILLI PETRUS: ETIAMSI OPORTUERIT ME MORI TECUM, NON TE NEGABO. SIMILITER ET OMNES DISCIPULI DIXERUNT.) Ut fidem, affectum et amorem suum erga Christum testarentur, sed præsumptione peccarunt dupliciter, ut dixi v. 33.

Quomodo Apostoli Christo eorum lapsum prædicenti non crediderunt, si eum Prophetam et Messiam credebant?

Dices, Apostoli credebant Christum esse Prophetam, imo Dei Filium, quomodo ergo ei suum lapsum prædicenti non crediderunt, sed obstrepuerunt? Respond. quia non ad Christi prædictionem, sed ad præsens animi sui propositum prædictioni contrarium attenderunt, quod tam forte et resolutum in se experiebantur, ut impossibile putarent quod ipsi a Christo suo deficerent. Quare Christi prædictionem non tam prædictionem, quam propositi et amoris sui erga Christum tentationem et probationem esse arbitrabantur, ideoque in hac probatione tam resolute et animose affectum suum erga Christum sibi demonstrandum esse censebant. Unde S. Hilarius: *In tantum,* ait, *et affectu et charitate Christi efferebatur* (Petrus) *ut et imbecillitatem carnis suæ, et fidem verborum Domini non contueretur.* Verum etiamsi Christi prædictioni credidissent, libere tamen negassent Christum; quia nec prædictio, nec eius credulitas adimebant eis libertatem, imo eam eiusque usum præsupponebant. Ideo enim Christus prædixit eos a se defecturos, quia ipsi vere a se defecturi erant: non vero ideo ipsi defecerunt, quia Christus eos defecturos prædixit. Obiective enim prior erat eorum defectus futurus, quam eius a Christo facta prævisio et prædictio (Christus enim prævidit dumtaxat id quod ab eis libere agentibus facturum erat) nullam ergo eis se negandi necessitatem imposuit, cum negatione eorum fuerit posterior.

Instabis, si Petrus prædictioni Christi fidem adhibens, sibi persuasisset se certo illa nocte negaturum Christum, non potuisset eum non negare; quia hæc persuasio et credulitas semper mentem eius determinasset, et quasi ligasset ad negandum Christum: nemo enim potest conari efficaciter, ut faciat contrarium eius quod certo scit eventurum, seque facturum: frustra enim conaretur; unde ipsum apprehendit, et fugit quasi sibi impossibile: scit enim certo illud, non aliud eventurum, quidquid conetur et agat. Respond. Persuasio illa inclinasset quidem, et aliqua ratione determinasset Petrum ad negandum Christum, sed in genere sive in confuso, scilicet ut aliquo noctis tempore Christum negaret, non autem eum cogebat hac hora, hoc instanti, hoc loco, hac occasione, coram his vel illis negare. Quare in particulari omnes eius actus, quibus Christum negasset, fuissent liberi. Sic scientia, qua scimus nos non posse vitare omnia peccata venialia, sed necessum esse ut aliquando in aliquod veniale ex fragilitate humana labamur, facit et quasi cogit nos, ut aliquando in aliquod tale incidamus, sed generatim et in confuso: nam in particulari quoties hic et nunc venialiter peccamus, libere peccamus. Sic Theologi et Suarez in tract. de spe, docent eum cui revelata esset a Deo sua damnatio, non posse efficaciter sperare salutem æternam; utpote quam apprehendit iam sibi esse impossibilem. Nemo enim potest conari ut faciat id, quod sibi putat esse impossibile: cæterum eumdem posse et debere observare omnia Dei mandata, ac quotiescumque ea transgredetur libere transgressurum, ideoque peccaturum, etiamsi sciat in genere se in aliquod peccatum mortale lapsurum, in eoque moriturum.

Porro lapsus hic Petri et Apostolorum eos humiliores et cautiores reddidit, ait S. Chrysostomus. Unde Ioann. cap. 21. v. 15. 21. et 22. Christo roganti tertio: *Simon Ioannis diligis me?* Petrus modeste respondet: *Domine tu omnia nosti, tu scis quia amo te.*

Vers. 36. Luc. 22. 40. Marc. 14. 32. TUNC VENIT IESUS CUM ILLIS IN VILLAM QUÆ DICITUR GETHSEMANI, ET DIXIT DISCIPULIS SUIS: SEDETE HIC DONEC VADAM ILLUC, ET OREM.) *In villam,* Græce εἰς χωρίον, id est, *in prædium;* S. Hilarius, *in agrum,* cui tamen adiuncta de more erat domus rustica. Christus enim domum non est ingressus, sed eius agrum, sive prædium, vel pagum. *Gethsemani,* ait S. Hieronym. in locis Hebr. et ex eo Adrich. villa erat ad radices montis Oliveti, olearum fecunda. Hinc *Gethsemani,* idem est quod *vallis olei* vel *pinguedinis:* גיא *ghe* enim est vallis, שמן *scemen* est oleum vel pinguedo; aut precise *Gethsemani,* idem est quod *torcular olei,* גת *gheth* enim est torcular. In hac enim villa videtur fuisse torcular, ad quod olivæ in monte Oliveti copiose provenientes deferebantur, ut in eo premerentur ad exprimendum oleum. Distabat hæc villa a cœnaculo, in quo Christus cœnarat sexcentis circiter passibus, id est medio milliari Italico, et insuper centum circiter passibus.

Gethsemani quid?

Cur in Gethsemani secessit Christus?

Porro eo secessit Christus Primo, orationis causa, ut doceret nos cum oramus quærere locum secretum et a turbis remotum, ubi mens nulla re distrahatur, sed totam se ad Deum colligat et elevet: *Erudiens nos,* ait S. Chrysostomus, *quietem et tranquillitatem in orationibus diligenter appetere.*

Secundo, ut ostenderet se mortem non fugere, sed appetere, ideoque ad locum Iudæ proditori notum se confert, quasi offerens se Iudæ et Iudæis ad prædam et lanienam, velut agnus et victima Dei; aut sicut luctator ambit palæstram, cursor stadium, duellator duellum.

Tertio, ut demonstraret se ex pura misericordia et charitate pro hominum salute pati et mori. Misericordiæ enim symbolum est oleum: Gethsemani autem idem est quod vallis olei: quare sicut ibi ex olivis exprimebatur oleum, ita ibidem ex agonia expressus est sanguis Christi, quo quasi oleo reficimur, ungimur, pascimur. Unde illud: *Oleum effusum nomen tuum,* Cant. 1. Vide ibi dicta.

SEDETE HIC, DONEC VADAM ILLUC ET OREM.) *Illuc,* scilicet in hortum, ut ait Ioannes c. 18. v. 1. qui a villa Gethsemani quasi iactu lapidis distabat, ut patet ex Lucæ cap. 22. v. 41. et rupi cuidam concavæ adhærebat. Vide tabulas Adrichomii, in quibus cernes iuxta hunc hortum fuisse tugurium S. Pelagiæ pœnitentis, et alia ex parte sepulcrum B. Virginis, sursum vero locum montis Oliveti, e quo Christus in cælum conscendit. Par enim fuit et congruum, ut ubi Christus summe doluit et humi-

liavit se ipsum patiendo, ibidem summe quoque gauderet et exaltaretur scandendo in cælum. Idem in electis cæteris sæpe facit Deus. Ergo Christus præcise non oravit, nec tristatus est in villa Gethsemani, sed in horto villæ vicino. Ratio est, quia Christus in horto orsus est passionem suam, qua expiavit peccatum Adæ, scilicet comestionem pomi vetiti in horto paradisi commissam. Illo enim se et totam suam progeniem perdidit, ac peccato, morti et gehennæ subiecit, quæ omnia hic Christus expiat in horto per agoniam, quam in eo subiit, iuxta illud Cant. 8. 5. *Sub arbore malo suscitavi te: ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua,* scilicet Eva, ac per Evam Adam, et per Adam omnes posteri. In horto ergo Christus, Paradiso, ex quo per Adam expulsi eramus, nos restituit, ibique hortum Ecclesiæ, myrrha mortificationis, croco charitatis, nardo humilitatis, liliis virginum, rosis martyrum, laureis doctorum, etc. vernantem instituit, iuxta illud: *Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Emissiones tuæ paradisi,* etc. Cant. 4. 12. Vide ibi dicta.

Vers. 37. Marc. 14. 33. Et assumpto Petro, et duobus filiis Zebedæi, (Iacobo et Ioanne) cœpit contristari et mœstus esse.) Relictis in Gethsemani octo Apostolis, tres reliquos secum assumpsit in hortum, scilicet Petrum, Iacobum, et Ioannem, ut hi soli conscii essent eius tristitiæ et agoniæ, ne cæteri eadem turbarentur et scandalizarentur; tum quia his tribus quasi familiaribus maxime Christus confidebat; tum quia hi tres viderant paulo ante eius gloriam in transfiguratione, facta in monte Thabor; quare par erat, ut hi pariter viderent eius agoniam et dolorem in monte Oliveti; discerentque viam ad gloriam esse passionem et agoniam, ac per montem Calvariæ et crucis tendendum esse in montem et claritatem Thabor. Ita Origenes: *Cæteros,* ait, *sedere iussi ut infirmiores, vos ut firmiores volo collaborare mecum in vigiliis et orationibus.*

Tristitia Christi in horto.

Cœpit (ultro et sponte sua, voluntarie et libere, non coacte, non invite) contristari (Græce λυπεῖσθαι, id est, tristari, affligi, molestia affici,) et mœstus esse.) Syrus, *vehementer angi;* Græce est ἀδημονεῖν, id est adeo angi ut quasi exanimetur, præ dolore deficere, supra modum ægrescere, ut extra se quis esse videatur. Unde subdit Christus: *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Hinc Lucas angorem Christi vocat agoniam, qualem scilicet subeunt moribundi, dum agunt animam, et sunt in agone mortis, cum ea luctantes. Interpres in Marco ἀδημονεῖν vertit, *tædere:* angor enim facit ut hominem tædeat vitæ, et mori malit quam adeo angi.

Marcus addit, *cœpit pavere;* Græce ἐκθαμβεῖσθαι, id est obstupescere, aut pavere usque ad stuporem. Pavor enim vehemens inducit stuporem, facitque stupidos et attonitos, ut ne loco quidem se movere queant; sicut leo rugitu suo ita consternat et obstupefacit cætera animalia, ut fugere nequeant, sed immobilia consistant; quare ipse ea capit, laniat et devorat, teste Æliano et Aldrovando in Leone. Ratio a priori est, quod in metu et pavore spiritus vitales et animales fugiant ad cor, ut illud pavidum et ex pavore deficiens confortent, quo fit ut caput, manus, pedes spiritibus hisce, qui motui et sensationi subserviunt, destituti frigeant, rigeant, stupeant, fiantque immobiles. Hinc

Tristitia vera fuit in Christo.

Nota hic primo, in Christo fuisse veram tristitiam: licet enim ipse ab initio conceptionis suæ frueretur visione Dei, hypostatice sibi uniti, essetque beatus et in summo gaudio; tamen summe quoque tristatus est, sed respectu diversorum obiectorum, saltem formalium, nimirum Deo supernaturaliter capacitatem animæ eius extendente et dilatante per concursum specialem, quo concurrebat cum anima Christi, ut simul summum gaudium ob visum Deum, et summam tristitiam ob instantem sibi mortem suscipere et elicere posset. Ita communiter docent Theologi, qui refellunt Melch. Canum dicentem lib. 12. de locis cap. 14. in Christo suspensum fuisse gaudium, quod naturaliter ex visione Dei sequitur, eo tempore quo fuit viator, ut dolere et tristari posset. Vide D. Thomam 3. p. q. 46. artic. 8. et Suarez 3. p. q. 18. disp. 38. sect. 8. Christus ergo simul fuit viator et comprehensor: ut viator, tristatus et passus est; ut comprehensor, beatus extitit et gaudio plenus. Porro Christus non tantum qua comprehensor, sed etiam qua viator simul summe gaudebat et dolebat de sua passione. Dolebat enim de ea secundum partem animæ inferiorem, quatenus passio hæc erat noxia naturæ; gaudebat de ea secundum partem superiorem, quatenus illa erat a Deo volita et ordinata ad hominum salutem.

Non solum in appetitu sensitivo, sed etiam in voluntate.

Nota secundo, hanc tristitiam non tantum in appetitu sensitivo, sed etiam in voluntate Christi fuisse, saltem secundum partem eius inferiorem, quæ naturaliter respicit et amat bonum naturæ suæ, scilicet vitam et sanitatem, refugit vero oditque mortem et dolorem, de iisque tristatur. Id ita esse patet ex verbis Christi, dum orans Patrem ait: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* Voluntate ergo sua naturaliter volebat liberari a morte. Et apud Lucam: *Non mea voluntas, sed tua fiat.*

Cur?

Nota tertio, tristitiæ Christi primaria causa, non fuit prævisa discipulorum fuga et scandalum, ut volunt S. Hieronymus et S. Hilarius, sed viva apprehensio instantis passionis et mortis, ut patet ex eo quod ipse orans ait: *Transeat a me calix iste.* Prævidebat enim Christus omnia et singula tormenta, flagella, opprobria, alapas, irrisiones, blasphemias, mortem et crucem sibi a Iudæis infligenda, ac vivaciter dolorum singulorum magnitudinem et acerbitatem penetrabat et ponderabat, ut sibi iam illa pati videretur, quæ apprehensio tantam ei tristitiam et angorem intulit, ut gemeret, tremeret, langueret, pallesceret, viribus deficeret et pene concideret, imo ut sudaret sanguinem; nimirum voluit Christus hac tristitia expiare lætitiam et delectationem, quam habuit Adam in esu pomi vetiti, et quam habent singuli dum peccant in suis deliciis, opibus, honoribus.

Causa I. Instans passio et mors.

Porro aliæ multæ fuerunt in Christo causæ tristitiæ, ob quas ab initio conceptionis per omnem vitam usque ad mortem continue summe tristatus est, scilicet Prima fuit, peccata omnia et singula omnium et singulorum hominum, qui ab Adam fuerunt, sunt et erunt usque ad finem mundi. Hæc enim ipse omnia in se quasi propria luenda et expianda suscepit, ut pro iis iniuriæ et offensæ in Deum Patrem satisfaceret. Anima enim Christi in Deo videbat omnia sacrilegia, homicidia, adulteria, libidines, furta, calumnias, blasphemias, aliaque horrenda et immania scelera, ac pro illis compunctionem et dolorem summum elicuit; perinde ac si illa commisisset. Videbat enim quanta scelerum singulorum esset gravitas, quanta Dei offensi maiestas, et consequenter quanta per illa Deo fieret iniuria et offensa: quare dolorem elicuit utrique quoad fieri poterat condignum et commensum. Hoc est quod ipse gemens ait Psalm. 21. 1. *Deus Deus meus respice in me: quare me dereliquisti? longe a salute mea verba delictorum meorum.*

II. Prævisio dolorum Martyrum.

Secunda causa tristitiæ fuit prævisio dolorum omnium, quos passuri erant Martyres in eculeis, ignibus, tormentis quibuslibet; Confessores in persecutionibus, mortificationibus, morbis, calumniis; virgines in tuenda castitate; coniuges in educatione filiorum, servorum, ancillarum, paupertate, laboribus, etc. Prælati et Pastores in gubernandis fidelibus; fideles quique in tentationibus mundi, carnis et dæmonis. Atque hos omnes et singulos omnium et singulorum dolores Christus mentaliter in se suscepit, pro eis dolens, gemens et orans, ut singulis suo dolore et gemitu gratiam et robur ad cuncta sustinendum, et superandum a Deo Patre impetraret; ipse enim, fideles suos uti filios, amat quasi seipsum. Unde de illorum miseriis et afflictionibus dolet, quasi de suis, ut patet Matth. 25. v. 35. et 40.

III. Ingratitudo hominum.

Tertia causa fuit, ingratitudo hominum, præsertim quod prævideret tam paucis hosce suos dolores profuturos; paucos enim salvandos fore, plurimos vero ob suam negligentiam et ingratitudinem damnandos. Unde de eo canit Poeta:

Non dolor hicce meus, dolor, ast amor: hoc doleo unum,

Quod labor hic multis noster inanis erit.

IV. Afflictio matris suæ. Quarta causa fuit, afflictio matris suæ præsertim dum cruci astaret : dolores enim filii quasi gladii transfixerunt animam matris, et ex ea in ipsum Christum reflexi sunt: summe enim ipse dolebat matrem suam adeo affligi propter se. Verum has cæterasque omnes tristitias animo premebat et superabat Christus, sed hanc unam in horto discipulis ostendit. Unde

Hæc tristitia voluntaria fuit in Christo. Nota quarto, hanc tristitiam in Christo non fuisse necessariam, aut naturalem et involuntariam, ita ut rationis et voluntatis imperium præveniret, ut in nobis fit dum aliquid nobis molestum accidit, sed fuisse omnino liberam et libere a Christo assumptam, quod Theologi dicunt in Christo non fuisse passiones, sed propassiones : omnes enim affectus motusque voluntatis, æque ac appetitus sensitivi in Christo oriebantur ex rationis dispositione, et libera voluntatis electione. Huic enim omnes inferiores vires et potentiæ, tam in Adamo, quam in Christo perfecte subditæ erant : hoc enim exigebat iustitia originalis, sive plena animæ rectitudo, quæ erat in Christo sicut et in Adamo, quamdiu perstitit in sua innocentia, uti docent Theologi ex S. August. lib. 14. de Civit. cap. 9. Unde Damascenus lib. 3. de fide cap. 23. *Permittebat*, ait, *carnem pati propria, sed nihil in Christo coactum : volens enim esuriit, timuit et contristatus est.*

Nota quinto, Lucas 22 42. addit Christum sudasse sanguinem, et ab Angelo fuisse confortatum, de quo in Luca dicam. Hinc Isaias cap. 52. 3. Christum vocat *virum dolorum*, ob causas quas ibidem recensui.

Causa finalis. 1. Porro, causæ finales et morales huius tristitiæ Christi, fuere variæ : Primam dat S. Chrysostomus : *Ut veram*, ait, *carnem se suscepisse demonstret, humana sustinet.* Sic et S. Hieronymus et Origenes, et S. Leo serm. 7. de passione : *In nostra*, ait, *humilitate contemptus, in nostra mœstitudine contristatus, in nostro est dolore crucifixus.* Secundam dat S. Gregorius 24. Mor. cap. 17. *Appropinquante morte*, ait, *in se mentis nostræ certamen expressit, quia valde timemus morte appropinquante.* Tertiam dat S. Ambrosius in cap. 12. Lucæ v. 44. *Nusquam magis*, ait, *Christi pietatem et maiestatem demiror, quam hic, ubi plerique horrent : minus mihi contulerat nisi meum suscepisset affectum: suscepit tristitiam meam, ut mihi suam lætitiam largiretur; confidenter tristitiam nomino, quia crucem prædico ; debuit dolorem suscipere ut vinceret: non habet fortitudinis laudem stupor : nos voluit erudire, ut futuræ mortis mœstitiam vinceremus, et forte ideo tristis est, quia post Adæ lapsum nobis est necesse mori; itemque quia persecutores sciebat immanis sacrilegii pœnas daturos.* Et nonnullis interiectis : *Doles ergo Domine, non tua, sed mea vulnera ; non tuam mortem, sed nostram infirmitatem.*

Eleganter et pie S. Athanasius tractat. de passione et cruce : *Descendit Christus*, ait, *ut nobis ascensum pararet: expertus est nativitatem, ut nos per eam Patri innascibili reconciliaremur : infirmatus est propter nos, ut nos erigeremur robore, utque dicamus more Pauli : Omnia possum in eo qui me corroborat Iesu Christo. Assumpsit corpus corruptibile, ut corruptibile indueret incorruptibilitatem ; induit mortale, ut quod erat mortale indueret immortalitatem ; denique factus est homo, mortuus est, ut nos homines emorientes efficeremur dii, nec amplius haberemus mortem regnantem. Mors enim nobis non dominatur*, etc.

4. Quarta causa fuit, ut horrorem mortis, qui ex peccato Adæ, in pœnam nobis inflictus est, mitigaret, imo in gaudium et spem melioris vitæ in cælo consequendæ converteret. Hinc Christus meruit, ut Martyres in tantis tormentis et mortibus tam atrocibus non exhorrescerent, nec paverent, sed ultro eas ambirent, in iisque exultarent et iubilarent, uti fecit S. Ignatius, S. Laurentius, S. Vincentius. Christus enim acerba nostra in se suscepit, ut nobis sua dulcia conferret. Suscepit tristitias nostras, ut nobis suas lætitias rependeret : *Venit Christus*, ait Chrysologus sermon. 150. *nostras suscipere infirmitates, et suas nobis conferre virtutes.* Rursum hac tristitia et agonia sua meruit Christus, ut fideles in agonia mortis constituti eam

A non horrerent, sed patienter, ac subinde lætanter ob spem resurrectionis eam exciperent, dicerentque cum Osee et Paulo 1. Corinth. cap. 15. v. 55. quasi insultantes morti : *Absorpta est mors in victoria : ubi est mors victoria tua? Ubi est mors stimulus tuus ?* Vide utrobique dicta.

Quinta causa fuit, ut sua tristitia, pavore et angore curaret nostram acediam, pusillanimitatem, metus, angores, scrupulos, melancholias, diffidentias, etc. iuxta illud 5.
Isaiæ 53. 4. *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit.* Quare in hisce omnibus optimum remedium est, recurrere ad Christum agonizantem, ut ipse per exemplum et meritum tristitiæ et agoniæ quam passus est in horto, nostram curet. Hac enim de causa illam sustinuit ; nam ut ait S. Leo serm. 3. de passione : *Nostræ infirmitatis affectus participando curabat, et pœnalis experientiæ metum subeundo pellebat. In nobis ergo Dominus nostro pavore trepidabat, ut susceptionem nostræ infirmitatis indueret, et nostram inconstantiam suæ virtutis soliditate vestiret.*

B Rursum ut horrorem difficultatis, quæ in omni virtute occurrit (virtus enim versatur circa ardua) nobis minueret vel adimeret. Hic enim horror plurimos a virtute et sanctitate remoratur. Quare dum quæ difficultas vel tentatio occurrit, armemus nos meditatione agoniæ Christi ; si enim ipse eam luctando et sudando sanguinem superavit, nos certe nostras generose eis resistendo vincere oportet. Unde Paulus Hebr. 12. fideles exhortans ad luctam : *Per patientiam*, inquit, *curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet. Recogitate enim eum qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficientes. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis adversus peccatum repugnantes.*

Docuit ergo hic Christus nos ut ratione et mente repugnemus passionibus nostris, præsertim acediæ, tristitiæ

C et anxietati ; itaque illas domemus et rationi subigamus. Quare impie et imperite Calvinus et Beza hic Christum accusant ut mollem, timidum, inconstantem, alternis votis vacillantem, et Martyribus pusillanimiorem: quia hasce passiones ipse non invitus subiit, sed sponte accersit, ut cum illis luctando animose easdem vinceret, et easdem in nobis domaret. Nam ut ait S. Augustinus : Christus *potestate, non infirmitate turbavit seipsum.* Vide D. Thomam et Scholasticos 3. part. quæst. 15. art. 4.

TUNC AIT ILLIS : TRISTIS EST ANIMA MEA (Syrus, *ægritudo inest animæ meæ*) USQUE AD MORTEM : SUSTINETE HIC, ET VIGILATE MECUM.) q. d. Ex viva apprehensione instantium mihi tormentorum et mortis, adeo tristor et angor, ac si iam morerer ; sustineo agoniam et dolores mortis, quales sustinent moribundi ; spiritus et vires me deficiunt, videor mihi mœrore et pavore quasi exanimari ; angor mihi pene vitam et spiritum eripit. Singula verba habent emphasim doloris. *Tristis*, id est, tristissima *est* caro, non affectus, sed *anima mea*, quia tristitia Vers. 38. Marc. 14. 34 Tristatur Christus usque ad mortem.

D intima animæ meæ penetrat, animamque meam quasi gladius dissecat, iuxta illud : *Intraverunt* aquæ (amaritudinum et afflictionum) *usque ad animam meam*, Psalm. 68. 1. *usque ad mortem*, ut ad mortem quasi me adigat, ut a morte vix puncto distem, ut si vel tantillum tristitia crescat, me obruat, vitamque mihi extorqueat ; quia video et mente intueor atrocissima pœnarum omnium genera, mox continue usque ad mortem mihi subeunda. Cogita quo doloris et amoris sensu hæc Petro, Iacobo et Ioanni dixerit Christus : quod eius fuerit pathos, qui vultus, quæ vox, quæ facies.

SUSTINETE.) Græce μείνατε, id est, manete, expectate, et intuemini me hic in mortis agonia summe dolentem et orantem ; tum ut doloris mei sitis testes; tum ut a me discatis in omni tribulatione confugere ad orationem, ut notat Theophylact. tum ut mecum vigilando, compatiendo, orando aliquod tantæ afflictionis lenimen et solatium mihi afferatis ; sed frustra ; nam tristitia vos obruit et in

somnum adigit. Unde queritur Christus Psalm. 68. 21. *Sustinui qui simul contristaretur, et non fuit; et qui consolaretur, et non inveni.* Voluit Christus ex vehementia amoris puram et miram subire passionem, sine ulla consolatione vel consolatore. Voluit merum ebibere calicem fellis et amaritudinis sine ullo melle suavitatis, tum ut copiosa esset redemptio, tum ad exemplum heroicæ virtutis, ut fortitudinis apicem in hoc suo actu exprimeret. Christus enim in sua passione actus omnium virtutum heroicos et perfectissimos elicuit. Quare in ea ipse fuit portentum humilitatis, quia *cum in forma Dei esset, exinanivit se*, etc. *humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis,* Philipp. 2. 8. Ipse in ea fuit portentum patientiæ, constantiæ, fortitudinis, uti iam ostendi. Ipse fuit portentum charitatis: quia *maiorem dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis;* Christus autem eam posuit pro inimicis suis, uti exaggerat Apostolus Rom. 5. 8. et ita de cæteris.

Christus portentum virtutum.

Vers. 39. Luc. 22. v. 41. 42 Marc 14. v. 35. 36

ET PROGRESSUS PUSILLUM, PROCIDIT IN FACIEM SUAM, ORANS, ET DICENS: PATER MI, SI POSSIBILE EST, TRANSEAT A ME CALIX ISTE; VERUMTAMEN NON SICUT EGO VOLO, SED SICUT TU.

PROGRESSUS PUSILLUM.) Scilicet ad paucos passus, discedens a Petro, Iacobo et Ioanne, ut secreto oraret; sed ita ut ab iis notari, videri et audiri posset. *Procidit,* Græce ἔπεσεν, id est, *cecidit in faciem suam*, scilicet prono et prostrato in terram corpore, faciem terræ affigens, ut hoc gestu, Primo, summam suam afflictionem ostenderet. Secundo, ut insigne humilitatis exemplum daret. Tertio, ut summam Deo Patri reverentiam exhiberet. Quarto, ut onus immane peccatorum nostrorum, quod ipse in se susceperat, repræsentaret: hoc enim ipsum suo pondere degravavit et afflixit in terram. Quinto, ut ipse quasi reus et pœnitens pro nobis se sisteret Patri, eique totum se ad castigationem offerret, q. d. En ego pro hominibus reum me tibi dedo, o Pater, en totum me ad pœnam eis debitam offero. En dorsum sterno ad flagella, caput ad coronam spineam, manus et pedes ad clavos, totum corpus ad crucem; me unum ergo flagella, corona, punge et crucifige, ut hominibus parcas, eosque in gratiam recipias.

Christus procidit quinque de causis. 1. 2. 3. 4. 5.

ORANS.) Christus enim qua homo vere et proprie orabat Deum Patrem, imo seipsum qua Deus est. Locus ille horti ad radices montis Oliveti situs, in quo oravit Christus, postea a Christianis illustratus est Ecclesia ibidem extructa, teste S. Hieronymo in locis Hebr. Addit Beda tract. de Locis sanctis cap. 6. in fine, et ex eo Baronius anno Christi 34. petram ipsam in qua Christus orans flexit genua, quasi mollem ceram iis cessisse, ac in se genuum Christi vestigia impressa excepisse, ipsumque lapidem in Ecclesia asservari. Adiungit Baronius, aitque: Accepimus etiam ab his qui loca sancta lustrarunt, etiam in imo vallis Iosaphat, quam torrens Cedron præterfluit, in lapidibus ipsis eiusdem Christi Domini nostri vestigia pedum impressa remansisse, hactenusque servata esse.

PATER MI, SI POSSIBILE EST, TRANSEAT A ME CALIX ISTE.) Absolute hoc erat possibile, sed impossibile erat posito Dei decreto, de redimendo homine ex rigida iustitia per mortem Christi. Et sciebat id Christus: quare absolute hic non vult, nec orat contrarium voluntati Patris æque ac suæ, sed tantum exponit naturale desiderium, sive voluntatem suam inefficacem et conditionatam, quæ naturaliter horrebat mortem, optabatque ab ea liberari: libere tamen et secundum rationem, se Deo contrarium volenti, scilicet ut moreretur, plane subdebat.

Calvini de Christo blasphemiæ.

TRANSEAT A ME CALIX ISTE.) Primo, Calvinus sic explicat: *Non fuit,* inquit, *hæc meditata Christi oratio, sed vis et impetus doloris subitam ei vocem extorsit, cui statim addita fuit correctio. Eadem vehementia præsentem cælestis decreti memoriam illi abstulit, ut non reputaret in ipso momento, sed hac lege missum esse humani generis redemptorem: sicut gravis anxietas sæpe caliginem oculis obducit, ne simul in mentem veniant omnia.* Verum impius hic blasphemat, dum Christo violentiam, oblivionem, ignorantiam, caliginem, inconstantiam, divinæ voluntatis repugnantiam, ideoque peccatum reipsa adscribit. Nam ut superius dixi, Christus non coacte, sed libera voluntate tristitiam et dolorem, indeque orationem hanc, qua illam patefaceret, suscepit; sed ita, ut illam per rationem et spiritum regeret, et Dei voluntati subiiceret. Quocirca prior actus posteriori fuit substratus et subordinatus, ideoque secundum rectam rationem directus et ordinatus: nil enim in Christo potuit esse inordinatum et incompositum. Ratio enim et pars superior recte iusteque nolebat, ut pars inferior suam tristitiam et mortis horrorem ostenderet, ob causas superius recensitas.

Secundo, S. Hieronymus, per calicem accipit peccatum Iudæorum; quod scilicet ipsi Christum suum occiderent, q. d. Cupio, o Pater, pati et mori, sed opto et oro, ut non patiar nec occidar a Iudæis, ne illi qui sunt gens mea et filii Abrahæ, tam immane scelus committant, et ob illud gravissime damnentur et crucientur in gehenna. *Unde et signanter,* ait S. Hieronym. *non dixit, Transeat a me calix, sed calix iste, hoc est populi Iudæorum, qui excusationem ignorantiæ habere non potest, habens legem et Prophetas qui me quotidie vaticinantur.* Verum hic sensus arctior est.

Tertio ergo plene et adæquate: *Transeat,* id est, *prætereat,* ut vertit Syrus, et avertatur *a me calix iste*, instantis mihi tam horrendæ passionis et mortis, ut illum non gustem, cum tamen decreveris, ut eum usque ad fundum et fæces exhauriam. Cur passio vocetur calix, dixi c. 20. v. 22. Porro Origen. decretum Dei erat, ait, ut Christus biberet hanc passionem, sicque ille ab eo transiret, et pariter ab universo hominum genere transiret et abiret.

Quarto, S. Catharina Senensis, teste Ambrosio Catharino in eius vita Italica l. 2. c. 28 et 29. duas alias offerebat expositiones, easque dicebat sibi a Christo revelatas. Prior est, quod Christus sitiebat calicem passionis avidissime, ut amorem erga Patrem ostenderet, nosque redimeret, ideoque optabat accelerare et absolvere hoc opus; ait ergo: Illico fac, o Pater, ut patiar moriarque; ardor enim meus patiendi non patitur moras, ne horæ quidem vel instantis unius: itaque per me transeat, ac deinde a me transeat calix iste, ut abolita morte illico revertar ad te. Hoc enim Christus optabat secundum spiritum, licet secundum carnem horreret mortem, et optaret transire, id est averti a se. Et sic hi duo sensus se compatiuntur: poterat enim Christus unum orare secundum carnem, alterum secundum spiritum. Si poterat, cur non fecit? nam constat eum sitiisse hanc passionem, cum diceret: *Baptismo habeo baptizari, et quomodo coarctor donec perficiatur?* et paulo ante passionem: *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum.* Voluit ergo dare exemplum S. Ignatio et aliis generosis Martyribus, desiderandi cruces.

Duæ novæ expositiones. I.

Posterior: videbat Christus multos ingratos fore suæ passioni, mansuros in peccatis ac damnandos; hic erat ei summus dolor, huncque vocat hic calicem, q. d. Transeat a me calix iste, id est amove a me hunc dolorem et numerum damnandorum, fac ut omnes salventur. Et si hoc Christus efficaciter orasset, impetrasset, quia Pater nil negat Filio: sed maluit Christus se conformare Patris voluntati, et iustitiæ, ideoque dixit: *Non mea voluntas, sed tua fiat.* Hæc S. Catharina, non tam ad litteram, quam ad exprimendos pios et ardentes Christi sensus et affectus. II.

Symbolice S. Hilarius: *Passuris discipulis,* ait, *Christus omnem in se corporis nostri infirmitatem assumpsit, crucique secum universa, quibus infirmamur, affixit, et ideo transire ab eo calix non potest, nisi illum bibat, quia pati nisi ex eius passione non possumus,* q. d. Christus: Transeat o Pater calix iste passionis et patientiæ meæ in meos fideles, ut cum meas passiones subibunt, meam quoque patientiam, meumque robur ad tolerandum te dante experiantur.

Pie et sapienter S. Bernardus serm. 20. in Cant. *Super omnia,* inquit, *reddit amabilem te mihi Iesu bone, calix quem bibisti, opus nostræ redemptionis. Hoc omnino*

amorem nostrum facile vendicat totum sibi: Hoc, inquam, est, quod nostram devotionem et blandius allicit, et iustius exigit, et arctius stringit, et afficit vehementius. Multum quippe laboravit in eo Salvator, nec in omni mundi fabrica tantum fatigationis Auctor assumpsit. Illa denique dixit, et facta sunt, mandavit, et creata sunt. At vero hic et in dictis sustinuit contradictores, et in factis observatores, et in tormentis illusores, et in morte exprobratores. Ecce quomodo dilexit: Et nonnullis interiectis: *Dilexit autem fortiter, dulciter, sapienter. Dulce nempe dixerim, quod carnem induit; cautum, quod culpam cavit; forte, quod mortem sustinuit.* Unde concludit: *Disce, o Christiane, a Christo quemadmodum diligas Christum. Disce amare dulciter, amare prudenter, amare fortiter. Dulciter, ne illecti; prudenter, ne decepti; fortiter, ne oppressi ab amore Domini avertamur. Ne mundi gloria seu voluptatibus abducaris, dulcescat tibi præ his sapientia Christus. Ne seducaris spiritu mendacii et erroris, lucescat tibi veritas Christus. Ne adversitatibus fatigeris, confortet te virtus Dei Christus. Zelum tuum inflammet charitas, informet scientia, firmet constantia: sit fervidus, sit circumspectus, sit invictus.*

Christus quomodo amandus.

VERUMTAMEN NON SICUT EGO VOLO, SED SICUT TU.) Arabicus, *Verumtamen non secundum voluntatem meam, sed secundum voluntatem tuam,* supple fiat. Lucas: *Non mea voluntas, sed tua fiat.* Hinc patet contra Monothelitas non unam, sed duas in Christo fuisse voluntates, scilicet unam humanam, alteram divinam: hic enim humanam subiicit divinæ; ergo non fuit in Christo solum divina, quæ suppleret humanam, ut voluere Monothelitæ; hanc enim habuit solum ut Deus; sed et humana; hanc enim habuit ut homo, et per hanc meritus est nostram redemptionem. Hinc Synodus 6. Œcum. Actor. 4. et 10. definit et probat in Christo duas fuisse voluntates, humanam et divinam, et humanam divinæ per obedientiam fuisse subiectam, atque asserit hanc esse expositionem S. Athanasii, S. Augustini, S. Ambrosii, S. Leonis, recitatis eorum verbis. Imo humana Christi voluntas licet in se una, virtute tamen et operatione fuit quasi duplex, scilicet una naturalis, qua fugiebat mortem: altera rationalis et libera, qua subdens se voluntati Dei mortem appetebat, ac iuxta hanc dicebat: *Verumtamen non sicut ego volo,* voluntate naturali, *sed sicut tu vis,* q. d. Voluntate rationali subiicio voluntatem meam naturalem tuæ voluntati, o Pater, nec aliud volo quam quod tu vis. Quare voluntas Christi naturalis erat conditionata et inefficax, quia sub conditione tantum, si scilicet placeret Deo, cupiebat evadere mortem. Verum quia hæc conditio non ponebatur, hinc voluntas hæc erat cassa et inefficax. Rationalis vero eius voluntas erat absoluta et efficax, quia per eam absolute et efficaciter subiiciebat se voluntati divinæ, in obiecto tam materiali quam formali, quia amplectebatur mortem ob eamdem rationem, ob quam eam volebat Deus, scilicet ob redemptionem hominum. Naturalis vero Christi voluntas, in obiecto materiali videbatur contraria voluntati divinæ, quia nolebat mortem, quam illa volebat, sed in regula et subordinatione eidem erat conformis, quia sinebat se regi et corrigi a voluntate rationali, per eamque subiici voluntati divinæ; ac vicissim Dei, æque ac Christi hominis rationalis voluntas, ex deliberata iustaque ratione volebat, ut naturalis eius voluntas, hunc actum horroris fugæ mortis inefficacem exprimeret, ob causas iam dictas: omni ergo modo Christi voluntas volebat, id quod Deus volebat eam optare et velle, itaque per omnia voluntati divinæ erat conformis. Volebat enim Deus, ut Christus fieret mundi piaculum, ideoque scelerum omnium piaculum se fecit Christus, uti docet Euseb. l. 1. de Demonstr. Evang. c. 10.

Humana Christi voluntas duplex.

Moral. Moraliter docet hic Christus unicum afflictionis remedium, esse orationem et resignationem in voluntatem divinam. Quare in omni tentatione et tribulatione confugiendum esse ad auxilium non hominum, sed Dei, qui solus nos ab ea liberare, vel in ea corroborare ad vincendum potest, imo cupit, si invocetur, etsi eius voluntati nos humiliter, reverenter et amanter, uti filios decet, subiiciamus. Unde S. Leo serm. 7. de Pass. sic ait: *Hæc vox* (fiat voluntas tua) *capitis, salus est totius corporis, hæc vox omnes fideles instruxit, omnes confessores accendit, omnes martyres coronavit. Nam quis mundi odia, quis tentationum turbines, quis posset persecutorum superare terrores, nisi Christus in omnibus et pro omnibus patiens Patri diceret: Fiat voluntas tua?*

ET VENIT AD DISCIPULOS SUOS, ET INVENIT EOS DORMIENTES, ET DICIT PETRO: Sic (sicoine, itane) NON POTUISTIS UNA HORA VIGILARE MECUM?) *Venit ad discipulos*, tum ut aliquod mœroris sui solatium, ex eorum affectu et alloquio captaret, etsi sciret exiguum et quasi nullum illud fore; tum ut suorum curam gereret, doceretque Pastores et Episcopos etiam in afflictione gravissima suorum curam gerere; imo interrupta quoque oratione visitare. *Dormientes*, ex mœrore et tristitia, ut habet Lucas, præsertim quia iam erat nox, quæ somnum conciliat. *Petro*, quia hic cæterorum caput, cæteris audacius fidelitatem suam opemque Christo, usque ad mortem spoponderat.

Vers. 40. Marc. 14. 37.

Dormientes discipulos excitat Christus.

SIC NON POTUISTIS.) Adverte hic quam leniter et modeste Christus suos corripiat, et ad vigiliam excitet. Non exprobrat, nec ait: Vos infidi, vos torpidi, vos inertes, quid dormitis in extremo hoc meo discrimine? Ubi sunt splendida vestra promissa? ubi fides? ubi constantia? Sed, *sic non potuistis,* q. d. Voluistis quidem vigilare, sed somnus ex mœrore obortus vos oppressit; quare non voluntati, sed impotentiæ et infirmitati vestræ somnum hunc ascribo: sed agite, animos suscitate, infirmitatem superate, somnum excutite.

Mystice S. Irenæus l. 4. c. 39. *Veniens*, inquit, *Christus excitavit eos, et erexit, significans quoniam passio eius expergefactio est dormientium.* Quis enim licet sceleratus non excitetur ad dolorem, videns Christum dolentem pro se tam acerba pati?

VIGILATE, ET ORATE UT NON INTRETIS IN TENTATIONEM.) Qua iniecto a Iudæis metu me negetis, deseratis et fugiatis, q. d. Si mea pericula vos non movent, vestra vos moveant. Ecce enim ingruit vobis gravissima mei negandi tentatio. Vigilate ergo et orate, ut eam superetis, *quia*, ut ait Origenes, *qui spiritalior est, sollicitior debet esse, ne magnum bonum ipsius gravem habeat lapsum.* Ecce hoc est remedium omnis tentationis, quod Christus hic assignat; scilicet vigilia ad prævidendas et discutiendas diaboli, et hominum nos tentantium artes et fraudes: atque ad eas superandas oratio, et divinæ opis imploratio. *Ut non intretis in tentationem*, id est, ut tentatione instante non illaqueemini et capiamini, sicut aves capiuntur laqueo et pisces hamo, quem propter escam intrant et subeunt. Non ait, Ut non tentemini: hoc enim sæpe nec est in nostra potestate, nec in Dei voluntate. Deus enim vult nos tentari, ut probet nostram fidem, et virtutem luctando augeat, meritaque et coronas nobis accersat: sed, *ut non intretis in tentationem*, ita scilicet illa vos occupet, possideat, dominetur. Intrat in tentationem, ait Theoph. *qui absorbetur a tentatione, et in eius potestate fit.* Et S. Hieronymus: *Ut non intretis in tentationem*, hoc est inquit, *ne tentatio vos superet, et vincat, et peccato irretitos intra casses suos teneat.*

Vers. 41. Luc. 22. 40. Marc. 14. 38.

SPIRITUS QUIDEM PROMPTUS EST, CARO AUTEM INFIRMA.) Loquitur de spiritu et carne non sua, sed Petri et Apostolorum: ita S. Hilarius, q. d. Scio quidem vos spiritu et mente esse promptos et paratos ad mihi adhærendum, etiamsi Iudæi vobis mortem minentur, sed scitote carnem vestram esse infirmam. Carnem vocat, tum carnem proprie dictam; unde Syrus vertit: *corpus vero infirmum;* tum appetitum sensitivum et naturalem carnis affectum, qui fugit persecutionem, passionem et mortem, ad illaque superandum infirma est et imbecillis, cum ad suas opes, honores, delicias, quas appetit, sit valde robusta et valida. Orate ergo ne caro infirma vestrum infirmet spiritum, et ad me negandum compellat, sed ut Deus sua gratia, tam spiritum, quam carnem vestram ita con-

Spiritus promptus, caro infirma.

fortet, ut non tantum prompti, sed et validi sint ad omnia adversa superaudum, ut mei causa etiam mortem alacres optetis, et fortiter obeatis: *Itaque*, ait S. Hieronymus, *quantum de ardore mentis confidimus, tantum de fragilitate carnis timeamus.* Quare, alienius quidam per spiritum accipit dæmonem, per carnem hominem, q. d. Teutator diabolus fortis est ad tentandum, homo vero debilis ad tentationi eius resistendum. Porro Origenes: *Omnium*, ait, *caro infirma est, non autem et omnium hominum spiritus promptus est, sed tantum Sanctorum, qui spiritu prompto opera carnis mortificant.* Addit Marcus: *Et ignorabant* (Apostoli) *quid responderent ei:* quia perplexi et perculsi hinc mœrore, inde somno premebantur, erantque inopes mentis et consilii.

Vers. 42. Marc. 14. 39. ITERUM SECUNDO ABIIT, ET ORAVIT, DICENS: PATER MI, SI NON POTEST HIC CALIX TRANSIRE NISI BIBAM ILLUM, FIAT VOLUNTAS TUA.) Christus in hac secunda oratione idem oravit, quod in prima, ut patet ex Marco. Dixit ergo: *Pater mi, si fieri potest, transeat a me calix iste; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* Verum Matthæus priorem orationis partem, utpote inefficacem et cassam omisit, ut posteriorem in qua tota orationis Christi vis et efficacia consistit, stabiliret, eamque nobis imitandam proponeret. Absolute enim Christus optabat et orabat bibere calicem passionis, Dei voluntate sibi decretum et destinatum. Plane enim et omnino petiit, ut Dei voluntas in se in omnibus, et per omnia impleretur.

Oratio Christi in horto.

Vers. 43. Marc. 14. 40. ET VENIT ITERUM, ET INVENIT EOS DORMIENTES: ERANT ENIM OCULI EORUM GRAVATI.) Mœrore, æque ac vigilia et fatigatione, inde somno. *Erat enim mox, et ea intempesta*, ait Chrysostomus, qui et addit, Christum eos hic non redarguisse, *magnam eorum infirmitatem esse significantem.*

Vers. 44. ET RELICTIS ILLIS, ITERUM ABIIT, ET ORAVIT TERTIO, EUMDEM SERMONEM DICENS.) *Tertio*, primo, ut ostenderet vehementiam suæ tristitiæ, quæ imminente iam Iuda ad eum tradendum augebatur, adeo ut agoniam mortis subiens ex ea sudarit sanguinem, ideoque Angelus confortarit eum, ut docet Lucas c. 22. v. 41. et 42. de quo ibidem plura; hæc enim omnia contigerunt in tertia Christi oratione dumtaxat, non autem in primâ quoque et secunda, ut vult Iansenius.

Secundo, ut doceret in afflictione subinde Deum in prima oratione nos non exaudire, ut sæpius et ferventius oremus, quare orationem tunc esse duplicandam et triplicandam, donec a Deo exaudiamur, et impetremus quod poscimus. Perseverantia ergo coronat opus, præsertim orationis. Sic Christus Dominus in prima et secunda oratione non est exauditus a Patre, quid mirum si nos homuli in oratione statim non exaudiamur? Perseveremus ergo in oratione, et sic fructum orationis, quem sensit Christus, experiemur, nimirum confortationem Dei per Angelos, tristitiæ sedationem, magnanimitatem ad adversa ultro aggrediendum et superandum. Modum ergo, perseverantiam et fructum orationis, nos docet hic Christus.

Symbolice primo, Remigius: *Ter*, inquit, *orat Christus pro Apostolis et maxime pro Petro, qui ter eum erat negaturus.* Secundo, Rabanus: *Ideo*, ait, *tribus vicibus Dominus oravit, ut nos a peccatis præteritis veniam, et præsentibus malis tutelam, et futuris periculis cautelam oremus; et ut omnem orationem ad Patrem, et ad Filium, et ad Spiritum sanctum dirigamus: et ut integer spiritus noster et anima et corpus servetur.*

Tertio, S. Augustinus in quæst. Evang. in hunc locum: *Non absurde intelligitur*, inquit, *propter trinam tentationem passionis, ter Dominum orasse. Sicut enim tentatio cupiditatis trina est, ita et tentatio timoris trina est. Cupiditati quæ in curiositate est, opponitur timor mortis; sicut enim in illa cognoscendarum rerum est aviditas, ita et in ista metus amittendæ talis notitiæ. Cupiditati vero honoris vel laudis, opponitur timor ignominiæ et contumeliarum. Cupiditati autem voluptatis, opponitur timor doloris.*

Vers. 45. Marc. 14. 41. TUNC VENIT AD DISCIPULOS SUOS, ET DICIT ILLIS: DORMITE IAM ET REQUIESCITE; ECCE APPROPINQUAVIT HORA, ET FILIUS HOMINIS TRADETUR IN MANUS PECCATORUM.

TUNC VENIT.) Christus in tertia oratione confortatus ab Angelo, dimisit tristitiam, agonem et sudorem sanguineum, quem sponte assumpserat, animumque ac spiritum pristinum resumpsit, atque generose totum se ad passionem composuit, ultroque Iudæ et Iudæis obviam prodiens se tradidit, ut dicam Lucæ 22. v. 41. et 42.

DORMITE IAM ET REQUIESCITE.) S. Chrysostomus eiusque asseclæ Theophylactus, et Euthymius putant hoc ironice dictum a Christo, q. d. In hoc extremo periculo et agone tam vestro, quam meo, non est dormiendi tempus, sed vigilandi, si unquam: quare somnum excutite, evigilate, en adest Iudas cum satellitibus ad me comprehendendum: videtur enim Christus hæc dixisse accedente, et fere præsente Iuda, unde sequitur: *Ecce appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur.*

Dormite: an a Christo dictum ironice?

Ex adverso simplicius ex Marco S. Augustinus libr. 3. de consensu Evang. c. 4. et ex eodem Beda, id serio dictum putant a Christo, quod scilicet compatiens infirmitati Apostolorum aliquantulum somni eis indulserit, donec appropinquante Iuda dixit, *sufficit*, ut addit Marcus; et ut subdit Matthæus: *Surgite eamus.* Unde Græce est, καθευδετε το λοιπον, id est, *dormite quod reliquum est*, id est, dormite modico tempore quod restat, usque ad adventum Iudæ; Syrus, *dormite adhuc*, id est, pergite dormire, quasi Christus hæc dixerit Iuda adhuc longius a se distante, et tempus somni Apostolis concedente.

ECCE APPROPINQUAVIT HORA (ab æterno a Deo Patre fixa, et meæ passioni martyrioque decreta) ET (id est, qua) FILIUS HOMINIS TRADETUR (Græce παραδιδοται, id est, *traditur*, id est, iam iam tradetur) IN MANUS PECCATORUM.) κατ᾽ἐξοχὴν, et antonomastice, qui scilicet sunt summi peccatores, hominesque scelestissimi, quales erant Iudas et Iudæi furentes in Christum Deum et Dominum, ut eum torquerent et necarent. Nunquam enim fuit scelestior gens, quam illa Iudaica tempore Christi; ideoque illo tempore nasci et mori decreverat Christus, ut plura et atrociora a tam scelestis pateretur. Summa enim eius bonitas voluit certare, et quasi duellum inire cum summa Iudæorum malitia, ut in ea quasi in capite malitiam omnem debellaret, sibique subiiceret, imo curaret et in bonitatem converteret. Quare in eo mire resplenduit divina Christi clementia, æque ac potentia, quod mox Iudæos hosce tam scelestos sibique infestos, per S. Petrum et Apostolos ad se converterit, et sanctos, eosque eximios effecerit, Act. 2. 41. et sequent.

SURGITE, EAMUS: ECCE APPROPINQUAVIT QUI ME TRADET.) Sedebant Apostoli, ut innixi cubitis commodius dormirent. Iubet ergo eos surgere Christus, ut secum non fugiant, sed obvient Iudæ. Hinc patet Christum in tertia oratione exauditum, et confortatum a Deo per Angelum, tristitiam et agoniam excussisse, ac magno generosoque animo obviam ivisse Iudæ, morti et cruci. Nam ut ait Origenes: *Vidit in spiritu appropinquantem Iudam traditorem, qui nondum videbatur a discipulis eius. Ita undique discipulos erudit*, (inquit Chrysostomus) *non necessitatis, nec infirmitatis hanc rem fuisse, sed dispensationis cuiusdam inæstimabilis: præsciebat enim eos venturos, nec solum non fugit, sed etiam obviam ivit.* Vers. 46. Marc. 14. 42.

Igitur Christus hic eundo obviam hostibus suis æque ac in tota reliqua passione sua, tria nobis maxime notanda et advertenda reliquit; scilicet Primo, innocentiam suam; innocens enim, non fugit criminis inquisitores; utpote bene sibi conscius, ideoque animosus et audax iis obviam prodit; nocens vero fugit, quia conscientia eum arguit pavidumque efficit. Secundo, maiestatem, providentiam et potestatem suam, qua quasi Dominus ordinat et prædicit hostium adventum; sed ita ut eorum furorem moderetur et dirigat; ut non amplius, non aliud efficere possint, quam ab ipso permissum, prædictum, et præordinatum fuit. Tertio, voluntatem qua ultro se Iudæ offert, ne putaretur ex infirmitate aut invitus, sed summa dignatione, humiliatione et amore liberali pro nobis pati et mori: *Sur-*

Tria notanda in passione Christi.

gile, ergo, non ut fugiamus, sed ut *eamus*, obviam Iudæ, et ut ait S. Hieronymus, *ultro pergamus ad mortem*.

Tribulationibus ortis it obviam.

Moraliter docet hic Christus in persecutione et tribulatione excitandos esse animos, ac animose illi obviam procedendum. Hic enim est heroicus fortitudinis actus, qui mali imminentis atrocitatem sua animositate valde infringit, illamque ultro amplexando domat et subigit, ac ad magna hominem disponit et præparat: longe enim facilius, maioreque merito gravia tolerantur et superantur a magno animo, quam levia a parvo; sicut gigas aut vir magnis viribus pollens facilius portat pondus 40. librarum, quam puer parvarum virium portet onus trium librarum. Unde Poeta:

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito;

uti leo clausis oculis, invadit hostes, strictosque eorum gladios. Unde Plinius l. 8. cap. 16. *Cum pro catulis fœta* (leæna inquit) *dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expavescat.* Crux ergo fugientem sequitur, sequentem fugit, quod vulgo de honore dicitur, sed alio respectu.

Vers. 47. Luc. 22. 47 Marc.14. 43. Ioa.18.3.

ADHUC EO LOQUENTE, ECCE IUDAS UNUS DE DUODECIM VENIT, ET CUM EO TURBA MULTA CUM GLADIIS ET FUSTIBUS, MISSI A PRINCIPIBUS SACERDOTUM, ET SENIORIBUS POPULI.) Clarius id explicat S. Ioannes cap. 18. 2. dicens: *Sciebat autem et Iudas, qui tradebat eum, locum quia frequenter Iesus convenerat illuc cum discipulis suis. Iudas ergo cum accepisset cohortem, et a pontificibus et Pharisæis ministros, venit illuc cum laternis, et facibus, et armis.*

ADHUC EO LOQUENTE.) Ut veritas prædicationis et prædestinationis ipsius, de sua proditione et passione impleretur. Ipse enim hæc omnia ita contexuit, ut malitiam Iudæ et Iudæorum ita apte telæ suæ passionis intertexeret, ut ab eo ipsa tota partim permissive, partim positive contexta et pertexta videatur.

Ecce rei novæ nota.

ECCE IUDAS UNUS DE DUODECIM.) *Ecce*, nota est rei novæ, admirandæ et inauditæ, q. d. Ecce portentum omnibus sæculis inauditum. Ecce flagitium Iudæ stupendum. Iudas enim unus Apostolorum, factus est non tantum fur et latro, sed Christi quoque proditor et princeps latronum, qui Christum occiderunt. Unde Lucas addit: *Antecedebat eos*, quasi dux et antesignanus scelestorum.

TURBA MULTA.) Puta cohors militum Romanorum cum famulis pontificum et Pharisæorum, ut patet ex Ioanne, cuius verba recitavi.

ET FUSTIBUS.) Græce ξύλων, id est, lignis, tam ferratis, uti sunt hastæ, lanceæ, tela; quam non ferratis, uti sunt fustes, talia enim erant priscorum arma.

Vide hic stultitiam et vesaniam Iudæ et Iudæorum. Sciebat Iudas Christum esse summum Prophetam, imo Filium Dei, qui nullis armis vinci posset, idque principes Iudæorum sæpe experti erant; tamen avaritia et furore cæci, adducunt milites armatos ut Christo Deo vim inferant, eumque violenter capiant et ligent. Vis, o Iuda, Deum ipsum vincere et vincire? Visne omnipotentem ligare, capere et rapere? Vultis o homuli contra Creatorem vestrum dimicare, eumque armis cogere ut se vobis in manus dedat? *Avaritia enim*, inquit S. Chrysostomus, *illi* (Iudæ) *furorem immisit: avaritia omnes qui ipsi serviunt crudeles efficit, atque atroces. Nam si propriam avarus salutem negligit, quid faciet de aliena?*

Vers. 48. Marc.14. 44.

QUI AUTEM TRADIDIT EUM, DEDIT ILLIS SIGNUM, DICENS: QUEMCUMQUE OSCULATUS FUERO, IPSE EST (Iesus quem quæritis, ut capiatis, quem me vobis traditurum spopondi) TENETE EUM.) Syrus, *ipsum prehendite;* Græce κρατήσατε, id est, apprehendite, occupate, capite, retinete, ne e manibus vestris, uti alias fecit, elabatur. Unde addit Marcus, et *ducite caute.* Verebatur enim Iudas ne Christus se transformando, ait ex Origene S. Hieronymus, occultaret vel effugeret, itaque triginta argenteis a principibus sibi addictis privaretur: illi enim ab eis Iudæ necdum erant traditi, sed tantum promissi, ut satis colligitur ex v. 15. ubi dicitur, *Constituerunt*, id est, addixerunt et promiserunt *ei triginta argenteos.*

DEDIT ILLIS SIGNUM.) Ut milites Romani, qui nunquam viderant vel certe non noverant Christum, eum ex hoc signo agnoscerent, ait Theophylactus, erat enim nox, forte etiam ob vultus Christi similitudinem cum vultu alicuius Apostoli, scilicet Iacobi Minoris, qui dictus est frater Domini. Ita nonnulli recentiores, qui tamen antiquum aliquem huius similitudinis non proferunt testem vel auctorem.

OSCULATUS FUERO.) Origenes ait traditionem esse, quod Christus duas habuerit facies, unam naturalem et usitatam, alteram propriam et secretam quam pro libito assumebat, qualis fuit illa quam exhibuit in sua transfiguratione. Quare censet Iudam hoc signo osculi designasse Christum, quia verebatur ne Christus faciem suam transformaret, ut a Iudæis agnosci non posset. Verum hoc gratis dicitur et impertinens est: tum quia Iudas non interfuit transfigurationi Christi, unde alteram illam Christi faciem non vidit: tum quia etiamsi illi interfuisset, merito timere potuisset, ne Christus mutando faciem se quoque falleret, ut eum agnoscere non posset, aut certe se occultaret et faceret invisibilem, uti sciebat cum alias fecisse. Causæ ergo osculi fuere illæ quas anterius dedi.

ET CONFESTIM ACCEDENS AD IESUM, DIXIT: AVE (Græce χαῖρε, id est, *salve*) RABBI (Arabicus, *Ave magister*) ET OSCULATUS EST EUM.) Sciebat Iudas ex verbis Christi in cœna, se suamque proditionem notam esse Christo, ut tamen exterius illam coram Apostolis cæteris tegat quoad potest, fingit se Christo solitum amicitiæ et reverentiæ dare osculum. Osculum enim fuit olim salutatio, sive mos salutandi apud Hebræos, Romanos, sive alias gentes, ut patet ex Scriptur. Unde verisimile est hoc osculi symbolo Apostolos salutasse Christum, cum aliunde ad ipsum redirent. Quocirca exemplo Christi, primi Christiani salutabant se invicem osculo casto et sancto, uti docet Tertull. libr. de oratione, imo Paulus 1. Corinth. 16. 20. Vide ibi dicta. Sed Iudas hoc symbolo amicitiæ ad perfidiam et proditionem suam scelestissime abusus est, persuasus ex lenitate Christi, ait Chrysostomus se ab eius osculo non repellendum; quod si repelleretur, nihilominus hoc signo osculi oblati et a Christo repulsi eum Iudæis indicaret, et ut incivilem ac inhumanum capiendum traderet. Unde Victor Antioch. in Marci c. 11. v. 45. *Cui lethales*, ait, *insidias struebat, illi infelix salutem cum osculo offerebat.* Et S. Hieronymus (vel quisquis est auctor: non enim est Hieronymus Stridonensis) ibidem: *Dans*, ait, *signum osculi cum veneno doli.*

Vers. 49. Luc 22. 47. Marc.14. 45.

Osculum erat olim salutandi ritus.

Porro Christus licet vehementer sentiret, doleretque se a Iuda discipulo suo tradi, prodique ficto benevolentiæ osculo: tamen ille osculantem non respuit, nec osculum renuit, sed fraudulentum hostileque offerenti, sincerum amicumque reddidit. Primo, *ne refugere proditionem videretur*, ait S. Ambrosius in Lucæ c. 22. v. 45. sed ultro ex desiderio plura et indigniora pro nobis patiendi, illam amplecti. Secundo, ut cor Iudæ leniret et compungeret: *ut plus afficeret proditorem, cui amoris officia non negaret*, ait ibidem Ambrosius. Tertio, *ut doceremur inimicos omnes, eosque quos scimus desævituros in nos esse, diligere, osculum eius Dominus non respuit*, ait S. Hilarius. Christus enim Iudam licet proditorem non habuit odio, sed dilexit, magisque doluit de eius scelere et perditione, quam de sua proditione, ideoque sategit eum hisce verbis ad pœnitentiam inflectere. Sicut enim ex chalybe, si eum silice ferias, latens elicitur ignis; sic ex Christo percusso et patiente latens emicat amor, et mirus erga inimicos charitatis affectus. Unde in tota eius passione, præ omnibus virtutibus divinis resplenduit amor, cuius signum fuit immensus dolor. Unde illud:

Christus osculum dedit Iudæ tribus de causis.

Cernis ut in toto corpore sculptus amor?

DIXITQUE ILLI IESUS: AMICE, AD QUID VENISTI?) q. d. Si venisti ad me Iudæis prodendum, uti te venisse scio, quorsum mihi adeo inimicus tam amicum das osculum? Sin vero venisti ad me amice de more salutandum, quorsum amicus tot contra me adducis inimicos? Unde S. August. serm. 1. de Passione: *Oscularis*, ait, *et insidiaris, a-*

Vers. 50. Luc. 22. 48. 51 Marc 14. 46. Ioan 18. 12.

micum fingis cum proditor sis. Hinc Lucas addit Christum subdidisse: *Iuda, osculo Filium hominis tradis?* Quæ verba maiestatis æque ac charitatis plena, findere debuissent cor saxeum Iudæ, nisi ille ipsum instar adamantis scelere obstinasset et indurasset. Porro Syrus vertit: *Ob id venisti socie mi?* scilicet ut me magistrum, Dominum et Deum tuum Iudæis tradas et prodas? Arabicus: *Heus! ad quid venisti?*

Mira Christi in Iudam mansuetudo. Mirum fuit hoc Christi mansuetudinis et patientiæ exemplum, quo Iudam furem et proditorem tribus annis toleravit, nec apostolatu aut procuratione privavit, nec ulli eius scelus utpote occultum patefecit. Hoc facto docuit nos idem facere, ut iniuriam nobis illatam non vindicemus, sed amore vincamus.

Imitatus eam S. Martinus. Christum imitati sunt Sancti, ac nominatim S. Martinus, qui mira mansuetudine omnes sibi iniurios tolerabat et superabat. Unde cum Britius eius Clericus, ipsum assidue calumniaretur et persequeretur, tanta lenitate ipsum sustinuit, ut cæteri eius famuli mirarentur, Clericum tam impium ab Episcopo suo non castigari, nec officio privari. Quibus ille: *Christus Dominus*, ait, *sustinuit Iudam proditorem, ego non sustinebo Britium calumniatorem?* Hac sua lenitate Britium convertit, et apud Deum meruit, ut Britius mores corrigens fieret vir sanctus, sibique in Episcopatu succederet, uti eidem ipse prædixit: ita Sulpitius in vita S. Martini.

Hic recto historiæ ordine intexenda sunt, quæ supplet Ioannes de Iudæis a Christo prostratis in terram. Sic enim ait cap. 18. 4. *Iesus itaque sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit et dixit eis: Quem quæritis? Responderunt ei: Iesum Nazarænum. Dicit eis Iesus: Ego sum. Stabat autem et Iudas, qui tradebat eum cum ipsis. Ut ergo dixit eis, Ego sum: abierunt retrorsum et ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogavit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: Iesum Nazarænum. Respondit Iesus: Dixi vobis quia ego sum. Si ergo me quæritis, sinite hos abire: ut impleretur sermo quem dixit: Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam.*

Ut ergo Ioannem cum Matthæo cæterisque concilies, hic fuit rei gestæ ordo: Iudas ne videretur esse proditor Christi, aliquot passibus turbas, quæ secum venerant ad capiendum Christum, antecessit, ut ipse videretur non esse ex eis, sed quasi aliunde redire et fortuito cum adventu turbarum concurrere: unde quasi peregre rediens osculatus est Christum. Christus osculum præbuit, sed ut eum compungeret ait: *Amice, ad quid venisti?* utique in meam necem, sed magis ad tuam perditionem iugemque gehennam; atque ut eum confunderet, addidit: *Iuda osculo Filium hominis tradis?* Deinde Iudas post osculum

Ordo comprehensionis Christi. retrocessit ad turbas a se adductas, ita ut Iesu animose obviam turbis hostilibus prodeunte, Iudas iam cum illis staret, ut ait Ioannes. Mox Iesus libere et intrepide illos interrogat, quem quærant. Respondent illi: Iesum Nazarænum. Iesus ait: Ego sum: quo dicto quasi fulmine icti, tam Iudas, quam omnes turbæ et asseclæ eius prostrati sunt in terram, idque averse et retrorsum, ut scilicet caderent non in faciem, sed in dorsum resupini, ut clare omnibus pateret eos quasi hostes Christi, vi et potentia eius repulsos in terram fuisse stratos et afflictos. Permisit deinde Christus illos recipere vires et surgere, rogavitque denuo quem quærerent: illis iterantibus se Iesum quærere, subiecit ipse: *Dixi vobis, quia ego sum. Si ergo me quæritis, sinite hos abire,* ut magis se suorum quam sui ipsius curam gerere ostenderet. Quo dicto milites et famuli accesserunt ad Iesum, in eumque manus et vincula iniecerunt. Id videns Petrus stringit gladium, Malchoque aurem amputat; sed corripit eum Christus, Malchoque aurem restituit, uti mox fusius dicam v. 51.

Ubi nota cum S. Chrysostomo, et Cyrillo in c. 18. Ioannis (licet secus sentiat S. Augustinus et Ammonius) cohortis et ministrorum oculos divinitus ita *ἀορασίᾳ* fuisse detentos, ut Christum iam osculo a Iuda indicatum et obviam prodeuntem, ac a multis antea sæpe visum cognitumque agnoscere non possent, multo minus comprehen-

A dere. Id colligitur ex eo, quod ipsi interrogati a Iesu, *Quem quæritis?* non respondent, te quærimus, sed Iesum Nazarenum, quasi non cognitum et non visum, imo nec Iudam ipsum tunc Christum agnovisse censent S. Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus in c. 18. Ioannis, item Leontius et Theodoretus in Catena Græcorum, qui id colligunt ex eo, quod ait Ioannes c. 18. 5. *Stabat autem et Iudas, qui tradebat eum cum ipsis.* Iudas enim osculo dato Iesu retrocessit ad cohortem, ut ei tardanti, et immotæ ex aorasia consistenti innueret accedere, et involare in Iesum iam a se osculo ostensum, ut triginta denarios sibi in pretium proditionis Christi promissos acciperet, qua in re suam impudentiam et proditionem aperte demonstravit. Magis autem retrocessit ex pavore et horrore illi a Christo, æque ac a sceleris conscientia incusso. Repulit enim Christus illum a se et suo Apostolorum cœtu, ut illum confunderet, q. d. Vade, o proditor ad tuos satellites, indignus enim es me meorumque consortio: unde et mox Iudam cum cohorte in terram prostravit. Hoc ergo fuit pri- Miracula Christi capiendi.

B mum Christi miraculum, quo ipse in comprehensione sua maiestatem suam et omnipotentiam divinam ostendit, ut scirent Iudas et Iudæi se frustra venisse cum cohorte et I. armis, dum Christus vi capi non posset, nisi ipse ultro et dignanter se in manus eorum daret. Simili aorasia Deus percussit Sodomitas, Gen. 19. 11. *Vides vim insuperabilem*, inquit Chrysostomus, *quomodo in medio eorum existens eos cæcavit?* Et Cyrillus: *Potestas ergo divina Christi enituit, qui quamvis se quærentibus offerret, minime tamen cognoscebatur.*

Symbolice S. Augustinus in c. 18. Ioannis: *Sempiternus dies*, ait, *ita tenebris occultabatur humanis, ut cum laternis et facibus quæreretur, occidendus a tenebris.*

Secundum Christi miraculum, ait S. Chrysostomus fuit, II. quod solo verbo, *Ego sum,* Iudam cum omnibus satellitibus prostraverit in terram resupinos in dorsum, eosque ut innuit S. Leo ser. 1. de Passione, privarit virtute sentiente et movente, ut se erigere, sustinere et regere non

C valerent, uti fit in paralyticis. Audi S. Leonem serm. 1. *Ego sum,* inquit, *quod verbum illam manum ita ex ferocissimis congregatam, quasi quodam fulmineo ictu stravit atque perculit, ut omnes illi atroces, minaces, atque terribiles retroacti corruerent. Ubi fuit sævitiæ conspiratio? ubi ardor irarum? ubi instructus armorum? Dominus dicit, Ego sum, et ad vocem eius turba prosternitur impiorum. Quid iam poterit maiestas eius iudicatura, cuius hoc potuit humilitas iudicanda?*

Unde licet *τὸ Ego sum,* significet, q. d. Ego sum Iesus, quem vos quæritis, tamen Rupertus sic exponit: *ego sum qui sum*, scilicet semper ab æterno, ideoque Deus omnipotens, Exodi 3. Porro S. Hieronym. epist. 140. ad Principiam, censet Christum cælesti quodam vultus splendore, hos satellites perculisse, et prostrasse: *Nisi*, ait, *habuisset in vultu oculisque quidquam sidereum, nunquam eum statim secuti fuissent Apostoli, nec qui ad comprehendendum eum venerant, corruissent.*

D Allegorice, hæc Iudæ cum suis prostratio significabat Prostratio Iudæorum significat casum eorum. irreparabilem casum Iudæorum, quod ex odio Christi in perfidia sua forent obstinati, et salutis pene incapaces. Unde Cyrillus in cap. 18. Ioannis: *Imago*, ait, *casus ille fuit, omnium qui Christo adversantur, quibus omnino terribilis casus imminet.* Et S. Augustinus ibidem: *Ubi*, ait, *nunc militum cohors, ubi terror et munimen armorum? una vox turbam odiis ferocem, armis terribilem sine telo ullo percussit, repulit, stravit: Deus enim latebat in carne: quid iudicaturus faciet, qui iudicandus hoc fecit?*

Tropologice, repræsentatur hic casus reproborum: hi Et reproborum. enim in dorsum cadunt ut resurgere non valeant; electi vero si peccant, labuntur in faciem, quia mox tacti a Deo pœnitentes resurgunt. Ita S. Gregorius hom. 8. in Ezech. *In faciem nostram cadimus*, ait, *quia ex malis erubescimus, quæ nos meminimus perpetrasse. Ibi enim cadit homo ubi confunditur.* Idem l. 13. Moral. cap. 10. *In faciem cadere*, ait, *est in hac vita suas unumquemque culpas agnoscere, easque pœnitendo deflere. Retro vero, quo non vide-*

tur cadere, est ex hac vita repente decedere, et ad quæ supplicia ducatur ignorare.

Rursum in faciem corruunt iusti, qui ea quæ ante sunt, puta futura et novissima respiciunt; retrorsum vero peccatores, qui ea quæ retro sunt et prætereunt, statimque fiunt præterita, puta bona caduca ambiunt. Ita S. Gregorius 33. Moral. cap. 23. *Retro est*, ait, *omne quod transit, ante vero est omne quod veniens permanet.*

III. Tertium Christi miraculum fuit, ut notat S. Chrysostomus, et S. Augustinus tract. 112. in Ioannem, quod ipse potenti sua providentia, verbique efficacia, *sinite hos abire*, effecerit, ut Iudæi neminem discipulorum ne Petrum quidem, gladium vibrantem auremque secantem comprehenderent. Ipse enim solum se morti offerens, liberos voluit esse discipulos, tamquam bonus pastor animam suam solus daturus pro ovibus. Unde Chrysostomus: *Quis*, ait, *continuit Iudæos ne discipulos comprehenderent? Nemo alius, quam qui eos retrorsum proiecerat potentia.*

IV. Quartum fuit, subita auris Malchi restitutio et sanatio, de qua mox. Ubi adverte quanta fuerit cæcitas et malitia Iudæorum, quæ visis tot miraculis Christi, ausa fuit illico in eum manus iniicere.

Tunc accesserunt, et manus iniecerunt in Iesum, et tenuerunt eum.) Est hysteron proteron, vel certe hæc verba in actu non perfecto, sed inchoato accipienda sunt, q. d. Tunc accesserunt ad Iesum, cœperuntque se parare, ut ei manus iniicerent, eumque tenerent et caperent. Nam antequam eum reipsa caperent, Petrus ut eius captivitatem impediret, aurem Malcho amputavit; sed repressit eum Iesus, et Malcho aurem restituit; ac tunc demum se Iudæis capiendum ligandumque obtulit, cum eis exprobrando dixisset: *Tamquam ad latronem existis*, uti ostendam v. 55. et patet ex Luca cap. 22. v. 53. et 54.

Vers 51. Et ecce unus ex his qui erant cum Iesu, exten-
Luc. 22. 50. dens manum, exemit gladium suum, et percutiens
Marc. 14. 47. servum principis sacerdotum amputavit auriculam
eius.

Ioan. 18. 10. Unus.) Scilicet Petrus cæteris ferventior et animosior, ut patet ex Ioanne cap. 18. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, et alii. Lucas addit Petrum prius licentiam petiisse a Christo, dicendo: *Domine si percutimus in gladio?* id est, si placeat, gladio te defendemus; sed non expectato Christi responso ob imminens Christo captivitatis periculum, ex ardore gladium strinxisse.

Exemit (Syrus, *distrinxit*) gladium.

Quæres, quis et qualis fuit hic gladius?

Petri gladium fuisse cultrum censent aliqui. Hunc S. Petri gladium fuisse cultrum, quo in mactatione vel comestione agni usi fuerunt Apostoli, censet Toletus in Ioann. cap. 18. 10. Favent S. Chrysostomus, Theophyl. Ioannes Maior, Iansenius in Matth. 26. cultro enim secantur carnes et amputantur auriculæ. Dubitat Dionysius Carthusianus: et Venetiis ostenditur hic gladius, habens speciem magni cultri: Senis quoque similis asservatur.

Fuisse ensem censent Patres. Verum gladium hunc ensem fuisse diserte asserit Franc. Lucas in Matth. 26. Favet S. Cyrillus, S. Augustinus, Tertullianus, Hilarius, Hieronymus, Beda, Baronius, S. Ambrosius; et ita ostenditur hic gladius S. Petri Parisiis habens speciem ensis.

Tertulliani lib. de Idololatria c. 19. verba sunt: *Quomodo bellabit, imo quomodo etiam in pace militabit sine gladio, quem Dominus abstulit?* etc. *omnem militem Dominus in Petro exarmando discinxit.* Petri ergo gladius erat militaris et bellicus, ergo ensis; hoc enim bellant milites, non cultro. S. Augustini lib. 22. contra Faustum verba sunt: *Iusserat, ut discipulis eius ferrum ferrent, sed non iusserat ut ferirent. Ferrum*, scilicet ensis: hic enim ferit hostem in conflictu: nam culter potius scindit vel pungit, quam ferit. S. Hieronymi verba sunt: *Illo gladio* (usus est Petrus) *qui igneus vertitur ante paradisum, et gladio spiritus qui in Dei describitur armatura*, Ephes. 6. 17. Uterque autem est militaris et ensis, ut patet. Eadem ex S. Hieronymo verba habet Zacharias Episcopus Chrysopol. in concord. Evangel. S. Hilarii verba sunt: *Recondi gladium præcipit, quia eos non humano, sed oris sui gladio esset perempturus:* gladius autem oris Christi est ensis, ut patet Apoc. 1. 16. et c. 19. 15. S. Ambrosii, dum mystice hos duos gladios explicat, verba sunt: *Unum novi, alterum veteris intelligamus testamenti, quibus adversus diaboli armamur insidias:* armamur autem contra hostem ense, non cultro, et utrumque Testamentum non parvo cultro, sed ingenti gladio comparatur.

Allegor. Allegorice passim interpretes per duos gladios accipiunt duplicem Ecclesiæ potestatem, spiritalem et temporalem. Idem habetur Extravag. *Unam sanctam*, de maioritate et obedientia. Idem tradit Ioannes Suarez in Matth. 26. Unde et S. Paulus magistratui obediendum docens: *Non enim*, inquit, *sine causa gladium portat: vindex est enim Dei in iram*, Rom. 13. portat autem ensem, non cultrum.

Rursum hoc gladio denotatur excommunicatio, quæ hominem ab Ecclesia detruncat: hoc autem fit ense, non cultro.

Multi censent Petrum fervidum voluisse Malcho caput amputare, vel findere, sed Dei ductu ictum in aurem cecidisse: finditur autem caput ense, non cultro. Ita censet Paulus a Palatio, Iansenius, et Ioannes Maior in Matth. 26. Didacus stella in Lucæ cap. 22. et alii. Hinc etiam Malcho declinanti ictum, Petrus dextram eius auriculam amputavit, cum alioqui sinistram eius utpote dexteræ adversam et obversam amputare debuisset.

Tropol. Tropologice S. Ambrosius per hunc gladium accipit martyrium: *Est*, inquit, *etiam gladius passionis, ut exuas corpus, et immolatæ carnis exuviis ematur tibi sacra corona martyrii.* Atqui Martyres ense truncantur capite non cultro.

Ratio. I. Accedunt rationes. Prima, gladius hic Græce vocatur ab omnibus Evangelistis ubique μάχαιρα: hæc autem ensem notat.

II. Secunda: Iubet Christus vendi tunicam ut ematur gladius: ad cultrum autem emendum, non opus est vendere tunicam, sed ad ensem: huius enim pretium tunicæ æquiparatur.

III. Tertia, *qui acceperit gladium, gladio peribit*, ait Christus: solent autem homicidæ capite plecti ense carnificis, non cultro.

IV. Quarta, iusserat Christus duos gladios afferri ad defensionem publicam contra totam Iudæorum et militum Romanorum turbam: ergo enses erant: quid enim duo cultri profuissent contra tantam turbam ensibus armatam? quomodo Petrus solo cultro armatus eam invadere ausus fuisset?

V. Quinta, gladius apud Latinos ensem significat, non cultrum: diciturque a clade, quam turbæ infert, uti aiunt etymologici.

Denique gladius S. Petri, ait S. Chrysostomus in Encomio vinculorum S. Petri apud Surium die 1. Augusti, cum catenis eius in regali palatio, ubi Apostolo Petro templum erectum est, velut sacratus quidam et cælestis thesaurus in intimo loco repositus servatur, qui imperatoribus, et fidelium virorum multitudini ad sanctitatem proponi solet: cælestem enim gratiam confert, curationum copiam suppeditat, animas ipsorum elevans.

Servum.) Cui nomen Malchus, ait Ioannes cap. 18. In eum potius quam in alios insiliit Petrus, quia eum audaciorem et insolentiorem proximius in Christum insurgere vidit, quare *aurem viri ferocius instantis abscidit*, ait S. Leo serm. 1. de Passione.

Amputavit auriculam eius.) Dexteram, ut habet Ioannes et Lucas: ut significaret, ait Origenes, Iudæos in legendo et audiendo S. Scripturas, perdidisse dexteram aurem, id est, veram intelligentiam cælestium, et retinuisse sinistram, ut sinistre ad carnales sensus eam detorqueant.

Porro S. Augustinus lib. 22. contra Faustum c. 70. Moses, ait, post percussum Ægyptium, factus est princeps Synagogæ, Petrus post mutilatum Malchum factus est Pastor Ecclesiæ: excessit uterque regulam, non detestabili immanitate, sed emendabili animositate. Peccavit enim Petrus temeritate, quia inscio, imo invito Christo strinxit

gladium, quo solus non poterat Christum defendere contra tot armatos milites et ministros : quare amputando aurem Malcho, magis irritavit eos ad sæviendum in Christum, et in ipsum Petrum nisi Christus impedivisset. Verum ostendit ipse suum pro Christo ardorem et zelum, licet vitiosum, sed castigato hoc excessus vitio in Pentecoste, per eum meruit fieri Pastor et princeps Ecclesiæ.

Denique Christus reprehendens inhibensque Petrum, ne ulterius pugnando progrederetur, aurem restituit Malcho, ut habet Lucas ; ubi mirum dedit tam potentiæ quam clementiæ suæ exemplum, præsertim quia, ut addit hic Paulus a Palatio : *Theologicum dogma est, quem Dominus sanat, perfecte sanat. Si Christus Malchum et aure et mente sanavit, quod potuit maioris esse charitatis indicium? quod magis imperturbati animi argumentum ?* Sane plures alios ex hisce Christi persecutoribus prædicante Petro pœnituisse, et ad Christi fidem conversos esse, liquet Actor. 2. 37. Quid mirum si et Malchus, qui ex aure sibi a Christo reddita eius in se bonitatem, æque ac potentiam tam evidenter expertus erat? fecit hoc Christus, tum ne criminationi foret locus, ipsum restitisse publicis lictoribus et iustitiæ ministris; tum ad heroicum patientiæ et mansuetudinis exemplum, quale pariter dedit cum ex Saulo fecit Paulum.

An Malchum Christus converterit?

Mystice Glossa: Auris Malchi amputata et sanata, ait, est auditus ablata vetustate innovatus, quod est regnaturorum cum Christo : unde et Malchus (Hebr. מלך *melech)* idem est quod *rex* : servitus enim est vetustas, sanitas est libertas.

Vers. 52. Ioan. 18. 11. TUNC AIT ILLI IESUS: CONVERTE GLADIUM TUUM IN LOCUM SUUM.) Castigat hic Christus Petri temeritatem, quod præter, imo contra voluntatem suam gladium stringeret. Erat ergo hic geminum Petri peccatum; primum, quod perculeret contra voluntatem Christi : secundum, quod percussio hæc non tam erat defensio quam vindicta, qua Christum tantæ turbæ militum eripere non poterat, sed potius illam acrius in Christum concitabat, seque evidenti mortis periculo temere exponebat ; licet Petrus zelo et fervore Christi tuendi abreptus, ait S. Chrysostomus, hæc vel horum aliqua non considerarit, sed potius memor fuerit quod Christus paulo ante duos gladios sumi iusserat: unde inferebat, id eum iussisse ad se defendendum. Quare percutiendo servum Christum invadentem, ex mente Christi agere se putavit. *Cesset vindicta*, ait Interlinearis, *exhibeatur patientia, ut patientiam nostros doceamus, non vindictam.*

Petrus non bene hic gladium stringebat.

Qui acceperint gladium, gladio peribunt.

OMNES ENIM QUI ACCEPERINT (temere et propria auctoritate, uti faciebat hic Petrus) GLADIUM GLADIO PERIBUNT.) *Acceperint*, in actu perfecto, scilicet ita ut alios feriant, vulnerent, occidant : nam alioqui accipere gladium dumtaxat non est malum, quia nulli iniurium. Rursum accipere gladium publica auctoritate ad puniendum sontes, uti faciunt magistratus in tribunali, et principes militesque in bello iusto, licitum est et honestum. Per gladium quælibet arma et cædis instrumenta accipe: ita Euthymius.

1. Ratio cur Christus se defendi vetet.

GLADIO PERIBUNT.) Id est, digni sunt qui gladio pereant, rei sunt mortis, lege talionis gladio plectendi sunt, quæ lex est communis omnibus gentibus, et quasi lex naturæ lata a Deo statim a diluvio. Genes. 9. 6. *Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius.* Ita Theophylact. hic, et S. Augustinus in quæst. veteris et novi testamenti cap. 104. Christus ergo legem antiquissimam de homicida morte plectendo hic renovat, et de novo sancit : loquitur enim quasi novus novæ legis legislator.

Rursum *gladio peribunt,* quia sæpe gladiatores et homicidæ reipsa iusto Dei iudicio et vindicta, gladio Dei iudicis vel hostium in bello aut duello, vel ictibus serpentum aut ferarum, etc. pereunt, uti quotidiana docet experientia, multisque exemplis id confirmat Plutarch. lib. de sera Numinis vindicta. Fuit enim hic communis gentium etiam barbararum sensus; unde Melitenses videntes Paulum a vipera invadi, dicebant : *Utique homicida est homo hic,* quia cum evaserit de mari, *ultio non sinit eum vivere,* Actor. 28. 4.

Porro Christus hic *insinuat,* ait Theophylact. *quod Iudæi contra se gladium accipientes, Romanorum gladio essent perituri.* Pro *peribunt,* noster Interpres in Græco legit ἀπολοῦνται; iam legunt ἀποθανοῦνται, id est, morientur, sed idem est sensus.

Addit Lucas cap. 22. Christum dixisse : *Sinite usque huc*, id est desinite ulterius stringere gladios: satis o Apostoli percussum, satis dimicatum est. Sic enim solemus duobus duellantibus aut pluribus rixantibus, et dimicantibus inclamare : Sinite, satis est, ne ad ulteriores rixas, aut pugnas procedant.

Aliter Caietanus, q. d. *Sinite*, id est, permittite, o Apostoli, Iudam et Iudæos sævire in me *usque huc*, id est, usque ad hanc horam eorum, hoc est, quamdiu durat hæc eorum hora et potestas tenebrarum. Hinc Maldonatus et alii colligunt, cæteros Apostolos videntes Petrum tam animose depugnantem pro Christo, ipsos quoque pro eodem voluisse certare, sed prohibitos a Christo cum dixit, *Sinite usque huc. Noluit enim,* ait S. Ambrosius in cap. 22. Lucæ, *persecutorum vulnere defendi, qui voluit suo vulnere omnes sanare.* Unde emblema : *Ex vulnere salus,* quod proprie Christo competit, *cuius livore sanati sumus,* ut ait S. Petrus.

Ex vulnere salus.

AN PUTAS QUIA (quod) NON POSSUM ROGARE PATREM MEUM, ET EXHIBEBIT MIHI MODO PLUS QUAM DUODECIM LEGIONES ANGELORUM ?) Est secunda ratio, qua Christus inhibet prætensam a Petro defensionem, q. d. Non egeo te defensore, qui ad manum habeo omnes Angelorum exercitus, quorum unus omnes illos sternere sufficit : sicut unus ex eis cecidit 185 millia Assyriorum, 4. Regum 19. 35. *Etenim,* ait S. Chrysostomus, *si unus Angelus centum octoginta quinque armatorum millia interfecit, quid facerent duodecim legiones Angelorum in mille viros ? ita ad imbecillitatem atque timorem eorum, qui metu iam semimortui erant, sermonem accommodavit.* Nam ipse Christus, utpote Deus, Angelorum ope non egebat, quia ut recte advertit Origenes, *magis Angeli opus habent auxilio unigeniti Filii Dei, quam ipse eorum.* Unde illud Daniel. 7. 10. *Milla millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.* Vers. 53. 2.

Porro, legio nomen est militiæ Romanorum qui tempore Christi dominabantur Iudææ et Iudæis : continebat autem sex millia militum, ait S. Hieronymus hic, et Vegetius lib. 2. de re milit. cap. 2. sic duodecim legiones facerent 72. millia Angelorum. Alii censent legionem continuisse 12. millia et quingentos. Legio enim, inquiunt, continebat decem cohortes, cohors 50. manipulos, manipulus 25. milites ; hoc computu duodecim legiones facerent centum et quinquaginta millia Angelorum.

Legio quid?

Parce et modeste loquitur Christus. Vere enim dicere poterat : Si velim, Pater meus illico dabit mihi centum vel mille milliones, imo centum millia millionum Angelorum ; nam decies millies centena millia assistunt ei, ut ait Daniel. Angeli enim sunt innumeri, adeoque superant numerum omnium creaturarum etiam hominum, qui unquam fuerunt, sunt et erunt, ut docet S. Dionysius de cælest. hierarch. cap. 9. D. Thomas, et Scholastici 1. p. q. 50. art. 3.

Docet nos hic Christus in omni periculo, tentatione et afflictione invocare sanctos Angelos, præsertim custodes nostros : hi enim sapientissimi sunt, potentissimi et nostri amantissimi, quia sciunt hoc Deo gratum esse, imo sibi imperatum, iuxta illud Psalm. 90. *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.* Et Psalm. 33. *Immittet* (Heb. חונה *chone,* id est, *castra metabitur) Angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos,* uti Angelorum castra eripuere Iacob e manu Esau, Genes. cap. 32. v. 1. et cap. 28. 12. et Elisæum e manu Syrorum, 4. Regum. 6. 17.

Angeli in auxilium invocandi.

QUOMODO ERGO IMPLEBUNTUR SCRIPTURÆ (quæ quasi oracula Dei dicunt et prædicunt) QUIA SIC OPORTET FIERI.) Ut scilicet ego Christus capiar, patiar et moriar ad redimendos homines: *Nam si Scripturæ quoque ita videtur,* ait Chrysostomus, *quid vos repugnatis?* Est tertia Vers. 54. 3.

ratio qua Christus se armis defendi vetat, quod Scripturas de passione sua prophetantes oporteat impleri, qualis est pulcherrima illa Isaiæ toto c. 53. et Davidis Psal. 21. et Danielis c. 9. v. 26. et seq. *Cum ergo*, ait Origenes, *posset accipere legiones, nolebat accipere, ut per patientiam eius implerentur Scripturæ prophetantes de ipso, quoniam ita eum pati conveniebat.* Hanc enim reverentiam debemus S. Scripturæ quasi verbo Dei, ut illi non repugnemus, sed consentiamus, illamque in nobis adimpleamus. Dices, ergo Iudæi non peccarunt occidendo Christum, quia adimpleverunt Scripturas prædicentes eius cædem. Resp. S. Athanasius tract. de Passione et cruce, negando consequentiam: *Neque enim*, inquit, *inservientes propheticis verbis ista contra Christum ausi sunt, sed suo ipsimet studio sponte volentesque illa perpetraverunt, ut non Propheta istarum rerum auctor sit aut causa, sed ipsorum voluntas: quin potius ipsi causa fuerunt, ut talia de ipsis Prophetæ prædivinarent.* Iudæi ergo hoc sacrilegium, christicidium et deicidium ex suo scelere, malitia et odio in Christum perpetrarunt, idque futurum prævidentes Prophetæ prædixerunt dumtaxat, non autem probarunt, aut Iudæis, ut id facerent imperarunt: Deus autem iussit Christo, ut hoc Iudæorum odium et cædem patiendo in se exciperet, itaque pro hominum peccatis satisfaceret. Unde illud:

Cum Iudæi impleverint Scripturas de occidendo Christo, an peccarint?

Actio displicuit, passio grata fuit.

Actio (Iudæorum) *displicuit; passio* (Christi) *grata fuit.* Hinc S. Leo sermon. 1. de Pass. *Nihil*, ait, *vobis gratiæ o Iudæi, nihil tibi Iuda debemus. Salvationi quidem nostræ, non hoc vobis volentibus, impietas vestra servivit, et per vos factum est, quidquid manus Dei et consilium decreverunt fieri; mors igitur nos liberat, vos accusat: merito soli non habetis, quod omnibus perire voluistis.* Vide dicta Actor. 2. v. 23.

4. Quartam Christi rationem addit S. Ioannes c. 18. 11. dicens: *Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum?* q. d. Deus hunc passionis calicem ab æterno decrevit, et nunc hoc tempore mihi propinat, cur ergo non avide illum de manu Dei mei excipiam, lætusque exhauriam? Nota: Passionem et mortem suam, quam paulo ante v. 39. ut calicem felleum et amarissimum, deprecatus est Christus, hic cognita Patris voluntate amplectitur ut calicem melleum et suavissimum. Quid enim suavius, quam Deo parere, Deo se in holocaustum offerre, Deo se victimam pro salute hominum efficere? *Quam dulciter*, ait S. Bernard. serm. 2. in Pentecoste, *Domine Iesu cum hominibus conversatus es, quam abundanter multa et magna bona hominibus largitus es, quam fortiter tam indigna quam aspera pro hominibus passus es, ita ut liceat sugere mel de petra, oleumque de saxo durissimo! Duro ad verba, duriore ad verbera, durissimo ad crucis horrenda; quia in omnibus his sicut agnus coram tondente se obmutuit, et non aperuit os suum.*

Passionem suam ut calicem melleum amplectitur Christus.

Vers. 55. Luc. 22. v. 52.53. Marc. 14. v 48.49. IN ILLA HORA DIXIT IESUS TURBIS: TAMQUAM AD LATRONEM EXISTIS CUM GLADIIS ET FUSTIBUS COMPREHENDERE ME: QUOTIDIE APUD VOS SEDEBAM DOCENS IN TEMPLO, ET NON ME TENUISTIS.

Postquam Christus castigavit Petrum et Apostolos gladios stringentes, nunc pariter et magis castigat Iudam et Iudæos volentes se comprehendere. Ubi miram animi celsitudinem, libertatem et tranquillitatem ostendit. Dixit enim hæc cum adhuc esset liber, antequam caperetur, atque his verbis iis se vinciendum liberrime obtulit.

Ordo captionis Christi. Hic enim fuit rei gestæ ordo: Christus prostratis in terram Iuda et Iudæis, cum ab eis iam surgere permissis iterato rogasset, quem quærerent? illique dicerent, Iesum; ipse ait, Ego sum, ac se eis capiendum obtulit. Accesserunt illi ut eum caperent. Id videns Petrus gladium strinxit, Malchoque aurem amputavit. Mox Christus eum repressit et pugnam diremit, statimque Malcho aurem restituit. Deinde conversus ad Iudæos ait, *Tamquam ad latronem*, etc. q. d. Pudere vos deberet, quod ad me ut latronem capiendum noctu cum facibus et lictoribus veniatis: ego enim non sum furtivus latro, sed publicus Iudæorum doctor, qui publice in templo quotidie docui: cur ibi me non cepistis? Scio enim quod ob doctrinam meam, qua pontificum et Pharisæorum vitam vitiaque redargui, ipsi vos miserunt ad me capiendum. Sed nimirum scio pariter, ipsos non ausos fuisse me capere in templo metu populi, qui ab ore meo quasi magni Prophetæ pendebat. Agite ergo quandoquidem ita vobis lubet, me ut latronem furtivum furtim hic comprehendite, en me vobis ultro offero et libere me in manus vestras dedo, corpus meum vobis in prædam do, illud vincite, trahite, rapite, verberate, lacerate ut lubet: qua potestate a Christo accepta, accesserunt satellites Christumque ligarunt, et comprehenderunt, ut subdit Lucas: qui et addit Christum dixisse: *Sed hæc est hora vestra et potestas tenebrarum*, id est dæmonum et impiorum, quales vos estis, q. d. Congrue noctu in tenebris venitis ad me capiendum, quia ego sum lux mundi, et lucem veritatis in luce diei publice docui: vos vero o Iudæi impii, quia estis tenebriones et lucem hanc fugitis, tenebrasque errorum et vitiorum amatis, idcirco in tenebris me capitis. *Ideo*, ait Beda, *in tenebris adversus me congregamini, quia potestas vestra, qua contra lucem mundi armamini, in tenebris est.* Et Theophylactus: *Revera*, ait, *noctis attentatis opera, et potestas vestra tenebrarum est: atque idcirco hanc horam observatis, quæ convenit vobis et operi quo me invaditis.* Nam ut ait Christus Ioann. 3. 19. *Omnis qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera eius.* Quocirca S. Leo serm. 8. de Passione: *Irruerunt*, ait, *in lumen verum, filii tenebrarum, et utentes facibus atque laternis non evaserunt infidelitatis suæ noctem, quia non intellexerunt lucis auctorem. Occupant paratum teneri, et trahunt volentem trahi: qui si vellet obniti, nihil quidem in iniuriam eius impiæ manus possent; sed mundi redemptio differretur, et nullum salvaret illæsus, qui pro omnium salute erat moriturus.*

Porro non ante, sed post hæc verba Christi, Iudæos manum iniecisse in Christum, eumque cepisse et tenuisse patet ex Luca, qui post hæc verba statim subiicit: *Comprehendentes autem eum*, etc. quod ergo Matthæus v. 50. ante Petri percussionem et amputationem auris Malchi, statim post osculum Iudæ ait: *Tunc accesserunt et manus iniecerunt in eum, et tenuerunt eum*, ordine partim recto, partim inverso et convoluto dictum est. Recto dicitur τὸ *tunc accesserunt*: involuto τὸ *manus iniecerunt in eum, et tenuerunt eum.* Hoc enim posterius contigit, scilicet post amputationem et sanationem auris Malchi: si enim tunc manibus ligatus fuisset Christus, non potuisset iisdem aurem capiti Malchi applicare et restituere. Nimirum Matthæus more suo voluit una sententia narrare comprehensionem Christi, ne secundo cogeretur eam recensere: quare simul narrat id quod prius contigit, scilicet quod accesserunt ad capiendum Iesum, et id quod posterius accidit, scilicet quod in eum reipsa manus iniecerint, eumque tenuerint.

Denique quam atrox, indigna et acerba Christo fuerit hæc eius comprehensio, æstimari potest ex multis. Primo, quod captus sit tamquam latro ipse qui erat innocentissimus, et summe in omnes beneficus, imo Sanctus Sanctorum, adeoque qua Deus ipsa immensa et increata puritas et sanctitas. 1. Secundo, quod captus sit ab hominibus vilissimis, pessimis, sibique inimicissimis quales erant Scribæ et Iudæi. Unde coniici potest quam atrociter instar iumenti, imo latronis ab iis fuerit ligatus, protrusus, protractus, illusus, cæsus, blasphematus. 2. Tertio, quod Apostoli cæterique omnes eum deseruerint, ut solus quasi agnus innocens, Iudæis se in prædam daret. 3. Quarto, quod hisce suis vinculis ex æquo voluerit expiare, et dissolvere vincula peccatorum nostrorum, quæ gravissima et durissima sunt. Unde Ieremias eum miserans gemendo et suspirando ait: *Spiritus oris nostri Christus Dominus, captus est in peccatis nostris, cui diximus: In umbra tua vivemus in gentibus*, Thren. 4. 20. 4. Quinto, quod hisce suis catenis voluerit animare, roburque impetrare Christianis, præsertim Martyribus, ut carceres et catenas animose su- 5.

Atrox comprehensio Christi.

stinerunt, in iisque exultarent et gloriarentur, uti gloriatur Paulus Ephes. 3. 1. Ubi vide S. Chrysostomum: Multorum autem Martyrum atroces fuere catenæ, sed longe atrociores Christi, ut atrocitatem martyrum superando leniret.

Porro turbam hanc fuisse mille militum, et insuper plurium satellitum et ministrorum pontificum, liquet ex Ioanne cap. 18. 12. ubi ait: *Cohors et tribunus, et ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum et ligaverunt eum.* Cohors enim continebat mille milites. Unde pro tribunus Græce est χιλίαρχος, id est, præfectus mille militum.

Vers. 56. Luc. 22. 53. Marc. 14 v. 49 50.

HOC AUTEM TOTUM FACTUM EST, UT ADIMPLERENTUR SCRIPTURÆ PROPHETARUM.) Hæc verba non sunt Christi, ut vult Chrysostomus, sed Matthæi verba Christi v. 54. repetentis, et confirmantis ad historiæ illustrationem, et Christi commendationem, q. d. Hæc indigna Christi comprehensio, cæteraque quæ passus est Christus, non violentia militum, non etiam casu et fortuito illi acciderunt, sed ex destinata præordinatione, consilio et decreto Dei, qui prævisa Iudæorum malitia, ab æterno decrevit singula Christi tormenta, voluitque ut Christus ea in se susciperet, et pateretur pro salute hominum, ideoque voluit ut Prophetæ ex ore Dei illa prædicerent et prophetarent.

TUNC DISCIPULI OMNES, RELICTO EO, FUGERUNT.) Ecce hic adimpletur Christi de fuga hac vaticinium editum v. 31. *Fugerunt*, quia viderunt iam Christum quasi superatum, captum et oppressum a Iudæis, ut nulla iam evadendi, aut eum iuvandi superesset spes; quare timentes ne et ipsi caperentur, maleque mulctarentur a Iudæis, Christo Domino suo tam infensis et infestis, fugam inierunt. Ex fuga hac tamen paulo post animum resumentes rediere Ioannes et Petrus, sequentes Iesum a longe: unde Beda in Marci c. 14. 49. *Promptiores fuere*, ait, *ad fugæ præsidium, quam ad fiduciam patiendi cum Christo.* Nam ut ait Origenes: *Nondum erat eis spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus,* Ioann. 7. 39.

An fuga Apostolorum licita? Affirmant aliqui.

Quæres, an fuga hæc Apostolorum fuerit licita? Resp. Nonnulli putant, nullam aut parvam in fuga hac fuisse culpam, eo quod Apostoli fide et mente interius adhæserint Christo, exterius vero fugerint, quia Christo prodesse non poterant, sed obesse. Sapienter ergo fugisse ne se in discrimen, vel Christum negandi, vel dura patiendi coniicerent: necdum enim receperant robur Spiritus sancti: hoc enim postea receperunt in Pentecoste, quo recepto intrepide se Iudæis, carceribus, vinculis, flagellis, crucibus, gladiis, leonibus, ignibus obiecerunt. Fuit ergo hic fugæ actus ex timore imperfectus, et a perfectione constantiæ deficiens; at non illicitus et sceleratus.

Melius negant alii.

Alii vero censent eum fuisse illicitum, quia putant eum processisse ex diffidentia Christi, quod videntes eum capi et obrui a Iudæis, pristinam in eum fidem et spem amiserint, desperantes se ab eo posse iuvari et defendi. Unde eo inconsulto fugerunt; quare ipso facto et fuga sua eius potestatem, ipsumque esse Christum tacite negarunt. Vide dicta v. 31. ubi dixi prius videri verius. Apostoli ergo fugientes a Christo peccarunt venialiter, quia subito et nimio pavore (qui pavido rationem et memoriam eripere solet) consternati, ex pusillanimitate et diffidentia, sine eius iussu vel nutu diffugerunt. Experti enim toties Christi opem in periculis, eamdem hic sibi affore confidere debebant: præsertim cum viderent Christum solo verbo, *Ego sum*, prostravisse omnes satellites, eisque iussisse: *Sinite hos abire.* Debebant ergo ab eo consilium et auxilium petere, ac dicere: Domine adiuva nos. Et quid vis ut faciamus? Et Christus utique eos adiuvisset, et dixisset quid eis faciendum esset. Quare probabile est eos charitatem non perdidisse, multo minus fidem. Vide dicta v. 31.

Addit Marcus cap. 14. 49. adolescentem quemdam sequentem, relicta Iudæis sindone sua nudum aufugisse: quis hic fuerit et quare id fecerit dicam in Marco.

Vers. 57. Luc. 22. 54. M. 14. 53.

AT ILLI TENENTES (Græce κρατήσαντες, id est, postquam eum comprehendissent, et in suam potestatem redegissent, illi quasi reo vinctoque dominantes) IESUM,

A ADDUXERUNT AD CAIPHAM PRINCIPEM SACERDOTUM, UBI SCRIBÆ ET SENIORES CONVENERANT.) Addit Ioannes c. 18. 13. Iesum prius ductum fuisse ad Annam, qui erat socer Caiphæ, sed obiter et quasi in transitu. Fecerunt id vel honoris causa, ut seniorem Annam venerarentur, vel quod Annas præ cæteris optaret et laboraret, ut Christus caperetur. Unde S. Cyrillus et Franc. Lucas putant, in domo Annæ persolutum esse Iudæ proditionis Christi pretium; vel ut opinatur S. Aug. quod domus Annæ quasi in via esset euntibus ad Caipham, qui illius anni erat pontifex, de quo plura Ioann. 18. 13. nam in domo, non Annæ ut nonnulli opinantur ex verbis Ioannis, sed Caiphæ, contigisse primum Christi examen, alapamque ei incussam, ac Petri primam Christi negationem æque ac duas sequentes, liquet ex Matthæo, Marco et Luca, idemque insinuat Ioannes cap. 18. 19. dicens: *Pontifex ergo interrogavit Iesum.* Pontifex enim anni illius erat Caiphas, non Annas, ut ipse dixit v. 13. quare quod subdit Ioannes v. 24. *Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pon-* B *tificem*, intellige per epanalepsin, *et misit*, hoc est, iam enim miserat Annas Christum ad Caipham pontificem, qui eum ut paulo ante dixi, examinavit, et interrogavit de doctrina et discipulis. Revocat enim Ioannes id quod omiserat, ne quis ex præcedenti eius narratione putaret Christum ab Anna, non a Caipha pontifice examinatum. Unde nonnulli verba Ioannis v. 24. iam citata transferunt et anteponunt, statimque post v. 13. ubi narravit Iesum ductum fuisse ad Annam, subiiciunt, uti subiicit S. Cyrillus: ita Origenes, S. Augustinus l. de Consensu Evang. c. 6. Iansenius et alii passim.

Ad quem ductus fuerit primum Christus?

CONVENERANT.) Non dicit, convocabantur, quia iam convocati erant, cum Iudas a Caipha satellites ad Christum comprehendendum petiisset: tunc enim Caiphas convocavit Scribas et seniores, ut adducto a Iuda Iesu, statim eum iudicarent et damnarent: immane enim in Christum reprehensorem suum odium conceperant, ideoque sitiebant eius necem, et ad horam necis anhelabant: qua de C causa in domo Caiphæ *pernoctabant vigilantes*, ait Chrysostom.

Vers. 58. Luc. 22. v. 54 55. Marc. 14. 54. Ioan. 18. v. 15. 16. Petrus a longe Christum captum sequitur.

PETRUS AUTEM SEQUEBATUR EUM A LONGE, USQUE IN ATRIUM PRINCIPIS SACERDOTUM. ET INGRESSUS INTRO, SEDEBAT CUM MINISTRIS, UT VIDERET FINEM.) Cæteris Apostolis in fuga alio dilapsis, solus Petrus ex fuga colligens animum, restitit et partim ex curiositate, partim et magis ex amore Iesu magistri sui, secutus est eum iam a satellitibus captum, cum ab eis duceretur ad Annam et Caipham, sed *a longe*, ne a satellitibus comprehenderetur, tum quia discipulus erat Iesu, tum quia Malcho aurem amputarat. Quod ergo fugit, timoris fuit; quod rediit, amoris, timorem superantis. Unde S. Ambrosius in Lucæ c. 22. *Petrus*, ait, *in hoc nobis maxima est admiratione reverendus, quod Dominum non reliquit, etiam cum timeret. Metus naturæ est, cura pietatis: alienum, quod timet; suum, quod non fugit: quod sequitur, devotionis; quod negat, obreptionis.* In Petro ergo luctabantur D timor et amor: hic amor vicit timorem: sed mox in tentatione gravi timor vicit amorem, cum timens ministros negavit Christum.

USQUE IN ATRIUM PRINCIPIS SACERDOTUM.) Puta Caiphæ pontificis. Modum et rei gestæ seriem distinctius narrat Ioannes c. 18. 15. dicens: *Sequebatur autem Iesum Simon Petrus et alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, et introivit cum Iesu in atrium pontificis. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exivit ergo discipulus alius, qui erat notus Pontifici, et dixit ostiariæ, et introduxit Petrum.*

An discipulus sequens Christum cum Petro, fuerit S. Ioannes?

Discipulum hunc fuisse S. Ioannem Apostolum censent S. Chrysost. Theophyl. Euthym. S. Hieron. in Epitaph. Marcellæ ad Principiam, ac Lyranus qui ait, Ioannem notum pontifici, quod ei soleret vendere pisces, aut quod aliquis ex cognatis eius famulus esset pontificis. Niceph. lib. 1. cap. 28. aliam dat causam; scilicet quod Ioannes hæreditatem suam vendidisset pontifici. Verius est non fuisse Ioannem, nec alium Apostolorum, tum quia Apo-

stoli erant noti et familiares Christi, non vero pontificis. Assidue enim versabantur cum Christo: tum quia sicut Christus, sic et discipuli eius exosi erant pontifici: unde a ministris pontificis in eius domum non fuissent admissi, imo fuissent comprehensi et capti. Quocirca Syrus vertit: *Unus ex discipulis aliis*, q. d. Unus non ex Apostolis, qui publici erant Christi discipuli, sed ex aliis secretis Christi discipulis, qui eius fidem occulte audiebant et sectabantur.

Et ingressus intro (non in domum, ubi Iesus examinandus erat a pontifice et concilio, sed in atrium domus Caiphæ) SEDEBAT CUM MINISTRIS.) *Non appropinquabat loco, ubi erat Iesus*, ait S. Hieron. *ne ministris aliqua suspicio nasceretur, sed sedebat cum eis ad ignem calefaciens se, quia frigus erat*, ut habent Ioannes, Lucas et Marcus. Erat enim frigus acre, quale solet esse noctu die 25. Martii. Peccavit imprudentia et temeritate Petrus, quod se ministris inseruerit et exposuerit periculo, vel cum ministris lacerandi famam Christi, vel si id non faceret subeundi vincula et verbera, uti eventus docuit. Nam mox rogatus de Christo, eum negavit. Vere Eccles. c. 3. 27. *Qui amat periculum*, ait, *in illo peribit*. Quare in tentatione et persecutione debiles et timidi fugiant oportet, ut periculo lapsus se subducant.

Ut videret finem.) An scilicet Iesus a pontifice et concilio damnaretur ad mortem, an absolveretur, vel ipse Iesus se periculo liberaret. Si enim damnaretur, sibi fuga consuluisset: sin absolveretur, ad eum quasi discipulus officiose rediisset.

Vers. 59. Marc. 14. 55. PRINCIPES AUTEM SACERDOTUM, ET OMNE CONCILIUM, QUÆREBANT FALSUM TESTIMONIUM CONTRA IESUM, UT EUM MORTI TRADERENT.) Præmittenda hic sunt quæ narrat

Interrogatur Christus a pontifice. Ioannes c. 18. 19. dicens: *Pontifex ergo interrogavit Iesum de discipulis suis, et de doctrina eius. Respondit ei Iesus: Ego palam locutus sum mundo: Ego semper docui in Synagoga, et in templo quo omnes Iudæi conveniunt: et in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus sim ipsis: ecce hi sciunt quæ dixerim ego. Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Iesu, dicens: Sic respondes pontifici? Respondit ei Iesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis?*

Hæc interrogavit Caiphas, ait Euthymius, *volens Christum arguere tamquam novæ rei inventorem, ac seditiosum, quasi conciliabula facientem, novaque dogmata inserentem.* Pontificis enim erat investigare de hæresi et hæresibus, ac novis sectis et erroribus. Porro Iesus fretus conscientia et æquitate causæ, licet inter medios hostes positus, posito omni eorum metu animose æque ac prudenter et confidenter respondet pontifici, se publice docuisse, et publicos extare, imo præsentes esse doctrinæ suæ auditores et testes, licet sibi inimicos, et in mortem suam conspirantes: ab illis ergo peteret, quid ipse docuisset. Nullum enim certius innocentiæ et sanæ doctrinæ testimonium, quam quod petitur ab auditoribus iisque inimicis. Si enim ipse Christus doctrinam suam edixisset, dixissent ipsum metu damnationis et mortis alia dicere in concilio, quam publice docuisset. Unde Chrys. *Non arroganter respondet*, inquit, *sed fretus veritate. Id enim veritatis maximum est argumentum, cum quis inimicos in eorum quæ dicit testimonium adducit.* Unde ait, *Quid me interrogas?* etc. q. d. Cur, o larvate pontifex, me insidiose et captiose interrogas, ut ex ore meo verbum aliquod elicias, ob quod me calumnieris et condemnes: iam per triennium publice docui in templo: scis, vel facile scire potes ex communi populi me audientis sensu, quid ego docuerim. Si id nescis, vanus es pontifex, qui doctrinæ et doctorum publicorum per triennium curam nullam habuisti. Si tamen nunc id scire vis, interroga astantes hic inimicos meos, qui sæpe me audierunt. Proferant illi si possunt, verbum aliquod minus vere vel sane a me dictum. Scio enim eos in veritate id facere non posse.

Porro quod ait Ioannes, *Unus assistens ministrorum dedit alapam Iesu*, S. Cyrillus putat hunc sensisse se tangi verbis Christi, eo quod missus a Scribis ad Iesum audiendum et capiendum, eius doctrinam admiratus, rogatusque cur eum non cepisset, responderit: *Nunquam locutus est homo sicut hic homo*, Ioann. 7. 46. voluit ergo hanc notam delere, dando alapam Iesu. *Ipsos enim astantes monstravit*, ait Cyrillus lib. 11. in Ioannem c. 45. *qui et pulchritudinem doctrinæ suæ fuerant admirati, et Iudæorum impietatis erant ministri.*

Dedit alapam Iesu, Syrus, *percussit maxillam*, ut adularetur pontifici quasi honoris eius vindex. Alapam hanc armata, ut videtur, manu incussam valde atrocem, æque ac ignominiosam fuisse liquet ex vultu sancto, quem Christus impressit velo Veronicæ, qui Romæ in Basilica S. Petri religiose servatur, et in hebdomade passionis populo ostenditur. Quare merito stupet et exclamat S. Chrysostomus: *Quid hoc impudentius? exhorrescat cælum, contremiscat terra de Christi patientia, et servorum impudentia.* Et S. Cyrillus: *Universam*, ait, *creaturam perhorruisse puto, si sensum huius rei habuerit. Dominus enim gloriæ impia manu hominis cædebatur.* Mirum est manum hanc illico non exaruisse, ignique contabuisse, imo quod terra dehiscens vivum hunc hominem non absorbuerit, miseritque in tartara. Impedivit hoc lenitas et charitas Christi expectans, vocansque eum cum sociis ad pœnitentiam et salutem, ac reipsa multos ex eis sanctificans et salvans, ut patet Actor. 2. 37. Hoc est quod de Christo gemens, vel magis admirans prædixit Ieremias Thr. 3. 30. *Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis.* — Christo colaphus impingitur.

Hisce a Ioanne narratis, iam subtexenda sunt quæ hic narrat Matthæus; scilicet cum Iesus pontificem de doctrina rogantem, remisisset ad suos auditores, pontificem ex præsentibus, qui Iesum audierant quæsiisse, numquid pravi vel erronei eum docentem audissent. *Quærebant ergo falsum testimonium*, quia verum se inventuros desperabant, ob summam Christi sapientiam, veritatem et sanctitatem toti populo notissimam.

Ut eum morti traderent.) Hic enim erat eorum scopus et finis, ad quem falsos testes quasi medium necessarium inquirunt, cum finis et forma tribunalis et iudicii sit nullum damnare, nisi qui veris testibus de crimine convictus sit, falsos vero testes pœna talionis punire. Volebant enim ut famæ suæ consulerent, non videri latrones, sed æqui iudices Christi: quare litem iudicialem illi intentant, sed ita ut iudices sint ipsi eius accusatores, et quasi iurati in necem eius hostes, quod est contra omnem iudicii formam et æquitatem. Ita Chrysostomus: *Habitum iudicii, ait, et figuram insidiis prætexunt;* scilicet ut ait Victor Antioch. in c. 14. Marci: *insidias suas tribunalis schemate palliantes.* Rursum volebant eum per Pilatum, præsidem Romanum damnari ad mortem. Sciebant autem Pilatum more Romano id non facturum, nisi Christo crimen aliquod dignum morte impingeretur, idque per testes probaretur. Quærunt ergo principes falsos testes contra Iesum, ut vitæ auctorem et Salvatorem mundi morti tradant, nimirum quia ipsis inscii et invitis Deus decreverat, per mortem Christi dare nobis vitam præsentem et æternam.

Et non invenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Novissime autem venerunt duo falsi testes.) *Nullam*, ait Origenes, *verisimilitudinem reprehensionis invenerunt in eo, mali licet essent et multi, astuti et ingeniosi, etc. Adeo munda fuit vita Iesu et omnino irreprehensibilis;* quia quæcumque hi testes proferebant, vel falsa erant, vel sibi invicem contraria, vel impertinentia, ut propter ea Christus reus mortis peragi non posset. *Duo falsi testes:* cur dicantur falsi, dicam v. seq. — Vers. 60. Marc. 14. v. 55. 56. 57. Falsi testes in Christum.

Et dixerunt: Hic dixit: Possum destruere templum Dei, et post triduum reædificare illud.) Dixerat id Christus Ioan. 2. v. 19. sed hoc modo et hisce verbis; quærebant ex eo Iudæi: *Quod signum ostendis nobis quia hæc facis?* q. d. Quod signum das tuæ potestatis, quodque sis missus a Deo; respondit Iesus, eisque hoc dat signum: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.* Dicuntur tamen hi *falsi testes*, quia — Vers. 61. Marc. 14. 58.

licet ex parte verum dicerent, ipsam Christi sententiam recitando, tamen ex parte dicebant falsum, quia tam verba, quam sensum Christi depravabant. Verba, primo, quia Christus non dixerat: *Possum destruere*, sed *solvite*, id est, si solveritis, vos scilicet, non ego. Secundo, quia Marcus ait eos addidisse τὸ *manufactum*, dicendo: *Ego dissolvam templum hoc manufactum, ut per triduum aliud non manufactum ædificabo.* Hoc erat falsum, quia nil tale habet Ioannes. Tertio, quia Christus non dixerat, *post triduum reædificabo*, sed *excitabo illud*, hoc est, suscitabo a mortuis.

Sensum pariter depravabant, quia Christus non de templo Salomonis, sed de corpore suo loquebatur, in quo quasi in templo, plenitudo divinitatis inhabitabat, Colos. 2. 9. Unde subdit Ioannes: *Ille autem dicebat de templo corporis sui.* Iudæis enim ibidem signum petentibus, Christus dat signum resurrectionis, q. d. Cum solveritis templum corporis mei, ego tertio die illud a morte suscitabo, atque ex hoc signo cognoscetis me cælestem et divinum esse hominem, e cælis a Deo missum: ita Origenes, S. Hieron. Chrysost. et alii. Poterat Christus clare dicere: Ego a mortuis resurgam, sed noluit, voluitque uti ænigmate templi, tum quia apud cavillatores quales erant Iudæi, non clare, sed recte et symbolice loqui oportet; tum ut hoc obscuro sermone daret occasionem passioni suæ; sciebat enim Iudæos ob hoc ænigma male intellectum eum accusaturos, et reum mortis peracturos. Hinc subdit Marcus: *Et non erat conveniens testimonium illorum;* vel ut clarius habent Græca, *neque sic erat conveniens testimonium illorum:* tum ob rationes iam dictas, tum quia hæc verba Christi, etiamsi prima fronte videri possent inanis esse iactantiæ, quod se tam potentem diceret, ut in tribus diebus posset templum diruere et reædificare, nemini tamen erant noxia vel iniuria, ut ob ea Christus reus mortis peragi posset.

Vers. 62. Marc. 14. v. 60.61. ET SURGENS PRINCEPS SACERDOTUM, AIT ILLI: NIHIL RESPONDES AD EA, QUÆ ISTI ADVERSUM TE TESTIFICANTUR? IESUS AUTEM TACEBAT.) *Surgens*, ex indignatione, quod Iesus taceret, et accusationem hanc quasi futilem contemneret, et silentio confutaret. Rursum *surgens*, ut indignitatem et gravitatem criminis Christo obiecti ostenderet, quasi Christus hoc suo dicto, templi magnificentiam, religionem et sanctitatem elevasset, et violasset.

Iesus tacet, cur? Causa I. IESUS AUTEM TACEBAT.) Cur? Prima causa erat, quia ut dixi, accusatio nullum crimen morte dignum continebat, sed tantum inanem iactantiam; quare refutatione non egebat.

II. Secunda: *tacebat*, quod *sciret*, ait S. Hieronym. *quidquid tandem respondisset, torquendum ad calumniam.* Nam ut ait S. Chrysostomus: *Figura ibi dumtaxat iudicii erat, re autem ipsa latronum impetus.*

III. Tertia: *tacebat*, quia totum se ad damnationem et mortem a Patre sibi decretam componebat; quare nolebat se excusando mortem evadere, sed tacendo damnari et opprimi.

IV. Quarta: Auctor Comment. in Marcum c. 14. apud S. Hieron. *Taciturnitas Christi*, ait, *apologiam Adæ absolvit*, q. d. Tacuit Christus, ut silentio suo satisfaceret pro stultiloquio Adæ, quo peccatum suum de quo arguebatur a Deo excusavit, dicens: *Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno et comedi;* et mulieris se excusantis dicentisque: *Serpens decepit me*, Genes. 3. 12.

Vers. 63. Luc. 22. v. 67.70. Marc. 14. 61. Adiuratur a principe sacerdotum Christus. ET PRINCEPS SACERDOTUM AIT ILLI: ADIURO TE PER DEUM VIVUM, UT DICAS NOBIS SI TU ES CHRISTUS FILIUS DEI.) Videns pontifex sibi a Iesu non responderi, et ob id indignans, eum per Deum adiurat, ut per adiurationem et nominis divini reverentiam eum respondere compellat. *Adiuro*, q. d. Ego pontifex in terris Dei sum vicarius, quare ex Dei auctoritate mihi commissa invocato in testem Deo, tibi mando teque coniuro, ut mihi respondeas: An tu sis Christus, qualem te esse dixisti et docuisti. Vide dicta c. 5. 7. Hic tangit Caiphas punctum litis et causæ totius. Iesus enim dicebat se esse Messiam, sive Christum a Deo ad salutem hominum cum summa potestate missum. Pontifex vero et seniores a Christo sæpe taxati, id pertinaciter negabant. Caiphas ergo id rogat non ut id cognoscat, sed ut eum condemnet. Si enim diceret Iesus se esse Christum, eum ut blasphemum reum mortis peragebat: sin diceret se non esse Christum, replicasset, Cur ergo apud populum te pro Christo Dei Filio venditasti? itaque eum ut pseudoprophetam condemnasset, quod æqualem se Deo fecisset, uti ei obiecere Iudæi, Ioan. 5. 19. Tota enim odii et invidiæ pontificum et Scribarum in Christum causa erat, quod ipse vilis et plebeius, ut videbatur, homo, diceret se esse Christum, Deique Filium, ideoque sine eorum licentia prædicaret, ac frivolas eorum traditiones contemneret, atque gravia eorum vitia sceleraque publice et acriter castigaret.

DICIT ILLI IESUS: TU DIXISTI.) Id est, *ego sum*, ut habet Marcus c. 14. 62. Christus adiuratus a pontifice licet perverso et insidioso, ut calumniam et necem sibi strueret, respondit tamen candide et clare se esse Christum, tum ut reverentiam nomini divino, per quod adiurabatur, ac simul ipsi dignitati pontificiæ, a qua adiurabatur, honorem et obedientiam alias debitam deferret. Secundo, ut hoc responso, *omnem eorum tolleret excusationem*, ait Chrysostomus, ne scilicet ipsi apud homines, et apud Deum in die iudicii se excusare possent, cur in Iesum non credidissent, imo eum occidissent, eique dicere: Interrogavimus Iesum num ipse esset Christus iuridice in concilio, ipse vero tacuit vel ambigue respondit, quare non obligabamur eum ut Christum recipere, et in eum credere. Vers. 64. Luc. 22. v. 69.70. Marc. 14. 62.

VERUMTAMEN DICO VOBIS, AMODO VIDEBITIS FILIUM HOMINIS SEDENTEM A DEXTRIS VIRTUTIS DEI, ET VENIENTEM IN NUBIBUS CÆLI.) *Amodo*, hoc est, ex hoc tempore, post mortem meam, scilicet in die iudicii; nec enim alias Christum erant visuri. *Sedentem a dextris virtutis*, Græce est, δυνάμεως, id est, potentiæ *Dei*, q. d. Videbitis me, qui vobis dumtaxat Filius hominis esse videor, etiam esse vere Filium Dei proprium et naturalem, cum in die iudicii videbitis, me considere ad dexteram Dei Patris omnipotentis, id est, æqualis cum eo esse dignitatis, maiestatis et gloriæ. Alludit ad Psalm. 109. 1. q. d. Ego sum ille, de quo David præcinuit: *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis.* Porro Christus non tantum qua Deus, sed etiam qua homo sedet a dextris Dei, eo modo quo explicui Coloss. 3. 1.

Nota: hoc proprie et directe in die iudicii non videbunt pontifices et Iudæi, utpote reprobandi, ideoque non visione Dei beandi, sed aspectu diaboli damnandi: verum indirecte et quasi in effectu idipsum videbunt. Visuri enim sunt tantam Christi Iudicis maiestatem, gloriam, splendorem et pompam Angelorum omnium eum stipantium, ut non dubitent eum esse proximum Deo, imo Deum et Dei Filium, ut ipse hic asserit et prædicit; quia tunc experientur eius virtutem et omnipotentiam in piorum glorificatione, et impiorum condemnatione, qui hic eum velut abiectum, infirmum et invalidum contempserunt.

ET VENIENTEM IN NUBIBUS CÆLI.) Alludit ad Daniel c. 7. 13. *Ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat*, ut ex eo pontifex cognoscat Iesum esse illum ipsum quem Daniel signavit, et prædixit Iudicem universi esse venturum.

Vide hic et mirare magnanimitatem Iesu, qui inter medios iudices pontifices et hostes damnandus ad mortem, minatur tamen eis suum reditum ad iudicium, q. d. Tu o Caipha, et vos o principes sacerdotum, iniuste me nunc iudicatis et damnatis, quasi pseudoprophetam et pseudo-Christum. At veniet dies ille, in quo ego, qui nunc ut reus vestro tribunali asto, sedebo Iudex. Tunc vice versa vos quasi rei tribunali meo astabitis: tunc videbitis me vere fuisse et esse Christum. Vos me nunc damnatis ad mortem crucis: sed ego tunc in eodem hoc loco (Christus enim Iudex sedebit super vallem Iosaphat, quæ adiacet Ierosolymæ, Ioel. 3. 2.) vos damnabo ad gehennam ignis flammantis et cruciantis in æternum; quia in me hoc immane sacrilegium commisistis, quia christicidæ et deicidæ fuistis, et sane ita revera fiet. Christi coram iudicibus suis magnanimitas.

Vers. 65. Marc 14 v. 63 64. TUNC PRINCEPS SACERDOTUM SCIDIT VESTIMENTA SUA, DICENS: BLASPHEMAVIT: QUID ADHUC EGEMUS TESTIBUS? ECCE NUNC AUDISTIS BLASPHEMIAM.) *Scidit*, id est, *diffibulavit*, ait Caiet. in Marci c. 14. sive fibulas solvit, vestemque aperuit. Verum hoc frigidum videtur: Græce enim est διέῤῥηξε, id est disrupit, distraxit, dilaceravit, quia vestes Iudæorum sub mento erant apertæ, ut facile possent per caput humeris iniici, itaque indui et exui: cum ergo eas scindere, id est, disrumpere vellent sub mento, utramque fissuræ oram manibus arripiebant, ac magna vi reliquum vestis lacerabant usque ad cingulum, in signum doloris et indignitatis. Inferne vero eam non lacerabant, ne nudarent partes verendas; carebant enim femoralibus. Fuit hic mos usitatus apud Gentiles, ut patet ex Homero et Virgilio, sed maxime apud Iudæos, ut in luctu vel audita blasphemia, quasi præ zelo honoris Dei vestem scinderent, id est, lacerarent, ut fecit Ezechias audita blasphemia Sennacherib, 4. Regem 19. 1.

Scissio vestium qualis.

Porro illicite hic Caiphas vestem scidit, quia ipse erat pontifex. Pontifici autem id vetitum erat, iuxta illud Levit. 21. 10. *Caput suum non discooperiet, vestimenta non scindet.* Causas ibidem recensui. Scidit ergo vestem Caiphas, ut invidiam Iesu conflaret, eumque quasi blasphemum omnibus execrandum damnandumque obiiceret. Sed symbolice ipsa scissione significabat, scindi iam per mortem Christi veterem legem cum suo sacerdotio, quare se quoque pontificatu ab eo privari. Ita S. Leo serm. 6. de Passione: Fecit hoc, inquit, *ad exaggerandam auditi sermonis invidiam: nesciens vero quid hæc significet insania, sacerdotali se honore privavit, oblitus illius præcepti: De capite cidarim non deponet, et vestimenta sua non dirumpet.* Et Origenes: *Conscidit*, ait, *vestimenta sua ostendens turpidinem suam et nuditatem animæ suæ, et mysterium manifestans, conscindendum esse sacerdotium vetus, et scholam sacerdotii eius, et culturæ quæ secundum litteram fuerat.* Et Hieron. *Scidit vestimenta sua, ut ostendat Iudæos sacerdotii gloriam perdidisse, et vacuam sedem habere pontifices.* Sic et Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Iansenius, Barradius et cæteri.

BLASPHEMAVIT.) Dicens se esse Messiam et Dei Filium. Pontifex ne quis verbis Christi commoveretur, eisque fidem haberet, præoccupat, ac crimen blasphemiæ ei impingit, quod Iudæi mire horrebant, ut nemo pro Christo loqui eumque defendere audeat, sed omnes eum ut blasphemum condemnare compellat.

QUID ADHUC EGEMUS TESTIBUS?) Syrus, *quid amplius exquirimus nobis testes?* Ecce hic impius Caiphas prodit suam impietatem, quod non agat ut iudex, sed ut actor et accusator Christi. Actoris enim est quærere testes contra eum, quem accusat: ita S. Chrysostomus.

Vers. 66. Marc 14. 64. QUID VOBIS VIDETUR?) Ecce hic rursus iniquus pontifex contra ordinem iuris agit personam non iudicis, sed actoris, ipsosque Christi hostes et accusatores facit iudices, eosque ad Christum quasi blasphemum condemnandum, pontificia sua auctoritate et præiudicata a se sententia, quasi adigit et cogit. Unde Chrysostomus: *Ipsi*, ait, *accusant, ipsi discutiunt, ipsi sententiam proferunt.*

Christus tamquam blasphemus a concilio Iudaico reus mortis iudicatur.

AT ILLI RESPONDENTES DIXERUNT: REUS EST MORTIS.) Blasphemus ex lege Lev. 24. 16. lapidari debebat, uti lapidarunt Stephanum quasi blasphemum: sed hi Christum non lapidationis, sed mortis reum clamant, quia iam apud se destinarant eum non lapidare, sed in crucem agere. Indignitatem iniquissimæ huius sententiæ pathetice ostendit Origenes: *Quantum putas*, inquit, *fuit erroris ipsam principalem vitam, ream mortis pronuntiare, et tantorum resurgentium testimonio non adspicere fontem vitæ, de quo in omnes viventes vita fluebat? Quoniam sicut Pater vitam habet in se, sic et Filio dedit vitam habere in semetipso.* Quid indignus quam Filium Dei, qui est fons omnis vitæ Angelorum, hominum et animalium, eo quod a pontifice rogatus et adiuratus verum confessus erat, scilicet se Christum Dei Filium, ut mortis reum a toto sacerdotum concilio damnari? Ille multis cæcis visum, surdis auditum, mortuis vitam restituerat, ideoque a sacerdotibus æmulis et invidis morti adiudicatur. Verumtamen nescientes dicunt, sed alio respectu; quia licet Christus in se esset innocentissimus et sanctissimus, tamen nostra peccata in se luenda susceperat: unde propter ea reus erat mortis: Christus enim in se suscepit sententiam illam a Deo contra Adam eiusque posteros latam: *In quacumque die comederis ex eo, morte morieris*, Gen. 2. 17. Voluit enim ipse mortem nostram luere, ut sua morte nos revocaret ad vitam gratiæ et gloriæ sempiternam. Quocirca ipse summa modestia, æquitate, patientia indignissimam hanc sententiam suscepit, Deoque Patri se quasi reum mortis in victimam pro peccatis nostris obtulit, ut docet Isaias c. 53. ut nos doceret iniqua hominum iudicia, opprobria, calumnias, censuras, etc. æquo animo tolerare, idque suo exemplo suique amore, ut scilicet ei vicem quam possumus reddamus, dum pro eius obsequio rei mortis, exilii, carceris, infamiæ, etc. agimur et traducimur, sicut ipse pro nobis reus mortis a toto concilio iudicatus et proclamatus est.

Tropol. Tropologice, Christianus qui peccat, iterum quasi Christum redemptorem suum facit reum mortis, imo quasi eum occidit et crucifigit, iuxta illud Hebr. 6. v. 6. *Rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, et ostentui habentes.* Vide ibi dicta. Unde S. Birgitta l. 1. Revel. c. 37. narrat Beatam Virginem sibi dixisse: *Conqueror quod filius meus ab inimicis suis, qui nunc sunt in mundo, amarius crucifigitur, quam tunc Iudæi crucifixerunt eum.* Causam subdit: *Quia eorum vitia, quibus spiritualiter crucifigunt filium meum, abominabiliora et graviora sunt ei, quam illorum qui crucifixerunt illum in corpore.*

S. Birgitta.

Quæritur hic, quando hoc concilium, examen et damnatio Christi contigerit? Nonnulli putant contigisse post negationem Petri, transacta nocte, mane sequentis diei. Id enim videtur dicere Lucas c. 22. 66. Idem enim hoc esse examen Matthæi cum illo Lucæ apparet, si quis utrumque conferat. Quare censent hic in Matthæo esse hysterologiam: omnia enim a vers. 59. huc usque dicta esse per anticipationem, ac ponenda c. seq. v. 1. ita S. Augustinus l. 3. de consensu Evang. c. 7. Maldon. et aliqui alii.

Duplex examen Christi. Melius sentiunt alii cum Iansenio, hæc omnia a Matthæo recto ordine poni, ac statim post captivitatem Christi paulo post mediam noctem, statim ut Christus captivus adductus est ad Caipham, contigisse. Duplex enim fuit concilium principum contra Christum, ac bis in concilio Christus rogatus et examinatus fuit, an ipse esset Christus; scilicet primo nocte, de quo hic; secundo postero mane, de quo Lucas cap. 22. 66. Nocte enim post Christi examen et confessionem, facta est illusio et colaphizatio Christi, de qua v. seq. ut patet et aliis Evangelistis. Verum quia nocte non omnes senatores aderant, hinc rursum mane Caiphas coegit concilium generale ad quod omnes convocavit, ut ab eo Christus damnaretur. Unde in eo Christus quasi pertinax blasphemus et reus maiestatis tam divinæ, quod se filium Dei dixisset, quam humanæ, quod se Christum regem asseruisset, omnium voce damnatus, ac Pilato præsidi traditus est, ut is reipsa eum damnaret et in crucem ageret, de quo c. seq. v. 1. et Lucæ 22. 66. Mane ergo fuit concilium magnum, ut ait Marcus, id est summum, quod *Sanedrim* dicebatur.

TUNC EXPUERUNT IN FACIEM EIUS, ET COLAPHIS EUM CECIDERUNT, ALII AUTEM PALMAS IN FACIEM EIUS DEDERUNT, DICENTES: PROPHETIZA NOBIS CHRISTE, QUIS EST QUI TE PERCUSSIT?) Magna fuit hæc et ferina barbaries ministrorum, Christo reo iam ad mortem damnato, non compatientium, sed insultantium, æque ac pontificis et senatorum id permittentium, imo nonnullorum etiam in eum expuentium, eumque cædentium, ut innuit Marcus. Putarunt se id iure facere ex zelo quasi vindices suæ legis et honoris Dei, eo quod Christus quasi blasphemus in Deum Deique hostis, a concilio iam ad mortem damnatus esset. Vers. 67. Luc. 22. 64. Marc. 14. 65. Barbara ministrorum in Christum sævities.

TUNC EXPUERUNT.) Græce ἐνέπτυσαν, id est, inspuerunt, sua sputa et phlegmata ex hesterna crapula fœda, viru-

lenta, putida, horrida intorserunt, tum *qui eum tenebant,* ut ait Lucas, tum cæteri ministri et astantes, quin et aliqui e concilio, ut insinuant Marcus.

Conspuerunt Christum. IN FACIEM EIUS.) Divinam, et ab omni creatura reverendam et adorandam, in quam desiderant Angeli prospicere. Fuit hæc atrox scurrarum et vilissimorum hominum ignominia, et contumelia in Christum Dei Filium, Atrox iniuria. qui stupendam hic ostendit lenitatem, humilitatem et patientiam, implens illud ab Isaia c. 50. 6. de se prædictum: *Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus: faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus.* Ubi Forerius ex Hebræo vertit: *Tergum meum dedi percussoribus, et genas meas depilantibus: faciem meam non averti ab ignominiis et sputo.* Addit Forer. *Habet vellicatio barbæ dolorem et insignem contumeliam, sicut et in faciem spuere: sunt enim pili barbales alte carni impressi.* Unde Clem. Alex. 3. pædag. c. 3. *Nefas est barbam vellere,* ait, *quæ est pulchritudo ingenita, pulchritudo generosa et ingenua.* S. Hieron. in Comment. Is. 50. 6. vertit: *Dedi maxillam meam alapis, et faciem meam non averti a confusione sputorum.* Vide ibi dicta.

Unde exclamat Euthymius: *Horrete cælum et terra, universaque creatura, in quam faciem, quam intulerunt iniuriam!* Et S. Chrysostomus eumque sequens Titus Bostrensis in Luc. cap. 22. *In faciem illam,* inquit, *quam fluctus maris revereti sunt, quam sol in cruce videns radios occuluit, spuebant, cædebant, abunde animos suos explentes, et vulnera contumeliosissima inferentes, colaphis cædentes et palmas in faciem eius dantes, etc. sed quamobrem id faciebant cum occisuri eum essent? quid enim huiusmodi illusione opus erat? crudeles eorum mores in omnibus ostenduntur, qui quasi venatores inventa tandem multo venatu fera, rabiem suam in eum exerunt, ingentem id sibi voluptatem solemnitatemque existimantes, et quam ipsorum mores in cædem propensi essent ostendentes.*

Porro S. Anselm. de Pass. Domini paulo ante medium, B. Virginem sic inducit loquentem: *Et modico delapso tempore filius meus adeo consputus apparuit, quod quasi leprosus apparebat.* Et infra de flagellatione loquens dicit: *Filius meus ita in stuporem et deformitatem transmutatus fuit, ut omnibus appareret quasi lepra percussus.*

Colaphizatio Christi. ET COLAPHIS EUM CECIDERUNT.) Græce, *colaphizarunt eum.* Colaphus est verber, quod pugno seu manu contracta, in collum, caput vel dorsum infligitur; alapa, quod manu explicata in maxillam impingitur: unde alapa plus affert ignominiæ, ruboris et verecundiæ; colaphus plus afflictionis, tumoris et doloris, iuxta illud Comici: *Colaphis tuber est totum caput.*

ALII AUTEM PALMAS IN FACIEM EIUS DEDERUNT.) Sic quoque Græcum ἐῤῥάπισαν, verterunt Theophyl. Vatabl. et alii, quin et Erasmus aliique Novantes. Alii vertunt *crepidis vel fustibus ceciderunt:* ῥαπὶς enim et fustem et crepidam significat. Verum per catachresin hic alapam denotat: hæc enim proprie in faciem datur: nam Lucas vertit, *et percutiebant faciem eius.* Ergo Christus hic accusatur ut impius, depalmatur ut impudens, loquitur ut Dominus, tacet ut innocens, damnatur ut sacrilegus, conspuitur divina facies, munditia paradisi: conscinditur pugnis, *qui mensus est pugillo aquas, et cælos palmo ponderavit,* Isaiæ 40. Alapis dehonestatur vultus, *paternæ gloriæ splendor,* Hebr. 1. Velatur oculis, qui animorum consilia retegit, et omnes introspicit cogitatus: illuditur, vellicatur in pilis, cæditur, scommatis mordetur.

Vers. 68. Luc 22. 64 Marc. 14. 65 DICENTES: PROPHETIZA NOBIS CHRISTE, QUIS EST QUI TE PERCUSSIT?) Irrident Christum, illique petulanter insultant, quod se Prophetam dixerit, quasi pseudoprophetam, imo quasi ludionem et scurram, q. d. Si tu es Propheta, Illuditur Christus quasi ludio. prophetiza nobis, quis ex nobis primus, quis secundus, quis tertius et ita ex ordine, vicissim tibi alapam impegerit, quis colaphum, quis sputum? Videntur enim plane hæc rogasse, postquam Christi faciem velarunt, et velatam percusserunt (ut habet Lucas, nam et ante eam velatam Christum percusserunt; sed hic eam velant ut illudant Christo, dicantque *prophetiza)* ad ludibrium, dicentes et interrogantes: *Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit?* q. d. Si tu es Christus, ignorare non potes occulta. Edicito ergo nobis, quis est qui te percussit? En ut scurræ Filium Dei quasi personatum hariolum illudunt.

Graviter Theophylactus: *Prophetarum Dominus,* ait, *quasi pseudopropheta irridetur.* Iudæi ergo in passione Velant faciem Christi duabus de causis. velarunt faciem Christi ad ludibrium, ut riderent eum quod se vocasset Prophetam. Unde percutientes rogabant eum, *prophetiza,* id est, divina quis te percusserit. Secundo, ut liberius eum verberarent et vexarent, ne divino vultu eius et oculis absterrerentur et coercerentur, ait Iansen. Maiestas enim Christi radiabat in vultu, ait S. Hieron.

Mystice. Mystice, significabat Christus velatus se abscondere faciem a Iudæis, illosque fide et cognitione Dei privandos et excæcandos. Unde ad idem significandum Moses qui erat typus Christi, descendens de monte velavit oculos suos, uti explicat Paulus 2. Corinth. 3. Huc spectat illud Mosis: *Abscondam faciem meam ab eis,* Deuter 32.

Tropol. Tropologice, significabat se luere peccatum Adæ. Adam enim et Eva primo peccarunt oculis, et ore aspiciendo et comedendo pomum vetitum; Christus ergo ut hoc expiaret, passus est velari sibi os et oculos. Nam ut ait S. August. Christus passus est omnibus membris, quibus peccavit et peccat homo, ut omnia expiaret.

Porro Christus constanti patientia hæc omnia sustinuit Sibylla de Christo consputo. et superavit. Unde S. Chrysostomus: *Sicut ipse,* ait, *nihil lenitatis prætermisit, sic illi nihil contumeliæ, nihil impietatis; sed tum verbis quam factis furorem suum explere conati sunt.* Hisce probris Christum a Iudæis afficiendum prædixit Sibylla Delphica, cuius carmina extant lib. 1. Sibyllinorum Oracul. ubi sic canit:

—— Tunc impius illi
Impinget colaphos, virosaque sputa scelestis
Israel labiis, neque non et fellis amari
Apponent escam, potumque immitis aceti.

Et lib. 8.

Contundent alapis palmæ (proh crimina!) Divum.
Felle fames eius, sitis illudetur aceto.
Scindetur templi velum, mediumque diei
Nox tenebrosa tribus premet admirabilis horis.

Et Sybilla Erythræa apud Lactant. lib. 4. c. 18. *Dabit,* inquit, *in verbera innocens dorsum.* Et infra: *Et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat quod verbum et unde venit, ut mortuis loquatur.* Et rursus: *In manus iniquas et infidelium veniet, et dabunt Deo alapas manibus incestis, et oribus immundis expuent in eum salivas venenosas.*

Causa harum illusionum fuit: Prima, ut Christus his Causa illusionis Christi. I. iniuriis satisfaceret pro infinitis peccatis, quibus homines summam Deo iniuriam et indignitatem, quantum est ex se, inferunt. Peccator enim quantum est ex se Deum conspuit, colaphis alapisque cædit; quia eum contemnit, et creaturæ quam amat, postponit: itaque Deum suo honore, et quasi sua divinitate spoliat, aliumque sibi Deum fingit et constituit; scilicet, avarus Mammonam, luxuriosus Venerem, ebriosus Bacchum, etc. Ita Origenes: *Ut nos,* inquit, *qui digni fueramus omnes has infamias pati, erueret, ipse pro nobis passus est eas:* et ut ait auctor. Comment. in Marcum apud S. Hieronymum: *Opprobria eius nostrum abstulere opprobrium,* imo æternum nobis honorem conciliarunt. Et S. Athanasius, *Non Christus,* inquit, *sed nos in Christo patiebamur.* Voluit ergo Christus tot et tam dira pati, ut magis Deum honoraret, eiusque offensæ et iniuriæ magis satisfaceret; sicut is qui occidit regem miris tormentis excruciatur, ut honori regis et offensæ reip. satisfiat: ideoque Christus desiderabat maiora pati, idque per plures annos. Quare hæc eius passio magis honoravit Deum, quam culpa Adæ Deum offenderat, eiusque honorem læserat. Adde homines scelerati illudunt Deo, novosque modos peccandi, eique illudendi adinveniunt: voluit ergo Christus illudi, et adinventiones scelerum adinventionibus illusionum luere et expiare.

II. Secunda, ut apicem patientiæ et virtutis exprimeret. Unde Victor Antioch. in Marci 14. *Patientiam,* ait, *constanter retinet, summæ per hæc omnia tolerantiæ et patien-*

tiæ formam seipsum nobis proponens. Voluit enim Christus in sua passione et cruce, depingere quasi ideam perfectissimæ patientiæ, et virtutis cuiuslibet. Si quis ergo specimen summæ humilitatis, mansuetudinis, obedientiæ, patientiæ, constantiæ, charitatis, etc. desideret, Christum patientem et crucifixum intueatur, et quoad potest imitetur, et moribus exprimat, iuxta illud: *Inspice, et fac secundum exemplar, quod tibi in monte* (Sina, et mystice Calvariæ) *monstratum est*, Exodi 25. 40. Præclare S. Bernardus ser. in feria VI. hebdom. pœnosæ: *Mirabilis*, ait, *Passio tua, Domine Iesu, quæ passiones omnium nostrum propulsavit : propitiata est omnibus iniquitatibus nostris, et nulli unquam petitioni nostræ invenitur inefficax. Quid enim tam ad mortem, quod non tua morte salvetur? In hac igitur passione, fratres, tria specialiter convenit intueri, opus, modum, causam. Nam in opere quidem patientia, in modo humilitas, in causa charitas commendatur.*

III. Tertia, ut animaret Martyres ad ferendum omnia tyrannorum probra, verbera, tormenta, ac fideles ad tolerandum quælibet vilipendia, et quaslibet iniurias a quocumque et quomodolibet sibi illatas. Unde Euthymius: *Universa*, ait, *magno animo sustinebat, docens nos iniurias tolerare*, ut quasi adamantes ex adamante Christo hauriamus adamantinam in omnibus constantiam et patientiam, iuxta illud Isaiæ 50. 7. *Posui faciem meam, ut petram durissimam, et scio quoniam non confundar : iuxta est qui iustificat me, quis contradicet mihi?* Adamas quo magis malleo percutitur, eo magis duratur et resistit, adeoque malleis non frangitur, sed ipse resistendo frangit malleos; ita quo magis affligimur, magis animi robur ostendamus, ut nostra patientia vincamus et rumpamus adversariorum odium et impatientiam. Hoc est quod Deus ait Ezech. 3. 9. *Ut adamantem et ut silicem dedi faciem tuam : ne timeas eos, neque metuas a facie eorum.* Rursum adamas frangit adamantem, sic patientes quasi adamantes rumpant obstinatam impiorum malitiam, de quibus ait Zach. c. 7. 12. *Cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent legem. Nihil enim est tam durum, quod non duriore vincatur*, ait S. Bernardus. Porro S. Athanas. serm. de cruce : *Perinde*, inquit, *ac si quis saxum manu percutere velit, petram quidem non scindit, sed manum vulnerat ; sic et qui adversus Dominum moliebantur, velut audentes adversus id quod erat incorruptibile, corrupti sunt ; et tamquam adversus immortalem machinantes, ipsi potius mortui sunt.*

Christus adamas patientiæ.

Unde Iudæi ob hæc opprobria Christo illata a Deo reprobati, omnium probris expositi fuere. *Propterea*, inquit Origen. *receperunt alapam æternam, et omni deinde propheta privati sunt; Iesum autem, quia humiliavit semetipsum factus obediens usque ad palmas, usque ad confusionem sputamentorum et flagellorum et mortis, exaltavit Deus, et dedit illi nomen quod est super omne nomen.*

Quinque illusiones Christi per tres horas.

Nota. Postquam Caiphas cum concilio noctu Christum reum mortis proclamavit, illi quasi blasphemo et damnato insultarunt per totam reliquam noctem, teste S. August. lib. 3. de consens. Evang. cap. 6. scilicet per tres horas pontificis et principum ministri, nonnulli etiam ex principibus; cæteri vero soluto concilio quieti et somno se dederunt mane ad concilium redituri, ut causam mortemque Christi peragerent.

Quocirca Christus tota reliqua nocte variis et atrocibus iniuriis doloribusque, ex odio Iudæorum et petulantia famulorum, affectus afflictusque fuit; scilicet primo, alapis et colaphis : secundo, sputis in faciem eius angelicam excreatis; tertio, conviciis, tum aliis, tum illo quo velata facie illuserunt ei : *Prophetiza nobis Christe.* Unde addit Lucas: *Et alia multa blasphemantes dicebant in eum;* quarto, quod ei vulserint genas, barbam expilarint, aliisque indignis modis tractarint, ut prædixit Isaias cap. 50. 6. quinto, passus est acrem iniuriam et dolorem ex negatione Petri, qui erat caput Apostolorum : atque hæc omnia mira animi suavitate, æque ac fortitudine sustinuit.

Sapienter et pie S. Bernardus serm. 43. in Cant. ad illa cap. 1. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi*, fasciculum

A hunc contexit et componit ex petulantium famulorum sputis, colaphis, conviciis, exprobrationibus, etc. additque : *Mihi hic salutaris fasciculus servatus est. Nemo tollet eum a me, inter ubera mea commorabitur. Hæc meditari dixi sapientiam, in his iustitiæ mihi perfectionem constitui, in his plenitudinem scientiæ, in his divitias salutis, in his copiam meritorum. Ex his mihi interdum potus salutaris amaritudinis, ex his rursus suavis unctio consolationis. Hæc me erigunt in adversis, in prosperis reprimunt, et inter læta tristiaque vitæ præsentis, via regia incedenti tutum præbent utrobique ducatum, hinc inde mala imminentia propulsando.*

PETRUS VERO SEDEBAT FORIS IN ATRIO : ET ACCESSIT AD EUM UNA ANCILLA, DICENS : ET TU CUM IESU GALILÆO ERAS.) Pertexta historia examinis, condemnationis et illusionis Christi in domo Caiphæ, redit Matthæus ad Petrum, quem v. 58. Christum secutum usque in atrium narrarat : quare pari modo hic trinam eius Christi negationem simul pertexit, etiam si illæ horis diversis et interB stinctis contigerint.

Vers. 69. Luc. 22. 56. Marc. 14. 67. Ioan. 18. 17.

SEDEBAT.) Ad ignem cum ministris se calefaciens. Dices, Ioannes ait Petrum stetisse. Resp. stare apud Hebræos sæpe significat esse præsentem, sive adesse, non vero certum standi situm, ut patet Ioannis 1. 26. Rursum Petrus nunc stabat, nunc sedebat, uti solent facere famuli in aulis principum et apud ignem.

FORIS IN ATRIO.) Dices, si erat Petrus foris quomodo ergo v. 58. dixit illum ingressum intro in domum in atrium? Resp. erat foris non respectu ostii domus Caiphæ, sed respectu aulæ interioris, in qua erat Christus examinatus a Concilio : erat ergo intra domum, quia erat in atrio exteriori, erat tamen foris respectu aulæ interioris, in qua agebatur concilium. Unde S. Ambrosius in cap. 22. Lucæ : *Ubi vero*, ait, *negavit Iesum Petrus? in prætorio Iudæorum, in societate impiorum.* Et Beda in Marci c. 14. *Quam nociva*, ait, *impiorum colloquia! Petrus ipse inter ministros pontificum vel hominem se nosse negavit,* C *quem inter condiscipulos Dei filium fuerat confessus.*

ANCILLA.) Græce παιδίσκη, id est, ancillula, scilicet vilis et infimi ordinis, puta ostiaria, ut habet Ioannes, quæ ostium domus pulsantibus aperiebat, et exeuntibus claudebat. Ex hoc magis liquet infirmitas et pavor Petri, qui vilis ancillulæ, ait Chrysost. interrogatione perculsus et prostratus negavit Christum, qui postea recepto Spiritu sancto, nec Caipham, nec totum concilium extimuit, dicens : *Oportet magis Deo obedire quam hominibus*, Actor. 4. Hinc disce quam fragilis sit homo præfidens sibi, ideoque derelictus a Deo ; ac vicissim quam idem sit fortis, si sibi diffidat ac fidat Deo *Petrus sine spiritu voci ancillæ cessit, cum spiritu nec principibus nec regibus cedit*, ait auctor. Comment. in Marcum apud Hieron.

Quæres, unde hæc ancilla præ viris et ministris, qui Petrum in horto cum Christo viderant, eum esse Iesu discipulum agnovit? Resp. quia erat ostiaria, ideoque accurate observabat qui et quales erant ingredientes et egreD dientes. Observavit ergo Petrum, viditque eum non esse e ministris, sed peregrinum, pavidum, vultuque mœsto et consternato: inde coniecit eum esse asseclam Iesu, qui secutus Iesum scrutaretur quid de eo a concilio fieret. Hoc enim sagaces ostiarii statim odorari solent, quia difficile est celare animum, nec prodere vultu. Forte etiam alias viderat Petrum cum Iesu et Apostolis per urbem progredientem, vel in templo Iesu astantem, ac curiose eius physiognomiam, staturam habitumque notarat.

Ancilla agnovit Petrum ex pavore.

GALILÆO.) Quia Iesus erat Nazarenus; Nazareth autem erat in Galilæa. Vocat Galilæum, tum quasi vilem et despectum a Iudæis, qui censebant Prophetas nullos prodire e Galilæa, sed tantum e Iudæa. Unde aiunt Ioann. 7. 52. *A Galilæa Propheta non surgit:* tum quasi novatorem et seditiosum, quasi qui assecla sit Iudæ Galilæi, qui concitans Iudæos ad negandum Romanis censum, cum suis sequacibus interemptus est, Actor. 5. 37.

AT ILLE NEGAVIT CORAM OMNIBUS, DICENS: NESCIO QUID DICIS.) Petrus videns ancillam coram omnibus non

Vers 70. Luc. 22. 57.

Marc. 14. 68. Ioan. 18. 17. Prima negatio Petri.

tam interrogando, quam asserendo ipsum esse e comitatu Iesu, se prodere, timens ne caperetur, constanter coram omnibus negat, ac ut negationi fidem faciat, dicit adeo sibi novam et peregrinam esse hanc eius interrogationem, ut nesciat quid illa dicat et roget, q. d. Adeo nescio quis sit Iesus, ut nesciam quid de eo dicas et roges: nescio enim quis et qualis ille sit an habeat discipulos, qui et quales illi sint. Fuit hoc mendacium, idque in re fidei, perinde ac qui nunc a paganis rogatus, an sit Christianus, negat se esse, quod est peccatum contra fidei professionem, de quo Petrus audierat Christum monentem et minantem: *Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cælis est,* Matth. 10. 33. Sed Petrus, ut ait Victor Antiochenus in c. 14. Marci, *subita illa consternatione animique perturbatione obcæcatus, Dominicæ illius comminationis penitus oblitus fuerat.* Unde eius lapsum miserans S. August. in Ioann. c. 18. exclamat: *Ecce columna firmissima ad unius auræ impulsum contremuit; ubi est illa promittentis audacia et de se plurimum præsumentis? ubi sunt verba illa, quando ait: Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo? Sed quid mirum si Deus vera prædixit, homo autem falsa præsumpsit.*

Dionysius Carthus. ait Petrum sexies Christum negasse.

NEGAVIT.) Quæres, quoties Petrus negavit Christum? Respondet Dionys. Carthus. sexies; scilicet ter in domo Annæ, ut innuit Ioannes, et ter in domo Caiphæ, ut expresse habent Matthæus, Marcus et Lucas. Idem videtur colligi ex S. August. lib. 3. de Consensu Evang. cap. 6. Addit Caietan. in c. 18. Ioannis, Petrum septies negasse Christum, scilicet ter interpellatum a fœminis, et quater a viris.

Verum communis S. Cyrilli in Ioannis c. 18. S. Ambrosii in Lucæ cap. 22. S. Hieronymi, Euthymii et aliorum hic sententia est, Petrum ter dumtaxat negasse Christum, idque expresse prædixit Christus v. 34. *Ter,* inquit, *me negabis.* Idem patet hic ex narratione Matthæi, qui succincte, sed optimo ordine historiam Christi et negationem Petri in sequentibus recenset.

Ad argumentum iam respondi v. 57. ubi ostendi hæc omnia contigisse in domo non Annæ, sed Caiphæ.

Ordo negationum Petri.

Porro diversimode trinam hanc Petri negationem narrant Evangelistæ. Unde ut eos inter se concilies, nota Petrum Primo negasse simpliciter Iesum in atrio, cum rogaretur a prima ancilla, ut ait hic Matthæus. Secundo vero eum negasse cum iuramento, dum rogaretur a secunda ancilla, ut narrat Matthæus v. seq. Tertio demum cum magis urgeretur, eumdem negasse cum execratione devovendo se diris, uti refert Matth. v. 74.

Nota, S. Hilarius hic, et S. Ambrosius in Lucæ c. 22. videntur dicere Petrum in hac Christi negatione non fuisse mentitum, sed ambigue locutum: nec enim mentiebatur, inquiunt, qui eum hominem se nosse negabat, quem Deum cognoscebat, q. d. *Cum illo, quem hominem nuncupatis, non fui, sed a Dei filio non recessi,* ait S. Ambrosius, *nescio quid dicas, hoc est sacrilegia vestra nescio.* Illos tacito nomine refellit hic S. Hieronymus, imo Christus, dicens et prædicens Petro v. 34. *Ter me negabis.* Sed excusari possunt S. Hilarius et Ambrosius quod tantum dicere voluerint, ita Petri verba fuisse temperata, ut verum piumque sensum ex eis quis elicere posset, ac Petrum corde et animo non negasse Christum, at ore ambigue locutum, ita ut verba negationis eius in bonum trahi queant sensum.

An Petrus fidem perdidit?

Certum est ergo Petrum ore negasse Christum, ideoque peccasse mortaliter. Ita S. Chrys. hic et S. August. tract. 113. in Ioannem. Quare Petrus hic Dei gratiam et charitatem negando perdidit: an fidem perdiderit, dubium est. Negant S. Ambrosius, Hilarius et eorum sequaces. Asserunt alii. Sane si quis Apostolorum fidem Christi retinuit (de quo dixi v. 31.) Petrus retinuit, præsertim, quia mox respiciente eum Christo resipuit, et flevit amare conscientiam et culpam negationis Christi: ergo eius fidem mente retinebat: hæc enim fides eum excitabat ad pœnitendum et flendum.

A Nota secundo, permissus est adeo graviter labi Petrus tribus de causis. Prima est originalis, quod nimis sibi arrogarit, suæque constantiæ perfisus sit. Ita S. Basil. homil. de humilitate. Secunda est comitans, quod temere, sciens se fragilem et pavidum, societati impiorum ministrorum, qui Iesum ceperant, se miscuerit. Tertia, finalis, ut futurus ipse Pastor Ecclesiæ, suo lapsu disceret lapsis compati, et omnium peccatorum misereri, atque suo exemplo omnibus peccatoribus verum pœnitentiæ daret exemplum. Ita S. Chrysostomus hic, S. Leo serm. 9. de Pass. S. Gregorius hom. 21. et alii, iuxta illud:

Non ignara mali miseris succurrere disco.

Error Petri, ait S. Ambrosius, *doctrina iustorum est: et titubatio Petri, omnium petra est, et nostra firmitudo.*

Denique hæc fuit prima Petri negatio Christi, quæ contigit paulo post mediam noctem, cum primum galli canere solent. Nam Marcus post negationem hanc statim subdit: *Et exiit* (Petrus) *foras ante atrium*, in vestibulum
B quod erat atrio contiguum sub dio. Urgebat Petrum ad exitum timor, ne ancilla rursum instaret, urgeretque illum esse Iesu discipulum; sed Petrus timori huic prætexuit aliam causam, v. g. studium captandi novi liberique aeris.

ET GALLUS CANTAVIT.) Primus hic galli cantus Petrum a lapsu ad pœnitentiam non excitavit, nec eum, quin iterum laberetur, et Christum negaret, retinuit, ait S. Chrysost. sed ad hoc opus fuit, ut Christus eum respiceret, et lapsus sui admoneret, de quo mox.

EXEUNTE AUTEM ILLO IANUAM, VIDIT (id est, animadvertit, ait S. August.) EUM ALIA ANCILLA, ET AIT HIS QUI ERANT IBI: ET HIC ERAT CUM IESU NAZARENO.) Hæc est secunda tentatio et negatio Petri, quæ contigit postquam ille e vestibulo, ad quod egressus erat, uti iam dixi, regressus in atrium cum ministris rursum assedit igni, ut hac libertate se ab accusatione ancillæ purgaret, seque non esse discipulum Christi probaret. Sed hic in novum incidit tentationis laqueum: nam ab alia ancilla
C agnitus, rursumque interrogatus, secundo negavit Christum, qui tunc vocabatur per contemptum Nazarenus, quasi novæ sectæ auctor, ac velut illius ævi hæreticus. Ita S. Augustinus l. 3. de consensu Evang. c. 6. qui et addit: *Liquido colligitur, collatis de hac re omnibus Evangelistarum testimoniis, non ante ianuam secundo Petrum negasse, sed intus in atrio ad ignem: Matthæum autem et Marcum commemoravisse exiisse eum foras, regressum eius brevitatis causa tacuisse.*

Vers. 71. Luc. 22. 58. Marc. 14. v. 68 69. Ioan. 18. 25. Secunda negatio Petri.

ET ITERUM NEGAVIT CUM IURAMENTO: QUIA NON NOVI HOMINEM.) Cum ancilla interrogante Petrum concurrerunt alii ab ancilla excitati, ut patet ex Luca et Ioanne, idem interrogantes et contra illum instantes: quare Petrus validiore responso sibi opus esse advertens, negationi addidit iuramentum, id est, periurium: quia, ut ait S. Gregor. *Peccatum quod pœnitentia non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit:* tum quia conscientiam gravat, deprimit et debilitat: tum quia peccator videns se
D peccasse, iam cogitat se lapsum esse, ac parvi referre si rursum in idem peccatum labatur; sicut qui lapsus est in lutum, parum curat si secundo labatur. Sic Christiani nonnulli cum lapsi sunt in fornicationem, vel crapulam, illico eam iterant et frequentant, cogitantes: Iam lapsi sumus, labamur iterum et voluptate eadem fruamur, quia eadem confessione et pœnitentia simul omnia abolebimus. Sed errant, tum quia secundum peccatum nova est Dei offensa, novumque vulnus priore nocentius animæ infligit: tum quia difficilior est pœnitentia post iteratum et frequentatum peccatum, quam sit post primum lapsum; *perseverantia quippe in peccato dat incrementum scelerum,* ait Rabanus. Huc adegit Petrum societas impiorum, quam ne quidem post primum lapsum deseruit, cum id omnino facere debuisset; utpote iam expertus eius noxam, et suam coram ea infirmitatem.

Vers. 72. Luc. 22. 58. Marc. 14. 70. Ioan. 18. 25.

ET POST PUSILLUM ACCESSERUNT QUI STABANT, ET DIXERUNT PETRO: VERE ET TU EX ILLIS ES: NAM ET LOQUELA TUA MANIFESTUM TE FACIT.

Vers. 73. Luc. 22. v. 59. 60. Marc. 14. v. 70. 71. 72.

Vers. 74 Ioan. 18 v. 26 27.

TUNC COEPIT DETESTARI ET IURARE, QUIA NON NOVISSET HOMINEM.

Tertia Petri negatio.

POST PUSILLUM.) Scilicet *intervallo facto quasi horæ unius*, ait Lucas. Ministri enim intenti in Iesum, eiusque examini ad ostium auscultantes, minus intendebant Petro; sed mox reversi ad ignem, intendentes in Petrum eum tertio tentarunt, et ad tertiam negationem compulerunt. Causam attulerunt: *Nam et loquela tua manifestum te facit,* scilicet te esse Galilæum Iesu Galilæi discipulum, quia eo accentu, dialecto et proprietate verborum loqueris, quo loquuntur Galilæi, sicut in Italia alia dialecto loquuntur Romani, alia Neapolitani, alia Veneti, et si omnes loquantur Italice. Accessit et alia accusatio Petri: nam cognatus Malchi, cuius Petrus abscidit auriculam, dixit: *Nonne ego te vidi in horto cum illo?* ut refert Ioannes cap. 18. Quare Petrus videns se undique premi, ad extrema quasi adactus, *cœpit detestari et iurare quia non novisset hominem,* dicendo more Hebræo: Hæc faciat mihi Deus et hæc addat, si novi Iesum, terra mihi dehiscat, fulmen me afflet, cælites me perdant si Iesu sim discipulus. Pro detestari Græce est καταναθεματίζειν, quod compositum est ex αναθεματίζειν, id est, anathematizare, sive anathema, id est, execrationem sibi imprecari et diris se devovere, ac præpositione κατα, quæ vim verbi cui additur auget et intendit. *En quo alii magis urgent et affirmant, eo Petrus vehementius iurat et obstinatius agit,* ait Victor in Marci c. 14. *Considera hic,* inquit Cyrillus l. 12. in Ioannem c. 1. *quales ante Spiritus sancti adventum Apostoli fuerint, et quales postquam ex alto virtute induti fuerunt, effecti sint:* qui enim hic ad vocem ancillæ et servi trepidat, ille postea pontificibus audacter usque ad verbera sese opposuit.

ET CONTINUO (Syrus, *in illa ipsa hora,* vel *momento*) GALLUS CANTAVIT.) Ut Petrum prædictionis Christi memorem redderet, et a lapsu ad pœnitentiam provocaret. Addit Lucas: *Et conversus Dominus respexit Petrum: et recordatus est Petrus verbi Domini sicut dixerat: Quia prius quam cantet gallus, ter me negabis.* Respectus Christi ergo quo respexit Petrum, ut docet S. Ambrosius, fuit causa ut Petrus qui priorem galli cantum non adverterat, hunc posteriorem adverteret, eoque prædictionis Christi recordaretur, et pœnitere ac flere inciperet. Respexit ergo et respiciendo erexit Christus Petrum, ait S. Leo. Porro respexit Christus Petrum tum oculis mentis, obiiciendo menti Petri fœditatem negationis, ac stimulando eum ad pœnitentiam: ita S. Augustinus, Beda, Ambrosius et alii; tum oculis corporis, quia Christus post examen proclamatus reus mortis ex atrio interiore, sive superiore, videtur reductus ad atrium exterius, quod erat deorsum ut habet Marcus, in quo erat Petrus, ibique vertens se ad Petrum benigno oculorum suorum nutu verberans eum, sui lapsus admonuit et ad se revocavit. Reductus videtur ad hoc atrium Christus ut pontificibus ad lectum et somnum exiguum recedentibus, Christus interim eorum ministris custodiendus et illudendus traderetur. Aut certe Christus ex atrio interiore per apertum ostium respexit Petrum existentem in atrio exteriore. Summa Christi providentia ita omnia disposuit, ut occasio commoda daretur respiciendi Petrum.

Respexit Petrum Christus, et ad pœnitentiam adduxit.

Qua in re mirare celsitudinem æque ac charitatem Christi, qui iam reus mortis proclamatus, inter tot illusiones et verbera sui quasi oblitus, curam egit Petri, ut eum quasi ovem perditam in viam salutis revocaret, docens nos ut idem faciamus. Ita fecit S. Chrysostomus qui in exilium actus et fatigatione, febri, fame, siti, milleque malis cruciatus, ac ad mortem adactus, quasi sui oblitus curam egit suorum, imo et aliorum, ut patet ex eius epistolis, quas tum ardentissimas scripsit ad Olympiadem, ad Cyriacum, ad Innocentium Pontificem, et ad Constantium presbyterum suum, in qua eum monet, ut in hac sua persecutione animos non deprimat, sed erigat, zelumque animarum induat, ac viros Apostolicos in Phœniciam mittat, qui eam convertant, utque de missis, et ab eis conversis rationes ineat; et ad se perscribat: in tempestate enim naucleri industriam virtutemque agnosci, æque ac militis in duello, ducis in prælio, medici in morbi paroxysmo.

Audi S. Leonem ser. 3. de Pas. *Respexit Dominus Petrum, et inter calumnias sacerdotum, inter falsitates testium, inter cædentium et conspuentium iniurias constitutus, illis turbatum discipulum convenit oculis, quibus eum prævideral esse turbandum, et in illum conversa est veritatis inspectio, ubi erat cordis facienda correctio, quasi quædam illi vox Domini insonaret, ac diceret: Quid habes Petre? Quid in tuam conscientiam recedis? ad me convertere, in me confide, me sequere, meæ passionis hoc tempus est, nondum tui venit hora supplicii. Quid metuis quod etiam ipse superabis? Non te confundat infirmitas, quam recepi. Ego de tuo fui trepidus, tu de meo esto securus* Quocirca, ut ait S. Hieronymus, *fieri non poterat, ut in negationis tenebris permaneret, quem lux respexerat mundi.*

ET RECORDATUS EST PETRUS VERBI IESU, QUOD DIXERAT: PRIUSQUAM GALLUS CANTET (*bis,* ut addit Marcus) TER ME NEGABIS. ET EGRESSUS FORAS, FLEVIT AMARE.) Præclare Origen. *Postquam,* inquit, *Angelus diei* (id est, gallus, suo cantu prænuntians instare ortum solis et diei) *clamavit ei, tunc recordatus est.* Et Victor Antioch. in cap. 14. Marci: *Galli cantu,* ait, *admonitus quasique a gravi somno excitatus, ad se reversus, comperit se in illud ipsum malum ac probrum decidisse, in quod Dominus ipsum prolapsurum paulo ante denuntiaverat.* Vers. 75. Luc. 22. 61. Marc. 14. 72.

Symbol. Gallus cuique a Deo datus est sua conscientia, quæ quoties quis peccat, ei occlamat dicitque: Cur tantum scelus committis? Cur Deum offendis, te lædis et periculo gehennæ exponis? Hic clamor conscientiam remordet et stimulat ad pœnitentiam, quem qui audit et exaudit vere cum Petro compungitur, et pœnitendo peccatum abolet. Ita Laurent. Iustin. lib. de Christi agone cap. 9. Rursum gallus est concionator, qui sua voce peccatum peccatori aperit, cumque ad pœnitentiam stimulat. Ita S. Gregor. 30. Moral. cap. 4. explicans illud Iob c. 38. *Quis dedit gallo intelligentiam?* Gallus cuique est conscientia.

ET EGRESSUS FORAS.) Tum quia in conspectu Iudæorum eum flere non congruebat, ne se proderet; tum quia hic conspectus eorum fuerat ei causa metus et negationis Christi. Iam ergo pœnitenti, hæc occasio recidivæ illi tollenda et amovenda fuit. Abit ergo foras, ibique liberas lacrymis habenas laxat: *Non enim,* ut ait S. Hieronymus, *poterat in atrio Caiphæ sedens agere pœnitentiam. Egreditur foras de impiorum concilio, ut pavidæ negationis sordes amoris fletibus lavet.*

Obiicit Calvinus claudicasse pœnitentiam Petri, eo quod culpam suam non sit confessus coram Iudæis, apud quos Christum negarat, nec scandalum quod eis dederat abstulerit. Resp. Petrum Iudæis, utpote perversissimis et in odio Christi obstinatissimis, nullum dedisse scandalum, quo eos in odio Christi confirmaret: quare si coram eis negationem Christi retractasset, sine fructu id fecisset, imo cum damno, tam suo, quam illorum; exposuisset enim se periculo recidivæ, et illos maioris indignationis et odii in Christum, qui proinde Petrum, et magis Christum peius mulctassent. Calvini scomma in S. Petrum.

FLEVIT AMARE.) Arabicus, *flevit amaro fletu,* quia magnus dolor et acris compunctio, quod Christum Dominum suum negasset, amaricavit cor ipsius, ut amaras funderet lacrymas, quibus pro culpa sua Deo satisfaceret. *Nam,* ut ait S. Bernardus, *lacrymæ pœnitentium vinum sunt Angelorum,* imo vinum sunt Dei et Christi. Audi S. Ambrosium in 22. Lucæ: *Quare flevit? quia culpa obrepsit ei. Petrus doluit et flevit, quia erravit ut homo: commune quod labitur; fidei quod pœnitet.* Sed quare non oravit potius quam flevit? Respondet: *Lacrymæ lavant delictum, quod voce pudor est confiteri. Lacrymæ veniam non postulant, sed merentur. Invenio cur tacuit Petrus, ne tam cito veniæ petitio plus offenderet, ante flendum est; sic precandum.* Et nonnullis interiectis: *Doce nos Petre,* ait, *quid tibi profuerint lacrymæ tuæ? sed docuisti illico: nam qui lapsus es antequam fleres, postquam flevisti erectus es,* Fletus Petri.

ut alios regeres, qui teipsum ante non rexeras.

Dices : S. Ambrosius ibidem ait: *Lacrymas eius* (Petri) *lego, satisfactionem non lego.* Hæc verba torquent Calvinistæ, ut opera satisfactoria enervent, eisque vim satisfaciendi adimant ; sed imperite et inepte. Nam S. Ambros. per satisfactionem intelligit excusationem peccati, uti patet ex iis quæ subdit; q. d. Lego quod Petrus fleverit peccatum suum, non quod illud excusarit, uti solent facere rei apud homines : at non ita fecit Petrus, qui peccatum suum confessus est cum amoris lacrymis ; quæ proinde satisfactoria fuisse opera, apud Ortodoxos non est dubium.

Austera Petri pœnitentia per totam vitam. Notat S. Clemens S. Petri discipulus et successor, adeo pœnituisse Petrum, ut per totam deinceps vitam singulis noctibus audiens galli cantum in genua procideret, amaras funderet lacrymas, et peccati licet iam remissi iterum veniam a Deo et Christo flagitaret. Hinc etiam oculi eius ex assiduo ploratu apparebant quasi sanguine respersi, teste Nicephoro lib. 2. c. 37. Denique lapsum hunc compensavit Petrus austere usque ad mortem vivens, lupinos (pisa sunt amara) comedens, teste S. Gregorio Nazianzeno orat. de amore pauperum ; item assiduis laboribus, Apostolicis persecutionibus, ærumnis ac denique morte crucis, quam pro Christo constantissime et lætissime sustinuit.

Lege lib. 4. revelat. c. 5. S. Birgittæ, ubi S. Petrus apparens S. Birgittæ, narrat sui lapsus causam fuisse oblivionem sui propositi et promissionis Christo factæ. Unde ei suadet hoc tentationis remedium : *Surge*, inquit, *per humilitatem ad magistrum memoriæ, et pete ab eo memoriam.*

CAPUT VIGESIMUMSEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pontifices Christum in concilio damnant et tradunt Pilato, ut ab eo pariter damnetur et occidatur. Id videns Iudas triginta argenteos refert, desperat et se suspendit. Secundo, v. 11. Pilatus Christum examinat, et innocentem deprehendens, liberare conatur, componens eum cum Barabba sicario: sed Iudæi insanis vocibus Barabbam liberari postulant, Christum vero crucifigi. Tertio, v. 26. his vocibus victus Pilatus, Christum flagellatum tradit eis ut crucifigatur: quare milites ei ut regi Iudæorum, sed ficto, coronam spineam pro aurea et regali imponunt, pro sceptro dant arundinem, pro purpura clamydem coccineam. Quarto, v. 32. educentes eum in Golgotha, crucem eius imponunt Simoni Cyrenæo; Christoque ibidem inter duos latrones crucifixo cum titulo: Hic est Iesus Nazarenus rex Iudæorum, *vestes eius sorte dividunt, illique illudunt variis probris et blasphemiis. Quinto, v. 45. Tenebræ occupant totam terram ab hora sexta, ad nonam, qua Iesus resignans Patri spiritum expirat; mox templi velum scissum est, petræ scissæ, monumenta aperta, corpora mortua surrexerunt, terra contremuit: quibus visis centurio, ait:* Vere Filius Dei erat iste. *Sexto, v. 57. Ioseph ab Arimathæa a Pilato petit corpus Christi, illudque sepelit. Iudæi sepulcro custodes adhibent.*

1. MANE autem facto, consilium inierunt omnes principes sacerdotum et seniores populi adversus Iesum, ut eum morti traderent. 2. Et vinctum adduxerunt eum, et tradiderunt Pontio Pilato præsidi. 3. Tunc videns Iudas, qui eum tradidit, quod damnatus esset, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum et senioribus, 4. Dicens: Peccavi, tradens sanguinem iustum. At illi dixerunt: Quid ad nos? tu videris. 5. Et proiectis argenteis in templo, recessit: et abiens laqueo se suspendit. 6. Principes autem sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam: quia pretium sanguinis est. 7. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum. 8. Propter hoc vocatus est ager ille, Haceldama, hoc est, ager sanguinis, usque in hodiernum diem. 9. Tunc impletum est quod dictum est per Ieremiam Prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis Israel; 10. Et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus. 11. Iesus autem stetit ante præsidem, et interrogavit eum præses, dicens: Tu es rex Iudæorum? Dicit illi Iesus: Tu dicis. 12. Et cum accusaretur a principibus sacerdotum et senioribus, nihil respondit. 13. Tunc dicit illi Pilatus: non audis quanta adversum te dicunt testimonia? 14. Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur præses vehementer. 15. Per diem autem solemnem consueverat præses populo dimittere unum vinctum, quem voluissent; 16. Habebat autem tunc vinctum insignem, qui dicebatur Barabbas. 17. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis: Barabbam, an Iesum qui dicitur Christus? 18. Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum. 19. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor eius, dicens : Nihil tibi, et iusto illi: multa enim passa sum hodie per visum propter eum. 20. Principes autem sacerdotum et seniores persuaserunt populis ut peterent Barabbam, Iesum vero perderent. 21. Respondens autem præses, ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt: Barabbam. 22. Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Iesu qui dicitur Christus? 23. Dicunt omnes: Crucifigatur. Ait illis præses: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes: Crucifigatur. 24. Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum a sanguine iusti huius: vos videritis. 25. Et respondens universus populus, dixit: Sanguis eius super nos, et super filios nostros. 26. Tunc dimisit illis Barabbam: Iesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur. 27. Tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prætorium, congregaverunt ad eum universam cohortem: 28. Et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei, 29. Et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput eius, et arundinem in dextera eius. Et genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes: Ave rex Iudæorum. 30. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, et percutiebant caput eius. 31. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, et induerunt eum vestimentis eius, et duxerunt eum ut crucifigerent. 32. Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem: hunc angariaverunt ut tolleret crucem eius. 33. Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Calvariæ locus. 34. Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum. Et cum gustasset, noluit bibere. 35. Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta eius, sortem mittentes: ut impleretur quod dictum est per prophetam dicentem : Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem. 36. Et sedentes servabant eum. 37. Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam: HIC EST IESUS REX IUDÆORUM. 38. Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones: unus a dextris, et

unus a sinistris. 39. Prætereuntes autem blasphemabant eum moventes capita sua, 40. Et dicentes: Vah qui de-
struis templum Dei, et in triduo illud reædificas: salva temetipsum: si Filius Dei es, descende de cruce. 41. Si-
militer et principes sacerdotum illudentes cum scribis et senioribus dicebant: 42. Alios salvos fecit: seipsum non
potest salvum facere: si rex Israël est, descendat nunc de cruce, et credimus ei: 43. Confidit in Deo: liberet
nunc, si vult eum: dixit enim: Quia Filius Dei sum. 44. Idipsum autem et latrones, qui crucifixi erant cum eo,
improperabant ei. 45. A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam.
46. Et circa horam nonam clamavit Iesus voce magna, dicens: Eli, Eli, lamma sabacthani? hoc est: Deus meus,
Deus meus, ut quid dereliquisti me? 47. Quidam autem illic stantes, et audientes, dicebant: Eliam vocat iste.
48. Et continuo currens unus ex eis acceptam spongiam implevit aceto, et imposuit arundini, et dabat ei bibere.
49. Cæteri vero dicebant: Sine videamus an veniat Elias liberans eum. 50. Iesus autem iterum clamans voce ma-
gna, emisit spiritum. 51. Et ecce velum templi scissum est in duas partes a summo usque deorsum, et terra mo-
ta est, et petræ scissæ sunt, 52. Et monumenta aperta sunt: et multa corpora Sanctorum, qui dormierant, sur-
rexerunt 53. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam civitatem, et apparue-
runt multis. 54. Centurio autem, et qui cum eo erant, custodientes Iesum, viso terræmotu et his quæ fiebant,
timuerunt valde, dicentes: Vere Filius Dei erat iste. 55. Erant autem ibi mulieres multæ a longe, quæ secutæ
erant Iesum a Galilæa, ministrantes ei: 56. Inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Iacobi, et Ioseph mater,
et mater filiorum Zebedæi. 57. Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathæa, nomine
Ioseph, qui et ipse discipulus erat Iesu; 58. Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Iesu. Tunc Pilatus iussit
reddi corpus. 59. Et accepto corpore, Ioseph involvit illud in sindone munda. 60. Et posuit illud in monumento
suo novo, quod exciderat in petra. Et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, et abiit. 61. Erat autem
ibi Maria Magdalene, et altera Maria, sedentes contra sepulcrum. 62. Altera autem die, quæ est post Parasce-
ven, convenerunt principes sacerdotum et Pharisæi ad Pilatum, 63. Dicentes: Domine, recordati sumus, quia se-
ductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam. 64. Iube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium:
ne forte veniant discipuli eius, et furentur eum, et dicant plebi: Surrexit a mortuis: et erit novissimus error pe-
ior priore. 65. Ait illis Pilatus: Habetis custodiam, ite, custodite sicut scitis. 66. Illi autem abeuntes, munie-
runt sepulcrum, signantes lapidem, cum custodibus.

Vers. 1. Luc. 22. 66. Marc. 15. 1. MANE AUTEM FACTO (Syrus, *cum autem esset dilucu-lum)* CONSILIUM INIERUNT OMNES PRINCIPES SACERDOTUM ET SENIORES POPULI ADVERSUS IESUM, UT EUM MORTI TRADERENT. A

MANE.) *Cerne*, ait S. Hieron. *sollicitudinem sacerdotum in malum*, iuxta illud Psal. 13. *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.* Urgebat ad hoc eos immane in Christum odium, et instigatio diaboli. Fuit hoc mane feriæ sextæ sive diei Veneris, qua post paucas horas ab eis crucifixus est Christus. Itaque Caiphas qui noctu cum paucis Christum examinarat et damnarat, mane convocavit magnum plenumque concilium, quod *Sanedrim* vocatur, et 70. viris sive senatoribus constabat, ut ab eo toto Christus damnaretur, ac damnatus Pilato traderetur, ne Pilatus eum utpote a toto concilio prædamnatum absolvere posset. Gesta in hoc concilio tacet Matthæus: quia in eo repetita fuit Christi examinatio, et damnatio, quam ipse recensuit cap. prec. v. 59. et seq Lucas vero rem in eo gestam sic supplet et enarrat c. 22. 66. *Et ut factus est dies, convenerunt seniores plebis et principes sacerdotum, et Scribæ, et duxerunt illum in concilium suum, dicentes: Si tu es Christus, dic nobis. Et ait illis: Si vobis dixero, non credetis mihi; si autem et interrogavero, non respondebitis mihi neque dimittetis. Ex hoc autem erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es Filius Dei? Qui ait: Vos dicitis quia ego sum. At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audivimus de ore eius.* Hæc explicui c. præced. v. 59.

Sanedrim convocat Caiphas ad damnandum Christum.

Præclare S. Leo serm. de Passione: *Hoc mane*, inquit, *vobis* (o Iudæi) *templum et altaria diruit, legem et prophetas ademit, regnum et sacerdotium sustulit, in luctum æternum omnia festa convertit.*

UT (Græce ὅπως, id est, *quomodo)* EUM MORTI TRADERENT.) Scilicet qua ratione sine obstaculo et tumultu eum occiderent; item quo genere mortis eum afficerent, nimirum crucis, quod erat summi doloris æque ac infamiæ. Verisimile est aliquos in hoc concilio fuisse Christi sectatores vel amicos, qui vel a concilio hoc se absentarunt, vel a Caipha non vocati aut alio missi fuere, ne Christum in concilio defenderent: quod si aliqui ex eis concilio interfuerunt, vel pro Christo sententiam dixerunt, vel victi clamore cæterorum tacuerunt: tales fuere Nicodemus et Ioseph ab Arimathæa, Lucæ c. 23. v. 51.

Nota: Concilium hoc impium, erravit non tantum in facto, sed et in fide, quia declaravit, imo sententiam tulit, Iesum non esse Christum, nec Dei Filium, sed utrumque titulum sibi falso arrogare, ideoque reum esse mortis, quæ omnia sunt erronea et hæretica: sed concilium hoc particulare et exiguum fuit, scilicet ex solis Iudæis, imo ex solis Ierosolymæ incolis constans. Secus est de conciliis Œcumenicis Christianorum, ad quæ convocantur Episcopi omnium provinciarum, qui totam Ecclesiam repræsentant, ideoque ex promissione Christi assistentem habent Spiritum sanctum ut in fide non errent. Dices, ergo tunc tota Ecclesia Iudaica erravit, et a fide defecit. Resp. Nego consequentiam: tum quia inter Christi discipulos, qui a Christo conversi erant sparsique per totam Iudæam, multi in eius fide persititerunt; tum quia B inter Iudæos per totam Iudæam diffusos, multi erant veri fideles, et religiosi, qui fidem Patrum sectabantur, e quibus multi in Pentecoste ad Christum conversi sunt, ut patet Actor. 2.

ET VINCTUM ADDUXERUNT EUM, ET TRADIDERUNT PONTIO PILATO PRÆSIDI.) *Nam*, ut ait S. Hieronymus, *Iudæi habebant hunc morem, ut quem adiudicassent morti, ligatum iudici traderent. Hic est Sampson vinctus a Dalila, Christus a Synagoga.* Vere Origenes: *Alligaverunt Iesum*, ait, *solventem a vinculis et dicentem eis qui sunt in vinculis: Exite; et compeditos solventem, atque dicentem: Dirumpamus vincula eorum.* Ideo enim vinctus est Iesus, quia vincula culparum, et pœnarum culpis nostris debitarum in se luenda suscepit, ut nos ab iis absolveret. Vers. 2. Luc. 23. v. 1. Marc. 15. v. 1. Ioan. 18. v. 28.

C ADDUXERUNT.) Scilicet Caiphas cum cæteris omnibus concilii senatoribus, ut auctoritate sua opprimerent non solum Iesum, sed et Pilatum, cogerentque eum, Iesum a se examinatum et damnatum pariter damnare et occidere. Quod si nollet, omnes eum quasi affectati regni Iudaici reum, ideoque Cæsaris inimicum et rebellem accusarent, atque hac criminatione Pilatum etiam, invitum compellerent ad eum morti adiudicandum, uti reipsa contigit.

TRADIDERUNT PONTIO PILATO.) Cur? putant nonnulli ex iis quæ dicuntur in Thalmud, Iudæis non licuisse quemquam crucifigere, sed aut strangulare, aut lapidare, aut comburere, aut capite plectere. Iudæos ergo tradidisse Christum Pilato, ut is eum crucifigeret. Sed hoc falsum esse liquet ex Deuteron. 21. 23. *Quando*, inquit, *pecca-*

Pilato traditur Christus.

verit homo quod morte plectendum est, et adiudicatus appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadaver eius in ligno, sed in eadem die sepelietur. Sic Moses colentes Beelphegor suspendit in patibulis, Num. 25. 4. et Iosue 8. 29. suspendit regem Hai; et David filios Saul, 2. Reg. v. 6. et 9.

Romani Iudæis ius necis ademerunt. Vera ergo causa cur Iudæi non occiderint Christum, sed Pilato occidendum tradiderint, est quod Romani Iudæis devictis subactisque ius necis et potestatem occidendi ademerint, sibique vendicarint, ut patet Ioan. 18. 31. *Nobis,* inquiunt Iudæi Pilato, *non licet interficere quemquam.* Unde Iosephus l. 20. Antiq. c. 8. scribit Ananum pontificem, eo quod cum concilio Iacobum fratrem Domini, aliosque nonnullos sine consensu præsidis Romani occidisset, pontificatu fuisse privatum. Quod ergo Iudæi Stephanum lapidarint, et Christum sæpe lapidare voluerint, id non iure, sed iniuria et impetu furentis populi factum est: ita Tolet. Maldonatus, Franc. Lucas, et alii.

Cur Christus traditus Pilato? Causa I. Adde, principes Christum Pilato tradidisse occidendum aliis quoque de causis. Prima erat, ut a se infamiam occisi Christi, quod scilicet eum ex invidia occidissent, amolirentur. Pilato ergo quasi Romano et Gentili, ideoque viro æquo, et quem Christi causa non tangebat, eum tradunt, ut is eum damnet, quem populus ex mera ratione, non ex invidia eum damnasse crediturus sit.

II. Secunda, quia principes volebant Christi honorem et gloriam plane obterere et delere, ac ostendere ipsum non esse Christum, sed pseudo-Christum. Tradunt ergo eum Pilato, ut is eum quasi latronem et rebellem Cæsari ad infamem mortem condemnet, et inter latrones crucifigat, ut patebit Ioan. 18. 32. Iudæi enim Christum ut blasphemum damnarant: blasphemi autem pœna ex lege Levit. 24. 16. erat lapidatio, non crux: ut ergo Christum crucifigant tradunt eum Pilato, ut is ex lege Roman. quæ rebelles et seditiosos cruci addicit, Christum quasi Cæsaris rebellem crucifigat.

III. Tertia, quia dies in quo hæc acta sunt, erat festum Paschæ sanctissimum, quo pontificibus sacra et sacrificia tractanda erant in templo, ideoque a sanguine et cæde plane abstinendum. Tradunt ergo eum Pilato Gentili, ut is eum in Paschate quasi in die sibi profano occidat, cogitantes sic se maiorem infamiam Christo irrogaturos, si in die Paschæ solemni, quo omnes Iudæi Ierosolymam confluebant, ipse in omnium conspectu quasi profanus a profano Pilato, diem Paschæ profanante occideretur: ita S. Chrysost. hic homil. 86. et S. August. tract. 114. in Ioann. et S. Cyrill. l. 12. in Ioann. c. 6.

Porro, Deus Iudæis irrogavit pœnam talionis; nam sicut ipsi tradiderunt Christum cædendum Pilato præsidi Romano, sic vicissim ipsi a Deo Romanis Imperatoribus Tito et Vespasiano traditi sunt ut vastarentur et exscinderentur, ut notat S. Cyrill. in Ioann. c. 18. Theophyl. et Victor. in Marci c. 14.

Vers. 3. TUNC VIDENS IUDAS, QUI EUM TRADIDIT, QUOD DAMNATUS ESSET, POENITENTIA DUCTUS, RETULIT TRIGINTA ARGENTEOS PRINCIPIBUS SACERDOTUM ET SENIORIBUS.

Vers. 4. Iudas male pœnitens refert triginta argenteos. DICENS: PECCAVI, TRADENS SANGUINEM IUSTUM: AT ILLI DIXERUNT: QUID AD NOS? TU VIDERIS.) Iudas vendens Christum Iudæis, non cogitabat quod Christus ab eis occideretur, sed caperetur dumtaxat, et captus vel eis satisfaceret, vel virtute sua e manibus eorum elaberetur, uti alias elapsus fuerat: at ubi vidit eum damnatum ad mortem, advertit gravitatem culpæ suæ, quod scilicet ipse esset causa necis Christi: quare sero facti pœnitens, seipsum damnavit et suspendit. *Talis nempe diabolus est,* inquit Chrysostomus, *ut non dimittat hominem, nisi vigilet ante ultimum effectum magnitudinem peccati prævidere, ne pœnitentia ductus a peccato resiliat; postquam autem peccatum omnibus numeris est expletum, tunc videre permittit, ut mœrore afficiat et in desperationem præcipitet. Tam multis enim admonitionibus Christi nihil flexus est Iudas; cum vero in ultimum iam effectum res venit, tunc pœnitentia ducitur, neque tunc utiliter et ut oportebat.*

QUOD DAMNATUS ESSET.) A Caipha pontif. totoque concilio, ideoque eorum auctoritate odio et importunitate,

A mox damnandus foret a Pilato, ob obstinationem principum eum accusantium, et ad necem perurgentium.

POENITENTIA DUCTUS.) Non vera et genuina: hæc enim spem veniæ, qua caruit Iudas, includit, sed coacta, cruciante et desperabunda, qualem parit mala conscientia torquens et remordens damnatos, qui torquentur igne gehennæ. Hoc enim est Græcum μεταμεληθεὶς.

RETULIT TRIGINTA ARGENTEOS PRINCIPIBUS.) Ut rescinderet contractum cum eis initum, q. d. Ego revoco contractum vobiscum initum, ideoque restituo vobis pretium mihi datum, ut vos vicissim Iesum, quem hoc pretio vobis vendidi, libertati suæ restituatis. Nam ut ait S. Ambros. in Lucæ c. 22. *In pecuniariis causis refuso pretio ius solvi consuevit.* Porro *Iudas,* ait S. Hilarius, *agens pœnitentiam pretium sanguinis Christi reddidit sacerdotibus, ut licet ipse venditi sanguinis auctor esset, tamen ementium infidelitatem ipsa vendentis professio argueret.* Et S. Ambrosius: *Etsi,* inquit, *cassa est pœnitentia proditoris, est tamen ullus in scelere pudor, culpam agnoscere: et quam-* B *quam ille non absolvitur, Iudæorum tamen impudentia confutatur, quos cum professio redarguat venditoris, scelerate tamen sibi vendicant iura contractus.*

PECCAVI, TRADENS SANGUINEM IUSTUM.) Græce ἀθῶον, id est, innocentem: quid enim innocentius agno immaculato? quid purius puritate Iesu Christi?

AT ILLI DIXERUNT: QUID AD NOS? TU VIDERIS.) Tu quod introvisti exede, sed tu culpæ tuæ quam agnoscis pœnam sustine: nos in nobis nullam culpam agnoscimus, Iesum ut pseudo-Christum æstimamus reum mortis, ideoque eum ad mortem persequimur et perurgemus. Noluerunt principes denarios a Iuda oblatos recipere, ne contractum rescindere et Iesum dimittere cogerentur. Quare Iudas eos proiecit in templum, ut sequitur, ac desperans de Iesu vita, et consequenter de salute sua, se suspendit: si enim reddito pretio principes Iesum liberassent, utique Iudas non desperasset, nec se suspendisset. Huc usque ergo proba fuit pœnitentia Iudæ, sed eadem C improba fuit, dum illis renuentibus Iesum dimittere, ille desperavit et desperans se suspendit. *Vide eos nolle,* inquit Chrysostomus, *quantam rem auderent, adspicere; quæ res culpam eorum maiorem reddit. Aperte namque audacissimæ iniquitatis testantur passione se ferri, et nolle a perperam cœptis desistere, ficto ignorantiæ velamine stulte se adoperientes.*

ET PROIECTIS ARGENTEIS IN TEMPLO, RECESSIT: ET ABIENS LAQUEO SE SUSPENDIT.) Nota: Iudas retulit argenteos ad domum Caiphæ, vel certe Pilati, ad principes Christum apud eum accusantes, cumque illi nollent eos recipere, abiit in templum, ibique eos proiecit ut a sacerdotibus colligerentur, et principibus sacerdotum redderentur. Forte etiam aliqui principes iam a Caipha et Pilato in templum abierant, sacra et sacrificia Paschalia celebraturi: ad eorum ergo pedes denarios hosce proiecit Iudas, ut quantum in se est contractum rescinderet, proditionem suam damnaret, ac Iesu innocentiæ famam vitamque si posset restitueret; si enim eos proiecisset in domo Caiphæ vel Pilati, statim eos principum ministri et satellites collegissent, sibique sine ullo Iudæ fructu vendicassent. In templum ergo eos proiecit, quasi sacrum sacerrimi Christi pretium, ideoque si principes illud recipere nollent, in sacros piosque usus expendendum. Vers. 5.

D

ET ABIENS LAQUEO SE SUSPENDIT.) Syrus, *se strangulavit;* Æthiopicus, *laqueo se suspendit, et mortuus est.* Erat ergo Theophylact. et Græci, qui censent Iudam suspendio non esse mortuum, sed postea curru fuisse obtritum. Vide dicta Actor. 1. Peccato proditionis gravissimo Iudas addidit aliud non gravius, sed nocentius, desperationis. Hoc enim illum adegit in ima tartara ad sedem Luciferi; si enim pœnitens veniam a Christo etiam iam damnato petiisset, utique eam ab illo obtinuisset; sed proditionis immanitas tantum ei horrorem agente diabolo iniecit, ut de venia instar Caini desperaret, ideoque statim ante necem Christi, illo ipso die ipse se suspendit, non ferens tantum conscientiæ occlamantis remorsum et Desperabundus Iudas se suspendit.

probrum, uti docet S. Leo serm. 3. de Pass. S. Augustinus, vel quisquis est Auct. quæst. novi et veteris Testam. quæst. 94. et alii. Hoc de Iuda prophetarat David Psalm. 34. 8. dicens: *Veniat illi laqueus, quem ignorat, et captio quam ascondit apprehendat eum, et in laqueum cadat in ipsum.* Audi S. Leonem serm. 3. *Unde scelestior omnibus Iuda et infelicior extitisti, quem non pœnitentia revocavit ad Dominum, sed desperatio traxit ad laqueum.* Et post pauca: *Cur de eius bonitate diffidis, qui te a corporis et sanguinis sui communione non repulit? qui tibi ad comprehendendum se, cum turbis et armatorum cohorte venienti, pacis osculum non negavit? sed homo inconvertibilis, spiritus vadens et non revertens, cordis tui secutus es rabiem, et stante diabolo a dextris tuis, iniquitatem, quam in Sanctorum omnium armaveras caput, in tuum verticem retorsisti, ut quia facinus tuum omnem mensuram ultionis excesserat, te haberet impietas tua iudicem, te pateretur tua pœna carnificem.*

Iudas in ficu se suspendit. Tradunt nonnulli Iudam ex ficu se suspendisse, sicut Hebræi tradunt arborem vetitam, ex qua Adam et Eva comederunt fuisse ficum: ficus ergo homini fuit infelix arbor. Unde Iuvencus canit:

Exorsusque suas laqueo sibi sumere pœnas,
Informem rapuit ficus de vertice mortem.

Avaritia Iudam perdidit. Huc Iudam adegit avaritia. Audi S. Chrysostomum: *Audite ista, audite inquam avari, versate animo quid ille passus fuit; nam et pecuniam amisit et scelus admisit, et animam perdidit quod atrox avaritiæ tyrannis facere solet. Non est argento nec hac usus vita, non fruetur futura, universa simul amisit: pravaque apud eos, quibus tradidit, æstimatione de se suscitata, laqueo demum gulam fregit.*

Denique hæc confessio Iudæ non verbalis sed realis, puta ipsum eius desperabundi suspendium, clarum fuit testimonium innocentiæ Christi, quod Iudæos ab eius cæde abstrahere debuisset, si vel micam pudoris aut conscientiæ habuissent: sed tanta fuit eorum obstinatio et malitia, ut ab ea portento tam novo revocari non potuerint.

Symbolice, Beda in c. 1. Actor. *Dignam*, inquit, *sibi pœnam invenit, ut guttur per quod vox proditionis exierat, laquei nodus necaret; et qui hominum Angelorumque Dominum morti tradiderat, cæli terræque perosus aeris in medio periret; et viscera quæ dolum proditionis conceperant, rupta caderent.* D. Bernard. serm. 8. in Psalm. 90. *Iudas*, inquit, *in aere crepuit medius, aerearum collega potestatum, utpote quem veri Dei et hominis, qui de cælo venisset operaturus salutem in medio terræ, huius inquam proditorem nec cælum reciperet, nec terra sustineret.* Rursum S. Augustinus l. hom. 50. 27. *Quod*, inquit, *in corpore suo fecit, hoc factum est in anima ipsius. Quomodo qui sibi collum ligant, inde se occidunt, quia non ad eos intrat spiritus aeris huius: sic illi qui desperant de indulgentia Dei, ipsa desperatione intus se suffocant, ut eos Spiritus sanctus visitare non possit.*

Vers. 6. PRINCIPES AUTEM SACERDOTUM, ACCEPTIS ARGENTEIS, DIXERUNT: NON LICET EOS MITTERE IN CORBONAM: QUIA PRETIUM SANGUINIS EST.) *Corban*, sive *Corbona*, Hebr. idem est quod *oblatio*. Unde metonymice hic significat ærarium, sive gazophylacium, in quod oblationes iniiciebantur. Hinc Arabicus vertit, *domum* (thecam) *oblationum.* Vide Iosephum l. 1. belli c. 8.

Corban sive Corbona, quid?

QUIA PRETIUM SANGUINIS EST.) Vide hic hypocrisim sacerdotum, quia simulant studium religionis et honestatis, ut non sinant in sacrum ærarium inferri pretium sanguinis Christi, quasi impurum et pollutum, cum tamen iidem purissimum sanguinem Christi, eodem emerint fuderintque; imo ut videtur pretium hoc ex ipso corbona acceperint, Iudæque dederint, quasi pretium pietatis ad capiendum plectendumque Christum, quasi sceleratum et suæ religionis hostem.

Vers. 7. CONSILIO AUTEM INITO, EMERUNT EX ILLIS AGRUM FIGULI, IN SEPULTURAM PEREGRINORUM.

Vers. 8. PROPTER HOC VOCATUS EST AGER ILLE HACELDAMA, HOC EST, AGER SANGUINIS, USQUE IN HODIERNUM DIEM.) *Videbant enim*, inquit Origenes, *quoniam circa mortuos* A *magis eam pecuniam conveniebat expendi, et circa locum mortuorum et sepulturæ, quoniam pretium sanguinis erat.*

PEREGRINORUM.) Pro peregrinis, vel hospitibus, qui scilicet ex Iudæa vel aliunde Ierosolymam venientes ibi moriebantur; nam ipsi Ierosolymitæ sua iam sibi destinarant sepulcra. Dei consilio hoc actum est, ut ager hic iugiter extans, iugis esset testis pœnitentiæ Iudæ, ac consequenter innocentiæ Christi, et Christicidii Iudæorum. *Nomen loco inditum*, inquit Chrysostomus, *omni clarius tuba, sceleratam eorum prædicat cædem.* Et paucis interiectis: *Si enim in cor bonam pecuniam immisissent, non ita manifesta res facta fuisset; nunc vero prædio empto, etiam posteris rem universam prodiderunt.*

Symbolice, hoc facto significabatur pretium sanguinis Christi non Iudæis indigenis, sed peregrinis, id est, gentibus in eum credituris profuturum. Ita Hilarius: *Nihil*, inquit, *hinc pertinet ad Israel, et totus hic sæculi* (sanguinis Christi pretio) *empti usus alienis est.*

B HACELDAMA.) Proprie et precise dicendum esset *Chakaldema.* Hebræi enim agrum vocant חלק *chelek*, Chaldæi vero per metathesin dicunt *chakel.* Est ergo hæc vox Chaldæa. Syrus habet *agurescia*. quæ vox derivata est a Græco αγρος, et Latino *ager*. Ita Paguin. et alii. Porro *chakel* pro agro usurpant, non solum Chaldæi, sed et Syri ac Arabes. Unde Arabicus hic habet *Hacaldama;* nec illud interpretatur, uti facit Latinus, dicens: *Hoc est ager sanguinis.* Porro Æthiopicus vertit: *Et vocatus est locus ille Meddu-radam* (Æthiopice) *hoc est, terra sanguinis.* Persicus: *Et nomen campi eius in hunc diem, Haceldami, hoc est, ager sanguinis.* Haceldama quid?

Audi quid de hoc agro sanguinis, sive de *Haceldama* scribant Brochardus, Nicephorus, Bredembachius, Saliguiacus, et ex iis Adrichomius in descriptione Ierusalem, num. 216. p. 173. *Haceldama, sive ager figuli ad Australem partem montis Sion situs est, cuius medium S. Helena quatuor muris longitudine septuaginta duorum, latitudine vero quinquaginta pedum, fecit includi, ac superius testu*C*dine (quæ septem foraminibus, per quæ defuncta Christianorum corpora demittuntur, patet) concamerari. Est vero huius terræ virtus mirabilis, et fidem pene superans, quod defunctorum corpora, viginti quatuor horarum spatio in pulverem redigat, quam virtutem etiam in alias regiones devecta minime perdit. Nam cum iussu Imperatricis Helenæ de hoc agro, quantum terræ plures naves capere potarant, Romam advectum, ac iuxta montem Vaticanum in eum locum exoneratum sit, quem incolæ* CAMPUM SANCTUM *vocitant, licet cælum mutarit, eandem tamen retinere vim quotidiana experientia docet. Romanos enim respuens, sola peregrinorum corpora ad sepulturam admittit: quorum etiam hic omnem carnis substantiam intra viginti quatuor horas prorsus consumit, ossibus tantum residuis.* Huc usque Adrichomius. Sæpius Romæ vidi et visi campum sanctum, ac ita se rem habere ab ipso loci parocho, eiusque asseclis et Romanis cæteris audivi. Campus sanctus.

Tropologice, *Haceldama*, id est, ager pretio sanguinis Christi pro peregrinis comparatus, est Ecclesia, ait S. Chrysostomus, et August. serm. 114. de Temp. ac presertim status Religiosorum, qui se peregrinos æstimant in terra, ac cives cæli et domesticos Dei, ideoque Christi sanguinis fructum, id est, gratiam et gloriam participant: de quibus ait S. Petrus epist. 1. cap. 2. *Obsecro vos tamquam advenas et peregrinos, abstinere a carnalibus desideriis.* Ubi S. Chrysostomus: *Nihil*, ait, *beatius hac sepultura, super qua gaudent omnes, et Angeli, et homines, et Angelorum Dominus. Si hæc vita non est vita, sed abscondita est vita nostra, tamquam mortui vita ista vivere debemus.* Et S. Paulus Coloss. 3. *Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Hac forte de causa, et hoc symbolo carnes sepultorum in campo sancto intra 24. horas consumuntur, uti paulo ante dixi. Vide dicta Act. 1. v. 18. et 19. Tropol.

TUNC IMPLETUM EST QUOD DICTUM EST PER IEREMIAM PROPHETAM, DICENTEM: ET ACCEPERUNT TRIGINTA ARGENTEOS PRETIUM APPRETIATI, QUEM APPRETIAVERUNT A FILIIS ISRAEL. Vers. 9.

Vers 10. Et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.) Hunc locum explicui Zachar. 11. v. 12. 13. quare ibi dicta hic non repetam.

Pretium appretiati.) Græce τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, id est, *pretium illius pretio æstimati,* scilicet Messiæ sive Christi, qui inæstimabilis est, ait Theophylactus. *Quem appretiaverunt,* id est, pretio hoc 30. denariorum æstimarunt, et emerunt principes *a filiis Israel,* id est a Iuda, qui unus erat ex filiis Israel, ait Titelmannus, et Barradius. Addit hoc, quia auget indignitatem venditionis Christi, quod venditus sit non a Gentili, sed ab uno Israelita, qui filius erat Israelis, sive Iacobi Patriarchæ fidelis et sancti, adeoque sortitus erat nomen Iudæ, qui primarius fuit inter filios Iacobi. Est syllepsis, vel enallage numeri: ponitur enim pluralis pro singulari. Aliter Theophyl. qui τὸ *a filiis Israel,* refert ad τὸ *appretiati,* q. d. Christus a filiis Israel, id est, a principibus appretiatus est, id est, emptus pretio 30. denariorum. Aliter quoque sed difficilius Euthym. et alii, qui subaudiunt τὸ *qui erant,* q. d. Qui erant ex filiis Israel, id est, Israelitæ, appretiarunt Christum 30. denariis.

Porro Syrus vertit in prima persona, *et accepi* 30. *argenteos pretium illius honorandi* (Arabicus, *pretium innocentis) de quo pacti sunt a filiis Israel, et dedi eos pro agro figuli,* scilicet ἔλαβον tam verti potest *accepi*, quam *acceperunt:* ac pro ἔδωκαν, id est, *dederunt,* Syrus legit ἔδωκα, id est, *dedi:* quæ lectio valde consentit cum verbis Zachar. 11. v. 12. et 13. *Et tuli* 30. *argenteos, et proieci illos in domum Domini ad figulum.*

Sicut constituit mihi Dominus.) Hæc verba dupliciter accipi possunt: Primo ut sint verba Christi, qui per Prophetam loqui pergat, q. d. Pretio 30. denariorum, quibus ego Christus venditus sum, emptus est hic ager, *sicut constituit mihi,* id est, *de me Dominus,* q. d. Deus nihil eorum quæ ex me, vel mea erant, sinere voluit deperire, sed ut omnia et singula mea in utilitatem hominum expenderentur: quare etiam agrum pretio sanguinis mei emptum voluit, non esse otiosum, sed servire sepulturæ peregrinorum.

Secundo, ut sint verba Prophetæ de seipso, q. d. Ego Propheta prædico agrum emendum pretio sanguinis Christi, quia sic constituit et ordinavit mihi Dominus, ut scilicet idipsum prædicerem et prophetarem, tam verbo quam facto; nimis enim vile et indignum Christo fuit hoc eius pretium. Unde Zacharias cap. 11. v. 12. et 13. hoc pretium per ironiam vocat *decorum: Decorum,* inquit, *pretium quo appretiatus sub ab eis.*

Vers. 11. Luc. 23. 3. Marc. 15. 2. Ioan. 18. v. 33. 37. Iesus sistitur coram Pilato.

Iesus autem stetit ante præsidem (Pilatum, qui erat præses Iudææ nomine Tiberii Imperat. Romani) et interrogavit eum præses, dicens: Tu es rex Iudæorum? Dicit illi Iesus: Tu dicis.) Finita historia et tragico casu Iudæ, redit Matthæus ad Iesum, quem v. 1. dixit a pontificibus traditum Pilato, ut is eum damnaret et occideret. Nota: Matthæus hic multa silet, quæ ex Ioanne cap. 18. v. 19. et seq. sunt ante hunc Matthæi versum ponenda, scilicet primo Pilatum interrogasse pontifices: *Quam accusationem affertis adversus hominem hunc?* Responderunt pontifices superbe: *Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum.* Hoc responso irritatus Pilatus, ait: *Accipite eum vos, et secundum legem vestram iudicate:* lex autem iubebat blasphemos (qualem esse Iesum censebant pontifices) lapidari; mox pontifices, quia volebant Christum ad maiorem infamiam crucifigi, contra obtenderunt: *Nobis non licet interficere quemquam,* scilicet quia hoc ius eis ademptum erat a Romanis, idque factum est hoc consilio, ait Ioannes, *ut sermo Iesu,* quem audivimus Matth. 20. 18. *impleretur, significans qua morte esset moriturus;* scilicet infami et dirissima, nimirum a Pilato et Romanis agendus in crucem. Crux enim apud Romanos erat supplicium proprium seditionis et affectati regni (uti ostendit Lipsius lib. 1. de cruce cap. 14.) quod hic pontifices Christo impingunt, ac proinde illud hoc loco, utpote contra Cæsarem commissum erat a Pilato Cæsaris præside cruce puniendum: unde ipse cruci hunc titulum, quasi causam necis Christi inscripsit: *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum.*

Porro pontifices videntes sua auctoritate, et damnationis Christi præiudicio non moveri Pilatum, sed causam poscere et crimina, de quibus eum accusent, ut ex iis videat et iudicet an Iesus reus sit mortis, necne; hac de causa ipsi tria crimina depromunt, de iisque Iesum apud Pilatum quasi reum mortis accusant, quæ recenset Lucas cap. 23. v. 2. scilicet dicentes, primum, *Hunc invenimus subvertentem gentem nostram;* secundum, *Et prohibentem tributa dare Cæsari;* tertium, *Et dicentem se Christum regem esse;* quartum addit Pilatus in epistola quam scripsit de causa Iesu ad Tiberium Imperatorem quæ extat apud Hegesippum lib. 5. scilicet Iudæos Christo etiam magiam obiecisse, quod nimirum mira et miracula faceret ope dæmonis, quasi magus, eo quod Iudæi de Christo dixissent: *In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia,* Matth. cap. 12. v. 24. Omnia hæc falsissima erant, ac nominatim de tributis contrarium, scilicet illa danda esse Cæsari, diserte dixerat Christi Matth. cap. 21. v. 17. imo de facto ipse pro se et pro Petro solverat tributum cap. 17. v. 27. Quocirca Pilatus, qui ex fama publica multa præclara audierat de vitæ integritate, doctrina, et miraculis Iesu, hæc ut ex odio et invidia principum in Christum conficta, neglexit et despexit; ac solum interrogavit Iesum, an ipse esset rex Iudæorum, sive quod ortus ex sanguine regum, ad ipsum ius regni Iudææ pertineret; sive quod Messiæ titulo, aut aliquo alio simili illud ad Iesum spectaret. Iesus Pilato respondit, rogavitque uti supplet Ioannes cap. 18. v. 34. *A teipso hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me?* Sciebat Iesus pontifices id dixisse Pilato, seque apud eum de affectato Iudææ regno accusasse, sed voluit interrogando pungere Pilatum, ut meminerit Iudæorum, id est, hostium suorum hæc esse verba et calumniam, cum ipse Pilatus præses, cuius erat Cæsaris nomen plenumque Imperium tueri, ac proinde curare ne quis regem Iudææ se diceret, huc usque officio suo invigilans, nil tale de Iesu unquam audisset. Pilatus hac Iesu interrogatione irritatus, respondit: *Numquid Iudæus ego sum?* ut tuum, qui es Iudæus, genus, prosapiam, cæteraque tua norim vel curem? q. d. Minime: sum enim Gentilis et Romanorum præfectus: *Gens tua et pontifices tradiderunt te mihi, quid fecisti?* Hoc est, quod ex ore Pilati elicere et audire cupiebat Iesus: unde ad primam eius petitionem, num ipse rex esset? clare et directe respondit: *Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei decertarent utique, ut non traderer Iudæis: nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit Iesus: Tu dicis, quia rex sum ego: Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meum. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exivit ad Iudæos, et dicit eis: Ego nullam invenio in eo causam.*

Tria crimina Christo obiectantur.

Dixit Christus Pilato, regnum suum non esse de hoc mundo, id est, non esse mundanum et terrenum, humanum et temporale, constans humanis pompis, legibus, militibus, armis, præsidiis, ut Tiberius Cæsar ab eo sibi metuere deberet, ne dominio Iudææ ab eo privaretur, sed esse cæleste, spirituale et transcendens, quo in fidelium mentibus regnet per fidem et gratiam, ut ad regnum suum cæleste perducat. Matthæus hoc ultimum dumtaxat brevitatis studio, quasi veram necis Christi causam cæteris omissis assignat, dicens: *Interrogavit eum præses dicens: Tu es rex Iudæorum? Dicit illi Iesus: Tu dicis,* q. d. Ego sum rex Iudæorum uti tu dicis, id est, ego sum Messias rex. Potuisset Christus vere dicere, non sum rex Iudæorum, scilicet temporalis, uti est Herodes, nec affectavi vel ambivi regnum Iudææ, sed quia Iudæi per regem Iudæorum intelligebant Messiam, hinc Christus ne se negaret esse Messiam, hoc est, Christum, confessus est, se esse regem Iudæorum, id est, se esse Messiam regem Iudæis a Prophetis promissum.

Regnum Christi. 1. Spiritale. Quæres, quale et quotuplex est regnum Christi? Resp. Christus qua homo duplex habuit regnum, etiam dum viveret in terris. Primum spiritale, scilicet Ecclesiam. Hanc enim quasi rempubl. fidelium in Iudæa instituit, ac certis legibus, ordinibus, sacramentis, etc. ordinavit, ac per S. Petrum eiusque successores quasi vicarios suos regit, et per omnes gentes propagat. Hoc est regnum quod Messiæ, id est, Christo, dandum prædixerunt David et Prophetæ: ita S. August. tract. 115. in Ioannem. Secundum 2. Physicum. Christi regnum, ut recte docet D. Thomas lib. 1. de regimine principum cap. 12. et alii contra Abulensem in c. 21. Matth. quæst. 30. est physicum, et κοσμικόν, sive mundanum. Christus enim a primo instanti conceptionis suæ, proprie et directe habuit regnum et dominium totius mundi, saltem quoad ius et potestatem, ut posset reges quoslibet e regno deponere et alios creare, licet hac potestate in terris non sit usus.

Pro quo nota triplex esse dominium et regnum. Primum, est summum et divinum, quod Deus in omnes creaturas, quasi res suas obtinet. Hoc soli Deo est proprium. Secundum, est infimum et humanum, quale habent reges, Imperatores et principes Terræ. Tertium, et Christi regnum superat cætera. inter hæc duo medium, est regnum et imperium Christi qua homo est, qui hoc longe excedit et superat omnia
1. regna humana, omniaque regum sceptra et iura: Primo, origine, quia a Deo manat, non ab homine: Deus enim
2. hoc Christo dedit, non respubl. hominum. Secundo, firmitate, quia insuperabile est, perpetuum et æternum.
3. Tertio, obiecto, quia ad omnia creata, etiam ad Angelos se extendit. Id ita esse patet, quia Christus dicitur in fœmore, id est in humanitate habere scriptum, *Rex regum, et Dominus dominantium*, Apocal. cap. 19. v. 16. item dicitur esse *princeps regum terræ*, Apocal. 1. 5. ac rursum ipse de se ait: *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra*, Matth. 28. Hoc enim imperium, Christo homini debitum erat ratione unionis hypostaticæ cum Verbo, sive Dei Filio, ut scilicet ipse, quia per eam adscitus erat in Filium Dei, hæres esset et Dominus universorum. Quare hoc regnum Christo homini est proprium, quod ipse nulli, ne S. Petro quidem eiusque successoribus pontificibus communicavit.

Christo debitum regnum Iudææ. Quæres rursum, an Christus qua homo, habuerit ius humanum ad regnum Iudæorum? Resp. habuisse: erat enim ipse filius David, cæterorumque regum Iudææ, ut ut patet Matth. 1. ideoque eorum successor et hæres. Regnum tamen hoc actu non adiit, nec in eo rex inauguratus est: eius tamen specimen quoddam dedit, cum in Dominica palmarum solemni pompa, quasi rex Messias asino vectus ingressus est Ierosolymam, ac turba ei acclamavit: *Hosanna filio David*, Matth. 21. sed ut dixi reipsa hoc regnum non adiit, nec administravit Christus, præsertim quia ante eum iam diu regnum familiæ Davidis cessarat in Iechonia et Sedecia, qui fuere ultimi reges Iudæorum e stirpe David, ac postea hoc regnum communi consensu populi translatum fuit ad Assamonæos, scilicet ad Iudam, Ionatham et Simonem Machabæos, eorumque posteros.

Vers. 12. Luc 23. v. 2. 3. Marc. 15. 3. Et cum accusaretur a principibus sacerdotum et senioribus, nihil respondit.) Causa fuit prima, quia omnia quæ ei obiiciebantur, manifeste erant falsa, et responso indigna: ita S. Augustinus serm. 118. de Temp. Silet Christus quatuor de causis. *Accusationem,* inquit, *suam Dominus tacendo non firmat, sed despicit non repellendo: melior est causa quæ non defenditur, et probatur: plenior iustitia, quæ non verbis astruitur, sed veritate fulcitur. Scivit Salvator, qui est sa-*
1. *pientia, quomodo tacendo vinceret, quomodo non respon-*
2. *dendo superaret*. Secundo, quia Iesus sciebat frustra se responsurum, et responso suo magis irritaturum Iudæos
3. furentes in necem suam. Tertio, ne diluens crimen a præside dimitteretur, et crucis utilitas differretur, ait S. Hieronymus, quia volebat tacendo condemnari et mori pro salute hominum. Ita S. Ambrosius in c. 23. Lucæ: *Bene tacet*, inquit, *qui defensione non indiget. Ambiant defendi, qui timent vinci. Quid timeret, qui non ambiret salu-*

A *tem? Solus omnium suam prodit, ut acquirat omnium.* Quarto, ut silentio suo lueret et expiaret omnia mendacia, periuria, blasphemias, maledicta, calumnias, etc. 4.
quæ homines loquendo committunt, eosque doceret linguam frænare, ac in malis, otiosis et vanis silentium ori indicere.

Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quanta ad- Vers. 13.
versum te dicunt testimonia?) Pilatus enim eduxerat Marc. 15. 4
Iesum e domo sua foras, ut audiret accusationes principum nolentium ingredi prætorium, ne contaminarentur Gentilis præsidis domo et tribunali, sed ut puri manducarent Pascha, id est, victimas in Paschate oblatas, vel mox offerendas, ut ait Ioannes c. 18. v. 28.

Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut Vers. 14.
miraretur præses vehementer.) Mirabatur Pilatus Marc. 15. 5.
Iesum innocentem, sapientem et eloquentem in extremo Miratur Pilatus.
vitæ discrimine constitutum, cum a potentissimis principibus furiose accusaretur et urgeretur ad necem, silere. Mirabatur ergo eius animi modestiam, æquanimitatem, B celsitudinem, mortis contemptum, indeque magis eius innocentiam et sanctitatem agnovit, omnibusque modis eum e manibus Iudæorum liberare satagit. Audi S. Athanasium sermone de pass. et cruce: *Magnum id certe et mirificum in Servatore, qui tacendo et non respondendo tam efficax erat in persuadendo, ut iudex ultro factiones, conspirationesque adversus eum initas et agnosceret, et confiteretur.* Ita sæpe Sancti calumnias in se iactas silendo magis, quam respondendo confutant. Innocentis enim vitæ silentium, vocalius est omni apologia, quantumvis verbosa.

Per diem autem solemnem consueverat præses Vers. 15.
populo dimittere unum vinctum, quem voluissent.) Luc. 23. 17.
Ante hunc versum supplendum et præponendum est ex Marc. 15. 6.
Lucæ cap. 23. v. 5. et sequ. Pilatum cum audiret Iesum esse Galilæum, ut ab eius condemnatione se extricaret, Ioan. 18. 39.
misisse eum ad Herodem Galilææ regem, qui cum silentem, velut fatuum illudens, veste alba indutum remisit C ad Pilatum, quem antea ob exortum de terminis iurisdictionis litigium, inimicum sibi, hoc facto reconciliavit. Pro *veste alba*, Græce est λαμπρὰ, id est illustris, candida, splendida; candor enim splendet, et vicissim fulgor candet. Alba ergo veste Herodes induit Christum, quia Christus candida veste induitur, cur?
hæc vestis Primo, erat ambientium magistratum, qui inde candidati dicebantur. Secundo, eadem erat principum. Tertio, eadem erat morionum et stultorum. Suggillavit ergo hac veste Herodes Christi stultam ambitionem, quod scilicet stolide et ex fatuitate Iudææ regnum affectasset, et ambivisset.

Symbolice, vestis candida repræsentabat Christi innocentiam, puritatem, virginitatem, victoriam, immortalitatem, gloriam, etc. quam per passionem et illusionem hanc meruit et acquisivit. Horum enim symbolum erat Moral.
vestis candida, uti ostendi Ecclesiastæ 9. 8. ad illa: *Omni tempore sint vestimenta tua candida*. Unde S. Ambrosius in cap. 22. Lucæ: *Alba induitur*, inquit, *immaculatæ tribuens indicia passionis, quod Agnus Dei sine* D *macula peccata mundi susciperet.*

Porro Pilatus videns Iesum sibi ab Herode remissum, ut eum liberaret, dixit principibus: ut habet Lucas c. 23. v. 14. *Obtulistis mihi hunc hominem quasi avertentem populum, et ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inveni in homine isto, ex his in quibus eum accusatis: sed neque Herodes, nam remisi vos ad illum, et ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum dimittam. Emendatum*, id est, castigatum et flagellatum, ut scilicet hac castigatione non culpam, quam nullam commisit, sed vestra in eum odia exsatiem.

Mox Pilatus alium modum liberandi Iesum adinvenit, et populo proposuit, quem hic v. 15. recenset Matthæus; scilicet ut in Paschate de more aliquem reum liberum dimissurus, componeret Iesum cum Barabba latrone, sperans et vix dubitans quin Iudæi Iesum, qui tot infirmos eorum curarat, tantaque beneficia eis contulerat, poscerent liberari, Barabbam vero damnari. Unde ait: *Per diem*

solemnem, scilicet præsentem Paschæ, ut habet Ioannes cap. 18. 39. *consueverat Præses populo dimittere unum vinctum quem voluissent.* Hic mos olim apud Iudæos inductus fuit, in memoriam liberati ex Ægyptia captivitate Israelis per Mosen, Exodi 14.

Quæres, an vere Pilatus voluerit dimittere Christum? Negat Rupertus, putatque Pilatum instar vulpis simulasse se velle liberare Iesum, sed secreto collusisse cum Iudæis, ut eum perderet: *Quia*, inquit, *posuit ipse Iesum in Iudæorum invidentium arbitrio.* Verum longe melius S. Augustinus cæterique omnes censent, Pilatum sincere et serie voluisse dimittere Iesum. Id enim diserte habet Lucas c. 23. 20. et S. Petrus Actor. c. 13. *Iesum*, ait, *negastis ante faciem Pilati, iudicante illo dimitti.* Idem liquet ex tot modis et instantiis, quibus Pilatus sategit salvare vitam Christi.

Instantiæ Pilati ad liberandum Christum. Prima instantia fuit, quod principibus suam auctoritatem et iudicium, quo cum Caipha pontifice Iesum damnarant, Pilato obtendentibus, poscentibusque eum ad necem,

I. ipse non acquievit, sed causam eius cognoscere, et crimina de quibus eum accusabant audire et iudicare voluit, Ioann. 18. 31.

II. Secunda instantia fuit, quod principibus Iesu multa crimina, ac præsertim affectationem regni Iudaici obiicientibus non credidit, maxime cum a Iesu audisset regnum eius non esse de hoc mundo; unde palam edixit se nullam mortis causam in Iesu invenire.

III. Tertia fuit, quod miserit Iesum ad Herodem, ac remissum ad se, tam suo quam Herodis testimonio innocentem pronuntiarit.

IV. Quarta fuit, quod composuerit eum cum Barabba, sperans Iudæos potius liberaturos Iesum, quam Barabbam. Unde subdit Matthæus:

Vers. 16. Luc 23. v. 18. 19. Marc. 15. 7. Ioan. 18. 40. HABEBAT AUTEM TUNC VINCTUM INSIGNEM, QUI DICEBATUR BARABBAS.) *Insignem*, scilicet scelere et infamia. Græce ἐπίσημον, id est, famosum, scilicet nominatum pro malitiis, ait Euthymius. Ioannes eum *latronem* vocat. Marcus, *qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione*

Barabbas latro. *fecerat homicidium.* Lucas, *erat propter seditionem quamdam factam in civitate, et homicidium missus in carcerem.* Unde Chrysostomus eum vocat *famosum in protervitate, et multis homicidiis inquinatum.* Magna fuit hæc infamia et cruciatus Iesu, quod se innocentem et sanctum, imo Sanctum Sanctorum, qui tot ægris et mortuis vitam dederat, eratque electis auctor vitæ æternæ, cerneret componi et postponi Barabbæ, qui erat scelestus, homicida et auctor mortis. Disce o Christiane, cum componeris et postponeris minus dignis, imo indignis et sceleratis, imitari patientiam Iesu, qui passus est se postponi Barabbæ.

BARABBAS.) Hebr. idem est quod *bar abba*, id est, filius patris, scilicet primi Adæ, qui omnium hominum peccatorum fuit pater, cui postpositus fuit Christus, cum eius inobedientiam et culpam in se luendam suscepit, ideoque damnatus fuit ad mortem, ut Adamum eiusque posteros a morte liberaret. Minus apte S. Hier. *Barabbas*, inquit, *dicitur quasi bar rabba*, id est, filius magistri. Sic enim *Barrabbas* dicendum esset per duplex r, iam autem dicitur Barabbas per simplex r.

Vers. 17. Marc. 15. 9. Ioan. 18. 38. CONGREGATIS ERGO ILLIS, DIXIT PILATUS: QUEM VULTIS DIMITTAM VOBIS: BARABBAM, AN IESU QUI DICITUR CHRISTUS.) *Ut si principes*, inquit Druthmarus, *propter invidiam volebant eum perdere, populus qui expertus fuerat eius multiplicia beneficia, peteret eum vivere;* vel certe si nollent, quod ait Chrysostomus, *tamquam innocentem absolvere, saltem tamquam condemnatum solemnitati largirentur.*

QUI DICITUR CHRISTUS.) Id est, qui vulgo habetur, vocaturque Messias. Serio hoc dixit Pilatus, ut pungeret Iudæos ad postulandum Iesum liberari, q. d. Iesus est Messias vester, patribus vestris vobisque promissus; cavete ergo ne eum morte mulctetis.

Vers. 18. Marc 15. 10. SCIEBAT ENIM QUOD PER INVIDIAM TRADIDISSENT EUM.) Tum quia principes clamore, vultu, gestu, non nisi odia

A et iras spirabant in Christum; tum quia multa audierat de Iesu sanctitate, doctrina et libertate, quia principum vitia taxaverat.

SEDENTE AUTEM ILLO PRO TRIBUNALI, MISIT AD EUM UXOR EIUS, DICENS: NIHIL TIBI, ET IUSTO ILLI; MULTA ENIM PASSA SUM HODIE (hac nocte) PER VISUM (Græce κατ' ὄναρ, id est, *in somnis*) PROPTER EUM.) Nova est hæc instantia uxoris Pilati, ad liberandum Christum. Uxor ergo Pilati sub auroram quiescens in lecto, cum maritus eius Pilatus iam surrexisset, ut negotiis publicis vacaret, habuit terrifica somnia, minitantia sibi et marito, si is Iesum innocentem et sanctum condemnaret. Vers. 19. Uxor Pilati mittit ad maritum pro liberando Christo.

Somnia hæc illi immissa fuisse a dæmone iam agnoscente Iesum esse Christum, ideoque eius necem impedire volente, ne per eam homines salvarentur, censent S. Cyprianus (vel quisquis est auctor) sermon. de Passione, S. Bernardus sermone 1. de Paschate, Lyranus, Carthusianus et Caietanus. Unde Rabanus: *Intelligens diabolus*, inquit, *se per*

B *Christum spolia amissurum, vult per mulierem liberare.* Citant Baronius et Barradius pro eadem sententia S. Ignatium epist. 8. ad Polycarpum, et 5. ad Philippenses, sed nil tale in Ignatio reperire potui. Verum si dæmon Iesum liberare voluisset, potius Iudæos et principes in gratiam et commiserationem Iesu flexisset, quam mulierem.

Quare verius Origenes, S. Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus, Iansenius, Maldonatus hic, et S. Augustinus serm. 121. de Tempore, et S. Ambrosius l. 10. in Lucam, censent hoc somnium uxori Pilati a Deo per Angelum sanctum fuisse inditum, idque Uxori Pilati somnium a quo immissum?

Primo, ut Christus ab utroque sexu, scilicet tam a Pilato, quam ab eius uxore innocentiæ suæ ferret testimonium, sicut eiusdem innocentiæ testimonium luculentum dederunt omnia elementa, quæ in eius morte commota et concussa fuerunt. Secundo, quia si Pilato hoc somnium immissum fuisset, is illud apud se in mente retinuisset, ait S. Chrysostomus. Immittitur ergo uxori, ut illa marito Pilato in tribunali, coram principibus et Iudæis illud re-

C velet et enuntiet, ut ipsi audiant Iesum esse innocentem. Tertio, quia videtur hæc uxor fuisse mulier honesta, misericors et pia: unde eam per hoc somnium agnovisse Iesum esse Messiam Salvatorem mundi, in eumque credidisse, esseque salvatam opinantur Origenes, Chrysostomus, Theophylactus, et alii. Audi S. Hilarium can. 33. hic: *Species in ea gentium plebis est, quæ iam fidelis eum, cum quo conversabatur, incredulum populum ad Christi fidem advocat. Quia ipsa multum sit passa pro Christo, in eamdem gloriam futuræ spei illum invitat.* Sic etiam Ambrosius lib. 10. in Luc. c. 23. *Monebat uxor*, inquit, *sed a quo mota? Lucebat in nocte gratia, divinitas eminebat, nec sic a sacrilega sententia temperavit.* Nec dissentit S. Augustinus relatus a D. Thoma in Catena aurea, dum docet utrumque coniugem agente Deo, testimonium publice pro Christo tulisse: ille siquidem clamavit, *Nihil mali fecit;* ipsa vero, *Nihil tibi et iusto illi*, quod S. Hieronymo etiam teste, fidei Gentilis populi præsagium fuit. An salvata sit?

D Idem S. August. ser. 121. de Temp. *In nativitate mundi*, ait, *uxor ducit virum ad mortem*, scilicet Eva Adamum; *in passione Christi uxor provocat ad salutem;* scilicet Claudia Pilatum.

Quocirca Lucius Dexter in Chronico, anno Christi 34. n. 2. sic habet: *Anno Christi 34. Christus Salvator mundi, reus apud Pilatum agitur, Claudia Procula uxor Pilati admonita per somnium, in Christum credit, et salutem consequitur.* Simili modo inter alias mulieres, quæ de suis facultatibus prædicanti Iesu ministrabant, fuit Ioanna uxor Chuzæ procuratoris Herodis, qui Christum sprevit et veste alba indutum illusit.

Favet Evangelium Nicodemi, quod licet apocryphum, multa tamen vera probaque continet. In eo enim sic legimus: *Cogitante vero Pilato quid ageret de Iesu, misit ad eum uxor eius, nomine Procula, dicens: Nihil tibi et iusto illi, multa enim passa sum hodie in somnis propter eum. Respondentes Iudæi, dixerunt Pilato: Numquid non diximus, quia maleficus est? ecce somnium immisit ad u-*

Uxoris Pilati nomen. Procula.

xorem tuam. Denique Menologium Græcorum Proculam Pilati uxorem catalogo Sanctorum ascribit. Citat hæc Vincentius Belluacensis l. 7. Speculi histor. c. 41. Proculam quoque uxorem Pilati nominat Niceph. lib. 1. c. 30. Forsan Claudia hæc Procula Pilati uxor, est illa Claudia, cuius meminit Paulus 2. Timoth. 4. *Salutant te Eubulus et Pudens, et Linus, et Claudia.* Conveniunt siquidem in ea nomen, et tempus, et religio, et locus: nam in urbe hæc epistola scripta est, ubi uxorem Pilati, quando ipse in exilium Lugdunum actus est, verisimile est permansisse, eumque ob disparitatem cultus non fuisse comitatam.

Pilatus an Christianus?

Denique Pilatum quoque per uxorem ad fidem Christi fuisse conversum, innuit S. Augustinus serm. 3. de Epiphan. his verbis: *Magi ab Oriente, Pilatus ab Occidente venerat. Unde illi orienti, hoc est, nascenti, ille autem occidenti, hoc est, morienti, attestabantur regi Iudæorum, ut cum Abraham, Isaac et Iacob recumberent in regno cælorum, non ex eis propagati per carnem, sed eis inserti per fidem, etc.* Tertullianus Apolog. cap. 21. *Ea,* inquit, *omnia super Christo Pilatus, et ipse iam pro sua conscientia Christianus, Cæsari tunc Tiberio nuntiavit,* etc.

Verum hæc valde ambigua sunt, symbolica, obscura et incerta, ac discrepant ab iis, quæ alii de infelici morte Pilati narrant. Iosephus enim l. 18. Antiqu. c. 5. scribit Pilatum post aliquot annos a Vitellio Syriæ præside, Romam missum ad Cæsarem, ut coram eo ad crimina sibi a Iudæis obiecta responderet. Quod cum facere non posset, omni honore privatus, Viennam in Gallias relegatus sua se transverberans manu, multorum malorum compendium mortis celeritate quæsivit, ait Ado in Chron. qui eiusdem Viennæ Episcopus fuit, idque sumpsit ex Paulo Orosio l. 7. c. 5. idem habent Eusebius, et Cassiodorus in Chronico. Sic et Baronius, et alii passim.

Pilatus in exilium Viennam missus seipsum uccidit.

Quod ergo S. Augustinus et Tertullianus Pilatum vocant Christianum, intellige Christianum, id est, Christi fautorem, et defensorem, quia eius innocentiam protexit, donec victus nominatione et comminatione Cæsaris eum condemnavit; quare in eum non credidit, sed potius eum ut pseudo-Christum morti addixit, quod ingens fuit scelus et Christicidium. Quocirca iusto Dei iudicio talione punitus est Pilatus, ut sicut ipse Christum innocentem propter falsas Iudæorum criminationes damnavit, sic vicissim et ipse propter falsas eorumdem Iudæorum criminationes a Caio Cæsare damnaretur et pelleretur in exilium.

Vers. 20. Marc. 15. 11.

PRINCIPES AUTEM SACERDOTUM ET SENIORES PERSUASERUNT POPULIS UT PETERENT BARABBAM, IESUM VERO PERDERENT.) Pilatus dedit populo spatium deliberandi, utrum vellet dimitti Iesum an Barabbam: interim uxor misit ad Pilatum, qui ei diceret: *Nihil tibi et iusto illi.* In hoc temporis spatio principes per se et suos asseclas, ac ministros persuaserunt populis, ut potius peterent Barabbam quam Iesum, quasi Iesus magis seditiosus esset et noxius reipubl. ob affectatum Iudææ regnum, quam Barabbas.

Vide hic quid faciat ira et livor, quamque falsa et perversa sint mundi iudicia, qui Iesum salutis auctorem censet esse mortis auctorem, ideoque morte mulctandum: Barabbam vero cædis auctorem censet esse Iesu meliorem, ideoque vita donandum. Nimirum Dei nutu hæc agebantur ut Christus innocens pateretur, itaque nocentes et peccatores, quos repræsentabat Barabbas, a morte liberaret.

Vers. 21. Luc. 23. 18. Marc. 15. 9. Ioan. 18. 41.

RESPONDENS AUTEM PRÆSES, AIT ILLIS: QUEM VULTIS VOBIS DE DUOBUS DIMITTI? AT ILLI DIXERUNT: BARABBAM.) *Respondens,* id est, post datum Iudæis sufficiens deliberandi spatium, rursum interrogans et responsum ab eis exigens.

Præclare Ven. Beda in Marci cap. 15. v. 9. *Hæret Iudæis,* inquit, *usque hodie sua petitio, quam tanto labore impetrarunt; quod enim data sibi optione pro Iesu latronem, pro Salvatore interfectorem, pro datore vitæ elegerunt ademptorem, merito salutem perdiderunt et vitam, et latrociniis sese ac seditionibus in tantum subdiderunt, ut et patriam regnumque suum quod plus Christo amavere, perdiderint, et hactenus eam quam vendidere sive corporis, sive animæ libertatem, recipere non meminerint.*

Allegorice hæc electio Barabbæ et repudium Christi, ait S. Hieronymus, adumbrabat Antichristum latronem, in fine mundi a Iudæis eligendum repudiato Christo. Et S. Ambrosius in c. 22. Lucæ: *Barabbas,* ait, *patris filius Latine dicitur. Illi ergo quibus dicitur: Vos ex patre diabolo estis, vero Dei. Filio patris sui filium Antichristum prælaturi esse produntur.*

DICIT ILLIS PILATUS: QUID IGITUR FACIAM DE IESU QUI DICITUR CHRISTUS? DICUNT OMNES: CRUCIFIGATUR.) Vers. 22. Luc. 23. v. 20. 21. Marc. 15. v. 12. 13.
Pilatus, ait S. Chrysostomus, *ponit rem in illorum potestate, ut clementiæ ipsorum totum attribuatur, ita obsequio illos captans ac mitigans;* sed frustra. Iam enim principes in suo concilio decreverant urgere ut crucifigeretur, tum quia crux erat atrocissima, et summi doloris; tum quia crux erat ignominiosissima, utpote latronum, seditiosorum, et tyrannorum, regnum invadentium supplicium, ut hac ignominia omnem præteritam Christi famam et gloriam obtererent, et pessumdarent. Ita S. Chrysostomus. *Quare,* inquit, *tantopere hanc eius mortem affectabant? quia ignominiosa erat: veriti ergo ne eius postea memoria servaretur, hanc probrosam mortem elegerunt, nescii, quod cum impeditur, magis apparet veritas.*

AIT ILLIS PRÆSES: QUID ENIM MALI FECIT? AT ILLI MAGIS (Græce περισσῶς, id est, vehementius, ait Euthym.) CLAMABANT DICENTES: CRUCIFIGATUR.) Iterum iterumque instante Pilato, Iesuque innocentiam urgente ut eum liberaret, validius clamando instant Iudæi ut crucifigatur, *non deponentes, sed augentes iram, animositatem, blasphemiam,* ait Origenes. Iudæi hic contra Christum impleverunt illud Ieremiæ c. 12. *Facta est mihi hæreditas mea,* scilicet synagoga, *quasi leo in sylva, dederunt contra me vocem suam.* Et illud Davidis de Christo Psal. 21. *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens.* Et illud Isaiæ 5. 7. *Expectavi ut faceret iudicium, et ecce iniquitas, et iustitiam, et ecce clamor:* ita S. Hieron. Vers. 23. Luc. 23. v. 22. 23. Marc. 15. 14. Ioan. 19. v. 6. 15. Clamant Iudæi in Christum: Crucifigatur.

VIDENS AUTEM PILATUS QUIA NIHIL PROFICERET, SED MAGIS TUMULTUS FIERET, ACCEPTA AQUA LAVIT MANUS CORAM POPULO, DICENS: INNOCENS EGO SUM A SANGUINE IUSTI HUIUS: VOS VIDERITIS.) *Lavit,* Græce ἀπενίψατο, id est, *abluit. Iudaico,* ait Origenes, *usus est more, volens eos de Christi innocentia non solum verbis, sed etiam ipso facto placare.* Lavit Pilatus manus, at non conscientiam suam. Porro hæc lotio Pilati contigit posterius; scilicet post flagellationem et coronationem Christi, ut patet ex Ioanne. Est ergo hic hysterologia. Vers. 24.

INNOCENS EGO SUM.) q. d. Ego invitus et coactus a vobis, o Iudæi, Christum condemno: innocens ergo ego sum, vos vero nocentes et rei mortis ipsius. Sed stolide hoc dicit timidus, excors, leporinus et ignavus præses. Cur enim, o Pilate, populo iniquo non resistis? *Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates,* ait Eccles. c. 7. v. 6. Alias populum tumultuantem immissis militibus cum fustibus compescuisti, teste Iosepho l. 18. c. 4. v. 5. cur idem nunc non agis? Si Iesum ob furentem populum liberum dimittere nequis, saltem sententiam differ, procrastina, moras necte, dum furor ille subsidat.

Quocirca S. Chrysostomus et ex eo Titus Bostrenus in Lucæ cap. 23. v. 22. *Tametsi,* ait, *lavit manus, seque innocentem esse dicebat, mollis tamen parumque virilis animi fuit illa permissio, ignavissimeque id admodum gessit: oportebat enim nullatenus illum eis tradere, quin potius eripere, sicut postea tribunus Paulum,* Act. 21. 33. Nervosius S. Augustinus serm. 118. de Temp. *Laverit licet manus Pilatus, tamen sua facta non diluit, quamvis abstergere se putaverit iusti sanguinem de suis membris, eodem tamen sanguine mens eius tenetur infecta: ipse enim occidit Christum, qui eum tradidit occidendum. Iudex enim bonus et constans ne sanguinem innocentis addiceret, nec invidiæ cedere debuit, nec timere.* Et S. Leo ser. 8. de Passione: *Pilatus,* ait, *non evasit reatum, qui coopera-*

tus seditiosis, reliquit iudicium proprium, et in crimen transivit alienum. A

Vers. 25. ET RESPONDENS UNIVERSUS POPULUS, DIXIT: SANGUIS EIUS SUPER NOS, ET SUPER FILIOS NOSTROS.) q. d. Culpa, æque ac vindicta sanguinis Iesu, a te, o Pilate, effundendi, quam tu vereris, Deo vindice a te transferatur in nos, et filios nostros, ut si quæ hic sit culpa, illam nos cum posteris luamus: nullam enim agnoscimus, ac proinde nullam timemus vindictam; quare illam in nos audacter accersimus. Ita illi cæci et furentes, non tantum se, sed et filios suos Dei vindictæ subiecerunt, quam proinde per 1600. annos usque in hodiernum diem gravem, atrocemque sentiunt, ut post excidium gentis et Ierosolymæ, sine urbe, sine templo, sine sacrificio, sine pontifice, sine principe, toto orbe vagentur, omniumque gentium principibus serviant. Quocirca in pœnam Christi crucifixi, Titus obsidens Ierusalem, cum Iudæi ob famem turmatim egrederentur ut alimenta quærerent, ipse quotidie quingentos et plures crucifigi iussit, *ut tandem locus crucibus deesset, et corporibus cruces,* ait Ioseph. l. 6. belli c. 12. B *Perseverat,* ait S. Hieronymus, *usque in præsentem diem hæc imprecatio super Iudæos, et sanguis Domini non aufertur ab eis:* quia ut prædixit Daniel c. 9. 27. *usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio.*

Sanguinis fluxus in Iudæis. Nota: Hugo Cardin. scribens in Psal. 77. 66. ad illa: *Percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis;* ex quibusdam auctoribus refert, hoc opprobrium usque bodie Iudæos sustinere, ut in vindictam Dominicæ passionis patiantur hæmorrhoides, sive fluxum sanguinis, ideoque sint pallidi. Addit S. Vincentius serm. in die Parasceves, in signum illius imprecationis: *Sanguis eius super nos,* quando masculi eorum nascuntur, habere manum dexteram plenam sanguine, capiti innixam. Id aliqui confirmant exemplo Zaram, qui natus est filo rubro alligato ad digitum. Addunt alii, solere pati ipso die Parasceves fluxum sanguinis, totosque tunc pallescere. Nonnulli, quod in omni plenilunio idem patiantur, eaque de causa malo ut plurimum colore præditi sint. De his meminit Salmeron, recte admonens non videri solidis firmata testimoniis historiarum. Abul. ait, existimare se hoc esse falsum, quamvis viri alicuius auctoritatis hoc asserant: occasionem autem erroris esse, quod Hebræi sint magis obnoxii morbo hæmorrhoidum, qui est quando capita venarum ad os ani terminatarum intumescunt, ac replentur humore crasso sanguineo, qui existit ex indigestione carnium insulsarum et male digestibilium, quibus videlicet Hebræi præ cæteris vescuntur sæpius, ut Romæ bubalorum. Hæc Abul. in l. 1. Regum c. 5. q. 15. et 19. in fine, et ex eo Lorinus in Psal. 77.

Vers. 26. Luc. 23 v. 24. 25 Marc. 15. 15 Ioan. 19 16. TUNC (cum Iudæi noxam sanguinis Christi a Pilato in se recepissent) DIMISIT ILLIS BARABBAM: IESUM AUTEM FLAGELLATUM TRADIDIT EIS, UT CRUCIFIGERETUR.) *Flagellatum,* Græce φλαγελλώσας, id est, cum flagellasset. Flagellationem Christi per compendium unico verbo more suo perstringit Matthæus. Fusius rei gestæ seriem enarrant Lucas, et Ioannes, ex quibus liquet Pilatum, cum videret quartam suam instantiam ad liberandum Iesum, per collationem eius cum Barabba non successisse; quintam acriorem addidisse, scilicet Christi flagellationem, ut eius acerbitate odio Christi furentes Iudæorum animos ad commiserationem flecteret, ut Iesu vitam condonarent. Dixit ergo Iudæis: *Nullam causam mortis invenio in eo: corripiam ergo illum et dimittam,* ut habet Lucas c. 23. 22. moxque illum flagellari curavit.

Nota primo, flagellationem apud Romanos fuisse vile supplicium servorum, sicut liberorum erat fustigatio, ut patet *ff. de pœnis, l. servorum.* Idem patet ex *l. Porcia et Sempronia.* Hinc Martyres ad ignominiam flagellabantur. Unde Paulus flagellatus, Actor. 16. graviter expostulat dicens: *Cæsos nos publice, indemnatos, homines Romanos miserunt in carcerem,* etc. Hinc et in Actis nonnullorum Martyrum legimus: *Martyr catomo cædatur, aut virgis flagelletur,* id est, puerorum more tamquam fatuus puer (sicut a ludimagistris infantes verberari solent) vapulet. Unde Prudentius hymno in S. Romanum:

Sublime, inquit, *tollant et manu pulsent nates,*
Mox et remota veste virgis verberent.

Sic S. Thom. Episcopus, ad ignominiam virgis cæsus fuit, teste Victore Uticensi lib. 1. Waudal. et S. Afra, uti habent eius acta, quæ Velserus edidit, cæsa fuit catomis, id est flagellis ad humeros (ὦμοι enim sunt humeri, sive scapulæ) quod vulgo dicimus *dare ad scapulas;* Græce κατ'ὤμους; unde *catomus.* Sic Homerus Iliade ψ, ait Tydidem equos verberasse κατωμαδὸν, id est, secundum humeros vel armos. Aut potius *catomari,* idem est quod in humeros alterius levari, ut more puerorum in natibus vapulet: κατωμίζω enim idem est quod in humeros tollo; et κατωμάδιος dicitur, qui ex humeris fertur, vel ex humeris pendet: ita Baronius in Notis ad Martyrol. die 15. Iunii, idque probat ex Suida, Hippocrate et Iosepho. Sic de S. Vito puero, et de S. Eulalia puella 13. annorum, et de S. Barida, aliisque legimus eos fuisse catomatos, id est, more puerorum flagellatos. Catomari quid?

Secundo, eos qui damnati erant ad mortem, etiam liberos, quasi per damnationem iam viles et servos effectos flagellabant. Qua de causa lictores consulibus et præsidibus Romanis præferebant fasces virgarum alligatas securi, ut ab iis damnatos virgis flagellarent, et deinde eis caput securi amputarent. Flagellabantur damnati ad mortem.

Tertio, Christus fuit a Pilato flagellatus, non postquam ab eo fuit damnatus ad mortem, crucifixionis et mortis causa, sed ante, ut scilicet Pilatus flagellationis atrocitate, leniret feroces Iudæorum animos, et emendatum dimitteret. Hæc tamen flagellatio effecit, ne denuo Christus post condemnationem more Romano flagellaretur. Nam non bis ut aliqui volunt, sed semel tantum flagellatum fuisse Christum, patet si quis conferat Matthæum et Marcum cum Ioanne. Omnes enim de una et eadem Christi flagellatione loquuntur.

Quarto, S. Hieronym. in Epitaphio Paulæ, S. Paulin. epist. 34. Prudentius et alii veteres, quos citat noster Iacobus Gretserus libr. 1. de cruce, testantur Christum ut flagellaretur, astrictum fuisse columnæ (perperam ergo id ridet Calvinus) quam Beda vocat marmoream, quæ deinde Romam translata, in templo S. Praxedis visitur. Est ea humilis, altitudine trium palmorum, ne si altior foret, flagellatores impedivisset ut Christum utrinque, id est, tam ante quam retro, tam in pectore quam in dorso flagellare possent. Graphice modum quo Christus per brachia et manus astrictus fuit columnæ, et flagellatus in imagine intuendum exhibet Iacobus Bosius l. 1. de Cruce triumphante cap. 13. et Daniel Mallonius de Stigmat. S. Sindonis p. 65. Audi S. Hieronymum hic: *Traditus est Iesus militibus verberandus, et illud sacratissimum corpus, pectusque Dei capax flagella secuerunt. Hoc autem factum est, ut quia scriptum erat: Multa flagella peccatorum, illo flagellato nos a verberibus liberaremur, dicente Scriptura ad virum iustum, Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Christus ad columnam flagellatus. Columna flagellationis Christi.

Porro Romana columna exigua est: unde nonnulli cum D Pancirollo censent illam non esse integram, sed partem dumtaxat, scilicet basin vel capitellum. Columna enim hæc videtur fuisse ingens: nam, ut ait S. Hieronymus in in Epitaphio S. Paulæ, porticum Ecclesiæ sustinebat: *Ostendebatur illi,* inquit, *columna, Ecclesiæ porticum sustinens, infecta cruore Domini, ad quam vinctus dicitur, et flagellatus.* Bosius tamen l. de Cruce, vult columnam S. Praxedis non esse partem, sed integram; S. Hieron. vero loqui de alia columna, ad quam prius flagellatus fuerit Christus, bis enim eum fuisse flagellatum indicat S. Chrysostomus. Aliam quoque fuisse, asserit inscriptio columnæ S. Praxedis Romæ. Baronius hic tacet et dissimulat. Porro S. Hieron. consentit Prudentius in Hymn. Sic et columnæ ad quas alligati Ss. Petrus et Paulus, flagellati fuere de more ante necem, altæ sunt, et altitudinem hominis æquant vel superant. Extant illæ Romæ apud Carmelitas in Ecclesia S. Mariæ Transpontina. Quare dicendum videtur, columnam hanc minorem in Eccle-

sia S. Praxedis, partem vel appendicem esse maioris, quam nominant S. Hieron. et Prudentius; aut certe unam earum esse illam, ad quam noctu in domo Caiphæ alligatus Christus, a famulis pontificum petulanter fuit illusus, atque alapis, colaphis, forte etiam virgis, bacillis, vel loris flagellatus; alteram vero esse illam, ad quam in prætorio Pilati per diem idem fuit flagellatus, uti multi contemplativi opinantur, teste Ioanne Severano l. de septem Romæ basilicis in Ecclesia S. Praxedis.

Flagellationis Christi atrocitas.

Quæres, quam dira et atrox fuerit hæc Christi flagellatio? Resp. id primo æstimari posse ex eo quod Christus, ut iam dixi, astrictus fuerit humili columnæ, ut toto corpore super eam eminens omnino esset ad libitum flagel-
I. lantium. Adde vel solam virginei et castissimi corporis Christi coram obscœnis scurris, illusoribus et sannionibus hisce denudationem, ingentem illi fuisse afflictionem. Bis vero, vel ut alii, ter nudatus fuit Christus; scilicet primo, ad flagellationem; secundo, ut aliqui dicunt, ad coronationem, idque cum maximo dolore: vestis enim vulneribus flagellorum adhærens et quasi agglutinata, ab iis vi cum vulnerum renovatione abstrahi debuit; tertio, ad crucifixionem.

Quocirca hac Christi nudati consideratione et exemplo animati Quadraginta Martyres ad gelidum stagnum damnati, alacres se vestibus nudarunt et in stagnum insilierunt. Voces enim eorum hæ erant, ait S. Basilius hom. de 40. Martyribus: *Quas Domino qui pro nobis est spoliatus, dignas gratias reddemus? Quid magnum servo, si ea quæ passus est Dominus subeat? Nos causa fuimus, ut illi vestis detraheretur, longe magis quam militum audacia, qui eam diripuere ac sortiti sunt. Durum profecto frigus, sed dulcis paradisus: affligens glacies, sed delectabilis requies. Brevi tempore durantes sinus Abraham nos perpetuo fovebit. Incendatur frigore pes, ut cum Angelis continuo saltet. Unam noctem cum ævo sempiterno commutabimus. Torpescat frigore manus, ut facultatem habeat in Deum attollendi.*

II. Secundo, ex eo quod Pilatus per hanc flagellationem omnibus criminibus Christo obiectis, et odio insatiabili Iudæorum in Christum satisfacere, ac eos ad Christi commiserationem flectere voluerit, dicens: *Ecce homo*, q. d. Iam non habet speciem hominis, sed ovis vel bovis iugulati, totoque corpore cruentati et deformati.

III. Tertio, ex militum et quidem plurium petulantia, quæ tanta fuit, ut iniussu Pilati, ipsi sua sponte et protervia Christum spinis coronarint. Forte etiam Iudæi eos pecunia corruperunt, ut acrius in Christum verberando sævirent. B. Magdalena de Pazzi Sanctimonialis Florentina, sanctitate et revelationibus celebris, in extasi cognovit Christum a triginta paribus hominum, id est, a sexaginta ministris fuisse flagellatum, cum alii aliis, novi recentesque succederent. Ita habet eius vita parte 6. p. 532. quæ si simpliciter ut sonant accipiantur, mira et horrenda sunt. Nonnulli tradunt Christo inflicta fuisse hac flagellatione, quinque millia verberum: nam S. Birgittæ revelatum dicitur, Christo tota passione inflicta fuisse vulnera 5475. vulnerum autem longe maxima pars illi inflicta fuit ex flagellatione. Naturaliter ex tot verberibus mori sæpius debuisset Christus, sed Deitas carnem sustentabat, ut plura pati et tandem crucifigi posset. Verum numerus hic incertus est, et a variis varie assignatur.

IV. Quarto, ex complexione Christi, quæ fuit optima, delicatissima, et acutissimi sensus tactusque, utpote formata a Spiritu sancto: quare Christus longe magis sensit verberum ictus, quam nos sentiamus.

V. Quinto, quia prophetæ, æque ac Christus flagellationem hanc velut gravem et acrem prædixerunt, ut patet Matth. 20. 19. Iob 16. 15. *Concidit me*, inquit, *vulnere super vulnus*, q. d. Plagas plagis, vulnera vulneribus addiderunt, ut totum corpus concisum unum continuum videretur esse vulnus. Psalm. 72. 14. *Et fui flagellatus tota die.* Et Psalm. 128. 3. *Super dorsum meum fabricaverunt peccatores*, id est, quasi fabri dorsum meum, quasi incudem contuderunt. Hebr. est חרשו *charesciu*, quod verti potest, *araverunt aratores dorsum meum*, id est, flagellis sulcos in dorso duxerunt, sicut aratro sulci ducuntur in agro. Unde Aquila et Theodotion vertunt, *produxerunt*, sive *in longum protraxerunt sulcum suum.* Idem indicat illud Iacobi Genes. 49. 11. *Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ pallium suum*, per stolam et pallium carnem demonstrans, et per vinum sanguinem, ait Tertullianus l. 4. contra Marc.

Sexto, quia Christus flagellis, id est, funiculis, vel loris more servorum cæsus est. Addit Paulus a Palatio hic, penes quem sit fides, traditum a gravissimis auctoribus, Christum flagellatum fuisse primo, virgis spineis: secundo, chordis cum stimulis ferreis: tertio, catenis aduncis. Flagella enim olim multiplicia erant; scilicet lora, sive corrigiæ ex corio exectæ, flagra, fustes, virgæ ex betula, ulmo, salice, quercu, vite; nervi, plumbatæ, et scorpiones, uti ostendit Antonius Gallonius de cruciatu Martyrum c. 4. Porro quid sint scorpiones, explicat S. Isidorus etymol. l. 6. c. ult. inquiens: *Virgæ sunt extremitates frondium arborumque: si levis, virga est; si autem nodosa, vel aculeata, scorpio rectissimo nomine vocatur, quia arcuato vulnere in corpus infligitur.* VI.

Modus flagellationis Christi S. Birgittæ revelatus.

Denique S. Birgitta tradit B. Virginem interfuisse flagellationi Christi, cuius dolor et mœror mirum in modum auxit dolorem Christi. Porro modum et atrocitatem flagellationis Christi, ita ex revelatione B. Virginis describit S. Birgitta lib. 1. Revel. c. 10. *Deinde ductus ad columnam personaliter se vestibus exuit. Personaliter ad columnam manus applicuit, quas inimici sine misericordia ligaverunt. Alligatus autem nihil omnino operimenti habebat, sed sicut natus est, sic stabat, et patiebatur erubescentiam nuditatis suæ. Consurrexerunt autem inimici eius, qui fugientibus amicis suis undique adstabant, et flagellabant corpus eius, ab omni macula et peccato mundum. Ad primum igitur ictum, ego quæ astabam propinquius cecidi quasi mortua, et resumpto spiritu vidi corpus eius verberatum et flagellatum usque ad costas, ita ut costæ eius viderentur. Et quod amarius erat, cum retraherentur flagella, carnes ipsis flagellis sulcabantur. Cumque filius meus totus sanguinolentus, totus sic laceratus stabat, ut in eo non inveniretur sanitas, nec quid flagellaretur, etc.* Et l. 4. c. 70. *Deinde iubente lictore, seipsum vestibus exuit, columnam sponte amplectens recte ligatur, et flagellis aculeatis, infixis aculeis et retractis non evellendo, sed sulcando totum corpus eius laceratur. Ad primum igitur ictum ego quasi corde percussa, sensibus abducor et post tempus evigilans, corpus eius laceratum video; toto enim corpore nudus erat cum flagellaretur.*

Ratio a priori.

Ratio a priori fuit, quod Christus nostras voluptates, concupiscentias, sceleraque omnia, quæ plurima et gravia erant, hac flagellatione luere et expiare voluerit: qua in re *non solum attendit*, ait S. Thom. 3. part. quæst. 46. art. 6. ad 6. *quantam virtutem dolor eius haberet ex divinitate unita, sed etiam quantum dolor eius sufficeret, secundum humanam naturam ad tantam satisfactionem.* Insuper mereri voluit Martyribus omnibus robur, et vires ad flagellationes quaslibet fortiter tolerandas. Unde Isaias de eo cap. 53. 5. ait: *Non est species ei neque decor.* Et: *Vidimus eum, et non erat aspectus*, etc. *virum dolorum et scientem infirmitatem*, etc. *et nos putavimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo et humiliatum.*

Iam vero in his omnibus Christus stupendam et divinam animi patientiam, fortitudinem et constantiam ostendit, ut nec gemitum ederet, nec signum aliquod doloris daret, sed velut petra immobilis consisteret; imo omnia verbera omnesque dolores, quasi rex dolorum sibi subiiceret, iisque dominaretur, animoque celso imperaret. Unde Gentilis quidam scriptor id admiratus exclamavit: *O virum infractum animo, qui nec precem nec lacrymam fudit!* Hinc S. Laurentius Iustinian. l. de triumphali agone, c. 14. *Tamquam gigas*, inquit, *imperterritus stetit, et coronationis pœnam immutata mente sustinuit.* Unde S. Cyprianus l. de bono patientiæ: *Inter cætera*, inquit, *admirabilia virtutum, quibus indicia divinæ maiestatis ex-*

pressit, paternam quoque patientiam tolerantiæ tenore servavit. Et Tertullianus lib. de patientia c. 3. *Qui*, inquit, *in hominis figura proposuerat latere, nihil de impatientia hominis imitatus est. Hinc vel maxime, Pharisæi Dominum agnoscere debuistis: patientiam huiusmodi nemo hominum perpetraret.* Et S. Ambros. serm. 17. in Psalm. 118. *Christus*, inquit, *calumniis appetitus silentium detulit triumphale.* Quare ex patientia hac plusquam humana et divina, Iudæi colligere debebant Christum esse hominem divinum, imo Deum, uti collegit Centurio dicens: *Vere filius Dei erat erat iste.*

Faciebat id amor Dei et hominum. Amor enim superabat dolorem, et præ amore exiguus erat illi omnis dolor. Hinc et Christus in omnibus rebus, et in omnibus membris et sensibus pati voluit. Nam ut ait D. Thomas part. 3. quæst. 46. artic. 5. in corpore: *Passus est Christus in suis amicis, eum deserentibus: in fama, per blasphemias contra eum prolatas: in honore et gloria, per irrisiones et contumelias ei illatas: in rebus, per hoc quod etiam vestibus spoliatus est: in anima, per tristitiam, tædium et timorem: in corpore, per vulnera et flagella. Tertio, potest considerari quantum ad corporis membra. Passus est enim Christus in capite pungentium spinarum coronam, in manibus et pedibus fixionem clavorum, in facie alapas et sputa, et in toto corpore flagella. Fuit etiam passus secundum omnem sensum corporeum: secundum tactum quidem, flagellatus, et clavis confixus: secundum gustum, felle et aceto potatus: secundum olfactum, in loco fœtido cadaverum mortuorum (qui dicitur Calvariæ) appensus patibulo: secundum auditum, lacessitus vocibus blasphemantium et irridentium: secundum visum, videns matrem et discipulum quem diligebat flentes.* Longe maiores fuere in Christo dolores animi, præsertim compuncti ob peccata omnia singulorum hominum, item dolor de multitudine damnandorum; ad hæc compassio Martyrum et aliorum fidelium, qui dura erant passuri, ut dixi cap. 26. 38. Ad hos omnes dolores subeundos Christum adegit amor immensus. Mensura enim doloris est amor, quia sine dolore non vivitur in amore. Unde illud de Christo patiente:

Cernis ut in toto corpore sculptus amor?

Christus passus per omnia.

Tradidit eis ut crucifigeretur.) Scilicet post flagellationem et coronationem, quæ sequitur, uti dixi. Est ergo hic hysterologia. Multa enim hic per compendium perstringit Matthæus, quæ fuse enarrat Ioannes c. 19. a v. 1. usque ad v. 16.

Porro Pilatus *tradidit* Iudæis Iesum, quasi iudex per sententiam eum condemnando ad mortem crucis. Sententia vero Pilati ex vetustis annalibus accepta, uti refert Adrichomius in descript. Ierusalem p. 163. fuit hæc: *Iesum Nazarenum subversorem gentis, contemptorem Cæsaris, et falsum Messiam, ut maiorum suæ gentis testimonio probatum est, ducite ad communis supplicii locum, et cum ludibrio regiæ maiestatis in medio duorum latronum cruci affigite. I lictor, expedi cruces.* Ubi nota τὸ *ut maiorum suæ gentis testimonio probatum est:* hoc enim suæ damnationi Christi, apud Cæsarem et Romanos quasi velum ignaviæ suæ et iniustitiæ obtendit Pilatus, quod scilicet pontifices testati essent Iesum esse pseudo-Christum, cum ipse contrarium sciret. Perperam ergo dicit *probatum est;* nec enim pontifices id probarunt, sed tantum asseruerunt, idque falso et per calumniam.

Sententia lata a Pilato in Christum.

Quocirca Pilatus rationem suæ gubernationis de more Cæsari Tiberio per litteras reddens, inter alia scribit se Iesum crucifixisse ob importunitatem Iudæorum, cæteroquin eum fuisse virum sanctum et divinum. Audi Paulum Orosium lib. 7. Histor. c. 4. *Pilatus ad Tiberium Imperatorem retulit de passione et resurrectione Christi, consequentibusque virtutibus, quæ vel per ipsum palam factæ fuerant, vel per discipulos ipsius in nomine eius fiebant, et de eo quod certatim crescente plurimorum fide Deus crederetur.* Audi et Eusebium in Chronico anno Christi 38. *Pilato de Christianorum dogmate ad Tiberium referente, Tiberius retulit ad senatum, ut inter cætera sacra reciperetur. Verum cum ex consulto Patrum Christianos elimi-*

Pilatus de Christo scribit Romam.

A *nari urbe placuisset, Tiberius per edictum accusatoribus Christianorum comminatus est mortem.* Ita Tertullianus scribit in Apologet. c. 5. et 21. Eusebius etiam l. 2. Histor. Eccles. c. 2. Nicephorus l. 2. c. 8. Orosius l. 7. c. 4. Gregorius Turonensis hist. l. 1. c. 24. Regino et Hermannus Contractus in Chronicis, et Chronicorum compilator in suo, Ado Viennensis et alii.

Igitur ex ipsius iudicis Pilati testificatione, condemnatus fuit ab eo in hoc suo iniquissimo iudicio Christus Deus noster, in quo palam accusabat invidia, testificabatur odium, crimen erat innocentia, corrumpebat timor, condemnabat ambitio, plectebat crudelitas.

Tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prætorium, (Marcus, *in atrium pretorii*) congregaverunt ad eum universam cohortem.) *Tunc* refer non ad τὸ *tradidit eis ut crucifigeretur*, nam ante damnationem et traditionem Christi hæc contigere ut dixi, sed ad τὸ *flagellatum*, Græce φλαγελλώσας, id est, *cum flagellasset*, q. d. Milites flagellantes Iesum, mox simul eum spinis coro-B narunt.

Vers. 27. Marc. 15. 16.

Congregaverunt.) Ut eum quasi fictum pictumque regem Iudæorum per ludibrium regiis insignibus ornarent, et salutarent. Est enim militum genus crudele, voluptatem capiens ex contumeliis, ait Chrysostomus.

Cohortem.) Cohors erat decima pars legionis, continens milites 1250. vel ut alii 500. dumtaxat. Vide dicta c. 26. 53. Cohors hæc erat Pretoria, quæ scilicet pretorem Pilatum stipabat, et contra furorem populi et hostium insidias muniebat. Quare cohors hæc erat in arce Antonia, quæ media erat inter prætorium et templum, ut si alterutro in loco tumultus oriretur, illico accurreret, eumque compesceret.

Cohors quid?

Et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei.) *Lusum sibi Iesum facientes*, ait Origenes.

Vers. 28. Marc. 15. 17. Ioa. 19. 2.

Exuentes.) Græce ἐκδύσαντες, id est, exuissent: quod referri potest tam ad Christi flagellationem, quam ad coronationem, q. d. Cum exuissent Iesum flagellaturi, mox C peracta flagellatione chlamydem coccineam circumdederunt ei. Incertum ergo hic est, an Christus post flagellationem resumpserit vestimenta, quibus deinde rursum fuerit spoliatus, ut chlamys coccinea ei iniiceretur; an vero post flagellationem ipsi adhuc nudo statim chlamydem hanc imposuerint. Hinc consequenter incertum est, an Christus ter, an bis dumtaxat fuerit spoliatus vestibus, ut dixi.

Symbolice, S. Hieronym. *In chlamyde coccinea*, inquit, *Dominus opera gentium cruenta sustentat.* Et S. Athanasius: *Gestabat*, inquit, *in coccinea chlamyde speciem sanguinis, quo terra per diabolum funestata, et multis cruoris undis imbuta fuerat.* Et Origenes: *Suscipiens*, inquit, *Dominus coccineam chlamydem, in se sanguinem mundi suscepit*, hoc est peccata, quæ sanguinea et rubra sunt sicut coccinum: etenim Deus *posuit in eo iniquitatem omnium nostrum.*

Anagogice, S. Gregor. *Quid enim purpura, nisi cruor et tolerantia passionum, amore regni exhibita?* Et rursus: *Rex noster ascensum purpureum fecit in ferculo, quia* D *ad regnum quod intus aspicitur, per tribulationem sanguinis pervenitur.*

Chlamydem coccineam.) Dices, Marcus et Ioannes vocant eam purpuream. Respondet S. Ambrosius in Lucæ c. 23. fuisse has vestes diversas, ac utraque vestitum fuisse Christum. Melius S. Athanasius serm. de cruce et pass. S. Augustinus, Euthymius, Toletus, Barradius, Gretserus lib. 1. de cruce et alii censent, fuisse eamdem, quia color coccineus simillimus est purpureo, unde subinde purpureus vocatur, uti docet Lazarus Baifius de Re vestiaria: aut vestis hæc erat *dibapha*, id est, bis tincta, scilicet semel purpura, id est murice, et iterum cocco infecta: hinc et purpurea, et coccinea appellari poterat; hæc enim sic bis tincta acrius coloratur, quam Lentulus Spinter in ædilitate primus induisse fertur, ait Alex. ab Alex. lib. 5. Genial. cap. 18. Ita noster Salazar in Proverb. cap. 21. v. 22. num. 119. Erat hæc vestis regum, qualem hic ironice et per ludibrium creant Christum, qua-

Chlamys de coccinea induitur Christus. Quanam?

si illum subsannantes et illudentes, q. d. En tu dixisti te regem Iudæorum, accipe ergo palliastrum, hocque paludamentum regium. Olim enim tale paludamentum fuit chlamys ex purpura : chlamys autem erat vestis strictior et brevior pallio, quam milites super arma inducbant. Videtur autem hæc chlamys fuisse vilis et detrita militis alicuius Romani, quæ quia purpurea, signum erat et habitus Imperatoris. Chlamyde primus usus est Numa Pompilius, qui Romulo in regno Romæ successit, teste Suida verbo *Chlamys:* et apud Macedones nulla vestis chlamyde fuit regalior, ait Plutarchus in vita Eumenis. Hinc Claudianus l. 2. de raptu Proserpinæ, loquens de morte ait:

Sub tua purpurei venient vestigia reges.

Et Cassiodorus l. 2. variar. epist. 2. *Purpuræ*, ait, *color regnantem discernit, dum conspicuum facit, ne de aspectu principis possit errari.* Et Trebellius Pollio in Saturnino 21. Tyran. *purpuram* vocat, *imperatorium peplum.* Et Silius de Scipione:

At contra ardenti radiabat Scipio cocco.

Hinc symbolice S. Cyrillus l. 12. in Ioannem c. 15. *Per purpuream vestem*, ait, *regnum totius mundi*, *quod per fidem Christus accepturus erat, significatum fuisse volunt.* Idem censent Origenes, S. Ambrosius, Augustin. Theophylactus, Euthymius et cæteri hic. Hoc autem regnum sibi Christus pugnando, et sanguinem fundendo comparavit. Nam olim Afri aliique milites in prælio russatas vestes gestabant. Causam dat Alexander ab Alexandro l. 1. c. 10. *Ut eo*, inquit, *argumento vulnera et sanguis effusus haud innotescerent, confidentiusque et sine pavore dimicarent. Id quod etiam apud Persas in usu fuit: namque Artaxerses ducturus contra Cyrum milites ornavit rubro sagulo: Agesilaus quoque ita copias instruxit armis, ut omnia ærea punicea viderentur.* De Chaldæis etiam habes apud Nahum c. 2. v. 3. *Clypeus fortium eius ignitus, viri exercitus in coccineis.*

Vers. 29. Marc. 15. v. 17. 18. 19. Ioan 19 v. 2. 3 — Corona Christi spinea.

ET PLECTENTES CORONAM DE SPINIS, POSUERUNT SUPER CAPUT EIUS, ET ARUNDINEM IN DEXTERA EIUS. ET GENU FLEXO ANTE EUM, ILLUDEBANT EI, DICENTES: AVE REX IUDÆORUM.) Christus quasi fictus rex Iudæorum, ad ludibrium et ad tormentum coronatus fuit spinis, ex militum petulantia Pilato non iubente, sed permittente, ut facilius Christum omnino deformatum Iudæorum commiserationi obiiciens, a morte liberaret. Spinas has fuisse ex iunco marino, cuius acumina sunt quasi spinæ longissimæ et acutissimæ, censent Toletus, Pererius et alii, licet id neget Baronius. Ex rhamno vero illas fuisse contendit Bellonius, et ex eo Gretserus l. 1. de Cruce c. 12. Forte in ea spinæ iunci spinis rhamni intertextæ fuere. Vidi duas spineæ huius Christi coronæ spinas Romæ, quas S. Helena ex Ierusalem Romam in basilicam S. Crucis transtulit: sunt illæ longæ et acutæ instar crassarum acicularum. S. Birgitta lib. 1. Revel. c. 10. scribit sibi revelatum, hanc coronam spineam rursum Christo in cruce fuisse impositam, eamque pertigisse ad mediam frontem, ac tantum sanguinis ex punctura spinarum harum effluxisse, ut oculos et aures Christi impleret, nec potuerit matrem intueri, nisi prius compressis ciliis sanguinem ex oculis exprimeret. Sic pariter cum corona spinea fuisse Christum crucifixum, indicant omnes eius picturæ, idemque diserte docent Origenes, et Tertullianus l. contra Iudæos c. 13. et innuit Matth. hoc capite.

Corona spinea qualis?

Coronæ spineæ acutissimus dolor.

Atrox fuit hæc Christi ignominia, qua ipsi quasi regi ficto corona spinea illudunt, æque ac ingens cruciatus, tum quia spinæ erant acutissimæ, tum quia infixæ capiti et cerebro, in quo est omnium nervorum, musculorum, sensuum, ac sensationum fons et origo: ibi ergo viget sensus tactus, ac intime sentit dolores et puncturas, etiam levissimas et minimas. Ex cerebro enim oriuntur septenæ nervorum συζυγιαι, id est, coniugia sive paria, quæ per totum corpus distribuuntur, ut sentire et movere se possit, uti ex Galeno docet Andreas Vesalius Anatomicorum princeps lib. 4. de humani corporis fabrica cap. 1 et seq. ubi et docet instrumentum tactus esse nervos; quare cerebrum esse sensus et motus arbitrarii principium, rationis sedem, membrorum viscerumque regem, ideoque in altissima corporis arce locatum. Vide eumdem lib. 7. cap. 4.

Sed audi coronationis Christi acerbitatem paucis describentem, ex revelatione B. Virginis S. Birgittam lib. 1. Revel. c. 10. *Quo facto*, ait, *aptaverunt coronam de spinis capiti eius, quæ tam vehementer reverendum caput filii mei pupugit, ut ex sanguine fluente replerentur oculi eius, obstruerentur aures, et barba tota decurrente sanguine deturparetur.* Et lib. 4. c. 70. *Et tunc corona spinea capiti eius arctissime imposita fuit, quæ ad medium frontis descendebat, plurimis rivis sanguinis, ex aculeis infixis decurrentibus per faciem eius, et crines et oculos et barbam replentibus, ut quasi mihi nil nisi sanguis totum videretur, nec ipse me astantem cruci videre potuit, nisi sanguine expresso per ciliorum compressionem.*

Cur Christus spinis coronatus? Causa litteralis.

Causa huius coronæ spineæ litteralis fuit, ut milites Christum quasi falsum regem Iudæorum illuderent, et cruciarent. Hæc enim corona Christi tempora lancinavit et fœdavit, ait Tertullian. lib. 4. contra Marc. et ut ait S. Bernardus tract. de Passione Dom. *Mille puncturis speciosum eius caput divulneravit.* Moralem et mysticam dat Origenes: *In hac*, ait, *spinea corona suscipit Dominus spinas peccatorum nostrorum, intextas in capite suo. Peccatorum est enim*, ait S. Hilar. *aculeus in spinis, ex quibus Christo victoriæ corona contexitur.* Sed audi Tertullianum lib. de corona militis sub finem: *Christus Iesus quale, oro te, sertum pro utroque sexu subiit? ex spinis opinor et tribulis in figuram delictorum, quæ nobis protulit terra carnis; abstulit autem virtus crucis, omnes aculeos mortis in Dominici capitis tolerantia obtundens. Certe præter figuram, contumelia in promptu est, et turpitudo, et dedecoratio, et his implexa sævitia, quæ tunc Domini tempora et fœdaverunt et lancinaverunt.* Hæc ille: in capite enim viget tactus reliquique sensus. Unde Varro: *Caput*, ait, *dicitur, quod ab eo nervi initium capiant*, per quos in totum corpus omnes vitæ sensus et motus distribuuntur. Spinæ ergo pungentes caput Christi, acri dolore eum cruciarunt.

Moralis.

Tropologice, spinæ hæ nos docent carnem pungere et domare ieiuniis, ciliciis, disciplinis: *Non enim decet sub capite spinis coronato membra esse delicata*, ait S. Bernardus. Hinc Tertullianus libro iam citato cap. 14. docet Christianos olim ob reverentiam coronæ spineæ Christi coronis ex floribus contextis, quibus gentiles utebantur, abstinuisse. S. Catharinæ Senensi Christus obtulit duas coronas, unam spineam, alteram gemmeam, dans ei optionem eligendi utram mallet, sed hac lege, ut si unam eligeret in hac vita, alteram eius vice reciperet in futura. Mox illa arripiens spineam de manu Christi coronam, capiti suo infixit adeo valide, ut per plures dies capitis dolores senserit, ideoque iam pro spinea gemmeam in cælis recepit. S. Agapitus Martyr cum 15. tantum esset annorum, et capiti eius prunæ ardentes imponerentur, memor spineæ coronæ Christi, exultans aiebat: *Parum est in terra caput aduri, coronandum in cælo. Quam decore corona gloriæ ornabit caput afflictum pro Christo!* Idem cogita quisquis capitis dolores, angores, gravedines, molestias, tentationes, tribulationes pateris: cogita Christum unam e spinis coronæ spineæ suæ tibi communicare.

Coronam spineam eligit S. Catharina Senensis.

S. Agapitus Martyr.

Anagogice, S. Ambrosius in c. 12. Lucæ: *Corona*, ait, *de spinis quæ capiti Christi imponitur, ostendit, quod de peccatoribus mundi tamquam de sæculi spinis, triumphalis Deo gloria quæreretur.*

Symbol.

Symbolice, S. Bernardus de Passione Domini c. 19. *Licet*, inquit, *in irrisione coronent, tamen ignorantes et irridentes coronatum regem fatentur. Ergo rex eorum, vel ab ipsis nescientibus demonstratur.* Et S. August. tract. 116. in Ioannem: *Sic*, inquit, *regnum, quod de hoc mundo non erat, superbumque mundum non atrocitate pugnandi, sed patiendi humilitate vincebat, portans spineam coronam et purpureum vestimentum, non clarus imperio, sed plenus opprobrio.* Rursum: *Purpureus color*, (ait Elias Cretensis ad orationem 3. Nazianz. in Iulianum,) *veros Imperatores admonet, ut promptis animis sanguinem suum pro subditorum salute fundant*, uti fudit Christus. Hinc Cardina-

libus data est a Pontifice purpura, ut illos moneat pro Christo et Ecclesia sanguinem fundere, cum opus est ut alibi dixi. Quocirca S. Germanus Patriarcha Constantinop. orat. in sepult. Christi: *Purpura illa,* ait, *et corona ex spinis plexa ante crucem, confirmabat victoriam dicentis: Confidite, ego vici mundum mundique principem.*

Præclare S. Athanasius ser. de Cruce et Passione: *Cum exueretur,* inquit, *Dominus, et indueretur purpura, eo ipso invisibiliter trophæum de diabolo erigebatur. Miraculum novum et incredibile, et magnæ sine dubio victoriæ insigne: quem per ludibrium subsannationemque pulsabant, ei triumphalia addiderunt ornamenta, coccineam chlamydem et coronam spineam. Ea de causa hoc genere vestimenti indutus ad mortem processit, ut ostenderet victoriam de morte non temere, sed pro nostra salute partam esse.* Ibidem S. Athanasius docet Chistum spinis coronatum, ut nobis lignum vitæ restitueret, ac ut nostras spinas, id est, sollicitudines in se suscipiens curaret.

Godefridus Bullonius. Hac de causa Godefridus Bullonius, capta a Christianis Ierosolyma, cum ipse primus eius rex Christianus crearetur, noluit coronari corona regia, dicens: *Non decere regem Christianum, corona aurea insigniri in illa urbe, in qua Christus gestasset spineam,* uti Wilhelmus Tyrius et alii referunt.

Tonsura sacerdotum refert coronam Christi. Denique hanc spineam Christi coronam, velut humilitatis mundique contemptus insigne, repræsentant sacerdotes et monachi tonsura sua, quam instar coronæ gestant in capite. Ita Beda lib. 5. Histor. Angl. c. 22. et Germanus Patriarcha Constantin. in theoria rerum Ecclesiasticarum.

Anagog. Anagogice, Tertullianus de corona militis c. 14. Indue spineam Christi coronam, *ut et illam,* inquit, *Christi coronam æmuleris, quæ postea ei obvenit, quia et favos post fella gustavit, nec ante rex gloriæ a cælestibus salutatus est, quam rex Iudæorum proscriptus in cruce, minoratus a Patre modicum quid citra Angelos, et ita gloria et honore coronatus.* Et S. Hieronymus: *Spinis,* ait, *coronatus est Christus, ut nobis regni diadema compararet.*

Et arundinem in dextera eius.) Ut arundo esset quasi sceptrum Christi regis Iudæorum, sed arundineum, id est, fragile, inane, vile, et ridiculum Qualis fuerit hæc arundo,

Arundo Christi qualis? describit Lævinus Lemnius de herbis Biblicis c. 27. *Arundinis,* ait, *plures sunt differentiæ: una species est lævore perpolita, enodis nullisque distincta geniculis, aut internodiis, quæ typha palustris vocatur, qualis Christo pro sceptro regali in manum tradita in affectati regni ludibrium. Est huic stirpi sceptri regalis aut Imperatorii forma, cuius cacumen duarum fere palmarum altitudine, et crassitudine pollicari, densa compactaque lanugine stipatur, quam si manu aut digitis demulceas, holosericum aut villosam quamdam congeriem contrectare te credas; quæ tamen post dies aliquot dissolvitur in pappos, atque in diffusam lanuginem evanescit.* Rursum Tertullianus lib. de corona militis c. 14. *Abstulit,* ait, *virtus Christi omnes aculeos mortis, in Dominici capitis tolerantia obtundens.*

Symbol. Symbolice, S. Hieron. et S. Athanasius serm. de cruce: Arundo, inquiunt, fucat necatque serpentes, sic Christus venenatas concupiscentias. Audi S. Hieronymum: *Quomodo Caiphas dixit oportere unum hominem mori pro omnibus, nesciens quid diceret; sic et isti quæcumque fecerunt, licet alia mente fecerint, tamen nobis qui credimus, sacramenta tribuerunt. In chlamyde coccinea, opera Gentium cruenta sustentat: in corona spinea, maledictum solvit antiquum: in calamo, venenata occidit animalia: sive calamum tenebat in manu, ut sacrilegium scriberet Iudæorum.* Porro S. Ambr. in c. 22. Lucæ: *Arundo,* ait, *comprehenditur manu Christi, ut humana fragilitas iam non sicut arundo moveatur a vento, sed operibus Christi corroborata firmetur: vel secundum Marcum caput eius percutit, ut solidata divinitatis attactu nostra conditio nutare non possit.*

Denique arundinem hanc cum columna, et spinea corona ac spongia qua Christus aceto potatus fuit, magna diligentia a Christianis fuisse asservata tradit Beda de Locis sanctis cap. 20. et Gregor. Turon. de gloria Mart. cap. 7.

Et genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes: Ave (Græce χαῖρε, id est, gaude, salve; Syrus, *pax tibi*) rex Iudæorum.) Insignia regalia Christi. Nota hic Christum per ludibrium, a militibus quasi inaugurari regem, cum omnibus regum insignibus. Nam primo, totam cohortem, quasi totum exercitum eum stipantem cingentemque adducunt. Secundo, thronus fuit lapis aut scamnum, idque in modum tribunalis altum, ut docet Clemens Alexand. lib. 2. Pædag. c. 8. et alii. Tertio, corona regalis fuit spinea. Quarto, paludamentum fuit chlamys coccinea. Quinto, sceptrum fuit arundo. Sexto, faustæ acclamationes et reverentia populi, fuere militum genuflexiones et salutationes ludicræ, item sputa, alapæ, verbera: quæ omnia Christus divina humilitate et patientia sustinuit, ideoque meruit, *ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei Patris,* Philipp. 2. 9.

Tropol. Tropologice, Christus voluit hic primo, exibere nobis ideam vanitatis, æque ac afflictionis regnorum et honorum mundi, omniumque regum et principum. Secundo, hæc ludibria vertere in arma victoriæ suæ, ac præsertim humilitate sua vincere superbissimum Luciferum. Tertio, docere regnum mundi situm esse in honoribus, pompis, deliciis; suum vero consistere in contemptu honorum, voluptatum et sui ipsius. Plura vide apud S. Athanasium serm. de Cruce et Pass. Theophyl. et Iansenium hic, et Tertullianum de corona militis c. 14.

Agrippa ut Christus illusus. Denique iusta Dei vindicta factum est, ut paulo post simili prorsus illusione, qua Christus per ludibrium rex Iudæorum coronatus est, Agrippa rex Iudæorum, licet absens, Alexandriæ per comœdum, qui eius personam sustinebat, illuderetur. Rem gestam multis enarrat Philo in Flaccum, quæ ego in pauca contraham: *Flaccus,* ait, *Ægypti præses Alexandrinam multitudinem conviciis passus est regi maledicere. Erat insanus quidam nomine Karrabas, puerorum et adolescentum ludibrium. Hunc miserum propulsum ad gymnasium, in superiori loco statuunt, ut spectari posset ab omnibus, moxque capiti diadema imposuerunt papyraceum, pro paludamento corpori stoream induunt, pro sceptro frustum arundinis humo sublatum quidam ei dedit in manum. Sic ornatum regiis insigniis, et in regem transformatum, more histrionico adolescentes perticas in humeris gestantes stipabant pro satellitio: tum alii salutatum accedebant,* etc. Ecce Karrabas hic sustinens personam Agrippæ, repræsentat Barabbam, quem Iudæi prætulerunt Christo.

Et exspuentes in eum, acceperunt arundinem, et percutiebant caput eius.) Vers. 30. Marc. 15. 19. Tamquam stulti, ait S. Thomas, qui stulte ad regnum Iudææ aspirasset: simul ut coronam spineam altius firmiusque capiti eius infigerent, quæ omnia summæ erant contumeliæ, et atrocissimi doloris, non tam ab hominibus, quam a dæmonibus inventa et suggesta, ait Origenes. *Non unum membrum,* inquit Chrysostomus, *sed universum corpus atroces has iniurias patiebatur. Caput* afflictum *corona, calamo, pugnis; facies sputis; maxillæ alapis, reliquum corpus flagellis, nuditate, amictu chlamydis, adoratione simulata; manus calamo, quem pro sceptro tenere dederunt; os quoque ipsum et lingua aceti potione ac fellis.*

Hic subnectenda sunt et ordine historico intexenda, quæ tacente Matthæo supplet Ioannes c. 19. a v. 1. ad v. 16. scilicet Christum sic flagellatum, spinis coronatum et chlamydatum, a Pilato fuisse productum, ostensumque Iudæis, dicendo, *Ecce homo,* ut eos ad misericordiam flecteret; Iudæos vero magis in eum efferatos obstinate exclamasse: *Crucifige, crucifige eum,* quia Filium Dei se fecit. Id audiens Pilatus, timensque ne Iesus Iovis, Herculis aut alterius Dei esset filius, qui eius necem ulcisceretur, seorsim rogavit Iesum: Unde es tu? Iesu tacente, Pilatus subiecit se habere potestatem necandi ipsum. *Christus respondit: Non haberes potestatem adversum me, nisi tibi data esset desuper.* Potestatem, id est, facultatem, permissionem et vires occidendi me: Pilato enim erat a Deo

data potestas, id est auctoritas et iurisdictio in cæteros Iudæos; in Christum vero dumtaxat permissa erat a Deo. Christus enim ut homo, cum Dei esset Filius, liber erat, nullique potestati humanæ subiectus, imo omnium rex et Dominus, uti dixi v. 11. Unde Pilatus hic iudicando et damnando Christum, peccavit contra iustitiam tripliciter: Primo, usurpatione potestatis et iurisdictionis in Christum; utpote quam nullam habebat. Secundo, pervertendo ordinem iudiciorum, quia tumultui Iudæorum cessit, nec Christum ob crimen, sed ob tumultum damnavit. Tertio, pervertendo iustitiam, quia Christum innocentem damnavit, ne haberetur inimicus Cæsaris, ut subdit Ioannes. Hisce ex Ioanne ordine intertextis usque ad Christi condemnationem factam a Pilato, iam proxime subnectenda sunt quæ hic subiicit Matthæus, dicens :

Tria peccata Pilati.

Vers. 31. Marc. 15 20. Ioan 18. 16. ET POSTQUAM ILLUSERUNT EI, EXUERUNT EUM CHLAMYDE, ET INDUERUNT EUM VESTIMENTIS SUIS, ET DUXERUNT EUM UT CRUCIFIGERENT.) *Ubi milites*, ait Victor in Marci c. 15. *ad satietatem usque Christum redemptorem nostrum ludibrio habuerunt, abduxerunt eum ut crucifigerent.*

EXUERUNT EUM CHLAMYDE.) Relicta illi *corona spinea semel imposita, et nunquam detracta*, ait Origenes. *Exuitur*, ait S. Athanasius serm. de Cruce, *a carnificibus, quas nos in Adam indueramus pelliceas tunicas, ut pro his possimus induere Christum.*

INDUERUNT EUM VESTIMENTIS SUIS.) Tum ut illa sibi vendicarent crucifixores, tum ut ex illis Iesus agnosceretur a populo, et subsannaretur ad maiorem eius infamiam.

ET DUXERUNT EUM UT CRUCIFIGERENT.) Præeunte, ut videtur, tubicine, qui tubam inflans, ad supplicium hoc spectandum populum convocabat. Hoc enim fuisse moris apud Romanos docet Gretserus lib. 1. de Cruce cap. 16.

Quam longis itineribus fatigatus Christus in die mortis suæ? Fatigatus erat Christus, crebris longisque itineribus hac nocte et hoc mane peractis; nam a cœnaculo iverat in montem Oliveti, distentem gressibus sive passibus minoribus 1500. (minor passus continet duos pedes cum dimidio, maior vero sive geometricus est duplus, continetque quinque pedes : mille passus maiores faciunt milliare Italicum, mille vero minores faciunt dimidium milliare Italicum) Inde eodem fere spatio reductus est ad domum Annæ, inde ad domum Caiphæ distantem gressibus 330. inde ad domum Pilati distantem mille passibus ; inde ad domum Herodis distantem passibus 350. inde reductus ad Pilatum ; a Pilato denique ad montem Calvariæ per gressus sive passus minores 1321. Vide Adrichomium in descriptione Ierusalem n. 118. graphice ex Geographis describentem viam crucis Christi, variasque in ea Christi stationes, occursus et casus.

Vers. 32. Luc. 23. 26. Marc. 15 21. Simon Cyrenæus quis? EXEUNTES AUTEM (sive domum Pilati, ut vult S. Hieron. Adrichom. et Geographi viæ crucis, sive urbem Ierusalem, ut vult Franciscus Lucas et alii) INVENERUNT HOMINEM CYRENÆUM, NOMINE SIMONEM : HUNC ANGARIAVERUNT UT TOLLERET CRUCEM EIUS.) *Cyrenæum*, oriundum ex Cyrene, sive ea quæ est in Libya, a qua quasi metropoli tota regio Cyrenaica dicitur, quam ad fidem Christi convertit S. Marcus, ut vult Origen. Franc. Lucas et Gagneius in c. 2. Actor. sive ex ea quæ est in Syria, ut vult Maldon. sive ea quæ est in Cypro, quæ a Cyro ædificata dicta est Cyrene, ut volunt alii. Inde ergo commigravit in Iudæam. Quare Simon hic origine fuit Gentilis, uti censent S. Hilar. Ambros. Beda, S. Leo serm. 8. de Pass. et alii, licet Maldonat. et Franc. Lucas puteut fuisse Iudæum, forte quod in Iudæam veniens factus sit proselytus, et in Iudæorum religionem transierit, idque ad mysterium, ut significaretur non Iudæos incredulos, sed gentes in Christum credentes, fidem et crucem Christi amplexuras, ac per illas Iudæos quoque in fine mundi idem facturos.

Conversus fuit ad Christum. SIMONEM.) Traditio est, ait Pererius, Simonem hunc postea ad fidem Christi cum filiis esse conversum. Unde Marcus addit eum fuisse patrem Alexandri et Rufi, qui eo tempore quo hæc Marcus scribebat, videntur fuisse Christianis noti et celebres discipuli Christi : nam Rufus hic primo Thebarum, deinde Dertosæ (Tortosæ) in Hispania fuit Episcopus, ac proinde Ecclesia eius festum celebrat 12. Novemb. De eodem sic scribit S. Polycarpus ad Philippen. *Rogo omnes vos insistere verbo iustitiæ et patientiæ, quam oculate vidistis non solum in beatissimis illis, Ignatio scilicet, Zosimo et Rufo, sed et in aliis qui ex vobis sunt, et in Paulo et in cæteris Apostolis.* Alexander vero frater Rufi, et alter filius Simonis, Martyr ponitur in Martyrol. ab Adone et Beda die 11. Martii. Unde L. Dexter in Chronico ad annum Christi 112. n. 10. sic habet : *Carthagine Spartaria* (civitas est Hispaniæ) *S. Alexander frater Rufi, primi Dertosanorum Episcopi in Hispania Tarraconensi, filius Simonis Cyrenensis, qui post Christum eius crucem baiulavit ; patitur cum Candido et Zosimo et sociis martyrium. In religione sequitur Simon filios, nec fraudatur debita mercede portatæ post Christum crucis : nam post multa bona opera Hierosolymis placide quiescit.* Et Braulio sive Helecas in Addit. ad Chronicon Maximi hæc habet : *Sanctorum Rufi et Alexandri memoria, Simonis Cyrenæi (quibusdam Niger est) filiorum, celebris est. Venit cum filiis Simon in Hispaniam comitatus S. Paulum, ubi prædicavit; quam prius adierat comitatus D. Iacobum, et ibi prædicavit tunc : quem dicitur consecrasse cum aliis S. Petrus in Episcopum, obiisseque Ierosolymis, colitur prima Decembris.* Rursum L. Dexter ad annum Christi 100. n. 4. *Rufus*, inquit, *Thebis reversus ad Hispanias Dertosæ Pontifex sedet.* Vide utrobique annotationes Breviarii, qui censet Simonem hunc esse illum qui Niger dicitur, sociusque fuit Pauli et Barnabæ, Actor. 13. 1.

Rufus filius Simonis.

Et Alexander.

HUNC ANGARIAVERUNT.) Id est, compulerunt. Vide dicta de etymo angariæ c. 5. v. 41. Magna fuit hæc militum iniuria et ignominia in peregrinum Simonem, quod eum publice infamem Christi crucem ad locum supplicii portare coegerint. Patienter tamen utramque tulit Simon, ideoque meruit a Christo illuminari, ac Christianus, sanctusque fieri ut dixi. Sicut enim socius fuit crucis, sic et gloriæ eiusdem particeps extitit.

Symbolice, S. Gregorius lib. 8. Moral. cap. 26. *Crucem Iesu*, inquit, *in angaria portare, est afflictionem abstinentiæ pro alia quam necesse est intentione tolerare. An non Iesu crucem portat in angaria, qui quasi ad præceptum Domini carnem domat, sed tamen spiritalem patriam non amat? Unde et Simon idem crucem portat, sed nequaquam moritur: quia omnis hypocrita corpus quidem per abstinentiam afficit, sed tamen per amorem gloriæ mundo vivit.* Symbol.

UT TOLLERET CRUCEM EIUS.) Christus primo portavit crucem suam longam, ut ferunt, 15. pedes, latam octo, idque iam toto corpore et humeris ex flagellatione cruentus, fessus, fractusque: ita autem portavit ut partem unam extremam humero baiularet, alteram per terram protraheret, quam protrahens ac ad saxa et scrobes, uti fit, allidens, concutiebatur continue, adeo ut flagellorum vulnera hac concussione assidue renovarentur, quæ continua et gravis ei fuit afflictio. Christum portasse suam crucem diserte ait Ioannes c. 19. 17. *Et baiulans*, inquit, *sibi crucem exiit*: ita Euthymius hic, et S. Athanasius sermon. de cruce. Moris enim erat ut crucifigendi crucem suam ferrent, uti docet Plutarch. de sera numinis vindicta, Lipsius et Gretserus de cruce. Deinde cum Iudæi et milites viderent Christum sub cruce deficere ; imposuerunt eam Simoni, ut Iesum vivum servarent maioribus tormentis, ludibriis et crucifixioni, utque citius pervenirent ad montem Calvariæ, citiusque Christum crucifigerent, ac deinde domum ad prandium redirent. Erat enim iam meridies, quæ est hora prandii.

Quomodo Christus crucem tulerit.

Ubi nota, non videri Simonem crucem gestasse cum Christo, hac ratione, ut Christus priorem crucis partem, Simon posteriorem portaret, uti pingunt pictores; sed ipsum solum totam Christi præeuntis crucem gestasse. Nam Lucas c. 23. 26. ait: *Et imposuerunt illi crucem:* et Matth. et Marcus : *Hunc angariaverunt, ut tolleret crucem eius:* ita S. Augustinus, Ambrosius, Athanasius et passim alii Patres, quia varia hic mysteria agnoscunt. Primo S. Athanas. serm. de cruce: *Nam et sibi ipsi*, inquit, *Dominus*

Simon gestavit crucem Iesu, cur? Causa I.

crucem gestavit, et rursum Simon homo portavit illam. Primum igitur portavit veluti trophæum adversus diabolum Iesus, volens autem crucem sibi ipsi ferebat: neque enim necessitate compulsus accessit ad mortem. Rursus autem gestavit eam Simon homo, ut omnibus notum fieret, quod non suam ipsius, sed hominum mortem moreretur Dominus.*

II. Secundo, S. Ambrosius in c. 23. Lucæ: *Id factum est ut prius ipse*, inquit, *crucis suæ trophæum erigeret; deinde martyribus traderet erigendum. Convenit enim ut trophæum suum prius ipse victor attollat;* ac deinde illud idem *Christus in homine, et homo portet in Christo.*

III. Tertio, Origenes, *Non solum*, inquit, *eum conveniebat accipere crucem suam, sed et nos conveniebat portare eam, salutarem nobis angariam adimplentes.* Sic enim ipse sanxit: *Qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus*, Matth. 10. 38.

Hæreses Basilidis et Marcionis de Christo cruci subducto.

Denique Tertullianus lib. de præscript. cap. 46. et l. 5. contra Marcionem, S. Augustinus lib. de hæres. et Euseb. lib. 4. histor. cap. 8. tradunt hæresim fuisse Basilidis et Marcionis, quod Christus ita perstrinxerit oculos Iudæorum, ut relicto Simone ipse Christus se subduxerit eorum oculis, et evanuerit: unde factum ut Iudæi occidentes et crucifigentem Simonem, putarent se Christum crucifigere. Ita errant et hodie Mahometani.

Mulierum Christum ad mortem euntem sequentium lamenta.

Hic ordine historiæ intexenda sunt, quæ Christo eunti in montem Calvariæ in itinere contigerunt, quæ tacet Matthæus et supplet Lucas c. 23. 31. scilicet Christum, mulieribus piis se sequentibus et lamentantibus dixisse, ut flerent non super se, sed super filios suos, qui a Tito et Vespasiano ob cædem Christi in tantas angustias redigendi erant, ut in speluncas se abderent, dicerentque *montibus, Cadite super nos; et collibus, Operite nos.* Vide dicta Osee 10. 8. ita S. Hieronymus. Causam subdit: *Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Christus enim quasi viridis arbor erat, gratiæ frondibus et fructibus semper vernans, ac proinde indigna et inepta igni, id est, Dei vindictæ et excidio: Iudæi vero erant quasi arbor arida, quia gratia vacui, ac steriles bonorum operum, ideo dignissimi et aptissimi foco et vindictæ Dei. Nota τὸ *faciunt*, scilicet milites Romani, vel impersonaliter per Hebraismum *faciunt*, id est, fiunt, facientibus Iudæis, sive factione Iudæorum.

Veronica sudarium Christo exhibet.

Inter has fœminas una fuit Berenice, sive Verenice, vulgo *Veronica*, quæ sudarium Christo exhibens, ut faciem sudore et sanguine madentem abstergeret, ab eo illud recepit, cum impressa in illo eiusdem Christi effigie, ut habet Christiana traditio, ac Methodius Episcopus apud Marianum Scotum in Chron. Anno Domini 39. et ex eo Baronius anno Christi 34. cap. 146. Sudarium hoc Christi effigie insignitum, Romam translatum in Basilica S. Petri asservatur, et quotannis in Parasceve populo religiose ostenditur, uti ipse sæpius vidi. De eo eiusque miraculis extat liber vetustus in Archivio Biblioth. Vaticanæ. De Veronica sic scribit L. Dexter ad annum Domini 48. n. 2. *Verenice sancta mulier a Gallia Romam venit, ibique divino relicto vultu miraculis clara migrat ad Dominum, anno septuagesimo, quam dicunt a Christo sanatam e sanguinis fluxu. De eadem sic habent acta S. Martialis primi Lemovicensium Episcopi: Venit autem cum B. Petro Apostolo Romam, et per eum missus fuit in Galliam, habens in comitatu suo Amatorem, et coniugem eius Veronicam, quæ familiaris et præcordialis amica fuit Virginis Mariæ. Sanctus Amator vero in rupe, quæ modo Amatoris dicitur, solitariam vitam egit, ibique obiit: Veronica autem S. Martialem prædicantem secuta est in territorio Burdegalensi, ibique consenuit.* De eadem vide Bredenbachium, Salignacum, Pasch. et Adrichomium in descriptione Ierusalem num. 44. et 118.

Veronica in territorio Burdigalensi consenuit.

Vers. 33. Luc. 23. 13. M. 15. 12. Calvaria quid? **Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Calvariæ locus.**) Calvaria est cranium hominis carne nudum, quod et calva dicitur. Unde Syrus vertit: *Golgoultho, cuius interpretatio est cranium;* sic et Æthiopicus. *Golgotha* ergo idem est, quod caput sive cranium hominis; quod ita dictum a volubilitate et rotunditate; a rad. *gal* vel *galal*, id est, volvit, revolvit, convolvit. Unde *galgal* est circulus et cælum. Hebr. dicunt גלגלת *gulgoleth*, Chaldæi et Syri addito *aleph* dicunt *gulgoltha*, quod vulgus more suo corrupte effert *Golgotha*.

Golgotha quænam vox?

Quod est scilicet si interpreteris, idem quod **Calvariæ locus.**) Puta locus ubi calvariæ hominum apparent. Hinc putant nonnulli Matthæum Græce scripsisse, sed non obstat quin Hebraice scripserit: potuit enim vocem Hebræam Golgotha alia pariter Hebræa, sed clariore interpretari. Alii putant hanc interpretationem nominis Golgotha, additam ab interprete Græco S. Matthæi. Unde hæc interpretatio non extat in Evangelio Hebraico S. Matthæi, quod iam circumfertur.

Calvaria dicta a cranio Adæ ibi sepulto.

Quæres, unde hic locus ubi crucifixus est Christus, dictus sit Golgotha, sive Calvaria? Resp. Communis Origenis, Tertull. S. Athanasii, Epiphan. S. Augustini, Cyrilli, cæterorumque Patrum, uno excepto S. Hieron. hic sententia est, ita dictum esse ex eo, quod traditio sit in Golgotha sepultum esse Adamum, quem Christus ibidem sanguine suo e cruce distillante redemerit, et ad vitam gratiæ revocarit, iuxta illud Ephes. 5. 14. *Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus;* ubi Patres iam dictos citavi.

Huc facit quod scribit Iacobus Orrohaita, sive Edessenus, magister S. Ephrem, teste Andrea Masio in Iosue c. ult. v. 32. scilicet Noe ossa Adami in arcam religiose suscepisse, ac post diluvium illa inter filios distribuisse, ipsique Sem, quem anteferebat cæteris, Adami Calvariam dedisse, et cum ea Iudæam. Tanta apud priscos erat cura honorque sepulcri, ob animarum immortalitatem. Forte præsagiebat Christum in Calvaria apud Iudæos, Adamum e morte suscitaturum. Unde S. Ambrosius in c. 33. Lucæ docet Christum in Golgotha crucifixum, quia *congruebat*, inquit, *ut ibi vitæ nostræ primitiæ locarentur, ubi fuerant mortis exordia.*

Et reorum.

Aliam causam magis litteralem et obviam dat hic S. Hieronym. Beda, Iansenius, Franc. Lucas et alii; scilicet Calvariam dici hunc montem, eo quod in eo locus esset supplicii, in quo rei plectebantur et decollabantur; unde ibi multa decollatorum erant crania. Negant hoc Baronius, Lorinus et Gretserus lib. 1. de Cruce. Quia, inquiunt, apud Iudæos gladii et decollationis non erat usus, sed tantum lapidationis, crucifixionis et combustionis: harum enim trium pœnarum tantum meminit Scriptura. Ita Sigonius l. 6. de Republ. Hebr. c. ult. Verum gladio in suppliciis usos fuisse Iudæos, docet Auctor libri Sanedrim, et Petrus Gregorius l. 31. Syntagm. c. 16. Certum est post subactam a Romanis Iudæam, reos in ea capite fuisse plexos: nam Herodes Antipas decollavit Ioannem Baptistam; et eius nepos Herodes Agrippa decollavit S. Iacobum fratrem S. Ioannis Apostoli, Act. 12. Adde in Golgotha multa sparsim iacebant crania non solum decollatorum, sed et lapidatorum, combustorum et crucifixorum.

Mystice Gretserus: *Prophetice*, ait, *hic locus dictus est Golgotha, eo quod in ea verum caput nostrum, scilicet Christus Dominus occubuit.*

Voluit Christus in loco supplicii publico et infami, qualis erat *Golgotha*, crucifigi, ut infamia et execrabilia nostra scelera lueret et expiaret. Quocirca ipse locum hunc supplicii in locum honoris et adorationis convertit. Christiani enim in Calvaria Christum crucifixum reverentur et adorant: Christus enim, ut canit Sedulius:

—— Pœnam vestivit honore;
Ipsaque sanctificans in se tormenta beavit.

Sic de Socrate ait Seneca in Consol. ad Helvidiam: *Socrates carcerem intravit, ignominiam ipsi loco detracturus.*

Calvaria idem quasi cum monte Moria.

Nota ex S. Hieron. et S. August. serm. 71. de Temp. Beda de Locis sanctis c. 2. et alii, in hoc monte Abraham a Deo iussum immolare filium suum. Mons enim Moria, in quo id contigit, vicinus est monti Calvariæ, adeoque uterque unus idemque videtur esse mons, in duo iuga sive duos colles, scilicet Moria et Calvariam dissectus.

Cur Christus extra Ierusalem crucifixus sit in Calvaria, causam quadruplicem, scilicet litteralem, allegoricam, anagogicam et tropologicam assignat Apostolus Hebr. 13. v. 11. et seq. Unde concludit: *Exeamus ad eum extra castra, improperium eius portantes.* Vide ibi dicta. Primaria causa fuit, ut significaret virtutem crucis Christi, scilicet fidem, gratiam, et Ecclesiam a Iudæis transferendam ad omnes totius mundi Gentes, *ut crux Christi non templi esset ara, sed mundi*, ait S. Leo serm. 9. de Pass.

Vers. 34. Vinum Christo ante mortem oblatum. ET DEDERUNT EI VINUM BIBERE CUM FELLE MISTUM. (Arabicus, *acetum cum myrrha* mistum) ET CUM GUSTASSET, NOLUIT BIBERE.) Interim dum terebratur et apparatur crux, eiusque fossa; Christo nonnihil quiescenti propinatum est hoc vinum, quod de more reis damnatis, ad sitim qua in tanto angore laborant levandam, et ad confortationem, ut robur habeant ad ferenda tormenta, dari solebat, iuxta illud Proverb. 31. 6. *Date siceram mœrentibus, et vinum his qui amaro sunt corde.* Verum Iudæi inaudita barbarie, partim ad ludibrium, partim ad tormentum, vinum hoc Christi, felle amaricarunt et corruperunt. Id factum est partim insolentia militum, partim malitia Iudæorum. Unde quæritur Christus dicens: *Dederunt in escam* (Tertullianus l. contra Iud. cap. 10. legit *in potum) meam fel:* quia fel fuit quasi panis et esca, vinum vero potus Christi. Unde Euthymius: *Arbitror,* inquit, *fragmenta aridi fellis in aceto emollita fuisse, ut acetum quidem loco vini esset; illa vero fragmenta pro buccella panis: et præcipue sane potum dederunt, consecutive vero etiam cibum; his enim qui animo destituuntur, vinum præbere solemus, iniecto pane, ut primum bibentes postmodum etiam possint edere.*

Potus Christo in monte Calvariæ bis oblatus. Nota primo, hanc Christi potationem aliam et diversam esse ab illa, de qua v. 48. et de qua agunt Lucas et Ioannes; quam scilicet Christo iam crucifixo clamanti, *Sitio,* porrexerunt. Hæc enim ante crucifixionem data est Christo, et hæc fuit vini, illa vero aceti. *Vinum* enim hic legunt constanter omnes codices Latini, ac Origenes, S. Ambrosius, S. Hieronymus, S. Hilarius, S. Augustinus lib. 3. de Consensu c. 11. Licet Græca ac S. Chrysostomus, Theophylactus, Titus, Euthym. et Syrus pro οἶνον, id est, vinum, corrupte ut videtur legant ὄξος, id est, acetum, nisi dicas vinum hoc vocari ὄξος, id est, acetum, quia erat acerbum et acetosum. De hac ergo potatione ait Christus: *Dederunt in escam meam fel;* de posteriore vero v. 48. *Et in siti mea potaverunt me aceto.* Dicitur fel non potus, sed esca, quia fel hoc videtur integrum iniectum in vinum, nec cum eo commistum, uti iam dixi.

Vinum myrrhatum quid? Nota secundo, vinum hoc cum felle Marcus vocat *vinum myrrhatum*: quia scilicet vino huic imposita fuit myrrha cum felle, vel certe myrrha sola sine felle, ut myrrha ipsa fel dicatur ob amaritudinem: ita passim omnes Patres et Interpretes, uno dempto D. Baronio, qui anno Christi 34. c. 84. censet vinum myrrhatum fuisse aromaticum, tam sapore quam odore suavissimum; ita dictum, quod in vasis myrrhinis, admistis variis aromatibus condiretur; quod licet ipse acute et erudite probet, aliis tamen non persuadet; nec enim vinum myrrhatum potest dici fel vel felleum, uti hic illud vocat Matthæus; nec Iudæi Christo infensissimi permisissent id dari Christo. Unde v. 48. illi sitienti propinarunt acetum. Denique Baronius suam sententiam revocat in fine tomi 10. ac cæteris Interpretibus assentitur, qui censent vinum myrrhatum fuisse acerbum et amarum.

ET CUM GUSTASSET, NOLUIT BIBERE.) Sive quod aversaretur malitiam Iudæorum, qui vinum felle corruperant; sive quia volebat maiorem pati sitim in cruce, ut nobis mortificationis gulæ et sensuum vivum daret exemplum.

Palamonis mira austeritas. Quocirca Palamon miræ sanctitatis vir, cum in die Paschatis iussisset S. Pachomio discipulo suo apparare cibum festo tanto congruentem; illeque agrestia olera, quibus vesci solebat, apparasset, illisque oleum cum sale præter morem condimenti vice iniecisset; Palamon frontem pulsans, cum lacrymis dixit: Dominus meus fuit crucifixus, contumeliis affectus, colaphis appetitus, felle et aceto potatus, et ego oleum comedam? Quare illud gustare noluit, solitumque olerum cibum sibi apponi iussit. Ita habet vita S. Pachomii.

POSTQUAM AUTEM CRUCIFIXERUNT EUM, DIVISERUNT VESTIMENTA EIUS, SORTEM MITTENTES: UT IMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER PROPHETAM DICENTEM: DIVISERUNT SIBI VESTIMENTA MEA, ET SUPER VESTEM MEAM MISERUNT SORTEM.) Matthæus partim more suo brevitati studens, et gesta Christi contrahens, partim horrescens indignitatem et atrocitatem crucifixionis Christi, eam non quasi præsentem, sed quasi præteritam enarrat, ac velut oculis clausis perstringit, dicens: *Postquam autem crucifixerunt eum.* Vers. 35. Luc. 23. v. 33 34. Marc 15. 24. Ioan. 19. v. 18.23.

Nota primo: Dogma fidei est, Christum non funibus, sed clavis cruci fuisse affixum, quibus perforatæ fuere manus Christi, ut in eas manus suas immittere posset Thomas, ut patet Ioannis 20. v. 25. et seq. Unde Psalm. 21. dicitur: *Foderunt manus meas, et pedes meos.* Fieri tamen potest, ut funes quoque adhibiti sint ad colligandum cruci corpus Christi: alioqui enim tota moles corporis a manibus vix pendere et sustentari potuisset. Imo S. Hilarius l. 10. de Trinit. ait Christum cruci clavis affixum, et funibus alligatum fuisse. Funes hi ostenduntur Romæ in templo S. Crucis in Ierusalem, ædificato a S. Helena. Addit Nonnus Panopolitanus paraphrastes Evangelii S. Ioannis cap. 19. vers. 18. manus Christi præter clavos ferreo vinculo fuisse cruci astrictas. Sic enim ait: *Illic interfectores ad lignum quadrilaterum sublime supra terram erectum, extenderunt Christum, adstringentes vi explicatas utrinque manus ferreo vinculo, et immenso ac singulari clavo pedis utriusque pectusculum uno impetu perforatum transfixere, pedibus sibi mutuo impositis ac complicatis, inflexibile exitii vinculum.* Funes crucis Christi Romæ.

Addunt S. Irenæus, Iustin. et Gregorius Turon. apud Gretserum l. 1. de Cruce c. 29. in cruce fuisse suppedaneum, sive asserculum, in quo innixi et fixi fuerint Christi pedes. Verum in cruce delicatior hæc fabrica videtur, ait Lipsius de Cruce; nec Christus in cruce stetit, sed suspensus pependit, ut patet Actor. 5. 30. Galat. 3. 13. Minus incommode Franciscus Lucas, et alii censent, crucem ad pedes Christi fuisse excavatam, ut calcibus pedum eius in cavo hoc receptis, pedes non incurvi, sed erecti et extensi penderent in cruce.

Porro clavos hos alii tres, alii quatuor fuisse autumant, ut sicut singulæ manus, sic et singuli pedes suum habuerint clavum. S. Birgitta l. 1. Revelat. c. 10. asserit unum pedem alteri superpositum, cruci fuisse affixum duobus clavis, idque sibi revelasse B. Virginem. S. Francisci stigmata quatuor clavos repræsentant, ait Lucas Tudensis l. 2. contra Albigenses c. 11. et ex eo Lucas Waddingus in Annal. Minorum anno Christi 1224. n. 19. Minus probabiliter S. Bernardus serm. de triplici custodia, manus, linguæ et cordis, autumat sex fuisse clavos in manibus et pedibus Christi. Vide ergo Romæ magno animi sensu clavum Christi integrum, in templo S. Crucis in Ierusalem, longum, modice crassum, quadratum, habentem tuber ingeus rotundum, sed cavum in capite, et sensim tendentem in acumen. Latrones quoque cum Christo crucifixi clavis cruci affixi sunt: alioqui enim ex clavis S. Helena dignoscere potuisset crucem Christi a se inventam a crucibus latronum, quod tamen non nisi per miraculum fieri potuit. Christus ergo clavis ferreis malleo adactis, fuit cruci affixus; clavis, inquam, per volam manus (ubi viget tactus, ideoque acris est dolor) adactis, uti habet communis fidelium sensus; itaque passim pictores Christum per volam manus crucifixum pingunt. Favet illud Zachariæ cap. 13. 6. *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?* Quot clavi in cruce? Clavus Christi in templo S. Crucis in Ierusalem Romæ.

Nonnulli tamen censent Christum crucifixum clavis, non per volam manus, sed per carpum adactis. Carpus vocatur brachii extremitas, ubi est pulsus, et ubi brachium iungitur manui. Adactis, inquam, per carpum non directe, sed transversim, ita ut per carpum adigerentur in manum, et clavi extremitas in extremam ma-

nus superficiem desineret, illamque cruci affigeret. Clavi enim valde fuere longi, ut patet ex illo quem Romæ conspicimus. Id ita esse liquet clare, inquit Mellonius, ex sacra sindone, cui involutum fuit corpus Christi a cruce depositum, in quo hæc sacra Christi stigmata manifeste visuntur, quod religiose servatur et colitur Taurini apud Allobroges. Favet illud Psal. 21. *Foderunt manus meas,* etc. Idem exhibent antiquæ picturæ Christi crucifixi. Ita crucifixerunt, inquiunt, Christum, tum ut firmius eum cruci affigerent, tum ut maiori eum dolore afficerent; etenim maior fuit dolor, quo longior clavorum fuit per carpum manumque ductus, ideoque longior plaga et vulnus: et quia in carpo viget tactus, ut patet ex pulsu; et quia hoc vulnus transversum et longum, ex gravitate corporis et brachiorum carpum manumque degravantium, iugiter efficiebatur maius et productius.

Acerbitas crucis Christi. Secundo, acerbitas crucifixionis Christi patet; primo, ex eo quod in ea clavis perfossæ sunt manus et pedes; 1. ubi sensus tactus est acutissimus. Secundo, quod in cru- 2. ce totum corporis pondus ex manibus transfixis pepende- 3. rit. Tertio, quod dolor hic diuturnus sit, adeo ut Christus per tres horas vivus in hoc crucis cruciatu vixerit; hinc crux a cruciando dicta est. Unde mystice applicatur Christo, illud de Ierusalem ad litteram dictum Thren. 1. *O vos omnes qui transitis per viam, attendite et videte, si est* 4. *dolor sicut dolor meus.* Quarto, in cruce distensa fuerunt brachia et membra Christi, adeo ut singula eius ossa numerari possent, iuxta illud: *Foderunt* (q. d. fodiendo fossas fecerunt) *manus meas, et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea,* Psal. 21. Unde S. Catharina Senensis dictitabat maximum dolorem, quem Christus sensit in cruce fuisse in pectore; scilicet in extensione, indeque consequente disiunctione ossium pectoris, idque se experientia didicisse, cum a Christo omnium eius dolorum particeps facta fuit. Et ratio favet: illa enim ossa pectoris data sunt ad defensionem cordis, et inde fit immanis dolor. Ita habet eius vita lib. 2. c. 29. scripta per Ambrosium Catharinum. Oret quis extensis brachiis per duo vel tria *Miserere,* et sentiet quantus sit hic dolor. Notat Genebrardus in Ps. 21. 20. pro *dinumerarunt,* Hebr. esse אספר *asapper,* id est, *dinumerabo,* id est, dinumerare possim ego, æque ac quivis alius me inspiciens; ideoque Nostrum vertere *dinumeraverunt,* id est, dinumerare potuerunt: quia Christus, inquit, ac distensione et distractione artuum tantum cruciatum sentiebat, ut ipsi non vacaret ossa sua dinumerare.

Quis summus dolor Christi?

Crucifixionis Christi circumstantiæ. Tertio, Christus cum spinea corona fuit crucifixus, uti iam dixi. Rursum inter duos latrones, quasi eorum princeps. Item nudus more Roman. Imo multi Doctores cum S. Ambrosio, et S. Bonaventura docent, ne verenda quidem habuisse tecta et velata; licet id putet Abulensis, Dionysius Cartusianus, et Barradius, quod id inhonestum sit coram viris et fœminis; sed magis indecora passus est Christus. Ita Gretserus lib. 1. de Cruce c. 22. et Suarez 3. p. q. 46. art. 8. sect. 4. et Franc. Lucas hic: qui sane Christo summe pudico et verecundo, summus fuit pudor et dolor. Audi S. Ambrosium. l. 10. in c. 23. Lucæ: *Nudus,* ait, *crucem ascendit, nudum ecce video. Talis ergo ascendat qui sæculum vincere parat, ut sæculi adiumenta non quærat. Victus est Adam, qui vestimenta quæsivit: vicit ille, qui vestimenta deposuit, et talis ascendit, quales nos auctore Deo natura formavit. Sed Adam,* inquit D. Taulerus c. 33. Exerc. vitæ Christi, *ob amissam innocentiam tegere se et vestibus operire festinavit: Christus vero nudatus est, eo quod integram et illæsam servarat innocentiæ puritatem, nec ullo ei alio tegmine opus erat.* Hinc Christi exemplum sequi volens S. Franciscus, in morte nudum se in terra prostravit, ut dixi Matth. 5. ad illa: *Beati pauperes spiritu.*

S. Flavia virgo et Martyr nuda suspensa. Hæc cogitans S. Flavia virgo nobilissima et Martyr, sororque S. Placidi Martyris, cum iussu Manuchæ tyranni nuda suspenderetur, ut Christum negaret: *Ego,* inquit, *non tantum nuditatem corporis sustinere parata sum, sed etiam gladium et ignem propter eum, qui pro me denudari, flagellari et crucifigi voluit.* Ita habent acta S. Placidi apud Surium ad diem 5. Octobris.

Quarto, passim censent Christum in cruce humi strata fuisse crucifixum: ita enim fiebat in illis qui crucem suam ferebant, secus est de illis, qui in cruce prius fixa, v. g. in patibulo iam erecto suspendebantur. Humi ergo Christum fuisse cruci affixum censent S. Anselmus, Laurentius Iustinianus, Abulensis, Gretserus, et alii. Alioqui enim, inquiunt, difficilior fuisset Christi crucifixio in cruce alta et erecta. Contrarium tamen, scilicet Christum in cruce erecta fuisse cruci affixum, nimirum ita ut stans in suppedaneo altiore extendens manus, ut facile fuerit illas clavis ad crucem iam in terra firmatam configere, docet Nonnus, cuius verba iam citati, et S. Bonaventura, Lipsius tract. de Cruce, Ioannes Molanus tract. de Imag. et picturis, Toletus, et Ribera in c. 19. S. Ioannis v. 18. ac Birgitta l. 1. Revel. c. 15. ac ibidem Consalvus Durantus, item Daniel Mallonius commentar. in Alphonsi Paleotti librum de Stigmat. S. Sindonis cap. 16. Favet illud Cant. 7. 8. *Ascendam in palmam, et apprehendam fructus eius.* Vide ibi dicta. Nihil in hac quæstione definiunt Salmeron, Suarez, et Lorinus in Psalm. 21. v. 17. nec ego definio.

Cur Christus crucifixus? Causa litteralis. Quæres, cur Christus sit crucifixus potius quam combustus, lapidatus, capite plexus? Resp. Causa litteralis fuit, quod Iudæi ex odio in Christum, ut eius nomen et sectam infamarent et plane abolerent, voluerunt eum morte summe infami plectere. Talis autem est mors crucis. Hac de causa crimen ei imposuerunt, quod affectasset regnum Iudææ, et Cæsari rebellasset: rebelles autem, seditiosi et regnum ambientes iure Romano crucifigebantur, ut qui voluerant cæteris eminere in regno, cæteris eminerent in patibulo. Adde videri Iudæos crucis supplicium Barabbæ, quasi seditioso et latroni famoso debitum, voluisse in Christum transferre. Unde electo ab eis Barabba præ Christo, illico contra Christum clamare cœperunt, *Crucifige eum.* Causa ex parte Dei fuit, quia placuit Deo per stultitiam crucis, salvos facere credentes. Crux enim *Iudæis est scandalum, Gentibus stultitia, ipsis autem vocatis et electis Dei virtus et sapientia,* uti fuse docet Paulus 1. Corinth. 2. Accedit, quod victimæ olim elevabantur, ut significaretur eas offerri Deo, deinde igne cremabantur. Sic Christus, qui totum se expansis brachiis Deo Patri in olocaustum et victimam pro peccatis nostris obtulit, elevatus fuit in cruce, ibique dolore et magis amore hominum assus et tostus: sicut eius typus agnus paschalis, distentus in veru per modum crucis, assabatur.

Causa Dei.

Causa moralis. I. Causæ morales ex parte Christi et hominum fuere variæ. Prima, ut sicut Adam et Eva peccarunt extendendo manus ad lignum vetitum, sic Christus peccatum hoc lueret extendendo manus ad lignum crucis: ita S. August. in Append. de diversis ser. 4. Unde canit Ecclesia: *Per lignum servi facti sumus, et per sanctam crucem liberati sumus.* Et: *Ut unde mors oriebatur, inde vita resurgeret, et qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur.* Et S. Gregorius Nazian. in orat. de seipso ad Arrianos: *Ad vitæ lignum unde excideramus, per ignominiæ lignum revocati sumus.* Et S. Ambrosius in Lucæ cap. 4. *Mors per arborem, vita per crucem.* Imo ipse Christus Cant. 8. *Sub arbore malo suscitavi te. Ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.* Rursum crux est expiatio et remedium concupiscentiæ ex peccato Adæ contractæ, quæ fons et origo est omnium peccatorum: quare exemplo crucis suæ docet nos Christus, concupiscentiam nostram assidue crucifigere et mortificare, si peccata cavere et animam salvare velimus: ita S. Athan. de Incarn. Verbi.

Secunda, ut pendens in aere, inter cælum et terram, II. cælites terrenis reconciliaret. Ita S. Ambr. in Luc. c. 23. *Ut non sibi soli,* inquit, *sed omnibus vinceret, manus in cruce extendit, quo omnia ad se traheret; ut nodo mortis exuta, iugo fidei suspensa, cælestibus ea quæ prius erant terrena, sociaret.* S. Cyprianus, vel quisquis est auctor, tract. de Passione, ait: *Considero opera tua, et admiror te cruci inter damnatos affixum, iam nec tristem nec pa-*

vidum, sed suppliciorum victorem, elevatis manibus triumphantem de Amalec, et quasi sanctificantem de excelso plebem, et elevatum in sublimi, et quasi cælo proximum superioribus inferentem consummati agonis vexillum, et inferioribus erexisse scalam in Patris occursum.

Hinc S. Hieron. hic docet, Christum in cruce per quatuor eius cornua, quasi amplecti totum mundum, eiusque quatuor plagas: *Ipsa species crucis,* inquit, *quid est nisi forma quadrata mundi? Oriens de vertice fulgent, Arcton dextra tenet, Auster in læva consistit, Occidens sub plantis firmatur: unde Apostolus dicit, Ut sciamus quæ sit altitudo, et latitudo, et longitudo, et profundum. Aves quando volant ad æthera, formam crucis assumunt: homo natans per aquas, vel orans, forma crucis visitur: navis per maria, antenna cruci similata sufflatur.* Et S. Gregorius Nazianzenus in Carm. de Virgin.

Quin etiam expandens sacrati corporis artus
In fines orbis, mortale ex finibus orbis
Collegit genus, atque hominem contraxit in unum,
Et mediis magnæ posuit Deitatis in ulnis.

Hoc est quod ait Christus: *Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum,* Ioan. 12. 32.

III. Tertiam dat S. Athanasius de Incarn. Verbi: *Nam si ideo venerat, ut nostra piacula execrationesque portaret, quomodo alia ratione execratio aut piaculum fuisset, nisi execrabilem mortem in se recepisset? Est autem hoc ipsum crux, quemadmodum scriptum est: Execrabilis quicumque in ligno pendet,* Deuter. 21. 23. Galat. 3. 13.

Martyrum omnium tormenta in cruce sensit Christus. Accedit, quod in cruce omnia pœnarum genera concurrunt: quare illa Christus in sua cruce complexus est, ut Martyribus daret exemplum quælibet supplicia perferendi. Crux enim manus pedesque secat ut gladius, corpus distendit ut eculeus, lacerat ut ungula, laniat ut bestiæ, urit cruciatque ut focus, adeoque lento quasi igne hominem assat et necat, etc. Quare Christus omnium Martyrum tormenta sensit, illaque sibi repræsentavit et pro iis afflictus fuit, ut omnibus virtutem illa superandi impetraret: nimirum ut ait B. Laurent. Iustinian. lib. de triumphali Christi agone c. 19. *In Stephano lapidabatur, in Laurentio assabatur, sicque in singulis singula Martyrum cæterorumque iustorum sustinebat tormenta.*

IV. Quartam dat S. August. Append. de diversis ser. 59. *Noluit,* ait, *lapidari, aut etiam gladio percuti, quia videlicet nos semper nobiscum lapides aut ferrum ferre non possumus, quibus defendamur. Elegit vero crucem quæ levi motu manus exprimitur, qua et contra inimici versutias muniamur.* Hoc est quod ait Paulus Galat. 3. *Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Scriptum est enim: Maledictus omnis qui pendet in ligno, ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu.*

V. Quintam assignat S. Anselmus in epist. ad Philip. c. 2. *Tam pessimam,* inquit, *mortem salvator elegit, ut omnem mortem occideret.* Et ut ait S. Augustinus Ps. 140. *Ut discipuli eius mortem non modo non timerent, sed nec genus mortis horrescerent.* Idem S. Augustinus lib. de agone Christiano cap. 11. *Nolite,* ait, *timere contumelias, et cruces, et mortem, quia si nocerent homini, non ea pateretur homo, quem suscepit filius Dei.* Sic et S. Thom. 3. p. q. 48. art. 4.

VI. Sextam dat S. Athanasius de Incarn. Verbi: *Dominus venit,* inquit, *ut diabolum præcipitaret, aeremque purificaret, et viam ad cælum nobis inveniret.* Ergo debuit in aere crucifigi. Eamdem rationem dat S. Chrysostomus homil. de Cruce et latrone. Plures alias causas congerit S. Thomas 3. p. q. 40. art. 4. Iacobus Bosius lib. 1. de Cruce triumphante cap. 10. et Gretserus lib. 1. de Cruce cap. 41. et 42. Denique D. Basilius homil. de humilit. *Diabolus,* inquit, *in eo crucifixus est, quem se crucifixurum; et in eo mortuus, quem morte se extincturum speraverat.* Accedit D. Leo serm. 10. de Passione: *Clavi,* inquit, *Christi perpetuis diabolum fixere vulneribus, et sanctorum pœna membrorum, inimicarum fuit interfectio potestatum.*

A Porro in cruce verum fuit illud Psalm. 95. iuxta Sept. olim lectum: *Regnavit a ligno Deus,* quia ut ait S. Ambrosius in c. 23. Lucæ: *Licet in cruce erat Dominus Iesus, supra crucem tamen regis maiestate radiabat.* Et ut ait S. Augustinus, *Christus domuit orbem non ferro, sed ligno.* Crux ergo fuit currus triumphalis Christi, in quo ipse de diabolo, peccato, morte et inferno triumphavit. Hinc S. Ambros. lib. 10. in Lucæ cap. 23. crucem vocat *currum triumphatoris, et triumphale patibulum.*

Crux Christi ex quo ligno? Hinc et crux dicitur compacta fuisse ex cupresso, cedro, palma, olea. Unde carmen:

Ligna crucis palma, cedrus, cupressus, oliva.

Quod citat Glossa in Clem. 1. de summa Trinitate. Et, *Corpus tenet alta cupressus.* Et, *Pars est oliva suprema.* Vide nostrum Gretserum lib. 1. de Cruce cap. 5. ex S. Chrysost. In cruce enim Christus quasi cedrus exaltatus fuit, quasi cupressus comata pulchruit, quasi oliva gratiæ oleum fudit, quasi palma victrix de morte triumphavit. Quocirca S. Cyprianus vel quisquis est auctor tract.
B de Passione ait: *Ascendisti Domine palmam: quia illud crucis tuæ lignum portendebat triumphum de diabolo, vel de principatibus et potestatibus et nequitiis spiritualibus victoriam, erantque in manibus tuis duo cornua, in quibus erat fortitudo tua abscondita, et imperium tuum super humerum tuum: tu ipse patibuli tui baiulus, hærebas ligno quod tuleras, evectionis et passionis anxietates sustinens et labores. Consideravi opera tua et expavi.*

Denique Deus voluit crucem Christi esse primo, pretium redemptionis nostræ: secundo, librum sapientiæ divinæ: tertio, speculum omnis virtutis et perfectionis. Librum sapientiæ Dei dico, quia in crucis atrocitate Christus primo, ostendit summum in homines amorem, utpote pro quibus tam atrociter et ignominiose crucifixus sit. (Crux est liber sapientiæ. 1.) Secundo, gravitatem peccati mortalis; utpote quod non nisi morte crucis ex iusto Dei decreto expiari potuerit. 2. Tertio, acerbitatem pœnarum gehennæ. Si enim Deus castigavit adeo peccatum alienum in Christo Filio suo, quo- 3.
C modo castigabit peccata propria in ipsis vilissimis peccatoribus in igne gehennæ? *Nam si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Quarto, quanti facienda sit anima hominis cuiuslibet, utpote cuius pretium fuit vita Christi, quo ipse eam appretiavit et redemit; quantoque studio animarum salus procuranda sit, ne sanguis Christi pro illis inaniter sit effusus, et quasi perditus. Quinto, quanta sit futura felicitas Beatorum in cælo, utpote quæ empta sit tot tormentis a Christo in Cruce. Iure ergo S. August. tract. 119. in Ioannem: *Lignum,* inquit, *in quo fixa erant membra patientis, etiam cathedra fuit magistri docentis.* (4. 5.)

Et speculum virtutum omnium. Crux quoque est speculum omnis virtutis et perfectionis, quia Christus in cruce ostendit apicem et culmen summæ humilitatis, paupertatis, patientiæ, fortitudinis, constantiæ, mortificationis, obedientiæ, charitatis, cæterarumque virtutum omnium. *Inspice ergo, o Christiane, et fac secundum exemplar, quod tibi in monte* Calvariæ
D *monstratum est,* Exodi 25. 40. Hoc est quod ait Apostolus Ephes. 2. *in charitate radicati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum, scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi.* Vide ibi dicta. Quocirca Martyres meditatione crucis Christi animabant se ad cruces quaslibet. Ita S. Felicula virgo et Martyr S. Petronillæ collactanea, cum in eculeo torqueretur, exultans dicebat: *En Christum sponsum video, qui pro me tanta sustinuit.* (Exempla S. Feliculæ.) S. Ignatius epist. ad Romanos: *Amor meus crucifixus est.* (S. Ignatii Martyris.) Ss. Marcus et Macellianus fratres et Martyres crucifixi: *Nunquam,* inquiebant, *tam iucunde epulati sumus, quam libenter hæc Christi causa perferimus, in cuius amore nunc fixi esse cœpimus. Utinam nos tam diu pati sinat, quamdiu corruptibili hoc corpore vestiti erimus.* (Ss. Marci, et Marcelliani.) Ita crux Christi quasi mel dulcorat cruces Sanctorum. Ss. Savinus et Cyprianus Martyres Brixiani super rotas extensi et dilacerati, gratias agentes Deo canebant: *Quam dulcis est dilectio tua Domine?* (Ss. Savini, et Cypriani.) S. Hesteria Bergomas virgo et Mar- (S. Hesteriæ.)

tyr: *En, inquit, cervix mea præsto est, in hanc sævite: hanc pro Christi Domini mei fide libenti animo trado.* Ss. Eusebius, Pontianus, Vincentius et Peregrinus Martyres sub Commodo Imperatore cum in eculeo quasi in cruce distenti, nervis et fustibus cæderentur, insultabant tortoribus: *Nolite remittere: ante enim vobis tempus, quam nobis animus pro Christo patiendi deficiet.* Cumque Vitellius præses tantam in tormentis lætitiam magiæ tribueret, S. Vincentius respondit: *Non gaudemus nisi in Domino Iesu Christo.* Hæc omnia recenset Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ. Sic hoc sæculo Christiani pro fide Christi in Iapone crucifixi exultabant, quod similes essent Christo crucifixo, et crucem cruci rependerent. S. Franciscus beatum se æstimabat, quod per impressa cælitus sibi quinque vulnerum Christi stigmata, conformis esset Christo crucifixo. Gaudeant et Religiosi, quod per tria vota quasi per tres clavos Christi amore susceptos, cum eo crucifigantur: qua de re vide elegantem et piam orationem Abbatis Pafnufii apud Cassian. l. 4. de instit. renunt. cap. 34. et seq. ac Hieron. Platum l. 2. de bono status Religiosi, c. 11. Denique pie, vere, et pathetice Franciscus de Sales nuper Episcop. Genevensis:

Aut amor, aut furor est, qui te bone Christe peremit;
Est amor, et furor est; hic meus, ille tuus.

Ss. Eusebii, Pontiani, Vincentii et Peregrini. — Martyrum Iaponensium, et S. Francisci.

Quæres secundo, quo tempore Christus sit crucifixus? Resp. Christus die 25. Martii in utero Virginis conceptus est, et post 33. annos eodem die crucifixus est in æquinoctio verno, natus vero est die 25. Decembris in solstitio hyberno. Unde et Ecclesia in Martyrologio die 25. Martii recolit memoriam S. Dysmæ Latronis, qui cum Christo crucifixus ab eo conversus audivit: *Hodie mecum eris in paradiso.* Idem docet S. Augustinus l. 18. Civit. cap. ult. S. Chrysostomus, Tertullianus, D. Thomas, S. Antonius, Platina et Usuardus, quos citat et sequitur Suarez 3. part. disp. 40. sect. 5. in fine. Hi omnes docent Christum passum die 25. Martii, ita ut illo die præcise expleverit 34. annos a conceptione et incarnatione sua. Hinc L. Dexter in Chronico ad annum Christi 34. *Christus Dominus,* inquit, *in crucem actus octavo Calend. Aprilis* (hoc est die 25. Martii) *invidia Iudæorum crucifixus, pro salute totius generis humani libenter mortem oppetit.* Hinc rursum in appendice ad Adonis Martyrol. quam edidit noster Heribertus Rosweydus, ad diem 25. Martii sic legimus: *Ierosolymæ Dominus noster Iesus Christus crucifixus est, et in eadem civitate passio S. Iacobi Apostoli, sicut in Actibus Apostolorum legitur. Eodem die immolatio Isaac, et transitus filiorum Israel per mare rubrum:* quorum utrumque fuit typus Christi in cruce pro nobis immolati: *Et victoria Michaelis Archangeli contra draconem.* Unde inferas, eodem die creatum esse a Deo mundum: nam simul cum eo creati sunt Angeli, qui mox a creatione cœperunt duellare.

Christus crucifixus die 25. Martii.

Resp. secundo, Christus die 25. Martii crucifixus est in meridie. S. Ioannes enim ait cap. 19. 14. *Erat hora quasi sexta,* scilicet ab ortu solis, quæ est in meridie. Dices, Marcus c. 15. 25. ait: *Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum.* Resp. Erat hora tertia non incipiens, sed finiens: finis autem horæ tertiæ erat initium sextæ: hæ enim horæ olim apud Iudæos et Romanos ternas modernas continebant. Non aliud velle Marcum patet c. 15. 33. dum ait: *Et facta hora sexta tenebræ factæ sunt super totam terram.* Hæ enim tenebræ cœperunt cum crucifixione Christi, uti patebit v. 45. Causam sive congruentiam dat Theophylactus: *Sexta die, inquit, homo est conditus, qui et sexta hora de ligno comedit: qua igitur hora Dominus hominem condidit, eadem et lapsum curavit. Sexta die et sexta hora cruci affixus est.* Similiter inter Latinos Beda Marcum enarrans: *Rationis, ait, imo divinæ pietatis ordo poscebat, ut qua hora primus Adam peccando mortem huic mundo invexerat, eadem hora secundus Adam mortem moriendo destrueret.* Meridie enim Adam cibum vetitum gustarat, Gen. 3. v. 8.

Porro eadem die creatum esse Adam, scilicet in æquinoctio verno, et eadem hora comedisse pomum vetitum, a qua Christus in cruce moriens culpam expiavit, et eum quasi recreavit, multi censent, inter quos Tertullianus lib. 1. Carmin. contra Marcion. ita canit:

Ea die creat est Adam.

Qua die, quove loco cecidit clarissimus Adam,
Hac eadem redeunte die volventibus annis,
In stadio ligni fortis congressus Athleta,
Extenditque manus pœnam pro laude secutus,
Devicit mortem, etc.

Quod vero attinet ad horam, ita docuit Procopius in cap. 3. Gen. *Christus,* inquit, *amaram passionem passus est ipsis horis, quibus Adam edit; scilicet ab hora sexta ad horam nonam. Adamus enim hora sexta comedit: est enim ea hora quasi certa regula hominibus constituta, ut cibum capiant.*

Nota, Christum ita fuisse crucifixum, ut facie a Ierosolymis aversa (quasi qui eius hostis, indignus esset eam intueri, sed revera quasi impios Iudæos reprobaturus, et Gentes electurus) Occidentem, puta Italiam et Romam spectaret. Inde Christiani ex Apostolorum institutione orant ad Orientem, quasi Christi crucifixi faciem intuentes: hinc et templa eorum respiciunt Orientem, in quibus imago Christi crucifixi Occidentem prospicit, quam qui adspiciunt et adorant necessario Orientem spectant. Ita Damascenus lib. 4. de fide cap. 13. S. Hieron. Beda, Germanus, Sedulius, Adrichom. et alii, quos citat et sequitur Alphonsus Paleottus de Christi stigmatibus cap. 20. p. 278. n. 27. Hoc est quod Iudæis prædixit Ierem. cap. 18. 17. *Dorsum, et non faciem ostendam eis, in die perditionis eorum.* Et David Psalm. 65. 7. *Oculi eius super gentes respiciunt.*

Facie versa ad Occidentem, cur? — Hinc Christiani orant ad Orientem.

Porro modum crucifixionis, sibi in monte Calvariæ oranti a Christo revelatum, scribit S. Birgitta lib. 7. Revel. cap. 15. ubi sic ait: *Non coactus, sed statim voluntarie extendit brachium suum, et aperta sua dextera manu, posuit eam in cruce, quam illi sævi tortores immaniter crucifixerunt, perforantes eam clavo per illam partem qua os solidius erat; tunc etiam trahentes cum fune vehementer manum eius sinistram, cruci affixerunt eam simili modo. Deinde extenso corpore ultra modum, iunctos pedes affixerunt in cruce duobus clavis, et in tantum extenderunt illa gloriosa membra in cruce vehementer, quod quasi omnes venæ et nervi eius rumpebantur.* Eadem lib. 1. Revel. cap. 10. Christi in cruce figuram et livores ex revelatione B. Virginis ita describit: *Tunc oculi eius apparuerunt semimortui, maxillæ eius submersæ et vultus lugubris, os eius apertum et lingua sanguinolenta, venter dorso inhærens consumpto humore, quasi non haberet viscera. Omne corpus pallidum et languidum, ex fluxu et egressione sanguinis. Manus et pedes eius rigidissime extenti erant, et iuxta formam crucis cruci attracti et conformati. Barba et crines ex toto respersi sanguine. Itaque cum filius meus sic laceratus et lividus staret, solum cor recens erat, quia optimæ et fortissimæ naturæ erat.* Et lib. 4. cap. 70. *Tunc color mortis in partibus, quibus præ sanguine aspici potuit, accessit, dentibus maxillæ inhæserunt. Costæ vero attenuatæ dinumerari poterant. Venter autem consumptis humoribus dorso applicatur. et iam naribus attenuatis, cum cor prope scissionem esset, totum corpus eius contremuit, et tunc barba eius super pectus eius cecidit.*

Modus crucifixionis Christi S. Birgittæ revelatus.

Denique Lactant. lib. 4. cap. 26. *Quoniam,* inquit, *qui in patibulo suspenditur, et conspicuus est omnibus, et cæteris altior, crux potius electa est, quæ significaret illum tam conspicuum, tamque sublimem futurum, ut ad eum cognoscendum pariter et colendum, cunctæ nationes ex omni orbe concurrerent,* etc. *Extendit ergo in passione manus suas, orbemque dimensus est, ut iam tunc ostenderet ab ortu solis usque ad occasum, magnum populum ex omnibus linguis et tribubus congregatum, sub alas suas esse venturum, signumque illud maximum atque sublime frontibus suis suscepturum.* Iam cætera quæ ad crucem spectant, scilicet crucis figuras, oracula, usum, gloriam, adorationem, virtutem, miracula et imitationem, vide apud Gretserum lib. 1. de cruce cap. 39. et seq. ac S. Thomam 3. p. q. 46. et ibi Suarez de cruce morali, id est, de tribu-

lationum omnium tolerantia, cuique Christiano in omni afflictione patienter, hilariter et fortiter exhibenda, vide Gretserum lib. 4. de cruce, qui totus est de hac re.

Crucis elogia.

Tropolog. fructus et elogia crucis ita recenset S. Chrysostomus homil. de cruce sub finem tom. 3. *Crux spes Christianorum. Crux resurrectio mortuorum. Crux cæcorum dux. Crux desperatorum via. Crux claudorum baculus. Crux consolatio pauperum. Crux refrænatio divitum. Crux destructio superborum. Crux male viventium pœna. Crux adversus dæmones triumphus. Crux devictio diaboli. Crux adolescentum pædagogus. Crux sustentatio inopum. Crux spes desperatorum. Crux navigantium gubernator. Crux periclitantium portus. Crux obsessorum murus. Crux pater orphanorum. Crux defensor viduarum. Crux iustorum consiliarius. Crux tribulatorum requies. Crux parvulorum custos. Crux virorum caput. Crux senum finis.* Plura deinde conglomerans, sic prosequitur: *Crux lumen in tenebris sedentium. Crux regum magnificentia. Crux scutum perpetuum. Crux insensatorum sapientia. Crux libertas servorum. Crux Imperatorum philosophia. Crux lex impiorum. Crux Prophetarum præconium. Crux annuntiatio Apostolorum. Crux Martyrum gloriatio. Crux monachorum abstinentia. Crux virginum castitas. Crux gaudium sacerdotum. Crux Ecclesiæ fundamentum. Crux orbis terræ cautela. Crux templorum destructio. Crux idolorum repulsio. Crux scandalum Iudæorum. Crux perditio impiorum. Crux invalidorum virtus. Crux ægrotantium medicus. Crux emundatio leprosorum. Crux paralyticorum requies. Crux esurientium panis. Crux sitientium fons. Crux nudorum protectio.* Similia habet S. Ephrem serm. de S. Cruce, et Damasc. lib. 4. de fide c. 12.

Affectus septem e Christo crucifixo.

Ex dictis collige varios pios affectus, sed maxime septem fideli in lectione, inspectione, et meditatione Christi crucifixi, excitandos esse: primus est compassio: secundus compunctio: tertius gratiarum actio: quartus imitatio: quintus spes: sextus admiratio: septimus amor et charitas.

Primum Christi verbum in cruce

Intexendum hic ex Luca cap. 23. 34. Iesum illico ut fuit crucifixus, orasse Patrem pro Iudæis et militibus eum crucifigentibus, dicendo: *Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt;* hoc enim ante divisionem vestium eius contigisse patet ex Luca. Hoc primum est verbum inter septem memorabilia, quæ Christus in cruce edidit, quo post tot tantosque dolores, iniurias, illusiones, quasi eorum oblitus, et de salute torquentium se sollicitus, ex pectore ceu ex fornace, ardore charitatis æstuante, vocem hanc igneam in cælum eiaculatur, postulans iis ignosci. Atque exauditus est pro sua reverentia. Nam multi ex iis in Pentecoste ad prædicationem Petri pœnitentes, ad Christum conversi sunt, ut patet Actor. 2. Docuit nos Christus pro persecutoribus orare, malefacientibus benefacere, itaque vincere in bono malum. Christum imitatus S. Stephanus, cum lapidaretur flexis genibus orabat: *Domine ne statuas illis hoc peccatum, et cum hoc dixisset,* quasi cygnus cygnæa voce emissa *obdormivit in Domino.*

Non enim sciunt quid faciunt, quia nesciunt me esse Christum Filium Dei; quod si scirent, utique non me crucifigerent, nec auderent committere hoc immane sacrilegium et deicidium. Nesciunt me esse Salvatorem mundi et suum, nesciunt me mori pro ipsorum salute. Ita *de impietate et malitia Iudæorum suavitas pietasque Christi triumphat,* ait S. Cyprianus tract. de Passione Christi.

Emblema dilectionis inimicorum.

Hieroglyphicum dilectionis inimicorum est silex, hoc lemmate: *Silex ex quo ignis excutitur, non sine ictu.* Silex enim lapis durus est, ex quo ignis excuti solet: et sic nuncupatur, vel quod ignis ex eo saliat, vel quod silentem intra se ignem habeat, qui attritu excitatur; quare a vulgo lapis vivus, ad illorum lapidum differentiam, qui mortui dicuntur, nuncupari solet. Silex hic est Christus, qui est lapis angularis. Christus enim latentem in se divinitatis ignem et charitatem immensam effudit in cruce, at non sine ictu, dum ictus a crucifixoribus, pro iis ardenter oravit. Ipse enim olim dixerat: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur?* Lucæ 12. Christum imitetur Christianus, ac se faciat silicem ignitum, et alios ignientem, et dum iniuriæ alicuius, ceu ferri et chalybis, ictu feritur, scintillas amoris divini in ferientes eiaculetur, uti fecit Christus.

Divisio vestimentorum Christi.

Diviserunt vestimenta eius, sortem mittentes.) Fusius hoc enarrat Ioannes cap. 19. v. 23. dicens: *Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius (et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem) et tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad invicem: Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit.* Ubi S. Cyrillus: *Vestes damnatorum,* ait, *quasi hæreditatis lege ad se pertinentes sibi vendicant,* quasi mercedem suæ operæ in crucifigendo. Porro S. Chrysostomus: *Vestes,* ait, *inter se partiuntur, quod in condemnatis vilibus et abiectis fieri solet, ac omnino destitutis.* Et mox: *Partiuntur ea vestimenta, per quæ miracula facta sunt, sed tunc nihil efficiebant, Christo ineffabilem eorum virtutem cohibente.* Fuit hæc insignis Christo ignominia et afflictio, quod coram se videret insolenter vestes suas a militibus lacerari, et alea iacta sorte dividi. Sed nimirum voluit in extrema paupertate, nuditate, et opprobrio mori, patique pro nobis, ac non tantum vestes, sed et corpus vitamque exuere, ut ignominiam nuditatis Adæ et nostræ tegeret, vestiretque sua ignominia, eaque restitueret nobis vestes immortalitatis, *ut nos indueret vitam et immortalitatem,* ait S. Athanas. serm. de Cruce.

Tunica inconsutilis qualis?

Tropologice, voluit nos docere, ut nudemur rebus supervacuis huius mundi.

Nota primo: Christus habuit tunicam inconsutilem, quæ, ut ait Ioannes, *desuper;* Græce εκ των ανωθεν, id est, ex summo, contexta erat per totum; hoc est, tota textilis erat, sine sutura, quam idcirco, ait Euthymius, verisimile est fuisse quasi subuculam loco camisiæ proxime corpori adhærentem. Additque veterum opinionem (quam ipse approbat) esse, eamdem a matre B. Virgine Christo puero factam, textamque fuisse. Unde consequens videtur tunicam hanc cum Christo crescente crevisse, uti crevere vestes Hebræorum per 40. annos peregrinantium in deserto. Tunica hæc inconsutilis hodie Treviris religiose asservatur et visitur.

Treviris servatur.

Symbolice S. Athanasius serm. de Cruce: fuit hæc tunica inconsutilis; *quo vel hinc,* inquit, *credere possent Iudæi, quis esset et unde esset, qui hæc induit, quod Verbum erat, non a terra, sed e cælis veniens; quodque non divisibile, sed indivisibile Verbum est Patris, quodque factus homo non habuit corpus ex viro fœminaque contextum, sed ex virgine sola, contextum spiritus gratia.* Et mox: *Neque enim hoc illorum, sed Servatoris in cruce pendentis factum erat. Suspensus enim ut homo, principatus persequebatur, ipsum diabolum comprehendit, ac milites terruit ne scinderent tunicam, ut hac manente, maneret, et quæ paulo post facta est adversus Iudæos redargutio; quoniam velum quidem scisssum est, tunica vero Servatoris ne a militibus quidem scissa est, sed mansit integra. Manet enim Evangelium semper integrum, cum interim dissipentur umbræ.*

Tres Christi vestes quales?

Nota secundo: milites sciderunt alias Christi vestes, easque diviserunt in quatuor partes pro quatuor militibus Christum crucifigentibus, rursumque sortiti sunt *quis quid tolleret,* ut ait Marcus. Quæ et quot fuerint hæ Christi vestes, incertum est. Probabile est quod ait Euthymius tres fuisse; scilicet primam tunicam inconsutilem, quæ intima fuit instar indusii; secundam tunicam illi iniectam similem illi Ecclesiasticorum, quam Itali aliique *sottanam* vocant; tertiam tunicam extimam, quæ exterius corpus tegebat et ornabat instar pallii. Nam thoracis, femoralium, tibialium non erat usus apud Iudæos, uti nec modo est apud multos Orientales.

Symbolice, S. Athanasius sermon. de Cruce: *Milites,* inquit, *vestes Christi dividunt in quatuor partes, eo quod pro peccatis mundi quadrifariam divisi, ad exortum, occasum, septemtrionem ac meridiem, gestabat illa: quibus indutum cum videret eum Ioannes ait: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.*

Vers. 36. Et sedentes servabant eum.) Græca addunt ἐκεῖ, id est, *illic,* scilicet in cruce pendentem in monte Calvariæ, q. d. Milites cum Iudæis servabant Iesum, ne quis e discipulis vel fautoribus eum e cruce deponeret, vel ne ipse per miraculum e cruce descenderet. Verum Dei consilio id alio fine fiebat, quem ipsi ignorabant. Nam ut ait S. Hieronymus: *Diligentia militum et sacerdotum nobis profuit, ut maior et apertior resurgentis virtus appareat.* Milites enim et Iudæi viderunt eum in cruce morientem: quare cum postea redivivus multis apparuerit, necesse est ut fateantur, eum vi divina a morte resurrexisse.

Vers. 37. Luc. 23. 38. Marc. 15. 26. Ioan. 19. v. 19. Titulus crucis Christi. Et imposuerunt super caput eius causam (Syrus, *occasionem mortis ipsius*) ipsius scriptam: Hic est rex Iudæorum.) *Imposuerunt tabellam* ut vertit Arabicus, in qua inscripta erat causa et culpa crucifixionis ipsius; scilicet quod esset rex Iudæorum, id est, quod affectasset regnum Iudææ, ideoque rebellasset Tiberio Cæsari. Unde pontifices suggesserunt Pilato, ut ait Ioannes cap. 10. *Noli scribere Rex Iudæorum, sed quia ipse dixit: Rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi,* id est, quod scripsi, recte et conformiter scripsi, nolo id mutare vel revocare. Intendebat Pilatus idem significare quod suggerebant pontifices, sed Deo manum eius dirigente aliter alioque sensu, eoque vero scripsit: *Hic est rex Iudæorum,* id est, hic est Messias sive Christus. Unde Syrus vertit: *Hic est rex ille Iudæorum: ille* scilicet per antonomasiam, puta rex Messias; Arabicus: *Hic est Iesus rex Iudæorum,* q. d. Hic Iesus crucifigitur, quia ipse est Messias mundi Salvator, qui ex Dei decreto crucifigi et mori debet, ut humani generis peccata luat et expiet, hominesque Deo reconciliet et salvet. Quare hic titulus fuit Christo summi honoris elogium. Ostendit enim eius non tantum innocentiam, sed et dignitatem, quod scilicet ipse esset Christus mundi Redemptor: quare Iudæos quasi Christicidas confundit, et confundet ac condemnabit in æternum, quod ipsi Pilatum coegerint ut crucifigeret Christum, qui erat ipsorum Messias ad hoc a Deo missus, ut ipsos salvaret. Hoc ergo eis Pilatus titulo ipso exprobrat, itaque de eorum pervicacia et importunitate se vindicat, traducens et infamans illos quasi christicidas per totum orbem: sat enim sciebat Pilatus Iesum esse Messiam, hic enim vocabatur ab omnibus illo ævo *rex Iudæorum,* ab omnibus desideratus et expectatus. Unde Origenes: Hic titulus *caput Iesu,* inquit, *instar coronæ exornat.* Et Beda urgens τὸ *super caput eius: Apte,* inquit, *quia licet in cruce pro nobis hominis infirmitate dolebat, super crucem tamen regis maiestate fulgebat.* Hoc enim titulo significabatur Iesum esse Messiam, et iam incipere regnare a ligno super Iudæos, id est confitentes, puta Christum per fidem. Unde Pilatus eum ad petitionem Iudæorum mutare noluit; quo mystice significabatur, quod Iudæis incredulis in sua contra Christum perfidia obstinate permanentibus, Gentiles (qualis erat Pilatus) Christum quasi regem et salvatorem suum agnoscerent et colerent.

(Titulus fuit elogium Christi.)

Damnatis ad mortem solebat præfigi titulus. Nota primo: solebat titulus damnatis ad mortem more Romano præfigi, qui crimen et causam mortis indicaret. Sic S. Attalo Martyri hunc titulum præfixerunt: *Hic est Attalus Christianus,* teste Eusebio lib. 5. sub initium. Sic hic Christo præfixerunt: *Hic est rex Iudæorum,* hoc est, hic est Messias, sive Christus. Unde rursus colligitur, crucem Christi non fuisse commissam, quæ habet formam litteræ Græcæ T, qualis est crux S. Antonii, sed immissam sive quadrangulam, ita ut sursum una quartaque crucis pars emineret, in qua titulus affigi posset.

Nota secundo: nemo Evangelistarum titulum crucis Christi integre pleneque exprimit, sed ex omnibus inter se collatis colligitur fuisse hunc: *Iesus Nazarenus rex Iudæorum.* Franc. Lucas ait, Syra lingua, sed charactere Hebræo ita scriptum fuisse: ישוע נצריא מלכא דיהודיא *Iesciua Natseraia malca dihudaie,* uti habet Syrus, Ioannis 19. 19. Maldonatus vero et alii censent hunc fuisse: *Hic est Iesus Nazarenus* (ut habet Matthæus et Marcus) *rex Iudæorum.* Communiter tamen Gretserus, Bosius, Pagnin. et alii omittunt τὸ *hic est,* quia hoc satis significa-

A tur inscriptione crucifixo affixa.

Titulus Romæ in basilica S. Crucis in Ierusalem. Extat titulus hic Romæ in basilica S. Crucis in Ierusalem, ubi sæpius eum vidi et veneratus sum, sed imperfectus et dimidiatus. In eo enim nil extat nisi τὸ *Nazarenus* scriptum litteris Græcis et Latinis, scriptum inquam retrogrado ordine, incipiendo a latere dextro et pergendo ad sinistrum, uti scribunt Hebræi. Titulus enim hic, ut ait Ioannes, scriptus fuit Hebraice, Græce et Latine, sed ita ut Hebræa scriptura, utpote in Iudæa apud Hebræos scripta, primum et summum in titulo locum obtineret, secundum Græca, tertium Latina: qua de causa, cum in titulo hoc Hebræa scripta fuerit more illius linguæ retrograde, hinc pariter simili modo scriptæ fuerunt Græca et Latina. Porro Hebrææ litteræ in titulo, ita vetustate exesæ sunt, ut apices dumtaxat nonnulli appareant, nulla vero littera integra plenaque cernatur, quæ dignosci possit, uti patet in effigie, qua titulum hunc exacte expingit Iacobus Bosius lib. 1. de Cruce triumphante, cap. 11.

B Tunc crucifixi sunt (*aculeis et clavis similibus,* ait Nonnus in Ioannis 19. v. 19.) cum eo duo latrones: unus a dextris, et unus a sinistris.) Latronum enim supplicium erat crux, ut Christus inter eos medius videretur esse latronum choragus et princeps. Hoc significare volebant Iudæi, itaque Christum infamare; sed Deus eorum technas evertit et invertit. Nam ut ait S. Chrysost. *Voluit dæmon rem ipsam tegere, non tamen valuit. Crucifixi sunt tres, claruit unus Iesus, ut intelligas eius virtute omnia provenisse, atque tribus crucifixis miracula patuerunt, nemo tamen ullum alteri latronum attribuit, sed soli Iesu. Ita diaboli insidiæ irritæ factæ sunt, et in eius caput omni modo irruerunt; nam ex duobus unus salvus factus est. Non solum igitur crucifixi gloriam non offendit, sed non parum auxit; neque enim minus fuit in cruce latronem converti, et paradisum intrare, quam petras collidi.* Vers. 38. Luc. 23. 33. Marc. 15. 27. Ioan. 19. v. 18. Crucifixi cum Christo duo latrones.

Symbolice, Christus in medio latronum, quorum unus pœnitens salvatus est a Christo, alter damnatus, repræ-

C sentat formam extremi iudicii, in quo Christus Iudex electos qui a dextris erunt, glorificabit, improbos vero, qui a sinistris erunt, damnabit ad tartara. Ita S. Ambrosius in cap. 23. Lucæ et S. Augustinus tract. 31. in Ioannem, quem audi: *Ipsa crux si attendas tribunal fuit: in medio enim iudice constituto, unus qui credidit, liberatus: alius qui insultavit, damnatus est: iam significabat quod facturus est de vivis et mortuis, alios positurus ad dextram, alios vero ad sinistram.*

Præterеuntes autem blasphemabant eum moventes capita sua.) Hoc est maledicebant, conviciabantur et exprobrabant Christo crucis culpam et pœnam, ac movendo caput insultabant et subsannabant. Hæc autem maledicta, convicia et probra hoc loco proprie dictæ erant blasphemiæ, quia iaciebantur in Filium Dei et Sanctum Sanctorum, iuxta illud Isaiæ c. 1. 4. *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis: dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt Sanctum Israel.* Et illud Vers. 39. Marc 15. 29. Prætereuntes blasphemant Christum in cruce.

D Davidis Psal. 21. 8. *Omnes videntes me deriserunt me: locuti sunt labiis, et moverunt caput.* Ingens fuit tormentum Christo crucifigi, sed maius tormentum fuit crucifixo illudi et subsannari. Unde Eccles. c. 7. 12. monet: *Ne irrideas hominem in amaritudine animæ.* Unde et queritur Christus Psalm. 68. 23. *Quem tu percussisti, persecuti sunt; et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Et Psalm. 21. *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens.* Magna ergo fuit hæc Iudæorum in Christum sævitia et barbaries.

Et dicentes: Vah qui destruis templum Dei (Syrus, *destructor templi;* Arabicus, *o destruens templum, et ædificans illud*) et in triduo illud reædificas: salva temetipsum: si Filius Dei es, descende de cruce.) *Vah* iam non est in Græco, quod alias Græce dicitur οὐαί, Hebr. האח *heach* (ut habet Evangelium Hebraic. S. Matthæi, quod iam circumfertur) sed subintelligitur. *Vah* est interiectio irridentis, obiurgantis, insultantis, exprobrantis et detestantis; qualis apud Flandros est *phi,* Vers. 40. Marc 15. v. 23.30.

q. d. Phi, phi, pudeat te Iesu crucifixe, quod arroganter et irreligiose iactaveris te templum Dei destructurum, et tertio die illud reædificaturum; ostende nunc te id facere posse, liberando te a cruce. Si enim hoc tam modicum facere non potes, quomodo illud in templo, quod tam magnum est et vastum, efficere poteris?

Vers. 41. Luc. 23. 35. Marc. 15. v. 31. 32. SIMILITER ET PRINCIPES SACERDOTUM ILLUDENTES CUM SCRIBIS ET SENIORIBUS DICEBANT: ALIOS SALVOS FECIT, SEIPSUM NON POTEST SALVUM FACERE: SI REX ISRAEL (Messias) EST, DESCENDAT NUNC DE CRUCE, ET CREDI-

Vers. 42. MUS EI.) Virulentiores in Christum sunt Pontifices et Scribæ, quam populus: nam subsannant eius miracula, quibus alios sanos fecit, q. d. Miracula ista non fuere facta ope Dei, sed Beelzebub, sive diaboli; aut certe non realia, sed phantastica fuere, ait Euthym. et Theophyl. quia si Dei ope facta essent, Deus utique illum ipsum iam in summa afflictione constitutum salvaret, et a cruce liberaret; quod cum non faciat, signum est eum non esse ex Deo, sed esse impostorem et pseudoprophetam. *Volebant enim, ut tamquam seductor, arrogans et iactabundus, et in conspectu omnium vituperatus decederet,* ait Chrysost. ut ita plane eius nomen et sectam obtererent, ne quis discipulorum eius doctrinam deinceps sequeretur, eumque ut Messiam coleret ac prædicaret, hoc est volebant Christianorum gentem, religionem et Ecclesiam cum Christo abolere.

REX ISRAEL.) Iacobus patriarcha cum Angelo, Dei vicario, luctans et prævalens, dictus est *Israel*, id est, *dominans Deo*, Genes. 32. 28. hinc eius filii et posteri, puta Iudæi dicti sunt Israel, id est filii Israel. Quare rex Israel, idem est quod rex Iudæorum, hoc est Messias: Israeli enim, sive Iudæis promissus erat Messias quasi cælestis eorum rex futurus.

Audi S. Bernard serm. 1. in die Paschæ: *Quid*, inquit, *consequentiæ videtur habere, ut descendat de cruce si rex Israel est, et non magis ascendat? Sic tibi Iudæe excidit quod audisti, quia Dominus regnavit a ligno: ut regem abneges, quia manet in ligno? Imo quia rex Israel est, titulum regni non deserat; virgam imperii non deponat, cuius imperium super humerum eius. Si Pilatus quod scripsit scripsit; Christus non perficiet quod incepit?* Subdit S. Bernard. *Hæc plane,* inquit, *serpentis astutia, hæc adinventio nequitiæ spiritualis. Noverat ipsius quantum pro salute illius populi zelum gerere videretur: propterea malitiose nimis, linguas erudiens blasphemorum, suggerebat ut dicerent: Descendat et credimus; quasi iam nihil posset obstare quin descenderet, qui eorum credulitatem tantopere desideraret. Sed non movetur vana pollicitatione, qui novit omnium corda. Eo quippe tendebat malitiosa suasio, ut non ipsi crederent; sed nostra quoque fides in eum omnimodis deperiret. Legentes enim, Dei perfecta sunt opera,* Deuter. 32. 4. *quanto faterenur Deum, qui salutis opus reliquisset imperfectum?* Tertiam causam adiicit S. Bernard. dicens: *Ne daret occasionem surripiendæ nobis perseverantiæ, quæ sola coronatur. Et ne faceret obmutescere prædicatorum linguas consolantium pusillanimes, et dicentium singulis: Tu locum tuum ne deseras. Quod sine dubio sequeretur, si respondere possent: quia Christus suum deseruit.*

Cur Christus de cruce non descendit. DESCENDAT DE CRUCE.) Noluit Christus descendere (licet id facere potuisset) irritatus tot pontificum sannis, quia ex Patris præcepto in cruce mori debebat, ut nos a morte redimeret. Contempsit ergo impiorum improperia, ut nos idem facere doceret. Ita Theophyl. in Marci c. 15. *Si voluisset,* inquit, *descendere, neque principio ascendisset: sciens enim per hoc salvandos homines, sustinuit ut crucifigeretur. Non curabat,* ait Origenes, *indignum aliquid agere propter derisionis iniuriam, et facere quod dicebatur ab eis, extra rationem et ordinem.* Et Augustin. tract. 37. in Ioann. *Quia patientiam docebat, ideo potentiam differebat: si enim commotus ad eorum verba descenderet, victus conviciorum dolore putaretur.* Et rursum: *Distulit potentiam; quia de cruce noluit descendere, qui potuit de sepulcro resurgere: sed publicavit misericor-*

A *diam, quia pendens in cruce dixit, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.*

Denique S. Gregorius hom. 21. in Evang. *Si,* inquit, *tunc de cruce descenderet, nimirum insultantibus cedens, virtutem nobis patientiæ non demonstraret; sed expectavit paulutum, toleravit opprobria, irrisiones sustinuit, servavit patientiam, distulit admirationem: et qui de cruce descendere noluit, de sepulcro surrexit. Plus igitur fuit de sepulcro surgere, quam de cruce descendere: plus fuit mortem resurgendo destruere, quam vitam descendendo servare.*

ET CREDIMUS EI.) Id est credemus eum esse regem Israel, id est Messiam nostrum. Mentiuntur: nam qui non crediderunt Christo, Lazarum aliosque mortuos suscitanti, utique nec credidissent Christo seipsum a morte liberanti, sed dixissent eum oculos populi sui præstigiis perstrinxisse, ac phantastice, non revera de cruce descendisse, ideoque esse præstigiatorem et magum, uti alias dixerunt Matth. 12. Unde S. Hieron. *Fraudulenta promis-*

B *sio,* ait, *quid est plus de cruce adhuc descendere viventem, an de sepulcro mortuum resurgere? Resurrexit et non credidistis: ergo si etiam de cruce descenderet, similiter non crederetis.* Sic hodie hæretici dicunt: Crederemus Sanctis, si facerent miracula: at cum eorum miracula afferuntur, illa calumniantur vel ut ficta, vel ut magica et phantastica.

CONFIDIT IN DEO: LIBERET NUNC, SI VULT EUM (Arabicus, *si diligebat eum*) DIXIT ENIM: QUIA FILIUS DEI SUM.) Utuntur hic pontifices et Scribæ iisdem plane verbis, quibus hostes Christi usuros, illique illusuros prædixit David, et per Davidem Christus Psalm. 21. 8. *Omnes,* inquit, *videntes me, deriserunt me: locuti sunt labiis, et moverunt caput. Speravit in Domino, eripiat eum: salvum faciat eum, quoniam vult eum.* Quare ipso facto testantur se esse hos Christi illusores a Davide præfiguratos, ac Iesum esse verum Messiam, sive Christum. De Christo enim, eiusque passione et illusione totus hic Psalm. a Spiritu sancto Davidi dictatus est. Porro homini in cruce et Vers. 43.

C agone mortis constituto, nulla superest humana spes, sed tantum confidentia in Deum: hanc quasi ultimam salutis anchoram Christo, pontifices hic eripere conantur, q. d. Vane sperasti et speras in Deum; iam enim actum est de te, iam in cruce moriendum tibi est: non est ergo, quod speres in Deum. Vane et false dixisti te esse Filium Dei dilectum: *Si enim Deus vult,* id est, amat et diligit te, *te liberet nunc,* e tantis crucis doloribus. Hoc autem non faciet. ergo signum est te non esse Filium Dei, sed impostorem Deo exosum. Ita ipsi Christum conviciantur et blasphemant, sed et ad desperationem adigere conantur, uti facit diabolus dum tentat homines in agone mortis; sed errant et paralogizant. Deus enim summe diligebat Christum, ideoque volebat eum mori in cruce, ut eum deinde summe glorificaret in resurrectione, ac per eum plurimos salvaret. Quare hoc sciens Christus, nil eorum probris commotus est, sed omnem spem suam in Deum defigere perrexit, ideoque reipsa utrumque a Deo consecutus est.

D Unde post illusiones has, novos validosque confidentiæ in Deum elicuit actus, ut nos idem facere doceret, quos statim subiicit Psalm. 21. 10. dicens: *Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre: spes mea ab uberibus matris meæ: Deus meus es tu, ne discesseris a me.* Idem dixere Martyres præsidibus dum ab eis ad cruces, leones, ignes, bestias damnarentur; Deum scilicet nolle eos liberare, ut meliorem per martyrium eis daret vitam et coronam.

Hæc omnia de pontificibus et Scribis Christum illusuris, prædixit Sapiens, Sap. 2. 16. dum ex persona eorum ait? *Filium Dei se nominat, et gloriatur patrem se habere Deum. Videamus ergo si sermones illius veri sint, et tentemus quæ ventura sunt illi, et sciemus quæ erunt novissima illius; si enim est verus filius Dei, suscipiet illum, et liberabit illum de manu contrariorum. Contumelia et tormento interrogemus eum, morte turpissima condemnemus eum: erit enim ei respectus ex sermonibus illius;* hoc est respiciet et eruet eum Deus, sicut ipse sermone suo professus est; sed subdit Sapiens: *Hæc cogitaverunt et er-*

raverunt. Excæcavit enim illos malitia eorum, et nesciverunt sacramenta Dei, neque speraverunt mercedem iustitiæ (iustæ sanctæque passionis et crucis) *nec iudicaverunt honorem animarum sanctarum.* Vide ibi dicta.

Tropologice, Christo exprobrant peccatores, qui suis peccatis eum dehonestant et blasphemant, ad quos pathetice Christum loquentem ita inducit S. Bernard. Rhythmo de Passione Christi.

Ad te clamo, qui pro te morior:
Te exhortor, qui in cruce patior:
Vide latus quo aperior.
Et cum tantus sit dolor intus et exterior,
Plus tamen crucior, quod te ingratum experior.

Quin et Zacharias c. 13. 6. rogans Christum: *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?* audit: *His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.* Vide ibi dicta.

Vers. 44. Luc. 23. 39. Latronum in Christum convicium.

IDIPSUM AUTEM ET LATRONES, QUI CRUCIFIXI ERANT CUM EO, IMPROPERABANT EI.) Græci ut Origenes, S. Chrysostom. Theophylactus, Euthymius, ac ex Latinis S. Hilar. probabiliter putant, utrumque latronem initio Christum blasphemasse; sed alterum postea visa Christi patientia, tenebris, aliisque signis et miraculis, resipuisse, ac in Christum credidisse. Melius cæteri Latini, scilicet S. Hieron. hic, S. Ambros. l. 10. in Lucam, S. August. lib. 3. de consensu Evang. c. 16. S. Leo ser. de Passione, S. Cyprian. serm. de Pass. Domini, S. Gregor. 27. Moral. c. 16. Maldon. Franc. Lucas et alii, censent per synecdochen numerum pluralem poni pro singulari: *Latrones*, id est unus latronum. Sic Lucæ 23. 36. dicuntur: *Milites obtulisse Iesu acetum*: *Milites*, id est unus militum. Voluit enim Matthæus per latrones, non tam personas latronum, quam conditionem significare, ut ostenderet Christum in cruce ab omni hominum genere et conditione, etiam latronum convicia atrocia pertulisse, q. d. Adeo sæve et insolenter certatim omnes Christo conviciati sunt, ut etiam collateralis eius latro iam cum eo crucifixus, et animam agens, impudenter in illum probra coniecerit. Addit Lucas, alterum latronem ipsum reprehendisse, ac Christo dixisse: *Memento mei Domine, cum veneris in regnum tuum*, ideoque ab eo audivisse: *Hodie mecum eris in paradiso*, de quo plura dicenda sunt Lucæ 23. 40.

Hic ordine historico intexenda sunt dicta Christi ad matrem et ad Ioannem, quæ fuere tertium Christi in cruce verbum, quæ sic enarrat Ioannes c. 19. 25. *Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, et soror matris eius, Maria Cleophæ, et Maria Magdalenæ. Cum vidisset ergo Iesus matrem et discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suæ: Mulier ecce filius tuus; deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam.* De quibus suo loco in Ioanne dicendum.

Vers. 45. Luc. 23. 44. Marc. 15. 34. Tenebræ per universam terram in morte Christi.

A SEXTA AUTEM HORA TENEBRÆ FACTÆ SUNT SUPER UNIVERSAM TERRAM, USQUE AD HORAM NONAM.) Tenebræ ergo hæ cœperunt in meridie, quando crucifixus est Christus, et durarunt per tres horas, scilicet usque ad horam nonam, id est usque ad tertiam pomeridianam, qua expiravit Christus, quo tempore solet esse clarissima et summa diei lux: ut manifeste appareret has tenebras esse insolitas, prodigiosas et supernaturales, nimirum sol, cælum, omniaque astra, atrata luxerunt tam indignam necem Christi Dei et creatoris ac Domini sui, ideoque lucem et radios suos a terra et terrigenis Deum suum occidentibus subtraxere. Ita S. Dionysius mox citandus, ac S. Hieronymus hic, qui ait: *Videtur mihi*, inquit, *clarissimum mundi lumen, hoc est luminare maius retraxisse radios suos.* Et S. Cyprianus serm. de bono patientiæ: *Cum sol ne Iudæorum facinus aspicere cogatur, et radios et oculos suos subtrahat.* Item Chrysostomus in catena ex serm. de Pass. Domini: *Non poterat ferre creatura iniuriam creatoris: unde sol retraxit radios suos, ne videret impiorum facinora.*

Quæres, unde ortæ sunt hæ tenebræ? Respondent aliqui, ortas esse ex interpositione densarum nubium inter solem et terram: ita S. Chrysost. Theoph. et Euthymius. Verum S. Dionys. Areopagita, harum tenebrarum testis oculatus, epist. 7. ad Polycarpum, docet illas ortas ex eclipsi solis; scilicet ex interpositione miraculosa lunæ inter terram et solem. Sic enim ait agens de se et Apollophane: *Eramus una ambo, et stabamus ad Heliopolin, ac cernebamus, nec opinato, cum luna se soli obiiciebat (neque enim coniunctionis tempus erat) rursusque cum eadem ab hora nona ad vesperum, se mediæ solis lineæ præter naturæ ordinem opponebat. Redige autem etiam aliquid aliud ei* (Apollophani) *in memoriam; scit enim etiam obiectum ipsum a nobis visum esse oriri ab ortu solis, et ad solis extremum pervenire, deinde repedare. Rursumque non ab eadem parte solis et obiectum et recessum evenire, sed ab ea quæ ut ita dicam, ex diametro erat contraria.*

Miracula in eclipsi Christi.

Ex quibus S. Dionysii verbis, liquet in hac eclipsi solari multa concurrisse miracula et prodigia. Primum est, quod ipsa contigerit in Paschate, hoc est in plenilunio primi mensis Nisan: in plenilunio autem non potest fieri eclipsis solis, quia tunc luna a sole longissime distat, imo est in opposito solis: quare eclipsis solis non fit nisi in coniunctione solis cum luna, quæ fit in novilunio; tunc enim luna soli vicina facile se illi supponit, ipsumque eclipsat. I.

Secundum, quod durarit ad tres horas, cum alias eclipsis solis parum duret, eo quod luna solem tegens celerrime moveatur, et solem pertranseat. Hic ergo luna sub sole constitit per tres horas, quod ingens fuit miraculum. II.

Tertium, luna solet moveri ab Occidente in Orientem, ideoque in eclypsi solari ab Occidente solem subingreditur; hic autem subingressa est solem ab Oriente, teste S. Dionysio. III.

Quartum, luna ultra solem non perrexit versus Occidentem, sed resiliit, statimque rediit ad locum suum, puta ad Orientem unde venerat, ita ut vespere soli occidenti ex diametro opposita, in Oriente eo loco consisteret, ad quem pervenisset, si motu naturali progressa fuisset, nec ad solem eclipsandum accessisset. IV.

Quintum, quod luna cum sit minor sole, non possit totum solem tegere et obscurare, unde in eclipsi solis sol multum apparet, ac multum lucis diffundit in terram: hic autem sol plane fuit obscuratus, ita ut densæ tenebræ essent in terra, quales fuere tenebræ Ægyptiæ inductæ a Mose, Exodi cap. 10. v. 23. et Sapient. cap. 17. v. 3. et seq. ideoque Matthæus hic eas vocat tenebras, non eclipsin. Id autem factum est hac ratione, quod sol ea parte qua luna non tegebatur, Deo agente subtraxerit radios suos a terra christicida, uti paulo ante audivimus ex S. Hieronymo, Cypriano, et Chrysostomo. Sic et luna non luxit terræ, eo quod supposita soli superius tantum ab eo illuminaretur, inferius vero versus terram remaneret obscura: quare cum nec sol nec luna terræ lumen præberent, necesse fuit in terra summas esse tenebras. V.

Sextum, quod stellæ in cælo visæ sint, et terræ motus acciderint, de quibus ita scribit Phlegon Gentilis Olympiadum scriptor, libertus Adriani Imper. Sic enim de eo narrat Eusebius in Chron. ad ann. Christi 33. *Scripsit vero super his et Phlegon, qui Olympiadum egregius supputator est in* 14. *libro ita dicens: Quarto autem anno* 202. *Olympiadis magna et excellens inter omnes, quæ ante eam acciderat, defectio solis est facta. Dies hora sexta in tenebrosam noctem versus, ut stellæ cælo visæ sint, terræque motus in Bithynia, Nicænæ urbis multas ædes subverterit.* VI.

Septimum, quod hæc eclipsis et hæ tenebræ occuparint universam terram. Unde sequitur: VII.

SUPER UNIVERSAM TERRAM.) Iudææ, inquit Origenes, et Maldon. qui hanc eclipsin arctant ad solam Iudæam. Melius alii censent hanc eclipsin fuisse universalem, ac tenebras induxisse toti orbi: ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, et alii. Hoc enim plane significat τo super *universam terram*. Unde et S. Dionysius ait se eclipsin hanc vidisse Heliopoli in Ægypto, ideoque fertur exclamasse: *Aut Deus naturæ auctor mundi patitur, aut mundi machina dissolvitur*; licet Michael Syncellus in encomio S. Dionysii asserat eum dixisse: *Deus ignotus*

S. Dionys. Areopag. eclipsin Passionis Christi vidit.

in carne patitur, ideoque universum hisce tenebris obscuratur et concutitur. Idem asserit Suidas. Unde postea prædicante Paulo Athenis, ac asserente Deum ignotum esse Christum, in cuius morte obscuratus sit sol, S. Dionysius ad Christum fuit conversus, Actorum c. 18. Vide ibi dicta.

Hinc et Phlegon iam citatus, asserit nunquam antea talem tantamque visam esse eclipsin. Hæc ergo eclipsis fuit index divinitatis Christi; sol enim qui oculus est mundi obscuratus et quasi emoriens, significabat Christum Deum ac Dominum suum, qui sol est iustitiæ in cruce emori, ideoque eum morientem, tam sol et luna, quam cælum et terra omniaque elementa atrata luxerunt: quare toto tempore quo Christus in cruce patiebatur et agonizabat, obscurata et concussa sunt; quocirca subito nox atra terris obducta est:

Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem,

ait Paulus Orosius l. 7. Histor. c. 4.

Symbol. Symbolice, hæ tenebræ significabant excæcationem Iudæorum. Ita S. Chrysostomus hom. de Cruce et latrone: *Hodie,* inquit, *apud Iudæos tenebræ sunt, apud nos autem nox in diem conversa est. Etenim pietati hoc proprium est, ut in tenebris fulgeat; impietas autem etsi in lumine fuerit, tenebrescit. Fidelibus nox in diem mutatur, infidelibus autem etiam ipsa lux tenebrescit. Et de fidelibus quidem Scriptura dicit: Quia tenebræ non obscurabuntur, et nox sicut dies illuminabitur. Infideli autem et dies in noctem mutatur, dicente Scriptura: Palpabunt sicut cæci parietem, et ambulabunt in meridie sicut in medio noctis,* Iob. 5.

Vers. 46. Marc. 15. 34. ET CIRCA HORAM NONAM CLAMAVIT IESUS VOCE MAGNA, DICENS: ELI, ELI, LAMMA SABACTHANI (male quidam legunt *Sabatani)* HOC EST: DEUS MEUS, DEUS MEUS, UT QUID DERELIQUISTI ME?) Citat Christus Psalm. 21. 1. in quo Hebraice habetur עזבתני *azabtani;* sed quia Iudæi Babylone redeuntes, corruperunt suam linguam Hebræam, et induxerunt Syriacam, hinc Christus pro Hebræo *azabtani*, Syriace more gentis suæ dixit *sabacthani.* Syra moderna habent, *elmono sbactoni.* Unde liquet temporum successu nonnihil variatam esse linguam Syriacam, uti variata est lingua Latina, Italica, Gallica, Germanica, et cæteræ.

Christus in cruce recitavit psal. 21. cur? Porro Christus in cruce continue orans, seseque totum Deo in victimam offerens pro salute hominum, sub finem vitæ iam moriturus recitavit Psalm. 21. iam citatum, qui totus est de Passione Christi, ut ostenderet se esse illum ipsum de quo Psalmus ille agit; scilicet Messiam, ut Scribæ et Iudæi scrutentur et cognoscant causam, cur e cruce nolit descendere, vel liberari, esse hanc, quod ex Patris decreto moriendum illi erat in cruce, pro salute hominum. Hoc enim David Psalmo illo fore prædixit.

Calvinus ait Christum desperasse. Impie ergo Calvinus (ex quo similia hic in Comment. Ioannis Peri transcripta sunt) ait hæc esse Christi desperantis verba. Debuisse enim Christum omnem Dei iram peccatis nostris debitam experiri, ac per consequens damnatorum pœnas sentire, inter quas una est desperatio. Verum hæc blasphemia seipsam elidit. Si enim Christus in cruce desperavit: ergo peccavit peccato grandi: ergo iræ Dei non satisfecit, sed magis eam accendit. Et quomodo dici potest desperasse Christus, qui paulo post moriens clamavit: Pater *in manus tuas commendo spiritum meum,* ut habet Lucas cap. 23. 46.

Christus quomodo a Patre derelictus. Igitur clamat Christus se desertum, non a divinitate et unione hypostatica Verbi, non etiam a gratia et amicitia Dei; sed eo quod Pater eum a morte iam instante non eripiebat, nec consolatione ulla tam diram passionem, in carne et parte animæ inferiore mulcebat et mitigabat, sed eum doloribus et tormentis meris cruciari permittebat; ut ostendat quam amara et acerba sit illi in cruce mors, et animæ a corpore per tantos dolores extorsio, ac tam violenta partium adeo amicarum separatio; sicut in horto agonizans, sudansque sanguinem oravit: *Pater si fieri potest, transeat a me calix iste.* Ita S. Hieron. Chrysost. Theophyl. Euthymius, et passim cæteri, nec aliud volunt S. Hilarius et S. Ambrosius, dum aiunt: *Clamavit homo divinitatis separatione moriturus.* Separationem enim intelligunt non essentiæ et unionis hypostaticæ, sed opis, auxilii et consolationis; fides enim docet in morte Christi animam quidem separatam fuisse a corpore; Deitatem tamen tam animæ quam corpori hypostatice mansisse unitam, uti erat prius. Adde Christum queri hic se desertum a Deitate, quia Deitas ad aliud ei non succurrebat, quam ut eum sustentaret in tormentis, eique ad plura et diriora patienda vitam prorogaret, imo dolores Christi augeret, quod se Deitati unitum videret tam indigna et atrocia pati. Ita Laurentius Iustin. tract. de Triumph. agone c. 8.

Symbolice Primo, rogat hic Christus causam, cur a Patre in cruce sit derelictus, q. d. Quæ est causa, Pater mi, ut mori debeam in hac cruce, quid culpæ, quid mali commisi? sum enim innocentissimus, imo Sanctus Sanctorum. Unde responsio subditur Psal. 21. 1. Sibi enim respondet Christus: *Longe a salute mea verba delictorum meorum,* q. d. Delicta hominum, quæ mihi Pater meus luenda et expianda imposuit, hæc mihi salutem et vitam adimunt, ac ad crucem mortemque adigunt.

Secundo, nonnulli apud Theophylactum censent Christum hic loqui non de sua, sed de populi sui Iudaici derelictione et reprobatione, q. d. Cur, o Pater, me, id est, meam gentem, meum populum, id est, Iudæos, qui secundum carnem mihi cognati sunt, deseris, et a te abdicas?

Tertio, Origenes censet Christum queri de paucitate salvandorum, et multitudine damnandorum, in quibus perit fructus passionis et mortis Christi, q. d. Ut quid, o Domine, me, id est, homines mihi secundum carnem cognatos, pro quibus morior, deseris, ut paucos ex eis salves, plurimos reprobes? Sic enim meipsum quasi deseris: facis enim ut fructus meæ passionis exiguus, derelictus et quasi perditus sit.

Tropologice, S. Cyprian. tract. de passione, censet Christum hoc dixisse ut nos inquiramus causas, ob quas Pater eum dereliquerit: *Tu*, inquit, *Domine de morte non agis, de opprobriis non contendis: sed hoc vis intelligi, quæ sit causa mortis, quis quæstus, ut utraque re cognita peccatum appareat et gratia: et quanti ponderis sit utrumque, rerum probet effectus, cum originali morti nullum nisi in Christi morte potuerit esse remedium, nec reconciliare Deo potuit exules et damnatos quælibet oblatio, nisi sanguinis huius singulare sacrificium.* Et nonnullis interiectis: *Derelictus est Dominus, ne nos derelinqueremur; derelictus est, ut a peccatis æternaque morte liberaremur; derelictus est, ut amorem suum erga nos ostenderet, ut iustitiam misericordiamque suam nobis patefaceret, ut amorem nostrum ad se raperet: denique ut exemplum nobis patiendi exhiberet. Patet in cælum via, sed ardua et difficilis; præire voluit exemplo admirabili, ne via terreret, sed stupendum Dei patientis exemplum nos concitaret;* ut scilicet nos cum Paulo Rom. 8. in quavis tribulatione fidenter et exultanter diceremus: *Quis nos separabit a charitate Christi?* Et mox: *In his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos.*

Hoc ergo fuit quartum Christi in cruce verbum et dictum quo solatur omnes desolatos, afflictos et mœstos, sicut eodem solatus est S. Petrum Martyrem ex ordine S. Dominici. Cum enim ipse visitatus a S. Cæcilia, S. Agnete et S. Catharina, cum eisque in cubiculo colloquens, a transeuntibus auditus et accusatus foret, quod fœminas in cubiculum admisisset, ideoque infamatus, et ad duram longamque pœnitentiam damnatus, quereretur coram Christo crucifixo, diceretque: *Domine tu scis innocentiam meam, cur ergo me silente tu taces? Cur me non defendis, sed in hac infamia tamdiu derelinquis?* Respondit ei Christus: *Et ego o Petre, quid commerui, ut pro te in hac cruce confixus sim? disce ex me patientiam exercere in quibuslibet afflictionibus tuis, quia omnes tuæ meis æquiparari nequeunt.* Qua voce Petrus ita roboratus et exhilaratus est, ut plura pati optaret, imo nollet suas ignominias cum regum sceptris et coronis commutare. Quare Christus eius innocentiam tandem patefecit, ac infamiam

S. Petrus Martyr Christo crucifixo queritur.

omnem in gloriam convertit. Ita habet eius vita apud Surium ad diem 29. Aprilis.

Vers. 47. Marc. 15. 35. QUIDAM AUTEM ILLIC STANTES, ET AUDIENTES, DICEBANT: ELIAM VOCAT ISTE.) S. Hieronymus et alii censent hos fuisse milites Romanos: nam illi acetum porrexerunt Christo, ut docet Lucas cap. 23. c. 36. Hi ergo cum Hebræam linguam non callerent, audirentque Christum clamantem, *Eli Eli*, putabant Eliam vocari et invocari a Christo: Eliam enim rediturum in adventu Messiæ, a Iudæis inaudierant.

Vers. 48. Luc. 23. 36. Marc. 15. 36. Ioan. 19. 29. ET CONTINUO CURRENS UNUS EX EIS ACCEPTAM SPONGIAM IMPLEVIT ACETO, ET IMPOSUIT ARUNDINI, ET DABAT EI BIBERE.) Spongiam enim, acetum, et arundinem de more iam paraverant. Solebant enim iis potare crucifixos.

ET CONTINUO.) Scilicet postquam Iesus clamasset *Sitio*, ut explicat et supplet Ioannes cap. 19. v. 28. Hoc enim fuit quintum Christi in cruce verbum, quod mox post quartum, scilicet, *Eli Eli lamma sabacthani*, subiunxit. Audi Ioannem: *Postea sciens Iesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit: Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes obtulerunt ori eius. Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est:* quod fuit sextum, et penultimum Christi in cruce verbum.

SPONGIAM.) Ut scilicet Christus e spongia exugeret acetum. Spongia enim cum sit porosa, copiosum humorem cui immergitur, imbibit, quem pressa refundit: nam poculum Christo ita in cruce elevato porrigere non poterant. Spongia hæc religiose servatur Romæ, et populo ostenditur in Basilica Lateranensi.

Damnatis ad mortem dari solebat vinum. ACETO.) Nota: Crucifixis cæterisque reis in supplicio dari solebat vinum, tum ad levandam sitim qua in tanto dolore et angore cruciari solent; tum ad confortationem ut animosius ferant tormenta et mortem. Sed Iudæi et milites ut gratificarentur Iudæis Christo infensis, pro vino dederunt ei acetum. Unde queritur Christus Psal. 68. v. 22. *Et in siti mea potaverunt me aceto.* Addit Lyran. quia Salomon dixerat Proverb. 31. *Date siceram mœrentibus,* etc. *Ideo ex occasione huius verbi seniores Iudæorum statuerunt, ut condemnatis ad mortem daretur vinum aromaticum ad bibendum, ut facilius tolerarent passionem. In Ierusalem autem erant matronæ devotæ, quæ hoc vinum ex devotione procurabant; sed Iudæi tale vinum datum pro Christo et aliis duobus acceperunt sibi, et loco eius posuerunt acetum cum felle mistum.*

Acetum datum Christo quatuor de causis. Igitur primo, acetum ei dederunt ad illusionem, quia ei *illudebant*, ut ait Lucas cap. 23. 36. Secundo, ad tormentum, ut in siti non dulci et suavi, sed acri et acetoso potu eum cruciarent. Tertio, ut sitim eius non tam extinguerent, quam augerent. Nam acetum licet initio sitim levare videatur, mox tamen eam auget, quia siccum est, et desiccat valde. Quarto, Baronius censet acetum Christo datum ut sanguinem stringendo et sistendo, ac stomachum cæteraque membra cum hyssopo roborando, Christum diutius in vita conservaret ad hoc, ut cruciatus eius esset productior et vehementior. E contrario Theophyl. Caiet. Iansen. Toletus, Franc. Lucas, Barradius, Emman. Sa, et alii censent acetum Christo datum, ut mortem ei acceleraret, idque a custodibus, qui famentes cupiebant domum ad prandium redire. Erat enim iam hora tertia pomeridiana; scilicet ut citius eum conficeret aceti amaritudo, ait Theoph. acetum enim vim habet penetrandi, suamque amaritiem et malignitatem omnibus membris, vulneribus et plagis instillandi. Ita S. Hilar. Chrysost. et Nonnus in cap. 19. Ioannis, qui acetum hoc vocat, *acerrimum potum et siticulosam muriam*, item *acetum exitii permistum hyssopo*.

Symbol. Symbolice, acetum significat malignitatem, quam peccatores exhibent Christo, uti fecere Iudæi. Unde S. August. in Ioann. cap. 19. 29. *Date*, ait, *quod estis: Iudæi quippe erant acetum degenerantes a vino Patriarcharum et Prophetarum, et tamquam vas plenum aceto habentes, scilicet cor plenum iniquitate, et velut spongiam cavernosis et tortuosis latibulis fraudulentum.*

Rursum Christus bibendo acetum, illud nobis in vinum convertit, dum per hoc meruit vitia nostra vertere in virtutes, infirmitates in gloriam. Unde S. Hilarius: *Vinum*, ait, *quod in Adam coacuit, immortalitatis est honor, aut virtus; potavit ergo, ad se in communionem immortalitatis ea, quæ in nobis erant vitiata, transfundens.* Et Remigius: *Acetum, Iudæi a patribus degenerantes; spongia, fraudulenta corda; arundo, Scriptura sacra, quæ hoc facto implebatur.*

ET IMPOSUIT ARUNDINI.) Græce καλάμῳ, id est, calamo: calamus autem non tantum arundinem, sed et culmum, sive surculum cuiusvis seminis et erbæ significat. Unde vocatur calamus sive culmus tritici, avenæ, hordei, hyssopi. Hinc S. Ioannes cap. 19. 29. hunc calamum fuisse hyssopi asserit dicens: *Illi autem spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes*, ubi idem est verbum Græcum περιθέντες, quod hic Interpres vertit *imposuit*. Unde Syrus Ioannis cap. 19. vertit: *Impleverunt aceto, et posuerunt super hyssopum.* Et Arabicus: *Et impleverunt spongiam aceto, et imposuerunt super arundinem.* Ergo arundo sive calamus, quo porrexerunt Christo spongiam aceti, fuit ipsa hyssopus. Crux enim non erat alta, hinc calamo exiguo poterat ab homine, brachiis extensis spongia admoveri ori Christi. Et in Palæstina hyssopus hortensis altius quam in Europa excrescit. Hortensis dico, nam in parietibus, utpote siccis, humilis est, ut patet 3. Reg. 4. 33. Quin et de vulgari ac nostrati hyssopo sic scribit Dodonæus lib. 4. de stirpibus, cap. 19. in Pemptade 1. *Hyssopus caules erigit dodrantales, aut altiores, duros ac lignosos, in virgulas aliquot divisos, ab imo ad fastigium usque foliis circumvestitos oblongis, veluti polygoni aut lavendulæ.* Addit Clusius hyssopos reperiri sesquipedales: harum summitas in brachiis hominis extensis, attingere potest os crucifixi. Unde calamum cui imposita fuit spongia aceti, ut ori Christi admoveretur, uti aiunt Matthæus et Marcus non fuisse alium quam hyssopum uti explicat Ioannes, censent Euthymius, Chrysostomus, Theophylactus, Lyranus, S. Thomas, Titelmannus, Dionysius Chartusianus, Barradius, et alii.

Calamus quid? Hyssopus.

Nonnulli suspicantur in Ioanne pro ὑσσώπῳ legendum ὑσσῷ, id est, pilo vel hasta instar calami, quo utpote longo, facile erat contingere os Christi crucifixi; sed omnia exemplaria habent ὑσσώπῳ, non ὑσσῷ. Alii cum S. Augustino putant spongiam aceti impositam hyssopo, deinde utrumque impositum fuisse arundini. Alii censent succum ex hyssopo expressum, mistum cum aceto, et spongia exceptum, impositum fuise arundini. Ut ut est, certum est spongiam fuisse impositam hyssopo, sive hyssopus fuerit ipse calamus, sive ab eo diversa, et calamo imposita.

Hyssopus ad quid? Hyssopum adhibuere primo, quia hyssopus solet ad vinum et acetum adhiberi. Unde Columella lib. 12. cap. 35. et Plinius lib. 14. 16. asserunt fieri vinum ex hyssopo tusa et in vinum iniecta, quod hyssopites dicitur. Secundo, quia hyssopus naribus adhibita roborat, et animam fugientem revocat. Tertio, quia hyssopus sanguinem sistit. Quarto, quia hyssopus purgat pectus et fauces, aliisque morbis et plagis medetur. Nam Galenus docet hyssopum aceto mistam, exanimatis animum et vires reddere. Milites ergo hic spongiæ circumligarunt hyssopum, ne acetum ex spongia dilaberetur, sed ex ea diffluens vel distillans hyssopi fasciculo exciperetur, ut Christus tam hyssopi quam aceti succum ex spongia sugeret, itaque animum viresque reciperet. Passim enim medici hyssopo tribuunt vim internam purgandi, præsertim pulmones, et animi deliquium passos ad se revocandi, ac pectoris dolores mitigandi. Vide Dioscorid. lib. 3. cap. 26. Ioannem Ruellium lib. 3. de Stirpibus cap. 24. Dodonæum Pemptade 1. lib. 4. cap. 19.

Hac de causa olim in lege veteri, per hyssopum fiebat expiatio in mundatione leprosi, Levit. 14. 49. Item in sacrificio pro peccato, et aspersione lustralis aquæ per cinerem vitulæ rufæ percolatæ, Num. 19. 6.

Hyssopus ergo fuit typus sanguinis Christi, qui omnes fideles mire purgat, reficit et recreat. Unde S. August. in Ioannis cap. 19. 22. *Hyssopus*, ait, *herba humilis pectus purgans, Christi humilitatem significat: Christi enim humilitate mundamur: hanc Iudæi circumdederunt, et se circumvenisse putaverunt.*

Vers. 49. Marc. 15. 36. CÆTERI VERO DICEBANT: SINE, VIDEAMUS AN VENIAT ELIAS LIBERANS EUM.) *Sine*, id est, *sinite*, ut habet Marcus cap. 15. ac Syrus, Arabicus et nonnulli codices Latini hic, q. d. *Sinite*, hoc est tacete, quiescite, expectate. Sinite res alias ut toti attendatis ad Iesum, ac videatis an veniat Elias ab eo invocatus, ut liberet eum. Hærent et dubitant an Elias venturus sit, quia ex tenebris aliisque miraculis quæ videbant in passione Christi, dubitabant an Christus esset Messias, cuius præcursor erit Elias, uti non solum Christiani, sed et Iudæi credunt, a quibus idipsum intellexerant hi milites Romani.

Dices, Marcus cap. 15. 36. ait non milites, sed eum qui Christo offerebat acetum dixisse, *Sinite*. Sic enim habet: *Potum dabat ei, dicens: Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum.* Resp. nonnulli codices Latini et Græci, æque ac Syrus in Marco, pro λέγων, id est *dicens*, habent ἔλεγον, id est *dixerunt*, *Sine*, ut habet Matthæus, quem Marcus imitari solet. Idem ergo dixit Marcus quod Matthæus, scilicet milites dixisse offerenti acetum, *sine* iuxta sensum mox dandum.

Verum quia passim codices Latini et Græci in Marco habent *dicens, sinite*; verius cum Euthym. S. August. lib. 3. de consensu c. 17. et aliis dicemus, utrumque contigisse, scilicet tam milites, quam offerentem acetum Christo dixisse, *sine*, vel *sinite*, cum enim milites acclamarent offerenti acetum Christo, *sine*; ille respondit: *sinite* et vos; quod primo, explicari potest, generatim et plane iuxta sensum initio datum, q. d. Sinite alia, et relinquite omnia, ut attendatis et videatis, an venit Elias liberans Iesum.

Secundo, magis particulatim milites dixere offerenti acetum Christo, *sine*, id est, cessa, noli dare acetum Iesu, ne ex eo citius moriatur, quia acetum mortem reis accelerat, sed sine eum vivere, ut videamus an veniat Elias ad eum deponendum, itaque satisfaciamus nostræ curiositati: offerens vicissim respondet militibus, *sinite* et vos, me Iesu sitienti porrigere acetum, ne ex siti moriatur, sed illud bibens vivere pergat, ut sic videamus an veniat Elias ad eum liberandum: ita Iansen.

Tertio, milites dicunt ei qui offerebat acetum Christo, *sine*, id est quiesce, noli accedere ad Iesum illumque vexare, ut videamus si veniat Elias liberans eum. Putabant enim Eliam venturum ad Iesum, si is solus esset: nolle enim Eliam se cæteris hominibus miscere, et patefacere. Vicissim respondet offerens acetum Christo: *sinite* et vos, id est desinite clamare, ne vestro clamore arceatis Eliam ne veniat ad Iesum; vel *sinite eum*, ut vertit Arabicus, id est, sinite Christum, nolite eum turbare et vexare ne moriatur, ut videamus an Elias venturus sit ad eum liberandum: ita Barradius. Aut, q. d. Sinite adhuc me hoc modo illudere Iesu, acetum sitienti propinando: ita facilius videbimus an veniat Elias; quo enim magis Iesus vexatur, eo citius accurret Elias, si quidem velit ei auxiliari, q. d. Nihil obstat id quod facio quin veniat Elias, imo potius hoc accelerabit eius adventum: ita Franc. Lucas.

Quarto, alii sic exponunt: Cum cæteri dicerent offerenti acetum, *sine*, id est, cessa, noli ei propinare acetum, itaque mortem accelerare, ut videamus an veniat Elias liberans eum. Offerens respondit, *sinite*, id est, permittite me Iesu præbere acetum; ego hac ratione mortem illi accelerabo, et videbimus num Elias liberaturus sit eum, q. d. Efficiam ne Elias liberet eum, quia eum aceto conficiam. Illusorie enim hæc egisse et dixisse milites ut Christo illuderent, significat Lucas cap. 23. 36.

Vers. 50. Luc. 23. 46. M. 15 37. Ioan. 19. 30. IESUS AUTEM ITERUM CLAMANS VOCE MAGNA, EMISIT SPIRITUM.) *Iterum*, quia Iesus septies clamavit in cruce, septemque verba cygnæa edidit; scilicet primo, *Pater ignosce illis quia nesciunt quid faciunt.* Secundo ad latronem, *Hodie mecum eris in paradiso.* Tertio ad matrem, *Mulier* A *ecce filius tuus*; et ad Ioannem: *Ecce mater tua.* Quarto, *Eli Eli lamma sabacthani.* Quinto, *Sitio.* Sexto, *Consummatum est*, q. d. Omnia sacrificia vetera, omnes prophetiæ, omnes typi de me et mea passione iam reipsa in me expleti sunt, superest ergo ut moriar. Septimo, *In manus tuas commendo spiritum meum.* Septem in cruce Christi verba.

CLAMANS.) Græce, κράξας, id est, *cum clamasset*; nec enim simul clamavit et expiravit, sed prius clamavit, deinde expiravit. Clamavit autem dicens, ut habet Lucas: *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*, id est, animam meam cum halitu meo, o Pater, depono, vel ut Græca habent παραθήσομαι, id est, iam iam deponam, et velut depositum consignabo in manus tuas, ut illam, velut depositum, a te tertio die resuscitandus recipiam. Hinc fideles morientes hunc versum usurpant, quem primitus David in sua tribulatione Psalmo 30. ac deinde Christus hic in morte sua usurpavit.

Nota, Christum voce magna clamasse per miraculum: Clamor Christi in cruce fuit miraculum. B moribundos enim deficit vox, ut vix loqui queant. Licet enim D. Thomas 3. p. q. 47. art. 1. ad 2. dicat quod Christus conservarit naturæ suæ corporeæ vigorem, et robur usque ad extremum; tamen verius alii censent vires in Christo per tot labores et dolores defecisse, ut naturaliter clamare non posset, sed tantum per miraculum: alioqui enim mortuus fuisset non vi dolorum et tormentorum, sed ex mera voluntate sua separando animam a corpore, ac consequenter non fuisset occisus, nec morte hac violenta satisfecisset Patri pro nostris peccatis et morte.

Clamavit ergo per vires supernaturales, quas Deitas ei suggerebat, idque primo, ut significaret se utpote Deum, non coactum ex infirmitate et necessitate, sed libere ex voluntate mori. Et hoc est quod ait Christus Ioannis 10. *Nemo tollit eam* (animam) *a me, sed ego pono eam a meipso. Potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam*, idque ad hoc, ut plane libera et voluntaria esset hæc Christi oblatio, et sacrificium pro salute totius mundi oblatum. Unde Victor Antiochenus in C Marci cap. 15. *Per hoc factum*, ait, *Dominus Iesus demonstrabat, se totam vitam mortemque suam in libera sua potestate positam habuisse.* Sic et S. Chrysost. Hieron. Euthymius, Theophylactus. Cur? Causa I.

II. Secundo, clamavit ut se supra hominem, Deumque esse ostenderet. Unde centurio videns quia *sic clamans expirasset*, ut ait Marcus, dixit: *Vere filius Dei erat iste*; quia scilicet clamando ostendebat se esse vitæ mortisque suæ Dominum, ideoque Deum.

III. Tertio, ut clamore hoc vehementem suum in Deum amorem, religionem, obedientiam, ac desiderium salutis humanæ declararet. Unde Paulus Hebr. 5. 7. *Qui in diebus carnis suæ*, inquit, *preces supplicationesque ad eum qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido et lacrymis* (unde patet Christum cum clamore tunc lacrymas quoque fudisse) *offerens, exauditus est pro sua reverentia.* Vide ibi dicta.

IV. Quarto, ut significaret se confidenter et secure mori, D cum certa spe resurrectionis et gloriæ tertio die a patre sibi dandæ, ac suis fidelibus in eum credituris: ita Origenes.

EMISIT (Arabic. *tradidit*) SPIRITUM.) Voluntarie: *quod enim emittitur voluntarium est: quod amittitur necessarium*, ait S. Ambros. in cap. 23. Lucæ. Et S. August. lib. 4. de Trinit. cap. 13. *Spiritus mediatoris carnem non deseruit invitus, sed quia voluit, quando voluit, quo modo voluit, quippe Dei verbo ad unitatem commistus est homo. Hinc ait: Potestatem habeo iterum sumendi eam, nemo tollet eam a me, sed ego pono eam a me, et iterum sumo eam.*

Sic et S. Hieron. Beda et alii. Unde etiam *inclinato capite emisit spiritum*, ait Ioannes cap. 19. ergo inclinavit caput quasi Dominus mortis, ait Theophyl. Nam cæteri homines dum moriuntur, prius expirant, ac deinde caput inclinant. Caput enim, præsertim eius qui ex alto pendet, vita et vigore suo destitutum pondere suo deorsum inclinat. Ita S. Cyrillus lib. 12. in Ioannem cap. 76.

Audi S. Chrysostomum hom. 84. *Inclinato capite tra-*

didit spiritum, ut non necessitate, sed voluntarie se mori ostenderet. Quoad voluit vixit; quando voluit tradidit spiritum. *Inclinato capite,* inquit S. Athanasius q. 6. ad Antiochum, *quia mors Christum metuens, ad ipsum non audebat accedere: Christus autem inclinato capite eam vocavit: antequam enim inclinasset caput, propius accedere verebatur.* Licet enim Christi humanitas vi dolorum deficeret, deberetque mori; tamen eius Deitas poterat humanitati robur addere, et prorogare vitam, adeoque nisi permittente Deitate Christi non potuit mori humanitas eius. Libere ergo mortuus est Christus qua Deus, et etiam qua homo, quia poterat humanitas hoc robur petere a Deitate sua, et petens impetrasset.

Moritur Christus feria sexta circa horam nonam. Nota: Christus expiravit feria sexta, circa horam nonam, qua Adam peccavit, ut eius peccatum expiaret. Item qua occidi solebat agnus paschalis, et qua iuge sacrificium quotidie Iudæi in templo immolabant, ut ostenderet se has figuras sua morte eodem tempore adimplere. Inde Christiani hora nona orare solent. Unde dicta est hora orationis nona, Act. 3.

Christus inclinato capite expirat. Causa I. Symbolice et moraliter, Christus *inclinato capite emisit spiritum:* Primo, quia omnium peccata cum portaret, eorum onere gravabatur, ideoque caput hoc onus sustinens sese inclinabat, uti solent baiuli onerum, sub iis caput incurvare. Hoc enim onus peccati est gravissimum.

II. Secundo, ut significaret se mori ex obedientia: docuit ergo religiosos et subditos suis Prælatis inclinare caput, et obedire, iuxta illud: *Humiliavit se,* etc. *factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis,* Philip. 2. 8.

III. Tertio, ut Patri se humiliaret, illique reverentiam exhiberet, ac in eius voluntate caput, id est, mentem et voluntatem suam in omnibus usque ad mortem, et mortem crucis resignaret.

IV. Quarto, ut ultimum vale diceret mundo, ac præsertim Occidenti, id est, Europæ et Italiæ, q. d. En popule meus, en pro te morior, ad quem caput inclino et spiritum emitto. Christus enim ut superius dixi, crucifixus est facie aversa a Ierusalem, et conversa ad Occidentem et Italiam, quam sua fide, pontificatu ac martyrio Ss. Petri et Pauli illustrare volebat. Relictis enim Iudæis convertit se ad Gentes.

V. Quinto, ut annueret et valediceret matri ad crucem adstanti.

VI. Sexto, ut locum lanceæ, qua transfigendum erat latus dextrum et cor, inclinatione capitis designaret.

VII. Septimo, ut ostenderet se et Patrem suum hac passione sua hominibus esse reconciliatum, eosque quasi amicos amplecteretur et oscularetur. Ita S. August. tract. de Virginit. *Inspice,* ait, *vulnera pendentis, sanguinem morientis, pretium redimentis, cicatrices resurgentis. Caput habet inclinatum ad osculandum, cor apertum ad diligendum, brachia extensa ad amplexandum, totum corpus expositum ad redimendum. Hæc quanta sint cogitate, hoc in statera vestri cordis appendite, ut totus vobis figatur in corde, qui pro vobis totus fixus est in cruce.*

VIII. Octavo, ut ostenderet spiritum suum post mortem descensurum sub terram ad limbum Patrum, ut eos inde liberaret.

IX. Nono, ut viscera misericordiæ suæ nobis ostenderet. Ita S. Laur. Iustin. l. de Triumphali Christi agone c. 20. *Caput hoc,* inquit, *dum passionum ludibria et mortis supplicia pro hominibus pertulit mediator, liquefecit ad misericordiam, flexit ad gratiam, inclinavit ad indulgentiam.*

X. Decimo, ut S. Ioannem, Magdalenam et similes cruci suæ astantes complecteretur; ac faciem averteret ab iis, qui fugiunt crucem.

XI. Undecimo, ut caput a titulo crucis in quo scriptum erat: *Iesus Nazarenus rex Iudæorum,* deorsum inclinans, ostenderet se declinare regnum, omnesque mundi honores et pompas, nobisque idem faciendum esse innueret.

XII. Duodecimo, ut ostenderet suam mortem potius esse somnum quam mortem, ob futuram tertio die resurrectionem. Sic enim dormientes caput lecto inclinant et reclinant, iuxta illud: *In pace in idipsum dormiam et requiescam,* Psalm. 4.

A Denique Christus peracto legationis suæ officio inclinando caput Patri, quasi petit ab eo benedictionem, et missionem ac facultatem discedendi e terra, et redeundi ad Patrem, q. d. Ecce o Pater, officium legationis tuæ in terram mihi commissum cum fide peregi, opus quod mihi imposuisti perfeci, cursum meum consummavi, feci et passus sum pro salute hominum quæcumque iussisti: supplex ergo postulo, ut mihi des licentiam moriendi, ac per mortem abeundi e terra et redeundi in cælum, simulque peto promissum mihi a te præmium conversionis et salutis omnium gentium, ut illæ per meam passionem et mortem salventur, tuaque gratia et gloria donentur, iuxta illud: *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ,* Psalm. 2. feci quod iussisti, da quod promisisti. Hoc imitantur religiosi et sacerdotes, qui peracto missionis officio ad Prælatos suos redeunt, flexaque cervice ab eis benedictionem, et gradum statumque pristinum postulant. Moraliter, sed nervose S. Bernard. epist. ad Guarinum: *Quid prodest,* ait, *Chri-*

B *stum sequi, si non contingat consequi? ideo Paulus aiebat: Sic currite ut comprehendatis. Ibi Christiane fige tui cursus profectusque metam, ubi Christus posuit suam: factus est, inquit, obediens usque ad mortem. Quantumlibet ergo cucurreris, si usque ad mortem non perveneris, bravium non apprehendes.*

ET ECCE VELUM TEMPLI SCISSUM EST IN DUAS PARTES A SUMMO USQUE DEORSUM, ET TERRA MOTA EST, ET PETRÆ SCISSÆ SUNT.) Moriente Christo creatore turbantur, indignantur et concutiuntur omnes creaturæ. *Et ecce:* hinc notat S. Augustinus l. 3. de Consensu Evang. c. 19. velum templi scissum esse mox ut Christus expiravit, ut indicaretur velum scindi propter necem Christi. Lucas ergo, qui hoc factum tenebris, Christo adhuc vivente, inductis, iungit, anticipatione utitur. Duplex erat templi velum, unum ante Sanctum sanctorum, alterum ante Sanctum, uti diserte docet Iosephus lib. 6. belli c. 6. Sanctum erat quasi navis templi, in quod sacerdotes quo- Vers. 51. Luc. 23. 45. Marc. 15. 38. Duplex velum templi.

C tidie ingrediebantur: Sanctum sanctorum erat quasi chorus, et sanctissima pars templi, ideoque semper erat clausum, nec ullus illud ingredi poterat nisi pontifex; idque semel dumtaxat in anno, puta in festo expiationis, Levit. 16. Putant nonnulli Christo moriente velum ante Sanctum fuisse scissum, quia illud erat extimum, et populo forte conspicuum. Ita S. Hier. epist. 150. ad Hedibiam q. 8. Verum dico velum ante Sanctum sanctorum fuisse scissum: hoc enim sanctissimum erat, ideoque absolute dicebatur velum, quia semper velabat Sanctum sanctorum: hoc enim semper erat clausum excepto die expiationis, quo pontifex illud expiaturus intrabat. Ita S. Leo ser. 10. de Passione, Cyrill. in c. 19. Ioannis Euthym. Caiet. Barrad. et alii hic.

Velum templi scissum, cur? Causa litteralis. Quæres, cur scissum fuit hoc velum? Respond. varias causas dant veteres. Litteralem causam dat S. Cyrillus, Theophyl. et Euthym. scilicet id factum esse quasi templum lugens mortem Christi, qui erat Dominus et Deus eius, vestem suam more Iudæorum sciderit ob rei indi-

D gnitatem, quod scilicet sacerdotes et pontifices, qui quotidie Deum colebant in templo, ideoque primi debebant Christum ab eo missum agnoscere, et aliis indicare, eumdem negassent et occidissent, ideoque eos privandos sacerdotio, vita et salute portenderit, et quasi comminatum sit: ita S. Leo serm. 10. de Pass.

Mystica. Mysticam dat Theophylactus, scilicet ut significaretur templum hoc deinceps fore profanandum, ac cum suis sacrificiis, cæremoniis, ritibus legalibus dissolvendum, et abrogandum, imo et desolandum, ait Chrysost. *Scissum est velum,* ait Theophylactus in Marci cap. 15. *per hoc manifestante Deo, quod gratia spiritus e templo evolet, et quod Sancta sanctorum* (antea omnibus inaccessa et nunquam visa) *omnibus conspicua et manifesta fiant. Tunc enim,* ait Cyrill. lib. 12. in Ioannem c. 37. *a gratia Dei penitus Israel decidit, resiliitque longe ab ea, cum tanto furore salvatorem suum impie occidit.* Et S. Hilarius: *Veli honor,* inquit, *cum custodia Angeli protegentis aufer-*

tur. Hinc S. Ephrem serm. de Pass. Domini tradit, tunc cum velum scissum est, columbam e templo evolasse. Columba enim index est Spiritus sancti.

Allegor. Allegorica causa fuit, ut significaretur velamentum cæremoniarum legalium veteris legis et templi per Christum patefactum esse, et impletum, ut iam deinceps non soli Iudæi, sed et Gentiles infideles clare cognoscerent Deum et Christum, eiusque mysteria quæ Iudæi per tot figuras adumbrabant, imo quod Dei cultus et Ecclesia e Ierusalem et templo ad gentes Romamque transiret: ita Origen. Hieron. Ambros. et alii passim. Audi S. Leonem serm. 17. de Pass. *Adeo,* inquit, *tunc a lege ad Evangelium, a synagoga ad Ecclesiam, a multis sacrificiis ad unam hostiam, quæ Deus est, evidens est facta translatio, ut emittente Domino Spiritum, velum vi subita scinderetur.* Audi et S. Hieron. *Velum templi scissum est, et omnia legis Sacramenta quæ prius tegebantur prodita sunt, atque ad gentium populum transierunt. Iosephus quoque refert virtutes Angelicas, Præsides quondam templi, tunc pariter conclamasse: Transeamus ex his sedibus.* Respicit locum Iosephi l. 7. de bello c. 12. Verum Iosephus dicit id contigisse non in morte Christi, sed post 38. annos in excidio Ierusalem et templi per Titum.

Anagog. Anagogicam causam dat Apostolus Hebr. 9. 8. scilicet iam per Christi mortem apertam esse viam in cælum, quod prius erat clausum: quia Sanctum sanctorum erat typus cæli, velum vero significabat illud esse velatum et clausum, donec Christus morte sua velum hoc rupit, et viam patefecit.

Notat S. Hieron. epist. 150. ad Hedibiam quæst. 8. in Evangelio Nazaræorum addi, quod tunc super liminare templi infinitæ magnitudinis fractum sit atque divisum, citatque Iosephum. Verum Iosephus hoc factum dicit in excidio urbis et templi per Titum, quod tamen excidium post paucos annos factum est in ultionem sanguinis Christi; et hoc tantum videtur velle S. Hieronym.

Tota terra tremuit in morte Christi. Et terra mota est.) *Terra,* scilicet tota: fuit ergo hic terræ motus universalis, maximus et vehementissimus, ita ut totus terræ globus e centro suo convulsus contremuerit et concussus sit, sicut eclipsis Solis fuit pariter universalis per totum orbem, ut dixi v. 45. uti inter alios docet Paulus Orosius lib. 7. c. 4. et Didymus in Catena Græca in Iob c. 9. ait hoc terræ motu terram e centro suo fuisse conquassatam, idque prophetatum fuisse a Iob, cum ait cap. 9. 6. *Qui commovet terram de loco suo, et columnæ eius concutiuntur.* Unde et Phlegon libertus Adriani Imperatoris, quem citat Origenes hic, et Eusebius in Chron. ad annum Christi 33. scribit hoc terræ motu, extra Iudæam multas domos Nicææ in Bithynia fuisse eversas. Quin et Plinius lib. 2. c. 84. testatur sub Tiberio (sub quo passus est Christus) ingenti terræ motu dirutas esse duodecim civitates in Asia. Idem asserit Svetonius in Tiberio c. 48. Causa huius terræ motus litteralis fuit, ut per eum significaretur divinitas Christi, qui est Dominus cæli et terræ. Hic enim terram concutiebat. Unde passim concussio terræ tribuitur Deo, et index est divinitatis, iuxta illud Dei ad Eliam: *Et ecce Dominus transit, et spiritus grandis et fortis subvertens montes, et conterens petras ante Dominum.* Sic olim mons Sina, cum in eo Deus daret legem Mosi et Hebræis, totus contremuit, Exodi 19. Similia sunt Psal. 17. 8. et Nahum 3. 6. et alibi. In passione ergo Christi impletum est illud Aggæi c. 2. 7. *Adhuc unum modicum est, et ego commovebo cælum et terram.*

Causa litteralis I.

II. Rursum significabatur naturalis quasi terræ sensus, ad tantum scelus in Dominum suum commissum, quasi indignantis, et in Iudæos deiicidas insilire volentis, ut eos absorberet in tartara.

Mystica. Mystice, significabatur nova terra et novus mundus fidelium per Christum instituendus, iuxta illud Isa. 65 17. *Ecce ego creo cælos novos, et terram novam.* Vetus enim terra, hoc motu videbatur abiturire.

Tropol. Tropologice, significabatur per mortem Christi commovenda fore terrea, et saxea hominum corda ad pœnitentiam. Porro si totus terræ globus e centro suo convulsus concussus fuit, ergo et mare ac flumina: mare enim cum terra unum globum efficit. Quare moriente Christo mare fluctibus horrendis insonuit, æstuavit, exundavit, ut suo fremitu indignitatem necis sui Creatoris loqueretur, sicut eamdem loquebatur sol et cælum subducendo radios, aer suis tenebris, terra suo terræ motu, petræ sua scissione.

Vide hic ut Christus in summa sui abiectione, summam suam maiestatem et omnipotentiam more suo ostenderit, ne videretur coactus mori, ac ut homines discerent quis et quantus esset, qui pro illis tam vilia et indigna tanta dignatione patiebatur, idque obstupescerent et venerarentur. Nam, ut ait S. Ambrosius l. 5. de fide c. 2. *Fatigatur ex itinere Iesus, ut reficiat fatigatos: petit bibere, sitientibus potum spiritalem daturus: esurit, cibum salutis esurientibus traditurus: moritur, vivificaturus: sepelitur, resurrecturus: tremulo pendet in ligno, confirmaturus trementes: cælum caligine obducit, ut illuminet: terras tremefacit, ut solidet: maria conturbat, ut mitiget: reserat tumulos mortuorum, ut ostendat domicilia esse vivorum: creatur ex virgine, ut ex Deo natus esse credatur: nescire se simulat, ut scire faciat nescientes: adorare quasi Iudæus dicitur, ut quasi verus Dei Filius adoretur.*

Petræ scissæ in Golgotha. Et petræ scissæ sunt.) Primo in Golgotha, ubi crucifixus est Christus. Unde Cyrillus Ierosolymitanus catechesi 13. *Hactenus,* ait, *Golgotha monstrat, ubi propter Christum petræ scissæ sunt.* Et S. Lucianus presbyter et martyr, fidei suæ rationem præsidi reddens: *Adstipulatur,* ait, *his ipse in Ierosolymis locus, et Golgothana rupes sub patibuli onere disrupta.* Rem plenius narrat Adrichomius in descriptione Ierusalem n. 252. dicens: *Cuius rei etiam hoc præclarum in petroso Calvariæ monte adhuc extat argumentum; ibi enim conspici etiamnum potest illa, quæ sub manu Christi læva, et a sinistris pendentis latronis in cruce, in morte Domini facta est scissura, in qua Dominici sanguinis colorem adhuc deprehendere licet.* Et post pauca: *Cuius quidem scissuræ ea est latitudo, quod humani corporis crassitiem facile capere possit. Profunditas vero tanta, quod ab huius rei curiosis demissa bolide nequaquam potuerit investigari, ut verisimile sit in Infernum usque patere: et quemadmodum latroni dextero via per Christi mortem in cælum reserata est; ita per petræ huius scissuram latroni sinistro (ut olim rebelli Core) viam in infernum apertam esse. Ex quo patet quam verum sit quod de ipsis* ait Hieron. *Christus,* inquiens, *unum relinquit sinistrum, alterum assumit dexterum, sicut in die iudicii faciet: ex simili crimine, dissimiles sortiuntur fines; alter antecedit Petrum in Paradisum, alter Iudam in Infernum. Confessio brevis, vitam acquisivit longam: et blasphemia finita, pœna plectitur æterna.* Huc usque Hieronymus in Marci cap. 15. vel quisquis est auctor: non enim videtur esse S. Hieronym. Stridonensis. Porro non tantum Hierosolymis, ait Baron. anno Christi 34. c. 107. sed et in plerisque aliis orbis partibus scissos montes eodem terræ motu, incolæ firma traditione testantur, nempe in Hetruria montem Alverniæ dictum, et prope littus Campanum Caietæ promontorium; inde horrenda illa utriusque montis petrarum præcipitia. Nam scissas tunc esse petras montis Alverniæ, revelavit Angelus S. Francisco ibidem oranti. Unde mira fuit S. Francisci erga hunc montem devotio, adeoque in eodem quinque sacra Christi crucifixi stigmata accepit. Sensit ergo Christi mortem lapidum scissura, ut eam, quæ inter Christi animam et corpus adeo crudeliter et inhumane facta est, scissio repræsentaret. Neque aliquando ad has montis scissiones respiciebat S. Franciscus, quin statim veniret in mentem Christi passio, seque scindi, vulnerari et cruciari optaret, ut particeps fieret dolorum crucifixi, quos sibi obiici videbat in lapide inanimato. Ita Waddingus in annalibus minorum anno Christi 1215. n. 15.

Et in monte Alverniæ.

In quo S. Franciscus stigmata Christi recepit.

Quare merito exclamat S. Ambros. l. 10. in Lucam: *O duriora saxis pectora Iudæorum! finduntur petræ, sed horum corda durantur: horum immobilis duritia manet orbe concusso.*

Allegorice, S. Hieron. ad Hedibiam q. 8. *Petræ scissæ sunt, id est dura gentilium corda, sive petræ, universa vaticinia Prophetarum, qui et ipsi a petra Christo cum Apostolis petræ vocabulum acceperunt, ut quidquid in eis duro legis velamine claudebatur, scissum pateret gentibus. Monumenta quoque de quibus scriptum est: Vos estis sepulcra extrinsecus dealbata, quæ intus plena sunt ossibus mortuorum, ideo sunt aperta, ut egrederentur de iis qui prius in infidelitate mortui erant, et cum resurgente Christo atque vivente viverent, et ingrederentur cælestem Ierusalem, et haberent municipatum nequaquam in terra, sed in cælo, morientesque cum terreno Adam, resurgerent cum Adam supercælesti.* Addit Euseb. l. 5. præparat. Evang. c. 9. ex Plutarcho, sub Tiberio, apud Paxos insulam auditam vocem: *Magnus Pan mortuus est*, ideoque magnum multorum fuisse ululatum, quod Eusebius interpretatur de Lucifero, quasi ille sit Pan, qui moriente Christo quasi mortuus sit, eo quod Christus ei vires et quasi vitam ademerit. Alii tamen, ut Barradius; Pan, inquiunt, est Christus: Pan (πᾶν) enim Græce idem est quod omne: Christus autem quia Deus, est omne bonum et omnia, iuxta illud: *Deus meus et omnia;* huius mortem deplorarunt dæmones, eo quod per illam dominio suo in terram spoliati sint.

Pan mortuus, est Christus.

Vers 52. et 53 ET MONUMENTA APERTA SUNT: ET MULTA CORPORA SANCTORUM, QUI DORMIERANT, SURREXERUNT. ET EXEUNTES DE MONUMENTIS POST RESURRECTIONEM EIUS, VENERUNT IN SANCTAM CIVITATEM, ET APPARUERUNT MULTIS.

ET MONUMENTA APERTA SUNT.) Statim a morte Christi; hoc enim insinuat hic Matthæus, idque decebat, ut significaretur id fieri vi passionis Christi, ac consequenter eadem vi mortem esse superatam, et vitam humano generi restitutam. Ita Beda, Theophyl. et S. Hieron. qui ait: *Monumenta aperta sunt in signum futuræ resurrectionis.* Et S. Ambros. l. 10. in Lucam: *Monumentorum*, inquit, *reseratio quid aliud, nisi claustris mortis effractis resurrectionem significat mortuorum?* Sic et Hilarius: *Illuminans*, ait, *mortis tenebras et infernorum obscura collustrans, in sanctorum ad præsens, consopitorum resurrectionem, mortis ipsius spolia detrahebat.* Sed tamen ex monumentis non prodierunt Sancti hi, nec resurrexerunt nisi post resurrectionem Christi ut innuit Matth. v. 53. et Paulus Coloss. 1. 18. ubi Christum vocat primogenitum mortuorum, et primitias resurgentium. Christus enim sua morte tam sibi quam nobis meruit resurrectionem. Par erat ergo ut ipse devicta morte, primus quasi mortis victor et triumphator resurgeret, ac post eum et per eum cæteri: ita Origenes, S. Hieronym. Beda.

Sancti post Christum resurrexerunt.

Causa 1. SURREXERUNT.) A morte et sepulcro ad vitam. Causa prima fuit, ut Christus fidem resurrectionis suæ per hos socios suos, quasi præcones firmaret. Testabantur enim hi Sancti, dicebantque: Christus a morte resurrexit, ac nos ab eadem resurgere fecit: credite ergo eum resurrexisse, sicut nos videtis per eum a morte surrexisse, esseque redivivos.
2. Secunda, ut in eis et per eas Christus virtutem passionis suæ ostenderet; scilicet quod per eam animæ patrum ex inferno et limbo essent liberatæ, ac quod simili modo mystice animas hominum, quæ per peccata erant mortuæ, iam per Christi gratiam essent vivificandæ, et aliquando per gloriam tam in corpore quam in anima, resurrecturæ ad vitam beatam et æternam, itaque beandæ et glorificandæ in æternum.

An rursum sint mortui. Quæres, an hi Sancti post resurrectionem rursum sint mortui, et ad sua monumenta redierint, an vero manserint vivi et gloriosi perpetim? Nonnulli censent eos rursum esse mortuos, ac resurrecturos cum aliis ad vitam beatam in die iudicii; id enim videtur innuere Paulus Hebr. 11. ult. dicens: *Ut non sine nobis consummarentur:* ita Theoph. Euthymius Barradius, Franc. Lucas hic, et S. August. epist. 99. ad Evodium et S. Thom. 3. p. q. 53. art. 3. ac S. Birgitta l. 6. revelationum c. 94. et l. 7. c. 26. *Scias*, inquit B. Virgo, *quod nullum corpus humanum in cælo est nisi corpus gloriosum filii mei, et corpus meum.* Verius alii censent Sanctos hos non amplius esse

A mortuos, sed resurrexisse ad vitam immortalem: tum quia hoc decebat Christum, ut fructum mortis et resurrectionis suæ statim ostenderet in beata hac Sanctorum resurrectione: tum quia animæ horum iam erant beatæ, ac proinde par erat eas non uniri corporibus nisi gloriosis et immortalibus: tum quia exigua fuisset earum felicitas, ac longe maior fuisset eorum miseria, quod mox rursum deberent mori: maluissent enim non resurgere, quam tam cito rursum mori: tum quia congruebat, ut hi Sancti Christum resurgentem et scandentem in cælum, eiusque triumphum sua resurrectione decorarent, quasi captivi a Christo redempti, et a morte liberati, ac quasi spolia, quæ Christus morti et inferno eripuerat: tum denique quia convenit ut Christus in cælo habeat beatos, quorum aspectu et collocutione externa se pascat eius humanitas, ne alioqui solitaria sit expersque humanæ consolationis: ita Origen. S. Hieron. S. Thomas, Beda, Anselm. hic, Clemens Alex. lib. 6. strom. Euseb. l. 4. demonstr. Evang. c. 12. Epiphan. hæresi 75. et passim re- B centiores. Nec obstat locus Hebr. 11. ult. quia τὸ *sine nobis*, non significat ante diem iudicii, sed ante Christum et Christianos, sive ante filios novi testamenti priscos Patres non resurrexisse, ut ibi fusius ostendi.

Resp. negative.

Porro quinam fuerint hi Sancti, qui cum Christo resurrexerunt, non plane liquet. Verisimile est in primis eos fuisse, qui peculiarem ad Christum relationem, vel parentelæ, vel promissionis sibi factæ, vel typi et figuræ, vel fidei et spei, vel castitatis et sanctitatis habuere, uti fuere Adam, Abraham, Isaac, Iacob, Melchisedech, David, qui non nisi in terra promissionis sepeliri voluerunt, ut resurrectionis Christi forent participes. Item Iob et Ionas, qui resurrectionem Christi in se adumbrarunt. Ad hæc Moses, Iosue, Samuel, Isaias, Ieremias, Ezechiel, aliique Prophetæ. Unde Pineda in Iob c. 19. v. 25. censet tunc pariter resurrexisse Danielem, et tres eius socios Ananiam, Azariam et Misaelem: sed his obstat, quod horum corpora et reliquiæ ostendantur Romæ in templo S. A- C driani, uti observavit noster Lorinus in Actor. c. 2. v. 29. qui et addit nec Evam, nec aliam fœminam tunc resurrexisse, quia decebat, inquit ipse, Deiparam esse primogenitam resurgentium inter fœminas, sicut Christum inter viros. Verum Evam cum Adamo, quasi matrem omnium resurrexisse opinatur cum aliis Francisc. Lucas hic, qui et adiicit cum S. Epiphanio in Ancoratu, videri potius tunc resurrexisse eos qui nuper obierant, erantque testes magis noti Apostolis cæterisque Iudæis; unde iis magis persuadere poterant Christum resurrexisse, et suæ resurrectionis esse auctorem, uti fuere Zacharias, Simeon, Ioannes Baptista. Verum Baptistæ obstat, quod eius caput Romæ et Ambiani, digitus Florentiæ, reliqui corporis cineres Genuæ ostendantur. Noster Theophilus Raynaudus opinatur tunc resurrexisse bonum latronem, lib. de eo c. 19. unde et nullæ eius reliquiæ reperiuntur. August. tamen lib. contra Felicianum cap. 15. ait de eo, *Cuius corpus ad futuram resurrectionem mors communis conclusit;* sed obiter et aliud agens id dicit S. Augustin. D Præter iam dictos plures alii, præsertim ii quos celebrat Apostolus Hebr. c. 11. etiam extra Iudæam mortui et sepulti resurrexerunt: nam Matthæus ait, *Multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt.* Hoc enim decebat liberalitatem et magnificentiam Christi, ut suam resurrectionem et ascensionem in cælum, magna Sanctorum simul resurgentium copia et pompa adornaret.

Quinam resurrexerint?

Tropologice, S. Hieron. *Hæc*, ait, *videntur typum ferre credentium, quod pristinis errorum vitiis derelictis, et cordis emollita duritia, qui prius erant similes tumulis mortuorum, postea agnoverint Creatorem, et ad vitam gratiæ per pœnitentiam surrexerint.*

VENERUNT IN SANCTAM CIVITATEM.) Id est, in Ierusalem, quæ sancta dicitur, quod in eadem Deus Sanctus, sancte coleretur in templo sancto, quodque in ea multi fuissent Sancti præsertim Prophetæ, ac tandem Sanctus sanctorum, scilicet Christus in eadem sanctam suam Ecclesiam instituisset, ac morte sua sanxisset.

Et apparuerunt multis.) Puta Apostolis et discipulis Christi, aliisque Iudæis necdum ad Christum conversis, ut eis fidem et resurrectionem Christi persuaderent, quasi eius testes et præcones. *Ut ex eorum resurrectione*, ait Euthym. *alii certiores redderentur, et de resurrectione illius* (Christi) *cogitantes, quod qui hos resuscitavit, multo magis seipsum resuscitavit.*

Vers. 54. Marc. 15. 39. Luc. 24. 47. Centurio autem et qui cum eo erant, custodientes Iesum, viso terræ motu et his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Vere filius Dei erat iste.) Multi cum Baronio censent centurionem hunc fuisse Longinum, cui Christi custodia a Pilato sit commissa, quique ex miraculis quæ in morte Christi contigerunt, agnoverit Christum esse Filium Dei, eiusque resurrectionis testis et præco extiterit, ideoque relicta militia secedens in Cappadociam, ibique Deo vacans a Iudæis occisus Martyr occubuerit, cuius vitam scripsit Metaphrastes et ex eo Surius ad diem 15. Martii. Unde Chrysost. *Quidam*, ait, *dicunt centurionem hunc postea in fide roboratum adeo fuisse, ut etiam martyrio sit coronatus.* Lucius Dexter vero in Chronico ad annum Christi 34. censet hunc centurionem fuisse C. Oppium Hispanum, de quo ita scribit: *Floret per id tempus in Hispania C. Oppius centurio F. Corn. pariter centurionis, qui morientem Christum prædicat Hierosolymis esse Filium Dei, inter fragores saxorum mutuo sese collidentium obducto tenebris die: ex Gentilibusque a Christi morte primus hic Christianus, centurio credidit: qui fuit civis Romanus, baptizatusque a B. Barnaba factus est tertius Mediolanensis Episcop. vir quidem Apostolicus, qui Christi mortem et eclipsin admirabilem primus omnium Hispanis, genti suæ, cum audientium stupore refert.* Penes Dextrum sit horum fides, quæ qualis et quanta sit, dixi proœmio in Acta Apostolorum.

Centurio quis? An Longinus? — An C. Oppius Hispanus?

Viso terræ motu et his quæ fiebant.) Scilicet solem obscurari, petras findi, monumenta aperiri, ac præsertim quod Iesus *clamans expirasset*, ut ait Marcus; inde enim Deo mentem illuminante agnovit Iesum esse plusquam hominem, esseque Deum, qui quasi vitæ et mortis Dominus clamans expirasset, ac expirando omnia elementa totumque orbem concussisset. Iam audierat centurio Christum a Iudæis et Pilato damnatum, quod se regem Iudæorum, id est, Messiam Filium Dei esse dixisset: nunc videns Deum tot miraculis Iesu attestari, agnovit eum vera dixisse, vereque esse Filium Dei. Voluit hoc Deus, ut centurio hic Iudæos confunderet, ac irrefragabile Christo testimonium perhiberet. *Ut ergo infidelitatis facinus Israeli accumularetur*, ait Hilarius, *centurio et custodes hanc totius naturæ perturbationem contuentes, Dei Filium confitentur.* Censet S. Augustinus lib. 3. de consensu Evang. centurionem hunc confiteri Iesum esse Filium Dei, non naturalem, sed spiritualem, quod videlicet esset valde iustus, ut ait Lucas, Sanctus, Deoque gratus. Melius alii censent eum confiteri Iesum esse Filium Dei naturalem, uti iam dixi. Ita S. Hieron. *Ex hoc considerandum*, ait, *quod centurio in ipso scandalo passionis vere Dei Filium confiteatur, et Arrius in Ecclesia prædicat creaturam.* Additque: *Novissimi autem nunc primi efficiuntur: Gentilis confitetur populus: Iudæa excæcata negat ut fiat ultimus error peior priore.* Et Theoph. *sic ordo convertitur dum Iudæi occidunt, discipuli fugiunt, et Gentilis confitetur.* Et rursus: *Nunc videtur effectum sortiri quod Dominus dixerat: Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. Exaltatus namque in cruce attraxit latronem et centurionem.* Beda autem: *Gentiles Deum timentes aperta confessionis voce glorificant, Iudæi percutientes solum pectora, silentes domum redeunt. Unde merito per centurionem fides Ecclesiæ designatur, quæ Dei Filium tacente Synagoga confirmat.* Denique S. Bernard. serm. 2. de Epiphan. *Videte*, inquit, *quam oculata sit fides! cognoscit Dei Filium lactentem, cognoscit in ligno pendentem, cognoscit morientem. Si quidem latro in patibulo, Magi in stabulo cognoscunt: centurio vero agnovit vitam in morte. Latro regem, centurio Dei Filium simul et hominem pronuntiat.*

A Non solus centurio et milites, sed ut addit Lucas, *Omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum illud, et videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua* (in signum doloris et pœnitentiæ) *revertebantur.* Iam incipiunt producere flores pœnitentiæ, ut prædicantibus Petro et Apostolis fructum pariant, Act. 2.

Hic ordine suo intexe quæ habet Ioannes c. 19. 31. de crurifragio latronum, et lancea latus Christi perforante, ac sanguine et aqua ex eo manantibus, sic enim ait: *Iudæi ergo (quoniam Parasceve erat) ut non remanerent in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati) rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura, et tollerentur. Venerunt ergo milites, et primi quidem fregerunt crura, et alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cum venissent, ut viderunt eum iam mortuum, non fregerunt ei crura, sed unus militum lancea latus eius aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua*: de quibus suo loco in Ioanne dicendum.

B Erant autem ibi mulieres multæ a longe, quæ Vers. 55. secutæ erant Iesum a Galilæa, ministrantes ei. Inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Iacobi, et Ioseph mater, et mater filiorum Zebedæi.) Dicit hoc Matthæus, tum ut mulierum harum præ viris fidem, constantiam et pietatem in Iesu celebret, quod spectantibus Iudæis Christi hostibus ausæ fuerint cruci eius astare, et compassionem suam in eum testari. Unde Euthymius: *Vide*, ait, *conversum ordinem: discipuli siquidem fugerant, discipulæ vero assistentes permanebant.* Solent enim fœminæ viris esse pientiores: unde Ecclesia orat pro devoto fœmineo sexu. Tum ut significet illas, utpote matronas graves et pias, testes fuisse fide dignas eorum quæ Christus in cruce egit et dixit: tum ut indicet illas officia sepulturæ, ac præsertim unguenta ad Christum ungendum sedulo curasse: tum denique ut Iesu Christi in cruce patientiam et sanctitatem indicet, quæ tanta fuit, ut fœminæ hæ ab eo intuendo, meditando et admirando, Iudæorum metu et minis avelli non potuerint.

Luc. 23. 49. Marc. 15. v. 40 41. Vers. 56.

C Mulieres multæ.) Inter quas præcipua erat B. Maria mater Iesu: huius enim comites et asseclæ erant cæteræ, ait Euthym. de qua ait Ioan. c. 19. 25. *Stabat autem iuxta crucem Iesu mater eius. Stabat*, sustinens omnes dolores compatiendo, quos Iesus sustinebat patiendo, idque simili constantia et fortitudine. Unde S. Antoninus part. 4. Theol. tit. 15. c. 41. §. 1. *Stabat*, ait, *Virgo ita divinæ voluntati conformis, quod* (ut Anselmus ait) *si oportuisset ad implendam secundum rationem voluntatem Dei, ipsa filium in cruce posuisset ac obtulisset: neque enim minoris fuit obedientiæ, quam Abraham*, etc. *Denique gladius illius animam pertransivit: illa tamen modestiæ metas non transivit.*

Porro quam ingens fuerit eius dolor, indicat Damascenus lib. 4. de fide cap. 15. dicens: *Virgo partus dolores quos effugit pariens, illos tempore passionis sustinuit.* Et S. Anselm. de excellen. Virginis c. 5. *Quidquid crudelitatis*, ait, *inflictum est corporibus Martyrum, leve fuit comparatione tuæ passionis o Virgo.* Et S. Laurentius Iustin. de agone Christi c. 2. *Clarissimum*, ait, *passionis Christi speculum effectum erat cor Virginis.* Et c. 17. *In corpore filius, in mente erat genitrix crucifixa.* Et S. Bernardus serm. in illud Apocal. 12. *Signum magnum: Tuam*, ait, *o Virgo animam pertransivit vis doloris, ut plusquam Martyrem non immerito prædicemus, in qua nimirum corporeæ sensum passionis, excesserit compassionis affectus.*

Dolor B. Virginis quantus?

D De constantia vero B. Virginis ita ex antiquis monumentis scribit Metaphrastes ad diem 15. Augusti, et ex eo Baronius anno Christi 34. c. 11. *Dicunt hi qui de his rebus tractarunt, eam ab initio usque ad finem se fortiter atque constanter gessisse, honeste quidem et non indecore utentem motu animi, factis etiam ostendens se esse matrem, sed matrem omnino illius, qui motum animi certis finibus continuit: mortuumque videns filium, eo motu animi usa est ut oportuit: quin etiam in eo de cruce deponendo maternis manibus inservivit, et clavos qui extrahebantur in sinu suo accepit, et membra illius amplexa est,*

partim quidem ulnis astringens, partim quidem suis lacrymis plagas emundans; deinde tota toti corpori circumfusa: Ecce tibi ab omni sæculo præfinitum mysterium ad finem usque venit, o Domine, placida voce dicit; et Iosepho in manu tradens sudarium, ait: Tibi autem deinceps curæ erit, ut sepulturæ tradens, hoc eum honeste componas, myrrha condias, et ei iusta facias.

A LONGE.) Dices, Ioannes ait, *Iuxta crucem* eas stetisse. Resp. *Iuxta*, id est, ex adverso crucis, sed ita ut non omnino prope, sed paulo remotius starent. Militum enim Christum custodientium excubiæ, item populi affluentis densitas, non permittebant eas proxime ad crucem accedere; accedebant ergo tam prope quam poterant, ita ut Iesum commode videre et audire possent. Vide Adrichom. in descript. Ierusalem num. 252. ubi locum stationis earum assignat a cruce Christi distantem 15. ulnis, quas nunc octodecim gradibus metiuntur. Alii respondent eas aliquando prope accessisse, aliquando longius recessisse, prout ferebat necessitas vel occasio. Addunt Græca θεωροῦσαι, id est, *spectantes et speculantes*, tum miram Iesu patientiam, tum prodigia quæ circa eum contingebant, hæcque omnia pia mente et meditatione revolventes.

MINISTRANTES EI.) Suis facultatibus eum cum discipulis suis sustentantes. Ita Euthym. *Chorus*, ait, *discipularum apud Dei matrem coniunctarum, et expensas de suis facultatibus suppeditantium.* Nam ut ait S. Hieron. *Consuetudinis Iudaicæ fuit (nec ducebatur in culpam, more gentis antiquo) ut mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus ministrarent.*

INTER QUAS (primaria, præcipua et quasi choraga cæterarum) ERAT MARIA MAGDALENÆ.) Quæ liberata per Christum a septem dæmonibus, ac tam corporis quam animi sanitati restituta, tanti beneficii memor et grata indivulse ei adhærebat.

ET MARIA IACOBI ET IOSEPH MATER.) Puta Maria Cleophæ, sive Alphæi, nimirum uxor. Unde Salmeron: *Maria hæc*, inquit, *dicta est Cleophæ a patre; a filiis dicta est Maria Iacobi et Ioseph; a cognatione dicta est Maria soror matris Iesu; a viro dici poterat Maria Alphæi, licet ita eam nusquam vocet Evangelium.* Alii censent Cleopham non fuisse patrem sed maritum huius Mariæ, qui alio nomine dictus sit Alphæus, de quo dixi c. 13. v. 55.

ET MATER FILIORUM ZEBEDÆI.) Scilicet Iacobi et Ioannis Apostolorum, nomine *Salome*, ut habet Marcus cap. 15. 40. ita Origenes, S. Chrysost. Theophyl. Euthymius, et passim cæteri.

Vers. 57. Luc. 23. v. 50 51. Marc. 15. v. 42.43. Ioan. 19. 38.

CUM AUTEM SERO FACTUM ESSET, VENIT QUIDAM HOMO DIVES AB ARIMATHÆA, NOMINE IOSEPH, QUI ET DISCIPULUS ERAT IESU.) Narrat sepulturam Christi gloriosam a fidelibus, Dei providentia procuratam.

SERO.) Durante adhuc die, sed inclinante in vesperam; nam ante vesperam, in qua incipiebat sabbatum, quo quiescendum erat, sepeliri debuit Christus.

DIVES.) Quia pauper non fuisset ausus ad Pilatum præsidem Romanum accedere, et crucifixi corpus impetrare, ait S. Hieron.

Arimathæa quænam urbs?

AB ARIMATHÆA.) Hæc urbs est, ait S. Hieronymus in locis Hebr. quæ 1. Reg. 1. vocatur *Ramathaim Sophim*, ubi habitarunt Elcana et Anna, ibique genuerunt Samuelem. Sita est in regione Tamuitica iuxta Diospolin: postea dicta est Rama, Aarima et Memphis. Sita erat in loco alto, unde dicta est Rama, id est, excelsa. Oriundus ergo erat Ioseph e Rama, sed civis et Senator erat Ierosolymæ. Hinc S. Hieronymus in nomin. Hebr. Arimathæa, inquit, idem est quod altitudo eius, vel exaltatus est ipse, uti fuit hic Ioseph.

Ubi sita?

NOMINE IOSEPH.) Notandum est Christum introisse in mundum per Ioseph sponsum virginis; nam non nisi ex Virgine desponsata Ioseph nasci voluit: ac rursum exisse e mundo ac sepultum esse per Ioseph ab Arimathæa. Ioseph enim idem est quod auctus, scilicet gratia Dei: sicut enim Ioseph patriarcha auctus fuit castitate et pietate in patrem, sic Ioseph sponsus Deiparæ excelluit castitate, hic vero Ioseph eminuit pietate in Christum, quasi patrem suum spiritualem iam vita functum.

A Hunc Iosephum Marcus vocat nobilem decurionem, ubi Græce est βουλευτής, id est consiliarius, senator: qui enim Romæ dicebatur senator, in municipiis dicebatur decurio. Hunc autem Iosephum fuisse senatorem Ierosolymitanum colligitur ex eo, quod ibi habitabat: ibi enim exciderat sibi sepulcrum. Rursum colligit Maldon. eum interfuisse concilio Iudæorum de capiendo et crucifigendo Christo, Matth. 26. 4. sed non voluisse aliis subscribere et assentiri. Unde *quidam*, ait S. Hieron. *putant de ipso primum psalmum esse compositum: Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum*, etc.

QUI ET DISCIPULUS ERAT IESU.) Hæc ergo ratio movit Iosephum ad sepeliendum Christum, ut quasi discipulus magistro suo ex pietate funeris iusta persolveret, et parentaret.

HIC ACCESSIT AD PILATUM ET PETIIT CORPUS IESU. TUNC PILATUS IUSSIT REDDI CORPUS.) *Accessit, audacter* ait Marcus: licet enim ipse occultus esset discipulus Iesu ob metum Iudæorum, tamen animante eum Christo, ac B hortante B. Virgine, uti dixi v. 55. opus tam arduum sine formidine audacter aggressus est. *Ex hoc facto*, ait Victor Antioch. in cap. 15. Marci, *summam Iosephi constantiam et fortitudinem spectare licet; parum enim aberat quin vitam ipsam Christi causa impenderet: quippe qui Iudæorum omnium inimicitiam propter illum in se susciperet.* Et S. Chrysostomus: *Fortitudo*, inquit, *Ioseph maxime admiranda est, cum propter amorem Christi periculum mortis susceperit, et universorum se odio tradiderit*, etc. Causam constantiæ dat Lucas, et Marcus dicendo: *Qui et ipse erat expectans regnum Dei*, q. d. Credebat in Christum, et per eius gratiam sperabat salutem et gloriam cælestem, ideoque hac spe exposuit se periculo pro Christo, eiusque corpus petiit. Vers. 58. Luc. 23. 52. Marc. 15. v. 43 45. Ioan. 19. 38. Ioseph ab Arimathæa petit a Pilato corpus Iesu.

PETIIT CORPUS IESU.) S. Anselm. dial. de Pass. ait sibi a Deipara revelatum, quod cum Ioseph ab Arimathæa peteret a Pilato corpus Iesu, hanc in cæteris rationem assignasset, quia mater eius præ dolore moriebatur. Quasi C dixisset: Mater eius sancta est et innocens, casus gravis et repentinus, crucifixus autem erat unicus ei filius, rationi autem non est consentaneum, ut simul cum filio mater innocens moriatur. Erit autem ei aliqua consolatio, eum sepelire. Concede ergo matri afflictissimæ, ut eum sepeliat. Insuper verisimile est Ioseph Pilato allegasse innocentiam et sanctitatem Iesu, sat Pilato cognitam, ideoque non videri cum cæteris sontibus eius corpus in vallem cadaverum, quæ erat iuxta Golgotha abiiciendum, sed honesta sepultura dignum. Daret ergo illud sibi, se funus eius digne curaturum.

Porro audi quid de hoc Iosepho Christum sepeliente scribat Gregorius Turon. lib. 2. histor. c. 21. idque ex actis Pilati, ut ipse ait ad Tiberium Romam transmissis: *Apprehensus*, inquit, *et Ioseph, qui eum aromatibus conditum in suo monumento recondidit, in cellam includitur, et ab ipsis sacerdotum principibus custoditur, maiorem in eum habentibus sævitiam, (ut gesta Pilati ad Tiberium missa referunt) quam in ipsum Dominum, cum ille a militi-* D *bus, hic a sacerdotibus custodiretur. Sed resurgente Domino custodibus visione Angelica territis, cum non inveniretur in tumulo, nocte parietes de cellula, in qua Ioseph tenebatur, suspenduntur in sublimi, ipse vero de custodia absolvente Angelo liberatur, parietibus restitutis in locum suum: cumque pontifices militibus exprobrarent, et sanctum corpus ab iisdem instanter requirerent, dicunt eis milites: Reddite vos Ioseph, et nos reddimus Christum: sed ut verum cognovimus, nec vos benefactorem Dei, nec nos Filium Dei reddere nunc valemus. Tum illis confutatis, milites ab hac accusatione liberantur.* Verum hæc ex Evangelio Nicodemi accepta sunt, quod apocryphum est, quare incertæ et dubiæ sunt fidei. Mira de Iosepho historia.

Denique hic Ioseph fertur a Iudæis navi sine velis et remis cum Magdalena, Martha, Lazaro et Maximino impositus, Deo remige Massiliam appulisse, indeque in Angliam navigasse, ibique Christum prædicasse ac defunctum esse: unde ab Anglis quasi Angliæ Apostolus colitur. Ita Baron. anno Christi 35. c. 4. et Lucius Dexter in

Chronico anno Christi 48. itemque vetera Hispaniæ Breviaria, præsertim Asturicense et Palentinum, quæ ibidem citat Franc. Bivarius.

Pilatus iubet reddi corpus Iesu.

TUNC (auditis et probatis rationibus Iosephi iam recensitis) PILATUS IUSSIT REDDI CORPUS.) Ut hac ratione aliquo modo satisfaceret Christo, quem iniuste ob instantiam principum ad mortem damnarat, ac suum factum honestando Christi sepulturam tegeret, vel excusaret, quod scilicet coactus eum damnasset, utpote quem honorifica sepultura dignum iudicabat.

REDDI.) Dato a Iosepho pretio et auro, ait Theophylactus, sed hoc parum est verisimile, ob rationes iam datas, et quia Marcus ait, *Donavit corpus Ioseph*: ergo Ioseph illud gratis dono accepit, non pretio comparavit: nimis enim sordidæ avaritiæ Pilato præsidi fuisset, illud vendere. *Reddi* ergo, id est, *dari*, ut vertit Syrus, sed dicit *reddi*, quia corpus Iesu a Pilato iam traditum erat militibus ad crucifigendum: iubet ergo ut ipsi illud reddant Iosepho. Addit Marcus cap. 15. *Pilatus autem mirabatur si iam obiisset*: tum quia considerabat solos dolores flagellationis et crucis Christi, qui latrones Christi socios necdum occiderant: tum quia ut ait Euthym. sperabat Pilatus Iesum tarde moriturum, tamquam hominem divinum, qui cæteros excederet. Pergit Marcus: *Et accersito centurione interrogavit eum, si iam mortuus esset. Et cum cognovisset a centurione* (eum mortuum) *donavit corpus Ioseph.*

Vers 59 Luc. 23. 53. Marc. 15. 46 Ioan 19. 38.

ET ACCEPTO CORPORE, IOSEPH INVOLVIT ILLUD IN SINDONE MUNDA.) Syrus, *in linteo lini mundi*. Mundissimum enim corpus decebat munda sindon. Sindon est pannus ex lino subtiliore et delicatiore textus: hoc ergo quasi subtilissimo velo et linteo Ioseph corpus Christi involvit. Dicta Sindon a Sindone urbe Phœniciæ, in qua primo texi cœpit. Unde Martialis:

Nec sic in Tyria sindone tutus eris.

Mos sepeliendi Hebræorum.

Erat enim Tyrus vicina Sidoni. Solebant Iudæi defunctos sepeliendos sindone involvere, manus et pedes ligare institis, id est, fasciis, faciem velare sudario, uti fecere Lazaro Ioan. 11. v. 44. Idem Ioseph fecit Christo, ut patet
1. Ioan. 19. 40. *Acceperunt*, inquit, *corpus Iesu, et ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire.* Audi S. Hieronymum: *Ex simplici sepultura Domini ambitio divitum condemnatur, qui nec in tumulis quidem possunt carere divitiis. Possumus autem iuxta intelligentiam spiritualem, et hoc sentire, quod corpus Domini non auro, gemmis et serico, sed linteamine puro obvolvendum sit: quamquam et hoc significet, quod ille in sindone munda involvit Iesum, qui pura mente eum susceperit.*

Corporale in Missa sindonem mundissimam repræsentat.

Hac de causa et corpus Christi in Missa non nisi in sindone collocatur mundissima, quod vulgo *corporale* vocant a corpore Christi, quod ad instar sepulcri in se continet, ait Paschasius Rhatbertus scribens in hunc Matthæi locum.

Addit Ioannes c. 19. 39. Nicodemum unguenta attulisse: *Venit*, ait, *et Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens misturam myrrhæ et aloes quasi libras centum*, ut eo totum corpus Iesu perfunderet, et quasi balsamaret. Myrrha enim et aloe sua amaritie corpora a putrefactione conservant. Mystice, his nos unguentis fragrare vult Euthymius, cum pectore nostro veluti sepulcro novo Christi corpus excipimus. *Et nos* (inquit ille) *Domini corpus in altari accipientes, odoramentis illud ungamus suavibus, videlicet virtutum operibus, ac opere, et contemplatione*, etc.

2. Modum pollincturæ corporum describit Baronius ex R. Iacob, et R. Mose. *Solebant*, ait, *viri virorum, fœminæ fœminarum corpora curare, hoc modo: Oculos in primis et ora claudebant defunctorum, stringebant fascia, tondebant capillos, lavabant corpus, unguentis ungebant, linteis*
Vers. 60. *involvebant, sicque curatum in sepulcro locabant.*

Luc 23. 53. Io. 19. 16. Ioan. 19. v. 41 42.

ET POSUIT ILLUD IN MONUMENTO SUO NOVO, QUOD EXCIDERAT IN PETRA. ET ADVOLVIT SAXUM MAGNUM AD OSTIUM MONUMENTI, ET ABIIT.) Ioannes cap. 19. 41. addit: *Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, et in horto monumentum novum, in quo nondum quispiam positus erat. Ibi ergo propter Parascevem Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.*

Cur in monumento novo positus Christus?

NOVO.) Ne Christo resurgente, quis alius prius in eo sepultus, resurrexisse, ait S. Chrysost. putaretur, vel fingeretur, ait S. Hieronym. Mystice S. August. *Sicut*, ait, *in Mariæ Virginis utero, nemo ante illum, nemo post illum conceptus est: ita in hoc monumento novo, nemo ante illum, nemo post illum sepultus est.*

IN PETRA.) *Ne si ex multis lapidibus ædificatum esset, suffossis tumuli fundamentis, ablatus furto diceretur*, ait S. Hieronymus. Formam sepulcri Christi fuse describit Beda in Marci c. 15. dicens: *De monumento Domini ferunt, qui nostra ætate de Ierosolymis Britanniam venere, quod domus fuerit rotunda, de subiacente rupe excisa, tantæ altitudinis, ut intro consistens homo vix manu extenta culmen possit attingere: quæ habet introitum ab Oriente, cui lapis ille magnus advolutus est. In cuius monumenti parte aquilonari, sepulcrum ipsum, hoc est Dominici corporis locus, de eadem petra factus est, septem habens pedes longitudinis, trium vero palmorum mensura cætero pavimento altius eminens. Qui videlicet locus non desuper, sed a latere meridiano per totum patulus est: unde corpus inferebatur.*

Forma sepulcri Christi.

Breviter Adrichomius in descriptione Ierusalem num. 239. *Sepulcrum Domini gloriosum*, ait, *monumentum erat novum octo pedes longum, quod a monte Calvariæ centum et octo pedibus, a monte autem Sion passibus mille distabat in horto monti Calvariæ propinquo, quod in petra sibi Ioseph exciderat. Ioseph ergo suum sepulcrum cessit Christo, et Christus in alieno, scilicet Iosephi sepulcro conditus est.* Causam dat Theophyl. dicens: *Qui non habuit domum in vita, neque sepulcrum habet, sed in alieno deponitur, et cum sit nudus, a Iosepho vestitur.* S. Augustinus serm. 133. de temp. *Ideo*, inquit, *in aliena sepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur salute. Ut quid illi propria sepultura, qui in se propriam mortem non habebat?* Addit: *Ut quid et tumulus in terris, cuius sedes manebat in cælis? ut quid illi sepultura, qui tridui tantum temporis spatio non tam in sepulcro mortuus iacuit, quam velut in lecto quievit?* etc.

Anagog. significavit Christus se et Christianos esse peregrinos in terra, ac tendere in cælum, quasi patriam, velut cives Sanctorum et domesticos Dei. Hac de causa S. Anton. S. Ephrem. S. Franc. et alii proprium noluere habere sepulcrum, sed in alieno sepeliri voluerunt exemplo Christi.

Sepulcri Christi forma.

Hic ergo impletum est illud Isaiæ cap. 11. v. 10. de Christo oraculum: *Et erit sepulcrum eius gloriosum.* Vide ibi dicta. Hinc per tot sæcula huc usque frequens et religiosa est fidelium ex toto orbe peregrinatio in Ierusalem, ad visendum et venerandum S. Sepulcrum Domini.

Gloria.

Quam ergo ignominiosa fuit passio et mors Christi, tam gloriosa fuit eius sepultura; hanc enim illa meruit. Unde a S. Helena matre Constantini Magni, hoc in loco condita est basilica, quæ reliquas totius orbis amplitudine atque pulchritudine longe excellit: nam auratis corusca laquearibus, et aureis dives altaribus, marmoreis septuaginta tribus columnis fulcitur: et tam resurrectionis quam crucifixionis locum, sub uno eodemque tecto comprehendit; quod in sui medio rotundo patet foramine apertum, sub quo in inferiori Ecclesiæ parte Dominicum consistit sub dio sepulcrum: cui passionis Christi theatrum, mons Calvariæ, nunc viginti octo pedes altus, chori loco adhæret; qui octodecim gradibus, quorum singuli pedem et semissem in altitudine continent, sui accessum præbet. Quocirca in hac basilica sepeliri voluit Godefridus dux Bullonii, e Christianis primus Ierosolymæ rex, cæterique reges omnes post eum. Hic quoque viri insignes nobilitantur, et equites aurati creantur: ita Adrichom. in descript. Ierusalem n. 252.

In horto sepultus Christus, cur?

Denique sepulcrum Christi fuit in horto, quia in horto paradisi peccarat Adam, ac mortis sententiam incurrerat. Hinc in horto passionem orsus est Christus, in horto consummavit et sepultus est, ut sententiam hanc lueret et expiaret; utque hortum amœnissimum floribus et fru-

ctibus virtutum omnium vernantem, puta Ecclesiam, institueret et plantaret. Porro Christi corpus in sepulcro, sicut et in cruce ita collocatum fuit, teste Beda et Adrichom. ut capite et facie ab Oriente et Iudæa aversa, Occidentem, id est Italiam et Romam, respiceret.

Anima Christi descendit in limbum. Nota: Christus mox ut expiravit, quoad animam descendit in limbum patrum, illisque se suamque deitatem ostendit; itaque eos beavit. Animas quoque in Purgatorio detentas liberavit, eisque primum et universale iubilæum dedit. Unde eis pariter suam Deitatem ostendit, easque beatas effecit, uti dixi 1. Petr. 3. 19. dæmones vero et homines impios in inferno, rursum ad gehennam perpetuam damnavit, tamquam eorum Dominus, iudex, victor et triumphator. Mansit anima Christi in limbo usque ad tertiam diem, quo e limbo cum patribus aliisque Sanctis egrediens, corpus suum, quod triduo iacuerat in sepulcro, resumens, gloriose resurrexit, ac patres deinde corpora sua resumere, secumque resurgere effecit. Quo ordine, modo et tempore hæc omnia sint peracta, dicam initio cap. 28. Porro Christi divinitas, puta divina Verbi persona in Christi morte mansit semper tam corpori in sepulcro, quam animæ in limbo hypostatice unita: quod enim ipsa semel assumpsit, hoc nunquam dimisit, nec dimittet in æternum, uti docent Theologi.

Et advolvit (adiutus a Nicodemo et famulis. Unde Syrus vertit in plurali, *advolverunt*) saxum magnum ad ostium (ingressum) monumenti.) Ne quis corpus Christi auferret vel surriperet. Magis autem consilio Dei id factum est, ne Christo resurgente et vi divina saxum penetrante, ac exeunte Iudæi dicerent Christum non resurrexisse, sed Apostolos corpus eius e sepulcro clam furatos, palam fingere eum resurrexisse. Hac enim de causa voluit Deus Christi corpus a viris fide dignis, scilicet Ioseph et Nicodemo sepeliri, ac triduo in sepulcro manere, ibique lapide magno claudi, ac a Iudæis obsignari et custodiri, ut manifesta esset omnibus eius mors, et consequenter e morte resurrectio tertio die facta. Atque huius resurrectionis et gloriæ specimen et præludium dedit Christi corpus in ipso sepulcro, dum in eo per triduum non computruit, sed integrum illæsumque permansit, utpote virgineum et sanctum, ac formatum a Spiritu sancto, taleque in æternum perdurat.

Vers. 61. Luc. 23. 53. Marc. 15. 47. Erat autem ibi Maria Magdalene, et altera Maria, sedentes contra sepulcrum.) *Altera Maria*, scilicet Iacobi et Ioseph mater: has enim duas dumtaxat nominavit v. 58. Videtur ergo quod mater filiorum Zebedæi, scilicet Salome, quam pariter ibidem nominavit, videns Iesum a viris sepeliri, quasi non habens quod ultra Iesu impenderet, mœsta domum redierit, aut B. Virginem domum reduxerit: licet Metaphrastes ad diem 15. Augusti, asserat B. Virginem perpetim mansisse apud Christi sepulcrum, usque ad ipsius resurrectionem, quam ipsa die tertio futuram, uti Christus prædixerat, certo credebat et sperabat.

Mariæ sedent contra sepulcrum. Sedentes contra sepulcrum.) Quia ut dixi, decebat Iesum, utpote virum, non a fœminis, sed a viris lavari, et linteis involvi et sepeliri. Quare ipsæ, dum viri eum in sepulcro condunt, ex honestate et verecundia non ausæ sunt sepulcrum ingredi, sed expectant dum viri abeant, itaque ipsæ sepulcrum intrent, ac videant modum quo conditus sit Christus; ut instante iam sabbato, quo Iudæis quiescendum erat transacto, summo mane diei Dominicæ redeant, Christumque ungant, uti eas fecisse patebit cap. seq. v. 1.

Vers. 62. Parasceve quid? Eius etymon. Altera autem die, quæ est post Parasceven, convenerunt principes sacerdotum et Pharisæi ad Pilatum.) *Parasceve* vocabatur feria sexta, sive dies Veneris, qui proxime sabbatum præcedit, eo quod illo die Iudæi pararent cibos et reliqua necessaria pro sabbato, quo ab opere quiescendum erat. Parasceve enim Græce παρασκευή, idem est quod præparatio.

Petunt a Pilato Iudæi ut Christi sepulcrum iubeat custodiri. Altera ergo die post Parasceven.) Id est, postridie feriæ sextæ, puta in sabbato, simul venerunt principes hi ad Pilatum. *Non nominat sabbatum*, ait Theophyl. *eo quod non erat sabbatum quoad Iudæorum insaniam.* Furebant enim instar rabidorum contra Iesum, ut eius nomen et A memoriam plane abolerent. Et rabiem acuebat, quod vidissent Iesum a Ioseph et Nicodemo tam honorifice sepeliri, quasi idipsum præludium esset futuræ resurrectionis, vel revera futuræ, vel a Iesu discipulis fingendæ.

Dicentes: Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam.) Vers. 63. *Seductor*, Græce ὁ πλάνος, id est, ut legit S. August. hom. 36. inter 50 *ille planus*, id est, *ille impostor. Hoc nomine*, ait idem August. in Psal. 63. v. 7. *vocabatur Dominus Iesus Christus, ad solatium servorum suorum quando vocantur seductores.*

Post tres dies.) Non finitos, sed inchoatos, id est, intra tres dies, vel tertio post die. Ita ipsimet se explicant dum subdunt: *Iube ergo custodiri sepulcrum usque in tertium diem.*

Iube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium: ne forte veniant discipuli eius, et furentur eum, et dicant plebi: Surrexit a mortuis: et erit novissimus error peior priore.) Vers. 64. *Cupientes*, ait B S. Chrysostomus, *ostendere, etiam antea impostorem fuisse, ad sepulcrum usque malitiam extendunt et producunt.* Videntur hi principes vehementer timuisse ne Iesus resurgeret, ideoque custodes milites poscunt qui resurrectionem impediant, aut resurgentem comprehendant, iterumque occidant. Nam quod de discipulis eum furaturis subiiciunt, prætextus erat timoris; sciebant enim discipulos plane pavidos et consternatos fugisse, nec tale quid cogitaturos vel ausuros.

Et erit novissimus error peior priore.) Errorem vocant doctrinam Evangelicam, quæ docet Iesum esse Christum Dei Filium et Salvatorem mundi, quod prius vivens docuerat Iesus. Hic ergo erat error prior; posterior sive novissimus, quod ipse a mortuis resurrexisset: hunc dicunt fore peiorem priore, tum quia confirmabit priorem: si enim Iesus resurrexit, ergo fuit Filius Dei, ut ipse prædicavit: si enim falsum prædicasset, Deus eum non resuscitasset; tum quia multos habebit sequaces et asseclas, C si credatur eum resurrexisse, ac semel infixa hæc opinio mentibus hominum, deinceps evelli non poterit: tum denique quia creabit odium et invidiam pontificibus et Romanis, quod eum iniuste occiderint; quare causa erit, ut multi eos aversentur, ac forte ut bello vel rebellione necem Iesu ulciscantur. Quocirca satius fuisset eum non occidere, quam permittere ut occisus resurrexisse putetur. Diabolus enim prævidens futuram Ecclesiam Christi, puta multitudinem, fidem et sanctitatem fidelium Christi, sequacium, eam iam nascentem per Iudæos hic quasi in semine elidere et suffocare conabatur. Verum *non est consilium contra Dominum*, Proverb. 21. 30.

Ait illis Pilatus: Habetis custodiam, ite, custodite sicut scitis.) Vers 65. *Custodiam*, scilicet militum, id est, custodes milites, q. d. Habetis milites a me heri deputatos, vobisque datos ad Iesum crucifigendum, eumque in cruce usque ad mortem custodiendum; nunc concedo ut iisdem utamini ad custodiendum eum iam sepultum. *Custodite* ergo *eum sicut scitis*, id est optima ratione et mo- D do, quem nostis, q. d. Modum custodiendi vestræ scientiæ et prudentiæ permitto, ego amplius huic causæ immiscere me nolo: *Tamquam rebus ipsis edoctus*, ait S. Chrysost. *amplius ipsis cooperari non vult.*

Pro *habetis*, Græce est ἔχετε, quod alii vertunt quasi imperativum *habete*, id est accersite custodes. Nervosius Noster vertit in præsenti *habetis*: iam enim habuerant milites custodes Christi in cruce, quos Pilatus eis dederat. Unde Arabicus vertit: *Apud vos sunt custodes, ite et claudite sepulcrum sicut scitis.*

Illi autem abeuntes, munierunt (Arabicus, *clauserunt*) sepulcrum, signantes lapidem, cum custodibus.) Vers. 66. Sepulcrum Christi muniitur. Munierunt ergo Christi sepulcrum duplici munimento, scilicet custodia militum, quos assidue vigilare et sepulcrum circumdare iusserunt, et obsignatione lapidis.

Signantes.) Græce σφραγίσαντες, id est, obsignantes, sigillantes, scilicet annulo, non Pilati, ut innuit Chrysost. sed suo; scilicet annulo urbis Ierosolymæ, vel annulo summi concilii ipsorum, quod *Sanedrin* vocabatur, ne a

quo lapis a sepulcro amoveri et corpus Christi extrahi posset, quin idipsum e sigilli violatione deprehenderetur. Simile fecit Darius rex Danieli in lacu leonum; scilicet *obsignaverat os laci annulo suo, et annulo optimatum suorum*, Dan. 6. 17. Addit Niceph. lib. 1. cap. 32. et Beda de Locis sanctis, Iudæos utrumque sepulcri lapidem perforasse, et vinculo ferreo constrinxisse. Ita ipsi dum Christo resurrecturo omni modo conantur exitum occludere, auxerunt miraculum et fidem resurrectionis eius, testimonium Deo ab hominibus ipsis extorquente. Ita S. Chrysost. *Certa*, ait, *resurrectionis demonstratio per ea, quæ vos ipsi procurastis, reddita est. Si enim obsignatum fuit sepulcrum, fraudi et dolo nullus locus relinquebatur: quod si nulla fraus admissa fuerit, sepulcrum vero repertum est vacuum, perspicuum est, quod proculdubio et citra controversiam resurrexit. Vides quomodo vel inviti veritatis* A *adiuvent demonstrationem.* Et S. Hieronym. *Non suffecerat*, inquit, *principibus Sacerdotum et Scribis ac Pharisæis crucifixisse Dominum Salvatorem, nisi sepulcrum custodirent, cohortem acciperent, signarent lapidem, et quantum in illis est, manum opponerent resurgenti, ut diligentia eorum nostræ fidei proficeret. Quanto enim magis reservatur, tanto magis resurrectionis virtus ostenditur.*

Tropologice, noster Barradius: *Ex hoc facto impiorum*, Tropol.
inquit, *discamus pietatem: postquam Christi corpus ex altari in pectus velut novum sepulcrum excipimus, diligentem adhibeamus custodiam, ut in eo semper per gratiam permaneat, neque unquam nos deserat. Vigilantes apponamus milites, hoc est, vigilantes virtutes, quæ somnum, id est, ignaviam a nobis repellant, plusquam ferreo instrumento nos adstringamus, hoc est, adamantino non peccandi decreto pectus muniamus.*

CAPUT VIGESIMUMOCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Magdalena cum sociabus visit Christi sepulcrum. Angelus ab eo lapidem amovet, ac custodes percellit, mulieribus vero Christum resurrexisse asserit. Redeunt illæ idipsum nuntiaturæ Apostolis. In itinere occurrit illis Christus, iubetque ut illud iisdem annuntient. Iudæi data pecunia persuadent custodibus, ut dicant ipsis dormientibus Apostolos furatos esse corpus Christi. Denique v. 16. Christus apparet discipulis in monte Galilææ, eosque mittit ab baptizandum et docendum omnes gentes.

1. VESPERE autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, et altera Maria, videre sepulcrum. 2. Et ecce terræmotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de cælo: et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum: 3. Erat autem aspectus eius sicut fulgur: et vestimentum eius sicut nix. 4. Præ timore autem eius exterriti sunt custodes, et facti sunt velut mortui. 5. Respondens autem angelus dixit mulieribus: Nolite timere vos: scio enim, quod Iesum, qui crucifixus est, quæritis: 6. Non est hic: surrexit enim, sicut dixit: venite, et videte locum ubi positus erat Dominus. 7. Et cito euntes dicite discipulis eius quia surrexit, et ecce præcedet vos in Galilæam: ibi eum videbitis: ecce prædixi vobis. 8. Et exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno, currentes nuntiare discipulis eius. 9. Et ecce Iesus occurrit illis, dicens: Avete. Illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes eius, et adoraverunt eum. 10. Tunc ait illis Iesus: Nolite timere: ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilæam, ibi me videbunt. 11. Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, et nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant. 12. Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, 13. Dicentes: Dicite quia discipuli eius nocte venerunt, et furati sunt eum, nobis dormientibus. 14. Et si hoc auditum fuerit a præside, nos suadebimus ei, et securos vos faciemus. 15. At illi, accepta pecunia fecerunt sicut erant edocti. Et divulgatum est verbum istud apud Iudæos, usque in hodiernum diem. 16. Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem ubi constituerat illis Iesus. 17. Et videntes eum adoraverunt: quidam autem dubitaverunt. 18. Et accedens Iesus locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra. 19. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: 20. Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis: et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.

Vers. 1. Luc. 24. 1. Marc. 16. 2. Ioa. 20. 1. VESPERE AUTEM SABBATI, QUÆ LUCESCIT IN PRIMA SABBATI, VENIT MARIA MAGDALENE, ET ALTERA MARIA, (Iacobi, de qua cap. 27. v. 56. et 61.) VIDERE SEPULCRUM.) Syrus, *Vespere in sabbato, cum exoritura esset prima hebdomadis.* Arabicus, *In vespere una sabbatorum, lucescente prima sabbatorum, venit Maria Magdalene*, etc.

Antilogia hic difficilis solvitur. Difficilis est hic antilogia: quomodo enim erat vesper vel vespera, si lucescebat, imo ut Marcus ait, *orto iam sole?* Respondet primo S. Hieron. has mulieres sæpius exisse ad sepulcrum, scilicet vespere et mane: quare Evangelistas narrare alias et alias earum exeundi vices. Secundo, S. Ambros. putat alias fuisse mulieres quæ vespere, alias quæ mane exierint, ac consequenter alios earum egressus, aliasque historias ab Evangelistis narrari. Sic Nyssenus orat. 2. de resurrect. censet mulieres quater adiisse sepulcrum: *Matthæus*, inquit, *de iis fœminis loquitur, quæ vespere sabbatorum venerunt, Ioannes Magdalenam venisse ait in tenebris; Lucas alias circa diluculum; Marcus aliam oriente sole adiunctis nonnullis, quæ iam antea ad monumentum fuissent.* Verum Evangelistas inter se conferenti liquet, illos loqui de eodem earumdem egressu ad visendum Christi sepulcrum.

III. Vespera quid? Tertio, Baronius per vesperam intelligit stellam Veneris, quæ dicitur Lucifer, Græce ἕσπερος, Latine *Vesperus*, et a Varrone *Vesperugo*, q. d. Cum Lucifer mane ante so- B lem oriretur, venit Maria Magdalena ad Christi sepulcrum. Hæc enim stella æmula solis et lunæ, vespere sequitur solem occidentem, ac præ aliis stellis prima lucet; unde vocatur Hesperus; mane vero præcedit solem orientem, unde vocatur lucifer, quia auroram et lucem diei affert. Verum hanc stellam non significat Græcum ὀψέ, nec Latinum *Vespere*.

IV. genuine. Dico ergo, *vespere*, sive vesperam *sabbati* esse noctem quæ sequebatur sabbatum, quæ nox lucescit, id est, terminatur et desinit in lucem, in prima sabbati, id est, mane diei Dominicæ, quæ prima dies est post sabbatum: ita Nyssen. orat. 2. de resurrect. S. August. lib. 3. de Consensu Evangel. cap. 24. Theoph. Euthym. S. Thomas, et alii. Id ita esse patet primo ex Marco, qui clare ita explicat dicens: *Et cum transisset sabbatum.* Secundo, quia solet Matthæus multa breviter et paucis perstringere. Sic C hic perstringit tempus, quo convenerunt mulieres hæ amore Christi ferventes, seseque compararunt emendo aromata ad visendum et ungendum Christum iam sepultum, quod erat vespera, sive statim transacto sabbato, quo ab hoc opere aliisque iuxta legem debuerant quiescere. Voluit quoque indicare tempus quo ad sepulcrum venerunt, quod fuit illucescente die Dominica. Unde Rabanus: *Vespere*, ait, *venire cœperunt, paraverunt enim aromata, sed lucescente mane pervenerunt.* Nam et ante sab-

batum in fine Parasceves sive feriæ sextæ, statim post mortem et sepulturam Christi se ad eum ungendum comparare incipiebant. Hoc enim est quod ait Lucas cap. 23. 56. *Et revertentes* (a Christo iam sepulto) *paraverunt aromata et unguenta; et sabbato quidem quieverunt secundum mandatum, una autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes quæ paraverant aromata.* Et Marcus c. 16. 1. *Cum transisset sabbatum,* ait, *Maria Magdalene, et Maria Iacobi, et Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Iesum, et valde mane una sabbatorum veniunt ad monumentum orto iam sole.* Marcus enim solet esset interpres Matthæi. Tertio, idipsum patet ex Græco ὀψὲ σαββάτων, quod dupliciter vertas: primo *sero sabbatorum,* seu transacto iam sabbato cum iam profunda esset nox, ita ut inciperet desinere et lucescere in mane diei Dominicæ: ὀψὲ enim significat sero, tarde, ad extremum, longe post, diu post transactum sabbatum. Hebræi enim sabbatum aliaque festa inchoabant a vespera præcedente, et terminabant in vespera sequente, Levit. 23. 32. quare hæc nox sequens non erat nox finiens sabbatum, sed inchoans diem Dominicam. Rursum ὀψὲ, idem est quod vespere, vel vespera, ut vertit Noster et alii passim. Sic ὀψὲ ἡμέρας, idem est quod vespere diei, teste Budæo et aliis. Iam *vespere,* id est nocte; *Vesper enim est nox quam lux terminat,* ait S. Aug. Unde S. Prosper in Senteut. senten. 203. ex S. Aug. *Vespere,* ait, *Dominus in cruce, mane in resurrectione, meridie in ascensione.* Hebræi enim vesperam vocant noctem, quia noctis initium est vespera. Unde Habacuc 1. lupi vespertini vocantur lupi nocturni, qui noctu grassantur. Hinc Hebr. ערב *ereb,* id est, vespera, dicitur ab ערב *arab,* id est, obtenebrescere, obscurare, quod facit nox.

Iuxta prius ergo ὀψὲ significatum sensus est, q. d. Sero, sive diu post transactum sabbatum, sive profunda iam nocte cum illucesceret dies Dominica, venit Maria videre sepulcrum. Iuxta posterius vero idem fere sensus est, q. d. Vespere sabbati, id est, nocte quæ sequitur sabbatum iam valde procedente ad auroram, cum scilicet illucesceret dies Dominica, venit Maria, etc. *apparente scilicet iam die, prospectante et oriente,* ait Euthym. hoc est, in aurora et diluculo Dominicæ. Audi S. August. loco iam citato: *Sic itaque dictum est vespere sabbati, ac si diceretur nocte sabbati, id est, nocte quæ sequitur diem sabbati, quod ipsa verba eius satis indicant. Sic enim ait, Vespere autem sabbati quæ lucescit in prima sabbati, quod fieri non potest si tantummodo primam noctis particulam, id est, solum initium noctis intellexerimus dicto vespere significata. Neque enim ipsum initium lucescit in prima sabbati, sed ipsa nox quæ luce incipit terminari. Nam terminus primæ partis noctis, secundæ partis initium est; lux autem terminus totius noctis est. Unde potest dici vesper lucescens in prima sabbati, nisi nomine vesperis nox ipsa intelligatur, quam lux terminat?*

Indicat ergo Matthæus, quod mulieres hæ nocte paraverint unguenta, sed oriente diluculo venerint ad sepulcrum, ut habet Lucas, Ioannes et Marcus. Dices, Ioannes addit eas venisse *mane cum adhuc tenebræ essent.* Resp. id quoque verum est, quia erat aurora sive diluculum quando necdum sole, sed radiis eius ad montes vel nubes reflexis apparentibus, adhuc aliquæ in aere restant tenebræ. Aurora enim est confinium lucis et tenebrarum; aut certe tenebræ erant dum domo egressæ sunt, lux autem et sol ortus, ut habet Marcus, cum venerunt ad monumentum: ita Dion. Alex. epist. ad Basilidem.

Sol citius oriens Christo resurgente.

Aliam causam, sed symbolicam dat B. Petrus Chrysol. serm. de Resurrect. *Erant,* ait, *iuxta naturam tenebræ, et tamen dicitur orto sole, quia eo die* (quo Christus resurrexit) *sol quasi Christo resurgenti congratulans, antelucanus fuit, et prius solito exortus est.* Ita ipse, penes quem huius rei fides sit. Favet Chrysologo Remigius dicens: *Prædicatur noctis illius dignitas: alioqui enim vespera non lucescit in diem, sed obtenebrescit in noctem: sed Dominus noctem illam totam luce suæ resurrectionis festivam et coruscam reddidit.*

Sabbati.) Græce est σαββάτων, id est, sabbatorum, hoc est, sabbati, ut vertit Noster, Syrus, Vatabl. et alii, imo sic habet Evangelium Hebræum Matthæi, quod circumfertur, scilicet שבת *sciabbat,* id est, sabbati. Nam *sabbatum* in Scriptura sæpe vocatur sabbata in plurali, tum quia sabbatum, crebro et pluries per singulos annos et menses recurrebat, erantque plura sabbata, scilicet quolibet mense quatuor, quolibet anno 52. quæque enim hebdomada suum habebat sabbatum: tum quia in sabbato multa erant sabbata, id est, quietes multæ; quiescendum enim erat ab omni omnino opere. Sanctissimum enim erat festum sabbati. Sic Lucas Act. cap. 13. v. 14. ait: *Ingressi Synagogam die sabbatorum,* id est, die sabbati. Et cap. 16. v. 13. *Die autem sabbatorum* (id est, die sabbati) *egressi sumus.* Hinc et omnes quatuor Evangelistæ hoc loco in Græco v. 1. vel. 2. sabbatum vocant sabbata in plurali, quod alias vocatur σαββατον in singulari, per ο, non per ω, uti nonnulli putarunt. Adde tertiam rationem huic loco propriam, nimirum sabbatum hoc vocari sabbata in plurali, quia magnus erat hic dies sabbati, ut ait Ioannes cap. 19. v. 31. tum quia erat hoc sabbatum paschale, sive incidens in hebdomadam Paschæ, quæ tota erat festa: tum quia hoc sabbato Christus Dominus requievit in sepulcro, ac eo exacto resurrexit.

Sabbata, id est sabbatum.

Quæ lucescit.) Dices, cur dicit *quæ?* dicendum enim erat *qui,* scilicet vesper, ut præcessit. Resp. dicit *quæ,* quia respicit non ad nomen significans, sed ad rem nomine significatam. Græcum enim ὀψὲ, id est, vespere, sero, tarde, significat vesperam sive noctem, quæ terminatur et lucescit in aurora sequentis diei Dominicæ: alioqui præcise loquendo τὸ ὀψὲ, sicut et τὸ *vespere,* non est nomen, sed adverbium, quod tamen in se includit et significat nomen, scilicet vesperam et noctem, ad quam refertur pronomen *quæ.* Rursum τὸ *vespere* potest accipi ut nomen, quod non tantum masculini est generis, sed et fœminini, ut patet ex illo Virgilii 1. Georg.

Illic sera rubens accendit lumina vesper:

ita Ambros. Calepinus, licet alii τὸ *sera* referant ad *lumina.* Ergo τὸ *quæ* refert vesperam, id est, vesperam sive noctem, quæ lucescit, id est, desinit in lucem sequentis diei.

Hinc liquet has mulieres venisse ad sepulcrum in aurora et diluculo: ad hoc enim urgebat eas tum amor Christi, ut ad eum festinarent et diem prævenirent; tum timor Iudæorum, ne si clara luce venissent, a Iudæis Christo infensis visæ, male ab eis fuissent acceptæ. Porro directe Matthæus hic narrat tantum tempus adventus mulierum ad sepulcrum: indirecte tamen innuit quoque tempus quo Christus resurrexit; scilicet in aurora paulo aute adventum mulierum, uti habet communis doctorum et Ecclesiæ sensus, quem S. Hieron. et August. probant ex illo Psal. 56. 9. *Exurgam diluculo,* et Euseb. lib. 10. Demonstr. Evang. cap. ult. titul. Psal. 21. *pro susceptione matutina,* interpretatur de resurrect. Christi, quæ mane est peracta.

Christus resurrexit in aurora.

Communis ergo sententia est, Christum post mediam noctem ante solis ortum die Dominica resurrexisse: alioqui enim a mulieribus inventus fuisset mortuus; idque ad hoc, ut sicut ante 33. annos eodem tempore erat natus ex B. Virgine, ita et iam renatus per resurrectionem, novus iustitiæ sol orbi illucesceret. Unde et olim Christiani post mediam noctem in die Paschæ solvebant ieiunium et vigiliarium cœtum, ac magna lætitiæ signa edebant: ita Euthym.

Porro non videtur Christus statim a media nocte resurrexisse. Nam Marcus cap. 16. v. 9. pressius ait Christum mane resurrexisse, idque plerique Patres docent, quos citat Suarez 3. p. disp. 46. sect. 2. imo Ecclesia in hymno paschali dum ita orditur: *Aurora lucis rutilat,* etc. *Cum rex ille fortissimus, pede conculcans tartara,* etc. *Victor surgit de funere.*

In prima sabbati.) Id est, die prima post sabbatum, id est, die Dominica. Hebræi enim a sabbato, utpote sanctissimo denominabant omnes hebdomadæ dies. Sic secunda sabbati, id est, post sabbatum, erat feria secunda; tertia sabbati, erat feria tertia, sive dies Martis, et ita de cæteris. Hinc tota hebdomada vocabatur quoque sabba-

tum, ut *ieiuno bis in sabbato*, id est, in hebdomade, Lucæ 18. Sic hic prima sabbati accipi potest prima dies hebdomadæ, puta Dominica, de cuius veneratione et cultu ita scribit S. August. serm. 251. de temp. *Dominicum diem Apostoli et Apostolici viri, ideo religiosa solemnitate habendum sanxerunt, quia in eodem Redemptor noster a mortuis resurrexit. Qui ideo Dominicus appellatur, ut in eo a terrenis operibus vel mundi illecebris abstinentes, tantum divinis cultibus serviamus, dantes scilicet huic diei honorem et reverentiam, propter spem resurrectionis nostræ, quam habemus in illa. Nam sicut Dominus resurrexit a mortuis, ita et nos resurrecturos speramus*, etc. Item: *Dominicus*, inquit, *dies est primus dies sæculi, in ipso formata sunt elementa mundi, in ipso creati sunt Angeli*. Plura vide apud eumdem serm. 254.

Maria Magdalene, et altera Maria.) Scilicet uxor Cleophæ, et mater Iacobi. Hæ fuere duces et antesignanæ cæterarum, quæ Christum comitari solebant: plures enim alias fusse patet ex Luca cap. 23. 55. et seq. ubi inter alias nominat Ioannam uxorem Chusæ procuratoris Herodis, et Marcus addit Salomen. Porro hisce non aderat B. Virgo Deipara, quia certo sciebat et expectabat Christum eodem die resurrecturum: unde sciebat unctionem hanc fore frustraneam.

Moral. disce hic Christum se suamque gratiam et gloriam revelare animabus illis, quæ ipsum bonis operibus orationis, pœnitentiæ, charitatis ungere satagunt, ut in iis illas animet et roboret. Unde S. Gregor. hom. 21. *Illæ mulieres*, ait, *Angelos vident, quæ cum aromatibus venerunt, quia videlicet illæ mentes supernos cives aspiciunt, quæ cum virtutum odoribus ad Dominum per sancta desideria proficiscuntur*.

Videre (Græce θεωρῆσαι, id est spectare, contemplari) sepulcrum.) Ut scilicet Christum ungerent, uti ait Marcus cap. 16. 2. ad hoc enim cum Christus a Iosepho sepeliretur, spectarant et consideraran formam et modum, quo Christus collocatus erat in sepulcro, scilicet ut post sabbatum redeuntes, possent commode et decore eum ungere. Quare verisimile est, eas nescivisse de custodia militum a Iudæis adhibita sepulcro, deque eius obsignatione, sed antequam hæc duo fierent, illas e sepulcro domum rediisse. Nam si hæc duo scivissent, non ausæ fuissent venire ad sepulcrum, ne in custodes inciderent, multo minus sigillum effringere. Sed Deus ipsis insciis ante earum adventum, utrumque hoc impedimentum amovit, ut patebit ex seq. Hinc disce heroica opera ambire ad Dei gloriam, ac certo confidere quod Deus obices omnes obstantes vel tollet, vel superare nos faciet.

Mystice Beda in cap. 24. Lucæ: *Per hoc*, inquit, *quod mulieres valde diluculo veniunt ad monumentum, datur nobis exemplum discussis vitiorum tenebris, ad Domini corpus accedere. Nam et sepulcrum hoc figuram Dominici habebat altaris, in quo corporis Christi mysteria non in serico, non in panno tincto, sed instar sindonis, quo cum Ioseph involvit, in linteo puro debent consecrari; ut sicut ipse veram terrenæ naturæ substantiam pro nobis morti obtulit, ita et nos in commemoratione ipsius, purum de terræ germine candidumque, et multimodo quasi mortificationis genere castigatum, altari linum imponamus. Aromata autem quæ mulieres deferunt, significant odorem virtutum et orationum suavitatem, quibus altari appropinquare debemus*.

Series passionis et resurrectionis Christi. Nota: hæc fuit series resurrectionis Christi. Primo, Christus in passione fuit per 18. circiter horas. Nam feria quinta ad vesperam comedit agnum, lavit pedes, instituit Eucharistiam, et prolixum habuit sermonem de charitate, Ioan. 13. seq. ac tandem ivit in Gethsemani, quæ omnia facile exigunt tres horas. Quare sub horam noctis tertiam in Gethsemani cœpit contristari et orare, ut calix transiret a se. Inde si computes horas omnes usque ad horam tertiam pomeridianam feriæ sextæ, qua mortuus est Christus, invenies horas 18. ubi moraliter disce quam tempus passionis Christi et Christianorum sit breve, tempus vero resurrectionis et gloriæ longum, quia æternum. Tam liberalis est Deus, tam modica est passio, tam longa merces et gloria. *Momentum est quod cruciat, æternum quod delectat*. Christus per 18. horas passus est, sed in æternum erit gloriosus.

Secundo, Christus moriens hora tertia pomeridiana, illico quoad animam descendit in infernum, corpus vero e cruce depositum fuit lotum et sindone involutum, ita ut ante noctem (erat enim nox sabbati, in qua quiescendum erat Iudæis ab omni opere) sepultus sit. Quare fuit in inferno per 36. circiter horas (in sepulcro vero 33.) tot enim sunt si numeres tres horas residuas a tertia pomeridiana, usque ad noctem feriæ sextæ, et horas 24. sabbati, ac novem noctis Dominicæ. Videtur enim Christus resurrexisse post mediam noctem ante auroram, puta sub horam nonam noctis: nox enim erat tunc æqualis diei, puta 12. horarum quia erat circa æquinoctium. Quare mirum est S. August. lib. 3. de Trinit. cap. 6. a morte Christi usque ad eius resurrectionem numerare 40. horas, a sepultura vero usque ad resurrectionem 36.

Tertio, Christus illico ut comparuit in inferno, puta in limbo, Adæ, Abrahæ, cæterisque Patribus et Prophetis, ostendit non tantum animam suam, sed et Deitatem ei coniunctam: quare eos visione divinitatis suæ beavit: tunc ergo infernus erat quasi cælum. Unde Christus ait latroni ituro ad Christum in limbo: *Hodie mecum eris in paradiso*.

Quarto, sub horam nonam noctis Dominicæ Christus cum Patribus egressus ex inferno, venit ad sepulcrum, ibique eis ostendit corpus suum totum defiguratum, lividum, cruentum, discissum, etc. pro ipsis, ac mox purgans hoc corpus ab omni livore, sanguine, unguento, etc. rursumque mittens Angelos (licet nonnulli opinentur hæc omnia facta esse, non per Angelos, sed per ipsam animam Christi, quæ hanc vim habuit ex unione hypostatica cum Verbo: ita Suarez 3. p. t. 1. disp. 45. sect. 2.) qui sanguinem suum in flagellatione et per iter sparsum, item pilos vulsos, etc. colligerent: cum collectum rursum indidit venis corporis, ac illud anima Christi gloriosa introiens sibique uniens animavit, vivificavit, et glorificavit. Gloriam enim suam quasi sol per radios in illud transfudit, præsertim in quinque plagas, quæ clarius cæteris membris resplenduerunt.

Quinto, multis e Patribus, ut Abrahæ, Isaac, Iacob, Mosi, Davidi, etc. suum corpus restituit, ut eos participes faceret suæ resurrectionis et gloriæ, eiusque testes apud Iudæos, ut patet Matth. 27. 53.

Sexto, Christus resurrexit penetrans lapidem tegentem sepulcrum: mox descendit Angelus terræ motum excitans, lapidemque a sepulcro removens, ut custodes excitaret, et mulieribus aditum ad sepulcrum patefaceret.

Septimo, mox apparuit gloriosus B. Virgini matri suæ, eique ostendit Patriarchas, qui iam resurrexerant, qui omnes eam honorifice salutantes miro repleverunt gaudio. Deinde apparuit S. Magdalenæ perseveranti apud sepulcrum, etc.

Tropologice disce hic, quam religiose sepulcra et reliquias Christi, Martyrum aliorumque Sanctorum venerari, ornare et colere debeamus. Causas quatuor punctim assignat S. Ambros. serm. de Ss. Nazario et Celso: *Honoro*, inquit, *in carne Martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices. Honoro viventis memoriam perennitate virtutis. Honoro per confessionem Domini sacratos cineres. Honoro in cineribus semina æternitatis. Non sunt contemnenda*, ait S. August. *corpora iustorum, quibus tamquam organis, et vasis ad omnia opera bona sanctus usus est Spiritus*. Vide S. Chrysost. hom. ult. in epist. ad Romanos in Morali.

Et ecce terræ motus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de cælo: et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum.) *Terræ motus*. Cur? Resp. primo, ut eo significaretur potentia, gloria et magnificentia Christi resurgentis, quasi Dei, qui nutu concutit orbem, dominantis inferis, cælo et terræ. Terræ motu enim Deus in Sina et alibi suam præsentiam et potentiam ostendit, iuxta illud: *A facie Domini mota est terra*, Psal. 113. 7. Et: *Deus cum egredereris in conspectu* — Vers. 2 Terræ motus. Causa 1.

populi, cum pertransires in deserto, terra mota est, Psalm. 67. 8.

II. Secundo, ut mulieres Angelum non tantum ex sua augusta luce et specie, sed et ex hoc terræ motu agnoscerent, faciliusque resurrectionem Christi ab Angelo nuntiatam crederent; præsertim quia hoc terræ motu Angelus revolvit lapidem ab ostio sepulcri, ut mulieres illud ingrederentur, ac vacuum sepulcrum cernentes Christum resurrexisse scirent: ita S. Chrys. August. Theoph. et alii.

III. Tertio, ut milites sepulcri custodes nocturno frigore torpentes, vel dormientes excitarentur, ac testes essent Christum divina virtute resurrexisse, *ut timore terræ motus erecti,* ait Euthym. *et horrore eius qui lapidem revolverat, consternati fugerent, et hæc Iudæis nuntiarent, ac testes ipsi fierent veritatis.*

Symbol. Symbolice, terra, quæ in Christi morte præ horrore contremuit, in eius resurrectione præ gaudio quasi subsiliit, ac resurgenti congratulata applausit. Sic in S. Paulini Nolani Episcopi et aliorum Sanctorum felici morte et transitu in cælum, legimus terram concussam exiliisse. *Magnus* adeo, *ut cuncta concuteret, et eversionem terræ funditus minaretur,* ait S. Hieron. Sic in morte Christi tota terra contremuit, uti dixi c. 27. 51.

Angelus enim Domini.) Το *enim* significat terræ motum qui præcessit, factum per Angelum, ac cum eo revolutum fuisse lapidem. Franc. Lucas et alii censent hunc Angelum fuisse Gabrielem, qui iuxta nomen suum administer est fortitudinis Dei, ac eius opera exequitur. Gabriel enim idem est quod fortitudo Dei. Non dubium est plures illi Angelos adfuisse, et per triduum custodiisse sepulcrum, ac in eo adorasse sacrum Christi corpus, utpote deitati hypostatice unitum. Sic nascente Christo, cum Angelo nuntiante pastoribus Christi ortum, *facta est multitudo militiæ cælestis laudantium Deum, et dicentium: Gloria in excelsis Deo,* Lucæ 2. 13. Sicut enim ibi Christus ex virgine natus, ita hic e sepulcro resurgens vi Spiritus sancti renatus est, et quasi regeneratus.

Angelus ut iuvenis apparuit, cur? Causa Porro Angelus hic apparuit specie iuvenis, ut ait Marcus: Primo, quia iuventus significat Angelorum vigorem, decorem et robur iuge et perennans, quo fit ut nunquam lassescant, vel deficiant aut senescant, sed semper vegeti,
1. vivaces, celeres et agiles perdurent. Hinc pinguntur qua-
2. si iuvenes alati: ita S. Dionys. de cælest. hier. Secundo, quia Angelus hic repræsentabat Christum, qui erat iuve-
3. nis: mortuus enim est et resurrexit anno ætatis 34. Tertio, iuventus significat eum esse validum et bellicosum, ut contra custodes dimicet. Iuvenes enim sunt optimi, audacissimi, expeditissimi, et robustissimi milites. Unde poeta:

Εργα ανδρων, πολεμοιτε νεων, βουλαιτε γεροντων,

id est:

Opera sunt virorum, bella iuvenum, consilia vero senum.

4. Denique iuventus repræsentat pulchritudinem, vivacitatem, immortalitatem, agilitatem, gloriam corporis gloriosi, quod Christus in resurrectione assumpsit.

Et accedens revolvit lapidem.) Sepulcri Christi, non ut Christus ex eo resurgeret: Christus enim iam ante clauso sepulcro, illud vi divina per dotem subtilitatis penetrando, resurrexerat; sed ut Christum Deum ac Dominum suum iam resurrexisse mulieribus ostenderet, dum eis pandens aditum ad sepulcrum, illud corpore Christi vacuum monstravit: Christus enim sicut ex clauso virginis utero natus est, sic et e clauso sepulcro resurrexit.

Audi S. Aug. serm. 138. de temp. *Iudæi perfidi,* inquit, *monumenti lapidem signaverant, ut non haberet Christus egressum: sed quomodo de sepulcro exire non posset, qui ex incorruptis matris visceribus salva virginitate processit? Fefellit custodes, exilivit de sepulcro, apparuit discipulis ianuis non apertis: inde clausus exiit, huc exclusus intravit.* Sic et Euthym. Chrysost. Theoph. hic, ac S. Hieronymus ad Hedibiam quæst. 6. Nyssen. orat. 2. de Resurr. Iustin. q. 117. ad Orthodoxos, S. Epiph. orat. de sepultura Christi, Chrysolog. serm. 75. Nazianz. tragœdia de Christo patiente, et alii passim. Quare quod S. Leo epist. 83. ad Monachos Palæstinos ait, Christum *re-*

A *voluto lapide,* die tertio surrexisse, το *revoluto lapide* non causam, sed signum, effectum, et argumentum non phantasticæ, sed veræ resurrectionis Christi significat. Agit enim contra eos, qui Christum phantasma, ac omnia opera eius phantastica fuisse dicebant, uti ipse se in sequenti explicat.

Hinc collige contra Calvinum nostrosque Novantes, similí Dei omnipotentia posse totum Christum in Eucharistia contineri sub parva hostia. Si enim Christus penetrando lapidem sepulcri potuit esse in eodem loco cum lapide; ergo et in eadem hostia possunt simul esse magna, et plura membra Christi. Calvinistæ ut hoc telum effugiant, respondent lapidem sepulcri instar ceræ mollefactum defluxisse, itaque Christo resurgenti locum aperuisse et cessisse. Verum ridiculum hoc est eorum figmentum, ac communi Patrum, doctorum et Ecclesiæ sensui, quod Christus e clauso sepulcro resurrexerit, ex diametro repugnans. Adde, si Deus potest lapidem durum in mollem ceram vertere, cur non potest et corpori spiritualem existendi,
B et lapidem penetrandi modum tribuere? Hinc contra Calvinum Christum sub parva hostia contineri evincitur.

Lapidem.) Putant aliqui duplicem fuisse sepulcri lapidem, primum exteriorem, qui exterius sepulcri ostium clauderet; alterum interiorem, qui proprie ipsum sepulcrum obturaret. Sepulcrum enim Christi erat in crypta quasi in camera sive cubiculo, ita ut camera suum haberet ostium, et sepulcrum quoque suum: ita S. August. l. 3. de consensu Evang. c. 24. Beda, Borchardus, et Maldonatus. Verum Evangelistæ non nisi unius lapidis meminerunt, scilicet eius qui exterius cryptæ ostium claudebat; interius enim sepulcrum a parte australi patens erat, ideoque ostio et lapide carebat, uti liquet ex eius idea, licet Borchard. in descript. terræ sanctæ contrarium censeat; scilicet lapidem hunc clausisse ipsum sepulcrum interius, non cameram exteriorem. Vere Chrysol. serm. 74. *Lapis,* inquit, *advolutus probavit mortem, revolutus extitit resurrectionis assertor.* Et Severianus in Catena: *Non dicit volvit, sed revolvit lapidem, quia lapis advolu-* Unus sepulcri lapis, non duo.
C *tus probavit mortem, et revolutus extitit resurrectionis assertor. Mutatur hic ordo rerum. Sepulcrum mortem, non mortuum devorat: domus mortis mansio fit vitalis, uteri nova forma mortuum recipit, reddit vivum.*

Huius rei typus fuit Sampson, qui ingressus Gazam, obsessus a Philisthæis custodientibus portam, media nocte surrexit, portasque abstulit in montis verticem: quia ut explicat S. Gregor. homil. 21. *Redemptor noster ante lucem resurgens, non solum liber de inferno exiit, sed et ipsa inferni claustra destruxit; portas tulit et montis verticem subiit, quia resurgendo claustra inferni abstulit, et ascendendo cælorum regna penetravit.*

Et sedebat super eum.) Non quasi fessus ex labore amovendi lapidem a sepulcro, sed ut ostenderet: primo, se esse qui lapidem revolvisset: secundo, ut mulieres advenientes placide exciperet, et contra custodes tueretur: tertio, *ut esset custos sepulcri Dominici,* ait S. Hieron. ne quis videns illud vacuum, aliud cadaver in illud inferret, itaque diceret Christum non resurrexisse: quarto, ut mili- Sedit angelus quatuor de causis.
D tes custodes terreret, q. d. Vos armati ad sepulcrum vigilatis, ut illud, et Christum in eo quasi clausum, ne resurgere queat, custodiatis: en ego cælitus missus illud reseravi, ac Christum ex eo clauso vobis invitis resurrexisse ostendi. Accedite ad me si audetis, et in me insurgite; ego sedens et securus vos expecto, vosque omnes si accedatis levi attactu prosternam, et quasi pulices conficiam.

Symbolicas sessionis Angeli causas dat hic S. Thom. *Sedebat,* inquit, *cui nulla inerat lassitudo, ut fidei doctor, ut resurrectionis magister: sedebat supra petram, ut soliditas sedentis daret credentibus firmitatem: ponebat Angelus super petram fundamenta fidei, super quam Christus erat Ecclesiam fundaturus. Vel per lapidem monumenti potest designari mors, qua omnes premuntur: per hoc ergo quod Angelus super lapidem sedit, significatur, quod Christus mortem sua virtute subiecit.* Audi et Bedam: *Sedebat, ut sedendo significaret eum superato mortis auctore sedem regni iam conscendisse perpetui; sede-*

bat autem super lapidem revolutum, quo ostium monumenti claudebatur, ut claustra inferorum ipsum sua virtute deiecisse doceret.

Antilogia. I. Dices, quomodo Matthæus et Marcus aiunt Angelum sedisse, cum Lucas dicat eum stetisse? Resp. stare, per Hebraismum competit cuilibet situi; tantum enim significat rem esse præsentem, sive recta consistat, sive sedeat, sive iaceat. Sic de Magdalena iacente ad pedes Christi, eosque lavante et ungente ait Lucas c. 7. 37. *Stans retro secus pedes eius, lacrymis cœpit rigare pedes eius, et capillis capitis sui tergebat: stans,* id est, iacens. Adde aliam esse narrationem Matthæi et Marci a narratione Lucæ, uti mox dicam.

II. Dices secundo, quomodo Matthæus ait Angelum sedisse super lapidem revolutum, id est, extra sepulcrum, ibique visum a custodibus, cum Marcus dicat mulieres non extra, sed introeuntes in monumentum, id est intra sepulcrum vidisse Angelum. Resp. Angelum primo removisse lapidem, qui ostium cryptæ, in qua erat sepulcrum, claudebat exterius, et tum intuitum custodes qui erant exterius eos exterruisse et in fugam compulisse, ne ipsi arcerent fœminas ab aditu sepulcri; deinde ingressum esse ipsum sepulcrum, ibique visum a mulieribus, ut eis ostenderet sepulcrum vacuum, ideoque Christum resurrexisse. Unde ait: *Surrexit sicut dixit: Venite et videte locum ubi positus erat Dominus:* ita Theophyl. Aut potius alius fuit Angelus, de quo Matthæus, ab Angelo de quo Marcus. Angelus enim Matthæi sedebat super lapidem extra sepulcrum, ac mulieres iussit ingredi sepulcrum. Ingressæ ergo illæ sepulcrum, viderunt ibidem alium Angelum, de quo Marcus, qui idem prorsus dixit et confirmavit, quod prior Angelus Matthæi dixerat extra sepulcrum: ita Barradius.

Verum dico, idem prorsus dici a Marco cum eo quod dicit Matthæus. Solet enim Marcus Matthæi esse assecla et interpres. Quare quod Marcus ait, *Introeuntes in monumentum,* sic accipe, q. d. Cum pararent vel inciperent ingredi monumentum: necdum enim illud ingressæ erant, sed adhuc extra illud erant, ibique viderunt et audierunt Angelum, ut habet Matthæus. Introire enim hic, ut et alibi significat actum inchoatum, non perfectum. Si velis significare actum perfectum, dicito cum S. Augustino l. 3. de consensu Evang. c. 24. et Francisco Luca, mulieres introisse in monumentum, id est in vestibulum vel septum quod erat ante monumentum, quodque illud dividebat et separabat a reliquo horto; ab eo enim decebat sepulcrum sepe vel septo quopiam seiungi. Porro quod Lucas cap. 23. ait, mulieres in monumento vidisse et audisse duos Angelos, alia et diversa est narratio ab hac narratione Matthæi et Marci, de qua inferius suo loco et ordine dicam.

Vers. 3. Angelus ut fulgur, cur? Causa I. Erat autem aspectus eius sicut fulgur, et vestimentum eius sicut nix.) *Sicut fulgur.* Cur? Respond. primo, quia fulgur affine est, et optime repræsentat naturam et dotes Angelorum. Fulgur enim est splendidissimum, celerrimum, efficacissimum, et plusquam igneum omnia pervadit et sternit. Hac de causa de Cherubinis Dei currum trumphalem stipantibus dicitur Ezechiel. 1. 14. *Ibant et revertebantur, in similitudinem fulguris coruscantis.* Et Psal. 102. quem citat Paulus Hebr. 1. *Qui facit Angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis.*

II. Secundo, fulgur significat gloriam Angelorum, quæ divinæ cognitionis fulgure coruscat: fulguri enim natura quasi est spiritualis et cælestis origo, æque ac Angelis, tam quoad naturam, quam quoad gratiam et gloriam. Rursum fulgur significat gloriam Christi resurgentis: corpus enim Christi gloriosum radiabat ut fulgur. Angeli enim cum apparent ea specie apparent, quæ convenit rei propter quam apparent. Cum ergo hic Angelus appareat ut repræsentet resurrectionem gloriosam Christi, hinc facies eius fulgurabat. Fulgur enim est fulgidissimum, fortissimum, subtilissimum et agillimum. Unde optime repræsentat quatuor dotes corporis gloriosi, tam Christi quam beatorum; scilicet claritatem, impassibilitatem, subtilitatem et agilitatem. Per resurrectionem enim Christi *in-*

Fulgur repræsentat quatuor dotes corporis gloriosi.

firmitas, ait S. Leo serm. de Ascens. *in virtutem, mortalitas in immortalitatem, contumelia transivit in gloriam.*

III. Item zelum, terrorem et iram Angeli. Tertio, et magis apposite, fulgur repræsentat zelum, terrorem et iram Angeli, contra impios Iudæos et milites custodes sepulcri, volentes impedire Christi resurrectionem: fulgur enim est symbolum belli acris et celeris, ac bellatorum acrium et ardentium. Fulgur enim iungitur cum tonitru, ex eoque quasi flamma erumpit. Unde fulgur dicitur filius tonitrui. Gabriel ergo hic inducitur ut Mars quidam fulgurans et fulminans, ac suo robore quasi fulmine omnia penetrans, disiiciens, afflans, incinerans, ut custodes percellat. Unde iis solis apparuit ita effulgurans, ut in eos videretur velle insilire: mulieribus vero fulgur hoc attemperavit, ac vultum gloriosum quidem, sed blandum et iucundum ostendit. Beati enim apparent singulis ea specie et forma, qua ipsi volunt: quare mulieribus apparuit dumtaxat candidatus, scilicet indutus stola candida, ut habet Marcus c. 16. 3. Sic idem Gabriel Danieli c. 10. 5. repræsentans robur et victorias Machabæorum contra Antiochum Epiphanem, apparuit fulgurans: *Facies eius,* inquit, *velut species fulguris, et oculi eius ut lampas ardens.* Audi S. Gregor. hom. 21. in Evang. *In fulgure etenim terror timoris est, in nive autem blandimentum candoris. Quia vero omnipotens Deus et terribilis peccatoribus, et blandus est iustis, recte testis resurrectionis eius Angelus, et in fulgure vultus et in candore habitus demonstratur, ut de ipsa sua specie terreret reprobos et mulceret pios. Unde recte quoque populum per deserta gradientem, columna ignis in nocte et columna nubis præibat in die. In igne enim terror est, in nube autem visionis lene blandimentum: dies vero vita iusti, et nox accipitur vita peccatoris.*

Prædicatores sint sicut fulgura et tonitrua. Tropologice, sancti et angelici prædicatores sint sicut tonitrua et fulgura, quæ peccatorum vitia tonando et fulminando conterant, afflent et perdant. Sic de S. Basilio ait S. Gregorius Nazianz. in eius funere: *Tonitru tuus,* o Basili, *erat sermo, at vita fulgur.* Sic Ioannes et Iacobus a Christo vocantur Boanerges Marci 3. 17. id est filii tonitrui, hoc est tonantes et fulminantes contra impietatem et impios. Plura hac de re dixi Apoc. 4. v. 5.

Anagogice, fulgur repræsentat ignem gehennæ, paratum impiis Iudæis et custodibus Christi hostibus: quia fulgura sunt sulphurea, olentque ignem et sulphur; gehenna autem ardet igne et sulphure, Apocal. 20. 9. Isaiæ 30. 33. Hinc et Sybilla prædixit Antichristum ab Angelo occidendum et afflandum fulmine, uti dixi Apoc. 19. 11.

Candoris symbola. Et vestimentum eius sicut nix.) Purum et candidum. Unde Marcus illud vocat stolam candidam, Lucas vestem fulgentem. Candor hic et fulgor significat primo, puritatem, innocentiam et castitatem Angelorum; secundo, gaudium et gloriam resurrectionis Christi, ac præsertim dotem claritatis. Audi S. Gregorium hom. 21. in Evang. *Qui stola candida coopertus apparuit, quia festivitatis nostræ gaudia nuntiavit. Candor etenim vestis splendorem nostræ denuntiat solemnitatis. Nostræ dicamus an suæ? Sed ut fateamur, verius et suæ dicamus et nostræ. Illa quippe Redemptoris nostri resurrectio et nostra festivitas fuit, quia nos ad immortalitatem reduxit; et Angelorum festivitas extitit, quia nos revocando ad cælestia eorum numerum implevit. In sua ergo ac nostra festivitate Angelus in albis vestibus apparuit, quia dum nos per resurrectionem Dominicam ad superna reducimur, cælestis patriæ damna reparantur.* Vide dicta Ecclesiast. 9. 8. ad illa: *Omni tempore sint vestimenta tua candida.*

Vers. 4. Custodes sepulcri ab Angelo exterriti. Præ timore autem eius exterriti sunt custodes, et facti sunt velut mortui.) Id est, attoniti *et stupefacti instar mortuorum,* ait S. Hieronymus, quia fulminantem Angelum sibi necis fulmen minitantem, et quasi evibrantem cernebant. Timebant enim ne ab eo quasi a fulmine afflarentur, necarentur et in cineres redigerentur. Si Angelus solo vultu fulgureo intuendo custodes, adeo eos perculit et stupefecit, quid fecisset si manus in eos iniecisset, suumque robur exeruisset? Nam unus Angelus hac ratione occidit una nocte 185. millia militum in castris Sennacherib, Isaiæ 37. v. 36.

Vers. 5. Marc. 16. 6. Respondens autem Angelus dixit mulieribus: Nolite timere vos.) Dices, quomodo Matthæus et Marcus unum dumtaxat Angelum a fœminis visum dicunt; cum Lucas duos visos asserat, qui mulieres consternatas aliis verbis quam iis quæ habet Matthæus et Marcus, consolati sint? Resp. aliam esse historiam et narrationem Lucæ ab hac Matthæi, ac posterius contigisse uti inferius ostendam.

Mulieribus.) Scilicet Magdalenæ Mariæ Iacobi, Ioannæ, et cæteris, ut habet Lucas c. 24. 10. Falluntur igitur qui putant, Magdalenam viso sepulcro vacuo illico recurrisse ad Apostolos, ut eis hoc nuntiaret, nec vidisse Angelos, sed eos dumtaxat visos fuisse a Maria Iacobi et cæteris. Ioannes ergo c. 20. 1. dum solam Magdalenam nominat, eamque ad Apostolos recurrisse narrat, sub ea cæteras omnes socias intelligit. Magdalena enim erat dux et choraga omnium. Eva cum diabolo colloquens incurrit mortem, hæ vero cum Angelo colloquentes invenerunt vitam. Audi Severian. in Catena: *Surgente Domino terrenis redditur cæleste consortium, et mulieri cui fuerat cum diabolo lethale consilium, fit cum Angelo vitale colloquium.* Evam imitantur magæ et sagæ, quæ cum diabolo colloquentes hauriunt mortem: Magdalenam vero imitantur pœnitentes, quæ Angelos invocantes vitam nanciscuntur.

Nolite timere vos.) Τὸ *vos* habet emphasim: *Cum ait vos,* inquit S. Chrysostomus, *multum id præ se fert honoris, et simul declarat eos, qui summa audacia facinus illud ausi fuerant patrare, nisi resipuerint extrema passuros esse. Non enim vestrum est,* inquit, *metuere, sed illorum qui crucifixerunt.* Et S. Gregorius hom. 21. in Evang. *Paveant illi,* inquit, *qui non amant adventum supernorum civium: pertimescant qui carnalibus desideriis pressi, ad eorum se societatem pertingere posse desperant. Vos autem cur pertimescitis, quæ vestros concives videtis?*

Scio enim, quod Iesum qui crucifixus est, quæritis.) Τὸ *enim* dat causam, cur Angelo viso non debeant timere, sed exilarari et gaudere, quia scilicet utrique amant et colunt Iesum crucifixum, eique famulantur et serviunt, q. d. Angelus: *Ad illius obsequium veni, ad cuius vos venitis, et unum Dominum habemus et unam voluntatem.* ait Christianus Druthmarus, qui ante septingentos annos scripsit in Matthæum, sub annum Domini 850. ac Rabano, Augelomo, Simeoni Metaphrasti et Haymoni fuit coævus.

Nominat *crucifixum;* tum ut ostendat se non erubescere, sed palam profiteri crucem et crucifixum, seque eius esse servum, eo quod crux Christo eiusque asseclis summo sit honori et gloriæ; tum ut significet fructum crucis Christi, scilicet quod ipsa *caput et summa* sit *bonorum,* ait S. Chrysostom. quodque per crucem Christus non solas fœminas, cæterosque homines redemerit, sed et Angelos exhilararit, imo eis gratiam et gloriam contulerit, uti censent graviores Theologi cum Francisco Suarez, sicut ostendi c. 18. v. 12. et 13. Denique quod per crucem Angelos hominibus, et cælum terræ reconciliarit, *pacificans per sanguinem crucis, sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt,* ait Paulus Coloss. 1. 20.

Non est hic: surrexit enim, sicut dixit; venite et videte locum ubi positus erat Dominus.) Syrus, *Dominus noster. Non est hic per præsentiam carnis,* ait S. Gregor. *qui tamen nusquam deerat per præsentiam maiestatis.*

Vers. 6. Marc. 16. 6. Surrexit enim.) Græce ἠγέρθη, id est, evigilavit, excitatus, expergefactus est a morte, quasi e brevi levique somno, ad vigiliam lucis et vitæ: ἐγείρω enim est excito, expergefacio, suscito, erigo. Christo enim mors fuit instar somni; in sepulcro enim per 36. horas quasi dormivit, mox mane diei Dominicæ quasi expergefactus surrexit. Sic fiet et nobis. Quare sicut somnus est brevis quædam mors, sic et mors est longior quidam somnus. Unde Poeta:

Stulte quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

Hinc Paulus 1. Cor. 15. vita functos non vocat mortuos, sed dormientes, quia scilicet ex somno mortis omnes suscitabimur, et resurgemus ad vitam in die iudicii.

Rursum ἠγέρθη, id est, evigilavit sicut arbores in hyeme A quasi nudatæ et dormientes, evigilant in vere, cum frondere, florere et fructus producere incipiunt. Ita S. Hieronymus, vel quisquis est auctor in Marci cap. 16. *Radix,* ait, *amara crucis evanuit: flos enim vitæ cum fructibus erupit, id est, qui iacuit in morte, surrexit in gloria;* ac in eadem fideles suos resurgere faciet. Quare, ait S. Leo serm. 1. de Ascens. *Quo præcessit gloria capitis, eo spes vocatur et corporis.* Ipse enim *reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Philipp. 3. 21. *Seminatur enim corpus in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in ignobilitate, surget in gloria: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spirituale,* 1. Corinth. 15. 42. Hoc sibi iugiter proposuerunt omnes Martyres et Sancti, ideoque hac spe roborati quoslibet labores, ærumnas, cruces generose superarunt, quorum primitiæ fuere Machabæi: lege eorum gesta et dicta 2. Machab. 7. nimirum *spes Christianorum est resurrectio mortuorum,* ait
B Tertullianus lib. de Resurrect. Et S. August. serm. 3. de Ascens. *Nos,* ait, *mors Christi vivificavit, nos resurrectio erexit, nos ascensio consecravit.*

Sicut dixit.) Urget Angelus oraculum et promissum Christi, q. d. Christus quem omnes habuistis ut sanctum et divinum Prophetam, prædixit et promisit se e morte die tertia surrecturum. Ergo credite eum surrexisse; nec enim tantus Propheta mentiri potuit aut voluit, præsertim cum iam videatis corpus e sepulcro abiisse et surrexisse, uti ego qui sum Angelus Dei vivi et veri annuntio et certissime assevero. Idem prædixit ipse per Davidem Ps. 15. dicens: *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem:* quia ut ait S. Petrus Actor. 2. 24. *Impossibile erat teneri illum ab eo* (inferno.)

Porro Christus prius resurrexit quam ungeretur a mulieribus, ut ostenderet se ea unctione non egere, utpote qui propria virtute resurgeret. Aliam causam moralem dat S. Bernard. ser. 12. in Cant. quod mallet huius un-
C ctionis pretium pauperibus quam sibi attribui. *Proinde,* inquit, *Dominus Iesus paratam sibi confectionem expendi noluit in suo corpore mortuo, ut servaret vivo, id est, Ecclesiæ: ipsa est charius corpus Christi: quod ne mortem gustaret, morti illud alterum traditum fuisse, nullus Christianus ignorat: ipsum ungi, ipsum foveri desiderat, ipsius infirma membra cupit fomentis ac curationibus relevari: ipsi ergo pretiosa unguenta retinuit, cum anticipans horam, et accelerans gloriam, mulierum devotionem non elusit, sed instruxit.* Exemplum simile recenset S. Hieron. epist. ad Rustic. *Exuperius,* inquit, *Tolosæ Episcopus, viduæ Sareptensis imitator, esuriens pascit alios, et ore pallente ieiuniis, fame torquetur aliena, omnemque substantiam Christi visceribus erogavit. Nihil illo ditius, qui corpus Domini canistro vimineo, sanguinem portat in vitro.*

Venite, ingredimini mecum in sepulcrum; nam propter vos ingressuras ego lapidem grandem ab eo removi: et videte locum ubi positus erat Dominus.) Ut per
D ocularem inspectionem, ait Chrysost. videatis corpus eius hic non esse, sed ex eo resurrexisse, *ut si meis verbis non creditis, vacuo credatis sepulcro,* ait S. Hieron. Angelus ergo præivit viam, et quasi dux introduxit mulieres in sepulcrum, eisque illud vacuum ostendit, ut ex eo Christum surrexisse non dubitarent.

Et cito euntes dicite discipulis eius quia surrexit: et ecce præcedit vos in Galilæam: ibi eum videbitis: ecce prædixi vobis.) *Cito,* ut cito levetis et abstergatis discipulorum mœrorem, conceptum ex morte Christi magistri sui, ac animos eorum mœstos erigatis, et gaudio repleatis per nuntium resurrectionis Christi lætissimum. Hoc enim accipere præ aliis meruere hæ mulieres, quia præ aliis Christi studiosæ eius sepulcrum adierunt. Causam symbolicam dat S. Gregor. hom. 25. dicens: *Quia enim in paradiso mulier viro propinavit mortem, a sepulcro mulier viris annuntiat vitam: et dicta sui vivificatoris narrat, quæ mortiferi serpentis verba narraverat. Ac si humano generi non verbis Dominus, sed rebus dicat: De qua manu vobis illatus est potus mortis,* Vers. 7. Marc. 16. 7.

de ipsa suscipite poculum vitæ.

Dicite discipulis.) Addit Marcus, *et Petro,* q. d. Et maxime Petro, et in primis Petro; tum quia Petrus absente Christo, erat primus et princeps Apostolorum; tum quia Petrus uti præ cæteris Christum diligebat, ita et præ cæteris in morte eius mœrebat. Addit tertiam causam S. Gregor. hom. 21. in Evang. *Quia*, inquit, *si hunc nominatim non exprimeret qui magistrum negaverat, venire inter discipulos non auderet: vocatur ergo ex nomine, ne desperaret ex negatione. Qua in re considerandum nobis est, cur omnipotens Deus eum quem cunctæ Ecclesiæ preferre disposuerat, ancillæ vocem pertimescere et seipsum negare permisit. Quod nimirum magnæ actum esse pietatis dispensatione cognoscimus: ut is qui futurus erat pastor Ecclesiæ in sua culpa disceret, qualiter aliis misereri debuisset. Prius itaque eum ostendit sibi, et tunc præposuit cæteris, ut ex sua infirmitate cognosceret, quam misericorditer aliena infirma toleraret.*

Præcedet.) Id est, præcedere decrevit, destinatque et de facto præcedet per dotem agilitatis, qua omnes antevertat. Unde Euthym. *præcedit,* ait, id est, *prævenit vos,* prius ibi erit quam vos.

Præcedet vos in Galilæam, cur?

In Galilæam.) Cur? Resp. Primo, quia Galilæa erat Apostolorum patria, in quam ipsi post mortem Iesu redire cogitabant, ut apud suos commodius et tutius agerent. Secundo, quia in Galilæa volebat se Christus omnibus discipulis convocatis et congregatis palam ostendere: hos enim Iudæi in Iudæa congregari non permisissent; nam ipsi perpetuo Christum eiusque Apostolos fuerant persecuti, ut patet Ioann. 11. 8. et sequ. Unde Apostoli aversabantur Iudæos et Iudæam, cupiebantque redire in Galilæam, ne in Iudæa Iudæorum metus eos perturbaret, ait S. Chrysost. Tertio, quia in Galilæa plerumque prædicaverat et miracula plurima patrarat Christus. Iubet ergo Apostolos eo redire, ut ex locis ipsis, in quibus prædicaverat, suorum dogmatum et miraculorum recordentur.

Symbolice, audi S. Gregor. hom. 21. *Galilæa namque transmigrationem a morte ad vitam. Iam quippe Redemptor noster a passione ad resurrectionem, a morte ad vitam, a pœna ad gloriam, a corruptione ad incorruptionem transmigraverat. Et prius post resurrectionem in Galilæa a discipulis videtur, quia resurrectionis eius gloriam post læti videbimus, si modo a vitiis ad virtutum celsitudinem transmigramus. Qui ergo in sepulcro nuntiatur, in transmigratione ostenditur: quia is qui in mortificatione carnis agnoscitur, in transmigratione mentis videtur.* Sed de Galilæa rursum dicendum v. 17.

Apparuit tamen Christus Apostolis quoque in Iudæa, sed clam et obiter, uti mox videbimus: in Galilæa vero publice et diu. Audi S. Hieron. epist. 150. ad Hedibiam q. 7. *In altero* (in Ierusalem) *pro consolatione timentium videbatur, et videbatur breviter, rursumque ex oculis tollebatur: in altero* (in Galilæa) *autem tanta familiaritas erat, et perseverantia, ut cum ipsis pariter vesceretur. Unde et Paulus Apostolus refert eum quingentis simul apparuisse discipulis,* 1. Corinth. 15. 6.

Hic iam ordine historico intexenda sunt quæ habet Lucas cap. 24. 3. nimirum Magdalenam cum sociabus, dum invitante Angelo ingressæ Christi sepulcrum, viderent illud vacuum corpusque Christi abesse, partim ex eius absentia, partim ex aspectu duorum Angelorum ibi apparentium, vultum deiecisse et consternatas fuisse: quare Angelos earum timorem et consternationem erexisse, et simul earum diffidentiam, quod Angelo priori dicenti Christum resurrexisse non plane credidissent, duriuscula increpatione castigasse. Illam enim Lucæ narrationem non eamdem esse cum hac Matthæi et Marci, uti nonnulli putant, sed diversam, liquet ex ipsis verbis quæ plane diversa sunt. Item ex eo, quod in Luca, duo Angeli apparuisse dicuntur, hic vero in Matthæo et Marco unus dumtaxat. Audi Lucam: *Et ingressæ non invenerunt corpus Domini Iesu. Et factum est dum mente consternatæ essent de isto: ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. Cum timerent autem, et declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quæritis viventem cum mortuis? non est hic, sed surrexit: recordamini qualiter locutus est vobis cum adhuc in Galilæa esset, dicens: Quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et die tertia resurgere.* Græce est, εν εσθησεσιν αστραπτουσαις, id est, in vestibus fulgurantibus, et instar fulguris coruscantibus, ut ex iis agnoscerentur non esse homines, sed cælites, ac simul Christi resurgentis et de morte triumphantis gloriam repræsentarent. Vide dicta v. 3.

Et exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno, currentes nuntiare discipulis eius.) Vers. 8. Luc. 24. 9. Marc. 16. 8. Ioan. 20. 2.

Cum timore, id est, cum sacro horrore quem spirabat tum Christi sepulcrum, tum Angeli fulgurantes, tum resurrectio Christi eis ab Angelis nuntiata, quæ eis utpote de Christi morte mœstis, deque eo ungendo cogitantibus, uti inopinata, ita pene incredibilis accidit: quare novus accessit timor, ne forte hæc Angelorum visio phantasticum esset spectrum, quod illas deluderet, ac Iesu corpus furto sublatum foret.

Et gaudio magno.) Quod Angelos vidissent et tam lætum ab eis resurrectionis nuntium accepissent. Habebant ergo alternantes animi motus timoris et gaudii, inter se confligentes et dimicantes, ut patebit ex sequ. Ita S. Hieron. *Duplex*, ait, *mentes mulierum tenebat affectus, timoris et gaudii: alter de miraculi magnitudine, alter ex desiderio resurgentis.* Et Euthym. *Cum timore*, ait, *ob admiranda quæ viderant: cum gaudio vero, ob lætum nuntium quod audierant.*

Currentes nuntiare discipulis eius.) Quomodo, et quid nuntiarint tacet Matthæus, sed explicant Ioannes et Lucas: verum diversimode. Ioannes enim ait, Magdalenam redeuntem tantum dixisse Petro: *Tulerunt Dominum meum de monumento, et nescimus ubi posuerunt eum.* Lucas vero ait, illas omnia visa et audita, ac per consequens etiam visionem Angelorum narrasse Apostolis.

Dices, unde hæc diversitas? Resp. ex eo, quod hæ mulieres erant pavidæ et dubiæ, ut iam dixi, ideoque nemini in via quidquam dixerunt, ut habet Marcus. Itaque quia ipsæ non certo et firmiter credebant Christum resurrexisse, quod tamen ab Angelis audierant; hinc alternantes earum cogitationes, similes et alternantes emittunt voces: modo enim visionem Angelorum referunt, modo suam sententiam eloquuntur, qua putabant corpus Domini e sepulcro a quopiam esse sublatum: hoc posterius quia ab aliis Evangelistis prætermissum erat, idcirco solus idipsum narrat Ioannes.

Hic ergo ordine historico inserendum est quod recenset Ioan. 20. a v. 2. usque ad v. 19. Verba eius in pauca contraham, ut ordinem rei gestæ assignem, per quem inter se concilientur Evangelistæ, qui alioqui videntur implexi et inter se diversi, imo contrarii. Ordo hic fuit: Magdalena cum sociabus visis auditisque Angelis, e sepulcro cucurrit et rediit in Ierusalem, ut visa et audita nuntiaret Apostolis. Iis auditis mox Petrus et Ioannes cucurrerunt ad sepulcrum: secuta est currentes Magdalena cum sociabus. Petrus et Ioannes ingressi sepulcrum Christi, visis dumtaxat eius linteis, mirantes domum redierunt. Redeuntes secutæ sunt sociæ Magdalenæ; sed Magdalena ipsa mansit apud sepulcrum, plorans ex metu, et desiderio inveniendi corporis Christi. Quare subinde respectans in monumentum, vidit duos Angelos reverentiam exhibentes Christo, qui erat a tergo Magdalenæ. Magdalena ergo vertens se ut videret quis esset a tergo, cui reverentiam exhibebant Angeli, vidit Iesum specie hortulani, ac audita eius solita compellatione, *Maria,* eum agnovit, pedesque eius tenuit, etc. quæ in Ioanne explicanda sunt.

Ordo rei gestæ.

Prima ergo sola Magdalena, ut est in Marco, vidit Christum resurgentem, ut pote quæ amore Christi præ cæteris ardebat, ideoque eius sepulcro indivulsa adhærebat. Mox Christo iubente Magdalena cæteras mulieres abeuntes festino gradu subsecuta et assecuta, ibi cum eis rursum Christum vidit et audivit salutantem. Ita S. Chrysost. Hieron. Theophyl. Euthym. et alii. Unde sequitur:

Et ecce Iesus occurrit illis, dicens: Avete. Illæ autem accesserunt et tenuerunt pedes eius, Vers 9.

ET ADORAVERUNT.) Sicut post aulicos sequitur rex, post sacerdotes pontifex, sic hic post Angelos sequitur Christus, ac resurrectionem suam, quam Angeli verbis asseverant, ipso facto, ostendens se redivivum piis fœminis confirmat: volebat enim Angelos ad hoc sternere sibi viam, tum ut facilius illæ crederent ipsum resurrexisse, tum ne si sine præmonitione, ex inopinato se gloriosum eis spectandum exhiberet, eas percelleret et exanimaret.

OCCURRIT.) Quia ipsæ præ viris ipsum quærebant magno pietatis affectu et desiderio. Qui enim Iesum ardenter quærit, Iesum sibi amanter occurrentem invenit, iuxta illud: *Petite et dabitur vobis: quærite et invenietis,* Matth. 7. 7. Ita S. Hieron. *Quæ sic,* inquit, *quærebant, quæ ita currebant, merebantur obvium habere resurgentem Dominum, et primum audire Avete, ut maledictum Evæ mulieris in mulieribus subverteretur.* In quam sententiam et Hilarius: *Quod primum mulierculæ Dominum vident, salutantur, genibus advolvuntur, nuntiare Apostolis iubentur, ordo in contrarium causæ principalis est redditus, ut quia a sexu isto cœpta mors esset, ipsi primum resurrectionis gloriæ et visus, et fructus, et nuntius redderetur.*

Tropologice Rabanus: *Iter virtutum inchoantibus,* ait, *Christus adiuvando occurrit.* Porro Evæ nobis perditionis
A, prima voce nati masculi, E, vero femellæ. et ploratus est mater. Unde notant quidam infantes masculos qui ex Adam nascuntur, plorando ingeminare *A*, quæ est prima littera Adæ: femellas vero vagiendo ingeminare *E*, quæ est prima littera Evæ, quasi suorum parentum lapsum, indeque suam ruinam deplorent. Hæ mulieres pro *Eva* audiunt *Ave*, quia resurrectionis, salutis et gaudii sunt administræ. Hinc B. Virgini Christiparæ harum reginæ et principi accinimus: *Ave maris stella, Dei mater alma,* etc.

AVETE.) Græce χαίρετε, id est, gaudete, salvete; Syrus, *pax vobis.* Hæc enim est Hebræorum propria salutatio, qua nomine pacis omne bonum omnemque felicitatem apprecantur. Arabicus, *lætamini,* quia me magistrum vestrum, quem morientem vidistis, iam redivivum videtis, ut eamdem quam prius vestri curam geram, ac ad similem resurrectionem gloriamque vos perducam. Ita exemplo Christi animæ beatæ et Angeli, dum apparent hominibus ingerunt eis lætitiam, fiduciam et gaudium, dæmones vero et animæ damnatæ ingerunt mœstitiam, pavorem et desperationem, faciuntque mœstos, anxios, perplexos et desperabundos.

ILLÆ AUTEM ACCESSERUNT, tam amica salutatione Iesu allectæ: ET TENUERUNT (Vatabl. *prehenderunt*) PEDES EIUS.) Id est, ex reverentia et amore tantæ maiestatis, ac ex gaudio tam novæ et gloriosæ resurrectionis Christi Domini dilectique sui complexæ sunt, constrinxerunt et osculatæ sunt pedes illius. Docuit hoc illas facere suo exemplo Magdalena, quæ primo pœnitens pedes Iesu lavit et tersit, deinde post resurrectionem prima eosdem voluit tenere et osculari, Ioann. 20. 17. Sic Sunamitis apprehendit pedes Elisæi, orans ut filium mortuum resuscitaret, 4. Reg. 4. 27. Sic fideles amplectuntur et osculantur pedes pontificis, æque ac virorum sanctitate illustrium. Christus hic se a fœminis tangi permisit, ut eis se vere resurrexisse demonstraret, easque resurrectionis suæ testes et præcones efficeret. Unde Chrysost. *Postquam,* ait, *immensa cum lætitia ad eum accurrissent, per tactum resurrectionis documentum et certitudinem acceperunt.* Et Euthym. *Illæ quidem ex desiderio et reverentia pedes tenuerunt: ipse vero non prohibuit, præstans ut per tactum certiores efficerentur, quod phantasma non esset.*

ET ADORAVERUNT EUM.) Latria, quasi verum Messiam, sive Christum Dei Filium, qui vi deitatis suæ humanitatem suam e morte suscitasset, uti ipse vivens eis prædixerat. Visio ergo resurrectionis Christi illustravit, confirmavit, auxitque fidem divinitatis eiusdem, ac cæterorum mysteriorum, quæ a Christo dum viveret docente audierant, sed non plene intellexerant. Quare cum Thoma si non ore, certe corde dixerunt: *Dominus meus et Deus meus.*

Vers. 10. TUNC AIT ILLIS IESUS: NOLITE TIMERE: ITE, NUNTIATE FRATRIBUS MEIS, UT EANT IN GALILÆAM, IBI ME VIDEBUNT.) *Nolite timere:* visio enim rerum supernaturalium et cælestium, uti erat resurrectio Christi, naturam ipsam intuentium, eorumque oculos et animos concutit, eisque timorem et horrorem sacrum iniicit. Unde S. Hieron. *Et in veteri,* ait, *et in novo testamento hoc semper observandum est, quod quando augustior aliqua apparet visio, primum timor pellitur, ut sic mente pacata possint quæ dicuntur audiri.*

ITE, NUNTIATE FRATRIBUS MEIS.) Christus iam gloriosus mira benignitate, ad dandum nobis humilitatis exemplum dignatur discipulos suos vocare fratres, ad eorum consolationem, ut eos mœstos et deiectos in spem animumque erigat, q. d. Dicite Apostolis, qui filii sunt unius eiusdem mecum Dei Patris, sed adoptivi per gratiam, cum ego sim filius naturalis per Deitatem, quam ab eo accepi qua Deus, et per unionem hypostaticam cum Deitate, quam ab eo accepi qua homo. Causam dat S. Chrysostom. et ex eo Euthym. *Mulieribus autem,* inquit, *pro Apostolis usus est ad Apostolos, honorans genus quod ex serpentis seductione infame factum fuerat. Et quia mulier viro facta est causa mœroris, nunc mulieres fiunt viris ministræ gaudii.* Perperam ex hoc dicto Christi collegit Lutherus, fœminis quoque licere concionari: aliud enim est nuntiare, aliud concionari. Quod si Christus Magdalenæ dixisset: Concionare, ipsa concionari potuisset et debuisset.

IBI ME VIDEBUNT.) q. d. In Galilæa familiariter, crebro diu, palam, et libere mea visione fruentur, mecum ore ad os colloquentur et agent, in Iudæa non ita, etsi ibidem etiam quandoque eis appariturus sim. Nam in Iudæa Christus ipso die resurrectionis, sive Paschatis, sexies, hoc ordine apparuit. Primo, apparuit matri suæ Virgini Deiparæ, ut docet S. Ambros. l. de Virgin. post principium, S. Anselm. lib. 6. de Excellentia Virginis, Rupert. l. 7. divin. Offic. c. 25. S. Bonavent. in vita Christi cap. 87. Estque hic communis Doctorum et fidelium sensus, quem evincit tum Virginis præcedens dolor de Passione et morte sui unigeniti, item merita et dignitas tantæ matris; tum amor et pietas tanti filii erga talem matrem. Secundo, apparuit Magdalenæ apud sepulcrum, Marci 16. 9. et Ioan. 20. 16. Tertio apparuit eidem cum cæteris mulieribus redeuntibus Ierusalem in via, Matth. 28. 9. Quarto, apparuit Petro, Lucæ 24. 34. Quinto, duobus discipulis euntibus in Emaus, ibidem. Sexto, omnibus, puta decem Apostolis: Thomas enim aberat, Iudas vero se suspenderat, ergo ex duodecim soli restabant decem, Lucæ 24. 36. Christus sexies die Paschatis apparuit.

Post diem Paschatis vero, primo, apparuit undecim Apostolis præsente iam Thoma in ipsa octava Paschatis, quæ iam vocatur Dominica in Albis, Ioan. 20. 26. Secundo, apparuit septem discipulis inter quos erant Petrus et Ioannes, piscantibus in mari Galilææ, Ioan. 21. 1. Tertio, apparuit in monte Galilææ multis, imo plusquam quingentis fratribus, id est, fidelibus, Matth. 28. 10. 1. Cor. 15. 6. Quarto, apparuit Iacobo fratri Domini, ibidem. Quinto, apparuit omnibus Apostolis aliisque fidelibus in monte Oliveti, ascensurus in cælum, Act. 1. 9. Sexto, apparuit Saulo cum eum fecit Paulum, Actor. 9. Alias sæpius apparuit Christus, sed illas eius apparitiones subticuerunt Evangelistæ.

Vers. 11. QUÆ CUM ABIISSENT, ECCE QUIDAM DE CUSTODIBUS VENERUNT IN CIVITATEM, ET NUNTIAVERUNT PRINCIPIBUS SACERDOTUM OMNIA QUÆ FACTA FUERANT.) Hinc collige milites sepulcri custodes, viso Angelo fulgureo amovente lapidem, perculsos diffugisse, seque post sepes abdidisse, ibique stupefactos et pene exanimatos quasi immobiles hæsisse, ut se loco movere non possent nec auderent, idque Dei consilio, ut ipsi ex latebris hisce viderent et audirent omnia, quæ de Iesu resurrectione Angeli dicebant mulieribus, ut ipsi eadem pontificibus referrent, itaque fierent nuntii resurrectionis Christi. Quocirca custodes hosce, utpote in sepibus absconditos, nec viderunt mulieres, nec Petrus et Ioannes a mulieribus abducti ad sepulcrum. Sed postquam omnis illa Angelorum visio disparuit, cum iam mulieres e sepulcro in Ierusalem abiisset, ut ait hic Matthæus, milites hi huc usque timore et stupore quasi colligati, sibi redditi sunt, ac ad se redeuntes adierunt sepulcrum, illudque vacuum videntes, consilio

inter se inito, aliquos e suis miserunt ad pontifices, qui hæc omnia a se visa et audita iis narrarent: tum ut custodiæ suæ rationem ipsis redderent, ostenderentque sua incuria, et culpa non accidisse, quod Christi corpus e sepulcro abierit, eo quod ipsi contra homines pugnare soleant, at contra cælites dimicare nequiverint: tum ut dispicerent pontifices, quid in futuro hac in re facto sit opus.

Vers. 12. ET CONGREGATI CUM SENIORIBUS, CONSILIO ACCEPTO, PECUNIAM COPIOSAM DEDERUNT MILITIBUS.) Vide hic perversitatem pontificum et seniorum, qui non contenti Christum vivum occidisse, eum post mortem persequuntur, ac resurrectionem eius abolere conantur, ut scilicet tegant suum scelus et christicidium, neve aliquis in eos quasi christicidas insurgat, Christique necem ulciscatur. Fuit hoc diaboli consilium qui conabatur Christi scholam et Ecclesiam, quam fore prævidebat, id est, Christianos omnes in Christo, suffocare. Quare *qui viventis sanguinem emerant,* ait Chrysost. *eum qui de resurrectione erat crucifixi et redivivi, rursus per pecunias, sermonem suffocant.* Corrumpunt enim pecunia custodes, qui erant testes veritatis, ait Euthym. ut fiant testes mendacii. Addit S. Hieron. eos hanc pecuniam ex templi ærario accepisse, ideoque illos sacrilege ipsa sacra abusos ad pretium mendacii et perfidiæ. *Pecuniam,* inquit, *quæ ad usus templi data fuerat, vertunt in redemptionem mendacii, sicuti antea triginta argenteos dederant Iudæ proditori.* Vide hic gradus peccatorum, quibus peccatores profundius descendunt assidue, donec in infernum ruant; unum enim peccatum nisi pœnitentia deleatur, trahit ad aliud et aliud, donec hominem trahat ad tartara, iuxta illud Isaiæ 5. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustri peccatum.* Vide ibi dicta de funibus, quibus peccata peccatis colligata sunt.

Vers. 13. DICENTES: DICITE QUIA DISCIPULI EIUS NOCTE VENERUNT, ET FURATI SUNT EUM, NOBIS DORMIENTIBUS.) Intuere hic quam cæca sit pontificum perversitas; nam per eam auxerunt resurrectionis Christi famam et fidem, quam conabantur extinguere, ait S. Chrysostom. Dicunt enim ἀδύνατα, et incredibilia. Nam primo, ait Remig. *Si custodes dormierunt, quomodo furtum viderunt?* Et S. August. in Psalm. 63. *Dormientes*, ait, *testes adhibes. Vere tu ipse obdormisti, qui scrutando talia defecisti.*

Secundo, discipuli Christi pavidi fugerant, et de sua salute solliciti in latebras se abdiderant, quomodo ergo ausi fuissent Christi corpus rapere, quod sciebant a tot militibus custodiri? Magna ergo cæcaque fuit malignitas seniorum, qui ut ait Severian. in Catena, *non contenti interfecisse magistrum, discipulos etiam perdere moliuntur*, ut scilicet in eos quasi Iesu, rei a se damnati, fures Pilatus pœna capitis animadvertat.

Tertio, incredibile est milites Romanos adeo fideles et vigiles, ad unum omnes apud Christi sepulcrum obdormisse, præsertim cum scirent de capite suo agi. Et esto omnes obdormissent, sane excitati fuissent strepitu lapidis grandis, qui e sepulcro ab Apostolis raptoribus corporis Christi amovendus erat, ac corporis Christi adeo magni compositione, involutione et exportatione. Ita S. Chrysost. *Quomodo*, inquit, *furarentur, qui nec apparere audebant? et si vivum adhuc videntes fugerunt, quomodo eo mortuo, milites non timuissent? et quare non prima potius nocte furati essent, quando nemo aderat? et si essent furati, an sudarium reliquissent? an in exeundo morarentur? certe confirmant isti resurrectionem: confitentur enim corpus non esse in sepulcro: non esse autem sublatum, ostendit custodia militum et pavor discipulorum.* Ergo *mentita est* hic *iniquitas sibi.* Quocirca vere et acute Severian. *Discipulorum crimen esse faciunt,* ait, *virtutem magistri. Plane amiserunt milites, perdiderunt Iudæi: sed discipuli magistrum suum non furto, sed fide; virtute, non fraude; sanctitate, non crimine; vivum, non mortuum sustulerunt.* Porro Severianus hic fuit Episc. Gabalensis, vir eloquentissimus, de quo Gennad. lib. de viris illustr. Fuit coævus et familiaris S. Chrysost. cuius invitatu subinde Constantinopoli concionatus est. Extat eius concio tom. 5. operum S. Chrysost.

Dices, quomodo custodes non timuerunt Christi resurgentis et Angeli fulgurei quem viderant, vindictam tanti sui mendacii, imo manifestam eius confusionem, quod scilicet Christus se redivivum publice ostenderet. Resp. Ians. pontifices eis persuasisse, Christum non resurrexisse ad vitam communem et corpoream, ut hominibus visibilis appareret, sed ad spiritalem, ut cum Angelis ageret: aut certe non in Iudæa, sed in Galilæa suis Galilæis dumtaxat apparriturum. Verum planius dicas, milites excæcatos fuisse auctoritate pontificum, et sua avaritia sitique pecuniæ, æque ac Iudas qui erat Apostolus Christi. Quare in auro præsenti habentes defixos oculos et mentem, non cogitabant, nec metuebant vindictam, præsertim cum nullam talem vim Angeli ad sepulcrum excubantis experti fuissent.

ET SI HOC AUDITUM FUERIT A PRÆSIDE, NOS SUADEBIMUS EI, ET SECUROS VOS FACIEMUS.) Vers. 14. *Suadebimus*, id est persuadebimus Pilato, somnum et negligentiam vestram in corpore Christi custodiendo esse levem et venia dignam, nec ex ea quidpiam mali accidere posse; scit enim ipse nostram non ipsius causam hic agi, adeoque ipse in nostri gratiam contra suam conscientiam Iesum damnavit ad crucem. Si tam mollis fuit in Iesu ad nostram instantiam iniuste damnando, multo molliorem se exhibebit in vobis ad nostram instantiam absolvendis. Verum milites hosce Pilato secreto hunc fucum et rem totam detexisse, ac Christi resurrectionem confirmasse, idque Pilatum ad Tiberium Cæsarem scripsisse, qui proinde Christum inter deos referre voluerit, ita ex ipsius Pilati actis narrat Hegesippus in Anacephalæosi: *Iudæorum principes*, inquit, *mihi mentientes asserebant Iesum magum esse, et contra legem eorum agere: ego autem credidi ita esse, et flagellatum tradidi arbitrio eorum. Illi autem crucifixerunt eum, et sepulcro custodes adhibuerunt. Ille autem militibus meis custodientibus die tertio resurrexit. In tantum enim exarsit nequitia Iudæorum, ut darent pecuniam custodibus, et dicerent: Dicite, quia discipuli eius corpus ipsius rapuerunt. Sed cum accepissent pecuniam, quod factum fuerat tacere non potuerunt; nam et illum surrexisse testati sunt se vidisse, et se a Iudæis pecuniam accepisse. Hæc ideo ingessi, ne quis aliter mentiatur, et existimet credendum esse mendaciis Iudæorum.*

Pilatum autem hæc retulisse ad Tiberium Cæsarem, docent quoque Tertull. in Apol. c. 5. et Euseb. in hist. lib. 2. cap. 2. et in Chron. ann. Christi 38. quem audi: *Pilato de Christianorum dogmate ad Tiberium referente, Tiberius retulit ad Senatum, ut inter cætera sacra reciperentur. Verum cum ex consulto Patrum Christianos eliminari urbe placuisset, Tiberius per edictum accusatoribus Christianorum comminatus est mortem.* Et Oros. lib. 7. cap. 4. *Pilatus*, ait, *ad Tiberium Imperat. retulit de Passione et resurrectione Christi, consequentibusque virtutibus, quæ vel per ipsum palam factæ fuerant, vel per discipulos ipsius in nomine eius fiebant, et de eo quod certatim crescente plurimorum fide Deus crederetur.*

AT ILLI, ACCEPTA PECUNIA, FECERUNT SICUT ERANT Vers. 15. EDOCTI. ET DIVULGATUM EST VERBUM ISTUD APUD IUDÆOS, USQUE IN HODIERNUM DIEM.) Scilicet apud plebeios et eos qui parvi erant cerebri; nam prudentiores facile fucum hunc deprehenderunt, et a militibus rem totam secreto indagarunt: quin Longinus centurio palam militibus restitit, et Christum resurrexisse asseruit, ideoque pro eo Martyr occubuit, uti habet eius vita die 15. Martii. Maxime vero fucus hic confutatus est ab Apostolis, affirmantibus Christum redivivum iis apparuisse, idque per miracula multa confirmantibus, adeo ut fides resurrectionis Christi a toto quasi mundo recepta et credita sit. *Quod enim in Iudæa Iudæus obscurabat auro,* inquit Severian. *fide toto claruit in mundo.* Idem diserte confutatus est a Iosepho, licet gente et secta Iudæo. Audiant eum Iudæi, suoque Hebræo credant, qui nolunt credere Christo. Sic enim scribit l. 18. Antiq. c. 4. *Eodem tempore fuit Iesus, vir sapiens, si tamen virum eum fas est dicere. Erat enim mirabilium operum patrator, et doctor eorum qui libenter vera suscipiunt, plurimosque tam de Iudæis quam de*

Græcis sectatores habuit. Christus hic erat: quem accusatus a nostræ gentis principibus, cum Pilatus addixisset cruci, nihilominus non destiterunt eum diligere qui ab initio cœperant. Apparuit enim eis tertia die vivus, ita ut divinitus de eo vates hoc, et alia multa miranda prædixerant: et usque in hodiernum diem Christianorum genus ab hoc denominatum non deficit.

Vers. 16 UNDECIM AUTEM DISCIPULI (Iudas enim duodecimus iam se suspenderat) ABIERUNT IN GALILÆAM, IN MONTEM UBI CONSTITUERAT ILLIS IESUS.) Matthæus omissis cæteris Christi apparitionibus, illam dumtaxat recenset, quæ facta est in Galilæa, tum quia illam promiserat Angelus v. 7. ac Christus v. 10. tum quia illa celebris et publica fuit coram 500. fratribus, ut ait Paulus 1. Cor. 15. 6. Nam ad eam ex Christi præcepto convocati sunt omnes discipuli, quos plurimos habebat in Galilæa, quia ibi tutiores erant ab odiis et persecutione Iudæorum, quam in Iudæa, ait Chrysost. et Euthym.

IN MONTEM.) Certum est hunc montem non fuisse Oliveti, ex quo Christus in cælum coram discipulis asceudit, ac proinde de illa apparitione hic non agi. Nam mons Oliveti in Iudæa est, non in Galilæa. Lyran. Dion. Carthus. S. Bonav. Iansen. et alii verisimiliter suspicantur montem hunc fuisse Thabor, ubi primitus Christus transfiguratus gloriam suam ostenderat Petro, Iacobo et Ioanni, Matth. 17.

Mystice, S. Hieronym. Galilæa, inquit, erat omnium vitiorum volutabrum, ubi ante error et lubricum; ideoque oportuit eam Christi præsentia et gloria illustrari, iuxta oraculum Isaiæ cap. 9. v. 1. et 2. Rursum Beda in hom. *Iam,* ait, *Dominus de morte ad vitam, de corruptione ad incorruptionem transierat: Galilæa enim idem est quod transmigratio.* Unde Glossa: *Nos,* ait, *si a vitiis ad virtutes migremus, resurrectionis gloriam videbimus.*

Allegor. S. August. lib. 3. de Consens. Evang. sub finem: Galilæa, inquit, idem est quod transmigratio, a rad. גלה *gala,* id est migravit, quia Christi gratia de populo Israel trasmigratura erat Gentes. Unde de ea ait: *Præcedam vos in Galilæam:* quia Apostolis prædicantibus Evangelium non crederetur, nisi eis ipse Dominus viam in cordibus hominum præpararet. *Ibi eum videbitis,* id est, ibi eius membra invenietis, ibi vivum corpus eius in iis, qui vos susceperint, agnoscetis. Hæc ad verbum S. August. sed nonnullis brevitatis studio omissis.

Anagog. S. August. ibidem: Galilæa, ait, Hebraice quoque significat revelationem, a rad. גלה *ghilla,* id est, *revelavit:* unde repræsentat cælum et visionem beatificam. *Illa erit revelatio,* ait August. *tamquam vera Galilæa. Consimiles ei erimus, ibi eum videbimus sicuti est. Ipsa erit etiam beatior transmigratio ex isto sæculo in illam æternitatem, si eius præcepta sic amplectamur, ut ad eius dexteram segregari mereamur: tunc enim ibunt sinistri in combustionem æternam, iusti autem in vitam æternam. Hinc illud transmigrabunt, et ibi eum videbunt.*

Vers. 17. ET VIDENTES EUM ADORAVERUNT: QUIDAM AUTEM DUBITAVERUNT.) Non ex undecim Apostolis, sed ex aliis discipulis. Apostoli enim omnes iam tot visionibus et argumentis Christi erant confirmati, ut non dubitarent eum resurrexisse. Aut certe si τὸ *dubitaverunt,* malis referre ad Apostolos, de quibus in præced. et seq. omnis est sermo, intellige *dubitaverunt,* id est, iam ante dubitaverant, nunc autem non dubitabant: ponitur enim præteritum perfectum pro plusquam perfecto: hoc enim significat Aoristus, qui est in Græco ἐδίστασαν. Voluit enim Matthæus summatim perstringere dubitationem Thomæ, et aliorum Apostolorum de resurrectione Christi, antequam sufficienter a Christo apparente, essent de ea instructi, quam fusius narrant Lucas, Marcus et Ioannes. Ita Theoph. *Debes,* inquit, *sic intelligere, quod cum venissent in Galilæam adoraverunt eum. Illi autem qui adorarunt in Galilæa, primum dubitaverunt in Ierusalem.* Sic et Barradius, Franc. Lucas et alii. Verum *dubitatio illorum nostram auxit fidem,* ait S. Hieronym.

Porro Christus apparens, eadem forma et figura apparuit, quam habuit dum viveret, ut ex iis ab Apostolis agnosceretur esse idem, non alius. Ita S. Cyrll. lib. 12. in Ioan. cap. 35. Quocirca dotem claritatis suæ abscondit: hanc enim ferre non potuissent debiles mortalium oculi. Audi S. August. lib. 22. de Civit. Dei cap. 19. *Claritas in Christi corpore cum resurrexit, ab oculis discipulorum potius abscondita fuisse credenda est: non enim eam ferret humanus, atque infirmus adspectus, quando ille a suis ita deberet attendi, ut posset agnosci.*

ET ACCEDENS (vicinius et familiarius ostendens se discipulis, maiestatem Christi reverentibus) IESUS LOCUTUS EST EIS, DICENS: DATA EST MIHI OMNIS POTESTAS IN CÆLO ET IN TERRA.) Arabic. *Donatus sum omni potestate in cælo et super terram.* Maldon. et alii probabiliter opinantur hæc non esse facta et dicta a Christo nunc, hoc est cum appareret suis in Galilæa, sed in ultima apparitione quæ facta est in monte Oliveti, cum ex eo gloriosus in cælum ascendit. Videtur enim hic Christus Apostolis ultimum Vale dicere, ultimaque monita et iussa dare, ac eos quasi legatos suos mittere ad evangelizandum per totum orbem, quod fecit in die ascensionis. Vers. 18.

DATA EST MIHI.) Scilicet soli, idque tum qua Filius Dei et Deus sum: sic enim ab eterno data est mihi a Patre cum essentia divina *omnis* eius *potestas* et maiestas; tum proprie qua homo sum, ait S. Cyril. Nyss. Athan. et alii. Data est, inquam, mihi inchoative in incarnatione mea, ob dignitatem unionis hypostatice cum Verbo: complete vero omnis potestas mihi nunc data est a Deo post resurrectionem, ob merita passionis meæ, quando devicta morte, peccato, inferno et diabolo, quasi triumphator et redemptor hominum, plenum et proximum, mei sanguinis pretio, in eos ius et dominium acquisivi, ut eos propediem et proxime mihi per fidem et gratiam subditos in Ecclesiam, quæ meum et spirituale regnum per me et Apostolos congregem, regamque in terra, et coronem beemque in cælo. Hoc Christi universale dominium et regnum fuse describit Daniel cap. 7. 14. Et Apost. Ephes. 1. v. 20. Philip. 2. 10. et seq. et S. Petr. Act. 10. v. 36. et S. Ioan. Apoc. 17. 14. Vide dicta cap. 27. 11.

Meminit Christus suæ potestatis, ut significet se ex hac potestate mittere Apostolos ad omnes gentes fidei suæ subiugandas. Unde subdit: *Euntes ergo,* etc. Porro Suarez 3. p. agens de Christi dominio, hunc locum explicat de potestate excellentiæ, Christo qua homo erat, ratione unionis hypostaticæ, in primo conceptionis instanti a Verbo communicata, quam ipse pro temporum commoditate demonstravit, et post resurrectionem perfecte pleneque exercuit.

EUNTES ERGO DOCETE OMNES GENTES (meam fidem et Vers. 19.
doctrinam Evangelicam. Hic ergo Apostoli a Christo acceperunt tubam Evangelii, ait S. Leo epist. 81. et prædicandi officium) BAPTIZANTES EOS IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI.) Hinc ex Ecclesiæ traditione constat hanc esse formam Baptismi: *Et te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti,* in qua fidem SS. Trinitatis, et unius Deitatis, dicendo *in nomine,* non in nominibus, clare profitemur. *In nomine* enim, idem est quod appellato et invocato nomine, et per consequens persona, divinitate et virtute trium personarum, quæ sunt in una eademque Deitate; scilicet Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Hoc significat Græcum εἰς ὄνομα, id est, *in nomen,* hoc est invocando nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ut per baptismum corporis animam a peccatis abluat et sanctificet per gratiam. Ita S. Hieronym. *Nomen Trinitatis,* ait, *unus Deus est, ut quorum una est divinitas, una sit largitio.* Et Euthym. *Unum nomen trium,* inquit, *denotat unam SS. Trinitatis naturam.* Hinc S. Isidor. lib. 7. Etymol. cap. 4. *Trinitas appellatur,* inquit, *quod fiat totum unum ex quibusdam tribus quasi Trinitas, ut memoria, intelligentia et voluntas, in quibus mens habet in se quamdam imaginem divinæ Trinitatis: nam cum tria sint, unum sunt.* Et S. Bonav. in 1. dist. 24. *Trinitas dicitur,* inquit, *quasi ter unitas, vel trium unitas.* Unde contra Arrianos, Macedonianos, Nestorianos, aliosque hæreticos liquet, Filium esse verum Deum ὁμοούσιον Patri, æque ac Spiritui sancto, uti passim docent S. Atha-

Marc. 16. 15.

nas. Hilar. August. Ambros. et cæteri. Hic ergo claris-simne exprimit Christus mysterium SS. Trinitatis, quod Moses in veteri testamento obscure adumbravit, ne Iudæi rudes, tres personas crederent tres esse deos, itaque plures deos more suo colerent.

Moral. disce hic, discipuli et Apostoli Christi, imo ipsius Christi, opus divinum esse, docere, et convertere omnes gentes, etiam rudes, rusticas et barbaras. Unde S. Greg. hom. 12. in Ezech. *Nullum,* ait, *omnipotenti Deo tale est sacrificium, quale est zelus animarum.* Et Richard. de S. Victore: *Nescio,* ait, *an maius beneficium possit a Deo conferri, quam ut per eius obsequium alii salutem consequantur.* Celebre est illud magni Dion. Areop. *Omnium divinorum divinissimum est, cooperari Deo in conversione errantium, et reductione peccatorum ad ipsum; et qui visceribus charitatis affluentes, ac communicationem bonitatis Dei imitantes, puro amore pro universorum salute laborant, recte deiformes et divini, imo divinissimi nuncupantur.*

B Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis.) Puta omnia præcepta, quæ in Evangelio mandavi: non enim sola fides sufficit ad salutem, sed requiritur observatio mandatorum et assidua virtutum operatio. *Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur,* Rom. 2. et 3.

Vers. 20. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.) q. d. Etsi ascendam in cælum, vos tamen quos mitto, ut peragretis totum mundum, non deseram. Esto ergo ubique ex meo hoc præcepto evangelizetis cum magnis laboribus, penuriis, adversitatibus, periculis, persecutionibus, nolite cadere animo, nolite cogitare vos desolatos et a me desertos; ecce enim ego spondeo me vobiscum semper fore.

Vobiscum sum (tum qua Deus, tum qua homo per præsentem opem, gratiam, robur, consolationem, directionem, liberationem, quam vobis et vestris successoribus semper afferam, per quam vobis omnia difficilia reddam facilia, ait S. Chrysost. ut ex omnibus gentibus Ecclesiam, id est, fideles et sanctos mihi congregetis, idque) usque ad consummationem sæculi.) Prius mundus hic desinet, quam mea in Ecclesia desinat præsentia. Magno ergo animo opus hoc, munusque Apostolicum quod vobis iniungo, capessite: quia vos visibiliter Ecclesiam regetis, ego vero invisibiliter eamdem regam et protegam. *Qui usque ad consummationem sæculi se cum discipulis futurum esse promittit,* ait S. Hieron. *et illos ostendit semper esse victuros* (in suis posteris et successoribus) *et se nunquam a credentibus recessurum.*

Nolite, ait Prosper lib. 2. de Vocat. Gent. cap. 1. *de vestra infirmitate trepidare, sed de mea potestate confidite, qui vos in hoc opere non derelinquam, non ad hoc ut nihil patiamini, sed, quod multo maius est, præstiturus ut nulla sævientium crudelitate superemini.*

Hoc est quod Christus iturus ad mortem Apostolis promisit Ioan. 14. 16. *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis.* Eadem enim sunt dona Spiritus sancti et Christi, cum utriusque eadem sit Deitas, et consequenter eadem operatio. Opera enim SS. Trinitatis ad extra sunt indivisa: et quod una persona operatur, hoc et cæteræ duæ operantur. Spiritui sancto tamen qui procedit ut amor, per attributionem congruam appropriantur opera gratiæ et sanctitatis. Græce et Syriace additur *amen,* q. d. Ita certo fiet ut dixi et promisi. Sic Christus etiam visibiliter adfuit Paulo, Act. 22. 17. et Stephano in martyrio, Act. 7. Sic adfuit S. Petro cæterisque Apostolis, martyribus et doctoribus. Hac de causa Christus vocatur *Emmanuel,* id est, nobiscum Deus, Isaiæ 7. Et Ecclesia vocatur civitas Dei. Unde Ezech. cap. 48. ult. *Nomen civitatis ex illa die,* inquit, *Dominus ibidem.* Unde Deus per Zachar. c. 2. Ecclesiæ promittit dicens: *Ego ero murus igneus in circuitu, et in gloria ero in medio eius.* Vide ibi dicta.

Hac pariter de causa Christus voluit in V. Euchari-

A stiæ Sacramento iugiter manere in Ecclesia, imo in Ecclesiis omnibus et singulis usque ad finem mundi. Sicut enim Christi humanitas et Deitas gloriosa est in cælo, adoraturque visibiliter ab Angelis et Sanctis, sic eadem est in Eucharistia, sed occultata sub speciebus panis et vini, ideoque invisibilis, ibique adoratur, imo manducatur a fidelibus, ut eorum animabus omne id præstet, quod panis et vinum præstat corporibus, puta omne nutrimentum, omnem vigorem, omne robur, omnem suavitatem, omnes delicias, omne gaudium. Quocirca Christus est, qui per singulos sacerdotes dum celebrant, facit quotidie miraculum miraculorum; nimirum admirabilem illam conversionem panis et vini in corpus et sanguinem suum, quam Theologi vocant transubstantiationem: hanc enim neo homo, nec Angelus, nec vis creata efficere posset. Ipse ergo etiamnum actu est sacerdos, dum per sacerdotes singulares Eucharistiam conficit, seque in ea Deo Patri quasi incruentam victimam in holocaustum offert, uti dixi cap. 26. v. 26. ex Conc. Trid.

Tropol. Christus est in anima et cum anima fideli et sancta, usque ad finem vitæ, donans ei magnum illud perseverantiæ donum, quod electos in cælum perducit: ipse enim iustum non deserit, nisi prius a iusto deseratur, ut ait ex S. August. Conc. Trid. sess. 6. Itaque Christus in anima sancta Primo, politice est quasi rex in regno suo, quod secundum leges iustitiæ recte dirigit et moderatur, et quasi dux in exercitu eum roborans, ut hostes omnes, puta mundum, carnem et dæmonem superet et debellet. *Christus est in anima quasi rex.*

Secundo, œconomice ipse est in anima, quasi pater in domo et familia, quam sapienter ille regit, protegit et ditat. Rursum ipse in ea quasi navarchus in navi, eam per undas et fluctus huius maris procellosi, id est, per tentationes huius vitæ periculosæ, secure dirigit ad portum salutis æternæ. Ipse est in ea id quod auriga est in curru, ut nos quasi dormientes vehat in urbem et patriam cælestem. Unde ei iugiter acclamare debemus quod Elisæus succlamabat Eliæ, dum curru igneo raperetur in cælum: C *Pater mi, Pater mi, currus Israel et auriga eius,* 4. Reg. 2. *Quasi paterfamilias. Quasi auriga.*

Tertio, ethice Christus in anima est quasi ratio et prudentia, quæ omnes actiones prudenter dirigit, iuxta normam rationis divinæ et legis æternæ, quæ est in mente Dei, ut anima non errores suæ concupiscentiæ, sed dictamina veritatis divinæ ac rationes æternas quæ sunt in mente Dei, eiusque sanctam voluntatem in omnibus et ubique sequatur. *Quasi ratio.*

Quarto, physice, ipse est in anima, id quod anima est in corpore; ipse enim est quasi animæ anima, ipsam vita gratiæ vivificans, ut anima vivat vitam non animalem et carnalem, sed spiritalem et divinam, utque omnes eius actus ipsius in operatione sint non naturales, sed supernaturales et divini, ideoque meritorii vitæ et gloriæ æternæ. *Quasi anima.*

Denique ipse est quasi ignis divinus, animam flamma charitatis igniens et inflammans. Ipse est in anima id quod sol est in mundo; scilicet ipse est sol cælestis, totum animæ nostræ orbem luce gratiæ suæ illustrans, D vivificans, calefaciens, et bonis virtutum omnium operibus fœcundans; iuxta illud: *Operatur in nobis velle et perficere,* Philip. 2. Et: *Qui operatur omnia in omnibus secundum propositum voluntatis suæ.* Ephes. 1. Ipse est qui verbis nostris vim, vigorem, et efficaciam inspirat, ut auditores et proximos nostros a peccatis, ad pœnitentiam et sanctitatem convertamus, iuxta illud Pauli: *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit,* 1. Corinth. 3. 6. Ergo, o anima sapiens et sancta, vicario amore et desiderio occurre Deo tuo; Iesus tuus cupit esse tecum, tu vicissim non nisi cum Iesu esse cupias. Deliciæ eius sunt esse tecum, deliciæ tuæ sint esse cum illo. Ab illo ergo sine te regi, flecti et dirigi, uti regnum sinit se regi a rege, exercitus a duce, domus ab hero, navis a nauclero, currus ab auriga, voluntas a ratione, corpus ab anima, mundus a sole. *Sufficis tu Deo, sufficiat tibi Deus tuus,* ait S. August. *Quasi ignis et sol.*

COMMENTARIA
IN EVANG. S. MARCI.

ARGUMENTUM.

Marcus, inquit S. Hieron. in Catalog. Script. Eccles. *discipulus et interpres S. Petri, iuxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romæ a fratribus, breve scripsit Evangelium. Quod cum Petrus audisset, probavit, et Ecclesiæ legendum sua auctoritate dedit.* Et mox: *Assumpto itaque Evangelio quod ipse confecerat, perrexit Ægyptum, et primus Alexandriæ Christum annuntians, constituit Ecclesiam tanta doctrina et vitæ continentia, ut omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philo disertissimus Iudæorum, videns Alexandriæ primam Ecclesiam adhuc Iudaizantem, quasi in laudem gentis suæ librum super eorum conversatione scripsit. Et quo modo Lucas narrat Hierosolymæ credentes omnia habuisse communia: sic et ille quod Alexandriæ sub Marco fieri Doctore cernebat, memoriæ tradidit. Mortuus est autem octavo Neronis anno, et sepultus Alexandriæ, succedente sibi Aniano.*

Idem testantur Clemens Alex. lib. 6. Stromat. et Papias Episcopus Hierapoleos, et ex iis Euseb. lib. 2. histor. cap. 15. qui et addit, S. Petrum Evangelium Marci confirmasse, et in perpetuum Ecclesiis legendum tradidisse. Idem docent S. Athanasius in synopsi sub finem, S. Epiphanius hæresi 51. et Euthymius hic. Quocirca Tertullianus lib. 4. contra Marc. Evangelium S. Marci S. Petro attribuit, quia ut ait S. Hieronym. epist. 150. ad Hedibiam quæst. 11. *Petro narrante et Marco scribente compositum est.* Idem S. Hieronym. vel quisquis est auctor, Præfat. Comment. in S. Marcum: *Marcus*, ait, *seminat post Matthæum, qui fremit ut leo, qui volat ut aquila, qui discit ut homo, qui immolat ut sacerdos, qui irrigat ut flumen, qui florescit ut ager, qui fervet ut vinum. Christus etenim, de quo loquitur, homo nascendo, vitulus moriendo, leo surgendo, aquila est ascendendo.*

Hac de causa Ezech. 1. et Apocal. 4. Cherubim quatuor faciebus instructi significant quatuor Evangelistas, ita scilicet ut facies hominis significet Matthæum, qui humanitatis Christi opera describit; facies aquilæ Ioannem, qui canit divinitatem Christi, dicens: *In principio erat Verbum,* etc. Facies bovis notet Lucam, qui incipit a sacerdotio et victimis Zachariæ; facies vero leonis designet Marcum, quia ipse a terribili et forti rugitu Ioannis Baptistæ, quasi leonis inchoat suum Evangelium, ut in cap. 1. Ezech. docet S. Hieron. S. Gregor. et alii passim. Hi enim quatuor currum gloriæ Dei, puta quadrigam Evangelii per totum orbem circumgerunt, omnesque Gentes illi quasi triumphanti subegerunt.

Marcus hebr. est politus

Huic symbolo apposite congruit nomen Marci iuxta etymon tam Hebræum quam Latinum. Marcus enim Hebraice, inquit Pagnin. in Interpret. nomin. Hebr. idem quod *limatus, fricatus, expolitus,* id est *a rubigine abstersus,* a rad. מרק *marak,* id est, *tergere, fricare, polire.* Unde Ierem. c. 46. 4. *State,* ait, *in galeis, polite lanceas, induite vos loricis,* ut vos o Ægyptii, præparetis ad instans prælium contra Nabuchodonosor; ubi pro *polite* Hebr. est מרקו *mirku.* Sic S. Marcus polivit lanceam sui Evangelii et prædicationis, ut ea instar leonis Ægyptios aliasque Gentes Christo subigeret. S. Isidorus vero l. 7. Origen. c. 9. *Marcus*, ait, *idem est quod excelsus mandato* (nescio a qua radice) *utique propter Evangelium Altissimi quod prædicavit.* Rursum Marcus Hebr. dicitur quasi מר כוס *mar cos,* id est Dominus calicis, puta passionis et martyrii: ipse enim dira passus, nobili martyrio triumphavit de morte, æque ac de infidelitate.

Latine vero Carolus Sigonius de nomin. Roman. ex Valerio: *Marcus,* inquit, *dictus qui mense Martio natus est.* Isidorus autem lib. 19. Origen. cap. 7. *Marcus*, ait, vocatur malleus, et dictus *marcus*, quod maior sit ad tundendum et fortior: *marcellus*, mediocris: *marculus*, malleus pusillus. Sic S. Marcus malleus fuit magnus et fortis conterens petras, id est saxea Gentilium corda compungens, et ad pœnitentiam vitamque Christianam commovens. Marcus ergo et Marcellus idem est quod Martellus, id est malleus. Unde Carolus avus Caroli Magni, ob fortitudinem bellicam, qua quasi malleus trecenta millia Saracenorum contudit, cognominatus est Martellus. Aut Marcus quasi Martius, et Mars quidam cælestis. Unde Marcia familia Rom. prisca patricia, dicta est ab Anco Marcio quarto Roman. rege fortissimo. *Ab Anco Marcio sunt Marcii Reges,* ait Cæsar Orat. in funere Iuliæ amitæ apud Svetonium. Et Ovid. lib. 6. Fastor.

Latine Marcus est malleus.

Marcus quasi Martius?

Marcia sacrifico deductum nomen ab Anco.

Ancus rex vocatur sacrificus, quia ut Livius lib. 2. religiones neglectas aut prave cultas restituit. Religio enim est parens fortitudinis. Hinc Marciæ gentis stemma erat Victoria columnæ imposita. Ita Anton. August. in familiis Romanis. Porro Marcii dicti sunt a Marco, vel Mamerco, ait Plutarch. in Numa. Osci enim Martem appellabant Mamercum, ait Festum. Primus autem Pythagoras, filium suum vocavit Mamercum, quem secutus Numa, secundus rex Roman. filium suum nominavit Mamercum, teste Plutarcho, et ex eo Sigonius. Marcus ergo per crasin idem est quod Mamercus sive Mamers, id est Mars, ait Sigonius. *Quid enim fortius,* ait Scholiastes Marci apud S. Hieronym. *quam animas salvare, quæ errorum vitiis poterant interire?* iuxta illud Psalm. 67. *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.*

Quam religiosus fortisque fuerit S. Marcus, liquet ex institutione Essæorum, qui primi fuere Religiosi et Religiosorum omnium prototypi, de quorum mira sanctitate paulo post plura. Ioannes Maior et nonnulli alii censent, Marcum hunc esse mancum illum, qui ex religiosa humilitate pollicem sibi amputavit, ne fieret sacerdos. Sed hic fuit Marcus Eremita, non Marcus Evangelista, ut patet ex vitis Patrum.

Denique Romani prænomen *Marcus* dabant iis, qui erant primogeniti. Unde Marcus Tullius Cicero vocatur, quia ipse erat primogenitus, ut notat Aldus Manutius initio Commentariorum in lib. Cicer. ad Herennium. Sic S. Marcus fuit primogenitus, uniceque dilectus a S. Petro: unde ipse de eo solo dixit: *Salutat vos Ecclesia,* etc. *et Marcus filius meus,* epist. 1. cap. 5. in fine. Quare ipse ut filius a S. Petro hausit tantum spiritum, ardorem et zelum, ac expressa sapientiæ et sanctitatis S. Petri fuit imago: hanc enim ei S. Petrus ceu pater impressit.

Quæres, cuias, quis et qualis fuerit S. Marcus? Resp. primo, eum natione fuisse Hebræum ex tribu Levi. Addit Beda et auctor Comment. in Marcum apud S. Hier. eum fuisse sacerdotem Aaronicum.

Cuias, quis et qualis fuerit S. Marcus?

Secundo, Theophylact. Victor Antiochen. et Euthym. hic, atque ex eis Sixtus Senensis in Biblioth. sacra in Marco, putant Marcum hunc eumdem esse cum Ioanne Marco, qui fuit consobrinus Barnabæ, cum eoque et Paulo profectus est ad prædicandum gentibus, Act. 12. et 13. quem proinde Marcum intelligit Paulus epist. ad Philem. et Coloss. 4. et 2. Timoth. 4. Verum dico Marcum hunc alium esse a Ioanne Marco; nam eodem tempore quo Ioannes Marcus adhæsit Paulo et Barnabæ in Græcia, noster hic Marcus adhæsit S. Petro Romæ, et ab eo missus est prædicatum, primo Aquileam, deinde Alexandriam, uti recte ex Eusebio et aliis ostendit Baronius.

Tertio, Origen. lib. de recta in Deum fide, S. Epiphan. hæresi 51. et Dorotheus in Synopsi censent, Marcum fuisse unum ex 72. Christi discipulis. Sed verius est contrarium, scilicet eum post mortem Christi a S. Petro conversum et baptizatum esse; nam ipse eum vocat filium suum (spiritualem) epistol. 1. cap. 5. 13. dicens: *Salutat vos Ecclesia quæ est in Babylone* (Romæ) *coelecta, et Marcus filius meus.* Ita S. Hieron. Euseb. lib. 7. histor. cap. 14. S. Epiph. hæresi 51. Theodor. Præf. in Histor. Ss. Patrum, Iren. lib. 3. cap. 1. Baron. et alii passim, qui tradunt S. Marcum discipulum et comitem fuisse S. Petri.

Quarto, S. August. lib. 1. de consensu Evang. cap. 2. Marcum vocat breviatorem Matthæi, non quod eum in compendium redegerit, ut volunt nonnulli, sed quod brevius secundum quæ acceperat a S. Petro, narret ea quæ Matthæus sæpius fusius prosequitur. Dixi sæpius: nam subinde Marcus uberius quam Matthæus, historiam rei a Christo gestæ enarrat, uti liquet in narratione negationis, qua Petrus ter Christum negavit: quædam etiam clarius quam Matthæus explicat. Quare in historiis Christi enarrandis Marcus fusior est quam Matthæus, sed in doctrinis parcior. Fuit ergo Marcus verus Evangelista, æque ac Patriarcha et Apostolus. Unde Arabicus Evangelio Marci hunc titulum præfigit: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Dei unius, Evangelium Patris, Patriarchæ, Apostoli, S. Mar.* (id est Domini) *Marci Evangelistæ.*

Quo anno scripserit Evangelium suum? Quinto, Marcus Romæ rogatus a Christianis conversis a S. Petro, ut summam eorum conscriberet, quæ a Petro prædicante audierat, scripsit hoc Evangelium anno Christi 45. Claudii Imper. 3. ait Euseb. in Chron. paulo antequam pergeret Alexandriam, ubi Ecclesiam Christianam fundavit, et sanctissime per novemdecim annos gubernavit, ac in ea discipulos adeo eximios habuit, ut Essæi, id est sancti et pii cognominati sint. Hi enim quasi primi Religiosi in tanta puritate, pietate et sanctitate vixerunt, ut toti orbi essent admirationi, cæterisque Ecclesiis essent perfectionis exemplar, et speculum, adeo ut eos mirifice laudet Iosephus et Philo l. de Therapeutis. Unde S. Hieron. et Cassian. Marcum vocant Principem, et institutorem Cœnobitarum. Vide quæ de Essæis dixi Act. 5. 2. Atque hac de causa Essæi, se ex Alexandria per totam Ægyptum et Thebaidem propagarunt: unde factum ut ibi essent plurima Monachorum et Anachoretarum examina, qui angelicam in terris vitam agebant, idque duravit per plura sæcula, ut patet ex S. Hieronym. Vitis Patrum, Evagrio, Palladio, Cassiano et aliis.

Porro S. Marcus Alexandriæ primam Christianorum scholam erexit, ex qua tot sancti Doctores, Episcopi et Martyres prodiere. Nam schola Alexandrina mire floruit sub Commodo Imper. anno Domini 180. cum ei præsedit Pantenus, cui successit Clem. Alex. Clementi Origenes, cuius discipuli fuere S. Gregor. Thaumaturgus, Athenagoras, et postea S. Athanas. S. Basilius Nazianz. etc. Hi omnes ergo S. Marci fuere sequaces et discipuli.

Denique S. Marcus Apostolatus, Doctoratus et Evangelistæ lauream martyrii corona decoravit. Unde de eo in Martyrologio Romano die 25. Aprilis sic legimus: *Alexandriæ natalis B. Marci Evangelistæ,* etc. *qui pro fide Christi tentus et funibus vinctus, et per saxa raptatus graviter afflictus est: deinde reclusus in carcere, primo Angelica visione confortatus, et demum ipso Domino sibi apparente, ad cælestia regna vocatus est octavo Neronis anno.* Et Gelasius Pontifex in Concil. Rom. de lib. authen. et apocr. *Marcus Evangelista,* inquit, *a B. Petro in Ægyptum directus fidem veritatis prædicavit, et gloriose consummavit martyrium.* Sic et Nicephor. Metaphrastes, Procopius et alii. Corpus S. Marci Alexandria a mercatoribus translatum est Venetias anno Domini 827. ubi summa religione colitur, adeoque Senatus insignia S. Marci, puta leonem pro stemmate usurpat, atque cum quidpiam imperat vel mandat, asserit S. Marcum id mandare.

Quæres secundo, qua lingua Evangelium conscripsit Marcus, Latina an Græca? Multi censent eum Latine scripsisse. Et ratio videtur clara. Marcus enim scripsit Romæ Romanis, ex S. Petro ibidem prædicantis ore; ergo pari-

A ter scripsit lingua Romana, puta Latina. Græcam enim Romani non intellexissent, uti multis probat Baronius anno Christi 45. Licet enim S. Chrysost. in Marcum, asserat Marcum Evangelistam scripsisse in Ægypto, tamen Romæ eum scripsisse asserunt S. Hieronym. Euseb. Clemens, S. Epiphan. et alii passim, atque auctor Comm. in Marcum non fuit S. Chrysost. ut inferius ostendam. Ita Syrus, qui in fine Evangelii S. Marci hæc diserte addit: *Finit Evangelium sanctum, Evangelium Marci, quod locutus est et evangelizavit Romæ Romane.* Idem docet S. Damasus Pontifex (vel quisquis est auctor) initio lib. de Romanis Pontif. in vita S. Petri, quæ ponitur ad initium tomi primi Conciliorum. Idem satis insinuat S. Gregor. Nazianz. in Carm. quo recenset catalogum S. Scripturæ, dum Evangelistas per linguas et nationes ita partitur: An latine scripsit Marcus?

Matthæus Christi Hebræis miracula scripsit,
Ausonibus Marcus, Lucas at doctus Achivis,
Cunctis Ioannes, penetrans cælestia mente.

B Ex adverso Marcum Græce scripsisse diserte asserit S. Hieronymus præfat. in Evang. *De novo,* ait, *loquor testamento, quod Græcum esse non dubium est excepto Apostolo Matthæo, qui primus in Iudæa Evangelium Christi Hebraicis litteris edidit.* Additque se hac de causa iussu Damasi veterem vulgatam versionem Latinam novi testamenti, ac consequenter et Evangelii S. Marci correxisse secundum Græcum autographum. Idem expresse docet S. Aug. lib. 1. de consensu Evang. cap. 2. *Matthæus,* ait, *Hebræo scripsisse perhibetur eloquio, cæteri Græco.* Idem fuit communis veterum et recentiorum sensus, ut Christiani Druthmari, qui floruit anno Christi 800. Iacobi Chrysopolitani, Maldonati præfat. in Matth. Franc. Lucæ hic, Genebrardi in Chronolog. ad annum Christi 44. quem audi: *Marcus Evangelista Aquileiæ* (*quæ secunda Roma quondam dicebatur*) *rogantibus Romanis suum Evangelium conscripsit Græce, sive etiam Latine, ut volunt Rodulph. et Armacanus.* Videtur græce.

Idem suadet ratio; nam S. Marcus scripsit Evangelium C iturus Alexandriam, ut illud ibi prædicaret: Alexandrini autem tunc loquebantur Græce. Alexandria enim condita et dicta est ab Alexandro Magno, qui fuit Macedo et Græcus. Quocirca S. Athanasius, S. Cyrillus, Theophilus, Clemens Alexandr. cæterique Alexandrini sua Græce scripserunt. Ergo Marcus Græca lingua scripsit. Rursum Marcus peritior erat linguæ Græcæ quam Latinæ. Unde et Græcus textus in eius Evangelio politior et elegantior est quam Latinus: nam Iudæi vicini Græciæ, ac subiecti Alexandro Magno et Græcis, Græcam linguam perdiscebant, non ita Latinam, utpote a Roma et Latinis semoti. Adde: Græca lingua tunc latissime patebat, ut ait Cicero, adeo ut Romani, præsertim patricii et honestiores, Græcam callerent, imo filios suos Athenas mitterent, ut Græcam sapientiam et eloquentiam perdiscerent. Marcus autem Evangelium hoc scripsit Romanis non plebeiis, sed patriciis et nobilibus, uti erant S. Clemens, S. Pudens, S. Torpes. Audi Clementem Alexandrinum in epist. 1. S. Petri (extat tom. 6. Biblioth. Ss. Patrum in edit. Parisiensi) D *Marcus,* inquit, *Petri sectator, prædicante Petro Evangelium palam Romæ, coram quibusdam Cæsarianis equitibus et multa Christi testimonia proferente, petitus ab eis, ut possent, quæ dicebantur, memoriæ commendare, scripsit ex iis, quæ a Petro dicta sunt, Evangelium, quod secundum Marcum vocatur,* etc. Simili modo S. Paulus epistolam ad Romanos scripsit Græce, uti ostendi proœmio in illam epistolam.

Denique S. Marcus cum S. Petro versatus fuit Antiochiæ, ubi primum discipuli Christi dicti sunt Christiani: Antiochiæ autem loquebantur Græce. Unde S. Chrysost. qui fuit Antiochenus, prædicavit et scripsit Græce. Quare Græca lingua S. Marco usitatior fuit quam Latina, ac forte Græca ei fuit vernacula. Licet enim Apostoli et primi fideles acceperint donum linguarum infusum a Spiritu sancto, tamen illud acceperunt ad sufficientiam, non ad elegantiam; quare lingua sibi propria vel vernacula melius et elegantius loquebantur, v. g. Hebraica vel Græca, quam extera vel aliena, v. g. Latina, Illyrica, Germanica.

Et græce, et latine.

Utramque sententiam conciliabis, si dicas, S. Marcum utraque lingua, scilicet Græca et Latina scripsisse Evangelium, uti censet Genebrard. anno Domini 44. et noster Barradius tom. 1. lib. 1. c. 19. ac Possevinus in Biblioth. in Marco. Audi Petrum de Natal. Aquilinum Episc. in catalogo Sanctorum lib. 4. c. 86. *Petrus*, ait, *Marcum Aquileiam Protoepiscopum destinavit, ibi Evangelium suum quod alias Romæ Latinis litteris conscripserat, iterum Græco eloquio exaravit, quod usque hodie in Aquileiensi Ecclesia, cum sede eburnea in qua sedens illud scripserat, demonstratur.* Idem censet Hadrian. Finus lib. 6. flagelli Iud. c. 80. et Bellarm. lib. de Verbo Dei c. 7.

Porro censent nonnulli autographum Marci Latinum, iniuria temporum periisse, sicut periit Evangelium Hebr. S. Matthæi. Verum hoc difficile est creditu. Quomodo enim Ecclesia Romana tam fida fidei et sacrorum codicum custos, ac primis illis Marci temporibus usque ad Constantinum, zelo religionis ardentissima et constantissima, permisisset tantum thesaurum sibi dicatum intercidere? Utique quæ aliena tam accurate servavit, sua non perdidit, nec prodidit. Itane tot codices Evangel. S. Marci, quos nobiles Romani cæterique Itali a Petro et Paulo ad Christum conversi, certatim sibi describi curabant, ad unum omnes interiere, ut ne unus quidem supersit? Quare verisimilius dicemus, Marcum primitus Græce scripsisse, ob causas iam dictas, sed illico vel per se, vel per aliquem suum interpretem, Græcum in Latinum convertisse, et utrumque Romanis tradidisse, uti S. Paulus scripsit epistolam ad Romanos Græce; sed eamdem a tertio scriba et interprete suo conversam in Latinum, misit ad Romanos, uti dixi procem. in illam epistolam. Ratio est prima, quia S. Hieron. et S. August. affirmant Marcum Græce scripsisse, non Latine: unde Latinam versionem iuxta Græcum iussu Damasi correxit S. Hieron. Secunda, quia ut recte advertit Bellarm. lib. de Script. Eccles. in Marco, ex collatione textus Græci et Latini constat, Latinam veterem et vulgatam editionem, tam Matthæi, quam Marci ex Græca editione translatam. Idem pluribus exemplis probat Franc. Lucas hic, quibus adde Latinum Marci interpretem græcizare, ut cum c. 2. 2. ait: *Et convenerunt multi ita ut non caperet neque ad ianuam*, quod obscure Latine ex Græco translatum est, qui clare et ornate sic habet: ωστε μηκετι χωρειν μηδε τα προς την θυραν, id est, *ut non caperent* (turbam affluentem) *neque illa quæ ad ianuam erant loca.* Et c. 4. 10. *Et cum esset singularis*, Græce clare καταμονας,, id est *solus.* Et cap. 7. v. 17. 18. 20. *Quæ de homine exeunt, illa communicant hominem*, Græce clare κοινοι, id est communem faciunt, hoc est immundum reddunt hominem: Hebræi enim immunda vocant communia, quibus scilicet communiter et promiscue omnes etiam immundi utuntur. Sic c. 1. 47. διαφημιζειν ad verbum vertit *diffamare*, pro divulgare. Sic c. 15. 47. προσαββατον, ad verbum vertit *ante sabbatum*, id est profestum sabbati, vel vigilia, puta Parasceve, aut pridie sabbati.

Primo græce.

Evangelii S. Marci autographum Venetiis servatur.

Venetiis religiose servatur Evangelii S. Marci autographum, sed ob vetustatem in eo litteræ ita corrosæ et exesæ sunt, ut legi nequeant. Id mihi Romæ inquirenti, Venetiis perscripsere nonnulli viri graves, qui idipsum studiose investigarunt, hancque apud Venetos esse traditionem asseruerunt. Ferunt Evangelium hoc Aquileiæ a S. Marco conscriptum et relictum, indeque Venetias translatum: cum enim Attila rex Hunnorum Aquileiam per triennium obsessam cepit, vastavitque; tunc multi Aquileienses Attilam fugientes, concesserunt ad vicinas Adriatici maris paludes, ibique Venetias admirabili opere condiderunt, sub annum Domini 452. ait Baronius. Porro vir gravis, Canonicus S. Marci Venetiis, qui eius reliquias in manu habet, ideoque oculatus testis, meo rogatu, hac de re studiose inquirens, hisce diebus rescripsit, autographum hoc S. Marci Græca lingua esse conscriptum, ac Aquileia Venetias delatum fuisse anno Christi 1472. Quare Græce videtur primitus a S. Marco editum.

Scripsit hac de re dissertationem ad Magnum Hetruriæ Ducem Paganinus Gaudentius, Professor Pisanus, in quo contendit S. Marcum primitus Latine Evangelium scripsisse Romæ, deinde Græce Aquileiæ, sed Latinum evanuisse: quod enim modo extat Latinum S. Marci Evangelium ex Græco esse translatum. Addit Romæ olim magnum fuisse usum linguæ Græcæ, tum quod multi senatores, aliique eam discerent, tum quod multi Græci Romam confluerent. Id liquet ex gravissima querela Satyræ 3. Iuvenalis qui propterea ait se odisse Romam, quod Græca esset urbs:

Multus olim Græcæ linguæ usus.

Non possum, inquit, *ferre Quirites.*
Græcam urbem, quamvis quota portio fæcis Achææ?
Iam pridem Syrus in Tiberim confluxit Orontes.

q. d. Multi Syri confluebant Romam. Citat Damasum lib. de vitis pontificum in vita S. Petri, ubi Evangelistas ait scripsisse Latine (notans Marcum) Græce et Hebraice. Verum notum est hunc librum non esse Damasi, sed Anastasii Bibliothecarii, ait Bellarm. lib. de Script. Eccles. in Damaso. Quod vero addit Paganinus, S. Petrum Romanis prædicasse Græce, S. Marcum vero eius interpretem ea vertisse Latine, paradoxum videtur, ac fidem excedere, uti annotavit Baronius. Porro alia erant interpretis officia, uti dixi 1. Corinth. 12. v. 10.

Porro Syri, ut testatur Guido Fabricius in præfatione novi Testamenti Syriaci, asserunt Marcum scripsisse Latine, latinumque Evangelium Venetiis asservari aiunt, præterea eumdem ipsum Marcum lingua patria, id est Galilæa sive Syra transtulisse, non modo Evangelium suum, sed etiam cæteros omnes novi Testamenti libros.

Verum hoc difficile est creditu: nam huius editionis nulla extat mentio apud Clem. Alexandrin. Orig. Euseb. Athanas. Epiphan. Cyrillum, Theod. S. Hieron. aliosque Patres, qui vel Syri fuerunt, vel in Syria et Ægypto vixerunt, ac de variis S. Script. editionibus exacte disseruerunt, aut eas accurate pertractarunt. Quare editio Syriaca novi Testamenti S. Marco videtur posterior. Ita Bellarm. lib. 2. de Verbo Dei cap. 4.

Denique S. Marci Evangelium semper habitum fuit canonica Script. excepto ult. cap. de quo nonnulli olim dubitarunt, teste S. Hieron. epist. 150. ad Hedibiam q. 3. eo quod in eo inserta forent quædam Manichæismum redolentia, quæ recitat S. Hieron. lib. 2. contra Pelag. ante medium. Erantque hæc: *Et illi satisfaciebant dicentes: Sæculum istud iniquitatis et incredulitatis substantia est, quæ non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem: idcirco iam nunc revoca iustitiam tuam.* Verum hæc iam sublata sunt. Unde de eius fide ex Concil. Trid. sess. 4. dubitare non licet. Vide Bellarm. lib. 1. de Verbo Dei cap. 16.

S. Marcus rei gestæ ordinem non curat.

Nota, Marcus totus rei narrandæ intendit: unde non curat rei gestæ ordinem, sed prius facta posterius enarrat, et vice versam. Audi S. Hieron. Præfat. in Matth. *Secundus*, ait, *Marcus interpres Apostoli Petri, et Alexandrinæ Ecclesiæ primus Episcopus, qui Dominum quidem salvatorem ipse non vidit, sed quæ magistrum audierat prædicantem, iuxta fidem magis gestorum narravit quam ordinem.*

Extat tom. 2. S. Chrysostomi Commentar. in S. Marcum, qui licet ingenio, eruditione ac pietate non careat, genio tamen, stylo, subtilitate et iudicio S. Chrysostom. carere videtur. Unde Bellarm. de Script. Eccles. in Chrysost. Commentaria, ait, in Marcum sine dubio Chrysostomi non sunt, sed alicuius simplicis monachi, qui fratribus suis Evangelium explicabat, ut constat ex hom. 34. 89. et aliis.

Scripsit peculiariter in S. Marcum ex veterum Commentariis Victor Antiochenus, priscus auctor, quem ex Græco in Latinum convertit noster Theodorus Peltanus.

Auctor Comment. sive Scholiastes in S. Marcum apud S. Hieronymum, multa eleganter et pie concinnat, sed non est S. Hieronym. nec enim eius stylum, doctrinam, gravitatem assequitur et adæquat; ostendit enim se neque Græcæ linguæ, neque Hebraicæ fuisse peritum, et in explicatione cap. 14. et 15. multa scribit inepta et falsa, uti observavit Bellarm.

Pauca hic notanda occurrunt, quia pleraque iam dicta sunt in Matth. ibi inveniet ea Lector locis ubique ad marginem annotatis. Hic ergo brevis ero.

SANCTUM IESU CHRISTI EVANGELIUM SECUNDUM MARCUM.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, describitur Ioannis Baptistæ prædicatio, et vitæ austeritas. Secundo, v. 9. Christi baptismus, ieiunium et tentationes. Tertio, v. 14. Christi prædicatio ac vocatio Petri, Andreæ, Iacobi et Ioannis. Quarto, v. 23. dæmoniaci curatio, ac v. 30. socrus Petri febricitantis, ac aliorum plurium sanatio. Quinto, v. 40. leprosi mundatio.

1. INITIUM Evangelii Iesu Christi Filii Dei. 2. Sicut scriptum est in Isaia propheta: Ecce ego mitto angelum
meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. 3. Vox clamantis in deserto: Parate viam Do-
mini, rectas facite semitas eius. 4. Fuit Ioannes in deserto baptizans, et prædicans baptismum pœnitentiæ,
in remissionem peccatorum. 5. Et egrediebatur ad eum omnis Iudææ regio, et Ierosolymitæ universi, et bapti-
zabantur ab illo in Iordanis flumine, confitentes peccata sua. 6. Et erat Ioannes vestitus pilis cameli, et zona pel-
licea circa lumbos eius, et locustas et mel sylvestre edebat. Et prædicabat dicens: 7. Venit fortior me post me:
cuius non sum dignus procumbens solvere corrigiam calceamentorum eius. 8. Ego baptizavi vos aqua, ille vero ba-
ptizabit vos Spiritu sancto. 9. Et factum est: in diebus illis venit Iesus a Nazareth Galilææ: et baptizatus est a
Ioanne in Iordane. 10. Et statim ascendens de aqua, vidit cælos apertos, et Spiritum tamquam columbam descen-
dentem, et manentem in ipso. 11. Et vox facta est de cælis: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui. 12. Et
statim Spiritus expulit eum in desertum. 13. Et erat in deserto quadraginta diebus et quadraginta noctibus: et
tentabatur a Satana: eratque cum bestiis, et angeli ministrabant illi. 14. Postquam autem traditus est Ioannes,
venit Iesus in Galilæam, prædicans evangelium regni Dei, 15. Et dicens: Quoniam impletum est tempus, et ap-
propinquavit regnum Dei: pœnitemini, et credite evangelio. 16. Et præteriens secus mare Galilææ, vidit Simo-
nem, et Andream fratrem eius, mittentes retia in mare (erant enim piscatores). 17. Et dixit eis Iesus: Venite
post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. 18. Et protinus relictis retibus, secuti sunt eum. 19. Et pro-
gressus inde pusillum, vidit Iacobum Zebedæi, et Ioannem fratrem eius, et ipsos componentes retia in navi: 20.
Et statim vocavit illos. Et relicto patre suo Zebedæo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum. 21. Et ingre-
diuntur Capharnaum: et statim sabbatis ingressus in synagogam, docebat eos. 22. Et stupebant super doctrina
eius: erat enim docens eos, quasi potestatem habens, et non sicut Scribæ. 23. Et erat in synagoga eorum homo
in spiritu immundo: et exclamavit, 24. Dicens: Quid nobis et tibi, Iesu Nazarene? venisti perdere nos? scio qui
sis, Sanctus Dei. 25. Et comminatus est ei Iesus, dicens: Obmutesce, et exi de homine. 26. Et discerpens eum
spiritus immundus, et exclamans voce magna exiit ab eo. 27. Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter
se dicentes: Quidnam est hoc? quænam doctrina hæc nova? quia in potestate etiam spiritibus immundis impe-
rat, et obediunt ei. 28. Et processit rumor eius statim in omnem regionem Galilææ. 29. Et protinus egredien-
tes de synagoga, venerunt in domum Simonis et Andreæ, cum Iacobo et Ioanne. 30. Decumbebat autem socrus
Simonis febricitans: et statim dicunt ei de illa. 31. Et accedens elevavit eam, apprehensa manu eius, et continuo
dimisit eam febris, et ministrabat eis. 32. Vespere autem facto cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male
habentes, et dæmonia habentes: 33. Et erat omnis civitas congregata ad ianuam. 34. Et curavit multos, qui ve-
xabantur variis languoribus, et dæmonia multa eiiciebat, et non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum. 35. Et
diluculo valde surgens, egressus abiit in desertum locum, ibique orabat. 36. Et prosecutus est eum Simon, et qui
cum illo erant. 37. Et cum invenissent eum, dixerunt ei: Quia omnes quærunt te. 38. Et ait illis: Eamus in
proximos vicos, et civitates, ut et ibi prædicem: ad hoc enim veni. 39. Et erat prædicans in synagogis eorum,
et in omni Galilæa, et dæmonia eiiciens. 40. Et venit ad eum leprosus deprecans eum: et genu flexo dixit ei: Si
vis, potes me mundare. 41. Iesus autem misertus eius, extendit manum suam; et tangens eum, ait illi: Volo:
mundare. 42. Et cum dixisset, statim discessit ab eo lepra et mundatus est 43. Et comminatus est ei, statim-
que eiecit illum: 44. Et dicit ei: Vide nemini dixeris: sed vade, ostende te principi sacerdotum, et offer pro e-
mundatione tua, quæ præcepit Moses in testimonium illis. 45. At ille egressus cœpit prædicare, et diffamare ser-
monem, ita ut iam non posset manifeste introire in civitatem, sed foris in desertis locis esset, et conveniebant ad
eum undique.

Vers 1. Initium Evangelii Iesu Christi filii Dei, sicut scriptum est in Isaia, etc.) Multi ante *sicut* ponunt punctum, censentes τo *initium Evangelii*, etc. esse titulum libri. Verum hæc verba non esse titulum, sed initium et procemium libri, patet ex nomine *initium;* et quia hæc verba pendent a τo *sicut scriptum est*, etc. quare ante *sicut* ponendum est comma, non punctum. Vox ergo *Evangelii* hic non significat Scripturam Evangelii, quam scripsit Marcus, uti significat cum dicimus, *Evangelium Marci;* sed significat prædicationem Evangelicam *Iesu Christi*, ut sequitur. Sensus igitur est, q.d. Evangelica Christi prædicatio initium habuit tale, quale prædixit Isaias et Malachias; scilicet prædicationem Ioannis Baptistæ, eiusque testimonium de Christo: Ioannes enim cœpit prædicare regnum cælorum, Christi prædicatione et morte reserandum. Unde ipse suos ad pœnitentiam induxit, ut per eam capaces fierent gratiæ Christi et regni cælorum, dicens: *Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum.* Hæc ergo eius prædicatio fuit *initium Evangelii*, id est, prædicationis Evangelicæ inchoatæ a Ioanne, et perficiendæ per Christum. Moses enim et lex vetus prædicabant et promittebant terram promissam, lacte et melle manantem, si Iudæi Dei mandatis parerent: Christus vero et lex Evangelica prædicat, promittitque regnum cælorum si homines de peccatis pœniteant, et Christi mandata observent. Prædicatio ergo pœnitentiæ, quam fecit Ioannes, fuit præparatio et initium prædicationis Evangelicæ, quam fecit Christus evangelizans regnum cælorum.

Nota. Matthæus et Ioannes Evangelium ordiuntur a Christo ipso, sed Ioannes a divina, Matthæus ab humana Christi generatione. Marcus vero et Lucas illud auspicantur a Ioanne Baptista; sed Lucas a Ioannis nativitate, Marcus autem a Ioannis prædicatione.

Vers. 2. Matt. 11. 10. Sicut scriptum est in Isaia Propheta: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

Vers. 3. Matt. 3. 3. Luc. 3. v. 4. Ioa. 1. 23. Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini.

Prior sententia v. 2. est Malachiæ cap. 3. v. 1. posterior est Isaiæ cap. 40. 3. Unde Græca habent v. 2. *Sicut scriptum est in Prophetis*, scilicet Malachia et Isaia; sed Latina vulgata, ac Græca nonnulla, item Syrus et Arabicus habent, *Sicut scriptum est in Isaia Propheta*, et ita Græcos olim legisse docet S. Hieronym. l. de optimo genere interpr. Script.

Dices, cur Marcus solum Isaiam citat, non Malachiam? Resp. quia potior hic est Isaias: nam vox Ioannis in deserto clamantis: *Pœnitentiam agite*, erat *initium Evangelii*, id est, Evangelicæ prædicationis Christi: sed quia Malachias indicat hanc Ioannis vocem, non ab homine, sed a Deo missam, propterea Marcus præmisit verba Malachiæ, ut per illa excitet attentionem lectoris, ad venerandam et capessendam vocem Ioannis ab Isaia prænuntiatam. Adde idem in re dicere Malachiam cum eo quod dicit Isaias; nam Angelus missus a Deo ad præparandam viam Christo non alius fuit quam Ioannes voce sua clamans, prædicansque pœnitentiam, quæ corda hominum præpararet ad Christi prædicationem et gratiam. Est ergo hoc unum quasi duorum Prophetarum idemque oraculum, uno eodemque sensu de uno eodemque Ioanne prolatum, licet aliis et aliis verbis, quæ se mutuo confirmant et explicant. In Isaiæ ergo oraculo reipsa continetur oraculum Malachiæ: quod enim prædixit Malachias, idem clarius et pressius aliis verbis prædixit Isaias. Hæc ergo est causa cur Marcus hic, cæterique Evangelistæ et Apostoli, cum duos Prophetas, vel duas pluresque sententias eiusdem libri, vel diversi e veteri Testamento citant, quasi unum idemque testimonium citent, ut patet 1. Petri 27. collato cum Psalm. 117. 22. et Isaiæ 8. 14. Item 1. Corinth. 15. 54. collato cum Isaiæ c. 25. v. 8. et Osee c. 13. v. 14. Causa, inquam, est, quod una sententia alteram confirmet et explicet, adeoque reipsa idem dicat quod altera: quare utraque non tam duæ, quam una eademque in re sententia esse videtur.

Reliqua quæ hic de Ioanne dicuntur explicui Matth. 3. v. 3. et c. 11. v. 10. ac Malach. 3. v. 1. et Isaiæ c. 40. v. 3. quare illa hic non repetam, ne audiam illud vulgo iactatum, *Crambe recocta.*

Fuit Ioannes in deserto baptizans, et prædicans baptismum pœnitentiæ, (id est, excitando homines ad pœnitentiam, ut per eam disponerentur) in (ad) remissionem peccatorum.) Accipiendam a Christo eiusque baptismo, qui erat perfectio et consummatio baptismi Ioannis. Christus enim quasi rex cælorum, prædicabat regnum sua gratia accipiendum, cuius prima pars est remissio peccatorum, quam præstat Christi baptismus; utpote Christi spiritu et gratia instructus et quasi animatus, iuxta illud Ioannis: *Ego baptizo vos aqua in pœnitentiam: qui autem post me venturus est*, etc. *ipse vos baptizabit Spiritu sancto et igne*, Matth. 3. quod repetit hic Marcus v. 8. Vers. 4.

Et statim Spiritus expulit (Græce ἐκβάλλει, id est, emittit, educit, expellit) eum in desertum.) *Spiritus*, scilicet sanctus, qui paulo ante in baptismo specie columbæ in eum erat delapsus. *Expulit*, id est, magna vi Spiritus et ardoris impulit Christum, ut ultro et sponte iret *in desertum*, ut ibi quasi in palæstra solus cum diabolo congrederetur: ibi ergo duellum iniere Christus et Antichristus, puta diabolus, sive Lucifer. Vers. 12.

Et erat in deserto quadraginta diebus et quadraginta noctibus: et tentabatur (Græce πειραζόμενος, id est, tentationem patiens) a Satana. Unde multi putant Christum per 40. dies crebro tentatum fuisse a Satana, per varia spectra et horribilia monstra, qualia dæmon obiecit S. Antonio, ut eum terreret, ac ab oratione et solitudine avocaret: ita Franc. Lucas. Verum videtur Marcus unico verbo πειραζόμενος, id est, *tentationem patiens*, tres solemnes Christi tentationes quas recenset Matth. cap. 4. v. 2. et seq. per compendium perstringere et complecti voluisse. Unde Lucas c. 4. 2. post τo πειραζόμενος statim tres hasce tentationes enarrat. Vide dicta Matth. 4. 2. Verum enim hic est illud: *Dum brevis esse laboro, obscurus fio.* Vers 13. Matt 4. v. 2. Luc. 4. 2.

Eratque cum bestiis.) Græce θηρίων, id est, *feris.* Innuitur summa loci solitudo, æque ac Christi innocentia, quod scilicet in loco desertissimo agens cum leonibus, lupis, pardis, serpentibus, eos non timeret, nec ab eis læderetur: sicut Adam quamdiu fuit innocens, cum iisdem in paradiso innoxie egit: omnia enim ipsum, ut dominum suum intuebantur et reverebantur.

Et Angeli ministrabant ei.) Non ante tentationem et victoriam, ut vult Beda: sic enim Iesus a diabolo fuisset agnitus esse filius Dei, ex Angelorum famulatu, reverentia et adoratione: neque eum diabolus aggredi et tentare fuisset ausus; sed post tentationem parta iam victoria, ut patet Matth. 4. 11. idque ad hoc, ut Iesus solus cum solo duellans diabolo, eumque vincens et superans, in se ostenderet, tentamenta vincentibus a Deo paratam esse consolationem, et consortium obsequiumque Angelorum.

Postquam autem traditus est (carceri ab Herode) Ioannes, venit Iesus in Galilæam, prædicans Evangelium regni Dei.) Secundus hic fuit Christi adventus e Iudæa in Galilæam, ut fugeret Herodem, ne se quoque incarceraret. Iam enim Christus prædicarat et baptizarat in Iudæa; quare ibi inclarescens incurrit invidiam Scribarum et Pharisæorum, qui eum quasi novatorem ad Herodem detulerunt et accusarunt. Quare idem hic est Christi adventus cum eo, quem recenset Matth. c. 4. v. 12. et Lucas c. 4. 14. et Ioannes c. 4. v. 3. et 43. licet nonnulli illum Ioannis ab hoc diversum, et tertium Christi in Galilæam adventum esse autument, eo quod in eo Christus fugerit Pharisæos, ut ait Ioannes, in secundo vero fugerit Herodem, ut ait Matth. et Marcus; sed ut dixi, Pharisæos fugit, quia Herodem fugit: apud hunc enim eum accusarunt Pharisæi: quare eadem hæc fuit Christi fuga, idemque in Galilæam adventus. Vers. 14. Matt. 4. v. 12. 17. Luc. 4. 14. Ioa. 4. 3.

Nota: Christus in Iudæa baptizatus a Ioanne, ibique familiaritatem contrahens cum Ioannis discipulis, Andrea

*

et Petro, inde abiit in Galilæam, ac vocavit Philippum, A et in nuptiis Cana Galilææ aquas convertit in vinum. Hic fuit primus Christi e Iudæa adventus in Galilæam, quem enarrat Ioannes c. 1. 43. et seq. Verum instante Paschate Christus e Galilæa rediit in Iudæam, ut iuxta legem sisteret se templo, Ioann. 2. 13. tumque eiecit ementes e templo, et cum Nicodemo collocutus palam cœpit baptizare et prædicare Ioann. 3. 26. quare inclarescens incurrit invidiam Scribarum. Unde metuens ne ipsi se accusarent apud Herodem, uti accusarant Ioannem Baptistam, audiens eum occisum, secessit iterum e Iudæa in Galilæam, Ioann. 4. 3. et 43. atque hic est secessus de quo agit hic Marcus et Matth. c. 4. 12. ut ibidem dixi. Unde in Galilæa tunc Christus ad se vocavit quatuor piscatores, scilicet Petrum et Andream, Iacobum et Ioannem uti narrat Marcus v. 16. et seq. ac Matthæus c. 4.

Vers. 15. ET DICENS: QUONIAM (Græce ὅτι, id est, *quod*) IMPLETUM EST TEMPUS.) Adventus Messiæ et regni cælorum; ut scilicet illud tot millibus annorum clausum, Christus sua prædicatione, morte et gratia reseret et aperiat.

POENITEMINI.) Pœnitentiam agite, ut peccata commissa detestemini, et proponatis vitam in melius commutare. Pulchre Scholiastes apud S. Hieronymum: *Amaritudinem radicis*, ait, *dulcedo pomi compensat, periculum maris spes lucri delectat, dolorem medicinæ spes salutis mitigat, qui desiderat nucleum, frangit nucem; sic qui cupit gaudium conscientiæ sanctæ, amaritiem pœnitentiæ,* ceu pillulam, *sorbeat.*

Vers. 19. Matt. 4. 21. Luc. 5. 9. IACOBUM ZEBEDÆI ET IOANNEM.) Pulchre Scholiastes apud S. Hieronymum: *Hæc*, ait, *piscatorum quadriga vehimur ad æthera, sicut Elias: his quatuor angulis construitur prima Ecclesia. Quatuor virtutibus in imaginem Dei convertimur, obedientes prudentia, viriliter agentes iustitia, serpentem calcantes temperantia, et Dei gratiam merentes fortitudine.* Theophylactus: *Prius*, ait, *vocatur Petrus, id est, actio: deinde Ioannes, id est, contemplatio.*

Vers. 23. ET ERAT IN SYNAGOGA EORUM HOMO IN SPIRITU IMMUNDO.) Id est, homo spiritus immundi, hoc est, habens spiritum immundum, puta possessus a dæmone. Talis enim a dæmone ita agitur et raptatur, ut in dæmone esse et habitare videatur. Est Hebraismus: Hebræi enim ב *beth*, id est, *in*, usurpant loco regiminis, quo unum nomen substantivum regit aliud in genitivo.

ET EXCLAMAVIT.) Spiritus, puta dæmon, per os hominis a se possessi, *quasi tormenta sustinens*, ait Scholiastes apud Chrysostom. *quasi in dolore positus, quasi flagella ferre non valens.* Nam, ut ait Beda: *Præsentia Salvatoris tormenta sunt dæmonum.* Voluit id Christus, ut per hoc publicum dæmonis de se testimonium, perque eius expulsionem Iudæi in Synagoga Capharnaensi (ibi enim hæc contigerunt, ut patet v. 21.) congregati agnoscerent ipsum esse Messiam. De hoc dæmoniaco nil habet Matth. sed Lucas c. 4. 33.

Vers 24. Luc. 4. 34. DICENS.) Græca subdunt ἔα, quod Interpres Lucæ 4. 34. vertit, *sine*, ut sit imperativus verbi ἐάω, id est, sino, permitto, q. d. ait Euthym. *dimitte nos*, noli nos vexare et eiicere. Alii ἔα accipiunt quasi adverbium dolentis, stupentis et obsecrantis, q. d. ah, hem, eia Domine, quid tibi nocui? ne me a possessione mea expellas.

QUID NOBIS ET TIBI, IESU NAZARENE? VENISTI PERDERE NOS? SCIO QUI SIS, SANCTUS DEI.) q. d. Quid tibi o Iesu nobiscum est negotii, quando te ego, aliique dæmones læsimus, ut nos pellere et lædere velis? q. d. Nos non te o Christe, qui Sanctus es, sed peccatores velut nostri iuris invadimus. Nil ergo nobis tecum est litis; tu igitur vicissim noli nobiscum litigare, et nos perdere.

VENISTI PERDERE NOS?) Quidam codices addunt, *ante tempus;* sed id delent Græca, Roman. Syrus et Arabicus; videtur enim id ex Matth. c. 9. 29. huc translatum. Iam quoad sensum, Primo Beda, Dominum, ait, in terra cernentes dæmones, se continuo iudicandos credebant, q. d. Noli tuo adventu o Iesu, tam cito inducere diem iudicii, ut nos in tartara ableges sine ulla spe exeundi. Secundo, Scholiastes apud Chrysostomum exponit, q. d. Nobis non das locum in hominibus, dum divina doces; sed hoc mysticum est. Tertio, et genuine, *Venisti nos perdere*, id est, *torquere*, ut habet Matth. c. 8. 29. ex hominibus eiicere, et in infernum mittere. Unde Theophylactus: *Exire ab homine*, inquit, *suam perditionem dicit.* Summa enim dæmonum voluptas est, homines possidere, vexare, tentare. Hoc est quod ait Lucas c. 8. 31. *Et rogabant illum ne imperaret illis, ut in abyssum* (infernum) *irent.*

SCIO QUI (quis) SIS, nimirum SANCTUS DEI.) Arabicus, *Scio quis sis, Sancte Dei.* Græce ὁ ἅγιος, id est, *ille sanctus*, scilicet singularis et per eminentiam, qui adeo es sanctus, ut tuam sanctitatem aliis communices, sisque quasi fons et sol sanctitatis, qui omnes Sanctos sanctificas, puta Messias et Dei Filius, quem a tot millenis annis omnes avidissime expectant, uti exponunt alii dæmones c. 3. v. 12. ita Theophylactus, Euthym. et alii. Alludit ad illud Daniel. 9. 24. *Ungatur Sanctus sanctorum*, id est, Messias. Vide ibi dicta. Porro adulatur hic dæmon Christo, ne eum B affligat et eiiciat, atque ut in vanam gloriam eum inducat. Porro Glossa: *Non est*, inquit, *hæc voluntatis confessio, sed necessitatis extorsio.*

SCIO.) Hoc est, suspicor, coniecto, opinor; nam ut ait Scholiastes apud Chrysostomum, dæmon non habebat firmam et certam adventus Dei notitiam; quia, ut inquit S. August. lib. 9. de civitate c. 21. tantum eis innotuit, quantum voluit: tantum voluit, quantum oportuit: innotuit vero per quædam suæ virtutis effecta; de quo plura cap. 3. 12.

ET COMMINATUS EST EI IESUS.) Græce ἐπετίμησεν αὐτῷ, id est, increpavit eum, obiurgavit cum minis, scilicet minando quod eum affligeret ni taceret. Vers. 25. Luc. 4. 35.

DICENS: OBTUMESCE.) Arabicus, *claude os tuum.* Cur? Resp. primo, quia non decebat Christum, id est, Deum a dæmone laudari, sicut non decet virginem a meretrice commendari: ita Tertull. lib. 4. contra Marcionem. Christus dæmonem silere iubet, cur? Causa I.

Secundo, ne videretur esse amicus dæmonis, et cum eo commercium habere: nam postea Christo id obiecerunt; scilicet quod ope Beelzebub eiiceret dæmonia, Matth. C 12. Quo facto Christus nos docuit vitare omne cum dæmone commercium, eo quod ipse iuratus sit Dei hostis, et totus ad nos lædendum et perdendum, etiam cum aliquam corpori opem promittit, vel affert, intentus. Unde Scholiastes apud Chrysostomum: *Obmutesce*, ait, *laus mea sit silentium tuum; non me laudet vox tua, sed tormenta tua: pœna tua laus mea est. Non quia laudas gratulor, sed quia exis gratulor.* II.

Tertio, ut doceret adulationi esse resistendum, ne illa aliquod vanæ gloriæ desiderium in pectore nostro excitet: ita Bostrensis in Lucæ c. 8. III.

Quarto, Euthymius: *Docuit nos*, ait, *ne dæmonibus unquam credamus etiam vera dicentibus: cum enim ament mendacium, sintque nobis inimicissimi, nunquam vera loquuntur nisi ut ad fallendum, veritate quasi esca quadam utantur.* Mendaces enim, ut sua mendacia colore veritatis celent et persuadeant, hac arte uti solent, ut initio vera quædam narrent, ac iis deinde falsa attexant, ut qui D prima crediderint, credant et postrema. Hac de causa Paulus Actor. 16. 18. pythoni se laudanti os occlusit, imo eum expulit. IV.

Quinto, quia dæmon hic intempestive, et nimis cito prodebat eum esse Messiam: quare hoc nocuisset Christo, et populum ab eo avertisset: tam grande enim arcanum sensim aperiendum, et per miracula multa populo erat persuadendum, qui alioqui illud initio capere et credere non poterat; quia necdum ad hoc erat dispositus et præparatus: qua de causa c. 8. 30. Christus vetat Apostolis quoque, ne ipsum dicant esse Christum: ita Maldonatus, Franc. Lucas, et alii. V.

Symbolice Beda: *Dæmon*, inquit, *quia Evam lingua sua fefellerat, lingua punitus est, ne loqueretur.*

ET DISCERPENS EUM SPIRITUS IMMUNDUS, ET EXCLAMANS VOCE MAGNA EXIIT AB EO.) *Discerpens*, non hominem a se possessum lacerando, discindendo, mutilando. Nam Lucas cap. 4. 35. nihil illi nocuisse ait, sed eius mem- Vers. 26. Luc. 4. 35.

bra contorquendo, collidendo, huc illucque iactando, convellendo, perinde ac si eum dilaniare, et vellicare voluisset. Græcum enim σπαράττω significat laniare, dilaniare, et discerpere, unde σπαραγμὸς est convulsio. Hinc S. Augustinus lib. 4. de consensu Evang. cap. 2. et Beda pro *discerpens* legunt *convexans*, id est, conturquens; et Marci Interpretes cap. 19. v. 19. vertit *conturbans*. *Spiritus*, inquit, *conturbavit illum, et elisus in terram volutabatur spumans*. Fecit id dæmon ex ira et rabie, ut coactus a Christo egredi homini noceret, quantum posset: nimirum quo vicinior et potentior est gratia Christi, eo impotentius furit dæmon, ut declaret quam invite a se possessos dimittat et concedat Christo. Sed nota, dæmonem tumultuari tantum ac tumultus horrendos ciere, sed vanos et cassos; nec enim lædere potest prohibente Christo. Permisit id Christus tribus de causis. Primo, ut pateret hunc hominem vere fuisse possessum a dæmone. Secundo, ut dæmonis malitia et indignatio cerneretur. Tertio, ut liqueret dæmonem non sponte, sed coactum, victumque a Christo egredi: ita Theoph. Euthym. et alii. Hinc

Tropologice, S. Gregorius homil. 12. in Ezech. docet dæmonem peccatores, dum convertuntur, mire vexare, tentare et cruciare: *Mox*, inquit, *ut animus amare cælestia cœperit, mox ut ad visionem pacis intimæ tota se intentione collegerit, antiquus ille adversarius qui de cælo lapsus est, invidet, et insidiari amplius incipit, et acriores quam consueverat tentationes admovet, ita ut plerumque sic resistentem animam tentet, sicut ante nunquam tentaverat quando possidebat, unde scriptum est: Fili, accedens ad servitium Dei, sta in iustitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem.* Et paulo post: *Quid est enim quod obsessum hominem antiquus hostis, quem possessum non discerpserat, deserens discerpsit, nisi quod plerumque dum de corde expellitur, acriores in eo tentationes generat, quam prius excitaverat, quando hoc quietus possidebat?*

Et exclamans.) Cum horrendo eiulatu, incondito stridore et fremitu, ut ostenderet quam invite exiret, quantaque sibi vis fieret a Christo: nihil enim articulatum dixit, aut prolocutus est. Nam Christus ei loqui vetuerat, dicens: *Obmutesce*. Ita Euthym. *Clamavit*, ait, *voce magna flagellatus imperio Dominico: non dixit tamen quid clamaverit, eo quod voces nihil significantes ediderit*. Addit Titus in Lucæ 4. v. 35. *Etenim animo restitutus homo, mentisque compos effectus, sobrii modestique viri oratione utebatur.*

Vers. 27. Luc. 4. 36. Quænam doctrina hæc nova? quia (quod) in potestate etiam spiritibus immundis imperat, q. d. quænam est hæc doctrina cælestis et divina, utpote quam Deus e cælo tot tamque potentibus miraculis confirmat: Christus enim eius doctor non per preces, sed mera potestate soloque iussu dæmonibus imperat, ut exeant, et obediunt ei.) Quare necessum est ut ipse sit Messias Dei Filius, verusque Deus: hic enim solus pro potestate sua imperat dæmonibus.

Vers. 32. Matt. 8. 16. Luc. 4. 40. Sol occumbens mari mergi videtur. Cum occidisset sol.) Græce ὅτε ἔδυν ὁ ἥλιος, id est, cum sol quasi mari absorptus et mersus esset: δύομαι enim est absorberi, mergi, submergi, diciturque de insulis, quæ a mari sorbentur et merguntur. Hæc phrasis ergo petita est a sensu vulgi, qui putat solem, dum occumbit, mergi Oceano. Unde Virgil. 7. Æneid. sic canit:

—— *Sol utrumque recurrens*
Respicit Oceanum.

Et Tibullus lib. 2.

Solis anhelantes abluit amnis equos.

Et Boetius lib. 2. de consol.

Quos videt condens radios sub undas,
Phœbus extremo veniens ab ortu.

Et lib. 3.

Cadit Hesperias Phœbus in undas.

Et erat omnis civitas (Capharnaum, ut patet ex v. 21.) congregata ad ianuam.) Domus Petri et Andreæ, ubi hospitabatur Iesus, ut patet v. 29. Vers. 33.

Et curavit multos.) Scilicet omnes qui ipsi offerebantur, ut habet Matth. cap. 8. 16. hi enim erant multi: ita Theophylact. et Euthym. Vers. 34. Matt. 8. 16. Luc. 4.

Et non sinebat ea loqui, quoniam (quod) sciebant eum.) q. d. Non sinebat dæmones loqui, quod ipsi nossent Iesum esse Messiam, ob causas quas recensui v. 25. Qualis, et quanta fuerit hæc dæmonum notitia, dicam cap. 3. 12. Arabicus, *Et non sinebat dæmonia loqui, quoniam sciebant quod ipse esset ipse*, id est, quod ipse erat is, qui re ipsa erat, scilicet Messias et Salvator mundi. v. 40.41.

Et diluculo valde.) Græce καὶ πρωῒ ἔννυχον, id est, *et mane cum multa adhuc esset nox.* Erat enim diluculum profundum; primum et summum, cum adhuc sunt tenebræ. Unde nox vocari potuit a Marco, licet a Luca c. 4. 43. vocetur dies, quia scilicet erat aurora diei, sive diluculum quo oriri incipit dies. Vers. 35. Luc. 4. 42.

Abiit in desertum: tum ut ibi quietius et attentius oraret. Unde sequitur: ibique orabat.) Tum ut post tot miracula fugeret hominum laudem et plausum, ut nos idem facere doceret. Simile fecit Matth. 14. 21. Ita Theophyl. et Euthym. Disce hic a Christo auroram dare orationi, ac diluculo surgere ut meditationi vaces, et primitias diei Deo tribuas, aurora enim musis amica, sed amicior Deo et Angelis. Vide dicta Deuteron. 6. v. 7.

Et comminatus est ei, statimque eiecit illum.) Græce, *Et comminatus ei statim eiecit illum*, q. d. Graviter et minans iussit ei miraculum sanitatis a se patratum celare, ideoque *statim eiecit illum*, id est, illum a se ablegavit, emisit, abire iussit, ne sciretur quod ipse illum a lepra curasset, idque ut daret nobis exemplum fugiendæ vanæ gloriæ et plausus hominum. Unde explicans subdit: *Vide nemini dixeris.* Vers. 43. Luc. 5. 14.

Ostende te principi sacerdotum.) Græce ἱερεῖ, id est, sacerdoti. Non enim solus summus pontifex, sed et quivis sacerdos iudicare poterat de lepra, num illa esset curata, necne, ut patet Levit. 13. 2. Verisimile tamen est, quod quia causa lepræ erat gravis et difficilis, iudicium illius ex pontificum interpretatione et decreto reservatum fuerit *principi sacerdotum*, ut hic dicitur, hoc est, uni e 24. primoribus sacerdotum, qui vicissim per hebdomadas singulas præerant cæteris sacerdotibus, ac sacrificiis, cæterisque templi officiis et ritibus ex ordinatione Davidis, ut patet 1. Paral. 24. v. 3. et seq. Vers. 44. Matt. 8. 4. Luc. 5. 14.

At ille egressus cœpit prædicare et diffamare (divulgare; Arabicus, *promulgare*) sermonem.) Id est, rem et factum, puta miraculum sanatæ lepræ in se a Christo patratum: quia sentiebat hoc esse ad Dei et Christi gloriam, etsi Christus humilitatis et modestiæ studio imperasset ei silentium; sed ipse hoc imperium censebat non esse præceptum. Vers. 45. Luc. 5. v. 15.16.

Ita ut iam non posset manifeste introire in civitatem.) Sine verecundia ob honorem et plausum populi, Christo ob tantum miraculum applaudentis: vel *non posset*, id est, non vellet. Sic enim accipi subinde *posse* pro *velle*, multis exemplis docet Nazianz. orat. 4. de Theol.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, paralytico sanitatem, tam animæ, quam corporis restituit. Secundo, v. 14. e telonio vocat Matthæum ad sui sequelam. Scribis obmurmurantibus respondet: Non veni vocare iustos, sed peccatores. *Tertio, Pharisæis dat causam cur discipuli sui non ieiunent, eosdemque spicas in sabbato ad famem levandam vellentes excusat.*

1. Et iterum intravit Capharnaum post dies, 2. Et auditum est quod in domo esset, et convenerunt multi, ita ut non caperet neque ad ianuam et loquebatur eis verbum. 3. Et venerunt ad eum ferentes paralyticum qui a quatuor portabatur 4. Et cum non possent offerre eum illi præ turba, nudaverunt tectum ubi erat: et patefacientes submiserunt grabatum in quo paralyticus iacebat. 5. Cum autem vidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico: Fili, dimittuntur tibi peccata tua. 6. Erant autem illic quidam de Scribis sedentes, et cogitantes in cordibus suis: 7. Quid hic sic loquitur? blasphemat. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? 8. Quo statim cognito Iesus spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis: Quid ista cogitatis in cordibus vestris? 9. Quid est facilius dicere paralytico: Dimittuntur tibi peccata; an dicere: Surge, tolle grabatum tuum, et ambula? 10. Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralytico), 11. Tibi dico: Surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam. 12. Et statim surrexit ille: et, sublato grabato, abiit coram omnibus, ita ut mirarentur omnes, et honorificarent Deum, dicentes: Quia nunquam sic vidimus. 13. Et egressus est rursus ad mare: omnisque turba veniebat ad eum, et docebat eos. 14. Et cum præteriret, vidit Levi Alphæi sedentem ad telonium, et ait illi: Sequere me. Et surgens secutus est eum. 15. Et factum est, cum accumberet in domo illius, multi publicani et peccatores simul discumbebant cum Iesu et discipulis eius: erant enim multi, qui et sequebantur eum. 16. Et Scribæ et Pharisæi videntes quia manducaret cum publicanis et peccatoribus, dicebant discipulis eius: Quare cum publicanis et peccatoribus manducat et bibit Magister vester? 17 Hoc audito Iesus ait illis: Non necesse habent sani medico, sed qui male habent: non enim veni vocare iustos, sed peccatores. 18. Et erant discipuli Ioannis et Pharisæi ieiunantes: et veniunt, et dicunt illi: Quare discipuli Ioannis et Pharisæorum ieiunant, tui autem discipuli non ieiunant? 19. Et ait illis Iesus: Numquid possunt filii nuptiarum, quamdiu sponsus cum illis est, ieiunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt ieiunare. 20. Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus: et tunc ieiunabunt in illis diebus. 21. Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri: alioquin aufert supplementum novum a veteri, et maior scissura fit. 22. Et nemo mittit vinum novum in utres veteres: alioquin dirumpet vinum utres, et vinum effundetur, et utres peribunt: sed vinum novum in utres novos mitti debet. 23. Et factum est iterum cum Dominus sabbatis ambularet per sata, et discipuli eius cœperunt progredi, et vellere spicas. 24. Pharisæi autem dicebant ei: Ecce, quid faciunt sabbatis quod non licet? 25. Et ait illis: Nunquam legistis quid fecerit David, quando necessitatem habuit, et esuriit ipse, et qui cum eo erant? 26. Quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, et panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare, nisi sacerdotibus, et dedit eis qui cum eo erant? 27. Et dicebat eis: Sabbatum propter hominem factum est, et non homo propter sabbatum. 28. Itaque Dominus est Filius hominis, etiam sabbati.

Vers. 1. Matt. 9. 1. **Et iterum intravit Capharnaum post dies.**) Aliqui codices addunt *octo*: sed το *octo* delent Græca, Romana, Arabicus et alii. *Post dies* ergo, id est post aliquot dies: non enim definit numerum, ut nesciamus an pauci fuerint an multi.

Vers. 2. **Et convenerunt multi, ita ut non caperet neque ad ianuam.**) Græce clarius ωστε μηκετι χωρειν μηδε τα προς την θυραν, id est ut non caperent eos loca etiam quæ ad ianuam erant, scilicet vestibulum domus, aut cubicula, forte etiam platea ostio vicina. Arabicus, *Et confestim convenerunt multi, ita ut non caperet eos locus ad ianuam.*

Vers. 5. Matt. 9. 2. Luc. 5. 20. **Fili, dimittuntur tibi peccata tua.**) Audi Bedam: Curaturus prius dimittit peccata, ut ostenderet eum ob culpam pati. Affliguntur vero homines corporis molestiis, aut ad augmentum meriti, ut Iob et Martyres: aut ad humilitatis conservationem, ut Paulus: aut ad correctionem peccati, ut soror Mosi et hic paralyticus: aut ad Dei gloriam, ut cæcus natus: aut ad initium damnationis, ut Herodes.

Addit Beda, portari hunc paralyticum a quatuor portitoribus, ut significetur quod quatuor virtutibus ad promerendam sospitatem homo fiducia mentis erigitur, scilicet prudentia, fortitudine, iustitia et temperantia.

Vers. 11. Matt. 9. 6. Lu. 5. 24. **Surge, tolle grabatum tuum.**) Genus est lecti, de quo uti et de cæteris dixi Matth. 9. 6.

Vers. 14. Matt. 9. 9. Luc. 5. v. 27. 28. **Vidit Levi Alphæi.**) Id est vidit Matthæum, qui alio nomine dictus est Levi, antequam a Christo vocaretur, nam post vocationem nominatur semper Matthæus. *Alphæi*, scilicet filius, ut habet Syrus. Alius est hic Alphæus, ab Alphæo, qui fuit maritus Mariæ Cleophæ, ex eaque ge-

A

nuit Iacobum minorem et Iudam, Matth. 10. 3. Lucas et Marcus vocant eum Levi, ut eius honori consulant, quia hoc nomen paucis erat notum. Matthæus vero se Matthæum nominat, ut sese humiliet, ac peccatorem et publicanum fuisse palam profiteatur.

Et surgens secutus est eum.) Illico relictis omnibus. Unde Beda: *Reliquit propria*, inquit, *qui rapere solebat aliena. Reliquit etiam imperfectas et incompositas rationes vectigalium, quia Dominus eum ita accenderat, ut vocantem statim sequeretur.* Vers. 26. Matt. 12. 4. Luc. 6. 4.

Sub Abiathar.) Dices, 2. Regum 21. v. 6. dicitur id factum sub Achimelech, qui erat pater Abiathar. Resp. primo, Abiathar iam tum erat pontifex cum patre Achimelech, quia patre absente, ægrotante vel occupato ipse pontificis munia obibat, eratque patri seni brevi morituro propediem in pontificatu successurus. Hinc sub Abiathar

B

dicitur contigisse, quod proprie sub patre eius Achimelech contigit. Audi Bedam: Quod Dominus Abiathar principem sacerdotum pro Achimelech appellat, nihil habet dissonantiæ: ambo enim fuerunt illic, cum veniens David panes petiit et accepit. Occiso autem Achimelech a Saule, fugit Abiathar ad David, et comes factus est totius exilii eius. Postea eo regnante summi sacerdotii gradum accepit, ac eo tempore regni illius in pontificatu perseverans, multo maioris excellentiæ quam pater effectus est; ideoque dignus fuit, cuius memoriam Dominus etiam vivente patre quasi summi faceret sacerdotis. Secundo, et certius, liquet ex Scriptura tam patrem quam filium fuisse binomium, et utrumque nunc vocari Abiathar, nunc Achimelech, ut patet 2. Reg. 8. 17. 1. Paral. 18. 16 et cap.

24. 6. Ita Iansen. Toletus, Salmeron, Franc. Lucas et alii.
Vers. 27. SABBATUM PROPTER HOMINEM FACTUM (Syrus, *creatum*) EST, ET NON HOMO PROPTER SABBATUM.) q. d. Sabbatum ad hominis bonum et commodum institutum est, ut scilicet homo corpus suum labore continuo sex hebdomadæ dierum fatigatum, quiete sabbati reficeret et restauraret: mentem vero applicaret ad ea quæ salutis sunt æternæ; scilicet ad audiendam, considerandam et meditandam Dei legem, voluntatem, beneficia, maiestatem, quibus se excitaret ad pœnitentiam, gratiarum actionem et amorem Dei, itaque se iustificaret et sanctificaret. Vis argumenti est hæc: Sabbatum propter homines institutum est, non homo propter sabbatum. Ergo si quies sabbati valde homini sit noxia, relinquenda est, et labor capessendus, ut homini consulatur; ideoque recte ego hic permitto meis discipulis modicum laborem vellendi spicas in sabbato, ut fami suæ consulant: præstat enim sabbati quietem perire, quam hominem perire.
Vers. 28. Matt. 12. 5. Luc. 6. 5. ITAQUE DOMINUS EST FILIUS HOMINIS ETIAM SABBATI.) Nonnulli τo *itaque* proprie accipiunt, ut illativum ex dictis v. præcedenti, q. d. Quia sabbatum factum est propter hominem: Filius autem hominis, id est Christus est A Dominus omnium hominum, et rerum omnium quæ ad hominum salutem pertinent (illius enim causa in mundum et carnem venit) ergo ipse quoque Dominus est sabbati, ut in eo dispensare possit. Verum planius et simplicius τo *itaque* accipias non ut illativum, sed ut completivum pro *denique*. Unde Arabicus vertit, *et*, q. d. Denique Filius hominis, id est, ego Christus, quia Messias, et Deus, sum Dominus sabbati, qui sicut illud primitus institui, sic pro hominum salute, illud ad libitum temperare, laxare et abolere possum. Est nova et ultima ratio, qua Christus Scribis probat, discipulis suis licere vellere spicas in sabbato ut fami suæ succurrant.

Cætera huius capitis explicui Matth. c. 9. et c. 12.

Mystice, Christus sabbato sanans, significat eos qui in passionibus habent requiem, ait Theophyl. posse peccatores passionibus agitatos curare, et ad virtutem ducere. Plenius Beda: Discipuli, ait, sunt Doctores: sata, instituti in fide, quos dum illi visitant, eorum salutem esurientes, a terrenis eruunt, et manibus, id est exemplis a carnis concupiscentia quasi a folliculis exuunt: manducant autem, id est Ecclesiæ membris incorporant: in sabbato vero, quia pro spe futuræ quietis hoc fit.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, manco manum aridam Christus restituit Sabbato, inde cum turbis secedit ad mare, ubi multos ægros et dæmoniacos sanat. Secundo, v. 13. in monte e discipulis seligit duodecim Apostolos, eosque evangelizatum mittit, cum potestate infirmos curandi et dæmones eiiciendi. Tertio, v. 22. Scribas calumniantes quod in Beelzebub dæmones expelleret, confutat, aitque hanc esse blasphemiam in Spiritum sanctum, quæ nunquam remittitur. Denique v. 31. docet matrem et fratres suos esse eos, qui faciunt voluntatem Dei Patris sui.

1. Et introivit iterum in synagogam: et erat ibi homo habens manum aridam. 2. Et observabant eum, si sabbatis curaret, ut accusarent illum. 3. Et ait homini habenti manum aridam: Surge in medium. 4. Et dicit eis: Licet sabbatis bene facere, an male? animam salvam facere, an perdere? At illi tacebant. 5. Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et extendit, et restituta est manus illi. 6. Exeuntes autem Pharisæi, statim cum Herodianis consilium faciebant adversus eum quomodo eum perderent. 7. Iesus autem cum discipulis suis secessit ad mare: et multa turba a Galilæa et Iudæa secuta est eum, 8. Et ab Ierosolymis, et ab Idumæa, et trans Iordanem: et qui circa Tyrum et Sidonem, multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eum. 9. Et dixit discipulis suis ut navicula sibi deserviret propter turbam, ne comprimerent eum. 10. Multos enim sanabat, ita ut irruerent in eum ut illum tangerent quotquot habebant plagas. 11. Et spiritus immundi, cum illum videbant, procidebant ei: et clamabant dicentes: 12. Tu es Filius Dei. Et vehementer comminabatur eis ne manifestarent illum. 13. Et ascendens in montem vocavit ad se quos voluit ipse: et venerunt ad eum. 14. Et fecit ut essent duodecim cum illo: et ut mitteret eos prædicare. 15. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates, et eiiciendi dæmonia. 16. Et imposuit Simoni nomen Petrus: 17. Et Iacobum Zebedæi, et Ioannem fratrem Iacobi, et imposuit eis nomina Boanerges, quod est, Filii tonitrui: 18. Et Andream, et Philippum, et Bartholomæum, et Matthæum, et Thomam, et Iacobum Alphæi; et Thaddæum, et Simonem Cananæum, 19. Et Iudam Iscariotem, qui et tradidit illum. 20. Et veniunt ad domum: et convenit iterum turba, ita ut non possent neque panem manducare. 21. Et cum audissent sui, exierunt tenere eum: dicebant enim: Quoniam in furorem versus est. 22. Et Scribæ, qui ab Ierosolymis descenderant, dicebant: Quoniam Beelzebub habet, et quia in principe dæmoniorum eiicit dæmonia. 23. Et convocatis eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo potest Satanas Satanam eiicere? 24. Et si regnum in se dividatur, non potest regnum illud stare. 25. Et si domus super semetipsam dispertiatur, non potest domus illa stare. 26. Et si Satanas consurrexerit in semetipsum, dispertitus est, et non poterit stare, sed finem habet. 27. Nemo potest vasa fortis ingressus in domum diripere, nisi prius fortem alliget, et tunc domum eius diripiet. 28. Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata, et blasphemiæ quibus blasphemaverint: 29. Qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti. 30. Quoniam dicebant: Spiritum immundum habet. 31. Et veniunt mater eius et fratres: et foris stantes miserunt ad eum vocantes eum, 32. Et sedebat circa eum turba: et dicunt ei: Ecce mater tua et fratres tui foris quærunt te. 33. Et respondens eis, ait: Quæ est mater mea et fratres mei? 34. Et circumspiciens eos, qui in circuitu eius sedebant, ait: Ecce mater mea et fratres mei. 35. Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, et soror mea, et mater est.

Vers. 4. Matt. 12. v. 12. Luc. 6. 9. ET DICIT EIS: LICET SABBATIS BENEFACERE, AN MALE? ANIMAM SALVAM FACERE, AN PERDERE?) Legit interpres ἀπολέσαι, id est perdere: iam legunt ἀποκτεῖναι, id est occidere; sed perdere hoc loco est aptius. Agitur enim de manco, qui manum habebat aridam, non de mortuo vel B occiso aut occidendo. De manco hoc curando Scribæ moverant Christo scrupulum et dubium: *Si licet sabbatis curare?* Christus hoc dubium alia interrogatione non dubia, sed clara resolvit, dicens: *Licet sabbatis benefacere, an male? animam salvam facere, an perdere? Animam*, id est,

hominem, ait S. August. Est synecdoche: a parte enim significatur totum. Sensus est, q. d. Si quis ægro vel graviter afflicto, qualis est hic mancus habens manum aridam, die sabbati non succurrat et benefaciat si id facere possit (uti ego Christus possum) hic ei malefacit: negat enim ei opem lege charitatis debitam. Similiter si quis hominem in gravi necessitate constitutum, die sabbati non salvet cum salvare possit, hic censetur eum perdere; ergo licet mihi sabbato mancum hunc curare: nisi enim hoc beneficium ei præstitero, censebor ei nocuisse et malefecisse, ac nisi eum salvum fecero, censebor eum perdidisse, utpote qui beneficentiam et opem illi afflicto, quasi debitam ademerim, ac durus et immisericors in eum extiterim, relinquens eum in sua afflictione, quam facile tollere poteram. Simili sensu ait S. August. *si famentem non pavisti, occidisti*, quia permisisti eum fame emori. Sic si a latrone perimendum non liberasti cum posses, eum occidisti; eius enim mors et cædes tibi ad culpam et pœnam a Deo imputabitur, perinde ac si eum occidisses. Significat ergo Christus, sabbato non benefacere ægro cum possis, esse eidem malefacere; atqui nunquam licet malefacere, ergo semper licet tali benefacere, adeoque in sabbato; hoc enim Deo et operibus bonis dicatum est. Unde gravius peccatum est, in sabbato malefacere quam aliis diebus. Sic enim violatur sanctitas sabbati, sicut benefaciendo illa magis celebratur et sanctificatur.

Vers. 5. Matt. 12. 13. Luc. 6. 10. ET CIRCUMSPICIENS EOS CUM IRA.) Incredulitati eorum irascens, ait Interlin. nimirum vultu torvo et irato ostendens se indignari Scribarum menti cæcæ, perversæ et obstinatæ, qua Christi miracula et beneficia in sabbato patrata, quasi male et contra legem sabbati colendi facta accusabant. Hinc patet quod in Christo fuerit vera ira, tristitia, cæteræque passiones et affectus, qui sunt in aliis hominibus, sed domitæ et rationi subiectæ; quare ira erat ei cos virtutis. *Ira*, ait Franc. Lucas, *nobis est passio, Christo tamquam actio erat: nobis sponte oritur, a Christo in se excitatur: orta in nobis reliquas corporis animique vires turbat, nec pro arbitrio potest reprimi: a Christo excitata, movet quod ipse moveri velit, turbat nihil, denique quiescit pro voluntate ipsius.* Hoc est quod ait S. Leo epist. 11. *Sensus corporei vigebant* (in Christo) *sine lege peccati, et veritas affectionum sub moderamine Deitatis et mentis.*

Porro *ira*, ait Aristot. lib. 1. de Anima cap. 1. text. 16. est *appetitio doloris vicissim adversario inferendi.* Unde Nyssenus (vel potius Nemesius Christianus Philos. huius enim nomine extat hic liber tom. 9. Biblioth. Ss. Patrum) lib. 4. Philos. cap. 13. *Ira*, ait, *est recruciationis appetitus.* Et Lactant. lib. de Ira Dei ex Possidonio: *Ira*, ait, *est cupiditas puniendi eius, a quo te inique læsum putas.* Unde ira in aliis hominibus nascitur ex amore sui: in Christo vero nascebatur ex amore Dei: quia enim ipse summe amabat Deum, hinc de eius offensa, per peccata et peccatores facta, summe tristabatur et irascebatur, volens illam offensam compensare vel puniendo, vel corrigendo peccatores et infideles. Quare ira Christi erat zelus, vel zelo condita, uti in Angelis et beatis non est ira, sed zelus. Vide D. Thom. et Scholast. 3. p. q. 15. art. 9. An in Deo sit proprius iræ affectus, variant Doctorum sententiæ. Alii enim cum Suarez opusc. de divina iustitia sect. 5. num. 2. affirmant: alii cum Vasquez tom. 1. in 1. p. disp. 84. cap. 4. negant.

CONTRISTATUS SUPER CÆCITATE (Syrus, *duritie* vel *callo*) CORDIS EORUM.) Græce συλλυπούμενος, id est condolens et commiserans, quod odio et invidia excæcati et obdurati, nollent agnoscere ipsum esse Messiam, sed ipsius beneficia sabbato in ægros collata perverterent, et ut maleficia calumniarentur. Significat ergo Iesu iram non processisse ex appetitu vindictæ, sed mistam fuisse commiseratione, Iesumque peccatis iratum fuisse, sed peccatoribus condoluisse; utpote quos amabat et salvare satagebat. Denique omnis ira mista est tristitia: iratus enim dolet et tristatur ob malum cui irascitur, adeoque tristitia de malo causat acuitque iram, ut ipsa animose malum hoc contristans amoveat: ita D. Thom. et Schol. loco. cit.

Vers. 9. UT NAVICULA SIBI DESERVIRET.) Græce προσκαρτερῇ, id est ut esset præsto ad manum, et ut Budæus vertit, ut assidua esset comes, ut irruente turba illico in navim se reciperet, ne ab illa comprimeretur.

Vers. 10. Matt. 12. 15. PLAGAS.) Græce μάστιγας, id est flagella, puta plagæ et morbi, quibus Deus homines ob peccata castigat et flagellat. Significat ergo sæpe morbos esse flagella, ac a Deo ob peccata immitti, ut illa castiget.

Vers. 11. ET SPIRITUS IMMUNDI CUM ILLUM VIDEBANT, PROCIDEBANT EI.) Id est accidebant ei ad pedes genuflexi, non ex religione et amore, sed ex metu et timore supplicium suum deprecaturi, ne scilicet eos ex hominibus eiiceret et in tartara relegaret.

ET CLAMABANT.) Ut ab eis honoratus et laudatus parceret eis.

Vers. 12. An dæmon agnoverit Christum? DICENTES: TU ES FILIUS DEI.) Quæres, an dæmones vere cognoverint Iesum esse Messiam, sive Christum Dei Filium? Resp. ex hoc loco et ex Matth. 8. 29. et ex Lucæ cap. 4. 41. ac ex Patribus et interpretibus communiter in ea loca commentantibus, liquet dæmones, licet in baptismo Christi et ante baptismum non plane eum cognoverint: nam post baptismum tentarunt eum, ut quis esset ipse agnoscerent; ipsos tamen postea, id cognovisse ex tot tantisque miraculis, quæ evidenter videbant esse vera miracula, ac suam et Angelorum omnemque naturalem vim transcendere, et a solo Deo supernaturali vi patrari, quæque Christus faciebat hoc fine et scopo, ut probaret primo, se esse Messiam patribus promissum; secundo, se esse Deum Deique Filium; hinc, inquam, dæmones cognovisse Iesum et esse Messiam et esse Dei Filium, maxime dum eum miraculis Christi conferebant Scripturas et prophetias veteres de Christo, quæ ipsum talem fore, qualis erat Iesus, taliaque miracula patraturum prædixerant.

Ubi tamen adverte, dæmones non ita clare et firmiter idipsum cognovisse, quin alia ex parte cogitantes magnitudinem mysterii, tantæ dignationis et humiliationis Christi incarnati, quod videtur naturaliter incredibile, præsertim superbissimo diabolo, subinde hæsitarent, et dubitarent an Iesus vere esset Messias et Dei Filius. Magis hæsitarunt, imo ignorarunt finem et fructum huius mysterii, quod scilicet per Christi incarnationem, crucem et mortem redimendi essent homines, itaque suum in eis regnum esset evertendum, et regnum Dei erigendum, maxime quia excæcabat eos odium Iesu, quem quia videbant virum esse sanctissimum, et plurimas sibi animas eripere, hinc eum omnino sibi oppugnandum evertendumque et necandum sumpserunt. Unde factum est, ut ipsi odio Iesu excæcati, S. Scripturas alioqui claras de Christi cruce et morte, ac nostra per eam redemptione vel non considerarent, vel non intelligerent: quocirca ipsi Iesum velut hostem iuratum, per Iudæos crucifixerunt et occiderunt, itaque nescienter suum regnum everterunt. Ita S. Leo serm. 9. de Passione: *Nec ipse*, inquit, *diabolus intellexit, quod sæviendo in Christum, suum destrueret principatum; qui antiquæ fraudis iura non perderet si se a Domini Iesu sanguine contineret. Sed malitia nocendi avidus, dum irruit, ruit; dum capit, captus est; dum persequitur mortalem, incidit in Salvatorem.*

Vers. 14. Luc. 6. 13. ET FECIT UT ESSENT DUODECIM CUM ILLO (quasi eius Apostoli, contubernales et legati ex latere. Unde subdit) ET UT MITTERET EOS PRÆDICARE.

Vers. 15. Matt. 10. 1. Luc. 9. 1. Infr. 6. 7. ET DEDIT ILLIS POTESTATEM CURANDI INFIRMITATES.) *Dedit*, non iam cum eos designavit dumtaxat, et Apostolos creavit, sed postea cum misit eos prædicatum cap. 6. 7. tunc enim prædicationem confirmare debebant miraculis. Est ergo hic prolepsis, sive anticipatio.

Vers. 16. ET IMPOSUIT SIMONI NOMEN PETRUS.) Ante hæc verba Græci codices nonnulli habent, πρῶτον Σίμωνα, id est *primum Simonem*, scilicet constituit inter Apostolos; sed hæc verba omittunt cæteri; idipsum tamen satis intelligitur ex eo, quod Petrus hic primus a Christo nominetur, nomenque ei mutetur, ut qui prius vocabatur Simon, de-

inde vocetur Syriace *Cephas*, Græce et Latine Petrus, id est petra: quia ipse a Christo constituendus erat petra et basis Ecclesiæ. Quare hoc nomen Cephæ, sive Petri, Simoni a Christo promissum fuit Ioan. 1. 42. sed reipsa inditum Matth. 16. 18.

Vers. 17. Matt. 10. 2. Luc. 6. 14. ET IACOBUM ZEBEDÆI, ET IOANNEM FRATREM (Iacobus prius nominatur, quia erat senior Ioanne, qui omnium Apostolorum fuit iunior et ætate minimus) ET IMPOSUIT EIS NOMINA BOANERGES, QUOD EST (significat) FILII TONITRUI.) *Nomina*, non dicit nomen, sed *nomina*, quia plures erant, scilicet duo, unde plura requirebant nomina, scilicet Boanerges, quod est plurale et significat non filium, sed *filios tonitrui*, in plurali, id est tonantes, scilicet Christi Evangelium et dogmata.

BOANERGES.) Sic et Arabicus, Ægyptius, Persicus; Æthiopicus vero, *Baanerges*. Hoc nomen est corruptum; nam Hebraice vel potius Syriace dicendum esset *Banerges*, aut *Bonerges*, quomodo habent quædam exemplaria, teste Franc. Luca in Notation. hic notat. 460. Syri enim, uti et Bavari ac Westphali vocalem *a* pronuntiant ut *o*, ac *e* pronuntiant ut *a*: unde pro Semuel dicunt Samuel, pro Selomon Salomon, pro *bene* dicunt *bane*, id est filii. Forte *Banerges* corruptum versumque est in *Boanerges* ab imperitis, putantibus *boa* significare boatum tonitrui: ita Franc. Lucas.

Porro *Banerges*, ut recte notat Iansen. et Angelus Caninius in Nomin. Hebr. cap. 11. compositum et conflatum est ex בני *bane*, id est filii, et רגש *reghes*, id est fremitus, hoc est tonitrui. Sic enim Iupiter a Græcis vocatur ὑψιβρεμέτης, id est altifremens, id est altitonans. Unde et Syrus hic vertit *bane reges*, id est filii tonitrui, pro quo Hebræi dicunt בני רעם *bene raam*; sed Christus Syriace more illius ævi locutus est. Est ergo hic metathesis: transponitur enim littera r, et præponitur littera e: nam pro *bane reghes* dicitur *banerges*. Similes metatheses in eadem littera r sunt apud alias nationes, uti multis exemplis ostendit Angelus Caninius in Hellenismo pag. 64. Sic Græci Poetæ pro καρδια, id est cor, dicunt, κραδιη, pro κρατερος καρτερος, pro τεταρτος τετρατος: Latini pro νευρον, dicunt nervus, pro αρπαξ rapax, pro αρπαζω rapio, pro μωρφη forma, pro καρκινος cancer, pro κρεας caro, pro κρινω cerno; nam qui iudicat, cernere debet. Punice *gerac*, ακρα, arx: etrusce *rocca*, *bigr* virgo, *darag* gradus, *mecar* marcor, *elmara* mulier, *carmes* cramesy. Hebr. *arets* (Belgice, *aerde*) terra, *tsippor* passer, *chebara* cribrum, *cabbirim* Cherubim, *keraaim* crura, *keren* cornu.

Sensus ergo est, q. d. Christus Iacobum et Ioannem nomine novo vocavit *banerges*, id est filios tonitrui, quia eos præ cæteris Apostolis deputavit ad illustrem prædicationem et propagationem sui Evangelii, ut vitæ sanctitate et miraculis essent quasi fulmina, et vocis efficacia essent quasi tonitrua, quæ homines etiam infideles et barbaros concuterent, et ad pœnitentiam vitamque sanctam traducerent. Id patet in Iacobo: quia ipse ob hanc libertatem et zelum prædicandi, primus inter Apostolos Iudæorum et Herodis iram incurrit, ab eisque capite plexus Martyr occubuit, Actor. cap. 12. Idem Hispanos et per eos Indos tam Orientales quam Occidentales convertit, aliasque gentes in fide Christi vel erudit vel conservat. Ioannes vero diutissime et efficacissime prædicavit, ultimusque Apostolorum vita functus est, cum Asiam aliasque provincias prædicando Christo subegisset. Hinc et Evangelium a tonitru divino orditur, quasi Dei tonantis aquila clangens et fulminans, dum ita intonat: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Ita S. Epiph. hæresi 73. Quocirca dum ipse Evangelium scriberet, e cælo emicuere fulgura et tonitrua, perinde ac emicuere e monte Sina, cum Deus in eo daret legem Mosi et Hebræis, uti ex Prochoro Ioannis discipulo, et ex Metaphraste docet Baronius anno Christi 99. in fine.

Vide dicta Ezech. 1. v. 14. ad illa, *Ibant in similitudinem fulguris coruscantis*, ubi το *filii tonitrui*, tripliciter explicui. Sic Pericles orator, non tam loqui et perorare, quam fulgurare et tonare videbatur, ait Quintil. lib. 2. cap. 6. Unde Olympius, id est celestis, a Poetis cognominatus est.

ET CUM AUDISSENT SUI (aliqui e cognatis Christi; Syrus, *fratueles ipsius*: ita Euthym. Theophyl. Beda) EXIERUNT TENERE (ligare) EUM: DICEBANT ENIM: QUONIAM (quod) IN FUROREM VERSUS EST.) Græce ἐξέστη, id est, extra se est, mente alienatus est, ex nimia pietate et zelo factus mentis impos, delirus et insanus. Vide dicta Matth. 12. v. 46. Arabicus, *dicentes, quoniam ipse vecors esset*; Syrus ad verbum, *dicebant eum extra mentem suam exiisse*; aliter alii, *dicentes, quod in deliquium incidit*, ex inedia, eo quod præ turba non haberet otium manducandi. Vide v. 20. Vers. 21.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus Primo, proponit parabolas; primo, seminantis; secundo, v. 21. lucernæ expositæ in candelabro; tertio, v. 26. seminis; quarto, v. 31. sinapis. Secundo, v. 37. Dormiente ipso oritur tempestas in mari, quam a discipulis excitatus, imperans venti et mari, sedat.

1. ET iterum cœpit docere ad mare: et congregata est ad eum turba multa, ita ut navim ascendens sederet in mari, et omnis turba circa mare super terram erat: 2. Et docebat eos in parabolis multa, et dicebat illis in doctrina sua: 3. Audite: ecce exiit seminans ad seminandum. 4. Et dum seminat, aliud cecidit circa viam, et venerunt volucres cæli, et comederunt illud. 5. Aliud vero cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multam: et statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem terræ: 6. Et quando exortus est sol, exæstuavit: et eo quod non habebat radicem, exaruit. 7. Et aliud cecidit in spinas: et ascenderunt spinæ, et suffocaverunt illud, et fructum non dedit. 8. Et aliud cecidit in terram bonam: et dabat fructum ascendentem et crescentem; et afferebat unum triginta, unum sexaginta, et unum centum. 9. Et dicebat: Qui habet aures audiendi, audiat. 10. Et cum esset singularis, interrogaverunt eum hi qui cum eo erant duodecim, parabolam. 11. Et dicebat eis: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei: illis autem, qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt: 12. Ut videntes videant, et non videant. et audientes audiant, et non intelligant: nequando convertantur, et dimittantur eis peccata. 13. Et ait illis: Nescitis parabolam hanc? et quomodo omnes parabolas cognoscetis? 14. Qui seminat, verbum seminat. 15. Hi autem sunt, qui circa viam, ubi seminatur verbum, et cum audierint, confestim venit Satanas, et aufert verbum quod seminatum est in cordibus eorum. 16. Et hi sunt similiter, qui super petrosa seminantur: qui cum audierint verbum, statim cum gaudio accipiunt illud: 17. Et non habent radicem in se, sed temporales sunt: deinde orta tribulatione et persecutione propter verbum, confestim scandalizantur. 18. Et alii sunt qui in spinis seminantur: hi sunt qui verbum audiunt, 19. Et ærumnæ sæculi, et deceptio

divitiarum, et circa reliqua concupiscentiæ introeuntes suffocant verbum, et sine fructu efficitur. 20. Et hi sunt qui super terram bonam seminati sunt, qui audiunt verbum, et suscipiunt et fructificant, unum triginta, unum sexaginta, et unum centum. 21. Et dicebat illis: Numquid venit lucerna ut sub modio ponatur, aut sub lecto? nonne ut super candelabrum ponatur? 22. Non est enim aliquid absconditum, quod non manifestetur: nec factum est occultum, sed ut in palam veniat. 23. Si quis habet aures audiendi, audiat. 24. Et dicebat illis: Videte quid audiatis. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, et adiicietur vobis. 25. Qui enim habet dabitur illi: et qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. 26. Et dicebat: Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, 27. Et dormiat, et exsurgat nocte et die, et semen germinet, et increscat dum nescit ille. 28. Ultro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. 29. Et cum produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis. 30. Et dicebat: Cui assimilabimus regnum Dei? aut cui parabolæ comparabimus illud? 31. Sicut granum sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus, quæ sunt in terra: 32. Et cum seminatum fuerit, ascendit, et fit maius omnibus oleribus, et facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra eius aves cæli habitare. 33. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire: 34. Sine parabola autem non loquebatur eis; seorsum autem discipulis suis disserebat omnia. 35. Et ait illis in illa die, cum sero esset factum: Transeamus contra. 36. Et dimittentes turbam, assumunt eum ita ut erat in navi: et aliæ naves erant cum illo. 37. Et facta est procella magna venti, et fluctus mittebat in navim, ita ut impleretur navis. 38. Et erat ipse in puppi super cervical dormiens: et excitant eum, et dicunt illi: Magister, non ad te pertinet, quia perimus? 39. Et exsurgens comminatus est vento, et dixit mari: Tace, obmutesce. Et cessavit ventus: et facta est tranquillitas magna. 40. Et ait illis: Quid timidi estis? necdum habetis fidem? Et timuerunt timore magno, et dicebant ad alterutrum: Quis, putas, est iste, quia et ventus et mare obediunt ei?

Vers. 10. Luc 8.9. Singularis, id est solus, cur? **ET CUM ESSET SINGULARIS.**) Græce κατὰμόνας, id est, *solitarie*, hoc est *solus*, ut vertit Arabicus, semotus a turba populi; Syrus, *cum esset solus.* Sic solus et separatus ab aliis Latine dicitur singulus, quasi sine angulo, eo quod illa quæ unica et sola sunt, nequeant constituere angulum: a singulo dicitur singularis, id est, unicus et solus. Unde Cicero Academ. qq. lib. 4. *Omitto*, ait, *Aristotelem in Philosophia prope singularem.* Et Cæsar lib. 4. de bello Gallico: *Ubi aliquos singulares* (solos) *ex navi egredi conspexerunt, incitatis equis impeditos adoriebantur.* Hinc et illud: *Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me,* Psalm. 4. 10.

INTERROGAVERUNT EUM (Iesum) **HI QUI CUM EO ERANT DUODECIM.**) Græcus, Syrus et Arabicus habent, *cum duodecim*, q. d. Septuaginta discipuli, qui cum duodecim Apostolis erant asseclæ Iesu, interrogabant eum quis esset sensus parabolæ seminis et seminantis: ita Euthym.

Vers. 21. Luc. 8. 16. **NUMQUID VENIT** (id est adducitur, vel infertur in domum vel cubiculum) **LUCERNA, UT SUB MODIO PONATUR.**) Ut abscondatur sub vase, q. d. Non; sed ut publice exponatur, omnibusque luceat. Hac parabola significat Christus nolle se mysteria huius parabolæ, cæteraque Evangelii dogmata celari et abscondi, sed velle ut discipuli eadem suo tempore explicent et communicent aliis qui hoc tempore necdum illa capere poterant; quare illa non servent occulta, sed vulgent et palam prædicent: ita S. Hieron. Beda et alii, et patet ex v. seq. cum subdit:

Vers. 22. Luc. 8 16. **NON EST ENIM ALIQUID ABSCONDITUM, QUOD NON MANIFESTETUR** (quod non sit manifestandum) **NEC FACTUM EST OCCULTUM, SED UT IN PALAM VENIAT.**) Ita lege cum Græcis et Roman. q. d. Licet doctrina Evangelica, et gesta dictaque mea adhuc arcana sint et occulta, non volo tamen ea semper manere occulta, sed opportuno tempore manifeste a vobis, o discipuli, omnibus proponi et prædicari: ita S. Hieronymus et Beda. Hoc est quod ait Christus Matth. 10. v. 27. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, prædicate super tecta.*

Vers. 24. **ET DICEBAT ILLIS: VIDETE QUID AUDIATIS.**) q. d. ait Euthym. Attendite ad ea quæ a me auditis, ut illa intelligatis et memoriæ mandetis, ac suo tempore opere exequamini; nimirum ut ea aliis communicetis. Causam subdit: *Nullum ex dictis meis vos effugiat*, ait Theoph. Audi Bedam: *Instanter nos docet verba auscultare, quatenus et nostro illud pectore continue ruminare, et alieno ructare sufficiamus auditui.*

IN QUA MENSURA MENSI FUERITIS, REMETIETUR VOBIS, ET ADIICIETUR VOBIS.) q. d. Si large et copiose doctrinam meam aliis communicaveritis et prædicaveritis, ego quoque large et copiose longe maiorem eius intelligentiam, sapientiam, gratiam et gloriam quasi antidoton et præmium vobis impertiar. Sic fontes quo plus aquæ deorsum effundunt, eo plus sursum recipiunt. Discant ergo doctores, catechistæ, prædicatores, etc. ex hac Christi sententia et promisso, quod quo plura in alios docendo contulerint, eo plus sapientiæ et gratiæ a Christo sese recepturos, iuxta illud: *Qui parce seminat, parce et metet: et qui seminat in benedictionibus* (beneficiis, hoc est benefico, large, copiose) *de benedictionibus et metet,* 2. Corinth. 9. 6. Vide ibi dicta.

QUI ENIM HABET, DABITUR ILLI: ET QUI NON HABET, ETIAM QUOD HABET AUFERETUR AB EO.) *Habet*, id est, utitur et utendo ostendit se habere; hic enim habet in actu cum ille qui non utitur gratia et dono, illam habeat in habitu, et otio dumtaxat: hoc est quod Theologi dicunt, utentem gratia sua habere illam in actu secundo, non utentem vero habere eam dumtaxat in actu primo, hoc est, in potentia et habitu. Vide dicta Matth. 13. 12. et Matth. 25. 29. Sensus ergo est, q. d. Qui doctrina sibi a Deo, sive per studium, sive per infusionem impertita utitur, huic dabitur augmentum doctrinæ: ab illo autem qui doctrina sua non utitur, Deus illam auferet ab eo, utpote otiosam et inutilem. Christus enim hic stimulat Apostolos ad diligentem et ferventem prædicationem Evangelii, pollicendo eis si id fecerint, maiorem sapientiæ suæ et gratiæ affluxum. Vers. 25. Luc. 8. 18.

ET DICEBAT: SIC EST REGNUM DEI, QUEMADMODUM SI HOMO IACIAT SEMENTEM IN TERRAM.) Hæc parabola alia et diversa est ab illa seminantis, quæ præcessit v. 3. licet utraque ab eodem semine sit petita, sed diversimode applicata et explicata. Porro per semen, ut recte docet S. Chrysostomus, Beda et Scholiast. apud Hieronymum hic, æque ac apud S. Matth. cap. 13. significatur doctrina Evangelica: per agrum auditores; per messem consummatio mundi, aut etiam mors cuiusque hominis. Vers. 26.

ET DORMIAT, (scilicet homo qui seminavit) **ET EXURGAT NOCTE ET DIE, ET SEMEN GERMINET, ET INCRESCAT DUM NESCIT ILLE.**) Nonnulli τὸ *exurgat nocte et die*, referunt ad semen, ut explicans Christus subdat *et* (τὸ *et* accipiunt ut διηγητικὸν, et explicativum eius quod præcessit, ac summi putant pro *id est) semen germinet et increscat dum nescit ille*, scilicet homo dormiens, q. d. Semen iactum in terram ab agricola, germinat et crescit continue nocte et die, ac etiam dum agricola de eo non cogitat, sed quiescit et dormit: ita Beda, Scholiastes apud S. Hieron. et Glossa. Vers. 27.

Planius S. Chrysostomus, Theoph. Euthym. Maldonat. Franc. Lucas et alii τὸ *exurgat die et nocte*, referunt ad hominem seminantem, non ad semen, ita ut τὸ *nocte* pertineat ad τὸ *dormiat*: τὸ vero *die*, ad *exurgat*, q. d. Sic-

ut agricola qui seminavit, otiose per noctem dormiente, et per diem surgente, aliisque negotiis vacante, nec de semine et agro cogitante, ipsum tamen semen vi sua germinat et crescit agricola nesciente; ita ut primo germinet herbam sive germen; deinde spicam, ac deinde frumentum in spica, sic pariter se habet Evangelii prædicatio et doctrina: hæc enim a Christo et Apostolis seminata, id est, prædicata a parvis initiis continuo, sed sensim sine sensu crescit in magnas et maturas fidelium fruges, ipso Christo quasi dormiente in cælis, et velut nesciente, eo quod permittat Iudæos, et gentes infideles ac tyrannos contra Apostolos et Evangelium insurgere, eosque persequi et occidere: crescit, inquam, donec sensim se propagans totum orbem occupet, quando matura iam messe frumentum, id est, electi colligentur in horreum cæli, quod fiet in fine mundi et in die iudicii.

Hac ergo parabola significatur vis Evangelii, quod sensim totum orbem pervasit, eumque ad se et Christum convertit. Tacite quoque per illam significatur, non esse gloriandum Apostolis præconibus Evangelii in sua prædicatione, quasi ipsi per eam orbem converterint; quia, ut ait Apostolus, *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*, 1. Corinth. 3. 7. Ex alia parte innuit, nec eos debere cadere animo, si videant parvum et lentum esse prædicationis suæ fructum, quia Deus per paucos ab eis conversos multos alios sensim convertet, uti S. Iacobus per septem, vel, ut alii, novem a se conversos in Hispania, totam Hispaniam convertit.

Vers. 28. ULTRO ENIM TERRA FRUCTIFICAT, PRIMUM HERBAM, DEINDE SPICAM, DEINDE PLENUM FRUMENTUM IN SPICA.) Arabicus, *quia terra sola profert fructum, primo herbam, et post illam spicam: deinde impletur spica, ut quando perfectus sit fructus, tunc ponatur falx, quoniam adest messis.* Sic pariter sensim per prædicationem Evangelii crevit Christi fides, et Ecclesia per varios incrementorum gradus; crevit, inquam, tum in virtutibus, tum in propagatione per omnes provincias.

Moral. herba, spica, frumentum quid significent? Moraliter hæc tria, herbam, spicam, frumentum triplici virtutum et meritorum cuiusque incremento adaptant interpretes. Terra enim cordis nostri germinat primo, herbam, cum bona desideria et opera in se concipit et inchoat; secundo, spicam, cum eo operando strenue prosequitur; tertio, frumentum, cum opera, virtutes et merita ad plenam maturitatem et perfectionem perducit: ita Theoph. *Herba*, ait, *est in principio boni, spica cum resistimus tentationibus, fructus perfecta operatio.*

Audi S. Gregorium homil. 15. in Ezech. et l. 22. Moral. c. 14. *Herbam producere, est inchoationis bonæ adhuc teneritudinem tenere. Ad spicam herba pervenit, cum virtus animo concepta ad profectum boni operis perducit. Plenum vero frumentum in spica fructificat, quando iam in tantum virtus proficit, ut esse robusti et perfecti operis possit.* Quare *non satis est ad salutem*, inquit Victor Antiochenus, *ut instar viridis fœni per obedientiam floreamus: sed quadam prætterea mascula animi fortitudine, qua ventorum flatibus, hoc est, tentationibus circumacti, erecti culmi instar consistamus opus est. Tum etiam ut veluti uberes aristæ fructuum, hoc est, virtutum granis turgeamus, melentisque manum impleamus.*

A

Innuit ergo hic Christus Apostolos, et eos qui animas convertunt, debere longanimiter expectare laboris sui fructum et messem, uti expectant agricolæ; ac teneros fideles sensim docendo, monendo, exercendo fovere et promovere ad apicem virtutis. *Nullus itaque*, inquit Beda, *qui ad bonum propositum adhuc in mentis teneritudine esse conspicitur, despiciatur, quia frumentum ab herba incipit ut granum fiat.* Symbol. Scholiastes apud S. Chrysostomum: *Herba*, ait, *fuit in lege naturæ, spica in lege Mosis, frumentum in Evangelio.*

ET CUM PRODUXERIT FRUCTUS, STATIM MITTIT FALCEM.) Græce οταν δε παραγη ο καρπος, id est, cum vero prodiderit se, vel cum productus fuerit fructus: fructus ergo hic est nominativi casus: unde alii vertunt, *cum provenerit fructus;* Euthym. *cum maturuerit;* Syrus, *cum pinguis evaserit;* Arab. *cum perfectus fuerit.* Est Hebraismus. Apud Hebræos enim verba in coniugatione Hitpael sunt passivæ significationis, aut actionis reflexæ, qua agens actionem in se suscipit, ut idem sit patiens qui est agens. Unde quidam codices legunt: *Cum se produxerit fructus.* Aliter Maldonatus: *Cum se produxerit fructus: Cum fructus*, inquit, *id est, ipsum semen, quod erat fructus prioris seminis, produxerit, scilicet alium ex se fructum.* Vers. 29.

B

ET TALIBUS MULTIS PARABOLIS LOQUEBATUR EIS VERBUM, PROUT POTERANT AUDIRE.) Id est, prout digni erant audire, ait Maldon. ex Beda, Euthym. et Clemente Alexand. l. 1. Strom. q. d. Christus volentibus Apostolis intelligere et credere, sine parabolis perspicue loquebatur, ut magis et magis intelligerent: Scribis autem et Iudæis nolentibus credere et intelligere, adeo obscure et parabolice loquebatur; ut etiamsi vellent, intelligere tamen non possent. Simplicius et planius Theophyl. et Franc. Lucas hic, ac S. Chrys. in Matth. hom. 45. q. d. Christus *talibus*, puta vulgaribus et facilibus *parabolis*, quas vulgo omnes nossent, non vero abstrusis et turbæ incognitis, loquebatur, ut earum corticem intelligeret, ac sub eis aliquid cæleste et divinum latere cognosceret; quod licet in particulari ipsa non comprehenderet, tamen per parabolam notam ad rem ignotam sub ea latentem vestigandam, et perquirendam, a Christo incitabatur et stimulabatur. Vers. 33. Matt. 13. 34.

C

ITA UT ERAT IN NAVI.) q. d. Discipuli assumpserunt Christum in altum mare, ut illud cum eo traiicerent; Christum, inquam, ita ut erat in navi, sedens scilicet, et docens populum in littore stantem, ut patet v. 1. nam postea v. 38. situm hunc mutavit dormiens in navi. Notat celerem discipulorum obedientiam, ac vicissim Christi facilitatem eorum promptitudini se accommodantem, ut turbæ affluentis tumultum vitaret. Paulo aliter Francis. Lucas: *Ita ut erat in navi*, hoc est, inquit, citra ullam e navi, in qua erat, egressum. Unde Syrus vertit, *cum esset in navi;* Arabicus, *assumpserunt eum in navi.* Vers. 36.

ET ALIÆ NAVES ERANT CUM ILLO.) Consilio Dei factum est, ut plurimi qui in navibus istis vehebantur, spectatores et testes forent miraculi proxime a Christo patrandi, scilicet sedandæ tempestatis.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus ab energumeno eiicit legionem dæmonum, quæ Christo permittente, ingressa in porcos, eos in mare præcipitat. Secundo, v. 25. hæmorrhoissam a profluvio sanguinis sanat. Tertio, v. 35. Iairi filiam a morte revocat ad vitam.

1. ET venerunt trans fretum maris in regionem Gerasenorum. 2. Et exeunti ei de navi, statim occurrit de monumentis homo in spiritu immundo, 3. Qui domicilium habebat in monumentis, et neque catenis iam quisquam poterat eum ligare; 4. Quoniam sæpe compedibus et catenis vinctus, dirupisset catenas, et compedes comminuisset, et nemo poterat eum domare; 5. Et semper die ac nocte in monumentis et in montibus erat, clamans, et concidens se lapidibus. 6. Videns autem Iesum a longe, cucurrit, et adoravit eum: 7. Et cla-

*

mans voce magna dixit: Quid mihi et tibi, Iesu Fili Dei Altissimi? adiuro te per Deum, ne me torqueas. 8. Dicebat enim illi: Exi spiritus immunde ab homine. 9. Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est? Et dicit ei: Legio mihi nomen est, quia multi sumus. 10. Et deprecabatur eum multum, ne se expelleret extra regionem. 11. Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus, pascens. 12. Et deprecabantur eum spiritus, dicentes: Mitte nos in porcos ut in eos introeamus. 13. Et concessit eis statim Iesus. Et exeuntes spiritus immundi introierunt in porcos: et magno impetu grex præcipitatus est in mare ad duo millia, et suffocati sunt in mari. 14. Qui autem pascebant eos, fugerunt, et nuntiaverunt in civitatem et in agros. Et egressi sunt videre quid esset factum: 15. Et veniunt ad Iesum: et vident illum qui a dæmonio vexabatur, sedentem, vestitum, et sanæ mentis: et timuerunt. 16. Et narraverunt illis, qui viderant, qualiter factum esset ei qui dæmonium habuerat, et de porcis. 17. Et rogare cœperunt eum ut discederet de finibus eorum. 18. Cumque ascenderet navim, cœpit illum deprecari, qui a dæmonio vexatus fuerat, ut esset cum illo: 19. Et non admisit eum, sed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos, et annuntia illis quanta tibi Dominus fecerit, et misertus sit tui. 20. Et abiit, et cœpit prædicare in Decapoli, quanta sibi fecisset Iesus: et omnes mirabantur. 21. Et cum transcendisset Iesus in navi rursum trans fretum, convenit turba multa ad eum, et erat circa mare. 22. Et venit quidam de archisynagogis nomine Iairus: et videns eum procidit ad pedes eius, 23. Et deprecabatur eum multum dicens: Quoniam filia mea in extremis est, veni, impone manum super eam, ut salva sit, et vivat. 24. Et abiit cum illo, et sequebatur eum turba multa, et comprimebant eum. 25. Et mulier quæ erat in profluvio sanguinis annis duodecim, 26. Et fuerat multa perpessa a compluribus medicis: et erogaverat omnia sua, nec quidquam profecerat, sed magis deterius habebat: 27. Cum audisset de Iesu, venit in turba retro, et tetigit vestimentum eius: 28. Dicebat enim: Quia si vel vestimentum eius tetigero, salva ero. 29. Et confestim siccatus est fons sanguinis eius: et sensit corpore quia sanata esset a plaga. 30. Et statim Iesus in semetipso cognoscens virtutem quæ exierat de illo, conversus ad turbam, aiebat: Quis tetigit vestimenta mea? 31. Et dicebant ei discipuli sui: Vides turbam comprimentem te, et dicis: Quis me tetigit? 32. Et circumspiciebat videre eam, quæ hoc fecerat. 33. Mulier vero timens et tremens, sciens quod factum esset in se, venit et procidit ante eum, et dixit ei omnem veritatem. 34. Ille autem dixit ei: Filia, fides tua te salvam fecit: vade in pace, et esto sana a plaga tua. 35. Adhuc eo loquente, veniunt ab archisynagogo, dicentes: Quia filia tua mortua est: quid ultra vexas magistrum? 36. Iesus autem audito verbo quod dicebatur, ait archisynagogo: Noli timere: tantummodo crede. 37. Et non admisit quemquam se sequi, nisi Petrum, et Iacobum, et Ioannem fratrem Iacobi. 38. Et veniunt in domum archisynagogi, et videt tumultum, et flentes, et eiulantes multum. 39. Et ingressus, ait illis: Quid turbamini, et ploratis? puella non est mortua, sed dormit. 40. Et irridebant eum. Ipse vero eiectis omnibus, assumit patrem et matrem puellæ, et qui secum erant, et ingreditur ubi puella erat iacens. 41. Et tenens manum puellæ ait illi: Talitha cumi, quod est interpretatum: Puella (tibi dico) surge. 42. Et confestim surrexit puella, et ambulabat: erat autem annorum duodecim: et obstupuerunt stupore magno. 43. Et præcepit illis vehementer ut nemo id sciret: et dixit dari illi manducare.

Vers. 2. Matt. 8. 28. Luc. 8. 27.

A **HOMO IN SPIRITU IMMUNDO.**) Id est, homo spiritus immundi, sive habens spiritum immundum, puta possessus a dæmone. Vide dicta c. 1. v. 23.

Vers. 7. Matt. 8. 29. Luc. 8. 28.

ADIURO TE PER DEUM NE ME TORQUEAS.) Quia sciebat dæmon sibi suisque meritis et precibus nihil tribuendum a Christo; hinc interponit nomen Dei, quod sciebat Christum summe revereri, q. d. Interposita et invocata nominis divini (quod tibi sacrum sanctumque esse scio) auctoritate te rogo, obtestor, et quoad possum constringo, ne me ex hoc corpore eiicias, et in infernum ableges: hoc enim summum dæmoni est tormentum.

Vers. 9. Luc. 8. 30.

LEGIO MIHI NOMEN EST (Syrus, *Legio nomen nostrum*, q. d. Sumus legio dæmonum, unde explicans subdit): **QUIA MULTI SUMUS.**) Legio proprie continebat milites 6666. Vide dicta Matthæi cap. 26. 53. sed hic ponitur numerus certus pro incerto. Nota, dæmon est simia Dei, hinc imitatur Deum, qui est Dominus exercituum, scilicet Angelicorum. Simili enim modo dæmon se vocat legionem, quia plurimos e grege suo socios in aciem educit, ut Deum Deique fideles oppugnet: quocirca merito eam formidare debent homines, scientes sibi certamen esse, non cum hominibus, sed cum dæmonibus, iisque plurimis, in perniciem suam coniurantibus, ideoque Dei et sanctorum Angelorum opem implorare et obtinere debere, uti obtinuit Elisæus 4. Regum 6. 17. Cætera dixi Matth. 8. v. 28.

Vers. 21. Matt 9 1. Luc. 8. v. 37 40.

ET CUM TRANSCENDISSET IESUS IN NAVI.) Græce διαπεράσαντος, id est, cum traiecisset navi in ulteriorem et adversam maris Galilææ ripam.

Vers. 25. Matt. 9. 20. Luc. 8. 43.

ET MULIER QUÆ ERAT IN PROFLUVIO SANGUINIS ANNIS DUODECIM.) *Mulier* ex Cæsarea Philippi, quæ prius Dan, deinde Paneas, denique Cæsarea est dicta. Hæc est hæmorrhoissa illa celebris, quæ a fluxu sanguinis curata a Christo, in memoriam tanti beneficii, statuam illius indicem, Cæsareæ Christo erexit, e cuius basi nascens herba cum Christi fimbriam tetigisset, morbis quibuslibet medebatur, teste Eusebio lib. 7. Histor. cap. 14. Sozomen. lib. 5. cap. 21. et Theophyl. hic. Iulianus Apostata hostis Christi, statuam hanc deiecit, et sui effigiem eius loco collocavit: sed hæc fulmine icta dissiliit, teste Sozomeno, et histor. tripart. lib. 6. cap. 19. Iulianum imitantur nostri Novantes, qui Sanctorum reliquias abiiciunt, mergunt, et comburunt, cum suorum reliquias servent et venerentur. Nam cor Zuinglii combusti inter cineres repertum, magno cultu servant eius asseclæ Zuingliani, ait Capito in vita Zuinglii.

Imaginis vis.

Quare non est verisimile hæmorrhoissam hanc fuisse Martham sororem Magdalenæ, ut opinatur S. Ambros. lib. de Salomone c. 5. Martha enim Bethaniæ habitabat iuxta Ierusalem, non Cæsareæ in Phœnicia. Evangelium Nicodemi hæmorrhoissam hanc vocat Veronicam, quæ Christo eunti ad crucem velum ad sudorem tergendum B præbuit, in quo Christus vultus sui effigiem expressit: sed Evangelium hoc est apocryphum et incertæ fidei.

DETERIUS HABEBAT.) Arabicus, *addiderat dolorem.* Vers. 26.

VENIT IN TURBA RETRO.) Quia non audebat coram eo in manifesto accedere, tum ex reverentia Christi, tum quia erat immunda ex fluxu sanguinis, ait Scholiastes apud S. Chrysost. Immunda, inquam, tum legaliter; lex Mosis enim immundos e templos arcendos decernebat eos, qui sanguinis fluxu laborabant; tum physice, est enim fœdus hic profluvii morbus et tangentes polluit. Luc. 8. 45. Vers. 27. Matt. 9. 20. Luc. 8. 44.

ET TETIGIT VESTIMENTUM EIUS. Vers. 28. Matt. 9. 21. Lu. 8. 44.

DICEBAT ENIM: QUIA SI VEL VESTIMENTUM EIUS TETIGERO, SALVA ERO.) Matth. c. 9. 20. pro *vestimentum*, habet *fimbriam vestimenti eius*. Fimbria vocantur fila extimæ vesti attexta vel assuta, hyacinthini, sive violacei coloris, quæ iussit Deus Iudæos gestare, ut per ea iugiter refricaretur eis memoria præceptorum Dei, et cæli ipsius; quæ Christus ex lege gestavit, quasi insigne gentis et religionis Iudaicæ. Vide dicta Numer. 15. 38. Fimbria quid?

Est hic exemplum et argumentum ad probandum vim et usum SS. reliquiarum: talis enim fuit fimbria Christi, quæ hæmorrhoissam sanavit. Respondet Calvinus, mulierem hanc fuisse superstitiosam, et superstitionem aliquam suo facto miscuisse. Verum hoc refellit hic Christus et Marcus, qui non superstitioni, sed fidei ipsius sanitatem hanc tribuunt, eamque commendant et confirmant. Nam v. 30. dicitur: *Et statim Iesus in semetipso cognoscens virtutem, quæ exierat de illo*, id est, de fimbria illius. Et vers. 34. *Filia, fides tua te salvam fecit: vade in pace.* Recte S. Hilar. *Sicut*, inquit, *auctor naturæ dat magneti vim attrahendi ferrum, ita Christus dabat vesti suæ vim sanandi ex fide tangentem.* Si vesti, ergo multo magis Eucharistiæ. Unde S. Gorgonia tactu Eucharistiæ a morbo gravi sanata est, teste Nazianz. orat. 11. æque ac S. Catharina Senensis, aliique permulti. Vide nostrum Salmeronem tom. 6. tract. 15. in fine.

Vers. 29. Luc. 8. 44. ET CONFESTIM SICCATUS EST FONS SANGUINIS EIUS.) Id est, stetit profluvium sanguinis, quod e corpore eius quasi e fonte perenni iugiter scaturiebat. Unde Arabicus vertit, *et confestim cessavit cursus sanguinis eius.*

Tropol. fluxus sanguinis sunt carnis et sanguinis delectationes, ait Beda, uti gulæ, luxuriæ, etc. has sanat caro Christi purissima in pia Eucharistiæ sumptione.

Vers. 30. Luc. 8. v. 45. 46. ET STATIM IESUS IN SEMETIPSO COGNOSCENS VIRTUTEM, QUÆ EXIERAT AB ILLO.) Et sanaverat hæmorrhoissam, non quasi qualitas aliqua a Christi fimbria exierit, aut virtus hæc de loco in locum, puta de fimbria Christi in hæmorrhoissam migrarit, sed ratione effectus, quem in muliere causabat. Virtus enim manens in Christo, operabatur effectum sanitatis in muliere. *Sicut*, inquit Theophyl. *doctrina doctorum dicitur communicari discipulis, et in eos transfundi*, cum tamen doctrina ipsa in doctoribus maneat, et sui effectum dumtaxat, puta cognitionem similem in discipulos traducat.

Nota, hæc virtus sanandi et faciendi miracula quælibet indita a Verbo humanitati Christi, non erat qualitas physica; hæc enim debuisset esse infinita, utpote divinæ et infinitæ efficaciæ, cuius humanitas Christi creata non erat capax; sed erat qualitas moralis, puta virtus instrumentaria: agebat enim hæc humanitas Christi, quasi instrumentum divinitatis. Ita Abulen. quæst. 102. in c. 9. Matthæi, et Salmeron loco citato.

QUIS TETIGIT VESTIMENTA MEA?) *Christus id interrogat*, ait Beda, *ut salus quam mulieri dederat, declarata et agnita fidei virtute multis proficiat, eosque alliciat ad credendum in Christum.* Addit Scholiastes apud Chrysost. ut mulieris fidem prædicet et celebret; Theoph. vero tertiam causam adiicit, ut mulierem a timore solveret.

Vers. 33. Luc. 8. 47. MULIER VERO TIMENS ET TREMENS, SCIENS QUOD FA-

A CTUM ESSET IN SE, VENIT ET PROCIDIT ANTE EUM, ET DIXIT EI OMNEM VERITATEM.) *Timens et tremens*, non quod superstitionem commisisset, ut vult Calvinus; sed quod clanculum accessisset, et immunda Christum mundum tetigisset, ac beneficium sanitatis Christo inscio quasi suffurata fuisset: ideo timebat ne a Christo increparetur, aut ne Christus beneficium suum repeteret et revocaret, vel graviori malo eam plecteret. Hinc patet eam necdum perfectam in Christum fidem et spem habuisse: non enim putasset, Christum latere se posse, nec adeo eum timuisset. Quare Christus eam animans dixit: *Confide filia*, ut habet Matth. 9. ita Chrysost. ibidem.

ILLE AUTEM DIXIT EI: FILIA, FIDES TUA TE SALVAM Vers. 34.
FECIT.) Christus hic mulieri timenti, ne Christus ipsam Matt. 9. 22.
ut furtim sanatam, morbi recidiva, aliove malo puniret, Luc. 8.
sanitatem acceptam confirmat, stabilemque esse iubet, q. 48.
B d. Non nuda fimbria mea, quam magna fide et certa spe sanitatis obtinendæ tetigisti o mulier, te sanavit: sed principaliter omnipotentia mea, secundario vero fides tua; hæc enim vel ut dispositio, vel ut meritum, sive causa meritoria te a fluxu sanguinis liberavit; quam liberationem ego ratam habeo, imo confirmo et roboro.

VADE IN PACE.) *Mittit eam in finem bonorum*, inquit Scholiastes. Chrysost. *In pace enim Deus habitat, ut cognoscat se etiam a peccatis mundatam.* Nam quos corpore Christus sanavit, hos etiam in anima sanctificavit.

PUELLA NON EST MORTUA, SED DORMIT.) Licet enim Vers. 39.
vere sit mortua, tamen illico per me a morte quasi e som- Matt. 9.
no excitabitur: quare non tam mortua, quæ semper ma- 24.
net mortua, quam dormiens esse videtur. Vel ut Scholia- Luc. 8. 52.
stes apud S. Hieron. q. d. *Vobis mortua est, mihi dormit.*

TALITHA CUMI.) Hebræi ילד *ieled* vocant puerum, pro Vers. 41.
C quo Syri et Chaldæi dicunt *tali*, unde fœminine *talitha*, id Matt. 9.
est, puella: *cumi*, id est, surge, ut e lecto ubi iaces mor- 25. Luc. 8.
tua, surgas et stes viva. Porro ut εμφατικωτερον (id est ma- 54.
iorem emphasin) *faceret Marcus, et sensum vocantis atque imperantis exprimeret, addidit, Tibi dico*, ait S. Hieronym. lib. de optimo genere interpretandi v. 42.

ET CONFESTIM SURREXIT PUELLA, ET AMBULABAT.) Ut Vers. 42.
motu se vivam ostenderet. Mystice, *quia*, ut ait Beda, *anima a peccatis resuscitata, non solum a sordibus scelerum exurgere, sed et bonis proficere debet operibus.*

ET DIXIT DARI ILLI MANDUCARE.) Arabic. *et dixit*, Vers. 43.
Cibate eam, ut ostenderet eam non tantum vere resurre- Luc. 8.
xisse, sed et valere et famere. Solent enim pueri et puel- v. 55. 56.
læ cum a somno evigilant, famere et cibum petere: somno enim omnem cibum hesternum digesserunt, si sanæ sunt et valentes; tunc enim pollent magno stomachi calore. Mors enim illi fuit loco somni, ut ait Christus v. 39.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Nazareni Iesum prædicantem spernunt, quasi civem suum et fabri filium. Secundo, v. 7. Iesus Apostolos mittit binos prædicatum, addita eis potestate curandi morbos et dæmones eiiciendi. Tertio, v. 14. Herodes auditis miraculis Iesu, suspicatur Ioannem Baptistam a se occisum in Iesu resurrexisse: qua de causa cædes Ioannis recensetur. Quarto, v. 30. redeunt ad Christum Apostoli, narrantes quæ egerunt. Christus mox quinque panibus satiat quinque hominum millia. Quinto, v. 47. venit ad discipulos ambulans super mare, ac tempestatem sedat, multosque contactu fimbriæ sanat.

1. ET egressus inde, abiit in patriam suam: et sequebantur eum discipuli sui: 2. Et facto sabbato cœpit in
synagoga docere: et multi audientes admirabantur in doctrina eius, dicentes: Unde huic hæc omnia?
et quæ est sapientia, quæ data est illi; et virtutes tales quæ per manus eius efficiuntur? 3. Nonne hic
est faber filius Mariæ, frater Iacobi, et Ioseph, et Iudæ, et Simonis? nonne et sorores eius hic nobiscum sunt?
Et scandalizabantur in illo. 4. Et dicebat illis Iesus: Quia non est propheta sine honore nisi in patria sua, et in
domo sua, et in cognatione sua. 5. Et non poterat ibi virtutem ullam facere nisi paucos infirmos impositis ma-
nibus curavit: 6. Et mirabatur propter incredulitatem eorum, et circuibat castella in circuitu docens. 7. Et vo-
cavit duodecim, et cœpit eos mittere binos, et dabat illis potestatem spirituum immundorum. 8. Et præcepit eis,
ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum; non peram, non panem, neque in zona æs, 9. Sed calceatos san-

daliis, et ne induerentur duabus tunicis. 10. Et dicebat eis: Quocumque introieritis in domum, illic manete do-
nec exeatis inde: 11. Et quicumque non receperint vos, nec audierint vos, exeuntes inde, excutite pulverem de
pedibus vestris, in testimonium illis. 12. Et exeuntes prædicabant ut pœnitentiam agerent; 13. Et dæmonia
multa eiiciebant, et ungebant oleo multos ægros, et sanabant. 14. Et audivit rex Herodes (manifestum enim fa-
ctum est nomen eius), et dicebat: Quia Ioannes Baptista resurrexit a mortuis: et propterea virtutes operantur
in illo. 15. Alii autem dicebant: Quia Elias est. Alii vero dicebant: Quia propheta est, quasi unus ex prophetis.
16. Quo audito Herodes ait: Quem ego decollavi Ioannem, hic a mortuis resurrexit. 17. Ipse enim Herodes mi-
sit, ac tenuit Ioannem, et vinxit eum in carcere, propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat
eam. 18. Dicebat enim Ioannes Herodi: Non licet tibi habere uxorem fratris tui. 19. Herodias autem insidia-
batur illi: et volebat occidere eum, nec poterat. 20. Herodes enim metuebat Ioannem, sciens eum virum iustum
et sanctum: et custodiebat eum, et audito eo multa faciebat, et libenter eum audiebat. 21. Et cum dies oppor-
tunus accidisset, Herodes natalis sui cœnam fecit principibus, et tribunis, et primis Galilææ; 22. Cumque in-
troisset filia ipsius Herodiadis, et saltasset, et placuisset Herodi, simulque recumbentibus; rex ait puellæ: Pete
a me quod vis, et dabo tibi: 23. Et iuravit illi: Quia quidquid petieris dabo tibi, licet dimidium regni mei. 24.
Quæ cum exisset, dixit matri suæ: Quid petam? At illa dixit: Caput Ioannis Baptistæ. 25. Cumque introisset
statim cum festinatione ad regem, petivit dicens: Volo ut protinus des mihi in disco caput Ioannis Baptistæ. 26.
Et contristatus est rex: propter iusiurandum, et propter simul discumbentes, noluit eam contristare: 27. Sed
misso spiculatore præcepit afferri caput eius in disco. Et decollavit eum in carcere, 28. Et attulit caput eius in
disco: et dedit illud puellæ, et puella dedit matri suæ. 29. Quo audito, discipuli eius venerunt, et tulerunt cor-
pus eius: et posuerunt illud in monumento. 30. Et convenientes Apostoli ad Iesum, renuntiaverunt ei omnia quæ
egerant, et docuerant. 31. Et ait illis: Venite seorsum in desertum locum, et requiescite pusillum. Erant enim
qui veniebant et redibant multi: et nec spatium manducandi habebant. 32. Et ascendentes in navim, abierunt in
desertum locum seorsum. 33. Et viderunt eos abeuntes, et cognoverunt multi: et pedestres de omnibus civitati-
bus concurrerunt illuc, et prævenerunt eos. 34. Et exiens vidit turbam multam Iesus: et misertus est super eos,
quia erant sicut oves non habentes pastorem, et cœpit illos docere multa. 35. Et cum iam hora multa fieret, ac-
cesserunt discipuli eius, dicentes: Desertus est locus hic, et iam hora præteriit: 36. Dimitte illos, ut euntes in
proximas villas et vicos, emant sibi cibos quos manducent. 37. Et respondens ait illis: Date illis vos manduca-
re. Et dixerunt ei: Euntes emamus ducentis denariis panes, et dabimus illis manducare. 38. Et dicit eis: Quot
panes habetis? ite, et videte. Et cum cognovissent, dicunt: Quinque, et duos pisces. 39. Et præcepit illis ut ac-
cumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fœnum. 40. Et discubuerunt in partes per centenos
et quinquagenos. 41. Et acceptis quinque panibus, et duobus piscibus, intuens in cælum, benedixit, et fregit pa-
nes, et dedit discipulis suis, ut ponerent ante eos: et duos pisces divisit omnibus. 42. Et manducaverunt omnes,
et saturati sunt. 43. Et sustulerunt reliquias fragmentorum, duodecim cophinos plenos, et de piscibus. 44. Erant
autem qui manducaverunt quinque millia virorum. 45. Et statim coegit discipulos suos ascendere navim, ut præ-
cederent eum trans fretum ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum. 46. Et cum dimisisset eos, abiit in
montem orare. 47. Et cum sero esset, erat navis in medio mari, et ipse solus in terra. 48. Et videns eos labo-
rantes in remigando (erat enim ventus contrarius eis) et circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans su-
pra mare: et volebat præterire eos. 49. At illi ut viderunt eum ambulantem supra mare, putaverunt phantasma
esse, et exclamaverunt. 50. Omnes enim viderunt eum, et conturbati sunt. Et statim locutus est cum eis, et di-
xit eis: Confidite, ego sum, nolite timere. 51. Et ascendit ad illos in navim, et cessavit ventus. Et plus magis
intra se stupebant: 52. Non enim intellexerunt de panibus: erat enim cor eorum obcæcatum. 53. Et cum trans-
fretassent, venerunt in terram Genesareth, et applicuerunt. 54. Cumque egressi essent de navi, continuo cogno-
verunt eum: 55. Et percurrentes universam regionem illam, cœperunt in grabatis eos, qui se male habebant,
circumferre, ubi audiebant eum esse. 56. Et quocumque introibat, in vicos, vel in villas, aut civitates, in plateis
ponebant infirmos, et deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti eius tangerent: et quotquot tangebant eum,
salvi fiebant.

Vers. 1. Matt. 13. v. 53.54. Luc. 4 16. **E**T EGRESSUS INDE (ex urbe Capharnao, ubi filiam Iairi suscitarat) ABIIT IN PATRIAM SUAM.) in Nazareth, ubi Christus non natus quidem, sed educatus fuerat, et ubi eius fratres et sorores, id est, cognati et cognatæ habitabant, ut patet v. 3. ita Beda.

Vers. 2. Matt. 13. 54. Luc. 4. v. 16.22. ADMIRABANTUR IN DOCTRINA EIUS.) Id est, admirabantur doctrinam eius tam sanctam, sublimem et divinam, tamque efficacem; utpote quam Christus per tot virtutes, id est, miracula confirmabat. Est hebraismus. Hebræi enim usurpant ב *beth*, contactus, sive corporalis, sive mentalis, loco accusativi, ut dicant, tango in manu, id est, tango manum; credo in Deo, id est, credo Deum; admiror in sapientia, id est, admiror sapientiam.

Vers 5 Matt. 13. 58. ET NON POTERAT IBI VIRTUTEM (miraculum) ULLAM FACERE.) *Non poterat*, id est, non volebat, quia censebat non decere, ut sanctum daretur canibus, ac incredulis et ingratis civibus suis obtruderet miracula sua. Sic *non posse*, pro *non velle* sumitur Gen. c. 37. v. 4. et Ioannis c. 7. v. 7. Sic vulgo dicimus, non possum mihi imperare, ut illi indigno hanc gratiam præstem; non possum, id est, difficulter possum, quia nolo et voluntas reluctatur. *Quia enim*, ait hic Victor Antiochenus, *ad impetrandam*

A *sanitatem utrumque coire debet, nimirum eorum qui cura egent fides, et illius rursum qui curaturus est virtus: si alterum horum defuerit, non temere sanitatis beneficium obveniet.* Ut ergo miraculum convenienter fiat duo requiruntur, scilicet potentia in patrante et fides in patiente, cum alterutrum deest, dicitur illud fieri non posse: ita Theoph. et Euthym.

ET MIRABATUR PROPTER INCREDULITATEM EORUM.) Vers 6. Matt 13. 58.
Videtur huic dicto repugnare Lucas c. 4. 22. dicens: *Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore eius.* Resp. Nazarenos quidem miratos fuisse, quod Iesus cum esset filius fabri sibi noti et vicini, foret tamen tam sapiens, disertus et efficax in prædicando: sed eosdem tamen incredulos fuisse eius doctrinæ et personæ, quod scilicet ipse esset Messias sive Christus: id ita esse patet ex iis quæ subiicit Lucas.

ET UNGEBANT OLEO MULTOS ÆGROS ET SANABANT.) Vers. 13. Apostoli ungebant ægros. An sacramentaliter?
Opinantur nonnulli hanc unctionem esse eamdem cum illa, de qua S. Iacobus in epist. sua c. 5. 14. scilicet Sacramentum Extremæ unctionis: ita Beda, Theoph. Lyran. Dionys. Carthus. Franc. Lucas et alii, qui censent iam a Christo institutum fuisse Sacramentum Extremæ

unctionis, illudque hic infirmis contulisse Apostolos iussu Christi, esto necdum ab eo ordinati essent sacerdotes.

Verum contrarium videtur verius, Primo, quia solus sacerdos est minister Sacramenti Extremæ unctionis, Apostoli autem necdum erant sacerdotes: nam in ultima cœna eos Christus creavit sacerdotes, dicens: *Hoc facite in meam commemorationem.*

Secundo, quia Apostoli hic quoslibet infirmos unxerunt, ergo etiam non baptizatos, non moribundos: atqui Extrema unctio confertur tantum baptizatis et moribundis.

Tertio, omnes uncti hic ab Apostolis sanabantur, hoc autem non fit in Extrema unctione, quæ primario ad sanitatem et robur mentis dirigitur.

Quarto, quia Concil. Trident. sess. 14. ait Sacramentum Extremæ unctionis apud Marcum quidem insinuatum, per Iacobum autem Apostolum ac Domini fratrem fidelibus commendatum, ac promulgatum fuisse. Fuit ergo hæc unctio typus, et quasi prælndium instituendi Sacramentum Extremæ unctionis, non ipsum Sacramentum. Erat igitur hæc unctio miraculosa, seu donum miraculorum datum Apostolis ad tempus, ut eo suam de Christo prædicationem confirmarent, non Sacramentum semper duraturum: sicut S. Genovefa, et multi S. Anachoretæ oleo a se benedicto, et ad infirmos misso eos sanabant, ut patet ex vitis Patrum. Causam, cur oleo potius quam vino uterentur, dat Victor Antioch. dicens: *Oleum inter alia et laborum molestiam mitigat, et lumen fovet, et hilaritatem conciliat.* Oleum ergo quod in Sacra unctione adhibetur, et Dei misericordiam, et morbi sanationem, et cordis illuminationem denotat. Idem asserunt Theoph. et Euthym. Simili modo baptismus Ioannis non fuit Sacramentum, sed typus et prælndium Sacramenti Baptismi a Christo mox instituendi. Ita passim interpretes.

Vers 16. Matt. 14. 2. Quo audito Herodes ait: Quem ego decollavi Ioannem, hic a mortuis resurrexit.) In Iesu patrante tot miracula, q. d. Anima Ioannis transiit in Iesum, ideoque ibi quasi resurgendo divinior facta, tanta et tot stupenda in eo operatur. Lucas c. 9. 7. ait Herodem initio hæsitasse; postea tamen ob communem celebremque tot miraculorum Iesu famam, credidit Ioannem in Iesu resurrexisse, ut ait Marc. hic et Matth. c. 14. ita S. Chrysost. Theoph. Euthym. S. August. et alii: vigebat enim tunc Pythagoræ sententia de μετεμψυχώσει, id est, transanimatione, sive de animarum ex uno corpore in aliud transmigratione. Unde ipse Pythagoras de seipso aiebat: (Metempsychosis Pithagoræ.)

Ipse ego me memini, Troiani tempore belli
Pantoides Euphorbus eram, cui pectore quondam
Hæsit in adverso gravis hasta minoris Atridæ,

puta Menelai, qui fuit frater Agamemnonis regis et filius Atrei. Portentosum plane et inauditum est, quod tradit S. Athanas. primus Cæsaraugustanus Episcopus, creatus a S. Iacobo Apostolo, de S. Petro primo Bracarensi Episcopo, condiscipulo suo; scilicet Petrum hunc esse eumdem cum Samuele filio Uriæ. Urias enim Propheta occisus a Ioakim rege Iuda sub tempus captivitatis Babylonicæ, teste Ieremia c. 26. v. 20. reliquit filium Samuelem, qui cum aliis Iudæis veniens in Hispaniam, ibi mortuus et sepultus est, quem post sexcentos sepulturæ annos S. Iacobus veniens in Hispaniam e sepulcro suscitavit, nominavitque Petrum, ac primum Bracaræ Episcopum creavit, qui deinde pro Christi fide martyrii lauream obtinuit. Ita refert B. Caledonius Bracaræ Episcopus, qui obiit anno Christi 260. Vide Franciscum Bivarium commentantem in Chronicon L. Dextri ad annum Christi 37. num. 2. Comment. 1. Quid mirum ergo si Herodes putavit Ioannem recens a se occisum resurrexisse in Christo? Vide hic quam sanctus fuerit Ioannes Baptista, et quanta de sanctitate eius fuerit opinio, utpote quem Herodes ex communi fama censuerit resurrexisse in Christo, adeoque Ioannem esse Messiam sive Christum, ideoque eum iam a se occisum timuit ne resurgens necem suam vindicaret. Unde S. Chrysost. in Matth. c. 14. *Magnum quid*, inquit, *est virtus: nam et defunctum Herodes timet.* Nam, ut ait ibidem Rabanus: *Omnium sententia est, maiorem fore potentiam Sanctorum ubi resurrexerint.* Sic et Beda.

Ipse enim Herodes misit (satellites) ac tenuit Ioannem, et vinxit eum in carcere propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam.) Vers 17. Matt. 14. 3. Luc. 3. v. 19.20.
Hic Herodes non fuit primus sive magnus, patria et cognomento Ascalonita, sub quo natus est Christus, qui infantes in Bethlehem occidit; sed fuit eius filius cognomento Antipas, qui Christum veste alba indutum illusumque ad Pilatum remisit. Hic enim incarceravit et occidit Ioannem Baptistam.

Dices, Herodes Antipas fuit tetrarcha dumtaxat: sic enim vocat eum Matth. c. 14. 1. Quomodo ergo Marcus hic v. 14. vocat eum regem? Respond. vocat eum regem, quia ipse in sua tetrarchia summus erat princeps, qualis est rex in regno: unde regis nomen assumpsit, illudque ei ab aliis tributum fuit, etiam ab ipso S. Matthæo cap. 14. v. 9. (Historia S. Ioannis Baptistæ ab Herode decollati.)

In carcere.) Addit Iosephus Ioannem fuisse incarceratum in arce Macheruntina, sita in finibus Galilææ et Arabiæ, ibique fuisse decollatum. Carcerem ergo hunc nobilitavit S. Ioannes. Iam locus, inquit Philo lib. de Ioseph, non tam carcer erat, quam disciplinæ meditatorium. Seneca in consolatione ad Albinam: *Carcerem*, inquit, *intravit Socrates, ignominiam ipsi loco detracturus, neque enim poterat carcer videri, in quo Socrates erat.* Unde D. Cyprian. lib. 4. epist. 1. ad Martyres, ex veteri editione: *O beatum*, inquit, *carcerem, quem illustravit vestra præsentia! O tenebras sole ipso lucidiores, ubi constituta sunt Dei templa!* Idem l. 3. epist. 25. de Martyrum vinculis: *Ornamenta sunt ista, non vincula: nec Christianorum pedes ad infamiam copulant, sed clarificant ad coronam.* Quocirca S. Ambros. l. de Ioseph c. 5. *Non turbentur*, inquit, *innocentes cum falsis criminibus appetuntur: visitat Deus et in carcere suos, et ideo ibi est plus auxilii, ubi plus est periculi. Sed quid mirum si visitat Deus in carcere positos, qui seipsum in suis in carcere inclusum memoravit? In carcere, inquit, eram et non venistis ad me*, Matth. 25. 44.

Propter Herodiadem.) Herodias hæc fuit filia Aristobuli, fratris Herodis Antipæ: ipse igitur eam duxit, quæ erat sibi ex fratre neptis: ita Iosephus. Fuit ergo Herodias soror Herodis Agrippæ, qui Iacobum occidit, et ab Angelo vicissim cæsus occubuit, Actor. 12. Quare errant Ruffinus, et ex eo S. Hieron. Euseb. et Beda, dicentes illam fuisse filiam Aretæ regis Arabum: confundunt enim primam uxorem Herodis, quæ fuit filia Aretæ, cum secunda, quæ fuit Herodias. Nam Herodes filiam Aretæ repudiavit, ut duceret Herodiadem, ideoque Aretas ei bellum intulit, eiusque exercitum ad internecionem delevit, teste Iosepho l. 18. Antiq. c. 7. qui et addit: Apud Iudæos fuit opinio, iusta ultione Numinis deletum fuisse Herodis exercitum, propter Ioannem Baptistam virum sanctum ab eo occisum.

Uxorem fratris sui.) Dices, Ioseph. lib. 18. Antiq. c. 6. 7. et 9. ait eam fuisse uxorem alterius Herodis qui fuit frater Philippi et Herodis Antipæ. Resp. errat Iosephus in hoc uti et in multis aliis: nisi dicas Herodiadem primo nupsisse Herodi Antipæ. Sic pariter errat ibidem Iosephus, quod dicat Ioannem occisum non ob Herodiadem, sed quia Herodes timebat ne per populi ad eum concursum, seditio quæpiam oriretur.

An vivo marito Philippo Herodias nupserit Herodi, an vero eo mortuo, dissentiunt Interpretes. Certum est enim utrumque fuisse illicitum et peccatum incestus, insuper et adulterii si Philippus adhuc vivebat. Nam Levit 18. v. 16. vetatur, ne frater ducat uxorem fratris, si is ex ea reliquerit prolem, uti Philippus reliquerat filiam hanc saltatricem, quam Iosephus vocat Salomon. Verum dico, Herodem vivo Philippo et invito duxisse Herodiadem, ideoque peccasse tripliciter, primo adulterio, secundo, incestu, tertio, raptu. Probatur primo, quia id diserte asserit Iosephus l. 18. Antiq. c. 7. Secundo, quia eam duxit sub annum 15. Tiberii Cæsaris: tunc enim prædicare cœ- (Herodes tripliciter peccavit)

pit Ioannes, ut patet Lucæ 3. 1. Philippus autem mortuus est anno vigesimo Tiberii, uti affirmat Ioseph. l. 18. c. 6. ubi eumdem a modestia et iustitia commendat. Tertio, quia passim Patres Herodem accusant adulterii, quod fratri vivo, sed mansueto, uxorem abstulerit, nimirum eius lenitate abusus est Herodes.

Vers. 20. Herodes enim metuebat Ioannem, sciens eum virum iustum et sanctum.) Initio ergo sola Herodias voluit occidere Ioannem, utpote sui adulterii et incestus reprehensorem, dissentiente Herode, ut significat hic Marcus et Lucas c. 9. Postea tamen Herodias idem persuasit Herodi marito, idque facile, quia Herodes, teste Iosepho lib. 19. Antiq. c. 7. malignæ erat indolis, malitiosus et proclivis ad sævitiam, ac infensus Ioanni ob crebras eius reprehensiones. Ipse enim erat *vox clamantis in deserto,* Isaiæ 40. 3. Matth. 3. 3. *Timebat enim Herodias,* ait Beda, *ne Herodes ad increpationem Ioannis aliquando resipisceret, et nuptias solveret, ac Herodiadem fratri Philippo ablatam restitueret.*

Vers. 22. Matt. 14. v. 6. 7. Cumque introisset filia ipsius Herodiadis (ex Philippo priore marito) et saltasset, et placuisset Herodi.) Saltatrices olim conviviis adhibitas apud Iudæos ad luxum, patet ex Iosepho lib. 12. Antiq. c. 4. Idem de Græcis liquet ex Xenophonte in Symposio, et Luciano dialogo de saltatricibus, ubi multis exemplis æque ac philosophorum sententiis docet, quod animum etiam virilem et durum emolliat, et ad libitum inflectat scita ad modos musicos saltatio. Vere Eccles. c. 9. *Cum saltatrice,* ait, *ne assiduus sis, nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius.* Vere Remig. in c. 14. Matth. *Impudica mulier,* ait, *impudicam filiam nutrivit, non pudorem docens, sed saltationem. Nec minus reprehendendus Herodes, qui passus sit regiam aulam fieri a muliere theatrum.*

Saltatricum vis molliendi animos.

Vers. 25. Matt. 14. 8. Volo ut protinus des mihi in disco caput Ioannis Baptistæ.) Dices, ergo Ioannes Baptista non est Martyr, quia Herodes occidit eum non ob fidem, nec ob reprehensionem sui adulterii, sed ut placeret puellæ saltatrici, et promisso suo illi facto satisfaceret. Respond. Nego consequentiam: nam Primo, puella hæc petiit caput Ioannis ex instinctu matris Herodiadis, quæ Ioannem sui adulterii castigatorem sic e medio tollere volebat. Herodias ergo quasi causa moralis per se occidit Ioannem, impellendo Herodem ut eum decollaret, itaque eum Martyrem fecit. Secundo, Herodes illi assensit: sciens enim malignum suæ uxoris animum illi obsecutus est, et Ioannem peremit. Tertio, Herodes quoque volebat Ioannem occidere, ut diserte ait Matth. c. 14. v. 5. sed propter metum populi Ioanni quasi viro sancto applaudentis, id facere non audebat. Denique multi probabiliter putant, hæc omnia ex collusione et ex composito esse facta, scilicet Herodem suggessisse Herodiadi, ut filiam saltatricem in cœnam immitteret, illaque peteret caput Ioannis: sic enim sese honestam ex promisso suo occasionem, vel excusationem occidendi Ioannem habiturum, atque hac de causa Herodes a Christo vocatur vulpes, Lucæ 13. 32. Fuit ergo S. Ioannes victima castitatis, quia pro ea Martyr occubuit, æque ac S. Paulus, S. Matthæus, S. Clemens, S. Lambertus, aliique plures.

Ioan. Baptista vere Martyr. Probat. 1. 2. 3. 4

Porro causam sublimiorem præproperæ mortis S. Ioannis ex parte Dei, et arcano eius consilio assignat S. Gregorius Nazianz. Orat. 20. *Quis,* inquit, *præcursor Iesu? Ioannes, ut vox sermonis, et ut lucerna luminis, ante quem et in virtute exiliit, et ad inferos per Herodis furorem transmissus est, ut illic quoque mox venturum prædiceret.* Idem Nazianz. orat. 39. docet S. Ioannem spiritu prophetico precognovisse suum hoc martyrium. Ait enim: *Ego a te* (o Christe) *baptizari debeo. Adde, et pro te: exploratum enim habebat fore, ut martyrio baptizaretur. Futurum enim norat, ut sic post Herodem Pilatus fureret, ita eum quoque prius vita functum Christus sequeretur.*

Præscivit suam necem.

Vers. 26. Et contristatus est rex.) Id est contristari se finxit, inquit S. Hilar. et S. Hieronymus in cap. 14. Matth. quia revera volebat Ioannem occidere, ut ait Matth. Unde Glossa in cap. 14. Matth. *Talis,* ait, *Herodis tristitia*

A *fuit, qualis pœnitentia Pharaonis.* Et Interlin. *Simulator tristitiam præferebat in facie, cum lætaretur in mente.*

Simplicius S. Chrysost. Euthym. Theophyl. censent, Herodem vere contristatum fuisse, ut habent Matth. et Marcus: licet enim vellet Ioannem occidere, tamen de tam crudeli et sibi probrosa eius nece doluit, quod scilicet Prophetam tantum occideret in gratiam puellæ saltantis.

Propter iusiurandum.) Neci Ioannis Herodes prætendit suum iuramentum filiæ datum, quia licet sciret illud hoc casu, scilicet in petitione filiæ tam indigna, iniqua et sacrilega non obligare; tamen regale esse censebat id coram primoribus non retractare, iuxta illud: *Verbum regis est rex.* Ita iste mundanus. Unde S. August. serm. 116. in novis: *Puella saltat,* ait, *et mater sævit, et inter delicias et lascivias convivantium temere iuratur, et impie quod iuratur impletur.* Nam ut ait S. Isidor. *In malis promissis rescindenda fides: impia promissio est quæ scelere adimpletur.* Et S. Hieron. *Sub occasione pietatis impius fuit, dum iuramento scelus excusat.*

B Sed misso spiculatore.) Id est, carnifice, quia carnifices erant milites, et stipatores prætorum gestantes spicula. Unde dicti sunt *spiculatores,* ait Calepinus. Verum noster Iacobus Gretserus lib. 1. de cruce cap. 25. ex Suida et Iulio Firmico, carnifices vult dici *speculatores* (Græce enim est σπεκουλατωρα, quod nomen utique est Latinum, idemque quod speculator) Græce οπτηρας, eo quod eorum munus esset hostium consilia et facta speculari, custodiæ causa principes stipare instar satellitum, ac damnatos ab eis plectere. Sic et Franc. Lucas hic, ac Lipsius in Tacitum, Brissonius et aliqui alii, qui asserunt Svetonium et Tacitum speculatorem vocare carnificem: sed nullum ex eis locum citant, nec ego ullum invenire potui, in quo vox *speculator* a Latinis, vel Græcis usurpetur pro carnifice, nisi hunc Marci in Græco: hic ergo idem est *spiculator* Latine, qui σπεκουλατωρ, Græce: Græci enim mutantes vocalem i in e (uti faciunt sæpe Itali) pro *spiculator* dixerunt *speculator,* uti censet Lexicographus. Vers. 27.

C Præcepit afferri caput eius in disco.) Ut epulas crudelitate, et horrendo hoc spectaculo barbarus condiret. Addit Beda: Vult omnes convivas sceleris sui esse consortes, ut in luxurioso convivio cruentæ epulæ deferrentur. Porro S. Gregor. lib. 3. mor. cap. 4. *Premit,* inquit, *Deus suos in infimis, quia videt quomodo remuneret in summis: quid illi passuri sunt quos Deus reprobat, si hic cruciat quos amat.*

Et decollavit eum in carcere.) Scilicet spiculator ad hoc missus ab Herode. Unde Græca et Syrus habent: *Qui cum abiisset, decapitavit eum.*

Habet ergo S. Ioannes laureas multas, primo, doctoris; secundo, virginis; tertio, martyris; quarto, Prophetæ, quinto, eremitæ; sexto, Apostoli; septimo, præcursoris, iudicis et baptistæ Christi. Vere S. August. serm. 36. de Sanctis: *Ioannes,* ait, *propter iustitiam perdidit vitam, sed lucratus est gloriam, quia plena et perfecta libertate maluit iniusta sustinere, quam iusta non dicere.* Septem laureæ Baptistæ.

D Quæres, quo tempore occisus sit S. Ioannes? Primo, Abulens. ait id definiri non posse. Ita ipse in cap. 14. Matth. 4. Quando occisus Ioannes? Resp.

Secundo, Beda et ex eo Baron. anno Christi 33. num. 8. Maldon. Barradius (ac favere videtur S. August. lib. 2. de consensu Evangel. cap 45.) censent Ioannem occisum circa Pascha currente anno 33. ætatis Christi. Probant ex eo, quod Matthæus cap. 14. 13. ait, Christum audita morte Ioannis secessisse in desertum, ubi pavit quinque millia hominum. Id autem contigit circa Pascha, Ioan. 6. 4. I. II.

Tertio, valde probabiliter noster Salianus in Annal. tom. 6. in fine ad annum Christi 32. num. 20. censet Ioannem occisum in fine anni 32. ætatis Christi, puta in Decembri. Probat, quia Nicephor. lib. 1. cap. 19. in fine ait, Ioannem occisum cum ageret annum ætatis 32. cum dimidio, id est, cum Christus expleret annum ætatis 32. Natus est enim Ioannes 24. Iunii, et dimidio anno sive sex mensibus senior fuit Christo: hic enim natus est 25. Decem- III.

bris eiusdem anni. Secundo, quia licet secessio Christi in desertum de qua Matth. cap. 14. contigerit circa Pascha, tamen mors Ioannis diutius præcessit hunc secessum: secessit enim Christus non tam ob mortem Ioannis, quam quod iam increbresceret fama miraculorum suorum, ut multi putarent Ioannem in eo resurrexisse, ut diserte dicit Theoph. et Ians. hoc autem factum est longiuscule post mortem Ioannis, ita ut Decembri videatur occisus Ioannes, secessio vero Christi facta sit in Martio sub Pascha sequens: tempus enim intermedium deposcunt sibi miracula, quæ Christus post mortem Ioannis patravit, item fama eorumdem ubique sparsa, ita ut ex ea Herodes suspicatus sit Ioannem in Iesu revixisse, quod ubi audivit Iesus metuens ne Herodes se quoque interficeret, secessit in desertum.

Denique nonnulli congrue opinantur Ioannem occisum 29. Augusti: hoc enim die Ecclesia celebrat festum Decollationis Baptistæ: quamquam illo die celebrari potius ab Ecclesia memoriam inventionis capitis S. Ioannis Baptistæ, ex Beda censeat Baron. in Martyrolog.

Vers. 28. Matt. 14. v. 10.11. Et attulit caput eius in disco, et dedit illud puellæ, et puella dedit matri suæ.) Indignitatem huius homicidii, imo sacrilegii multis ostendunt S. Chrysost. in Matth. hom. 49. S. August. serm. 36. de Sanctis et serm. 116. in novis, S. Ambros. lib. 3. de Virg. sub initium, ubi inter alia ait: *Præmium saltatricis mors est Prophetæ*, etc. *Hoc crudelitati ferculum debebatur, quo insatiata epulis feritas vesceretur.* Et mox: *Cerne oculos in ipsa morte sceleris tui testes, aversantes conspectum deliciarum. Clauduntur lumina non tam mortis necessitate, quam horrore luxuriæ. Os aureum illud exsangue, cuius sententiam ferre non poteras, conticescit, et adhuc timetur.*

Herodias linguam Ioannis perforavit. Insultasse Herodiadem præciso capiti, atque acu discriminali sanctissimam illam linguam perforasse, S. Hieronymus in Rufinum agens tradit, sic dicens: *Ne magnopere glorieris, si feceris quod faciunt scorpiones, atque cantharides fecerunt: hæc et Fulvia in Ciceronem, et Herodias in Ioannem, quia veritatem non poterant audire, linguam veriloquam discriminali acu confoderunt.* Hæc S. Hieron. in fine Apologiæ contra Ruffin.

Ultio Dei in Baptisticidas. Quocirca iusta Dei ultio in omnes desæviit. Nam Herodes victus fuit ab Areta, deinde in exilium cum Herodiade pulsus Lugdunum, tetrarchia et bonis omnibus spoliatus est a Caio Caligula Imper. idque agente et accusante eum Agrippa fratre Herodiadis, uti narrat Ioseph lib. 18. cap. 10. Porro filiæ saltatrici caput per glaciem amputatum, in ipsa glacie saltitavit. Audi Nicephorum lib. 1. cap. 20. *Eundum ei quodam brumali tempore erat, et fluvius traiiciendus, qui cum glacie constrictus coagmentatusque esset, pedes eum transibat: glacie autem rupta, idque non sine Dei numine, demergitur illa statim capite tenus, et inferioribus corporis partibus lasciviens, molliusque se movens saltat, non in terra, sed in undis: caput vero scelestum frigore et glacie concretum, deinde etiam convulneratum, et a reliquo corpore non ferro, sed glaciei crustis resectum, in glacie ipsa saltationem lethalem exhibet, spectaculoque eius omnibus præbito, in memoriam ea quæ fecerat spectantibus revocat.* Audi et Lucium Dextrum in Chron. anno Christi 34. *Herodes Antipas cum Herodiade pellice incesta, tota Iudæa pulsus primum ad Gallias, deinde Ilerdæ in Hispania exulat, ibique infeliciter moritur. Herodias vero saltans super Sicorim flumen Ilerdæ concretum, submersa miserabiliter periit.*

Posuerunt illud in monumento.) S. Hieron. loco iam Vers 29. citato tradit, corpus S. Ioannis sepultum in Sebaste, quæ Matt. 14. prius Samaria fuit dicta, ubi pariter Elisæus et Abdias 12. Prophetæ sepulti sunt. Porro tanta miracula faciebat S. Ioannes in Sebaste, ut Iulianus Apostata iusserit eius corpus comburi; sed reliquias eius clam suffurati sunt Christiani. De revelatione capitis S. Ioannis vide hist. Ecclesiasticam lib. 11. cap. 28. Baron. et alios. Est et inter opera S. Cypr. tract. de revel. capitis S. Ioann. Denique Sozomenus lib. 7. cap 24. narrat Theodosium Imper. proficiscentem in bellum contra Eugenium tyrannum, adiisse templum Sancti Ioannis, eique pro victoria supplicasse: quare dæmonem e templo exiisse vociferantem: *Tu me vinces, tu meum exercitum prosternes,* itaque factum est.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus Pharisæorum criminationes, quod Apostoli illotis manibus manducarent, in ipsos, eorumque scelera retorquet. Secundo, v. 25. Syrophœnissæ filiam a dæmone liberat. Tertio, v. 32. surdo et muto auditum et loquelam restituit.

1. Et conveniunt ad eum Pharisæi, et quidam de Scribis, venientes ab Ierosolymis. 2. Et cum vidissent quosdam ex discipulis eius communibus manibus, id est, non lotis, manducare panes, vituperaverunt. 3. Pharisæi enim, et omnes Iudæi, nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum: 4. Et a foro nisi baptizentur, non comedunt: et alia multa sunt, quæ tradita sunt illis servare, baptismata calicum, et urceorum, et æramentorum, et lectorum: 5. Et interrogabant eum Pharisæi et Scribæ: Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? 6. At ille respondens, dixit eis: Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me; 7. In vanum autem me colunt, docentes doctrinas et præcepta hominum. 8. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditionem hominum, baptismata urceorum et calicum: et alia similia his facitis multa. 9. Et dicebat illis: Bene irritum facitis præceptum Dei, ut traditionem vestram servetis. 10. Moses enim dixit: Honora patrem tuum, et matrem tuam. Et: Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. 11. Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri aut matri, Corban (quod est donum) quodcumque ex me, tibi profuerit: 12. Et ultra non dimittitis eum quidquam facere patri suo, aut matri, 13. Rescindentes verbum Dei per traditionem vestram, quam tradidistis: et similia huiusmodi multa facitis. 14. Et advocans iterum turbam, dicebat illis: Audite me omnes, et intelligite. 15. Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum coinquinare, sed quæ de homine procedunt, illa sunt quæ communicant hominem. 16. Si quis habet aures audiendi, audiat. 17. Et cum introisset in domum a turba, interrogabant eum discipuli eius parabolam. 18. Et ait illis: Sic et vos imprudentes estis? Non intelligitis quia omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare: 19. Quia non intrat in cor eius, sed in ventrem vadit, et in secessum exit, purgans omnes escas? 20. Dicebat autem, quoniam quæ de homine exeunt, illa communicant hominem. 21. Ab intus enim de corde hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, 22. Furta, avaritiæ, nequitiæ, dolus, impudicitiæ, oculus malus, blasphemia, superbia, stultitia. 23. Omnia hæc mala ab intus proce-

dunt, et communicant hominem. 24. Et inde surgens abiit in fines Tyri et Sidonis: et ingressus domum, neminem voluit scire, et non potuit latere. 25. Mulier enim statim ut audivit de eo, cuius filia habebat spiritum immundum, intravit, et procidit ad pedes eius. 26. Erat enim mulier gentilis, Syrophœnissa genere. Et rogabat eum ut dæmonium eiiceret de filia eius. 27. Qui dixit illi: Sine prius saturari filios: non est enim bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. 28. At illa respondit, et dixit illi: Utique Domine, nam et catelli comedunt sub mensa de micis puerorum. 29. Et ait illi: Propter hunc sermonem vade, exiit dæmonium a filia tua. 30. Et cum abiisset domum suam, invenit puellam iacentem supra lectum, et dæmonium exiisse. 31. Et iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos 32. Et adducunt ei surdum et mutum, et deprecabantur eum, ut imponat illi manum. 33. Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas eius: et expuens, tetigit linguam eius, 34. Et suspiciens in cælum, ingemuit, et ait illi: Ephphetha, quod est adaperire. 35. Et statim apertæ sunt aures eius, et solutum est vinculum linguæ eius, et loquebatur recte. 36. Et præcepit illis ne cui dicerent. Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant: 37. Et eo amplius admirabantur, dicentes: Bene omnia fecit: et surdos fecit audire, et mutos loqui.

Vers. 2 COMMUNIBUS MANIBUS, ID EST, NON LOTIS, MANDUCARE.) Manus communes vocantur non lotæ, id est, immundæ, quia scilicet res immundæ, profanæ et pollutæ erant communes Iudæis et Gentibus, mundis et immundis.

Nota, Apostolos non fuisse tam rusticos, ut pransuri vel cœnaturi manus non lavarent, cum et agricolæ et opifices ante cibum eas lavent; sed abstinuisse a lotione religiosa, vel potius superstitiosa Pharisæorum, quam ipsi ex maiorum suorum ritu et traditione acceptam scrupulose servabant. Ritus autem eorum, inquit Theophyl. erat hic, ut ad cubitum usque lavarentur.

Vers. 3. CREBRO.) Syrus *betilaith*, id est, diligenter vel curiose; Græce πυγμῇ, id est, *certatim;* Hebr. כף אל כף *caph el caph*, id est, manum ad manum, scilicet sæpe confricando, uti faciunt qui manus fœdatas depurare volunt. Pharisæi enim cum vel minimum quid impuri attigissent, aut se attigisse scrupulose metuerent, illico lavabant manus, idque toties quoties hic eis metus vel scrupulus occurrebat.

Vers. 4 ET A FORO.) Scilicet venientes, et domum redeuntes lavant manus, quia scilicet in foro est omne genus, uti rerum, sic et hominum mundorum et immundorum, quorum attactu se pollutos verebantur, ideoque immunditiem hac lotione non manuum, sed totius corporis abstergere sese debere putabant; unde sequitur:

NISI BAPTIZENTUR.) Hoc est, nisi totum corpus aquis immergant et abluant, uti etiamnum sæpe faciunt Iudæi. Plus enim est baptizari quam manus abluere: quia ergo in foro Gentiles attingere et alloqui, quædam etiam immunda attrectare cogebantur, hinc redeuntes domum totos se abluebant, ait Vatabl.

CALICUM.) Græce ποτηρίων, id est, *poculorum.*

URCEORUM.) Græce ξεστῶν, id est, sextariorum: ξέστης enim est sextarius, vel cyathus; Syrus, ænophororum, id est, vasorum quibus vina afferuntur vel affunduntur. Vatablus intelligit vasa lignea quæ ξεστὰ dicuntur, eo quod torno poliantur, aut sculpturis ornata sint: ξέω, enim est frico, polio, rado, sculpo: unde ξεστὸς, est politus, rasilis, excultus. Urceus proprie est vas, quo aqua in urnam vel ahenum infunditur, ait Paulus Iureconsultus: inde ad vasa quælibet similia transfertur.

ÆRAMENTORUM.) Vasorum æreorum, quibus cibi vel coquebantur, vel in mensam inferebantur.

ET LECTORUM.) Quibus ad mensam accumbebant; Vatabl. vertit *spondarum*. Cætera exposui Matth. 15. et seq.

Vers. 15 Matt. 15. 11. COMMUNICANT.) Id est, *coinquinant,* ut legunt alii codices. Idem est v. 18. et 20.

Vers. 19. Matt. 15. 17. QUIA NON INTRAT IN COR EIUS, id est, in animam eius, ac proinde eam coinquinare nequit; *sed in ventrem,* scilicet stomachum *vadit*, ubi facta secretione purioris cibi ad iecur et cor pergit: reliquum vero quod impurum et fœculentum est, IN SECESSUM EXIT, PURGANS exitu suo, id est, puras relinquens OMNES ESCAS.) Quia scilicet ipsum est cibi fæx et purgamentum: quare eo ipso quo exit, alimentum reliquum depurat et expurgat.

Vers. 26 GENTILIS.) Græce ἑλληνὶς, id est, *Græca*, ut vertit Arabicus: Græcis enim dominantibus, omnes Gentiles vocabantur Græci; hinc illud Rom. 1. *Iudæo primum et Græco*, id est, Gentili.

A SYROPHOENISSA.) Græce, *Syra Phœnicissa;* Syrus, *Ex Punicia Syriæ*, id est, ex illa Phœniciæ parte, quæ ad Syriam spectat. Matthæus Chananæam vocat.

ET MUTUM.) Græce μογιλάλον, id est, ægre loquentem, Vers. 32.
impeditæ linguæ, balbutientem: nam sanatus a Christo *loquebatur recte,* id est, expedite, ut dicitur v. 35. Non ergo erat omnino mutus, uti sunt ii qui a nativitate sunt surdi, qui Græce ἄλαλοι, dicuntur. Sic enim duo fuissent hic Christi miracula, scilicet solutionis linguæ, et inditæ scientiæ vocum. Contrarium tamen quoque est probabile.

ET EXPUENS TETIGIT LINGUAM EIUS.) Congrue fecit id Vers. 33.
Christus, quasi saliva sua salvifica, os siccitate mutum et ligatum humectaturus, et soluturus: saliva enim est in lingua, et illi se assimilat, ait Galenus Aphor. 39.

Expuit autem non in os muti, sed in suum ipsius digitum, ac digito salivam ori muti admovit, ut colligitur ex Græco; hoc enim honestas et decor exigebant. Porro Christus aperiendo aures et linguam corporis, aperuit pariter aures et linguam mentis, ut inspirationes ipsius audiret, B ac crederet ipsum esse Messiam, ab eoque peccatorum suorum veniam posceret et impetraret. Quos enim Christus corpore, hos et mente sanavit.

Tropolog. idem cuique poscendum, ac dicendum cum Psalte: *Domine labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam,* Psal. 50. 17. Idem de auribus, ut possimus cum Isaia cap. 50. 4. iubilare: *Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lassus est, verbo: erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam, quasi magistrum. Dominus Deus aperuit mihi aurem:* hoc autem fit cum ipse digito suo, id est, Spiritu sancto (hic enim est digitus Dei, Exod. 8. 19.) et saliva cælestis sapientiæ, quæ est ipsemet ex ore Altissimi prodiens, linguam mentis tangit.

ET SUSPICIENS IN CÆLUM (quia inde verba mutis, audi- Vers. 34.
tus surdis, medela cunctis infirmis, ait Beda) INGEMUIT.) Tum condolens miseriæ muti et surdi, tum cum gemitu orans, et impetrans illi sanitatem a Deo. *Expendebat enim*, ait Victor, *in quantam calamitatem et miseriam, omnis bonæ honestæque actionis hostis diabolus, primorumque parentum incuria et lapsus ipsum deiecisset.*

C EPHPHETHA, QUOD EST (quod significat) ADAPERIRE.) Id est, aperiantur tibi aures et os; ubi *utraque,* ait Beda, *unius eiusdemque mediatoris Dei et hominum natura manifeste destinata est. Suspiciens enim in cælum quasi homo, Deum precaturus ingemuit, sed mox uno sermone, quasi divina potens maiestate curavit.* Omnes enim habemus oculos, sed cæci clausos et obstructos, qui Syriaca phrasi eleganter dicuntur aperiri, cum tegmina illa recluduntur, ait Angelus Caninius in nom. Hebr. cap. 10. Porro Hebr. פתח *patach*, est aperire: unde in imperativo passivo niphal הפתח *hippatcach*, et crasi *hippatach*, pro quo Syri dicunt Ephpheta, idem est, quod aperire, hoc est aperitor, vel esto apertus.

ET PRÆCEPIT ILLIS NE CUI DICERENT.) Præceptum Vers. 36.
hoc fuit, non proprie dictum, quod ad culpam obligaret; sed urbanitas dumtaxat, et modestiæ indicium, ut scilicet significaret se nolle sua miracula ostentare, et ex iis aucupari vanam hominum gloriam. Quare non peccabant, qui eo non obstante illa divulgabant. Unde sequitur: *Quan-*

to autem præcipiebat eis, tanto magis plus prædicabant. Docemur hoc loco, ait Theophyl. *quod quando benefacturi sumus, ne plausus vel celebritates ex beneficiis quæramus: cum autem beneficia acceperimus, ut benefactores, licet ipsi recusent, laudemus et prædicemus.* Ut enim illud est hominis benefici, ita hoc grati, ait Franc. Lucas. Et S. August. de Consens. Evang. Voluit Dominus, ait, prohibendo docere, quanto ferventius eum prædicare debeant, quibus iubet ut prædicent, quando illi qui prohibebantur tacere non poterant.

Vers. 37. Bene omnia fecit.) Græce καλῶς, id est, belle, decore, concinne, congrue, irreprehensibiliter, q. d. Nil fecit Christus, quod Pharisæi, vel similes momi iure culpare queant. Rursum *bene* Hebr. היטב *heteb*, id est, benefice, quia surdo auditum, muto loquelam reddidit. Tota enim vita Christi fuit assidua beneficentia, Actor. 10. 38.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus septem panibus pascit quatuor hominum millia. Secundo, v. 15. docet cavendum a fermento Pharisæorum. Tertio, v. 22. curat cæcum, qui homines vidit sicut arbores ambulantes. Quarto, v. 31. prædicit suam passionem et mortem, Petrumque illi renitentem quasi Satanam reiicit. Denique v. 34. iubet cuique tollere suam crucem, et animam suam salvare.

1. In diebus illis iterum cum turba multa esset, nec haberent quod manducarent, convocatis discipulis, ait illis: 2. Misereor super turbam: quia ecce iam triduo sustinent me, nec habent quod manducent: 3. Et si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficient in via: quidam enim ex eis de longe venerunt. 4. Et responderunt ei discipuli sui: Unde illos quis poterit hic saturare panibus in solitudine? 5. Et interrogavit eos: Quot panes habetis? Qui dixerunt: Septem. 6. Et præcepit turbæ discumbere super terram. Et accipiens septem panes, gratias agens fregit, et dabat discipulis suis ut apponerent: et apposuerunt turbæ. 7. Et habebant pisciculos paucos: et ipsos benedixit, et iussit apponi. 8. Et manducaverunt, et saturati sunt, et sustulerunt quod superaverat de fragmentis, septem sportas. 9. Erant autem qui manducaverant, quasi quatuor millia: et dimisit eos. 10. Et statim ascendens navim cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha. 11. Et exierunt Pharisæi, et cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo signum de cælo, tentantes eum. 12. Et ingemiscens spiritu, ait: Quid generatio ista signum quærit? Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum. 13. Et dimittens eos, ascendit iterum navim, et abiit trans fretum. 14. Et obliti sunt panes sumere: et nisi unum panem non habebant secum in navi. 15. Et præcipiebat eis, dicens: Videte, et cavete a fermento Pharisæorum et fermento Herodis. 16. Et cogitabant ad alterutrum, dicentes: Quia panes non habemus. 17. Quo cognito, ait illis Iesus: Quid cogitatis, quia panes non habetis? nondum cognoscitis nec intelligitis? adhuc cæcatum habetis cor vestrum? 18. Oculos habentes non videtis? et aures habentes non auditis? Nec recordamini, 19. Quando quinque panes fregi in quinque millia: quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei: Duodecim. 20. Quando et septem panes in quatuor millia: quot sportas fragmentorum tulistis? Et dicunt ei: Septem. 21. Et dicebat eis: Quomodo nondum intelligitis? 22. Et veniunt Bethsaidam, et adducunt ei cæcum, et rogabant eum ut illum tangeret. 23. Et apprehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum: et expuens in oculos eius impositis manibus suis, interrogavit eum si quid videret. 24. Et aspiciens, ait: Video homines velut arbores ambulantes. 25. Deinde iterum imposuit manus super oculos eius; et cœpit videre; et restitutus est ita ut clare videret omnia. 26. Et misit illum in domum suam, dicens: Vade in domum tuam: et si in vicum introieris, nemini dixeris. 27. Et egressus est Iesus, et discipuli eius, in castella Cæsareæ Philippi: et in via interrogabat discipulos suos, dicens eis: Quem me dicunt esse homines? 28. Qui responderunt illi, dicentes: Ioannem Baptistam, alii Eliam, alii vero quasi unum de prophetis. 29. Tunc dicit illis: Vos vero quem me esse dicitis? Respondens Petrus, ait ei: Tu es Christus. 30. Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo. 31. Et cœpit docere eos quoniam oportet Filium hominis pati multa, et reprobari a senioribus, et a summis sacerdotibus, et Scribis, et occidi: et post tres dies resurgere. 32. Et palam verbum loquebatur. Et apprehendens eum Petrus, cœpit increpare eum. 33. Qui conversus, et videns discipulos suos, comminatus est Petro, dicens: Vade retro me Satana, quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. 34. Et convocata turba cum discipulis suis, dixit eis: Si quis vult me sequi, deneget semetipsum: et tollat crucem suam, et sequatur me. 35. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me et evangelium, salvam faciet eam. 36. Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum, et detrimentum animæ suæ faciat? 37. Aut quid dabit homo commutationis pro anima sua? 38. Qui enim me confusus fuerit, et verba mea, in generatione ista adultera et peccatrice: et Filius hominis confundetur eum, cum venerit in gloria Patris sui cum Angelis sanctis. 39. Et dicebat illis: Amen dico vobis, quia sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute.

Vers. 10. Matt. 15. 39. Dalmanutha.) Matth. c. 15. 39. habet *Magedan*, quia scilicet hæc duo loco sibi erant vicina, ut ibi dixi.

Vers. 15. Matt. 16. 5. Cavete a fermento Pharisæorum, et fermento Herodis.) Fermentum est doctrina, qua Pharisæi docebant filios dicere parentibus *corban*, aliaque legi Dei contraria. Fermentum Herodis, est doctrina Sadducæorum; cum his enim proxime fuerat Christo lis et disputatio, ut patet ex Matth. c. 16. v. 1. et 12. Herodes enim uti et multi primores tunc erant Sadducæi, teste Iosepho 18. Antiq. cap. 2. qui negabant animæ immortalitatem, vivebantque quasi athei, uti Herodes vivebat in adulterio, Ioannem occidit, aliaque scelera commisit vivens sine numinis metu. Licet enim ipse c. 6. 16. opinatus sit Ioannem resurrexisse in Christo, tamen ista opinio non tam ipsius fuit quam vulgi, nec tam a fide quam a pavore eius expressa fuit et extorta. Denique Ioanni, utpote viro sanctissimo resurrectionem concessit, sibi vero et sibi similibus eamdem negavit, ut libere carnis voluptatibus indulgeret. Alii ex Origene et S. Hieron. per fermentum accipiunt sectam Herodianorum, qui adulantes Herodi, aiebant eum esse Messiam. Verum hæc secta fuit Herodis Ascalonitæ, non Antipæ, de quo hic, uti dixi Matth. 22. 16.

Vers. 22. ADDUCUNT EI CÆCUM, ET ROGABANT EUM UT ILLUM TANGERET.) *Scientes,* ait Beda, *quia tactus Domini sicut leprosum mundare, ita etiam cæcos illuminare valeret.*

Vers. 23. ET APPREHENSA MANU CÆCI EDUXIT EUM EXTRA VICUM.) Extra Bethsaidam, ut patet v. 22. extra quam eum eduxit eadem de causa qua c. 7. 33. mutum surdumque curaturus eum a turba semovit; scilicet Primo, orationis causa, ut scilicet solus animum colligens totum se Deo uniret, et intentius attentiusque oraret. Secundo, ut fugeret vanam gloriam et plausum hominum, eumque nos vitare doceret. Tertio, quia cives Bethsaidæ indigni erant hoc Christi miraculo; visis enim tot eius signis in eum credere noluerant: ita Theophylactus et Euthymius. Vide Matth. cap. 11. v. 21.

Mystice, Scholiastes apud S. Hieron. educit Christus peccatorem extra vicum, id est inquit, extra societatem malorum. Corrumpunt enim bonos mores colloquia prava.

ET EXPUENS IN OCULOS EIUS.) Saliva matutina oculos lippientes purgat, at cæcos non illuminat. Christi ergo saliva medicina fuit cæco non naturalis, sed supernaturalis, B quia erat instrumentum Deitatis Christi.

S. Hilarion cæcæ visum restituit. Hoc Christi cæcum illuminandi miraculum imitatus est S. Hilarion, teste S. Hieron. in eius vita, quem audi: *Cæca mulier adducta est ad B. Hilarionem, quæ omnem se substantiam expendisse ait in medicos. Cui respondit: Si quæ in medicis perdidisti, dedisses pauperibus, curasset te verus medicus Iesus. Clamante autem illa, et misericordiam deprecante, expuit in oculos eius; statimque Salvatoris exemplum virtus eadem prosecuta est.*

Tropologice, saliva est gratia Spiritus sancti, ait Beda; hæc homines illuminat, ut videant voluntatem Domini per flatum Spiritus sancti, ait Scholiastes apud S. Hier.

ET IMPOSITIS MANIBUS SUIS.) Id est cum imposuisset manus suas super oculos cæci, ac deinde illas ab oculis removisset. Nam improbabile est quod ait Scoliastes apud S. Chrysost. hunc cæcum per manus Christi oculis suis superpositas, vidisse homines v. 24. hoc enim novum et impertiuens fuisset miraculum.

Tropologice, Scholiastes apud Chrysost. Christus, ait, expuit et manus imponit, volens ostendere divinum verbum operationi adiunctum mirabiliter perficere.

Vers. 24. ET ASPICIENS, AIT: VIDEO HOMINES VELUT ARBORES AMBULANTES.) q. d. Video aliquid obscure et confuse, non clare et distincte: video enim homines ambulantes, ita ut non possim distinguere an homines sint an arbores: uti nobis solet fieri eminus homines cernentibus, dum non facile distinguere possumus, an homines sint an arbores, (ait Beda) nisi ex motu, eo quod homines ambulent, arbores non: τὸ *ambulantes* enim ad homines referendum est, non ad arbores, ut patet ex Græco. Posset tamen in Latino textu ad arbores quoque referri, hoc sensu, q. d. Video homines quasi arbores bifidas, et quasi bipedes, ideoque ambulantes. Videbat ergo hic cæcus adhuc cæcutiens homines quasi per caliginem et nebulam, in qua species densatæ repræsentabant homines maiores, quam in se erant, scilicet crassos et altos instar arborum, uti per conspicilla litteræ maiores apparent, quam revera sint.

Analogia hominis, et arboris novem. Porro homo similis est arbori, primo, proceritate et altitudine; secundo, rectitudine; tertio, rotunditate; quarto, cortice et coma; quod enim in arbore est cortex et folia, hoc in homine est pellis et pili crinesque; quinto, ramis; homo enim expansis brachiis est quasi arbor expansis ramis; sexto, vita et venis; sicut enim homo vivit aliturque cibo, chilo et sanguine per venas in totum corpus distributis; sic arbor vivit aliturque succo per fibras in omnes partes dispertito; septimo, arbor a parva frutice sensim crescit in altum, sic et homo *crescit occulto velut arbor ævo;* adeoque sicut homini sua est pueritia, adolescentia, virilis ætas, senium et mors; sic est et arbori; octavo, arbor bona producit bonos fructus, mala malos: sic homo bonus bona opera profert, malus mala: quare sicut ex fructibus cognoscitur arbor, sic ex operibus homo, uti docet Christus Matth. 7. 17. Denique ar-

A boribus, sicut animalibus sua est cutis, sanguis, caro, nervi, venæ, ossa, medullæ ait Plinius l. 16. c. 38. Unde et ex arboribus nasci animalia, ac præsertim anates in insulis Scotiæ vicinis, experientia constat.

Porro arbores videntur ambulare in iusulis et sylvis, quæ in flumine vel mari moventur et fluitant, quales videre est Audomaropoli in Belgio. Idem fit cum ventis agitantur. Iam aquilone gaudent arbores, illoque firmantur et optime germinant, austro vero blandiente fatiscunt, ait Plinius lib. 17. cap. 2. sic homines per adversa in virtute roborantur et proficiunt, per prospera solvuntur et deficiunt.

Addit Plinius lib. 13. c. 4. arboribus præsertim palmis sexum inesse sicut hominibus, ut aliæ sint mares, aliæ fœminæ: *Mas,* ait, *in palmite floret, fœmina citra florem germinat tantum spinæ modo.* Idem l. 17. c. 24. asserit arbores sicut homines laborare fame, cruditate, peste, cæterisque morbis ægrotare. Idem lib. 17. c. 25. docet arbores subinde instar hominum esse locutas; sed hoc vel fictitium est, vel per Angelos aut dæmones factum. Idem lib. 23. c. 1. docet primum homini cibum, eumque paratum et illaboratum fuisse ex arboribus, et sic inductos homines cælum spectare; quare arborem sic inducit loquentem: *Plurimum homini voluptatis ex me est: ego succum vini, liquorem olei gigno, ego palmas et poma totque varietates; neque ut tellus per labores aranda tauris,* etc. *at ex me parata omnia, et sese porrigentia ultro, et si pigeat attingere, etiam cadentia.* Merito ergo cæcus hic videre incipiens, dixit: *Video homines sicut arbores ambulantes.* In arboribus quibusdam mares et fœminæ.

Simili modo S. Gregorius Thaumaturgus fugiens persecutionem Decii, secessit cum Diacono in collem, cumque proditor quidam id persecutoribus renuntiasset, illique totum collem perscrutarentur, ut Gregorium comprehenderent, ipse magna in Deum fide, immotis oculis et passis manibus in oratione constitit: quare Deus persecutores aorasia, sive cæcitate percussit. Redeuntes enim C dixerunt, se in colle nil nisi duas arbores paululum inter se distantes vidisse: quibus digressis proditor in collem conscendens, non duas arbores, sed duos homines, puta Gregorium cum Diacono conspexit. Unde vi divina id factum agnoscens, ut illi persequentibus arbores esse viderentur, procumbit ei ad pedes, et ex proditore fit fidei confessor: ita S. Gregor. Nyssenus in eius vita. S. Greg. visus ut arbor.

Denique tritum est illud Philosophi: *Quid est homo? est arbor inversa,* quia pedes quasi ramos deorsum, caput vero et cerebrum quasi radicem sursum mittit, eo quod homo ex cælo cælestem vitam ducere, ac cælestes virtutum fructus proferre debeat. Homo ut arbor inversa.

Mystice, Scholiastes apud S. Hieron. Cæcus, ait, id est peccator pœnitens, videt homines sicut arbores ambulantes, quia omnes existimat superiores sibi, indignum se indicans ut David, vocari hominem, æstimans se canem mortuum et pulicem unum, 2. Reg. 16. Hinc talis per humilitatem suam meretur illuminari et exaltari.

D DEINDE ITERUM IMPOSUIT MANUS SUPER OCULOS EIUS, ET CŒPIT VIDERE: ET RESTITUTUS EST ITA UT CLARE VIDERET OMNIA.) Voluit Christus non subito, sed sensim hunc cæcum perfecte illuminare: primo, ut omnis generis miracula ederet: secundo, ut pluris miraculum hoc fieret: tertio, et maxime, ut imperfectæ cæci eumque offerentium fidei, sensim cum miraculo crescenti sese attemperaret, eiusque perficiendi fidem, spem et desiderium in eis magis accenderet. *Primo, cæcum hunc imperfecte curavit,* inquit Euthymius, *utpote imperfecte credentem, ut qui parum adhuc respiciebat, per modicum aspectum crederet perfectius, ac sanaretur perfectius: sapiens enim erat medicus.* Et mox: *Augmentum fidei augmentum promeruit sanitatis.* Et Victor: *Ipsum visionis incrementum,* inquit, *et accessio, fidei incrementum et accessionem confirmat.* Vers. 25.

Tropologice, voluit Christus nos docere, sensim infidelem et peccatorem a Deo illuminari, ac proinde eum sensim in Dei cognitione et cultu proficere debere. *Ut ma-*

gnitudinem, ait Beda, *humanæ cæcitatis ostenderet, quæ quasi pedetentim, et per quosdam profectuum gradus ad lucem divinæ visionis* (cognitionis) *solet pervenire*. Nam ut ait Scholiastes apud Chrysost. *Scientiæ profectus sunt, nec potest aliquis una hora perfectam sapere sapientiam: non nisi multo tempore ad perfectam scientiam potest quis pervenire*. Experimur hoc in pueris et scholasticis, qui pedetentim erudiendi et edocendi sunt; alioqui si magister moræ et laboris impatiens omnia eis simul tradere velit, mentem et memoriam eorum obruet, ut nihil capiant; sicut vinum cum in vas angusti oris infunditur, si totum simul infundatur, nil fere infunditur, sed totum quasi effunditur. Notum est illud Italorum: *Piano piano si va lontano*. Et illud Philosophi: *Successive fit motus*.

Symbolice, Scholiastes apud S. Hieronym: *Manus*, ait, *Christus imposuit super oculos eius, ut videret clare omnia, id est per opera visibilia invisibilia intelligeret, et quæ oculus non vidit; et clare animæ suæ statum post rubiginem peccati mundi cordis oculo contueretur: Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*.

Vers 26. Et si in vicum.) Id est, in Bethsaidam civitatem, quæ parva erat instar vici vel pagi, ex qua v. 23. eum eduxe-
A rat, nisi malis per vicum accipere suburbium, vel vicum Bethsaidæ annexum, vel adiacentem.

Deneget.) Id est, *abneget semetipsum*, ut vertit Inter- Vers. 34.
pres Matth. 16. 24. M. 16. 24.

Qui enim me confusus fuerit.) Græce επαισχυνθη, id Lu. 9. 23. Vers. 38.
est, *erubuerit*, scilicet me meamque doctrinam, vitam et Matt. 16.
professionem paupertatis, humilitatis et crucis. 27.

In generatione ista adultera.) Iudæorum pravo- Luc. 9. 26.
rum, qui sunt fideles et filii Dei, at non genuini, sed spurii et adulterini, qui a fide patrum et Patriarcharum suorum degenerant, dum me Messiam eis promissum recipere nolunt: ideoque non tam Dei quam diaboli sunt filii. Hebr. vocantur בני נכר *bene nechar*, id est, filii alieni, scilicet patris, hoc est ab alieno et adultero geniti, ideoque a vero patre, scilicet a Deo degeneres, illique moribus dissimiles. Vide dicta Matth. 10. 33.

Regnum Dei.) Id est, gloriam regni Dei, in mea trans- Vers. 39.
figuratione mox futura.

Veniens, id est, apparens, seseque ostendens Petro, Iacobo et Ioanni in virtute.) Id est cum magna potentia, efficacia, claritate, splendore et maiestate.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus transfiguratur coram Elia et Mose, unde Eliam rediturum prædicit, ut adventum suum ad iudicium præcurrat. Secundo, v. 16. energumenum surdum et mutum sanat. Tertio, v. 32. contentionem discipulorum de primatu studio humilitatis, ut fiamus sicut pueri, curat. Quarto, v. 37. vetat prohiberi eum, qui in nomine suo eiiciebat dæmonia, licet eius non foret assecla. Quinto, v 41. docet quod grande malum sit scandalum, quod v. 48. igne mortificationis et sale discretionis tollendum docet.

1. Et post dies sex assumit Iesus Petrum, et Iacobum, et Ioannem: et ducit illos in montem excelsum seorsum solos, et transfiguratus est coram ipsis. 2. Et vestimenta eius facta sunt splendentia, et candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere. 3. Et apparuit illis Elias cum Mose: et erant loquentes cum Iesu. 4. Et respondens Petrus, ait Iesu: Rabbi, bonum est nos hic esse: et faciamus tria tabernacula, tibi unum, et Mosi unum, et Eliæ unum. 5. Non enim sciebat quid diceret: erant enim timore exterriti. 6. Et facta est nubes obumbrans eos: et venit vox de nube, dicens: Hic est Filius meus carissimus: audite illum. 7. Et statim circumspicientes, neminem amplius viderunt, nisi Iesum tantum secum. 8. Et descendentibus illis de monte, præcepit illis ne cuiquam quæ vidissent narrarent, nisi cum Filius hominis a mortuis resurrexerit. 9. Et verbum continuerunt apud se, conquirentes quid esset, Cum a mortuis resurrexerit. 10. Et interrogabant eum, dicentes: Quid ergo dicunt Pharisæi et Scribæ, quia Eliam oportet venire primum? 11. Qui respondens, ait illis: Elias cum venerit primo, restituet omnia: et quomodo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur et contemnatur. 12. Sed dico vobis quia et Elias venit (et fecerunt illi quæcumque voluerunt) sicut scriptum est de eo. 13. Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, et Scribas conquirentes cum illis. 14. Et confestim omnis populus videns Iesum, stupefactus est, et expaverunt, et accurrentes salutabant eum. 15. Et interrogavit eos: Quid inter vos conquiritis? 16. Et respondens unus de turba, dixit: Magister, attuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum: 17. Qui ubicumque eum apprehenderit, allidit illum, et spumat, et stridet dentibus, et arescit: et dixi discipulis tuis ut eiicerent illum, et non potuerunt. 18. Qui respondens eis, dixit: O generatio incredula, quamdiu apud vos ero? quamdiu vos patiar? Afferte illum ad me. 19. Et attulerunt eum. Et cum vidisset eum, statim spiritus conturbavit illum: et elisus in terram, volutabatur spumans. 20. Et interrogavit patrem eius: Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit? At ille ait: Ab infantia: 21. Et frequenter eum in ignem, et in aquas misit, ut eum perderet; sed si quid potes, adiuva nos, misertus nostri. 22. Iesus autem ait illi: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. 23. Et continuo exclamans pater pueri, cum lacrymis aiebat: Credo, Domine: adiuva incredulitatem meam. 24. Et cum videret Iesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi: Surde et mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo: et amplius ne introeas in eum. 25. Et exclamans, et multum discerpens eum, exiit ab eo, et factus est sicut mortuus, ita ut multi dicerent: Quia mortuus est. 26. Iesus autem tenens manum eius, elevavit eum, et surrexit. 27. Et cum introisset in domum, discipuli eius secreto interrogabant eum: Quare nos non potuimus eiicere eum? 28. Et dixit illis: Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione et ieiunio. 29. Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam: nec volebat quemquam scire. 30. Docebat autem discipulos suos, et dicebat illis: Quoniam Filius hominis tradetur in manus hominum, et occident eum, et occisus tertia die resurget. 31. At illi ignorabant verbum, et timebant interrogare eum. 32. Et venerunt Capharnaum. Qui cum domi essent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis? 33. At illi tacebant; siquidem in via inter se disputaverant, quis eorum maior esset. 34. Et residens vocavit duodecim, et ait illis: Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus, et omnium minister. 35. Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum: quem cum complexus esset, ait illis: 36. Quisquis unum ex huiusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit: et quicumque me susceperit, non me

suscipit, sed eum qui misit me. 37. Respondit illi Ioannes, dicens: Magister, vidimus quemdam in nomine tuo eiicientem dæmonia, qui non sequitur nos, et prohibuimus eum. 38. Iesus autem ait: Nolite prohibere eum: nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, et possit cito male loqui de me: 39. Qui enim non est adversum vos, pro vobis est. 40. Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ in nomine meo, quia Christi estis; amen dico vobis, non perdet mercedem suam. 41. Et quisquis scandalizaverit unum ex his pusillis credentibus in me: bonum est ei magis si circumdaretur mola asinaria collo eius, et in mare mitteretur. 42. Et si scandalizaverit te manus tua, abscide illam: bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem: 43. Ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. 44. Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum: bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis: 45. Ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. 46. Quod si oculus tuus scandalizat te, eiice eum: bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis: 47. Ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. 48. Omnis enim igne salietur, et omnis victima sale salietur. 49. Bonum est sal: quod si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis sal, et pacem habete inter vos.

Vers. 11. Matt. 17. 11. **ET CONDEMNATUR.**) Græce ἐξουδενωθῇ, id est, exinanietur, nihili fiat, subaudi, simili modo continget Eliæ, ut cum magnis laboribus fidem collapsam restaurarit, pro tantis meritis et beneficiis ab ingratis et impiis maledicta et maleficia recipiat, ac tandem ab eis occidatur, Apoc. 11. v. 7. et 8.

Vers. 13. **SCRIBAS CONQUIRENTES.**) Græce συζητοῦντας, id est disputantes, altercantes *cum illis*, scilicet discipulis Iesu, an videlicet ipse esset Propheta et Messias, veraque eius dogmata.

Vers. 14. **ET CONFESTIM OMNIS POPULUS VIDENS IESUM, STUPEFACTUS EST, ET EXPAVERUNT.**) Quod scilicet videret Iesum absentem tam inopinato et opportune adesse, ut discipulos suos contra Scribas tueretur et defenderet. Rursum quod viderent in vultu Iesu paulo ante transfigurato, reliquos adhuc aliquos splendoris radios; sicut Mosi post Dei colloquium in vultu adhæserunt radii, et quasi cornua lucis, Exodi 34. 29. Unde sequitur: *Et accurrentes salutabant eum:* ita Franciscus Lucas.

Vers. 15. **QUID INTER VOS CONQUIRITIS?**) Græce συζητεῖτε, id est disputatis, altercamini.

Vers. 19. Luc. 9. 42. **CONTURBAVIT** (Græce ἐσπάραξεν, id est collisit, laceravit, discerpsit) **ILLUM**, id est, totum eius corpus convulsit et distorsit: unde explicans subdit: **ET ELISUS IN TERRAM, VOLUTABATUR SPUMANS.**) Quia scilicet dæmon hic sentiebat vim Christi, ac mox ab eo se eiiciendum præsentiebat, hic indignans et frendens energumenum gravissime affligebat et contorquebat.

Vers. 29. **PRÆTERGREDIEBANTUR GALILÆAM, NEC VOLEBAT QUEMQUAM SCIRE.**) Ne scilicet a Galilæis eum eiusque beneficia amantibus detineretur, quia festinabat Ierosolymam ad crucem et mortem, de qua etiam secreto loquebatur cum discipulis, ut Patris voluntati satisfaceret, ac genus humanum sua morte redimeret: ita Maldon. Franc. Lucas et alii.

Vers. 31. Luc. 9. 45. **AT ILLI IGNORABANT VERBUM.**) Quomodo scilicet, et qua de causa Christus esset moriturus, ac quomodo hæc eius de morte sibi instante verba consentirent cum iis, quibus sæpe eis dixerat regnum suum appropinquare; nam alioqui Apostolos intellexisse et credidisse Christum moriturum, patet Matth. 17. 23. ubi dicuntur ex hoc Christi de morte sua verbo et oraculo fuisse contristati. Nisi malis eos dici mortem Christi ignorasse, quia de ea hæsitabant et fluctuabant, ob diversa Christi dicta in speciem contraria, ac proinde eos inclinasse potius in partem mitiorem, sibique gratiorem, scilicet Christum non moriturum: hoc enim ipsi optabant et verum esse cupiebant, quia *amantes, sibi somnia fingunt:* persuadere ergo sibi conabantur verba Christi de morte sua alium habere sensum occultum, esseque mystice accipienda non ad litteram uti sonabant.

Vers. 37. Luc. 9. 48. **RESPONDIT ILLI IOANNES, DICENS: MAGISTER, VIDIMUS QUEMDAM IN NOMINE TUO EIICIENTEM DÆMONIA, QUI NON SEQUITUR NOS, ET PROHIBUIMUS EUM.**) q. d. Fecimusne bene an male? Quærit hoc Ioannes non ex invidia, ut vult Calvinus, sed ex amore et studio honoris Christi; idque occasione eius quod v. 36. dixerat Christus: A *Quisquis unum*, etc. *receperit in nomine meo*, q. d. Si te et patrem suscipit, qui parvulum in nomine tuo suscipit, quid ergo sentiendum de eo, qui in nomine tuo virtutes, id est, miracula facit, et tamen non sequitur nos, hoc est, non est tui assecla et discipulus, uti nos sumus? *Quia tradiderat*, inquit Cyrillus in Catena Lucæ 9. 49. *Salvator potestatem Apostolis, ut spiritus immundos eiicerent, putaverunt nulli alteri quam sibi solis licere concessam gerere dignitatem.* Sic et Theoph. Victor et Titus in c. 9. Lucæ.

Ubi nota, hosce qui dæmonia hic eiiciebant in nomine Christi, nec tamen eum sequebantur fuisse fideles, sed imperfectos, utpote abhorrentes ab aspera paupertate et rerum suarum abdicatione (quam fecerant Apostoli) ac sequela Christi ad Evangelicos labores, persecutiones et cruces: habuisse tamen aliquam fidem in Christum, cuius virtute pellebant dæmones: ita S. Ambros. in cap. 9. Lucæ v. 49. idque agente et cooperante eis Christo, ut eo maior ostenderetur virtus et gloria Christi, quæ per tam imperfectos et quasi alienos tanta operabatur: ita B Theophyl. — *Quinam erant ii, qui dæmonia eiiciebant in nomine Christi?*

Nota secundo, Apostoli prohibuerunt ipsos non ex odio, sed ex zelo Christi, quasi qui gloriæ Christi eiusque institutioni c. 3. 15. (ubi Christus solis Apostolis dat potestatem pellendi dæmones) officerent; sed zelus hic fuit indiscretus, præsertim quia temere inconsulto Christo ipsos prohibuerant; idque eis ostendit Christus duplici ratione. Prior est, quam affert v. seq. Simili modo Iosue videns Eldad et Medad prophetantes, voluit eos prohibere, quasi gloriæ Mosis officerent; eo quod a Mose spiritum prophetiæ non accepissent: sed restitit ei Moses dicens: *Quid æmularis pro me? quis tribuat ut omnis populus prophetet, et det eis Dominus spiritum suum?* Numer. 11. 29. Hic est Spiritus Christi, spiritus charitatis, et Spiritus sancti, qui cor dilatat et nulli invidet, sed bonis omnibus, per quoscumque et quomodocumque fiant, congaudet, 1. Corinth. 13.

IESUS AUTEM AIT: NOLITE PROHIBERE EUM: NEMO EST ENIM QUI FACIAT VIRTUTEM IN NOMINE MEO, ET C POSSIT CITO (Græce ταχὺ, id est, ῥᾳδίως, id est facile) **MALE LOQUI DE ME.**) q. d. Nolite eum ab opere bono mihique honorifico impedire, quia etiamsi ipse me non sequatur, tamen idem agit quod vos, scilicet celebrare nomen meum, illudque per eiectionem dæmonum hominibus apprædicare: quare ipse nomini meo non officit, sed potius illud propagat et illustrat. Vers. 38. Luc. 9. 50.

QUI ENIM NON EST ADVERSUM VOS, PRO VOBIS EST.) q. d. Hic adeo vobis non adversatur, ut idem agat quod vos: pro vobis ergo stat, vosque adiuvat, non oppugnat. Vide dicta Matth. 12. 30. Vers. 39.

QUISQUIS ENIM POTUM DEDERIT VOBIS CALICEM AQUÆ IN NOMINE MEO, QUIA CHRISTI ESTIS (discipuli, asseclæ et Apostoli), **AMEN DICO VOBIS, NON PERDET MERCEDEM SUAM.**) Est hæc posterior Christi ratio, probans, eum non esse prohibendum ab expulsione dæmonum, q. d. Si is qui vobis dat potum aquæ meo nomine et respectu, bene facit, et mercedem a Deo recipiet; ergo etiam is qui in nomine meo dæmones pellit. Tam enim hic quam ille mei Vers. 40. Luc. 9. 50.

intuitu et respectu, bonum opus operatur, et in proximos beneficus est; sed hic tanto magis, quanto nocentior est dæmon quem pellit, quam sitis, quæ potu aquæ levatur ab illo: ita Theoph. Iansen. et alii.

Vers. 41. Matt. 10. 42. ET QUISQUIS SCANDALIZAVERIT UNUM EX HIS PUSILLIS CREDENTIBUS IN ME: BONUM EST EI MAGIS SI CIRCUMDARETUR MOLA ASINARIA COLLO EIUS, ET IN MARE MITTERETUR.) Est antithesis opposita v. 36. eo enim redit Christus post quæstionem a Ioanne interpositam de eo, qui in nomine Christi dæmones eiiciebat, qua ipse sermonem Christi abruperat; ubi ait Christus: *Quisquis unum ex huiusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit*, etc. q. d. Sicut qui parvulos in me credentes recipit, fovet et promovet, me recipit, ideoque a me gloria æterna in cælo præmiabitur: sic ex adverso quisquis unum scandalizaverit ex hisce parvulis, me offendit, ideoque a me ad gehennam damnabitur: quare præstaret eum in mare mergi quam parvulum scandalizari, quia præstat mari quam gehenna sorberi.

Vers. 42. Matt. 18. 6. Luc. 17. 2. ET SI SCANDALIZAVERIT TE MANUS TUA, ABSCIDE ILLAM.) q. d. Scandalum adeo est perniciosum, ut non tantum agenti noceat, sed et patienti: quare si a manu tua scandalum pateris, abscinde eam, q. d. Si aliquis tibi cognatus vel amicus, qui tibi utilis vel charus est, sicut manus, pes, vel oculos tuus, te scandalizat, et ad peccatum pertrahit, abscinde eum a te tuoque consortio, ne te secum pertrahat in gehennam. Vide dicta Matth. 18. v. 6. et seq.

Vers. 43. Matt. c. 5. v. 31. c. 18. v. 8. UBI VERMIS EORUM NON MORITUR, ET IGNIS NON EXTINGUITUR.) Citat Isaiæ c. 66. v. 24. ubi hæc verba explicui. Damnati enim in gehenna cruciantur horrendis vermibus et ignibus perpetuis. Quocirca tertio Christus hanc sententiam repetit, ut terribiles hosce vermes et ignes nobis inculcet, ut eorum horrore scandalum et peccatum omne fugiamus.

Vers. 48. Igne saliri quid? Resp. OMNIS ENIM IGNE SALIETUR, ET OMNIS VICTIMA SALE SALIETUR.) Primo, Maldonat. et Franc. Lucas ignem gehennæ accipiunt, ut Christus det causam eius quod proxime dixit: *Ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur*. Causa est, *omnis enim*, scilicet talis qui gehennæ adiudicandus est, *igne* eiusdem *salietur*, id est, igne uretur et cruciabitur; sed ita ut eodem igne quasi sale, servetur incorruptus ad perpetua tormenta: ignis enim erit ei tamquam sal, velut si sale perfrictus sit, ut incorruptus perpetim in ignis cruciatibus perduret: sal enim et urendi et conservandi vim habet: urit et cruciat adustione, acredine sua servat a corruptione: idem facit ignis gehennæ, quare apposite comparatur sali.

I. (margin)

ET OMNIS VICTIMA SALE SALIETUR) *Et*, id est, sicut, q. d. Sicut omnis victima Dei solet sale saliri ex lege Levit. 2. 13. sic quilibet gehennæ adiudicandus, erit quasi victima iustitiæ et vindictæ Dei in perpetuum, ideoque igne inextinguibili velut sale salietur, id est uretur et cruciabitur, ac simul incorruptus in igne perdurabit. Sic impios in tormentis esse victimas vindictæ Dei, docet Isaias cap. 34. 6. Ezechiel cap. 39. v. 17. et 19. Ierem. cap. 46. 10. impii enim mactantur quasi hostiæ ad Dei iustitiam honorandam et celebrandam. Hic sensus valde planus, connexus, et appositus est.

II. Secundo, alii hæc referunt remotius ad ea quæ Christus v. 42. et seq. dixit de cavendo scandalo, ac propter illud abscindenda manu, pede, et oculo. q. d. Ideo abscinde abs te hominem tibi charum et necessarium instar manus, pedis et oculi, si te scandalizet, quia omnis, qui cupit placere Deo, illique se offerre, ac fieri victima spiritualis, necesse est ut igne mortificationis, qua a se hominem charum, sed scandalosum abscindat, et tribulationis idcirco subeundæ, *saliatur*, id est crucietur et purgetur, atque ut quasi Dei victima mystico sale prudentiæ, discretionis et sapientiæ Evangelicæ (quæ docet satius esse abscindere a se manum, quam ire in gehennam) *saliatur*, id est condiatur. Alludit, imo citat in sensu mystico Levit. 2. 12. *Quidquid obtuleris sacrificii, sale condies*. Vide ibi dicta. Ita Theoph. hic, ac Theodor. Procopius, Beda, Rodulphus, Rupertus in Levit. cap. 2. ac Cyrillus lib. 15. de Adoratione. Unde sequitur, *Bonum est sal*. Audi Glossam: Igne saliri, est ob Christi amorem proximos nobis, et dilectos instar manus vel oculi, abnegare. Audi et Bedam: Altare est electorum cor; hostiæ, bona opera: sal, sapientia. Opponit Christus ignem mortificationis igni gehennæ, sal vero vermi non morienti, q. d. Ut evadatis ignem et vermem gehennæ quem generat concupiscentia, studete igni mortificationis et sali sapientiæ; hic enim tollet omnem putredinem concupiscentiæ, ex qua vermes nascuntur perennes, igne gehennæ urendi.

Tertio, Beda per ignem accipit charitatem vel Spiritum sanctum, eiusque gratiam et donum discretionis, qua nos ad omne bonum dirigit. *Sal*, inquit, *vermis putredinem arcet, quod vero igne salitur, id est ignibus sale aspersis reconditur, non solum vermes abiicit, sed et carnem consumit. Condiendum ergo corpus continentia, et mens sapientia: sal enim est sapientia, ignis Spiritus sancti gratia.* III.

Denique Scholiastes apud S. Hieronymum per salem accipit quoque ignem purgatorium. Audi eum: *Victima Domini est genus humanum, quod hic ratione sapientiæ salitur, dum corruptio sanguinis custodia putredinis, id est mater vermium consumitur, et illic purgatorio igne examinatur.* IV.

BONUM EST SAL.) q. d. Utile est sal, id est utiles orbi estis vos, o Apostoli a me electi, ut sitis sal terræ, Matth. 5. 13. ut vestra sapientia et doctrina Evangelica quasi sale condiatis omnes gentes. Audi Scholiasten apud S. Hieronymum: *Bonum est verbum Dei audire, sale sapientiæ cor condire, imo cum Apostolis sal esse, id est aliis sapientiam ministrare.* Et Theoph. *Conservat sal carnes, sic sermo doctoris non sinit in hominibus carnalibus inextinguibilem ignem generari.* Vers. 49.

QUOD SI SAL INSULSUM (Græce est elegans paronomasia ἅλς ἄναλον, id est sal insalsum, vel sal sine sale) FUERIT, IN QUO (quo alio sale) ILLUD CONDIETIS.) q. d. Si vos o Apostoli, qui estis sal terræ, vim hanc salis perdatis, ac fiatis insulsi et insipientes, ut ob amorem vel timorem hominum, ob cupiditatem vel ambitionem a doctrina mea vitaque Evangelica desciscatis, quis vos pristinæ sapientiæ, vigori et sanctitati restituet? Ludit Christus in voce sal: nam sal Levit. 2. 13. proprie accipitur, hic vero mystice pro sapientia, et metonymice pro Apostolis, qui in se habebant mysticum hoc sal. Audi Scholiasten apud S. Hieronymum: *Sal insulsum est, qui amat principatum, et qui increpare non audet nec confiteri, diligens gloriam hominis magis quam Dei.* Et Theoph. *Sal insulsum est, si virtutem desiccativam et conservativam non habet.* Notat Christus Iudam, qui philargyria corruptus factusque insulsus et Apostolatum perdidit, et Dominum tradere non dubitavit, ait Glossa.

HABETE ERGO IN VOBIS SAL (sapientiæ scilicet et vitæ Christianæ, v. g. humilitatem, charitatem, mundi contemptum, ac præsertim pacem, ut subdit Christus dicens: ET PACEM HABETE INTER VOS.) Ne ambitiose de primatu inter vos contendatis, uti contendistis v. 33. eo enim respicit Christus; hæc enim contentio futura est scandalosa toti mundo, eaque de causa de scandalo vitando sermonem subiunxit Christus v. 36. et 41. Si vero pacem et mutuam concordiam servetis, ædificationi eritis toti mundo, ac iuncti invicem charitatis vinculo eritis insuperabiles, omnesque ad vos et ad Christum trahetis. Unde Interlin. per pacem accipit dilectionem. Magnes enim amoris est amor. Hinc Scholiastes apud S. Hieron. sic exponit: *Habete in vobis sal*, q. d. Sal correctionis amor proximi temperet, et dilectionem sal iustitiæ conservet.

ET PACEM HABETE INTER VOS.) q. d. Qui sapienter loquitur magnopere metuat, ne eloquio eius unitas rumpatur: nam ut ait Beda, *habere sal sine pace, non virtutis est donum, sed damnationis argumentum: quo enim melius quisque sapit, eo deterius delinquit:* sunt enim multi, ait Glossa, *quos dum maior scientia erigit, ab aliorum societate disiungit; et quo plus sapiunt, eo plus a concordiæ virtute desipiunt.* Et S. Gregorius lib. 1. epist. 24. *Per*

sal, inquit, *sapientia designatur. Qui igitur loqui sapienter nititur, magnopere metuat, ne eius eloquio audientium unitas confundatur.*

Denique Glossa sic exponit: *Habete in vobis sal*, id est discretionem: *Et pacem habete inter vos,* q. d. Per sapientiam et discretionem pax inter homines acquiritur, et pariter conservatur: prudens enim et discretus nil facit quod alios offendat, et pacem turbet. Idem aliorum infirmitates dissimulat et tolerat, ob quas alii impatientes irascuntur, rixantur et pugnant: quia nil in mundo amat nisi Deum, unde ad cætera videtur ἀπαθὴς et quasi insensibilis.

Audi Climacum Gradu 30. *Firmamentum quidem pro ornatu habet stellas; animi vero tranquillitas virtutes. Ego enim* ἀπαθειαν, *sive tranquillitatem animi, nihil aliud esse existimo, quam mentis in corde cælum, quod omnes improbas dæmonum artes deinceps pro ludo et ludibrio habet.* Addit deinde eamdem esse *palatium supremi regis, ac corporis quasi mortalem quamdam immortalitatem.*

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus tollit libellum repudii, sancitque primævam matrimonii insolubilis firmitatem. Secundo, v. 13. Parvulos ad se advocat et benedicit. Tertio, v. 17. Adolescenti diviti salutis avido suadet divitiis abdicatis se pauperem sequi; abnuit ille tristis; unde Christus docet divites difficile salvari. Petrus autem asserens se cum sociis opes abdicasse ut Christum sequeretur, ac præmium poscens, accipit a Christo promissionem centupli, et vitæ æternæ. Quarto, v. 32, ait se ascendere Ierosolymam ad crucem et mortem, ac Iacobo et Ioanni primas in regno eius petentibus calicem passionis propinat, ipsosque et cæteros fugere ambitionem, et sectari humilitatem docet. Denique v. 46. Bartimæo cæco visum restituit.

1. Et inde exurgens venit in fines Iudææ ultra Iordanem: et conveniunt iterum turbæ ad eum: et sicut consueverat, iterum docebat illos. 2. Et accedentes Pharisæi interrogabant eum: Si licet viro uxorem dimittere: tentantes eum. 3. At ille respondens dixit eis: Quid vobis præcepit Moses? 4. Qui dixerunt: Moses permisit libellum repudii scribere, et dimittere. 5. Quibus respondens Iesus, ait: Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud; 6. Ab initio autem creaturæ, masculum et fœminam fecit eos Deus. 7. Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem, ed adhærebit ad uxorem suam: 8. Et erunt duo in carne una. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. 9. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. 10. Et in domo iterum discipuli eius de eodem interrogaverunt eum. 11. Et ait illis: Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam. 12. Et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, mœchatur. 13. Et offerebant illi parvulos ut tangeret illos. Discipuli autem comminabantur offerentibus. 14. Quos cum videret Iesus, indigne tulit, et ait illis: Sinite parvulos venire ad me, et ne prohibueritis eos: talium enim est regnum Dei. 15. Amen dico vobis: Quisquis non receperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud. 16. Et complexans eos, et imponens manus super illos benedicebat eos. 17. Et cum egressus esset in viam, procurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum: Magister bone, quid faciam, ut vitam æternam percipiam? 18. Iesus autem dixit ei: Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi unus Deus. 19. Præcepta nosti: Ne adulteres, Ne occidas, Ne fureris, Ne falsum testimonium dixeris, Ne fraudem feceris, Honora patrem tuum et matrem. 20. At ille respondens, ait illi: Magister, hæc omnia observavi a iuventute mea. 21. Iesus autem intuitus eum, dilexit eum, et dixit ei: Unum tibi deest: vade, quæcumque habes vende et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo: et veni sequere me. 22. Qui contristatus in verbo, abiit mœrens: erat enim habens multas possessiones. 23. Et circumspiciens Iesus, ait discipulis suis: Quam difficile qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt! 24. Discipuli autem obstupescebant in verbis eius. At Iesus rursus respondens ait illis: Filioli, quam difficile est, confidentes in pecuniis, in regnum Dei introire! 25. Facilius est, camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. 26. Qui magis admirabantur, dicentes ad semetipsos: Et quis potest salvus fieri? 27. Et intuens illos Iesus, ait: Apud homines impossibile est, sed non apud Deum: omnia enim possibilia sunt apud Deum. 28. Et cœpit ei Petrus dicere: Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. 29. Respondens Iesus, ait: Amen dico vobis: Nemo est, qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros, propter me et propter evangelium, 30. Qui non accipiat centies tantum, nunc in tempore hoc: domos, et fratres et sorores, et matres, et filios, et agros cum persecutionibus, et in sæculo futuro vitam æternam. 31. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi. 32. Erant autem in via ascendentes Ierosolymam: et præcedebat illos Iesus, et stupebant: et sequentes timebant. Et assumens iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ essent ei eventura. 33. Quia ecce ascendimus Ierosolymam, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, et Scribis et senioribus, et damnabunt eum morte, et tradent eum gentibus: 34. Et illudent ei, et conspuent eum, et flagellabunt eum, et interficient eum: et tertia die resurget. 35. Et accedunt ad eum Iacobus et Ioannes filii Zebedæi, dicentes: Magister, volumus, ut quodcumque petierimus, facias nobis. 36. At ille dixit eis: Quid vultis ut faciam vobis? 37. Et dixerunt: Da nobis, ut unus ad dexteram tuam, et alius ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua. 38. Iesus autem ait eis: Nescitis quid petatis: potestis bibere calicem, quem ego bibo; aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari? 39. At illi dixerunt ei: Possumus. Iesus autem ait eis: Calicem quidem, quem ego bibo, bibetis: et baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini: 40. Sedere autem ad dextram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est. 41 Et audientes decem, cœperunt indignari de Iacobo et Ioanne. 42. Iesus autem vocans eos, ait illis: Scitis quia hi, qui videntur principari gentibus, dominantur eis: et principes eorum potestatem habent ipsorum. 43. Non ita est autem in vobis, sed quicumque voluerit fieri maior, erit vester minister: 44. Et quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus. 45. Nam et Filius hominis non venit ut ministraretur ei, sed ut ministraret: et daret animam suam redemptionem pro multis. 46. Et veniunt Iericho, et proficiscente eo de Iericho, et discipulis eius, et plurima multitudine, filius Timæi, Bartimæus cæcus, sedebat iuxta viam mendicans. 47. Qui cum audisset quia

Iesus Nazarenus est, cœpit clamare, et dicere: Iesu, fili David, miserere mei. 48. Et comminabantur ei multi ut taceret. At ille multo magis clamabat: Fili David miserere mei. 49. Et stans Iesus præcepit illum vocari. Et vocant cæcum, dicentes ei: Animæquior esto; surge, vocat te. 50. Qui proiecto vestimento suo exiliens, venit ad eum. 51. Et respondens Iesus, dixit illi: Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei: Rabboni, ut videam. 52. Iesus autem ait illi: Vade, fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit et sequebatur eum in via.

Vers. 21. Matt. 19. 21. Luc. 18. 22. IESUS AUTEM INTUITUS EUM, vultu suavi, benigno et blando, DILEXIT EUM.) Puta signa dilectionis illi ostendit v. g. manum eius apprehendens, illi innuens et arridens, illum amplexans et exosculans.

ET DIXIT EI: UNUM TIBI DEEST.) Arabicus interserit: *Et dixit ei: Visne fieri perfectus? unum deest tibi*, etc. scilicet ad perfectionem vitæ sanctæ et Evangelicæ.

SEQUERE ME.) Græca addunt, *Tollens crucem tuam.* Unde Syrus, *Et accipe crucem tuam, et veni post me*: Arabicus, *Veni, sequere me, et porta crucem.*

Vers. 24. FILIOLI.) Syrus, *filii mei.* Blanda compellatione mollit rei difficultatem, velut qui eos ut filios charissimos amet, ac ut talibus veritatem sincere dicat, et divitias velut salutis obices abdicare suadeat.

CONFIDENTES IN PECUNIIS.) Divites enim confidunt in suis divitiis potius quam in Deo: iuxta illud: *Substantia divitis urbs fortitudinis eius*, Prov. 10. 15. ideoque difficile salvantur, quia salus non nisi a Deo obvenit: quare salvari volentes in Deum sperent, ab eoque salutem postulent et expectent oportet, uti faciunt pauperes, qui cum non habeant divitias in quibus confidant, omnem spem suam in Deo collocare coguntur, iuxta illud Psal. 13. 6. *Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes eius est.* Divites ergo si salvari volunt, spem, cor et amorem suum avocent a divitiis, illumque in Deum transferant.

Vers. 30. Matt. 19 29. Luc. 18. 30. QUI NON ACCIPIAT CENTIES TANTUM, NUNC IN TEMPORE HOC: DOMOS ET FRATRES, etc. CUM PERSECUTIONIBUS.) Centuplum hoc exposui Matth. cap. 19. v. 29. Addit Marcus illud reddendum *cum persecutionibus;* Arabicus, *in tribulationibus*, q. d. Esto fidelis, qui amore Christi sua et suos reliquit, in mediis versetur persecutionibus, et undequaque eis valletur; tamen non deerunt ei centum, id est plurimi, qui ei succurrant, eumque foveant ut fratres, patres et matres. Ita S. Hieron. Beda, Franc. Lucas, Emman. Sa, et Vatabl.

Addit hoc, tum quia in persecutionibus maxime fidelis eget ope et auxilio aliorum, tum quia hoc mirum est et rarum, ut in persecutione, quando homo solet destitui auxiliis et amicis, cumque omnes metuentes periculum ab eo se subducunt, sequaces tamen Christi contrarium plane experiantur, et centum, id est plurimos inveniunt, qui illis opitulentur.

Rursum potest τὸ *cum persecutionibus*, sic accipi, quasi persecutiones et tribulationes obitæ vel obeundæ pro Christo, sint pars mercedis dandæ sequentibus Christum una cum centuplo. Magnum enim Dei donum est pati pro Christo, uti docet Apostolus Philipp. 2. 19. Ita Iansen. Sa, et alii.

Vers. 32. Matt. 20. 17. Luc. 18 31. ERANT AUTEM IN VIA (ex Iericho) ASCENDENTES IEROSOLYMAM, ad instantem Christo crucem et mortem, uti prædixerat Christus; ET PRÆCEDEBAT ILLOS.) Alacer, præbens se viæ ducem Apostolis timidis, qui abhorrebant ab Ierosolyma, eo quod scirent Iesum ibidem a primoribus quæri ad necem, imo illam ipsi decretam esse a magno Concilio Sanedrim, Ioann. 11. 52. Unde sequitur:

ET STUPEBANT: ET SEQUENTES TIMEBANT.) Id est, timide sequebantur Iesum. Arabicus, *Et ipsi attoniti sequebantur eum timentes;* Græce ἐθαμβοῦντο, id est, ex ingenti metu et pavore stupebant. Causa pavoris indeque stuporis erat, ait Beda, instans mortis periculum: stupebant enim quod Christus animo tam alacri et resoluto, se suosque in apertum necis discrimen coniiceret, timebant enim ne ipsi cum Christo paterentur et occiderentur.

ET BAPTISMO, QUO EGO BAPTIZOR, BAPTIZARI.) Baptismum Christus vocat passionem suam, quia in illam plane erat immergendus et demergendus, iuxta illud Davidis de se, et multo magis de Christo, Psalm. 68. 1. *Salvum me fac Deus, quoniam intraverunt aquæ* (tribulationum) *usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia* (locus in quo subsistam.) *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me.* Vide dicta Matth. 20. 22. Vers. 38. Matt. 20. v. 22.23.

SCITIS QUIA HI, QUI VIDENTUR PRINCIPARI GENTIBUS, DOMINANTUR EIS.) Græce κατακυριεύουσιν αὐτῶν, id est dominantur in eas, vel contra eas. Pro *qui videntur*, Græce est οἱ δοκοῦντες, id est qui sibi placent, gaudentque imperare et dominari. Nulli enim imperiosius et durius regunt, quam illi qui regimine et imperio delectantur. Unde Arabicus vertit: *Qui putant se esse principes populorum, sunt domini eorum*, id est dominationem quasi tyrannicam in eos exercent. Vers. 42. Matt. 10. 25.

FILIUS TIMÆI BARTIMÆUS.) Syrus, *Timæus filius Timæi;* Arabicus, *Bartimæus filius Timæi.* Cæcus ergo hic vocatur quasi nomine proprio *Bartimæus*, id est, filius Timæi, sicut Bartholomæus idem est quod filius Tholomæi, Matth. 10. v. 3. Idem a patre dictus est *Timæus.* Sic Timæus dictus est philosophus ille Pythagoricus, qui vitam Pythagoræ scripsit, cuius nomine Plato scripsit dialogum, quem Timæum indigitavit, quia in eo tractat de natura et rerum universitate, eiusque partibus, præsertim de homine, in qua materia Timæus ille Pythagoricus erat versatissimus. Unde eum in dialogo hoc interloquentem inducit Plato. Vers. 46. Matt. 20. v. 19.38. Luc. 18. 35.

Porro *Bartimæus*, Pagnin. in nomin. Hebraicis tripliciter interpretatur. Primo, ex S. Hieron. ut Bartimæus sit idem quod filius cæcus, aut cæcitatis, ut sit nomen Syrum, sed corruptum, quod proprie dici deberet *Barsemia*, aut *Barsamæus*: *bar* enim est filius, *semaia* cæcitas. Bartimæi triplex etymon.

Secundo, ut idem sit quod filius honoris, ut sit compositum conflatumque ex Syro *bar*, id est filius, et Græco τιμῆ, id est honor; inde philosophus ille Pythagoricus dictus est Timæus, id est honorandus, ob scientiam. Sic cæcus hic sequens Christum, ipsi fuit honori et laudi.

Tertio, ut sit idem quod filius admirantis, aut frumentum admirabile, vel puritas admirabilis; hanc enim hic cæcus adeptus est a Christo: quia illuminatus in corpore, magis illuminatus est in mente; *bar* enim est filius, vel far et frumentum, vel puritas: *tamah* est admirari.

ET SEQUEBATUR EUM IN VIA.) Moral. Glossa: Consideremus, ait, qua via graditur, et sequamur per humilitatem et labores. *Via*, quæ dicit: *Ego sum via, veritas et vita.* Hæc est via angusta, quæ ducit ad ardua Ierosolymæ et Bethaniæ, ad montem Olivarum, qui est mons luminis et consolationis, imo ad Sion et Ierusalem cælestem. Cæcus ergo videt et sequitur, quia qui Christi vitam probe intelligit, eam opere sequi et imitari debet. Vers. 52. Matt. 20. 34. Luc. 18. v. 42 43.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus asina vectus cum palmis Ierusalem, quasi Messias, rex et triumphator ingreditur. Secundo, v. 13. Ficui ficubus carenti maledicit: unde ipsa exaruit. Tertio, v. 15. Ementes et vendentes e templo exturbat. Quarto. v. 22. Hortatur ad magnam in Deum fidem, quod illa ab eo omnia impetret. Quinto, v. 27. Scribis rogantibus, in qua potestate hæc faciat, os claudit, vicissim interrogando eos, in qua potestate Ioannes Baptista baptizarit et prædicarit.

1. ET cum appropinquarent Ierosolymæ et Bethaniæ ad montem Olivarum, mittit duos ex discipulis suis, 2. Et ait illis: Ite in castellum, quod contra vos est, et statim introeuntes illuc, invenietis pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit: solvite illum, et adducite. 3. Et si quis vobis dixerit: Quid facitis? dicite, quia Domino necessarius est: et continuo illum dimittet huc. 4. Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante ianuam foris in bivio: et solvunt eum. 5. Et quidam de illic stantibus dicebant illis: Quid facitis solventes pullum? 6. Qui dixerunt eis sicut præceperat illis Iesus, et dimiserunt eis. 7. Et duxerunt pullum ad Iesum: et imponunt illi vestimenta sua, et sedit super eum. 8. Multi autem vestimenta sua straverunt in via: alii autem frondes cædebant de arboribus, et sternebant in via. 9. Et qui præibant, et qui sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna: 10. Benedictus qui venit in nomine Domini: benedictum quod venit regnum patris nostri David; Hosanna in excelsis. 11. Et introivit Ierosolymam in templum: et circumspectis omnibus, cum iam vespera esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim. 12. Et alia die cum exirent a Bethania, esuriit. 13. Cumque vidisset a longe ficum habentem folia, venit si quid forte inveniret in ea: et cum venisset ad eam, nihil invenit præter folia: non enim erat tempus ficorum. 14. Et respondens dixit ei: Iam non amplius in æternum ex te fructum quisquam manducet. Et audiebant discipuli eius. 15. Et veniunt Ierosolymam. Et cum introisset in templum, cœpit eiicere vendentes et ementes in templo: et mensas numulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit; 16. Et non sinebat ut quisquam transferret vas per templum: 17. Et docebat, dicens eis: Nonne scriptum est: quia Domus mea, domus orationis vocabitur omnibus gentibus? vos autem fecistis eam speluncam latronum. 18. Quo audito principes sacerdotum et Scribæ quærebant quomodo eum perderent: timebant enim eum, quoniam universa turba admirabatur super doctrina eius. 19. Et cum vespera facta esset, egrediebatur de civitate. 20. Et cum mane transirent, viderunt ficum aridam factam a radicibus. 21. Et recordatus Petrus, dixit ei: Rabbi, ecce ficus, cui maledixisti, aruit. 22. Et respondens Iesus, ait illis: Habete fidem Dei: 23. Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti: Tollere, et mittere in mare, et non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit, quia quodcumque dixerit fiat, fiet ei. 24. Propterea dico vobis, omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis. 25. Et cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem: ut et Pater vester qui in cælis est, dimittat vobis peccata vestra. 26. Quod si vos non dimiseritis: nec Pater vester, qui in cælis est, dimittet vobis peccata vestra. 27. Et veniunt rursus Ierosolymam. Et cum ambularet in templo, accedunt ad eum summi sacerdotes, et Scribæ, et seniores: 28. Et dicunt ei: In qua potestate hæc facis? et quis dedit tibi hanc potestatem ut ista facias? 29. Iesus autem respondens, ait illis: Interrogabo vos et ego unum verbum, et respondete mihi: et dicam vobis in qua potestate hæc faciam. 30. Baptismus Ioannis, de cælo erat, an ex hominibus? Respondete mihi. 31. At illi cogitabant secum dicentes: Si dixerimus, De cælo, dicet: Quare ergo non credidistis ei? 32. Si dixerimus, Ex hominibus, timemus populum; omnes enim habebant Ioannem quia vere propheta esset. 33. Et respondentes dicunt Iesu: Nescimus. Et respondens Iesus, ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc faciam.

Vers. 10. Matt. 29. 9. BENEDICTUM QUOD VENIT REGNUM PATRIS NOSTRI DAVID.) q. d. Ex Dei benedictione et beneficentia benedictum, id est, felix, faustum, florens, firmum, auctum, bonisque omnibus cumulatum sit *regnum patris nostri David,* id est regnum Israel, quod sub Davide et Salomone eius filio fuit amplissimum, florentissimum et felicissimum, *quod* in captivitate Babylonica et deinceps collapsum, iam *venit,* id est redit et restauratur a nostro hoc Messia Davidis filio, qui illud pristino flori, decori et robori restituet, imo longe florentius, pulchrius et robustius efficiet.

Vers. 16. ET NON SINEBAT UT QUISQUAM TRANSFERRET VAS PER TEMPLUM.) *Vas,* scilicet utensile instrumentum, vel supellectilem ad usus profanos, v. g. sportam, cacabum, lagenam, sarcinam, etc. *Transferret per templum,* id est per extimum templi atrium, quod erat gentium, in quo scilicet Gentiles degere et orare poterant, et solebant. Nam illis quibus ex foro pecuario, dicto *Bethesda,* corrupte Bethsaida, transeundum erat in superiorem urbem, vel in regiam Salomonis, compendiosissima erat via per hoc atrium et porticum Salomonis: alioqui enim totum hoc atrium exterius circuire debebant. Quare mirum non est si ancillæ, servi, pueri re aliqua onusti, compendiariam hanc viam per atrium ingressi, longiorem extra atrium fugerent. Christus vero eos inhibuit, et voce iubendo, ac manu eos sistendo et redire cogendo. Quid ergo de Sancto ipso, quid de templo nostro fecisset? Vide Villalpandum tomo 2. in Ezech. lib. 3. cap. 9.

HABETE FIDEM DEI.) Id est fidem in Deum plenam, perfectam, ardentem et efficacem, similem grano sinapis. Vide dicta Matthæi cap. 21. v. 21. Vers. 22. Matt. 21. 21.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus obiicit Scribis parabolam vinitorum, filium sui heri, qui erat dominus vineæ, occidentium, vineamque sibi arrogantium. Secundo, v. 13. Herodianis quærentibus, an liceat Iudæis tributum dare Cæsari? respondet, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo. *Tertio, v. 18. Sadducæis probat resurrectionem. Quarto, v. 28. docet, maximum mandatum esse de diligendo Deo ex toto corde. Quinto, v. 35. rogat quomodo David Christum filium suum vocet Dominum? Sexto, v. 38. monet ut vitent fastum et avaritiam Scribarum. Denique v. 41. docet viduam dantem templo duo minuta, plus cæteris dedisse.*

1. Et cœpit illis in parabolis loqui: Vineam pastinavit homo, et circumdedit sepem, et fodit lacum, et ædificavit turrim, et locavit eam agricolis, et peregre profectus est. 2. Et misit ad agricolas in tempore servum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineæ. 3. Qui apprehensum eum ceciderunt, et dimiserunt vacuum. 4. Et iterum misit ad illos alium servum: et illum in capite vulneraverunt, et contumeliis affecerunt. 5. Et rursum alium misit, et illum occiderunt: et plures alios: quosdam cædentes, alios vero occidentes. 6. Adhuc ergo unum habens filium carissimum: et illum misit ad eos novissimum, dicens: Quia reverebuntur filium meum. 7. Coloni autem dixerunt ad invicem: Hic est hæres: venite, occidamus eum: et nostra erit hæreditas. 8. Et apprehendentes eum, occiderunt: et eiecerunt extra vineam. 9. Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet, et perdet colonos: et dabit vineam aliis. 10. Nec scripturam hanc legistis: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: 11. A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris? 12. Et quærebant eum tenere: et timuerunt turbam; cognoverunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit. Et relicto eo abierunt. 13. Et mittunt ad eum quosdam ex Pharisæis, et Herodianis, ut eum caperent in verbo. 14. Qui venientes dicunt ei: Magister, scimus quia verax es, et non curas quemquam: nec enim vides in faciem hominum, sed in veritate viam Dei doces: licet dari tributum Cæsari, an non dabimus? 15. Qui sciens versutiam illorum, ait illis: Quid me tentatis? afferte mihi denarium ut videam. 16. At illi attulerunt ei. Et ait illis: Cuius est imago hæc, et inscriptio? Dicunt ei: Cæsaris. 17. Respondens autem Iesus dixit illis: Reddite igitur quæ sunt Cæsaris, Cæsari: et quæ sunt Dei, Deo. Et mirabantur super eo. 18. Et venerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt resurrectionem non esse: et interrogabant eum, dicentes: 19. Magister, Moses nobis scripsit: ut si cuius frater mortuus fuerit, et dimiserit uxorem, et filios non reliquerit, accipiat frater eius uxorem ipsius, et resuscitet semen fratri suo. 20. Septem ergo fratres erant: et primus accepit uxorem, et mortuus est non relicto semine. 21. Et secundus accepit eam, et mortuus est: et nec iste reliquit semen. Et tertius similiter. 22. Et acceperunt eam similiter septem: et non reliquerunt semen. Novissima omnium defuncta est et mulier. 23. In resurrectione ergo cum resurrexerint, cuius de his erit uxor? septem enim habuerunt eam uxorem. 24. Et respondens Iesus, ait illis: Nonne ideo erratis, non scientes Scripturas, neque virtutem Dei? 25. Cum enim a mortuis resurrexerint, neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut angeli in cælis. 26 De mortuis autem quod resurgant, non legistis in libro Mosi, super rubum quomodo dixerit illi Deus, inquiens: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Iacob? 27. Non est Deus mortuorum, sed vivorum. Vos ergo multum erratis. 28. Et accessit unus de Scribis qui audierat illos conquirentes, et videns quoniam bene illis responderit, interrogavit eum quod esset primum omnium mandatum. 29. Iesus autem respondit ei: Quia primum omnium mandatum est: Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est: 30. Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex tota virtute tua. Hoc est primum mandatum. 31. Secundum autem simile est illi: Diliges proximum tuum tamquam teipsum. Maius horum aliud mandatum non est. 32. Et ait illi Scriba: Bene, magister, in veritate dixisti, quia unus est Deus, et non est alius præter eum. 33. Et ut diligatur ex toto corde, et ex toto intellectu, et ex tota anima, et ex tota fortitudine: et diligere proximum tamquam seipsum, maius est omnibus holocautomatibus, et sacrificiis. 34. Iesus autem videns quod sapienter respondisset, dixit illi: Non es longe a regno Dei. Et nemo iam audebat eum interrogare. 35. Et respondens Iesus dicebat, docens in templo: Quomodo dicunt Scribæ Christum filium esse David? 36. Ipse enim David dicit in Spiritu sancto: Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. 37. Ipse ergo David dicit eum Dominum, et unde est filius eius? Et multa turba eum libenter audivit. 38. Et dicebat eis in doctrina sua: Cavete a Scribis, qui volunt in stolis ambulare, et salutari in foro, 39. Et in primis cathedris sedere in synagogis, et primos discubitus in cœnis, 40. Qui devorant domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis: hi accipient prolixius iudicium. 41. Et sedens Iesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turba iactaret æs in gazophylacium, et multi divites iactabant multa. 42. Cum venisset autem vidua una pauper, misit duo minuta, quod est quadrans, 43. Et convocans discipulos suos, ait illis: Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium. 44. Omnes enim ex eo, quod abundabat illis, miserunt: hæc vero de penuria sua, omnia quæ habuit, misit totum victum suum.

Vers. 1. Matt. 21. 33. Luc. 20. 9. Vineam pastinavit.) Græce ἐφύτευσεν, id est, *plantavit*, ut vertit Interpres Matth. 21. 33. *Pastinare* proprie tribuitur vitibus, idemque est quod agrum vineæ fodere ut vites inserantur. Unde repastinare vites, idem est quod illas cum sterilescunt refodere. Modum pastinandi tradit Columella lib. 3. cap. 13.

Et fodit lacum.) Lacunam, in quam mustum ex uvis in torculari expressum defluit. Unde Græce est ὑπολήνιον, id est, *subtorculare*: ληνὸς enim est *torcular*. Hinc Arabi- A cus vertit: *Et fodit in ea torcular*, et sic habet Matth. cap. 21. 33. ubi per torcular non solum prælum, quo uvæ premuntur ut liquor exprimatur, sed etiam ipsum vas, sive lacuna prælo subiecta, qua liquor pressus excipitur, significatur: hæc enim proprie fodi, vel ut habet Isaias cap. 5. 1. exscindi dicitur. Vers 14.

Licet dari tributum Cæsari, an non dabimus?) Hoc est, an suades nobis ut non demus? Rogant hoc modo, ut eum gravius accusent, quod non tantum negati Cæsa- Matt. 22. v. 16.17. Luc. 20. v. 21.22.

ri vectigalis fuerit concessor sive permissor, sed et suasor. Græca et Syrus habent: *Licet censum Cæsari dare an non? demus an non demus?* id est, dare debemus an non dare? Arabicus: *Doce nos an liceat nobis tributum dare Cæsari, an non dabimus?*

Vers. 33. ET DILIGERE PROXIMUM TAMQUAM SEIPSUM, MAIUS EST OMNIBUS HOLOCAUTOMATIBUS.) Id est, holocaustis, in quibus tota victima Deo cremabatur, et per ignem sacrificabatur. Hoc est quod ait Deus: *Misericordiam volo, et non sacrificium: et scientiam Dei plusquam holocausta*, Oseæ cap. 6. v. 6. Vide ibi dicta. Tacite hic adolescens assentiens sententiæ Christi taxat Scribas, qui sacrificia in suum lucrum cedentia præferebant misericordiæ et dilectioni proximorum, ideoque filiis iubebant ut parentibus egentibus dicerent *corban*, id est, oblatio, q. d. Rem tibi dandam o Pater, vovi et obtuli Deo, quare illi danda est, non tibi, Matth. 15. 6.

Vers. 34. Matt. 22. 46. Luc. 20. 40. NON ES LONGE A REGNO DEI.) Non longe abes a via salutis: per dilectionem enim Dei et proximi itur in cælum. Rursum non longe es ab Ecclesia mea, per quam hic militantem itur ad triumphantem in cælis. Sed adhuc tibi deest fides, ut credas in me quasi Messiam mundi Salvatorem, meisque præceptis obedias, ut scilicet fias Christianus; ac si vis esse perfectus, relictis omnibus sequaris me, uti fecerunt Apostoli. Dicens ergo, *Non es longe, distantem adhuc ostendit*, ut ad anteriora contenderet, *et quæ adhuc ipsi deerant studiose inquireret*, inquit Victor Antioch.

Vers. 38. Matt. 23. 7. Luc. 20. v. 45. 46. IN STOLIS AMBULARE.) Stola erat vestis elegans, polita, et ad talos demissa. Unde Scribæ illa ad pompam utebantur. *Nolite*, ait Victor Antiochenus, *eos æmulari, neque oculis in externam illorum speciem coniectis, felices fortunatosque illos prædicetis. Sunt hæc omnia idonea superbæ cuiusdam ostentationis instrumenta, humanæque laudis aucupia, quo inutilis honoris præmium apud homines ferant.*

Vers. 40. Luc. 20. 47. QUI DEVORANT (Græce οἱ κατεσθίοντες, id est, qui plane et omnino absumunt et abliguriunt) DOMOS VIDUARUM.) Tum per lauta convivia quæ ab illis postulant, tum potius per dona et opes, quas ab eis per avaritiam extorquent, prætextu orationis pro ipsis faciendæ. *Cum itaque*, ait Beda, *porrecta manus pauperi, preces iuvare soleat: hi ut nummum tollant pauperi, in prece pernoctant.*

HI ACCIPIENT PROLIXIUS IUDICIUM.) q. d. Scribis hisce incumbet severior Dei in die iudicii sententia, et gravior condemnatio, tum quia simulatione probitatis ad improbitatem tendunt, ac Dei vestibus amicti diabolo militant: *Simulata enim sanctitas duplex est iniquitas*, ait S. Chrysostom. hom. 74. in Matthæum, tum quia Scribæ avaritiam suam pro pietate venditabant, eamque religionis colore depinxerant, ait auctor Imperfecti in Matth. cap. 23. v. 6.

Vers. 41. Luc. 21. 1. QUOMODO TURBA IACTARET ÆS.) Id est, pecuniam quamlibet sive æream, sive auream, sive argenteam: quia enim prima pecunia fuit ærea, hinc omnis illa deinceps vocata est æs, etiamsi sit ex auro vel argento.

Gazophylacium quid? IN GAZOPHYLACIUM.) Erat arca in quam denaria a populo coniiciebantur, et custodiebantur ad usus templi, et ad alendos sacerdotes et pauperes: *gaza* enim Persice significat divitias; φυλάττειν significat custodire. Hinc etiam porticus, in qua illa servabantur, eodem nomine vocatur. Unde dicitur Ioan. 8. 20. *Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo:* ita Beda.

VIDUA UNA PAUPER MISIT DUO MINUTA, QUOD EST QUADRANS.) Non quasi unum minutum sit quadrans, ut vult Euthymius, nixus Matth. 5. 26. sed quod duo minuta essent unus quadrans, ut clare hic dicitur. Quadrans erat quarta pars parvi assis, id est, baioci: decem enim asses parvi, puta decem baioci, faciebant denarium, id est, regalem Hispanicum, sive Iulium Italicum: quadrans ergo erat unus quatrinus cum 1/4. nam quinque quatrini faciunt baiocum, ac consequenter minutum erat dimidius quatrinus cum 1/8. quatrini. Belgice quadrans erat quod vulgus ibidem vocat *een negemanneken*, cuius proinde dimidium erat unum minutum, vulgo *een myte* cum 1/2, quod minimum et vilissimum est oboli pretium. Vide dicta Matth. 5. 26. Vers. 42. Luc. 21. 2. Minuta duo quid? Quadrans quid?

Minus recte Beda per quadrantem accipit quartam partem sicli, id est, unum Iulium vel Regalem: siclus enim appendebat quatuor Iulios.

VIDUA HÆC PAUPER PLUS OMNIBUS MISIT.) Licet enim per se et cæteris paribus, eleemosyna vel oblatio maior et melior sit illa, quæ plus dat et offert, tamen per accidens si cætera non sint paria, maior eleemosyna et oblatio est, quæ maiori affectu charitatis et religionis, sive pietatis datur vel offertur: Deus enim non tam pensat donum quam donantis affectum. Rursum maior est ea, non quæ in se maioris est valoris et pretii, sed quæ maior et difficilior est respectu dantis: vidua ergo hæc dans quadrantem, plus omnibus dedit, quia totum, quod habebat, dedit, licet sibi ad vitam necessarium; plus datura si plus habuisset, confisa in Domino quod ipse vicissim in se liberalem esset liberalior, ac necessitati suæ deinceps provideret, iuxta illud: *Da Deo ovum, ut recipias ovem:* cæteri vero dabant superflua, quibus abundabant, ut ait hic Christus: nam ut ait Titus Bostrensis in Lucæ cap. 21. v. 3. *Ea magnanimitate et devotione duos obolos, hoc est, omnia quæ habebat, obtulit, ac si vitam propriam pro nihilo duceret.* Causam a priori dat Paulus 2. Corinth. 8. 12. dicens: *Si voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est, non secundum id quod non habet.* Et Victor Antiochen. hic: *Neque enim Deus*, ait, *tam munerum magnitudinem considerat, quam animi alacritatem et magnitudinem ponderat.* Et Beda: *Non substantiam offerentium, sed conscientiam pensat; nec perpendit quantum in eius sacrificio, sed ex quanto proferatur.* Vers. 43. Luc. 21. 3.

Nam, ut inquit D. Thomas 2. 2. quæst. 32. art. 4. ad 3. quia vidua plus dedit secundum suam proportionem, inde pensatur in ipsa maior charitatis affectus. Idemque sensit Ambrosius lib. 2. Offic. cap. 30. dicens: *Duo æra viduæ illius divitum muneribus prætulit, quia totum illa quod habebat, contulit: illi autem ex abundanti partem exiguam contulerunt.* Unde infert: *Affectus igitur divitem collationem aut pauperem facit, et pretium rebus imponit.* Idem sensit libro de viduis, ante med. dicens: *Uberior est nummus e parvo, quam thesaurus e maximo, quia non quantum datur, sed quantum resideat expenditur.* Unde inferius colligit: *Non ergo quod fastidio expuas, sed quantum devotione conferas æstimandum est.*

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus dat signa prævia excidio urbis (Hierosolymæ) et orbis: urbis, abominationem desolationis, v. 14. orbis, prædicationem Evangelii per totum orbem; v. 10. ac solis, et lunæ obscurationem, ac casum stellarum de cælo, v. 24. Denique, v. 32. docet diem hunc esse omnibus incognitum, ideoque singulos vigilare, et ad illum assidue se comparare debere.

1. ET cum egrederetur de templo, ait illi unus ex discipulis suis: Magister, aspice quales lapides, et quales structuræ. 2. Et respondens Iesus, ait illi: Vides has omnes magnas ædificationes? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. 3. Et cum sederet in monte Olivarum contra templum, interrogabant eum separatim Petrus, et Iacobus, et Ioannes, et Andreas: 4. Dic nobis, quando ista fient? et quod signum erit,

quando hæc omnia incipient consummari? 5. Et respondens Iesus cœpit dicere illis: Videte ne quis vos seducat: 6. Multi enim venient in nomine meo dicentes, quia ego sum: et multos seducent. 7. Cum audieritis autem bella, et opiniones bellorum, ne timueritis: oportet enim hæc fieri: sed nondum finis. 8. Exurget enim gens contra gentem, et regnum super regnum, et erunt terræmotus per loca, et fames. Initium dolorum hæc. 9. Videte autem vosmetipsos. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis vapulabitis, et ante præsides et reges stabitis propter me, in testimonium illis. 10. Et in omnes gentes primum oportet prædicari evangelium. 11. Et cum duxerint vos tradentes, nolite præcogitare quid loquamini: sed quod datum vobis fuerit in illa hora, id loquimini; non enim vos estis loquentes, sed Spiritus sanctus. 12. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium: et consurgent filii in parentes, et morte afficient eos. 13. Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autem sustinuerit in finem, hic salvus erit. 14. Cum autem videritis abominationem desolationis stantem ubi non debet, qui legit, intelligat: tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes: 15. Et qui super tectum, ne descendat in domum, nec introeat ut tollat quid de domo sua: 16. Et qui in agro erit, non revertatur retro tollere vestimentum suum. 17. Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus. 18. Orate vero ut hieme non fiant. 19. Erunt enim dies illi tribulationes tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus usque nunc, neque fient. 20. Et nisi breviasset Dominus dies, non fuisset salva omnis caro: sed propter electos quos elegit, breviavit dies. 21. Et tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, ecce illic, ne credideritis. 22. Exurgent enim pseudochristi et pseudoprophetæ, et dabunt signa et portenta ad seducendos, si fieri potest, etiam electos. 23. Vos ergo videte: ecce prædixi vobis omnia. 24. Sed in illis diebus post tribulationem illam sol contenebrabitur, et luna non dabit splendorem suum: 25. Et stellæ cæli erunt decidentes, et virtutes quæ in cælis sunt, movebuntur. 26. Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa et gloria. 27. Et tunc mittet angelos suos, et congregabit electos suos a quatuor ventis, a summo terræ usque ad summum cæli. 28. A ficu autem discite parabolam. Cum iam ramus eius tener fuerit, et nata fuerint folia, cognoscitis quia in proximo sit æstas: 29. Sic et vos cum videritis hæc fieri, scitote quod in proximo sit in ostiis. 30. Amen dico vobis, quoniam non transibit generatio hæc, donec omnia ista fiant. 31. Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt. 32. De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater. 33. Videte, vigilate, et orate: nescitis enim quando tempus sit. 34. Sicut homo qui peregre profectus reliquit domum suam, et dedit servis suis potestatem cuiusque operis, et ianitori præcepit ut vigilet. 35. Vigilate ergo (nescitis enim quando dominus domus veniat: sero, an media nocte, an galli cantu, an mane), 36. Ne, cum venerit repente, inveniat vos dormientes. 37. Quod autem vobis dico, omnibus dico: Vigilate.

Vers. 1. Luc. 21. 5. QUALES STRUCTURÆ.) Quam magnifica fuerit templi et columnarum eius structura, vide apud Iosephum lib. 15. Antiq. cap. 14. et Bedam, Riberam ac Villalpandum de templo.

Vers. 6. M. 24. 5. Lu. 12. 8. DICENTES, QUIA (quod) EGO SUM.) Scilicet Messias, sive Christus, ut habet Matth. c. 24. 5.

Vers. 11. Matt. 10. v. 19. 20. Luc. 12 v. 11. 12. NOLITE PRÆCOGITARE QUID LOQUAMINI.) Græce μη προμεριμνατε, id est, ne præauxiemini, ne ante solliciti et anxii sitis, ne anxie præcogitetis. Græca et Syrus addunt: *Neque meditemini*, qua arte, modo, concinnitate, ratione loquamini et respondeatis præsidibus et tyrannis, *sed quod datum* (suggestum a Spiritu sancto) *vobis fuerit in illa hora, id loquimini.* Arabicus, *quoniam vos donabimini in illa hora eo quod loquemini.* Spiritus sanctus enim vobis suggeret et animos, et libertatem, et rationes et modos dicendi, quibus nemo resistere aut contradicere valeat.

DE DIE AUTEM ILLO VEL HORA NEMO SCIT, NEQUE ANGELI IN CÆLO, NEQUE FILIUS, NISI PATER.) Quomodo hoc intelligendum sit explicui Matth. 24. 36. Vers. 32. Matt. 24. 36.

CAPUT DECIMUMQUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Magdalena unguentum pretiosum effundit in caput Christi: unde murmurans Iudas, de Christo vendendo cum Iudæis Pontificibus paciscitur. Secundo, v. 12. Christus celebrat convivium agni Paschalis, in eoque Eucharistiam instituit, ac Apostolos eadem nocte scandalizandos, et fugituros, Petrum vero ter se negaturum, prædicit. Tertio, v. 32. in horto ter orat, capitur, fugientibus Apostolis solus ligatur, et ducitur ad Caipham, ibique falso accusatur, reus mortis iudicatur, conspuitur, colaphizatur, et a Petro ter negatur.

1. ERAT autem Pascha et Azyma post biduum: et quærebant summi sacerdotes et Scribæ quomodo eum dolo tenerent, et occiderent. 2. Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. 3. Et cum esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, et recumberet, venit mulier habens alabastrum unguenti nardi spicati pretiosi, et fracto alabastro, effudit super caput eius. 4. Erant autem quidam indigne ferentes intra semetipsos, et dicentes: Ut quid perditio ista unguenti facta est? 5. Poterat enim unguentum istud venumdari plus quam trecentis denariis, et dari pauperibus. Et fremebant in eam. 6. Iesus autem dixit: Sinite eam, quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me; 7. Semper enim pauperes habetis vobiscum: et cum volueritis, potestis illis benefacere: me autem non semper habetis. 8. Quod habuit hæc, fecit: prævenit ungere corpus meum in sepulturam. 9. Amen dico vobis: Ubicumque prædicatum fuerit Evangelium istud in universo mundo, et quod fecit hæc, narrabitur in memoriam eius. 10. Et Iudas Iscariotes unus de duodecim abiit ad summos sacerdotes, ut proderet eum illis. 11. Qui audientes gavisi sunt: et promiserunt ei pecuniam se daturos. Et quærebat quomodo illum opportune traderet. 12. Et primo die azymorum quando Pascha immolabant, dicunt ei discipuli: Quo vis eamus, et paremus tibi ut manduces Pascha? 13. Et mittit duos ex discipulis suis, et dicit eis: Ite in civitatem, et occurret vobis homo lagenam aquæ baiulans, sequimini eum: 14. Et quocumque introierit, dicite domino domus, quia magister dicit: Ubi est refectio mea, ubi Pascha cum discipulis meis manducem? 15. Et ipse vobis demonstrabit cœnaculum grande, stratum: et illic parate nobis. 16. Et abierunt discipuli eius, et venerunt in civitatem: et invenerunt sicut dixerat illis, et paraverunt Pascha. 17. Vespere autem facto, venit cum duodecim. 18. Et discumbentibus eis, et manducantibus, ait Iesus: Amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet

me, qui manducat mecum. 19. At illi cœperunt contristari, et dicere ei singulatim: Numquid ego? 20. Qui ait illis: Unus ex duodecim qui intingit mecum manum in catino. 21. Et Filius quidem hominis vadit sicut scriptum est de eo: væ autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur; bonum erat ei, si non esset natus homo ille. 22. Et manducantibus illis, accepit Iesus panem: et benedicens fregit, et dedit eis, et ait: Sumite, hoc est corpus meum. 23. Et accepto calice, gratias agens dedit eis: et biberunt ex illo omnes. 24. Et ait illis: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur. 25. Amen dico vobis, quia iam non bibam de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei. 26. Et hymno dicto exierunt in montem olivarum. 27. Et ait eis Iesus: Omnes scandalizabimini in me in nocte ista: quia scriptum est: Percutiam pastorem, et dispergentur oves. 28. Sed postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam. 29. Petrus autem ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, sed non ego. 30. Et ait illi Iesus: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus. 31. At ille amplius loquebatur: Et si oportuerit me simul commori tibi, non te negabo. Similiter autem et omnes dicebant. 32. Et veniunt in prædium, cui nomen Gethsemani. Et ait discipulis suis: Sedete hic donec orem. 33. Et assumit Petrum, et Iacobum, et Ioannem secum: et cœpit pavere et tædere. 34. Et ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete hic, et vigilate. 35. Et cum processisset paululum, procidit super terram: et orabat ut, si fieri posset, transiret ab eo hora: 36. Et dixit: Abba pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc a me; sed non quod ego volo, sed quod tu. 37. Et venit, et invenit eos dormientes. Et ait Petro: Simon, dormis? non potuisti una hora vigilare? 38. Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro vero infirma. 39. Et iterum abiens oravit, eumdem sermonem dicens. 40. Et reversus, denuo invenit eos dormientes (erant enim oculi eorum gravati), et ignorabant quid responderent ei. 41. Et venit tertio, et ait illis: Dormite iam, et requiescite. Sufficit: venit hora: Ecce Filius hominis tradetur in manus peccatorum. 42. Surgite, eamus; ecce qui me tradet, prope est. 43. Et, adhuc eo loquente, venit Iudas Iscariotes, unus de duodecim, et cum eo turba multa, cum gladiis et lignis a summis sacerdotibus, et Scribis, et senioribus. 44. Dederat autem traditor eius signum eis, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, et ducite caute. 45. Et cum venisset, statim accedens ad eum, ait: Ave rabbi: et osculatus est eum. 46. At illi manus iniecerunt in eum, et tenuerunt eum. 47. Unus autem quidam de circumstantibus educens gladium, percussit servum summi sacerdotis, et amputavit illi auriculam. 48. Et respondens Iesus ait illis: Tamquam ad latronem existis cum gladiis et lignis comprehendere me? 49. Quotidie eram apud vos in templo docens, et non me tenuistis. Sed ut impleantur Scripturæ. 50. Tunc discipuli eius relinquentes eum, omnes fugerunt. 51. Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo: et tenuerunt eum. 52. At ille reiecta sindone, nudus profugit ab eis. 53. Et adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem: et convenerunt omnes sacerdotes, et Scribæ, et seniores. 54. Petrus autem a longe secutus est eum usque intro in atrium summi sacerdotis: et sedebat cum ministris ad ignem, et calefaciebat se. 55. Summi vero sacerdotes, et omne concilium, quærebant adversus Iesum testimonium, ut eum morti traderent, nec inveniebant. 56. Multi enim testimonium falsum dicebant adversus eum: et convenientia testimonia non erant. 57. Et quidam surgentes, falsum testimonium ferebant adversus eum, dicentes: 58. Quoniam nos audivimus eum dicentem: Ego dissolvam templum hoc manu factum, et per triduum aliud non manu factum ædificabo. 59. Et non erat conveniens testimonium illorum. 60. Et exurgens summus sacerdos in medium, interrogavit Iesum, dicens: Non respondes quidquam ad ea quæ tibi obiiciuntur ab his? 61. Ille autem tacebat, et nihil respondit. Rursum summus sacerdos interrogabat eum, et dixit ei: Tu es Christus Filius Dei benedicti? 62. Iesus autem dixit illi: Ego sum: et videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem cum nubibus cæli. 63. Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait: Quid adhuc desideramus testes? 64. Audistis blasphemiam: quid vobis videtur? Qui omnes condemnaverunt eum esse reum mortis. 65. Et cœperunt quidam conspuere eum, et velare faciem eius, et colaphis eum cædere, et dicere ei, Prophetiza: et ministri alapis eum cædebant. 66. Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis summi sacerdotis: 67. Et cum vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum, ait: Et tu cum Iesu Nazareno eras. 68. At ille negavit, dicens: Neque scio, neque novi quid dicas. Et exiit foras ante atrium, et gallus cantavit. 69. Rursus autem cum vidisset illum ancilla, cœpit dicere circumstantibus: Quia hic ex illis est. 70. At ille iterum negavit. Et post pusillum rursus qui astabant, dicebant Petro: Vere ex illis es: nam et Galilæus es. 71. Ille autem cœpit anathematizare et iurare: Quia nescio hominem istum, quem dicitis. 72. Et statim gallus iterum cantavit. Et recordatus est Petrus verbi, quod dixerat ei Iesus: Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis. Et cœpit flere.

A

Vers. 3. Matt. 26. v. 6. 7 Ioan. 12. v. 1. 2 3. **Mulier habens alabastrum unguenti nardi spicati.**) *Nardus*, ait Plinius lib. 12. cap. 12. frutex est gravi et crassa radice, sed brevi et nigra, fragilique, quamvis pingui, situm redolente ut cyperi, aspero sapore, folio parvo densoque: cacumina in aristas se spargunt, ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant. Unde ex nardi foliis fit unguentum, quod foliatum dicitur, et ex spicis quod spicatum nuncupatur; sed spicatum foliato est præstantius, quia plus habet substantiæ et medullæ, quod Galenus, et ex eo pharmacopœi nardispicam nuncupant. Hinc Beda: *Nardus*, ait, *est frutex aromaticus, redolet ut cupressus*, etc.

Pro *spicati* Syrus habet, *capitalis*, id est primarii, præstantis, principalis: spicatum enim præstat foliato, ut dixi. Græce est πιστικῆς, quod Interpres Ioann. cap. 12. v. 3. vertit *pistici*: *pistici* ergo idem est quod *spicati*, ut ibi ostendam. Unde Arabicus ibidem vertit, *optimi*.

Vers 5 **Trecentis denariis.**) Denarius est Iulius Romanus, vel Regalis Hispanicus. Trecenti ergo denarii faciunt 30. Matt. 20. aureos Romanos, qui 75. florenis Belgicis æquivalent. 8. Unde miser, et impius Iudas Christum vendidit 30. argen- Ioan. 12. 4. teis, ut pro 30. aureis, quos in hoc unguento effuso in Christum perdiderat, 30. argenteos, id est septem cum dimidio florenos Brabanticos sive Belgicos, Christum vendendo reciperet. Liberalior ergo fuit Magdalena in Christo ungendo, quam Iudas in prodendo. Vide hic quam vilis et sordida sit avaritia. Quocirca Victor Antioch. *Cum discipuli*, inquit, *unguentum illud plus trecentis denariis divendi potuisse asserunt, quantum mulier illa in unguentum illud insumpserat, quantamque ex consequenti animi alacritatem et pietatem erga Christum declararit, nobis divinandum relinquunt.*

In sepulturam.) Syrus, *tamquam in sepulturam*. Arabicus, *ad sepeliendum me*. Vers 8 M. 26. 12

Gavisi sunt.) *Non solum quia ipsum sine tumultu comprehensuri erant opportune a Iuda traditum, sed etiam* Vers. 11. Matt. 26. v. 15. 16.

Lu.22.6 *quia a suis discipulis odio haberi inciperet*, ait Euthym.

Vers 13 Occurret vobis.) *Maiestatem divinitatis adverte*, ait S. Ambros. in Lucæ cap. 22. v. 8. *cum discipulis loquitur. et iam novit quid atibi sit futurum.*

Vers. 14. Ubi est refectio mea?) Id est locus refectionis meæ, sive refectorium meum, in quo cum discipulis reficiar, et agno pascar. Græce καταλυμα, id est *diversorium;* Syrus, *domus habitationis;* Arabicus, *locus in quo manducem pascha.*

Vers 15. Stratum.) Instructum mensis, lectulis, sive toris et tapetibus, frondibus insuper et floribus decoratum, omnique supellectile et ornatu ad celebrandum pascha apparatum, ut nil desit nisi agni assatio, illatio et comestio. Græca, Syrus et Arabicus addunt ετοιμον, id est *paratum.* Deus enim hanc mentem sternendi cœnaculum hero domus indiderat in gratiam Christi, ut ipse locum ad pascha celebrandum plane adornatum inveniret, ne moras pateretur instante vespera, qua assandus et comedendus erat agnus, cæteraque a Christo peragenda.

Vers. 18. Luc. 22 21. Unus ex vobis tradet me.) Syrus, *Unus ex vobis comedens mecum, ipse prodet me.*

Gratias agens.) Syrus, *Gratias egit et benedixit.*

Vers. 23. Et biberunt ex illo omnes.) Scilicet post quam Christus calicem consecravit, dicens: *Hic est sanguis meus*, ut sequitur. Est ergo hic prolepsis sive anticipatio, qua utitur Marcus, ut ostendat discipulos implesse præceptum Christi, quo iusserat, dicens: *Bibite ex eo omnes*, ut habet Matth. cap. 26. v. 28.

Vers. 33. Cœpit pavere et tædere.) Græce εκθαμβεισθαι και αδημονειν, id est *expavescere et angi;* Arabicus, *contristari et pavere.*

Vers. 36. Abba pater.) Græce, αββα ο πατηρ, ubi πατηρ est nominativus, ut Marcus interpretetur nomen *Abba* Syriacum per Græcum πατηρ, q. d. Abba quod Græce dicitur πατηρ: aut potius nominativus ω πατηρ accipitur pro vocativo ω πατερ. Blandientis enim affectu, ex intimo cordis sensu Christus geminavit vocem Abba, id est pater. Unde Syrus habet, *Abba Abi*, id est, *pater, pater mi;* Arabicus, *o pater.* Imo S. August. lib. 3. de Consensu Evang. cap. 4. censet Christum hic Syriace simul et Græce locutum, ac præcise dixisse αββα ο πατηρ, ut habet Marcus. Sic enim Apostolus ait: *In quo clamamus, Abba pater.* Rom. 8. 15. Galat. 4. 6. *Credendum est*, ait S. Augustinus, *Dominum dixisse, Abba pater, ad intimandum sacramentum Ecclesiæ suæ, ex Iudæis et Gentibus congregandæ.* Et Scholiastes apud S. Hier. *Hebraice*, inquit, *et Græce loquitur, quia non est distinctio Iudæi et Græci.*

Vers. 39. Spiritus quidem promptus est.) Syrus, *voluntarius et promptus.*

Vers. 41. Venit hora.) Syrus, *Advenit finis* (vitæ meæ) *venitque hora;* Arabicus, *Præsens est finis, et venit hora.*

Vers. 44. Caute.) Græce ασφαλως, id est secure, tute, certo; Arabicus, *timete de illo*, ne scilicet e manibus vestris elabatur, uti alias elapsus est.

Vers 47. M 26 51. L.22 50 Io 18 10. Unus autem.) Scilicet Petrus: *Tacet nomen Petri Marcus*, ait Theophylactus, *ne videatur laudare præceptorem suum, Petrum, maioris pro Christo zeli.*

Vers 51. Adolescens autem quidam sequebatur eum, amictus sindone super nudo, et tenuerunt eum.) Id est, amictus linea vel lintea veste super nudo corpore: fuisse enim sindonem genus vestis lineæ corpori aptatæ, sed ita ut facile dorso iniici et eximi posset instar tunicæ, patet ex voce *amictus*, et ex Polluce, qui sindonem vocat περιβολαιον, id est operimentum, amiculum, stragulum, velamen, pallium, operculum.

Adolescens sindonites quid? Resp. Quæres, quis fuit hic adolescens? S. Epiphan. hæresi 78. et S. Hieron (vel quisquis est auctor) in Psal. 37. putant fuisse Iacobum fratrem Domini.

I. Secundo, Beda et Glossa hic, et S. Chrysostomus in Psal. 13. et S. Ambros. in Psalm. 36. et S. Gregor. 14. Moral. cap. 23. ac Baronius opinantur fuisse S. Ioannem: hic enim inter Apostolos erat adolescens et natu minimus. Verum non fuisse Ioannem, nec Iacobum, nec aliquem ex Apostolis liquet ex eo, quod immediate præmisit Marcus v. 50. dicens: *Tunc discipuli* (Apostoli) *eius relinquentes eum, omnes fugerunt.* II.

III. Tertio, Theophylactus, Euthymius et Victor censent, adolescentem hunc fuisse aliquem e domo Ioannis Marci, in qua Christus comederat pascha

IV. Optime. Quarto, verisimilius Caiet. in Ientaculis, et alii coniectant adolescentem hunc fuisse filium vel servum villæ, horto, in quo orans captus est Christus, adiacentis, qui rumore et strepitu transeuntium satellitum Christum capientium excitatus, e lecto surgens accurrit, ut videret quid ageretur. Fuisse Christi fautorem vel discipulum, liquet ex eo quod ait Marcus, *Sequebatur eum:* unde et satellites *tenuerunt eum*, id est apprehensa veste tenere voluerunt. Verba enim Hebræorum activa sæpe inchoationem et conatum significant, non actum perfectum. Nam sequitur:

At ille relicta sindone, nudus profugit ab eis.) Vers. 52. Sicut Ioseph, ait Scholiastes apud S. Hieronymum, *relicto pallio nudus de manibus impudicæ dominæ effugit*, Genes. 39. v. 12.

Addit hoc Marcus, ut ex præpropera et violenta fuga huius adolescentis liqueat, quanta fuerit circa Christum trepidatio, et quam nemo ausus fuerit apud Christum consistere; quamque grave fuerit Iudæorum odium in Christum et furor, qui etiam tentarint adolescentem hunc alienum, Christum sequentem invadere. Unde liquet eos multo magis comprehensuros fuisse Apostolos, nisi ipsi illico aufugissent.

Et gallus cantavit.) Audi S. Chrysostomum in Matth. 26. v. 70. *Significat Marcus, quia nec voce quidem galli in memoriam adductus est, nec se a negatione retinuit.* Addit Chrysost. *Hoc solus Marcus scripsit, ita exquisite explicans et piam magistri ad discipulum curam et imbecillitatem Petri. Unde maxime ipsum admirari debemus, quia non solum magistri delictum non occultavit, sed exquisitius etiam quam cæteri, hoc ipso quia discipulus erat conscripsit.* Vers 68 Matt 26. v. 70.71. Luc. 22. 57 Ioan 18. 17

Nam et Galilæus es.) Id est, Galilæorum idiotismo loquens ostendis te esse Galilæum. Unde Græca et Syrus addunt, *Et locutio tua congruit* Galilæorum locutioni; Arabicus, *Et loquela tua similis est loquelæ eorum.* Vers. 70 Matt 26. v. 72 73. L. 22 59. Ioan 18. v. 25 26.

Et cœpit flere.) Græce επιβαλων εκλαιε, hoc est ad verbum, *adiiciens flebat;* quod primo vertas, *cœpit flere:* secundo, *adiecit flere*, id est magna vehementia cœpit flere, ait Theophyl. Arabicus, *et convertit se ad lacrymas*, non in atrio coram Iudæis, ne iis se proderet, sed ex eo egressus dum solus esset, ut patet Matth. 26. 75. Vers 72. Matt 26. v. 74.75. Luc. 22. v. 60.61. Ioan. 18. 27.

CAPUT DECIMUMQUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS

Primo, Christus a Pontificibus traditur Pilato, accusatur, Barabbæ posthabetur, flagellatur, spinis coronatur, illuditur. Secundo, v. 22. in Golgotha crucifigitur inter duos latrones: vestes eius sorte dividuntur, a prætereuntibus blasphematur, quin et a latronibus. Tertio, v. 33. Tenebræ totam terram operiunt, Iesus a Patre se derelictum quæritur, ac clamans expirat: unde Centurio ait: Vere hic homo Filius Dei erat. *Quarto, v. 42. a Iosepho sepelitur.*

1. Et confestim mane consilium facientes summi sacerdotes, cum senioribus, et Scribis, et universo concilio, vincientes Iesum, duxerunt, et tradiderunt Pilato: 2. Et interrogavit eum Pilatus: Tu es rex Iudæorum? At ille respondens, ait illi: Tu dicis. 3. Et accusabant eum summi sacerdotes in multis. 4. Pilatus autem

rursum interrogavit eum, dicens: Non respondes quidquam? vide in quantis te accusant. 5. Iesus autem amplius nihil respondit, ita ut miraretur Pilatus. 6. Per diem autem festum solebat dimittere illis unum ex vinctis, quemcumque petiissent. 7. Erat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium. 8. Et cum ascendisset turba, cœpit rogare, sicut semper faciebat illis. 9. Pilatus autem respondit eis, et dixit: Vultis dimittam vobis regem Iudæorum? 10. Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum summi sacerdotes. 11. Pontifices autem concitaverunt turbam, ut magis Barabbam dimitteret eis. 12. Pilatus autem iterum respondens, ait illis: Quid ergo vultis faciam regi Iudæorum? 13. At illi iterum clamaverunt: Crucifige eum. Pilatus vero dicebat illis: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant: Crucifige eum. 15. Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit illis Barabbam, et tradidit Iesum flagellis cæsum, ut crucifigeretur. 16. Milites autem duxerunt eum in atrium prætorii, et convocant totam cohortem, 17. Et induunt eum purpura, et imponunt ei plectentes spineam coronam. 18. Et cœperunt salutare eum: Ave rex Iudæorum. 19. Et percutiebant caput eius arundine: et conspuebant eum, et ponentes genua, adorabant eum. 20. Et postquam illuserunt ei, exuerunt illum purpura, et induerunt eum vestimentis suis: et educunt illum ut crucifigerent eum. 21. Et angariaverunt prætereuntem quempiam, Simonem Cyrenæum, venientem de villa, patrem Alexandri et Rufi, ut tolleret crucem eius. 22. Et perducunt illum in Golgotha locum: quod est interpretatum Calvariæ locus. 23. Et dabant ei bibere myrrhatum vinum: et non accepit. 24. Et crucifigentes eum, diviserunt vestimenta eius, mittentes sortem super eis, quis quid tolleret. 25. Erat autem hora tertia: et crucifixerunt eum. 26. Et erat titulus causæ eius inscriptus: Rex Iudæorum. 27. Et cum eo crucifigunt duos latrones: unum a dextris, et alium a sinistris eius. 28. Et impleta est Scriptura, quæ dicit: Et cum iniquis reputatus est. 29. Et prætereuntes blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes: Vah qui destruis templum Dei, et in tribus diebus reædificas. 30. Salvum fac temetipsum descendens de cruce. 31. Similiter et summi sacerdotes illudentes, ad alterutrum cum Scribis dicebant: Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. 32. Christus rex Israel descendat nunc de cruce, ut videamus et credamus. Et qui cum eo crucifixi erant, conviciabantur ei. 33. Et facta hora sexta, tenebræ factæ sunt per totam terram usque in horam nonam. 34. Et hora nona exclamavit Iesus voce magna, dicens: Eloi, Eloi, lamma sabacthani? quod est interpretatum: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? 35. Et quidam de circumstantibus audientes, dicebant: Ecce Eliam vocat. 36. Currens autem unus, et implens spongiam aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei, dicens: Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum. 37. Iesus autem emissa voce magna expiravit. 38. Et velum templi scissum est in duo, a summo usque deorsum. 39. Videns autem centurio, qui ex adverso stabat, quia sic clamans expirasset, ait: Vere hic homo Filius Dei erat. 40. Erant autem et mulieres de longe aspicientes: inter quos erat Maria Magdalene, et Maria Iacobi minoris, et Ioseph mater, et Salome: 41. Et cum esset in Galilæa, sequebantur eum, et ministrabant ei, et aliæ multæ quæ simul cum eo ascenderant Ierosolymam. 42. Et cum iam sero esset factum (quia erat parasceve, quod est ante sabbatum), 43. Venit Ioseph ab Arimathæa nobilis decurio, qui et ipse erat expectans regnum Dei, et audacter introivit ad Pilatum, et petiit corpus Iesu. 44. Pilatus autem mirabatur si iam obiisset. Et accersito centurione, interrogavit eum si iam mortuus esset. 45. Et cum cognovisset a centurione, donavit corpus Ioseph. 46. Ioseph autem mercatus sindonem, et deponens eum involvit sindone, et posuit eum in monumento, quod erat excisum de petra, et advolvit lapidem ad ostium monumenti. 47. Maria autem Magdalene, et Maria Ioseph, aspiciebant ubi poneretur.

Vers. 25. Erat autem hora tertia: et crucifixerunt eum.) *Tertia*, non inchoans, sed finiens ac desinens in sextam. Sexta enim hora crucifixum esse Christum puta in meridie patet ex v. 33. Aliqui suspicantur esse mendum, et pro *tertia* ponendum esse *sexta*. Hebræi enim diem æque ac noctem in quatuor partes, sive horas diviserant, scilicet primam, tertiam, sextam et nonam, quarum quælibet ternas nostrates horas complectebatur. Prima enim incipiebat ab ortu solis, durabatque tres horas, quibus finitis incipiebat tertia, ac totidem horis durabat, scilicet usque ad meridiem, quando inchoabat sexta et finiebatur tribus post meridiem horis, cum incipiebat nona, durabatque usque ad vesperam: incipiente ergo hora sexta crucifixus est Christus, inchoante vero nona mortuus. Hac de re plura dicam Ioann. 19. 14.

Et cum iniquis reputatus est.) Hebr. נמנה *nimna*, Vers. 28.
id est numeratus, recensitus est. Vide dicta Isaiæ 53. 12. Luc. 22.
Causa fuit, quia Christus nostrum locum, numerum et 37.
censum in se recepit; nos autem eramus iniqui: ipse ergo cum iniquis accensus est, ut nos ex iniquis faceret æquos, iustos et sanctos.

Quia erat parasceve, quod est ante sabbatum.) Vers. 42.
Græce, *quod est prosabbatum*. *Parasceve* idem est quod Matt. 27.
præparatio: unde sic vocabatur feria sexta, quia in ea 57.
præparabantur cibi et necessaria pro sabbato, quo operari non licebat; hinc vocatur ipsa *prosabbatum*, sive pridie sabbati, aut vigilia sabbati. *Antesabbatum* ergo unica est dictio respondens Græco προσαββατον.

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus primo, apparet Magdalenæ cœterisque piis fœminis. Secundo, v. 12. duobus discipulis euntibus in Emaus. Tertio, v. 14. undecim Apostolis, quos mittit per totum orbem evangelizatum, additque signa et miracula credentibus concedenda. Denique v. 19. in cœlum ascendens sedet ad dexteram Dei.

1. Et cum transisset sabbatum, Maria Magdalene, et Maria Iacobi, et Salome emerunt aromata ut venientes ungerent Iesum. 2. Et valde mane una sabbatorum, veniunt ad monumentum, orto iam sole. 3. Et dicebant ad invicem: Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti? 4. Et respicientes viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus valde. 5. Et introeuntes in monumentum viderunt iuvenem sedentem in dextris, coopertum stola candida, et obstupuerunt. 6. Qui dicit illis: Nolite expavescere: Iesum quæritis Nazarenum, crucifixum: surrexit, non est hic, ecce locus ubi posuerunt eum. 7. Sed ite, dicite discipulis eius et Pe-

tro quia præcedit vos in Galilæam: ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. 8. At illæ exeuntes, fugerunt de monumento: invaserat enim eas tremor et pavor: et nemini quidquam dixerunt: timebant enim. 9. Surgens autem mane, prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat septem dæmonia. 10. Illa vadens nuntiavit his, qui cum eo fuerant, lugentibus et flentibus. 11. Et illi audientes quia viveret, et visus esset ab ea, non crediderunt. 12. Post hæc autem duobus ex his ambulantibus ostensus est in alia effigie, euntibus in villam; 13. Et illi euntes nuntiaverunt cæteris: nec illis crediderunt. 14. Novissime recumbentibus illis undecim apparuit: et exprobravit incredulitatem eorum et duritiam cordis: quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. 15. Et dixit eis: Euntes in mundum universum prædicate evangelium omni creaturæ. 16. Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. 17. Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo dæmonia eiicient: linguis loquentur novis: 18. Serpentes tollent: et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super ægros manus imponent, et bene habebunt. 19. Et Dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum, et sedet a dextris Dei. 20. Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis.

Vers. 1. Luc. 23. 56. **Et cum transisset sabbatum.**) Puta inchoante nocte diei Dominicæ: *Post tristia sabbata felix irradiat dies*, ait Scholiastes apud S. Hieronymum.

Maria Iacobi.) Scilicet minoris et Iudæ mater, ut habet Arabicus, uxorque Cleophæ.

Et Salome.) Uxor Zebedæi, mater Iacobi maioris et Ioannis Apostolorum.

Ut venientes ungerent Iesum.) Secundum consuetudinem Iudæorum, ait Theoph. ut odoriferum maneret corpus, et conservaretur: aromata enim desiccant: non sapiebant enim dignitatem divinitatis Christi, nec resurrectionis eiusdem, sed amabant tenerrime Iesum, ut hominem et Prophetam, licet iam mortuum.

Tropologice, ungunt Iesum qui eius amore exercent opera pietatis, humilitatis, obedientiæ, patientiæ, ac præsertim misericordiæ et charitatis erga proximos, qui sunt membra Iesu mystica: quare hi merentur primi videre Iesum resurgentem, ut scilicet in eius cognitione, gratia, meritis et gloria novo fervore quasi resurgendo roborentur, proficiant et perficiantur: ita S. Gregorius et alii. Vide dicta Matth. c. 26. v. 7.

Vers. 2. M. 28. 1. Lu. 24. 1. Ioa. 20. 1. **Una sabbatorum.**) Id est, prima sabbati, uti explicat v. 9. puta die Dominica. Vide dicta Matth. 28. v. 1.

Vers. 6. **Crucifixum: surrexit, non est hic.**) *Non erubescit Angelus crucem*, ait Theoph. *in hac enim salus hominum*. Addit Interlin. *Radix amara crucis evanuit, flos vitæ cum fructibus; qui iacuit in morte surrexit in gloria.*

Vers. 7. Matt. 28. 17. **Ite, dicite discipulis.**) *Mulieribus*, ait Iuterlin. *dicitur ut nuntient Apostolis, quia per mulierem* (Evam) *mors nuntiata est, per mulierem vita resurgens.*

Et Petro.) *Ut quem fœmina fecerat negare, fœmina faceret confiteri.* ait Druthmarus. Addit Scholiastes apud S. Hieronym. Petrum præ cæteris nominari, *qui se indignum iudicavit discipulatu, quod ter Dominum negasset magistrum; sed peccata præterita non nocent quando non placent.* Et S. Gregorius hom. 21. iu Evang. *Si Angelus Petrum non nominasset, venire inter discipulos non auderet: vocatur ergo ex nomine, ne desperet ex negatione.* Cætera exposui Matth. 28. 1. et seq.

Vers. 8. **Invaserat enim eas tremor**, corporis; **et pavor.**) Animi. Græce ἔκστασις, id est *stupor*, ait Theophyl. *in spectaculo Angeli, et in horrore resurrectionis.* Vere hic stupor mistus erat ingenti gaudio: stupebant enim et gaudebant se tam mira et iucunda audire, scilicet Iesum dilectum suum a morte resurrexisse. Id patet ex Matth. c. 28. v. 8.

Timebant enim.) Non solum ob visionem Angelorum, sed etiam *propter Iudæos*, ait Euthym. *ne conspectæ viderentur ipsæ furari Iesum: ne ipsas occiderent, audito quod Christi prædicarent resurrectionem*, uti paulo post Magdalenam, Martham et Lazarum cum sociis navi sine velo et remis imposuerunt ad certum omnium exitium, nisi Deus eos salvos Massiliam perduxisset.

Vers. 9. Ioan. 20. v. 14. 16. **Prima sabbati.**) Id est prima die post sabbatum, puta Dominica.

Magdalenæ, de qua eiecerat septem dæmonia.) Lucæ 8. 2. Addit hoc Marcus, ut ostendat vim pœnitentiæ et amoris, per quem Magdalena peccatrix ita exarsit, ut prima meruerit videre Christum resurgentem; ut ex ea discant peccatores, non desperare, sed vehementer amare: sic enim Sanctos innocentes in gratia et gloria superabunt. Ita Beda: *Quia ubi superabundavit peccatum, superabundavit et gratia*, Rom. 5. Addit Beda: *Mulier* (Eva) *culpæ inductrix, quæ primo mortem gustavit, primo resurrectionem vidit* (in Magdalena) *ne perpetui reatus apud viros opprobrium sustineret.* Porro *septem dæmonia*, sunt septem vitia capitalia septem virtutibus primariis contraria, quibus præsident dæmones: ita S. Gregorius, Theophyl. et alii. Hanc Christi apparitionem Magdalenæ factam fuse enarrat Ioannes cap. 20. v. 11. Vide dicta Lucæ 8. 2.

Post hæc autem duobus ex his (discipulis) **ambulantibus ostensus est in alia effigie** (Arabicus, *veste*, scilicet peregrini) **euntibus in villam.**) Arabicus, *in castellum;* Græce, *in agrum*, id est in domum ruri sitam in Emmaus; nam ut ait S. August. de Consensu Evang. *Agri nomine non castella tantum, verum etiam municipia et coloniæ solent vocari extra civitatem, quæ caput et quasi mater est cæterarum.* Hi ergo discipuli ex urbe Ierosolyma ibant rus, puta in pagum vicinum Emmaus, qui postea a Romanis in monumentum victoriæ de subacta Ierosolyma, factus est civitas insignis, dicta Nicopolis: ita Adrichom. et alii. Hæc Christi apparitio est eadem cum illa, quam narrat Lucas c. 24. 13. ut patet ex circumstantiis, quæ utrobique sunt eadem: ita communiter Interpretes. Solus fere Euthym. putat esse diversam ab illa Lucæ, eo quod Marcus subdat Apostolos eis nuntiantibus Christum resurrexisse, non credidisse; cum Lucas contrarium, scilicet credidisse insinuet. Verum facilis est responsio, aliquos credidisse, alios non credidisse: vel ut Theoph. Apostolos credidisse, sed alios discipulos non credidisse. Vers. 12. Luc. 24. v. 13. 15. 16.

Nec illis crediderunt.) Dei permissione et providentia id factum. Hæc enim eorum incredulitas *non tam eorum infirmitas, quam nostra futura firmitas fuit*, ait S. Gregor. hom. 29. in Evang. *ipsa namque resurrectio illis dubitantibus per multa argumenta monstrata est: quæ dum nos legentes agnoscimus, quid aliud quam de illorum dubitatione solidamur?* Vers. 13.

Novissime recumbentibus (ad mensam) **illis undecim apparuit.**) *Novissime*, Græce ὕστερον, id est postea, deinde, postremo: fuit enim hæc ultima Christi apparitio facta ipso die Paschalis sive Resurrectionis, cum vespere apparuit undecim Apostolis: has enim solas illo die factas commemorat hic Marcus, reliquas vero posterius factas omittit. Dices, tunc non apparuit undecim Apostolis, sed decem dumtaxat: aberat enim Thomas. Quocirca Maldon. hanc apparitionem censet esse illam quæ octavo post die facta est, præsente iam Thoma. Verum dico undecim hic vocari, licet absens esset Thomas, qui erat undecimus, quia collegium Apostolorum post Iudæ proditionem et suspendium, redactum erat ad undecim; quare undecim vocantur, licet unus Thomas desit. Sic decem viri dicuntur congregati, etiamsi unus vel alter absit. Simile est in Luca c. 24. 33. ita Beda et S. Augustin. l. 3. de Consensu Evang. c. 25. Vers. 14. Luc. 24. 36. Ioan. 20. 19.

Recumbentibus.) Hinc colligit S. Bernardus sermone de Ascensione Domini, observans: *Multam*, inquit, *fidu-*

ciam præstat quod libentius adsit orationi incumbentibus, quando ne recumbentibus quidem dedignatur adesse.

NON CREDIDERUNT.) S. Hieronym. l. 2. contra Pelag. scribit post hæc verba, in quibusdam Græcis codicibus ista addi: *Et illi satisfaciebant dicentes: sæculum istud iniquitatis substantia est, quæ non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem: idcirco iam nunc revela iustitiam tuam.* Verum Ecclesia hæc omnia resecuit; olent enim hæresim Manichæi aut Montani.

EXPROBRAVIT INCREDULITATEM.) Syrus, *exiguam fidem.* Arabicus, *Exprobravit eos propter parvitatem fidei eorum.*

Vers. 15. ET DIXIT EIS: EUNTES IN MUNDUM UNIVERSUM, PRÆ-
Matt. 28. 19. DICATE EVANGELIUM OMNI CREATURÆ.) *Et dixit*, non ipso die Paschatis cum recumbentibus undecim apparuit, sed postea cum in monte Galilææ se iis aliisque videndum exhibuit, ut habet Matth. c. 28. 16. et seq. Vel certe hoc maximum evangelizandi munus propriumque Apostolis, eis sæpius Christus iniunxit, ut ipso die Paschatis illud eis primo insinuarit, ut innuit Lucas c. 24. 47. deinde in monte Galilææ iterarit, ac ultimo die ascendens in cælum confirmarit.

IN MUNDUM UNIVERSUM.) q. d. Non in sola Iudæa, uti hactenus fecistis, et uti olim vobis iussi Matth. 10. 5. sed passim per totum mundum evangelizate. Nam non videtur verisimile, quod pauci Apostoli per se totum orbem lustrarint et converterint, præsertim quia in America nuper inventa, nulla fidei Christianæ reperta sunt vestigia.

OMNI CREATURÆ.) Id est, omnibus gentibus, ut habet Matth. c. 28. 19. Est synecdoche: nam genus appropriatur nobilissimæ speciei, puta creatura homini. Homo enim est nobilissima creatura, ad ipsius Dei creatoris imaginem creata.

Vers. 16. QUI CREDIDERIT, ET BAPTIZATUS FUERIT, SALVUS ERIT: QUI VERO NON CREDIDERIT, CONDEMNABITUR.) Hac Christi sententia ad suam hæresim abutuntur Primo, Lutherani ut probent fidem solam sufficere ad salutem, nec requiri bona opera. Verum respondeo, sensus Christi est, ut recte annotarunt Euthym. Theoph. et alii: *Qui crediderit*, etc. q. d. Qui credendo in Christum eiusque baptismum suscipiendo, a peccatis ablutus et gratia Dei imbutus, sanctificatus fuerit, hic salvus erit, subaudi si ita moriatur, si in isto statu gratiæ et sanctitatis decedat, si gratiam Dei usque ad mortem retineat, nec per peccatum aliquod deperdat. Retinere autem gratiam hanc baptizatus nequit, si bona opera non faciat quæ lex Christi præcipit. Adde, nomine credulitatis, sive fidei et baptismi velut principiorum maxime necessariorum, et quæ initio Ecclesiæ maxime Gentilibus inculcari debebant, subintelligi reliqua omnia inde consequentia, ac in eis velut in radice latentia, uti sunt spes, charitas, bona opera, etc. uti fuse ostendi proœmio in S. Paulum. Vide S. August. l. de fide et operibus.

Secundo, Anabaptistæ ex hac Christi gnome inferunt non esse baptizandos parvulos, eo quod credere nequeant. Sed respondeo, Christum loqui de adultis: hi enim soli credere possunt; et adultos solos omnia præcedentia Christi verba denotant, Parvulos enim esse baptizandos liquet ex perpetua traditione, et praxi Ecclesiæ, ac ex illo Ioannis 3. 5. *Amen, dico vobis, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.*

Addit S. Augustin. idque variis locis iterat, hæc verba Christi ad parvulos quoque suo modo pertinere, eo quod illi sicut aliena voluntate Adæ peccaverunt, et peccatum originale contraxerunt, sic pariter aliena fide Ecclesiæ, et parentum vel offerentium credant.

Tertio, Calvinistæ ex hisce Christi verbis colligunt, baptismum non esse ad salutem necessarium, sed sufficere solam fidem; quia de ea sola, inquiunt, Christus subiicit: *Qui vero non crediderit, condemnabitur.* Resp. sub τὸ *crediderit*, id est, sub fide, intelligi baptismum, qui est sacramentum fidei, et cætera omnia quæ ex fide nascuntur et sequuntur, uti paulo ante dixi. Marcus enim brevitati studens, ex iis quæ immediate ante dixerat, lectori relinquit subintelligendum τὸ *aut non fuerit baptizatus:* alioqui enim non constat antithesis, estque mutila et imperfecta; ut enim perfecta sit, sic dicendum: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, aut non fuerit baptizatus, condemnabitur.* Nam baptismum requiri ad salutem, patet ex verbis Christi Ioannis 3. 5. iam citatis.

SERPENTES TOLLENT.) Ex locis quæ illi infestabant, Vers. 18.
et ut ait Euthym. *delebunt, occident, aut etiam in manibus absque periculo tenebunt*, uti Paulus tenuit viperam, Actor. 28. v. 3. et seq. Unde Arabicus vertit, *tollent manibus suis serpentes.*

ET SI MORTIFERUM QUID BIBERINT, NON EIS NOCEBIT.) Ut bibant venenum illæsi, uti Apostoli et Sancti plures fecerunt.

B SUPER ÆGROS MANUS IMPONENT, ET BENE HABEBUNT.) Nota, hæc signa fuisse necessaria in primitiva Ecclesia, ad probandam et firmandam Christi fidem; unde tunc omnes fere Christiani faciebant miracula, saltem aliqua, v. g. ut dæmones ab energumenis depellerent, ut patet ex Iustino Dial. contra Triphon. Tertull. in Apolog. Lactant. et aliis: plerique etiam in baptismo tunc accipiebant donum linguarum, ut patet Actor. 10. 46. et c. 19. 6.

Mystice, S. Bernardus serm. 1. de Ascens. *Primum*, inquit, *opus fidei per dilectionem operantis, cordis compunctio est, in qua sine dubio eiiciuntur dæmonia, cum eradicantur e corde peccata. Exinde qui in Christum credunt, linguis loquuntur novis, cum iam recedunt vetera de ore eorum, nec de cætero vetusta protoparentum lingua loquuntur, declinantium in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis: ubi vero compunctione cordis, et oris confessione priora sunt deleta peccata, ne recidivum patiantur, et iam sint posteriora peiora prioribus, serpentes*
C *tollant necesse est, id est ut venenatas suggestiones extinguant*, etc. *Si mortiferum quid biberint non eis nocebit*, id est, cum senserint stimulos concupiscentiæ, nolent consentire. *Super ægros manus imponent, et bene habebunt*, id est ægras affectiones bonis operibus *operient, et hoc remedio curabuntur.*

Paulo aliter S. Gregorius homil. 29. in Evang. *Fideles quique*, ait, *qui iam vitæ veteris sæcularia verba derelinquunt, sancta autem mysteria insonant, conditoris sui laudes et potentiam quantum prævalent narrant, quid aliud faciunt, nisi novis linguis loquuntur? qui dum bonis suis exhortationibus malitiam de alienis cordibus auferunt, serpentes tollunt; et dum pestiferas suasiones audiunt, sed tamen ad operationem pravam minime pertrahuntur, mortiferum quidem est quod bibunt, sed non eis nocebit Qui quoties proximos suos in bono opere infirmari conspiciunt, dum eis tota virtute concurrunt, et exemplo suæ operationis illorum vitam roborant, qui in propria actione titu-*
D *bant, quid aliud faciunt, nisi super ægros manus imponunt ut bene habeant? Quæ nimirum miracula tanto maiora sunt, quanto spiritualia: tanto maiora sunt, quanto per hæc non corpora, sed animæ suscitantur.*

ASSUMPTUS EST IN CÆLUM.) A sua divinitate, median- Vers. 19.
te dote agilitatis, ab ea corpori indita, quadragesima die a resurrectione, puta in festo ascensionis. De ascensione Christi fuse egi Actor. 1. v. 9.

SEDET A DEXTRIS DEI.) Qua ratione sedeat, multis explicui Coloss. 3. v. 1.

O regnum beatitudinis sempiternæ, ubi iuventus nunquam senescit, ubi decor nunquam pallescit, ubi amor nunquam tepescit, ubi sanitas nunquam marcescit, ubi gaudium nunquam decrescit, ubi vita terminum nescit! *S. Augustin. in Soliloq. c. 35.*

COMMENTARIA

IN

EVANGELIUM S. LUCAE.

SANCTUM IESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM LUCAM.

Hoc est, sancta Historia Evangelica, de dictis et factis Iesu, a Luca descripta. Arabicus, *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Dei unius, Evangelium Patris excellentis, Lucæ Evangelista. Apertio Evangelii gloriosi;* Syrus, *in nomine Domini Deique nostri Iesciua, Mescicho, sigillamus Evangelium, sacrosanctum nuntium Lucæ Evangelistæ, quod locutus est, et annuntiavit Ionice* (græce) *in Alexandria magna.* Ex hac diversitate liquet, quod hic titulus, sive hæc inscriptio huic Evangelio præfixa sit non a Luca, sed ab Ecclesia, quæ ita pariter inscripsit aliud Evangelium secundum Matthæum, aliud secundum Joannem, aliud secundum Marcum; imo quoad fidem frustra addita fuisset ab ipso Luca, nisi Ecclesia illam illius genuinam esse, non suppositițiam declarasset et tradidisset, quod Nota pro Traditionibus contra hæreticos. Cur enim Evangelium Lucæ inscriptum habendum sit verum ipsius Lucæ; Evangelium autem Matthiæ et Thomæ inscriptum, non sit habendum ipsius Matthiæ et Thomæ; rursum cur Evangelium Lucæ potius sit canonicum, quam Apellis aut Basilidis Evangelium; alia ratio reddi non potest, quam probatio, declaratio et traditio Ecclesiæ: non enim hoc ideo, quod in sacris litteris scriptum sit, sed quia ab Ecclesia ita traditum est, credimus: v. g. non credimus hoc esse Evangelium Lucæ, esseque canonicum, quia id ipsum scripsit Lucas; sed quia id tradit et docet Ecclesia: licet enim isti Evangelio, uti et aliis, sua constet auctoritas, tamen illa nobis non liquet nisi ex declaratione Ecclesiæ. Idem a pari dicendum est de sensu Scripturæ. Sensus enim Scripturæ genuinus non est is, qui mihi aut tibi videtur esse talis, (sic enim incertus et dubius esset; alium enim sensum affert Calvinus, alium Lutherus, alium alii) sed is quem docet et tradit Ecclesia, cuius sicut est tradere, quæ sit vera S. Scriptura, ita est et tradere quis illius germanus sit sensus. S. Scriptura enim non in cortice litterarum aut verborum, sed in genuino eorum sensu consistit. Ita Trident. sess. 4. et passim Patres, ac nominatim Tertull. l. 4. contra Marcion. c. 5. Vide dicta Matth. 1. v. 1.

Inscriptio ab Ecclesia

Nota primo, Matthæus primus in Iudæa Hebræis scripsit Evangelium hebraice: secundus Marcus in Italia Romanis græce et latine: tertius Lucas Græcis in Græcia græce: quartus Ioannes græce: sed Lucas elegantius; utpote græce apprime peritus. Audi S. Hieron. ep. 103. ad Paulinum: *Matthæus, Marcus, Lucas et Ioannes quadriga Domini et verum Cherubim; quod interpretatur scientiæ multitudo, per totum corpus oculati sunt, scintillæ emicant, discurrunt fulgura, pedes habent rectos et in sublime tendentes, terga pennata, et ubique volitantia. Tenent se mutuo sibique perplexi sunt, et quasi rota in rota volvuntur, et pergunt quocumque eos flatus sancti Spiritus perduxerit.*

S. Lucas scripsit græce.

Porro inter quatuor Cherubinorum facies, sive effigies, tertia bovis tribuitur Lucæ; tum quia ipse incipit a sacerdotio Zachariæ, cuius præcipua victima erat bos, tum quia ipse bovis labores in Evangelio subiit, ac crucis mortificationem iugiter in suo corpore pro Christi nominis honore portavit, uti de eo canit Ecclesia. Vide dicta Apocal. 4. 7. et Ezech. 1. 10.

Nota secundo, Lucam scripsisse Evangelium contra quosdam oscitantes, imperitos fore etiam falsos Evangelistas, qui in Syria vel Græcia Evangelium imperfecte, forte etiam mendaciter conscripserant, ut ipse Lucas initio Procemii sui insinuat. Ita Origen. S. Ambr. Theophyl. hic et S. Epiph. hæres. 51. qui tamen cum addit, Lucam scripsisse contra Cherintum et Merintum, non videtur dicere verum: nam hi duo, æque ac Basilides, posteriores et iuniores fuere Luca, ut satis colligitur ex Euseb. lib. 3. Hist. c. 32. Verisimilius Theophyl. et Beda censent, Lucam scripsisse suum Evangelium contra apocrypha aliorum Evangelia, qualia fuere quæ nomine Thomæ, Matthiæ et Apostolorum duodecim circumferebantur.

Nota tertio, Lucam non fuisse ex septuaginta duobus Christi discipulis, uti ex Origene opinantur Euthymius, et S. Greg. præfat. in Iob cap. 1. nec enim Lucas vidit Christum in carne, sed quæ a Paulo et Apostolis audivit de Christo conscripsit, ut ipse ait cap. 1. vers. 2. Unde passim Patres Lucam vocant discipulum Apostolorum; ac nominatim Pauli comes assiduus fuit Lucas. Ita S. Hieron. in cap. 65. Isaiæ, et Præfat. in Matth ubi sic ait: *Tertius* (Evangelista) *Lucas medicus, natione Syrus, Antiochensis, cuius laus in Evangelio, qui et ipse discipulus Apostoli Pauli, in Achaiæ Bæotiæque partibus volumen condidit, quædam altius repetens, et ut ipse in procemio confitetur, audita magis quam visa describens.* Idem tradit Irenæus l. 1. 20. et Theodor. Præfat. in Vita Ss. Patrum, Baronius, et alii. Imo Tertul. l. 4. contra Marcion. cap. 5. Evangelium hoc non tam Lucæ quam Pauli esse censet, quod ex Pauli ore illud scripserit Lucas, sicut Marcus ex ore Petri: sic enim ait: *Licet et Marcus quod edidit, Petri affirmetur, cuius interpres Marcus. Nam et Lucæ Digestum* (Evangelium) *Paulo ascribere solent: cœpit magistrorum videri, quæ discipuli promulgarint.*

Non fuit e septuaginta discipulis.

Scripsit ex ore Pauli.

Porro S. Hieron. docet Lucam in Evangeliis et Actis agere medicum animarum, sicut prius egerat corporum:

Medicus animarum.

sic enim ait ep. 103. ad Paulinum: *Si noverimus scriptorem eorum esse Lucam medicum, cuius laus est in Evangelio; animadvertemus pariter omnia verba illius animæ languentis esse medicinam.* Idem in ep. ad Philom. *Lucas medicus Evangelium et Actus Apostolorum Ecclesiis derelinquens, quomodo Apostoli de piscatoribus piscium piscatores hominum facti sunt; ita de medico corporum, in medicum est versus animarum. Cuius liber quotiescumque legitur in Ecclesiis, toties eius medicina non cessat.*

Quo tempore scripserit S. Lucas? Nota quarto, Baronius censet Lucam scripsisse in comitatu Pauli, anno Christi 58. ex eo quod S. Hieron. dicat Lucam scripsisse in Achaia et Bœotia, ubi illo anno erat Paulus. Alii tamen citius a Luca scriptum Evangelium autumant, idque omnino dicendum est, si assentiamur S. Hieron. lib. de Script. Eccles. in Luca; Tertulliano lib. 4. contra Marcion. cap. 5. Primasio, Anselmo et aliis in 2. Corinth. 8. v. 18. Paulum ibidem per fratrem *cuius laus est in Evangelio,* intelligere Lucam, quod et diserte asserit S. Ignatius, S. Lucæ concivis et quasi coætaneus, qui sic scribit ad Ephesios: *Ut testatur Lucas, cuius laus est in Evangelio.* Nam epist. 2. ad Corinth. a Paulo scripta est anno Christi 58. quare si tum laus Lucæ erat in Evangelio, necessum est dicere illud iam ante fuisse evulgatum. Quocirca Euthymius et Theoph. prooemio in Lucam, aiunt Lucam scripsisse 15. annis post Ascensionem Christi; puta anno Christi 49. Sed tunc Lucas necdum adhæserat Paulo: ei enim adhæsit Troade, anno Christi 51. uti ex Actis Apostolorum cap. 16. 10. recte colligit Baronius. Videtur ergo Lucas scripsisse Evangelium post annum Christi 51. sed aliquot annis ante annum Christi 58. illo enim iam vulgatum erat et celebre, ut ait Paulus.

Nota quinto, Lucas postquam adhæsit S. Paulo, aliquot annis abfuit ab eo, alio amandatus (uti ostendi Actor. 16. v. 10.) usque dum Paulus perambulando varias regiones rediit in Græciam, navigaturus in Syriam, indeque Romam, Actor. 20. 3. tunc enim Paulus inter alios socios huius itineris, qui illo versu nominantur, assumpsit et Lucam, uti ibi significat Lucas v. 5. et 15. inde ergo Lucas assiduus fuit comes S. Pauli, usque ad prima vincula, quæ Paulus Romæ subiit anno Neronis secundo: quare ibi Lucas finit Acta Apostolorum, præsertim Pauli. Inde teste S. Epiphanio Lucas discedens a Paulo adhuc vincto profectus in Dalmatiam, Galliam, Italiam, Macedoniam, ubique prædicavit Evangelium, ac tandem apud Pataras urbem Achaiæ anno ætatis 81. illustri martyrio coronatus in cælos abiit, anno Christi 61. Neronis 5. S. Petri Romæ sedentis anno 17. uti ex S. Nazianzeno, Paulino, Gaudentio, Glyca, Nicephoro et aliis docet Baronius, anno Christi iam dicto. (Lucas est Martyr.)

Denique quis, qualis, quantus fuerit Lucas, fuse declaravi prooemio in Acta Apostolorum, in eorum argumento, ubi dixi Lucam eumdem videri cum Lucio, quem Paulus suum cognatum vocat Rom. 16. 21. Idem tamen diversus videtur a Lucio Cyrenensi, de quo Actor. 13. Nam Lucas fuit Antiochensis, non Cyrenensis. Rursus Martyrologium

A Roman. die 22. Aprilis, ait Lucium hunc fuisse e primis Christi discipulis, quod Lucæ non convenit.

Nota sexto, causa cur post Matthæum et Marcum Lucas scripserit evangelium fuit duplex: Prior, ut confutaret pseudo-evangelistas in Syria et Græcia iam subortentes, uti dixi not. 2. Posterior, quod ipse destinarit prosequi et scribere dicta et facta Christi ab aliis Evangelistis prætermissa, ac præsertim eius infantiam et pueritiam, eiusque præcursoris Ioannis Baptistæ annuntiationem, conceptionem, nativitatem, præsepe, fascias, pastores, circumcisionem, præsentationem in templo, inventionem inter doctores; S. Magdalenæ, Zachæi, et unius e duobus in cruce latronibus conversionem; apparitionem Christi factam duobus discipulis in Emmaus, parabolas Pharisæi et Publicani, Samaritani, ovis errantis, drachmæ perditæ, filii prodigi, Lazari, et divitis epulonis, et similium, quæ Christi misericordiam et pietatem in peccatores et miseros commendant. Vide S. Irenæum lib. 3. cap. (Cur scripsit.)
B 14. singula recensentem. Ad hæc Lucas plenius quam cæteri enarrat passionem, resurrectionem et ascensionem Christi.

Denique B. Petrus Damiani ser. de S. Matthæo: *Lucas,* ait, *proprium modum et ordinem tenet, dum sacerdotalem Domini stirpem describit, atque personam, et sic per totam styli sui seriem in hac intentione perdurat, ut diversa circa templum et sacerdotes usque ad finem Evangelii non omittat,* etc. *Mediator quippe Dei et hominum secundum humanam naturam, unus idemque rex esse voluit et sacerdos, ut per vires nos regalis apicis regeret, et per sacerdotis officium expiaret. Hæ siquidem duæ personæ in figura Christi specialiter sunt a Patribus commendatæ; cui principaliter ac singulari prærogativa dedit Deus sedem David patris eius, ut regni eius non esset finis, et ut Sacerdos esset secundum ordinem Melchisedech.* (Lucas Christi misericordiam commendat, cur?)

Rursus S. Anselm. in cap. 4. ad Colos. duas habet rationes, cur Lucas plusquam alii de Christi misericordia
C loquatur. Una est: *Lucas,* ait, *primo fuit medicus corporum, deinde conversus ad Christum factus est medicus animarum. Inde est quod plus quam alii Evangelistæ loquatur de misericordiis Redemptoris, per quas languores peccatorum ab animabus pelluntur.* Secundam rationem, his verbis declarat: *Et sacerdotis personam in Christo describit, intervenientis pro peccatis totius mundi.*

Demum viginti quinque privilegia S. Lucæ concessa, recenset noster Ioann. de la Haye, in apparatu Evang. cap. 68. ubi inter alia ex S. Hieron. Beda et Adone tradit S. Lucam peccatum mortale nunquam commisisse, et tamen austeram in mortificatione continua egisse vitam: item S. Lucam perpetuo virginitatem conservasse, ideoque B. Virgini fuisse dilectum præ ceteris. (S. Lucæ privilegia.)

Commentati sunt in Lucam peculiariter S. Ambrosius et Titus Bostrensis; Tertullian. etiam toto libro contra Marcionem, qui Evangelium Lucæ, sed adulteratum, suum esse dictabat, multa ex eo pertractat et explicat. Scripsit quoque fuse et exacte in prima duodecim Lucæ capita Cardinalis Toletus,

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Lucas hic describit conceptum Ioannis Baptistæ, nunciante Archangelo Gabriele; deinde Christi ex Spiritu sancto v. 26. Secundo, B. Mariæ visitationem et salutationem Elisabethæ, per quam Ioannes in utero matris gaudio exiliit, Elisabeth prophetavit, B. Maria cecinit Magnificat. *Tertio, v. 57. nativitatem S. Ioannis, in qua Zacharias pater mutus loquelam recepit, ac cecinit:* Benedictus Dominus Deus Israel, etc. *in quo multa et magna de Christo et Ioanne prophetavit.*

1. Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt, rerum: 2. Sicut
tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis: 3. Visum est et mihi, as-
secuto omnia a principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile. 4. Ut cognoscas eorum
verborum, de quibus eruditus es, veritatem. 5. Fuit in diebus Herodis, regis Iudææ, sacerdos quidam nomine

Zacharias, de vice Abia, et uxor illius de filiabus Aaron, et nomen eius Elisabeth. 6. Erant autem iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis et iustificationibus Domini sine querela; 7. Et non erat illis filius, eo quod esset Elisabeth sterilis, et ambo processissent in diebus suis. 8. Factum est autem, cum sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ ante Deum, 9. Secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit ut incensum poneret, ingressus in templum Domini: 10. Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi. 11. Apparuit autem illi angelus Domini, stans a dextris altaris incensi. 12. Et Zacharias turbatus est videns, et timor irruit super eum. 13. Ait autem ad illum angelus: Ne timeas, Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua: et uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, et vocabis nomen eius Ioannem: 14. Et erit gaudium tibi, et exultatio, et multi in nativitate eius gaudebunt: 15. Erit enim magnus coram Domino: et vinum et siceram non bibet, et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ: 16. Et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum: 17. Et ipse præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ, ut convertat corda patrum in filios, et incredulos ad prudentiam iustorum, parare Domino plebem perfectam. 18. Et dixit Zacharias ad angelum: Unde hoc sciam? ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis. 19. Et respondens angelus, dixit ei: Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum: et missus sum loqui ad te, et hæc tibi evangelizare. 20. Et ecce eris tacens, et non poteris loqui usque in diem quo hæc fiant, pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo. 21. Et erat plebs expectans Zachariam: et mirabantur quod tardaret ipse in templo. 22. Egressus autem non poterat loqui ad illos, et cognoverunt quod visionem vidisset in templo. Et ipse erat innuens illis, et permansit mutus. 23. Et factum est, ut impleti sunt dies officii eius, abiit in domum suam: 24. Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor eius, et occultabat se mensibus quinque, dicens: 25. Quia sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines. 26. In mense autem sexto, missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, 27. Ad virginem desponsatam viro cui nomen erat Ioseph, de domo David, et nomen virginis Maria. 28. Et ingressus angelus ad eam, dixit: Ave gratia plena: Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus. 29. Quæ cum audisset, turbata est in sermone eius, et cogitabat qualis esset ista salutatio. 30. Et ait angelus ei: Ne timeas Maria, invenisti enim gratiam apud Deum: 31. Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen eius Iesum. 32. Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius: et regnabit in domo Iacob in æternum, 33. Et regni eius non erit finis. 34. Dixit autem Maria ad angelum: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? 35. Et respondens angelus dixit ei: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei. 36. Et ecce Elisabeth cognata tua, et ipsa concepit filium in senectute sua: et hic mensis sextus est illi, quæ vocatur sterilis: 37. Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. 38. Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et discessit ab illa angelus. 39. Exurgens autem Maria in diebus illis abiit in montana cum festinatione, in civitatem Iuda: 40. Et intravit in domum Zachariæ, et salutavit Elisabeth. 41. Et factum est, ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, exultavit infans in utero eius: et repleta est Spiritu sancto Elisabeth: 42. Et exclamavit voce magna, et dixit: Benedicta tu inter mulieres: et benedictus fructus ventris tui. 43. Et unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me? 44. Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo; 45. Et beata, quæ credidisti, quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi a Domino. 46. Et ait Maria: Magnificat anima mea Dominum: 47. Et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo. 48. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. 49. Quia fecit mihi magna qui potens est: et sanctum nomen eius. 50. Et misericordia eius a progenie in progenies timentibus eum. 51. Fecit potentiam in brachio suo: dispersit superbos mente cordis sui. 52. Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles. 53. Esurientes implevit bonis: et divites dimisit inanes. 54. Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ. 55. Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham et semini eius in sæcula. 56. Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus: et reversa est in domum suam. 57. Elisabeth autem impletum est tempus pariendi, et peperit filium. 58. Et audierunt vicini et cognati eius, quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, et congratulabantur ei. 59. Et factum est in die octavo, venerunt circumcidere puerum, et vocabant eum nomine patris sui Zachariam. 60. Et respondens mater eius, dixit: Nequaquam, sed vocabitur Ioannes. 61. Et dixerunt ad illam: Quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine. 62. Innuebant autem patri eius, quem vellet vocari eum. 63. Et postulans pugillarem scripsit, dicens: Ioannes est nomen eius. Et mirati sunt universi. 64. Apertum est autem illico os eius, et lingua eius, et loquebatur benedicens Deum. 65. Et factus est timor super omnes vicinos eorum: et super omnia montana Iudææ divulgabantur omnia verba hæc: 66. Et posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes: Quis putas, puer iste erit? Etenim manus Domini erat cum illo. 67. Et Zacharias pater eius repletus est Spiritu sancto, et prophetavit, dicens: 68. Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, et fecit redemptionem plebis suæ: 69. Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui. 70. Sicut locutus est per os sanctorum, qui a sæculo sunt, prophetarum eius: 71. Salutem ex inimicis nostris, et de manu omnium qui oderunt nos: 72. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, et memorari testamenti sui sancti. 73. Iusiurandum, quod iuravit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis: 74. Ut sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi, 75. In sanctitate et iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris. 76. Et tu puer, propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias eius: 77. Ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum: 78. Per viscera misericordiæ Dei nostri: in quibus visitavit nos, oriens ex alto: 79. Illuminare his, qui in tenebris et in umbra mortis sedent: ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. 80. Puer autem crescebat, et confortabatur spiritu: et erat in desertis usque in diem ostensionis suæ ad Israel.

Vers. 1. QUONIAM QUIDEM MULTI CONATI SUNT ORDINARE NARRATIONEM, QUÆ IN NOBIS (Christianis) COMPLETÆ SUNT, RERUM.) De Christo, Christique Ecclesia, et Christianorum origine ac progressu. *Multi.* Maldonatus censet hic denotari Matthæum et Marcum Evangelistas. Verum hi sunt pauci, non multi tantumque duo. Quare Lu-

cas videtur hic sugillare Evangelia apocrypha, quæ nomine Matthiæ, Thomæ et aliorum Apostolorum, item Nicodemi, Nazaræorum, Ægyptiorum, Hebræorum circumferebantur, uti dixi in Prooemio.

Completæ sunt.) Græce πεπληροφορημενων, quæ vox duo significat: primo, *impletæ vel completæ sunt:* secundo, *certo compertæ sunt*, uti vertit S. Ambrosius, Theophyl. Euthym. et recentiores hic. Unde Syrus vertit, *in quibus nos contenti acquievimus;* Vatabl. *de certo compertis.* Audi S. Ambr. *Fundatus in petra, et qui omnem fidei sumpserit plenitudinem firmamentumque constantiæ, recte dicit, Quæ in nobis sunt rerum.*

Vers. 2. Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis.) Græce eleganter et nervose, αυτοπται και υπηρεται γενομενοι του λογου, id est, *qui fuerunt oculares spectatores et ministri verbi,* vel sermonis: quod Primo de Christo accipias, ipse enim est Verbum Patris æterni, q. d. Sicut tradiderunt nobis Apostoli, qui Christum ipsum viderunt, illique ministrarunt. Secundo, de communi sermone et prædicatione, q. d. Sicut tradiderunt qui viderunt gesta Christi, et ab eo missi ministrarunt ipsi in sermone et prædicatione Evangelii, atque ut ait Titus, *qui doctrinæ quam Salvator proseminaverat, subservierunt.* Hoc est quod ait Ioannes ep. 1. c. 1. v. 1. *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ, quod,* inquam, *vidimus et audivimus, annuntiamus vobis.* Priorem sensum affert S. Hieronymus, præfatione in Matth. posteriorem, cæteri, qui et priore planior ac simplicior est, etsi eodem uterque tandem redeat.

Vers. 3. Visum est et mihi assecuto (græce, παρηκολουθηκοτι, id est affectato et studiose investiganti, ideoque assecuto. Aliter Syrus, *qui fuerim impense proximus illis*) omnia a principio diligenter, ex ordine, græce καθεξης, id est primo, *deinceps;* secundo, *distincte ex ordine*, scilicet ut primo describam Christi conceptum, deinde nativitatem, mox vitam, demum mortem et resurrectionem, tibi scribere, optime (Syrus, *victoriosissime*) Theophyle.) Theophylus hic, ad quem Lucas scripsit Evangelium, deinde Acta Apostolorum, fuit vir nobilis et primarius Antiochiæ, qui a S. Petro ad Christum conversus, domum suam in ecclesiam consecrari voluit, in qua S. Petrus conventus Christianorum agens, primariam suam cathedram posuit, uti narrat S. Clemens Roman. lib. 10. Recogn. cap. ult. ita coniectat Baronius, scilicet Lucam Antiochenum medicum et pictorem, ad Theophylum, quasi civem et familiarem suum hæc scripsisse. Addit Theop. Theophylum hunc Lucæ fuisse discipulum, vel catechumenum. S. Petrus enim cum solus non sufficeret turbæ ad Christi fidem confluenti, multorum opera utebatur ad eam catechizandam, et erudiendum fideles. Vide dicta Actor. cap. 1. v. 1.

Porro Theophylus vocatur *Optimus*, id est Optimas, græce κρατιςος, id est præstantissimus, excellentissimus, quod erat epithetum præsidum et magistratuum, ut Festi, Felicis, etc. vide dicta Actor. 23. v. 26. Theophylus ergo hic videtur fuisse senator, vel Præses Antiochiæ. Sic Traianus Imp. gaudebat titulo *optimi* præ ceteris, licet magis honorificis elogiis.

Vers. 4. Ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.) Græce ασφαλειαν, id est certitudinem, securitatem, firmitatem, soliditatem, q. d. Ut cognoscas ea quæ de Christo edoctus es, esse certissima, firmissima et solidissima.

Vers. 5. Fuit in diebus Herodis, regis Iudææ, sacerdos quidam, nomine Zacharias, de vice Abia: et uxor eius de filiabus Aaron, et nomen eius Elisabeth.) Præmittit Lucas nomen Herodis, tum ut designet tempus, quo natus est Ioannes æque ac Christus: sic enim in Fastis nomine Consulum et Imperatorum, res gestæ et natales virorum illustrium consignantur: tum ut indicet iam defecisse sceptrum a Iuda, ac translatum esse ad Herodem alienigenam, ideoque instare tempus adventus

A Messiæ, sive Christi Iudæis promissi, iuxta oraculum Iacob Genes. cap. 49. 10.

Fuit hic Herodes eius nominis primus, cæterorum pater et avus, cognomento Magnus, gente Idumæus, patria Ascalonita, indole tyrannus, sævitia infanticida. Occupavit ipse favore Cæsaris et Romanorum regnum Iudææ, sed Christus ipsum eiusque posteros hoc regno deiecit, omnemque eius progeniem licet numerosissimam intra centum annos, teste Iosepho lib. 18. cap. 7. totam, paucis exceptis, abolevit, ac sibi omni iure debitum Israelis regnum, sed spirituale et sanctum vendicavit.

Hinc apposite vocatus est Herodes. *Herodes* enim Syriace idem est, quod *draco ignitus*, græce vero idem quod *heros Plutonis*, vel principis inferni: ηρως enim est heros, αδης est *Pluto* vel *infernus.* Hebraice denique *Herodes* idem est quod *pelliceus* vel *gloriosus,* ait S. Isidor. lib. 7. Etymol. cap. 10. Herodes enim idem est, ait Pagninus in Nomin. Hebr. quod pellis gloriæ, aut pellibus glorians, vel mons gloriæ sive arrogantiæ; עור *or* enim est pellis, הר *har* mons, הוד *hod* gloria. Rursum Herodes, ait Pagninus, idem est quod conceptus triturationis: הרה *hara* enim est concipere, דוש *dus* triturare: quia Herodes trituravit et occidit infantes conceptos et natos in Bethlehem: quocirca et ipse cum tota sua progenie intra centum annos trituratus, et ex orbe excussus est. Herodis etymon.

Sacerdos.) Legalis et Aaronicus.

Zacharias.) Fuit hic sacerdos, pariter et Propheta ac plenus Spiritus sancto, ut patebit v. 64. et 67. Unde et Sanctis adscriptus legitur in Martyrol. Romano ad diem 5. Novembr. ubi Baronius secutus Origen. Nyssenum, Cyrillum et Petrum Alexandr. censent hunc Zachariam esse Martyrem, occisum ab Herode inter templum et altare, ideoque esse illum de quo agit Christus Matth. 23. v. 35. caput eius Romæ in basilica Lateranensi servatur et ostenditur, ex quo per dies aliquot olim sanguinem manasse tradunt. Ibi illud vidi et veneratus sum. Porro *Zacharias* hebr. idem est quod *memoriale Domini*, quia canit memoriale testamenti sui sancti, ait Isidor. lib. 7. Etymol. c. 8.

De vice Abia.) Syrus, *ex ministerio domus Abiæ;* Arabicus, *de ministerio familia Abia,* q. d. De classe illa sacerdotum, cuius tempore Davidis princeps erat Abia. David enim videns posteros Aaron sacerdotes excrescere in ingentem multitudinem, ita ut omnes simul sacrificare et ministrare in templo non possent, eos distribuit in 24. familias sive classes, ita ut ordinate quælibet classis per hebdomadam unam successive deserviret templo. Ne autem lis esset inter eos de ordine, quæ esset prima, quæ secunda, quæ tertia, etc. litem hanc sorte diremit: iecerunt enim hæ familiæ sortem, et cui sors prima exiit primum obtinuit locum, cui secunda secundum, et ita deinceps. In hac autem sortitione octavus locus, et octava classis obtigit Abiæ et posteris eius, qualis erat Zacharias. Hæc omnia patent 1. Paral. 24. cap. 4. et 4. Reg. 11. v. 6. 7. 9. Unde Ioseph. 7. Antiq. c. 11. sic ait de Davide: *Sacerdotum viginti quatuor cognationes invenit, instituitque ut quæque cognatio ministraret Deo per dies octo, a sabbato usque ad sabbatum,* ad evitandam confusionem, æmulationem, lites et iurgia sacerdotum.

Et uxor eius de filiabus Aaron.) Poterant sacerdotes ex alia tribu ducere uxorem, quia nullam habebant hæreditatem in terra Israel (uti habebant cæteræ tribus,) quæ per coniugium uxoris (si illa, deficiente prole mascula, esset hæres sui patris) nubentis viro alterius tribus ad illam tribum transiret, itaque hæreditatum et tribuum fieret confusio, quod lege erat vetitum. Zacharias tamen religiosior duxit uxorem suæ tribus sacerdotalis, puta de filiabus, non tantum Levi, sed et Aaron, quia scilicet esset filia non Levitæ, sed sacerdotis: omnes enim posteri Aaron fuere sacerdotes; cæteri vero posteri Levi, (qui fuit abavus Aaronis) fuere Levitæ. Causam dat Euthymius: *Demonstravit, ait, quod præcursor a sacerdotali descendit tribu, non secundum patrem tantum, sed etiam secundum matrem, et utrinque sacerdotalis erat.* Quare infert S. Am-

brosius : *Non solum a parentibus , sed etiam a maioribus sancti Ioannis nobilitas propagatur, non sæculari potestate sublimis, sed religionis successione venerabilis.* Vocata est Elisabeth, ab uxore primi pontificis Aaron, quæ fuit soror Nahason principis in tribu Iuda : hæc enim dicta fuit Elisabeth, Exodi 6. v. 23. Porro hæc Elisabeth fuit sancta, imo prophetissa et plena Spiritu sancto, ut patebit v. 41. Unde eius memoria recolitur in Martyrologio Romano die 5. Novembris: hinc eius nomen cum sanctitate assumpserunt S. Elisabeth filia Andreæ regis Hungarorum , cognomento Mater pauperum , eiusque neptis S. Elisabeth regina Portugalliæ, mater omnium deinceps regum Hispaniæ æque ac Lusitaniæ.

Etymon Zachariæ et Elisabethæ.

Et nomen eius Elisabeth.) Zacharias hebraice idem est quod *recordatus est Deus,* vel *memoria Dei:* Elisabeth idem est,quod *Dei iuramentum,* vel *sceptrum* et *dominium,* vel *quies,* vel *saturitas,* q. d. Deus memor iuramenti sui hos coniugio inter se copulavit, ut sceptrum domus David erigeret, et quietem , ac copiam et saturitatem suis largiretur, *ut sine timore de manu inimicorum suorum liberati, servirent illi in sanctitate et iustitia coram ipso,* Lucæ cap. 1. 69. Ita S. Isidor. l. 7. Etymol. cap. 10. *Elisabeth,* ait, *interpretatur Dei mei saturitas, vel Domini mei iuramentum.*

Vers. 6 Erant autem iusti ambo ante Deum.) Multi apparent iusti coram hominibus, sed pauci ante Deum; quia homines faciem intuentur , Deus vero et cor et conscientiam : ita S. Ambrosius et Titus. Vere dicebat S. Franciscus : *Tantus est quisque quantus est apud Deum, et non amplius.* Dei enim iudicium est verissimum et certissimum, hominum vero sæpe fallit et fallitur.

Incedentes in omnibus mandatis, et iustificationibus Domini sine querela.) Id est observantes omnia Dei *mandata ,* hoc est præcepta decalogi moralia , et *iustificationes,* id est, præcepta cæremonialia, scilicet sacrificia, lustrationes, cæterosque sacros ritus lege Dei præscriptos.

Triplicia legis Mosaicæ præcepta.

Nota : Deus Hebræis per Mosen triplicia dedit præcepta. Prima hebr. vocantur מצות *mitsvoth,* id est præcepta moralia , quæ continentur duabus decalogi tabulis, continentque iura naturæ, quæ Deo et quæ proximis præstare debemus.

Secunda vocantur משפטים *mispatim,* id est, iudicia, aut iudicialia , quæ spectant iustitiam et politiam humanam, ac maxime concernunt principes ut iustitiam administrent, quales apud Christianos sunt leges civiles.

Tertia vocantur חקים *chukim,* id est statuta, decreta, sancita a Deo, puta cæremonialia ; scilicet sacrificia et sacri ritus ad Deum rite colendum : hæc hic et alibi vocantur *iustificationes,* ait Euthymius et alii : idque Primo, quia qui illa observant et implent, faciunt quod maxime æquum et iustum est , scilicet Deo exhibere latriam , et cultum illi omni iure debitum et proprium. Sic enim religio, est maxima et transcendens iustitia. Secundo, quia per hæc horumque observationem olim in lege veteri iustificabantur legaliter : qui enim illa implebant, a Synagoga censebantur iusti, verique Israelitæ et fideles, idque non tantum ab hominibus, sed et a Deo, si ex vero pietatis et amoris Dei affectu illa obirent: *Factores enim legis iustificantur,* Rom. 2. 13. *Scito,* ait Theophyl. *quod mandatum iustificatio nominari potest , utpote iustum faciens hominem.*

Sine querela.) Græce αμεμπτοι , id est inculpabiles, irreprehensibiles ; Syrus, *inculpate;* Arabicus, *sine macula.* Nota hic fideles posse, imo debere observare omnia Dei mandata, quare illa servatu esse possibilia, non impossibilia, uti blasphemat Calvinus, qui hic mire se torquet, ac tantum non dicit Lucam Evangelistam mentiri.

Porro *sine querela,* id est, sine crimine et peccato mortali. Venialia enim omnia iustus in hac vita evitare nequit. Ita S. August. epist. 95. et tract. 42. in Ioannem post medium.

Vers. 7. Et non erat illis filius, eo quod esset Elisabeth sterilis (natura et complexione sua) et ambo processissent in diebus suis.) Puta essent grandævi et senes, quando homines deficiente calore desinunt generare. Dicit hoc, ut ostendat Ioannem ex iis non naturaliter , sed per Dei donum et miraculum fuisse prognatum, æque ac fuere alii Sancti eximii, ut Isaac, Ioseph, Samuel. Audi S. Augustin. sermon. 3. de S. Ioanne Baptista : *Erat quidem S. Elisabeth sterilis corpore, sed fœcunda virtutibus : partus eius non ablatus , sed dilatus, donec pertransiret tempus carnis, passio corporis , coniugii necessitas , voluptatis causa, cupiditatis sensus, et totum quod humanam confundit, gravat, onerat conscientiam. Mundabatur enim longo tempore sacrificii domus, sanctitatis hospitium metatum metatoris Christi , angeli domicilium, aula Spiritus sancti, Dei templum.* Et paucis interiectis : *Denique ubi tota corporis sedata est querela , et in toto facti sunt sine querela, vox sterilitatis fugit, reviviscit senectus, fides concipit , parit castitas , nascitur maior homine , par angelis, tuba cœli, præco Christi, arcanum Patris , Filii nuncius, signifer superni regis, peccatorum venia, Iudæorum correctio, vocatio Gentium , et ut proprie dicam, legis et gratiæ fibula, quæ diploidem summi sacerdotis sancto patri iungebat in corpore.*.

Factum est autem cum sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ (quæ erat octava, et a primo eius parente dicebatur Abia, uti iam dixi. Unde Arabicus vertit, *in diebus ordinis ministerii sui)* ante Deum. Vers. 8.

Secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit, ut incensum poneret (ut thymiama Deo adoleret, et offerret in altari thymiamatis, quod quotidie bis , scilicet mane et vespere ex lege Deo adolendum erat) ingressus in templum Domini. Vers. 9.

Sorte.) Id est vice sua, ait Beda, quæ suæ familiæ, scilicet Abiæ, primitus sorte obtigerat, ut scilicet ordine esset octava : tunc enim suæ vices eum ad ministrandum in templo vocabant. Verum vers. 8. huius vicis facta est mentio; quare sors de qua v. 9. alia est a vice, vicemque magis particulatim limitat et determinat, q. d. Cum Zacharias ordine vicis suæ ut sacerdos ministraret in templo, inter varia sacerdotum officia sorte, id est sortitione, ei obtigit officium adolendi incensum. Sacerdotes enim, vicis sive classis Abia, quia erant multi, hinc sortiebantur, quid quisque in templo ageret, et quod munus obiret. Quatuor enim præcipua erant sacerdotum munia , ut patet Exodi 30. primum erat sacrificare, victimasque mactare et immolare : secundum , accendere lucernas in candelabro septicipiti : tertium, die sabbati ponere novos panes duodecim in mensa panum propositionis subductis veteribus : quartum, adolere incensum in altare thymiamatis. Hoc quartum ergo hic per sortitionem obtigit Zachariæ, tria cetera vero aliis sacerdotibus eiusdem classis Abia. Aliis enim per sortem erat sacrificandum, aliis accendendæ lucernæ, aliis panes propositionis conficiendi et proponendi in mensa Dei; Zachariæ vero sorte obtigit suffumigare thymiama, sive illud per suffitum Deo offerre. Id clare patet ex Græco ελαχε του θυμιασαι, id est *sortitus est,* sive *sorte consecutus adolere incensum;* Syrus, *obvenit ei ut componeret suaves odores;* Arabicus, *cum eo temporis suum esset ponere incensum ,* puta thymiama , quod ex quatuor rebus odoriferis, scilicet stacte, onycha, galbano et thure commistum et compositum erat, Exodi 30. v. 34. Vide ibi dicta.

Quatuor munera sacerdotum.

Opinantur nonnulli, ut S. Ambrosius, Beda , Theoph. et S. Aug. in Ioannem tract. 49. Zachariam fuisse summum pontificem, ducti hac ratione; quod ipse adoleverit incensum in altare thymiamatis; hoc enim ipsi censent fuisse in Sancto sanctorum, quod nulli ingredi licebat nisi summo pontifici. Verum altare hoc non fuisse in Sancto sanctorum, sed in Sancto quod quotidie communes sacerdotes ingrediebantur, ostendi Exodi 40. v. 24. Idipsum confirmat hic το *sorte exiit.* Summus pontifex enim erat extra, imo supra omnem sortem, ac quandocumque volebat ministrabat in templo. Adde, hoc tempore non Zachariam, sed Ioazarum fuisse pontificem, ut docet Iosephus lib. 17. Antiq. cap. 8. Quare Zacharias non fuit pontifex

An Zacharias fuerit summus pontifex?

(hoc enim non tacuisset hic Lucas) sed communis sacerdos, uti docent Lyranus, Toletus, Maldonatus, Baronius, Salmeron, Abulensis, Iansenius, Carthusianus, Caietanus, ac Suarez 3. p. t. 2. disp. 23. sect. 1.

Angeli astant sacrificanti. Moraliter hic disce, angelos apparere dum versamur in locis rebusque sacris, ac Deum vel per se, vel per angelos animæ loqui, cum versamur in oratione, sacrificio, similive Dei cultu, uti hic angelus apparuit Zachariæ, adolenti thymiama, eique lætissimum de nascituro Ioanne et Christo nuncium attulit.

Vers. 10. ET OMNIS MULTITUDO POPULI ERAT ORANS FORIS HORA INCENSI.) Scilicet in atrio extra Sanctum sive templum, hoc enim solis sacerdotibus ingredi licebat. Ante Sanctum ergo erat atrium duplex: prius interius sacerdotum continens altare holocaustorum, in quo victimæ sub dio cremabantur; posterius exterius laicorum, qui ex suo hoc atrio eminus spectabant sacrificia a sacerdotibus immolata in altari holocaustorum; thymiama vero et altare thymiamatis, quod erat in Sancto undique obtecto, videre non poterant. (Atrium in templum duplex.)

HORA INCENSI.) Græce *thymiamatis*, cum scilicet sacerdos thymiama in altari subiecto igne cremabat et suffumigabat in honorem cultumque Dei; omnium enim gentium ritu thura Deo adolentur.

Vers. 11. APPARUIT AUTEM ILLI ANGELUS (Gabriel, ut patet v. 19.) DOMINI, STANS A DEXTRIS ALTARIS INCENSI.) *A dextris*, primo, *quia prosperá et bona nunciaturus advenerat*, ait Euthym. secundo, *quia divinæ insigne misericordiæ deferebat*, ait S. Ambros. *Dominus enim a dextris est mihi, ne commovear.*

Disce hic, angelos altaribus, sacerdotibus et sacrificiis assistere, eisque cooperari, ut iis Deum colant, honorent et adorent; qua de re in Vitis Sanctorum plura extant exempla, quorum nonnulla recensui Exodi 29. v. 38. Levit. 9. v. ult. Num. 4. in fine capitis.

Vers. 12. ET ZACHARIAS TURBATUS EST, VIDENS.) Tum ob novam et insolitam visionem, tum ob decorem et maiestatem Angeli apparentis: apparuit enim specie augusta et cælesti, quam infirmitas humana vix oculis intueri poterat: *quia homo earum virium non est*, ait Titus, *ut eiusmodi peregrinum inusitatumque visum citra commotionem ferre valeat. Perturbamur*, inquit S. Ambros. *et a nostro alienamur affectu, quando præstringimur alicuius superioris potestatis occursu.*

Sic Daniel c. 10. 8. apparente sibi eodem Gabriele Archangelo, ait: *Et non remansit in me fortitudo, sed et species mea immutata est in me, et emarcui, nec habui quidquam virium.* Hinc indicium boni angeli est, si primo terreat, deinde exhilaret: mali vero, si initio exhilaret, deinde mœstum efficiat. Unde S. Antonius teste Athanasio in eius Vita: *Si post timorem*, inquit, *succedit gaudium, a Domino est visio: securitas enim animæ præsentis maiestatis indicium est: si vero incussa formido permansit, hostis est qui videtur.* (Bonus angelus apparens initio terret, deinde exhilarat; contra malus.)

Vers. 13. AIT AUTEM AD ILLUM ANGELUS: NE TIMEAS ZACHARIA, QUONIAM EXAUDITA EST DEPRECATIO TUA.) Qua Deum precatus es non pro habenda prole: de ea enim usque adeo desperabat, ait S. Augustinus, ut nec angelo promittenti crederet vers. 20. sed qua ut sacerdos orasti pro peccatis populi et adventu Messiæ: nam de eius adventu Zacharias inferius v. 69. cum iam natus esset Ioannes, gratias agit, cum Dei instinctu cognosceret Ioannem fore paranymphum Messiæ, id est præcursorem Christi, uti mox hic illi promittit Angelus. Sensus ergo est: Exaudita est, o Zacharia, deprecatio tua, qua quasi sacerdos precatus es pro salute populi, et eius Salvatore Messia, is enim propediem nascetur. Insuper Deus, qui merita supplicum excedit et vota, dabit tibi filium, qui eius sit Propheta et præcursor: ita Beda, Euthym. Theoph. hic, et S. August. lib. 2. de Consensu Evang. c. 1. et S. Chrysost. hom. de nativitate S. Ioannis t. 2.

Secundo, tamen non male nonnulli censent hanc Zachariæ deprecationem fuisse pro habenda prole, si intelligas illam a Zacharia non hoc tempore, sed olim cum iunior spem prolis haberet, fuisse fusam: nam omnia sequentia prolem hanc explicant.

ET UXOR TUA ELISABETH PARIET TIBI FILIUM, ET VOCABIS NOMEN EIUS IOANNEM.) Cur *Ioannem?* Resp. quia *Ioannes*, ait Maldonatus, hebr. idem est quod *gratiosus*, vel ut Pagnin. *Domini donum*, vel *misericordia.* Isidor. l. 7. Etymol. cap. 8. *Ioannes*, inquit, *interpretatur Domini gratia, eo quod sit limes prophetæ, prænuntius gratiæ, sive initium baptismatis, per quod gratia ministratur.* Recte sed non præcise: sic enim potius vocandus fuisset Hanania, quam Ioannes: חנינה *chanina* enim sive *hanina*, significat gratiam. Proprie ergo et præcise *Ioannes* hebr. *Iehochanan*, et crasi *Iohanan* (unde Syrus vertit, *Iouchanon*) idem est quod *Deus misertus est. Iehova* enim, et crasi *Ia*, nomen proprium est Dei: חנן *chanan* vero vel *hanan* (unde patet Ioannes scribendum fore per aspirationem *h*, non Ioannes) idem est quod *misertus est, gratiam exhibuit*, idque fecit Deus primo et proxime, cum uti præcessit, exaudivit Zachariæ deprecationem, quæ hebr. dicitur תחנה *techinna*, ab eadem radice *chanan*. (Ioannis etymon.)

Secundo, eo quod iam Deus misertus esset populi destinando Messiæ præcursorem, scilicet Ioannem, et propediem mittendo ipsum Messiam; per Christum enim, non per Mosem et legem gratia et veritas facta est, Ioann. c. 1. 17. Sic filius Annæ dictus est *Samuel*, id est *postulatus*, et impetratus matris lacrymis a Deo ad salutem totius populi, 1. Regum 1. 20.

Tertio, Deus etiam Ioannis misertus est, implendo eum sua gratia copiosa et multiplici, ait Beda, Iansenius et Maldonat. qua eum effecit Israelis doctorem, Prophetam, virginem, anachoretam, Martyrem, ac Christi indicem et præcursorem. Fuit ergo Ioannes quasi filius Charitum, filius inquam gratiarum, in quo scilicet expoliendo, ornando et condecorando omnes Charites, omnes gratiæ Dei, conspirasse videantur.

Nota hic trium nominum triplex mysterium: nam *Elisabeth*, id est iuramentum Dei promittentis, et *Zacharias*, id est memoria Dei, memoris sui promissi, pariunt nobis *Ioannem*, id est Dei misericordiam et gratiam.

ET ERIT GAUDIUM TIBI, ET EXULTATIO.) Ob filium Ioannem, tanto miraculo ad tanta natum, q. d. Iste filius erit tibi multisque aliis causa summi gaudii et exultationis. Causam subdit: Vers. 14.

ERIT ENIM MAGNUS CORAM DOMINO.) Cuius solius, utpote optimi et maximi, est æstimare et iudicare quid magnum sit, quid mediocre, quid parvum. Ipse ergo solus vere et absolute magnus novit illa quæ vere sunt magna. Multi, ait Theophyl. magni dicuntur, sed coram hominibus, qui parvi parva magni æstimant; at Ioannes magnus fuit coram Domino, qui magnus magna ponderat. Vers. 15.

ERIT MAGNUS.) Primo, sanctificatione in utero matris; secundo, profundissima humilitate; tertio, castitate eximia; quarto, pœnitentia exemplari; quinto, zelo Seraphico; sexto, vita tota, quæ non tam humana fuit quam angelica, adeo ut Ioannes a Iudæis et Scribis putaretur esse Messias; septimo, prophetia sublimi; octavo, vita eremitica; nono, officio prædicatoris et præcursoris Christi; decimo, martyrio nobilissimo. Vide 28. privilegia Ioanni concessa, quæ hic enumerat noster Barradius. In omnibus hisce dotibus Ioannes fuit magnus, quia eas habuit non in communi et quali quali, sed magno, singulari, et eminenti gradu. Unde illi merito accinit Ecclesia: (Ioannes magnus, cur?)

O nimis felix, meritique celsi,
Nesciens labem nivei pudoris,
Præpotens Martyr, nemorumque cultor,
Maxime vatum.

ET VINUM ET SICERAM NON BIBET.) Sicera significat omne id quod inebriare potest, uti vertit S. Hieron. Levit. 10. 9. et alibi: שכר *sciachar* enim est inebriari: שכור *sciccor*, ebrius; שכר *scechar*, id quod inebriat, sicera. Vino et sicera abstinere proprium erat Nazaræorum, qualis ex hoc loco per omnem vitam videtur fuisse Ioannes, q. d. Ioannes per omnem vitam erit Nazaræus et consecratus Deo. Vide Num. 6. Ioannes, ait S. Ambrosius,

delicias hominum corporisque lasciviam magna animi virtute depressit.

Et Spiritu sancto (Syrus, *Spiritu sanctitatis)* replebitur adhuc ex utero matris suæ.) Quando, ut ait Glossa, intrante Virgine, exultavit in utero genitricis, et præcursoris officium quoad potuit implevit, ut patebit v. 41. et 44. Fuit ergo Ioannes, prius Spiritu Dei renatus, quam ex matre natus.

Ex utero.) Arabicus, *in utero*, q.d. Ioannes incipiet esse sanctus ab ipso matris utero, talisque durabit semper ad finem vitæ suæ.

An Ioannes in utero sanctificatus? Quæres, An Ioannes vere et realiter in utero a peccato originali sit purgatus et iustificatus? Negat S. August. epist. 57. ad Dardanum, et S. Hieron. in c. 1. Ieremiæ: aiunt enim ipsi Ioannem æque ac Ieremiam dici in utero sanctificatos, non reipsa, sed secundum Dei prædestinationem dumtaxat; quia scilicet ad sanctitatem futuram a Deo erant destinati, ut idem hic dicatur de Ioanne, quod Apostolus de se ait Galat. c. 1. *Qui me segregavit ab utero matris meæ*, etc. Ratio S. Augustini est, quia renasci præsupponit nasci: atqui Ioannes in utero existens necdum erat natus: ergo non potuit tum renasci reipsa, sed tantum secundum Dei prædestinationem.

Verum contraria est communis sententia Patrum S. Athanasii, Cypriani, Cyrilli, Ambrosii, Gregorii, Bernardi, quos citat et sequitur Toletus, Barradius, Jansenius, Fran. Lucas et alii passim. Prob. Primo, quia id clarissime hic promittit Ioanni angelus, dicens: *Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ*, q. d. Ab utero erit sanctus, imo plenus Spiritu sancto. Secundo, quia Ioannes ad salutationem B. Virginis in utero credidit in Christum, eum adoravit, dilexit, et præ gaudio exiliit, ut dicam v. 44. Tunc enim quando visitatus et salutatus est a B. Virgine, sexto mense a conceptione sua, hæc mira sanctificatio ei contigit. Idem privilegium S. Athanasius, S. Bernard. et alii tribuunt Ieremiæ, et patet Ierem. 1. vers. 5. Vide ibi dicta. Ad rationem S. Augustini, Resp. hominem, ut per gratiam renasci possit, censeri natum quando conceptus in utero, a Deo animam et vitam accepit: tum enim uti nascitur cum peccato originali, ita et per gratiam ab eo expiari et renasci potest, imo et baptizari, ut patet si infans in utero matris existens baptizetur, sive mortua et discissa matre, sive ea vivente, v. g. si infans manum vel pedem foras emittat, qui aqua ablui possit, ut habet praxis Ecclesiæ.

Vers. 16. Et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum.) Scilicet ad Messiam, sive Christum. Unde contra Arrianos patet Christum esse Deum. Hinc et Beda: Patet, inquit, Christum Deum esse Israel: in eius enim fide Ioannes baptizat.

Vers. 17. Et ipse præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ.) Non dicit, In anima Eliæ, ait Origenes; sed in spiritu et virtute, quia ut ait S. Ambr. nunquam sine virtute spiritus, nec sine spiritu virtus: omnis enim vis et virtus est a Spiritu sancto, iuxta illud: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi*, Lucæ 1. 35. *Præcedet ante illum*, scilicet Dominum Deum, puta Christum Dei filium. Ioannes enim præcessit Christum, Primo, nascendo; sex mensibus enim ante Christum uti conceptus, sic et natus est. Secundo baptizando, quia prius baptizavit quam Christus; imo Christum baptizaturum prior ipse baptizavit. Tertio et maxime: prædicando pœnitentiam, ut viam sterneret Christo. Quarto, digito demonstrando Iesum, ipsumque esse Messiam et Agnum Dei qui tolleret peccata mundi, asserendo. Quinto, moriendo per martyrium ante Christum. Sexto, descendendo ad patres in limbum, eisque Christum propediem affore, eosque liberaturum, annuntiando. In hisce enim omnibus Ioannem præeuntem secutus est Christus. (Ioannes præcessit Christum sextupliciter.)

In spiritu et virtute) Id est in spiritu virtutis, id est roboris et efficacitatis. Græce enim est, δύναμει, non ἀρετῇ. Est hendiadys, q. d. Sicut Elias excelluit, et in fine mundi excellet spiritu robusto et efficaci ad certandum contra Antichristum, ut Iudæos, cæterosque ab eo convertat ad Christum: sic prorsus excellet eodem spiritu potenti Ioannes, ut per suam prædicationem, et vitæ sanctissimæ exemplum Iudæos duros moveat ad pœnitentiam, itaque eos ad Christi baptismum et gratiam præparet.

Nota: Spiritus virtutis Ioannis fuit similis Eliæ. Primo, in vitæ austeritate: Ioannes enim locustis vescebatur, et pilis camelorum quasi cilicio, ac zona pellicea vestiebatur, æque ac Elias. Secundo, uterque degebat in solitudine, eratque eremita. Tertio, in paupertate et mundi contemptu. Quarto et aptius, in zelo, libertate et ardore prædicandi, quo uterque multos Israelitas ad pœnitentiam, et Deum Christumque convertit, et Elias rursum in fine mundi convertet, iuxta illud Eccl. 48. 1. *Surrexit Elias quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat*. Simili enim modo de Ioanne ait Christus: *Ille erat lucerna ardens et lucens*, Ioan. 5. v. 35. Ecce hic est spiritus virtutis Eliæ. Quinto, in fortitudine et passione. Sicut enim Elias fortissime certavit contra sacerdotes Baal, eorumque fautores Achab et Iezabel reges, 3. Regum cap. 18. et 19. et rursum in fine mundi certabit contra Antichristum eiusque asseclas, ac multa ab eis passus est et patietur, atque tandem occidetur, eritque Martyr. Sic pariter Ioannes certavit contra Herodem et Herodiadem, ab eisque capite truncatus martyrii lauream obtinuit. (Ioannes similis Eliæ. 1. 2. 3. 4. 5.)

Spiritus ergo virtutis duo significat, scilicet potestatem et efficacitatem bene operandi, ideoque adversa quævis fortiter perferendi, quæ utraque similis fuit in Ioanne et Elia. Magis autem comparatur hic Ioannes Eliæ venturo quam præterito, quia scilicet sicut Elias magno spiritu et efficacitate præibit secundum Christi adventum, ut infideles debellet et convertat ad fidem: sic pariter Ioannes eodem spiritu et efficacitate præibit primum Christi adventum, *ut convertat corda patrum ad filios, et incredulos ad prudentiam iustorum*, uti explicans hic subiicit Gabriel, et Christus Matth. 11. v. 14. idque solerter advertunt, et annotant hic S. Ambrosius, Beda, Theophyl. Titus, et S. Greg. hom. 7. in Evangel. qui sic explicat τὸ *in spiritu et virtute Eliæ*, q. d. *Sicut ille præco venturus est Iudicis, ita et iste præcursor factus est Redemptoris*. Audi S. Ambrosium: *In spiritu et virtute Eliæ: quia scilicet Elias et virtutem magnam habuit et gratiam, ut ad fidem animos populorum a perfidia retorqueret; virtutem abstinentiæ atque patientiæ, et spiritum prophetandi. In deserto Elias; in deserto Ioannes. Ille corvis pascebatur; hic dumis et calcata omni voluptatis illecebra parsimoniam prætulit, luxumque contempsit. Ille Achab regis gratiam non quæsivit; hic sprevit Herodis. Ille Iordanem divisit; hic ad lavacrum salutare convertit. Hic cum Domino versatur in terra; ille cum Domino apparet in gloria. Hic prioris; ille sequentis Dominici præcursor adventus. Ille post triennium pluvia terram rigavit: et hic post triennium arescentem nostri corporis humum fidei imbre perfudit*, etc.

Denique apte ad hunc spiritum virtutis, id est fortitudinis, Ioanni deferendum missus est angelus Gabriel, qui hebr. idem significat quod *fortitudo Dei*, ut scilicet ipse suam, quam ex Deo hausit fortitudinem, hoc oraculo Ioanni aspiret.

Ut convertat corda patrum in filios.) Ut scilicet Abraham, Isaac, Iacob, cæterique Patriarchæ bene afficiantur posteris suis Iudæis, viventibus tempore Ioannis et Christi. Fecit id Ioannes, eos verbo et exemplo incitando, ut fidem et pietatem patrum suorum imitentur: sic enim patres agnoverunt filios suos, legitimos sui imitatores, Deique veri cultores, dum *in id quæ senserunt patres, consentiunt et filii*, ait S. August. S. Hieron. et Beda. Vide dicta Malach. cap. 4. v. 6. Ex Malachia enim hæc verba petita sunt, qui ad litteram loquitur de Elia, typice de Ioanne, ubi de utroque fuse hæc verba explicui, quare ea hic non repetam.

Et incredulos (græce, ἀπειθεῖς, id est ut Syrus *inobedientes*, scilicet legi et præceptis maiorum ac Christi) puta Iudæos convertet Ioannes ad prudentiam (Syrus et Arabicus, *scientiam*) iustorum.) Id est, ad fidem, sapientiam et intelligentiam, ait Euthymius, quam iusti habue-

runt et habent de Christo, quæ consistit in hoc, ut timeamus et amemus Deum et cælestia, non caduca, iuxta Christi doctrinam et vitam: ita Maldon. Secundo, proprie Toletus, q. d. Faciet Ioannes, ut Iudæi increduli diligenter considerent signa adventus Messiæ patribus a Deo data, ac ex iis cognoscant, credantque Christum iam venisse, ipsumque esse hunc Iesum, quem Ioannes Iudæis ut talem digito ostendit. Hoc enim prudentiæ est opus et actus; nam hæc erat vox et prædicatio Ioanuis: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum,* Matth. 3. 2. Hæc est scientia Sanctorum, Sapient. cap. 10. v. 10. Vide dicta Malach. 4. 6.

Parare, ut sic sua prædicatione et vitæ exemplo paret Domino plebem perfectam.) Legit interpres κατηρτισμένον, id est perfectam; iam legunt κατεσκευασμένον, id est bene et perfecte præparatam et instructam, scilicet ad suscipiendam fidem et doctrinam Christi, ac perfectionem gratiæ, iustitiæ et vitæ Christianæ, a Christo e cælo allatam et prædicatam. Unde Theophyl. vertit, *capacem;* alii, *dispositam* ad fidem Christi; Arabicus, *parabit Domino plebem iustam.*

Vers 18. Et dixit Zacharias ad angelum: Unde hoc sciam? ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis.) q. d. Ede signum vel miraculum, quo mihi probes tam magna quæ promittis reipsa eventura. Tanta enim polliceris, ut nudis tuis verbis credere nequeam. Hæsitat Zacharias et diffidit promissis angeli, partim ob rerum ab eo promissarum magnitudinem, earumque desiderium: quia eas adeo magnas, ut naturæ vires longe superarent, ipse non comparabat cum omnipotentia Dei, solo humano spiritu rem metiens: partim quia non omnino certo credebat esse angelum bonum, qui hæc promittebat, esto sufficientia sui signa ipsi dedisset angelus, ut patet ex sequent. Videtur tamen hæc hæsitatio eius et diffidentia ex animi indeliberatione et inconsideratione processisse, ideoque veniale dumtaxat fuisse peccatum, ob quod punitus est et privatus facultate loquendi. Secus fecit Abraham, qui angelo promittenti sibi ex Sara sterili filium Isaac, illico credidit: quia *confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens quia quæcumque promisit, potens est et facere,* Rom. 4. 17.

Zachariæ hæsitatio fuit tantum venialis.

Vers. 19. Et respondens angelus, dixit ei: Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum: et missus sum (a Deo) loqui ad te, et hæc tibi evangelizare.) Hæc bona nuntia tibi afferre. Evangelium enim græce idem est quod bonum nuntium. Unde Pagninus vertit, *et bona annuntiem tibi hæc.*

Qui asto.) Id est astare soleo, velut Deo ad omnem eius nutum ministraturus, sicut famuli astant regi. Græce παρεστηκώς, id est *qui astiti,* scilicet in cælo; iam enim ibi ei non asto, sed inde ad te in terram missus sum: licet in terra angeli quoque astent Deo, eiusque faciem videant: Deus enim est ubique, Matth. 18. 10. Hinc colligas eosdem esse angelos Deo ministrantes et assistentes, licet id negent S. Dionysius Areop. et S. Gregor. Gabriel enim hic simul astat et ministrat Deo, mittiturque ad Zachariam.

Gabriel ex quo ordine?

Porro τὸ *asto* significat Gabrielem proxime astare Deo, esseque unum e septem primariis angelis, qui sunt principes aulæ cælestis, sicut est et Michael; ac Raphael, qui Tobiæ cap. 12. v. 15. ait: *Ego sum Raphael angelus, unus ex septem qui astamus ante Deum.* De his septem angelis multa dixi Apocal. 1. v. 4. Quare licet aliqui, ut Toletus hic censeant Gabrielem esse ex ordine penultimo, qui est Archangelorum, eo quod alibi vocetur Archangelus; verius tamen videtur eum esse primo ex ordine, qui est Seraphim, adeoque esse unum e primis aulæ cælestis principibus, ideoque a multis vocari Archangelum, id est angelum primarium et principem, imo non desunt qui censeant eum inter Seraphinos esse omnium primum. Ita censet Marcus Vigerius Cardinalis in Decachordo Christiano chorda 1. cap. 2. idque probat octo rationibus, vel potius congruentiis, quas recensui Daniel cap. 9. v. 21. quæ omnes ad hanc unam reducuntur: Ad opus summum, inquit, decebat mitti summum angelum: atqui summum Dei opus est Incarnatio verbi: ergo Gabriel hic v. 26. ad illud nuntiandum missus est summus angelus. Sed hæc ratio non concludit, ut ibi ostendi. Nam communis Theologorum sententia est, Michaelem esse supremum angelorum omnium, et antagonistam Luciferi, Apocal. cap. 12. v. 7.

Gabrielis etymon.

Porro *Gabriel,* ait S. Hieron. in Nomin. Hebr. in Luca. hebr. idem est quod *confortavit me Deus,* aut *fortitudo Dei,* vel *virtus mea Deus.* Apte ergo ipse missus est, ut nuntiando conceptionem Ioannis afflaret ei spiritum virtutis, id est fortitudinis Eliæ. Idem nuntiavit conceptionem, et incarnationem Verbi æterni, v. 26. quia hoc opus fuit summæ virtutis, potentiæ et fortitudinis Dei.

Et ecce eris tacens, et non poteris loqui, usque Vers. 20.
in diem quo hæc fiant, pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo.) Theophyl. Titus, et S. Ambros. vertunt, *Et ecce eris surdus,* et sic clare distinguitur ab eo quod sequitur, *Et non poteris loqui;* alioqui enim erit tautologia. Licet enim Græcum σιωπῶν, proprie tacentem et mutum significet, tamen et surdus eadem voce intelligi potest: sunt enim hæc duo naturaliter inter se connexa, ut qui muti nascuntur, sint et surdi, ac vice versa: quocirca Græci surdum æque ac mutum vocant κωφὸν: Hebr. חרש *cheres;* Syri, *hares:* Zacharias ergo hic effectus est surdus æque ac mutus. Unde v. 22. vocatur κωφός. Hinc et v. 62. Zachariæ quasi surdo non loquuntur, sed nutibus et signis innuunt cognati et vicini, ut scribat quo nomine velit vocari filium recens sibi natum. Ipse ergo quia inobediens fuerat, punitur surditate; quia contradictor verbis angeli, mulctatur facultate loquendi, et taciturnitate plectitur. *Incredulitas,* ait S. Ambros. *Zachariæ affatum eripuerat et auditum. Merito autem hæc duo passus est,* inquit Theophyl. *quod et non audiret, et non loqueretur: quia enim non obedierat, condemnatur ut surdus sit, et quia contradixerat, ut sileat.*

Usque in diem quo hæc fiant.) Quo nascatur tibi Ioannes, q. d. ait Titus: *Quia vocem edidisti plane incredulam, propterea voce tantisper orbaberis, donec re iam expleta, et tuam in credendo tarditatem, et Dei rursus agnoscas potentiam.* Petierat Zacharias diffidens promissis angeli v. 18. ab angelo sibi dari signum Ioannis nascituri; angelus ergo ipsi obsecundans dat signum, quod simul sit pœna, et castiget eius incredulitatem et contradictionem, scilicet percutiens eum surditate et taciturnitate.

Et erat plebs expectans Zachariam.) Ut ex Sancto, ubi adoleverat incensum, eo peracto rediret ad se in atrium, quod erat ante Sanctum. Vers. 21.

Et mirabantur, quod tardaret ipse in templo.) *Tardaret,* partim colloquens cum angelo, partim secum ruminans magnifica eius dicta et promissa.

Egressus autem non poterat loqui ad illos, (quia Vers. 22.
erat mutus) et cognoverunt quod visionem vidisset in templo (ex eo quod viderunt eum mutum, stupentem et attonitum,) et (id est, *quia)* ipse erat innuens illis (gestibus et signis, quod esset mutus, ac visionem vidisset) et permansit mutus.) Græce κωφός, Syriace *hares,* id est surdus æque ac mutus, uti dixi v. 20.

Et factum est ut impleti sunt dies officii (græ- Vers. 23.
ce λειτουργίας, id est liturgiæ, hoc est ministerii sacri in templo) eius, abiit in domum suam.) Quæ sita erat in montanis Iudææ, ut patet v. 39. ubi erat uxor sua Elisabeth.

Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor e- Vers. 24.
ius.) *Congressus est cum uxore,* ait Euthym. *propter promissum fœtum, silentii flagello edoctus, ut angelicis verbis crederet.* Porro concepit Elisabeth Ioannem sub diem 24. Septembris, quo die multæ Christianorum Ecclesiæ celebrant conceptionem S. Ioannis. Unde eamdem hoc die in Martyrolog. consignat Usuardus et Molanus: nam nono post mense natus est Ioannes, die 24. Iunii, ac sexto post mense missus est Gabriel ad annuntiandum B. Vir-

Ioannes conceptus 24. Septembris.

gini conceptionem Christi, quæ facta est die 25. Martii, ut patet v. 26. et 36. nam a die 24. Septembris usque ad diem 25. Martii sunt sex menses: quare incensum hoc oblatum a Zacharia, eiusque visio et promissio angelica de Ioanne nascituro, paulo ante in festo Scenopegiæ, sive Tabernaculorum, contigisse videtur. Hoc enim festum celebrabatur die 15. mensis *Tisri,* durabatque per octo dies, ut patet Levit. c. 23. v. 34. et Numer. 29. 12. *Tisri* autem respondebat nostro partim Septembri, partim Octobri. Apposite, scilicet ut significaretur Ioannem nasciturum, qui futurus præco Christi, et per eum reserandi cæli, causa foret communis lætitiæ toti orbi: ipse enim docturus erat homines, ipsos esse peregrinos in terra, in eaque degere quasi in temporario tabernaculo, et a Deo conscriptos esse cives cæli, ubi domum æternam et felicissimam obtinebunt. Hæc enim omnia significabat lætissimum Tabernaculorum festum, quo cum ramis palmarum gaudentes Hebræi saltabant et tripudiabant, eo quod ex deserto, ubi per 40. annos in tabernaculis vixerant, a Deo inducti essent in terram promissam Chanaan, in eaque bonis terræ locupletati forent, uti dixi Levit. c. 23. 24. Hinc sequitur, Ioannem conceptum sub æquinoctium autumnale, natum vero sub solstitium æstivum, post quod decrescunt dies; Christum ex adverso conceptum sub æquinoctium vernum, natum vero sub solstitium hybernum, post quod dies accrescunt; quia ut aiebat Ioannes: *Illum oportet crescere, me autem minui,* uti solerter advertit S. August. tract. 14. in Ioannem.

Et occultavit se mensibus quinque, dicens.) Occultatio hæc signum erat pudoris et verecundiæ: *partus enim sui erubescebat ætatem,* ait S. Ambrosius, quod scilicet sterilis et anus rei uxoriæ et coniugio vacasset, donec mense sexto, ut sequitur, B. Virginem cognatam suam stante virginitate (quod longe magis erat novum, rarum et mirum) concepisse audivit et vidit; tunc enim in publicum prodiens pudorem deposuit: prius ergo per menses quinque pudoris causa publico abstinuit, licet in secreto cordis et cubiculi sui gauderet, sibique congratularetur de divino hoc S. Ioannis conceptu. Sic Sara sterilis accepto nuntio nascituri ex se Isaac, Genes. c. 18. v. 12. *risit occulte, dicens: Postquam consenui, et dominus meus* (Abraham maritus) *vetulus est, voluptati operam dabo?* Nam ut ait S. Ambrosius: *Senes ab ipsa concluduntur ætate, et iusto intemperantiæ pudore revocantur facere opera nuptiarum.* Unde illud:

Turpe senex miles, turpe senilis amor.

Vers 25. Quia sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium (sterilitatis, quod illo ævo apud Iudæos ingens erat probrum, et quasi signum maledictionis Dei) meum inter homines.) *Sic,* scilicet adeo magnifice, stupende et miraculose egit mecum Deus, ut me anum et sterilem tanta prole fœcundaret. Admiratur enim Elisabeth Dei in se beneficentiam, eique toto cordis sinu gratias agit, æque ac fecit B. Virgo mater Christi effecta, concinens v. 47. *Magnificat anima mea Dominum.*

Vers. 26. In mense autem sexto missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth.) *In mense sexto,* scilicet a conceptione Ioannis Baptistæ, postquam mater eius Elisabeth occultavit se mensibus quinque, ut dixi v. præced. Sex mensibus ergo iunior fuit Christus Ioanne Baptista: hic enim, utpote præcursor Christi, illo debebat esse prior et senior. Mensis hic sextus non inchoans, sed finiens, aut potius finitus accipi debet. Nam a die 24. Septembris qua conceptus est Ioannes, usque ad diem 25. Martii, qua misso angelo ad B. Virginem, conceptus est Christus, intercedunt sex menses integri. *In mense sexto* ergo, hoc est in fine mensis sexti, vel finito mense sexto.

Christus incarnatus 25. Martii eodem die crucifixus

Annuntiatio igitur hæc Gabrielis, et consequenter Incarnatio Verbi contigit die 25. Martii, quo pariter die Christus post 34. vitæ annos completos, pro salute hominum crucifixus et mortuus est, ut dixi Matth. 27. v. 37. Eodem die multi censent mundum a Deo primitus fuisse conditum et creatum, Genes. 1. ut eodem die creatus sit a Deo, quo postea recreatus et restauratus fuit a Christo in incarnatione et cruce. Unde ab hoc die et hoc mense annos Christi inchoant et numerant Angli, Veneti, Pisani, pluresque aliæ nationes, (et nuper Franci) teste Covarruvia libro 1. Variar. resol. c. 12. num. 2. et Henriquez l. 8. de Eucharistia c. 11. §. 10. littera I. et Ioanne Lucido, tract. de Passione Christi. Conceptio enim est quasi prima hominis nativitas, iuxta illud: *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est,* Matth. c. 1. v. 21.

Est, quo etiam mundus creatus.

Angelorum munia.

Angelus Gabriel.) Notat S. Hieron. in c. 8. Danielis, tres angelos in S. Scriptura nominari, ac celebrari, scilicet Michaelem, Raphaelem et Gabrielem; e quibus Michaelem, ait præesse precibus et oblationibus fidelium, atque idcirco dicitur *Michael,* id est, *quis ut Deus?* q. d. Solius Dei est exaudire præces pœnitentium, eorumque peccatis propitiari, eosque iustificare et salvare. Secundo, Raphaelem præesse sanitati corporum, ideoque Tobiæ cæco visum restituisse: hinc dicitur *Raphael,* id est *medicus,* vel *medicina Dei.* Tertio, *Gabriel,* id est *fortis,* aut *fortitudo Dei,* præest præliis ac bellis fidelium, ut patet Daniel. c. 12. v. 13. et sequ. Unde ipse hic mittitur nuntiaturus Christum, qui bellum acerrimum erat gesturus contra Luciferum, cæterosque dæmones et homines impios. Rursum *Gabriel* dicitur quasi גבר אל *gheber el,* id est *vir Deus,* q. d. Deus incarnabitur, eritque homo puer quantum ad naturam ac ætatis et corporis progressum, idem tamen erit vir, quia a primo conceptionis instanti anima eius erit plena omni scientia, gratia, fortitudine, iuxta illud Ierem. 31. v. 22. *Fœmina circumdabit virum.* Porro Toletus ex S. Dionysio, Basilio, Gregorio et Damasceno censet Michaelem esse ex Principatibus, qui a S. Dionysio ponitur primus ordo tertiæ Hierarchiæ Angelorum; Gabrielem vero esse ex ordine Archangelorum. Verum verius est Michaelem esse primum inter Seraphinos, Gabrielem vero ei esse proximum et vicinum, uti dixi v. 19. *Ad hoc quippe ministerium,* ait S. Gregor. hom. 34. in Evangel. *summum* (unum e summis) *angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium nuntiabat.*

Nazareth.) Unde Christus ab ea quasi a patria, in qua conceptus fuit (nam in Bethlehem natus est) cognominatus est Nazarenus, Matth. 2. v. 23. In Nazareth ergo habitabat B. Virgo cum Iosepho sponso suo. Porro domus vel cubiculum eius, in quo angelo nuntiante Christum concepit, a S. Iacobo aliisque Apostolis consecrata fuit in Ecclesiam, uti refert L. Dexter in Chronico, anno Christi 42. et alii. Ibidem post trecentos annos S. Helena elegans templum exædificavit, teste Nicephoro l. 8. c. 30. Eamdem visitavit S. Paula, S. Ludovicus, cæterique peregrinantes. Vide Tursel. in Histor. Lauret. c. 1. et seq. Eadem post mille annos e Galilæa et Nazareth ab angelis translata est in Dalmatiam, inde in Italiam, puta Lauretum, ubi etiamnum consistit, et totius orbis concursu pie visitur, adeo ut ipse Erasmus (quem Novantes ut antesignanum sequuntur) in orat. ad Virginem, ita Lauretanam Virginem salutet: *Salve inclyta regum progenies, sacerdotum decus, patriarcharum gloria, cælitum triumphus, inferorum formido, Christianorum spes et solatium; divinitati proxima es, ne illic nobis deesses. Certa est fiducia tua, pronus tuis advolvor pedibus, serva animulam hanc, quæ se tibi quanta est nuncupat.*

Cubiculum Deiparæ Lauretum translatum.

Ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph, de domo (id est tribu et familia) David (cui promissus erat Christus quasi filius) et nomen Virginis Maria.) *Desponsata:* non per solam desponsationem, sed et per verum matrimonium iam contractum, licet usu non consummatum. Vide dicta Matth. 1. 18. *Missus est,* ait S. Gregor. Thaumaturgus, serm. 3. de Annuntiat. *Gabriel, ut dignum purissimo sponso thalamum pararet. Missus est Gabriel, ut inter creaturam et creatorem sponsalia contraheret. Missus est Gabriel ad animatum regis palatium. Missus est Gabriel ad virginem desponsatam quidem Ioseph, sed Iesu filio Dei servatam. Missus est lychnus, qui solem iustitiæ indicaret.*

Vers. 27. Ad Virginem.) Præclare S. Bern. ser. 1. de Assumpt.

Nec in terris locus dignior uteri virginalis templo, in quo Filium Dei Maria suscepit, nec in cælis regali solio, in quo Mariam filius eius sublimavit. Et serm. 4. *Quæ vel angelica puritas virginitati illi audeat comparari, quæ digna fuit Spiritus sancti sacrarium fieri, et habitaculum Filii Dei?* Hoc est quod canit Ecclesia:

Domus pudici pectoris,
Templum repente fit Dei:
Intacta nesciens virum,
Verbo concepit filium.

Mariæ etymon. MARIA.) Nota: *Maria,* vel ut hebr. dicitur *Miriam*, græce Μαριαμ, hebr. idem est, q. d. *Mor iam,* id est myrrha, vel amaritudo maris. Hebræi enim tradunt sororem Mosis dictam esse *Mariam,* eo quod cum ipsa nasceretur, cœpit amara Pharaonis tyrannis mergendi infantes Hebræorum, Exodi 1. Verum meliore omine et nutu divino mutatum est in aliam significationem; nam transito mari rubro, et merso Pharaone, dicta est *Maria*, quasi *mara iam,* id est, magistra vel domina maris: sicut enim Moses virorum, ita Maria fœminarum dux fuit in transitu maris rubri: unde et eis carmen epinicium præcinuit, Exodi 15 Porro hæc Maria typus fuit, ait S. Ambrosius, Exhort. ad virgines, B. Virginis, quæ dicta est *Maria*, id est magistra et domina maris huius sæculi, ut per illud nos salvos ducat in terram promissam, id est in cælum. Unde R. Haccados apud Galatin. lib. 7. 13. Messiæ matrem, dominam nuncupandam prædixit, et *Mariam* idem esse quod *Dominam* docet Philo, S. Hieron. Epiphanius et alii: imo Liturgiæ veterum. Christiani omnes omni lingua B. Virginem, quasi proprio nomine Dominam nostram vocant et compellant. Unde S. Isidor. l. 7. Etym. cap. 10. *Maria*, ait, *interpretatur illuminatrix, aut stella maris: Genuit enim lumen mundi. Sermone autem Syro Maria Domina nuncupatur: pulchre, quia Dominum genuit.* S. Hieron. vero in nomin. Hebr. in Exodo: *Maria,* ait, *idem est quod illuminatrix mea, vel illuminans eos, aut smyrna maris*, vel *stella maris.* Sic et S. Greg. Thaumaturgus, ser. 2. de Annunt. *Maria,* ait, *interpretatur illuminatio.* Plura de nomine Mariæ dixi Exodi cap. 15. 20. ac in Proverb. et Canticis.

Hac de causa Maria fuit plena gratia, ideoque mare gratiarum: quare sicut *omnia flumina intrant in mare,* Eccl. 1. sic omnes omnino gratiæ quas habuerunt Angeli, Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, Martyres, Confessores, Virgines, confluxere in Mariam, ait S. Bonaventura in Specul. c. 2. Denique quam nomen Mariæ angelis sit delectabile et dæmonibus terribile, docet S. Birgitta lib. 1. Revel. c. 9.

Addit Pagnin in Nomin. Hebr. *Maria,* inquit, interpretari potest *pluvia temporanea* (hæc enim Hebr. vocatur *more) maris,* iuxta illud: *Pluviam voluntariam segregabis hæreditati tuæ,* Psalm. 67. v. 10. Hinc et de Christo præcinuit Psaltes: *Descendet sicut pluvia in vellus,* Psal. 71. 6. Hoc secreto suo illapsu innuit hic Gabriel.

ET INGRESSUS AD EAM ANGELUS, DIXIT.) *Ingressus*, id est illapsus in clausum Virginis, pro adventu Messiæ et salute hominum secreto orantis cubiculum, per fenestram vel per ostium. Angeli enim cum sint purissimi spiritus, sua subtilitate et efficacitate omnes parietes, et omnia corpora penetrant et pervadunt: ita S. Bernar. ser. 3. super *Missus est.* Licet Andreas Episc. Hierosol. ser. de Annunt. putet angelum clam ostium aperuisse, et modeste Virginem compellasse ac salutasse.

Ave quid et unde? AVE.) Id est salve, gaude, lætare. Verisimile est angelum usum fuisse communi Hebræorum salutatione שלום לך *scialom lach*, id est *pax tibi*, ut habet Syrus, Æthiopicus et Persicus, illa enim Hebr. uti solent, cum timorem auferre volunt, et lætum se afferre nuntium significant. Nisi malis cum nostro Serario in Ruth c. 2. qu. 10. *Ave*, vel, ut S. August. epist. 43. scribit, *have*, esse Hebr. חוה *chave*, vel *chave*, id est, *vive*, scilicet sana æque ac sancta, læta et hilaris, felix et beata in Dei gratia et gloria summa, ad quam ipse te elegit, ut alludat ad nomen Evæ, quæ Hebr. dicitur חוה *chava*, id est,

A vitalis et vivificans, sive mater omnium viventium, Gen. 3. 20. q. d. *Eva*, non fuit *chauva*, id est, mater vitæ, sed mortis, quia omnes suos filios per peccatum morti addixit: tu vero, o Maria, vere es *Eva* sive *chauva*, quia mater vitæ, gratiæ, et gloriæ. Hinc apposite Latinum *Ave*, est inversum *Eva*, quia Maria Evæ maledictiones Gen. 3. in benedictiones convertit. Unde ei accinit Ecclesia:

Sumens illud Ave
Gabrielis ore,
Funda nos in pace,
Mutans Evæ nomen.

Ave, ait S. Gregor. Thaumat. serm. 2. et 3. de annunt. *animatum Dei templum, quia summum toti mundo gaudium paries: eris virginum gloriatio, et matrum iubilatio.* Hinc rursum olim matutina salutatio erat *Ave*, id est, vive hodie sanus et lætus, vespertina vero *Vale.* Unde Martial. epigr. 56. l. 1.

Et matutinum portat ineptus Ave.

B Et l. 4. epigr. 79.

Cui non mane feras irrequietus Ave.

Causam dat Andr. Cret. orat. de Annuntiat. *Decuit*, ait, *lætis ut præconiis Gabriel reginam salutaret, quæ et lætitiæ organum, et immensi gaudii est genitrix.*

GRATIA PLENA.) Græce κεχαριτωμένη, quod frigide Tigurina et Novantes vertunt, *gratiosa;* Beza, *gratis dilecta:* putat enim ipse iustos non habere inhærentem et intrinsecam iustitiam, sed tantum extrinsecam, quæ consistat in hoc, quod Deus eos, licet in se sint peccatores, ex sua tamen benevolentia habeat reputetque iustos, quæ est hæresis. Gratia plena quid?

Verum κεχαριτωμένη, respondet Hebræo נחנה *nechena*, vel מחנה *muchana*, quod proprie idem est quod gratificata, gratia repleta, gratiosa facta: χαριτόω enim idem est quod *gratiosum facio*, gratum, charum reddo, gratia impleo. Deus enim nil gratum iudicat, nisi quod in se revera gratum est; quare cum quem iustum sibique gratum facit, eum revera iustitia et gratia inhærente donat et C condecorat: quare κεχαριτωμένη, idem est quod gratia plena, uti vertit Noster, Syrus, Arab. Ægyptius, Æthiopicus, Persicus; item S. Ambrosius, Beda, S. August. Enchir. c. 36. S. Hieron. ep. ad Principiam, S. Bernard. et alii passim. Significat ergo hæc vox duo: Primo, B. Virginem fuisse a Deo gratia donatam, idque plene et per excellentiam super alios iustos et sanctos, nam hoc epithetum appropriatur hic soli B. Virgini; ut scilicet per gratiam hanc eminentem aptaretur, dignaque efficeretur, ut mox fieret mater Dei. Secundo, per gratiam hanc mire placuisse Deo, eiusque angelis omnibus, ac in eorum oculis plane amabilem, speciosam et gratiosam fuisse, adeo ut eam Christus præ cæteris omnibus in matrem suam eligeret. Ita passim Patres: quod alibi dicit Scriptura: *Invenit gratiam in oculis Domini.*

Dices, Christus fuit plenior gratia, quam B. Virgo. Alii quoque Sancti dicuntur pleni fuisse Spiritu sancto ut S. Stephanus. B. Virgo quo sensu gratia plena fuerit.

D Resp. eos plenos gratia dici, sed diversimode: nam ut recte ait Maldonatus: Aqua plenus est fons, plenus fluvius, pleni rivuli, etsi plus et purius in fonte, quam in fluvio; in fluvio, quam in rivulis est. Plenus Christus gratia tamquam fons, in quo et scaturit et stagnat gratia, et in omnes homines sicut ex capite in membra derivatur. Plena Christi mater tamquam fonti proximus fluvius, qui etsi minus quam fons aquæ habet, pleno tamen fluit alveo. Plenus Stephanus, sed tamquam rivulus.

Eleganter et pie solideque D. Petr. Chrysologus serm. 143. in hæc verba: *Hæc*, inquit, *est gratia, quæ dedit cælis gloriam, terris Deum, fidem Gentibus, finem vitiis, vitæ ordinem, moribus disciplinam. Hanc gratiam detulit angelus, accepit Virgo, salutem sæculis redditura.* Idem ser. 146. *Una*, inquit, *puella sic Deum in sui pectoris capit, recipit, oblectat hospitio, ut pacem terris, cælis gloriam, salutem perditis, vitam mortuis, terrenis cum cælestibus parentelam, ipsius Dei cum carne commercium, pro ipsa domus exigat pensione, pro ipsius uteri mercede conqui-*

rat, et impleat illud propheticum: Ecce hæreditas Domini, filii merces, fructus ventris.

Audi S. Aug. serm. 18. de Sanctis: *Impleta est* (Maria) *gratia, et Evæ vacuata est culpa. Maledictio Evæ in benedictionem mutatur Mariæ.* Vide Toletum hic annotat. 67. ubi ostendit B. Virginem plenam fuisse omni gratia, tum gratum faciente, tum gratis data, idque tam in corpore quam in anima. Carebat enim fomite concupiscentiæ: quare caro eius plane subdita erat rationi et spiritui, uti erat in Adamo in paradiso per iustitiam originalem. Quocirca addit in ea naturam conspirasse cum gratia, illique per omnia esse cooperatam. Rursum B. Virginem in singulis et in universis virtutibus eminuisse: sic enim decebat ornari et præparari eam, quæ erat futura mater Dei. Vide etiam quæ de ea dixi passim in Canticis, præsertim c. 4. 7. ad illa: *Tota pulchra es amica mea, et macula non est in te.* Et Eccl. c. 24. v. 5. et 16. in fine.

Quocirca S. Athanasius, (vel quisquis est auctor: videtur enim S. Athanasio fuisse posterior, uti solerter advertit Baron. et Bellar. de Scriptor. Eccles.) hom. de Deipara: *Ita*, ait, *Spiritus sanctus descendit in Virginem cum omnibus suis essentialibus virtutibus, quæ illi per rationem principatus divini adsunt, imbuens eam in gratia ut in omnibus gratiosa esset, atque idcirco gratia plena cognominata est, eo quod adimpletione Spiritus sancti omnibus gratiis abundaret.* Accedit Hier. serm. de Assumpt. B. Virginis: *Bene*, inquit, *plena, quia cæteris per partes præstatur; Mariæ vero se tota infudit plenitudo gratiæ.* Et paulo inferius: *In Mariam totius gratiæ plenitudo quæ in Christo est, venit, quamvis aliter, quia etiamsi in sanctis patribus et Prophetis gratia fuisse creditur, non tamen eatenus plena.*

Porro ita B. Virgo plena fuit gratia, ut ei cooperando strenue et assidue ea augeri, pleniorque fieri mereretur: licet enim esset plena quoad præsentem capacitatem, ut haberet tantum gratiæ, quantum capere poterat; tamen huic gratiæ assidue et strenue per actus ferventes cooperans, novum sibi parabat meritum, ac proinde novam capacitatem et dispositionem ad novam gratiam consequendam, idque assidue, ut dixi. Vide Franc. Suarez 3. p. disp. 18. sect. 4. ubi ostendit gratiam B. Virginis in primo conceptionis eius instanti fuisse maiorem gratia, quam habuit supremus angelus, qui uno actu vel duobus omnia sua merita consummavit, eoque plus meruit quam mille et mille homines mereantur per totam vitam: quare B. Virgo primo hoc instanti amans laudansque Deum intensissime superavit amorem, et consequenter meritum supremi angeli. Secundo vero operationis et amoris sui instanti, ex gratiæ augmento quod primo instanti merita erat, et reipsa acceperat, gradus amoris et consequenter meriti duplicavit. Tertio vero instanti eosdem duplicando, meritum cum gratia quadruplicavit. Quarto instanti pari quadruplicationis duplicatione et progressu idem octuplicavit, et ita consequenter per singula amoris et operationis instantia gratiam acceptam continue duplicando usque ad annum ætatis 72. quo mortua est, adeo gradus gratiæ et meriti adauxit, ut in iis omnes omnino homines et angelos simul sumptos superavit. Quare illa unica gratior est Deo, quam cæteri omnes. Deus ergo plus amat solam B. Virginem, quam totam Ecclesiam, id est, quam omnes homines et angelos simul sumptos. Hæc Suarez. Vide S. Birgittæ Revelationes l. 1. c. 10. ubi B. Virgo ei narrat suos in virtute et amore Dei progressus, ac annuntiationem per angelum sibi factam, asseritque se in eadem ineffabili lætitia fuisse perfusam, eaque continua; sed semper lætitiam habuisse dolore permistam. Audi eamdem lib. 4. Revel. cap. 18. *Tres Sancti sunt, qui mihi præ ceteris placuerunt, scilicet Maria mater mea, Ioannes Baptista, et Maria Magdalena. Mater igitur mea quando et postquam nata fuit, sic erat pulchra, quod nulla erat in ea macula; quod bene cognoscentes dæmones sic ægre tulerunt per similitudinem loquendo, quasi quod quædam vox dæmonum tunc sonuisset de inferno dicens: Una virgo tam virtuose et mirabiliter procedit, quod omnes superat in terra et in cælo, et perveniet usque ad sedem Dei.*

Gratia B. Virginis in primo conceptionis eius instanti superavit gratiam supremi angeli.

Progressio geometrica meritorum Deiparæ quanta?

Deus plus amat Mariam, quam totam Ecclesiam.

Denique vide novem plenitudines gratiæ B. Virgini proprias, quas recenset Rutilius Benzonius l. 2. super *Magnificat* c. 26. dubio 7.

Dominus tecum.) Subaudi *est*, potius quam *sit*. Dat causam cur gratia sit plena; quia scilicet Dominus cum ea est, eique assistit et præsto est singulari modo, ut in ea singulare Incarnationis Verbi opus operetur. Unde S. August. serm. 18. de Sanctis: *Tecum Dominus*, ait, *in mente, tecum in auxilio, tecum in ventre.* Et S. Bernard. serm. 3. super *Missus est*: *Quid mirum*, inquit, *si gratia plena erat, cum qua Dominus erat? sed potius hoc mirandum, quomodo qui angelum miserat ad Virginem, ab angelo inventus est esse cum Virgine. Itane velocior angelo fuit Deus, ut festinantem nuntium celerior ipse præveniret ad terras? Nec mirum. Nam cum esset Rex in accubitu suo, nardus Virginis dedit odorem suum, et ascendit in conspectu gloriæ eius fumus aromatum, et invenit gratiam coram oculis Domini, clamantibus qui circumstabant: Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris?* Et inferius docet Deum esse in omnibus creaturis per efficaciam, in rationalibus per cognitionem, in bonis per amorem, ideoque cum iis esse per voluntatis concordiam: per hanc enim ipsi Deum sibi iungunt. Subdit deinde: *Sed cum ita sit cum omnibus Sanctis, specialiter tamen cum Maria, cum qua utique tanta ei consensio fuit, ut illius non solum voluntatem, sed etiam carnem sibi coniungeret, ac de sua Virginisque substantia unum Christum efficeret, vel potius unus Christus fieret; qui etsi nec totus de Deo, nec totus de Virgine; totus tamen Dei, et totus Virginis esset, nec duo filii sed unus utriusque filius.* Deinde docet cum B. Virgine fuisse Dominum, id est totam SS. Trinitat. Unde ait: *Nec tantum Dominus Filius tecum, quem carne tua induis, sed et Dominus Spiritus sanctus, de quo concipis, et Dominus Pater qui genuit quem concipis. Pater inquam tecum, qui Filium suum facit et tuum. Filius tecum, qui ad condendum in te mirabile sacramentum, miro modo et sibi reserat genitale secretum, et tibi servat virginale signaculum. Spiritus sanctus tecum, qui cum Patre et Filio tuum sanctificat uterum.*

Dominus tecum, qua ratione singulari?

Denique S. Birgitta l. 1. Revel. c. 8. audivit B. Virginem sibi dicentem: *Omnis laus filii laus mea est, et qui inhonorat eum inhonorat me: quia sic ferventer dilexi eum, et ipse me, quod quasi unum cor ambo fuimus.* Quocirca ipsam quasi reginam dominari in cælo, mundo, purgatorio et inferno, docet eadem S. Birgitta in Sermone Angelico c. 20. Eadem lib. 3. c. 29. alloquens B. Virginem: *Tu*, inquit, *assimilaris templo Salomonis, in quo verus Salomon spatiabatur, et sedit qui fecit inter Deum et homines pacem. Benedicta igitur sis B. Virgo, in qua Deus magnus, factus est puer parvus: antiquissimus Dominus, factus est pusillus filius; sempiternus Deus et creator invisibilis, factus est visibilis creatura.* Resp. B. Virgo: *Cur me comparas Salomoni eiusque templo, cum sim mater illius, qui non habet principium, nec finem? Nam Filius Dei qui est filius meus, est sacerdos et Rex regum. Denique in templo meo induit se vestibus sacerdotalibus spiritualiter, in quibus obtulit sacrificium pro mundo.*

Simili modo Deus ait Iosue cap. 1. 5. *Sicut fui cum Mose, ita ero tecum.* Et angelus ad Gedeonem: *Dominus tecum virorum fortissime*, Iudic. 6. 12. Rursum Deus ad Ierem. cap. 18. *Ego*, inquit, *tecum sum.* Et ad Paulum: *Ego sum tecum*, Actor. 18. 10. sed tanto excellentius fuit cum B. Virgine, quanto sublimius, potentius et divinius in ea mysterium operatus est.

Porro S. Thomas 3. p. q. 30. art. 4. τὸ *Dominus tecum*, exponit per conceptionem et incarnationem Verbi, intellige mox faciendam, non autem iam factam, uti ostendam v. 38. Simili modo, quo S. Thomas loquuntur S. Petrus Alexandr. citatus in Conc. Chalcedon. action. 1. S. Aug. ser. 2. S. Petrus Damian. ser. 1. de Nativ. Virg. S. Hier. ep. 140. ad Principiam; sed hi pariter exponendi sunt per futurum, non per præsens, vel præteritum.

Benedicta tu in mulieribus.) Idem dictum fuit Iahel quæ occidit Sisaram Iudic. 5. 24. et Iudith. c. 16. 11. Sed longe excellentius idipsum hic dicitur B. Virgini, quæ Iahelem, Iudith, ceterasque virgines et matronas mille benedictionibus, donis et gratiis superavit, q. d. Tu, o Maria, sola omnium mulierum es benedicta singulariter, quia uti virgo es, sic eris et mater; ac sicut sine libidine concipies, sic et sine dolore paries unigenitum Dei filium, cum cæteræ mulieres posteræ Evæ cum libidine concipiant, et cum dolore pariant misellos infantes, aut certe steriles sint.

Audi S. August. ser. 18. de Sanctis: *Benedicta tu in mulieribus, quæ vitam et viris et mulieribus peperisti. Mater generis nostri pœnam intulit mundo, genitrix Domini nostri salutem attulit mundo. Auctrix peccati Eva, auctrix meriti Maria. Eva occidendo obfuit, Maria vivificando profuit. Illa percussit, ista sanavit. Pro inobedientia enim obedientia commutatur, fides pro perfidia compensatur.* Reipsa ergo hic angelus B. Virginem salutat, laudatque iisdem elogiis, quibus Ioachim pontifex cum toto populo salutavit Iudith redeuntem a cæde Holofernis cap. 15. 10. *Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri, quia fecisti viriliter, et confortatum est cor tuum, co quod castitatem amaveris,* etc. *ideo et manus Domini confortavit te, et ideo eris benedicta in æternum.* Audi et B. Petrum Chrysologum serm. 143. in hæc verba: *Vere benedicta, quæ fuit maior cælo, fortior terra, orbe latior. Nam Deum quem mundus non capit, sola cepit. Portavit eum qui portat orbem; genuit genitorem suum, nutrivit omnium viventium nutritorem. Fuit olim Patriarcharum benedictio in pinguedine terræ. Ecce terra nostra dedit fructum suum.* Et Andreas Hierosol. in hæc eadem verba: *Vere,* inquit, *benedicta tu, quam Ezechiel verum solis ortum proclamavit. Sola vere benedicta es, quam montem magnum vir ille desiderabilis Daniel vidit, ac montem obumbrantem Habacuc ille admirabilis; montem prætcrea Dei, montem pinguem, montem quem Deo inhabitare placuit. Benedicta tu, quam Zacharias vir divinissimus, aureum candelabrum septem vidit lychnis ornatum, nimirum illis septem Spiritus sancti donis clarum ac lucidum. Vere benedicta tu: vividi nostri ligni paradisus, quæ ipsum horti Eden colonum, Christum inquam Dominum intra te habes, figuris adumbratum, qui ineffabili quadam potentia fluminis instar vivi parvum uterum tuum egressus, quatuor velut initiis per Evangelium suum orbis faciem irrigavit.*

In mulieribus.) Ut significet B. Virgini inesse quidquid est optimum in triplici mulierum statu. Hæc enim virgines sunt, viduæ aut matrimonio coniunctæ. In virginitate integritas laudatur, sterilitas non item. In viduis libertas animi commendatur; non solitudo, cum scriptum sit Eccl. 4. *Væ soli, quia cum ceciderit, non habet sublevantem se,* etc. In coniugio prolis educatio in bonis censetur, virginitatis iactura non item. Sola B. Virgo præ cunctis mulieribus virginitatem habuit sine sterilitate; animi libertatem sine defectu consortii, cum vere fuerit Ioseph desponsata; et quod his maius est, absque violatione virginei pudoris prolis fœcunditatem. Itaque et triplici statu fœminarum, quidquid boni est, adscivit, quidquid mali, repulit. Unde merito angelus præ cunctis mulieribus eam prædicat benedictam.

Vers. 29. B. Virgo turbata, cur? **Quæ cum audisset, turbata est in sermone eius, et cogitabat qualis esset ista salutatio.**) Græce ἰδοῦσα, id est, *cum vidisset:* et ita legunt S. Ambrosius (qui et pro *in sermone* eius, legit, *in introitu eius:*) Theoph. Euthym. unde colligitur B. Virginem turbatam esse: Primo, ex insolita specie, fulgore et maiestate angeli. Secundo, ex insolita eius salutatione, unde *cogitabat qualis esset ista salutatio.* Audi S. Ambrosium l. 1. Offic. c. 8. *Ad virilis sexus speciem peregrinam turbatur aspectus Virginis.* Similiter S. Hieron. epist. 7. quæ est ad Lætam: *Imitetur,* ait, *Mariam, quam Gabriel solam in cubiculo suo reperit, et ideo forsitan timore perterrita est, quia virum quem non solebat, aspexit.*

Licet enim B. Virgo assueta esset visionibus et colloquiis angelorum, nunquam tamen viderat angelum cum tanta maiestate, nec audierat tam magnifice se salutantem. Porro S. Birgitta in Sermone Angelico c. 16. insinuat eam expavisse, quod metueret ne tam gloriose salutans non angelus esset, sed diabolus volens sibi illudere. Porro S. Bern. serm. 3. super. *Missus est: Turbata est,* ait, *sed non perturbata: quod turbata est, verecundiæ fuit, quod non perturbata, fortitudinis; quod tacuit et cogitavit, prudentiæ.*

Turbata est.) Id est, timuit, et sacro quodam horrore perfusa est, cum quadam corporis commotione, quæ solet magnum animi timorem et horrorem comitari. Porro hæc timoris turbatio non passio fuit, sed propassio, scilicet voluntarie a B. Virgine permissa et assumpta. Nullæ enim passiones in B. Virgine dominari, imo nec insurgere poterant, aut eius rationem et libertatem prævenire. Pollebat enim iustitia originali magis quam Adam: ita Toletus. Simili modo Christus instante passione orans in horto cœpit pavere et tædere, scilicet libere, non invite, vel coacte.

Qualis.) In se, id est, quam magnifica, augusta superans omnium hominum vires et merita, ac proinde et sua. Ipsa enim, utpote humillima, longe diversa, imo contraria de se opinabatur. Cogitabat enim intra se: Ego mihi videor indigna omnis gratiæ, quomodo ergo angelus me vocat *gratia plenam?* ego paupercula cum pauperibus virginibus dego et conversor: quomodo ergo angelus mihi insonat, *Dominus tecum?* Ego æstimo me fœminarum omnium minimam et vilissimam: quomodo ergo angelus mihi ait: *Benedicta tu inter mulieres.*

Rursum *qualis,* scilicet in suo fine, q. d. Cogitabat B. Virgo quo fine, et quorsum tam honorifice salutaretur ab angelo. Tam magnifica enim angelica salutatio dirigebatur ad magnificum Incarnationis in ipsa peragendæ mysterium; ne scilicet ipsa æstimans se illo indignam sese excusaret et abnueret, sed sciens Deum se sufficientibus ad illud gratiis donisque adornasse, in illud consentiret et annueret; itaque illa annuente, Verbum ex eius purissimis sanguinibus carnem sibi assumeret. Cum ergo ipsa nesciret hunc finem, cogitabat et mirabatur cur tam splendide salutaretur ab angelo. Nil tamen respondit quia, ut ait S. Ambros. l. 1. offic. *præ verecundia non resalutavit, nec ullum responsum retulit,* quia pudor et stupor mentem absorbebant, linguamque ligabant, et quia prudenter cogitabat quid esset responsura.

Audi S. Ambr. *Disce virginem a verecundia: quia pavebat: nam sequitur: Quæ cum audisset,* etc. *Trepidare virginum est et ad omnes ingressus viri pavere, omnes viri affatus vereri. Disce virgo verborum vitare lasciviam. Maria etiam salutationem angeli verebatur.* Et Græcum Scholiasten in Catena S. Thomæ: *Cum assueta foret his visionibus,* inquit, *Evangelista non visioni, sed relatibus turbationem attribuit, dicens: Turbata est in sermonibus eius. Attende autem Virginis et pudicam et prudentem et animam simul et vocem. Audita lætitia dictum examinavit, et neque manifeste obstitit per incredulitatem, nec statim paret ex levitate, Evæ levitatem evitans simul et duritiam Zachariæ. Malens nimirum,* ait S. Bernard. hom. 4. super *Missus est, humiliter non respondere, quam temere loqui quod nesciret.*

Et ait angelus ei: Ne timeas Maria, invenisti enim gratiam apud Deum.) Vers. 30. Pavorem, indeque nascentem pudorem Virginis abstergit angelus per gratiam, id est, favorem et benevolentiam, quam ait eam invenisse in oculis Dei præ omnibus mulieribus: Primo, quod eam ab æterno Deus præ cæteris omnibus, sine merito, ex gratuita dilectione elegerit in matrem suam, ex qua carnem assumeret. Secundo, quod in tempore mox ut concepta et nata fuit, illam omni virtute et gratia ita exornarit, ut in conspectu eius plane grata dignaque appareat, quæ ab eo ametur, et super omnes evehatur, q. d. Noli, o Maria, mirari, pavere, et stupere tam insolitos honoris titulos, quibus te salutavi: quia licet tu oculis tuis parva et humilis, te ex teipsa illos non mereri agnoscas; Deus ta-

men qui humiles exaltat, iisdem gratiis te ornavit et exaltavit. S. Birgitta in Serm. Angelico cap. 5. scribit Deo, cum crearet magnum hunc mundum, astitisse minorem mundum, scilicet B. Virginem, *a quo maior gloria Deo, et angelis maior lætitia, atque omni homini eius bonitate frui volenti maior utilitas, quam de hoc maiori mundo provenire debebat.* Et ser. cap. 12. asserit B. Virginem quasi sponsam mire placuisse Deo Patri per angelicam virginitatem; Filio per profundissimam humilitatem, qua eum ad sua viscera attraxit; Spiritui sancto per promptissimam obedientiam, ob quam ab eo omnium gratiarum donis repleta fuit.

B. Virgo meruit fieri mater Dei humilitate. INVENISTI.) Arabic. *lucrata es,* ergo apud Deum gratiam, ob virtutes in eximio gradu, tibi a Deo infusas, easque omnes quidem, sed præsertim tres. Prima est profundissima tua humilitas. Unde S. Bern. hom. 3. super *Missus est: O si scires,* ait, *quantum tua humilitas Altissimo placeat, quanta te apud ipsum sublimitas maneat, angelico te indignam nec alloquio iudicares, nec obsequio.* Hinc disce quanta fuerit humilitas Virginis, quæ ab Altissimo adeo meruit exaltari.

Virginitate. Secunda fuit angelica virginitas: hæc enim Deum, qui purissimus est spiritus, et virgo increatus, velut rhinocerotem in sinum suum rapuit. Unde Venantius Fortunatus de ea sic canit:

Virginitas felix, quæ partu est digna Tonantis,
Quæ meruit Dominum progenerare suum.

Et Basilius hom. de humana Christi generatione: *Virginitas,* ait, *ut apta proximaque sanctitati electa est.* Audi S. Bern. ser. in Nativitate B. Mariæ: *Ne timeas Maria, ne mireris angelum venientem, et maior angelo venit. Ne mireris angelum Domini; et Dominus angeli secum. Postremo quidni videas angelum, cum iam angelice vivas? Quidni visitet angelus vitæ sociam? Quidni salutet civem Sanctorum, et domesticam Dei? Angelica plane vita virginitas, et qui non nubent neque nubentur, erunt sicut angeli Dei.*

Et ardenti charitate. Tertia fuit ardentissima charitas, qua B. Virgo sollicita pro redemptione hominum et adventu Messiæ, assiduas et ferventes pro utroque preces fundebat, ac utrumque ideo impetravit, adeoque ipsa Mater Messiæ fieri meruit, non ex condigno, sed ex congruo. Ita S. Bern. hom. 3. super *Missus est: Invenisti,* ait, *quod quærebas. Invenisti quod nemo ante te potuit invenire. Invenisti gratiam apud Deum: quam gratiam? Dei et hominum pacem, mortis destructionem, vitæ reparationem.* Sic Scholastici passim docent B. Virginem meruisse maternitatem Dei. Vide Suarez et Vasquez 3. p. q. 2. dis. 2. num. 2. et seq. qui docent B. Virginem de congruo, non de condigno meruisse ut fieret mater Dei, non tamen meruisse ipsam Verbi incarnationem: hæc enim omne meritum antecedit, eiusque est causa, principium et origo.

Vers. 31. ECCE CONCIPIES IN UTERO (Arabicus, *recipies gravidationem*) ET PARIES FILIUM, ET VOCABIS NOMEN EIUS IESUM.) Syrus, *ecce enim.* Probat enim angelus Mariam invenisse gratiam apud Deum ex eo, quod conceptura et paritura sit Iesum, id est, Deum et hominem. Alludit, imo citat oraculum Isaiæ c. 7. v. 14. q. d. Tu es illa hominum felicissima de qua ante 700. annos Isaias stupens et exultans vaticinatus est: *Ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel.* Vide ibi dicta et Matth. 1. 23. ubi et de nomine Iesu, id est Salvatoris, multa dixi.

Hinc refellitur Primo, Manichæus dicens Christum non veram assumpsisse ex Virgine carnem, sed phantasticam: filius enim qui concipitur in utero et paritur, verus est, non phantasticus. Secundo, Valentinus, docens Christum e cælo attulisse carnem, ac per B. Virginem transiisse dumtaxat, sicut aqua transit per canalem. Tertio, Nestorius, asserens, B. Virginem non esse matrem Dei, eo quod non sit mater divinitatis; cui recte respondet S. Cyrillus, illam esse vere matrem Dei, etsi eius divinitatem non genuerit, sed humanitatem dumtaxat, quia genuit hunc hominem, scilicet Iesum, qui vere est Deus, sicut pater vere dicitur pater filii sui, esto non generet eius animam, sed tantum

A carnem: quia generat hunc hominem, qui anima æque ac carne constat.

HIC ERIT MAGNUS, ET FILIUS ALTISSIMI VOCABITUR.) Vers. 32. *Magnus* tum qua Deus, tum qua homo, quia *qui magnus Deus erat, magnus homo futurus est, magnus doctor, magnus Propheta, imo Messias mundi salvator,* etc. *qui Filius Altissimi merebitur appellari, plane magnus, qui tam magnus quam altissimus, quia et ipse Altissimus,* ait S. Bern. serm. 3. super *Missus est.* Ioannes Baptista fuit magnus homo dumtaxat: at Iesus fuit magnus Deus et homo: nam ut ait S. Greg. *Neque carnis assumptio, Deitatis derogat celsitudini; imo potius humanitatis humilitas sublimatur. Unde sequitur, Et filius Altissimi vocabitur,* id est revera erit per unionem hypostaticam, ut iure filius Dei vocari possit et debeat. Est metonymia, qua res dicitur talis vocanda, quia talis erit.

Addit S. Bern. hom. 3. iam citata: *Erit enim magnus, quia magnificabit eum Deus in conspectu regum; adeo ut adorent eum omnes reges, et omnes gentes serviant ei.*

B ET DABIT ILLI DOMINUS DEUS SEDEM DAVID PATRIS EIUS.

ET REGNABIT IN DOMO IACOB IN ÆTERNUM, ET REGNI EIUS NON ERIT FINIS.) Vers. 33. Alludit, imo citat Isaiam cap. 6. v. 6. et 7. q. d. In filio ex te nascituro, o Maria, puta in Iesu, adimplebitur Isaiæ cæterorumque Prophetarum prophetia, de regno Davidis patris eius illi in perpetuum consignando. Isaias enim sic de eo prophetavit: *Factus est principatus super humerum eius,* etc. *multiplicabitur eius imperium, et pacis* (regni eius pacifici) *non erit finis: super solium David, et super regnum eius sedebit.* Vide ibi dicta.

ET REGNABIT IN DOMO IACOB.) Id est, in Ecclesia, ait Beda, Titus et alii passim, sive in populo fideli, qui olim nascente Christo erat populus Israel, seu filii et posteri Iacob, puta Ecclesia. Hoc regnum in Davide temporale fuit, sed in Christo spirituale et æternum: nam eo Christus in fidelibus et sanctis regnat hic per gratiam, et in C cælo regnabit per gloriam, ait S. Bern. serm. 4. super *Missus est.* Porro hoc regnum Deus Christo dedit quasi in actu primo in ipsa Christi incarnatione, in actu secundo vero hoc regnum cœpit Christo prædicante, deinde promotum fuit per prædicationem Apostolorum, perfectum vero extitit post Christi resurrectionem et ascensionem; consummatum omnino et gloriosum erit post iudicium generale in cælo. Vide quæ de hoc Christi regno dixi Matth. 27. v. 11.

Tropologice, S. Bern. hom. 4. super *Missus est: Veni,* ait, *Domine Iesu, aufer scandala de regno tuo, quod est anima mea, ut regnes tu, qui debeas, in ea. Venit enim avaritia, et vendicat in me sibi sedem; iactantia cupit dominari mihi; superbia vult mihi esse rex; luxuria dicit, Ego regnabo: ambitio, detractio, invidia et iracundia certant in meipso, cuius potissimum esse videar,* etc. *Et dico: Non habeo regem nisi Dominum Iesum. Veni ergo Domine, disperge illos in virtute tua, regnabis in me quia tu es ipse Rex meus, et Deus meus, qui mandas salutes Iacob.*

D DIXIT AUTEM MARIA AD ANGELUM: QUOMODO FIET ISTUD, QUONIAM VIRUM NON COGNOSCO?) Vers. 34. *Quomodo?* Virgo ergo non dubitat de veritate prophetiæ et promissi angelici, uti blasphemat Calvinus, qui eam incredulam fingit; sed de modo sollicita, ne hic filii conceptus et partus fieret cum aliqua virginitatis, et voti sui de ea emissi iactura. Ita S. Ambros. Theoph. Beda, S. Bern. et passim alii hic, ac S. August. de S. Virginit. c. 4.

Disce hic quantum virginitatis studium et amor fuerit in B. Virgine, quia ipsa castitatem prætulit angelico nuntio, ait Nyssenus, ac virgo esse maluit quam mater Dei præcise, ait S. Anselm. Virginitas enim in se est virtus Deo gratissima, maternitas præcise non est. Ita S. Greg. Nyssen. orat. de Nativit. Christi: *Audi,* inquit, *pudicam Virginis vocem. Angelus partum nuntiat: at illa virginitati inhæret, et integritatem angelicæ demonstrationi (Ecce concipies et paries filium, et vocabis nomen eius Iesum) anteponendam iudicat.* Et post nonnulla: *Verum quia*

carnem Deo consecratam, tamquam sanctum aliquod oblatum munus oportebat intactam integramque præstare, idcirco licet, inquit, angelus sis, licet e cælo venias, licet id quod ostenditur, naturam superet humanam, tamen me virum cognoscere nefas est. Quomodo sine viro mater ero? Ioseph enim sponsum novi: sed virum non cognosco. Dixi præcise: nam alioqui maternitas Dei est dignitas incomprehensibilis (sicut et Deus ipse est incomprehensibilis) et abyssus gratiarum omnium. Ob hanc enim B. Virgo dotata fuit plusquam angelica virginitate, humilitate, charitate, cæterisque virtutibus, uti scilicet digna foret quæ fieret Dei mater. Ita S. Augustinus, S. Thomas et passim Theologi superius citati.

Quocirca Beda homil. de Annunt. Virgini, ait, divino munere collatum est, ut prima inter fœminas Deo virginitatis munus offerret. Et Albert. Magnus super *Missus est* c. 82. B. Virgo, ait, est mater omnium in virginitate, quæ prima sine præcepto, consilio vel exemplo, virginitatis munus Deo obtulit, per quod omnes virgines per imitationem virginitatis genuit. Ergo B. Virgo virginitatis votique de ea facti studiosissima, hoc proponit et quasi opponit angelo. Certabat enim in ea desiderium concipiendi Filii Dei cum timore amittendi virginitatem, ideoque obtinuit utrumque, ait Toletus, qui et annot. 96. sex affert causas, cur B. Virgo semper, etiam post partum, virgo permanserit. Sensus ergo est, q. d. Ego plane, credo promissis tuis o Gabriel, quæ mihi annuntias ex ore Dei. Certo ergo credo quod concipiam et pariam Iesum Filium Dei, sed dubito de modo. *Virum non cognosco:* quia feci votum virginitatis. Dubito ergo an salvo voto, an soluto id fiet: si Deus velit in voto hoc dispensare, velitque me operi coniugali operam dare, etsi mihi hoc durum sit, volenti tamen Deo obediam: verum si Deus meum desiderium requirat, candide profiteor, me summe optare servare meam virginitatem ipsi voto oblatam; hanc enim mentem ipse mihi inspiravit, ipse, inquam, qui est purissimus spiritus, ideoque primus virgo, ut ait Nazianz. in carm. de Virg. et hoc erit honorificum Iesu filio meo, si ex virgine nascatur. Scio enim Isaiam prædixisse: *Ecce virgo concipiet et pariet* Emmanuelem, ac forte Deus vult me esse hanc virginem. Si ita est, fiat, fiat. Unde ipsa mox audiens a Gabriele se concepturam, non ex viro, sed ex Spiritu sancto illico magno cordis iubilo applausit, aitque: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Et hoc audire volebat Deus, scilicet ut ipsa per professionem virginitatis mereretur fieri mater Dei.

Quoniam virum non cognosco.) q. d. Iosephum virum habeo, sed non cognosco, id est cognoscere non soleo, cognoscere nequeo, ob votum virginitatis, quod Deo nuncupavi. Sic abstemii dicunt, Vinum non bibo, id est bibere nequeo, vinum abhorreo. Non enim iusta excusationis, vel hæsitationis in Virgine causa alia hic afferri aut fingi potest, quam moralis impotentia ex voto, quod B. Virgin. emisisse ante annuntiationem Angelicam, docent S. August. Nyssen. Beda, Bern. Anselm. Rupertus, quos citat noster Canisius lib. 2. Marialis cap. 14. Unde Nyssen. *Iosephum, ait, sponsum quidem novi, virum autem non cognosco. Quod profecto,* ait S. August. *non diceret, nisi Deo virginem se ante vovisset: sed quia hoc Israelitarum mores adhuc recusabant, desponsata est viro iusto, non violenter ablaturo, sed potius contra violentos custodituro, quod illa iam voverat:* huc usque Augustin. Nam, ut ait Nyssenus, *Deo dicatam et consecratam carnem, velut sanctum quoddam donarium, intactam conservari oportebat.*

B. Virgo ante connubium emiserat votum virginitatis.

Ex citatis S. Augustini verbis liquet, B. Virgin. non tantum ante annuntiationem angeli, sed ante desponsationem quoque, puta antequam ipsa desponderetur Iosepho, emisisse votum virginitatis. Hoc enim decebat illam, quæ futura erat mater Dei. Ipsa ergo Iosepho votum suum declaravit, ac Iosephus in voti observationem consensit, eamque promisit antequam ei nuberet. Unde B. Virgo iam certa de custodia virginitatis votique sui, Iosepho nupsit. Essentia enim matrimonii consistit in potestate

A mutua corporum viri et uxoris, non autem in eius usu ut vult Calvinus. Vide dicta Matth. 1. 18. Porro Rupert. in Cant. cap. 3. censet B. Virginem primam omnium virginitatis votum Deo vovisse. Sic et Abulensis in Exod. c. 35. in fine cap. Viros aliquos, inquit, ut Eliam, Ieremiam, Eliseum et Essenos virginitatem coluisse concedimus, etc. primam autem virginitatis votum fecisse Deiparam certissime novimus. Ipsa ergo admirandæ virginitatis vexillum extulit, ut reliquarum omnium virginum exemplar illustrissimum, mater, princeps atque dux appelletur.

B. Virgo prima omnium votum virginitatis emisit.

Et respondens angelus dixit ei: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: ideoque et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei. Vers. 35.

Spiritus sanctus.) Nota primo: Incarnatio terminata est ad solam Verbi, sive Filii Dei, personam: hic enim solus incarnatus est, et homo factus, non Pater, non Spiritus sanctus; hanc tamen incarnationem efficienter operata est tota SS. Trinitas, non solus Filius; quia opera ad B extra toti Trinitati sunt communia, ut aiunt Theol. Audi Concil. Tolet. 16. *Cum Spiritum sanctum superventurum in ea dicit, et virtutem Altissimi, qui est Dei Patris Filius, obumbraturam eam præmonuit, eiusdem filii carni totam Trinitatem cooperatricem esse monstravit.* Appropriatur tamen hic opus incarnationis Spiritui sancto: primo, quia hoc opus fuit sanctissimum: secundo, quia opera nostræ redemptionis et summæ bonitatis Dei, appropriantur Spiritui sancto, eo quod ipse procedat ut amor notionalis Patris et Filii, sicut sapientia appropriatur Filio quasi Verbo, omnipotentia Patri quasi principio et fonti. Ita S. August. cap. 40. Enchir. Porro Spiritus sanctus fuit opifex humanitatis Christi, quia eam efformavit, organizavit, disposuit et animavit; at eius pater dici nequit, quia ex sua substantia nihil ei contulit aut communicavit, uti docet S. August. Enchir. c. 28.

Cur opus incarnationis Spiritui sancto tribuatur?

Porro virginem Dei virtute posse concipere et parere, demonstrat S. Cyrill. catechesi 12. ac primo Gentiles his C rationibus revincit: *Qui,* inquit, *dicitis proiectos lapides in homines mutari, quomodo virginem parere posse negatis? Qui ex Iovis cerebro natam filiam fabulamini, quomodo ex utero virginali nasci aliquem impossibile dicitis esse? Qui de femore vestri Iovis prognatum falso esse dicitis Bacchum, cur nostram veritatem reiicitis?* Iudæos vero his rationibus constringit: *Sterilis erat Sara, et deficientibus iam muliebribus præter naturam peperit, aut utrumque nega, aut utrumque concede. Idem enim Deus utrumque operatus est.* Addit, Deus qui virgam aridam Mosis in vivum animal, puta in serpentem, convertit, cur non possit ex viva virgine vivum hominem producere? Deus ex viro, scilicet Adamo virgine, formavit virginem fœminam, scilicet Evam: cur pariter non possit ex fœmina virgine formare virum virginem? Eva ex solo viro genita est. *Reddidit igitur Maria gratiæ huius mutuum officium, et non ex viro, sed ex ipsa sola, impollute ex Spiritu sancto, virtuteque Dei peperit.* Denique Deus Adamum vivum ex sicco pulvere formavit; cur non possit ex D viva virgine virum efformare? plus enim est virgo quam pulvis.

Virgo virtute divina parere potest.

Superveniet (Arabicus, *descendet*) in te.) Ad hoc, ut Christi conceptio et Christus ipse sanctus sit, non tantum ex vi unionis hypostaticæ cum Verbo: sed etiam ex vi talis et tam divinæ conceptionis, quod scilicet conceptus sit non ex homine vel angelo, sed ex Spiritu sancto. Quare Christus ex vi huius conceptionis non erat filius Adæ, ut ex eo peccatum originale contraheret, et nasceretur peccator, uti nos omnes nascimur, sed erat purissimus et sanctissimus.

Cur ex Spiritu sancto conceptus Christus.

Sex alias causas cur Christus conceptus sit ex Spiritu sancto, affert Tolet. annot. 95. inter quas præcipua est Origenis et Maximi hom. 3. de Nativit. quod scilicet deceret Deum novo modo concipi, nimirum ex virgine inoperante Spiritu sancto. Cum enim Christus, qui concipiebatur, Deus esset et homo, conveniens erat, ut utrumque in conceptione innotesceret: conceptio enim ipsa ho-

minem esse declarabat: non enim conciperetur, nisi homo esset: ac conceptionis modus ostendit esse etiam Deum; concipi enim de virgine sine viro indicabat, qui concipiebatur plus esse quam hominem.

Hinc Tertullianus lib. de Carne Christi, ait decuisse prorsus, ut Dei Filius novæ nativitatis dedicator nova de Virgine nasceretur. Sophronius vero serm. de Assumpt. asserit Christum sponsum virginum idcirco matrem virginem elegisse, ut ipsa omnibus esset exemplum castitatis, in qua velut in speculo refulget forma virtutis.

Mystice S. Cyrill. Hierosol. catechesi 12. Dominus, ait, de virgine nasci voluit, ut significaret membra sua de virgine Ecclesia secundum spiritum nascitura.

Aliam causam dat Lactantius, scilicet ut Christus, qui in cælo est ἀμήτωρ, id est, carens matre, in terra sit ἀπάτωρ, id est, carens patre. Sed prima causa est præcipua, ut scilicet Christus sine peccato originali purus sanctusque nasceretur, utpote filius Virginis, non Adæ, quam dat S. Augustin. lib. 1. de Nuptiis et concup. cap. 12. Unde docte colligit S. Anselmus lib. de Concept. Virgin. c. 11. quod si quis homo ex sola fœmina, sine opera viri per miraculum nasceretur, non contraheret peccatum originale, ex eo quod non sit filius Adæ, nec ab eo per vim seminalem procedat. Denique S. Bernard. serm. 2. super *Missus est: Deum*, inquit, *huiusmodi decebat nativitas, qua non nisi de virgine nasceretur. Talis congruebat virgini partus, ut non pareret nisi Deum.*

Quocirca Proclus Patriarcha Constantinop. S. Cyrill. coævus in hom. de Nativ. Christi: *Maria*, inquit, *est spiritalis Adami paradisus, Maria unitarum inter se naturarum officina, Maria salutaris reconciliationis panegyris, Maria thalamus, in quo Verbum humanam carnem sibi desponsavit, Maria animatus naturæ rubus, quem divini partus ignis non combussit.* Et post nonnulla: *Maria ancilla et mater, Virgo et cælum. Hæc sola pons est, per quem Deus ad hominem descendit. Hæc admiranda illius æconomiæ tela, ex qua et in qua ineffabili quodammodo, admirabilis illius unionis tunica confecta, cuius quidem textor extitit Spiritus sanctus; netrix, virtus ex alto obumbrans; lana, vetusta pilosaque Adami pellis; trama, impolluta Virginis caro; radius textoris, immensa gestantis gratia; artifex, verbum per auditum illapsum.*

Et virtus Altissimi obumbrabit tibi.) *Virtus*, id est, fortitudo, robur et omnipotentia Dei, ad opus Incarnationis Verbi tam difficile et arduum perficiendum, quod nulla potentia, aut vi naturæ vel angeli potentissimi effici potest. Rursum non incongrue Euthymius et Maldonatus: *Virtus Altissimi*, inquiunt, est Spiritus sanctus, qui potenter opera sancta Dei perficit, ut angelus explicet id quod dixit: *Spiritus sanctus superveniet in te*, per hoc quod subdit: *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Sic inferius cap. 24. v. 49. Christus ait Apostolis: *Sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto*, id est, Spiritu sancto. Hoc est quod canit Ecclesia: *Omnipotens sempiterne Deus, qui gloriosæ virginis matris Mariæ corpus et animam, ut dignum filii tui habitaculum effici mereretur, Spiritu sancto cooperante præparasti.*

Obumbrabit Spiritus sanctus.

Obumbrabit.) Græce ἐπισκιάσει. Obumbrationis huius metaphoram varie et apposite explicant Patres. Primo, S.

I. Gregor. lib. 33. Moral. cap. 2. *Obumbrabit*, id est, umbram efficiet, vel producet in te, q. d. Verbum Dei in te assumet corpus, quod erit quasi umbra deitatis: quia eam quasi umbra velabit et celabit. Unde idem l. 18. Mor. 12. *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*, hoc est, inquit, incorporeum lumen divinitatis corpus in te humanitatis accipiet. Addit Origenes homil. 3. in Iosue, corpus Christi vocari umbram, quia in passione instar umbræ humiliatum, offuscatum et obscuratum fuit.

II. Secundo, S. Ambros. in Ps. 118. serm. 5. per umbram accipit vitam præsentem et mortalem, quam Christo dedit Spiritus: hæc enim est quasi umbra veræ vitæ et æternitatis.

III. Tertio, idem S. Ambr. lib. de iis qui initiantur myster. c. 3. Beda, S. Greg. 3. Moral. c. 3. et S. Aug. epist. 57. ad Dardanum, et l. 50. homil. hom. 44. τὸ *obumbrabit* sic explicant, q. d. Gratia Spiritus sancti velut umbra refrigerans carnalis concupiscentiæ calorem, te, o Virgo, in conceptione Christi proteget, ut sine concupiscentia ex purissima charitate concipias Christum.

Quarto, S. August. lib. Quæst. veteris et novi testamenti cap. 51. *Virtus Altissimi obumbrabit*, id est, inquit, attemperabit se tibi, uti umbra aptat se corpori: nam totam eius vim et efficacitatem infirmitas tua humana capere non posset. IV.

Quinto, S. Hilarius lib. 2. de Trinit. *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*, hoc est, inquit, proteget et roborabit te, ut activitatem Spiritus sancti in tanto opere, et Filio Dei concipiendo sustinere valeas. V.

Sexto, Theophyl. Græcum ἐπισκιάζειν, id est, obumbrare, accipit pro σκιογραφεῖν, id est, *extrema picturæ lineamenta ducere*, q. d. Virtus Dei in te, o Virgo, corporis Christi lineamenta describet et perficiet, sicut facit pictor in homine quem depingit. Pictores enim ab umbra, quasi naturali corporis effigie, didicerunt idipsum pingere. Sicut ergo ex umbra velut pictura agnoscitur corpus, sic ex humanitate Christi velut umbra agnoscimus eius divinitatem, ait Nyssenus orat. de Christi nativitate. VI.

Septimo, Iansen. et Toletus, q. d. Virtus Altissimi te amplexabitur, et sua virtute fœcundam efficiet, sicut vir fœminam obumbrat et fœcundat in opere generationis. Verum hoc nimis crassum, et castis auribus parum pudicum videtur. VII.

Octavo, simplicius et castius: *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*, id est obvelabit te, hoc est, arcane arcanum maximum in te operabitur: erit enim tale et tantum, ut nullus homo vel angelus id ipsum penetrare et comprehendere possit: solet enim in veteri testamento potentia Dei invisibilis et incomprehensibilis, in umbra sive nube et nebula se repræsentare, vel potius tegere et velare: hanc enim umbram spiritualem Spiritus sancti angelus caste opponit complexui carnali mariti, q. d. Virtus Dei velut umbra occultissime et castissime in te operabitur, id quod solet carnaliter facere maritus; scilicet faciet te fœcundam gravidamque et matrem Dei; nimirum primo, formabit in te perfectissimam humanitatem Christi; secundo, eamdem personæ Verbi modo quodam ineffabili uniet. VIII.

Simili tropo Virgil. 1 Æneid. de Ænea eiusque sociis a matre dea, puta Venere, per umbram protectis et deductis sic canit:

At Venus obscuro gradientes aere sepsit,
Et multo nebulæ circum dea fudit amictu,
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset.

Hinc rursum apposite ἐπισκιάζειν, id est, obumbrare, accipi posset cum Maldonato quasi respondens Hebr. ענן *innen*, id est obnubilare, hoc est pro impluere: nubes enim gignit pluviam; hinc per umbram et nubem significatur pluvia, q. d. Sicut nubes per pluviam, quam effundit, terram obumbrans fœcundat, ita virtus Altissimi te, o Virgo obumbrando, fœcundam efficiet. Videtur enim alludere ad illud de Christo Ps. 71. 6. *Descendet sicut pluvia in vellus.* Simili schemate Poetæ fingunt Iovem conversum in aureum imbrem, illapsum Danaæ, ex ea genuisse Perseum.

Audi S. Bern. serm. 4. super *Missus est*: *Obumbrabit tibi, quia res nimirum in sacramento erat, et quod sola per se Trinitas in sola, et cum sola Virgine voluit operari, soli datum est nosse, cui soli datum est experiri.* Et mox: *Ac si angelus respondeat ad Virginem: Quid a me requiris quod in te mox experieris? Sciens scies, et feliciter scies, sed illo doctore, quo et auctore. Ego autem missus sum nuntiare virginalem conceptum.* Sic et Eusebius l. 14. de Demonstrat. cap. 8. *Obumbrasti*, ait, *ut principes huius sæculi, ipsa de Spiritu sancto et sancta Virgine conceptio lateret.*

Ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur (id est revera erit, ut iure vocari possit et debeat) Filius Dei) q. d. Quia Spiritus sanctus superveniet in te, facietque te concipere filium: hinc filius, qui ex te na-

scetur, id est, ex te formabitur, concipietur, et post novem menses prodibit in lucem, ex ipsa sua conceptione erit sanctus, imo Sanctus sanctorum, quia vocabitur, et revera per unionem hypostaticam cum Verbo, erit Filius Dei naturalis et unigenitus, talisque a Deo, angelis et hominibus vocabitur. Nam τὸ *sanctum,* referendum est ad *nascetur,* q. d. Iesus filius tuus ex ipsa nativitate, id est, ex ipsa conceptione sua, eiusque vi erit sanctus et Filius Dei: qui enim de spiritu sancto concipitur, sanctissimus sit oportet, ideoque Filius Dei. Ita Beda, Iansenius, et alii hic, ac S. Gregor. lib. 18. Moral. c. 27.

Paulo aliter Maldon. Iesus ait, vocabitur Filius Dei; quia non a viro uti cæteri homines, sed a Deo virtute Spiritus sancti generabitur, ideoque erit sanctus, et Filius Dei. Sic Adam vocatur filius Dei, quia non ab homine, sed a Deo creatus est, Lucæ 3. 38.

Nascetur.) Græce γενωμενον, in præsenti, id est *quod nascitur,* id est, quod mox nascetur, ut iam nasci videatur. Porro γενωμενον, proprie vertas *quod gignitur,* vel generatur, id est, mox gignetur. Agitur enim hic potius de conceptione quam nativitate Christi. Simile est Matth. 1. v. 20.

Sanctum in neutro cur dicatur Christus?

Sanctum.) Id est sanctus. Unde Arabicus vertit, *quoniam ex te natus sanctus est;* Syrus, *propterea is qui ex te nascitur sanctus ipse* (id est erit) *et Filius Dei vocabitur.* Dicit autem *sanctum,* non *sanctus*, tum ut significet filium hunc non futurum merum hominem et masculum, sed super hominem futurum quoque Deum: ita S. Greg. 18. Moral. cap. 27. S. Leo ser. 4. de Nativit. S. August. l. 13. de Trinit. cap. 18. tum ut indicet Iesum fore sanctum sanctitate omnino perfecta et connaturali, ob unionem hypostaticam, ait Suarez 3. p. disp. 18. sect. 1. hoc est, fore Sanctum sanctorum, id est, sanctissimum, imo ipsam sanctitatem per excellentiam, q. d. Iesus qui ex te nascetur, erit sanctissimus, imo ipsa sanctitas.

Porro humanitas Christi sanctissima pariter est, non tantum per gratiam habitualem eximiam illi infusam, sed et per ipsam deitatem illi hypostatice unitam, uti docent Suarez, Vasquez et alii, 3. p. q. 7. et 157.

Audi S. Bern. serm. 4. super *Missus est: Ut quid,* inquit, *ita simpliciter sanctum et absque additamento? Credo quia non habuit quid proprie digneve nominaret. Illud eximium, illud magnificum, illud reverendum, quod de purissima videlicet Virginis carne, cum sua anima, unico Patri erat uniendum; si diceret Sancta caro, vel sanctus homo, vel sanctus infans, quidquid tale poneret, parum sibi dixisse videretur. Posuit ergo indefinite sanctum, quia quidquid illud sit quod Virgo genuit, sanctum procul dubio ac singulariter sanctum fuit, et per Spiritus sanctificationem et per verbi assumptionem.*

Filius Dei.) Per naturam, qui et fideles sanctosque omnes facturus est filios Dei per gratiam. Unde S. Bern. ser. 1. in vigilia Nativit. *Quare,* inquit, *Filius Dei factus est homo, nisi ut homines faceret filios Dei?* Sic et S. Anselmus tract. *cur Deus homo.*

Vers. 36 Et ecce Elisabeth cognata tua, et ipsa concepit filium (Ioannem) in senectute sua: et hic mensis sextus est illi (ex quo concepit, seu est prægnans) quæ vocatur (antea vocabatur et revera erat) sterilis). Confirmat angelus miraculum nascituri Iesu ex Virgine et Spiritu sancto, simili miraculo Ioannis concepti ab Elisabetha sterili: simul tacite B. Virginem admonet, ut Ioannem et Elisabetham visitet, easque salutando repleat Spiritu sancto. *Ut audiens,* ait S. Bern. serm. 4. *cognatam vetulam et gravidam, cogitet iuvencula de obsequio, sicque illa properante ad visitandum, parvulo Prophetæ locus et occasio detur, quo minor adhuc Domino (Iesu) sui officii valeat exhibere primitias.*

Meminit mensis sexti, ut indicet conceptionem Elisabeth esse certam et firmam: fœtus enim sexto mense a conceptu suo est communiter vitalis, vegetus et firmus, nec ei timendum de abortu. Sensus est, q. d. Quæsivisti, o Virgo, modum, quo manens virgo concipies filium: Respondi modum hunc fore supernaturalem; scilicet fore hoc

A opus et miraculum Spiritus sancti: hic enim eo modo quo in Elisabetha per miraculum vi sua divina formavit Ioannem; sic idem eadem vi faciet in te concipi Iesum, idque ut *dum miraculum miraculo additur, gaudium gaudio cumuletur,* ait S. Bern. serm. 4. super *Missus est:* gavisa enim est B. Virgo de miraculoso conceptu Elisabethæ, æque ac de suo.

Quia non erit impossibile (Syrus, *difficile*) apud Deum omne verbum.) Est hebraismus, *non omne verbum,* id est, nullum verbum, hoc est, nulla res, quantumvis gravis, difficilis et homini incredibilis; vel, ut alii, *nullum verbum,* id est, nullum promissum, q. d. Deus potest facere omnia quæ promisit, quia omnipotens est; ac proinde illa reipsa præstabit, quia fidelis est. Dicit *verbum,* quia Deo tam facile est facere, quam nobis loqui verbum, et quia solo verbo dixit et facta sunt omnia. *Si quidem apud Deum,* ait S. Bernar. serm. 4. *nec verbum dissidet ab intentione, quia veritas est: nec factum a verbo, quia virtus est: nec modus a facto, quia sapientia est.* Deus ergo, ait S. August. lib. 5. de Civit. c. 10. et lib. 26. contra Faustum cap. 5. omnia potest præter ea quæ posse non potentiæ, sed impotentiæ est; quæque si posset, non esset omnipotens, qualia sunt mori, fallere, errare, peccare. Vers. 37.

B

Stetit, tacuitque hic angelus, avide expectans responsum et consensum Virginis. Unde S. Bernardus serm. 4. super *Missus est,* ait consensum hunc expectare Adamum, Abrahamum, Davidem, omnesque Patriarchas et Prophetas, sollicitos de adventu Messiæ et salute hominum. Additque: *Hoc totus mundus tuis genibus provolutus expectat. Nec immerito, quando ex ore tuo pendet consolatio miserorum, redemptio captivorum, liberatio damnatorum, salus denique universorum filiorum Adam, totius generis tui. Da Virgo responsum festinanter. O domina responde verbum, quod terra, quod inferi, quod expectant et superi. Ipse quoque omnium rex et dominus, quantum concupivit decorem tuum, tantum desiderat et responsionis assensum. In qua nimirum proposuit salvare mundum.*

C Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.) Æthiopicus, et Persicus, *sit mihi iuxta verbum tuum.* Nota humilitatem, obedientiam, modestiam, charitatem, resignationem Virginis: nam ab angelo salutata Mater Dei, eius se ancillam non matrem nuncupat; eiusque voluntati se totam resignat, ut in ea, et cum ea, et per eam faciat quidquid ipsi libuerit. *Ancilla per naturam, mater per gratiam,* ait B. Petrus Damiani serm. 3. De Nativit. Virg. *Tabula sum pictoria,* ait Theophylactus, *pingat pictor quod voluerit, faciatque Deus quod voluerit.* Vers. 38.

Hinc S. Guilielmus Dux Aquitaniæ conversus a S. Bernar. factusque Eremita et Eremitarum parens, ex hoc B. Virginis dicto colligebat, quod quanto quis altius contemplando in Deum attollitur, eique fit vicinior et familiarior, tanto magis suam parvitatem perspicit et despicit. Et hoc ex inductione Sanctorum probabat: *Unde Abraham,* inquiens, Gen. 18. *post divinæ familiaritatis fastigium se pulverem fatebatur.* Exodi 4.

D *Moses post rubi miraculum impeditioris linguæ se protestabatur. Isaias post concentus Seraphici auditum tripudium* Isaiæ 6. *pollutum se labiis asserebat. Iob etiam post auditum divi-* Iob. 42. *num, in favilla et cinere sese reprehendit. Ad extremum* Lucæ 1. *Virgo Maria post electionis in matrem Dei privilegium, se ancillam humilem profitebatur.* Denique S. Bernar. serm. in illud Apoc. 12. *Signum magnum: Merito,* ait, *facta est omnium domina, quæ se omnium exhibebat ancillam.*

Fiat.) Hæc vox tum consentientis, et assensum angelo ad Verbi conceptionem præbentis est. Ita Beda et Maldonatus et S. Irenæus l. 3. c. 33. et Damascenus l. 3. cap. 2. tum optantis, desiderantis, orantis et obsecrantis ut Messias incarnetur, itaque homines redimat et salvet. Hoc enim ardentissime desiderabat et obsecrabat B. Virgo. Ita S. Ambrosius, Euthymius, Beda. *Fiat* (ait ex S. August. Bernar. serm. 4. super *Missus est*) *desiderii est signum, non dubitationis indicium.*

Secundum verbum tuum.) Ut concipiam et pariam Verbum Dei Patris in carne humana; puta Iesum Altissimi

filium. Audi S. Bern. serm. 4. super *Missus est: Fiat mihi de Verbo, secundum verbum tuum: Verbum quod erat in principio apud Deum, fiat caro de carne mea, secundum verbum tuum: fiat, obsecro mihi verbum, non prolatum, quod transeat, sed conceptum, ut maneat, carne videlicet indutum, non aere. Fiat mihi non tantum audibile auribus, sed visibile oculis, palpabile manibus, gestabile humeris.* Et mox: *Fiat, non imaginatorie somniatum, sed silenter inspiratum, personaliter incarnatum, corporaliter invisceratum.*

Nota hic prudentiam et castitatem B. Virginis: non enim simpliciter dicit, Fiam mater Dei, sed: *Fiat mihi secundum verbum tuum;* scilicet quo mihi promisisti me sine copula viri ex Spiritu sancto concepturam, ac proinde mansuram virginem, q. d. Fiam mater Dei, sed hac lege ut maneam virgo. Plane enim suæ virginitati, quam unice adamabat, cautum volebat.

Quando Verbum incarnatum? Resp. I.

Quæres, quo temporis puncto præcise Filius Dei sit incarnatus in B. Virgine? Primo, Elias Cretensis orat. de Annuntiat. censet eum incarnatum antequam angelus veniret ad B. Virginem: illum enim annuntiasse ipsi incarnationem non futuram, sed iam factam, et in ea non sentiente peractam. Probat id ex verbis angeli, dicens: Hoc enim quod ait, *Dominus tecum,* ipsum adesse Regem clare significat.

II. Secundo Nicephorus lib. 1. cap. 8. ait Christum incarnatum, cum angelus eam salutavit, dixitque: *Ave gratia plena.* Nam *simul cum ea voce,* ait ipse, *Verbum Dei descendit, et naturam nostram subiit.* Favere videtur S. Hieron. epist. 140. ad Principiam. *S. Maria,* inquit, *quia conceperat eum, in quo omnis plenitudo divinitatis habitat corporaliter, plena gratia salutatur.* Sic et S. Gregorius Thaumaturgus homil. de Annuntiat.

III. Tertio, alii sentire videntur Christum incarnatum, cum Angelus dixit, *Dominus tecum.* Hoc enim sic explicat S. Augustin. serm. 2. de Annunt. *Tecum Dominus in corde, tecum in ventre* (per incarnationem) *tecum in auxilio.* Et S. Petrus Alexand. Episcopus et Martyr. lib. de Deitate, qui citatur in Concil. Ephes. c. 7. *Dominus tecum,* ait, id est, *Dei verbum nunc tecum est.* Nam illa Gabrielis salutatio, Deum verum in utero Virginis natum, et carnem factum significat. Idem asserit S. Thomas 3. p. q. 30. art. 4. et B. Petrus Damiani serm. 1 et 3. de Nativit. Virginis. *Dominus tecum: Audisne,* inquit, *in hoc verbo incarnationem Dei, redemptionem hominum, renovationem mundi?*

Verum hæc vera esse nequeunt: Primo, quia angelus post hæc verba, *Ave gratia plena Dominus tecum,* etc. subdit: *Ecce concipies in utero, et paries filium,* in futuro. Ergo necdum eum conceperat. Rursum B. Virgo tandem angelo assensum præbens, ait: *Fiat mihi secundum verbum tuum:* ergo necdum id factum erat.

IV. Vera.

Dico ergo, Verbum incarnatum, mox ut B. Virgo angelo illud nuntianti assensum præbuit: ad hoc enim ille mittebatur, non enim decebat Christum concipi, invita vel nesciente Virgine matre, sed sciente et consentiente, mox ergo ut illa dixit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum,* atque hæc verba finiit: Spiritus sanctus ex purissimis Virginis sanguinibus, corpus Christi formavit, et eodem instanti illud perfecte organizavit, animavit, et Verbo, sive personæ Filii Dei hypostatice univit, sicut mox ut sacerdos consecrans dixit, *Hoc est corpus meum,* vi horum verborum panis transubstantiatur in corpus Christi. Id rursum patet ex eo, quod angelus habito Virginis consensu, quasi peracta legatione sua, ab ea discessit: legationis enim eius potissima pars et finis erat incarnatio Verbi, præsertim quia opus hoc erat Spiritus sancti perfectissimum et divinissimum. Unde non sensim, sed simul in eodem instanti a Spiritu sancto, primo, formatum est corpus Christi: secundo, perfecte organizatum: tertio, animatum: quarto, omni gratia et gloria in anima repletum: quinto, hypostatice assumptum a persona Verbi: sexto, Christus incarnatus immensas egit gratias Deo, pro tot in humanitatem suam collatis bene-

A ficiis et donis, eique pro salute hominum se obtulit in victimam ad mortem et crucem, iuxta illud: *Holocautomata pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam,* Hebr. 10. 7. Ita S. Ambr. Iansenius, Maldonatus, et alii hic, ac S. Gregorius l. 9. Registri epist. 61. S. Basilius hom. 27. de umana Christi generatione, Ven. Beda serm. 3. de B. Virgine, S. Athanasius orat. de Deipara, Rupertus lib. 6. in Cant. Damascenus lib. 3. de Fide c. 2. et alii passim. Vide D. Thomam et Scholasticos 3. p. q. 33. art. 3. Confirmatur ex eo, quod paulo post quam dixit B. Virgo, *Fiat mihi secundum verbum tuum;* ipsa salutans Elisabeth, ab ea resalutata, vocata fuit mater Domini, id est Christi Dei. Virgo ergo dicens: *Fiat mihi,* etc. facta tunc est quasi coniux Dei, et caro nostra facta est quasi coniux Verbi. Nam, ut ait S. Gregor. Thaumaturgus serm. 1. de Annunt. sic ipsa Verbum suscepit, et pretiosam margaritam produxit, puta Christum. Sicut enim margarita ex duabus naturis, scilicet ex fulgure et aqua B conflatur: sic Christus ex deitate et humanitate. Hæc Greg. *Hoc est quod natura miratur, reveretur angelus, veretur homo, stupescit cælum, extremit terra, exhorret infernus,* ait B. Petrus Damiani serm. de Annunt. Nam, ut ait S. Bernard. serm. 1. in vigilia Nativit. *Angelus nuntiat, virtus obumbrat, supervenit Spiritus. Virgo credit, fide concipit, virgo parturit* (hominem Deum) *virgo permanet.*

Ad auctores contrariæ sententiæ respondetur: Primo, Andream Cretensem videri fuisse in adversa sententia, sed illum esse solum: nam cæteri ei contradicunt.

Secundo, Nicephorum per *Ave Maria gratia plena,* quasi per initium, intelligere totam salutationem et annuntiationem angelicam, in cuius fine Verbum caro factum, cum scilicet B. Virgo consentiens dixit: *Fiat mihi secundum verbum tuum.* Sic et S. Greg. Thaumaturgus, S. Hier. vero videtur uti enallage temporis, ut dicat *conceperit,* pro *mox conceptura erat.*

Tertio, S. August. S. Thomas, et Damianus dicentes, C *Dominus tecum* est, scilicet per incarnationem, intelligendi sunt non quod iam ita foret, sed quod mox ita futurum esset.

Porro B. Virgo in hac conceptione Filii, eximium accepit gratiæ augmentum, et perfectam sanctificationem: nec de hoc sine temeritate dubitari potest, ait Suarez 3. p. disp. 18. sect. 4. Unde Beda hom. de Visitat. *Quis,* inquit, *dicere, quis æstimare sufficiat, quæ tunc gratia spiritum Dei genitricis replevit, cum tanta in matre præcursoris lux doni cælestis emicuit?* Causam dat S. Bern. tom. 1. conclus. 61. a. 1. cap. 12. *quod Deus,* inquit, *generet Deum, nulla requirebatur in Deo dispositio, cum ei ex natura conveniret, ut per viam naturæ intellectus produceret Verbum per omnia sibi æquale, sed quod fœmina conciperet et pareret Deum, est et fuit miraculum: oportuit enim ut sic dicam, fœminam elevari ad quamdam æqualitatem divinam, per quamdam quasi infinitatem perfectionum et gratiarum, quam æqualitatem creatura nunquam experta est. Unde, ut credo, ad illam abyssum imperscrutabi-* D *lem omnium charismatum Spiritus sancti quæ in B. Virginem descenderunt in hora divinæ conceptionis, intellectus humanus vel angelicus nunquam potuerunt attingere.*

Subdit aliam deinde causam; quod scilicet esse matrem Dei sit dignitas quædam infinita, quæ sibi proportionatam gratiam requirit. *Ex his,* inquit, *colligi potest, Virginem beatam in conceptionis Filii Dei consensu plus meruisse, quam omnes creaturas, tam angelos quam homines in cunctis actibus, motibus, ac cogitationibus suis; nempe omnes qui meruerunt, nihil aliud potuerunt mereri, nisi secundum varios status et gradus gloriam sempiternam: hæc autem Virgo in illo admirando consensu, meruit totalem fomitis extinctionem, dominium et primatum totius orbis, plenitudinem omnium gratiarum, omnium virtutum, omnium donorum, omnium beatitudinum, omnium fructuum spiritus, cunctarum scientiarum, interpretationes sermonum, spiritus prophetiæ, discretiones spirituum, operationes virtutum. Meruit fœcunditatem in virginitate, ma-*

Quot et quanta meruit Virgo suo consensu?

*

ternitatem Filii Dei: meruit quod sit stella maris, porta cæli, et super omnia, quod regina miseeicordiæ nuncupetur, ac talis nominis consequatur effectum. Unde merito Proverb. ultim. de ipsa B. Virgine Salomon ait: Multæ filiæ congregaverunt divitias, tu supergressa es universas.

An vidit Dei essentiam? Imo S. Antoninus 4. p. tit. 15. c. 17. §. 1. suspicatur B. Virginem in conceptione Filii Dei vidisse Dei essentiam, utpote quam in se recipiebat, uti S. August. S. Thomas, et alii dicunt eamdem vidisse S. Paulum, in raptu. Et certe si Paulus eam vidit, multo magis eam vidit B. Virgo. Idem opinantur Rupertus Cant. 4. ad illa: *Oculi tui Columbarum;* Dionys. Carthus. in 1. dist. 16. qu. 2. Gerson alphabeto 15. tit. 8. et S. Bernar. ser. de B. Virgine tom. 2. et hodie multi magnique Theologi idem sentiunt.

Denique Damascenus de Dormit. Deiparæ, et Anselmus de Excellentia Virginis c. 3. 4. et seq. tradunt B. Virginem in conceptione Verbi accepisse claram revelationem suæ prædestinationis, et exaltationis futuræ super omnes angelorum choros.

Et discessit ab illa angelus.) Peracto iam suæ legationis officio, scilicet impetrato Virginis assensu, ideoque Incarnatione Verbi in ea iam peracta. Porro B. Virgo revelavit nonnullis, angelum Gabrielem non statim discessisse, sed secum mansisse per novem horas, obstupefactum Verbi in Virgine incarnatione, ac Verbum incarnatum adorasse, illique omne obsequium obtulisse et re-

Quamdiu Gabriel Archang. manserit cum B. Virgine? ipsa exhibuisse. Nam tradunt monumenta Congregationis S. Georgii in Alga in Lusitania, eos qui eius auctores fuere, a B. Virgine Maria accepisse, Gabrielem cum Incarnationem nuntiaret, integras novem horas apud eamdem fuisse, ac si ob incredibilem Virginis modestiam et maiestatem humana maiorem, et ob divini Verbi carne induti præsentiam, in admirationem raptus discedere nequiret. Quod indicavit sacer scriptor his verbis: *Et discessit angelus ab ea.* Videtur enim velle indicare, eum rerum novitate et magnitudine obstupefactum sic hæsisse, ut avelli nequiret, donec tandem re exigente quodammodo, tamen invitus a loco discessit. Verum hæc uti pie dicuntur, ita certam non habent fidem.

Denique creditur Gabriel flexis genibus salutasse Virginem, atque hoc situ toto legationis suæ tempore permansisse, tum ut Virginem Deiparam veneraretur, tum ut Verbum in ea incarnatum adoraret. Quocirca eius exemplo S. Margarita Hungariæ regis filia, et S. Maria Oigniacensis, quoties Salutationem Angelicam recitabant, toties ante imaginem Virginis Deiparæ genua flectebant.

Vers 39. Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione, in civitatem Iuda.) *In diebus illis.* Non ergo eodem die, ut insinuat Theophyl. Beda et S. Ambrosius quo salutata ab angelo Filium Dei concepit et corporavit, abiit, sed post duos vel tres dies: hos enim insumpsit contemplando, gratias agendo, orando et dissuaviando cum Filio Dei in se iam incarnato: ita Franc. Lucas, Barradius et alii.

Virgo abiit ad Elisabeth, cur? Causa I. Abiit.) Cur? Resp. Primo, ut Verbum in se conceptum aliis annuntiaret, eiusque gratiam eis aspiraret. Volebat enim Christus in ea incarnatus illico inchoare officium Salvatoris, ad quod a Patre missus erat. Unde S. Ambr. *Abiit,* inquit, *non quasi incredula de oraculo, nec quasi incerta de nuntio, nec quasi dubitans de exemplo,* (ut exploraret an revera Elisabeth concepisset, uti ei nuntiarat angelus) *sed quasi læta pro voto, religiosa pro officio, festina pro gaudio.*

II. Secundo, ut Ioannem a peccato originali expiaret, cumque cum Elisabetha matre Spiritu sancto impleret; sicque Christi honor, omniumque devotio cresceret. Ita Origen. hic hom. 7. *Iesus,* ait, *qui in utero Virginis erat, Ioannem adhuc in ventre matris positum sanctificare festinabat.*

III. Tertio, ut Elisabethæ cognatæ suæ de concepto per miraculum Ioanne congratularetur, eique gravidæ et seni serviret, ideoque mansit cum ea toto reliquo tempore, quo gravida fuit, puta mensibus tribus, usque dum pareret Ioannem: ita Beda et alii.

IV. Quarto, ut daret omnibus futuris sæculis insigne humilitatis et charitatis exemplum, qua ipsa iam mater Dei, et regina mundi effecta, dignatur visitare Elisabetham, quæ ipsi potius ancillare et servire debebat: ut et nos similiter eius exemplo viles, pauperes, aliosque nobis inferiores libenter visitare, salutare, eisque servire et opitulari in animum inducamus.

Quocirca exemplo et titulo Visitationis B. Virginis, multæ Congregationes ad visitandos pauperes, hospites, infirmos, incarceratos, etc. institutæ sunt, ac nuper hoc titulo Congregationem Religiosarum insignium per totam Galliam quæ ægris serviant, instituit D. Franc. de Sales Episcopus Genevensis, vir magnæ pietatis et zeli.

An S. Ioseph B. Virginem ad Elisabeth eundem comitatus fuerit. Opinatur Iansen. et alii, cum B. Virgine ivisse Iosephum, utpote eius sponsum et maritum. Verius et alii id negant: quia, si Ioseph ivisset cum ea, audisset utique illam ab Elisabetha salutari matrem Dei, ac proinde post reditum videns eam intumescente utero gravidam, non voluisset eam dimittere: quod tamen facere voluit, ut patet Matth. 1. v. 19. Ioseph ergo domi cura rei familiaris detentus, B. Virgini sponsæ suæ eunti in montana associavit ancillam, vel matronam quampiam gravem, quæ ei fidelis esset itineris comes, adiutrix, testis actionum omnium.

In montana.) Vel Hebron, ut volunt Baronius, Toletus, et alii; vel Iudææ, ut volunt Geographi terræ sanctæ, de quo mox plura.

Tropologice, anima Deo plena, uti erat anima B. Virginis, in montana conscendit, id est, ad ardua virtutum enititur. Ita S. Ambros. *Quo iam Deo plena,* ait, *nisi ad superiora cum festinatione conscenderet?* Et Beda: Concepto mente Dei Verbo, ait, ascendendum ad virtutum cacumina, amoris gressu, et civitas Iudæ, id est confessionis et laudis penetranda: et in perfectione fidei, spei et charitatis quasi tribus mensibus commorandum. Hinc Loth fugienti incendium Sodomæ dicitur, *In monte salvum te fac,* Gen. 19. 17. Et Habacuc c. 3. 19. *Deus Dominus,* ait, *fortitudo mea, et ponet pedes meos quasi cervorum; et super excelsa mea deducet me victor in psalmis canentem.* Vide ibi dicta.

Festinat virgo, cur? 1. Cum festinatione.) Syrus, *sedulo,* vel diligenter: græce μετὰ σπουδῆς, id est cum studio, diligentia, sedulitate, festinatione, agilitate. Agilem enim facit *actio,* strenuum *motus,* fortem *animus,* robustum *corpus,* ait Corn. Fronto. Causam Primam festinationis dat S. Ambros. *Festinavit virgo,* inquit, *ne extra domum diu in publico moraretur,* etc. *Discite virgines non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones. Maria in domo sera, festina in publico.* Secundam causam idem Ambros. addit, 2.
quia plena erat gaudio et Spiritu sancto: *Nescit,* inquit, *tarda molimina Spiritus sancti gratia.* Gaudium enim et devotio, ac charitas stimulabant B. Virginem ad festinandum. Tertiam dat Orig. quia Christus in utero Virginis 3.
Ioannem a peccato purgare et sanctificare festinabat. *Mariam ergo,* ait S. Ambros. *quæ antea sola in intimis penetralibus versabatur, non a publico virginitatis pudor, non a studio asperitas montium, non ab officio prolixitas itineris retardavit.*

In civitatem Iuda.) Id est, in Ierusalem, aiunt Albertus Magnus, et S. Bonaventura; sed Ierusalem cum de ea agitur alibi passim, solet nominari. Adde: Ierusalem erat in tribu Beniamin non Iuda. Melius ergo Tolet. et Baronius accipiunt Hebron: hæc enim erat in tribu Iuda sita in monte, eratque prima ex civitatibus iis, quæ in tribu Iuda assignatæ erant sacerdotibus ad habitandum, Iosue 21. 9. et seq. sicut aliæ eisdem assignatæ erant in tribu Simeon et Beniamin. Porro Hebron a Ierusalem distat octo oris. Denique Brocardus, Bredembachius, Adrichomius, etc. in Descriptione terræ sanctæ, civitatem hanc aiunt fuisse Emmaus, ubi incipiunt montana Iudææ, quæ a Ierusalem distat hora cum media, de quo mox plura. Iuxta Hebron ergo sunt montana Hebron, iuxta Emmaus montana Iudææ, ut patet ex tabulis Geographicis.

Verisimile est B. Virginem prius ivisse Hierosolymam,

utpote instante festo Paschæ, ibique in templo Deo gratias egisse, eique se suumque Iesum iam conceptum obtulisse: ita Clictovæius, Franc. Lucas, Barradius, et alii, præsertim quia ex Nazareth in montana, per Ierusalem directum erat iter. Fuit ergo hoc Virginis iter facile quatridui: nam a Nazareth in Ierusalem est iter tridui, puta iter 26. horarum: quarto deinde die B. Virgo e Ierusalem ivit in domum Zachariæ, de quo iam plura.

Vers. 40. Domus Zachariæ in Emmaus. ET INTRAVIT IN DOMUM ZACHARIÆ.) Domum hanc ex Brochardo, Bredembachio et Nicephoro ita describit Adrichom. in Descript. terræ sanctæ p. 55. num. 243. *Domus Zachariæ sacerdotis uno milliario distabat ab Emmaus, iuxta montana. Domus illa adhuc habitabatur in pago, tempore Saligniaci, quam reverenter salutare consueverant peregrinantes: ibique natus est Ioannes Baptista, circumcisus, et in spelunca absconditus, ne cum pueris Bethlehemiticis ab Herode occideretur. Iuxta hanc fons est B. Virginis, ex quo illa ipsa aquam haurire consueverat, cum maneret apud Elisabeth, qui inde fluit ad mare magnum. In superiore eiusdem domus loco quondam fuit Ecclesia, hodie penitus destructa: fuerat autem fundata eo loco, quo Zacharias repletus Spiritu sancto prophetavit: Benedictus Dominus Deus Israel,* etc.

ET SALUTAVIT ELISABETH.) Dicendo *Pax tecum,* quia hæc erat Hebræis usitata salutatio. Unde Syrus vertit, *precata est pacem*, sive salutem. Fecit hoc B. Virgo instinctu Dei, qui per angelum ei suggesserat conceptionem Elisabethæ, ad hoc, ut tacite eam submoneret gratum fore Deo, si illam visitaret et salutaret. Intendebat enim Deus per Elisabetham, utpote matronam grandævam, prudentem et sanctam orbi pandere conceptionem B. Virginis, arcanam Verbi incarnationem in ea factam, quasi thesaurum latentem in visceribus Virginis, omnibus illo indigentibus patefacere. Hoc enim fecit Elisabeth cum dixit: *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?*

ELISABETH.) Non Zachariam: tum quia mutus erat et surdus, tum quia non decebat virum a Virgine salutari, nec pudor virgineus id permittebat. Porro B. Virgo *prior salutavit*, ait S. Ambr. *decet enim, ut quanto castior virgo, tanto humilior sit, noverit deferre senioribus. Sit magistra humilitatis, in qua est professio castitatis* etc. Vide S. Chrysost. hom. 18. in Matth. sub finem, ubi docet ridiculos esse et superbos, qui nolunt prius salutare, nec nisi salutati resalutant: sapientes vero et humiles esse eos, qui prius salutant; idque primo, quia virtutis et humilitatis officium anticipant, alterique præripiunt: secundo, quia superbiam domant tam suam, quam alienam: tertio, quia simultates, lites et odia tollunt et dissipant.

Vers. 41. ET FACTUM EST UT AUDIVIT SALUTATIONEM (Syrus, *pacem)* MARIÆ ELISABETH, EXULTAVIT INFANS (Ioannes) IN UTERO EIUS, ET REPLETA EST SPIRITU SANCTO ELISABETH.) Nota, cum S. Ambrosio: Salutationem et vocem Mariæ prior audivit Elisabeth, sed vim, spiritum et efficaciam salutationis prior sensit Ioannes; utpote matre sua dignior et nobilior: ad hunc enim velut futurum Christi præcursorem, maxime dirigebatur hæc salutatio Virginis, imo Christi: nam, ut solerter advertit Origenes, Christus in ventre matris latens hanc ei salutationem suggessit. Et Theophylactus: *Vox Virginis*, ait, *vox erat incarnati in illa Dei.* Et Euthymius: *Christus*, inquit, *locutus est per os matris suæ; Ioannes autem audivit per aures matris suæ, et agnito supernaturaliter Domino, sua exultatione illum prædicavit.* Porro Ioannes exultans in utero matris, fecit eam pariter exultare. Nam ex exultatione Ioannis, suggerente Spiritu sancto, agnovit Elisabetha B. Virginem concepisse Christum, ideoque illam ut matrem Dei resalutavit et venerata est.

Pro *exultavit* græce est ἐσκίρτησε, quod proprie non significat lætari, sed salire, exilire, subsilire præ luxu, uti subsultant agni et vituli bene pasti.

Saltus Ioannis an rationalis? Quæritur ergo hic, an hæc Ioannis infantis exultatio fuerit motus naturalis, an animalis, an rationalis; sive an Ioannes exilierit cum sensu usuque rationis, et proprie dicta lætitia, an vero motu corporis dumtaxat, quomodo asina Balaam locuta est, non intelligens id quod loquebatur, Num. 23. ac in utero Rebeccæ movebantur et collidebantur Iacob et Esau, non intelligentes quid hoc sibi vellet, Gen. 25. 22. Calvinus censet naturalem dumtaxat fuisse hunc motum et saltum Ioannis. Naturale enim est, inquit, ut dum mater præ gaudio gestit, infans quoque in utero moveatur et quasi exiliat.

Verum contrarium sentiunt omnes Patres et Doctores Orthodoxi. Unde S. August. ep. 57. ad Dardanum, et Eucherius q. 3. in Lucam, ac Iansen. hic opinantur supernaturalem fuisse hunc saltum Ioannis, sed sine usu rationis. Alii vero omnes passim saltui Ioannis addunt usum rationis: ita Origen. S. Ambr. Theophyl. Euthym. hic, ac S. Chrysost. Maximus; S. Bernard. Chrysolog. serm. de Nativit. S. Ioannis. Unde S. Ambr. *Habebat*, inquit, *intelligendi sensum, qui exultandi habebat affectum.* Orig. *Sancta erat anima beati Ioannis, et adhuc in matris utero clausa, venturaque in mundum, quasi per experientiæ sensum sciebat, quæ Israel ignorabat. Unde exilivit, et non simpliciter exilivit, sed in gaudio: senserat enim venisse Dominum suum, ut sanctificaret servum suum, antequam de matris utero procederet.* Et paulo ante: *Tunc primum præcursorem suum Prophetam fecit Iesus.* Similiter Euthym. *Infans qui in utero ferebatur Virginis, prophetica statim gratia donavit infantem, qui in utero gestabatur sterilis.* Postremo Theophyl. *Præcursorem*, ait, *in utero gratia prosecutus est, et Prophetam fecit.* Insuper S. Irenæus, lib. 3. cap. 18. *Cognovit*, ait, *Dominum in utero, et salutavit exultans.* S. Leo serm. de Epiph. *Nondum natus*, inquit, *Ioannes prophetica exultatione commotus est, quasi etiam intra matris viscera clamaret, Ecce Agnus Dei.* S. Gregor. l. 3. Moral. c. 5. *Intra matris uterum*, inquit, *spiritu prophetiæ repletus est.* Sic et S. Cyrill. Hierosolym. catechesi 3. et Cyrillus Alexand. lib. de Fide ad Reginas, cap. de Evang. secundum Lucam, S. Ambrosius quoque serm. 63. et S. Chrysost. hom. 2. cap. in Ioannem tom. 3. asserunt Ioannem in utero prophetasse; quia scilicet suo saltu et gaudio indicavit Christum iam conceptum in utero Virginis, et quia matrem Elisabetham ad idem prophetandum excitavit. Denique id docet Ecclesia, cum in festo S. Ioannis de eo canit:

Ventris obstruso recubans cubili,
Senseras Regem thalamo manentem:
Hinc parens nati meritis uterque
Abdita pandit.

Merita enim præsupponunt usum rationis, libertatis et virtutis. Hi omnes igitur asserunt, hunc saltum Ioannis non tantum fuisse supernaturalem, sed et usu rationis pollentem, ac ex vero animi gaudio procedentem. Idque patet ex v. 44. ubi ait Elisabetha: *Exultavit in gaudio infans in utero meo;* Syrus, *in gaudio magno;* Arabicus, *motus est infans cum exultatione in utero meo.*

Secundo, idem patet ex eo, quod Ioannes hoc suum gaudium communicavit et afflavit matri suæ, cum ei simile gaudium cum prophetia indidit, ut patet ex sequent.

Tertio, quia simili modo v. 47. exultavit B. Virgo canens *Magnificat*, utique pollens usu rationis, et rationali gaudio, ergo et Ioannes, qui primus erat finis et scopus visitationis B. Virginis, et horum omnium mirabilium.

Acceleratus ergo fuit Ioanni semestri in utero matris usus rationis, ut, Deo revelante Christum in utero Virginis incarnatum agnosceret, adoraret, diligeret, eique corporis gestu et saltu reverentiam exhiberet, eodemque Virginem salutantem resalutaret. Secundo, Ioannes tum accepit donum prophetiæ de Christo, uti Patres iam citati docent: imo S. Ambros. et Theophyl. opinantur Ioannem compellatum a Zacharia patre, intellexisse illud eiusdem de se oraculum: *Et tu puer propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias eius.* Tertio, Ioannes eodem instanti purgatus est a peccato originali. Quarto, accepit gratiam non qualem qualem, sed eximiam, quæ præcursorem Christi mox futurum decebat, gratiam inquam, cum omnibus virtutibus infusis. Hoc enim prædixit Angelus v. 15. dicens: *Spiritu sancto re-* Rationis usu in matris utero donatus Ioannes Baptista.

plebitur adhuc ex utero matris suæ. In Ioanne ergo verum est illud S. Chrysostomi hom. 30. *Saltatio indicium est perfectæ sanitatis;* adde et sanctitatis.

Hinc aliqui putant Ioannem caruisse fomite concupiscentiæ, nec unquam peccasse venialiter; sed hoc privilegium B. Virgini proprium videtur, qua Ioannes fuit inferior. Habuit ergo ipse fomitem concupiscentiæ, et peccavit venialiter; scilicet per subreptionem: sed deliberate forte nunquam: ita Barradius. Est enim regula S. August. et Theologorum: Qui habet vel habuit peccatum originale, habet et concupiscentiæ fomitem, peccatque subinde venialiter: atqui Ioannes habuit peccatum originale; ergo, etc.

Ioanni mansit usus rationis. Quæres, an hic usus rationis continuo durarit et perseverarit in Ioanne? Negant nonnulli recentiores, sed asserit S. Ambros. et Origenes hic hom. 3. Ratio eorum est hæc: Si Ioannes ad præsentiam Christi et B. Virginis usum rationis accepit, ergo quamdiu duravit eorum præsentia, tamdiu duravit in Ioanne usus rationis: atqui eorum præsentia duravit per tres menses, scilicet usque ad nativitatem Ioannis: ergo eousque duravit in eo usus rationis. Porro non est verisimile Ioannem extra uterum fuisse privatum dono, quod habuit in utero: ergo usum hunc rationis habuit deinceps continuo et semper. Ita Toletus, et Suarez 3. p. q. 27. disp. 4. sect. 7. qui idem longe potiori ratione de B. Virgine asserendum docet.

Quam efficax Sanctorum intercessio. Moraliter disce hic, quam utilis et efficax sit salutatio et precatio Sanctorum, et præsertim B. Virginis, utpote quæ unico salutationis verbo tam Ioannem quam Elisabetham Spiritu sancto replevit, omnibusque eius donis cumulavit. *Sanctorum non tantum verba, sed et ipsi aspectus spirituali gratia pleni sunt,* ait S. Chrysost. hom. 3. ad Popul. Idem in 2. ad Timoth. cap. 1. v. 1. *Sufficit,* ait, *sola Pauli salutatio gratia implere eum qui ita salutatur.* Sancti enim, ac super omnes B. Virgo, pleni sunt spiritu igneo charitatis, quare eum ore, oculis, vultu expirant et adstantibus inspirant, perinde ac qui plenus musto, illius calorem et efficaciam vicinis inhalat, uti fecere Apostoli in Pentecoste, Actor. 2. Quare qui alios spiritales efficere satagit, ipse prius spiritu divino se repleat: sic loquendo eumdem audientibus inhalabit et afflabit: ex abundantia enim cordis os loquitur, et stomachus illud quo plenus est, eructat. Adde, quod Deus talibus, ut instrumentis sibi unitis et congruis, utatur: ipse enim purissimus et efficacissimus est spiritus, quare per viros spirituales et zelosos, quasi sibi similes, spiritualia et magna potenter operatur.

Et repleta est Spiritu sancto Elisabeth.) *Spiritu sancto*, scilicet gratia Spiritus sancti, tum gratum faciente, tum gratis data: nam quæ prius erat iusta et sancta, ut patet v. 6. iam facta est longe iustior et sanctior, ac insuper accepit donum prophetiæ, ex Spiritu sancto cœpit prophetare, id est revelare arcanam Verbi incarnationem factam in Virgine, eique futura prædicere.

Porro Ioannes, ut dixi, prius fuit repletus Spiritu, deinde eodem replevit et matrem; tum quia saltu suo excitavit eam ad indagandum mysterium incarnationis latens in Virgine, tum quia sua sanctitate, meritis et precibus meruit, ut et mater repleretur Spiritu sancto, quo ipse plenus erat. Ita S. Ambrosius: *Vocem,* inquit, *prior Elisabeth audivit, sed Ioannes prior gratiam sensit. Exultavit infans, repleta est mater: non prius mater repleta quam filius; sed cum filius esset repletus Spiritu sancto, replevit et matrem.* Sic quoque Origenes, Euthymius, et Theophyl.

Vers. 42 Et exclamavit voce magna, et dixit: Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui.) *Exclamavit,* tum ex vehementia spiritus et ardoris sibi a Spiritu sancto aspirati, tum ex novitate et admiratione mysteriorum sibi a Spiritu sancto revelatorum; puta incarnationis Verbi, conceptionis B. Virginis, saltus et sanctificationis Ioannis in utero suo, etc. Hæc enim admirans, nec continere se valens, quasi parturiens divina, in ingentem erupit clamorem.

Benedicta tu inter mulieres.) Id est, præ omnibus mulieribus, q. d. Tu omnium mulierum es fortunatissima et benedictissima; quia electa in Dei matrem, *quem totus non capit orbis, in tua se clausit viscera factus homo.* Eadem fuit salutatio angeli v. 28.

Et benedictus fructus ventris tui.) To *et* est causale, idemque valet quod *quia,* q. d. Quia benedictus est fructus ventris tui, id est, filius Dei, quem repente concepisti, et carne tua vestisti, idcirco tu quoque es benedicta. Fons enim omnium benedictionum et gratiarum B. Virgini collatarum a Deo, est maternitas Dei, quod scilicet ipsa Deum conceperit et in se incarnarit; Deus enim matrem suam omni gratia adornavit ad hoc, ut dignum se fieret habitaculum, imo ut digna esset quæ fieret mater Dei. Cui enim magis quam matri benedicat filius, et filius talis, qui simul sit Deus et homo? Elisabeth ergo, inspirante Spiritu, hic cognovit iam B. Virginem concepisse, et in ea incarnatum esse Filium Dei, quod nullo alio indicio vel signo scire poterat. *Benedictus,* non tantum inter mulieres ut tu, sed absolute præ angelis, hominibus, et creaturis omnibus, utpote omnium creator et Dominus. Porro cæteri Evæ filii omnes sunt maledicti, quia ex ea et Adamo contrahunt peccatum originale; solus Christus est benedictus, quia non est filius naturalis Adæ: sed supernaturaliter in Virgine conceptus est ex Spiritu sancto.

Fructus ventris tui.) Alludit ad illud Dei oraculum et promissum factum Davidi: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam,* Psalm. 131. 11. q. d. Benedictus sit filius Davidis, puta Messias Davidi quasi filius promissus, qui est fructus ventris tui; utpote in ventre tuo ex purissimis tuis sanguinibus formatus et incarnatus. Audi S. Bernard. serm. 3. de Annunt. *Singulariter quidem fructus ventris tui est, sed ad omnium quidem mentes te mediante pervenit. Sic nimirum, sic olim ros totus in vellere, totus in area, sed in nulla parte areæ totus, sicut in vellere fuit. In te sola rex ille dives et prædives exinanitus, excelsus humiliatus, immensus abbreviatus, et ab angelis minoratus est; verus denique Deus et Dei Filius incarnatus, sed quo fructu? nempe ut omnes eius paupertate locupletemur, eius humilitate sublevemur, eius minoratione magnificemur, eius incarnatione adhærentes Deo incipiamus unus esse spiritus cum eo.*

Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?) Verba sunt summæ humilitatis et reverentiæ, quibus *non hoc sui meriti, sed muneris fatetur esse divini,* ait S. Ambr. et ex eo Beda. Matrem imitatus Ioannes filius, Christo venienti ad se ut baptizaretur: *Ego,* inquit, *a te debeo baptizari, et tu venis ad me?* Cui Christus: *Sine modo: sic enim decet nos implere omnem Iustitiam,* Matth. 3. 14. Vers. 43.

Domini.) Id est Dei, qui absolute vocatur Dominus, quia Rex regum, et Dominus dominantium. Hinc ergo Primo, liquet, iam Christi humanitatem in Christo fuisse animatam et unitam Verbo, sive Dei Filio, uti dixi v. 38. Secundo, B. Virginem recte vocari θεοτόκον, id est Deiparam, non tantum χριστοτόκον, id est Christiparam, uti volebat Nestorius, sicut contra eum definivit Concilium Ephesinum et tota Ecclesia. B. Virgo vere dicitur Deipara. Tertio, in Christo esse duas naturas, scilicet humanam; hanc enim solam ei dare potuit virgo mater; et divinam, quam ei solus communicavit Pater: sed unicam personam, scilicet non humanam, sed divinam, puta hypostasin Verbi. Si enim in Christo essent duæ personæ sicut sunt duæ naturæ, non recte diceretur Deus ex virgine natus, passus, crucifixus, sed alius, scilicet homo, sive persona hominis. Iam autem id recte dicitur, quia una est persona in Christo, utramque naturam divinam et humanam sustentans: quæ proinde facit, ut attributa unius naturæ tribuantur alteri in concreto, ut scilicet hic homo, puta Iesus, recte dicatur esse Deus, æternus, omnipotens, ac vicissim Deus in eo dicatur esse homo, passibilis, mortalis, imo passus et mortuus: quia scilicet eadem est persona, quæ ob duas naturas quas habet, simul est Deus et homo, ac proinde tam Dei quam hominis actiones et attributa in se suscipit. Actiones enim sunt suppositorum, sive personarum;

atque hanc unicam in Christo personam significat tam vox hic homo, sive Iesus, quam vox Deus, vel Dei Filius; quare quod de uno vere dicitur, etiam de altero vere dicitur.

Vers. 44 Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo.) Græce εσκιρτησεν εν αγαλλιασι, id est, *exiliit in exultatione*, licet enim αγαλλιασι significet gesticulationem, significat tamen gaudium quoque et exultationem, quæ gestiendo et exiliendo ostenditur. Unde Syrus vertit, *in* (præ) *gaudio magno*. Vide dicta v. 41. et dicenda v. 47.

Symbolice, Ioannes exiliens in utero, fuit quasi præsultor sui martyrii: suo enim saltu adumbravit saltum filiæ Herodiadis, quæ cum idcirco placuisset Herodi, petiit ab eo caput Ioannis et impetravit: sed saltus hic Ioanni fuit summo honori, gaudio et decori, filiæ vero summo dolori et dedecori. Unde Poeta de eo canit:

Iam video, puer, ah! saltum meditaris acerbum,
Quo caput exposcet sæva puella tuum.
Usque adeo tibi dulce mori est, ut luminis expers
Argumenta tuæ ludere cædis ames?

Vers. 45 Et beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi a Domino.) Per angelum v. 31. scilicet, *Paries filium, et vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur: et dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius.* Cognovit ergo Elisabeth per Spiritum sanctum, B. Virginem credidisse Angelo nuntianti Christi conceptionem et nativitatem. Beata, tum per rem, quia Christum iam utero gestas; tum per spem, quia eum paries, qui te, omnesque in eum credentes beatos in cælo efficiet. Beata ergo es apud Deum et homines. Beata es, et eris per omnem sæculorum æternitatem. Beata, inquam, antonomastice, id est omnium angelorum et hominum beatissima et felicissima. Tacite perstringit Elisabeth Zachariæ mariti sui incredulitatem de nascituro Ioann. v. 20. eique opponit fidem Virginis. Unde Beda: *Vere beata*, ait, *quæ sacerdote præstantior; cum enim sacerdos negasset, Virgo correxit errorem.*

Tibi.) Legit Interpres in Greco σεαυτη vel αυτη aspirate, iam minus recte legunt αυτη cum spiritu leni, id est *illi* in tertia persona: nam το *credidisti* est secundæ personæ; ergo subiungendum est *tibi*, potius quam *illi*, ne subito sine causa secunda persona mutetur in tertiam.

Fateor, Græcum ηπιστευσασα verti posse in tertia persona, *Beata quæ credidit, quia perficientur ea quæ dicta sunt illi*, uti vertit Syrus, Vatablus et alii; tamen quia præcedentia omnia diriguntur ad B. Virginem in secunda persona per modum salutationis et colloquii, hinc potius, suavius et efficacius hic quoque in secunda persona vertendum est *credidisti*, uti et vertit Arabicus.

Vers. 46. Et ait Maria, Magnificat anima mea Dominum.) Sic quoque Syrus, Arabicus, Ægyptius, Persicus et Æthiopicus. Apposite ad laudes suas ab Elisabeth celebratas respondet B. Virgo, retorquendo illas ad suum fontem, puta ad Deum. Audi S. Bern. serm. in illud Apocal. 12. *Signum magnum apparuit in cælo:* sic enim ait, *Magna quidem præconia, sed et devota humilitas, nil sibi passa retinere in eum magis universa refudit, cuius in se beneficia laudabantur. Tu, inquit, magnificas matrem Domini, sed magnificat anima mea Dominum. In voce mea filium perhibes exultasse in gaudio, sed exultavit spiritus meus in Deo salutari meo. Et ipse quoque tamquam amicus sponsi gaudet ad vocem sponsi. Beatam esse dicis, quæ credidisset, sed credulitatis et beatitudinis causa respectus est supernæ pietatis, ut ex hoc magis beatam me dicant omnes generationes, quia ancillam humilem et exiguam respexit Deus.*

Pergit deinde S. Bernardus ostendere B. Virginem, licet esset humillima, in fide tamen promissionis sibi ab angelo factæ summe fuisse magnanimam, ut ad tantum mysterium non dubitaret se electam, et veram Dei et hominis genitricem crederet mox futuram. Facit enim hoc in electis gratia *Dei, ut eos nec humilitas faciat pusillanimes, nec magnanimitas arrogantes.*

Magnificat.) Aliter magnificat hominem Deus, aliter homo Deum: Deus magnificat hominem quia eum magnum facit, dum magnis opibus, honoribus, gratiis et donis eum cumulat, et præ cæteris extollit. Homo vero sic nequit magnificare Deum, quia nil parvi vel magni ei addere potest. Magnificare ergo Deum dicitur, cum eius magnitudinem, id est maiestatem, magnificentiam, omnipotentiam, sanctitatem, sapientiam, beneficentiam, etc. laudat et prædicat. Sensus ergo est, q. d. Tu o Elisabeth, magnificas me, dum me magnifico titulo matris Dei exornas, et magnalia Dei mihi collata celebras; at ego magnifico et celebro Deum, qui me magnam fecit, dum tam magnum mihi dedit filium, scilicet Deum ipsum; ac tam magnum incarnationis Verbi mysterium in me operari dignatus est. Unde Beda sic paraphrastice explicat: *Tanto me Dominus, tamque inaudito munere sublimavit, quod non ullo officio linguæ explicari, sed ipso vix intimi pectoris affectu valeat comprehendi: et ideo totas animæ meæ vires in agendis gratiarum laudibus offero, totum in contemplanda magnitudine eius, cui non est finis, quidquid vivo, sentio, discerno, gratulanter impendo.* Magnificat.

Hoc incarnationis Verbi opus omnium operum Dei fuit maximum: fuit enim opus, Primo, summæ potentiæ, unire Deum homini, cælum terræ, spiritum carni, hæc enim sunt duo extrema in infinitum a se distantia. Secundo, summæ bonitatis, qua Deus se totum omniaque sua bona homini communicavit. Tertio, summæ sapientiæ, qua hanc unionem fecit in persona divina, ut utrique naturæ, humanæ scilicet et divinæ, sua servaretur integritas. Vide D. Thom. 3. p. q. 1. a. 4. Quocirca Psal. 8 canit Psaltes: *Elevata est magnificentia tua super cælos.* Ubi Euthym. ait: *Magnificentiam hoc in loco Dei humanationem appellat, quæ est magna et omnem exuperans intellectum: elevata enim est et transcendit illas etiam potestates, quæ super cælos sunt, eo quod etiam ab eis comprehendi non potest. Unde maximæ eis est admirationi, neque enim homines tantum, sed ipsi etiam ad hoc stupent mysterium.*

Hic ergo incipit Canticum B. Virginis, omnium sacræ Scripturæ canticorum, scilicet Mosis, Deboræ, Annæ, Ezechiæ, Trium puerorum, etc. præstantissimum; utpote divino spiritu et exultatione plenissimum, ut a Verbo in utero Virginis iam concepto, et exultante compositum dictatumque videatur, quod proinde Ecclesia quotidie in Officio Vesperarum usurpat, et solemni ritu decantat, ut eodem Deum summe celebret et glorificet, eique pro Verbo incarnato cæterisque donis maximas agat gratias, utque affectus devotionis, pietatis, amoris, exultationis, quos in eo dictando cælitus hausit B. Virgo, hauriat et imbibat. Magnificat canticorum omnium præstantissimum.

Porro tres cantici huius sunt partes: Prima, ab hoc v. 46. usque ad v. 50. Virgo laudat Deum ex beneficiis propriis, sibique uni a Deo præstitis, præsertim conceptionis Verbi. Secunda, a v. 50. usque ad 54. laudat Deum ob beneficia communia toti populo ante Christi adventum præstita, maxime autem alludit ad victorias contra Pharaonem et Chananæos Israeli collatas. Tertia, a v. 54. usque ad finem cantici redit ad beneficium hoc maximum incarnationis Verbi, patribus promissum, sibique exhibitum. Tres c- ius partes.

Tropologice, Origenes: Deus, ait, magnificatur, quando eius imago grandis efficitur; cum scilicet anima ad Dei imaginem facta, magnis humilitatis, charitatis, patientiæ cæterarumque virtutum operibus, incrementis et meritis augetur. Glossa vero, Deus, ait, magnificatur in nobis, dum Christo per iustitiam conformamur. Nam, ut ait hic S. Ambr. *Imago Dei Christus est, et ideo si quid iustum religiosumque fecerit anima, illam imaginem Dei, ad cuius similitudinem creata est, magnificat. Et ideo dum magnificat eam, magnitudinis eius quadam participatione sublimior fit, ut illam imaginem splendido bonorum colore factorum, etiam quadam æmulatione virtutis in se videatur exprimere.* Theophyl. animam Deum magnificare dicit, cum homo heroica atque cælestia opera exequitur. *Magnificat*, inquit, *Deum, qui digne iuxta Deum ambulans, vocatus Christianus, non attenuans nomen et digni-* Tropol.

tatem Christi, faciendo quod non oportet, sed magnificans operando magna cælestiaque opera. S. Basil. in Psal. 29. v. 1. ad illa, *Exaltabo te Domine: Qui*, inquit, *ad beatitudinem cum scientia properat, Deum exaltat; qui ingreditur huic oppositam, quantum hic Deum in se humiliat!* Idem in Psal. 33. ad illa: *Magnificate Dominum mecum: Magnificat*, ait, *Dominum is, qui magno mentis proposito, celsoque animo et erecto pro pietate tentationes tolerat: deinde vero is etiam, qui nec mediocri intellectu et sublimiore animi speculatione rerum conditarum multimodam magnitudinem considerat, ut ex earum magnitudine iuxta ac pulchritudine tantarum rerum opificem contempletur.* S. Augustinus serm. 2. de Assumpt. *Quæcumque*, inquit, *anima sancta, Verbum concipere potest credendo, parere prædicando, magnificare amando, ut dicat, Magnificat anima mea Dominum.*

Anima mea.) q. d. Non solum lingua mea, nec sola manus mea, sed ipsa anima mea, tota quanta est, magnificat Deum, hoc est, ego ex intimis animæ meæ penetralibus, sinibus et sensibus, totis mentis meæ facultatibus laudo et glorifico Deum: omnes animæ meæ vires in eius laudem expromo et exhaurio, ut intellectus meus non nisi ipsum consideret; voluntas nullum nisi ipsum amet et celebret; memoria nil nisi ipsum cogitet; os meum nil nisi ipsum loquatur et prædicet; manus mea non nisi ea quæ ad cultum eius spectant operetur; pedes mei non nisi ad ea quæ ad gloriam eius spectant, progrediantur et procedant.

Symbolice, Toletus: Recte, inquit, B. Virgo ait, *ani-*
1. *ma mea*, Primo, quia ipsa sola habebat animam suam in potestate sua, eiusque erat hera et domina, quia illam possidebat per patientiam, et affectuum passionumque omnium dominium: at nos non possidemus animam nostram, quia possidemur ab ira, superbia, concupiscentia,
2. similive passione. Secundo, quia ipsa totam animam tradiderat filio: quæ autem filii erant, ipsius quoque erant. Unde anima eius filio tradita in eius potestatem integra revertebatur, perfecteque dicit *anima mea:* tota enim ipsius erat, quæ tota a filio quantum ad omnes eius
3. partes, possidebatur. Tertio, propter affectum dilectionis: quo enim Deum aliquis magis diligit, eo magis diligit animam suam. Cum igitur B. Virgo Deum maxime super omnes homines dilexerit, nullumque peccatum commiserit, suam profecto animam maxime diligebat. Quod autem diligimus, præ dilectione nostrum appellamus: quæ igitur animam suam sic dilexit, eam vere suam vocavit.

Dominum.) q. d. Tu o Elisabeth, magnificas me ut matrem Domini, quod Dominus, id est, Deus, sit filius meus: ego vero Dominum ipsum magnifico, id est, Primo, Deum Patrem, qui me dignatus est evehere ad suæ generationis consortium, ut eiusdem filii sim mater, cuius ipse est Pater: quem enim ipse genuit Deum, ego eumdem generavi hominem. Secundo, magnifico Deum Filium, quia ipse ex meo sanguine carnem assumere, meusque filius fieri dignatus est. Tertio, magnifico Spiritum sanctum, qui me sua sanctitate replere, ac tantum incarnationis Verbi opus in me sola operari elegit.

Vers. 47. Et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.) *Exultavit*, scilicet ab initio conceptionis et incarnationis Verbi in me, et continuo exultat. Græce est ηγαλλιασε, id est, vehementer lætatus est, gestiit, exultavit, iubilavit: αγαλλιαω enim, ait Eustachius, dicitur quasi αγαζω, id est, admiror vehementer. B. Virgo ergo admirans spiritu, Dei in se incarnati divinam potestatem, sanctitatem, iustitiam, benignitatem, beneficentiam, exultat, et præ gaudio gestit et iubilat. Hinc Euthymius in illud Psalm. 9. *Lætabor et exultabo in te: Exultatio*, ait, *maior quædam est lætitiæ intensio, quæ præ nimio gaudio subsilire valde, atque elevari cor facit.*

Audi Albertum Magnum: *Exultatio*, inquit, *est quædam exaltatio in iubilo, cum cordis gaudium saltat in corporis iucunditatem, et tunc patet exultare spiritum, esse iucundari spiritum etiam in tripudio corporis, iuxta illud*

A Zachar. 9. *Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem: Ecce rex tuus venit tibi mansuetus.* Addit Albertus: *In utero Deiparæ echo quædam divina efficitur, repercussioque soni, ac vocis Christi existentis in utero, in os Mariæ; quæ deinde ad eumdem Christum reflectitur, dum dicitur: Exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.*

Accedit Caietanus: *Exultatio*, ait, est exundans lætitia, quæ scilicet in signa externa gesticulationis, cantus, iubilationis, etc. modeste tamen et graviter erumpit.

Alludit ad illud Isaiæ cap. 61. 10. *Gaudens gaudebo in Domino, et exultabit anima mea in Deo meo;* et magis ad illud Annæ 1. Reg. 2. *Exultavit cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo meo.* Sicut enim exultavit Anna sterilis, Dei ope et miraculo concipiens Samuelem: sic exultavit B. Virgo ex Spiritu sancto concipiens Emmanuelem: huius enim typus fuit Samuel. Sicut enim *Emmanuel* hebr. idem est quod עמנואל *immanuel*, id est, nobiscum Deus. Sic Samuel idem est quod Samuelis etymon.
שאול מאל *sciaul meel*, id est, *postulatus* et datus *a Deo*,
B vel, ut R. Abraham et Pagninus, *Samuel*, idem est quod שמו אל *seemo el*, id est, *illic Deus*, scilicet in utero, non tam Annæ, quam B. Virginis. Samuel enim fuit sanctissimus Propheta, princeps et salvator Israelis, uti Christus est omnium fidelium. Quocirca canticum hoc B. Virginis plane respondet cantico Annæ 1. Regum 2. Eadem enim est utriusque materia, idem exultans spiritus humilitatis, gratitudinis et devotionis in Deum, iuxta illa Psaltis: *Anima mea exultabit in Domino, et delectabitur super salutari suo*, Psal. 34. 9.

Porro S. Augustinus scribens super *Magnificat*, Virginem duo hic facere docet: primo, Dei bonitatem et misericordiam prædicare, sicut in præced. v. eius potentiam et maiestatem: secundo, suavitatem et dulcedinem, quam ipsa in conceptione sui filii hauserat, foras effundere; atque in hac re dicit Deiparam imitatam fuisse angelos, qui hæc duo in cælis præstant, nimirum Dei maiestatem incomprehensibilem meditantur, et eius ineffabili bonitate
C atque dulcedine perfruuntur; et sic admirantur, ut diligant et exultent. Eius verba sunt hæc: *Vidisti maiestatem, gustasti suavitatem, ideo quod intus hauseras, foras propinasti, et in iustitia eius exultasti; quia exultavit spiritus meus: anima magnificat, spiritus exultat. Et iterum; In Deo salutari meo: Deus potentiam, Salutaris misericordiam notat. Duo quippe sunt, quæ angelorum et hominum beatorum spiritus, in illo fonte boni æterna contemplatione hauriant; incomprehensibilis scilicet maiestas Dei, et ineffabilis bonitas; quorum alterum castum timorem gerit, alterum dilectionem parit: pro maiestate venerantur Deum, et pro bonitate amant: ne vel dilectio sine reverentia dissoluta sit, vel reverentia sine dilectione pœnalis. Admirantes enim diligunt, et diligentes admirantur, ut inextinguibiliter per admirationem ardeat dilectio, et suaviter in dilectione ferveat admiratio.*

Denique sicut summum beneficium hic conceptionis Verbi B. Virgini fuit collatum, ita summa ipsius de eo
D fuit exultatio, ut præ gaudio spiritus eius e corpore exilire, et in Deum transilire videretur, ac forte reipsa exiliisset, ni Deus illum in corpore sua vi conservasset. Sic enim ipsa post aliquot annos moriens, non morbo, sed amore, gaudio et desiderio videndi filium suum, eoque fruendi mortua est, uti sentiunt Suarez, Canisius, a Castro, aliique graves Theologi.

Narrat Livius duas fœminas Romanas præ gaudio expirasse, cum filios, quos in clade ad Thrasymenum lacum accepta cecidisse putarant, ex inopinato sospites et quasi redivivos viderunt. Polycratam quoque, cum omnes eius virtutibus applauderent, lætitia exanimatam scribit Plutarchus. Chilon filium in Olympico certamine victorem et coronatum amplexans, exultantem animam efflavit. Idem fecere Sophocles et Dionysius Siciliæ tyrannus, uterque accepto tragicæ victoriæ nuntio, uti referunt Plinius, Valer. Maximus, Volaterr. et alii. Diagoras Rhodius cum duos (vel, ut Gellius, tres) filios athletas eodem die vincere et victores coronari vidisset, populusque gratulabun-

Quorumdam mors ex nimia lætitia.

dus flores in eum certatim iaceret, in manibus filiorum præ exultatione halitum cum vita ultimum emisit, teste Cicerone in Quæst. Tuscul. et Gellio in Noctibus Atticis. Philistion Nicæus Poeta Comicus, Socrati coævus, nimio risu, vitam finiit. Unde illud, *Risu emori*. Quanto potius B. Virgo longe maiori gaudio perfusa, et quasi ebria exultantem, imo exilientem spiritum efflasset, ni Deus sua potenti manu eum in corpore continuisset: ita enim exultavit, ut spiritus eius totus raperetur et absorberetur in Deum in se incarnatum, in eumque quasi transformaretur. Porro hæc exultatio non fuit transiens, sed instar habitus perduravit in Virgine per totam vitam, ait Albertus; præsertim quia ipsa assidue versabatur, et dissuaviabatur cum suo Iesu. Adiicit Albertus, propter hanc continuam possessionem exultationis in Deum, Deiparam fuisse mundo et huic mortali vitæ funditus supra omnes viatores mortuam, ita ut vita eius, cum Christo in Deo abscondita semper fuerit, et curiæ angelicæ præsens intra sanctuarium Dei habitaverit, atque adeo, et excellentiori quidem modo quam Paulus, et quam ulla alia creatura, potuerit dicere: *Vivo ego, iam non ego, vivit vero in me Christus*, Gal. 6.

Spiritus meus.) Id est anima mea, ait Euthymius, Titus et Franc. Lucas; quasi idem sit *exultavit Spiritus meus in Deo*, quod *Magnificat anima mea Dominum*. Melius Toletus, Benzonius et alii *spiritum* plus esse censent quam *animam*: quare ipsi per *animam* intelligunt intellectum, per *spiritum* vero voluntatem, q. d. Totis tam intellectus quam voluntatis meæ viribus magnifico Deum, in eoque exulto. Simplicius per *animam* accipias inferiorem partem animæ, quæ naturalia respicit; per *spiritum*, superiorem, quæ spiritalia et divina spectat. Anima enim naturam animæ notat; spiritus vero mentem gratia imbutam, et impulsum menti a Spiritu sancto indutum. Anima ergo naturalis est et naturalia considerat, spiritus vero supernaturalia et cælestia. Igitur spiritus primo significat mentem: secundo, vehementem mentis impulsum et fervorem ad gaudium et iubilum: tertio, hunc impulsum aspiratum esse a Spiritu sancto. Porro spiritus, utpote superior, trahit secum animam et corpus, ut et ipsa exultent, iuxta illud: *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum*, Ps. 84. Cor enim suum gaudium in carnem totumque corpus diffundit; sed primitus spiritus, sive mens suum gaudium animæ communicat, anima cordi, cor corpori.

Spiritus tria notat.

In Deo salutari meo.) Græce σωτῆρί μου, id est *salvatore meo*. Porro σωτὴρ respondet Hebr. ישוע *Iesciua*, id est Iesus, id est salvator, ipsaque salus formalis et causalis. Unde hic vertas, *in Deo Iesu meo*. Alludit enim ad Habac. 3. 18. *Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in Deo Iesu meo*. Vide ibi dicta. Syrus vertit, *in Deo vivificatore meo*, qui scilicet mihi omnibusque fidelibus vitam, id est, libertatem, gratiam et gloriam contulit vel conferet: hæc est enim salus nostra, quam Chistus nobis attulit.

Meo proprie: primo, quia Iesus meus est filius: secundo, quia idem meus est salvator, tum quia me præ cæteris ab omni peccato præservavit, omnique gratia cumulavit; tum quia fecit me salutis omnium hominum mediatricem, ut ego omnium salvandorum salutis quasi causa sim et mater.

Hac de causa S. Cyril. hom. 6. habita in Concilio Ephesino in ipso Deiparæ templo, ipsam nuncupat *mundi gaudium*. S. Fulgentius serm. de laudibus Mariæ: *Ex partu*, ait, *Salvatoris facta est Maria fenestra cæli, quia per ipsam Deus verum fudit sæculis lumen. Facta est Maria scala cælestis, quia per ipsam Deus descendit ad terras; ut per ipsam homines ascendere mereantur ad cælos. Facta est Maria restauratio fœminarum, quæ per ipsam a ruina primæ maledictionis probantur esse subtractæ.*

Elogia B. Virginis.

Vide S. Ephrem orat. ad Virginem, ubi inter cætera augusta et plurima, hæc elogia ei dat: *Regina omnium spes patrum, gloria Prophetarum, Apostolorum præconium, honor Martyrum, lætitia Patriarcharum, cœtus omnium Sanctorum, Virginum corona*. Et inferius: *Ave Dei splen-*

A *didissimum vas. Ave stella fulgentissima, ex qua Christus prodiit. Ave canticum Cherubim, et hymnus angelorum. Ave pax, gaudium et salus mundi. Ave generis humani lætitia. Ave patrum præconium, et Prophetarum decus. Ave Martyrum pulchritudo, et corona Sanctorum. Ave piorum gloria. Ave præstantissimum orbis terræ miraculum. Ave paradise deliciarum et immortalitatis. Ave lignum vitæ, gaudium et voluptas. Ave vallum fidelium, et mundi salus. Ave progenitoris Adæ resurrectio. Ave omnium parens. Ave fons gratiæ et consolationis. Ave refugium peccatorum et hospitum. Ave propitiatorium laborantium.* An non ergo meritissime exultet B. Virgo in Deo Iesu suo?

Denique B. Ioan. Damascenus manum, qua apologiam pro cultu SS. imaginum scripserat, sibi fraude Leonis Isaurici Imp. Iconoclastæ amputatam, ac per B. Virginem miraculose restitutam advertens, cecinit: *Exultavit spiritus meus in Deo salutari meo, et in matre eius, quia fecit mihi magna qui potens est*. Uti ex Ioanne Patriarcha Hierosolym. narrat noster Canisius lib. 5. de Deipara cap. 19.
B et alii.

Quia respexit humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.) Vers. 48.
Dat causam cur exultet in Deo Iesu suo, quia scilicet ipse respexit, id est benignis oculis aspexit, approbavit, amavit, amplexus est humilitatem Virginis, in eaque sibi complacuit. Unde Theophyl. *Respexit*, ait, *in me humilem, non ego ad illum respexi: ille me prosecutus est misericordia, ego illum non quæsivi*. Et S. August. super Magnificat: *Hæc*, ait, *est gratia exultationis suæ, quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ac si dicat: Quia de eius gratia exulto, ideo ab ipso est quod exulto; et quia eius dona propter ipsum diligo, ideo in ipso exulto.*

Respexit.) Audi S. Augustin. hic: *Respicere per gratiam, est prius abiectos et derelictos visitare, cum bona, placatus per misericordiam, subtracta restituit. Rursum per respectum gratiæ ad eum se convertit. Bene ergo Maria solam in humilitatem Dominum respexisse testatur, quia di-*
C *vinitatis propitiationem, quam humana natura in primis parentibus per superbiam perdidit, in Maria per humilitatem recuperavit*. S. Bernardus sermon. 57. in Cantica: *Deus*, inquit, *respicit terram, et facit eam tremere, e regione respicit Mariam, et infudit gratiam. Respexit*, ait, *humilitatem ancillæ suæ: Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes, non sunt hæc verba plorantis aut trepidantis, sed gaudentis*. Hinc ait illi: *Surge, propera amica mea, columba mea, formosa mea, et veni*, Cant. 2. et seq.

Humilitas: I. Est vilitas.

Humilitatem.) Græce ταπείνωσιν, id est, *vilitatem, exiguitatem, abiectionem*: hanc enim opponit magnitudini Dei: *Excelsus enim Dominus humilia respicit, et alta a longe cognoscit*, Psalm. 117. q. d. Magnifico Deum, et in ipso exulto, quia ipse, cum sit maximus summusque omnium Dominus, me fœminarum, imo creaturarum omnium minimam, id est vilissimam, pauperrimam et abiectissimam, oculis benignitatis suæ respicere, et in matrem eligere dignatus est. *Humilitas* ergo hic proprie vi-
D litatem significat, non virtutem humilitatis superbiæ oppositam: hæc enim dicitur ταπεινοφροσύνη: sola enim inter virtutes humilitas seipsam ignorat, et qui se humilem esse iactat, superbus est, non humilis. Ita Theophyl. Euthym. Tolet. Franc. Lucas, Caietan. Maldon. et alii. Sic Lia ait Genes. 26. 32. *Vidit Dominus humilitatem*, id est abiectionem, *meam*, qua ego a marito Iacob præ Rachele neglecta et quasi despecta fui. Et Mardochæus ad Esther cap. 15. 2. *Memorare dierum humilitatis tuæ*, qua olim plebea et pauper fuisti, non regina, uti iam es. Sic Iudith cap. 6. 15. orat Deum: *Respice ad nostram humilitatem*, id est, afflictionem et abiectionem. Sic Christus *reformabit corpus humilitatis nostræ*, id est corpus nostrum vilissimum et miserrimum, per gloriam resurrectionis, Philip. 3. 21. Hinc ταπεινὸς dicitur quasi ἐδαφεινὸς, ab ἔδαφος, id est, *pavimentum*, sicut humilis ab humo: aut, ut Eustachius ταπεινὸς, per metathesin quasi παττινὸς, id est *conculcatus, depressus*: a πατοῦμαι, id est, *pessumdor, calcor,*

proteror. Hinc ταπης, est *tapes*, sive *stragulum*, quod calcatur et proteritur.

II. Virtus. Secundo, tamen per *humilitatem* accipi potest virtus ipsa humilitatis: propter hanc enim B. Virginem Deus respexit, et in matrem elegit. Humilis enim agnoscit in se suas virtutes ut dona Dei, quare inter eas videt quoque suam humilitatem, sed illam non suis viribus, verum Dei gratiæ acceptam refert; hinc ταπείνωσις a Septuag. subinde sumitur pro ταπεινοφροσύνη, ut notat S. Hieron. ep. 151. ad Algasiam quæst. 10. ita Origen. S. August. Beda, Albertus, et fuse Barradius hic, ac S. Bernardus hom. 1. super *Missus est,* S. Ildephonsus serm. 2. de Assumpt. Rupert. lib. 1. in Cantic. Ansbertus lib. 2. in Apoc. Emissenus in Evangel. feriæ 6. in Adventu, Ribera in Sophon. cap. 2. num. 4.

Sicut ergo B. Virgo hic agnoscit se electam in Dei matrem, quod longe maius erat: ita pariter agnoscit se per humilitatem, virginitatem, cæterasque virtutes sibi a Deo inditas, ad tantam dignitatem fuisse dispositam, et congrue ornatam. Humilis enim suam vilitatem, miseriam, paupertatem, imo suum nihilum agnoscit, ac totum quod est et habet, adscribit Deo, cuius est, dicitque cum Psalte: *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam,* Psalm. 113. et cum Paulo: *Qui gloriatur, in Domino glorietur,* 2. Corinth. 11.

Audi S. Augustinum serm. 2. de Assum. *O vera humilitas, quæ Deum hominibus peperit, vitam mortalibus edidit, cælos innovavit, mundum purificavit, paradisum aperuit, et hominum animas liberavit. Facta est Mariæ humilitas scala cælestis per quam Deus descendit ad terras. Quid enim est dicere, respexit, nisi approbavit? Multi enim videntur in conspectu hominum humiles esse, sed eorum humilitas a Domino non respicitur. Si enim veraciter humiles essent, deinde ab hominibus non se laudari vellent; non in hoc mundo, sed in Deo spiritus eorum exultaret.* Nam ut ait S. Basilius in Constit. Monast. cap. 17. *Humilitas est tutissimus virtutum omnium thesaurus, radix et fundamentum.* Et S. Chrysost. hom. 2. in Psal. 50. *Sacrificium maximum est humilitas, qui enim peccando se Deo subduxit, idem se per humilitatem subiicit, cum convertitur ad pœnitentiam.* Denique S. Bernardus: *Est humilitas,* ait, *quam nobis veritas parit, et non habet calorem; et est humilitas quam charitas format, et inflammat. Hæc in affectu, illa in cognitione consistit: priore cognoscimus, quam nihil sumus, et hanc discimus a nobis ipsis, et ab infirmitate propria: posteriore calcamus gloriam mundi, et hanc ab illo discimus, qui exinanivit semetipsum,* etc. *quique quæsitus ad regnum fugit; quæsitus ad opprobria,* etc. *ad crucem, non fugit; sed sponte se obtulit.* Utramque in heroico et eminenti gradu habuit B. Virgo.

Ecce quid notet. ECCE ENIM EX HOC BEATAM ME DICENT (Arabicus, *dabunt mihi beatitudinem*) OMNES GENERATIONES.) Probat B. Virgo Deum respexisse suam humilitatem, carnem in ea assumendo ex effectu, quia scilicet ob hanc Verbi in ea incarnationem, omnes omnium sæculorum generationes eam, ut matrem Dei admirabuntur, venerabuntur et beatam prædicabunt, q. d. ait hic S. August. *Tu o Elisabeth, de me dicis, Beata quæ credidisti; sed ego dico: Ex hoc nunc* (quo concepi Dei Filium) *beatam me dicent omnes generationes.* Et nonnullis interiectis: *Maria,* inquit, *quæ apud Dominum humilis erat, et apud homines propter Deum abiecta, in utroque esse respectam testatur: quia et eius humilitas apud Deum acceptabilis fuit, et eius humiliatio apud homines in gloriam commutata. Quare sequitur: Ex hoc beatam me dicent omnes generationes.*

Alludit ad verba Liæ, quæ cum eius ancilla Zelpha peperisset filium, vocavit eum *Aser*, id est, *Beatus,* dicens: *Hoc pro beatitudine mea: beatam me dicent omnes mulieres.* Hoc est quod Christo acclamavit mulier illa sapiens: *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti,* Lucæ 11.

ECCE.) Hoc adverbium Primo, est nota admirationis, q. d. Ecce rem novam, miram et omnibus sæculis inauditam, ut fœmina una sit benedicta et beata, imo beatissima præ omnibus angelis et hominibus, cum huc usque omnes fœminæ in Eva a Deo fuerint maledictæ, et tribus pœnis, scilicet servitutis, doloris et laboris addictæ et afflictæ, Genes. 3.

Secundo, est nota inchoationis et principii, q. d. Ecce ex nunc incipiam beatificari, et deinceps continuo beata prædicabor ab omnibus sæculis.

Tertio, est nota indicii et monitionis, q. d. Ecce advertite, o mortales miseri, qui cupitis esse beati, discite a me beatitudinem sitam esse in humilitate, obedientia, gratia et favore Dei, quam per me impetrabitis. Ego enim sum prima beata, per quam Deus cæteros omnes beare destinat. Ad me ergo recurrite, meamque opem implorate, ut beati evadatis.

BEATAM.) Multis nominibus et titulis, quos recenset Ioan. Gerson Cancellar. Paris. in tract. 4. notula 1. super *Magnificat*: *Dignare,* inquit, *nos laudare te, Virgo sancta, o ter quaterque beata. Beata primo, quæ credidisti,* (B. Virgo beata septuplicitér.) *clamat Elisabeth. Beata secundo, quia gratia plena secundum Gabrielis salutationem. Beata tertio, et benedicta, quia benedictus fructus ventris tui. Beata quarto, quia fecit tibi magna qui potens est. Beata quinto, quia mater Domini. Beata sexto, quia fœcundata cum virginitatis honore. Beata septimo, quia nec primam similem visa es, nec habere sequentem.* Inter hos omnes titulos præcipuus et fons cæterorum est, quod B. Virgo a Deo electa et facta sit mater Verbi incarnati.

OMNES GENERATIONES.) Omnes ætates, omnia sæcula, omnes fideles futuri. Audi Hugonem Cardin. *Omnes generationes,* inquit, *id est, omnes gentes, scilicet Iudæorum et Gentilium, virorum et mulierum, divitum et pauperum, angelorum et hominum: quia omnes per ipsam salutare beneficium acceperunt, homines reconciliationem, angeli reparationem. Christus enim Dei Filius operatus est salutem in medio terræ, id est in utero Mariæ: quæ quadam mirabili proprietate terræ medium appellatur. Ad illum enim respiciunt, ut Bernardus inquit, et qui habitant in cælo, et qui habitant in inferno, id est in purgatorio, et qui habitant in mundo. Primi, ut resarciantur: secundi, ut eripiantur: tertii, ut reconcilientur.* Causam deinde assignans subiicit: *Ex hoc ergo beatam te dicent omnes generationes, o beata Virgo, quia omnibus generationibus vitam, gratiam et gloriam genuisti: mortuis vitam, peccatoribus gratiam, miseris gloriam: ideo dicitur Iudith* 15. 10. *Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri, quia fecisti viriliter: primum est vox angelorum, quorum ruina per ipsam reparata est: secundum est vox hominum, quorum tristitia per eam lætificata est: tertium est vox mulierum, quarum infamia per ipsam deleta est: quartum est vox mortuorum, quorum captivitas per eam reducta est.* Sic et Albertus Magnus hic.

Prophetat hic Virgo se ab omnibus sæculis beatam prædicandam, celebrandam et invocandam. Prophetiæ huius veritas ex eventu clara est. Videmus enim B. Virginem ab omnibus nationibus et sæculis tot sacellis, templis, festis, congregationibus, Religionibus, votis, supplicationibus, litaniis, etc. coli et celebrari, quot cæteri Sancti simul iuncti non obtinent; imo soli B. Virgini tribuit cultum hyperduliæ, sicut Deo cultum latriæ, cæteris vero Sanctis cultum duliæ. Te ergo, o Deipara Virgo, beatam prædicabunt omnes generationes. Tuam sanctitatem, tuam virginitatem, tuam humilitatem, tuam maternitatem celebrarunt, celebrant et celebrabunt omnes omnium temporum Christiani: vivet tuum decus, tua laus, tua gloria, quamdiu vivent angeli, quamdiu vivent homines, quamdiu vivet Christus, quamdiu Deus erit Deus, in omnia sæculorum sæcula.

QUIA FECIT MIHI MAGNA (græce μεγαλεῖα, id est magnalia) QUI POTENS EST.) Syrus, *quia egit apud me magnifica, ille qui potens est.* Incarnatio enim Verbi maius est opus, quam creatio totius mundi. Quocirca B. Virgo, utpote mater Dei, maior est omnibus angelis, omnibus hominibus, omnibusque creaturis simul sumptis. Vers. 49.

Audi S. August. hic: *Magnum fuit, ut virgo sine virili semine filium conciperet. Magnum fuit, ut Dei Patris Ver-*

bum carne sua indutum utero gestaret. Magnum fuit, dum se ancillam confessa esset, ut mater fieret sui plasmatoris. Idem ser. 35. de Sanctis, qui est secundus de Assumptione Mariæ, ait: *Quæ tibi magna fecit, Domina, quæ gloriosa Virgo, ut dici beata merearis? Puto, imo veraciter credo, ut creatura ederes Creatorem, famula Dominum generares. Admirabilia,* ait Titus, *per me operatus est potens ille: nam cum virgo sim, præpotenti illius voluntate naturæ fines supergressa concepi, nulliusque viri commercio usa, digna effecta sum quæ non cuiusvis promiscue, sed unigeniti Filii Dei mater fierem.*

Duodecim magnalia Virginis

Audi et Hugonem Cardin. duodecim magnalia Virginis enarrantem: *Primum,* inquit, *fuit in utero matris sanctificatio; secundum, angeli salutatio; tertium, gratiæ plenitudo; quartum, filii conceptio; quintum, fœcunda virginitas; sextum, virginalis fœcunditas; septimum, honorata humilitas; octavum, obedientiæ promptitudo; nonum, fidei devotio; decimum, est prudens verecundia; undecimum, verecunda prudentia; duodecimum, dominium cæli.* Vide D. Thomam 1. p. q. 25. art. 6. ubi docet Deum meliora opera posse facere quam fecerit, exceptis tribus, scilicet incarnatione Verbi, maternitate Dei, et beatitudine hominis, quæ in Dei visione consistit, his enim nil melius, nec maius Deus facere potest, quia Deo ipso nil potest esse maius vel melius.

Denique vide septem privilegia magna, imo maxima a Deo data B. Virgini, quæ recenset S. Bonaventura in Speculo cap. 6. et sequ. Hac de causa B. Virgo a S. Cyrillo homil. contra Nestor. vocatur *Forma Dei* (utique formosissima,) *Margarita orbis terrarum.* A Damasceno orat. 1. de Nativit. Virgin. *Animatum Dei simulacrum.* A S. Bernardo ser. 2. de Pentecost. *Negotium sæculorum, ad quod respiciunt et qui in cælo habitant, et qui in inferno, et nati natorum, et qui nascentur ab illis.* A S. Ignatio epist. 1. ad Ioann. Apostol. *Cæleste prodigium, et sacratissimum spectaculum.* A S. Petro Chrysologo ser. 146. *Collegium sanctitatis,* in quo Deus omnes gratias in alios Sanctos dispertitas, quasi corrivatas collegit. Ab Hesychio Episcopo Hierosol. hom. 2. de S. Maria, *Universum Trinitatis complementum: quia et Spiritus sanctus adveniebat atque hospitabatur, et Pater adumbrabat, et Filius utero gestatus inhabitabat.*

Qui potens est.) Græce ο δυνατος. Est hoc unum e decem nominibus Dei: sic enim Sept. vertere solent Hebr. גבר *ghibbor,* id est, potens, validus, gigas; unde *Gabriel,* id est, fortitudo Dei: ac Noster Hebr. שדי *sciaddai* vertere solet, *omnipotens:* de quo nomine multa dixi Genes. 17. 1. ubi inter alia ostendi, quod *Sciaddai* idem sit quod *mammeus,* vel *sufficiens* et *abundans bonis omnibus,* ut ea instar mammæ largiter in omnes effundat: hoc enim Deus nusquam magis fecit, quam in incarnatione Verbi.

Hoc addit B. Virgo, ait Titus, Primo, *ne quis tanto huic mysterio fidem detrahat: quæ enim dicit huc spectant: Nemo si virgo concepi, miretur: nam qui id operatus est, omnipotens Deus est.* In hoc ergo mysterio *tota ratio facti,* ut ait S. August. epist. 3. *est potentia facientis, qui facit mirabilia magna solus,* Psal. 135. 4. et ut ait Iob. 5. 9. *qui facit magna et inscrutabilia, et mirabilia absque numero.* Secundo, ut ostendat Virgo in se completum esse quod promiserat angelus v. 35. *Virtus* (græce δυναμις, unde δυνατος) *Altissimi obumbrabit tibi.*

Alludit ad Isaiæ 7. 14. *Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel,* id est, nobiscum fortis, scilicet Deus: et cap. 9. 6. *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis,* etc. *Et vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis.* Heb. אל גבור *el ghibbor,* id est, validus, fortis ut gigas. Unde eius ortum annuntiavit Gabriel, quod nomen potentiam et fortitudinem Dei significat.

Et sanctum nomen eius.) Ostendit Virgo in se adimpletum esse illud promissum angeli v. 35. *Spiritus sanctus superveniet in te;* ideoque dicit, *Et sanctum nomen eius;* scilicet Spiritus sanctus, q. d. Quia virtus Altissimi mihi obumbrabit, et Spiritus sanctus superveniet in me, A beatam me dicent omnes generationes: illa enim duo me bearunt et beatam effecerunt.

Iam quoad sensum Primo, Toletus et Francisc. Lucas censent virginem hic duo magna a Deo sibi facta celebrare, scilicet primo, incarnationem Verbi, per quam facta est mater Dei, ideoque domina et Regina omnium angelorum et hominum, et propter hoc dicere: *Quia fecit mihi magna qui potens est:* hoc enim fuit opus summæ Dei potentiæ. Secundo, suam ad hanc incarnationem in se peragendam dispositionem et sanctificationem, et propter hoc dicere: *Et sanctum nomen eius.* Ut enim fuit opus potentiæ Deum fieri hominem ex virgine, ita opus sanctitatis fuit Virginem præparare, ab omni sorde et labe præservare, corpore et anima sanctificare, atque omnino talem reddere, quæ idonea esset ad concipiendum in suo utero Dei Verbum sanctum et immaculatum. Cum ergo Virgo ab utroque hoc sciret se prædicandam esse beatam inter Christianos, utrumque Deo adscribit, volens omnia in Deum referri, qui nominatissimam suam, tum potentiam, B tum sanctitatem, pietatem, bonitatem ac misericordiam ita in eam exercuerit, ut non tam ipsa, quam ipse ab omnibus sæculis laudari ac prædicari mereatur. Nam B. Virgo a Spiritu sancto ita sanctificata est, ut nullum omnino peccatum contraxerit, utque in gratia et sanctitate longe omnes angelos etiam Seraphinos superarit.

Secundo, planius et plenius utrumque Virginis elogium referas ad utrumque, scilicet, tam ad incarnationem Verbi, quam ad suam ad hoc præparationem et sanctificationem: utraque enim fuit opus eximiæ, tam potentiæ quam sanctitatis Dei, quia utraque peracta est ex supervenienti in Virginem Spiritu sancto, ad sanctificandum tam Christum quam B. Virginem, iuxta illud angeli oraculum: *Quod enim ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei,* v. 35. Christus enim fuit Sanctus sanctorum, id est, fons sanctitatis totum mundum sanctificans.

Sensus ergo est: *Et sanctum nomen eius,* q. d. Nomen Dei est *sanctus,* hoc est, Deus ipse suo nomine significa- C tus, est *sanctus,* hebr. קדש *cados,* id est, omnem habens puritatem, sanctimoniam, virtutem, perfectionem, ideoque ipse omnibus modis est venerandus, adorandus et celebrandus: αγιος enim, id est sanctus, dicitur ab αζω, id est, *colo, veneror.* Unde αγιος dicitur is, qui ob virtutem et sanctitatem omnibus est reverendus. Sanctus ergo est Deus tum in omnibus operibus suis, tum maxime in sanctissimo hoc incarnationis Verbi mysterio, quo Christum B. Virginem et fideles omnes sanctificavit.

Nota. Copula *et* hic notat tum causam, tum effectum. Causam, q. d. *et,* id est *quia,* Deus est sanctus, imo ipsa increata et immensa sanctitas, idcirco fecit in me hæc magnalia sanctissima incarnationis Verbi, ut ex me virgine, inoperante Spiritu sancto, nasceretur sanctum, id est Sanctus sanctorum, uti prædixit et promisit angelus: ad eum enim alludit Virgo, illique applaudit, idque fecit ob finem sanctissimum, ut scilicet per Christum sanctum peccata aboleret, et peccatores sanctificaret, itaque eos ad salutem æternam deduceret. Alludit ad illud Daniel. D 9. v. 24. *Ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur iustitia sempiterna,* etc. *et ungatur Sanctus sanctorum.* Effectum, q. q. Ex hoc magno Dei opere, scilicet ex miro hoc incarnationis Verbi in me mysterio, hic sequetur effectus, ut fideles omnes summe sanctificent et glorificent Deum tanti sacramenti opificem. Ita S. August. Iansen. et alii. Magis proprie tamen et primario το *et* videtur notare causam, secundario vero et consecutive effectum.

Sanctum quid?

Denique Deus incarnatus dicitur sanctus, quia assumpsit carnem et sanguinem immolandum Deo, tum in vita, tum in cruce et morte pro salute hominum. Nam ut ait S. Isidor. l. 15. Origin. cap. 14. *Nihil sanctum apud veteres dicebatur, nisi quod hostiæ sanguine esset consecratum, aut conspersum. Item sanctum quod extat sanguine sancitum: sancire autem est confirmare.* Vide Apostolum Hebr. 9. v. 12. et seq. S. August. vero lib. 2. de serm. Domini in monte cap. 31. *Sanctum,* inquit, *est quod vio-*

*

lare atque corrumpere nefas est, cuius utique sceleris conatus et voluntas tenetur rea, quamvis illud sanctum, natura inviolabile atque incorruptibile maneat. S. Bernard. autem serm. 5. in Vigilia Nativ. sanctitatem in clementia et mansuetudine collocat, iuxta illud de Mose: *In fide et lenitate ipsius sanctum fecit illum,* Eccl. 45. Unde subiungit: *Sane ut perfecta sit sanctificatio, etiam mansuetudinem et gratiam socialis vitæ a Sancto sanctorum discamus oportet, sicut ipse ait: Discite a me, quia mitis sum et humilis corde. Quid enim huiusmodi hominem discere prohibet deliciis affluentem, qui suavis et mitis, et multæ misericordiæ, omnibus omnia factus est, et universos perfundit oleo quodam mansuetudinis et lenitatis, quo sic infusus est, sic perfusus etiam et superfusus, ut stillare videatur undique?*

Hinc aliqui recentiores τὸ *et sanctum nomen eius*, referunt ad v. sequ. *Et misericordia eius*, etc. quasi hæc sit Dei sanctitas. Verum ad litteram referendum est ad id quod præcessit, ut dixi. Porro divinæ sanctitatis ideam nobis imitandam graphice depingit S. Bernardus in Humberto monacho ser. de obitu eius: *Erat,* ait, *humilis corde, dulcis sermone, strenuus opere, fervens charitate, in commisso fidelis, in consilio circumspectus et prudens. Compositus erat super omnes homines, quos viderim in diebus istis, unus et idem perseverans omni tempore et omni hora. Plane in semitis Domini Iesu posuit vestigia, nec retraxit pedem, donec cursum itineris consummaret. Ille fuit pauper, pauper etiam iste fuit. Vixit ille in laboribus, et hic in laboribus multis. Crucifixus est ille, et iste multis et magnis crucibus affixus, stigmata Iesu tulit in corpore suo, adimplens ea quæ deerant passionum Christi etiam in carne sua: resurrexit ille, iste resurget; ille ascendit in cælum, iste creditur ascensurus.*

Hinc Euthymius in Psal. 11. *Ille*, ait, *proprie* ὅσιος *dicitur, qui pietatem et religionem colit, quæ ad Deum pertinet;* ἅγιος *vero ille, qui per semitam virtutum divinitatis efficitur particeps.* Porro *sanctus* hebr. dicitur קדש *kados*, id est, ab omni vitio, labe, imo et vulgi consuetudine semotus et separatus, qualis in primis est Deus, cuius sanctitas et maiestas adeo semota est, alta et eminens, ut omnes deos, angelos et homines in infinitum transcendat. Unde S. Dionys. de Divin. nom. c. 12. *Cum sanctitas,* ait, *sit ab omni labe immunis, et omnino perfecta et immaculata munditia; hinc Deus a munditiæ et virtutum omnium, quibus plenissimus est, exuberantia Sanctus Sanctorum nuncupatur.* Verba S. Dionys. quia fusa sunt, in pauca contraxi. Et Beda: *Sanctum*, inquit, *nomen eius vocatur, quia singularis culmine potentiæ transcendit omnem creaturam, atque ab universis quæ fecit, longe segregatur. Quod Græca locutione melius intelligitur, in quo ipsum verbum quod dicitur* ἅγιον *quasi extra terram esse significat: cuius etiam nos imitatione, pro modulo nostro segregari præcipimur ab omnibus, qui non sunt Sancti, nec Deo dedicati, dicente Domino: Sancti estote, quia et ego sanctus sum: quicumque enim se Deo consecravit, merito extra terram, et extra mundum videbitur. Potest enim et ipse dicere: Super terram ambulantes, conversationem in cælis habemus.*

Sanctum nomen Dei.

Symbolice, Deus suum nomen שדי *sciaddai*, id est, *mammeus, liberalis,* revelavit Abrahæ Genes. c. 17. v. 1. Mosi vero nomen suum proprium יהוה *Iehova* (quem Varro, ait S. August. l. 1. de Consensu Evang. cap. 22. ex similitudine nominis, censuit esse *Iovem,* deum Romanorum, sed falso) id est, *ens,* sive *qui est; et omnibus dat esse*, Exodi 6. 3. B. Virgini vero hoc loco revelat nomen suum *sanctus:* quia sanctitatem suam in eam effudit per Sanctum Sanctorum, id est, Christum, qui in omnes fideles suam sanctitatem velut sol diffusurus erat. Hinc nonnulli per *sanctum* Dei nomen accipiunt nomen Iesu: hoc enim sanctius et venerabilius est nomine *Iehova*, uti ostendi Numer. 13. v. 17. Christiani ergo a Christo vocati ad plenam sanctitatem, sancti esse debent; unde a Paulo passim vocantur sancti, imo sanctiores omnibus fidelibus, qui fuerunt sub Mose, Abraham, Noe, Adam, etc. Christianismus enim nil aliud est, nisi vita Christi, sive professio sanctitatis Christi. Christianus ergo ita vivat, uti decet discipulum Christi, ut vita eius viva sanctitatis Christi sit imago, ut quisquis eum videt et audit, in eo Christum sibi videre et audire videatur.

Vers. 50. ET MISERICORDIA EIUS A PROGENIE IN PROGENIES (Syrus, *ætates;* Arabicus, *in generationem generationum*) TIMENTIBUS EUM.) *Misericordia*, græce ἔλεος, quæ vox respondet Hebr. חסד *chesed*, id est, pietas, bonitas, beneficentia, liberalitas, q. d. Deus uti summe potens est et sanctus, sicut iam dixi, ita pariter summe misericors est, idque continuo et semper in omnes, qui quavis ætate eum amant, ideoque timent eum offendere; quapropter mandatis eius studiose obtemperant, uti ego semper eum amavi, timui, eique per omnia obedire sategi. Hæc est enim secunda huius cantici pars, qua B. Virgo a propriis sibi beneficiis a Deo collatis, transit ad communia toti Israeli, id est, omnibus fidelibus præstita, ut dixi v. 46.

Vers. 51. FECIT POTENTIAM (Syrus, *victoriam;* Arab. *virtutem*) IN BRACHIO SUO: DISPERSIT (Syrus, *dissipavit*) SUPERBOS MENTE CORDIS SUI.) Laudavit Virgo Dei clementiam et misericordiam in pios se timentes, nunc ex adverso laudat eiusdem severitatem et iustitiam in impios ipsum contemnentes.

Brachium roboris et potentiæ symbolum.

IN BRACHIO SUO.) Anthropopathωs Dei robur et potentia significatur per manum, digitum, dextram; sed maxime per brachium: virorum enim vires resident, seseque exerunt in brachiis et lacertis. Sensus ergo est, q. d. Deus potenti sua fortitudine ceu brachio suo, multa potenter operatus est ab omni ævo, uti cum Pharaonem per Mosen; Chananæos per Iosue et Iudices; Philisthinos, Ammonitas, Moabitas, Idumæos per Davidem contrivit, vicit, subiugavit: multo magis iam idem Deus in me potenter incarnari fecit Christum, per quem potenter debellabit Luciferum, infernum, mortem, peccatum, omnesque impios. Unde Beda et Theophylact. mystice per *brachium* hic intelligunt Filium Dei in Virgine incarnatum. Hic enim est Dei virtus, 1. Corinth. 1. 24. Alludit ad Isaiæ 53. 1. *Brachium Domini cui revelatum est?* Vide ibi dicta.

Brachium, filius Dei.

DISPERSIT SUPERBOS MENTE CORDIS SUI) Uti dispersit, disiecit et evertit Pharaonem, Nabuchodonosor, Arphaxad, Salmanasar, Balthassar, Antiochum, etc.

Nota τὸ *sui* nonnulli ad cor Dei referunt, q. d. Deus suo corde, id est, voluntate et decreto dispersit superbos. Ita S. August. hic: *Et hoc,* inquit, *mente cordis sui, id est, in profundo consilio suo dispersit eos. Profundum consilium fuit, ut pro me Deus fieret homo, et innocens pateretur, ut redimeretur nocens: et in his erat consilium, nec poterat illud diabolus prævidere, sed captus hamo Leviathan.* Hanc expositionem sequitur Carthusianus. *Mente*, inquit, *id est, intentione et libito cordis, id est, intellectus sui, quo cuncta discernit, iudicat et disponit.* Verum ex Græco liquet τὸ *sui* referendum esse, non ad cor Dei, sed ad cor superborum. Græce enim est αὐτῶν, id est, *ipsorum*, uti vertit Syrus et Arabicus. Unde Euthymius: Deus, inquit, dispersit eos, qui corde suo erant superbi.

Alii significantius τὸ *sui*, referunt ad dispersit, q. d. Deus superbos dispersit mente, id est, per mentem, aut, ut græce est διανοίᾳ, id est, per cogitationem cordis ipsorum, quia scilicet superba eorum consilia et machinationes in ipsorummet exitium retorquet, ut eos dispergat, iuxta illud Iob. 5. *Qui apprehendit sapientes in astutia eorum*, uti fecit Pharaoni insequenti Hebræos per mare rubrum, illum in eodem mari cum omnibus suis submergendo; et fratribus Iosephi qui eum vendiderunt ut perderent, sed Deus per hoc Iosephum sublimavit, fratresque ipsum adorare coegit.

Lepidum de tyranno superbo exemplum.

Lepidum est quod S. Antoninus p. 2. tit. 3. c. 2. narrat de quodam tyranno, qui radi de libris imperavit ex Mariæ cantico: *Dispersit superbos mente cordis sui: deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles*, quod se de sua sede posse deponi negaret. Cum semel post balneum, inquit, vestes illius angelus ipsum referens induisset, ac domum cum aulicis venisset, ille vero laceras vilesque su-

mere coactus, illuc reversus in aulicos diras et minas iactaret, pro stolido habitus ad angelum deductus est, qui verus princeps habebatur; a quo, postquam eum aulici effuse risissent, in penetrale admissus, deque modestia monitus, proprias vestes induit, ac deinceps in honore tamquam legitimus herus habitus est. Aliud exemplum huic simile de clerico ridente sententiam Christi: *Qui se humiliat exaltabitur,* ex B. Petro Damiani recensui Matth. 23. 12.

Vers. 52. SUPERBOS.) Nonnulli nomen *superbus* derivant a Græco ὑπέρβιος, id est *superviolentus*, id est, valde violentus: quia qui sunt superbi, sunt et violenti, ac in alios contumeliosi et iniurii, uti fuere Imperatores et tyranni iam citati; sed horum vim maiori vi consilii sui dispersit Deus. Alii *superbio* derivant a *super* et *eo*: superbus enim vult alios supergredi. Sic *mens* dicitur quasi *eminens*: est enim altior animi pars, qua superbi alta sua consilia destruunt. Albertus vero hic notat *mentem* a metiendo dici; quoniam ea quæ corde revolvimus et tractamus, mente mensurantur. Superborum vero mens est eorum mensura; quatenus fastum et altitudinem quam corde tractant, ad effectum perducant: a mente autem cordis disperguntur, quando inique conceptum et tractatum perficere non possunt, iuxta illud Isaiæ 8. v. 10. *Inite consilium, et dissipabitur: loquimini verbum, et non fiet.*

DEPOSUIT (Syrus, *deturbavit*) POTENTES DE SEDE, ET EXALTAVIT HUMILES.) Uti deposuit de solio regali superbum Saulem, subrogando ei humilem Davidem: sic superbo Aman subrogavit humilem Mardochæum, et Vasthi Estherem. Sic Iosue c. 12. 7. percussit 31. Reges Chananæos, eorumque regna sibi et Israeli subdidit. Idem fecit, facit et faciet Deus omni sæculo. Quare hæc præterita *fecit, dispersit, deposuit, exaltavit*, etc. amplissime accipienda sunt, ut quodlibet tempus significent, tam futurum quam præsens et præteritum more Hebræo. Deposuit ergo, deponit et deponet.

POTENTES.) Græce δυνάστας, id est, dynastas, principes; nam a δύναμις, id est a potentia, dicti sunt dynastæ id est, potentes.

Alludit Virgo ad Davidem, qui psal. 112. 6. ita de Deo canit: *Suscitans a terra inopem, et de stercore erigens pauperem: ut sedeat cum principibus, cum principibus populi sui.* Et ad Annam quæ 1. Reg. 2. 7. ita iubilat: *Dominus pauperem facit, et ditat: humiliat, et sublevat: Suscitat de pulvere egenum, et de stercore elevat pauperem, ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat.*

Maxime sub tempus nativ. Christi deposuit Deus potentes de sede. Porro, tum alias sæpe, tum sub tempus nativitatis Christi Deus deposuit potentes de sede, toto pene orbe, quem sublato Iulio Cæsare, Pompeio, Lepido, Antonio cæterisque regibus, principibus et tyrannis, uni subiecit Augusto Cæsari, qui typus fuit Christi, æque ac fuerat Cyrus, Isaiæ 45. 1. Unde nato Christo nomen Domini sibi oblatum recusavit. Ita ex Philone et aliis Baronius initio Annalium. Tunc quoque Deus deposuit de sede Hyrcanum et Aristobulum de principatu Iudææ inter se contendentes; in quibus desiit stirps et successio Assamonæorum, puta Iudæ, Ionathæ et Simonis Machabæorum. Herodes quoque infanticida regno et vita privatus est, ac paulo post tota eius progenies regia interiit, æque ac Augusti Cæsaris, scilicet ut significaretur Christum iam esse natum, illique regnum omne deberi et præparari, uti prædixit Daniel cap. 7. v. 13.

Vers. 53. ESURIENTES (πεινῶντας, id est, famelicos) IMPLEVIT (Syrus, *saturavit*) BONIS, ET DIVITES DIMISIT INANES.) Sic esurientes Hebræos (qui erant ad tricies centena hominum millia) manna de cælo pluente aluit in deserto per 40. annos. Sic eosdem induxit in terram promissam lacte et melle manantem, expulsis Chananæis et fame tabescentibus. Sic Eliam esurientem Deus pavit per angelum, Danielem in lacu leonum per Habacuc, Paulum primum eremitam per corvum. Sic et B. Virginem esurientem et sitientem iustitiam pavit Verbo incarnato, ac eodem fideles omnes pascit in Eucharistia, magisque pascet in cælo. Hoc enim hic intendit significare Spiritus sanctus, et hoc ad præsens incarnationis negotium pertinet.

Alludit ad illud Annæ 1. Reg. 2. v. 5. *Impleti prius pro panibus se locaverunt, et famelici saturati sunt.* Et ad illud Davidis: *Divites eguerunt et esurierunt, inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono,* Psal. 33. 11. Per *esurientes* ergo intelliguntur pauperes; his enim opponit divites.

SUSCEPIT ISRAEL PUERUM SUUM, RECORDATUS MISERICORDIÆ SUÆ.) *Suscipere* in Scriptura præsertim Psalmis, est amplissimæ significationis. Significat enim assumere, manum porrigere, adiuvare, amplecti, erigere, defendere, promovere, etc. Sensus ergo est, q. d. Deus populum Israeliticum, quem quasi puerum, id est, filium vel servum suum tenere diligebat, iam quasi collapsum manu apprehendit, erexit, adiuvit, restituit, et omni benevolentiæ et beneficentiæ genere prosecutus est. Fecit id Deus olim sæpius per Mosem, Iosue, Samuelem, Davidem, Ezechiam, Iosiam, Esdram, Zorobabel, Machabæos, etc. sed nunc maxime id fecit, mittendo Israeli Messiam ipsi promissum: hic enim in utero meo, ex me, quæ sum Israelita, carnem suscepit. Tunc enim plane collapsa erat respubl. et Ecclesia Israelis, id est, populi Iudaici, cum et sceptrum ab eis ablatum esset, et translatum ad Herodem et Romanos: atque pontifices et sacerdotes suis lucris commodisque intenti, populi salutem negligerent: quare populus tunc graviter afflictus, variis tum animæ, tum corporis miseriis laborabat. Deus ergo misit opportune tunc Christum, ut ex iis omnibus suum Israelem, id est, omnes fideles, tam ex Iudæis quam ex Gentibus ad se conversos, eriperet. Unde S. Augustinus: *Suscepit*, inquit, *Israel non quem invenit Israel, sed ut faceret Israel, suscepit: sicut medicus ægrotum, ut sanaret infirmum, et redimeret captivum; ut iustificaret impium, et salvaret iustum.* Israel enim hebraice idem est quod *vir videns Deum*, aut potius *Dominans Deo*, Genes. 32. 28. Est enim hæc tertia pars huius cantici, qua B. Virgo a communibus beneficiis olim Israeli a Deo præstitis, redit ad proprium hoc et peculiare Messiæ iam in se incarnati, quod omnium fuit maximum et præstantissimum. Vers. 54. Suscipere in Script. quid?

RECORDATUS MISERICORDIÆ SUÆ.) Causa enim cur Deus miserit Christum, fuit communis Israelis et totius generis humani, morti et gehennæ ob peccata addicti, miseria, cuius miserens Deus misit Christum, ut ab illa nos eriperet, et Deo cæloque restitueret. Unde S. Leo serm. 1. de ieiunio 10. mensis: *Causa*, ait, *reparationis nostræ non est, nisi misericordia Dei.*

Huius Deus dicitur quasi postliminio *recordatus*, quia post quatuor annorum millia, quibus homines in sua miseria relinquens, misericordiæ suæ patribus promissæ videbatur oblitus, nunc eius quasi recordatus, illam per Christum reipsa exhibuit. Hæc enim misericordia non est alia, quam salus per Christum allata.

(SICUT LOCUTUS EST AD PATRES NOSTROS) ABRAHAM, ET SEMINI EIUS IN SÆCULA) To *sicut* et cætera usque ad *Abraham* parenthesi intercipienda sunt ut patet ex Græco, et ex eo quod subdit *semini*: alioqui enim dicendum fuisset *ad semen*, sicut dixerat *ad patres*. Vers. 55.

Significat ergo Virgo misericordiam hanc, id est, salutem allatam per Christum, a Deo ab olim fuisse promissam patribus, ut Adæ Genes. 3. 15. Abrahæ, Genes. 22. 18. Davidi, 2. Reg. 7. 12. et cæteris, q. d. Hæc Christi incarnatio non est res fortuita, sed ab æterno a Deo ad salutem Israelis totiusque mundi, magno consilio provisa et decreta, ac in tempore ab origine mundi Patriarchis omnibus promissa: quare ipsi eamdem avidissime desiderarunt, et ardentissimis suspiriis a Deo postularunt, sed non obtinuerunt; quia Deus huic tempori et ætati tantum donum reservare et exhibere decrevit.

ABRAHAM, ET SEMINI EIUS IN SÆCULA.) *Abraham*, est dativi casus, ut patet ex Græco, et ex τὸ *semini*. Hæc verba enim referenda sunt, non *ad patres nostros*, utpote parenthesi intercepta, sed ad τὸ *recordatus misericordiæ suæ*, quod præcessit, q. d. Deus incarnando Christum recordatus est misericordiæ suæ, olim ab eo Abrahæ et semi-

ni, id est, posteris eius Israelitis, promissæ. Christus enim proprie Israelitis fuit promissus; ab eis tamen, utpote Christum repellentibus, illam derivavit Deus ad Gentes, quæ avide Christum susceperunt. Abrahæ meminit, tum quia hic fuit primus Patriarcha Israelis: tum quia hic fide excelluit, ideoque a Deo nuncupatus est Pater credentium, ac promissionem de Christo ex semine eius nascituro, per quem omnes gentes benedicendæ, id est, salvandæ forent, accepit, Genes. 22. 18.

Quocirca hoc semen, id est, filii et posteri Abrahæ, intelligendi sunt non carnales, puta Iudæi secundum carnem ex Abraham prognati, sed spiritales, puta fideles tam ex Gentibus, quam ex Iudæis in Christum credentes: hi enim fidem Abrahæ quasi patris credentium imitantur, ut dixi v. 32. ac diserte docet Apostolus Rom. 9. v. 8.

In sæcula.) Hæc vox referri potest tum ad τo *semini*, q. d. Semini Abrahæ duraturo *in sæcula*, id est in perpetuum: tum ad τo *misericordiæ* v. 54. q. d. Recordatus est Deus misericordiæ suæ, id est, salutis dandæ per Christum, eamque voluit durare non centum vel mille annos, sed in sæcula sæculorum, id est, in æternum. Eodem redit uterque sensus. Ita Iansenius, Maldonatus, Franc. Lucas et alii.

Vers. 56. Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, et reversa est in domum suam.) *Mansit*, serviens Elisabethæ cognatæ suæ iam partui vicinæ, eamque suis sanctis obsequiis et alloquiis recreans, et magis sanctificans, æque ac Ioannem ventre eius contentum. Ita S. Ambros. *Non sola*, inquit, *familiaritatis est causa, quod diu mansit, sed etiam tanti vatis profectus. Nam si primo ingressu tantus profectus extitit, ut ad salutationem Mariæ exultaret infans in utero, et repleretur Spiritu sancto mater infantis: quantum putamus usu tanti temporis sanctæ Mariæ addidisse præsentiam?* Sic et Origen. hic hom. 9. docet per hos tres menses, tam Ioannem quam Elisabetham, ex præsentia Virginis mire in sanctitate profecisse: *Exercebatur ergo*, inquit, *et quasi in athletico sancta matre* (ut mater Ioanni esset quasi agon et locus certaminis athletici) *per tres menses ungebatur Ioannes, et præparabatur in matris utero, ut mirabiliter natus mirabilius nutriretur:* non enim hic lactationis, aut nutricum et gerularum eius ulla fit mentio, sed tantum dicitur: *Et erat in deserto usque ad diem ostensionis suæ ad Israel.* Hæc Origenes.

Quasi mensibus tribus.) Id est, usque ad nativitatem Ioannis. Venit enim sexto mense a concepto Ioanne, ut patet v. 26. Ioannes autem natus est tertio post mense, puta mense nono a conceptione sua.

An B. Virgo adfuerit nativit. S. Ioan. Negant nonnulli. Quæritur hic, an B. Virgo manserit usque ad partum et nativitatem Ioannis, illique interfuerit? Negant Theophyl. Euthym. Iansenius.

Probant Primo, quia B. Virgo venit mense sexto, et mansit quasi mensibus tribus; ergo discessit ante nonum mensem finitum, ac proinde ante partum Elisabethæ. Secundo, quia post discessum Virginis narrat Lucas partum Elisabethæ, atque in eo nullam Virginis facit mentionem. Tertio et maxime, quia castissimam Virginem partui interesse non decebat. Quarto, quia conveniebat ut turbam in partu affluxuram effugeret.

Verius asserunt alii. Contrarium tamen æque est probabile, imo probabilius, idque plures sentiunt; scilicet Origen. S. Ambr. Beda, Maldonat. Toletus, Franc. Lucas. Probatur Primo, quia incivile fuisset usque ad partum manere, et immediate ante partum discedere. Secundo, quia in partu maxime Virginis præsentia, ope et consolatione egebat Elisabetha. Tertio, quia Virgo ad hoc mansit per tres menses, ut Ioannem orbis miraculum et Christi sui præcursorem cerneret, amplecteretur et benediceret, ac vicissim ut Ioannes iam natus matrem Domini, et in ea Christum Dominum cerneret, salutaret et veneraretur. Unde Beda: *Tamdiu*, ait, *mansit Maria, donec Elisabeth partus tempore completo, præcursoris Domini sui, propter quem maxime venerat, nativitatem videret.*

Ad primum Resp. τo *quasi* significat hic non diminutionem, sed augmentum, q. d. Mansit circiter per tres menses, et paulo amplius. Adde potuisse nasci Ioannem in fine trium mensium: multæ enim proles nascuntur nono mense necdum expleto.

Ad secundum: Lucas prius voluit pertexere totam historiam visitationis B. Virginis, deinde nativitatem Ioannis ex ordine recensere, ne unam rem cum alia confunderet.

Ad tertium: B. Virgo ipsa hora partus se subduxit in cubiculum, orans pro felici partu: partus autem curam permisit obstetricibus, ad quas illa pertinebat: hoc enim, vel simile decorum eam servasse par est credere.

Ad quartum: Turba affluentium parva fuit, et si magna fuisset, maiorem fecisset Virgo fructum, pluribus annuntiando præcursorem Christi iam esse natum, aliisque suis piis sermonibus.

Et reversa est in domum suam.) In Nazareth. Domus hæc virginis ab angelis translata Lauretum, religiose ibidem visitur et colitur, uti dixi.

Elisabeth autem impletum est tempus pariendi, et peperit filium.) Visitationi B. Virginis subiungit Lucas partum Elisabethæ, velut effectum causæ. B. Virgo enim suis meritis et precibus impetravit felicem eius partum, ac Ioannis tum nativitatem, tum sanctitatem: ad hoc enim venerat ex Nazareth, et manserat cum ea per tres menses. Vers. 57.

Symbolice, Origenes hic hom. 9. *In Scriptura*, ait, *nusquam dicitur in ortu peccatoris, completum est tempus ut pareret: sed ubicumque iustus nascitur, ibi complentur dies. Ortus iusti plenitudinem habet, peccatoris nativitas vacuitatem et inanitatem.*

Et peperit Filium.) Ioannem Baptistam die 24. Iunii: tunc enim quotannis Ecclesia, eius unius natalem communi omnium gaudio celebrat pariter et Christi. In cæteris enim Sanctis celebrat diem non natalem, sed fatalem, quo ex misera vita ad beatam migrarunt.

Et audierunt vicini et cognati eius, quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, et congratulabantur ei.) Græce συνεχαιρον, id est, *congaudebant ei.* Ita impletum illud angeli promissum v. 14. *Et multi in nativitate eius gaudebunt. Misericordiam*, qua liberavit eam Deus opprobrio sterilitatis, et talem ei dedit prolem. Nimirum ut ait S. Ambrosius, *habet Sanctorum editio lætitiam plurimorum, quia commune est bonum: iustitia enim communis est virtus.* Iusti enim suo exemplo omnibus prosunt, multis etiam sua prædicatione, uti profuit S. Ioannes. Zachariæ hic non fit mentio, quia ipse erat surdus et mutus. Vers. 58

Et factum est in die octavo, venerunt circumcidere puerum, et vocabant eum nomine patris sui Zachariam.) *Venerunt*, scilicet sacerdotes et cognati, quorum erat circumcidere, vel cohonestare circumcisionem. Vers. 59.

Circumcidere.) Adverte hic Iudæos non semper in synagoga fuisse circumcisos. Nam Ioannem domi fuisse circumcisum colligitur ex v. seq. ubi significatur mater circumcisioni interfuisse, quæ, quia puerpera, domo egredi non poterat, iuxta legem Levit. 12. 4.

Porro per circumcisionem infans purgabatur a peccato originali, et aggregabatur Ecclesiæ, sive populo fideli. Unde tunc nomen alicuius fidelis, præsertim patris, avi, vel cognati ei imponebatur, uti nunc fit in baptismo, quia tunc infans nomen dabat Deo et populo Dei, puta synagogæ, sive Ecclesiæ. Vide de circumcisione dicta Gen. 17. 10. Nomen imponebatur infanti in circumcisione.

Et respondens mater eius, dixit: Nequaquam, sed vocabitur Ioannes.) Arabicus, *vocate eum Ioannem.* Nota Elisabeth non tam a Zacharia, utpote surdo et muto, quam a Spiritu sancto (quo, salutante eam Virgine, repleta, mysterium Incarnationis Verbi in Virgine, aliaque maxima cognoverat,) cognovisse quoque filii sui nomen, illi a Deo per angelum v. 13. inditum, ac Zachariæ revelatum, cæteraque omnia quæ Zachariæ in templo thurificanti contigerant. Ita S. Ambros. Origenes, Beda, Euthym. et Theophyl. Nam ut ait S. Ambros. *Neque ignorare poterat Domini prænuntium, quæ prophetaverat Christum*, vocando B. Virginem matrem Domini, id est Dei. Vers. 60.

Vers. 61. Et dixerunt ad illam : Quia (τὸ *quia* respondet Hebr. כִּי *ki*, et per pleonasmum redundat) nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine.) Solebant enim Iudæi, uti etiamnum Christiani, infantibus nomina patrum, vel cognatorum illustrium imponere, tum ut eorum heroica facta imitarentur, tum ut illorum memoria et gloria in filiis et posteris maneret superstes. Hic est mos terræ, sed Ioannes erat civis cæli, non terræ, unde cæleste e cælo nomen accepit. *Adverte hoc nomen non esse generis, sed vatis,* ait S. Ambros. et Beda.

Vers. 62. Innuebant autem patri eius, quem (Syrus, *quomodo)* vellet vocari eum?) Arabicus, *quem vis vocari eum?* ne forte mater errasset in nomine infantis assignando, consulunt patrem, ad quem, uti infans, sic et infantis nomen spectabat. *Innuebant: quia incredulitas affatum ei eripuit et auditum, nutu interrogatur,* ait S. Ambr.

Vers. 63. Et postulans pugillarem scripsit, dicens: Ioannes est nomen eius.) *Pugillarem,* græce πινακίδιον, id est tabellam, in qua stylo scribitur, quales apud nos sunt ex pergameno aut tegulis (olim vero erant ex cera) quas mercatores circumferunt memoriæ causa, ut scribant ea quorum recordari velint.

Dicens.) Non ore, sed manu et litteris, ait S. Ambr.

Ioannes est nomen eius.) Notat S. Ambros. dici *est,* non *erit,* q. d. *Hoc* nomen nos ei non imponimus, quia iam a Deo accepit, v. 13. *habet suum nomen quod agnovimus, non quod elegimus.* Sic et Beda. De nomine Ioannis dixi v. 13. Quibus adde, priscis indita fuisse nomina ab eventu vel præsenti, vel futuro. Sic *Isaac* nomen accepit a risu matris; *Iacob* a supplantatione fratris sui *Esau,* quia natus est pilosus; *Cain,* quia ipse fuit possessio matris Evæ; *Noe,* quia ipse consolator mundi, diluvio mergendi, futurus erat; *Phares,* quia divisit maceriam; *Moses,* quia ex aquis fuit extractus; *Gersam,* quia peregrinus; *Ioseph,* quia matri additus, etc. Sic et *Ioannes* dictus a gratia et misericordia, quam accepit in sui, non conceptione, sed visitatione B. Virginis.

(Nomina ab eventibus indita.)

Et mirati sunt universi.) Tum concordiam patris cum matre, tum nomen Ioannis in illa familia insolitum et inauditum; nesciebant enim illud cælitus fuisse revelatum Zachariæ v. 13.

Vers. 64. Apertum est autem illico os eius, et lingua eius, et loquebatur benedicens (laudans) Deum.) *Apertum est os,* id est, cœpit loqui. Est catachresis. Mutis enim videtur os esse clausum ne loqui possint. Causam dat S. Ambros. *Merito,* ait, *continuo resoluta est lingua eius, quia quam vinxerat incredulitas, fides solvit.* Videns Ioannem sibi reipsa natum, credidit promissis de eo ab angelo sibi factis, de quibus antea dubitaverat. Ioannes ergo sicut in ventre matrem replevit Spiritu sancto, sic et iam natus eumdem patri aspiravit. Unde S. Gregor. Nazianz. *Editus,* ait, *Ioannes Zachariæ solvit silentium: absurdum enim erat voce Verbi progressa, patrem manere elinguem.*

Porro *fiebant hæc omnia dispensative,* ait Theophyl. *ut Ioannes dignus fide testis Christi haberetur.* Et Beda: *Futurus propheta,* ait, *præmissis commendatur auspiciis.* Cum ore et lingua pariter aures Zachariæ fuisse solutas, ut ex surdo fieret audiens, non est dubium: *Manifestum est,* ait Euthymius, *quod et auditus pariter solutus est: sicut enim pariter ablatus fuerat, ita quoque pariter solutus est.*

Symbolice S. Ambros. in Lucæ cap. 3. v. 4. *Quia,* ait, *Ioannes vox erat* (iuxta illud: *Ego vox clamantis in deserto,* Ioann. 1. 23.) *idcirco in eius nativitate pater mutus vocem recuperavit.*

Vers. 65. Et factus est timor (Syrus, *pavor)* super omnes vicinos eorum: et super omnia montana (Syrus, *in universo monte)* Iudææ divulgabantur omnia verba hæc.) *Timor,* id est, religio, reverentia erga Deum, tam potenter tot mirabilia circa Ioannem in matre et patre operantem. Patet ex sequent. Ubi enim Deus suam potentiam ostendit, ibi oritur hominum erga eum eiusque maiestatem sacer timor et reverentia. Sic passim hic timor

A accipitur pro religione, et reverentia erga Deum vel homines sanctos, ut patet c. 7. 16. Marci 4. 40.

Et posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes: Quis putas puer iste erit? Etenim manus Domini erat cum illo.) *Posuerunt in corde,* id est, cordi sive menti impresserunt, pressius de his miris et miraculis cogitarunt, studiose ea considerarunt, perpendentes quid ea sibi vellent, quidve futurum circa Ioannem portenderent. Vers. 66.

Quis putas puer iste erit?) Arabicus, *quid putas futurum esse de hoc puero?* Fecit hoc Deus, ut per hæc signa excitaret omnium animos ad considerationem et venerationem Ioannis, utpote futuri præcursoris et iudicis Christi, ut Ioanni auctoritatem conciliaret; itaque testimonium eius de Christo omni exceptione foret maius, *ut iter præcursori veritatis præcurrentia signa præbeant,* ait Beda. Christus revelavit S. Birgittæ l. 1. Revel. cap. 108. tres Sanctos præ cæteris sibi placuisse, scilicet B. Virginem, Mariam Magdalenam et Ioannem Baptistam, adeoque in

B eius nativitate consternatos dæmones planxisse, cum angeli et pii Israelitæ exultarent.

Etenim manus Domini erat cum illo.) *Manus,* id est, potentia, providentia, cura, gratia et favor (horum enim omnium symbolum est manus) mirabilis Dei ostendebat se in puero hoc, scilicet Ioanne, ut eum singulariter ad magna produxisse, elegisse et destinasse: ideoque singularem eius curam gerere, et cum illo esse, illique per omnia assistere videretur; idque Primo, ostendebat annuntiando eius nativitatem patri Zachariæ per angelum. Secundo, Zachariæ muti linguam, et surdi aures in nativitate Ioannis solvendo in laudes Dei. Tertio, eum illuminando, et impellendo ad prophetandum de puero. Quarto, dando prolem hanc Elisabethæ sterili et seni per miraculum. Quinto, dando puero nomen novum et insolitum; scilicet *Ioannes,* id est, Deus misertus est, vel Deus gratum habet. Quæ omnia partim miracula, velut præludia portendebant Ioannem fore magnum virum et Prophetam, Deum-

(Manus Dei cum Ioanne.) (1. 2. 3. 4. 5.)

C que per illum eximia operaturum, atque omnes illa videntes vel audientes ingenti timore, gaudio, et spe perfundebant.

Addit S. Ambrosius, Origenes, et Euthymius, ipsummet Ioannem sensisse in se hanc Dei manum, cum in dies sentiret se per Dei operationem in usu rationis, in sanctis inspirationibus et desideriis, in Christi amore et cultu, in gratia et meritis cum ætate supra naturam crescere et proficere.

Et Zacharias pater eius repletus est Spiritu sancto, et prophetavit dicens.) Zacharias iam habebat Spiritum sanctum: erat enim iustus, ut audivimus v. 6. hic tamen per ortum Ioannis, tantam Spiritus sancti gratiæ tum gratum facientis et sanctificantis, tum gratis datæ, scilicet prophetiæ, copiam accepit, tantoque Christi iam in Virgine incarnati amore, gaudio et iubilo perfusus est, ut exultans in canticum hoc propheticum prorumperet fidei, reverentiæ et devotionis plenissimum: quod proinde Ecclesia quotidie in Officio divino ad Lau-

D des solemniter decantat. Vers. 67.

Benedictus (sit, id est, benedicatur, laudetur, celebretur) Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebis suæ.) Syrus, *visitavit populum suum, et fecit ei redemptionem,* id est, visitando eum redemit. Est hendiadys. Zacharias hoc cantico duo facit: Primo, laudat Deum ob incarnatum in Virgine Messiam, cuius opus redemptionis mundi, et vim gratiæ decantat. Secundo, a v. 76. usque ad finem laudat Deum compellando Ioannem filium suum, eiusque quasi præcursoris Christi officium et munus præcinit. Vers. 68.

Deus Israel.) Græce τοῦ Ἰσραήλ, id est, Israelis; licet enim Deus sit omnium hominum, tamen peculiariter est Deus, id est, curator, provisor, salvator Israelis, id est, populi fidelis, quales olim erant Iudæi sive Israelitæ, nunc sunt Christiani.

Fecit redemptionem plebis suæ.) q. d. Deus per Christum iam incarnatum fecit inchoative, id est, facere

incepit redemptionem et liberationem totius mundi a iugo et servitute dæmonis, peccati, mortis et gehennæ, sub qua ab Adamo per quatuor annorum millia huc usque detentus et oppressus fuit; sed præsertim Israelis, id est, populi Iudaici, cui primo et proprie promissus erat Messias, sive Christus. Zacharias ergo per spiritum propheticum agnovit Messiæ incarnationem in utero Virginis, ac proinde redemptionem mundi iam esse inchoatam, utpote concepto Redemptore, qui completive post paucos annos per mortem suam in cruce redempturus erat mundum. Unde Euthymius: *Beatus Zacharias*, inquit, *quod proxime faciendum* (adde, quod iam inchoatum) *cognoverat, prophetico more quasi iam factum narrat.*

Vers. 69. Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui.) Nota. *Cornu* per catachresin in Scriptura significat robur, potentiam, victoriam, gloriam, et consequenter regnum: omnis enim gloria et robur animalium cornutorum, ait ex Chrysostomo Theophylactus, consistit in cornibus. Hinc S. Cornelius Pontifex et Martyr pingitur cum cornu, et ab eo nomen accepit, quia cornea fortitudine restitit Decio Imper. acerrimo persecutori, totamque Ecclesiam Rom. ad resistendum induxit, itaque de eo per martyrium gloriose triumphavit: quare corneum eius robur mire dilaudat S. Cyprianus epist. 1. ad Cornelium. Vide dicta Habac. 3. v. 4. ad illa: *Cornua in manibus eius*, ubi egi de cornibus Christi, quibus subegit mortem et gehennam. Et Daniel 8. v. 4. ad illa: *Hircus habebat cornu insigne*. Et Deuter. 33. v. 17. ad illa: *Cornua rhinocerotis cornua illius; in ipsis ventilabit gentes usque ad terminos terræ.*

Cornu salutis est robur Christi salutiferum. S Cornelius pingitur cum cornu, a quo nomen accepit.

Sensus ergo est, q. d. Deus cornu salutis, id est, salutiferam potentiam et gloriam regni Israelitici, quæ olim subigendo hostes Chananæos, Philisthæos, Moabitas, etc. tempore Iosue, Davidis et Salomonis floruerat, iam vero conciderat, rursum per Christum Davidis filium erexit; cornu, inquam, non temporale, sed spirituale, uti dixi v. 32. Alludit ad Ezech. 29. 21. *In illa die pullulabit cornu domus Israel.* Ita Theophyl. Beda, Euthym. Iansen. Maldon. et alii. Hinc patet cornu salutis esse ipsum Iesum Christum Salvatorem, eiusque potentiam, victoriam et regnum: hic enim salutem robustam devictis dæmonibus cæterisque hostibus attulit Israeli, totique mundo: Christus enim e domo, id est, e familia et stirpe David prognatus est: iuxta illud Annæ: *Dominus dabit imperium regi suo, et sublimabit cornu Christi sui*, 1. Reg. 2. 10. Et illud Davidis: *Illuc producam cornu David*, psalm. 131. 17. Unde tropologice Beda: Cornu, inquit, excedit carnem, et a regno Christi mundus et carnis gaudia superantur, in cuius figuram David et Salomon, cornu olei reges sunt consecrati. Et Origenes illud Isaiæ 5. v. 1. *Vinea facta est in cornu*, id est, inquit, Ecclesia plantata in Christo.

Vers. 70. Sicut locutus est per os Sanctorum, qui a sæculo sunt (id est, qui olim priscis temporibus fuerunt. Est enallage temporis) prophetarum eius) Omnes enim sancti Prophetæ vaticinati sunt de Christo, eiusque robore, victoria, et regno: ita Beda. Exempla sunt Ierem. 19. v. 20. *Clamabunt ad Dominum a facie tribulantis, et mittet eis salvatorem et propugnatorem, qui liberet eos*, Isaiæ 30. 10. *Ecce ego salvabo te de terra longinqua, et semen tuum de terra captivitatis eorum*. Ezech. 13. 21. *Et liberabo populum meum de manu vestra, neque erunt ultra in manibus vestris ad prædandum.*

Vers. 71. Salutem (Syrus, *quod liberabit nos*) ex inimicis nostris, et de manu omnium qui oderunt nos.) Id est, omnium dæmonum et hominum impiorum, ait Glossa, puta Satanæ et ministrorum eius. *Salutem* refert ad *locutus* est, v. 70. q. d. Sicut Deus locutus est per Prophetas, et promisit salutem, id est liberationem, et salvationem Israelis, totiusque mundi a captivitate diaboli, peccati, mortis et gehennæ: ita et eamdem nunc præstitit, dando cornu salutis, id est, robustum Salvatorem, scilicet Iesum Christum. Nota, Zachariam hic interpretari prophetias veteres de regno et salute Christi, non tempo-

A rali, ut crasse intelligunt Iudæi, sed spiritali, ut patet v. 73. et seq. ubi ait: *Ut serviamus illi in sanctitate et iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris.* Et v. 77. *ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum.*

Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris.) Vers. 72.
Qua uti patribus Christum promisit, ita iam promissis stetit, Christumque posteris eorum exhibuit, per quem ipsos etiam patres e limbo liberabit et beabit, ac in cælum secum deducet. Unde Theophylact. Christi gratia, inquit, etiam ad illos qui mortui erant, extenditur: omnes enim per eum resurgent: implevit etiam patrum spem et desiderium; nam ut ait idem Theophyl. *Cum patres vident filios suos talibus frui bonis, gaudent et participes sunt lætitiæ, perinde ac si in se collata essent.*

Et memorari (græce μνησθῆναι, id est, *meminisse, recordari, esse memorem)* testamenti sui sancti.) Est græcismus, q. d. Ut memoraretur, seque memorem osten-
B deret testamenti, id est, pacti cum patribus de Messia nascituro initi. Pactum hoc cum Abraham, Isaac et Iacob a Deo sancitum extat Gen. cap. 12. 3. et cap. 20. 4. et cap. 28. v. 14. Estque hoc: *Benedicentur in semine tuo omnes tribus terræ.* Benedictionem hanc explicat Ierem. c. 31. v. 31. dicens: *Et feriam domui Israel et domui Iuda fœdus novum*, etc. *Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam, et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum*, etc. *quia propitiabor iniquitati eorum, et peccati eorum non memorabor amplius.*

Iusiurandum quod iuravit (Arabicus, *promisit*) ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis.) *Iusiurandum* hoc Primo, referri potest ad τὸ *memorari*, q. d. Ut memoraretur iusiurandum, eiusque se memorem indicaret. Græcum enim μνησθῆναι, construitur cum accusativo æque ac genitivo, sicut Latinum *memorari*. Ita Euthymius. Vers. 73. Iusiurandum hic ad quid referatur?

Secundo, *iusiurandum* referri potest ad τὸ *misericordiam*, q. d. Misericordia hæc est iuramento a Deo promissa, ideoque ipsa est iusiurandum illud magnum a Deo editum, et patribus iuratum.

C Tertio, aptius referri potest ad τὸ *pacti*, q. d. Deus misit Christum, ut memor esset sui pacti, quo illum patribus promisit, quod pactum est *iusiurandum* illud ingens, *quod iuravit ad Abraham*, etc. Sic enim loquuntur Græci, ut dicant ὅρκον ὃν pro ὅρκος ὅν: ita Maldon. et Franc. Lucas. Unde Origenes legit *iuramenti*, in genitivo: et clarius Syrus, *ut memor esset testamenti sui sancti, et iusiurandi.*

Quarto, planissime et facillime *iusiurandum* referas ad τὸ *ad faciendam* v. 72. ut hic significentur tres causæ, ob quas Deus hoc cornu salutis erexerit, id est, Christum incarnarit; scilicet primo ad *faciendam misericordiam*: secundo, ut memoraretur et recordaretur sui pacti: tertio, ut faceret et impleret suum iusiurandum, quo iuravit Abrahæ se semen eius (spirituale potius quam carnale) multiplicaturum sicut stellas cæli, ac in semine eius (Christo) benedicturum omnes gentes, Genes. 22. 16. *Per memetipsum iuravi*, ait, *dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum*, etc. *Et benedicentur in*
D *semine tuo omnes gentes terra, quia obedisti voci meæ.*

Et Apostolus Hebr. 6. 17. *Abundantius enim volens Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit iusiurandum: ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad propositam spem.* Ita Theophylact. Hebræi enim sæpe subticent verba, eaque ex præcedentibus vel sequentibus intelligenda relinquunt. Sic hic ait, *iusiurandum*, scilicet ut faceret et impleret: sunt enim hæc verba Zachariæ exultantis, et gaudio quasi absorpti, qualis non verba, sed res spectat et eructat: unde in verbis solœcismos aliosque defectus sæpe committit.

Daturum se nobis.) Ut daret nobis, liberatis ab hostibus, servire illi sine timore, ut sequitur: ita enim hæc iungenda esse patet ex Græco et Arabico, qui sic vertit:

iusiurandum quod promisit ad Abraham patrem nostrum, se daturum nobis salutem sine timore de manibus inimicorum, ut serviamus illi, etc. Explicat enim iusiurandum Dei, id est, benedictionem, quam Deus Abrahæ promisit, et iuramento confirmavit, docetque eam sitam esse in salute, quam attulit Christus, ut per eius gratiam liberati ab inimicis nostris, scilicet a peccato, dæmone et inferno, quibus prius quasi mancipia servieramus, nunc Deo in sanctitate serviamus. Unde sequitur:

Vers. 74. UT SINE TIMORE DE MANU INIMICORUM NOSTRORUM (dæmonum et hominum improborum, item peccatorum, mortis et inferni) LIBERATI SERVIAMUS ILLI.) Latria, qui est cultus soli Deo debitus; græce enim est λατρεύειν.

Vers. 75. IN SANCTITATE ET IUSTITIA CORAM IPSO OMNIBUS DIEBUS NOSTRIS.) Hoc est iusiurandum, sive hæc est benedictio Dei Abrahæ iurata, scilicet salus et gratia Christi, eiusque Evangelii, cuius excellentiam et perfectionem præ Mose et lege veteri, pulchre hisce epithetis describit. Prima enim eius pars, est libertas; quod scilicet liberet nos a servitute peccati et diaboli. Secunda est servitus, id est, cultus veri summique Dei. Tertia est, amor, non timor servilis: Iudæi enim serviebant Deo timore pœnarum, Christiani vero serviunt amore liberali, quasi filii. Unde Apostolus Rom. 8. 15. *Non enim*, inquit, *accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, pater.* Quarta, est interna veraque sanctitas et iustitia, non externa sita in lotionibus, sacrificiis, cæterisque cæremoniis, qualem habebant Iudæi. Quinta, *coram Deo*, ut cogitantes nos in Dei, qui corda singulorum intuetur, oculis versari, studeamus ei purum sanctumque cor exhibere, omniaque opera ex puro sanctoque corde peragere, scientes nos inspectorem habere Deum, qui fundum cordis pervidet, et ex illo opera nostra est diiudicaturus. Sexta, ut hæc faciamus non uno die, mense, vel anno, sed omnibus diebus nostris, scilicet perseverando in his usque ad mortem, et successive usque ad finem mundi. Ita Theophyl. Beda et alii.

Sex differentiæ legis, et Evangelii.

IN SANCTITATE ET IUSTITIA.) *Sanctitas* Deum respicit, consistitque in sancto Dei cultu: *iustitia* proximum spectat, et consequenter seipsum. Sanctitas ergo tribuit ius suum Deo, iustitia hominibus, ut scilicet quisque tribuat cuique id quod ei debet, vel ex iustitia, vel ex charitate, ac consequenter sibi ipsi tribuat temperantiam, modestiam, humilitatem, quibus seipsum recte ad normam legis et virtutis componat; hoc enim sibi ipsi præstare debet. *Sanctitate* ergo et *iustitia* significatur omne officium virtutis, decalogo præscriptum: sanctitas enim præcepta primæ tabulæ respicit, quæ Deum spectant; iustitia secundæ, quæ proximum et seipsum concernunt.

Hæc ergo sunt officia et munia vitæ Evangelicæ, ad quæ Christus nos vocat. Hæc igitur est vocatio fidelium: huc omnes vocamur, scilicet *ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie, iuste et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Iesu Christi,* Tit. 2. 12. ut scilicet sanctitatem Dei et Christi imitemur, eamque moribus repræsentemus, ut eius vita, virtus et sanctitas in nostris actibus, quasi in viva sui imagine resplendeat, ac Christus ipse in nobis vivere, agere et loqui videatur, *qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum,* Tit. 2. 14. iuxta illud Pauli, *Vivo ego iam non ego, vivit vero in me Christus,* Galat. 2. Et illud Petri epist. 1. cap. 1. v. 15. *Secundum eum qui vocavit vos, sanctum, et ipsi in omni conversatione sancti sitis.* Vide ibi dicta, et Nyssenum tractat. *quid sibi velit nomen et professio Christiani,* ubi inter alia sic ait: *Christianismus est imitatio divinæ naturæ: Christianismi professio est, ut homo reducatur ad pristinam et antiquam felicitatem: Christianismus est participatio Christi. Cum ergo Christus sit iustitia, puritas et veritas, Christianus esse nequit, qui illarum communionem et societatem in se non ostendit.* Unde colligit, Christiani actiones similes esse debere actionibus Christi et Dei, id est, cælestes, angelicas, divinas, quales in Evangelio legimus. Quisque ergo Christi vitam et mores inspiciat, in iisque quasi in speculo suos mores intueatur, et videbit an verus sit Christianus, et an fictus et pictus dumtaxat.

Christianismus est imitatio divinæ naturæ.

Vers. 76. ET TU PUER (græce παιδίον, id est, ut Syrus, *puerule*) PROPHETA ALTISSIMI VOCABERIS.) q. d. Tu, o Ioannes, licet iam puerulus sis, octo dumtaxat dierum, tamen post 29. annos vir factus, eris Propheta annuntians et indicans Christum. Hæc est altera cantici huius pars, qua Zacharias pater a Christo transit ad Ioannem filium suum recens natum, eumque fore Prophetam et Christi præcursorem vaticinatur, ut hæc nunc audientes, et suo tempore Ioannem prædicantem audituri, huius oraculi memores, Ioannem ut Prophetam et Christi indicem, ac consequenter Christum ipsum ab eo indicatum, ea qua par est devotione et reverentia suscipiant. Addunt S. Ambrosius, Origenes, Theophylactus et Titus, hic Ioannem infantem, utpote usu rationis a Deo donatum in utero matris, hæc patris se compellantis verba audientem intellexisse. *Potuit,* inquit Ambrosius, *vocem patris audire, qui Mariæ salutationem antequam nasceretur audivit. Sciebat profecto alias esse aures Prophetæ, quæ spiritu Dei, non corporum ætate reserantur.* Addit Beda: *Nisi forte putandus est Zacharias propter eos potius qui aderant instituendos, futura filii sui munera, quæ dudum per angelum didicerat, mox ut loqui potuit, prædicare voluisse.*

PRÆIBIS ENIM ANTE FACIEM DOMINI (Christi, qui licet sit homo, est tamen quoque Dominus, id est Deus) PARARE VIAS EIUS.) q. d. Sicut regibus venturis solent viæ præparari, adæquari et ornari, auferendo ligna, saxa, sordes, aliaque impedimenta vel dedecora, ita tu, o Ioannes fili mi, præparabis Christo regi viam, auferendo quidquid illi posset esse offendiculo in animis Iudæorum, exhortando scilicet eos verbo et exemplo ad pœnitentiam, ac ut Iesum velut verum Messiam a Deo missum excipiant, illique credant et obediant, itaque ab eo salutem et veniam peccatorum Deique gratiam consequantur. Unde explicans subdit:

AD DANDAM SCIENTIAM SALUTIS (Syrus, *vitæ,* id est vivificam) PLEBI EIUS, IN REMISSIONEM PECCATORUM EORUM.) q. d. Ut tu, o Ioannes, des Iudæis scientiam salutis; ut scilicet sciant se salutem debere sperare et flagitare a Christo salvatore, *in,* id est, *ad remissionem peccatorum,* ut scilicet eam assequantur a Christo per eius fidem et baptismum; in hac enim consistit salus Christi: peccata enim non remittuntur nisi per salutem et gratiam Christi. Unde Beda: *Quasi nomen Iesu,* ait, *exponere, ac diligentius commendare desiderans, salutis mentionem frequentat.* Et nonnullis interiectis: *Ne temporalem carnalemque promitti salutem putares, in remissionem, inquit, peccatorum eorum.* Vers. 77.

PER VISCERA MISERICORDIÆ DEI NOSTRI, IN QUIBUS (id est, quibus impellentibus, vel propter quæ) VISITAVIT NOS ORIENS EX ALTO.) Causam tantorum operum, scilicet Messiæ incarnati, eiusque præcursoris Ioannis iam nati aperit, assignatque *viscera misericordiæ,* id est, visceralem intimamque, et ex imo cordis sinu fundoque manantem misericordiam Dei nostri, qui summæ miseriæ nostræ misertus, ut illi succurreret, sua viscera, id est, Filium suum unigenitum, in eius incarnatione dedit, et quasi in nos effudit. Antropopathωs ergo *viscera* significant intimam et summam Dei misericordiam, tum quia in magna commiseratione solent viscera commoveri, tum quia viscera Patris sunt Filius, quem e suis quasi visceribus genitum Deus Pater nobis donavit. Vers. 78.

ORIENS EX ALTO.) Quæritur quis sit hic *oriens,* et cur ita dictus.

Oriens est nomen proprium Christi.

Nota primo: pro *oriens* græce est ἀνατολή, id est, *ortus,* sicut dicitur ortus solis, vel ortus germinis. *Oriens* ergo hic est nomen substantivum, et proprium Christi. Unde Chaldæus Zachariæ c. 3. et 6. pro *oriens,* vertit Messias, id est *Christus.*

Nota secundo: ex S. Hieronymo in Zachar. c. 3. et 6.

Zachariam hic alludere, Primo ad illud Malach. c. 4. 2. *Orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, et sanitas in pennis eius.* Et ad illud Sapient. 5. 6. *Ergo erravimus a via veritatis, et iustitiæ lumen non luxit nobis, et sol intelligentiæ non est ortus nobis.* Et Isaiæ 60. 1. *Surge, illuminare Ierusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est.* Et Num. 24. 17. *Orietur stella ex Iacob, et consurget virga de Israel;* Christus scilicet, qui ut stella et sol nos illuminabit, inflammabit, omnique gratia lætificabit, et viam nobis in cælum quasi dux et sol præibit. Secundo et proprie Zacharias hic alludit ad Zachar. c. 3. v. 8. *Ecce ego adducam servum meum Orientem.* Et cap. 6. v. 12. *Ecce vir, Oriens nomen eius.* Et Isaiæ cap. 4. v. 2. *In die illa erit germen Domini in magnificentia et gloria.* Ubi Septuag. vertunt, *in die illa illucescet Deus in consilio cum gloria.* Et Ierem. 23. v. 5. *Suscitabo David* (Davidi) *germen iustum.* Nam Zachar. 3. et 6. Septuag. pro *oriens*, vertunt ἀνατολὴ, quod ex iis huc transtulit Lucas; nec enim alibi reperitur.

Nota tertio: in Zacharia c. 3. et 6. pro *Oriens*, et Græco ἀνατολὴ, hebr. est צמח *tsemach*, quod proprie significat germen, ut cum S. Hieronymo docent omnes Hebræi. Unde Septuag. illud alibi vertunt βλάστημα, id est *germen:* sed nomen *tsemach* per metaphoram, quæ apud Hebræos aliquando est longe petita, transfertur ad alia multa. Hebræi enim dicunt germinare iustitiam, voluntatem, salutem, lucernam, lucem, pro producere iustitiam, voluntatem, salutem, lucernam, lucem, sicut latini dicunt pullulare non tantum herbas, sed et radios solis, lucem, lætitiam, salutem, etc. Patet hoc ex 2. Reg. 23. 5. Ezech. 29. 21. et alibi sæpe. Item ex Lexicis, atque ex Septuag. qui Isaiæ 4. v. 2. pro *erit germen* sive *germinabit*, vertunt *illucescet*, uti iam dixi; atque in Zachar. pro *tsemach*, id est, *germen*, vertunt, ἀνατολὴ, id est, *ortus*, quod licet in genere de quovis ortu, etiam herbarum, dici possit, teste Suida, tamen proprie dicitur de ortu solis, lunæ et stellarum.

Christus est germen cæleste. Dico ergo Christum vocari *tsemach*, id est, germen, sed germen solare, id est, cæleste et divinum. Id patet Primo, quia hoc proprie significat ἀνατολὴ. Secundo, quia sequitur, *Oriens ex alto*, scilicet e Deo et cælo: et, *Illuminare his qui tenebris et in umbra mortis sedent*, quæ omnia ortum non germinis terreni, sed solis aut stellæ aperte indicant. Ita Theophyl. Euthymius, Beda hic et S. Hieronym. Cyrillus, Theodoretus in cap. 3. Zachariæ, et alii passim.

Et terrestre, cur? Ubi nota, Christum vocari *germen*, tum cæleste, tum terrestre; utrumque enim aliquo modo significat ἀνατολὴ, et *oriens:* habet enim Christus duas generationes, divinam scilicet, et ita germen est Patris æterni; ac humanam, et ita germen est matris et Davidis. Sic ergo ab Isaia, Zacharia et aliis Christus dicitur *germen:*

Resp. 1. Primo quia ex radice Iesse, sive Davidis, quæ videbatur exaruisse, nullo iam rege aut duce ex ea prodeunte, iterum germinabit Christus, et pullulabit, ut germen ad regnandum, ac ad proferendum fructum omnis gratiæ, salutis et boni: germen, inquam, primitus natum in cælo, deinde transplantatum in terra: hoc enim significat *oriens ex alto*, sive prodiens ex cælo, quasi germinans sol ad illuminandum eos, qui in terra in umbra mortis sedent, ut sequitur.

2. Secundo, voce germinis, et solis germinantis, id est, nascentis, significatur parvitas et humilitas Christi nascentis, quæ deinde crevit in tantum corpus, ut umbra et luce sua totum orbem complexa sit, iuxta parabolam grani sinapis, Matth. 13.

3. Tertio, significatur Christus quasi alter Melchisedech, ἀπάτωρ, ut homo, scilicet ut germen ex sola terra, id est, virgine matre castissimo natus; sed ut Deus ἀμήτωρ, id est, carens matre, scilicet ut radius a sole, id est, Patre generatus. Rursum ut sol purissimis suis radiis per vitrum penetrat et prodit, ita Christus uterum matris clausum nascendo penetravit.

Ubi Nota, Christo recte attribui proprietates tam solis quam germinis, et utrumque significat vox ἀνατολὴ, sive *oriens*, quæ respondet Hebr. *tsemach*, q. d. Germen solare

A et oriens, aut sol germinans et oriens, sive germen, quod primo, in cælo cum summa claritate et gloria, deinde ex cælo in terra germinans, ortum est; Christus enim est arbor vitæ, ex cælesti paradiso transplantata in terram per incarnationem: inde rursum ascendens in cælum et paradisum suum, visione sua et fruitione dat Sanctis vitam immortalem cum summa gloria, suisque foliis et fructibus omnis voluptatis, Beatos in æternum continue mulcet et satiat, ut dixi Apoc. 22. 2. Hinc S. Hier. in Zachar. c. 6. τὸ *oriens* ex Hebr. *tsemach* interpretatur *germen*, per quod Christum intelligit. *Qui idcirco*, ait, *oriens, id est* ἀνατολὴ, vel ἀναφυὴ sive βλάστημα, *nuncupatur, id est germen, quia ex se repente succrescet, et ex radice sua in similitudinem germinis pullulabit.* Et deinde mystice idipsum explicans: *Ipse*, ait, *qui Iesus appellatur, eo quod salvaverit mundum; et oriens dicitur, quia in diebus eius orta est iustitia; et canitur in Psalmo: Veritas de terra orta est, eo quod de utero virginali in sæculorum consummatione generatus, dixerit: Ego sum veritas.* Et post pauca:

B *Iste igitur, qui nostris virtutibus coronatus est, orietur et appellabitur Oriens: ad quem locutus est Pater: Filius meus es tu, ego hodie genui te;* iuxta illud Isaiæ 11. v. 1. *Egredietur virga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet.*

At vero alii Patres recte quoque τὸ *oriens*, interpretantur solem ex alto, scilicet cælo, orientem, per quem intelligunt Christum, qui est lux mundi, ideoque in terra natus est, ut per carnem sit quasi sol transparens, et illuminans omnem hominem ad eum venientem. Ita Beda, Theophylact. Euthymius, Titus hic, et S. Gregor. lib. 20. in Iob. cap. 18. cuius verba sunt hæc: *Nam quia ab oriente lux surgit, recte oriens dicitur, cuius iustitiæ lumine nostræ iniustitiæ nox illustratur.* Beda: *Qui ideo recte oriens vocatur, quia nobis ortum veræ lucis aperiens, filios noctis et tenebrarum lucis efficit filios, iuxta id quod consequenter exponit, illuminare*, etc. Sic et S. Chrysostom. hom. in illud Zachar. *Ecce vir, Oriens nomen eius*, Eusebius lib.

C 7. de Demonstr. in nona, S. Athanas. tract. in illud, *Omnia mihi tradita sunt*, Origenes hom. 13. in Levit. Quare perperam priorem *tsemach* significationem secutus Beza, hoc loco vertit, *quibus invisit nos germen ex alto.* Hoc enim plane novum est, et Græcum ἀνατολὴ proprie significat *ortum*, non *germen;* Syrus quoque vertit *dancho*, quod de ortu solis dicitur; et Arabicus, *ortus est ab alto.*

Utroque ergo modo τὸ *oriens* hic accipi debet, ut alludat ad ortum tum germinis, tum solis: Christum enim est germen solare et cæleste, idem vicissim est sol germinans et nascens ex Virgine in terra, ut dixi.

ILLUMINARE HIS, QUI IN TENEBRIS ET IN UMBRA MORTIS SEDENT: AD DIRIGENDOS PEDES NOSTROS IN VIAM PACIS.) Vers 79. Græcum ἐπιφᾶναι, vel si alio accentu legas, ἐπίφαναι, est modi tam imperativi quam infinitivi. Unde Primo, ἐπίφαναι, *illuminare*, id est illucesce, exorere, ut novus quidam mundi sol, tu, o Ioannes fili mi! (ut ad eum loqui pergat Zacharias pater) ut peccatores in tenebris errorum

D et peccatorum sedentes, per fidem in Christum illumines, eosque luci veritatis, iustitiæ et salutis restituas, itaque eos a tyrannide dæmonis liberes. Simili schemate ait Dido, 4. Æneid.

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios, ferroque sequare colonos.

Hannibalem intelligit, qui Romanos Æneæ posteros multis cladibus afflixit.

Secundo et potius: ἐπιφᾶναι, id est *illuminare* in Infinitivo, id est ut illuminet, (Syrus, *ut luceat)* scilicet Christus oriens ex alto. Unde Arabicus vertit, *ortus est ab alto ad illuminandum* (illucescendum) *sedentibus in tenebris et umbra mortis*, q. d. Visitavit nos Christus quasi sol oriens ex alto, ut lucem veræ doctrinæ, gratiæ, iustitiæ et lætitiæ afferret, tum patribus vita functis, tum peccatoribus viventibus, qui utrique sedebant in tenebris et umbra mortis. Nam patres proprio sedebant in tenebroso limbo inferni, quasi in umbra mortis. Mystice autem peccatores sedebant in tenebris, id est in tenebrosis erroribus, igno-

rantils, vitiis et peccatis. Porro S. Chrysost. Theophyl. Enthym. et Titus per *tenebras* intelligunt errores, per *umbram mortis* peccata; melius utraque per utrumque accipias; tenebræ ergo sunt communes errores et crimina, umbra mortis vero sunt gravissimi errores et scelera.

Et in umbra mortis sedent.) Alludit ad Isaiæ 9. 2. *Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.*

Umbra mortis quid? Nota primo: proprie umbra mortis sunt tenebræ et locus horridus, sive horror mortis et inferni; hæc enim mortem et infernum comitantur, sicut umbra suum corpus. Unde hic dicitur Baptistæ Christi præcursori: *Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent;* ut scilicet illumines peccatores sedentes in tenebris peccati, et iustos sedentes in tenebroso limbo patrum. Quin et Virgil. lib. 10. Æneid. de eodem ita canit:

Olli dura quies oculos, et ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.

Quid significet 1. Nota secundo: per hanc umbram mortis, sive per has tenebras, significatur tristissima rerum facies et miseria extrema, tempusque captivitatis, carceris, infirmitatis, mortis et damnationis: nihil enim tristius est umbrosis mortuorum sepulcris, sicut e contrario lux, quia gratis-
2. sima est, symbolum est felicitatis. Rursum, *umbra mortis,* significat proxima pericula, indeque angores mortis, sicut umbra proxima est corpori. Ita capitur Psal. 22. 4.
3. Tertio, significat longam oblivionem. Unde S. Gregor. 4. Moral. 20. *In umbra mortis sedere,* ait, *est a divini amoris notitia in oblivione latescere.* Deus enim est vita et lux,
4. quia longissime abest ab umbra mortis. Quarto, umbra mortis est Dei et salutis ignorantia. Hinc peccatum mortale est umbra mortis, ob analogias quas recensui Isai. 9. 2.

Vers 80. Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.) Ut scilicet Christus suæ fidei et gratiæ luce dirigat nos in viam iustitiæ: hæc enim est via pacis: iustitia enim est via et medium ad consequendam pacem et tranquillitatem animæ; item pacem cum Deo et hominibus in hac vita, ac pacem beatificam in cælo, iuxta illud Isaiæ 32. 17. *Erit opus iustitiæ pax,* etc. *Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta.* Pacis enim nomine Hebræi significant omne bonum, ipsamque felicitatem et beatitudinem æternam. Hinc Christus ab Isaia cap. 9. 7. vocatur *Princeps pacis, et pater futuri sæculi;* subditque: *Et pacis non erit finis.* Nam ut canit David Psal. 71. 7. *Orietur in diebus eius iustitia, et abundantia pacis, donec auferatur luna,* id est in æternum.

Puer (Syrus, *puerulus*) autem crescebat (Arabicus, *adolescebat*) et confortabatur spiritu.) q. d. Ioannes, sicut crescebat corpore, sic et spiritu eiusque robore, quia Spiritus sanctus eum in dies maiori sapientia, gratia, fortitudine imbuebat. Hinc colligitur usum rationis, quem Ioannes accepit in utero v. 41. post nativitatem in eo permansisse et crevisse. Ita Theoph. *Quanto magis,* ait, *crescebat puer, tanto magis et efficaciæ spiritus in illo se ostendebant, organo illarum capace existente,* q. d. Quo magis organa corporis puerilis in Ioanne crescentia, erant capacia rationis, sapientiæ et spiritus, eo plura illorum ipsi infundebat Spiritus sanctus. Et Titus: *Iuxta ætatis,* ait, *analogiam et incrementum, gratia et spiritu proficiebat.* Idem dicitur de puero Iesu cap. 2. 52. sed alio modo et sensu.

Et erat (puer) in desertis usque in diem ostensionis suæ ad Israel.) Hinc colligitur Ioannem a puero concessisse in desertum, ibique continuo mansisse usque ad annum trigesimum, quo cœpit se ostendere populo, illique prædicare pœnitentiam et fidem in Christum.

Baronius in Apparatu Annalium, ex Petro Alexandr. in Regulis Ecclesiasticis can. 3. quas probavit VI. Synodus, et ex Nicephoro lib. 1. Histor. cap. 14. ac Cedreno in Compendio histor. censet hunc Ioannis secessum et fugam in desertum contigisse, causa et timore infanticidii Herodis, de quo dixi Matth. 2. 16. licet enim Ioannes finibus Bethlehem (ubi infantes occisi sunt) non contineretur, tamen ad illum ob famam miræ eius nativitatis, cum in omnium ore esset illud: *Quis putas puer iste erit?* metum quoque et iram suam extendit Herodes: metuens enim ne ipse esset rex Iudæorum a Magis quæsitus, puta Messia, iussit eum occidi. Quare Ioannes, ut cædem Herodis effugeret, bimulus a matre abductus est in desertum, ibique in spelunca delituit. Addit Cedrenus, matrem Ioannis post 40. dies in eadem spelunca diem obiisse, ac angelum Ioannis educandi curam suscepisse. Sic et Nicephorus: *Atque inde,* inquit, *in solis locis libenter versari solitus, angeloque usus in remotiores sylvarum recessus secessit.* Imo Petrus Alexandrinus addit, Zachariam patrem iussum ab Herode occidi inter templum et altare, eo quod Ioannem filium neci et infanticidio eius subduxisset.

Causa ergo secessus Ioannis in desertum fuit metus infanticidii Herodis, cui plures et potiores causæ ex parte Dei et Ioannis accesserunt. Prima fuit, ut in deserto fugeret occasiones peccandi, quas suggerit conversatio cum hominibus. Unde Ecclesia de eo canit: Causa I.

Antra deserti teneris sub annis,
Civium turmas fugiens, petisti,
Ne levi saltem maculare vitam,
Flamine posses.

Secunda causa fuit, ut libere Iudæorum vitia reprehenderet, neminem reveritus, utpote neminem cognoscens, sed quasi angelus e cælo lapsus cælestia prædicans. Nam ut ait S. Chrysost. *Neminem vidit unquam conservorum, nec ab aliquo horum visus fuit.* Et Theophyl. *Secessit,* ait, *ut extra multorum malitiam nutriretur, et neminem vereretur arguere.* II.

Tertia, ut prædicator pœnitentiæ futurus, illius prius ipse daret exemplum, rigide vivens in eremo, ut liberius auditores a mundi illecebris, utpote quas ipse sprevisset, sustolleret, ait Beda. Vitæ enim austeritas magnum prædicatori dat auctoritatis pondus. III.

Quarta, ut cum Deo et angelis assidue conversans, angelice viveret, iuxta illud: *Ecce ego mitto angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam,* Malach. c. 4. 1. Ioannes enim in deserto a mundo semotus vacabat ieiunio, orationi, contemplationi. *Semper in hymnis, semper in orationibus fuit,* ait S. Chrysost. *nulli hominum antequam ad baptizandum accederet, Deo autem soli sua semper colloquia offerens.* Et Origenes: *Ut vacaret,* ait, *orationibus, et cum angelis conversaretur, appellaretque Dominum, et illum audiret respondentem, atque dicentem: Ecce adsum,* etc. IV.

Quinta, ut Ioannes Christi foret testis et index omni exceptione maior. In deserto enim a nullo hominum doceri potuit, sed a solo Deo et angelis; quare ipse fuit θεοδίδακτος, atque sacras Scripturas, reliquaque quæ prædicavit, a Deo infusa accepit. Unde Euthymius: *Oportebat eum,* ait, *a teneris, quod aiunt, unguibus ad virtutem exerceri, ut et libere argueret, et Christi, qui a se annuntiaretur, testis fide dignus esset.* Et Titus: *Ut Christo testimonium perhibiturus, nec non hominum nequitiam imperterrite redarguturus, testis doctorque omni exceptione maior haberetur.* Ioannes ergo in deserto fuit cælicola, tum quia pro domo et tecto habuit cælum, tum quia assidue cælum contemplans, mente in cælis versabatur, et cælitum vitam æmulabatur. Audi Nazianzenum in præceptis ad Virgines de Ioanne in deserto canentem: V.

Melle famem agresti repulit, vilique locusta
Zacharia genitore satus, texitque cameli
Membra pilis, habuitque domum versatile cælum:
Atque in humo dura corpus dabat ipse sopori.

Idem orat. 20. in laudem S. Basilii, Ioannem vocat summum Philosophum: *Basilius,* inquit, *nobiscum hinc in Pontum profugit, ac pietatis gymnasia, quæ illic erant moderatur: atque cum Elia et Ioanne summis Philosophis solitudinem amplectitur.* Aliam causam solitudinis S. Ioannis dat Elias Cretensis, commentans in orat. 1. S. Gregorii Nazianz. *Quoniam,* ait, *Christus et Ioannes cognati erant, idcirco ne Ioannes propinquitatis causa Christo testimonium præbere videretur, hoc a Spiritus sancti gratia procuratum est, ut ipse per totum primæ ætatis cur-* VI.

sum in solitudine degeret, ne amicitia ductus, aut artificio quodam hoc testimonium edere videretur, verum tamquam a Deo id cognitum habuisset, sic ipsum annuntiaret, eaque de causa aiebat: Et ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem sicut columbam, et manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto, Ioann. 1.

Quocirca idem Nazianz. orat. 39. sic Ioannem compellat: *Tu solitudinis alumne, ac nullius cibi homo, tu nove Elia, plusquam Propheta, utpote qui eum etiam, qui prædicebatur vidisti; tu inter vetus et novum testamentum interiecte.*

Symbolice Nicetas, in orat. 38. Nazianzeni, *Ioannes,* ait, *eorum figuram gerit, qui a puero sanctificati sunt, et usque ad extremum proficiendo solidissimum constantissimumque virtutis habitum conservant. Nam cum adhuc in materna alvo esset, Dominum suum agnovit, et cum summa lætitia exiliit.*

A Denique idem Nazianz. S. Ioannis exemplo in solitudinem cum S. Basilio secessit, cuius spiritales delicias et fructus ita ipse describit orat. 1. *Nihil enim mihi tam optandum cuiquam esse videbatur, quam ut occlusis sensibus, atque extra carnem mundumque positus, et in seipsum collectus; nec nisi quantum necessitas exigit, quidquam humanarum rerum attingens, atque secum ipse et cum Deo colloquens superiorem iis rebus, quæ in aspectum cadunt, vitam agit, divinasque species puras semper, nec terrenis ullis et errantibus formis admistas in seipso circumfert; Deique ac rerum divinarum purum omnino speculum est, in diesque efficitur, ac lucem per lucem assumit, clariorem videlicet per obscuriorem: iamque futuri ævi bonum spe percipit, et cum angelis versatur, ac licet adhuc in terris sit, terram deserit, atque a spiritu sursum collocatur.* Quocirca Patres passim Ioannem vocant principem vitæ monasticæ. Eiusdem dux fuit Christus, uti ostendi Matth. 4. v. 1.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, describit nativitatem Christi. Secundo, v. 8. Angelum nuntiantem Christi ortum pastoribus, eorumque ad Christum adventum. Tertio, v. 21. Christi circumcisionem. Quarto, v. 22. Christi præsentationem in templo, et Virginis purificationem e partu, ac Simeonis et Annæ encomia et oracula de Christo. Quinto, v. 41. Christi duodennis inventionem in templo.

1. Factum est autem in diebus illis, exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis. 2. Hæc descriptio prima facta est a præside Syriæ Cyrino: 3. Et ibant omnes ut profiterentur singuli in suam civitatem. 4. Ascendit autem et Ioseph a Galilæa de civitate Nazareth in Iudæam, in civitatem David, quæ vocatur Bethlehem: eo quod esset de domo et familia David, 5. Ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. 6. Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret. 7. Et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involvit: et reclinavit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diversorio. 8. Et pastores erant in regione eadem vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suum. 9. Et ecce angelus Domini stetit iuxta illos, et claritas Dei circumfulsit illos, et timuerunt timore magno. 10. Et dixit illis angelus: Nolite timere: ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: 11. Quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David. 12. Et hoc vobis signum: invenietis infantem pannis involutum, et positum in præsepio. 13. Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis laudantium Deum, et dicentium: 14. Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. 15. Et factum est ut discesserunt ab eis angeli in cælum, pastores loquebantur ad invicem: Transeamus usque Bethlehem, et videamus hoc verbum quod factum est, quod Dominus ostendit nobis. 16. Et venerunt festinantes: et invenerunt Mariam, et Ioseph, et infantem positum in præsepio. 17. Videntes autem cognoverunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc. 18. Et omnes qui audierunt, mirati sunt: et de his, quæ dicta erant a pastoribus ad ipsos. 19. Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. 20. Et reversi sunt pastores glorificantes et laudantes Deum, in omnibus quæ audierant et viderant, sicut dictum est ad illos. 21. Et postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer, vocatum est nomen eius Iesus, quod vocatum est ab angelo prius quam in utero conciperetur. 22. Et postquam impleti sunt dies purgationis eius secundum legem Mosi, tulerunt illum in Ierusalem, ut sisterent eum Domino, 23. Sicut scriptum est in lege Domini: Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur; 24. Et ut darent hostiam secundum quod dictum est in lege Domini par turturum, aut duos pullos columbarum. 25. Et ecce homo erat in Ierusalem, cui nomen Simeon, et homo iste iustus, et timoratus, expectans consolationem Israel, et Spiritus sanctus erat in eo. 26. Et responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. 27. Et venit in spiritu in templum. Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo: 28. Et ipse accepit eum in ulnas suas, et benedixit Deum, et dixit: 29. Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace: 30. Quia viderunt oculi mei salutare tuum, 31. Quod parasti ante faciem omnium populorum, 32. Lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel. 33. Et erat pater eius et mater mirantes super his quæ dicebantur de illo. 34. Et benedixit illis Simeon, et dixit ad Mariam matrem eius: Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicetur: 35. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes. 36. Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aser: hæc processerat in diebus multis, et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua. 37. Et hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor: quæ non discedebat de templo, ieiuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die. 38. Et hæc, ipsa hora superveniens, confitebatur Domino: et loquebatur de illo omnibus, qui expectabant redemptionem Israel. 39. Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam in civitatem suam Nazareth. 40. Puer autem crescebat, et confortabatur plenus sapientia: et gratia Dei erat in illo. 41. Et ibant parentes eius per omnes annos in Ierusalem, in die solemni Paschæ. 42. Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Ierosolymam secundum consuetudinem diei festi,

43. Consummatisque diebus, cum redirent, remansit puer Iesus in Ierusalem, et non cognoverunt parentes eius. 44. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, et requirebant eum inter cognatos et notos. 45. Et non invenientes, regressi sunt in Ierusalem, requirentes eum. 46. Et factum est, post triduum invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, et interrogantem eos. 47. Stupebant autem omnes qui eum audiebant, super prudentia et responsis eius. 48. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater eius ad illum: Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te. 49. Et ait ad illos: Quid est quod me quærebatis? nesciebatis quia in his quæ Patris mei sunt oportet me esse? 50. Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos. 51. Et descendit cum eis, et venit Nazareth: et erat subditus illis. Et mater eius conservabat omnia verba hæc in corde suo. 52. Et Iesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum et homines.

Vers. 1. FACTUM EST AUTEM IN DIEBUS ILLIS (quibus natus est A Ioannes Baptista) EXIIT (Vatabl. *ut exiret)* EDICTUM A CÆSARE AUGUSTO, UT DESCRIBERETUR UNIVERSUS ORBIS.) Syrus, *universus populus possessionis*, seu *dominii eius;* scilicet Augusto et Romanis subiectus. Nam teste Svetonio, Augustus Gothis, Armeniis et Indis non imperabat. Facta est hæc descriptio, tum ut constaret numerus hominum Augusto subiectus, tum ad vectigal colligendum, quod in ærarium Romanum tot bellis exaustum inferretur: singuli enim capitis sui censum dabant. Verisimile est Iudæos dedisse quod alias ex lege in censu dabant; scilicet singulos dimidium siclum, id est duos Regales, sive duos Iulios, Exod. 30. 13. Matth. 22. v. 19.

Cur Augustus orbem describi edixit?

Quis hic Cæsar? CÆSARE.) Cæsar hic proprio nomine vocatus fuit Octavius, sive Octavianus, Iulii Cæsaris ex sorore nepos, qui primus Romæ monarcha, eius imperium mire auxit et illustravit. Unde Augusti cognomen adeptus est, teste Plinio lib. 3. c. 20. anno 18. imperii sui (a quo proinde Censorinus annos Augusti enumerat, eosque vocat Augustæos, vel Augustianos) quasi numen aliquod e cælo delapsum; regnavit enim in summa pace, amplitudine, B maiestate, felicitate per 57. annos, unde illud: *Augusto felicior, Traiano melior.*

Porro hæc descriptio ab Augusto facta est, cum plenam haberet in toto orbe pacem, ideoque Ianum tertio clausisset; quod factum est anno 40. Imperii ipsius, quæ omnia facta sunt dirigente Deo, ut significaret iam Christum nasci, qui pacem toti orbi afferebat. Ita Beda: *Placatissimo,* ait, *tempore nasci voluit pacis amator: nullum maius pacis indicium, quam totum orbem describi, cuius moderator Augustus, qui maxima duodecim annis circa nativitatem Christi pace regnavit, bellis toto orbe sopitis.* Nam post 12. annos rebellantibus Parthis, Dacis, Atheniensibus, renovata fuere bella.

B. Virgo visa Augusto. Hac de causa Augusto Cæsari Virgo Deipara, infantem ulnis gestans, apparuit in Capitolio, cum iam ante ipse oraculo Apollinis edoctus natum esse puerum Hebræum, qui idolorum oraculis silentium indixisset, eidem in Capitolio aram erexisset hoc titulo: *Ara primogeniti Dei.* Ara cœli. Quocirca Constantinus Magnus ibidem templum erexit in memoriam Dei genitricis Mariæ, quod etiamnum extat, et vulgo *Ara cæli* nuncupatur, ubi et locus visionis Au- C gusti ostenditur: ita ex Suida, Nicephoro et aliis, Baronius in Apparatu Annalium. Rursum Romæ tempore Augusti, sub quo natus est Christus, e taberna meritoria per totum diem fons olei largissimus e terra profluxit: locus etiamnum Romæ ostenditur in Ecclesia S. Mariæ Transtiberina. *Quo signo*, ait Osorius lib. 6. cap. 20. *quid evidentius quam in diebus Cæsaris Augusti futura Christi nativitas declarata est? Christus enim unctus interpretatur,* quia nos unxit ungitque oleo gratiæ et lætitiæ, per totum diem vitæ et mortalitatis nostræ.

Quo anno Augusti natus est Christus? Quæres, quoto anno imperii Augusti natus est Christus? Respondeo, variæ sunt hac de re Chronologorum et Doctorum sententiæ. I. Opinio. Prima censet Christum natum anno 41. Iuliano, qui fuit annus 40. regni Augusti, Herodis 36. Romæ conditæ 749. Olympiadis 193. annus quartus. Anni Iuliani incipiunt ab anno quo Iulius Cæsar reformavit calendarium, qui fuit vitæ et regni eius penultimus: anno enim sequente occisus, successorem reliquit Augustum Cæsarem: hinc fit ut anni Iuliani semper uno anno antecedant annos Augusti. Ita Chronicon Weingartense, et nonnulli recentiores insignes Chronologi. Hæc sententia valde convenit cum historiis sacris et profanis. Tantum illi obstat, quod Lucæ c. 3. v. 1. et 23. de Christo cum baptizaretur anno 15. Tiberii Cæsaris, dicatur: *Iesus erat incipiens quasi annorum triginta,* cum iuxta hanc sententiam fuerit 32. annorum, saltem inchoatorum. Nam Augustus regnavit 57. annos. Ergo Christus nascens anno 40. Augusti cum eo vixit 17. annos. Adde 15. Tiberii, habebis 32. Respondent ipsi, Christum dici quasi vel circiter 30. annorum, quia erat 32. Sicut S. August. in Breviariis antiquis dicitur baptizatus anno ætatis 30. cum præcise fuerit 33. annorum, uti habent Breviaria nuper correcta.

Secunda censet Christum natum anno 42. Iuliano, qui fuit 41. Augusti Cæsaris, ab Actiaca victoria 29. regni Herodis 37. Urbis conditæ 750. Olympiadis 194. annus primus. Ita sentit Severus Sulpitius. Favent S. Hieron. Irenæus, Tertullianus. II.

Tertia censet Christum natum anno 43. Iuliano, qui fuit 42. Augusti, Herodis 38. Urbis conditæ 751. Olympiadis 194. annus 2. ita Clemens Alexand. Cassiod. Zonaras, Marianus Scotus, Baronius, Salianus, Toletus, Genebrardus, Salmer. Serarius, Scaliger: et sic habet Martyrologium Romanum die 25. Decembris. Unde id secutus sum in Chronotaxi, quam præfixi Pentateucho. III.

Quarta censet Christum natum anno 44. Iuliano, qui fuit 43. Augusti, Herodis 39. Urbis 752. ita S. Epiphan. Euseb. Orosius, Nicephor. Hermannus Contractus, Copernicus, Onuphrius, Gerardus Mercator. In eamdem incliuant Franc. Suarez, Sigonius, Pererius, Ribera, Maldonatus, Mariana. IV.

Quinta censet Christum natum anno 45. Iuliano qui fuit 44. Augusti: ita Ioannes Lucidus et Dionysius Exiguus cum suis asseclis. V.

Sexta censet Christum natum anno 46. Iuliano, qui fuit 45. Augusti, Herodis 41. Urbis 754. etc. ita Paulus Middelburgensis Episcopus Semproniensis, Petrus de Alliaco, Bellarminus et Beda, ac novissime, sed exactissime, noster Dionys. Petavius in Ratiocinario Temporum. VI.

Hæ sententiæ singulæ suas habent coniecturas, suas quoque difficultates. Quare in re tam ancipiti nil certo definiri potest.

Lector ex his eligat quam volet. Probabiliores sententiæ sunt, prima, secunda, et tertia. Secunda et tertia magis sunt communes et plures habent auctores, eisque favet quod ait Lucas c. 3. 23. *Iesus erat incipiens quasi annorum triginta*, in baptismo. Nam iuxta secundam sententiam finiebat tunc annum trigesimum, iuxta tertiam vero eumdem inchoabat.

Primæ sententiæ expresse adstipulantur prisci Annales apud Epiphanium, et vetus Chronicon apud Eusebium, insuper anonymus Chronologus, qui ante 1400. annos scripsit. Sententia. I. Eidem favet Primo, quod illo anno clauso Iano summa fuerit in orbe pax, ut dixi. Probat. I.

Secundo, quod Herodes anno regni sui 37. et ultimo paulo ante mortem, iussit occidi infantes a bimatu, Matth. 2. Ergo Christus tunc erat bimulus, agebatque annum ætatis secundum. Ergo natus erat anno præcedenti, qui fuit Herodis 36. Augusti 40. mortuus est enim Herodes anno Iuliano 43. Augusti 42. ut omnes veteres Historici testantur, ait Sigonius. Hoc argumentum est validum, et vix ab aliis solvitur, nisi torquendo το *a bimatu.* II.

III. Tertio, quia Christus natus est anno bissextili, in fine anni, id est, in Decembri, ut patet, si a nostro bissexto annos retro computes ascendendo usque ad Christum: omnes enim anni centesimi sunt bissexti. Annus autem 40. Augusti fuit bissextus, non 41. aut 42. Nam annus primus Iulianus fuit bissextus, ut docent Macrobius, Censorinus, et alii. Ergo decimus bissextus fuit Iulianus 41. sive Augusti 40. Adde, quod ex Iosepho, Dione, Hegesippo et aliis passim liqueat, Herodem universim tantum regnasse annis 37. mortuumque esse anno 43. Iuliano ante pascha. Ergo eodem anno vel aliquo sequenti (ut vult sententia tertia, quarta, quinta et sexta) sub eo nasci non potuit Christus in fine anni, scilicet in Decembri.

IV. Denique hic annus est, quo Augustus Caium Cæsarem, ex Iulia filia sua et M. Agrippa genero suo (qui Pantheon Romæ ædificavit, orbis miraculum) nepotem, quem principem iuventutis crearat, ac in filium adoptarat, et totius imperii hæredem constituerat, agentem annum ætatis decimum sextum, prætexta de more exutum toga virili induit, et cum solemni pompa in forum deduxit. Natus est enim Caius anno ab Urbe condita 734. M. Apuleio et P. Silio Consulibus: anno vero 748. agens annum ætatis 15. ab Augusto designatus est Consul. quæ omnia ex Dione l. 54. et 55. ac ex lapide Ancyrano et aliis docte docet Lipsius in l. 1. Annal. Taciti n. 18. et seq. Quare Caius annum ætatis 16. et consequenter annum prætextæ, explebat anno Urbis 749. qui fuit imperii Augusti 40. scilicet eodem anno Deus Pater longe verius Iesum Christum, cæli et terræ Dominum in orbem induxit, ut per eum fideles omnes in Christum credentes sibi adoptaret in filios, et regni cælestis hæredes constitueret. Unde et mox Caius Cæsar ab Augusto missus in Iudæam et Orientem, ibidem diem obiit, ut Christo novo regi iam nato locum cederet, et orbis imperium resignaret, quasi ei omni iure debitum et proprium.

Ex hac pariter sententia facile intelligitur, cur Christus ante annum ætatis duodecimum non venerit in Ierusalem ad templum, quia scilicet usque ad illum annum ibidem regnabat Archelaus Herodis filius, a quo, æque ac ab Herode Christo erat timendum: Archelaus enim regnavit 10. annos, quibus adde duos ultimos Herodis, habebis annos 12. post quos Archelaus ab Augusto regno fuit pulsus in exilium, tumque Christus libere et sine metu adiit Ierusalem et templum.

Vers. 2 **Hæc descriptio prima facta est a præside Syriæ Cyrino.**) *Prima*, scilicet generalis, quæ contigit in toto orbe iam pacato sub Augusto et Romanis; nam aliæ in certis provinciis particulares, vel minus universales hac generali fuere priores: ita Paulus Orosius, Beda, Maldonat. Iansen. Toletus, Franc. Lucas, et alii. Rursum *prima*, quia secunda descriptio facta est post 10. annos, scilicet anno 10. Archelai, cum idem Cyrinus missus est in Syriam ad illam peragendam, et ad bona Archelai, iam ab Augusto damnati, et in exilium pulsi, in fiscum redigenda, teste Iosepho l. 18. Antiquit. c. 1. Porro Tertullianus l. 4. contra Marcion. c. 7. 19. et 36. ait primam hanc descriptionem factam esse sub Sentio Saturnino, qui scilicet ad eam peragendam proprie legatus et missus erat ab Augusto eo tempore, quo Syriæ Cyrinus in omnibus, et consequenter in censu præsidebat. Aut, ut alii, Cyrinus inchoatum a se censum perficiendum reliquit Saturnino, eo quod ipse ad bellum cum Homonadensibus gerendum avocaretur, de quibus et paulo post publice triumphavit. (Descriptio prima quæ?)

Hinc sequitur, descriptionem et censum hunc non fuisse lustralem et quinquennalem, sed novum et universalem, scilicet inter tres Augusti, medium et celeberrimum, quem Augustus sine collega fecit, Censorino et Asinio Consulibus, ut habet inscriptio lapidis Ancyrani, et Sveton. in Augusto c. 27. et Iosephus 17. Antiq. c. 3. Primum enim peregerat ante 20. annos in sexto suo consulatu, cum collega M. Agrippa genero suo, anno imperii sui 17. Tertium vero post 20. circiter annos, ultimo imperii et vitæ suæ anno instituit cum Tiberio genero suo: hic enim mortuo M. Agrippa, Iuliam eius coniugem, Augusti filiam uxorem duxerat, uti Livia Tiberii mater nupserat Augusto, qua de causa Tiberius Augusto in imperium successit. Porro descriptionibus hisce et censibus utpote tantis et tam variis, quinquennium impendebatur.

Cyrino.) Fuit hic P. Sulpitius Quirinus, sive Cyrinus, vel Cyrinius, quem Augustus Cæsar Caio Cæsari, suo ex Iulia filia nepoti, in Syriam eunti rectorem dederat, ac Caio ibidem defuncto Syriæ præsidem remanere iussit, uti Velleius Caii comes, ac Sveton. Florus, Dio et alii testantur. (Quis hic Cyrinus præses?)

Huius descriptionis generalis factæ sub Cyrino historici profani, qui iam extant, vix meminerunt; olim tamen in tabulis publicis fuisse consignatam, liquet ex S. Iustino orat. ad Antoninum Pium, et ex S. Cyrillo lib. 6. Contra Iulian. Orosio, Tertull. et aliis.

Et ibant omnes ut profiterentur (se subditos Augusto et Romanis, eisque nomen suum hac de causa darent) **singuli in civitatem suam.**) Quæ familiæ ipsorum erat caput, uti Bethlehem erat caput familiæ Davidis, ex qua natus est Ioseph et Christus; quia in Bethlehem natus et educatus fuerat David. Patet ex sequenti. Iudæi enim suam gentem et rempubl. in 12. tribus, has deinde in singulas familias, quæ suum habebant caput, diviserant, ideoque hanc eorum divisionem apud eos in censu hoc secuti sunt Romani. Nimirum omnia hæc fiebant Deo dirigente, ut ex hac descriptione toti orbi liqueret Christum recens natum in Bethlehem, esse prognatum ex tribu Iuda et stirpe Davidis, ipsumque esse Messiam, uti Prophetæ prædixerant, etsi hoc non intenderet, imo nesciret Augustus, eiusque præses Cyrinus. Vers. 3.

Ut profiterentur.) Græcum ἀπογράφεσθαι significat et describi et profiteri. Utrumque enim hic fiebat: singuli enim describebantur, et profitebantur subiectionem ei qui describebat, scilicet Cyrino præsidi, quasi vicario Augusti Cæsaris; Romæ enim singuli describebantur, quasi cives et subditi, de quorum fide in Augustum et senatum non dubitabatur. Alibi vero dicebantur profiteri, scilicet subiectionem Cæsari, quasi exteri et armis Romanorum subacti. Porro Orosius lib. 6. c. ult. ex hac descriptione colligit Christum fuisse civem Romanum, ut quasi tacite innueret Christianos omnes Romano Pontifici et Ecclesiæ subdi debere: *Christus*, inquit, *dicendus civis Romanus, census professione Romani.* (Christus fuit civis Romanus)

Symbolice, descriptione hac, qua omnes se Augusti et Romanorum servos profitebantur, significabatur Christum iam natum venisse, ut nos a servitute diaboli liberaret, et universum orbem sibi subderet, suæque fidei et cultui servire, non vi armorum, sed efficacia gratiæ suæ compelleret: qua de causa Augustus tum nomen Domini recusavit, teste Orosio et aliis. Rursum S. Gregor. hom. 8. in Evang. *Quid est*, ait, *quod nascituro Domino mundus describitur, nisi quod hoc aperte monstratur, quia ille apparebat in carne, qui electos suos adscriberet in æternitate? quod contra de reprobis per Prophetam dicitur: Deleantur de libro viventium, et cum iustis non scribantur.* Sic et Orig. *Diligentius intuenti*, ait, *sacramentum quoddam significare videtur, quod in totius orbis professione describi oportuerit et Christum, ut cum omnibus scriptus sanctificaret omnes, et cum orbe relatus in censum, communionem sui præberet orbi, liberans eum*, ait Euthym. *a servitute diaboli, qui princeps est mundi.*

Hinc patet, Christum descriptum fuisse non statim a nativitate, sed octavo die postquam circumcisus est: in circumcisione enim more communi inditum est illi nomen Iesus, quod astantibus Bethlehemitis, qui erant ex stirpe David, in tabulas publicas, quas Cyrinus ad Augustum transmisit, relatum est; scilicet Iesum Mariæ filium natum in Bethlehem, prognatum esse ex David: ita Iustinus Apol. 2. ad Antoninum Pium, Origen. Theoph. et Euthym.

Ascendit autem et Ioseph a Galilæa de civitate Nazareth, in Iudæam in civitatem David, quæ vocatur Bethlehem: eo quod esset de domo et familia David. Vers. 4

Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret.) A

Hic impleta fuit prophetia Michææ c. 5. 2. de Christo in Bethlehem nascituro. Vide ibi dicta.

Ascendit.) Id est, profectus est ex Nazareth urbe Galilææ, ubi angelo nuntiante B. Virgo Christum conceperat. Unde Christus a Iudæis dictus est Galilæus et Nazarenus.

In Bethlehem.) Quæ ultra Ierusalem sita erat, ab eaque distabat itinere duarum horarum: quare a Nazareth in Bethlehem iter erat tridui et amplius, quod B. Virgo prægnans, et partui proxima confecit pedes, ut multi pie sentiunt. *Ascendit* (ait S. Bernard. serm. in illud Apoc. *Signum magnum apparuit in cælo,) in Bethlehem imminente iam partu, portans pretiosissimum illud depositum, portans onus leve, portans a quo portabatur.* Et paulo post: *Sola sine corruptione concepit, sine gravamine tulit, sine dolore filium parturivit.*

Audi S. Gregorium hom. 8. in Evang. *Qui bene etiam in Bethlehem nascitur. Bethlehem quippe domus panis interpretatur. Ipse namque est qui ait: Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. Locus ergo in quo Dominus nascitur, panis antea vocatus est, quia futurum profecto erat, ut ille ibi per materiam carnis appareret, qui electorum mentes interna satietate reficeret. Qui non in parentum domo, sed in via nascitur; ut profecto ostenderet, quia per humanitatem suam quam assumpserat, quasi in alieno nascebatur;* ut doceret nos in terra esse peregrinos, cives vero cæli, ut ab hoc exilio magnis virtutum passibus tendamus in cælum, ceu patriam et civitatem nostram.

Vers 5. Factum est autem, cum esset ibi, impleti sunt dies ut pareret.) Scilicet novem menses a conceptu. Peperit enim non ex lassitudine itineris, sed naturaliter, peracta naturali conceptionis temporisque ad pariendum usitati periodo. Quare cum Christus conceptus sit die 25. Martii, sequitur eum natum esse die 25. Decembris: inter utrumque enim intercedunt novem menses.

Christus post solstitium hiemale natus, cur?

Nota: Christus natus est paulo post solstitium hiemale, cum crescere incipiunt dies: Ioannes Baptista vero natus est paulo post solstitium æstivum, cum dies incipiunt decrescere: quia, ut ipse ait: *Illum oportet crescere, me autem minui*: ita S. Augustinus. Rursum in solstitio hiemali halcyones (aves sunt paulo maiores hirundinibus) circa mare Siculum ponunt ova, eaque quatuordecim diebus excludunt, ac per totidem dies pacatum est mare: unde nautæ id observant, captantque id tempus ut secure navigent, teste Plinio lib. 10. 3. et S. Ambrosio lib. 5. Hexam. 13. Quare dies halcyonii vocantur dies placidi, sereni, hilares. Ita Christus, noster halcyon, iisdem diebus natus est quasi rex placidus et pacificus. Unde angeli ei accinuerunt: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus.* Rursum Plinius docet pluviam in solstitio æstivo, et calorem in hyberno portendere uberem frugum messem. Ita pluviam baptismi, lacrymarum et pœnitentiæ adduxit Ioannes Baptista; Christus vero calorem gratiæ et charitatis, quibus copiosa fidelium, Doctorum, Martyrum, Virginum, omniumque Sanctorum messis prognata surrexit.

Vers. 6. Et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diversorio.) *Peperit* naturaliter uti aliæ matres: fuit ergo ipsa vere et naturaliter mater Christi, et consequenter Dei: Christus enim est Deus.

B. Virgo magis fuit mater Christi, quam sunt aliæ matres filiorum suorum.

Porro B. Virgo magis fuit parens Christi, quam sint aliæ matres suorum filiorum: nam ipsa in solidum fuit parens et mater Christi: quia ab ea Christus accepit omnem suam substantiam, quam alii non a sola matre, sed etiam a patre accipiunt; ac consequenter amor inter Christum et matrem longe maior fuit, quam sit inter alias matres et filios, adeoque amor qui inter matrem et patrem dividitur, in Virgine unitus et collectus fuit, quia ipsa tam matris quam patris vicem subivit. Secundo, sicut ipsa concepit, ita et peperit manens virgo, ac consequenter Christus natus est clauso matris utero, eumque nascens penetravit, sicuti radii solis penetrant vitrum. Hinc Tertio,

Peperit Virgo

B. Virgo uti concepit sine concupiscentia, ita peperit sine dolore, sine lassitudine, sine secundinarum fluxu et illuvie, aliisque sordibus partus, sine obstetrice. Ita Patres passim. Fuit ergo Virgo tota alacris et vegeta, atque in filii amorem et contemplationem absorpta: utpote quæ in singula momenta eum nascentem expectaret, videre et amplecti gestiret. Ita Patres et Doctores. Vide Suarez. Audi S. Gregorium hom. 26. in Evangel. *Illud corpus Dominicum intravit ad discipulos ianuis clausis, quod ad humanos oculos per nativitatem suam clauso exiit utero Virginis.*

Sine dolore et sordc.

Die Dominica.

Porro Christum natum esse die Dominica, quæ prima dies fuit mundi, ac consequenter feria sexta, sive die Veneris fuisse conceptum sicut et passum, ex VI. Synodo, Sophronio, Ruperto et aliis docet Suarez 3. p. qu. 35. disp. 12. Barradius et alii: licet noster Salianus Christum natum velit feria sexta, conceptum feria quarta. Audi Rupertum lib. 3. de Divin. offic. cap. 16. *Nocte Dominica natus est Christus, consonante mirabilium suorum ordine,* B *ut quo die dixit: Fiat lux, et facta est lux, eiusdem diei nocte oriretur in tenebris lumen rectis corde,* puta sol iustitiæ Christus Dominus.

Hinc sicut sol per clausum penetrat vitrum, sic Christus in lucem prodiit clauso Virginis utero, ait S. Basilius orat. in S. Nativitatem Christi. Hinc et B. Virgo ipsa festi Nativitatis Christi nocte revelavit S. Birgittæ, ut ipsa refert lib. 6. Revel. cap. 88. dicens: *Cum nasceretur ex me indicibili exultatione, et mirabili festinantia, clauso virginali utero meo prodibat:* atque huius suæ exultationis sensum tunc B. Virgo reipsa communicavit S. Birgittæ. Et lib. 8. Revel. cap. 22. *Peperi*, ait, *sicut nunc vidisti flexis genibus, orando sola in stabulo. Peperi enim eum cum tanta exultatione et lætitia animæ, quod non sensi aliquod gravamen, quando ipso exibat de corpore meo, nec dolorem aliquem: sed statim involvi eum panniculis mundis, quos diu ante præparaveram. Quæ quando vidit Ioseph, miratus est cum magno gaudio et lætitia,* C *ex eo quod sine adiutorio pepereram.* Et in Serm. Angelico cap. 15. *Ipse Deus suam maiestatem inclinavit, de cælo descendens in uterum Virginis, non in una tantum ipsius corporis parte introiens, sed per totum ipsius corpus Virgineis visceribus se infundens, formando sibi honestissime ex solius Virginis carne et sanguine corpus humanum. Et ideo electissima illa mater flammanti rubo, sed læsionis inexperto, quem vidit Moses, congrue similatur.* Et nonnullis interiectis: *Quemadmodum etiam per totum Virginis corpus, quando idem Dei filius concipiebatur, cum sua divinitate introivit; sic et quando nascebatur cum humanitate et deitate, velut ex rosa integra odoris suavitas, ita et ipse per totum ipsius corpus Virginis fusus est, virginali gloria in matre integra permanente.*

Denique omnes virginei partus figuras, e veteri testamento coacervat hic geometra in Catena Græcorum, quam edidit noster Corderius.

An Christus natus sit humi, an in brachiis matris.

Quarto, quærunt aliqui, quis primus Christum nascentem locus exceperit? Barradius censet fuisse terram sive D humum, idque ad hoc, ut Christus nos doceret humilitatem, quæ ab humo dicta est, sicut et homo: sic enim ceteri infantes nascuntur. Unde Salomon: *Et in similiter factam decidi terram,* ait Sapient. 7. 3.

Alii censent Christum primo exceptum brachiis et ulnis matris, idque cum summo eius gaudio et reverentia: hoc enim talem matrem et talem filium decere videbatur, idque physice erat proclive et obvium, idemque colligunt ex eo quod statim subdit Lucas, *et pannis eum involvit.* Quare ipsa, ait Franc. Lucas, suis manibus excepit prodeuntem e suo utero, tamquam pomum maturum ex arbore delabens, nervo umbilicari sponte ac sine violentia se dissolvente, quemadmodum solvitur maturi pomi caudex, quo arbori adhæret: exceptum manibus provoluta in genua adoravit, adoratum suavissime est osculata, ac deinde involvit pannis ac fasciis. Unde et S. Cyprianus de Nativit. Christi: *Ultro*, ait, *maturus ab arbore fructus delapsus est, nec oportuit vellicari quod sponte prodibat.*

Pientius et sublimius Franc. Suarez opinatur, Christum mox ut natus est, ab angelis in brachia matris sanctissimæ et amantissimæ fuisse depositum; idem insinuat Nyssenus et Geometra in Catena: hic enim locus erat illi decentissimus, et tam matri quam filio exoptatissimus; inde ipsa illum reclinavit in præsepio.

Denique S. Birgitta lib. 8. Revel. cap. 47. insinuat Christum nascentem, sponte sua venisse in manus virginis matris dulcissimæ, et hoc valde probabiliter et pie credi potest.

Porro noster P. Ribadeneira in festo Nativitat. Traditur, inquit, B. Virginem, mox ut vidit Christum in lucem editum, admirantem Deum humanatum, ac ad carnem infantilem humiliatum, coram eo in terram se prostravisse, atque hisce verbis cum profundissima reverentia ac cordis iubilo eum salutasse: *Exoptatus ades, Deus meus, Dominus meus, et filius meus;* non dubitans se ab eo, licet infante intelligi; sicque eum adorasse, osculando pedes illi quasi Deo, manus quasi Domino, et faciem quasi filio, mox arctissime eum pectori suo admovisse, ulnisque strinxisse.

Christi prima vox fuit vagire. Quinto, Christus nascens more aliorum infantium, ait S. Bernardus serm. 4. de Nativitat. vagiit et lacrymatus est, tum ut inciperet peccata nostra deflere et luere, tum ut aliis infantibus se conformaret. Nam ut ait Salomon, qui fuit typus Christi: *Et ego natus accepi communem aerem, et in similiter factam decidi terram, et primam vocem similem omnibus emisi, plorans,* etc. *nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium*, Sapient. 7. 3. Vide ibi dicta. Rursum Christus iam natus hasce lacrymas, ac seipsum totamque vitam, mortem et crucem Deo in holocaustum pro salute hominum obtulit, ut docet Apostolus Hebr. 10. 7. et cap. 5. v. 7. *Qui,* inquit, *in diebus carnis suæ preces supplicationesque* etc. *offerens, exauditus est pro sua reverentia.*

Angeli omnes eum adorarunt. Sexto, angeli omnes Christum Deum ac Dominum suum, in terram nascentem comitati sunt, sicut aulici omnes comitantur regem peregre proficiscentem, ac natum infantem, Deumque immensum ad spithamæ quantitatem quasi coarctatum obstupuerunt, venerati sunt et adorarunt. Hoc enim significat Apostolus, dicens: *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei,* Hebr. 1. 6. uti ibidem explicat S. Chrysost. Theoph. Euthym. Ambrosiaster, et alii. Quare tunc stabulum et præsepium fuit quasi versum in cælum empyreum; utpote plenum angelis, adeoque Cherubinis et Seraphinis omnibus, qui relicto cælo ad stabulum descenderunt, Deum suum hominem factum veneraturi: fuit enim hoc opus Incarnationis et Nativitatis Verbi, angelis prius inopinabile, et quasi incredibile, utpote opus summum propriumque divinæ potentiæ, sapientiæ, iustitiæ et clementiæ, superans omnem hominum et angelorum intellectum, uti ostendi Matth. 1. 20. et hic cap. 1. 35.

Hoc est quod ait Apost. 1. Timoth. 3. v. 16. *Et manifeste magnum est pietatis sacramentum* (quod est Deus homo, sive Verbum caro factum) *quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.* Et David psal. 17. *Inclinavit*, ait, *cælos et descendit*, imo Deus ipse descendit, eumque factum infantem Deipara reclinavit in præsepio. *Factus est Deus homo,* ait S. Aug. serm. 9. de Nativ. *ut homo fieret Deus; ut panem angelorum manducaret homo, Dominus angelorum factus est homo.* Hoc est *Verbum abbreviatum, quod fecit Dominus,* Isaiæ 10. 23, Rom. 9. 28.

Cur Deus homo? Causa I. Moral. Causæ cur Christus homo fieri, nascique voluerit in terra, fuere multæ. Prima: ut nos in carne patiens et moriens, a peccatis et gehenna redimeret. Rursum ut nos doceret, exemplo magis quam verbo viam salutis, daretque perfectum sanctitatis omniumque virtutum exemplar, ac in primis summæ et profundissimæ humilitatis. Ipse enim, *cum in forma Dei esset*, etc. *semetipsum exinanivit* (id est, ex omni inanem, et quasi nihilum effecit) A *formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo,* Philip. 2. v. 6. Nimirum voluit Christus exemplo suo docere, quod S. Augustin. docuit verbo: *Fode,* inquit, *in te fundamentum humilitatis, et sic ad fastigium pervenies charitatis.* Dedit ergo hic ideam summæ humilitatis: descendit enim quasi e summo maiestatis suæ throno in imam abiectionis vallem, exuit quasi paludamentum gloriæ suæ, et induit saccum carnis nostræ.

Secunda: quia Christus nobis consanguineus et frater, imo caro et sanguis noster fieri voluit, ut quasi carneus cum carneis, homo cum homine, par cum pari ageret. II. Unde S. Bernardus sermon. 3. super *Missus est: Studeamus effici,* inquit, *sicut parvulus iste; discamus ab ipso, quia mitis est et humilis corde, ne magnus Deus sine causa factus sit homo parvus, ne gratis mortuus, ne in vacuum crucifixus; communicemus passionibus, et ipsum offeramus propitiationem pro peccatis nostris; quoniam ad hoc ipse natus est.*

B Tertia: Christus carnis nostræ parvitatem, vilitatem, III. ærumnas, famem, sitim, frigus, æstum, verbera, clavos, crucem suscepit, non propter se, sed propter nos, ut hoc efficacissimo amoris sui stimulo corda hominum algida pungeret et compungeret, eosque ad se redamandum stimularet, imo cogeret: semper enim quasi occlamat nobis Christus incarnatus: Ego me totum tibi dedi, tu te totum modo redde mihi: ideo incarnatus sum, ut vivam in te et in carne tua, ut dicas cum Paulo: *Vivo ego iam non ego, vivit vero in me Christus.* Audi S. Ambr. *Ille igitur parvulus, ille infantulus fuit, ut tu vir possis esse perfectus. Ille involutus pannis, ut tu mortis laqueis sis absolutus. Ille in præsepibus, ut tu in altaribus. Ille in terris, ut tu in cælis. Ille locum in diversorio non habebat, ut tu plures haberes in cælestibus mansiones. Qui cum dives esset, propter vos pauper factus est, ut illius inopia vos ditaremini.* Gal. 2. Ex quibus apposite pieque concludit: *Meum ergo paupertas illius patrimonium est, et infirmitas Domini mea est virtus. Maluit sibi egere, ut omnibus abundaret. Me* C *illius infantiæ vagientis abluunt fletus, mea lacrymæ illæ delicta laverunt. Plus igitur, Domine Iesu, iniuriis tuis debeo, quod redemptus sum, quam operibus, quod creatus sum.*

Quarta: depressit se in terram et carnem, ut nos veheret in cælum. IV. *Ideo,* ait S. Anselm. *Deus factus est homo, ut homo fieret Deus.* Non poteramus Deum, qui est purissimus et increatus spiritus, mente concipere et colere: vestivit ergo Deus se carne nostra, ut eum concipere, imo oculis cernere, auribus loquentem audire, et eo perfrui possemus, ait Cyrillus catech. 12. Atque hæc inter primas fuit incarnationis Christi causa, quam Ecclesia in Præfatione Missæ Nativitat. Christi, ita decantat: *Quia per incarnati Verbi mysterium, nova mentis nostræ oculis lux tuæ claritatis infulsit, ut dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilium amorem rapiamur.* Christus enim incarnatus est obiectum latriæ, charitatis, gratitudinis omniumque virtutum. Quocirca iugis nostra D cogitatio, sermo et conversatio debet esse cum Verbo incarnato, præsertim quia illud quotidie recolimus, imo renovamus in sacrificio Missæ. Ita cum eo semper versati sunt B. Virgo et Ioseph. Ita S. Magdalena Christum ubique comitabatur, ac post eius mortem secessit in eremum, ut iugiter hoc magnum pietatis sacramentum quod oculis conspexerat, ruminaret et obstupesceret: ita Apostoli, ita S. Paulus. Hac de causa S. Paula, S. Eustochium, et plurimæ matronæ et principes cum S. Hieronymo migrarunt in Bethlehem, ut ibi iugiter quasi Christum nascentem et reclinatum in præsepio intuerentur. Ita iugiter versabatur cum Verbo incarnato S. Bernardus, qui cum de eo agit, agit autem frequentissime, totus melleus amore liquescit, seque superat, nec tam ut homo, quam ut angelus loquitur. Ita S. Franciscus cum nato Christo dissuaviabatur, ac dulcissime eum compellabat parvulum de Bethlehem, et concionans non aliud ingeminabat quam hoc, *Amemus parvulum de Bethlehem.* Denique tot mil-

lia Anachoretarum, Monachorum, Religiosorum relictis hominibus et sæculi turbis, in solitudines, in monasteria, in claustra se abdiderunt, ut iugiter hoc incarnationis et œconomiæ Christi, ac redemptionis nostræ mysterium meditarentur, admirarentur, laudibus, omnique gratiarum actione et vitæ imitatione celebrarent. Postula ergo o Religiose, o sacerdos, o fidelis, a Christo, ut ipse tuam carnem et animam sibi uniat ac regat, sicut univit rexitque suam, quam pro te ad hoc assumpsit.

Primogenitum.) Et unigenitum. Primogenitus enim est qui primo gignitur, etiamsi nemo alius post eum gignatur. Talis enim gaudet iuribus, et privilegiis primogeniturae.

Et pannis eum involvit.) Vilibus et pauperibus, sed honestis et mundis. Nota τὸ *involvit*, scilicet ipsa Virgo Deipara, utpote alacris et vegeta, per partum non debilitata, nec in lecto decumbens, sed potius roborata et pedibus consistens, parvuloque suo omnia non matris dumtaxat, sed et obstetricis ac ancillæ obsequia studiosissime impendens. Audi S. Hieron. l. 1. contra Helvidium c. 4. *Nulla ibi obstetrix, nulla muliercularum sedulitas intercessit, ipsa pannis involvit infantem, ipsa et mater et obstetrix fuit.* Similiter Cyprianus, aut quisquis est auctor, libro de Cardinal. operib. Christi serm. 1. *Panniculi pro purpura, pro bysso in ornatu regio laciniæ congeruntur; genitrix est et obstetrix, et devotam dilectæ soboli exhibet clientelam,* etc. *Nullus dolor, nulla naturæ contumelia in puerperio.*

Græce est, ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν, id est *infasciavit eum.* In honorem harum fasciarum Christi, nobilis erecta est basilica, et anniversaria festa dies indicta, ut patet ex S. Germano Patriarcha Constantinop. et Euthym. orat. de fasciis Domini apud Lipom. t. 6. ad diem 31. August.

Tropologicam causam dat Nyssen. de Nativ. Christi: *Pannis,* inquit, *constringitur, qui peccatorum nostrorum vincula* (et pelliceas Adæ tunicas, ait S. Bernard. serm. 28. in Cantic.) *in se suscepit.* Et S. Augustin. ser. 3. de Nativit. *O beata infantia, per quam nostri generis vita est reparata! o gratissimi delectabilesque vagitus, per quos stridores dentium æternosque ploratus evasimus! o felices panni, quibus peccatorum sordes extersimus! o præsepe splendidum, in quo non solum iacuit fœnum animalium, sed cibus inventus est angelorum!*

Porro Æthiopicus pro *fasciis cum involvit,* vertit, *et ligavit pollices eius,* quasi hoc esset signum infanti nato proprium, ex quo agnosceretur a pastoribus: nam pannis involvi illi commune erat cum cæteris infantibus. Unde tradunt Ætiopes, filium nomine Menelich, quem regina Saba ex Salomone conceperat, et rediens in Æthiopiam ibi pepererat, eumdem remisisse in Ierusalem, eique annulum quem a Salomone acceperat, in pollicem inseruisse, ut ex hoc signo quasi legitimus filius a Salomone agnosceretur. Hæc illi penes quos sit fides.

Christus in spelunca natus.

Et reclinavit eum in præsepio.) Omissis variis variorum opinionibus, quas recenset Barradius, Azor, Baronius, Toletus et alii, Nota, locum nativitatis Christi, proprie non fuisse stabulum domus rusticanæ, ut S. Cyprian. (vel quisquis est auctor) tract. de Operibus cardinal. et alii imaginantur; sed fuisse speluncam excisam in rupe ad extremam et Orientalem partem urbis Bethlehem, uti docent oculati testes S. Hieronym. epist. 18. ad Marcellam, Brochardus, Adrichom. et alii, ac Beda de Locis sanctis cap. 8. An spelunca hæc sita fuerit in urbe, an foris ad muros urbis, variant auctores. Audi S. Hier. *Ecce in hoc parvo terræ foramine cælorum conditor natus est, hic involutus pannis, hic visus a pastoribus, hic demonstratus a stella, hic adoratus a Magis.* Addit Beda, e petra huius speluncæ per miraculum, ob Christum in ea natum, perennem scaturire fontem, illumque usque ad sua tempora perdurare: atque totam speluncam a Christianis marmore incrustatam esse, ac grandi Ecclesia desuper ædificata ornatam.

Positum in præsepio.

Porro in hac spelunca fuisse præsepe ligneum, commune et notum omnibus pastoribus, liquet ex hoc, quod ex eo sibi ab angelo indicato, pastores mox locum nativitatis Christi agnoverint, et ad illum se contulerint. Præsepe hoc Romam deinde translatum est, ac in basilica S. Mariæ Maioris conditum, ibidem religiose visitur et colitur.

Ob duas causas.

Denique Christus collocatus fuit in præsepio duabus de causis. Prior, quod in tota spelunca non esset commodior, nec decentior Christo locus quam præsepium, ut in eius fœno, quasi in lecto recumberet tener Christus. Posterior, ut in rigore hiemis (erat enim finis Decembris) Christus halitu bovis et asini calesceret. Ad præsepe enim hoc alligatum fuisse bovem et asinum traditio est, hicque est communis fidelium sensus. Et de iis Ecclesia intelligit illud Habacuc 3. 2. iuxta Septuag. *In medio duorum animalium cognosceris:* ac iisdem appropriat illud Isaiæ 1. 3. *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui,* uti explicant ibidem S. Hieron. Nazianzen. Cyrillus, Paulinus, Prudentius et alii apud Baronium.

Tropol.

Tropologicam causam dat Nyssenus de Nativitate Christi: *Præsepe,* ait, *bestiarum est domus in qua Verbum nascitur, ut cognoscat bos possessorem et asinus præsepe Domini sui. Bos autem est Iudæus legi subiugatus; asinus vero animal oneribus ferendis aptum, Gentilis sub gravissimo idololatriæ iugo gemens. Ordinarius autem brutorum animalium cibus est fœnum. Producens enim, inquit Propheta, fœnum iumentis. Animal vero rationale pane vescitur: idcirco ergo in præsepi, ubi pabulum brutorum poni solet, panis vitæ qui de cælo descendit, proponitur, ut animalia quoque rationis expertia rationalem cibum participarent.* Sic et S. Cyrillus in Catena.

Symbol.

Symbolice præsepe est altare, in quo Christus in Missa per consecrationem quasi nascitur et immolatur. Unde S. Chrysostomus in Catena: *Quod in præsepio videntes atque tugurio Magi, cum multa veneratione ac timore accesserunt et adorarunt: tu idipsum non in præsepio, sed in altari cernens, maiorem istis barbaris exhibe pietatem.*

S. Franciscus in stabulo nascitur.

Exemplo Christi in spelunca nati, multæ matres Sanctorum eos in stabulo pepererunt. Mater S. Francisci cum ex eo gravida parere non posset, a paupere peregrino monita ut in stabulum se cooferret, fore ut statim pareret, dicto obediens, felici partu in stabulo S. Franciscum, paupertatis Christi imitatorem enixa est. Ita habet eius Vita apud Ribadeneiram. Hodie quoque nonnullæ piæ matres pariturae ex pia devotione, et humilitate stabulum adeunt, ut Christo et B. Virgini se suosque infantes assimilent.

Porro S. Epiphan. orat. de Deipara: *Stabulum,* inquit, *visum est esse cælum in terra:* ubi enim est Deus, ibi est cælum, sicut ubi est Pontifex, ibi est Roma. Subdit Epiphan. *Virgo,* ait, *in spelunca citra laborem prægnans, cæli et terræ Dominum deposuit in præsepio, tunc etiam ordines angelorum circumstabant Virginem, cum clamore dicentes, Gloria in altissimis Deo,* etc. Et Chrysippus: *In præsepio choreæ circumsteterunt angelorum. Regum omnium palatiis ipsique templo, pauperrimum illud stabulum angeli anteponebant, eo in admirationem summam rapti confluebant, recensque regem natum adorabant.*

Christus est amor et stupor angelorum.

Moraliter, Christiani omnes crebro considerent et intueantur Christum in præsepio, ut advertant quis et quantus ille sit, quid faciat, pro quibus et cur faciat: Christus enim in præsepio, hoc est Deus homo, Verbum infans, est amor, æque ac stupor omnium angelorum ac fidelium, quod omnes stupent et stupebunt per omnem æternitatem. Quis enim non attonitus stupeat, si profunde hunc puerum inspiciat, eumque roget: Quis es tu, o parvule Bethlehemitice? eumque audiat respondentem: Disce id ex Isaia c. 9. 6. *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis: et factus est principatus super humerum eius, et vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis.* Dicat tibi idipsum David Psaltes et Propheta regius Psal. 47. *Magnus Dominus et laudabilis nimis,* factus est puer parvulus et amabilis nimis. *Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui. Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum et in sæculum sæculi: ipse reget nos in sæcula.*

Dicat Dan. c. 7. *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.* Dicat Salomon regum sapientissimus Proverb. 8. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. Quando præparabat cælos aderam, quando certa lege et gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum. Cum eo eram cuncta componens, et delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum: et deliciæ meæ esse cum filiis hominum.* Dicat Siracides Eccl. 24. v. 6. *Ego ex ore altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam. Ego feci in cælis ut oriretur lumen indeficiens, et sicut nebula texi omnem terram. Ego in altissimis habitavi, et thronus meus in columna nubis*, etc. *Et dixit mihi: in Iacob inhabita, et in Israel hæreditare, et in electis meis mitte radices.* Dicat Iob. 11. 8. *Excelsior cælo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? longior terra mensura eius, et latior mari.* Et c. 9. 3. *Qui commovet terram de loco suo, et columnæ eius concutiuntur. Qui præcipit soli, et non oritur. Qui extendit cælos et graditur super fluctus maris: qui facit magna et incomprehensibilia et mirabilia, quorum non est numerus.* Dicat Gentilium Sibylla: dicat ex ea Virgilius princeps Poetarum et vatum ecloga 4.

Ultima Cumæi venit iam carminis ætas,
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo,
Iam nova progenies cælo demittitur alto,
Chara Deum soboles, magnum patris incrementum.
Incipe parve puer risu cognoscere matrem.
Te duce si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua solvent formidine terras.

Addit hanc auream esse ætatem Christi,

—— *quo ferrea primum*
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo.

Merito ergo exclamat S. August. serm. 9. de Nativ. *O miracula! o prodigia! o mysteria! fratres, naturæ iura mutantur in homine, Deus nascitur, virgo sine viro gravidatur: viri nesciam sermo Dei maritat: simul facta est mater et virgo; mater facta, sed incorrupta. O mira et inexquisita compago! O nova et inaudita commistio! Deus qui est, et qui erat, creator fit creatura, qui immensus est capitur, divites constituens pauper efficitur, incorporeus carne vestitur, videtur invisibilis, palpatur impalpabilis, comprehenditur incomprehensibilis, quem cælum et terra benedicit, in præsepio angusto collocatur.*

Christus e præsepio concionatur.

Quid fecit tantus Deus, in tantilla carne iacens in præsepio? Audiamus ipsummet in præsepii cathedra, non verbo, sed facto docentem et prædicantem: Ego, qui tribus digitis appendo molem terræ, qui ex nihilo creavi cælum et terram, Rex gloriæ, et Dominus maiestatis: sub quo columnæ cæli contremiscunt, et curvantur qui portant orbem; tui unius, o homo, amore, ut te peccato et æternæ gehennæ incendiis addictum liberarem, et in cælum beandum deducerem, veni *saliens in montibus, transiliens colles:* salii e cælo in terram, ex sinu Patris in uterum Virginis, ex utero in terram, e terra in crucem, e cruce in infernum; ex inferno resilii in terram, e terra in cælum, ut te inferno erutum in cælum deveherem. Per viscera misericordiæ meæ, visitavi te oriens ex alto, ac cælum terræ, Verbum carni, spiritum luto, Deum homini hypostatice iunxi, et arctissime devinxi. Parvulus factus sum, os tuum et caro tua, factus sum homo, ut te Deum efficerem. In præsepio iaceo inter iumenta quasi cibus bovis et asini, quia ut iumentum animaliter vivebas, volutans te in carne et sanguine. Factus eras *sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. Homo* enim *cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, et similis factus est illis*, Psal. 48. Carnem ergo assumpsi, ut carnem meam comedas, at carnem non iumenti, sed Dei, ut illam iungens carni tuæ, os ori, manum manui, pedem pedi, ventrem ventri, illis instar Elisæi, 4. Reg. 4. 34. inspirem habitum vitæ cælestis et divinæ.

Halitus Christi quis?

Quis et quorsum hic halitus? Halitus est altissimæ humilitatis, ditissimæ paupertatis, extaticæ charitatis, sa-
A pientissimæ stultitiæ et mundi contemptus, ut doceam et reipsa quod verbo per Salomonem docui: *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas, præter amare Deum, et illi soli servire. Ego sum via, veritas et vita.* Me ergo ut viam in cælum, si errare non vis, sequere mihi ut veritati ausculta, me ut veram vitam complectere. Vanæ sunt opes, vanæ deliciæ, vani honores terreni, quos stulti mortales, et instar puerorum fatui avidissime sectantur et ambiunt. Veræ opes, veræ deliciæ, veri honores sunt in cælis: quibus fruuntur Deus, angeli et Beati: ad illos anhela. Ego Christus, qui sum Rex regum, pauper et omnium indigus nascor, et tu, o Christiane, commoda et divitias ambis? Ego, quem cæli non capiunt, corpore et præsepio exili concludor: et te, o Christiane, pudet esse parvulum, humilem, abiici, contemni? Ego, qui sum increata et immensa Sapientia, dura et molesta carni, molesta spiritui elegi: tu voluptatibus utriusque indulges? Ego non in Herodis, non in Augusti palatio, sed in spelunca et præsepio nasci volui: elegi humiles habitare casas, et aulæ B prætuli caulam: tu aulam et aulica sectaris. *Filii hominum*, filii Enos, miselli, insipientes, oblivione et furore perciti, *ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?* Discite ex me ubi sit vera sapientia, vera gloria, vera virtus, vera vita: nimirum in profunda humilitate, in ardenti charitate, in contemptu rerum omnium terrenarum, et desiderio cælestium. *Clamat stabulum*, ait S. Bernardus serm. 5. de Nativit. *clamat præsepe, clamant lacrymæ, clamant panni. Clamat stabulum, curando sese homini, qui in latrones inciderat, præparari. Clamat præsepe eidem homini, qui iumentis comparatus fuerat, pabulum ministrari. Clamant lacrymæ, clamant panni eiusdem ipsis cruenta iam vulnera ablui et detergi.*

Clamant omnia austeritatem, pœnitentiam, paupertatem, humilitatem, sed maxime incensam charitatem: quod enim cœpit hic Christus, hoc tota deinceps vita prosecutus perfecit. Hoc est quod ipse ait Matth. 8. 10. *Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos, Filius autem hominis* C *non habet ubi caput reclinet.* Nimirum natus in stabulo, vixit in hospitio, mortuus est in patibulo. Utique non propter se, sed *propter nos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia nos divites essemus.*

Denique Christus natus est carne, ut nos renasceremur spiritu, imo ut ipse per spiritum nascatur in nobis. Audi Innocent. III. ser. 3. *Sicut tres in Christo substantias fides Catholica confitetur, divinitatem, carnem, spiritum, ita tres in ipso nativitates Scriptura sacra testatur, divinam ex Patre, carnalem ex matre, spiritualem in mente. Ex Patre nascitur semper, de matre natus est semel, in mente nascitur sæpe.*

Porro hoc fit per ardentia, efficacia et crebra ad Christum desideria et suspiria. Unde subdit Innocentius: *Christus concipitur per affectum, nascitur per effectum, nutritur per profectum.*

QUIA NON ERAT EIS LOCUS IN DIVERSORIO.) *Eis*, scilicet Mariæ et Ioseph, unde Arabicus, *quia non erat eis locus, in quo diversarentur.* Perperam ergo aliqui legentes D *ei*, scilicet Christo, sic cum Barradio explicant, q. d. Christus reclinatus fuit in præsepio, quia non erat ei locus commodior in illo diversorio, id est, in stabulo: nam Græca, Latina, Syrus et Arabicus habent *eis* non *ei*. Causam dat, cur B. Virgo pepererit in spelunca, et Christum non in lecto, sed in præsepio reclinarit, quia scilicet omnia loca in hospitio iam præoccupata erant, affluente turba ditiorum ad communem censum. Verisimile est enim in urbe parva Bethlehem, unum tantum fuisse diversorium (ut hic innuit Lucas: idemque in Germania fieri vidi) ad quod hospites omnes et advenæ diverterent, quod proinde affluente turba facile impleretur, ut plures non caperet: sed Christi prævisione et providentia id factum est, ut summæ humilitatis et paupertatis nobis daret exemplum.

Unum tantum in Bethlehem diversorium.

Porro Christus ex humilitate se abscondens, manifestatus et glorificatus fuit a Deo, per stellam vocantem Magos, per angelos missos ad pastores, per idola eversa, per circulos solis et parelios, perque alia miracula, quæ recenset

Orosius lib. 6. cap. 20. et fusius Baronius tom. 1. Annal.

Vers. 8. Et pastores erant in regione eadem vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suum.) *In regione eadem,* puta in agris et campis vicinis Bethlehem. S. Hieronym. epist. 27. Brochardus, Adrichomius, et alii in Descript. terræ sanctæ, asserunt fuisse locum eumdem, in quo Iacob pavit greges suos, Genes. 36. 21. qui inde dictus est *Turris Eder,* id est, gregis, eo quod pascuis pro gregibus alendis abundet. Hic ergo angeli Christo nato cecinerunt, *Gloria in excelsis Deo.* Qua de causa S. Helena ibidem templum ædificavit in honorem Ss. Angelorum, ideoque medio in agro sacellum erectum est in tantæ rei memoriam. Distat a Bethlehem fere mille passibus. Sic et Haymo: Distat, ait, turris gregis a Bethlehem uno milliario, in quo etiam hodie trium pastorum corpora requiescunt.

Scaliger Christum mense Septembri natum asseruit.

Vigilantes.) Græce αγραυλουντες, id est, *in agro stabulantes,* aut *pernoctantes;* αγρος enim est ager, αυλη est caula, stabulum, septum, ovile. Theoph. vero αγραυλουντες interpretatur *in agro canentes;* nam εν αγρω αυλειν, est in agro canere tibia vel fistula, uti pastores facere solent, tum ut fallant tempus, tum ut se recreent, tum ut oves demulceant, et ad streuue pascendum hoc suo cantu incitent.

Ex hac voce, Iosephus Scaliger de Emend. temp. contendit probare Christum natum esse in Septembri: quia tunc inquit, non autem in Decembri, cum media est hiems, omniaque rigent gelu aut nive, in agris stabulantur et pascuntur oves. Verum Christum natum esse die 25. Decembris, communis est Ecclesiæ et omnium sæculorum traditio. Ad argumentum Scaligeri respondeo, in regionibus calidis, qualis est Palæstina, etiam in hieme greges degere et pasci in agris, et campis compascuis, sive sub dio, sive in mapalibus ad hoc comparatis, qualia in turre Eder ob vicina pascua erecta fuisse non est dubium, ut scilicet oves ad ea tempore congruo statim exirent. Sic in Italia et agro Romano videmus pecudes et pecora tota hieme in campis degere et pasci.

Et custodientes vigilias noctis super gregem suum.) Græce φυλασσοντες τας φυλακας, id est, *custodientes custodias,* scilicet per quatuor noctis vigilias excubantes, ut greges suos custodirent, ne a lupis vel furibus raperentur. Hinc colligitur Christum natum esse nocte, puta post mediam noctem, cum iam inciperet dies 25. Decemb. idque mystice (nam alius litteralis eius loci est sensus) significatur Sapient. 18. 14. *Cum quietum,* inquit, *silentium contineret omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus de cælo a regalibus sedibus, durus debellator in mediam exterminii terram prosilivit,* idque ad hoc ut significaretur, quod Christus quasi sol veritatis et iustitiæ illucesceret his qui in tenebris et umbra mortis sedebant, ait S. August. quæst. 53. inter Quæst. veteris et novi Testamenti. Hac de causa Ecclesia in festo Nativitatis Christi, post mediam noctem Missas celebrat.

In huius rei memoriam, eodem loco postea ædificata fuit Ecclesia trium pastorum (tot enim fuisse pastores, quot et Magos, docet etiam S. Bernard. serm. 6. de Nativit. Domini) divinæ nativitatis consciorum monumenta continens, ait Beda de Locis sanctis cap. 8. Hi enim pastores per angelum vocati ad Christum, eo viso et adorato, per eius gratiam eximii evasere Sancti. Unde Lucius Dexter in Chronico, quod dedicat S. Hieronymo: *Anno,* inquit, *Urbis Romæ* 752. *Lentulo et Messala Consulibus, uno anno ante Augusti et Sylvani consulatum, Christus nascitur: tribus pastoribus (qui fuerunt sancti) primum ostenditur.* Vide Baronium anno 1. Christi, et Suarez 3. p. q. 36. disp. 14. sect. 2.

Porro congruum rationi erat, ut tres dumtaxat pastores Verbum Patris, Spiritus sancti ope caro factum primi hominum adorarent, ut ipsi adoratores existerent SS. Trinitatis, illiusque mysterium suo numero repræsentarent, uti postea fecere tres Magi.

Vers. 9 Et ecce angelus Domini stetit iuxta illos, et claritas Dei circumfulsit illos, et timuerunt timore magno.) *Angelus* in corpore assumpto, ut significaret Deum corpus assumpsisse, et per carnem assumptam hominibus conspicuum se reddidisse, ait Titus.

Porro S. Cyprianus (vel quisquis est auctor) de Nativit. Domini, Toletus, Franc. Lucas et alii censent angelum hunc fuisse Gabrielem: hic enim et B. Virgini et Zachariæ apparuit, fuitque totius huius negotii incarnationis Verbi administer. Innuit idipsum Beda dicens: *Angelus Mariam, angelus Ioseph, angelus pastores instruit; et concipiendum, et conceptum, et natum cæli cives Dominum testantur, ut et mortales sufficienter imbuant, et suum auctori servitium incessanter impendant.*

Stetit iuxta illos.) Græce επεστη αυτοις, quod alii vertunt, *stetit super illos,* quasi angelus e cælo lapsus; Vatabl. *astitit illis;* Syrus, *venit apud eos.* Pastores hi, quia erant Iudæi et fideles, vocantur per angelum (Iudæis enim sæpe apparebant angeli) Magi vero quia Gentiles et astrologi, vocantur per stellam. Vide S. Gregor. hom. 10. in Evang.

Quæres, cur angelus primo pastoribus, non Scribis, non civibus vel opificibus apparuerit? Resp. Euthymius quatuor dat causas. Prima est, quod omnia hic in Christi præsepio spirent paupertatem et humilitatem, quodque pastores simplices, pauperes et humiles magis placeant Deo, quam superbi divites, et increduli Scribæ ac Pharisæi, iuxta illud Christi: *Confiteor tibi Pater, Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis, quia sic placitum fuit ante te,* Matth. 11. 25. Unde Theophyl. hic Doctos, ait, per indoctos vicit, divites per pauperes, per piscatores piscatus est orbem.

Cur pastores primi vocati ad Christum? Causa I.

II. Secunda, quia hi pastores veterem Patriarcharum vitam sectabantur, scilicet innocentissimam artium agriculturam, vel potius pastoritiam. Nam Abel, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moses fuere pastores ovium, quibus proinde velut innocentibus et sanctis, sæpe Deus per angelos apparuit. Ita S. Ambr. ser. 9. *Nec mirum,* inquit, *si Christi gratiam ante scire meruit innocentia quam potestas, et prius cognoscere veritatem simplex rusticitas quam superba dominatio.*

III. Tertia, quia Christus futurus erat pastor populi, iuxta illud: *Ego sum pastor bonus,* Ioan. 10. Hinc Christus olim pingebatur ut pastor cinctus ovibus, uti videre est Romæ in Ecclesia Ss. Cosmæ et Damiani, aliisque priscis.

IV. Quarta, ut significaretur pastoribus rationalium ovium, puta hominum et fidelium, primum divina mysteria a Deo revelari, ut ipsi deinde eadem suas oves, id est, plebem sibi commissam doceant.

V. Quintam addit auctor de Mirabilib. S. Scripturæ, qui extat tom. 3. S. August. l. 3. cap. 2. quia Christus erat agnus pro salute mundi offerendus. Congrue ergo ipse primo pastoribus agnorum apparet.

Tropologice, Christus se revelat et communicat iis, qui suis actionibus et cogitationis quasi pastoribus invigilant, ac consolatur eos qui suam non habent consolationem. Ita S. Bern. ser. 5. de Nativ. *Non consolatur,* inquit, *Christi infantia garrulos; non consolantur Christi lacrymæ cachinnantes; non consolantur panni eius ambulantes in stolis; non consolantur præsepe et stabulum amantes primas cathedras in synagogis; sed æquanimiter forte universam hanc consolationem expectantibus in silentio Dominum, lugentibus, pannosis pauperibus cedere videbuntur. Cæterum audiant, quod et ipsi quoque angeli non alios consolantur.*

Et claritas Dei (lux, splendor mirus, non tam humanus quam divinus) circumfulsit illos.) Arabicus, *gloria Domini orta est super illos.* Ubique enim in Scriptura Deus gloriam suam manifestavit per cælestem lucem et fulgorem. *Claritatem Domini,* ait Euthym. *intellige divinum lumen.* Titus: *Divina claritate, cælestique gloria circumfusi sunt.* Itaque fulgor hic non fuit sidereus, sed augustior, qui esset index maiestatis Domini, cuius angelus erat legatus.

*

Sol clarior nascente Christo. Porro S. Amb. ser. 10. Nativit. Christi die, solem putat novo quodam fulsisse splendore, et ad ortum festinasse: *Oriente*, inquit, *Salvatore non solum humani generis salus, sed etiam solis ipsius claritas innovatur; sicut ait Apostolus ad Ephes.* 1. *Ut per ipsum restauraret omnia, sive quæ in cælis, sive quæ in terra sunt. Si enim sol obscuratur cum Christus patitur, necesse est illum splendidius solito lucere cum nascitur.* Et post nonnulla: *Ex eo denique factum puto, ut nox decresceret, dum sol festinus ob Dominicæ nativitatis obsequium ante lucem mundo protulit, quam nox cursum sui temporis consummaret. Quin potius ipsam noctem fuisse non dico, nec aliquid obscuritatis habuisse, in quo pastores vigilant, et exultant angeli, astra deserviunt. Si sol ad Iesu Nave orationem defixus stetit in die, cur non ad Christi nativitatem festinus promoveret in nocte?*

Tropolog. S. Greg. hom. 8. *Quid*, inquit, *est quod vigilantibus pastoribus angelus apparet, eosque Dei claritas circumfulget? nisi quod illi præ cæteris videre sublimia merentur, qui fidelibus gregibus præesse sollicite sciunt: dumque ipsi pie super gregem vigilant, divina super eos gratia largius coruscat.* Idem l. 7. ep. 32. *Lux gregis, flamma est pastoris. Decet enim pastorem, decet Dominicum sacerdotem moribus et vita clarescere, quatenus in eo tamquam in speculo vitæ plebs commissa, et eligere quod sequatur, et videre possit quod corrigat.*

Et timuerunt timore magno.) Sacro horrore et reverentia perfusi sunt, tum propter visionis et splendoris novitatem, ait Euthymius, tum ob angeli cælestis maiestatem, quæ homines ita percellit, ut pene exanimentur: unde olim opinio erat moriturum eum qui vidisset angelum, iuxta illud Manue patris Samsonis: *Morte moriemur, quia vidimus Deum*, Iudic. 13. v. 22. Hinc disce signum angeli boni esse, primo terrere, deinde consolari, unde subdit: *Nolite timere*, etc.

Vers. 10. Et dixit illis angelus: Nolite timere: ecce enim evangelizo vobis gaudium (nuntium, quod pariet gaudium) magnum quod erit omni populo.) Sed in primis vobis, quos primos ad Messiam iam natum visendum adorandumque voco. Evangelium ergo primo ante omnes nuntiatum est pastoribus, idque per angelos. Causam dat S. Bern. ser. 5. de Nativit. dicens: *Vigilantibus enim pastoribus, et custodientibus vigilias noctis, evangelizatur gaudium novæ lucis, et eis natus dicitur esse Salvator: pauperibus atque laborantibus, non vobis divitibus, qui vestram habetis consolationem et væ divinum.*

Vers. 11. Quia natus est vobis hodie (hac nocte) Salvator, qui est Christus (Messias tot sæculis expectatus) Dominus, in civitate David.) In Bethlehem, ex semine et stirpe David. Singula verba habent pondus, et novam gaudii materiam suggerunt, ut patet ea ruminanti et penitius expendenti, uti ea minutim et fuse expendit Toletus. Nomen Christi sacerdotium notat et regnum, ait Eusebius in Catena: tam enim sacerdotes quam reges ungebantur, ideoque Christi, id est uncti, et unctione consecrati, dicebantur. De nomine Christi vide dicta Matth. 1. 1. et Daniel. 9. v. 24. in fine.

Vers. 12. Et hoc vobis signum: (quo hunc puerum ab aliis recens natis secernatis et dignoscatis) Invenietis infantem pannis involutum, et positum in præsepio.) Cæteri enim infantes tunc nati erant in domo et lecto, Christus vero solus in stabulo et præsepio. Hinc patet præsepe hoc fuisse commune et notum omnibus; nisi dicas angelum digito ostendisse, aut interna inspiratione, ut vult Toletus, pastoribus indicasse speluncam in qua erat hoc præsepe. Hoc signum dat angelus, ne pastores putent Messiam suum quasi regem Iudæorum, requirendum in regia Herodis similive palatio, uti Iudæi putant: hic enim primus Christi adventus fuit humilitatis; sicut secundus ad iudicium erit maiestatis. Signum ergo Verbi incarnati et abbreviati est fasciarum et præsepii humilitas; hanc enim efficaciter nascendo, vivendo, et moriendo in summa abiectione, docere nos voluit Christus. Nam ut ait S. Bern. ser. 1. de Nativ. *Quid magis indignum, quid detestandum amplius, quid gravius puniendum, quam ut videns Deum cæli parvulum factum, ultra opponat homo magnificare se super terram? intolerabilis impudentiæ est, ut ubi sese exinanivit maiestas, vermiculus infletur et intumescat.*

Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis, laudantium Deum, et dicentium.) Quia, ut dixi v. 7. omnes angeli Christum in terra nascentem comitati, et venerati sunt: hi autem sunt acies et militia, hoc est exercitus cælestis, quia potentissime pro Deo contra dæmones et impios pugnant; unde vocatur Deus *sabaoth*, id est exercituum, scilicet cælestium et angelicorum. Sic Iacob qui fuit typus Christi, fugiens Esau fratrem suum, vidit copiam angelorum sibi auxiliantium, unde dixit: *Castra Dei sunt hæc*, ideoque locum vocavit *Mahanaim*, id est, castra in duali, ob duas acies sive turmas angelorum sibi in tutelam venientium, Gen. 32. Rursum, si ob creationem mundi laudarunt Deum astra matutina, et iubilarunt omnes filii Dei, id est, omnes angeli, ut ait Iob. cap. 38. quanto magis idem fecerunt ob incarnationem et nativitatem Verbi? Vers. 13.

Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.) Sic et Syrus, Arabicus, Ægyptius, Æthiopicus, Persicus, excepto τὸ *bonæ voluntatis*, de quo mox. Τὸ *in altissimis*, vel ut passim alii legunt, *in excelsis*, referri potest tum ad *Deo*, q. d. Gloria est Deo qui habitat in cælis altissimis, ibique gloriam suam angelis et Beatis ostendit; tum potius ad *gloria*, q. d. In cælis Altissimis angeli dant gloriam Deo, sicut in terra homines fruuntur pace per Christum iam natum. Rursum hæc verba accipi possunt tum assertive subaudiendo *est*, tum optative subaudiendo *sit*. Assertive, q. d. Gloria iam in cælo est Deo, et in terra est pax, quia omnes cælites in cælo glorificant Dei misericordiam, sapientiam, fidelitatem, quod Christum a se patribus promissum iam mundo fideliter exhibuerit: hinc in terra est pax, quia Christus natus est, ut ipse quasi rex pacificus, homines qui nascuntur filii iræ, Deo reconciliet: ita Toletus et Maldon. Optative, q. d. Gloria sit in altissimis Deo, id est laudetur et glorificetur Deus, in cælo omnes cælites benedicant et glorificent Deum, quod dignatus sit Christum mittere in terram, ut in ea incarnatus hominibus pacem, id est, reconciliationem, gratiam, salutem, omniaque bona afferat. Laudent ergo Deum cælum et terra, iubilent illi cælites omnes et terrigenæ, quia natus est Christus, qui est gloria Dei, gaudium angelorum, pax hominum. Ita Iansen. Barradius et alii. Sunt enim hæ voces angelorum laudantium, partim congratulantium Deo et hominibus, partim optantium gloriam hanc et pacem in nativitate Christi inchoatam, in eius vita et morte perfici. Vers. 14.

Græca hunc hymnum faciunt trimembrem: Sic enim habent: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas.* Sic et Syrus, et Arabicus, qui pro *bona voluntas* vertit, *hilaritas*. Sic quoque legunt Patres Græci passim, scilicet S. Athanasius, Basilius, Nyssenus, Epiphan. Eusebius, Theophyl. Euthymius, ut videre est in Catena Græcorum.

Verum melius Latini omnes, et ex Græcis Origen. S. Chrys. et Cyrillus pro εὐδοκία, id est *bona voluntas*, legunt εὐδοκίας, id est, *bonæ voluntatis*, ac consequenter hymnum hunc faciunt bimembrem. Sicut enim gloria datur Deo, quasi personæ quæ glorificatur: sic et pax datur hominibus bonæ voluntatis, quasi personis, quibus pax Christi competit et congruit: atque sic melius cohæret nexus totius sententiæ: nam pax in terra alia intelligi nequit, quam hominum bonæ voluntatis. Apposite S. Bern. serm. 3. de Circumc. *Quæ*, ait, *maior Deo gloria, quam tanta dignatio et tanta benignitas?* Idem ep. 126. ad Episc. Aquit. *Displicet*, ait, *mortalibus angelica illa partitio, qua gloria Deo, pax hominibus nuntiatur, et dum gloriam usurpant, turbant pacem. Solus gloriam meretur, qui facit mirabilia solus: sicut dicit Apostolus: Soli Deo honor et gloria.* Et paulo post: *Quonam ergo modo stabit pax hominum coram Deo, vel cum Deo, si Deo non potest apud homines*

esse tuta sua gloria? O stulti filii Adam, qui contemnentes pacem, et gloriam appetentes, et pacem perdunt et gloriam.

Et in terra pax.) Hominum cum Deo, cui nos Christus reconciliavit: imo carnem nostram sibi hypostatice univit; ac consequenter *pax*, id est, tranquillitas mentis et conscientiæ: ac Tertio, *pax* et concordia cum aliis hominibus. Porro *pax* Hebræis omne bonum, omnem prosperitatem et felicitatem significat. Hinc aliqui, *Pax*, inquiunt, est Christus iam natus: *Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum*, Ephes. 2. 14. nam *Deo placuit per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius, sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt*, Coloss. 1. 19.

Audi S. August. orat. contra Iudæos, Pagan. et Arrianos cap. 10. *In utero*, inquit, *virginali spiritales nuptiæ celebratæ sunt, Deus coniunctus est carni, et caro adhæsit Deo, hinc procedens ut sponsus de thalamo, ad cuius nuptias commota universa exultare visa est creatura. Namque angelorum chorus ex his nuptiis pacem designat hominibus bonæ voluntatis; quia qui erat Dei Filius, factus est hominis filius.*

Bonæ voluntatis.) Tripliciter id exponi potest. Primo, referendo illud ad *το hominibus*, ut eos determinet, q. d. Pax sit hominibus, at non omnibus, sed iis qui sunt bonæ voluntatis: ita S. Ambrosius; hoc est, qui suscipiunt Christum, ait Beda.

Secundo, S. Leo serm. de Nativit. Pax, ait, sit hominibus, quæ scilicet faciat eos esse bonæ voluntatis, ut nimirum suam voluntatem Dei legi et voluntati per omnia subiiciant et conforment.

Verum quia græce est εὐδοκία, quæ vox respondet Hebr. רצון *ratson*, ac in Sacra Scriptura fere non hominibus, sed Deo ipsi tribuitur, et significat Dei gratiam, benevolentiam, beneplacitum, amorem et dilectionem erga homines; hinc melius Nyssen. Theoph. Euthym. hunc dant sensum, q. d. Pax sit hominibus, hominibus inquam, quos Deus hac gratia, et bona voluntate, id est benevolentia et amore suo gratis sine hominum merito dignatur et prosequitur, ut scilicet det eis salvatorem talem et reconciliatorem, qui pacem inter se et homines, ac inter cælum et terram, puta inter cælites et terrigenas, constituet. Sic Ps. 5. dicitur: *Scuto bonæ voluntatis* (græce εὐδοκίας) *tuæ coronasti nos*, id est, scuto quod est bona voluntas, id est, benevolentia tua, velut corona cinxisti nos. Sic Matth. 17. dicitur: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui;* græce, ηὐδόκησα. Et Psal. 149. *Beneplacitum est Domino in populo suo.* Sic homines bonæ voluntatis alibi vocantur *filii dilectionis*, id est filii voliti et dilecti a Deo. Vide dicta Ephes. 1. 9.

Porro Iansen. *το bonæ voluntatis* refert ad *pax*, q. d. Pax sit hominibus, pax, inquam, proveniens non ex eorum meritis, sed ex bona voluntate, id est, benevolentia et gratia Dei: sed hoc intricatius et obscurius est. Aliter quoque S. Ambros. *Bonæ voluntatis*, inquit, *ut intelligas pacem Christi non debiti esse, sed meriti.*

Moraliter disce hic, quam Deus humilitate delectetur, et humiles exaltet. Christus ecce nocte nascens abscondit se in præsepio, at Deus eum glorificat per angelos. Audi S. August. l. 2. de Symbolo c. 5. *Sic voluit nasci excelsus humilis, ut in ipsa humilitate ostenderet maiestatem.* Et serm. 213. de Tempor. *In summo*, ait, *honore summa sit humilitas: honoris laus, est humilitatis virtus.* Et S. Ambrosius: *Ex utero*, inquit, *Christus funditur, sed coruscat e cælo; terreno in diversorio iacet, sed cælesti lumine fulget; nupta peperit, sed virgo concepit; nupta concepit, sed virgo generavit. Quod si ætas carnis ignara operis fuit, profecto Deus erat, qui divinitatis operibus exercebat carnis ætatem.* Et S. Bernardus serm. 1. de Circumc. *Christus ab ipso nativitatis exordio divinis humana sociat, ima summis. Nascitur ex muliere, sed cui fœcunditatis fructus sic accedat, ut non decidat flos virginitatis. Pannis involvitur, sed panni ipsi angelicis laudibus honorantur: absconditur in præsepio, sed proditur radiante stella de cælo: sic et circumcisio veritatem susceptæ pro*

Honoris laus est humilitas.

bat humanitatis, et nomen quod est super omne nomen, gloriam indicat maiestatis.

Hac ergo de causa Christus ubique ita humilitatem cum maiestate in seipso combinavit et contemperavit, ut doceret maiestatis decus esse humilitatem, uti est gemmula in annulo aureo, ac vicissim humilitatis præmium esse solium maiestatis.

Et factum est, ut discesserunt ab eis angeli in cælum; pastores loquebantur ad invicem: Transeamus usque Bethlehem, et videamus hoc verbum, quod factum est, quod Dominus ostendit nobis. Vers. 15.

Hoc verbum.) Id est, hanc rem tam novam et miram, puta Verbum incarnatum, et Messiam natum. Unde Beda Symbolice de Verbo divino hoc exponens ait: *Verbum quod semper erat videamus, quomodo pro nobis factum est: quod enim videre non poteramus, dum erat Verbum, videamus factum, quia caro est.*

Sic et S. Ambrosius ac Haymo. Est metonymia familiaris S. Scripturæ, qua verbum ponitur pro re significata per verbum, ut cap. 1. *Non erit impossibile apud Deum omne verbum* id est, omnis res, 2. Regum 1. 4. *Quod est verbum* (id est res) *quod factum est?*

Quod Dominus (Beda addit, *fecit et*) ostendit nobis.) Græce ἐγνώρισε, id est, notum fecit, revelavit, indicavit, imo signum quo Messiam natum inveniemus, suggessit *nobis*, præ Scribis, et cæteris omnibus: quare nisi eum nobis natum, et nobis primis revelatum, ab eo per angelum invitati et vocati visamus et adoremus, erimus Deo, angelis et Christo ingrati, ac nobis ipsis inimici; utpote qui tantam Christi gratiam et salutem neglexerimus. Certum est angelum exterius loquentem pastoribus, multo magis interius illuminasse mentem eorum, ut cognoscerent Christum esse Deum ac redemptorem mundi: ideoque eos excitasse ut eumdem adirent, colerent, amarent, adorarent. Hac enim de causa pastores reipsa præsepe adierunt, ac in eo Christum summa humilitate et reverentia adorarunt. Quare non est dubium eos hic fuisse iustificatos, aut si iam iusti erant, magnum iustitiæ et sanctitatis incrementum accepisse. Ita S. Cyprianus (vel quisquis est auctor) de Nativit. Christi: *Pastores illi*, inquit, *amplius mente, quam oculis carnalibus illuminati, ad conspiciendum Emmanuel festinant, et edocti intus invisibili magisterio Spiritus sancti quem parvulum vident, confitentur immensum, et piæ ei devotionis affectum præsentant.*

Et venerunt festinantes; et invenerunt Mariam, et Ioseph, et infantem positum in præsepio.) *Festinantes*, ex desiderio et ardore videndi Christum natum. Unde S. Ambr. *Vides*, ait, *festinare pastores: nemo enim cum desidia Christum requirit.* Et Beda: *Festinant*, ait, *pastores, neque enim cum desidia Christi est quærenda præsentia, et ideo forte nonnulli quærentes invenire non merentur, quia desidiose Christum quærunt.* Vers. 16.

Videntes autem cognoverunt de verbo (scilicet verum esse illud, id est, veram esse rem, vere scilicet natum esse Christum) quod dictum erat illis de puero hoc.) Ab angelo. Vers. 17.

Cognoverunt.) Græce διεγνώρισαν, id est pernoverunt, clare certoque cognoverunt. Secundo, verti potest cum Pagnino, *notificarunt;* Theoph. *divulgarunt.* Sic et Syrus: unde sequitur:

Et omnes, qui audierunt, mirati sunt: et de his quæ dicta erant a pastoribus ad ipsos.) To *et* non est in Græco, Syro et Arabico, sicque planior fluit sensus: Romani tamen legunt *et*, q. d. Mirati sunt natum esse Messiam, et cætera quæ de eo dicta erant a pastoribus ad ipsos; scilicet mirati sunt angelum apparuisse, angelos cecinisse *Gloria in excelsis*, Christum iacere in præsepio, etc. ita Glossa, Franc. Lucas et alii; licet Lyranus *το et* exponat *id est*. Hinc patet pastores multis narrasse ea quæ de Christo nato ab angelo audierant et viderant: quare multos præsepe adiisse, Christumque vidisse; sed eos solos in Christum credidisse, quorum Deus corda efficaciter tangebat, cæteros offensos paupertate Christi eum sprevisse. Causam dat S. Ambr. *Non vilis,* Vers. 18.

ait, *persona pastorum, certe quo vilior ad prudentiam, eo pretiosior ad fidem. Non gymnasia choris referta sapientium, sed plebem Dominus requisivit simplicem, quæ phalerare audita et fucare nesciret. Simplicitas enim quæritur, non ambitio desideratur.*

Vers. 19. MARIA AUTEM CONSERVABAT OMNIA VERBA HÆC, CONFERENS IN CORDE SUO.) Scilicet conferens et comparans, non oracula Prophetarum de Christo, ut vult Beda, sed dicta et visa Pastorum de angelis concinentibus, *Gloria in excelsis Deo*, etc. cum iis quæ ipsa in se experta erat, puta cum annuntiatione Gabrielis, oraculo Elisabethæ et Zachariæ, cæterisque quæ ipsa de Christo nato viderat et in se senserat. Idque Primo, ut videns utrimque miram concordiam, omnia scilicet inter se optime consentire, magis firmaretur in fide, scilicet unigenitum Filium Dei ex se esse natum: ita S. Ambros. Secundo, ut iucunda contemplatione harum rerum, inter se adeo consentientium, animum pasceret, et certa spe reliqua expectaret: Deum scilicet hoc opus ad finem perducturum, et per Christum homines redempturum. Tertio, ut ea deinde suo tempore Apostolis, ac præsertim Lucæ hæc scripturo panderet, et ex ordine narraret. Vide hic in Virgine rarum exemplum virgineæ taciturnitatis ac modestiæ, item cælestis prudentiæ, ac firmissimæ fidei et spei, admirantis præsentia et futura præstolantis. Conferebat enim ea quæ cernebat summæ humilitatis, cum iis quæ noverat summæ maiestatis, stabulum cum cælo, pannos cum illis Prophetæ verbis Psal. 103. *Amictus lumine sicut vestimento:* præsepe cum throno Dei, animalia cum Seraphinis.

Vers. 20. ET REVERSI SUNT (*ad gregem suum*, ait Euthymius; Deus enim vult fideles, licet a se exaltatos, in sua vocatione, officio et arte permanere) PASTORES, GLORIFICANTES, ET LAUDANTES DEUM, IN OMNIBUS QUÆ AUDIERANT ET VIDERANT, SICUT DICTUM EST AD ILLOS.) To *dictum*, refert ad *audierant*, non ad *viderant:* audita enim sunt dicta, non visa. Hinc patet pastores in fide et Evangelio Christi fuisse constantes, imo gaudio Spiritus sancti ob visum Christum assidue exultantes et iubilantes.

Vers. 21. ET POSTQUAM CONSUMATI SUNT DIES OCTO UT CIRCUMCIDERETUR PUER, VOCATUM EST NOMEN EIUS IESUS, QUOD VOCATUM EST AB ANGELO PRIUSQUAM IN UTERO CONCIPERETUR.

CONSUMATI SUNT DIES OCTO.) Id est, cum advenisset dies octavus a nativitate Christi, quo ipse iuxta legem circumcidendus erat. Est hebraismus: Hebræorum enim verba sæpe significant actum inchoatum, non perfectum. *Consumati* ergo hic idem est, quod *cœpti consumari*, ut expletis septem diebus ageretur dies octava, destinata circumcisioni, etsi illa necdum esset expleta et consumata.

UT CIRCUMCIDERETUR PUER.) Tacite significat eum circumcisum, non expresse, ut innuat eum libere et sponte, non ex obligatione fuisse circumcisum, tum quia ipse erat Deus auctorque legis, qui lege circumcisionis a se lata non obligabatur: tum quia non communi hominum generatione, qui de peccati traduce propagati in iniquitatibus concipiuntur, ait Beda, sed ex Spiritu sancto erat conceptus et natus, ideoque carens peccato originali, ob quod abolendum instituta erat circumcisio, imo Sanctus Sanctorum, uti docet S. Augustinus tractat. 30. in Ioannem, S. Athanasius, S. Gregorius, et alii passim. Circumcisio enim erat signum peccati, eiusque quasi stigma et cauterium: nullum autem peccatum, nulla libido erat in Christo. Quare Christus in circumcisione magis et profundius se humiliavit, quam in nativitate: in hac enim accepit formam hominis, in illa vero formam peccatoris.

Christus circumcisus novem de causis.

Voluit tamen sponte circumcidi septem de causis, quas ex S. Cypriano, Augustino, Beda et aliis recenset S. Thomas 3. p. qu. 37. art. 1. Primo inquit, ut ostenderet veritatem carnis humanæ contra Manichæum, qui dixit eum
1. habuisse corpus phantasticum; et contra Apollinarium, qui dixit corpus Christi esse divinitati consubstantiale; et contra Valentinum, qui dixit Christum de cælo corpus at-
2. tulisse. Secundo, ut approbaret circumcisionem quam o-
A lim Deus instituerat. Tertio, ut comprobaret se esse de 3.
genere Abrahæ, qui circumcisionis mandatum acceperat
in signum fidei, quam de ipso habuerat. Quarto, ut Iu- 4.
dæis excusationem tolleret, ne eum reciperent, si esset
incircumcisus. Quinto, ut obediendi virtutem nobis suo 5.
commendaret exemplo. Unde et octava die circumcisus
est, sicut in lege erat præceptum. Sexto, ut quia in simi- 6.
litudinem carnis peccati advenerat, remedium quo caro
peccati consueverat mundari, non respueret. Septimo, 7.
ut legis onus in se sustinens, alios a legis onere liberaret
secundum illud Galat. 4. *Misit Deus filium suum factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret.* Huc usque S. Thomas.

Octavam causam addit S. Leo ser. 2. de Nativ. ut per 8.
eam diabolo occultaretur: *Cum*, inquit, *misericors omnipotensque Salvator ita susceptionis humanæ moderaretur exordia, ut virtutem inseparabilis a suo homine deitatis, per velamen nostræ infirmitatis absconderet, illusa est securi hostis astutia, quæ nativitatem pueri in salutem ge-* B *neris humani procreati, non aliter sibi, quam omnium nascentium putavit obnoxium.*

Nonam dat S. Augustinus serm. 9. de Nativit. ut car- 9.
nali circumcisione sublata spiritualem substitueret, quæ consistit in vitiorum et concupiscentiarum mortificatione et refectione: *Christus*, ait August. *suscepit circumcisionem, ablaturus circumcisionem ipsam: suscepit umbram, daturus lucem: suscepit figuram, impleturus veritatem.* Denique Christus sua circumcisione inchoavit passionem suam per quam factus est orbis redemptor et salvator. Unde in ea impositum est illi nomen Iesus: quia Christus infirmitates nostras sanavit, non per pharmaca ut faciunt medici, sed eas in se suscipiendo, et pro iis Deo satisfaciendo, itaque merendo ut omnes animi corporisque ægritudines, omnes passiones, tentationes, tristitias, afflictiones sanare possit, ac revera sanet vel in hac vita, vel in futura. Laboras ergo timore, scrupulo, ira, acedia, vana gloria, dolore, paupertate, etc. Iesum invoca, et eum sen- C tics consolatorem ac salvatorem.

De institutione, ritu, causa, fine et fructu circumcisionis vide ea quæ dixi Gen. 17. v. 9. et seq. Porro Christus circumcisus fuit in ipsa spelunca in qua natus est, a quopiam sacerdote vel Levita, maioremque dolorem sensit quam cæteri infantes, quia ipse utebatur ratione, qua carent cæteri, et delicatioris et vivacioris erat tactus quam alii.

ET VOCATUM EST NOMEN EIUS IESUS.) De hoc divino et mellifluo nomine vide ea quæ dixi Numer 13. v. 17. et Barradium ac Vincent. Regium hic, ac S. Bernardum ser. 15. in Cantic. Porro *Iesus* est Salvator in actu perfecto, quia non tantum ipse salvavit homines, sed et Apostolis similibusque vim salvandi alios attribuit. Et hoc innuit nomen *Iosue*, vel, ut Hebræi dicunt, *Iehosua*, quod idem est cum nomine Iesus, estque coniugationis hiphil, quæ actionem, puta salvationem perfectam, significat. Meminerint ergo fideles se esse filios Iesu, ac proinde eum in salute animarum procuranda imitari debere.

D QUOD VOCATUM EST AB ANGELO (Gabriele, annuntiante B. Virgini conceptionem Iesu c. 1. v. 31.) PRIUSQUAM IN UTERO CONCIPERETUR.) Christus enim conceptus fuit in fine annuntiationis, cum B. Virgo respondit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Paulo ante ergo revelatum ei fuit angelo nomen Iesu puero indendum. Hac gnome significat Lucas, nomen Iesu iam ante a Deo huic puero fuisse ab æterno decretum et prædestinatum, ut significaret eum fore salvatorem mundi. Iesus enim hebraice idem est quod græce σωτηρ, id est salvator.

Nota hic, ut Deus in Christo humile sublimi, humanum divino, venenum antidoto iungat et copulet, ut in eo humanam naturam divinæ maiestati copulatam ostendat. Nam voluit Christum circumcidi, itaque speciem peccatoris assumere; sed mox ut eam abstergat, indit ei nomen *Iesus*, id est *Salvator*, qui peccatis omnibus medeatur. Sic voluit Christum nasci in stabulo, ponique in præsepio, quasi pauperem et abiectum; sed mox per stellam tres Re-

ges, et per angelum pastores ad eum adorandum accersivit. Sic voluit eum pati, crucifigi, mori; sed simul tunc solem et lunam obscuravit, petras scidit, terram concussit, ut omnia elementa indignam Creatoris sui necem ostenderent et lugerent. Quo ergo magis Christus se humiliavit, eo magis Deus Pater eum exaltavit. Idem faciet tibi o Christiane: quare ne verearis humiliari, certo sciens te per hoc sublimandum. Via enim ad gloriam est humiliatio, iuxta illud Christi oraculum, imo promissum: *Omnis qui se humiliat, exaltabitur.*

Vers 22. ET POSTQUAM IMPLETI SUNT DIES PURGATIONIS EIUS (Mariæ, non pueri, ut patet ex Græco αυτης, et ex Levit. cap. 12. v. 7. et 8. Male ergo legunt nonnulli αυτου masculine, id est, *illius*, scilicet pueri: aut ut Origen. Theophyl. et Euthym. αυτων, id est, illorum, pueri scilicet et Mariæ matris (SECUNDUM LEGEM MOSIS, TULERUNT ILLUM (puerum Iesum) IN IERUSALEM, UT SISTERENT EUM DOMINO.

Tres leges purificationis. Nota tres leges disparatas hic convolvi et coniungi. Prima est Levit. 12. vers. 2. et seq. ut mulier, si peperisset masculum, maneat immunda per quadraginta dies: inde legaliter, id est, ritu victimarum a lege præscripto, purificetur in templo.

Secunda, ut mater pro purificatione non prolis, ut vult S. August. sed sua dumtaxat, uti iam dixi, offerat Deo in holocaustum agnum, ac pullum turturis vel columbæ in victimam pro peccato, si dives sit; si sit pauper, offerat par turturum dumtaxat, aut duos pullos columbarum, Levit. 12. v. 6. et 7.

Tertia lex, ut, si proles sit masculina et primogenita, sistatur et offeratur Deo tamquam ipsi debita et sancta, id est, consecrata ob liberationem primogenitorum Hebræorum factam a Deo, quando cæsa sunt primogenita Pharaonis et Ægyptiorum ab angelo tempore Mosis, Exodi 13. 1. ita tamen, ut proles oblata Deo, a parentibus redimi possit quinque siclis, id est, quinque florenis Brabanticis, qui faciunt duos aureos Romanos, quorum quisque continet decem Iulios sive Regales, Numer. 3. 47. Symbolice hi quinque sicli repræsentabant quinque vulnera Christi, quorum pretio Christus redemit genus humanum.

Impuritas puerperæ duplex. DIES PURGATIONIS.) Nota. In lege veteri puerpera immunda erat, ob immunditiem tum naturalem, tum legalem et moralem, præsertim quia pariebat fœtum, quem imbuebat et concipiebat in peccato originali. Naturalem, quia puerperæ patiuntur fluxum sanguinis et menstruorum, item secundinarum, aliarumque sordium per multos dies. Causa est, quod infans in utero matris involvatur membrana, quæ secundæ a Plinio, vulgo secundinæ vocantur, uti docet Aristot. lib. 2. de Gener. anim. c. 4. et Galenus lib. de Formatione fœtus. Membrana enim hæc triplicem habet usum: Primo, tegit, conservat, et tuetur semen virile in utero matris ne diffluat, sed coaguletur in corpus infantis, quod deinde eadem membrana continet et fovet.

Secundo, membrana hæc plena est venulis plenis sanguine, quo nutrit infantem sibi per umbilicum cohærentem, qui nexus naturaliter sponte sua solvitur in partu, quo primum infans emittitur: deinde membrana, quæ fuerat involucrum et tegmen infantis, sive secundæ ipsæ, per partes eadem via eiiciuntur.

Tertio, membrana hæc recipit excrementa, quæ puer ex cibo, quo alitur in utero matris, naturaliter emittit. Hæc est naturalis impuritas puerperæ, ex qua sequitur legalis: lex vetus enim ob hasce sordes iubebat eam quasi impuram arceri templo, esseque quasi irregularem per quadraginta dies, donec quadragesimo die per ritum a lege præscriptum lustraretur et purificaretur, itaque pura templum ingrederetur.

Quæres, an hæc impuritas fuerit in B. Virgine pariente Christum, ut ab ea iuxta legem purificari debuerit die quadragesimo. Affirmat S. Hieron. epist. 22. ad Eustochium, ubi loquens de Christo: *Novem mensibus*, ait, *in utero ut nascatur, expectat, fastidia sustinet, cruentus egreditur*, uti cæteri infantes ex fluxu materni sanguinis cruenti egrediuntur, ideoque abluuntur. Idem asserit Abulensis in Levit. c. 12. q 2. et seq. ac Erasmus hic.

Partus Virginis purissimus fuit. Verum cæteri omnes constanter id negant: partus enim Virginis fuit purissimus, quia uti concepit virgo sine viro ex inoperatione Spiritus sancti, sic et peperit virgo, clauso scilicet utero, ita ut Christus nascens eum non aperuerit, sed penetrarit: quare nullus in hoc partu esse potuit fluxus sanguinis aut secundinarum. Adde, in ea nullus fuit sanguis superfluus, sed tantum is qui necessarius erat ad Christi conceptionem et nutritionem. Quare sanguis quo Christus alitus fuerat in utero, post partum non effluxit, sed ad ubera transiens ibidem in lac conversus, aluit et lactavit Christum iam natum. Unde S. August. lib. de Quinque hæresibus c. 5. *Stulte*, ait, *unde sordes in virgine matre, ubi non est concubitus cum homine patre? unde sordes in ea, quæ nec concipiendo libidinem, nec pariendo passa est dolorem?* S. Epiph. l. 3. contra hæreses in fine: *Natus est*, ait, *per genitales meatus citra pudefactionem impollute absque inquinamentis.* S. Cypr. serm. de Nativit. *Maria*, ait, *genitrix et obstetrix: nullus dolor, nulla naturæ contumelia.* Additque Christum prodiisse ex Virgine sicut fructus prodit ex arbore, aut sicut radius ex sole, iuxta illud Isaiæ cap. 35. *Germinans germinabit sicut lilium.* Sophronius in VI. Synodo act. 11. partum Virginis appellat *incorruptibilem*, quia, inquit, *sine fluxu sanguinis, aut simili passione perfectus est.* Idem docent hic unanimiter Interpretes et Scholastici. Vide Suarez 3. p. q. 35. disp. 13. sect. 2.

B. Virgo non habuit menstrua. Unde valde probabiliter colligit Toletus hic, B. Virginem nunquam passam fuisse menstrua. Ratio est, quia menstrua sunt pœna peccati, et comites concupiscentiæ. Unde in statu innocentiæ nulla fuissent menstrua. B. Virgo autem immunis fuit ab omni peccato et concupiscentia, ergo a menstruis; menstrua enim sunt sanguis fœtidus et noxius, adeoque venenatus, uti fuse docet Plinius: Virginis autem sanguis erat purissimus.

An secundinas? De secundinis maior est difficultas: An scilicet Christus in utero fuerit inclusus suis secundinis, sive membrana, uti includuntur cæteri infantes. Multi id negant, tum quia membrana hæc primitus fit ad conservandum semen virile; Christus autem conceptus fuit sine semine ex Spiritu sancto; tum quia Christus in primo conceptionis suæ instanti perfecte fuit formatus, organizatus et animatus, cum cæteri infantes sensim formentur, organizentur et animentur, ideoque membrana sua contineri et foveri debeant: tum quia decentius erat, ut ipse uterus Virginis locum membranæ suppleret, ipsumque Christum proxime tangeret, foveret, et per venas quas habet, sanguine suo aleret: tum denique quia Christus in utero nulla emisit cibi excrementa, sed tantum id sumpsit, quod corpus aleret et augeret: quare non eguit membrana, quæ excrementa hæc exciperet. Favet Synodus habita in Trullo canon. 79. dicens: *Absque ullis secundinis ex Virgine partum esse confitentes.* Licet Ioverius legat *absque dolore ex Virgine* etc. Græce enim est αλοχευτον: quod si a λοχευω, id est, pario, parturio, fœtum cum dolore et nisu magno enitor, derives, significat *sine dolore, sine nisu pariendi*, qualis est in puerperis et puerperio; hic enim non fuit in B. Virgine. Verum si αλοχευτον derives a λοχια, vel λοχεια, id est, purgamenta, quæ in utero post partum remanent, quales sunt secundæ sive secundinæ, uti ex Dioscoride et Aristotele docet Henric. Stephanus in Lexico, tunc αλοχευτον, idem est quod *sine purgamentis*, *sine secundinis.* Et sic hanc vocem accipere Concilium, patet ex iis quæ subdit: causam enim subiicit dicens: *Ut qui sine semine constitutus sit*, q. d. Partus cæterarum fit ex semine, sed partus Virginis fuit sine semine, ergo et sine secundinis. Secundinæ enim primitus a natura formantur ad servandum semen, ne diffluat. Cum ergo B. Virgo non conceperit ex semine, hinc secundinis non eguit. Addit deinde Concil. *Quare quoniam aliqui post sanctæ Christi Dei nostri nativitatis diem similam coquere ostenduntur, et eam sibi invicem impertiri, honoris scilicet prætextu se-*

cundinarum (Græce λοχείων, quæ vox, ut dixi proprie secundinas quæ post partum emittuntur, significat) *impollutæ Virginis matris; statuimus, ut nihil tale deinceps fiat a fidelibus. Neque enim hoc honor est Virginis*, etc. *ex communibus, et iis quæ in nobis fiunt, inenarrabilem eius partum definire, metiri et describere.* Alii tamen qui per λοχεία, intelligunt non secundinas, sed alias sordes, nisus et dolores partus, censent Christum in utero suam quoque habuisse membranam, sive secundinas, quia hoc naturale est in omnibus infantibus in utero, ut ea contineantur, muniantur, et foveantur: sed ita, ut illam statim post partum Virginis, Deus ex utero eius clauso per penetrationem dimensionum, aut alium modum eduxerit, et in aliam rem converterit. Ita Suarez loco citato. Quare in Virgine nulla fuit impuritas, ob quam deberet purificari, ideoque lege purificationis non obligabatur, præsertim quia lex ait: *Mulier si suscepto semine.* B. Virgo autem nullum suscepit semen, sed ex Spiritu sancto concepit, de quo plura dixi Levit. 12. v. 2. Denique partus Virginis fuit sanctissimus, quia peperit Sanctum Sanctorum.

Voluit tamen B. Virgo humilitatis studio, et ut cæteris puerperis se conformaret, ac ne eas scandalizaret, et videretur esse singularis, atque ut virginitatem suam conceptumque ex Spiritu sancto celaret, purificari, sicut et Christus iisdem de causis voluit circumcidi, uti dixi v. 21. Unde S. Bern. serm. 3. de Purific. *Nihil*, ait, *in hoc conceptu, nihil in partu impurum fuit, nihil illicitum, nihil purgandum, nimirum cum proles ista fons puritatis sit, et purgationem venerit facere delictorum. Quid in me legalis purificet observatio, quæ purissima facta sum ipso partu immaculato? Vere o beata Virgo, vere non habes causam, nec tibi opus est purificatione; sed numquid filio tuo opus erat circumcisione? esto inter mulieres tamquam una earum: nam et filius tuus sic est in numero puerorum.*

Tropologice, purificatio animæ est pœnitentia, quam B. Virgo subivit non pro peccatis suis, utpote quæ nulla habebat, sed pro alienis, æque ac Christus. Sacramentum tamen pœnitentiæ non suscepit, quia propria peccata quæ confitenda sunt, non habuit. Vide S. Chrysostom. Tertullianum, S. August. S. Ambros. lib. de Pœnitentia.

Ut sisterent eum (tamquam masculum primogenitum, iuxta legem Exodi 13. 12.) Domino.) Syrus, *coram Domino.* Quare B. Virgo Christum manibus tenens, flectens genua, eum summa reverentia et devotione obtulit Deo, dicens: En Pater æterne hic est Filius tuus, quem pro salute hominum ex me carnem sumere voluisti: ego tibi eum reddo, et in solidum offero, ut de eo æque ac de me facias quod placuerit, ac per eum redimas mundum. Hæc dicens obtulit eum sacerdoti, quasi vicario Dei, a quo deinde quinque siclis eumdem redemit, uti præscribebat lex.

Vers. 23. Sicut scriptum est in lege Domini (Exodi 13. 12.) Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur.) Id est, Deo, quasi res dicata et sancta offeretur et consecrabitur. Nonnulli Patres, uti Tertull. de Carne Christi c. 23. Origen. Ambr. Euthymius (qui ait: *Solus Christus nondum apertam matris vulvam supernaturaliter aperuit* (id est, *pertransiit) et clausam naturaliter servavit)* dicunt hanc legem soli Christo convenire: solum enim Christum aperuisse matricem matris, non quod velint B. Virginem proprie matricem in partu aperuisse, ac per consequens virginem non mansisse, uti eos interpretatur impurus Calvinus, sed quod Christus solus uterum clausum penetrarit, ac penetrando quasi aperuerit, id est, ita egressus sit, perinde ac si eum aperuisset (est enim in hac phrasi metalepsis) cum aliæ matres tam in conceptione, quam in partu proprie uterum aperiant.

Adaperiens vulvam quid? Verum omnes cæteri Patres clare dicunt, Christum clauso matris utero conceptum et natum esse. Quare τὸ *adaperiens vulvam*, sic explicant, q. d. Omnis masculus, qui naturali more nascendo vulvam matris aperiendo in lucem egreditur, quique principium est generationis maternæ, hic *sanctus Domino vocetur*, id est, Domino dicetur et consecretur. Hinc sequitur, quod Christus hac lege non continebatur, tum quia ipse subsistebat in persona Verbi, quæ nullis ligatur legibus; tum quia ipse non aperuit vulvam matris, sed ea clausa exivit: ita Cyrillus hom. de occursu Domini, et Hormisdas Papa epist. 1. c. 3. Beda, et alii.

Minus ergo recte Rupertus, Abulensis, Iansenius et Maldonatus, per τὸ *adaperiens vulvam*, non aliud putant significari, quam *primogenitum*, ideoque Christum hisce verbis legis fuisse comprehensum, sed a lege exceptum alio titulo, scilicet quod esset Deus et Dei filius. Vide dicta Exodi 13. 12. ubi fuse hanc legem et litteraliter et tropologice exposui, atque inter alia dixi, primogenitum cuiusque esse cor eiusque amorem, ac primas cogitationes et intentiones: hoc ergo, et hasce a quolibet devote et integre offerendas esse Deo. Denique audi S. Bernar. serm. de purificatione: *Oblatio ista fratres, satis delicata videtur, ubi tantum sistitur Domino, redimitur avibus, et illico reportatur. Veniet quando non in templo offeretur, nec inter brachia Simeonis, sed extra civitatem inter brachia crucis. Veniet quando non redimetur alieno, sed alios redimet sanguine proprio, quia redemptionem eum misit Deus Pater populo suo. Illud erit sacrificium vespertinum, istud est matutinum: istud quidem iucundius, sed illud plenius.*

Et ut darent hostiam (pro purgatione matris, non pueri, ut dixi v. 22.) secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos (unum in holocaustum, alterum pro peccato) pullos columbarum.) Eo quod pauperes essent. Nam divites insuper dare debebant agnum in holocaustum. Licet enim tres reges magnam vim auri Christo obtulissent, tamen B. Virgo paupertatis studiosa, ut ostenderet se spernere omnia terrena, ex illis pauca dumtaxat quasi libando accepit, quæ brevi consumpsit, ait Abulens. in cap. 2. Matth. qu. 47. aut, si plura accepit, ea in pauperes distribuit, ait S. Bonavent. et Dionys. Denique quia statu et conditione erat pauper, inter pauperes censeri voluit, et pauperum munus offerre. Vide dicta tam quoad litteram quam quoad mores, Levit. 12. v. 6. Vers. 24.

Nota. Purificationis B. Virginis (cuius memoriam quotannis celebrat Ecclesia die 2. Februarii, idque ad abolenda Lupercalia, quæ eodem die Romæ turpiter celebrabantur, ait Baronius) hic fuit ordo et ritus: Primo, puerpera veniebat in atrium immundorum, ibique consistebat: nec enim atrium mundorum ingredi poterat, utpote immunda ante purificationem. Ordo purificationis.

Secundo, offerebat turturem, vel pullum columbæ pro peccato: verisimile est eam quoque aspersam fuisse aqua cinerea vitulæ rufæ; illa enim erat quasi aqua lustralis in omni purificatione.

Tertio, offerebat infantem Deo, eumque redimebat.

Quarto, peractis omnibus, in gratiarum actionem offerebat Deo agnum, vel turturem aut pullum columbæ in holocaustum. Hæc duo ultima fiebant a puerpera (utpote iam purificata) existente in atrio mundorum. Ibi enim offerebat infantem ad ostium tabernaculi, ibique eminus spectabat holocaustum suum, quod offerebatur in atrio sacerdotum. Nam inter atrium sacerdotum et laicorum intererat murus, sive septum altum tres pedes, ita ut laici ex suo atrio spectare possent victimas, et alia quæ fiebant in atrio sacerdotum.

Tropologice, turtures et columbæ, quas puerpera pro peccato, id est, immunditia sive irregularitate legali, offerebat, significabant gemitum et compunctionem pœnitentis, quo expiantur peccata, præsertim accedente Sacramento. Porro B. Virgo, sicut nullum omnino habuit peccatum, sic nullo Sacramento ad illud expiandum indiguit: suscepit tamen Sacramentum Baptismi, ut profiteretur religionem Christianam, item Confirmationem, Eucharistiam, forte etiam Extremam unctionem. Ordinis non erat capax, quia fœmina. Matrimonium iniit cum Ioseph, sed illud in lege veteri non erat Sacramentum. Peccata sua Tropol. Quæ Sacramenta suscepit B. Virgo?

nunquam est confessa, nec absolutionem a sacerdote suscepit, quia nulla habuit.

Dices: Poterat B. Virgo metuere ne forte in oratione distractione aliquam, aut in opere vel cogitatione negligentiam aliquam venialem commisisset; ergo poterat illam confiteri: quia ut ait S. Greg. *Bonarum mentium est agnoscere culpam, ubi non est culpa.* Resp. Hoc verum est in peccatoribus et statu lapso, non integro, et innocentibus, qualis fuit B. Virgo. Quare sicut angeli clare vident omnes suos actus, eorumque defectus etiam minimos, ex perspicacitate sui intellectus; ac similiter suos actus vidit Adam in statu innocentiæ (hoc enim pertinet ad integritatem illius status, et ad iustitiam originalem:) sic pariter suos actus omnes vidit et prævidit B. Virgo, quod scilicet essent purissimi et sanctissimi, sine omni defectu, etiam veniali, ideoque eos quasi peccata confiteri non poterat. Nec tamen idcirco se extollebat, sed magis humiliabat sciens hoc esse donum Dei, non suum meritum. Quare quod Sylvester in Rosa aurea tit. 3. cas. 53. de qu. impertin. censet B. Virginem Sacramentum pœnitentiæ recepisse, solitamque venialia sub conditione confiteri S. Ioanni, plane est reiiciendum: præsertim quia absolutio impendi nequit super materiam incertam, sed ut eius capax sit pœniteus, debet aliquod peccatum determinate confiteri, ait Vasquez 3. p. disp. 119. cap. 7.

Confiteri B. Virgo non potuit.

Vers. 25. Et ecce homo erat in Ierusalem, cui nomen Simeon, et homo iste iustus et timoratus, expectans consolationem Israel, et Spiritus sanctus erat in eo.

Simeon an sacerdos?

Simeon.) Calvinus vult Simeonem fuisse plebeium et obscuræ famæ. Verum cum sanctitate et senio fuisse venerabilem, docent sequentia apud Lucam. Multi censent eum fuisse sacerdotem, ideoque benedixisse Mariæ et Ioseph. v. 34. Ita Lyranus, Dionys. Caietan. Franc. Lucas, Toletus hic, ac S. Athanasius lib. de Communi essentia Patris et Filii, S. Cyrillus, Hierosol. orat. de occursu Domini, S. Epiphanius tract. de Patribus veteris testamenti, et Canisius lib. 4. de Deipara cap. 10. licet eum fuisse laicum, non sacerdotem, opinetur Theophyl. Euthym. Iansenius, et Barradius, ac benedixisse Mariæ non ut sacerdotem, sed ut senem.

Et homo iste iustus.) Hinc Galatinus l. 1. de Arcanis fidei cap. 3. censet Simeonem hunc fuisse discipulum et filium Hillelis, qui paulo ante nativitatem Christi Scribarum et Pharisæorum fuit auctor, teste S. Hier. in cap. 8. Isaiæ. Sed audi Galat. *Simeon Hillelis filius, quem ob eius præcipuam sanctitatem Talmudistæ Saddic, id est iustum cognominant. In quo (ut in Pirke avoth, id est, in capitulis patrum dicitur) Academiæ magnæ Synagogæ sceptrum defecit, multa de Messia dixit: et tandem cum in ultima senectute a Spiritu sancto responsum accepisset, non visurum se mortem, nisi Messiam videret, Christum ipsum ulnis suscipiens, quæ de eo a Spiritu sancto edoctus docuerat, ipso præsente confirmavit; cuius egregia dicta Talmudicis in libris sparsim reperiuntur.* Idem censet Genebrardus l. 2. Chronologiæ, qui addit: *In Simeone spiritum Synagogæ magnæ, qui erat prophetico minor, communi maior, defecisse, auctores sunt Thalmudici in tractatu Pirke avoth. R. Moses Ægyptius non tantum discipulum, sed et Hillelis filium fuisse scribit, Gamalielisque ad cuius pedes legem Paulus didicit, præceptorem, imo vero et patrem.* Hæc Genebrardus. Verum hæc uti verisimilia apparent ita incerta sunt. Multi enim fuere *Simeones* sive *Simones* (utrumque enim idem est nomen) iusti, uti fuit Simon pontifex filius Oniæ cognomento Iustus, quem fuse laudat Eccl. cap. 50. v. 1. Adde, Hillelis posteros et discipulos, puta Scribas et Pharisæos, fuisse summe contrarios Christo.

Simeon et Simon idem nomen.

Timoratus.) Græce εὐλαβὴς, id est, religiosus, qui timet et reveretur Deum, cavetque studiose ne eum offendat.

Expectans consolationem Israel.) Id est, expectans adventum Messiæ sive Christi, qui consolaturus et liberaturus erat Israel, id est, populum fidelem a Satana, Herode, Romanis, Scribis et Pharisæis oppressum: quia communis boni avidus *populi magis gratiam quam suam requi-*

A *rebat,* ait S. Amb. Sciebat enim Simeon ex translato a Iuda sceptro ad Herodem, iuxta oraculum Iacob Gen. 49. 10. et ex completis 70. Daniel. c. 9. hebdomadis aliisque prophetiis Christi adventum instare, ut Israelem, id est fideles ab omnibus malis eriperet, puta tam a peccatis, quam a miseriis omnibus, partim in hac vita, partim in futura. Christus ergo est fidelium consolatio, quia extra Christum nulla salutis est spes, sed mera desperatio et desolatio. Hinc Isaias Christi adventum promittens cap. 40. v. 1. *Consolamini,* ait, *consolamini popule meus, dicit Deus vester: loquimini ad cor Ierusalem.* Et cap. 51. 3. *Consolabitur Dominus Sion.* Et cap. 61. 1. *Spiritus Domini super me,* etc. *ut consolarer omnes lugentes.* Et Paulus 2. Cor. 1. 5. *Sicut,* ait, *abundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra.* Tempore Christi enim erat afflictissimus tam reipubl. quam Ecclesiæ Israelis status. Respubl. enim eorum suis carens principibus, erat sub iugo Herodis et Romanorum infidelium: B Ecclesia vero sub iugo impiorum Pontificum, Scribarum et Pharisæorum, qui quales fuerint quantumque populum oppresserint, et in quantos errores et vitia abduxerint, docet Christus toto cap. 23. 5. Matth. Ad utriusque ergo liberationem, vel consolationem per Messiam faciendam expectabat Simeon, cæterique pii Israelitæ.

Et Spiritus sanctus erat in eo.) *Spiritus sanctus,* tum santificans, tum prophetiæ, ut patet ex sequent. Ubi Nota. In Script. dicitur Spiritus sanctus advenire, vel esse in aliquo, non tantum per gratiam gratum facientem, sed etiam per gratiam gratis datam, v. g. per prophetiam, uti hic dicitur fuisse in Simeone. Sic cap. 1. v. 35. dicitur Spiritus sanctus superventurus in B. Virginem, ut concipiat filium, fiatque mater Dei, quæ est gratia gratis data. Et v. 41. Elisabeth dicitur repleta Spiritu sancto, cum cœpit prophetare.

In eo.) Græce ἐπ' αὐτὸν, id est, *super eum,* q. d. Spiritus sanctus in eum delapsus eius animum occupabat, ut homo non tam terrenus quam cælestis et divinus esse videretur, C idque ad hoc, ut eius testimonium de Christo foret irrefragabile, et omni exceptione maius.

Cæcum fuisse Simeonem, et ad Christi contactum visum recuperasse, tradit Celsus de Incredulitate Iudæorum apud Vigilium, qui inter opera Cypriani circumfertur. Verum tantum miraculum, et tam huic loco opportunum, non siluisset Lucas.

Et responsum (oraculum et promissum divinum: hoc enim est Græcum χρηματίζειν: unde Arabicus, *et revelatum ei fuerat)* acceperat a Spiritu sancto (per internam inspirationem) non visurum (experturum) se mortem, nisi prius videret Christum Domini.) Id est, Messiam, unctum unctione Spiritus sancti et gratiæ plenitudine, Isaiæ 11. 2. Quare Simeoni hic privilegium eximium et rarum a Deo concessum est; scilicet ut ante mortem videret Christum natum. Qua in re Abrahamum, Isaac, Iacob, Mosem, omnesque Patriarchas et Prophetas superavit, *qui,* ut ait Apostolus, *iuxta fidem defuncti sunt, non* D *acceptis repromissionibus* (de Christo Christique gratiis et beneficiis) *sed a longe eas aspicientes ac salutantes,* Hebr. 11. 13. Hinc liquet Simeonem singularis fuisse sanctitatis, sanctique desiderii et zeli, quo assidue suspirabat orabatque pro adventu Messiæ, ideoque eum videre meruit. Vers. 26.

Et venit in spiritu (instinctu Spiritus sancti, motus et incitatus a Spiritu sancto, ait Euthymius, et Theophyl.) in templum.) Idem autem spiritus qui eum incitavit, eidem signum dedit, quo Christum inter tot pueros, qui offerebantur in templo, agnosceret; aut potius illum eidem ostendit, interius illi suggerens dicensque: Ecce hic est Christus, quem tibi ante mortem videndum promisi. Timotheus presbyter Hierosol. orat. de Simeone, putat vidisse illum Deiparam divino circumdatam lumine inter fœminas reliquas, atque ex hoc indicio Messiæ matrem esse intellexisse. Carthusianus pariter: *Forsitan,* inquit, *vidit divinum quemdam splendorem in vultu pueri.* Vers. 27.

Hinc disce, Deum Sanctorum mentem et gressum dirigere, ut occurrat eis res bona, a Deo eis prædestinata,

uti hic Simeoni occurrit Christus. Quare assidue nobis præsertim ingressuris iter, pro hac directione orandum est, ut per eam a malis occursibus præservemur, et bonis perfruamur, ac dicendum cum Psalte: *Vias tuas Domine demonstra mihi, et semitas tuas edoce me.* Et: *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum,* Psal. 118.

In Vita S. Ephrem legimus, eum, cum civitatem ingrederetur, orasse Deum, ut aliquid bonæ ædificationis sibi occurreret: et ecce occurrit ei meretrix, quæ cum fixe eum intueretur, ideoque ab eo severe rogaretur, cur id faceret, inverecundum responsum ab ea accepit: *Fœmina virum quasi sui originem* (Eva enim formata est ex costa Adæ) *intueatur: vir vero terram, ex qua plasmatus est, inspiciat.* Sensit vir Dei se iure tangi, ac compunctus Deo gratias egit, quod a meretrice tam pium salutis monitum accepisset.

Et cum inducerent (in templum) puerum Iesum parentes eius (Maria et Ioseph) ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo.) Græce, και εν τω συναγαγειν, id est, *et cum induxissent:* pendet enim hæc sententia a vers. sequ. Unde Vatabl. vertit, *Cum autem inferrent parentes puerum Iesum,* etc. *ipse quoque accepit eum in ulnas suas.*

Vers. 28. Et ipse accepit eum in ulnas suas (inter brachia sua amplexans, et ad sinum pectusque suum ardentissime et fortissime applicans) et benedixit (laudavit et glorificavit) Deum, et dixit.) Olor, sive cignus candidus, iam iam moriturus suavissime canit: ita Simeon canitie saucta candidus, iam moriturus cygneum et suavissimum edit hic canticum. Audi Martialem:

Simeon cygnus.

Dulcia defecta modulatur carmina lingua
Cantator cygnus funeris ipse sui.

Sic sapientum postrema dicta et scripta maxime mellita sunt, scilicet per ætatem maturescente eloquentia. Addit Cicero Tuscul. 1. *Cygni,* ait, *non sine causa Apollini dicati sunt, quod ab eo divinationem habere videantur, qua prævidentes quid in morte boni sit, cum cantu et voluptate moriantur.* Ita prorsus Simeon divinat hic felicitatem, sibi post instantem mortem per Christum obventuram.

Vers. 29 Nunc dimittis servum tuum Domine secundum verbum tuum (promissum tuum, ait Theophyl. quo mihi promisisti producere vitam usque dum viderem Christum: iam eum vidi, ergo abeam et moriar) in pace.) *Dimittis,* græce απολυεις, id est *dissolvis,* ut e corpore hoc velut e carcere et vinculis, quibus alligatus sum, abeam in libertatem, pacem et quietem, qua gaudent patres in limbo, q. d. O Domine iam animus meus omni re, quam videre cupiebat, satiatus est. Vidi enim Christum, quem unice amplecti desiderabam. Nihil amplius in hoc mundo exopto; quare libens lætusque moriar, vel potius dissolvar vinculis corporis, ut ad pacem et quietem in limbum patrum pergam. Sic in pace mori optabat Tobias cap. 3. 6. et Abraham Genes. 15. 15. *Pax* enim Hebræis non solum tranquillitatem et quietem, sed omne bonum et felicitatem significat.

Pax quintuplex Simeonis. Quocirca Euthymius per *pacem* hic accipit, Primo, pacem cogitationum, inter spem et metum de videndo Christo fluctuantium. Secundo, pacem intrepidi animi, nec mortem expavescentis. Tertio, gaudii. Quarto, alii, per *pacem* accipiunt spei consecutionem, q. d. Hactenus speravi et sollicitus fui ut viderem Christum, iam eo viso pacem consecutus, et sollicitudine liberatus, mori exopto. Ita Theophyl. *Priusquam vidissem Dominum,* inquit, *non pacata eram mente, expectans eum, et semper sollicitus quando veniat: nunc autem ipso viso, et pacem consecutus et sollicitudine liberatus (ut sic dicam) absolvar.* Quinto, *pacem*, id est, securitatem a mundi periculis, quam præstat mors. Ita S. Cyprianus tractat. de Mortalit. c. 1. *Lætus de morte proxima, iam de vicina accersione securus,* inquit, *accepit in manus puerum, et benedicens Deum exclamavit, et dixit: Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace: quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Probans scilicet atque contestans, tunc esse servis Dei pacem, tunc liberam, tunc tranquillam quietem, quando de istis mundi turbinibus extracti, sedis et securitatis æternæ portum petimus, quando expuncta hac morte ad immortalitatem venimus. Illa est enim nostra pax, illa fida tranquillitas, illa stabilis et firma et perpetua securitas.* Hinc videtur, quod Simeon voti sui factus sit compos, ac paulo post mortuus: quare pergens ad limbum, primus Adæ, Abrahæ, Mosi, Davidi, Isaiæ, cæterisque patribus ad Christum suspirantibus, lætissimum de eo nato visoque nuntium attulit, itaque mirifice omnes gaudio cumulavit.

Tropologice, Origenes, Simeon, ait, optat mori in pace, id est, in gratia et amicitia cum Deo, in qua iustus moritur.

Symbolice, S. Augustinus serm. 20. de Temp. Nunc, ait, Domine, dimitte me in pace, quia video pacem, puta Christum, qui pacificabit cælum cum terra, Deum et angelos cum hominibus, et homines cum seipsis.

Porro Simeon sui voti a Deo factus est compos: nam paulo post in pace conquievit. Hinc S. Epiphanius lib. de Prophetarum vita et interitu cap. 24. S. Simeonem inter Prophetas reponit, aitque: *Vita functus est Simeon iste quidem pluribus annis obsitus, pene confectus: nec tamen a sacerdotibus postremum honorem consecutus, humatus est.* Cur autem id acciderit, nullam affert causam; sed ea putatur, quod palam Christi adventum annuntians, in se sacerdotum cæterorum invidiam et odium concitarit. Simeon Propheta.

Tropologice, Ecclesia quotidie in Completorio sub vesperam, hunc Simeonis hymnum decantat duobus de causis. Prior est, ut fideles, ac Ecclesiasticos, præsertim sacerdotes, moneat cogitare de morte, itaque vivere ac si vespere essent morituri. Posterior, ut moveat eosdem inducere desiderium Simeonis, scilicet transeundi ex hac vanitate et vitæ huius ærumnis, ad veram beatamque vitam in cælis, ut quotidie hunc hymnum recitantes, postulemus a Deo dimitti, dicamusque cum Paulo: *Cupio dissolvi et esse cum Christo,* Philip. 1. *Vide iustum,* ait S. Ambrosius, *velut corporeæ carcere molis inclusum, velle dissolvi, ut incipiat esse cum Christo. Sed qui vult dimitti, veniat in templum, veniat in Ierusalem, expectet Christum Domini, accipiat in manibus Verbum Dei, complectatur operibus velut quibusdam fidei suæ brachiis. Tunc dimittitur, ut non videat mortem, quia viderit vitam.*

Ita S. Maria Ægyptiaca sub mortem, a S. Zosimo Eucharistiam (quam per 40. annos, quibus vixerat in deserto, non susceperat) percipiens, præ devotione lacrymans et iubilans cecinit: *Nunc dimittis, Domine, servum tuam secundum verbum tuum in pace*, ac illico animam Creatori reddidit, ut habet eius Vita. Idem fecit S. Magdalena multique alii. Quare quoties communicamus, cum eis dicamus: *Nunc dimittis Domine servum tuum in pace, quia viderunt oculi mei*, imo fauces meæ gustarunt, ac stomachus meus suscepit, salutare tuum.

Quia viderunt oculi mei (*quia diu desideratum nunc et carnis et cordis oculis contemplor,* ait Beda) salutare tuum.) Græce σωτηριον, quod Septuag. reddere solent pro Hebr. ישועה iescua, id est *salus;* salus autem metonymice Salvatorem significat. Per *salutare* ergo intelligit Salvatorem Christum, quem prisci patres desiderarunt videre, at solus Simeon vidit, contrectavit et amplexus est. Audi eorum desideria. Iacobi: *Salutare tuum* (id est Salvatorem Christum, ex Iuda et posteris meis nasciturum) *expectabo Domine,* Genes. 49. 18. Davidis: *Defecit in salutare tuum anima mea. Oculi mei defecerunt in salutare tuum. Expectabam salutare tuum Domine. Concupivi salutare tuum Domine,* psal. 118. v. 81. 123. 166. 174. *Redde mihi lætitiam salutaris tui*, psal. 50. 14. *Ostende nobis Domine misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis,* psal. 84. 8. Ita S. Basil. in psalm. 61. S. August. lib. 1. Contra advers. legis et Proph. cap. 11. Beda, Theophyl. et alii. Vers. 30.

Quod parasti ante faciem (ante oculos, in conspectu) omnium populorum.) Ut omnes omnium gentium populi ex Salvatore Christo salutem hauriant, q. d. Deus non abscondit Christum in angulo Iudææ, sed eum omni- Vers. 31.

bus proposuit, et mox per Apostolos toto orbe deprædicabit, ut quicumque eius fidem et legem amplecti voluerint, ab eo salventur.

Vers. 32. Lumen ad revelationem Gentium, et gloriam plebis tuæ Israel.) Est appositio, q. d. *Salutare tuum*, id est, Salvatorem Christum dedisti et parasti hoc fine, ut ipse sit lumen ad revelationem, id est illuminationem gentium, quod scilicet Gentes verum Deum ignorantes eius cognitione, fide et cultu illuminet, idemque ipse sit gloria, honor et decus Israelis, id est, populi Iudaici. Arabicus, *lumen quod apparuit gentibus;* Theophyl. *lumen ad illustrationem gentium obtenebratarum;* Euthymius, *lumen quod gentibus errore cæcis visum restituat: revelationem enim vocat visus restitutionem.* Sic dicitur psalm. 118. v. 18. *Revela*, id est, illumina, *oculos meos.* Qui enim cæcus est, vel sedet in tenebris, habet quasi velum ante oculos, quod per lumen revelatur et aufertur, ut videre possit. Sic velum idololatriæ, errorum et vitiorum, quod Gentes excæcabat, revelavit et abstulit Christus, docens eas veram veri Dei fidem et cultum, per quem salventur. Ipse ergo est lux mundi, Ioan. 8. 12. Alludit ad oraculum Isaiæ, qui ante 700. annos idipsum vaticinatus erat c. 42. 26. dicens: *Dedi te* (o Christe) *in fœdus populi, in lucem Gentium, ut aperires oculos cæcorum, et educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris*, etc. Rursum cap. 49. v. 6. *Ecce dedi te in lucem Gentium, ut sit salus mea usque ad extremum terræ*, etc. Denique cap. 60. 3. *Ambulabunt Gentes in lumine tuo.* Hac de causa in Missa, præsertim in festo Purificationis, candelas benedicimus, accendimus et gestamus. Primo, ut profiteamur Christum esse lumen ad revelationem gentium. Secundo, precamur, ut ipse nobis suam lucem gratiæ in hac vita, et lætitiæ et gloriæ in altera vita communicet; qua de causa moribundis hæ candelæ accensæ in manus dantur. Vide Amalarium, Durandum et cæteros, qui de Officiis Ecclesiasticis scripsere.

Candelæ accensæ usus quid significet?

Et gloriam plebis tuæ Israel.) q. d. Christus sicut est lux Gentium cæcarum, sic est et gloria Israelis, id est Iudæorum. Vice versa fuit Christus gloria quoque Gentium, et lux Israelis, quia Gentibus magnum decus, Israelitis magnam rerum divinarum cognitionem attulit, tamen Gentibus dicitur potius lucem attulisse, quia hæ erant in tenebris infidelitatis; gloriam vero Israelitis fidelibus; idque Primo quia ex eorum gente, utpote patribus eorum a Deo promissus, carnem assumpsit: hic enim est magnus honor, de quo gloriari possunt Iudæi: quod scilicet Christus sit eorum contribulis, consanguineus, ad- coque Iudæus. Secundo, quia Christus in Iudæa vixit et mortuus est; vixit autem cum magna doctrinæ, sanctitatis et miraculorum gloria. Tertio, quia in Iudæa primo Ecclesiam suam fundavit: primi enim credentes fuere Iudæi, qui deinde Gentes sibi aggregarunt. Quarto, quia in Iudæa a morte resurrexit, et gloriose in cælum ascendit, indeque misit Spiritum sanctum cum dono omnium linguarum. Quinto, quia Apostolos omnes elegit ex Iudæis, qui omnes Gentes ad Christum converterunt. Sexto, quia Iudæos, in se credentes magnis virtutibus, donis et gratiis cumulavit, eosque eximios Sanctos, Doctores et Martyres effecit. Alludit, imo citat oraculum Isaiæ, qui prædixit c. 46. 13. dicens: *Dabo in Sion salutem, et in Israel gloriam meam.* Et cap. 60. 1. *Gloria Domini super te orta est.* Et v. 2. *Gloria eius in te videbitur.* Et cap. 62. 2. *Videbunt gentes iustum tuum, et cuncti reges inclytum tuum;* Hebr. et Septuag. *gloriam tuam.*

Christus fuit gloria Israelis ob sex causas.

Vers. 33. Et erat pater eius et mater mirantes super his, quæ dicebantur de illo.) *Pater*, scilicet Ioseph, qui dicitur pater Christi, non tantum quia eius nutritius, et quia a vulgo putabatur eius pater, sed etiam quia ipsi in coniugio et coniuge sua Maria legitime natus erat Christus, atque ob hanc prolem matrimonium hoc Iosephi cum B. Virgine conciliatum et ordinatum erat a Deo. Ita S. August. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 1. Beda, Iansenius, et alii. Vide dicta Matth. 1. 16.

Mirantes.) Ioseph et Maria, quæ licet sciret Christum fore salvatorem Israelis, non tamen sciebat omnia, quæ hic Spiritus sanctus per Simeonem et Annam de eo vaticinabatur, scilicet quod ipse foret lumen illuminans omnes gentes, quod foret in ruinam et resurrectionem multorum in Israel, quod gladius animam Virginis esset pertransiturus, etc. et etiamsi hæc scivisset, mirabatur tamen eadem a Simeone et Anna per Spiritum sanctum, tanto ardore et spiritu prædicari et celebrari. Denique rerum et mysteriorum, quæ videbat et audiebat, magnitudo ei consideranti admirationem ciebat. Nam, ut ait Anonymus in Catena Græcor. *Transcendentium rerum notitia quoties in memoriam venerit, toties renovat in mente miraculum.*

Et benedixit illis Simeon, et dixit ad Mariam matrem eius: Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel: et in signum cui contradicetur. Vers. 34.

Benedixit.) Bene precatus est. Benedictionis sacerdotalis forma præscribitur Num. 6. 24. eratque hæc, *Benedicat tibi Dominus, et custodiat te*, etc.

Eis.) Scilicet parentibus, Iosepho et Mariæ, uti præcessit, non puero Christo (licet et hoc velit Iansenius) inquit Maldonatus, Franc. Lucas et alii: puerum enim, utpote Messiam, Salvatorem et Deum suum venerabatur et adorabat, ac ab eo benedici optabat, non vero eum benedicere audebat, vel præsumebat, quia summe, ut par erat, eum reverebatur.

Et dixit ad Mariam matrem eius.) Potius quam ad Ioseph, tum quia ipsa sola vera et naturalis erat mater Iesu: Ioseph autem eius erat pater tantum per denominationem: tum quia Ioseph videtur mortuus ante annum 30. Christi, quo hæc contigerunt: quare illa in se experta est, sensitque sola B. Maria. Illi ergo soli hic Simeon prophetico spiritu prædicit tam prospera, quam adversa, ipsi et Christo obventura, ut in prosperis non extollatur, nec in adversis cadat animo; sed contra illa per modestiam, contra hæc per patientiam et fortitudinem pectus suum præmuniat et obarmet.

Ecce positus est hic in ruinam (græce πτῶσιν, id est, *casum*, ita Arabicus) et in resurrectionem multorum in Israel.) Alludit ad illud Isaiæ c. 8. 14. *Erit vobis* (Dominus puta Christus) *in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, et in petram scandali duabus domibus Israel*, hoc est, *in laqueum et in ruinam habitantibus Ierusalem.* Et cap. 28. 16. *Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum*, etc. quem locum citat urgetque contra Iudæos Christo incredulos Paulus Rom. 9. 33. et Petrus 1. Petri 2. v. 6. et Actor. 4. v. 11. et Christus ipse Matth. 21. 42. ubi hæc omnia explicui. Christus enim a Deo positus et collocatus est in Ecclesia nova, sive Christiana, quasi fundamentum et lapis angularis, ut illi superædificaret omnes qui in eum crederent, ex eisque domum Ecclesiæ spiritualem exædificaret: quia hoc ipsum olim promiserat Adæ, Abrahæ, Mosi, cæterisque Patriarchis et Prophetis. Fecit hoc Deus directe hac mente et intentione, ut omnes Israelitas, id est Iudæos, ad Christi fidem alliceret, itaque in Ecclesiam eius cooptaret et salvaret; sed prævidebat maiorem partem eorum ob vitia sua Christo venienti contradicturos, et in eum quasi in lapidem offensionis et scandali impacturos, itaque ab eo collidendos et ruituros in exitium, tam præsens, quam futurum et æternum: noluit tamen idcirco mutare prius suum propositum de Christo mittendo et collocando, sed permittere hanc Iudæorum contra illum rebellionem et contradictionem, ut propter illam Paulus et Apostoli præcones Evangelii a Iudæis rebellantibus Evangelium transferrent ad Gentes, itaque pro paucis Iudæis innumeræ Gentes in Christum crederent, illique in Ecclesia inædificarentur et salvarentur, uti fuse docet Paulus Rom. 11. Ecce hoc fuit Dei consilium, quo posuit Christum in lapidem angularem Ecclesiæ, qui indirecte esset *in ruinam*, directe *in resurrectionem multorum in Israel.* Per *ruinam* enim significatur exitium Iudæorum Christo rebellium, per *resurrectionem* salus in eum credentium, quia rebelles cor-

ruerunt a fide in perfidiam, ab obedientia in rebellionem, a cognitione Dei et S. Scripturæ in cæcitatem et obdurationem, a spe salutis in desperationem et damnationem, a cælo in gehennam: credentes vero in Christum a peccatis, in quibus iacebant, a Christi gratia erecti, resurrexerunt in novam vitam virtutis et gratiæ, exspectantes spem gloriæ. Ita S. August. Beda, Theophyl. Euthymius, Toletus, et alii passim, imo ipse Christus, Petrus et Paulus locis iam citatis.

Addit Nyssenus per *ruinam* accipi excidium Iudææ et Ierusalem per Titum: hoc enim ei illatum est, quia sprevit Christum, eumque crucifixit.

Tropologice, vel potius symbolice, Theophyl. Christus, ait, positus est in ruinam et resurrectionem Israelis, id est, animæ pœnitentis, seseque per Christi gratiam sanctificantis, quia facit ut in ea moriatur superbia, crapula, libido, ac resurgat in ea humilitas, abstinentia, castitas. Anagogice idem Theophyl. per *ruinam* accipit mortem, q. d. Christus erit causa ut multi, id est, omnes Israelitæ a morte ad immortalitatem resurgant. Verum hi sensus mystici non ex æquo respondent sensui litterali, in quo alii ruunt in vitia, alii ab eis resurgunt: unde minus appositi et genuini sunt.

Et in signum cui contradicetur.) Græce εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον, id est, *in signum contradictionis*, vel *contentionis*, ut vertunt Syrus et Arabicus: Tertull. de Carne Christi c. 23. vertit, *in signum contradicibile*.

Signum cui contradicetur, quod? Resp. I. Quæres, quodnam hoc signum? Primo, Maldonatus et Franciscus Lucas: Christus, inquiunt, positus est in signum, id est, in scopum sagittariorum, in quem Iudæi et Scribæ increduli, non tantum lingua verba maledica, sed et manu tela malefica coniecerunt. Fuit hic scopus contradictionis, quia de eo feriendo configendoque certarunt, et sibi invicem contradixerunt Scribæ; ut Simeon alludat ad illud Thren. c. 3. v. 12. *Posuit me quasi signum ad sagittam, misit in renibus meis filias pharetræ suæ.*

II. Secundo, S. Basilius, Beda, et Theophylactus intelligunt signum crucis, ut alludat ad Isaiæ 11. v. 10. *In die illa radix Iesse, qui stat in signum,* (Hebr. נס *nes*, id est, vexillum, ubi Septuaginta vertunt σημεῖον, quod hic habet Lucas) *populorum:* quia Christus in cruce exaltatus erit vexillifer, sustolletque vexillum crucis, ad quod trahet omnes fideles quasi milites suos, ut dimicent contra Iudæos, Mahometanos, Paganos, cæterosque impios diaboli milites, qui cruci Christi contradicunt, illamque acerrime oppugnant: ita Toletus.

III. Tertio et planissime, alludit Simeon ad illud Isaiæ 8. v. 18. *Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum et in portentum Israel.* Vide ibi dicta. *Signum* ergo sive *portentum* vocatur hic mira, nova et a sæculo inaudita Christi ex Virgine generatio, eiusque cælestis et divina doctrina, vita, mors, resurrectio, miracula, quibus clare significabat et ostendebat se esse Messiam Salvatorem mundi, ac Deum per se exhibuisse mundo redemptionem et salutem a Prophetis promissam. Huic signo Christi non tantum Iudæi et Gentes lingua, sed et mali Christiani vita impia contradicunt: ita Origen. et Iansen. Favet S. Basilius in Isaiæ c. 7. ad illa: *Ecce virgo concipiet* dicens: *Signum est demonstratio rei cuiuspiam prodigiosæ demutatæ, et a communi consuetudine hominum omnino alienæ.* Talis autem fuit vita Emmanuelis, id est Verbi incarnati, prodigiosa scilicet et portentosa: Græcum enim σημεῖον significat signum, ostentum, prodigium, quod est præter communem hominum consuetudinem. Favet et Tertull. lib. de Carne Christi c. 23. qui censet hic alludi ad illud Isaiæ 7. *Propterea dabit Dominus vobis signum: Ecce virgo concipiet et pariet filium. Agnoscimus ergo signum contradicibile,* inquit, *conceptum et partum Virginis Mariæ, de quo Academici isti, Peperit, et non peperit; virgo, et non virgo*, quibus contradictoribus ipse respondet: *Peperit, quæ ex sua carne; et non peperit, quæ non ex viri semine. Et virgo quantum a viro, non virgo quantum a partu:* quia peperit quod non solet esse virginum, sed mulierum corruptarum, licet ipsa per miraculum incorrupta conceperit, et manens virgo pepererit.

Symbolice, Caietanus: Christus, ait, fuit signum reconciliationis humani generis cum Deo. Et Dionysius: Christus, ait, fuit signum fœderis inter homines et Deum, de non inducendo amplius in orbem diluvio. Alii *signum* accipiunt quo oves Dei signantur, q. d. Christi fide, baptismo et caractere quasi signo signabantur Christiani, ut illo ab infidelibus distinguantur.

Denique Barradius putat alludi ad serpentem æneum, quem in signum posuit Moses, ut morsi a serpentibus, in eum aspicientes, sanarentur, Num. c. 21. q. d. Christus positus est, sive ponetur in signum, quemadmodum serpens æneus in signum positus est in deserto. Multi illum aspicient viva fide, salutemque recipient, ac resurrectionem; plurimi contradicent ac corruent. Signum erit omnibus propositum, quibusdam ruina, aliis resurrectio.

Et tuam ipsius animam pertransibit gladius (Arabicus *lancea*. Græcum enim ῥομφαία, et gladium et iaculum, sive lanceam significat) ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.) Quæres, quisnam hic gladius? Primo, nonnulli per gladium accipiunt dubitationem in fide. Censent enim B. Virginem cum videret Christum tam atrocia a Iudæis violenter pati, et mori in cruce, dubitasse de eius resurrectione, an ipse esset resurrecturus uti prædixerat: hæc enim dubitatio instar gladii, dissecabat animam Virginis, eamque dividebat a Christo, Christique fide: ita Origenes hic hom. 17. Titus et Theophyl. Amphil. hom. de occursu Domini, Auctor Quæst. novi et veteris Testamenti apud S. August. q. 73. Verum hic est error: hoc enim sentire indignum est Deipara, estque contra communem Ecclesiæ sensum. Sic enim B. Virgo peccasset incredulitate. Unde nonnulli excusant auctores iam citatos, quod per dubitationem intellexerint admirationem, et variarum cogitationum fluctuationem, considerationem et examinationem. Vers. 35. Gladius B. Virginis quis? I. Sententia.

II. Secundo, S. Eucher. Lugdunensis hom. in Dominicam post Octavam Nativit. per gladium accipit gladium spiritus, qui est Verbum Dei, puta spiritum prophetiæ, q. d. Gladius spiritus prophetici transibit animam tuam, o Maria, ut tibi revelet secreta S. Scripturæ, et occultas hominum cogitationes, uti tibi revelavit in Cana Galilææ cogitationes Christi, cum ministris dixisti: *Quodcumque dixerit vobis facite.* Nisi enim scivisses Christum eis imperaturum ut aquam haurirent, quam ipse in vinum converteret, numquam idipsum dixisses. Sic Apostolus de eodem spiritu ait Hebr. 4. 12. *Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque et medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis.* Unde S. Ambros. per gladium hic accipit prudentiam Virginis, non ignaram mysterii cælestis.

Verum hic gladius symbolicus est et mysticus, non litteralis, æque ac ille S. Hilarii in psal. 118. littera *ghimel*, qui per gladium accipit terrorem iudicii extremi, quod omnes subituri sunt, etiam B. Virgo.

III. Tertio, nonnulli olim, teste Amphilochio loco citato, ex hisce verbis opinati sunt B. Virginem vere per gladium martyrio coronatam obiisse, sed hoc est contra omnem historiarum fidem.

IV. genuina. Quarto ergo et genuine, *gladius* hic est tormentorum Christo illatorum, aut potius contradictionis, cuius paulo ante meminit: nam contradictio linguarum in Scriptura vocatur *gladius*, ut psal. 56. 5. *Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus.* Et psal. 63. v. 4. *Exacuerunt ut gladium linguas suas.* Et psal. 104. 18. *Ferrum pertransiit animam eius.*

Duplex ergo hic est gladius: Primus linguæ et contradictionis: audiens enim B. Virgo probra, calumnias et blasphemias, a Iudæis et Scribis iaci in Christum etiam crucifixum, mire iis cruciabatur, perinde ac si gladius animam eius transverberasset.

Secundus gladius fuit ferri, puta clavorum cæterorumque tormentorum, qui non tantum Christi corpus et animam, sed et Virginis animam pertransiit, græce διελεύσε-

ται, id est, penetravit. Sicut cum quis uno gladio duos sibi vicinos confodit uno ictu, ita ut primum occidat, secundum penetret et vulneret. Ita et hic gladius Iudæorum occidit Christum, Virginem autem matrem intime penetravit, vulneravit et cruciavit: ita S. August. ep. 59. ad Paulinum, Sophronius hom. de Assumpt. Franc. Lucas, Iansenius, Toletus, Barradius et alii.

Mensura doloris in Virgine.

Quantus fuerit gladii huius cruciatus et dolor, æstimare licet cum Toleto: Primo, ex filio patiente, puta ex Christo crucifixo, quem summe et plusquam seipsam amabat
1. Deipara, ita ut longe maluisset ipsa pati et crucifigi, quam videre Christum filium suum pati et crucifigi; quare magis doluit de eius passione et cruce, quam de sua propria doluisset. Mensura enim doloris est amor: quantus enim est dilecti amor, tantus est et amantis et patienti compa-
2. tientis dolor. Secundo, ex tormentorum Christi atrocitate et generalitate: passus est enim atrocissima in omnibus sensibus et membris, eadem omnia passa est B. Virgo
3. per compassionem. Tertio, ex personæ dignitate; quod scilicet Christus qui patiebatur, erat verus Deus, Deique Filius, Messias et Salvator mundi; quare indignum, imo horrendum et execrabile erat, illum flagellare et crucifigere. Hanc dignitatem profunde considerabat B. Virgo,
4. ideoque profunde et eius tormentis cruciabatur. Quarto, ex diuturnitate, quia Christus tota vita passus est, usque
5. dum spiritum exhalavit in cruce. Quinto, ex solitudine: solus enim Christus patiebatur, derelictus ab Apostolis et amicis omnibus, imo ab Angelis et Deo ipso. Unde clamabat: *Deus meus,ut quid dereliquisti me?* Licet enim B.Virgo ei astaret et compateretur, tamen dolor matris novum magnumque dolorem addebat filio: dolebat enim mirifice, quod mater propter se adeo doleret et cruciaretur, atque hic dolor vicissim a Christo in matrem reflectebatur; ipsa
6. enim dolebat Christum de suo dolore dolere et affligi. Sexto, ex horrendis calumniis et blasphemiis, quas assidue
7. audiebat vibrari in Christum. Septimo, ex continua filii crucifixi præsentia et intuitu. Hinc Damascenus l. 4. de Fide c. 15. *Quos in partu,* inquit, *dolores effugerat, passionis tempore sustinuit, ut quæ præ materno affectu viscera sibi lacerari senserit.*

B. Virgo Martyr, cur?

Quocirca Doctores docent B. Virginem esse Martyrem, imo plusquam martyrem, quia gladius aliorum Martyrum corpora,gladius vero Christi et Virginis animam pertransivit: quare sicut Christus patiendo magis cruciatus est quam omnes Martyres: sic et B. Virgo Christo compatiendo, adeoque hoc cruciatu et dolore exanimata et mortua fuisset, nisi Deus per singularem concursum eam in vita conservasset. Sicut ergo S. Ioannes Evangelista in ferventis olei dolium immissus, est Martyr, quia hic cruciatus naturaliter ei mortem attulisset, nisi Deus per miraculum eum in vita conservasset: ita et B. Virgo.

Dices, Iudæi non voluerunt cruciare et occidere Virginem, sed Christum dumtaxat. Resp. Cruciando Christum cruciarunt Virginem matrem; sicut qui cruciat corpus, cruciat et animam: magis enim Virgo affectu coniuncta erat Christo, quam corpus animæ. Adde: Iudæi omnes Christi propinquos, ut Apostolos et discipulos ex odio Christi persecuti sunt: ergo et eius Matrem: unde videntes eam cruci astare et intime cruciari, insultarunt Christo, et consequenter Matri ei astanti: ita S. Hieron serm. de Assumpt. B. Mariæ, qui extat t. 9. operum S. Hieronymi: *Beata Dei genitrix,* ait, *et martyr et virgo fuit, quamvis in pace vitam finierit. Hinc quoque quod vere passa fuerit, testatur Simeon Propheta loquens ad eam: Et tuam,* inquit, *ipsius animam pertransibit gladius. Ex quo constat, quod supra Martyrem fuerit. Alii namque Sancti etsi passi sunt pro Christo in carne, tamen in anima (quia immortalis est) pati non potuerunt. Beata vero Dei genitrix, quia in ea parte passa est, quæ impassibilis habetur, ideo (ut ita fatear) quia spiritualiter et atrocius passa est gladio passionis Christi, plusquam Martyr fuit. Unde constat quia plus omnibus dilexit, quod propterea et plus doluit; in tantum ut animam eius totam pertransiret et possideret vis doloris, ad testimonium eximiæ dilectionis: quæ quia* A *mente passa est, plusquam Martyr fuit. Nimirum et eius dilectio amplius fortis quam mors fuit: quia mortem Christi suam fecit.* Verum adverte sermonem hunc nec esse S. Hieron. nec Sophronii (ut vult Marius Victorinus) qui vixit tempore S. Hieron. Unde eius meminit S. Hieron. l. de Script. Eccles. tum quia totus hic sermo impugnat Nestorium, qui S. Hieronymo et Sophronio fuit posterior; tum quia dubitat auctor, an B. Virgo in anima dumtaxat, an vero etiam in corpore sit assumpta in cælum, cum Ecclesia sentiat eam tam in corpore, quam in anima assumptam. Vide Baronium anno Christi 48. n. 9.

Sic et S. Ildephonsus serm. 2. de Assumpt. *B. Virgo,* ait, *plusquam Martyr fuit, quia in anima non minus amoris, quam mœroris est intus gladio vulnerata.* Additque: *Candidior inter Martyres, quia in anima passa.* Sic et S. Bern. serm. in illud Apocal. 12. *Signum magnum apparuit: Tuam,* inquit, *animam pertransivit vis doloris, ut plusquam Martyrem prædicemus, in qua nimirum cor-* B *poreæ passionis sensum excesserit compassionis affectus.* S. Bern. Senensis tom. 2. ser. 61. art. 3. c. 2. *Tantus,* ait, *fuit dolor Virginis, quod si in omnes creaturas divideretur, omnes subito interirent.* Denique vim huius gladii et doloris in Virgine, fuse et pathetice enarrat S. Birgitta in Serm. Angelico c. 17. et 18.

Quisnam hic gladius moraliter?

Tropologice vel potius symbolice, S. Bernar. serm. 29. in Cant. per gladium sive sagittam, et, ut Arabicus vertit, lanceam, accipit charitatem, quia ubi est dolor, ibi est et amor: sine dolore enim non vivitur in amore, nec sine amore vivitur in dolore. Sic enim ait: *Est etiam sagitta electa amor Christi, quæ Mariæ animam non solum confixit, sed etiam pertransiit, ut nullam in pectore virginali particulam vacuam amore relinqueret, sed toto corde, tota anima, tota virtute diligeret, et esset gratia plena. Aut certe penetravit eam, ut veniret usque ad nos, et de plenitudine illa omnes acciperemus, et fieret mater charitatis, cuius pater est charitas Deus.* Et post nonnulla: *Et illa quidem in tota se grande et suave amoris vulnus* C *accepit: ego vero me felicem putaverim, si summa saltem quasi cuspide huius gladii pungi interdum me sensero, ut vel modico accepta amoris vulnere, dicat etiam anima mea. Vulnerata charitate ego sum. Quis mihi tribuat in hunc modum non modo vulnerari, sed et expugnari omnino usque ad exterminationem coloris et caloris illius, qui militant adversus animam?*

In Christo revelantur cogitationes.

UT REVELENTUR EX MULTIS CORDIBUS COGITATIONES.) Hæc sententia est obscura et difficilis. Primo, S. Hilarius, qui per *gladium* accipit diem iudicii, eam facile expedit, q. d. Ideo gladius, id est, dies iudicii, erit quasi dissecans et aperiens corda hominum, etiam B. Virginis, ut ex iis I.
revelet omnes secretas cogitationes, intentiones et volitiones, easque diiudicet et præmiet vel puniat. Hoc est quod de Christo dicitur Apoc. 1. 16. *Et de ore eius gladius utraque parte acutus exibat.*

Secundo, Eucherius qui per *gladium* accipit spiritum II.
prophetiæ, sic explicat, ut dicat eum datum fuisse B. Vir- D gini, ad hoc ut secretas hominum cogitationes cognosceret.

Tertio, Euthymius, q. d. Multi videntes miracula et III.
sapientiam Iesu, cogitabant eum cælo lapsum, nec esse filium B. Mariæ, at dum in cruce Christi viderunt eam ita dolentem et mœstam, priores cogitationes damnarunt, cogitaruntque illam vere esse matrem Iesu, utpote quæ tantopere eius quasi filii sui tormenta sentiret et lugeret. Verum hæc omnia aliena et violenta sunt.

Quarto, S. August. epist. 59. sub finem sic exponit, q. IV.
d. *Per Domini passionem, et insidiæ Iudæorum, et discipulorum infirmitas patuit.* Christo enim relicto fugerunt. Prius de Iudæis appositum est, posterius de discipulis minus congruum: nec enim discipuli ante fugam de ea cogitarant.

Quinto, Toletus pressius exponit, q. d. Hic gladius, qui V.
tuam, o Virgo, animam transfiget, occasio erit ut cogitationes multorum cordium, quæ prius occultæ erant revelentur, quod revera evenit: nam multo tempore ante-

quam Christus occideretur, illi principes et primi Iudæorum in animo habebant eum interficere: timore tamen plebis nihil in eum tentare ausi sunt.

Gladius ergo, id est, tormenta quibus interficietur Christus, et tuam pertransibit animam, et simul perversas Iudæorum contra Christum cogitationes, quæ occultæ erant, manifestabit. Verum iam ante passionem Christi sæpius eas manifestarant Iudæi et Scribæ, ubique eius dicta et facta cavillantes, ut patet ex Ioanne: esto, desiderium occidendi eum celarent et dissimularent.

VI. Sexto ergo, planissime et plenissime, τὸ *ut* tam finem intentum, quam consecutionem et eventum significat, ac non tantum ad τὸ *gladius,* sed ad cætera quæ præcedunt referendum est, nimirum ad τὸ *positus est hic in ruinam et resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicetur,* ut scilicet Scribæ et Pharisæi (ut iam hæretici) qui videbantur iustitiæ et veritatis patroni, ac Messiæ avidi, declarent quam alieni sint a vero Messia, et iustitia, quamque contra eum pravum cor et cogitationes foveant. Hi enim ante Christi adventum eum desiderabant, sperantes eum venturum cum pompa et thesauris instar Salomonis, ut ab eo honoribus et opibus augerentur. At ubi viderunt Christum humilem et pauperem, suæ ambitioni et avaritiæ adversari, illamque publice carpere et taxare, eum spreverunt, illique sese opposuerunt, et necem ei occulte machinari cœperunt, eamque tandem opere perpetrarunt. Maxime enim Simeon hic significat, Scribas diu ante occulte cogitasse mortem Christo inferre, eamque tandem ei ex insidiis et dolose irrogasse, quæ in morte Christi eruperunt. Tunc ergo revelatum est et patuit, qui in Israele fuerint probi, Christum sincere et constanter amantes, qui improbi, eum aspernantes, persequentes et occidentes. Ita S. Augustinus epist. 59. Beda, Iansenius, Maldonatus, Franc. Lucas et alii: imo et Toleti expositio cum hac ex parte coincidit.

Vers. 36. ET ERAT ANNA PROPHETISSA, FILIA PHANUEL, DE TRIBU ASER: HÆC PROCESSERAT IN DIEBUS MULTIS (erat grandæva et senex, ut non iuvenili fervore moveretur, sed senile et maturum testimonium perhiberet Christo) ET VIXERAT CUM VIRO SUO ANNIS SEPTEM A VIRGINITATE SUA.) *Anna* hebr. idem est quod *gratia,* qua Anna hæc erat plena. Hinc et hodie nonnullis fœminis inditur nomen proprium *Gratia.* Talis fuit Gratia quæ nuper Firandi in Iaponia anno Domini 1624. generose cum quatuor prolibus totaque familia pro fide Christi gloriosam oppetiit mortem, uti fuse narrant Litteræ annuæ Iaponiæ anno iam dicto.

Gratia Iaponensis Martyr.

PROPHETISSA.) Id est, doctrix, ait Franc. Lucas, quæ scilicet iuvenculas doceret Dei legem et pietatem, quia hoc tempore Iudæi caruerunt Prophetis, qui futura prædicerent. Verum Annam hanc proprie fuisse prophetissam, quæ occulta et futura prædiceret, patet ex v. 38. ubi prophetavit de Christo. Licet enim usque ad tempora Christi Iudæi caruerint Prophetis; tamen Deus tempore Christi rursum Prophetas excitavit, ut Ioannem, Zachariam, Elisabetham, Simeonem, qui prophetarent de Christo. Unde S. Ambros. *Non solum ab Angelis,* inquit, *et a Prophetis, et a pastoribus, et a parentibus, sed etiam a senioribus et iustis generatio Domini accepit testimonium; omnis ætas et uterque sexus, eventorumque miracula fidem astruunt. Virgo generat, sterilis parit, mutus loquitur, Elisabeth prophetat, Magus adorat, utero clausus exultat, vidua confitetur, iustus exspectat.*

Porro Origenes: Anna, ait, meruit donum prophetiæ longa castitate et ieiuniis. Addit Toletus, Annam dono prophetiæ apud Iudæos fuisse celebrem, ut passim ab omnibus Anna vocaretur prophetissa: idque insinuat hic Lucas.

FILIA PHANUEL.) Phanuel ergo erat pater Annæ, illo ævo notus et celebris. *Phanuel* hebr. idem est quod *facies Dei:* huius filia est *Anna,* id est *gratia,* hæc enim a facie et ore Dei procedit, et fidelibus aspiratur. Hinc locus in quo Iacob vidit Deum facie ad faciem, ab eo vocatus est *Phanuel,* Genes. 32. 30.

A DE TRIBU ASER.) Erat hæc tribus quieta, placida, robusta, dives, annosa, ut patet Gen. 49. 20. et Deuter. 33. v. 24. et 25. *Aser* hebr. idem est quod *beatus.* Beata fuit Anna. Omnia hæc epitheta novas dotes et laudes addunt Annæ, ut eius de Christo testimonium maioris sit momenti et ponderis.

HÆC PROCESSERAT IN DIEBUS MULTIS, ET VIXERAT CUM VIRO SUO ANNIS SEPTEM A VIRGINITATE SUA.) Id est, a pubertate sua, post pubertatem suam, postquam cœpit esse habilis viro et coniugio: nec enim proprie est virgo, quæ non est puber, nubilis, et capax corruptionis: unde infantes proprie non sunt virgines. Rursum *a virginitate sua,* id est, a tempore nuptiarum, quas virgo inierat: nupta enim desinit esse virgo: nubebant autem paulo post pubertatem anno ætatis 15. quo anno Iosepho nupsit B. Virgo.

A virginitate sua, quid?

Tria ergo hac voce significantur. Primo, quod Anna semel nupserit, idque in prima pubertate, quæ in fœminis est anno ætatis duodecimo, sed differri solebant nuptiæ, ut magis pubescerent ad annum 15. Secundo, quod ante matrimonium honeste et caste vixerit, eratque virgo. Tertio, quod moriente post septem annos marito, vidua facta sit iuvencula anno ætatis 22. indeque insigni continentia in flore ætatis vidua permanserit ad annos 84. vitæ suæ, vel, ut S. Ambr. viduitatis suæ: censet enim ipse Annam, mortuo marito mansisse viduam per 84. annos. Quod si verum est, sequitur ipsam hoc tempore, cum Christo occurrit, fuisse annorum centum et sex: nupsit enim anno 15. nupta fuit per septem annos, vidua facta est anno 22. inde vidua vixit annos 84. iuxta S. Ambros. iunge hos omnes annos, habebis 106. Anna igitur hic commendatur ab insigni castitate, eaque triplici, scilicet virginali, coniugali, et viduali. Videtur Deus studio Annæ ad tantum senium prorogasse vitam, ut Christum videret et prædicaret, æque ac fecit Simeoni.

ET HÆC VIDUA USQUE (Interpres legit ἕως, id est, *usque,* iam legunt ὡς, id est, *quasi)* AD ANNOS OCTOGINTA QUATUOR (vitæ, vel, ut Ambros. viduitatis suæ, uti iam dixi: unde Arabicus vertit, *et vidua facta est quatuor et octoginta annos)* QUÆ NON DISCEDEBAT DE TEMPLO.) Non quod in templo habitaret, sed quod illud frequentaret, in eoque perduraret, uti etiamnum faciunt nonnullæ devotæ, ut sit hyperbole. Ita Toletus, Iansenius, Maldon. Alii tamen censent eam habitasse in templo: erant enim habitacula fœminarum religiosarum iuxta templum, nocte et die, ut hic dicitur, Deo servientium (qualia in Ecclesia Christiana postea fuerunt Diaconissarum, et etiamnum sunt Monialium) ut patet Exod. 38. 8. 2. Machab. 3. 20. 1. Reg. 2. 21. Fœminarum, inquam, tum virginum, inter quas fuit B. Virgo præsentata in templo, tum viduarum, e quibus videtur fuisse hæc Anna, uti pluribus probat noster Canisius lib. 1. Marialis c. 12. Vers. 37.

IEIUNIIS ET OBSECRATIONIBUS SERVIENS DIE AC NOCTE.) Scilicet Deo, ut habet Arabicus. Græce enim est λατρεύουσα, id est, latria colens: latria enim soli Deo defertur. Unde patet, falso docere hæreticos, ieiunium tantum esse mortificationem corporis, non autem cultum Dei, nisi quatenus ad orationem refertur. Lucas enim hic ait, Annam æque ieiuniis ac obsecrationibus servisse Deo. Ita Origenes. Voces ergo *ieiuniis* et *obsecrationibus,* sunt ablativi instrumenti, quibus respondet dativus in Græco, q. d. Per ieiunia et obsecrationes serviebat Deo *nocte et die.*

Pulchre S. Chrysost. homil. 42. ad Populum, orationem nocturnam commendat: *Vide,* ait, *stellarum choream, altum silentium, multam quietem, Dominique tui dispensationem admirare. Anima nunc est purior, levior et subtilior, magis sublimis et agilis. Ipsæ tenebræ multumque silentium ad compunctionem inducere possunt. Si vero cælum respexeris, sideribus tamquam innumeris quibusdam oculis distinctum,* etc. Et post nonnulla: *Flecte genua, geme, Dominum tuum ora tibi fieri propitium. Plus nocturnis placatur orationibus, cum quietis tempus tu luctum tempus facis. Regis memento, qualia verba dicebat: Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum*

meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Quantumcumque sis delicatus, non es illo delicatior: quantumcumque sis dives, non es ditior Davide, qui rursum dicebat: Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ. Sic Christus diem dabat prædicationi, noctem orationi. *Erat* enim *pernoctans in oratione Dei,* Lucæ 6. 12. Sic et Paulus, ut patet Act. 16. 15. et 2. Timoth. 1. 3. sic et S. Antonius, S. Hilarion, cæterique Anachoretæ: quin et Ecclesia, ut patet ex Nocturnis, quæ etiamnum monachi noctu decantant. Vide dicta Deuter. 6. v. 7.

Vers. 38. ET HÆC, IPSA HORA SUPERVENIENS, CONFITEBATUR DOMINO.) Græce, ἀνθωμολογεῖτο, id est, vicissim, quasi ex altero choro et sexu succinebat Simeoni, et *confitebatur Domino*, id est, Dominum laudabat, eique gratias agebat, ob datum natumque Christum, quasi alternis respondendo confirmans dicta Simeonis.

ET LOQUEBATUR DE ILLO.) Domino Christo, quem præsentem habebat, q. d. Anna non tantum Deum laudabat, sed et aliis concionabatur ac deprædicabat Iesum, asserens eum esse Christum, hortansque omnes ut in eum crederent. Hinc patet Christum esse Dominum, id est Deum.

OMNIBUS QUI EXPECTABANT REDEMPTIONEM ISRAEL.) Faciendam per Messiam, hoc est, qui expectabant redemptorem Christum, qui Israelem, id est, populum fidelem in se credentem redimit a peccato, morte, satana, gehenna, omnique malo. Vide dicta v. 25.

Christus natus tribus tripliciter apparet. Allegorice, Christus natus tribus tripliciter apparuit. Primo, pastoribus indice angelo. Secundo, magis indice et duce stella. Tertio, Simeoni et Annæ indice Spiritu sancto. Simili modo Deus homines quosdam docet per angelos, alios per miracula accedente prædicatione, tertios per illuminationem internam Spiritus sancti. Rursum pastores viderunt Christum natum, sed Magi adorarunt: Simeon vero et Anna senes, eum amplexi sunt. Sic et nos Christum primo agnoscimus; secundo, adoramus; tertio, ubi in virtute non pueri, sed senes fuerimus, binis amoris brachiis amplectemur. Ita Iansenius.

Vers. 39. ET UT PERFECERUNT OMNIA SECUNDUM LEGEM DOMINI, REVERSI SUNT IN GALILÆAM, IN CIVITATEM SUAM NAZARETH.) Statim ergo reversi sunt Nazareth, indeque metu Herodis infanticidæ cum puero Iesu fugerunt in Ægyptum. Hoc enim infanticidium paulo post purificationem Virginis contigit circa Pascha, ait Euthymius, Toletus et alii: licet S. August. lib. 3. de Consensu Evang. cap. 5. Iansenius, et Franc. Lucas censeant eos ex Ierusalem immediate fugisse in Ægyptum, indeque post novem annos redeuntes reversos esse in urbem suam Nazareth, ut ait hic Lucas. Vide dicta Matth. 2. 13. Porro ante fugam redierunt in Nazareth, tum quia ibi habitabant, ut de domo sua disponerent; tum ut ex bonis quæ ibi possidebant, viaticum, et reliqua necessaria ad iter longum in Ægyptum pararent. Tempus vero ad fugam abunde suppetebat, quia a die secunda Februarii, qua facta est Purificatio, usque ad Pascha quo factum dicitur infanticidium, intercedunt circiter duo menses.

Vers. 40. PUER AUTEM CRESCEBAT (corporis magnitudine cum ætate) ET CONFORTABATUR.) Membrorum robore et viribus. Græca, Syrus et Arabicus addunt πνεύματι, id est, *spiritu*; quod Euthym. et Theophyl. explicant, non quasi Christus internum spiritus robur in dies maius acceperit, cum a primo instanti conceptionis suæ plenus fuerit gratia et Spiritu sancto, sed quod exterius per sermonem et opera maiora, magis illud exercuerit et ostenderit. Verum τὸ *spiritu*, delent Latina et Latini Patres, ac Interpretes: item ex Græcis Origenes et Titus.

PLENUS SAPIENTIA.) Græcum πληρούμενον, et impleri, et plenum esse significat, ut sit idem quod πλήρης; Noster ergo recte vertit, *plenus*: quia revera interna sapientia ab origine sua plenus fuit Christus, ita ut ei nihil addi potuerit. Arabicus tamen vertit, *reimplebatur sapientia;* Syrus, *implebatur sapientia.* Sic et Origenes, Theophyl. Euthym. et Titus hic, ac S. Ambr. lib. de Incarn. Domini sacramento cap. 7. quod Theoph. sic explicat. *Non assumens*, ait, *sapientiam (quid enim perfectius eo qui ab initio fuit perfectus) sed paulatim illam denudans. Si enim quamdiu brevis fuisset statura, ostendisset omnem sapientiam, visus fuisset prodigiosus, et esse phantasma pueri, non verus puer.*

Utraque expositio vera et apposita est, ac proinde utraque hic significatur, scilicet puerum Iesum et interius plenum fuisse sapientia, et exterius idipsum ostendisse, ut quicumque eius mores gestusque videret, ac sermones audiret, illico cognosceret eum plenum esse sapientia: quia nihil in eo apparebat puerilis levitatis, petulantiæ, insipientiæ; sed vultu, ore, habitu spirabat gravitatem, modestiam, prudentiam, sapientiam illi ætati congruentem, quæ scilicet puerum talem decebat.

ET GRATIA DEI ERAT IN ILLO.) Græce ἐπ' αὐτόν, id est, *super illum*, q. d. Gratia, id est favor, benevolentia, directio, cura Dei Patris in puerum Iesum, utpote filium suum, illi quasi tota e cælis incubabat, ut eum suis donis et gratiis ornaret, eumque in omnibus actibus moderaretur et componeret, ut omnes viderent eum a Deo regi, et per omnia dirigi, actionesque eius non tam esse humanas, quam divinas: ita Euthymius. Simili modo de Ioanne Baptista dixit cap. 1. 66. *Et manus Domini erat cum illo.*

ET IBANT PARENTES EIUS PER OMNES ANNOS IN IERUSALEM IN DIE SOLEMNI PASCHÆ.) Iusserat Deus Exodi 23. 14. et Deuter. 16. v. 16. ut omnes viri ter in anno adirent tabernaculum vel templum, ad Deum ibidem publice adorandum, eique offerendas oblationes. B. Virgo postquam rediit ex Ægypto, licet lege non teneretur, tamen ex devotione iunxit se marito, secumque duxit filium ad templum, ut doceret matres filios a teneris ducere ad templum, Deumque colere. Ita Beda, Maldonatus, Iansenius, Franc. Lucas et alii. Nec timuit Archelaum Herodis infanticidæ filium, tum quia prudenter existimabat in tanto Iudæorum omnium concursu posse latere ad paucos dies, donec rediret in Nazareth, tum quia sciebat se Deo pro cuius honore periculum hoc subibat, esse cordi et curæ. Ita S. August. l. 2. de Consensu Evang. cap. 10. idque insinuat Lucas v. 42. et 43. Nonnulli tamen probabiliter putant, Iesum non ascendisse Hierosolymam, nisi anno ætatis duodecimo: illo enim anno Archelaus actus est in exilium ab Augusto Cæsare: unde nil ab eo Iesus timere poterat, uti dixi v. 1. Vers. 41.

ET CUM FACTUS ESSET (puer Iesus) ANNORUM DUODECIM, ASCENDENTIBUS ILLIS HIEROSOLYMAM SECUNDUM CONSUETUDINEM DIEI FESTI.) Syrus, *sicut consueverant in festo*, scilicet, facere in Paschate. Vers. 42.

CONSUMATISQUE DIEBUS (græce, *postquam perfecissent* vel *peregissent dies;* scilicet illius festi, sive Paschatis: hoc enim per septem dies celebrabatur, quos omnes Hierosolymæ celebrasse Mariam et Ioseph innuit hic Lucas: etsi lege ad tot dies manere non cogerentur) CUM REDIRENT e Ierusalem in Nazareth, REMANSIT PUER IESUS IN IERUSALEM: ut ibi radiolum aliquem suæ sapientiæ et divinitatis spargeret, quasi gestiens iam officium doctoris et Salvatoris, ad quod a Patre missus erat, inchoare: anno enim duodecimo finitur pueritia, et incipit adolescentia ac iudicium perfectum. Ita Beda. ET NON COGNOVERUNT PARENTES EIUS.) Quia Iesus a parentibus in Ierusalem devotionis, vel negotiorum causa nonnihil tardantibus, petiit licentiam adeundi cognatos, quasi cum iis præcessurus: qua accepta eos adiit, sed mox ab iis clam se subduxit, adiitque templum, Deo id dirigente, ut parentes, licet alias de Iesu semper solliciti, id non adverterent, sed, ut sequitur, putarent eum esse in comitatu cognatorum. Vers. 43.

EXISTIMANTES AUTEM ILLUM ESSE IN COMITATU (cognatorum et vicinorum, qui præcesserant, cum quibus Maria et Ioseph paulo post secuturi vesperi in eodem hospitio erant pernoctaturi et cœnaturi, ibique Iesum, ut putabant, inventuri) VENERUNT ITER DIEI, scilicet vespere ad idem commune hospitium: ET REQUIREBANT EUM INTER COGNATOS ET NOTOS. Vers. 44.

ET NON INVENIENTES REGRESSI SUNT IN IERUSALEM, REQUIRENTES EUM.) Quia Iesus a nullo cognatorum visus Vers. 45. Quid suo puero

Iesu amisso metuebat pia mater?

erat in itinere, hinc collegerunt parentes eum mansisse in Ierusalem: quare ibi eum requisiverunt magna sollicitudine et anxietate. Causam dat Origenes, et ex eo Theoph. et Titus dicentes: *Sed quare anxie adeo quærebant? num suspicabantur perditum; aut quod aberrasset a via ut puer?* absit. *Neque enim hoc sapientissimæ Mariæ fuerit* (sciebat enim Iesum plenum esse sapientia, imo esse Deum) *nunquam fieri poterat ut perditum putarent infantem, quem divinum esse cognoverant: verum quærebant eum, ne quo pacto ab iis abiisset, ne forte reliquisset eos,* ne forte vellet manere non cum eis in Nazareth, sed cum aliis in Ierusalem, ut ibidem officium suum docendi, ad quod a Deo missus erat, inchoare festinaret. Addit Origenes: *Quærebant,* ait, *ne forte recessisset ab eis, ne relinquens eos ad alia transmigrasset, et quod magis puto, ne revertisset ad cælos, cum illi placuisset iterum descensurus,* etc. *sed dolebat, quia mater erat, et filii mater immenso amore digni, quia ea inscia et nihil tale opinante discesserat.*

S. Antoninus addit metuisse matrem, ne Iesus in manus Archelai Herodis infanticidæ filii incidisset, qui eum B occideret. Euthymius et Franc. Lucas opinantur matrem timuisse, ne Christus ab itinere aberrasset: non enim sciebat nec callebat omnes vias, nec diverticula in biviis et triviis: licet enim per scientiam divinam et infusam illa sciret, tamen per scientiam experimentalem, quam hic puer sequebatur, illa ignorabat. Quod an recte dicatur, viderint Theologi.

Vers. 46. ET FACTUM EST, POST TRIDUUM INVENERUNT ILLUM IN TEMPLO SEDENTEM IN MEDIO DOCTORUM, AUDIENTEM ILLOS, ET INTERROGANTEM EOS.) *Post triduum,* non absolutum, sed inchoatum, hoc est tertio die, scilicet ab eius amissione. Primus enim dies fuit, quo e Ierusalem profecti sunt, et vespere in hospitio eum non invenerunt inter cognatos: secundus, quo ex hospitio redierunt in Ierusalem: tertius, quo quæsiverunt et invenerunt puerum sanctum in sancto templo: ita S. Ambros. Euthym. et alii. Sic dicitur v. 21. *Postquam consumati sunt dies octo,* id est, octavo die circumcisus est Iesus. Et Marci 8. C 31. *Oportet filium hominis,* etc. *post tres dies* (id est tertio die) *resurgere.*

IN TEMPLO.) Dei enim incarnati locus et sedes est in templo. Ibi quærendus est, ibi invenietur, non in foro, non in taberna, non in theatro. Christum imitati sunt S. Basilius et S. Gregorius Nazianzenus, qui teste Ruffino, cum Athenis studerent, duas dumtaxat urbis plateas noverant, scilicet unam quæ ducebat ad templum, alteram quæ ad scholam.

Quis cibum Christo omisso ministraverit?

Totum hoc triduum ergo Iesus egit partim orando, partim audiendo doctores, eisque respondendo in templo: cibum a doctoribus aut astantibus, sapientiam eius mirantibus invitatus accepit, licet alii minus verisimiliter putent eum ostiatim mendicando victitasse, uti putat S. Bernardus hom. infra Octavam Epiphan. Bonavent. Alensis, et alii, et favet S. Thom. 2. 2. q. 187 art. 5. qui Christum aliquando mendicasse probat ex illo: *Ego autem mendicus sum et pauper,* psal. 39. Ex adverso Lyranus, Dionys. Ioann. Maior hic, et Abulens. in Matth. c. D 17. q. 194. censent Christum nunquam mendicasse, eo quod mendicare Iudæis esset vetitum, Deut. 15. *Mendicus non erit inter vos.* Verum hæc verba non præceptum sed promissionem opum significant, si legem Dei observent, scilicet eos adeo fore divites, ut nemo eorum mendicet.

SEDENTEM IN MEDIO DOCTORUM.) Est hebraismus, id est inter doctores, sed humiliori loco quasi discipulum, idque ad hoc, ut suis interrogationibus de instante adventu Messiæ, doctores ad eum cogitandum et inquirendum excitaret; utpote translato iam sceptro a Iuda ad Herodem alienigenam, ac expletis iam 70. hebdomadibus Danielis, cæterisque Prophetarum de Christo oraculis. De Messiæ enim adventu Christum doctores interrogasse omnino est verisimile, idque ad hoc, ne inopinata doctoribus esset eius manifestatio, sed ut ex hisce indiciis quasi scintillis postea prædicans et miracula patrans, facilius ab eis velut Messias reciperetur: ita Euthymius.

A INTERROGANTEM EOS.) Primo, quia puerum decebat interrogare doctores, non autem eos docere, sed tamen Christus interrogando eos docebat, ait Origenes: nam sapienter interrogare, tam docti, et docentis est, quam sapienter respondere. Sic magistri docti, docte discipulos interrogando doceant. *Ex uno quippe doctrinæ fonte,* ait Origenes, *manat et interrogare et respondere sapienter, et eiusdem scientiæ est, scire quid interroges, quidve respondeas.*

Sapienter interrogare tam docti est, quam sapienter respondere.

Secundo, ut doceret adolescentes modestiam, ac studium audiendi, interrogandi et discendi, *ne, si nolint esse veritatis discipuli, fiant erroris magistri,* ait Beda.

Tertio, ut interrogans doctores, vicissim ab eis interrogaretur, sicque respondendo eos doceret. Unde sequitur:

STUPEBANT AUTEM OMNES, QUI EUM AUDIEBANT SUPER PRUDENTIA ET RESPONSIS EIUS.) Quod scilicet puer duodennis, fabri filius, qui scholas nunquam frequentarat, tam versatus esset in S. Scriptura, tam sapienter quæreret, tam acute responderet, ut et doctores ipsos superaret ut dicerent: *Quis putas puer iste erit?* eritne Propheta? eritne Messias quem doctorem orbis nunc omnes in dies singulos avide expectamus? Vers. 47.

ET VIDENTES (Græca addunt αὐτὸν, id est *eum,* scilicet Iesum) ADMIRATI SUNT.) Scilicet parentes Iesum quærentes, ut patet v. 46. mirati et gavisi sunt, quod eum præter morem viderent et invenirent solum cum doctoribus disputantem, tantam sapientiam depromentem, ac doctores cæterosque astantes super eo stupentes, etc. Vers. 48.

ET DIXIT MATER EIUS AD ILLUM: FILI, QUID FECISTI NOBIS SIC? ECCE PATER TUUS ET EGO DOLENTES QUÆREBAMUS (*cum labore,* ut addit Arabicus) TE.) Verba hæc matris sunt non Christum obiurgantis, sed mirantis et dolentis, doloremque suum dolenter explicantis. Hoc enim suadet veneratio matris erga talem filium, scilicet hominem Deum: ac proinde verisimile est matrem hæc ei dixisse, non publice in consessu Doctorum, sed secreto sevocando eum, vel consessu iam dimisso: ita Iansenius Maldonat. et alii.

SIC.) Ut te a nobis subduceres, ac nobis insciis, et sollicitis solus in urbe remaneres.

PATER TUUS ET EGO.) Notat S. August. serm. 63. de Diversis c. 11. humilitatem Virginis, quæ cum sciret se in solidum esse matrem Christi, ideoque matrem Dei, ita ut Ioseph in eius generatione nullam haberet partem, ipsa tamen demisse Iosepho quasi marito se postponit. *Omnia,* ait Anonymus in Catena Græca, *sicut mater et fiducialiter et humiliter et affectuose exprimit.*

Tropol. quomodo quærendus Iesus?

Tropologice, anima quæ perdidit Iesu gratiam per peccatum mortale, vel solitam familiaritatem per negligentiam venialem, requirat eum: Primo, cum dolore et lacrymis cordis compuncti, quia, ut ait Nazianz. orat. 3. *Proborum* (adde, et improborum si pœniteant) *virorum lacrymæ sunt peccati diluvium, et mundi piamentum,* quale fuit diluvium Noe.

Secundo, requirat eum magna sollicitudine et studio, ut fecit B. Virgo, idque in templo, nimirum vacando orationi, lectioni et meditationi rerum spiritualium. Sic sponsum se subducentem requisivit sponsa et invenit, Cantic. 3. 2. *Surgam,* inquit, *et circuibo civitatem per vicos et plateas, quæram quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam.* Ita anima dum Christum invenit, caute retineat ne rursum elabatur.

Tertio, requirat eum inter doctores, id est, inter viros doctos et pios, qui eam in scientia æque ac pietate instruant. Unde sponsa Cantic. 1. 7. rogans sponsum: *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie?* audit: *Egredere, et abi post vestigia gregum, et pasce hædos tuos iuxta tabernacula pastorum.* Vide ibi dicta.

ET AIT AD ILLOS: QUID EST QUOD ME QUÆREBATIS? NESCIEBATIS QUIA IN HIS, QUÆ PATRIS MEI SUNT, OPORTET ME ESSE?) S. Ambrosius censet hæc esse verba reprehendentis. Et poterat Christus ut Messias et legislator iure suo reprehendere matrem, si peccasset. Verum Vers. 49.

An Christus hic parentes reprehenderit?

nulla in matre fuit peccati culpa: ergo nec in Christo ulla eius fuit reprehensio; habent tamen verba hæc eius interrogationem quamdam acriorem, reprehensioni similem, ut per eam parentes doceat, et ad res suas discendum acrius incitet, uti solent parentes filios, et magistri discipulos acrioribus verbis ad studium et diligentiam exstimulare.

Hæc ergo verba Christi sunt instruentis, consolantis et se excusantis, suumque factum defendentis, q. d. Non opus erat ut me quæreretis, quia cogitare poteratis me negotia salutis mundi, ad quæ a Patre cælesti missus sum, inchoando tractare. Nec enim cogitare debetis me semper vobiscum mansurum, sed aliquando ad illa vobis relictis abiturum, uti iam abire cœpi. Porro quod vobis insciis abierim, studio id feci, ut vos doceam in illis me non pendere a vobis, sed a Patre cælesti, et ex illius voluntate et consilio, non ex vestro eadem tractare debere. Ego ergo vobis non dedi causam doloris, sed illam vobis partim amor vester erga me, partim ignorantia mysterii iam dicti vobis ministravit: ignorabatis enim me in Patris mei negotiis occupari, esto enim vobis merito in mentem id venire, debuisset; tamen tener vester in me amor fecit ne veniret, et cogitationem hanc divertit. Unde Beda: *Non*, inquit, *quod eum quasi filium quærat, vituperat, sed quod ei potius, cui æternus est filius, debeat, cogit oculos mentis attollere.*

Ut hoc e radice et fundamento intelligas, Nota Christum præter actiones divinas, quas habebat ut Deus Deique Filius, quales sunt creare, conservare et gubernare omnia, ac spirare Spiritum sanctum, habuisse actiones humanas, easque duplices; priores, quas habebat ut homo, communes aliis hominibus, uti sunt comedere, ambulare, laborare, fabricare, etc. posteriores quas habebat ut homo Deus, sive ut redemptor, sibi quasi Christo proprias, quæ proinde a S. Dionysio lib. de Divin. nomin. *Theandricæ*, id est *Dei-viriles*, nuncupantur, quia partim Dei, partim hominis sunt opera. Tales erant docere, facere miracula, discipulos convocare, Apostolos creare, etc. In prioribus voluit Christus sponte sua parentibus, a quibus eas cum natura quasi acceperat, obedire, et ab eis sinebat se in illis regi: in posterioribus vero nequaquam, sed soli Deo Patri voluit subiici et obedire: quia hæ, utpote altioris ordinis, a solo Deo erant acceptæ et directæ. Unde Christus parentibus eas petentibus quasi ex materno quodam imperio, respondit, illas non ad parentum sed ad Dei voluntatem et nutum esse faciendas, ut patet hic, et in conversione aquæ in vinum in nuptiis Canæ Galilææ, Ioann. 2. 4. et aliis similibus, ut patet Matth. 12. 48.

Theandricæ actiones quæ?

Porro, Christus actiones suas theandricas, quas patrabat ut Deus homo, vocat actiones Dei Patris, Patrique eas attribuit non sibi: Primo, quia propter has a Patre missus erat in mundum. Secundo, quia Christus a Patre habebat suam divinitatem: hæc autem opera præcipue erant divinitatis. Tertio, quia eas faciebat ex præcepto Patris. Quarto, quia in his nemini suberat nisi soli Patri æterno, ut doceret amori matris etiam tenerrimo præponendum esse Dei præceptum, vel consilium, ut, cum Deus aliquem vocat ad Religionem, ad sacerdotium, ad martyrium, ad apostolatum, cui parentes repugnant. Sic in humanis filius, qua filius, subest parentibus quoad paterna iura; qua vero idem magistratum gerit, v. g. rex est aut princeps, parentibus non subest, sed præest, quoad iura regalia: rex enim omnium qui in regno sunt, ac consequenter parentum suorum, est superior et dominus; quare eos iure communi reipubl. regere, dirigere et corrigere tenetur.

Vers. 50. ET IPSI NON INTELLEXERUNT VERBUM QUOD LOCUTUS EST AD EOS.) Nonnulli ignorantiam hanc referunt ad auditores, qui stupebant super prudentia et responsis Iesu, v. 47. Alii ad solum Ioseph per synecdochen. Verum plane tam ad B. Virginem, quam ad Ioseph hæc referenda sunt: licet enim ipsi nossent Iesum suum esse Christum Dei filium, et salvatorem mundi, tamen ignorabant qua ratione illud munus obiturus esset, seu quæ illa essent negotia Patris in particulari, in quibus ipse dixerat oportere se versari v. 49. nimirum an, quando, quomodo docturus, victurus, moriturus, crucifigendus esset pro salute mundi: hæc enim eis a Deo necdum revelata erant, sed ea ipsa progressu temporis, vel per experientiam, vel per revelationem Iesu didicerunt. Quare ex reverentia Iesu, eum hoc loco curiose, quænam essent illa mysteria interogare non sunt ausi, sed tempus opportunum ea noscendi prudenter expectarunt.

ET DESCENDIT CUM EIS, ET VENIT NAZARETH: ET ERAT SUBDITUS ILLIS.) *Venit Nazareth* ultro et sponte sua, licet S. Bernardus opinetur eum urgentibus parentibus venisse. Sic enim ait serm. 19. in Cant. *Cum remansisset in Ierusalem, et dixisset, in his quæ Patris sui erant oportere se esse, non acquiescentibus parentibus eius, sequi eos in Nazareth non despexit, magister discipulos, Deus homines, Verbum et Sapientia fabrum et fœminam.* Vers. 51.

SUBDITUS.) Græce, ὑποκείμενος, id est, *subiectus*, obediens, scilicet quoad humanam naturam, quam a matre hauserat, non quoad divinam, quam a solo Patre æterno acceperat, ita plene et perfecte, ut per omnia ei esset æqualis, et in nullo subditus, uti contra Arrianos docet S. August. l. 3. contra Maximinum c. 18. Minus ergo congrue S. Cyrillus l. 10. Thesauri c. 8. ex illo 1. Corinth. 15. *Tunc et Filius subiicietur Patri,* concedit Filium ratione originis subiici Patri etiam quoad naturam divinam, quam a Patre accepit; quia quoad eam facit, inquit, quæ placita sunt Patri: nam et Pater facit, quæ placita sunt Filio, nec tamen idcirco subiectus est Filio. Loquitur ergo Paulus de Filio quoad humanam naturam, secundum quam Christus se plane cum omnibus suis electis subiiciet Deo Patri in die iudicii. Unde cæteri Patres constanter asserunt Filium quoad divinam naturam Patri non esse subiectum, sed æqualem.

Nota. Humana natura in Christo, licet in se præcise sumpta, subdita esset matri, tamen quia ipsa elevata erat a Deo ad hypostasim Verbi, ideoque unum erat cum Deo, puta una persona divina, hinc exempta fuit ab obedientia matris, æque ac a legibus Augusti, Herodis, pontificum, cæterorumque principum: erat enim iam matre et illis omnibus longe dignior, melior, sapientior, imo Dominus et Deus omnium. Sicut Religiosus vel monachus si creetur Pontifex, eximitur ab obedientia sui Ordinis, imo totius Ordinis fit Superior. Christus tamen ut nobis daret summæ humilitatis et obedientiæ exemplum, ultro et sponte sua se subdidit matri, imo et Iosepho: iisque per omnia quæ domi agenda, verrenda, fabricanda, etc. erant, obedivit.

Christus exemplus ab obedientia matris.

Discant, inquit S. August. ser. 65. de Diversis, pueri subdi parentibus, quia Christo mundus subditur, et Christus tamen parentibus subditus fuit. Et S. Bernard. ser. 1. super *Missus est*, exclamat: *Erat subditus eis. Quis? quibus? Deus hominibus, nec tantum Mariæ, sed et Ioseph? utrinque stupor, utrinque miraculum: et quod fœminæ Deus obtemperat, humilitas sine exemplo: et quod fœmina principatur Deo, sublimitas sine socio.* Et mox: *Erubesce superbe cinis: Deus se humiliat, et tu te exaltas? Deus se hominibus subdit, et tu dominari gestiens hominibus, tuo te præponis auctori? quoties enim hominibus præesse desidero, toties Deum meum præire contendo.*

Voluit ergo Christus primo et continua sua vita per annos triginta suo sancto exemplo nos docere perfectionem virtutis et Religionis maxime sitam esse in obedientia. Nam, ut docet Ioannes XXII. Pontif. Extrav. *Quorumdam*, de verb. signif. paupertas magnum bonum est: maius, integritas, (castitas;) sed maximum obedientia: quia prima rebus, secunda carni, tertia menti dominatur et animo. Idem docet S. August. et ex eo S. Thomas 3. p. q. 40. art. 1. ubi docet austeritatem tantum esse adiumentum perfectionis.

Obedientiæ præstantia.

Audi S. Basil. in Constit. monast. c. 4. *In prima ætate* (Christus) *subditus parentibus, omnem laborem corporalem mansuete et obedienter sustinuit. Cum enim homines illi essent iusti quidem ac pii, verum pauperes, et rebus necessariis non abundantes*, etc. *merito laboribus corpo-*

ris assiduis dediti erant, per hos necessarias res sibi ipsis acquirentes. Iesus autem his subditus, velut ait Scriptura omnino etiam simul perferendo labores obedientiam declarabat. Itaque discamus filii subiecti esse parentibus. Et Orig. hom. 20. in Luc. *Nam quia maiorem Ioseph videbat ætate, propterea eum parentis honore coluit, omnibus filiis exemplum tribuens,* ut subiiciantur parentibus. *Quid enim magister virtutis,* ait S. Ambros. *nisi officium pietatis impleret?* Et Beda: *Quid inter nos aliud, quam quod a nobis agi vellet, ageret.*

Multa egit, multa dixit Christus per 30. annos, sed hæc omnia hac gnome conclusit Lucas: *Et erat subditus illis.* Præclarum elogium Religiosi est: Tota vita fuit Superioribus suis obediens et subditus.

Ratio a priori. I. Ratio a priori est, Prima, quia qui obedit Superiori, obedit Deo: Superior enim est vicarius Dei, iuxta illud Christi: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit,* Lucæ 10. Unde S. Basilius in Constit. monast. c. 22. *Antistes,* ait, *nihil aliud est, quam is qui personam Christi sustinet, et sequester est inter Deum et homines, eorum qui in ipsius officio sunt salutem sacrificans Deo.* Et S. Benedictus in Regula: *Obedientia,* ait, *quæ maioribus præbetur, Deo exhibetur.* Et S. Bernardus de præcepto et dispens. *Quem,* inquit, *pro Deo habemus, tamquam Deum, in iis quæ aperte non sunt contra Deum, audire debemus.* Obediens ergo, dum quid præcipit Superior, putet id Deum sibi præcipere, ac tamquam Deo alacriter obediat.

II. Secunda, quod obedientia nobilissimas hominis potentias, scilicet voluntatem et iudicium, Deo in holocaustum offerat et mactet, dum eas abnegat, et Superiori suo, loco Dei resignat. Unde S. Gregor. 35. Moral. c. 10. explicans illud 1. Reg. 15. *Melior est obedientia quam victima,* rationem hanc dat: *Quia,* inquit, *per victimas aliena caro, per obedientiam voluntas propria mactatur.*

III. Tertia, quod obedientia omnia opera quæ ex ea fiunt, faciat aurea, et valde meritoria. Quocirca *S. Franciscus,* ait S. Bonav. in Vita eius cap. 6. *Generalis cedens officio, Guardianum petiit, cuius voluntati per omnia subiaceret. Tam enim uberem asserebat sanctæ obedientiæ fructum, ut eis qui iugo ipsius colla submitterent, nihil temporis sine lucro transiret. Unde et Fratri, cum quo solitus erat ire, semper obedientiam promittere consueverat, et servare.*

S. Francisci obedientia.

IV. Quarta, quod obedientia sit mater virtutum omnium. Unde S. Gregorius loco iam citato; *Sola,* inquit, *virtus est obedientia; quæ virtutes cæteras menti inserit, insertasque custodit.*

Obedientia mater virtutum.

V. Quinta, quod Deus per Superiores subditum obedientem certo et secure regat, rectaque dirigat ad portum salutis æternæ. Unde Climacus gradu 4. *Obedientia,* inquit, *est perfecta abnegatio propriæ animæ et proprii corporis, mors voluntaria, vita sine sollicitudine, navigatio sine damno, sepultura voluntatis, vita humilitatis, et quasi si quis dormiendo iter faciat.* Idemque addit: *Vivere in obedientia nihil aliud esse, quam suum onus aliorum humeris imponere, natare super aliorum ulnas, et sustentari in aquis, ne mergamur, sed sine periculo hoc grande pelagus huius vitæ transeamus, et quidem brevissima navigatione.*

Quocirca Christus maluit vitam perdere, quam obedientiam: *Factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Sed audi tantæ obedientiæ præmium: *Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, et infernorum,* Philipp. 2. 8. An non ergo *vir obediens loquetur victorias?* Prov. 21. v. 28. Vide ibi dicta.

Christus faber lignarius. Nota secundo, veterum sententia est, Christum Iosepho subiectum fuisse in exercenda arte fabrili lignaria, uti dixi Matth. 13. in fine. Congruum enim erat, ut fabrilem cum patre putativo exerceret, qui mundi est cum naturali patre fabricator. Per fabrum conditum est genus humanum, per fabrum decuit et restitui.

Hæc pauca dumtaxat recenset Lucas de adolescentia et iuventute Christi usque ad annum eius trigesimum,

A quo toto tempore vixit privatus et latuit incognitus, quæ sane stupenda fuit Dei Filii humilitas.

Cætera quæ ex libro apocrypho, qui inscribitur *Infantia Salvatoris,* aliisque similibus, a nonnullis afferuntur, reiicit Ecclesia. Unde de Valentinianis hæreticis ita scribit S. Irenæus l. 1. c. 17. *Assumunt,* ait, *in hoc et illam falsationem, quasi Dominus, cum puer esset, et disceret litteras, cum dixisset Magister eius, quemadmodum in consuetudine est, dic A, respondit A. Rursum cum Magister iussisset dicere eum B. respondisse Dominum, Tu prior dic mihi quid est A. tunc ego dicam tibi quid est B.* Similia quædam circumferuntur in cantionibus natalitiis nonnullis, a quibus, ut ridiculis et plane indignis Christo commentis, abstinendum est: Christus enim, utpote plenus sapientia, scholas non adiit. Unde Iudæi de eo dicebant: *Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit eas?* Ioann. 7. v. 15.

Rursum miracula pueri Iesu, quæ vulgo a nonnullis
B narrantur, refutat S. Chrysost. hom. 20. in Ioann. Primum enim eius miraculum fuit conversio aquæ in vinum in Cana Galilææ, ut ait Ioan. cap. 2. Voluit enim usque ad annum 30. latere et fabrilem exercere. Unde S. Iustinus Dialog. contra Tryphonem: *Faciebat,* ait, *aratra, iuga,* etc. ideoque sæpe ab eis in Evangelio petit similitudines et metaphoras, ut cum ait: *Tollite iugum meum super vos.* Et, *Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei.* Idem censent Lyranus, Iansen. Maldon. Dionys. Carthus. et Abulens. in Matth. cap. 13. quæst. 81. ac Caietanus et Franc. Lucas in Marci c. 6. 3. Esto Christum fabrilem exercuisse neget Paulus Burgensis in Marci cap. 6. ac noster Barradius hic, et Simon de Cassia lib. 4. cap. 2. qui censent Christum usque ad annum 30. instar Religiosi abstractum vixisse, ac orationi et contemplationi æque ac ieiunio vacasse. Si obiicias, Nazarenos vicinos Iesu, ei docenti obiecisse: *Nonne hic est faber?* respondent ex S. August. l. 2. de Cons. Evang. c. 42. *Eo fabrum credebant quo fabri filium,* ut
C habet Matth. cap. 13. 55. Verum cum Nazareni quotidie viderent Iesum, et opera eius studiose observarent, videntur ab opere fabrili eum vocasse fabrum, alioqui enim si eum otiosum vidissent, eius otium et inertiam taxassent, quod paupertati parentum laborando non succurreret, nec patrem suum Ioseph fabricantem adiuvaret, eique laborando collaboraret. Adde: Voluit Christus fabricando dare exemplum vitæ mechanicis, ut fabricando et laborando victum sibi parent: hoc enim honestum est: porro a societate fabrorum qui scurrilia loquebantur, abstinebat Ioseph, multo magis Christus. Sic faber tabernaculorum fuit S. Paulus, etiam cum prædicaret, ut patet Actor. 18. v. 3.

Et mater eius conservabat omnia verba hæc in corde suo.) Quasi *ruminanda et diligentius scrutanda,* ait Beda, ut successu temporis omnia quæ acturus et dicturus erat Christus, plenius intelligeret; simul ut eadem deinde S. Lucæ et aliis Apostolis scribenda, vel posteris tradenda revelaret. Unde Titus: *Nam etsi,* inquit,
D *quæ ab illo depromebantur, plene non assequebatur, intelligebat nihilominus divina, humanoque sensu esse sublimiora: neque enim audiebat Iesum tamquam duodecim annorum puerum; sed excipiebat et observabat verba illius, tamquam verba viri modis omnibus perfecti:* sive ut Euthym. ait, *tamquam verba non simpliciter pueri, sed etiam Filii Dei.*

Et Iesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum et homines.) Vers. 52. *Ætate,* græce ἡλικία quod Syrus, Arabicus, et alii vertunt, *statura,* sive *proceritate,* et sic vertit Noster cap. 12. v. 25. utrumque verum, utrumque huic loco appositum.

Quæres, an vere Iesus uti ætate et statura, sic et sapientia et gratia profecerit? Omissis Photino, Nestorio et Theodoro, qui docuere Christum esse purum hominem, ideoque in dies in gratia et meritis apud Deum profecisse, quibus quasi hæreticis anathema dicit S. Gregorius Nazianz. epist. 1. ad Cledonium; idem affirmare videntur

S. Athanasius ser. 4. contra Arrianos, et Cyrillus l. 10. Thesauri c. 7. videntur enim dicere, humanitatem Christi a Verbo sensim maiorem hausisse sapientiam, sicut hausit B. Virgo cæterique homines. *Humanitas Christi*, ait S. Athanasius, *in sapientia profecit transcendens paulatim humanam naturam, deificata nimirum, et organum sapientiæ effecta.* Eadem habet S. Cyrill. S. Athanasium in doctrina æque ac Episcopatu Alexandrino secutus: quænam utriusque fuerit mens, mox explicabo.

Verum contrarium docent cæteri Patres. Erat enim Iesus a primo instanti conceptionis suæ plenus sapientia et gratia, ut dictum est v. 40. hoc enim debebatur illi humanitati ob unionem hypostaticam cum Verbo. Unde S. Gregorius Nazianz. orat. 20. in laudem S. Basilii: *Sapientia*, ait, *apud Deum et homines proficiebat, non ut augmentum aliquod acciperet; cum ab initio gratia sapientiaque absolutus esset, sed quod hæc hominibus ignaris paulatim apparerent.* Nam, ut ait Theophyl. *Emicatio sapientiæ eius, profectus ipse est.* Sicut sol licet eadem semper luce polleat, tamen crescere in ea dicitur, cum eam sensim magis explicat a mane usque ad meridiem. Unde Beda: *Proficiebat Christus*, ait, *non per accessum temporis accipiendo quod non habebat, sed pandendo donum gratiæ quod habebat.*

Triplex Christi scientia.

Nota igitur in anima Christi triplicem fuisse scientiam; scilicet beatificam, qua Deum videbat et omnia in Deo, itaque beabatur; secundo, infusam a Deo; tertio, experimentalem, vel usu quotidiano acquisitam. Duæ priores Christo inditæ fuere a primo instanti conceptionis suæ ita perfecte, ut eas augere non posset. Idem dico de Christi habituali gratia et gloria. Ita S. August. lib. 3. de Pecc. mor. et rem. cap. 19. S. Hieron. in illud Ierem. 31. *Fœmina circumdabit virum*, S. Athanas. Cyrillus, Nazianz. Beda, Damasc. Euthymius, Bernardus, S. Thomas, quos citat et sequitur Suarez 3. part. q. 7. art. 12. et passim Scholastici: hoc enim exigebat unio hypostatica.

Quo sensu Christus profeciebat ætate, sapientia, et gratia?

Dicitur ergo Christus profecisse cum ætate in sapientia, et gratia: Primo, in opinione hominum, ac in specie et ostensione externa. Loquitur enim subinde Scriptura secundum id quod exterius cernitur, et secundum id quod vulgo iudicant homines: hic autem ex operibus maioribus quæ edebat Christus, iudicabant homines eum crescere in sapientia et gratia, uti crescunt cæteri pueri. Ita Origenes et Theophylact. hic, ac Nazianz. S. Athanas. et Cyrillus iam citati, et mox plenius citandi.

Secundo, proprie crevit Christus sapientia experimentali: ipso enim usu multa expertus maiorem acquisivit experientiam. Hinc *didicit ex iis quæ passus est obedientiam*, Hebr. 5. 8.

Tertio, et proprie, esto Christus non creverit sapientia et gratia habituali, crevit tamen actuali et practica: nam robur spiritus et sapientiam cælestem in anima latentem, in dies magis et magis exercebat etiam existens puer, ita ut in vultu, incessu, sermone, factis semper maiores ederet actus modestiæ, maturitatis, prudentiæ, castitatis, suavitatis, pietatis, aliarumque virtutum. Posset quoque *gratia* hic accipi pro gratiositate, quod scilicet Christus in dies magis gratiosum se faceret Deo et hominibus. Verum hæc maior gratiositas includit incrementum gratiæ: nam sine eo nemo fit magis gratus Deo.

Dices: Christus dicitur crevisse gratia sicut crevit ætate, idque coram Deo: ergo vere in seipso crevit gratia, sicut in se crevit ætate. Respondet S. Thomas 3. p. q. 7. art. 12. et ex eo Suarez, Christum vere in se crevisse gratia: non quoad habitum, sed quoad actus et effectus ex habitu productos, nimirum faciendo opera excellentiora, per quæ licet ipse non fieret sanctior, nec plus aliquid mereretur propter infinitam dignitatem personæ suæ, et quia a principio habuit gratiam consumatam, nihilominus illa opera de se erant sufficientia ad augendam gratiam, quatenus novum meritum continebant.

Id ipsum, non aliud velle S. Athanasium loco iam citato, liquet ex eo quod subdit: *Ut per eum suam energiam exerceret, sapientiaque inde eluceret, omnibusque innotesceret.* Et paulo ante: *Ita enim augescente magnitudine corporis, una crescebat in eo divinitatis manifestatio, innotescebatque apud omnes ipsum esse templum Dei, Deumque in eius corpore existere.* Nec aliud velle Cyrillum patet ex iis quæ subdit: *Non ergo ipse, sed humana proficiebat natura. Nam dum in dies in ipso Deitas manifestaretur, mirabilior et sapientior videbatur. Proficiebat autem in ipso natura humana, hoc modo: Assumpsit sapientia Dei, hoc est Filius Dei, nostram naturam paulatimque tum verbis, tum factis deificationem assumpti hominis revelans, proficere ipsum revelando faciebat*, ut scilicet suam deitatem revelaret, exercendo in dies maiores sapientiæ et gratiæ operationes, quas ei suggerebat ipsa ei assistens divinitas, unde ex ipsis illa ab hominibus agnoscebatur, sicut anima latens in corpore agnoscitur per vitales et animales operationes, quas in dies maiores per corpus exercet. Et paulo ante: *Cum igitur audis eum profecisse in sapientia et gratia, noli putare quidquam ipsi additum fuisse, qui nullius unquam rei egere potest: sed quia videntibus atque audientibus eum, sapientiorem gratioremque in dies se præbebat, idcirco dicitur profecisse. Ita detegendo seipsum in dies, non ipse, sed qui mirabantur ipsum atque amabant, proficiebant.*

Opponunt Orientales Cyrillo, eum hæc verba ita interpretatum esse, ut de toto Christo, non de Verbo aut humanitate dumtaxat dicantur, cum ipsi de sola humanitate intelligant, ut habet Concilium Ephes. oppos. anathemat. 4. Concil. Ipse vero Cyrillus in Responsione ait, ita quidem se sentire, ne Christus in duos dividatur: docet autem Filium Dei, etsi sit Patris Sapientia, dici tamen in sapientia proficere, dum humanitatis proprietates per summam unionem in se convenienter suscepit, q. d. Filius Dei dicitur profecisse, quia humanitas, quam assumpsit, profecit.

Huc accedit expositio Toleti: nomine sapientiæ et gratiæ, inquit, non intelligitur ipse habitus gratiæ et sapientiæ, sed opera ipsa et verba sapientia et gratiosa, quæ ab interna sapientia et gratia procedunt. Sic dicitur Eccles. 10. *Verba oris sapientis, gratia*, id est gratiosa. *Diffusa est gratia in labiis tuis*, Ps. 44. 3. *Propter gratiam labiorum suorum amicum habebit regem*, Proverb. 22. 11. *Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius*, Luc. 4. 22. *Hæc est religio, visitare pupillos*, Iacobi 1. hoc est, hæc sunt opera religiosa. Porro posset Deus per absolutam potentiam gratiam Christo datam, utpote finitam augere, ac facere ut Christus in ea quoad habitum cresceret et proficeret, ut contra Caietanum et alios docet Vasquez 3. p. q. 7. art. 12. disp. 47. cap. 3. sed aliter facere Deo placuit, idque magis dignitati Christi Verbo uniti, erat consentaneum.

Christi gratia dispar nostræ quadrupliciter.

Ex dictis collige quadruplex præter alia discrimen gratiæ Christi, et nostræ. Primum, Christus gratiam habuit quasi naturaliter, tum ex vi unionis hypostaticæ, huic enim connaturalis est gratia: tum ex vi conceptionis suæ de Spiritu sancto: nobis vero omnis gratia indebita est et gratuita, adventitia et supernaturalis. I.

Secundum: Gratia in nobis primo delet peccatum originale, et actualia, si quæ sint, sicque quasi secundo facit nos Deo gratos: in Christo vero gratia fuit ante, imo sine omni peccato, per se primo sanctificans Christum: nam ex gratia unionis cum Verbo emanavit gratia habitualis, ut radius a sole, statim et naturaliter. Quocirca nos adoptivi sumus et dicimur Dei filii: Christus vero est naturalis Dei Filius, uti docet S. Hilarius lib. 12. de Trinit. et Cyrillus lib. 2. in Ioannem c. 12. II.

Tertium: Gratia nostra est privata et propria cuiusque, ac suum tantum hominem, in quo est, iustificat: at Christi gratia est communis: est enim gratia capitis, quæ in omnia membra, id est, in omnes fideles, se diffundit, eisque se communicat, itaque eos sanctificat. Hinc disce quanta fuerit gratia Christi, utpote quæ instar solis et fontis in omnes fideles derivatur: nam *de plenitudine eius nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia*, Ioan. 1. 16. III.

Quartum: Gratia in nobis (quin et in B. Virgine) per IV.

bona opera crescit; in Christo vero non crevit: quia cum ab unione cum Verbo procederet, quæ ab initio conceptionis suæ plena fuit et perfecta, hinc et eodem instanti hæc gratiæ plenitudo quæ augeri non posset, ipsi data est.

Tropol. Tropologice, Damasc. lib. 3. de Fide cap. 22. Christus, inquit, profecit sapientia et gratia, non in se, sed in suis membris, scilicet Christianis. Sic et Cyrillus iam citatus. Ideo enim profecit ipse maiores virtutum actus in dies edendo, ut nos idem facere doceret. Tota enim vita nostra continuus vel est profectus, vel defectus. Cum enim non proficit, tum deficit, ut ergo non deficiat, semper proficiat oportet, uti fuse docet S. Bern. epist. 253. ubi inter alia ait: *Nunquam iustus arbitratur se comprehendisse, nunquam dicit, Satis est, sed semper esurit sititque iustitiam, ita ut si semper viveret, semper quantum in se est, iustior esse contenderet, semper de bono in melius proficere totis viribus conaretur. Non enim ad annum, vel ad tempus instar mercenarii, sed in æternum divino se mancipavit famulatui*, etc.

Apud Deum et homines.) *Primum enim oportet Deo placere, et deinde hominibus*, ait Theophyl. et Beda. Si enim Deo placuerimus, faciet ipse ut et hominibus placeamus, ac nos eis gratos efficiet. Non sufficit placere hominibus, quia hoc sæpe fictum et simulatum est; nec soli Deo, quia hoc privatum et secretum est: sed *Deo et hominibus*, ut gratiam, qua Deo placemus, etiam hominibus ostendamus, itaque eos ad eamdem alliciamus. *Deo enim debemus conscientiam, proximis famam*, ait S. Bernardus. Moralia plura vide apud S. Ambrosium, Barradium, Didacum Stellam, et Vincentium Regium hic.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, describit prædicationem et baptismum Ioannis Baptistæ, quo homines disposuit ad gratiam Christi, illumque eis indicavit. Secundo, v. 21. narrat Christum a Ioanne baptizatum, cum Spiritus sanctus in eum specie columbæ descendit: et vox Patris audita: Tu es Filius meus dilectus. *Tertio, v. 24. genealogiam Iesu a Ioseph usque ad Adamum pertexit. Primum et secundum maiori ex parte explicui Matthæi. c. 3. Superest ergo tertium.*

1. Anno autem quinto decimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius tetrarcha Iturææ, et Trachonitidis regionis, et Lysania Abilinæ tetrarcha, 2. Sub principibus sacerdotum Anna et Caipha: factum est verbum Domini super Ioannem, Zachariæ filium, in deserto. 3. Et venit in omnem regionem Iordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, 4. Sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ prophetæ: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini: rectas facite semitas eius: 5. Omnis vallis implebitur: et omnis mons, et collis humiliabitur: et erunt prava in directa, et aspera in vias planas: 6. Et videbit omnis caro salutare Dei. 7. Dicebat ergo ad turbas quæ exibant ut baptizarentur ab ipso: Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira? 8. Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, et ne cœperitis dicere: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. 9. Iam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. 10. Et interrogabant eum turbæ, dicentes: Quid ergo faciemus? 11. Respondens autem dicebat illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti: et qui habet escas, similiter faciat. 12. Venerunt autem et publicani ut baptizarentur, et dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus? 13. At ille dixit ad eos: Nihil amplius, quam quod constitutum est vobis, faciatis. 14. Interrogabant autem eum et milites, dicentes: Quid faciemus et nos? Et ait illis: Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis: et contenti estote stipendiis vestris. 15. Existimante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne forte ipse esset Christus, 16. Respondit Ioannes, dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo vos: veniet autem fortior me, cuius non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum eius: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni: 17. Cuius ventilabrum in manu eius, et purgabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. 18. Multa quidem et alia exhortans evangelizabat populo. 19. Herodes autem tetrarcha, cum corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris sui, et de omnibus malis quæ fecit Herodes, 20. Adiecit et hoc super omnia, et inclusit Ioannem in carcere. 21. Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, et Iesu baptizato, et orante, apertum est cælum: 22. Et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum: et vox de cælo facta est: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi. 23. Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, 24. Qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioseph, 25. Qui fuit Mathathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Nahum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge, 26. Qui fuit Mahath, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda, 27. Qui fuit Ioanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, 28. Qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Elmadan, qui fuit Her, 29. Qui fuit Iesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, 30. Qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Iona, qui fuit Eliakim, 31. Qui fuit Melea, qui fuit Menna, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit David, 32. Qui fuit Iesse, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, 33. Qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esron, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, 34. Qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, 35. Qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale, 36. Qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, 37. Qui fuit Mathusale, qui fuit Henoch, qui fuit Iared, qui fuit Malaleel, qui fuit Cainan, 38. Qui fuit Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

Vers. 1. Anno autem quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius tetrarcha Iturææ, et Trachonitidis regionis, et Lysania Abilinæ tetrarcha.

Sub principibus sacerdotum Anna et Caipha: factum est verbum Domini super Ioannem Zachariæ filium, in deserto. Vers. 2.

Ab anno duodecimo Christi transit Lucas ad annum eius trigesimum, quo more Hebræorum cœpit officium docto-

ris et redemptoris exercere, ac publice prædlcare.

Tiberius quis?

IMPERII TIBERII.) Tiberius hic, ut patet ex Svetonio In eius Vita, erat filius Livlæ, quæ postquam peperit Tiberium, nupsit Augusto Cæsari, qui proinde mortuis Caio et Lucio, suis ex Iulia filia nepotibus, Tiberium quasi privignum in filium adoptavit, ac imperii hæredem et successorem constituit. Regnavit Augustus a nece Iulii Cæsaris annos 57. mortuusque est die 19. Augusti, cum successit ei Tiberius; quare ultimus Augusti annus non fuit integer, sed dimidiatus, talis consequenter fuit primus Tiberii, scilicet quinque mensium, puta ab Augusto mense usque ad Ianuarium, a quo Romani annum inchoare et numerare solebant. Tiberius hic ex Actis Pilati, audiens mira de sanctitate et miraculis Christi, voluit eum inter deos referre, sed obstitit ei senatus Roman. eo quod ipso inconsulto id tentasset, ut dixi Matth. 27. v. 24.

Tiberius voluit Christum inter deos referre.

Archelaus in exilium ab Augusto pulsus.

PROCURANTE PONTIO PILATO IUDÆAM.) Nota. Archelaus Herodis Magni, puta infanticidæ filius, ob suam tyrannidem ab Augusto Cæsare eiectus fuit e sua Tetrarchia, actusque in exilium anno 10. tetrarchiæ suæ, qui fuit, ut nonnulli exacti Chronologi volunt, annus Augusti 52. vitæ Christi 12. Quare Augustus Iudæam (id est duas tribus, Iudam scilicet et Beniamin) tunc Archelao ademptam adiecit ad Syriæ provinciam, eiusque præsidem, qui tum erat Quirinus, vel ut Lucas vocat, Cyrinus, qui administrationem Iudææ commisit Coponio, ac per eum confiscavit facultates Archelai; qua de causa præsides Iudææ vocati sunt Procuratores, sive Administratores, cum revera essent eius præsides. Unde Pilatus hic a Luca græce vocatur ἡγεμονεύων, id est, *rector, dux, præses, princeps.* et Arabicus vertit, *in dominio Pilati Pontii super Iudæam.*

Præsides Iudææ.

Porro Coponio primo Iudææ procuratori sive præsidi, ab Augusto suffectus fuit secundus, M. Ambivius; deinde tertius, Annius Rufus, sub quo mortuus est Augustus; cui succedens Tiberius quartum Iudææ præsidem creavit Valerium Gratum, deinde quintum Pontium Pilatum, anno imperii sui 13. Porro Pilatus Iudææ præfuit 9. annis, ac secundo eius anno Christus baptizatus est, quinto vero ab eo crucifixus et mortuus. Quocirca vindice Deo Pilatus a Tiberio anno imperii eius 23. sive ultimo, relegatus fuit in exilium. Pilato successit sextus Marcellus, septimus Cumanus, octavus Claudius Felix, nonus Porcius Festus (coram his duobus S. Paulus vinctus causam dixit Actor. 23. 24. et cap. 24. toto) decimus Albinus, undecimus Florus, cuius anno secundo, qui fuit Neronis imperii 12. Iudæi cœperunt rebellare Romanis, ac quinto post anno a Tito expugnata est Ierusalem, et tota Iudæa subacta. Hæc omnia fuse narrat Iosephus lib. 18. Antiq. c. 1. et seq.

Tetrarcha quid?

TETRARCHA AUTEM GALILÆÆ HERODE.) Arabicus, *in dominio Herodis principis super quartam Galilææ, et Philippi fratris sui principis super quartam Iturææ.* Tetrarcha enim est qui quartæ (τετρα enim in compositione significat *quatuor*, ἀρχὴ est principatus) parti provinciæ, vel regni alicuius præsidet. Unde a Theodoreto vocatur *quadruplaris.*

Quatuor Tetrarchæ ab Augusto Palæstinæ præfecti.

Ut historiam hanc ab ovo intelligas, Nota: Herodes infanticida moriens quinto die post infanticidium, anno secundo Christi, tres filios superstites reliquit (nam cæteros vivens occidit, et Antipatrum quidem in ipso infanticidio) scilicet Archelaum, Herodem Antipam, et Philippum. His de successione in regnum Herodis patris sui inter se contendentibus, Augustus regnum in quatuor partes sive tetrarchias divisit, quibus totidem Tetrarchas sive principes, vel dynastas, præfecit: nimirum Iudæam attribuit Archelao, et eo expulso, Coponio; Galilæam Herodi Antipæ; Philippo Ituræam et Trachonitidem; Lysaniæ extero Abilinam. Tetrarchiæ autem hæ erant magnæ et instar regni, ut docet Plinius lib. 5. 18. Unde Herodes Antipas, esto a Matthæo cap. 14. v. 1. vocetur Tetrarcha, a Marco tamen cap. 6. v. 14. vocatur rex, uti dixi Matth. 14. Sic et Herodes Agrippa uterque, id est, pater et filius, qui Herodis Antipæ erant nepotes, utpote ex fratre eius Aristobulo prognati, regis nomen obtinuere a C. Caligula et Claudio Imp. ut patet Actor. 12. 1. et cap. 25. 23.

A

Iturea quæ?

PHILIPPO AUTEM FRATRE EIUS TETRARCHA ITURÆÆ ET TRACHONITIDIS REGIONIS.) Ituræa, ait Adrichomius in Descript. terræ sanctæ pag. 110. num. 60. a *Iethur* sive *Ithur* filio Ismaelis sic appellata, montosa ac nemorosa est *regio, ad radices montis Libani in longum porrecta. Nam a fluvio Iordane sumens initium, iuxta eumdem Libanum versus Occidentem ad montes usque Sidoniorum et Tyriorum extenditur, aliquoties etiam saltus Libani nuncupatur.*

Trachonitis quæ?

Trachon, sive Trachonitis regni instar, ait Plinius lib. 5. cap. 18 regio est trans Iordanem inter Palæstinam et Cœlesyriam sita, Arabiæ desertæ contermina ab Oriente; Damasco a Septemtrione, quam occupavit dimidia tribus Manasse.

Traconitis autem regio hæc appellatur, quod saxosa et aspera sit, atque subterraneis meatibus ac cavernis abundet: τραχων enim Græcis locum saxosum significat, et *trachones* etiam dicuntur occulti sub terra meatus ac specus.

B

Fontibus et rivis hæc regio penitus caret, ideoque pluviales aquas incolæ per *trachones*, hoc est *meatus subterraneos*, in lacunis tam naturalibus, quam artificiose factis diligenter colligunt, ac eorum plerique in *trachonibus*, id est, *speluncis*, et cuniculis, commorantur, et ferarum more delitescunt. Rapto libenter vivunt. Ita ex Iosepho, Wilhelmo Tyrio et aliis Adrichomius.

Lysanias quis?

ET LYSANIA ABILINÆ TETRARCHA.) Beda et Adrichomius censent Lysaniam hunc fuisse quartum Herodis infanticidæ filium, ideoque fratrem Archelai, Herodis Antipæ et Philippi, trium cæterorum Tetrarcharum. Verum contrarium docet Iosephus illis pene coævus, scilicet Lysaniam hunc fuisse filium Lysaniæ senioris, qui senior filius fuit Ptolomæi Minnæi, in Chalcide iuxta montem Libanum imperantis, eique vita functo quasi filius successit in regnum, antequam Herodes infanticida rex Iudææ a Romanis designatus esset. Ita Iosephus lib. 14. Antiq. c. 21.

C

Senior hic occisus est ab Antonio Triumviro, et collega Augusti Cæsaris et Lepidi, impulsu Cleopatræ amasiæ Antonii, quæ regno Lysaniæ inhians, illud avito Ægypti regno adiungere satagebat; occisus inquam est 30. annis ante Christi nativitatem, teste Iosepho lib. 15. Antiq. c. 4. Hic ergo senior Lysanias filium reliquit hunc sibi cognominem Lysaniam iuniorem, qui Antigonum in regnum Iudææ restituere, conatus est, et eiicere Hyrcanum, cui favebat Herodes infanticida; qua de causa Herodes a senatu Romano, urgente Antonio et Augusto Cæsare, rex Iudææ, excluso tam Antigono, quam Hyrcano creatus est, uti narrat Iosephus lib. 1. Belli cap. 11. qui et lib. 19. Antiqu. cap. 4. asserit a Lysania totam eius regionem dictam fuisse Lysaniam.

Abilina, quid?

ABILINÆ.) Abila, alias Abyla et Abela, egregia Cœlesyriæ urbs est, ad montem Libanum sita, a qua Abilene, sive Abilina regio nomen accepit, quæ ab Oriente adiacet Damasco, ab Occidente Chalcidi, a Septemtrione Libano. Huic ergo a Romanis præfectus fuit Lysanias. Ita ex Iosepho Adrichom.

D

Cur tam studiosus Lucas in enumerandis his principibus.

Porro, tam operose Lucas hic principes, tam sæculares quam Ecclesiasticos, puta pontifices Annam et Caipham enumerat: Primo, ut distincte et solide tempus et annum, quo prædicare cœpit Ioannes, indeque Christus, assignet. Secundo, ut significet iam defecisse sceptrum a Iuda per Herodem alienigenam, eiusque filios Tetrarchas, ac Tiberium et Romanos Iudææ imperantes, ac proinde venisse iam Messiam sive Christum, cuius prædicationis exordium ipse hoc capite recenset, iuxta oraculum Iacobi Genes. 49. 10. Tertio, ut innuat Israelem inter tot principes partim infideles, partim impios dissectum, eguisse adventu Messiæ, qui eum redintegraret et salvaret. Quarto, quia principes hi in gestis Ioannis et Christi, quæ deinceps narrabit Lucas, magnam habuere partem. Nam Tiberius, ut dixi, voluit Christum inter Deos referre. Pilatus eum crucifixit, sed coactus a Iudæis, cum prius eum esse innocentem sæpius esset protestatus. Herodes Antipas Philip-

po fratri suo uxorem Herodiadem, eripuit, ideoque reprehensus a Ioanne eum occidit, ac Christum veste alba indutum illusit. Annas et Caiphas Chtistum usque ad crucem persecuti sunt, æque ac Apostolos post Christi mortem.

Cur duo sacerdotum principes nominati, cum solus unus præesset?

SUB PRINCIPIBUS SACERDOTUM ANNA ET CAIPHA.) Sæcularibus principibus adiungit Ecclesiasticos, scilicet pontifices. Dices, unus dumtaxat erat summus Iudæorum pontifex, ut patet ex Iosepho et aliis, quomodo ergo hic duo nominantur? Respondet Eusebius lib. 1. Hist. cap. 10. Ioannem Baptistam cœpisse prædicare sub Anna, et continuasse usque ad pontificatum Caiphæ. Alii respondent Annam et Caipham alternis annis vicissim pontificatum gessisse. Verum hæc omnia refellit Iosephus lib. 18. cap. 1. et 5. qui multos ponit pontifices medios inter Annam et Caipham, asseritque Caipham creatum pontificem a Valerio Grato, qui Pilatum proxime antecessit, ac perseverasse toto tempore Pilati usque ad finem imperii Tiberii Cæsaris.

Respondeo igitur unum dumtaxat fuisse summum Iudæorum pontificem, scilicet Caipham; sed principes, id est, primores sacerdotum, fuisse plures, ut patet Matth. 26. 3. et passim in passione Christi nominantur principes sacerdotum, sive pontifices, qui Christum apud Pilatum accusarunt, damnarunt, illuserunt, etc. Inter hos ergo principes summi fuere Caiphas et Annas; Caiphas, quia pontifex; Annas, quia socer Caiphæ, et quia ipse pontifex fuerat, ac apud Iudæos summæ erat auctoritatis. Unde et post se quinque filios pontifices habuit, teste Iosepho lib. 20. Antiqu. cap. 8. Hac de causa Christus a Iudæis in horto captus, primo ductus est ad Annam, deinde ad Caipham, Matth. 26.

FACTUM EST VERBUM, id est iussio, imperium, mandatum, DOMINI, SUPER, id est ad IOANNEM ZACHARIÆ FILIUM.) q. d. Iussit Deus anno 15. Tiberii Ioanni Baptistæ, ut prædicaret et baptizaret. Iussit, inquam, per inspirationem internam, forte etiam per vocem externam angeli, hoc ei ex parte Dei ore suo denuntiantis.

Vers. 3. ET VENIT IN OMNEM REGIONEM IORDANIS, PRÆDICANS BAPTISMUM POENITENTIÆ, id est, incitantem ad agendam pœnitentiam, IN REMISSIONEM PECCATORUM.) Scilicet percipiendam in baptismo Christi, q. d. Ioannes prædicabat pœnitentiam, ut per eam se disponerent ad veniam et gratiam accipiendam a Christo. Vide dicta Matth. 3.

Vers. 4. SICUT SCRIPTUM EST IN LIBRO SERMONUM ISAIÆ PROPHETÆ: VOX CLAMANTIS IN DESERTO: PARATE VIAM DOMINI, RECTAS FACITE SEMITAS EIUS.

Vers. 5 et 6. OMNIS VALLIS IMPLEBITUR: ET OMNIS MONS, ET COLLIS HUMILIABITUR: ET ERUNT PRAVA IN DIRECTA ET ASPERA IN VIAS PLANAS: ET VIDEBIT OMNIS CARO SALUTARE DEI.) Hæc omnia explicui Isaiæ 40 v. 2. Porro S. Gregorius homil. 40. in Evang. S. Augustinus, S. Chrysostomus, Beda et alii hæc sic exponunt, q. d. Omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur, ut ait Christus. Verum hic sensus huic loco non est genuinus, tum quia valles hic non vocantur humiles, sed potius pusillanimes; tum quia hæc est concio Ioannis non prædicentis futura, sed adhortantis ad mutationem vitæ et morum, q. d. Parate, o Iudæi, viam Christo quasi Messiæ vestro iam ad vos venturo: quare *omnis vallis implebitur*, id est, impleatur: *et omnis mons, et collis humiliabitur*, id est humilietur: *et erunt*, id est fiant, vel sint, *prava*, id est, viæ obliquæ et anfractuosæ, *in directa; et aspera in vias planas*, hoc est, complanate vias omnes Christo quasi regi iam venturo, uti fieri solet regibus inaugurandis, ut viæ asperæ fiant planæ et æquales, q. d. Tollite e mentibus vestris omne quod pravum, distortum, inæquale, altum nimis vel depressum est, v. g. qui superbiæ montem in corde gerit, tumorem hunc deprimat; qui vallem pusillanimitatis et acediæ in se continet, eam impleat, elevet et adæquet per magnanimitatem et fiduciam in Deum; qui asperis est moribus, ad suavitatem et modestiam se componat.

ET VIDEBIT, id est, ita fiet, UT OMNIS CARO, id est omnis homo videat, id est, videre possit, oculis tum corporis, tum potius mentis, SALUTARE DEI.) Id est Salvatorem Christum; videat, inquam, id est, in se sentiat et experiatur salutem et vim gratiæ a Christo allatæ.

Audi S. Gregor. hom. 20. in Evang. *Omnis vallis implebitur: Quia*, inquit, *donum humiles accipiunt, quo a se corda superbientium repellunt. Prava, directa fiunt, cum malorum corda per iniustitiam detorta, ad iustitiæ regulam diriguntur; et aspera in vias planas immutantur, cum immites atque iracundæ mentes, per infusionem supernæ gratiæ ad lenitatem mansuetudinis redeunt.*

Cætera a v. 7. usque ad v. 10. audivimus Matth. 3. v. 7. ubi ea explicui.

ET INTERROGABANT EUM TURBÆ: QUID ERGO FACIEMUS? Vers. 10.
Ut dignos pœnitentiæ fructus faciamus, itaque excidium a te comminatum evadamus, et salutem æternam consequamur, ne scilicet excidamur et in ignem æternum mittamur, ait Interlin. Ioannes arguerat Pharisæos et turbas, sed Pharisæi *spreverunt consilium Dei* cap. 7. 30. ideoque concionem Ioannis; turba vero et plebs, eius vi permota et compuncta, quærit modum pœnitentiæ ad capessenda Ioannis iussa, ac promptam paratamque se ei offert. Ita et hodie plebeii facilius capessunt monita concionatorum, quam potentes, ideoque præ illis salvantur.

RESPONDENS AUTEM DICEBAT ILLIS: QUI HABET DUAS Vers. 11.
TUNICAS, DET NON HABENTI: ET QUI HABET ESCAS, SIMILITER FACIAT.) Est synecdoche: nam ex una specie magis communi et necessaria, uti est vestire et cibare pauperem, intelligit omne genus eleemosynæ. *Duas*, ita scilicet ut una sufficiat ad corpus vestiendum et calefaciendum, ideoque altera sit superflua, hic illam *det non habenti*, id est, nullam habenti, sed nudo et indigenti: nam si utraque sit necessaria habenti, ipse non tenetur alteram erogare pauperi. Ita S. Hieron. q. 1. ad Hedibiam, et S. Ambros. hic, quem audi: *Misericordiæ*, inquit, *pro possibilitate conditionis humanæ mensura servatur, ut non sibi unusquisque totum eripiat, sed quæ habet cum paupere partiatur.* Additque: *Faciat ergo fructum qui potest, gratiæ: qui debet, pœnitentiæ. Misericordiæ communis est usus, ideo commune præceptum: misericordia plenitudo virtutum est* Et S. Gregor. *Idcirco de dividendis tunicis datur præceptum, quia si una dividitur, nemo vestitur;* si vero duæ dividantur, duo vestiuntur. Et S. Basil. *Docemur*, ait, *ex omni quod affluit, debere nos erogare ei qui non habet.* Hic ergo est unus e dignis pœnitentiæ fructibus, nimirum actus misericordiæ et eleemosynæ, iuxta consilium Danielis c. 4. 24. ad Nabuchodonosor: *Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum.* Vide ibi dicta. Adde, eleemosyna recte componit vitam ad omnem virtutem. Nam omnis virtus aut est debita, aut indebita et gratuita: debita, est iustitia; indebita, misericordia: quare misericordia et pro se et pro iustitia satisfacit: tum quia qui dat sua, non rapiet, sed restituet aliena: tum quia qui dat indebita et gratuita, multo magis solvet debita, ad quæ ex iustitia aliave virtute obligatur: tum quia misericordia fit ex amore et charitate: charitas autem est plenitudo legis. Nam *qui diligit, legem implevit*, Rom. 13. Quocirca apte Euthymius: *Turbis*, inquit, *ut mutua benevolentia se complectantur, mutuis operibus se mutuo sublevent, iniungit.* Turbæ enim facile capiunt actus misericordiæ et in eos propendunt, cum ad orationem, ieiunia, operaque pœnitentiæ sint difficiles, et subinde inhabiles.

VENERUNT AUTEM ET PUBLICANI UT BAPTIZARENTUR, Vers. 12.
ET DIXERUNT AD ILLUM: MAGISTER QUID FACIEMUS?) Ut animas nostras salvemus. Hic impletur illud Christi: *Publicani et meretrices præcedent vos* (o Scribæ) *in regno Dei*, Matth. 21. 31. Peccatores enim magno spiritu a Ioanne correpti compungebantur, culpam agnoscebant et quærebant pœnitentiam: Scribæ vero superbi putantes se esse iustos et sapientes, eam aspernabantur.

AT ILLE DIXIT AD EOS: NIHIL AMPLIUS QUAM QUOD Vers. 13.
CONSTITUTUM EST VOBIS, FACIATIS.) In exactione vectigalium; græce enim est πράσσετε, quod et *faciatis* et *exigatis* verti potest, sed hic clarius *exigatis*, uti interpretan-

tur Syrus et Græci. Ita Iansen. Maldon. Franc. Lucas et alii. Solent enim publicani ex avaritia augere vectigal, plusque exigere quam a principe constitutum sit, quod est furtum vel rapina : quare illud hic taxat Ioan. *Moderate præcipit,* ait S. August. serm. 3. de Diversis, *ut et iniquitas locum non habeat,et constitutum habeat vectigal effectum. Ita singulis generationibus hominum conveniens Baptista tribuit responsum,* ait S. Ambrosius. Idem faciat concionator, ut in particulari uxoribus, maritis, filiis, ancillis, servis, mercatoribus, agricolis, advocatis, etc. præscribat quid facere debeant, ac propria, cuique vitæ præcepta tradat.

Vers. 14 INTERROGABANT AUTEM EUM ET MILITES, DICENTES : QUID FACIEMUS ET NOS? ET AIT ILLIS: NEMINEM CONCUTIATIS, NEQUE CALUMNIAM FACIATIS, ET CONTENTI ESTOTE STIPENDIIS VESTRIS.

MILITES) Militantes partim sub Herode Antipa contra Aretam regem Arabum, partim sub præfecto templi, partim sub Pilato præside Romano; hi audientes Ioannem detonantem in vitia, eisque gehennam minitantem, conscii sibi rapinarum aliorumque scelerum, quæ milites committere solent, voce Ioannis compuncti, æque ac publicani, ab eo poscunt remedium pœnitentiæ, vitæ honestæ, et salutis: quibus tria assignat Ioannes tribus militum vitiis opposita, quorum primum est, violentia; secundum, calumnia; tertium, rapina. Violentiam excludit Ioannes dicens: *Neminem concutiatis,* id est, nemini vim inferatis. Calumniam excludit dicens: *Neque calumniam faciatis,* Græce, μηδὲ συκοφαντήσητε, id est, ne sitis sycophantæ, ut innoxiis impingatis crimen aliquod, accusando eos quod sint fautores hostium, inimici, insidiatores, ut eos expolietis, vel eorum bona invadatis. Vetat ergo *ne ab eis calumniando prædam requirant, quibus militando prodesse debuerant,* ait Beda. Rapinam excludit dicens: *Contenti estote stipendiis vestris.* Simili modo Aurelianus Imper. æqui amantissimus, ait Vopiscus in eius Vita, scribens ad vicarium suum: *Si vis,* inquit, *tribunus esse, imo si vis vivere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ovem nemo contingat. Uvam nullus auferat : segetem nemo deterat; oleum, sal, lignum nemo exigat, annona sua contentus sit. De præda hostis, non de lacrymis provincialium habeat : arma tersa sint, ferramenta samiata, calceamenta fortia. Vestis nova vestem veterem excludat : stipendium in balteo, non in popina habeat: torquem brachialem et annulum apponat : equum saginarium suum defricet, captum animal non vendat, mulum centuriatum comiter curet. Alter alteri quasi servus obsequatur: a medicis gratis curentur: Aruspicibus nihil dent: in hospitiis caste se agant: qui litem fecerit vapulet.*

Tria militum vitia.

Tacite ergo insinuat Ioannes; positis hisce tribus conditionibus licere militare, et bellum esse licitum, uti docet S. Ambrosius serm. 7. et S. August. lib. 22. contra Faustum c. 74.

Extat insignis libellus Ferrandi Diaconi Carthag. qui floruit anno Christi 500. ac S. Fulgentio Ruspensi Episcopo fuit amicus et familiaris, ad Reginum Comitem, in quo militi, imo duci militum, qualis erat Reginus, hæc septem innocentiæ dat præcepta:

Septem militibus præcepta.

Prima, inquit, *innocentiæ regula est, quam tenere inter actus debeas militares, ut nihil viribus tuis superbus adsignes, sed omnia quæ sapienter aut fortiter aut feliciter*

1. *ter geris, ad laudem referas potentissimi creatoris. Secun-*

2. *da regula est innocentiæ, militaribus actibus occupato, ut quasi in speculo, sic in illo milites videant quid agere debeant, et magis eos imitatio ad bonum provocet, quam potestas. Dux enim sapiens illuc debet ire, quo cupit ducere subditos: ideo enim dicitur dux, quia ducit. Tu ergo esto signifer disciplinæ sanctissimæ, tu erige trophæum virtutis intuendum iugiter cæteris, tu imitandus appare,* præsertim in hisce tribus, quæ hic Baptista sancit, et Ferran-

3. dus ibidem fuse explicat et exaggerat. *Tertia innocentiæ regula est, si præsis, ut prosis: prodesse autem videberis, si tempus et locum tuæ administrationis intelligas,* quæ

4. deinde ipse particulatim declarat. *Quarta regula est, ut diligas rempubl. sicut teipsum charitate libera,* uti dilexit Moses, orans pro populo deleri de libro vitæ, Exod. 32. et David in peste dicens angelo percutienti: *Convertantur manus tua in me, et in domum patris mei. Isti qui oves sunt, quid fecerunt?* 2. Reg. 24. *Quinta regula est: De-* 5.
ficiat temporibus administrationis tuæ peccantium synagoga, crescat electorum numerus. Gaude ad lucra Christi, dole in dispendiis. Sexta regula est: Quidquid dixe- 6.
ris, gesseris, disposueris, ut Deo et hominibus placeas, et fervore charitatis mirabiliter iniquitatis frigus excludas. Noli esse multum iustus, neque sapiens plusquam necesse est. Explicat idipsum: *Esto iustus ut corripias inquietos; noli esse multum iustus, ut consoleris pusillanimes, ut suscipias infirmos,et patiens sis ad omnes.Considera ergo quibus imperes,et quam dura corda flectere cupias, ut modo minando, modo feriendo, modo veniam largiendo, nullatenus quidem remanere impunita militum peccata dimittas; neque tamen semper excessibus eorum, supplicia condigna retribuas, dicens tibi ipsi: Noli esse multum iustus.*
Septima regula est: Pietas ad omnia utilis est, guberna- 7.
tioni reipublicæ, securitati, saluti, concordiæ plus prospicitur, quando dux optimus amari eligit, non timeri. Dux amabilis, murus est patriæ. Et inferius : *Plus esto bonus quam severus: quia hæc est ducis optimi sola perfecta laus, oblivisci semper iniurias.*

EXISTIMANTE AUTEM POPULO (Græce, προσδοκοῦντος, id est, suspicante, existimante, expectante, ut vertit Vatabl. sperante, seu spe, desiderio et expectatione suspenso populo, ET COGITANTIBUS OMNIBUS IN CORDIBUS SUIS DE IOANNE, NE FORTE IPSE ESSET CHRISTUS.) Scilicet Messias patribus promissus, et tam avide certoque hoc tempore, quo sceptrum a Iuda erat translatum, et 70. hebdomades Danielis Christi prænuntiæ erant impletæ, a Iudæis omnibus expectatus. Unde populo hanc de Ioanne famam spargente, tandem ipsi primores Iudæorum ad eum legatos miserunt, qui rogarent an ipse esset Christus. Ioan. 1. v. 19. Adeo sanctus erat Ioannes. Ita S. Ambrosius, Beda et alii. Vers. 15.

RESPONDIT IOANNES, DICENS OMNIBUS : EGO QUIDEM AQUA BAPTIZO VOS, VENIET AUTEM FORTIOR ME.) Scilicet Messias. Cætera quæ subdit hic Lucas, explicui Matth. 3. v. 11. Vers. 16.

Moraliter Origenes, monentur hic, ait, concionatores, ne patiantur se a populo nimis laudari, vel honorari, sed laudes et honores hos supprimant, et ad Christum referant, ne ob superbiam iis a Christo priventur.

ET IPSE IESUS ERAT INCIPIENS QUASI ANNORUM TRIGINTA.) To *incipiens* non referas ad τὸ *annorum triginta*: sic enim redundaret vox *quasi,* sed ad prædicationem publicam Iesu, ad quam missus erat a Patre, q. d. Iesus cum in baptismo per columbam et vocem Patris declaratus est Messias orbis doctor, legislator et salvator, ideoque hoc suum munus et officium exercere, ac publice legem Evangelicam docere et prædicare inciperet, *erat quasi annorum triginta.* Patet ex Græco, qui habet: *Iesus erat quasi annorum triginta incipiens,* id est, cum inciperet officio fungi et prædicare. Ita Iansenius, Baronius, et alii. Vers. 23.

Nota τὸ *quasi,* id est circiter : non enim definit an Iesus præcise fuerit annorum 30. Nam si Iesum natum dicamus anno Augusti 42. Iesus hoc anno sui baptismi, qui fuit Tiberii Imp. decimus quintus, explebat annum ætatis 29. et inchoabat trigesimum Sin dicamus eum natum anno 41. Augusti, explebat annum trigesimum: sin vero dicamus eum natum anno 40. Augusti, explebat annum 31. et inchoabat 32. per 13. dies. Nam Augustus regnavit 57. annos, sed ultimus eius annus fuit dimidius dumtaxat, quia mortuus est in Augusto, tumque successit ei Tiberius: quare primus pariter Tiberii annus non fuit integer, sed dimidius, scilicet a mense Augusto usque ad Ianuarium, quo novus annus more Romano, ideoque secundus Tiberii annus numerari incipiebat. Christus vero natus est anno 40. Augusti finiente, puta die 25. Decembris. Adde sexdecim reliquos Augusti annos, et quindecim Tiberii, habebis annos vitæ Christi 31. ideoque Lu-

Quo anno Christus cœperit prædicare.

cas addit το *quasi*, id est circiter plus minus. Vide dicta cap. 2. v. 1.

Annorum triginta.) q. d. Ioannes, et paulo post Christus, cœpit prædicare non præpropere, sed iusta ætate. Tradunt enim Hebræi, ante annum trigesimum nemini fuisse licitum publice docere, tum enim virilis et stata est ætas, ac iudicium plane maturum et perfectum est, idque satis colligitur ex 1. Paralip. 23. 3.

Ut putabatur, filius Ioseph, qui fuit (*filius*, ait Arabicus hic et in sequent. omnibus) Heli, qui fuit Mathat.) Ex hoc loco Porphyrius et Iulianus Apostata Lucam falsitatis arguebant, eo quod Ioseph non fuerit filius Heli, sed Iacob, ut ait Matth. cap. 1. quodque Lucas cæteros Ioseph et Heli progenitores plane alios nominet ab iis, quos nominat Matthæus. Adde, quod hæc faciunt ad genealogiam Iesu, qui non fuit filius Ioseph, sed natus est ex Maria Virgine.

Conciliatio genealogiæ Christi. I. Primo, respondet S. August. lib. 2. de Consensu Evang. c. 13. Ioseph fuisse filium naturalem Iacob, sed adoptivum B Heli. Sed id retractat lib. 1. Retract. cap. 7. et merito. Nam hic naturales quæruntur filii, non adoptivi: alioqui enim Iesus Davidis et Abrahæ non esset naturalis filius, sed tantum adoptatus.

II. Secundo, S. Hilarius in Matth. cap. 1. et S. Ambrosius hic respondent, Matthæum enarrare Christi generationem regiam, sive ex regibus; Lucam vero sacerdotalem, sive ex sacerdotibus; sed hoc æque obscurum est, difficile et insufficiens.

III. Tertio, alii respondent Ioseph fuisse filium naturalem Iacob, sed legalem Heli: nam ex lege veteri Deuter. 25. v. 5. fratri sine liberis mortuo (uti videtur fuisse Heli) frater superstes (uti hic videtur fuisse Iacob) debebat suscitare semen, id est filios, quorum frater mortuus illiberis, censebatur esse pater legalis. Nimirum Iesca, ait Euthymius, nupsit Mathat, ex eoque genuit Heli: deinde eadem nupsit Mathan, ex eoque genuit Iacob. Porro Heli mortuus est sine filiis: quare uxorem eius iuxta legem accepit frater eius Iacob, ex eaque genuit Ioseph, qui pro- C inde fuit filius naturalis Iacob, sed legalis Heli: sic ergo Heli hic vocatur pater legalis Ioseph. Ita veteres passim, ut Iustinus, Iulius Africanus, S. Hieronymus, Eusebius, Nazianzenus, S. Augustinus lib. 2. Retract. cap. 7. S. Ambrosius, S. Thomas, Anselmus, Beda, Damascenus, Salmeron, quos fuse citat hic Maldonatus, et Suarez 3. p. quæst. 27. art. 1. Sed hi coguntur asserere, quod Heli et Iacob fuerint fratres uterini dumtaxat, quia scilicet habuere eamdem matrem, nam patres habuere diversos: pater enim Heli fuit Mathat, ut ait Lucas: pater vero Iacob fuit Mathan, ut ait Matthæus; ac reliqui omnes horum duorum avi et abavi, plane alii et diversi sunt apud Lucam ab iis quos assignat Matthæus. Lex autem iubens fratri defuncto sine liberis suscitari semen, loquitur de fratribus non uterinis, sed germanis ex eodem patre prognatis. Hi enim soli retinebant nomen et hæreditatem patris. Adde Iescam hic impertinenter induci. Esto enim in ea velut matre coeant uterini fratres Iacob et Heli, tamen D coire nequeunt in Mathat et Mathan, cæterisque eorum antecessoribus usque ad Davidem. Nihil ergo illi hic faciunt ad propositum, scilicet ad genealogiam B. Mariæ et Christi, ita ut ex illis ostendatur Iesus ex semine Davidis secundum carnem esse prognatus. Si enim Iesus natus est ex Iesca et Mathat, idem non potuit gigni ex Iesca et Mathan: quomodo ergo Iesus ponitur filius tam Mathan quam Mathat?

Quomodo Ioseph potuerit esse filius Iacob et Heli.

IV. Quarto, alii respondent Lucam, quia Gentibus scribit, genus proprium Iesu texere per virginem matrem, cuius maritus erat Ioseph: Ioseph ergo, inquiunt, dicitur filius, id est gener, Heli; Heli enim idem est cum Ioachim, qui fuit pater B. Virginis: Matthæum vero, quia scribit Iudæis, eorum more texere genus Christi per Ioseph, qui fuit pater putativus Christi.

Verum, nec hoc satisfacit: nam sic genealogia quam texit Matthæus, vere non pertinebit ad Christum; cum ipse vere non fuerit filius Ioseph, sed solius Virginis: ac A consequenter Christus vere non descendit per Salomonem (quod licet concedat vir doctus, tamen contrarium innuit Scriptura 2. Reg. 7. 12. et Psalm. 88. 37.) ut habet Matthæus, sed per Nathan, uti habet Lucas.

Dico ergo: Valde verisimile est, quod tempore Christi notissimum erat, Mathan fuisse communem avum Iosephi et B. Virginis: Iacob vero qui fuit pater Iosephi, ac Heli sive Ioachim (qui fuit pater B. Virginis) fuisse fratres germanos, ut vult Franc. Lucas; aut potius Iacob fuisse fratrem S. Annæ, quæ fuit uxor Heli, sive Ioachim, ex quibus genita est B. Virgo: quare dum unius genealogia describitur, alterius quoque describitur. Nam B. Virgo per matrem Annam naturaliter descendebat ex Iacob, Mathan et Salomone; per patrem vero Heli sive Ioachim, descendebat ex Mathat et Nathan. Matthæus ergo texit genealogiam B. Virginis, eiusque filii Christi per matrem, scilicet S. Annam, quæ fuit soror Iacob, et filia Mathan, nupsitque Heli sive Ioachim, ex eoque genuit B. Mariam; Lucas vero texit per patrem, puta per Heli, id est Ioachim, ut ostendatur Christum tam per patrem, quam per matrem descendere ex semine Davidis.

V. Genuine. Mathan communis avus Iosephi et B. Virginis.

Hæc sententia probatur Primo, ex cæterarum refutatione. Probat. I.

Secundo, quia non est alius modus aptior conciliandi genealogias Matthæi et Lucæ, nisi hic: quare ad eum nos cogit Matthæus et Lucas: nam alioqui alterutra genealogia, scilicet vel Matthæi, vel Lucæ, nil pertinebit ad B. Virginem et Christum, sed tantum ad Ioseph, qui vere non fuit pater Christi. Cum ergo utraque genealogia hæc afferatur a Luca et Matthæo, ut per utramque ostendatur Christum vere et naturaliter ex semine Davidis esse prognatum, uti asserit Scriptura; necessario dicendum est ex utraque non legaliter, sed naturaliter secundum carnem prognatam esse B. Virginem et Christum. II.

Tertio, quia Lucam texere genealogiam Christi per avum eius Heli, sive Ioachim maritum S. Annæ, et patrem B. Virginis, communis est Doctorum sententia, S. Augustini, Dionysii Carthus. Caietani, Iansenii, Palacii, Gagneii, Galatini, Driedonis, Canisii, Melchioris Cano, Dominici Soto, quos citat et sequitur Suarez 3. part. q. 27. art. 1. disp. 3. sect. 2. Ergo necessario dicendum est genealogiam Matthæi texi per S. Annam, eamque fuisse filiam Mathan: alioqui omnes eius avi et abavi, quos recenset Matthæus, ad Ioseph tantum pertinebunt, non vero ad B. Virginem et Christum. III.

Quarto, huic sententiæ favet, quod Numer. c. 36. v. 8. fœminæ quæ deficiente prole mascula parentum suorum sunt hæredes, iubentur nubere non solum in eadem tribu, sed etiam in eadem cognatione et familia proxima; ne scilicet hæreditas illa ad remotos abeat, sed ad proximos, qui vicinissimum ad eam ius habent, transeat. Ergo Maria (quæ unica erat Ioachimi et Annæ filia, ideoque eorum hæres) et Ioseph fuerunt eiusdem familiæ, scilicet filii, id est nepotes Mathan avi sui. Cum ergo Matthæus genealogiam Christi texuisset per aviam Annam usque ad Salomonem et Davidem, Lucas eamdem texere voluit per Nathan et Davidem, ut ostenderet duplici titulo Iesum fuisse Davidis filium, et duplici iure in regnum Davidis successisse. Nathan enim a Salomone proximus regno fuerat. Communis enim Patrum et Doctorum, ut S. Ambrosii lib. 3. in Lucam, S. Hieronymi et Theodoreti in c. 22. Ierem. S. Bernardi in illud, *Signum magnum*, Suarez et aliorum, sententia est, B. Virginem et Christum ex regibus, scilicet Salomone et Davide, genus traxisse. Ergo B. Virgo per matrem Annam descendit a Nathan et Salomone, ut habet Matthæus. Nam Lucas non nominat Salomonem, sed pro eo ponit Nathan. Imo idipsum innuit Scriptura Psal. 131. *De fructu ventris tui* (o David) *ponam super sedem tuam*, id est, Christum filium tuum, o David, tibi in regno tuo substituam. Et Lucæ 1. *Erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui*: domus enim David est stirps regia Davidis. IV.

Igitur Matthæus texit genealogiam Christi per Ioseph patrem, Lucas per B. Mariam matrem, utraque coit in

Davide ; sed ab eo dividitur per duos eius filios Salomonem et Nathan, in duos ordines utrinque descendentium continue usque ad Ioseph et Mariam. Per Salomonem deducit Matthæus, per Nathan Lucas. Heli ergo dicitur pater Ioseph ; pater, id est socer : Heli enim per apocopen idem est qui Eliachim, sive Ioachim, maritus B. Annæ, et pater B. Virginis, cuius maritus erat Ioseph, ideoque gener Ioachim et Annæ. Sic Ioachim ex Iuda vocatur Eliachim 4. Reg. 23. 34. et 2. Paral. 36. v. 4. ac Eliachim pontifex vocatur Ioachim Iudith. 4. v. 11. Sicut enim *Iehova* vel *Io* in *Ioachim* est nomen Dei, sic et *El* est nomen Dei in nomine *Eliacim;* ita Rabbini et Hilarius.

Heli idem qui Eliachim sive Ioachim.

A Porro duæ hæ genealogiæ Christi series, quas Lucas texit per Nathan, et Matthæus per Salomonem, coeunt in S. Anna, quæ fuit filia Mathan et soror Iacob patris Iosephi. Anna enim nupsit Heli sive Ioachim, qui descendit ex Nathan. Anna autem fuit mater B. Virginis, quæ nupsit Iosepho, qui fuit filius Iacob, Mathan, Eleazar, etc. usque ad Salomonem.

Accipe tabulam in qua genealogiæ totius Christi, et cognatorum eius seriem gradumque, ad oculum perspicies, ex Patribus et neotericis, ac præsertim ex Christophoro a Castro cap. 1. de Deipara probabiliter, sed accurate concinnatam.

TABULA GENEALOGIÆ CHRISTI EX SS. MATTHÆO ET LUCA

DAVID

EX QUO GENITI

Genealogia Christi ex S. Matth.	Genealogia Christi ex S. Luca.
Salomon	Nathan
Roboam	Mathatha
Abia	Menna
Iosaphat	Melca
Ioram, *etc.*	Eliakim, *etc.*
Eliud	
Eleazar	Levi
Mathan	Mathat
ex quo geniti	

Sobe, *quæ genuit* Elisabetham *uxorem Zachariæ, et matrem* Ioannis Baptistæ, — Iacob, *ex quo genili* — Anna, *quæ nupsit* Heli, *id est* Ioachimo, *ex quibus genita*

Cleophas *vel* Alphæus, *cuius uxor* Maria, *ex quibus geniti* — Ioseph, *cuius uxor* — Maria *mater* Iesu Christi

Salome *uxor Zebedæi, ex quibus geniti*	Maria *Matth.* 28. *vers.* 1.	Iacobus Minor, *Apostolus frater Domini, dictus* Alphæi, *primus Episcopus Hierosolymæ, Actor.* 1. 13. *Marc.* 15. 40. *Galat.* 1.	Ioses *seu* Ioseph *Matth.* 27. *vers.* 56. *Marc.* 15. *vers.* 40.	Iudas *Apostolus, cognomento* Thaddæus *et* Lebbæus, *frater Iacobi Minoris, auctor Epistolæ Canonicæ, Actor.* 1. 13. *Luc.* 6. 16. *Matth.* 10. 3.	Simeon, *sive* Simon *Marc.* 6. 3. *qui successit Iacobo fratri suo in Episcopatu Hierosolymæ, Martyrque occubuit anno* 10. *Traiani cum annum ageret* 120.
Iacobus Maior, Ioannes Evangelista.					

Ex hac tabula liquet, B. Virginem per matrem S. Annam descendere per Mathan ex Salomone, æque ac descendit Ioseph, per patrem vero Eli, sive Ioachim, descendere ex Nathan, qui fuit frater Salomonis, et filius David. Rursum ex ea liquet S. Annam fuisse sororem Iacob, et amitam Ioseph, ideoque S. Mariam per matrem Annam, et Iosephum per patrem Iacob, eumdem habere avum Mathan, eosdemque cæteros proavos usque ad Salomonem et Davidem : quare Matthæum, dum texit genealogiam Iosephi per Iacob et Mathan, texere quoque genealogiam Mariæ et Christi, qui per matrem et aviam Annam recta descendit ex Mathan, et cæteris usque ad Nathan.

Porro Mathan quasi patri filios iam dictos assignat Menæum, id est Officium Ecclesiasticum Græcorum, die 8. Septembris, ubi ipsi hymnis et laudibus B. Virginis natales, parentes et avos celebrant. Caietanus et Lyranus hic; item Ioannes Annius in Comment. Philonis, Ioannes Lucidus, Petrus Galatinus de Arcanis fidei et alii ; quin et S. Hyppolytus Episcop. Portuensis et Martyr apud Nicephorum lib. 2. c. 3. Mathan dat duas filias, scilicet *Sobe* matrem S. Elisabethæ, ex qua natus est Ioannes Bapti-B sta, et *Annam,* matrem B. Virginis, ex qua natus est Iesus. Cleopham fratrem fuisse S. Ioseph sponsi B. Virginis, diserte docet Hegesippus, qui sub tempore Apostolorum vixit, apud Eusebium lib. 3. cap. 10. et 16. Cleophæ vero quasi patri filios iam recensitos attribuunt S. Epiphanius, S. Chrysost. Hegesippus, Eusebius, Theodoretus, Beda, Nicephorus, et alii, quos citat noster Christoph. a Castro in Histor. B. Virginis cap. 1. Quare licet Baronius putet aliam esse Mariam Cleophæ, quæ S. Simeonis Hierosolymorum Episcopi fuit mater, a Maria Iacobi et Ioseph, scilicet matre ; tamen unam eamdemque fuisse docent auctores iam citati, et S. Hieronymus contra Helvidium, Isidorus, Beda et Anselmus, quos citat Christoph. a Castro c. 3. p. 126. Salomen autem fuisse uxorem Zebedæi, ex eoque genuisse Iacobum et Ioannem, docent S. Epiphanius, Origenes, Theodoretus, auctor Imperfecti, Theophyl. Euthymius et alii, quos citat a Castro de Deipara c. 1. imo S. Marcus cap. 15. 40. *Salomen* vocat illam, quam S. Matthæus cap. 27. 56. nuncupat *matrem filiorum Zebedæi.*

Ex dictis liquet, S. Elisabetham fuisse consobrinam B.

S. Elisabetha consobrina B. Virginis, neptis S. Annæ.

Virginis, ac neptem S. Annæ, ex eius sorore dicta Sobe, quam Sigibertus et alii vocant Esmeriam. Rursum S. Iacobum Minorem et S. Iudam Apostolos, ac Simeonem Episcopum Hierosolymitanum fuisse consobrinos Christi in primo gradu, quia fuerint filii Cleophæ, fratris Iosephi sponsi B. Virginis, quæ fuit Mater Christi. Iacobum vero Maiorem et Ioannem Evangelistam fuisse consobrinos Christi in secundo gradu, quia Salome eorum mater fuit soror S. Iacobi Minoris, S. Iudæ, et S. Simeonis. Omnium vero amita fuit S. Anna mater B. Virginis: S. Anna enim fuit soror Iacobi senioris, filii Mathan; hic autem Iacob fuit pater Ioseph et Cleophæ, Cleophas autem genuit S. Iacobum, S. Iudam, S. Simeonem et Salomen, cuius Salomes filii fuere S. Iacobus Maior, et S. Ioannes Evangelista; ac proinde S. Anna horum duorum fuit proamita. Iacobus ergo Minor fuit avunculus Iacobi Maioris, illoque senior; hic tamen dictus est maior, non ætate, sed electione et vocatione Christi.

Iacobus Minor avunculus Iacobi Maioris

Denique Simeon frater Ss. Iacobi et Iudæ, diversus est a Simeone Chananæo Apostolo, licet contrarium aliquando senserit Beda, sed postea idipsum retractavit. Nam ille oriundus fuit ex Nazareth, hic ex Cana Galilææ: ille fuit Episcopus Ierusalem post S. Iacobum fratrem suum, hic Apostolus; ille Martyr obiit sub Traiano die 18. Februarii, hic longe anterius die 28. Octobris, quando Ecclesia eorum festa celebrat.

Iam sorores Iacobi, Ioseph, Iudæ, Simeonis, ex eodem Cleopha patre et Maria eius coniuge, quarum meminit Matthæus cap. 13. 55. et Marcus cap. 6. 3. duas fuisse refert Hippolytus apud Nicephorum lib. 2. c. 3. uni nomen Esther, alteri Tamar. S. Epiphanius vero hæresi 78. et Theophyl. in 13. Matth. vocant eas Mariam et Salomen, quæ nomina ex Evangelio non obscure colligi possunt, ait a Castro c. 1. de Deipara pag. 49.

Qui fuit Heli.) To *qui* potest referri ad Ioseph, q. d. Ioseph fuit filius, id est gener, Heli, id est Ioachim, quia duxit eius filiam, scilicet B. Mariam Virginem in uxorem, ideoque Lucas non utitur verbo *genuit*, uti Matthæus, sed verbo *fuit;* scilicet vel gener vel filius naturalis, vel etiam opus et plasma, ut cum dicitur de Adam v. ult. *qui fuit Dei,* scilicet plasma: Adam enim non fuit filius Dei, sed plasmatus et formatus a Deo.

Rursum pronomen *qui* ex Græco plane referas ad *Iesus*, q. d. Iesus fuit filius, id est nepos Heli sive Ioachim, quia ex eo quasi avo per B. Virginem quasi matrem progenitus est. Cum enim Lucas præmisisset, Ioseph non esse verum patrem Christi, sed tantum putativum, non erat ratio cur Iosephi genealogiam statim subiungeret, sed potius prosapiam B. Virginis et Christi, secundum carnem: hanc enim describere intendit Lucas æque ac Matthæus: atque hic est finis et scopus genealogiæ utriusque. Ita S. August. (vel quisquis est Auctor, non enim videtur esse S. Augustini) lib. 1. Quæst. veteris et novi testamenti qu. 56. et lib. 2. quæst. 6.

Vers. 24 Qui fuit Ianne.) Hic est Iannæus, secundus Hyrcanus, si Annio eiusque Philoni credimus, postremus Iudæorum dux ex prosapia Davidis, et stirpe Asamonæorum, sive Machabæorum, de quo Iosephus lib. 12. c. 4. et 5. et Eusebius in Chronico. Christus enim tam a Pontificibus, quales fuere Iudas, Ionathas, Simon Machabæi, quam a regibus descendit, quasi rex et pontifex, uti docet D. Thomas, Bonaventura, ac ex Patribus S. Nazianz. et August. quos citat et sequitur Suarez loco citato. Reges enim Iuda uxores ducebant filias Pontificum.

Vers. 27. Qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel.) Hi duo, alii et diversi sunt a Zorobabel et Salathiel, quos recenset Matth. c. 1. aitque eos a Davide per Salomonem esse prognatos, cum hi Lucæ a Davide per Nathan descendant, ac proinde omnes avos et abavos habeant diversos ab illis Matthæi. Ita Toletus, Pererius, Franc. Lucas et alii. Forte hi Lucæ ex Nathan descendentes, ad principatum assumpti, mutuati sunt nomina eorum, qui a Salomonis familia in principatu illustres evaserunt.

Vers. 31. Qui fuit Nathan, qui fuit David.) Nonnulli putant

A Nathan hunc esse Prophetam illum, qui Davidem de adulterio cum Bethsabee perpetrato reprehendit, 2. Reg. 12. 1. Ita Origenes, Lyranus, Burg. Albertus Magnus, quin et S. August. lib. 83. quæst. 61. Verum idem S. August. merito id retractat lib. 1. Retract. cap. 26. quia hic Nathan natus est ex Davide et Bethsabee, post adulterium iam legitimo matrimonio copulatis, ut patet 2. Regum 5. 14. et 1. Paral. 3. 5. Quis hic Nathan?

Vers 36. Qui fuit Cainan.) Hunc Cainan omittunt et expungunt Hebr. et Chaldæus Genes. 11. v. 12. et 1. Paral. 1. v. 18. et 24. Addunt vero eumdem ibidem Septuag. et ex iis Lucas hic. Problema ergo chronologicum est, an Cainan hic Christi genealogiæ et chronologiæ inserendus sit cum Septuag. et Luca, an vero omittendus cum Mose? In Genesi cum Mose steti pro Mose, et rationes attuli cur omittendus videatur Cainan. Nunc in Luca stabo pro Luca, et rationes cur inserendus sit, afferam. Lector iudicet et eligat quod sibi probabilius apparet.

B Omittendum esse Cainan censent Berosus, Philo, Iosephus, Theophylus Antioch. Africanus, Orosius, Procopius, S. Hieron. Gregor. Turon. Isidorus, Ado, Beda, Abulensis, Eugubinus, Genebrard. in Chronol. Genes. 11. v. 12. ac Iansen. et Caiet. hic. Si eis obiicias, Lucam hic non omittere, sed inserere Cainan, respondent Lucam more suo, quia Gentibus scribebat, quibus nota erat dumtaxat versio Græca Septuag. non vero ipsa Hebræa Mosis, ex Septuag. inserere Cainan, idque ne a Gentibus falsitatis vel ignorantiæ insimularetur, quod contra fidem Bibliorum Græcorum, quæ sola ipsi norant, omitteret Cainan. Ita respondet S. Hieron. in quæst. in Genesin, dans causam cur Lucas Act. 7. dicat ex Septuag. 75. animas cum Iacob ingressas in Ægyptum, cum Moses (Genes. 46. v. 27.) tantum assignet 70. *Facilis,* inquit Hieron. *excusatio est: non enim debuit S. Lucas, qui ipsius historiæ scriptor est, in Gentes Actuum Apostolorum volumen emittens contrarium aliquid scribere adversus eam Scripturam, quæ iam fuerat Gentibus divulgata: et utique maioris opinionis illo dumtaxat tempore septuaginta Interpretum habebatur auctoritas, quam Lucæ, qui ignotus et vilis, et non magnæ fidei in nationibus ducebatur. Hoc autem generaliter observandum, quod ubicumque sancti Apostoli aut Apostolici viri loquuntur ad populos, iis plerumque testimoniis abutuntur, quæ iam fuerant in Gentibus divulgata: licet plerique tradant Lucam Evangelistam, ut proselytum, Hebræas litteras ignorasse.* Huc usque S. Hieronymus. Cainan tollendum qui censeant?

C

Quocirca, inquiunt Auctores isti, in Luca nihil est falsi, nullum mendacium, cum ex Septuag. interserit Cainan, sive verum, sive fictum et falsum, quia id facit non ex se, sed ex Septuag. quos more communi sequitur, q. d. Ego Lucas recito vobis, o Gentes, genealogiam Christi iuxta catalogum generationum, quam texunt Septuag. qui a vobis toto orbe receptus est, in quo Cainan inseritur, esto iuxta Hebraicam veritatem sit omittendus. Hæc enim sententia est vera et irreprehensibilis, etiamsi a Septuag. erratum vel evariatum esset. Qui enim in chronologia, aliave re affert communem Auctorum gravium sententiam, non errat, cum illa probabilis sit, esto a parte rei minus sit vera et falsa. Sic Ecclesia consignans in Martyrologio die 25. Decemb. annum Nativitatis Christi, dicensque, Christum natum esse anno a mundi creatione 5199. non errat, quia id facit ex mente Septuag. qui totidem annos assignant, quos olim totus orbis sequebatur; esto in annis hisce revera iuxta veritatem Hebraicam videatur esse error, uti ex S. Augustino ostendi Genes. 5. Auctoritas enim Septuag. Interpretum in chronologia facit sententiam probabilem, quam quisque tuto sequi et citare potest ut probabilem, imo illo ævo communem. Loquendum enim ut multi, sapiendum ut pauci. Sæpe enim Scriptura et auctores Canonici loquuntur ex communi aliorum sensu et vulgi opinione, non ex rei veritate. Ne longe abeamus, exemplum est in Luca, qui hic et cap. 2. Ioseph vocat patrem Christi, cum revera non esset pater, sed tantum a vulgo putaretur esse eius pater. Hæc auctores illi, putu Chronologia Septuag. Interpretum probabilis.

D

Eugubinus, Caietanus, Genebrardus, Iansenius, liberius et audacius.

Alii mitius et reverentius errorem hunc (si tamen est error) in inserendo Cainan tribuunt non ipsi Septuag. sed eorum descriptoribus; qui per oculorum lapsum, videntes Cainan paulo ante positum in genealogia Adæ ante diluvium, eumdem hic post diluvium repetierunt. Quam enim eorum incuria vitiosi fuerint olim codices Septuag. præsertim in genealogiis et nominibus propriis, locuples testis est S. Hier. epist. ad Domnionem et Rogatianum.

Qui inserendum Cainan censeant? Ex adversa parte inserendum esse Cainan censent Eusebius, S. August. Nazianz. Sulpitius, Hugo, Dionys. Lypomanus, Melch. Canus, Delrio, Toletus, Barradius et alii moderni passim. Ratio est, quod omnia exemplaria eum hic interserant, Latina, Syra, Persica, Ægyptia, Æthiopica, Arabica, Græca (unico excepto.) Romæ consului codices manu scriptos antiquissimos in bibliotheca Vaticana in basilica S. Pauli, in Oratorio Card. Baronii, ubi vidi Biblia ante 800. annos manuscripta, Alcuini et Caroli Magni, in quibus omnibus hoc loco reperi insertum Cainan. Quare religio mihi est, a sacro S. Lucæ textu adeo constanti et certo non recedere: hanc enim reverentiam S. Lucæ et sacris libris debere me existimo, præsertim cum minus incommodi sit dicere, Cainan a Mose præteritum ob causas nobis incognitas, quam in Lucam irrepsisse, aut falso poni in sacro S. Lucæ textu, itaque in eo suspectam facere fidem omnium exemplarium. Imo Albertus Magnus, Glossa et Toletus suspicantur Cainan olim fuisse Genes. 11. 12. in textu Hebr. indeque Septuag. eum in Græcum transtulisse. Alii censent Septuag. eum addidisse ad mysterium, quod nos latet. Lyranus censet Cainan fuisse filium non naturalem, sed adoptivum Arphaxad. Alii Cainan censent esse eumdem cum Sale. Unde Lipomanus in Genes. 11. Ioan. Nauclerus et Ioan. Lucidus legunt hic: *Qui fuit Sale, qui et Cainan*, sed contra omnium codicum fidem. Quare omnino retinendum hic censeo Cainan, uti et censui Genes. 11. 12. An chronologiæ sit intexendus, eique addendi anni 30. ut cæteris, an non, variant Chronologorum sententiæ, aliis annos hos 30. addentibus, aliis eos omittentibus. Forte enim alia de causa inseruere eum Septuag. et ex eis S. Lucas. Est enim hoc, ut dixi, problema chronologiæ. Unde Lucas non ait, *qui genuit*, sed *qui fuit Cainan*, quod varie explicari potest, ac multo magis Græcum του Καϊνάν.

Simili modo Septuag. alibi multa supplent et addunt, quæ non sunt in Hebræo et ab eo sæpe evariant. Fuere enim ipsi non tantum interpretes, sed et vates spiritu prophetico pollentes, teste S. Hieronymo et S. August. lib. 2. de Consensu Evang. c. 66. et fusius in Quæstion. super Genesin quæst. 169.

Vers. 38. QUI FUIT DEI.) Scilicet plasma, non filius, q. d. Deus ex terra, quasi figulus formavit et plasmavit primum hominem Adam. Unde Arabicus vertit, *qui fuit a Deo;* cum in cæteris το *qui fuit*, vertat *filius*. Lucas ergo Christi genealogiam usque ad Adam deducit, Matthæus vero usque ad Abraham dumtaxat, qui fuit pater credentium et auctor Synagogæ; hinc plures generationes sunt in Luca, quam in Matthæo. Cur hoc addit Lucas? Primam causam dant nonnulli, ut integram plenamque Christi genealogiam a Iesu ad primum Adam, ac usque ad Deum Adæ plastem pertexat.

Qui fuit Dei

I. (see above)

II. Secundam dat S. Athanas. orat. in illud: *Omnia tradita sunt mihi a Patre meo. Lucas*, inquit, *a Filio Dei exorsus usque ad Adam recurrit, ut ostenderet corpus quod Iesus assumpsit ab Adam originem trahere, qui a Deo formatus fuit.*

III. Tertiam dat S. Irenæus l. 3. c. 33. *Sic*, inquit, *Christus initium viventium factus, quoniam Adam initium morientium factus est; propter hoc et Lucas initium generationis a Domino inchoans, in Adam retulit, significans quoniam non ille hunc, sed hic illos in Evangelium vitæ regeneravit.*

A

IV. Quartam dat S. Leo serm. 10. de Nativ. Domini: *Lucas Evangelista ab ipso Domini ortu seriem generis sursum versus retexuit, ut etiam illa sæcula quæ diluvium prævenerunt, huic sacramento doceret esse connexa, omnesque ab initio successionum gradus ad eum, in quo uno erat salus omnium, tetendisse.*

V. Quintam dat Franc. Lucas, ut significaret Lucas per Iesum sursum homines reduci ad Deum, qui per Adam deorsum abducti fuerant a Deo.

Symbol. Symbolice, Euthymius: Lucas, ait, a Christi inchoans humanitate sermonem reducit ad eius divinitatem, demonstrans Christum quidem ut hominem incepisse, ut Deum vero carere principio.

Aliam causam dat S. Ambr. *Iam*, inquit, *de ipso Adam, qui iuxta Apostolum figuram accepit Christi, quid pulchrius potuit convenire, quam ut sacrosancta generatio a Dei filio inciperet, et usque ad Dei filium deduceretur? creatusque præcederet in figura, ut natus in veritate sequeretur; ad imaginem Dei factus præiret, propter quem Dei imago descenderet?*

B

Porro S. August. lib. 2. de Consens. Evang. c. 4. numerat hic 77. generationes, quo significatur, inquit, omnium prorsus remissio et abolitio peccatorum facienda per Iesum salvatorem, iuxta illud Christi: *Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies*, Matth. 18. 22.

Denique vide hic nobile Christi stemma, quod Lucas et Matthæus ab ipso Iesu per tot Reges, Prophetas et Patriarchas ad ipsum Adam protoplastam, imo ad ipsum Deum, per quatuor annorum millia, continua generationum serie producunt. Nemo enim est principum vel regum totius mundi, qui continua serie suam prosapiam ad mille annos pertexere et producere possit. Cur Christus tamdiu distulerit adventum et incarnationem suam, decem morales rationes affert noster Barradius t. 1. l. 5. c. 31.

Ad extremum genealogia hæc Christi præfigurata fuit per scalam Iacob. Ita Rupert. in cap. 1. S. Matth. *Scala Iacob*, inquit, *generatio ista est; et latera scalæ patres vel principes sunt huius generationis, Abraham atque David ad quos promissio facta est. Supremus gradus cui Dominus innixus est, beatus est Ioseph; innixus, inquam, tamquam tutori pupillus.* Quocirca S. Bernard. serm. 1. de Adventu, hos Patriarchas montibus similes esse dicit, in quibus saliens Christus ad nos venit: *Ecce venit saliens in montibus, transiliens colles;* montes et colles Patriarchas et Prophetas accipe, et quemadmodum venerit saliens et transiliens, in libro generationis lege, *Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Iacob*, etc. Ex his montibus prodiit radix Iesse.

C

Vanitas generationum. Tropologice το *qui fuit*, significat vanitatem huius sæculi; scilicet hominum vitam et generationes singulas præterire, et illico ex præsenti verti in præteritum, scilicet ex *est* in *fuit*, iuxta illud:

—— *Fuimus Troes, fuit Ilium, et ingens*
Gloria Teucrorum.

Unde impii queruntur Sap. 5. *Nos nati continuo desinimus esse.* Hinc Nazianz. in carm. de hominis externi vilitate, sic canit:

D

Ipsum quod vivo, est veluti rapidissimus amnis,
Qui sursum exoriens, semper ad ima fluit.

Et nonnullis interiectis: *A tumulo tumulum peto*, id est, ex utero matris nascens, tendo ad mortem et sepulcrum, iuxta illud Iob. 1. *Nudus egressus sum de utero matris meæ, nudus revertar illuc, ut omnino nihil sit aliud tempus vitæ huius, quam cursus ad mortem*, ait S. August. l. 13. de Civit. c. 10. *Quotidie morimur: quotidie enim demitur aliqua pars vitæ, et tunc quoque cum crescimus, vita decrescit: hunc quem agimus diem, cum morte dividimus*, etc. *Ergo cum primum vitam intramus, in mortem statim tendere, et a vita egredi incipimus.* Vive ergo æternitati, in qua est perpetuum esse, perpetua stabilitas et constantia rerum omnium.

*

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur Primo, quadragenarium Iesu ieiunium, et post illud tentatio trina diaboli. Secundo, v. 16. Iesus in Nazareth ex Isaia demonstrat se esse Messiam. Cumque v. 24. ostenderet, quod nullus Propheta acceptus est in patria sua, Nazareni voluerunt eum lapidare, sed ipse per eos transiens vi divina evasit. Tertio, v. 31. prædicat Capharnai, ibique curat dæmoniacum. Quarto, v. 38. curat socrum Petri a febribus, aliosque infirmos sanat. Primam partem explicui Matth. 4. v. 1. et seq. tertiam Marci 1. 23. quartam Matth. 8. 14. Sola ergo secunda superest hic explicanda.

1. IESUS autem plenus Spiritu sancto regressus est a Iordane: et agebatur a Spiritu in desertum 2. Diebus quadraginta, et tentabatur a diabolo. Et nihil manducavit in diebus illis: et consummatis illis esuriit. 3. Dixit autem illi diabolus: Si Filius Dei es, dic lapidi huic ut panis fiat. 4. Et respondit ad illum Iesus: Scriptum est: Quia non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei. 5. Et duxit illum diabolus in montem excelsum, et ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis, 6. Et ait illi: Tibi dabo potestatem hanc universam, et gloriam illorum: quia mihi tradita sunt; et cui volo do illa. 7. Tu ergo si adoraveris coram me, erunt tua omnia. 8. Et respondens Iesus, dixit illi: Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. 9. Et duxit illum in Ierusalem, et statuit eum super pinnam templi, et dixit illi: Si Filius Dei es, mitte te hinc deorsum. 10. Scriptum est enim quod angelis suis mandavit de te, ut conservent te: 11. Et quia in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. 12. Et respondens Iesus, ait illi: Dictum est: Non tentabis Dominum Deum tuum. 13. Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo, usque ad tempus. 14. Et regressus est Iesus in virtute Spiritus in Galilæam, et fama exiit per universam regionem de illo. 15. Et ipse docebat in synagogis eorum, et magnificabatur ab omnibus. 16. Et venit Nazareth, ubi erat nutritus, et intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, et surrexit legere. 17. Et traditus est illi liber Isaiæ prophetæ. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat: 18. Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, 19. Prædicare captivis remissionem, et cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum et diem retributionis. 20. Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, et sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum. 21. Cœpit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris. 22. Et omnes testimonium illi dabant: et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius, et dicebant: Nonne hic est filius Ioseph? 23. Et ait illis: Utique dicetis mihi hanc similitudinem: Medice cura teipsum: quanta audivimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua. 24. Ait autem: Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est in patria sua. 25. In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel, quando clausum est cælum annis tribus et mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra: 26. Et ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarepta Sidoniæ, ad mulierem viduam. 27. Et multi leprosi erant in Israel sub Elisæo propheta: et nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus. 28. Et repleti sunt omnes in synagoga ira, hæc audientes. 29. Et surrexerunt, et eiecerunt illum extra civitatem: et duxerunt illum usque ad supercilium montis, super quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum. 30. Ipse autem transiens per medium illorum, ibat. 31. Et descendit in Capharnaum civitatem Galilææ, ibique docebat illos sabbatis 32. Et stupebant in doctrina eius, quia in potestate erat sermo ipsius. 33. Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum, et exclamavit voce magna, 34. Dicens: Sine, quid nobis, et tibi Iesu Nazarene? venisti perdere nos? scio te quis sis, Sanctus Dei. 35. Et increpavit illum Iesus, dicens: Obmutesce, et exi ab eo. Et cum proiecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque illum nocuit. 36. Et factus est pavor in omnibus, et colloquebantur ad invicem, dicentes: quod est hoc verbum, quia in potestate et virtute imperat immundis spiritibus, et exeunt? 37. Et divulgabatur fama de illo in omnem locum regionis. 38. Surgens autem Iesus de synagoga, introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus: et rogaverunt illum pro ea. 39. Et stans super illam, imperavit febri: et dimisit illam. Et continuo surgens ministrabat illis. 40. Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens, curabat eos. 41. Exibant autem dæmonia a multis clamantia et dicentia: Quia tu es Filius Dei: et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. 42. Facta autem die egressus ibat in desertum locum, et turbæ requirebant eum, et venerunt usque ad ipsum, et detinebant illum ne discederet ab eis. 43. Quibus ille ait: Quia et aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei: quia ideo missus sum. 44. Et erat prædicans in synagogis Galilææ.

Vers. 1. IESUS AUTEM PLENUS SPIRITU SANCTO REGRESSUS EST A IORDANE.) Ubi paulo ante a Ioanne baptizatus erat, et Spiritum sanctum visibiliter receperat, cuius plenitudinem iam ante adeptus erat invisibiliter in primo instanti conceptionis suæ.

Vers. 2. ET TENTABATUR A DIABOLO.) Græce, πειραζόμενος, id est, tentationem patiens vel sustinens a diabolo: scilicet per 40. dies sui ieiunii, de quo præcessit. Vide dicta Matth. 4. v. 5.

Vers. 5. IN MOMENTO TEMPORIS.) Cur? Audi S. Ambrosium: *Non tam conspectus celeritas indicatur, quam caduca fragilitas potestatis exprimitur. In momento enim cuncta illa prætereunt. Et sæpe honor sæculi abiit, antequam venerit. Quid enim sæculi potest esse diuturnum cum ipsa diuturna non sint sæcula?*

A

ET REGRESSUS EST IESUS IN VIRTUTE SPIRITUS IN GALILÆAM.) Græce ἐν δυνάμει, id est, in potentia, robore, vi Spiritus, q. d. Iesus a baptismo potenti impulsu Spiritus sancti reversus est in Galilæam. Spiritus sanctus enim eum excitabat, valideque impellebat ut robur spiritus, quod ab initio conceptionis acceperat, sed huc usque intra se concluserat, et absconderat, iam exereret, ac suum prædicandi officium ingenti ardore et spiritu ordiretur in Galilæa, illudque sanctitate vitæ admirabili ac miraculis stupendis confirmaret. Unde Theophyl. vertit, ἐνθουσιῶν, id est, enthusiasmo, et divino Spiritus sancti afflatu actus et impulsus. Vers 14.

ET VENIT NAZARETH.) Nota, Christum, cum hic v. 14. Vers. 16.
dicitur iniisse in Galilæam, non intrasse Nazareth ibidem sitam, ut habet Matth. c. 4. 13. sed Capharnaum, ibique

et locis illi vicinis prædicasse, eaque gessisse quæ narrat Matth. a c. 4. usque ad c. 13. quæ omnia hic transilit Lucas; ac deinde multo post venisse Nazareth, ut habet hic Lucas et Matth. c. 13. 54. nimirum voluit Lucas statim initio præmittere causam cur Christus in Nazareth patria sua voluerit docere, quod scilicet a Nazarenis civibus suis, quasi fabri filius spretus fuerit: quæ causa licet posterius contigerit, Christus tamen eam fore prævidebat, ideoque ab initio declinavit Nazareth, et ivit Capharnaum, ibidemque sedem prædicationis suæ fixit, ut habet Matth. cap. 4. v. 13.

Die sabbati S. Scripturam in synagoga legebant Hebræi.

Et surrexit legere.) Moris erat (et etiamnum est) apud Iudæos, ut die sabbati in synagoga quisque legeret libros Hebraicos S. Scripturæ, tum ut ex ea legem Dei disceret, tum ut per eam ad Dei cultum, amorem et obsequium excitaretur. Rabbinis autem et doctoribus, qualis erat Iesus, proprium erat legere publice S. Scripturam, eamque interpretari, explicare, docere et concionari. Iesus ergo *surrexit legere*, id est erexit se ut legeret aliquem S. Scripturæ librum, eumque explicando doceret et concionaretur.

Vers. 17. Et traditus est (a ministro) illi liber Isaiæ Prophetæ.) Dei consilio et directione, id factum est, ut Iesus ex Isaia ostenderet se esse Messiam ab Isaia depictum.

Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat.) Isaiæ 61. v. 1. Syrus et Arabicus, *cum aperuisset librum*. Videtur enim Christus ita aperuisse librum, ut non quærendo et volvendo folia libri (ne res esset Iudæis suspecta) sed aperiendo librum illico in hunc locum Isaiæ Dei nutu ductuque incideret.

Melius noster vertit, *ut revolvit librum;* et Vatablus, *cum explicuisset;* alii, *cum expandisset librum:* hoc enim est Græcum ἀναπτύξας: nam Hebræorum libri non erant sicut nostri, per folia divisi et colligati, sed liber unus erat una membrana longa et continua, quæ circa cylindrum ab initio ad finem convolvebatur (uti convolvuntur nostræ mappæ geographicæ) quam revolvere oportebat, itaque explicare et expandere, ut legi posset. Unde v. 20. dicitur, *Et cum plicuisset librum*. Christus ergo modice revolvendo librum sive membranam Isaiæ, statim incidit in hunc locum de se prophetantem. Hic enim locus est in fine Isaiæ, puta c. 61. Eum ergo ut primo obvium arripuit Christus, et explicuit.

Vers. 18. Spiritus Domini super me: propter quod unxit me, q. d. Spiritus sanctus qui ab exordio in me fuit, hic in baptismo, quem iam recenter a Ioanne Baptista suscepi, visibiliter in specie columbæ in me descendens, intonante voce Dei Patris: *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite;* hoc symbolo quasi unctione visibili me publice declaravit, auctoravit, et quasi consecravit, orbis, ac præsertim Iudæorum, quibus promissus sum, doctorem, Prophetam, salvatorem et legislatorem, ideoque evangelizare pauperibus misit me.) Nam divites Scribæ et Pharisæi meam humilitatem et paupertatem aspernentur.

Christus quando, et qua ratione unctus.

Nota τὸ *unxit me*. Hebr. enim Messias, et Græcum χριστὸς idem est quod unctus. Hæc unctio Christi secreto facta est in Incarnatione: Primo, per gratiam unionis hypostaticæ, quæ summe eum efficiebat sanctum et divinum, imo Deum. Secundo, per gratiarum plenitudinem ex unione hac manantem. Alii enim Sancti dicuntur ungi gratia et donis Spiritus sancti, sed Christus unctus fuit ipso Spiritu sancto, quasi fonte et plenitudine omnium gratiarum, ut Christus homo fieret fons uberrimus suam gratiam effundens in omnes Apostolos, Martyres, Virgines, Confessores: ita Basilius l. de Spiritu sancto c. 26. Publice vero unctus fuit Christus in baptismo, cum per Spiritum sanctum declaratus est orbis doctor et redemptor, ut dixi.

Reliqua huius loci fuse explicui Isaiæ 61. 1. quare ea hic obiter perstringam.

Sanare contritos corde.) Ut scilicet sanem et consoler eos, qui ob peccata sua et legis Mosaicæ onus, ac rerum divinarum ignorantiam afflicto sunt animo, atque ad Dei cognitionem, veniam, gratiam et salutem anhe-

A lant, ideoque Messiam expectant. Unde Symmachus et Theod. vertunt, *ad alliganda vulnera peccatorum*, teste S. Hieronymo in Isaiæ c. 61.

Prædicare captivis redemptionem.) Ut scilicet peccatoribus, qui a peccato et dæmone captivi detinentur, prædicem, annuntiem et afferam liberationem per pœnitentiam et gratiam meam. Vers. 19.

Et cæcis visum.) Hebr. et Chald. Isaiæ 61. 1. habent, *et vinctis apertionem:* scilicet carceris, id est, ut Symmachus, *et vinctis solutionem*. Verum Septuag. indeque Lucas hic vertunt, *et cæcis visum;* Græce ἀνάβλεψιν, id est, *revidentiam*, ut rursum videant. Hebræi enim vinctos sive clausos vocant cæcos, iuxta illud, *Talpæ oculis capti;* ac consequenter *apertionem*, vocant illuminationem qua cæcis aperiuntur oculi: alioqui enim hæc particula non distingueretur a præcedenti, quæ habet, *captivis redemptionem*. Sensus ergo est, q. d. Christus et cæcis corporaliter visum reddet, et cæcos spiritualiter, id est, ignorantes Deum et viam salutis, illuminabit, ac Dei cogni-
B tionem modumque salvandi animam docebit. Hoc est quod clare Messiam facturum prædixit Isaias c. 42. v. 7. *Dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum.*

Hinc patet Isaiam cap. 61. 1. ad litteram non loqui de solutione captivitatis Babylonicæ facta per Cyrum, ut vult Toletus, sed de solutione captivitatis peccati et diaboli facta per Christum, quia Cyrus nulli visum restituit, sed Christus multis. Fateor tamen alludi ad Cyrum: nam Cyrus typus fuit Christi. Unde ipsis Hebræis in Babylone *vinctis*, dedit *apertionem et solutionem*, ut habent Hebræa, cum eos e captivitate liberavit et in Iudæam remisit.

Hic locus Isaiæ de Christo intelligendus litteraliter non de Cyro, ad quem tamen alludit.

Dimittere confractos in remissionem.) Id est, in libertatem et sanitatem. Arabicus, *et mitterem vinctos in remissionem;* Pagnin. *ut emittam confractos per remissionem*. Sic et Vatabl. Hæc verba non sunt in Isaia c. 61. 1. Hebræo, Græco vel Latino, quare paraphrastice a S. Luca, aut eius Interprete addita sunt, adeoque hæc videtur
C esse altera explicatio eius quod dixit, *ut sanarem contritos corde:* iidem enim sunt contriti et confracti: ita Forerius in c. 61. Isaiæ et Franc. Lucas hic. Unde Origenes omittit hic τὸ *ut sanarem contritos corde*, ac pro eo legit, *emittere confractos in libertatem*. Additque: *Quid ita fractum atque collisum fuit ut homo, qui a Iesu dimissus, est sanatus?* Sic et τὸ *ut sanarem contritos corde*, omittunt Eusebius l. 9. Demonstr. c. 10. S. August. l. 2. de Consensu Evang. cap. 42. Beda et manuscripti nonnulli, quos in Notis citat Franc. Lucas. Ex adverso Theophyl. legit τὸ *ut sanarem contritos corde*, et omittit τὸ *dimittere confractos in remissionem*. Porro S. Hieronymus in Comment. Isaiæ c. 61. citans hunc Lucæ locum, legit utrumque, nimirum *sanare contritos corde, et dimittere fractos in libertatem*.

Variæ lectiones hic.

Pro *confractos* græce est τετραυσμένους, quod Vatabl. et alii vertunt, *vulneratos*. *Confractos* ergo vocat eos, qui carcere et servitute diaboli ac peccati obstricti, vulnera-
D ti, conquassati et quasi obtriti erant, quos Christus missos et liberos fecit, suæque integritati restituit; idque fecit tum spiritualiter, tum corporaliter, cum nimirum infirmos et dæmoniacos a variis morbis et dæmonibus curavit, et liberavit: ita Maldon. Iansen. Toletus, Barradius, Franc. Lucas et alii. *Dimittere* ergo hic et alibi est liberare et sanare: ac dimissio vel remissio est libertas et sanitas: sicut enim quis e vinculis dimittitur liber, sic ex morbis et vulneribus dimittitur sanus. Hinc hebr. רפא *rapha* significat remittere, mollire, lenire, sanare: qui enim morbum remittit et mitigat, hic eum curat et sanat: unde מרפא *marphe* est lenitas, curatio, medicina, sanitas: hinc et *Raphael* idem est quod medicus Dei. Hac de causa dimittere vel remittere in Script. subinde idem est, quod curare et sanare, ut Lucæ 13. 12. *Mulier dimissa es ab infirmitate*, Psal. 38. 14. *Remitte mihi ut refrigerer*, et alibi.

Dimittere et Dimissio in Scriptura quid?

Prædicare annum Domini acceptum.) Id est, gratum, placentem et iucundum; hebr. שנת רצון *scenat ratson;*

Sept. ἐνιαυτὸν εὐδοκίας, id est, ut S. Hieron. *annum placabilem*, vel, ut alii proprie vertunt, *annum beneplaciti*, puta benevolentiæ et liberalitatis divinæ, qualis erat annus iubilæi, ad quem hic alludit. Annus enim iubilæi, typus erat et figura anni huius Evangelici, quem attulit Christus. Totum ergo tempus prædicationis Christi et deinceps, puta totum tempus legis novæ, sive christianismi, Christo obedientibus et eius liberalitatem acceptantibus, est annus iubilæi, id est, annus gratiæ, misericordiæ, pacis, remissionis, libertatis, salutis, in quo post longam Dei in nos iram restituimur in eius gratiam, acceptationem, benevolentiam, hæreditatem, gloriam, omniaque bona pristina, quæ habuimus in paradiso in statu innocentiæ. Hoc est quod ait Paulus: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis*, 2. Corinth. 6. 2.

Annus iubilæi.

Et diem retributionis.) Hebr. יום נקם *iom nakam*, id est, diem ultionis, q. d. Annus iubilæi, id est, tempus christianismi, sive legis gratiæ, hostibus Christi erit dies, id est, tempus ultionis, quo scilicet Deus ulciscetur genus humanum de suis inimicis et tyrannis, puta dæmonibus eum opprimentibus, quia Christus homines a dæmonibus liberabit, illosque sua tyrannide depellet et deiiciet, iuxta illud Isaiæ cap. 35. 4. *Dicite pusillanimis: Confortamini et nolite timere: Ecce Deus vester ultionem adducet retributionis: Deus ipse veniet, et salvabit vos.* Unde Christus Ioan. 12. 31. *Nunc*, ait, *iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eiicietur foras.* Et Paulus Coloss. 1. 15. *Expolians*, ait, *principatus et potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.*

Vers. 20 Et cum plicuisset (in cylindrum convolvisset, ut dixi v. 17.) librum, reddidit ministro, et sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum.) *Ut audirent quomodo interpretaretur ea quæ legerat*, ait Euthym. Iam enim ex eius dictis et factis Capharnai fama ipsius ubique percrebruerat, ut multi opinarentur eum esse Messiam; et hoc maxime a Christo audire cupiebant. Sciebant enim locum Isaiæ ab eo lectum, esse oraculum de Messia; hinc ei illum explicanti arrectis auribus auscultabant.

Vers. 21. Coepit autem dicere ad illos: Quia (quod) hodie impleta est hæc Scriptura, (quæ sonuit, ait Euthymius, et Syrus) in auribus vestris.) q. d. Hodie vobis audientibus impleta est hæc Isaiæ prophetia, dum me auditis vobis cæterisque Galilæis pauperibus evangelizantem annum plenæ remissionis, et paratum facere (imo in Capharnao iam fecisse) omnia quæ hic prædixit Isaias: Ego enim sum Messias de quo ibidem prophetat Isaias, quem vos ex oraculo Iacobi et Danielis, velut iam instantem, avide expectatis. Esto enim clare Iesus non exprimat se esse Messiam, tamen tacite idipsum significat.

Vers. 22. Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore eius, et dicebant: Nonne hic est filius Ioseph?) *Verba gratiæ*, Primo, vocat verba gratiosa, venusta, suavia, iucunda. Secundo, verba gratia et spiritu plena. Tertio, efficacia ad movendum et persuadendum. Quarto, plena sapientia et eloquentia, ita ut auditores convincerent. Loquebatur enim Christus lingua plusquam humana, imo angelica quasi angelus, aut potius divina quasi homo Deus, iuxta illud: *Erat enim docens eos sicut potestatem habens, et non sicut Scribæ*, Matth. 7. 29. Vide ibi dicta. Cætera fusius narrat Matth. c. 13. v. 55. ubi ea explicui.

Verba gratiæ quadruplicia.

Testimonium illi dabant.) Quod bene pulchreque et gratiose diceret, non autem quod ipse esset Messias. Unde eum vocant *filium Ioseph*: nam paulo post, cum ab eo laxarentur, eum spreverunt et præcipitare voluerunt, ut sequitur. Sic hodie multi laudant concionatorem, quamdiu dicit eis placentia et elegantia; at cum eorum vitia insectatur, ipsum vituperant et persequuntur. Hic est vulgi variabilis, et se suasque cupiditates amantis, mos et consuetudo.

Beda tamen hoc testimonium accipit de Messia; quod scilicet testarentur ipsum esse Messiam, de quo Isaias ista cecinerat. Unde subiicit Beda: *Magna cæcitas, cum*

A *quem verbis et factis Christum esse cognoscunt, ob solam generis notitiam contemnunt; quia apud se nutritum, et per ætatum tempora profecisse viderant.*

Et ait (*Iesus*, ut addit Syrus) illis: Utique dicetis mihi hanc similitudinem (græce παραβολήν, id est, parabolam, hoc est proverbium sive adagium vulgo iactatum): Medice cura teipsum.) Id est, cura tuos et patriam tuam, quæ tibi chara esse debet ut tu tibi ipsi: cura tuos cives Nazarenos, uti curasti, vel diceris curasse exteros Capharnaitas. Sic enim mox explicat Christus, qui spiritu divino videbat Nazarenorum occultas cogitationes; scilicet illos hoc mente volvere, quod ipse hic enuntiat. Unde occultæ eorum cogitationi et obiectioni præveniendo occurrit et respondet. Porro *protritum*, ait Titus, *usitatumque apud Iudæos erat, ut medicos in morbum prolapsos, facto hoc urbanoque dicto exciperent: Medice cura teipsum.* Sic enim habet communis hominum sensus, cui favet ipsa ratio, ut qui seipsum curare nequit vel negligit, alios pariter curare nequeat vel negligat. Esto a parte rei experientia non raro ostendat, medicos qui alios curant, sæpe non posse curare seipsos, sed aliis medicis se curandos committere, quia appetitus sæpe excæcat rationem, et morbus scientiam obnubilat. Unde melius et sincerius iudicamus de aliorum morbis, quam de nostris. Amor proprius enim sæpe iudicium pervertit. Unde monet Salomon, dicitque: *Ne innitaris prudentiæ tuæ*, Proverb. 13. 5. Vers. 23.

B

Tropologice hoc adagium, *Medice cura teipsum*, S. Antonius sic exponebat, q. d. Qui vult aliorum vitia curare, prius curet sua: qui enim alios volunt iuvare, antequam sanent seipsos, in sua vitia relabuntur. Sed audi ipsummet S. Antonium in Vitis Ss. Patrum lib. 7. c. 3. *Patres antiqui egressi sunt in desertum, et ipsi sani effecti facti sunt medici, et reversi alios sanaverunt: ex nobis autem si quem egredi contigerit in desertum, antequam ipsi sanemur, curam aliis adhibemus, et revertitur ad nos infirmitas nostra, et fiunt ultima nostra peiora prioribus, propter quod dicitur nobis: O medice prius tibi curam impende.* Sane experientia docet, eos qui aliquod vitium in seipsis sanant, idem facile in aliis sanare. Huic proverbio simile est illud Plutarchi lib. de dignoscendo adulatore ab amico: *Aliis medetur, ipse ulceribus scatens*, quod iacitur in eos, qui aliis sapiunt, non sibi; aliis oculati sunt et cauti, non sibi; alios consolari et animare norunt, cum ipsi sua mala iniquo ferant animo. Nam ut idem Plutarchus ad Apollonium scribit: *Ægroto animo medicus est oratio* suavis et blanda, non vita, non virtus. Facile ergo est afflictos alios solari, difficile seipsum.

C

Quanta audivimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua.) Hinc patet hæc contigisse in Nazareth, postquam Iesus prædicasset et miracula multa patrasset in urbe Capharnao, ut dixi v. 16. et advertit S. Aug. libr. 2. de Consensu Evang. cap. 42. q. d. ait Glossa: *Non credimus quod incerta fama vulgavit, cum apud nos nihil tale feceris, quibus convenientius talia impendenda erant beneficia.* Habes enim hic in Nazareth patria tua quæ te concepit, nutrivit et in virum provexit, fratres, sorores, cognatos, vicinos, alios pauperes, alios ægros, alios aliter affectos: cur ergo tuis hisce per miraculum non succurris, quibus te cognatio, amor patriæ, ipsaque naturæ charitas magis obstringit?

D

Ait autem: Amen (id est vere, vel in veritate) dico vobis, quia (quod) nemo Propheta acceptus est in patria sua.) Ob causas quas recensui Matth. 13. v. 57. q. d. Vos, o Nazareni, me quasi civem vestrum et filium fabri spernitis, hinc indigni estis, quibus ego beneficia mea conferam. Ideo, ait Interlinearis, non operor inter vos, quia increduli estis, non quia patriam oderim. Addit S. Cyrillus, quia civis semper suis civibus præsto est, hinc debita reverentia privatur a notis. Tertio, S. Chrysost. Christus, ait, apud suos Nazarenos abstinuerat a miraculis, ne eos provocaret ad invidiam: nam, ut ait S. Ambr. aspernator est Deus invidorum: quia, ut ait Glossa prope naturale est cives civibus invidere, nec virtutem Vers. 24.

considerant, sed fragilem recordantur infantiam.

Vere Chrysologus serm. 48. in fine: *Inter suos posse, ait, morsus est, adustio est; inter cives eminere proximos, proximorum urit gloriam: propinquo propinqui si honorem debeant, computant servitutem.* Festivus hac de re

Apologus psittaci. extat psittaci apologus. Psittacus ex Oriente in Occidentem delatus, ubi huiusmodi aves nasci non consueverunt, admiratur sese in maiori pretio et honore haberi, quam in natali consuevisset loco: nam caveam eburneam argenteis contextam virgis incolebat, suavissimisque alebatur cibis, quod cæteris avibus Occidentalibus, quæ neque in forma, neque exprimendis humanis vocibus erant inferiores, non contingebat. Tunc turtur in eadem cavea conclusus: Hoc, inquit, nulla est admiratione dignum, nulli enim in patria meritus honor exhiberi solet.

Fideli orbis est patria. Tropologice, docet hic Christus fideles, præsertim viros Religiosos et Apostolicos, affectum nimium erga patriam et parentes moderari vel exuere debere, ut toti orbi prosint, iuxta illud:

Omne solum forti patria est, ceu piscibus æquor.

Gnomæ. Hinc Socrates a suis Atheniensibus damnatus ad mortem, dicebat se esse *Cosmopolitem*, id est, *civem mundi*. Et Co-

Homines optimi quærendi extra patriam, velut equi. micus: Homines optimi, ait, quærendi velut equi extra patriam. Communis omnium patria est Roma. Sic Herculi omnis turris fuit patria, ait Plutarch. tract. de Exilio.

Præclare S. Gregorius Nazianz. orat. 18. *Una,* inquit, *magnis et excelsis viris patria est, nempe Ierusalem illa quæ mente percipitur, non ex quas hic angustis finibus circumscriptas esse, atque ab aliis aliisque hominibus subinde incoli videmus.* Idem orat. 25. *Terrenæ,* inquit, *hæ patriæ, atque hæc generum discrimina brevis huius et caducæ vitæ nostræ, scenæ ac ludi sunt. Quam enim quisque terram, sive per tyrannidem, sive per calamitatem, ante occupaverit, ea patria dicitur, cuius omnes æque hospites et advenæ sumus, quantumlibet vocum appellatione ludamus.* Talis erat S. Basilius, de quo ita scribit in eius Vita S. Gregorius Nyssenus: *Ab exilii metu liber erat Basilius Magnus, quod unam patriam hominum censeret esse paradisum, atque omnem terram quasi commune naturæ exilium spectaret.*

Talis quoque fuit Paulus Orosius familiaris S. Augustino, qui libr. 5. Contra Paganos ita de se scribit: *Inter Romanos Romanus, inter Christianos Christianus, inter homines homo, legibus imploro rempublicam, religione conscientiam, communione naturam. Utor temporarie omni terra quasi patria: quia quæ vera est, et illa quam amo patriam, in terra penitus non est. Nihil perdidi ubi nihil amavi: totumque habeo, quando quem diligo, mecum est: maxime quia et apud omnes idem est, qui me non modo notum omnibus, verum et proximum facit; neque egentem deserit, quia ipsius est terra et plenitudo eius, ex qua omnibus omnia iussit esse communia.*

Vers 25. IN VERITATE DICO VOBIS, MULTÆ VIDUÆ ERANT IN DIEBUS ELIÆ IN ISRAEL, QUANDO CLAUSUM EST CÆLUM ANNIS TRIBUS, ET MENSIBUS SEX: CUM FACTA ESSET FAMES MAGNA IN OMNI TERRA:

Vers 26 ET AD NULLAM ILLARUM MISSUS EST ELIAS, NISI IN SAREPTA SIDONIÆ, AD MULIEREM VIDUAM.

QUANDO CLAUSUM EST CÆLUM.) Id est, quando cælum non pluit super terram: pluvia enim cælum, id est aerem, quasi clausum aperit, et suis guttis dividit.

ANNIS TRIBUS ET MENSIBUS SEX.) Id non extat in Scriptura veteri, sed Iesus id scivit, quia Deus, ac idipsum revelavit S. Iacobo cap. 5. epist. v. 17. nam quod 3. Reg. 18. v. 1. dicitur: *Factum est verbum Domini ad Eliam in anno tertio, dicens: Vade et ostende te Achab, ut dem pluviam super faciem terræ;* annus ille tertius accipiendus est non ab exordio siccitatis, sed a commoratione Eliæ in Sarepta.

IN OMNI TERRA.) Israel, eique vicina regione, uti erat Sidon et Sarepta, in qua erat hæc vidua.

Comparat se Christus Eliæ. Sensus est, q. d. Sicut Elias tempore famis nulli Israelitæ procuravit panem et victum, sed soli viduæ Sareptanæ, quæ erat Sidonia, id est, Gentilis et alienigena, eo

A quod ipsa magni fecerit Eliam, eiusque prophetiæ, quod Deus fami ipsius provideret, crediderit, ideoque parum olei et farinæ quod habebat in cibum, Eliæ dederit, præponens illum sibi suorumque filiorum necessitati, quæ insignis fuit viduæ fides, æque ac charitas, ob quam meruit præponi Israelitis. Sic et ego Capharnaitas præfero vobis, o Nazareni cives mei, quia illi me ut doctorem e cælis missum audiunt, honorant, obsequuntur; vos autem me ut civem vestrum et fabrum aspernamini: illis ergo panem spiritualem cælestis doctrinæ et miraculorum impertior, vos autem in fame spirituali, id est, in egestate doctrinæ salutiferæ relinquo. Elias enim erat typus et præcursor Christi, vidua Sareptana erat typus et primitiæ Gentilium, quos Christus prætulit Iudæis civibus suis. Nam ut ait Beda, *Sidon* hebr. idem est quod *venatio inutilis; Sarepta, incendium* vel *angustia,* panis scilicet, puta gentilitas negotiis sæculi serviens, et carnalium cupiditatum incendium, panisque spiritualis angustias patiens. Elias est propheticus sermo, qui receptus pascit corda
B credentium.

Tropologice, S. Basilius in Catena: Vidua est anima viduata virtute et notitia divina, quam Elias, id est verbum divinum mente receptum, nutrit virtutum panibus.

ET MULTI LEPROSI ERANT IN ISRAEL SUB ELISÆO PROPHETA: ET NEMO EORUM MUNDATUS EST NISI NAAMAN SYRUS.) Ideoque alienigena et Gentilis, non Iudæus. Idem probat alio Elisæi exemplo et typo, q. d. Sicut Elisæus magistrum suum Eliam secutus, non prophetavit suis Iudæis, sed exteris, ideoque non leprosos qui erant in Iudæa, sed Naaman Syrum et Gentilem a lepra mundavit, idque ob huius fidem et illorum incredulitatem. Naaman enim ex Syria longo itinere, magnoque sumptu venit in Iudæam ad Elisæum, credens quod ab eo a lepra curaretur, eumque honoravit, ac magna ei munera obtulit, atque in omnibus ei ut Prophetæ cælesti obedivit, ut cum humiliter ei non per se, sed per internuntium iubenti, ut septies lavaretur in Iordane, paruit, ideoque a lepra mun- Vers. 27. Pungit Christus Iudæos exemplo Naaman Syri.
C datus est: quæ omnia utique non fecissent Elisæo leprosi qui erant in Israel. Sic et ego Christus prædico et miracula patro apud exteros Capharnaitas, ob eorum erga me fidem, reverentiam et benevolentiam: vos vero o Nazareni, ob infidelitatem, irreverentiam, meique contemptum desero. Elisæus enim, æque ac Elias, erat typus et præcursor Christi: Naaman Gentilis typus erat gentilium, ad quos Christus relictis Iudæis, per Apostolos translaturus erat suam fidem, Ecclesiam et gratiam. Ita Beda, Titus, Theophyl. Euthymius, Iansenius, Toletus et alii.

ET REPLETI SUNT OMNES IN SYNAGOGA IRA, HÆC AUDIENTES.) Tum quia sciebant se his duobus exemplis viduæ et Naaman pungi, quasi incredulos, et contumelia affici quasi indignos miraculis Iesu; tum quia indignabantur Iesum, qui erat civis et æqualis ipsorum, ipsis se anteferre, et conferre cum Elia et Elisæo, imo ex Isaiæ oraculo facere se Messiam; tum quod Christus tacite significaret se sua dona a Iudæis ad Gentes translaturum. Ita
D S. Thomas, Toletus, Fran. Lucas et alii. Vers 28.

ET SURREXERUNT, ET EIECERUNT ILLUM EXTRA CIVITATEM, ET DUXERUNT ILLUM USQUE AD SUPERCILIUM MONTIS, SUPER QUEM CIVITAS ILLORUM ERAT ÆDIFICATA, UT PRÆCIPITARENT EUM.) *Duxerunt,* imo vi traxerunt invitum, ut illis videbatur, sed revera Christus sponte se trahi ducique sinebat. *Ad supercilium,* ad culmen, ad verticem, *montis, super quem civitas illorum* (Nazareth) *erat ædificata.* Solent enim civitates monti adiacentes, non in imo, nec in summo, sed in medio montis (uti Florentiam videmus in medio Apennini) ædificari; tum quia in imo aer est crassus et terreus, in summo nimis acer et subtilis, sed in medio aer est temperatus et medius, nec nimis crassus, nec nimis subtilis: tum quia in summo grassantur venti, fulmina et procellæ, iuxta illud: Vers. 29. Urbes in medio montium commodius ædificantur, quam in summo, vel in imo.

Perflant altissima venti,

et illud:

—— *feriuntque summos*
Fulmina montes.

Ut præcipitarent eum.) Ex summo in imum, itaque eum occiderent, tamquam qui patriam suam infamasset, ac magna iniuria et dedecore affecisset, ideoque eum extra civitatem quasi illa indignum, in culmen montis duxerunt, ut velut impium in patriam, ex eo in saxa præcipitatum collliderent, et toto corpore conquassarent. Ingens fuit hæc iniuria et violentia Nazarenorum in Christum civem suum, itaque reipsa confirmarunt id quod Christus eis dixerat, ait Euthymius, scilicet Prophetam non esse in honore in patria sua, sed in ea dehonorari, imo occidi, ideoque Nazarenos prædicatione et miraculis Christi esse indignos.

Christum quasi blasphemum præcipitare voluerunt Nazareni. Addit S. Bonaventura, Toletus et alii, duxisse eos Iesum extra civitatem in verticem montis, ut eum quasi blasphemum, quod se Messiam fecisset, occiderent. Esto enim blasphemus ex lege lapidandus erat; tamen voluerunt Christum præcipitare in saxa et lapides, quia hoc perinde est ac si eum lapidassent. Perinde enim est, sive saxa in hominem, sive hominem in saxa iacias et præcipites, imo hoc illo sævius et terribilius est. Sic S. Stephanum quasi blasphemum extra Hierosolymam eiecerunt, et lapidarunt. Sic pariter S. Iacobum primum Hierosolymorum Episcopum, quod Iesum doceret esse Messiam, quasi blasphemum e pinnaculo templi præcipitarunt.

Porro S. Ambrosius ostendit eos deteriores fuisse diabolo: hic enim Christo in pinna templi a se constituto, tantum dixit: *Mitte te deorsum*: hi vero eum vi deorsum præcipitare satagerunt. Audi S. Ambrosium: *Est peior magistro discipulorum hæreditas: ille verbo Dominum tentat, hi facto; iste dicit, Mitte te deorsum, illi adoriuntur ut mittant.*

Vers. 30. Ipse autem transiens per medium illorum ibat.) Quomodo Christus e manibus Nazarenorum evaserit? Maldonatus censet Christum hic sese fecisse invisibilem: S. Ambros. et Beda putant Christum mutasse voluntatem Nazarenorum, ut vellent eum dimittere. Melius alii censent Christum eorum phantasiam vel oculos divertisse, vel eos stupefecisse, ac continuisse pedes et manus eorum, ut quasi stupidi Christum videntes eum apprehendere non possent, vel non auderent. Quare Christus hic ostendit suam divinitatem, seque esse Deum. Unde S. Ambros. *Ecce*, ait, *per medium illorum, mutata subito vel obstupefacta furentium mente descendit.* Causam subdit: *Etenim quando vult capitur, quando vult elabitur, quando vult occiditur: quia nondum venerat hora eius*, Ioan. 7. 30. Debebat enim adhuc prædicare, et tandem ex Patris decreto crucifigi Hierosolymæ, non vero præcipitari in Nazareth. Ita Beda, S. Chrysost. Euthym. et alii.

Tradit Brocardus in Descriptione Terræ sanctæ, Christum elapsum e manibus Iudæorum, subito in latere montis opposito apparuisse, ideoque locum illum vocari *saltum Domini.* Addit Lyranus, saxum cui institit Christus cessisse, et instar ceræ vestigia Christi impressa in se suscepisse, sicut Christus ascendens in cælum e monte Oliveti, in eodem vestigia pedum suorum impressa reliquit. Audi et Adrichomium in Descript. Terræ sanctæ, ad vocem *saltus Domini*: Tradunt Christum fugisse in montem altum, qui inde Saltus Domini dicitur, et subito ad tactum vestis ipsius saxum subterfugisse, ac instar ceræ liquatum et resolutum quemdam effecisse sinum, quo corpus Dominicum muniretur et reciperetur, tantæ utique capacitatis, quantæ ipsum corpus Domini extitit quantitatis. In quo hodieque universa lineamenta et rugæ vestis, quæ a tergo Domini erant, pedumque eius vestigia veluti manu sculptoris expressa servantur. Verum hæc certam non habent fidem. Saltus Domini.

Et stupebant in doctrina eius, quia in potestate erat sermo ipsius.) Græce ἐν ἐξουσίᾳ, id est, in libertate, auctoritate, potentia, vi et efficacia; docebat enim *quasi potestatem habens*, Matth. 13. 52. Vide ibi dicta. Vers. 32.

Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum.) Hanc historiam audivimus Marci 1. 23 ubi eam explicui. Vers. 33.

Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus.) Huius curationem audivimus Matth. 8. v. 14. Vide ibi dicta. Vers. 38.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Iesus ad sui sequelam vocat Petrum, Iacobum et Ioannem per ingentem piscium capturam. Secundo, v. 12. sanat leprosum. Tertio, v. 18. curat paralyticum. Quarto, v. 27. e telonio ad se vocat Matthæum publicanum, ac murmurantibus Scribis respondet se venisse ad vocandum non iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Quinto, v. 33. iisdem interrogantibus dat causam, cur discipuli Ioannis crebro ieiunent, sui non. Primam partem explicui Matth. 4. 18. Secundum Matth. 8. 2. Tertiam Matth. 9. 2. Quartam Matth. 9. 14. quare paucis additis hoc caput expediam.

1. Factum est autem, cum turbæ irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, et ipse stabat secus stagnum Genesareth. 2. Et vidit duas naves stantes secus stagnum: piscatores autem descenderant, et lavabant retia. 3. Ascendens autem in unam navim, quæ erat Simonis, rogavit eum a terra reducere pusillum. Et sedens docebat de navicula turbas. 4. Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, et laxate retia vestra in capturam. 5. Et respondens Simon, dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborantes, nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete. 6. Et cum hoc fecissent concluserunt piscium multitudinem copiosam, rumpebatur autem rete eorum. 7. Et annuerunt sociis, qui erant in alia navi, ut venirent, et adiuvarent eos. Et venerunt, et impleverunt ambas naviculas, ita ut pene mergerentur. 8. Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens: Exi a me, quia homo peccator sum, Domine. 9. Stupor enim circumdederat eum, et omnes qui cum illo erant, in captura piscium, quam ceperant: 10. Similiter autem Iacobum et Ioannem, filios Zebedæi, qui erant socii Simonis. Et ait ad Simonem Iesus: Noli timere: ex hoc iam homines eris capiens. 11. Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus secuti sunt eum. 12. Et factum est, cum esset in una civitatum, et ecce vir plenus lepra, et videns Iesum, et procidens in faciem, rogavit eum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare. 13. Et extendens manum, tetigit eum, dicens: Volo: mundare. Et confestim lepra discessit ab illo. 14. Et ipse præcepit illi ut nemini diceret: sed, Vade, ostende te sacerdoti, et offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moses in testimonium illis. 15. Perambulabat autem magis sermo de illo: et conveniebant turbæ multæ ut audirent, et curarentur ab infirmitatibus suis. 16. Ipse autem secedebat in desertum, et orabat. 17. Et factum est in una dierum, et ipse sedebat docens. Et erant Pharisæi sedentes, et legis doctores, qui venerant ex omni castello Galilææ, et Iudææ, et Ierusalem: et virtus Domini erat ad sanandum eos. 18. Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus: et quærebant eum inferre, et ponere ante eum. 19. Et non invenientes qua

parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, et per tegulas summiserunt eum cum lecto in medium ante Iesum. 20. Quorum fidem ut vidit, dixit: Homo, remittuntur tibi peccata tua. 21. Et cœperunt cogitare Scribæ et Pharisæi, dicentes: Quis est hic, qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? 22. Ut cognovit autem Iesus cogitationes eorum, respondens, dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus vestris? 23. Quid est facilius dicere: Dimittuntur tibi peccata; an dicere: Surge, et ambula? 24. Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralytico), Tibi dico, surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. 25. Et confestim consurgens coram illis, tulit lectum in quo iacebat: et abiit in domum suam, magnificans Deum. 26. Et stupor apprehendit omnes, et magnificabant Deum. Et repleti sunt timore, dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie. 27. Et post hæc exiit, et vidit publicanum nomine Levi, sedentem ad telonium, et ait illi: Sequere me. 28. Et relictis omnibus, surgens secutus est eum; 29. Et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua: et erat turba multa publicanorum, et aliorum qui cum illis erant discumbentes. 30. Et murmurabant Pharisæi et Scribæ eorum, dicentes ad discipulos eius: Quare cum publicanis et peccatoribus manducatis et bibitis? 31. Et respondens Iesus, dixit ad illos: Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent. 32. Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. 33. At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, et obsecrationes faciunt, similiter et Pharisæorum: tui autem edunt et bibunt? 34. Quibus ipse ait: Numquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere ieiunare? 35. Venient autem dies: cum ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus. 36. Dicebat autem et similitudinem ad illos: Quia nemo commissuram a novo vestimento immittit in vestimentum vetus: alioquin et novum rumpit, et veteri non convenit commissura a novo. 37. Et nemo mittit vinum novum in utres veteres: alioquin rumpet vinum novum utres, et ipsum effundetur, et utres peribunt; 38. Sed vinum novum in utres novos mittendum est et utraque conservantur. 39. Et nemo bibens vetus, statim vult novum; dicit enim: Vetus melius est.

Vers. 1. CONCLUSERUNT PISCIUM MULTITUDINEM COPIOSAM.) Quia dixerat Petrus: *In verbo tuo laxabo rete.* Ecce hic est fructus, hæc merces obedientiæ. Fecit hoc Iesus: Primo, ut dando eis alimoniam, pararet eos ad vocationem et sui sequelam, q. d. Destino vos a piscatione evocare ad mei sequelam, atque ne vos excusetis dicendo, quod piscatione victum comparare debeatis, ecce ego vobis ultro ingentem piscium copiam suggero, ut discatis in me fidere, quod ego sine piscatione victui vestro, et cæteris vitæ necessariis ultro providebo, idque facilius et copiosius, quam vos vestra piscandi industria et labore vobis providere possitis. Secundo, ut ex piscatione copiosa piscium discerent, se copiosam piscationem hominum mox facturos, cum ad eam vocandi essent a Christo.

Apostoli Piscatores.

Vers. 7. ET ANNUERUNT SOCIIS.) Quia præ admiratione, lætitia et stupore tantæ capturæ clamare, aut loqui non poterant.

Vers. 10. NOLI TIMERE, q. d. Noli stupore, timore et sacro horrore, ob miraculum hoc capturæ piscium corripi. Causam subdit, promittendo maiorem et altiorem piscationem, dicens: EX HOC IAM HOMINES ERIS CAPIENS.) Græce ζωγρων, a ζωγρεω, quod Primo, a ζωον, et αγρεω, vel αγρευω, id est, *animal venor*, vertas cum Nostro, *capiens*, venans, piscans; unde Arabicus vertit, ex *nunc eris piscator, qui piscaberis homines*, q. d. Tu, o Petre, deinceps capies homines, non ut feras retibus et vulneribus, sed ut pisces, qui illæsi capiuntur reti: simili modo tu capies et piscaberis homines non armis, sed virtute et efficacia spiritus.

Secundo, ζωγρεω, derives a ζων, id est, vivens, vivum, et εγρομαι, vel εγειρω, id est vivum excito, ad vitam revoco, vivifico. Unde S. Ambrosius lib. 5. Hexam c. 6. vertit, *eris vivificans homines*; Syrus, *posthac piscaturus es homines ad vitam*, q. d. Piscatores piscantur pisces reti, eosque ex aqua extrahunt ad mortem, ut scilicet eos iugu-

A lent, coquant et comedant: Tu vero, o Petre, homines piscaberis non ad mortem, sed ad vitam, imo peccato mortuos suscitabis ad vitam gratiæ; ita scilicet ut quasi pisces a te capti moriantur peccato, concupiscentiæ et vitæ priori; sed vivant vitæ, vita gratiæ et divina, ac Deo per gratiam et charitatem quasi incorporentur, sicut pisces comesti ab hominibus iisdem incorporantur, ac in iis vivunt vita nobiliori, quia anima humana informantur. Ita Origenes hom. 16. in Ierem. et S. Iustinus in Quæst. Gentil. q. 40.

Allegorice, Petri navis est Ecclesia, cuius patronus et quasi princeps est Petrus, eiusque successores Romani Pontifices. Pontifex ergo est primus et summus piscator, cui a Christo dicitur: *Eris homines capiens.* Pontifici ergo incumbit per se et suos legatos ac sacerdotes et Religiosos a se missos convertere infideles, Saracenos, hæreticos, etc. uti primi Pontifices Ss. Clemens, Linus, Cletus, Cornelius, Fabianus, Urbanus, etc. Romanos convertB erunt, ac viros Apostolicos in Hispaniam, Africam, Indiam, etc. miserunt, qui indigenas ad Christum converterunt. Ita S. Gregorius misit S. Augustinum in Angliam, qui eam convertit.

Notat S. Ambrosius, alios pisces, puta homines, hamo trahi, ut Martyres; alios reti, ut fideles communes. Additque: Apostolica instrumenta, retia sunt, non enim captos perimunt, sed reservant, et fluctuantes de infimis ad superna traducunt. Retia enim dicuntur quasi retinentia id quod ceperunt, ait Glossa.

NON VENI VOCARE IUSTOS SED PECCATORES AD POENITENTIAM.) Et per pœnitentiam ad gratiam et gloriam. Unde acute S. Ambrosius: *Si gratia est ex pœnitentia*, inquit, *qui fastidit pœnitentiam, abdicat gratiam.* Vers. 32.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus contra Pharisæos defendit discipulos, qui in sabbato famentes vellebant spicas. Secundo, v. 8. sabbato curat habentem manum aridam. Tertio, v. 13. eligit creatque duodecim Apostolos. Quarto, v. 20. proponit beatitudines Evangelicas. Quinto, v. 30. usque ad finem pergit concionari de dilectione inimicorum, de misericordia, de non iudicando, de studio bonorum operum. Primam partem explicui Matth. 12. 1. Secundam ibidem v. 10. *Tertiam Matth.* 10. 1. *Quartam Matth.* 5. 1. *Quintam Matth. cap.* 5. *v.* 44. *et c.* 7. *v.* 3. *et c.* 10. *v.* 24. *cœterisque locis in Bibliis hoc capite ad marginem annotatis.*

1. FACTUM est autem in sabbato secundo, primo, cum transiret per sata, vellebant discipuli eius spicas, et manducabant confricantes manibus. 2. Quidam autem Pharisæorum dicebant illis: Quid facitis quod non licet in sabbatis? 3. Et respondens Iesus ad eos, dixit: Nec hoc legistis quod fecit David, cum esu-

risset ipse, et qui cum illo erant: 4. Quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis sumpsit, et manducavit, et dedit his qui cum ipso erant: quos non licet manducare nisi tantum sacerdotibus? 5. Et dicebat illis: Quia dominus est Filius hominis, etiam sabbati. 6. Factum est autem et in alio sabbato, ut intraret in synagogam, et doceret. Et erat ibi homo, et manus eius dextra erat arida. 7. Observabant autem Scribæ et Pharisæi si in sabbato curaret, ut invenirent unde accusarent eum. 8. Ipse vero sciebat cogitationes eorum: et ait homini qui habebat manum aridam: Surge, et sta in medium. Et surgens stetit. 9. Ait autem ad illos Iesus: Interrogo vos si licet sabbatis benefacere, an male: animam salvam facere, an perdere? 10. Et circumspectis omnibus dixit homini: Extende manum tuam. Et extendit: et restituta est manus eius. 11. Ipsi autem repleti sunt insipientia, et colloquebantur ad invicem, quidnam facerent Iesu. 12. Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, et erat pernoctans in oratione Dei. 13. Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos: et elegit duodecim ex ipsis (quos et apostolos nominavit) 14. Simonem, quem cognominavit Petrum, et Andream fratrem eius, Iacobum, et Ioannem, Philippum, et Bartholomæum, 15. Matthæum, et Thomam, Iacobum Alphæi, et Simonem, qui vocatur Zelotes, 16. Et Iudam Iacobi, et Iudam Iscariotem qui fuit proditor. 17. Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, et turba discipulorum eius, et multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa, et Ierusalem, et maritima, et Tyri, et Sidonis, 18. Qui venerant ut audirent eum, et sanarentur a languoribus suis. Et qui vexabantur a spiritibus immundis curabantur. 19. Et omnis turba quærebat eum tangere: quia virtus de illo exibat, et sanabat omnes: 20. Et ipse elevatis oculis in discipulos suos, dicebat: Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei. 21. Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. 22. Beati eritis, cum vos oderint homines, et cum separaverint vos, et exprobraverint, et eiecerint nomen vestrum tamquam malum, propter Filium hominis. 23. Gaudete in illa die, et exultate: ecce enim merces vestra multa est in cælo: secundum hæc enim faciebant prophetis patres eorum. 24. Verumtamen væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram. 25. Væ vobis, qui saturati estis: quia esurietis. Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis. 26. Væ cum benedixerint vobis homines, secundum hæc enim faciebant pseudoprophetis patres eorum. 27. Sed vobis dico qui auditis: Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos. 28. Benedicite maledicentibus vobis, et orate pro calumniantibus vos. 29. Et qui te percutit in maxillam, præbe et alteram. Et ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. 30. Omni autem petenti te, tribue: et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. 31. Et prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter. 32. Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? nam et peccatores diligentes se diligunt. 33. Et si benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? siquidem et peccatores hoc faciunt. 34. Et si mutuum dederitis his a quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nam et peccatores peccatoribus fœnerantur, ut recipiant æqualia. 35. Verumtamen diligite inimicos vestros: benefacite, et mutuum date, nihil inde sperantes: et erit merces vestra multa, et eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos et malos. 36. Estote ergo misericordes, sicut et Pater vester misericors est. 37. Nolite iudicare, et non iudicabimini: nolite condemnare, et non condemnabimini. Dimittite, et dimittemini. 38. Date, et dabitur vobis: mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis. 39. Dicebat autem illis et similitudinem: Numquid potest cæcus cæcum ducere? nonne ambo in foveam cadunt? 40. Non est discipulus super magistrum: perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister eius. 41. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem, quæ in oculo tuo est, non consideras? 42. Aut quomodo potes dicere fratri tuo: Frater, sine eiiciam festucam de oculo tuo: ipse in oculo tuo trabem non videns? Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo: et tunc perspicies ut educas festucam de oculo fratris tui. 43. Non est enim arbor bona, quæ facit fructus malos: neque arbor mala, faciens fructum bonum. 44. Unaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus: neque de rubo vindemiant uvam. 45. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum; et malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur. 46. Quid autem vocatis me Domine, Domine: et non facitis quæ dico? 47. Omnis qui venit ad me, et audit sermones meos, et facit eos, ostendam vobis cui similis sit: 48. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, et posuit fundamentum super petram; inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, et non potuit eam movere: fundata enim erat super petram. 49. Qui autem audit et non facit, similis est homini ædificanti domum suam super terram sine fundamento: in quam illisus est fluvius, et continuo cecidit: et facta est ruina domus illius magna.

Vers. 1. Sabbatum secundo primum quod? FACTUM EST AUTEM IN SABBATO SECUNDO PRIMO.) Arabicus, *in sabbato secundo:* Syrus sabbati non meminit. Quæres, quodnam hoc sabbatum? S. Hieron. hanc quæstionem proposuit S. Gregorio Nazianz. magistro suo. Ille eamdem in ipsum ludendo retorsit, cum, ut scribit S. Hieronymus ad Nepotianum, diceret: *Docebo te super hac re in Ecclesia, in qua mihi omni populo acclamante, cogeris invitus scire quod nescis, aut certe si solus tacueris, solus ab omnibus stultitiæ condemnaberis.*

I. Sententia. Primo, S. Epiphanius hæresi 51. Vatabl. et alii opinantur *sabbatum secundo primum* fuisse octavam diem azymorum, sive ultimum diem Paschæ. Pascha enim per octo dies celebrabatur, quibus pane azymo dumtaxat vesci licebat: octavus autem dies erat cæteris septem solemnior, eodemque ritu celebrandus, quo ipsum Paschæ festum. Primus ergo dies Paschæ dicebatur *sabbatum primo primum,* id est festum summum et solemnissimum: octavus vero dies dicebatur *sabbatum secundo primum,* quia post primum diem Paschæ, solemnitate erat secundum: omnis enim dies festus ab Hebræis vocabatur sabbatum.

Secundo, Isidor. Pelusiota libr. 3. epist. 110. et ex eo Titus Bostrenus et Euthymius hic, per *sabbatum secundo primum* accipiunt primum diem azymorum, qui erat dies secundus Paschæ: Pascha enim incipiebat decima quarta die primi mensis *Nisan* ad vesperam, et decima quinta erat prima azymorum: secundum ergo sabbatum est primus dies azymorum, quia hic secundus est primus Paschæ: idem quoque primus est, quia est primus dies festi azymorum. II.

Tertio, Maldonatus censet *sabbatum secundo primum* esse Pentecosten: Pascha enim esse sabbatum primo primum, id est festum primum et summum: Pentecosten vero huic proximum, ideoque post primum Pascha ordine secundum. III.

Verum, dico sabbatum hic non quodvis festum, sed sabbatum proprie dictum, sive diem septimum hebdomadæ significare. Nam illo tantum die quasi sacratissimo, Iudæis lege vetitum erat spicas vellere et cibum parare, IV. genuina, fuit sabbatum proprie dictum.

Exodi 35. 3. quod cæteris festis licebat, ut patet Exodi 12. v. 16. Secundo, idipsum liquet ex eo, quod Matthæus, Marcus et Lucas constanter hoc festum vocant sabbatum.

At quod et quale? Sed quodnam fuit hoc sabbatum, et cur dictum *secundo primum?*

I. Sententia. Primo, Theophyl. censet fuisse sabbatum, quod præcedebat alius dies festus, v. g. si in Parasceve, sive feria sexta, fuisset festum Paschæ, Neomeniæ, Pentecostes, etc. sabbatum proxime sequens dicebatur *secundo primum,* quasi secundum a festo præcedente, et post illud primum. Alii vice versa, *sabbatum secundo primum* intelligunt illud, post quod proxime sequebatur aliud festum: huius enim respectu sabbatum erat primum, ac eius quasi secundi respectu vocabatur secundo primum, quasi primum ante secundum quod proxime sequebatur.

II. Secundo, Iosephus Scaliger libr. 6. de Emend. temp. cap. 6. asserit hoc fuisse sabbatum primum post festum Paschæ, dicique secundo primum, quia primum erat post diem secundum azymorum, a quo numerabantur septem hebdomades usque ad Pentecosten; ita ut prima hebdomas et primum sabbatum vocaretur secundo prima, vel primum, secunda hebdomas cum suo sabbato vocaretur secundo secunda, tertia hebdomas secundo tertia, quarta secundo quarta, et ita deinceps usque ad septimam.

Huc accedit Gabr. Vasquez tract. de Eucharistia disp. 173. c. 2. num. 10. qui opinatur sabbatum secundo primum, fuisse sabbatum proxime sequens diem secundum azymorum. Additque τὸ *secundo primo* esse duas dictiones, uti duas efficiunt Biblia Romæ correcta, non unum compositum, ac proinde in Græco pariter scribendum esse disiunctim δευτέρῳ πρώτῳ non coniunctim δευτεροπρώτῳ: quia inquit, τὸ δευτέρῳ, non est additamentum diminuens, q. d. Secundarie primum, sed augens dignitatem huius sabbati: sabbatum ergo hoc censet dici secundum primum, ratione ordinis et numeri, sed respectu diversorum; secundum enim erat respectu primæ diei azymorum, quæ primum erat sabbatum, id est festum: primum vero erat, quia sabbatum sive dies septima, quæ primo sequebatur festum secundæ diei azymorum. Huic sententiæ obstat, quod initio ostendi, nec secundam diem azymorum, nec aliud festum hic vocari sabbatum, sed solum diem septimam hebdomadæ.

III. Tertio, verisimilius S. Chrysost. homil. 40. in Matth. Iansenius, Toletus, Franc. Lucas et Emmanuel Sa arbitrantur, *sabbatum secundo primum* idem esse quod sabbatum duplex, sive sabbatum bis primum et bis solemne, ac tale dici sabbatum in quod aliud festum, v. g. Pentecostes, vel Neomeniæ, aut aliud simile incidebat: tunc enim sabbatum hoc videbatur duplex esse festum, sive bis festum. Verum sic brevius clarius et aptius dixisset Lucas: Et erat sabbatum duplex, sive bis festum: sicut Ecclesia, festa magis solemnia vocat *duplicia,* quia in eis duplicantur antiphonæ, illæ enim integræ tam ante quam post singulos psalmos recitantur. Rursum sabbatum *secundo primum* dicit ordinem ad sabbatum primo primum: ergo cum illo non potest esse unum et idem, ut vult Iansenius, sed ab eo debet esse diversum, illoque dignitate minus et inferius: secundum enim dicit ordinem et sequelam ad primum.

Obiicit Iansenius: Matth. in cap. 12. 1. in Græco, et Marcus cap. 2. 23. in Latino hoc sabbatum vocat *sabbata* in plurali, ergo plura in eo concurrebant festa. Resp. Vocant sabbata, id est sabbatum in singulari. Causam dedi Matth. 28. 1.

IV. genuina. Quarto ergo, verisimillimum est *sabbatum secundo primum* vocari sabbatum quod incidebat in festum Pentecostes, aut infra hebdomadam Pentecostes, dicique *secundo primum,* id est secundo loco primum, vel primum post sabbatum, quod incidebat infra hebdomadem Paschæ: hoc enim erat primo primum, sive absolute primum omnium sabbatorum totius anni. Unde de eo ait Ioannes cap. 19. 31. *Erat enim magnus dies ille sabbati,* id est nobilissimum et solemnissimum hoc Paschæ sabbatum. Sicut enim festum Paschæ erat cæterorum festorum primum et cele-

A berrimum; sic et sabbatum in festa Paschæ incidens, cæterorum sabbatorum erat primum et celeberrimum. Porro proximum a Paschate, sive secundum festum erat Pentecoste: unde et sabbatum proximum post Pentecosten, secundum inter sabbata locum obtinebat. Sabbatum ergo Paschæ erat primo primum, sabbatum vero Pentecostes erat huic proximum, sed dignitate inferius, ideoque dicebatur secundo primum, id est secundum a sabbato paschali, ac post illud cæterorum primum.

Probat. I. Probatur hæc sententia Primo, quia ea quæ hic narrantur de Christi discipulis sabbato hoc spicas vellentibus, contigerunt circa Pentecosten, ut patet ex eo, quod tunc segetes sint maturæ in Iudæa, utpote regione calida. Unde Iudæi iubebantur tunc primos panes novæ frugis Deo offerre, Levit. 23. 16. 17.

II. Secundo, quia sabbatum hoc, ut ostendi initio, erat sabbatum proprie dictum, ac proinde secundum dici debet respectu alicuius sabbati primi etiam proprie dicti, non autem respectu Paschæ aut alterius festi. Ergo cum sab-B batum Paschæ fuerit omnium primum, ut probavi, consequens est, ut sabbatum Pentecostes dicatur et sit secundum, sive secundo primum, id est secundo loco et gradu primarium et principale, idque exigunt Biblia Romæ correcta, quæ τὸ *secundo* commate dividunt a τῷ *primo*. Sic enim habent: *Factum est autem in sabbato secundo, primo cum transiret per sata;* et Arabicus, *in sabbato secundo.*

III. Tertio, quia ex dictis liquet nullam cæterarum opinionum esse verosimilem. Denique cognata et vicina festa sunt Pascha et Pentecoste, ut unum primum, alterum a primo secundum esse videatur. Unde Itali Pentecosten vocant Pascha Spiritus sancti. Simili modo consequenter cognata et vicina erant duo sabbata, Paschæ et Pentecostes. Hinc et Ecclesia omnes Dominicas quæ in locum sabbatorum successere, ordine suo numerat a Pentecoste usque ad Adventum, ac primam Dominicam post Pentecosten nuncupat illam quæ incidit in octavam Pentecostes, secundam quæ proxime sequitur, tertiam quæ tertio C loco, etc.

Itali Pentecosten vocant Pascha Spiritus sancti.

Dices, tota hebdomada Pentecostes non erat festa, uti erat hebdomas Paschæ; ergo sabbatum in illam incidens non erat dignius cæteris. Resp. Hebdomas Pentecostes non erat festa ex præscripto legis, sed tamen ex religione et devotione Hebræorum, ad imitationem Paschæ celebrior erat cæteris hebdomadibus. Unde magna celebritate diem octavam Pentecostes celebrabant die 13. tertii mensis Sivan, sive Maii (Pentecosten enim celebrabant sexta die eiusdem mensis) sicut octavam Paschæ celebrabant die 22. primi mensis Nisan, sive Martii, hæc enim est octava a die 14. qua celebrabant Pascha: quæ omnia patent ex Calendario Hebræorum, quod edidit Genebrardus, et Commentario suo in Psalmos præfixit.

Allegorice S. Ambrosius hic, Sabbatum secundo primum, inquit, est tempus Evangelii, hoc enim tempore est secundum, quia sequitur sabbatum legale, dignitate vero est primum.

Symbolice in Psalm. 47. sub initium: Sabbatum secun-D do primum, inquit, est sabbatum Iudæorum; hoc enim dignitate est secundum a nostro Paschate, quia post resurrectionem Christi prælatus est illi dies Dominicus: dicitur et primum, quia ante Christum erat primum et solemnissimum.

Tropologice Beda: Christus, inquit, sabbatis maxime curat et docet, non solum propter insinuandum spirituale sabbatum, quo mens a vitiis et operibus corporalibus abstinens uni vacat Deo, sed etiam propter celebriorem populi conventum, uti iam die Dominico ad confluentem populum habetur concio. Accessit et alia ratio quam dedi in Matthæo; scilicet ut Christus Iudæos et Scribas doceret verum sabbati cultum, nec ei repugnare ægrorum curationem et miracula, quæ ipse in sabbato patrabat, uti censebant Scribæ, qui proinde eum ut legis violatorem persecuti sunt usque ad necem et crucem, idque permittere decreverat Deus, ut sic decretum suum de redimendis per Christi crucem hominibus adimpleret.

Vers 5. Quia Dominus est Filius hominis, etiam sabbati.) Ob causas quas dedi Matth. 12. Hic exemplar Græcum Parisiense, quod citat Franc. Lucas in notis, hæc addit: *Eodem die cum quemdam conspexisset operantem sabbato, dixit ei: Homo, si quidem nosti quid agas, beatus es, sin autem non nosti, execrabilis es et transgressor legis.* Verum hæc Ecclesia non agnoscit.

Vers. 11. Ipsi autem repleti sunt insipientia.) q. d. Nil Christo respondere potuerunt Iudæi more insipientis, qui non habet quod dicat et loquatur. Græce pro *insipientia* est ανοιας, id est, *amentia*, q. d. In rabiem et furorem acti sunt, quod rationibus Christi tam evidentibus confunderentur. Syrus vertit, *repleti sunt invidia;* hæc enim eos excæcabat, ne veritatem de modo colendi sabbatum agnoscerent, ac eos in necem Christi incitabat. Unde subdit Lucas: *Et colloquebantur ad invicem, quidnam facerent Iesu,* ut eum e medio tollerent. Est metalepsis: ponitur enim effectus pro causa, scilicet *insipientia* pro invidia, a qua causatur et nascitur.

Vers 12. Exiit in montem orare, et erat pernoctans in oratione Dei.) Orans Deum, colloquens cum Deo. Propria orationis huius nocturnæ causa fuit, ut Christus per eam Patrem rogaret, ut postero mane e discipulis duodecim Apostolos designaret, eosque deligeret, qui tanto gradu digni forent, atque ut eis orando gratiam et spiritum ingentem ad Apostolatum hoc rite perfungendum, multosque convertendum impetraret, utque nos idem facere doceret. Quocirca Ecclesia Christi exemplo, in Quatuor temporibus dum ordinat Sacerdotes, Diaconos, Episcopos, etc. orationem et ieiunium fidelibus omnibus indicit, ut digni eligantur, utque electis gratia ad tantum munus idonea impetretur. A clero enim totus pendet populus. Episcopus si bonus et zelosus est, omnes fideles sui Episcopatus ædificat et sanctificat: sin vitiosus sit vel deses, omnes scandalizat et perdit. Sic et Parochus totam parochiam, si bonus est, bonam efficit; si malus, malam.

Noctu ora. Tropologice docet hic Christus noctu orare: Primo, quia nox ob quietem, silentium et solitudinem mentem colligit,
1. ut in Deum facile elevetur, eique uniatur. Secundo, ad
2. arcendum nocturnas illusiones, tentationes, terrores quos
3. dæmon excitare solet. Tertio, ut noctu orando hauriamus a Deo spiritum et gratias, quas per diem in proximos effundamus. Hac de causa Christus noctu orabat, per diem concionabatur. Idem fecit S. Paul. Act. 16. 15. 1. Timoth. 5. 5. S. Antonius, S. Simeon Stylites, S. Dominicus, S. Franciscus et alii. Hinc David toties nocturnam orationem commendat, ut Psalm. 133. 1. *In noctibus extollite manus vestras in sancta.* Psal. 118. 62. *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* Psal. 76. 7. *Meditatus sum nocte cum corde meo.* Psal. 41. 4. *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Ubi est Deus tuus?* Plura de hac re dixi superius, et Deuter. 6. 7. ad illa, *Dormiens atque consurgens.*

Vers. 20. Beati pauperes spiritu.) *Humilitas enim spiritus divitiæ virtutum sunt*, ait S. Ambrosius. Porro Matthæus c. 5. octo beatitudines Evangelicas recenset, quas Lucas hic per compendium ad quatuor redigit. Vide ibi dicta.

Hinc recte concludit S. Ambrosius l. 2. Offic. cap. 4. *Itaque*, inquit, *paupertatem, famem, dolorem quæ putantur esse mala, non solum impedimento non esse ad beatam vitam, sed etiam adiumento evidentissime pronuntiatum est a Christo,* qui est prima veritas, ideoque falli aut fallere nequit.

Porro, S. Ambrosius hic causam dat, cur Lucas quatuor tantum assignet beatitudines: quia contentus fuit, inquit, quatuor virtutes amplecti cardinales, scilicet iustitiam, quæ alienas opes non appetens sancta gaudet paupertate: temperantiam, quæ esurire et sitire mavult, quam saturari et commessari: prudentiam, quæ hic lugere et flere appetit, ut in cælo ridere et exultare mereatur: fortitudinem, quæ pro Christo et virtute omnia probra et maledicta, et adversa quælibet generose sustinet et superat. Aut potius censet temperantiam notari in prima beatitudine, cum ait, *Beati pauperes:* iustitiam in secunda, cum

A ait, *Beati qui nunc esuritis*, scilicet iustitiam, ut addit Matth. cap. 5. prudentiam in tertia, cum ait, *Beati qui nunc fletis. Habes,* ait Ambr. *prudentiam cuius est flere occidua, et ea quæ æterna sunt quærere:* fortitudinem in quarta, cum ait, *Beati eritis cum vos oderint homines. Habes*, ait, *fortitudinem, sed eam quæ non odium mereatur ex crimine, sed persecutionem patiatur ex fide. Sic enim ad passionis pervenitur coronam, si gratiam hominum negligas, divinam sequaris.*

Væ vobis divitibus, quia (ita legendum cum Roman. non *qui:* græce enim est οτι, quod dat causam cur divitibus sit væ) habetis consolationem vestram.) Christus hic quatuor recensitis iam beatitudinibus sive felicitatibus, per antithesin totidem opponit miserias et infelicitates; scilicet Primo, studio paupertatis, eiusque præmio, scilicet regno cælorum, opponit studium divitiarum et avaritiam, eiusque pœnam, scilicet væ æternæ damnationis, desolationis et gehennæ. Secundo, abstinentiæ B et esuriei, eiusque præmio, scilicet saturitati cælesti, opponit gulam, eiusque congruam pœnam; scilicet væ æternæ famis et penuriæ. Tertio, pio luctui, eiusque præmio, scilicet gaudio perenni, opponit modicum præsentis vitæ gaudium et risum, eiusque pœnam; scilicet luctum et planctum æternum. Quarto, persecutioni eiusque premio, scilicet amplæ mercedi in cælis, opponit plausum hominum eiusque pœnam, scilicet perennem Dei offensam, iram et vindictam. *Væ* enim in Scriptura sæpe notat Dei iram et damnationem ad gehennam æternam, ut notat S. Gregor. homil. 9. in Ezechiel. Porro το *væ* est interiectio Christi partim deplorantis æternam divitum miseriam, ut vult S. Chrysost. hom. 44. ad Popul. partim eam prædicentis, ut vult Titus, partim eam comminantis et decernentis, ut vult Tertullianus l. 4. contra Marcionem. Vers. 24.

Divitibus.) Sicut per pauperes v. 20. intellexit pauperes spiritu, id est, amore, affectu et studio, qui scilicet amant paupertatem, ut magis placeant Deo; sic per *divites* hic intelligit avaros et cupidos, qui student congeC rere opes per fas et nefas, ac in iis suam felicitem et quasi ultimum finem collocant: hoc enim est peccatum mortale, quod ad rapinas, usuras, iniustos contractus, aliaque peccata impellit, ideoque ei Christus hic *væ* gehennæ intentat. Nam alioqui divites, qui ex hæreditate, vel honesto labore et lucro abundant opibus, si illis non afficiantur, sed eas in pauperes operaque pia expendant, sunt pauperes spiritu, uti fuere Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moses, David, etc. *nec census igitur, sed affectus in crimine est*, ait S. Ambrosius hic. Hoc est quod ait Apostolus 1. Timoth. 6. 9. *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem: radix enim omnium malorum est cupiditas:* græce φιλαργυρια, id est cupido argenti. Vide ibi dicta.

Quia habetis consolationem vestram.) Quia divitiis vestris quasi summo bono fruimini, in iisque magis quam in Deo confiditis, quiescitis, gaudetis, superbitis, D atque iis ad gulam, luxuriam, aliaque scelera abutimini: hac de causa Deus divitias præsentes vobis indulget, ut consolationem et felicitatem vestram habeatis in hac vita, sed in altera careatis felicitate cælesti et æterna: *Nam qui consolationem vitæ præsentis habuerunt, remunerationem perpetuam perdiderunt*, ait S. Ambrosius. Christus enim hic æterna lege sanxit, ut qui in hac vita sua habent commoda, in futura sua habeant incommoda, et vice versa. Unde S. Hieronymus epist. 34. Iulianum nobilem et opulentum hominem, quem ad sæculi contemptum, vitæque religiosæ amorem, inducere nititur, hoc potissimum argumento aggreditur: *Difficile*, inquit, *imo impossibile est, ut præsentibus quis et futuris fruatur bonis, et hic ventrem et ibi mentem expleat, ut de deliciis transeat ad delicias, ut in utroque sæculo primus sit, ut in cælo et terra appareat gloriosus.* Hinc Abraham diviti epuloni nullam aliam damnationis et tormentorum in igne gehennæ causam obiicit, quam hanc: *Recordare fili, quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala: nunc autem* Difficile est præsentibus frui bonis, et futuris.

hic consolatur, tu vero cruciaris, Lucæ 16. Hinc et Christus S. Catharinæ Senensi duas obtulit coronas, unam gemmeam, alteram spineam, sed ea lege, ut si gemmeam eligeret in hac vita, spineam acciperet in altera, et vice versa. Quocirca illa spineam de manu Christi accepit, eamque adeo valide capiti suo infixit, ut per plures dies acres spinarum puncturas et dolores sentiret.

S. Catharina Senensis spineam coronam elegit?

Vers. 25. VÆ VOBIS, QUI SATURATI ESTIS, QUIA ESURIETIS.) In gehenna, q. d. Væ vobis qui gulæ et crapulæ indulgetis, qui deliciis vos exaturatis, qui ventrem vinis sapidis saburratis, imo mergitis et obruitis, quia famebitis in æternum: esto enim impii in inferno graviores ignis subituri sint pœnas, tamen gulosi hanc quoque famem et sitim in ignium ardore sensuri sunt, quasi proprium gulæ suæ supplicium et tormentum. Unde dives Epulo optabat a Lazaro sibi dari guttam aquæ, qua refrigeraret linguam igne æstuantem, eo quod illam cibis vinisque delicatis saturasset: ita Euthymius. Causam dat S. Basilius in Regulis fusius disput. c. 19. Quia voluptatibus servire, inquit, nihil aliud est, quam ventrem suum Deum efficere. Et S. Gregorius l. 5. in l. Regum, c. 1. *Ex uno,* ait, *gulæ vitio innumera vitiorum agmina ad conflictum animæ producuntur. Et cum idem gulæ vitium reciditur, alia nobis multa subiugamus. Unum quidem gulæ vitium est, sed aculei libidinis innumeri sunt, qui præcedentem illum quasi regem sequuntur, qui læta quidem suggerunt, sed ad æterni fletus lamenta perducunt.* Et S. Bernardus ep. 152. *Mens,* inquit, *assueta deliciis, nec exculta disciplinæ sarculo, multas contrahit sordes.* Idem serm. 48. in Cant. *Vita,* ait, *in deliciis agens, et mors est, et umbra mortis: quantum enim umbra prope est corpori cuius est umbra, tantum pro certo vita illa inferno appropinquat.*

Ex adverso S. Leo ser. 2. de ieiunio decimi mensis: *De abstinentia,* inquit, *prodeunt castæ cogitationes, rationabiles voluntates, salubriora consilia, ac per voluntarias afflictiones caro concupiscentiis moritur, virtutibus spiritus innovatur.*

Hac de causa Christus S. Catharinæ Senensi hoc dogma dedit: *Amara ut dulcia amplectere, dulcia ut amara refuge.* Vide multa deliciarum damna, quæ ex Salomone recensui Eccles. 2. 1.

VÆ VOBIS QUI RIDETIS NUNC, QUIA LUGEBITIS ET FLEBITIS.) Tum in hac vita, tum magis in gehenna. S. Basilius in Regulis brevior. respons. 31. videtur in fidelibus damnare omnem risum, eo quod hæc vita sit pœnitentiæ et luctus, futura vero gaudii et risus. Unde et Christus sæpius legitur flevisse, at risisse nunquam, ut advertit S. Aug. serm. 35. de Sanctis.

Verum Sapiens Eccl. c. 21. v. 23. moderatum risum Sanctis permittit: *Fatuus,* ait, *in risu exaltat vocem suam, vir autem sapiens vix tacite ridebit.* Vide ibi dicta, et Eccles. c. 2. 2. ad illa, *Risum reputavi errorem, et gaudio dixi: Quid frustra deciperis?* ubi ostendi nimium risum et cachinnos vetari, non moderatum: hic enim signum est animi tranquilli, læti, innocentis, benevoli. *Væ* ergo *vobis qui ridetis,* id est, qui in comessationibus, ebrietatibus, luxuriis, cæterisque vetitis huius mundi voluptatibus ridetis, id est, exultatis; et vos in ineptam sceleratamque lætitiam effunditis, quia in inferno lugebitis et plorabitis in æternum.

Risus moderatus Sanctis permittitur.

Vers. 26. VÆ CUM BENEDIXERINT VOBIS HOMINES: SECUNDUM HÆC ENIM FACIEBANT PSEUDOPROPHETIS PATRES EORUM.) q. d. Væ cum vobis plausibilia et carni grata prædicantibus applauserint homines, quorum longe maior pars sensu et concupiscentia ducitur, estque animalis et carnalis, ideoque veram doctrinam et doctorem, carnis et concupiscentiæ vitia taxantem et resecantem odit et persequitur: illa autem excusantem et palpantem amat, laudat et benedicit, qui proinde maledicitur a Deo vitiorum osore et vindice: quia sic applaudebant pseudoprophetis plausibilia et erronea docentibus patres eorum: quare sicut utrique ad inferna descenderunt, sic et ego idem *væ* damnationis vobis eadem facientibus intento. Opponitur enim hoc *væ* quartæ beatitudini verorum Prophetarum,

A id est, prædicatorum qui persecutionem patiuntur propter Christum, scilicet propter fidem, pietatem et veritatem, quam prædicant v. 22. Hoc est quod ait Paulus Galat. 1. *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.* Vide ibi dicta. Qui enim errores et ea quæ carni sunt suavia, docet, causa est ut populus carnaliter vivat, multaque scelera committat: quorum proinde omnium ipse, utpote causa et incentor, pœnas maximas et plurimas luet in inferno. Rursum prædicator, qui ex concione sibi plausum quærit, non conversionem populi, atque hanc vanam gloriam suæ concioni, velut fructum et mercedem, præstituit et captat; hic damnabitur, tum quia prædicationis officio ad laudem non Dei, sed suam abusus est; tum quia vanam gloriam sibi finem ultimum et bonum summum præfixit; tum quia salutem tot animarum sibi creditam, ut eas viam virtutis et salutis doceret, impedivit et evertit. Tales pseudoprophetæ, id est falsi prædicatores, erant illi quos sæpe redarguit Ieremias (aliique Prophetæ) ut c. 7. dicens: *Prophetæ prophetabant* B *mendacium, et sacerdotes applaudebant manibus suis, et populus meus dilexit talia.*

SED VOBIS DICO QUI AUDITIS: DILIGITE INIMICOS VESTROS.) Vers. 27. Τὸ *sed* significat antithesin, scilicet Christum ab impiis et miseris voluptatum sectatoribus, quibus quater *væ* intentavit, sermonem ad suos auditores, verbi Dei et pietatis studiosos convertere, q. d. Ego *væ* huc usque impiis intentavi, sed vobis piis mei studiosis auditoribus, nunc pia salutis præcepta edo, ac in primis, ut diligatis inimicos. Præcepta hæc Christi exposui Matth. 5. v. 44. et seqq.

OMNI PETENTI TE TRIBUE.) Vers. 30. q. d. Non tantum indigenti pane, sed egenti auxilio, doctrina vel consilio tuo, illud ipsi libens impende: sic enim exercebis actum misericordiæ et eleemosynæ, vel corporalis, vel spiritualis. Vide dicta Matth. 5. 42. Quibus adde, Lucam addere Matthæo τὸ *omni,* quod explicans S. August. l. 1. de serm. Domini in monte c. 40. *Omni petenti,* inquit, *non omnia petenti,* C *ut id des quod dare honeste et iuste potes. Quid si enim pecuniam petat, qua innocentem conetur opprimere? quid si postremo stuprum petat? sed ne multa persequar quæ sunt innumerabilia, id profecto dandum est, quod nec tibi, nec alteri noceat, quantum sciri aut credi ab homine potest: et cui iuste negaveris quod petit, indicanda est ipsa iustitia, ut non eum inanem dimittas. Ita omni petenti te dabis, quamvis non semper id quod petit dabis, sed aliquando melius aliquid dabis, cum petentem iniuste correxeris.*

ET QUI AUFERT QUÆ TUA SUNT, NE REPETAS.) Sive in iudicio, ut explicat S. August. sive extra illud. Est hoc præceptum, si is qui abstulit valde eo indigeat, alias consilium. Huc facit illud Isaiæ 58. 3. *Omnes debitores vestros repetitis.* Et parabola illa servi, qui a conservo reposcens debitum, eumque suffocans, ab hero damnatus est ad carcerem, donec omne debitum iam ante sibi dimissum redderet, Matth. 18. Hoc fecit S. Spiridion, qui furibus D oves, quas ei furati erant, condonavit. Idem fecere Anachoretæ plures, ut ex Vitis Patrum patet.

ET SI MUTUUM DEDERITIS HIS, A QUIBUS SPERATIS RECIPERE, simile beneficium, QUÆ GRATIA EST VOBIS?) Vers. 34. q. d. Hoc non tam gratia est, quam mercatura, et beneficii cum beneficio commutatio. Unde Interlin. *Ex hoc solo,* ait, *quod speratis recipere, non pro Deo datis.* Spes ergo mutui beneficii, aufert ipsi beneficentiæ gratiam Dei.

ET MUTUUM DATE, NIHIL INDE SPERANTES.) Vers. 35. *Ab hominibus,* ut addit Syrus, ut Deus vobis aliunde retribuat: *nihil,* id est nullum pretium, nullum fœnus, nullam usuram, item nullam recompensationem. Vult ergo nos gratis dare mutuum, non tantum ut pro mutuo usuram non accipiamus, quod est præcepti; sed insuper ita, ut non intendamus simile beneficium ab eo cui mutuum damus, nobis præstari quod est consilii, v. g. cogitando: Ego Petro mutuum dabo, ut ille vicissim in tali re officium suum mihi præstet. Hoc enim animi est minus liberalis, sed quærentis et avari. Christus vero hic nos instruit ad ple-

Mutuum date nihil inde sperantes.

nam sinceramque liberalitatem, qua ex mutuo nihil lucri expectamus, sed tantum ut ipsum mutuum suo tempore nobis restituatur. Aliqui ne hanc quidem restitutionem expectandam putant. Verum de eo non agit hic Christus: nam hoc est donare, non mutuare; nec mutuum, sed donum. Ita Toletus, Lessius, Valentia et cæteri, qui de usura et mutuo scripsere.

Mutui etymon. Porro ex mutuo sperare lucrum vel commodum, est contra etymon et naturam mutui. *Mutuum* enim dicitur, quod *mutuo sint animo*, qui officii dant causa, ait Varro l. 5. de lingua Latina: aut potius ut Nonius Marcellus *mutuum* dicitur quasi *meum tuum. Mutuum*, ait, *vocatur quod sub amico affectu fiat meum tuum, usu temporis necessarii*. Unde S. Gregor. Nyssen. orat. contra usurarios: *In eo*, ait, *qui dat mutuo sub conditione usuræ, cauponarius quæstus condemnatus est*. Nam *mutuum in amicitia est, cum par voluntas accipitur et redditur*, ait Cicero l. 5. epist. 2. ad Metellum.

Denique vir cordatus egenti dabit mutuum, etiamsi putet illud iri perditum, nec unquam sibi restituendum. Multi enim sunt pauperes, qui mutuum restituere non possunt, alii ingrati qui nolunt. Unde Comicus:

Si amico, ait, *des mutuum, illud dum repetes, vel illud quod credideris perdes, vel illum amicum amittes.*

Idem alibi:

Mutuo talento, ait, *mihi inimicum emi, amicum perdidi.* Quocirca qui dat mutuum, illud datum æstimet, datum, inquam, amore Dei, et a Deo magno cum fœnore sibi restituendum, iuxta illud: *Fœneratur Deo, qui miseretur pauperis*, Prov. 19. v. 17. Vide ibi dicta. Unde S. Chrysost. *Pauper recipit*, ait, *sed Deus obligat se*. Et S. Basil. conc. 4. de Eleemosyna: *Cum enim*, inquit, *pauperi propter Dominum aliquid es daturus, illud idem et donum est et mutuum; donum quidem, propter nullam præmii expectationem; mutuum vero, propter splendidam Domini munificentiam, eius vice rependentis, qui cum pauca in pauperis persona acceperit, maxima eorum nomine reponit.*

Quocirca Christiane Ecclesiasticus c. 29. v. 4. *Perde*, ait, *pecuniam propter fratrem et amicum tuum*, ubi per plures versus multa de mutuo dixi, variosque ad facile mutuandum stimulos suggessi. Vidi in quadam urbe primaria communem abusum mutui, quo illud recipientes accipiebant non ut mutuum, sed ut donatum, quare de eo restituendo non cogitabant; imo si mutuum repeteretur, indignabantur. Verum hoc abusu id consecuti sunt, ut nemo ibidem alteri ulterius mutuum dare velit, cogitantes tantumdem esse mutuatum, quantum est donatum vel perditum.

DATE, ET DABITUR VOBIS.) Multi sunt liberales in promittendo, pauci in dando. Unde Antigonus rex Macedonum, teste Plutarcho in Æmilio a vulgo vocabatur *Doson*, eo quod semper in ore haberet δώσω, id est *dabo*, sed reipsa daret nihil. Idcirco Christus ait *date*, in præsenti, non *dabitis*, in futuro. Vers. 38. Antigonus mutuum promittebat, nihil dabat.

ET DABITUR VOBIS.) Hæc est enim vicaria merces dantis, quam Deus quasi talionem ei assignat, suscitando scilicet multos qui ipsi vicem rependant, ac multa danti plura donent, uti contigit S. Ioanni Eleemosynario. Lege Leontium in eius Vita. Fertur monasterium quoddam largis eleemosynis quas dabat, evasisse locuples, iis deinde negatis ad pauperiem redactum. Cumque hac de re procurator quæreretur apud peregrinum quemdam ibidem hospitem, ab eo audivit: *Date* et *Dabitur* sunt sorores. Vos eiecistis priorem cui nomen *Date*, mox eiectam sororem secuta est eius comes individua, cui nomen *Dabitur*. Si ergo vultis ut illa redeat, revocate priorem, ac largas, ut prius, date eleemosynas. Vide dicta v. 27. Matth. 5. v. 42. et alibi. Eleemosyna ergo non depauperat, sed ditat, uti eleganter probat S. Chrysos. hom. cui titulus: *Quod eleemosyna sit ars omnium quæstuosissima*. Nam ut ait sancitque Christus: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*, Matth. 5. 7. ubi plura hac de re dixi. Lepidum exemplum: Date et Dabitur sunt sorores.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus sanat servum Centurionis moribundum. Secundo, v. 11. filium viduæ in Naim a morte suscitat. Tertio, v. 19. discipulis Ioannis Baptistæ rogantibus: Tu quis es? *non verbis, sed factis et miraculis respondet, se esse Messiam sive Christum. Quarto, v. 24. laudat Ioannem quasi suum et Dei angelum. Quinto, v. 36. Magdalenæ pœnitenti peccata remittit. Primam partem explicui Matth. cap. 8. v. 5. Tertiam et quartam Matth. 11. versibus ad marginem annotatis. Superest ergo secunda et quinta hic explicanda.*

1. CUM autem implesset omnia verba sua in aures plebis, intravit Capharnaum. 2. Centurionis autem cuius-
dam servus male habens, erat moriturus: qui illi erat pretiosus. 3. Et cum audisset de Iesu, misit ad
eum seniores Iudæorum, rogans eum ut veniret, et salvaret servum eius. 4. At illi cum venissent ad Ie-
sum, rogabant eum sollicite, dicentes ei: Quia dignus est ut hoc illi præstes; 5 Diligit enim gentem nostram:
et synagogam ipse ædificavit nobis 6. Iesus autem ibat cum illis. Et cum iam non longe esset a domo, misit ad
eum centurio amicos, dicens: Domine noli vexari: non enim sum dignus ut sub tectum meum intres; 7. Pro-
pter quod et meipsum non sum dignum arbitratus ut venirem ad te: sed dic verbo, et sanabitur puer meus; 8.
Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites: et dico huic, Vade, et vadit; et alii,
Veni, et venit; et servo meo, Fac hoc, et facit. 9. Quo audito Iesus miratus est; et conversus sequentibus se tur-
bis, dixit: Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inveni. 10. Et reversi, qui missi fuerant, domum, inve-
nerunt servum, qui languerat, sanum. 11. Et factum est: deinceps ibat in civitatem quæ vocatur Naim: et ibant
cum eo discipuli eius, et turba copiosa. 12. Cum autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus effereba-
tur filius unicus matris suæ: et hæc vidua erat: et turba civitatis multa cum illa. 13. Quam cum vidisset Domi-
nus, misericordia motus super eam, dixit illi: Noli flere. 14. Et accessit et tetigit loculum. (Hi autem qui por-
tabant steterunt.) Et ait: Adolescens, tibi dico, surge. 15. Et resedit qui erat mortuus, et cœpit loqui. Et dedit
illum matri suæ. 16. Accepit autem omnes timor: et magnificabant Deum, dicentes: Quia Propheta magnus sur-
rexit in nobis, et quia Deus visitavit plebem suam. 17. Et exiit hic sermo in universam Iudæam de eo, et in o-
mnem circa regionem. 18. Et nuntiaverunt Ioanni discipuli eius de omnibus his. 19. Et convocavit duos de di-
scipulis suis Ioannes, et misit ad Iesum, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? 20. Cum autem
venissent ad eum viri, dixerunt: Ioannes Baptista misit nos ad te, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expe-
ctamus? 21. (In ipsa autem hora multos curavit a languoribus, et plagis, et spiritibus malis, et cæcis multis do-
navit visum). 22. Et respondens, dixit illis: Euntes renuntiate Ioanni quæ audistis et vidistis: Quia cæci vident,

claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur: 23. Et beatus est quicumque non fuerit scandalizatus in me. 24. Et cum discessissent nuntii Ioannis, cœpit de Ioanne dicere ad turbas: Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam? 25. Sed quid existis videre? hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui in veste pretiosa sunt et deliciis, in domibus regum sunt. 26. Sed quid existis videre? Prophetam? Utique dico vobis, et plus quam Prophetam: 27. Hic est, de quo scriptum est: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. 28. Dico enim vobis: Maior inter natos mulierum Propheta Ioanne Baptista nemo est; qui autem minor est in regno Dei, maior est illo. 29. Et omnis populus audiens et publicani, iustificaverunt Deum, baptizati baptismo Ioannis. 30. Pharisæi autem et legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsos, non baptizati ab eo. 31. Ait autem Dominus: Cui ergo similes dicam homines generationis huius? et cui similes sunt? 32. Similes sunt pueris sedentibus in foro, et loquentibus ad invicem, et dicentibus: Cantavimus vobis tibiis, et non saltastis: lamentavimus, et non plorastis. 33. Venit enim Ioannes Baptista, neque manducans panem, neque bibens vinum, et dicitis: Dæmonium habet. 34. Venit Filius hominis manducans, et bibens, et dicitis: Ecce homo devorator, et bibens vinum, amicus publicanorum et peccatorum. 35. Et iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis. 36. Rogabat autem illum quidam de Pharisæis ut manducaret cum illo. Et ingressus domum Pharisæi discubuit. 37. Et ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit quod accubuisset in domo Pharisæi, attulit alabastrum unguenti: 38. Et stans retro secus pedes eius, lacrymis cœpit rigare pedes eius, et capillis capitis sui tergebat, et osculabatur pedes eius et unguento ungebat. 39. Videns autem Pharisæus, qui vocaverat eum, ait intra se dicens: Hic si esset Propheta, sciret utique, quæ, et qualis est mulier, quæ tangit eum: quia peccatrix est. 40. Et respondens Iesus, dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait: Magister, dic. 41. Duo debitores erant cuidam fœneratori: unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta. 42. Non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis ergo eum plus diligit? 43. Respondens Simon dixit: Æstimo quia is cui plus donavit. At ille dixit ei: Recte iudicasti. 44. Et conversus ad mulierem, dixit Simoni: Vides hanc mulierem? Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lacrymis rigavit pedes meos, et capillis suis tersit. 45. Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos. 46. Oleo caput meum non unxisti: hæc autem unguento unxit pedes meos. 47. Propter quod dico tibi: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. 48. Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata. 49. Et cœperunt qui simul accumbebant, dicere intra se: Quis est hic qui etiam peccata dimittit? 50. Dixit autem ad mulierem: Fides tua te salvam fecit: vade in pace.

Vers. 1. CUM AUTEM IMPLESSET, supple loqui: Syrus, *cum absolvisset;* alii, *cum complesset,* OMNIA VERBA SUA.

Vers. 2. ERAT MORITURUS.) Erat moribundus, agebat animam, agonizabat; Syrus, *proximus erat ad moriendum.*

Vers. 3. MISIT AD EUM SENIORES IUDÆORUM, ROGANS EUM, UT VENIRET, ET SALVARET SERVUM EIUS.) Iudæorum petitionem Lucas tribuit Centurioni, quia illam ipsi eius nomine instituebant, alioqui Centurio non petebat ut Christus ad se veniret, sed tantum ut ei dicerent: *Domine puer meus iacet in domo paralyticus, et male torquetur,* ut habet Matthæus. Ita Franc. Lucas. Sciebant enim Iudæi Centurionem hoc desiderare, sed ex humilitate non audere petere: petunt ergo nomine eius quod ipsum sciebant in corde desiderare, sed non audere postulare. Ad-

Deum venire, quid? de, *ut veniret,* id est applicaret se semotis aliis occupationibus ad puerum sanandum: hoc enim est hebr. בא *ba,* id est *venit.* Sic Deus venit ad Abimelech, Genes. 20. ad Balaam, Num. 22. ad Hebræos, Deuter. 33. cum eis apparuit et legem dedit. Sic de Ioanne Baptista dicitur: *Venit Ioannes non manducans, neque bibens: venit,* id est ostendit se, exhibuit, apparuit, extitit: non ergo facienda est vis in verbo *veniret,* sed in *sanaret,* hæc enim erat summa petitionis, ut sanaret sive veniendo, sive manendo.

Vers. 6. NOLI VEXARI.) Ne te vexes, id est affligas et fatiges, ut molestiam tanti itineris ad servum meum visendum et curandum suscipias, sed hic manens et quiescens, solo verbo et iussu tuo servum meum absentem cura. Syrus, *ne labores, ne fatigeris.*

Vers. 11. Naim ubi sita, et unde sit dicta. ET FACTUM EST: DEINCEPS (græce, εν τη εξης, id est in sequenti, scilicet ημερα, id est die, hoc est postridie: ita Syrus) IBAT IESUS IN CIVITATEM QUÆ VOCATUR NAIM.) Civitas erat Galilææ, duobus milliaribus distans a monte Thabor, ait S. Hieronymus in Locis Hebr. quam torrens Cison alluit, dicta a pulchritudine. *Naim* enim hebr. idem est quod pulchra, decora, iucunda, delectabilis. Unde Noemi socrus Ruth, mortuis filiis lugens, ait: *Ne me vocetis Noemi, id est pulchram, sed vocate me Mara, quia amaritudine valde replevit me Omnipotens,* Ruth 1. v. 20. Idem dicere poterat vidua hæc in Naim, amissum deflens filium unicum. Et psalm. 132. *Ecce quam bonum et quam iucundum* (hebr. *naim*) *habitare fratres*

A *in unum.* Ex adverso quam triste et funestum morte separari filium a matre, fratrem a fratre!

Nominat *Naim*, tum ad plenitudinem historiæ et miraculi, ut quo loco contigerit, sciatur; tum quia Christus *circuibat omnes civitates et castella, prædicans evangelium regni, et curans omnem languorem, et omnem infirmitatem,* ut ait Matth. cap. 9. v. 35. tum ad ostendendam acerbitatem funeris et luctus materni. Acerbior enim accidebat mors filio, æque ac matri in Naim civitate amœna et speciosa, quam in pago vel villa rusticana: sicut acerbius est mori iuveni in florenti ætate, quam seni in effœta senecta; valenti, quam ægro; diviti, quam pauperi; felici, quam misero; in Maio vernante, quam in Decembri horrido; iuxta illud Eccli. 41. 1. *O mors quam amara est memoria tua homini habenti pacem in substantiis suis, viro quieto, et cuius viæ directæ sunt in omnibus, et adhuc valenti accipere cibum! O mors bonum est iudicium tuum homini indigenti, et qui minoratur viribus, defecto ætate, et cui de omnibus cura est!*

B CUM AUTEM APPROPINQUARET PORTÆ CIVITATIS, ECCE DEFUNCTUS EFFEREBATUR FILIUS UNICUS MATRIS SUÆ: ET HÆC VIDUA ERAT, ET TURBA CIVITATIS MULTA CUM ILLA.) *Ecce*, q. d. Ecce tibi casu et fortuito, si causas secundas et humanas spectes, occurrit Christo funus: sed Christo hic occursus erat prævisus, provisus et destinatus, ut mortuum suscitaret. Voluit Christus ut hominibus hic occursus videretur fortuitus, ne, si ipse eum captasset, miraculum eius et beneficium videretur a Christo captatum et obtrusum, ideoque minus gratum, minusque æstimatum. Nam ut vulgo dicitur, *merx ultronea putet.* Vers. 12.

DEFUNCTUS EFFEREBATUR.) Extra urbem. Hinc colli- Sepulcra Iudæorum extra urbem.
ge Iudæos sepulcra sua habuisse non in urbe, sed extra urbem, idque tum ob nitorem, tum ob sanitatem, ne cadavera suo fœtore et putredine aerem inficerent. Sic etiam Ioseph ab Arimathæa sepulcrum habebat extra Ierusalem in monte Calvariæ, in quo Christum sepeliit. Unde Adrichom. in Descript. Ierusalem n. 204. collocat in valle Iosaphat (in qua fiet universale iudicium, et communis resurrectio) sepulcra omnium civium Hierosolymæ, ac commune cœmeterium. Excipe reges: his enim David sepulcrum extruxit in Sion, 3. Reg. 2. 11.

Ut et Romanorum. Sic et Romani Gentiles suos sepeliebant extra urbem in Campo Martio, teste Livio, imo lege XII. tabularum intra urbem mortuos sepeliri vetitum erat. Quam legem antiquatam revocavit Theodoricus rex Italiæ: extat illa apud Cassiodorum c. 3. Christiani quoque vigente persecutione, extra Romam in cryptis a se effossis defunctos suos humabant, uti etiamnum est videre in cœmeterio S. Priscillæ, S. Sebastiani, S. Laurentii, etc. postea vero data pace Ecclesiæ cœmeteria in urbe, iuxta templa fuere constituta et consecrata; idque Primo, ut mortis memoriam quasi sanctæ vitæ stimulum, fidelibus iugiter obiicerent. Sic Spartani suos in urbe sepeliebant ex instituto Lycurgi, qui hac ratione iuventutem ad mortem honorandam, non autem timendam volebat assuefacere, teste Plutarcho in Laconicis.

Sepulcra in urbe cur? I.

II. Secundo, certis precibus et ritibus cœmeteria consecrabant contra illusiones dæmonum, qui in sepulcris habitare, et corpora mortuorum assumere solent, ut patebit Lucæ 8. v. 27.

III. Tertio, idipsum faciebant hoc fine, ut fideles ingressuri in templum pro ibidem sepultis orarent, ut ipsi e Purgatorio liberati in cælum euntes, cum Sanctis ad gloriam resurgere in die iudicii mererentur. Item ut sacrificii Missæ quod in templo fit, participes forent, ac Sanctorum qui in templo quiescunt, vel coluntur, meritis et precibus adiuvarentur: qua de causa Constantinus Magnus Constantinopoli in porticu Ss. Apostolorum sepeliri voluit, Theodosius vero Romæ in templo S. Petri.

Denique heroum sepulcra erant in urbe, quasi templa, in quibus colerentur. Audi Prudentium lib. 1. contra Symmach.

Et tot templa Deum Romæ, quot in urbe sepulcra
Heroum numerare licet: quos fabula Manes
Nobilitat, noster populus veneratur, adorat.

Sic et Christiani altaria et templa erigebant super Martyrum sepulcra, ut patet Romæ in basilica S. Petri, S. Pauli, S. Laurentii, S. Cæciliæ, S. Agnetis, S. Balbinæ, S. Bibianæ, etc. cuius rei causam et originem assignavi Apocal. 6. 9. ad illa *Vidi sub altari animas interfectorum.*

Unicus.) Græce μονογενής, id est *unigenitus*, quod plus est quam *unicus*; scilicet quod mater eum solum genuerit, nec plures habuerit filios, sic ut totus amor maternus in eo collectus fixusque videretur. Eum enim mater amabat ut unigenitum, ut spem posteritatis, ut baculum senectutis, ut lumen oculorum suorum. Quocirca luctus matris super unigenito defuncto, est summus et acerbissimus, iuxta illud Zachar. 12. 10. *Et plangent eum planctu super unigenitum.* Et illud Ierem. 6. 26. *Filia populi mei accingere cilicio, et conspergere cinere, luctum unigeniti fac tibi, planctum amarum.*

Et turba civitatis multa cum illa.) Videtur ergo vidua hæc fuisse matrona civitatis primaria, *cui gravitatis meritum exequiarum turba conciliat*, ait S. Ambrosius. Adde, in porta esse solere turbam magnam hominum intrantium et exeuntium, præsertim quia olim in portis erat forum rerum venalium, æque ac tribunal, in quo lites et causæ per iudices decidebantur. Dei nutu id factum est, *ut viso tanto miraculo multi testes, multi fierent Dei laudatores*, ait Beda.

Vers. 13. Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit: Noli flere.) Sed incipe gaudere, quia iam filium tuum resuscitabo, q. d. ait Beda: *Desiste quasi mortuum flere, quem mox vivum resurgere videbis.* Et S. Ambrosius: *Flere enim prohibet eum, cui resurrectio debebatur.*

Vers. 14. Et accessit, et tetigit loculum (hi autem qui portabant, steterunt) et ait: Adolescens, tibi dico, surge.) *Surge.* Elias, Elisæus et alii suscitarunt mortuos orando Deum, ut animam in corpus reduceret. At Christus id facit non orando, sed imperando, quasi Dominus vitæ et mortis, ideoque Deus. Unde Cyrillus: *Tangit*, ait, *ut ostendat efficax esse suum corpus ad humanam salutem. Sicut enim ferrum igni adiunctum facit opus ignis, et paleas ignit, sic caro Verbo unita vivificat.*

Christus mortuos suscitat imperando.

Vers. 15. Et resedit qui erat mortuus, et cœpit loqui, et dedit illum matri suæ.) *Resedit*, id est erexit se, ut sederet, ideoque revixit: *nam sedere et loqui, vera exsuscitationis argumenta sunt*, ait Titus: *Corpus enim exanime neque sedere, neque loqui potest.*

Dedit illum matri suæ.) q. d. Dextera sua eum in pedes erexit, ac e loculo sive feretro descendentem duxit ad matrem, illumque ei redivivum assignavit, dicens: En filium tuum, o mater, accipe eum ac reduc domum, ut eo fruaris, illeque tibi quasi filius matri obsequatur et serviat.

Accepit autem omnes timor; et magnificabant Deum, dicentes: Quia propheta magnus surrexit in nobis: et quia Deus visitavit plebem suam. Vers. 16.

Et exiit hic sermo in universam Iudæam de eo, et omnem circa regionem. Vers. 17.

Timor.) Id est reverentia, ac sacer quidam horror, mistus admiratione et gaudio.

Magnificabant (græce ἐδόξαζον, id est glorificabant) Deum.

Propheta magnus.) Messias, huius enim adventum tunc omnes avide expectabant.

Allegorice, vidua est Ecclesia: hæc filios, id est, Christianos per peccatum mortale Dei gratia, quæ est vita et quasi anima animæ, privatos et mortuos luget, eisque suis lacrymis veniam et vitam gratiæ impetrat. Unde Christus Primo, sistit funus, id est cupiditates, quæ adolescentibus dominantur, cohibet et refrænat, ut eas amplius peccator non sequatur. Secundo, tangit loculum, id est lignum crucis, illaque ipsum a morte excitat. Crucis enim Christi merito, peccatoribus inspiratur a Deo pœnitentia et gratia. Hinc Tertio, mortuus surgit et loquitur, id est incipit bene operari, Deumque laudare, ideoque omnes intuentes tantam, tamque divinam mutationem capit admiratio, et ipsi unanimi voce Deum glorificant. Ita S. Ambros. Euthymius, Theophyl. Beda hic, et S. August. serm. 44. de Verbis Domini. Vivum exemplum est in S. Monica, quæ vidua filium Augustinum hæresi et luxuria mortuum assidue lugens, eum suis precibus et lacrymis ad vitam sanctam revocavit, imo primarium Ecclesiæ doctorem effecit, uti ipse refert in libris Confession. Rursum magis particulatim vidua est Ecclesia, filius est populus Gentium, ligno vetito concupiscentiæ, quæ mortem invexit, cuique assuevit, quasi loculo inclusus, et ad inferni velut sepulcrum delatus: contactus loculi, est crucis patibulum, quo Christus eum resuscitavit.

Allegoria viduæ lugentis unigeniti mortem.

Tropologice, in vidua hac exprimitur, quid quotidie facere debeat anima Pastoris, Rectoris, Confessoris, cum aliquem adolescentium suorum debilium in lethale peccatum contigerit incidere, et deduci ad sepulcrum æternæ desperationis; scilicet, debet prosequi hoc funus cum suis civibus, lacrymis, gemitu, lamentis, sic fiet ut Dominus eam consoletur, et primo, tangens loculum, stare faciat funeris baiulos, id est finem imponat cupiditatibus: secundo, eum ad vitam suscitabit: tertio, eum eriget ad virtutum opera, ut loquatur confiteaturque peccata sua, et Dei gratiam deprædicet. Sic demum redditur matri, unde maius sequitur gaudium, quam fuerat prior luctus; sequitur admiratio et prædicatio divinæ bonitatis in multis. Tropol.

Rursum vidua est anima, filia est mens mortua: hæc ergo anima si funus suum defleverit, maxime si aliorum lacrymas adiunxerit, Christus eam suscitabit. Loculus est male secura conscientia: qui sepeliendum portant, sunt immunda desideria vel blandimenta sociorum, quæ Domino tangente stant, id est coercentur, ait Beda. Insuper Theophyl. Vidua, inquit, est anima amittens virum, id est divinum sermonem: filius est intellectus: loculus est corpus.

Denique Christus legitur tres mortuos suscitasse, scilicet Primo filiam Archisynagogi in domo, id est peccatorem, qui peccatum suum continet in mente et cogitatione. Secundo, adolescentem hunc viduæ in porta, id est peccatorem, qui peccatum suum opere patefacit, et aliis affricat. Tertio, Lazarum in monumento, id est peccatorem, qui peccatum opere consummavit, illudque iterau-

Symbola trium mortuorum a Christo suscitatorum.

do eius habitum contraxit, ut in eo quasi in monumento iaceat sine spe salutis et resurrectionis. Primum suscitat Christus seorsim et secreto orando, secundum imperando, tertium voce magna clamando: *Lazare veni foras;* quia facile curatur mentale dumtaxat peccatum, difficilius vocale, difficillime reale sæpius iteratum, in quo quis iacet quasi dormiens, imo quasi mortuus et sepultus. Unde Christus illi in corde alta et potenti voce inclamet oportet, ut resipiscat. Ita Glossa.

Vers. 29. ET PUBLICANI IUSTIFICAVERUNT DEUM.) Id est iustum, rectum, benignum, providum confessi et professi sunt Deum, quod eis Ioann. Baptistam miserit, ac per illius prædicationem et baptismum, illorum saluti tam benigne providerit, ut eos ad pœnitentiam, veniam et gratiam perduceret. Sic accipitur το *iustificare* infra v. 35. et 1. Tim. 3. 16. Cætera exposui Matth. 11. 20.

Nota, hæc verba videri potius Lucæ quam Christi. Nam paulo post sequitur: *Ait autem Dominus.* Ita Iansenius et alii, licet Maldon. censeat esse verba Christi.

Vers. 30. PHARISÆI AUTEM, etc. CONSILIUM DEI SPREVERUNT IN SEMETIPSOS.) Id est in semetipsis, hoc est, intra se, in corde suo, quia publice illud carpere non audebant. Aut *in*, id est contra *semetipsos*, id est in suam perniciem et damnationem. Ita Beda.

Vers. 36. ROGABAT AUTEM ILLUM QUIDAM DE PHARISÆIS, UT MANDUCARET CUM ILLO. ET INGRESSUS DOMUM PHARISÆI, DISCUBUIT.

Vers. 37. ET ECCE MULIER QUÆ ERAT IN CIVITATE PECCATRIX, UT COGNOVIT QUOD ACCUBUISSET IN DOMO PHARISÆI, ATTULIT ALABASTRUM UNGUENTI.

ET ECCE (rem miram, et mirum pœnitentiæ exemplum) MULIER.) Nomine Maria Magdalena, uti eam vocat Lucas c. seq. v. 2. Quæritur hic, an eadem sit mulier quæ hic, et quæ Matth. c. 26. 7. et Ioann. 12. 3. Christum unxit? sive an una fuerit Magdalena, an duæ, an tres? S. Chrysost. homil. 81. in Matth. opinatur fuisse duas: Orig. Theophyl. et Euthym. in c. 26. Matth. opinantur fuisse tres; scilicet primam hic, secundam quæ biduo ante passionem Christum unxit, Matth. 26. 7. tertiam, quæ sex diebus ante pascha et passionem super Christi caput alabastrum nardi effudit, Ioann. 12. Hos secuti Iudocus Clictoveus, et Iac. Faber, libellos scripsere de tribus Magdalenis: sed eorum errorem docte refellit Ioannes Roffensis l. de hac re edito.

An una Magdalena, an plures.

Resp. fuit una.

Dico ergo unam eamdemque fuisse mulierem, scilicet Mariam Magdalenam sororem Marthæ et Lazari, quæ Christum non tribus, sed duabus vicibus unxit, uti narrant Lucas, Ioannes et Matthæus.

Probat. I. Probatur Primo, quia hic est communis fidelium et Ecclesiæ sensus: nam ipsa in Ecclesiastico Officio omnia uni Magdalenæ tribuit, quæ hic narrat Lucas.

II. Secundo, quia Ioannes cap. 11. v. 2. de ea ait: *Maria* (soror Marthæ et Lazari, ut dixit v. 1.) *autem erat quæ unxit Dominum unguento, et extersit pedes eius capillis suis:* ubi plane alludit ad banc Lucæ unctionem, ac unam dumtaxat mulierem Christum ungentem significat. Si enim plures fuissent, non satis ex unctione eam designasset, dicens: *Maria autem erat quæ unxit Dominum*, etc. Sensus enim est, q. d. Cum Mariam nomino, illam intelligo celebrem, quæ pœnitens unxit pedes Iesu, Lucæ c. 7. quam proinde omnes sciunt non aliam esse quam Magdalenam.

III. Tertio, de eadem agens Ioann. 12. 2. *Fecerunt*, ait, *ei* (IESU) *cœnam ibi, et Martha ministrabat: Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, et unxit pedes Iesu, et extersit pedes eius capillis suis.* Ubi plane significat eamdem esse Magdalenam, scilicet sororem Marthæ et Lazari, quæ unxit Christum hic, et rursum sex diebus ante pascha in Bethania. Iam unctio cuius meminit Matth. 26. 6. est eadem cum illa, quam describit Ioann. c. 12. 1. et seq. ut patet conferenti Matthæum cum Ioanne. Utraque enim contigit in Bethania in domo Simonis Leprosi: utraque facta est per effusionem alabastri super caput Iesu. Ergo una eademque fuit Magdalena, quæ non ter, ut vult Origenes, sed bis dumtaxat unxit Iesum, scilicet hic et sex diebus ante mortem, Ioann. 12. 3. et Matth. 26. 7.

Quarto, idem liquet ex historia Ecclesiastica, et traditione Massiliensium et Provincialium, apud quos hæc constans est fama et traditio. Item ex monumenti S. Magdalenæ inscriptione, quod ei S. Maximum unum e 70. Christi discipulis erexisse ferunt, in quo omnia iam dicta uni eidemque Magdalenæ huic tribuuntur. IV.

Quinto, hæc est sententia S. Augustini lib. 2. de Consensu Evang. c. 79. S. Cypriani tract. de duplici martyrio, S. Greg. hom. 33. in Evang. Toleti, Iansenii, Franc. Lucæ, et passim cæterorum Interpretum. V.

Dices, Magdalena hæc secuta est Iesum a Galilæa, ut patet Matth. 27. v. 55. ergo videtur fuisse Galilæa: ergo diversa a Maria sorore Marthæ: hæc enim videtur fuisse Iudæa, quia habitabat in Bethania, quæ erat vicina Hierosolymæ. Resp. illam fuisse Iudæam ratione prosapiæ, sed videri habitasse in Galilæa, puta in castello *Magdalum* dicto, forte quod eius loci domino nupserat, aut quod in divisione hæreditatis paternæ hoc ei castellum sorte obtigerat: atque a Magdalo hoc dicta videtur *Magdalena.* Ita Iansen. Adrichom. Franc. Lucas et alii. Obiicitur.

QUÆ ERAT IN CIVITATE.) Aliqui putant fuisse Ierusalem. Verum Ierusalem erat in Iudæa: hæc autem omnia Christi acta non in Iudæa, sed in Galilæa, ubi Christus prædicabat, contigisse videntur, uti liquet ex chronotaxi quam Evangeliis præfixi. In qua civitate erat Magdalena peccatrix?

Quare verisimilius Toletus, Franc. Lucas et alii opinantur civitatem hanc fuisse Naim, in qua paulo ante Christus v. 12. filium viduæ a morte suscitarat. Alii putant civitatem hanc fuisse Magdalum, in qua habitabat Magdalena. Favet Adrichomius in voce *Magdalum.*

PECCATRIX.) Nonnulli recentiores, ut Magdalenam honestent, censent eam non fuisse impudicam, sed vanam, comptam et pomposam, quæ proinde esset scandalum et illecebra luxuriæ, ideoque vocari peccatricem. Verum hi quantum consulunt honori Magdalenæ, tantum detrahunt gratiæ Christi ac pœnitentiæ Magdalenæ, quæ illam ex peccatrice adeo sanctam effecit. *Peccatrix* enim dicitur antonomastice, quod et ipsa graviter peccare soleret, et alios ad secum peccandum allicere. Peccatrix ergo idem est quod meretrix, non publice omnibus plebeiis exposita, sed quæ plures privatos nobiles haberet amasios et asseclas. Unde meretricem eam vocat S. August. ser. 58. de Temp. S. Hieron. in c. 26. Matth. Isidorus Pelusiota l. 1. epist. 142. S. Ambros. Gregorius, Beda ac S. Chrysost. hom. 62. ad Popul. ubi propter eam a Christo dictum esse ait illud: *Meretrices et publicani præcedent vos in regno Dei.* Hinc Ecclesia de ea cecinit: Peccatrix, id est meretrix.

Quæ tot commisit crimina,
Ab ipsa fauce tartari,
Redit ad vitæ limina.
Post fluxæ carnis scandala,
Fit ex lebete phiala,
Ex vase contumeliæ
In vas translata gloriæ.

Nimirum permisit eam Christus volutari in sordibus luxuriæ, ut in ea depuranda vim gratiæ suæ ostenderet, dum ex meretrice facit angelicam; sicut quo maior est morbus, eo maior virtus medici eum curantis ostenditur, nec hoc quidquam de honore Magdalenæ decerpit, sed potius addit: quo maiora enim magisque assidua fuere crimina, eo maior eius pœnitentia, magisque heroicus eius animus, qui ex iis illico se extricavit, declaratur. Voluit enim Deus Magdalenam statuere peccatoribus omnibus vivum pœnitentiæ exemplar, ne quis ob enormitatem scelerum de venia desperet, sed magis in immensa Dei misericordia confidat, et veniam speret, memor S. Pauli, dicentis: *Fidelis sermo, et omni acceptione dignus: quod Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam, ad informationem eorum, qui credi-*

turi sunt illi in vitam æternam, 1. Timoth. 1. 15.

Vere S. Gregor. *Plerumque*, ait, *gratior est Deo fervens post culpam vita, quam securitate torpens innocentia.* Hinc magnum quidem Dei beneficium est innocentia, qua quem præservat a peccato, sed maior Dei gratia est pœnitentia et remissio peccatorum, eoque maior, quo peccata maiora sunt, quia hæc remissio datur magis indigno, ideoque maior ei fit gratia, uti docet S. Thomas. Quocirca peccatores dum serio pœnitent, heroica patrant, quibus innocentes iustos superant, et in humilitate, austeritate et sanctitate transcendunt, uti videre est in S. Maria Ægyptiaca, S. Pelagia pœnitente, S. Paulo, S. Matthæo, S. Mose, qui ex latrone pœnitens factus est speculum monachorum, etc. Acres enim ad omnem virtutem stimulos pœnitenti adhibet prioris vitæ turpitudo, peccatorum fœditas, offensæ vindicta, amor Dei tam sibi indulgentis.

Margarita pœnitentiæ symbolum. Hinc pœnitentiæ symbolum est margarita. Sicut enim sol suis radiis ostream (quæ aqueus et fœtidus est humor, latens in concha) in pretiosam margaritam convertit: sic Christus illustratione gratiæ Magdalenam peccatricem convertendo ad pœnitentiam, effecit margaritam.

Ut cognovit quod accubuisset in domo Pharisæi.) Non decebat Magdalenam luxuria infamem in domo sua, vel Christi, vel alicuius incogniti hæc agere, sed in domo Pharisæi sibi noti, ut omnis mali suspicio ab hominibus, qui in materia luxuriæ suspicacissimi sunt, tolleretur, utque honestati et decoro per omnia consuleretur. Porro hæc agere non erubuit in domo Pharisæi sibi amici: nam ut ait S. Gregorius homil. 33. *Quia semetipsam graviter* Magdalenæ pia impudentia. *erubescebat intus, nihil esse credidit quod erubesceretur foris.* Et S. August. hom. 58. de Temp. *Meretrix,* ait, *illa, quæ pedes Domini lacrymis lavit, et capillis suis extersit, ubi cælestem medicum venisse cognovit, ultro se ingessit in domum, ubi rogata non fuerat, et quæ prius frontosa erat ad perditionem, postea frontosior facta est ad salutem, et ideo audire meruit, quod ei omnia fuerint peccata dimissa.* Idem hom. 23. inter 50. *Vidisti,* ait, *mulierem famosam, malæ utique famæ, quæ erat peccatrix, non invitatam irruisse convivio, ubi suus medicus recumbebat, et quæsiisse pia impudentia sanitatem, irruens quasi importuna convivio, opportuna beneficio. Noverat enim quanto morbo laboraret, et illum ad sanandum esse idoneum, ad quem venerat, sciebat.* Atque hac de causa Christus invitatus ad convivium Pharisæi venit, ut ibi convivium spirituale pœnitentiæ Magdalenæ convivis exhiberet. Unde Chrysostomus serm. 93. *Accubuit,* ait, *Christus non pocula saporata melle, floribus odorata sumpturus, sed pœnitentis lacrymas ex ipsis oculorum fontibus potaturus. Deus delinquentium lacrymas esurit, sitit lacrymas peccatorum.* Nam ut ait S. Bernard. *lacrymæ pœnitentium, vinum sunt angelorum,* quod scilicet omnes angelorum sensus oblectat. Subdit enim Bernardus ser. 30. in Cant. *quod in illis* (lacrymis) *vitæ odor, sapor gratiæ sit, indulgentiæ gustus, reconciliationis iucunditas, sanitas redeuntis innocentiæ, serenata suavitas conscientiæ.* Lacrymæ ergo angelis sunt vinum *cos*, id est coloratum, odoratum, sapidum.

Attulit alabastrum (vasculum alabastrinum, pyxidem ex lapide alabastrite) unguenti.) Quale hoc fuerit, dixi Matth. 26. 7.

Vers. 38. Et stans retro secus pedes eius, lacrymis cœpit rigare pedes eius, et capillis capitis sui tergebat, et osculabatur pedes eius, et unguento ungebat.) *Stans retro secus pedes eius.* Veteres enim in toris, id est in lectulis mensalibus, iacendo, et cubito caput fulciendo, mensæ accumbebant, ita ut caput versus mensam, pedes vero versus exteriorem partem porrigerent, ut aliis in eodem lectulo discumbentibus commodus foret locus. Potuit ergo pedes Christi exterius tangere, lavare et tergere Magdalena. Porro non videtur torus hic fuisse tam altus, ut ipsa stans (ut vult Toletus) attingeret pedes Christi, præsertim quia ipsa fuit alta et procera, ut patet ex capite eius ingenti quod Massiliæ ostenditur, et ex pe-

A de eius prægrandi, qui Romæ in templo S. Celsi iuxta Pontem asservatur, ubi eumdem conspexi. *Stans* ergo, hic dumtaxat præsentiam significat in quolibet situ, q. d. *Stans,* id est præsens, et genibus innixa ad pedes Christi. Hic enim est situs pœnitentis. *Accessit,* ait S. Augustin. hom. 33. inter 50. *non ad caput Domini, sed ad pedes. Et quæ diu male ambulaverat, vestigia recta quærebat. Prius fudit lacrymas cordis, et lavit Domini pedes obsequio confessionis. Capillis suis tersit, osculabatur, unxit, tacita loquebatur, non sermonem promebat, sed devotionem ostendebat.*

Hic ergo in Magdalena impletum est illud Cant. 1. 7. *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie?* Et illud v. 12. *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Et illud Cant. 2. v. 2. *Surgam, et circuibo civitatem: per vicos et plateas, quæram quem diligit anima.* Vide ibi dicta.

Nota hic verecundiam Magdalenæ, quæ est decus adolescentiæ et pœnitentiæ. Accessit enim ad Christum non B ante (utpote æstimans se ob crimina fœda, eius aspectu divino et purissimo indignam) sed retro: non ad caput, sed ad pedes. *Verecundia* enim, ut ait S. Bernardus ser. 86. in Cant. *est gemma morum, virga disciplinæ, soror continentiæ, lampas pudicæ mentis, expunctrix malorum, et propagatrix puritatis innatæ, specialis gloria conscientiæ, et famæ custos, vitæ decus, virtutis sedes, virtutum primitiæ, naturæ laus, et insigne totius honesti. Rubor ipse genarum, quem forte invexerit pudor, quantum gratiæ et decoris suffuso afferre vultui solet!* Magdalenæ verecundia.

Nota secundo. S. Magdalena, ait S. Chrysost. homil. 11. in Matth. prima fuit de qua legimus, quod veniæ et gratiæ causa iverit ad Christum Alii enim sanitatis causa eum adierunt. Fuit igitur ipsa quasi cerva sagittata a Christo telo amoris: unde cucurrit ad eum quasi saucia. Ostendit ei Christus in mente turpitudinem suam, et statum miserabilem: unde ipsa confusa et dolore transfixa se ferre non potuit, nec ad momentum, sed illico cucurrit Telo amoris fuit saucia.
C ad Christum, ut a tam misero statu se liberaret. Hinc irruit importuna convivio, alioqui potuisset per horam expectare Christum redeuntem e convivio in aliquo loco civitatis secreto, et a turba remoto. Peccatum enim mortale vel unicum adeo fœdum et horrendum est, ut asserat S. Anselmus lib. de Similit. c. 190. *Si hinc peccati pudorem, et illinc cernerem inferni horrorem, et necessario uni illorum haberem immergi, prius me in infernum mergerem, quam peccatum in me immitterem.* Additque: *Mallem purus a peccato gehennam intrare, quam peccati sorde pollutus cælorum regna tenere.* Peccati turpitudo.

Nota tertio. Videtur Magdalena audiisse hanc vocem Ioannis Baptistæ de Christo: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi,* Ioan. cap. 1. Aut illud Christi: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos,* Matth. cap. 11. Rursum ipsa a septem dæmonibus per Christum liberata, uti audiemus cap. 8. 2. ex divino Spiritus sancti instinctu et impulsu sibi persuadebat, se pariter a septem, id est omnibus peccatis per Chri-
D stum liberandam. Quare pœnitens, totaque compuncta adiit Christum, quasi Prophetam sanctissimum et divinum, qui a Deo haberet potestatem remittendi peccata, certo confidens se ab eo peccatorum veniam impetraturam: nam Christus per gratiam traxit intus, quam per misericordiam suscepit foris, ait S. Gregorius.

Lacrymis cœpit rigare pedes eius.) Nota hic ingentem lacrymarum in Magdalena pœnitente copiam, quæ tanta fuit, ut pedes Christi ex itinere pulverulentos (incedebat enim Christus nudis superne pedibus, inferne tantum sandaliis sive soleis calceatus, uti ostendi Matth. 10. v. 10.) ablueret et purificaret. De quarum vi et efficacia vide inter alios S. Chrysost. serm. de Pœnitentia tom. 5. Audi et S. Ambrosium hic: *Ideo non lavit pedes suos Christus, ut eos lacrymis nos lavemus. Bonæ lacrymæ, quæ non solum nostrum possunt lavare delictum, sed etiam Verbi cælestis rigare vestigium, ut gressus in nobis eius exuberent. Bonæ lacrymæ, in quibus non solum redemptio*

peccatorum, sed etiam refectio est iustorum. Iusti enim vox est: Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. Et S. Greg. hom. 33. *Cogitanti mihi*, ait, *de Mariæ pœnitentia, flere magis libet quam aliquid dicere. Cuius enim vel saxeum pectus illæ, huius peccatricis lacrymæ ad exemplum pœnitendi non emolliant? Consideravit namque quid fecit, et noluit moderari quid faceret. Super convivantes ingressa est, non iussa venit, inter epulantes lacrymas obtulit. Discite quo dolore ardet, quæ flere et inter epulas non erubescit.*

Et capillis capitis sui tergebat.) Non deerant Magdalenæ lintea ad tergendum, sed pœnitentiæ studio capillos, quos olim compserat et fucarat ad alliciendum amasios, nunc dedicat pietati et Christo. Unde S. Cyprianus tract. de Ablutione pedum: *Usa est*, ait, *capillis pro linteo, oculis pro catino, lacrymis pro baptismo: cor contritum erupit in lacrymas, fides lavit, charitas unxit: caput pro suppedaneo stravit, crinibus circumfusis, pedes sacros involvit et tersit: nihil sibi de se retinens, totam se tibi devovit. Et tu affectum potius quam factum attendens, ungebas ungentem, abluebas lavantem, tergebas intrinsecus pœnitentem.* Causam dat S. Euthymius, dicens: *Instrumenta peccati facit instrumenta virtutis.* Et particularius S. Gregorius hom. 33. *Quod*, inquit, *sibi turpiter exhibuerat, hoc iam Deo laudabiliter offerebat. Oculis terrena concupierat: sed hos iam per pœnitentiam conterens flebat. Capillos ad compositionem vultus exhibuerat, sed iam capillis lacrymas tergebat. Ore superba dixerat; sed pedes Domini osculans, hoc in Redemptoris sui vestigia figebat. Quot ergo in se habuit oblectamenta, tot de se invenit holocausta. Convertit ad virtutum numerum, numerum criminum, ut totum serviret Deo in pœnitentia, quidquid ex se Deum contempserat in culpa.* Audi et S. Chrysostomum hom. 6. in Matth. *Sic et ista in Evangelio meretrix, virgines quoque ipsas honestate superavit, et incredibilis in Christum amoris igne succensa, et a maximis sordibus peccatorum largissimo lacrymarum fonte purgata. Quia enim perfecte incaluerat pœnitendo, bacchari (ut ita dixerim) cœpit desiderio exagitata Christi. Si quidem continuo et crines resolvit, et sanctos pedes uberibus diluens lacrymis, ac propriis extergens capillis, pretioso rigavit unguento. Et hæc quidem extrinsecus cuncta faciebat, ea vero quæ in secreto mentis agitabat, multo his erant igniliora, multoque maiora, quæ tantummodo Deus ipse cernebat.*

Arma peccati sint arma virtutis.

Et osculabatur pedes eius.) Lotos tersosque. Oscula impudica amasiorum convertit in oscula casta et supplicia pedum Christi, hoc gestu petens peccatorum veniam et reconciliationem; huius enim symbolum est osculum, æque ac amoris et charitatis, ait S. Ambrosius.

Mystice, *Pedes duo Christi*, ait B. Petrus Damiani ser. de Magdalena, *sunt misericordia et iudicium, quorum alterum sine altero osculari, vel temeraria securitas est, vel desperatio fugienda.* Publice, in publico convivio, coram omnibus convivis hos actus pœnitentiæ edebat Magdalena, ut publico scandalo quod sua luxuria dederat, publica pœnitentia satisfaceret, illudque aboleret.

Unguenta olim in conviviis utebantur.

Et unguento ungebat.) Veteres olim in conviviis utebantur unguentis, hoc est aquis, vel liquoribus odoriferis, tum ad lautitiam, tum ad fragrantiam, uti ostendi Eccles. 9. v. 10. fieri autem id solebat per mulieres, ut patet 1. Reg. 8. 13. Eo audentior in convivium irruit Magdalena, idipsum factura in domo Simonis amici sui, ut intensum suum erga Christum monstraret amorem, ait Titus. Nam ut inquit S. Paulinus ep. 4. ad Severum pag. 92. de S. Magdalena: *Non unguentum in illa Dominus, sed charitatem dilexit, qua prudenter impudens, et pie improba sine opprobrii et repulsæ metu extraneam sibi domum Pharisæi, non invitata, illa vi petulans penetravit, qua rapitur regnum cælorum, et tantum verbi cælestis esuriens, non ad opes illius, sed ad pedes Christi cucurrit, seque in illis abluit et cibavit, atque ipsos sibi pedes sacrarium (ut ita dixerim) et altare constituit. In quibus libavit fletu, litavit unguento, sacrificavit affectu. Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus. Quem illa immolans Deo non solum remissionem delictorum, sed et gloriam prædicandi cum Evangelio nominis meruit.* Et inferius: *Illum diligens se dilexit.* Et concludens pag. 105. *Ergo*, ait, *illum amemus, quem amare debitum est; illum osculemur, quem osculari castitas est; illi copulemur, cui nupsisse virginitas est; illi subiiciamur, sub quo iacere supra mundum stare est; propter illum deiiciamur, cui cadere resurrectio est; illi commoriamur, in quo vita est, in quo et mortui vivimus, qui vicissim nobis hoc esse dignatur, quidquid illi fuerimus servuli sui*, etc.

Mystice, B. Damianus serm. de S. Magdalena, ait hoc unguentum fieri e peccatis nostris. *Ipsa*, ait, *in mortariolo pœnitentiæ macerationis pistillo contusa, et respersa discretionis oleo, doloris igne supposito, et in aheno disciplinæ concocta, unguentum exhibet pretiosum, et acceptum pedibus Salvatoris.* Et subdit hoc unguentum esse quadruplex: Primo, devotionis: secundo, virtutum inter se commistarum: tertio, pietatis; quarto, misericordiæ.

Heroicæ virtutes Magdalenæ. Fides.

Nota hic in Magdalena eximium et heroicum pœnitentiæ, cæterarumque virtutum speculum. Primo, eximiam fidem, qua credidit, Christum habere potestatem dimittendi peccata, etsi id pertinaciter negarent Scribæ et Pharisæi, nec ulli Prophetarum huc usque potestas hæc a Deo fuisset concessa, imo si fidem habemus S. Augustino homil. 23. inter 50. Christum plusquam hominem esse credidit, scilicet hominem Deum: credebat enim hominem merum non posse dimittere peccata per se et auctoritative, ut faciebat Christus, sed hoc esse solius Dei: quare Christum esse Deum. Hanc fidem concepit partim ex miraculis Christi, et communi fama quod ipse esset Messias, partim et potissime ex illuminatione et instinctu Dei. Ita Euthym. et Franc. Lucas hic, ac S. August. loco iam citato: *Illa*, ait, *quæ sibi peccata a Christo remitti credidit, Christum non hominem tantum, sed et Deum credidit.* Unde addit August. *Accessit ad Dominum immunda, ut rediret munda; accessit ægra, ut rediret sana; accessit confessa, ut rediret professa.*

Devotio.

Secundo, admirandam religionem et devotionem, qua pedes Christi amplexa eos lacrymis rigare, tergere, osculari non cessavit, donec audiret a Christo: *Remittuntur tibi peccata tua, vade in pace.*

Sapientia.

Tertio, insignem sapientiam, qua non voce, sed corde et intimis desideriis ac suspiriis, veniam criminum flagitabat a Christo.

Pœnitentia.

Quarto, magnitudinem pœnitentiæ, qua quasi effrons et impudens publico irruit convivio, humi se abiecit, rivos lacrymarum profudit, capillis olim crispantibus sordes Christi tersit, osculis lambere, et unguento ungere perstitit, ac deinde omnem vitam suam, omnesque annos usque ad mortem Christo et pœnitentiæ dicavit, ac triginta annos in deserto austeram in iugibus lacrymis, ieiuniis et orationibus egit vitam. Lege eam apud Surium die 22. Iulii: unde de ea canit Petrarcha:

Namque famem, frigus, durum quoque saxa cubile,
Dulcia fecit amor, spesque alto pectore fixa.

Præmium angelicum subdit:

Hic hominum non visa oculis, stipata catervis
Angelicis, septemque die subvecta per horas,
Cælestes audire choros alterna canentes
Carmina corporeo de carcere digna fuisti.

Tres Sancti præ cæteris Christo placuere, Beata Virgo, Ioannes Baptista et Magdalena.

Denique Christus revelavit S. Birgittæ l. 1. Revel. cap. 108. tres Sanctos sibi præ cæteris placuisse, scilicet B. Virginem, Ioannem Baptistam, et Mariam Magdalenam, de qua sic loquitur: *Quando Maria Magdalena conversa est, dixerunt dæmones: Quomodo reducemus eam? pinguem enim prædam perdidimus; ipsa quippe in tantum se aquis lacrymarum lavat, quod non audemus aspectum nostrum in eam infigere: sic tegit se bonis operibus, quod nihil accedit ad eam de macula: sic fervens et calida est in Dei servitio et sanctitate, quod non audemus ei appropinquare.*

Tropologice, S. Ambros. l. de Tobia cap. 12. *Misit oleum*, inquit, *in pedes eius, misericordiam et ipsa in pau-*

*

peres conferendo. Isti sunt pedes Christi: in his innocentius ambulat Christus.

Vers. 39. Videns autem Pharisæus qui vocaverat eum, ait intra se, dicens: Hic si esset propheta, sciret utique, quæ et qualis est mulier, quae tangit eum, quia peccatrix est.) Ac proinde non decet, ut ipsa immunda tangat Prophetam mundum, quare Iesus non videtur esse Propheta, utpote qui sinat se tangi a tam immunda et infami meretrice: erat enim hic Pharisæus, ait S. August. serm. 23. inter 50. ex illo genere hominum superborum, de quibus Isaias cap. 52. dixit: *Recede longe a me, noli me tangere, quoniam mundus sum.* Hic fuit paralogismus Simonis erroneus et falsus. Nam decebat immundos tangere Christum, ut ab eo mundarentur. Ad hoc enim venerat in mundum, ut esset medicus tangens et sanans omnes morbos tam animi, quam corporis. *Offendiculum passus hæc dicebat*, ait Euthymius, *ignorans quod, cum Deus esset, propter peccatores homo factus erat.* Rursum Magdalena iam non erat immunda, sed mundata et sanctificata per contritionem, uti docet in sequentibus Christus. Deceptus est Simon iudicans ex præteritis, non ex præsenti, quæ et qualis nunc esset Magdalena. Erat enim eadem, sed altera; altera, sed ipsa, ait Chrysologus serm. 74. et 75. Quare mundior et sanctior erat humilis et pœnitens Magdalena, impuro et superbo Pharisæo, qui similia et forte graviora quam Magdalena commiserat, aut ob superbiam facile committere poterat, ut docet S. Augustinus loco iam citato. Quare in multis hic Pharisæus deliquit. Octo eius errores et delicta recenset Toletus hic annotatione 66.

Male murmurat Pharisæus.

Hinc Tropologice colligit S. Gregor. hom. 33. dicens: *Unde necesse est, ut, cum peccatores quosque conspicimus, nosmetipsos prius in illorum calamitate defleamus: quia fortasse in similibus aut lapsi sumus, aut labi possumus, si lapsi non sumus: etsi censura magisterii debet semper virtute disciplinæ vitia persequi, oportet tamen ut sollicite discernamus, quia districtionem debemus vitiis, compassionem naturæ. Si enim feriendus est peccator, nutriendus est proximus.*

Vers. 40. Et respondens Iesus (qui acie mentis et spiritus sui divini prævidebat arcanas cordis cogitationes, et murmura Pharisæi) dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait: Magister, dic.) *Simon.* Multi putant hunc Simonem alium esse a Simone Leproso, qui invitavit Christum sex diebus ante passionem in Bethania, ubi et Magdalena Christum iterum unxit, Ioan. 12. 2. Matth. 26. 6. quia hic Simon habitabat in Galilæa, ille vero Leprosus in Iudæa, puta in Bethania. Ita censet S. Aug. l. 2. de Consensu Evang. c. 79. Theoph. Beda et alii. Alii unum et eumdem Simonem esse volunt, idque coniicitur ex eodem nomine Simonis, ex eadem familiaritate cum Iesu et Magdalena, ex simili invitatione et unctione. Videtur enim hic Simon a Christo conversus, cum eo migrante e Galilæa in Iudæam, Matth. 19. v. 1. eodem pariter migrasse, ac domum delegisse in Bethania, iuxta notam sibi Magdalenam, ut cum ea Christi præsentia et doctrina frueretur.

Quis hic Simon Pharisæus?

Habeo tibi aliquid dicere.) Ecce quam prudenter et leniter Simonem corrigit Christus suavibus hisce verbis, sed prægnantibus, prius captans Simonis benevolentiam, eiusque attentionem excitans: *Nam et ipsum sanare cupiebat, ne gratis apud eum comederet*, ait S. August. loco citato; ac revera eum sanasse videtur, ut tacite innuit hic Lucas. Unde Simon modeste et placide respondit Christo: *Magister dic*, q. d. Ego tua quasi magistri mei dicta, ut discipulus grate et libenter excipiam.

Duo debitores erant cuidam fœneratori: unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta.) *Debitores*, qui, ut ait S. Ambrosius, *fœneratori cælesti* (Deo) *erant obnoxii, cui non materialem pecuniam debemus, sed meritorum examina, æra virtutum:* debita ergo sunt peccata, quibus iniuriam irrogamus Deo gravissimam, pro qua ei satisfacere debemus, sed non valemus, ideoque gehennæ et ignis æterni rei sumus. *Fœneratori*, id est *creditori*, ut vertit Syrus: Græcum enim δανειςής respondet Hebr. נשה *nosce*, ac significat eum qui dat mutuum sive gratis, sive ad usuram. Quare melius per *fœneratorem* hic accipias *mutuatorem*, sive *creditorem:* sic enim hæc vox accipitur Deuter. 15. 6. et 28. 12. Eccli. 29. 1. 2.

Unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta.) Denarius est Iulius, sive regalis Hispanicus, ita dictus, quod 10. contineat parvos asses, hoc est decem Baiocos Romanos, sive decem dimidios stuferos Belgicos: quare denarius valebat quinque stuferos. Ergo 50. denarii faciunt quinque aureos Romanos: 500 vero denarii faciunt 50. aureos Romanos. In hac parabola Christus per duos debitores, denotat Simonem suum hospitem, et Magdalenam, idque facit eleganter et paradigmatice civilitatis causa, ne, si Simonem statim nominasset, eum offenderet et percelleret. Id patet ex sequentibus, ubi per tres antitheses Magdalenam cum Simone comparat, illamque Simoni anteponit et absolvit. Magdalena ergo debebat 500. denarios, quia magnam peccatricem se æstimabat, ac multo plus Deo ob sua peccata debere æstimabat, quam deberet Simon; ideoque plus dilexit, ac maiora dilectionis signa ostendit, ut remissionem maiorum criminum ab eo mereretur accipere. Simon debebat denarios 50. id est parum et venialiter dumtaxat se peccasse, parumque Deo debere æstimabat, quia putabat se iustum, ideoque parva vel nulla contritione se egere credebat.

Verum ut recte notat S. Aug. loco citato, hac de causa æque vel magis se Deo (qui illum ne maiora scelera committeret conservabat) debitorem confiteri debebat. Audi S. Augustinum: *Adulter non fuisti* (o Simon, uti fuit Magdalena) *in illa vita tua præterita plena ignorantiis. Hoc tibi dicit Deus tuus: Regebam te mihi, servabam te mihi, ut adulterium non committeres. Suasor defuit: et ut suasor deesset, ego feci. Locus et tempus defuit; et ut hæc deessent, ego feci. Affuit suasor, non defuit locus, non defuit tempus; ut non consentires, ego terrui. Agnosce ergo gratiam eius, cui debes et quod non admisisti. Mihi debet iste quod factum est, et dimissum vidisti: mihi debes et tu quod non admisisti. Nullum est enim peccatum quod fecit homo, quod non possit facere alter homo, si desit rector a quo factus est homo.*

Non habentibus illis, unde redderent, donavit Vers. 42. (debitum condonavit) utrisque. Quis ergo eum (fœneratorem, id est creditorem, puta Deum: huic enim quasi creditori peccator est debitor) plus diligit?) Id est plus diligere iudicabitur, vel plus diligere solet, pluribus officiis eum demereri satagit. Similis hebraismus est alibi frequens, ut Amos 5. 18. *Ideo prudens in tempore illo tacebit*, id est tacebat, aut tacere eum oportuit. Sensus est, q. d. Sicut is qui cum plura deberet suo creditori, plurium ab eo accepit remissionem, passim a prudentibus iudicabitur, ideo maiorem hanc remissionem a creditore accepisse, quod magis eum dilexerit, ac plura ei officia et signa benevolentiæ exhibuerit: ob quæ plura vicissim illi remisit et condonavit creditor. Sic enim debitores qui multa debent creditoribus, maiora eis officia et obsequia deferre solent, ut tantorum debitorum remissionem, vel diminutionem, vel temporis ad solvendum præstituti prorogationem ab eo emereantur, et quasi emendicent. Simili ergo modo tu, o Simon, prudenter iudicare debes, Magdalenam magis dilexisse me Prophetam et Messiam Dei Filium, quam tu dilexeris: maiora enim, ut vidisti, dilectionis, omnisque officii et obsequii signa mihi exibuit, quam tu exhibuisti: quare iisdem me provocavit, ut plura et maiora ipsi quam tibi peccata condonem. Maior enim dilectio debitoris est causa maioris condonationis creditoris: illam enim provocat et elicit. Unde congrue ad parabolam propositam infero et dico: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Quare Magdalena iam amplius non est peccatrix, nec indigna contactu pedum meorum, ut tu æstimas, o Simon, sed sanctior te est, dignior que meo attactu. Hunc sensum exigit acoluthia et apodosis, sive redditio et applicatio æqua parabolæ, scilicet ut significetur dilectionem maiorem esse causam maioris remissionis maiorum debitorum, id

est delictorum. Ita S. Augustinus hom. 23. inter 50. Ergo τὸ *diligit* significat præsens et præteritum, q. d. Plus me dilexit et diligit, ideoque plus ei remitto. Unde Arabicus vertit, *quis ergo horum duorum debitorum plus amator est illius?* Ita Maldonatus, qui diserte ait, præsens hic ex vulgari phrasi poni pro præterito; scilicet *diligit* pro *dilexit*, imo Christum sic interpretatur v. 47. dicens: *Quoniam dilexit multum*. Secundo tamen, si τὸ *diligit*, vel ut Græce est, ἀγαπήσει, id est, *diliget*, malis simpliciter accipere pro futuro, q. d. Quis eorum deinceps creditorum plus diliget? dico esse argumentum inversum adductum ab effectu ad causam naturaliter connexam, q. d. Sicut ille debitor multum dilexit creditorem, eo quod hic multa ei debita iam ante remiserit; remissio enim plurium maiorem in debitore exigit gratitudinem et dilectionem erga creditorem: debitor enim, cui multa dimisit creditor, ex gratitudine cogitur magis redamare creditorem, quam ille, cui iste pauca dimisit: sic e converso, ego, o Simon, Magdalenæ multa delicta quasi debita dimitto, quia ipsa multum me dilexit, q. d. Remissio debiti, et vicissim dilectio debitoris erga creditorem debitum remittentem, inter se connexa sunt; et sicut remissio creditoris parit dilectionem debitoris, ita vicissim dilectio debitoris parit remissionem creditoris. Provocat enim amor creditoris in remittendo, amorem debitoris in obsequendo, et vice versa amor debitoris provocat amorem et remissionem creditoris: atque utrumque cernere est in Magdalena diligente, et Christo delicta ei remittente. Ita Lyranus, Franc. Lucas et alii. Alioqui enim ex parabola hac debitorum plane e converso inferendum fuisset, hoc modo: Sicut creditor plura dimittens debitori efficit, ut ille deinceps ipsum plus diligat; sic ego Christus, maiora dimittens Magdalenæ, efficio, ut ipsa deinceps magis me dilectura sit. Verum voluit Christus convertere parabolam modo iam dicto, ut ostenderet Magdalenæ non tantum remissa esse peccata, sed et modum ac viam quo remissa sunt, nimirum per dilectionem, ut illam imitemur, ac per ferventem dilectionem emereamur a Deo peccatorum indulgentiam.

Aptatio parabolæ Christi.

Simili modo Christus convertit parabolam Samaritani c. 10. vers. 36. Rogatus enim quis esset proximus, ostendit Samaritanum qui vulnerati misertus est, dicens: *Quis horum trium tibi videtur proximus?* Cum directe ad parabolam dicere debuisset: Vulneratus ille est proximus, cui præstanda est misericordia, sed maluit nominare Samaritanum, ut in eo miserente ostenderet, quam misericordiam proximis exhibere debeamus. Ex uno enim intelligitur alterum, scilicet ex proximo miserente intelligitur proximus miseri: proximus enim est relativum; proximus enim proximi est proximus. Sensus ergo est, q. d. Samaritanus se vere gessit ut proximum vulnerati: Samaritanum ergo imitare, ut proximi tui miseri miserearis, sic vere te illius proximum ostendes. Unde concludens parabolam subiicit Christus: *Vade et tu fac similiter*. Simili modo hic concludit: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum: cui autem minus dimittitur, minus diligit.*

Aliter hæc explicat S. Ambrosius libr. de Tobia cap. 22. Christum scilicet prius remisisse peccata Magdalenæ, ipsam deinde Christo gratam amplius eum dilexisse, ideoque Christum prævidentem hanc eius gratitudinem et dilectionem, primitus peccata eius remisisse. Aliter quoque S. Gregorius lib. 6. ep. 22. et ex eo Toletus, q. d. Debitor cui plus debiti a creditore dimittitur, debet et solet gratus esse creditori, eumque magis diligere. Cum ergo tu, o Simon, videris in Magdalena maiora dilectionis mei signa in lavando, tergendo, osculando et ungendo meos pedes, inde debes colligere me multa ei peccata remisisse. Ex effectu enim colligitur causa; scilicet ex dilectione remissio debitorum. Vide ergo quam temere iudicaveris hanc mulierem esse peccatricem, et tactu meo indignam; cum ex mira eius gratitudine et dilectione debuisses inferre multa, id est omnia, ei a me peccata esse remissa. Verum hic sensus torquet illud vers. 47. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*. Vox enim *quoniam* significat dilectionem fuisse causam remissionis peccatorum, non effectum: de quo plura vers. 47.

RESPONDENS SIMON DIXIT: ÆSTIMO QUIA (quod) IS CUI PLUS DONAVIT, id est plus debiti condonavit, scilicet diligat suum creditorem, eo modo, quo iam explicatum est. Hoc responsum extorquet Christus ex ore Simonis, ut illo ipsum irretiat et capiat. Unde sequitur: AT ILLE DIXIT EI: RECTE IUDICASTI.) Laudat Christus responsum Simonis, ut eo facilius ipse admittat sequentem inde Christi reprehensionem et correctionem. Vers. 43.

ET CONVERSUS AD MULIEREM, DIXIT SIMONI: VIDES HANC MULIEREM?) *Conversus*. Magdalena enim erat a tergo Christi, nec audebat ex criminum confusione coram facie eius comparere. Unde Christus ad eam ita pœnitentem faciem suam convertit, eamque benignis gratiæ oculis respexit, ac Simoni hospiti suo prætulit. Vers. 44.

VIDES HANC MULIEREM?) Iam non peccatricem, ut tu, o Simon, æstimas, sed pœnitentem, iustificatam et sanctam.

INTRAVI IN DOMUM TUAM, AQUAM PEDIBUS MEIS NON DEDISTI: HÆC AUTEM LACRYMIS RIGAVIT PEDES MEOS, ET CAPILLIS SUIS TERSIT.) Solebant hospitibus et convivis ante mensam lavari pedes, quia olim nudis pedibus incedebant: lavabant eos ergo, ut sordes simul et fatigationem abstergerent, ne iis lectulos mensales in quibus discubituri erant, sordidarent. Sic Abraham lavit pedes Angelis, quos peregrinos existimabat, Genes. 18. 4. et Loth, Genes. 19. 2. et alii Iudic. c. 19. Unde et Paulus viduam Diaconissam eligendam censet, quæ *pedes sanctorum lavit*, 1. Timoth. 5. 10. Christus autem hic et foris veniebat, et erat conviva, quare Simon ei pedes lavari curare debebat. Taxat ergo Christus eius incuriam parvumque amorem, ut dilectionem Magdalenæ illi præferat, utpote quæ non aqua, sed lacrymis pedes Christi abluit: nec linteo, sed capillis suis tersit, eosque sordidare non est verita. Nam ut ait Titus: *Aqua facili negotio parari potest, sed tanta lacrymarum profusio, paratu minime facilis est.*

Lavabant antiqui pedes ante epulum, cur?

OSCULUM MIHI NON DEDISTI: HÆC AUTEM EX QUO INTRAVIT, NON CESSAVIT OSCULARI PEDES MEOS.) Idque *cum omni timore et reverentia*, ait Titus. Solebant hospites et convivas osculo excipere, in signum amoris et benevolentiæ, ut eos sibi gratos esse significarent. Unde id etiamnum faciunt Belgæ, aliæque gentes. At Simon parum erga Christum civilis, osculum omisit. Sensus est, q. d. Tuum erat, o Simon, me hospitem osculo faciei de more excipere; tuam ergo rusticitatem supplevit et superavit civilis amansque Magdalena, quæ non faciem, sed pedes meos osculata est, idque non semel, nec uno osculo, sed crebris et continuatis ab initio ingressus eius in domum huc usque. Vers. 45.

OLEO CAPUT MEUM NON UNXISTI: HÆC AUTEM UNGUENTO UNXIT PEDES MEOS.) Solebant liquoribus odoratis perfundere manus et capita convivarum, ac quo illi erant hero chariores et maiori in pretio, eo pretiosiores illis adhibebat liquores. Sensus ergo est, q. d. Tu, o Simon, ne vili quidem, communique oleo faciem meam unxisti: at Magdalena unguento pretioso unxit pedes meos. Vide ergo quam te in officio et charitate superet: *Non enim unguentum Dominus*, ait Ambr. *sed charitatem dilexit, fidem suscepit, humilitatem probavit*. Unde concludit Christus: Vers. 46.

PROPTER QUOD DICO TIBI: REMITTUNTUR EI PECCATA MULTA, QUONIAM DILEXIT MULTUM.) Græce est ἀφέωνται, id est, *remissa sunt*, in præterito, sic et Syrus et Arabic. Quæritur: quando Magdalenæ fuerint remissa peccata? Franc. Lucas censet remissa esse v. seq. cum paulo post Christus ei dixit: *Remittuntur tibi peccata*. Quod ergo hic dicit *remittuntur*, sic explicat, q. d. Iam iam remittenda sunt. Secundo, alii censent hoc versu præsenti remissa fuisse illi peccata, illud enim significat τὸ *remittuntur:* quia decebat ut nemo nisi Christus eam absolveret, ac sententiam absolutionis viva voce coram Simone in eam proferret. Tertio verisimilius videtur paulo ante remissa illi fuisse peccata, cum scilicet perfectum de peccatis dolorem concepit, ex cuius vi deinde hæc signa lotionis, tersionis, osculationis Vers. 47.

Quandonam Magdalenæ remissa fuere peccata?

et unctionis pedum Christi edidit: hoc enim significat Græcum ἀφέωνται, id est *remissa sunt*, in præterito. Ratio est, quia Magdalena quæ a Deo facta est exemplar pœnitentiæ, eo per validam gratiam illuminante ipsam et impellente, perfectum concepit dolorem ex amore Dei super omnia manantem. Deus enim mentem eius illuminabat, ut clare videret peccatorum suorum gravitatem, quamque per illam Dei maiestatem et bonitatem offendisset, ac voluntatem impellebat, ut Deum super omnia diligeret, ideoque peccata omnia summe detestaretur, ut Deum placaret, sibique reconciliaret. Hic Dei amor, et de peccatis dolor eam excitavit ad edenda publica hæc pœnitentiæ signa, sine ullo rubore et verecundia in publico Simonis convivio. Itaque antequam Christus ei diceret, *Remittuntur ei peccata;* iam vi contritionis perfectæ et charitate formatæ remissa erant ei peccata. Noster tamen Interpres vertit *remittuntur*, in præsenti, eodem sensu, quo sacerdos in Sacramento pœnitentiæ, peccatorem pœnitentem etiam perfecte contritum, ideoque iam iustificatum, a peccatis absolvit, dicitque: *Ego te absolvo*. Quia scilicet, quantum est ex parte sua, eum absolvit, esto vi contritionis iam sit absolutus: absolutio enim hæc tam efficax est; ut, si quod inveniret in confitente peccatum, illud plane tolleret et absolveret. Adde, idem peccatum posse sæpius condonari, maxime si pœnitens ex humilitate et dolore illud sæpius confiteatur, ac clavibus Ecclesiæ subiiciat, et remissionem flagitet. Unde Christus hic tertio Magdalenæ peccata remittit. Quare non tantum omnem culpam, sed et omnem pœnam culpæ debitam ei remisit, illique plenam omnium indulgentiam, ac quasi primum iubilæum indulsit. Hoc est quod ait angelus cuidam Episcopo in Vitis Patrum lib. 6. n. 16. *Pœnitentia et confessio pœnitentes in divinum numerum referunt.* Et Barlaam ad Iosaphat apud Damascen. in hist. cap. 11. *Lacrymæ pœnitentis nomen baptismi obtinent.* Et Palladius in Lausiaca c. 140. narrat virginem quamdam lapsam *magis placuisse Deo in pœnitentia, quam in virginitate.* Vide S. Hieron. de pœnitentia Fabiolæ, et Climacum gradu 5. de pœnitentia.

Quis sensus formæ absolutionis cum absolvitur pœnitens iam iustificatus per contritionem.

QUONIAM DILEXIT MULTUM.) Toletus et nonnulli alii censent τὸ *quoniam*, significare causam non remissionis peccatorum, sed probationis, quod illa iam remissa sint, q. d. Inde, o Simon, advertas et cognoscas Magdalenæ iam remissa esse peccata, quia ipsa hæc summæ dilectionis et gratitudinis signa mihi ostendit, ut scilicet ipsa se mihi gratam exhiberet, quod iam ante peccata ei condonarim. Verum hæc explicatio torquet τὸ *quoniam:* tum quia Magdalena licet pœnitens et contrita, nesciebat tamen sibi remissa esse peccata, donec a Christo audivit, *Remittuntur ei peccata*, quare hæc signa dilectionis non potuit edere ex gratitudine, ut scilicet se gratam Christo, qui illa remiserat, exhiberet, quia ut dixi, adhuc nesciebat Christum illa remisisse: tum quia Christus non dicit: Cognosce, o Simon, remissa esse Magdalenæ peccata, ex hoc quod ipsa me diligat, id est tanta dilectionis signa ostendat; sed vice versa ait: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*, id est remittuntur ei peccata hac de causa, quod ipsa me summe diligat, ideoque summe de peccatis, quibus me offendit, doleat. Hoc enim plane verba significant.

Dico ergo τὸ *quoniam* significare causam remissionis peccatorum, q. d. Hac de causa Magdalenæ multa, id est omnia peccata remissa sunt, quia ipsa summe Deum dilexit, et ex summa hac Dei dilectione summe de peccatis suis doluit, illaque plene detestata est. *Charitas enim est mors criminum, vita virtutum*, ait S. August. tract. de Laudibus charitatis. Unde recte Theologi fere omnes cum S. August. homil. 23. inter 50. ex hoc loco docent actum contritionis perfectæ, qui includit dilectionem Dei super omnia, natura quidem præcedere remissionem peccatorum et iustificationem, sed eodem instanti temporis tamquam ultimam ad illam dispositionem, eamdem adducere; sicut calor ut octo, in ligno quasi ultima dispositio, inducit in lignum formam ignis. Ita Concil. Trid. sess. 14. cap. 4. distinguens attritionem, quæ ex metu gehennæ et pœnarum concipitur, a contritione, quæ charitate perficitur, docet hanc cum Sacramento in voto peccatorem Deo reconciliare, illam vero neutiquam, iuxta illud: *Cor contritum et humiliatum Deus non despicies*, Psal. 50. Hinc S. Gregor. homil. 33. ita exponit: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*, q. d. *Incendit plane peccati rubiginem, quia ardet valide per amoris ignem. Tanto namque amplius peccati rubigo consumitur, quanto peccatoris cor magno charitatis igne concrematur.* Vide Suarez 3. p. quæst. 85. art. 1. disp. 4. sect. 7. Vere S. Bernardus epist. 107. *Libenter*, ait, *Dei amor nostrum, quem prævenit, subsequitur. Nam quomodo redamare pigeat, quos amavit necdum amantes?*

Contritio perfecta quomodo iustificationem adducat?

CUI AUTEM MINUS DIMITTITUR, MINUS DILIGIT.) Hæc pars ad Simonem spectat, cui utpote non pœnitenti de peccatis, nec diligenti Deum nihil remissum est. Unde Arabicus vertit, *cui autem dimittitur parum, diligit parum*, q. d. Sicut Magdalenæ multum diligenti me Deum, multa, id est omnia peccata a me dimissa sunt, ita tibi, o Simon, parum, vel nihil ex vera charitate me Deum diligenti, parum vel nihil a me remissum est. Modestiæ et civilitatis causa dicit *parum*, vel *minus*, cum absolute dicere potuisset *nihil*. Porro minus diligenti minus remittitur, intellige secundum rationem et ordinem remissionis a Deo statutum, qui habet, ut unum peccatum mortale etiam minimum sine aliis remitti nequeat, sed quandocumque unum remittitur, cætera omnia remittantur quoad culpam, sed secundum gradus dilectionis plus pœnæ minusve, magis vel minus diligenti remittatur. Secundo, qui nullo modo, vel amore tantum naturali diligit Deum, minus diligit Deum, quam qui eumdem amat ex charitate vera et supernaturali: ac proinde huic multa, id est omnia; illi minus, quia nihil dimittitur, puta Magdalenæ omnia, Simoni nihil: quia Simon non cogitabat de peccatis suis, nec de iis conterebatur, nec prandium hoc ordinabat ad remissionem a Christo impetrandam: Magdalena vero et vehementissime conterebatur, omnesque hos suos pœnitentiæ actus ad impetrandam veniam destinabat. Voluit enim Christus hoc paradigma, et hanc parabolam duorum debitorum et creditoris aliquo modo accommodare remissioni peccatorum Magdalenæ et Simonis. Illa autem huic non per omnia similis est, sed in eo tantum quod dixi. Et maxime spectat hic Christus, cur Magdalenæ multa, id est omnia, dimiserit quoad culpam et pœnam, non autem alterum, cur scilicet Simoni minus dimiserit. Quare hoc ut emblema et complementum parabolæ addidit, non autem rei per parabolam significatæ ex æquo adaptari voluit. Adde, dilectio Simonis erat prandium, quod exhibebat Christo, ob quod merebatur si erat in Dei gratia, ut aliqua peccata venialia sibi remitterentur: sed minor fuit hæc Dei dilectio, maior vero fuit Magdalenæ, lacrymis lavantis, osculantis et ungentis pedes Christi, ideoque ipsa omnium peccatorum mortalium veniam a Christo impetravit. Addit S. August. ibi dictum per concessionem ex mente Pharisæi, qui se iustum æstimabat, ideoque parum vel nihil Deo debere. *Dictum est hoc*, inquit, *propter Pharisæum illum, qui vel nulla vel pauca se putabat habere peccata: non enim Dominum invitaret, nisi aliquantulum diligeret.* Et postea: *O Pharisæe ideo parum diligis, quia parum tibi dimitti suspicaris: non quia parum dimittitur, sed quia parum putas esse quod dimittitur.*

Addit Toletus, minus dimissum fuisse Simoni, non quod aliquod peccatum ei remissum sit, sed quod ab aliquo peccato committendo fuerit præservatus per Christi gratiam: nam qui Christum invitaverat, non prosequebatur Christum odio ut cæteri Pharisæi. Unde verisimile est Simonem hunc tandem plene ad Christum fuisse conversum. Fuse et exacte hæc Christi verba expendit Suarez p. 3. de Gratia lib. 8. c. 10.

DIXIT AUTEM AD ILLAM: REMITTUNTUR TIBI PECCATA.) Franc. Lucas putat hic primum Magdalenæ a Christo peccata fuisse condonata. Verum iam ante per contri- Vers. 48.

tionem illa ipsi fuisse remissa ostendi v. præced. Quod ergo ibi Christus Simoni dixit Magdalenæ esse remissa peccata, hoc iam conversus ad Magdalenam ipsi dicit, tum ut eam lacrymantem consoletur, et de remissione certiorem reddat; tum ut remissionem iam datam coram Simone et Pharisæis confirmet ac tueatur, ostendatque se habere potestatem auctoritative remittendi peccata, ideoque esse Messiam ac Deum; hic enim solus primarius est auctor remissionis. Ita Euthymius.

Vers 49 ET COEPERUNT QUI SIMUL ACCUMBEBANT, DICERE INTRA SE (in corde et mente cogitare, non enim audebant coram Iesu hanc cogitationem suam prodere, ne ab eo æque ac Simon redarguerentur): QUIS EST HIC, QUI ETIAM PECCATA DIMITTIT?) q. d. Estne hic Messias? estne Deus? hic enim solus per se peccata remittit. Hinc Christus eos in sua admiratione et dubitatione relinquit, ut pergant scrutari eius doctrinam vitam et miracula, indeque cognoscant ipsum esse Messiam Dei filium.

Vers 50. DIXIT AUTEM AD MULIEREM: FIDES TUA TE SALVAM FECIT: VADE IN PACE.) Fides non sola, ut volunt Novantes, sed bonis pœnitentiæ operibus (qualia hic circa Christum exercuit Magdalena) ac charitate formata. Nam paulo ante Christus dilectioni eius remissionem attribuit dicens: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Fides ergo hic intelligitur non nuda, sed per charitatem et contritionis actus, qui hic præcesserunt, operans.

SALVAM, a peccatis liberam, sanctam ac salvandam, FECIT.) q. d. Fides tua charitate formata constituit te in via salutis, ut, si in ea usque ad mortem perseveres, certo ad salutem et gloriam æternam sis perventura. Gratia enim est via ad gloriam.

VADE IN PACE.) q. d. Vade secura, tranquilla, læta, et felix, quæ hactenus ob conscientiam scelerum fuisti dolens, mœsta, anxia, sollicita, infelix: peccata enim præterita tibi amplius non nocebunt, ait Euthymius, nec conscientiam tuam amplius remordebunt aut lancinabunt. Hic est fructus pœnitentiæ, remissionis peccatorum, conscientiæ a peccatis purgatæ, iustæ et sanctæ, scilicet pax, serenitas, hilaritas et gaudium Spiritus sancti, quod omnia mundi gaudia longe superat et transcendit, iuxta illud: *Iustificati ex fide pacem habeamus ad Deum,* Roman. 5. 1. Et illud: *Pax Dei quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, et intelligentias vestras in Christo Iesu,* Philipp. 4. v. 7. Et illud: *Secura mens quasi iuge convivium,* Prov. 15. 15. Vide illis locis dicta. Præclare S. Bernard. serm. de S. Magdalena: *Est gaudium,* ait, *continua sibi iucunditate firmissimum, quod perfectus animus de secura sibi conscientia pollicetur. Mens enim ab huius mundi aspergine pure presseque detersa, et in divinæ contemplationis acumen totum desiderii sui figens affectum, gaudens gaudet in Domino, et exultat anima sua in Deo salutari suo. Talis anima minas aspernatur, nescit timorem, spem falsam eludit, et omnium scandalorum immunis, in pace in idipsum dormiens requiescit.*

(Fructus pœnitentiæ, pax, serenitas, gaudium, etc)

Porro Christus Magdalenæ hic perfectam uti salutem, sic pacem dedit: Dei enim perfecta sunt opera, Deuter. 32. Hinc quos Christus sanavit, perfecte sanavit. Ipse ergo e Magdalenæ mente abolevit omnes habitus vitiorum, memoriam præteritarum turpium voluptatum, propensiones ad superbiam, luxuriam et gulam, tentationes carnis, plenamque menti pacem reddidit. Secundo, indidit ei perfectam castitatem, humilitatem, pœnitentiam. Tertio, plenum contemptum omnium rerum mundanarum, et desiderium cælestium. Quarto, ardentissimum Christi amorem, ut se et sua omnia Christi obsequio dedicaret. Quocirca ipsa illico Christum assidue obeuntem castella, et prædicantem magno labore et alacritate pedibus incedens ubique secuta est, eumque cum Apostolis suis opibus aluit: prædicationi eius tota intenta, curam familiæ sorori suæ Marthæ resignavit. Unde a Christo audiit: *Optimam partem elegit sibi Maria, quæ non auferetur ab ea in æternum,* Luc. cap. 11. Hinc et cruci Christi constanter astitit, viditque Christum sanguine suo lavantem crimina sua, quæ ipsa iam lacrymis suis laverat. Quocirca magis in eius amorem exarsit, ideoque in desertum secedens totam se eius vitæ, passioni, resurrectioni contemplandæ dedit, ac tota in Christum absorpta vitam magis cælestem egit, quam terrestrem. Sic plena fuit conversio S. Pauli, ut illico virtutes omnes, non tantum Christianas, sed et Apostolicas, idque in gradu heroico, illi Christus infunderet, uti dixi Actor. 9. Similem mutationem animi se expertum in baptismo scribit S. Cyprianus lib. 2. epist. 2. ad Donat. et S. August. in conversione sua lib. 9. Confess. c. 1. et lib. 8. c. 11.

(Gratiæ a Christo Magdalenæ hic concessæ. 1. 2. 3. 4.)

Quapropter tropologice Origenes hom. insigni de Maria Magdalena: *Sequamur,* ait, *huius mulieris affectum, ut perveniamus ad effectum: ploret unusquisque ad Iesum, et quærat fideliter Iesum, quia non celavit se quærenti peccatrici. Disce peccator homo, a peccatrice muliere, cui tamen dimissa sunt peccata sua. Disce plorare Dei absentiam, et considerare eius præsentiam. Disce a Maria Iesum amare, et in Iesum sperare, et quærendo Iesum investigare, nulla adversa formidare, nullam extra Iesum consolationem accipere, omnia propter Iesum contemnere.* Vide hic quam potens sit gratia, æque ac amor Christi. Quam potens sit amor, docet emblema, in quo Cupido pingitur insidere leoni, eumque domare et regere.

(Emblema amoris.)

Vidi ego qui durum possit frænare leonem,
Vidi qui solus corda domaret Amor.

Omnia vincit amor. Vide dicta Cant. 8. ad illa *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio.*

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus prædicans per castella proponit parabolam seminis et seminantis. Secundo, v. 20. cuidam nuntianti matrem eius adesse, respondet suos fratres et matrem esse eos, qui verba Dei audiunt et faciunt. Tertio, v. 23. sedat maris tempestatem. Quarto, v. 26. dæmonem cui nomen erat Legio, *ab homine eiicit, sinitque abire in porcos. Quinto, v. 41. mulierem fluxu sanguinis liberat, et filiam Iairi a morte suscitat.*

Primam partem explicui Matth. 13. 3. *Secundam Matth.* 22. 46. *Tertiam Matth. 8. 23. Quintam Matth.* 9. 18. *et Marci 5. 25. Superest ergo hic quarta explicanda.*

1. ET factum est deinceps, et ipse iter faciebat per civitates et castella, prædicans et evangelizans regnum Dei: et duodecim cum illo, 2. Et mulieres aliquæ, quæ erant curatæ a spiritibus malignis et infirmitatibus: Maria, quæ vocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exierant, 3. Et Ioanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, et Susanna, et aliæ multæ quæ ministrabant ei de facultatibus suis. 4. Cum autem turba plurima convenirent, et de civitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem: 5. Exiit qui seminat, seminare semen suum: et dum seminat, aliud cecidit secus viam, et conculcatum est, et volucres cæli comederunt illud. 6. Et aliud cecidit supra petram: et natum aruit, quia non habebat humorem. 7. Et aliud cecidit inter spinas, et simul exortæ spinæ suffocaverunt illud. 8. Et aliud cecidit in terram bonam: et ortum fecit fructum centu-

plum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi, audiat. 9. Interrogabant autem eum discipuli eius, quæ esset hæc parabola. 10. Quibus ipse dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis: ut videntes non videant, et audientes non intelligant. 11. Est autem hæc parabola: Semen est verbum Dei. 12. Qui autem secus viam, hi sunt qui audiunt; deinde venit diabolus, et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant. 13. Nam qui supra petram, qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum: et hi radices non habent; qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. 14. Quod autem in spinas cecidit: hi sunt qui audierunt, et a sollicitudinibus, et divitiis, et voluptatibus vitæ euntes, suffocantur, et non referunt fructum. 15. Quod autem in bonam terram, hi sunt qui in corde bono et optimo audientes verbum retinent, et fructum afferunt in patientia. 16. Nemo autem lucernam accendens, operit eam vase, aut subtus lectum ponit: sed supra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen. 17. Non est enim occultum, quod non manifestetur: nec absconditum, quod non cognoscatur, et in palam veniat. 18. Videte ergo quomodo audiatis. Qui enim habet dabitur illi: et quicumque non habet, etiam quod putat se habere auferetur ab illo. 19. Venerunt autem ad illum mater et fratres eius, et non poterant adire eum præ turba. 20. Et nuntiatum est illi: Mater tua et fratres tui stant foris volentes te videre. 21. Qui respondens, dixit ad eos: Mater mea, et fratres mei hi sunt qui verbum Dei audiunt et faciunt. 22. Factum est autem in una dierum: et ipse ascendit in naviculam, et discipuli eius, et ait ad illos: Transfretemus trans stagnum. Et ascenderunt. 23. Et navigantibus illis, obdormivit, et descendit procella venti in stagnum, et complebantur, et periclitabantur. 24. Accedentes autem suscitaverunt eum, dicentes: Præceptor, perimus. At ille surgens, increpavit ventum, et tempestatem aquæ, et cessavit: et facta est tranquillitas. 25. Dixit autem illis: Ubi est fides vestra? Qui timentes, mirati sunt ad invicem, dicentes: Quis putas hic est, quia et ventis et mari imperat, et obediunt ei? 26. Et navigaverunt ad regionem Gerasenorum, quæ est contra Galilæam. 27. Et cum egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam, qui habebat dæmonium iam temporibus multis, et vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis. 28. Is, ut vidit Iesum, procidit ante illum: et exclamans voce magna, dixit: Quid mihi et tibi est, Iesu, Fili Dei Altissimi? obsecro te, ne me torqueas. 29. Præcipiebat enim spiritui immundo, ut exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, et vinciebatur catenis et compedibus custoditus, et ruptis vinculis agebatur a dæmonio in deserta. 30. Interrogavit autem illum Iesus, dicens: Quod tibi nomen est? At ille dixit: Legio: quia intraverant dæmonia multa in eum. 31. Et rogabant illum ne imperaret illis ut in abyssum irent. 32. Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte: et rogabant eum, ut permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illis. 33. Exierunt ergo dæmonia ab homine, et intraverunt in porcos: et impetu abiit grex per præceps in stagnum, et suffocatus est. 34. Quod ut viderunt factum qui pascebant, fugerunt, et nuntiaverunt in civitatem et in villas. 35. Exierunt autem videre quod factum est, et venerunt ad Iesum: et invenerunt hominem sedentem, a quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente, ad pedes eius, et timuerunt. 36. Nuntiaverunt autem illis, et qui viderant, quomodo sanus factus esset a legione: 37. Et rogaverunt illum omnis multitudo regionis Gerasenorum ut discederet ab ipsis, quia magno timore tenebantur. Ipse autem ascendens navim, reversus est. 38. Et rogabat illum vir, a quo dæmonia exierant, ut cum eo esset. Dimisit autem eum Iesus, dicens: 39. Redi in domum tuam, et narra quanta tibi fecit Deus. Et abiit per universam civitatem, prædicans quanta illi fecisset Iesus. 40. Factum est autem cum rediisset Iesus, excepit illum turba; erant enim omnes expectantes eum. 41. Et ecce venit vir cui nomen Iairus, et ipse princeps synagogæ erat: et cecidit ad pedes Iesu, rogans eum ut intraret in domum eius, 42. Quia unica filia erat ei fere annorum duodecim, et hæc moriebatur. Et contigit, dum iret, a turbis comprimebatur. 43. Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogaverat omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari: 44. Accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti eius: et confestim stetit fluxus sanguinis eius. 45. Et ait Iesus: Quis est, qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, et qui cum illo erant: Præceptor, turbæ te comprimunt et affligunt, et dicis: Quis me tetigit? 46. Et dixit Iesus: Tetigit me aliquis: nam ego novi virtutem de me exiisse. 47. Videns autem mulier, quia non latuit, tremens venit, et procidit ante pedes eius: et ob quam causam tetigerit eum, indicavit coram omni populo: et quemadmodum confestim sanata sit. 48. At ipse dixit ei: Filia, fides tua salvam te fecit: vade in pace. 49. Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem synagogæ, dicens ei: Quia mortua est filia tua, noli vexare illum. 50. Iesus autem, audito hoc verbo, respondit patri puellæ: Noli timere, crede tantum, et salva erit. 51. Et cum venisset domum, non permisit intrare secum quemquam, nisi Petrum, et Iacobum, et Ioannem, et patrem et matrem puellæ. 52. Flebant autem omnes, et plangebant illam. At ille dixit: Nolite flere: non est mortua puella, sed dormit. 53. Et deridebant eum, scientes quod mortua esset. 54. Ipse autem tenens manum eius clamavit, dicens: Puella, surge. 55. Et reversus est spiritus eius, et surrexit continuo. Et iussit illi dari manducare. 56. Et stupuerunt parentes eius, quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.

Vers. 1. **E**T DUODECIM (Apostoli) CUM ILLO.) Scilicet comitabantur Iesum castella obeuntem et prædicantem.

Vers. 2. ET MULIERES ALIQUÆ, QUÆ ERANT CURATÆ A SPIRITIBUS MALIGNIS ET INFIRMITATIBUS, id est MARIA, QUÆ VOCATUR MAGDALENE, DE QUA SEPTEM DÆMONIA EXIERANT.) Mulieres hæ sequebantur Christum, Primo, gratitudinis ergo, quod ab eo a dæmonibus et morbis curatæ essent; secundo, securitatis ergo, ne, si a Christo medico suo abirent, rursum a dæmonibus invaderentur; tertio, pietatis studio, ut eius conversatione et prædicatione in sanctitate proficerent.

Mulieres hæ cur sequebantur Christum?

MARIA (Hebr. *Maria* significat amarum mare, scilicet pœnitentiæ, ait Beda) QUÆ VOCATUR MAGDALENE.) A castello Galilææ dicto *Magdalum*, quod situm erat iuxta A Bethsaidam et Capharnaum, ubi Christus habitabat et docebat, ac dæmoniacos sanabat. Videtur Magdalena Magdali fuisse domina, vel iure hæreditario, vel quod Magdali domino nupsisset: nuptam enim eam fuisse insinuat S. August. hom. 23. inter 50. ubi eam non tantum meretricem, sed et adulteram vocat. Adultera autem non est, nisi quæ habet maritum, eoque relicto alteri adhæret. Rursum Auctor comm. in S. Marcum apud S. Hier. cap. 15. v. 40. Magdalenam vocat viduam; ergo censet eam fuisse coniugatam; sic et Iansenius, Franc. Lucas et alii. Alioqui Magdalenam prosapia fuisse Iudæam, oriundam e Bethania, æque ac Lazarum et Martham, satis significat Ioannes c. 12. 1. Audi Adrichomium in Descriptione Terræ sanctæ p. 141. n. 66. *Magdalum Mariæ*

Magdalena unde dicta?

Magdalum Magdalenæ castrum?

Magdalenæ castrum, ubi et nata ac sanata est, cuius domum etiamnum ibi videri ait Bredenb. situm est in littore maris Galilææ, et ab Aquilone atque Occidente magnam habet planitiem; vocatum autem Magdalum a turribus et munitionibus, quibus magnifice erat munitum. Unde Hieronymus ep. 16. *ob Mariæ Magdalenæ sedulitatem, ac fidei ardorem eam* Magdalenen, *hoc est* turritam, *recte vocatam asserit. Meminit huius castri Iosephus scribens Agrippam regem copias misisse, quæ id caperent; cæterum eas obsidere illud non fuisse ausas.*

Magdalenæ etyma quatuor. Magdalena ergo Hebr. Primo idem est quod *turrita*, vel turrigera, a radice מגדל *migdal*, id est, *turris*: fuit enim ipsa procera et excelso corpore, et magis animo, iuxta illud Cantic. 44. *Sicut turris David collum tuum.* Vide ibi dicta. Secundo, Magdalena idem est quod *magnifica*, ait Origenes tract. 35. in Matth. aut *magnificata*, ait Pagnin. in Nom. Hebr. Quia, inquit Origenes, *secuta fuerat Iesum, et ministraverat ei, et spectaverat mysterium passionis ipsius.* Radix enim גדל *gadal* significat *esse magnum et magnificum:* Magdalena enim mire ad culmen gratiæ exaltata est a Christo. Tertio, Magdalena, ait Pagnin. idem est quod *vexillo insignita*, aut *vexillum ducens*, vel *elevans*, a rad. דגל *deghel*, id est *vexillum*, per metathesin, sive transpositionem litterarum ג *ghimel* et ד *dalet*. Magdalena enim erexit vexillum summæ pœnitentiæ, fervoris et dilectionis Christi, æque ac vitæ contemplativæ, iuxta illud Cant. 2. 4. *Ordinavit in me charitatem;* Hebr. דגלו *diglo*, id est, *vexillum eius super me est charitas*, id est, vexillum charitatis super me erexit; vide dicta ibi. Quarto, Magdalena, ait Pagnin. idem est quod *educata, nutrita*, scilicet verbis Christi tam externis, quam internis ad omnem virtutem et sanctimoniam. Radix enim גדל *gadal* etiam nutrire et educare significat.

Septem dæmonia quænam? De qua septem dæmonia exierant.) Hoc est septem vitia capitalia Christus expulerat, scilicet superbiam, avaritiam, gulam, luxuriam, iram, invidiam et accediam, ait Beda et Theophyl. hic, ac S. Gregor. homil. 33. Hoc recte, sed mystice. Nam ad litteram hic veri dæmones intelliguntur, hi enim sunt spiritus maligni, ut paulo ante dixi; atque hi proprie dicuntur exire, et, ut Marcus ait, eiici. Ita S. Ambros. l. de Salomone c. 5. Euthym. Iansenius, et alii hic. Videtur ergo Magdalena ob sua scelera a septem dæmonibus fuisse possessa, ac a Christo inter alios dæmoniacos ab iis liberata, de peccatis suis pœnituisse, ac venia ab eo impetrata indivulse ei adhæsisse, non iam a dæmone, sed a Deo possessa, factaque templum Spiritus sancti. Ita Roffensis l. de una Magdalena, Iansen. et alii. *Septem*, præcise, vel *septem*, id est multa; septenarius enim est symbolum multitudinis et universitatis, uti sæpius annotavi.

Vers. 3. Et Ioanna uxor Chusæ procuratoris (Syrus, *œconomi;* Arabic. *thesaurarii*) Herodis, et Susanna, et aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis.) Erant enim divites et gratæ Christo liberatori suo, eique devotæ eius prædicationem et fidem promovere, ac propagare satagebant. Sic olim Romæ S. Plautilla, S. Flavia Domitilla, S. Lucina, S. Priscilla, S. Pudentiana, S. Praxedes, aliæque nobiles et opulentæ matronæ aluerunt S. Petrum, S. Paulum, S. Clementem, S. Pium, S. Caium, S. Marcellum, aliosque Romanos Pontifices cum suis Presbyteris et Diaconis.

Susanna, id est, lilium. Et Susanna.) Illustris fuit hæc matrona a Christo curata, adeoque Christi discipula et nutricia, Hebr. *Susanna* significat *lilium* propter odoriferum cælestis vitæ candorem, ait Interlinearis, et propter aureum internæ dilectionis ardorem, ait Beda.

Vers. 15. Qui in corde bono et optimo, audientes verbum Dei retinent.) Notat hic Conc. Basileense, ut recte audiatur verbum Dei, requiri primo, locum aptum, cum ait, *In corde bono et optimo;* secundo, modum debitum, cum ait, *Audientes verbum retinent;* tertio, fructum optimum, cum ait, *Fructum afferunt in patientia.* Item *in corde bono*, per fidem illuminantem: *et optimo*, per gratiam operantem, ut ait Lyranus; vel, ut alii, *bono*, per disciplinæ

Quod est cor bonum, et optimum?

A et virtutis exercitium; *et optimo*, per internæ contemplationis et consolationis solatium: vel ex Alberto, *bono*, id est, mundo a peccato; *et optimo*, id est, conformato divinæ voluntati. Vel ut S. Bonaventura, *bono*, ut in intellectu sit veritas: *et optimo*, ut in affectu sit rectitudo. Vel ut S. August. in Ps. 7. *bono*, per dilectionem proximi et sui ipsius; *et optimo*, per dilectionem Dei super omnia.

Porro pro *bono et optimo*, græce est καλη και αγαθη, id est, *honesto et bono*, scilicet per excellentiam, hoc est, optimo et honestissimo: nam copula *et* continet gradationem et auxesim, q. d. Qui verbum Dei retinent in corde honesto et bono, imo honestissimo et optimo, hi fructum referent pro quantitate honestatis et bonitatis, ut, si cor bonum sit, bonum referant fructum, si melius maiorem et meliorem; si optimum, maximum et optimum, scilicet trigesimum, sexagesimum et centesimum, ut habet Matth. c. 13. Quare non necessario το *bono et optimo* ad diversas personas referendum est, ut vult Toletus, quasi alii B sint corde bono, alii optimo; quilibet enim fidelis crescens in virtute, potest et debet primum bono, deinde meliore, ac demum optimo corde verbum Dei excipere, itaque optimum fructum producere, idque innuit το *bono et optimo.* Græca enim *bono et optimo* nectunt, ut dixi; ac Syrus, qui vertit, *in corde humili et bono;* alii, *in corde pulchro et bono.*

In patientia.) Græce εν υπομονη, id est, *in sustinentia et tolerantia*, scilicet laborum, afflictionum et dolorum in arando, seminando, occando, sarriendo, etc. ac ipsam messem longanimi patientia expectando.

Et navigaverunt (navigando pervenerunt: ita Syrus. Unde manuscripti codices legunt, *enavigaverunt*) ad regionem Gerasenorum, quæ est contra Galilæam.) Vers. 26.
Gerasenorum, Græce est, *Gadarenorum;* Græcus in Matthæo habet, *Gergesenorum.* Unde putant nonnulli hunc unum eumdemque esse locum, ita varie appellatum, adeoque trinomium. Verum ex S. Hieron. in Locis Hebr. Iosepho, et aliis ostendit Adrichom. in Descriptione Terræ C sanctæ, *Gadaram* aliam esse a *Gerasa*, vel *Gergesa.* Erant enim hæ duæ urbes distinctæ, sed ab utralibet tota regio dicta est *Gadarenorum*, aut *Gerasenorum* sive *Gergesenorum.* Noster Interpres ubique vertit, *Gerasenorum*, quia hoc nomen erat notius.

Et cum egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam qui habebat dæmonium iam temporibus multis, et vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis.) *Vir*, Matthæus ait fuisse duos, sed hic unus erat nobilior et truculentior: possidebatur enim a legione dæmonum. Unde eum solum nominant Lucas et Marcus. Vers. 27.

Sed in monumentis.) Nota Primo, Iudæos sua sepulcra non habuisse in civitate, ne ex eorum contactu contaminarentur et irregularitatem legalem, qua templo arcebantur, contraherent, sed extra civitatem in agris et montibus, uti ante dixi. Erant autem sepulcra eorum alta et lata quasi cameræ, ut multi simul in iis sepeliri, quin D et vivi illud ingredi, et defunctorum suorum corpora inferre possent, ut patet ex sepulcro Christi, Saræ, Abrahæ, et aliorum. Sic ergo dæmoniacus hic habitabat in sepulcris, quia eo a dæmonibus agebatur. Quæres, cur? Respondeo Primo, ut dæmones ibidem in ipsum maiorem sævitiam exercerent, et horrorem transeuntibus incuterent, uti faciunt in lycanthropis, id est in hominibus, quos in lupos transformant. Franci *loups garous* vocant. Et forte hic dæmoniacus fuit *lycanthropos* vel illi similis: ille enim est sævissimus et instar lupi noctu domo egreditur, grassatur in pecudes et homines, omnesque necat et vorat, ac solitudines et mortuorum sepulcra, horridasque speluncas sectatur, in iisque se abscondit, ac sæpe ritu luporum ululat, uti docet Fernelius, Paulus Ægineta, et alii quos citat et sequitur Guilielmus Eder l. de Ægrotis Evangelicis c. 5. et 11. ubi ostendit dæmoniacum hunc fuisse lycanthropum, ac laborasse melancholia et mania lupina, quæ a medicis lycanthropia dicitur, qua correpti imaginantur se esse lupos, ac ut lupi ululant et sæviunt

Cur dæmoniacus hic habitabat in sepulcris?

in obvios pugnis, dentibus et calcibus, *ita ut nemo posset transire per viam illam*, ait Matthæus, quin protinus ab eis invaderetur et laniaretur. Ubi adverte, dæmonem maxime invadere melancholicos, eorumque melancholia abuti, ut eos agat in mœstitiam et desperationem, vel in iram, rabiem et furorem.

Dæmones maxime invadunt melancholicos.

Secundo, quia dæmon spurcissimus et fœtidissimus, spurcissima et fœtidissima assumit corpora, ac similia incolit loca, puta sepulcra plena ossibus et cadaveribus. Unde et sagæ sub patibulis suos cum dæmone conventus et choreas agere solent. Vide Delrium in Magicis.

Tertio, ut significetur dæmones delectari hominum morte, ac inter mortuos, puta damnatos in gehenna, versari.

Addunt Quarto Chrysostomus, Euthymius et Theophylactus, eum id fecisse, ut hominibus persuaderet, hominum mortuorum animas in dæmones commutari, qui proinde corporibus sepultis in sepulcro assideant. Unde dæmoniaci, ait Chrysostomus, subinde clamant, Anima Petri, vel Pauli, vel Ioannis ego sum.

Vers. 28. Is, ut vidit Iesum, procidit ante illum: et exclamans voce magna, dixit: Quid mihi et tibi est Iesu Fili Dei altissimi? obsecro te, ne me torqueas.) Addit Marcus c. 5. 6. *Videns autem Iesum a longe, cucurrit, et oravit eum*, scilicet flexo genu eum adorans. Quæres, cur id fecit dæmon? Respondeo, quia sentiebat præsentiæ Christi efficaciam, adeoque a Christo compulsus est ad eum accurrere, eumque adorare: metuebat enim quod, si non occurreret Christo, eumque adoraret, gravius ab eo puniretur. Compulit ergo eum Christus id facere, ut hac ratione miraculo a se patrando, puta curationi dæmoniaci, daretur occasio: hac enim de causa Christus illuc iter suum dirigebat, et iuxta hæc sepulcra transibat, ut dæmoniacum adeo ferocem sanaret.

Fili Dei altissimi.) Hinc videtur, quod dæmon, qui in trina tentatione Christi, eum non agnoverat, nunc post tot tantaque miracula, ex iis agnoverit eum esse Messiam Dei Filium, sed ita, ut excæcante eum superbia, et odio Christi hæsitaret, et ægre crederet Filium Dei ad carnem humanam se humiliasse, multo minus crederet per eius crucem et mortem redimendum genus humanum, quia, ut ait D. Thomas, multis modis a Deo impediebatur, ne id rescisceret. Vide dicta Marci 4. v. 11. *Ne me torqueas*, ne me ab homine hoc expellas, et in infernum reieges, ibique religes. Vide dicta Matth. 8. 31.

Vers. 29. Præcipiebat enim spiritui immundo, ut exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, et vinciebatur catenis et compedibus custoditus, et ruptis vinculis agebatur a dæmonio in deserta.) Ecce hæc omnia suadent eum fuisse lycanthropum, ut dixi v. 27. Ex hoc et similibus locis liquet, multos dæmones non esse in inferno, sed versari in hoc aere, terra, aqua, montibus, cavernis, sylvis, desertis (ubi olim ipsi se Faunos et Satyros vocabant; Isaias cap. 13. 21. et c. 34. 14. *pilosos* vocat) idque usque ad diem iudicii, permittente Deo, ut homines tentent. Ita S. Athanasius in Vita S. Antonii, et S. Augustinus lib. 11. de Civit. 33. Unde pia est Ecclesiæ consuetudo, ut fideles in cœmeteriis et locis sacris ab Episcopo benedictis sepeliantur, ut scilicet per benedictionem hanc ab illis locis arceantur dæmones, utque ibidem fideles Deum pro ibidem sepultis orent. Hac ratione abiguntur dæmonum larvæ et spectra, uti mihi narrarunt Atrebati in Belgio viri graves et experti. Cum enim vespere obirem cœmeterium, vidi in eo multas accensas ardere candelas, ac perplures ibidem orantes. Causam sciscitatus audivi, solere ibi noctu tetras apparere larvas, sed post usum luminum ac precum pro defunctis, illas evanuisse.

Non omnes dæmones sunt in inferno.

Dæmones e cœmeteriis quomodo arceantur?

Vers. 30. Interrogavit autem illum Iesus, dicens: Quod tibi nomen est.) *Illum* scilicet unum dæmonem primarium, qui in energumeno nomine cæterorum loquebatur. Voluit Christus ut is nomen suum proderet, ut ex eo nomine multitudo dæmonum, indeque vis et potestas Christi eos eiicientis, patesceret.

At ille dixit: Legio.) Legio sex millia continet, ac

A tot præcise fuisse in hoc homine dæmones censet S. Ambros. *Nan uno dæmonio*, inquit, *sed totius legionis laborabat incursu*. Simplicius Euthymius, Victor et Toletus censent eum vocasse se *Legionem* non præcise, sed in confuso quod essent multi; unde subdit: *Quia intraverant dæmonia multa in eum*. Addit Gregorius Nyssenus: Dæmones, inquit, imitantes legiones angelicas dicunt se Legionem, imo imitantes et æmulantes Deum ipsum, qui vocatur Dominus Sabaoth, id est, exercituum et legionum angelicarum. Lucifer enim est simia Dei.

Disce hic quanta sit multitudo et malignitas dæmonum, ut unum hominem obsideat eorum legio. Sic in Vita S. Dominici novissime aucta legimus, hominem quemdam impium contradicentem Rosario, eiusque quindecim mysteriis, quæ ubique prædicabat S. Dominicus, correptum et possessum fuisse a quindecim millibus dæmonum, quos omnes suis precibus et exorcismis multum diuque laborans expulit S. Dominicus. Quocirca cum innumeris undique dæmonibus cingamur, standum nobis est iugiter in

Dæmonum multitudo et malignitas.

B acie, ut vigilemus, oremus, pugnemus, et de iis triumphemus, uti fecit S. Antonius, qui dicebat facile vinci omnes dæmonum insultus per Christi crucem, invocationem, lætitiam spiritualem. Quare qui Deo perfecte servire destinat, cogitet se legionem dæmonum non unam, sed plures, imo Luciferum cum toto inferno, omnibusque eius incolis ad duellum et singulare certamen provocasse, iuxta illud Apostoli Ephes. 6. 12. *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ* (contra spirituales nebulones) *in cælestibus*.

Christum imitatus S. Hilarion, Orionum virum primarium a legione dæmonum obsessum liberavit: cum enim obsessus furens S. Hilarionem invaderet, et in sublime levaret, omnibus trepidantibus, *Sanctus arridens: Sinite*, inquit, *et mihi meum palæstritem dimittite. Ac sic reflexa super humeros manu caput eius tetigit, apprehen-*

S. Hilarion dæmoniacum curat?

C *soque crine ante pedes adduxit, stringens e regione ambas manus eius; et plantas utroque calcans pede simulque ingeminans: Torquere, ait, dæmonum turba, torquere. Cumque ille eiularet, et reflexa cervice terram vertice tangeret: Domine, inquit, Iesu solve miserum, solve captivum: ex uno hominis ore diversæ voces, et quasi confusus populi clamor audiebatur. Curatus itaque et hic, non post multum temporis cum uxore et liberis venit ad monasterium plurima, quasi gratiam redditurus, dona afferens*.

Et rogabant illum, ne imperaret illis ut in abyssum (in infernum, qui dicitur abyssus, quia profundissimus est, utpote in centro terræ) irent.) Licet enim dæmones etiam dum in terra vagantur, urantur igne inferni, tamen aliqua eis recreatio est, quod non sint reclusi in carcere inferni; sed per terram vagari, ac homines tentare sinantur, ut eos secum ad infernum trahant: ardent enim odio Dei et invidia hominum, ne sedes suas in cælis, ex quibus ipsi per superbiam exciderunt, occupent. Apposite ex Max. Emmanuel Sa: Unicuique peccato, ait, Deus consonam pœnam statuit; gehennam, ob carnis incendium; stridorem dentium, ob risum lascivum; sitim, ob voracitatem, et crapulam; vermem, ob malignum cor; caliginem, ob ignorantiam et fallaciam; abyssum, ob superbiam: itaque dæmonibus ut superbis, abyssus deputatur. Vers. 31.

D

Erat autem ibi grex porcorum multorum (ad duo millia, ut habet Marcus) pascentium in monte.) Et circa montem, ut ait Marcus. Quæres, unde hi porci? nam Iudæi porcis vesci non poterant, utpote ex lege immundi. Resp. Gadara, ubi hæc egit Christus, erat quædam Iudæorum, vel potius Galilæorum civitas, sed tamen a Cæsare data fuerat ad habitandum Syris et Gentilibus, qui porcos alere poterant. Ita Iosephus 17. Antiq. 13. et l. 2. Bellic. 4. Adde, Iudæos non quidem comedere, sed alere potuisse porcos ad alios usus, v. g. ut eos Gentilibus venderent, ut iis Romanos milites pascerent, ut larido ad ungendos currus uterentur. Vers. 32.

Quare grex porcorum apud Iudæos qui-bus porcis vesci nefas?

Et rogabant eum, ut permitteret eis in illos ingredi.) Petierunt hoc dæmones a Christo, Primo, ut cum hominibus nocere non possent in seipsis, utpote ex quibus eos eiiciebat Christus, eisdem saltem nocerent in suis animalibus, puta porcis. Secundo, ut hac ratione Christo odium vel displicentiam incolarum crearent, quod et evenit: ita Euthymius. Tertio, quia immundi spiritus amant immunda, ut sunt hirci et porci: ita Cyrillus. Unde diabolus sagis apparet, et ab eis adoratur in forma hirci. Ex hac deprecatione dæmonum eorum infirmitatem colligit S. Antonius apud S. Athanas. *Nam quomodo,* inquit, *qui porcorum expetunt merces, imaginem Dei hominem, et tam charum conditori animal suo valebunt iure pervertere? Magna, dilectissimi, udversum dæmones arma sunt, vita sincera et intemerata ad Deum fides. Credite mihi experto, pertimescit satanas recte viventium vigilias, orationes, ieiunia, mansuetudinem, voluntariam paupertatem, vanæ gloriæ contemptum, humilitatem, misericordiam, iræ dominatum, et præcipue purum cor erga Christi amorem. Novit teterrimus coluber ex præcepto Domini sub iustorum se iacere vestigiis, qui ait: Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici.*

Cur Christus permisit dæmonibus, ut irent in porcos?

Et permisit illis.) Quæres, cur id Christus permisit dæmonibus. Resp. Primo, ut ostenderet se dæmonibus dominari, eosque siue sua licentia nihil posse, ne quidem in porcos, multo minus in homines. Unde eos contemnendos esse velut invalidos, dicebat S. Antonius. Secundo, ut patefieret quanta esset dæmonum copia, vis et malitia, et consequenter quanta esset Christi eos expellentis vis et gloria: ita S. Chrysost. Theophyl. Euthymius. Tertio, ut Sadducæorum, qui negabant dæmones esse, Act. 23. 8. errorem hoc facto convinceret et confutaret: ita Hilarius in Matth. 8. Addit Rupertus, Gadarenos fuisse Iudæos, ac contra legem aluisse porcos, ac idcirco a Christo hic eorum suffocatione et perditione fuisse punitos. Sed hoc paulo ante reieci.

Mystice, id fecit Christus, ut daret typum in quo viderent homines, qui porcorum more in cœno voluptatum carnalium volutantur, se simili modo in abyssum gehennæ fore præcipitandos. Rursum ut doceret parvi faciendam esse porcorum et opum iacturam, præ hominis et animæ iactura. Ut enim hominem a dæmonibus liberaret, permisit eos ire in porcos. Denique ut indicaret quales essent Gerasenorum animæ, scilicet immundæ et fœdæ, ideoque congrua dæmonum habitacula, utque innueret eos facile a dæmonibus occupari, qui porcorum more vivunt.

Exierunt ergo dæmonia ab homine, et intraverunt in porcos, et impetu (dæmonum impellentium) abiit grex per præceps in stagnum (Genesareth, quod alio nomine mare Tiberiadis vel Galilææ dicitur) et suffocatus est.) Dæmones ergo præcipitarunt porcos in mare, ibique eos suffocarunt: locum in quo id contigit suo tempore ostendi solitum scribit S. Hier. in locis Hebraicis. Modum explicat Syrus, dum Matth. 8. vertit, *et totus grex ille recta contendit sursum in rupem, et corruerunt in mare.* Dæmones ergo porcos impulerunt in cacumen rupis, sive montis, iuxta quem pascebantur, indeque magno impetu eos in subiectum mare præcipitarunt, ut ait hic Lucas.

Huic simile est quod narrat S. Greg. l. 3. Dialog. cap. 21. Sanctimonialem quamdam, cum dæmonem eiiceret ex energumeno, permisisse ei intrare in porcum. Dicebat enim dæmon, ait Gregorius: *Si de isto exeo in quem intrabo? casu autem iuxta porcus parvulus pascebatur. Tunc sanctimonialis fœmina præcepit dicens: Exi ab eo, et in hunc porcum ingredere. Qui statim de homine exivit, porcum quem iussus fuerat, invasit, occidit et recessit.* Petrus. *Velim nosse si saltem porcum concedere spiritui immundo debuit?* Gregorius. *Propositæ regulæ nostræ actioni sunt facta veritatis. Ipsi enim Redemptori nostro a Legione quæ hominem tenebat, dictum est: Si eiicis nos, mitte nos in gregem porcorum. Qui hunc et ab homine expulit, et in porcos ire, eosque in abyssum mittere concessit. Ex qua re etiam hoc colligitur, quod absque concessione omnipotentis Dei nullam malignus spiritus contra hominem potestatem habeat, qui in porcos intrare non potuit nisi permissus.*

Quod ut viderunt factum qui pascebant, fugerunt (ne cum porcis perirent, ait Titus) et nuntiaverunt in civitatem, et in villas.) Heris ad quos spectabant porci in mare mersi, ne heri eos ab ipsis pastoribus exigerent, quasi eorum culpa periissent, sed ut a Christo, qui eos dæmonibus tradiderat, eos reposcerent. Vers. 33.

Exierunt autem (incolæ civitatis et villarum, quibus porcorum mersionem nuntiarant pastores) videre quod factum est, et venerunt ad Iesum.) Prius ergo ipsum damnum porcorum cognoscere voluerunt, ac viderunt in mari fluitantia porcorum exanima cadavera: quo viso *venerunt ad Iesum,* ut viderent auctorem mersionis porcorum, item hominem, a quo dæmones exierant in porcos. Damni enim magnitudo, modum quo contigerat, curiose eos scrutari cogebat, ut aspicerent num qua ratione damno aliqua ex parte mederi possent. Vers. 35.

Et invenerunt hominem sedentem, a quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente ad pedes eius.) Verisimile est hominem, mox ut liberatus fuit a Legione, ad Christi pedes genibus flexis accidisse, eique ingentes egisse gratias, sed a Christo iussum sedere, locum sessionis ad pedes Christi ex humilitate et reverentia Christi sibi delegisse.

Et timuerunt.) Ne Christus eos ob porcorum iacturam male in eum affectos et murmurantes, peius mulctaret, ac forte eosdem dæmones in ipsos immitteret.

Nuntiaverunt autem illis, et qui viderant, quomodo sanus factus esset a Legione. Vers. 36.

Et rogaverunt illum omnis multitudo (Matth. *tota civitas*) regionis Gerasenorum, ut discederet ab ipsis: quia magno timore tenebantur.) Ne Christus eis maiores clades inferret. Non ergo ex humilitate id fecerunt, quod se præsentia Christi indignos æstimarent, uti opinatur S. Hieron. in Matth. 8. sed ex diffidentia et timore ne Christi præsentia maiora eis damna infligeret: videbant enim Iesum Gente Iudæum, virum esse sanctum, potentem et divinum: se vero esse Gentiles a Iudæis alienos, quare metuebant ne eos ob diversam religionem, et ob peccata præterita gravius castigaret; uti metuebat vidua Sareptana, quæ mortuo filio dicebat Eliæ quem hospitio susceperat: *Quid mihi et tibi vir Dei? ingressus es ad me ut rememorarentur iniquitates meæ, et interficeres filium meum,* 3. Reg. 17. 18. Quare non ex odio, sed ex religione et religioso timore rogarunt Iesum, ut ab eorum regione discederet: opinantur enim peccatores, viros sanctos sibi esse damno et vindictæ, quod putent improbitatem non posse cum probitate et sanctitate commorari, sed ab ea castigari et perimi ob Sanctorum zelum quo peccata et peccatores persequuntur. Vers. 37.

Iesus autem ascendens navim, reversus est.) Ex Gadara ubi dæmoniacum curarat, in Galilæam, unde venerat, transfretando et traiiciendo rursus mare Galilææ, ac rediit Capharnaum, ut patet Matth. 9. 1. noluit enim Gadarenis invitis se suamque doctrinam exhibere et obtrudere.

Et rogabat illum vir, a quo dæmonia exierant, ut cum eo esset.) Iucundum enim erat ei cum Christo versari, utpote a quo tantum beneficium receperat et plura sperabat. Vers. 38.

Dimisit (græce ἀπέλυσε, *ablegavit,)* autem eum Iesus, dicens:

Redi in domum tuam, et narra quanta tibi fecit Deus.) Per me, ut inde agnoscant me esse Messiam, ac in me credant et salventur, ideoque deponant amaritudinem, quam erga me conceperunt ob submersionem porcorum. Et abiit per universam civitatem (imo per totam Decapolim, ut ait Marcus cap. 5. 20.) prædicans quanta illi fecisset Iesus.) Civitas hæc vicina erat Gadaræ: iuxta illam enim dæmoniacus hic degebat in mo- Vers. 39.

numentis, ibique a Iesu curatus erat, et a legione dæmonum liberatus. Quare verisimile est in ea præter Iudæos fuisse multos Gentiles et infideles: eis ergo fidem in Christum prædicavit, ut in eum quasi Deum, Deique Filium crederent: ita S. Ambr. hic, et S. Chrys. hom. 29. in Matth.

Mysticam causam dat S. Greg. l. 6. Moral. cap. 17. in fine, scilicet Christum hic velle docere, activam vitam præmittendam esse contemplativæ. *Cum enim,* inquit, *quamlibet parum de divina cogitatione percipimus, redire ad humana iam nolumus, et proximorum necessitatibus onerari recusamus: quietem contemplationis quærimus, nihilque aliud nisi hoc, quod sine labore reficit animum, amamus. Sed sanatos nos veritas ad domum mittit, narrare quæ nobiscum acta sunt præcipit, ut videlicet mens prius desudet in opere, et postmodum refici debeat per contemplationem.*

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus mittit Apostolos ad prædicandum regnum Dei. Secundo, v. 10. secedit in desertum Bethsaidæ, ibique quinque panibus pascit quinque millia virorum. Tertio, v. 18. rogat Apostolos quid de se dicant homines, et quid dicant ipsi. Respondet Petrus: Tu es Christus. *Quarto, v. 22. prædicit suam mortem et crucem, omnesque ad crucem tollendam hortatur. Quinto, v. 27. in monte transfiguratur, et cum Elia ac Mose colloquitur. Sexto, v. 38. sanat dæmoniacum spumantem, et stridentem. Septimo, v. 47. discipulis inter se contendentibus, quis eorum esset maior? respondet maiorem esse, qui se facit minorem. Octavo, v. 52. in Iacobo, et Ioanne spiritum vindictæ in Samaritanos, Christum non recipientes, castigat. Nono, v. 57. tres se sequi volentes reiicit.*

Hæc omnia audivimus in Matthæo locis ad marginem Bibliorum annotatis, ubi ea explicavi, excepta octava parte de spiritu vindictæ, quam v. 57. explicabo, ac exceptis v. 49. et 50. quos explicui Marci 9. 38. et sequ.

1. CONVOCATIS autem duodecim Apostolis, dedit illis virtutem et potestatem super omnia dæmonia, et ut languores curarent. 2. Et misit illos prædicare regnum Dei, et sanare infirmos. 3. Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis. 4. Et in quamcumque domum intraveritis, ibi manete, et inde ne exeatis. 5. Et quicumque non receperint vos: exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. 6. Egressi autem circuibant per castella, evangelizantes, et curantes ubique. 7. Audivit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, et hæsitabat eo quod diceretur 8. A quibusdam: Quia Ioannes surrexit a mortuis: a quibusdam vero: Quia Elias apparuit: ab aliis autem: Quia Propheta unus de antiquis surrexit. 9. Et ait Herodes: Ioannem ego decollavi: quis est autem iste de quo ego talia audio? Et quærebat videre eum. 10. Et reversi Apostoli, narraverunt illi quæcumque fecerunt: et assumptis illis secessit seorsum in locum desertum, qui est Bethsaidæ. 11. Quod cum cognovissent turbæ, secutæ sunt illum: et excepit eos, et loquebatur illis de regno Dei, et eos, qui cura indigebant, sanabat. 12. Dies autem cœperat declinare. Et accedentes duodecim, dixerunt illi: Dimitte turbas, ut euntes in castella, villasque, quæ circa sunt, divertant, et inveniant escas: quia hic in loco deserto sumus. 13. Ait autem ad illos: Vos date illis manducare. At illi dixerunt: Non sunt nobis plus quam quinque panes et duo pisces: nisi forte nos eamus, et emamus in omnem hanc turbam escas. 14. Erant autem fere viri quinque millia. Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere per convivia quinquagenos. 15. Et ita fecerunt. Et discumbere fecerunt omnes. 16. Acceptis autem quinque panibus et duobus piscibus, respexit in cælum, et benedixit illis: et fregit, et distribuit discipulis suis, ut ponerent ante turbas. 17. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt. Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim. 18. Et factum est, cum solus esset orans, erant cum illo et discipuli: et interrogavit illos, dicens: Quem me dicunt esse turbæ? 19. At illi responderunt, et dixerunt: Ioannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero quia unus Propheta de prioribus surrexit. 20. Dixit autem illis: Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit: Christum Dei. 21. At ille increpans illos, præcepit ne cui dicerent hoc, 22. Dicens: Quia oportet Filium hominis multa pati, et reprobari a senioribus, et principibus sacerdotum et Scribis, et occidi, et tertia die resurgere. 23. Dicebat autem ad omnes: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam quotidie, et sequatur me. 24. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet illam: nam qui perdiderit animam suam propter me, salvam faciet illam. 25. Quid enim proficit homo, si lucretur universum mundum, se autem ipsum perdat, et detrimentum sui faciat? 26. Nam qui me erubuerit, et meos sermones: hunc Filius hominis erubescet cum venerit in maiestate sua, et Patris, et sanctorum Angelorum. 27. Dico autem vobis vere: sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei. 28. Factum est autem post hæc verba fere dies octo, et assumpsit Petrum et Iacobum, et Ioannem, et ascendit in montem ut oraret. 29. Et facta est, dum oraret, species vultus eius altera: et vestitus eius albus et refulgens. 30. Et ecce duo viri loquebantur cum illo. Erant autem Moses et Elias, 31. Visi in maiestate: et dicebant excessum eius, quem completurus erat in Ierusalem. 32. Petrus vero, et qui cum illo erant, gravati erant somno. Et evigilantes viderunt maiestatem eius, et duos viros qui stabant cum illo. 33. Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum: Præceptor, bonum est nos hic esse: et faciamus tria tabernacula, unum tibi et unum Mosi et unum Eliæ, nesciens quid diceret. 34. Hæc autem illo loquente, facta est nubes, et obumbravit eos: et timuerunt, intrantibus illis in nubem. 35. Et vox facta est de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite. 36. Et dum fieret vox, inventus est Iesus solus. Et ipsi tacuerunt, et nemini dixerunt in illis diebus quidquam ex his quæ viderant. 37. Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa. 38. Et ecce vir de turba exclamavit, dicens: Magister, obsecro te, respice in filium meum, quia unicus est mihi: 39. Et ecce spiritus apprehendit eum, et subito clamat, et elidit, et dissipat eum cum spuma, et vix discedit dilanians eum: 40. Et rogavi discipulos tuos, ut eiicerent illum, et non potuerunt. 41. Respondens autem Iesus, dixit: O generatio infidelis, et perversa, usque-

quo ero apud vos, et patiar vos? Adduc huc filium tuum. 42. Et cum accederet, elisit illum dæmonium, et dissipavit. 43. Et increpavit Iesus spiritum immundum, et sanavit puerum, et reddidit illum patri eius. 44. Stupebant autem omnes in magnitudine Dei: omnibusque mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos: Ponite vos in cordibus vestris sermones istos: Filius enim hominis futurum est ut tradatur in manus hominum. 45. At illi ignorabant verbum istud, et erat velatum ante eos ut non sentirent illud: et timebant eum interrogare de hoc verbo. 46. Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum maior esset. 47. At Iesus videns cogitationes cordis illorum, apprehendit puerum, et statuit illum secus se, 48. Et ait illis: Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit: et quicumque me receperit, recipit eum qui me misit. Nam qui minor est inter vos omnes, hic maior est. 49. Respondens autem Ioannes, dixit: Præceptor, vidimus quemdam in nomine tuo eiicientem dæmonia, et prohibuimus eum: quia non sequitur nobiscum. 50. Et ait ad illum Iesus: Nolite prohibere: qui enim non est adversum vos, pro vobis est. 51. Factum est autem dum complerentur dies assumptionis eius, et ipse faciem suam firmavit ut iret in Ierusalem. 52. Et misit nuntios ante conspectum suum: et euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum ut pararent illi. 53. Et non receperunt eum, quia facies eius erat euntis in Ierusalem. 54. Cum vidissent autem discipuli eius Iacobus et Ioannes, dixerunt: Domine, vis dicimus ut ignis descendat de cælo, et consumat illos? 55. Et conversus increpavit illos, dicens: Nescitis cuius spiritus estis. 56. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare. Et abierunt in aliud castellum. 57. Factum est autem: ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te quocumque ieris. 58. Dixit illi Iesus: Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. 59. Ait autem ad alterum: Sequere me; ille autem dixit: Domine permitte mihi primum ire, et sepelire patrem meum. 60. Dixitque ei Iesus, Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade, et annuntia regnum Dei. 61. Et ait alter: Sequar te Domine, sed permitte mihi primum renuntiare his quæ domi sunt. 62. Ait ad illum Iesus: Nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei.

Vers. 8. QUIA (quod) PROPHETA UNUS DE ANTIQUIS (unus antiquorum) SURREXIT.) Uti surget Henoch et Elias sub finem mundi, ut resistant Antichristo. Quin et S. Petrum primum Episcopum Bracarensem et Martyrem fuisse filium Uriæ Prophetæ, qui occisus est a Ioakim rege Iudæ tempore Ieremiæ Prophetæ, ut ipse ait cap. 26. 20. filium enim hunc ante sexcentos annos vita functum, suscitatum fuisse a S. Iacobo Apostolo, ac Bracaræ ordinatum Episcopum, docet S. Athanasius Cæsaraugust. Episcopus, et alii quos citat Biucarius in L. Dextri Chronicon ad annum Christi 37. n. 2.

Vers. 14. DISCUMBERE PER CONVIVIA.) Græce κλισιας, id est per discubitus, per contubernia, per cœtus et ordines, ut vertit Syrus.

Vers. 15. NAM QUI ME ERUBUERIT ET MEOS SERMONES, HUNC FILIUS HOMINIS ERUBESCET CUM VENERIT IN MAIESTATE (græce, εν δοξα, id est in gloria) SUA, ET PATRIS, ET SANCTORUM ANGELORUM.) Scilicet in die iudicii, cum in valle Iosaphat sedebit iudex, et coram omnibus angelis et hominibus omnes iudicabit, ac quemque pro meritis cælo vel gehennæ addicet.

QUI ME ERUBUERIT.) Ut pudore aut metu regum, principum, tyrannorum, vel parentum et amicorum meam fidem neget, vel me confiteri non audeat, aut meis legibus obedire vereatur, quasi eum pudeat humilitatis, crucis, et crucifixi Christi; hunc vicissim Christus erubescet, id est, quasi vilem negliget et despiciet (est metalepsis: qui enim aliquem erubescit, ipsum negligit) Christus, cum venerit in maiestate et gloria sua, quam per humilitatem crucis promeruit. Crux enim Christi multis visa fuit contemptibilis et probrosa, atque adeo Gentilibus visa est esse stultitia, Iudæis vero scandalum, ut ait Paulus 1. Corint. 1. 2. Unde multi vel pudore, vel timore non ausi sunt eam profiteri, multo minus prædicare, quibus se opponens Paulus Rom. 1. v. 16. audacter, *Non erubesco Evangelium*, inquit, *virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Iudæo primum et Græco.*

Martyrius Monachus Christum in specie leprosi humeris gestat. Sic Martyrius Monachus Christum specie peregrini leprosi de via lassi sibi apparentem, in humeros sustulit, et usque ad monasterium portavit, sed ita ut pondus non sentiret, quia portantem se portabat. Ibi ergo se illi Christus in sua specie ostendens, et ascendens in cælum, dixit: *Martyri, tu me non erubuisti super terram, ego te non erubescam super cælos.* Ita refert S. Gregor. hom. 39. in Evang. Idem S. Greg. hom. 32. explicans hunc Lucæ locum: *Est*, inquit, *ubi se quisque interroget ut in confessione Christi se veraciter probet, si non iam nomen eius erubescit, si plena virtute mentis humanum pudorem subdidit. Certe enim persecutionis tempore erubescere poterant fideles, substantiis nudari, de dignitatibus deiici, verberibus affligi: pacis autem tempore, quia hæc a nostris persecutionibus desunt, est aliud ubi ostendamur nobis. Veremur sæpe a proximis despici, dedignamur iniurias verbi tolerare, si contingat iurgium fortasse cum proximo, erubescimus priores satisfacere. Cor quippe carnale, dum huius vitæ gloriam quærit, humilitatem respuit.* Et inferius remedium huic pudori assignans: *Erubescat*, inquit, *humana superbia, confundatur quisque, si non satisfaciat prior proximo, quando post culpam nostram, ut ei reconciliari debeamus, et ipse qui offensus est, legatis interveniendibus obsecrat Deus.*

REFULGENS.) Græce, εξαςραπτων, id est, *effulgurans*, id est, instar fulguris coruscans, et fulgureos splendoris radios evibrans: facies enim Christi fulgurea vestem faciebat effulgurantem. Vers. 29.

ET DICEBANT EXCESSUM EIUS, QUEM COMPLETURUS ERAT IN IERUSALEM.) Pro *excessum* græce est εξοδον, quæ vox Primo, significat exitum e vita, id est mortem (unde Syrus vertit, *exitum*; Æthiopicus, transitum; sic et Persicus) q. d. Loquebantur de morte, hoc est, quo genere mortis Christus esset moriturus, puta de morte crucis: ita Vatabl. Vers. 31. Quis hic excessus, de quo loquebantur?

Secundo, significat expeditionem bellicam, qua Christus in cruce decertavit cum morte, peccato et diabolo, eosque devicit. Alludit ad gloriosum et victoriosum εξοδον, id est exitum Hebræorum ex Ægypto, devicto et demerso Pharaone in mari rubro, qui typus fuit et figura huius exitus et expeditionis bellicæ Christi: ita Franciscus Lucas. Favet Cyrillus, qui εξοδον, interpretatur salutiferam passionem: et Arabicus, qui εξοδον vertit, *eventum: Loquebantur*, ait, *de eventu* (agonis et triumphi) *quem impleturus erat in Ierusalem.*

Tertio, nonnulli intelligunt de excessu amoris et virtutum. In cruce enim fuit excessus charitatis, humilitatis, patientiæ, obedientiæ etc. quia Christus in ea egressus est, et transcendit communes limites charitatis, omnisque virtutis cæterorum hominum. Fuit ergo excessus hic, ipsa extasis charitatis, qua Christus quasi exiit extra se, et transiit in summum Dei hominumque amorem. Excessus ergo hic, revera fuit extatica Christi charitas.

PETRUS VERO, ET QUI CUM ILLO ERANT, GRAVATI ERANT SOMNO.) S. Chrysostomus in Matth. cap. 17. per *somnum* accipit stuporem nimium: lucis enim excellentia, inquit, gravabat oculorum debilitatem. Simplicius accipias verum et naturalem somnum, in quem inciderant Apostoli ex fatigatione itineris et conscensi montis, ac vigiliæ nocturnæ, dum Christus orabat, et oratione finiente transfigurabatur; quo facto lux et fulgor Christi perstringens oculos eorum, ipsos a somno excitavit, ut eum trans- Vers. 32.

figuratum viderent, ut dixi Matth. 17. 1. et seqq. Cætera ad transfigurationem Christi spectantia explicui Matth. 17. 1. et seqq.

Vers. 49 RESPONDENS AUTEM IOANNES, DIXIT: PRÆCEPTOR, VIDIMUS QUEMDAM IN NOMINE TUO EIICIENTEM DÆMONIA, ET PROHIBUIMUS EUM: QUIA NON SEQUITUR NOS.) Quia non est tuus, o Christe, assecla et discipulus. Putabat enim solis Apostolis, quibus data erat hæc potestas, id licere, ait S. Cyrillus, et ut ait S. Ambros. *Excludendum putat beneficio, qui non utitur obsequio.* Ioannes uti Christi præceptoris amantior, ita pro Christi honore magis zelans et sollicitus id interrogat.

Vers. 50. ET AIT AD ILLUM IESUS: NOLITE PROHIBERE: QUI NON EST ADVERSUM NOS, PRO NOBIS EST.) Docemur, ait Glossa, neminem a bono, quod ex parte habet, esse arcendum, sed potius ad id quod non habet provocandum. Et S. Ambros. Remunerat, ait, Dominus fortiores, non excludit infirmos. Et Theophylact. Christi gratia, inquit, etiam per indignos, et non discipulos, operatur, sic per sacerdotes non sanctos sanctificantur homines.

Tropol. Beda: In hæreticis, ait, malis non Sacramenta, in quibus nobiscum sunt, sed divisio paci et veritati contraria, detestanda est et prohibenda. Vide dicta Marci 9. v. 37.

Vers. 51 FACTUM EST AUTEM, DUM COMPLERENTUR (id est impleri inciperent: significatur enim actus inchoatus, non perfectus) DIES ASSUMPTIONIS EIUS.) Quibus scilicet Christus expleto officio prædicationis suæ per mortem, crucem, et resurrectionem suam assumeretur in cælum ad regnum Patris, a quo in mundum missus erat. Ascensionem in cælum ergo vocat *Assumptionem:* ita Theophyl. *Cum instabat,* ait, *tempus quo postquam sustinuisset salutarem passionem pro nobis, oportebat eum assumi in cælum, et considere Deo Patri.* Et Euthym. *Dies assumptionis ipsius dicit,* inquit, *præfinitum tempus dum a terra assumeretur in cælum.* Hactenus per duos annos cum dimidio Christus prædicaverat obiens urbes et castella, Galilææ præsertim: supererant illi adhuc sex menses vitæ, quos apud Iudæos constanter prædicando expendere destinabat, itaque se comparare ad mortem et crucem, indeque ad resurrectionem et ascensionem in cælum. Innuit ergo Lucas se huc usque scripsisse gesta Christi in Galilæa, sed deinceps se scripturum gesta eius fere in Iudæa.

ET IPSE FACIEM SUAM FIRMAVIT UT IRET IN IERUSALEM.) Id est firmo, resoluto et constanti animo vultuque, et ut Beda ait, *obstinata atque imperterrita mente.* Christus non ad loca vicina divertit, uti solent facere pavidi et dubii, sed recta perrexit Hierosolymam, ubi sciebat se crucifigendum, quasi optans mortis duellum ac arenam locumque certaminis præoccupans: ita Titus, Theophyl. et alii. *Obfirmatione enim et fortitudine opus est ad passionem sponte properanti,* ait S. Hieron. ep. 151. ad Algasiam quæst. 5. Sic ad opera dura et heroica aggrediendum, oportet obfirmare animum, ut Martyres cum obfirmarunt ad omnia tormenta, instar leonum, de quibus ita scribit Plinius lib. 8. cap. 16. *Cum pro catulis fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expavescat.* Addit Marcus cap. 10. 32. *Et præcedebat eos Iesus, et stupebant,* scilicet discipuli, quod Iesus tam fortiter et alacriter præiret ad crucem et mortem: et sequentes timebant, ne sibi cum Iesu moriendum foret.

Nota, ut dixi in Chronotaxi n. 38. ex antecedentibus et sequentibus videri, hanc Christi e Galilæa profectionem in Iudæam esse eamdem cum illa, quam commemorant Matthæus cap. 19. 1. Marcus cap. 10. 32. Ioannes c. 7. 2. et 14. Ubi ex Ioanne liquet eam contigisse in festo Scenopegiæ, sive Tabernaculorum, quod incidebat in Septembrem, ac proinde cum Christus mortuus sit in Martio proxime sequenti, sequitur hæc contigisse sex circiter mensibus ante mortem: quibus Christus sæpius ivit Ierusalem, indeque rediit prædicans per Iudæam, ibique faciens miracula, uti in Galilæa fecerat, sicut patet ex iis quæ apud Lucam sequuntur usque ad cap. 19. Ubi tamen adverte quædam hisce sequentibus capitibus usque ad cap. 19. a Luca interseri per recapitulationem: nam quædam hic narrat quæ non in Iudæa, sed ante in Galilæa contigerunt. Ita Iansenius, Franc. Lucas et alii. Aliter Maldonatus, qui censet hunc Christi e Galilæa in Iudæam transitum contigisse integro anno ante eius mortem, imo post eum Christum rursum e Iudæa rediisse in Galilæam, ac vicissim e Galilæa in Iudæam, cum scilicet eo tandem rediit ad hoc dumtaxat, ut ibi crucifigeretur et moreretur. Verum hoc non satis consentit cum eo quod ait Lucas: *Cum complerentur dies assumptionis eius:* integro enim anno aberant hi dies.

ET MISIT NUNTIOS ANTE CONSPECTUM SUUM, ET EUNTES INTRAVERUNT IN CIVITATEM SAMARITANORUM, UT PARARENT (scilicet hospitium et cibum, puta panem cum levi obsonio si inveniebatur) ILLI.) Et comitibus, scilicet duodecim Apostolis et mulieribus, quæ secutæ a Galilæa eum opibus suis alebant, cap. 8. v. 2. et cap. 23. 49. simul misit eos Christus, ut assuefacerent se prædicationi et contemptui hominum, ait Theophyl. Nam a Samaritanis contemptui fuere, ut sequitur. Euthym. et Maldonat. ex v. 54. opinantur nuntios, et ut Græce, ἀγγέλους, hos fuisse Iacobum et Ioannem. *In civitatem,* Græce κώμην, id est vicum, castellum, oppidum, quod erat in via euntibus recta Ierusalem. Ita Iansen. Franc. Lucas et alii. Licet Maldonatus κώμην putet poni pro πόλει, id est urbe, fuisseque ipsam Samariæ urbem, quæ erat Samaritanorum metropolis. Vers. 52.

ET NON RECEPERUNT EUM (Samaritani incolæ illius oppidi) QUIA FACIES EIUS ERAT EUNTIS IN IERUSALEM.) Syrus, *quod præ se ferret speciem proficiscentis ad Ierusalem,* quia scilicet tam nuntii, quam Iesus ipse habitu, gestu et voce indicabant se pergere Ierusalem adorationis causa: erat enim festum Scenopegiæ, ut ait Ioannes c. 7. 2. Samaritani autem volebant non in templo Hierosolymæ, sed in suo contra legem erecto in monte Garizim Deum adorari: qua de re perpetua fuit lis et contentio inter Iudæos et Samaritanos, ut patet Ioan. 4. 20. et ex Iosepho lib. 11. Antiq. cap. 7. et 8. Quare spreverunt Iesum quasi spernentem sacra sua, et Iudæorum hostium suorum religioni faventem. Vers. 53.

CUM VIDISSENT AUTEM (hanc inhumanitatem Samaritanorum) DISCIPULI EIUS IACOBUS ET IOANNES, DIXERUNT; DOMINE, VIS DICIMUS UT IGNIS DESCENDAT DE CÆLO, ET CONSUMAT ILLOS?) Græca, Arabica, et Syra addunt, *quemadmodum et Elias fecit.* Ecce hic ipsi ostendunt se esse *Boanerges,* id est, filios tonitrui: ex nimio enim zelo cupiunt Samaritas fulgure afflari et siderari, eo quod tam inhumani essent erga Christum, ut ne nocte quidem imminente ei hospitium ad pernoctandum concedere vellent. Memores enim erant Eliæ, qui duos quinquagenarios ad se capiendum ab Ochozia rege Samariæ missos, igne cælesti cum suis asseclis consumpsit, 4. Reg. 1. 10. sciebant enim Iesum longe maiorem esse Elia, ac proinde maiorem esse iniuriam, quæ illi hic a Samaritanis fiebat. Unde S. Hieron. ad Algasiam epist. 151. q. 5. *Si,* inquit, *ad servi Eliæ iniuriam ignis descendit de cælo, et non Samaritas, sed Iudæos consumpsit incendium; quanto magis ad contemptum Filii Dei in impios Samaritas debet flamma sævire?* Vers 54.

VIS DICIMUS.) Nam ut ait S. Hieron. loco iam citato, *ut Apostolicus sermo efficientiam habeat, voluntatis est Domini: nisi enim ille iusserit, frustra dicunt Apostoli, ut ignis descendat.* Petunt ergo a Christo quasi iudice iustitiam, iustamque in impios vindictam.

ET CONVERSUS INCREPAVIT ILLOS, DICENS: NESCITIS CUIUS SPIRITUS ESTIS.) To *spiritus* non est nominativi, sed genitivi casus, ut patet ex Græco πνεύματος: spiritus autem hic internum animi motum et impulsum, sive ad virtutes, sive ad vitia, significat. Rursum pro *cuius,* græce est οἵου, id est qualis, q. d. Nescitis quo spiritu ducamini, nescitis quis spiritus vos impellat; putatis enim vos a spiritu Dei agi, cum agamini spiritu humano impatientiæ et vindictæ; aut, q. d. Nescitis ad quem spiritum a me vocati et electi estis: nescitis vos debere esse mansueti animi et spiritus, uti ego sum magister et do- Vers 55.

minus vester: vultis imitari zelum Eliæ, et spiritum vindictæ, qui duos pentacontarchos igne cælesti cremavit; sed nescitis hunc spiritum esse veteris legis, quæ talionem vindictæ præcipit, vel permittit, Exodi 22. dicens: *Oculum pro oculo, dentem pro dente*, etc. non autem esse hunc spiritum legis novæ et Evangelii; ac maxime non esse meæ personæ: meus enim spiritus est mansuetudinis, tolerantiæ, charitatis, beneficentiæ, salvare, non perdere, ut scilicet maleficia beneficiis retaliem, ac maledicentibus benedicam, Matth. 5. 44. dicens: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos*, etc. nonne hoc a me audistis et didicistis? Itane tam cito huius meæ doctrinæ et disciplinæ obliti estis? Ita S. Hieron. ad Algasiam: *Dominus*, ait, *qui non ad iudicandum venerat, sed ad salvandum, non in potestate, sed in humilitate; non in Patris gloria, sed in hominis vilitate; increpat illos, quod non meminerint doctrinæ suæ et bonitatis Evangelicæ.*

Vers. 56. FILIUS HOMINIS NON VENIT ANIMAS PERDERE, SED SALVARE.) *Et vos ergo*, ait Beda, *cuius spiritu signati estis, eius et acta sectemini.* Et Titus: *Insistentes*, ait, *vestigiis Domini, æquanimiter, ut sanctos decet, perdurate.*

ET ABIERUNT IN ALIUD CASTELLUM.) Ubi benignius ab incolis exciperentur. Hoc facto instruit Apostolos, quid agere debeant in peregrinatione orbis ad evangelizandum, scilicet, ut uno loco repulsam passi silentes, modesti et tranquilli alium adeant: atque hac de causa prius oppidum, in quo sciebat se repellendum, tentare voluit, ut repulsam hanc patienter ferens, et vindictæ studium in Apostolis reprimens, eos idipsum per omnem deinceps vitam facere doceret. Nam, ut ait S. Ambros. *amplius prodest clementia, tibi ad patientiam, lapso ad correptionem. Denique Samaritani a quibus ignis arcetur, citius crediderunt*, Ioan. 4. et Act. 8. Et Titus: *Non habet ultionis studium*, inquit, *perfecta virtus; nec ulla iracundia, ubi plenitudo est charitatis: non excludenda infirmitas, sed iuvanda.*

ET AIT ALTER: SEQUAR TE DOMINE, SED PERMITTE MIHI PRIMUM RENUNTIARE HIS QUÆ (ita legendum cum Romanis, non *qui*, uti legunt nonnulli) DOMI SUNT.) Græca et Syrus addunt, *domi meæ*. Ex Græco pro *quæ* verti potest, *qui*, uti vertunt S. Basilius, S. August. Titus, Toletus et alii, sed diversimode explicant. Primo, Titus, q. d. Permitte mihi renuntiare meis parentibus, ut ab eis consilium capiam, an te sequi debeam necne: erat enim animo ancipiti et diverso. Unde noluit id Christus permittere, quia fere parentes perfectioris vitæ studium non probant, imo suos ab eo avocant. Secundo, S. August. serm. 7. de Verbis Domini: *Permitte*, inquit, *ut nuntiem meis, ne forte (quod fieri solet) quærant me;* sed sciant quid de me actum sit, scilicet me sequi te, ac proinde de me non sint solliciti, sed securi: sic et Toletus. Tertio, S. Basilius in Constit. monast. cap. 21. censet hunc, uti et præcedentem, fuisse unum e Christi discipulis, ac petiisse tantum facultatem a Christo suos salutandi, eisque valedicendi tamquam ad eos amplius non reversurum. Favet Syrus, qui vertit, *ut proficiscar salutem precaturus*, seu *valedicturus filiis domus meæ, et veniam.* Quarto et optime, legendo *quæ* cum Romanis, q. d. Permitte, id est, da mihi tempus ut renuntiem, id est, nuntium remittam meis bonis, quæ domi sunt, de iisque disponam, eaque inter fratres vel cognatos distribuam. Hoc enim significat Græcum ἀποτάξασθαι, scilicet renuntiare datis mandatis, ordinare, disponere. Unde Arabicus vertit, *permitte mihi primum, ut disponam familiaribus domus meæ.* Ita S. August. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 23. Maldon. Franc. Lucas et alii.

AIT AD ILLUM IESUS: NEMO MITTENS MANUM SUAM AD ARATRUM, ET RESPICIENS RETRO, APTUS EST REGNO DEI.) Vers. 62. Tamquam agro Dei colendo. Sic enim expleri debet metaphora arantis et aratri, q. d. Sicut is qui vult arare, si retro respiciat, et opus arandi bene cœptum abrumpat, ineptus est ad arandum et agrum colendum: debet enim recte ante se, ut arando rectos sulcos ducat, non curvos, respicere: ita qui destinat vel incipit se totum consecrare regno Dei, quod ego prædico, ac piis operibus iustitiæ et perfectionis, abdicationisque rerum omnium promitto: hic si ad bona caduca, terrena et temporalia (uti est disponere de suis facultatibus) quæ dimisit, respiciat, ineptus est et indignus sequela mei et regno Dei: ita Euthymius. Oportet enim, inquit, eum qui sequitur Christum, confestim omnia despicere et sequi, ne oculos quidem ab eo divertendo, ne forte habitu et specie eorum quæ a tergo sunt, retineatur. Sic et Titus, Iansenius, Toletus, et alii.

Nota. Christus hoc apophthegmate perfectionis viam ostendit, voluitque homini nimis sollicito affectum, quem erga sua et suos habebat nimium, eximere, eumque totum in suum obsequium transferre, præsertim quia periculum erat, ne in hac divisione et distributione bonorum suorum longas traheret moras, ac bonis hisce illectus, captusque, mentem mutaret, et vocationem Christi perderet, uti multi in simili re perdiderunt. Adde potuisse fratres et cognatos per se bona eius inter se dividere, ut eius ad hoc opera non foret opus. Sic Iacobus et Ioannes vocati a Christo, relictis retibus et patre, illico secuti sunt Christum, Matth. 4. Alioqui hanc renuntiationem pietatis causa Elisæo permisit Elias, 3. Reg. 19. 20. quia illam paucis, et sine periculo perdendæ vocationis facturus erat. Hinc S. Basilius serm. 1. de Baptism. Respicit retro, inquit, qui vel brevem moram interponit obedientiæ, quæ sine prætextu vel excusatione velociter, et sine suspensione Domino præstanda est. Hinc de Cherubinis Domino famulantibus dicitur Ezech. 1. *Non revertebantur cum incedebant, sed unumquodque ante faciem suam gradiebatur.* Ubi S. Gregor. hom. 3. *Pennata*, ait, *animalia, videlicet prædicatores sancti cum incedunt, minime revertuntur, quia sic a terrenis actibus ad spiritualia pertranseunt, ut ad ea quæ reliquerunt, ulterius nullatenus reflectantur. Quasi enim per quamdam viam eis incedere, est mente ire semper ad meliora.* Hinc Paulus Philip. 3. 14. *Quæ retro sunt obliviscens*, inquit, *ad ea vero quæ sunt priora extendens me ipsum, ad destinatum prosequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Iesu.* Et sponsæ dicitur: *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum*, Ps. 44. 13. Unde S. August. serm. 7. de Verbis Domini: *Vocat te Oriens*, inquit, *et tu attendis Occidentem.*

Tropologice Beda: Manum, inquit, ad aratrum mittit, qui quasi compunctionis instrumento, ligno et ferro Dominicæ passionis duritiem cordis atterit, et ad operum fructus aperit; sed non est cum uxore Loth ad ea quæ reliqueris respiciendum: et si secuturus Dominum, quia vel domi renuntiare vult, arguitur, quid fiet illis qui sæpe nulla utilitatis gratia eorum, quos in mundo reliquerunt, domos visitant? Et Græcus anonymus in Catena: Crebri, ait, intuitus eorum, quæ deseruimus, propter consuetudinem trahunt: violentum enim quiddam usus est, ex quo habitus, ex habitu autem natura nascitur, quam amovere vel alterare difficile; redit enim ad se ipsum velociter. Denique fuse hæc Christi verba explicat Suarez tom. 2. de Relig. tract. de voto l. 1. c. 2. num. 18. et seq.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus præter duodecim Apostolos eligit septuaginta duos discipulos, quibus mandata dat, modumque evangelizandi præscribit: illis revertentibus, et mira quæ gesserunt narrantibus, v. 17. Christus exultat in spiritu. Secundo, v. 25. Legisperito viam ad vitam æternam poscenti dat legem dilectionis Dei et proximi, ac per parabolam Samaritani docet quis sit proximus. Tertio, v. 38. sortem Mariæ præfert sorti Marthæ.

1. Post hæc autem designavit Dominus et alios septuaginta duos: et misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem et locum, quo erat ipse venturus. 2. Et dicebat illis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. 3. Ite: ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. 4. Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, et neminem per viam salutaveritis. 5. In quamcumque domum intraveritis, primum dicite: Pax huic domui: 6. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra: sin autem, ad vos revertetur. 7. In eadem autem domo manete, edentes et bibentes quæ apud illos sunt: dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum. 8. Et in quamcumque civitatem intraveritis, et susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis: 9. Et curate infirmos, qui in illa sunt, et dicite illis: Appropinquavit in vos regnum Dei. 10. In quamcumque autem civitatem intraveritis, et non susceperint vos, exeuntes in plateas eius, dicite: 11. Etiam pulverem, qui adhæsit nobis de civitate vestra, extergimus in vos: tamen hoc scitote, quia appropinquavit regnum Dei. 12. Dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit, quam illi civitati. 13. Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro et Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere sedentes pœniterent. 14. Verumtamen Tyro et Sidoni remissius erit in iudicio, quam vobis. 15. Et tu Capharnaum usque ad cælum exaltata, usque ad infernum demergeris. 16. Qui vos audit, me audit: et qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me. 17. Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio, dicentes: Domine, etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo. 18. Et ait illis: Videbam Satanam sicut fulgur de cælo cadentem. 19. Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, et scorpiones, et super omnem virtutem inimici: et nihil vobis nocebit. 20. Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiiciuntur: gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cælis. 21. In ipsa hora exultavit Spiritu sancto, et dixit: Confiteor tibi Pater, Domine cæli et terræ, quod abscondisti hæc a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Etiam Pater, quoniam sic placuit ante te. 22. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et nemo scit quis sit Filius, nisi Pater: et quis sit Pater, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. 23. Et conversus ad discipulos suos, dixit: Beati oculi qui vident quæ vos videtis. 24. Dico enim vobis, quod multi prophetæ et reges voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt; et audire quæ auditis, et non audierunt. 25. Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum, et dicens: Magister, qui faciendo vitam æternam possidebo? 26. At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? quomodo legis? 27. Ille respondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex omni mente tua: et proximum tuum sicut teipsum. 28. Dixitque illi: Recte respondisti: hoc fac, et vives. 29. Ille autem volens iustificare seipsum, dixit ad Iesum: Et quis est meus proximus? 30. Suscipiens autem Iesus, dixit: Homo quidam descendebat ab Ierusalem in Iericho, et incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum: et plagis impositis abierunt semivivo relicto. 31. Accidit autem ut sacerdos quidam descenderet eadem via: et viso illo præterivit. 32. Similiter et Levita, cum esset secus locum, et videret eum, pertransiit. 33. Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secus eum: et videns eum, misericordia motus est. 34. Et appropians alligavit vulnera eius, infundens oleum et vinum: et imponens illum in iumentum suum, duxit in stabulum et curam eius egit. 35. Et altera die protulit duos denarios, et dedit stabulario, et ait: Curam illius habe: et quodcumque supererogaveris, ego cum rediero reddam tibi. 36. Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones? 37. At ille dixit: Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Iesus: Vade, et tu fac similiter. 38. Factum est autem, dum irent, et ipse intravit in quoddam castellum: et mulier quædam, Martha nomine, excepit illum in domum suam: 39. Et huic erat soror nomine Maria, quæ etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius. 40. Martha autem satagebat circa frequens ministerium: quæ stetit, et ait: Domine, non est tibi curæ quod soror mea reliquit me solam ministrare? dic ergo illi ut me adiuvet. 41. Et respondens dixit illi Dominus: Martha, Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima. 42. Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

Vers. 1. Septuaginta duorum discipulorum nomina non nota.

Post hæc autem designavit Dominus et alios septuaginta duos.) Ita legendum cum Romanis; tot enim præcise fuerunt: licet alii legant, numerentque 70. uti habent hic Græca, et S. Ambros. ac S. Hieron. l. de 40. mansionibus, atque hos 70. nominatim recenset Dorothæus in Synopsi Sanctor. Patr. sed Græca, ut videtur, fide: incerta enim esse eius nomina, patet ex eo quod alii alia eis dent nomina. Volaterranus l. 19. Urbanorum Comment. plures quam 72. nominatim recenset, sed eius nomina fere collecta sunt ex Actis Apostol. et epist. S. Pauli: imo inter eos numerat quosdam qui post ascensionem Christi fuere conversi, uti Eunuchum Candacis reginæ, qui conversus fuit a Philippo, Act. 8. et Philemonem, qui conversus fuit a Paulo. Wicelius in Hagiologio recenset 70. ex A libro cui nomen *Cultura vineæ Dominicæ*: ubi inter alios nominat eumdem Philemonem, et Lucam, quem ex initio Evangelii eius, cum Christo non fuisse conversatum liquet. Denique Eusebius l. 1. Hist. c. 14. testatur se 72. discipulorum nomina nusquam invenisse scripta; nonnullorum tamen nomina ex Actis Apostol. colligi possunt, ut Matthiæ et Barsabæ, Actor. 1. Stephani et cæterorum sex diaconorum, Act. 6. Ananiæ et Barnabæ, Act. 9. Mnason, Actor. 21. v. 16.

Nota primo, sicut Moses initio sui principatus delegit duodecim velut principes, et patres duodecim tribuum Israel; deinde increscente populo et principatu, ex singulis tribubus elegit sex, hoc est universim 72. velut populi senatores: ita et Christus voluit cuique quasi tribui Is-

rael suum Apostolum, et sex presbyteros dare: tales enim erant hi 72. discipuli, quorum officium erat propinquum Dei et Christi regnum prædicare, et miraculis confirmare, obeundo omnia Iudææ oppida: ad quod non sufficiebant duodecim Apostoli.

Figura septuaginta duorum discipulorum.

Nota secundo, hunc numerum mystice fuisse præsignatum in 72. Interpretibus, qui sacram Scripturam ex Hebræo in Græcum rogatu Ptolemæi Philadelphi regis Ægypti converterunt ducentis annis ante Christum: item in 72. consiliariis Mosis, Num. 11. v. 24. et Concilio summo *Sanedrim*, quod 72. capitibus constabat: atque in 72. palmis sitis iuxta 12. fontes in Elim, Exodi c. 15. v. 27. Rursum 72. discipuli respondent 72. gentibus totius mundi, ait Beda, quasi cuique genti Christus suum attribuerit discipulum, ut curatorem: nam 72. gentes et linguas, in quas divisi fuere homines in dispersione Babel, numerant S. August. S. Hieron. Prosper et alii, ut dixi Gen. 11. v. 32.

Episcopi duodecim Apostolis successere, Sacerdotes vero septuaginta duobus discipulis.

Nota tertio, hinc patet sacerdotum discrimen in gradu et officio. Nam hi 72. discipuli non erant pares Apostolis, imo ex his 72. fuit Matthias, teste Clemente Alexandr. apud Euseb. lib. 1. hist. cap. 14. indeque electus est ad Apostolatum, Act. 1. Unde Episcopi successerunt 12. Apostolis, sacerdotes vere 72. discipulis, uti docent Anacletus Pontif. epist. 2. S. Hieron. ad Marcellam, Beda in Lucæ 15. imo S. Petrus apud Clementem epist. 1. ad Iacobum fratrem Domini. Tametsi in principio Ecclesiæ, ait Beda, utrique et Presbyteri et Episcopi vocabantur, quorum altero sapientiæ maturitas, altero vero pastoralis industria significatur. Symbolice, S. August. in Quæst. Evangel. Vigintiquatuor horis, ait, totus orbis a sole gyrante lustratur et illustratur; sic illustratur orbis a Christo, qui est sol iustitiæ per Evangelium SS. Trinitatis, cuius prædicatio ab eo commissa est 72. discipulis; nam ter 24. faciunt 72.

Cur septuaginta duo discipuli electi?

Et misit illos binos ante faciem suam (ante se) in omnem civitatem et locum, quo erat ipse venturus.) In Iudæa, uti prius fecerat in Galilæa per 12. Apostolos: quia enim Iesus quasi Messias volebat prædicare in singulis oppidis Iudææ, ut omnibus Iudæis innotesceret, eosque ad suam fidem et salutem invitaret, nec id per se solum facere poterat, præsertim quia sex tantum menses vitæ ipsi supererant, unde in singulis castellis diu hærere non poterat, hinc elegit 72. discipulos, qui eius adventum evangelizando, et infirmos sanando præirent; ac hominum animos ad illum velut Messiam suscipiendum prepararent, ut ab ipso mox subsequente plenam fidem, pœnitentiam ac peccatorum remissionem, Deique gratiam reciperent. Duodecim Apostolos apud se retinuit, tum ut vitæ suæ essent testes, tum ut plurimis confluentibus ad Christum eum adiuvarent, in iis docendis, sanandis, iuvandis, tum ut a Christo discerent modum prædicandi, et totum orbem obeundi, eumque ad Christum convertendi.

Cur binos misit Christus?

Apostoli eunt bini, cur?

Binos.) Cur? Respondeo Primo, ut alter alteri auxilio esset, solatio, stimulo et excitamento, ait Origen. Theophyl. et S. Gregor. utque uno lasso, ægro, vel impedito alter succederet, iuxta illud Eccles. 4. *Melius est duos esse simul quam unum: habent enim emolumentum societatis suæ. Si unus ceciderit, ab altero fulcietur: væ soli.* Quocirca S. Pachomius in Regula ab angelo accepta c. 30. et 34. ita sancit: *Permittente eo* (Præposito) *accipiet comitem egressionis suæ, cuius fides probata est, et sic mittetur ad fratrem videndum, vel proximum.* Est post: *Nullus solus mittatur foras ad aliquod negotium, nisi iuncto ei altero.* S. August. *Quando proceditis, simul ambulate; cum veneritis quo itis, simul state.* Ita S. August. in Regula cap. 10. et 20. Idem sancit S. Benedictus. S. Franciscus, S. Dominicus, S. Bernardus, et cæteri Ordinum Fundatores. Audi Smaragdum in cap. 67. Regulæ S. Benedicti: *Sed ne frater in via dirigatur solus, sententia Patrum nos docet, quæ dicit: Ad necessaria quærenda bini egrediantur, vel terni fratres, et tales quibus creditur, non qui verbositatem aut gulam sectentur.* Audi et S. Gregor.

A l. 10. epist. 22. de Constantino Monacho: *Cognovi quia ad monasterium, quod in Piceni provincia situm est, solus pergere sine aliquo fratrum suorum præsumpsit: ex qua eius actione cognoscimus, quod qui sine teste ambulat, recte non vivat.* Carmelitæ S. Eliæ p. 1. constit. cap. 13. §. 11. ita sanciunt: *Nullus sine socio, nisi ex iusta admodum causa iter agere sinatur: binos enim Dominus Apostolos misit. Bini ergo exeuntes individui procedant.*

Secundo, ut alter alterum haberet perpetuum vitæ testem, æque ac tutorem. Experientia constat Religiosos et prædicatores Evangelicos, qui bini incedunt, nunquam vel rarissime in periculum castitatis incidisse: eos vero qui soli incedunt, non raro tentationi luxuriæ succubuisse, aut eius calumniam sustinuisse. Quocirca S. Thomas dicere solebat: *Monachus solus incedens est dæmon solitarius.* S. August. in Regul. c. 12. ita statuit: *Quando ergo simul estis in ecclesia, et ubicumque ubi fœminæ sunt, invicem vestram pudicitiam custodite. Deus enim qui habitat in vobis, etiam isto modo custodiet vos ex vobis.*
B B. Theod. Studita in testamento suo §. 15. ita decernit: *Nec solus colloquere cum monacha, vel sæculari, nisi necessitas trahat, idque cum duabus ab utraque parte personis astantibus.* S. Hieron. Nepotiano non monacho, sed clerico ita præscribit epist. 2. *Si propter officium clericatus aut vidua visitatur, aut virgo, nunquam domum solus introeas.* Et inferius: *Solus cum sola, secreto et absque arbitro vel teste non sedeas.* S. Basilius in Regula quam vertit Ruffinus c. 83. et habetur in Iure Canon. c. *In omnibus*, dist. 81. *Sed certe*, ait, *solum ad solam accedere nulla religionis ratio permittit.* Rursum S. Hieronym. contra Vigilantium: *Quid*, ait, *facit monachus in cellulis fœminarum? Quid sibi volunt sola et privata colloquia, et arbitros fugientes oculi?* De S. Augustino ita scribit Possidonius in eius Vita c. 26. *Et si forte ab aliquibus fœminis, ut videretur, vel salutaretur, rogabatur, nunquam sine clericis testibus ad eas intrabat, vel solus cum solis unquam est locutus, nec si secretorum aliquid interesset.*

C S. Augustinum nostro ævo secutus est S. Carolus Borromæus, qui cum fœmina etiam consanguinea nunquam locutus est, nisi ex gravioribus domesticis aliqui adessent, ut habet eius Vita l. 7. c. 6. Quin et Seneca epist. 25. *Omnia nobis mala*, inquit, *solitudo persuadet.* Remedium subdit dicens: *Prodest sine dubio custodem sibi imposuisse, et habere quem respicias, quem interesse cogitationibus tuis iudices.* Addit ab Epicuro esse hanc vocem: *Sic fac omnia tamquam spectet aliquis*, qua voce custodem nobis et pædagogum dedit. Idem epist. 11. *Magna*, ait, *pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis assistat.* Imo Iustinianus Imp. in novella de monachis, vult monachos ire associatos, *ac invicem testes esse mutuæ honestatis.* Lucius Papa ep. 1. ad Episcop. Ecclesiæ ita sancit: *Propter tales*, (calumniatores) *hortamur vos, sicut et in hac sancta Ecclesia constitutum habemus, ut semper testes vobiscum sacerdotes et diaconos habeatis; et licet conscientia sufficere possit propria, tamen propter malevolos iuxta A-*
D *postolum, etiam testimonium vos oportet habere bonum ab iis qui foris sunt: quoniam et in hac sancta Sede constitutum habemus ut duo Presbyteri, vel tres Diaconi in omni loco Episcopum non deserant, propter testimonium Ecclesiasticum.*

Denique audi Thomam Cantipratensem magnæ sapientiæ, experientiæ et religionis virum l. 2. Apum c. 11. §. 1. *Quam vera sit hæc sententia, Væ soli, ego novi, qui triginta annis et eo amplius vices Episcopi in diversis provinciis et diœcesibus habui, qui in hoc articulo, quo Religiosi vel soli vadunt in viis, vel soli manent in curiis, horrenda mala, horrenda scandala, horrendaque pericula frequenter audivi, quæ nunquam sustinuissent adiuncto socio, vel fecissent.*

Tertio, ut maiorem auctoritatem et fidem prædicationi suæ reconciliarent, iuxta illud: *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum*, Deuter. 17. Quocirca Christus et Apostoli id constanter suo exemplo firmavere: Christus enim duos ex discipulis suis mittit ad solvendum

asinum, et ad parandum Pascha, Petrum et Ioannem. Post resurrectionem Cleophas cum socio eunt Emmaus. Iidem Petrus et Ioannes sæpe sociati inveniuntur; simul currunt ad monumentum, ascendunt ad templum ad horam orationis nonam, mittuntur ab Apostolis Samariam. Spiritus sanctus sibi segregari iubet Saulum et Barnabam in opus, ad quod eos assumpsit. Iudas item et Silas destinantur Antiochiam, et Paulus cum Sila lustrat Syriam. Duo testes venturi sunt tempore Antichristi, ut prædixit B. Ioannes, quos Henoch et Eliam fore intelligit communis opinio Doctorum et Ecclesiæ traditio.

Tropol. Tropolog. S. Gregor. homil. 17. in Evang. *Dominus*, ait, *binos in prædicationem discipulos mittit, quia duo sunt præcepta charitatis, Dei videlicet amor et proximi, et minus quam inter duos charitas haberi non potest.* Et mox: *Quatenus hoc nobis tacite innuat, quia qui charitatem erga alterum non habet, prædicationis officium suscipere nullatenus debet.*

Symbolice, Origenes: Binos, ait, famulari Dei verbo antiquum est. Eduxit Israel de Ægypto per manum Mosis, et Aaron; Iosue et Caleb concordant frater a fratre adiutus ut civitas vallata. Et Glossa: Sic, ait, bina animalia a Noe inducta sunt in arcam, immunda prius in carnali generatione, sed mundata Ecclesiæ sacramento, per spiritualem gratiam in discipulorum prædicatione.

In omnem locum quo erat ipse venturus.) Quo, ut ait S. Gregor. homil. 17. mystice significatur, *quod prædicatores suos Dominus sequitur: quia prædicatio prævenit, et tunc ad mentis nostræ habitaculum Dominus venit, quando verba prædicationis præcurrunt, atque per hæc veritas in mente suscipitur. Hinc namque eisdem prædicatoribus Isaias dicit: Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. Hinc illis Psalmista ait: Iter facite ei, qui ascendit super occasum.* Et mox: *Ei ergo qui ascendit super occasum iter facimus, cum nos eius gloriam vestris mentibus prædicamus, ut eas et ipse post veniens per amoris sui præsentiam illustret.*

Vers. 2. Messis quidem multa, operarii autem pauci.) Hæc audivimus Matth. 9. 37. ubi ea exposui.

Vers. 3. Ite: ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.) Ut quasi agni inermes, innocentes, mansueti, simplices, vestro candore et sanctitate lupos vertatis in agnos, puta ut homines lupinos, id est, voraces et rapaces, faciatis temperantes, innoxios et mites, idque non vestra virtute, sed gratiæ meæ efficacia. Quare non est quod metuatis, illi enim vobis me protegente nocere non poterunt. Nam, ut ait S. Ambrosius, *sollicitudo boni Pastoris efficit, ut lupi in agnos audere non audeant.*

Vers. 4. Nolite portare sacculum (Græce, βαλάντιον, id est *marsupium*, sive crumenam, ad pecuniam recondendam, q. d. Nolite portare pecuniam, ut habet Matth. c. 10. 9.) neque peram.) Ad panem et cibos in ea gestandos: quia hoc non est ovium, sed pastoris. *Hoc interdicto*, ait Euthym. *iubet ut de necessariis corporis spem in illum habeant, qui ipsos emittit.* Nam ut ait S. Gregor. in Catena, *Tanta prædicatoris debet esse in Deum fiducia, ut præsentis vitæ sumptibus quamvis non provideat, tamen sibi hos non deesse certissime sciat: ne dum mens eius occupatur ad temporalia, minus provideat æterna.* Reliqua explicui Matth. 10. Christus enim hic eadem præcepta dat 72. discipulis, quæ ibi dedit 12. Apostolis: utrosque enim pari lege misit ad evangelizandum.

Et neminem per viam salutaveritis.) Est hyperbole, q. d. Ne divertatis ad privatas salutationes, et familiares prolixasque collocutiones; sed omnem vanam confabulationem et distractionem ac moram præscindite, ut tota mente collecti, seduli et celeres sitis in opere ad quod vos mitto, totique intendatis prædicationi Evangelii. Ita

An civilem salutationem Apostolis vetuerit Christus? S. August. Ambros. Gregor. et alii. Nam alioqui, ut ait Euthym. non vult Christus discipulos suos esse inciviles et rusticos, ut etiam salutati ab aliquo eumdem verbo non resalutent. Salutationem ergo vetat prolixam, *impedientem ministerium, quæ per moram sæpe trahit offensam*, ait S. Ambr. Alludit ad id quod Elisæus mittens Giezi ad suscitandum puerum mortuum, eidem præcepit dicens: *Si occurrerit tibi homo, non salutes eum; et si salutaverit te quispiam, non respondeas illi*, quod hoc fine ei dicit, ait Ambros. *ne confabulatione alicuius obvii, mandato reflecteretur a munere.*

Dignus est enim operarius mercede sua.) Mercedem intellige non pretii et æquivalentem, sed alimenti et sustentationis. Quia prædicatio regni cælestis omne pretium terrenum superat et transcendit. Nam, ut ait S. Augustin. in Psalm. 103. *Quid accipiunt? dant spiritualia, accipiunt carnalia: dant aurum, accipiunt fœnum.* Hinc patet posse Apostolos vivere ex Evangelio, ac auditores iure naturali et divino obligari ad eos alendos. Christus hic causam dat, cur discipulis vetuerit peram et sacculum, quia scilicet Deus eis providebit per auditores de annona et victu. *Qui peram et sacculum portari prohibuit* (inquit Gregor. hom. 17.) *sumptus et alimenta ex prædicatione concedit. Dignum est enim ut ab eis terrena stipendia consequamur, quibus patriæ cælestis præmia offerimus.* Et postea: *Unde satis ostendit*, inquit S. August. l. 2. de Consens. Evang. c. 30. *cur eos hæc possidere ac ferre noluerit, non quod necessaria non sint sustentationi huius vitæ: sed quia sic eos mittebat, ut eis hæc deberi demonstraret ab illis ipsis quibus Evangelium credentibus annuntiarent.* Vers. 7.

Qui vos audit me audit; et qui vos spernit, me spernit.) Vos enim estis mei Apostoli et legati: qui autem legatum audit vel spernit, audit vel spernit regem vel principem, qui eum legavit et misit. Legatus enim loquitur in persona regis legantis, eamque repræsentat, sicut viceres repræsentat regem. Quocirca subditi in suis Superioribus debent intueri Christum, itaque eorum dicta iusssaque excipere, ac si ex ipso ore Christi prodirent. Audi S. Bernard. tr. de Præcepto et dispens. *Sive Deus, sive homo, vicarius Dei, mandatum quodcumque tradiderit, pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum: ubi tamen Deo contraria non præcipit homo.* Et statim citans Regulam sui Ordinis continentem eamdem doctrinam: *Quidquid*, inquit, *vice Dei præcipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo; haud secus omnino accipiendum est, quam si præcipiat Deus.* Et paulo post: *Ipsum proinde*, inquit, *quem pro Deo habemus, tamquam Deum in his, quæ aperte non sunt contra Deum, audire debemus.* Vers. 16. Obedientia Superiori quasi Deo exhibenda.

Reliqua exposui Matth. c. 10. et 11.

Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio (*magno*, ut addit Syrus) dicentes: Domine, etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo.) q. d. Non tantum morbos, uti promiseras v. 9. sed etiam dæmones expellimus per vim et invocationem nominis tui, dicentes: In nomine Iesu Christi exi, o dæmon, ab homine isto. *Vide*, ait Theophyl. *quoniam non superbiunt, dicunt enim: In nomine tuo, tua gratia, non nostra virtute*: videtur tamen aliquid vanæ laudis et ostentationis eis obrepsisse, quod per se, non per alios Christus tanta patraret, sed venialis fuit hæc culpa et vanitatis pulvis, quem Christus mox abstergit. Vers. 17.

Et ait illi: Videbam Satanam sicut fulgur de cælo cadentem.) *Sicut fulgur*, id est, Primo, sicut fulgur, magna vi, collisione et fragore cum tonitru per nubes frigidas, sibique contrarias, excluditur: sic dæmones Primo, subito et inexpectato cælo deturbati sunt; nec enim dæmones exspectabant hunc lapsum. Secundo, violenter, quia summa vi inviti cælo deiecti sunt per S. Michaelem eiusque asseclas, Apoc. 12. 1. et seq. Tertio, velociter, quia celerrime et quasi in momento. Quarto, manifeste, quia spectantibus omnibus Angelis. Unde Euthym. *Usus est*, ait, *fulguris exemplo, ostendens vehementiam et velocitatem casus illius.* Multi putant ad litteram Christum hic loqui de casu Satanæ, id est, Luciferi, quo e cælo, id est, aere, aut gloria et potestate sua, quam ante Christum in mundo obtinebat, per Christum privatus et spoliatus est, q. d. Non novam mihi rem narratis, nam, cum vos, o discipuli, nuper mitterem ad evangelizandum, De quo Satanæ lapsu loquitur hic Christus.

videbam dæmonem sua potestate a me privatum quasi de cælo cadere, ac per vos magis casurum, quasi hoc asserat Christus ad magnificandam potestatem a se datam discipulis, q. d. Videte quantus et quam formidabilis hostis, scilicet Lucifer cum omnibus suis dæmonibus, vobis per me sit subiectus. Ita ex Nazianz. orat. 4. de Theolog. S. Basil. hom. *Quod Deus non sit auctor malorum*, ac Cyrillus, Theoph. Euthym. Titus, Maldon. Toletus, Iansen. Franc. Lucas et alii. Audi Theoph. *Quidam sic intelligunt: De cælo, id est de gloria sua, et de honore quem habebat. Ante Christum enim ut Deus colebatur, nunc autem de cælo decidit, id est, de gloria sua, ne colatur ut Deus, neque habeatur perinde ac si in cælo habitet.* Euthym. *Ante incarnationem Salvatoris*, inquit, *in sublime ferebatur, et tyrannum agebat, ac potens erat; cum autem Deus in terra per carnem diversaretur, cecidit, non e cælo (olim enim inde ceciderat, nec amplius eo ascendit) sed a dicta celsitudine, tyrannide ac potentia.* Sic et Vatabl. Cum vos, ait, misi ad prædicandum, videbam ruituras vires Satanæ. Cecidit ergo tunc Satanas e suprema potentia in extremam fragilitatem, ait S. Cyrill. ante Christi enim adventum ab omnibus colebatur, post eum a fidelibus conculcatur. Unde sequitur: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes.* Verum hic Satanæ e cælo lapsus mysticus potius et symbolicus est, quam litteralis.

Ad litteram ergo loquitur hic Christus de primo casu Luciferi, dum cum suis asseclis ob superbiam qua Deo rebellavit, e cælo præcipitatus est in abyssum inferni, idque a Christo, eo quod Lucifer dignitatem, puta divinitatem Christi, et æqualitatem Dei, superbe appeteret, imo imo ut nonnulli censent, Christi unionem hypostaticam ambiret, dicens decentius esse ut Christus suam naturam, puta angelicam, et inter angelos nobilissimam assumeret, et Verbo uniret, potius quam humanam, utpote carneam et miseram. Invidens ergo Iesu deitatem, ab eo quasi antagonista prostratus et deiectus est: unde pro *cadentem*, græce est πεσοντα, id est lapsum, in præterito: Arabicus, *quod cecidit*. Sensus ergo est, q. d. Nolite mirari, o discipuli, quod in nomine meo dæmonia eiiciatis: nam ego iam olim Luciferum meam deitatem superbe appetentem, cum suis asseclis e cælo præcipitavi in gehennam: simul et vos cavete ne in superbiam elati, eo quod dæmones vobis subdiderim, cadatis in abyssum, uti cecidit Lucifer. Ita S. Hieron. lib. 2. contra Iovin. S. Ambros. l. de Fuga sæculi c. 7. Cyprianus tract. de Ieiunio Christi, S. Gregorius l. 23. Moral. c. 7. S. Chrysostom. hom. 10. de pœnitentia, Beda, Theoph. Euthym. Bernardus, et alii.

Lucifer quasi fulgur.

1. Apposite Lucifer comparatur fulguri: Primo, quia fulgore fulguris ad vivum repræsentatur præstantissima, et, ut ita dicam, ignea natura, maiestas ac principatus Lu-
2. ciferi. Secundo, eiusdem potestas maxima ad nocendum: talis enim est fulguris, quod omnia etiam durissima et robustissima pervadit, sternit, frangit, incinerat: quare
3. summe terret et nocet. Idem facit Lucifer. Tertio, eiusdem brevitas, quia transit ut fulgur: tantum enim nocet in hoc sæculo, et in hac vita, quæ respectu æternitatis est quasi instans et momentum. Hinc Tropologice, fulgur est symbolum superbiæ et vanæ mundi gloriæ: hæc enim instar flammæ fulgureæ coruscat, et illico evanescit, iuxta illud: *Sic transit gloria mundi* (fulgur enim, ait Nonius Marcellus, est ignis qui coruscat, sive ipsa coruscatio prætervolans: fulmen est telum ipsum quod iacitur: fulguritum est fulmine ictum percussumque). Rursum hæc ex cælo deiicitur et vibratur in terram, imo in tartara: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, et igne gehennæ perenni cruciabitur. Insuper sicut fulgur in cælo splendidissimum, in terra desinit in lapidem, quem instar teli eiaculatur; sic superbia Luciferum fulgidissimum angelum convertit in teterrimum cacodæmonem: pari modo superbia ex hominibus angelicis facit dæmones, humilitas ex humanis dæmonibus facit angelos, iuxta illud Isaiæ 14. 11. *Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum: subter te sternetur tinea, et operimentum tuum erunt vermes.* Quarto, eiusdem apparentia, fucus et 4.
ostentatio: quia deiectus adhuc transformat se in angelum lucis, ait Beda.

Fulgur est symbolum superbiæ et vanæ gloriæ.

Plenus erit sensus, si primum sensum cum secundo coniungas, q. d. Ego Christus, qua Deus, videbam satanam ante me e cælo cadentem in abyssum, quia ego eum velut æmulum meum præcipitavi: pari modo ego Christus iam incarnatus, qua homo, videbam satanam ante me e templis, in quibus quasi Deus in cælo a Gentibus adorabatur, deturbari, quia per me et vos, o discipuli, doceo, et docebo omnes gentes conterere idola, in quibus ipse adorabatur, et adorare Deum verum. Quocirca ego sicut olim satanam e cælo, sic nunc eumdem e templo præcipitavi, sicut fulgur in præceps ruit: sic enim posterior sensus priori quasi littera allegoriæ substernitur, hæcque illi congrue inædificatur et superstruitur. Alludit Christus ad illud Isaiæ 14. 12. *Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris?* ut cum esses Lucifer, factus sis Hesperus et noctifer. Vide ibi dicta.

Moraliter S. Bernard serm. de Ligno, fœno et stipula: *Numquam*, ait, *est securitas fratres, neque in cælo, neque in paradiso, multo minus in mundo. In cælo enim cecidit angelus sub præsentia divinitatis: Adam de paradiso, de loco voluptatis: Iudas in mundo de schola Salvatoris. Hæc idcirco dixerim, ne quis sibi de loco isto blandiatur, quia dicitur: Locus iste sanctus est. Quia non locus homines, sed homines locum sanctificant.*

Mystice S. Hieron. in illa verba Ps. 133. *Qui fecit cælum et terram. Multi*, ait, *de terra cæli fiunt, et multi de cælo terra. Infelix Iudas cælum fuit, et factus est terra: Paulus Apostolus eo tempore quo persequebatur Ecclesiam terra erat; confessus est, et cælum factus est. Nec qui cælum est debet esse securus; nec qui terra est, debet desperare de vita.*

Ecce dedi (Græce δίδωμι in præsenti, id est, *do*) vo- Vers. 19.
bis potestatem (Græce ἐξουσίαν, id est, auctoritatem, imperium, ius et dominium) calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici: et nihil vobis nocebit.) Litteraliter hic serpentes et scorpiones uti sonant, accipe: hos enim etiam calcasset, imo rexisset Adam, quasi eorum rex et dominus in paradiso. Facit ergo hic Christus suos discipulos non tantum dæmonibus, sed et bestiis omnibus superiores, iuxta illud Marci 16. 17. *Serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit.* Exemplum est in S. Paulo, qui correptus a vipera eam illæsus excussit, Actor. 28. v. 3. Ita Iansenius, Maldonatus, et alii.

Et super omnem virtutem (græce δύναμιν, id est robur, vim, potentiam, exercitum) inimici.) Cuiuscumque, sive animalis efferi, ut lupi, leonis, tigridis; sive veneni et rei venenatæ, sive etiam diaboli, qui omnibus feris et rebus noxiis præest, iisque abutitur, ut hominem lædat et perimat. *Omnis* ergo *virtus inimici*, est omnis potentia homini inimica. Mystice tamen, et potius, per hæc omnia significat dæmones; de his enim est omnis hic sermo: unde dæmones hic ad litteram significari per serpentes et scorpiones, illosque vocari *virtutem inimici*, id est exercitum Luciferi, censent S. Athanas. in Ps. 28. ac Theophyl. Euthym. Beda, Titus, Toletus, Franc. Lucas hic. Quocirca Euthym. *serpentes et scorpiones*, accipit, *intelligibiles*, id est, *omne genus immundorum spirituum*, ait Beda. Qui et addit: *Hoc autem inter serpentes qui dente, et inter scorpiones qui cauda nocent, distare arbitror, quod serpentes aperte sævientes, scorpiones clanculum insidiantes significent.* Simili modo Genes. c 3. serpens qui decepit Evam, tam verus serpens, quam diabolus per serpentem loquens intelligitur, ut ibi dixi.

Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia (quod) Vers. 20.
spiritus (dæmones) vobis subiiciuntur: gaudete autem quod nomina vestra scripta sunt in cælis.) Non vetat omne gaudium, ut scilicet nullo modo gaudeant, quod dæmones eis subiiciantur (hoc enim licitum et honestum est, ideoque Deo gratum et gloriosum), sed ut non tantum gaudeant de dominio in dæmones, quantum

gaudere debent de sua prædestinatione, gratia et gloria, tum quia dominium in dæmones est gratia gratis data Ecclesiæ, unde subinde et reprobis datur, uti data fuit Iudæ Matth. cap. 7. v. 22. prædestinatio vero includit gratiam gratum facientem, ac prædestinatum conducit ad beatitudinem; tum quia ut ait Euthymius, illud gaudium tumorem et superbiam generare solet, hoc vero gratiarum actionem, et omnis boni operis sollicitudinem: de hoc ergo longe magis gaudendum, quam de illo. Tertio, eiicere dæmones, et facere miracula, non est vestri meriti, ait Beda, sed divinæ virtutis: at nullius nomina scribuntur in cælo, nisi eius qui illud meretur vel merebitur. Quarto, virtus eiiciendi dæmones datur vobis a Deo, non ad vestram, sed ad aliorum utilitatem; at scribi in cælis vobis utilissimum est, quia vos beabit in æternum: ita Theophyl.

Scripta sunt in cælis.) Quod alibi dicitur, *Scripta sunt in libro vitæ; liber* autem *vitæ* significat distinctam Dei præscientiam, memoriam, prædestinationem, in qua quasi in libro Dei scripti sunt omnes et singuli destinati et electi ad vitam æternam: *scripta sunt* autem non per calamum et atramentum, ait Titus, sed per Dei opt. max. memoriam, eiusdemque Dei gratiam et gloriam. Et Euthym. Cives conscripti estis in æterna civitate, inquit, non atramento, sed memoria; neque ut homines scribunt, sed ut Deus: idque non in remedium oblivionis, ait Beda, sed ad firmitatem et certitudinem prædestinationis.

Duplex prædestinatio. Porro sicut duplex est hæc Dei præscientia et prædestinatio, ita et duplex est liber vitæ: prior perfectus et completus, quo absolute et determinate ab æterno a Deo descripti sunt omnes electi ad gloriam, qui reipsa ad vitam æternam perventuri sunt: hic est infallibilis et immutabilis. Posterior, in quo omnes iusti et sancti describuntur, non absolute, sed conditionate, et secundum præsentem iustitiam, si nimirum in ea usque ad mortem perseverent: hic non est certus et infallibilis; nam ex illis multi a iustitia excidunt, male moriuntur, reprobantur et damnantur. Sic Apostolus Philipp. 4. salutat Clementem, suosque fideles, *quorum nomina sunt in libro vitæ.* Nihil enim aliud vult dicere, quam quod dixit de omnibus Ephesiis fidelibus, Ephes. c. 1. nimirum eos esse a Deo electos et prædestinatos per Christum; scilicet absolute per fidem et gratiam, sed conditionate ad gloriam, si nimirum in Christi fide et gratia perseverent. Et Ephes. 2. *Vos*, ait, *estis cives sanctorum, et domestici Dei*, scilicet per gratiam, ac tales futuri per gloriam, si in gratia decedatis: sic etiam orat Ecclesia in Collecta secreta Missæ, tempore Quadragesimæ, *ut omnium fidelium nomina beatæ prædestinationis liber ascripta retineat:* hi ergo possunt a sua prædestinatione excidere, ac proinde non sunt absolute prædestinati, sed conditionate, si videlicet in fide et sanctitate usque ad finem vitæ perstent. Sic etiam hoc loco videtur accipi, ait Iansen. Franc. Lucas et alii, licet de eo dubitet Maldonatus, ac neget Toletus. Nam non velle Christum hic omnes septuaginta discipulos certos facere de sua absoluta et efficaci electione ad gloriam, patet ex v. 18. ubi minas et metum damnationis eis iniicit, dicens: *Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem,* q. d. Videte ergo et vos ne similiter cælo, id est, gratia et gloria vobis in cælo præparata excidatis. Sic omnes Apostoli fuere a Christo electi, scilicet ad Apostolatum, et tamen unus ex eis Iudas fuit reprobatus et damnatus, iuxta illud Christi: *Nonne ego vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est?* Ioann. 6. 70. Pari modo ex 70. discipulis Christi fuere septem primi Diaconi, e quibus unus fuit Nicolaus nomine, *qui immunditiarum omnium, et Nicolaitarum hæreseos auctor extitisse refertur,* ait S. Hieronymus epist. 48. cap. 3. Quod ergo duodecim Apostolis et eorum sequacibus promittit Christus Matth. c. 19. v. 18. dicens: *Vos qui secuti estis me,* etc. *sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel;* intellige non absolute, sed sub hac conditione, Si in mei sequela usque ad mortem persliteritis.

Vers. 21. In ipsa hora exultavit Spiritu sancto.) Id est per Spiritum sanctum, quo plenus erat Christus, puta per gratiam, lætitiam et iubilum suæ humanitati et menti a Spiritu sancto infusum, eo quod Spiritus sanctus efficacia fecisset sua promissa, ac per suos discipulos tam rudes et imbecilles tanta prodigia, dæmones expellendo, et morbos quoslibet sanando patrasset, quibus ipse Christi fidem et Dei gloriam promovebat.

Et revelasti ea parvulis.) Scilicet abiectis et rudibus meis discipulis. *Ea,* ut nimirum ipsi cognoscant te esse Deum verum, ac me a te missum, ac consequenter agnoscant viam ad iustitiam et salutem, quæ est credere in me, meisque iussis obedire, itaque sint prædestinati, atque per eos alii multi quos a dæmonibus et morbis liberant, veri Dei cognitione illuminentur et salventur.

Omnia mihi tradita sunt a Patre meo.) Ut sicut a Patre meo creata sunt, ita iam vitio ipsorum perdita per me recreentur et redimantur; ut scilicet homines in peccata prolapsos sublevem, sanctificem et beem, et cum homine cæteras creaturas vitio hominis corruptas renovem et restaurem. Ita S. Athanas. ser. 4. contra Arrianos: *Postquam,* ait, *peccasset et lapsus esset homo, eiusque lapsu perturbatis omnibus, mors invaluisset ab Adam usque ad Christum, terraque execrationi data esset, infernus apertus, paradisus clausus, cælum infensum, et tandem corrupto et interempto homine insiluisset diabolus contra nos; tunc dedit illi hominem, ut ipsum Verbum caro fieret, carnemque assumptam in omnibus instauraret. Tradita enim sunt illi ut medico, qui sanaret morsum serpentis; et ut vitæ, quæ excitaret mortuum; et ut luci, quo illuminaret tenebras; et ut rationi, quo redintegraret vim rationalem.* Particulatim deinde idipsum explicat, dum subdit: *Postquam igitur tradita sunt illi omnia, et factus est homo, correcta sunt omnia et perfecta; terra pro maledictione benedictionem obtinuit, paradisus reseratus est, infernus se metu contraxit, monumenta aperta sunt resurgentibus mortuis: portæ reclusæ sunt, ut intraret ille ex Eden.* Vers. 22.

Non igitur loquitur hic Christus de essentia et attributis divinis, sibi a Patre traditis, et per generationem divinam communicatis, uti explicuit S. Chrysost. hom. 39. in Matth. 5. Hilarius lib. 6. de Trinitate, S. Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto cap. 12. sed de plena omnium potestate quæ sibi ut homini, ad hominum salutem a Patre tradita fuit.

Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum, et dicens: Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo?) q. d. Quid me facere oportet, ut vitam æternam obtineam et possideam? Alius est hic Legisperitus ab eo, qui idem quæsivit a Domino Matth. c. 22. v. 36. ut patet ex circumstantiis utriusque. Vers. 25.

Tentans eum.) Hinc patet ipsum quæsivisse hæc animo non sincero discendi, sed ficto et doloso tentandi Christum, an Christus scilicet aliquid de se, suaque doctrina contra legem responderet, ac illam huic præferret, unde eum calumniandi vel accusandi occasionem haberet. Christus enim ab illis censebatur legis prævaricator et contemptor. Ita Toletus. Quo animo ad Christum accesserit legisperitus.

Cætera quæ sequuntur usque ad versum 29. exposui Matth. cap. 22. v. 36. et seq.

Ille autem volens iustificare seipsum, dixit ad Iesum: Et quis est meus proximus?) *Iustificare,* id est iustum præ cæteris ostendere, q. d. Demonstra mihi aliquem proximum in iustitia, qui scilicet tam iustus sit quam ego, et vix invenies. Ita Titus, Euthymius, et Isidorus Pelus. lib. 4. epist. 173. qui censent Legisperitum hæc dixisse ex superbia et fastu Pharisaico. *Proximum,* ait Isidorus, censuit *esse iustum iusto, sublimem sublimi, q. d. Ostende mihi aliquem qui tam magnus sit, ut possit mecum comparari.* Vers. 29.

Verum Christi responsio contrarium significat, ut patet intuenti. Quare videtur hic Legisperitus, qui initio tentandi animo accesserat, audito dicto Christi quo suum responsum de primo dilectionis Dei et proximi mandato laudarat, mentem mutasse, ac aversionem suam in amo-

rem et reverentiam Christi convertisse, atque sincere et serio quæsiisse quis esset proximus, ut eum diligeret, et legem implere posset. Ergo *volens iustificare seipsum*, id est volens se ostendere iustitiæ amatorem, et timoratæ conscientiæ quasi sollicitum intelligere legem Domini, et quasi assidue in ea studentem et meditantem, ut eam opere adimpleret. Ita Toletus, Iansenius et alii.

Et quis est meus proximus.) Magna enim inter Scribas hac de re erat quæstio, imo error: Scribæ enim ex Levit. 19. 18. *diliges* רע *rea*, id est *amicum*, a contrario inferebant; Ergo odio prosequeris inimicum tuum, puta Gentilem, qui non est Iudæus: unde hunc eorum errorem

Quis proximus. correxit Christus Matth. cap. 5. 43. Quare Scribæ amicum vel proximum censebant esse solum Iudæum, utpote veri Dei cultorem, eiusdemque secum gentis et religionis, imo inter Iudæos eos qui legem prævaricabantur et impie vivebant, censebant non esse proximos, nec diligendos, sed solos fideles et iustos. Merito ergo Legisperitus hic rogat Christum quis sit proximus, q. d. Ego omnes Iudæos probos quasi proximos diligo, suntne alii adhuc proximi a me diligendi? Respondet Christus alios esse, nimirum proximos nostros esse omnes omnino homines: hi enim proximi nobis sunt, ob communionem eiusdem vitæ humanæ, eiusdem gratiæ, eiusdem redemptionis per Christum, eiusdem Ecclesiæ et Sacramentorum, eiusdem vocationis ad fidem et gratiam, eiusdem destinationis, cursusque ad eamdem felicitatem et vitam æternam. Omnis ergo homo est Hebr. *rea*, id est amicus, socius; Græce πλησιος, id est propinquus, a πλαω, id est accedo, appropinquo, quod in futuro habet πλησω, unde πλησιος: latine nervosius vocatur proximus, quia proxime, id est nullo mediante ad nos accedit, nosque contigit per eamdem vitam, gratiam, Ecclesiam, gloriam, etc. Proximus enim Ciceroni et Latinis dicitur vicinissimus, unde Isidorus l. 9. Etymol. cap. 6. *Proximus*, ait, dicitur, *ob proximitatem sanguinis*. Et Cicero l. 2. de Legibus: *Id*, ait, *habendum est Deo proximum* (id est vicinissimum) *quod est optimum*. Iam autem omnis homo nobis vicinissimus est per eamdem Dei creationem, et eamdem Christi redemptionem, et vocationem ad eamdem gratiam et gloriam: ergo omnis homo nobis est proximus. Vide dicta Levit. 19. v. 18.

Tropologice, vox *proximus*, exigit visceralem affectum et amorem; proximus enim a proximo diligendus est quasi frater a fratre, vel filius a patre: in his enim nullum est medium, sed alter alteri est proximus, ita tamen ut servetur ordo charitatis, quo magis diligendus est pater, quam frater, et frater quam nepos, etc. inter proximos enim alius alio nobis est proximior, ideoque magis diligendus.

Suscipiens autem Iesus, dixit.) Euthymius, *excipiens sermonem*, id est respondens, ac fuse et exacte quæstionem, quis sit proximus, enucleans et resolvens. Sic ait Virgilius: *Excipit Ascanius*, id est vices respondendi suscipit.

Vers. 30. Homo quidam descendebat ab Ierusalem (ideoque Israelita, ait August. ser. 37. de Verbis Domini, et Hierosolymita, ait Beda) in Iericho, et incidit in latrones.) Est parabola sumpta a re quæ sæpe tunc temporis contingebat, ideoque vera historia et res gesta. Nam ut notat S. Hier. in c. 20. Matth. et in Epitaphio Paulæ ep. 77. inter Ierusalem et Iericho erat locus periculosus et latrociniis

Adommim quid? infestus, ideoque Hebr. dictus *Adommim, vel potius Adammim*, id est *rubens*, et cruentus: *quia multus in eo sanguis crebris latronum fundebatur incursibus*. Audi Adrichomium locum hunc ex S. Hieron. Saligniaco, Brochardo, et aliis plene describentem in Descriptione tribus Beniamin pag. 14. n. 6. *Adommim*, ait, *locus sanguinarius, frequentibus homicidiis et latrociniis infamis, etiam posterioribus temporibus, et rem, et nomen retinuit; aspectu terribilis, et valde periculosus, quemque sine conductu nemo temere transeat. Eo loci homo ille, qui de Ierusalem in Iericho tendebat, curatus est a Samaritano, cum incidisset in latrones, ab iisque vulneratus esset, quod etiamnum multis contigit. Distat a Iericho contra Occidentem quatuor leucis. Quondam villula, nunc castrum, ut Breid. ex Brocardo, ut Hieron. ruinæ in sorte tribus Iudæ: Græce vocatur* ἀνάβασις πυῤῥων, id est, *ascensus rubentium propter sanguinem qui ibi a latronibus funditur; Heb. Maledomim est confinium tribus Iudæ et Beniamin, ubi et castellum militum situm ob auxilia viatorum. Videtur hic caverna profunda, super quam olim erectum fuit ædificium*. Denique locus hic erat situs in monte vel colle, ex quo latrones eminus viatores adventantes prospicere poterant, ut eos ex improviso invaderent: unde Iosue 15. v. 7. locus hic vocatur *ascensio Adommim*.

Qui etiam despoliaverunt eum (pecuniis, vestibus, rebus omnibus quas habebat) et plagis impositis abierunt semivivo (Græce ἡμιθανῆ, id est semimortuo) relicto.) In via: illi certo ex vulneribus moriendum erat ibi, nisi quis ei succurreret et mederetur. Solent enim latrones eos quos spoliarunt, vulnerare, vel occidere, ne spoliati illico advocent obvios et vicinos, qui latrones persequantur, et spolia eis extorqueant, imo eos trucident. Syrus clare, *et irruerunt in eum latrones, et spoliaverunt eum, et vulneraverunt eum, et reliquerunt eum cum vix subsisteret in eo anima, et abierunt*.

Accidit (casu, si homines spectes; sed certo consilio, Vers. 31.
si Dei providentiam, cui nihil est fortuitum, sed omnia prævisa et provisa consideres) autem ut sacerdos quidam descendebat eadem via: et viso illo præterivit.) Græce ἀντιπαρῆλθεν, id est ex adverso præterivit, q. d. Sacerdos horrore plagarum vulnerati illius et moribundi perculsus, non tantum ad eum non accessit, sed et retrorsum abiit, et in contrariam partem iter suum reflexit, ait Titus et Theophyl. Notat hic Christus præposteram religionem ac inhumanitatem sacerdotum illius ævi, qui externas tantum cæremonias, victimas et oblationes, quibus ipsi ditabantur, curantes, internam pietatem et misericordiam et charitatem negligebant, imo pessumdabant. Hic enim sacerdos videns proximum suum gente Iudæum, vulneribus confectum, seminecem et animam agentem, in hac extrema necessitate eum deseruit, imo nec eum adire vel alloqui dignatus est.

Similiter et Levita, cum esset secus viam, et vi- Vers. 32.
debet eum, pertransiit.) Levita olim apud Iudæos erat Levitæ
id quod apud Christianos est Diaconus, qui sacerdoti in quinam?
sacris ministrat. Hic ergo eiusdem farinæ et inhumanitatis erat, cuius fuerat sacerdos: qualis enim sacerdos, talis Levita: qualis Prælatus, talis Diaconus: qualis princeps, talis famulus: qualis magister, talis discipulus. Unde simili modo pertransiit. Græce est eadem vox quæ v. 31. ἀντιπαρῆλθεν, id est, in contrariam viam abiit.

Samaritanus autem quidam iter faciens, venit Vers. 33.
secus eum: et videns eum, misericordia motus est.) *Samaritanus*, qui scilicet genere et gente, et religione a Iudæis erat alienissimus, ideoque magis exosus quam Gentilis; utpote Iudæorum schismaticus et hæreticus, quem proinde Iudæi non proximum, sed iuratum hostem censebant, passimque oderant: hic, inquam, Iudæi vulnerati, a Iudæis derelicti, et a sacerdote ac Levita neglecti, commiseratione motus, ei ut proximo succurrit, medicatus est, vitamque restituit. Profert Christus exemplum Samaritani, ut ostendat non solos amicos, sed et inimicos (talis enim Iudæis erat Samaritanus) esse proximos nostros. Rursum Samaritanum hunc in charitate et beneficentia præfert Iudæis, utpote qui in Iudæum seminecem, a Iudæis neglectum et Samaritanis invisum, adeo beneficum se præstiterit.

Et appropians (descendens ex equo, vel asino quo Vers. 34.
vehebatur) alligavit vulnera eius, infundens oleum et vinum.) Quæ secum ferebat in via quasi viaticum; scilicet vinum pro potu, oleum pro obsonio cum pane, hoc est pro cibo. Est hysterologia: prius enim lavit vulnera vino: vinum enim Primo, saniem abstergit: secundo, pi- Vini usus
tuitosos biliososque humores ad vulnus confluentes ar- in vulnere.
rodit: tertio, vulnera constringit, ne saniem et sanguinem ulterius emittant: quarto, nervos calefacit et ro-

borat, ut plagam excutiant. Deinde vulnus linivit oleo,
Et olei. Primo, ut vini acredinem et mordacitatem olei pinguedine et lenitate temperaret: secundo, ut dolores leniret: tertio, ut partes vulneri vicinas foveret et roboraret: nam alioqui oleum recentibus vulneribus obesse, illaque putrefacere, docet Galenus lib. 3. Matth. et Hippocrates lib. de Ulceribus. Vide Valesium S. Philosophiæ cap. 87.

Hinc Tropologice, S. Gregorius 20. Moral. cap. 8. In vino, ait, morsus districtionis, in oleo mollities pietatis: miscenda ergo lenitas est cum acritate, ut vulnera animæ sanentur, et vitia a peccatoribus expellantur. S. Chrysost. vero: Vinum, ait, est sanguis passionis, oleum chrismatis unctio; vel, ut Interlinearis, chrisma Spiritus sanctus.

Et imponens illum in iumentum suum.) Quo ipse equitare vel asinare solebat. Syrus, *supra asinum suum.* Descendit ergo ipse ex equo vel asino, cui insidebat, illumque cessit vulnerato, imo eum illi imposuit. Allegorice, S. Augustinus in Quæst. Evang. Iumentum, ait, est Christi caro. Imponi iumento, est in ipsam incarnationem credere. S. Ambrosius: Iumento imponit, inquit, dum peccata nostra portat. Theophyl. Membra sua nos fecit, ait, et participes corporis sui.

Duxit, ipse pedes incedens, frænumque prehendens, illoque minans equum et equitem, in stabulum.) Græce, εις πανδοχειον, id est, in diversorium, sive hospitium, ita dictum, quod omnes promiscue recipiat; hospitium ergo dicitur *stabulum* a stando, quod in eo viatores ex via lassi stent, id est quiescant. Sic *stabulum* pro hospitio sumit S. Cyprian. lib. 3. ep. 13. hinc Syrus et Arabicus pro *stabulo* vertunt *hospitium.*

Et curam eius egit.) Prospiciens illi de cibo, igne, lecto, medico, medicinis, cæterisque rebus ad curam necessariis, vel opportunis.

Vers. 35. Et altera die protulit duos denarios.) Denarius simplex erat drachma argenti, puta unus Iulius, vel Regalis Hispanicus. Verum hic denarius non simplex, sed duplex, uti modo est dimidius *Philippicus Dalerus:* dedit enim tantum, quantum sufficere putabat vulnerato alendo et medicando usque ad suum reditum: ad hoc enim non sufficiebant duo Iulii. Tropologice, S. Aug. in Quæst. Evang. Duo denarii, ait, sunt duo præcepta charitatis, quam Apostoli acceperunt ad evangelizandum, aut promissio vitæ præsentis et æternæ.

Et dedit stabulario (id est hospiti, qui stabulo et hospitio præerat) et ait: Curam illius habe, et quodcumque supererogaveris, (ulterius impenderis) ego cum rediero, reddam tibi.) Vide hic et disce a Samaritano plenam dilectionem qua nihil omisit, quod ad vulnerati curationem requiritur; sed omnia charitatis officia hic requisita copiose præstitit.

Allegor. Allegorice: homo est Adam lapsus in peccatum, ideoque in anima vulneratus, et pene occisus; Adam enim ex Ierusalem, id est ex visione pacis, puta ex paradiso et statu innocentiæ, ubi summa fruebatur pace cum Deo, secum, cum Eva, et cum omnibus animalibus, descendit in Iericho, id est in mutabilitatem et statum peccati: huius enim symbolum est Iericho, id est luna, quæ quotidie mutatur et deficit. Latrones sunt dæmones, qui Adamum et Evam per serpentem deceperunt, et ad peccatum induxerunt, itaque cum Dei gratia et virtutibus spoliarunt, et vulnera concupiscentiæ omnibus animæ potentiis et appetitibus inflixerunt. Sacerdos et Levita sunt lex vetus, quæ lapsum Adæ sanare neglexit, quia non potuit. Samaritanus, id est custos, est Christus, qui fideliter homines omnes curat et custodit, ut sanentur et salventur: equus est huius humanitas, cui ipsa deitas insidet et quasi inequitat. Stabulum, id est hospitium, est Ecclesia, quæ omnes fideles recipit. Vinum est sanguis Christi, quo vulnera nostra abluuntur, et sanies peccatorum abstergitur. Oleum est misericordia, clementia et lenitas Christi. Stabularius, sive hospes qui stabulo, id est Ecclesiæ præest est S. Petrus, sive Pontifex. Ita S. Ambr. et Origenes hic hom. 34. S. Hieron. in cap. 10. Matth. S. Aug. serm. 17. de Verbis Domini, et alii passim. Audi Origenem:

Adam est homo ille qui incidit in latrones.

Aiebat quidam de presbyteris, volens parabolam interpretari, hominem qui descendit esse Adam: Ierusalem, paradisum: Iericho, mundum: latrones, contrarias fortitudines; sacerdotem, legem; Levitam, Prophetas; Samaritem, Christum; vulnera vero, inobedientiam; animal, corpus Domini; pandochium, id est stabulum, quod universos volentes introire suscipiat, Ecclesiam interpretari. Porro duos denarios Patrem et Filium intelligi; stabularium Ecclesiæ præsidem; cui dispensatio credita est. De eo vero quod Samarites reversurum se esse promittit, secundum Salvatoris figurabat adventum. Hæc cum rationabiliter pulchreque dicuntur, etc.

Hinc rursum ex hac parabola docent Patres et Theologi, Adamum per peccatum spoliatum esse bonis et donis gratuitis, uti sunt gratia et virtutes; vulneratum vero fuisse in naturalibus, id est, in natura non pura et mera; hæc enim eadem est post peccatum, quæ fuit ante; sed in natura per gratiam erecta, sanata et integra per iustitiam originalem illi a Deo inditam: hæc enim omnes appetitus et passiones, ac concupiscentiæ motus voluntati et rationi subiiciebat, ut nil velle aut concupiscere possent, nisi quod recta ratio iudicabat, ac voluntas recta amabat et appetebat: iam autem per peccatum privati hac iustitia originali, experimur in nobis inscia ratione, et invita voluntate, pravos hosce motus exoriri; hoc est vulnus naturæ.

Quis eorum trium videtur tibi proximus fuisse Vers. 36.
illi, qui incidit in latrones?) Videtur Christus apposite ad interrogationem Legisperiti, *Quis est proximus meus?* dicere debuisse: Quis in hac parabola tribus hisce, puta sacerdoti, Levitæ, ac præsertim Samaritano, fuit proximus? utique ille qui incidit in latrones, ab eisque spoliatus, vulneratus et semimortuus relictus, omni proximorum ope indigebat: nam alioqui ex hac interrogatione Christi quis inferre poterit: Ergo proximus est is qui benefacit egenti, puta Samaritanus, non autem ipse egens, puta spoliatus ille et vulneratus: ac consequenter sacerdos et Levita non erant proximi, quia egenti non benefecerunt. Unde pariter inferas eos qui nos oderunt et persequuntur, non esse nostros proximos.

Verum dico sensum esse: *Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones?* q. d. Quis horum trium tibi videtur in hoc casu se gessisse ut proximum capti, spoliati et vulnerati a latronibus? sic enim hanc interrogationem Christi intellexit ipse Legisperitus, dum v. sequ. respondet: *Qui fecit misericordiam.* Ergo ex eo Christus quærit: Quis ex hisce tribus tibi videtur vere functus officio proximi erga vulneratum tam miserum, ita ut eum licet tam afflictum, et ex inimica sibi gente, puta ex Iudæis, oriundum, æstimarit suum esse proximum? Proximus enim est nomen correlativum, proximus enim est proximi proximus, sicut misericors est miseri misericors: quare Christus recte ex uno designat alterum, puta ex relativo designat eius correlativum, quod quærebat Legisperitus. Maluit vero Christus sic responsionem suam invertere, ut Legisperito nobisque omnibus statueret exemplum reale et perfectum dilectionis proximi, quod ipse imitaretur non speculando in lege, sed opere idipsum præstando, quod præstitit Samaritanus: unde concludit v. 37. dicens: *Vade, et tu fac similiter.* Maxime autem voluit Christus Legisperitum docere, non Iudæum, non amicum, uti volebant Scribæ, sed omnes omnino homines, maxime miseros, etiam nobis inimicos, habendos esse proximos, et omni officii genere esse diligendos. Simili modo ob similem causam Christus invertit quæstionem maioris dilectionis duorum debitorum, Magdalenæ scilicet et Simonis: *Quis eum plus diligit?* Luc. c. 7. v. 47. ut ibi ostendi. Ita S. Augustinus, quem mox citabo, Beda, Theophyl. Euthymius, Titus, Toletus, Iansenius, et alii passim.

At ille dixit: Qui fecit misericordiam in eum. Vers. 37.
Et ait illi Iesus: Vade et tu fac similiter.) *Ut videlicet,* inquit S. Aug. l. 5. de Doctr. Christ. cap. 30. *eum esse proximum intelligamus, cui vel exhibendum est offi-*

cium misericordiæ, si indiget, vel exhibendum esset, si indigeret. Ex quo est iam consequens, ut etiam ille a quo nobis hoc vicissim exhibendum est, proximus sit noster: proximi enim nomen ad aliquid est, nec quisquam esse proximus nisi proximo potest. Nullum autem exceptum esse, cui misericordiæ denegetur officium, quis non videat; quando usque ad inimicos etiam porrectum est? Quales erant in primis Samaritani Iudæis. Addit apposite S. August. *Quid tam remotum quam Deus ab hominibus? cum haberet Deus in se duo bona, iustitiam et immortalitatem: nos duo mala, iniquitatem et mortalitatem: factus est mortalis, et ita prope nos, non id quod nos, id est peccator, suscipiendoque pœnam, et non culpam, culpam delevit et pœnam.*

Causam a priori dat Isidor. Pelusiota lib. 4. ep. 123. dicens: *Proximitas enim natura æstimatur, non virtute: substantia, non dignitate: compassione, non loco: curationis modo, et non loci propinquitate: illum namque arbitrare proximum, qui tui maxime indigeat, et sponte tua ad auxilium ei ferendum accede.*

Vers. 38. Factum est autem, dum irent (dum proficiscerentur Iesus et disciputi eius, evangelizantes per vicos et castella, ut dixit v. 1.) et ipse (Iesus) intravit in quoddam castellum (Græce κώμην, id est, vicum, pagum, oppidum, puta Bethaniam, ubi Martha videtur habuisse domum) et mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum suam.) Quasi hospitem et peregrinum, qui ut Deus erat omnium Dominus. Unde S. Aug. serm. 26. de Verbis Domini: *Suscepit*, ait, *famula Dominum, ægra salvatorem, creatura creatorem, spiritu pascenda in carne pascendum, dignatione, non conditione.* Laudatur in Martha virtus hospitalitatis, quod Iesum Scribis et Pontificibus exosum hospitio exceperit, sed hominem excipiendo recepit pariter Deum, qui illam totamque eius domum benedixit, et donis cælestibus cumulavit, taudemque in cælum ipsam suscepit, et æterna gloria beavit. Sic Abraham suscipiens hospites, angelos specie humana indutos hospitio excepit, a quibus promissionem nascituri ex se Isaac, indeque Christi, qui benedicturus esset omnes gentes, accepit. Vide dicta Hebr. 13. Quocirca Christus Marthæ morienti apparuit, eique præmium hospitalitatis rependit, atque eam ad cæleste non hospitium, sed regnum invitavit, dicens: *Veni hospita mea dilectissima, quia sicut tu me in domum tuam recepisti, sic ego te in cælum mecum recipiam.* Ita habet eius Vita, quæ et ex S. Antonino addit, Christum sua præsentia sepulturam S. Marthæ honorasse. Ita Christus honorantes se honorat.

Christus Marthæ morienti apparet.

Vers. 39. Et huic erat soror nomine Maria.) Cognomento Magdalena; hæ duæ sorores *non solum carne*, ait S. Aug. loco iam citato, *sed et religione germanæ, ambæ Domino cohæserunt, ambæ Domino in carne præsenti servierunt,* tanto hospite beatæ.

Quæ etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius.) Vox *etiam* notat Magdalenam non obiter, non alio tempore quando ei erat otium, sed illo temporis articulo, quo maxime cum Martha erat laborandum in apparanda Christo mensa, quasi otiosam sedisse cum Iesu. *Sedens secus pedes*, quasi discipula humillima summe amans et reverens Christum, ut eum docentem quietissime, modestissime, avidissime et attentissime audiret. *Quanto hic melius*, ait S. August. serm. 27. de Verbis Domini, *ad pedes sedebat, tanto amplius capiebat: confluit enim aqua ad humilitatem convallis, denatat de tumoribus collis.*

Audiebat verbum illius.) Docet hic Christus suo exemplo, quid discipuli, ac viri Apostolici et Religiosi facere debeant in hospitiis, scilicet *ut non resupini quiescant*, ait S. Chrysost. in Catena, *sed potius repleant suscipientes sacris et divinis doctrinis,* ut nullum tempus sine fructu transire sinant, sed ubique semina pietatis iaciant, omnesque ad virtutem et Dei amorem excitent. Faciebat id inter alios R. P. Petrus Faber, primus S. Ignatii Loiolæ socius, qui in perpetuis peregrinationibus et missionibus vitam omnem in societate exegit, ac proinde hoc salutare monitum nostris testamento reliquit, ut hospitium ingressi illico vel recitandis Horis, vel piis sermonibus miscendis intendant, seque pietatis professores ostendant: sic enim impedituros omnes lascivos sermones et castitatis tentatores, ac fructum non exiguum facturos, uti ipse non semel latrones in hospitio degentes suis sermonibus commovit ad pœnitentiam, eorumque ibidem confessiones excepit. Plura vide in Vita eius. Idem faciebat S. Franciscus Xaverius in navibus, per totum Orientem navigans, et ubique evangelizans tam verbo, quam charitatis et sanctæ vitæ exemplo. S. Franciscus Xaverius.

P. Petri Fabri salutare Religiosis monitum.

Martha autem satagebat circa frequens ministerium.) Græce περιεσπᾶτο περὶ πολλὴν διακονίαν, id est, *distendebatur* vel *distrahebatur circa multam ministrationem,* sollicita et officiosa charitate curans, ut cibi tanto hospite digni rite coquerentur, mensa, lectulique mensales congrue sternerentur, pedes hospitum lavarentur, cæteraque omnia hospitalitatis officia exacte præstarentur. Unde Arabicus vertit, *Martha autem diligenter ministrabat plurimum.* Vers. 40.

Quæ stetit, et ait (Græce, *astans autem dixit;* Syrus, *venit et dixit*) Domine non est tibi curæ (Arabicus, *Domine non gravat te res mea*) quod soror mea reliquit me solam ministrare? dic ergo illi ut me adiuvet.) Ita loquitur Martha, partim ex turbatione sollicitudinis omnia Christo congrue apparandi, partim ex confidentia in benignitate Christi, q. d. Domine ego tui amore et obsequio opprimor laboribus, soror mea id videt, et interim desidet et otiatur. Tuæ ergo humanitatis est curare, illique iubere ut me sublevet, et in partem pii laboris veniat, tibique æque ac ego ministret: illa enim tota ex te pendet, et me negligit. Verbo ergo illi innue, ut me iuvet, et illud faciet; scio enim me illam rogantem nihil apud ipsam effecturam, quia tibi tuisque verbis tota est affixa.

Et respondens dixit illi Dominus: Martha, Martha, sollicita es, et turbaris erga (circa) plurima.) Arabic. *tu sollicita turbata es erga res plurimas. Repetitio nominis, Martha, est indicium dilectionis*, ait S. Aug. serm. 26. iam citato, *aut forte movendæ intentionis, ut audiret attentius:* tota enim intendebat suis ministeriis, ut minus verbis Iesu intenderet, nisi iterata nominis sui compellatione excita. Addit S. Aug. *Maria causam suam maluit Iudici* (Christo) *committere, nec in respondendo voluit laborare;* sciebat enim Christum a se stare, suique patronum agere solitum. Unde hic Christus *factus est Mariæ advocatus, qui iudex fuerat interpellatus*, ait Interlin. ex S. August. serm. 27. *Turbaris erga plurima,* q. d. Nimis es sollicita Martha, ideoque turbaris. Vis enim plurima mihi apparare, cum paucis mihi sit opus: uno enim cibi genere contentus sum, imo delector, tum frugalitatis, tum sanitatis studio; docet enim Galenus et medici varietatem ciborum onerare stomachum, ac difficulter tardeque ab eo digeri. Audivi nonnullos, qui uno cibo perpetim vescentes, ad longævam et plane decrepitam ætatem vixere. Emman. Sa et alii Græcum τυρβάζεις vertunt, *tumultuaris: Sed tumultus hoc loco distractio est et turbatio,* ait Euthymius: qui enim circa multa distrahuntur, suntque solliciti, multas cogitationum et curarum anxietates et tumultus, qui in mente confligunt, eamque affligunt, experiuntur, quocirca nimia sollicitudo et anxietas signum est, et effectus alicuius passionis et perturbationis internæ, scilicet nimii timoris et amoris: quia si quis nimis amat honorem, opes, commoditates, amicum vel rem aliam, illamque perdere timet, hic est sollicitus, turbatur, anxiatur. Vers. 41.

Porro unum est necessarium.) Arabicus, *quod autem necessarium est, facile est;* græce ἑνὸς δέ ἐστι χρεία, id est, *uno autem est opus:* hoc unum Christus opponit multis, circa quæ turbatur Martha. Syrus, *at unum est quod requiritur.* Consentit Ægyptius, Æthiopicus et Persicus. Vers. 42.

Quæres quodnam sit hoc unum, idque necessarium? Respondent Lutherus, Bulingerus, Melanchthon, cæterique eiusdem farinæ Novatores, hoc unum esse fidem, sive Unum necessarium quid?

audire Evangelium, illique credere: hoc enim tantum dicitur hic fecisse Magdalena v. 39. *Sedens*, inquit, *secus pedes Domini audiebat verbum illius:* censent enim ipsi fidem solam necessariam esse ad salutem. Crede, inquiunt, te per merita Christi salvandum, et infallibiliter salvaberis. Verum hæc est fides temeraria, fallax et falsa: nam illam possunt habere blasphemi, fures et latrones: præter fidem enim ad salutem necessaria est spes, charitas et bona opera, ut patet Matth. 19. 17. 1. Cor. 13. et alibi passim, idque patet in ipsa Magdalena, quæ ita verbum Domini audiebat, ut auditis obediret, illaque exequeretur per opera charitatis, humilitatis et pœnitentiæ, ut patet c. 7. 43. et ex tota deinceps eius vita.

Resp. I. Verius ergo Orthodoxi plures per *unum* intelligunt unum cibi genus, q. d. Tu, o Martha, sollicita es et turbaris, ut multa mihi fercula apponas, sed frustra: nam uno dumtaxat opus est, unum mihi sufficit: non requiro mensam opiparam, escam communem et facile parabilem opto: hoc enim dictat mihi mea temperantia et paupertatis studium: interim non damno, imo laudo tuam erga me devotionem, reverentiam et studium; qua dignitati meæ personæ tanta et tam multa apparas, ut ostendas quanti me æstimes, quantumque affectum erga me geras; sed tamen moneo ne nimis sis sollicita, neve in ministerio tuo turberis, et Magdalenam a meis sermonibus avoces. Ita S. Basil. in Regulis fusius disput. inter. 20. Theoph. et S. Gregor. apud D. Thomam in Catena, S. Hieron. in epist. ad Eustochium, Toletus, Emman. Sa, et Franc. Lucas hic. Audi S. Basilium: *Paucis vel uno est opus: paucis quidem ad apparatum videlicet, uno vero scopo ut necessitas expleatur.* Sic et Titus: *Non ea de causa huc venimus, ut supervacaneis escis ventrem impleamus: natura enim paucis contenta est.* Accedit Theoph. *Uno nobis opus est, nempe ut comedamus qualitercumque non variis.* Hinc Arab. vertit, *quod autem necessarium est, facile est.*

II. Secundo, sublimius et magis apposite ad sequentia: *unum* hoc *necessarium* est unius Dei ac salutis æternæ cognitio, studium et amor, cui quasi optimæ parti et sorti totam allixit se Maria. Unde hoc *unum* explicans subdit: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Sensus est, q. d. Tu o Martha, circa multa distraheris et turbaris; remedium tibi suggero, ut te colligas in unum, ut scilicet uni Deo per omnia placere satagas, ac unius Dei amore omnes actiones tuas obeas; sic illæ te non distrahent, sed fixa in Deo omnia ex eius voluntate sine turbatione, quiete et suaviter perages; quia superfluas rescindes, nec plura capesses quam opus sit, et quam facere possis. Ita Beda, Euthym. Iansen. et alii: unde S. Augustin. serm. 26. de Verb. Domini, et S. Gregor. lib. 1. in lib. Reg. cap. 4. et alii: *Unum* hoc, inquiunt, est ultimus finis, et summum hominis bonum, ad quod nostra mens est dirigenda, et a quo non est distrahenda. Et Cassianus collat. 1. cap. 8. *Unum*, ait, *est unius Dei intuitus et contemplatio, ut scilicet etiam Sanctorum actus ac ministeria mirifica supergressus, solius Dei iam pulchritudine scientiaque pascatur;* licet enim contemplatio non sit necessaria ad salutem, est tamen necessaria ad plenam sanctitatem et perfectionem, quæ animam omni sollicitudine et turbatione liberat, facitque omnino tranquillam, utpote Deo plane unitam et in eo quiescentem. Hoc faciebat Psaltes dicens, *Unam* (Hebr. *unum*) *petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ,* Psal. 26. v. 4. Et Paulus: *Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ priora sunt extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Iesu,* Philip. cap. 3. v. 14. Et Esther. cap. 14. 18. *Tu scis Domine, quod nunquam lætata sit ancilla tua, ex quo huc translata sum usque in præsentem diem, nisi in te Domine Deus.* Nam ut ait Christus Ioann. 17. 3. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum.*

Unum est unio cum Deo, cur? Quocirca S. Ægidius unus e primis S. Francisci sociis, vir valde a Domino illuminatus, interrogatus, quæ esset via ad sanctitatem et perfectionem? verbo respondit: *Una uni: una*, scilicet anima *uni* Deo uniatur: dualitas enim separat et dividit, unitas vero colligit et unit. Deus enim est unus: quare qui Deum quærit, ad unitatem se redigat, eumque in unitate et voluntatis conformitate, ac mentis amorisque unione quærat oportet, uti docet S. Bernardus serm. 7. in Cant. Hinc S. August. lib. 2. de Ordine c. 18. t. 1. per inductionem ostendit omnia tendere ad unum: quia, ut idem ostendit de Vera religione cap. 32. unitas, sive simplicitas, est vestigium Dei, qui est prima, essentialis et increata unitas, omnium unitatum fons et origo. Et c. 42. declarat quanta sit unitatis pulchritudo. Denique unum necessarium est Deus: cætera enim omnia sunt contingentia et libera, et mero Dei beneplacito creata ex nihilo. Vulgo dicitur: *Qui duos lepores sectatur, neutrum capit:* sic qui Deo et mundo placere satagit, neutri placet.

Tropologice, unum hoc adipisceris per orationem, meditationem et contemplationem, hæc enim nos uni Deo iungit et unit. *Religiosi est unum ipsum ambire, et ad sacram monadem cogi,* ait S. Dionys. Eccles. hierarch. c. 6. et Climacus c. 1. *Monachus est qui semper habet spiritum elevatum in Deum, et orat in omni loco, tempore et negotio.* Et S. Chrysost. l. 1. de Orando Deum: *Oratio*, ait, *est anima et spiritus vitæ religiosæ et perfectæ.* Et S. Bonav. opusc. de Perfectione vitæ c. 5. ait, Religiosum non frequentantem orationem gestare animam mortuam in corpore vivente; aut esse sicut corpus sine anima, habentem id quod externum est in Religione, absque eo quod internum est. Idem: Religio, ait, languida et infirma est, quæ non plurimum habet orationis. Quid ergo, o infelix anima, per multa vagaris? ait S. August. in fine Meditat. requiem quæris, et non invenis; ama unum in quo sunt omnia, et in eo læta saturaque conquiesces: ipse enim te satiabit bonis omnibus, te torrente voluptatis potabit, imo inebriabit. Audi Epictetum ad Arrianum: *Oportet*, inquit, *ut omnia principia quasi converso orbe, recdeant ad unum principium, omnia pulchra ad unum pulchrum, omnia vera ad unum verum, omnia bona ad unum bonum, omnia divina ad unum Deum, omnia una ad unum ter unum.* Nam unitas, principium, bonum, verum, Deus, eadem sunt, unum sunt. Quocirca sponsa Cant. 2. *Dilectus meus mihi*, ait, *et ego illi.* Una enim sponsa uni sponso tota intendat oportet. Hinc Sancti optant e carne separari et mori, ut mentem totam uniant Deo. *Cupio dissolvi*, ait Paulus, *et esse cum Christo.* Et S. Simeon: *Nunc dimittis servum tuum Domine secundum verbum tuum in pace.* Et Psaltes: *Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* Causam dat S. Basilius in Regul. fusius disp. interrog. 2. *Vehementer enim*, ait, *vitam hanc veluti tetrum quemdam carcerem abhorrebant, usque adeo difficiles ad cohibendum animos* (græce ὁρμὰς, id est vehementes impetus et impulsus, evolandi scilicet ex hoc carcere) *erant hi, quorum mentes Dei amor perstrinxerat: cum enim inexplebili intuendæ divinæ pulchritudinis cupiditate flagrarent, illud exoptabant, ut æquata infinito sempiternæ vitæ curriculo, sibi iucunditatis Domini contemplandæ facultas præberetur.* Adeo beatum otium sapientibus negotio abundat et fœcundum est, quique semel in divinitatem se mersit animus, ea et pasci ubique potest et pascere. Quocirca David Psalm. 41. *Sitivit*, ait, *anima mea ad Deum fortem vivum: quando veniam et apparebo ante faciem Dei?*

Symbolice, unitas numerorum omnium principium est, utpote a qua fluit omnis numerus, eaque omnium finis, ut in quam omnis numerus resolvatur; nec ab aliquo suam trahit originem, aut in aliquem secatur numerum. Ita Deus optimus maximus omnium rerum initium et finis est, iuxta illud Apocal. 21. v. 6. *Ego sum alpha et omega;* omnia aperiens et claudens omnia, ante quem et post quem nihil, et tantum abest ut a creaturis suam sumpserit originem, ut illas æterno præcesserit intervallo, sine illis existens, cum illæ sine ipso nec consistere queant. Unde philosophus ille Platonicus: Ab unitate divina, ait,

omnia prodeunt, prodeuntiaque unitatem quamdam ipsis impressam retinent, divinæ unitatis imaginem, qua et revocantur in illam, et revocata perficiuntur. Et Plato in Parmenide: Per unum intelligit esse divinum, in quo omnia vitam babent, tamquam rami in radice. Hinc illud Pythagoræ: *Oportet hominem fieri unum:* nam *qui adhæret Deo, unus cum eo spiritus efficitur,* ait Apostolus. Et Macrob. l. 1. in Somnium Scipionis: *Unitas,* ait, *principium et finis omnium, neque ipsa principii aut finis patiens, ad summum nos duxit Deum.* Trismegist. in Pimandro: *Unitas,* ait, *omnium principium, radix et origo, omnem continet numerum, a nullo comprehensa, omnemque gignit numerum ex nullo genita numero: hæc est imago Dei.*

Ubi virtus ibi unitas.

Rursum ubi peccatum est, ibi est multitudo; ubi autem virtus, ibi singularitas, ibi charitas, ibi unitas. Virtutis ergo studiosus unum amet, et unitatis sit studiosus oportet. Unitatis enim magister Christus voluit nos in una Ecclesia adunare, sibique unire. Unitas enim dat cælo temperiem, animo sanctitatem, corporibus sanitatem, domibus et civitatibus pacem et animorum concordiam, omnisque populi virtus et fortitudo est ex unanimitate. Dualitas enim omnis discordiæ, schismatis, belli, tempestatis, morbi et turbationis est causa et mater. Unde et Plato lib. 5. de Republ. Nullum, ait, perniciosius civitati malum, quam qui eam dividit, et ex una plures facit; nec melius quidquam eo, quod ipsam vincit simul et unam efficit. Aristoteles l. 1. Ethic. cap. 6. citat Speusippum, dicentem, rem proprie dici bonam et perfectam, quando sit una; cum res quælibet in se habeat bonitatem suam per unitatem, qua suum suscipit esse; tamdiu enim est quidquid est, quamdiu unum est; cum autem desinit esse unum, desinit esse id quod est: materia quippe non habet esse, nisi per unionem sui cum forma: tolle hanc unionem, divides materiam a forma, et compositum interibit. Unio ergo est vita, divisio vero mors. Unde de cælesti vita S. August. loquens: *Non erit ibi,* ait, *aliqua invidia disparis charitatis, ubi in omnibus regnat unitas charitatis.* Et S. Gregor. *Et tanta vis charitatis ibi omnes associat, ut bonum quod quisque in se non accepit, in alio se gaudeat accepisse.* Regnum ergo vitæ est in charitate, quæ est unio: regnum mortis in odio, quod est divisio. Quocirca Pythagoras unitatem dicebat esse Deum, dualitatem vero dæmonem: quem secutus Homerus, unius naturam in boni ratione constituit, in mali vero ratione dualitatem: unde Iliade β, ita canit:

Nec multos regnare bonum, rex unicus esto.

Rex unus esto.

Rex unus est apibus, dux unus in gregibus, grues unum sequuntur, in navi unus est gubernator, in civitate unus prætor, in corpore unum caput, in exercitu unus dux, in Ecclesia unus Pontifex, in mundo unus sol. Denique unitas est virginitas, quæ nos similes facit angelis: dualitas est coniugium, quod nos assimilat animalibus.

Maria optimam partem elegit.) *Sibi,* ut addunt Syrus et Arab. Græce ἀγαθὴν, id est *bonam* antonomastice, sive per excellentiam, id est optimam. Confert enim et præfert hic Christus Mariam Marthæ, ut patet ex contextu et ex omnium Patrum interpretatione, q. d. Tu, o Martha, bonam partem elegisti, sed Maria meliorem. *Non tu malam, sed illa meliorem,* ait S. August. *Ecce pars Marthæ non reprehenditur,* ait Beda, *sed Maria laudatur.* Audi rursum S. August. serm. 27. de Verb. Dom. *Putamus reprehensum esse ministerium Marthæ, quam cura hospitalitatis occupaverat, quæ ipsum Dominum hospitio receperat? quomodo recte reprehendebatur, quæ tanto hospite lætabatur?* Sic et Ambros. *Nec Martha,* ait, *in bono ministerio reprehenditur, sed Maria, quod meliorem partem sibi elegerit, antefertur.* Et Cassian. Collat. 1. c. 8. *Cum laboraret Martha pia sollicitudine ac dispensatione distenta, solam se videns ad tantum ministerium non posse sufficere, adiutorium sororis a Domino postulabat, dicens: Non est tibi curæ, etc. utique non ad vile opus, sed ad laudabile eam ministerium provocabat, et tamen quid audit?* Rationem dat Theoph. *Per alterum enim corpus pascitur, per alterum anima vivificatur.* Et Euthym. *Bonum est hospitalem esse, verum melius Deo assidere: illud enim corporale est, hoc autem spirituale.* Aliam rationem symbolicam dat S. August. serm. 27. de Verbis Domini, dicens: *Sed unde meliorem? quia tu circa multa, illa circa unum: præponitur unum multis; non enim a multis unum, sed multa ab uno.* Et inferius: *Multa sunt quæ facta sunt, unus est qui fecit,* etc. *bona valde quæ fecit, quanto melior ille qui fecit?* Tres personæ divinæ inter se realiter distinctæ, sunt unum in eadem numero deitate, quæ est simplicissima et perfectissima unitas: sic quo magis ad unitatem et simplicitatem accedis, eo magis ad Deum accedis, ait S. Augustinus. Imo Christus Ioann. 17. v. 21. orans Patrem pro suis fidelibus et dilectis: *Ut omnes,* ait, *unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint.* Et mox: *Et ego charitatem quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus; ego in eis, et tu in me, ut sint consummati in unum.*

Sors Mariæ præstat Marthæ. Quænam illa?

Porro pars Mariæ, quam Christus optimam vocat, est relictis omnibus terrenis curis Christo assidere. Verbum eius audire, soli Deo et rebus divinis vacare, orationi et contemplationi iugiter intendere. Audi Richard. de S. Victor. in Cant. 8. *Optimam partem elegit Magdalena, quæ gratiam exercet contemplationis, et tamen occupatur in parte sororis, ut etiam activæ vitæ præmio coronetur: in qua pari charitate par præmium meretur. Martha in uno loco corpore laborat circa aliqua; Maria in multis locis charitate circa multa: in Dei enim contemplatione et amore videt omnia, dilatatur ad omnia, comprehendit et complectitur omnia, ita ut in eius comparatione Martha sollicita dici possit circa pauca. Valde ergo hoc unum est necessarium, et merito præferendum, in quo et Deo per amorem anima inhæret, et omnibus charitatem et sollicitudinem exhibet.* Hinc noster Suarez tract. de Oratione mentali: Optimam, ait, partem elegit Maria, quia oratio mentalis est quasi huius vitæ beatitudo. Ipsa enim est quasi inchoatio visionis beatificæ, qua Sancti in cælo beantur.

Hinc pariter S. Magdalena erat in iugi solidoque gaudio. Audi S. Bern. serm. de Magdalena: *Absit ut in terra suaviter viventium, gaudiorum inveniatur materia; cum tantis alternationibus tota mundi facies immutetur: sed est gaudium continua sibi iucunditate firmissimum, quod perfectus animus de secura sibi conscientia pollicetur. Mens enim ab huius mundi aspergine pure detersa, et in divinæ contemplationis acumen totum desiderii sui figens affectum, minas aspernatur, nescit timorem, spem falsam eludit, et omnium scandalorum immunis, in pace in idipsum dormiens requiescit.* Huius beatæ tranquillitatis causam reddens Hugo Victorinus l. 3. de Anima cap. 9. *Recta,* inquit, *conscientia tranquilla est, quia omnibus est dulcis, et nulli gravis; utens amico ad gratiam, inimico ad patientiam, cunctis ad benevolentiam, et quibus potest ad beneficentiam.*

Partem.) Videtur, ait Maldon. alludere ad ritum veterum, qui divisuri hæreditatem, iubebant, ut maior filius vel hæres illam in partes maxime æquales divideret, deinde minor quam vellet prior eligeret, ne maior inæqualiter dividendo minori fraudem facere posset, teste Senec. l. 6. Declamat. 3. Sic hæreditas erat Christus, Martha senior duas eius quasi partes fecit v. 40. scilicet Christum audire, et Christo servire; Maria minor meliorem partem elegit, scilicet Christum audire: nam Hebr. חלק *chelek,* id est *pars,* in Scriptura significat sortem hæreditariam, iuxta illud: *Pars mea Dominus,* Thren. 3. 24. Et, *Dominus pars hæreditatis meæ,* Ps. 15. Porro hic recte sortem vocat Christus *partem,* quia pars bona perfectæ vitæ est sors Marthæ, sive vita activa; sed melior est pars, id est sors Mariæ, sive vita contemplativa. At vero vita mista, comprehendens simul actionem et contemplationem, non est pars, sed totum, sive tota perfectio; atque huius totius respectu Christus unamquamque vocavit partem; mistam ergo vitam egit Christus pernoctans in oratione, ac per diem prædicans, Ioannes Baptista, et Apostoli. Hæc

Mista vita perfectissima, cur?

enim est ipsum totum sive perfectum, quia in ea contemplatio dirigit acuitque actionem.

Quæ non auferetur ab ea.) Quia scilicet contemplatio, et occupatio studiumque Mariæ ad verbum audiendum et meditandum, est spirituale, et æternus mentis cibus; unde perficitur in cælo per iugem Dei visionem, durabitque in æternum; cum sors Marthæ sit temporalis, utpote quæ cibum corpori præstat in hac vita dumtaxat: in cælo enim videre, amare et laudare Deum est otiosum Beatorum negotium, et negotiosum otium. Ita S. Aug. Beda, Theoph. et alii. Unde S. Gregor. l. 6. Moral. cap. 18. *Nec auferri unquam*, ait, *sors Mariæ dicitur, quia activæ vitæ opera cum corpore transeunt, contemplativæ vitæ autem gaudia melius ex fine convalescunt.* Audi S. August. serm. 27. de Verbis Dom. *A te* (o Martha) *quod elegisti auferetur, ut quod melius est detur. Auferetur enim a te labor, ut requies detur. Tu navigas, illa in portu est.* Et anterius: *Intenta erat Martha quomodo pasceret Dominum: intenta Maria quomodo pasceretur a Domino. A Martha convivium Domino parabatur, in cuius convivio Maria iam iucundabatur.* Et rursum: *Transit labor multitudinis, et remanet charitas unitatis.* Laurent. Iustin. l. de Ligno vitæ tract. de orat. cap. 8. *Activa vita*, ait, *habet sollicitum cursum, contemplativa gaudium sempiternum; in hac acquiritur regnum, in illa percipitur; hæc facit pulsare bonorum operum, velut quibusdam manibus ianuam, ista vocat consummandos in patriam; in hac contemnitur mundus, in ista videbitur Deus. Sedebit (inquit Propheta de contemplativis) populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta.* S. Gregor. in Ezech. lib. 2. hom. 34. *Activa vita*, ait, *cum corpore deficit. Quis enim in æterna patria panem esurienti porrigat, ubi nemo esuriet? potum tribuat sitienti, ubi nemo sitit? quis mortuum sepeliat, ubi nemo moritur? cum præsenti ergo sæculo vita aufertur activa, contemplativa autem hic incipitur, ut in cælesti patria perficiatur: quia amoris ignis, qui hic ardere inchoat, cum ipsum quem amat viderit, in amore ipsius amplius ignoscit.*

Vide et Cassianum collat. 1. cap. 10. ubi inter cætera ait: *In futuro sæculo cuncti ab hac multiplici, id est actuali, operatione ad charitatem Dei, et divinarum rerum contemplationem perpetua cordis puritate transibunt.* Tali ergo recte dicas illud Poetæ:

Nulla te cælo rapiet vetustas,
Tu comes Phœbo, comes ibis astris,
Iure perenni.

Nota contra Calvinum, Martham gerere typum vitæ activæ, Mariam vitæ contemplativæ, dum sedet, dum tacet, dum interpellata non respondet, quæ denique intus rapta, foris insensibilis redditur, ait S. Bern. serm. 3. et 5. de Assumpt. B. Virg. Ita S. August. Basilius, Hieron. Greg. Cassianus, Beda et alii, quos fuse hic citat Maldon.

Contemplatio quid?

Quid vero est contemplatio? respondet S. Aug. (vel quisquis est auctor) l. de Spiritu et anima cap. 32. *Est perspicuæ veritatis iucunda admiratio.* S. Bernard. vero: *Contemplatio est mentis in Deum suspensæ elevatio, æternæ dulcedinis gaudia degustans.* Et alibi: *Est verus certusque intuitus animæ de quacumque re, sive apprehensio veri non dubia.* Richardus de S. Victore: *Est libera mentis perspicacia, in sapientiæ spectacula cum admiratione suspensa.* Ioan. Gerson. Cancell. Paris. lib. de Meditat. consider. 12. ex Hugone et Richardo Victor. *Contemplatio*, ait, *est liber et expeditus mentis intuitus in res perspiciendas usquequaque diffusus, et est sublevatæ mentis iu-*

A *bilum, mors quædam carnalium desideriorum, hoc est gustare quam suavis est Dominus.* Uti gustabat David iubilans Ps. 83. *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Et psal. 72. 26. *Quid enim mihi est in cælo, et a te quid volui super terram; defecit caro mea, et cor meum, Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum.*

Actus vitæ activæ.

Iam actus et officia vitæ activæ et contemplativæ ita describit S. Greg. l. 2. in Ezech. hom. 14. *Activa vita est panem esurienti tribuere, verbo sapientiæ nescientem docere, errantem corrigere, ad humilitatis viam superbientem proximum revocare, infirmantis curam gerere, quæ singulis quibusque expediant dispensare, et commissis nobis qualiter subsistere valeant, providere. Contemplativa vero vita est charitatem quidem Dei et proximi tota mente retinere, sed ab exteriore actione quiescere, soli desiderio conditionis inhærere, ut nil iam agere libeat, sed calcatis curis omnibus ad videndam faciem sui Creatoris animus inardescat: ita ut iam noverit carnis corruptibilis pondus* B *cum mœrore portare, totisque desideriis appetere, illis hymnidicis angelorum choris interesse, admisceri cælestibus civibus, de æterna in conspectu Dei incorruptione gaudere.*

Contemplativæ.

Porro S. Thom. 2 2. q. 180. art. 7. *Vita contemplativa*, ait, *præcipue consistit in contemplatione Dei, ad quam movet charitas.* Et postea: *Vita contemplativa licet principaliter consistat in intellectu, principium tamen habet in affectu: in quantum videlicet aliquis ex charitate ad Dei contemplationem incitatur. Et quia finis respondet principio, inde est quod etiam terminus et finis contemplativæ vitæ habet esse in affectu: dum scilicet aliquis in visione rei amatæ delectatur, et ista delectatio rei visæ amplius excitat amorem.*

Vita ergo contemplativa, quæ est iugiter Deo inhærere facit hominem toto mundo altiorem, ut conversetur in cælis, ibique mente fixus terrena omnia tam prospera quam adversa, velut exilia sub se posita despiciat, nec magnum quid æstimet nisi Deum et divina. Hæc proinde est charissima Dei sponsa, quæ pacatissime et iucundissime in C sola divinarum rerum meditatione conquiescit, dicitque: *In pace in idipsum dormiam et requiescam.* Causam dat S. Bernard. ser. 29. in Cant. *Tranquillus Deus tranquillat omnia, et quietum aspicere quiescere est.* Vita contemplativa acquiritur per vitam activam, puta per mortificationem, contemptum rerum omnium quæ in mundo sunt, silentium, custodiam cellæ, officia charitatis, cæterarumque virtutum. *Sicut enim flos præcedit fructum, sic vita cœnobitica eremiticam* (id est, activa contemplativam) ait S. Sabas, ut habetur in Vita S. Ioann. Silentiarii. Quocirca S. Basil. Cassianus, Doroth. et alii Ascetæ docent, inchoandum esse studium virtutis in vita activa et cœnobitica; inde pergendum ad vitam contemplativam et solitariam. Vide inter alios nostrum Iac. Alvarez de Paz tom. 3. ubi fuse tract. de vita contemplativa, ac quindecim eius gradus assignat.

Via ad contemplationem.

Cur hoc Evangelium in festo Assumptionis Deiparæ legitur?

Denique Nota, Ecclesiam recte et apposite hæc legere in festo Assumptionis B. Virginis, tum quia B. Virgo officiosissima fuit Christi hospita, tum quia ipsa utrumque D officium, Marthæ scilicet et Magdalenæ perfecte obivit, tum quia ipsa optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Vide nostrum P. Canisium l. 5. Marialis c. 7. Audi S. Ildephons. serm. 5. de Assumpt. *De ista dicitur*, inquit, *Optimam partem elegit, quia prima omnium fœminarum Deo virginitatem obtulit, et idcirco promeruit, ut Dei Filius ex ea corpus nostræ redemptioni susciperet.*

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus tradit orationem Dominicam, et modum orandi. Secundo, v. 14. eiicit dæmonium, probatque se id facere non in Beelzebub, uti calumniabantur Scribæ, sed in digito Dei. Tertio, v. 27. mulier e turba ei acclamat, Beatus venter qui te portavit; *at ipse ait,* Beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. *Quarto, v. 29. Iudæis signum petentibus dat signum Ionæ, additque Iudæos a regina Saba et Ninivitis condemnandos in die iudicii. Quinto, v. 33. docet lucernam corporis esse oculum; illum ergo purum et clarum esse servandum. Sexto, v. 38. invitatus a Pharisæo, notatusque quod illotus ad mensam accederet, acriter vitia Pharisæorum castigat, eisque væ intentat.*

Primam partem audivimus Matth. 6. 9. et Matth. 7. v. 7. et 9. Secundam Matth. 12. 24. Quartam Matth. 12. 29. Quintam Matth. 6. 22. Sextam Matth. 24. Superest ergo tertia, et particula primæ hic explicanda.

1. ET factum est, cum esset in quodam loco orans, ut cessavit, dixit unus ex discipulis eius ad eum: Domi-
ne, doce nos orare, sicut docuit et Ioannes discipulos suos. 2. Et ait illis: Cum oratis, dicite: Pater,
sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. 3. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. 4.
Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem et ipsi dimittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentatio-
nem. 5. Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, et dicet illi: Amice, com-
moda mihi tres panes, 6. Quoniam amicus meus venit de via ad me et non habeo quod ponam ante illum, 7. Et
ille deintus respondens dicat: Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, et pueri mei mecum sunt in cubili,
non possum surgere, et dare tibi. 8. Et si ille perseveraverit pulsans: dico vobis, et si non dabit illi surgens eo
quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, et dabit illi quotquot habet necessarios. 9. Et ego
dico vobis: Petite, et dabitur vobis: quærite, et invenietis: pulsate, et aperietur vobis. 10. Omnis enim qui pe-
tit, accipit: et qui quærit, invenit: et pulsanti aperietur. 11. Quis autem ex vobis patrem petit panem, numquid
lapidem dabit illi? Aut piscem: numquid pro pisce serpentem dabit illi? 12. Aut si petierit ovum: numquid por-
riget illi scorpionem? 13. Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quanto magis Pater ve-
ster de cælo dabit spiritum bonum petentibus se? 14. Et erat eiiciens dæmonium, et illud erat mutum. Et cum
eiecisset dæmonium, locutus est mutus, et admiratæ sunt turbæ. 15. Quidam autem ex eis dixerunt: In Beel-
zebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. 16. Et alii tentantes, signum de cælo quærebant ab eo. 17. Ipse
autem ut vidit cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in seipsum divisum desolabitur, et domus supra do-
mum cadet. 18. Si autem et Satanas in seipsum divisus est, quomodo stabit regnum eius? quia dicitis in Beelze-
bub me eiicere dæmonia. 19. Si autem ego in Beelzebub eiicio dæmonia: filii vestri in quo eiiciunt? Ideo ipsi
iudices vestri erunt. 20. Porro si in digito Dei eiicio dæmonia: profecto pervenit in vos regnum Dei. 21. Cum
fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. 22. Si autem fortior eo superveniens vicerit
eum, universa arma eius auferet, in quibus confidebat, et spolia eius distribuet. 23. Qui non est mecum, contra
me est: et qui non colligit mecum, dispergit. 24. Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca ina-
quosa, quærens requiem: et non inveniens dicit: Revertar in domum meam unde exivi. 25. Et cum venerit,
invenit eam scopis mundatam et ornatam. 26. Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus secum, nequiores se,
et ingressi habitant ibi. Et fiunt novissima hominis illius peiora prioribus. 27. Factum est autem, cum hæc di-
ceret: extollens vocem quædam mulier de turba, dixit illi: Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti.
28. At ille dixit: Quinimo beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. 29. Turbis autem concurrenti-
bus cœpit dicere: Generatio hæc, generatio nequam est: signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum
Ionæ prophetæ. 30. Nam sicut fuit Ionas signum Ninivitis, ita erit et Filius hominis generationi isti. 31. Regi-
na austri surget in iudicio cum viris generationis huius, et condemnabit illos: quia venit a finibus terræ audire
sapientiam Salomonis: et ecce plus quam Salomon hic. 32. Viri Ninivitæ surgent in iudicio cum generatione
hac, et condemnabunt illam: quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Ionæ, et ecce plus quam Ionas hic.
33. Nemo lucernam accendit, et in abscondito ponit, neque sub modio: sed supra candelabrum, ut qui ingre-
diuntur, lumen videant. 34. Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus
tuum lucidum erit: si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. 35. Vide ergo ne lumen quod
in te est, tenebræ sint. 36. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum,
erit lucidum totum, et sicut lucerna fulgoris illuminabit te. 37. Et cum loqueretur, rogavit illum quidam Phari-
sæus ut pranderet apud se. Et ingressus recubuit. 38. Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere, quare
non baptizatus esset ante prandium. 39. Et ait Dominus ad illum: Nunc vos Pharisæi, quod de foris est calicis
et catini, mundatis: quod autem intus est vestrum, plenum est rapina et iniquitate. 40. Stulti, nonne qui fecit
quod de foris est, etiam id quod deintus est, fecit? 41. Verumtamen quod superest, date eleemosynam: et ecce
omnia munda sunt vobis. 42. Sed væ vobis Pharisæis, quia decimatis mentham, et rutam, et omne olus, et præ-
teritis iudicium et charitatem Dei; hæc autem oportuit facere, et illa non omittere. 43. Væ vobis Pharisæis,
quia diligitis primas cathedras in synagogis, et salutationes in foro. 44. Væ vobis, quia estis ut monumenta quæ
non apparent, et homines ambulantes supra, nesciunt. 45. Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi:
Magister, hæc dicens etiam contumeliam nobis facis. 46. At ille ait: Et vobis legisperitis væ: quia oneratis ho-
mines oneribus quæ portare non possunt, et ipsi uno digito vestro non tangitis sarcinas. 47. Væ vobis qui ædi-
ficatis monumenta prophetarum: patres autem vestri occiderunt illos. 48. Profecto testificamini quod consentitis
operibus patrum vestrorum: quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulcra. 49. Pro-
pterea et sapientia Dei dixit: Mittam ad illos prophetas, et apostolos, et ex illis occident, et persequentur: 50.
Ut inquiratur sanguis omnium prophetarum, qui effusus est a constitutione mundi a generatione ista, 51. A san-

guine Abel, usque ad sanguinem Zachariæ, qui periit inter altare et ædem. Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. 52. Væ vobis legisperitis, quia tulistis clavem scientiæ, ipsi non introistis, et eos qui introibant prohibuistis. 53. Cum autem hæc ad illos diceret, cœperunt Pharisæi et legisperiti graviter insistere, et os eius opprimere de multis, 54. Insidiantes ei, et quærentes aliquid capere de ore eius, ut accusarent eum.

Vers. 2. CUM ORATIS, DICITE : PATER SANCTIFICETUR NOMEN TUUM.) Matth. c. 6. 6. addit *Pater noster qui es in cælis.* Porro Matth. hanc orationem adiungit sermoni Domini in monte, quem initio prædicationis habuit Christus, ut in eo compendium et summam Evangelicæ suæ doctrinæ discipulis proponeret; Lucas vero hic posterius eamdem assignat : vel ergo bis orationem Dominicam docuit Christus, vel potius illam, uti et alia, Matthæus eo loco posuit per prolepsin vel anticipationem, ut simul quasi synopsin totius doctrinæ Christianæ proponeret: ita Iansenius.

Nota. Matthæus orationi Dominicæ septem dat petitiones, Lucas vero hic quinque: duas ergo omisit, quæ in aliis quinque virtute continentur, nimirum tertiam, *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra*, quæ virtute continetur in prima, *Sanctificetur nomen tuum.* Hoc enim fit cum voluntatem Dei facimus. Et septimam, *Sed libera nos a malo*, quæ virtute continetur in sexta, *Et ne nos inducas in tentationem.* Arguuntur hic Pelagiani inimici gratiæ Christi, qui dicebant neque necessarium esse dicere, *Dimitte nobis;* neque ita illud, *Ne nos inferas*, etc. intelligendum esse, tamquam divinum adiutorium poscere debeamus, ne in peccatum tentati decidamus, sed hoc in nostra positum esse potestate, et ad hoc implendum solam sufficere hominis voluntatem : ita Conc. Milevit. 2. ep. ad Innoc. Papam.

Vers. 5. ET AIT AD ILLOS (discipulos suos) QUIS VESTRUM HABEBIT AMICUM, ET IBIT AD ILLUM MEDIA NOCTE, tempore maxime incommodo et importuno, ET DICET ILLI : AMICE, COMMODA MIHI TRES PANES ?) *Commoda*, id est mutuo da: nam commodantur proprie libri, vasa, tapetes, qui iidem numero restituuntur; mutuantur vero panes, frumenta, cibi qui usu consumuntur, ac proinde iidem non numero, sed specie redduntur. Proponit hanc parabolam Christus, ut discipulos doceat non cadere animo, nec desistere si statim in oratione non exaudiantur, verum in ea perseverare et contentius orare : sic enim fore ut a Deo exaudiantur, et impetrent ea quæ postulant: ita S. Chrysost. in Catena, Titus, Euthymius, Iansenius et alii.

Commodare et mutuare in quo differant.

Vers. 6. QUONIAM AMICUS MEUS VENIT DE VIA AD ME, ET NON HABEO QUOD PONAM ANTE ILLUM.) q. d. Amicus meus ex itinere fessus et esuriens venit ad me hospitaturus, et non habeo quod apponam illi : ita Græca et Arabicus.

Vers. 7. ET ILLE DE INTUS RESPONDENS DICAT : NOLI MIHI MOLESTUS ESSE, IAM OSTIUM CLAUSUM EST, ET PUERI MEI MECUM SUNT IN CUBILI, NON POSSUM SURGERE, ET DARE TIBI.) *In cubili*, id est in cubiculo ; Syrus, *in lecto.* Excusat ergo se non posse surgere et dare panes, *ne filios expergefaciat*, ait Euthym. totamque familiam turbet.

Vers 8. ET SI ILLE PERSEVERAVERIT PULSANS : DICO VOBIS, ET SI NON DABIT ILLI SURGENS EO QUOD AMICUS EIUS SIT, PROPTER IMPROBITATEM TAMEN EIUS SURGET, ET DABIT ILLI QUOTQUOT HABET NECESSARIOS.) *Propter improbitatem*, Græce ἀναίδειαν, *impudentiam*, inverecundiam, *importunitatem*, ut vertit Arabicus ; sic dicimus: *Labor improbus omnia vincit; improbus*, id est assiduus, indefessus. Audi S. August. serm. 5. de Verbis Dom. cap. 5. *Quid est propter improbitatem? quia pulsare non destitit: quia et cum esset negatum, se non avertit. Ille qui nolebat dare, quod petebatur, fecit, quia ille in petendo non defecit. Quanto magis dabit Deus bonus, qui nos hortatur ut petamus: cui displicet si non petamus?* Vult enim Deus nos in oratione esse perseverantes usque ad importunitatem, eaque delectatur, vultque nos magno affectu instare, pulsare, urgere et quasi cogere Deum ad dandum. *Hæc vis grata Deo*, ait Tertullianus l. de Orat.

Vers. 9. ET EGO DICO VOBIS : PETITE, ET DABITUR VOBIS.) Arabicus, *petite, et donabimini.* Vide dicta Matth. 7. v. 7.

A

AUT SI PETIERIT OVUM.) Lucas hoc addit Matthæo. Porro ova petunt pueri, ut cito crescant et adolescant: ova enim valde nutriunt, statimque vertuntur in sanguinem. Unde *ovum est pullus liquidus*, ait ille: aves enim ex ovo excludunt pullum. Hinc Isidor. lib. 12. Origen. c. 7. *Ova*, ait, *dicta ab eo, quod sint uvida : unde et uva, eo quod intrinsecus humore sit plena. Nam humidum est quod exterius humorem habet, uvidum quod interius.* Vers. 12. Ova multum nutriunt. Unde dicta?

FACTUM EST AUTEM, CUM HÆC DICERET, EXTOLLENS (præ amore et admiratione doctrinæ et virtutis Christi) VOCEM QUÆDAM MULIER DE TURBA, DIXIT ILLI : BEATUS VENTER QUI TE PORTAVIT, ET UBERA QUÆ SUXISTI.) q. d. Adeo magnus, divinus et beatus es, o Iesu, ut propter te beata quoque sit mater quæ te genuit et lacte aluit. Hinc beatam dicit matrem, non patrem : quia sexui suo favens, similis filii se matrem fieri exoptat. Adde, a Spiritu sancto illam excitatam fuisse, ut in hæc verba, quæ Christum ex matre virgine sine patre conceptum et natum significant, etiamsi id ipsa nesciret, nec intelligeret, prorumperet. Suspicantur nonnulli mulierem hanc fuisse S. Martham, aut potius S. Marcellam S. Marthæ ancillam, quæ S. Martham Massiliam comitata est, eiusque vitam conscripsit; nam paulo ante in fine cap. præc. Christus agebat Bethaniæ in domo Marthæ. Si enim fuisset Martha, utique nominasset eam Lucas, uti toties eam nominavit cap. præc. Marcella autem amore Christi fervens, ob hanc liberam Christi laudem Scribarum iras incurrit; ut ab eis paulo post Christi mortem, cum Martha, Magdalena et Lazaro navi sine velis et remis ad certum exitium sit imposita, sed Deo nauclero eam dirigente salva cum omnibus Massiliam appulit. Dixi *suspicantur;* quia hac de re nulla extat certa scriptura vel traditio. Vers. 27.

B

Quænam hæc mulier laudans uterum Deiparæ? S. Marcella.

BEATUS VENTER QUI TE PORTAVIT.) Fuit enim hic venter templum, thalamus, cælum, thronus gloriæ Filii Dei. Cogita ergo quantis gratiæ donis fuerit exornatus, ut dignus fieret Deo. Rursum quam sanctus esse debuit hic venter, quem ipsa Dei sanctitas per novem menses non solum inhabitando, sed et carnem et alimenta ex eo sumendo, sanctificavit, sibique consecravit. Quocirca huc alludens Ecclesia B. Virgini crebro accinit : *Beata viscera Mariæ Virginis, quæ portaverunt æterni Patris Filium: et beata ubera, quæ lactaverunt Christum Dominum.* Unde Methodius orat. in Hypapantem : *Tu*, ait, *cuncta continentis et comprehendentis comprehensio. Tu illa gestatrix eius qui verbo suo portat universa.* Ipsa est ergo ferculum veri Salomonis, de quo dicitur Cant. 3. 9. *Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani : columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media charitate constravit propter filias Ierusalem.* Vide ibi dicta.

Encomia B. Virginis.

C

Quocirca Gregor. Nicomed. orat. de Præsent. Virgin. illam nuncupat, *thronum gloriosum et regium vehiculum, quo vectum Verbum cum carne advenit.* Et B. Bernardus serm. 7. in Psal. *Qui habitat : Magnus*, inquit, *ille Ignatius in pluribus quas ad eam conscripsit epistolis, Christiferam consalutat : egregius sane titulus, et commendatio honoris immensi; nempe cui servire regnare est; gestare hunc non onerari est, sed ornari.* Idem in illud Apoc. 12. *Signum magnum : Quam familiaris*, ait, *ei facta es Domina, quam proxima, imo quam intima fieri meruisti; quantam invenisti gratiam apud Deum? in te manet, et tu in eo, et vestis eum, et vestiris ab eo : vestis eum substantia carnis, et vestit ille te gloriæ suæ maiestatis ; vestis solem nube, et sole ipsa vestiris.*

D

B. Virgini igitur magis accinas, quam Iudith cæso Holopherne, illud cap. 15. *Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri, quia fecisti viriliter*, etc. *ideo manus Domini confortavit te, et ideo eris benedicta in æternum.* Audi Patres hisce elogiis illam sa-

lutantes. Nazian. in tragœdia cui titulus, *Christus patiens:*

Regina, domina, generis humani bonum,
Amica semper esto tu mortalibus;
Maximaque quovis in loco mihi salus.

S. Cyrill. orat. contra Nestorium: *Sit*, ait, *tibi sancta mater Dei laus: tu enim es pretiosa margarita orbis terrarum, tu lampas inextinguibilis, corona virginitatis, sceptrum orthodoxæ fidei.* S. Chrysost. serm. de Deipara: *Ave mater, cælum, thronus, Ecclesiæ nostræ decus, gloria, firmamentum.* S. Ephrem serm. de laudibus Virgin. eamdem salutat *unicam spem Patrum, gloriam Prophetarum, præconium Apostolorum, honorem Martyrum, lætitiam Sanctorum, et lumen probatissimorum, Abraham, Isaac et Iacob, decus Aaron, spendorem Mosis, Gedeonis vellus et cœtus Hierarcharum, omniumque Sanctorum, ac Virginum coronam, ob immensum fulgorem atque splendorem inaccessum.*

Vers. 28. AT ILLE DIXIT: QUINIMO BEATI QUI AUDIUNT VERBUM DEI, ET CUSTODIUNT ILLUD.) *Quinimo*, Græce μενουνγε, id est, *imo potius;* S. August. l. de Virgin. c. 3. et tract. 10. in Ioannem vertit, *imo;* Euthym. *vere;* Iansenius, *certe.* Non igitur negat Christus matrem suam esse beatam, ut vult Calvinus; sed tantum ait, beatiores esse qui verbum Dei audiunt et custodiunt, id est, opere adimplent: quia, ut ait Euthym. *custodia sermonis Dei, est eius adimpletio*, assidua, continua, perseverans.

Ratio a priori est, quia esse matrem Dei, est præcise gratia gratis data, et externa dumtaxat, non gratum faciens; sed audire et custodire verbum Dei, est gratia interna gratum faciens. Rursum esse matrem Dei præcise non facit matrem beatam, ut fruatur Dei visione et gloria æterna: at custodire verbum Dei perseveranter usque ad finem vitæ, perducit hominem ad Dei visionem et æternam gloriam. Insuper, quia esse matrem Dei, singulare est privilegium unius Virginis: at audire et custodire verbum Dei, est commune omnibus fidelibus et sanctis. Vult enim Christus solari mulierem, quæ dixerat, *Beatus venter qui te portavit*, q. d. Tu beatam dicis matrem meam, quod me talem filium genuerit, atque tacite similem beatitudinem optas, dolesque forte quod talis filius tibi non obtigerit: at ego solidiorem et meliorem beatitudinem tibi offero, quæ omnibus eam volentibus competit, nimirum assero te beatam, imo beatiorem fore, si Verbum Dei audias et custodias: nam et mater mea beatior fuit quod me mente quam quod ventre conceperit, adeoque nisi me mente concepisset, misera fuisset, ac gratiæ et gloriæ expers, imo nisi me prius mente concepisset, indigna fuisset, quæ me ventre conciperet: decebat enim matrem Dei futuram, esse purissimam et sanctissimam. Audi S. Aug. locis iam citatis: *Materna propinquitas nihil Mariæ profuisset, nisi felicius Christum corde quam carne gestasset. Beatior ergo Maria percipiendo fidem Christi, quam concipiendo carnem Christi.* Vide dicta Matth. 12. 50.

Vers. 34. LUCERNA CORPORIS TUI, EST OCULUS TUUS.) *Oculus* symbolice, est ratio, mens, ac præsertim intentio bona: quod enim oculus est corpori, hoc ratio et intentio est animo. Vide dicta Matth. 6. 21.

SI OCULUS TUUS FUERIT SIMPLEX (purus, limpidus, clarus) TOTUM CORPUS TUUM LUCIDUM ERIT.) Utpote ab oculo claro clare illustratum.

Vers. 36. SI ERGO CORPUS TUUM TOTUM LUCIDUM FUERIT, etc. ERIT LUCIDUM TOTUM.) Non corpus, ne sit tautologia et futilis rei dictæ repetitio: sed totum absolute, hoc est quidquid homo habet in corpore vel circa corpus: id est, totus homo lucidus erit, omnesque eius potentiæ cum actibus inde prodeuntibus: ita Maldonatus. Aliter Toletus: Si oculus, id est, prima et nobilissima pars corporis, puta oculus tuus, inquit, lucidus fuerit, fiet ut per eum totum corpus illustretur, fiatque lucidum. Hic enim sensus est planus, ac forte pro σωμα, id est corpus, legendum est ομμα, id est oculus.

Vers. 37. ET CUM LOQUERETUR, ROGAVIT ILLUM QUIDAM PHARISÆUS UT PRANDERET APUD SE, ET INGRESSUS RECUBUIT.) *Cum loqueretur*, id est, cum loquendo quadam vi-

A ce doceret populum. Ita S. August. l. 2. de Consensu Evang. c. 39. Beda, Iansenius et alii; licet Maldonatus ad proxime præcedentia referat, q. d. Cum hæc quæ paulo ante dicta sunt, loqueretur, *Rogavit*, non animo sincero, sed ut Christum observaret, notaret et carperet, ut patet ex sequent. v. 53 et 54. *Recubuit*, non lavans manus iis cæremoniis, quibus Pharisæi id faciebant.

PHARISÆUS AUTEM CŒPIT INTRA SE REPUTANS DICERE, QUARE NON BAPTIZATUS ESSET ANTE PRANDIUM.) Vers. 38.
Cœpit dicere, Græce ιδων εθαυμασεν, id est, *videns admiratus est*, quod scilicet Iesus traditionem seniorum in lavando non servaret: sic et Syrus. *Baptizatus esset*, id est lotus, præsertim manibus non solis, sed brachiis usque ad cubitum, iuxta ritum Pharisaicum. Vide dicta Matth. 15. 1. Pharisæi enim suam sanctitatem ponebant in hisce cæremoniis, ac præsertim crebris magnisque lotionibus: lavabant ergo manus, sed illotam fœdamque gerebant mentem.

B ET AIT DOMINUS AD ILLUM: NUNC VOS PHARISÆI QUOD DE FORIS EST CALICIS ET CATINI, MUNDATIS: QUOD AUTEM INTUS EST VESTRUM PLENUM EST RAPINA ET INIQUITATE.) q. d. Corpus lavatis, at conscientiam a sceleribus non abluitis, το *nunc*, sonat contemptum et acrimoniam reprehensionis. Vide dicta Matth. 23. 25. Vers. 39.

VERUMTAMEN QUOD SUPEREST DATE ELEEMOSYNAM: ET ECCE OMNIA MUNDA SUNT VOBIS.) To *quod superest*, non legunt S. Ambros. S. August. serm. 30. de Verb. Domini, S. Cyprian. l. 3. ad Quirin. c. 1. Orig. hom. 2. in Levit. et Chrysost. hom. 51. in Matth. quasi illud sufficienter contineatur in τω *date eleemosynam:* hæc enim datur ex eo quod nobis superest, puta ex superfluo: at vero Romana Biblia et cætera Latina illud legunt, æque ac Theoph. Euthym. Beda hic, et S. Basil. in Regulis brevior. resp. 271. ac Cyrill. lib. 2. in Levit. et S. August. Enchir. c. 76. Vers. 40.

Pro *quod superest*, Græce est τα ενοντα, id est, *inexistentia*, sive ea quæ insunt: quod Primo simpliciter et Quod superest quid? Resp. I.
C plane exponas, q. d. Ea quæ adsunt et supersunt vobis, date in eleemosynam; unde Tertull. lib. 4. contra Marc. c. 27. legit, *date quæ habetis in eleemosynam, et omnia munda erunt vobis*, q. d. Quidquid habetis superfluum, convertite in eleemosynam, et sic mundabimini ab omnibus peccatis. Hinc S. Basilius loco iam citato, et Euthym. τα ενοντα, exponunt, q. d. Ea quæ habetis reposita et condita; Vatabl. ea quæ suppetunt, quæ necdum consumpta sunt; Beda, *quod superest*: id est, *quod necessario victui et vestimento*, inquit, *superest;* alii *quod superest*, id est, quod habetis præter rapinam: quod scilicet non rapuistis; raptum enim restituendum est, nec dari potest in eleemosynam. Alii efficacius τα ενοντα, exponunt, quidquid vobis facultatum est, et adest; q. d. Quidquid habetis et potestis dare pro virili parte, largas facite eleemosynas: multa rapuistis, et multa peccastis, multis ergo eleemosynis culpas et rapinas vestras redimite, uti Daniel c. 4. consuluit Nabuchodonosori.

D Secundo, Toletus τα ενοντα, id est, *inexistentia*, censet opponi externis quæ de foris sunt: dixerat enim Christus v. 39. Pharisæos quod de foris est catini mundare, interiora vero eorum plena esse iniquitate, q. d. Vos, o Pharisæi, sat mundatis catinos et calices exterius, sed interius pleni estis rapina; quia escam et potum qui est in catinis et calicibus, rapuistis: illud ergo interius mundate et expurgate, post rapti restitutionem, per eleemosynam: rapinæ enim expiandæ sunt contrario, puta liberali eleemosyna, quæ scilicet detur non ex alieno et rapto, sed ex suo et proprio. Unde Zachæus: *Si*, ait, *aliquem defraudavi, reddo quadruplum:* deinde pro satisfactione rapti, vel iniuste accepti, addit, *Dimidium bonorum meorum do pauperibus*, Lucæ 19. 8. II.

Tertio, Theophyl. τα ενοντα, exponit ea quæ insunt cordi vestro, quæ in corde sedent, id est, quibus affixum est cor vestrum, scilicet opes et divitias, ob quas congerendas committitis rapinas: quasi Christus hic radicem morbi evellere conetur, scilicet nimium amorem opum. III.

IV. Quarto, et nervosius τα ενοντα, id est, *inexistentia*, sive ea quæ insunt rei, sic accipias, q. d. Si vultis ut dicam quod res est, si rerum summam intimamque veritatem audire vultis. Unde Syrus vertit, *id quod est*, id est, rei caput et conclusio; Arabicus vertit, *ante omnia;* Noster, *quod superest*, q. d. Unicum vobis tantorum malorum remedium superest, scilicet eleemosyna: *quod tam multo scelere præoccupatis solum remedium restat*, ait Beda, sic et Franc. Lucas.

V. Denique nonnulli τα ενοντα vertunt, *licita;* το ενον enim est id quod licet, q. d. Date ea quæ licet dare; scilicet propria, non aliena, libera, non obligata filiis, et familiæ alendæ, vel aliis alio quovis titulo.

ET ECCE OMNIA MUNDA SUNT VOBIS.) Nonnulli censent hoc a Christo ironice dici, q. d. Vos, o Pharisæi, putatis omnes vestras rapinas et crimina expiare eleemosyna; sed erratis. Quid enim prodest una manu dare, altera rapere? Verum passim Patres et Interpretes asserunt, hoc serio a Christo dictum; sed quo sensu? Primo, nonnulli hinc putarunt rapinas et furta a Deo remitti per eleemosynam, sine prævia restitutione. Ita Græci, si credimus Guidoni Carmelitæ; et S. August. Enchir. c. 75. asserit hac Christi voce nonnullos abusos ut flagitiose viverent, putantes se fore puros et salvos, si facerent eleemosynas. Verum hic manifestus est error: nam, ut ait S. August. *Non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum.* Restitutio enim alieni debita est omni iure naturæ, divino et humano.

Eleemosyna quid? Secundo, S. August. serm. 50. de Verb. Domini per eleemosynam accipit omne opus bonum, etiam pœnitentiæ, quo omne peccatum tollitur: *Quomodo enim*, inquit, *misericors es alteri, si crudelis es tibi? Miserere*, inquit, *animæ tuæ placens Deo.* Qui ergo de peccatis suis pœnitet, insignem animæ suæ facit eleemosynam. Et Beda: Eleemosyna est, ait, quidquid utili miseratione fit, ut parcendo, orando, corripiendo, etc. sic sensus erit, q. d. Date eleemosynam, studete bonis operibus, præsertim charitatis et pœnitentiæ: hæc enim vos mundos efficient.

Eleemosyna mundat; quomodo? Tertio, et genuine, *omnia munda sunt vobis*, q. d. *Omnia*, scilicet interna et externa, anima et corpus, quæ vos aqua abluere et mundare putatis, longe melius et verius mundantur et lavantur per eleemosynam debito modo factam; scilicet ex propriis (hæc enim sunt τα ενοντα, ut dixi) lavantur, inquam, quia eleemosyna remittit peccata venalia, ac pœnam mortalibus debitam; ad hæc disponit ad remissionem mortalium: impetrat enim a Deo gratiam excitantem ad pœnitentiam, qua peccata abolentur. Denique reipsa eleemosyna remittit mortalia, si fiat ex vera contritione: hæc enim includit amorem Dei super omnia, qui peccatum omne excludit.

Sensus ergo est, q. d. Eleemosyna omnia mundat, subaudi, si cætera, quæ alibi ad peccati remissionem Scriptura requirit, adsint, puta fides, spes et contritio, ac iniuste ablatorum restitutio. Rursum omnia mundat, nisi te aliunde rursum inquines, et rapina aliove scelere immundum efficias: sic Christus et Paulus salutem tribuunt fidei, at non soli, sed pœnitentia et charitate formatæ, uti sæpius monui.

Nota. Eleemosyna omne quidem peccatum tollit, uti explicant Origenes, Cyprianus, Ambros. sed maxime sibi oppositum rapinæ et iniquitatis (ait S. Basilius loco citato) de qua v. 39. huic enim illam subiungit, et quasi remedium opponit Christus. Eleemosyna enim et liberalitas sanat ipsam mali radicem, scilicet Pharisæorum avaritiam: ex hac enim oriuntur rapinæ, invidiæ et aliæ iniquitates: qui autem liberalis est et misericors, nemini invidet, nullius bona rapit, nemini facit iniuriam. Quocirca *eleemosyna est filia deificantis charitatis*, ait Theophyl. et S. Cyrillus in Catena: Eleemosyna, ait, facit omnia munda, et ieiunio est præstantior: non parvum eleemosynæ cataplasma, cum valeat omnibus apponi vulneribus. Vide dicta Daniel. c. 4. 24.

Cætera quæ hic subdit Lucas, audivimus Matth. 23.

Vers 45. RESPONDENS AUTEM QUIDAM EX LEGISPERITIS, AIT ILLI: MAGISTER, HÆC DICENS, ETIAM CONTUMELIAM NOBIS FACIS.) Græce υβριζεις, id est, probro et iniuria nos afficis, nos inhonoras, vituperas, dedecoras, honorem nostrum adimis; nobis enim multa graviaque scelera obiicis, idque non clanculum, sed palam, et in os: hoc enim proprie est contumelia, quæ in hoc differt a detractione, quod hæc clanculum et secreto fiat, illa vero palam, et in os; unde illa famam proximi, hæc proprie eius honorem lædit, vel aufert. Verum Christus taxabat hic Scribarum scelera non illo animo, ut eos dedecoraret, sed ut illa tolleret, ipsosque ad vitæ mutationem permoveret; aut certe si ipsi id facere nollent, eis auctoritatem adimeret, ne populus eis fidem haberet, eorumque pravam vitam et doctrinam sequeretur. Ita Cyrillus in Catena: *Redargutio*, ait, *quæ mansuetos transfert in melius, superbis intolerabilis esse solet.* Et Beda: *Quam misera*, ait, *conscientia, quæ audito Dei verbo contumeliam sibi fieri putat?* Ita etiamnum improbi, dum concionatores vitia, quorum ipsi sibi conscii sunt, castigant, censent sibi ab eis contumeliam fieri, ideoque eos persequuntur et insectantur.

VÆ VOBIS, QUI ÆDIFICATIS MONUMENTA PROPHETARUM, PATRES AUTEM VESTRI OCCIDERUNT ILLOS. Vers. 47.

PROFECTO TESTIFICAMINI QUOD CONSENTITIS OPERIBUS PATRUM VESTRORUM: QUONIAM IPSI QUIDEM EOS OCCIDERUNT, VOS AUTEM ÆDIFICATIS EORUM SEPULCRA.) Vers. 48.

Christus non reprehendit hic Scribas eo quod ædificarent Prophetis sepulcra splendida, illorumque virtute et sanctitate digna: hoc enim laudabile est et pium; sed quod hæc eis ædificando, simul alios Prophetas, scilicet Christum et Apostolos, persequerentur, vellentque occidere, ut patet ex seqq. hic, et Matth. 23. q. d. Recte, congrue et apposite facitis, o Scribæ, ut, cum patres vestri Prophetas occiderint, vos quasi homicidarum filii et parvuli, eosdem sepeliatis, sicut latrones solent viatores quos occiderunt, per se vel filios suos sepelire: licet enim videamini eos sepelire ex reverentia et zelo pio, tamen quia parentes vestros imitamini, dum mihi meisque mortem machinamini, estisque homicidæ homicidarum filii, recte et apposite ita accidit, ut ipsi Prophetas occiderint, vos eos sepeliatis, quasi implentes mensuram patrum vestrorum: peius enim et sceleratius est me occidere, quod vos destinatis, quam si quis eum quem occidit, sepeliat. Quia ergo me vultis occidere, ostenditis quod patrum vestrorum Propheticidarum vestigia sequamini, ac proinde quod eorum sepulcra ædificetis, id non faciatis ex studio pietatis, sed vanitatis et hypocrisis, ut scilicet hoc pietatis fuco cædem, quam mihi paratis, contegatis, et honestetis. Sic fere Euthymius et patet ex Matth. 23. 29. Vide ibi dicta. Hinc et noster Suarez sic explicat: Quia maiores vestros imitamini in persecutione Christi et Apostolorum, videmini magis sepulcra ædificare in memoriam egregii operis ab interfectore patrati, quam ob misericordiam et honorem Prophetæ ab eo interfecti. An Christus Scribas de splendidis Prophetarum sepulcris arguat?

VÆ VOBIS LEGISPERITIS, QUIA TULISTIS CLAVEM SCIENTIÆ, IPSI NON INTROISTIS, ET EOS QUI INTROIBANT, PROHIBUISTIS.) q. d. Vos, o Scribæ, a populo abstulistis, vobis vendicastis, et, ut S. Ambrosius ait, usurpastis, (hoc enim est Græcum ηρατε) clavem scientiæ, id est, potestatem, auctoritatem et officium docendi, et interpretandi legem et sacras Scripturas, ac per eas indicandi verum Messiam (qui non est alius quam ego) veramque viam ad salutem, ut nemo eam scire possit vel audiat, nisi vobis eam doctrina vestra aperientibus. Usurpastis, inquam, et depravastis illam, itaque populum a me Christo, ac salute quam ego affero, avertistis, atque hac ratione quasi abstulistis clavem cæli, ut nemo illud, utpote clausum, ingredi valeat. Unde Matth. id explicans dicit cap. 23. 13. *Clauditis regnum cælorum ante homines: vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.* Vide ibi dicta. Ita S. Ambr. et Tertull. lib. 4. Contra Marc. cap. 27. Accedit S. Cyrillus in Catena, qui per *clavem scientiæ* accipit legem, quæ erat signum iustitiæ Christi. Additque: Est etiam fides clavis scientiæ, per eam enim fit veritatis cognitio, iuxta illud: *Nisi credideritis, non intelligetis:* isti Vers. 52 Quonam hic clavis scientiæ?

A ergo nec legem ad Christum ducentem, ut oportebat, interpretabantur, nec homines in Christum credere permittebant, itaque viam salutis et cælum eis occludebant.

Tropol. Tropologice, S. August. lib. 2. Quæst. Evang. Clavis scientiæ, inquit, est humilitas, quam nec ipsi intelligere, nec ab aliis intelligi volebant. Alludit ad illud Isaiæ 22. v. 22. *Dabo clavem domus David super humerum eius, et aperiet, et non erit qui claudat; et claudet, et non erit qui aperiat.* Vide ibi dicta, æque ac Apoc. 3. 7. ad illa: *Hæc dicit sanctus et verus: qui habet clavem David, qui aperit, et nemo claudit; claudit, et nemo aperit.* Hic est Christus.

Vers. 53. CUM AUTEM HÆC AD ILLOS DICERET, COEPERUNT PHARISÆI ET LEGISPERITI GRAVITER INSISTERE (Græce, δεινως συνεχειν) id est graviter urgere, premere, constringere; Noster videtur legisse ενεχειν, id est, instare, insistere, ita ut vix manus a vi et verbere continerent, sed eodem redit sensus: ET OS EIUS OPPRIMERE DE MULTIS.) Græce, αποστοματιζειν, id est, ab ore eius elicere: notantes si quid illi excideret, quod arguere possent, uti explicatur v. sequenti, quod Belgæ vulgo dicunt, *Vermes ex naribus extrahere*: unde alii vertunt, *captiose interrogare;* Euthym. *extemporales responsiones dolosarum quæstionum expetere;* Theoph. *frequenter interrogare, et perplexum facere.* Noster Maldonatus censet nostrum Interpretem legisse επιστομιζειν, id est, os obstruere. Verum Scribæ non volebant Christo os obstruere, sed varis querelis et quæstionibus eum premere, stimulare, stringere, ut cogerent eum aliquid contra legem vel Cæsarem dicere, quo eum accusarent. Dicebant ergo, v. g. Tu, o Iesu, risisti nostras cæremonias et ritus lotionum: ergo tu damnas traditiones patrum nostrorum. Tu v. 42. culpasti nos, quod decimemus mentham, etc. ergo tu carpis legem quæ decimas sanxit. Tu v. 43. taxasti nos, quod amemus primas cathedras: ergo redarguis Mosen qui illas nobis assignavit. Tu v. 47. carpsisti nos, quod ædificemus monumenta Prophetarum: ergo Prophetas honorari et coli vetas. Tu v. 52. eripuisti nobis clavem scientiæ: atqui hanc Synagoga tota nobis attribuit. Vis ergo evertere ordinem hierarchicum Doctorum et Sacerdotum, a Deo et Ecclesia sancitum? vis plus sapere quam sapuit Moses? vis legem corrigere, et novam inducere?

INSIDIANTES EI, ET QUÆRENTES ALIQUID CAPERE (Græce, θηρευσαι, id est, *venari)* DE ORE EIUS, UT ACCUSARENT EUM.) Vers. 54. Apud Caipham Pontificem, vel apud Pilatum Cæsaris præsidem. Nam, ut ait Euthymius, *putabant repente et de improviso in errorem omnino illum inducere: verum sapientissime dissolvebat omnia, facileque respondebat:* B quia nil nisi bene præmeditatum respondebat, et quia animo sedato sine ira aliave passione loquebatur: Scribæ enim variis interrogationibus eum pungebant ut irasceretur, vel certe ex furore animi aliquid diceret liberius vel audacius, quod cavillari possent, uti multi fervore disputandi ultra metas veritatis vel discretionis abripiuntur, dicuntque ea quæ antea non cogitarant, et quorum postea eos pœnitet, imo quæ subinde retractare vel luere coguntur. At Christus fervorem animi summa moderatione, prudentia et pace temperabat, ut nil nisi verum, solidum, tranquillum et sanctum loqueretur.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus docet Primo, fugiendam esse hypocrisin, nec timendos esse homines, qui corpus possunt occidere, sed Deum, qui animam potest perdere. Secundo, v. 13. docet cavendam esse avaritiam, ac nimiam sollicitudinem victus, vestitus, etc. studendum vero eleemosynæ. Tertio, v. 35 monet nos semper paratos esse debere ad diem mortis, et iudicii, utpote incertam, et inopinatam. Quarto, v. 49. asserit se venisse ut ignem, crucem, et separationem ab amicis mittat in terram.

Primam partem audivimus Matth. cap. 16. 6. et cap. 10. v. 26. et sequ. et cap. 12. 32. Secundam magna ex parte Matth. 6. 20. et sequ. Tertiam Matth. 24. 43. et sequ. Quartam ex parte Matth. 10. 34. *et seq. Quare pars secundæ, et quartæ hic explicandæ supersunt.*

1. MULTIS autem turbis circumstantibus, ita ut se invicem conculcarent, cœpit dicere ad discipulos suos: Attendite a fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis. 2. Nihil autem opertum est, quod non reveletur: neque absconditum, quod non sciatur. 3. Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur: et quod in aurem locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis. 4. Dico autem vobis amicis meis: Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, et post hæc non habent amplius quid faciant. 5. Ostendam autem vobis quem timeatis: timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam: ita dico vobis, hunc timete. 6. Nonne quinque passeres veneunt dipondio, et unus ex illis non est in oblivione coram Deo? 7. Sed et capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere; multis passeribus pluris estis vos. 8. Dico autem vobis: Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur illum coram angelis Dei: 9. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabitur coram angelis Dei. 10. Et omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi: ei autem qui in Spiritum sanctum blasphemaverit, non remittetur. 11. Cum autem inducent vos in synagogas, et ad magistratus et potestates, nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis. 12. Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere. 13. Ait autem ei quidam de turba: Magister, dic fratri meo ut dividat mecum hæreditatem. 14. At ille dixit illi: Homo, quis me constituit iudicem aut divisorem super vos? 15. Dixitque ad illos: Videte, et cavete ab omni avaritia: quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his quæ possidet. 16. Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cuiusdam divitis uberes fructus ager attulit: 17. Et cogitabat intra se, dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? 18. Et dixit: Hoc faciam: destruam horrea mea, et maiora faciam: et illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, et bona mea, 19. Et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. 20. Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te: quæ autem parasti, cuius erunt? 21. Sic est qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives. 22. Dixitque ad discipulos suos: Ideo dico vobis: Nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis, neque corpori quid induamini. 23. Anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum. 24. Considerate corvos, quia non seminant, neque metunt, quibus non est cellarium, neque horreum, et Deus pascit illos. Quanto magis vos pluris estis illis? 25. Quis autem vestrum cogitando potest adiicere ad staturam suam cubitum unum? 26. Si ergo neque quod minimum est potestis, quis de cæteris solliciti estis? 27. Considerate lilia quomodo crescunt: non laborant, neque nent; dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut unum ex istis. 28.

Si autem fœnum quod hodie est in agro, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos pusillæ fidei? 29. Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis: et nolite in sublime tolli: 30. Hæc enim omnia gentes mundi quærunt. Pater autem vester scit quoniam his indigetis. 31. Verumtamen quærite primum regnum Dei, et iustitiam eius: et hæc omnia adiicientur vobis. 32. Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. 33. Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam. Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælis: quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit. 34. Ubi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit. 35. Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris. 36. Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum quando revertatur a nuptiis: ut, cum venerit, et pulsaverit, confestim aperiant ei. 37. Beati servi illi, quos cum venerit dominus, invenerit vigilantes: amen dico vobis, quod præcinget se et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis. 38. Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi. 39. Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias, qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. 40. Et vos estote parati: quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet. 41. Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicis hanc parabolam, an et ad omnes? 42. Dixit autem Dominus: Quis, putas, est fidelis dispensator et prudens, quem constituit dominus supra familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram? 43. Beatus ille servus, quem, cum venerit dominus, invenerit ita facientem. 44. Vere dico vobis, quoniam supra omnia quæ possidet, constituet illum. 45. Quod si dixerit servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire: et cœperit percutere servos et ancillas, et edere, et bibere, et inebriari: 46. Veniet dominus servi illius, in die qua non sperat, et hora qua nescit, et dividet eum, partemque eius cum infidelibus ponet. 47. Ille autem servus qui cognovit voluntatem domini sui, et non præparavit, et non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis: 48. Qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis. Omni autem cui multum datum est, multum quæretur ab eo: et cui commendaverunt multum, plus petent ab eo. 49. Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur? 50. Baptismo autem habeo baptizari: et quomodo coarctor usque dum perficiatur? 51. Putatis quia pacem veni dare in terram? Non, dico vobis, sed separationem: 52. Erunt enim ex hoc quinque in domo una divisi, tres in duos, et duo in tres 53. Dividentur: pater in filium, et filius in patrem suum, mater in filiam, et filia in matrem, socrus in nurum suam, et nurus in socrum suam. 54. Dicebat autem et ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis: Nimbus venit: et ita fit: 55. Et cum austrum flantem, dicitis: Quia æstus erit: et fit 56. Hypocritæ, faciem cæli et terræ nostis probare, hoc autem tempus quomodo non probatis? 57. Quid autem et a vobis ipsis non iudicatis quod iustum est? 58. Cum autem vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad iudicem, et iudex tradat te exactori, et exactor mittat te in carcerem. 59. Dico tibi, non exies inde, donec etiam novissimum minutum reddas.

Vers. 1. MULTIS AUTEM TURBIS (Græce των μυριαδων του οχλου, id est, *myriadibus turbæ*: myrias præcise continet decem millia, sed inde consequenter sumitur pro innumera multitudine, ut fit hic) *concurrentibus;* corrige cum Roman, CIRCUMSTANTIBUS.) Græce επισυναχθεισων, id est, simul aggregatis, collectis et adunatis.

Vers. 2. ATTENDITE A FERMENTO PHARISÆORUM, QUOD EST HYPOCRISIS. NIHIL AUTEM OPERTUM EST, QUOD NON REVELETUR.) q. d. Ait Beda: *Attendite ne æmulemini simulatores, quia veniet profecto tempus, in quo et vestra virtus omnibus, et eorum reveletur hypocrisis.*

Cætera explicui Matth. 10. 26.

Vers. 6. NONNE QUINQUE PASSERES VENEUNT (venduntur) DIPONDIO.) Græce, *duobus assariis.* As vel assarion genus est nummi ærei, quod et libella dictum est, eo quod libræ pondus haberet, quales decem valebat denarius, nummus argenteus: cum ergo denarius valeat quinque stuferos Belgicos, ac decem baiocos Romanos, sequitur quod assarion erat idem quod baiocus: porro assarii duplum dicebatur dipondius, vel dupondius, a duobus ponderibus, quia scilicet duos asses ponderabat: ita Varro. Porro Matthæus c. 10. v. 29. ait: *Nonne duo passeres veneunt asse?* Unde recte et conformiter Lucas hic ait: *Nonne quinque passeres veneunt dipondio?* id est duobus assibus. Recte autem Iansenius notat hæc intelligi de assibus non libralibus, sed sextantariis, vel unciariis, ideoque Græce diminutive vocari *assaria.* Assarion enim, ut ait Euthym. non significat assem, cum sit eius diminutivum, sed genus minimi nummi et oboli. Vide dicta Matth. 10. 26.

Dipondius quid?

Vers. 13. AIT AUTEM EI QUIDAM DE TURBA: MAGISTER, DIC FRATRI MEO UT DIVIDAT MECUM HÆREDITATEM.) q. d. Frater meus mihi iniurius, solus vult occupare hæreditatem paternam, nec eam mecum partiri: iube ergo illi ut id faciat. Tu enim tua auctoritate id verbo perficies, quod ego per iudices multis litibus perficere non potero: tuum enim est iustitiam tueri, et oppressos sublevare: tu enim es iustitiæ patronus.

Vers. 14. AT ILLE DIXIT: HOMO, QUIS ME CONSTITUIT IUDICEM A AUT DIVISOREM SUPER VOS?) *Homo:* sic more Hebræo vocat ignotum, uti et Petrus, cap. 21. 58. *O homo, non sum:* et v. 60. *Homo, nescio quid dicis.* Sensus est, q. d. Hoc iudicium est forensium, qui terrenam, non meum, qui cælestem hæreditatem doceo et dispertior. Non ergo negat hic Christus se habere potestatem iudiciariam: ipse enim erat Rex regum, et Dominus dominantium: sed ea hic uti noluit apud hominem cupidum, ut illi cupiditatem eximeret, ac terrena præ cælestibus contemnere, iisque ultro cedere doceret, iuxta illud cap. 6. v. 29. *Ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Bene terrena declinat,* ait S. Ambros. *qui propter divina descenderat,* etc. *Unde non immerito refutatur hic frater, qui dispensatorem cælestium gestiebat corruptibilibus occupare;* simul ut doceret Ecclesiasticos et spirituales viros, sæcularia non debere tractare, sed divina, iuxta illud Pauli 2. Timoth. 2. v. 4. *Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus.* Ita S. Ambros. Euthym. Beda, et Lyra ex S. August. serm. 196. Id intellige, nisi fidelium pax, charitas et pietas aliud exigat, qua de causa B olim Episcopi sæculares fidelium lites diiudicabant, uti se fecisse testatur S. Augustinus libr. de Opere Monach. cap. 29.

DIXITQUE AD ILLOS (tum ad discipulos suos, ut habet Vers. 15.
Syrus, tum ad turbam præsentem; præsertim ad illum, qui cum fratre de hæreditate dividenda contendebat) VIDETE, in hac contentione fratrum quanta damna inferat avaritia: dum enim unus avare non vult hæreditatem cum fratre dividere, alter nimis cupide et intempestive divisionem urget, oriuntur lites et dissidia fratrum, aut *videte,* ET CAVETE, id est attente cavete (ut sit hendiadys) AB OMNI AVARITIA; Græce, πλεονεξιας, id est, *cupiditate,* q. d. Non solum cavete a cupiditate rapiendi aliena, sed etiam a nimia aviditate conquirendi vestra: qui enim nimis inhiant opibus terrenis negligunt cælestes. Ita Augustinus serm. 28. de diversis, explicat το *ab omni. Non solum,* inquit, *avarus est qui rapit aliena, sed etiam ille avarus est qui cupide servat sua.* Porro Arabicus vertit,

Videte et cavete ab omni malo, quia omnis mali causa est avaritia, iuxta illud 1. Timoth. 6. *Radix omnium malorum est cupiditas,* QUIA NON IN ABUNDANTIA (Græce, εν τω περισσευειν, id est, *in abundare)* CUIUSQUAM VITA EIUS EST EX HIS QUÆ POSSIDET.) q. d. Non quia abundat quis opibus, idcirco etiam vita eius est abundans, ut scilicet sit longior et beatior ob multa quæ possidet; quin potius brevior est et miserior, ob sollicitudinem et luxum, quæ duo multas divitias sequi et comitari solent. Unde Syrus vertit, *non in abundantia divitiarum est vita;* Arabicus, *quia non est abundantia homini in multis bonis suis*, q. d. Abundantia vitam non prolongat, sed potius abbreviat. Audi Theophylactum: *Non continetur vitæ mensura abundantia: neque enim qui multa possidet, diutius vivit, neque comitatur divitiarum multitudinem vitæ longævitas.* Et Euthymium: *Non quia homo quispiam divitiis abundat, vita eius abundat ex tali abundantia: non secundum hanc accedit vitæ mensura.*

Sensus est, q. d. Tu, o homo, qui avide petis tuam partem hæreditatis a fratre, illam petis ut diutius et commodius vivas. At erras, quia divites, ob curas et epulas quibus indulgent, sæpe brevis et miseræ sunt vitæ; vis ergo diu et commode vivere, sperne opes, esto pauper spiritu, spes opesque tuas in uno Deo repone. Deus enim solus longævitatis et felicitatis est dator; ut hoc ostendat Christus, adhibet sequentem parabolam. Audi S. Ambros. de Abel et Cain lib. 1. cap. 5. in fine: *Si quæris thesauros, accipe invisibiles et occultos, quos in cælis altissimis, non quos in terrarum venis requiras. Esto pauper spiritu, et eris dives, qualicumque censu; quia non in abundantia divitiarum vita est hominis, sed in virtute ac fide. Istæ te divitiæ verum divitem facient, si sis in Deum dives.*

Vers. 16. DIXIT AUTEM SIMILITUDINEM (Græce, *parabolam)* AD ILLOS, DICENS: HOMINIS CUIUSDAM DIVITIS UBERES FRUCTUS AGER ATTULIT.) *Ager;* Græce, χωρα, id est regio, agrorum multitudo.

Vers. 17. ET COGITABAT INTRA SE DICENS: QUID FACIAM, QUIA NON HABEO QUO CONGREGEM FRUCTUS MEOS?) En tibi curæ, en paupertas divitis; eget loco qui abundat opibus et loculis. *Hæret,* ait Euthymius, *et angitur tamquam admodum pauper, quia nimirum locuples* indiget loco in quo fruges recondat. Et S. Basilius hom. in hæc Christi verba: *Non redditus fert ipsa terra,* ait, *sed gemitus producit. Peræque enim ac egestate pressi, miser afflictatur et eiulat* (dicens: Quid faciam?) *an non talem edit vocem, cui propter paupertatem angustæ res sunt? quique mendicat? Ex omnibus quibus domi affluit nihil percipit gaudii, sed illa animum eius pungunt et lancinant.*

FRUCTUS MEOS.) *Nondum,* ait S. Basilius, *collegit fructus, et iam avaritiæ iudicium incurrit,* dum suos nuncupat: *quot enim pericula imminent ante fructuum collectionem? nam et grando sæpe confringit, et æstus ex mediis manibus rapit, et pluvia intempestive e montibus erumpens inutiles facit.*

Vers. 18. ET DIXIT: HOC FACIAM: DESTRUAM HORREA MEA, ET MAIORA FACIAM (Græce, *maiora ædificabo)* ET ILLUC CONGREGABO OMNIA, QUÆ NATA SUNT MIHI hoc anno, ET BONA MEA.) Cætera quæ prioribus annis collegi. Consilium capit a cupiditate, non a charitate, quæ ei dixisset: Eroga ea in pauperes. Quæris horrea? *habes horrea, scilicet ventres pauperum,* ait S. Basilius; et S. Ambros. lib. de Naboth c. 7. *Habes,* ait, *apothecas, inopum sinus, viduarum domos, orphanorum et infantium ora; ista sint tibi apothecæ, quæ manent tecum in æternum.* Rursum S. Basilius hom. iam dicta: *Spoliator,* ait, *est qui cum dispensanda receperit, propria reputat: panis est famelici, quem tenes: nudi tunica, quam servas: indigentis argentum, quod terræ infossum possides: quare tot indigentibus iniuriam facis, quot alere posses.* Additque: *Et cum impleveris horrea, quid tum facies anni insequentis messe? Rursus horrea destrues, et maiora novaque semper ædificabis: fruges ergo opesque tuas semper in vetera destruendo, et nova ædificando, insumes et absumes, ut in terram suam redeant fruges quæ a terra natæ sunt, quia tu in pauperes eas erogare non vis, quia illarum usum hominibus invides, ut omnibus ad te retractis, omnes earum prives utilitate, imo te ipsum: sicut enim frumentum in terram cadens lucrum proiicienti parit, sic panis in esurientem proiectus multam tibi in posterum reddet utilitatem.*

ET DICAM ANIMÆ MEÆ: ANIMA, HABES MULTA BONA POSITA IN ANNOS PLURIMOS: REQUIESCE, COMEDE, BIBE, EPULARE.) Rursum errat et peccat hic dives: Primo, promittendo sibi annos plurimos, cum sequenti nocte sit moriturus. Qui sibi longa tempora promittebat, diem sequentem non vidit, ait S. Greg. 22. Moral. c. 6 Unde S. Cyrillus in Catena: Habes quidem, ait, o dives, in horreis fructus, sed annos plurimos unde habes? Secundo, dando se gulæ et luxuriæ, dicens: *Comede, bibe, epulare,* quasi Epicureus, *quia post mortem nulla voluptas.* Vers. 19.

REQUIESCE.) Cum peste avaritiæ iungitur pestis desidiæ, ait Glossa. Unde S. Basil. *Si porcinam,* ait, *habuisses animam, quid aliud ipsi enunciare potuisses? Itane pecuinus tu, ita bonorum animæ ignarus, eam ut exceptes carnalibus epulis, et quæcumque alvi secessus recipit, animæ destines?* etc. *Iam quando terrena sapis, et Deum habes ventrem, totus quoque caro effectus vitiosis affectibus obsequeris, audi te dignam appellationem: Stulte, hac nocte animam abs te repetent.* Hæc Basilius.

Sapienter monet S. Ambrosius lib. 2. de Interpell. in Iob cap. 5. *Magna,* inquit, *illecebra delinquendi est, rerum affluentia secundarum: supinat, extollit, oblivionem auctoris infundit,* etc.

DIXIT AUTEM ILLI DEUS: STULTE, HAC NOCTE ANIMAM TUAM REPETUNT A TE: QUÆ AUTEM PARASTI, CUIUS ERUNT?) *Dixit,* non verbo, sed facto, immittens illi febrim, aliumve morbum lethalem, quo effecit ut diviti conscientia sua hæc dictaret. Unde Euthymius: *Hæc ei dixit,* ait, *per conscientiam: tunc enim conscientia mortem sentiens talia disserit.* Vers. 21.

STULTE.) Quia in consilio tuo, in quo tibi sapiens videbaris, nunc stultum te fuisse vides.

HAC NOCTE.) In nocte ablata est anima, quæ lucem considerationis habere noluit, ait S. Gregorius lib. 15. Moral. quæque tendebat ad tenebras gehennæ, ut idem Gregorius notat lib. 2. Moral. c. 2.

REPETUNT, scilicet Deus, eiusque angeli quasi exactores Dei, non casu, sed iusto Dei iudicio *repetunt,* quasi ab invito, ANIMAM A TE.) Ut omnium frugum opumque quas tibi Deus dedit, omniumque rerum tuarum rationem ei reddas: ita Toletus. Rursum *repetunt;* quia anima tua non moritur cum corpore, sed est immortalis. Ad hæc anima tua non est tua, sed Dei, qui tibi illam inspiravit, illamque tibi ut depositum credidit: iure ergo per instantem mortem illam nunc a te repetit.

Audi de morte cuilibet imminente S. Hieron. ep. 3. ad Heliodorum: *Xerxes ille rex potentissimus qui subvertit montes, maria constravit, cum de sublimi loco infinitam hominum multitudinem, et innumerabilem vidisset exercitum, flevisse dicitur, quod post centum annos nullus eorum, quos tunc cernebat, superfuturus esset. O si possemus in talem ascendere speculam, de qua universam terram sub nostris pedibus cerneremus! iam tibi ostenderem totius orbis ruinas, gentes gentibus, et regnis regna collisa; et non Xerxis tantum exercitum, sed totius mundi homines, qui nunc vivunt, in brevi spatio desituros.*

QUÆ AUTEM PARASTI, CUIUS ERUNT?) *Non solum tibi non cedent,* ait Euthymius, *non solum tua non erunt, sed nec manifestum tibi est cuius erunt, utrum hæredis an peregrini? amici an inimici? quod ipsum etiam mœrorem adauget.* Addit S. Iacobus c. 5. 3. *Manducabunt carnes tuas, sicut ignis.* Vide ibi dicta. Vere S. Ambrosius: *Non nostra sunt,* inquit, *quæ non possumus auferre nobiscum. Sola virtus comes est defunctorum, sola nos sequitur misericordia, quæ tabernacula defunctis acquirit æterna.* Vide S. August. hom. 48. inter 50. ubi inter cætera ait: *Hoc tollit fiscus, quod non accipit Christus.* Vere sapiens: *Quod,* inquit, *commodavit fortuna, tollet: quod mutuavit natura, repetet: quod paraverit virtus, retinebit.* Vide

quæ de vanitate et pernicie divitiarum ex Patribus congessi Isaiæ 5. 9.

In Deum dives quid? Resp. SIC EST QUI SIBI THESAURIZAT, ET NON EST IN DEUM DIVES.) q. d. Talem finem, talem exitum sortietur dives avarus, qui sibi, non Deo thesaurizat. Quæres, quis sit *dives in Deum?* Respondeo

I. Primo, *in Deum*, id est apud Deum dives, vel, ut ex Græco πλουτων vertas, *ditescens*, est qui per eleemosynam aliaque bona opera, multa merita et præsidia apud Deum quasi reconditas divitias habet, et in dies maiores recondit, uti fuse docet Apost. 1. Timoth. 6. 17. et seq. Vide ibi dicta.

II. Secundo, *in Deum*, id est *in Deo*, ut vertit Arabicus, dives est, qui soli Deo studet placere, qui in Deo omnem spem et amorem defigit, qui in Deo totus conquiescit, ut ab eo beetur, eoque perfruatur in æternum. Unde Glossa: In Deum dives est, inquit, cuius expectatio est Dominus, cuiusque substantia est apud Deum. *Deo dives*, ait S. Augustin. serm. 28. de Verbis Apostoli, *est inops auri*, puta pauper spiritu, qualis erat Petrus dicens claudo: *Argentum et aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi surge, et ambula*, Actor. 3. Idem in psal. 39. Christus, ait, *cum dives esset, pauper factus est, ut ipsius paupertate vos ditaremini*. Veros pauperes ditat, falsos divites pauperat, iuxta illud: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum*, Matth. c. 5. *Conemur*, itaque ait Theophyl. *divites fieri in Deum, hoc est, ut in illum fiduciam habeamus, et ut ille habeat nostras divitias et divitiarum cellam, nec dicamus bona nostra, sed bona Dei: si autem Dei sunt bona, ne privemus Deum bonis suis. Hoc est ditari in Deo, credere quod si omnia dedero, et evacuavero me totum, non me aliquid rerum necessariarum defecturum est. Promptuarium enim meum Deus est, aperiam et tollam necessaria, et ea quibus mihi opus fuerit.*

III. Tertio, *dives*, id est largus, *in Deum*, est qui est liberalis in pauperes: quod enim eis fit, Deus sibi factum æstimat, et præmiat. Unde Beda: *Qui vult*, inquit, *in Deum esse dives, non sibi thesaurizet, sed pauperibus possessa distribuat*. Hic sensus bonus est, sed partialis. Nam non agit hic Christus præcise de eleemosyna, sed de veris divitiis, quas docet esse, non fruges et opes terræ, sed virtutes et bona opera: has enim parere vitam longævam et beatam, tum in hoc sæculo, tum potius in futuro.

IV. Quarto, S. Augustin. serm. 44. de Temp. divitem Deo esse docet eum, qui plenus est charitate, ideoque Deo: *Deus enim est charitas, et qui habet charitatem, in Deo manet, et Deus in eo*, 1. Ioan. 4. Audi S. August. *Si charitatem habes, Deum habes. Quid habet dives, si charitatem non habet? pauper si charitatem habeat, quid non habet? tu forte putas quod ille sit dives, cuius arca plena est auro, et ille non sit dives, cuius conscientia plena est Deo? Ille vere dives esse videtur, in quo Deus habitare dignatur.*

V. Denique dives apud Deum, est abundans omni virtute, uti pulchre et fuse explicat S. Ambrosius lib. 4 epist. 27. ad Simplicianum, cuius verba recitavi 1. Petri 3. v. 4. ad illa: *In incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples.*

Anagog. Anagogice, divites Deo sunt beati qui Deo omnibusque Dei opibus perfruuntur. Unde S. August. serm. 74. de Temp. concludit solos beatos esse divites, tum quia Deum possident, tum quia nullius indigent. *Ille*, inquit, *vere dives est qui nullius eget: atqui soli Beati nullo egent: ergo soli Beati sunt divites*. Hinc idem Augustinus præfat. in ps. 40. Christus ait, *dives erat apud Patrem, et pauper apud nos; dives in cælo, pauper in terra; dives Deus, pauper homo.*

Quocirca sapienter S. Ambrosius epist. 33. ad Demetriadem: *Quo*, inquit, *pretio quies huius temporis aptius comparatur, quam ut ipsi mundo omnes divitiæ, omnes dignitates et universarum cupiditatum materiæ refundantur, et sancto beatoque commercio ematur Christiana libertas, fiantque filii Dei de paupertate divites, de patientia fortes, de humilitate sublimes?* Et nonnullis interiectis: *Unde si vere intelligatur contemptus iste rerum præsentium, ad quæ tendat et qualia concupiscat, nihil huiusmodi mentibus rectius, nihil invenietur electius, quæ sacratissimis desideriis universa transcendunt, neque ad ullam creaturam quamvis potentem atque mirabilem, sed ad ipsum omnium visibilium et invisibilium ambiunt creatorem; cui appropinquare, clarescere est; quem timere, gaudere est; cui servire, regnare est.*

ET NOLITE IN SUBLIME TOLLI.) Græce μὴ μετεωρίζεσθε, quod varii varie explicant. Primo, Clemens Alexand. lib. 2. Pædag. cap. 10. explicat, q. d. Nolite a veritate abduci, ut altiora sapere velitis quam fides et veritas docent. Vers. 26. In sublime tolli quid? I.

Secundo, S. Augustin. lib. 2. Quæst. Evang. quæst. 29. explicat, q. d. Nolite superbire ex eo quod abundetis victu et vestitu. Nam tale est superbire cum quis abundat alimentis, ut si vulneratus se iactet quod multa domi habeat emplastra, cui bonum esset ne uno quidem indigere, ait S. Augustinus. II.

Tertio, Euthymius, q. d. Nolite a sublimibus et cælestibus ad terrena detrahi, ut non cælestia, sed terrestria sapiatis et ambiatis. III.

Quarto, Theophyl. q. d. Nolite esse animo instabili, semper sublimius aliquid imaginantes, ut faciunt qui præsentibus non contenti, semper ad maiora respiciunt. IV.

Quinto et optime, μὴ μετεωρίζεσθε, id est, ne meteora quæ supra vos sunt, v. g. siderum constellationes et concursus, nubium discursus, ventorum flatus, etc. anxie contemplemini, ut ex iis de futura annonæ copia vel inopia iudicetis, et prospiciatis, iuxta illud Ierem. 10. *A signis cæli nolite metuere, quæ timent Gentes*. Et illud Eccles. 11. 4. *Qui observat ventum, non seminat: et qui considerat nubes, nunquam metet*: ita Toletus, Vatablus et alii. Unde Vatablus vertit, *nolite esse anxii, quasi præ sollicitudine vultu ad cælum obverso*. Aut, q. d. Ne animo pendeatis velut in aere penduli, ad varia humana et creata præsidia varie respectantes, nec in Dei providentiam defixi. Unde Arabicus vertit, *ne sollicitis sitis*. Omnia enim hæc spectant eo, ut Christus nobis eximat nimiam sollicitudinem de victu ac vestitu, ac imprimat nobis firmam confidentiam in Deum, ut ab eius paterna providentia secure hæc omnia expectemus. Græce enim μετέωρος vocatur, qui est animi dubius, suspensus, necdum mente fixus, sed ex eventu consulturus, et, ut Gaza vertit, *pensilis*. V.

Hinc alii vertunt, *nolite ex alto speculari*, quod vulgo dicimus, nolite longos facere discursus, quasi nullum divinæ providentiæ locum relinquentes, vel de ea dubitantes. Et Franc. Lucas: Ne, inquit, in sublime tollamini, ut scilicet procul ventura sollicite prospiciatis, ut in longum tempus futuris necessitatibus corporis consulatis et provideatis, ut in longe futurum tempus distendatis sollicitudinem de victu et vestitu, quod clare explicat Matth. 6. 34. dicens: *Nolite solliciti esse in crastinum*. Hæc omnia eodem redeunt, vetantque nimiam futuri sollicitudinem, ac iubent futura resignare divinæ providentiæ, in eaque confidere et secure conquiescere. Hoc Christi præceptum secutus S. Franciscus, voluit, sanxitque suos in diem vivere, nihilque in crastinum reservare, sed quod diurno victui superest erogari in pauperes, certo confidentes Deum crastino victui provisurum; uti Deus Eliæ et Paulo primo Eremitæ quotidie panem per corvum transmisit, ac filiis Israel (facile erant tres hominum milliones) in deserto quotidie manna sufficiens ad diurnam sustentationem, de cælo depluit per 40. annos, quin et vestes eorum illæsas integrasque conservavit, imo cum pueris crescentibus illas pariter crescere effecit.

NOLITE TIMERE, ne victus est vestitus vobis desit, si sollicitudine deposita possessiones vendatis et detis pauperibus, neve hæc non adiiciantur vobis si primum quæratis regnum Dei; PUSILLUS GREX.) Id est parvus: Primo, quia tum pauci erant fideles, iique pauperes, vel conditione et censu, vel electione et sensu, sive spiritu: spernebant enim divitias terræ, ut anhelarent ad cælestes, ideoque coram mundo erant pusilli, id est viles et despecti: iam vero fide et religione Christi per totum orbem Vers. 32. Pusillus grex, cur?

dilatata, ut reges quoque et principes ei se subdant, non est pusillus grex, sed amplissima et potentissima Ecclesia. Secundo, grex hominum fidelium est pusillus, si conferatur cum angelis, qui sunt innumeri, ait Euthymius, iuxta illud: *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei*, Daniel. 7. Tertio, pusillus est grex fidelium si comparetur cum maxima multitudine infidelium et impiorum.

Addit Beda: dicitur pusillus grex ob humilitatem, vel ad comparationem maioris numeri reproborum. Tunc enim fideles omnes exemplo Christi ad Christianam humilitatem et paupertatem sponte sese demittebant, præsertim Apostoli et discipuli Christi; unde iis ait Christus: *Vendite quæ possidetis.* Græce est, μη φοβου το μικρον ποιμνιον, id est, *ne time parvus grex*, vel pusillus: unde liquet το *pusillus* esse nominativi casus, sed nominativus ponitur hic, ut et alibi sæpe pro vocativo; Apostolos enim vocat et compellat continuo hic Christus. Sic Livius ait lib. 1. *Audi populus Albanus;* et Virg. *Proiice tela manu sanguis meus,* id est sanguis mi. Et: *Agnus Dei qui tollis peccata mundi*, id est Agne Dei, nervosior enim et significantior hic est nominativus, quam si poneretur ipse in se vocativus. Quare licet exponi posset supplendo nonnulla, q. d. Nolite timere vos qui estis pusillus grex, ut maneat nominativus; tamen brevius et nervosius nil supplendo, nominativus ponitur pro vocativo. Nolite ergo timere o fideles, quia licet sitis pusillus grex, tamen Deus vos magni æstimat, magnamque et singularem vestri gerit curam, ac Christus Dominus est pastor vester, qui vos abunde pascet, iuxta illud: *Ego sum pastor bonus,* Ioan. 10. 11. et illud: *Dominus regit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit,* Psalm. 21. Audi B. Petrum Chrysolog. serm. 22. *Grex pusillus mundo, magnus est Deo;* et serm. 33. *Acquisivit humilitas, superbia quod amisit, et grex pusillus ac mitis, totas et varias edomuit propria mansuetudine feritates: pusillus grex vicit ac fregit tot genera bestiarum, quot diversitates subdidit iugo Christi nationum:* idque fecit non feriendo, sed patiendo; non pugnando, sed moriendo pro Christo.

Quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum.) *Vobis*, non pigris, non otiantibus, non in sola Dei misericordia præsumentibus, sed verba iussaque mea audientibus, et reipsa exsequentibus, ideoque crucem post me portantibus, passiones vestras mortificantibus, bonis operibus assidue incumbentibus. *Dare*, non absolute, sed conditionate, si videlicet in mea fide, amore et obedientia usque ad mortem perseveretis: nec enim Iudæ a Christo postea desciscenti datum fuit hoc regnum. Rationem dat Christus, cur discipuli licet pusilli et pauperes, non debeant timere ne necessaria eis desint, q. d. Cum Deus vos ita amet, ut destinet ad opes cælestes, ipsumque Dei cælique regnum, utique non negabit opes hasce viles terræ, in quantum illæ necessariæ sunt ut tendatis ad regnum cæleste, illudque verbo et vita evangelizetis. Ita S. Cyrillus in Catena: *Qui tam pretiosa largitur,* ait, *quomodo non erit clemens erga vos ut alat, sed sinat vos fame mori?*

Vers. 33. Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam.) Consilium est, non præceptum, ut volebat Pelagius, dicens omnes Christianos debere esse pauperes ex præcepto Christi. Nam hoc esse consilium, patet ex verbis Christi Matth. 19. v. 17. et 21. *Si vis,* inquit, *perfectus esse, vade, vende omnia,* etc. Sensus ergo est, q. d. Ut studeatis perfectioni Evangelicæ, vendite quæ possidetis, et pretium date pauperibus, ut me pauperem spiritu in simili paupertate sequamini, ac mecum contemnatis opes terrestres, ut obtineatis cælestes. Insuper id facite hoc fine, ut ostendatis vos non esse sollicitos de victu et vestitu, sed totos pendere a Dei providentia, ab eoque expectare vitæ necessaria, quæ regnum suum quærentibus ipse promisit. Hac de causa hoc Christi consilium secuti primi Christiani, omnia sua vendebant, et pretium ponebant ad pedes Apostolorum, ut ipsi illud inter pauperes fideles distribuerent, Actorum 2. 3. et 4. Ita Beda: Nolite, ait, timere de futura vobis necessaria vitæ, quin etiam possessa vendite ob eleemosynam; quod tunc digne fit, quando omnibus spretis ex labore manuum quis vivit, et eleemosynam dat.

Facite vobis sacculos (græce, βαλαντια, id est, marsupia, crumenas, bursas) qui non veterascunt, ac proinde ex quibus excidere et perdi nequeat pecunia spiritualis eleemosynæ, uti sæpe excidit et perditur pecunia temporalis ex sacculis et crumenis divitum; vetustate attritis et laceris. Sacculi hi non veterascentes, sunt sinus pauperum, ac magis mens et memoria Dei, in qua quasi in sacculo servat Deus vestras eleemosynas et bona opera, ut amplissimam eorum mercedem vobis in die iudicii retribuat. Id explicat subdens: Thesaurum non deficientem in cælis, repete, *facite* et parate vobis per opera pietatis et charitatis: quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit.) Hinc recte infert Chrysologus serm. 25. *Quid ergo cum terra illi, qui possidet cælum? quid illi cum humanis, qui adeptus est iam divina? nisi forte placent gemitus, eliguntur labores, amantur pericula, pessima mors delectat, et illata mala bonis sunt gratiora collatis.*

Ubi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit.) Hæc est ratio a priori, cur dixerit: *Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam;* ut scilicet ostendatis vos habere cor non in ære, sed in æthere: quia ubi thesaurus est, ibi est et cor: si ergo thesaurum vestrum, per eleemosynam collocetis in cælo, ostendetis pariter cor vestrum fixum esse in cælo, non in terra; in Deo, non in auro. Thesaurus enim hominis est id, quod ipse amat, charum habet, magni æstimat, in quo spem suam reponit, etc. Cætera require Matth. 6. 20. Vers. 35. et 36.

Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris, et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis.) Syrus, *sint præcincti vestri lumbi, et accensæ lucernæ vestræ.* Sic et Arabicus, Ægyptius, Æthiopicus et Persicus. Hæc sic cum præcedentibus connecte. Dixerat Christus complacuisse Patri dare illis regnum; vendite ergo quæ possidetis et date eleemosynam, ut per eam hoc regnum ematis: nunc urget ut ad hoc regnum, velut instans, studiose se comparent, ac præcincti lumbis, viam ad illud omni alia cura abiecta ineant, et capessant, q. d. Estote parati, et omnibus virtutibus, bonisque operibus et meritis, præsertim eleemosynæ et contemptus opum, instructi, ut Christo Domino e cælo et cælestibus nuptiis gaudiisque ad vos in morte ad iudicium animæ vestræ revertendi, digni occurratis, ac ab eo cælo adiudicari, et in cælum deduci mereamini.

Alludit ad ritum Orientalium, quales erant Hebræi et Syri, apud quos mos erat longioribus vestibus et tunicis indui, quas iter facturi, vel laboraturi, aut ministraturi præcingebant, ut essent expediti ad iter et ministerium, ne ab eo ex vestibus ad genua et tibias assidue allisis impedirentur, ut patet Tobiæ 5. 5. et 3. Reg. 18. 46. infra vers. 37.

Mystice, lumbos præcingimus, cum carnis luxuriam (cuius, uti et seminis, origo est in lumbis) per continentiam coarctamus, ait S. Gregor. hom. 13. et S. August. serm. 39. de Verbis Dom. S. Basilius Isaiæ c. 15. Beda et alii. Audi Chrysol. serm. 24. *Lumbos nostros astringi iubet baltheo castitatis, et totum carnis nostræ pendulum, fluidum, resolutum, constringi mandat continua zona virtutis, ut carne succincta ad Domini occursum liber, velox, expeditus nostræ mentis reddatur incessus.*

Porro hæ duæ sententiæ v. 35. et 36. possunt simul coniungi cum Maldon. ut unam eamdemque contineant parabolam: possunt etiam disiungi cum Iansenio ut duas contineant, unam lumborum præcinctorum, et lucernarum ardentium, alteram servorum expectantium dominum a nuptiis revertentem.

Quocirca hæc gnome a variis varie exponitur: varii enim sunt cingentes se, nimirum operarii, ministri, viatores, nuntii, milites, baiuli, continentes, ac varia sunt co- Lumbi præcincti.

rum cingula, scilicet operarii cinguntur cingulo laboris, ministri ministerii, viatores et nuntii viæ, milites militiæ, quod est cingulum strenuitatis; baiuli cingulo constantiæ et patientiæ, continentes continentiæ, mortificationis et pœnitentiæ.

I. Primo ergo de operariis lumbos ad opus præcingentibus, sic exponit Theoph. *Sint lumbi vestri præcincti*, hoc est, omnibus modis parati estote ad opera Domini vestri, et *lucernæ ardentes in manibus vestris*, hoc est, ne in tenebris et absque iudicio versemini: sed sit vobis lumen verbi quod monstrabit vobis quæ facienda, et quæ non facienda sint. Est igitur hic mundus, nox. Sic quoque exponit Euthym. et Titus, q. d. Parati et prompti estote ad omne bonum aggrediendum.

II. Secundo, de ministrantibus Christo et pauperibus per eleemosynam (de hac enim sermo proxime præcessit) exponunt alii, q. d. Præcingite lumbos, ut sitis expediti et agiles ad ministrandum Christo et pauperibus: qua de re extat pulchra visio in Vita S. Ioannis Eleemosynarii, qui promptissimus semper erat ad dandum cuique petenti eleemosynam, cap. 29. ubi dux ad mutuum præstandum tardior, visione centuplæ remunerationis docetur esse celerior.

III. Tertio, de viatoribus lumbos ad iter præcingentibus explicant alii, q. d. Præcingite lumbos ut sitis expediti ad iter in cælum, de quo sermo præcessit: ad illud enim grandis vobis restat via. Nam cælum empyreum plusquam ducentis millionibus milliarium distat a terra, uti ex P. Clavio ostendi Genes. 1. Quare etiamsi quotidie per centum milliaria recta sursum ascenderes, necdum post ducentos annos ad empyreum pervenires. Qua de causa, cum hoc tibi sit impossibile, Deus statuit ut non gressibus corporis, sed affectibus animi magnis passibus eo contenderes. Quocirca Anachoreta ille apud Ioannem Moschum in Prato spir. per visionem hac de re est admonitus. Cum enim videretur sibi cælo appropinquare, velletque illud ingredi, audivit ab angelo: *Nemo piger huc ingreditur: ite, certate, contemnite vanitates sæculi*. Et Barlaam ad Iosaphat apud Damascen. in hist. cap. 45. *Longum iter*, ait, *vobis ineundum est, quodque multo huius vitæ viatico opus habeat, ut ad sempiternum locum, in quo mansiones multæ sunt, perveniatis*. Huc facit illud S. Petri epist. 1. cap. 1. *Succincti lumbos mentis vestræ, sobrii, perfecte sperate in eam quæ vobis offertur gratiam, in revelationem Iesu Christi, quasi filii obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ vestræ desideriis, secundum eum qui vocavit vos, sanctum, ut et ipsi in omni conversatione sancti sitis.*

Alludit ad exitum et transitum (unde Hebr. dictus est *pascha*) Hebræorum ex Ægypto in Terram promissam, qui erat figura Sanctorum ex terra transeuntium et contendentium in cælum: Hebræis enim ita iussit sanxitque Deus in esu agni paschalis, pro felici transitu immolandi: *Renes vestros accingetis, et calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus*, quasi accincti et expediti ad iter inchoandum, *et comedetis festinanter: est enim phase, id est transitus Domini*. Idem faciendum est mystice Christianis. Vide ibi dicta.

IV. Quarto, nuntii et legati accingunt lumbos ut sint celeres ad legationem obeundam. Hinc angeli qui Dei nuntii sunt, pinguntur lumbis accinctis, quasi veloces et agiles ad exequendum iussa Dei, iuxta illud: *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis*, Hebr. 1. Ait ergo Christus: Vos, o Apostoli et discipuli, accingite lumbos, ut sitis mei legati per totum orbem, ut scilicet annuntietis fidem Evangelicam Græcis, Romanis, Italis, Gallis, Hispanis, Indis, Brasiliis, Iaponibus, Sinis, etc. Ecce ego mitto vos: ite ergo animose, velociter et ardenter instar angelorum, iuxta illud Isaiæ 17. 2. *Ite angeli veloces ad gentem convulsam et dilaceratam*. Et c. 57. 7. quod citat Paulus Rom. 10. 15. *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!*

V. Quinto, milites et athletæ accingunt lumbos, ut accincti sint fortiores fortiusque pugnent: lumbi enim cum toti sint carnei et infirmi, cingulo stringuntur, ut stricti sint firmi et robusti. Sic et vos, o Christiani, accingite lumbos cingulo strenuitatis et fortitudinis, ut quasi milites Christi fortiter contra diabolum, carnem et mundum dimicetis, vincatis et triumphetis, iuxta illud Pauli Ephes. 6. 14. *State succincti lumbos vestros in veritate, et induti loricam iustitiæ*, etc. Ubi multa hac de re dixi. Sic David ait Ps. 117. *Præcinxisti me virtute ad bellum*. Et Iob. cap. 38. *Accinge sicut vir lumbos tuos*. Et Exod. 12. *Renes vestros accingetis*: ibant enim armati armis expugnaturi terram promissam. Unde Origenes homil. 9. in lib. Iudic. censet hic alludi ad milites Gedeonis, qui præcincti ibant contra Madianitas, ac tenentes lampades, id est faces accensas in lagenis, eas inter se complodentes, emicante flamma percellucre Madianitas, ut eos in fugam, imo in mutuam necem adigerent.

VI. Sexto, baiuli ut fortes sint ad portanda onera, nec iis rumpantur et herniam contrahant, lumbos succingunt: sic et vos, o fideles, accingite lumbos vestros cingulo patientiæ, ut generose omnia adversa toleretis. Ita Cyrillus in Catena: *Prompti sitis*, inquit, *ad sustinenda mala*.

VII. Septimo, continentes ut carnem doment, et quibuslibet pravis concupiscentiæ motibus generose resistant, cingunt se cingulo continentiæ, id est abnegationis, et mortificationis, quo omnia prava desideria, quæ ex concupiscentia assidue oboriuntur, abnegant, refutant, mortificant, resecant. Ita Simeon Stylites lumbos nudos succinxit aspero fune situlæ, qui secabat eum usque ad ossa: ingressus enim est carnem ita, ut vix appareret, quocirca caro ipsa computruit, et ægre curari sanarique potuit, uti narrat Antonius eius discipulus in ipsius Vita capite 3. Theodoretus vero in Vita Simeonis asserit, funem hunc contextum fuisse ex palmis, ideoque asperrimum, quem Simeon tam arcte carni appressit, ut tota illa pars cui fuerat impositus, circumcirca exulceraretur, guttasque sanguinis emitteret. Mox præfectus monasterii, inquit, id resciens vix illi solvit vinculum: sed nec sic persuasit, ut illi ulceri ullam adhiberet medicinam. Quare illum a monasterio demisit, ne imbecillioribus ea quæ essent supra vires æmulari conantibus, damni causa fieret. Sic multi Sancti olim gestarunt, et etiamnum gestant cingula cilicina, ut carnem doment. Hinc Iudith cap. 4. *Ut offerrent*, inquit, *Deo sacrificia præcincti ciliciis*. Huius meminit S. Hieron. Ierem. 1. et Ezech. 6. et appellat cingulum mortificationis, affirmatque cingula Eliæ et Ioannis Baptistæ talia fuisse. Denique Paulus Coloss. 3. *Mortificate*, ait, *membra vestra, quæ sunt super terram, immunditiam, libidinem, concupiscentiam pravam, avaritiam*. Unde S. August. serm. 39. de Verbis Dom. et lib. 2. de Consensu Evangel. cap. 25. *Præcingite lumbos*, inquit, *hoc est omnes appetitus et affectus circa res sæculi contrahite et mortificate.*

ET LUCERNÆ ARDENTES IN MANIBUS VESTRIS.) Iussit Christus nos lumbis præcinctis esse expeditos ad bona opera, et ad iter in cælum, nunc apposite requirit lucernas ardentes; hæ enim nocte requiruntur ad operandum, æque ac ad iter ineundum: hæc autem vita nostra, est mystica nox, plena ignorantiæ, errorum et concupiscentiarum tenebris. Igitur ut in ea nocte incedamus et operemur, lumine et lucernis accensis est opus: proprie autem alludit ad nuptiale convivium, quod noctu peragi solet cum luminibus, q. d. Sicut noctu famuli dominum e nuptiis redeuntem accensis facibus expectant, et præeunt: sic et vos me e cælo ad vos nocte redeuntem vigiles expectate, et cum facibus spiritualibus mihi occurrite, quia nescitis diem et horam mortis vestræ, et adventus Christi ad vestrum iudicium; illud ergo si sapitis, singulis horis parati, expectate. Sic enim virgines lampadibus accensis sponsum præstolantur, Matth. 25. Eadem enim fere est parabola hæc Lucæ cum illa Matthæi.

Quæres, quidnam significent lucernæ ardentes? Respondet Primo, Theophyl. significare hoc, q. d. Adsit vobis lux rationis et discretionis, ut dignoscatis quid et quomodo agendum sit. Rursum adsit vobis lucerna, id est fides, sed

Lucernæ ardentes quæ? Resp.

ardens charitate, et fervore spiritus: hæc enim quid agendum, quid cavendum sit ostendet: hæc quoque ad actus virtutum heroicos vos impellet: hæc pariter vos incitabit, ut alios fidem et viam salutis docere, et amore Dei accendere satagatis, nec patiamini aliquos iu tenebris ignorantiæ, inquit Cyril. et peccatorum vivere: ita S. August. serm. 39. de Verb. Dom. Accedit S. Hieronym. (vel quisque est auctor) in cap. 1. Ierem. qui lucernam tenere in manibus, ait idem esse quod prædicare Evangelium.

Mystice. Mystice, *Habent suum ista mysterium: nam in lumborum præcinctione castitas, in baculo regimen pastorale, in lucernis ardentibus boni fulgor operis indicatur*, ait Cælestin. epist. 2. ad Episc. Gall. Sic et S. Greg. hom. 13. per lucernas ardentes accipit bona exempla. *Lucernas*, inquit, *ardentes in manibus tenemus, cum per bona opera proximis nostris lucis exempla monstramus. Duo sunt quæ iubentur, et lumbos restringere et lucernas tenere; ut et munditia sit castitatis in corpore; et lumen veritatis in operatione; nec castitas ergo magna est sine bono opere, nec bonum opus aliquid est sine castitate.*

Rursum S. August. lib. 2. Quæst. Evang. lumbi præcincti, ait, sunt continentia rerum sæcularium; lucernæ ardentes sunt idipsum vero fine et recta intentione facere. Insuper S. Maximus: *Lucernæ accensæ*, inquit, *sunt oratio, contemplatio et spiritualis dilectio.* Denique Origen. hom. 9. in lib. Iudic. censet hic alludi ad lampades, id est tædas militum Gedeonis; sicut enim ipsi complosis lagenis, et tædis inde emicantibus ac effulgurantibus perterruerunt Madianitas: sic Apostoli et Martyres corporibus per martyrium complosis et fractis, cœperunt coruscare miraculis, quibus in fugam versi sunt persecutores, itaque eorum doctrina, æque ac sanctitas toto orbe inclaruit, uti pulchre explicat Beda in Quæst. super libr. Iudic. et fuse S. Gregor. 30. Mor. capite 32. et seq. Vide historiam Iudicum cap. 7.

In manibus vestris.) Hæc verba non legunt Græca, Syrus et Arabicus, nec Græci Patres, ut Origenes, Clemens, Cyrillus, Chrysost. Basilius, Titus; nec ex Latinis S. Ambrosius, S. Cyprianus, Hilarius et August. serm. 39. illa tamen legit S. Gregorius hom. 13. Irenæus lib. 4. cap. 72. et S. Hieronym. in Ephes. 16. et Ierem. 1. ac Bibliorum codices Romæ correcti. *In manibus* ergo, id est præ manibus, ad manus, scilicet iuxta vos, coram vobis, ut vobis operantibus lucem præbeant ad opus: nec enim operantes solent lucernas in manibus tenere, sed iuxta se. Rursum proprie *in manibus*, ut cum iis quasi famuli Christo Domino venienti occurratis. Ex hac Christi sententia ortus est mos, fidelibus in agone dandi in manus cereos benedictos accensos, ut testentur se fide et charitate ardenti occurrere Christo, itaque ad id excitentur. Vide Amalarium, Rabanum, et alios qui de Officiis Ecclesiast. scripserunt.

Addit S. Cyrillus lib. 4. de Adorat. in spiritu et veritate: *Et calceati pedibus vestris.* Verum cæteri omnes id non habent: quare videtur S. Cyrill. illud ex Paulo Ephes. 6. 15. per inadvertentiam huc transcripsisse.

Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum.) Tertium est hoc Christi præceptum, vel potius tertia eiusdem præcepti pars: prima enim est, lumbos præcingere: secunda, lucernas tenere: tertia, dominum expectare. Huc enim duo priora referuntur. Sensus est, q. d. Et vos ita plane parati et compositi sitis, sicut solent esse famuli noctu expectantes dominum; scilicet vigiles, præcincti lumbis, tenentes lucernas ardentes. Unde Maldonatus putat unam eamdemque esse hanc parabolam, sed trimembrem; Iansenius censet esse diversam; sed eodem res redit: quia, ut dixi, hæc est alia et tertia pars parabolæ, ad quam duæ priores tendunt et diriguntur. Expectant dominum, ait Toletus, qui se hic peregrinos æstimantes desiderio Christi flagrant, crebro et quasi iugiter de eo cogitant, intentum in eum habent animum, eius amore et spe patienter ferunt adversa et quælibet incommoda, timent eum offendere, quem iam venientem ante oculos habent: facile contemnunt ea omnia, quæ ad adventum eius non faciunt: iis delectantur, quæ illi grata esse cognoscunt: vilipendunt temporalia ob spem æternorum.

Symbolice, τὸ *sint lumbi vestri præcincti*, docet nos hic quasi peregrinos tendere ad patriam cælestem, iuxta illud 1. Petr. 2. *Obsecro vos tamquam advenas et peregrinos abstinere vos a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam.* Secundo, τὸ *et lucernæ ardentes in manibus vestris*, notat nos debere per virtutes omnibus prælucere, iuxta id quod subdit Petrus, *Conversationem vestram inter Gentes habentes bonam.* Tertio, τὸ *et vos similes hominibus expectantibus dominum*, monet nos spe in cælo debere esse defixos, iuxta id quod addit Petrus, *Perfecte sperate in eam quæ vobis offertur gratiam.* Symbol.

Rursum S. August. ser. 39. de Verbis Domini, asserit hæc tria esse illa, de quibus Felicem Præsidem admonuit Paulus, Actor. 24. Docebat, ait, Paulus eos de continentia, de iustitia, et de spe vitæ æternæ: his namque summa vitæ Evangelicæ comprehenditur. Secundo, hisce tribus denotantur tria munia vitæ Apostolicæ. Primo enim lumbi præcincti, notant Apostolos mitti a Christo ad evangelizandum per totum orbem, et simul ad pugnandum contra omnes dæmones, tyrannos, infideles, vitia, iuxta illud: *Dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et omnem virtutem inimici*, Lucæ 11. idcirco enim præcinguntur hic cingulo militiæ Christianæ et Apostolicæ, quasi in prælium acerrimum contendant. Secundo, lucernæ ardentes, notant eos sua prædicatione et doctrina orbem illuminare debere, iuxta illud: *Vos estis lux mundi*, Matth. 5. Tertio, τὸ *et vos similes hominibus expectantibus dominum*, significat eos vitam præsentem, et omnia quæ in mundo sunt, debere spernere et calcare, ac vitam agere cælestem et divinam, ut mente et corde in cælo sint fixi, iuxta illud Philipp. 3. *Nostra conversatio in cælis est.* Subdit Paulus finem, fructum et præmium: *Unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ*, q. d. Ideo spernimus terrena, ambimus cælestia, quia certa spe expectamus Christum, qui nos beabit et glorificabit in æternum: ita Toletus.

Hæc tria semper in mente fixa habuere primi Christiani, qui quasi peregrini terræ, et cives cæli, opes, honores, delicias, ipsamque vitam præsentem pro Christo ultro profundebant, quia certo expectabant post brevem hanc vitam instantem Domini adventum, scilicet vitam beatam et æternam a Christo sibi dandam: quæ sane vera est sapientia et prudentia. Id videre est in Pontificibus, Virginibus, Martyribus Romanis per trecentos annos a S. Petro usque ad S. Sylvestrum, qui in continuis persecutionibus gaudebant spoliari bonis, incarcerari, flagellari, occidi, comburi, ut Christo fruerentur in cælo. Emicuit inter alios S. Cæcilia, quæ ætate, pulchritudine, opibus, nobilitate florens, ultro lætissime omnia prodegit pro Christo, ac eius animum tam excelsum mirantibus, miserantibus, ac complorantibus amicis, hilaris et exultans procedens ad locum martyrii, causam dedit: *Hoc*, ait, *non est iuventutem perdere, sed mutare: hoc est dare lutum, et accipere aurum: dare habitaculum vile et parvum, et accipere palatium magnum et amplissimum ex lapidibus pretiosis et auro constructum: dare rem perituram, et accipere rem quæ finem nescit, et mortem ignorat.* Et paulo post: *Deus noster Iesus Christus non dat pondus ad pondus, sed quod simplum acceperit, centuplum reddit, insuper et vitam æternam.* Ita habent eius acta.

Quocirca Christiani vita non debet esse aliud, quam expectatio Christi, ut eum liberet ab hac vita misera, vili et exili, tot timoribus et periculis obnoxia, eumque conducat ad suum in cælis regnum, et gloriam æternam. Hinc Prophetæ et Paulus passim docent, fideles ita pie et sancte debere vivere, ac mundana omnia contemnere, ut avide et assidue expectent adventum Christi. Ita Iacob patriarcha moriens, anhelans ad adventum Christi: *Salutare tuum*, ait (id est, salvatorem tuum) *expectabo Domi-* Vita Christiani est expectatio Christi.

ne, Gen. 49. Iob c. 14. *Cunctis diebus quibus nunc milito*, inquit, *expecto donec veniat immutatio mea.* Psaltes: *Expectans*, ait, *expectavi Dominum*, *Ps.* 39. 1. Et: *Expecta Dominum*, *viriliter age*, *confortetur cor tuum*, *et sustine Dominum*, Ps. 26. 14. Isaias 8. 17. *Expectabo*, ait, *Dominum.* Et c. 25. 9. *Expectabimus eum, et salvabit nos: iste Dominus, sustinuimus eum, exultabimus, et lætabimur in salutari eius.* Ierem. Thren. 3. 24. *Pars mea Dominus*, ait, *propterea expectabo eum.* Michæas 7. v. 7. *Ego autem ad Dominum aspiciam*, *expectabo Deum salvatorem meum.* Sic Ioseph ab Arimathæa spreto Iudæorum metu Christum sepelivit, quia *expectabat regnum Dei*, Luc. 23. 51. Paulus Rom. 8. 19. *Expectatio creaturæ*, ait, *revelationem filiorum Dei expectat.* Et v. 23. *Nos ipsi primitias spiritus habentes; et ipsi intra nos gemimus*, *adoptionem filiorum expectantes redemptionem corporis nostri,* Galat. 5. v. 5. *Spem iustitiæ expectantes*, Philip. 3. v. 20. *Unde etiam Salvatorem expectamus.* Ad Titum 2. v. 13. *Sobrie, iuste et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei.* S. Petrus epist. 2. cap. 3. 11. *Cum igitur*, inquit, *hæc omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus et pietatibus, expectantes et properantes in adventum diei Domini.* Et v. 13. *Novos vero cælos et novam terram secundum promissa ipsius expectamus*, *in quibus iustitia habitat. Propter quod charissimi hæc expectantes*, *satagite immaculati et inviolati ei inveniri in pace.* Quocirca Climacus gradu de morte: Iustus, inquit, est, qui mortem non timet: sanctus vero et perfectus, qui illam quotidie expectat. Ita Dominum expectabat S. Franciscus, unde moriens recitansque Ps. 141. 8. *Me expectant iusti*, *donec retribuas mihi*, immortuus est. Et S. Bernard. iubilabat:

Desidero te millies,
Mi Iesu, quando venies,
Me lætum quando facies,
Me de te quando saties?

Purgatorium desiderii. Memorabile et terribile est, quod scribit S. Birgitta l. 4. Revelat c. 7. in Purgatorio tertium et superiorem esse locum, ubi nulla alia est pœna, nisi desiderium perveniendi ad Deum, eiusque visionem beatificam. Atque ibi hoc desiderio torqueri eos, qui in hac vita non habuerunt perfectum desiderium perveniendi ad Dei præsentiam, eiusque visione fruendi. Similis loci in Purgatorio meminit Beda l. 5. hist. c. 13. et S. Greg. l. 4. Dial. c. 36. ac Dionys. Carthus. in Dial. de Iudicio partic. artic. 31. et Bellarm. l. 2. de Purgat. c. 6. Est enim quædam indignitas, et quasi vilipensio tantæ visionis et gloriæ Dei, quod non ardenter a fidelibus et Sanctis desideretur; ac signum quod eius opes et gaudia non satis considerent, ponderent et penetrent, uti par erat.

Vive ergo, o Christiane, tuo Christo, non mundo; vive spiritui, non carni; vive cælo, non gehennæ; vive non tempori, sed æternitati.

Quando revertatur a nuptiis.) Videtur hoc esse emblema parabolæ, ac proinde non necessario applicandum rei per illam significatæ. Potest tamen illi applicari hoc modo, quod Christus in incarnatione celebrarit sponsalia cum Ecclesia et fidelibus omnibus; ascendens vero in cælum ibi cum eadem consummarit nuptias, quia per gloriam visionis beatificæ intime et indivulse Beatis omnibus unitur per omnem æternitatem. Cum ergo e cælis ad iudicium animæ cuiusque redit, videtur a nuptiis cælestibus redire, ut ad easdem novam sponsam inducat: nuptiæ ergo sunt summa unio, summum gaudium, quod Christus habet cum Beatis in cælo. Ita S. Gregorius, Beda, Theoph. Euthym. Toletus et alii.

Ut, cum venerit, et pulsaverit, confestim aperiant ei.) Significat Christus nos in vita parare debere virtutes et merita, quibus in morte ornati, hilares et gaudentes occurramus Christo: nec enim tunc locus erit aut tempus operandi, ac vix pœnitendi: tunc enim sensus sunt hebetati, et animus morbis oppressus, vix potest de peccatis et de salute sua cogitare. Quare imprudentissime

A faciunt, qui in vita sua voluptatibus indulgent, dicuntque se in morte acturos pœnitentiam: in morte enim pœnitentia est sera et coacta, ideoque raro vera, seria et sincera. Audi S. Gregor. hom. 13. *Venit Dominus, cum ad iudicium properat: pulsat vero cum iam per ægritudinis molestias esse mortem vicinam designat, cui confestim aperimus, si hunc cum amore suscipimus. Aperire enim iudici pulsanti non vult, qui exire de corpore trepidat, et videre eum, quem contempsisse se meminit, iudicem formidat. Qui autem de sua spe et operatione securus est, pulsanti confestim aperit, quia lætus iudicem sustinet: et cum tempus propinquæ mortis advenerit, de gloria retributionis hilarescit.*

Beati (sunt) servi illi, quos cum venerit dominus, Vers. 37.
invenerit vigilantes.) Scilicet lumbis præcinctos, tenentes lucernas, et expectantes dominum, uti præcessit: his enim meritum dabit præmium, scilicet beatitudinem æternam, ut visione Dei potiantur et fruantur in omni
B gloria et gaudio per omnia sæculorum sæcula. Unde explicans subdit:

Amen dico vobis, quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis.) Christus par pari reddit, suis in cælo præcinctis præcingit se, servis suis serviet; eos qui laboraverunt in suo obsequio, faciet quiescere, discumbere, cœnare, ac ministrantibus sibi famulis ipse Rex regum, et Dominus dominantium mira dignatione ministrabit.

Transiens) Solent enim ministri et sponsi mensas obire, ut videant si cui quid desit, illudque ei porrigant. Nota. Hæc parabolice accipienda sunt, non proprie ut patet: in cælo enim non sunt cingula, nec præcincti, nec mensæ, nec discubitus, nec transeuntes, nec ministrantes. Tantum ergo dicere vult Christus; Primo, se inusitatum præ omnibus bonis dominis, ac infinities maiorem, fidelibus suis servis in cælo honorem exhibiturum; ut scilicet ibi eos ex servis faciat quasi dominos, quibus communicet et administret communionem sui epuli nuptia-
C lis, id est felicitatis et gloriæ cælestis. Idque secundo, se facturum cum multiplicibus et indesinentibus ferculis, id est voluptatibus et deliciis tam animæ quam corporis; ac tertio, provisurum ne quid cui desit, non tantum necessarium, sed et iucundum, aut optatum et desideratum: faciet enim ne quis quid desideret, quia omnia desideria, imo quæ desiderari possunt, superabundanter largietur, iuxta illud: *Satiabimur cum apparuerit gloria tua.* Et: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Quarto, se pro meritis cuique alias et alias delicias appositurum. Tò enim *transiens*, significat cœnam fore pro meritis cuiusque variam et lautissimam: τὸ vero *ministrabit*, fore honorificentissimam: denique τὸ *faciet illos discumbere*, fore æternam, ait Toletus.

Præcinget se.) *Præcingitur itaque Deus*, ait Theoph. *quatenus non omnium bonorum effusionem nobis suppeditat, sed illam restringit. Quis enim potest capere quantus sit Deus? Et manifestum est ex Seraphim, qui se obtegunt,*
D *propter excellentiam divini luminis.*

Et faciet illos discumbere.) Audi S. Dionysium Areopag. epist. 9. ad Titum: *Accubationem*, inquit, *requiem esse censemus multorum laborum*, *vitam tutam*, *divinumque vivendi genus in lumine ac regione vivorum*, *plenum omnis sanctæ voluptatis: largamque omnis generis et beatorum bonorum suppeditationem*, *per quam omni gaudio complentur: atque id Iesu eos et exhilarante, et in mensa collocante, eisque et ministrante, et æternam quietem largiente, et perfecte bona tribuente et infundente.*

Symbolice, S. Gregorius hom. 13 *Præcinget se*, inquit, Symbol.
id est ad retributionem præparabit: et faciet illos discumbere, id est æterna quiete refoveri. Discumbere quippe nostrum, in regno quiescere est. Unde rursum Dominus dicit: Venient et recumbent cum Abraham, Isaac et Iacob. Transiens autem Dominus ministrat: quia lucis suæ illustratione nos satiat. Transire vero dictum est, cum de iudicio ad regnum redit: vel certe Dominus nobis post iudicium transit, quia ab humanitatis forma, in divinitatis

suæ contemplationem nos elevat. Et transire eius est, in claritatis suæ speculationem nos ducere, cum eum quem in humanitate in iudicio cernimus, etiam in divinitate post iudicium videmus.

Vers. 38. Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi.) Prima vigilia incipit vespere, sive initio noctis, duratque tres horas: quibus exactis incipit secunda vigilia, quæ finitur in media nocte: a qua incipit tertia vigilia, duratque per tres horas: post quas incipit quarta vigilia, duratque usque ad auroram vel solis ortum. Significat hisce vigiliis Christus, qualibet ætate et quolibet tempore nos vigilare, et paratos esse debere ad Domini adventum: quia dies mortis incerta est, nec vel unum habemus certum vitæ diem vel horam. Prima ergo vigilia, est pueritia; secunda, est iuventus; tertia, est virilis ætas; quarta, est senectus: ita Titus et S. Gregor. Non meminit Christus, ait Franc. Lucas, quartæ vigiliæ, uti nec primæ, quia nec tam cito, nec tam sero rediri a nuptiis solet, quæ circa medium noctis ut plurimum solvuntur, sponsa in thalamum inducta. Interim significat omni tempore vigilandum nobis esse, etiam ætate provecta et decrepita; nec satis esse, aliquando aut ad tempus vigilare in ætate iuvenili et virili, sed perseverandum quamdiu hæc vita durat, quod incerta sit hora mortis, et adventus Domini longanimiter sit expectandus. Ita S. Basilius hom. de non adherendo rebus sæcularibus: *Oportet*, ait, *nos quotidie ad emigrandum ex hac vita paratos esse, et nutum Domini fixis oculis expectare*, etc. ut singuli Domino venienti et pulsanti confestim aperiant.

Divisio vigiliarum noctis.

Adde: Christus meminit dumtaxat secundæ et tertiæ vigiliæ, quia in illis somnus solet esse certior et profundior, ut innuat se venturum cum homines minime putant, cumque aliis cogitationibus curisque immersi profunde quasi dormiunt: quare tunc prudentes servos maxime vigilare, et paratos esse debere, ut, cum sibi sanissimi et prosperrimi videntur, mortem sibi ex insidiis astantem expectent.

Aliam causam dat Toletus: Non meminit, ait, quartæ vigiliæ, quia rarissimi sunt qui ad extremum vitæ differentes bene operari, inveniuntur id facientes; ne etiam pigros faceret, si eius meminisset.

Ex his concludit S. Gregorius hom. 13. atque omnes ad studium virtutis exhortatur, dicens: *Horam ultimam Dominus noster idcirco voluit nobis esse incognitam, ut semper possit esse suspecta: ut, dum illam prævidere non possumus, ad illam sine intermissione præparemur. Quia igitur momentis suis horæ fugiunt, agite, fratres charissimi, ut in boni operis mercede teneantur. Audite quid sapiens Salomon dicat: Quodcumque potest manus tua facere, instanter operare: quia nec opus, nec scientia, nec ratio, nec sapientia erunt apud inferos, quo tu properas. Quia ergo et venturæ mortis tempus ignoramus, et post mortem operari non possumus, superest ut ante mortem tempora indulta rapiamus: sic enim mors ipsa cum venerit, vincetur, si prius quam veniat semper timeatur.*

Vers. 41. Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicis hanc parabolam (vigiliarum) an et ad omnes.) Homines, præsertim fideles, tam nunc viventes, quam postea futuros? De eo dubitabat Petrus, quia solebat Christus quædam documenta dare solis Apostolis, alia omnibus fidelibus, atque hic quædam dixerat, quæ ad solos Apostolos et viros perfectos spectare videbantur, ut v. 32. *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum: vendite quæ possidetis.* Et v. 37. *Amen dico vobis, quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis.* Cætera vero de vigilando et expectando adventum Domini, videbantur ad omnes fideles pertinere.

Vers. 42. Dixit autem Dominus: Quis, putas, est fidelis dispensator et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram.) Petro respondet Christus, se quidem ad omnes fideles loqui, sed maxime ad Petrum et Apostolos. His enim maior incumbit vigilia et cura, ut non tantum se, sed et alios fideles salvent. Atque Petrus erat dispensator, Græce, *œconomus*, quem Christus constituit super familiam, id est Ecclesiam suam; sic et cæteri Apostoli, iuxta illud Pauli: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei,* 1. Corinth. 4. 1.

Ut det illis in tempore tritici mensuram.) Alludit ad morem veterum, apud quos communis erat arctaque servitus: abundabant enim mancipiis, quibus Christiani iam carent. Illi ergo unum ex servis præficiebant mancipiis, qui quolibet mense mensuram (unde dictum est *demensum*) annonæ et victus, puta tritici, vel hordei, si viles essent personæ, uti dixi Oseæ 3. 2. eis distribuebat.

Potest secundo, τo *tritici* referri ad τo *tempore*. Boni enim œconomi est, instar Iosephi, cum tempus est messis tritici, frugaliter illud dispensare per mensuras in singula familiæ capita, ne vendatur, vel in pauperes erogetur, itaque domesticis non sufficiat.

Cætera usque ad v. 46. explicui Matth. 24.

Nota τo *dispensator* et *mensuram*. Nam æquus patrisfamilias dispensator non eamdem omnibus dat mensuram, sed cuique propriam ac pro ætate, dignitate vel meritis proportionatam et adæquatam: hoc enim est rectum dispensatoris officium, ut cuique congrua dispenset et distribuat. Alia enim cibi ratio et mensura congruit infanti, alia adolescenti, alia viro, alia seni: alia fœminæ, alia uxori, alia filiabus, alia ancillis, alia filiis, alia servis.

Qua ex re moraliter Christus docet Episcopos, Pastores, Confessarios, Concionatores, ut non eumdem omnibus fidelibus doctrinæ cibum exhibeant, nec in genere dumtaxat ad omnes de virtutibus verba faciant, sed in particulari cuique eas virtutes instillent, quæ ætati, status et gradui sunt congruæ et propriæ. Unde praxin huius Christi parabolæ et sententiæ suo exemplo docuit S. Paulus, qui Ephes. 6. 1. et seq. alia filiis, alia patribus, alia servis dat monita et præcepta; ac Timotheum Episcopum Ephesi instruens epist. 1. cap. 5. v. 1. *Seniorem*, ait, *ne increpaveris, sed obsecra, ut patrem: iuvenes, ut fratres: anus, ut matres: iuvenculas, ut sorores, in omni castitate: viduas honora quæ vere viduæ sunt. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, discat primum domum suam regere,* etc. Similia præscribit Tito c. 2. 2. et seq.

Prælatus singulos doceat propria: sic fecit Paulus.

Christum et Paulum secutus est S. Gregorius Thaumaturgus Neocæsareæ Episcopus, de quo ita scribit Nyssenus in eius Vita: *Qui lugebat, audiebat ab eo quod eum consolaretur: iuvenis castigabatur, et docebatur temperantiam: seni porrigebatur medicina verbis convenientibus: servi docebantur, ut bene afficerentur in dominos: qui dominatum obtinebant, ut essent benigni et clementes in eos qui subiiciebantur eorum imperio: pauper, ut solas divitias existimaret virtutem, cuius possessio est in cuiuslibet potestate posita: is qui de suis se iactabat divitiis, convenienter admonebatur, ut eorum quæ habebat esset œconomus, non Dominus: mulieribus conducibilia, pueris convenientia, et patribus ea quæ decebat distribuens.* Et S. Cyprianus, qui, ut scribit Pontius Diaconus in eius Vita, virgines hortabatur ad congruentem pudicitiæ disciplinam, et habitum sanctimonia dignum: docebat lapsos pœnitentiam, veritatem hæreticos, schismaticos unitatem, filios Dei pacem, et Evangelicæ precis legem; Christianos molliores affectus circa amissionem suorum, solabatur spe futurorum: livorem invidiæ dulcedine salutaris remedii inhibebat: Martyres exhortatione divini sermonis erigebat: Confessores frontium inscriptione signatos, incentivo tubæ cælestis animabat. Id denique præ cæteris exacte præstitit S. Gregorius Pontifex, qui omnium pauperum Romæ, et in locis vicinis degentium nomina in scripto habebat, ac cuique ea quæ erant necessaria distribuebat. Insuper alebat tria millia Monialium Romæ existentium, extra Romam vero longe plura. Quare de illo vere dicas: *Eleemosynas illius enarrabit omnis Ecclesia Sanctorum,* Eccl. c. 31. v. 11. Quantam vero animarum curam haberet, ac singulis opportuna salutis iuxta statum cuiusque præcepta suggereret, patet ex eius homiliis, et ex epistolis, in quibus Mauritium Imp. monet, ne

Et Gregorius Thaumaturgus: Et Cyprianus: Et Gregorius Magnus.

milites a vita Religiosa avocet: Ioannem Patriarcham Constant. ne universalis Episcopi nomen superbum sibi arroget: Venantium Cancellarium Italiæ, ut habitum monasticum dimissum resumat: Ioannem Ravennæ Episcopum, ut pallium temere usurpatum deponat: Augustino Apostolo in Angliam destinato rationes et modos præscribit, quibus Angliam ad fidem Christi convertat: Episcopos Hiberniæ docet, ne in nomine Trinitatis Baptizatos ab hæreticis rebaptizent, et plurima talia. Pervolve tomum quartum Epistolarum eius, et miraberis unum virum tot negotiis occupatum, tot infirmitatibus obrutum, tot tantaque particularia et congrua virtutum monita singulis præscribere. Prudentia enim non in universali, sed in particulari quolibet opere prudenter dirigendo consistit: actiones enim virtutum singulares sunt et singularem exigunt directionem et doctrinam.

Vers. 46. Dividet eum quidem. ET DIVIDET EUM.) Id est separabit eum a se suaque familia, puta ab Ecclesia triumphante, a societate Beatorum, ipsaque beatitudine servis fidelibus promissa. Unde S. Hieron. in c. 24. Matth. *Dividet eum,* inquit, hoc est separabit a consortio Sanctorum; S. Hilarius, dividet eum a bonis promissis; Origenes, dividet eum a dono Spiritus sancti, atque a consortio et custodia angelorum; privabit enim eum Christus omni gratia, omni virtute, omni auxilio, omni spe salutis.

PARTEMQUE EIUS CUM INFIDELIBUS PONET.) Id est, puniet eum cum cæteris servis qui sibi infideles fuerunt, etsi fideles se simularent. Unde Matth. cap. 24. 50. habet, *cum hypocritis.* Possunt quoque hic *infideles* accipi increduli, qui in Christum credere nolunt, de quibus dicitur: *Qui non credit, iam iudicatus est,* Ioan. 3. 18.

Vers. 47. ILLE AUTEM SERVUS, QUI COGNOVIT VOLUNTATEM DOMINI SUI, ET NON PRÆPARAVIT, se ad adventum domini, præparando et distribuendo famulis sibi commissis in tempore tritici mensuram, sed eos percutiendo, ac edendo, bibendo et inebriando, bona Domini sui disperdidit, ET NON FECIT SECUNDUM VOLUNTATEM EIUS (iam dictam) VAPULABIT MULTIS.) Flagellis, et plagis multis cædetur.

Vers. 48 QUI AUTEM NON COGNOVIT (voluntatem Domini) ET FECIT DIGNA PLAGIS, VAPULABIT PAUCIS.) Id est, paucioribus quam is qui cognovit voluntatem Domini: intellige iuxta mensuram tam ignorantiæ, quam facti et culpæ. Sunt enim quatuor gradus ignorantiæ; scilicet, prima invincibilis, quæ est inculpata; secunda vincibilis, sed difficulter, quæ parum habet culpæ et reatus pœnæ; tertia crassa, quæ plus habet; quarta affectata, quæ plurimum habet culpæ et pœnæ, de qua dicitur Psal. 35. 5. *Noluit intelligere ut bene ageret. Hic omnia despexit,* ait Euthym. *Ille vero segnis fuit: gravior est autem segnitie contemptus.* Segnis enim *cum scire potuisset non scivit,* et, ut ait Titus, discere neglexit; contemnens vero despexit et irrisit. Hinc patet contra Iovinianum et modernos hæreticos, esse gradus peccatorum etiam mortalium, aliaque aliis esse graviora, ideoque graviori pœna æterna puniri in inferno, *Nam,* ut ait Basilius in Regulis brevior. interrogat. 267. *multas et paucas plagas accipere, non finem supplicii, sed differentiam significat; nec in temporis extensione aut complemento, sed in supplicii differentia contingit, nempe, ut igne inextinguibili uterque dignus sit, sed unus mitius, alter acrius ardente.*

Ignorantiæ quatuor gradus.

OMNI AUTEM CUI MULTUM DATUM EST (v. g. cui maior scientia, et maior voluntatis domini cognitio) MULTUM QUÆRETUR AB EO, a Christo iudice in iudicio tam particulari, quam universali: quia, ut ait S. Greg. hom. 9. *Cum augentur dona, rationes etiam crescunt donorum:* ET CUI COMMENDAVERUNT MULTUM (v. g. animarum multarum curam et præfecturam) PLUS PETENT AB EO.) Audi Bedam: *Multum commendatur ei, cui cum sua salute Dominici quoque gregis pascendi cura committitur.* Ab hoc ergo plus petent Christus, eiusque assessores Apostoli, cæterique iudices; scilicet non tantum suam, sed et fidelium sibi commissorum curam et salutem, quantum est ex parte sua. In pastore enim *cura requiritur,* ait S. Bernard. *non curatio.* Hæc enim subinde est impossibilis ob morbi, vel ægri vitium, vel pertinaciam. *Hæc,* ait Titus, *clare indicant doctorum pastorumque iudicium, cæterorum non parum gravius et periculosius fore.* Quare de gradu et officio suo non superbiant, sed maiori humilitate, studio et diligentia munus suum obeant, suumque gregem pascant. *Tanto ergo,* ait S. Gregorius loco citato, *esse humilior, atque ad serviendum Deo promptior quisque debet ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione.*

Porro quæ et quanta a Pontificibus, Episcopis et Prælatis requirat Deus, punctim, sed nervose ob oculos ponit Eugenio III. Pontifici S. Bernard. l. 4. de Consider. *Te ipsum,* inquit, *considera, formam iustitiæ, sanctimoniæ speculum, pietatis exemplar, assertorem veritatis, fidei defensorem; doctorem Gentium, Christianorum ducem, amicum sponsi, Clerici ordinatorem, Pastorem plebium, magistrum insipientium, refugium oppressorum, pauperum advocatum, spem miserorum, tutorem pupillorum, iudicem viduarum, oculum cæcorum, linguam mutorum, baculum senum, ultorem scelerum, malorum metum, bonorum gloriam, virgam potentum, malleum tyrannorum, regum patrem, legum moderatorem, Canonum dispensatorem, sal terræ, orbis lumen, sacerdotem Altissimi, vicarium Christi. Quis non timeat et tremat hæc audiens, quæ ab hac Sede omnia exiguntur?*

Quocirca S. Paulus Hebr. 13. 17. *Obedite,* ait, *Præpositis vestris, et subiacete eis: ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Ubi S. Chrys. hom. 34. *Miror,* ait, *si potest aliquis Rectorum salvari.* Idem nuper de Pontificibus dictitabat Cardinal. Bellarmin. Hac de causa viri sapientes et sancti prælaturas fugerunt, nec nisi coacti eas susceperunt. Audi quid de S. Cornelio Pontifice scribat S. Cyprianus lib. 4. ep. 2. *Qui,* inquit, *episcopatum ipsum non postulavit, nec voluit, nec vi, ut cæteri quos arrogantiæ et superbiæ suæ tumor inflat, invasit; sed quietus et modestus, et quales esse consueverunt qui ad hunc locum divinitus eliguntur, vim passus est, ut episcopatum coactus exciperet.* Ita pariter Pontificatum fugere quoad potuere S. Gregorius, S. Chrysostomus, S. Ambrosius, S. Basilius, S. Nazianzenus, S. Nicolaus, S. Athanasius, ac nostro sæculo Pius V. electus in Pontificem expalluit, et pene in deliquium incidit. Rogatus causam, ingenue dixit: Cum essem Religiosus Ordinis S. Dominici, optime sperabam de mea salute; creatus vero Episcopus, cœpi de ea formidare; nunc vero electus in Pontificem, pene de ea despero: quomodo enim ego Deo rationem tot millionum animarum quot sunt in toto orbe, reddam, qui vix unius animæ meæ rationem reddere valeo? ita habet eius Vita. Denique Concil. Trident. asserit Episcopatum esse angelicis humeris onus formidabile.

IGNEM VENI MITTERE IN TERRAM, ET QUID VOLO NISI UT ACCENDATUR?) Arabicus, *quid volo, nisi accensionem eius?* Sic et Ægyptius, Ethiopicus et Persicus. Incertum est an Christus hoc dixerit eodem tempore quo præcedentia. Lucas enim Christi dicta conglomerat, etiamsi alio et alio tempore sint prolata; possunt tamen hæc præcedentibus et sequentibus recte connecti hoc modo, ut post varia documenta data Apostolis et fidelibus, Christus tandem primarium suum officium, ad quod a Patre missus erat in mundum, exprimat, scilicet ut ignem divinum e cælo in terram mitteret in Apostolos, ut illi eo accensi, eodem deinde cæteros fideles accenderent: per hunc enim ignem Apostoli officium evangelizandi, et totum orbem convertendi, sibi a Christo commendatum plene et efficaciter erant adimpleturi, ac fideles Christi documenta ab Apostolis prædicata exacte perfecturi. Vers. 49.

Symbolice, S. Ambr. in Ps. 118. serm. 8. docet Deum esse lucem ad lucendum, et ignem ad paleas vitiorum comburendum: *Lux,* inquit, *ut in tenebris ambulanti luceat; quasi lumen, ne diutius possit errare qui quærit luminis claritatem. Ignis, ut operis nostri fœnum stipulamque consumat, atque utili nos salvos faciat detrimento:* Deus est lux et ignis.

sicut aurum, quod dum excoquitur, plus probatur. Huc facit illud Clementis Alex. in Exhortatoria ad Gentes: *Multiplices,* inquit. *habet Servator voces et modos ad salutem hominum. Minans admonet, maledicens convertit, deficiens miseretur, psallens per nubem loquitur. Igne terret homines, ex columna flammam accendens, quod est simul gratiæ et terroris indicium: si obedieris, lucem; si non obedieris, ignem.*

Ignis Christi quis? Resp. I. Quæres, quisnam est hic ignis? Primo, Tertull. lib. 4. contra Marc. cap. 29. Maldonatus, et Franc. Lucas respondent esse odia, dissensiones, tribulationes et persecutiones infidelium, fidem et Apostolos fidelesque Christi persequentium: hasce enim suscitarunt indirecte et occasionaliter Christus et Apostoli prædicando Evangelium, novamque Christi crucifixi religionem. Audi Tertullian. *Ipse* (Christus) *melius interpretabitur istius ignis qualitatem, adiiciens* (v. 51.) *Putatis venisse me pacem mittere in terram? non, dico vobis, sed separationem. Igitur ignem eversionis intendit, qui pacem negavit: quale prælium, tale et incendium,* quo Christus idololatriam, scelera et idola erat eversurus, et in cineres redacturus: quocirca Gentes omnes idolis suis addictas erat concitaturus contra se et Apostolos, ut ipsi totis viribus hoc religionis suæ pristinæ incendium restinguerent. Huc enim spectant omnia quæ deinceps v. 50. 51. 52. 53. explicans ignem hunc, subiungit Christus.

II. Secundo, aptius S. Cyrillus in Catena et Iansenius censent hunc ignem esse prædicationem Evangelii: hanc enim directe optabat Christus, ut per eam corda hominum igne divino succenderet, iuxta illud Psal. 118. *Ignitum eloquium tuum vehementer.*

III. Tertio, et optime, S. Ambros. et Origenes hic, et S. Athanas. lib. de Communi essentia Patris et Filii, S. Cyrillus lib. 5. in Levit. S. Hieron. lib. 2. Apol. contra Ruffinum, S. August. serm. 108. de Tempore, S. Gregor. homil. 30. in Evangel. per *ignem* accipiunt Spiritum sanctum, eiusque dona, præsertim charitatis, devotionis, ferroris, zeli, quæ ipse in fidelium animis suscitat, inquit Euthymius et Theoph. Hic ignis pariter lucernas fidelium facit ardentes, iuxta illud: *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio: lampades eius, lampades ignis atque flammarum,* Cant. 8. v. 6. Vide ibi dicta. Sic ignem hunc explicat Ecclesia, cum in sabbato Pentecostes in Missa sic orat? *Illo nos igne, quæsumus Domine, Spiritus sanctus inflammet, quem Dominus noster Iesus Christus misit in terram, et voluit vehementer accendi.* Hoc igne, ait S. Ambros. ardebat Cleophas, cum dixit: *Nonne cor nostrum ardens erat, cum aperiret Scripturas, et loqueretur in via?* Lucæ 24. et sic hic ignis amoris et ardoris complectitur ignem tribulationum, primo loco assignatum. Apostoli enim amore Christi accensi omnia adversa, omnemque tribulationum et persecutionum ignem superarunt, et superant, adeoque provocant: ille enim eis instabat, ut in sequent. prædicit Christus. Talis erat Paulus dicens: *Quis nos separabit a charitate Christi? certus sum quia neque mors, neque vita,* etc. Rom. 8. Hoc quoque igne ignitus S. Ignatius epist. ad Roman. *Utinam,* inquit, *fruar bestiis quæ mihi paratæ sunt, quas et oro veloces esse mihi ad interitum et ad supplicia, et allici ad comedendum me. Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar.* Hoc desiderium suum implevit Christus, cum in Apostolos et fideles misit Spiritum sanctum per speciem linguarum ignearum in Pentecoste, Actor. 2. Ubi S. Chrysost. hom. 4. *Hic ignis,* ait, *mundi peccata quasi ignem excussit.* Et post nonnulla: *Sicut enim igneus homo, si in medias incidat stipulas, nihil lædetur, sed magis vim exeret suam; sic et hic evenit,* ut Apostoli quasi homines ignei a persecutoribus non læderentur, sed eos pariter ad fidem Christi converterent, et ignirent.

Vide dotes ignis 17. quas recensui, et Dei charitati applicavi Levit. 9. v. 23. et Actor. 2. 3. et Dionysium de Cælesti hierar. cap. 15. ubi ostendit per multas analogias ignem aptissimum esse symbolum et hieroglyphicum Dei et angelorum, eorumque in eo imitando similitudinem apprime repræsentare, iuxta illud Deuter. 4. v. 24. *Dominus Deus tuus ignis consumens est.* Et Hebr. 1. *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis.* Hoc igne ardebat Elias, de quo Ecclesiast. cap. 48. 1. *Et surrexit Elias Propheta quasi ignis, et verbum eius quasi facula ardebat,* ideoque curru igneo raptus est in cælum, succlamante Elisæo: *Pater mi* (tu es) *currus Israel et auriga eius,* 4. Reg. 2. Et sponsa Cant. 2. 5. dicens: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Hoc igne succensi Martyres, ignes corporeos spreverunt, imo ambierunt, quia vel eos non senserunt, ut tres pueri in fornace Babylonica; vel heroica virtute vicerunt, ut vicit S. Laurentius, de quo canitur illud: *Igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas,* Psal. 16. 3. Durum sane fuit et acre examen hoc igneum; sed dolorem rei vicit amor Dei; cruciatum ignis superavit cruciatus Agni; memoria, inquam, Christi pro nobis acerbiora passi. *Flammis tuis,* o tyranne, ait S. Leo serm. de S. Laurentio, *superari charitatis flamma non potuit: segnior fuit ignis qui foris ussit, quam qui intus accendit. Sævisti persecutor in Martyrem, sævisti et auxisti palmam, dum aggeras pœnam.* Et S. August. serm. de S. Laurentio: *Hoc igne B. Laurentius accensus, flammarum non sentit incendium: et dum Christi ardet desiderio, persecutoris pœnam non sentit.* Ita Sanctus Ignatius scribens ad Rom. *Ignis,* ait, *crux bestiæ, confractio ossium, membrorum divisio, totius corporis contritio, et tota tormenta diaboli in me veniant, tantum ut Christo fruar.* Similes fuere Christiani ævo Tertulliani, qui proinde in Apolog. capite 50. ad Gentiles ita scribit: *Licet nunc Sarmenticios et Semaxios appelletis, quia ad stipitem dimidii axis revincti, sarmentorum ambitu exurimur. Hic est habitus victoriæ nostræ, hæc palmata vestis, tali curru triumphamus.* An non hi sunt Seraphini terrestres, Seraphinis cælestibus ardentiores et fortiores? hi enim ardent igne amoris dumtaxat, illi ardent igne amoris, et doloris ac martyrii, dum viva Dei sunt holocausta. Nostro hoc sæculo eodem igne arserunt, ardentque Iapones, qui pro fide Christi lento igne ad plures horas torrentur, in iisque quasi adamantes, hoc est indomabiles et invicti, usque ad mortem persistunt. Fuere inter eos plures e Societate nostra, quasi religionis signiferi: ac inter alios R. P. Camillus Constantius Italus, qui per tres horas in igne immotus, imo hilaris et exultans constitit, perpetuo clara voce vel Deo iubilans, vel socios ad constantiam animans, vel ad populum concionans (quod hactenus in Vitis Martyrum non legimus) donec incendium in intima corporis viscera grassans, vocem ei cum vita eripuit, ut caderet gloriosa Deo holocausti victima.

Exempla ignis divini. — *Martyres Iapones.*

Macte animo, inclyti heroes, pugiles fidei, athletæ Christi, spectaculum facti estis Deo, angelis et hominibus, qui igne divino ardentes, pro fide Christi corpus flammis, animam Deo resignantes, et inter incendia cygnæa voce iubilantes, vos ipsos meritis, tyrannos stupore, Iaponem Christianis, Societatem heroicis virtutum exemplis, orbem fama, Ecclesiam gloria, cælum novis novorum athletarum laureis implestis, et decorastis. Vivet vestrum decus, vivet invicta fortitudo, vivet vestra gloria, vivent vestri ignes animique ardores, quibus Iaponem illuminastis et inflammastis, quamdiu sæculorum omnium vivet æternitas.

S. Eulalia. Hoc cogitans S. Eulalia, ardens desiderio martyrii, clam insciis parentibus ad agonem procurrit, cumque flagris dilaceraretur, canebat teste Prudentio Hymno 3. περὶ στεφάνων:

> *Ergo age tortor adure, seca,*
> *Divide membra coacta luto.*
> *Solvere rem fragilem, facile est:*
> *Non penetrabitur interior*
> *Exagitante dolore animus.*

Quare decimotertio ætatis anno flammis circumdata,

> *Virgo citum cupiens obitum,*
> *Appetit, et bibit ore rogum,*

Martyr in forma columbæ in cælum evolavit.

Et quid volo nisi ut accendatur?) Arabicus, *et quid volo nisi accensionem eius?* S. Hieron. ad Nepotian. *quam volo ut ardeat?* Origenes homil. 5. in Ezechiel. *utinam accendatur*, vel, *o quantum cupio accendi iam!* Philastrius lib. de Hæres. c. ult. *quam volo accendatur ocyus*, Græca verum habent εἰ ἤδη ἀνήφθη, id est, *si iam accensus est*, uti legit Syrus, S. Hilarius in Ps. 119. Theoph. Euthym. et Cyrill. in Catena, q. d. Nil opto, nisi ignem hunc iam accensum esse: quare si iam accensus sit, nil est quod amplius desiderem: nihil enim aliud desidero, quam ignem hunc accendi: unicum hoc meum votum est, ut ignis hic ardeat. Eodem ergo redit utraque lectio. *Urget enim*, ait Theophyl. *ut ignis ille accendatur.* Forte Noster legit ἀνῆφθαι, id est, *accensum esse.* Idem a Christo discat dicatque vir Apostolicus: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur?* Ut ubique terrea, tepida, frigida, imo saxea, gelida et rigida hominum corda, verbo et exemplo igne fervoris divini accendat, et in ignem amoris convertat, uti fecit noster S. Ignatius fundator Societatis Iesu: ad hoc enim igne, et magno igne zeloque opus est. Quare hunc ignem prius in se valde accendat oportet; qui eum aliis afflare cupit:

Ardeat orator, qui vult accendere plebem.

Vers. 50. Baptismo autem habeo baptizari (est græcismus, id est baptizandus sum) Arabicus, *et est mihi baptismus, baptizabor eo*, q. d. ex Dei decreto, et ex mea voluntate ac voto debeo eo baptizari. Et quomodo coarctor usque dum perficiatur?) q. d. Ignis hic charitatis et zeli Spiritus sancti exilire nequit, nisi prius in cruce percutiatur silex corporis mei, vel potius nisi baptizer fonte sanguinis mei: hic enim similis est fontibus nonnullis, in quibus faces extinctas si immerseris, mira naturæ vi et antiperistasi accenduntur, qualis est fons Dodonensis, ait Plinius lib. 2. cap. 103. Addunt nostri Conimbricenses in meteora tract. 9. capite 7. talem quoque esse in Epiro, alium in Indiæ terris, cuius aqua lucernæ ardeant. Item alium olim Iovis Ammonis dictum, qui sub lucem tepentibus aquis manat, meridie frigidus est, vespere calet, media nocte æstuat. Sic pariter æstuant iugiter aquæ fontium, sive thermarum et balneorum Aquisgranensium. Similes thermæ sunt iuxta Neapolim, in Gallia, et pluribus aliis locis. Hisce ergo suam passionem comparat Christus. Hæc enim est quasi balneum æstuans, quod ignem et incendium charitatis in mentibus fidelium suscitavit, et suscitat. Crucis enim et passionis Christi merito, æque ac exemplo, hic ignis exilit. *Baptismum* vocat suam mortem et passionem, quia in eam plane immersus et demersus fuit, iuxta illud Psal. 68. 2. *Infixus sum in limo profundi, et non est substantia. Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me.*

Fontes calidi.

Et quomodo coarctor usque dum perficiatur?) Id est angor, crucior ex desiderio moriendi pro salute hominum, et per hoc ignem istum accendendi. Ita Euthymius: *Velut anxius sum*, inquit, *propter tarditatem:* et Theophyl. *Et quomodo constringor, id est quam sollicitus et anxius sum, ac premor, donec perficiatur!* sitio enim mortem pro omnium salute. Sic et S. Ambr. Beda et alii. Arab. *et ego coarctor ad perficiendum.* S. Irænus. lib. 1. 18. legit, *et valde propero ad illud.* Solent enim desiderio contrahi et quasi comprimi corda anxiorum, gaudio vero corda exultantium diffundi et dilatari. Perperam ergo Lyranus contrarie exponit: *coarctor*, id est, perhorresco illum, iuxta illud: *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Verum hic fuit sensus naturalis animæ Christi, quem spiritu et zelo superans corrigensque dixit: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.*

Moral. de zelo Christi. Moraliter hic Nota quantus fuerit in Christo zelus, quanta charitas, et quanta sitis salutis nostræ: utpote quæ tantam in eo sitim passionis, mortis et crucis, licet tam atrocis excitavit, ut cor eius inter eam, et inter moram passionis, quasi inter duos lapides molares in molendino positum arctaretur, et in summas angustias redigeretur, aut velut in torculari situm angore comprimeretur, et pene opprimeretur. Ubi enim est amor, ibi est pariter dolor et angor, ne res amata negetur vel differatur. Summo igitur desiderio urgebatur, et quasi torrebatur Christus, offerendi se Deo in holocaustum, et in victimam pro peccatis omnium hominum in altari crucis, ut quantum erat ex parte sua, omnes sanctificaret, salvaret et bearet.

Hunc zelum suum, hanc sitim impressit Apostolis virisque Apostolicis, qui sitiunt cruces, labores, dolores, tormenta et martyria pro gloria Dei, ut Evangelium Christi toto orbe propagent, et quotquot possunt, salvent. Hæc est sanctitas Evangelica, hæc perfectio virtutis, hoc culmen Apostolatus. Notæ sunt S. Andreæ crucis salutationes, et anhela ad eam suspiria: *Salve crux pretiosa, diu desiderata, et tandem concupiscenti animo præparata: securus et gaudens venio ad te, ita et tu exultans suscipias me, ac per te me recipiat, qui per te moriens me redemit.* S. Laurentius ad Valerianum Imper. ostendentem et minantem ignes, rotas, scorpiones, bestias: *Hanc mensam*, inquit, *appeto, hanc sitio. Non est famelicus qui escam, nec sitiens qui potum desideret, tam avide, quam ego hæc omnia tormenta ambio et sitio, ut amorem amori, dolorem dolori, mortem morti rependam Christo meo.* S. Vincentius ad Dacianum: *Nemo*, ait, *mortalium maius beneficium mihi contulit, quam tu, qui me torques et crucias: quia quot me tormentis afficis, tot coronis martyrii me exornas.* Et ad carnifices: *Quam estis desides, quam imbecilles! putabam vos longe esse fortiores. En ego plura pati desidero, et vestros ictus longe exsupero.* S. Agatha ad Quiutianum: *Quid tardas? Quid expectas? flagella, lacera, ure, seca, merge, lania, occide meum hoc corpus: quia quo plus me cruciaveris, eo plus boni mihi contuleris, tantoque plus favoris et gratiæ a sponso meo Iesu Christo recipiam.* Similia fuere vota, similesque voces S. Agnetis, S. Luciæ, S. Dorotheæ, S. Cæciliæ, aliorumque Martyrum.

Exempla S. Andreæ. S. Laurentii. S. Vincentii. S. Agathæ.

Putatis quia pacem veni dare in terram? Non, dico vobis, sed separationem.) Vide dicta Matth. 10. 34. Vers. 51.

Erunt enim ex hoc, tempore, id est, deinceps, quinque in domo una divisi, tres in duos, et duo in tres.) *Quinque* scilicet pater, filius, mater, filia et nurus: nam socrus eadem est quæ mater. Ita S. Ambros. et patet ex seq. q. d. In eadem domo tres infideles insurgent in duos fideles, vel duo infideles in tres fideles, v. g. pater et filius non credentes in Christum, insurgent in matrem et filiam ac nurum credentes in Christum, aut vice versa. Vers. 52.

Dividentur (Græce, διαμερισθήσεται, id est, dividetur, dissidebit, separabit et opponet se) pater in filium.) Id est, contra filium; et ita de cæteris. Vers. 53.

Dicebat autem et ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis ex crebra et continua experientia: Nimbus venit, Græce, ὄμβρος, id est, imber, pluvia; et ita fit.) q. d. Cum videtis nubem ab occasu, dicitis, pluet. Ita Elias tempore siccitatis triennalis, cum a puero intellexisset nubem ortam ab occasu, pluviam instare prædixit; illaque mox secuta est, 3. Reg. 18. 44. Causa huius rei physica est, quod Iudæa ab Occasu habeat mare Mediterraneum, ex quo vi solis multi vapores in altum elevantur, qui in nubem densati, per solis calorem in aquam resolvuntur, et pluviam pariunt, præsertim cum sol pariter tendit in occasum: tunc enim debilior est, quam ut vapores hosce dissipet, ne in nubem concrescant, et in pluviam resolvantur. Quibus vero mare æque ad Occasum et Meridiem et Septemtrionem est, æque ex his partibus ascendunt nubes nimborum nuntiæ; Anglis ascendunt undique, ut qui mari undique cinguntur, ait Valesius Sacr. Philos. cap. 86. Vide dicta Matth. 16. 4. Vers. 54.

Cur nubes ab occasu imbrem nuntient?

Porro necessariæ, ait S. Basilius in Catena, sunt vitæ humanæ siderum coniecturæ, modo ne ultra mensuram eorum indicia perquirantur: interest autem prævidere procellarum pericula, viatori mutationem aeris, colono lunæ, solisque situm ad sementem, ut messem faciat copiosam: nam Deus posuit illa *in signa et tempora*, Genes. 1. v. 14.

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus occasione Galilæorum cæsorum a Pilato, et aliorum oppressorum ruina turris Siloe, suadet pœnitentiam; et ad hoc adhibet fici infrugiferæ, ideoque succidendæ parabolam. Secundo, v. 11. sanat mulierem per 18. annos incurvatam sabbato, ideoque Iudæos obmurmurantes ratione clara confutat. Tertio, v. 18. comparat regnum cælorum grano sinapis, et fermento exiguo, quod totam farinæ massam fermentat. Quarto, v. 23. docet paucos salvari. Quinto, v. 31. Pharisæis suadentibus secessum Christo, eo quod Herodes mortem ei machinetur, respondet se non ab Herode, sed ab Hierosolymitis et Pharisæis ipsis occidendum esse, ideoque Ierusalem et Iudæam a Tito evertendam prædicit.

Porro tertiam partem explicui Matth. 13. v. 31. et sequ. Quartam Matth. 7. 13. Quintam ex parte explicui Matth. 23. v. 36. et seq. Supersunt ergo hic explicandæ pars prima et secunda, et particula quintæ.

1. ADERANT autem quidam ipso in tempore, nuntiantes illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum. 2. Et respondens dixit illis: Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? 3. Non, dico vobis: sed nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. 4. Sicut illi decem et octo, supra quos cecidit turris in Siloe, et occidit eos: putatis quia et ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in Ierusalem? 5. Non, dico vobis: sed si pœnitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis. 6. Dicebat autem et hanc similitudinem: Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, et venit quærens fructum in illa, et non invenit. 7. Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, et non invenio: succide ergo illam: ut quid etiam terram occupat? 8. At ille respondens, dicit illi: Domine dimitte illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora: 9. Et siquidem fecerit fructum: sin autem, in futurum succides eam. 10. Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis. 11. Et ecce mulier, quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem et octo; et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere. 12. Quam cum videret Iesus, vocavit eam ad se, et ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. 13. Et imposuit illi manus, et confestim erecta est; et glorificabat Deum. 14. Respondens autem archisynagogus, indignans quia sabbato curasset Iesus, dicebat turbæ: Sex dies sunt, in quibus oportet operari: in his ergo venite, et curamini, et non in die sabbati. 15. Respondens autem ad illum Dominus dixit: Hypocritæ, unusquisque vestrum sabbato non solvit bovem suum aut asinum a præsepio, et ducit adaquare? 16. Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligavit Satanas, ecce decem et octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die sabbati? 17. Et cum hæc diceret, erubescebant omnes adversarii eius: et omnis populus gaudebat in universis, quæ gloriose fiebant ab eo. 18. Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, et cui simile æstimabo illud? 19. Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, et crevit, et factum est in arborem magnam: et volucres cæli requieverunt in ramis eius. 20. Et iterum dixit: Cui simile æstimabo regnum Dei? 21. Simile est fermento quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria, donec fermentaretur totum. 22. Et ibat per civitates et castella, docens, et iter faciens in Ierusalem. 23. Ait autem illi quidam: Domine, si pauci sunt, qui salvantur? ipse autem dixit ad illos: 24. Contendite intrare per angustam portam: quia multi, dico vobis, quærent intrare, et non poterunt. 25. Cum autem intraverit paterfamilias, et clauserit ostium, incipietis foris stare, et pulsare ostium, dicentes: Domine, aperi nobis: et respondens dicet vobis: Nescio vos unde sitis: 26. Tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te, et bibimus, et in plateis nostris docuisti. 27. Et dicet vobis: Nescio vos unde sitis: discedite a me omnes operarii iniquitatis. 28. Ibi erit fletus et stridor dentium, cum videritis Abraham, et Isaac, et Iacob, et omnes prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. 29. Et venient ab oriente, et occidente, et aquilone, et austro, et accumbent in regno Dei. 30. Et ecce sunt novissimi qui erunt primi, et sunt primi qui erunt novissimi. 31. In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum, dicentes illi: Exi, et vade hinc: quia Herodes vult te occidere. 32. Et ait illis: Ite, et dicite vulpi illi: Ecce eiicio dæmonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consumor. 33. Verumtamen oportet me hodie et cras et sequenti die ambulare: quia non capit prophetam perire extra Ierusalem. 34. Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos quemadmodum avis nidum suum sub pennis, et noluisti? 35. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat cum dicetis: Benedictus qui venit in nomine Domini.

Vers 1. Quinam hi Galilæi a Pilato cæsi, et qua de causa.

ADERANT AUTEM QUIDAM IPSO IN TEMPORE, NUNTIANTES ILLI DE GALILÆIS, QUORUM SANGUINEM PILATUS MISCUIT CUM SACRIFICIIS EORUM.) Id est, quos in monte Garizim, qui situs est in Samaria, dum ibidem sacrificarent, Pilatus occidit, ita ut sanguis eorum cum sanguine victimarum quas offerebant, misceretur. Rem gestam fusius narrat Ioseph. lib. 18. Antiq. cap. 7. et Hegesippus lib. 2. de Excidio Hierosolymæ. Audi Iosephum: *Concitavit eos* (Samaritanos) *impostor quidam, iubens ut convenirent in montem Garizim, apud eam gentem sanctissimum, asseverans se illic eis ostensurum sacra vasa refossa, quæ ibi Moses deposuisset: illi creduli sumptis armis Tirathabam vicum insederunt, expectantes ibi confluentes cæteros, ut magno agmine montem ascenderent. Sed Pilatus prior clivum montis occupat equitibus suis et peditibus, qui prælio congressi cum Samaritis apud vicum* A *collectis, alios fuderunt, alios in fugam compulerunt; multos etiam vivos captos abduxerunt, quorum præcipuos et potentiores Pilatus mulctavit capite.*

Dices, Iosephus asserit fuisse Samaritanos, quomodo hic Christus eos vocat Galilæos? Respondeo, Samaritanos vocari origine et patria, Galilæos vero secta et hæresi. Ita Baronius. Hoc ut intelligas, Nota, Iudam Galilæum, teste Luca Actor. 5. v. 37. auctorem fuisse sectæ Galilæorum, qui rebelles erant Cæsari Romano, dicentes non licere Iudæis, utpote populo fideli divino cultui addicto, subesse Cæsari Gentili et idololatræ, eique dare tributum; nec alium dominum quam Deum agnoscere et colere debere. Ita Cyrill. in Catena, Theoph. Euthym. et Titus. Quocirca Pilatus præses Iudææ, eos per immissos milites trucidavit. Secta hæc exorta est sub tempora Christi: unde et Christus ac Apostoli, utpote natione Galilæi,

A eius insimulati sunt, ideoque studiose contra eam docuerunt, solvenda esse tributa regibus et Cæsari, licet Gentilibus. Porro Franc. Lucas censet hos Galilæos a Pilato occisos in Ierusalem, cum sacrificarent in templo, eo quod Pilatus præesset Iudææ, non Samariæ. Verum Iosephus diserte ait, eos occisos in monte Garizim, qui est in Samaria. Adde, Samaritanos fecisse schisma a Iudæis, ideoque noluisse adire templum Hierosolymitanum, sed aliud erexisse templum in sua ditione, scilicet in monte Garizim, ibique sacrificasse, ut patet Ioann. 4. 20. Pilatus ergo hos Samaritanos rebelles persequens comprehendit, et occidit in Samaria Iudææ vicina, tamquam publicos Cæsaris hostes, a quolibet Cæsaris Præfecto mactandos.

Cum ergo horum cædes increbuisset, multi de ea vulgo fuere sermones, dictitantibus plerisque illos sceleratos et Deo invisos fuisse; utpote quorum sacrificia non solum a Deo reiecta fuerunt, sed et sanguine eorum condita. Hæc ergo astantes narrarunt Christo, ut eius sententiam de horum cæde exquirerent: Christus vero hac cladis occasione sapienter usus, ex ea sumpsit argumentum extimulandi illos ad pœnitentiam, ne alioquin similis in eos vindicta Dei desæviret. Christi exemplum sequatur concionator, ut, cum publicæ clades pestis, famis, belli ingruunt, populum cohortetur ad pœnitentiam, ut eas et simul tormenta gehennæ evadant.

Vers. 2. Et respondens dixit illis: Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores (sceleratiores) fuerint, quia talia passi sunt?) Hoc enim ipsi putabant, idque ex clade eorum colligebant; sed perperam: nam sæpe Deus paucos minus peccantes castigat, ut eos cæteris statuat in exemplum et terrorem, quo ad pœnitentiam incitentur: ita Beda, Titus et alii.

Vers. 3. Non, dico vobis: sed nisi pœnitentiam habueritis (Græce μετανοεῖτε, id est, pœnitentiam egeritis) omnes similiter peribitis.) *Similiter*, id est, pariter, nemine excepto, ait Maldonatus. Sic Sapient. 6. 8. dicitur: *Æqualiter cura est illi de omnibus*, quia pariter omnes nemine excepto curat, etiamsi alterum magis, alterum minus. Secundo, et simplicius, *similiter*, id est, æque peribitis, etiamsi alia mortis specie, æterna scilicet, aut etiam temporali. Tertio, et proprie, Ians. *similiter*, inquit, id est, simili morte, clade et vindicta Dei. Nam Iudæi obsessi et oppressi sunt a Tito in festo Paschæ, quando sacrificabant. Tunc ergo capta a Tito urbe, multi cæsi sunt in templo, ubi sacrificabant et sacrificare solebant. Sic etiam Euthym. S. Thomas, Hugo, Lyran. Cyrill. in Catena.

Nota, Christum hic docere, nos ex huiusmodi eventis calamitosis debere mentem reflectere ad peccata nostra, ut de iis pœniteamus, ne in similes clades Deo puniente incidamus: ita Beda.

Symbolice, Beda: Pilatus, inquit, hebr. idem est quod os malleatoris, puta diabolus, semper cædere paratus: sanguis, est peccatum et concupiscentia: sacrificia, sunt bonæ actiones, quas diabolus vel carnis delectatione, vel humanæ laudis ambitione, vel alia peste commaculat.

Vers. 4. Sicut illi decem et octo, supra quos cecidit turris in Siloe, et occidit eos.) Erat fons, sive piscina, Siloe iuxta Ierusalem, de qua Isaias c. 8. v. 6. ait: *Abiecit populus iste aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio;* iuxta hunc fontem erat turris, ab ea pariter dicta Siloe, quæ tempore Christi vi ventorum, aut fulminis, aut terræmotus, similive casu corruit, et octodecim homines in ea, vel iuxta eam consistentes, ruina sua oppressit, quod licet casu fortuito factum sit, si causas secundas spectes; tamen si causam primam, scilicet Deum, attendas, certa providentia Dei volentis homines punire, et cæteros terrere, id factum est: Deo enim nihil est fortuitum, sed omnia certo prævisa et provisa sunt, ut nihil in regno providentiæ eius liceat fortunæ aut temeritati, ait Boetius. Deus ergo hos casus ordinat ad hominum punitionem et correptionem, ut cæteri videntes sibi vicinos ruina turris, aliove modo subito et improviso occidi, metuant, ne simile quid sibi contingat, ideoque de peccatis pœniteant,

Octodecim homines ruina turris Siloe oppressi.

et sese Deo reconcilient, ne in peccatis suis casu aliquo opprimantur, et damnentur ad gehennam. Hoc est quod Deus asserit per Amos Prophetam c. 3. 6. dicens: *Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit.* Et per Isaiam c. 45. 7. *Ego Dominus formans lucem, et creans tenebras: faciens pacem, et creans malum.* Idem per umbram viderunt Poetæ et Philosophi. Unde Virgilius Deum ita celebrat 1. Æneid.

——— *O qui res hominumque deumque*
Æternis regis imperiis, et fulmine terres.

Et Plutarchus in Moral. *Veluti*, inquit, *si quis cæcus in quempiam incidit, illum cæcum appellat qui non vitaverit: sic nos fortunam facimus cæcam, in quam nostrapte incidimus cæcitate.* Nam ipsa fortuna fortunans, quæ non est alia quam ipse Deus, Deique providentia, oculatissima est, et longe plures quam Argus habet oculos. Porro idem Plutarchus ibidem: *Sicut*, inquit, *ischiacis medici pollicem inurunt, ut, cum alibi doleant, alibi adhibeant*
B *remedium: sic Deus nonnunquam ut patres sanet, sævit in filios*, et vice versa. Idem rursum: *Sicut amnes quidam repente se condunt sub terram, nihilominus eo perferuntur quo tendunt: ita Numinum iræ licet occultæ, tamen in extremas calamitates auferunt aliquando nocentes.*

Symbolice Beda: *Turris*, ait, *est Christus; Siloe, id est, missus a Patre in mundum, qui omnes impios, super quos per sententiam condemnationis ceciderit, conteret*, Matth. 21. 44.

Putatis quia (quod) et ipsi debitores (id est, peccatores; Arabicus, *culpabiles:* hi enim Chaldaice vocantur *charebim*, id est, debitores: peccator enim Deo debet animam, scilicet decem millia talenta, Matth. 18. 24.) fuerint præter omnes homines habitantes in Ierusalem?) Hic aperte indicat Christus illos 18. turri Siloe oppressos fuisse peccatores, etsi non summos et maximos, qui erant in Ierusalem. Ita Interlin.

Non, dico vobis: sed, si pœnitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis.) Ostendit, ait S. Chrysost. Vers. 5.
C *Hosce octodecim statutos cæteris in exemplum et terrorem: punitur quidem quisque ob propria crimina, sed fit hoc aliis salutis materia, scilicet ut flagellato pestilente stultus sapientior fiat. Deus enim non omnes hic punit, sed dat inducias pœnitendi, non tamen cunctos futuræ punitioni reservat, ne multi eius providentiam negent.* Hæc Chrysost.

Dicebat autem et hanc similitudinem: Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, et venit quærens fructum in illa: et non invenit. Vers. 6.

Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, et non invenio; succide ergo illam, ut quid etiam terram occupat?) Græce significantius est καταργεῖ, id est, onerat inutili onere, imo terram inertem et sterilem reddit; tum umbra sua, tum radicibus suis quibus succum terræ vicinis vitibus eripit et præripit; Syrus, *otiosam detinet:* ἀργὸν enim est ignavum, iners et viribus destitutum. Vers. 7.

D Ad litteram ficus hæc repræsentat Synagogam Iudæorum, quam Deus plantavit per Mosem, ad quam venit Christus per incarnationem, ut eam per prædicationem suam excoleret. Christus ergo est cultor vineæ, id est Synagogæ, cui dixit Deus: Succide eam, quia iam per tres annos, quibus in ea prædicasti, ex ea fructus fidei et bonorum operum requiro, sed nullos invenio, ob Iudæorum infidelitatem, pervicaciam et malitiam: intercedit pro eo Christus, ut adhuc uno anno, saltem dimidiato, sinat eam a se prædicando excoli; si deinde fructum non ferat, excidatur. Ita factum est, quia Iudæi quarto anno prædicationis Christi in Paschate, peccata peccatis addentes, et pervicaciores facti, Christum occiderunt et crucifixerunt: unde post paucos annos Titus ultor a Deo immissus, Hierosolymam excidit, totamque Iudæam evertit. Cætera sunt emblemata pertinentia ad elegantiam parabolæ, ideoque non est necesse ea applicare rei per parabolam significatæ.

Notat S. Ambrosius ficum aptum esse symbolum Syna-

Ficus est Synagoga. gogæ Iudæorum: *Primo, quia fuit arbor ista foliis redun-* A
dans fluentibus spem possessoris sui cassa speratorum pro-
I. *ventuum expectatione destituit: ita etiam in synagoga dum doctores eius operibus infœcundi, verbis tantum velut foliis redundantibus gloriantur, inanis umbra legis exuberat; spes autem falsi exspectata proventus, populi vota credentis illudit.*

II. Secundo, sicut ficus pro flore grossum, id est, ficum immaturam emittit, quæ mox decidit ac deinde ficum sapidam et solidam progenerat: sic synagoga primo Iudæos quasi grossos immaturas et evanidas protulit, deinde Christianos quasi ficus maturas sapidasque per Christum produxit. Hoc est quod ait Plinius l. 7. c. 27. *Fici serotinæ fiunt, si primo grossi cum fabæ magnitudinem excessere, detrahantur: subnascuntur enim quæ serius maturescunt.*

Tropologice, ficus est quilibet homo, præsertim fidelis: cultor est Christus, Apostoli, et similes; dominus est Deus pater vel SS. Trinitas. Cur fidelis et iustus comparetur ficui, varias causas et analogias dat noster Salmeron
Ficus est iustus. t. 7. tr. 21. Prima est: ficus profert dulces fructus qui vi-
1. dentur esse bursæ mellis vel saccari: similes profert iu-
2. stus. Secunda, sicut ficus parum crescit in altitudine, estque arbor pene depressa: sic et iustus abiicit se, estque
3. humilis. Tertia, ficus pro floribus dat fructus, idque bis, scilicet in æstate præcoquas, et in autumno serotinas: sunt ergo ficus biferæ: sic pariter iustus totus est in fru-
4. ctu bonorum operum copiose producendo. Quarta, ficus amplis foliis umbram facit: ita iustus sua charitate alios
5. munit et protegit. Quinta, ficus alteri arbori inseri nequit ob nimiam suam dulcedinem, quam deserere nequit: ita iustus in nullo homine, sed in Deo solo et conscientia sua
6. recumbit. Sexta, ficus decorticata arescit et fructum non reddit: sic iustus nisi tegatur cortice conversationis honestæ, ac modestiæ et compositionis externæ, fructum cum
7. proximis non faciet. Septima, ficus est medica et morbis medetur, uti Isaias Ezechiam per ficus sanavit c. 38. v. 21. Audi Plinium l. 16. 27. *Ficus sola ex omnium arborum fructu maturitatis causa medicatur.* Sic iustus quia
virtute maturus et præcoctus, infirmitatibus aliorum qua docendo, qua consulendo, qua sancte vivendo medetur.
Ficus variis morbis medetur. Rursum Plinius lib. 23. cap. 7. fici succum lacteum asserit alvum solvere, vulnera aperire, curare menstrua, ac valere contra venena præsertim scorpionum, contra scabiem, strumas, lichenas, psoras, alopecias, canis rabiosi morsus, aliosque morbos quos ipse recenset: sic iustus lacteo suo candore, comitate et benevolentia dissipat aliorum rancores et amaritudines, odia, lites, rixas, suspicio-
8. nes, invidias, etc. Octava, Plinius lib. 17. c. 27. *Eædem* (ficus) inquit, *cum frondere incipiunt, cum cacumina rami cuiusque detrahuntur, firmiores fertilioresque fiunt.* Additque etiam: *Radices circumcidisse prodest vitium luxuriantium ficorum et circumcisis cinerem addidisse:* sic iustus circumcidendo et resecando superne appetitum honoris, ac inferne appetitum gulæ et veneris, per meditationem cinerum, id est, mortis et sepulturæ, fertilis fit virtutibus et bonis operibus, quibus proximos mul-
9. tos ad Deum convertit. Nona, Plinius ait lib. 23. cap. 7. *Fici materiæ urinam cient, alvum solvunt, sudorem movent, iuvenum vires augent, senibus meliorem valetudinem faciunt, minusque rugarum, sitim sedant, calorem refri-*
10. *gerant.* Hæc eadem in spiritu mystice facit iustus. Decima, Plinius l. 15. c. 18. ait ficum parvam in Mysia fimo contectam, et post hiemem mitiore cælo refossam, præcocem fieri: sic iustus per humilitatem et exercitia spiritualia renovatus, quasi iuventutem induit, ut fiat ala-
11. cer et velox ad omne bonum. Undecima, Plinius l. 15. c. 18. *Admirabilis,* ait, *est pomi huiusce* (fici) *festinatio, unius in cunctis ad maturitatem properantis arte naturæ:* sic iustus fervore spiritus cito in omni virtute maturescit, et alios ad similem maturitatem perducit.

Anni tres sunt ex quo venio quærens fructum.) Alludit ad naturam ficus, quæ aliquando tertio demum anno a plantatione sua fert fructus. Sed si tertio anno nondum proferat, nunquam eos proferre solet.

Symbolice, tres anni sunt tres Iudæorum politiæ, sive status, scilicet sub Iudicibus, sub Regibus, et sub Pontificibus, puta Machabæis, ait Euthymius. Audi S. Ambros. *Venit ad Abraham, venit ad Mosem, venit ad Mariam, hoc est, venit in signaculo, venit in lege, venit in corpore: adventum eius ex beneficiis recognoscimus, alibi purificatio, alibi sanctificatio, alibi iustificatio est. Circumcisio purificavit, sanctificavit lex, iustificavit gratia. Unus in omnibus, et in uno omnia. Nemo enim mundari potest, nisi qui metuit Dominum; nemo legem meretur accipere, nisi purificatus a culpa; nemo accedit ad gratiam, nisi noverit legem.* Sic fere et S. Cyrillus: *Naturam humani generis,* inquit, *Dominus ante legem, sub lege, sub gratia expectando, admonendo, visitando requisivit; sed quidam nec naturali lege corriguntur, nec præceptis erudiuntur, nec miraculis convertuntur.*

Tropol. tres anni sunt tres hominis ætates, ait Theophyl. scilicet pueritia, virilis ætas et senectus: quisque
B enim quolibet tempore fructus virtutum Deo proferre debet, cuique ætati congruos et proportionatos. Hos enim Deus a quolibet requirit, qui nullam hominis ætatem vult esse otiosam et infrugiferam.

At ille (vineæ cultor, puta Christus et Apostoli) respondens, dicit illi: Domine dimitte illam, et hoc Vers. 8.
anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora.) Intelligentes Christus et Apostoli, ait Interlinearis, aliquos ex Iudæis posse salvari, orant Deum ut differat ultionem Dominicæ crucis: scilicet eversionem Hierosolymæ per Titum.

Et si quidem fecerit fructum, subaudi, Bene erit, Vers. 9.
salva erit et salvabitur. Est aposiopesis. Addit Arabicus, *ipsa namque attulit fructum;* scilicet Synagoga olim dedit fructum virtutum sub Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Mose, David, etc. Sin autem non fecerit fructum, in futurum succides eam.) Uti Deus Iudæam succidit per Romanos.

Mystice, S. August. de Verb. Dom. Colonus, ait, qui
C intercedit, est omnis Sanctus, qui intra Ecclesiam orat pro his qui sunt extra: circumfodere conscientiam, est eam humilitatem et patientiam docere: item cæli et cælestium considerationem menti ingerere, ne ut ait S. Ambrosius, radicem sapientiæ terrarum (et terrenarum cupiditatum) acervus obruat et abscondat.

Et mittam stercora.) Hoc est, ut ait S. Ambros. humilitatis affectum; et S. August. de Verb. Domini: Stercus, ait, sordes sunt, sed fructum dant: Sordes cultoris, dolor est peccatoris: et S. Gregorius: Stercora, ait, sunt peccata carnis, ex quorum consideratione suscitatur animus ad bona opera. Denique Glossa: *Mittam stercora,* hoc est, inquit, malorum, quæ fecit, abominationem, ad animum reducam.

Erat autem docens in synagoga (Græce, *in una* Vers. 10.
synagogarum) eorum sabbato.) Sabbatum cum erat festum, quo Iudæi conveniebant ad synagogam, ut audirent legem eiusque interpretationem, uti Christiani diebus Do-
D minicis conveniunt ad audiendam Missam et concionem. Hoc tempus et hunc locum elegit Christus ad sequens miraculum, ut illud esset publicum, utque Pharisæos ob sabbatum illud calumniantes, confutaret et instrueret.

Et ecce mulier, quæ habebat spiritum infirmita- Vers. 11.
tis annis decem et octo: et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere.) *Spiritum infirmitatis,* id est, infirmitatem immissam a spiritu malo, ait Lyranus et Euthymius: *Dæmonium imbecillitatis,* inquit, *non sinens eam vivere.* Unde Arabicus vertit, *cum qua erat spiritus infirmitatis per octodecim annos, et erat incurvata, et non poterat erecte stare ullo modo.* Infirmitas hæc erat totius corporis inflexio et curvatio, ut mulier cogeretur semper curva et inclinata incedere, ut sequitur. Nota hic, morbos hominibus sæpe a dæmonibus immitti, permittente Deo ob peccata, vel aliis de causis. Unde v. 16. causam huius infirmitatis prodens, ait, *Hanc autem filiam Abrahæ quam alligavit Satanas.* Sic dæmon S. Iob variis morbis afflixit, Iob cap. 2. Idem patet ex Psal. 77.

v. 49. et ex Matth. cap. 9. v. 25. Vide Delrio in Magicis. Dæmon ergo hanc mulierem curvabat et inclinabat, ut compelleretur terram semper aspicere.

Decem et octo annis.) Erat ergo inveteratum hoc malum, ideoque a medicis incurabile.

Et erat inclinata.) Cernua, curva, dorso et capite versus terram reflexa et depressa, ut instar bestiæ, imo plus quam bestia sursum respicere, ac solem et cælum intueri non posset; sed deorsum semper saxa terramque intueri: nam Deus in rerum creatione, Genes. 1.

Os homini sublime dedit, cælumque tueri
Iussit, et erectos ad sidera tollere vultus;

ut solem cælumque aspiciat, et ad Deum in cælis per cælestem vitam contendat, ut in cælum recipi, ibique visione Dei beari mereatur: *convenit enim quærere superna, transcendere terrena intuitu*, ait S. Basilius in Catena. Dæmon ergo ut hominem a cælo avertat, eum deorsum inclinat, ut non nisi terrena aspiciat, amet, ambiat.

Mystice. Mystice, S. Gregorius in homil. 31. Hoc, ait, significat mulier ista quod ficulnea infructuosa: quia enim humana natura fructum obedientiæ ferre noluit, statum rectitudinis amisit: decem et octo anni significant hominis, qui sexto mundi die creatus est, infirmitatem ante legem, sub lege, et in exordio gratiæ: nam ter sex faciunt 18. Et S. Ambros. Mulier ista, inquit, est Ecclesiæ figura, quæ curari non potuit, nisi legem implens, et gratiam: in decem verbis, legis perfectio est; in octavo numero, resurrectionis plenitudo.

Tropologice, mulier hæc gerit typum animæ bonis terræ inhiantis: hoc enim facere suadet diabolus. Audi S. Gregorium hom. 31. *Hinc alius Propheta de immundis spiritibus dicit: Qui dixerunt animæ tuæ, Incurvare, ut transeamus. Recta quippe stat anima, cum superna desiderat, et nequaquam flectitur ad ima. Sed maligni spiritus cum hanc in sua rectitudine stare conspiciunt, per eam transire non possunt. Transire namque eorum, est immunda illi desideria spargere. Dicunt ergo, Incurvare ut transeamus: quia si ipsa se ad ima appetenda non deiicit, contra hanc illorum perversitas nullatenus convalescit: et transire per eam nequeunt, quam contra se rigidam in superna intentione pertinescunt.*

Vers. 12. Quam cum videret Iesus (Arabicus, *respexit autem eam Iesus*, oculis tam corporis quam animi; oculis, inquam, gratiæ, miserationis et clementiæ) vocavit eam ad se, et ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua.) Id est, dimitteris, curaris, scilicet a me per impositionem manus meæ, ut sequitur. Simul enim utrumque fecisse videtur Christus, scilicet et manus ei imposuisse, itaque eam curasse, ac dixisse: *Dimissa es*, etc. Dicit potius *dimissa es*, quam, Ego dimitto, ut acuat fidem mulieris. Fidei enim alibi sæpe solet tribuere Christus curationem et salutem. Rursum ut significet efficaciam vocis suæ, suique contactus, quod scilicet eodem instanti, quo eam tetigit, eamdem sanarit. Erat enim in carne Christi virtus divina, ait S. Cyrillus in Catena, quæ in instanti mira et miracula operatur, sicut dicendo: *Hoc est corpus meum*, panem in corpus suum transmutat, et transubstantiat quotidie in Missa, q. d. Meum dixisse, fecisse est, iuxta illud: *Dixit, et facta sunt.* Unde Titus: *Voce certe divinissima*, ait, *cælestique potestate plenissima fœminæ huius infirmitatem e medio profligavit.* Denique τὸ *dimissa es*, id est, absoluta es, significat mulierem hanc quasi vinculis quibusdam a Satana fuisse ligatam, constrictam et depressam, ut videretur caput per funem ad genua et tibias alligatum habere. Hoc vinculum solvit Christus, itaque eam erexit. Venit enim Christus ut dissolvat opera diaboli, 1. Ioan. 3. v. 8.

Vers. 13. Et imposuit illi manus, et confestim erecta est, et glorificabat Deum.) Manus significant Christi potestatem, auctoritatem, imperium in morbos et dæmones, æque ac eius benignitatem et beneficentiam, qua sanitatis beneficium mulieri, benigne eam tangens, conferebat.

Vers. 14. Respondens autem Archisynagogus (id est synagogæ princeps et præfectus) indignans, quia sabbato curasset Iesus, dicebat turbæ: Sex dies sunt, in quibus oportet operari; in his ergo venite, et curamini, et non in die sabbati.) *Indignans*, quia invidens Iesu hanc miraculi et sanitatis gloriam, per quam se maiorem et digniorem esse Archisynagogo, in synagoga palam coram toto populo ostendebat: prætexit tamen huic suæ invidiæ zelum religionis et observationis sabbati, ideoque a Christo vocatur *hypocrita*. Ita S. Cyrillus in Catena: *Ingratæ*, ait, *synagogæ præsul, postquam vidit fœminam hanc repente solo tactu erectam, et divina referentem magnalia, ardens Domini gloria irritatur invidia, arguitque miraculum, quasi videretur sollicitari pro sabbato.* Ubi nota τὸ *ingratæ*: debebat enim ipse gratus esse Christo, eique gratias agere quod se suamque synagogam honorasset, et hoc miraculo beneficioque affecisset; sed invidia eum excæcavit, ut decus Christi suum existimaret esse probrum et dedecus, eo quod ipse talia et tanta patrare non posset. Sic Saul debuisset gratias agere Davidi, eo quod ipse Goliath sibi et toti Israeli formidabilem occidisset; sed invidia eum transversum egit, ut gloriam Davidis suam æstimaret ignominiam. Putabat enim Davidem sibi præponi, seque cum esset rex, illi postponi. Hic ergo est viva imago invidiæ, larva religionis velatæ et celatæ.

Respondens autem ad illum Dominus, dixit: Hypocritæ, unusquisque vestrum sabbato non solvit bovem suum aut asinum a præsepio, et ducit adaquare.) *Hypocritæ*, quia simulatis sanctitatem foris, cum intus pleni sitis invidia et malitia. Audi Chrysost. in Catena: *Bene dixit hypocritam, quia faciem habebat legis cultoris, mens vero eius erat versuti et invidi: non enim turbatur propter sabbatum quia violatur, sed propter Christum quia glorificatur.* Hypocrysis larvam fuse descripsi Eccli. c. 1. v. 32. ad illa: *Ne fueris hypocrita*: et cap. 2. ad illa: *Væ duplici corde.* Vers. 15.

Et ducit adaquare.) Unde Glossa: *Isti*, ait, *cum magistri plebium videri appeterent, sanationem hominis non verebantur postponere curæ pecoris.*

Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligavit (quasi capite per funem ad pedes alligato, ut dixi v. 12.) Satanas, ecce decem et octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die sabbati?) Est appositissimum et efficacissimum Christi argumentum; ostendens hanc mulieris sanationem non esse opus servile, sed liberale et divinum, ideoque non indignum, sed dignissimum sabbato, utpote quo sabbatum, imo Deus ipse sabbati conditor mire sanctificabatur et glorificabatur, uti ostendit Irenæus l. 4. c. 19. ubi docet Christum sanando ægros in sabbato non contra, sed secundum legem fecisse. Componit ergo, opponit, et anteponit Christus vinculum et solutionem mulieris, vinculo et solutioni bovis vel asini. Vers. 16

Porro singula verba continent antithesin prægnantem: opponit enim et præponit: Primo, mulierem, quasi *filiam Abrahæ*, bovi et asino. Secundo, vinculum et solutionem spiritualem mulieris, vinculo et solutioni bovis. Tertio, quod mulier hoc vinculum sit passa per 18. annos, bos vero vinculum, indeque sitim passus sit per unam alteramve horam dumtaxat. Quarto, quod operosa et longa sit solutio bovis, sua vero solutio mulieris, eiusque a morbo absolutio, facta sit subito et in instanti, quo sabbatum operando violari non poterat. Quinto, quod per hanc solutionem mulier reddita sit integræ sanitati et sanctitati: bos vero tantum aquæ pusillum hauserit. Denique arguit Archisynagogum et Pharisæos inhumanitatis, *quod hominis sanationem pecoris curæ postponant*, ait Beda.

Et cum hæc diceret, erubescebant omnes adversarii eius; et omnis populus gaudebat in universis, quæ gloriose fiebant ab eo.) Syrus, *in omnibus miraculis quæ fiebant per manum eius.* Vers. 17.

Omnis populus.) Græce, *omnis turba*, *tamquam ab invidia libera, et beneficiis ab ipso affecta*, ait Euthym. Unde Cyrill. *Claritas*, ait, *operum Christi omnem quæstionem solvebat apud eos, qui non erant mentibus perversis.*

Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei.) Τὸ Vers. 18.

ergo cum sit illativum, significat hæc inferri et colligi ex præcedentibus, q. d. Videbat Christus se Pharisæis hostibus suis sua sapientia imposuisse silentium, atque populum idcirco gaudere, sibique et suis dictis applaudere; cum ergo videret eum ita rite dispositum, proposuit ei parabolam regni cælorum: animadvertebat enim iam sibi paratam esse viam ad regnum hoc suum proponendum et prædicandum, ut omnes incitaret ad illud ambiendum, ideoque ad capessendum Evangelicam suam doctrinam et vitam. Porro parabolam ipsam exposui Matth. 13. 31.

Vers. 23 AIT AUTEM ILLI QUIDAM: DOMINE SI PAUCI SUNT QUI SALVANTUR?) Respondit Christus affirmative, paucos salvari, ut insinuat Lucas, et clare exprimit Matth. cap. 7. v. 14. Idem asserit Isaias cap. 10. 22. et c. 24. 13. Paucos intellige, comparatione omnium hominum totius mundi, sive comparatione tam fidelium quam infidelium: omnes enim infideles damnantur ob infidelitatem, æque ac multi fideles ob impiam vitam. Soli ergo fideles salvantur, sed non omnes. An vero ex fidelibus solis plures salventur, an vero plures damnentur, problèma est. Alii enim censent plures salvari ob sancta Sacramenta, quæ in fine vitæ plerique recipiunt. Alii censent plures damnari, quia plures male vivunt in statu peccati mortalis. Regula autem S. Augustini est, homines sic mori sicut vixerunt. Utrum verius sit, dixi Iacobi 2. v. 13. ad illa: *Superexaltat autem misericordia iudicium.* Formidabilis est sententia S. Chrysostom. homil. 40. ad Populum Antiochenum, qui facile erat centum millium hominum, et amplius: *In civitate nostra*, inquit, *in tot millibus vix centum inveniri possunt qui salvantur: quia in iuvenibus magna est malitia, in senibus torpor*, etc. Et S. August. lib. 4. contra Cresconium cap. 53. Ecclesiam comparat areæ tritici, in qua plures sunt paleæ quam grana, id est, plures reprobi quam electi.

Vers. 31. IN IPSA DIE ACCESSERUNT QUIDAM PHARISÆORUM, DICENTES ILLI: EXI, ET VADE HINC, QUIA HERODES VULT TE OCCIDERE.) Sicut occidit Ioannem Baptistam præcursorem tuum. Videtur Christus hoc tempore prædicasse non in Galilæa, utpote ex qua iam pridem abierat, ut patet Matth. c. 19. v. 1. sed in Peræa Iudææ vicina: Perææ enim, æque ac Galilææ præerat Herodes: ita Franc. Lucas. Maldonatus tamen et alii censent, hæc gesta esse in Galilæa, ut per recapitulationem Lucas hic interserat ea, quæ iam pridem gesta erant in Galilæa: tale quoque est quod audivimus v. 24. et c. 9. v. 51.

Porro Pharisæi per mendacium hic fingunt Herodem Christo infensum, ut Christum a se ablegent, vel certe eius libertatem et constantiam explorent et deprimant, iniicientes ei metum Herodis, tum ut eum per hunc metum e sua regione expellant, *ne præsens et miracula edens glorificetur et attrahat turbam,* ait Euthym. tum ut Christus ex Peræa in Iudæam egrediens, incidat in manus Pontificum et principum, quos sciebant ei mortem machinari, ut patet Ioann. 7. v. 20. et 25. Alioqui Herodem non fuisse Christo offensum, liquet ex eo, quod cupiebat eum eiusque signa videre; ut patet capite 9. v. 9. imo Christum a Pilato ad se missum condemnare noluit, sed alba indutum, quasi risu, non morte dignum, ad Pilatum remisit, ut patet cap. 23. 8. Ita Iansen. Maldonat. Franc. Lucas et alii.

Vers. 32 ET AIT ILLIS: ITE, ET DICITE VULPI ILLI: ECCE EIICIO DÆMONIA, ET SANITATES PERFICIO HODIE ET CRAS, ET TERTIA DIE CONSUMOR.) Christus Pharisæis metum Herodis obiicientibus magnanime et libere respondet, se nec illum, nec Pharisæos aut principes, timere, sed omnibus invitis perrecturum prædicare, donec dies morti eius a Patre assignata advenerit. *Vulpem* vocat Herodem, quia astutus erat, versipellis et fictus; sicut per fraudem et fictionem occidit Ioannem Baptistam, uti ex S. Chrysost. et Græcis ostendi Marci 6. v. 26. Audi Bedam: Vulpes est animal fraudulentum, in fovea propter insidias latens, odore fœtens, numquam rectis itineribus incedens. Tales sunt hæretici, quorum figura est Herodes, qui Christum in credentibus conantur occidere.

Verum Christus magis hic sermonem dirigit ad ipsos Pharisæos, omnesque vocat *vulpes*, quod per fraudem iniicerent ei metum Herodis, ut eum fugiens in Iudæam, ibi a principibus caperetur et occideretur. Idipsum significat pronomen ταύτῃ, id est, huic vulpi, ut vertit Arabicus, quod Pharisæum ostendit prope manentem, ait Cyrillus et Theophyl. Audi Titum: Videri poterat totam orationis vim in unam Herodis personam convertere, et ita arbitrati sunt nonnulli: et tamen contra Pharisæorum pravitatem dirigit illam verius quam contra Herodem: neque enim aiebat, *Dicite vulpi illi*, sed *vulpi huic.* Enimvero, quo improbæ fraudis commentatione Pharisæos vulpibus similes clare ostenderet, summa industria media quadam voce utitur: idque scite, ait Theophyl. nam singulari numero dicendo *vulpem*, Herodem illos suspicari fecit: dicendo autem *huic*, quod est pronomen demonstrativum, insinuavit istos ipsos esse dolosos illos.

Unde Emmanuel Sa: *Dicite vulpi illi*, scilicet, inquit, vel Herodi, vel *illi* qui mendacium illud finxerat, nimirum quod Herodes vellet occidere Christum, qui utique erat unus ex Pharisæis Christi hostibus. Sensus ergo est, q. d. Vos o Pharisæi, quasi vulpes astutæ et dolosæ, obiicientes mihi terrorem Herodis, vultis me abigere, ut apud vos non prædicem; sed ego constanter assevero me nec vos, nec Herodem metuere, neque ullius causa a prædicatione cessaturum; quia certus sum Patrem meum non permissurum ut capiar et occidar, antequam dies ab ipso decreta advenerit.

ECCE EIICIO DÆMONIA, ET SANITATES PERFICIO, id est, eiicere et perficere pergam, invitis, non tam Herode, quam vobis ipsis: HODIE ET CRAS, id est aliquanto adhuc tempore: ET TERTIA DIE, id est, paulo post finita et peracta mea legatione et prædicatione, CONSUMOR.) Id est, consumabor, quia gloriosa in cruce morte pro hominum salute sponte et fortiter perfungar, uti fuse docet Apost. Hebr. 9. 11.

Nota hebraismum, quo ponitur tempus definitum pro indefinito hic, æque ac Oseæ 6. 3. Ita Cyrillus, Theophyl. Euthym. *Hodie et cras* ergo, id est, aliquo adhuc tempore, sed brevi et modico, scilicet per tres menses: videtur enim Christus hæc dixisse paulo ante festum Encæniorum, quod 25. die mensis *Casleu*, qui nostro partim Novembri, partim Decembri respondet, celebrabatur, cum proxime sequenti Martio occisus et crucifixus fuit.

Igitur hæc animose dixit Christus: Primo, ut significaret se mortem non metuere, sed ambire. Secundo, ut suam potentiam divinam ostenderet, per quam tamdiu hominibus invitis victurus, et docturus erat, quamdiu ipse et Pater voluerit ac statuerit. Tertio, ut perversis Pharisæis dolorem augeret: illi enim voluissent eum iam esse sublatum.

Porro Christus mortem suam vocat consumationem, quia in ea et per eam consumavit totam œconomiam incarnationis, totumque officium legationis suæ ad quod a Patre missus erat, scilicet expiationem omnium peccatorum, redemptionem generis humani, electorum salutem, etc. iuxta illud: *Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos*, Hebr. 10. 14.

VERUMTAMEN OPORTET ME HODIE ET CRAS, ET SEQUENTI (Arabicus, *tertia*; Vatabl. *perendie*) DIE AMBULARE: QUIA NON CAPIT PROPHETAM PERIRE EXTRA IERUSALEM.) Vers. 33.
Oportet, non ex compulsione, sed ex superna dispositione, ait S. Bonaventura. Sic S. Cyrillus et Titus. Christus inculcat id quod dixit v. præced. ut ostendat se in sententia perstare, nec timere aut Herodem, aut Pharisæos: sed illis invitis prædicaturum modico adhuc tempore, usque ad diem a se, et a Patre constitutum. Sensus ergo est: *Hodie et cras et sequenti die oportet me ambulare;* Græce πορεύεσθαι, id est proficisci, q. d. Modico adhuc tempore oportet me vicos et castella ambulando et prædicando obire, et sequenti die tertia, id est, paulo post, consumari per mortem in cruce, uti dixi v. præced. nunc in eo quod dixi persto, addoque me quoque tertia die debere idem facere: licet enim die tertia consumandus

sim, tamen illa ipsa die oportet me adhuc ambulare, q. d. Toto tempore vitæ meæ usque ad mortem oportet me regiones obambulando prædicare, et operari sanitates, et dæmones eiicere, quia totam vitam sanctæ actioni, mortem generosæ passioni consecravi, Deoque in holocaustum obtuli. Sic Hebr. *halach*, id est, ambulare, sumitur pro operari, Ioan. 8. 12. et c. 12. 33. Psalm. 1. 1. et alibi. Porro Syrus vertit, *verumtamen oportet me hodie et cras operari, et altero die iter faciam;* hoc est proficiscar Ierusalem ad mortem, indeque in cælum, unde veni.

Moraliter discant hic fideles, ac præsertim viri Apostolici, strenue laborare in vinea Domini usque ad mortem et martyrium, uti fecit S. Petrus, S. Paulus, S. Chrysostomus, S. Athanasius, etc. Ita noster Petrus Canisius, licet laboribus multis magnisque confectus, tamen laborare non destitit usque ad annum ætatis 77. quo labore æque ac vita defunctus est. Hæc enim erant eius dictamina: *Christi militibus stipendia non finiuntur ante vitam: cum consumaverint, tunc incipiunt: Sola mors missionem dat eis: Unica sedes emeritorum est cælum.* Ita noster Sacchinus in eius Vita lib. 3. Laboremus ergo usque ad mortem, ut post mortem in æternum in beata felicitate quiescamus: terra enim est stadium modici laboris, cælum est sedes quietis æternæ.

Quia non capit Prophetam perire extra Ierusalem.) Græce, ουκ ενδεχεται, id est, non convenit, non contingit, fieri non contingit, fieri non potest, ut vertit Syrus. Est hyperbole, q. d. Tanta est Hierosolymæ impietas et feritas, ut illi propria videatur, nec patiatur ab aliis quam a se Prophetas occidi, atque ægre ferat, si ab

A aliis id fiat. Ac proinde ego quoque idcirco Herodem non timeo, quia ab eo in Galilæa nunc occidendus non sum, sed post aliquot demum annos in Ierusalem Prophetarum interfectrice, ubi non ab Herode quem mihi obiectatis, sed a vobis ipsis, o Pharisæi, crucifigar et occidar. *Assueti enim effundere servorum sanguinem, etiam Dominum ipsum occident*, ait Theophylact. Sic et Titus, Iansenius, Maldonatus, et Franc. Lucas, quem audi: Non capit Prophetam occidi extra Ierusalem, id est, oportet Prophetam occidi in Ierusalem, non quod nulli extra Ierusalem occisi sint (Iezabel enim in Samaria multos occidit, 3. Reg. 18. v. 13. et cap. 19. v. 10.) sed quod in Ierusalem plerique omnes occidi soleant, quod usitatissimum esset Prophetas in Ierusalem occidi: cum enim illic sedem figerent reges, sacerdotes, principes, potentes sæculi, Scribæ, sapientes, Pharisæi sancti in oculis suis, qui vulgo suffragante, ferre nollent Prophetarum increpationes admoni-
B tionesque: facta est ea civitas, ex domo Dei macellum Prophetarum, quæ Prophetarum quasi carnificinam profiteretur. Legimus 4. Reg. 21. 16. de Manasse, quod *sanguinem innoxium fuderit multum nimis, donec impleret Ierusalem usque ad os.*

Simili modo Romæ variis in locis, ac præsertim ad Ursum Pileatum (ubi nunc est Ecclesia S. Bibianæ) plurimi Christiani ab Imperatoribus infidelibus occidebantur, adeo ut locus ille vulgo vocaretur *macellum Martyrum.* Hinc recte tunc dici poterat: Non capit Pontificem perire extra Romam, quia omnes pene Pontifices a S. Petro usque ad Sylvestrum per trecentos annos, ab Imperatoribus Romæ residentibus ob fidem Christi occisi sunt.

CAPUT DECIMUMQUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus invitatus a Pharisæo hydropicum sanat in sabbato, illudque licere evidenti exemplo Pharisæis demonstrat. Secundo, v. 7. parabolam dat invitatorum, ut ultimum locum captandum esse ostendat: mox et pauperes docet esse invitandos, non divites. Tertio, v. 16. proponit parabolam invitatorum sese varie excusantium a cœna, ideoque ab ea exclusorum. Quarto, v. 26. docet sui sequaces debere parentes odisse, et crucem ferre. Quinto, v. 28. idipsum probat per parabolam volentis ædificare, et volentis bellum gerere, quorum uterque prius computat sumptus ad fabricam et bellum necessarios.

Tertiam partem fere audivimus, Matth. 22. v. 2. Quartam, Matth. 10. v. 37. Supersunt ergo, prima, secunda et quinta partes hic explicandæ.

1. Et factum est, cum intraret Iesus in domum cuiusdam principis Pharisæorum sabbato manducare panem, et ipsi observabant eum. 2. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. 3. Et respondens Iesus dixit ad legisperitos et Pharisæos, dicens: Si licet sabbato curare? 4. At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit. 5. Et respondens ad illos dixit: Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, et non continuo extrahet illum die sabbati? 6. Et non poterant ad hæc respondere illi. 7. Dicebat autem et ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: 8. Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte honoratior te sit invitatus ab illo, 9. Et veniens is, qui te et illum vocavit, dicat tibi: Da huic locum: et tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere; 10. Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in novissimo loco: ut, cum venerit qui te invitavit, dicat tibi: Amice, ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus: 11. Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur. 12. Dicebat autem et ei, qui se invitaverat: Cum facis prandium, aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos divites: ne forte te et ipsi reinvitent, et fiat tibi retributio; 13. Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, et cæcos: 14. Et beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum. 15. Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi: Beatus, qui manducabit panem in regno Dei. 16. At ipse dixit ei: Homo quidam fecit cœnam magnam, et vocavit multos: 17. Et misit servum suum hora cœnæ dicere invitatis ut venirent, quia iam parata sunt omnia. 18. Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Villam emi, et necesse habeo exire, et videre illam: rogo te, habe me excusatum. 19. Et alter dixit: Iuga boum emi quinque, et eo probare illa: rogo te, habe me excusatum. 20. Et alius dixit: Uxorem duxi, et ideo non possum venire. 21. Et reversus servus nuntiavit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias, dixit servo suo: Exi cito in plateas et vicos civitatis: et pauperes, ac debiles, et cæcos, et claudos, introduc huc. 22. Et ait servus: Domine, factum est ut imperasti, et adhuc locus est. 23. Et ait dominus servo: Exi in vias, et sepes: et compelle intrare, ut impleatur domus mea. 24. Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit cœnam meam. 25. Ibant autem turbæ multæ cum eo: et conversus dixit ad illos: 26. Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse disci-

pulus. 27. Et qui non baiulat crucem suam, et venit post me, non potest meus esse discipulus. 28. Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, non prius sedens computat sumptus qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum; 29. Ne, posteaquam posuerit fundamentum, et non potuerit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei, 30. Dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare, et non potuit consumare? 31. Aut quis rex iturus committere bellum adversus alium regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad se? 32. Alioquin, adhuc illo longe agente, legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt. 33. Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. 34. Bonum est sal. Si autem sal evanuerit, in quo condietur? 35. Neque in terram, neque in sterquilinium utile est, sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi, audiat.

Vers. 1. et 2. ET FACTUM EST, CUM INTRARET IESUS IN DOMUM CUIUSDAM PRINCIPIS PHARISÆORUM SABBATO MANDUCARE PANEM, ET IPSI OBSERVABANT EUM. ET ECCE HOMO QUIDAM HYDROPICUS ERAT ANTE ILLUM.) *Principis,* qui inter sui ordinis homines principem locum obtinebat, ait Titus, eratque inter suos primus, vel Pharisæorum primarius. *Ut aliquam utilitatem eis adferat, familiarem et quasi domesticum se illis exhibet,* ait Titus. Et S. Cyrill. in Catena: Cognoscebat quidem malitiam Pharisæorum, inquit, sed fiebat eorum conviva, ut prodesset præsentibus per verba et miracula, scilicet ut doceret eos licere sabbato sanitatem conferre ægris, ac quid invitatos, et invitantes agere deceat. Hoc enim facit Christus in sequentibus.

PANEM.) *Panis* Hebræis omnem escam significat per synecdochen.

Hydrops qualis morbus? HYDROPICUS.) Syrus, *qui congregaverat aquas sub cute.* Hydrops enim est ægritudo, quæ Latinis aqua intercus dicitur, quod ὕδωρ, id est aqua, inter cutem colligatur, qua venter turgescit, ideoque semper sitit, et quo plus bibit, eo plus sitit, intumescit et ægrescit, de quo Horat. lib. 2. Carminum ode 2.

Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, et aquosus albo
Corpore languor.

Ratio est, quod hydropici omne quod bibunt, convertunt in humorem putridum et salsum: quo ergo plus bibunt, eo plus salsedinis acquirunt: salsedo autem excitat sitim.

Videtur hic hydropicus amicus, vel notus fuisse principi Iesum invitanti, ac forte idcirco Iesum invitarat princeps, ut eum sanaret. Certe ipse hydropicus avidus sanitatis sponte se obtulit Iesu, tacite ab eo sanitatem flagitans, ait Cyrill. et Euthym. Esto Pharisæi alia mente eum Christo offerri procurarint vel optarint, scilicet ut explorarent an eum curaret in sabbato, putantes hac ratione eum violaturum sabbatum, ac proinde non esse verum Prophetam emissum a Deo, qui rigidum sabbati cultum sanxerat.

Vers. 3. ET RESPONDENS IESUS DIXIT AD LEGISPERITOS, ET PHARISÆOS, DICENS: SI LICET SABBATO CURARE? AT ILLI TACUERUNT. IPSE VERO APPREHENSUM SANAVIT EUM, AC DIMISIT.) *Respondens,* non loquelæ et interrogationi, utpote quæ nulla hic præcessit, sed cogitationi, qua cogitabant non licere sanare hydropicum in sabbato, ac proinde Christum si eum sanaret, male facturum.

SI LICET.) Id est, an licet.

Vers. 4. APPREHENSUM.) Græce ἐπιλαβόμενος, id est, *cum apprehendisset,* cum attigisset, q. d. Sanavit eum tangendo, sive contactu manus suæ arefecit hydropem, hoc est aquarum copiam, qua hydropicus turgebat. Porro hydropicus ipse, ait Cyrillus, metu Pharisæorum remedium non petebat propter sabbatum, sed stabat ut Christus misertus sanaret.

Mystice S. Greg. 14. Moral. Sanatur, inquit, hydropicus ante Pharisæum; per ægritudinem enim corporis illius, huius cordis ægritudo exprimitur: laborabat enim hydrope avaritiæ et cupiditatis.

Unde Tropologice Beda: Hydropicus est, inquit, quem fluxus carnalium voluptatum exuberans aggravat: est enim morbus ab aquoso humore nominatus. Proprie vero hydropicus est dives avarus, qui quo magis abundat, eo magis sitit, ait S. August. l. 2. Quæst. Evang. q. 29.

Avaritia ergo et cupiditas quælibet est hydrops mysticus. Primo, quia ipsa aquea est et fluxa. Secundo, quia sitim accendit, iuxta illud: Avarus est hydropicus. 1.

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ. 2.

Cupiditas enim et avaritia indulgendo accenditur, resistendo extinguitur: ita S. Augustinus loco iam citato. Tertio, hydrops inducit tumorem sed aqueum: ita opulentia divitem facit tumidum et superbum, sed ob opes fluidas et evanidas. Quarto, hydropici sunt anhelitu fœtido, ait Glossa, ob putidas et fœtidas aquas, quibus turgent: sic et cupidi non nisi fœditatem suæ cupiditatis, ore, vultu, totoque corpore exhalant. Quinto, hydrops, ait Paulus Ægineta libro tertio capite 48. inde contrahitur, quod spiritus copia cum humidi omento intra membranam (quæ peritonæos appellatur) et intestina colligitur, ut abdomen percussum tympani modo crepitum edat: qua ratione etiam tympanias nuncupatur, qui stomachi, alvi et colli inflationibus febribusque longis supervenit, nonnunquam vero ex duritie peritonæi, aut vulvæ in mulieribus, aut ex scirrho generatur: hinc venter quidem intumescit, reliquum autem corpus, quod alimentum non sentiat, consumitur. Hinc et corpus albido et pituitæ colore, emortui instar apparet. Sic cupiditas oritur partim ex gustu et sensu voluptatum carnalium, quæ sitim earumdem excitant, et habitus malos quasi pravos humores in ventre, id est in appetitu generant: partim ex variis fluidisque voluptatum imaginationibus, quæ earumdem concupiscentiam in voluntate suscitant: inde appetitus concupiscibiles intumescunt, sed vis mentis et spiritus marcescit, contabescit et consumitur, ut pallescere, albicare et mortuo similis videatur. Sexto, hydropis remedium, ait Galenus, est primo, theriaca; secundo, stercus bubulum et caprinum; tertio, agrestis cucumis; ebuli radix, chamædrys, carycæ, euphorbium, flos salis aquæ marinæ mistus, raphanus, magnes lapis, scylla, sulphur, ac similia, quæ aquam intercutem desiccant, vel expellunt, præsertim per urinam. Efficax quoque remedium est abstinentia ab humidis et a potu. Fertur hydropicus quidam pauper a medico morbi remedium flagitasse; ille cum pauperem cerneret, ioco dixit: Per annum abstine a potu, et sanaberis. Pauper id quasi serio dictum accepit, et magna cum siti perfecit; ac anno vertente sanus effectus ad medicum rediit, eique pro consilio gratias egit. Ita cupiditatis remedium est mortificatio, abstinentia, continentia, quæ omnes vitiosos mores desiccat, vel abigit et expellit.

3. 4. 5. 6. Remedia hydropis.

ET RESPONDENS AD ILLOS, DIXIT: CUIUS VESTRUM ASINUS AUT BOS IN PUTEUM CADET, ET NON CONTINUO EXTRAHET ILLUM DIE SABBATI.) q. d. ait Beda: *Si vos in sabbato asinum aut bovem, aut quodlibet animal in puteum decidens eripere festinatis, non animali, sed vestræ avaritiæ consulentes, quanto magis ego hominem, qui multo melior est pecore, debeo liberare? Illud cupiditatis, hoc charitatis est opus.* Addit Beda: *Violabant illi sabbatum in opere cupiditatis, qui Christum violare arguebant in opere charitatis.*

Mystice Beda: Per bovem et asinum, ait, significantur sapientes et hebetes: vel Iudæi iugo legis pressi, et gentes nulla ratione domitæ: omnes enim a puteo concupiscentiæ demersos Dominus extrahit. Porro S. Augustinus lib. 2. Quæst. Evang. congruenter hydropicum, inquit, animali cadenti in puteum comparavit; humore enim laborabat; sicut mulierem quam solvit, comparavit iumen-

to quod solvitur, ut ad aquam ducatur.

Vers. 6. ET NON POTERANT AD HÆC RESPONDERE ILLI.) Utpote manifesta veritate convicti, ait Euthymius; sed seorsim inter se Christo obmurmurarunt, et postea apud populum palam occlamarunt: *Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit,* Ioan. 9. 16. Sciebat hoc Iesus, sed nihilominus hominem sanavit, quia eorum obstinationem et malitiam augeri permisit hoc fine, ut per eam crux sibi a Deo decreta, ad hominum salutem pararetur. Non curans, ait Theophylactus, scandalum Pharisæorum: ubi enim magna resultat utilitas, non est curandum, si stulti scandalizentur.

Vers. 7 DICEBAT AUTEM ET AD INVITATOS PARABOLAM, INTENDENS QUOMODO PRIMOS ACCUBITUS ELIGERENT, DICENS AD ILLOS.) *Parabolam* vocat doctrinam gravem de cavenda ambitione in re qualibet, petitam ex similitudine ambitus primi loci in convivio. Nam ex eo quod Christus ostendit, quam dedeceat ambitio primi consessus in mensa, tacite a simili vel pari ostendit, quam eadem dedeceat in alia re qualibet. Idem enim est vitium, etsi in alia et alia sit materia.

INTENDENS.) Græce ἐπέχων, id est, attendens et contemplatus; hoc est, postquam attendisset et considerasset, quod Pharisæi in isto convivio, uti et in cæteris, more suo prima accumbendi loca in mensa aucuparentur, invaderent et occuparent. Superbi enim erant, ac sibi quasi doctoribus primas ubique deberi censebant, et de iis inter se certabant et contendebant; uti etiamnum subinde fit in conviviis, præsertim a fœminis nobilibus, et viris parvi cerebri.

Hæc est quasi proparabola, sive prologus et titulus parabolæ, qui indicat qua occasione, et contra quos dicta sit parabola; scilicet contra Pharisæos, quorum ambitionem cum vidisset Christus eamdem hac parabola sanare et resecare voluit.

Vers. 8. CUM INVITATUS FUERIS AD NUPTIAS, NON DISCUMBAS IN PRIMO LOCO, NE FORTE HONORATIOR TE SIT INVITATUS AB ILLO.

Vers. 9. ET VENIENS IS QUI TE ET ILLUM VOCAVIT, DICAT TIBI: DA HUIC LOCUM: ET TUNC INCIPIAS CUM RUBORE NOVISSIMUM LOCUM TENERE.) Dum enim herus tibi primum locum eripuit, ut daret honoratiori, tunc conviva secundus et tertius, cæterique sequentes suum locum studiose retinere volentes, eumdem tibi præsertim ambitioso, cedere nolent, ideoque a primo in imum cum rubore descendes, q. d. Noli te ipsum superbe exaltare, ne alius offensus tuo fastu, cum sternat et deprimat.

Vers. 10. SED CUM VOCATUS FUERIS, VADE, RECUMBE IN NOVISSIMO LOCO: UT CUM VENERIT QUI TE INVITAVIT, DICAT TIBI: AMICE, ASCENDE SUPERIUS. TUNC ERIT TIBI GLORIA CORAM SIMUL DISCUMBENTIBUS.) Solent enim heri, quasi domini in domo sua, cuique invitato assignare locum illi congruum in mensa, quod olim faciebat modimperator, sive præfectus convivii habita dignitatis, vel ætatis cuiusque ratione. Unde fratres Ioseph ab eo invitati, *sederunt coram eo, primogenitus iuxta primogenita sua, et minimus iuxta ætatem suam,* Genes. 43. v. 33. Alludit ad Proverb. 25. v. 6. *Ne gloriosus appareas coram rege, et in loco magnorum ne steteris. Melius est enim ut dicatur tibi, Ascende huc, quam ut humilieris coram principe.* Vide ibi dicta.

Sapienter ergo Titus: *Ille,* ait, *cordatus est, qui cum primæ sedis honorem iure mereatur, adeo illum non affectat, ut ultro quoque aliis deferat. Quare magnum præclarumque donum est, animus modestus suaque sorte contentus.*

TUNC ERIT TIBI GLORIA.) Docet Christus viam ad gloriam et sublimitatem, esse eius fugam suique humiliationem; tum quia homines oderunt ambitiosos, eosque deprimunt, modestos vero et humiles extollunt: tum quia vera gloria est quæ datur, non quæ ambitur: tum quia Deus ita æterna sua lege sanxit, ut humiles exaltentur, superbi deiiciantur. Quocirca superbi si sapiunt, superbiam suam obtegunt, et specie externa sese humiliant, ac infimum locum occupant, ut audiant humiles, ideoque

A laudentur ab adstantibus et exaltentur: si enim primum locum ambiant et invadant, æmulos concitabunt, ut eos sive iure, sive iniuria, ex eo deiiciant et sternant. Audi Sapientem Eccli. 3. 20. *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam.* Ubi multa hac de re congessi.

Hoc Christi præceptum, vel potius consilium, et sapientiæ dogma, ex naturali rationis lumine tradiderunt Gentium Philosophi. Plutarchus in convivio septem sapientum, Thaletem inducit fastum Alexidemi, qui quia filius Trasybuli tyranni, ex cœnaculo proripuerat, quod in eo alios sibi in discubitu præferri vidisset, acribus hisce verbis castigantem: *Itane vero metuis, ne, quemadmodum Ægyptii stellas aiunt viribus, pro loci in quem attolluntur, aut devehuntur, conditione augeri, minuive; ita tibi quoque locus claritatem obscuritatemve adferat? certe Lacone illo es deterior, qui cum ei in choro quodam ultimum locum præfectus adsignasset: Bene,* inquit, *abs te factum est, qui huius quoque loci cohonestandi rationem repereris,* B *cum non hominem loco, sed locum potius homine ornari atque cohonestari existimares.* Non ergo curandum est, quo loco, aut post quos collocemur, sed potius ut cum iis, quibus accumbimus, bene nobis conveniat, statimque in vobis ipsis principium ansamque amicitiæ inesse ostendamus, dum non succensemus locanti, sed laudamus quod talibus nos adiunxerit. Etenim qui loci causa irascitur, is magis ei iuxta quem positus est, quam vocatori seu collocanti irascitur, et utrique fit infensus. Similis est Senecæ lib. 1. de Ira oratio: *Minus honorato loco positus irasci cœpisti convivatori, vocatoque ipsi qui tibi præferebatur. Demens, quid interest, quam lecti premas partem? Honestiorem te aut turpiorem potest facere pulvinum?* Assuescant ergo convivæ sine fastu, atque fraterne seu amice, statim a ianua, hoc est a principio cœnæ una versari atque accumbere.

Laudabilis fuit ille iuvenum Romanorum mos, qui teste Valerio Maximo lib. 2. c. 1. invitati ad cœnam, diligenC ter quærebant, quinam ei convivio essent interfuturi, ne senioris adventum discubitu præcurrerent. Huc quoque facit illud conviviale præceptum: *Sedis,* inquit, *honorem alteri libenter cede, et ad honoratiorem locum invitatus, comiter excusa: si tamen crebro serioque iubeat aliquis auctoritate præditus, verecunde obtempera, ne videare pro civili, præfractus.* Honor enim sequitur fugientem, sequentem fugit, ceu umbra corpus.

Symbolice: Religiosi in Religione impleut τὸ Christi, *Recumbe in novissimo loco.* Hic enim est novissimus locus, abiicere se sub omnium pedibus, seque omni facultate atque etiam voluntate exspoliare: quoniam qui nihil retinuit, nullum iam inferiorem locum reliquit, quo descendat. Recumbitur autem in hoc loco, et in eo quiescitur; quoniam humilitas ista non unius tantum aut alterius actionis est, quod interdum faciunt etiam aliqui sæculares; sed totius vitæ, quoniam in ipso statu inclusa est, qui totam vitam complectitur. Symbol.

Hinc S. Hieronymus epist. 26. in Paula et Eustochio D nobilissimis fœminis adeo commendat concinnare lucernas, succendere focum, pavimenta verrere, purgare legumina, olerum fasciculos in ferventem ollam deiicere, apponere mensas, calices porrigere, effundere cibos, huc illucque discurrere, quæ omnia opera ita ab humilitate veniunt, ut et illam humilitatem indicent, quam status affert, et eamdem quotidie magis ac magis augeant.

QUIA OMNIS QUI SE EXALTAT, HUMILIABITUR: ET QUI SE HUMILIAT, EXALTABITUR.) Tum ab hominibus, tum a Deo, idque sæpe in hac vita, semper in futura. Hæc est postparabola sive conclusio parabolæ, eius mentem, scopum et fructum explicans. Sententiam hanc explanavi Matth. 23. v. 12. Vers. 11.

DICEBAT AUTEM ET EI QUI SE INVITAVERAT: CUM FACIS PRANDIUM, AUT CŒNAM, NOLI VOCARE AMICOS TUOS, NEQUE FRATRES, NEQUE COGNATOS, NEQUE VICINOS DIVITES: NE FORTE TE ET IPSI REINVITENT, ET FIAT TIBI RETRIBUTIO. Vers. 12.

Ei qui se invitaverat.) Principi Pharisæorum v. 1. cui Christus pro convivio corporali spirituale consilium, quasi convivium rependit. Videtur enim princeps hic convivas invitasse, ut vicissim ab eis invitaretur, ait Glossa.

Noli vocare amicos.) Consulit hoc Christus quasi perfectius, non præcipit quasi necessarium. Licitum enim est invitare amicos, imo meritorium si ex amicitia et charitate fiat. Unde Beda: *Fratres,* inquit, *amicos, et divites alterutrum convivia celebrare, non quasi scelus interdicit, sed sicut cætera necessitatis humanæ commercia, ad promerenda vitæ cælestis præmia, nil valere ostendit*, scilicet ex se, nisi, ut dixi, ad altiorem finem, v. g. ad charitatem referantur.

Reinvitent.) Vicissim invitent, uti facere solent homines divites et potentes, ut convivium convivio exsolvant, qui est affectus humanus et terrenus, vel gratitudinis, vel avaritiæ. Nam, ut ait S. Ambros. *Hospitalem esse remuneraturis, affectus avaritiæ est.*

Et fiat tibi retributio.) Ab homine, eaque brevis, exilis et vilis, quam si solam intendis, retributionem Dei spiritualem, cælestem et æternam excludis, illaque te privas: sin utramque intendis, utramque recipies, sed minorem: una enim alteram imminuit et quasi infringit: sin solam divinam intendis, humanam vero, quia offertur, admittis, vel potius permittis dumtaxat, divinam integram recipies.

Vers. 13. Sed cum facis convivium, voca pauperes (nimirum) debiles, claudos et cæcos.) Qui ob defectum corporis laborare et victum sibi parare nequeunt: cæteri enim qui id facere queunt, non tam pauperes quam divites censendi sunt.

Debiles.) Græce ἀναπήρους, id est mancos, mutilos, læsos, vel corpore, vel mente. Causam dat S. Chrysostom. in Catena: *Si pauperem vocaveris,* inquit, *Deum habebis debitorem: et quanto minor est frater, tanto magis per eum Christus accedit et visitat; qui magnum suscipit, sæpe ob gloriam aut utilitatem facit. Sed dicis: Immundus est pauper et sordidus, lava eum, et fac in mensa tecum sedere; si vestes immundas habet, mundum vestimentum ei exhibe: sed si non vis sursum recipere in solario, vel ubi famuli sunt, suscipe; si non vis tecum sedeat, mitte de mensa fercula.*

S. Gregorii Pontificis, et S. Ludovici regis pietas in pauperes.

Hoc Christi consilium secutus S. Gregorius Pontifex, sæpe duodecim pauperes mensæ suæ adhibebat, ideoque inter eos Christum specie pauperis se insinuantem mensa excipere meruit. Idem fecit S. Ludovicus rex Franciæ, qui quotidie 120. pauperes, in festis vero ducentos ad mensam adhibebat, eisque sæpe ministrabat, quin et pedes abluebat. S. Ludovicum quasi patruum secutus est eius nepos S. Ludovicus Minorita et Episcopus Tolosanus: item S. Hedwigis Ducissa Poloniæ, eiusque neptis S. Elisabetha filia Andreæ regis Hungarorum, quæ quotidie nongentos pauperes mensæ adhibebat, magno gratiæ et remunerationis divinæ præmio.

Mystice, Origenes: *Qui,* inquit, *vanam gloriam vitat, vocat ad spirituale convivium pauperes, id est imperitos, ut ditet; debiles, id est læsam conscientiam habentes, ut sanet; claudos, id est declinantes a ratione, ut recte incedant; cæcos, ut videant veritatem.*

Vers. 14. Et beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum.) Ubi beatificandi sunt pauperum susceptores, ait Interlin. Inopia ergo invitatorum depurat invitantis intentionem, ut non nisi ob amorem Dei pauperes invitet, eo quod a pauperibus nil speret. Quare Deus, qui quod pauperibus suis fit, sibi factum æstimat, illi copiosam mercedem, et cælestis convivii delicias perennes retribuet, iuxta illud: *Et ego dispono vobis,* etc. *ut edatis, et bibatis, super mensam meam in regno meo,* Lucæ 22. 29. Unde concludit S. Chrysost. in Catena: *Igitur non turbemur, cum non recipimus beneficii compensationem, sed cum receperimus. Quia si recepimus, non amplius recipiemus illic: sed si homo non retribuat, tunc tibi retribuet Deus,* cuius intuitu et amore beneficium contulisti.

Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi: Beatus qui manducabit panem in regno Dei.) Vers. 15. Scilicet *in resurrectione iustorum,* ut dixit Christus v. præcedenti: hanc enim audiens et optans, in vocem istam erupit, illectus dulcedine auditæ resurrectionis, ait Glossa. Porro S. Cyrillus in Catena: Erat iste, inquit, animalis, putans corporeas esse remunerationes Sanctorum. Fuit ergo hic unus e Pharisæis: hi enim credebant resurrectionem, quam Sadducæi negabant, Actor. 23. v. 8. Deus enim Beatos in cælo omnibus deliciis pascit, satiat, inebriat, iuxta illud: *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Et: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos,* Psal. 35. 9. Qualis et quanta sit hæc voluptas, fuse describit S. August. in Soliloquiis et in Meditationibus.

Mystice, audi S. August. de Verb. Dom. secundum Lucam serm. 33. *Quasi in longinquum* (in cælum) *suspirabat, et ipse panis ante illum discumbebat. Quis est panis de regno Dei, nisi qui dicit, Ego sum panis vivus qui de cælo descendi?* Ioan. 6.

At ipse dixit ei: Homo quidam fecit cœnam magnam.) Vers. 16. Nota. Hæc parabola est quasi eadem cum illa Matth. 22. v. 2. sed alio loco, tempore et modo a Christo repetita, ut ibi ostendi.

Cœna magna, quæ?

Quæres, quænam hæc cœna? Primo, nonnulli per cœnam accipiunt Verbi incarnationem, prædicationem et redemptionem: hæc enim est cœna magna, quia Christus carnem assumens, nos in fine temporum visitans invitavit ad se, scilicet ad suum Evangelium, gratiam et gloriam. Sic enim accipitur cœna hæc in parabola eadem, vel simili apud Matth. cap. 22. v. 1. Sed ibi vocatur prandium, hic vero vocatur cœna. Prandium est in Ecclesia militante, cœna in triumphante, iuxta illud Leonidæ ad milites præliaturos: *Prandete commilitones apud inferos* (imo superos) *cœnaturi.* Ecclesia enim terrestris et militans contendit ad cælestem et triumphantem. Secundo, S. Cyrillus in Catena per cœnam accipit Eucharistiam. Homo iste, inquit, est Deus Pater, qui magnam nobis in Christo cœnam paravit, qui nobis dedit proprium corpus comedere. Unde Ecclesia parabolam hanc legit, et adaptat festo Venerab. Sacramenti. Tertio, et genuine ad litteram, cœna hæc est beatitudo et gloria cælestis: hac enim fruemur in regno Dei et resurrectione iustorum, uti præcessit: hæc vocatur cœna, quia dabitur vespere, id est, in fine vitæ, et in fine mundi post labores huius sæculi, post quam nulla alia dabitur refectio, quia ipsa erit æterna. Cœna magna, ait S. Gregor. homil. 36. est satietas dulcedinis æternæ. Nam ut ait Glossa: Post prandium cœna restat: post cœnam nullum convivium restat: de prandio multi eiiciuntur, de cœna nullus.

Magna.) Quia ea nil maius vel melius cogitari potest: ipse enim Deus erit nostrum ferculum, noster cibus et epulum. Unde Euthymius: *Significatur,* ait, *ineffabilis Dei fruitio,* qui non solum nos, sed omnes omnino Beatos recreabit, satiabit, inebriabit, beabit, glorificabit, ut nil amplius optare vel desiderare possint, iuxta illud: *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus, iis qui diligunt illum,* 1. Cor. 2. 9.

Et vocavit multos.) Puta omnes Iudæos, qui erant Ecclesia et populus Dei, vocavit Christus per se et Apostolos, ac per Ioannem Baptistam ad Evangelicam doctrinam et gratiam, indeque ad gloriam regni cælestis, ubi celebratur hæc cœna. Hos enim primo vocavit Christus, ac præsertim Iudæorum primores, quales erant Scribæ, Pharisæi, Sacerdotes, Pontifices, eis prædicando: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum,* Matt. 3. et 4.

Et misit servum hora cœnæ dicere invitatis ut venirent, quia iam parata sunt omnia.) Vers. 17. Ad epulum cæleste, ad felicitatem æternam, ad fruitionem Dei. S. August. serm. 34. de Verbis Dom. *Parata iam cœna,* ait, *immolato Christo, post resurrectionem Christi missi sunt Apostoli,* etc.

Et cœperunt simul omnes excusare. Primus di- Vers. 18.

XIT EI: VILLAM (Græce ἀγρον, id est *agrum*, cui solet coniugi villa sive domus rusticana) EMI, ET NECESSE HABEO EXIRE ET VIDERE ILLAM: ROGO TE HABE ME EXCUSATUM.) Notantur hic ad litteram Scribæ et Pharisæi, sacerdotes et pontifices, qui vocati a Christo ad Evangelium, indeque ad epulum cælestis gloriæ, illud neglexerunt, quia toti inhiabant villis, id est, possessionibus et bonis temporalibus congregandis: illis ergo occupati, nec animum, nec otium habebant cogitandi de animæ salute, et felicitate æterna. *Offert Deus*, ait S. Gregorius hom. 36. in Evang. (illas enim semper hic intelligo, non autem eius homilias in Ezech. Evangelica enim tracto) *quod rogari debuerat; non rogatus dare vult, quod vix sperari poterat: paratas delicias æternæ refectionis denuntiat, et tamen simul omnes recusant.* Et rursum: *Dum dicit, Rogo te, et tamen venire contemnit: humilitas sonat in voce, superbia in actione.* Et iterum: *Quid per villam, nisi terrena substantia designatur? Exiit ergo videre villam, quia sola exteriora cogitat propter substantiam.*

Excusationes invitatorum ad cœnam.

Vanitas mundanorum.

Apposite S. Bernardus in Declamat. homines opibus, deliciis, honoribus, ambitioni inhiantes vocat phreneticos: *Vidi ego*, inquit, *aliquando quinque viros, quidni phreneticos arbitrer? Primus siquidem buccis tumentibus marinam masticabat arenam. Secundus sulphureo astans lacui exhalantem teterrimum fœtidissimumque gestiebat haurire vaporem. Porro tertius fornaci incubans vehementer accensæ, micantes scintillas hiantibus excipere faucibus lætabatur. Quartus supra pinnaculum templi residens, levioris auræ spiritum aperto attrahebat ore, et si quo minus influere videretur, flabello sibi ventum ipse ciebat, ac si totum speraret aerem deglutire. Quintus seorsum positus ridebat cæteros; ipse quoque ridendus, et maxime. Proprias enim carnes incredibili quodam studio sugere laborabat, nunc manus, nunc brachium, nunc alias partes applicans ori.* Quibus emblematibus D. Bernardus varia peccatorum genera significavit. Nam primus ille cupidos, secundus voluptuarios, tertius iracundos, quartus ambitiosos, quintus tandem homines de suis rebus maxime gloriantes, sibique placentes repræsentat, qui semper esuriunt terrena bona, et nunquam satiantur.

Vers. 19. ET ALTER DIXIT: IUGA BOUM EMI QUINQUE, ET EO PROBARE ILLA: ROGO TE HABE ME EXCUSATUM.) Notat alteram Pharisæorum avaritiæ speciem, qua propter villas et fundos, etiam boves et animalia ad villas excolendas, ac ad esum, vel alium quemlibet usum (veterum enim opes sitæ erant in pecoribus, ut patet in Abraham, Isaac, Iacob, Iob, etc.) avare conquirebant, itaque illis occupati negligebant Christi doctrinam, eiusque ductum ad regnum cæleste: ita Theophyl. et Titus. Verum Greg. hom. 36. *Quid*, inquit, *in quinque iugis boum, nisi quinque corporis sensus accipiamus? qui recte quoque iuga vocati sunt; quia in utroque sexu geminantur. Qui videlicet corporales sensus, quia interna comprehendere nesciunt, sed sola exteriora cognoscunt, et deserentes intima, ea quæ extra sunt, tangunt, recte per eos curiositas designatur. Quæ dum alienam quærit vitam discutere, semper sua intima nesciens, studet exteriora cogitare.*

Vers. 20. ET ALIUS DIXIT: UXOREM DUXI, ET IDEO NON POSSUM VENIRE.) *Quid per uxorem*, ait S. Gregorius homil. 36. *nisi voluptas carnis accipitur?* Duplex ergo impedimentum Pharisæis fuit, et nunc multis est, scilicet avaritia et voluptas, sive luxuria: hæ sunt spinæ, quæ verbum Dei suffocant, iuxta illud Christi c. 8. 14. *Quod autem in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, et a sollicitudinibus, et divitiis, et voluptatibus vitæ, euntes, suffocantur, et non referunt fructum.* Sed hi audiant Paulum monentem 1. Corinth. 7. 29. *Tempus breve est, reliquum est, ut et qui habent uxores, tamquam non habentes sint*, etc. *et qui emunt, tamquam non possidentes: et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur: præterit enim figura huius mundi. Res temporalis in usu, æterna in desiderio sit*, inquit Gregorius hom. 36. in hoc Evang.

Porro coniugium hic non reprehenditur (nisi quatenus animus illi nimis intentus avocatur a salute) sed integritas ad maiorem honorem vocatur, ait S. Ambrosius; *amor ergo rerum terrenarum viscus est spiritualium pennarum*, ait Glossa ex S. Gregorio, et causam dat S. Gregorius: *Corporales deliciæ*, inquit, *cum non habentur, desiderium accendunt; cum vero habitæ eduntur, fastidium pariunt; spirituales vero, cum non habentur in fastidio sunt; cum habentur in desiderio.* Rationem a priori subiicit: *In illis* (corporalibus) *appetitus saturitatem, saturitas fastidium generat: in istis autem appetitus saturitatem, saturitas appetitum parit. Augent enim spirituales deliciæ desiderium in mente, dum satiant: quia quanto magis earum sapor percipitur, eo amplius cognoscitur quod avidius ametur. Et idcirco non habitæ amari non possunt, quia earum sapor ignoratur.*

Paulo aliter tres hasce trium excusationes partite explicat et applicat S. Aug. de Verb. Dom. secundum Lucam serm. 33. *In villa empta*, ait, *dominatio notatur: ergo superbia castigatur, quia inventa superbia venire noluit.* Et paulo post: *Quinque iuga boum, sensus huius carnis quinque numerantur. Quare boum dicuntur iuga? quia per sensus istos carnis terrena requiruntur. Boves enim terram versant: sunt autem omnes remoti a fide, terrenis dediti, carnalibus occupati.* Et inferius: *Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt: quoniam omnia quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis sunt, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ* (pro quo August. legit, *ambitio sæculi*) 1. Ioan. 2. *Ambitio sæculi, villam emi.* Et inferius: *Tollamus ergo de medio excusationes vanas et malas, et veniamus ad cœnam qua intrinsecus saginemur. Non nos impediat extollentia superbiæ, non nos extollat, vel non nos terreat curiositas illicita, et avertat a Deo: non nos impediat voluptas carnis a voluptate cordis, veniamus et saginemur.*

ET REVERSUS SERVUS NUNTIAVIT HÆC DOMINO SUO. Vers. 21.
TUNC IRATUS PATERFAMILIAS, DIXIT SERVO SUO: EXI CITO IN PLATEAS, ET VICOS CIVITATIS: ET PAUPERES, AC DEBILES, ET CÆCOS, ET CLAUDOS, INTRODUC HUC.) Hæc pars parabolæ significat Christum, Pharisæis et pontificibus spernentibus Evangelium et prædicationem regni cælorum, surrogasse eis plebeios, pauperes et afflictos, iuxta illud: *Publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei*, Matth. 21. 31. et cap. 19. 30. *Multi erunt primi novissimi, et novissimi primi.* Esto enim Christus ab initio simul utrisque prædicarit, scilicet Pharisæis et turbis; tamen Pharisæi hic primi vocati dicuntur, tum quia hoc spectat ad elegantiam parabolæ: ad convivia enim primo vocari solent viri honorati, deinde plebeii: tum quia Christus volebat, ut Scribæ ex officio suo primi se agnoscerent, et agnitum populo rudi commendarent. Verum contrarium accidit ex Scribarum fastu et avaritia. *Qui recusarunt*, ait Euthymius, *erant Pontifices, Scribæ et Pharisæi, et quique honoratiores populi; hi vero qui loco illorum introducti sunt, communes, et abiecti, ac plebeii.* Sic et Titus, S. Gregor. Theophyl. et alii. Nimirum *infirma mundi*, ut ait Paulus, *elegit Deus, ut confundat fortia*, 1. Cor. 1. 27.

Symbolice, S. August. serm. 34. de Verb. Domini secundum Lucam: *Et qui venerunt*, ait, *nisi mendici, debiles, claudi et cæci? illi autem non venerunt, divites, sani, quasi bene ambulantes, et acute cernentes, multum de se præsumentes, et eo desperatiores quanto superbiores. Veniant mendici, quia ille invitat, qui propter nos pauper factus est, cum dives esset, ut illius paupertate mendici ditaremur. Veniant debiles, quia non est opus sanis medico, sed male habentibus. Veniant claudi, qui ei dicant: Compone gressus meos in semitis tuis. Veniant cæci qui dicant: Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte.* Hisce pauperibus et miseris ergo significatur Primo, neminem esse spernendum, sed omnes esse vocandos ad Christum et salutem. Secundo, pauperes facilius obedire Evangelio et salvari, quam divites. Tertio, de nullius, quantumvis miseri, cæci et perversi, salute esse desperandum.

Symbol.

ET AIT SERVUS: DOMINE, FACTUM EST UT IMPERA- Vers. 22.

STI, ET ADHUC LOCUS EST.) q. d. Necdum impletum est cælum salvandis, necdum completus est electorum numerus. Nota et imitare zelum huius servi, qui neminem licet cæcum, mutilum, deformem respuit, ac plures et plures vocare et salvare satagit.

Vers. 23. ET AIT DOMINUS SERVO: EXI IN VIAS, ET SEPES: ET COMPELLE INTRARE, UT IMPLEATUR DOMUS MEA.) *Exi*, extra urbem, extra Ierusalem et Iudæam, ac voca Gentes ad Christum. Unde ait, *in vias*, vel ut habet Matthæus, *in exitus viarum*, hoc est, in vias quæ ducunt ad quaslibet gentes, et ad fines terræ. *Sepes* vocat villas et pagos, qui non muris, sed sepibus rusticanis cinguntur. Notans ergo rusticanos, barbaros, Indos rure, in silvis et sepibus habitantes more belluarum, vocandos esse ad salutem, ut Apostoli et viri Apostolici eant, illisque prædicent Evangelium: quod factum est, et in dies magis magisque fit per viros Religiosos et zelosos. Unde servus non addit, *factum est*, uti de Iudæis addidit v. 22. Quia in Gentibus necdum plene factum est, sed in dies plenius fit et perficitur, nec nisi in fine mundi plane perficietur. Ita Titus, quem audi: *Significatur post Israelitas per fidem introductos, Gentium quoque populum fuisse vocandum, mente agrestem, animoque efferatum, quasi extra urbes, absque ulla prorsus civilitate natum et educatum. Neque enim ullis omnino bonis legibus aut moribus utebantur, verum pecudum more in magna quadam rationis caligine et amentia versabantur.* Israelitæ fuerunt intra civitatem, ait Theophyl. ut qui legem susceperant, et civiliorem vitam sortiti; Gentiles autem, a testamentis et a lege Dei alieni erant, et non facti cives Sanctorum. Sic enim alloquitur eos Apostolus: *Eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo*, Ephes. cap. 2. v. 12.

Quid per sepes hic intelligatur?

COMPELLE INTRARE.) Quia enim Gentes multæ erant idololatræ, barbaræ et belluinæ, hinc maiori et validiori vi prædicationis vocandæ, et quasi compellendæ fuere ad salutem, nimirum per miracula, per spiritum ardentem, per plagas etiam et vindictas a Deo subinde immissas, *in ostensione spiritus et virtutis*, ait Paulus 1. Corinth. cap. 2. v. 4. et 1. Thessal. 1. v. 5. *Evangelium nostrum*, ait, *non fuit ad vos in sermone tantum, sed et in virtute, et in Spiritu sancto, et in plenitudine multa.* Hinc et noster Suarez: Compelle intrare, ait, vel laboribus et doloribus affligendo, vel vehementi vocatione et impulsu quasi miraculose convertendo.

Vers 24 DICO AUTEM VOBIS, QUOD NEMO VIRORUM ILLORUM QUI VOCATI SUNT (et frigide ingrateque se excusarunt) GUSTABIT CŒNAM MEAM.) Notat Pharisæos et primores Iudæorum, terrenis opibus et deliciis addictos, cælo et cælesti convivio excludendos, et ad inferni tormenta relegandos, eo quod vocati a Christo ad Evangelicam doctrinam et vitam, quæ recta via ducit ad cælum, illam amplecti noluerint, iuxta illud: *Quia vocavi, et renuistis*, etc. *Ego quoque in interitu vestro ridebo*, Proverb. 1. 24. Tunc sero pœnitebit eos suæ ingratitudinis et insipientiæ, dicentque: *Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum iactantia quid contulit nobis? transierunt omnia illa tamquam umbra*, Sapient. 5. Ecce hæc omnia a vers. 1. huc usque Christus egit dixitque in convivio Pharisæi, ideoque invitatus ad illud accessit, ut eum cum suis hisce omnibus parabolis instrueret et emendaret. Idem imitentur viri Religiosi et Apostolici, ut non eant ad convivia, nisi spiritualis fructus causa.

Vers. 26. SI QUIS VENIT AD ME, ET NON ODIT PATREM SUUM, ET MATREM, ET UXOREM, ET FILIOS, ET FRATRES, ET SORORES, ADHUC AUTEM ET ANIMAM SUAM, NON POTEST MEUS ESSE DISCIPULUS.) Ut scilicet me perfectionis magistrum, nudum nudus sequatur cum Apostolis et 72. discipulis: hi enim soli renuntiant omnibus quæ possident, ut dicit vers. 33. Hæc omnia ergo spectant ad consilia Evangelica, non ad præcepta; licet etiam ad illa, et consequenter ad omnes Christianos extendi possint: hi enim suo modo et ordine sunt quoque Christi discipuli: quare cum præceptum Christi urget, odisse et repellere debent amorem parentum, fratrum, uxorum, etc. imo et animæ propriæ, si Christo Christique legi adversetur. Unde Maldonatus censet hæc esse præcepti: Iansenius vero consilii. Vide dicta Matth. 10. 37. Porro Suarez in opusc. lib. 2. de Concursu Dei cap. 5. *Qui non odit*, inquit, hoc est, qui non minus diligit patrem, quam diligat me. Odisse enim subinde idem est quod minus diligere, ut *Iacob dilexi, Esau autem odio habui*, id est minus dilexi, Rom. 9.

Odisse, id est, minus diligere.

QUIS ENIM EX VOBIS VOLENS TURRIM ÆDIFICARE, NON PRIUS SEDENS COMPUTAT SUMPTUS, QUI NECESSARII SUNT, SI HABEAT AD PERFICIENDUM.) Græce, τὰ πρὸς ἀπαρτισμόν, id est, *ea quæ ad perfectionem*, seu *consummationem*, scilicet turris, requiruntur: nam ἀπαρτίζειν, significat ita rem perficere ut nihil omnino desit. Vers. 28.

Hac parabola turris fabricandæ, et sequenti belli capessendi, Christus dumtaxat vult docere, quanta prudentia quis prætentare debeat robur, tum corporis, tum maxime spiritus; item impulsum Spiritus sancti promittentis vires gratiæ sufficientes, antequam arduam Evangelicæ vitæ et perfectionis turrim fabricet et conscendat, ac bellum amicis, sibi, passionibus, totique mundo indicat; ne, si postea tantis officiis impar, onerique succumbens resiliat, sibi damnum perditorum sumptuum, et ignominiam inchoatæ imprudenter fabricæ et belli, quam perficere nequit, asciscat. Reliqua emblemata sunt. Quare non est hic anxie quærendum, quis sit hic rex, quid decem vel viginti millia, quid sit legationem mittere, et rogare ea quæ pacis sunt: ita Iansenius, Maldonatus, Barradius, Franc. Lucas et alii. Unde Glossa: Ille, ait, computat sumptus, qui discernit esse erogandam pecuniam, cor avertendum a cupiditatibus, præparandam animam contra adversa. Et Interlin. Terrenum ædificium congregando expensas construitur, cæleste autem expensas dispergendo, quæ verba sumpta sunt ex S. Gregorio homil. 37.

Parabola turris ædificandæ.

Symbolice, Salmeron noster tom. 7. tract. 24. num. 8. Christus, inquit, ut doceat Prælatos in actione et contemplatione exercitatos esse debere, duas parabolas producit, alteram de turri ædificanda, quæ vitæ contemplativæ est symbolum, nam turris longe speculatur: alteram vero de ineundo bello contra adversarium regem, quæ activæ vitæ typum gerit. Certare enim cum adversariis, et pugnare contra proprias cupiditates et vitia, eorum est qui tirones sunt in via Dei, et vitæ perfectæ quasi prima elementa versant.

Turris ergo, est status Religionis, et vita contemplativa: Primo, quia utraque est alta, et excelsa; et sicut turris supereminet cæteris ædificiis, sic Religio cæteris officiis et statibus. Secundo, sicut turris est ornamentum urbis, 1.
sic Religio ornamentum est Ecclesiæ. Tertio, *turres* dictæ a *torulis*, *quod hæ prospiciunt ante alios*, ait Varro 2. 3.
lib. 4. de lingua Latina. Sic in Religione et contemplatione prospicimus tum hostium insidias, tum futura et æterna bona ac mala. Unde Burgundiones dicti a *burgis* (Græce πύργοις), id est turribus et arcibus, in quibus degebant ad prospiciendos et cavendos incursus Wandalorum, Gothorum, Alanorum, etc. Quarto, S. Isidorus lib. 4.
15. Origen. c. 2. *Turres* vocantur, inquit, quod *teretes* sint et longæ. Teres enim est aliquid rotundum cum proceritate, ut columna: nam quamvis quadratæ aut latæ construantur, procul tamen videntibus rotundæ existimantur, ideo, quia omne cuiusque anguli simulacrum per longum aeris spatium evanescit atque consumitur et rotundum videtur: sic Religio facit homines rotundos, id est candidos, faciles, versatiles, agiles ad obedientiam et omne bonum. Quinto, et verius, *Turres* dicuntur a 5.
tuendo, quod ad illas confugerent homines ut se tuerentur, ibique tuti essent ab incursu hostium: sic Religio tuetur nos a dæmone, carne, et mundo, tentationibus et peccandi occasionibus, ac fructus bonorum operum conservat, iuxta illud Cantic. 4. *Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis: mille clypei*

Turris est vita Religiosa.

Turris etyma tria.

Burgundiones unde dicti?

pendent ex ea, omnis armatura fortium, uti sunt tria vota paupertatis, castitatis, obedientiæ, exempla fratrum, vigilantia Rectorum, regulæ, oratio frequens, crebra communio, confessio, lectio, etc. Vide ibi dicta. Sicut ergo turres terrent homines, sic Religio terret dæmones. Unde Etymologicum: *Turris*, ait, dicta est a *terrendis* hosti-
6. bus, vel quod aspectu torva sit, id est terribilis. Sexto, ante huius turris fabricam explorare debet quisque vires suas, hinc ad hoc datur annus novitiatus, in quo ingrediens probat Religionem, et vicissim probatur ab ea, an
7. ad eam sit idoneus. Denique Religiosus corde in cælo fixus, quasi ex altissima turri omnia sub se, quasi exilia, respicit et despicit. Audi S. Chrysost. homil. 15. ad Pop. *Sicut e summo montis vertice prospectantibus omnia pusilla, ac non solum homines et arbores, sed etiam urbes integræ, et magni exercitus formicarum instar super terram ire videntur: sic qui animo erecto in cælestia quasi in sublimi commorantur, omnia humana, potentia, gloria opes, ita minutæ et exiguæ apparent, ut ne digna quidem iudicent, quibus hanc immortalis animi nobilitatem applicent.*

Se luget S. Gregorius e Religioso Pontificem. Audi et S. Gregorium lugentem, quod e Religioso factus sit Pontifex: *Nihil*, inquit, *in hoc mundo appetens, nil pertimescens, videbar mihi in quodam rerum vertice stare, ita ut in me pene impletum crederem, quod pollicente Domino ex Propheta didicissem: Sustollam te super altitudines terræ. Super enim altitudinem terræ sustollitur, qui et ipsa, quæ alta et gloriosa præsentis videntur sæculi, per mentis despectum calcat: sed repente a rerum vertice tentationis huius turbine impulsus, ad timores pavoresque corrui: quia etsi mihi nil timeo, eis tamen qui mihi commissi sunt, multum formido:* ita S. Gregorius lib. 1. epist. 5. et 6.

Vers. 31. Parabola regis bellum meditantis. AUT QUIS REX ITURUS COMMITTERE BELLUM ADVERSUS ALIUM REGEM, NON SEDENS PRIUS COGITAT, SI POSSIT CUM DECEM MILLIBUS OCCURRERE EI, QUI CUM VIGINTI MILLIBUS VENIT AD SE?) Idem significat hæc parabola belli, quod illa turris v. 28. ut dixi. *Per hoc significatur*, ait Titus, *certamen nobis esse cum adversis potestatibus* (dæmonibus) *tum rursus cum lege illa quæ in membris nostris grassatur, plurimasque animi perturbationes et intestina prælia quotidie isthic excitat.* Sic et S. Cyrillus. Porro quod decem millia opponat viginti millibus, id est simplum duplo, per hoc symbolice significatur simplicitas hominis Christiani dimicaturi cum duplicitate diaboli. Et Theophyl. Rex, ait, est peccatum, dæmones satellites, qui nobis comparati maiorem fortitudinem habere censentur. Aliter S. Gregorius hom. 37. Rex, ait, contra nos venturus est Christus iudex, qui cum duplici exercitu veniet contra simplum: quia nos vix in solo opere præparatos, simul de opere et cogitatione discutiet: mittamus ergo ad eum legationem, scilicet lacrymas, eleemosynas, sacrificia.

Vers. 32. ALIOQUIN ADHUC ILLO LONGE AGENTE, LEGATIONEM MITTENS, ROGAT EA QUÆ PACIS SUNT.) Spectat hoc ad emblema parabolæ, quare rei significatæ non est adaptandum, nec enim nobis cum dæmonibus aut vitiis pacisci licet, sed αλπονδον πολεμον, id est irreconciliabile bellum, cum eis gerere debemus. Potest tamen scopo Christi accommodari hoc modo, q. d. Qui me perfecte in paupertate et prædicatione Evangelica sequi cupit, necesse est ut renuntiet parentibus, opibus, amicis, suæ voluntati et libertati, ac proinde eos sibi inimicos hostesque faciat: quod si advertat se ad hoc vires sufficientes non habere, cum eis pacem ineat, ut scilicet cum eis manens liber, præcepta dumtaxat Evangelica capessat; consilia vero paupertatis, obedientiæ et prædicationis Evangelicæ dimittat. Hoc enim intendit significare et probare Christus, ut patet ex conclusione quam vers. sequenti subiicit. Indicat ergo hic duas belli acies, duos duces, duo vexilla, unum Christi, alterum Luciferi. Quare Apostolos et viros Apostolicos debere cogitare, se in prædicatione Evangelii bellum suscipere cum Lucifero et omnibus eius

A asseclis, ut eos debellent, et ex hominum mentibus eiiciant: ita Cyrillus.

SIC ERGO OMNIS EX VOBIS, QUI NON RENUNTIAT OMNIBUS QUÆ POSSIDET, NON POTEST MEUS ECCE DISCIPULUS.) Græce πασι τοις εαυτου υπαρχουσιν, id est, *omnibus quæ sunt eius*, uti legit S. Augustinus epist. 38. ad Læ- Vers. 33.
tum: *In quibus*, inquit, *etiam continetur illud, ut oderit patrem suum, et matrem, et uxorem*, etc.

Hæc est postparabola, significans scopum, mentem et usum parabolæ, q. d. Sic qui non renuntiat opibus et parentibus, ac voluntati et libertati suæ, non potest meus esse discipulus, ut scilicet sequatur vitam et perfectionem Evangelicam paupertatis et prædicationis, quam ego profiteor: hoc est, non potest sequi consilia Evangelica, ut sit meus discipulus, uti sunt Apostoli. Rursum qui non vult renuntiare omnibus, cum persecutio vel necessitas id exigit, ut v. g. nolit pro fide in me, pati iacturam bonorum, parentum et vitæ, hic non capessat fidem meam: B quia satius est non incipere vitam Christianam, quam ab incepta deficere et apostatare. Hic enim præter crimen infidelitatis, accedit etiam apostasiæ, iuxta illud 2. Petri 2. v. 21. *Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato.*

Indicat Christus christianismum non esse ludum puerorum, sed opus arduum virorum, ac proinde ad illum opus esse magna Dei gratia, magnoque animi robore et spiritu, qualem habuere Christiani, præsertim Romani, primis trecentis post Christum annis, qui fortunas, libertatem et vitam constanter et alacriter pro fide Christi in continuis Imperatorum persecutionibus profundebant. Paucorum, ait Beda, est relinquere omnia, id est curas mundi postponere; cunctorum autem fidelium est renuntiare omnibus, id est sic tenere quæ mundi sunt, ut tamen non teneantur in mundo. Audi S. Gregorium hic homil. 36. *Admonere vos volo, ut relinquatis omnia, sed non præsumo. Si ergo cuncta mundi relinquere non po-* C *testis, sic tenete quæ huius mundi sunt, ut tamen per ea non teneamini in mundo; ut terrena res possideatur, non possideat; ut sub mentis vestræ sit dominio quod habetis, ne, si mens vestra terrenarum rerum amore vincitur, a rebus suis magis ipsa possideatur. Sit ergo res temporalis in usu, æterna in desiderio; sit res temporalis in itinere, desideretur æterna in perventione: quasi ex latere respiciatur quidquid in hoc mundo agitur; ante nos autem tendant mentis oculi, dum tota intentione illa conspiciunt, ad quæ pervenimus.*

BONUM EST SAL. SI AUTEM SAL EVANUERIT, IN QUO Vers. 34.
CONDIETUR?) *Bonum*, id est utile et efficax est sal ad cibos condiendos et conservandos, scilicet quamdiu sal est, et salis acrem saporem vigoremque retinet: sic et vos, o Apostoli, quamdiu vigorem spiritus retinueritis, utiles eritis mundo, ut cum sale fidei et sapientiæ Evangelicæ condiatis: sin autem hunc spiritum perdatis, fiatisque insulsi, ad nihil aliud valebitis, quam ut ab hominibus contemnamini et conculcemini: nullus enim est Apostolus D vel doctor, qui vos condiat vel corrigat: ita Beda. Vide dicta Matth. 5. 13. *Vos estis sal terræ*, etc. Et Marci 9. 49. *Habete in vobis sal.*

Tertia est hæc parabola salis (prima enim fuit fabricæ turris, secunda belli capessendi) ex qua liquet duas præcedentes proprie spectare ad Apostolos et viros Apostolicos: hi enim sale doctrinæ et sanctitatis suæ saliunt mundum, ideoque non tantum præcepta, sed et consilia Evangelica sequuntur. Secundario tamen hæc aptari possunt omnibus Christianis: hi enim infideles quasi insulsos sale suæ innocentis vitæ, bonique exempli condire debent.

QUI HABET AURES AUDIENDI, AUDIAT.) *Aures*, tum Vers. 35.
corporis, tum potius mentis. *Audiendi*, id est ad audiendum et intelligendum accommodas, faciles, propensas: *audiat*, et expendat ea quæ dico et doceo. Excitat enim attentionem ex gravitate et difficultate rei quam proponit. Vide dicta Matth. 13. v. 9. et 13.

CAPUT DECIMUMQUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus Pharisæis murmurantibus quod peccatores reciperet, tribus parabolis ostendit quam laudabile, iucundum, gratumque Deo et angelis sit peccatores convertere. Prima est ovis perditæ et inventæ, v. 4. Secunda est drachmæ amissæ et inventæ, v. 8. Tertia est filii prodigi, v. 12. quem pœnitentem pater in pristinam gratiam cum osculo, et publico gaudio recepit. Primam parabolam audivimus Matth. 18. 12. ubi eam explicui.

1. ERANT autem appropinquantes ei publicani, et peccatores, ut audirent illum. 2. Et murmurabant Pharisæi, et Scribæ, dicentes: Quia hic peccatores recipit, et manducat cum illis. 3. Et ait ad illos parabolam istam, dicens: 4. Quis ex vobis homo, qui habet centum oves: et si perdiderit unam ex illis, nonne dimittit nonaginta novem in deserto, et vadit ad illam quæ perierat, donec inveniat eam? 5. Et cum invenerit eam, imponit in humeros suos gaudens: 6. Et veniens domum convocat amicos et vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam, quæ perierat? 7. Dico vobis quod ita gaudium erit in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem iustis, qui non indigent pœnitentia. 8. Aut quæ mulier habens drachmas decem, si perdiderit drachmam unam, nonne accendit lucernam, et everrit domum, et quærit diligenter, donec inveniat? 9. Et cum invenerit, convocat amicas et vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram? 10. Ita dico vobis, gaudium erit coram Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente. 11. Ait autem: Homo quidam habuit duos filios: 12. Et dixit adolescentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit. Et divisit illis substantiam. 13. Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, et ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose. 14. Et postquam omnia consumasset, facta est fames valida in regione illa, et ipse cœpit egere. 15. Et abiit, et adhæsit uni civium regionis illius. Et misit illum in villam suam, ut pasceret porcos. 16. Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant: et nemo illi dabat. 17. In se autem reversus, dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo! 18. Surgam, et ibo ad patrem meum, et dicam ei: Pater, peccavi in cælum, et coram te: 19. Iam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut unum de mercenariis tuis. 20. Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem adhuc longe esset, vidit illum pater ipsius, et misericordia motus est, et accurrens cecidit super collum eius, et osculatus est eum. 21. Dixitque ei filius: Pater, peccavi in cælum, et coram te: iam non sum dignus vocari filius tuus. 22. Dixit autem pater ad servos suos: Cito proferte stolam primam, et induite illum, et date annulum in manum eius, et calceamenta in pedes eius: 23. Et adducite vitulum saginatum, et occidite, et manducemus, et epulemur: 24. Quia hic filius meus mortuus erat, et revixit: perierat, et inventus est. Et cœperunt epulari. 25. Erat autem filius eius senior in agro: et cum veniret, et appropinquaret domui, audivit symphoniam, et chorum: 26. Et vocavit unum de servis, et interrogavit quid hæc essent. 27. Isque dixit illi: Frater tuus venit, et occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum illum recepit. 28. Indignatus est autem, et nolebat introire. Pater ergo illius egressus, cœpit rogare illum. 29. At ille respondens, dixit patri suo: Ecce tot annis servio tibi, et nunquam mandatum tuum præterivi, et nunquam dedisti mihi hædum ut cum amicis meis epularer: 30. Sed postquam filius tuus hic, qui devoravit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum. 31. At ipse dixit illi: Fili, tu semper mecum es, et omnia mea tua sunt: 32. Epulari autem et gaudere oportebat, quia frater tuus hic, mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est.

Vers. 1. et 2. ERANT AUTEM APPROPINQUANTES EI PUBLICANI, ET PECCATORES, UT AUDIRENT ILLUM. ET MURMURABANT PHARISÆI, ET SCRIBÆ, DICENTES: QUIA HIC PECCATORES RECIPIT, ET MANDUCAT CUM ILLIS.) *Publicani*, Græca addunt πάντες; id est omnes, hoc est multi, plerique omnes ad Christum confluebant, allecti scilicet eius sanctitate et benignitate, qua peccatores ad se vocabat, et pœnitentibus veniam et salutem promittebat. Hæc enim erat eius concio: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum*, Matth. 3. et 4.

ET MURMURABANT PHARISÆI.) Qui sicut vitabant contactum immundorum corporum, sic et animarum, puta peccatorum; quare cum peccatoribus nec loqui dignabantur, multo minus comedere. Erat ergo hic spiritus et fastus Pharisaicus, qui se iuxta legem puros et sanctos arbitrabantur, ideoque impuros cavebant ne ab eis contaminarentur. His contrarius plane erat spiritus Christi, quia ad hoc in mundum venerat, ut peccatores a peccatis purificaret et sanctificaret, unde eorum colloquia captabat, eorumque mensas invitatus adibat, quia nil gratius Deo quam peccatores convertere. *Ex qua re colligite*, ait S. Gregor homil. 34. *quia vera iustitia* (Christi) *compassionem habet, falsa iustitia* (Pharisæorum) *detestationem*: nimirum *character vitæ Apostolicæ est, sitire salutem animarum*, ait S. Chrysost.

Vers. 3. ET AIT AD ILLOS PARABOLAM ISTAM, DICENS: QUIS EX VOBIS HOMO, QUI HABET CENTUM OVES: ET SI PERDIDERIT UNAM EX ILLIS, NONNE DIMITTIT NONAGINTA NOVEM IN DESERTO, ET VADIT AD ILLAM QUÆ PERIERAT, DONEC INVENIAT EAM.) *Vadit ad illam.* Ovis enim est animal simplex et stolidum, quod proinde pabulum sequens facile a via et grege aberrat, ac ubi semel erravit, in viam redire nescit: quare pastore opus habet qui eam requirat, et ad eam vadat. Ita nos per peccata et concupiscentias eramus quasi oves errantes, euntesque in ruinam et gehennam, nec de Deo vel salute et cælo cogitabamus; quare Christus descendit de cælo ut nos requireret, et a via inferni in viam cæli reduceret. Unde Isaias c. 53. 6. *Omnes nos*, ait, *quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit: et posuit in eo Dominus iniquitatem omnium nostrum.* Et S. Petrus epist. 1. cap. 2. v. 25. *Eratis*, ait, *sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem et Episcopum animarum vestrarum.* Parabola ovis perditæ.

ET CUM INVENERIT EAM, IMPONIT IN HUMEROS SUOS GAUDENS.) Arabicus *portat eam super humeros suos hilariter*, ut cito eam ad reliquum gregem reducat: hoc enim facere nequit ovis gradiendo, cum sit tardigrada. Idem fecit Christus, cum ut ait Isaias, peccata nostra in humeros suos luenda suscepit. Hinc Nyssenus in Catena: *Cum*, ait, *pastor, invenisset ovem, non punivit, non duxit ad gregem urgendo, sed superponens humero, et portans clementer, annumeravit gregi.* O miram Christi Domini demis- Vers. 5.

sionem, clementiam, charitatem! quam ut olim fidelibus Pontifices repræsentarent, solebant in templis Christum pingere cum ove perdita humeris imposita, eam reportantem ad gregem. Ita Carlomannus filius Caroli Martelli, Austrasiæ et Sveviæ rex, anno Domini 750. spreto utriusque regno, monasticen amplexus in monte Cassinate, cum humilitatis et obedientiæ studio, Petronacis Abbatis iussu oves pasceret, ovem claudicantem in humeros impositam ad gregem reduxit, eiusque sordibus perfusus exultavit. Christiana enim humilitas, Christique imitatio, est vera Christianorum regumque gloria. Ita habent Annales Cassinates, et ex iis Hieron. Platus lib. 2. de bono status Religiosi c. 26.

Carlomanni Austrasiæ et Sveviæ regis monachi Cassinatis humilitas.

Vers. 6. ET VENIENS DOMUM CONVOCAT AMICOS ET VICINOS, DICENS ILLIS: CONGRATULAMINI MIHI.) Græce, συγχάρητέ μοι id est, *congaudete mihi*, gaudete mecum. Ingens gaudium significat, quod animo continere nequit, quin illud in amicos effundat. Rursum indicat rem esse adeo lætam, ut de ea non tantum sibi, sed et omnibus vicinis gaudendum sit. *Mihi,* non dicit, Ovi, sed *mihi:* eius enim gaudium est vita nostra, ait S. Gregorius.

QUIA INVENI OVEM MEAM, QUÆ PERIERAT.) Græce τὸ ἀπολωλός, id est, *perditam.* Innuit Christum ita gaudere de conversione unius peccatoris, ut gaudium in se continere nequeat, sed illud cum angelis et Sanctis communicet. Idem facit Christi assecla et vir Apostolicus, qui animam convertit.

Vers. 7. DICO VOBIS QUOD ITA GAUDIUM ERIT IN CÆLO SUPER UNO PECCATORE PŒNITENTIAM AGENTE, QUAM SUPER NONAGINTA NOVEM IUSTIS, QUI NON INDIGENT PŒNITENTIA.) *Gaudium,* scilicet maius: hoc enim exigit particula comparativa *quam,* quæ sequitur. Mire ergo gaudent angeli et Beati in cælo de cuiuslibet peccatoris conversione: hanc ergo Deo revelante cognoscunt: utpote ad se pertinentem. Peccator enim per pœnitentiam ad Sanctorum sortem in cælis transit: quia hoc ingens est bonum, primo peccatori; secundo angelis; tertio et maxime, ipsi Deo. Peccator enim a peccato transit ad iustitiam, a gehenna ad cælum. Angeli ergo gaudent de hoc hominis bono, quia ipsi erga homines benigni sunt, ait Euthym. et quia homo per pœnitentiam iis similis, scilicet purus et sanctus, efficitur. *Angelis,* quia per homines iustificatos et sanctos reparatur eorum ruina, ac sedes in cælis, e quibus Lucifer cum suis cecidit, restaurantur et implentur. *Deo,* quia Deus est φιλόψυχος, id est animarum amator, earumque salutem sitit, ait Euthymius. Angeli enim gaudent, Dei, quem summe amant, desiderium impleri, eumque hoc gaudio, æque ac honore pœnitentis affici. Qua de re extat insignis visio Carpi, cui Christus ostendit se ita desiderare peccatoris conversionem, ut pro ea paratus sit rursum crucifigi et mori. Vide eam apud S. Dionysium epistola 8. ad Demophilum. Hinc S. Paulus Simplex, discipulus S. Antonii, per visum vidit peccatorem quemdam, dum ingrederetur Ecclesiam, esse nigrum et nebulosum, ac dæmones hinc inde trahentes eum ad se, immisso in naribus eius fræno, atque angelum sanctum eius de longe sequentem tristem. Eumdem vero peracta pœnitentia egredientem vidit clara facie, et candido corpore, ac dæmones de longe sequentes eum; sanctum autem angelum eius prope illum hilarem, et gaudentem super eum nimis. Unde Paulus præ gaudio exclamavit: O quanta misericordia et benignitas Dei est! quanta eius miseratio! Ita habetur in Vitis Patrum l. 7. cap. 23. Palladius in Lausiaca c. 46. narrat Anachoretam quemdam in peccatum prolapsum pœnituisse in sacco, cinere et lacrymis assiduis. Quocirca angelum ei apparuisse, ac dixisse: *Accepit Dominus tuam pœnitentiam, et tui est misertus: deinceps autem vide ne decipiaris.*

Conversio peccatoris, omnium est bonum.

Visio S. Pauli Simplicis de peccatore converso.

Hoc argumento Christus convincit Pharisæos perperam murmurare, dum vident Christum cum peccatoribus versari, ut eos convertat: quia hoc opus est Deo et angelis gratissimum: quare Pharisæos cum eis de illo gaudere, illique cooperari debere, ac similem animarum zelum induere. Hic enim est omnis incarnationis, passionis et mortis Christi *fructus, ut auferatur peccatum,* Isaiæ 27. 9. *et adducatur iustitia sempiterna,* Daniel. 9. 24. ac honor, cultus et regnum Dei quam maxime dilatetur et propagetur, Matth. 6. 9. Hic cuique Religioso, sacerdoti et fideli ingens esse debet stimulus ad excitandum in se animarum zelum. Hinc S. Gregorius audiens Anglos per Augustinum a se missum ad Christum conversos, exultavit in spiritu, unde ita ad eum scribit l. 9. epist. 58. *Et si de uno pœnitente grande fit gaudium in cælo, quale gaudium credimus factum de tanto populo a suo errore converso; qui ad fidem veniens, mala quæ egit pœnitendo damnavit! in hoc itaque cæli et angelorum gaudio, repetemus ipsas quas prædiximus voces angelorum: dicamus igitur, dicamus omnes: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

QUAM SUPER NONAGINTA NOVEM IUSTIS.) Magis ergo gaudent Deus et angeli de uno pœnitente, quam de uno innocente, imo quam de nonaginta novem iustis et sanctis: quia scilicet novum actu eis supervenit gaudium, quod sensibile magis videtur, magisque reipsa sentitur, quam vetus illud continuum de nonaginta novem iustis, quod hominibus sua duratione videtur quasi sui sensum minuere, licet is revera in se maior sit. Rei enim desideratæ novitas ingens novumque ciet gaudium, quod ob sui novitatem magis sentitur, uti experimur cum novi victoriarum et conversionum nuntii afferuntur. Tunc enim exultamus, et quasi exilimus novo mentis iubilo. Nam Christus sæpe loquitur secundum humanum morem, hominumque consuetudinem et sensum, præsertim in parabolis. Huc facit illud S. Bernard. *Lacrymæ pœnitentium vinum sunt angelorum.* Maius ergo est hoc gaudium actualiter et sensibiliter, ait Emmanuel Sa. Nam alioqui magis gaudere hominem de nonaginta novem ovibus quam de una, ac Deum de nonaginta novem iustis quam de uno pœnitente, dubitare non licet.

An Deus in uno pœnitente magis gaudeat, quam de nonaginta novem iustis?

Addit S. Gregorius, magis gaudere Deum et angelos, eo quod pœnitentes soleant esse ferventiores innocentibus. *Plerumque,* inquit ipse alibi, *gratior est Deo fervens post culpam vita, quam securitate torpens innocentia.* Hic vero hom. 34. id probat per similia: *Quia et dux,* ait, *in prælio, plus cum militem diligit, qui post fugam reversus hostem fortiter premit, quam illum qui nunquam terga præbuit, et nunquam aliquid fortiter gessit. Sic agricola illam amplius terram amat, quæ post spinas uberes fruges profert, quam eam quæ nunquam spinas habuit, et nunquam fertilem messem produxit.* Affert in fine exemplum Victorini, qui in peccatum carnis lapsus, ingressus monasterium, miram in eo egit pœnitentiam. *Studuit namque,* inquit, *toto mentis adnisu cruciare carnem, voluntates proprias frangere, furtivas orationes quærere, quotidianis se lacrymis lavare, despectum sui appetere, oblatam a Fratribus venerationem timere. Hic itaque nocturnas Fratrum vigilias prævenire consueverat.* Et mox: *Ut se quotidie in fletu pœnitentiæ quanto secretius, tanto liberius mactaret: contemplabatur namque districtionem venturi iudicis sui, et iam eidem iudici concordans, puniebat in lacrymis reatum facinoris sui.* Hinc meruit cælesti luce perfundi, vocemque Dei audire, *Dimissum est peccatum tuum.* Ex hoc loco infert S. Gregorius, si tantæ efficaciæ est pœnitentia in peccatore, quanta erit in iusto? *Nam multi,* ait, *et nullorum sibi malorum sunt conscii, et tamen in tanti ardoris afflictione se exercent, ac si peccatis omnibus coangustentur: cuncta etiam licita respuunt, ad despectum mundi sublimiter accinguntur, licere sibi nolunt omne quod libet, bona sibi amputant etiam concessa, contemnunt visibilia, invisibilibus accenduntur, lamentis gaudent, in cunctis semetipsos humiliant; et sicut nonnulli peccata operum, sic ipsi cogitationum peccata deplorant.*

Victorini pœnitentia.

AUT QUÆ MULIER HABENS DRACHMAS DECEM, SI PERDIDERIT DRACHMAM UNAM, NONNE ACCENDIT LUCERNAM, ET EVERRIT DOMUM, ET QUÆRIT DILIGENTER, DONEC INVENIAT? ET CUM INVENERIT, CONVOCAT AMICAS ET VICINAS, DICENS: CONGRATULAMINI MIHI, QUIA INVENI Vers. 8. Parabola drachmæ perditæ. Vers. 9. Vers. 10.

DRACHMAM QUAM PERDIDERAM? ITA DICO VOBIS, GAUDIUM ERIT CORAM ANGELIS DEI SUPER UNO PECCATORE POENITENTIAM AGENTE.

EVERRIT.) Ita lege cum Roman. et Græcis, et Arabico, qui vertit, *mundat;* non *evertit*, uti legunt nonnulli cum S. Gregorio.

Drachma quid? DRACHMAM.) Drachma erat genus monetæ argenteæ, habens pondus drachmæ, (quæ est octava pars unciæ) ideoque valens Iulium Romanum, sive Regalem Hispanicum. Unde mystice Cyrill. *Superiori parabola ovium,* ait, *docebamur esse creaturæ Dei qui fecit nos, et cuius oves pascuæ sumus: nunc ostendimur ad imaginem et similitudinem Dei facti: drachmæ enim insculpta est imago regis.*

Plenius S. Gregor. hom. 34. totam parabolam sic applicat et explicat: *Qui* (Christus) *significatur per pastorem, ipse et per mulierem. Ipse etenim Deus, ipse Dei sapientia. Et quia imago exprimitur in drachma, mulier drachmam perdidit, quando homo qui conditus ad imaginem Dei fuerat, peccando a similitudine sui conditoris recessit, sed accendit mulier lucernam, quia Dei sapientia apparuit in humanitate, lucerna quippe lumen in testa est; lumen vero in testa est divinitas in carne. Accensa autem lucerna everrit domum; quia mox ut eius divinitas per carnem claruit, omnis se nostra conscientia concussit. Domus namque everritur cum consideratione reatus sui humana conscientia perturbatur. Qui eversionis sermo non discrepat ab eo quod in aliis codicibus legitur; emundat, quia nimirum prava mens, si non prius per timorem everritur, ab assuetis vitiis non emundatur. Eversa ergo domo invenitur drachma: quia dum perturbatur conscientia hominis, reparatur in homine similitudo conditoris.* Et nonnullis interiectis: *Quæ amicæ vel vicinæ nisi illæ potestates cælestes sunt iam superius dictæ? Quæ tanto supernæ sapientiæ iuxta sunt, quanto ei per gratiam continuæ visionis appropinquant.* Unde concludit: *Decem ergo drachmas habuit mulier: quia novem sunt ordines angelorum; sed ut compleretur electorum numerus, homo decimus est creatus; qui a conditore suo nec post culpam periit, quia hunc æterna sapientia per carnem miraculis coruscans, ex lumine testæ reparavit.*

Porro Theophyl. Amici, inquit, sunt angeli omnes; vicini vero Throni, Cherubim et Seraphim: hi enim Deo sunt propinquissimi. Denique S. Gregor. Nyssen. in Catena inquit: Decem drachmæ, sunt totidem virtutes, quarum nullam oportet nobis deesse, ideoque sunt decem instar decalogi: lucerna, est verbum divinum, vel pœnitentiæ lampas: vicinæ, sunt appetitus, concupiscibilis, irascibilis et rationalis.

Vers. 11. Parabola filii prodigi. AIT AUTEM: HOMO QUIDAM HABUIT DUOS FILIOS.) Syrus, *et dicebat ei rursum Iesus: Homo quidam*, etc. Hæc et tertia parabola filii prodigi: prima enim fuit de ove perdita, et reperta: secunda de drachma amissa, et inventa. Scopus huius parabolæ, æque ac duarum præcedentium est, ut per illam ostendat Christus, quantum bonum et gaudium sit in cælo ob peccatorum conversionem, ac consequenter perperam murmurare Pharisæos, quod Christus cum peccatoribus versaretur ut eos converteret: hunc esse scopum patet ex v. 2. et 3.

Porro tres sunt præcipuæ parabolæ huius personæ, scilicet pater et duo filii; nimirum senior bonæ frugis, et iunior prodigus. Pater est Deus, qui omnes creavit: aut Christus homo, qui omnes suo sanguine redemit et regeneravit, in diesque regenerat in baptismo. Duo filii a S. Gregorio, Hieron. August. et aliis veteribus passim intelliguntur Iudæi et Gentiles. Senior, qui semper cum patre mansit, notat Iudæos, qui semper Deo eiusque fidei et cultui adhæserunt. Iunior notat Gentiles, qui a Deo, quem tempore Adæ et Noe coluerant, desciverunt ad idola et vitia carnis. Nec inepte: nam Iudæis proprie convenit murmur de Gentilibus ad fidem et gratiam per Christum receptis, v. 25. Aptius tamen ad scopum Christi, duo filii significant iustos et peccatores, sive illi Iudæi sint, sive Gentiles: nam peccatores, cum quibus Christus in Iudæa versabatur cum murmure Pharisæorum, erant Iudæi, non Gentiles, ut patet. Senior filius notat iustos, hoc est tam eos qui revera erant iusti, quam eos qui se iustos æstimabant et venditabant, quales erant Scribæ et Pharisæi. Iunior filius prodigus notat peccatores manifestos et publicos, puta publicanos et meretrices, cum quibus Christus comedebat, ut eos lucrifaceret. Ita S. Hieron. epist. 146. ad Damasum t. 3. ubi fuse et docte totam hanc parabolam pertractat, et passim interpretes, idque patebit ex discursu parabolæ.

ET DIXIT ADOLESCENTIOR EX ILLIS PATRI: PATER, DA MIHI PORTIONEM SUBSTANTIÆ, (Syrus, *possessionis*) QUÆ ME CONTINGIT. ET DIVISIT ILLIS SUBSTANTIAM.) *Adolescentior*, notat peccatores et meretrices. Adolescentia enim liberior, stultior, inconstantior, et in gulam ac luxuriam pronior esse solet. Substantia secundum S. Hieron. epist. 146. et S. August. lib. 2. Quæstion. Evang. quæst. 33. Bedam et Euthymium est liberum arbitrium, quod Græce vocatur βίος, id est *vita:* quia per illud quisque libere vivit ut liber, ait S. Hieron. Theophyl. *Substantia hominis,* ait, *est rationalitas, quam comitatur libertas arbitrii.* Aptius S. Ambros. et alii per *substantiam* accipiunt Dei gratiam et virtutes, moresque probos: hæc enim proprie perduntur et prodiguntur a peccatore, cum liberum arbitrium perdi nequeat, ut patet ex hac ipsa parabola; plenissime accipias omnia dona Dei, tum corporis, tum animi, tum naturæ, tum gratiæ; hæc enim sibi dari, id est suæ potestati et libertati tradi, postulat filius iunior, nolens amplius a patre regi et dirigi, sed sui iuris esse, ac se regere, donisque Dei uti vel abuti ad libitum. Et sic omnes sententiæ fere in idem conspirant. Vers. 12.

Audi S. August. l. 2. Quæst. Evang. quæst. 33. *Vivere, intelligere, meminisse, ingenio alacri excellere, omnia ista divina sunt munera, quæ in potestatem accipit homo per liberum arbitrium,* etc. Sic et S. Hieron. epist. 146. ad Damasum: *Substantia Dei est, omne quod vivimus, sapimus, cogitamus, in verba prorumpimus: hæc Deus æqualiter universis, et in commune largitus est,* etc. Et paulo post: *Dedit eis liberum arbitrium, dedit mentis propriæ libertatem,* etc. Titus: *Tradidit illi pater universam creaturam in possessionem.* Denique Euthym. Substantia, ait, sive divitiæ, Dei sunt charismata, id est dona quæ dividit fidelibus.

ET DIVISIT ILLIS SUBSTANTIAM.) Cum dona iam dicta utriusque libertati et arbitrio consignavit: posuit enim hominem in manu consilii sui, Eccli. 15. 14.

ET NON POST MULTOS DIES, CONGREGATIS OMNIBUS, ADOLESCENTIOR FILIUS PEREGRE PROFECTUS EST IN REGIONEM LONGINQUAM, ET IBI DISSIPAVIT SUBSTANTIAM SUAM VIVENDO LUXURIOSE.) Addit Arabicus, *in vita luxuriosa.* Vers. 13.

CONGREGATIS OMNIBUS.) Id est consarcinata omni substantia sua quam a patre acceperat; Syrus, *collegit quæcumque ad se pervenerant;* Arabicus, *et post paucos dies congregavit filius minor omnia, et peregrinatus est in regionem longinquam. Non loci segregatione, sed virtutis,* ait Euthym. Hic est status concupiscentiæ et peccati; peccator enim peccando longe abit a Deo et cælo, quia a sanctitate et regno Dei transit in regnum diaboli, peccati et gehennæ: quæ magna est stultitia. Unde *senior filius apud patrem remansit tamquam prudens,* ait Euthymius. Hinc S. August. lib. 2. Quæst. Evang. q. 33. *Regio longinqua,* ait, *est oblivio Dei,* reciproca, qua scilicet peccator obliviscitur Dei, et vicissim Deus quasi obliviscitur peccatoris, ut eum sua luce, gratia, inspiratione visitare negligat. Et S. Hier. epist. 146. *Sciendum,* ait, *non locorum spatiis, sed affectu nos esse cum Deo, aut ab eo discedere.* Porro *quando egreditur homo a Deo,* ait Theophyl. *et se a timore Dei elongat, omnia divina dona expendit, prodigit, et dissipat.*

ET IBI DISSIPAVIT SUBSTANTIAM SUAM.) Puta omnia dona naturæ et gratiæ. Peccator enim voluptati et libertati indulgendo prodigit Dei gratiam, charitatem et virtutes, hebetat intellectum, ut nec Deum, nec virtutis bonum agnoscat, aufert sibi memoriam legis et beneficio-

rum Dei, voluntatem depravat, ut vitium virtuti, voluptatem rationi, terram cælo, diabolum Deo anteponat, ac pro habitibus virtutum induat habitus vitiorum, et propensionem ad omne malum. Hinc fit inops consilii, rationis, mentis, omnisque boni. Denique vires omnes animæ et corporis, quæ servire debuerant Creatori, cogit servire creaturæ, v. g. ventri et veneri, quæ est fornicatio spiritualis, de qua Psaltes: *Omnes*, ait, *qui se elongant a te, peribunt: perdidisti omnes qui fornicantur abs te*, Ps. 72. 27. Prodigus ergo filius Primo, *consumpsit omnia ornamenta naturæ*, ait Euthymius, *male utendo naturalibus*, ait S. August. Secundo, *insumpsit substantiam, hoc est insitam animi lucem*, inquit Titus, *temperantiam, veritatis notitiam, Dei memoriam*. Tertio, *corrupit donum*, inquit Euthymius, *quod in baptismo acceperat, puta animæ nobilitatem, et ad virtutes aptitudinem: hæc enim et similia erant eius substantia ac divitiæ*.

Vivendo luxuriose.) Græce, ἀσώτως, id est prodigaliter, intemperanter, libidinose, lascive. Luxuria ergo hic non solam libidinem, sed et quemlibet luxum, qui fit in conviviis, compotationibus, lusibus, cantionibus, largitionibus, etc. significat. Prodiga vita, ait Glossa, fundere amat, et spatiari in pompis exterioribus, Deum relinquens, qui sibi est interior.

Vers. 14. Et postquam omnia consumasset, (Græce, δαπανήσαντος, id est consumpsisset, prodegisset) facta est fames valida in regione illa, et ipse cœpit egere.) Pecunia, cibo et pane; Arabic. *et factus est pauper*, uti faciunt adolescentes liberi et prodigi, qui uno anno omnes facultates sibi a parentibus relictas, epulando, potando, ludendo, scortando consumunt, ut deinceps per omnem vitam misere et pane mendicato vivere debeant: nec tantum facultates, sed et vires ac sanitatem, æque ac famam prodigunt, ut putredine, scabie, lue venerea, aliisque morbis ex crapula et luxuria contractis, luridi et fœtidi, omnibus, æque ac sibi ipsis, sint oneri ac horrori. Ad litteram, luxuria et luxus consumunt opes etiam maximas, hominemque redigunt ad extremam inopiam et famem.

Mystice, peccator laborat inopia omnium rerum naturalium et supernaturalium, quia nulla re, nullo sensu, nulla animi vi, nec memoria, nec intellectu, nec voluntate recte uti novit ad sui commodum, ut ex iis gustum fructumque homine dignum percipiat, sed omnia velut insipiens in sui noxam et augmentum gehennæ expendit: quod perinde est, ac si ea non haberet, imo longe peius. Denique peccator carens Deo, rebus omnibus caret: hæ enim omnes intime pendent a Deo, imo in Deo sunt et vivunt. Unde Interlin. *Omnis locus*, ait, *absente patre, penuria est*. Qui enim Deum non habet, nihil habet, etiamsi sit rex totius mundi: qui vero Deum habet, omnia habet, etiamsi obolum non habeat, iuxta illud S. Francisci: *Deus meus, et omnia*: Deus enim est ipsum ens, entisque oceanus, ut ipse solus dicatur esse, cætera vero cum eo collata, non esse, esseque nihil, iuxta illud: *Ego sum qui sum*, Exod. 3. Vide ibi dicta. Denique Glossa: *Voluptas*, ait, *semper habet famem sui*: quo enim magis voluptati indulgetur, eo magis voluptas accenditur: sicut hydropicus quo plus bibit, eo amplius sitit; nulla enim res eius sitim explere potest. Hinc ait Cicero lib. 6. de Repub. *Graves dominæ cogitationum libidines infinita quædam cogunt atque imperant, quæ expleri atque saturari nullo modo possunt*. S. Hieron. in Oseam: *Vires*, inquit, *in fornicatione deficiunt, et fornicandi desiderium non quiescit, et ut pulchre quidam has voluptatis cupiditates describens dixit:*

Quæritur in ludo ludus, deest hortus in horto.

Vers. 15. Et abiit, et adhæsit (quasi servus) uni civium regionis illius. Et misit illum in villam suam ut pasceret porcos.) Civis hic regionis a Deo longinquæ, est aliquis e numero dæmonum. Ita S. August. lib. 2. Quæst. Evangel. quæst. 33. Adhæsit, inquit, alicui aereo principi ad militiam diaboli pertinenti; cuius villa, est modus potestatis ipsius; porci, sunt immundi spiritus, qui sub ipso sunt; quos pascere, est ea quibus immundi spiritus gaudent, operari. Sic fere et S. Ambrosius: Civis iste, inquit, est princeps huius mundi. Et Glossa: Civis iste, ait, est concupiscentiis terrenis præpositus princeps huius mundi.

Audi S. Petrum Chrysol. serm. 2. *Ecce*, inquit, *quid faciat cupiditas ad censum præceps: civem in peregrinum, filium in mercenarium, locupletem in egenum, liberum mutavit in servum: iunxit porcis a patre piissimo quem seiunxit, ut serviret cœnoso pecori, qui pietati sanctæ parere contempsit*. Porro S. Ambrosius recte expendit verbum *adæsit*, et ex eo non modo laboriosam, sed etiam periculosam colligit servitutem: *Qui hæret*, inquit, *in laqueo est*, ut enim passer ubi pabulum quærit, ibi laqueum invenit: ita infelix peccator, ubi iucundam sperat libertatem, ibi periculosam incurrit servitutem.

Et misit illum in villam.) In villam mitti, ait Beda, est substantiæ mundialis cupiditate subiugari.

Ut pasceret porcos.) Hoc est, ait S. Chrysost. in Catena, ut sordidas et immundas cogitationes in animo nutriret. Vide hic miram peccatoris statusque eius metamorphosin, sed iustam stultæ libertatis castigationem et vindictam. Qui noluit ut filius liberaliter haberi a patre, cogitur esse servus et mancipium civis exteri: qui noluit regi a Deo, compellitur servire diabolo: qui noluit morari in regali patris palatio, mittitur in villam rusticorum: qui noluit versari inter fratres et principes, adigitur servus et socius esse porcorum: qui noluit vesci pane angelorum, præ fame postulat siliquas porcorum.

Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant; et nemo illi dabat.) Hæc congrua iustaque est pœna prodigi, ut qui sua stulte in alios profudit, nullum deinde inveniat qui illi vel siliquas det. Audi S. Chrysolog. serm. 1. *Luxuriæ fames tortor apponitur, ut ibi ultrix pœna sæviat, ubi pœnalis reatus exarserat*. Et paulo post: *Quam crudele*, ait, *ministerium! quia neque convivit porcis, qui vivit porcis. Miser, qui porcorum deficit et esurit in saginam. Miser, qui squallentis cibi cupit, nec impetrat qualitatem*, q. d. Porcinam quidem egit vitam, et tamen ne porcino quidem victu saturatur. Vers. 16.

Notat S. Hieron. epist. 146. diabolum, cum hominem decepit et ad peccatum impulit, ut iam eum quasi servum et mancipium sibi subiugarit, variis cupiditatibus animam eius accendere, sed cupitis obiectis et voluptatibus eum defraudare, ut optando eas peccet ad augmentum culpæ, sed earum gustu et delectatione frustretur ad pœnam et tormentum. Hæc est fraus et tyrannis dæmonis.

Siliquis.) Siliquæ sunt inanes fabarum, pisorum, aliorumque leguminum folliculi et involucra, quibus illorum farina et medulla involvitur et includitur: quare siliquæ intus vacuæ sunt, foris molles, quibus corpus non reficitur, sed impletur, ut stomachum magis onerent quam pascant: quare pecorum potius sunt pabula quam hominum, teste Plinio l. 17. c. 12. Unde Horat. lib. 2. epist. 1. Siliqua quid?

Vivit, ait, *siliquis et pane secundo.*

Rustici enim siliquas farinæ sive pollini admiscent, indeque conficiunt panem secundarium, et atrum quo vescuntur. Nobiles vero secretis per cribrum siliquis, iisque ad rusticos amandatis, ex puro polline panem primarium candidumque fieri curant, eoque pascuntur.

Iansenius per *siliquam* hic accipit siliquam Græcam, quæ est arbor fructum producens lignosum, siliqua instar fabæ oblectum, colore subnigro, falcatum, digitali longitudine, latitudine pollicari, quatuor grana continens. quæ ceratia a cornu (κέρας enim est cornu) similitudine appellantur; optimum porcorum pabulum: vescuntur eo etiam homines. Hispani Algarenam vocant: provenit magna copia in regno Valentiæ, ait Emmanuel Sa. Unde in Græco hic est κεράτιον, id est corniculum. Audi Columellam l. 3. cap. 10. *Siliquam Græcam, quam quidam ceratium vocant et Persicum; ante brumam per autumnum seritur*. Plinius l. 15. 24. siliquas has dulces vocat, eo quod dum eduntur, dulces sentiantur, et succum cassiæ referant. Siliqua arbor.

Quid per siliquas significetur? Per siliquas S. August. S. Hieron. S. Ambrosius et Beda accipiunt sæculares et inanes scientias, vanitatem præferentes, ut odas et carmina poetarum, rhetoricorum pompas verborum: Ubi iste, ait S. August. aliquid solidum et rectum, ad vitam beatam pertinens invenire volebat, at non poterat. Plenius et planius per *siliquas* accipias res et voluptates carnales, quæ instar siliquarum appetitum hominis non satiant, sed inflant, distendunt et cruciant, ut animæ sint tormina et tormenta. Ita S. Chrysost. in Catena. Si ergo vina falerna adamas, siliquas amas: si aurum appetis, siliquas appetis: si veneres sectaris, siliquas porcorum quasi porcus ambis. Vere Satyricus:

Voluptatis damna.
Ubi voluptas regnat, ibi virtus exulat.
Brevis voluptas, longa pœnitentia est.
Vicisse voluptatem, voluptas est maxima.
Voluptas belluarum, pernicies est hominum.
Vix voluptas est, quæ abit venitque more fulminis.
Qui voluptati servit, durum servitium servit.
Voluptas causa dolorum et malorum omnium.

Ergo ut ait alter:

Sperne voluptates: nocet empta dolore voluptas:
Sperne siliquas terræ, et dabit tibi Deus manna cæli.

Emblema Cupidinis ab ape puncti. Extat emblema Cupidinis, cupidos trahentis in suam servitutem et dolorem, cum hoc lemmate:

Cum puer alveolo furatur mella Cupido,
Furanti digitum cuspide fixit apis.
Sic etiam nobis brevis est peritura voluptas,
Quam petimus, tristi mista dolore nocet.

Vers. 17. In se autem reversus, dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus; ego autem hic fame pereo?) *In se;* Syrus, *ad animam suam*, id est ad cor, ad mentem rediens, et sapere incipiens; Arabicus, *cogitabat autem in semetipso;* Euthym. *sui compos effectus, hoc est, velut expergiscens ab ebrietate gravique somno.* Theophyl. *a sua exteriore divagatione rediens:* Interlinearis, *bene in se revertitur, qui a se recessit.* Fuerat enim quasi extra se, et mente captus, delirus, et insanus, sed vexatio dedit ei intellectum, et fames docuit eum sapere. Ita Nyssenus tract. de Oratione: *Non prius*, ait, *rediit ad pristinam felicitatem, quam in se rediens sentiret opprimentis ærumnæ præsentiam.* S. August. l. 2. Quæst. Evang. *Ab eis*, inquit, *quæ forinsecus illiciunt et seducunt, in conscientiæ suæ interiora intentionem reduxit.* Nam ut ait S. Ambros. *qui ad illam regreditur, se sibi reddit; qui recedit a Christo, se sibi abdicat.*

Quanti.) Græce, ποσοι, id est quot, quam multi. Multitudo enim est quantitas discreta, sicut magnitudo est quantitas continua.

Mercenarii.) Operarii et servi, qui pro mercede diurna laborant in domo patris mei, abundant panibus, imo carnibus et obsoniis: ego autem, qui sum filius, hic fame pereo.) Vix siliquis ventrem satio. Sic Deus solet voluptuariis voluptates adimere; famem, morbos et ærumnas immittere, ut ad cor redeant, videantque ex quanta felicitate ad quantam miseriam, quasi ex cælo in tartara ceciderint, qui est primus pœnitentiæ gradus. Unde Titus: *In se reversus: Hoc est*, inquit, *priorem felicitatem cum posteriori miseria conferens, qualisque et quantus erat, quando cum patre adhuc degebat, animo pertractans, quam teter et miserabilis tandem postquam Deo deserto cœpit dæmonibus esse obnoxius, evaserit, iterum iterumque expendens.* Huius filii prodigi exemplo disce illud: *Præcipitis consilii assecla pœnitentia. Mali principii malus finis.* Et illud: *Ne a pudendo vincaris hoste, voluptates specta abeuntes. Voluptas esca malorum.* (In voluptatem gnomæ.)

Mystice, mercenarii sunt, qui spe bonorum temporalium Deo et virtuti serviunt; servi sunt, qui timore pœnarum; filii, qui ex filiali amore Deo obsequuntur, q. d. ait Interlin. Quam multi sunt Iudæi, qui ob præsentia bona tantum legem observant, ideoque illa a Deo obtinent; ego autem qui legem Dei negligo, bonis tam temporalibus, quam spiritualibus destituor. S. August. vero lib. 2. Quæst. Evang. Ista recogitatio, ait, resipiscentis

A est, et advertentis esse inter prædicatores, qui non amore veritatis ducti, sed cupiditate sæcularium commodorum veritatem annuntiant. Sublimius Glossa: Mercenarii, ait, sunt, qui futuræ mercedis intuitu digne operari satagunt: hi abundant panibus, id est, quotidianis supernæ gratiæ reficiuntur alimentis. Servus ergo est, qui timore pœnæ temperat a vitiis; mercenarius, qui spe et desiderio regni cælorum: filii, qui amore boni. Audi Theophylactum: Tres sunt ordines eorum qui salvantur: alii enim ut servi faciunt bonum, timentes iudicium; quod et David insinuat, dicens: *Confige timore tuo carnes meas, a iudiciis enim tuis timui.* Mercenarii vero esse videntur, qui desiderio bonorum bene placere Deo cupiunt, sicut et ipse David dicit: *Inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum, propter retributionem.* At filii sunt, qui propter amorem in Deum mandata perficiunt, sicut iterum David testatur: *Quomodo dilexi legem tuam Domine? tota die meditatio mea est.* Et iterum: *Levavi manus meas ad mandata tua quæ dilexi;* non quæ timui.

B Idem prorsus docet Nazianzenus orat. in S. Baptisma. Porro Interlinearis et alii, qui per filium seniorem accipiunt Iudæos, per iuniorem Gentiles, sic explicant: Iudæi, qui quasi mercenarii spe bonorum temporalium Deo serviunt, illis abundant: ego autem, qui sum populus Gentilis, cum idololatris omni veritate destituor.

Surgam, et ibo ad patrem meum.) *Surgam*, ait Interlinearis, quia me iacere cognovi: prolapsus enim sum ad vitia et idola: *ibo*, qui longe recessi; *ad patrem*, qui sub principe porcorum miserabili egestate tabesco. Surgam ab hac infelici vita: vitia relinquam, consuetudinem peccandi abdicabo, mores mutabo, pœnitebo, et supplex delictorum veniam poscam a Deo. Pulchre ait, *Surgam*, inquit S. Hieronymus epist. 146. *Patre quippe absente non steterat: peccatorum iacere, iustorum stare est.* Nam ut ait B. Petrus Chrysologus serm. 1. *Est penes patrem dulcis conditio, libera servitus; absoluta custodia, timor lætus, blanda ultio, paupertas dives, secura* Vers. 18.

C *possessio* Et paulo post: *Hoc petit, quia qui penes extraneum, servam senserat libertatem; penes patrem, credit sibi futuram liberam servitutem.*

Et dicam ei: Pater peccavi in cælum, et coram te.) *Pauca hæc verba*, ait Titus, *mihi ad salutem sat fuerint, novi patris mei suavitatem, novi facilitatem, miserebitur mei pœnitentis, et ad sanam mentem revertentis, quem in peccati sordibus se voluntatem non perdidit.*

Pater peccavi.) *Hæc est prima confessio*, inquit Ambrosius, *apud auctorem naturæ, præsidem misericordiæ, arbitrum culpæ; sed etsi Deus novit omnia, vocem tamen tuæ confessionis expectat: quia allevat pondus erroris quisquis ipse se onerat; et accusationis excludit invidiam, qui accusatorem prævenit confitendo. Frustra autem velis occultare, quem nihil fallas; et sine periculo prodas, quod scias esse tam cognitum.*

Porro Deus iuste et congrue a peccatore exigit peccati confessionem. Primo, quia reus se humiliare et reatum suum fateri debet, si ab eo velit absolvi. Secundo, quia (Confessio necessaria. 1.)

D sicut stomachus crudis cibis vel humoribus plenus vomitione purgandus est; sic et animus vitiosis noxis plenus confessione expiandus est: per illam enim delicta evomit, et omnem morbi causam digerit, ait Origenes homil. 2. in Psalm. 37. Tertio, quia Dei maiestas a peccatore læsa, pœnitentiam, quasi satisfactionem et honoris sui reparationem exigit. Pœnitentia enim Deo honorem per peccatum ablatum restituit, Deumque glorificat. Denique pœnitens Deum sanctissimum, se vero peccatorem esse profitetur. Confessio ergo peccatoris, ingens est laus et gloria Dei creatoris, æque ac Christi salvatoris. Causam dat S. Cyprianus, sed quisquis est auctor, tract. de Passione: *Quia cum iudicis et tortoris vices peccator assumit, semetipsum persequens, dum confessionem confusione honorat, holocausti huius incensio in conspectu Dei veniam impetrat. Neque enim bis in idipsum iudicat Deus.* (2. 3. 4.)

Peccavi in cælum.) Id est, peccavi gravissime, ita ut peccata mea clament quasi vindictam in cælum. Aut (Peccavi in cælum. 1.)

2. per hebraismum : *in cælum*, id est, in Deum qui in cælis
habitat, quem quasi cæli regem et præsidem Hebræi no-
3. mine *cæli* significant, uti ostendi Matth. 21. 25. Tertio,
proprie *in cælum*, quia a Deo vocatus in cælum, cæloque
destinatus, terram prætuli cælo, carnem spiritui, terrena
cælestibus. Quæ magna est iniuria cæli, et vilipendium
cælestium, ita ut si cælum ratione et voce præditum es-
set, contra me clamaret, meque apud Deum accusaret,
4. quod cælo et soli præposuerim idola et vitia terræ. Quar-
to, *peccavi in cælum*, quia cælum mihi est patria, terra
vero hospitium et locus peregrinationis; cælum ergo quasi
patriam meam perdidi, prodegi et prodidi. Ita Nyssenus
tract. de oratione: *Non adiiceret*, ait, *confessioni pecca-
tum in cælum, nisi persuasus sibi patriam esse cælum,
quo relicto peccaverat*. Et S. Hier. *Peccaverat in cælum,
5. qui Ierusalem cælestem reliquerat*. Quinto, *in cælum*, id
est, in angelos, cæterosque cælites et cæli incolas, in qui-
bus quasi in cælo Deus residet, ait Interlin. Sic et S. Au-
6. gust. lib. 2. Quæst. Evang. Sexto, S. Ambrosius, *in cæ-
lum*, quia cælestia dona dissipavi. *Peccato*, ait Ambros.
*animæ dona spiritus cælestia imminuta significantur, et
deviatio a gremio matris Ierusalem, quæ est in cælo*.

Symbolice S. Chrysost. in Catena: *In cælum*, inquit, *peccat, qui in Christi humanitatem, quæ ut cælum superna est et visibilis, peccat. Peccator enim prodigit et conculcat sanguinem Christi, eumque quasi rursus crucifigit*, uti docet Apost. Hebr. 6. 6.

Et coram te.) *Qui solus es conspector omnium*, ait S. Chrysost. *a quo nec in corde meditata abscondi possunt*. Rursum *coram te*, id est, te vidente et spectante. Magna enim est inverecundia peccatoris, quod audeat peccare in conspectu Dei viventis et videntis, quem scit summe peccato offendi, et idipsum posse vindicare et fulminare, uti faciet in die iudicii, et subinde facit in hac vita ad aliorum terrorem. Tertio, S. Hieron. epist. 146. *Peccaverat coram Patre*, inquit, *qui conditore deserto, ligna* (idola) *fuerat veneratus*.

Symbolice, S. August. lib. 2. Quæst. Evang. qu. 33. *Coram te*, inquit, id est, in ipso conscientiæ penetrali. Deberet enim peccator etiam in secreto peccans, erubescere se et suam conscientiam, quam polluit, vulnerat, necat, diabolo et gehennæ mancipat.

Vers. 19. Iam non sum dignus vocari filius tuus.) *Qui servus esse malui idolorum*, ait S. Hieron. et vitiorum. Hinc ad filii affectum aspirare non præsumit, ait Beda, *quia tali patre indigne conversatus sum*, ait Euthymius.

Fac me sicut unum de mercenariis tuis.) q. d. *Ex quo primo ordine* (filiorum) *excidi, dignare me vel secundo, tantum me penitus ne abiicias*, ait Euthym. q. d. Fac me unum de infimis fidelibus, v. g. pœnitentibus publicis: olim enim qui pœnitentiam publicam agebant, non miscebantur cæteris fidelibus in Ecclesia, sed ad eius fores iacebant genuflexi et supplices, omnium orationes et veniam flagitantes, qualem egit S. Fabiola, teste S. Hieronymo in eius Epitaphio epist. 30. *Quis hoc crederet*, inquit, *ut post mortem secundi mariti saccum indueret, et errorem publice fateretur, et tota urbe spectante Romana, ante diem Paschæ, in basilica quondam Laterani, qui Cæsariano truncatus est gladio, staret in ordine pœnitentium, Episcopo, Presbyteris, et omni populo collacrymantibus, sparsum crinem, ora lurida, squalidas manus, sordida colla submitteret? quæ peccata fletus iste non purget? quas inveteratas maculas hæc lamenta non abluant?* Et inferius: *O felix pœnitentia, ad se Dei traxit oculos*) *quæ furentem sententiam Dei* (contra impium Achab, *confessio errore mutavit*.

S. Fabiolæ pœnitentia.

Porro *hæc verba*, ait S. August. lib. 2. Quæst. Evang. quæst. 33. *sunt pœnitentiam meditantis, nondum agentis. Non enim iam dicit Patri, sed dicturum se esse promittit, cum venerit*. Denique sicut fumus præcedit incendium, sic flammam fidei et charitatis præcedit peccatorum confessio, ait Primasius in c. 4. Apoc. Quare sicut fumus vi ignis illico flammescit, et in flammam vertitur: sic confessio vi contritionis exardescit, et in charitatis flammam transit.

Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem adhuc longe esset, vidit illum pater ipsius, et misericordia motus est, et accurrens cecidit super collum eius, et osculatus est eum) *Cum adhuc longe esset* a patre, antequam pœnitentiam animo conceptam verbis exprimeret, et opere expleret, prævenit eum pater. Ubi nota miram Dei in peccatores pœnitentes clementiam, et condonandi celeritatem. *Quia Deus hominum pœnitentiam sua misericordia et benignitate solet antevertere*, ait Titus: et Nyssenus: *Confessionis meditatio*, ait, *placavit ei patrem*. Vers. 20.

Vidit illum.) Lacerum, squalidum, fame confectum, plorantem et eiulantem.

Et misericordia motus est.) Græce significantius ἐσπλαγχνίσθη, id est, intimis visceribus commotus est, ac de filii miseria quasi de sua summe indoluit.

Accurrens.) *Præ nimio gaudio*, ait Euthymius: *Non expectavit ut ille adesset, sed prior occurrit; neque id utcumque, sed et accurrit, ut appareat amoris vehementia*.

Cecidit super collum eius, et osculatus est eum.) Cadere super collum, est humiliari in amplexum, ait S. August. loco citato. Brachium Dei, scilicet Christum, osculum dare, est ad spem indulgentiæ peccatorum verbo gratiæ consolari. S. Chrysost. vero: Osculatur os, inquit, per quod emissa de corde confessio pœnitentis exierat. Amplexus et oscula signa sunt, tum veniæ et reconciliationis, tum singularis amoris, et benevolentiæ, tum gaudiii et exultationis, quo Deus et angeli mirifice gaudent super uno peccatore pœnitentiam agente. Hoc enim demonstrare hic vult Christus, ut iam sæpius monui.

Dixitque ei filius: Pater peccavi in cælum et coram te: iam non sum dignus vocari filius tuus.) Cupit per gratiam fieri, quo fatetur se indignum esse per meritum, ait Interlin. Vide dicta vers. 18. Porro omittit hic τὸ *fac me unum de mercenariis tuis*, sive quia pater ex amore et gaudio verba eius interrupit et præscidit, dicens servis: *Cito proferte stolam primam*: sive quia amplexus et osculum patris ei hoc desiderium excusserunt, ac filiationis spem dederunt. Unde S. August. lib. 2. Quæst. Evang. quæst. 33. *Non addit*, inquit, *quod dixerat: Fac me unum de mercenariis tuis, id enim post patris osculum iam generosissime dedignatur*. Titus tamen censet eum hoc dixisse, sed a Luca omissum esse, quasi ex dictis sat cognitum.

Dixit autem pater ad servos suos: Cito proferte stolam primam, et induite illum, et date annulum in manum eius, et calceamenta in pedes eius: et adducite vitulum saginatum, et occidite, et manducemus, et epulemur.) *Servi* sunt angeli vel sacerdotes, ait Theophyl. vel prædicatores, ut vult S. August. loco citato: hi enim sunt servi et administri reconciliationis peccatoris cum Deo. Vers. 22. et 23.

Stolam primam.) Id est, pristinam, qua ante abitum uti solebat in domo patris, quæ erat vestis pretiosa usque ad talos demissa: certam enim et pristinam stolam, illamque eximiam, hic notari patet ex duplici articulo Græco, τὴν στολὴν, τὴν πρώτην: erat ergo hæc stola pristina toga talaris, quæ nobilium erat filiorum, quam abiens in domo patris reliquerat, viatoris habitum assumens. Hinc in Vitis Patrum lib. 6. libello 1. n. 16. Episcopus quidam in spiritu vidit duas mulieres peccatrices, sed pœnitentes, post confessionem in sancta Communione alba stola vestiri, splendidas habere facies, totumque corpus magno lumine coruscare. Causam petiit ab angelo sibi apparente, ab eoque audivit, *illas per confessionem et lacrymas divinum meruisse numerum*. Confessio ergo pœnitentes in divinum cælitum numerum transcribit.

Stola prima quæ?

Exemplum duarum mulierum pœnitentium.

Annulum.) Aureum, qui index est hominis liberi et divitis, vel nobilis, æque ac calceamentum: servi enim incedebant sine calceis nudipedes; liberi vero calceati.

Annulus aureus index hominis liberi, ut et calceus.

Vitulum saginatum.) Græce, *vitulum illum*, scilicet singularem, quem saginari iussit in festum et epulum aliquod solemne, quale nunc occurrit.

Porro hæc omnia, stola prima, annulus, calcei et vitu-

tulus saginatus, significant: Primo, gaudium patris, id est Dei, et Angelorum exultationem de peccatore pœnitente et converso. Secundo, peccatorem in eumdem, aut etiam meliorem quam ante peccatum habuerat, statum a Deo clementissimo restitui.

Possunt tamen sigillatim singula ita adaptari cum S. Augustino, Hieron. Beda, ut per *stolam primam* accipiamus non innocentiam, hæc enim, æque ac virginitas semel amissa, nulla Dei potentia reparabilis est; sed pristinam gratiam et charitatem. Unde Interlin. stolam primam interpretatur vestem Spiritus sancti, quæ nos certificat de hæreditate immortalitatis habenda; S. Ambrosius, amictum sapientiæ; S. Augustinus, dignitatem quam perdidit Adam.

Per *annulum* accipe imaginem Dei expressam, quam varii in variis virtutibus collocant. *Annulus*, ait Beda, *sinceræ fidei signaculum est. Annulus,* ait S. Chrysost. in Catena, *est signaculi salutaris symbolum, et desponsationis insigne, et nuptiarium pignus. Annulus,* ait Glossa, *est signaculum fidei, quo signantur promissa in cordibus credentium.* Et Interlin. *Annulus est signaculum similitudinis Christi, et expressio veritatis. Annulus,* ait S. August. *est Spiritus sancti pignus: gratiæ enim participatio significatur per digitum.* Vide quæ de symbolis annuli dixi Gen. 41. 42. Ierem. 22. 24. et Aggæi 2. 24. *In manum,* id est, in operibus, ait Interlin. ut per opera fides clarescat, et per fidem opera confirmentur: manibus enim fiunt opera.

Calceamenta quid significent? Per *calceamenta in pedibus*, significatur promptitudo et cursus ad actus virtutum, præsertim ad prædicationem Evangelii. Pœnitentes enim maxime sitiunt aliorum pœnitentiam et salutem. Ita S. Hier. Ambrosius, Beda et S. Aug. l. 2. Quæst. Evang. Calceus, ait, est properatio evangelizandi, ad non tangenda terrena; ut per lubricum mundi, ait S. Chrysost. fixus incedat; vitæ cursus, in Scriptura pes appellatur. Rusum *calceamenta* sunt exempla piorum, quæ dum quasi pedis gressum monstrant, muniunt et roborant ad eadem imitandum.

Vitulus saginatus est Christus. *Vitulus saginatus* est Christus, tum in Eucharistia iustos æque ac peccatores post pœnitentiam carne sua pascens et saginans; tum suis sanctis inspirationibus aliisque mille modis pœnitentes, et recens conversos miris consolationibus oblectans et mulcens. Ita Interlin. *Christus,* inquit, *est vitulus saginatus, omni spirituali virtute opimus, ut pro totius mundi salute sufficiat.* Et Chrys. *Christus vitulus digitur, ob immolati corporis hostiam: saginatus, quia pro totius mundi salute sufficit.* Aug. 2. Quæst. Evang. Christus, ait, vitulus saginatus, id est, opprobriis satiatus: præcipit pater eum adduci, id est, prædicari; et occidi, id est, eius mortem insinuari: tunc enim cuique occiditur, cum credit occisum.

Et manducemus, et epulemur.) Deus, inquit Euthym. *edere dicitur, ad lætitiæ communicationem. Nulla enim,* ait S. Hier. ep. 146. *potest esse iucunditas, nisi Patre nobiscum celebrante convivium. Patris autem cibus,* ait Beda, *est salus nostra.* Audi S. Ambrosium: *Paternus est cibus salus nostra, et patris gaudium nostrorum redemptio peccatorum.* Et Glossam: *Refectio Dei et Sanctorum est salus peccatorum: et nota quod post datam stolam, annulum et calceamenta, vitulus immolatur; nisi enim quis spem primæ immortalitatis induerit, et annulo fidei opera munierit, et fidem confitendo prædicaverit, cælestibus non potest Sacramentis interesse.*

Vers. 24. Quia hic filius meus mortuus erat, et revixit: perierat, et inventus est. Et cœperunt epulari.) *Mortuus*, per culpam prodigalitatis et luxuriæ; *revixit*, per gratiam pœnitentiæ. Epulum hoc, ut dixi, non aliud significat, quam ingens gaudium Dei et Angelorum de peccatore converso. Homines enim carnales sua gaudia ponunt in epulis; cælestes enim delicias ignorant, quia eas nunquam gustarunt.

Vers. 25. et 26. Erat autem filius eius senior in agro: et cum veniret et appropinquaret domui, audivit symphoniam et chorum: et vocavit unum de servis, et interrogavit quid hæc essent?

Isque dixit illi: Frater tuus venit, et occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum illum recepit. Indignatus est autem, et nolebat introire. Pater ergo illius egressus, cœpit rogare illum.) Vers. 27. et 28. Indignatio hæc et murmur senioris filii, id est, iustorum, emblema est parabolæ, ut ostendatur æquitas huius gaudii Dei et Angelorum de peccatore converso: sive, quid murmurantibus de tanta pœnitentium gratia et gloria, iuste respondere possit Deus. *Ostendit siquidem huiusmodi indignatio,* ait Euthymius, *quod tantam demonstrat circa eos qui resipiscunt gratiam et gaudium, ut cæteris invidiam movere possit.* Sic quoque Theophyl. ac Titus et S. Chrysost. in Catena: nam alioqui certum est, iustos non invidere peccatoribus pœnitentibus gratiam et gloriam, sed potius mire de ea gaudere et exultare. Simile ostendit Matth. 20. 11. in murmure operariorum primo venientium ad vineam. Aut potius indignatio hæc et murmur senioris significat invidiam et murmur Pharisæorum, qui se putabant iustos, et Christo obmumurabant, quod peccatores reciperet et foveret. Hæc enim tota parabolæ huius fuit occasio, æque ac scopus, ut patet ex initio capitis: ita S. Hieron. Iansenius et alii.

Pari modo significatur hic Iudæorum invidia et murmur contra Apostolos, qui Evangelium a Iudæis incredulis transtulere ad Gentiles. Ita S. Ambrosius: Iudæi, ait, Gentibus beneficium paternæ benedictionis inviderunt. Et S. August. lib. 2. Quæst. Evang. quæst. 33. et sequ. Indignatur, ait, et nunc, et non vult intrare. Cum vero plenitudo Gentium introierit, egreditur pater, ut etiam omnis Israel salvus fiat: ita et S. Hieronymus. *Senior,* ait Ambrosius, *dicitur, eo quod cito aliquis per invidiam consenescat.* Invidebat enim senior fratri iuniori, ut patet ex sequenti. Porro invidia exedit et corrodit hominem, itaque facit ut cito senescat. Idem facit amor, sed altero ex capite, quia scilicet spiritus vitales dissipat, et effundit. Unde proverbium: *Amantes repente senescunt;* et, ut ait Theocritus: *Amantes in diem senescunt.*

Audivit symphoniam.) Arabicus, *concentum musicum,* hoc est, ut explicat S. Augustinus loco iam sæpe citato, audivit Apostolos Spiritu sancto plenos, consonis vocibus Evangelium prædicantes: legit aliquem Prophetarum, et in eo quærens quodammodo interrogat: Unde ista festa in Ecclesia celebrentur, in qua se esse non videt? S. Ambrosius vero: Audivit, inquit, plebis Christianæ concordiam concinentis, et de peccatore salvato lætitiæ suavitatem resonantis: foris stat, eo quod malevolentia eum excludit. Et Glossa: Symphonia Ecclesiæ, ait, est diversarum ætatum et virtutum concordia, indeque chorus, id est, exultatio et quasi spirituale tripudium. Amantes consenescunt.

Tropolog. vide Salmeronem tom. 7. tract. 27. et 28. *Hoc convivium,* ait S. Hier. epist. 146. *quotidie celebratur, quotidie pater filium recipit, semper Christus credentibus immolatur.*

Pater ergo illius egressus, cœpit rogare eum.) Symbolice, notat Deum per Christum et Apostolos invitasse et rogasse Pharisæos et Iudæos Christo incredulos, ut in Christi Ecclesiam ingrederentur, ibique communi fidelium epulo et gaudio fruerentur; sed illi id facere noluerunt ex odio et invidia, tum Christi a se crucifixi, tum Gentilium in Christum credentium: idipsum autem facient in fine mundi convertendi ab Elia: ita S. August. Mirare hic Dei bonitatem erga Iudæos. *Quam benignus*, ait S. Hieron. epist. 146. *et clemens pater! rogat filium, ut lætitiæ domus particeps fiat.*

At ille respondens, dixit patri suo: Ecce tot annis servio tibi, et nunquam mandatum tuum præterivi, et nunquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer.) Vers. 29. *Servio tibi;* Syrus addit, *servitutem*, nimirum serviebant Iudæi in oneribus legis in tot lustrationibus, oblationibus, victimis, cæremoniis, etc.

Et nunquam mandatum tuum præterivi.) Responsum hoc notat mendacem arrogantiam et ingratitudinem Iudæorum: qui sua opera legis iactabant, et Dei beneficia plurima in se collata obliviscebantur: mentiuntur enim

se nunquam Dei mandatum præteriisse, cum plurima prætereant, ac *quasi non sit prælerire mandatum, saluti fratris invidere,* ait S. Hier. epist. 146. Simili arrogantia Pharisæus iustificat seipsum, ac despicit Publicanum, Lucæ 18. 11. ita S. Ambros. Verum tamen est Iudeos non præteriisse mandatum de uno Deo colendo, quia idola non coluerunt, sicuti Gentiles, uti explicat S. August. loco citato, et Interlinearis.

Hædus quadruplex. Et nunquam dedisti mihi hædum.) Hædum hunc symbolice varie explicant Patres. Primo, S. Hieron. epist. 146. q. d. Nullus sanguis Prophetæ vel sacerdotis, a Romanorum imperio et iugo nos liberavit: et pro luxurioso filio, id est, pro Gentibus, pro peccatoribus totius creaturæ gloriosus sanguis effusus est. Secundo, Theophyl. Hædum, ait, id est, persequentem me peccatorem nunquam decrevisti mei causa mactandum esse. Tertio, S. Augustinus, q. d. Nunquam te, o Christe, mihi ad refectionem dedisti, eo quod te hædum, id est, peccatorem, et legis Mosaicæ prævaricatorem æstimavi. Quarto, S. Ambrosius: Iudæus ait, hædum requirit, Christianus agnum: ideo illis Barabbas solvitur, nobis agnus (Christus) immolatur.

Vers. 30. Sed postquam filius tuus hic, qui devoravit substantiam suam (Gr. σου, id est, *tuam;* sic et Syrus, quam tu scilicet illi dedisti) cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum.) Accusant Pharisæi Deum et Christum de vitio acceptionis personarum, quod indignos dignis, puta Gentiles et peccatores Iudæis et Pharisæis, præferat; sed falso: nam Gentiles et peccatores per fidem in Christum et pœnitentiam, faciebant se dignos Evangelio et gratia Christi; Pharisæi vero per infidelitatem, superbiam et invidiam illa se faciebant indignos; unde illi a Christo electi, hi reprobati sunt, Matth. 20. 16.

Vers. 31. At ipse dixit: Fili, tu semper mecum es, et omnia mea tua sunt.) Arabicus, *omnia quæ sunt mihi, sunt tibi;* in tua potestate sunt tibi mecum communia. *Omnia,* intellige legem, Prophetas, eloquia divina, ait S. Hieron. Adde, veram unius Dei fidem et cultum, veram Ecclesiam, omniaque eius bona etc. hæc enim possidebat Israel, iisque ante Christum carebant Gentiles. Sensus est, q. d. Tu in domo mea quasi filius, omnibus meis bonis mecum ad libitum uteris et frueris: non ergo invidere debes fratri tuo, nec ægre ferre quod ego ex omnibus bonis mihi et tibi communibus, unum vitulum in gratiam fratris tui ex longinqua regione reversi occiderim, præsertim cum ad eumdem te quoque invitaverim. Unde addit S. Ambrosius et Interlin. Omnia mea tua sunt, scilicet, si fratri tuo desinas invidere. Nam, ut ait S. Augustinus loco citato: *Cupiditas nihil sine angustia, nihil cum angustia charitas tenet: cum beatitudinem istam obtinuerimus, nostra erunt ad vivendum superiora, nostra erunt ad convivendum æqualia, nostra erunt ad dominandum inferiora.* Causam dedit superius, dicens: *Sic enim a perfectis et purgatis, ac iam immortalibus filiis habentur omnia, ut sint et omnium singula, et omnia singulorum.* Hanc enim bonorum et gaudiorum omnium communicationem Beatis in cælo præstabit, tum perfectissimus amor mutuus et charitas, tum plena beatitudo et gloria.

Epulari autem et gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, et revixit: perierat, et inventus est.) Iustissima est ratio, q. d. Hic mihi filius, tibi frater est; nuper vitiis diffluens, ideoque morti et gehennæ addictus. Iam pœnitens Deo, gratiæ, saluti et cælo restituitur: quare illi non invidere et obmurmurare, sed me æque ac te cum tota familia epulari, congratulari et congaudare oportet. Iam Christus Pharisæis parabolam hanc sibi applicandam relinquit. *Hic* enim, ait Theophyl. *scopus parabolæ est, propter Pharisæos obmurmurantes, quod peccatores susciperet, docere quod etiamsi iusti simus, non repellendi sint peccatores, neque obmurmurandum, recipiente illos Deo.* Et paulo superius: *Dicit igitur per præsentem parabolam Dominus Pharisæis, quasi in hunc modum: Esto, vos iusti sitis, sicut filius ille beneplacens patri: obsecro vos iustos et mundos, ne obmurmuretis in salute filiorum: est enim et ille filius. Itaque Pharisæorum mentem instruit, ut, etiamsi iusti ipsi essent, et omnia mandata Dei perfecissent, gravatim ferre non deberent, suscipi peccatores.* Vers. 32.

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus discipulos hortatur ad studium beneficentiæ et bonorum operum per duas parabolas. Prima est villici iniqui, v. 1. Secunda est divitis epulonis, v. 19.

1. Dicebat autem et ad discipulos suos: Homo quidam erat dives, qui habebat villicum: et hic diffamatus est apud illum quasi dissipasset bona ipsius. 2. Et vocavit illum, et ait illi: Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ: iam enim non poteris villicare. 3. Ait autem villicus intra se: Quid faciam, quia Dominus meus aufert a me villicationem? fodere non valeo, mendicare erubesco. 4. Scio quid faciam, ut, cum amotus fuero a villicatione, recipiant me in domos suas. 5. Convocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quantum debes domino meo? 6. At ille dixit: Centum cados olei. Dixitque illi: Accipe cautionem tuam: et sede cito, scribe quinquaginta. 7. Deinde alii dixit: Tu vero quantum debes? Qui ait: Centum coros tritici. Ait illi: Accipe litteras tuas, et scribe octoginta. 8. Et laudavit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset: quia filii huius sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt. 9. Et ego vobis dico: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. 10. Qui fidelis est in minimo, et in maiori fidelis est: et qui in modico iniquus est, et in maiori iniquus est. 11. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis: quod verum est, quis credet vobis? 12. Et si in alieno fideles non fuistis: quod vestrum est, quis dabit vobis? 13 Nemo servus potest duobus dominis servire: aut enim unum odiet, et alterum diliget: aut uni adhærebit, et alterum contemnet: non potestis Deo servire et mammonæ. 14. Audiebant autem omnia hæc Pharisæi, qui erant avari: et deridebant illum. 15. Et ait illis: Vos estis, qui iustificatis vos coram hominibus: Deus autem novit corda vestra, quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum. 16. Lex et Prophetæ, usque ad Ioannem: ex eo regnum Dei evangelizatur, et omnis in illud vim facit. 17. Facilius est autem cælum et terram præterire, quam de lege unum apicem cadere. 18. Omnis qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, mœchatur: et qui dimissam a viro ducit, mœchatur. 19. Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso; et epulabatur quotidie splendide. 20. Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius, ulceribus plenus, 21. Cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis, et nemo illi dabat: sed et canes veniebant, et lingebant ulcera eius. 22. Factum est autem ut moreretur mendicus, et portaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno. 23.

Elevans autem oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe, et Lazarum in sinu eius; 24. Et ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. 25. Et dixit illi Abraham: Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris; 26. Et in his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est: ut hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare. 27. Et ait: Rogo ergo te pater ut mittas eum in domum patris mei, 28. Habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum. 29. Et ait illi Abraham: Habent Mosen, et Prophetas: audiant illos. 30. At ille dixit: Non, pater Abraham: sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. 31. Ait autem illi: Si Mosen et Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

Vers. 1. DICEBAT AUTEM ET AD DISCIPULOS SUOS: HOMO QUIDAM ERAT DIVES, QUI HABEBAT VILLICUM: ET HIC DIFFAMATUS EST APUD ILLUM, QUASI DISSIPASSET BONA IPSIUS.) *Dicebat autem*, postquam Pharisæos murmurantes de pœnitentium receptione, ait Beda, tribus parabolis redarguit, quartam et quintam de eleemosyna danda, et parsimonia sequenda, subiungit. Nam ut ait Glossa: Pharisæi superbi et avari, uti pœnitentibus veniam, ita egentibus pecuniam negabant.

Parabola villici apud herum diffamati.

AD DISCIPULOS SUOS.) Ad suos auditores, qui se eius disciplinæ subdebant, etiamsi sua omnia non relinquerent, uti fecerant Apostoli: ita Titus.

VILLICUM.) Græce, *œconomum*, id est, magistrum vel præfectum domus; Arabicus, *administratorem*. Villicus ergo hic non erat villæ colonus, aut agricola, vel vinitor, sed totius substantiæ domus, dominique sui, ac consequenter villæ, vel villarum eius administrator et dispensator. Unde S. Hieronymus ad Algas. quæst. 6. pro *villicus*, vel ut in Græco, οἰκονόμος, vertit, *dispensator;* pro *villicare*, vertit, *dispensare;* et pro *villicatione*, *dispensatione*. Villicus ergo hic erat omnium heri sui bonorum, villarum et frugum administrator; adeoque villas et agros heri sui colonis et agricolis elocabat, uti patet ex sequent. Audi Varronem l. 1. de Re rustica c. 2. *Villicus agri colendi causa constitutus, atque appellatur a villa: Villa, quod ab eo in eam convehuntur fructus, et evehuntur, cum veniunt. A quo rustici, etiam nunc quoque viam Veham appellant propter vecturas: et Vellam, non Villam, quo vehunt, et unde vehunt.*

Veba et vella quid?

Quocirca S. Ambrosius moraliter notat, dicitque: *In quo ipsi discimus, non ipsi esse domini, sed potius alienarum villici facultatum.* Et Theophyl. *Primum hoc discimus, quod non sumus domini divitiarum, sed dispensatores alienarum rerum, ut illas bene dispensemus sicut ipse imperat.* Licet enim apud homines simus domini opum nostrarum, tamen respectu Dei qui summus est dominus, earum sumus dispensatores; quia ipse eas nobis frugaliter et utiliter in nostros, et deinde in pauperum usus dispensandas tradidit, atque dispensationis earum exactam a nobis in morte et iudicio rationem exiget. Hinc Apostolus 1. Corinth. 4. 1. *Sic nos*, ait, *existimet homo, ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei. Hic iam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur.* Omnes enim dotes omniaque bona quæ habemus, non nostra, sed Dei sunt, quia ea nobis dedit: quare illorum non sumus domini absolute, sed dispensatores; quia ea non ad libitum, sed ex voluntate et præscripto Domini Dei erogare et dispensare debemus. Habes ergo insigne ingenium, acre iudicium, firmam memoriam, sapientiam, eloquentiam, etc. illorum es villicus, non dominus: quia illa non tua sunt, sed Dei dona. Vide ut illis recte utare ad Dei voluntatem et honorem, ut ipsi de iis exactam, quam ipse a te reposcet, rationem reddere valeas. Audi S. Chrysost. in Catena: *Erronea opinio est, possideri a nobis ut dominis res huius vitæ, et ut bona propria. Sumus enim velut hospites et advenæ, quibus nunc discedendum est, et dispensatores alienorum: quare nobis villici humilitas et modestia assumenda est: nil enim est nostrum, sed omnia sunt datoris Dei.*

DIFFAMATUS EST.) Græce διεβλήθη, id est, *accusatus est;* Arabicus, *delatus est:* unde *diabolus*, idem est quod *accusator*, quia nos apud Deum accusat, sive vere, sive falso et per calumniam: ipse ergo est calumniator omnium operum nostrorum, Apoc. 12. 10. Hæc accusatio fit, ait Interlin. quando quis non exercet opera pietatis erga illos, quibus debuit; non ergo de male factis dumtaxat accusamur apud Deum, sed et de bonis quæ facere debuimus, omissis. Villicus enim nihil omittere debet, quod ad officium sibi commissum, et heri utilitatem pertineat.

DISSIPASSET.) Epulando, potando, ludendo, donando, similibusque modis illicitis, sibique vetitis.

ET VOCAVIT (dominus eius, uti exponit Syrus) ILLUM, ET AIT ILLI: QUID HOC AUDIO DE TE? (te dissipare, vel potius dissipasse bona mea) REDDE RATIONEM VILLICATIONIS TUÆ.) Græce, *tuæ œconomiæ;* Arabicus, *tuæ administrationis;* scilicet quantum receperis, et quomodo illud expenderis.

IAM ENIM NON POTERIS VILLICARE.) Id est, ut S. Hieron. amplius enim dissipare, et administrare meas opes et facultates non poteris: quia pro *iam*, Græce est ἔτι, id est amplius. Unde Arabic. *quia tu non eris mihi amplius administrator. Iam* ergo idem est quod *amplius*, tam hic, quam c. 15. 19. et c. 5. 14. ac Marci 12. 34. Vers. 2.

Idem dicit Christus cuique in morte; scilicet: *Redde rationem villicationis tuæ*, id est, tuæ vitæ, tui status, officii tibi commissi, tui temporis, tui ingenii, cæterarumque dotum, quas Deus tibi dedit, ut iis utaris ad eius gloriam, et tuam aliorumque salutem.

Climacus gradu 4. narrat Ioannem (postea Abbatem) cum ingrederetur monasterium, prima nocte vidisse quosdam per somnum terribilem a se rationem exigere; nimirum debitum librarum auri centum, quare per triennium dedit se obedientiæ, patientiæ et iniuriarum tolerantiæ: quo facto revelatum est ei, decem libras ex debito esse sublatas: quare maiori fervore austeritati, obedientiæ, cæterisque virtutibus incumbens per tredecim annos, iis exactis, vidit quosdam sibi apparentes, qui a Deo missi nuntiabant, debitum omne illi esse remissum. Idem gradu 7. de luctu, narrat mirum quid et terribile de Stephano Abbate, qui in solitudine per 40. annos magna sanctitate vixerat in ieiuniis, lacrymis, orationibus, adeo ut leopardum manu sua nutriret. Hic enim pridie quam moreretur, repente, inquit Climacus, animo obstupuit, apertisque oculis ad dexteram atque ad sinistram partem lectuli circumspiciebat: et quasi rationem quidam a se exigerent, cunctis qui adstabant audientibus, aiebat aliquando quidem: *Ita sane, sic revera est, sed pro hoc tot annis ieiunavi.* Aliquando vero: *Non certe, sed mentimini; hoc non feci.* Deinde rursus: *Vere me accusatis.* In quibusdam etiam aliquando aiebat: *Ita sane, et quidem ad hæc quid dicam non habeo, ideo misericordia est.* Et erat profecto spectaculum horrendum ac terrificum, invisibile illud sævissimumque iudicium.

Visio Ioannis Abbatis.

Stephano Abbati moribundo peccata obiecta.

AIT AUTEM VILLICUS INTRA SE: QUID FACIAM QUIA DOMINUS MEUS AUFERT A ME VILLICATIONEM? FODERE NON VALEO, MENDICARE ERUBESCO.) Crimen dissipationis bonorum heri sui, villicus male sibi conscius tacite agnoscit, æque ac suam imprudentiam, quod illa abligurierit, nec in futuros usus recondiderit. Unde nil ei superest, nisi ut vel labore manuum, vel mendicando sibi victum paret: mendicare erubescit, laborare ob debilitatem vel desuetudinem nequit. Hæret ergo anxius, ac quo se vertat nescit. Vere S. Chrysostomus: *Impotentem esse in opere*, ait, *est vitæ inertis.* Vers. 3.

Symbolice Glossa: *Post hanc vitam*, ait, *non est locus fodiendi compunctione terram animæ nostræ, ad ferendum fructum: est tunc etiam confusibile mendicare, ut fecerunt fatuæ virgines, imo inutile et impossibile.*

Vers. 4. SCIO QUID FACIAM, UT, CUM AMOTUS FUERO A VILLICATIONE, RECIPIANT (debitores heri mei) ME IN DOMOS SUAS.) Scilicet remittendo eis partem debitorum, ac eorum quantitatem imminuendo, eaque de re dando eis syngraphum, ut ipsi propter hanc meam in eos beneficentiam, licet fraudulentam, et hero iniquam, vicissim me villicatione privatum benefice excipiant et alant.

Vers. 5. CONVOCATIS ITAQUE SINGULIS DEBITORIBUS DOMINI SUI, DICEBAT PRIMO: QUANTUM DEBES DOMINO MEO? AT ILLE DIXIT: CENTUM CADOS OLEI. DIXITQUE ILLI: ACCIPE CAUTIONEM TUAM: ET SEDE CITO, SCRIBE QUINQUAGINTA.

Vers. 6. CENTUM CADOS OLEI.) *Cadus*, vel, ut Græce est, batus, erat mensura liquidorum, sicut corus aridorum: licet autem batus maior esset cado, sive metreta, ut vertit hic Syrus: cadus enim 60. batus vero 72. continebat sextarios: tamen subinde unum pro alio accipitur. Unde S. Hieronymus in c. 45. Ezech. Decima pars cori, ait, in liquidis vocatur batus, sive cadus. Corus autem, sive homer, continebat triginta modios: ita enim Noster vertit Levitici c. 27. v. 16. idemque colligitur ex Septuag. Ezech. 45. 11. Vide quæ de mensuris et ponderibus congessi in fine Pentateuchi.

Cadus et batus, quid? Corus quæ mensura?

ACCIPE CAUTIONEM TUAM: ET SEDE CITO, SCRIBE QUINQUAGINTA.) *Cautionem;* Græce, γράμμα, id est, scriptum, litteras; uti vertit Interpres v. 7. scilicet syngrapham, manu tua olim scriptam vel subscriptam, qua testatus es te debere hero meo centum cados. Vulgus *obligationem* vocat, id est litteras obligatorias: hæ vocantur cautio, quia per has cavetur creditori, ne debitor ei debitum negare possit. Sensus est, q. d. Syngrapham obligatoriam, qua olim mihi tradita testaris te hero meo debere centum cados olei, ecce tibi reddo; accipe ergo eam et lacera, ac pro ea scribe aliam, qua tantum fatearis te debere quinquaginta; ita herus doli nescius, a te tantum repetet 50. et alios 50. tibi servabis, eosque mecum divides.

Cautio, quid hic?

Vers. 7. DEINDE ALII DIXIT: TU VERO QUANTUM DEBES? QUI AIT: CENTUM COROS TRITICI. AIT ILLI: ACCIPE LITTERAS TUAS (cautionem, sive syngrapham tuam, de qua v. 5.) ET SCRIBE OCTOGINTA.) Corus, sive homer, continet decem ephi, ephi autem continet tria sata, id est, tres modios. Ezech. 45. 11. Corus ergo continebat 30. modios.

Symbolice, S. August. lib. 2. Quæst. Evangel. quæst. 31. *Quod autem*, inquit, *de centum cadis olei quinquaginta scribi fecit a debitore, et de centum coris tritici octoginta, ad nihil aliud valere arbitror, nisi ut ea quæ similiter in sacerdotes atque in Levitas Iudæi, quisque operatur in Ecclesia, abundet iustitia eius super Scribarum et Pharisæorum, ut, cum illi decimas darent, isti dimidias dent: sicut non de fructibus, sed de ipsis bonis suis fecit Zachæus. Aut certe duplicet decimam, aut duas decimas dando superet impendia Iudæorum.*

Vers. 8. ET LAUDAVIT DOMINUS VILLICUM INIQUITATIS, QUIA PRUDENTER FECISSET: QUIA FILII HUIUS SÆCULI PRUDENTIORES FILIIS LUCIS IN GENERATIONE SUA SUNT.) *Dominus*, id est herus villici, fraudem eius ex servis vel aliunde resciens; non Christus Dominus, ut vult Erasmus, q. d. Herus villici laudavit villicum iniquum, quod prudenter sibi consuluisset, licet per fraudem et damnum heri. Laudavit autem non factum, utpote iniustum, sed prudentiam, vel solertiam, industriam et ingenium subtile villici; sicuti cum ingeniosum audimus facinus, damnamus scelus, laudamus ingenium.

QUIA FILII HUIUS SÆCULI PRUDENTIORES FILIIS LUCIS, id est, fidei, puta fidelibus et sanctis (hi enim opponuntur filiis tenebrarum sive sæculi) IN GENERATIONE SUA, hoc est in genere suo, SUNT.) Scilicet in temporalibus, et maxime in malis, v. g. dolis, fraudibus, et malis artibus. Est hebraismus. Vere dixit vir sapiens: *In rebus temporalibus sumus Solones, in spiritualibus moriones; in terrenis lynces, in cælestibus talpæ. Prudentiores sunt filii sæculi*, ait S. Augustinus lib. 11. de Genesi ad litteram cap. 2. ad consulendum sibimet in posterum, quamvis fraude, non iure. Ratio a priori est, quia in hominibus viget sensus et cupiditas rerum terrenarum: mens vero et spiritus languet, deprimitur et hebetatur, partim a corpore, partim a sensu et cupiditate; quo fit, ut mundani sequentes ductum sensus et cupiditatis, vivaciores et solertiores sint in temporalibus bonis sibi providendis, quam spirituales et sancti, qui ductum mentis et spiritus sequuntur, sint in spiritualibus sibi procurandis: spiritualia enim, cum sint recondita, nec oculis cernantur, vix mentem humanam feriunt.

Iam quod ad applicationem parabolæ attinet, nota scopum eius in genere esse, ut dicatur contra avaros Pharisæos, ut docet Christus versu nono et decimoquarto, eisque vel aliis avaritiam extundat, ac doceat affectum ab amore divitiarum abstrahere, illasque in pauperes erogare. Monet enim hic Christus divites, cæterosque omnes, ut meminerint se non esse pleno iure dominos, sed tantum dispensatores bonorum Dei; ideoque prudenter et sedulo illa expendant per eleemosynas, ut per eas peccata expient, ac Deo rationem villicationis suæ, id est, universi Christiani officii, et vitæ, æque ac opum et facultatum, exactam reddere possint; itaque ab eo laudari, præmiari et beari mereantur. Neque alia ratione villicus hic nobis imitandus proponitur: nam in fraude et iniustitia, quam hero suo intulit, neminem licite eum imitari posse clarum est.

Applicatio parabolæ villici.

Quocirca S. Augustinus lib. 2. Quæst. Evang. quæst. 34. censet Christum hic argumentari a minori ad maius, q. d. Si villicus hic tam solerter in terra sibi providet de annona, multo magis pro vita æterna nos decet esse solertes, ut de meritis quibus in ea vivamus simus solliciti. Rursum si hic villicus, licet fraudulentus et iniustus, laudatus fuit ab hero ob hanc solertiam et providentiam, multo magis nos a Deo laudabimur, si per eleemosynam iustam nulli damnum sed commodum multis afferamus. Cætera sunt emblemata: ita S. Augustinus, Euthymius, Maldonatus, Iansenius et alii. Audi S. August. *Si laudari potuit ille a domino qui fraudem faciebat, quanto amplius placent Domino Deo, qui secundum eius præceptum illa opera faciunt? sicut etiam de iudice iniquitatis, qui interpellabatur a vidua, comparationem duxit ad iudicem Deum, cui nulla ex parte iudex iniquus conferendus est.*

Docet ergo hæc parabola, Primo, divites tantum esse administratores opum suarum, atque a simili vel pari quemlibet hominem bonorum suorum, scilicet virium, ingenii, facundiæ, aliarumque dotum non esse dominum, sed tantum esse dispensatorem. Secundo, quemque suis donis et dotibus a Deo acceptis uti, illaque expendere debere iuxta Dei domini nostri voluntatem, ad ipsius honorem et gloriam. Tertio, quemque in die iudicii non tantum malorum commissorum, sed et bonorum per negligentiam omissorum Christo iudici exactam rationem redditurum esse; quare quisque videat ne quid mali admittat, vel boni omittat. Hic generalis est parabolæ scopus; particularis vero est is, quem subiicit Christus v. seq. uti ibidem explicabo.

ET (id est, *sic*, vel *simili parive modo*: τὸ enim *et*, nectit simile simili, puta parabolam rei per eam significatæ) EGO VOBIS DICO: FACITE VOBIS AMICOS DE MAMMONA INIQUITATIS, UT, CUM DEFECERITIS, RECIPIANT VOS IN ÆTERNA TABERNACULA.) Est hæc postparabola sive applicatio parabolæ, significans particularem et præcisum eius scopum, finem et fructum, q. d. Sicut audistis villicum, qui bona heri sui dissiparat, ideoque amovendus erat ab hero a villicatione sua, per opes iniquitatis, id est, inique et iniuste a se usurpatas, et hero suo surreptas, eleemosynam fecisse debitoribus heri sui, ut amotus ab officio, ab iis in domum reciperetur et aleretur: sic et vos, qui opes dotesque vobis a Deo datas male iis utendo dissipastis, per *mammonam*, id est, opes *iniqui-* Vers. 9.

talis, id est, iniquas, non ob rapinam et furtum, uti fuere illæ istius villici, sed alio titulo et respectu (quem mox explicabo) facite eleemosynam pauperibus, ut, cum per mortem defeceritis, et amoti fueritis ab hac vita, eiusque officiis, ipsi vos recipiant in æterna cæli tabernacula.

Ubi Nota. Ludit Christus in voce *iniquitatis;* alio enim modo villicus habebat opes iniquitatis: villici enim iniquitas erat fraus, iniustitia, furtum et rapina: nobis vero hæc opum iniquitas non est iniustitia actualis, sed plane aliud, uti iam dicam.

Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.) Id est, de opibus quæ iniquæ sunt, idque quadruplici sensu

Opes iniquæ sunt: et causa. Primo, quia opes sæpe per iniquitatem, id est, fraudes, usuras, iniustos contractus, rapinas parentum,

1. avorum, vel etiam proprias corrogatæ sunt, iuxta illud: *Omnis dives, aut iniquus, aut iniqui hæres,* quod citat S. Hieronymus epist. 150. ad Hedibiam quæstione prima. Iam sæpe ignorat filius, vel nepos, hanc iniquitatem parentum vel avorum, aut certe nescit cui facienda sit restitutio: tunc ergo pauperibus illa restituere et erogare debet. Hinc S. Hieronymus in Matthæi cap. 6. *Divitiæ,*

Mammonæ etymon. inquit, *vocantur mammona, quia de iniquitate collectæ sunt,* quasi mammona derivetur ex מן *min,* id est, *a,* et מונה *mona,* id est, *violentia,* a radice ינה *iana,* id est, *vim intulit:* licet verius derivetur a טמן *taman,* id est, abscondit: inde etiam addito *mem* heemantico hebraice vocatur מטמון *matmon,* et chaldaice elisa littera ט *tel* euphoniæ causa, *mammon,* et *mammona,* q. d. Thesaurus

2. absconditus; solent enim opes et nummi abscondi. Secundo, divitiæ vocantur *iniquitatis,* sive iniquæ, id est, infidæ et fallaces per hebraismum, quia vanæ sunt et mendaces, non veræ, non fideles et stabiles, sed illico posses-

3. sorem deserunt et ad alium herum transeunt. Tertio, *iniquitatis:* quia divitiæ sunt materia et illecebræ fraudum, furtorum, omnisque peccati, præsertim iniquitatis et iniu-

4. stitiæ. Quarto, *iniquitatis,* quia iniqui et impii putant, eas solas esse divitias, non enim norunt divinas et cælestes. Ita S. Augustinus serm. 35. de Verbis Domini. Hasce omnes causas spectat hic Christus.

Porro Christus opes vocat *mammona iniquitatis,* id est, *Plutum,* qui a Gentilibus colebatur quasi Deus divitiarum, q. d. Aurum vobis est quasi idolum, quod vos o divites avari amatis, et quasi adoratis; sed scitote illud idolum esse *iniquitatis,* id est, vanum, mendax et falsum: illud ergo confringite et in pauperes erogate, ut illi Deum æternarum opum largitorem vobis concilient. Vide dicta Matthæi cap. 6. v. 24.

Ut cum defeceritis, vita, et officio dispensandi vestrum mammona, id est, vestras opes: ita Theophylactus, Titus, Euthymius. Unde Syrus vertit, *cum defecerit,* scilicet mammona a vobis, quod fiet in morte vestra, recipiant vos.) Scilicet amici, quos vobis fecistis per mammonam iniquitatis eis erogatum, puta pauperes: hi enim, si sancti sunt et recepti in cælum, eodem vos suis precibus et meritorum communicatione recipient: sin autem pauperes sint impii, in cælum vos propter eleemosynæ meritum recipient, non ipsi, sed ii quorum est recipere, puta Christus, beata Virgo, et sanctissimi Angeli. Sic enim Hebræi sæpe suppositum verbi subticent, quasi ex circumstantiis sat cognitum et manifestum.

Porro Christus proprie de pauperibus probis et sanctis loqui videtur: quia scilicet, sæpe tales sunt pauperes: nimirum *pauperes censu, sed divites sensu,* gratia et spiritu; idque ne putent divites se beneficium dare, sed potius accipere a pauperibus: dant enim eis nummum, sed recipiunt cælum. Unde S. Gregor. lib. 21. Moral. c. 14. *Debemus cogitare,* ait, *quod patronis potius nos recepturis in æterna tabernacula munera offerimus, quam egenis dona largimur.*

Rursum hinc disce pauperum esse cælum, non tantum quod ipsi eo potiantur, sed quod et ipsi alios, scilicet be-

Pauperes sunt cæli ianitores nefactores suos, eodem introducant. Pauperes ergo sunt ianitores cæli, iuxta illud Christi: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum,* Matth. 5. Vide ibi dicta. Idque habent non tam ex merito suo, quam ex dono singulari Dei. Ita S. August. l. 2. Quæst. Evang. q. 38. *Non propria potestate quasi gratificando recipiunt, sed promissione atque permissione illius, qui eos consilio præmonuit, ut sibi amicos facerent, et qui se ipsum pasci, vestiri, hospitio recipi, visitari in unoquoque minimorum suorum liberatoris bonitate dignatus est.*

Æterna tabernacula, inquit Theophyl. *pauperibus in Christo constituta sunt, in quæ possunt recipere eos, qui hic ipsis amice de bonis, quæ sunt Dominica, largiuntur. Felix permutatio, cum temporaria permutantur æternis.* Quare Chrysost. in Catena: *Ars artium,* inquit, *peritissima, est eleemosyna; non enim nobis domos fabricat luteas, sed vitam æternam impendit.*

Qui fidelis est in minimo, et in maiori fidelis est: et qui in modico iniquus est, et in maiori iniquus est.) Nota. Hæ et similes sententiæ proverbiales practicæ prudentiæ (uti dixi in Proverb.) non semper, sed sæpe et communiter veræ sunt; ac significant vulgo homines ita iudicare solere, et suorum servorum vel amicorum fidelitatem prius quam in magnis, in parvis prætentare. Vers. 10.

Iam per *modica* et *minima* Christus intelligit bona temporalia, per *magna* vero vel *maiora* intelligit bona spiritualia, tum gratum facientia, tum gratis data, uti est munus evangelizandi, q. d. Ut non removeamini a villicatione spirituali, ut villicus ille iniquus a villicatione temporali amotus est v. 2. Aut etiam ut ad eam admoveamini, si necdum admoti estis, curate ut vos primo probetis in recta administratione temporalium, ut scilicet ea per eleemosynas, iuxta mentem Dei Domini vestri distribuatis in pauperes: sic enim explicat Christus v. sequenti. Hactenus enim egit, ac deinceps aget de laude eleemosynæ, et avaritiæ fuga. Hoc est quod ait Paulus 1. Timoth. 3. 5. *Si quis domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?* Porro Christus videtur hic taxare Pharisæos infidelitatis, tam in opum dispensatione, quam in doctrina legis divinæ populo tradenda, quodque ipsi ob avaritiam indigni sint suo gradu, quia infideliter eo funguntur, praveque docent populum, uti vidimus Matth. cap. 5. et 23. imo eum a vero Messia avertunt. Nam contra Pharisæos hæc dici, patet ex v. 14. Modicum et minimum sunt bona temporalia: magnum et maius spiritualia.

Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est quis credet vobis?) Arabicus contrarie et affirmative habet, *si ergo fideles fuistis in bonis iniquitatis, quis credet vobis in veritate dicenda et docenda?* Sed videtur esse mendum typographi, ac pro *fuistis* legendum negative, *non fuistis,* uti legunt Noster, Græcus et Syrus. Sensus est, q. d. Si avare et perperam opes caducas et fallaces erogatis in pauperes, *verum,* id est, opes veras, scilicet spirituales et cælestes, puta doctrinam legis, populi instructionem, fidei et cultus Dei curam ac propagationem, quis credet vobis? Mammonam enim vocat *iniquum,* id est, fallacem, caducum et falsum, quia specie et fuco verarum opum homines fallit: nec enim mentem explet, et cito perit, ac facile a furibus aliove casu eripitur, illumque opponit mammonæ vero, id est, divitiis spiritualibus, quæ sunt veræ et stabiles, pretiosæ et æternæ, quæ a nemine homini invito eripi possunt, uti docet Apostolus 1. Timoth. 6. 7. Ita Theophyl. Euthym. Beda hic, ac S. Irenæus, Cyprian. Cass. Gaudent. quos citat et sequitur Maldonatus. Vers. 11.

Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis?) Idem fere dicit, sed alia parabola vel phrasi: mammonam, quem versu præcedenti vocavit *iniquum,* hic vocat *alienum.* Porro opes temporales vocat alienas: Primo, quia alienæ sunt a natura rationali et spirituali, qualis est homo, cum sint inanimes et corporales, puta æneæ, aureæ, argenteæ; quare non tam hominis, quam mundi sunt opes, quas homo a mundo uti accepit in vita, sic et in morte eidem reddet. Secundo, respectu Dei, quia a Deo illarum non tam domini et proprietarii, quam administratores, et rerum alienarum dispensatores constituti sumus, ut eas aliis gentibus iuxta Dei voluntatem partiamur. Ita Titus: *Opum copiam,* in- Vers. 12. Opes vocantur alienæ. 1. 2.

quit, *alieni nomine designat, quandoquidem opibus affluere, si hominis naturam spectemus, ab homine alienum est. Si cui autem adsunt, extrinsecus et quasi per accidens advenerunt. Sunt,* ait Ambrosius, *alienæ ab hominum natura, quia non sunt homini perpetuæ, neque nobiscum nascuntur, neque nobiscum transeunt.* Et S. Augustin. l. 2. Quæst. Evang. q. 35. *Alienas,* inquit, *appellat terrenas facultates, quia nemo eas secum moriens aufert. Nihil intulimus in hunc mundum: haud dubium quod nec auferre quid possumus,* 1. Timoth. 6. v. 7. Denique Euthym. *Alienum nominat terrenas divitias, quippe quæ apud illum non permaneant, qui est eas assecutus.* Iam S. Hieronym. epist. 151. ad Algas. q. 5. sic exponit, q. d. *Si carnales divitias quæ labuntur, non bene dispensatis, veras æternasque divitias doctrinæ Dei quis credet vobis? Et si in iis, quæ aliena sunt (alienum autem est a nobis omne, quod sæculi est), infideles fuistis; ea, quæ vestra sunt, et proprie deputata homini, quis vobis credere poterit? Unde corripit avaritiam, et dicit eum, qui amat pecuniam, Deum amare non posse: igitur et Apostolis, si velint amare Deum, pecunias esse contemnendas.* Alium sensum magis genuinum, mox in fine huius versus subiungam.

Quod vestrum est.) Ita vocat opes spirituales et bona cælestia, quia hæc propria sunt homini, eumque sanctificant, perficiunt, beant, et in cælum ducunt, ac in æternum cum eo permanent. *Nostrum vocat cælestes divitias,* ait Euthymius: similiter Theophylactus: *Nostræ sunt divitiæ cælestes et divinæ, illic noster municipatus est, eo quod homo ad imaginem Dei est conditus; pecuniæ autem et possessiones alienæ sunt: nihil enim simile illi ex his. Divinorum autem bonorum fruitio et participatio Dei, nostra sunt.*

Dices: Homines magis amant propria, ideoque magis et fidelius ea custodiunt, quam aliena, quomodo ergo contrarium hic significat Christus? Respondeo, Vis argumenti Christi patet Primo, in sensu parabolæ, qui est, q. d. Si in bonis temporalibus non fuistis fideles dispensatores, quomodo eritis in spiritualibus et cælestibus? quis ergo cælestia et divina vobis dare audebit. Secundo, eadem vis patet in ipsa parabola, quia in alienis rebus administrandis homines diligentiores et cautiores esse solent quam in propriis, tum quia in res alienas minus iuris et libertatis habent quam in suas; tum quia ex iustitia ad id tenentur; cum scilicet res alienæ ipsorum curæ commissæ sunt: tunc enim si pereant, ipsi damnum domino illarum præstare et resarcire debent: res vero proprias custodire non tenentur ex iustitia, sed tantum ex prudentia vel charitate: quare si per eorum imprudentiam vel negligentiam pereant, ipsis pereunt, nec ulli alteri rem perditam restituere tenentur: tum denique quia maiori infamiæ se exponunt in alieno, quam in suo: si enim alienum eis creditum pereat, vocabuntur in suspicionem, non solum infidelitatis, sed et furti. Recte ergo argumentatur Christus, dicitque: Si in alieno fuistis infideles, quod vestrum est quis dabit vobis? q. d. Si infideles fuistis in opibus temporaneis, quæ a vobis quasi alienæ sunt, erogandis in pauperes; Deus non dabit vobis opes cælestes, quæ vestræ, id est vobis destinatæ, congrue et proprie sunt: qui enim aliena rapit aut perdit, sua perdere meretur. Nam ut solerter advertit Dionysius Carthusianus, de bonis vitæ dixit Christus versu superiore: *Quis credet,* seu committet, quia illis utendum est, ita ut reddenda sit de usu ratio: de bonis autem patriæ seu gloriæ, hic dicit, *Quis dabit,* quia his non est utendum, non sunt hæc ulterius referenda, nec proinde de eis reddenda ratio, sed semel datis intentissime et quietissime fruendum, atque inhærendum. Versum sequentem de serviendo Deo et mammonæ exposui Matth. 6. 24.

Vers. 14. Audiebant autem omnia hæc Pharisæi, qui erant avari (Græce, φιλάργυροι, id est amantes argenti) et deridebant illum.) Græce, ἐμυκτήριζον, id est, subsannabant quasi contracto naso: μυκτὴρ enim est nasus: atque hic est gestus fastidientis, spernentis, vafre et callide irridentis, iuxta illud Horatii lib. 1. Sermon. satyr. 6.

Ignotos naso suspendis adunco.

Tales sunt nasones, nasuti et nasicæ: unde Scipio a nasi magnitudine cognominatus est Nasica:

Et pueri nasum rhinocerotis habent.

Syrus: *Pharisæi autem cum hæc omnia audissent, propterea quod essent amantes argenti, irridebant eum.* Sic et Arabicus.

Et ait illis: Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus: Deus autem novit corda vestra: quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum.) *Iustificatis,* id est, iustitiam pro vobis fertis, simulatis, ostenditis, iactatis, captatis; in externis cæremoniis religiosi et scrupulosi, in internis vero cupiditatibus effrænes et irreligiosi. Deus autem novit corda vestra plena esse hypocrisi, avaritia, superbia, gula, luxuria. Vers. 15.

Quia quod hominibus altum est, id est, splendidum, magnum, mirabile, qualis est exterior species, ficta modestia, simulata pietas et sanctitas, quam præ vobis fertis, o Pharisæi, abominatio est ante Deum.) q. d. Simulata vestra religio, o Pharisæi, plebi simplici est admirabilis, sed abominabilis Deo, qui internam vestram hypocrisim, superbiam, avaritiam, luxuriam, etc. clare introspicit, detestatur, abominatur et execratur.

Cætera quæ apud Lucam sequuntur usque ad v. 19. hoc loco et tempore non sunt dicta a Christo, sed eo quem assignat Matthæus, illaque in diversa tempora distribuit, uti videre est Matth. 11. 12. et c. 5. 12. et c. 10. v. 11. ubi ea explicui.

Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide.) Notat S. Chrysost. hom. de divite et Lazaro, hæc pertinere ad v. 13. de laude eleemosynæ: quare post illa statim hæc Christus subiunxisse videtur; cætera vero intermedia eo loco pronuntiasse, quo extant apud Matth. ut dixi. Scripsit S. Chrysostom. hac de re quatuor insignes homilias de Lazaro, quæ extant in fine tom. 2. Vers. 19.

Homo quidam.) Quæres, an hæc sit parabola, an vera historia? Resp. esse veram historiam. Primo, quia Christus eam non vocat parabolam, uti facere solet in parabolis, sed narrat quasi veram historiam. Secundo, quia mendicus hic nominatur Lazarus, dives vero epulo vocatur *Nincusis,* ut habet Hebræorum traditio, ait Euthym. Tertio, quia damnatio et tormenta divitis ita plane hic narrantur, ut omnino videatur esse historia. Quarto, quia in honorem huius Lazari, quasi Sancti, et leprosorum ulcerosorumque patroni, plures vetustæ variis in locis extant Ecclesiæ, ac in primis Romæ extra urbem et portam Angelicam extat Ecclesia et hospitale S. Lazari pro cura leprosorum. Quinto, quia ita censent Tertull. Irenæus, S. Chrysost. S. Gregorius, Clemens Alexandr. Origenes, Ambrosius, Euthym. quos citant et sequuntur Franc. Lucas, Maldonatus, Barradius, Vinc. Regius et alii: licet S. Iustinus, Theophyl. Eucherius contrarium opinentur, scilicet hanc esse parabolam, non historiam; quia scilicet in hac historia quædam parabolica et symbolica ex hominum usu inferuntur, ut de lingua divitis, de gutta aquæ, de digito Lazari, etc. (Divitis Epulonis et Lazari vera historia.)

Porro dives hic videtur fuisse Iudæus, ut ex v. 24. et 31. ubi Mosen nominat, et Abraham invocat, colligit Euthym. qui et addit Hebræos tradere, illum vixisse tempore Christi, ideoque de eo Christum recentem hanc narrare historiam, ut magis percellat auditores, doceatque contemnere opes et delicias exiles et breves huius vitæ. (Dives Epulo fuit Iudæus.)

Induebatur purpura et bysso.) Purpura pretiosa est et augusta: unde vestis erat regum et principum. *Purpura* ergo notat divitis in vestitu luxum, æque ac fastum, quod vestiretur ut rex vel princeps: *Byssus* notat eius delicias et mollitiem: byssus enim est genus lini candidissimi et mollissimi. Audi S. Gregorium hom. 40. in Evang. *Et sunt nonnulli, qui cultum subtilium pretiosarumque vestium non putant esse peccatum. Quod si videlicet culpa non esset, nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret, quod dives qui torquebatur apud inferos, bysso et purpura indutus fuisset. Nemo quippe vesti-*

menta pretiosa, nisi ad inanem gloriam quærit, videlicet ut honorabilior cæteris esse videatur.

Et epulabatur quotidie splendide.) Græcum ευφραινομενος, duo significat: primo, *gaudebat et hilaris erat;* secundo, *epulabatur.* Unde Arabicus vertit, *et iucunde vitam ducebat quotidie, et splendide vivebat* Utrumque faciebat dives, nimirum ad epulas lautas adhibebat musicos, parasitos, odores, tibias, citharas, tripudia, et quidquid gaudium augere poterat, in eo collocans suam felicitatem, nec cogitans de altera futura, ac forte eam non credens: vivebat enim ut atheus et epicureus, iuxta illud: *Ede, bibe, lude: post mortem nulla voluptas.* Quales depingit Iob c. 21. v. 12. dicens: *Tenent tympanum et citharam, et gaudent ad sonitum organi: ducunt in bonis dies suos, et in puncto descendunt ad inferna.* Porro S. Gregor. l. 1. Moral. cap. 4. docet convivia sine culpa celebrari non posse. *Pene enim semper*, inquit, *epulas comitatur voluptas. Nam cum corpus refectionis delectatione resolvitur, cor ad inane gaudium relaxatur. Unde scriptum est: Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere. Pene semper epulas loquacitas sequitur: cumque venter reficitur, lingua non refrænatur. Unde recte dives apud inferos aquam appetere describitur.* In conviviis ergo peccatur gula, lascivia, detractione, superbia, invidia, etc.

Vers. 20. Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius, ulceribus plenus.) Arabicus, *et pauper erat, cuius nomen Lazarus: erat proiectus ad portam illius, percussus ulceribus.*

Lazarus.) *Narratio*, ait S. Ambrosius, *magis videtur quam parabola, quando etiam nomen exprimitur.* Et Cyrillus in Catena: *Refert*, ait, *traditio Iudæorum, fuisse tum temporis Lazarum quemdam Hierosolymis, extrema pressum inopia et infirmitate, ideoque vocatus videtur Lazarus, quasi omnium ope et adiutorio indigens, et ad illam flagitandam expositus, uti exponuntur ulcerosi mendici. Mendicus, substantia pauperrimus, sed patientia et virtute ditissimus.* Ita Chrysostom. hom. 2. ad Populum.
Lazari etymon. Lazarus enim hebraice dicitur לעזר *laazar*, id est, *ad adiuvandum*, hoc est ad adiutorium postulandum palam expositus. Unde S. Chrysost. et S. August. *Lazarus*, inquiunt, *idem est quod adiutus*, vel potius adiuvandus: Lazarus enim omnibus obiiciens sua ulcera, reipsa clamabat: Fideles videtis meam miseriam, adiuvate me.

Iacebat.) Græce εβεβλητο, id est, proiectus erat et porrectus, extensusque quasi spirans cadaver, quod se movere nequit; unde a baiulis movetur et proiicitur ante fores divitum vel templorum. Iacebat abiectus, ait Titus, neglectus, prostratus, pro nihilo habitus, omni cura omnique humano præsidio prorsus destitutus, idque assidue et quotidie per singulos dies, *ut videret eum dives*, ait S. Chrysostomus, *eiusque miseriam observare posset et exiens et reverlens. Qua in re*, ait S. Gregor. hom. 40. *Dominus duo iudicia explicuit, nimirum maiorem divitis immisericordis damnationem, et maiorem Lazari miseri probationem et remunerationem. Quantas namque*, inquit, *hunc egenum et vulneribus obsessum, tentationes creditis in sua cogitatione tolerasse, cum ipse egeret pane, et non haberet etiam sanitatem, atque ante se divitem cerneret salutem et delicias habere cum voluptate; se dolore et frigore affici, illum gaudere conspiceret, bysso et purpura vestiri; se deprimi vulneribus, illum affluere acceptis rebus; se egere, illum nolle largiri? Quantus, putamus, fratres mei, tunc in corde pauperis tumultus tentationis fuit, cui certe ad pœnam suffecisset paupertas, etiamsi sanus fuisset: et rursum suffecisset ægritudo, etiamsi subsidium adesset? sed ut probaretur amplius pauper, simul hunc et paupertas et ægritudo tabefecit: atque insuper videbat procedentem divitem obsequentibus cuneis circumfulciri, et se in infirmitate et inopia a nullo visitari.*

Ulceribus plenus.) Non solum pauper, sed etiam æger, ait S. Gregorius. Græce, ελκωμενος, id est, ulceratus, ulceribus plenus et refertus, instar leprosi. Unde multi censent Lazarum vere fuisse leprosum: qua de causa leprosi et leprosoria hunc S. Lazarum, quasi patronum colunt et invocant, ab eoque Lazari et Lazaretta nuncupantur. Opponit summæ prosperitati divitis summam afflictionem Lazari: ille enim epulo erat ditissimus, hic mendicus egentissimus: ille purpura et bysso vestiebatur, hic sanie et ulceribus purpurabatur: ille quotidie epulabatur, hic fame conficiebatur.

Cupiens saturari de micis, quæ (casu et temere) Vers. 21.
cadebant de mensa divitis, et nemo illi (non sub mensa divitis, ut aliqui pingunt, sed ante fores eius iacenti) dabat: sed et canes veniebant, et lingebant ulcera eius.) Ut pure eius fruerentur, ait Franc. Lucas, itaque dolore non modico afficiebant nudum et imbellem. Non solent canes nisi invitati hominis viventis ac vigentis corpus lambere: verum ad hunc iacentem accurrebant, tamquam ad proiectum nudumque cadaver, ut saniem vel sanguinem lingerent, quo libenter vescuntur. Nec vero ipse eos valebat abigere, adeo erat fractus viribus, ait S. Chrysost. Lazarus ergo miserior erat cane; tum quia ut canis iacebat ad fores divitis, nec tamen gaudebat micis mensæ, quas colligunt canes; tum quia canes eum lingendo cruciabant, ac ipse suo sanguine pascens canes, ab eis quasi devorabatur. Alioqui canes lambendo ulcera, si moderate id faciant, illa emundant et sanant. Unde S. Chrysost. *Feræ mites* (canes) *lambunt ulcera*, inquit, *quæ nullus dignabatur lavare et contrectare*, multo minus dives Epulo. Nam, ut ait S. Ambr. sunt divites conditionis humanæ immemores, rident inopes, et egentibus insultant, et quorum misereri decet, his auferunt.

S. Chrysostomus homil. 1. de Lazaro, novem atroces Cruces
Lazari afflictiones et cruciatus enumerat. Prima, inquit, Lazari
fuit extrema eius paupertas, ut nec micas divitis obtine- novem. I.
re posset. Secunda, gravis ægritudo: totus enim erat ul- II.
cerosus, totus exhaustus et tabidus, *ut ne canes quidem posset abigere; sed vivum cadaver iacebat, videns quidem eos accurrentes, nequaquam tamen valens depellere, usque adeo illi membra erant soluta, usque adeo erant arefacta morbo, usque adeo consumpta erant afflictione*, ait Chrys.

Tertia, quod ab omnibus, etiam illis qui ei assistere de- III.
bebant, erat desertus.

Quarta, quod iaceret ante fores divitis quotidie splendi- IV.
de epulantis: aspectus enim continuus felicitatis divitis augebat sensum et dolorem infelicitatis Lazari, *quod in medio tam multorum iacens ebrietati indulgentium, suaviter viventium, a nemine vel vulgarem curam nancisceretur, id reddebat sensum dolorum duriorem, magisque incendebat animæ ægritudinem*, ait Chrysost.

Quinta, erat crudelitas divitis, qui abundans rerum co- V.
pia, Lazarum tamen tam miserum cernens præteribat, quasi lapidem, nec eum aspectu vel colloquio dignabatur.

Sexta, quod nullum haberet ærumnæ socium: hæc e- VI.
nim societas solet levare ærumnæ gravitatem, iuxta illud: *Iucundum est in pœna habere socium.*

Septima, quod illo ævo obscura erat resurrectionis fi- VII.
des et spes, quæ iam post Christum clara, mire fideles in doloribus sustentat et roborat.

Octava, quod hæc non semel, nec uno die, sed continuo VIII.
per plures dies et septimanas pateretur.

Nona, quod iacturam famæ toleraret: multi enim cen- IX.
sebant illum tanta pati ob ingentia scelera sua, quasi percussum a Deo, et tamen Lazarus velut alter Iob, hæc omnia forti et invicto animo, quasi adamas sustinebat. Hæc et plura Chrysost.

Lazaro similis in doloribus et ulceribus, æque ac in patientia fuit S. Lydwina Schiedamensis in Hollandia, quæ anno ætatis 14. in glaciem lapsa costam fregit, indeque ægra triginta et amplius annos decubuit, variis et continuis doloribus a Deo immissis afflicta usque ad mortem, ut ei integram patientiæ coronam pertexeret. Lege Vitam eius apud Surium. Nimirum voluit Deus Lazarum, Iob, Tobiam, Lydwinam omnibus sæculis statuere ægrotis et afflictis in speculum et exemplar patientiæ.

Factum est autem ut moreretur mendicus, et por- Vers. 22.
taretur ab angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est

AUTEM ET DIVES, ET SEPULTUS EST IN INFERNO.) *Ut moreretur,* ex morbis, et doloribus, ac rerum omnium inopia.

ET PORTARETUR.) Scilicet quoad animam separatam a corpore ulceroso, honorifice duceretur: nec enim anima est gravis, ut portari debeat, ipsaque separata a corpore se loco movere, sursumque ascendere potest.

Ministerium Angelorum, animas in cælum ducere.

Nota hic Angelorum ministerium esse, animas sanctas a corpore separatas ducere in cælum. Idem patet ex Vitis Sanctorum, nam ut ait S. Chrysost. conc. 2. de Lazaro: *Si ad civitatem revertentes, egemus deductoribus, multo magis anima a corpore divulsa, et ad futuram transiens vitam, opus habebit viæ ducibus?* Subiungit: *Vidistis illum in vestibulo divitis, videte eumdem hodie in sinu Abrahæ: vidistis illum cum a canibus circumlingeretur, videte eumdem ab angelis stipatum: vidistis illum tum in paupertate, videte nunc eumdem in deliciis: vidistis illum in fame, videte in multa rerum affluentia: vidistis illum certantem, videte coronatum: vidistis labores, videte præmium, quotquot estis vel divites, vel pauperes.*

IN SINUM ABRAHÆ.) Ut hospitem Lazarum, apud hospitalem Abraham intuitus dives, osor hospitum haberet hoc ad confusionem suæ inhospitalitatis, ait Euthymius. Nam ut ait S. Chrysost. homil. 3. de Lazaro: *Hospitalis erat Abraham, ut igitur redarguatur divitis inhospitalitas, propterea Lazarum cum illo videt. Ille etiam prætereuntes venabatur, et in domum pertrahebat suam; hic vero etiam intra domum iacentem despexit, cumque talem thesaurum haberet, salutis parandæ materiam præteribat quotidie, nec in quod oportebat usus est pauperis propinquitate.*

Sinus Abrahæ quid?

Quæres, quis est sinus Abrahæ, et ubi situs? Resp. S. August. lib. 4. et Anima et eius origine c. 16. *Sinus Abrahæ est locus quietis, in quo post mortem recipiebantur, et etiamnum recipiuntur imitatores fidei et pietatis Abrahæ: qui ante Christum limbus patrum, post Christum est cælum, quod est paradisus Beatorum.* Unde Ecclesia S. Martino accinit: *Martinus Abrahæ sinu lætus excipitur: Martinus hic pauper et modicus cælum dives ingreditur, hymnis cælestibus honoratur.* Et S. August. l. 9. Confess. 3. agens de morte Nebridii: *Ille,* ait, *vivit in sinu Abraham. Quidquid illud est, quod illo significatur sinu; ibi Nebridius meus vivit.* Et Ecclesia pro defunctis orat Deum, ut hos transferat in sinum Abrahæ, ac det illis requiem sempiternam, *quam olim,* inquit, *Abrahæ promisisti et semini eius.*

Cur sic dictus?

I. Dicitur sinus Abrahæ: Primo, quia filii suavissime in sinu parentum quiescunt: omnes autem fideles et Sancti, dicuntur et sunt filii Abrahæ, qui primus in fide et sanctitate præ omnibus excelluit: unde et in limbo patrum cæterorum videtur fuisse primus et princeps. Hinc S. Ambrosius: *In Abrahæ gremio,* ait, *quasi in quodam sinu quietis et sanctitatis recessu.* Et S. August. serm. 110. de Temp. *In sinu Abrahæ,* inquit, *id est in secretum ubi erat Abraham; sinus erat, quia secretum erat.*

II. Secundo, quia Abrahæ promissa fuit benedictio et beatitudo hæc, et fidelibus omnibus in ipso, ut patet Genes. 22. 18.

III. Tertio, quia Abraham hospitalitate excelluit; hinc ab eo quasi in sinum recipi meruit peregrinus et inops Lazarus, quem inhospitalis ille dives respuit. Rationem hanc reddit D. Petrus Chrysologus serm. 42. *Abraham,* inquit, *cælestis convivii principem humanitas Deo impensa perfecit. Nam quia duos cum Deo terrenam suscepit ad mensam, Genes. 18. 8. Orientis et Occidentis populum mensam suscipiet ad cælestem.* Unde S. Chrysost. *Non iuxta Abraham,* inquit, *sed in sinu Abrahæ, ut illum palparet, ut illum refocillaret, ut illum quasi clementissimus teneret in sinu suo, et recrearet.*

Quia ergo Lazarus in terra fuit pauperrimus et contemptissimus, hinc in cælo evasit ditissimus et honoratissimus: ita S. Chrysostomus hom. 2. ad Populum. Idem epist. 7. ad Olympiadem; *Lazarus,* inquit, *propter solam infirmitatem, similem Patriarchæ* (Abrahæ) *adeptus est finem.* Et superius: *Non quod pauperibus sit misertus, non quod oppressis adfuerit, non quod boni forte aliquid fecerit, sed quod ianua divitis pertulit exclusionem, et debilitatem, et canum linguas, et despectum contra se divitis.*

Ubi situs?

Porro Theologi passim docent, limbum patrum fuisse supra Purgatorium et infernum. Franciscus Suarez probabiliter opinatur, limbum hunc non ambire circumcirca totum infernum, sed per medium semicirculi, vel circuli imperfecti; ut scilicet relinquatur quasi os aliquod inferni liberum et apertum, per quod animæ e terra immediate descendant in infernum, alioqui enim limbum Patrum transire deberent. Vide Abulensem in Paradoxis.

SEPULTUS EST IN INFERNO.) *Qui prius habuerat animam crapula sepultam et defossam in corpore,* ait S. Chrysostomus conc. 2. de Lazaro: *Non secus enim ille,* inquit, *quam si catena quadam temulentia ac ventris ingluvie victus esset, sic otiosam illam ac mortuam reddiderat.* Pergit Chrysostomus pathetice ad vivum metamorphosin divitis depingere, et oculis subiicere: *Hic mihi,* inquit, *considera mensas argento circumtectas, lectos, tapetia, ornamenta, quæ tota in domo sunt, omnia unguenta, aromata, vini meri copiam, eduliorum varietates, ciborum delicias, coquos, adulatores, stipatores, famulos, ac reliquam universam pompam, strepitumque extinctum, marcidumque factum: ubique cinis, ubique favilla et pulvis, lamenta et luctus, nemine succurrente, neque semel egressam animam revocante. Tunc declaratur quid possit aurum, quid possint copiosæ divitiæ: siquidem ex tam frequenti famulitio nudus abductus est, et solus, nihil ex tanta beneficentia secum ferre valens, sed desertus, indefensus, ac neglectus: nullus eorum qui prius auxiliabantur, aderat erepturus a pœna ac supplicio; sed ab illis omnibus divulsus, solus in se recepit, ut illa non ferenda supplicia sustineret.* Denique Theophyl. *Dicendo,* inquit, *quod sepultus sit, insinuat obiter Dominus, quod et anima eius locum infimum et caliginosum sortita fuerit.*

Quis hic infernus?

IN INFERNO.) Id est in Purgatorio, ait Iacobus Faber Stapulensis (censet ergo ipse Epulonem salvatum esse, post purgationem gulæ in igne Purgatorii). Verum hoc est paradoxum, unde alii passim infernum damnatorum hic accipiunt, asseruntque divitem hunc esse damnatum, idque satis colligitur ex v. 23. et 24. et maxime v. 26. ubi dicitur chaos magnum inter Abraham et Epulonem firmatum esse; *Ut hi,* inquit, *qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare.* Et hoc significat proprie *Infernus,* et Græcum ᾅδης, quod significat locum imum et summe tenebrosum: videtur enim ᾅδης dici quasi ἀΐδης, ab α privativo, et ἰδεῖν, id est videre, quod omni visu sit privatus, omnisque lucis expers. *Infernus dicit locum supplicii,* ait Euthymius. Denique omnia sequentia evincunt Epulonem sepultum in inferno damnatorum.

Quodnam peccatum divitis Epulonis?

Dices, nullum hic legitur peccatum divitis, nisi quod quotidie sit epulatus. Atqui epulari est peccatum veniale dumtaxat, ideoque non inferno sed Purgatorio expiandum.

Respond. Epulari per se tantum est peccatum veniale, sed ex adiunctis sæpe est mortale; quia sæpe coniungitur cum ebrietate, crapula, libidine, detractione, fastu, ac præsertim immisericordia et contemptu pauperum. In hæc incidere necesse est eum, qui totus servit ventri: nec enim simul potest quis servire ventri et Deo, uti dixit v. 18. Quod ipsum exemplo Epulonis confirmat hic Christus. Epulo ergo ob hæc peccata, sed maxime ob neglectum Lazari, damnatus est: Lazaro enim in tam gravi famis et ulcerum necessitate, sub peccato mortali succurrere tenebatur, per cibum et medicinas; quod cum non fecerit, gehennæ se reum effecit; *siquidem et hoc rapina est, non impertiri de tuis facultatibus,* ait S. Chrysostom. conc. 2. de Lazaro: *nam spoliatio quædam dicitur, cum accepta detinemus.* Idem rursus: *Non quia dives fuerat, torquetur,* inquit, *sed quia misertus non fuit.* Sic et Nyssenus. Audi S. Hieronymum epist. 34. ad Iulianum: *Divitem purpuratum gehennæ flamma suscepit. Lazarus pauper et ulceribus plenus, cuius carnes putridas lambebant canes, et*

vix de micis mensæ locupletis miserabilem sustentabat animam, in sinu Abrahæ recipitur, et tanto Patriarcha parente lætatur. Difficile, imo impossibile est, ut et præsentibus quis et futuris fruatur bonis, ut et hic ventrem et ibi mentem impleat, ut de deliciis transeat ad delicias, ut in utroque sæculo primus sit, ut et in cælo et in terra appareat gloriosus.

Hinc S. Basilius serm. 1. de Ieiunio: *Time,* inquit, *delicias: Epulo enim ille non ob iniustitiam, sed ob mollem vitam ardet in inferno: quia molles sibi, aliis sunt duri et crudeles: adimunt enim pauperi necessaria, ut mollia et superflua dent ventri;* sicut hic Epulo fecit, non tantum Lazaro, sed et cæteris pauperibus. *Etenim,* inquit S. Chrysostomus conc. 3. hic de Lazaro: *Si illum perpetuo in vestibulo prostratum, quem quotidie semel atque iterum et sæpius videre cogebatur, foras prodiens ac domum rediens, non est commiseratus, erga quem casu obvium flexus est unquam misericordia?* Permisit ergo eos fame, frigore, morbis emori. Sic hodie videre est nonnullos divites in conviviis profusos, et in pauperes contractos, ut in unum convivium insumant trecentos aureos, in pauperes vix Regalem distribuant. Qui enim toti sibi student, alios negligunt: omnia enim conferunt in suas voluptates: gula enim est avarissima, dicitque: Mihi totum, et tibi nihil.

Vers. 23. ELEVANS AUTEM OCULOS SUOS, CUM ESSET IN TORMENTIS, VIDIT ABRAHAM A LONGE, ET LAZARUM IN SINU EIUS.) Græce addunt, ἐν τῷ ᾅδῃ, id est, *in inferno. Elevans oculos* vidit oculis, non corporis, sed mentis, revelante et ostendente Deo, *Abraham, et Lazarum in sinu eius,* iucunde quiescentem, honoratum et gaudentem. Ostendit ergo Deus Epuloni sinum Abrahæ, in eoque Lazarum, *Ut non tantum,* ait S. Chrysostomus conc. 1. *natura suppliciorum, sed etiam comparatione honoris illius intolerabiliorem haberet cruciatum.* Causam dat Euthymius: *Sicut enim Lazaro cum in tot malis positus esset, calamitatum erat augmentum divitem intueri in tot bonis: ita nunc diviti degenti in tot miseriis additio suppliciorum est, videre Lazarum in tantis bonis.*

Porro S. Gregor. hom. 40. et ex eo Glossa: *Credendum est,* ait, *ante iudicium conspici ab iniustis iustos quosdam in requie, ut de illorum bono crucientur; iusti vero semper in tormentis iniustos intuentur, ut eorum gaudium crescat, dum malum conspiciunt quod misericorditer evaserunt.*

Vers. 24. ET IPSE CLAMANS DIXIT: PATER ABRAHAM, MISERERE MEI, ET MITTE LAZARUM, UT INTINGAT EXTREMUM DIGITI SUI IN AQUAM, UT REFRIGERET LINGUAM MEAM, QUIA CRUCIOR IN HAC FLAMMA.) *Clamans: Quia magna pœna magnam vocem reddebat,* ait S. Chrysostomus.

PATER ABRAHAM.) Abraham invocat quasi patrem. Erat enim Iudæus, ideoque prognatus ex Abraham. Sermonem non direxit ad Lazarum, ait Theophylactus, quia erubescebat, et putabat eum reminisci malorum.

MITTE LAZARUM) *Erras miser,* ait Chrysost. *Abraham mittere non potest, sed suscipere: ecce dives indiget paupere; adveniente morte, et soluto spectaculo huius vitæ, omnes larvis egestatis et divitiarum depositis, ex solis operibus diiudicantur, quinam vere sint divites, qui pauperes.* Rursum S. Chrysost. *Iam itaque,* ait, *supplex dives factus est pauperi, rebus brevi commutatis, et qui Lazarum cum proximus esset præteribat, nunc procul absentem invocat.* Commutationem hanc graphice depingit Isaias cap. 65. v. 13. *Ecce servi mei comedent, et vos esurietis,* etc. Vide ibi dicta.

UT INTINGAT EXTREMUM DIGITI SUI IN AQUAM, ad aliquod licet exiguum dolorum levamen et solamen: ET REFRIGERET LINGUAM MEAM.) Quæ quia olim arsit concupiscentia gulæ et iactantiæ, inquit Chrysost. et loquacitatis, ait Interlin. idcirco nunc ardet incendio gehennæ, quia *per quæ quis peccat, per hæc et torquetur,* Sap. 11. 17.

QUIA CRUCIOR IN HAC FLAMMA.) Summis et ineffabilibus tormentis, tum ardoribus incendii, tum sitis ardentissimæ. Audi Chrysologum ser. 124. *Si te,* inquit, *iam possidet totus ignis inferni, si te flamma gehennæ com-*

A *plectitur, quare solius linguæ æstibus desideras subveniri? Quia magis, inquit, lingua uritur et ardet, quæ insultavit pauperi, quæ misericordiam denegavit.* Addit Salvianus lib. 3. ad Eccles. divitem optasse omnibus opibus suis redimere vel unam horam cruciatus sui. *Et quid dicam,* inquit, *voluisse, ut interminabile illud malum redimeret facultatibus suis! Plus dico aliquid: Voluerat omnem substantiam suam tradere, ut posset in flammis unius saltem horæ requiem comparare. Quomodo non quantolibet pretio mercari requiem præoptaret, qui parvam refrigerii guttam tam magno ambitu postulabat?*

Apte, S. Augustinus sermone 110. de tempore, *desideravit guttam, a quo ille micam; et quantum dilexit opulentiam, non invenit misericordiam; voluit subvenire fratribus suis semper vecors, sero misericors: nihil omnino quod postulavit accepit.* Idem sermone 227. *Divitis purpurati fuge, frater, exemplum, cuius canes pauper Lazarus suis vulneribus pavit, et micas cadentes de mensa divitis non accepit. Sed post non longum temporis intervallum* B *mutatæ sunt vices. Pauper beatitudinem emit mendicitate, et dives supplicium facultate: ille in Abrahæ gremio ab Angelis elevatur, dives vero ad inferni profunda perducitur. Totum divitis corpus flammis gehennæ consumitur, et sola lingua amplius cruciatur. Ideo sine dubio in lingua maiorem sentit ardorem; quia per eam superbe loquendo contempserat pauperem. Ipsa enim lingua, quæ noluerat dicere, ut eleemosyna pauperi donaretur, gravius gehennæ flammis exuritur. O dives qua fronte quæris guttam, qui noluisti porrigere micam? iuste nunc exigeres si dedisses.* Et inferius: *Iusto iudicio vicem tibi reddo; quia iudicium sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam.* Et S. Greg. hom. 40. *Qui vulnerato pauperi mensæ suæ vel minima dare noluit, in inferno positus usque ad minima quærenda pervenit: nam et guttam aquæ petivit, qui micas panis negavit.* Et S. Basilius in Catena: *Condignum,* ait, *præmium redditur diviti: vice lyræ sonantis, gemitus: vice potus, desiderium stillæ.*

C Quæres, quomodo hic anima Epulonis separata a corpore dicitur habere linguam, æque ac anima Lazari digitum, atque sitit ardetque, ac sitim digito Lazari per aquam relevari postulat? Lingua Epulonis animæque.

Primo, Tertullianus libr. de Anima capit. 2. censet animam hominis esse corpoream: quare habere suam linguam digitos et oculos. Verum hic est error: constat enim animam hominis esse spiritalem, ac purum merumque spiritum. Resp. I.

Secundo, Hugo Ætherianus libr. 2. de Regressu animarum ex inferis cap. 12. putat animas separatas habere quædam simulacra corporum et membrorum, sicut speculum habet simulacra obiectorum; et hæc a Christo hic vocari membra. Sic et Ioannes Huartus medicus in Examine ingeniorum, censet animas pati ignem, quia habeant simulacra membrorum, indeque sensationem. II.

Verum dico Christum loqui parabolice de Epulone, quasi corpus et membra haberet, cum tamen sola anima mersus sit in infernum: voluit enim Christus integra supplicia D et præmia hominum, quæ post diem iudicii habituri sunt, ob oculos ponere, præsertim quia animæ supplicia non ita cognoscimus, nisi per supplicia corporis. Adde, voluit Christus congruam significare pœnam Epulonis, scilicet eum qui lingua delicata peccarat, lingua pariter puniri. Denique ignis gehennæ virtute divina sicut adurit dæmones, sic et animas hominum, uti fuse docet S. Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 28. et sequent. Addunt nonnulli, ignem gehennæ in anima damnati producere sensationem et cruciatum similem illi, quem haberet in corpore, v. g. in lingua, si illi esset unita; idque animæ in Purgatorio, dum vivis sua tormenta quasi corporea repræsentarent, ab iis rogatæ, subinde confessæ sunt. Cur enim Deus non posset facere, ut sentiat anima sine corpore idem, vel simile, quod sentiebat in corpore, vel quod sentiret in corpore si illud haberet? Omnis enim sensatio animæ, etiam dum est in corpore, non est in corpore, sed in ipsa anima: anima enim sentit, videt, audit, non III.

corpus. Vide dicta 2. Corinth. 4. 16. Unde Franc. Lucas: Hoc intelligendum est, inquit, tali pœna affectam fuisse Epulonis animam, qualem sensisset si corpore mortali igni tradito, lingua sitim passa fuisset: affligitur enim anima imaginibus rerum a corpore tractis.

Denique hæc omnia parabolice tantum significant extremam divitis miseriam et cruciatum, nam alioqui nec Beati damnatos iuvare possunt, aut volunt, cum sciant id esse contra æternum Dei decretum; nec damnati id rogare aut petere queunt, vel audent: sciunt enim chaos magnum et impermeabile inter se et Beatos firmatum esse, ut ait Abraham v. 26. licet contrarium sentire videatur Iulius Firmicus lib. de Erroribus profanarum religionum.

Porro Abraham nulla miseri divitis movetur compassione, quia voluntati et iustitiæ vindictæque divinæ plane se conformat. *Iustorum beatitudinem,* ait Glossa, *non offuscat aspecta pœna reproborum; quia cum iam compassio miseriæ non erit, minuere bonorum lætitiam non valebit.* Et S. Gregorius homil. 40. *Iustorum animæ,* inquit, *quamvis in suæ naturæ bonitate misericordiam habeant, iam tunc auctoris sui iustitiæ coniunctæ tanta rectitudine constringuntur, ut nulla ad reprobos compassione moveantur.*

Vers 25. ET DIXIT ILLI ABRAHAM: FILI, RECORDARE QUIA RECEPISTI BONA IN VITA TUA, ET LAZARUS SIMILITER MALA: NUNC AUTEM HIC CONSOLATUR, TU VERO CRUCIARIS.

FILI.) *Vide,* ait S. Chrysostom. *Patriarchæ bonitatem, Filium vocat; non tamen præbet auxilium ei, qui se remedio privaverat. Nam,* ut ait Nyssenus, *quia non fuit misertus, idcirco non exauditur, nec eius vocibus misertus est Abraham, imo nec Deus.*

RECORDARE QUIA RECEPISTI.) Græci addunt σὺ, *tu,* ad maiorem emphasin, q. d. Tu cum epulareris, noluisti recordari Lazari, nec Dei, nec cæli, nec gehennæ; at nunc recordare epularum tuarum, quæ te ad tartara duxerunt. *Nam,* ut ait S. Gregorius hic hom. 40. *ad pœnam suam ei et cognitio servatur, et memoria. Cognoscit enim Lazarum quem despexit, fratrum quoque suorum meminit, quos reliquit; ut de visa despecti gloria,* ait Glossa, *et de pœna inutiliter amatorum amplius torqueatur.* Abraham vero cognovit epulationes divitis, vel Lazaro *id ei indicante, aut angelis vel spiritu Dei revelante,* ait S. Augustinus libr. de Cura pro mort. cap. 14. Hoc enim ad statum Abrahæ, utpote patris et patriarchæ Iudæorum, pertinebat.

RECEPISTI BONA.) Græca addunt σοῦ, id est *tua:* sic et Arabicus; scilicet terrena, quæ scilicet tu vera bona æstimabas, et quasi tua ambiebas, negligens cælestia quasi remota et a te aliena. Ita S. Gregorius homil. 40. *Mali,* inquit, *in hac vita bona recipiunt. Omne enim suum gaudium, felicitatem transitoriam putant.* Secundo, *tua,* id est tuis paucis et parvis bonis operibus, quasi mercedem debita. *Significatur enim,* inquit Chrysostomus, *divitem si quid boni fecit, recepisse in hoc mundo:* Lazarum vero si quid peccavit, dedisse pœnas, q. d. Tu pro paucis bonis recepisti modica huius vitæ bona; Lazarus pro paucis peccatis recepit mala. Superest ergo ut Lazarus pro reliquis patientiæ virtutumque bonis, deinceps consolationem æternam, tu vero pro reliquis epulationum tuarum sceleribus tormenta æterna recipias. Ita S. Gregor. homil. 40. *Mala Lazari,* ait, *purgavit ignis inopiæ, et bona divitis remuneravit felicitas transeuntis vitæ.*

Tertio, *tua,* q. d. Tu accepisti portionem bonorum tuorum in hac vita, ergo nil amplius expectes in futura: Lazarus vero non accepit portionem bonorum huius vitæ, ergo ei debetur portio bonorum futuræ vitæ. Sic enim Deus sortes electorum et reproborum iuste per iustitiam distributivam distribuit, ut electis cælestia et æterna bona, improbis et reprobis terrena et temporalia distribuat. Quare qui abundat opibus, deliciis, honoribus in terra, metuat se iis privandum in cælo: qui vero in terra iis caret, eadem expectet in cælo. Id visione pulchra revelavit Christus S. Catharinæ Senensi: Obtulit ei enim duas coronas, unam auream et gemmeam, alteram spineam, iussitque alterutram quam vellet eligere; sed hac lege, ut si eligeret in hac vita spineam, in futura gemmeam acciperet;

Eligit S. Catharina Senensis spineam coronam.

A sin in hac vita gemmeam, in futura spineam expectaret: mox illa spineam accepit, capitique impressit: unde iam nacta est gemmeam in cælo.

Inspice imaginem æternitatis, ubi ad palmam ducit crux, ad gladium voluptas.

Imago æternitatis.

Ad hæc Abrahæ verba exclamat S. Bernardus in Declamat. *Expergiscimini ebrii, et flete: terribilis enim Deus in iudiciis super filios hominum. Hæccine cruciatuum causa tota, quod in hoc sæculo bona recepit? ipsa plane. Neque enim ad hoc nos de paradiso voluptatis animadversio divina eiecisse videtur, ut alterum sibi hic paradisum adinventio humana pararet. Homo ad laborem natus, si laborem refugit, non facit ad quod natus est, ad quod venit in mundum. Quid respondebit ei qui misit eum, qui instituit ut laboraret?* Perurget idipsum, et causam assignat dum subdit: *Quid dicemus ad hæc si talis finis, et tale iudicium, ut extrema gaudii luctus occupet, numquid non præferenda sunt in hoc sæculo mala bonis? quippe, nec illa vera bona, nec illa vera mala esse manifestum.* B *Vera potius sententia Salomonis: Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii.*

ET LAZARUS SIMILITER MALA.) Scilicet ulcera, dolores, morbos, pauperiem, famem, sitim, etc. quæ Epulo et similes mundani æstimant mala, cum Lazarus et Sancti ea æstiment bona, quia sunt materia virtutis, felicitatis et gloriæ. Ita S. Thomas in Catena, Chrysostomus et alii: unde Arabicus vertit, *Lazarus fuit in afflictionibus suis.*

NUNC AUTEM HIC CONSOLATUR (non active, sed passive, id est, consolationem et gaudium accipit) TU VERO CRUCIARIS.) Siti, verme, igne, aliisque tormentis inexplicabilibus et æternis, quæ in vita non cogitasti, sed cogitare et timere debuisti: quia pro palatio splendido habes tartarum, pro epulis bufones et dracones, pro odoribus fœtores, pro amicis et parasitis dæmones tortores et irrisores, pro musicis planctum horribilem, pro luce et sole tenebras cymmerias, pro purpura flammam, pro bysso picem et sulphur, pro sociis damnatos, qui instar canum C ringentes se mutuo mordent et lacerant. Denique omnes tui sensus, omnia membra, omnes animæ vires et potentiæ, quas voluptate opplesti, iam cruciatibus sibi propriis iisque horrendis torquentur, sine fine per omnia sæculorum sæcula.

ET IN HIS OMNIBUS (id est præter hæc omnia; Græce, *super hæc omnia*) INTER NOS ET VOS CHAOS MAGNUM FIRMATUM EST, UT HI QUI VOLUNT HINC TRANSIRE AD VOS, NON POSSINT, NEQUE INDE HUC TRANSMEARE.) *Chaos,* idem est quod confusio, miscella, incondita rerum congeries; Græce est χάσμα, id est hiatus, vorago, barathrum, quod Noster apte vocat chaos: quia, ut ait Hesiodus chaos est, confusa quædam ab initio unitas, hians patensque in profundum. Ex eo et χαίνειν Græco, nos hiare dicimus. Tale chaos erat initio mundi, ut ostendi Genes. 1. v. 1. Hinc patet sinum Abrahæ, id est limbum patrum, longe distare ab inferno damnatorum, qui est in centro terræ. Unde nonnulli censent utrinque interiacere Purgatorium et limbum puerorum morientium in peccato originali. Vers. 26.

Chaos quid?

D Forte etiam diviti Epuloni a Deo ad maiorem eius cruciatum per visionem imaginariam ostensus fuit sinus Abrahæ, id est locus Beatorum in cælo, ad quem paulo post mortem Christi Abraham et Lazarus cum Christo ascensuri erant. Inter cælum enim stellatum et terram est spatium octoginta millionum milliarium, uti ex Clavio ostendi Genes. 1. iam concava cæli stellati superficies a convexa eiusdem superficie, distat aliis octoginta millionibus milliarium: hæc vero convexa a cælo empyreo longe amplius distat. Inter infernum ergo situm in centro terræ et cælum empyreum, chaos, et quasi spatium immensum et homini impermeabile interiacet. Simile et immensum interiacet chaos cruciantis semper æternitatis.

Quantum distat cælum stellatum a terra.

Audi S. Cyprianum serm. de Ascens. Dom. ad finem: *Immortales,* inquit, *miseri vivent inter incendia, et inconsumptibiles flammæ nudum corpus allambent. Ardebit purpuratus dives, nec erit qui æstuanti linguæ stillam aquæ infundat. In proprio adipe frixæ libidines bullient, et in-*

ter sartagines flammeas miserabilia corpora cremabuntur: et omni tormento atrocius desperatio condemnatos affliget. Non miserebitur ultra Deus, neque tunc audiet pœnitentes: sera erit illa confessio, et cum clausa fuerit ianua, frustra carentes oleo acclamabunt exclusi. Nullum ibi refrigerium, nullum remedium. Semel Christus descendit ad inferos, ulterius non descendet. Non ultra videbunt Deum in tenebris sigillati. Irregressibilis erit illa sententia, et immutabile iudicium, et stabit damnationis huius immobile constitutum. Unde recte admonet S. Bernardus serm. 75. in Cantica: *Ergo tu et in medio gehennæ expectato salutem, quæ iam facta est in medio terræ. Quam tibi somnias proventuram inter ardores sempiternos facultatem veniam promerendi, cum iam transiit tempus miserendi? non relinquitur tibi hostia pro peccatis, mortuo in peccatis. Non crucifigitur iterum filius Dei. Mortuus est semel, non iam moritur. Non descendit ad inferos sanguis, qui effusus est super terram: biberunt omnes peccatores terræ; non est quod sibi ex eo vendicent dæmones ad restinguendos focos suos, sed neque homines socii dæmoniorum.*

Mystice. Mystice, S. Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, per chaos hoc a Deo firmatum accipiunt immutabilem firmitatem conditionis, et separationis Beatorum a damnatis a Deo decretam et sancitam. Ex Dei enim immobili decreto fit, ut damnati in inferno quasi in carcere ferreo et obserato compacti et conclusi sint, et in æternum a Deo, cælo, Angelis, Beatis totoque mundo separati, et quasi excommunicati sint, ut nihil ab ullo consolationis accipere queant: quæ ingens est eorum pœna et extrema desolatio, et desperatio, Apocal. 20. v. 1. Matth. 5. 25. Nam alioqui animæ separatæ cum sint puri spiritus, æque ac Angeli, omne chaos, omnia saxa, omnia corpora sua subtilitate penetrare et pervadere queunt. Unde S. Gregorius homil. 4. Et ex eo Interlin. *Inter divitem*, ait, *et pauperem chaos est, quia post mortem nequeunt merita mutari, ut damnati transeant ad sortem Beatorum, aut vice versa.* Euthymius: *Hiatum*, inquit, *magnum dicit firmissimum Dei præceptum: tamquam ad modum hiatus prohibens horum et illorum commistionem.* Titus: *Indicat discrimen quod inter iustos et peccatores intercedit: ut enim oppositæ sunt illorum voluntates et studia, ita impermutabilis quoque eorumdem est status.* S. Augustinus lib. 2. Quæst. Evang. q. 38. *Significat receptis in carcere per incommutabilitatem divinæ sententiæ, nullum auxilium misericordiæ posse præberi a iustis, etiamsi velint illud præbere.*

Allegor. Allegorice: Lazarus iacens ad ianuam divitis repræsentat Christum, *qui se ad aures superbissimas Iudæorum*, ait S. August. lib. 2. Quæst. Evang. q. 38. *incarnationis humilitate deiecit, cupiens saturari de micis, quæ cadebant de mensa divitis. Et quærens ab eis vel minima opera iustitiæ, quæ suæ mensæ, hoc est suæ potestati per superbiam non usurparent: quæ opera misericordiæ atque humilitatis quamvis minima, etsi non disciplina, et perseverantia vitæ bonæ, saltem interdum vel casu facerent, sicut micæ de mensa cadere solent. Ulcera passiones sunt Domini ex infirmitate carnis, quam pro nobis suscipere dignatus est. Canes ergo qui ea lingebant, Gentes sunt, quos homines peccatores, et immundos dicebant Iudæi: et tamen passiones Domini in Sacramentis corporis et sanguinis eius, per totum iam orbem suavitate lambunt devotissima. Sinus Abrahæ intelligitur secretum Patris, quo post passionem resurgens assumptus est Dominus: quo eum portatum ab angelis ideo dictum puto, quia ipsam receptionem, qua in secretum Patris abscessit, angeli annuntiaverunt discipulis intuentibus; dicendo enim: Quid statis aspicientes in cælum? quid aliud dixerunt, nisi nullo modo posse oculos hominum usque in illud penetrare secretum, quo ibat Dominus, cum in conspectu discipulorum ferretur in cælum?*

Symbol. Symbolice, idem S. Augustinus ibidem: *Dives epulo*, inquit, *sunt superbi Iudæi, purpura et byssus est dignitas regni, epulatio est splendida iactantia legis; Lazarus, id est adiutus, Gentilis vel publicanus, qui tanto magis adiuvantur, quanto minus de suis viribus præsumunt; canes, homines nequissimi, qui laudant opera mala, quæ in se alius gemens detestatur: quinque fratres, Iudæi sub lege, quæ quinque libris scripta.*

Huc accedit S. Gregorius homil. 40. *Lazarus*, ait, *est Gentilis populus; vulnerum ruptio, est peccatorum confessio; non dantur ei micæ divitis; Gentiles enim ad cognitionem legis superbi Iudæi non admittebant: canes, prædicatores et doctores, qui dum instruunt, quasi vulnus mentis per linguam tangunt; Abrahæ sinus, secreta requies: videt ibi Lazarum dives: infideles enim super se in requie fideles attendunt; idque a longe, quia per meritum eo non attingunt; ardent in lingua, quia verba legis in ore tenuerunt, sed non servaverunt.*

Tropolog. S. Ambr. *Lazarus pauper*, ait, *est vir Apostolicus, pauper in verbo, locuples in fide; micæ sunt dogmata fidei: dives Epulo est hæreticus, qui divitibus abundat sermonibus, linguam enim habet loquacem, sed mentem insipientem et aridam.* Tropol.

ET AIT: ROGO ERGO TE PATER, UT MITTAS EUM IN Vers. 27.
DOMUM PATRIS MEI: HABEO ENIM QUINQUE FRATRES, UT TESTETUR ILLIS, NE ET IPSI VENIANT IN HUNC LOCUM TORMENTORUM.

Verisimile est hæc parabolice dici, uti de lingua, digito et oculis, quibus carent animæ separatæ, dixi v. 24. Porro parabola hæc sumpta est ex communi hominum in hac vita usu, quo fratres miseri fratribus suis cautum cupiunt, ne in eamdem vel similem miseriam incidant. Ad hoc autem hic inducitur, ut perarguat homines mundanos, qui vulgo rident, aut parvi æstimant et imminuunt pœnas inferni, eo quod inde nemo eas narraturus ad nos redierit.

MITTAS EUM.) Lazarum resumpto corpore, ut is, utpote fratribus notus, atque oculatus omnium testis, imo occasio et causa, efficacius fratres moveat ad credendum et pœnitendum. Simul significatur divitem post mortem eguisse auxilio Lazari, quem in vita contempserat.

Porro quomodo animæ defunctorum viventibus appareant, vide S. August. lib. de Cura pro mortuis, Delrium in Magicis, sub finem tomo primo, Petrum Thyræum de Apparit. spirituum.

UT TESTETUR ILLIS.) Quam graviter hic crucier ob Vers 28.
meam epulationem. Rursum *testetur*, id est, *contestetur illos*, id est graviter moneat et quasi adiuret eos, ut ab epulatione desistant et pœniteant, *ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum.*

Dices, Damnati in extrema sunt desperatione, odio Dei et hominum, atque omnes et omnia, etiam parentes et socios execrantur, nec cuipiam, etiam amico vel fratri bene volunt; quomodo ergo dives hic optat fratres suos evadere pœnas inferni? Resp. Damnati nullum bonum, puta nullum virtutis naturalis, vel supernaturalis actum elicere volunt, aut valent, ex summo odio Dei omnisque boni, et ex desperatione; possunt tamen velle aliquod bonum naturale, v. g. ut parentibus et fratribus suis bene sit. Unde S. Chrysost. Ambros. et Theophyl. putant divitem hunc vere et sincero animo voluisse consulere fratribus: huc enim inclinat naturalis cognatio et fratrum amor: natura enim eadem manet in damnatis: actus ergo hic est actus naturæ, non virtutis, quia in actu hoc non spectant honestatem virtutis, sive bonum honestum, sed bonum naturæ dumtaxat, ut faciunt animalia suos fœtus nutriendo. Quomodo potest hic dives damnatus optare salutem fratrum?

Respondeo secundo et melius, Epulonem non tam fratribus, quam sibi voluisse consulere: malum enim fratrum æstimabat suum: nam damnatio fratrum eis damnationem et tormenta auxisset; utpote qui eis epulationis fuerat occasio et causa: ita S. Gregor. Lyranus, et alii. Addit Caietanus, Epulonem ex superbia, qua tument damnati, hoc postulasse, ut ipse si non in se, certe in fratribus suis esset excelsus et beatus.

Porro *dives iste*, ait S. Ambros. *serus magister esse incipit, cum nec iam discendi tempus habeat, nec docendi.*

ET AIT ILLI ABRAHAM: HABENT MOSEN ET PRO- Vers. 29.

PHETAS, AUDIANT ILLOS.) q. d. Habent scripta Mosis et Prophetarum, quæ eis in synagoga legunt et explicant Scribæ et Pharisæi. Iam pridem enim Moses et Prophetæ erant mortui.

Vers. 30. **AT ILLE DIXIT: NON** (scilicet, satis est, ad eos in epulatione inveteratos convertendum: vel *non* audient Mosen et Prophetas, utpote iam mortuos), **PATER ABRAHAM: SED SI QUIS EX MORTUIS** (resurgens) **IERIT AD EOS, POENITENTIAM AGENT.**) Loquitur de suo sensu, suoque affectu et effectu. *Sicut ipse fuerat affectus,* inquit Chrysost. *sic opinionem habet et de fratribus suis.* Id quod clarius Titus declarans, scribit: *Cur dives isthæc dicit? quia ipse Prophetas nullo prorsus fructu audiverat; quæ enim ab illis prodita extabant, ea propalam contempserat, fabularumque loco habuerat. Ex qua re coniecturam faciebat, suos quoque fratres ita comparatos esse. Volebat enim ita dicere: Illi nunc ratiocinantur, ut quondam ego: nempe quis inde aliquando rediit? quis ea quæ apud inferos sunt enarravit? Ea propter si quis ex mortuorum grege ad illos accederet, non denegarent illi fidem, verum dictis illius studiose intenderent.*

Vers. 31. **AIT AUTEM** (Abraham) **ILLI: SI MOSEN ET PROPHETAS NON AUDIUNT, NEQUE SI QUIS EX MORTUIS RESURREXERIT, CREDENT.**) Dicent enim Lazarum resuscitatum esse phantasma, vel illusionem dæmonum: S. Scriptura autem Mosis et Prophetarum est divina, et sanctam habet auctoritatem, summæque apud fideles (quales erant Iudæi) est fidei et ponderis, iuxta illud S. Petri epist. 2. cap. 1. v. 19. *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco.* Verissimum id esse patet ex resuscitatione alterius Lazari, et Christi ipsius: utramque enim calumniati sunt Iudæi, nec ob eam in Christum credere voluerunt, Lucæ 17. Simili modo Petrus, triennalis mortuus a S. Stanislao Episcopo Cracoviensi suscitatus, ut testimonium coram Boleslao rege perhiberet, sibi ab eo venditum fuisse agrum; eo perhibito, cum multi eum interrogarent de rebus alterius sæculi, nihil respondit, nisi hoc: *Habetis Mosen et Prophetas, non ad evangelizandum, sed ad testificandum missus sum.* Ita habet Breviarium Polonicum, die 13. Maii. Dives ergo omnium quæ petiit tulit repulsam, quia scriptum est: *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur,* Proverb. cap. 21. 13.

Mortuus triennalis resuscitatus.

Moraliter, ex hac parabola, vel potius historia discimus: Primo, Deum distribuisse sortes hominum, ac fecisse ut hi sint divites, illi pauperes: quisque ergo sua sorte, in qua a Deo positus est, contentus vivat, ac pauperes per fortem inopiæ tolerantiam, divites vero per largam beneficentiam succurrendo pauperibus cælum promereantur. Hac enim historia Christus vult probare id quod dixit v. 9. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Ideo enim dives ab Abraham et Lazaro non est receptus, quia non fecit eleemosynam.

Secundo, pauperes, mendicos, ulcerosos despici non debere, sed suscipi et iuvari; quia ut ait S. Gregor. hom. 40. *Quos morum infirmitas vulnerat, medicina paupertatis curat,* ac sæpe *latet margarita in sterquilinio;* id est virtus et sanctitas, latet in corruptibilitate corporis, et abiectione paupertatis. Exemplum addit S. Gregorius S. Romulæ, quæ in paupertate et paralysi moriens, cum angelorum choro et concentu evecta est in cælum, additque: *Quotidie Lazarum si quærimus, invenimus quotidie Lazarum: et si non quærimus, cernimus. Ecce importune se pauperes offerunt, rogant nos, qui tunc pro nobis intercessores venient. Certe nos omnino rogare debuimus, sed tamen rogamur. Videte si negare debemus quod petimur, quando patroni sunt qui petunt.*

S. Romula paralytica in cælum evecta.

Tertio, divites in suis divitiis non debere confidere, superbire, epulari et lascivire; utpote quæ caducæ et breves sunt, ac in morte relinquendæ: quare eis cor non apponant, sed in Deo illud figant, Deique amore in pauperes illas expendant. Plura vide apud S. Chrysost. homiliis quatuor de Lazaro, in fine tomi 2. S. Gregorium hom. 40. in Evang. S. August. serm. 110. et 227. de Tempore.

CAPUT DECIMUMSEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, docet Christus cavendum esse scandalum pusillorum, dandam veniam peccanti, fidem acuendam, ut possit transferre montes. Secundo, v. 7. per parabolam, vel potius exemplum familiare, docet, ut licet bona faciamus, tamen æstimemus nos servos inutiles, quia quod debuimus facere, fecimus. *Tertio, v. 12. curat decem leprosos, iubetque ut ostendant se sacerdotibus. Quarto, v. 20. quærenti quando veniet regnum Dei, describit suum adventum ad iudicium; aitque eum fore inopinatum, uti fuit diluvium tempore Noe. et incendium Sodomæ tempore Loth. Quare ad eum omnes sancte vivendo se comparare debere, quia ex eodem loco unus tunc assumetur, alter relinquetur.*

Primam partem audivimus Matth. 18. *v.* 7. *et* 21. *et Matth.* 17. *v.* 19. *Quartam Matth.* 24. *v.* 25. *et seq. Superest ergo hic secunda et tertia explicanda.*

1. ET ait ad discipulos suos: Impossibile est ut non veniant scandala: væ autem illi per quem veniunt. 2. Utilius est illi, si lapis molaris imponatur circa collum eius, et proiiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis. 3. Attendite vobis: Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum: et si pœnitentiam egerit, dimitte illi. 4. Et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens: Pœnitet me: dimitte illi. 5. Et dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem. 6. Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro: Eradicare, et transplantare in mare: et obediet vobis. 7. Quis autem vestrum habens servum arantem aut pascentem, qui regresso de agro dicat illi: Statim transi, recumbe: 8. Et non dicat ei: Para quod cœnem, et præcinge te, et ministra mihi donec manducem et bibam, et post hæc tu manducabis et bibes? 9. Numquid gratiam habet servo illi, quia fecit quæ ei imperaverat? 10. Non puto. Sic et vos, cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. 11. Et factum est, dum iret in Ierusalem, transibat per mediam Samariam et Galilæam. 12. Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt a longe: 13. Et levaverunt vocem, dicentes: Iesu præceptor, miserere nostri. 14. Quos ut vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est, dum irent, mundati sunt. 15. Unus autem ex illis, ut vidit quia mundatus est, regressus est cum magna voce magnificans Deum. 16. Et cecidit in faciem ante pedes eius, gratias agens; et hic erat Samaritanus. 17. Respondens autem Iesus, dixit: Nonne decem mundati sunt? et novem ubi sunt? 18. Non est inventus qui rediret, et daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. 19. Et ait illi: Surge, vade: quia fides tua te salvum fecit.

20. Interrogatus autem a Pharisæis: Quando venit regnum Dei? respondens eis, dixit: Non venit regnum Dei cum observatione: 21. Neque dicent: Ecce hic, aut ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est. 22. Et ait ad discipulos suos: Venient dies quando desideretis videre unum diem Filii hominis, et non videbitis. 23. Et dicent vobis: Ecce hic et ecce illic. Nolite ire, neque sectemini; 24. Nam sicut fulgur coruscans de sub cælo, in ea quæ sub cælo sunt, fulget; ita erit Filius hominis in die sua. 25. Primum autem oportet illum multa pati, et reprobari a generatione hac. 26. Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit in diebus Filii hominis. 27. Edebant et bibebant; uxores ducebant, et dabantur ad nuptias, usque in diem qua intravit Noe in arcam: et venit diluvium et perdidit omnes. 28. Similiter sicut factum est in diebus Loth; Edebant, et bibebant; emebant et vendebant; plantabant, et ædificabant; 29. Qua die autem exiit Loth a Sodomis, pluit ignem et sulphur de cælo, et omnes perdidit; 30. Secundum hæc erit qua die Filius hominis revelabitur. 31. In illa hora, qui fuerit in tecto, et vasa eius in domo, ne descendat tollere illa: et qui in agro, similiter non redeat retro. 32. Memores estote uxoris Loth. 33. Quicumque quæsierit animam suam salvam facere, perdet illam: et quicumque perdiderit illam, vivificabit eam. 34. Dico vobis; in illa nocte erunt duo in lecto uno; unus assumetur, et alter relinquetur: 35. Duæ erunt molentes in unum; una assumetur, et altera relinquetur: duo in agro; unus assumetur, et alter relinquetur, 36. Respondentes dicunt illi: Ubi Domine? 37. Qui dixit illis: Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ.

Vers. 5. ET DIXERUNT APOSTOLI DOMINO: ADAUGE NOBIS FIDEM.) Dixerunt hoc Apostoli, postquam non potuissent eiicere dæmonium lunaticum, idque ob parvam eorum fidem, ut ait Christus: tunc ergo maiorem petiverunt, dicentes: *Adauge nobis fidem,* ut patet ex hoc loco, collato cum iis quæ dicit Matth. 17. v. 19. utrobique enim Christus idem respondet, vim fidei ut grani sinapis tantam esse, ut transferat montes.

Vers. 6. DIXIT AUTEM DOMINUS: SI HABUERITIS FIDEM SICUT GRANUM SINAPIS (quod parvum quantitate, potestate est magnum, ait Chrysost. insinuat ergo minimum fidei magna posse; et Beda: Fides perfecta, ait, est granum sinapis: in facie est humilis, iu pectore fervens (DICETIS HUIC ARBORI (vicinæ, quam ostendebat Christus) MORO: ERADICARE, ET TRANSPLANTARE IN MARE: ET OBEDIET VOBIS.) Pro *moro*, Matth. 17. v. 19. habet *monti:* utrumque ergo dixit Christus. Allegorice morus dicitur quasi μωρος, id est stulta arbor per antiphrasin, quia arborum est sapientissima; nam non emittit flores nisi transacto frigore, ne ab illo decutiantur. Morus ergo significat Evangelium crucis Christi, quod Gentilibus videtur stultitia, fidelibus autem est Dei virtus et sapientia, 1. Corinth. 2. Unde S. Augustin. lib. 2. Quæst. Evang. quæst. 39. *Dicant ergo,* ait, *illi servi per sinapis granum huic arbori moro, hoc est ipsi Evangelio crucis Dominicæ, per poma sanguinea, tamquam vulnera in ligno pendentia, victum populis præbituræ. Dicant ergo illi ut eradicetur de perfidia Iudæorum, et in mare Gentium transferatur atque plantetur: hac enim domestica servitute esurienti et sitienti Domino ministrabunt.*

Morus arborum sapientissima. Unde dicta?

Sic et Beda: Morus, ait, cuius colore sanguineo fructus et virgulta rubent, est Evangelium crucis, quæ per fidem Apostolorum, de Iudæis, ubi velut in stirpe generis timebatur, verbis prædicationis eradicata, et in mari Gentium plantata est. Addit Glossa: Folia mori subiecta serpenti, illi necem inferunt; sicut verbum crucis cuncta animæ noxia et venenata perimit. Ex adverso S. Ambros. Chrysost. et Glossa per morum accipiunt diabolum, quem fides Christi expellit, et in abyssum præcipitat. Audi S. Ambr. *Fructus eius* (mori) *primum albet in flore, deinde iam formatus irrutilat, maturitate nigrescit. Diabolus quoque ex albenti angelicæ flore naturæ et potestate, rutilante prævaricatione deiectus, tetro inhorruit odore peccati. En tibi illum arbori moro dicentem: Eradicare, et iactare in mare; cum legionem eiicit ex homine, in porcos transire permittit: qui exagitati diabolico spiritu, se in maria demerserunt.*

Audi et S. Chrysostomum in Catena: Ut mori frondibus vermes (bombyces ex frondibus mori nentes sericum) aluntur, sic diabolus per cogitationes ab eis exortas, alit in nobis vermem perpetuum: sed hanc morum potest fides ab animabus evellere, et in abyssum demergere.

Denique Arabicus pro *moro* vertit *sycamino,* id est sycomoro, de qua cap. 19. 4. Porro Christus vim fidei extollit, ut Apostolis eius acuendæ et augmentum postulandi maius desiderium iniiciat: volebat enim postulantibus augere fidem, qui postulandi mentem et desiderium eis iniecerat. Unde et postea eis fidem adauxit, præsertim cum Spiritum sanctum in eos misit in Pentecoste. Hinc et vi excellentis fidei tam mira et tot miracula patrarunt, totumque orbem converterunt. Quare ne in tantis operibus superbiant, et vane glorientur, Christus sequenti parabola docet eos humilitatem, ut dicant: Servi inutiles sumus.

Vers. 7. Parabola servi de agro colendo regressi.

QUIS AUTEM VESTRUM HABENS SERVUM ARANTEM AUT PASCENTEM (oves vel boves, uti legit S. August. lib. 2. Quæst. Evang. quæst. 39.) QUI REGRESSO DE AGRO DICAT ILLI: STATIM TRANSI (intra in triclinium; Arabicus, *ascende*) ET RECUMBE.) Et accumbe mensæ, comede, vires restaura. Retundit hic Christus vanam gloriam Apostolorum, ut fide excelsa, mira et stupenda patrantes, iu iis non glorientur, sed Deo, cuius est propria, omnem operum gloriam adscribant. *Iactationis affectum evellit,* ait Euthym. *qui boni operationem consequitur.* Servum, non mancipium, ut volunt hæretici, sed mercenarium, qui ultra operas pactas, vel ab hero præceptas, potest aliud servitium, ad quod non obligatur, hero impendere.

Ubi nota, hæreticos hoc loco abuti contra bonorum operum merita; sed immerito. Nam hic servus vere mercedem diurnam, ei ex pacto debitam merebatur, ut patet; sed non merebatur ut herus ei gratias ageret; quia non solent heri servis, quibus mercedem laboris persolvunt, agere gratias: hæ enim aguntur operi gratuito et gratis præstito: agimus enim gratias pro beneficio, quod gratis nobis confertur; ergo et nos qui servi Dei sumus, per opera a Deo præcepta, si ea præstemus, meremur vitam æternam: sicut servus mercenarius laborans per diem meretur mercedem diurnam, ut patet Marc. 9. 41. Matth. 10. 41. Apocal. 11. v. 18. et alibi. Licet enim opera nostra, quatenus nostra sunt, sint parvi et quasi nullius pretii; tamen quatenus manant ex gratia Christi, ideoque Christi capitis nostri sunt opera; hinc magni sunt valoris et meriti, adeoque æternam gloriam merentur; gratia enim est semen gloriæ; præsertim quia Deus ex bonitate sua immensa, operibus nostris ex gratia Christi factis, gloriam sempiternam promittere dignatus est.

Vers. 8. et 9. ET NON DICAT EI: PARA QUOD CŒNEM, ET PRÆCINGE TE, ET MINISTRA MIHI, DONEC MANDUCEM ET BIBAM, ET POST HÆC TU MANDUCABIS, ET BIBES? NUMQUID GRATIAM HABET SERVO ILLI, QUIA FECIT QUÆ EI IMPERAVERAT?) Id est, puto quod non gratias aget servo: *Quia servo incumbit necessitas ut faciat domini mandata,* ait Theophyl. Sic nobis incumbit necessitas faciendi omnia, quæ præcepit Deus, et novis semper studiis augendi priora, ait Beda. Sensus ergo est, q. d. ait S. Ambr. *Sicut tu non solum dicis servo tuo: Recumbe, sed exigis ab eo aliud ministerium, et gratias ei non agis, ita nec in te patitur Dominus unius usum esse operis aut laboris, quia dum vivimus, debemus semper operari. Ergo agnosce te esse servum plurimis obsequiis defœneratum. Non te præferas, quia filius Dei diceris: agnoscenda gratia, sed non*

ignoranda natura ; neque te iactes si bene servisti, quod facere debuisti. Obsequitur sol, obtemperat luna, serviunt angeli.

Vers. 10. SIC ET VOS, CUM FECERITIS OMNIA, QUÆ PRÆCEPTA SUNT VOBIS, DICITE : SERVI INUTILES SUMUS, QUOD DEBUIMUS FACERE, FECIMUS.) *Væ enim nobis, si non fecissemus,* inquit S. Bernard. serm. 4. in Psalm. *Qui habitat:* Sic Apostolus 1. Cor. 9. 16. ait : *Væ mihi est si non evangelizavero,* quia Deus præcepit mihi ut evangelizem.

Cur servum inutilem se dicat is qui aliquid meruerit? Obiiciunt hæretici : Christus hic suos fideles vocat servos inutiles, ergo ipsi suis meritis nil merentur, imo nil boni faciunt, quia nil utilitatis afferunt. Resp. antecedens esse falsum. Christus enim suos famulos non vocat inutiles, imo Matth. 25. 23. ait : *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui*: sed monet ut quisque fidelis se ipsum vocet servum inutilem, ad vitandam vanam gloriam, et ad maius humilitatis incrementum, æque ac meritum, uti docent S. Ambros. et S. Chrys. Theophyl. Beda, et passim alii : idque hoc sensu, non ficto et simulato, sed vero et sincero ; quod scilicet implendo Dei præcepta dumtaxat, nihil peculiare, nihil insigne, illustre et eximium fecerit, sed tantum id quod ex lege Dei facere debebat, et ad quod sub pœna peccati obligabatur. Ideo ergo inutilis est et dicitur, quia sola præcepta complevit, consilia vero et opera supererogationis omisit, ut explicat ipse Christus, dicens: *Omnia quæ præcepta sunt;* et, *Quod debuimus facere, fecimus:* ac proinde talis communem tantum observationis præceptorum mercedem, non vero eximiam illam observationis consiliorum Evangelicorum gloriam, coronam et aureolam assequitur, ut ait Paulus, cuius verba mox citabo.

. Porro cum nos humiliter dicemus : *Servi inutiles sumus ;* tunc dicet Christus: *Euge serve bone et fidelis,* etc. ait S. Chrysost.

Unde S. Bernard. tract. de Præcepto et dispens. longiuscule ante finem, sic explicat : *Servi inutiles sumus, quæ facere debueramus, fecimus. Ac si dicat: Si solis contenti estis præceptis, et traditionibus impositæ legis, et non sponte etiam perfectionis vos consiliis et suasionibus mancipatis, liberi quidem estis a debito ; non tamen pro merito gloriosi evasistis pœnam, sed non acquisistis coronam.*

Hoc est quod Apostolus gratis evangelizans, cum posset alimenta a fidelibus exigere, 1. Cor. 9. 15. idipsum vocat gloriam suam : nam ipse subdit: *Si evangelizavero, non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit,* etc. *Quæ ergo merces mea* (insignis et illustris,) *ut Evangelium prædicans, sine sumptu* (gratis) *ponam evangelium.*

Secundo, etiam Paulus, cæterique Apostoli et Religiosi observantes, non tantum præcepta, sed et consilia Christi, vere dicere possunt : *Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* Primo, quia Deo debemus animam, corpus, vitam, et quidquid habemus : quod nunquam exolvere possumus, quidquid boni agamus. Hoc enim debitum est infinitum, estque multiplex, sed maxime quadruplex.

Multa Deo debes.

I. Primum est debitum creationis : ex nihilo enim a Deo creati, totum quod sumus, debemus Deo creatori. Unde Plato in Phædone ait, hominem esse unam e possessionibus Dei. Audi S. Bern. serm. de Quadruplici debito: *Ecce* ait, *in ianuis est, qui fecit cælum et terram, et creator tuus est, tu creatura ; tu servus, ille dominus ; ille figulus, tu figmentum. Totum ergo quod es, illi debes, a quo totum habes, illi præcipue Domino, qui et te fecit, et benefecit tibi, qui tibi ministrat siderum cursus, aeris temperiem, fœcunditatem terræ, fructuum ubertatem. Huic revera totis medullis, totis viribus serviendum, ne forte indignationis oculo te respiciat et despiciat, et conterat in æternum.*

II. Secundum est debitum emptionis et redemptionis : Christus enim nos a morte, peccato et gehenna emit et redemit, pretio sanguinis sui : sumus ergo servi emptitii, imo mancipia Christi. Unde Apostol. *Empti estis pretio magno, glorificate et portate Deum in cordibus vestris,* 1. Cor. 6. 20. Audi S. Bernard. serm. iam citato : *Primo,* inquit, *Christo Iesu debes omnem vitam tuam, quia ipse vitam suam posuit pro tua, et cruciatus amaros sustinuit, ne tu perpetuos sustineres.* Addit deinde multa in hanc sententiam, quæ sic ad extremum concludit omnia : *Cum ergo ei donavero quidquid sum, quidquid possum, nonne istud est sicut stella ad solem, gutta ad fluvium, lapis ad montem, granum ad acervum ?* Idem Bernard. tr. de Dilig. Deo : *Si totum me debeo,* ait, *pro me facto, quid addam iam pro refecto, et refecto hoc modo? Nec enim tam facile refectus, quam factus. Nam qui me semel, et tantum dicendo fecit, in reficiendo profecto, et dixit multa, et gessit mira, et pertulit dura ; nec tantum dura, sed et indigna. In primo opere me mihi dedit; in secundo se: et ubi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo et redditus, me pro me debeo, et bis debeo. Quid Deo retribuam pro se? Nam etiam si me millies rependere possem, quid sum ego ad Deum?*

Tertium est, quia in baptismo abrenunciantes Satanæ, nos totos mancipavimus obsequio Christi, in coque ipse nos regenerans, fecit homines novos et divinos, qui essent templum Dei et Spiritus sancti. III.

Quartum, quia ipse est principium et finis noster ultimus, ad quem omnes actiones dirigere debemus. Ipse enim promisit nobis cælestem felicitatem et gloriam sempiternam, quæ non est alia quam visio et fruitio Dei. Vide Hieron. Platum, lib. 1. de Bono status Relig. cap. 3. et 4. ubi septem titulos servitutis nostræ recenset, ob quos nos non sumus nostri iuris, sed Dei et Christi. IV.

His adde *inutiles servos* nos esse respectu Dei : Deo enim, utpote immenso, ditissimo et felicissimo, nil utilitatis afferre possumus. Unde S. Aug. in Ps. 34. *Possideat te*, inquit, *ut possideas illum. Eris prædium ipsius, eris domus ipsius. Possidet ut prosit, possidetur ut prosit. Numquid ut aliquid ei tu prosis ? Nam dixi Domino : Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* V.

Rursum *inutiles,* quia in multis peccamus, ac sic multa opera nostra vel negligentia, vel vana gloria, vel alio vitio infecta sunt. Ad hæc actiones nostræ, si in se præcise, uti ab homine manant, spectentur, inutiles sunt ad promerendam Dei gratiam et gloriam, iuxta illud Apost. 2. Cor. c. 4. *Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis.* Ita S. Aug. cuius verba mox citabo. Denique actiones nostræ omnes valoris et meriti dignitatem habent a gratia et promissione Dei, atque nobis, non Deo utiles sunt. Unde Arabic. vertit, *equidem nos servi inutiles sumus : fecimus enim quod nostra intererat.* Hinc rursum pro *inutiles* Græce est ἀχρεῖοι, id est inutiles, irriti, infirmi, defatigati, inepti, inhabiles, vani, nullius bonæ frugis, hebetes, nequam. *Cum bonus sit Deus,* ait Euthymius, *servis tamquam mercenariis utitur, et servitutem eorum mercede rependit, ac debitum obsequium tamquam facinus egregium suscipit ; et præmium tribuit, quod labores etiam excedat.* Similiter Cyrill. in Catena: *Sic et Deus petit quidem a nobis famulatum iure servitii, verum quia clemens et bonus est, honores laborantibus pollicetur, et supereminet sudoribus subiectorum benevolentiæ magnitudo. Vincit namque bonitas eius id quod iustum et æquum est.* Hæc Cyrillus. VI.

Id faciebant monachi Alpenses, ad quos ita scribit S. Bern. ep. 152. *Inutiles vos reputatis, et humiles inventi estis. Recta facere, et inutilem se reputare, apud paucos invenitur, et ideo multi admirantur. Hoc, inquam, hoc prorsus vos de illustribus reddit illustriores, sanctiores de sanctis, et ubicumque divulgatus est sermo iste, replevit omnia odore suavitatis.* Nam ut idem ait ser. 42. in Cant. *Humilitas tamquam nardus spargit odorem suum, amore calens, devotione vigens, opinione redolens.*

Porro S. August. lib. 2. Quæst. Evang. qu. 39. aliter explicat; pro *inutiles* enim vertit, *supervacui*, id est qui expleto omni opere iam quasi vacui expectant mercedem et gloriam sempiternam, quæ omnem laborem, operumque valorem et dignitatem longe superat et transcendit. *Servi,* ait, *supervacui sumus ; quod debuimus facere, fecimus, nihil in nobis operis restat: cursum consumavi-*

mus, agonem perfecimus; superest nobis corona iustitiæ: omnia enim dici possunt de illa ineffabili perfruitione veritatis: et tanto magis omnia dici possunt, quando minus aliquid digne dici potest: nam et lux est illuminatorum, et requies exercitatorum, et patria redeuntium, et esca indigentium, et corona vincentium, et quæcumque bona temporaliter transeuntia, per creaturarum partes error appetit infidelium, veriora, et in æternum manentia, in creatore omnium, simul inventura est pietas filiorum. *

Hinc infert Theoph. *Si*, ait, *cum omnia mandata fecerimus, neque tunc debemus magnum quid sentire; quantum peccamus, cum maximam partem mandatorum non perficiamus, et nihilo minus extollimur?*

Vers. 11. Et factum est, dum iret (e finibus Cæsareæ Philippi aut Paneadis, ut patet Matth. 17. 21.) in Ierusalem (ad festum Tabernaculorum, ut liquet Ioan. c. 7. v. 2.) transibat per mediam Samariam et Galilæam.) Hæ enim erant in recto itinere eunti a Cæsarea in Ierusalem. Samariæ meminit, ut suggerat rationem, quare inter decem leprosos a Christo, ut sequitur curatos, unus fuerit Samaritanus: quia scilicet Christus transibat per Samariam, ac licet male a Samaritanis exceptus, imo hospitio exclusus in uno eorum vico, cap. 9. v. 33. Samaritanum tamen curare voluit, ut pro maleficio rependeret beneficium. Vide Chronotaxin, quam Commentario huic proposui n. 38.

Vers. 12. Decem leprosi sanati. Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt a longe.) *Cum ingrederetur*, id est cum iam esset ingressurus. Leprosi enim tamquam immundi, non poterant ingredi urbes, oppida et castella, ne oppidanis suam lepram, æque ac immunditiem legalem (quæ in lege veteri contrahebatur ex contactu leprosi et immundi) afflarent, ut patet Num. 5. 2. quare ante castellum occurrerunt Christo. Ita Theoph. Simili modo videmus iam leprosos non degere in urbibus, sed ante urbes erigi eis domum in via publica, in qua habitent, et eleemosynam a transeuntibus petant. *Decem viri leprosi, quos morbi communicatio adunaverat*, ait Euthym. nam alioqui *Iudæi non coutuntur Samaritanis*, Ioan. 4. 9. Videntur hi decem leprosi conspirasse, ut simul Iesu occurrerent, ac communi voce sanitatem flagitarent, itaque quasi manu facta Iesu clementiam expugnarent. Porro in Iudæa, æque ac in Ægypto abundant leprosi, ob ingentes regionis calores, ait Galenus.

Steterunt a longe.) Quasi immundi, et extra cœtum mundorum, ne cum suo halitu inficerent, ablegati.

Tropolog. lepra est concupiscentia, hæresis, et peccatum quodlibet, uti ostendi Lev. c. 13. et 14. et Matth. 8. 2.

Lepra quid? Lepræ signa sexdecim æquivoca. Vide Guilielmum Ader medicum, lib. de Ægrotis Evangelicis, parte 3. quæ est de elephantiasi, sive de lepra, ubi eam ex materia et causa efficiente sic definit: Lepra est morbus contagiosus totius corporis, sed maxime externarum partium, scilicet musculorum et cutis, ex humoris melancholici assatione, exustione, et mala qualitate proveniens. Signa eius æquivoca et generalia, ideoque minus certa dat sexdecim. Primum, inquit, est durities et carnium tubercula. Secundum, est color tenebrosus, quem medici vocant morpheatum. Tertium, pilorum casus et decidentia. Quartum, musculorum manus, maxime pollicis, consumptio et tabes; pollici enim tota manus innititur; nec inepte, inquit, pollice excisos, indeque animosa vi cordis carentes, timidosque vocant *poletruncos*, italice *poltroni*, gallice *poltrons*. Quintum, est stupor et abolitus sensus partium extremarum. Sextum, scabies et impetigines. Septimum, grandines et tubercula sub lingua, a retorrido calore humido, ex humore crasso congesta, ut et illic varicosæ venæ: unde lingua intumescit. Octavum, ardor et cutis punctura ac prurigo. Nonum, cutis crispa, qualis est anserum. Decimum, unctuosa cutis, quæ aspersam aquam cito respuit. Undecimum, infebricitatio, sive quod febre careant. Duodecimum, si sint astuti, dolosi, mendaces et furiosi. Decimumtertium, insomnia cum pavore formidolosa. Decimumquartum, pulsus exilis et creber tardusque. Deci-

A mumquintum, sanguis arenosus, luridus, plumbeus et niger. Decimumsextum, urina alba et livida, quia cruda.

Sex deinde univoca et propria, ideoque certa lepræ signa affirmat. Primum, est oculorum et aurium rotunditas: corrumpitur enim pyramidalis nativa in oculo figura; carne scilicet in osse lacrymali, ad radicem nasi iacente siccitate marcida, et oculorum musculis contabescentibus, quorum deformitate in orbem fastigiatur oculi figura, eademque de causa rotundantur aures, absumpta nempe pinnula. Secundum signum est in superciliis, quorum depilatione et tuberibus simiarum faciem repræsentant leprosi. Tertium, est in dilatatione narium: quia nempe narium partes (quæ Rufo Ephesio alæ et pinnulæ dicuntur) exterius amplificantur et dilatantur, interius comprimuntur et subsidunt. Illud ab humorum influxu, hoc autem a carie, et interstitii narium putredine dependet. Quartum, in voce rauca, clangosa, et tubarum more sonora contingit, iuxta illud: Lepræ sex alia signa univoca et propria.

Classica raucisonos disclangit buccina bombos.

B Quintum, est fœtor anhelitus, totiusque corporis male sapida olidaque aura. Sextum, est aspectus satyricus, horribilis, et visus ingratus. Quo signo, cum figuræ depravatione, labrorum crassitie, nasique sirmitate iudicarunt antiqui medici Græci confirmatos leprosos. Denique in leproso membrorum extrema, putredine et carie exesa decidunt, omnis perit corporis nitor, prorsusque humana facies transit in satyricam, ut de leproso facile dicas, quod de Satyro capto ad Apolloniam Plutarchus refert, qui οὐδὲν συνετῶς loquebatur.

Subdit deinde lepram inveteratam et perfectam esse incurabilem et exitialem, ac hominem ad mortem deducere: moriuntur enim fatiscenti incendio, et depeculato vitæ genio, calore nempe vivifico. Ad hæc humor melancholicus, ferinus et acer corpus erodit: lepræ vero recentis et inchoantis hæc sunt remedia, inquit: nitrum, sal, helleborus, cedria, thus, iris, argentum vivum, et vinum viperinum, maxime a Galeno commendatum. Insuper me- Lepra inveterata et perfecta incurabilis et exitialis.

C lancholiæ expurgatio, diæta, id est victus ratio humori morbi contraria.

Hæc omnia et singula faciliter concionator accommodabit lepræ mysticæ, id est concupiscentiæ, peccato et hæresi: magna enim utrinque et clara est analogia et similitudo.

Et levaverunt (extulerunt clamantes, quia longe Vers. 13. stabant, et quia valde desiderabant a lepra curari) vocem (unam et unanimem ex omnium ore prodeuntem) dicentes: Iesu præceptor miserere nostri.) Ut nos morbo tam gravi et incurabili liberes. *Præceptor* hic non tam doctorem significat, quam dominum, qui servis suis præcipit et iubet ea quæ vult: Græce enim est ἐπιστάτα, id est præfecte, præses, cuius est regere et imperare: petunt enim non ut Christus eos doceat, detque præcepta virtutis, sed ut præcipiat lepræ, iubeatque eam facessere: sic et Hebr. *Rabbi* non tantum magistrum, sed et dominum virumque potentem et primarium denotat: unde Theoph.

D interpretatur dominum curatorem. *Id quod est*, ait, *putare illum prope esse Deum.* Sic Cicero lib. 3. de Oratore ait: *Neque disiuncti doctores, sed iidem erant vivendi præceptores atque dicendi.* Et Philip. 2. *Hunc tu auctorem, præceptorem omnium consiliorum, totiusque vitæ debuisses habere.*

Porro Lucas passim Christum vocat ἐπιστάτα, ut patet c. 5. 5. c. 8. 24. et 45. c. 9. 33. et 49. Pro quo Matthæus cap. 8. 25. cap. 17. 4. et alibi habet κύριε, id est domine: unde patet hæc duo idem significare, scilicet Dominum. Sic Galli, Germani, Belgæ dominos suos vocant magistros: *mon maitre, mein meister.*

Quos ut vidit (et se invocantes audivit: unde Theoph. Vers 14. loco quidem, inquit, procul stant, oratione autem propinquant; *prope est* enim *Dominus omnibus invocantibus se in veritate*, Ps. 144.) dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus, q. d. Si ad eos eatis, mihique obediatis, certo a lepra, mea virtute et providentia curabimini. Et factum est, dum irent, mundati sunt.) Iussit Christus

*

Cur leprosos ad sacerdotes misit Christus? leprosos adire sacerdotes, non ut ab eis sanarentur; hoc enim erat impossibile: sed Primo, ad honorem et observantiam ordinis sacerdotalis. Secundo, quia lex iubebat leprosos, si sanarentur, ostendere se sacerdotibus, ut per eos restituerentur urbi et templo, ac convictui hominum, Levit. cap. 24. Porro habebant sacerdotes sua signa, ex quibus cognoscerent lepram esse vel non esse, qualia paulo ante recensui. Tertio, ut probaret leprosorum fidem et obedientiam: sciebant enim ipsi se esse leprosos, nec a sacerdotibus posse curari, sed tantum declarari lepram: vadunt tamen ad eos iussu Christi, certo sibi persuadentes, se hac ratione a Christo curandos esse, antequam ad sacerdotes pervenirent. Nisi enim hoc sibi persuasissent, utique ad sacerdotes non ivissent: ibant enim, ut ab eis declararentur a lepra esse mundati. Quarto, ut Christus sacerdotes faceret testes miraculi sanationis a se facti, ut ipsi ex eo illum esse Christum agnoscerent.

Allegor. voluit significare Christus mysticos leprosos, id est peccatores in lege nova, debere adire sacerdotes, ut in sacramento Pœnitentiæ, a lepra peccati curentur et absolvantur. Sacerdotum enim legis novæ non est probare lepram, uti fuit in lege veteri, sed probatam purgare et expiare, ait S. Chrysost. l. 3. de Sacerdotio.

Et dum irent.) Certa fide et cæca obedientia, non diiudicantes de præcepto, ait Euthym. Græce, *inter eundum*. Verisimile est, statim ut cœperunt ire, fuisse curatos, ut scirent se a Iesu curatos: unde et Samaritanus videns se curatum, illico regressus est, Iesuque gratias egit. Sic solet Deus statim remunerari promptam fidem et obedientiam.

Mundati sunt.) A lepra, quæ apud Iudæos summa erat immunditia, tam naturalis, quam legalis; præsertim quia lepra est contagiosa, ac vicinos facit leprosos et immundos.

Vers. 15. Unus autem ex illis ut vidit quia mundatus est, (Græce, ἰάθη, id est sanatus est) regressus est ex media via, reflectens iter ad Iesum suæ sanitatis auctorem, cum magna voce exultante et iubilante, magnificans Deum, qui per Iesum eum curarat.

Vers. 16. Et cecidit in faciem ante pedes eius (ut profunde se humiliando summam ei reverentiam exhiberet) gratias agens (*ei*, ut habent Græca et Syrus) et hic erat Samaritanus.) Ideoque alienus et abhorrens a Iudæis, ac schismaticus, ut mirum fuerit eum solum Iesu Iudæo tam impense gratias egisse; cum cæteri leprosi gente et religione Iudæi Iudæum Iesum, a quo curati fuerant, negligerent, nec ei gratias pro tanto beneficio agerent.

Vers. 17. Respondens autem Iesus, dixit: Nonne decem mundati sunt: et novem ubi sunt?) Cur novem, æque ac decimus Samaritanus ad me non redeunt, nec beneficium agnoscunt, nec mihi benefactori gratias agunt? nimirum novem hi læti de sua sanitate, pergebant ad sacerdotes, ut ab eis declararentur mundi, itaque convictui hominum restituerentur, toti de se, parum de Iesu gloria solliciti: sic et hodie in aulis principum multi officia et beneficia captant, illasque assidue frequentant, sese humiliant, instant, obsecrant, donec obtineant; at ubi obtinuerunt, ad suos quasi cum præda avolant, nec amplius comparent; quos proinde Alphonsus Aragonum rex *vultures aulæ* nuncupabat, teste Panorm. in eius Vita. Aulæ vultures.

Vers. 18. Non est inventus qui rediret, et daret gloriam Deo (confitendo, prædicando se a Deo per Iesum curatum a lepra; quæ erat ingens gloria Dei) nisi hic alienigena.) Id est, nisi hic Samaritanus, alienus a gente et religione Iudaica. Erant enim Samaritani gente Babylonii, Assyrii, Medi, etc. a Salmanasar translati in Samariam, 4. Reg. 17. 24. Syrus, *quare separati sunt, quin redierint daturi gloriam Deo, nisi iste qui est ex populo extraneo?* Hic repræsentat Gentiles, qui credituri erant in Christum, illique gratias acturi, cum increduli Iudæi eum essent spreturi. Ita videmus exteros sæpe esse gratiores indigenis, quia exteri magis admirantur exteros benefactores, ideoque eos magis colunt, quam indigenæ, qui familiares et concives suo benefactori, beneficium ab eo iure patriæ sibi deberi putant. Adde, pudet eos coram cive suo se humiliare, ac suam miseriam, a qua ab illo liberati sunt, agnoscere. Iure ergo eorum ingratitudinem hic incusat Christus, ac iure potuisset eis beneficium sanitatis præstitum adimere, ut in suam lepram relaberentur; sed noluit, quia tanta est eius beneficentia, ut etiam ad ingratos se extendat. Malitiam ingratitudinis acriter perstringit S. Bernard. ser. 51. in Cant. *Ingratitudo*, ait, *inimica est animæ, exinanitio meritorum, virtutum dispersio, beneficiorum perditio. Ingratitudo ventus urens, siccans sibi fontem pietatis, rorem misericordiæ, fluenta gratiæ.* Idem ser. de septem misericordiis: *Peremptoria res*, ait, *est ingratitudo, hostis gratiæ, inimica salutis. Dico ego vobis, quoniam pro meo sapere nihil ita displicet Deo, præsertim in filiis gratiæ, in hominibus conversionis, quemadmodum ingratitudo. Vias enim obstruit gratiæ, et ubi fuerit illa, iam gratia accessum non invenit, locum non habet.* Ingratitudinis vitium.

Et ait illi: Surge, vade: quia fides tua te salvum fecit.) *Fides*, qua credidisti me posse te sanare, imo reipsa sanaturum, si mihi obediendo pergeres ad sacerdotes. Hæc enim fides cooperata est sanitati tuæ, licet ego primarius sim sanitatis tuæ auctor, tamen volui ut ad eam quoque concurreret fides tua, quasi congrua dispositio; nisi enim credidisses, non fuisses a me sanatus. Vers. 19.

Salvum fecit.) A lepra, tum corporis, tum animæ, id est a peccatis: quare verisimile est leprosum hunc excitatum a Deo, elicuisse actum contritionis de peccatis, ac per eum fuisse iustificatum. Insuper eum reliquisse schisma et sectam Samaritanorum, ac adhæsisse veræ religioni Iudæorum. Denique factum esse discipulum Iesu, eiusque baptismum recepisse; et Christianum effectum, Christi virtutem et miraculum ubique prædicasse, multosque ad eum convertisse. Ad hoc enim instigabat eum gratitudo, quæ hic a Christo celebratur.

Interrogatus autem a Pharisæis: Quando venit regnum Dei? (regnum Israel iam collapsum, sed a Messia erigendum) respondens eis, dixit: Non venit regnum Dei cum observatione.) *Venit*, id est veniet, vel venire oportet. Est hebraismus, quia præsens ponitur pro futuro. Nota, quia Christus prædicabat, dicens: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum;* idcirco Pharisæus hic vel discendi avidus, vel potius irridendi causa, rogat, q. d. Tu, o Iesu, prædicas tuum regnum cælorum, at quando illud veniet? quando te in eo regnantem videbimus? quando Israelem a Romanis subiugatum, per te respirantem, ac libertati redditum, felicem sub te rege vitam agere conspiciemus? Interrogant eum quando regnaturus esset, ait Euthymius, irridentes eum ut qui vilis appareret: Christus tamen huic mansuete respondit, Primo breviter hoc v. et seq. Secundo fuse v. 22. usque ad finem capitis, de regno gloriæ in cælis, cui prius regnum gratiæ in terris subordinatur; per gratiam enim imus ad gloriam. Ait ergo: Vers. 20.

Non venit regnum Dei cum observatione.) q. d. Regnum Dei et Messiæ non veniet cum prævio apparatu, nec cum pompa externa militum, equorum, curruum, ut ex illa ipsum observare, et certo præscire possitis, sicut regem certo adesse scitis, dum videtis prævium eius comitatum, cum quali vos regnum Messiæ venturum putatis, et iam quasi proximum observatis. Non poterit observari, ait Glossa, quia non est corporale, ut putatis; sed spirituale, quod iam incepit. Quocirca Christus venit sine pompa, pauper et humilis, ut ostenderet regnum suum esse spirituale et divinum, non corporale et mundanum.

Neque dicent: Ecce hic, aut ecce illic, ecce enim regnum Dei intra vos est.) q. d. Non dicent: Ecce in Ierusalem est thronus regalis Christi, ecce ibi regnat in magnificentia, quasi alter Salomon; quia Christus non regnat in throno corporali, sed in anima spirituali, dum illam per gratiam suam regit et flectit ad omne bonum, sicque eam dirigit ad regnum cæleste. *Re-* Vers. 21.

gnum enim Dei non est esca aut potus, sed iustitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto, Rom. 14. 17. malo enim hæc omnia accipere de eodem, scilicet de primo Christi adventu, quo quasi rex regnat in animis fidelium per gratiam suam; sic enim omnia melius cohærent, licet aliqui accipiant de regno gloriæ, quod erit in secundo adventu, quod hoc sensu verum est; quia scilicet regnum gratiæ Christi dirigitur, tendit et perducit ad regnum gloriæ, quod etiam corpora iustorum suo fulgore, aliisque dotibus decorabit, ut ab omnibus notari et observari possit.

Secundo, hoc *regnum Dei intra vos est*, id est in vestra potestate est; si videlicet Christi fidem et gratiam amplecti, illique cooperari velitis, quia ut ait Titus, *In voluntatis arbitrio positum est accipere regnum Dei.*

Tertio, *regnum Dei intra vos est*, quia Christus Deus et rex, hoc regnum prædicans et largiens, inter vos versatur. Ita Theophyl. quem audi: *Omnino regnum Dei est more angelorum vivere, quando nihil mundanum in animabus nostris versatur: non enim longo tempore, neque longa peregrinatione opus est, sed prope nos est et fides, et post fidem divina vita. Istud ipsum etiam Apostolus dicebat: Prope te verbum est in ore tuo, et in corde, hoc est verbum fidei, Rom.* 10. *v.* 8. *credere enim, et secundum fidem ambulare, sicut dignum est vocatione, intra nos est. Itaque Pharisæi irridebant Dominum; at ipse illos in risum convertit, ostendens quod ignorent rem, quæ intra se sit, et quæ valde facilis, si qui capere velint. Nunc enim cum sim medius inter vos, potestis omnino regnum Dei capere, si creditis in me, et vultis iuxta mandata mea vivere.*

Vers. 22. ET AIT AD DISCIPULOS SUOS: VENIENT DIES QUANDO DESIDERETIS (legit Interpres, ἐπιθυμήσητε; iam legunt, ἐπιθυμήσετε, id est, desiderabitis) VIDERE UNUM DIEM FILII HOMINIS, ET NON VIDEBITIS.) q. d. Veniet tempus, illudque instat, quo ob fidem meam et Evangelii prædicationem, multa adversa, persecutiones, contradictiones, quin et Novatorum errores et hæreses patiamini, quoque angustiis corporis et animi pressi, nesciatis quid solatii, vel consilii capere debeatis: quare tunc vel semel me videre, me consulere, a me doceri et consolari in tantis afflictionibus desiderabitis, sed frustra: nam postquam in cælum ascendero, non amplius comparebo in terris. Quare tunc ex iis, quæ nunc a me auditis, vos docere, solari, dirigere debetis, donec in secundo meo ad iudicium adventu, ad vos, id est vestros successores redeam, eosque ab hæreticis, persecutoribus, tribulationibus, omnibus liberem, et in regnum gloriæ meæ inducam. Dicit hoc Christus, tum ut prænuntiet persecutiones et difficultates eis obventuras, ut contra eas se obarment, ne ex inopinato earum incursu percellantur, et animo cadant, vel a fide excidant: tum ut doceat ad regnum gloriæ non nisi per tribulationes iri: tum denique ut moneat eos studiose audire, et notare omnia sua dicta et facta, dum præsentia ipsius fruuntur; utpote quam brevi non sint habituri, et frustra desideraturi. Ita Theophyl. Euthym. Titus, Beda et alii.

Vers. 23. ET DICENT VOBIS: ECCE HIC, ET ECCE ILLIC (est Christus; venient enim pseudoprophetæ, mentientes se esse Christos, vel a Christo missos) NOLITE IRE, NEQUE SECTEMINI.) Illos impostores, eorumque rumores; Arabic. *ne videatis, neque festinetis.*

Vers. 24. NAM, SICUT FULGUR CORUSCANS DE SUB CÆLO, IN EA QUÆ SUB CÆLO SUNT, FULGET: ITA ERIT FILIUS HOMINIS IN DIE SUA.) Syrus, *sicut enim fulgur fulgurat e cælo, et omnia quæ sub cælo sunt illuminat*, q. d. Sicut fulgur subito, celerrime, publice et manifeste ex cælo in terram delabitur et effulgurat; sic et ego subito ac inopinate redibo ad iudicium, in vallem Iosaphat, cum magno splendore ac gloria, ita ut omnes me videant, et iudicantem audiant. Quare tunc nulla mei observatione, vel signo aut indicio erit opus, quia omnibus in toto orbe conspicuus et gloriosus apparebo. Hæc et sequentia audivimus Matth. 24. v. 27. et seqq. ubi ea explicui.

PRIMUM AUTEM OPORTET ILLUM MULTA PATI, ET REPROBARI A GENERATIONE HAC.) Arabic. *ante hoc enim recipiet passionem multam, et reprobabitur a generatione hac;* scilicet a natione hac pravorum Iudæorum, ait Euthymius. Dicit hoc Primo, ne Apostoli videntes eum pati et crucifigi, scandalizentur, dubitentque an ipse sit Christus. Secundo, ut cum morientem discipuli cernerent, ait Beda, quem glorificandum audierant, dolorem passionis, spe promissæ clarificationis mitigarent. Tertio, ut eos prædicatione hac contra futura adversa obarmet, q. d. ait Theophyl. Non admiremini, si evenerint vobis tam molesta, quæ vobis desiderium adferent dierum, quibus ego vobiscum sum. Nam et ego ipse qui venturus sum sicut fulgur, prius passurus multa, reprobandusque ero, et ita in gloriam istam veniam: atque ita hoc vobis sit extimulatio ad patientiæ virtutem; quia et vobis obveniet gloria ex periculis. Vers. 25.

SECUNDUM HÆC ERIT, QUA DIE FILIUS HOMINIS REVELABITUR.) q. d. Subitus erit et inopinatus adventus meus ad iudicium, uti fuit incendium Sodomæ, et diluvium Noe. *Pulchre*, ait Beda, dicit: *Revelabitur, quia qui interim non apparens omnia videt, tunc apparens omnia iudicabit:* sicut magister per cancellos videt omnia discipulorum facta in schola, nec tamen ab eis videtur, sed scholam ingrediens ab omnibus videtur, et singulorum facta castigat, vel laudat. Vers. 30.

MEMORES ESTOTE UXORIS LOTH.) Quæ periit, quia retrospexit, ait S. Ambrosius, ne scilicet sicut ipsa contra præceptum angeli, respiciens retro ad Sodomam conflagrantem, versa est in statuam salis, sic et vos contra hæc mea monita, redeatis ad vitam sæcularem huius mundi, itaque cum eo pereunte et conflagrante, pereatis et conflagretis. Vide dicta Genes. 19. 17. et Sapient. 10. 7. Audi S. Augustinum lib. 2. Quæst. Evang. qu. 43. *Quid significavit uxor Loth? eos qui in tribulatione retrospiciunt, et se a spe divinæ promissionis avertunt: et ideo statua salis facta est, ut ad monendo homines ne hoc faciant, tamquam condiant cor eorum, ne sint fatui.*

IN ILLA NOCTE ERUNT DUO IN LECTO UNO: UNUS ASSUMETUR, ET ALTER RELINQUETUR.) Ex voce *nocte* quis colligat iudicium universale a Christo peragendum noctu, ad maiorem hominum terrorem; sed respondeo quam v. 31. vocavit diem, hic vocat noctem. Primo, quia dies iudicii plurimis, puta omnibus reprobis, erit fatalis et calamitosissima; nox autem et caligo symbolum sunt calamitatis. Secundo, quia sicut nox claudit diem et tempus operandi, sic et dies illa claudet tempus bene agendi et merendi, iuxta illud: *Venit nox in qua nemo operari potest*, Ioan. 9. v. 4. Apte ergo dies iudicii vocatur *nox*. Vers. 34.

CAPUT DECIMUMOCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, per parabolam viduæ, sua importunitate extorquentis ab iniquo iudice iustitiam, docet semper esse orandum. Secundo, v. 9. per parabolam publicani pænitentis, ideoque iustificati præ superbo Pharisæo, docet humiles exaltari, et superbos humiliari. Tertio, v. 15. benedicit infantibus Quarto, v. 18. principi servanti præcepta Dei suadet consilia, ut, si velit esse perfectus, nudus nudum Christum sequatur. Petro deinde qui id fecerat, poscenti mercedem, promittit plura in hoc sæculo, et in futuro vitam æternam. Quinto, v. 31 prædicit sibi instantem passionem, mortem et resurrectionem. Sexto, v. 35. iuxta Iericho cæcum illuminat.

Tertiam partem audivimus Matth. 19. 13. *Quartam ibid. v.* 16. *Quintam Matth.* 20. 22. *Sextam ibid. v.* 29. *Supersunt ergo prima et secunda hic explicandæ.*

1. Dicebat autem et parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare et non deficere, 2. Dicens: Iudex
quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, et hominem non reverebatur. 3. Vidua autem
quædam erat in civitate illa, et veniebat ad eum, dicens: Vindica me de adversario meo. 4. Et nole-
bat per multum tempus. Post hæc autem dixit intra se: Etsi Deum non timeo, nec hominem revereor: 5. Ta-
men quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in novissimo veniens sugillet me. 6. Ait autem Do-
minus: Audite quid iudex iniquitatis dicit. 7. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium
ad se die ac nocte, et patientiam habebit in illis? 8. Dico vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Verumtamen
Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem in terra? 9. Dixit autem et ad quosdam qui in se confidebant tam-
quam iusti, et aspernabantur cæteros parabolam istam: 10. Duo homines ascenderunt in templum ut orarent:
unus Pharisæus, et alter publicanus. 11. Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus gratias ago tibi quia non
sum sicut cæteri hominum: raptores, iniusti, adulteri: velut etiam hic publicanus: 12. Ieiunio bis in sabbato:
decimas do omnium quæ possideo. 13. Et publicanus a longe stans, nolebat nec oculos ad cælum levare: sed per-
cutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. 14. Dico vobis, descendit hic iustificatus in
domum suam ab illo: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur. 15. Afferebant
autem ad illum et infantes, ut eos tangeret. Quod cum viderent discipuli, increpabant illos 16. Iesus autem con-
vocans illos, dixit: Sinite pueros venire ad me, et nolite vetare eos: talium est enim regnum Dei. 17. Amen di-
co vobis: Quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud. 18. Et interrogavit eum qui-
dam princeps, dicens: Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo? 19. Dixit autem ei Iesus: Quid
me dicis bonum? nemo bonus nisi solus Deus. 20. Mandata nosti: Non occides: Non mœchaberis: Non furtum
facies: Non falsum testimonium dices: Honora patrem tuum et matrem. 21. Qui ait: Hæc omnia custodivi a
iuventute mea. 22. Quo audito, Iesus ait ei: Adhuc unum tibi deest: omnia quæcumque habes vende, et da pau-
peribus, et habebis thesaurum in cælo: et veni sequere me. 23. His ille auditis, contristatus est: quia dives erat
valde. 24. Videns autem Iesus illum tristem factum, dixit: Quam difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei
intrabunt! 25. Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. 26.
Et dixerunt qui audiebant: Et quis potest salvus fieri? 27. Ait illis: Quæ impossibilia sunt apud homines, possi-
bilia sunt apud Deum. 28. Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. 29. Qui dixit eis:
Amen dico vobis, nemo est qui reliquit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios, propter regnum
Dei, 30. Et non recipiat multo plura in hoc tempore, et in sæculo venturo vitam æternam. 31. Assumpsit autem
Iesus duodecim, et ait illis: Ecce ascendimus Ierosolymam, et consumabuntur omnia quæ scripta sunt per pro-
phetas de Filio hominis; 32 Tradetur enim gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur; 33. Et post-
quam flagellaverint, occident eum, et tertia die resurget. 34. Et ipsi nihil horum intellexerunt, et erat verbum
istud absconditum ab eis, et non intelligebant quæ dicebantur. 35. Factum est autem, cum appropinquaret Ieri-
cho, cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans. 36. Et cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid
hoc esset. 37. Dixerunt autem ei, quod Iesus Nazarenus transiret. 38. Et clamavit, dicens: Iesu fili David, mi-
serere mei. 39. Et qui præibant, increpabant eum ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat: Fili David, mi-
serere mei. 40. Stans autem Iesus iussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset interrogavit illum, 41. Di-
cens: quid tibi vis faciam? At ille dixit: Domine ut videam. 42. Et Iesus dixit illi: Respice: fides tua te salvum
fecit. 43. Et confestim vidit, et sequebatur illum magnificans Deum. Et omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.

Vers. 1. Dicebat autem et parabolam ad illos (ut per illam ostendat) quoniam (quod) oportet semper orare, (Syrus, *ut omni tempore orarent;* sic et Arabicus) et non deficere.) Cap. præcedenti in fine, dixerat Christus instare Apostolis et fidelibus persecutiones et tribulationes, in quibus desideraturi essent videre Christum, ut ab eo auxilium et consilium peterent et acciperent. Nunc remedium contra omnia adversa eis suggerit, ac modum adeundi se, scilicet orationem: ipse enim orantes audit et exaudit, erudit, dirigit, roborat, etc.

Euchitæ volebant semper orare, nec unquam manibus laborare.

Oportet semper orare.) Hinc hæretici, dicti Euchitæ, volebant semper orare, nec unquam manibus laborare, sed stulte. Scriptum est enim: *Si quis non vult operari, nec manducet,* 2. Thessal. 3. 10. Dico ergo τὸ *semper* hic idem esse quod sedulo, perseveranter, diligenter, assidue, quantum per alia negotia licet, congruis tempo- A ribus, præsertim dum instat tentatio, persecutio et afflictio. Impossibilem enim est, ut homo omni omnino tempore oret, nam aliquo tempore debet comedere, dormire, laborare, etc. Itaque τὸ *semper* hic significat orationis non continuationem, sed perseverantiam; scilicet ut opportunis temporibus vacemus orationi, nec ab ea desistamus, donec obtineamus id quo indigemus, quodque postulamus. Unde explicans subdit: *et non deficere;* Græce, μὴ ἐκκακεῖν, id est, *non defatigari.* Ratio est, quia tot incurrunt quotidie difficultates et ærumnæ, ut tota vita hominis videatur esse tentatio et militia. Quare cum homo sit infirmus et impotens ad eas superandum, debet auxilium et robur per orationem assiduam poscere a Deo, ne succumbat. Quare tota quasi vita Christiani debet esse oratio.

Rursum *semper*, id est frequenter, crebro, statis Ecclesiæ horis, atque ut nil facias, nisi præmissa oratione, quod-

que ad Dei gloriam non referas: sic vulgo dicimus de valde studioso: Hic iuvenis semper studet, id est frequenter et diligenter studet. Ita Beda, qui et mystice addit: *Semper orat, qui semper secundum Deum operatur*. Et Glossa: *Semper orat, qui semper bene agit.*

Porro *vult Dominus*, ait S. Chrysost. *te rogando accipere, quod impertiri desideras: quanta tibi felicitas concessa est, orationibus fabulari cum Deo, quod desideras postulare? Aula et aures principum paucis patent, Dei vero omnibus volentibus.* Alludit ad Eccl. 18. 22. *Non impediaris orare semper.* Hinc et Apostolus Ephes. 6. v. 18. *Orantes*, ait, *omni tempore;* et 1. Thessal. 5. 17. *Sine intermissione orate.* Vide quæ his tribus locis annotavi. Tanta enim est orationis vis et efficacia, tanti effectus ac fructus, ut nihil sit quod non impetret et evincat. Audi Climacum gradu 28. initio: *Oratio, si ipsius naturam seu qualitatem spectes, est familiaris conversatio et coniunctio hominis cum Deo: si autem vim seu efficaciam, mundi conservatio, Dei reconciliatio, mater lacrymarum et iterum filia, propitiatio peccatorum, pons tentationum, propugnaculum adversus impetum afflictionum, bellorum oppressio et extinctio, officium angelorum, omnium spirituum alimentum, futura lætitia, actio sempiterna, virtutum scaturigo, gratiarum divinarum conciliatrix.* Nec his contentus, longe plura et maiora subiicit: *Profectus spiritualis, nutrimentum animæ, mentis illustratio, securis desperationis, spei demonstratio, tristitiæ solutio, divitiæ monachorum, thesaurus solitariorum, iræ diminutio, speculum religiosi profectus, dimensionum index, status declaratio, futurorum significatio, gloriæ futuræ indicium.* Sic de S. Cæcilia (eius hodie Romæ festum solemne celebramus) canit Ecclesia: *Evangelium Christi semper gerebat in pectore suo, et non diebus neque noctibus a colloquiis divinis et oratione cessabat. Cantantibus organis Cæcilia Domino decantabat, dicens: Fiat cor meum immaculatum, ut non confundar. Valerianus* (eius sponsus) *in cubiculo Cæciliam cum angelo orantem invenit.* Hac iugi oratione meruit ipsa angelo dari in tutelam virginitatis, conversionem Valeriani sponsi, Tiburtii, ac aliorum quadringentorum, denique gloriosum cum omnibus martyrium.

Orationis elogia.

S. Cæcilia oratione quanta meruit?

Vers. 2. Parabola iudicis, et viduæ importunæ.

DICENS: IUDEX QUIDAM ERAT IN QUADAM CIVITATE, QUI DEUM NON TIMEBAT, ET HOMINEM NON REVEREBATUR.) Scilicet impius, iniustus, crudelis et atheus, qui nec Dei vindictam, nec hominum obloquia metuebat, cui nec conscientia curæ erat, nec fama. Solent enim impii, qui Deum non timent, moveri pudore hominum, ne palam impia admittant, ob quæ publice vilipendantur, et scelerati ac infames habeantur. At hic nec timore Dei, nec pudore hominum movebatur; quare ad omnis malitiæ verticem pervenerat, ait Theophyl.

Vers. 3. VIDUA AUTEM QUÆDAM ERAT IN CIVITATE ILLA, ET VENIEBAT AD EUM, DICENS: VINDICA ME DE ADVERSARIO MEO.) In lite et causa forensi. Græce, απο του αντιδικου μου, id est ab eo, qui contra me litigat. *Vindica*, id est defende ius meum, et libera meam innocentiam, iustitiam, substantiam et famam, quæ iniuste ab adversario meo, utpote potente, in lite opprimitur. Non enim petit vindictam, sed iustitiam, ut scilicet liberetur ab iniusta violentia adversarii, sibique id quod iure debetur, reddatur.

Vers. 4. et 5. ET NOLEBAT PER MULTUM TEMPUS, partim ob sævitiam et perversitatem suam, partim quia sperabat ab adversario magna munera et opes. POST HÆC AUTEM DIXIT INTRA SE: ETSI DEUM NON TIMEO, NEC HOMINEM REVEREOR, q. d. Licet iniquus sim, impudens, et perfractæ frontis: TAMEN QUIA MOLESTA EST MIHI HÆC VIDUA, VINDICABO ILLAM (illius ius ab oppressione adversarii, illudque viduæ restituam) NE IN NOVISSIMO VENIENS SUGILLET ME.) Pro *in novissimo* Græce est, εις τελος, id est, *in fine*, tandem in novissimo tempore. Verum Euthymius, S. Augustinus et Beda vertunt, *in finem*, id est continue, assidue; Syrus, *omni tempore;* Arabicus, *semper*, q. d. Ne assidue veniens mihi semper sit molesta.

Sugillo quid?

SUGILLET ME.) Sugillo vel suggillo (utrumque enim dicitur) proprie idem est quod faciem contundo, et lividam

A reddo: dicitur a suggendo, q. d. Percutiendo succum, id est sanguinem, humorem et livorem ad frontem, oculos et genas velut sugendo deduco: ita Ambros. Calepinus. Hoc enim proprie significat Græcum υποπιαζω, de quo dixi 1. Corinth. 9. v. ult. S. Isidorus vero: Sugillare, inquit, dicitur, quasi *subgulare*, id est, de gula alicuius sanguinem sugere, uti faciunt viverræ et vulpes, quæ gallinarum gulam et guttur demordent, ut sanguinem earum exugant.

Sugillare ergo proprie idem est, quod caput verberibus obtundere, livore faciem dehonestare, et sanguinis notis commaculare. Hinc metaphorice Primo, idem significat, quod clamoribus caput et aures obtundere, et sic multi hic accipiunt. Unde Syrus vertit, *ne mihi molestiam omni tempore exhibeat;* Arabicus, *ne semper ad molestandum me veniat*, q. d. Vindicabo ius viduæ, ne ipsa in finem sugillet me, id est suis lamentis mihi caput obtundat, ac suis eiulatibus, quasi verberibus, assidue frontem auresque meas feriat, flagellet, et quasi lividas reddat. Unde S. Au-
B gust. vertit, *ne me tædio officiat.* Audi eum lib. 2. Quæst. Evang. q. 45. *Viduæ assiduis interpellationibus cessit, ut eam vindicaret, ne sibi ab illa tædium fieret; nam hoc est quod ait: Ne veniens sugillet me.* Idem ep. 121. ad Probam cap. 8. *Iudicem iniquum*, ait, *sæpe interpellando flexit ad audiendum, non iustitia, nec misericordia permotum, sed tædio superatum.* Sic et Beda, Euthym. Franc. Lucas, et alii ex Græco: sicut ergo vidua hæc sua assiduitate et importunitate supplicandi vicit iudicem, sic eadem nos vincimus Deum. Audi S. Chrysost. lib. 2. de Orando Deum, ubi hanc parabolam pulchre exaggerat: *Quod non potuit metus, hoc potuit deprecatio: ac minæ quidem et ultionis expectatio non commoverunt hominem ad iustitiam; cæterum ubi prodiit vidua supplex, iudicem ex feroci mansuetum reddidit. Quid igitur coniectandum est de benigno Deo, si iudicem crudelem adeo mansuetum reddidit vidua supplicans?* Addit Chrysost. Christum hic velle ostendere, summam esse orationis vim, ex eo quod etiam iniquos et
C immites iudices flectat ad pietatem et misericordiam.

Secundo, *sugillare* metaphorice a corpore ad animum transfertur, et significat notam inurere, pudorem iniicere, existimationem lædere, accusare, q. d. Bonam famam exugere, infamare, crimen impingere; unde Ulpianus: *Si famosa actio non sit*, inquit, *vel pudorem non sugillet.* Sic vulgo dicimus: Ille me sugillat, id est accusat et infamat; unde Vatab. vertit, *ne me vituperet.* Et hoc sensu videtur vertisse Noster, *ne in novissimo veniens sugillet me*, q. d. Ne improbitate mea victa, tandem me infamet, et apud principem me accuset, itaque mihi negotium facessere non cesset, donec puniar, et potestate mea a principe priver. Licet ergo impudens hic iudex, nec Deum, nec homines revereretur; timebat tamen sibi, et suo magistratui, ne ab officio iudicandi a principe deponeretur, ac honore et lucro suo privaretur, ideoque viduæ ius suum reddidit.

Sic Traianus Imper. ad bellum proficiscens, a vidua interpellatus, ut iniustam cædem filii sui vindicaret, cum se
D id facturum respondisset, ubi e bello revertisset, a vidua audiit: *Aut ius dicito, aut Imperator esse desinito.* Quare equo descendit Traianus, nec ante discessit, quam iudicium viduæ per se ipsum perageret. Ita habet eius vita, et ex ea Ioannes Damascen. Oratione pro defunctis, et Ioann. Diaconus in Vita S. Greg. lib. 2. cap. 44. Ubi et addit, S. Gregorium hac pietate Traiani commotum, pro eo orasse, eumque pœnis inferni liberasse, quod tamen Baronius, Bellarminus et alii fabulosum putant.

Traianus Imp. an sit precibus S. Gregorii salvatus?

Allegorice, S. August. lib. 2. Quæst. Evangel. q. 45. Vidua, ait, est Ecclesia, quæ desolata videtur, donec Christus eius sponsus e cælo redeat ad iudicium, qui nunc in secreto curam eius gerit: illa vero cupit vindictam, ut omnes scilicet mali pereant, aut conversione ad iustitiam, aut amissa potestate, ne piis noceant. Allegor.

Tropologice, Vidua est anima, ait Theophyl. quæ virum pristinum, id est diabolum exclusit, ob hoc ei adversantem, quod ad Deum accedat. Iudex est Deus, qui nemi- Tropol.

nem timet, nec hominis personam accipit. Vidua ergo est omnis anima desolata et afflicta, quæ iudicem, id est Deum orat, ut ab adversario, id est ab hostibus suis liberetur. Verum quia incongruum, imo indignum est, ut Deus comparetur iudici iniquo et impio, ut recte ex Chrysost. docet Euthym. hinc potius dicendum est Christum hic argumentari, non a comparatione et similitudine, sed a minori ad maius, q. d. Si impius iudex diuturnitate precum viduæ victus est, ut iniustitiam verteret in iustitiam, ac viduæ ius suum tribueret, quanto magis id faciet Deus, qui iustissimus est, imo ipsa iustitia, vindicans omnem iniustitiam? Ita S. August. loco citato, Chrysost. Theoph. idque mox patebit clare v. 7.

Vers. 6. AIT AUTEM DOMINUS: AUDITE QUID IUDEX INIQUITATIS DICIT:

Vers. 7. DEUS AUTEM NON FACIET VINDICTAM ELECTORUM SUORUM, CLAMANTIUM AD SE DIE AC NOCTE, ET PATIENTIAM HABEBIT IN ILLIS.) *Deus autem* omnis iustitiæ dux, ait Theoph. iudex et vindex. Unde David Ps. 33. 18. *Clamaverunt iusti*, ait, *et Dominus exaudivit eos, et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. Hic iniquus iudex*, ait S. Aug. lib. 2. Quæst. Evang. q. 45. *non ex similitudine, sed ex dissimilitudine adhibitus est, ut ostenderet Dominus, quanto certiores esse debeant, qui Deum perseveranter rogant fontem iustitiæ atque misericordiæ, cum apud iniquissimum iudicem, usque ad effectum implendi desiderii valuerit perseverantia deprecantis.* Unde Arabic. vertit, *audite quod dixit iudex iniquitatis: Nonne ergo convenientius Deus vindicabit electos suos, qui vocant eum die ac nocte?*

PATIENTIAM HABEBIT IN ILLIS.) Græce μακροθυμῶν, id est, *longanimis* erit, puta lentus et tardus *in illis*, scilicet electis audiendis et vindicandis, q. d. Feretne Deus patienter et diu, electos suos ab impiis assidue affligi, nec eos liberabit, vel impios puniet? Minime: hoc enim alienum est a Dei paterna in suos providentia, charitate et iustitia. Syrus, *et protrahet spiritum suum in illos.* Alludit ad illud Eccl. 35. v. 21. et 22. *Oratio humiliantis se penetrat nubes*, etc. Et: *Dominus non elongabit, sed iudicabit iustos, et faciet iudicium, et fortissimus non habebit in illis patientiam.* Huic persimilis est locus Apoc. 6. v. 18. ubi animæ occisorum pro Christo clamant ad Deum, poscentes vindictam, audiuntque ab eo ut requiescant adhuc modicum, donec compleantur conservi eorum. Vide quæ illis locis annotavi.

Moral. Dignitas, necessitas et vis orationis. Moraliter, vide hic quanta sit dignitas, necessitas et vis orationis. *Necessitas*, ut per eam ab omnibus tentationibus et tribulationibus, quibus ubique et semper circumdamur, liberemur: quare sicut corpus indiget anima, ut vivat naturaliter, sic anima indiget oratione, ut vivat spiritualiter; et sicut homo vivere non potest sine respiratione, sic nec sine oratione: orando enim emittit spiritum desiderii ad Deum, et ab eo vicissim recipit spiritum virtutis desideratæ, perinde ac homo respirando emittit veterem halitum, et novum attrahit ac immittit. *Dignitas*, quia per orationem colloquimur cum Deo, uti faciunt angeli. *Virtus*, quia per eam omnia adversa et dura superamus.

Audi S. Chrysost. l. 2. de Orando Deum: Oratio, ait, est caput omnis boni, et vitæ æternæ conciliatrix: *Quantæ dignitatis est, miscere cum Deo sermonem! Oratio nos sociat angelis: semper enim orare angelorum est opus, qui toti in Deum intenti, docent nos, dum oramus, ut humanæ naturæ obliviscamur, sed occupati mentis alacritate simul et tremore, nihil respiciamus rerum præsentium, sed existimemus nos in angelorum medio consistere, idemque sacrificium cum illis peragere.* Unde mox subiicit: *Quanta sapientia, quanta virtute, quanta prudentia, quanta bonitate, quanta sobrietate, quanta morum æquitate replet illos precatio et obsecratio? Proinde nequaquam aberrarit a vero, si quis affirmet deprecationem esse causam omnis virtutis et iustitiæ, neque quidquam eorum, quæ conferunt ad pietatem, venire posse ad animum, cui non adsit deprecatio et obsecratio.* Subiungit deinde: *Sicut civitas quæ* A *muris cincta non est; facile venit in potestatem hostium, propterea quod prorsus absit id, quo fuerat hostium incursus arcendus: sic et animam non munitam precibus, diabolus facile redigit in suam ditionem, nec multo negotio omni genere scelerum implet. Nam primum quidem ad animam precibus communitam non audet propius accedere, metuens robur ac fortitudinem. quam illi deprecatio subministravit, magis vegetans animum, quam cibus vegetet corpora.* Et paulo post: *Uti piscis vita est aqua, ita tibi deprecatio. Oratio nos constituit templa Christi.* Idem lib. 1. *Sicut sol*, ait, *lucem præbet corpori, sic animæ lumen est precatio. Proinde si cæco damnosum est non intueri solem, quanto gravius damnum est homini Christiano, si non assidue deprecetur, neque Christi lucem orando in animum suum inducat? Per quod etiam illud assequimur, ut et mortales et temporarii esse desinamus; natura quidem mortales, sed colloquio, convinctuque quem agimus cum Deo, ad immortalem vitam transeuntes. Necesse est enim, ut qui* B *cum Deo familiaritatem habet, superior evadat et morte, et omnibus, quæ corruptioni sunt obnoxia.* Auct. imperf. hom. 13. in Matth. *Sicut thymiama*, ait, *bene confectum delectat hominem odorantem, sic oratio iusti suavis est ante Deum.* S. Laurentius Iustin. lib. de Ligno vitæ cap. 4. de oratione: *Sicut*, ait, *certaminis bravium non assequitur, qui antequam ad metas attingat, deficit; sic orationis fructu privatur, quisquis in illa non extiterit importunus.*

VERUMTAMEN FILIUS HOMINIS VENIENS, PUTAS, INVENIET FIDEM IN TERRA?) *Veniens*, ad iudicium universale, quando vel maxime liberaturus est electos suos, quos omnes omni ætate et sæculo iussit esse paratos et suspensos, ac patienter expectare illum diem, ad eumque se parare orando et bene vivendo. Erit enim hic dies subitus et inopinatus, instar fulguris, ut dixit cap. 17. v. 24. Dat enim causam, cur semper sit orandum, et in oratione perseverandum; quia scilicet per longam Christi absentiam, in multis fidelibus fides est defectura, ut non credant, vel certe tenuiter credant, et vix cogitent eum rediturum ad C iudicium. Quare, ne et in vobis, o dilecti et electi mei, fides deficiat, continuo orate, ut Deus fidem in vobis conservet et adaugeat, ut orando et bene operando vos digne ad meum secundum adventum comparetis. Vers. 8. Fidei defectus in terra.

Secundo, Christus hic dat causam, cur multi in oratione non exaudiantur; scilicet, quia fides eorum labascit, nec patienter in oratione persistunt, nec longanimitate adventum Domini, ut eos deceret, præstolantur.

Tertio, Theophyl. Merito, ait, sermoni de oratione sermonem de fide connexuit, quia omnis orationis basis ac fundamentum est fides, etc. declarans interim paucorum fore tunc orare, quoniam fides in paucis invenietur. Sic et S. August. serm. 36. de Verbis Domini secundum Lucam.

Quarto, dicit hoc Christus, ut novum det eis stimulum ad semper orandum, q. d. Sensim magis magisque fides deficit, ideo increscunt scandala et persecutiones: quare contra eas oratione assidua vos obarmate, ne iis superemini. Ita S. August. tract. 36. de Verbis Domini secundum Lucam, qui cum dixisset fidem esse fontem oratio- D nis, subdit: *Ergo ut oremus, credamus; et ut ipsa non deficiat fides, qua oramus, oremus: fides fundit orationem, fusa oratio fidei impetrat firmitatem. Etenim ne in tentationibus deficeret fides, propterea Dominus ait: Vigilate et orate, ne intretis in tentationem. Quid est, in tentationem intrare, nisi a fide exire? In tantum enim tentatio proficit, in quantum fides deficit. Et in tantum tentatio deficit, in quantum fides proficit.*

INVENIET FIDEM.) Perfectam, puta certa fiducia et charitate formatam. Hæc enim, ait S. August. loco citato, vix invenitur in terra, cum alioqui fide imperfecta, et quasi semimortua plena sit fidelium Ecclesia. Sola enim fides perfecta roborat hominem ad iugiter orandum, et fortiter omnes tribulationes superandum. Et sic explicat se Christus Matth. 24. 12. dicens: *Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum: qui autem perseveraverit in finem, hic salvus erit.*

Porro id maxime fiet sub finem mundi, ante adventum

Christi ad iudicium, cum edent et bibent homines, dabuntque se voluptatibus, non cogitantes de iudicio, ut dixit Christus c. 17. 25. et seq. Ita Beda: Cum Christus, inquit, apparuerit, magna erit raritas electorum, imo tunc fides orthodoxa in multis deficiet. *Surgent* enim *pseudoprophetæ, et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi,* Matth. 24. 24. Et, ut ait S. Petrus ep. 2. c. 3. v. 3. *Venient in novissimis diebus in deceptione illusores, iuxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes: Ubi est promissio, aut adventus eius?* q. d. Negabunt Christum rediturum ad iudicium, cum iam eius reditus instabit; causam subdunt: *Ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creaturæ,* q. d. Natura mundum constituit, eadem mundi cursum eodem tenore continet, et semper perpetuabit: non ergo est Deus, qui illum incidet, non est numen quod facta nostra iudicabit et puniet.

Vers. 9. DIXIT AUTEM ET AD QUOSDAM, QUI IN SE CONFIDEBANT TAMQUAM IUSTI, ET ASPERNABANTUR CÆTEROS, PARABOLAM ISTAM.) Quæ tamen vere potuit accidere: imo sæpe accidit, ut parabola hæc simul sit historia. Est hic titulus parabolæ, significans quo scopo et fine parabola inducatur; scilicet ut retundat Pharisæorum præfidentiam, iactantiam et contemptum cæterorum.

CONFIDEBANT TAMQUAM IUSTI.) Græce πεποιθότες ὅτι εἰσὶ δίκαιοι, id est, persuasi, et persuadentes sibi quod sunt iusti.

Priori parabola Christus docuit unam orationis conditionem, scilicet perseverantiam; hic docet alteram, scilicet humilitatem: humilis enim oratio a Deo exauditur, superba respuitur, iuxta illud: *Oratio humiliantis se nubes penetrabit, et donec propinquet, non consolabitur, et non discedet, donec Altissimus aspiciat,* Eccl. c. 35. v. 21. Vide ibi dicta. Porro Patres hæc cum versu præcedenti, puta cum fide, ita connectunt. S. Augustin. serm. 36. de Verb. Dom. Quia fides non est superborum, sed humilium, de humilitate contra superbiam parabolam subiicit. Theophyl. Quia superbia, plusquam aliæ passiones vexat hominum mentes, crebrius de hac monet Glossa: Ne quis ob proxime dicta sibi de fidei cognitione vel confessione blandiatur, ostendit a Deo non fidei verba, sed opera examinanda, inter quæ maxime regnat humilitas.

Vers. 10. DUO HOMINES ASCENDERUNT IN TEMPLUM UT ORARENT: UNUS PHARISÆUS (Pharisaica superbia, tumidus et turgidus) ET ALTER PUBLICANUS.) Humili confessione publicanum, id est peccatorem, se agnoscens, veniamque deprecans. Vide dicta Matth. 5. 46. Hinc publicani apud Iudæos erant infames, ideoque a magistratibus publicis arcebantur, imo vocabantur *Parisim,* id est, latrones publici: nam ut ait Suidas ex Iamblicho, *vita publicanorum aperta est violentia* (ob exactiones et tributa iniusta) *impunita rapina, negotiatio nulla ratione constans, inverecunda mercatura.*

Parabola pharisæi et publicani.

Vers. 11. PHARISÆUS STANS HÆC APUD SE ORABAT: DEUS GRATIAS AGO TIBI, QUIA NON SUM SICUT CÆTERI HOMINUM: RAPTORES, INIUSTI, ADULTERI: VELUT ETIAM HIC PUBLICANUS.) *Stans.* Iudæi partim genuflexi orabant, partim stantes, cum longior esset oratio, sacrificium vel psalmodia: nec enim in templo sedes erant ad sedendum, nisi soli pontifici et regi, uti ostendi Ezech. 46. 2. τὸ tamen *stans* additur hic, ut notet fastum Pharisæi, quod vultum erigeret in cælum, quasi cum Deo disputaturus, vel rationem meritorum suorum initurus et exacturus: nam humilis viri, ait Theophyl. est et aspectu humiliari; hic autem et habitu et gestu superbus agnoscitur. Unde Græce est στάθεις, id est, *consistens, erectus;* Arabicus, *Pharisæus autem stabat orando.* Stabat ergo Pharisæus superbus. Primo, quasi securus et confidens in suis meritis, quasi Deum ad iudicium provocans. Secundo, stabat primus, vel inter primos, prope altare. Tertio, stabat cervice et vultu in cælum erecto et fixo, quasi illud sibi esset debitum. Publicanus vero stabat: Primo, tremens et pavidus, confitens peccata sua. Secundo, stabat a longe, scilicet procul ab altari ultimus, vel inter ultimos. Tertio, vultu in terram deiecto, non audens cælum aspicere, timorem et pœnitentiam ipso situ et habitu præferens.

Nulla sedes olim in templo nisi pro pontifice et rege.

Hinc allegorice Beda, Pharisæus, ait, est Iudæorum populus, ex iustificationibus legis extollens merita sua: publicanus est Gentilis, confitens peccata sua apud se. Hoc nonnulli cum Syro referunt ad *stans,* q. d. Stans apud se, id est sibi innixus, sibi confisus, suis meritis insistens et incumbens. Syrus vertit, *secreto.* Melius noster τὸ *apud se* iungit cum *orabat,* q. d. Secum in animo et mente orabat: tumor enim in mente illum ita inflabat, ut nonnisi secum orare et loqui destinaret, coram aliis vero orare et loqui vix dignaretur. Orabat tamen more Pharisaico, voce externa, sed gravi, tumida, inflata. Unde S. Basilius in c. 2. Isaiæ, Orabat *apud se,* inquit, non apud Deum: *rediit enim ad se, cum in superbiæ crimen inciderit.* Addo *apud se,* quia Deus superbos tumide apud se orantes, seque iactantes non audit.

ORABAT.) More suo; quia revera non orabat Deum, sed seipsum laudabat. Audi S. August. serm. 36. de Verbis Domini secundum Lucam: *Quid rogaverit Deum, quære in verbis eius, nihil invenies; ascendit orare, noluit Deum rogare, sed se laudare. Parum est non Deum rogare, sed se laudare, insuper et roganti* (Publicano) *insultare.*

GRATIAS AGO TIBI.) *Non reprehenditur,* ait S. August. serm. 36 citato, *quod Deo gratias agebat, sed quia nihil sibi addi cupiebat. Qui dicit: ego me iustum facio, peior est Pharisæo, qui superbe se iustum dicebat; sed inde tamen Deo gratias agebat.*

Audi S. Bernard. tract. de Grad. humil. *Gratias agit, non quia bonus, sed quia solus, non tam de bonis quæ habet, quam de malis quæ in aliis vidit. Nondum de suo trabem eiecerat, et festucas in oculis fratrum enumerat. Nam subdit: Iniusti, raptores,* etc. Vide eumdem serm. 13. in Cant. ubi docet gratiarum actionem superbam et fictam displicere Deo.

QUIA NON SUM SICUT CÆTERI HOMINUM.) *Diceret saltem,* ait S. August. *Non sum sicut multi homines. Quid est, Sicut cæteri homines, nisi omnes homines, præter ipsum? Ego,* inquit, *iustus sum, cæteri peccatores,* q. d. Ego solus sum iustus, cæteri omnes sunt scelerati. Superbus enim, ut se summe extollat, summe alios contemnit et deprimit. Hæc est eius φιλαυτία, qua ita sibi placuit, ut alii omnes displiceant.

S. Gregor. lib. 23. Moral. c. 7. in hoc Pharisæo notat quatuor species superbiæ. Prima est, cum quis bonum, v. g. virtutem, a se habere putat; secunda, cum suis meritis illud tribuit; tertia, cum putat se habere id quod non habet; quarta, cum quis vult esse singularis, ideoque alios despicit et vituperat: harum tres ultimæ in hac superba et ficta Pharisæi iustitia clare elucent. Prima quoque in eo fuit, quia virtutem suam non Deo, sed suo labori adscribebat, dicebatque cum Ethnico illo de Deo:

Quatuor species superbiæ.

Det vires, det opes, animum mihi ego ipse parabo.

Omnino enim, ait Theophyl. *si credidisset, quod per gratiam* (Dei) *haberet aliena bona, non contempsisset alios, considerans, quod etiam ipse nudus esset, quantum ad suam virtutem attinebat.*

VELUT ETIAM HIC PUBLICANUS.) Ecce ex vicino publicano maior est Pharisæo tumoris occasio, ait ex S. Aug. Interlin. Syrus, *neque sicut hic publicanus;* supple, Sum publicus peccator. Ex superbia temere et falso iudicat publicanum esse sceleratum, cum tamen ille iam esset pœnitens et iustificatus. Peccat ergo Primo, iudicio temerario. Secundo, contemptu publicani. Tertio, convicio et contumelia: exprobrat enim publicano sua peccata. Audi S. Chrysost. in Catena: Non satiaverat eius contemptum tota humana natura, sed et publicanum aggressus est. Multa autem mala facit, qui aliis conviciatur: Primo, audientem reddit peiorem; si enim peccator est, lætatur invento criminis collega: si iustus, extollitur, de se magna putans. Secundo, Ecclesiæ communitatem lædit: hanc enim vituperant, qui eum audiunt. Tertio, Deum blasphemari facit. Quarto, illum cui conviciatur, impudentiorem, facit, et sibi adversarium. Quinto, se statuit pœnæ obnoxium.

Peccata Pharisæi.

Multa mala facit qui aliis conviciatur.

Audi S. Bernard. tract. de Gradib. humil. *Pharisæus dum in se singulariter exultat, aliis arroganter insultat. David autem aliter; ait enim: Omnis homo mendax. Neminem excipit ne quem decipiat, sciens quia omnes peccaverunt, et omnes egent gloria Dei: Pharisæus se solum decipit, quem solum excipit, dum cæteros damnat. Propheta se non excipit a communi miseria, ne excipiatur a misericordia: Pharisæus exsufflat misericordiam, dum dissimulat miseriam. Propheta affirmat tam de omnibus, quam de se, Omnis homo mendax: Pharisæus confirmat de omnibus præter se, Non sum, inquiens, sicut cæteri hominum.*

Vers. 12. Sabbatum pro hebdomade.

IEIUNO BIS IN SABBATO.) Id est, in hebdomade. Est synecdoche: a potiori enim die tota hebdomas vocatur *sabbatum.* Unde Arabicus, *ieiuno duobus diebus in omni hebdomade.* Theoph. asserit Pharisæos ieiunare solitos feria secunda et quinta, sed nullum huius rei citat auctorem.

DECIMAS DO OMNIUM QUÆ POSSIDEO.) q. d. Non solum do decimas fructuum terræ, quas lex præscribit, sed et maioris et spontaneæ religionis studio, do decimas omnium omnino rerum, ut carnium, ovorum, piscium, etc. ad quas lege non teneor. Taxaverat hic Pharisæus cæteros homines quasi adulteros et iniustos, quasi ipse solus esset castus et iustus: castum esse se probat per ieiunium, quod est mater castitatis; iustum per decimas omnium. *Contra adulterium,* ait Theophyl. *gloriatur de ieiunio: e deliciis enim petulantia. Contra rapinam vero et iniustitiam, profert dationem decimarum omnium quæ possidebat: Tantum, inquiens, contrarius sum rapinæ et iniustitiæ, ut etiam quæ mea sunt expendam.* Sic et S. Ephr. in Catena.

Moraliter observat hic S. Gregor. hom. 7. in Ezech. *Pharisæus,* ait, *qui ieiunium exhibuit, decimas dedit, Deo gratias retulit, quasi pene per circuitum suæ civitatis custodia vigilavit: sed quia unum in se foramen superbiæ non attendit, ibi hostem pertulit, ubi per negligentiam oculum clausit.* Idem Greg. in ps. 2. pœnitent. *In Pharisæi,* ait, *spiritu dolus fuit, qui magis videri, quam esse iustus optavit. Dum ergo ea, quæ clamare debuerat, tacuit; miser quod sibi tacendum esset, clamavit. Et per superbiam, si quæ in eo fuerant, minuit merita, qui humiliari contemnens adauxit peccata.*

Vers. 13.

ET PUBLICANUS A LONGE STANS, NOLEBAT NEC OCULOS AD CÆLUM LEVARE: SED PERCUTIEBAT PECTUS SUUM, DICENS: DEUS PROPITIUS ESTO MIHI PECCATORI.) Publicanus contumeliam sibi a Pharisæo illatam dissimulat, imo agnoscit, confitetur, et pœnitens veniam postulat, ideoque præ Pharisæo iustificatur. Audi S. Chrysost. hom. de Davide et Saule, t. 5. *At publicanus procul stans, non regessit contumeliam, neque vicissim dicit convicium, non protulit ista vulgaria verba: Tune audes mea facta reprehendere? an non sum te melior? referam tua peccata, faxoque ne umquam in hæc sacra conscendas atria.* Et post nonnulla: *Accepit probrum, et abluit probrum; agnovit peccata, et deposuit peccata; et criminum accusatio facta est illi criminum remissio, et hostis insciens factus est beneficus: quot labores erant publicano subeundi, ieiunando, humi dormiendo, vigilando, bona sua egenis impertiendo, longo tempore in sacco et cinere sedendo, ut illa tam multa peccata posset deponere? At nunc cum nihil tale fecerit, simplici verbo omnem deposuit iniquitatem, ac probra conviciaque Pharisæi, qui videbatur illum contumelia afficere, pepererunt iustitiæ coronam, idque sine sudoribus, sine laboribus, et absque longi temporis mora.*

A LONGE STANS.) Longe ab altari et Sancto, quia se eo ob peccata indignum censebat; non ita tamen longe, quin Pharisæus illum ostendere, et ille Pharisæum audire posset. *Cordis conscientia eum removebat,* ait S. Augustin. *pietas applicabat.*

NOLEBAT (non audebat ex verecundia, humilitate et reverentia) NEC (vel) OCULOS AD CÆLUM LEVARE.) Quasi se indignum æstimans, qui cælum, ubi Deus gloriosus (quem peccatis suis offenderat) residet, aspiceret; quare demissis in terram oculis, sese humiliabat: ita S. Cyrillus in Catena. Rursum *ad cælum*, id est, sursum, puta ad Sanctum sanctorum, ubi Deus super propitiatorium et Cherubim sedebat: hoc enim situm erat in altiore loco montis Sion, atria vero in quibus orabant laici, sita erant in loco montis decliviore: ita Franc. Lucas.

Causam dat Theophyl. quod se indignum censeret superna visione, qui se in terram deiecerat, et maluerat terrena bona spectare et quærere. Finalem causam dat S. Augustinus: *Ut aspiceretur* (a Deo), inquit, *non aspiciebat, respicere sursum non audebat: premebat conscientia, spes sublevabat.* Rursum hoc gestu significat se in familiam cælestem peccasse, hoc est in angelos, quorum inspirationibus restitit: in Sanctos, quorum preces defraudavit; in Deum ipsum, cuius præcepta violavit.

SED PERCUTIEBAT PECTUS SUUM.) In quo erat cor, id est, voluntas, quæ omnium peccatorum sibi fuerat origo et causa: hanc ergo percutit et verberat, quasi ream, ut ab eo pœnas exigat, utque se propter eam plagis dignum ostendat, ait Euthymius: cor quodammodo pungens et excitans, ait Theophyl. Tunsio ergo pectoris signum est pœnitentiæ et cordis contriti. Unde hic fuit gestus olim confitentis et pœnitentis, ac etiamnum est. Hæc etiam Christianorum vetus et moderna est consuetudo, ut pectus noxium tundant. Audi S. Augustin. serm. 8. de Verbis Domini secundum Matthæum: *In hoc ipso quod sonuit, Confiteor, pectora vestra tutudistis. Tundere autem pectus quid est, nisi arguere quod latet in pectore, et evidenti pulsu occultum castigare peccatum? Quare hoc fecistis, nisi quia audistis, Confiteor tibi Pater?* Et inferius: *Ergo in confessione sui accusatio, Dei est laudatio.* Confitemur enim nos reos, Deum vero esse innocentem, iustum et pium, ideoque ab eo veniam poscimus. Tundit ergo pœnitens pectus, ut peccatum extundat et expellat.

Tunsio pectoris signum est pœnitentiæ.

Tunsio pectoris igitur Primo, est symbolum confessionis peccati, quod scilicet confitens fateatur peccati sui causam non esse aliam quam cor, appetitum et voluntatem suam in pectore latentem. Secundo, eadem symbolum est contritionis; indicat enim cor esse contusum et contritum. Tertio, eadem symbolum est satisfactionis et vindictæ: percutit enim pectus, ut illud reum affligat et puniat. *Pœnas a seipso exigebat,* ait S. August. serm. 36. de Verbis Domini secundum Lucam, *et ideo Dominus confitenti parcebat.* Quocirca Isidorus Pelusiota in Catena: *Omnis,* ait, *qui propter peccata pectus percutit, Deum in tympano et choro laudare dicitur. Qui enim pectus et viscera sua compunctione percutit, et flebilium sermonum chorum adiungens, pœnitentiæ calamum in pyxidem mœroris lacrymarum nocturnarum intingit, morte Christi pro peccatoribus suscepta, non frustrabitur.*

DICENS: DEUS PROPITIUS ESTO MIHI PECCATORI.) Brevis oratio, sed succulenta, sincera et efficax, q. d. Fateor, o Domine, me magnum esse peccatorem, doleoque ex intimo corde, quod peccatis meis gravissime tuam maiestatem offenderim; ideo non aliud cogito, nisi peccata mea, quæ summe detestor, nec aliud a te peto, nisi ut ea mihi condones, gratiamque me emendandi, et pœnitentiam seriam iugemque agendi largiaris. Ego enim me solum peccatorem summum esse æstimo et confiteor: unde mihi soli ignosci peto, nec de aliis, utpote me melioribus, cogito aut precor. Unde Arabicus vertit, *parce mihi quia peccator sum:* non dicit, Peccans, sed, Peccator, quia non semel, sed sæpius peccaverat, quasi ex arte et habitu peccandi, atque a conceptione et nativitate, peccatum primorum parentum contraxerat. *Mihi,* q. d. Non fortunæ, non sociis, non astris, non dæmoni, sed mihi omne peccatum, omnem culpam ascribo.

Brevis publicani oratio, sed succulenta et efficax.

DICO VOBIS, DESCENDIT HIC IUSTIFICATUS IN DOMUM SUAM AB ILLO.) Id est, præ illo; Græce, παρ εκεινου id est, *ab illo,* alii legunt, παρ εκεινον, id est, *ad illum,* scilicet collatus et comparatus. Iam plerique codices legunt, η γαρ εκεινος, id est, *quam enim ille.* Syrus, *magis,* vel *potius quam ille.* Sic quoque legit S. August. epist. 86. ad Casulanum, et alibi: quia scilicet publicanus per veram humilitatem et pœnitentiam fuit iustificatus. Pharisæus vero per suam fictam et superbam orationem magis pecca- Vers 14.

tis fuit inquinatus. Unde Euthym. *ab illo* interpretatur, *non ille*. Est hebraismus: Hebræi enim מן *min*, id est *ab*, usurpant pro gradu comparativo, quem sæpe adhibent, cum unum alteri præponunt, sive per gradum boni melioris, sive per illius in uno affirmationem, et in altero negationem. Sensus ergo est, q. d. Publicanus iustior Pharisæo domum rediit, qui eo iniustior venerat in templum: iustior, inquam, comparatione non directa et simplici, sed indirecta et negativa; quia scilicet ipse iustus, Pharisæus vero iniustus, imo iniustior quam venerat, domum rediit. *Nam*, ut ait Euthymius: *Qui sese adeo iustificaverat, a Deo condemnatus est; et qui se adeo condemnaverat, iustificatus est.* Et S. Paulinus ep. 58. *Quod iustitia ædificabat*, inquit, *superbia destruebat*, etc. *Ille in corde contrito, sui accusator accipitur, et obtinet veniam de confessis peccatis, propter gradum humilitatis, sancto illo Pharisæo (quales Iudæi sancti sunt) reportante sarcinam peccatorum de iactantia sanctitatis.* Et S. Bernard. serm. 3. de Annuntiat. *Pharisæus vacuus rediit, quia plenitudinem simulavit. Nam publicanus, qui exinanivit seipsum, qui vacuum vas exhibere curavit, gratiam retulit ampliorem.* Audi S. August. serm. 36. de Verbis Domini secundum Lucam: *Quid miraris, si Deus ignoscit, quando ipse agnoscit; a longe stabat, sed eum Dominus de prope attendebat: excelsus enim Dominus humilia respicit: tremebat conscientia, spes sublevabat, percutiens pectus pœnas de se exigebat; ideo Dominus confitenti parcebat.* Et Chrysost. *Coniunctam cum superbia iustitiam superat humilitas cum peccato; superbia enim facile iustitiam deprimit, at humilitas peccati pondus superat.*

Humilitatis elogia. QUIA OMNIS QUI SE EXALTAT, HUMILIABITUR; (uti a Deo humiliatus et reiectus fuit superbus Pharisæus) ET OMNIS QUI SE HUMILIAT, EXALTABITUR.) Uti ad Dei gratiam, ac adoptionem regni cælorum exaltatus fuit humilis publicanus. Ita Theophylactus: *Omnis*, inquit, *qui se exaltat, humiliabitur, Deo illum condemnante; qui autem se condemnando humiliat, exaltabitur a Deo iustificante.* Hic ergo impletur illud Salomonis: *Ante ruinam exaltabitur cor, et ante gloriam humiliabitur*, ait Interlin. Vere S. Chrysostomus: *Humilitas*, ait, *latronem ante Apostolos in paradisum duxit: quod si humilitas iuxta delicta tantum potest, quid poterit iustitiæ coniuncta? et si fastus coniunctus iustitiæ potest deprimere, quid faciet coniunctus peccato?* Et Optatus Milevitanus l. 2. Contra Donat. *Meliora*, ait, *sunt peccata cum humilitate, quam innocentia cum superbia.* S. Basilius hom. de humilitate: *Pharisæus*, ait, *iustificationem amisit per superbiam, mercedem perdidit per confidentiam: temerarius infra humilem et peccatorem abiectus est, seipsum super ipsum extollens, et non Dei iudicium expectans, sed suum ipsius proferens.*

Rursum S. Chrysost. hom. 5. de incomprehensibili Dei natura, in Pharisæo et publicano duplicem nos iubet considerare bigam, *quarum sub altera*, inquit, *virtus iuncta sit cum superbia, sub altera peccatum cum humilitate: videbis enim bigam illam peccati virtute facile anteire, palmamque decursionis celerioris obtinere, non peccati pernicitate, sed coniugatæ humilitatis facultate. Contra bigam alteram virtutis retardari et vinci, non imbecillitate virtutis, sed superbia mole ac pondere. Ut enim humilitas præ summa sua excellentia peccati superat pondus, atque in cælum pervenit: sic superbia præ nimio suo pondere, ac intolerabili onere suæ molis prævalet, adeo ut etiam levissimam illam et supernam virtutem vincat, deorsumque versus facile detrahat.* Idem hom. 15. et 45. in Matth. *Sive orationem, sive ieiunium, sive misericordiam, sive pudicitiam, sive aliud quid bonorum absque humilitate congreges, statim cuncta diffluunt, cunctaque depereunt. Quod etiam Pharisæo accidit, qui cum ad ipsum virtutis cacumen ascendisset, amittens simul universa descendit: quia scilicet non habuit matrem bonorum: sicut enim superbia omnium malorum fons est, ita humilitas cunctarum origo virtutum.* Huc usque Chrysost. S. Bern. serm. 13. in Cant. *Magna*, inquit, *et rara virtus profecto est, ut magna licet operantem, magnum te nescias, et manifestam omnibus tuam te solum latere sanctitatem. Mirabilem te apparere, et contemptibilem reputare, hoc ego ipsis virtutibus mirabilius iudico. Fidelis revera famulus es, si te multa gloria domini tui, etsi non exeunte ex te, tamen transeunte per te, nil tuis manibus adhærere contingat.* Idem S. Bernardus scripsit sermonem integrum in hæc Christi verba: *Omnis qui se exaltat humiliabitur.* Denique præclare S. Leo ad Dioscorum: *Tota*, ait, *Christianæ sapientiæ disciplina, non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis et gloriæ, sed in vera et voluntaria humilitate consistit, quam Dominus Iesus ab utero matris usque ad supplicium crucis omni fortitudine elegit et docuit.* Plura hac de re dixi Eccles. cap. 10. in fine.

AFFEREBANT AUTEM AD ILLUM ET INFANTES, UT EOS TANGERET.) Vers. 15. Et tangendo benediceret. Doctrinam humilitatis Christus suo confirmat exemplo. Unde Glossa: *Humili*, inquit, *magistro offeruntur infantes, ut ostendatur innocens et simplex ætas ad gratiam pertinere.*

SINITE PUEROS VENIRE AD ME, etc. TALIUM EST ENIM REGNUM DEI.) Vers. 16. Arabicus, *quia regnum Dei est eorum, qui similes sunt eis*, non in infantia, sed in innocentia, simplicitate, humilitate, etc. Unde Beda: *Non dicit illorum, sed talium mores designans, non ætatem.* Et S. Ambros. *Non pueritia, sed æmula puerilis simplicitatis bonitas designatur: non enim est virtus non posse peccare, sed nolle.* Cætera explicui Matth. 19. 13. et seq.

FACTUM EST AUTEM CUM APPROPINQUARET IERICHO, CÆCUS QUIDAM SEDEBAT.) Vers. 35. De hoc cæco a Christo illuminato dixi Matth. 20. 29.

CAPUT DECIMUMNONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus ingrediens domum Zachæi, illi affert salutem. Secundo, v. 12. dat parabolam viri nobilis, qui suas mnas inter servos distribuit, ab eisque earum lucrum reposcit. Tertio, v. 29. in die palmarum Ierusalem cum triumpho et acclamatione Hosanna, *quasi Messias rex ingreditur, eiusque excidium per Titum prævidens deflet.*

1. ET ingressus perambulabat Iericho. 2. Et ecce vir nomine Zachæus: et hic princeps erat publicanorum,
et ipse dives: 3. Et quærebat videre Iesum, quis esset: et non poterat præ turba, quia statura pusillus
erat. 4. Et præcurrens ascendit in arborem sycomorum ut videret eum: quia inde erat transiturus. 5.
Et cum venisset ad locum, suspiciens Iesus vidit illum, et dixit ad eum: Zachæe, festinans descende: quia hodie
in domo tua oportet me manere. 6. Et festinans descendit, et excepit illum gaudens. 7. Et cum viderent omnes,
murmurabant, dicentes quod ad hominem peccatorem divertisset. 8. Stans autem Zachæus, dixit ad Dominum:
Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum. 9.
Ait Iesus ad eum: Quia hodie salus domui huic facta est: eo quod et ipse filius sit Abrahæ. 10. Venit enim Filius hominis quærere et salvum facere quod perierat. 11. Hæc illis audientibus, adiiciens, dixit parabolam, eo

*

quod esset prope Ierusalem: et quia existimarent quod confestim regnum Dei manifestaretur. 12. Dixit ergo: Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, et reverti. 13. Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem mnas, et ait ad illos: Negotiamini dum venio. 14. Cives autem eius oderant eum, et miserunt legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos. 15. Et factum est ut rediret accepto regno: et iussit vocari servos, quibus dedit pecuniam, ut sciret quantum quisque negotiatus esset. 16. Venit autem primus, dicens: Domine, mna tua decem mnas acquisivit. 17. Et ait illi: Euge bone serve, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem civitates. 18. Et alter venit dicens: Domine, mna tua fecit quinque mnas. 19. Et huic ait: Et tu esto super quinque civitates. 20. Et alter venit, dicens: Domine ecce mna tua, quam habui repositam in sudario: 21. Timui enim te, quia homo austerus es: tollis quod non posuisti, et metis quod non seminasti. 22. Dicit ei: De ore tuo te iudico serve nequam: sciebas quod ego homo austerus sum, tollens quod non posui, et metens quod non seminavi: 23. Et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, ut ego veniens cum usuris utique exegissem illam? 24. Et astantibus dixit: Auferte ab illo mnam, et date illi qui decem mnas habet. 25. Et dixerunt ei: Domine, habet decem mnas. 26. Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur et abundabit: ab eo autem qui non habet, et quod habet auferetur ab eo. 27. Verumtamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc: et interficite ante me. 28. Et his dictis, præcedebat ascendens Ierosolymam. 29. Et factum est, cum appropinquasset ad Bethphage et Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliveti, misit duos discipulos suos, 30 Dicens: Ite in castellum, quod contra est: in quod introeuntes invenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo unquam hominum sedit: solvite illum, et adducito. 31. Et si quis vos interrogaverit: Quare solvitis? sic dicetis ei: Quia Dominus operam eius desiderat. 32. Abierunt autem qui missi erant: et invenerunt, sicut dixit illis, stantem pullum. 33. Solventibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos: Quid solvitis pullum? 34. At illi dixerunt: Quia Dominus eum necessarium habet. 35. Et duxerunt illum ad Iesum. Et iactantes vestimenta sua supra pullum, imposuerunt Iesum. 36. Eunte autem illo, substernebant vestimenta sua in via. 37. Et cum appropinquaret iam ad descensum montis Oliveti. cœperunt omnes turbæ discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus, quas viderant, virtutibus, 38. Dicentes: Benedictus qui venit rex in nomine Domini, pax in cælo, et gloria in excelsis. 39. Et quidam Pharisæorum de turbis dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos. 40. Quibus ipse ait: Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt. 41. Et ut appropinquavit, videns civitatem flevit super illam, dicens: 42. Quia si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. 43. Quia venient dies in te: et circumdabunt te inimici tui vallo, et circumdabunt te: et coangustabunt te undique: 44. Et ad terram prosternent te, et filios tuos qui in te sunt, et non relinquent in te lapidem super lapidem: eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. 45. Et ingressus in templum, cœpit eiicere vendentes in illo, et ementes, 46. Dicens illis: Scriptum est: Quia domus mea domus orationis est: vos autem fecistis illam speluncam latronum. 47. Et erat docens quotidie in templo. Principes autem sacerdotum, et Scribæ, et principes plebis quærebant illum perdere: 48. Et non inveniebant quid facerent illi. Omnis enim populus suspensus erat, audiens illum.

Vers. 1. ET INGRESSUS PERAMBULABAT IERICHO.) Alludit pergitque in narratione itineris Iesu: de eo enim dixit c. præced. v. 35. *Factum est autem cum appropinquaret Iericho*, etc. Christus enim iuxta Iericho illuminavit cæcum, mox in ipsa Iericho Zachæum convertit: nullus enim locus, nullum iter, nullum temporis momentum Christi fuit otiosum; sed omnia heroicis signata virtutibus, beneficiis et miraculis, ut nos idem facere doceret.

Vers. 2. Zachæus id est, purus. ET ECCE VIR NOMINE ZACHÆUS.) Hoc nomen fuit quasi omen futuræ iustificationis et purificationis. *Zachæus* enim hebr. idem est quod *purus*, limpidus, iustus.

Publicani vocabantur latrones. PRINCEPS PUBLICANORUM.) Qui scilicet sub se habebat plures publicanos, id est, exactores vectigalium, quæ Romani et Tiberius Cæsar Iudæis invitis imposuerant. Unde publicani Iudæis erant invisi et infames, ac פריצים *pariscim*, id est latrones, vocabantur. Hebr. hic princeps vocabatur *Gabba* (unde nomen *Gabbella*) et publicani vocabantur *Gabbaim*, teste Angelo Caninio in Nom. Hebraicis novi Testamenti. Gabbella unde dicta?

ET IPSE DIVES.) Solent enim principes publicanorum eligi non nisi divites, ut magnas pecuniæ summas principi, dum indiget, prænumerare possint, ac defectus publicanorum sibi subditorum in multis supplere. Addit hoc Lucas, ut magis Christi gratiam, et Zachæi virtutem illustret; quod scilicet opes amplas quas habebat, vocatione et amore Christi reliquerit, et in pauperes distribuerit.

Vers. 3. ET QUÆREBAT VIDERE (Arabicus, *intelligere*) IESUM, QUIS ESSET.) q. d. Laborabat et satagebat, ut Iesu personam de facie nosset, quem ex fama virtutum et miraculorum, tam celebrem audiverat. Cupimus enim viros fama celebres videre, et ex facie nosse. Sed Zachæus præter naturale desiderium, agebatur etiam supernaturali, ex impulsu Spiritus sancti, desiderans videlicet videre Iesum, ut ab eo a peccatis absolveretur, iustificaretur et sanctificaretur. *Cupit*, ait S. Chrys. hom. de Zachæo, *nosse aspectu, quem intuitus fuerat sensu; videre facie, quem viderat mente; contemplari præsentem, quem nunquam viderat operantem: ut amor Christi Zachæi corde conceptus, etiam oculorum visibus saginaretur.*

ET NON POTERAT PRÆ TURBA, QUIA STATURA PUSILLUS ERAT.) Sed animo celsus. Parvi enim, teste Aristotele in Physiognom. solent esse magnanimi, quia virtus animi in parvo corpore contracta stringitur et acuitur, quæ in magno dispergitur. Unde illud: Parvi solent esse magnanimi.

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Unde multi heroum et sanctorum fuerunt statura parvi; uti ostendi Zachar. 4. v. 10. et Eccles. 11. v. 2. ad illa: *Brevis in volatilibus apis; et initium dulcoris habet fructus ipsius.* In minimis enim maxime elucet summa Dei maiestas, vis et magnitudo.

PRÆ TURBA.) Turba, inquit S. Cyrillus, est imperitæ multitudinis confusio, quam transcendere oportet, si velis Christum aspicere.

ET PRÆCURRENS ASCENDIT IN ARBOREM SYCOMORUM, UT VIDERET EUM: QUIA INDE (illac) ERAT TRANSITURUS.) Quæres, quæ et qualis est arbor sycomorus; vel, ut Græci nonnulli invertunt, *morosycus*: Hebr. vocatur *siema*, indeque a Septuag. et Theodor. Amos 7. v. 14. vocatur *sycaminus*. Respond. illam frequentem esse in Iudæa, ut patet 3. Reg. 10. 27. et Amos cap. 7. atque esse illam quæ a Plinio lib. 13. c. 7. dicitur ficus Ægyptia, ac ab Aquila et Symmacho Amos c. 7. ac Dioscoride lib. de Materia medicinali c. 144. Græce appellatur *sycomorus*, id est, ficus fatua, seu insipida, sed a Theophrasto lib. 4. de Plantis, c. 2. et aliis, dicitur sycomorus, quasi ficus morus, quia scilicet fructus habet similes ficui, folia vero similia moro. Unde Lucas hic in Græco eam vocat συκομωραια: μωραια autem proprie est morus arbor. Vers. 4. Sycomorus quænam arbor?

Hinc patet Primo, sycomorum aliam esse arborem a caprifico (id liquet ex Dioscoride loco iam citato); est ta-

men illa huic similis. Unde Theophyl. et Euthym. hic pro *sycomorum* legunt *caprificum.* Patet Secundo, sycomorum Græce scribi in penultima tam per *omicron,* quam per *omega,* adeoque illam habere communem, id est, tam brevem, quam longam; tum quia μωρος, id est, fatuus, scribitur per ω, tum quia morus arbor Græce scribitur tam per ω, quam per ο, ut patet ex Lexico Hesychii et cæterorum, atque ex Luca hic. Unde Poeta:

Cornaque et in duris hærentia mora rubetis,

Mori etymon. ubi ο in *mora* quasi ω longum facit. Idque liquet ex etymo. Dicta est enim arbor *morus,* non a Latino *mora,* ut aliqui volunt (*mora* enim non potest esse etymon Græci μωραια) sed a Græco μωρος, id est fatuus, per antiphrasin, quasi minime fatua; sicut Thomas Morus Angliæ Cancellarius, Anglorum fuit sapientissimus. Est enim morus arborum prudentissima, ut ait Plinius libr. 16. 25. quia lædi se a frigore non sinit, nec nisi plane eo peracto germen emittit; sed dum incipit, in tantum germinatio erumpit, ut una nocte eam peragat, etiam cum strepitu, licet alii morum nuncupatam putent, eo quod fructus nigros producat; μαυρον enim est nigrum, unde Mauri vocantur nigri. Hinc etiam Horatius lib. 2. Sermone 3. satyra 4.

Thomas Morus Angliæ Cancellarius. Morus arborum prudentissima.

—— *Ille salubres*
Æstates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet.

Mystice. Mystice, sycomorus est crux Christi, eiusque doctrina, quæ Gentibus et terrenis hominibus visa est fatua, meraque stultitia, sed Zachæo et fidelibus visa fuit sapientia, et virtus Dei, 1. Cor. 2. Hinc et arbor vetita, e qua Adam comedens se et posteros perdidit, a multis putatur fuisse ficus, uti dixi Genes. 2. 9. Fuit utique ficus, ac fatua, quia sub modico melle et dulcedine, continuit fel et amaritiem peccati, mortis et gehennæ, quam proinde Christus expiare debuit felle et amaritie crucis et passionis suæ. Hinc μορος Græcis non tantum arborem morum, sed et cruciatum, mortem et cædem significat.

Tropol. Tropologice, sycomorus docet nos amplecti illa quæ stulta sunt mundo, ut sapiamus Deo. Audi S. Gregor. l. 27. Moral. in fine: *Relinquamus noxiam sapientiam, ut discamus laudabilem fatuitatem,* etc. *Pusillus Zachæus sycomorum subiit, et Dominum vidit, quia qui mundi stultitiam humiliter eligunt, ipsi Dei sapientiam subtiliter contemplantur. Pusillitatem namque nostram ad videndum Dominum turba præpedit, quia infirmitatem humanæ mentis, ne lucem veritatis intendat, curarum sæcularium tumultus premit. Sed prudenter sycomorum ascendimus, si provide eam quæ divinitus præcipitur, stultitiam mente tenemus.* Particulatim deinde idipsum explicat: *Quid enim in hoc mundo stultius, quam amissa non quærere, possessa rapientibus relaxare, nullam pro acceptis iniuriis iniuriam reddere? imo et adiunctis aliis patientiam præbere? Quasi enim sycomorum nos ascendere Dominus præcipit, cum dicit: Qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. Et rursum: Si quis te percusserit in dextram maxillam, præbe illi et alteram. Per sycomorum Dominus transiens cernitur, quia per hanc sapientem stultitiam, etsi necdum ut est solide, iam tamen per contemplationis lumen Dei sapientia, quasi in transitu videtur.*

Theophyl. autem sic: Super sycomorum, id est, super voluptatis dulcedinem, quæ significatur per ficum, ascendimus, inquit, per pœnitentiam, descendimus vero per humilitatem.

Vers. 5. ET CUM VENISSET AD LOCUM (sycomori) SUSPICIENS IESUS, VIDIT ILLUM: ET DIXIT AD EUM: ZACHÆE, FESTINANS DESCENDE: QUIA HODIE IN DOMO TUA OPORTET ME MANERE.) Ardorem sui videndi in Zachæo compensat Christus plena exhibitione et præsentia. Ideo enim ardorem istum Zachæo inspiraverat, ut illum domum eius ingrediendo expleret, imo ideo illac transibat Christus, ut ardorem hunc excitaret, ac propter eum apud Zachæum hospitaretur, totamque eius domum benediceret ac salvaret. Ipse enim quasi salvator mundi venerat ad hoc, ut peccatores sanctificaret. *Nam etsi vocem invitantis Iesu non audierat,* ait S. Ambros. *viderat tamen affectum.*

A Quærenti ergo Zachæo Christum videre, Christus ei se non tantum videndum, sed et fruendum obtulit, adeoque domi eius, præ cæteris omnibus, commorari voluit.

Moraliter disce hic desiderare Christum, Christique alloquium internum et gratiam: mox enim Christus se tibi offeret, et desiderium tuum explebit; quoque maius fuerit desiderium, eo maius erit eius alloquium; nam, ut ait Ecclesiasticus c. 15. Sapientia (Christus) Deum timenti et desideranti *obviabit, quasi mater honorificata, cibabit illum pane vitæ et intellectus, et aqua sapientiæ salutaris potabit illum.* Et cap. 24. *Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, et a generationibus meis implemini: spiritus enim meus super mel dulcis.* Et Christus ipse: *Si quis sitit,* inquit, *veniat ad me et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ,* Ioan. 7.

Vidit ergo *illum* oculis luminibusque corporis et magis mentis, quibus animum Zachæi illustravit, ut cognosceret ipsum esse Salvatorem, qui peccata pœnitentibus remitteret, eisque salutem, id est, iustitiam, gratiam et gloriam conferret. Aspectus ergo Iesu non est sterilis et otiosus, sed efficax et operosus: solo enim aspectu homines ad sui amorem pellicit (multo magis quam lynx avis) convertit, immutat et salvat. Hinc ut ait S. Cyrillus, vidit Iesus animam Zachæi, promptissime annitentem ad sancte vivendum.

B

QUIA HODIE IN DOMO TUA OPORTET (ex meo decreto, liberalitate et charitate, qua te et tuos domesticos prosequor, voloque salvare) ME MANERE.) Zachæus, ait Titus, solam Iesu visionem desiderabat, sed qui novit plus facere, quam quærimus, dedit ei super id, quod expectabat: Christus enim sua munificentia supplicum preces excedit et vota. *Promittit Christus,* ait Chrysostom. hom. de Zachæo, *se ad eius domum venturum, cuius desiderantis iam possederat animum.*

ET FESTINANS DESCENDIT (en promptam Zachæi obedientiam, quæ meruit salutem) ET EXCEPIT ILLUM GAUDENS.) Quia hospitio excepit Salvatorem, ab eoque salutem recepit: ubi enim hospitatur Salvator, ibi et salus. *Gaudens,* ait Euthymius, *quod non solum eum vidisset, uti optaverat, sed quod etiam ab ipso vocatus fuisset, quodque ipsum suscepisset; quod nunquam speraverat.* Vers. 6.

C

ET CUM VIDISSENT OMNES (Pharisæi, et Iudæi eorum asseclæ, qui publicanos quasi scelestos oderant) MURMURABANT, DICENTES QUOD AD HOMINEM PECCATOREM DIVERTISSET.) Publicani enim a Iudæis habebantur impii, iniusti, scelerati, et sæpe tales reipsa erant. Nonnulli *peccatorem* interpretantur Gentilem et idololatram. Talem enim fuisse Zachæum censent Tertull. Cyprian. Chrysost. Ambrosius, Beda, et ex iis Maldonatus. Unde et Zachæus restitutionem tantum iniuste exactorum, quæ iuris est naturæ, commemorat, de nullis vero legis Mosaicæ præceptis loquitur. Audi S. Chrysostom. serm. de Zachæo: *Filius Abrahæ Zachæus fide, non genere; merito, non sobole; devotione, non stirpe.* Verum contrarium æque probabile est, et forte probabilius; scilicet Zachæum fuisse Iudæum, non Gentilem: Primo, quia vers. 9. vocatur *filius Abrahæ.* Secundo, quia Christus tantum cum Iudæis versatus est; missus enim erat ad oves Israel quæ perierunt. Unde a Paulo Roman. 15. vocatur *minister circumcisionis,* id est, circumcisorum, puta Iudæorum. Tertio, quia Zachæus est nomen Hebræum. Quarto, quia Pharisæi hoc non tacuissent, sed in faciem Christo obiecissent: Quomodo tu te venditas pro Messia, qui cum impiis Gentibus versaris, cum Messias solis Iudæis sit promissus? Ita Iansenius et alii. Vers. 7. An Zachæus fuerit Gentilis?

D

STANS AUTEM ZACHÆUS, DIXIT AD DOMINUM: ECCE DIMIDIUM BONORUM MEORUM, DOMINE, DO PAUPERIBUS: ET SI QUID ALIQUEM DEFRAUDAVI, REDDO QUADRUPLUM.) Non dubium est Christum more suo, mox ut ingressus est domum Zachæi, cœpisse docere et hortari tam Zachæum, quam domesticos eius ad fidem et pœnitentiam, ac si de peccatis pœniterent, promisisse eis gratiam, iustitiam et salutem: insuper eos adhortatum esse ad opum mundi- Vers. 8.

que contemptum, ut paupertatem et perfectionem Evangelicam se sequendo amplecterentur, ac sua in pauperes distribuerent, ut thesaurum in cælis et centuplum in hac vita reciperent. Subticet quidem hæc Lucas brevitatis studio, et ex sequentibus, atque ex iis quæ sæpius, ac præsertim paulo ante capite 18. vers. 22. de Christi consuetudine docendi et prædicandi narravit, ea intelligenda relinquit. Nam hisce Christi sermonibus, per internam Christi gratiam, Zachæus plane ad fidem, pœnitentiam, paupertatem, ac opum mundique contemptum conversus, dixit Christo:

ECCE DIMIDIUM BONORUM MEORUM, DOMINE, DO PAUPERIBUS.) Alterum ergo dimidium reservat non sibi, sed ut iniuste fraudata aliis restituat: Subdit enim: *Et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum. Do, reddo*, id est, dare, reddere iuxta tuam doctrinam et exhortationem, ex nunc firmiter decerno, constituo et addico. Unde ob hoc pœnitentis Zachæi efficax propositum, Christus quasi præmium subiecit: *Hodie salus domui huic facta est.* Ita S. Ambrosius, Beda, Euthymius hic, Tertullian. libro 4. contra Marcion. Fulgentius ep. ad Gallam. Est hebraismus similis illi Pharaonis Exodi 5. 10. *Non do vobis paleas*, id est, decerno iubeoque, ut amplius vobis non dentur paleæ. Matth. 26. 18. *Apud te facio* (id est, facere volo, destino) *pascha.* S. Cyprianus tamen tract. de Opere et eleemosyna, τὸ *do* et *reddo* per præteritum exponit, scilicet per *dedi, reddidi*, quasi iam ante, ex aliis Christi prædicationibus, quas Zachæus audierat, conversus fuerit.

ET SI QUID ALIQUEM DEFRAUDAVI.) Græce, ἐσυκοφάντησα, id est, per sycophantiam, fraudem, calumniam, simileinve malam artem extorsi. Fatetur fraudationis culpam Zachæus, sed modicæ: nam cum pro simplo fraudato reddat quadruplum ex altero bonorum suorum dimidio, sequitur eum octavam tantum partem bonorum suorum fraude acquisivisse, ut, si habeat octo millia aureorum, mille dumtaxat essent fraude parta: reliqua ergo septem millia vel hæreditate, vel iusta ratione erant ab eo comparata.

Octavam tantum bonorum suorum partem fraude acquisierat Zachæus.

Vide hic subitam miramque conversionem Zachæi, per potentem Christi gratiam, qua ipse illico non tantum pœnituit, sed et bonis omnibus quibus antea addictus erat, se abdicare decrevit: dimidium enim pauperibus, dimidium restitutioni addixit. Quare subito amplexus est consilium paupertatis Evangelicæ, ut omnibus relictis, pauperem Christum pauper sequeretur, ac vel mendicato, vel labore manuum victum sibi pararet. Unde S. Chrysostomus hom. de Zachæo: *Audi mirabile*, inquit, *nondum didicit, et obedit: nempe Salvator iustitiæ radiis nequitiæ caliginem fugavit.* Et Beda: *Ecce*, inquit, *camelus deposita sarcina per foramen acus transit, id est relicto divitiarum amore, benedictionem Dominicæ susceptionis accipit. Hæc est enim sapiens illa stultitia, quam de sycomoro publicanus, quasi fructum vitæ legerat, rapta reddere, propria relinquere, visibilia contemnere.* Et Theophyl. *Vides*, ait, *alacritatem, non parce seminare cœpit, neque pauca quædam dedit, sed totam vitam.* Unde S. Bernardus serm. 1. in festo omnium Sanctorum, suos Religiosos alloquens: *Zachæus*, inquit, *cuius laus est in Evangelio, dimidium bonorum suorum dedit pauperibus: sed ego multos Zachæos hic video, qui nihil sibi ex omnibus reliquere. Quis mihi scribet hoc Evangelium de Zachæis istis? imo de Petris istis? quis fiducialiter loquatur: Domine ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te? sed scriptum est iam in Evangelio æterno, in libro vitæ scriptum est et signatum: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

REDDO.) Id est decerno, et firmiter propono reddere, nec dubium quin ipse efficax hoc propositum statim re ipsa executus sit, et in opus contulerit. *Alterum enim*, ait S. Ambrosius, *non sat, nec habet gratiam liberalitas, si iniuria perseverat; quia non spolia, sed dona quæruntur.* Nam ut inquit S. August. epist. 54. *Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.*

A QUADRUPLUM.) Non quasi lege naturæ, vel Mosaica tenear reddere quadruplum, cum ad simplum dumtaxat utraque me obliget, sed ex ferventi charitate et pœnitentia, hunc heroicum, magnumque et superabundantem restitutionis et iustitiæ actum edere constituo: quia hoc quadruplum conforme est legi, quæ Exodi 22. 1. furem ovis a iudice condemnari iubet ad restitutionem quatuor ovium. Dicit hoc Zachæus, non ex iactantia et ostentatione, sed partim ex fervore a Christo et Spiritu sancto sibi indito; partim ut retundat calumniam Scribarum Christo obiicientium, quod ad se peccatorem divertisset: ostendit enim se iam non esse peccatorem, sed pœnitentem, iustum, imo iustis iustiorem et sanctum.

Tropologice, S. Chrysost. hom. 78. in Matth. docet do- *Tropol.*
mum animæ ornandam esse eleemosyna et iustitia, uti ornavit Zachæus, si Christum in ea hospitio excipere velimus.

AIT IESUS AD EUM.) Ad eius verba respondens; ita *Vers 9.*
B tamen ut non tam ad eum, quam ad discipulos, turbamque circumstantem vultum vocemque dirigeret. Similis enallage personæ est Rom. 10. 2. Psalm. 33. et alibi.

QUIA (quod) HODIE SALUS DOMUI HUIC FACTA EST.) *Eiecta perditione*, ait Euthym. *quæ in ea morabatur, propter avaritiam et iniustitiam;* Arabicus, *hodie convenit salus habitatoribus huius domus*, q. d. Quia Zachæus tantum pœnitentiæ, emendationis, eleemosynæ, restitutionis fervorem et spiritum, illi a me exterius docente, et interius mentem commovente inditum, ostendit; hinc salutem, id est, gratiam et iustitiam eximiam, adipiscitur; ut, si in ea perseverarit, salutem et gloriam æternam consequatur, quam ex nunc hodie illi addico et promitto.

DOMUI HUIC.) Hinc liquet quod Zachæo credente et converso ad Christum, omnes eius domestici, heri sui exemplo et imitatione, in Christum crediderint, pœnituerint, iustificati et sanctificati sint.

Porro Zachæus a Christo conversus, post eius mortem et ascensionem, assecla fuit S. Petri, et ab eo ordinatus
C fuit Cæsareæ Palæstinæ Episcopus, uti narrat S. Clemens lib. 1. et 3. Recog.

EO QUOD ET IPSE SIT FILIUS ABRAHÆ.) Quia scilicet imitatus est fidem, iustitiam et sanctitatem Abrahæ: bona enim sua partiendo, ait Beda, pauperibus reliquit, ut ille terram et domum paternam. Ait vero, *Et ipse*, significans non solum iustos, sed et eos qui ab iniustitia resipiscunt, ad promissionis filios pertinere. Sic et Tertullianus lib. 4. contra Marc. Cyprianus et alii superius citati. Audi S. Chrysostomum hom. de Zachæo, quæ est ultima t. 2. *Zachæus totum quod habuit obtulit, qui patrimonii partem reddendis fraudibus reservavit: sed Abraham Domino filium, Zachæus substantiam obtulit. Ille hæredem, hic hæreditatem donavit; ille immolandum solum quod habuit pignus exhibuit, hic patrimonii substantiam Domino immolavit. Unde recte Abrahæ filius Zachæus nuncupatur, dum ordinem gloriæ paternæ exequitur.*

Rursum Zachæus fuit *filius Abrahæ*. quia Iudæus, et ex Abraham prognatus, quasi Christus Pharisæis murmu-
D rantibus, quod ad Zachæum publicanum divertisset, respondeat, dicatque: Non est quod idcirco murmuretis, quia Zachæus est Israelita, et in Abraham patriarcha et patre suo ius proximum habet ad Messiam et salutem. Quare a me Messia, quia publicanus, negligi non debuit, sed quia pœnitens, suscipi et benedici.

Allegorice et tropologice, singulas huius historiæ par- *Allegor.*
tes cuilibet fideli et sancto ita adaptat Beda: Zachæus, id *et tropologice.*
est purus et iustificatus, significat credentem ex Gentibus populum, qui temporalium occupatione depressus erat et minimus; voluit videre Christum intrantem Iericho, id est fidem quam Christus mundo attulit, participare: turba est vitiorum consuetudo, quam obstantem transcendit, terrena relinquendo, et crucis arborem ascendendo. Sycomorus alta arbor, unde et celsa nuncupatur, et ficus fatua dicitur: irridetur scilicet ab incredulis crux ut fatua, sed alit credentes ut ficus. Ascendit pusillus, cum quilibet humilis clamat: *Mihi absit gloriari, nisi in cruce*

Domini nostri Iesu Christi. Venit eo Dominus, per prædicatores scilicet ad populum nationum: *vidit*, id est per gratiam elegit: manet in domo pusilli Zachæi, id est, in humilium nationum corde quiescit: descendit iste de sycomoro: etsi enim cognovimus Christum secundum carnem, sed iam non novimus: etsi enim mortuus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.

Cur Evangelium Zachæi legit Ecclesia in templorum dedicatione? Porro Ecclesia hoc de Zachæo Evangelium apposite legit in dedicatione Ecclesiarum. Primo, quia Christus in eo ait: *Hodie salus domui huic facta est*, quod recte competit ecclesiis, cum dedicantur: dedicatio est enim quasi salus ecclesiæ; per illam enim ecclesia dedicatur ad multorum, qui in ea per prædicationem, orationem, contritionem, confessionem et absolutionem iustificandi sunt, salutem. Rursum ait Christus: *Hodie in domo tua oportet me manere.* Simili enim modo Christus manet in ecclesia dedicata, per venerabile Eucharistiæ sacrificium et Sacramentum. Per dedicationem enim ecclesia fit domus Dei, et habitaculum Christi. Tertio, quia materialis ecclesia typus est spiritualis ecclesiæ, scilicet animæ fidelis, in qua magis habitare desiderat Christus, perinde atque hic ipse magis in anima, quam in domo Zachæi commorari optabat: iuxta illud: *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui est in vobis,* 1. Cor. 6. 19. Et mox: *Glorificate et portate Deum in corpore vestro.*

Vers. 10. Venit enim Filius hominis quærere, et salvum facere quod perierat.) q. d. Non mirum quod Christus Zachæum, publicanos et peccatores adierit, converterit, salvarit, quia ad hoc missus erat a Patre, et ad hoc ipse venerat in mundum. Sicut ergo peritia et virtus excellentis medici in eo ostenditur, si morbos inveteratos, incurabiles et desperatos curet: ita virtus summa Christi archiatri enituit in curandis animi morbis, per naturam insanabilibus, qualis est avaritia in publicanis. Hinc Zachæum publicanum non tantum ad avaritiæ, sed et ad opum omnium contemptum, ac ad amplexandam paupertatem Evangelicam traduxit. Hinc et Matthæum publicanum vocavit et creavit Apostolum. Similis fuit conversio et mutatio Petri publicani, sive Telonarii, uti narrat Leontius in vita S. Ioannis Eleemosynarii. Hic enim Petrus avarissimus erat, ut pauperes inter se certarent, quis ab eo extorquere posset eleemosynam. Obtulit se unus, qui ostendendo Petro suam inopiam, panem illi extorsit. Indignans enim Petrus eum sibi offerri, panem illi ad caput proiecit: sequenti nocte, Petrus per visum vidit se rapi a nigris Æthiopibus ad tribunal Christi, ac in bilance merita sua et demerita appendi. Cumque sinistræ lancis demerita præponderarent, vidit in dextra lance panem, quem pauperi proiecerat, positum, fere æquiponderare lanci sinistræ, sibique dici: *Vade, operare, et huic pani lancique plura adiice.* Mox evigilans, vimque eleemosynæ agnoscens, omnia sua in pauperes distribuit, ac tandem se ipsum a famulo iussit vendi Hierosolymæ triginta nummis, et pretium dari pauperibus, ut instar Christi se summe humiliaret, ac per charitatem totum in pauperes expenderet. Quare Christus semel et iterum illi apparens, se omne hoc pretium recepisse testatus est. Tandem vir tantus a peregrinis Hierosolymam proficiscentibus, in convivio de more hero suo et convivis serviens agnitus, illico fugit, ac ostiario surdo et muto usum aurium et linguæ restituit, dum ab eo reserari ostium ad fugam postulavit et impetravit.

Petri publicani avarissimi mira conversio.

Vers. 11. Hæc illis audientibus, adiiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Ierusalem: et quia existimarent quod confestim regnum Dei manifestaretur.) Christus enim sæpe regni sui mentionem fecerat, illudque suis promiserat; unde Apostoli sperabant, id nunc futurum, eo quod pergeret Hierosolymam, quæ erat metropolis Iudææ, fueratque regia Davidis, Salomonis, cæterorumque regum. Putabant ergo Christum pari modo in Hierosolyma regnum suum inchoaturum, ac se velut Christi familiares, eius fore participes, atque inter primos cum eo regnaturos. Augebat spem celebritas et gloria Christi, tot recentibus miraculis, ac nominatim stupenda

A Zachæi conversione, inclarescens et effulgurans. Ex hac spe et suspicione, paulo post Iesu ingrediente Ierusalem, Apostoli eum asino imposuerunt, ac turbæ eidem quasi Messiæ regi in Ierusalem iam inaugurando acclamarunt: *Benedictum quod venit regnum patris nostri David: benedictus qui venit rex in nomine Domini*, intra v. 38. Christus ergo ut hanc opinionem eis eximat, parabolam sequentem inducit, qua significat se prius a Iudæis occidendum, ac deinde resurrecturum, et gloriose per fidem in toto orbe regnaturum.

Homo quidam nobilis (Syrus, *filius magni stemmatis*) abiit in regionem longinquam, accipere sibi regnum, et reverti.) Hic *nobilis* est Christus qua homo. Nam, ut ait S. Basilius in Catena: *Christus nobilis est, non solum secundum deitatem, sed etiam secundum genus humanum, ex semine David secundum carnem exortus,* iuxta illud, quod de Filio hominis vidit audiitque Daniel cap. 7. 14. *Et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum.* Addit ibidem Eusebius: *Nondum se Regem appellat, quia* B *in prima apparitione nondum regia fungebatur potestate.* Licet enim Christo, ab initio incarnationis suæ, debitum esset hoc regnum, ob unionem hypostaticam cum Verbo; tamen ipse illud passione et morte in cruce mereri voluit: nec nisi post resurrectionem illius possessionem adire, iuxta illud cap. 24. 26. *Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam?* Christus ergo abiit *in regionem longinquam*, dum quadragesimo die a morte et resurrectione abiit in cælum, ubi adiit possessionem regni sui, ut scilicet sit Rex totius mundi, regnetque in terra, æque ac in cælo: ita Theophyl. Titus, Euthym. et alii. E cælo vero revertetur Christus in terram ad diem iudicii, tum ut regnum hoc visibiliter omnibus hominibus ostendat, tum ut quasi rex omnium tam electorum, quam reproborum, sibi infidelium et inobedientium, iudicium extremum peragat, tum ut electos suos in regnum cæleste inducat, eosque gloriæ suæ participes efficiat, iuxta illud quod in Ascensione Christi Apostolis indicarunt angeli, Actorum 1. v. 11. *Hic Iesus qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.* Tunc ergo redibit Christus, ut regnum terræ regno cæli coniungat, ostendatque se terræ et cælo dominari, utque fideles suos e terra in regnum cæleste transferat.

Vers. 12. Parabola decem mnarum servis creditarum.

C

Vocatis autem servis suis, dedit illis decem mnas, et ait ad illos: Negotiamini dum venio.) Ut lucrum meum æque ac vestrum augeatis. *Decem*, id est, omnibus servis suis: unicuique enim unam dedit mnam, ut patet ex seq. decem mnas ergo totidem servis dedit. Denarius enim, ait Euthymius, symbolum est multitudinis et universitatis; post denarium enim reditur ad unitatem, cæterosque numeros, ex quibus denario adiunctis, sequentium omnium fit compositio, ordo et numerus. Vers. 13.

Mnas.) Hebr. et Græce *mna*, idem est quod *mina*, a rad. מנה *mana*, id est numeravit, unde *mane, tekel, phares*, Daniel 5. Mina autem erat duplex: Attica, quæ continebat drachmas centum: drachma est Iulius Romanus, D sive Regalis Hispanicus; drachma est enim octava pars unciæ: duodecim faciunt libram communem, sexdecim maiorem, quare mina attica argenti continet centum Iulios, id est decem aureos Romanos: mina vero auri continet centum coronatos aureos, teste Budæo libro de Asse. Hebræa vero mina erat duplo maior: Attica enim continebat unam libram, Hebræa vero libras duas cum dimidia. Ezechiel cap. 45. 12. ait minam continere 60. siclos, id est, 240. drachmas: siclus enim erat tetradrachmus: continebat enim quatuor drachmas. Mina ergo auri Hebræa continebat 240. aureos: argenti vero 240. Iulios, sive Regales. S. Matthæus cap. 25. eamdem narrans parabolam, pro *mina* habet talentum, quod apud Hebræos continebat minas Hebræas sexaginta. Potuit Christus utrumque nominare, præsertim si parabolam variando nonnihil (ut fieri solet) repetierit. Mna sive mina quid?

Negotiamini dum venio.) Christus vult nos continuo minis suis, id est talentis, donis, gratiis suis, quas ipse

nobis dedit, negotiari, ut nobis operum et meritorum lucrum assidue augeamus. Vetat ergo nos otiari: quare tota vita nostra debet esse non otium, sed negotium lucri spiritualis continuum. *Quod profecto negotium*, ait S. Gregor. lib. 1. epist. 39. ad Dominicum, *tunc vere nos agimus, si vivendo et loquendo proximorum animas lucramur; si infirmos quosque cœlestis regni gaudia prædicando, in superno amore roboramus; si protervos ac tumidos, gehennæ supplicia terribiliter insonando flectimus; si nulli contra veritatem parcimus; si supernis amicitiis dediti, humanas inimicitias non timemus.* Paulo post vero addit: *Sed ad hoc ego pondus meæ infirmitatis expavesco, et quod accepto regno pater familias redeat, rationem nobiscum positurus, aspicio, sed qua eum mente sustineo, cui de suscepto negotio, animarum lucrum aut nullum, aut pene nullum reporto?* Hæc ille, quo humilior, eo maior.

Vers. 14. Cives autem eius oderant eum (*cives;* Syrus, *filii civitatis eius*, puta Scribæ et Iudæi oderant Iesum, quod vitia eorum taxaret) et miserunt legationem (legatos) post illum dicentes (legatis suis): Nolumus hunc (Iesum pauperem, vilem et fabri filium) regnare super nos.) Id impletum est post mortem, resurrectionem et ascensionem Christi in cœlum; cum miserunt Saulum Damascum, ut omnes in Christum credentes caperet, fidemque nomen et regnum Christi exterminaret. Item cum fidem S. Petrum et Apostolos incarcerarunt et flagellarunt, S. Stephanum lapidarunt, S. Iacobum occiderunt, cæterosque Christianos persecuti sunt, ut patet ex Actis Apost. et etiamnum persequuntur.

Vers. 15. Et factum est ut rediret accepto regno.) Syrus et Arabicus, *cumque accepisset regnum, et reversus fuisset. De secundo adventu est hic sermo,* ait Euthym. *quando revertetur cum potestate magna et gloria, sedebitque super sedem gloriæ suæ: nam tunc rationem ponens, reddet unicuique iuxta opera sua.* Sic et S. August. Theoph. Beda et reliqui. Cætera exposui Matth. 25. 19.

Vers 16. Mna tua decem mnas acquisivit.) Græce, προσειργάσατο, id est operata est, sicut semen unum tritici seminatum in agro, virtute sua sugens succum e terra, eumque in se convertens, in messe producit decem, imo 30. et 60. semina granaque tritici. Unde Arabicus vertit, *mna tua facta est in decem.* Non dicit: Ego acquisivi, sed *mna tua acquisivit:* quia esto ad bonum opus concurrat libertas, et cooperatio arbitrii nostri, tamen tota vis et virtus operandi divina est a gratia, non a libero arbitrio: ad hoc enim opus habet dumtaxat, quod sit liberum; a gratia vero habet, quod sit supernaturale, Deo gratum et meritorium. Unde Paulus: *Gratia Dei sum*, inquit, *quod sum, et gratia eius in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi; non ego autem, sed gratia Dei mecum,* 1. Cor. 15. 10.

Vers. 17. Et ait illi: Euge serve bone, quia in modico (in una mina expendenda) fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem civitates.) Id est, pro una mina centum, adeoque mille et mille, imo regimen unius provinciæ sive decapoleos, puta decem civitatum et plurium recipies, q. d. Pro parvo labore et cura in terra, magna, imo maxima et ineffabilia, in cælo præmia referes, ac præsertim præeris iis, in quos tua Dei dona in terra expenderis, quosque ad Christum converteris, vel in fide et virtute promoveris. Causam dat S. Ambros. *Nam sicut angeli præsunt, ita et hi qui vitam meruerunt angelorum.* Ac pressius Beda: *Esto*, inquit, *potestatem habens super decem civitates, hoc est abundantiorem felicitatem atque honorem sortieris in cælis, et pro omnibus, ac ab omnibus, quibus fuisti cooperator salvationis, glorificaberis in supernis. Nam et post iudicium manebit in beatis ordo dignitatis, ac congruæ ad invicem honorationis. Unde dicit Apostolus: Quæ est spes nostra ac gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Iesum Christum estis in adventu eius?* 1. Thessal. 2. v. 19.

Vers. 18. Et alter venit dicens: Domine mna tua fecit quinque mnas.) Hic patet usus liberi arbitrii, et quantum faciat eius strenua cum gratia cooperatio. Nam prior eum una mina strenue negotians et cooperans, lucratus fuit decem minas, v. 16. hic vero lentius et remissius cooperans, ex una mina lucratus est quinque minas dumtaxat.

Et huic ait: Et tu esto super quinque civitates.) *Conformiter ad mensuram studii cuiusque*, ait Euthym. *mensuratur et honor et beneficium.* Vers. 19.

Et alter venit dicens: Domine, ecce mna tua, quam habui repositam in sudario.) Tibi integram, sed sine lucro, et non auctam vel multiplicatam, restituo. Pecuniam in sudario ligare, est percepta dona sub otio lenti torporis abscondere, ait Beda.

Verumtamen inimicos meos illos Iudæos (cives meos) qui noluerunt me regnare super se, adducite huc (ad tribunal meum super vallem Iosaphat et Ierusalem) et interficite ante me.) Græce, *iugulate in conspectu meo.* Alludit ad reges victores, qui rebelles suos debellatos mactant et iugulant: per iugulationem hanc significat Iudæorum, cæterorumque Christi hostium extremum iudicium, et condemnationem ad æternam in gehenna mortem, sed vivam et vitalem, ut scilicet mortiferis pœnis et incendiis iugiter torqueantur, et nunquam moriantur. Alludit ad Titum, qui devictos Iudæos iugulavit. Sed per hoc ad litteram præcise intelligit Iudæorum condemnationem et gehennam; hanc enim eis irrogabit, cum e cælo redierit ad iudicium, ut Iudæos reprobosque iudicet et damnet. Vers. 27.

Et his dictis præcedebat (ex Iericho et domo Zachæi) ascendens Hierosolymam.) Ut ibi dicta sua de passione, cruce, morte, indeque resurrectione, regno, gloria et iudicio ipso facto et reipsa implere inciperet. Præibat autem Apostolis ab hoc itinere abhorrentibus, quasi dux et antesignanus, ut ostenderet se hilariter et fortiter ire ad mortem, imo quasi mortem ad duellum provocare: per mortem enim iturus erat in regionem longinquam, puta in cælum, ad capessendum regnum cæleste et æternum. Vers. 28.

Laudare Deum, etc. dicentes: *Hosanna filio David* (vide dicta Matth. 21. v. 9.) super omnibus quas viderant virtutibus.) Græce, δυνάμεων, id est, factis potentibus, maxime ob recentem Lazari a morte resuscitationem: ob hanc enim venit ei turba obviam, ut ait Ioann. 12. 18. Ita Beda. Vers. 37.

Dicentes: Benedictus qui venit rex in nomine Domini.) Puta rex noster Messias, sive Christus a Deo missus ad nos salvandos et beandos. Vers. 38.

Pax in cælo, supple, *sit*, ut scilicet per Christum pax fiat, inter nos ac Deum et angelos nobis ob peccata offensos, ideoque gloria sit Deo in excelsis.) Cælis habitanti. Audi Bedam: *Rex dicitur, non ad exigendum tributum, vel ferro exercitum armandum, hostesque visibiliter debellandos: sed quia mentes regat, et in regnum cælorum credentes perducat.* Causam subdit Beda: *Quia Christus in carne totius mundi propitiatio illuxit, pulchre sibi invicem in laudes eius concinunt cœlestia, id est angeli, qui eo nascente cantarunt, et terrena, id est homines, qui laudant, cum se cælo redditurus esset.* Et Theophyl. *Significatur*, ait, *evanuisse bellum antiquum, quo Deo adversabamur, et laudari ab angelis Deum in tali reconciliatione; et quidem hoc ipsum quod Deus ambulat in territorio nostro, significat ipsum nobiscum habere concordiam.*

Et ut appropinquavit, videns civitatem (Ierusalem) flevit super illam.) Ut viscera charitatis erga eam ostenderet, quam scilicet sibi cordi et curæ esset Iudæorum salus, ad hanc enim a Patre missus erat ad Iudæos, quasi Messias et salvator. *Flevit* ergo inter gaudia triumphi, et inter faustas gratulantium, et *Hosanna* vociferantium acclamationes, ut hæc gaudia iniecto quasi felle temperaret. Deflevit autem Hierosolymitanorum tum cæcitatem, obdurationem et ingratitudinem, quod se Messiam et Salvatorem recipere nollent; tum Dei in eos vindictam, et gentis suæ excidium per Titum; tum quod videret labores et dolores suos pro iis susceptos, frustrari et irritos cadere. Hæc tria enim Christo lacrymas ex- Vers 41. Cur Christus videns Ierusalem flevit super illam?

cusserunt ex doloris vehementia: ita S. Cyrillus, Beda, Theophyl. et alii.

Tropolog. Origen. Christus, inquit, beatitudines omnes suo firmavit exemplo; dixerat: Beati flentes; itaque flet.

Vers. 42. DICENS: QUIA (quod) SI COGNOVISSES (cognosceres) ET TU (sicut ego cognosco, ait S. Gregor. homil. 39. Beda et alii) ET QUIDEM IN HAC DIE TUA, qua ingredior ad te, quasi Messias rex tuus ad tuam salutem, ut te salvem et bcem in æternum, iuxta oraculum Zachariæ cap. 9. QUÆ AD PACEM TIBI.) Refert ad *cognovisses*, q. d. Si cognovisses ea (Græce enim est τα) quæ ad tuam pacem, id est, ad tuum bonum, salutem et felicitatem faciunt, scilicet pœnitentiam et fidem in me, quam tibi per triennium prædicavi: subaudi, utique fleres, sicut ego fleo tua scelera, et tuam præteritam cæcitatem et obstinationem. Euthym. supplet: *nequaquam perires;* alii, *aliter te gereres, me audires, et in me crederes.* Hinc Syrus vertit, *nempe si tu nosses ea, quæ sunt ad pacem tuam vel salutem isto die tuo;* Arabicus, *si cognovisses et tu et in hac die, quantum est tibi in ea pacis.* Pax Hebræis prosperitatem, salutem, felicitatem, omneque bonum tam corporis, quam animi significat.

Vehemens Christi pathos. Est aposiopesis, significans vehemens Christi *pathos* doloris, æque ac indignationis: exprobrat enim Christus ingratæ urbi suam infidelitatem, obstinationem, ingratitudinem. Hoc pathos in Christo tantum fuit, ut ei vocem intercluserit, ideoque per aposiopesim, eum silere id quod dixi, coegerit. *Consueverunt enim,* ait Euthymius, *flentes verba præ affectus vehementia abrumpere.* Rursum magnum est pathos in voce *et tu:* tu, o filia Sion, a me adeo amata, honorata, locupletata, edocta, quomodo me non agnoscis, imo me ut falsum Messiam reiicis, persequeris, damnas, occidis, crucifigis? Ego enim propter te e cælo in terram descendi, propter te in Bethlehem iuxta Ierusalem natus sum, propter te triginta quatuor annos in continuo labore, dolore, paupertate vixi. Triennium totum tuos vicos et castella obeundo, prædicavi et docui, tuos leprosos, ægros, dæmoniacos sanavi, tuos mortuos vitæ restitui. Tu ergo filia Ierusalem, filia adeo a me dilecta, cur me tui tam amantem non redamas, sed velut hostem spernis et perimis? veniet, et brevi veniet, dies illa magna Dei, qua sero perfidiam tuam agnosces, ac tuam cæcitatem frustra deplorabis. Hæc est dies tua, in qua opibus, deliciis, pompis tuis vane exultas. Veniet mox dies mea, imo dies Dei, qua te acerrime castigabit, et funditus exscindet, in qua inconsolabiles et perennes fundes acerbissimi doloris lacrymas.

Simile est pathos in illo Christi ad Iudam proditorem: *Tu vero unanimis, dux meus, et notus meus,* etc. Sic et Iulius Cæsar cum a 23. Senatoribus in curia necaretur, inter eos videns et Brutum suum: *Tu etiam, fili mi,* inquit, *in necem meam ruis,* meam, inquit, qui tibi quasi pater extiti? Ita Sveton. in eius vita c. 82.

Καὶ σὺ τέκνον. Maldonatus pro τα, id est, *quæ,* legit τῃ, id est *hac,* scilicet ἡμέρα, id est, die, q. d. Si cognosceres in hac die, in qua omni frueris pace, prosperitate et rerum abundantia, quod inimici obsidione te cingent, capient et exscindent; subaudi: Utique amarissime mecum fleres.

Tropol. Tropologice, S. Gregorius hom. 39. *Suam hic diem,* inquit, *habet anima perversa, quæ transitorio gaudet in tempore. Cui ea quæ adsunt, ad pacem sunt: quia dum rebus temporalibus lætatur, dum honoribus extollitur, dum in carnis voluptate resolvitur, dum nulla pœnæ venturæ formidine terretur, pacem habet in die sua, quæ grave damnationis scandalum in die habebit aliena: ibi enim affligenda est, ubi iusti lætabuntur, et cuncta quæ modo ei ad pacem sunt, tunc in amaritudinem rixæ vertentur; quia rixari secum incipiet, cur damnationem, quam patitur, non expavit, cur a prospiciendis malis sequentibus oculos mentis clausit.*

NUNC AUTEM ABSCONDITA SUNT AB OCULIS TUIS.) *Quod de industria scire nolueris,* ait Titus, et Eusebius in Catena: Notat, ait, suum adventum ad pacem totius mundi factum, quam isti quia recipere noluerunt, dicuntur eis fuisse abscondita. Abscondita ergo Iudæis fuit Christi incarnatio, prædicatio, passio, resurrectio, æque ac sua perfidia, cæcitas, ingratitudo, ideoque sua vindicta et excidium per Titum: q. d. ait S. Gregor. hom. 39. *Si mala imminentia videres, læta in præsentibus prosperis non esses.*

Tropologice ibidem S. Gregorius: *Anima perversa,* inquit, *dum in præsentis vitæ oblectationibus se deserit, quid aliud quam clausis oculis ad ignem vadit? unde bene scriptum est: In die bonorum ne immemor sis malorum. Et inde per Paulum dicitur: Qui gaudent, tamquam non gaudentes sint; quia et si qua est præsentis temporis, ita est agenda lætitia, ut nunquam amaritudo sequentis iudicii recedat a memoria, quatenus dum mens pavida extremæ ultionis timore transfigitur, quantum nunc præsens lætitia, tantum post ira subsequens temperetur.*

QUIA VENIENT DIES IN TE (tibi) ET CIRCUMDABUNT TE INIMICI TUI VALLO, ET CIRCUMDABUNT TE.) Græce, *circumdabunt inimici tui vallum tibi, et cingent te circumcirca,* ut nullus tibi sit locus effugii; Arabicus, *profecto venient dies* (in quibus) *inimici tui proiicient vexilla tua, et circumdabunt te.* Vallum est munimentum castrorum, quod ex vallis, id est, palis fit, aggesta simul terræ, cespitis et lapidum copia; unde et agger dicitur. Quam vere id prædixerit Christus, testatur Iosephus, qui l. 6. c. 7. et 13. Belli, narrat Titum et Romanos circa Ierusalem tres aggeres erexisse, deinde solius tridui spatio totam urbem muro cinxisse: per circuitum enim urbis murum 39. stadiorum extruxisse, ut nulli pateret exitus, vel transitus. Vers. 43.

Alludit Christus ad illud Isaiæ c. 29. 1. et sequent. *Væ Ariel, Ariel, civitas quam expugnavit David,* etc. *Et circumvallabo Ariel, et erit tristis, et mœrens, et erit mihi quasi Ariel.* Vide ibi dicta. Ierusalem enim quæ prius fortis erat et invicta, erat quasi Ariel, id est leo Dei: nunc a me deserta, et excidio Romanis tradita, erit quasi aries iustitiæ et vindictæ divinæ immolatus: ita Eusebius, Cyrillus, et Theodor. in Isaiæ c. 29. 1.

ET COANGUSTABUNT TE.) Ad tantas famis et ærumnarum angustias redigent, ut et matres filios suos vorent: vide Iosephum l. 6. Belli c. 14. et seq.

ET AD TERRAM PROSTERNENT TE (Græce, ἐδαφιοῦσι, Vers. 44.
id est solo æquabunt, ET FILIOS TUOS, QUI IN TE SUNT, ET NON RELINQUENT IN TE LAPIDEM SUPER LAPIDEM.) Id est, funditus destruent te. Et hyperbole: neque enim Romani fuere tam curiosi, vel otiosi, ut nullum lapidem super alium relinquerent. *Hoc quoque,* ait S. Gregor. hom. 39. *ipsa iam eiusdem civitatis transmigratio testatur, quia dum nunc in eo loco constructa est, ubi extra portam fuerat Dominus crucifixus, prior illa Ierusalem funditus est eversa:* mons enim Calvariæ modo situs est in medio novæ Ierusalem.

EO QUOD NON COGNOVERIS TEMPUS VISITATIONIS TUÆ.) *Tempus visitationis,* ait Titus, *illud vocat, quo ipse e cælo delapsus eam visitavit, multaque inter visitandum divina documenta tradidit, ac plurima tandem stupenda miracula in ea patravit.* Et Theophylact. *Visitationis tuæ, hoc est mei adventus, quando veni, ut inviserem te et salvarem.* Et Euthym. *Quia non agnovisti tempus curæ tuæ; tempus namque peregrinationis meæ, erat tempus curæ salutis tuæ.*

Tropologice: Hæc omnia, ait S. Gregorius homil. 39. in morte contingunt animæ, quæ voluptatibus carnis servivit. Tunc enim dæmones undique eam cingunt, tentant, coangustant, et ad tartara rapiunt. Tunc omnis illa lapidum, id est, cogitationum suarum, constructio dissipatur, eo quod non cognoverit tempus visitationis suæ, quo Deus eam per prædicatores, confessarios, magistros, et per internas inspirationes monuit, ut vitam emendaret, et saluti suæ consuleret. Exempla horrenda Chrysaorii, Theodori, Theodorici regis, et aliorum recenset S. Gregorius l. 4. Dial. c. 30. c. 38. c. 46. c. 52. et seq.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus Scribis quærentibus qua auctoritate prædicaret, opponit testimonium Ioannis Baptistæ de se testificantis, quod a Deo ad prædicandum missus esset. Secundo, v. 9. eis proponit parabolam vineæ, et colonorum eius iniquorum. Tertio, v. 22. iisdem se tentantibus an liceat tributum dare Cæsari, respondet: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: et quæ sunt Dei, Deo. *Quarto, v. 27. Sadducæos negantes resurrectionem redarguit, illamque eis e Scriptura probat. Quinto, v. 42. eis demonstrat Messiam esse Deum, eo quod David Ps. 109. eum vocet Dominum. Denique eorum vitia taxat, populumque monet ne illa imitentur.*
Hæc omnia audivimus Matth. 21. et 22. ubi ea explicui.

1. Et factum est in una dierum, docente illo populum in templo, et evangelizante, convenerunt principes sacerdotum, et Scribæ cum senioribus, 2. Et aiunt dicentes ad illum: Dic nobis in qua potestate hæc facis? aut: Quis est qui dedit tibi hanc potestatem? 3. Respondens autem Iesus, dixit ad illos: Interrogabo vos et ego unum verbum. Respondete mihi: 4. Baptismus Ioannis, de cælo erat, an ex hominibus? 5. At illi cogitabant intra se dicentes: Quia si dixerimus, de cælo, dicet: Quare ergo non credidistis illi? 6. Si autem dixerimus: Ex hominibus, plebs universa lapidabit nos: certi sunt enim Ioannem Prophetam esse. 7. Et responderunt se nescire unde esset. 8. Et Iesus ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio. 9. Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc: Homo plantavit vineam, et locavit eam colonis: et ipse peregre fuit multis temporibus. 10. Et in tempore misit ad cultores servum, ut de fructu vineæ darent illi. Qui cæsum dimiserunt eum inanem. 11. Et addidit alterum servum mittere. Illi autem hunc quoque cædentes, et afficientes contumelia, dimiserunt inanem. 12. Et addidit tertium mittere: qui et illum vulnerantes eiecerunt. 13. Dixit autem dominus vineæ: Quid faciam? mittam filium meum dilectum: forsitan cum hunc viderint, verebuntur. 14. Quem cum vidissent coloni, cogitaverunt intra se, dicentes: Hic est hæres, occidamus illum, ut nostra fiat hæreditas. 15. Et eiectum illum extra vineam, occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineæ? 16. Veniet, et perdet colonos istos, et dabit vineam aliis. Quo audito, dixerunt illi: Absit. 17. Ille autem aspiciens eos, ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? 18. Omnis qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur: super quem autem ceciderit, comminuet illum. 19. Et quærebant principes sacerdotum, et Scribæ, mittere in illum manus illa hora: et timuerunt populum: cognoverunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinem hanc. 20. Et observantes miserunt insidiatores, qui se iustos simularent, ut caperent eum in sermone, ut traderent illum principatui et potestati præsidis. 21. Et interrogaverunt eum dicentes: Magister, scimus quia recte dicis et doces: et non accipis personam, sed viam Dei in veritate doces: 22. Licet nobis tributum dare Cæsari, an non? 23. Considerans autem dolum illorum, dixit ad eos: Quid me tentatis? 24. Ostendite mihi denarium: Cuius habet imaginem et inscriptionem? Respondentes dixerunt ei: Cæsaris. 25. Et ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo. 26. Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe: et mirati in responso eius, tacuerunt. 27. Accesserunt autem quidam Sadducæorum qui negant esse resurrectionem, et interrogaverunt eum, 28. Dicentes: Magister, Moses scripsit nobis: Si frater alicuius mortuus fuerit habens uxorem, et hic sine liberis fuerit, ut accipiat eam frater eius uxorem, et suscitet semen fratri suo. 29. Septem ergo fratres erant: et primus accepit uxorem et mortuus est sine filiis. 30. Et sequens accepit illam, et ipse mortuus est sine filio. 31. Et tertius accepit illam. Similiter et omnes septem, et non reliquerunt semen, et mortui sunt. 32. Novissime omnium mortua est et mulier. 33. In resurrectione ergo, cuius eorum erit uxor? siquidem septem habuerunt eam uxorem. 34. Et ait illis Iesus: Filii huius sæculi nubunt, et traduntur ad nuptias: 35. Illi vero qui digni habebuntur sæculo illo, et resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores: 36. Neque enim ultra mori poterunt: æquales enim angelis sunt, et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis. 37. Quia vero resurgant mortui, et Moses ostendit secus rubum, sicut dicit Dominum, Deum Abraham, et Deum Isaac, et Deum Iacob. 38. Deus autem non est mortuorum, sed vivorum: omnes enim vivunt ei. 39. Respondentes autem quidam Scribarum, dixerunt ei: Magister, bene dixisti. 40. Et amplius non audebant eum quidquam interrogare. 41. Dixit autem ad illos: Quomodo dicunt Christum, filium esse David? 42. Et ipse David dicit in libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, 43. Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum? 44. David ergo Dominum illum vocat: et quomodo filius eius est? 45. Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis: 46. Attendite a Scribis, qui volunt ambulare in stolis, et amant salutationes in foro, et primas cathedras in synagogis, et primos discubitus in conviviis: 47. Qui devorant domos viduarum, simulantes longam orationem. Hi accipient damnationem maiorem.

Vers. 36. Æquales enim angelis sunt.) (Arabicus, *fiunt velut angeli Dei;* Syrus, *sunt instar angelorum;* sic fere et Ægyptius, Persicus et Æthiopicus) in cælibatu, in immortalitate, in gloria: sicut ergo angeli non nubunt, non generant, sic nec Beati, quia ipsi per se immortales et gloriosi, in omne ævum perennabunt: generatio enim in hac vita quæritur ob mortem, ut pater moriens, in filio quem vivum relinquit, quasi superstes vivat et perennet. Unde S. Cyrill. *Sicut angeli,* inquit, *non sunt per generationem propagati, ita his qui resurgunt, non est opus nuptiis.* Et S. Chrys. in Matth. c. 22. *Hic ducuntur uxores* inquit, *ut nascendo suppleatur, quod moriendo minuitur; illic autem mors non erit, et consequenter nec nuptiæ,* nec uxores, nec generatio.

A Et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis.) *Filii Dei* dicuntur, ait Theophyl. qui per resurrectionem regenerantur, non tantum per gratiam, sed etiam per gloriam, ut Deo sint simillimi, iuxta illud 1. Ioan. 3. *Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est:* unde tunc quasi filii adibunt hæreditatem Dei Patris.

Hinc et dicuntur *filii resurrectionis*, quia ex resurrectione, quasi rursum nasci ad novam, divinam et beatam vitam videbuntur: ita Theophyl. Filii resurrectionis, quid?

Secundo, erunt *filii resurrectionis*, id est digni resurrectione: nam vox *filius*, cum additur genitivo præmii vel pœnæ, apud Hebræos significat reum, dignum, vel destinatum ad talem pœnam, vel præmium: sic dicuntur

filii mortis et *gehennæ*, id est rei mortis et gehennæ: *Filii regni* et *resurrectionis*, id est digni regno cælesti et resurrectione Beatorum.

Vers. 40. ET AMPLIUS NON AUDEBANT EUM QUIDQUAM INTERRO- A GARE.) Scilicet Sadducæi: nam Pharisæi rursum eum interrogarunt quodnam esset maximum mandatum, ut patet ex Matth. cap. 22. v. 35.

CAPUT VIGESIMUMPRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus asserit viduam dantem duo minuta plus cæteris dedisse. Mox v. 7. dat signa prævia excidio, tam urbis (Hierosolymæ) quam orbis. Eadem signa narravit Matthæus cap. 24. ubi ea explicui. Quocirca v. 34. omnes adhortatur, ut vigilent in orationibus, ac sobrie, pie iusteque vivant, et ad diem iudicii se comparent.

1. RESPICIENS autem, vidit eos qui mittebant munera sua in gazophylacium, divites. 2. Vidit autem et quamdam viduam pauperculam mittentem æra minuta duo. 3. Et dixit: Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper, plus quam omnes misit. 4. Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei: hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit, misit. 5. Et quibusdam dicentibus de templo quod bonis lapidibus et donis ornatum esset, dixit: 6. Hæc quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. 7. Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, et quod signum cum fieri incipient? 8. Qui dixit: Videte ne seducamini: multi enim venient in nomine meo, dicentes quia ego sum: et tempus appropinquavit: nolite ergo ire post eos. 9. Cum autem audieritis prælia et seditiones, nolite terreri: oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis. 10. Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, et regnum adversus regnum. 11. Et terræmotus magni erunt per loca, et pestilentiæ, et fames, terroresque de cælo, et signa magna erunt. 12. Sed ante hæc omnia iniicient vobis manus suas, et persequentur, tradentes in synagogas et custodias, trahentes ad reges et præsides, propter nomen meum: 13. Continget autem vobis in testimonium. 14. Ponite ergo in cordibus vestris, non præmeditari quemadmodum respondeatis; 15. Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri. 16. Trademini autem a parentibus, et fratribus, et cognatis, et amicis, et morte afficient ex vobis: 17. Et eritis odio omnibus propter nomen meum: 18. Et capillus de capite vestro non peribit. 19. In patientia vestra possidebitis animas vestras. 20. Cum autem videritis circumdari ab exercitu Ierusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio eius: 21. Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: et qui in medio eius, discedant: et qui in regionibus, non intrent in eam; 22. Quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. 23. Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus; erit enim pressura magna super terram, et ira populo huic. 24. Et cadent in ore gladii: et captivi ducentur in omnes gentes, et Ierusalem calcabitur a gentibus: donec impleantur tempora nationum. 25. Et erunt signa in sole, et luna et stellis, et in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris, et fluctuum: 26. Arescentibus hominibus præ timore, et expectatione, quæ supervenient universo orbi; nam virtutes cælorum movebuntur: 27. Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum potestate magna et maiestate 28. His autem fieri incipientibus, respicite, et levate capita vestra: quoniam appropinquat redemptio vestra. 29. Et dixit illis similitudinem: Videte ficulneam, et omnes arbores: 30. Cum producunt iam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas. 31. Ita et vos cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei. 32. Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. 33. Cælum et terra transibunt; verba autem mea non transibunt. 34. Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis huius vitæ: et superveniat in vos repentina dies illa: 35. Tanquam laqueus enim superveniet in omnes qui sedent super faciem omnis terræ. 36. Vigilate itaque, omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, et stare ante Filium hominis. 37. Erat autem diebus docens in templo: noctibus vero exiens, morabatur in monte qui vocatur Oliveti. 38. Et omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum.

Vers. 18. ET CAPILLUS DE CAPITE VESTRO NON PERIBIT.) *Quia dura sunt*, ait Greg. hom. 35. *quæ prædicuntur de afflictione mortis, protinus consolatio subditur de gaudio resurrectionis, cum dicitur: Capillus de capite vestro non peribit. Scimus, fratres, quia caro incisa dolet, capillus incisus non dolet. Ait ergo Martyribus suis: Capillus de capite vestro non peribit; videlicet aperte dicens: Cur timetis, ne pereat quod incisum dolet, quando et illud in vobis perire non potest, quod incisum non dolet?*

Resurgemus cum quatuor humoribus, cum capillis, barba, unguibus.

Ex hisce Christi verbis collige, nos resurrecturos non tantum cum quatuor humoribus, puta sanguine, pituita, bile atra et flava, quod quidam viri docti negarunt: sed etiam cum capillis, barba, unguibus. Ita docet S. Aug. lib. 22. de Civitate Dei, cap. 19. et 20. S. Bonavent. in 4. dist. 44. p. 1. a. 1. qu. 2. ad 3. D. Thom. in Supplem. q. 80. art. 2. Richardus in 4. dist. 44. art. 1. q. 3. Magister in 4. dist. 44. Dom. Soto in 4. dist. 44. art. 2. Probant ex illo Matth. 10. *Capilli capitis vestri omnes numerati sunt;* et ex hoc loco Lucæ: *Capillus de capite vestro non peribit: Non longitudine, sed numero*, ait Augustinus.

Secundo, ratione, quia resurgent corpora sine deformi- B tate, cum suo ornatu et decore; ornatus autem capitis est coma, oris barba, digitorum ungues; et si quis eis careret, deformis esset.

Dices, Illa sunt excrementa membrorum: hæc autem tollentur, ut patet de urina, sudore, etc. Resp. urina et sudor sunt mere excrementa: capilli autem et ungues, licet excrementa eatenus dici possint, quatenus excernuntur a membris, quia tamen ab iis excernuntur ad sui tutelam et decorem, hinc potius ornamenta dicenda sunt, quam excrementa. Simili modo excernuntur pori et pellis, a carne; pituita et cholera, a sanguine, quæ tamen excrementa dici nequeunt.

IN PATIENTIA VESTRA POSSIDEBITIS ANIMAS VESTRAS.) Vers. 19.

Patientia est possessio animæ, cur?

Patientia ergo est possessio animæ: Primo, quia patiens dominatur animo, eumque in pace moderatur, flectit et regit quocumque ei libet. Secundo, quia nemo potest custodire spem futuræ vitæ, ait S. Aug. nisi qui patientiam habuerit in laboribus huius vitæ. Tertio, S. Greg. hom. 35. in Evang. *Idcirco*, inquit, *possessio animæ in virtute patientiæ ponitur, quia radix omnium custosque virtutum patientia est. Per patientiam vero possidemus animas nostras,*

*

quia dum nobis ipsis dominari discimus, hoc ipsum incipimus possidere quod sumus. Patientia vero est aliena mala æquanimiter perpeti: contra eum quoque qui mala irrogat, nullo dolore morderi. Nam qui sic proximi mala portat, ut tamen tacitus doleat, et tempus dignæ retributionis quærat, patientiam non exhibet, sed ostendit. Et inferius: *Prov.* 16. *ait Salomon, Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. Minor est ergo victoria urbes expugnare: quia extra sunt, quæ vincuntur. Maius autem est, quod per patientiam vincitur: quia ipse a se animus superatur, et semetipsum sibimetipsi subiicit, quando eum patentia in humilitate tolerantiæ sternit.* Subdit Gregorius exemplum Stephani Abbatis, *qui reddebat contumeliis gratias, damnum putabat lucrum, adversarios æstimabat adiutores.* Unde in morte eius visi sunt angeli, qui animam eius in cælum duxerunt.

Stephani Abbatis patientia.

Impatiens animam non possidet, sed possidetur a vitio iræ et vindictæ, ac consequenter a Satana. Porro non alii nisi vehementer amantes veram possunt obtinere patientiam, uti obtinuere ferventes Martyres, S. Ignatius, S. Laurentius, S. Sebastianus, S. Vincentius etc. Quocirca Traianus Imper. qui sua sententia causam dedit martyrio S. Ignatii, dixit: *Nulla gens pro Deo suo tanta tolerat, atque Christiana.* Audi S. Greg. lib. 5. Moral. cap. 13. *Quid est enim animas possidere, nisi perfecte in omnibus vivere, cunctisque mentis motibus ex virtutis arce dominari? Qui igitur patientiam tenet, animam possidet, quia inde contra adversa omnia fortis efficitur; unde sibi et seipsum vincendo dominatur. Et quo se laudabiliter frangit, infractum se fortiter exerit; quia cum in suis se voluptatibus superat, sese ad contraria invictum parat.* Idem lib. 9. ep. 39. ad Theoctisten. *In patientia vestra,* inquit, *possidebitis animas vestras. Pensate, quæso, ubi erit patientia, si deest quod toleretur. Ego Abel esse non suspicor, qui Cain non habuerit. Boni enim si sine malis fuerint, perfecte esse boni non possunt, quia minime purgantur; ipsa autem malorum societas bonorum purgatio est.*

Quocirca Theodorus Studita serm. catech. 19. *Tolerantia,* inquit, *summa virtutum perfectio est.* Hinc ut ait Lucanus lib. 9.

—— *Serpens, sitis, ardor, arenæ*
Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris.

Denique in patientiam omnis virtutum chorus influit, ut ipsa videatur virtutum omnium esse complexio. Audi Senec. epistol. 67. et seq. *Cæterum illic fortitudo est, cuius patientia et perpessio et tolerantia rami sunt. Illic est prudentia, sine qua nullum initur consilium, quæ suadet quod effugere non possis, fortissime ferre. Illic est constantia, quæ deiici loco non potest, et propositum nulla vi extorquente dimittit. Illic est individuus ille comitatus virtutum.* Vide dicta Iacobi 1. 4. ad illa: *Patientia opus perfectum habet.*

Vers. 34. ATTENDITE AUTEM VOBIS, NE FORTE GRAVENTUR CORDA VESTRA IN CRAPULA, ET EBRIETATE, ET CURIS HUIUS VITÆ; ET SUPERVENIAT IN VOS REPENTINA DIES ILLA.) *Crapula* est, quando ex vinolentia vel ebrietate caput tremit, vertigine agitatur, gravatur, luctatur, fluctuat, dolet, ructat, vomit, etc. Omnia enim vini potusque damna significat *crapula.* Unde Galenus in Aphorismis scribit omnem noxam a vino factam, a Græcis vocari κραιπάλην, id est crapulam, παρα το καρηνον, id est caput, πάλλεσθαι, id est concuti. Proprie autem crapula dicitur de gravedine, et noxis iam dictis ex hesterna ebrietate: unde Plato in Sympos. Crapulam sentiens, inquit, ex potitatione hesterna. Hinc Arabicus pro *crapula* vertit, *satietate,* et S. Basil. in Caten. Ebrietas, ait, est nimius vini usus; crapula vero anxietas et nausea, quæ est in ebrietate.

Crapula quid?

ET EBRIETATE.) Ebrietas est intemperantia potus, præsertim cum tanta est, ut homini usum rationis adimat: tunc enim proprie et perfecte quis dicitur ebrius, cum bibendo sibi usum rationis aufert, ideoque peccat mortaliter, ut docent S. Thomas, Angelus, Sylvester, Navarrus, Toletus, Lessius, Bonacina, cæterique Doctores casuum.

Ebrietas quid?

Vetat ergo intemperantiam potus hic Christus, quia illa animum in potu submergit, ut non nisi vina cogitet, somnolentum efficit, stupidum et insensibilem, ut ebrius ea quæ salutis sunt perpendere nequeat, adeoque non tam homo rationalis, quam irrationale pecus et brutum esse videatur.

ET CURIS HUIUS VITÆ.) Quæ animum absorbent, mentemque demergunt, ait Euthym. nec sinunt hominem de salute animæ cogitare. *Vitæ huius curæ,* ait Titus, *crapula item et ebrietas homini intellectum adimunt, fidem obscurant, et earum rerum quæ sunt utiles ac necessariæ, oblivionem inducunt:* plane enim mentem distrahunt, occupant, et ad terrena curanda rapiunt, unde Arabicus vertit, *et sollicitudine rerum mundi.*

Laqueo comparatur dies iudicii.

TAMQUAM LAQUEUS ENIM SUPERVENIET (illaqueabit) IN OMNES QUI SEDENT (habitant, commorantur) SUPER FACIEM OMNIS TERRÆ.) Vers. 35. Sicut enim laqueo quasi ex insidiis, capiuntur aves incautæ, sic et in die iudicii capientur homines voluptuarii. Secundo, sicut laqueus aves strangulat, sic et dies iudicii peccatores suffocabit. Tertio, sicut laqueus semper retinet id quod semel cepit, ait Interlinearis: sic et sententia data a Christo iudice, erit perpetua, semperque hominem iudicatum vel in cælo glorificabit, vel in gehenna cremabit.

VIGILATE ITAQUE, OMNI TEMPORE (opportuno, id est diligenter, frequenter, perseveranter) ORANTES UT DIGNI HABEAMINI (Arabic. *ut corroboremini in fuga)* FUGERE (Græce ἐκφυγεῖν, id est effugere) ISTA OMNIA, QUÆ FUTURA SUNT, ET STARE (securi, confidentes, læti) ANTE FILIUM HOMINIS.) Iuxta illud Sapient. 5. *Stabunt iusti in magna constantia.* Qui ergo vigiliis, orationibus, et bonis operibus assidue vacant, hisce non erit dies ille laqueus, sed festivus, inquit Theophylactus.

ERAT AUTEM DIEBUS DOCENS IN TEMPLO, NOCTIBUS VERO EXIENS, MORABATUR (Arabicus, *habitabat)* IN MONTE, QUI VOCATUR OLIVETI.) Vers. 37. Eo quod oleis et olivis abundaret. Diem ergo Christus dabat prædicationi et proximo: noctem vero orationi, sibi et Deo: quare parum dabat quieti et somno. Idem faciebat S. Paulus, S. Dominicus, S. Franciscus noster Xaverius, aliique similes. *Noctu,* ait Theoph. *secedebat in montem, monstrans nobis, quod oporteat nocte quidem per quietem colloqui cum Deo, die autem morem gerere, et prodesse hominibus.* Unde Beda: *Quod verbis præcipit,* inquit, *confirmat exemplis: nam impendente suæ tempore passionis, doctrinæ, vigiliæ, et precibus instat, eos pro quibus passurus erat, vel verbo ad fidem provocans, vel patri oratione commendans.*

ET OMNIS POPULUS MANICABAT AD EUM IN TEMPLO AUDIRE EUM.) Vers. 38. *Manicabat,* Græce, ὤρθριζε, id est mane veniebat, mane itabat; unde Emmanuel Sa censet legendum *manitabat:* sed Roman. hic et alibi legunt, *manicabat.* Sicut enim a Græco ὄρθρον, dicitur ὀρθρίζειν, sic a Latino *mane* dicitur *manicare: mane enim clarum veteres dicebant,* ait Nonius. Servius vero, *Manum,* inquit, *antiqui bonum dicebant; unde et mane dicitur; quid enim melius?* Mane enim vigent sensus: ideoque mane, quasi optima et prima pars diei, Deo est danda.

CAPUT VIGESIMUMSECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit Iudæ proditionem, mox ultimam Christi cœnam, in eaque Eucharistiæ institutionem, ac contentionem Apostolorum de primatu a Christo repressam, atque negationem Petri a Christo prædictam. Inde c. 39. inchoat passionem Christi: narrat enim eius orationem, et sudorem sanguineum in horto, Petri defensionem, et mox negationem, Christi alapas, illusiones, ac denique condemnationem eiusdem.

1. Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur pascha: 2. Et quærebant principes sacerdotum, et Scribæ, quomodo Iesum interficerent: timebant vero plebem. 3. Intravit autem Satanas in Iudam, qui cognominabatur Iscariotes, unum de duodecim; 4. Et abiit, et locutus est cum principibus sacerdotum, et magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. 5. Et gavisi sunt, et pacti sunt pecuniam illi dare. 6. Et spopondit. Et quærebat opportunitatem ut traderet illum sine turbis. 7. Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. 8. Et misit Petrum et Ioannem, dicens: Euntes parate nobis pascha, ut manducemus. 9. At illi dixerunt: Ubi vis paremus? 10. Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo quidam amphoram aquæ portans: sequimini eum in domum in quam intrat, 11. Et dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi magister: Ubi est diversorium, ubi pascha cum discipulis meis manducem? 12. Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, et ibi parate. 13. Euntes autem, invenerunt sicut dixit illis, et paraverunt pascha. 14. Et cum facta esset hora, discubuit, et duodecim apostoli cum eo; 15. Et ait illis: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. 16. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei. 17. Et accepto calice gratias egit, et dixit: Accipite, et dividite inter vos: 18. Dico enim vobis quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat. 19. Et accepto pane gratias egit, et fregit, et dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem. 20. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. 21. Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. 22. Et quidem Filius hominis, secundum quod definitum est, vadit: verumtamen væ homini illi per quem tradetur. 23. Et ipsi cœperunt quærere inter se, quis esset ex eis qui hoc facturus esset. 24. Facta est autem et contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior. 25. Dixit autem eis: Reges gentium dominantur eorum: et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. 26. Vos autem non sic: sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor: et qui præcessor est, sicut ministrator. 27. Nam quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. 28. Vos autem estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis. 29. Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum, 30. Ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo: et sedeatis super thronos iudicantes duodecim tribus Israel. 31. Ait autem Dominus: Simon, Simon, ecce Satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum: 32. Ego autem rogavi pro te ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. 33. Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum et in carcerem et in mortem ire. 34. At ille dixit: Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me. Et dixit eis: 35. Quando misi vos sine sacculo, et pera, et calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? 36. At illi dixerunt: Nihil: Dixit ergo eis: Sed nunc, qui habet sacculum, tollat; similiter et peram: et qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium. 37. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea quæ sunt de me, finem habent. 38. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis: Satis est. 39. Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem Olivarum. Secuti sunt autem illum et discipuli. 40. Et cum pervenisset ad locum, dixit illis: Orate ne intretis in tentationem. 41. Et ipse avulsus est ab eis quantum iactus est lapidis: et positis genibus, orabat, 42. Dicens: Pater, si vis, transfer calicem istum a me: verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat. 43. Apparuit autem illi angelus de cælo, confortans eum. Et factus in agonia, prolixius orabat. 44. Et factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. 45. Et cum surrexisset ab oratione, et venisset ad discipulos suos, invenit eos dormientes præ tristitia. 46. Et ait illis: Quid dormitis? surgite, orate, ne intretis in tentationem. 47. Adhuc eo loquente, ecce turba: et qui vocabatur Iudas, unus de duodecim, antecedebat eos: et appropinquavit Iesu ut oscularetur eum. 48. Iesus autem dixit illi: Iuda, osculo Filium hominis tradis? 49. Videntes autem hi qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, si percutimus in gladio? 50. Et percussit unus ex illis servum principis sacerdotum, et amputavit auriculam eius dexteram. 51. Respondens autem Iesus, ait: Sinite usque huc. Et cum tetigisset auriculam eius, sanavit eum. 52. Dixit autem Iesus ad eos qui venerant ad se, principes sacerdotum, et magistratus templi, et seniores: Quasi ad latronem existis cum gladiis et fustibus? 53. Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me: sed hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum. 54. Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum: Petrus vero sequebatur a longe. 55. Accenso autem igne in medio atrii, et circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum. 56. Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, et eum fuisset intuita, dixit: Et hic cum illo erat. 57. At ille negavit eum, dicens: Mulier, non novi illum. 58. Et post pusillum alius videns eum, dixit: Et tu de illis es. Petrus vero ait: O homo, non sum. 59. Et intervallo facto quasi horæ unius, alius quidam affirmabat, dicens: Vere et hic cum illo erat: nam et Galilæus est. 60. Et ait Petrus: Homo, nescio quid dicis. Et continuo adhuc illo loquente cantavit gallus. 61. Et conversus Dominus respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi Domini, sicut dixerat: Quia prius quam gallus cantet, ter me negabis. 62. Et egressus foras Petrus flevit amare. 63. Et viri qui tenebant illum, illudebant ei, cædentes. 64. Et velaverunt eum, et percutiebant faciem eius: et interrogabant eum, dicentes: Prophetiza, quis est qui te percussit? 65. Et alia multa blasphemantes dicebant in eum. 66. Et ut factus est dies, convenerunt seniores plebis, et principes sacerdotum, et Scri-

bæ, et duxerunt illum in concilium suum, dicentes: Si tu es Christus, dic nobis. 67. Et ait illis: Si vobis dixero, non credetis mihi: 68. Si autem et interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. 69. Ex hoc autem erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. 70. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es Filius Dei? Qui ait: Vos dicitis, quia ego sum. 71. At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audivimus de ore eius.

Vers 6. Christum vendidit Iudas feria quarta.

ET QUÆREBAT OPPORTUNITATEM UT TRADERET ILLUM SINE TURBIS.) Iudas vendidit Christum Iudæis feria quarta, sive die Mercurii: mox die sequenti, puta feria quinta, sive die Iovis, illum eis tradidit. Unde sequitur: *Venit autem dies azymorum.* Vide quam festina fuerit Iudæ improbitas, æque ac astuta et callida: sciebat enim Christum de more celebraturum Pascha die sequenti Hierosolymæ, quare tunc commodissimum fore eum tradere Hierosolymorum principibus.

Vers. 20. HIC EST CALIX NOVUM TESTAMENTUM IN SANGUINE MEO.) Hoc est, hic calix est instrumentum authenticum, et quasi charta tabulaque testamentaria, in qua scriptum et consignatum est novum meum testamentum, de danda vobis mea hæreditate cælesti: scriptum, inquam, non atramento, sed sanguine meo. Vide dicta 1. Corinth. 11. 25.

Vers 25 ET QUI POTESTATEM HABENT SUPER EOS, BENEFICI VOCANTUR.) Græce, εὐεργέται, id est, *benefici.* Est enim hic titulus honoris et laudis, qui principibus defertur; quod benefici esse soleant, vel debeant.

Bonus olim proprium regis epitheton.

Hinc olim proprium regis epithetum erat *bonus.* Virgil. 1. Æneid. de Aceste rege Siciliæ;

Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes.

Martialis de suo Domitiano:

Et bonus æthereo lactatur nectare Cæsar.

Et iterum l. 12. epigr. ex emendatis de Nerva Traiano:

Temporibusque malis ausus es esse bonus.

Horat. 4. Carm. ode 5.

Divis orte bonis optime Romule.

Homerus nihil aliud in rege desiderabat, nisi ut esset fortis in hostes, et bonus in cives. Inde etiam Deus Rex regum, proprio epitheto dicitur Optimus Maximus. Sic apud Plutarch. de Iside et Osiride dicitur Bacchus πολυάγαθος, id est, valde bonus. Imo præsidum epithetum erat *optimus.* Unde Paulus Felicem præsidem cognominat *optimum,* Act. 23. Vide ibi dicta.

Vers. 26. VOS AUTEM NON SIC: SED QUI MAIOR EST IN VOBIS, FIAT SICUT MINOR.) Arabicus, *maior ex vobis fiat sicut minimus,* q. d. Qui vult inter vos esse maximus, fiat minimus, hac ratione fiet maximus.

Moraliter disce hic paradoxum Christi mundo incredibile, sed in se verissimum, et experientia certissimum, nimirum viam ad celsitudinem esse sui abiectionem. Vis esse maior? fias minor. Hanc enim viam æterna lege sanxit, fixitque Deus, ideoque primus eam Christus inivit, ut nos per eamdem eum sequeremur. Ipse enim semetipsum *exinanivit et humiliavit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium et infernorum,* Philip. 2.

S. Francisci humilitas in cælo præmiata.

Quocirca S. Franciscus magnus Christi admirator et imitator, sese ad infima abiecit, omniumque voluit esse pauperrimus et vilissimus. Hinc cuidam Sancto visa est in cælo sedes altissima et splendidissima, ac roganti cuiusnam illa foret, responsum est: *Hæc sedes magni unius e ruentibus angelis fuit, et nunc humili servatur Francisco,* uti refert S. Bonavent. in eius Vita c. 6. Idem fratres suos voluit vocari Minores: Ne, inquit, maiores fieri

S. Franciscus de Paula.

præsumant. Eius asseclà S. Franciscus de Paula, sui Ordinis socios non Minores, sed Minimos nuncupari iussit.

B. Magdalena de Pazzi

Quocirca B. Magdalena de Pazzi, nuper inter Beatas relata a S. D. N. Urbano Octavo, hoc a Deo dogma accepit: *Esto Ordinis Minimorum, et Minimorum minima,* ut

S. Elisabeth.

tantum contendas esse minima, quantum mundani contendunt esse maximi. S. Elisabeth filia Andreæ regis Hun-

A gariæ, et uxor Landgravii Hassiæ, ad ima se demittebat, ut leprosis, ulcerosis, saniosis, quos ancillæ eius horrebant, ipsa iucundissime serviret, saniem et ulcera suis manibus extergeret, vermes eximeret, cibum in os ingereret, cumque amici ei obiicerent hæc persona et statu eius indigna esse, ideoque illam principatu pulsam, in magna egestate vivere, respondebat se, si quod genus vitæ vilius sciret et abiectius, illud electuram, ut Christo Domino, qui ex primo se fecit imum et novissimum virorum, ut ait Isaias c. 53. ad nostrum exemplum ut illud imitemur, magis se assimilaret et conformaret: in hoc enim consistit apex virtutis et perfectionis Christianæ. Idem dictitabat et factitabat S. Hedwigis Ducissa Poloniæ, matertera S. Elisabethæ, eiusque neptis S. Elisabetha regina Portugalliæ. Quocirca S. Paulinus Nolæ Episcopus vendidit se in servum pro filio viduæ, ut Christum imitaretur, et virorum novissimum se efficeret. Idem fecit Petrus Telonarius, uti narratur in Vita S. Ioannis Eleemosynarii. Hoc est quod docet Sapiens: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Domino invenies gratiam,* Eccl. 3. 20. Vide ibi dicta.

S. Hedwigis. S. Paulinus.

B

ET EGO DISPONO VOBIS, SICUT DISPOSUIT MIHI PATER MEUS REGNUM.) q. d. Sicut Pater meus cælestis per humilitatem, et crucem, perque tot labores et dolores mihi decrevit et paravit regnum cæleste et æternum: ita et ego vobis idem *dispono,* id est, decerno, præparo, et vadens ad mortem nunc quasi testamento lego (hoc enim est Græcum Διατίθεμαι, unde Διαθήκη id est testamentum) ut per similem humilitatem, crucem, labores et dolores, simile, imo idem, regnum mecum in cælo ineatis, ac proinde iam non disputetis quis inter vos sit maior, sed quis sit minor, ut quisque studeat alium superare sui abiectione et humilitate: qui enim hoc fecerit, primus et maximus erit in regno meo cælesti. Vers. 29

C UT EDATIS ET BIBATIS SUPER MENSAM MEAM IN REGNO MEO.) q. d. Sicut rex principibus sibi familiarissimis concedit mensæ suæ communionem, eosque mensæ suæ, suarumque dapum convivas facit; aliis vero minoribus nobilibus aliam mensam minorem assignat: sic ego in cælo vos, o Apostoli, principes et primores regni mei mihi proxime adsciscam, et quasi mensæ meæ, lancisque regalis convivas intimos adhibebo. Simili enim modo ostendit primos celeberrimosque Apostolos primis honoribus apud immortalem regem potituros, ait Euthymius, Titus, et Theophyl. Est catachresis, qua cælestis gloriæ deliciæ et honores sæpe in Scriptura comparantur conviviis, epulisque cibi et potus, ac primis in mensa cum rege consessibus, quia homines carnei hæc maxime sapiunt et capiunt, spiritalia vero æstimare nesciunt: et quia cibus et potus nobis incorporantur, fiuntque nostra, uti in cælo per visionem beatificam, aliasque dotes gloriosas Deus nobis quasi incorporabitur, fietque noster. Vers 30.

D AIT AUTEM DOMINUS: SIMON, SIMON (Petre) ECCE SATANAS EXPETIVIT VOS, UT CRIBRARET SICUT TRITICUM.) *Cribraret,* id est, vexaret, affligeret, agitaret, disiiceret, sicut in cribro triticum agitatur, ut illud a paleis et pulvere emundetur. Sic Satan petiit a Deo ut cribraret et affligeret Iob. c. 1. ac impetravit. Idem fecit hic Petro et Apostolis, ac ex parte obtinuit, dum Iudæos commovit ut comprehenderent Christum: tunc enim Apostoli metuentes et ipsi comprehendi, fugerunt et dispersi sunt. Apposite tentatio comparatur cribro et cribrationi: quia sicut in hoc grana tritici secernuntur a paleis; grana enim remanent in cribro, paleæ vero leves cribro agitatæ avolant, et disperguntur in ventum: sic prorsus fideles et sancti in tentatione manent constantes, impii vero deficiunt et avolant. Vers 31.

EGO AUTEM ROGAVI (Deum Patrem) PRO TE (quia te Vers. 32.

destino caput principemque Apostolorum et Ecclesiæ meæ) UT NON DEFICIAT FIDES TUA.) Qua credis me esse Christum, redemptorem et salvatorem mundi.

Duo Petri privilegia. Nota, Christum hac oratione Petro præ cæteris Apostolis, duo insignia privilegia postulasse et impetrasse. Primum fuit personale, ut scilicet ipse Petrus nunquam fidem in Christum amitteret. Respicit enim Christus ad cribrationem versus præcedentis, id est, tentationem comprehensionis suæ, in qua cæteri Apostoli veluti paleæ a Christo avolarunt, fidem amiserunt, et huc illuc dispersi fugerunt. Petrus vero etsi Christum ad horam ore negarit, et charitatem amiserit, eius tamen fidem corde retinuit. Ita S. Chrysost. hom. 38. in Matth. S. August. l. de Corrept. et gratia c. 8. Theoph. et alii hic. Hoc probabile est, at non certum: nam Franc. Lucas et alii censent Petrum tunc tam fidem, quam charitatem perdidisse, idque ex vehementi turbatione et pavore, sed ad modicum tempus dumtaxat, adeo ut mox renata fides vividius in eo revixerit: hinc censetur non defecisse, id est, non esse B evulsa funditus, aut radicitus exstirpata, imo turbata potius quam ad tempus mortua tunc fides Petri.

Alterum, et certum privilegium fuit commune Petro, cum omnibus eius successoribus, ut scilicet ipse et cæteri Pontifices Romani (Romæ enim Petrus, Christo ita volente, cathedram Pontificiam statuit et stabilivit) nunquam publice a fide deficerent, sic ut Ecclesiam docerent hæresin vel errorem aliquem qui sit contra fidem. Ita S. Leo serm. 2. de natali Ss. Petri et Pauli, S. Cyprianus l. 1. epist. 3. ad Cornelium, Lucius I. Felix I. Agatho, Nicolaus I. Leo IX. Innocent. III. Bernardus, et alii, quos citat et sequitur Bellarm. l. 1. de Romano Pontifice.

Opus enim fuit, ut Christus sapientissima sua providentia, Ecclesiæ suæ, quæ semper a diabolo cribratur et tentatur, non tantum tempore Petri, sed omni deinceps futuro usque ad finem mundi prospiceret de oraculo veræ fidei, quod ipsa in omni fidei dubio consulere, et a quo in fide instrui et confirmari posset: alioqui enim Ecclesia in fide posset errare; quod absit. Est enim ipsa, ut ait Paulus 1. Tim. 3. v. 15. *columna et firmamentum veritatis.* Hoc ergo Ecclesiæ oraculum est Petrus, omnesque succedentes Romani Pontifices. Quare hæc Christi promissio facta Petro, eiusque successoribus, maxime spectat ad tempus, quo Petrus Christo superstes cœpit esse caput Ecclesiæ, scilicet illico post mortem Christi.

ET TU (q. d. Tu ergo) ALIQUANDO CONVERSUS.) A cribratione satanæ, id est ab eius tentatione, et a peccato, quo me paulo post negabis: per hoc enim eris aversus a me, meaque gratia et charitate: ita Euthym. Theophyl. Iansen. Franc. Lucas et alii.

Nonnulli τo *conversus* accipiunt pro *iterum:* ita Beda, q. d. Tu, o Petre, iterum confirma in fide fratres tuos Apostolos post mortem meam, quos ego iam vivens voce mea confirmo. Sic enim Hebræi sæpe verba sumunt pro verborum adverbiis. Sic Psal. 84. 7. dicitur: *Deus tu conversus vivificabis nos: conversus*, id est, rursum, denuo: ita Genebrard.

CONFIRMA (in fide, de qua præcessit) FRATRES TUOS.) Et consequenter meos. Mira hic Christi dignatio, qua Apostolos non vocat filios, etsi eos Deo spiritualiter genuisset, sed *fratres:* tum quia Christus qua homo, omnium hominum erat frater, utpote consors eiusdem naturæ humanæ: tum quia Apostoli in apostolatu et prædicatione Evangelii, erant quasi fratres et collegæ Christi. Idem enim agebant quod Christus. Hinc colligunt Patres citati et Doctores, Petrum a Christo fuisse præpositum cæteris Apostolis, ac consequenter totius Ecclesiæ factum esse principem et caput, ut eamdem in fide et religione Christi instrueret, perficeret et confirmaret.

Vers. 36. SED NUNC QUI HABET SACCULUM (marsupium pecunia plenum) TOLLAT, SIMILITER ET PERAM.) Cibo plenam, ut se in instante persecutione alat, quia illam nusquam inveniet, eo quod homines a me quasi vincto et reo, et consequenter a vobis meis discipulis, fugient, quasi a sceleratis et damnatis.

A ET QUI NON HABET (gladium, ut sequitur) VENDAT TUNICAM SUAM, ET EMAT GLADIUM.) Verba hæc Christi sunt non imperantis tolli sacculum et peram, ac vendi tunicam ut ematur gladius; nam paulo post Petrum stringentem gladium inhibuit, sed prænuntiantis instantem sibi et Apostolis persecutionem acerrimam; quæ tanta erit, ut cibus et gladius ad tutelam vitæ ipsorum, comparanda esse videantur homini, rem, reique difficultatem humana prudentia æstimanti. Sensus ergo est, q. d. Hactenus vobis, o Apostoli mei, omnia fuere secunda et prospera. Cum enim misi vos evangelizatum sine sacculo, pera, et gladio, plurimi benigne vos exceperunt, aluerunt, defenderunt, ut vobis sacculo, pera et gladio non foret opus. At iam mihi et vobis tanta instat persecutio, tantum vitæ periculum, ut secundum humanam prudentiam videatur necessarium sibi et suæ vitæ consulere, ac per sacculum et peram de annona, per gladium de tuenda vita cuique prospicere, ideoque vendere tunicam, ut gladium comparet, quo vitam tueatur. Mihi tamen divina prudentia, ac Dei Patris consilio et decreto rem metienti, nullo horum est opus: quia ut Dei Patris voluntati me conformem, ultro vado ad crucem et mortem, ac persecutoribus me crucifixuris sponte offero. Ita S. Chrysost. hom. 85. in Matth. et ex eo Theoph. hic, Iansen. Maldon. et alii, et patet ex sequent. Pulchre S. Ambr. *O Domine*, inquit, *cur me iubes emere gladium qui ferire prohibes, nisi forte ut parata sit defensio, et videaris potuisse vindicare, sed noluisse.*

AT ILLI DIXERUNT: DOMINE, ECCE DUO GLADII HIC.) Vers. 38.
Non satis intellexerunt Apostoli Christi mentem phrasim et catachresin. Christus enim non emendos gladios, sed instans periculum significari voluit. Christus vero noluit Apostolis mentem suam explicare, sed dissimulavit, dicens, *satis est:* idque hoc fine, ut permitteret hos gladios a Petro et Apostolis ferri, unoque eorum Malcho aurem præscindi, quam ipse mox restitueret, et sanaret: itaque ostenderet se non vi coactum, sed charitate adactum libere et libenter pati ac mori. Censent aliqui hos gladios C non fuisse militares, sed rusticos vel potius magnos laniorum cultros, quibus Apostoli usi fuerant ad iugulationem, immolationem et divisionem agni paschalis: ita S. Chrysost. de quo plura Matth. 27.

ET EGRESSUS (e cœnaculo montis Sion) IBAT SECUNDUM CONSUETUDINEM IN MONTEM OLIVARUM.) Causam Vers. 39.
dat Beda: Tradendus, inquit, a discipulo Dominus, consueti secessus locum, quo facillime reperiri possit, adit. Ubi sunt ergo, qui eum mortem timuisse, invitumque contendunt esse crucifixum? Solebat enim Christus hisce ultimis vitæ suæ diebus, per diem prædicare in templo, noctu vero secedere in Montem oliveti orationis causa, idque sciebat Iudas, utpote Apostolus et comes Christi; quare in montem hunc venit cum satellitibus, ibique eis Christum prodidit et tradidit.

APPARUIT AUTEM ILLI ANGELUS DE CÆLO, CONFORTANS EUM.) *Apparuit*, in corpore assumpto visibiliter, ut sua specie et voce oculos auresque Christi pavidas confortaret. Putat Iansen. angelum hunc in singulis, puta in ternis Christi orationibus apparuisse, ideoque ter eum confortasse, ut doceret Deum orantes semper exaudire, eisque iugiter aliquam gratiam et robur impertiri. Probabilius Franc. Lucas et alii censent angelum in tertia et ultima Christi oratione dumtaxat apparuisse, eumque confortasse; cum scilicet, ut subdit Lucas, Christus in agonia factus prolixius et intentius orans, sudavit sanguinem: ut doceret esse perseverandum in oratione, ac fructum perseverantiæ esse consolationem Dei, et visionem angelorum; nam post hanc consolationem Patris factam ab angelo, videtur agonia Christi transisse, nec Christus amplius orasse, sed fortiter ad mortem se comparasse. Vers. 43. Angelus solatur Christum in horto. D

Angelus hic fuit Gabriel, ait Gabr. Vasquez 1. p. tom. 2. disp. 144. n. 3. Gabriel enim nomen habet a fortitudine: Gabriel enim dicitur, quasi *gheber el*, id est, *vir Dei*, vel quasi *ghebura el*, id est, *fortitudo Dei;* quia ipse habet officium confortandi homines infirmos, afflictos et pu- Quis hic angelus? Gabrielis etymon.

sillanimes; confortavit autem Christum, non corroborando eius infirmitatem, sed eximiam eius fortitudinem collaudando. Idem censet Lud. de Ponte in meditat. de Agonia Christi in horto; quia Gabriel, inquit, fuit legatus et internuntius œconomiæ Christi, ut incarnationis, Lucæ 1. 26. ac hebdomadum Danielis, quæ designant tempus nativitatis Christi, Dan. 9. 21.

Alii tamen, ut Franc. Lucas, putant angelum hunc fuisse Michaelem: hic enim est summus angelus, quem decebat summo Deo, puta Christo, hoc officium præstare.

Confortans eum.) Præmissa Christi laude, et adoratione debita, ait Titus. Confortabat autem Christum exterius loquendo, et proponendo ei Patris voluntatem et gloriam, item fructum uberem, tum Christo, tum hominibus, tum angelis ex passione sua proventurum. Nam non poterat angelus interius in anima Christi operari, nec immutare immediate interiores Christi potentias. Unde sicut exterius tantum a diabolo tentari potuit Christus, sic ab angelo exterius tantum confortari, non tamen doceri vel illuminari: ipse enim præ angelis, a primo instanti conceptionis suæ plenus erat sapientia et scientia. Ita Scholastici cum D. Thoma 3. par. qu. 12. art. 4. Dixit ergo angelus hic Christo hæc vel similia: O Christe, Domine mi, virorum fortissime, tua oratio gratissima accidit Patri tuo, quia non obstante naturali mortis horrore et mœrore, te per omnia resignas Patris voluntati, ut mortem ab eo tibi decretam fortiter subeas. Depone ergo horrorem hunc et mœrorem, quem sponte tibi accersivisti; pristinum ergo animum roburque resume, ac viriliter aggredere opus redemptionis humanæ, quo summe Dei gloriam celebrabis, angelos lætificabis, homines ex inferno redimes, eosque ad gloriam cælestem reduces. Proposito tibi gaudio crucem sustine, futurus auctor et consumator fidei plurimorum, Hebræor. 12. v. 2. Sic efficies ut Ss. Petrus, Paulus, Laurentius, Vincentius, Agnes, Cæcilia, plurimique alii Martyres et virgines, quasi viri, viragines, et heroes generosi, fortiter pro Deo subeant martyria, utque fideles sanctique cæteri de carne, mundo et dæmone gloriose triumphent. Scio quidem te id facturum etiam non monente me, neque opus tibi esse Domino meo confirmatione mea, qui a teipso confirmor, ut sim et vivam, sed ut gratum tibi sit hoc ministerium meum, quod Deo Patre tuo iubente, dispensative exhibeo, etiam atque etiam oro.

Hinc Theoph. angelum ita Christo locutum opinatur: *Domine, tua est virtus: tu enim potes contra mortem et infernum, genus humanum liberare.*

Vers. 44. Et factus in agonia, prolixius orabat: et factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.) To *et* Hebræo more est causale, idemque valet quod *quia*, q. d. Ideo confortavit eum angelus, quia Christus in agonia factus oransque prolixius sudabat sanguinem; tunc enim videbatur egere confortatione, eamque mereri: itaque hic fuit rei gestæ ordo. Christus primo et secundo iam oraverat, sed nullam senserat Dei opem, quare instante iam sua comprehensione, permittens agoniam, id est vehementiorem passionis horrorem et angorem in se oriri, sudavit sanguinem, unde ad eum vincendum tertio vehementius oravit, ut doceret, crescente tentatione, nos pariter intendere debere orationem. Quocirca tunc illico apparuit ei angelus confortans eum, quo facto desiit orare, æque ac pavere et mœrere, ac suppressa et superata agonia animose sese ad passionem composuit, ultroque Iudæ proditori obviam prodiit.

Prolixius.) Græce, ἐκτενέστερον, id est *extensius*, et *intensius*. Extensius, quia fuit hæc tertia Christi oratio, ut patet ex Matthæo et Marco, in qua pariter videtur Christus diutius hæsisse. Intensius, quia intendente se angore, ad eum superandum intendit Christus pariter mentis in orando contentionem, ac intensiore affectu et ardore oravit. Lucas enim trinam Christi orationem, quam narrant Matthæus et Marcus, per compendium una complexus est; quare quædam de illa narrat, quæ in prima et secunda, quædam quæ in tertia oratione illi acciderunt.

A Et factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis (Græce, καταβαίνοντες, id est, descendentes, decurrentes, scilicet guttæ, sed eodem redit sensus) in terram.) *Guttæ*, Græce, θρόμβοι, id est, grumi, ut vertit Syrus, sive crassæ guttæ, et, ut legit Irenæus, globi sanguinis; Arabicus, *et factus est sudor eius velut sanguis distillans, descendens in terram.* Sudor Christi sanguineus.

Nota primo, quidam codices olim nil habuerunt de hoc Christi sudore sanguineo, teste S. Hilario lib. 10. de Trinitate, et S. Hieron. lib. 2. contra Pelagian. scilicet ne Christo animi infirmitatem et dolorem tribuant; sed iam communiter omnes codices Græci, Latini, Syri, Arabici, idipsum habent; quare verum est, id esse legendum, iuxta definitionem Concilii Trident. sess. 4.

Nota secundo, Christum dici sudasse sanguinem, non improprie, proverbialiter et hyperbolice, sicut de eo qui vehementer angitur et affligitur, dicimus eum sudare sanguinem, uti explicant Euthym. et Theophyl. sed vere et proprie: quare τo *quasi* hic non similitudinem, sed veri-
B tatem denotat: ita Ss. Hilarius, Hieron. August. et passim alii: unde Æthiopicus clare vertit, *et factus est sudor eius sicut sudor sanguinis defluens in terram.* Consentit Persicus. Hinc S. Athanasius lib. 6. ad Theophylum, qui est de beatitudine Filii Dei, anathema dicit eis, qui Christum negant sudasse verum sanguinem. Porro in vehementi angore naturaliter hominem posse sudare sanguinem, docet Aristoteles lib. 3. de Histor. animal. cap. 19. præsertim in eo, qui delicato, poroso et raro est corpore, ac subtiliorem habet sanguinem, qualis fuit Christi. Sudor enim nihil aliud est nisi serum, sive pars aquosa sanguinis; cum sero autem etiam subtilior sanguis ex ingenti anxietate in porosis facile excernitur. Angor enim inflammat, et extenuat sanguinem, et poros aperit, itaque per eos illum excernit, maxime si iam exsudarit omnem, vel quasi omnem, propriam sudoris materiam, sicut ubera deficiente lacte, si emungas, dant sanguinem. Unde Caietanus censet Christum sudasse sanguinem, eo quod iam
C exsudasset humorem, qui solet verti in sudorem. Porro vox *sicut guttæ* significat, non purum fuisse sanguinem, sed mistum, quo scilicet sudor cum sanguine misceretur: ita Suarez 3. p. quæst. 46. art. 8. disp. 34. sect. 2.

Nota tertio, hunc sudorem sanguineum in Christo manasse, non tam ex tristitia et angore, quam ex actu fortitudinis et audaciæ, quo deliberata et efficaci voluntate, æque ex actu appetitus sensitivi a voluntate imperato, generose mortem et omnes dolores, qui vivacissime imaginationi eius repræsentabantur, amplectebatur, et naturalem mortis dolorumque horrorem superabat: et hinc agonia Christi proveniebat, scilicet ex vehementia resistentiæ et orationis, uti innuit hic Lucas. Quocirca ex angore quidem, sed magis ex actu fortitudinis, heroice angori resistentis, naturaliter secutum fuit hoc sanguinis in Christo profluvium. Dices, Nemo naturaliter sudat grumos sanguinis. Respondeo, Christum sudasse tantum subtilem sanguinem, sed copiose, ita ut is veniens ad extremas corporis partes, et per se, et propter aerem frigidum
D in grumos condensatus sit: ita Suarez loco iam citato. Unde ?

Nota quarto, causas finales et morales huius sudoris fuisse plures. Prima fuit, ut acerbitatem doloris, et magis vehementiam amoris sui erga nos ostenderet, atque in nobis excitaret spem, amorem, et sui imitationem. Sicut enim vehementia ignis facit, ut in distillatione aqua e rosis emanet, sic vehementia amoris fecit, ut ex corpore Christi sanguis stillaret. Secunda, Christus hunc sanguinem, ac seipsum cum sanguine in holocaustum et victimam pro peccatis nostris Deo Patri obtulit. Sanguinem enim ex oculis, facie, pectore, manibus pedibusque sudabat, illique lacrymas cum suspiriis et precibus intensis miscebat. Unde S. Bernardus serm. 3. in Dominica palmarum, agens de hac oratione Christi in horto: *Ubi quidem*, inquit, *non solis oculis, sed quasi membris omnibus flevisse videtur, ut totum corpus eius, quod est Ecclesia, potius lacrymis corporis purgaretur*, nimirum Christi amor non contentus aqueis oculorum lacrymis, voluit sangui-

neis totius corporis lacrymis peccata nostra deflere et abluere; et hæ Christi lacrymæ apud Deum Patrem fuere efficacissimæ. Vocalis est enim sanguis Christi teste Irenæo lib. 5. cap. 1. magisque loquitur et clamat, quam sanguis Abel, Hebr. 12. v. 24. Sanguis enim Abel clamat vindictam, sanguis vero Christi misericordiam.

Symbolica causa fuit, ut significaret Christus de toto corpore suo, quod est Ecclesia, emanaturas Martyrum passiones, ait S. Aug. in Sentent. sent. 68. Rursum Christi sanguis defluxit in terram, ut significaretur terrenos homines sanguine Christi irrigandos, ait Beda.

Vers. 45. ET CUM SURREXISSET AB ORATIONE, ET VENISSET AD DISCIPULOS SUOS, INVENIT EOS DORMIENTES PRÆ TRISTITIA.) Tristitia enim cor contrahit, impeditque ne illud spiritus vitales subtiles ad caput emittat, quare vapores atri et crassi cerebrum invadunt, qui somni sunt causa. Porro hic est hysteron proteron. Hæc enim contigerunt ante sudorem sanguineum: hic enim accidit in tertia Christi oratione, illa vero facta sunt in prima, ut patet ex Matth. et Marco. Causa est, quia Lucas trinam Christi orationem conflat in unam; quare commiscet ea quæ diverso tempore in tribus Christi orationibus facta sunt, perinde ac si in una eademque peracta fuissent. Post primam ergo orationem Christus visitans Apostolos, inveniensque eos dormientes, dixit id quod sequitur:

ET AIT ILLIS: QUID DORMITIS? SURGITE, ORATE, NE INTRETIS IN TENTATIONEM.) Vide dicta Matth. 26. 27. Vers. 46.

CAPUT VIGESIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prosequitur Christi passionem, narratque Iudæorum contra eum accusationem, Herodis illusionem, Pilati flagellationem, condemnationem, crucifixionem, Iosephi sepulturam, quæ fere omnia audivimus Matth. 27.

1. ET surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. 2. Cœperunt autem illum accusare, dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dare Cæsari, et dicentem se Christum regem esse. 3. Pilatus autem interrogavit eum, dicens: Tu es rex Iudæorum? At ille respondens ait: Tu dicis. 4. Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum, et turbas: Nihil invenio causæ in hoc homine. 5. At illi invalescebant, dicentes: Commovet populum, docens per universam Iudæam, incipiens a Galilæa usque huc. 6. Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit si homo Galilæus esset. 7. Et ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui et ipse Ierosolymis erat illis diebus. 8. Herodes autem viso Iesu, gavisus est valde; erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audierat multa de eo, et sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. 9. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. 10. Stabant autem principes sacerdotum et Scribæ constanter accusantes eum. 11. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo: et illusit indutum veste alba, et remisit ad Pilatum. 12. Et facti sunt amici Herodes et Pilatus in ipsa die: nam antea inimici erant ad invicem. 13. Pilatus autem, convocatis principibus sacerdotum, et magistratibus, et plebe, 14. Dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem quasi avertentem populum, et ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inveni in homine isto ex his in quibus eum accusatis. 15. Sed neque Herodes: nam remisi vos ad illum, et ecce nihil dignum morte actum est ei. 16. Emendatum ergo illum dimittam. 17. Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum unum. 18. Exclamavit autem simul universa turba, dicens: Tolle hunc, et dimitte nobis Barabbam, 19. Qui erat, propter seditionem quamdam factam in civitate et homicidium, missus in carcerem. 20. Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Iesum. 21. At illi succlamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. 22. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? nullam causam mortis invenio in eo: corripiam ergo illum, et dimittam. 23. At illi instabant vocibus magnis postulantes ut crucifigeretur: et invalescebant voces eorum. 24. Et Pilatus adiudicavit fieri petitionem eorum. 25. Dimisit autem illis eum qui propter homicidium et seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant: Iesum vero tradidit voluntati eorum. 26. Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenensem, venientem de villa: et imposuerunt illi crucem portare post Iesum. 27. Sequebatur autem illum multa turba populi, et mulierum: quæ plangebant et lamentabantur eum. 28. Conversus autem ad illas Iesus, dixit: Filiæ Ierusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros. 29. Quoniam ecce venient dies in quibus dicent: Beatæ steriles, et ventres qui non genuerunt, et ubera quæ non lactaverunt. 30. Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos; et collibus: Operite nos. 31. Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? 32. Ducebantur autem et alii duo nequam cum eo, ut interficerentur. 33. Et postquam venerunt in locum qui vocatur Calvariæ, ibi crucifixerunt eum: et latrones, unum a dextris, et alterum a sinistris. 34. Iesus autem dicebat: Pater, dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt. Dividentes vero vestimenta eius, miserunt sortes. 35. Et stabat populus spectans, et deridebant eum principes cum eis, dicentes: Alios salvos fecit, se salvum faciat, si hic est Christus Dei electus. 36. Illudebant autem ei et milites accedentes, et acetum offerentes ei, 37. Et dicentes: Si tu es rex Iudæorum, salvum te fac. 38. Erat autem et superscriptio scripta super eum litteris græcis, et latinis, et hebraicis: Hic est rex Iudæorum. 39. Unus autem de his qui pendebant latronibus, blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, salvum fac temetipsum, et nos. 40. Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es. 41. Et nos quidem iuste, nam digna factis recipimus: hic vero nihil mali gessit. 42. Et dicebat ad Iesum: Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum. 43. Et dixit illi Iesus: Amen dico tibi: hodie mecum eris in paradiso. 44. Erat autem fere hora sexta, et tenebræ factæ sunt in universam terram usque in horam nonam. 45. Et obscuratus est sol: et velum templi scissum est medium. 46 Et clamans voce magna Iesus ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens, expiravit. 47. Videns autem centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: Vere hic homo iustus erat. 48. Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, et videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua revertebantur. 49. Stabant autem omnes noti eius a longe, et mulieres quæ secutæ eum erant a Galilæa, hæc videntes. 50. Et ecce vir nomine Ioseph, qui erat decurio, vir bonus et iustus: 51. Hic non consenserat consilio, et actibus eorum, ab Arimathæa civitate Iudææ,

qui expectabat et ipse regnum Dei : 52. Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Iesu : 53. Et depositum involvit sindone, et posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat. 54. Et dies erat parasceves, et sabbatum illucescebat. 55. Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, et quemadmodum positum erat corpus eius. 56. Et revertentes paraverunt aromata, et unguenta : et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.

Vers. 39. UNUS AUTEM DE HIS QUI PENDEBANT (a sinistro latere Christi) LATRONIBUS, BLASPHEMABAT EUM, DICENS : SI TU ES CHRISTUS (Salvator mundi) SALVA TEMETIPSUM, ET NOS.) Ut nos a cruce liberes, ac vitæ et libertati restituas. Voluit Christus atrocissima pati, idque ab omni genere hominum, ideoque irrideri et blasphemari, non tantum a Scribis et Iudæis, sed et ab ipso latrone, supplicii sui socio, quod longe erat acerbius : latro enim hic animam agens debuisset Christo compati ac cogitare de salute animæ suæ, eamque a Christo postulare; ut et nos ad scommata, irrisiones et subsannationes taceamus, et mente patientiam, ore silentium præferamus.

Vers. 40. RESPONDENS AUTEM ALTER (pendens a dextera Christi ut habet traditio) INCREPABAT EUM DICENS : NEQUE TU TIMES DEUM, QUOD IN EADEM DAMNATIONE (Græce, κρίματι, id est, iudicio, supplicio crucis cum Christo mecum) ES.) Syrus, *etiam non a Deo non times tu?* q. d. Esto, Scribæ et Iudæi liberi et validi non timeant Deum, ideoque subsannent Christum; tu tamen qui in cruce torqueris, et ad mortem tendis, deberes timere Deum ne te paulo post mortem acriter puniat, eo quod tam sacrilege Christum eius blasphemes. Significat ergo hic latro se timere Deum : *Initium autem sapientiæ* (et salutis) *timor Domini*, Eccl. 1. 28. nec tantum se timere Deum, sed et socium latronem ad eumdem timorem exhortari, q. d. Esto Iudæi rideant Christum, tuum tamen est timere Deum; tum quia in eadem es damnatione, id est pœna crucis ad quam iuste damnatus es, Christus vero innocens iniuste, ac proinde decet te potius socii tui in pœna, præsertim innocentis, misereri, quam conviciari; tum quia debes te ad mortem componere, et ad iudicium Dei, ubi huius tuæ blasphemiæ rationem reddes, et acrem gehennæ vindictam subibis. Porro dicendo : *Neque tu times Deum*, videtur Christum denotare, eumque confiteri esse Deum, q. d. Time vindictam Christi, quem blasphemas, quia ipse non tantum est homo, sed et Deus : hoc enim ipsum a Christo illuminatum credidisse, mox patebit. Ita S. Ambros. et Euseb. quorum verba recitabo.

Latro bonus alterum increpat.

Vers. 41. ET NOS QUIDEM IUSTE (damnati versamur in hac damnatione, id est pœna crucis) NAM DIGNA FACTIS RECIPIMUS. En actum profundæ publicæque contritionis, confessionis et pœnitentiæ, quo priora scelera expiavit : HIC VERO NIHIL MALI GESSIT.) Græce, nihil ἄτοπον, id est absonum, indecens, incongruum, nihil quod vel leviter reprehendi aut culpari posset. En libera publicaque confessio, ac testimonium innocentiæ Christi, quod latro hic dat Christo, coram Scribis et principibus, qui Christum damnarant, nil veritus eorum iram et furorem.

Vers. 42. ET DICEBAT AD IESUM : DOMINE, MEMENTO MEI CUM VENERIS IN REGNUM TUUM.) Cæleste et divinum, ad quod tendis per mortem crucis, ut mox a morte illud ineas, tuosque in illud introducas : quare te obsecro ut et me in illud tecum inducas; ideoque peccatorum omnium, quorum me summe pœnitet, veniam a te supplex deposco, ac pro satisfactione tormenta hæc crucis, in eaque mortem, quam libenter subeo, tibi offero : quare totum me tibi resigno, dedico, consecro. Utinam pro te, tuaque fide et amore hæc et plura tormenta pati mihi concederetur. Hæc enim eius verba significant vivam et ardentem eius fidem, spem, charitatem, devotionem, humilitatem, patientiam, contritionem, cæterasque virtutes.

Conversio latronis mira.

Moraliter disce hic vim, efficaciam, et celeritatem gratiæ Christi, quæ in ipsa cruce ex latrone fecit virum sanctum, imo sanctissimum. Mira fuit conversio S. Magdalenæ, mira S. Pauli, sed magis mira huius latronis : quia S. Magdalena audierat dicta et miracula Christi; S. Paulus eum e cælo verberantem sentiebat; latro vero in ipsa cruce, ubi Christus infame et atrox latronum suppli-
A cium patiebatur, fuit ad eum conversus per heroicos fidei, charitatis, devotionis, etc. actus. Addunt S. Hier. Chrys. Theophyl. Euthym. in Matth. cap. 27. Cyrillus Hierosol. catech. 13. Origenes tract. 35. in Matth. hunc latronem prius cum socio blasphemasse Christum; nam Ss. Matth. et Marcus dicunt in plurali, *latrones* improperasse Christo; licet probabilius S. August. Epiph. Anselm. et alii cum Suarez contrarium sentiant, censeantque per synecdochen *latrones* vocari unum e latronibus: nam Lucas diserte ait unum blasphemasse, alterum confessum esse Christum. Si prius blasphemavit, magis mira fuit eius conversio, qua subito blasphemias convertit in confessionem et laudem Christi. Unde exclamat S. August. *Hæc mutatio latronis dextera Excelsi est.*

Quæres, qua ratione fuit conversus? Respond. Exterius per exempla virtutum, quæ in Christo cernebat, eximiæ scilicet charitatis, qua illum pro inimicis orantem audierat, patientiæ, fortitudinis, modestiæ, religionis ac
B virtutum omnium: ita Theoph. hic, et Euthym. c. 67. in Matth. Interius vero per raram, et pene miraculosam Dei motionem et illustrationem, qua cognovit Christum esse innocentem, et altioris regni regem, et supremum dominum, in cuius potestate esset hominem etiam mortuum beare : quare ipsum esse Messiam, Dei filium, et salvatorem mundi. Ita S. Leo serm. 2. de Passione : *Quæ*, inquit, *istam fidem exhortatio persuasit, quæ doctrina imbuit, quis prædicator accendit? non viderat prius acta miracula, cessaverat tunc languentium curatio, cæcorum illuminatio, vivificatio mortuorum; ea ipsa quæ mox erant gerenda, non aderant: et tamen Dominum confitetur et Regem, quem videt supplicii sui esse consortem. Inde ergo oriebatur hoc donum, unde accepit fides ipsa responsum.* Nota hic illa verba, *ea ipsa quæ mox erant gerenda, non aderant:* videtur enim illis tacite reprehendere id, quod apud Hieronymum in c. 27. Matth. reperimus scriptum,
C *sole fugiente, terra commota, saxisque disruptis, et ingruentibus tenebris, unum latronem cœpisse credere, et confiteri Iesum.* Quam sententiam pene iisdem verbis habet Chrysost. homil. 2. de cruce et latrone, et significat Origenes tract. 34. in Matth.

Sed mirum est, hos Patres non animadvertisse hanc sententiam pugnare cum Evangelio, quia, exceptis tenebris, cætera signa acciderunt mortuo iam Christo (ut plane ex Evangelio constat) cum tamen ex eodem Evangelio perspicuum sit, latronem conversum esse vivente Christo : solis autem defectio et tenebræ post latronis conversionem a Luca narrantur. Eamdem vero cum Leone sententiam docet S. Cyrillus catech. 13. dicens : *Quæ virtus te illuminavit, o latro? quis te docuit adorare contemptum, et simul cruci affixum? O lumen perpetuum illuminans obscuratos!* Eamdem fuse prosequitur S. August. serm. 13. de Tempore S. Chrysost. hom. de Latrone, et serm. 1. de cruce et latrone. Ita Suarez, qui et addit fieri
D potuisse, ut latro antequam incarceraretur, Christum prædicantem audierit, miracula conspexerit vel audierit, et forte in ipsum crediderit. Addit S. Vincentius Ferrerius serm. de Bono latrone, eum conversum umbra Christi, cum scilicet sole gyrante, umbra crucis Christi eum contigit. Sic enim umbra S. Petri sanabat infirmos, Actor. 3. Addunt alii, B. Virginem stetisse mediam inter hunc latronem et Christum, ac illi gratiam impetrasse, et morienti Christum reipsa crucifixum exhibuisse, uti morientibus solet crucifixus proponi. Adde, ipsum vidisse cælum solemque obscurari, ac diem in noctem verti, ob creatoris sui crucem et mortem.

Porro sanctitas huius latronis liquet ex eximia eius fide, spe et charitate : *fide*, qua credidit in Christum velut Regem regum, quem videbat ut vilissimum hominem, imo

ut latronem crucifixum: *spe*, qua a Christo petit ut ad regnum eius admittatur: *charitate*, qua socium latronem Christum blasphemantem corripit, Christi innocentiam palam coram Iudæis et hostibus infensissimis confitetur et propugnat, cum cæteri omnes, etiam Apostoli, præ metu diffugissent, et Christum deseruissent. Heroica ergo eius fuit confessio. Unde S. Gregorius 18. Moral. c. 13. *In cruce*, ait, *clavi manus pedesque ligaverant, nihilque in eo pœnis liberum, nisi cor et lingua remanserat. Inspirante Deo totum illi obtulit, quod in se liberum invenit, ut corde crederet ad iustitiam, ore confiteretur ad salutem. In corde autem fidelium tres summopere manere virtutes testatur Apostolus, fidem, spem et charitatem, quas cunctas subitò repletus gratia et accepit latro, et servavit in cruce.*

Exclamat S. Aug. ser. de feria 3. Paschatis, et l. 1. de Anima et eius origine c. 9. *Huic fidei quid addi possit, ignoro. Si titubaverunt, qui viderunt Christum mortuos suscitantem, credidit ille, qui videbat eum secum in ligno pendentem. Vere non invenit Christus tantam fidem in Israel, imo nec in universo mundo.* S. Chrysost. *Priusquam*, ait, *sibi quidquam petat, curat socium lucrari: quæ insignis est charitas.* Imo nonnulli latronem hunc vocant Martyrem, ut S. Cyprianus epist. ad Fabian. eumque asserit suo sanguine baptizatum, idque repetit serm. de Cœna, et serm. de Passione Dom. ubi ait: *Sic in cruce latro confitens non tantum indulgentiam meruit, sed Christi familiaris effectus, præmissus est in paradisum, et factus est particeps regni, per confessionem factus collega martyrii.* Quam Cypriani sententiam refert S. Aug. l. 1. de Anima et eius orig. c. 9. et libr. 4. de Baptismo cap. 22. ubi ait, latroni non opus fuisse baptismo vel martyrio, sed sola contritione potuisse salvari. Priori vero loco ait, quod, licet latro non sit mortuus pro Christo, tamen apud Deum tantum valuisse, quod confessus est Dominum crucifixum, quantum si fuisset pro Domino crucifixus, atque ita inventa est in eo mensura Martyris, qui tunc in Christum credidit, quando defecerunt qui futuri erant martyres.

An bonus latro fuerit Martyr?

Rursum D. Augustinus serm. 120. de Tempore: *Latro*, inquit, *nondum vocatus, et iam electus: nondum famulus, et iam amicus: nondum discipulus, et iam magister, atque ex latrone confessor: quia etsi pœna cœperat in latrone, novo genere consumatur in Martyre.* Idem libr. de Anima et eius origine c. 9. in 7. tom. *Latro*, inquit, *tantum valuit confessus Dominum crucifixum, quantum si fuisset pro Domino crucifixus.* S. Hieron. epist. 13. ad Paulinum: *Latro*, inquit, *crucem mutat paradiso, et facit homicidii pœnam martyrium.* Drogo Episcopus Ostiensis tract. de Sacram. Dominicæ passionis (extat tomo 2. Bibliot. SS. Patrum) eumdem vocat Martyrem.

Porro nonnulli hanc rationem martyrii eius probabilem asserunt, scilicet Iudæos, audientes eius confessionem Christi, qua ipsorum facta, et condemnationem Christi damnabat, ira et furore percitos in illum sæviisse, ac immaniter crura confregisse, ut habent Evangelistæ, itaque mortem illi acerbiorem reddidisse, eamque accelerasse, ac proinde Martyrem effecisse. Hinc et S. Hilarius libr. 10. de Trinit. eumdem vocat Martyrem: *Martyri*, inquit, *suo paradisum promittens: martyri*, id est, testi, quia latro in cruce protestatus est suam fidem, et spem in Christum; alioqui ipse ob passionem suam proprie et præcise non fuit Martyr, quia passus est pro suis sceleribus, non pro Christo; nisi dicas Iudæos ipsi propter hanc confessionem, mortem aggravasse et accelerasse uti iam indicavi.

Denique Arnaldus (alii Renaldum vocant) Abbas tract. 9. de Septem verbis Christi in cruce in Biblioth. SS. Patrum, asserit latronem hunc evectum in cælos, sedem super angelos omnes, super Cherubinos et Seraphinos, ac ipsum Luciferi thronum occupasse. Vide nostrum P. Stephanum Binettum libr. de Bono latrone, ubi eum vocat Archangelum paradisi, primogenitum Christi crucifixi filium, Martyrem, Apostolum et prædicatorem totius mundi, utpote qui e cathedra crucis Christum toti orbi prædicarit. Paulus, inquit, loquitur ut Cherubim, latro amat ut Seraphim. Audi nunc de eodem elogia Patrum.

A S. Chrysost. hom. de Cruce et latrone: *Iste latro*, ait, *de ligno mercatur salutem. Hic latro furatur cæleste imperium, vim facit maiestati.* Et inferius: *Nullum, ante latronem invenies repromissionem paradisi meruisse, non Abraham, non Isaac, non Iacob, non Mosen, nec Prophetas, nec Apostolos; sed ante omnes reperies latronem.* Deinde fidem latronis confert et præfert fidei Abrahæ, Isaiæ, Ezechielis, Mosis, eo quod non in templo, non in solio et gloria, uti illi, sed in cruce et tormentis Christo crediderit. *Videt*, ait, *in tormentis, et tamquam in gloria adorat. Videt in cruce, et rogat quasi in cælis sedentem. Videt condemnatum, et regem invocat, dicens: Domine memento mei, cum veneris in regnum tuum. Crucifixum vides, et regem prædicas: in ligno pendere cernis, et cælorum regna meditaris. O admiranda latronis conversio!*

Latronis elogia.

S. Ambrosius serm. 45. *Illud*, ait, *ad gratiam eius* (latronis) *maioris est meriti, quod Christum in cruce credidit, et passio quæ aliis scandalum fecit, illi ad fidem profecit: recte ergo mercatur paradisum, qui crucem Christi* B *non putavit esse scandalum, sed virtutem.* Et inferius ser. 50. *Cernat licet eius hiantia vulnera, spectet ipsius sanguinem profluentem, Deum tamen credit, quem reum nescit; iustum fatetur, quem non meminit peccatorem.* Et mox: *Intellexit enim, quod pro alienis peccatis has plagas susciperet, pro alienis sceleribus hæc vulnera sustineret: et scivit quod illa in corpore Christi vulnera, non essent Christi vulnera, sed latronis: atque ideo plus amare cœpit, postquam in corpore eius sua vulnera recognovit.* Et pluribus interiectis: *Magna plane est et admirabilis fides, quæ Christum crucifixum glorificari magis credidit, quam puniri. In hoc enim totius forma salutis est. Salvatorem tunc maiestatis dominum cognoscit, cum videtur humilitatis patientia cruciari. Præcessit devotione, qui præcessit et præmio: prior enim latro ad paradisum, quam Apostoli pervenerunt.*

Eusebius Emissenus (vel quisquis est auctor: stylus enim Latinum arguit auctorem, non Græcum, vel Syrum, C qualis fuit Eusebius) hom. de Latrone beato: *Quam singularis*, inquit, *et quam stupenda devotio; sub illo tempore credidit reus, quo negavit electus. Laudabilius hoc itaque in latrone ac magnificentius fuit, quod hominem addictum et inter extrema deficientem supplicia Dominum credidit, quam si inter virtutum opera credidisset: non itaque sine causa tantum meruit.* Causam subdit: *Illuminaverat, credo, nascentem fidem latronis, iam credentis in Christum, proprius corporea divinitas, quæ se largius sub momento illo peragendæ redemptionis infuderat.* Et mox: *Non dixit: Si Deus es, de supplicio præsenti eripe me: sed magis: Quia Deus es, de futuro iudicio libera me; prædicat sæculis iudicem, regemque sæculorum*, etc. *etsi pœna cœperit in latrone, novo genere consumatur in Martyre.*

Porro latro hic pœnitens a S. Athanas. serm. in Parasceve vocatur *Evangelista: Tamquam latro*, inquit, *crucifixus es, o bone, et repente Evangelistæ evasisti.* A S. Chrysostomo serm. in Parasc. vocatur *Propheta*, hoc est D prædicator et enarrator magnitudinis Christi: *O potentiam Iesu*, inquit, *latro iam Propheta est, et e cruce prædicat.* Idem ibidem eum vocat *prædonem et raptorem paradisi: Vidisti*, inquit, *quomodo neque in cruce artis suæ obliviscitur, sed per ipsam confessionem prædatur regnum.* Unde Sedulius carm. 5. Pasch.

Abstulit iste suis cælorum regna rapinis.

A S. Cyrillo lib. 2. de Adorat. et a B. Petro Damiano serm. de Exalt. S. Crucis nuncupatur, *primitiæ crucis Christi, et credentium.* A Dragone de Sacr. Domin. pass. indigitatur *Petrus in cruce: Tu*, inquit, *Petrus in cruce fuisti, et Petrus in domo Caiphæ latro*, quia Christum negavit, quem latro in cruce confessus est coram omni populo. A S. Cypriano (vel quisquis est auctor) serm. de Pass. nominatur *collega Martyrii Christi.* Ab Arnoldo Abbate Bonæ Vallis tract. 2. de verbo Christi, *collateralis Christi, et præcursor eius victoriæ.* A S. Chrystom. homil. de Cæco nato, *advocatus Christi*, quia eum contra Iudæos quasi advocatus defendit. Ab Anastasio Sinaita lib. 5.

Hexam. *volucris cæli, magna aquila per aerem volans in paradisum.* Plura eius elogia conglomerat S. Athanasius serm. citato in Parasc. ubi inter alia ait: *O latro Petri commilito, Iudæorum accusator. O latro regni mercator, paradisi custos. O latro, crucis velut corollarium, tibi cælum afficiens. O latro, quomodo homines regnum quasi furto auferant, instruens. O latro, postremus veniens, sed primus coronatus. O latro vehemens Iudæ accusator. O latro, Apostolorum symmysta, iuste Christum coemens.* Audi S. Paulinum in Celsi pueri Pauegyr.

Mœror abi, discede pavor, fuge culpa, ruit mors,
Vita resurrexit, Christus in astra vocat,
Morte mea functus, mihi mortuus, et mihi victor,
Ut mors peccati, sit mihi vita Dei.
Denique servatum iam de cruce duxit aperto
Limite latronem, qua paradisus adest.

Roganti pro peccatore pœnitente qui confessarii copiam non habebat, respondit Christus S. Birgittæ in hac verba: *Ille plorat, quod non habet auditorem confessionis suæ. Dic ei, Quod sufficit voluntas. Nam quid profuit latroni in cruce? Nonne voluntas bona? Aut quid aperuit cælum, nisi voluntas volendi bona, et odiendi mala? Quid vero facit infernum, nisi voluntas mala, et affectus inordinatus?* Ita habetur lib. 6. Revelat. S. Birgittæ c. 115. Plura vide apud nostrum Theophylum Raynaudum, in erudito opere quod de Metamorphosi latronis in Apostolum conscripsit, ubi c. 17. Mellificium tropologicum per Christianas apes, S. Latronis virtutum prata carpentes, conficit et contexit.

Vers. 43. **Et dixit illi Iesus: Amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiso.**) Id est, in loco voluptatis, ubi scilicet sis in beatitudine et visione Dei beatifica, q. d. Hodie te felicem in perpetuum efficiam, hodie te regem in regno gloriæ divinæ mecum regnantem constituam. Et hoc videntur velle Cyrillus Hierosol. cathec. 13. S. Chrysost. hom. 2. de Cruce et latrone, Nyssenus serm. de Resurrectione, S. August. in Ioann. tract. 111. qui τὸ *in paradiso*, explicat, *in cælo*, id est, in beatitudine cælesti. Certum enim est Christum cum latrone die illo quo obiit, non ascendisse in cælum, sed descendisse ad limbum patrum (unde S. August. lib. 12. de Genesi ad litt. cap. 34. et Maldonatus per *paradisum* hic accipiunt sinum Abrahæ) ibique eis visionem divinitatis suæ impertivisse, itaque eos beasse, quare tunc Christus rerum sortes mutavit: fecit enim ut limbus esset paradisus, ut inferi essent superi, ut infernus esset cælum; ubi enim est Christus, ibi est paradisus; ubi est visio Dei et beatitudo, ibi est cælum.

Mecum eris in paradiso, quænam?

Nam quod Euthymius aliique Græci hic, negantes animas Sanctorum ante diem iudicii videre Deum, esseque beatas, per *paradisum* intelligunt terrestrem, ad quem raptus fuit Henoch, verum esse nequit. De fide enim est, Christum mox a morte in infernum, puta ad limbum patrum descendisse; non vero ivisse ad paradisum terrestrem. Adde, incertum est an paradisus terrestris post diluvium adhuc supersit, et esto superesset, ille non animarum, sed corporum dumtaxat lætum et felix est habitaculum. Quare ex hoc loco contra Græcos, et contra Calvinum, aliosque Novatores liquet, animas Sanctorum, plene a peccato purgatas non dormire usque ad diem iudicii, sed illico videre Deum, illaque visione beari.

Moraliter. Nota hic liberalitatem Christi, qui supplicum preces excedit et vota. Petierat latro ut Christus existens in regno sui meminisset dumtaxat: at Christus eodem die illi regnum promittit, ut in eo quasi rex secum regnet. *Hodie*, ait Eusebius Emissen. homil. de Latrone beato, *q. d. Quid me, o fidelis meus comes, et unicus tanti testis triumphi, tantopere exorandum putas, ut in die iudicii mei meminerim tui? hodie mecum eris in paradiso.* Et mox: *Positus in patibulo* (Christus) *velut arbiter in medio damnatorum negantem repulit, suscepit confitentem: hunc deputat regno, illum relinquit inferno. Post hæc ergo credamus in maiestate iudicaturum, quem iam in cruce videmus exercere iudicium.* Hæc ergo est suavissima Christi ad latronem responsio, quam merito S. Fulgentius sermon. nov. 60. vocat *Christi testamentum, calamo crucis conscriptum.*

Denique nomen huius beati latronis fertur fuisse Dismas: hoc enim nomine S. Dismæ latronis nonnulla sacella ei erecta reperiuntur. Catalogo Sanctorum adscriptus est in Martyrolog. die 25. Martii; illo enim die passus videtur, ac consequenter et Christus. Sic enim in eo legimus: *Hierosolymis commemoratio S. Latronis, qui in cruce Christum confessus, ab eo meruit audire: Hodie mecum eris in paradiso.* Nomen B. latronis.

Pater in manus tuas commendo (Arabicus, *pono;* Vers. 46. Tertullianus lib. contra Praxeam c. 25. *depono*, q. d. Depositum trado: hoc enim significat παρατίθεσθαι, unde παραθήκη, est depositum. Idem significat Hebraice אפקיד *haphkid*, quod Noster vertit, *commendo*, scilicet tamquam depositum, ut illud mihi custodias, et suo tempore restituas) **spiritum meum.**) S. Athanasius libr. de Humana Christi natura contra Apollin. sub initium: *Cum in cruce*, inquit, *dicit: Pater in manus tuas depono spiritum meum, in eo omnes homines apud Patrem deponit ac commendat, per ipsum, et in ipso vivificandos: membra enim sumus, et membra ista multa unum corpus sunt, quod ipsum Ecclesia est; omnes ergo in se Deo commendat.* Christus igitur iuxta S. Athanasium, homines vocat suam animam et spiritum: quantum ergo animabus lucrandis et salvandis incumbere debemus, ut Christo quasi servemus suam animam et spiritum? Sic Paulus ad Philem. Onesimum vocat *sua viscera.*

Tradidit animam suam manibus genitoris, inquit Cyrillus lib. 11. in Ioann. c. 36. *ut ab illa, et per illam facto initio, certam huius rei spem habeamus, firmiter credentes in manibus Dei nos post mortem futuros.* Sic et victor Antioch. in Marcum: *Hæc quoque Christi commendatio*, ait, *in animarum nostrarum commodum cedebat: quippe quas ille a corpore quod inhabitaverant absolutas, quasi quoddam depositum in Dei viventis manus ea oratione tradebat.* Et Euthym. *Et hoc nobis effecit Dominus*, ait, *ne deinceps iustorum animæ descenderent in infernum, sed magis ad Deum ascenderent.* Citat Christus psalm. 30. 6. ubi David afflictus, et in mortis periculo constitutus, tam in sua, quam in Christi persona ait, oratque: *In manus tuas commendo spiritum meum.* Unde eumdem versum et psalmum quotidie usurpat, canitque Ecclesia in Completorio sub noctem, ut doceat nos, quando imus cubitum, animam Deo commendare, quia noctu multa ex catarrho, suffocatione, apoplexia, etc. mortis subitaneæ occurrunt pericula. Eumdem versum usurpant moribundi, uti usurpavit S. Nicolaus, S. Ludovicus rex Franciæ, et S. Basilius, idque præsentibus angelis a quibus abducebatur, teste Nazian. orat. in S. Basil. quin et S. Stephanus dicens: *Domine Iesu suscipe spiritum meum.* Hoc enim versu testamur: Primo, nos animam in nativitate accepisse, non a patre vel matre, sed a solo Deo, ideoque nos illi eamdem quasi creaturam ipsi propriam reddere. Secundo, nos credere animam in morte non interire, sed esse superstitem et immortalem, ac ad Deum, qui eam creavit et iudicabit, redire. Tertio, nos credere carnis resurrectionem: morientes enim Deo commendamus animam, ut ipse eam quasi depositum servet; et in resurrectione corpori nostro restituat. Quarto, nos in agone ultimo, quem acerrimum cum dæmone subimus, in morte implorare Dei opem ut ei animam resignantes dæmonem superemus, de eoque triumphemus: unde multorum est sententia dæmonem proprium cuique adversarium, eidem moribundo horribili specie apparere, eumque ad desperationem aliaque scelera sollicitare, uti apparuit S. Marthæ et aliis, non tamen omnibus. Idipsum sentire videtur S. Ephrem serm. in eos qui in Christo obdormiunt, S. Chrysost. hom. 34. in Matth. et alii quos citat noster Lorinus Eccles. c. 8. v. 8. Idem de Christo sentiunt multi. Unde Eusebius lib. 10. Demonstr. c. ult. illud Christi dictum, *Tauri pingues obsederunt me*, psalm. 21. 13. intelligit de dæmonibus, quos Christus in cruce viderit hiante rictu sibi quasi reo et scelesto insultantes de crucifixione et instante morte.

Versum In manus tuas etc. usurpant moribundi.

Dæmon an singulis in morte appareat?

Favet illud Habacuc c. 3. 5. *Egredietur diabolus ante pedes eius.* Et illud Christi: *Venit princeps mundi, et in me non habet quidquam,* Ioann. 14. 30. Deponit ergo spiritum in manu Dei, certus quod nemo ex ea possit illum rapere. Fidissimus enim et fortissimus depositarius est Deus. Ita S. Hieron. in psalm. 30. v. 6. *In manus tuas commendo spiritum meum. Hoc est,* inquit, *in potestatem tuam commendo animam meam. Hoc exemplum accepit Ecclesia a Christo. Hoc et S. Stephanus fecit. Hoc et Sancti orant, quando exeunt de corpore, ut illud: Fideli creatori commendant animas suas in benefactis. Hoc in cruce positus Dominus dixit, quod in Patris manus spiritum commendaverit, cito eum ipso resuscitante sumpturus.*

Symbolice, Didymus in Catena psalm. 10. Triplex est spiritus, inquit: primus cogitatio nostra, secundus anima, tertius conscientia, quæ tria Deo commendare debemus. Spiritus triplex.

Et hæc dicens expiravit.) Syrus, *hoc dixit, et finiit,* scilicet vitam; Arabicus, *et cum dixisset hoc tradidit spiritum* in manus Patris, uti dixerat. Fuit ergo hoc certum signum, ipsum esse Filium Dei Patris ab ipso inclamati, ac Patrem clamorem filii exaudisse, spiritumque eius suscepisse. Cum enim dixisset: *Pater in manus tuas commendo spiritum meum,* tunc demum morti permisit, ut ad se accederet, ait Euthymius in c. 27. Matth. utpote certo sciens, Patrem spiritum suum in manus suas traditum, quasi depositum secure servaturum, eique tertio die in resurrectione redditurum: quare hac spe certus, lætus et alacer tradidit Patri spiritum.

CAPUT VIGESIMUMQUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus resurgens apparet piis fœminis. Secundo, v. 13. duobus discipulis euntibus in Emmaus. Tertio, v. 30. duodecim Apostolis in cœnaculo Ierusalem. Quarto, v. 50. ascendit in cœlum.

Primam partem explicui Matth. 28. Quartam Actor. 1. supersunt ergo secunda et tertia hic explicandæ.

1. Una autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes quæ paraverant aromata: 2. Et invenerunt lapidem revolutum a monumento. 3. Et ingressæ non invenerunt corpus Domini Iesu. 4. Et factum est, dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. 5. Cum timerent autem, et declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quæritis viventem cum mortuis? 6. Non est hic, sed surrexit: recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, 7. Dicens: Quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et die tertia resurgere. 8. Et recordatæ sunt verborum eius. 9. Et regressæ a monumento nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, et cæteris omnibus. 10. Erat autem Maria Magdalene, et Ioanna, et Maria Iacobi, et cæteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad apostolos hæc. 11. Et visa sunt ante illos, sicut deliramentum, verba ista: et non crediderunt illis 12. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum: et procumbens vidit linteamina sola posita, et abiit secum mirans quod factum fuerat. 13. Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum, quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Ierusalem, nomine Emmaus. 14. Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus quæ acciderant. 15. Et factum est, dum fabularentur, et secum quærerent: et ipse Iesus appropinquans ibat cum illis; 16. Oculi autem illorum tenebantur ne eum agnoscerent. 17. Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, et estis tristes? 18. Et respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus peregrinus es in Ierusalem, et non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus? 19. Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt: De Iesu Nazareno, qui fuit vir Propheta, potens in opere et sermone coram Deo et omni populo: 20. Et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes et principes nostri in damnationem mortis, et crucifixerunt eum; 21. Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel: et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie, quod hæc facta sunt. 22. Sed et mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, 23. Et, non invento corpore eius, venerunt, dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere. 24. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum: et ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt. 25. Et ipse dixit ad eos: O stulti, et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ! 26. Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? 27. Et incipiens a Mose, et omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis quæ de ipso erant. 28. Et appropinquaverunt castello quo ibant: et ipse se finxit longius ire. 29. Et coegerunt illum, dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, et inclinata est iam dies. Et intravit cum illis. 30. Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, et benedixit, ac fregit, et porrigebat illis. 31. Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum: et ipse evanuit ex oculis eorum. 32. Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis scripturas? 33. Et surgentes eadem hora regressi sunt in Ierusalem: et invenerunt congregatos undecim, et eos qui cum illis erant, 34. Dicentes: Quod surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni. 35. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via, et quomodo cognoverunt eum in fractione panis. 36. Dum autem hæc loquuntur, stetit Iesus in medio eorum, et dicit eis: Pax vobis: ego sum, nolite timere. 37. Conturbati vero et conterriti, existimabant se spiritum videre. 38. Et dixit eis: Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra? 39. Videte manus meas, et pedes, quia ego ipse sum: palpate, et videte: quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. 40. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et pedes. 41. Adhuc autem illis non credentibus, et mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid, quod manducetur? 42. At illi obtulerunt ei partem piscis assi, et favum mellis. 43. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis. 44. Et dixit ad eos: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mosi, et prophetis, et psalmis de me. 45. Tunc aperuit illis sensum ut intelligerent scripturas. 46. Et dixit eis: Quoniam sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertia die: 47. Et prædicari in nomine eius pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Ierosolyma. 48. Vos autem testes estis horum. 49. Et ego mitto promissum Patris mei in vos; vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto. 50. Eduxit autem eos foras in Bethaniam; et elevatis manibus suis benedixit eis. 51. Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in cælum. 52. Et ipsi adorantes, regressi sunt in Ierusalem cum gaudio magno: 53. Et erant semper in templo, laudantes et benedicentes Deum. Amen.

Vers. 1. UNA AUTEM SABBATI.) *Una*, id est prima die post sabbatum, puta Dominica, qua Christus resurrexit. Vide dicta Matth. 28. 1.

Vers. 10. S. Ioanna uxor Chusæ. S. Serena uxor Diocletiani. S. Tryphonia uxor Decii. S. Licinia uxor Maximini. S. Flavia Domitilla neptis Domitiani.

IOANNA.) Uxor Chusæ procuratoris Herodis, Christi discipula, cuius hostis et illusor erat Herodes. Sic S. Serena uxor Diocletiani Imper. persecutoris Christi, eiusque filia S. Anthemia, et neptis S. Susanna, virgines, adeo Christum coluerunt, ut omnes a marito et patre Diocletiano martyrio laureatæ sint. Sic et S. Tryphonia uxor fuit Decii Imper. persecutoris, ac utriusque filia S. Cyrilla Christo virginitatem vovit. et pro eo Martyr occubuit. S. Licinia Licinii Imp. soror vel filia, ac Maximini Imp. persecutoris uxor, a S. Catharina virgine et Martyre ad Christum conversa, eidem in martyrio consors fuit et socia. Horum omnium vitam eleganter descripsit R. D. Ioannes Tomeus Antistes Bosnensis, Romæ mihi familiaris, in Sanctis Regibus Illyricanis. Sic et S. Flavia Domitilla neptis Domitiani Imp. ab eodem martyrii lauream adepta est. Ita e spinis Deus elicit rosas; nimirum voluit ipse maritos per uxores, reges per reginas vincere et confundere, tum hic, tum in die iudicii.

Vers. 13. Historia duorum discipulorum euntium in Emmaus.

ET ECCE DUO EX ILLIS IBANT IPSA DIE (Dominica Paschatis, qua Christus resurrexit) IN CASTELLUM (Græce κωμην, id est vicum, pagum. Unde Marcus c. 15. vocat *villam*) QUOD ERAT IN SPATIO STADIORUM SEXAGINTA AB IERUSALEM, NOMINE EMMAUS.) *Duo*. Hi duo iidem sunt cum illis de quibus ait Marcus c. 16. 12. *Post hæc autem duobus ex illis ambulantibus, ostensus est in alia effigie euntibus in villam.* Ita passim Interpretes, uno excepto Euthymio, qui censet diversos esse, et diversam Christi apparitionem, idque probat ex eo quod subdit Marcus: *Et illi euntes nuntiaverunt cæteris, nec illis crediderunt:* cum tamen Lucas hic v. 34. de suis hisce dicat, credidisse eis Apostolos, *Dicentes quod surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni.* Sed respondeo, plerosque credidisse, aliquos tamen non credidisse, uti patet de Thoma.

Quinam hi fuerint?

Quæres, quinam fuerint hi duo? Respond. Certum est ex v. 18. unum fuisse Cleopham: quis fuerit alter incertum est. S. Ambros. censet fuisse *Amaon*, a loco ita dictum, ut videtur, quasi incola et civis fuerit Emmaus, quo tendebant: Origen. initio Comment. in Ioan. cum vocat *Simeonem:* S. Epiphanius hæresi 23. nominat *Nathanaelem*, de quo Ioan. 1. Alii plerique censent fuisse *Lucam*. ita Theophyl. hic, S. Gregorius præfat. in Iob cap. 2. Dorothæus, Nicephorus, et Metaphrastes in Vita Cleophæ. Verum Lucas non videtur Christum vidisse in carne, sed post eius mortem fuisse conversus, ut patet ex Evangelii eius proœmio.

EX ILLIS, discipulis Christi, IBANT.) Tum negotiorum, tum animi causa, ut mœstitiam et dolorem ex Christi magistri sui tam atroci et infami morte conceptum diverterent et lenirent.

Stadium quid?

STADIORUM SEXAGINTA.) Stadium est octava pars milliaris, sive mille passuum, stadium enim continebat 125. passus. Ergo stadia 60. faciunt septem milliaria Italica et semis, id est leucas Gallicas unius horæ circiter tres; nam una leuca continet circiter tria milliaria Italica. Ita Beda: *Stadium*, ait, *quo Græci auctore, ut dicunt, Hercule viarum spatia mensurant, octava est pars milliarii; et ideo sexaginta stadia septem millia passuum et quingentos significant.* Dictum stadium απο της ςασεος, hoc est a statione, quod Hercules eo spatio uno spiritu decurso constitisset: inde dictum stadium athletarum et cursorum: hi enim stadio Olympico, Romano, Corinthio, etc. decurrebant; et cursu certabant. Vide Gellium l. 1. c. 1.

Emmaus quid?

NOMINE EMMAUS.) Græce, εμμαους, est trisyllabum; unde dicitur Emmaus, Emmauntis; sicut Trapezus, Trapezuntis; Ierichus, Ierichuntis. Emmaus tempore Christi erat vicus, ex quo oriundum fuisse Cleopham tradit S. Hieron. in Locis Hebr. ideoque eo familiæ causa profectus hic fuisse videtur. Porro *Emmaus*, si initio per *aleph* scribatur, hebr. idem est quod *pavor*, vel *terror consilii:* sin per *chet*, idem est quod *calor consilii*, ait Pagnin. in Nom. Hebr. utrumque huic loco convenit; nam hi duo pavido fuere animo, sed a Christo inflammati, pavorem verterunt in calorem, atque valido Christi amore arserunt. Alii εμμαους, scribentes per *ain*, idem esse censent, quod עם מאים *am maus*, id est *populus reprobatus*, ad quem hi duo tendebant per suam diffidentiam et dubitationem; sed a Christo reducti, remissi sunt ad electos Apostolos in Ierusalem.

Emmaus dicta Nicopolis.

Porro Emmaus postea a Romanis capta Hierosolyma, et devictis Iudæis, aucta factaque trophæum, dicta est Nicopolis, id est victoriæ civitas. De qua audi quid scribat Sozomenus l. 5. hist. c. 21. *Ante hanc civitatem, circa trivium, in quo Christus una cum Cleopha post resurrectionem ambulans, in alium se vicum properare simulavit, salubris quidam fons est, in quo passiones suas abluunt et homines, et alia animantia variis morbis laborantia. Ferunt enim Christum ex itinere alicunde una cum discipulis venisse ad eum fontem, ibique pedes abluisse, et ex eo tempore aquam illius medicinam factam esse morborum.* Addit deinde simile de arbore, quæ iuxta Hermopolim Christum fugientem in Ægyptum inclinando se adorarit, cuius folia, fructus et cortices multis morbis medentur.

Vers. 14. ET IPSI LOQUEBANTUR AD INVICEM DE HIS OMNIBUS QUÆ ACCIDERANT.) De Christi magistri sui passione, cruce, morte, sepultura, de tanti viri et Prophetæ tam indigna nece dolentes, quodque eum non amplius essent visuri: de eius enim resurrectione, et redemptione Israel per eum facienda plane desperabant.

Vers. 15. ET FACTUM EST, DUM FABULARENTUR, ET SECUM QUÆRERENT; ET IPSE IESUS APPROPINQUANS IBAT CUM ILLIS.) Docet hic Iesus se adesse iis qui de ipso loquuntur: loquamur ergo de Iesu, et Iesus pariter sese insinuabit nobis, nostrisque colloquiis, si non corporaliter, certe spiritualiter per suam gratiam et spiritum, quo nos accendet. Hoc enim ipse promisit, dicens: *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*, Matth. 18. 20. Qui ergo de rebus bonis loquuntur, in medio sui habent Iesum; qui de malis, Luciferum: cuius rei experientia et effectus clari sunt.

Vers. 16. Cur Christum non agnoscebant duo discipuli?

OCULI AUTEM ILLORUM TENEBANTUR NE EUM AGNOSCERENT.) Quæres, qua ratione id sit factum? Respondet Primo, Dionys. Carthusian. et favet S. August. l. 22. de Civit. cap. 9. quod percussi fuerant cæcitate, æque ac Sodomitæ, Genes. 19. 11. Verum id proprie dici nequit: videbant enim ipsi Christum, et cum eo loquebantur, sed eum non agnoscebant. Secundo, Caietanus censet id factum per interiorem extasin, sive abstractionem et distractionem phantasiæ duorum discipulorum. Sed repugnat Marcus dicens c. 16. *Ostensus est in alia effigie*. Unde Tertio, S. August. ep. 59. q. 8. opinatur id factum per immutationem faciei Christi, quoad lineamenta et figuram, aut certe colorum et lucis, uti contigit in transfiguratione Christi. Verum hoc non satis congruit dignitati corporis gloriosi, quod stabile est, immmortale et inalterabile. Quarto ergo, idem S. August. idipsum retractans l. 3. de Consens. Evang. c. 25. ait a dæmone oculis discipulorum impressum fuisse humorem, vel nebulam et caliginem, qui oculos eorum obscurans, faciebat ne Christum agnoscerent. Verum omnino hæc actio et hoc opus videtur fuisse Christi, non dæmonis, uti et fuit illud, quo apparuit Magdalenæ specie hortulani.

Dico ergo id factum ex eo, quod corpus Christi in se, licet idem et immutatum manens, tamen quia Verbo unitum erat, et quia gloriosum, potestatem habebat uti se occultandi, ac retinendi species sui corporis, ne ad oculos aliorum diffunderentur, sic et visum intuentium immutandi, eo modo quo ipsi libuerit, idque vel divaricando, et diverso modo imprimendo species, vel medium immutando, uti faciunt specula, vel ipsum etiam visus organum immutando. Hoc est enim quod ait Lucas: *Oculi eorum tenebantur* a Iesu, ne officio suo fungi possent, perinde ac si velamine quopiam obducti fuissent: unde postea statim ut voluit Iesus, eum agnoverunt. Idem et multo magis dico de auribus et auditu, scilicet Christum

a discipulis non fuisse agnitum ex voce, quia multo facilius est mutare vocis sonum, ac modum exprimendi et pronuntiandi: imo naturaliter id fieri potest, et a multis fit, qui aliter movendo labia, linguam, palatum, aliterque percutiendo et colligendo aerem, mutant naturalem vocis sonum, ut alius a solito esse videatur: ita D. Thom. 3. part. quæst. 54. art. 1. ad 3. Suarez, et alii ibidem.

Cur Christus in alia effigie duobus discipulis apparet? Porro causæ, cur Christus alia forma his discipulis apparuit, fuere variæ: Prima, quia Christus et angeli, cum apparent hominibus, tales apparent, quales sunt ii quibus apparent. Christus ergo peregrinantibus hisce se conformans, quasi peregrinus apparuit; dubitantibus de se, quasi alienus et incognitus. Ita S. August. lib. 3. de Consens. Evang. cap. 35. et S. Gregor. hom. 23. in Evang. quem audi: *Hoc ergo egit foris Dominus in oculis corporis, quod apud ipsos agebatur intus in oculis cordis. Ipsi namque apud semetipsos intus et amabant et dubitabant; eis autem Dominus et foris præsens aderat, et quis esset non ostendebat. De se ergo loquentibus præsentiam exhibuit, sed de se dubitantibus cognitionis suæ speciem abscondit: verba quidem contulit, duritiem intellectus increpavit, sacræ Scripturæ mysteria, quæ de seipso erant, aperuit; et tamen quia adhuc in eorum cordibus peregrinus erat a fide, se ire longius finxit.*

Secunda, ne si illico clare se discipulis ostenderet, eos novitate resurrectionis percelleret, ideoque ipsi non Christum, sed phantasma se videre putarent, itaque de resurrectione eius dubii remanerent. Iam autem diu cum eis colloquens, ac tandem se manifestans, omne eis de resurrectione sua dubium exemit.

Tertia, *ut ulcus suum* (suæ dubitationis et tristitiæ) *discipuli aperirent, et pharmacum susciperent,* ait Theophyl. si enim subito dixisset se esse Christum, discipuli non fuissent ausi dicere se de eo, eiusque resurrectione dubitare.

Quarta, ut specie et habitu suo ostenderet nos in hac vita esse viatores, ac tendere ad patriam cælestem; quare ad illam quasi peregrinos assidue suspirare, et totis viribus contendere debere. Quocirca S. Franciscus, cum quadam vice in die Paschæ moraretur in monasterio, nec essent a quibus mendicaret, memor Christi, qui discipulis euntibus in Emmaus hoc ipso die in specie peregrini apparuit, ab ipsis Fratribus eleemosynam petiit, ut peregrinus et pauper: quam cum accepisset, humiliter sacris eos informavit eloquiis, quod transeuntes per mundi desertum, tamquam peregrini et advenæ, verique Hebræi Pascha Domini, hoc est transitum ex hoc mundo ad Patrem, in paupertate spiritus continue celebrarent. Porro peregrini leges sunt, sub alieno tecto colligi, sitire ad patriam, pacifice transire. Ita habent Chronica Ordinis S. Francisci.

Vers. 17. Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, et estis tristes?) Græce, σκυθρωποι, id est vultu tristi, mœsto, tetrico: sciebat Christus tristitiæ causam, sed interrogat ut ipsimet eam detegant, ut deinde illi medeatur, illamque eis eximat, q. d. Proxime vos sequens audivi vestros sermones, at non satis eos intellexi; audivi enim vos loqui de quodam Hierosolymis occiso, edicite ergo quis ille sit, quæ fuerit eius cædes, et qua de causa.

Vers. 18. Quis hic Cleophas? Et respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus peregrinus es in Ierusalem, et non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus?) *Cleophas,* fuit hic frater S. Iosephi sponsi B. Virginis, ac pater S. Iacobi et Iudæ Apostolorum, atque avus S. Iacobi Maioris et S. Ioannis Apostolorum. Hi enim nati sunt ex matre Salome, quæ fuit filia Cleophæ. Vide dicta Lucæ cap. 3. v. 23.

De Cleopha ita scribit Helecas Episcopus Cæsaraugustanus in addition. ad Chronicon L. Dextri et M. Maximi: *Alphæus, qui et Cleophas, unus de 70. discipulis, ut docet S. Hieronymus, et frater Ioseph sponsi B. Virginis, in castello Emmaunte pro Christo a Iudæis occiditur.* Fuit ergo Martyr. Unde de eo sic legimus in Martyrolog. Romano, ad diem 25. Septembris: *In castello Emmaus natalis B. Cleophæ Christi discipuli, quem tradunt in eadem domo, in qua mensam Domino paraverat, pro confessione illius a Iudæis occisum, et gloriosa memoria sepultum.* Plura de eo vide apud Dorotheum in Vitis Patriarcharum.

Cleophæ etymon. Denique Cleophas, Græce Κλεοπας, idem est quod *gloria omnis,* ait Pagninus: κλεος enim est *gloria,* πας *omnis:* Iudæi enim ab Alexandro et Græcis subacti Græca nomina assumpserunt. Hebr. vero *Cleophas* idem est quod *concionem* vel *Ecclesiam multiplicans;* קהלה *kehala* enim est concio, cœtus, Ecclesia, פוש *pus* multiplicari. Cleophas enim multos filios et filias, nepotes et neptes dedit Ecclesiæ Christi.

Tu solus peregrinus (advena, hospes, exterus) es in Ierusalem?) Græce, παροικεις εν Ιερουσαλημ, quod Theophyl. et Euthym vertunt, *habitas in Ierusalem;* alii, *peregrinaris in Ierusalem;* Arabicus, *peregrinus es de Ierusalem.* Sensus est, q. d. Tu solus ita peregrinus es in Ierusalem, ut non cognoveris, quæ hisce diebus in illa facta sunt, circa Iesum Nazarenum, ut roges quis et qualis sit ille occisus et crucifixus, de quo tristes sermocinamur? Omnes enim id norunt, ubique non alius quam de Iesu crucifixo est sermo: quomodo tu solus id ignoras?

Quibus ille dixit: Quæ? Pressius urget Christus, ut ulcus suum particulatim aperiant, et dolorem de Iesu crucifixo, ac dubium de eius resurrectione detegant. Et dixerunt: De Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere et sermone coram Deo et omni populo.) *Prophetam magnum fatentur,* ait Beda, *Filium Dei tacent, vel nondum perfecte credentes, vel solliciti ne inciderent in manus Iudæorum persequentium, quia nesciebant quis esset cum quo loquebantur, quod verum credidere celantes:* nam vers. 21. aiunt se credidisse ipsum, quasi Messiam Dei filium, redempturum Israel. Vers. 19.

Potens in opere et sermone.) Id est efficax in prædicando, æque ac operando tot tantasque heroicas virtutes, æque ac miracula. Talis sit Christianus, præsertim sacerdos, Religiosus, prædicator, scilicet potens in opere et sermone, ut bona quæ prædicat opere præstet, priusque doceat exemplo, quam verbo.

Et quomodo eum tradiderunt (Pilato præsidi) summi sacerdotes et principes nostri in damnationem mortis, et crucifixerunt eum.) Non addunt iniuste id eos fecisse, licet ipsi ita sentirent et crederent, ne, si peregrinus hic sit explorator, eos apud principes accuset, quasi rebelles et tumultuarios, ac apud eos mortis reos peragat. Vers. 20.

Nos autem sperabamus quia (quod) ipse esset redempturus Israel.) A servitute Gentium, puta Tiberii Imp. et Romanorum, q. d. Sperabamus ipsum esse Messiam, qui regnum Iudææ collapsum restitueret, et in pristinam vel maiorem dignitatem, quam habuit sub Davide et Salomone, eveheret. At nunc videntes eum tam dire a Iudæis occisum, non quidem omnino de eo desperamus; sed tamen parum speramus: mors enim eius hanc spem valde imminuit et infregit. Ecce hoc est eorum ulcus, hæc diffidentia, hæc fluctuatio inter spem et desperationem, quam Christus ab eis audire cupiebat, ut sanaret. *O discipuli, sperabatis; ergo iam non speratis,* ait S. August. serm. 140. de Temp. *Ecce Christus vivit, spes mortua est in vobis.* Et mox: *In via cum illis tamquam comes ambulabat, et ipse dux erat.* Vers. 21.

Et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie, quod hæc facta sunt.) Christus enim feria sexta crucifixus est, a qua dies Dominica, qua resurrexit, erat tertia. Est aposiopesis: Discipuli enim dubii, anxii et perplexi nesciunt quid de Christo sentire et dicere debeant, q. d. Iesus vivens dixit se die tertia a morte resurrecturum; ecce hodie est dies tertia, qua necdum eum resurrexisse cognovimus; an vero resurrexerit, vel adhuc resurrecturus sit, ignoramus. Hærent enim dubii, inter spem et metum fluctuantes. *Hæc quasi dubitantes dicunt,* ait Theoph. *et videntur mihi viri in valde ambigua esse sententia, et neque valde discredere, neque recte credere*

Etenim dicendo: Speravimus quod redempturus sit Israel, incredulitatem indicant: quod autem dicunt esse diem tertium, hominum est qui probe recordentur quod dixerit eis: Die tertia resurgam. Et rursus paulo post: *Et omnino si considerentur, sermones humani sunt, et magnam dubitationem habent, et hominum perplexorum.*

Vers. 22. SED ET MULIERES QUÆDAM EX NOSTRIS TERRUERUNT NOS, QUÆ ANTE LUCEM FUERUNT AD MONUMENTUM, ET NON INVENTO CORPORE EIUS, VENERUNT, DICENTES SE ETIAM VISIONEM ANGELORUM VIDISSE, QUI DICUNT EUM VIVERE.

Terruerunt; Græce ἐξέστησαν, id est *stupefecerunt nos:* ita Tigurina; vel *attonitos nos reddiderunt:* ita Vatablus. Magis enim hic significatur discipulorum admiratio et stupor, quam timor, quæ orta fuit ex eo, quod mulieres non invenissent corpus Iesu, ac vidissent angelos, qui dicebant eum resurrexisse: omnia enim hæc, quia nova, inaudita et supernaturalia, eos sacro horrore et timore, sive stupore percellebant, ac eorum incredulitatem et diffidentiam concutiebant, ait Theophylact. eosque in fidem et spem resurrectionis Christi erigebant: luctabatur ergo in eis timor cum spe, ac inter utrumque dubii fluctuabant.

Vers. 24. ET ABIERUNT QUIDAM (Petrus et Ioannes, Ioann. 20. v. 3.) EX NOSTRIS AD MONUMENTUM: ET ITA INVENERUNT SICUT MULIERES DIXERUNT; scilicet corpus Iesu non esse in sepulcro, quod nobis dat aliquam spem ipsum resurrexisse; IPSUM VERO (Iesum redivivum) NON INVENERUNT.) Aut viderunt, quod nobis auget metum eum non resurrexisse. Proferunt argumenta tam spei, quam metus, quibus significant se inter utrumque ambiguos hærere, et dubios fluctuare.

Vers. 25. ET IPSE DIXIT AD EOS: O STULTI, ET TARDI CORDE AD CREDENDUM IN OMNIBUS (id est omnibus, vel omnia; hoc enim Hebræis significat *beth* contactus) QUÆ LOCUTI SUNT PROPHETÆ.) De mea uti morte, et cruce, sic et resurrectione.

STULTI.) Græce, ἀνόητοι, id est sine mente: amentes, carentes sensu et intellectu, *insensati,* uti vertit Noster Galat. 3. 1. Acribus hisce verbis et cognominibus Christus, quasi magister pungit et castigat discipulorum ruditatem, et tarditatem credendi suam resurrectionem tam clare a se et Prophetis prædictam. Hoc enim præceptori in discipulos hebetes licet, ut eos hac obiurgationis acrimonia, ad res altas et difficiles exactius considerandum et intelligendum stimulet et exacuat, uti dixi Matth. 5. 22. Hoc enim stimulo eget natura nostra caduca et hebes, ut ad supernaturalia credenda sperandaque se libret et elevet, in iisque firmiter se roboret et confirmet.

Vers. 26. NONNE HÆC OPORTUIT PATI CHRISTUM, ET ITA INTRARE IN GLORIAM SUAM.) *Gloriam* vocat gloriosam suam resurrectionem, ascensionem in cælum, missionem Spiritus sancti, exaltationem super omnem creaturam, adorationem nominis sui, religionem et cultum sui per totum orbem, regnum æternum in universo cælo et terra.

OPORTUIT.) Syrus, *futurum erat;* Arabicus, *nonne hoc erat futurum, ut Christus susciperet has passiones, et intraret gloriam suam? Oportuit* ergo Christum per crucem ire ad gloriam. Primo, quia id prædixerant Prophetæ. Secundo, quia ita decreverat Deus Pater ab æterno. Tertio, quia hoc exigebat nostra redemptio, ut eius pretium morte in cruce persolveret. Quarto, quia decebat tantam gloriam tanto labore et dolore, quasi merito comparari. Quinto, quia oportebat Christum quasi ducem exemplo præire Martyribus, Apostolis, Confessoribus, Virginibus, Sanctisque omnibus, qui per multas tribulationes tendunt ad cælum. Sensus est, q. d. Vos, o discipuli, vestramque de mea resurrectione fidem et spem turbavit et infregit mea passio, mors et crux, ideoque dixistis, *Sperabamus;* sed temere et sine causa: nam hæc potius vos in vestra fide et spe roborare et confirmare debuisset; quia non est alia via ad resurrectionem, nisi per mortem; nec ad gloriam, nisi per passionem et crucis ignominiam.

Vers. 27. ET INCIPIENS A MOSE, ET OMNIBUS PROPHETIS (q. d. Pergensque per omnes Prophetas: est hebraismus) INTERPRETABATUR ILLIS IN OMNIBUS SCRIPTURIS, QUÆ DE IPSO ERANT.) Est metathesis, sive transpositio verborum, quæ sic ordinanda est: *Interpretabatur illis* (pleraque non omnia; hoc enim operosum et prolixum fuisset) *quæ de ipso erant in omnibus Scripturis.*

ET APPROPINQUAVERUNT CASTELLO (Emmauntis) QUO IBANT: ET IPSE SE FINXIT LONGIUS IRE.) *Finxit,* quia licet Iesus ita componeret gressus suos, quasi longius ire vellet, revera tamen longius ire nolebat: cupiebat enim ab eis detineri: volebat enim hac fictione tantum excitare in discipulis virtutem hospitalitatis, per quam digni fuerunt, quibus se ipse in mensa patefaceret: fictio tamen hæc non fuit mendacium, quia revera volebat longius ire, et reipsa longius ivisset, casu quo eum discipuli non detinuissent; verum quia ab illis se detinendum sciebat, hoc respectu nolebat longius ire, sed hoc fingebat, vel, ut Græce est, προσεποιεῖτο, id est, *præ se ferebat;* Arabicus, *et ipse erat in existimatione eorum, quod iret in locum distantiorem.* Unde S. August. l. 2. Quæst. Evang. q. 51. *Cum,* inquit, *fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis.* Et inferius: *Fictio ergo quæ ad aliquam veritatem refertur, figura est: quæ non refertur, mendacium est.* Et S. Gregor. homil. 23. in Evang. *Fingere namque,* inquit, *componere dicimus, unde et compositores luti figulos vocamus. Nihil ergo simplex veritas per duplicitatem fecit, sed talem se eis exhibuit in corpore, qualis apud illos erat in mente. Probandi autem erant; si hi qui eum etsi necdum ut Deum diligerent, saltem ut peregrinum amare potuissent.*

ET COEGERUNT ILLUM.) *Ex quo exemplo colligitur,* ait S. Gregor. hom. 23. *quia peregrini ad hospitium non solum invitandi sunt, sed etiam trahendi.* Nam, ut ait S. August. serm. 140. de Temp. *Tene hospitem, si vis agnoscere Salvatorem; quod tulerat infidelitas, reddit hospitalitas.* Vers. 29.

DICENTES: MANE NOBISCUM, QUONIAM ADVESPERASCIT, ET INCLINATA EST IAM DIES.) Id est, vergit ad occasum, sed non adeo, sicut ipsi exaggerant, ut Christum tam gratum et suavem in colloquiis hospitem detineant: nam mox ipsi ex Emmaus eodem die regressi sunt in Ierusalem, per stadia sexaginta, quod est iter trium horarum.

Hæc verba iugiter per omnem vitam in corde et ore habebat Cardin. Hosius, ac præsertim iam moriturus sumpta S. Synaxi, crebro iterans: *Mane nobiscum Domine, quoniam advesperascit:* ac revera mansit cum eo Dominus, et magna miraque per eum in Polonia, Germania, Italia operatus est, quæ tribus libris de eius Vita scriptis enarrat Stanislaus Reschius, ac denique ei hoc dat elogium: Cardinalis Hosius moriturus hæc verba, Mane nobiscum, etc. identidem repetebat.

Religionis Atlas, vox et manus altera Pauli,
Mors Lutheri, cæli ianitor, orbis amor.

ET FACTUM EST, DUM RECUMBERET CUM EIS, ACCEPIT PANEM, ET BENEDIXIT, AC FREGIT, ET PORRIGEBAT ILLIS) *Benedixit,* convertendo panem in corpus suum, uti fit in consecratione Eucharistiæ. Hanc enim consecrasse hic Christum, licet nonnulli cum Iansenio negent, probatur Primo quia eodem modo Matthæus, Marcus et Lucas loquuntur de institutione Eucharistiæ, quo Lucas de pane hoc. Secundo, quia benedictio hæc non videtur fuisse initio cœnæ: voluit enim Christus evanescere ex oculis discipulorum, non initio mensæ, sed cœnare cum ipsis, ne videretur esse phantasma. Fuit ergo in medio, vel potius in fine cœnæ: fuit igitur benedictio hæc non communis, quæ præmittitur mensæ, sed sacra et Eucharistica. Tertio, id patet ex effectu, quia discipuli occultatum huc usque Christum, statim agnoverunt ex hoc pane benedicto et manducato. Quarto, ita censent Patres S. August. l. 3. de Consensu Evang. cap. 25. Beda, Theophyl. Glossa, Maldon. Franc. Lucas et alii hic. Audi auctorem Imperfecti apud S. Chrysost. hom. 17. *Dominus in via,* inquit, *non solum benedixit panem, sed de manu sua dedit Cleophæ et socio eius. Quod autem de manu porrigatur, non solum sanctificatum, sed etiam sanctificatio est, et sanctificat accipientem.* Et S. August. serm. 140. de Temp. *Ubi voluit* Vers. 30.

Dominus agnosci? in fractione panis: securi sumus, panem frangimus et Dominum agnoscimus: noluit agnosci nisi ibi: propter nos, qui non eum visuri eramus in carne, et tamen manducaturi eius carnem. Denique S. Hieron. epist. 27. quæ est Epitaphium Paulæ c. 3. *Repetitoque itinere,* ait, *Nicopolim* (profecta est) *quæ prius Emmaus vocabatur, apud quam in fractione panis cognitus Dominus, Cleophæ domum in ecclesiam dedicavit.* In Ecclesia enim conficitur Eucharistiæ Sacramentum et sacrificium.

Usus unius speciei in Eucharistia hic probatur. Unde ex hoc loco pariter probatur usus unius speciei in Eucharistia: nam Christum hic non consecrasse nec dedisse calicem, patet, quia statim post porrectionem panis benedicti, aperti sunt oculi discipulorum, Iesumque agnoverunt. Quocirca ipse illico evanuit: ita S. August. Chrysost. Theophyl. Beda et alii.

Vers. 31. Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum.) Ecce hæc est virtus, hic effectus Eucharistiæ, ut oculos mentis aperiat et illuminet ad cognoscendum Iesum, et penetrandum res cælestes et divinas. *Magnam enim et indicibilem vim habet caro Domini,* ait Theophyl. Unde S. August. serm. 140. de Temp. *Quisquis fidelis es,* inquit, *consolatur te fractio panis, absentia Domini non est absentia. Habeto fidem, et tecum est quem non vides.*

Tropologice, S. August. l. 2. Quæst. Evang. *Hospitalitatis officio,* ait, *ad Christi cognitionem pervenitur.* Gregor. in homil. *Qui audita vult intelligere, quæ intellexit opere compleat. Ecce Dominus cum loqueretur, non est cognitus; cum pascitur, cognosci dignatus est.* Glossa: *Veritas melius operando, quam audiendo intelligitur; nec agnoscunt Christum nisi participes corporis eius, id est Ecclesiæ, cuius unitatem commendat Apostolus in Sacramento panis, dicens: Unus panis, unum corpus multi sumus,* 1. Cor. 10. 17.

Et ipse evanuit ex oculis eorum.) Græce, ἄφαντος ἐγένετο, id est, *invisibilis factus est;* Arabicus, *absconditus est ab illis.* Erat ergo Christus præsens discipulis, sed eis invisibilem se fecit: hoc enim possunt facere dæmones in suis sagis, et multo magis id potest Christus et Beati in corpore glorioso, uti passim docent Theologi, idque constat ex apparitionibus Christi post resurrectionem: apparens enim iis illico evanuit. Perperam ergo id negat Calvinus, qui proinde vertit, *subduxit se*: sed inepte: nil enim tale significat Græcum ἄφαντος. Negat autem id Calvinus subdole, ne cogatur fateri Christum esse in Eucharistia, sed absconditum et invisibilem.

Cur Christus hic evanuit? Causa, cur illico ut agnitus fuit a discipulis, evanuerit, fuit: Prima, ut ostenderet se resurrexisse, esseque gloriosum. Dos enim corporis gloriosi est, quod possit apparere, vel abscondere, prout ei libuerit. Evanescere ergo fuit novum argumentum, quo Christus probavit et confirmavit suam resurrectionem.

Secunda, ut indicaret se per resurrectionem iam mutasse statum vitæ in statum gloriæ, ac proinde iam non cum hominibus familiariter conversari, sed cum Deo et angelis.

Tertia, ut doceret reverentiam quam debemus Christo et Beatis in cælo: Christo enim glorioso debemus adorationem latriæ, Beatis duliæ.

Quarta, ut discipuli statim redirent ad Apostolos de Christi morte afflictos, eosque solarentur nuntiando Christum resurrexisse, sibique apparuisse. Unde sequitur:

Vers. 32. Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret (explicaret) nobis Scripturas?) *Ardens erat;* Euthymius, *incendebatur, saliebat, movebatur et vibrabatur.* Hoc erat novum et certum signum Christi redivivi: Christus enim ita loquitur exterius, ut interius corda amore divino succendat, quod nec Aristoteles, nec Plato, nec sapientes mundi facere possunt; unde eorum doctrina et lectio est arida et frigida, ac hominem aridum, sterilem frigidumque relinquit. Imitentur Christum S. Scripturæ interpretes, cæterique doctores, ut interpretando et docendo, non solum auditorum lectorumque intellectum illuminent, sed et corda inflamment; nec tantum sint Cherubini, sed et Seraphini, qualis inter alios fuit S. Franciscus, ac eius assecla S. Bonaventura, qui proinde Doctor Seraphicus appellatur. Hoc est quod ait David: *Ignitum eloquium tuum vehementer,* Psalm. 118. 140. Et Salomon: *Omnis sermo Domini ignitus;* Proverb. 30. 5. Et Moses: *In dextera eius ignea lex,* Deuter. 32. 2. Et Christus: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur?* Lucæ 12. 49. Talis fuit Ioannes Baptista, de quo Christus: *Ille,* inquit, *erat lucerna ardens et lucens,* Ioann. 5. 35. Et Elias, de quo Ecclesiast. c. 48. 1. *Surrexit,* ait, *Elias propheta, quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat.* Vide ibi dicta. Simus ergo Ignatii, imo igniti et ignei asseclæ et præcones Christi, iuxta illud Ezech. 1. 13. de Cherubinis: *Aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium, et quasi aspectus lampadarum.* Et mox: *Ibant et revertebantur in similitudinem fulguris coruscantis.*

Et surgentes (illico a mensa necdum finita, ideoque necdum saturi) eadem hora (eodem momento) regressi sunt in Ierusalem, et invenerunt congregatos undecim.) Erant decem dumtaxat: Thomas enim aberat, et Iudas se suspenderat: dicuntur tamen *undecim,* quia iam totum collegium Apostolorum vocabatur, et erat undecim virorum, quod hic maiori ex parte erat collectum. Sic triumviri et septemviri dicuntur congregati, etiamsi unus vel alter desit. Vers. 33.

Regressi sunt.) Græce, ὑπέστρεψαν, id est, redierunt celeriter, pleni alacritate et gaudio.

Et eos qui cum illis erant.) Id est, cæteros Christi discipulos, qui tum Hierosolymis cum Apostolis commorabantur.

Dicentes, quod surrexit Dominus vere et apparuit Simoni.) Petro ergo quasi pœnitenti ac lapso, et quasi principi Apostolorum primo apparuit Christus, antequam apparere his duobus discipulis et cæteris Apostolis, ut patet ex v. 36. Ita S. Aug. l. 3. de Consensu Evang. Vers. 34.

Quomodo cognoverunt eum in fractione panis.) Ita solet Lucas appellare Eucharistiam, æque ac Paulus 1. Corinth. 10. *Panis quem frangimus,* inquit, *nonne participatio corporis Domini est?* Vers. 35.

Dum autem hæc loquuntur, stetit Iesus in medio eorum, et dixit eis: Pax vobis: ego sum, nolite timere.) *In medio,* ut esset omnibus conspicuus, ait Euthymius, tamquam pastor in medio ovium dissipatarum, ut eas sibi circumcirca adunaret, Ezech. c. 34. v. 12. Vers. 36.

Pax vobis.) Hæc erat Hebræorum usitata salutatio qua nomine pacis, omnem prosperitatem, omneque bonum salutatis apprecabantur. Hic autem Christus proprie pacem Apostolis apprecatur et affert, quæ opponatur pavori et turbationi mentis, qua laborabant Apostoli ob mortem Christi: perplexi enim erant, quid post eam, tam de se, quam de Iesu esset futurum. Hæc omnia hic exemit eis Christus, pacemque eis impertit. Ipse enim est pax omnium, ait S. Cyrillus l. 12. in Ioann. c. 54. Unde S. Chrysost. in c. 28. Matth. *Molestias,* ait, *omnes dissolvens, crucis merita colligit, quæ sunt pax, quia omnia impedimenta sublata sunt, et trophæum clarissimum statuit.*

Conturbati vero et conterriti, existimabant se spiritum videre.) Eo quod viderent Iesum ianuas clausas penetrasse, et ex improviso se sistere in medio eorum. Unde S. Ambros. *Etsi Petrus,* inquit, *de resurrectione crediderat, turbari tamen potuit, cum videret, quod se Dominus cum corpore, in ea, quæ vestibulis obseratis et obstructis erant septa parietibus, improvisus infunderet.* Vers. 37.

Et dixit eis: Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt (oriuntur, vobis permittentibus et indulgentibus) in corda vestra?) *Cogitationes istæ,* ait Augustinus sermone 69. de Diversis, *terrenæ sunt: Si enim cælestes essent, descenderent in cor, non ascenderent:* ascendunt ergo e terra, id est e corde terreno, ideoque timido, exili et pavido. Porro Christus hic ostendit se esse cardiognosten, hoc est cordium et turbationis eorum cognitorem, ideoque Deum, ait Titus et Euthymius. Vers. 38.

Videte manus meas et pedes, quia ego ipse sum: Vers. 39.

A PALPATE ET VIDETE : QUIA SPIRITUS CARNEM ET OSSA NON HABET, SICUT ME VIDETIS HABERE.) q. d. Si aspectui non creditis, tactui credite. Probent sibi manus vestræ, si mentiuntur oculi vestri, ait S. Augustin. serm. 69. de Diversis. Tactus enim visu est solidior et certior. *Palpate* ergo, Græce, ψηλαφήσατε, id est, contrectate me, totumque meum corpus, ut illud solidum, reale, verum ac genuinum esse ipso tactu sentiatis. Hinc patet corpus gloriosum Christi et Beatorum esse subtile quidem, per effectum spiritualis potentiæ, palpabile autem per veritatem naturæ, ait S. Gregorius.

Quomodo corpus gloriosum potest esse simul subtile et palpabile?

Quæres, qua ratione corpus Christi (et Beatorum) post resurrectionem gloriosum, ideoque subtile et penetrabile possit simul esse palpabile? Nota hæc tria in corpore esse distinguenda. Primo, quod corpus non cedat, sive quod alteri corpori resistat. Secundo, quod sentiatur. Tertio, quod palpetur. Cæli enim corporei resistunt aliis corporibus, non tamen sentiuntur proprie : ignis vero sentitur, non tamen resistit, nec palpatur. Resistit ergo corpus cum alteri se opponit, nec ab eo se penetrari sinit, sive id faciat ratione suæ indivisibilitatis, ut cælum, sive ratione suæ duritiei et densitatis, ut ferrum, et alia. Sentitur vero, cum per calorem, frigus, mollitiem, asperitatem et alias qualitates tactiles, sensum tactus immutat, aut ei speciem intentionalem imprimit. Denique palpatur corpus, teste D. Thoma 3. part. quæst. 54. art. 3. ad 2. cum utrumque habet, id est, cum resistit ratione suæ densitatis, et simul sentitur esse molle, asperum, leue, durum, rarum, spissum, aliasque similes dispositiones tactiles habere, quæ variæ sunt in variis membris, secundum quas varie palpantur et contrectantur. Unde S. Gregorius homil. 26. Quod palpatur ait, necesse est corrumpi, scilicet naturaliter, quia hoc signum est illud constare quatuor elementis ac qualitatibus contrariis. Dico naturaliter; quia supernaturaliter corpus gloriosum incorruptibile est, et tamen palpabile. Unde subdit S. Gregorius : *Sed miro modo atque inæstimabili, Redemptor noster et incorruptibile post resurrectionem et palpabile corpus exhibuit, ut monstrando incorruptibile invitaret ad præmium, et præbendo palpabile firmaret ad fidem. Et incorruptibilem se ergo, et palpabilem demonstravit : ut profecto esse post resurrectionem ostenderet corpus suum et eiusdem naturæ, et alterius gloriæ.*

At qua ratione id fecit Christus? Dico primo, Corpora gloriosa habent dotem subtilitatis, per quam possunt non resistere alteri corpori, illudque penetrare : habent secundo, dotem ut possint non sentiri tactu, sicut habent ut possint non videri. ut paulo ante dixi : hæc utraque dos est illis libera; unde ea utuntur, aut non utuntur, prout eis libuerit.

Dico secundo, Consequenter corpora gloriosa, cum volunt, sunt palpabilia, aut non palpabilia : si enim velint resistere, et sinere se sentiri et contrectari, sunt palpabilia : si alterutrum nolint, id est, si nolint resistere, sed velint sentiri, aut si nolint sentiri, sed velint resistere, uti cæli; aut si velint nec resistere, nec sentiri, non sunt palpabilia. Ita Suarez 3. part. quæst. 54. art. 3.

An palpatio Christi, comestio, etc. fuerit sufficiens argumentum resurrectionis?

Quæres secundo, an hæc Christi palpatio, comestio et similia fuerint sufficiens argumentum resurrectionis Christi? Respondeo non fuisse omnino physice certum : nam etiam angeli in corpore assumpto palpati fuerunt ab Abraham, Loth et aliis: fuit tamen certum certitudine morali, et humana. Primo, quia propter hanc causam voluit Christus diu inter Apostolos versari, et per omnes sensus disciplinæ, scilicet auditum, visum, tactum, qui hominibus certissimi habentur, manifestari in resurrectione, uti et in morte. Secundo, quia ad Dei providentiam pertinebat, hæc tot signa non permittere, et fucum si quis fuisset, detegere: agebatur enim de vero Messia, eiusque nova religione, et præcipuo eius puncto, id est resurrectione confirmanda. Tertio, quia cum his signis iuncta miracula Christi et prophetiæ de Christo, faciebant rem omnino certam et credendam. Ita D. Thom. 3. p. q. 55. art. 6.

Igitur eadem Christi forma, figura, loquela, vultus, vulnera, tactus, esus, potus, progressus, conversatio, asseveratio, prædictio, miracula, testimonia angelorum, oracula Prophetarum, hæc omnia, inquam, in unum collecta et conglobata, certo demonstrabant eum vere resurrexisse.

ET CUM HOC DIXISSET, OSTENDIT EIS MANUS ET PEDES.) *Perforatos, qui clavorum adhuc ferebant foramina,* ait Euthymius, idque patet ex Ioannis 20. v. 27. ubi Christus ait Thomæ: *Infer digitum tuum huc, et vide manus meas* (perforatas) *et affer manum tuam, et mitte in latus meum,* lancea in cruce transfixum. Hæc enim quinque vulnera, aut potius vulnerum cicatrices et stigmata, quasi victoriæ de morte, peccato, diabolo et gehenna in cruce partæ trophæa, Christus in corpore suo glorioso remanere voluit, ac cælo inferre, ait S. Ambrosius, *ut Deo Patri nostræ pretia libertatis ostenderet :* atque, ut ait Beda : *Qui regna mortis destruxit, signa mortis obliterare noluit.* Vers. 40.

B Sic etiam in cælo Ss. Martyres cicatrices vulnerum suorum, quasi martyrii sui triumphos ostentabunt. Nam ut ait S. August. lib. 22. de Civitate Dei c. 20. *Non deformitas in eis, sed dignitas erit, et quædam, quamvis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit : non sunt deputanda vel appellanda vitia, sed virtutis indicia.*

An Apostoli revera tetigerint manus et pedes Christi perforatos?

Quæres, an revera discipuli post resurrectionem palparint et tetigerint manus et pedes Christi perforatos?

Respondeo nihil in hac re esse certi, quia Scriptura id non enarrat. Probabile tamen est aliquos palpasse et tetigisse, præsertim illos qui magis de resurrectione Christi dubitabant : tum quia hi in dubio hoc rei veritatem tactu explorare cupiebant, seque certos reddere, an vere hic esset Iesus, et a morte redivivus, num vero illusio vel phantasma: hoc enim magni intererat ad veram in Christum fidem et spem : tum quia Christus se eis palpandum obtulit, imo iussit ut palparent, ut omne eis dubium eximeret : tum quia Christus palpationem hanc voluit esse argumentum certum, probans suam resurrectionem non C tantum Apostolis, sed et eorum posteris, ut scilicet Apostoli possent prædicare Gentibus Christum vere resurrexisse. Id ita esse docet S. Ioannes epist. 1. cap. 1. v. 1. *Quod vidimus,* inquit, *oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ,* etc. *annuntiamus vobis.* Ita Didymus ibidem, S. Augustinus ser. 18. de Verbis Domini, S. Leo epistola 97. cap. 3. et alii.

ADHUC AUTEM ILLIS (plerisque illorum, non omnibus) NON CREDENTIBUS, ET MIRANTIBUS PRÆ GAUDIO, DIXIT: HABETIS HIC ALIQUID QUOD MANDUCETUR?) To *præ gaudio,* refer ad *non credentibus* potius, quam ad *mirantibus,* ut patet ex Græco, Syro et Arabico. Græcus enim habet, *adhuc non credentibus illis præ gaudio, et mirantibus;* Syrus, *cumque adhuc non crederent præ gaudio suo, et mirarentur;* Arabicus clare et exacte, *cum ipsi essent increduli præ gaudio et admiratione.* Ex parte enim credebant discipuli ex palpatione Iesum resurrexisse, et verum corpus resumpsisse; verum alia ex parte præ admiratione D rei tam novæ et insolitæ, ac præ magnitudine gaudii, non plane credebant, nec poterant sibi certo et firmiter persuadere, hunc esse ipsissimum Iesum, paulo ante crucifixum et iam redivivum. Magnitudo gaudii oriebatur ex credulitate, qua ex parte convicti, visu, voce et tactu Iesu credebant ipsum vere esse Iesum; eadem tamen gaudii magnitudo faciebat, ut id ipsum firmiter credere non possent. Experimur enim in nobis, cum lætissimi afferuntur nuntii, iique a viris gravibus afferuntur, nos ingenti gaudio affici, ideoque needum certam adhibere fidem, eo quod res nuntiata sit ingens, nova, mira, insolita summeque optata, ideoque nostram fidem et spem exsuperans, ne, si postea falsa esse deprehendatur, nos falsitate delusos cernamus, et tantum de ea doleamus, quantum antea gavisi fuimus. Summum enim gaudium, si res ob quam gaudemus falsa deprehendatur, in summum vertitur mœrorem : quare hoc gaudium temperamus et suspendimus, donec certiores nuntii vel argumenta de rei veritate suggerantur. Ita se res habuit hic in Apostolis, nam obscu- Vers. 41.

rabat et impediebat iudicium illorum vehemens gaudium, ait Vatablus.

Vers 42. HABETIS ALIQUID QUOD MANDUCETUR?) Christus apparuit discipulis accumbentibus ad mensam, et cœnantibus, ut patet Marci 16. 13. Illi viso Iesu mox ex reverentia surrexerunt e mensa, illique occurrerunt gaudentes et stupentes, ideoque dubitantes. Quare Iesu se eis palpandum dedit: sed, cum nec sic omnino crederent, petiit cibum quem videbat in mensa, ut coram eis manducaret, itaque se redivivum esse ostenderet.

AT ILLI OBTULERUNT ILLI PARTEM PISCIS ASSI, ET FAVUM MELLIS.) Vide hic frugalitatem Apostolorum: non enim aliud obsonium habebant, quam piscem et favum, qui pauperum est cibus: si enim carnes assas vel elixas habuissent, utique quod melius erat, Christo obtulissent. Piscibus ergo quasi piscatores vescebantur: eadem frugalitatis causa prisci non carnibus, sed piscibus se cibabant, ut patet ex Athenæo lib. de Cœnis sapientum, imo ante diluvium nullus carnium erat usus et esus, sed piscium, uti ostendi Genes. 9.

Piscis assus quid symbolice. Symbolice, Beda: Piscis assus, inquit, est Christus passus: latere enim dignatus est in aquis generis humani, et capi laqueo mortis nostræ, et quasi tribulatione assari tempore passionis; sed favus mellis extitit in resurrectione, mel in cera, divinitas in humanitate. Et Theophylactus: Manducavit partem piscis assi: naturam enim humanam, in huius vitæ mari natantem assans igne proprie deitatis, eiusque humiditatem exsiccans, a profundis undis extractam fecit escam divinam, cibumque suavem: quod significat favus mellis. Vel piscis assus est vita activa, consumens nostram humiditatem laborum prunis; favus mellis est contemplatio dulcis eloquiorum Dei. Et Gregorius Nyssenus: Legale pascha, ait, cum amaritudine edebatur, post resurrectionem vero cibus favo mellis dulcoratur.

Tropol. Tropologice, qui hic assantur tribulationibus pro Deo, ait Glossa, vera postea dulcedine satiabuntur.

Aliam causam tropologicam, cur Christus assum piscem comederit, dat Anonymus in Catena Græca. Naturæ enim humanæ, inquit, humiditatem, cui propter vitæ incontinentiam piscis instar immersa erat, Dei Verbum tamquam ignis quidam novus et inaccessus, per ineffabilem carnis unionem exsiccans quasi et assans, ab omni eam passionum commistione liberavit. Hancque dispensationem tam suaviter adimplevit, ut sibi cibum suavem effecerit; salus enim hominum cibus Dei est. Unde Christus mox post comestum piscem et favum, insufflans in Apostolos, dedit eis Spiritum sanctum ad remittendum peccata, ut patet Ioan. 20. 22. *Hæc cum dixisset, insufflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt.*

Vers. 43. ET CUM MANDUCASSET CORAM EIS, SUMENS RELIQUIAS DEDIT EIS.) Græce, *et sumens coram eis manducavit.* Vera fuit hæc manducatio Christi. Erat enim vitalis actio, qua cibus a Christo animato et redivivo, vi animæ vegetantis vitaliter traiiciebatur in stomachum, cuiusque calore concoqui poterat. Secus est in angelis, dum corpus assumunt; hi enim videntur comedere, sed revera non comedunt, quia nec verum habent corpus aut stomachum, nec vitaliter in eum cibum traiiciunt, quia non vivunt in corpore, nec enim illud informant et animant: traiiciunt ergo cibum in stomachum aereum, perinde ac si nos cibum traiiciamus in saccum aliquem laneum vel lineum. Unde Raphael Tobiæ 12. 29. *Videbar quidem,* inquit, *vobiscum manducare et bibere: sed ego cibo invisibili et potu, qui ab hominibus videri non potest, utor.* Christus tamen non fuit hoc cibo nutritus, sed in stomacho illum totum vel annihilavit, vel in aerem aliamque materiam convertit et dispersit. Ita Theophyl. *Comedens,* ait, *divina quadam virtute consumendo quod comedebat.* Sic et S. August. epist. 49. ubi dat simile: *Aliter,* inquit, *absorbet aquam terra sitiens, aliter solis radius candens; illa indigentia, iste potentia:* sic et D. Thom. ac Scholastici.

SUMENS RELIQUIAS DEDIT EIS.) Tum ne perirent, tum ut reliquias has comederent Apostoli, itaque dicere possent se cum illo ex eodem cibo comedisse; tum ut ipsi reliquias has ostenderent incredulis, ac ex eis Christum comedisse asserendo, illum resurrexisse iisdem persuaderent. Hæc verba iam desunt in Græco et Syro. Verum illa olim in Græco extitisse, liquet ex nostro Interprete, et Arabico qui habet, *et accepit reliquias et dedit illis.*

HÆC SUNT VERBA QUÆ LOCUTUS SUM AD VOS, CUM ADHUC ESSEM VOBISCUM, QUONIAM NECESSE EST IMPLERI OMNIA QUÆ SCRIPTA SUNT IN LEGE MOSI, ET PROPHETIS, ET PSALMIS DE ME.) *Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos,* quibus scilicet prædixi me sic passurum, in cruce moriturum, et die tertia resurrecturum, uti iam reipsa factum videtis. Agnoscite ergo me verum esse Prophetam et Messiam, utpote cuius oraculis ad amussim respondet rerum eventus. Aut: *Hæc sunt verba,* id est, hæ sunt res, quas uti locutus sum et prædixi vobis, ita iam vos re ipsa perfectas et completas videtis: res istæ sunt mea passio, crucifixio, mors et resurrectio, ut sit metonymia, qua sæpe verbum pro re verbo significata sumitur. Porro res istæ non debent vobis, o Apostoli, videri novæ et inopinatæ, quia non solum a me, sed et olim a Mose, Prophetis et Davide in Psalmis prædictæ et prænuntiatæ sunt, ut sequitur. Vers. 44.

Nonnulli censent Lucam hic uti anticipatione: putant enim Christum hæc dixisse non in Dominica resurrectionis, sed in die ascensionis: tunc enim iussit eos manere in Ierusalem usque ad adventum Spiritus sancti (uti hic iubet v. 49.), ut patet Actor. 1. 4. Unde et de Ascensione Christi mox agit Luc. v. 50. nisi quis dicat utroque die, adeoque sæpius Christum hæc Apostolis inculcasse, ad eorum fidem æque ac memoriam confirmandam.

TUNC APERUIT EIS (Græce, αὐτῶν, id est *eorum:* ita Syrus et Arabicus) SENSUM (Græce, νοῦν, id est mentem) UT INTELLIGERENT SCRIPTURAS.) q. d. Tunc illuminavit eorum mentem, ut oracula Prophetarum de Christi morte, cruce et resurrectione, huc usque ab eis non intellecta intelligerent, sicut fecerat duobus discipulis euntibus in Emmaus, quibus in via interpretabatur Scripturas quæ de ipso erant, v. 27. præced. *Et incipiens a Mose et omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant.* Patet ex v. 46. qui sequitur. Vers. 45.

Egit hoc Christus, tum ut ex illis Apostolos in fide suæ passionis et resurrectionis solidaret, tum ut ipsos eiusdem fidei doctores et prædicatores efficeret. Horum enim est S. Scripturam populo explicare. Porro Christus idipsum hic fecit inchoate, perfecit autem in Pentecoste, cum in eos misit Spiritum sanctum, qui eis notitiam uti linguarum, sic et Scripturarum pleniorem indidit.

Hinc patet Primo, S. Scripturam non esse omnibus legentibus, etiam laicis et rudibus, apertam et claram, uti volunt hæretici. Secundo, eamdem non esse interpretandam ex proprio sensu, uti iidem contendunt; sed ex spiritu Dei, quem Christus hic dedit Apostolis, hi Ecclesiæ, Ecclesia autem eumdem nobis tradidit. Quocirca S. Paulus docet, Deum in Ecclesia posuisse doctores, et inter gratias gratis a Deo datas 1. Corinth. cap. 12. numerat *interpretationem sermonum:* hac de causa erant olim in Ecclesia interpretes, quorum officium vide apud Baronium tom. 1. p. 394. S. Scriptura non est omnibus legentibus facilis et clara.

ET DIXIT EIS: QUONIAM (quod, quæ particula hic per pleonasmum more Hebræo redundat), SIC SCRIPTUM EST (Isaiæ 53. Ps. 21. et alibi,) ET SIC OPORTEBAT CHRISTUM PATI, ET RESURGERE A MORTUIS TERTIA DIE.) Ecce in hisce fidei articulis aperuit Christus Apostolorum sensum et mentem, ut sacras Scripturas de eis prophetantes intelligerent. Vers. 46.

ET PRÆDICARI IN NOMINE EIUS PŒNITENTIAM, ET REMISSIONEM PECCATORUM IN OMNES GENTES.) *In nomine eius,* id est Primo, auctoritate eius, scilicet Christi. Secundo, iussu Christi. Tertio, vice Christi; ut scilicet Christi prædicationem de pœnitentia et remissione peccatorum per fidem danda, Apostoli prosequerentur et propagarent Vers. 47.

per omnes Gentes. Quarto, *in nomine*, id est in virtute et efficacia meritorum et mortis Christi: nulli enim nisi per hæc Deus dat Spiritum pœnitentiæ et remissionis peccatorum.

INCIPIENTIBUS AB IEROSOLYMA.) Vobis scilicet, o Apostoli, prædicatoribus, q. d. Vos, o Apostoli, incipite prædicare in Ierusalem, et ex ea pergite ad omnes gentes.

INCIPIENTIBUS.) Legit Interpres, ἀρξαμένων (iam legunt ἀρξάμενον, id est *incipientem)*, id est incipiente, hoc est incipiendo a Ierusalem, ut sit atticismus; Syrus, *exordium erit a Ierusalem.*

Cur a Ierusalem cœpit prædicatio Evangelii. Causa fuit: Prima, quia in Ierusalem florebat synagoga, ibique prædicante Christo cœpit Ecclesia: ibi enim vetus Ecclesia in novam a Christo est transfusa, iuxta illud Isaiæ: *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Ierusalem.* Et c. 60. 1. *Surge illuminare Ierusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est,* etc. *Et ambulabunt Gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui.* Secunda, quia Iudæis a Prophetis promissus fuerat Christus, eiusque fides, prædicatio, salus et gratia: Iudæorum autem metropolis erat Ierusalem. Tertia, quia David et Salomon regnarant in Ierusalem: Christus autem eorum filius regnum eorum collapsum restituere venerat: sed alio modo sublimiore, scilicet spirituali, per fidem et gratiam: ergo in Ierusalem illud ordiri oportebat. Plures causas recensui Act. c. 1. 4.

Vers 48. VOS AUTEM TESTES ESTIS HORUM.) Hæc et sequentia de ascensione Christi fusius narrat Lucas Actor. cap. 1. 4. et sequentibus, ubi ea explicui.

Vers. 49. ET EGO MITTO PROMISSUM PATRIS MEI IN VOS.) q. d. Post paucos dies in Pentecoste mittam vobis Spiritum sanctum, qui hæc et plura clarius vos docebit, atque roborabit ad libere et efficaciter illa prædicandum per omnes gentes.

VOS AUTEM SEDETE IN CIVITATE (Ierusalem) QUOADUSQUE INDUAMINI VIRTUTE (Græcum, δυνάμει, id est vi, robore) EX ALTO.) q. d. Donec e cælo mittam in vos Spiritum sanctum, qui undique vos induet et imbuet Spiritu et robore cælesti, sicut miles undique induitur et tegitur lorica, cæterisque armis, ut sic toto corpore menteque obarmati, nullum in mente timorem, tarditatem, torporem sentiatis; sed constantes, intrepidi, ferventes, celeres et agiles pergatis prædicatum per totum orbem, atque omnes gentes, reges, tyrannos, sapientes, etc. mihi meæque fidei potenter subigatis: nam ut ait S. Chrysostom. in Catena: *Sicut milites invasuros multos dux exire non sinit, donec armati sint* (ne inermes hostium gladiis trucidentur:) *sic et Christus discipulos ante Spiritus adventum ad conflictum egredi non permittit.*

Unde Tropologice, S. Gregorius 3. p. Pastor. admonit. 26. *In civitate*, ait, *considemus, si intra mentium nostrarum nos claustra constringimus, ne loquendo exterius evagemur, ut cum virtute divina perfecte induimur, tunc quasi a nobismetipsis foras etiam alios instruentes exeamus.*

Vers. 50. EDUXIT AUTEM EOS FORAS IN BETHANIAM.) Et inde

Bethania quantum in Montem oliveti, ex quo in cælum ascendit. Bethania quindecim stadiis distabat a Ierusalem, et in medio erat Mons oliveti: perrexit tamen Christus prius in Bethaniam, distans a Ierusalem?

ut Lazaro, Marthæ et Magdalenæ hospitibus suis valediceret, eosque secum in Montem oliveti adduceret, ut suæ ascensionis essent spectatores, gloriæque ac triumphi participes.

ET ELEVATIS MANIBUS SUIS (in cælum, quasi a Deo poscens benedictionem efficacem dandam discipulis) BENEDIXIT EIS.) Formans signum crucis super eos, uti censet Dionys. Carthus. Franc. Lucas et alii, ac Suarez 3. p. q. 58. art. 4. disp. 52. sect. 2. Imo S. Hier. in Isaiæ c. 66. v. 19. *Et ponam in eis signum. Hoc, inquit, nobis ad Patrem ascendens Dominus dereliquit, sive in nostris frontibus posuit, ut libere diceremus: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Crux enim est signum Christi, quod nobis est fons omnis benedictionis et gratiæ. Quocirca a Christo et Apostolis manavit traditio, ut, dum cui benedicimus, manibus in formam crucis deductis id faciamus.

Porro Christus hic abiturus a suis discipulis, docet nos, ut cum a nostris subditis, etc. abimus, eis benedicamus, et signo crucis super eos formato a Deo benedictionem eis apprecemur: ita Theophyl.

ET IPSI ADORANTES (Græce, προσκυνήσαντες, id est cum adorassent) REGRESSI SUNT IN IERUSALEM CUM GAUDIO MAGNO.) Gaudebant enim, tum quia videbant Christum magistrum suum tam glorioso triumpho in cælum conscendere: tum quia Christus eis promiserat Spiritum sanctum, eumque læti, avide et certo expectabant: tum quia post labores prædicationis sperabant se simili modo in cælum a Christo recipiendos. Hoc enim ipse eis promiserat, Ioan. 14 31. Vers. 52.

ET ERANT SEMPER IN TEMPLO, LAUDANTES ET BENEDICENTES (id est, gratias agentes pro tantis Christi gratiis, donis et beneficiis) DEUM, AMEN.) *Semper*, scilicet post adventum Spiritus sancti in Pentecoste: nam ante eum pavidi metu Iudæorum domi se continebant. Aut *semper*, id est frequenter, assidue adibant templum, ut in eo Deum orarent, laudarent et gratias agerent: nam alioqui ex Act. c. 1. 13. constat eos habitasse in domo, puta in cœnaculo, in quo Christus ultimam cœnam celebraverat; sed hoc cœnaculum vicinum erat templo: ex eo ergo facile et crebro adibant templum, et domum redibant. *Inter laudum devotiones, promissum Spiritus sancti adventum promptis per omnia paratisque cordibus expectant,* ait V. Beda. Qui et hoc hic annotat, Lucam, qui Evangelium suum a ministerio templi, per sacerdotium Zachariæ cœpit, pulcherrime hoc in templi devotione complere, cum Apostolos inibi, ministros videlicet novi sacerdotii futuros, non in victimarum sanguine, sed in laude Dei et benedictione conclusit. Vers. 53.

Moraliter, Apostoli et discipuli Christi hic nos suo exemplo docent, assidue laudare Deum, ut tota vita Christiani sit laus continua Christi. Ita inchoamus vitam Beatorum, quibus perpetim laudare Deum est iuge otiosum negotium, et negotiosum otium, uti sæpius ostendi in Apoc. c. 4. 5. et 7. *Beati qui habitant in Domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.*

COMMENTARIA

IN

EVANGELIUM S. IOANNIS.

ARGUMENTUM.

S. Ioannes Apostolus, filius Zebedæi et Salomes, frater S. Iacobi Maioris, in Asia Græce scripsit hoc Evangelium, sub finem vitæ, post reditum ex exilio iu Pathmos, ubi scripserat Apocalypsin, uti ostendi procemio in Apocalypsin.

Ioanni causa scribendi duplex.

Causa scribendi fuit duplex: Prior, ut Ebionem et Cherintum hæreticos iam tum subnascentes, qui negabant Christi divinitatem, eumque merum esse hominem docebant, confutaret. Posterior, ut ea quæ Matthæus, Marcus, et Lucas de Christo omiserant, suppleret. Unde Ioannes plene prosequitur acta Christi primo prædicationis suæ anno, quæ alii tres fere præterierunt.

Audi S. Hieron. procemio in Matth. *Ultimus Ioannes Apostolus et Evangelista, quem Iesus amavit plurimum, qui supra pectus Domini recumbens, purissima doctrinarum fluenta potavit, et qui solus de cruce meruit audire: Ecce mater tua. Is cum esset in Asia, et tunc iam hæreticorum semina pullularent, Cherinti, Ebionis et cæterorum, qui negant Christum in carne venisse, quos et ipse in epistola sua Antichristos vocat, et Apostolus Paulus frequenter percutit; coactus est ab omnibus pene tunc Asiæ Episcopis, et multarum Ecclesiarum legationibus, de divinitate Salvatoris altius scribere; et ad ipsum, ut ita dicam, Dei Verbum, non tam audaci, quam felici temeritate prorumpere. Unde et Ecclesiastica narrat historia, cum a fratribus cogeretur ut scriberet, ita facturum se respondisse, si indicto ieiunio in commune omnes Deum deprecarentur: quo expleto, revelatione saturatus, illud procemium e cælo veniens eructavit: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum.*

Ergo scripsit S. Ioannes Evangelium, prævio communi Ecclesiæ ieiunio. Addunt alii, præviis tonitruis et fulguribus, quasi alter Moses, qui legem a Deo excepit cum tonitruo, fulmine et terræ motu, Exodi 19. Ipse enim a Christo indigitatus est *Boanerges*, id est filius tonitrui, ac ut talis novum legis novæ exordium intonuit: *In principio erat Verbum*. Ita ex Metaphraste et aliis Baronius t. 1. sub initium anni Christi 99. ubi pariter docet Ioannem scripsisse Evangelium hoc anno Christi 99. post eius ascensionem 66. qui fuit post excidium Hierosolymæ per Titum 27. Nervæ Imper. primus, cum iam fides Christi et Ecclesia ubique per provincias increbresceret, et inclaresceret magno fidelium numero, ac maiore virtute et robore Martyrum.

Tempus.

Igitur sicut Isaias cæteros Prophetas, ita Ioannes cæteros Evangelistas sublimitate superat: quare licet cæterorum tempore sit postremus, dignitate tamen et perfectione est primus. Unde et aquilæ cæteris avibus supervolitanti comparatur Ezech. 1. Apocal. 4. Dignitas hæc

A eius, sublimitas et præcellentia, ac consequenter obscuritas, ex tribus maxime capitibus æstimari potest. Primum, est materia et argumentum: S. Ioannes enim solus ex professo agit de Christi divinitate, de Verbi origine, æternitate, generatione ac spiratione Spiritus sancti, de Sanctissima Trinitate, deitatis unitate, relationibus, attributis divinis, etc. Matthæus vero, Marcus et Lucas humanitatis Christi mysteria et gesta recensent. Unde ex S. Ioanne Patres omnia pene argumenta contra Arrianos, Servetianos, Nestorianos, Eutychianos, similesque hæreticos: Doctores vero Scholastici totam materiam de SS. Trinitate, deque Deo trino et uno hauserunt.

Ioannes aquila. I.

Secundum, est ordo temporis: Scimus Ecclesiam instar auroræ et solis, sensim successu temporum, crevisse ad perfectum diem cognitionis mysteriorum fidei. Hinc scriptores hagiographi novi Testamenti, puta Apostoli et Evangelistæ, longe clarius et luculentius de iis scribunt, quam Moses et Prophetæ veteris Testamenti. Inter eos autem ultimus omnium est S. Ioannes: ultimum eius opus est Evangelium, uti docent Patres et Interpretes. Ultimam ergo manum et coronidem Evangeliis et Bibliis hoc Evangelio S. Ioannes imposuit. II.

B

Tertium, est auctor: S. Ioannes enim unus omnium Sanctorum laureas meruit et obtinuit. Ipse vocatur et revera est Theologus, imo Theologorum vertex, ipse Propheta, ipse Apostolus, ipse Evangelista, ipse Sacerdos, ipse Pontifex, ipse Hierarcha, ipse Virgo, ipse Martyr; sed quia virgo, illæsus perstitit, ac ferventi oleo immersus, illo nec uri, nec lædi potuit. Ioannem esse Theologum liquet ex Apocalypsi, quæ Græce inscribitur *Apocalypsis S. Ioannis Theologi*. Ipsum esse Prophetam in Apocalypsi nemo ignorat: Evangelista est in Evangelio: Apostolus in tribus Epistolis Canonicis quas conscripsit. Eumdem virginem fuisse esseque perpetuum, veteres omnes tradunt, ac nominatim vetustissimus Tertull. l. de Monogamia, et S. Hieron. lib. 1. contra Iovin. Quocirca ipse tum aliarum virtutum, tum præsertim virginitatis merito, evasit discipulus ille quem diligebat Iesus, Beniaminus Christi, qui in ultima cœna Domini super pectus eius recubuit, cui moriens quasi virgini virginem matrem commendavit. Nimirum: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*, ait ipsa Veritas, Matth. 5. *Videbunt*, inquam, in hac vita per fidem et contemplationem, in futura per speciem et visionem.

III. Ioannes habet dotes omnium Sanctorum.

C

Unigenitus ergo, qui est in sinu Dei Patris, S. Ioanni, velut castissimo sibique amicissimo, in sinu suo recumbenti enarravit secreta et sacramenta divinitatis, abscondita a constitutione mundi. Ioannes eadem hæc nobis enarravit, ac quasi filius tonitrui, ceraunius et fulmineus totum orbem Verbi divinitate, velut coruscante fulmine

collustravit, eiusdemque ignea charitate inflammavit. Testis sit vel unicus ille sermo longissimus, et ultimus Christi a cœna, cap. 13. et seq. qui non nisi amoris divini ardores spirat et eructat. *Ioannes,* ait S. Epiph. hæresi 73. *vere tonitrui filius per propriam suam grandiloquentiam, velut ex quibusdam nubibus a sapientiæ ænigmatibus, piam nobis de filio intelligentiam persuasit.* S. Hieronym. epist. 85. ad Evagrium: *Clangit,* ait, *tuba. filius tonitrui, quem Iesus amavit plurimum, qui de pectore Salvatoris doctrinarum fluenta potavit.*

Plura de eo vide hic apud S. Cyrillum, S. Augustinum, et S. Chrysost. procemio in Ioannem. Imo S. Chrysostomus audet dicere, Ioannem per Evangelium docuisse angelos secreta Verbi incarnati, quæ prius ignorabant, adeoque ipsum doctorem fuisse Cherubinorum et Seraphinorum, idque probat ex illo Pauli Ephes. 3. *Ut innotescat principatibus et potestatibus, in cælestibus per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei. Si igitur,* inquit Chrys. *principatus et potestates, Cherubimque et Seraphim hæc per Ecclesiam didicerunt, plane constat ipsos Angelos summa cum attentione eius sese auditores exhibere. Quippe idcirco non parum honoris consequimur, quod nobiscum angeli discant quæ nesciunt.*

A Narrat S. Gregorius Nyssen. frater S. Basilii, in Vita S. Greg. Thaumaturgi, ipsum, cum Origenis fuisset discipulus, ac iam Neocæsareæ creatus foret Episcopus, dum iam Origenistæ errores suos spargerent, et semina Arrianismi iacerent, circa doctrinam doctrinæque modum fluctuare cœpisse: quare Deum, eiusque matrem pro ope et luce suppliciter invocasse, nec incassum. In somnis enim apparuit ei B. Virgo cum S. Ioanne, quæ eidem præceptorem dedit ipsum S. Ioannem: quare S. Ioannes Symbolum Thaumaturgo tradidit, quod celebrat V. Synodus Œcumenica, et tota Orientalis Ecclesia: quo Symbolo pleraque divinissima Evangelii sui mysteria, præsertim de Verbo Patri homousio, limpidissime explicat et pertractat. Extat hoc Symbolum apud Baronium et alios in Vita Thaumaturgi. Idem et nos ab utroque identidem supplices efflagitemus. Plura de S. Ioanne dixi procemio in Apocal. et in epist. 1. S. Ioannis. *S. Ioannes datur in præceptorem S. Greg. Thaumaturgo a B. Virgine.*

Denique S. Ioanni Chrysostomo in monasterio degenti apparuit S. Petrus, porrigens illi claves, et S. Ioannes tradens illi librum Evangelii: atque ita S. Petrus eum Pontificem, S. Ioannes eum doctorem et concionatorem cælestem creavit et auctoravit; unde *Chrysostomus,* id est *os aureum,* cognominari meruit: ita habet eius Vita. *Apparitio Ss. Petri, et Ioannis S. Ioanni Chrys.*

CANONES
EVANGELIO S. IOANNIS
LUCEM AFFERENTES FACEMQUE PRÆFERENTES.

PRIMUS.

S. Ioannis stylus. IOANNES stylum habet sibi proprium et peculiarem, a cæteris Evangelistis et scriptoribus hagiographis plane diversum. Ut aquila enim nunc se supra omnes attollit: nunc quasi ad prædam in terram se demittit, et simplicium captui ruditatique se attemperat, ac simplex est, virgineus, planus et candidus. Nunc sapit ut Cherubim, nunc ardet et accendit ut Seraphim. Ratio est, quod Ioannes fuerit simillimus Christo, eique dilectissimus, ac vicissim summe eum diligens; unde in ultima Christi cœna, in pectore eius recubuit. Ex illo ergo suxit Christi indolem, sapientiam, candorem, æque ac ardorem. Quare dum Ioannem intueris, legis, audis; Christum te intueri, legere, audire cogita: Christus enim suum spiritum, suosque mores et amores in Ioannem transfudit.

SECUNDUS.

Hebræis phrasibus abundat. Ioannes, licet omnium consensu in Græcia Græcis græce scripserit Evangelium, tamen quia ipse genere et gente, ac primævæ nativæque linguæ amore, æque ac elegantia erat Hebræus, hinc magis Hebræis quam Græcis phrasibus et idiotismis præ aliis abundat: unde bilingui, imo trilingui cognitione hic opus est; scilicet ut noris hebraice, græce et latine. Sic hebraizat, dum sæpe το *et* sumit pro *sicut*, uti passim facit Salomon in Proverbiis, ubi simile simili comparat per copulam *et*, quæ proinde similitudinis est nota, idemque valet quod *sicut.* Græcizat vero, dum *forsitan* sumit pro *utique;* Græcum enim ἂν notat assertionem, non dubitationem, Ioan. 8. 19. Sic *non posse* sumit pro *nolle,* Ioan. 8. 43. Sic Hebræum *amen* semper geminat et duplicat, dicens: *Amen, amen,* cum cæteri Evangelistæ, simplex unumque dumtaxat ponant *amen.* Causas huius diversitatis vestigabo c. 3. 2.

TERTIUS.

Celebriores Christi conciones et disputationes fusius enarrat. Ioannes Christi disputationibus cum Iudæis, et concionibus magis quam rebus ab eo gestis recensendis incumbit. Non quod omnes Christi disputationes et conciones B enarret, sed quod celebriores et maioris momenti, præsertim illas quibus Christus probabat se Deum esse æque ac hominem, in compendium redigat.

QUARTUS.

Christum nunc ut hominem nunc ut Deum loquentem refert. Apud Ioannem Christus nunc ut homo, nunc ut Deus loquitur: idque solerter ex adiunctis et circumstantiis distinguendum et secernendum est.

QUINTUS.

Cum Christus apud Ioannem dicit sæpius, se nihil facere, aut loqui ex seipso, vel se non facere aut dicere hoc illudve, sed Patrem; id intelligi debet originaliter et solum, q. d. Ego solus neque qua homo hæc confingo, neque qua Deus primus eorum sum auctor; sed Deus Pater, qui cum essentia sua divina communicat mihi omniscientiam et omnipotentiam operandi quidvis, quantumvis arduum, sublime, paradoxum et divinum.

C

SEXTUS.

Licet Apostoli aliique Sancti miracula quoque patrarint, Christus tamen apud Ioannem sæpe ex miraculis a se factis probat se esse Messiam et Deum: idque recte et efficaciter: Primo, quia ipse ad hoc probandum illa directe adhibebat. Miraculum enim, quasi opus Dei, et vox realis primæ veritatis, est certum testimonium eius rei, ad quam adhibetur et inducitur. Secundo, quia Christus illa faciebat propria virtute, suaque auctoritate et imperio, quod facere non potuisset, nisi ipse fuisset Deus ex Deo. Ita enim illa faciebat, ut viderentur ab eo quasi ex Deo, et quasi ex primo miraculorum fonte manare. Sancti autem miracula patrant, non sua auctoritate, sed invocatione nominis Dei vel Christi. Tertio, quia plura et magis varia fecit Christus, quam cæteri Sancti ante vel post ipsum. Adde, illa fuisse facta a Christo, quæ ab Isaia aliisque Prophetis prædicta sunt, fore indices et notas Messiæ, sive Christi, ut patebit c. 11. v. 4.

SEPTIMUS.

S. Ioannes duorum priorum prædicationis Christi annorum historiam præcipue texit.

Matthæus, Marcus et Lucas maxime scribunt acta ultimi et penultimi anni prædicationis Christi, scilicet ea quæ egit post incarcerationem S. Ioannis Baptistæ: Ioannes vero in suo Evangelio, præcipue duorum præcedentium prædicationis Christi annorum historiam pertexit: atque per hoc multæ solvuntur antilogiæ, quibus Ioannes cæteris tribus videtur adversari. Ita S. Augustinus hic in Proœmio.

OCTAVUS.

In S. Ioanne particulæ valde expendendæ.

In Ioanne magna sæpe est vis et obscuritas in adverbiis et coniunctionibus causalibus, illativis, continuativis, et cæteris similibus, ut aliquando una ex eis particula integrum sententiæ sensum contineat et ostendat. Quocirca illæ valde rimandæ et expendendæ sunt, ut suis quibusque locis demonstrabo.

NONUS.

Ut, propterea, propter quod, quomodo construendæ?

Voculæ *ut, propterea, propter quod,* et similes, non semper causam, aut finem intentum significant, sed sæpe consequentiam, et eventum dumtaxat, sive id quod consecutum est, præsertim si eventus certo prævisus sit, ideoque aliter iam evenire non possit. Id patet Ioann. 12. 38. et 39. ubi ait: *Non credebant in eum, ut sermo Isaiæ impleretur.* Et mox: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, Excæcavit oculos eorum.* Causa enim cur Iudæi nollent Christo credere, non fuit prædictio Isaiæ, qua prædixit eos non credituros, sed Iudæorum durities et malitia, quæ prædictionem Isaiæ, quasi obiectum et causa præcessit. Ideo enim prædixit Isaias Iudæos non credituros, quia revera ipsi ex sua malitia et obstinatione non erant credituri Christo. Ita S. Chrysost. Cyrillus, Theophyl. Euthym. ibidem.

DECIMUS.

Per Iudæos quinam intelligendi?

Ioannes per Iudæos nunc solos principes, nunc solum populum intelligit: ideoque Iudæos nunc Christo adversos, nunc faventes inducit, quia favebat Christo populus, adversabantur vero principes. Id patet c. 7. v. 11. et 13. c. 8. v. 31. c. 9. 23.

UNDECIMUS.

Præseos tempus verbi, quomodo intelligendum?

Per hebraismum sæpe præsens tempus non actum in affectum exeuntem, sed naturæ vim, sive actum agentis significat, etiamsi eius effectus a passo, aut aliunde impediatur. Sic c. 1. 9. ait Christum suo adventu illuminasse mundum, scilicet quantum erat ex ipso. Nam multi, ut Iudæi lumen hoc recipere noluerunt, uti mox subdit, sed in suis infidelitatis tenebris permanserunt.

DUODECIMUS.

Quasi ut exponendum?

Voculæ *quasi, sicut,* et similes, quia respondent Hebræo *caph,* non semper similitudinem, sed aliquando ipsam veritatem denotant: ut c. 1. 14. *Vidimus gloriam quasi unigeniti,* id est vere unigeniti, q. d. Vidimus gloriam talem et tantam, qualis et quanta decebat eum, qui vere erat unigenitus Filius Dei Patris. Ita S. Chrysost. Theoph. Euthym. ibidem.

DECIMUS-TERTIUS.

Verba in quo sensu explicanda?

Ioannes more Hebræo verba nunc sumit in actu inchoato, ut significent incipere opus; nunc in continuato, ut significent pergere in opere et crescere; nunc in perfecto, ut significent opus esse completum. Unde non mirum, si quandoque id quod crescit aut perficitur, ita fieri dicatur ac si iam primum inciperet, et vice versa. Actus inchoati exemplum est c. 16. 6. ubi Petrus Christo volenti pedes

A sibi lavare resistens, ait: *Domine tu lavas mihi pedes? Lavas,* id est lavare vis, lavare paras et incipis? Actus continuati exemplum est c. 2. 11. ubi viso miraculo conversionis aquæ in vinum in Cana Galilææ, subiicitur: *Et crediderunt in eum discipuli eius: crediderunt,* id est credere perrexerunt, in fide creverunt et confirmati sunt: nam iam antea crediderant in Christum: nisi enim credidissent, non fuissent eum secuti, nec eius disciplinæ se tradidissent. Et c. 4. v. 53. ubi regulus viso miraculo, quo Christus filium eius moribundum vitæ restituerat, dicitur credidisse in eum, id est in fide Christi profecisse, seque corroborasse. Nam nisi iam ante in eum credidisset, utique eum non adiisset, nec sanationem filii ab eo postulasset. Actus perfecti exemplum est c. 11. 15. ubi Christus sub finem vitæ suscitaturus Lazarum ait: *Gaudeo propter vos, ut credatis,* hoc est, ut in fide mea per hoc miraculum meum ultimum et maximum plane perficiamini. Et c. 20. 17. Iesus post resurrectionem apparens Magdalenæ ad pedes eius provolutæ, ait: *Noli me tangere,* id est noli in tactu pedum meorum hærere et desidere, sed vade cito, ac nuntia Apostolis de mea morte mœstissimis, me resurrexisse.

B

DECIMUS-QUARTUS.

Res graves per affirmationem et contrarii negationem assertæ.

Ioannes more Hebræorum, id quod per affirmationem dixit, iterum per negationem contrarii asserit, iterat et confirmat, præsertim ubi res est gravis, notanda et multis dubia, ut valida confirmatione indigeat. Sic Ioannis 1. v. 20. Ioannes Baptista rogatus a Iudæis, an ipse esset Christus, *confessus est, et non negavit, et confessus est, quia non sum ego Christus;* et vers. 3. *Omnia per ipsum* (Verbum) *facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est.*

DECIMUS-QUINTUS.

Peculiares aliquæ S. Ioannis phrases.

C Gaudet Ioannes Christum appellare vitam et lucem, ob causas quas afferam c. 1. v. 4. et seq. Ad hæc similes alias peculiares habet phrases. *Iudicium* enim sæpe vocat condemnationem, quæ in iudicio fit per metalepsin; alibi *iudicium* vocat arcana Dei iudicia et decreta, quia iusta. *Demonstrat,* sumit pro exhibet, dat, donat. *Tenebras* vocat peccata: *filios lucis* vocat sanctos: *veritatem* vocat id quod verum, iustum et rectum est: *Operamini cibum* cap. 6. 27. id est comparate cibum. Crebro utitur verbo *manendi:* unde dicit nos per amorem in Deo manere, et Deum in nobis. Cap. 6. asserit se et carnem suam esse panem, qui de cælo descendit, et dat vitam mundo. Cap. 7. 57. *Si quis sitit,* ait, *veniat ad me, et bibat. Qui credit in me,* etc. *flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ.* Cap. 8. interrogatus a Iudæis: *Quis es tu?* respondit: *Principium, qui et loquor vobis.* Cap. 10. comparat se pastori bono, fideles ovibus. Cap. 11. suscitans Lazarum, ait se esse resurrectionem et vitam. Ibidem Ioannes Caipham prophetasse de morte Christi asseverat. Cap. 13. asserit Iesum suos in finem dilexisse, ideoque iturum ad mortem eis pedes lavisse. Cap. 14. *Ego,* ait, *sum via, veritas et vita. Pater in me est, et ego in Patre.* Ibidem Spiritum sanctum promittens, eum vocat *spiritum veritatis, qui a Patre procedit.* Cap. 15. *Ego,* ait, *sum vitis vera, vos palmites, quia sine me nihil potestis facere.* Cap. 16. et seq. vult nos unum esse cum Deo et cum proximis. Sic Interpres *signavit,* sumit pro apposito sigillo confirmavit: hoc enim est Græcum ἐσφράγισεν, c. 6. 27.

D

DECIMUS-SEXTUS.

Christum aliqua dixisse, quæ ipse S. Ioannes non narravit.

S. Ioannes asserit Christum quædam prius dixisse, cum tamen prius non narrarit, ubi et quando ea dixerit: brevitati enim studens, sat habuit semel ea narrare, ne, si prius ea narrasset cogeretur postea eadem repetere. Sic c. 11. ait, Martham dixisse Magdalenæ: *Magister adest, et vocat te;* et tamen prius non narravit Christum iussis-

Brevitati studens asserit.

se Marthæ, ut vocaret Magdalenam: quia cum recenset Martham iussu Christi vocasse Magdalenam, hoc ipso sat indicat Christum prius iussisse illi ut sororem vocaret. Ibidem Christus ait Marthæ: *Nonne dixi tibi, quia si credideris, videbis gloriam Dei?* et tamen prius non narravit Christum hoc dixisse. Sic c. 6. 36. ait Christus: *Sed dixi vobis, quia et vidistis me, et non creditis*, et tamen nusquam antea recensuit, quod idipsum dixerit Christus.

DECIMUS-SEPTIMUS

Multa Christi miracula solus Ioannes narrat.

Miracula Christi, quæ solus Ioannes commemorat, sunt hæc: Conversio aquæ in vinum in Cana Galilææ, c. 2. Prior expulsio vendentium e templo, ibidem v. 15. Filii reguli infirmi sanatio, cap. 3. 47. Paralytici ad Probaticam piscinam curatio, c. 5. 1. et seq. Cæci nati illuminatio, c. 9. 1. et seq. Lazari a morte suscitatio, cap. 11. 1. et seq. Prostratio Iudæ et satellitum in terram, cum venirent ut caperent Iesum, c. 18. v. 6. Effluxio sanguinis et aquæ e latere Christi iam mortui, et lancea perfossi, cap. 19. 34. Potestas remittendi peccata per insufflationem Spiritus sancti data Apostolis post resurrectionem, cap. 20. 22. Multiplicatio piscium Apostolis piscantibus, c. 21. 6.

INTERPRETES.

Origenes.

In Evangelium S. Ioannis commentati sunt permulti, ac præcipui Patrum Græcorum et Latinorum. E Græcis post Origenem, qui in Ioannem elucubravit 32. tomos sive libros, præclare docteque scripsit S. Cyrillus Patriarcha Alexandrinus, qui sane præ aliis didacticus est, solers, acutus et genuinus in sensu litterali consignando. Porro S. Cyrillus Ioannis Evangelium pertractavit duodecim libris; sed quatuor medii scilicet, quintus, sextus, septimus et octavus iniuria temporum interciderunt. Supplevit eos Iudocus Clictovæus Doctor Parisiensis. Cum ergo audis citari quintum, sextum, septimum et octavum hic librum Cyrilli, scito non esse Cyrilli, sed Clictovæi, quod multos etiam viros doctos fefellit. Porro librum quintum et sextum Cyrilli, Græce exaratum, in Chio insula nuper invenit Collegii Societatis Iesu ibidem Rector, qui eosdem Panormum in Siciliam transtulit, unde eos secum Romam, ad Romanum Collegium nostrum advexit R. P. Ioannes Baptista Iattinus, in eodem Mathematicæ professor, qui et eosdem in Latinum convertit: quæruntur ab eo cæteri duo, septimus et octavus, ut omnes latinitate donatos in lucem edat, quinto et sexto Romæ usus sum, eosque subinde citabo: plane enim redolent doctrinam, stylum et ingenium S. Cyrilli.

S. Cyrillus Alexandrinus. Iudocus Clictovæus S. Cyrilli libros aliquos in Ioannem supplevit.

S. Chrysostomus.

Secundus est S. Chrysostomus, qui ut paulo ante dixi, a S. Ioanne librum Evangeliorum accipiens, eius ut videtur instinctu, in illud scripsit homilias 87. Extant tomo 3. operum eiusdem.

Theophylact. Euthym.

Tertius est Theophylactus. Quartus Euthymius; qui duo more suo S. Chrysostomi sunt asseclæ, et quasi discipuli; sed Theophylactus est fusior et luculentior; Euthymius brevior, qui et expresse se sua ex S. Chrysostomo, Origene, S. Basilio et Nazianzeno collegisse fatetur.

Nonnus Panopolitanus.

Quintus est Nonnus Panopolitanus, Ægyptius, eloquentissimus, qui virginem Theologum, hoc est Ioannem Evangelistam, versibus heroicis est interpretatus, ait Suidas. Sixtus Senensis eum inter Græcos Christianorum præcipuum numerat, cuius et (inquit) feruntur Dionysiacῶn l. 48. heroice conscripti: alto cothurno incedit instar Homeri. At licet Nonni interpretatio proprie tantum sit paraphrasis: tamen multis in locis Evangelii sensum per epitheta indicat et illustrat. Nonni Paraphrasin Græcolatinam edidit, notisque illustravit P. Nicolaus Abramus e Societate Iesu, esto primus eam Aldus Manutius ediderit, ac post eum Franciscus Nansius.

S. Aug.

E Latinis primus et præcipuus Evangelii S. Ioannis interpres est S. Augustinus, qui illud ordine prosequitur per tractatus 124. Extat t. 9. operum eiusdem.

Ven. Beda.

Secundus est Venerabilis Beda, qui S. Augustinum passim, et subinde ad verbum consectatur.

Auctores Glossæ.

Tertius est auctor Glossæ. Ubi adverte, in Glossa communi triplicem contineri Glossam. Prima est interlinearis, quæ inter lineas textus S. Script. inseritur, ideoque breviter, sed punctim, multa docte et utiliter tangit. Secunda est marginalis, quæ ad marginem textus S. Scripturæ collocatur, et vocatur Glossa ordinaria. Tertia, quæ huic subnectitur, est Glossa Nicolai Lyran. Primæ interlinearis auctorem esse Anselmum Laodunensem, cognomento Scholasticum, censet Sixtus Senensis, Franc. Ribera et alii. Anselmus hic floruit anno Domini 1110.

Anselmus Laodunensis.

Strabus.

Secundæ Glossæ, scilicet Ordinariæ, idem Sixtus, Ribera et alii auctorem faciunt Strabum, monachum Fuldensem, auditorem Rabani Mauri, sub annum Domini 820. qui eam ex Rabano, S. Gregorio, aliisque Patribus conflavit.

Nicolaus de Lyra.

Tertia auctorem suum præfert Nicolaum de Lyra, sic dictum a Lyra vico Normanniæ, qui genere et gente Iudæus, conversus ad Christum, et S. Francisci Ordin. ingressus, docuit Theologiam Scholasticam, anno Domini 1320. vir doctus et linguæ Hebraicæ peritus. Hic Glossam illo tempore insignem scripsit, qua Ioannem et cæteros hagiographos ad litteram explicat, adeo ut de eo vulgi ore olim tritum fuerit illud: *Nisi Lyra lyrasset, nostri Theologi non saltassent.* Verum hoc in Lyrano notandum et cavendum, quod ipse suæ genti et Rabbinis, maxime R. Salomoni, qui magnus est fabulator, plus æquo, etiam in næniis et fabellis Iudaicis, subinde indulgeat et consentiat.

Maldonatus. Iansenius. Toletus. Barradius. Franciscus Lucas. Ribera.

Posterioribus sæculis, et præsertim nostro hoc omnium eruditissimo, plures in S. Ioannem commentati sunt. Præ aliis excellunt Ioannes Maldonatus, e Societate Iesu, qui fusus est, acutus, elegans et doctus: Cornelius Iansen. qui exactus, solidus et genuinus: Franciscus Toletus, qui acri iudicio sapidus est et pulcher, præsertim in applicandis metaphoris et similitudinibus, earumque analogiis, v. g. cur Christus vocetur vitis, panis, vita, lux, ostium, pastor; cur Spiritus sanctus nuncupetur aqua viva, columna, ignis, etc. Sebastianus Barradius litteram recte tangens, et moralia miscens, concionatoribus dicendi materiam et spiritum subministrat. Francisc. Lucas totus litteralis est, sed litteram ad pios affectus traducit. Franc. Ribera brevis, sed more suo rarus et eruditus: posthumus est, et post mortem Riberæ in lucem editus.

Hæretici Scriptores.

Ex hæreticis in S. Ioannem scripsere Martinus Bucerus, Wolfgangus Musculus, Bullingerus, Brentius, Calvinus, ac Theodorus Beza; e quibus omnibus Augustinus Marloratus Catenam consarcinavit, quam in Belgio perlegi et confutavi.

SANCTUM IESU CHRISTI EVANGELIUM SECUNDUM IOANNEM.

Hic est titulus in Codicibus Græcis et Latinis: in Syriacis hic est: EVANGELIUM Sanctum præconium Iouchanon (*Ioannis*) quod locutus est et prædicavit Ionice (*Græce*) Ephesi: *in Arabicis hic est:* EVANGELIUM Sancti magni discipuli, Apostoli Ioannis, filii Zebedæi, dilecti Domino nostro IESU CHRISTO.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit Verbi æterni originem, et ex Deo Patre generationem, omnipotentiam, omniscientiam, ac tandem v. 14. Incarnationem et gratiæ plenitudinem. Secundo, v. 19. testimonium, quod Ioannes Baptista Iudæis interrogantibus dedit de Iesu: scilicet ipsum esse Messiam et Agnum, qui tollit peccatum mundi. Tertio, v. 37. narrat duos Ioannis discipulos visitasse Christum, e quibus unus Andreas fratrem suum Simonem adduxit ad Christum, cui Christus: Tu, *ait,* vocaberis Cephas, *id est,* Petrus. *Quarto, v. 43. ad sui sequelam vocat Philippum, hic Nathanaelem ad Christum adducit, qui ei secreta sua sub ficu facta pandens, ab eo agnoscitur esse Messias. Unde Christus ei promittit maiora, scilicet quod visurus sit angelos e cœlo ad se descendentes et ascendentes.*

1. IN principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. 2. Hoc erat in principio apud Deum. 3. Omnia per ipsum facta sunt; et sine ipso factum est nihil quod factum est; 4. In ipso vita erat, et vita erat lux hominum: 5. Et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt. 6. Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Ioannes. 7. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum; 8. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. 9. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. 10. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit. 11. In propria venit, et sui eum non receperunt. 12. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: 13. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. 14. Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis: et vidimus gloriam eius, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis. 15. Ioannes testimonium perhibet de ipso, et clamat, dicens: Hic erat quem dixi: Qui post me venturus est, ante me factus est: quia prior me erat. 16. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia; 17. Quia lex per Mosen data est, gratia et veritas per Iesum Christum facta est. 18. Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. 19. Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Ierosolymis sacerdotes et Levitas ad eum, ut interrogarent eum: Tu quis es? 20. Et confessus est, et non negavit: et confessus est: Quia non sum ego Christus. 21. Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit: Non sum. Propheta es tu? Et respondit: Non. 22. Dixerunt ergo ei: Quis es, ut responsum demus his qui miserunt nos? quid dicis de teipso? 23. Ait: Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias Propheta. 24. Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis. 25. Et interrogaverunt eum, et dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta? 26. Respondit eis Ioannes, dicens: Ego baptizo in aqua: medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. 27. Ipse est qui post me venturus est, qui ante me factus est: cuius ego non sum dignus ut solvam eius corrigiam calceamenti. 28. Hæc in Bethania facta sunt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizans. 29. Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se, et ait: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. 30. Hic est de quo dixi: Post me venit vir qui ante me factus est, quia prior me erat; 31. Et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. 32. Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens: Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cælo, et mansit super eum. 33. Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. 34. Et ego vidi: et testimonium perhibui quia hic est Filius Dei. 35. Altera die iterum stabat Ioannes, et ex discipulis eius duo. 36. Et respiciens Iesum ambulantem, dicit: Ecce Agnus Dei. 37. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Iesum. 38. Conversus autem Iesus, et videns eos sequentes se, dicit eis: Quid quæritis?

Qui dixerunt ei: Rabbi (quod dicitur interpretatum, magister), ubi habitas? 39. Dicit eis: Venite, et videte. Venerunt, et viderunt ubi maneret, et apud eum manserunt die illo: hora autem erat quasi decima. 40. Erat autem Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus qui audierant a Ioanne, et secuti fuerant eum. 41. Invenit hic primum fratrem suum Simonem, et dicit ei: Invenimus Messiam (quod est interpretatum Christus). 42. Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus autem eum Iesus, dixit: Tu es Simon filius Iona: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. 43. In crastinum voluit exire in Galilæam, et invenit Philippum. Et dicit ei Iesus: Sequere me. 44. Erat autem Philippus a Bethsaida, civitate Andreæ et Petri. 45. Invenit Philippus Nathanael, et dicit ei: Quem scripsit Moses in lege, et Prophetæ, invenimus Iesum filium Ioseph a Nazareth. 46. Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni, et vide. 47. Vidit Iesus Nathanael venientem ad se, et dicit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. 48. Dicit ei Nathanael: Unde me nosti? Respondit Iesus, et dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. 49. Respondit ei Nathanael, et ait: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel. 50. Respondit Iesus, et dixit ei: Quia dixi tibi: Vidi te sub ficu, credis: maius his videbis. 51. Et dicit ei: Amen, amen dico vobis, videbitis cælum apertum, et angelos Dei ascendentes, et descendentes supra Filium hominis.

Vers. 1. **In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.**) Sic Syrus, Ægyptius, Æthiopicus, Persicus et Arabicus; nisi quod hic secundo et tertio loco addat articulum, dicens: *Et illud Verbum erat apud Deum, et Deus erat illud Verbum.* Porro Æthiopicus habet *cal*, id est Verbum; sic et cæteri omnes: quare minus recte Erasmus et Novantes pro *Verbum* vertunt *sermo*, de quo mox plura.

Cur a Verbi divinitate incipiat S. Ioannes? Orditur Ioannes a divinitate Verbi: Primo, quia hoc rectus ordo, et plena historia de Christo exigebat, ut scilicet prius generationem eius divinam et æternam, deinde humanam et temporalem enarraret. Secundo, quia tempore S. Ioannis, obortæ fuere hæreses Cherinthi et Ebionis, negantium Christi divinitatem, quæ etiamnum in nostris Transylvanis Arrianis, Polonis Ebionitis, ac Syris Nestorianis perdurant. Ita S. Chrysost. Hier. Epiphan. Irenæus, et ex iis Maldonatus.

Similiter orditur Moses genesin mundi, dicens: *In principio creavit Deus cælum et terram.* Orditur ergo Moses a creatione mundi, Ioannes vero longe altius a Verbi æternitate. Moses assignat principium temporis, quo Deus omnia fecit, Ioannes assignat principium, quod erat ab æterno, quando erat Verbum, per quod in tempore omnia a Deo facta sunt. Ioannes ergo hoc Mosis exordium supponens, supplens et præveniens principium creationis mundi, longe anterius Verbi ipsius, quando (ut ita dicam) esse cœpit, dat principium. Quocirca Tertull. lib. contra Hermogenem vere asserit, Evangelium veteris testamenti esse supplementum.

Alludit S. Ioannes ad Eccles. 24. 5. *Ego* (Sapientia æterna) *ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam.* Et Prov. 8. 22. *Dominus possedit* (Septuag. εκτισε, id est *condidit;* S. Ambros. l. 3. de Fide cap. 4. *creavit) me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio;* ubi Septuag. vertunt: *Dominus condidit me principium viarum suarum in opera sua: ante sæculum fundavit me in principio, antequam terram faceret, et abyssos constitueret;* Aquila: *Dominus possedit me ab initio opificiorum suorum;* Symmach. *Dominus possedit me principium viarum suarum, ante opificium suum;* Theodor. *Dominus possedit me ante opificium eius; a tunc, et ex tunc, ante sæculum præparata sum.* Vide ibi dicta.

Principium triplex. **In principio.**) Hoc est Primo, in Patre æterno, ait S. Cyrillus et Origenes, nam mox Ioannes v. 14. ait, Verbum esse in sinu Patris. Secundo, simplicius S. August. Beda et S. Hilarius *in principio,* scilicet mundi vel temporis, etiam imaginarii, illius scilicet quod ante mundum imaginari potes, ab æterno fluxisse, q. d. Verbum non est factum in principio temporis, etiam imaginabilis et antiquissimi; sed iam tum erat, quia non est factum, sed genitum ab æterno. Tertio, simplicissime idem S. August. Chrysost. Theophyl. et S. Basilius in hæc verba S. Ioan. *in principio,* id est, ante omnia, vel ab initio omnis durationis et æternitatis, ab omni æternitate, longissime ante angelos, homines, omnesque res creatas erat Verbum. Principium enim verum hic accipit S. Ioannes, non imaginarium, æque ac Moses Gen. 1. 1. ac Salomon Proverb. 8. 22. Unde Patres omnes ex hoc loco probant veram Christi divinitatem et æternitatem. Hoc exordium statim S. Ioannes opponit Ebioni, qui aiebat Christum incepisse post partum Virginis, nec ante eum extitisse. Ita Cyrillus. Hinc Nonnus το *in principio* quintupliciter exponit per quinque epitheta, quorum unum ex altero ordine sequitur. *In principio,* inquit, id est Primo, intemporaneum; secundo, Patri coævum; tertio, Patri natura æquale; quarto, incomprehensibile; quinto, ineffabile. Quatuor ex primo consequuntur. Audi Nonnum:

Αχρονος ην, ακιχητος, εν αρρητω λογος αρχη,
Ισοφυης γενετηρος ομηλικος, υιος αμητωρ, hoc est
Sine tempore erat incomprehensibile, in ineffabili
Verbum principio,
Æqualis natura, Patri coævum, filius sine matre.

Dices: Æternitas est duratio infinita, carens principio et fine; cur ergo hic datur ei principium? Resp. Causa est, infirmitas humani intellectus, qui non potest æternitatem comprehendere, nec distincte concipere, nisi per comparationem ad tempus, ideoque concipit æternitatem esse durationem, quæ omni tempori præsenti, futuro et præterito, non tantum vero, sed et imaginario coexistit, imo omne tempus prævenit et antecedit. Sensus ergo est, q. d. In principio, id est ante omne tempus, etiam quod mente imaginari, fingere et concipere potes, erat Verbum: finge milliones millionum annorum, quotquot mente concipere vales; ante omnes illos et infinitos quos semper adiicere potes, erat Verbum. Hac de causa S. Ioannes quater repetit το *erat: In principio,* ait, *erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum:* ut quodcumque tempus cogites, scias quod in illo iam erat Verbum; quodcumque ævum concipias, scias quod in illo erat Verbum; quodcumque sæculum mente anticipes, scias quod in illo iam erat Verbum. Sic ergo *principium* hic sumitur respective: dicit enim respectum ad omnia tempora, eo quod illa longe antecedat. Sicut enim tota quantitas et immensitas Dei est in quolibet loco et spatio, imo in quolibet eius puncto, et tamen illa ambit omnia spatia et loca, etiam illa quæ supra cælos imaginari possumus: sic etiam æternitas Dei, quæ tota est in uno nunc, sive in uno puncto durationis temporis, ambit et complectitur omne tempus præteritum, præsens et futurum, ac omne illud longe superat, antecedit et transcendit: et hoc volumus significare, dum ex S. Ioanne dicimus eam fuisse in principio.

[Margin: Cur æternitati datur hic principium? — Erat quater repetitum, cur?]

Rursum mens nostra per hanc comparationem principii, sive æternitatis, ad tempus quodlibet, ascendit ad ipsam æternitatis antiquitatem et quasi originem, illam positive in se considerando, illamque vocat *principium,* hoc est initium omnis durationis et æternitatis; sed hoc initium revera est sine initio, et principium carens principio. Igitur ut concipiamus et exprimamus rem quampiam non cœpisse in tempore, sed esse æternam, et fuisse ab æterno, dicimus illam fuisse in principio omnis durationis et æternitatis, per quod nil aliud significamus, quam illam fuisse semper, fuisse ab æterno, fuisse ab omni æternitate. Hoc ergo sensu Ioannes ait: *In principio erat Verbum.* Et Psaltes Psal. 109. *Tecum principium in die virtutis tuæ.* Et sic vulgo dicimus Deum extitisse a principio

æternitatis, id est, ab omni æternitate. *Principium* ergo hic non initium aliquod, sed ipsam in se æternitatem quæ fuit a principio denotat.

Erat.) Το *erat*, ait S. Basilius in hæc S. Ioannis verba, nos ducit ad *æternitatem*: non quasi το *erat* significet Verbum antecessisse principium, de quo dicitur, *in principio erat*, ac consequenter principium temporis et mundi hic accipiendum sit, sed quod in principio durationis vel æternitatis (quod Verbum non antecessit nisi ratione tantum: sicut enim res quælibet suam durationem, suumque tempus vel ævum ratione antecedit, sic et Deus suam durationem et æternitatem: duratio enim est rei quæ existit et durat, duratio et mensura) hoc est iam olim ab omni æternitate erat Verbum. Ubi Nota, dici *erat*, non *fuit*, quia *fuit* significat rem fuisse et præteriisse: *erat* vero significat etiamnum esse, sive esse perennem et æternam. Ita S. Chrysost. Cyrill. et Theophyl. Spiritus sanctus ergo posuit το *erat* in mente et calamo Ioannis, contra Arrianos, quos prævidebat futuros, horum enim vox fuit: *Erat quando non erat*: hoc est, erat tempus, quando non erat Filius; quam eorum vocem ex hisce S. Ioannis verbis damnat Concilium Nicænum, quia scilicet *in principio*, id est semper ab æterno, *erat Verbum*.

Rursum, *in principio erat Verbum*, id est ab æterno genitum est Verbum; hæc enim generatio in voce *Verbum* includitur, uti mox ostendam.

Insuper Elias Cretensis in orat. 4. de Theol. S. Greg. Nazianzen. notat verbum substantivum *est* et *erat* proprium esse Dei: dicitur enim ab essendi plenitudine. Unde Deus Hebraice vocatur *Iehova*, sive *qui est*; Græce ο ων, de quo multa dixi Exodi c. 3. v. 14.

Verbum.) Græce, ο λογος, id est *illud Verbum*, scilicet æternum et divinum, hoc est Filius Dei, uti etiam ipsi Arriani olim fatebantur: nam paulo post Ioannes v. 14. hoc *Verbum* vocat unigenitum Patris. Et ita passim in Scriptura Filius vocatur Verbum Patris: licet S. Basilius putet Spiritum sanctum quoque posse dici *Verbum*; sed recte advertit D. Thomas id improprie dumtaxat dici posse.

Quæres, cur Filius Dei dicitur ο λογος, id est Verbum?

Λογος quid? Resp. I. Resp. λογος Græce multa significat, quæ omnia huic loco conveniunt. Primo, λογος verti potest *ratio*, quia sicut ratio vel notitia a mente, sic Filius a Patre procedit: ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. S. Basilius, et Nazianzenus orat. 4. de Theolog.

II. Secundo, λογος verti potest, *definitio*, quia Verbum Patris naturam, omnesque res definite exprimit et explicat: ita Nazianz. ibid. Unde Nicetas in orat. 42. Nazianzeni: *Quam rationem*, ait, *habet definitio ad definitum, eamdem habet Filius ad Patrem. Ipsum enim declarat, sicut definitio id, quod ab ea definitur. Quamobrem Christus dicebat: Philippe, qui videt me, videt et Patrem meum, Ioan. 14. Paternæ siquidem naturæ compendiosa demonstratio est Filius. Omnis enim proles parentis sui tacita est ratio, sive definitio.*

III. Tertio, λογος verti potest, *causa*, quia Verbum est causa rerum omnium, quæ verbo Dei creatæ et productæ sunt: ita S. Dionys. de Divin. nom. cap. 7. S. Hieron. ep. ad Paulinum.

IV. Quarto, λογος verti potest, *opus*, quia Verbum est opus Patris, illi commensum, coævum et adæquatum.

V. Quinto, λογος verti potest, *virtus*, quia Verbum est virtus, robur et dextera Patris.

VI. Sexto, λογος verti potest, *forma*, quia Verbum est Patris forma, decor et pulchritudo.

VII. Septimo, et optime, λογος verti potest, *sermo* cum Tertulliano, S. Cypriano, S. Ambr. et Hieronymo, vel potius *verbum*. Unde et Æthiopicus vertit, *kal*, id est, *verbum*; sic et Syrus, Arabicus, Persicus, Ægyptius. *Verbum*, inquam, non oris, sed mentis, quia sicut nos cogitando, vel intelligendo, formamus nobis conceptum rei cogitatæ, vel intellectæ, qui dicitur verbum mentis: ita Pater æternus intelligendo et comprehendendo suam essentiam, et omnia quæ in ea sunt, ac inter ea vim spirativam Spiritus sancti, et vim creativam omnium rerum

A possibilium, formavit et produxit hoc Verbum æternum, sibi adæquatum et simillimum; quo fit ut Verbum hoc sit Deus, Deique Filius a Patre genitus.

Hinc et Gentilium Philosophi et Theologi, ut Trismegistus, Orpheus, Plato, aliique Græci, Chaldæi et Ægyptii Patrem vocarunt νουν, id est, mentem; Filium vero λογον, quasi mentis prolem, teste S. August. lib. 7. Confess. c. 9. Theodoreto lib. 2. de Curandis Græcor. affect. et aliis. Unde illud Platonis: *Monas genuit monadem, et in se reflexit ardorem*, q. d. Pater genuit Filium, et per eum spiravit Spiritum sanctum, qui est amor reflexus Patris et Filii; licet multi censeant Platonem, Trismegistum, aliosque Gentiles per λογον, non intellexisse Filium, sed ideam quæ est in mente Dei, iuxta quam ipse creavit omnia, et in se reflexit ardorem, quia mundum creavit propter sui amorem.

Ubi Nota: Verbum Dei est duplex; unum essentiale, quod est ipsa intellectio Patris, quam cum essentia, intellectu et voluntate communicat Filio et Spiritui sancto. Verbum Dei duplex.

B Alterum est notionale, quod est Verbum a Patre productum et persona subsistens; scilicet Filius, de quo hic agit Ioan. Ita S. Thomas 1. dist. 27. q. 2. a. 2. et ex eo Capreolus et Ferrar. Intellige hoc de Verbo ample sumpto: nam Verbum stricte proprieque sumptum non nisi notionale est, uti docet S. August. Cyrillus, D. Thomas, et ex iis Suarez lib. 7. de Trinit. cap. 3.

Plura de Verbo hoc dixi in epist. S. Ioannis 1. cap. 1. v. 1. ubi pariter ostendi, in quibus Verbum hoc divinum nostro humano sit simile, et in quibus sit dissimile: item eius dignitatem, præstantiam, efficaciam, qua intime mentibus nostris illabitur, easque sibi assimilat, purificat, perficit, sanctificat. Quibus adde S. August. serm. 38. de Verbis Domini: *Est*, inquit, *Verbum Dei forma quædam non formata, sed forma omnium formarum superans omnia, existens in omnibus. Quærunt vero quidam quomodo nasci potuerit Filius coævus Patri: nonne si ignis æternus esset, coævus esset splendor? itemque imago quæ de*

C *speculo existit aut aqua? ut si aliquid super aquam exempli gratia virgultum, semper fuisset, et imago de eo semper esset.* S. Basil. hom. in princ. Ioan. *Verbum hoc*, ait, *quod erat in principio, nec humanum erat, nec angelorum, sed ipse Unigenitus, qui dicitur Verbum, quia impassibiliter natus, et generantis imago est, totum in se generantem demonstrans: habet vero verbum nostrum divini Verbi similitudinem quamdam: declarat enim totam mentis conceptionem: et quidem cor nostrum quasi fons est, Verbum prolatum quasi rivulus ex ipso manans. Prævidit Spiritus sanctus futuros, qui gloriæ Unigeniti invidentes dicerent: Antequam genitus esset, non erat, itaque ait: In principio erat Verbum.* S. Chrysost. *Non simpliciter*, ait, *Verbum dixit, sed cum articulo a reliquis ipsum separans: est enim quædam hypostasis ex Patre impassibiliter proveniens; significat vero hoc, In principio erat, semper et infinite extitisse: nam de cælo et de terra non dicitur quod erant in principio, sed quod in principio facta sunt.*

Et verbum erat apud Deum.) Occurrit S. Ioannes

D obiectioni. Dicet enim quis: Ubi erat Verbum in principio, id est, ab æterno, cum adhuc nullus locus, imo nihil, sive nulla creata essent in rerum natura? Respondet, Verbum loco non eguisse, eo quod spirituale sit et divinum, sed fuisse apud Patrem, utpote a quo originem duceret, id est, ut ait v. 18. fuisse in sinu Patris, vel etiam in domo paterna, quæ est Deus ipse, eiusque immensitas; ibi, inquam, fuisse arcanum et nobis absconditum.

Præpositio *apud* notat Primo, diversitatem personæ; quod scilicet Filius sit diversa persona a Patre, non una et eadem, uti voluit Sabellius eiusque asseclæ Sabelliani: *Quomodo enim quod unum numero est, ipsum apud seipsum esse intelligitur?* ait S. Cyrillus. Sic et S. Chrysost. Theophyl. ac Sever. et Leontius in Catena: *Ante omnia*, ait Tertullian. lib. 5. Contra Praxeam, *Deus solus erat ipse sibi et mundus, et locus, et omnia: solus autem, quia nihil aliud extrinsecus præter illum, cæterum ne tunc quidem solus: habebat enim secum, quam habebat in semet-* Apud tria notat.

ipso, rationem suam, etc. *hanc Græci* λογον *dicunt.* Solitudo enim vitæ beatæ adversatur. Deus ergo Deique beatitudo requirit societatem et amicitiam, scilicet pluralitatem personarum.

Secundo, *apud* notat amicam et summam Filii cum Patre coniunctionem, qua fit ut a Patre separari nequeat, sed illi semper indivulse adhæreat: ita Nonnus.

Tertio, *apud* designat æqualitatem Filii cum Patre: nam esse apud Deum, sive iuxta Deum, est, sedere ad dextram Dei quasi Deum ομουσιον æqualem. Unde Christus, post ascensionem, ad dexteram Patris rediisse dicitur, Marc. 16. 19. Ita S. Cyrill. Hieros. catechesi 11. Hinc et Nonnus sic explicat:

Πατρος εην αμεριστος, ατερμονη συνθρονος εδρη: hoc est,

A Patre erat indivisum, æterno cum eo sedens in throno.

Nota το συνθρονος, quod Latina vox una non adæquat, idemque est quod eiusdem throni consors, assessor, consessor in eadem sede. Plura de hoc membro dixi in epist. 1. S. Ioannis cap. 1. v. 1.

Arrianorum hæresis.

ET DEUS ERAT VERBUM.) Græce, και θεος ην ο λογος. Ne Arriani obiiciant: Si Verbum erat apud Deum, ergo ipsum non erat Deus; occurrit et antevertit Ioannes: *Et Deus erat Verbum.* Arriani enim Verbum Dei internum et essentiale, id est, intellectionem Patris, Filii et Spiritus sancti (ut habet Orthodoxa fides) ponebant in uno Deo, id est, in una persona Dei, ipsi coæternam: sed Deum cœpisse esse Patrem in tempore, cum Verbum notionale a se distinctum produxit, quasi primam creaturam, et per eam ceteras. Refellit hoc S. Ioannes dicens: *Et Deus erat Verbum,* id est, Verbum iam dictum erat Deus. Sic enim invertenda est hæc propositio. Ob consonantiam enim Ioannes verba transposuit; dixerat enim: *Verbum erat apud Deum;* unde repetens nomen Dei consone subiicit: *Et Deus erat Verbum,* ne quis putaret Verbum non esse Deum, eo quod dixerit esse apud Deum, q. d. Verbum ita est apud Deum, ut ipsummet sit Deus. Aut, ne idem ille Deus, apud quem erat Verbum, id est, Deus Pater, putaretur esse Verbum, eademque cum illo persona; sed Verbum eiusdem naturæ divinæ dumtaxat cum Patre communicationem habere; hinc addit: *Et Deus erat Verbum:* q. d. Verbum erat apud Deum Patrem, cum eoque est idem Deus, quoad eamdem naturam divinam: non vero quoad eamdem personam. Hoc telo configuntur Arriani; diserte enim Ioannes ait Verbum, id est Filium, esse Deum.

Obiiciunt Arriani, vocem θεος, id est Deus, hic non habere articulum, uti habuit paulo ante: *Et Verbum erat apud* τον θεον, id est, *Deum:* ergo Verbum vere non est Deus. Resp. Nego sequelam: nam causa huius diversitatis est, quod vox θεος, in præcedenti membro cum dicitur: *Apud Deum,* certam personam denotet, scilicet Patris, apud quem erat Verbum; hic ergo non personam, sed essentiam utrique personæ communem denotat. Verbum enim est idem Deus cum Patre, quoad eamdem essentiam et deitatem, non vero quoad eamdem personam. Articulus autem notat tertiam personam, non vero naturam utrique communem. Rursum Græci articulum præponunt subiecto, non prædicato, hic vero *Deus* prædicatum est, *Verbum* vero subiectum, uti dixi.

Nota, Ioannem trimembri hac sententia primo membro explicare Verbi *quando,* sive æternitatem; secundo Verbi *ubi,* et a Patre distinctionem; tertio *hoc* Verbi essentiam, et essentiæ cum Patre identitatem. Si enim quæras, Quando erat Verbum? respondet: Erat in principio, id est, ab æterno. Si quæras, Ubi erat Verbum? resp. Erat apud Deum Patre. Si denique quæras, Quidnam est Verbum, et cuius naturæ? resp. Verbum hoc est Deus. Ita S. Ioannes hoc trimembre Evangelii sui de Verbo exordium explicuit in Symbolo, quod ipse iussu B. Virginis tradidit S. Gregorio Thaumaturgo, uti narrat S. Greg. Nyssen. in eius Vita. Hoc enim symbolum sic habet: *Unus est Deus Pater Verbi viventis. Sapientiæ subsistentis, et potentiæ et figuræ æternæ, perfectus perfecti genitor, Pater filii unigeniti. Unus Dominus, solus ex solo, Deus ex Deo, figura et imago deitatis, Verbum efficax, Sapientia con-*

A *stitutionis rerum universarum comprehensiva, et potentia totius creaturæ effectrix. Filius verus veri Patris, visum effugiens visum effugientis, et corruptioni non obnoxius non obnoxii corruptioni, et morti non obnoxius morti non obnoxii, et æternus æterni.*

HOC ERAT IN PRINCIPIO APUD DEUM.) Trimembrem propositionem uno hoc membro, quasi compendio repetit, confirmat et inculcat S. Ioannes, q. d. Hoc Verbum, quod dixi esse Deum, erat in principio, id est, ab æterno, apud Deum: quia enim difficile est intelligere, quomodo Verbum sit apud Deum, et tamen idem sit Deus; hinc utrumque iungit et inculcat Ioannes, ut unitatem essentiæ simul et diversitatem personarum significet, ac in deitate esse trinitatem trium hypostaseων, scilicet Patris, Filii, et Spiritus sancti doceat. Hoc enim est altissimum, obscurissimum et creditu difficillimum fidei nostræ mysterium, quod omnem hominum et angelorum captum superat. *Quasi ergo Arrianos audiens,* ait S. Cyrill. *non* B *modo inquit, Verbum erat apud Deum, verum etiam Deus erat: sic quoniam apud Patrem est, inquit, per seipsum subsistit: quoniam vero Deus est, et ex Deo Patre, consubstantialis Patri, et natura Deus esse intelligitur.* Vers. 2.

Secundam huius repetitionis causam dat Maldonatus, scilicet ut ex tertio membro: *Et Deus erat Verbum,* quasi ex ratione vel causa, duo priora membra probet vel confirmet, q. d. Quia Verbum est Deus, hinc sequitur ipsum in principio fuisse apud Deum Patrem, hoc est esse æternum et Patri coævum, ομουσιον, et æquale.

Tertiam dat S. Hilar. lib. 2. de Trinit. ne quis ex eo quod dixit Verbum esse Deum, idemque esse apud Deum, suspicetur duos esse deos, scilicet unum qui sit Verbum, alterum apud quem sit Verbum, sicut Manichæi duo posuerunt rerum principia, sive duos Deos, unum qui sit creator corporum et rerum corporalium, alterum qui sit creator angelorum et rerum spiritualium. Dicit ergo Ioannes, Verbum ita esse apud Deum Patrem, ut idem cum Patre sit Deus, quia apud Patrem est tamquam Verbum, C cum eo in eadem deitate coniunctum, imo unum idemque, sed hypostasi et persona ab eo distinctum.

OMNIA PER IPSUM (Verbum) FACTA SUNT.) *Omnia,* scilicet quæ non sunt Deus, per Verbum facta, id est, creata sunt, uti mox explicat. *Omnia* scilicet *ab angelo usque ad vermiculum,* ait S. August. qui et addit: *Inter dicentem Deum et factam creaturam, quid est per quod factum est, nisi Verbum, per quod Deus dixit: Fiat et factum est? iuxta illud: Dixit, et facta sunt.* Hoc est quod ait Apostolus: *In ipso* (Verbo sive Christo) *condita sunt universa, in cælis et in terra, visibilia et invisibilia: sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum, et in ipso creata sunt,* Coloss. 1. 16. Et, *per quem fecit et sæcula,* Hebr. 1. 2. Et, *Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris eius omnis virtus eorum,* Ps. 32. 6. Vers. 3.

Macedonianorum hæresis.

Ergo ex hisce S. Ioannis verbis perperam Macedoniani negantes Spiritum sanctum esse Deum, inferebant ipsum D esse factum, id est, creatum per Verbum, ac proinde ipsum esse creaturam, non creatorem: quia το *omnia* refert tantum ea quæ facta, id est, creata sunt, non autem increata, qualis est Spiritus sanctus, qui idem cum Filio et Patre est Deus, et creator omnium. Nam alioqui si generalissime το *omnia* accipias, ex eo inferes, etiam Patrem esse factum, id est, creatum per Verbum, quod est absurdissimum, uti docte contra Macedonianos docet S. Gregorius Nazianz. orat. de Spiritu sancto. Verum S. Ioannes Spiritus sancti hic non meminit, quia Verbi dumtaxat generationem et incarnationem describit. Itaque cum v. 1. et 2. dixisset, Verbum in se esse Deum, esse æternum, esse apud Patrem, id est ομουσιον, et æquale Patri; nunc v. 3. declarat, quomodo idem Verbum se habeat ad creationem et creaturas, asseritque omnia per ipsum esse creata: unde gradatim v. 9. et sequ. descendit ad hominem, docetque quomodo Verbum se habuerit ad hominem, atque asseverat illud hominis carnem et naturam assumpsisse, ut eum illuminaret, redimeret, salvaret et bea-

ret. Huc enim tota hæc eius narratio spectat et refertur.

Per, quid significet hic? Nota præpositio *per*, cum dicitur, *per ipsum*, hic non significat causam instrumentalem, aut ministrum, quasi Verbum fuerit instrumentum, vel minister Dei, per quod crearit omnia, uti voluit Origen. (qui proinde a nonnullis vocatur pater Arrianorum) et Arriani; sed significat causam principalem, uti et Gen. 4. 1. *Possedi hominem per Deum*. Prov. 8. 15. *Per me reges regnant*. Gal. 4. 7. *Quod si filius, et hæres per Deum*. 1. Cor. 1. 9. *Fidelis Deus, per quem vocati estis*. Ecce hic aliisque locis, præpositio *per* tribuitur Deo Patri, qui est prima omnium causa. Significat ergo τo *per* hic, Verbum cum Patre esse causam principalem creationis rerum omnium, ac consequenter Verbum esse omnipotens, esseque Deum. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. hic, ac S. Athanas. Basilius, et alii scribentes contra Arrianos. Quocirca Paulus Hebr. 1. 10. illud Ps. 101. 26. *Initio tu Domine terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli*, de Verbo, sive Filio, interpretatur. *Nunquam profecto id asserturus*, inquit Chrysost. *nisi conditorem Filium, non ministrum arbitraretur, ac Patri et Filio pares esse intelligeret dignitates.*

Per Verbum omnia. I. Dices, Cur ergo S. Ioannes potius dicit per Verbum omnia esse facta, quam a Verbo? Resp. Primo, ut significet Verbum a Patre procedere, esseque genitum: *Ne quis illum esse ingenitum suspicaretur*, ait S. Chrysost.

II. Secundo, ut significet Verbum esse ideam rerum creatarum, iuxta quam Pater cum Filio creavit omnia. Artifex enim omnia opera artis suæ facit per ideam, sapientiam, conceptum, sive verbum mentis suæ: hæc autem omnia appropriantur Verbo divino, sive Filio, qui est Sapientia genita, sed increata; et per consequens appropriantur ei, quod per ipsum omnia sint facta: ita S. Cyrillus.

III. Tertio, proprie dicit per Verbum omnia esse facta, quia Verbum a Patre accipit cum essentia divina, omnipotentiam, et actionem eamdem numero, qua simul cum Patre omnia creat; quare Verbum est quasi medium inter Deum Patrem et creaturas, ac proinde recte dicitur Pater per ipsum, ut causam principalem a se genitam fecisse omnia.

Et sine ipso factum est nihil.) *Sine exceptione sunt omnia*, ait S. Hilarius l. de Trinit. *nihil quod extra fit derelinquitur*. Rursum τo *sine ipso*, notat Verbum fuisse socium Patri in rerum creatione. Unde S. Hilarius S. Ioannem alloquens: *Piscator*, inquit, *reddidisti auctorem, cum socium professus es.*

Nihil quid? Resp. I. Factum est nihil.) *Nihil*, id est, malum, puta res corruptibiles, quæ assidue tendunt in nihilum, ex quo prodierunt, inquiebant Manichæi: hi enim censebant res corporales et corruptibiles non esse creatas a Deo et Verbo, sed a dæmone vel Deo malo esse conditas. Ridet hoc S. August. l. de Natura boni, contra Manichæos cap. 25. ac futile falsumque hoc esse liquet ex Græco, qui pro *nihil* habet οὐδ' ἕν, id est, *neque unum*; Syrus, *etiam non unum*, q. d. Ne unum quidem factum est sine Verbo, sed omnia omnino, usque ad unum et ultimum, per illud creata sunt. Unde Arabicus clare vertit, *omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso non fuit quidquam eorum quæ facta sunt.*

II. Secundo, S. August. per *nihil*, accipit peccatum, q. d. Omnes res creatæ sunt per Verbum, excepto nihilo, id est, peccato, cuius auctor est diabolus et mala voluntas, non Deus, nec Verbum. Sicut enim malum, non est ens, sed privatio entis et boni: sic pariter peccatum est privatio rectitudinis et bonitatis, quæ operi inesse debet, ac consequenter peccatum est quasi nihil. Verum hoc subtilius est quam solidius, ac coactius quam germanius, teste S. Hieronymo in cap. 2. Michææ, atque refellitur ex Græco οὐδ' ἕ., *neque unum*, et ex eo quod sequitur: *Quod factum est*: hoc enim tantumdem valet, ac si dicas: *Nihil*, id est, nulla res, quæ facta est, facta est sine Verbo, sed omnes omnino per illud factæ et creatæ sunt. Hic enim sensus est planus et genuinus.

Triplex lectio. I. Quod factum est.) Triplex est hic dispunctio, et consequenter triplex lectio et intellectio, triplexque sensus: Prima est: *Sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso*, ac deinde ponitur punctum, post quod nova sententia sequitur: *Vita erat, et vita erat lux hominum*, etc. ita dispungit legitque S. Hilar. l. 2. de Trinit. S. Epiphan. in Anchorato, et alii nonnulli.

Verum hæc lectio passim ab aliis reiicitur. Videtur enim ineptam continere tautologiam, cum ait: *sine ipso*, et mox, *in ipso*.

Secunda lectio est: *Sine ipso factum est nihil*, deinde punctum, post quod nova sequitur sententia: *Quod factum est in ipso, vita erat*. Ita dispungit legitque S. Augustin. Tertull. Contra Hermog. S. Ambros. l. 3. de Fide c. 3. et passim Latini: atque e Græcis Clemens Alexandr. lib. 1. Pædag. cap. 6. et S. Cyrillus hic: quod S. August. sic explicat, q. d. Omnis res facta et creata per Verbum, antequam fieret et crearetur, erat in ipso Verbo vitaliter et intellectualiter. Erat enim in ideis et rationibus æternis, quæ vivunt in Verbo. Erat ergo vita, id est, vivebat in mente et idea Verbi. Aliter explicat S. Cyrillus, q. d. Omnis res facta erat vita in Verbo, id est, vitam, hoc est, vigorem et essentiæ suæ conservationem accepit, et continuo accipit a Verbo, quamdiu est et existit. II.

Tertia lectio communis est Syrorum, Arabicorum et Græcorum, S. Chrysostomi, Theoph. Nonni, Euthymii et Leontii in Catena: *Sine ipso factum est nihil quod factum est*, deinde punctum; mox nova incipit sententia: *In ipso vita erat*. Hæc lectio est planissima, quocirca eam sequuntur Biblia Romæ correcta, aliaque Latina perplura. Sensus enim plenus est, q. d. Nihil quod factum est sine Verbo factum est, sed omnes res factæ a Verbo, factæ sunt. III.

Addit hoc contra Macedonianos argutantes: Si omnia per Verbum facta, id est creata sunt; ergo et Spiritus sanctus per Verbum factus, id est, creatus est, ac consequenter Spiritus sanctus est creatura. Excludit enim hoc Ioannes, addens τo *quod factum est*, q. d. Cum dico omnia per Verbum esse facta, non intelligo Spiritum sanctum, sed tantum ea quæ facta et creata sunt. Ergo τo *quod factum est*, limitat et determinat τo *nihil*, q. d. Nihil quod factum est, sine Verbo factum est; nulla res, quæ creata, sine Verbo creata est, sed omnia per Verbum producta sunt.

In ipso vita erat, et vita erat lux hominum.) Vers. 4. Vita est res præstantissima, sicut mors est pessima. Vitæ ergo fontem S. Ioannes hic assignat Verbo: *In ipso enim vivimus, movemur et sumus*, Act. 17. Hinc et Græci suum Deum vocant ζῆνα, a ζῆν, id est, *vivere*, quod omnibus viventibus vitam inspiret. Sensus ergo est, q. d. Vera nostra vita gratiæ et gloriæ in ipso Verbo erat, velut in sui origine et fonte. Unde ut ipsum hanc vitam et lucem hominibus communicaret, ad eos descendit et hominem se fecit: ut sicut per Verbum macrocosmus, hoc est magnus hic mundus, olim creatus est, ita et per illud ipsum microcosmus, id est parvus mundus, puta homo, recrearetur, et a morte peccati ad vitam gratiæ et iustitiæ revocaretur. Ita se explicat S. Ioannes, cum subdit: *Et vita erat lux hominum*. Et in ep. 1. cap. 1. v. 2. loquens de Verbo vitæ: *Et vita*, inquit, *manifestata est, et vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis*. Et c. 5. v. ult. *Ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio eius. Hic est verus Deus, et vita æterna*. Vide ibi dicta. Hac de causa S. Ioannes passim Christum vocat *vitam*. Ita S. Chrysost. et Theophyl. hic, Ammonius in Catena, S. Ambros. lib. 3. de Fide c. 3. et 5. Athanasius l. 3. de Assumptione hominis, contra Marcellinum.

Porro Patres hanc Verbi vitam varie explicant. In Verbo est vita.

Primo de vita formali: *In ipso vita erat*; hoc est ipsa Verbi substantia est vita, ipsum Verbum est vita subsistens, ait Oecum. in epist. 1. S. Ioann. c. 1. Ipsum Verbum essentialiter est vita: ipsa enim eius essentia est vivere et vita. Vivit enim vitam divinam, perfectissimam, immensam, æternam, beatissimam; quæ origo et fons est omnis vitæ angelicæ, humanæ, animalium et plantarum. I.

Secundo, in Verbo est vita idealis, sive exemplaris, quia II.

in Verbo quasi in idea vivunt sempiternæ rerum omnium rationes, ut ait S. Augustin. Verbum enim est omnium creaturarum idea; idea autem est ipsa essentia et vita Dei. Ita S. August. tr. 1. in Ioann. *Sapientia Dei,* inquit, *secundum artem continet omnia: terram vides, cælum, solem, lunam, sunt ista in arte, sed foris corpora sunt, in arte vitæ sunt.* Alio vero loco: *Propterea* (ait Ioannes) *quod factum est, in ipso vita erat, omnia quæ facta et vitam non habent, in ipso Verbo Dei vita sunt, in seipsis vita non sunt.* Sic ergo Verbum est vita omnium creaturarum, etiam inanimatarum, quia omnes vivunt in Verbo, utpote quod totum est vita.

III. Tertio, in Verbo est vita causalis naturalis, quia Verbum causat et efficit omnia viventia, eisque suam vitam communicat; scilicet plantis vitam vegetativam, animalibus vitam animalem, hominibus rationalem, angelis angelicam. Rursum, in Verbo quasi in causa efficiente, est vita, id est omnium rerum vigor, duratio et conservatio, quia hæc per Verbum fiunt: Verbum enim omnibus rebus dat vigere, vivere, durare et permanere: ita S. Chrysost. Cyrillus, Theophyl. Unde Iansen. sic exponit, q. d. Vita naturalis viventium, pendet a Verbo; quasi sensim Ioannes a vita viventium descendat ad hominem, eiusque vitam acceptam a Verbo.

IV. Quarto et magis genuine, *vitam* hic accipias causalem supernaturalem, q. d. In Verbo quasi in fonte et causa primigenia erat vita nostra supernaturalis, puta gratiæ et gloriæ, ideoque ut hanc vitam nobis impetraret, incarnatus est et factus homo, ut initio dixi. Supernaturalis enim vita est duplex: inchoata per gratiam, qua homo iustus per fidem, spem et charitatem servit Deo, vivitque vitam supernaturalem, in Deum supernaturaliter credendo, sperando, eumque super omnia amando: altera vita supernaturalis est consummata per gloriam, qua Beati Deo fruuntur, deliciantur et beantur in æternum. Alludit ad illud Psal. 45. *Apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen,* hoc est, ait Theodoretus, *apud te est Verbum internum, fons vitæ, et in lumine Spiritus sancti, lumen Unigeniti tui cernemus.* Vide S. Dionysium c. 6. de Divin. nomin. ubi docet Deum esse originalem vitam; primo, vitæ angelicæ; secundo, humanæ; tertio, animalium; quarto, plantarum; quinto, iustorum; sexto, Beatorum.

Et vita erat lux hominum.) Qua homines illuminantur spiritualiter per fidem et gratiam. De spirituali enim et supernaturali luce loquitur, non de corporali et naturali, ut patet ex seq. Sensus est, q. d. Vita nostra, quam paulo ante dixi fuisse in Verbo, erat hæc Verbi illuminatio, qua homines cognitione Dei et salutis suæ illuminavit exterius, per verba et exempla sancta; interius, per lumina cælestia menti indita, quibus mentem illustravit et illustrat. Hæc est causa cur Verbum sit caro factum, et cur Ioannes Baptista a Deo sit missus, ut ei fieret testis, ut paulo post dicam. Sed anticipat Ioannes hic, et lucis mentionem interiicit, eo quod homines ingrati tantum vitæ et lucis donum non receperint, quod mox inculcare volebat. Ita Clemens Alexandr. Exhort. ad Gentes: *Verbum,* ait, *quod erat apud Deum, doctor apparuit; Verbum per quod omnia sunt fabricata, et quod cum eo, qui finxit, vitam simul præbuit, ut opifex, bene vivere docuit, cum apparuisset ut magister, ut postea semper vivere suppeditaret ut Deus.*

Symbolice, quomodo Deus sit lux primo, formalis; secundo, idealis; tertio, causalis; quarto, supernaturalis omnis omnino lucis, vide apud S. Dionysium de Divini nomin. c. 2. 4. et 7.

Vers. 5. Et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt.) q. d. Lux natura sua solet tenebras illuminando dispellere, et sic Verbum, puta Christus, quia lux est, fecit quantum est ex parte sua; sed tenebræ, id est, homines ignorantia, infidelitate, cupiditatibus et peccatis suis obstinati, mentis suæ oculos clauserunt, et noluerunt hanc lucem admittere.

Nota. Christus, qua Deus, est lux formalis increata, qua homo vero, etiam est lux causalis, quia ipse hominibus causa est omnis sapientiæ, gratiæ, et gloriæ, non tantum dans eis lumen naturale rationis, ut explicant Origenes et Cyrillus: sed etiam et potius dans his lumen supernaturale fidei et sapientiæ: unde a Malachia c. 4. 2. vocatur *sol iustitiæ.* Vide ibi dicta.

Nota. Hic Christus homo vocatur *lux*, quia maxime luxit post carnem assumptam: fuit tamen etiam lux ante eam, a mundi exordio: nam sicut sol, antequam horizontem ascendat, aliquos auroræ radios præmittit, quibus mundum illuminat, sic et Christus. Ita S. Augustinus tract. 1. in Ioannem. Hoc est quod ait Pater ad Christum: *Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ*, Isaiæ 49. 6. Et Christus: *Ego sum lux mundi,* Ioan. 8. ac de eo Simeon: *Lumen ad revelationem Gentium, et gloriam plebis tuæ Israel,* Lucæ 2. 3.

Pulchre S. August. hom. 43. inter 50. *Ideo,* ait, *venit Christus illuminator, quia diabolus fuerat excæcator.* Ita S. Gregorius Nyssenus orat. de Nativit. Christi: *Puritas,* ait, *in nostris cordibus versatur, sordes vero puritatem non attingunt, sicut ait Evangelista, quod lux in tenebris lucet, et tenebræ eam complexæ non sint.* Et S. Augustinus epist. 120. ad Honoratum: *Filius,* ait, *Dei non est absens etiam mentibus impiorum, quamvis eum non videant, sicut nec ulla lux videtur, oculis præsentata cæcorum.* Idem lib. 1. de Pec. mor. cap. 25. *Sicut sol a cæcis, quamvis eos suis radiis, quodammodo vestiat, sic a stultitiæ tenebris lumen Dei non comprehenditur.* Lucet autem lux Verbi in tenebris impiorum hominum, per lumen rationis, per creaturarum voces, quæ omnes creatorem esse, esseque venerandum et amandum clamant: per legem naturæ menti inscriptam, per legem novam, per Scripturas, doctores, concionatores, sanctas inspirationes, etc. Unde idem Augustinus tract. 2. in Ioan. *Noli cadere,* ait, *in peccatum, et non tibi occidet hic sol; si tu feceris casum, tibi faciet occasum.* Si vis videre lucem, esto et tu lux: si enim tenebras et tenebrosas cupiditates ames, obtenebrabunt, imo excæcabunt te.

Nota. In S. Scriptura, præsertim apud S. Ioannem hic, et in epist. fides et gratia Christi comparantur luci, peccata vero tenebris, ob multas et appositas analogias: lux enim cælestis et nobilissima inter naturales est qualitas, celerrima est, efficacissima, impassibilis, purissima, quæ nullis sordibus, licet iis immista, fœdari potest; afferens splendorem, calorem, lætitiam; faciens res omnes videri, vitam et vigorem omnibus viventibus afferens; talis est et Deus, Deique gratia: contrarium est in peccatis, quorum proinde symbolum sunt tenebræ. Adde, quod gratia ad æternam lucem et gloriam, peccata ad imas et summas tenebras ducant. Vide dicta in epist. 1. S. Ioan. c. 1. v. 5. et 6. ubi ex S. Dionysio de Divin. nomin. cap. 15. recensui triginta analogias lucis sive ignis et gratiæ, ac octo analogias tenebrarum et peccatorum. Vide et quæ de umbra mortis dixi Lucæ 1. v. 79. et Isaiæ 9. 2. Fides et gratia comparantur luci; peccata vero tenebris.

Non comprehenderunt.) Græce, οὐ κατέλαβεν, id est, *non apprehenderunt*, ut vertit Vatabl. *non susceperunt*: unde Noster v. 11. et 12. vertit, *non receperunt.* Verti quoque potest, *non detinuerunt*, *non occuparunt*, *non anteverterunt*: et tunc maior est emphasis, q. d. Tenebræ, id est, homines infideles et impii, Deum et viam salutis ignorantes, visa luce Verbi, debuerunt eam detinere, imo occupare et antevertere, ut per eam Deum et viam salutis suæ cognoscerent: at tanta fuit eorum cæcitas et pravitas, ut eam ultro se offerentem, illosque ambientem amplecti et recipere noluerint, sed illi clauserint oculos, nec eam admittere, vel recipere voluerint: *Erant enim mala eorum opera*, ut ait Ioannes c. 3. 19.

Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Ioannes.) Vers 6 Cognomen Baptista, a baptismo pœnitentiæ quem instituit. *Missus*, scilicet, ut ait Lucas c. 3. 1. *anno quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris factum est verbum Domini super eum in deserto, et venit in omnem regionem Iordanis,* etc. *Tu igitur,* ait Chrysost. *cum a Deo missum intelligas, nihil iam humanum ab eo dici annuntiarive existimes, sed divina omnia. Non enim suum quidquam,*

sed mittentis arcana denuntiat. Idcirco Angelus appellatur, hoc est nuntius; est enim nuntii officium nihil ex se scire: ita S. Chrysost. et ex eo Theoph. Dicit ergo Ioannem missum a Deo, ut ei pondus auctoritatis addat, eiusque de Christo testimonium, non tam humanum quam divinum esse ostendat.

Vers. 7. HIC VENIT IN TESTIMONIUM (ad testandum, sive ut esset testis, ut testimonium perhiberet veritati, scilicet quod Iesus esset Messias salvator mundi) UT TESTIMONIUM PERHIBERET DE LUMINE.) Puta ut testaretur Iesum esse verum lumen mundi, et ab eo nos debere omne lumen fidei, et notitiam salutis expectare et postulare.

Nota. Licet lux soleat distingui a lumine, sicut causa ab effectu; lux enim solis producit lumen in aere; hic tamen idem sunt *lux* et *lumen:* pro utroque enim Græce eadem est vox φως, id est lux, quam noster Interpres copiæ causa nunc vertit *lux*, nunc *lumen*. Rursum Græce additur articulus το φως, id est, illa lux, scilicet spiritualis, eximia, immensa, divina, ex se lucens, quæ per se et essentialiter est lux, et fons omnis lucis, ac quasi sol quidam divinus, cuius respectu Ioann. Baptista erat luna dumtaxat, vel lucifer: quia sicut lucifer sive hesperus præit solem, sic Ioannes præivit Christum, quasi solis iustitiæ anteambulo. Sensus est, q. d. Quia lux deitatis abscondita erat in humanitate Christi, abiecta, vili et paupere, quasi in lucerna obscura et umbrosa, ut homines eam non viderent, nec cognoscerent: hinc Deus misit Ioannem, ut lucem hanc detegeret, ostenderet, ac testaretur Iesum vere esse Deum, Deique Filium, et mundi doctorem et redemptorem. Nam, ut ait Paulus: Deus *lucem habitabat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest*, 1. Timoth. 6. 16. Rursum Filius est *splendor gloriæ, et figura substantiæ eius* (Dei Patris) Hebr. 1. 3. Idem *candor est lucis æternæ, et speculum sine macula Dei maiestatis et imago bonitatis illius,* Sapien. 7. 26. Vide ibi dicta.

UT OMNES CREDERENT PER ILLUM.) q. d. Ut omnes Ioannem audituri, in Christum, quasi in lucem crederent, et credentes iustificarentur ac salvarentur. *Per illum,* scilicet Ioannem, qui Christum digito ostendens: *Ecce,* inquit, *agnus Dei qui tollit peccata mundi.* Unde Nonnus: *Per illum*, inquit, id est, *per unius præconis* (Ioannis) *vocem.*

Vers. 8. NON ERAT ILLE LUX, SED UT TESTIMONIUM PERHIBERET DE LUMINE.) Iudæi et Scribæ, ob prædicationem et vitam cælestem Ioannis in eremo, putabant ipsum esse lucem, id est, Christum. Elidit idipsum hoc Ioannes Evangelista, q. d. Ioannes Baptista *non erat lux*, id est, Messias, ductor et salvator mundi, sed tantum eius testis et index, qui omnem suam cognitionis, prophetiæ et gratiæ lucem a Christo acceperat. Unde ipse c. 5. 35. vocatur *lucerna ardens et lucens. Sed non proprio igne ardebat,* inquit Origenes, *non propria luce lucebat. Stella erat matutina, sed non a seipso proprium lumen accepit; gratia ipsius quem præcurrebat, in eo ardebat et splendebat. Non erat ille lux, sed particeps luminis: suum non erat, quod in se et per se fulgebat.*

Vers. 9. Christus lux vera I. ERAT (alia a Ioanne, puta ipse Christus) LUX VERA, QUÆ ILLUMINAT OMNEM HOMINEM VENIENTEM IN HUNC MUNDUM.) Quæres, cur Christus dicitur *lux vera*, vel, ut Græca nervosius habent, το φως το αληθινον, id est, *illa lux illa vera?* Resp. Quia Verbum est prima, increata, naturalis et per essentiam lux: Ioannes vero Baptista et cæteri Sancti sunt lux per Verbi communicationem et participationem dumtaxat: quia omnes lumen fidei et gratiæ emendicant a Christo, ceu luna et planetæ a sole: quare si cum Christo comparentur, quia in infinitum ab eius claritate superantur, non merentur nomen lucis. Christus ergo solus lux est, et solus lucis nomen meretur; sicut Dei nomen est *Iehova,* sive *qui est,* quia ipse est verum, essentiale, æternum et immensum ens, cætera vero omnia ab eo particulam entitatis hauriunt: quare respectu Dei habent esse adeo imperfectum et diminutum, ut potius non esse, quam esse videantur: sunt enim quasi

A umbra entis quaquaversum immensi, quod est Deus, qui proinde solus verum est ens, sive ο ων, uti dixi Exodi 3. 14. Unde hic cap. 7. 28. Christus ait: *Est verus* (Deus Pater) *qui misit me.*

Secundo, Christus est vera lux mundi, quia eius doctrina et fides opposita est falsis doctrinis et erroribus gentilium philosophorum, Saracenorum, hæreticorum, atheorum, etc. *Vera* enim *lux* est, mera, pura, sincera, clara, genuina, quæ nil habet ficti, nil obscuritatis, nil umbræ, nil diminutæ lucis. II.

Tertio, quia Christus longe verius et perfectius nos illuminat, quam omnis lux corporea, ut ab ea metaphora ducatur, in qua proinde lux spiritualis dicitur mereri sola nomen lucis, lux vero corporea eius dumtaxat esse velut umbra. Simili modo et sensu ait Christus cap. 15. v. 1. *Ego sum vitis vera,* ac c. 6. 55. vocat se verum panem. Sic alibi sæpe verum vocatur, id quod perfectum est, eminens et excellens. III.

B Quarto, Christus est lux vera, quia latissime et plenissime, quaquaversum lumen suum diffundit: unde ubique ipse est vera lux: nam, ut explicans subdit Ioannes, *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Omnes enim fideles et Sancti, quanticumque et quotquot fuerunt a principio mundi, sunt et erunt, omne suum fidei et gratiæ lumen hauserunt, hauriunt et haurient a Christo. Ioannes vero Baptista lux fuit Iudææ dumtaxat, qui est angulus terræ, idque tempore Herodis tantum. Simile est de cæteris Sanctis. IV.

Denique Ioannes et cæteri exterius tantum, sonora voce auditores suos docuerunt, mentem vero per se et immediate illustrare non potuerunt: utrumque autem facit Christus. Vox enim ferit aures dumtaxat, sed Christus sua gratia mentem ferit et illuminat: unde ipse solus dicitur *illuminare omnem hominem.*

Hac de causa Christus passim a Ioanne vocatur *veritas;* ut cum Christus ait cap. 14. *Ego sum via, veritas et vita.* In Christo enim fuit omnis veritas, illaque qua-

C druplex, scilicet veritas entis, veritas mentis, veritas oris, veritas operis.

Latet in occulto veritas; sic vera deitas latebat occulta in humanitate Christi. Eadem tamen semper latere non potest. Nam ut ait Cicero pro Cælio: *O magna vis veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraque fictas omnium insidias, facile se per seipsam defendat.* Hinc veritas premi potest, opprimi non potest; perinde ut sol nubibus tectus latet, sed mox radiorum suorum vi nubes dissipat, et clarus effulget: sic et veritas, sic et Christus.

Quocirca veritas Græce dicitur αληθεια, ab α privativo, Veritatis et ληθη, id est oblivio, quod oblivionem arceat, quodque etymon. in eam nulla cadat oblivio, nullus error, nulla falsitas. Hanc haurimus a Christo, *tamquam a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio,* Iacobi 1. 17.

Porro magna est affinitas verbi, et veri sive veritatis.

D Unde licet nonnulli apud Augustinum libr. de Princip. Dialec. cap. 6. *verbum* derivent a verberando, vel verbe- Et verbi. ratu, ut verbum sit verber, eo quod verberato lingua intra palatum aere, formatur verbum: melius tamen Varro, et ex eo S. August. l. 15. de Trin. c. 11. *verbum* a vero et veritate deducunt, eo quod verbum sit vera cogitationis, et rei cogitatæ intellectæque imago. *Quando ergo quod est in notitia, hoc est in verbo,* ait S. August. *tunc est verum verbum et veritas;* hoc autem semper est in Verbo hoc divino: nam humanum sæpe fallit et fallitur.

ILLUMINAT OMNEM HOMINEM.) Quantum in ipso est: unde qui non illuminantur, sibi tribuant culpam, quia lumen fidei et gratiæ a Christo oblatum recipere nolunt; sicut sol illuminat omnes qui in domo sunt, quantum est ex parte sua; sed si quis fenestram claudat, impediet ne sol illam illuminet: hæc ipsius erit culpa, non solis: alludit enim ad solem, qui totum mundum illuminat. Ita S. Chrysost. Cyrillus, Theoph. Euthym. Et patet ex præced. Idem enim dicit cum eo quod dixit v. 5. *Lux in te-*

nebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt. Loquitur de lumine supernaturali et gratiæ, licet S. Cyrill. explicet de lumine naturali rationis. Deus enim dedit cuique homini lumen rationis, ut per illud sciat quid bonum sit, quid malum: quid amplectendum, quid fugiendum.

Christus illuminat omnes. I. Porro S. August. arctius hæc accipit; nam ut contra Pelagianos doceat non omnibus hominibus dari gratiam, scilicet congruam et efficacem, quæ eos convertat, iustificet et beet: hac de causa τὸ *omnem hominem* sic Primo, exponit, ex omni hominum genere aliquos illuminat, v. g. aliquos ex Indis, aliquos ex Persis, aliquos ex Afris, aliquos ex viris, aliquos ex fœminis, aliquos ex pueris, etc. ut sit distributio, non pro singulis generum, sed pro generibus singulorum, ut vocant Logici.

II. Secundo, sic exponit, q. d. Omnis homo qui illuminatur, a Christo illuminatur; *quia nisi ab ipso nullus illuminatur*, ait S. August. Enchir. 102. et lib. 1. de Pec. mor. c. 25. Sic vulgo dicimus: Hic Magister docet omnes pueros huius civitatis, scilicet eos qui doceri volunt: q. d. Nullus est qui doceat in hac urbe, nisi hic magister, quare qui doceri vult, hunc adeat oportet. Simili modo S. August. exponit illud 1. Timoth. 2. 4. *Deus vult omnes homines salvos fieri.* Vide ibi dicta.

Venientem in hunc mundum.) Id est, nascentem in hoc mundo: est hebraismus: sic enim solent Hebræi hominem, vel hominis nativitatem describere. Græcum ἐρχόμενον, verti potest, *veniens*, scilicet lux, q. d. Lux veniens in hunc mundum, id est, Christus nascens in mundo, quantum est ex se, illuminat omnem hominem. Ita S. August. l. 1. de Pec. mor. c. 25. Simili enim modo de Christo dicitur c. 3. v. 19. *Lux venit in mundum.* Et c. 12. 46. *Ego lux in mundum veni.* Verum Interpretes fere omnes Græci et Latini vertunt, *venientem* in accusativo.

Vers. 10. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit.) *In mundo erat*, scilicet Verbum, sive Filius Dei: hic enim qua Deus, ab initio mundi erat in eo per essentiam, præsentiam et potentiam, atque per vim suam et providentiam mundi conservatricem et gubernatricem, iuxta illud Pauli Actor. 17. 27. *Non longe est ab unoquoque nostrum: nam in ipso vivimus, et movemur, et sumus.* Ita S. Chrysost. S. August. cæterique Græci et Latini. Aliter Maldonatus: Verbum, inquit, in mundo erat per humanitatem assumptam, postquam per incarnationem factum est caro. Verum de incarnatione aget v. seq.

Et mundus per ipsum factus est.) Τὸ *et* accipitur pro *quinimo*, aut nervosius pro *quia*, ut sit causale, q. d. Ideo Verbum erat in mundo, quia per ipsum mundus creatus est, conservatur et subsistit. Verbum enim est quasi basis, imo quasi anima mundi, uti censuit quoque, Gentilis licet, Plato. Sapienter Philo: *Creatori, ait, proprium est benefacere; creaturæ gratias agere.* Verum ipsa sui officii sæpe obliviscitur, Deus nunquam, imo in ingratos quoque beneficus est.

Et mundus eum non cognovit.) Est hellenismus: græcizat enim Interpres, quia vertit, *eum*, scilicet λόγον, id est, Verbum: λόγος enim Græcis est masculini generis, cum alioqui latine dicendum fuisset *illud*, scilicet Verbum. Simile est Hebr. 9. 2. et alibi, uti ibidem annotavi. Inculcat Ioannes ingratitudinem mundi, quod suum auctorem, quem semper habet præsentem, et a quo creatus est et conservatur, puta Verbum, sive Filium Dei, non cognoverit.

Porro ludit in voce *mundus*. Primo enim proprie mundum accipit pro toto universo, et omnibus quæ in eo sunt: hæc enim omnia a Verbo sunt facta. Cum ergo subdit: *Et mundus eum non cognovit*, per mundum intelligit incolas mundi, puta homines mundo deditos, et divina non sapientes: hi enim non cognoverunt suum auctorem, puta Verbum, sive Filium Dei: ita S. August. S. Chrysost. Theophyl. et Euthymius.

Nota hic, ex mundi opificio naturaliter posse cognosci Deum unum in essentia, non autem trinum in personis, ac consequenter ex eo non posse cognosci Verbum, qua

A Verbum. Culpat ergo mundum, id est, mundanos homines Ioannes, quod Verbum, non qua Verbum, sed qua Deum mundi creatorem, ex mundi fabrica, quasi ex ungue leonem, et ex pictura Apellem non cognoverint. Et sic respondetur rationi Maldonati qui ex hisce verbis contendit Ioannem loqui hic de Verbi incarnatione, q. d. Mundani non cognoverunt Verbum incarnatum, scilicet Iesum esse Deum, Deique Filium: nam iidem cognoverunt ex mundi fabrica deitatem, sive unum Deum mundi opificem. Hæc Maldonatus. Sed respondetur eos non cognovisse Verbum, ut Verbum, sive personam Filii, ut dixi: quinimo multi ex mundi fabrica non cognoverunt Deum eius fabricatorem. Fateor nonnullos, ut Patriarchas et Prophetas, cognovisse Verbum, sive Dei Filium, de eoque prophetasse. Verum hi illud cognoverunt ex peculiari Dei revelatione, non ex fabrica mundi. Deplorat ergo Ioannes humanæ infirmitatis, post lapsum in peccatum, cæcitatem et ignorantiam, quod cum fide amiserit cognitionem sui creatoris et salvatoris, puta Verbi sive

B Filii Dei.

In propria venit, et sui eum non receperunt.) Vers. 11.
Arabic. *ad proprios venit, et proprii eum non receperunt.* Unde per *propria* vel *proprios* S. August. Cyrillus, Chrysost. Theophyl. Euthymius accipiunt Iudæos: hi enim erant populus Deo proprius, Deique cultui et Ecclesiæ dicatus. Melius idem per *propria* et *proprios* accipiunt totum mundum, omnesque homines mundi incolas. Idem enim dicit Ioannes, aliisque verbis more suo repetit et inculcat cum eo quod paulo ante dixit: *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit.* Audi S. Cyrillum in Conc. Ephesino: *Venit Unigenitus ad proprios, et præcipue ad Israelitas, simul atque carne sumpta factus est homo.*

Et sui.) Non omnes, sed multi: nam nonnulli Iesum ut Christum receperunt, sicut duodecim Apostoli, 72. discipuli, et alii usque ad 500. 1. Corinth. 15. 6. sed hi, præ reliquis Iudæis, qui eum non receperunt, fuere pau-

C ci, quæ sane fuit magna Iudæorum ingratitudo et malitia, Christi vero mortificatio, contemptus et humiliatio non exigua; Dei autem consilium admirabile, et iudicium inscrutabile, ut per Iudæorum repulsam, Evangelium ab Apostolis transferatur ad Gentes toto orbe diffusas, uti docet Apostolus Rom. 11.

Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.) Vers. 12. Id est, in nomen eius, hoc est in eum: nomen enim Christi eius personam significat. Pronomen *qui* refer non ad Filios Dei; sed ad *quotquot*. Patet ex Græco οἱ, quod cum sit masculinum, nequit referri ad neutrum τέκνα, id est, *filios*, sed ad ὅσοι, id est, *quotquot*. Sensus est, q. d. Quotquot Christum receperunt, puta omnibus his qui credunt in nomen eius, eiusque fidei et legi obediunt, dedit potestatem filios Dei fieri: sic se explicat S. Ioannes epist. 1. c. 5. 1. *Omnis, inquit, qui credit quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est.*

D Potestatem.) Græce ἐξουσίαν, id est, dignitatem, potestatem, facultatem, libertatem et ius, ut scilicet hoc ipso, quo Christum fide et fidei Sacramento, id est baptismo, aut certe fide per charitatem formata, quæ votum, sive desiderium baptismi includit, recipiunt; simul quidem tempore, sed posterius natura iustificentur, fiantque et sint (Græcum enim γενέσθαι et fieri et esse significat) filii Dei adoptivi per participationem et gratiam, sicut ipse Christus Filius est Dei naturalis per suam hypostasin divinam.

Quocirca Clemens Alexandr. adhort. ad Gentes, ait Christum sua incarnatione terram in cælum mutasse, ac ex hominibus angelos imo deos fecisse, ideoque ipsum pulchrum esse aurigam, qui currum, sive bigam fidelium, puta Iudæorum et Gentium, agat in cælum, dirigatque ad beatam immortalitatem.

Igitur vox ἐξουσία significat tum dignitatem filiationis divinæ, tum libertatem arbitrii nostri, ad eam libere per fidem capessendam. Non enim ait, fecit illos filios Dei,

sed dedit potestatem, id est liberam facultatem, filios Dei fieri; si videlicet libere illi credere et obedire velint. Negat hoc Calvinus et Beza; sed asserit S. August. de Spiritu et littera c. 31. quia *hanc*, inquit, *dicimus potestatem, ubi voluntati adiacet facultas faciendi. Unde hoc quisque in potestate habere dicitur, quod si vult facit, si non vult non facit.* Idem asserit S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Beda et alii passim. Audi S. Chrysost. *Quemadmodum ignis si metallorum terram attigerit, eam quamprimum aurum reddit: sic et longe magis pro luteis aureos eos baptisma facit, quos abluerit; cum Spiritus sanctus tamquam ignis illa ipsa hora animas nostras ingrediatur, et terrena absumpta similitudine, cælestem illam, novam et claram, tamquam ex fornace fulgentem referat. Et cur non dixit: Fecit eos filios Dei fieri, ut ostenderet multa opus esse diligentia, ut adoptionis nobis per baptisma impressam imaginem puram servemus atque intactam. Præterea quod nemo hanc nobis potest auferre potestatem, nisi primum nobis ipsis abstulerimus.* Et paulo post: *Simul autem declarare voluit, gratiam non temere, neque sine labore nostro in nos infundi, sed cum ipsi volumus, cum eam inquirimus: in nostra enim potestate est filios Dei fieri. Quippe nisi primum ad eam accipiendam promptum animum exhibeamus, neque divinum ad nos munus accedit, neque quidquam in nobis operatur. Ubique igitur non violentum, non coactum, sed voluntarium penitus et liberum nobis ostendit arbitrium.*

Dices: Fides, æque ac filiatio Dei est donum Dei, ergo illud non est positum in arbitrio hominis. Resp. negando sequelam: Deus enim fidem, spem, charitatem, reliquasque virtutes et dona sua hominibus non indit invitis, vel incogitantibus, sed cogitantibus, volentibus, consentientibus et cooperantibus libere. Hoc est enim quod ait hic S. Ioannes, Deum dedisse potestatem filios Dei fieri his, qui libere Christum per fidem et obedientiam receperunt, exclusis iis, qui eum recipere noluerunt. *Datur potestas ut filii Dei fiunt, qui credunt in eum, cum hoc ipsum datur ut credant in eum*, ait S. August. l. 1. contra 2. ep. Pelag. cap. 3. Datur autem hoc a Deo, cum Deus ita per gratiam suam illuminat et movet mentem hominis, ut ipsa libere consentiat et credat.

Filios Dei fieri.) Quomodo id fiat, et quanta huius filiationis sit dignitas, utilitas, hæreditas, fuse ostendi Osee 1. 10. ad illa: *Dicetur eis, Filii Dei viventis.* Unde Cyrillus: *Ascendamus*, inquit, *ad supernaturalem dignitatem per Christum: non tamen ut proprie sicut ille, sed ut similitudine illius per gratiam filii Dei simus. Alia est enim naturæ ratio, alia adoptionis.*

Vers. 13. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate (Arabicus, *appetitu*) carnis, neque ex voluntate viri: sed ex Deo nati sunt.) S. Ioannes hic ponit antithesim humanæ generationis et divinæ, ut huius præ illa præstantiam demonstret. Igitur ut vilitatem humanæ per exaggerationem ostendat, asserit Primo, eam fieri *ex sanguinibus*, id est, ex sanguine (est hebraismus) tum menstruo mulieris, ex quo coagulato formatur fœtus, tum seminali viri: viri enim semen, quia sanguinei alimenti est residuum, vocatur sanguis.

Voluntas carnis, quid? Secundo, asserit eam esse et fieri *ex voluntate*, id est concupiscentia (sic enim sumitur *voluntas* Isaiæ 58. 3. Ephes. 2. 3. et alibi) *carnis*: quod alibi dicitur esse ex carne et sanguine, in quo consistit voluntas, id est, concupiscentia viri, sub quo pari ratione fœminam accipe. Explicat enim quæ sit voluntas carnis, per *voluntatem viri*, q. d. Voluntas, id est, appetitus et concupiscentia carnis, est voluntas, id est concupiscentia viri et fœminæ in actu generationis: hunc enim vult et appetit carnalis appetitus et concupiscentia.

Ex adverso divina generatio filiorum Dei non ex sanguinibus, nec ex voluntate et concupiscentia carnis et viri, uti est filiorum hominum, sed est *ex Deo*, id est, ex Dei voluntate, prædestinatione, electione, charitate. Rursum *ex Deo*, id est, ex Dei spiritu et gratia, per quam mens hominis, antea carnalis, regeneratur et iustificatur,

A itaque homo fit spiritualis, iustus, sanctus, amicus, imo filius Dei. Tertio, *ex Deo*, quia in hac hominis iustificatione et regeneratione, Deus non tantum dat ei suam gratiam, spiritum et charitatem, cæterasque virtutes, sed et seipsum, ut homo iustificatus vere et proprie habeat in mente inhabitantem ipsi similem Spiritum, imo totam SS. Trinitatem, ideoque fiat divinus, imo filius et hæres Dei, ac cohæres Christi, uti fuse ostendi Osee 1. 10.

Aliter S. August. hic tract. 2. explicat τὸ *ex voluntate carnis. Carnem*, ait, *pro fœmina posuit, quia de costa cum facta esset, Adam dixit: Hæc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. Et Apostolus ait: Qui diligit uxorem suam, seipsum diligit; nemo enim unquam carnem suam odio habet. Ponitur ergo caro pro uxore, quomodo et aliquando spiritus pro marito. Quare? Quia ille regit, hæc regitur: ille imperare debet, ista servire: nam ubi caro imperat, et spiritus servit, perversa domus est.*

Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.) Sic ad verbum habent Syrus, Persicus, Ægyptius et Vers. 14.
B Æthiopicus; Arabicus vero, *et Verbum*, inquit, *factum est corpus. Caro* ergo hic est corpus humanum, indeque homo. Hinc Apollinaris hæresiarcha negabat Verbum assumpsisse animam humanam et mentem: eius enim loco, asserebat esse mentem Verbi divini, ipsamque eius divinitatem. Ita refert S. August. hæresi 55. Verum hæc est hæresis: fides enim docet Verbum assumpsisse, uti veram carnem humanam, sic et veram animam rationalem, ac proinde habere duas naturas integras et impermistas, scilicet divinam et humanam, ac consequenter habere duas voluntates, et duplicem mentem, divinam et humanam: ita ut hæ duæ naturæ cum suis potentiis, subsistant in unica persona Verbi, in qua persona facta est hæc unio, non autem in natura, ut contra Nestorium definit Concilium Ephesinum, et contra Eutychetem Conc. Chalcedonense.

Apollinaris hæresiarcha asserebat non aliam esse Christi animam quam ipsam Verbi divinitatem. Incarnationis series.

Ex hac autem unitate personæ sequitur Primo, ut Theologi docent, communicatio idiomatum utriusque naturæ, Effectus I.
C ut in Christo quidquid competit humanitati et homini, id ipsum dicatur et prædicetur de divinitate et Deo, ac vice versa, v. g. vere dicimus hunc hominem (Iesum) esse Deum, esse omnipotentem, esse creatorem, fuisse ab æterno, atque vice versa Deum, sive Filium Dei, vere esse passum, crucifixum, mortuum: quia scilicet una eademque persona divina est in Christo Deo et homine, qui hæc omnia subiit, licet secundum duas et diversas naturas; actiones enim et passiones sunt suppositorum, sive personarum in quacumque natura illæ subsistant. Audi S. August. in Dialogo 65. qu. ad Orosium, qu. 4. *Verbum caro factum est, non carne mutatum, ut non desisteret esse quod erat, sed cœperit esse quod non erat. Assumpsit enim carnem, non se convertit in carnem. Carnem istam a parte totum hominem intelligimus, id est carnem et animam rationalem. Et sicut primus homo et carne et anima mortuus fuerat, ita etiam oportuit, ut per mediatorem Dei et hominum, hominem Iesum Christum, et carne et anima vivificaretur.*

D Sequitur secundo, quod *Verbum factum est caro*, non eo modo quo aqua fit vinum, dum mutatur et convertitur in vinum; aut sicut cibus fit caro nostra, dum in eam convertitur; nec rursum eo modo, quo aurum fit statua, scilicet accedente ad auri materiam forma accidentaria statuæ, sed simili modo, quo anima et caro iuncta fiunt unus homo. Ita S. Athanasius in Symbolo: *Unus*, inquit, *non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus.* Sed homo unus est essentialiter, Christus vero unus est personaliter. Aut eo modo, quo homo accedente veste fit vestitus. Scilicet ut verbo accesserit nova substantia, quasi vestis, sed substantialis, non accidentalis; substantia enim carnis et naturæ vestivit se Filius Dei, eamque substantialiter in eadem hypostasi Verbi sibi copulavit, intimeque univit. II.

Caro ergo hic, uti et passim in Scriptura per synecdochen Hebræis familiarem, significat totum hominem: q.

d. *Verbum factum est caro*, id est, Filius Dei factus est homo. Simili modo potuisset S. Ioannes dicere: *Verbum Dei factum est anima*, id est, homo animatus et vivus: maluit tamen dicere *caro* potius quam *anima*, ut ostenderet quantum Dei benignitas, nostri amore, pro nobis sese exinanierit; scilicet quod Deus factus sit caro vilissima et infima, ut nos ex carne per concupiscentiam et peccatum corruptissima, fieremus quasi dii et filii Dei, ipsique Deo consanguinei: ita S. Cyrillus, S. Chrysostomus, et alii. *Carnem*, ait S. Cyrillus ep. 8. ad Nestorium, *animatam animæ rationali uniens Verbum sibi secundum subsistentiam, ineffabiliter factus est homo.*

Symbolice Glossa: Verbum, inquit, factum est caro, quasi mutatum in lac propter parvulos, ut eorum fieret cibus, præsertim in Eucharistia. Nunc singula verba ad incudem revocemus, et penitius expendamus.

Et.) Hæc vocula nectit hanc sententiam præcedentibus, partim historice, partim causaliter. Historice, q. d. Verbum illud æternum, cuius generationem divinam enarravi, quodque dixi fuisse apud Deum, imo fuisse Deum ipsum, per quem omnia facta et creata sunt, ideoque ipsum fuisse, esseque vitam rerum omnium; hoc Verbum, inquam, in tempore a Deo statuto factum est caro, dum in B. Virgine carnem nostram assumpsit, et nono post mense ex ea natum est, ac Iesu nomen accepit; ut τὸ *et* capiatur pro idcirco, ideo, hac de causa; q. d. Verbum factum est caro, id est Filius Dei factus est homo, hac de causa, ut filios hominum ex sanguinibus et carne in peccato natos expiaret, et filios Dei efficeret, uti præcessit. Unde S. August. *Ne miraremur et horreremus tantam gratiam, et ne nobis incredibile videretur homines ex Deo nasci; quasi securitatem faciens hoc dixit*: q. d. Quid miraris homines ex Deo nasci? attende ipsum Deum ex hominibus natum. Et S. Chrysost. *Factus est*, inquit, *filius hominis dilectissimus Filius Dei, ut filios hominum faceret filios Dei.*

Verbum.) Græce ὁ λόγος, id est, illud Verbum, scilicet æternum et divinum, de quo huc usque fuit sermo; Verbum, inquam, manens Verbum, manens in sua deitate, hypostasi, maiestate et gloria divina, factum est caro, id est homo, hoc est assumpsit et induit humanam naturam. Unde S. Athanasius ep. ad Epictetum dat simile illud Galat. 3. *Christus pro nobis factus est maledictum: Sicut enim Christus dicitur maledictum, non quod ipse maledictum factus sit, sed quod pro nobis maledictum* (id est crucem quæ a Iudæis habebatur maledicta et execrabilis) *suscepit; ita non quod ipse conversus sit in carnem, sed quod carnem pro nobis susceperit, dicitur factus caro.*

Eadem maledicti similitudine exponunt τὸ *Verbum caro factum est*, S. Gregorius Nazianzenus epist. ad Calcedonium, S. Ambrosius, S. Flavianus Patriarcha Antioch. (cuius verba sunt: *Verbum caro factum est, non quod in carnem mutatum sit, neque quod Deus esse destitit, sed quod Dei consilio et dispositione carnem assumpsit*) S. Ignatius, S. Irenæus, S. Hippolytus, S. Basilius, S. Chrysost. S. Gregor. Nyssenus, Amphiloch. et alii, quorum verba recitat Theodoretus dialogo, cui titulus, *Immutabilis*, ubi confutat Eutychianos illos, qui dicebant, Verbum incarnatione mutatum esse et transformatum in carnem. Alios vero, qui dicebant carnem mutatam esse in Verbum, ac Verbum absorpsisse, sive absumpsisse carnem, sicut mare sorbet rivulum in se influentem, confutat dialogo 2. cui titulus, *Inconfusus*. Tertios denique, qui dicebant deitatem in Christo esse passam et crucifixam, confutat 3. dialogo, cui titulus, *Impassibilis*.

Denique audi S. Cyrill. in Concilio Ephesino: *Nomine carnis intelligi debet totus homo, ut cum dicitur: Videbit omnis caro salutare Dei. Et: Non adhæsi carni et sanguini, Galat. 1. Atque eodem quoque modo nonnunquam accipitur anima, ut: In septuaginta quinque animabus descenderunt patres in Ægyptum, Act. 7. non enim dixeris, quod nuda et sine carne anima in Ægyptum descenderit. Quoties igitur audiemus carnem factum esse Verbum, hominem intelligamus ex anima et corpore factum.* Idem alibi hoc repetit, additque: *Non secundum translationem, vel conversionem, vel commutationem, transformatione facta in carnis naturam, neque habens temperationem vel commistionem, vel consubstantiationem*, etc. Idem habet Concil. Toletan. XV. quod celebratum est æra 726. qui fuit annus Christi 688. Anni enim Christi sequuntur Æram Hispanicam annis 38. *Æram Hispanicam annis 38. sequuntur anni Christi.*

Caro.) Id est homo. Opponit Verbo carnem, quasi summo imum, beato miserum, glorioso vilissimum, infirmissimum et spurcissimum. Quid enim miserius, vilius, infirmius, spurcius carne humana? quæ longe infirmior, miserior, spurcior est carne asinina, bovina, equina et cæterorum animalium; et tamen ad carnem talem demittere sese dignatum est Verbum Dei, nostri amore. Hæc est eius φιλανθρωπία et amoris extasis, quam celebrat Apostolus epist. ad Titum cap. 3. 4. Audi S. Bernardum serm. 3. de Nativit. *Verbum caro factum est, caro infirma, caro infantilis, caro tenera, caro impotens; omnis operis, omnis laboris impatiens.* Et mox: *Dum esset in principio apud Deum, lucem habitabat inaccessibilem, et non erat qui caperet illud. Quis enim investigavit sensum Domini, aut qui consiliarius eius fuit? Carnalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: sed iam capiat et carnalis, quia Verbum factum est caro. Si nihil præter carnem novit audire, ecce Verbum caro factum est; audiat illud vel in carne. O homo, in carne tibi exhibetur sapientia illa quondam occulta; ecce iam trahitur de occultis, et ipsis sese ingerit sensibus carnis tuæ. Carnaliter (ut iam dixerim) prædicatur tibi, Fuge voluptatem: quia posita est mors secus introitum delectationis.* *Carnis humanæ vilitas.*

Verbum ergo factum est caro, id est homo, dum hominem assumpsit, hominem, inquam existentem, sed non subsistentem. Naturam enim hominis existentem assumpsit, at non personam hominis: nec enim Verbi persona facta est persona hominis: quia hoc est impossibile. Verbum ergo assumens essentiam et existentiam hominis, non assumpsit eius subsistentiam, sed essentiam et existentiam hominis: eo ipso temporis instanti, quo a Spiritu sancto formata et facta est, præveniens ne per se subsisteret velut persona, eamdem sibi in unitate personæ suæ divinæ coniunxit, fecitque ut in eadem subsisteret. Quare humanitas Christi non in se, sed in persona Verbi subsistit.

Factum est.) Non quod Verbum mutatum sit in carnem, uti volebat Apollinaris, teste S. August. hæresi 55. Nec vice versa, quod caro mutata sit in Verbum, quia, ut ait S. Chrysost. *longe ab illa immortali natura est transmutatio*: qui enim caro fiat Deus, id est, quomodo creatura fiat creator? Nec Tertio, quod ex carne et Verbo, ceu duabus partibus, conflata sit tertia natura, sicut ex carne et anima conflatur et componitur homo, uti volebat Euthyches, cuius error damnatus est in Concilio Chalcedonensi. Nec Quarto, quod Verbum factum sit caro, id est homo subsistens, quasi non solum naturam, sed et personam assumpserit, uti volebat Nestorius, quasi *invento homine virtutibus prædito, illi se adiunxerit Verbum*, ait Theoph. sicut Prophetis se adiungit Spiritus sanctus, Tobiæ Raphael angelus, et sagis magisque dæmon; sed quod carnem, id est, naturam hominis, suæ hypostasi univerit, feceritque ut in eadem subsisteret homo Iesus, in qua subsistebat Deus Verbum, sive Deus Filius. Porro Verbum non per imaginationem, vel apparentiam et phantasma dumtaxat, ut volebant Manichæi, sed reipsa, et in rei veritate, *factum est caro*, id est homo: factum, inquam, non a se solo, sed a tota SS. Trinitate: tota enim SS. Trinitas fuit causa efficiens incarnationis Verbi, sed ita, ut ipsa non ad Patrem et Spiritum sanctum, sed ad solum Verbum, sive Filium, hypostatice terminaretur, solusque Filius fieret homo. *Solum enim Verbum carnem ipsa Trinitas fecit*, ait S. Fulgentius lib. de Fide ad Petrum c. 2. *Qua ratione Verbum caro factum est?*

Verbum ergo carne vestitum, fuit quasi sol nube vestitus, aut sicut ignis ferrum sibi uniens et igniens, aut sicut ignitus carbo, ait S. Cyrill. Unde eius typus et symbolum est carbunculus, uti dixi Apoc. 21. 29. Rursum fuit

sicut margarita in concha, sicut fulgur in nube, sicut aurum in fornace, sicut angelus in corpore. Insuper S. August. l. 15. de Trinit. c. 11. *Sicut verbum*, ait, *nostrum vox fit, nec mutatur in vocem, ita Dei Verbum caro factum est, non mutatum in carnem.* Et gesta Conc. Ephes. *Ut cum sermo induerit litteras et elementa, visibilis fit et tractabilis, sic Verbum Dei tractabile invenitur.*

Plura de Verbi incarnatione dixi in epist. 1. S. Ioan. cap. 1. 1. ad illa: *Et manus nostræ contrectaverunt*, ubi expendi quatuor tanti Sacramenti circumstantias, scilicet, quis, quid, cur, cui, Verbum factum sit caro: ac inter alia ostendi id factum esse hoc fine et fructu nostro, ut Verbum quod antea qua Deus, erat pater noster, per humanitatem assumptam fieret quasi mater nostra, itaque diceretur et revera esset πατριμήτωρ, id est, *patrimater.* Addidique ex Damasceno, Deum assumpsisse hominem, ut per eum totum mundum sibi uniret, et quasi deificaret: homo enim est microcosmus, sive totius mundi summa et compendium.

Et habitavit in nobis.) Græce, ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, hoc est, tentorium vel tabernaculum fixit in nobis, id est, inter nos, ad modicum tempus, quasi hospes et peregrinus in terra aliena: erat enim ipse civis, incola et dominus cæli ac paradisi, iuxta illud Ierem. 14. 8. *Quare quasi colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum?* Vide ibi dicta. Christus ergo sui exemplo voluit docere, Christianis terram esse quasi hospitium, patriam vero esse cælum, ad quod proinde, contemptis rebus terrenis, tota mente et nisu contendere debent: hac de causa homo factus, inter homines in terra quasi peregrinus versatus est, cum eis familiariter colloquens, conversans, et docens terrena relinquere, et ambire cælestia, iuxta illud Baruch. 3. 38. *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.*

Paulo aliter S. Chrysost. et Cyrillus: *In nobis*, inquiunt, id est in natura nostra, puta in humanitate quam assumsit, ut nos redimeret. Causam dat S. Chrysostomus: *Deus Verbum*, inquit, *sibi sanctum templum construxit, ac per illud ex cælis deductam agendæ vitæ rationem ad vitam nostram introduxit.* Citat et laudat hæc S. Chrysostomi verba Theodoretus Dialogo, *Immutabilis.* Causa ergo fuit hæc, ut cælestem vivendi rationem e cælis afferret, illamque homines doceret.

Et vidimus gloriam eius.) Græce, ἐθεασάμεθα, id est spectavimus, quasi in theatro mirum novumque spectaculum, ut scilicet Verbum carne velatum, in ea gloriam Deitatis suæ ostenderet, per miracula, per virtutes heroicas, per sapientiam et doctrinam divinam, etc. Sic Apostolus ait 1. Corinth. 4. 9. *Spectaculum* (Græce, *theatrum) facti sumus mundo, angelis et hominibus.* Audi S. Augustinum: *Nativitate ista collyrium fecit, unde tergerentur oculi cordis nostri: eius gloriam nemo posset videre, nisi carnis humilitate sanaretur: caro te obcæcaverat, caro te sanat; sic venit medicus ut de carne vitia carnis extingueret.*

Gloriam quasi unigeniti a Patre.) Arabicus, *quasi unici qui est a Patre.* Sensus est, q. d. Vidimus Christi gloriam, talem et tantam, qualis et quanta decebat unigenitum, vel quæ ostenderet eum esse unigenitum Dei filium; cui scilicet, ut ait S. Basilius, Deus Pater omnem gloriam, omnem substantiam dedit, sicut solent parentes filiis suis unigenitis relinquere omnem suam hæreditatem. Hanc Christi gloriam vidit S. Ioannes cum sociis, in transfiguratione in monte Thabor, in gloriosa eius resurrectione, in ascensione in cælum, in missione Spiritus sancti, in cælesti et divina eius doctrina, vita et miraculis. Ergo vox *quasi* non similitudinem, sed veritatem denotat. Ita S. Chrysost. *Verbum Quasi*, inquit, *hoc in loco non similitudinis est, neque parabola, sed confirmationis et definitionis certissimæ, q. d. Vidimus gloriam, qualem deceat, et credibile sit habere unigenitum et dilectissimum omnium, regis Dei filium.* Et Theoph. *Spectavimus gloriam, non talem qualem habebat Moses, vel cum qua gloria Cherubim et Seraphim Prophetæ apparuerunt; sed talem glo-*

A *riam, qualem decuit esse unigeniti a Patre, quæ illi naturaliter inest. Nam, velut, hic non similitudinis, sed confirmationis et determinationis indubitatæ verbum est.* Et Euthym. *Gloriam, non qualis est Sanctorum beatorum, vel angelorum, sed gloriam vere unigeniti, nam hic dictio* ὡς *(tamquam) idem significat quod vere.*

Porro gloria deitatis Christi, per carnem assumptam, quasi per velum transparuit et emicuit, ait Euthymius, qui et addit: *Quæ autem erat illa Verbi gratia? Certe nunquam antea visa, variaque miracula, perlucida ac supernaturalis transformatio, et tempore passionis solis præter naturam obscuratio, formidabilis veli scissio, horribilis terræ motus, petrarum scissiones, monumentorum apertiones, mortuorum suscitationes: quodque omnium caput est, mirabilior quam dici aut cogitari queat, Domini resurrectio, et post hanc quæcumque gloriosa Apostoli deinceps conspexerunt.*

A Patre refer ad *unigeniti:* hic enim unice genitus prodiit a Patre. Addit hoc: *Quia*, ut ait S. Bern. serm. 2. de
B Pentec. *totum paternum est, quod de corde Patris Christus attulit nobis, ut nihil in Filio Dei, nisi dulce, nisi paternum humani generis trepidatio suspicetur.* Sublimius et magis ad litteram S. Cyrillus: *Firma*, ait, *et immutabilis supernaturalis illa natura est, eodemque modo semper se habens, propriis semper dignitatibus æqualiter abundat. Quamvis ergo Verbum caro factum sit, non tamen infirmitate carnis superatum est, nec de prisca maiestate atque omnipotentia decidit, quoniam homo factum est. Vidimus enim*, inquit, *gloriam Christi a Deo, sublimiorem creaturarum gloria, ut mentis quisque compos, nulli alii, quam unigenito Dei Filio, convenire illam fateretur.*

Plenum gratiæ et veritatis.) Erasmus et Caietanus hæc iungunt sequentibus, referuntque ad Ioannem Baptistam, de quo sequitur, non ad Christum, de quo sermo præcessit. Sic ergo vertunt et nectunt, *Plenus gratia et veritate Ioannes testificatur de ipso*, scilicet Iesu, quod ipse sit Christus, quia, inquiunt, Græce est πλήρης,
C id est, *plenus* in nominativo masculino. Verum hæc dispunctio, versio et expositio est contra omnes Patres, et contra perpetuum Ecclesiæ consensum, ac contra dispunctionem codicum Græcorum, Latinorum, Syrorum, Arabicorum, etc. qui constanter post τὸ *veritatis*, ponunt punctum. Insuper repugnat sequentibus: nam explicans Ioannes quomodo Christus sit plenus gratia et veritate, subiicit dicens: *De plenitudine eius omnes accepimus.* Nec obstat quod in textu Græco sit πλήρης, id est *plenus*, tum quia in multis codicibus ponitur πλήρη, in accusativo, id est *plenum;* in aliis τὸ πλήρη in margine ponitur: quod si velimus legere πλήρης, id est *plenus* in nominativo, tum verba præcedentia legenda sunt per parenthesin, hoc modo *(et vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a Patre)* ut legunt Biblia Lovan. Hentenii, et ita servatur idem sensus: nam πλήρης refertur ad λόγος; q. d. Verbum caro factum erat plenum gratiæ et veritatis. Alludit ad verbum humanum, cuius summa laus est, si sit gratiosum
D et verum, sive verax: sic enim Verbum divinum, non tantum in se, qua Verbum Dei Patris (quis enim de eo dubitet?) sed etiam qua caro factum, sive qua homo in se quasi in fonte et capite, non participando, sed per se, et quasi nativa sua vi, omnibus gratiæ, tam gratum facientis, quam gratis datæ, donis a Deo fuit cumulatum, atque ore et opere, in omnibus suis dictis et factis, eximiam gratiam præ se tulit, iuxta illud: *Mirabantur omnes in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius*, Luc. 4. 22. Idem fuit plenum veritate; quia omnes errores, item umbras legis veteris detexit, ipsamque veritatem olim a Prophetis promissam exhibuit. Insuper in ipso *sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi*, Coloss. 2. v. 3.

Plenum gratiæ.) *Non enim gloriam potestatis aut claritatis* vidimus, ait S. Bernardus serm. 6. in vigilia Nativit. *sed gloriam paternæ pietatis*, gloriam gratiæ, de qua Apostolus: *In laudem*, inquit, *gloriæ gratiæ suæ.* Ephes. 1. Unde Apostolus 1. Timoth. 3. 16. exclamat: *Magnum*, inquit, *est pietatis sacramentum* (scilicet Verbum caro fa-

ctum) *quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.* Vide ibi dicta. Quam plena, et quaquaversum perfectissima fuerit gratia Christi, vide docentem S. Thomam 3. p. q. 7. art. 9. et seq. ibique Suarez, Vasquez et ceteros.

Et veritatis.) Apte veritatem iungit gratiæ: quia, ut ait S. Bern. serm. 74. in Cant. *Veritas capreæ oculos habet, gratia hinnuli hilaritatem: utraque res necessaria mihi; et veritas quidem, cui abscondi non possum; gratia autem, cui nolim. Alioquin sine alterutra visitatio plena non erit; cum et illius severitas absque hac, onerosa, et huius hilaritas absque illa, dissoluta possit videri. Amara est veritas sine condimento gratiæ, sicut absque veritatis fræno levis, et nesciens modum, plerumque et insolens ipsa devotio.*

Urim, Tummim quid? Huius rei symbolo pontifex Aaronicus, qui Christi erat typus, in rationali pectoris sui gestabat inscriptum: *Urim ve-tummim*, id est, *doctrina et veritas;* vel ad verbum, *illuminatio et perfectio*, hoc est *veritas et gratia:* quæ duo in Christo excelluerunt, ac sacerdoti cuilibet maxime necessaria sunt, ut iis Christo assimiletur. Vide dicta Exodi 28. v. 30.

Ergo licet B. Virgo, S. Stephanus, et alii dicantur pleni gratia præ cæteris hominibus; tamen respectu Christi non fuere pleni. Christus enim est quasi oceanus et mare gratiarum, quod in omnes fideles, Apostolos, Martyres, Confessores, Virgines rivos gratiarum emanat. B. Virgo vero, S. Stephanus, aliique Sancti sunt quasi fontes, qui ex Christo, quasi ex mari, aquam gratiæ hauriunt, camque quasi rivi, vel fontes pleni, eructant. Hoc est quod ait Apostolos Coloss. 2. 9. *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* Et: *Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi.* Eph. 4. 7. *Filio autem non ad mensuram Deus dedit spiritum,* ut inferius dicetur cap. 3. 34.

Vers. 15. Ioannes testimonium perhibet (id est perhibuit) de ipso, et clamat dicens: Hic erat, quem dixi: Qui post me venturus est, ante me factus est: quia prior me erat.) Probat ea quæ dixit de Verbo incarnato, quodque ipsum fuerit plenum gratiæ et veritatis, ex testimonio irrefragabili S. Ioannis Baptistæ. Ipsum enim Iudæi habebant quasi Prophetam et virum divinum, q. d. Non solum nos vidimus Iesum Christum plenum gratiæ et veritatis, sed et Ioannes a Deo missus idipsum de eodem palam testatus est et asseveravit.

Audi S. Cyrill. in Concil. Ephesino: *Ioannes de Christo, quem prædicabat, ait: Qui post me venit, hoc est, post me in lucem prodiit, is prior me est, hoc est dignitate et gloria me præstat, sed et ipsa quoque subsistendi ratione, ut Deus me antevertit. Quomodo ergo idem Ioannes prior et posterior secundum tempus extitit? Quia Verbum Deus erat, et factum est caro: prius proinde erat ut Verbum, posterius vero ut homo.*

Et clamat.) Græce εκραγε, id est clamavit: fuit enim ipse *vox clamantis in deserto*, Isaiæ 40. 23. q. d. *Quem non ipse solus audivi, sed late per omnes sparsus est clamor eius,* ait Cyrill. *Quia non in occulto, nec demissa balbutientique voce, sed tuba sonantius;* atque ut ait Chrysost. *Fidenter et libere, omni abiecta formidine, Dei adventum prædicavit.*

Hic erat, quem (de quo) dixi.) v. 27. et 30. q. d. Ioannes antequam Christum vidisset et novisset, de eo dixit, quod ipse venturus esset ad salvandos homines; ac eo viso idipsum repetiit et confirmavit: testi ergo tam fideli et constanti credendum est, ita Theophyl. *Ne enim videatur*, inquit, *gratificans personæ Iesu, de eo honestiora testari, ideo dicit: De quo dicebam, hoc est, etiam priusquam viderem eum.*

Qui post me venturus (id est *prædicaturus*, ait S. Chrysost.) est, ante me factus est.) Id est, mihi prælatus, mihi honore præpositus est, quia a Deo destinatus, et in baptismo declaratus est redemptor orbis, Matth. 3. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Unde Beda: *Quod ait, Ante me,* inquit, *non ad ordinem temporis, sed ad distantiam pertinet dignitatis.* Et S. August. *Non factus est, antequam factus essem ego* (Nam Ioannes Christo sex mensibus fuit senior, et ante Christum cœpit prædicare), *sed antepositus est mihi, hoc est, ante me factus est.*

Quia prior me erat.) Quia scilicet Iesus fuit ab æterno; cum ipse verus sit Deus, Deique Filius: ita S. August. Chrysost. Theophyl. Euthym. Rursum *prior*, id est prior natura, dignior maiestate, excellentior divinitate. Non dicit Ioannes: Christus proficiendo in virtute et gratia me superavit, ait Chrysost. sed *prior me erat,* hoc est, *semper me superior, semper gloriosior erat,* inquit Cyrill. utpote verus Deus existens.

Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia.) Prosequitur et explicat quod dixit vers. 14. Verbum incarnatum fuisse *plenum gratiæ et veritatis;* quia de hac gratiæ et veritatis eius plenitudine omnes nos Apostoli et Christiani, imo omnes fideles ante Christum accepimus: nam Henoch, Noe, Moses, Abraham, cæterique Prophetæ et Patriarchæ ex prævisis Christi meritis sanctificati et salvati sunt. Origenes et Theophylactus censent hæc verba adhuc esse Ioannis Baptistæ de Christo. Melius S. Chrysostomus, Cyrillus, Euthymius et alii censent esse verba Ioannis Evangelistæ, confirmantis præcedentia verba Baptistæ. Vers. 16.

De plenitudine eius.) Hoc est, de eo plenissimo: Christus enim quasi caput Ecclesiæ, in omnes fideles, quasi in membra sua, non plenam omnemque gratiam suam, sed partem eius ad libitum diffundit. *Sancti,* ait Beda, *non plenitudinem spiritus eius, sed de plenitudine eius, quantum ipse donat, accipiunt. De plenitudine namque filii,* inquit Cyrillus, *quasi iugi fonte, gratiarum donum scaturiens, in singulas animas, quæ dignæ sunt, defluit.* Hoc est quod ait Apostolus: *Benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo,* id est, per Christum, Ephes. 1. *Ipse enim fons est et radix bonorum omnium*, inquit Chrysostomus. *Ipse vita, ipse lux, ipse veritas, non in seipso bonorum divitias continens; sed in universos diffundens, quibus diffusis plenus permanet: neque ex eo quod aliis suppeditet, minuitur, sed divitias suas clargitur semper uberius: cumque omnes his bonis impertiat, in eadem permanet perfectione.*

Et gratiam pro gratia.) Græce, και χαριν αντι χαριτος; ubi examinandum est το αντι, id est, *pro*. Primo, aliqui sic exponunt: *gratiam pro gratia,* q. d. Gratiam super gratiam, id est, omnem gratiam accepimus a Christo, quod Hebræi dicunt חן על חן *chen al chen.* Verum το αντι, Græce non capitur pro επι, id est *super;* unde hanc expositionem confutat hic Ribera; sed eam sequitur et propugnat Ioannes Alba Electorum sacræ Scripturæ capit. 13. additque *gratiam pro gratia,* hoc est copiosam, abundantem et exuberantem gratiam. Sic in Prophetis *plaga super plaga,* vocatur maxima plaga: et *contritio super contritione,* vocatur summa contritio: et *pellem pro pelle,* Iob. 1. hoc est, pellem super pellem, id est universum gregem, et armenta universa dabit homo pro anima et vita sua. Hæc ille. Huc accedit Suar. 3. p. q. 19. a. 4. disp. 41. sect. 2. *Gratiam pro gratia,* inquit, hoc est gratiam secundam pro gratia prima, hoc est, gratiam crescentem et maiorem accepimus omnes non tantum homines, sed et angeli: hos enim gratiam accepisse a Christo censet Suarez. Gratia pro gratia quæ? Resp. I.

Secundo, Maldonatus, *gratiam pro gratia,* hoc est, unus unam, alius pro illa aliam accepit gratiam, q. d. Omnes quidem accepimus gratiam a Christo, sed hic illam, alius aliam, et quisque suam ab aliis disparem et diversam. Verum hoc quoque obscurius est, nec satis respondet Græco αντι, quod vicem et successionem, non distributionem significat. II.

Tertio, S. August. q. d. Gratiam vitæ æternæ, id est gloriam beatificam, pro gratia huius vitæ accepimus in spe, et reipsa post mortem accipiemus a Christo: gratia enim est semen gloriæ, et vice versa gloria est consumatio gratiæ. III.

IV. Quarto, alii q. d. Legem Evangelicam a Christo accepimus pro lege veteri: utraque enim est gratia, quia gratis data a Deo. Ita S. Cyrillus, Chrysost. Leontius, Theophyl. Euthym. Iansenius, Ribera. Verum huic obstat, quod Ioannes mox v. 17. legem opponat gratiæ, æque ac Mosen Christo.

V. Quinto, alii q. d. *Gratiam pro gratia*, id est, in Christi gratia nos omnes sumus gratiam consecuti, et per eum grati facti Deo. Unde Paulus passim dicit nos in Christo iustificatos et sanctificatos: ita Zacharias Chrysopolitanus et Toletus. Hic sensus aptus est, sed non præcisus: Græcum enim αντι, id est *pro*, non capitur pro *in*.

VI. genuine. Αντι Græcum quid significet? Sexto ergo genuine et præcise, Græcum αντι duo significat, scilicet Primo et proprie, vicariam successionem, ut respondeat Hebr. תחת *tachat*, idemque sit quod *vice, loco, pro*: q. d. Pro gratia Christi, nos quasi eius successores et filii, vicariam et similem illi gratiam accepimus. Sicut enim Christi gratia fecit illum Deo gratum, sanctum, amicum et Filius Dei naturalem: sic eadem nos facit Deo gratos, sanctos, amicos et filios Dei adoptivos: ita S. Chrysost. Cyrillus, Theophyl. et alii. Secundo, αντι sæpe licet improprie, sumitur pro *propter*, q. d. Propter gratiam, vel per gratiam Christi quasi fontem et originem nos gratiam accepimus: explicat enim id quod præcessit: *Et de plenitudine eius nos omnes accepimus*, per hoc quod subdit, *Et gratiam pro gratia*. Gratia enim a Deo, per Christum quasi caput, ad nos quasi membra derivatur et dimanat, uti docet Apostolus Ephes. 1. Voluit enim Deus Christum constituere quasi fontem communem gratiæ, ex quo omnis gratia ad fideles deflueret, ut Christo debeamus omnem gratiam et salutem acceptam ferre, illique iuges et immensas agere gratias. Propter Christum enim sibi gratissimum et dilectissimum, quasi mediatorem, Deus nos sibi reconciliavit, suaque gratia et amicitia donavit, iuxta illud Matth. 3. 17. et cap. 17. 5. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui;* ut nemo nisi per ipsum mihi placere possit: ita Vatabl. Franc. Lucas et alii. Hinc patet nos a Christo accipere gratiam eamdem quam ipse in se habet: eamdem, inquam, specie, non tamen numero (licet id quidam opinati sint:) hoc enim est indecens et impossibile iuxta legem ordinariam.

Posset Tertio, το αντι notare quamdam æqualitatem: sic enim dicitur αντιθεος, id est Deo æqualis, qui Deo se æquat, Deumque se facit, ut fecit Lucifer, et faciet Antichristus: αντιδοσις est æqua remuneratio et compensatio meritorum: αντιθετα sunt ex æquo composita et sibi opposita: αντιτυπος est respondens ex adverso, compar et eiusdem formæ: αντιτεχνος est æmulus, qui cum æquali de arte certat: antipodes sunt qui ex adverso æquis vestigiis insistunt. Sic sensus esset, q. d. Per Christum accepimus gratiam gratiæ Christi quasi æqualem, quia per illam elevati sumus, factique ordinis divini, scilicet filii Dei, et divinæ consortes naturæ 2. Petr. 1. 4. Sic Apostoli erant quasi æquales et suppares Christo: unde ipse eos *fratres* appellat: sicut Pontifex Cardinales vocat fratres, itaque eos quodammodo sibi æquat. Fidelis ergo, præsertim sacerdos, Religiosus, Apostolus, cogitet se instar Christi vivere debere, ut cælestem Christi vitam agat, ut quisquis eum viderit, vel audierit, Christum se in viva sui imagine vidisse et audisse autumet.

Sub *gratia* hic veritatem comprehende. Dixit enim Christum plenum gratiæ et veritatis, et de utriusque plenitudine nos omnes accepisse: per Christum enim accepimus veritatem, id est Dei cognitionem, fidem, prudentiam, sapientiam, intellectum salutis et rerum divinarum; item peccatorum remissionem, cum Deo reconciliationem, iustitiam, adoptionem in filios Dei, charitatem, humilitatem, mansuetudinem, cæterasque virtutes et dona: quæ omnia hic nomine gratiæ intelliguntur.

Vers. 17. Christus Mosi opponitur, et anteponitur. QUIA LEX PER MOSEN DATA EST, GRATIA ET VERITAS PER IESUM FACTA EST.) Dat causam cur per Christum acceperimus gratiam pro gratia; quia scilicet Moses qui apud Iudæos erat summus Propheta et legislator,

A legem tantum dare potuit, quæ doceret et iuberet mandata Dei, sed gratiam ad illa implenda conferre nequivit. Christo ergo opus fuit, qui gratiam ad legem implendam præstaret. Unde Arabicus vertit, *gratia et veritas necessaria fuerunt per Iesum Christum*. Opponit ergo et antepponit Christum Mosi, ac gratiam et veritatem legi. Primo, quod Moses directe in lege doceret dumtaxat, quid Deus vellet a Iudæis fieri, puta præcepta decalogi, cum promissione bonorum temporalium, scilicet copiæ frumenti, vini et olei, si illa servarent: at vero viam salutis, pœnitentiæ, remissionis peccatorum, iustificationis et sanctitatis, qua pervenitur ad vitam æternam, non doceret, multo minus eam conferret. Christus autem illam docuit, et reipsa contulit per gratiam et veritatem, quam e cælis attulit. Hoc est quod cecinit Zacharias Luc. 1. *Ad dandam scientiam salutis plebi eius in remissionem peccatorum eorum*. Ita S. Chrysost. *Per Christum*, inquit, *facta est gratia, quia cum potestate remittebat peccata, regenerabat*, etc. *Veritas, quia figuras adimplevit*.

B Secundo, in lege triplicia erant præcepta, moralia sive decalogi, iudicialia et cæremonialia: duobus prioribus opponit gratiam, sine qua illa impleri non poterant, ideoque hominem ea transgredientem faciebant reum mortis præsentis et æternæ: gratia vero facit, ut fidelis eadem implens ex amore Dei, mereatur vitam æternam: tertiis vero, puta cæremonialibus, opponit veritatem, quia cæremonialia erant typi et umbræ Christi, eiusque Sacramentorum, quas umbras implevit Christus, itaque veritatem attulit. Unde S. August. hic: *Quomodo*, ait, *exhibita est veritas? quia factum est quod promissum est*. Idem lib. 17. contra Faustum, c. 6. *Ipsa lex*, ait, *cum impleta est* (per Christum) *gratia et veritas facta est: gratia pertinet ad charitatis plenitudinem, veritas ad prophetiarum impletionem*: sic et S. Athanasius ser. 2. contra Arrian.

Tertio, quia Moses obscuram et modicam dedit Dei et SS. Trinitatis cognitionem, claram vero et eximiam Christus. Unde Beda hæc omnia complectens: *Christus*, ait, C *homo factus enarravit quid de veritate Trinitatis sentiendum, qualiter ad eius contemplationem properandum, quibus actibus perveniendum sit:* enarrabit etiam, cum electos ad claritatem suæ visionis inducet.

Dicit ergo hoc Ioannes, ut Iudæos a Mose, cui nimis inhærebant, traducat ad Christum, scilicet a lege ad Evangelium, eiusque gratiam.

Symbolice et anagogice, S. August. lib. 13. de Trinit. c. 19. per *gratiam* accipit ipsum Verbum in tempore incarnatum, per *veritatem* vero visionem Dei æternam, ad quam ipsum vos ducit. Audi ipsum: *In rebus enim per tempus ortis, illa summa gratia est, quod homo in unitate personæ coniunctus est Deo. in rebus vero æternis, summa veritas recte tribuitur Dei Verbo. Quod vero ipse idem est unigenitus a Patre, plenus gratiæ et veritatis, id actum est, ut idem ipse sit in rebus, pro nobis temporaliter gestis, cui per eamdem fidem mundamur, ut eum stabiliter contemplemur in rebus externis*.

D DEUM NEMO VIDIT UNQUAM: UNIGENITUS FILIUS, QUI EST IN SINU PATRIS, IPSE ENARRAVIT.) Dat causam, cur Vers. 18. non Moses, vel quis alius, sed solus Christus perfectam de Deo et rebus divinis veritatem nos docuerit, quia ipse solus vidit Deum, q. d. Hæc quæ huc usque de Deo, de Verbo, deque eius divinitate, creatione, vita et luce, etc. dixi, adeo sublimia sunt, ut, cum Deum nemo mortalium viderit præter Dei Filium, ac consequenter nec Moses; hinc nemo, nec Moses quidem, sed solus Dei Filius incarnatus hæc perfecte enarrare potuerit. Patet ex præcedent. Ita passim Patres, qui ex hoc loco docent Mosen non vidisse Dei essentiam, sed corpus quoddam luminosum dumtaxat, ab angelo assumptum, Dei gloriam aliquo modo oculis Mosis repræsentans, uti fuse ostendi Exodi 33. 19. et seq. Idem docet hic S. August. licet contrarium sentiat epist. 112. cap. 13. ubi asserit Mosen vidisse Dei essentiam. Audi Bedam: *Nemo corruptibili adhuc et mortali carne circumdatus, incircumscriptam divinitatis potest lucem intueri. Unde manifestius dicit Apostolus: Quem nullus*

vidit hominum, sed nec videre potest. Et S. Gregorius in Catena: Quamdiu, ait, hic mortaliter vivitur, videri per quasdam imagines potest Deus, sed per ipsam naturæ speciem non potest.

Tropol. Tropologice, S. Gregorius libr. 18. Moral. cap. ult. et penult. docet nemineni posse videre Deum et divina, nisi prius huic mundo eiusque voluptatibus moriatur. Explicans enim illud Iob 28. *Abscondita est ab oculis viventium;* causam subiicit: *Quoniam,* inquit, *quisquis sapientiam, quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, ne iam eius amore teneatur. Nullus quippe eam vidit, qui adhuc carnaliter vivit, quia nemo potest Deum simul amplecti et sæculum. Qui enim Deum videt, eo ipso moritur, quo vel intentione cordis, vel affectu operis, ab huius vita delectationibus tota mente separatur. Unde adhuc ad eumdem quoque Mosen dicitur: Non enim videbit me homo, et vivet; ac si aperte diceretur: Nullus unquam Deum spiritualiter videt, et mundo carnaliter vivit.*

Unigenitus qui est in sinu Patris.) Syrus, *in gremio;* S. Cyrillus, *in utero* (hunc enim quoque significat B Græcum κολπος) Græce, εις κολπον, id est *ad sinum,* puta ad pectus et cor Patris. Est catachresis: per *sinum* enim significatur summa Filii cum Patre coniunctio, communicatio, et secretorum cognitio, q. d. Filius qui Patri est intimus coniunctissimus, et ομουσιος, sive consubstantialis, ac consequenter sapientiæ, consiliorum et secretorum omnium Dei Patris est conscius et particeps, ideoque ea optime et intime novit; hic, inquam, solus eadem plane et plene enarrare potuit, et de facto enarravit. Ita S. Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus, Theophylactus, Euthymius et alii. Unde S. Ambrosius serm. 18. explicat sinum hunc, ut sit intimum naturæ secretum. Notat S. Athanasius l. 3. de Unica Trinit. substant. dictum esse Unigenitum in sinu esse Patris, ne per hoc quod caro factus est, divisus esse credatur a Patre, cum revera maneat, et etiam sit apud Patrem, sicut erat in principio et semper.

Sinus quid significat?

Audi S. Chrysostomum, qui per *sinum* significari censet, quod Filius non tantum videat, sed et comprehendat C Patrem: *Multi,* ait, *Deum cognoscimus, non tamen ipsam substantiam qualis est, nisi solus Unigenitus, qui certam notionem, visumque et comprehensionem habet, qualem Filium de Patre habere par est. Sicut enim cognoscit me Pater, inquit, et ego cognosco Patrem* (Ioan. 10. 15.) *Quare animadverte quanta cum exuberantia loquatur Evangelista. Siquidem cum dixisset: Deum nemo vidit unquam, non prosecutus est, Filius qui vidit narravit; sed aliud quiddam amplius quam videre posuit, dicens: Qui in sinu est Patris. Qui enim tantum videt, non certam habet rei visæ cognitionem: qui vero in sinu immoratur, omnia ei perspicua sunt et certa. Ne igitur audiendo: Nemo cognoscit Patrem nisi Filius* (Matth. 11. 27.) *diceres quod, licet maiorem cæteris de Patre habeat cognitionem, non tamen qualis est novit, ideo in sinu Patris eum esse inquit Evangelista: quo uno verbo multam substantiæ cognitionem, propinquitatem, parem Patri cognitionem, et potestatem ostendit.*

Alludit ad illud Davidis de Christo Psalm. 109. 4. D *Ex utero ante luciferum genui te,* id est, ex intellectu meo fœcundo, velut verbum dixi, et velut filium genui te. Unde S. Hieronymus ibidem: *Ex utero,* inquit, id est, *de mea substantia, de mea natura, de meis visceribus, de medullis divinitatis meæ. Totum quidquid est in divinitate, dedit Filio, quem generavit.* Et S. August. in Psal. 109. *Qui est sinus,* ait, *ipse est uterus, et sinus et uterus pro secreto positus est. Quid est ex utero? Ex secreto, et occulto, de meipso, de substantia mea, hoc est ex utero.* Sic et Theodoret. *Ex utero,* ait, id est, *ex substantia mea: ut enim ex utero homines gignunt, et ea quæ gignuntur eamdem habent naturam, quam genitores: sic ex me genitus es, et genitoris in teipso substantiam ostendis.*

Porro ipse Hier. hunc. Psalm. 109. versum ita vertit, *quasi de vulva orietur tibi ros adolescentiæ tuæ;* Aquila, *de vulva diluculo surgentis tibi ros pueritiæ tuæ;* Quinta editio, *de vulva super auroram tibi ros adolescentiæ tuæ,*

A hoc est, ex divinitate mea genui te Deum, iuxta illud Symboli, *Deum de Deo.* Ita S. Hilar. Ambros. August. Athanas. et alii contra Arrianos. *Ros.* idem est Hebræis, quod Latinis flos. Ros, ait R. Salomon, designat suavitatem, hilaritatem, dulcedinem, puritatem generationis cælestis, sicut ros nascitur ex aurora cælesti.

Ros Hebræis idem quod flos.

Ipse enarravit.) Græce εξηγησατο, id est declaravit, clare exposuit, dilucide explicavit discipulis suis, et per eos in totum mundum propagavit, ait S. Chrysost. εξηγεισθαι enim est res occultas et absconditas explanare, et dilucide exponere, uti Christus exposuit nobis arcana Patris de SS. Trinitate, de Verbo, de hominum vocatione, gratia, beatitudine, resurrectione, gloria cælesti, pœnis inferni, etc. *Vox* εξηγησατο, ait S. Chrysost. *expressiorem certioremque doctrinam demonstrat.* Et mox: *Enarratio hoc loco doctrinæ evidentiam significat: quare et Verbum, et magni consilii appellatur.* Et nonnullis interiectis: *Quid amplius a Filio didicimus, qui in sinu est Patris? longe ab eo expressiorem et magis perspicuam doctrinam accepimus; videlicet quod Spiritus Deus est, et qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare; quod Deum videre est impossibile; quod eum nemo novit nisi Filius; quod Pater est dilectissimi unigeniti; et alia multa.*

Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes et Levitas ad eum, ut interrogarent eum: Tu quis es?) Vers. 19. Ioannes Baptista sæpius testimonium perhibuit Iesu, quod ipse esset Messias, sive Christus, tam ante eius baptismum quam post. Ioannes Evangelista ergo hic omisso testimonio, quod perhibuit Ioannes Baptista Iesu, ante eius baptismum, utpote a cæteris tribus Evangelistis enarratum; hic recenset testimonium eiusdem de Iesu, postquam ipse eum baptizavit: quia illud fuit publicum, iuridicum et celeberrimum, utpote a pontificibus et magistratibus iuridice postulatum, et acceptum per legatos ad Ioannem missos. Causa huius legationis et quæstionis fuit, quod pontifices viderent Ioannem in deserto vitam agere angelicam, prædicare tanto spiritu, baptizare, movereque homines ad pœnitentiam, quod nemo cæterorum Prophetarum fecerat. Putarunt ergo pontifices sui officii esse, ut ab eo quærerent, quis esset? præsertim quia ex translato a Iuda ad Herodem sceptro, et ex completis 70. hebdomadibus Daniel s, sciebant iam imminere tempus adventus Messiæ. Quare Ioannem suspicabantur esse Messiam. Unde rogant eum: *Tu quis es?*

Cur Iudæi hanc legationem ad Ioannem Baptistam miserunt?

Aliam causam affert S. Chrysost. hic, scilicet id eos rogasse ex odio et invidia Iesu; ut enim Iesum ostenderent non esse Messiam, titulum Messiæ ad Ioannem transferre conati sunt. Ægre enim ferebant Ioannem sibi præponere Iesum, eumque facere Messiam. Idem S. Chrysost. hom. 11. in Matth. censet id eos rogasse ex invidia Ioannis; quod scilicet dolerent Ioannem vitæ sanctitate, prædicatione et baptismo ita inclarescere, sibique præferri, ac populum a Scribis et sacerdotibus ad se traducere. Verum esto aliqua nonnullorum invidia hic sese miscuerit, tamen vera et propria est causa, quam dixi: Dei enim consilium erat Ioannem ita exaltare, ut pontifices compelleret eum rogare, an ipse esset Messias, ut rogatus iuridice responderet id quod erat, scilicet se non esse Messiam, sed Iesum esse Messiam, ut hoc Ioannis testimonio convicti, cogerentur Iesum pro Messia recipere; et, si non reciperent, essent inexcusabiles.

Tu quis es?) Videntur pontifices eorumque legati tacite, vel expresse interrogasse Ioannem, an ipse esset Christus, dixisseque: Tu quis es, esne Christus? Nam v. seq. Ioannes interrogationi eorum respondens, ait: *Non sum ego Christus.* Evangelista tamen solam priorem interrogationem hic refert, utpote præcipuam, et ad suum propositum pertinentem; nimirum ut Baptista ad eamdem respondens se esse vocem clamantis in deserto, ad parandam viam Messiæ, eumque indicandum, testificaretur Iesum esse Messiam, quem illi quærebant: ita Iansenius Maldonat. Caietanus et alii.

Porro sciebant pontifices Ioannem esse filium Zacha-

riæ sacerdotis, idcoque sacerdotem; cum ergo rogant: *Tu quis es?* rogaut quis es munere, dignitate, officio? q. d. Quod munus geris? quod officium a Deo accepisti? ad quid te misit Deus prædicare et baptizare? Maiora enim officia Deus solebat committere sacerdotibus.

Tropol. Tu quis es? In Substantia. Tropologice, quisque se crebro interroget: Tu quis es? obeundo singula prædicamenta. Primo, *Substantiæ.* Tu quoad substantiam quis es? Audiat conscientiam sibi respondentem: Dei creatoris mei nomen est: *Ego sum qui sum,* sive *qui est,* Exodi 3. Ergo meum, qui sum creatura, nomen est: *Ego sum, qui non sum,* quia ex me nihil sum, sed ex meo nihilo eductus sum a Deo, factusque homo: quare anima et corpus quæ habeo, non mea sunt, sed Dei, qui ea creavit ex sua essendi plenitudine, mihique eadem dedit, vel potius commodavit, ut iis utar ad eius voluntatem, amorem et cultum: quare par est ut ea in ipsius obsequio impendam et exhauriam. Sic Ioannes respondet: *Non sum ego Christus.* Et S. Franciscus: Quis tu Domine? quis ego? Tu abyssus sapientiæ, potentiæ, virtutis, omnisque boni: ego abyssus ignorantiæ, infirmitatis, peccatorum, omnisque mali et miseriæ. Tu abyssus entis; ego abyssus nihili. Hinc Christus apparens S. Catharinæ Senensi, dixit: *Beata eris si noris, quis sim ego, quæ tu. Ego sum qui sum, tu es quæ non es.*

In Quantitate. Secundo, *Quantitatis.* Quis, id est quantus es tu? Si continuam quantitatem spectes; sum quatuor cubitorum: quisque enim homo in altitudine tantum habet, quantum habet in latitudine, si brachia extendat: brachia autem extensa habent mensuram quatuor cubitorum uniuscuiusque, ut patet si quis ea complicet, et complicando iungat. Si discretam quantitatem, id est numerum spectes; ego inter tot hominum milliones, sum unus, exiguus et pusillus; ergo par est ut meam parvitatem agnoscam, meque sub Deo et angelis summe deprimam et humiliem: si enim Christus fuit despectus et novissimus virorum, Isaiæ 53. 3. quantulus sum ego?

In Qualitate. Tertio, *Qualitatis.* Quis? id est, qualis es tu? corpore sum infirmus, miser, ærumnosus. Anima sum rationalis, similis angelis; sed appetitu sensitivo et concupiscentia similis sum asinis et bestiis: sequar ergo rationem, ut assimiler angelis; non concupiscentiam, quæ me similem faciat bestiis.

In Relatione. Quarto, *Relationis.* Quis? id est, cuius filius es tu? Sum filius Adæ, primi peccatoris, ideoque peccator, natus sum in peccatis, vivo in peccatis, moriar in peccatis, nisi Christi gratia ex iis me eripiat, sanctificet et salvet: illam ergo humiliter et assidue implorabo.

Roga Salomonem regem sapientissimum, opulentissimum et felicissimum: Quis es tu? respondebit tibi, Sapient. 7. 1. *Sum quidem et ego mortalis homo, similis omnibus, et ex genere terreni illius, qui prior factus est, et in ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, et delectamento somni conveniente. Et ego natus accepi communem aerem, et in similiter factam decidi terram, et primam vocem similem omnibus emisi plorans: in involumentis nutritus sum et curis magnis. Nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium. Unus ergo introitus est ad vitam, et similis exitus.*

In Actione. Quinto, *Actionis.* Quis es tu? quid agis, quid exerces tu? Exerceo artem fabrilem, sartoriam, pistoriam, ago prætorem, pastorem, causidicum, etc. Vide ut ea sic agas, sicut lex divina exigit, nimirum ut sobrie, recte et pie vivas in hoc sæculo, expectans beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei; ut per temporalia bona sic transeas, ut non amittas, sed acquiras æterna. Age, stude, labora, vive æternitati. Hoc age: hoc enim est omnis homo. Hinc S. Bernard. crebro sibi dicebat: *Bernarde dic, quare hic?* atque hoc stimulo ad omne virtutum studium se excitabat.

In Passione. Sexto, *Passionis.* Quis es tu? quid pateris? Patior in corpore famem, sitim, frigus, fatigationem, æstum, morbos et tribulationes assiduas, adeo ut vix momentum horæ sit, quin hoc illudve, imo multa simul mihi patienda oc-

A currant. In anima longe maiora et acerbiora patior, scilicet dolores, angores, scrupulos, mœrores, iras, indignationes, caligines, pavores, etc. ut videar esse scopus, in quem omnes ærumnæ sua tela coniiciant, meque suis sagittis configant. Esto ergo adamas patientiæ, ut patienter et generose omnia sustineas, itaque patientiæ coronam in cælo æternam adipiscaris.

Septimo, *Ubi.* Quis es tu? Ubi es tu? sum in terra, situs inter cælum et infernum, ut, si sancte vivam, in cælum transferar; si impie, in infernum, in incendia coniiciar. Vive ergo sollicite, caute et sancte, ne infernus, sed cælum post mortem brevi te excipiat. In Loco.

Octavo, *Quando.* Quis es tu? quando natus es tu? quamdiu vixisti? quando morieris? Heri natus, hodie vivo, cras moriar. *Hesterni quippe sumus, et ignoramus, quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram,* Iob. 8. 9. Nascendo morimur: mox enim ut nati sumus, tendimus, imo veloci passu currimus ad mortem: *Quoniam mille anni ante oculos tuos, tamquam dies hesterna, quæ* In Tempore.

B *præteriit,* Ps. 89. 4. Despice ergo temporalia cuncta, quæ instar avis prætervolant; ama et ambi cælestia, quæ cum Deo et angelis in omne ævum perdurant, ita æternus eris, in æternum felix, et in perennibus gaudiis æternabis. *Nam ut beati atque æterni simus in æternum,* ait S. Gregor. l. 18. Moral. in fine, *imitemur æternum. Et magna nobis est æternitas, imitatio æternitatis.*

Nono et decimo, *Situs et habitus.* Quis es tu? quem habes situm, quem habitum? Nunc sto, nunc sedeo, nunc iaceo. Habitum et vestem gero Christiani, Sacerdotis, Episcopi, Religiosi. Vide ut tuo habitu et statu condigne vivas: nec enim habitus facit Christianum vel monachum, sed vitæ puritas, humilitas, charitas, sanctitas. In Situ et habitu.

ET CONFESSUS EST (veritatem), ET NON NEGAVIT (non revocavit, non retractavit): ET CONFESSUS EST: QUIA (quod) NON SUM EGO CHRISTUS.) Hoc est, publice, plane et plene confessus est se non esse Christum. Hebræi enim cum quid asseverare et valde confirmare volunt, id ipsum Vers. 20.

C assertive congeminant, et negative triplicant. Hinc patet, legatos rogasse Ioannem, an ipse esset Christus? ipse enim ad hoc respondit: *Non sum ego Christus.* Ita Nonnus: *Sacerdotes conventæ,* ait, *interrogabant celeri sermone: Quis es tu, num Christus es?* Ubi nota insignem humilitatem S. Ioannis, qui nomen Christi sibi oblatum constanter refutavit, quia amabat veritatem et Iesum, cui titulus Christi debebatur: *Hoc fidelis servi,* ait S. Chrysost. *officium est, non solum Domini sui gloriam non aucupari, sed et a multitudine tributam propulsare.* Hæc pariter insignis eius fuit prudentia, qua maluit *solide subsistere in se, quam humana opinione rapi inaniter super se,* ait S. Gregor. Mundani homines solent se iactare dicereque: Ego sum nobilis, dives, sapiens, prætor, Canonicus, Episcopus. At Ioannes docet nos dicere: *Ego non sum,* quia si quid sum, a Deo sum.

ET INTERROGAVERUNT EUM: QUID ERGO? ELIAS ES TU? ET DIXIT: NON SUM.) Negante Ioanne se esse Christum, rogant legati, an sit Elias: hic enim raptus est a Vers. 21.

D Deo, ut sit præcursor Christi, quem ipsi sub hoc tempus expectabant, iuxta illud Malach. 4. 5. *Ecce ego vobis mitto Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis;* scilicet, ante diem iudicii, cum Christus redibit, ut sit iudex omnium: sed Scribæ id non intellexerunt: putabant enim unum tantum fore adventum Christi, scilicet gloriosum, quem præcedet Elias; ut etiamnum putant Iudæi, qui proinde Christum necdum venisse credunt, sed venturum cum Elia expectant; cum tamen ex eodem Malachia c. 3. v. 1. cognoscere debuissent, alium fore præcursorem primi adventus Christi in carnem, scilicet Ioannem Baptistam: *Ecce ego,* ait Dominus, *mitto angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam.*

PROPHETA ES TU? ET RESPONDIT: NON.) Græce ὁ προφήτης, id est *ille propheta,* per excellentiam, q. d. Esne tu novus et magnus Propheta, cæteros omnes superans, qualem unum cum Messia venturum opinamur, ut sit e-

lus præco? Ita S. Chrysost. Cyrillus, Theophyl. Euthym. sed errant: Christus enim non eguit Propheta, uti Moses, quia elinguis, eguit Aarone, Exodi 7. v. 1. et 2. sed ipse Christus sibi fuit Propheta, præco, sacerdos, legislator, princeps. Porro Ioannes non fuit Propheta hoc sensu, quia non prædixit futura, sed Christum præsentem indicavit, et digito demonstravit: fuit ergo ipse plus quam Propheta, ut ait Christus Matth. 11.

Vers. 22. DIXERUNT ERGO EI: QUIS ES? UT RESPONSUM DEMUS HIS QUI MISERUNT NOS? QUID DICIS DE TEIPSO?) Quem te esse dicis?

Vers. 23. AIT: EGO VOX CLAMANTIS IN DESERTO: DIRIGITE VIAM DOMINI, SICUT DIXIT ISAIAS PROPHETA.) Cap. 40. 3. ubi hunc locum explicui. Audi Patres illum interpretantes: *Servus sum,* inquit, *et vias præparo Domino corda vestra.* ait Theophyl. *Venio,* inquit, *dicturus, in ianuis ipsum iam esse, qui expectatur, ut parati sitis proficisci, quocumque iubebit,* ait Cyrillus. Denique S. August. *Non vobis videtur præconis esse dicere: Exite, facite viam?*

Vers. 24. ET QUI MISSI FUERANT, ERANT EX PHARISÆIS.) Addit hoc Ioannes, ut occasionem suggerat, cur ipsi Ioannem Baptistam de baptismo examinarent, q. d. Legati hi ad Ioannem missi erant Pharisæi, ideoque in Scriptura versati æque ac versuti, vafri et captiosi. Sciebant ergo Messiam quidem baptizaturum in remissionem peccatorum, quia id prædixit Ezechiel c. 36. 25. et Zachar. 13. 1. de aliis vero Prophetis et Sanctis, quod baptizaturi essent, non legerant in Scriptura; rogant ergo Ioannem, ut dicat qua auctoritate sibi baptismum assumat, præsertim cum se non tantum Christum, sed et Prophetam esse negaret. Videntur ergo hi Pharisæi non iussu pontificum, sed ex se examinasse Ioannem de baptismo, quasi illi suboffensi, et gloriæ eius invidentes, quasi ipse sibi per baptismum plus æquo tribueret.

Vers. 25. ET INTERROGAVERUNT EUM, ET DIXERUNT EI: QUID ERGO BAPTIZAS, SI TU NON ES CHRISTUS, NEQUE ELIAS, NEQUE PROPHETA?) Pharisæi hi ex arrogantia, ait S. Cyrillus, insultant Ioanni, q. d. Nec Elias, nec Elisæus, nec alii Prophetæ ausi sunt sibi arrogare munus baptizandi: qua fronte ergo, qua audacia, tu qui non es Propheta, illud usurpas, tibique arrogas? Ita et S. Augustin. Causam dat S. Cyrillus dicens: *Consueverant enim semper ex protervia Pharisæi præsentes contemnere, et venturum simulato afficere honore, et, ut ipsi magni apud Iudæos essent, et divitias ingentes sibi accumularent, neminem præter se pati honorari.*

RESPONDIT EIS IOANNES, DICENS: EGO BAPTIZO IN AQUA: MEDIUS AUTEM VESTRUM STETIT, QUEM VOS NESCITIS.) q. d. Deus misit me baptizare aqua, ut vos excitem ad pœnitentiam et lacrymas, quibus vos disponam ad baptismum Christi: ipse enim vos baptizabit Spiritu sancto, in remissionem peccatorum, uti exprimunt tres cæteri Evangelistæ; ideoque Ioannes idipsum hic subticet et omittit.

Vers. 26. MEDIUS VESTRUM STETIT.) q. d. Christus in medio vestrum versatur, et tamen *vos eum nescitis,* id est, non agnoscitis pro Messia, sed Iesum, id est merum hominem esse, eumque pauperem, vilem et abiectum existimatis. *Vide mansuetudinem et veritatem sancti,* inquit Theophyl. *mansuetudinem quidem, eo quod nihil asperum ad eos loquitur, quamvis insolentes essent, veritatem autem, quia liberrimus, testis erat gloriæ Christi, neque Domini gloriam occultabat, ut sibi nobilitatem pareret.*

Vers. 27. IPSE EST, QUI POST ME VENTURUS (prædicaturus et baptizaturus) EST, QUI ANTE ME FACTUS EST.) Id est mihi prælatus et præpositus est, ut dixi v. 15. q. d. Veniet post me Christus, vos baptizans, ut suo baptismo meum perficiat, et pœnitentes abluat et iustificet, q. d. ait Cyrillus: *Ego præparando lavo aqua inquinatos peccatis, ad initium pœnitentiæ, et hoc pacto ab his minoribus ad sublimiora vos præparo: Maiorum autem rerum et summæ perfectionis largitor post me venturus est,* q. d. Meus baptismus est tantum dispositio et præparatio ad baptismum Christi, ait S. Chrysostomus; meus aqueus est et corporeus, Christi vero igneus et spiritalis.

A

CUIUS EGO NON SUM DIGNUS UT SOLVAM EIUS CORRIGIAM CALCEAMENTI.) q. d. *Ego inter postremos etiam Christi servos annumerari non mereor, propter magnitudinem consideratæ in eo divinitatis,* ait Euthym. *Solvere enim calceamenta vilissimi servi officium est,* ait S. Chrysostomus. Vide dicta Matth. c. 3. v. 11. Vers. 28.

HÆC IN BETHANIA FACTA SUNT TRANS IORDANEM, UBI ERAT IOANNES BAPTIZANS.) *Bethania.* Ita habent Biblia Romana, Syra, Arabica et multa Græca, etiam Vaticana, Beda, Alcuinus, Glossa, Lyranus. Verum Origenes, S. Chrysost. Theophyl. Euthym. S. Epiphan. et S. Hieron. in Locis Hebr. pro *Bethania* legunt *Bethabara*, ubi Gedeon cecidit Madianitas. Verum respondeo cum Toleto, unum eumdemque esse locum *Bethania* et *Bethabara,* aut certe unum alteri fuisse vicinum, vel in altera Iordanis ripa oppositum. Fuit hic locus ille, in quo Hebræi venientes ex Ægypto, primum duce Iosue transierunt Iordanem, ut ingrederentur in terram Chanaan sibi a Deo promissam:

B

Beth abara enim hebr. idem est, quod *domus transitus; Beth ania* idem est quod *domus navis: domus,* id est locus. Erant enim hoc loco paratæ naves, quibus viatores traiicerent Iordanem. *Bethania* ergo hic derivatur a *Beth,* id est domus, et אני *oni* per א id est navis. Alia igitur fuit hæc Bethania a Bethania Marthæ et Lazari. Hæc enim hebr. scribitur per *ain* בית עני *Bet honi,* et significat *domum humilitatis.* Bethaniæ et Bethabaræ etymon.

Igitur Ioannes hunc locum elegit ad baptismum, tum ob aquarum copiam, tum quia vicinus erat deserto, in quo ipse degebat; tum ob memoriam prisci traiectus Israelis ibidem facti: tum quia ibi ob traiectum magnus erat hominum concursus. *Unde et usque hodie,* ait S. Hier. in Locis Hebr. *plurimi e fratribus, hoc est de numero credentium, ibi renasci cupientes, vitali gurgite baptizantur,* in memoriam Christi, qui ibidem a Ioanne baptizatus est. Distat hic locus Iordanis a mari Mortuo, sive a lacu Asphaltite, quatuor leucis sive horis.

C

Nota. Christus a Ioanne baptizatus die sexta Ianuarii; inde a baptismo 55. die, ait S. Epiphanius hæresi 51. puta prima die Martii, Ioannes hoc testimonium perhibuit Iesu absenti, quod ipse esset Messias, sive Christus. Mox sequenti die, scilicet die 2. Martii, Iesus præsentem se stitit Ioanni, tuncque Ioannes iterum ei testimonium perhibuit, dicens: *Ecce Agnus Dei.* Unde sequitur:

ALTERA DIE VIDIT IOANNES IESUM VENIENTEM AD SE, Vers. 29.
ET AIT: ECCE AGNUS DEI, ECCE QUI TOLLIT PECCATUM MUNDI.) Nota. Iesus a Ioanne baptizatus ivit in desertum, ibique ieiunavit 40. diebus, mox tentatus a diabolo, ut patet Matth. 3. e monte ubi eum diabolus tentans, sed victus reliquerat, descendit, rediitque ad Ioannem, ut eum, a quo paulo ante hos dies fuerat baptizatus, visitaret et audiret; sed maxime, ut Ioannes testimonium, quod sibi absenti coram legatis Iudæorum dederat, præsenti iteraret confirmaretque, ac coram Iudæis omnibus testaretur ipsum esse Christum, cumque digito demonstraret, ut nullus tergiversationi esset locus.

D

ECCE AGNUS DEI.) Nonnus paraphrastice vertit, *et cum erexisset digitum, commonstrabat testi populo prope venientem. Illud verbum, Ecce, ponitur,* ait Chrysost. *eo quod multi iam ipsum inquirebant, ideo præsentem ostendit, dicens: Ecce hic est, de quo iam sermo habitus est. Brevi admodum tempore,* ait Cyrillus, *Propheta simul et Apostolus Baptista effectus est: quem enim venturum prædicabat, hunc iam monstrat præsentem.*

AGNUS.) Græce ὁ ἀμνός, scilicet *ille agnus* singularis, et divinitus a Mose et Isaia prædictus et præfiguratus, ait S. Chrysost. et Theophyl. Alludit ad Isaiæ cap. 53. v. 7. *Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum.* Et ad Ierem. c. 11. v. 19. *Et ego quasi agnus qui portatur ad victimam.* Vide ibi dicta, ubi et addidi nomen Iesus Græce Ἰησοῦς, per anagramma litteris transpositis idem esse quod σὺ ἡ οἶς, id est, *tu es ovis.* Nominis Ἰησοῦς pulchrum anagramma.

Christus est Agnus. I. Christus a Ioanne baptizatus, et ab eius assecla Ioanne Evangelista in Apocal. crebro vocatur *agnus*: Primo, quia ipse præsignatus erat agno paschali, et iugi sacrificio, quo quotidie agnus mane et vesperi Deo in Templo immolabatur, aliisque agnis, qui ex lege pro peccato sacrificabantur, nec tamen peccatum abolere poterant, unde repræsentabant Christum, qui illud suo sanguine aboliturus erat: ita Origenes, S. Cyrillus, Euthym.

II. Secundo, quia Christus ab Isaia et Ieremia vocatus est agnus, pro mundi redemptione offerendus: ita S. Chrysostom. Cyrillus, Theophyl. Euthym.

III. Tertio, dicitur agnus ob summam et agninam innocentiam, mansuetudiuem, patientiam, obedientiam usque ad mortem, quam silens instar agni sustinuit: ita S. Augustin. Unde S. Petrus epist. 1. cap. 2. 22. *Qui*, inquit, *peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius: qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur.* Hinc et S. Ioannes in Apocal. delectatur voce agni, et cum Christo quasi agno dissuaviatur, ab eoque agninam simplicitatem, puritatem et mansuetudinem imbibit, ut nos idem facere verbo et exemplo doceat.

Iam vero Christus dicitur *agnus Dei*, id est, non ovium, sed Dei filius, quia a Deo, id est, iussu et voluntate Dei, pro hominum redemptione est immolatus: sicut vocatur sacrificium Abrahæ, quod Abraham obtulit, ait Theoph. Euthym. et Maldon. Aut quia ipsimet Deo est oblatus et immolatus. Aut *Dei*, id est divinus, propter divinitatem, quæ in ipso erat. Aut, ut Clemens Alexandr. l. 1. Pædag. c. 5. et ex eo Toletus in c. 1. S. Ioannis, quia pro nobis factus est puer et infans Patris; pueros enim agnos vocamus. Verba Clementis sunt: *Quoniam Scriptura pueros et infantes agnos vocat, Deum qui est Verbum, qui propter nos homo factus est, qui nobis in omnibus assimilari volebat, vocavit Agnum Dei, Filium Dei, infantem Patris,* q. d. Christus est Agnus Dei, id est, Filius Dei; agnus enim filium notat.

Porro Christus quoad fortitudinem, victoriam, regnum et triumphum, est leo de tribu Iuda; quoad lenitatem et candorem, est agnus, ac per illa factus est leo: fuit enim ipse agnus in passione, leo in resurrectione.

QUI TOLLIT PECCATUM.) Tum quoad maculam, quam peccatum post actum, animæ imprimit; tum quoad reatum pœnæ et gehennæ, cui peccatorem facit obnoxium et reum: *tollit*, inquam, eius expiationem et pœnam in se suscipiendo, itaque morte sua, in cruce, pro peccato ex iustitia et æquitate satisfaciendo. Dicit hoc Ioannes, ne quis putet Christum accessisse ad baptismum suum, ut eo peccata sua ablueret, uti faciebant cæteri, eo quod ipse nullum haberet peccatum, essetque innocentissimus et sanctissimus, ideoque a Deo factus esset victima pro peccatis totius mundi, ut omnia expiaret, omnesque in se credentes et pœnitentes sanctificaret. *Qui non assumpsit de massa nostrum peccatum,* ait S. Augustin. *ipse est qui tollit nostrum peccatum.*

PECCATUM.) Ita legunt Græca, Romana, Syra, licet nonnulla legant cum Arabico, *peccata* in plurali; sed eodem redit sensus. Per *peccatum* intelligit primum et universale peccatum Adæ, puta originale, quod ipse per generationem in posteros omnes trausfudit, et ex quo cætera omnia actualia, tam venialia, quam mortalia oriuntur. Christus ergo tollit *peccatum*, id est, omnem peccatorum colluviem et scaturiginem. Ita Theophyl. Beda, D. Thomas, Glossa, Iansen. et alii, iuxta illud Isaiæ 53. 6. *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum*, etc. *et iniquitates eorum ipse portabit.* Et illud: *ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi,* 1. Ioann. 2. 2. *Unus pro omnibus occiditur*, ait Cyrillus, *ut omne genus hominum Deo Patri lucrifaciat.* Est enim in Christo perennis vis peccata expiandi, per omnia sæcula, per omnes gentes, per omnes homines, qui eius fidem, baptismum et pœnitentiam suscipere volunt.

Vers. 30. HIC EST DE QUO DIXI (v. 15. et 27.) POST ME VENIT VIR, QUI ANTE ME FACTUS (mihi præpositus) EST: QUIA PRIOR ME ERAT.) Utpote æternus verusque Deus: *Baptista,* ait Cyrillus, *ultro et sponte gloriæ Christi cedit, nec ex charitate magis, quam ex veritate, adeoque necessitate id facit.*

ET EGO NESCIEBAM EUM, SED UT MANIFESTETUR IN ISRAEL, PROPTEREA VENI EGO IN AQUA BAPTIZANS.) q. d. Ne putetis, o Scribæ et Iudæi, me Iesum asserere esse Messiam, familiaritatis, cognationis aut gratiæ causa, quasi illi familiaris amicus sim vel fuerim: assevero enim vobis, quod ego *nesciebam eum*, quia nunquam eum antea vidi, nec ante baptismum allocutus sum; sed ut eum vidi, ex Dei afflatu et inspiratione ipsum agnovi, ut dixi Matth. 3. 14. *Quid mirum*, ait S. Chrysost. *si Christum nesciebat, qui in deserto, extra paternam domum, a puero versatus erat?* Vers. 31.

SED UT MANIFESTETUR IN ISRAEL.) Iudæis, quibus per Prophetas promissus est Messias, *ut omnes adducantur ad fidem in illum,* ait Theophyl. Unde Nonnus paraphrastice vertit, *sed ut ipse habens incognitam faciem, manifestaretur omnibus Israelis* (Iacobi patriarchæ) *filiis, rectore carentibus, ego veni præcursor vix non prædicatæ, baptizans indoctum, ignarum, erroneum populum.*

ET TESTIMONIUM PERHIBUIT IOANNES, DICENS: QUIA VIDI SPIRITUM DESCENDENTEM QUASI COLUMBAM DE CÆLO, ET MANSIT SUPER EUM.) Puta in Christi baptismo. Vide dicta Matth. 3. 16. Nonnus vertit, *testimonium dixit, quod vidisset descendentem ex æthereis finibus Spiritum Dei, alarum prudenti plausu et vibratione delatum, ad expressam imitationem columbæ, donec super ipsum venit, et ibi manebat.* Vers. 32.

ET EGO NESCIEBAM EUM: SED QUI MISIT ME BAPTIZARE IN AQUA, ILLE MIHI DIXIT: SUPER QUEM VIDERIS SPIRITUM DESCENDENTEM, ET MANENTEM SUPER EUM, HIC EST QUI BAPTIZAT IN SPIRITU SANCTO.) *In aqua;* Nonnus, *baptizare non ignitis et spiritu carentibus lavacris.* Identidem Baptista ingeminat, se non ex visu et alloquio, sed ex Dei revelatione nosse Iesum esse Christum, ut nemo eius testimonio refragari audeat: ita S. Cyrillus. Vers. 33.

Nota τὸ *manentem*. Hinc enim liquet proprium fuisse Christi, habere omnes gratias Spiritus sancti, ac prophetiam per modum habitus: at in aliis manere solum ea dona quæ ad vitæ sanctitatem necessaria sunt; iuxta illud Ioan. 14. *Apud vos manebit.* Ita S. Hieronym. in Ierem. c. 28. et Ezech. 35. S. Gregor. hom. 1. in Ezech. et alii. Vide Suarez tract. de Fide, disp. 8. sect. 6. n. 6.

ET EGO VIDI (Spiritum sanctum in Iesum, cum a me baptizaretur, descendentem et manentem) ET TESTIMONIUM PERHIBUI, QUIA HIC EST FILIUS DEI.) Græce ὁ υἱός; id est, *ille filius;* scilicet naturalis, divinus et ὁμοούσιος Patri, ideoque *omnium Patris bonorum hæres,* ait Cyrillus, *ad quem nos per adoptionem conformamur, ad huiusmodi dignitatem per gratiam eius invitati.* Vers. 34.

ALTERA DIE (postridie) ITERUM STABAT IOANNES, ET EX DISCIPULIS EIUS DUO.) Dicit Evangelista Ioannem Baptistam tribus diebus continuis, ter testimonium perhibuisse Iesu, quod ipse esset Christus, ut illud plane firmaret et solidaret. Primum enim dedit authenticum et iuridicum rogatus a legatis Iudæorum, die prima Martii v. 19. secundum dedit postero die venienti et præsenti iam Iesu, die 2. Martii v. 29. tertium dat hic die 3. Martii, coram discipulis suis, ut eos ad Iesum traducat. Vide Chronotaxim n. 10. et 11. Vers. 35.

ET RESPICIENS IESUM AMBULANTEM, DICIT: ECCE AGNUS DEI.) q. d. Ecce Christus instar agni immaculati, destinatus in victimam, ut Deo in cruce immoletur, pro peccatis totius mundi. Sicut enim agnus paschalis assabatur distentus in veru, sic Christus distentus in cruce assus fuit, tum dolore clavorum, tum potius amore electorum. Dicit hoc Baptista, q. d. discipulis suis: Quid me sequimini? illum sequamini, qui est agnus Dei, pretium mundi, ait Interlin. Sic et S. August. Chrysost. et alii. Ubi Nota prudentiam et modestiam Ioannis, qui discipulos non cogit, nec impellit ad sequendum Christum, sed dumtaxat illis eum indicat, ut illi tantum bonum agni- Vers. 36.

tum sponte sua ardentius sequantur, et constantius retineant; sicut qui gemmam, quæ vili pretio venditur, quanti sit pretii, mercatoribus indicat, facit ut ultro eam ambiant, et coemant. Unde Chrysost. *Nullo*, ait, *hortatu (suspiciosum enim fuisset) sed solo auditu secuti sunt.*

Vers 37. **Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Iesum.**) Obiicit Chrysost. *Atqui et alii erant Ioannis discipuli. Sed illi non modo non secuti sunt, sed æmulabantur* honorem Ioannis sui magistri, eumque præferebant Christo, ut patet cap. 3. 26. Et Euthym. *Inter multos auditores*, ait, *hi soli audisse dicuntur, auribus videlicet animæ, cum alii utique audissent auribus corporis.*

Duo.) Quorum unus erat Andreas, ut patet v. 40. alter ignoratur. Porro S. Chrysost. Quare, ait, alterius nomen non ponitur? quia est ipse qui scribit (Ioannes), aut quia ille non erat insignis. Prius est verisimilius, ait Franc. Lucas: et favet quod Ioannes et Iacobus fuerint in piscatione socii Petri et Andreæ, Matth. 4. ubi paulo post Andream et Petrum, vocat Christus ad se Ioannem et Iacobum. Item quod Ioannes in Apocalypsi gaudeat Christum vocare agnum, quasi qui hoc nomen audierit et imbiberit a magistro suo Ioanne Baptista. Denique tanta puritas, virginitas et sanctitas S. Ioannis Evangelistæ, videtur manasse a puritate et sanctitate Ioannis Baptistæ. Accedit S. Epiphanius hæresi 51. qui asserit alterum horum duorum fuisse Ioannem, vel fratrem eius Iacobum, id est alterutrum filiorum Zebedæi, Ioannem fuisse, opinantur quoque Theophyl. Euthym. et S. Cyrillus in Catena. Alcuinus vero in Catena S. Thomæ: Alter, inquit, erat Philippus. Verum Philippus vocatus fuit a Christo v. 43. in Galilæa.

Secuti sunt Iesum.) Ut cum plenius nossent, ait Euthymius, et cum eo familiaritatem contraherent, ac, si commodum experirentur illum, plane sequerentur, futuri eius perpetui discipuli: nam hic eos se totos Christo necdum addixisse, sed tantum probare voluisse, patet ex sequent.

Alleg. Beda: Sequentes Iesum, ait, reliquerunt Ioannem; sequentes Evangelium, legem amiserunt: sic tamen secuti sunt Evangelium, ut testimonio uterentur e lege.

Vers. 38. **Conversus autem Iesus, et videns eos sequentes se, dicit eis: Quid quæritis? Qui dixerunt ei: Rabbi (quod dicitur interpretatum Magister) ubi habitas?**) *Quid quæritis?* Vox est non ignorantis, sed invitantis, et eorum verecundiam sublevantis. Audi Cyrillum: *Interrogat quid quærerent, non quia ignoraret, qui universa noverat ut Deus, sed ut colloquendi principium interrogatio fieret.* Sic S. Chrysost. *Qui humanorum cordium scrutator est*, ait, *is interrogat, non ut sciat (scit enim): sed ut rogando eos sibi conciliet, ut familiares reddat atque audentiores, seque suo eos dignari colloquio ostendat. Credibile enim erat eos subvereri et formidare, cum se rudes intelligerent, et tantum de illo magistri accepissent testimonium.*

Rabbi.) Syrus, *Rabboni*, id est, *magister noster;* Arabicus, *Rabban*, id est, *magister*. Hac voce discipuli Christum honorant, eiusque gratiam sibi conciliant, et se eius velle fieri discipulos insinuant. Ita Beda: *Ipsa interrogatio*, inquit, *indicium est fidei: quando enim dicunt, Rabbi, quod intelligitur magister; et sequuntur eum, utique magistrum sequuntur et dicunt. Magistrum appellaverunt*, ait Cyrill. *a quo discere cupiebant.* Et Chrysost. *Nec ex eo solum, quod sequerentur, sed etiam ex interrogatione eorum ostendit desiderium. Siquidem cum nihil adhuc magnum neque vidissent, neque audissent ab eo, magistrum appellant, se discipulis annumerant, et cur sequantur ostendunt: ut videlicet aliquid utile decerperent.*

Quod dicitur interpretatum, Magister.) Hæc verba sunt non discipulorum, sed Ioannis, eorum vocem Hebraicam, *Rabbi*, Græcis et Latinis, qui hebraice ignorant, interpretantis.

Ubi habitas?) Græce που μενεις, id est, *ubi manes*, ubi moraris? hospitium enim Christus in terris habuit, non propriam habitationem et domum, iuxta illud Matth. 8. v. 20. *Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Rogant hoc discipuli, ut domi cum Christo secreto colloqui, et ab illo de rebus divinis, et iis quæ ad vitam perfectiorem pertinent, instrui possint, ac significant se velle fieri eius familiares et domesticos: ita S. Chrysost. Theophyl. Euthymius.

Dixit eis: Venite, et videte. Venerunt, et viderunt ubi maneret, et apud eum manserunt die illo: hora autem erat quasi decima.) Ab ortu solis, hoc est quarta post meridiem, et secunda ante occasum solis, quæ apud Italos est hora vigesima secunda. Erat enim dies tertia Martii, uti dixi v. 28. et 35. cum non longe abest æquinoctium, quo dies et noctes sunt æquales, diesque est duodecim horarum, et totidem nox. Addit hoc Ioannes, ut ostendat Christi zelum, qui imminente nocte, noluit eos reiicere in sequentem diem, sed statim cum eis negotia salutis peragere; æque ac discipulorum erga Christum ardorem, qui de nocturno hospitio non solliciti, maluerunt apud Christum audiendo pernoctare, quam domi in lecto decumbere: ita Euthymius. Nam eos mansisse apud Christum, non duabus tantum, quæ supererant, diei horis, ut nonnulli putant, sed per integrum diem naturalem, qui noctem comprehendit, ideoque per noctem totam; patet ex eo quod duabus quæ supererant diei et lucis horis, nec satis cum Christo sua tractare, nec Christum pernosse, nec ad Ioannem ante noctem redire potuissent. *Non enim convenit*, ait Cyrillus, *ut cito satiati a divina doctrina recedamus.* Vers. 39.

Porro quæ et quanta audierint a Christo, quantos pietatis affectus hauserint, quos charitatis ignes a Christo afflatos senserint, soli illi norunt qui experti sunt. Unde exclamat S. August. *Quam beatum diem duxerunt, quam beatam noctem! Quis est qui nobis dicat, quæ audierint illi a Domino?* Certe id ex affectu æstimare licet. Nam Andreas ita amore Christi fuit accensus, ut fratrem suum Petrum mox Christo lucrari, eiusque amore accendere satcgerit, ut patet ex v. seq.

Erat autem Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus, qui audierant a Ioanne (dicente de Iesu, *Ecce agnus Dei*) **et secuti fuerant eum.**) Scilicet Iesum. Ingerit hoc Ioannes, ut ostendat qua ratione ad Christum adductus sit Petrus, qui fuit princeps Apostolorum, et caput totius Ecclesiæ; nimirum quod Andreas lætus de invento et audito Christo ad eum fratrem suum Petrum, quem unice diligebat, adduxerit, ut tanti boni eum faceret consortem. Signum ergo et effectus vocationis divinæ est zelus hic, quo quis eiusdem alios, præsertim intimos suos, participes facere, et ad Deum traducere studet et ardet. Sicut enim ignis parit ignem, sic zelus zelum. Porro videtur Petrus, æque ac Andreas, fuisse Ioannis Baptistæ discipulus; vel certe studiosus auditor: uter fuerit senior ignoratur. Andreæ ergo decus et laus est, conversio Petri. Vers. 40.

Invenit (quem studiose quærebat. Syrus, *vidit*, postridie scilicet illius diei, quo cum Christo manserat et pernoctarat v. 39.) **hic primum** (ante alios amicos et notos) **fratrem suum Simonem, et dicit ei: Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus?**) q. d. Messiæ nomen Hebræum, si Græce interpreteris, idem est quod Christus, id est latine unctus; scilicet unctione non corporali, sed spirituali gratiæ, tum unionis hypostaticæ, tum habitualis eximiæ, per quam a Deo creatus et quasi consecratus est primo, sacerdos; secundo, doctor; tertio, Propheta; quarto, rex; quinto, legislator: sexto, redemptor orbis est. Græce τον μεσσιαν, id est, illum Christum, illum unctum, quem scilicet velut eximium, unicum et singularem Prophetam a Prophetis promissum, quasi restauratorem Israelis omnes avidissime exspectant: ita Euthym. Vers 41.

Invenimus (scilicet ego cum socio meo) **Messiam.**) Quem ego et tu cupidissime expectamus, vestigamus et scrutamur. Videtur ergo Andreas, æque ac Petrus, par-

tim ex oraculis Prophetarum, partim ex Ioannis de Christo iam nato testimonio, Christi videndi desiderio arsisse: nam ut ait Beda: *Nemo invenit, nisi qui quærit; iste qui invenisse se dicit, ostendit quia diu quæsierit.* Et S. Chrysost. *Hoc verbum, Invenimus,* inquit, *animæ est maxime eius præsentiam desiderantis, et cælitus adventum expectantis: cuius adventu exultans, alios Evangelii gestiat fieri participes. Hoc fraterni animi, cognati amoris, sinceri est affectus officium, ut in spiritualibus quam diligentissimam curam adhibeamus, invicem opitulemur.* S. Chrys. de more secutus Euthym. *Sermo,* inquit, *est admodum lætantis: Invenimus quem quærebamus, quem venturum sperabamus, quem Scripturæ annuntiaverunt.* Andreas ergo cum socio lætitia de Christo invento quasi de summa felicitate gestiens, ut eamdem communicet fratri suo Petro, exclamat: *Invenimus Messiam.* Quare *non amplius,* ait Chrysost. *ad Ioannem reversi sunt, sed ita Christo affixi sunt, ut Ioannis ministerium susciperent, et ipsi Christum prædicarent.*

Hinc Moraliter discimus, Deum per gratiam suam occurrere animæ se desideranti, eoque magis eam implere, quo magis se desiderat, et sitit; imo hoc ipsum sui desiderium solet Deus prius animæ immittere, ut per illud animam ad se suaque dona præparet, eorumque capacem efficiat. Sicut enim quo maius est vas, eo maioris vini vel olei est capax: sic quo maius est in anima Dei et virtutis desiderium, eo magis illa ipsius est capax, iuxta illud Thren. 3. 25. *Bonus* (beneficus, liberalis) *est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum.*

Vers. 42. Et adduxit eum ad Iesum.) *Credibile est,* ait S. Chrysost. *Andream plura persuasioni accommodata narrasse, aderat quoque alter discipulus, qui ista adiuvabat: verum Andreas, cum suum non esset officium, neque ad tanti luminis narrationem sufficeret, ad fontem ipsum quem invenerat, fratrem adducit.* Porro Petri animus ad hæc verba velut ignis præsente stipula, desiderio videndi audiendique Christi exarsit. Unde pergit S. Chrysost. *Considera,* ait, *a principio obedientem et benevolum Petri animum: cucurrit e vestigio nil moratus. Adduxit, inquit, eum ad Iesum; sed nemo eius damnet nimiam in credendo facilitatem: non enim dicit statim persuasisse, sed tantum adduxisse ad Iesum, ut inde totum disceret.*

Intuitus autem eum Iesus (quasi subiectum appositum ad prædicandam et illustrandam suam gloriam, ideoque eum destinans suum successorem et vicarium, puta Pontificem Ecclesiæ) dixit: Tu es Simon filius Iona: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.) Pater ergo Simonis Petri vocabatur *Iohanan,* sive *Ioannes,* et per crasin *Iona;* sicut *Iehosciua* contrahitur in *Iosue* et *Iesus.* Ita Nonnus et alii. Dicit hoc Christus, ut Petro arcana pandat, seque eorum conscium, ideoque cardiognosten, et Deum esse ostendat. Nam, ut ait Cyrill. *antequam aliquid de eo quæsisset, tam ipsum, quam patrem eius nomine appellat, et hac re discipulum instruit, eum se esse, qui cuncta etiam antequam fiant novit.*

Tu vocaberis Cephas.) Promittit Christus Simoni nomen *Cephas,* id est Petrus, q. d. Ego tibi, o Simon, aliud nomen indam, vocabo te *Cephas,* id est petra, vel Petrus, quia te faciam petram Ecclesiæ, ut tibi tuæque fidei, æque ac regimini, quasi fundamento petrino et solidissimo incumbat firmissima Ecclesiæ meæ fabrica. Promissum hoc præstitit Christus, Matth. 16. 18. dicens: *Tu es Petrus, et super hanc petram* (id est super te, quem voco *Cephas,* id est petram) *ædificabo Ecclesiam meam.* Vide ibi dicta. Ita S. Cyrill.

Vers. 43. In crastinum voluit (Iesus) exire in Galilæam.) Ut ex ea vocaret viles ac rudes piscatores, quos Apostolos suos crearet, et Evangelii præcones efficeret, ne fides Christiana putaretur esse opus hominum, non Dei. Apostoli enim fuere Galilæi, Galilæi autem erant pauperes et ignobiles præ Iudæis, qui ex Iuda, quæ erat tribus regia, erant oriundi: ita S. Chrysost. Euthym. et alii.

In crastinum.) Puta postridie illius diei, qua Andream et socium hospitio exceperat, quæ fuit dies 3. Martii, ut

A dixi v. 35. postridie ergo, id est die 4. Martii, ivit Iesus in Galilæam, et vocavit Philippum: singulos enim actorum Christi dies accurate hic consignat Ioannes, et quid quoque die ab eo gestum sit, enarrat.

Et invenit Philippum.) Non casu, vel fortuito, sed destinato consilio vadens ad eum locum, ubi sciebat esse Philippum: ibi eum invenit, quem studiose quærebat, quia eum destinabat Apostolum.

Et dicit ei Iesus: Sequere me.) Hæc est prima vocatio exterior Christi: Petrus enim et Andreas prius vocati sunt interius per internam inspirationem, non exterius per externam vocem Christi, sed audita voce Ioannis Baptistæ magistri sui, dicentis de Christo, *Ecce Agnus Dei,* ab eo non vocati, ultro et sponte sua Iesum adierunt, exploraturi eius doctrinam, et vitam, non autem quasi certi et stabiles futuri eius discipuli: ita Toletus. Philippo ergo hoc decus et hæc laus debetur, quod primus omnium a Christo dicente, *Sequere me,* exterius vocatus sit: et interius mentem eius impellente Spiritu sancto, vo-

B cationi huic obediens, illico Christum secutus sit, quia ipse erat studiosus legis Mosaicæ, et sollicitus de adventu Christi, ait Theoph. atque ut S. Chrysost. *in perscrutanda veritate diligentissimus.*

Unde S. Aug. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 17. *Iam Philippus,* ait, *sequebatur, quem sic vocaverat, ut diceret ei: Sequere me.* Causam dat Theoph. vim attractivam vocis Christi: *Videtur enim,* ait, *primum vox Domini animum illius stimulo quodam charitatis tetigisse. Non enim simpliciter Salvatoris vox dicebatur, sed dignos statim flagrare faciebat intrinsecus ad amandum ipsum, sicut et Cleophas dixit: Nonne cor nostrum ardens erat, cum loqueretur nobis in via?*

Porro Clemens Alexand. l. 3. Strom. cap. 2. certo asserit Philippum esse illum, qui petens a Christo, dicensque, *Domine permitte me primum ire, et sepelire patrem meum,* hoc a Christo responsum tulit: *Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos,* uti dixi Matth. 8. 22.

C Erat autem Philippus a Bethsaida, civitate (patria) Andreæ et Petri.) Addit hoc Ioannes, ait Theoph. Vers. 44.
ut insinuet Andream et Petrum prius insinuasse Philippo, quasi civi et vicino suo se invenisse Messiam, illumque esse Iesum Nazarenum. Quare Philippum mox a Christo vocatum, dum ab eo audiret, *Sequere me,* illico eum fuisse secutum, quia iam animo erat præparato et Christi avido. Idem probabile esse asserit Franc. Lucas. Solebat enim Christus discipulos præmittere, qui viam sibi sternerent, et auditores ad suum adventum præpararent.

Porro Bethsaida erat adiacens mari Galilææ, (sita iuxta Corozaim et Capharnaum) in qua domum habebat Petrus et Andreas, quam Christus ingressus, socrum Petri in lecto decumbentem, a gravi febre liberavit, et apprehensa manu sospitem erexit, Matth. 8. Hæc ergo fuit patria trium Apostolorum, Petri, Andreæ et Philippi, dicta *Bethsaida* hebr. quasi domus venationis, vel piscationis, quia in ea habitabant piscatores, qui in vicino mari pisces venabantur et capiebant, quales fuere Petrus et An-

D dreas.

Invenit Philippus Nathanael, et dicit ei: Quem scripsit Moses in lege, et Prophetæ, invenimus Iesum filium Ioseph a Nazareth.) *Invenit non casu,* ait Cyrillus, *sed multo quæsitum studio: studiosissimum enim Scripturarum virum diligentissimumque cognoverat. Invenit* autem, ut videtur, illum in Cana Galilææ, (inde enim oriundus erat Nathanael, ut patet Ioan. 21. 2.) quando scilicet Philippus cum Iesu vocatus ad nuptias, eodem ivit, ut audiemus cap. 2. 1. Vers. 45.

Nathanael.) Amicum et familiarem suum. Quæres, quisnam fuit hic Nathanael? Nathanael quis?

Resp. I. Primo, Claudius Espencæus scribens in epist. 2. ad Tim. cap. 4. digress. 25. ait, nonnullos putare Nathanaelem fuisse Ursicinum, sive Ursinum, primum Bituricensium Episcopum.

II. Secundo, Græci in Menologio asserunt Nathanaelem eumdem esse cum Simone Chananæo Apostolo: sic enim

habent die 22. Aprilis: *S. Apostoli Nathanaelis, qui fuit Simon Zelotes, ex Cana Galilææ, ubi Christus invitatus ad nuptias, aquam in vinum convertit.* Idem habent die 10. Maii. Favet huic sententiæ quod Nathanael oriundus fuerit ex hac Cana, Ioan. 21. 2.

III. Fuisse Bartholomæum. Probat. sex coniecturis. Tertio, verisimilius Rupertus et Iansen. hic, et Abulensis in cap. 10. Matth. v. 3. ad illa: *Philippus et Bartholomæus*, censent Nathanaelem esse Bartholomæum Apostolum. Probant id Primo, quia Evangelistæ semper iungunt Philippum Bartholomæo, sicut hic Ioannes eumdem iungit Nathanaeli. Secundo, quia Bartholomæi vocationem factam a Christo nusquam legimus, nisi sit hæc ipsa Nathanaelis. Tertio, quia cæteri tres Evangelistæ, qui Bartholomæi meminerunt, non meminerunt Nathanaelis: ac vice versa Ioannes, qui meminit Nathanaelis, non meminit Bartholomæi, quasi hi duo unus idemque sint. Quarto, quia Ioannes c. 21. 2. Nathanaelem Petro, Thomæ, Iacobo et Ioanni Apostolis in piscatione et visione Iesu associat. Videtur ergo ipse quoque fuisse Apostolus, nec apparet quis alius fuerit, quam Bartholomæus. Quinto, quia Bartolomæus non videtur esse nomen proprium, sed significare filium Tolmai: proprium ergo eius nomen videtur fuisse Nathanael. Sic enim Bariona, id est filius Ionæ, dictus est Petrus, qui proprio nomine vocabatur Simon, ac deinde a Christo vocatus est *Cephas*, id est Petrus. Sexto, quia de Nathanaele ait Christus: *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est*, ac deinde Christus ei promittit visionem angelorum super se ascendentium et descendentium. Videtur ergo Christus eum intime dilexisse, ac selegisse in suum familiarem et Apostolum.

Negat tamen idipsum S. Aug. hic tr. 17. ac ex eo Toletus, Ribera, Maldonat. et Baronius, moti hac ratione, quod Nathanael videatur fuisse legis doctor; nam ex lege disserit cum Philippo; Christus autem non legisperitos, sed rudes, et idiotas piscatores elegit ad Apostolatum. Verum responderi potest Nathanaelem fuisse legis studiosum, non doctorem, æque ac erat Philippus cum eo de adventu Messiæ ex lege disserens, ac Petrus et Andreas. Videntur enim hi omnes fuisse Ioannis Baptistæ discipuli, vel auditores, atque ab eo transmissi ad Christum. Sic Saulus sive Paulus erat legis studiosus, at non legisperitus vel doctor. Quod si Nathanael non fuit Apostolus, certe fuit discipulus. Unde L. Dexter in Chronico, ad annum Christi 101. n. 5. *Nathanael,* ait, *unus de septuaginta Domini discipulis requiescit in urbe* (Hispaniæ) *Treuga*, prope Legionem, vulgo *Leon*. Idem habet Petrus de Natalib. in Catal. Sanct. ex Vincentio, qui et de eodem addit: *Post expletum prædicationis officium, feliciter in Domino requiescit, pridie Kal. Decembris.*

Nathanaelis etymon. Porro, *Nathanael* Hebr. idem est quod *donum Dei;* vel *dedit Deus,* vel *da Deus,* ait Pagn. sive *Adeodatus*. Hinc princeps tribus Issachar tempore Mosis vocatur Nathanael, Num. 1. 8. et forte ab illo hic noster Nathanael prognatus, nomen mutuatus est. Hinc et S. August. filium suum divino ingenio præditum vocavit Adeodatum, ut ipse fatetur l. de Beata vita, post initium.

Iesum.) Syrus, *qui est Iesus filius Ioseph a Nazareth.* Erat enim Nazareth vicina Canæ Galilææ, tribus horis tantum ab ea distans, ita ut Nathanael ex Cana oriundus, facile nosse posset Iesum filium Ioseph, ut vulgo putabatur, oriundum ex Nazareth. Arguit hic Calvinus Philippum stultitiæ et inscitiæ, dicens: *Iesum stulte dicit filium Ioseph, imperite Nazarenum facit: et de Christo quatuor verba profari nequit, quin duos crassos errores permisceat.* Sed stultus et imperitus est Calvinus, sapiens vero et sciens Philippus, qui apud Nathanaelem Iesum ita describit ex vulgi opinione et agnominatione, ut Nathanael eum nosse possit, alioquin plane eum incognitum habiturus. Ita S. Chrysost. Christus enim vere erat Nazarenus patria, quia ibi conceptus erat, esto per occasionem census, natus esset in Bethlehem.

Vers. 46. Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei: Veni et vide.) q. d. Nazareth est in Galilæa locus ignobilis et obscurus, ac apud Iudæos contemptus. Unde Pharisæi infra cap. 7. 57. dicunt, quod *a Galilæa Propheta non surgit,* quomodo ergo, o Philippe, ex Nazareth natum censes Christum, præsertim quia Christus ex Iuda et Davide, nasciturus in Bethlehem prædicitur a Michæa cap. 5. 2. Ita S. Chrysost. qui et addit: *Ostendit igitur et Scripturæ cognitionem, et morum simplicitatem, denique vehemens adventus Christi desiderium, cum Philippi verba non contemnit. Norat enim Philippum in patria commemoranda falli potuisse,* et ex parte falsus est: Christus enim licet conceptus esset in Nazareth, tamen natus erat in Bethlehem, quod hoc tempore ignorabat Philippus. Sic et Theophyl. et Euthym. Porro Ioannes Alba in Electis τὸ *potest* accipit pro *solet,* et huius acceptionis exemplum profert, q. d. Soletne ex Nazareth bonus aliquis Propheta prodire? q. d. Minime: quomodo ergo tu, o Philippe, ais ex Nazareth prodiisse Christum?

Veni et vide.) Syrus, *Veni et videbis,* q. d. Nolo tecum de Nazareth disputare, sed veni, vide, et audi Iesum, et experieris quod ego expertus sum, ut rapiaris in eius amorem, credasque ipsum esse Christum. Audi S. Chrys. *Quomodo hic sit Christus, et quomodo Prophetæ eum prædixerint, non dicit Philippus, sed ducit ad Iesum, sciens ipsum non abscessurum, si illius verba et doctrinam gustaret. Si videris solummodo, dicit, si sermonem cum eo conferas, facillime mihi assenties. Credere autem nos oportet,* ait Cyrill. *ineffabilem quamdam gratiam in sermone ac verbis Christi fuisse, quibus auditorum animi magna iucunditate allicerentur. Scribitur enim quia omnes admirabantur de verbis gratiæ, quæ exibant de ore eius.*

Porro Nathanael vehementer desiderans videre Christum, Philippo acquievit, ad Iesum cum eo venit, eumque Christum esse agnovit: quare disciplinæ et sequelæ eius se tradidit.

Vidit Iesus Nathanael venientem ad se, et dixit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est.) Vers. 47. Qui scilicet imitatur candorem, simplicitatem et sanctitatem Israelis, id est Iacob Patriarchæ, ex quo ipse prognatus est. Unde Syrus vertit, *ecce vere filius Israel:* Iacob enim vir simplex habitabat in tabernaculis, Gen. 25. 27. Ostendit Iesus se scire et videre animi Nathanaelis candorem et statum, ut inde Nathanael cognoscat Iesum non esse merum hominem, sed et Deum cordium inspectorem. Censet S. Chrysost. Christum alludere ad id quod de se Nathanael dixerat Philippo: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* q. d. Hoc tuo dicto contra me non offendor, quia scio te id animo candido, et inquirendæ veritatis avido dixisse: scio enim in animo tuo nullum esse dolum, nullum malitiæ fel.

Dicit ei Nathanael: Unde me nosti.) Vers. 48. Qui nunquam me vidisti, nec mecum egisti. *Animadverte,* ait Chrysost. *hominis constantiam, non intumuit laudibus, neque his obviam factus est, sed de eo perscrutari pergit, ut de eo certi aliquid intelligat.*

Respondit Iesus, et dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te.) q. d. Cum solus esses sub ficu, putabasque te a nemine videri, ego tamen te vidi, scioque quæ clam et secreto ibi egeris. Vidi deinde et audivi te colloquentem cum Philippo, cum ipse te ad me vocaret, tuque ei obiiceres: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* q. d. Unde colligas me maiorem esse homine, Messiam scilicet Dei Filium. Ita S. Cyrillus, Euthymius, et S. August. serm. 40. de Verbis Domini.

Mystice, S. Gregor. lib. 18. Moral. cap. 20. *Cum esses sub ficu,* id est, sub umbra legis, *vidi te,* ut te transferrem ad vitem mei Evangelii.

Tropologice, hinc disce Deum et Christum ubique præsentem intueri, et revereri, cum solus es in cubiculo, imo cum quid secreto cogitas vel desideras in corde, Christus te tuasque cogitationes et desideria videt et introspicit. Vide ergo ne quid cogites, desideres vel agas, quo oculos maiestatis eius offendas. Sic enim vidit hic Nathanaelem, eiusque acta sub ficu. Unde Nonnus vertit, *vidi te sub umbrosa ficu, versantem et meridiantem sub alticomis* Tropol. Deus ubique præsens omnia intuetur.

ramis, oculis et mente videns non præsentem. Sic Deus vidit Adamum sub ficu comedentem ficum vetitam, Gen. 3.

Vers. 49. RESPONDIT EI NATHANAEL, ET AIT: RABBI, TU ES FILIUS DEI, TU ES REX ISRAEL.) *Filius Dei,* naturalis et consubstantialis; ideoque Deus: hoc enim nude verba sonant. Ita S. Cyrillus, August. Ammon. Glossa, Dionys. Maldonat. licet S. Chrysost. Euthym. Theophyl. Lyran. Caietan. Toletus, Barrad. censeant Nathanaelem nescisse Christum esse Deum; sed tantum credidisse eum esse filium Dei adoptivum, per eximiam gratiam, qua eum pollere videbat præ cæteris Prophetis et Sanctis. Nam revelare cordium secreta possunt et Prophetæ ex instinctu Dei, uti Elisæus revelavit secretam avaritiam Giezi, et secretas insidias regum Israel, 4. Reg. 5. 26. et cap. 6. 9. et seq.

Crediderim Philippum ex testimonio Ioannis Baptistæ de Iesu v. 34. credidisse Iesum esse Filium Dei, sed in confuso, nec satis distinxisse, an esset naturalis, an adoptivus, idemque declarasse et persuasisse Nathanaeli. Licet enim Ioannes Baptista dicens Christum esse Filium Dei intellexerit naturalem, per unionem hypostaticam humanitatis cum Verbo; tamen hanc unionem necdum intelligebat Philippus et Nathanael, donec sensim hac de re planius fuere edocti.

REX ISRAEL.) Id est, Messias, Davidis et Salomonis regum filius, ideoque regni Israelis, id est, duodecim tribuum, successor et hæres. Hoc enim de ipso prædixerat David, vel potius Deus per Davidem Ps. 2. v. 6. et 7. dicens in persona Christi: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Unde liquet Davidem prædixisse Messiam fore Dei Filium naturalem; sed hanc eius prædictionem pauci ante Ioannem Baptistam, et Christum illam explicantem, clare pleneque intellexerunt. Concilium Constantinop. œcumenicum in constitutione Vigilii Papæ ad quintam collationem pertinente, anathema dicit iis, qui verba Nathanaelis: *Tu es filius Dei, tu es rex Israel,* ab ipso dicta volunt Christo tamquam domestico Dei, ut non ipse sit Deus, sed ob familiaritatem quam cum Deo habet, Deus nominetur.

Vers. 50. RESPONDIT IESUS, ET DIXIT EI: QUIA TIBI DIXI: VIDI TE SUB FICU, CREDIS: MAIUS HIS VIDEBIS.) Scilicet maiora mea oracula et miracula, maiora mysteria doctrinæ, vitæ, passionis, resurrectionis et ascensionis meæ: ex quibus cognosces me non tantum Israelis, sed mundi totius, adeoque cælorum et angelorum omnium esse regem et Dominum. *Duo dicit*, ait Chrysost. *alterum iam præteritum indicat, alterum ex hoc confirmat futurum: qui enim eius virtutem iam viderat, facilius quæ futura audit, credit.*

Vers. 51. ET DICIT EI: AMEN, AMEN DICO VOBIS, VIDEBITIS CÆLUM APERTUM, ET ANGELOS DEI ASCENDENTES ET DESCENDENTES SUPRA FILIUM HOMINIS.) *Cælum apertum,* non quod vere cælum scindendum et aperiendum sit, sed quod cælum angelis intrantibus et exeuntibus aditum dabit et exitum; sicut solet nobis dare ostium dum aperitur: quare vobis videbitur cælum aperiri, esseque apertum. Est catachresis. Simili modo in baptismo Christi, visum est cælum Christo aperiri, Matth. 3. 16. et Ezechieli cap. 1. 1. dum vidit in cælo currum cherubicum gloriæ Dei; et S. Stephano, dum a Iudæis lapidatus, vidit Iesum stantem a dextris Dei, Actor. 7. 55. Vide quæ illis locis annotavi. Hac visione significatur, cælum per quatuor annorum millia hominibus ob peccata clausum, per Christum fore reserandum.

ET ANGELOS DEI ASCENDENTES ET DESCENDENTES (*Arabic. Ascendere et descendere*) SUPRA FILIUM HOMINIS.) Syrus, *ad Filium hominis,* ut ei quasi regi suo obsequantur. Hoc enim significat Græcum ἐπὶ, quod respondet Hebr. על *al.* Unde Vatabl. vertit, *sub Filio hominis,* q. d. Sub imperio et potestate mea, me imperante, ad nutum meum prout ego voluero, vel iussero, ascendent et descendent angeli. Sic et Franc. Lucas.

Nota primo, ex eo quod Christus Nathanaelem vocavit

A Israelitam, in quo dolus non est, liquet eum alludere ad visionem angelorum in scala e terra in cælum porrecta ascendentium et descendentium, factam Israeli, id est Iacobo Patriarchæ in Bethel, Genes. 28. 12. Ita S. August. lib. 12. contra Faustum cap. 26. Israel enim sive Iacob, uti pater, sic et typus fuit Christi. Christus enim verus est Israel, id est, dominans Deo: idem est Patriarcha Christianorum, et fundator Bethel, id est, domus Dei, puta Ecclesiæ tam cælestis quam terrestris, tam triumphantis quam militantis.

Nota secundo, Christum hac phrasi et visione angelorum ad se ascendentium, significare se non tantum Israelis et hominum, sed et cælorum ac angelorum esse principem, ac consequenter se verum esse Deum, Deique Filium: ideo enim ascendunt et descendunt ad eum angeli, quasi eius ministri, ut ipsi quasi hero et regi suo assistant et obsequantur, omniaque eius iussa, tam in cælo quam in terra, peragant: ita S. Cyrillus et Chrysostomus.

B Quæres, quando hic angelorum ad Christum descensus et ascensus contigerit? Primo, S. Chrysostomus et Theophylactus censent eum contigisse, cum Christo agoniam patienti, sanguinemque sudanti in horto apparuit angelus, confortans eum, Lucæ 22. 44. Item cum in resurrectione mulieribus, apparuerunt angeli, nuntiantes eum resurrexisse, Matth. 28. Angeli descenderunt ad Christum. I.

Secundo, S. Cyrillus censet id factum in baptismo Christi, tunc enim angelorum ministerio formata est columba devolans in Christum, quæ erat index Spiritus sancti. Item vox Patris in aere: *Hic est filius meus dilectus*, Matth. 3. 16. Verum hoc Christi cum Nathanaele colloquium contigit post baptismum Christi. II.

Tertio, Euthym. id factum opinatur in ascensione Christi: tunc enim omnes omnino angeli eum ascendentem stiparunt, velut famuli principem, et velut milites regem suum III.

Quarto, Toletus censet id continuo fieri in Ecclesia, quæ a Christo per angelos regitur. IV.

C Quinto, Maldonatus æstimat id fore in die iudicii: tunc enim omnes angeli illi assistent, tam boni, quam mali: boni, ut ab eo homines pios cælo adiudicatos in illud deducant; mali, ut impios ab eo damnatos in tartara abripiant. V.

Sexto, Franciscus Lucas hæc accipit de Christi miraculis et donis cælestibus, quibus Christo subservierunt angeli in hac vita, ac post eam. Intelligit ergo Iesus, inquit, ad nutum Filii hominis cælum ex eo tempore a fidelibus visum iri apertum, ultro citroque discurrentibus angelis: quia brevi e cælis, iubente Filio hominis, eiusque iussui parentibus angelis, Dei dona magna copia omnibus cernentibus adferenda erant in terram, infirmorum sanatio, leprosorum mundatio, cæcorum illuminatio, claudorum erectio, dæmonum expulsio, mortuorum suscitatio, impiorum iustificatio, Spiritus sancti effusio, variorum munerum distributio, mundi conversio, etc. Quæ omnia cum sint manifesta Dei dona, non potuit non videri cælum a- VI.

D pertum, et angelos sanctos, per quos cælestia ministrantur, Filio hominis ad nutum servire, iis qui viderunt Filium hominis reddentem plurimos horum compotes. Loquitur ergo Christus de omnigenis miraculis et cælestibus donis quæ statim a Nathanaelis vocatione editurus erat, toto mortalis vitæ suæ tempore, imo etiam post ascensionem suam in cælum continue patraturus in gubernatione Ecclesiæ suæ, usque ad extremum iudicium et consummationem sæculi. Hæc omnia vera et apposita sunt.

Verum, quia Christus Nathanaeli et Philippo specialiter promittit hanc angelorum visionem, ad inchoatam eorum in se fidem augendam et roborandam; nec in baptismo, passione, resurrectione, vel ascensione Christi, vel alias proprie apparuerunt angeli ascendentes et descendentes ad Christum; hinc planius, simplicius, pressius et germanius dicemus peculiarem et publicam hanc fuisse visionem angelorum, viventi Christo proprie ut verba sonant factam, æque ac eadem facta est Iacobo, qui fuit Christi typus, Gen. 28. 12. Quare illa visio Iacobi simi- VII. Optime.

lem Christo obventuram angelorum visionem (de qua hic agitur) præsignificat, ac similis iam ante contigerat in nativitate Christi, dum angeli ad eum descendentes cecinerunt: *Gloria in excelsis Deo*, Luc. 2. 13. Porro ubi et quando contigerit hæc angelorum visio, non narrant Evangelistæ, uti et alia multa Christi acta silentio prætereunt: ita Iansen.

Cur? Causa I. Facta autem est hæc visio hoc fine: Primo, ut per eam ostenderetur Christum homines angelis, terram cælo reconciliasse, ac utrisque mutuam communicationem et familiaritatem, quæ primitus erat in paradiso, restituisse.

II. Secundo, ut doceret Christianos esse advenas et hospites in terra, ac versari debere cum angelis, et eorum angelicam vitam imitari, quasi cives Sanctorum et domesticos Dei, Ephes. 2. 19.

A Tertio, ut angelos nobis quasi præsides assignaret, qui nos contra dæmones, omnesque malorum incursus tutarentur, et ad heroicas virtutes impellerent, tandemque post mortem in cælum deducerent. Ascendunt enim in cælum angeli, ut vota, preces et gemitus nostros ad Deum perferant; descendunt, ut a Deo gratiæ dona ad nos deferant. III.

Quarto, ut declararetur Christi maiestas, et angelorum erga eum obsequium et reverentia. Ipse enim, ait Chrysost. constitutus est *supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen, quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro*, Ephes. 1. 21. IV.

Vide quæ de scala Iacob, angelisque per eam ascendentibus et descendentibus fuse dixi Genes. 28. 12.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Iesus vocatus ad nuptias in Cana, aquam in vinum convertit. Secundo, v. 13. eiicit vendentes e templo. Tertio, v. 18. Iudæis petentibus signum, quo ostenderet se a Deo missum, hoc assignat: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.

1. Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ, et erat mater Iesu ibi. 2. Vocatus est autem et Iesus, et discipuli eius, ad nuptias. 3. Et deficiente vino, dicit mater Iesu ad eum: Vinum non habent. 4. Et dicit ei Iesus: Quid mihi et tibi est mulier? nondum venit hora mea. 5. Dicit mater eius ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite. 6. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Iudæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas. 7. Dicit eis Iesus: Implete hydrias aqua. Et impleverunt eas usque ad summum. 8. Et dicit eis Iesus: Haurite nunc, et ferte architriclino. Et tulerunt. 9. Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, et non sciebat unde esset, ministri autem sciebant qui hauserant aquam, vocat sponsum architriclinus. 10. Et dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit: et cum inebriati fuerint, tunc id, quod deterius est: Tu autem servasti bonum vinum usque adhuc. 11. Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilææ: et manifestavit gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli eius. 12. Post hoc descendit Capharnaum ipse, et mater eius, et fratres eius, et discipuli eius: et ibi manserunt non multis diebus. 13. Et prope erat pascha Iudæorum, et ascendit Iesus Ierosolymam: 14. Et invenit in templo vendentes boves, et oves, et columbas, et numularios sedentes. 15. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oves quoque, et boves, et numulariorum effudit æs, et mensas subvertit. 16. Et his qui columbas vendebant, dixit: Auferte ista hinc, et nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis. 17. Recordati sunt vero discipuli eius, quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me. 18. Responderunt ergo Iudæi, et dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? 19. Respondit Iesus, et dixit eis: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. 20. Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta et sex annis ædificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud? 21. Ille autem dicebat de templo corporis sui. 22. Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat, et crediderunt scripturæ, et sermoni quem dixit Iesus. 23. Cum autem esset Ierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa eius, quæ faciebat. 24. Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes, 25. Et quia opus ei non erat ut quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.

Vers. 1. Et die tertia factæ sunt nuptiæ in Cana Galilææ: et erat mater Iesu ibi.) *Die tertia*, a Christi abitu in Galilæam, et a vocatione Philippi cap. 1. v. 43. Hoc enim ultimum est tempus a Ioanne nominatum. Ita Origen. Iansen. Toletus et Francisc. Lucas. Aut potius *die tertia* a visitatione et conversione Andreæ et Petri cap. 1. v. 35. Illa enim die cœpit Iesus colligere discipulos, iisque se patefacere; inde ergo Ioannes computat hic diem tertiam, quo iisdem plane se patefecit, ostenditque se esse Messiam, per conversionem aquæ in vinum.

Chronotaxis dierum Christi. Hæc ergo est chronotaxis horum Christi dierum. Christus baptizatus fuit a Ioanne anno ætatis 31. die 6. Ianuarii, uti habet Ecclesiæ et Patrum traditio. Eadem die a prandio secessit in desertum, ibique ieiunavit per 40. dies. Cœpit ergo ieiunium die 7. Ianuarii, finiit die 15. Februarii, inde rediit in Nazareth, ibique mansit per 15. dies; mox 56. die a baptismo, ait S. Epiphan. hæresi 51. puta die 1. Martii, Iudæi miserunt legatos ad Ioannem Baptistam, qui rogarent an ipse esset Christus? abnuit Ioannes, dixitque Iesum esse Christum, uti audivimus cap. 1. v. 19. Inde postero die, puta 2. Martii, venit Iesus ad Ioannem, unde Ioannes eum digito ostendens: *Ecce*, inquit, *agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*,

B cap. 1. v. 29. Sequenti die, puta 3. Martii, Ioannes idem repetiit, et coram discipulis duobus testatus est: unde illi visitarunt Iesum, unusque ex eis Andreas fratrem suum Petrum ad Christum adduxit, cap. 1. v. 35. In sequenti crastino, puta die 4. Martii, Iesus ivit in Galilæam, ibique vocavit Philippum cap. 43. fuit hoc crastinum dies secunda ab adventu Andreæ et Petri ad Christum: inde die tertia, puta die 5. Martii, nuptiæ hæ factæ sunt in Cana Galilææ. Unde S. Epiphan. loco citato, ait nuptias has factas die 60. a baptismo Christi. Porro idem S. Epiphanius, contra reliquos Patres et communem Ecclesiæ sensum, opinatur Christum baptizatum fuisse a Ioanne, die 8. Novembris, ac proinde inde sexagesimo die, scilicet die 6. Ianuarii factas esse has nuptias in Cana, ibique Iesum aquam in vinum vertisse, scilicet in festo Epiphaniæ, quo ante 30. annos, Magi duce stella venerant ad Christum in Bethlehem, ibique eum adorarant. Additque in memoriam tanti miraculi, etiamnum eodem die 11. mensis Tybi (quæ apud nos est 6. Ianuarii) quosdam fontes in vinum converti. Audi eum: *Quapropter etiam in multis locis usque in hunc diem, hoc fit quod tunc factum est divinum signum, in testimonium incredulis: velut testantur in multis locis fontes ac fluvii in vinum conversi: Ci-*

byres quidem urbis Cariæ fons, qua hora hanserunt ministri, et ipse dixit: Date architriclino. Testatur et in Gerasa Arabia fons similiter. Nos bibimus de Cibyris fonte; fratres vero nostri de eo qui est in Gerasa, in Martyrum templo. Sed et multi in Ægypto de Nilo hoc testantur: quare in undecima Tybi, apud Ægyptios omnes hauriunt aquam, et reponunt, tum in ipsa Ægypto, tum in multis regionibus. Hinc nonnulli putant sequenti anno, qui fuit Christi 32. recurrente eadem die 6. Ianuarii, nuptias hasce celebratas in Cana. Verum illas eodem anno, quo baptizatus est Christus, puta duobus mensibus a baptismo Christi, contigisse liquet ex historia gestorum Christi, quam per singulos dies (uti paulo ante ostendi) hic perrexit Ioannes: ita Baron. et alii.

Dices: Cur ergo Deus idem miraculum conversionis in vinum quotannis renovavit, die 6. Ianuarii? Resp. Causa est, quod Ecclesia illo die istud miraculum celebret, esto illo die non contigerit: voluit enim Ecclesia tria miracula, quibus Christus se primo mundo patefecit, eodem Epiphaniæ, id est, apparitionis Christi die recolere et celebrare; scilicet primo, adventum et adorationem Magorum duce stella; secundo, baptismum Christi, in quo vox Patris intonuit: *Hic est filius meus dilectus;* tertio, conversionis aquæ in vinum in Cana. E tribus hisce duo priora contigerunt eodem die, scilicet sexta Ianuarii, tertium vero post duos menses contigit, die 6. Martii, ut dixi. Quod ergo illo die canit Ecclesia: *Hodie vinum ex aqua factum est ad nuptias,* idem est ac si diceret: Hodie eius rei memoria apud fideles recolitur, et in Ecclesia publice quotannis celebratur. Ita Baronius, imo S. August. ser. 127. de Temp. S. Maximus serm. de Epiphania et alii.

Simili modo olim in plerisque locis Occidentis, paschali tempore, quo solemne baptisma in Ecclesia peragi consuevit, e sicco aridoque fonte lapideo, copiosæ ad baptismi usum aquæ exundare consueverunt, non quidem ad ipsam insinuandam diem, qua baptizatus est Christus, sed quod tunc temporis solemne baptisma in Ecclesia peragi consuevit.

Sponsus in Cana quis?

NUPTIÆ.) Syrus, *convivium*, scilicet nuptiale. Quæres, cuius fuerint hæ nuptiæ, et quis in iis fuerit sponsus? Beda, Rupertus, Lyranus, Carthusian. hic, et S. Thomas 2. 2. quæst. 186. art. 4. ac Dom. Soto in 4. dist. 27. quæst. 1. ad 4. et alii putant sponsum fuisse S. Ioannem Evangelistam, moti auctoritate S. August. qui hic præfat. in Ioannem ait: *Ioannem Dominus de fluctivaga nuptiarum tempestate vocavit.*

An S. Ioannes?

Verum dico sponsum hic non fuisse S. Ioannem: nam S. Ioannes semper fuit virgo, unde nunquam uxorem duxit: hac enim de causa Christo fuit charissimus, et discipulus ille quem diligebat Iesus, quasi virgo virginem, qui virginitatis propositum per matrimonium nunquam infregisset, imo nunquam infringere destinasset, sed in eo constans per omnem vitam perstiturus erat. Ita docent S. Ignatius, Hieronymus, Augustinus, Epiphanius et alii, quos citat et sequitur Baronius anno Christi 31. Quare quod S. August. ait: *Ioannem Dominus de fluctivaga nuptiarum tempestate vocavit;* intellige *nuptiarum* non initarum, sed ineundarum, seu quas inire potuisset, et more gentis inire debuisset, q. d. Christus Ioannem iuvenem advocavit ad se, ne de nuptiis ineundis cogitaret.

Fuit Simon Cananæus.

Verisimilius ergo idem Baronius secutus Nicephorum l. 8. Histor. c. 30. censet sponsum in hisce nuptiis fuisse Simonem Apostolum, qui a Cana hac cognominatus est Cananæus. Additque Baronius ex Nicephoro locum hunc nuptiarum in Cana Galilææ, a S. Helena Constantini Magni matre insigni Ecclesia ibidem erecta, fuisse decoratum et nobilitatum. Simon ergo viso hoc Christi in nuptiis suis miraculo, sponsæ et mundo valedicens, secutus est Christum, ab eoque in 12. Apostolorum numerum est cooptatus; atque hac de causa Christus nuptias eius adiit: atque eas adeundo, nuptias quidem honoravit, sed eum ab illis ad se evocando cœlibatum et apostolatum nuptiis præstare declaravit.

Tropologice quomodo anima sancta per fidem, spem,
A castitatem, charitatem, religionem, quasi sponsa nubat Christo, fuse ostendi 2. Corinth. 11. vers. 2. ad illa: *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Ipsa ergo est nympha Christi, quæ relictis omnibus mundi illecebris, amorem omnem in Christum transfert, illique caput, id est, mentem, sensusque omnes obnubit et velat, ut supra nubes in cælo cum eo iugiter versetur, illique se totam dedicat et consecrat. Quare illi optime conveniunt nuptiarum etyma, quæ assignat Festus, dum ait: Nuptias nonnulli a Græco dictas censent: Græci enim novam nuptam vocant νυμφην. Cornificius, quod nova petantur coniugia: Curiatius, quod nova ratio fiat: Ælius et Cincius, quod flammeo (velo nuptiali) caput nubentis obvolvatur, quod antiqui *obnubere* vocarunt, ob quam causam legem Parenstam iubere caput eius obnubere, qui parentem necasset, quod est obvolvere. Hoc ultimum secutus Varro lib. 4. de Lingua Latina: *Neptunus* dicitur, inquit, quod mare terram obnubit, ut nubes cælum: a nuptu, id est opertione, ut antiqui: a quo *nuptiæ nuptusque.* Sic S. Isidorus l. 9. Etymolog. c. 8. *Nuptæ,* inquit, dictæ, quod
B vultus suos velent: translatum nomen a nubibus, quibus tegitur cælum. Unde et nuptiæ dicuntur, quod ibi primum nubentium capita velantur: obnubere enim cooperire est, cuius contraria *innuba,* hoc est innupta, quæ adhuc vultum suum non velat. Huc usque Isidorus.

Anima sancta Christi nympha. *Nuptiarum etyma.*

Talis Christi nympha fuit S. Dympna virgo et Martyr, quæ ob formam a patre Hyberniæ rege in coniugem appetita, fugiens in Brabantiam, in oppido *Geel* non longe ab Antuerpia, patris manu obtruncata, nobile pro castitate obiit martyrium; unde meruit ut energumeni eius sacra lipsana visitantes, a dæmonibus liberentur. Visitavi olim eius templum, et virginem reveritus colui. Extat vita eius apud Surium die 15. Maii.

Cana, ubi sita.

IN CANA GALILÆÆ.) Addit τὸ *Galilææ*, ad distinctionem alterius Cana, sive Chana, quæ sita erat in tribu Aser, iuxta Sidonem: unde et Sidoniorum vocabatur, licet ipsa quoque esset in Galilæa, scilicet superiore, quæ Gen-
C tium dicebatur, de qua Iosue c. 19. v. 28. atque eius incola fuit mulier Cananæa, cuius filiam Christus a dæmone liberavit, Matth. 15. 22. Hæc vero nuptiarum Cana sita erat in tribu Zabulon, in medio Galilææ, puta in Galilæa inferiore, supra vallem Carmelon, quatuor circiter horis distans a Ptolemaide, tribus vero a Nazareth. Ita S. Hieronym. in Locis Hebr. Adrichomius, Franc. Lucas, Maldonatus et alii.

ET ERAT MATER IESU IBI.) *Vocata tamquam familiaris ab his, qui nuptias celebrabant,* ait Euthymius: Simon enim Chananæus, qui erat hic sponsus, fuit filius Cleophæ, qui erat frater Iosephi, sponsi B. Virginis, ut dixi Lucæ 3. 23. Iosephi hic, et deinceps non fit mentio, quia ipse iam obierat, ut ex hoc loco colligit S. Epiphan. hæresi 78. Franciscus Lucas, Baronius et alii, licet ex adverso S. Cyprianus (vel quisquis est auctor) tract. de Passione Domini, et S. Ambr. in c. 23. S. Lucæ, opinentur Ioseph adhuc fuisse superstitem in passione Christi, ac æquanimiter tulisse S. Ioannem a Christo sibi præferri in cura B. Virginis.

Vers. 2.

D VOCATUS EST AUTEM ET IESUS, ET DISCIPULI EIUS, AD NUPTIAS.) Tamquam consobrinus sponsi, puta Simonis Chananæi. Porro Iesus *vocatus,* ait S. Chrysostomus, *nuptiis adfuit, in quibus non dignitati suæ, sed nostræ consuluit utilitati;* nimirum ut Primo, consanguineis hunc honorem deferret, eorumque nuptias sua præsentia honestaret. Secundo, ut daret exemplum humilitatis, adiens pauperum nuptias. Unde S. Chrysostomus: *Qui non est dedignatus,* inquit, *formam servi accipere, non est dedignatus ad nuptias venire servorum.* S. Augustinus de Verbis Domini serm. 41. *Erubescat,* ait, *homo esse superbus, quoniam factus est humilis Deus: ecce venit ad nuptias, qui cum apud Patrem esset, instituit nuptias.* Tertio, ut in iis sponsorum paupertati et famæ consuleret, convertendo aquam in vinum. Quarto, ut per hoc miraculum se discipulis patefaceret, eisque se Messiam esse ostenderet: ita Cyrillus. Quinto, ut nuptias approbaret, ac sua præsentia sanctificaret, itaque refelleret Encratitas et Tatia-

Christus ivit ad nuptias quinque de causis.

nos mox futuros, qui nuptias quasi sordidum diaboli inventum damnabant. Ita S. Augustin. serm. 41. de Temp. Cyrillus, Euthym. Ammon. in Catena, et Beda homil. in Dominica 2. post Epiphaniam, quem audi: *Si nuptiis debita castitate celebratis culpa inesset, non ad eas Dominus venisset: bona castitas coniugalis, melior continentia vidualis, optima perfectio virginalis. Itaque Christus ex Virgine nascitur, a prophetico viduæ Annæ ore benedicitur, ad nuptias invitatus venit.*

Quinam hi Christi discipuli. ET DISCIPULI EIUS.) Quæres, unde, et qui fuere hi discipuli Iesu? nam Iesus necdum collegerat Apostolos: non enim collegit eos, nisi post incarcerationem S. Ioannis Baptistæ, ut patet Matth. c. 4. 12. hæc autem contigerunt ante incarcerationem Ioannis, ut patebit c. 3. 44.

Respond. Verisimile est discipulos hos fuisse Nathanaelem et Philippum, forte etiam Petrum et Andream, qui c. 1. 40. tertio ab hoc die Iesum viserant, illique quasi magistro ad tempus adhæserant: nam postea ad suam piscationem et naves redierunt; unde a Christo vocati ad apostolatum, constanter ei adhæserunt, Matth. 4.

Vers. 3. ET DEFICIENTE (Græce, ὑστερήσαντος, id est, *cum defecisset*, eo quod pauper sponsus parum vini procurasset) VINO, DICIT MATER IESU AD EUM: VINUM NON HABENT.) Sponsi cognati nostri; q. d. Consule ergo, o filii, eorum verecundiæ, ne coram invitatis confundantur; scio enim te id posse, cum sis Dei Filius, ac hoc tuam charitatem decere æque ac providentiam, ut hic miraculum patrando, te esse Messiam discipulis tuis et convivis omnibus ostendas: ita S. Cyrillus, Chrysostomus et alii. Audi S. Bernardum serm. 1. in Dominicam primam post Octavam Epiphaniæ: *Compassa est enim eorum verecundiæ, sicut misericors, sicut benignissima. Quid de fonte pietatis procederet nisi pietas? Quid, inquam, mirum, si pietatem exhibent viscera pietatis? Nonne qui pomum in manu sua tenuerit dimidia die, reliqua diei parte pomi servabit odorem? Quantum igitur viscera illa virtus pietatis affecit, in quibus novem mensibus requievit? Nam et ante mentem replevit quam ventrem, et cum processit ex utero, ab anima non recessit.*

Nota modestiam Virginis: non enim postulat imperando, vel rogando: Fili, procura eis vinum: sed tantum eorum necessitatem indicat, aitque, *Vinum non habent*, non dubitans Iesum pro sua providentia et charitate illis succursurum: sic quoque Martha et Magdalena, ægrotante Lazaro miserunt ad Iesum nuntios, ut is eum sanaret, nec tamen id expresse petunt, sed tantum dicunt: *Domine, ecce quem amas infirmatur.* Amanti enim sufficit infirmitatem amati indicare: *Non enim amas et deseris*, ait S. Augustinus. Audi S. Bernard. serm. 2. de B. Virgine: *Et is quidem sermo certissimus index ingenitæ mansuetudinis, et virginalis verecundiæ fuit. Aliorum quippe verecundiam suam reputans, sustinere non potuit, non potuit vini dissimulare defectum. Ubi sane increpata est a filio (tamquam mitis et humilis corde) nec illi respondit, nec tamen desperavit, ministros admonens facere, quod diceret eis.*

Porro certa fiducia impetrandi, tacite vinum hic a filio produci postulat mater, eo quod per 30. annos, quibus cum illo familiariter vixerat, ab eo intellexisset, eum missum a Patre, ut per cælestem doctrinam et miracula, homines ad se et ad Deum converteret; imo dubitari nequit, quin Christus valedicens matri, iturus ab baptismum Ioannis, indeque orsurus suum prædicandi officium, idipsum expresse matri significarit: quare ipsa opportunum hic tempus rata, quo Iesus per miraculum sibi iam prædicare incipienti auctoritatem et fidem conciliaret, idipsum intrepide poscit a filio, non dubitans quin Christus id facturus esset, tum ut matri et cognatis satisfaceret, tum ut sibi, suæque dignitati et officio prospiceret.

Tropol. Tropologice, S. Bernardus serm. 2. in Domin. 1. post Octavam Epiphan. loquens de mysticis animæ cum Deo nuptiis: *Hic*, inquit, *nonnunquam vinum deficit, gratia scilicet devotionis, et fervor charitatis. Quoties mihi necesse est, fratres, post lacrymosas querimonias vestras, exorare matrem misericordiæ, ut suggerat suo benignissimo filio, quoniam vinum non habeatis? Et ipsa, dico vobis charissimi, si pie a nobis pulsata fuerit, non deerit necessitati nostræ, quoniam misericors est et mater misericordiæ.*

ET DICIT EI IESUS: QUID MIHI, ET TIBI EST MULIER? Vers. 4. (q. d. Quid mihi tecum in hac re est negotii?) NONDUM VENIT HORA MEA.) Nota. B. Virgo non ex ostentatione, aut intempestive, insolenter vel indiscrete petiit hoc a filio miraculum fieri, uti opinantur S. Chrysostom. Theophyl. et Euthym. sed ex necessaria charitate et pietate: Ita S. Cyrill. Bernard. et alii: ergo in ipsa nulla fuit culpa: ergo non vera fuit Christi reprehensio; reprehendere An hic Christus matrem reprehenderit? tamen illam videtur, ut non ipsam, sed nos doceret in operibus theandricis, sive in rebus divinis et miraculis, uti parentes nil habent iuris et auctoritatis, ita nec eorum affectibus et desideriis, sed tantum Deo et charitati illa esse danda et exhibenda. Vide dicta Lucæ 2. v. 29. et 51. Sensus ergo est, q. d. Tu, o mater, in hac re mihi non es mater, sed quasi mulier extera, quia a te humanitatem accepi, non divinitatem; cuius est hoc miraculum patrare, non secundum tua et cognatorum desideria, sed iuxta voluntatem Dei Patris mei: iuxta illam ergo illud patrabo, quando venerit tempus, et hora a Deo decreta. Audi S. Augustin. hic tractat. 10. *Dicta est mulier secundum fœmineum sexum, non secundum corruptionem integritatis. Non dixit Mater, sed Mulier, tamquam Deus*, inquit Euthymius. *Significat*, ait Beda, *se divinitatem qua miraculum erat patrandum, non temporaliter accepisse de matre, sed per æternitatem semper habuisse de Patre*, q. d. ait Glossa interl. Quid est commune deitati meæ et tibi matri secundum carnem? non tu genuisti deitatem meam, quæ faciat miraculum, ait S. August. Addit S. Chrysost. Ita loquitur, ne suspectum esset miraculum (fictum, et ex composito simulatum): ab his enim qui indigebant, rogari oportuerat, non a matre.

NONDUM VENIT HORA MEA.) Qua scilicet opportune hoc miraculum edam: volo enim adhuc paulisper expectare, donec vinum omnino deficiat, idque omnes convivæ sentiant et videant, ut clarius et magis pium miraculum appareat, utque omnes advertant, me hoc miraculum patrasse, itaque in me credant: qui enim necessitatem non præsensit, nec beneficium magnopere sentiet: ita S. Chrysostom. Aliter quoque idem S. Chrysost. et Theophylact. q. d. Nondum venit hora mea, quia statui primum miraculum facere in Ierusalem, utpote metropoli Iudææ: sed ad preces tuas, o mater, propositum mutabo, faciamque illud hic in Cana Galilææ.

Aliter quoque S. Augustinus, q. d. Nondum venit hora passionis meæ, qua ostendam, quid tibi et mihi sit, o mater, scilicet, me ex te veram assumpsisse naturam humanam, tuumque esse filium, q. d. ait S. Augustinus: Cum infirmitas mea pendebit in cruce, cuius mater es, tunc te agnoscam: commendavit enim matrem discipulo. Non est autem quod hic Mathematici occasionem sumant erroris, quasi Christus sub fato fuerit: nec enim sub necessitate siderum est eorum conditor: in potestate habebat quanto moreretur, sed eo uti nondum erat opportunum: vocandi prius erant discipuli, annuntiandum regnum cælorum, faciendæ virtutes, commendanda divinitas in miraculis, et humilitas in passione mortalitatis: ubi vero tantum fecit, quantum sufficere iudicavit, venit hora non necessitatis, sed voluntatis; non conditionis, sed potestatis. Hæc S. Augustinus fuse, ideoque eius verba plura in pauca contraxi. Verum hæc symbolica et mystica sunt, non litteralia.

DICIT MATER EIUS MINISTRIS: QUODCUMQUE DIXERIT Vers. 5. VOBIS, FACITE.) Tacet modeste mater, iureque cedit filio, utpote Dei filio: alioqui enim, ait S. Bernardus, dicenti: *Quid mihi et tibi est mulier?* vere respondere potuisset: *Quid matri est et filio?* Nam, ut ait Interlin. et alii, etsi negare videtur filius, scit mater pietatem eius, et ideo fiducialiter imperat ministris. Et S. Gaudentius Brixianus in hæc verba: *Non mandaret*, ait, *mater: Quodcumque dixerit vobis, facite, nisi Spiritu sancto post partum plena, faciendi a Christo vini ex aqua universum ordinem præ-*

vidisset. Sic et Eucherius ac Beda. Unde S. Bernard. homil. 2. in hæc verba: *Manifeste,* inquit, *iam video, quod non velut indignans, aut confundere volens Virginis matris teneram verecundiam, dixerit, Quid mihi et tibi? sed propter nos, ut conversos ad Dominum iam non sollicitet carnalium cura parentum:* nam Christus mox obsequens matri, ut illam honoraret, miraculum patravit. Audi S. Chrysostomum: *Et licet ita responderit, maternis tamen precibus obtemperavit,* etc. *ut matri honorem exhiberet, et non contumax videretur matri, neve genitricem tam multis præsentibus pudore afficeret.* Et Cyrillum: *Quantus honor debeatur parentibus ostendit, cum statim ad actum propter matrem accedit.* Et Euthymium: *Nam quod eam plurimum honoraret, et ex aliis multis manifestum est, et ex eo quod ipsius complevit exhortationem.*

Porro in his Virginis matris verbis, mira elucet eius mansuetudo, pietas, charitas, prudentia, fiducia, constantia, animique magnitudo.

Vers. 6. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Iudæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas.) *Hydriæ,* Varro libr. 4. de Lingua Latina, interpetratur *aquales* (ὕδωρ enim est aqua) id est, vasa aquaria ad continendam aquam: hydriis ergo hic usus est Christus, ut clarius constaret nil in eis fuisse vini, ac consequenter clarior esset aquæ in vinum conversio, in hydriis sive vasis aquariis mox ab ipso facienda: ita S. Chrysost. Theophylact. et alii.

Secundum purificationem Iudæorum.) Qua Pharisæi iuxta traditiones suas, inter epulas sæpe religionis causa manus lavabant; ut si quid immundi in mensa tetigissent, aqua ex hydriis sumpta se expiarent et purificarent. Vide dicta Marci 7. 3.

Mystice sex hydriæ sunt sex virtutes. Tropologice, S. Bernardus serm. 1. in Domin. 1. post Octavam Epiphan. sex hydriæ purificatoriæ, inquit, sunt sex virtutes animam purificantes. Audi eum illas enarrantem: *Prima hydria, et prima purgatio in compunctione est, de qua legimus: Quoniam in quacumque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Secunda vero, confessio est. Omnia siquidem in confessione lavantur. Tertia, eleemosynarum largitio. Hinc enim habes in Evangelio: Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis. Quarta, remissio iniuriarum, secundum quod orantes dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Quinta est afflictio corporis: unde et oramus, ut mundi per abstinentiam Deo canamus gloriam. Sexta, est obedientia præceptorum, sicut audierunt discipuli: quod utinam audire mereamur et nos: Vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. Nimirum quia non erant sicut hi quibus dicitur: Sermo meus non capit in vobis; sed in auditu verbi obaudierant ei.* Reliqua deinde ita explicat et applicat: *Aqua replentur, ut in timore Dei custodiantur, quoniam timor Domini fons vitæ; aqua, inquam, timor Domini est, etsi minus sapida, sed optime refrigerans animam noxiis desideriis æstuantem.* Et paucis interiectis: *Sed divina virtute aquæ mutantur in vinum, quando perfecta charitas foras mittit timorem: dicuntur autem lapideæ hydriæ, non tam propter duritiam, quam stabilitatem: capientes singulæ metretas binas vel ternas. Duæ metretæ duplex timor, ne forte trudi in gehennam, ne forte ab æterna vita contingat excludi.*

Metreta quid? Capientes singulæ metretas binas vel ternas.) *Metreta* græce idem est quod mensura, ita dicta ἀπὸ τοῦ μετρῆσαι, id est, a metiendo. *Metreta* æqualis est Hebræo ephi sive bato, continens congios decem, ait Dioscor. lib. 5. vel, ut S. Epiphan. lib. de Ponder. et mensuris, duodecim: congius autem sex continet sextarios, foliettas octo. Breviter Iansenius ex Roberto Cenali, qui post Budæum accuratius de mensuris scripsit: Metreta, inquit, continet 72. sextarios Atticos, id est, libras mensurales 108. hoc est Parisinos quartarios 12. et paulo amplius, hoc est pocula Belgica (vulgo *potten)* duodecim.

Sextarius triplex. Verum adverte hic, sextarium fuisse triplicem; scilicet Romanum, qui continebat 20. uncias aquæ vel vini; Atticum, qui 15. et Hebræum, qui 13. dumtaxat uncias continebat, idemque erat quod Hebr. *log.* Hic autem Hebræus accipiendus videtur. Quare metreta continens 72. sextarios 13. unciarum, continebat 72. libras, et totidem uncias (libram enim accipio vulgarem 12. unciarum) quæ unciæ efficiunt sex libras, ut universim fiant 78. libræ. Quare metreta continebat *boccales* Italicos 13. et foliettas duas. Unum enim boccale continet 4. libras, et 4. uncias, id est, uncias 64. *Folietta* vero est quarta pars boccalis, continens uncias 16. Quare hydriæ quæ vulgo ostenduntur, quasi reliquiæ nuptiarum in Cana Galilææ, videntur supposititiæ: sunt enim metretis iam dictis minores, et facile portatiles. Vide quæ de mensuris annotavi, in fine Pentateuchi. Hydria ergo continens duas metretas, continebat 27. boccales. Sex ergo hydriæ continebant 162. boccales: tantum ergo vini ex aqua hic effecit Christus: sin hydriæ des tres metretas, quælibet hydria continebat 40. boccales, et duas foliettas; quare sex hydriæ continebant 240. boccales cum 12. foliettis, puta pene integram vini bottam: *botte* enim Romana continet boccales 256. Sic ergo pene bottam vini hic in instanti produxit Christus. (Boccale. Folietta. Botte Romana.)

Denique Franc. Lucas: Metreta, inquit, idem erat Græcis, quod Hebræis *bath,* sive batus: *Bath* autem continet sex *hin; hin* 12. *log; log,* sex ova gallinacea communia: quare bath, sive metreta, capit ova 432.

Dicit eis Iesus: Implete hydrias aqua, et impleverunt eas usque ad summum.) Vers. 7. Quærit S. Chrysostomus: *Sed cur ipse* (Christus) *hydrias aqua non implevit, deinde in vinum vertit, sed ministris implendas mandavit?* Respondet recte, ut miraculi ipsos testes haberet, qui aquam hausissent, ne qua fraus, ne quod præstigium putaretur.

Ad summum.) Ne, si quid vacui mansisset, Christus aquæ vinum potens superfudisse putaretur, quod aquæ subiectæ vini saporem communicaret, ac consequenter non mutasse aquam in vinum.

Et dicit eis Iesus: Haurite nunc, et ferte architriclino, et tulerunt.) Vers. 8. *Haurite,* q. d. Ex hydriis magnis haurite, et promite in poculis minoribus, quæ portatilia sunt, ac ferte ad architriclinum, ut is, qualis sit hic potus, quale, inquam, et quam præstans vinum, diiudicet. Hæc enim dicens Christus, subito omnipotenti sua vi, totam aquam sex hydriarum in vinum convertit. Audi Nonnum: *Subito factum est miraculum, et versicolor aqua mutavit fluore rubescente colorem niveum in liquorem vini nigri. Quid enim,* ait Cyrill. *omnipotenti Deo difficile, aut quomodo qui a nihilo ad esse res omnes provocat, non multo facilius unum ad aliud permutabit atque traducet? Sed cur,* interrogat Chrysost. *antequam implerentur, ex nihilo non fecit miraculum, quod longe fuisset admirabilius?* Respondet: *Hoc profecto mirabilius, non tamen ita credibile, et quod tam facile potuisset multitudini persuaderi: hac de causa miraculorum magnitudinem nonnunquam consulto imminuit, ut facilius crederentur.*

Ex hac conversione aquæ in vinum, Patres probant conversionem panis et vini in corpus et sanguinem Christi in Eucharistia, adduntque maius videri miraculum, quod Christus aquam in vinum, quam quod vinum in sanguinem converterit: vinum enim propinquius est sanguini, quam sit aqua vino. Ita S. Cyrillus Hierosolym. catechesi 4. mystag. S. Cyprianus in epist. contra Aquarios, S. Irenæus lib. 3. cap. 11. et Isidorius Pelus. lib. 1. epist. 393. Qui quærens cur Christus hoc miraculum voluerit esse primum? Respondet mystice, ut quod legi deerat, suppleret: *Quoniam namque,* inquit, *illa in aquis dumtaxat baptizabat, ipse suo cruore sacram initiationem perfecit, utrumque in seipso miscens, ac legem cum gratia copulans:* aqua enim symbolum fuit legis veteris, quæ omnia per aquam purificabat, sed purificatione corporali dumtaxat. Vinum vero symbolum est sanguinis Christi, qui in cruce fusus animas expiat: Christus enim vinum in sanguinem suum convertit in Eucharistia. Christus (Cur hoc miraculum sit Christi primum?)

ergo initio suæ prædicationis mutans aquam in vinum, significabat se legem Mosaicam, instar aquæ insipidam et frigidam, conversurum in Evangelium gratiæ, quæ instar vini est generosa, sapida ardens, et efficax.

Architriclinus quis?

Architriclino.) S. Gaudentius (et ex eo Baron. qui asserit hanc esse traditionem) Nuptiæ, ait, cum fierent apud Iudæos, unus e sacerdotibus dabatur, qui morem disciplinæ legitimæ gubernaret, curamque pudoris ageret coniugalis, simul et convivii apparatum, ministros atque ordinem dispensaret: inde Architriclinus, id est, triclinii, sive mensarum et convivii præfectus dicebatur, qui apud Gentiles Modimperator vocabatur, de quo multa dixi Eccli. capite 32. v. 1. Unde non mirum huic honestati, adeoque honesto nuptiarum convivio Christum et B. Virginem interfuisse. Iubet ergo Christus, aquam in vinum a se conversam ferri Architriclino, quia is ex officio et sollicitudine magis sobrius erat, æque ac saporum vinorumque magis peritus, ideoque optime de hoc vino, eiusque bonitate et excellentia iudicare poterat, et miraculum hoc Christi apud omnes celebrare. Ita S. Chrysostomus et Theophylactus.

Et tulerunt.) Liquorem ex hydriis in scypho haustum, quem iam in vinum esse conversum suspicabantur ex odore et colore. Verisimile est enim Christum aquam in vinum rubrum convertisse: tum quia in Palæstina non nisi vini rubri est usus: tum quia id asserit Nonnus, Fr. Lucas et alii: tum ut clarius appareret vere aquam in vinum esse conversam. *Tulerunt* ergo, gaudentes se ad tantum miraculum Christo obsecutos et cooperatos esse; non parum enim ad hoc miraculum contulit, ipsorum promptum in haurienda aqua ministerium et obedientia.

Vers. 9. **Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam** (id est, vinum in quod aqua erat conversa,) **et non sciebat unde esset, ministri autem sciebant, qui hauserant aquam: vocat sponsum architricli-**

Vers. 10. **nus, et dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit: et cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est: Tu autem servasti bonum vinum usque adhuc.**) *Gustavit;* non credidit omnino odori et colori rubro, esse vinum; sed insuper gustavit, ac deprehendit optimum et præstantissimum esse hoc vinum: gustus enim certius de vino iudicat, quam visus vel odoratus.

Ebrietas in S. Scriptura ut explicanda.

Et cum inebriati (id est, exhilarati) **fuerint.**) Ebrietas enim sæpe in Scriptura vocatur liberalior potus mentem exhilarans, sed rationis usu eam non privans: si enim convivæ hi vere fuissent ebrii, utique Iesus eis aquam in vinum non mutasset: fovisset enim et auxisset eorum ebrietatem: sed potius potioni finem imposuisset, eosque domum amandasset. Idem fecisset B. Virgo.

Tunc id quod deterius.) Ratio est, quod stomachus vino refertus, minus recte iudicat de vino, sed qualecumque vinum, esto deterius sit, iudicat esse bonum, et priori simile, quia ipsum sapit et eructat: ipso enim est plenus. Hic est typus fallaciæ mundi, qui initio res speciosas oculis obiicit, deinde sub iis deteriores et viles inducit, itaque sui amatores decipit et illudit.

Tu autem servasti bonum vinum usque adhuc.) Hinc liquet præstans fuisse hoc vinum, utpote opus Christi et divinum: Dei enim perfecta sunt opera. Sic panes a Christo multiplicati, ad alendum quatuor hominum millia, fuere sapidissimi instar manna. *Eiusmodi enim sunt Christi miracula,* ait Chrysostomus, *ut quam quæ natura perfecta sunt, longe pulchriora melioraque reddantur, ita et in aliis distortum membrum quod sanabat, validius reddebat.*

Omnia hæc concinne acta et ordinata fuere a Christo, ut testatius et celebrius foret miraculum. Architriclinus enim vocavit sponsum, sciscitans unde esset hoc vinum? Ille se nihil de eo scire respondit; quare a ministris rei seriem intelligentes, adierunt hydrias, atque omnes eodem vino præstanti plenas repererunt: quare in Iesu auctoris et benefactoris sui laudes erumpentes, ipsi ingentes egere gratias, ac miraculum convivis omnibus enarrarunt et celebrarunt. Iesus vanam gloriam fugiens recessit, prius monens, ut vino hoc moderate uterentur, ad Dei laudem et gratiarum actionem. Addit Franciscus Lucas: Singuli stupore et gaudio pleni, aliquid ex vino illo ex aqua facto, etiam secum in vasculis domum auferre contenderunt, quod vel darent aliis quoque gustandum, vel ad longam servarent memoriam.

Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilææ: et manifestavit gloriam suam (suam omnipotentiam et divinitatem): **et crediderunt in eum** (id est credere perrexerunt, in fide eius confirmati sunt) **discipuli eius.**) Quinque superius nominati, scilicet Andreas cum socio, Petrus, Philippus et Nathanael. Vers. 11.

Initium.) Hinc passim Patres et Interpretes docent, hoc miraculum fuisse absolute primum, quod Christus publice fecit, ad fidem prædicationi suæ faciendam. Hinc ergo refellitur liber de Infantia Salvatoris, quem damnat Gelasius Pontifex, quasi ab hæreticis confictum, in quo narratur Christum, dum puer esset, publice miracula patrasse; nil tamen vetat, ait Maldonatus, si eum privata subinde fecisse concedamus, ac per miraculum subinde inopiæ parentum succurrisse fateamur: unde iis animata fuisse videtur mater, ut simile hic a Christo miraculum fieri peteret, et constanter idipsum ab eo exspectaret. Verum poterat Christus succurrere necessitati matris, peculiari aliqua providentia, citra miraculum.

An hæc aquæ in vinum conversio fuerit primum Christi miraculum.

Hinc collige hoc miraculum mox a baptismo Christi contigisse: nam post baptismum statim cœpit prædicare, et doctrinam suam miraculis confirmare: uti superius ostendi.

Cur Christus aquam in vinum vertit? Causa litteralis.

Quæres, cur Christus voluit primum hoc suum esse miraculum? Resp. Quia maxime congruum erat illud loco, tempori et personis. Per hoc enim statim innotuit omnibus suis cognatis, civibus, et Galilæis. Vinum enim est potus nobilissimus, qui Deum et homines lætificat, Iudic. cap. 9. 13 Unde Noe statim a diluvio vinum adinvenit, fuitque typus Christi hic vinum efformantis, Genes. 9. Vide quæ de vini commodis dixi Eccli. cap. 31. v. 33. et seq. Rursum Christus hoc miraculo ostendit se esse, qui, ut ait S. Augustinus, *omni anno hoc facit in vitibus*, dum in eis succum aqueum in vinum convertit. *Hoc* ergo *miraculo*, ait S. Chrysostomus, *manifeste ostendit, se eum esse, qui in vitibus aquam transmutavit, et qui pluviam per vitis radicem in vinum vertit, cum quod in planta longiori temporis spatio efficitur, id repente in nuptiis operatus est.* Quid enim aliud est vinum, nisi aqua in vite radiis solis percocta?

Symbol.

Symbolica causa est, quod vinum aptissimum sit symbolum gratiæ, charitatis, devotionis, fervoris, fortitudinis, quas suis suggerit Christus. Unde S. Bernardus in Sententiis: *Triforme*, ait, *vinum est in scypho Dei, rubicundum in longanimitate Sanctorum, quod lætificat Isaac in ægritudine: album in remuneratione iustorum, quo inebriatur Noe: nigrum et acidum in damnatione pravorum, quod Iesus gustat, sed non vult bibere.*

Allegor.

Allegorica causa fuit, quod hæ nuptiæ repræsentabant connubium Christi cum humana natura, factum in incarnatione Christi: unde hoc quoque factum est tertio die, id est, tertio mundi statu: primus enim status fuit in lege naturæ, secundus in lege Mosis, tertius in lege Christi. Idipsum pariter factum est in Galilæa Gentium, quia Christus ad illud vocat omnes Gentes. Item in Cana Galilææ, hoc est in possessionis transmigratione, id est in populo Christiano, qui est possessio Christi, eius sanguine empta, ideoque e terra in cælum transmigrat. Hic Christus dat vinum, id est Evangelicam doctrinam et gratiam, quæ mentem fidelis lætificat et inebriat; item vinum in sanguinem Christi conversum in Eucharistia, de quo Zachar. cap. 9. v. ult. *Quid*, inquit, *bonum eius est, et quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines?* ubi multa dixi de hoc vino.

Tropol.

Tropologica causa fuit, ut per hasce nuptias et vinum significaret coniunctionem, et quasi connubium animæ nostræ, per gratiam et charitatem, cum Christo et Deo. Hæc enim fit in Cana Galilææ, id est, in possessione istius

mundi, ex quo in cælum assidue transmigramus. Adest mater Iesu, id est, virginalis castitas, et discipulorum Christi simplicitas, et fides in Iesum, qui, cum humiliter agnoverimus vinum devotionis et fervoris nobis deficere, illudque ab eo flagitaverimus, ipse aquam, quæ est in sex hydriis, id est, omnem animæ nostræ virium dissolutionem et mollitiem convertet in vinum sapidum cælestis gratiæ, quo non tantum nos, sed et alios recreemus, inebriemus, ac amore Dei incalescere faciamus.

Anagog. Anagogice, nuptiæ Agni perficientur in cælo, ubi Christus dabit nobis vinum novum et nectar divinum. Tunc enim inebriabimur ab ubertate domus Dei, et torrente voluptatis suæ potabit nos. Vide dicta Apocal. 1. 19. et seq.

Vers. 12 Post hoc descendit Capharnaum ipse, et mater eius, et fratres eius, et discipuli eius: et ibi manserunt non multis diebus.) Peractis nuptiis in Cana, Iesus cum matre et suis rediit domum, puta in Nazareth, quæ quia altiori loco sita erat, hinc Iesus ex illa proficiscens Capharnaum, quæ urbs erat loco decliviore ad mare Galilææ, dicitur eo descendisse. Causa descensus fuit, quod Iesus nollet in Nazareth, utpote urbe ignobili et exili, ubi a suis civibus quasi faber et fabri filius contemnebatur, prædicationis et doctrinæ suæ sedem constituere; sed ad hoc destinabat Capharnaum, utpote urbem ob mare et merces celebrem, et populis frequentem, ut ad plures prædicationis suæ fructus dimanaret, uti patet Matth. 4. v. 13.

Porro hic descensus, et hoc iter Christi contigit ante incarcerationem Ioannis Baptistæ, ut clare colligitur ex cap. 3. 24. et cap. 4. 1. alius ergo fuit hic Christi descensus, ab illo, de quo agit Matth. 4. 13. Ille enim contigit post incarcerationem Ioannis, cum Christus de facto habitationem suam transtulit Capharnaum, ibique publicam suæ doctrinæ et prædicationis scholam aperuit. Hic vero eamdem dumtaxat præparare, et quasi inchoare cœpit, ut pluribus innotesceret, pluresque discipulos colligeret. Fuit ergo hic obiter, et quasi in transitu, ut scilicet inde pergeret Hierosolymam, ad instans Pascha celebrandum: ita Iansen.

Et fratres eius.) Id est, cognati et consobrini Christi, puta Iacobus Minor, Ioseph, Simon et Iudas, Matth. 13. 55. Item Ioannes et Iacobus Maior: hos enim avide verba sua cælestia audientes, paulo post in discipulos, ac tandem in Apostolos elegit.

Vers. 13. Et prope erat Pascha Iudæorum, et ascendit Iesus Ierosolymam.) Fuit hoc primum Pascha, tertio mense *Nisan*, sive Martio, post Christi baptismum, qui contigit die 6. Ianuarii.

Vers. 14. Et invenit in templo vendentes boves, et oves, et columbas, et numularios sedentes.

Vers. 15. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oves quoque et boves, et numulariorum effudit æs, et mensas subvertit.

Vers. 16 Et his qui columbas vendebant, dixit: Auferte ista hinc, et nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis.) Hæc omnia explicui Matth. cap. 21. 12. Tantum nota aliam esse hanc eiectionem vendentium e templo ab illa, de qua agit Matth. cap. 21. illa enim contigit paulo ante passionem Christi; hæc vero initio prædicationis eiusdem: hanc enim pie et recte, et ordine congruo, Christus a religione et domo Dei ordiri voluit, ex ea eiiciendo vendentes illam profanantes. Idem Christi exemplo faciat visitator, reformator et concionator Apostolicus.

Christus e templo eiicit vendentes.

Vers. 17. Recordati sunt vero discipuli eius, quia scriptum est (Psal. 68. v. 10.) Zelus domus tuæ comedit me.) Zelus hic fuit ista Christi indignatio, ait Euthymius, aut potius ardor et æstus animi, ad emoliendum ea, quæ Deum (quem summe amabat) Deique honorem offendebant, qui proinde iram et indignationem, quasi cotem assumpsit, ut eo se acueret, et audacter se, suam vitam et famam, pro tuendo Dei honore exponeret. Hoc enim fecit Christus hic coram avaris et superbis Scribis et Pharisæis, sibi adversantibus. Sensus ergo est, q. d. *Zelus*, id est fervor, ardensque studium procurandæ gloriæ templi tui, in quo tu, o Domine, quasi in domo tua habitas; atque indignatio, quam in vendentes, qui illud profanant et pessumdant, concepi, *comedit me*, id est, absorbuit me; Symmachus, *consumpsit, exedit me*, sicut ignis ferrum igniens illud consumit, et in se transmutat, ut iam non ferrum, sed merus ignis esse videatur.

Quærit S. Augustinus: *Quis comeditur zelo domus Dei?* ac respondet: *Qui omnia, quæ forte ibi videt perversa, satagit emendare; non quiescit si emendare non potest, tolerat, gemit, et apud se dicit: Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei*, Psalm. 118. v. 139. Unde Beda hic: *Zelemus et nos, fratres*, inquit, *domum Dei; si viderimus fratrem, qui ad domum Dei pertinet, superbia tumidum, detractionibus assuetum; si ebrietati servientem, si luxuria enervatum, si iracundia turbidum, si alii cuiquam vitio substratum, studeamus, in quantum facultas suppetit, castigare, polluta ac perversa corrigere: et si quid de talibus emendare nequimus, non sine acerrimo mentis sustinere dolore, et maxime in ipsa domo orationis, ubi corpus Dei consecratur, ubi angelorum præsentia semper adesse non dubitatur, ne quid ineptum fiat, ne quid nostram fraternamve orationem impediat, totis viribus agamus.*

Plura de zelo dixi Deuteronom. cap. 32. 10. et Eccl. cap. 48. v. 1. ad illa: *Surrexit Elias quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat.* Elias enim zelans pro Deo, fuit typus Christi zelantis pro domo Dei. Vide et quæ de zelo Pauli dixi, prœmio in Acta Apostolorum num. 99. et alibi.

Respondebunt ergo Iudæi, et dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia (quod) hæc facis?) q. d. Quod miraculum profers, quo ostendas te vendentes præter morem eiicere e templo, auctoritate accepta a Deo? nam ab homine, v. g. a pontifice, vel a præside te nullam habere scimus. Insinuaverat enim Christus se a Deo missum, imo se esse Dei Filium, nam dixerat v. 16. *Nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis.* Petunt ergo ut ipse miraculo probet se esse Dei Patris Filium, et Messiam, sicut Moses signa et prodigia de cælo ostendit, ait Rupertus, quibus Pharaoni et Ægyptiis demonstravit se a Deo mitti ad educendum Hebræos. Vers. 18.

Iudæi.) Scilicet ementes et vendentes, quos e templo eiecerat, eorumque fautores et amici, vel patroni, præsertim sacerdotes et Scribæ: hos enim pungebat et urebat Christi animositas: quod ab eo et lucris suis privati, et publica ignominia notati forent.

Respondit Iesus, et dixit eis: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.) Apposite auctoritatem suam in templum probat, per potestatem suam reædificandi templum. Vers. 19.

Templum hoc.) Puta corpus meum, quod Christus hic manu ad pectus admota demonstrabat Ubi nota, corpus Christi vocari templum, quia in eo inhabitabat plenitudo divinitatis, non tantum per gratiam, ut inhabitat in nobis, sed corporaliter et personaliter, Coloss. 2. v. 9. Ita Cyrillus, q. d. Vos, o Iudæi increduli, petitis a me signum sive miraculum, en ego vobis illud assigno; nimirum meam a morte resurrectionem, quod quidem vobis, quia increduli estis, obscurum nunc est, sed illud paulo post intelligetis, vel facile intelligere poteritis, cum me videbitis die tertia resurgere: inde enim cognoscetis, quis, qualis et quantus ego fuerim; nimirum me fuisse dominum corporis mei, ut illud ad libitum mori sinam, et rursum vivificem: ac consequenter me multo magis templi huius esse dominum; utpote quod corporis mei sit typus et umbra, ac proinde potestatem me habere, vos vendentes et ementes ex illo eiiciendi: ita Beda.

Corpus suum vocat Christus templum, cur?

Porro Christus corpus suum potius vocat *templum*, quam aliud quippiam, quia lis hæc in templo, et de templo agebatur, eo quod ex illo vendentes eiecisset, q. d. Ut sciatis, o Iudæi, me dominum esse templi, *solvite*, id est, permitto ut solvatis, ac scio reipsa vos soluturos templum corporis mei, cum me crucifigetis et occidetis, et ego in-

tra tres dies, propria virtute, ait Cyrillus, resuscitabo illud, quasi dominus illius, ac multo magis templi vestri materialis et inanimis, quod tantum figura est templi animati et divini, puta corporis mei. *Solvite dixit*, ait Euthymius, *non adhortans eos ad sui interfectionem; sed quia cognovit quod facturi erant, figurativo sermone prædixit: solvite ergo, sive in terram subvertite, ab anima separate, et coniunctionem, quæ cum illa est, dissolvite*: ita Euthymius.

Vers. 20. DIXERUNT ERGO IUDÆI: QUADRAGINTA ET SEX ANNIS ÆDIFICATUM EST TEMPLUM HOC, ET TU IN TRIBUS DIEBUS EXCITABIS ILLUD?) Nota. Ter ædificatum fuit templum Iudæorum: Primo, a Salomone, per septem annos, 3. Regum c. 6. 1. De hoc non agitur hic, tum quia fuit perfectum annis septem, non 46. tum quia iam pridem combustum, et funditus eversum fuit a Chaldæis; quare a Christo hic designari non potuit.

Templum Iudaicum ter ædificatum.

Secundo, post reditum e captivitate Babylonica templum a Chaldæis combustum, reædificatum fuit a Zorobabele et sociis, anno primo Cyri regis Persarum, usque ad annum sextum Darii Histaspis, 1. Esdræ 3. 6. quod spatium multi putant fuisse 46. annorum, de iisque hic loqui Iudæos. Ita S. Chrysost. Beda, Theophyl. Euthym. Eucherius, Toletus, Iansenius, Maldonatus hic, et Eusebius in Chron. qui annos 46. sic computant. Cyrus regnavit annos 30. Cambyses eius filius et successor annos novem, Magi annum unum, quibus successit Darius Hystapsis, cuius anno sexto perfectum fuit templum: adde omnes hos annos, et invenies 46. Verum hic computus errat: nam annus primus Cyri, quo ipse Iudæis dedit facultatem reædificandi templum, intelligitur non regni, quo scilicet ipse cœpit regnare in Perside, regnavitque deinde per 30. annos, sed monarchiæ, quo scilicet ipse, capta Babylone, et occiso Baltassare, Monarchiam a Babyloniis transtulit ad se et Persas, ac simul Iudæos in Babylone captivos liberavit, liberosque in Iudæam remisit, data simul potestate reædificandi templi. Quæ omnia fecit Cyrus anno 27. regni sui, qui fuit primus Monarchiæ eius; quæ tantum tres annos duravit: nam Cyrus tres tantum annos regnavit ut monarcha: tertio enim anno occisus est a Tomyri regina Scytharum. Id ita esse ostendi 1. Esdræ 3. 6. quare ab anno primo Cyri, quo cœpit fabrica templi, usque ad sextum Darii, quo finita est, non fluxere 46. anni, sed 15. dumtaxat: Cyrus enim tres annos regnavit ut monarcha; huic successit filius Cambyses, qui post Cyrum patrem sex dumtaxat annis regnavit, deinde Magi per septem menses, denique Darius Hystaspis, cuius anno sexto consumatum fuit templum. Adde omnes hos annos, et invenies quindecim dumtaxat. Fieri tamen potuit, ut Iudæi Chronologiæ profanæ ignari, computarint hic non 15. sed 46. annos; quia scilicet computabant annos 30. regni Cyri, non tres monarchiæ dumtaxat: nec mirum eos in hoc computu errasse, cum in eodem errarint etiam multi Interpretes eruditi, Græci et Latini, quos paulo ante citavi. Potuerunt ergo Iudæi hic annos 46. tribuere fabricæ templi Zorobabelis, et de eo hic loqui.

Quomodo hi 46. anni ædificationis templi computandi?

Herodes Ascalonita templum Hierosolymitanum reædificavit.

Tertio, templum hoc reædificatum fuit ab Herode Ascalonita, qui infantes occidit in Bethlehem, ac ut regnum Iudææ sibi suisque posteris assecuraret, et a Iudæis haberetur verus Messias, templum eis novum erexit. Et de eo hic loqui Iudæos valde est verisimile, ex pronomine *hoc*, quod præsens demonstrat templum, cum duo priora iam pridem essent quasi diruta, ut demonstrari non possent. Cœpit autem Herodes hanc suam tertii templi fabricam, anno regni sui 18. tunc enim suam de ædificando templo voluntatem indicavit, teste Iosepho l. 15. Antiq. c. 14. Quare cum Christus natus sit sub annum regni Herodis 35. uti ostendi Lucæ 2. v. 1. sequitur a cœpto hoc tertio Herodis templo, usque ad nativitatem Christi fluxisse 16. annos, quibus adde annos 30. vitæ Christi, habebis 46. quos quærimus: anno enim 30. quo Christus baptizatus est, hæc Christi cum Iudæis disputatio contigit, initio prædicationis suæ: ita Baronius anno Christi 31.

A Dices, Iosephus loco citato asserit Herodem octo annis perfecisse templi fabricam, ubi ergo sunt 46. anni? Respondeo, Herodem octo annis perfecisse templum, quoad primarias templi partes, scilicet Sanctum, et Sanctum Sanctorum; tamen multis deinde annis in eodem expoliendo per se et posteros suos laborasse, usque ad annum Christi 30. nam in extruendis atriis, porticibus, omnique eius ornatu intrinseco et extrinseco, tamdiu laborarunt octodecim hominum millia, teste eodem Iosepho lib. 20. Antiq. c. 8. Sensus ergo est, q. d. Per 46. annos in hoc templo erigendo et ornando laborarunt, et etiamnum laborant octodecim hominum millia; et tu solus tantumdem spatio tridui efficies?

Denique nonnulli censent Iudæos loqui de utroque templo, scilicet Zorobabelis et Herodis: hoc enim tam duplex, quam simplex, sive unum idemque fuit templum: Herodis enim non tam novum templum extruxit, quam vetus Zorobabelis ornavit: partem enim eius deposuit dumtaxat, ut altius, augustius et ornatius erigeret, uti ex Hegesippo et aliis nervose probat Vilalpandus l. 5. de Templo disput. 4. c. 67. et 68. idemque ego multis ostendi Aggæi 2. v. 10. Templum ergo a Zorobabele 15. annis ædificatum, postea per plures annos auctum et ornatum fuit a Machabæis, a Simone Oniæ filio Pontifice, Eccl. 50. 1. et ab Herode, quorum annos omnes si computes, facile reperies 46. Ita Arias et Franc. Lucas hic, ac noster Gaspar Sanchez, Zachar. 1. v. 12. Sic Basilica S. Petri Romæ nova (veteri Constantini Magni diruta) ædificata est per centum annos, ac etiamnum in ea continuo ædificari videmus nunc turres, nunc altaria, nunc sacella, nunc columnas, nunc testudinem, nunc incrustationem, etc.

Symbolice, 46. anni fabricæ templi, significant totidem diebus fabricatum esse corpus Christi. Audi S. Augustin. l. 14. de Trinit. cap. 5. *Numerus hic perfectioni corporis Christi congruit: quadragesies enim sexies seni, fiunt ducenta septuaginta sex, scilicet novem menses et sex dies, tanto autem tempore perfectio corporis Christi ad partum perducta: conceptus enim VIII. Kalendas Aprilis, quo et passus, natus VIII. Kalendas Ianuarii.* Idem l. 83. Quæst. q. 56. *Dicitur conceptio humana sex primis diebus lactis habere similitudinem, sequentibus novem converti in sanguinem, deinde duodecim solidari, reliquis octodecim perfecte formari, deinde usque ad partum augeri, qui numerus facit quadraginta quinque, addito uno (quod significat summam) quadraginta sex: quæ muliplicata per senarium, qui est huius ordinationis caput, fiunt ducenti septuaginta sex; itaque quot anni fuerunt in fabricatione templi, tot fuerunt in perfectione corporis Domini.* Idem in Ioan. hic tract. 10. *Christus de Adam corpus accepit; græce autem* ανατολη *est Oriens,* δυσις *Occidens,* αρκτος *Septemtrio,* μεσημβρια *Meridies, quorum primæ litteræ faciunt nomen Adam, nempe a quatuor ventis colligendi electi, cum venerit Dominus ad iudicium. Habent et litteræ nominis Adam numerum quadraginta sex, secundum Græcos: α enim notat unum, δ quatuor, rursum α unum, et μ quadraginta: ita fiunt quadraginta sex.* Eadem habet Beda, S. Cyprianus (vel quisquis est auctor) tract. de Sion et Sina, Clemens Alexand. l. 6. Strom. et alii.

Mysteria num. 46.

Nominis Adam litteræ symbolicæ.

Tropolog. anima fabricat sibi templum virtutis et perfectionis, servando quatuor Evangelia et decalogum (quater enim ducta in 10. faciunt 40. qui est numerus solidus, virtutis solidæ et perfectæ index) per senarium huius hebdomadæ, id est vitæ.

ILLE AUTEM DICEBAT DE TEMPLO CORPORIS SUI.) Quærit S. Chrysost. *Quare dubitantibus non aperuit, se templum carnem suam appellare?* ac respondet: *Quoniam ipsius verbis fidem non habebant,* imo si id aperuisset, Iudæi irrisissent eum, et peius eum tractassent. Vers. 21.

CUM ERGO RESURREXISSET A MORTUIS, RECORDATI SUNT DISCIPULI EIUS, QUIA HOC DICEBAT ET CREDIDERUNT SCRIPTURÆ, ET SERMONI QUEM DIXIT IESUS.) *Et crediderunt Scripturæ*, quæ Christum a morte resurrecturum prædixit, quam ipsi antea non intellexerunt, sed tunc demum intellexerunt, cum eamdem reipsa in Chri- Vers. 22.

sti resurrectione completam viderunt. Talis scriptura est Psalm. 15. 10. *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Et Oseæ cap. 6. 3. *Vivificavit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos.*

ET SERMONI QUEM DIXIT IESUS.) Scilicet, *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.* Crediderunt huic sermoni, cum viderunt Christum die tertio resurgentem: intellexerunt enim Christum de resurrectione corporis, non de suscitatione templi, metaphorice locutum fuisse.

Vers. 23. CUM AUTEM ESSET IEROSOLYMIS IN PASCHA IN DIE FESTO (q. d. In die festo Paschæ) MULTI CREDIDERUNT IN NOMINE EIUS.) Id est in nomen eius; puta eum vere gerere, et præ se ferre nomen Messiæ, sive eum vere esse Messiam, hoc est Christum, uti ipse se nominabat, et a fidelibus publica fama nominabatur et celebrabatur. Hebræis enim idem est *credere Deo, et credere in Deum,* uti recte probat Iansenius; licet S. August. ea hic distinguat.

VIDENTES SIGNA (miracula) EIUS, QUÆ FACIEBAT.) Ut iis probaret se esse Christum.

Vers. 24. IPSE AUTEM IESUS NON CREDEBAT SEMETIPSUM EIS, EO QUOD IPSE NOSSET OMNES.) *Non credebat,* id est, *non confidebat;* licet enim sciret eos in se credere, tamen sciebat pariter eos esse mutabiles, et facile ab hac fide posse resilire, ac perverti a tot Pharisæis et Scribis suis hostibus: ipsorum enim magna erat tum auctoritas, tum vis et

A potestas: ita S. Chrysostomus et Euthym. Qua de causa Christus cum iis, nec secure nec diu versatus est, sed abiit in alia Iudææ loca, ut patebit c. seq. v. 22. Sciebat enim non tantum quid iam cogitarent et facerent, sed et quid deinceps contra se cogitaturi et facturi erant, scilicet quod ipsum persequerentur usque ad mortem et crucem.

ET QUIA OPUS EI NON ERAT, UT QUIS TESTIMONIUM PERHIBERET DE HOMINE: IPSE ENIM SCIEBAT QUID ESSET IN HOMINE.) Scrutabatur enim cor cuiusque, an constans esset, an levis et inconstans. Quocirca, ut ait S. Chrysost. *non curabat exteriora verba, qui in ipsos animos ingreditur, qui in humanas cogitationes irrumpit, qui eorum fervorem mox infrigescere cognoscebat: non opus erat Iesu testibus, ad eas quas formarat mentes cognoscendas. Plus noverat artifex quid esset in opere suo,* addit S. August. *quam ipsum opus, quid esset in semetipso. Creator hominis noverat quid esset in homine, quod ipse creatus homo non noverat. Hæc enim dignitas,* ait Cyrill. *vero Deo solummodo, nec ulli creaturarum attribuitur, esse καρδιογνώστην, novisseque hominis animum, nullis exterioribus argumentis declaratum.* Unde Psalmista psal. 32. 15. *Qui finxit sigillatim corda eorum, qui omnia opera eorum intelligit.* Ita Franc. Lucas, Iansenius, Barradius et alii. Vers. 25.

B

Tropologice Beda: *Nunquam simus,* inquit, *de nostra conscientia securi, sed semper sollicite formidemus: quod enim nos latet, æternum arbitrum latere non potest.*

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus Primo, Nicodemum docet regenerationem ex aqua et Spiritu esse viam ad regnum cœlorum. Secundo, v. 14, prædicit exaltationem sui in cruce instar serpentis æenei a Mose erecti, ut salvet mundum. Tertio, v. 26. Ioannes Baptista suos discipulos Christi baptismo obmurmurantes retundit, asserens ipsum esse Ecclesiæ sponsum, cui omnia Pater in manus dedit; ut qui credit in eum, habeat vitam æternam.

1. ERAT autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Iudæorum. 2. Hic venit ad Iesum nocte, et dixit ei: Rabbi, scimus quia a Deo venisti magister: nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. 3. Respondit Iesus, et dixit ei: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei. 4. Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? numquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, et renasci? 5. Respondit Iesus: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. 6. Quod natum est ex carne, caro est: et quod natum est ex spiritu, spiritus est. 7. Non mireris quia dixi tibi: Oportet vos nasci denuo. 8. Spiritus ubi vult spirat: et vocem eius audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat: sic est omnis qui natus est ex spiritu. 9. Respondit Nicodemus, et dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri? 10. Respondit Iesus, et dixit ei: Tu es magister in Israel, et hæc ignoras? 11. Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur, et testimonium nostrum non accipitis. 12. Si terrena dixi vobis, et non creditis: quomodo, si dixero vobis cælestia, credetis? 13. Et nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo. 14 Et sicut Moses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis: 15. Ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam. 16. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret: ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. 17. Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. 18. Qui credit in eum, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei. 19. Hoc est autem iudicium: quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem: erant enim eorum mala opera. 20. Omnis enim qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera eius: 21. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta. 22. Post hæc venit Iesus, et discipuli eius, in terram Iudæam: et illic demorabatur cum eis, et baptizabat. 23. Erat autem et Ioannes baptizans in Ænnon, iuxta Salim: quia aquæ multæ erant illic, et veniebant, et baptizabantur. 24. Nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem. 25. Facta est autem quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione. 26. Et venerunt ad Ioannem, et dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum. 27. Respondit Ioannes, et dixit: Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 28. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim: Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum. 29. Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat, et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est. 30. Illum oportet crescere, me autem minui. 31. Qui desursum venit, super omnes est. Qui est de terra, de terra est, et de terra loquitur. Qui de cælo venit, super omnes est. 32. Et quod vidit, et audivit, hoc testatur: et testimonium eius nemo accipit. 33. Qui accepit eius testimonium, signavit quia Deus verax est. 34. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: non enim ad mensuram dat Deus spiritum. 35. Pater diligit Filium: et omnia dedit in manu eius. 36. Qui credit in Filium habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

Vers. 1. Nicodemi etymon. **Erat autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Iudæorum.**) *Nicodemus*, et inverse *Demonicus*, Græce idem est quod *victor populi*, qualis fuit hic, qui superans metum populi, Pharisæorum et pontificum, credidit in Christum: unde de eo sic scribit Lucianus in Inventione corporis S. Stephani, ex ore Gamalielis: *Cognoscentes Iudæi illum* (Nicodemum) *esse Christianum, amoverunt eum e principatu suo, et anathematizaverunt eum, et de civitate exulaverunt. Tum ego Gamaliel quasi persecutionem pro Christo passum, sustuli eum in meum agrum, et alui, et vestivi, usque ad finem vitæ eius, et defunctum honorifice sepelivi iuxta Dominum Stephanum.*

Quocirca Nicodemus catalogo Sanctorum ascriptus est in Martyrolog. Romano ad diem 3. Augusti, ubi hæc habentur: *Inventio corporis S. Stephani Protomartyris: item sanctorum Gamalielis, Nicodemi et Abibonis*, etc. *sub Honorio principe.*

Princeps Iudæorum.) Puta vir inter eos primarius, senator et e magistratu. Unde c. 7. 50. dicitur fuisse e concilio principum. Hæc omnia narrat Ioannes, ut insinuet causam, cur noctu venerit, et quam difficilis fuerit eius ad Christum conversio.

Vers. 2. **Hic venit ad Iesum nocte, et dixit ei: Rabbi, scimus quia a Deo venisti magister: nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.**) *Venit*, ut planius dogmata Iesu ex ipsius ore disceret; *Cupiens*, ait Beda, *secreta eius allocutione plenius discere misteria fidei*, et viam salutis.

Nocte.) Tum ex pudore: pudebat enim eum per diem, spectantibus aliis, Iesum pauperem adire, eiusque fieri discipulum, cum ipse esset magister in Israel, ut ait Christus v. 10. hoc enim eius auctoritate et gravitate videbatur indignum: tum ne odium suorum Pharisæorum Christum spernentium incurreret; lucem tamen, quam nocte quæsivit, invenit, ait Rupert. maximaque hausit sacramenta salutis. Quare videtur solus sine famulo et socio noctu ad Christum venisse, cum eo ore ad os collocutus, eiusque doctrinam et spiritum imbibisse: ita Nonnus.

Venisti magister.) Syrus, *ut sis magister Israelis*, id est, Iudæorum. Non dicit: Venisti ut sis Messias, sive Christus, quia necdum hac de re inaudierat, vel certe idipsum necdum ei certo constabat: Christus enim initio prædicationis idipsum enunciare noluit, sed sensim illud patefacere.

Hæc signa.) Hæc miracula, quæ proximo Paschate vidimus vel audivimus te patrasse in templo, ut quod ex eo solus omnes vendentes et ementes eicceris.

Nisi fuerit Deus cum eo.) Nisi Dei auctoritate, ope et omnipotentia fulciatur. Miracula enim Dei sunt opera: non enim humana vel angelica vi, sed solo Deo supernaturaliter operante, fiunt.

Vers. 3. **Respondit Iesus, et dixit ei: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.**) *Amen, amen.* Ioannes passim geminat, *Amen, amen dico vobis*, cum alii Evang. habeant unum dumtaxat *amen*. Cur? Resp. Primo, quia ipse præ cæteris altissimas et certissimas habuit revelationes, et altissima mysteria divinitatis cognovit; præsertim in exilio Pathmos, ubi scripsit Apocalypsin, tot habentem sacramenta quot verba, ait S. Hieron. ac post illam totus senex scripsit Evangelium, cum solus ex omnibus Apostolis esset superstes, ac proinde ipse erat Ecclesiæ os et oraculum, fidei basis et columna, Patriarcharum Patriarcha. Dicit ergo quasi auctoritate pollens, quasi senum senior, quasi patrum Patriarcha: *Amen, amen*, q. d. Ego res sublimissimas et divinas, quæ omnem sensum et fidem humanam superant, mihi tamen a Christo revelatas, ideoque certissimas, et in se verissimas, ac vobis saluberrimas, summas fide et gravitate annuntio: quia Christus vere geminavit, dixitque *Amen, amen*, ad ostendendam rei gravitatem, sublimitatem, et certitudinem; cæteri vero Evangelistæ brevitatis studio, unico *amen* utrumque Christi *amen* complexi sunt: Ego autem quia præ cæteris Christi sensa æque ac verba ponderavi et penetravi, dico *Amen, amen*, uti Christus ipse dixit.

(Ioannes geminat amen. Cur? Causa I.)

Secundo, quia *amen* idem est quod *vere*: S. Ioannes autem delectatur nomine veritatis, itaque vocat Christum, quia ipse est Verbum, ideoque veritas Patris; veritas, inquam, tum speculativa fidei, tum practica prudentiæ, et operationis virtutum. Virtutes enim non sunt aliud, quam lumina et veritates practicæ. II.

Tertio, quia *amen* partim est nomen significans *verum*, partim est adverbium significans *vere*: unde sic explices: Ille qui est *Amen*, hoc est Christus, cuius nomen est verus et veritas, *Amen*, id est, in veritate, sive verissime dicit. Sic ait Apocal. 3. v. 14. *Hæc dicit Amen, testis fidelis et verus*; Græce, ὁ Ἀμήν, id est, *ille qui est Amen*, hoc est stabilis, verus, constans, fidelis, ipsaque stabilitas, veritas et fidelitas. *Amen* ergo est epithetum, quod Christo tribuit S. Ioannes. Vide dicta Apoc. cap. 3. 14. et cap. 22. 20. ubi dixi nonnullos censere *amen* denotare 99. annos, quos vixit S. Ioannes. III.

Quarto, *Amen, amen* notat materiæ, rerumque quæ a Ioanne dicuntur, summam veritatem et certitudinem, q. d. Quæ ego dico, sunt *amen, amen*, id est, *vera, vera*, hoc est verissima, certissima, et omni alia veritate veriora, omni alia certitudine certiora. IV.

Quinto, per *Amen, amen* insinuat geminum modum certitudinis; scilicet quod S. Ioannes ea quæ scribit, cognoverit per duplicem cognitionem naturalem et divinam, puta per experientiam et revelationem: nam et oculis ea vidit, auribusque audivit, et a Christo revelante, cum in sinu eius recumberet, ea intellexit. Unde epist. 1. cap. 1. sic incipit: *Quod vidimus, quod audivimus, quod manus nostræ contrectaverunt*, etc. *annuntiamus vobis.* V.

Nisi quis renatus fuerit.) Nota. Ex hac Christi responsione colligendum relinquit Ioannes, quod Nicodemus tacite vel expresse rogarit Christum, ut se doceret viam ad regnum cælorum, quod ipse prædicabat: Christus enim huic interrogationi respondet, viam ad cælum esse baptismum.

Denuo.) Græce ἄνωθεν, quod duo significat: Primo, superne, desursum, cælitus, q. d. Nisi quis renatus fuerit regeneratione cælesti et divina, non potest introire regnum Dei: ita Cyrillus et Theophyl. Secundo, ἄνωθεν significat denuo, iterum, et ita hic accipiendum esse liquet ex responsione Nicodemi v. 4. ita S. Chrysostomus, Nonnus, Euthym. Unde Syrus vertit, *a principio*, id est iterato, q. d. Duplex est hominis nativitas, una naturalis et carnalis, qua ex patre et matre carnaliter nascitur, ideoque carnalis et peccato originali obnoxius in lucem prodit; quare hæc hominem non cælo, sed inferno obnoxium facit. Ut ergo homo a peccato hoc, in prima nativitate contracto expietur, necessum est ut accedat secunda nativitas spiritualis, qua in baptismo ex aqua et spiritu renascatur, itaque a peccato expietur et sanctificetur.

Non potest videre regnum Dei.) *Videre*, id est, frui, possidere. Est metalepsis. Sic Latini dicunt hæreditatem cernere, id est, adire, possidere, occupare.

Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? numquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, et renasci?) *Non noverat iste*, ait S. August. *nisi unam nativitatem ex Adam et Eva.* Qua de causa, addit Cyrill. *spiritualem nativitatem non capiens, nec ultra res humanas quidquam cogitans, corporalem quemdam ventrem, et reditum hominis, et partum fingere cogitur.* Vers. 4.

Respondit Iesus: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.) Calvinus ut vim iustificandi, et necessitatem baptismi baptismo deroget (censet enim filios fidelium, hoc solo quod fidelium filii sunt, in utero iustificari) negat hic agi de baptismo: quare per *aquam*, non aquam, sed Spiritum sanctum, qui credentes in Christum per fidem purgat ut aqua, accipit, q. d. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et* (id est ex) *Spiritu sancto.* Sic, inquit Matth. 3. 11. dicitur: *Ipse vos baptizabit in* Vers. 5.

(Calvini expositio contorta et erronea reiicitur.)

Spiritu sancto et igni, hoc est in Spiritu sancto, qui instar ignis vos amore Dei accendet et igniet: ita ipse. Verum hæc omnia absurda sunt, contorta et erronea, et ut hæretica ab Ecclesia damnata.

Primo enim, quorsum hic Christus facit mentionem aquæ, si ex aqua, non homo, sed piscis dumtaxat renascitur? cur non breviter et clare Nicodemo rerum Christianarum rudi, et ignaro (quem hic catechizat, et ut puerum instruit) dixit: *Nisi quis renatus fuerit ex Spiritu sancto?*

Secundo, quia simili modo hoc alludens Paulus ad Titum 3. v. 5. baptismum vocat *lavacrum regenerationis*. Ergo in eo spirituali nativitate per aquam renascimur, simusque filii Dei, qui prius eramus filii diaboli et iræ, Ephes. 2. 3.

Tertio, si hunc locum cum Calvino detorquere licet, licebit omnes alios, totamque S. Scripturam detorquere: nec in ea extabit clarum præceptum, vel institutio baptismi.

Quarto, Calvinus eiusque asseclæ non possunt contra Anabaptistas probare, baptizandos esse infantes, usu rationis et fidei carentes, ex alio S. Scripturæ loco, quam ex hoc. Ergo cum ipsi traditiones non admittant, ex hoc loco id probent oportet, nisi ab Anabaptistis se victos fateri velint.

Quinto, ita explicant omnes Patres et Interpretes orthodoxi, ac Concilium Trident. sess. 7. can. 2. Nec obstat illud Matth. 3. 11. *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni*: quia ibi verus accipitur ignis, æque ac hic aqua: agitur enim ibidem de Pentecoste, in qua Spiritus sanctus specie ignis et linguarum ignearum in Apostolos descendit.

Cur aqua est materia baptismi? Resp.

Porro recte et congrue aqua in baptismo a Christo est instituta ad hanc spiritalem regenerationem. Primo, quia aqua optime interiorem regenerationem repræsentat: nam ex aqua, initio mundi, cæli omnes, cæteraque omnia
1. genita et producta sunt, uti docui Gen. 1. v. 2. et 3. Secun-
2. do, quia humiditas, qualis est in aqua, maxime in generatione ad prolem formandam concurrit, ut docent Physici. Rursum, quia iustificatio est quædam animæ a sordibus peccatorum expurgatio, quæ optime per aquam designatur: ita D. Thom. 3. part. q. 66. art. 3. qui et addit: *Aqua sua frigiditate temperat superfluitatem caloris, et ex hoc competit ad mitigandam concupiscentiam fomitis: sua diaphaneitate est luminis susceptiva: unde com-*
3. *petit baptismo, in quantum est fidei sacramentum. Tertio, quia convenit ad repræsentandum mysteria Christi, quibus iustificamur. Ut enim dicit Chrysostomus super illud Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit, etc. sicut in quodam sepulcro, in aqua submergentibus nobis capita, vetus homo sepelitur, et submersus deorsum occultatur, et deinde no-*
4. *vus rursus ascendit. Quarto, quia ratione suæ communitatis et abundantiæ est conveniens materia necessitati huius Sacramenti; potest enim ubique de facili haberi.*

Quæres, cur Christus dicit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto*, et non potius dicit, *Ex aqua et forma baptismi?* Aqua enim est materia baptismi: forma vero est, *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*. Ex materia enim et forma, velut essentialibus sui partibus componitur baptismi Sacramentum. Respond. Quia voluit Christus Nicodemo seni inveterato, novitatem vitæ et generationis spiritualis describere, per analogiam et similitudinem generationis naturalis, ad quam concurrit pater et mater. Simili enim modo ad regenerationem spiritualem, quæ fit in baptismo, concurrit aqua quasi mater, et Spiritus sanctus tamquam pater: ipse enim est primarius agens et effector gratiæ et sanctitatis, per quam filii Dei renascimur in baptismo: sicut in generatione Christi B. Virgo erat mater, Spiritus sanctus erat vice patris, iuxta illud: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei*, Lucæ 1. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, Ammon. et alii.

Ex hoc loco igitur S. August. l. 1. de Peccat. cap. 10. A contra Pelagium, probat infantes nasci in peccato originali: ideo enim renasci debent in baptismo, ut ab illo peccato expurgentur: ac ridet Pelagianos qui ut locum hunc eluderent, dicebant infantes morientes sine baptismo ingressuros in regnum cæli et vitam æternam, non autem in regnum Dei, quasi aliud sit regnum Dei a regno cælorum.

Hinc infantes nasci in peccato originali probatur.

Denique renatus ex aqua, hic intelligi debet vel reipsa, vel voto. Qui enim de peccatis conteritur, optatque baptismum, nec eum ob defectum aquæ vel ministri suscipere potest, renascitur ex baptismi voto et desiderio. Ita diserte hunc locum explicat Concilium Trident. sess. 7. can. 4. de Sacramentis in genere.

Baptismus quando institutus?

Nonnulli censent hic institutum esse a Christo baptismi Sacramentum. Verum non est verisimile Christum secreto, coram uno Nicodemo instituisse publicum baptismi Sacramentum: quare illud publice instituit in suo baptismo, quo in Iordane baptizatus est, vel certe paulo post prædicans et baptizans, uti dixi Matth. 3. sub finem. B Baptismus tamen licet iam a Christo institutus, non obligavit Iudæos, aliosque homines, nisi post mortem Christi in Pentecoste: tunc enim facta est promulgatio legis Evangelicæ, cuius initium est baptismus. De hoc tempore loquitur hic Christus, q. d. Iam instat tempus et obligatio legis Evangelicæ: quare tunc desiit obligare lex vetus, et circumcisio, ac eius loco successit et obligare cœpit lex nova, et baptismus, in quo nemo nisi renatus ex aqua et Spiritu sancto poterit introire in regnum Dei; cum scilicet lex nova promulgabitur in Pentecoste. Unde hoc Christi præceptum magis ad futurum in Pentecoste tempus, quam ad præsens spectare, asserit D. Thomas 3. part. quæst. 66. art. 2. ad 3.

Porro τὸ *nisi quis renatus fuerit*, innuit iam baptismum a Christo paulo ante fuisse institutum: Christus enim id dixit Nicodemo paulo post baptismum suum, cum prædicare et baptizare inciperet: neque illi necessarium ad salutem esse baptismum asseruisset, nisi is iam fuisset in- C stitutus.

Quod natum est (quod nascitur, gignitur, producitur) ex carne, caro est; et quod natum est ex Spiritu (sancto) spiritus est.) Dicit hoc Christus, ut necessitatem regenerationis ex aqua et Spiritu sancto ostendat, simul ut eius rationem, præstantiam et fructum declaret. Tale ergo est Christi argumentum: Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt: sunt enim carnalia, regnum vero Dei est spiritale; ergo cum ex carnali generatione non nascatur nisi caro, id est, homo animalis et carnalis, peccato obnoxius, et ad peccata proclivis, ideoque regno Dei indignus et ineptus; hinc sequitur eum, ut regnum Dei spiritale ingredi possit, debere ex aqua et spiritu spiritualiter renasci, ut spiritus, id est, spiritalis, itaque regno Dei aptus dignusque fiat. Quare non est quod mireris, o Nicodeme, id quod dixi, oportere te renasci ex aqua et Spiritu sancto: sicut enim caro generat carnem, id est, rem corpoream et carneam, sic Spiritus generat D spiritum, id est, rem spiritalem: tale enim est genitum qualis est generans: hic enim in id quod gignit, suam substantiam transfundit, quoad illa transfundi potest. Nam Spiritus sanctus suam substantiam, hoc est divinitatem in baptizatos transfundere nequit: sic enim eos faceret vere et proprie deos, sicut ipse vere et proprie est Deus, quod est impossibile: transfundit ergo in se eos, quoad fieri potest per gratiam et dona sua spiritualia, quibus baptizatos sibi similes, id est, spirituales, sanctos, cælestes et divinos efficit: ita S. Cyrillus, Chrysost. Euthymius, Theophyl. et alii. Adde tamen, Spiritum sanctum cum donis suis seipsum quoque donare animæ, quam sanctificat, et sibi in filiam adoptat, ideoque iustificationem ipsius proprie esse regenerationem spiritalem, per quam renascimur filii, et divinæ consortes naturæ, uti pluribus ostendi Osee 1. 10. ad illa, *Dicetur eis, Filii Dei viventis*.

Vers. 6. — Argumentum Christi ad Nicodemum. — Quomodo Spiritus sanctus datur in baptizatos?

Non mireris quia dixi tibi, Oportet vos nasci denuo.) Est conclusio illata ex versu præced. uti iam dixi, unde Chrysost. *Non disputamus*, ait, *de carne, sed de spi-* Vers. 7.

ritu, noli arbitrari quod carnem spiritus pariat, vel caro spiritum. Ex spiritu ergo renascaris oportet, si spiritus, id est, spiritalis, et cæli candidatus fieri exoptas.

Vers. 8. SPIRITUS UBI VULT SPIRAT: ET VOCEM EIUS AUDIS, SED NESCIS UNDE VENIAT, AUT QUO VADAT: SIC EST OMNIS QUI NATUS EST EX SPIRITU.) Pergit Christus Nicodemo rationem et naturam regenerationis spiritalis explicare, eique admirationem, quomodo illa fieri possit, eximere: q. d. Ne mireris te illam non intelligere, quia ipsa spiritualis est et invisibilis.

Spiritus, I. Est ventus. Quæres, quis hic intelligatur spiritus? Primo, plane et simpliciter spiritus est ventus: huic enim comparat Spiritum sanctum, ut patet ex eo quod subiicit: *Sic est omnis qui natus est ex Spiritu,* q. d. Sicut ventus, quocumque eum trahit voluntas, id est, appetitus suus naturalis ad flandum, ibi flat et spirat, et tamen eum, eiusque determinatum locum non perspicis, nec prævides, sed tantum eius effectum et vocem, id est, sonitum et stridorem percipis: ita multo magis nec tu, o Nicodeme, nec quis alius, quantumvis subtilis, et perspicax, regenerationem hanc spiritualem, eiusque finem et terminum, vel sensu, vel lumine naturali percipere valet; sed tantum eam cognoscit ex revelatione et afflatu Spiritus sancti, etiamsi symbola eius externa aquæ et ablutionis in baptismo videat, et oculis conspiciat. Ita S. Chrysostomus. Si venti, inquit, quem sentis, viam nescis, quomodo Divini Spiritus operationes scrutaberis? Sic et S. Cyrillus, Theophyl. Euthym. Iansen. et alii. Ludit Christus analogice in voce *spiritus:* prius enim per spiritum accipit ventum, deinde accipit ipsum Spiritum sanctum, quia ventus index et symbolum est Spiritus sancti, ut patet Actor. 2. v. 1. ubi Spiritus sanctus per speciem venti validi descendit in Apostolos.

II. Spiritus sanctus. Secundo, sublimius S. August. Didymus, Nazianz. S. Ambros. S. Gregorius, Origenes, et alii, quos citat et sequitur Toletus, per *Spiritum* accipiunt Spiritum sanctum, q. d. Spiritus sanctus ubi vult spirat, et quibus vult aspirat suos fidei, pœnitentiæ et gratiæ impulsus: *Et vocem eius audis,* per prædicationem meam meorumque prædicatorum, ait S. August. Origenes, Beda et Rupertus: aut *vocem,* id est, eius efficaciam et effectum sentis, ait Ammon. *Sed nescis unde veniat, aut quo vadat,* q. d. Nescis quomodo in hominem introeat, et quomodo redeat, ait Alcuinus et Beda, quia natura invisibilis est. Rursum nescis quomodo credentes ad fidem introducat, et quomodo fideles ad spem, charitatem, aliasque virtutes perducat, ait Ammon. Ad hæc nescis quomodo homines in filios Dei regeneret, et ad regnum Dei conducat. Denique nescis quomodo animam hominis immutet, renovet, sanctificet; nescis ad quantam perfectionem ducat nascentem ex se, ait Glossa.

SIC EST OMNIS QUI NATUS EST EX SPIRITU.) To *sic,* iuxta hunc sensum, non est vox comparantis, sed confirmantis, q. d. Sic prorsus uti iam dixi, agitur cum omni fideli, qui in baptismo renascitur ex Spiritu sancto. Simile est Marc. 4. 26. *Sic est regnum Dei.* Alludit ad priscos heroes, qui Spiritus sancti impulsu, heroica fortitudinis et virtutum opera ediderunt. Cum enim Samson quid magni aggressus est, dicitur in eum irruisse Spiritus Domini, Iudic. 14. v. 6. et 19. Sic idem spiritus dicitur induisse Gedeonem Iudic. 6. 34. et insiliisse in Saul, et mutasse eum in virum alterum, 1. Reg. 10. v. 6. et 10.

III. Anima. Tertio, Maldon. per *spiritum* accipit animam, q. d. Quid mirum, o Nicodeme, si non intelligas quomodo homo ex Spiritu sancto regenerari possit, cum intelligere non possis, quomodo ex spiritu illo naturali quo vivit, generetur? Spiritus enim animalis, *ubi vult spirat,* id est quæ vult animat corpora, et ex mortuis viva reddit; vult autem non omnia quæ homines volunt, sed quæ ita affecta sunt, ut animari ab illo possint. *Et vocem eius audis,* quia loquentem hominem, hinnientem equum, rugientem leonem vides, et ipsam quodammodo loquentem animam audis: unde intelligis hominem vivere: *Quoniam fumus flatus est in naribus nostris, et sermo scintilla ad commovendum cor nostrum,* Sapient. 2. 2. Nescis tamen unde veniat, aut quo vadat, quia ignoras quomodo anima in corpus ingrediatur, quomodo egrediatur e corpore, unde gignatur, aut in quid desinat. Si ergo spiritus, id est, anima illa quæ vult, corpora animat, et per ea loquitur, nascitur et moritur; et tamen eius generationem, modumque quo advenit et abit, ignoras; quid mirum, si non intelligas modum spiritualis regenerationis, quo ex Spiritu in baptismo fidelis renascitur? Hic sensus novus quidem, sed appositus et connexus est. Ducit enim argumentum a generatione naturali animæ, ad generationem supernaturalem gratiæ, quæ fit virtute Spiritus sancti, ac ex illius occultatione evincit, hanc longe esse occultiorem. Sic pariter occultissima sunt, quæ Deus in anima operatur, dum eam radiis suæ lucis illustrat, consolatur, corroborat, inflammat, ac subinde a se abalienat, a terra in cælum rapit, imo in se quasi transformat. Nam, ut ait S. Dionysius, divinus amor facit extasin, ut terrena bona et mala non sentiat, sed super omnia elevatus, non nisi divina capiat et sapiat.

Tropologice, hinc disce cuilibet ambiendos, consulendos, et sequendos Spiritus sancti instinctus. Unde Aristot. lib. 7. Moral. *His,* inquit, *qui moventur per instinctum divinum, non expedit consiliari secundum rationem humanam, sed quod sequantur interiorem instinctum, quia moventur a meliori principio.* Tropol.

Melius S. Thom. 1. 2. q. 68. art. 2. ad 3. *Ille,* ait, *cuius scientiæ et potestati omnia subsunt, sua motione a stultitia et ignorantia, et hebetudine, et duritia, et cæteris huiusmodi tutos nos reddit, quando per ipsius dona eius instinctum sequimur perfecte.* Porro quomodo Spiritus sanctus occulte animam visitet, experientia sua docet S. Bernard. sermon. 74. in Cant.

Rursum S. Gregorius lib. 2. Dialog. cap. 21. *Prophetiæ spiritus,* inquit, *Prophetarum mentes non semper irradiat, quia sicut de Spiritu sancto scriptum est, Ubi vult spirat, ita sciendum est, quia et quando vult, aspiret.* Probat id exemplo Nathan, 2. Reg. 7. et Elisæi 4. Reg. 4.

RESPONDIT NICODEMUS: QUOMODO POSSUNT HÆC FIERI.) *Animalis enim homo* (qualis erat adhuc Nicodemus) *non percipit ea quæ sunt Spiritus,* 1. Corinth. 2. 14. sicut rustici non capiunt quæstiones Scholasticas, ac pueri nil noverunt nisi nuces suas, quas sapiunt. Vers. 9.

RESPONDIT IESUS, ET DIXIT EI: TU ES MAGISTER IN ISRAEL, ET HÆC IGNORAS?) q. d. Tuum erat, o Nicodeme, qui quasi rabbinus, cæteros Israelitas doces legem et Scripturas, hæc scire et docere. Hæc enim, quæ de regeneratione baptismi dixi, manifeste prædicta sunt ab Ezechiele c. 36. 24. (*Effundam,* inquit, *super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris,* etc. *et dabo vobis cor novum, et spiritum novum:* ita S. Chrysost.) et ab aliis Prophetis, eademque tibi clare a me iam exposita sunt: cur ergo ea ignoras? nimirum quia Iudæus es, solum capis Iudaicas lustrationes, et cæremonias corporales: Christi vero et Christiana mysteria, licet a Prophetis prædicta, quia spiritualia sunt, necdum cognovisti, sed ea sensim me docente cognosces. Nam ut ex S. August. ait Beda, Christus hæc dixit: *Non insultare ei volens, sed ad humilitatis illum viam provocans,* itaque eum ad res Christianas capiendas disponens. Vers. 10.

AMEN, AMEN DICO TIBI, QUIA QUOD SCIMUS LOQUIMUR, ET QUOD VIDIMUS TESTAMUR, ET TESTIMONIUM NOSTRUM NON ACCIPITIS.) q. d. Ego mysteria divina de Deo, de Spiritu sancto, deque eius regeneratione spirituali in baptismo, etc. quæ tibi, o Nicodeme prædico, verissime et certissime scio, quia ego, qua Deus, illa vidi in scientia divina; qua homo vero eadem vidi per visionem beatificam, ac per scientiam infusam. Quare mihi testificanti credere debetis: sed maior Iudæorum pars incredula mihi non credit, nec testimonium meum recipit: imo tu quoque, Nicodeme, ea necdum credis, quia de iis contra me disputas. Tacite hortatur Christus Nicodemum, ut hæc mysteria ratione non scrutetur, ut ea intelligat, sed fide credat. *Omissa exquisitiore investigandi diligentia,* ait Cy- Vers. 11.

rill. *simpliciore fide, quod intelligere non poterat, recipiendum esse consulit, auctoritate sua contradicendi iter illi obstruens.* Loquitur Christus de se in plurali: *Quod scimus loquimur,* id est, quod scio loquor, ad pondus testimonii, quod solet a pluribus dari: et quia innuit Patrem et Spiritum sanctum, plures secum esse testes, qui per os eius loquantur. In Christo enim *inhabitavit plenitudo divinitatis* (ac consequenter tota SS. Trinitas) *corporaliter,* Coloss. 2.

Vers. 12. Si terrena dixi vobis, et non creditis: quomodo si dixero vobis cælestia, credetis?) Si tu, o Nicodeme, per terrenas similitudines, de humana generatione, de carne, de spiritu et vento allatas non capis res divinas, quomodo eas capies, si nude easdem tibi proponam? possem quidem idipsum facere, quia easdem nude vidi, et oculis mentis conspexi; sed oculi tui cæcutientes ad tantam lucem hebescent, ut eam intueri nequeant. Quare suadeo tibi ut eas amplius non scruteris, nec de iis mecum disputes, sed simplici fide eas credas.

Paulo aliter S. Chrysost. quem de more Theoph. et Euthym. sequuntur, q. d. *Terrena,* inquit, *terrenum baptisma dicit, vel quod in terra perficiatur, vel quod ad suæ ipsius ineffabilis generationis comparationem ita appellat,* q. d. Si non capitis terrenum meum baptisma, quomodo capietis mysteria divina de SS. Trinitate, de æterna Verbi generatione, processione Spiritus sancti, de iustorum felicitate, gloria, etc. Noli ergo, o Nicodeme, pergere ea curiose exquirere, de iisque mecum disputare; sed mihi quasi testi oculato et divino ea affirmanti simpliciter crede.

Vers. 13. Et nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo.) *Et* ponitur pro *tamen,* vel certe τὸ *tamen* subauditur, q. d. Mihi non creditis, et tamen nemo alius ascendit in cælum, ibique illa, quæ prædico, contemplatus est, nisi ego qui sum Deus et homo, ac ut Deus descendi in terram, et naturam humanam assumpsi, ut vos illa docerem. Elevat Christus mentem Nicodemi, ut cogitet se non tantum esse hominem, sed in homine latere Deum, qui est in cælo, imo cælum et terram implet, ideoque plane sibi fidem adhibeat, et in se credat. Vult enim probare Christus sibi cælestia prædicanti, præ omnibus esse credendum, ex eo quod ipse solus in cælo illa intuitus fuerit, iuxta illud c. 1. 18. *Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.*

Ascendit.) Græce est, ἀναβέβηκεν, id est, *ascendit* in præterito, non in præsenti, multo minus in futuro. Quare hic locus de futura Christi in cælum ascensione intelligi nequit. Porro Christus expresse tantum ait, neminem alium a se ascendisse in cælum, quo tacite innuit se eo ascendisse, id est, se ibi fuisse, ibique Deum et omnia mysteria divina conspexisse. Est metalepsis. Loquitur enim Christus de se ut homine: homines autem non possunt esse in cælo, nisi e terra sua in cælum ascendant. Christus ergo qua Deus ascendit in cælum, id est ab æterno fuit in cælo, imo in cælorum apice et summitate, perinde ac in cælo foret homo, qui e terra in cælum conscendisset: unde explicans subdit, *Filius hominis qui est in cælo:* ita Toletus.

Subtilius Maldonat. Christus, inquit, qua homo ascendit in cælum, ab initio suæ incarnationis, non per humanitatis elevationem in cælum, sed per communicationem idiomatum, quia incarnatus et homo factus mox fuit in cælo, per communicationem iam dictam, et sic recte dicitur eo ascendisse. Sicut enim de Deo in Christo incarnato, per communicationem idiomatum recte dicitur, quod Deus sit in tempore natus, passus, crucifixus, mortuus, quia humanitas a Deo assumpta in tempore est nata, passa, crucifixa: sic vicissim de homine Christo per eamdem communicationem vere dicitur: Hic homo fuit ab æterno, hic homo est in cælo, hic homo adoratur ab angelis; quia scilicet divinitas, quæ est in eadem persona Christi, fuit ab æterno, est in cælo, adoratur ab angelis.

Addit Emmanuel Sa Christum, qua homo est, ab initio incarnationis dici ascendisse in cælum, quia ex tunc anima eius vidit Deum, fuitque beata, quæ magna est in cælum, imo in cælum cælorum, ascensio.

Perperam ergo Ubiquetarii hæretici ex hoc loco contendunt corpus Christi esse ubique, eo quod divinitas eius sit ubique: proprium enim divinitatis est esse ubique, humanitatis vero proprium est esse in certo et determinato loco, quo circumscribitur. *Ubiquetariorum hæresis.*

Nisi qui descendit de cælo.) Hinc Valentinus contendebat Christum e cælo attulisse corpus, quare illud non accepisse in terra, ex B. Virgine, sed per eam solum quasi per canalem transiisse, quæ est hæresis iam olim ab Ecclesia damnata. Dicitur ergo Deus, sive Verbum, in incarnatione descendisse de cælo, per catachresin et metalepsin; Deus enim proprie locum non mutat, aut descendit. Dicitur tamen descendisse, quia in terra humanam naturam assumpsit, itaque per hanc novam in terra incarnationis operationem, hominibus visus est e cælo in terram descendisse. Loquitur enim Script. anthropopathῶs, sive ex more et sensu hominum, qui concipiunt Deum in terram descendere, sicut homines descendunt ex loco alto in demissum, sive ex monte in vallem. Sic Genes. 18. dicitur Deus descendisse ad videnda et castiganda scelera Sodomæ. Causam dat S. Cyrill. in Conc. Ephesino: *Quia,* inquit, *Deus Verbum semetipsum exinanivit, ac Filius hominis appellatus fuit; manens interim quod erat, hoc est Deus, fit ut tamquam unus cum propria carne consideratus, e cælo descendisse dicatur.* *Valentinus Christum e cælo corpus attulisse contendebat.*

Filius hominis qui est in cælo.) Explicat et inculcat quod dixit, *Ascendit in cælum,* q. d. Christus ascendit in cælum, id est, qua Deus ab æterno fuit in cælo, quia ipse semper est in cælo, tamquam cælorum conditor, moderator, imperator, dominans in toto universo. *Filius hominis* ergo, id est, Christus homo, dicitur esse in cælo per communicationem idiomatum, quia eius divinitas erat in cælo, ut dixi. His verbis ait Synodus VI. Œcum. act. 12. *nos instruit, quod divinitati unita est caro passibilis ineffabiliter atque singulariter, ut discrete atque inconfuse sic indivise videretur coniungi, ut nimirum stupenda mente mirabiliter manentibus utrarumque naturarum differentiis cognoscatur unitas.*

Et sicut (q. d. Sicut autem) Moses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis. Vers. 14.

Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.) Pergit Christus catechizare Nicodemum, unde sicut v. præced. ei exposuit, se esse Deum, sic hic exponit se factum esse hominem, ut pro hominum redemptione crucifixus, mereatur ut omnis, qui in eum credit, et per mortis eius meritum salutem sperat, eamdem consequatur. Sic enim solet Christus de se loquens summis ima, divinis humana, gloriosis funesta iungere et subtexere, q. d. *Quicumque percussus fuerit a serpentibus peccatorum, Christum intueatur, et habebit sanitatem in remissionem peccatorum,* ait Hadrianus I. Papa epist. 3. ad Carolum regem Francorum, Actor. 5. Idem ex hoc serpente probat licitum esse usum imaginum. Additque: *Figura præstabat vitam temporalem; res ipsa, cuius illa figura erat, vitam æternam.* Vers. 15.

Citat Christus historiam Hebræorum Num. 21. 5. et seq. cum enim Hebræi in deserto murmurarent contra Deum et Mosen, Deus misit in eos ignitos serpentes (qui tropolog. ait Glossa, significabant incentiva vitiorum) qui eos morderent, et igneo suo veneno necarent, et quasi cremarent. Quocirca Hebræi pœnitentes postularunt a Mose remedium. Moses iussu Dei fabricavit æneum serpentem, eumque in pertica erexit, ut a singulis per tota castra aspici posset: quare qui eum aspiciebant a morsu serpentum illico per miraculum sanabantur. Hic enim serpens repræsentabat Christum, qui formam habebat peccatoris, at non venenum peccati: Christus enim in cruce erectus est, ut omnis in eum per fidem aspiciens, et salutem sperans, a peccato Adæ per serpentem inducto, cæterisque omnibus quæ ex eo consecuta sunt, sanctur. Ita S. August. de Peccat. mort. l. 2. c. 32. *Exal-* *Serpens æneus figura Christi.*

tatus serpens, inquit, *est mors Christi; a serpente quippe mors venit, qui peccatum homini persuasit: Dominus autem in carnem suam non serpentis venenum, id est peccatum, transtulit, sed mortem, ut esset in similitudine carnis peccati pœna sine culpa; unde et pœna solveretur a culpa.* Et Theoph. *In illo serpente*, ait, *species quidem bestiæ, sed non venenum: sic in Christo similitudo carnis peccati, non peccatum.* Audi S. Cyrill. in Concil. Ephesino acute et eleganter hæc explicantem: *Et quid istud ænigma sibi vult? Cur sublatum serpentem conspicatus vita donatur? Unigenitum Dei Verbum, quod suapte natura vita est, nobis simile, hoc est homo factum est. Est autem homo res quædam noxia, serpenti non absimilis. At vero licet ut homo nobis assimilatus sit, si quis tamen in illum aspexit, morte superior evadit. Sed quid aliud, obsecro, est illum intueri, quam incarnationis illius mysterium exacto animi iudicio expendere?* Addit S. Epiphan. hæresi 37. Christum comparari serpenti, quia Iudæi eum ut serpentem despiciebant et abominabantur: *Instar serpentis*, inquit, *Dominum Salvatorem ignominia afficiebant.*

Serpentis ænei analogiæ cum Christo. Plenissime vero S. Chrysost. causam et analogias serpentis ænei et Christi assignat: *Ne enim*, inquit, *quis diceret: Quomodo possunt in crucifixum credentes salvi fieri, cum se a morte non liberaverit? veterem in medium adducit historiam. Nam si ad ærei serpentis simulacrum aspicientes Iudæi, a morte liberabantur: quanto maiori qui in crucifixum credunt, beneficio fruentur? Illic enim mortem fugerunt Iudæi temporalem, hic sempiternam fideles. Illic ictus serpentum suspensus serpens sanavit, hic incorporei serpentis plagas Iesus cruci affixus curavit. Illic corporeis oculis suspicientes, corporis salutem, hic incorporeis omnium peccatorum remissionem consecuti sunt. Serpens illic mordebat, et serpens sanabat; hic mors perdidit, et mors salvum fecit. Ad hæc qui interimebat serpens, veneno sæviebat, qui liberabat nullo. Sic et hic, quæ perdebat mors peccatum habebat, quemadmodum serpens venenum: Domini autem mors ab omni immunis erat peccato, ut æreus serpens veneno. Vides ut figura consentiat veritati.*

Exaltavit.) Id est ex ligno alto suspendit, unde hebr. Num. 21. 9. additur על נס *al nes*, id est, *super vexillum*, puta super hastam vexillarem, instar vexilli erectam: hoc enim typus et figura erat vexilli crucis Christi, ad quod ipse fideles suos, quasi milites advocat. Hanc autem hastam cum serpente æneo ex illa suspenso, Moses fixit et erexit super tabernaculum, quod in deserto, in medio castrorum situm, Hebræis erat vice templi, teste Iustino sub finem Apologiæ 2. ad Antoninum Imper. quo significabatur crucem Christi figendam, et adorandam in templo ab omnibus fidelibus, quasi fidei et religionis Christianæ vexillum et trophæum.

Quærit S. Chrysost. *Cur non dixit suspendi, sed exaltari?* ac respondet: *Ut neque ignominiosum auditori, neque a figura abhorrens videretur.* Plura de hoc serpentis ænei symbolo, et Christi crucifixi typo dixi Num. 21. 9. Hinc liquet inepte Calvinum interpretari hanc Christi exaltationem, esse Evangelii eius prædicationem, non autem eius crucifixionem.

Ut omnis qui credit, illique obedit leges eius servando, sive qui in eum credit, fide non nuda et informi, sed per charitatem formata, habeat vitam æternam.) Per gratiam, pœnitentiam, virtutes et bona opera, quæ illi Christus e cruce aspirat hoc fine, ut vitam, felicitatem et gloriam æternam mereatur et assequatur.

Vers. 16 Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum (Syrus, *unicum*) daret: ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.) Arabic. *sic dilexit Deus mundum, ut dono dederit Filium suum*, etc. Consentit more suo Ægyptius, ac cæteri. Est occupatio: ne enim Nicodemus miretur et obiiciat: Si Filius Dei es, quomodo ergo Deus permittet te suspendi et exaltari in cruce? Occurrit Christus Deum id permissurum, ut igneam et immensam suam in homines charitatem demonstret, quam proinde repræsentabat serpens æneus, qui hebraice vocatur שרף *saraph*, id est, igneus, et igniens, ac ignitos deserti serpentes afflans et comburens: ita S. Chrysost. et Theoph. Audi S. Ambros. lib. 2. de Iacob et vita beata cap. 6. *Considera affectum patrium. Quod pietas est, quasi morituri filii suscepit periculum, quasi orbitatis hausit dolorem, ne tibi periret fructus redemptionis. Tantum fuit Domino studium tuæ salutis, ut propemodum de suo periclitaretur, dum te lucraretur.*

Nota, singula Christi verba hic habere magnam emphasim, et emphatice exaggerare amorem Dei. *Emphasis amoris Dei.* Primo enim ait, *sic*, id est, tanta amoris vehementia, conatu, excessu. Secundo, non rex, non Cæsar, non angelus, sed *Deus*. Tertio, *dilexit;* scilicet prior et gratis, sine merito, imo sine desiderio nostro. Quarto, *mundum* sibi contrarium hostem et reum damnationis. Quinto, ut non hominem, non angelum, non mundum alterum, sed *filium;* non alienum, non adoptivum, sed *suum* proprium ac naturalem, eumque non unum e multis, sed *unigenitum* et unicum. Sexto, non venderet pretio, non mutuaret, sed gratis *daret*, non ad regnum et triumphos, sed ad mortem et crucem. Septimo, id fecit non sibi, non Christo fructum aliquem quærens; sed ut ipse nos, id est, creator creaturas suas sua morte vivificaret; sua humilitate exaltaret, sua exinanitione, æterna gloria, opibus et bonis immensis cumularet. Hæc est philanthropia Dei erga homines, quam celebrat Apostolus ad Titum c. 3. v. 4. Vide ibi dicta.

Dices, maioris amoris fuisset, si Deus Pater dedisset seipsum nobis, nostramque carnem assumpsisset, quam quod miserit Filium: plus enim dat qui se dat, quam qui alium mittit. *Obiectio. 1.*

Resp. Respond. Hoc verum est in iis qui sunt diversæ essentiæ, non autem in Deo, ubi Pater et Filius eamdem numero habent essentiam divinam, suntque ὁμούσιοι, id est, consubstantiales: quare Pater dando nobis Filium, cum eo dedit nobis essentiam suam, qua nihil maius esse aut dari potest. Fuit ergo donum hoc Patris summum et infinitum: ita S. Cyrillus hic.

Obiectio. 2. Instabis: Pater non dedit personam suam, sed essentiam dumtaxat. Plus ergo dedisset, si personam suam quoque dedisset. *Resp.* Respond. negando consequentiam: tum quia persona in Deo realiter idem est quod essentia: nihil enim addit essentiæ nisi relationem et oppositionem ad aliam personam: tum quia persona Filii tam digna est quam persona Patris: omnes enim tres personæ divinæ per omnia sunt æquales, ut habet Symbolum S. Athanasii. Adde, Pater dando personam Filii, dedit nobis quoque personam suam, æque ac Spiritus sancti, quia Pater est in Filio, et uterque in Spiritu sancto, ac vicissim Filius in Patre est, et Spiritus sanctus in Patre et Filio, per divinam illam περιχώρησιν, sive circumincessionem, de qua dicam Ioann. 14. 10.

Cur Filius incarnatus, non Pater, aut Spiritus sanctus? Porro causas, ob quas Deus Pater proxime dederit personam, non suam, sed Filii sui, sive cur Filius solus carnem nostram assumpserit, non Pater, nec Spiritus sanctus, plures affert S. Thomas 3. part. quæst. 3. art. ult. Inter quas primaria est, quod Pater per Filium voluerit nos nostramque naturam sibi adoptare, nosque sibi filios et consequenter hæredes efficere. Filium enim suum fratrem nostrum effecit, ut per eum filii Dei, et consequenter hæredes efficeremur, uti indicat hic Christus. Unde Theodoretus citans hæc verba Christi serm. 10. de Providentia, longiuscule post initium, ea sic explicat, q. d. *Tanta est amoris huius excellentia, ut Filium unigenitum, consubstantialem, ex utero ante luciferum genitum, quo cooperario usus mundum creavit, medicum et salvatorem nostrum decerneret, et per hunc adoptionis in filios Dei donum nobis donaret*, iuxta illud Apostoli: *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui*, Rom. 8. v. 29.

Adde, in humanis amor descendit, non ascendit; unde magis amat pater filium, quam filius patrem: optat enim post se filium superstitem et hæredem relinquere, quasi in filio post mortem victurus et superstes futurus. Atque

hoc respectu, et hac analogia cum rebus humanis, dici quodammodo posset maior amor Patris, quod dederit nobis Filium, quam si dedisset seipsum: dando enim Filium, dedit quoque seipsum (Pater enim omnia sua communicat et transfert in Filium) dando vero seipsum præcise, non dedisset Filium: Pater enim est ante Filium, non tempore, nec natura, sed origine: Pater enim est origo et principium Filii, non Filius Patris. Hæc intellige, si anthropopathῶs, sive comparative per analogiam ad res humanas de divinis loquamur, uti dixi. Sic enim sæpe loquitur Deus humano more, et ad nostros conceptus descendit, ut divina et incomprehensibilia, per ea quæ apud homines videmus, aliquo modo capiamus.

Vers. 17. NON ENIM MISIT DEUS FILIUM SUUM IN MUNDUM, UT IUDICET MUNDUM, SED UT SALVETUR MUNDUS PER IPSUM.) Confirmat et exaggerat immensum Dei in homines amorem, per Christum crucifixum demonstratum, q. d. Iure suo poterat Deus Filium mittere in mundum, ut eum tot scelerum reum perderet, et in abyssum gehennæ demergeret: hoc enim iustitia exigebat, sed iustitiam vicit immensa Dei charitas, quæ mundum, cum dignus esset extremo supplicio, summo affecit beneficio, dando ei salutem per eum.

Iudicet quid? Nota τὸ *ut iudicet*, id est condemnet, puniat, in tartara mittat, ibique comburat; opponitur enim illi τὸ *ut salvetur*. Sic et in seq. et alibi crebro, *iudicare*, ponitur pro *condemnare*. Est metalepsis. Hinc S. August. et Theoph. notant Christum hoc fine incarnatum esse, ut omnes homines salventur, idque ipsum serio optare et velle: quare quod multi ex eis damnentur, per ipsos stare, nec Christi, sed ipsorum esse culpam.

Vers. 18. QUI CREDIT IN EUM, NON IUDICATUR (non condemnabitur, sed salvabitur:) QUI AUTEM NON CREDIT, iam IUDICATUS, id est condemnatus, EST: quia talis manifeste seipsum per suam infidelitatem condemnat; per illam enim sibi omnem salutis viam, et initium (puta fidem) præscindit: QUIA NON CREDIT IN NOMINE UNIGENITI FILII DEI.) Græce εἰς ὄνομα, id est, *in nomen*, hoc est, in ipsum Filium Dei: *nomen* enim ponitur pro re nominata metonymice. Aut proprie, q. d. Quia mihi homini non dat nomen et titulum filii Dei: quia enim me solum credit esse hominem, hinc me nominat hominem, Dei vero nomen mihi denegat; quæ summa est in me et Deum Patrem iniuria, æque ac blasphemia, ideoque acrem pœnam et condemnationem meretur. *Magnum*, ait Cyrill. *crimen incredulitatis esse ostendit, quoniam unigenitus ipse sit Filius Dei: nam quanto præstantius est quod contemnitur, tanto maioribus, qui spernit, suppliciis subiacebit:* præsertim quia talis *mendacem facit Deum, quia non credit in testimonium, quod testificatus est Deus de Filio suo*, 1. Ioa. 5. 10.

Vers. 19. HOC EST AUTEM IUDICIUM: QUIA LUX VENIT IN MUNDUM, ET DILEXERUNT HOMINES MAGIS TENEBRAS, QUAM LUCEM: ERANT ENIM EORUM MALA OPERA.) *Iudicium*, id est, causa iudicii, hoc est, condemnationis, q. d. Hæc est causa cur iam iudicati, id est, condemnati sunt, qui non credunt in me; quod scilicet magis tenebras, et ignorantiam Dei et agendorum, ac suas terræ delicias et concupiscentias, indeque peccata sua obstinate dilexerint, quam lucem, id est, Christum, qui mundo attulit lucem, id est, cognitionem Dei, salutis, rerum agendarum, et bonæ sanctæque vitæ. Horum enim symbola sunt lux et tenebræ, ob triginta analogias quas recensui, 1. Ioan. 5. ad illa: *Quoniam Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ.* Unde Beda: Lucem, ait, seipsum appellat, de qua supra cap. 1. *Erat lux vera:* tenebras vero peccata. Porro *lux venit in mundum*, homines excitans, ait Glossa, et admonens cognoscere sua mala, q. d. ait S. Chrysostom. *Nam ipsi eam quæsierunt, vel laborarunt ut invenirent: ipsa ad eos venit, nec tamen ei occurrerunt.* Christus versu præcedenti dedit proximam iudicii, id est, condemnationis infidelium causam, scilicet ipsam eorum infidelitatem: hic dat causam remotam, sed primam; scilicet quod tenebris suarum concupiscentiarum affixi, noluerint admittere lucem veritatis et sanctitatis, quam ipse verbo et exemplo prædicavit. Sic hodie multi fiunt hæretici, ut libertatem carnis sequantur: hanc enim permittit hæresis, vetat vero fides, quare ut hæreticum convertas, hac via utere, ut prius ei vitam honestam, moresque castos et sanctos persuadeas: sic enim facile fidem veram eidem persuadebis.

Posset secundo, nervosius *iudicium* proprie accipi, q. d. Hoc est *iudicium*, scilicet condemnationis et reprobationis infidelium, vel quo se quisque eorum condemnat, quod scilicet tenebras prætulerint luci, id est, cupiditatem sanctitati, ignorantiam scientiæ, dæmonem Deo: fideles vero credentes in Christum, tenebras suas confessi abdicarint, ac oblatam sibi Christi lucem receperint, ait S. Augustinus: qui enim tenebras præfert luci, id est, infidelitatem fidei, scelera virtutibus, hic ipso facto seipsum iudicat, id est, condemnationis reum, et gehenna dignum confitetur. Quare tali dicet Christus iudex: Ego te non iudico, quia tua ipsius conscientia te iudicat et condemnat.

OMNIS ENIM QUI MALE (Græce φαῦλα, id est, prava et perversa) AGIT, ODIT LUCEM, ET NON VENIT AD LUCEM, UT NON ARGUANTUR OPERA EIUS.) *Recusat*, ait Cyrillus, *omnis qui male agit lucis illuminationem, non quia malorum eum pudeat, pigeatque (salvaretur enim si id esset) sed quia ignorare meliora mavult, ne conscientiæ stimulis quotidie peccans exagitetur.* Nam, uti notat S. Chrysost. *eos notat, qui semper in malitia perseverant, et usque ad extremum spiritum malitiæ studentes, in malis perseverant operibus, et semper in vitiorum luto versantur.* Vers. 20.

QUI AUTEM FACIT VERITATEM, VENIT AD LUCEM, UT MANIFESTENTUR OPERA EIUS, QUIA IN DEO (secundum Deum Deique voluntatem et legem, item per Dei directionem, lucem, gratiam et opem) SUNT FACTA.) *Veritatem*, intellige practicam, hoc est, id quod verum, rectum, iustum, æquum, et Deo gratum est. Sicut enim est veritas cordis et oris, sic est et operis, qua fit ut opus honestum, et sanctum respondeat et adæquetur suæ regulæ, puta vero iudicio practico rationis et prudentiæ, sive iustitiæ, virtuti, legi et voluntati Dei. Sic c. 8. 43. de Lucifero dicitur: *Ille in veritate*, id est, æquitate, iustitia, et sanctitate, *non stetit*. Et sic Apostolus iubet nos *facere veritatem*, id est, id quod vere bonum, sanctum et Deo gratum est. Idem ingeminat Psaltes Psalm. 118. Vers. 21. Facere veritatem quid?

Sensus est, q. d. *Qui facit*, id est per Dei illuminationem et gratiam, proponit et decernit facere, *veritatem*, id est, id quod vere bonum et sanctum est, *venit ad lucem*, id est, amplectitur meam doctrinam et fidem Christianam, *ut manifestentur opera eius, quia* (quod) *in Deo sint facta;* quod scilicet Deo placeant, quasi ipsius ductu, monitu, iussu, impulsu facta, ait Euthymius: aut si secus facta sint, ut illa corrigat, et iuxta Dei voluntatem emendet et reformet. *Qui veritatem facit*, ait Cyrill. *spiritalem illuminationem non spernit, per ipsam maxime ad eam cognitionem perductus, ut intelligere possit an omnia secundum divina peregerit præcepta, nec voluntatem Dei transgressus sit.* Et S. Chrysost. *Ostendit*, ait, *errantium neminem se fidei subditurum, nisi prius rectam sibi vitam persuadeat, et neminem nisi prorsus malitiæ deditum, in incredulitate persistere.*

Huc usque verba Christi ad Nicodemum, quibus ipse sensim ad Christi fidem et sanctitatem perductus est, ut patet c. 7. v. 50. et c. 19. v. 39.

POST HÆC VENIT IESUS ET DISCIPULI EIUS IN TERRAM IUDÆAM.) Syrus, *in terram Iudææ*, q. d. Iesus a metropoli Iudææ, scilicet a Ierusalem, cuius civis fuisse videtur Nicodemus, venit in reliquam Iudææ regionem, fugiens sectas et odia Hierosolymitanorum principum. Ita S. Chrysost. Theophyl. D. Thomas et alii, licet aliter opinetur Iansen. *In solemnibus*, ait Chrysost. *in civitatem veniebat, ut in medium doctrinam Dei proponeret, inde sæpe Iordanem petebat.* Vers. 22.

ET ILLIC MORABATUR CUM EIS, ET BAPTIZABAT.) Non tam per se, quam per suos discipulos, ut dicitur c. 4. v. 2. quos tamen ipse prius baptizabat, idque fecit variis de causis. Prima est, ut ostenderet suum baptismum diver- Christus per discipulos baptizabat tres ob causas.

*

sum esse a Ioannis baptismo: hic enim a solo Ioanne dabatur; Christi vero baptismus dabatur etiam ab aliis, scilicet a discipulis, Christo in eis et per eos potenter operante. Secunda, ut auctoritatem, vim et durationem sui baptismi ostenderet propagandam fore per omnia succedentia sæcula: ita S. August. et Cyrill. Tertia, quia ipse maioribus occupationibus docendi, concionandi, ægros sanandi, dæmones expellendi, et miracula patrandi distinebatur: ita Theoph. Porro discipuli Christi baptizantes, necdum erant Apostoli: Apostoli enim vocati et creati sunt a Christo, post incarnationem Ioannis: hæc autem contigerunt ante eam, ut patet v. 24. Discipuli ergo hi necdum erant Apostoli, imo necdum erant sacerdotes, quia sacerdotes a Christo postea creati sunt, in ultima eius cœna.

An baptismus ante mortem Christi expiarit peccata?

Quocirca iam quasi error est dicere, quod hic aiunt Ammonius, Rupertus, Chrysost. hom. 28. Theoph. Tertull. lib. de Baptismo c. 11. Christum idcirco non baptizasse, eo quod baptismus ante mortem Christi non haberet vim remittendi peccata, et conferendi Spiritum sanctum; hanc enim accepisse a morte Christi: quare discipulos Iesu baptizasse baptismo Ioannis Baptistæ, non Christi. Audi Tertull. *Itaque tingebant discipuli eius ut ministri, ut Ioannes ante præcursor, eodem baptismo Ioannis, ne quis alio putet, quia nec extat alius, nisi postea Christi, qui tunc utique a discentibus dari non poterat; utpote nondum adimpleta gloria Domini, nec instructa efficacia lavacri per passionem et resurrectionem, quia nec mors nostra dissolvi posset, nisi Domini passione, nec vita restitui sine resurrectione ipsius.*

Negat Tertullianus.

Et Chrysostom.

Audi S. Chrysostomum: *Utrumque* (baptisma, scilicet Ioannis et discipulorum Iesu) *enim similiter spiritus expers erat, et unam eamdemque baptizandi causam habebat, ut Christo conciliaret baptizatos.* Et mox: *Quod autem nihil eorum baptisma præstaret, sequentia manifestant.* Probat ex eo: *Spiritus nondum erat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus*, Ioann. 7. Sed alius illius loci est sensus, ut ibi ostendam. Accedit S. Leo epist. 4. ad Episcopos Siciliæ c. 2. *Proprie*, inquit, *in morte crucifixi, et in resurrectione ex mortuis, potentia baptismatis novam creaturam condit ex veteri, ut in renascentibus et mors Christi operaretur, et vita, dicente beato Apostolo Paulo: An ignoratis quod quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus?*

Resp. affirmative.

Verum alia est mens Pauli, ut ibi dixi, atque ipsius, ut opinor, S. Leonis. Nam ante mortem Christus remisit peccata paralytico, Matth. 9. et Magdalenæ, eamque spiritu charitatis implevit, Luc. 7. idque sola voce sine Sacramento: cur ergo idem facere non potuit cum Sacramento baptismi? hoc enim vim suam iustificandi trahebat a meritis Christi, tum præsentibus, tum futuris; ac præsertim a morte Christi, quam Christus iam acceptaverat, seque in victimam futuram, pro salute hominum Deo Patri iam sæpe obtulerat. Quocirca sicut Eucharistia ante mortem a Christo instituta sanctificavit Apostolos, sic et baptismus. Ita diserte S. August. hic tract. 15. S. Thomas, S. Bonav. Richard. Scotus, Caietanus, Sotus, cæterique Doctores, quos citat et sequitur Gabriel Vasquez 3. part. qu. 66. a. 3. disp. 140. c. 3.

Eadem forma baptizavit qua nos.

Similiter parum probabile est, quod censent D. Soto et Melch. Canus tr. de Baptismo, discipulos hic alia forma usos in baptizando, scilicet dicendo: *Ego te baptizo in nomine Iesu Christi*; cum post eius resurrectionem dixerint: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, uti iubet Christus Matth. 28. Aut, ut opinatur Franc. Lucas, dicendo: *Pœnitentiam age, appropinquavit enim regnum cælorum.* Hoc enim fuit initium prædicationis tam Ioannis Baptistæ, quam Christi. Verum hæc minus sunt verisimilia, tum quia sic Christus debuisset formam baptismi mutare, quod incongruum fuisset; sic enim duplex baptisma instituisset: tum quia non est verisimile Christum baptizasse in nomine suo, cum tamen ipse per se baptizarit suos Apostolos.

Porro antiquorum Patrum sententia est, ait Euthym.

A B. Virginem et S. Petrum a Christo ipso esse baptizatos. Et Evodius S. Petri in cathedra Antiochena successor, epistola quæ inscribitur τὸ φῶς, id est, *lumen*, asserit Christum suis manibus baptizasse Andream, Ioannem et Iacobum, et ab his cæteros Apostolos fuisse baptizatos. Et S. August. ep. 108. docet Apostolos baptismo Christi fuisse baptizatos, antequam ipsi eodem alios baptizarent.

Christus baptizavit matrem et Petrum.

Vers. 23. ERAT AUTEM ET IOANNES BAPTIZANS IN ÆNNON, IUXTA (Græce ἐγγὺς, id est, *prope*) SALIM: QUIA AQUÆ MULTÆ ERANT ILLIC, ET VENIEBANT, ET BAPTIZABANTUR.) *Ænnon*, vel *Ennon* oppidum erat apud Iordanem, octo passuum millibus distans a Betsan, quæ postea Scythis illam occupantibus, dicta est Scythopolis: ita dicta ab Hebr. *ain*, et crasi *en*, id est fons, quia ut sequitur, *aquæ multæ erant illic.*

Ænnon quid?

IUXTA SALIM.) *Salim* vel *Salem* duplex erat; una quæ postea dicta est Ierusalem, altera iuxta Scythopolim, quæ tempore S. Hieronymi dicebatur *Salumias*, ut ipse testatur in Locis Hebr. *Salem*, hebr. idem est quod *sanitas*, B *integritas, pax, perfectio*: hanc enim pœnitentes recipiebant a Ioanne transmissi ad Christum, qui non longe a Ioanne baptizabat. *Baptizabat Christus*, ait Cyrill. *per discipulos suos, Ioannes quoque ipse non per alios, sed manibus suis: nec in iisdem fontibus, in quibus Christus, sed iuxta Salim, et in fonte quodam certo atque vicino, quia multæ aquæ erant illic.* Unde colligas Ioannem ita baptizasse, ut non solum caput (ad hoc enim modica aqua erat opus) sed et corpus aquis ablueret. Porro Ioannes prius baptizarat in Bethania sive Bethabara, ubi Iesum baptizavit c. 1. 18. Unde putant nonnulli ipsum illum locum cessisse Iesu, ut ipse ibidem baptizaret, ac se transtulisse in Ænnon. Verum hoc invidiam conflasset Iesu, ac lites inter ipsum et Ioannis discipulos concitasset. Quare verius videtur, quod Ioannes sponte sua subinde locum mutarit, ut totam Iordanis regionem prædicando et baptizando circumiret, pluresque ad suum baptismum alliceret, quibus ipse Iesum esse Messiam annuntiaret, C *ut in eum qui post ipsum venturus erat, crederent*, ait Chrys.

Salim.

Salem.

Vers. 24. NONDUM ENIM MISSUS (Græce βεβλημένος, id est, coniectus, compactus) FUERAT IOANNES IN CARCEREM.) Hæc vox, ait S. Chrysost. innuit Ioannem baptizasse usque ad suam incarcerationem: usque ad mortem enim constans perstitit in officio suo, ad quod a Deo missus erat, scilicet ut baptizando et prædicando pararet viam Christo; quod cum sat superque fecisset, Dei nutu permissus est incarcerari, ut locum cederet Christo, omnesque suos discipulos ad Christum transmitteret, uti reipsa fecit.

Addit hoc Ioannes Evangelista, ut innuat se hæc omnia supplere, et addere cæteris tribus Evangelistis: illi enim historiam suam ordiuntur a carcere Ioannis.

Vers. 25. FACTA EST AUTEM QUÆSTIO EX DISCIPULIS IOANNIS CUM IUDÆIS DE PURIFICATIONE.) *Autem* Græce οὖν, id est *igitur*: quia scilicet Ioannes baptizabat cum Iesu, ut præcessit, inde enim orta est *quæstio*, id est lis et contentio, *ex discipulis Ioannis*, scilicet hanc quæstionem et litem D moventibus, utpote zelantibus pro honore et auctoritate magistri sui Ioannis, ne ille vilesceret per baptismum Iesu, ad quem plures confluebant, præsertim transmittente, et Iesum sibi præferente ipsomet S. Ioanne.

CUM IUDÆIS.) Iesum sequentibus. Græca Complut. habent in singulari, μετὰ Ἰουδαίου, id est, *cum Iudæo*; Syrus addit, *uni ex discipulis Ioannis, cum uno Iudæo*: quam lectionem sequuntur et exponunt S. Chrysost. Nonnus, Theophyl. et Euthymius: Latini vero, et ex Græcis S. Cyrill. legunt, *cum Iudæis* in plurali. Fieri potest, quod unus hanc litem suscitarit, quam deinde plures, ut fieri solet adauxerint, *de purificatione*, id est, de baptismo Ioannis et Iesu, uter scilicet esset melior, magisque purificaret et sanctificaret. Nam *Iudæus quidem*, ait Theophyl. *præferebat baptisma discipulorum Christi, discipuli vero Ioannis baptisma magistri sui*; utpote qui prior multos, adeoque ipsum Iesum quasi discipulum suum baptizasset. Sed replicabant discipuli Iesu, ipsum multa miracula fecisse, Ioannem vero nullum. Rursum Ioannem Iesum sibi

prætulisse, et asseruisse ipsum esse Messiam, sive Christum: ita S. Augustinus, Beda, Cyrill. et Chrysostomus cum suis.

Vers. 26. Et venerunt ad Ioannem, et dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum.) *Rabbi,* paraphrastice eleganter Nonnus: *Rabbi, qui primus salutarium aquarum fuisti præco.*

Qui erat tecum trans Iordanem.) Scilicet Iesus, qui ad te venit ut baptizaretur: hic iam ingratus se tibi æquat, tuum officium invadit, tuum baptismum ambit et usurpat. Dignus ergo est ut eum coerceas, alioqui omnes a te ad illum defluent, cum ignominia et dedecore, tam tuo, quam nostro. Audi S. Chrysost. *Quem tu baptizasti, quem clarum et conspicuum reddidisti, is eadem quæ tu, audet.* Et paulo post: *Qui in discipuli loco habitus est, qui nulla ex parte nobis superior erat, is abs te discedens baptizat. Hæc autem ex animi imbecillitate, et ambitione quadam loquebantur.* Similiter Euthym. *Hic munus tuum contra te exercet, tuamque rapit gloriam. Et insuper exasperare illum volentes, addiderunt: Et omnes veniunt ad eum te relicto.*

Vers. 27. Respondit Ioannes, et dixit: Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cælo.) Ioannes reprimit discipulorum ambitionem et contentionem, imo aperte litem Christo adiudicat, eumque sibi præfert, et novum amplumque ei dat testimonium, quod ipse sit Messias, q. d. Ego non possum sine insigni præsumptione, superbia et ingratitudine, ac consequenter nec volo, nec desidero occupare maiorem gradum, maius officium, maiorem auctoritatem, quam mihi dederit Deus. *Decet enim hominem concessa sibi de cælo mensura esse contentum,* ait Cyrillus. Quid ergo vultis? ut ego Messiæ munus invadam, illudque Iesu præripiam? Deus hoc avertat: si enim id facio, Deus iuste me officio et honore meo privabit. Scitis illud vulgo apud nostros Syros iactatum: *Camelus postulans cornua, aures amisit.* Absit igitur a me, ut me Iesu præferam, ut mihi Messiæ nomen et dignitatem arrogem: hoc enim Iesu datum est a Deo, non mihi; mihi sat superque dedit Deus, quod eius præcursorem et indicem me fecerit: illo ergo contentus vivam et moriar, cætera omnia Iesu Domino meo ultro concedam. Ita August. Beda et alii: licet S. Chrysost. cum suis hæc a Ioanne dicta putet, non de se, sed de Iesu, q. d. Iesus facit se Messiam, idque probat per miracula, et recte facit; quia hæc dignitas, et hoc officium illi datum est a Deo: nemo enim potest hoc usurpare, nisi cui id dederit Deus, iuxta illud Hebr. 5. 4. *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo.* Deus enim cuique distribuit mensuram fidei et gratiæ, ultra quam se efferre nequit, et quam recte usurpare potest et debet.

Vers. 28. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis (Græce μαρτυρεῖτε, id est, *testes estis*) quod dixerim: Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum.) Ut scilicet eius adventum præeam, hominesque præparem, velut eius præcursor, minister, index et præco, q. d. Scitis me semper professum esse, quod non sim Christus, sed præcursor Christi, cur ergo me iam sollicitatis, ut ego hæc dicta mea revocem, ac me Iesu præponam, illique nomen Christi sulfurer, illudque mihi arrogem? Sane hæc intoleranda foret superbia, inconstantia, iniuria et blasphemia: sinite ergo me meo officio contentum vivere, mecumque Iesu viam præparate, illique quasi Messiæ, Deo et Domino meo et vestro, vos totos addicite et servite.

Vers. 29. Qui habet sponsam (cui sponso assignata et desponsa est) sponsus est; amicus autem sponsi, qui stat, et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est.) q. d. Iesus Christus per incarnationem despondit sibi Ecclesiam, sive totum cœtum populi fidelis, huicque ille a Deo addictus est, quasi sponsa sponso. Iesus ergo est verus Ecclesiæ sponsus, et sponsus a toto populo fideli summe acceptandus, amandus et colendus est. Quid mirum ergo, si totus populus me relicto ad illum confluat? Ego enim non

A sum sponsus, puta Christus, sed amicus sponsi Christi: quare illi non invideo hunc populi confluxum, sed ut amicus eius mire gaudeo, quod tanto dignus sim habitus ministerio, ut sim sponsi paranymphus, utque sponsam, id est, populum fidelem, ad illum traducam, ut omnes eum velut Messiam suum agnoscant, ament et revereantur, ab eoque omnem gratiam et gloriam expectent: ille enim est sponsus sponsæ, id est, caput et princeps totius Ecclesiæ.

Alludit ad paranymphos, qui sponso erant intimi, et familiarissimi, adeo ut ad ipsum cubile et thalamum nuptialem, cæteris exclusis, admitterentur, ideoque amici sponsi vocabantur. Talis enim erat Ioannes Christo. *Sponsus,* ait Cyrill. *celebritatisque princeps Iesus est, minister ego, eaque dignitas mea, ut inter amicos sponsi numeratus, vocem sponsi audiam. Nolite in me sponsi coronam quærere:* sponsi enim coronis nuptialibus coronabantur quasi principes et reges totius familiæ, iuxta illud Isaiæ 61. 10. *Quasi sponsum decoratum corona.* Unde Claudianus in nuptiis Honor. Imper. hoc Epithalamium canit: *Ioannes Bapt. paranymphus Christi.*

B

Tu festas Hymenæe faces, tu Gratia flores
Elige, tu geminas Concordia necte coronas.

Et Plutarch. in Vita Alexandri Magni, asserit eum fuisse coronatum, cum uxorem duxit. Est enim corona symbolum hilaritatis, lætitiæ, gratulationis, pulchritudinis, exultationis, quæ omnia abundant in nuptiis et sponsis.

De hisce nuptiis spiritualibus Christi, in quibus multitudo fidelium, quasi sponsa per fidem, gratiam et charitatem, Christo quasi sponso despondetur, dixi Matth. 22. 2.

Nota. Ioannes cap. 1. vocavit se servum Iesu, adeoque indignum se esse, qui eius calceos solvat, professus est; hic vero vocat se *amicum* eiusdem: quia hæc est Iesu, Deique nostri dignatio, ut fideles suos servos in amicos, imo filios sibi asciscat et adoptet. Vocat autem Ioannes hic potius se *amicum,* quam servum, quia servi sæpe invident felicitati herorum; amici autem non, sed illi cooperantur, illamque promovent, ac de ea gaudent et exultant. Sensus ergo est, q. d. Ego Ioannes adeo non doleo,

C nec invideo Iesu, quod totus populus ad eum velut Messiam confluat, quia eius intimus sum amicus, summeque eum amo, atque ut amicus sategi semper, et satago populum fidelem a me ad ipsum amandare, quasi sponsam ad suum sponsum. Hoc enim fuit meum officium, ad quod me Deus misit in mundum, ut scilicet Synagogam, sive Iudæos omnes ad Iesum, quasi suum Messiam adducam. Ita S. Chrysost. et ex eo Theophyl. *Hoc,* inquit, *effecturus veni, et tunc maxime dolerem ego pronubus, si non fieret, si ad sponsum sponsa, hoc est populus non accederet; non autem nunc cum testimonium nostrum re comprobatur, et onus quod mihi concreditum fuerat, video profecisse. Hoc mihi curæ fuit, et propterea omnia feci: cum vero in præsentia contigisse videam, gaudeo et exulto.* Idem faciat doctor, concionator, pastor, ut fideles non sibi, sed Christo conquirat, addicat et tradat, uti faciebat Paulus, dicens: *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo,* 2. Cor. 11.

D Qui stat, et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi.) q. d. Ego Ioannes asto sponso Christo, quasi minister, silensque audio *vocem sponsi* cum sponsa sua amice colloquentis; non autem sponsam mihi ipsi appeto et ambio; sed summe gaudeo, quod vocem eius audire merear: scilicet audivit Ioannes tum baptizans, tum in carcere existens miracula et prædicationem Christi, ideoque discipulos suos ad eum transmisit, Matth. 11. Innuit hic Ioannes sibi imminere silentium, ut scilicet officio suo defunctus, a prædicando et baptizando cesset, ac locum cedat Christo, illique velut cursu peracto, lampada tradat: quod paulo post factum, cum Herodem, reprehendens ob adulterium cum Herodiade, ab eodem in carcerem detrusus est: ita S. Chrysost. Theoph. Euthym.

Hoc ergo gaudium meum impletum est.) q. d. Cœpi gaudere, cum Deo revelante cognovi instare adventum Christi; magis gavisus sum, cum eum præsentem vidi et audivi; at cum totum populum ad eum confluere

intellexi, meum gaudium impletum et perfectum extitit. Huius enim unius gratia ego prædicavi, baptizavi, totamque vitam meam transegi.

Vers. 30. ILLUM OPORTET CRESCERE, ME AUTEM MINUI.) *Crescere*, scilicet concursu populi, prædicationis celebritate, auctoritate, miraculorum copia et gloria, adorationis religione et cultu, ut totus mundus eum ut Christum agnoscat, amet, colat, adoret; me autem ut merum eius præcursorem et ministrum æstimet: sicut lucifer (sive stella Veneris) in aurora fulgens, sole appropinquante, per eius splendorem obscuratur. Ita S. Cyrill. quem audi: *Quousque profunditas aeris nocturnis tenebris obscuratur, aureo fulgore gloriaque integra splendere luciferum, magna omnes prædicant admiratione. Cum autem ad ortum sol festinare videtur, cumque lux eius nostrum hunc orbem aliquantum illuminaverit, cedit sensim maiori lucifer, et Ioannis verba non iniuria dicere posset: Illum oportet crescere, me autem minui.* Sic et S. Chrysost. ac Theophyl. quem audi: *Crescit Christus secundum quod paulatim manifestat se per signa et miracula, non secundum profectum in virtutibus, Absit: hoc enim Nestorii deliramentum esset.*

Christum oportebat crescere, Ioannem minui, quo sensu?

ME AUTEM MINUI.) Non virtute, nec sapientia, nec meritis: in iis enim assidue crevit Ioannes usque ad martyrii lauream, sed quoad honorem, auctoritatem, concursum populi, prædicationem et baptismum, q. d. *Meum feci officium*, iam cessabo, ait Chrysost. Huius rei symbolo Ioannes natus est mox post solstitium æstivum, cum dies incipiunt decrescere et minui, puta die 24 Iunii: Christus vero natus est paulo post solstitium hiemale, cum dies brevissimi crescere incipiunt, puta die 25. Decembris, uti solerter annotarunt S. Chrysost. hom. de Nativit. S. Ioannis, S. Ambros. serm. 2. de Natali Domini, et S. August. quæst. 58. inter 83.

Vers. 31. QUI DESURSUM VENIT, SUPER OMNES EST.) Dat causam cur Iesum crescere oporteat, se vero minui; nimirum quod Iesus de sursum, id est, de cælo ex sinu Patris, quasi unigenitus Dei Filius (*qui ex superiore germinavit radice paternam conservans naturam*, ait Cyrill.) venit in terram carnem assumens: quare ipse *super omnes est*, id est, non tantum me Ioanne, sed et omnibus angelis, hominibus et creaturis longe superior est, utpote omnium creator et dominus, ideoque ab omnibus devotissime recipiendus, diligendus, colendus et adorandus.

Vers. 32. QUI EST DE TERRA, DE TERRA EST, ET DE TERRA LOQUITUR. QUI DE CÆLO VENIT, SUPER OMNES EST. ET QUOD VIDIT, ET AUDIVIT, HOC TESTATUR: ET TESTIMONIUM EIUS NEMO ACCIPIT.) Ioannes componit et præponit Christum sibi, quasi cælestem terreno; quantum ergo cælum eminet terræ, tantum Christus supereminet Ioanni, iuxta illud: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis*, 1. Cor. 15. 47. Vide ibi dicta.

Sensus ergo est, q. d. *Qui de terra* natus est, uti ego Ioannes natus sum, ac de terra plasmatus et formatus est, instar Adæ, hic terrenus est, et *de terra*, id est terrena loquitur. Sic v. 6. hominem de carne natum vocavit *carnem*, id est, carneum. Hoc autem in Ioanne verum est: Primo, si eius nudam naturam spectes, et seclusa Dei gratia, vocatione et revelatione: sic enim Ioannes non nisi terreus et terrenus erat, nec nisi terrena sapiebat: quia *si quid divinum audisti a Ioanne, illuminantis est, non recipientis*, ait S. Augustinus, q. d. Id accepit a Deo, non habet a se.

Secundo, id verum est, si Ioannes conferatur cum Christo, cuius origo, natura et loquela longe sublimior erat Ioanne, et plane cælestis divinaque, ac consequenter omnino efficax ad animos hominum, quocumque vellet, permovendos, per internam gratiam, quam cum verbis suis animis audientium interius inspirabat et imprimebat, uti notat S. Cyrill.

ET QUOD VIDIT, ET AUDIVIT, id est, quod cognovit, quod intellexit, HOC TESTATUR.) Scilicet ipse Christus. Est catachresis. In divinis enim idem est *videre* et *audire*, idemque quod cognoscere; sed *videre* significat evidentiam rerum cognitarum, auditus originem, quod scilicet

A hæc omnia a Patre cum essentia divina acceperit, puta omniscientiam et πανσοφίαν.

NEMO ACCIPIT.) Id est, pauci accipiunt. Est hyperbole. Ita S. Chrysost. licet enim multi confluerent ad Iesum; tamen hi præ cæteris domi manentibus, et Christi prædicationem negligentibus, erant pauci, atque inter hos paucos alii in Christum credebant, alii non credebant, uti Scribæ, Pharisæi, et eorum asseclæ. Tangit Ioannes suos discipulos, ait Chrysost. cæterosque Iudæos, ait Euthymius, quod pauci ad eum veniant, pauciores in eum credant.

QUI ACCEPIT (vel accipit) EIUS TESTIMONIUM (illi credendo) SIGNAVIT, QUIA DEUS VERAX EST.) Pro *signavit*, Græce est ἐσφράγισεν, id est, sigillavit, sive sigillo (σφραγὶς enim est sigillum) suo obsignavit et confirmavit, q. d. Qui recipit Christi testimonium, illique credit, hic eo ipso testatur, et quasi adhibito suæ fidei sigillo obsignat, profitetur et confirmat veracem esse Deum Patrem, qui per Filium, quasi per os proprium loquitur res verissimas et divinas: Filius enim illas a Patre audivit et accepit. Aut, B ut Cyrillus, talis profitetur Deum Filium esse veracem, qui hæc ipsa loquitur, q. d. Qui credit Deo, eiusque Filio, magnum honorem defert Deo, quia credendo profitetur ipsum esse veracem, adeoque esse primam et infallibilem veritatem. Sicut ex adverso qui non credit, valde inhonorat Deum, quia reipsa facit eum fallacem et mendacem: quæ summa est Dei iniuria, contemptus, ignominia et blasphemia. Hoc est quod Ioannes ait epist. 1. c. 5. 10. *Qui credit in Filium, habet testimonium Dei in se. Qui non credit Filio, mendacem facit eum: quia non credit in testimonium quod Deus testificatus est de filio suo. Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. Et hæc vita in Filio eius.* Vide ibi dicta. Paulo aliter Alcuinus: *Sigillavit*, inquit, id est, *signum posuit in corde suo, quasi singulare aliquid et speciale hunc esse verum Deum, qui missus est ob salutem humani generis.* Vers. 33.

Porro Deus dicitur signare et sigillare sua dicta et oracula, dum ea per miracula, quasi sigilla sua confirmat: C homo vero dicitur signare et sigillare eadem dicta Dei, cum eadem credit esse vera, et a Deo quasi a prima veritate profecta. Fides ergo est sigillum, quo obsignamus dicta Dei: credendo enim profitemur et confirmamus illa esse vera et divina, sicut rex suo sigillo confirmat suas litteras.

Quomodo Deus sua dicta et oracula signat?

Denique Ioannes Alba Elect. S. Script. c. 77. sic explicat, q. d. Deus *signavit*, id est, elegit, et in mente sua designavit descripsitque ad vitam æternam illum, qui accipit testimonium eius, puta qui credit in Christum, *quia Deus verax est*, ut vitam æternam quam fidelibus promisit, veraciter eisdem largiatur. Sed hic sensus videtur torquere verba S. Scripturæ. Aliud enim est signare electum, aliud signare Dei testimonium. Hic tamen sensus quadrat illi loco Ioann. 6. 27. *Hunc enim Pater signavit Deus*, de quo ibidem.

QUEM ENIM MISIT DEUS, VERBA DEI LOQUITUR: NON ENIM AD MENSURAM DAT DEUS SPIRITUM.) Probat quod dixit, eum qui credit Iesu Christo, sigillo fidei suæ signare et testari, quod Deus sit verax, eo quod Iesus, quem D e cælo misit Deus in terram, ut in carne assumpta homines doceret et salvaret; Iesus, inquam, non sua, sed Dei mittentis se verba loquitur, q. d. Verba Iesu sunt verba Dei Patris, ipse enim eadem dedit Iesu: quare qui Iesu credit, hic in Deum Patrem credit: Deus enim Iesum misit et Dei sunt verba, quæ Iesus loquitur: ita Euthym. Vers. 34.

NON ENIM AD MENSURAM DAT (Iesu Christo Filio suo) DEUS SPIRITUM.) Hoc est dona Spiritus sancti. Dicit *dat*, non *dedit*: quia quæ Deus semel dedit Christo, eadem semper dat per conservationem et continuum influxum: conservatio enim non est aliud, quam rei creatæ continuatio, et continuata quasi creatio. Sensus est, q. d. Iesus a Deo missus, verba Dei omniaque divina mysteria eloquitur et prædicat: quia Deus hæc ei communicat sine mensura, et quasi immense: nec enim Deus ita pauper aut parcus est, ut certam habeat spiritus mensuram, qua maiorem dare non possit: infinita enim in Deo est hæc spiritus opulentia, quam Iesu, utpote filio suo, dat et com-

municat. Licet ergo vos, o discipuli, in me Ioanne magistro vestro, magnam videatis divini spiritus in prædicando vim et efficaciam; tamen scitote in Iesu longe esse maiorem, imo in eo esse omnem spiritus plenitudinem; in Iesu, inquam, tum qua Deus est, tum qua homo; qua Deus enim, *substantialiter in seipso spiritum possidet*, ait Cyrillus: qua homo est, in ipso *inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*, Coloss. 2. 9. Unde *vidimus eum plenum gratiæ et veritatis*, ait Ioan. cap. 1. 14. *ac in eo omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi* sunt, Coloss. 2. 3. Ita S. August. *Hominibus*, ait, *ad mensuram dat, unico filio non dat ad mensuram*. Et S. Chrys. *Nos omnes ad mensuram operationem spiritus accipimus* (iuxta illud: *Et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei*, Rom. 12. 3.) *ille vero sine mensura.*

Dices: Ergone Christus, ut homo est, accipit spiritum et gratiam, absolute et physice immensam et infinitam? Resp. Non: hoc enim fieri nequit, nec huius capax est anima Christi creata et finita: dicitur ergo sine mensura illi datus spiritus, eo quod Deus abundantissime omnes gratias omniaque dona sua illi communicarit, ut capiti Ecclesiæ; ut scilicet, ipse illa in homines fideles, quasi in membra sua dispertiretur et distribueret, certa mensura ad libitum: esto enim fideles essent sine mensura et numero, ac successive innumeri et infiniti; tamen Christus, quasi caput in omnes, quasi in membra sua, spiritum et gratiam suam influeret. Vide D. Thomam et Scholasticos 3. part. quæst. 7. articul. 11. et 12. et tota quæstione 8. ubi disputant, an gratia Christi fuerit infinita. Audi S. Hieronym. in cap. 11. Isaiæ: *Super hunc florem, qui de trunco et radice Iesse, per Mariam virginem repente consurgit, requiescet spiritus Domini: quia in ipso complacuit omnem plenitudinem divinitatis habitare corporaliter, nequaquam per partes, ut in cæteris Sanctis, sed iuxta Evangelium eorum, quod Hebræo sermone conscriptum legunt Nazaræi: Descendet super eum omnis fons Spiritus sancti.*

Quocirca quidquid Iesus agit, quidquid loquitur, hoc sanctum, hoc spirituale, hoc divinum est: totus enim possidetur a Spiritu sancto; ille eum regit, agit, movet: ille verba quæ loquitur, cordi et ori eius inserit: ille miracula, quibus dicta sua confirmet, per eum operatur et patrat: quare qui eum recipit, et in eum credit, Deum Patrem et Spiritum sanctum recipit, in eumque credit, ac

A credendo signat et confirmat, quod Deus verax est: secus fuit in Ioanne Baptista et Prophetis, qui non ita possidebantur a Spiritu sancto, quin et multa agere et dicere possent ex proprio spiritu, ideoque falli et fallere, uti falsus est Nathan Propheta, Davidi quasi ex ore Dei dicens, ut fabricaret templum, 2. Reg. 7. 3.

Pater diligit Filium: et omnia dedit in manu eius.) Vers. 35.
q. d. Sicut Deus Pater diligit Filium sine mensura: sic *omnia* dat *in manu*, id est, in arbitrio et potestate eius sine mensura: *omnia*, scilicet corporalia et spiritalia, omnia quæ in cælo et in terra sunt, ac consequenter omnia dona Spiritus sancti, ut ea ad libitum in fideles suos distribuat. Rursum, *omnia*, id est, omne ius quod SS. Trinitas in homines et res creatas habet, hoc dedit Filio, non solum qua Deus, sed et qua homo est, ut possit de iis facere quidquid voluerit. Vide dicta Matth. 28. 18. Audi Euthym. *Tamquam Deus omnia habebat (omnia siquidem per ipsum facta sunt) hoc tamen etiam dedit ei tamquam homini. Convenienti autem modo dictum est, diligit et dedit, sicut inter homines dicitur; solent namque patres diligere filios, eisque tradere quæ sua sunt.*

Qui credit in Filium, habet vitam æternam.) *Ha-* Vers. 36.
B *bet*, in spe ac iure, quasi in radice et semine, sed necdum in re et fructu, aut etiam actu. Habet enim fidem et gratiam, quæ ei ius tribuit ad gloriam, sed gratiam inchoatam in spiritali Dei cognitione et amore, quæ perficietur post mortem in cælo. Sic Ioan. 17. 3. dicitur: *Hæc est vita æterna* (id est, hæc est via et inchoatio vitæ æternæ) *ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Iesum Christum.* Est metonymia.

Qui autem incredulus est Filio, non videbit (non sentiet, non fruetur, non percipiet) vitam, sed ira Dei manet super eum.) *Manet*, æternumque manebit, *ira*, id est Dei vindicta et gehenna, *super eum*, id est, semper eum puniet, ait Euthym. per omnem æternitatem. Audi Cyrillum: *Vitam non videbunt, id est, nec quantum ad visum quidem pertinet nudum, ad vitam Sanctorum pervenire poterunt, non attingent illam beatitudinem, non gustabunt illa gaudia, non videbunt veram illam vitam: suppliciis enim cruciabuntur, quod omni morte tristius est, in solo sensu dolorum animam in corpore retenturi.*

Huc usque Ioannis elogia de Christo ad discipulos, quibus illi sensim ad Christum traducti sunt.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Narrat colloquium Christi cum Samaritana, quo Christus eam docet Deum adorandum esse in spiritu et veritate, seque esse Messiam. Secundo, v. 32. Christus Apostolis mirantibus eius cum muliere colloquium, respondet suum cibum esse facere voluntatem Patris, circa messem et salutem hominum. Unde confluentibus ad se Samaritis prædicans, multos ex eis convertit. Tertio, v. 46. sanat filium reguli.

1. Ut ergo cognovit Iesus quia audierunt Pharisæi quod Iesus plures discipulos facit, et baptizat, quam Ioannes 2. (Quamquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius), 3. Reliquit Iudæam, et abiit iterum in Galilæam; 4. Oportebat autem eum transire per Samariam. 5. Venit ergo in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar: iuxta prædium quod dedit Iacob Ioseph filio suo. 6. Erat autem ibi fons Iacob. Iesus ergo fatigatus
ex itinere, sedebat sic supra fontem. Hora erat quasi sexta. 7. Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei
Iesus: Da mihi bibere. 8. (Discipuli enim eius abierant in civitatem ut cibos emerent.) 9. Dicit ergo ei mulier
illa Samaritana: Quomodo tu Iudæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim coutuntur Iudæi Samaritanis. 10. Respondit Iesus, et dixit ei: Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi, Da
mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam. 11. Dicit ei mulier: Domine, neque in quo
haurias habes, et puteus altus est: unde ergo habes aquam vivam? 12. Numquid tu maior es patre nostro Iacob,
qui dedit nobis puteum, et ipse ex eo bibit, et filii eius, et pecora eius? 13. Respondit Iesus, et dixit ei: Omnis
qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: 14.
Sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. 15. Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire. 16. Dicit ei Iesus: Vade, voca virum tuum,
et veni huc. 17. Respondit mulier, et dixit: Non habeo virum. Dicit ei Iesus: Bene dixisti, quia non habeo virum: 18. Quinque enim viros habuisti: et nunc quem habes, non est tuus vir: hoc vere dixisti. 19. Dicit ei
mulier: Domine, video quia Propheta es tu. 20. Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia

Ierosolymis est locus ubi adorare oportet. 21. Dicit ei Iesus: Mulier crede mihi, quia venit hora quando neque in monte hoc, neque in Ierosolymis adorabitis Patrem. 22. Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est. 23. Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Nam et Pater tales quærit, qui adorent eum. 24. Spiritus est Deus: et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. 25. Dicit ei mulier: Scio quia Messias venit (qui dicitur Christus): cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia. 26. Dicit ei Iesus: Ego sum, qui loquor tecum. 27. Et continuo venerunt discipuli eius: et mirabantur, quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit: Quid quæris, aut quid loqueris cum ea? 28. Reliquit ergo hydriam suam mulier, et abiit in civitatem, et dicit illis hominibus: 29. Venite, et videte hominem qui dixit mihi omnia quæcumque feci; numquid ipse est Christus? 30. Exierunt ergo de civitate, et veniebant ad eum. 31. Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, manduca. 32. Ille autem dicit eis: Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. 33. Dicebant ergo discipuli ad invicem: Numquid aliquis attulit ei manducare? 34. Dicit eis Iesus: Meus cibus est ut faciam voluntatem eius qui misit me, ut perficiam opus eius. 35. Nonne vos dicitis quod adhuc quatuor menses sunt, et messis venit? Ecce dico vobis: Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt iam ad messem. 36. Et qui metit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam: ut, et qui seminat, simul gaudeat, et qui metit. 37. In hoc enim est verbum verum: quia alius est qui seminat, et alius est qui metit. 38. Ego misi vos metere quod vos non laborastis: alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis. 39. Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis: Quia dixit mihi omnia quæcumque feci. 40. Cum venissent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. 41. Et multo plures crediderunt in eum propter sermonem eius. 42. Et mulieri dicebant: Quia iam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audivimus, et scimus, quia hic est vere Salvator mundi. 43. Post duos autem dies exiit inde: et abiit in Galilæam. 44. Ipse enim Iesus testimonium perhibuit, quia Propheta in sua patria honorem non habet. 45. Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent quæ fecerat Ierosolymis in die festo: et ipsi enim venerant ad diem festum. 46. Venit ergo iterum in Cana Galilææ, ubi fecit aquam vinum. Et erat quidam regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum. 47. Hic cum audisset quia Iesus adveniret a Iudæa in Galilæam, abiit ad eum, et rogabat eum ut descenderet, et sanaret filium eius: incipiebat enim mori. 48. Dixit ergo Iesus ad eum: Nisi signa et prodigia videritis, non creditis. 49. Dicit ad eum regulus: Domine, descende prius quam moriatur filius meus. 50. Dicit ei Iesus: Vade, filius tuus vivit. Credidit homo sermoni quem dixit ei Iesus, et ibat. 51. Iam autem eo descendente, servi occurrerunt ei, et nuntiaverunt dicentes, quia filius eius viveret. 52. Interrogabat ergo horam ab eis in qua melius habuerit. Et dixerunt ei: Quia heri hora septima reliquit eum febris. 53. Cognovit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus: Filius tuus vivit: et credidit ipse, et domus eius tota, 54. Hoc iterum secundum signum fecit Iesus, cum venisset a Iudæa in Galilæam.

Vers. 1. UT ERGO COGNOVIT IESUS, QUIA AUDIERUNT PHARISÆI QUOD IESUS PLURES DISCIPULOS FACIT, ET BAPTIZAT, QUAM IOANNES.) Scilicet ante fecerat et baptizaverat, ait S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. cap. 18. nam Ioannes iam erat in carcere. Hæc enim contigerunt occasione incarcerationis Ioannis. Iesus enim audiens eum ab Herode incarceratum per calumniam Pharisæorum, qui invidebant Ioanni gloriam prædicandi et baptizandi, cum tanto populi confluxu et applausu, præsertim quod ipse sine eorum auctoritate et venia baptizaret et prædicaret, quodque ipsorum vita taxasset, eosque vocasset genimina viperarum; eum quasi novatorem, qui populi seditionem facile concitare posset, accusarunt apud Herodem, qui pariter Ioanni offensus ob eius reprehensionem, urgente Herodiade, Ioannem incarceravit. Iesus id audiens, metuensque eorumdem Pharisæorum invidiam et calumniam, ob maiorem populi ad se confluxum, ne se pariter per Herodem vel Pilatum incarcerarent, et occiderent ante tempus a Patre præfinitum, e Iudæa prudenter secessit in Galilæam. Vide dicta Matth. 4. 12.

Vers. 2. QUAMQUAM IESUS NON BAPTIZARET, SED DISCIPULI EIUS.) Tum quia Iesus maioribus officiis prædicandi, ægros dæmoniacosque sanandi occupabatur. Unde et Paulus: *Non misit me Christus baptizare*, inquit, *sed evangelizare*, 1. Corinth. 1. 17. tum ut ostenderet vim baptismi sui maiorem esse Ioannis baptismo. Ioannes enim per se baptizabat, nec habebat ius delegandi eam potestatem discipulis; sed discipulis baptizantibus, ipse baptizare censebatur; nam ut ait S. August. *Præbebant discipuli ministerium corporis, præbebat ille adiutorium maiestatis*, ac illis corpus abluentibus, ipse animam a peccatis abluebat. Vide dicta cap. 3. 32.

Vers. 3. Secedit iterum Christus in Galilæam. RELIQUIT IUDÆAM, ET ABIIT ITERUM IN GALILÆAM.) Non formidinis causa quasi timeret mortem, sed ut Pharisæorum leniret invidiam, ait Chrysost. Pharisæi enim erant potentes; imo sacerdotes, scribæ, senatores, ac magistratus fere erant Pharisæi. Est hic secundus Christi secessus in Galilæam: primus enim fuit c. 1. 43. Vide dicta Matth. 4. 12.

Vers. 4. OPORTEBAT AUTEM EUM TRANSIRE PER SAMARIAM.) Hæc enim inter Iudæam et Galilæam interiacet. Notat Cyrillus Christum hic non contraire suo præcepto, quo Apostolis iussit dixitque Matth. 10. 5. *In civitate Samaritanorum non intraveritis*, quia ibi vetat Apostolis ne ex professo adeant Samaritanos, ibi habitent, diu morentur, iisque continuo evangelizent, ne Iudæos Samaritanorum hostes a se, et a fide Christi avertant: hic autem Iesus obiter dumtaxat transiit per Samariam, ut iret in Galilæam.

Samaria unde sic dicta. SAMARIAM.) Samaria regio erat, quam occupavit tribus Ephraim, et dimidia tribus Manasse: ita dicta est a regia urbe Samaria, quæ nomen accepit a nomine montis, in quo ædificata erat, qui dictus est *Somer*, 3. Regum 16. 24. Vide Adrichomium, Brochardum, Bredenb. et alios in Descript. terræ sanctæ. Samaria postea dicta est Sebaste, id est Augusta, ubi corpora Elisæi, Ioannis Baptistæ, et aliorum Prophetarum sepulta fuere.

Vers. 5. Historia Samaritanæ, a Christo iuxta puteum conversæ. VENIT ERGO IN CIVITATEM SAMARIÆ, QUÆ DICITUR SICHAR, (quæ sita erat) IUXTA PRÆDIUM, QUOD DEDIT IACOB IOSEPH FILIO SUO.) *Sichar*, id est *Sichem*, ubi Dina corrupta est a Sichem urbis domino, Genes. 33. Urbs hæc a Ieroboam faciente schisma a Roboam, sibique regnum decem tribuum, sive Israelis, usurpante, facta est regionis Samariæ metropolis, totiusque regni caput, postea tamen ab Amri hæc dignitas translata est in urbem Samariæ; deinde tempore Alexandri Magni rursum Sichem facta est caput Samariæ, dictaque Neapolis, teste Iosepho lib. 11. Antiqu. cap. 8. Tempore Christi *Sichem* corrupte dicebatur *Sichar*, hodie *Pelosa*, vel *Napolosa* vocatur. (Sichar quænam urbs.) Urbs hæc in Scriptura multis heroicis factis est memorabilis. (Multis heroicis factis celeberrima.) Abraham, ait Toletus, migrans ex Mesopotamia in Chanaan, primo venit in Sichem, ibique primum altare ædificavit Domino, et terræ illius promissionem accepit, ut habetur Gen. 12. et 13. Iacob etiam revertens ex Mesopotamia cum uxoribus et filiis, in Sichem fixit ta-

bernaculum, et ibi emit partem agri a filiis Emor, Gen. 33. Ibi Dina corrupta a filio regis Sichem, et facta est occisio magna a filiis Iacob, Gen. 34. Sichem constituta fuit asylum et refugium fugitivis, Iosue 20. Ibi decem tribus, propter stultitiam Roboam, recesserunt a Iuda, 3. Reg. 12. Ossa Ioseph in Sichem sepulta sunt, ut habetur Iosue ultim. S. Hieronym. tract. de Locis Hebr. eamdem dicit Sichem et Salem; unde sequitur Melchisedec typum Christi, etiam huius urbis regem fuisse: profecto urbs satis per se celebris, multo celebrior propter hoc Christi miraculum facta est.

Iuxta prædium quod dedit Iacob (moriens) filio suo Ioseph.) Genes. 48. v. 22. Vide ibi dicta. Quocirca Ioseph moriens in Ægypto, iussit ossa sua transferri in Sichem, tamquam in prædium sibi proprium, et a patre Iacob testamento sibi relictum, Iosue ult. v. 32.

Vers. 6 Erat autem ibi fons Iacob.) *Fons*, id est puteus effossus a Iacob, ut patet v. 12. Hoc enim significat Hebr. באר *beer*, imo latine, ait S. August. *Omnis puteus est fons, non autem omnis fons est puteus. Ubi enim aqua de terra manat, et usui præbetur haurientibus, fons dicitur: sed si in promptu et superficie sit, fons tantum dicitur; si autem in alto et profundo sit, ita puteus vocatur, ut fontis nomen non amittat.* Fons enim a fundendo dicitur, ait Festus, quod aquas effundat, ut effundit puteus. Et Varro lib. 4. de Lingua Latina: Fons, inquit, est unde funditur e terra aqua viva. Et S. Isidor. lib. 13. Origen. c. 21. Fons, ait, caput est aquæ nascentis, quasi fundens aquas. Fons Iacob ergo est puteus, quem Iacob, cum ibi habitaret, effoderat ad suum et familiæ usum, Genes. 21. 30. et cap. 26. 15. erat enim ibi raritas aquæ: vel quem Iacob a Sichimitis coemerat, uti vult Rupertus.

Fontis etymon.

Iesus ergo fatigatus ex itinere.) Quia non curru, nec equo vehebatur, sed pedibus incedebat, pedibus obeundo vicos et castella contigua, usque ad mortem: mollem et lascivam vitam expellens, ait S. Chrysost. laboriosam autem et difficilem nos erudiens. Idem Christi exemplo fecere Apostoli, ac nuper in India fecit B. Xaverius, eiusque asseclæ. Pie S. August. tract. 15. *Non frustra fatigatur Iesus*, inquit, *non frustra fatigatur virtus Dei: non enim frustra fatigatur, per quem fatigati recreantur: non enim frustra fatigatur, quo deserente fatigamur, quo præsente firmamur.* Et mox: *Tibi fatigatus est ab itinere Iesus*, etc. *fortitudo Christi te creavit: fortitudo Christi fecit, ut quod non erat, esset: infirmitas Christi fecit, ut quod erat, non periret. Condidit nos fortitudine sua, quæsivit nos infirmitate sua: nutrit ergo ipse infirmos, tamquam gallina pullos suos: huic enim se similem fecit.*

Sedebat sic supra fontem.) Græce ἐπὶ τῇ πηγῇ, id est, *ad fontem*, scilicet iuxta puteum; aut proprie *supra fontem*, quia fons, id est aqua scaturiens, erat in imo putei; Iesus autem sedebat in summitate putei.

Sic quadrupliciter capitur.

I. Sedebat sic.) Id est, prout casus ferebat, prout erat ibi sedendi commoditas, q. d. Sedebat humi sine sede, uti sedere solent viatores iuxta fontes et puteos, refrigerii et potus causa: ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym.
II. Secundo, simplicius: *Sedebat sic*, scilicet ut fatigatus ex itinere, q. d. Sedebat habitu ac situ fatigati hominis, sive uti sedere solent homines defatigati et anheli, habitu defatigationem et lassitudinem indicantes. Est mimesis, sive imitatio rei quæ narratur, in voce *sic*. Similis est apud Horatium cum ait:

Leporem positum sic tangere noli.

Et apud Virgilium:

Sic, o sic positum affati, discedite, corpus.

III. Ita Caietanus, Franc. Lucas et alii. Tertio et nervosius, posset τὸ *sic* accipi pro *propterea*, q. d. Quia Iesus erat fatigatus, *sic*, id est propterea, sedebat ut quiesceret. Hoc sensu τὸ *sic* in vulgari loquendi modo sæpe accipitur, ut Hebr. כן *chen*, id est, *sic*, ponatur pro על כן *al chen*, id est, *super sic*, hoc est, *propterea*. Simile est Psal. 60. 9. *Sic* (id est, propterea) *psalmum dicam tibi*. Et Cicero Tuscul. 4. *Sic* (id est, propterea) *tot simul virtutes defecerunt:* ita Toletus et Maldonatus.

IV. Quarto; *sic*, hoc est, eo modo quo iam exponam, puta cum circumstantiis quas iam recensebo, q. d. Sedebat *sic*, id est, sedebat cum esset hora sexta, et mulier Samaritana veniret haustum aquam, et discipuli abiissent in urbem empturi cibos, uti mox enarrat Ioannes.

Hora erat quasi sexta.) Causam dat, cur Iesus sederet ad fontem, scilicet ut fatigatus, æstuans et esuriens, sitiensque ibidem quiesceret, et refrigerium captaret, pranderet et biberet: erat enim *hora sexta*, id est meridies, quando fervet æstus, seseque cibo et potu reficere solent viatores. Unde Nonnus vertit, *erat hora afferens sitim.*

Venit mulier de Samaria haurire aquam.) *Mulier*, nomine Photina, de qua plura v. 29. Vers. 7.

De Samaria.) Scilicet regione, non urbe. Veniebat enim ex urbe Sichar, sive Sichem, fonti sive puteo vicina, q. d. Erat mulier Samaritana, quia Sichimitis, quæ cum Christo Iudæo loquebatur. Inter Iudæos enim et Samaritanos summa erant dissidia et odia, uti dixi Eccl. 50. 28.

Hinc patet in urbe non fuisse fontes et puteos, saltem tam bonos et communes, sed cives urbe egredi solitos, ad hauriendum aquam ex puteo hoc communi urbi vicino, ob siccitatem soli, et aquæ penuriam: ita Euthym.

Dicit ei Iesus: Da mihi bibere.) Ex situla vel hydria tua. Prævenit Iesus mulierem, ut colloquio occasionem et initium præbeat. Sciebat enim mulierem, utpote Samaritanam, id non facturam, sed Iesum ut Iudæum aversaturam, nec voce aut salutatione dignaturam. Porro *ille qui bibere quærebat, fidem mulieris sitiebat*, ait S. Augustinus. Nota hic miram comitatem et charitatem Christi, qua cum vili meretrice captat colloquium, ut eam, et per eam totam urbem convertat.

Discipuli enim eius abierant in civitatem (Sichem) ut cibos emerent.) Nota τὸ *enim*, dat causam cur Iesus a muliere petierit bibere, quia scilicet discipuli eius, a quibus alias cibum et potum petere solebat, iam abierant in urbem empturi cibos: volebat enim Iesus iuxta puteum prandere, et ex puteo bibere sitimque restinguere, uti viatores pauperes facere solent, præsertim in Syria, Arabia, aliisque locis calidis et siccis, ideoque aquæ penuria laborantibus. Factum id est tacita Christi providentia, ut discipulis omnibus in urbem dimissis, solus ipse liberius cum muliere impudica eius pudori consulens ageret, eiusque impudicitiam detegeret, atque illam ad fidem et pudicitiam converteret. Hic etiam Nota, Christum tunc non mendicato vixisse, sed pretio quod sibi a Magdalena, aliisque fœminis oblatum, ipse non ut proprium, sed ut commune cum Apostolis possidebat. Vers. 8.

Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu Iudæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim coutuntur Iudæi Samaritanis.) *Ergo*, Græcis et Hebræis sæpe est nota initii sermonis, hic tamen est nota illationis ex præcedenti Christi postulatione, q. d. Iesus postularat a muliere aquam: mulier ergo ei postulanti, respondit: *Quomodo tu Iudæus cum sis*, etc. Agnovit mulier Iesum esse Iudæum ex habitu et sermone, quem Christus, ut patriæ se accomodaret, civibus suis similem concinne et prudenter servavit: ita S. Chrysost. Theophyl. et Euthym. Vers. 9.

Ergo Græcis et Hebræis initii sermonis sæpe est nota.

Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis.) Id est, non habent commercium, non utuntur eadem mensa, poculo, vase. Ita S. August. *Omnino*, ait, *vasculis eorum Iudæi non utuntur*, quasi ex schismate eorum impuris et abominandis. Causam dedi Eccles. 50. v. 28. Hæc verba accipi possunt vel ut sint Evangelistæ, vel ut sint Samaritanæ: utrumque aptum, utrumque probabile. Ex hoc exemplo disce, quam hæreticorum familiaritatem, libros et colloquia fugere debeamus. Sermo enim eorum ut cancer serpit, ait S. Paulus.

Respondit Iesus et dixit ei: Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi: Da mihi bibere; tu forsitan petiisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam.) *Si scires donum Dei*, tum commune, quod Deus donavit omni homini, q. d. Si cognosceres me esse Christum salvatorem mundi: ita Ammon. et Toletus; unde explicans Vers. 10.

subdit: *Et quis est qui dicit tibi: Da mihi bibere.* Tum tibi proprium, quod tibi Deus per me nunc exhibet, ut per meum alloquium, occasionem salutis accipias, in me credas, itaque a me iustificeris et salveris. Ita Maldonatus, Franc. Lucas et alii.

Tu forsitan petisses ab eo.) Græce σὺ ἂν ᾔτησας αὐτόν, id est, tu utique petiisses: ἂν enim est particula expletiva, rem confirmans. Noster tamen vertit *forsitan*, ut significet liberum petentis arbitrium. Vide dicta Matth. 11. v. 23.

Et dedisset tibi aquam vivam.) Christus Samaritanam ab aqua corporali, ad spiritualem per anagogen traducit. Idem faciat vir Religiosus et Apostolicus. Nota. Sicut mare consistens, lacus, vel aqua stagnans dicitur mortua, quia non movetur, sed eodem loco semper consistit, sic e contrario *aqua viva* dicitur, quæ fluit, ac præsertim quæ ex fontibus et scatebris, quasi animata spiritu vitali, sponte scaturit et exilit; in viventibus enim motus et spiritus signa sunt et effectus vitæ.

Analogiæ aquæ et gratiæ. I. Primo *aqua viva* hic vocatur doctrina Christi Evangelica, ait Ammon. item Spiritus sanctus, eiusque gratia, quem Christus docens suis afflat et aspirat: ita Cyrillus Theophyl. Euthym. et passim alii. Dicitur *aqua*, Primo, quia instar aquæ animam a peccatis expurgat, imo novam munditiem et ornatum animæ confert, quod non facit aqua, iuxta illud: *Lavabis me, et super nivem dealbabor*, Psal. 50. Gratia est supernaturalis animæ mundities, decor et ornatus. Unde illud Cant. 1. *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es.* Rursum aqua lavat, sed corrumpit, debilitat, destruit, et consumit. Videmus enim vestes, dum abluuntur, mundari quidem, sed consumi; aquæ enim qualitates corruptivæ sunt: at Spiritus sanctus non sic se habet, sed lavat et roborat animas, maioresque vires accedunt, quo magis lavantur; quod Paulus sentiens Philip. 4. dixit: *Omnia possum in eo qui me confortat.*

II. Aquæ etymon. Secundo, quia Spiritus sanctus, eiusque gratia æstum concupiscentiæ refrigerat, omnesque animæ passiones motusque componit et æquat, instar aquæ. Hinc *aqua* dicitur quasi *æqua*, ait Varro l. 4. de ling. Lat. et Isidor. l. 13. Orig. c. 7. et seq. *Aqua*, ait, *quasi æqua, quod superficies eius æqualis sit; hinc et æquor appellatum, quia æqualiter fusum est:* licet Festus, *Aqua*, ait dicitur quasi *a qua iuvamur;* vel, ut alii, *a qua omnia*, quia ex aqua cæli, aer, cæteraque omnia creata sunt, ut dixi Genes. 1. Vide quæ de aquæ dotibus dixi Eccl. 29. ad illa: *Initium vitæ hominis aqua et panis;* et Plinium l. 31. cap. 1. ubi concludens ait: *Omnes terræ vires aquarum esse beneficii.*

III. Tertio, quia sitim rerum spiritualium sedat; de quo plura v. 13.

IV. Quarto, quia sicut aqua terram, arbores, herbas, flores, fructus, fœcundat et impinguat: ita gratia animam bonorum operum, et virtutum omnium fœcundam fertilemque efficit; sed pro cuiusque conditione, statu et gradu. Verum gratia facit amplius quam aqua: elevat enim animam, ut non tantum fructus et opera naturalia, ut facit aqua; sed et supernaturalia fidei, spei, charitatis, etc. producat, iuxta illud, *Qui manet in me, hic fert fructum multum*, Ioan. 15. Rursum aqua in piro solum producit pirum, in nuce nucem, in rosa rosam; at gratia in eadem anima omnium virtutum fructus producit; in anima, inquam, quæ ante peccato corrupta, non nisi vitiorum fructus germinabat.

Cur viva? Resp. I. Porro Spiritus sanctus, eiusque gratia dicitur *aqua viva*, Primo, quia Spiritus sanctus in se divinissime vivit vitam beatam et divinam, hancque suam vitam animæ fideli, pœnitenti et sanctæ communicat: imo Spiritus sanctus cum Patre et Filio est ipsa vita increata et essentialis, a qua omnis angelorum, hominum, animalium et plantarum vita, tam naturalis, quam supernaturalis, velut ex fonte, imo ex Oceano promanat.

II. Secundo, quia ut ait Theophyl. gratia Spiritus sancti est forma, qua vivitur secundum spiritum, adeoque gratia est quasi anima animæ, anima, inquam, virtutis et sanctitatis.

A Tertio, quia per gratiam ipse Spiritus sanctus, qui est ipsa vita, nos inhabitat et vivificat. III.

Quarto, quia idem efficit ut anima semper ad bonum moveatur, novos iugiter in corde disponens gradus, quibus ad meliora et altiora conscendat, iuxta illud Psalm. 83. 6. *Ascensiones in corde suo disposuit.* Nam, ut ait S. Ambros. Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia, sed cogit animam cum B. Virgine in montana virtutum conscendere. IV.

Quinto, S. August. tract. 15. *Aqua viva*, inquit, dicitur, quæ ita fluit, ut sit coniuncta suo principio, puta fonti et venæ, e qua scaturit; aqua autem mortua vocatur, quæ divisa est et interrupta a suo fonte. Gratia ergo vocatur *aqua viva*, quia a suo fonte, puta a Spiritu sancto nunquam separatur, uti et Spiritus sanctus a sua origine, puta a Patre et Filio, inseparabilis est, illisque intime in eadem numero essentia divina unitur. Quare licet animæ sese infundat, tamen a Patre et Filio non recedit, imo ad animam secum Patrem et Filium inducit, ut B in eo omnes, quasi in templo suo inhabitent, iuxta illud Ioa. 14. v. 23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Ita S. Cyrillus l. 2. c. 22. Gratiam spiritus, ait, vivam appellat, quasi vivificantem, et quia suo etiam principio est coniuncta, nosque coniunctos efficit. Pendet enim semper a Spiritu sancto, et per eam Spiritus in nobis inhabitat, et nobiscum unitur, et per eam nos coniungimur ipsi, iuxta illud 1. Corinth. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti.* V.

Sexto, aqua fontis per canales in valles deducta, ex iis rursum impulsu continuo aquæ e fonte profluentis, et sibi continue succedentis, ad tantam altitudinem deduci potest, quanta est altitudo fontis sive scaturiginis, uti experientia constat. Sic gratia cælestis, quasi fons donorum et virtutum, e cælo a Spiritu sancto scaturiens, eodem, id est, æque alte ac est origo fontis, puta in cælum ad Deum, per bona opera et merita exilire nos facit, iuxta illud v. C 14. *Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Et illud Cant. 4. 15. *Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano.* Vide ibi dicta. VI.

Dicit ei mulier: Domine, neque (situlam, aut aliud vas) **in quo haurias habes** (Græce, non habes ἄντλημα, id est, *haustrum*, vel ut S. August. legit *hauritorium*) **et puteus altus** (deorsum, id est profundus) **est: unde ergo habes aquam vivam?**) Arabicus, *Domine non est tibi situla, et puteus profundus est: unde ergo tibi aqua vitæ?* Sic et Syrus. Ecce hic fontem vocat *puteum*, cumque profundum, ex quo hauritur aqua ad bibendum. Unde S. Isidorus lib. 13. Origen. c. 21. Puteus, ait, est locus defossus, ex quo hauritur aqua, a *potatione* dictus. Licet Varro de Lingua Latina l. 4. puteum dici censeat a *putore*, quasi olidum et putidum, ex vaporibus et odoribus, sæpe etiam ex sulphure et alumine, quæ putearios non raro necant, præsertim cum valde profundus est. Rupertus scribit hunc puteum profundum fuisse quadraginta D cubitis. Sensus est ergo, q. d. Hic non est alia aqua, quam huius putei, puteus autem profundus est, nec tu, o Iesu, situlam habes, qua aquam ex eo haurias: unde ergo est tibi aqua viva? Vers. 11. Putei etymon.

Numquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, et ipse ex eo bibit, et filii eius, et pecora eius?) Nota. Samaritani erant Assyrii, qui a Salmanasar in Samariam quasi novi coloni inducti sunt, cum ipse inde inquilinos, id est, decem tribus Israel, traduxisset in Assyriam, ut patet 4. Regum 17. Hi tamen volebant haberi Iudæi, non Assyrii, cum Iudæorum respubl. floreret, teste Iosepho l. 11. Antiq. c. ult. tum quia ipsi Iudææ partem quæ tribui Ephraim obtigerat, scilicet Samariam, incolebant: tum quia ipsi cum Iudæis, qui relicti fuerant, vel eo postea commigrarant, erant misti: ita Cyrill. Theophyl. Euthym. tum quia ipsi Iudæorum religionem ex parte sequebantur: colebant enim Deum Israel simul cum Assyriorum idolis, ut patet Vers. 12. Samaritani quinam erant.

4. Regum 17. Hac ergo de causa mulier Iacobum vocat *patrem nostrum*, id est, patrem Samaritanorum, quasi Samaritani sint Iudæi, et Israelitæ ex Iacob progeniti. Sensus ergo est, q. d. Iacob non habuit aquam meliorem hac: si enim habuisset meliorem hac, utique ex ea bibisset, tam ipse, quam filii eius et pecora. Si tu ergo, o Iesu, hic meliorem potes dare vel reperire aquam, necesse est ut tu maior sis Iacob Patriarcha et patre nostro. Ita S. Chrysost. Euthym. et Theophyl. quem audi: *Quod ipse (Iacob) ex eo bibit, laus est bonitatis aquæ; quod autem et pecora eius biberint, indicium est copiæ aquarum: non enim solum dulcis, sed et sic larga est, ut suffecerit multitudini pecorum patriarchæ Iacob.* Paulatim Iesus erexit mentem mulieris, ut tandem agnosceret ipsum esse Messiam. Ex eo enim quod dixerat: *Si scires quis est qui dicit tibi: Da mihi bibere, tu forsitan petiisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam;* mulier coniecit, vel suspicata est Iesum se facere maiorem Iacobo.

Vers. 13. RESPONDIT IESUS, ET DIXIT EI: OMNIS QUI BIBIT EX AQUA HAC, SITIET ITERUM; QUI AUTEM BIBERIT EX AQUA QUAM EGO DABO EI, NON SITIET IN ÆTERNUM.) Iesus mulieri extollenti aquam sui putei, modeste ostendit, suam aquam vivam longe esse meliorem, ex eo quod sitim omnem, etiam futuram, auferat: unde tacite illi colligendum relinquit, se esse maiorem Iacobo. *Non se maiorem dixit*, inquit Chrysost. *visus enim esset se tantum iactare nondum cognitus, sed latenter id significat. Non enim simpliciter dixit: Dabo tibi aquam, sed prius Iacob aqua neglecta suam laudat, a munerum natura, dantium volens differentiam ostendere, et quantum ipse Patriarcham excelleret.* Addit Cyrill. *In infinitum enim differre has sensibiles aquas atque terrenas, ab intelligibilibus ostendit,* ut scilicet acuat mulieris orexin et aviditatem cognoscendi et gustandi hanc Christi aquam vivam.

Tropol. QUI BIBIT EX AQUA HAC, SITIET ITERUM.) Tropologice S. August. Aqua in puteo, ait, est voluptas sæculi in profunditate tenebrosa, quam hauriunt homines hydria cupiditatum: hæ enim faciunt hominem semper sitire; quia cupiditas est insatiabilis.

QUI AUTEM BIBERIT EX AQUA QUAM EGO DABO EI, NON SITIET IN ÆTERNUM.) q. d. Qui aquam vivam, id est, gratiam Spiritus sancti a me acceperit, nunquam amplius sitiet iustitiam, Dei amicitiam, virtutem, sanctitatem, quia ea iam habebit per gratiam; intellige, nisi ipse hanc aquæ gratiam sponte et ultro per peccatum mortale evomat et prodigat. Hæc enim est antithesis Christi, q. d. Aqua communis, qualis est tua ex puteo hoc, o mulier, semel gustata, tantum ad modicum tempus sitim sedat, quia non manet in stomacho, sed ab eo concoquitur, corrumpitur et evanescit, aut per sudorem, vel urinam excernitur: hæc vero mea aqua viva, puta gratia Spiritus sancti, quantum est ex parte sua, tam efficax est, ut vel semel gustata, semper sufficiat ad abigendam sitim: nam ipsa semper manet in anima, manet, inquam, eadem et immutata. Gratia enim habitualis ex lege Dei ordinaria, affert secum statis temporibus auxilia prævenientia, puta impulsus gratiæ excitantis, qui ad retinendum spiritalem animæ humorem et vigorem, ac ad perseverantiam et salutem, uti necessarii sunt, sic sufficiunt, uti docet Concil. Trident. sess. 6. cap. 16.

Dices: Quomodo ergo Eccl. 24. v. 29. ait Sapientia de se: *Qui bibent me, adhuc sitient*, hoc enim videtur contrarium ei, quod Christus hic de sua gratia dicit: *Non sitiet in æternum?* Resp. *Qui bibent me, adhuc sitient*, id est, adhuc concupiscent, ut amplius sapientia Dei, quam iam habent, impleantur, hoc est, optabunt augumentum sapientiæ et gratiæ Dei. Hic vero *sitire* est indigere omni aqua, sive concupiscere aquam gratiæ ad vitam spiritalem necessariam: hoc est optare Spiritum sanctum, eiusque iustitiam et sanctitatem, quam non habes, ad levandam spiritalem sitim, ariditatem et sterilitatem mentis. Spiritus sanctus enim per gratiam mentem inhabitans, ita mentem sua gratia reficit, potat et satiat, ut mens nihil aliud sitiat aut desideret, sed ipso contenta, saturaque vivat feliciter. Vide dicta Eccl. 24. 29. Sic S. Ignatius Martyr ad leones damnatus, cum in amphitheatrum prodiret, Romanos spectantes compellans: *Ego*, inquit, *huc veni, ut moriar pro Iesu meo, quem insatiabiliter sitio, ut illi in cælo uniar.*

Nota. Spiritus sanctus per gratiam in hac vita inchoate, sed in cælo perfecte omnem animæ sitim et desiderium adimplet; item sitim superbiæ ac concupiscentiæ restinguit; denique in cælo plane tollet omnem, tam corporis, quam animæ sitim et famem, omnem defectum, omnem molestiam per gloriam et dotem impassibilitatis, iuxta illud: *Satiabor cum apparuerit gloria tua,* Psalm. 16. 15. Et illud: *Qui replet in bonis desiderium tuum,* Psal. 102. 5. Et illud: *Non esurient, neque sitient amplius, et non percutiet eos æstus et sol,* Isaiæ 49. 10. Ita S. August. *Satiabimur*, inquit, *in bonis domus tuæ. De qua ergo aqua daturus est, nisi de illa, de qua dictum est: Apud te est fons vitæ? nam quomodo sitient, qui inebriabuntur ab ubertate domus tuæ?* Psal. 35. v. 9. et 10. Et Glossa Interlin. Promittit, ait, satietatem spiritus, quæ fiet in resurrectione, quia apud eum est fons vitæ, quo inebriabuntur. Gloria ergo cælestis implet omnes animæ et corporis defectus, omne desiderium, omnem sitim; *quia beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus*, ait Boetius, iuxta illud: *Torrente voluptatis tuæ potabis eos,* Psalm. 35. 9.

SED AQUA, QUAM EGO DABO EI, FIET IN EO FONS AQUÆ SALIENTIS (Syrus, *aquarum salientium*) IN VITAM ÆTERNAM.) Alludit ad fontes, qui tanto impetu et copia aquas continuo effundunt, ut posteriores semper priores propellant, ac licet per valles deducantur, cogant tamen eas per tubos exilire ad tantam altitudinem, quanta est altitudo ipsius primi fontis et scaturiginis. Simili enim modo aqua gratiæ Spiritus sancti e cælo in mentem sanctam demissa, adeo potens est, adeo efficax, ut fiat in ea quasi fons, adeo copiosus, ut mentem faciat exilire ad sui originem, puta ad Deum, ad cælum et vitam æternam. Gratia enim est semen gloriæ. Unde Arabicus vertit, *aquam quam ego dabo, fiet in eo aqua, quæ scaturiet vitam æternam.* Arabico de more consentit Ægyptius et alii: quare gratia propellit hominem ad cælum, nec quiescit, donec illum eo evehat, ubi nulla est sitis, nullus defectus, nulla miseria: sed omnis satietas, omnis copia, omnis felicitas: hanc enim significat *vita æterna:* nam hic fons gratiæ, qui est in anima, derivatur a primo fonte, puta a Spiritu sancto qui est in cælis, sicut fons, qui manuductus exilit in foro vel horto, derivatur a primo fonte, qui est in monte quopiam, ubi primo oritur et ebullit. Hinc dicitur *aqua viva*, quia ad primam altitudinem sui principii, sive primæ suæ originis, exilit, et aquas eiaculatur. — Vers. 14. Gratia est fons saliens in cælum. I.

Secundo, *fiet in eo fons*, quia, ut ait Theophyl. aqua gratiæ, quam Christus animæ fideli instillat, in ea semper multiplicatur. Semina enim et principium boni sumunt Sancti per gratiam, ipsi vero cum ea negotiantur et operantur ad eius augmentum, ut fiat in eis copiosa ad instar fontis, quo non tantum se, sed et multos alios potet et inebriet. Unde S. Chrysost. qui intra se habet fontem, inquit, non afficitur siti. Porro Origenes: Quilibet angelorum, inquit, habet in se fontem aquæ scaturientis in vitam æternam, ab ipso Verbo. II.

Tertio, sicut fons, quo plus deorsum effluit, eo plus sursum in eum influit: sic quo quis gratiam suam in alios magis effundit, eo maiorem a Deo recipit et haurit. Unde S. Basilius hom. in illud Luc. 12. *Destruam horrea mea: Sicut*, ait, *putei continuo exhausti, et copiosiore et pulchriore fluunt aqua; dimissi vero et quieti, facile putent: sic et opes reconditæ, inutiles sunt; translatæ in pauperes, fructum pariunt.* Idem eadem similitudine docet Clemens Alex. 3. Pædag. c. 7. III.

Denique hoc est paradoxum Christi, ut cum aqua desiliat deorsum, hic eius fons exiliat sursum, iuxta illud: *Sursum versus feruntur sacrorum fluminum fontes.* Magnus hic et mirus est saltus, magna et immensa vis Spiritus sancti, quæ terrea et plumbea hominum corda facit

exilire e terra in cælum, et cælum empyreum; e gratia ad gloriam, e carne ad spiritum, e morte ad vitam æternam, e bestiis ad angelos, e tempore ad æternitatem, a dæmone ad Deum. Fidelibus ergo dicitur, *sursum corda*, atque hoc certum est signum inhabitantis gratiæ et Spiritus sancti, si mente in cælis versemur, si cælestia loquamur et operemur, dicamusque cum Paulo: *Nostra conversatio in cælo est*, Philipp. 3. Hac de causa Christus e cælo in terram desiliit, ut nos e terra exilire faceret in cælum, iuxta illud: *Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles*, Cantic. 2. 8. Ita saliebat in cælum S. Maria Oigniacensis, quæ assidue cum Christo, B. Virgine, S. Ioanne Evangelista, Angelis, Apostolis, Martyribus, Virginibus conversabatur, adeoque singulos habitu et voce dignoscebat, uti nos vicinos dignoscimus. Ita Cardin. Iacobus de Vitriaco in eius Vita, lib. 2. cap. 8. et seq. Qui et addit illam accepta suæ prædestinationis revelatione, ita in spiritu exultasse et iubilasse, ut continue caneret: *Ibo ad Sancta Sanctorum. Et quæ sunt Sancta Sanctorum?* Extat apud Surium ad diem 23. Iunii.

Sancti saliunt in cælum.

Vers. 15. DICIT AD EUM MULIER: DOMINE, DA MIHI HANC AQUAM, UT NON SITIAM, NEQUE VENIAM HUC HAURIRE.) *Delectata est*, ait S. August. *non sitire, et putabat hoc secundum carnem promissum sibi esse a Domino*, etc. *Ad laborem* (veniendi et hauriendi aquam e remoto ab urbe puteo) *indigentia cogebat, et laborem infirmitas recusabat.* Necdum intellexit mulier carnalis et rudis Christum loqui de spiritali aqua gratiæ: quare Christus alio telo eam figit, ut altiora de se cogitet. Ait ergo:

Vers. 16. DICIT EI IESUS: VADE, VOCA VIRUM TUUM, ET VENI HUC.) Nota ex S. Chrysost. Theoph. Euthym. et aliis, Christum hoc prætextu iubere mulieri, ut vocet virum suum; quod scilicet non satis honestum esset rem tantam, tantumque donum (puta aquam vivam) mulieri nuptæ dare, inscio marito: revera autem volebat Christus ei occulta pandere, ac secretam fornicationem aperire, ut sic illius confessionem ab ea eliceret, eamque ad pœnitentiam excitaret, ac simul illi ostenderet se maiorem esse puro homine, esseque Prophetam et Christum, a quo ipsi peccatorum remissio, et salus æterna postulanda et expectanda sit. Hæc est enim aqua viva, ipsi a Christo proposita.

Vers. 17. RESPONDIT MULIER, ET DIXIT: NON HABEO VIRUM. DICIT EI IESUS: BENE (id est recte, vere) DIXISTI, QUIA NON HABEO VIRUM.) Hinc patet mulierem hanc fuisse viduam et solutam, ac proinde non fuisse adulteram, sed fornicariam dumtaxat, sive meretricem, nisi amasius eius fuerit coniugatus: hoc enim posito, uterque fuit adulter: ita S. Aug. Τὸ *quia*, more Hebræo per pleonasmum redundat.

Vers. 18. QUINQUE ENIM VIROS HABUISTI: ET HUNC QUEM HABES, NON EST TUUS VIR: HOC VERE DIXISTI.) Nonnus: *Quinque enim viros habuisti vicissim alium post alium; et quem nunc habes, non est legitimus maritus. Quinque viros*, scilicet legitimos, *habuisti*. Ita S. August. Beda, Euthymius, Rupertus et alii passim, licet S. Chrysost. in Ps. 13. et Maldonatus putent illos fuisse illegitimos et adulteros, ac proinde hic a Christo hoc nomine taxari, quod sextum adulterum etiamnum habeat. Prior sensus est germanior: nam Christus ponit antithesin inter quinque priores et sextum, quod illi fuerint legitimi, hic vero sit illegitimus.

Quam gratiose corripit Christus.

Nota hic modestiam, et gratiam corripiendi in Christo: non enim aperte dicit mulieri: Tu es adultera vel fornicaria: age ergo de tuis fornicationibus pœnitentiam, sed laudans eam, quod veritatem dixit, se non habere virum, addit: *Et nunc quem habes, non est tuus vir*, quo tacite insinuat illam cum eo fornicari seseque illud, licet occultum, ex Dei revelatione scire, ac proinde se esse Prophetam et Messiam, a quo veniam et gratiam petere debeat.

Nota. S. Basil. ep. 2. ad Amphilochium ait trigamiam, sive tertias nuptias, esse Ecclesiæ inquinamenta, sed fornicatione meliora. Et ep. 1. ad eumdem: *Trigamos*, ait, *sæpe tribus et quatuor annis segregant. id autem non amplius, sed polygamiam appellant, vel castigatam fornicationem. Et ideo Dominus Samaritanæ quæ quinque maritos iam habuerat: Quem nunc, inquit, habes, non est maritus, nempe quod digni non sint qui a bigamiæ mensura exciderunt, ut vel mariti vel uxoris nomine appellentur.* Verum Ecclesia aliter iam sentit. Certum enim est quartas, quintas, sextas, septimas, etc. nuptias esse licitas, etsi subinde sint indecentes, et incontinentiæ indices: et hoc videtur voluisse S. Basilius.

Vers. 19. DICIT EI MULIER: DOMINE, VIDEO QUIA PROPHETA ES TU.) Quia occulta mea, tam bona, quam mala revelas, quæ non nisi ex Dei revelatione scire potes, præsertim cum sis Iudæus et exterus: quare tuam correptionem tam modestam humiliter admitto, meamque fornicationem confiteor. *Una*, ait Rupertus, *eademque confessione, et de se confessa est quod erat, et de illo quod eum esse intelligere poterat.* Et mox: *Minus quidem et longe minus, quam ille erat, confessa est, sed confitendo quantum perceperat, dignam se fecit, cui crederet Iesus totum quod erat.*

Vers. 20. PATRES NOSTRI IN MONTE HOC ADORAVERUNT: ET VOS DICITIS, QUIA HIEROSOLYMIS EST LOCUS, UBI OPORTET ADORARE.) Mulier agnoscens Iesum esse Prophetam, proponit ei quæstionem de religione, illo tempore inter Iudæos et Samaritanos summe controversam, ut sciret utram partem sequi debeat, ut saluti suæ consulat: hæc enim quæstio plus eam cruciabat, quam sitis aquæ vivæ a Christo promissæ, quam non intelligebat.

ADORAVERUNT.) Nota per adorationem hic et alibi significari omnem ritum publicum colendi Deum, præsertim per sacrificia, et alias cæremonias a Deo institutas, et a Mose in Levitico ex ore Dei præscriptas: hic enim publicus ritus tantum in tabernaculo a Mose erecto, et postea in templo a Salomone fabricato exerceri poterat, ut patet ex lege quam sancit Deus Deuter. 14. 24. Alioqui enim iure naturæ et divino, semper quovis loco Deum privatim adorare et invocare licuit et licet. Ergo *adoraverunt* hic idem est, quod *sacrificarunt*, et victimas in sacrificium publice Deo obtulerunt: quia adoratio, sive cultus externus latriæ est ipsum sacrificium. Sic Genes. 22. 5. ait Abraham pueris suis: *Postquam adoraverimus*, id est, sacrificaverimus, *revertemur ad vos*. Et Actor. 8. 27. *Eunuchus Candacis reginæ venerat adorare*, id est sacrificium offerre, *in Ierusalem*. Ita Suarez tract. de Religione.

Adorare, id est sacrificare.

IN MONTE HOC.) Garizim, qui imminet urbi Sichem. Unde ex eo Ioathan filius Gedeonis Sichimitis maledixit, Iudic. 9. 7.

Templi Samaritani origo.

Nota. Celebris illo ævo et perpetua fuit quæstio et contentio inter Samaritas et Iudæos de adoratione et sacrificio in hoc monte. Nam tempore Alexandri Magni Manasses frater Iaddi pontificis, qui occurrit Alexandro, eumque Iudæis infensum placavit, uxorem duxit alienigenam, scilicet filiam Sanaballat, quem Darius ultimus Persarum rex præfecerat Samariæ. Quare Manasses a fratre Iaddo, cæterisque sacerdotibus templo et sacris exclusus, confugit ad generum suum Sanaballat, qui in Samaria, puta in monte Garizim, nobile templum extruxit, eique Manassen quasi pontificem præfecit. Unde ad illud confluxere multi Iudæi transfugæ, præsertim qui contra legem, instar Manassis, alienigenas uxores duxerant: atque utebantur in sui excusationem hoc argumento, quod Sichem, cui imminet mons iste Garizim, celebris esset adoratione et sacrificiis Patriarcharum, ut Iacobi, Genes. 33. 20. Iosue, cap. ult. v. 1. Mosis et 12. tribuum, Deuter. 27. 12. ubi iussu Dei Moses iubet Iosue, ut in monte Garizim ædificet altare, in quo Deo offerat holocausta, ac lapidibus inscribat Decalogum, et coram arca duodecim tribubus promulget Dei legem, cum benedictionibus quas Deus servantibus legem promisit, populo respondente, Amen.

Templum in monte Garizim ducentis annis stetit.

Porro stetit hoc templum in monte Garizim, per 200. annos, usque ad Hyrcanum Simonis fratris Iudæ Machabæi filium, pontificem et principem, qui illud evertit, teste Iosepho lib. 3. Antiq. cap. 17. qui et cap. 16. narrat Samaritas et Iudæos litem hanc decidendam detulisse ad Ptolemæum Philometorem, regem Ægypti, qui illam adiudicavit Iudæis, utpote qui ex Mosis sententia templum

suum fabricassent. Sed hac decisione Samaritæ non fuere contenti, ac in suo schismate, templo et contentione cum Iudæis perstiterunt, usque ad templi sui excidium.

Vers 21. DICIT EI IESUS: MULIER CREDE MIHI, QUIA VENIT HORA, QUANDO NEQUE IN MONTE HOC, NEQUE IN HIEROSOLYMIS ADORABITIS PATREM.) Scilicet vos, quicumque rite, ex Dei præscripto, Deum Patrem adorare voletis. *Adorabitis Patrem* ergo, hoc est, adorabitur Pater. Sensus est, q. d. *Venit hora*, id est, tempus Evangelicæ legis, et doctrinæ a me instituendæ et promulgandæ, per quam iam post mortem meam brevi futuram, abolebitur lex Mosis, omnesque ritus illius colendi Deum in templo Hierosolymitano, vel etiam hoc vestro Garizimitano Hierosolymitani æmulo, quia per totum orbem ædificabuntur Ecclesiæ Christianorum, in quibus Deus adorabitur in spiritu et veritate, uti explicat Christus v. 23. Hoc est quod sub Christo futurum prædixit Malachias cap. 1. 10. et 11. *Munus*, ait Dominus, *non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda;* hebr. *mincha*, scilicet, Eucharistia, puta oblatio corporis et sanguinis Christi, quæ sola omnibus priscis animalium sacrificiis successit. Vide ibi dicta.

Vers. 22. VOS ADORATIS QUOD (Arabicus, *quem)* NESCITIS, NOS ADORAMUS QUOD SCIMUS, QUIA SALUS EX IUDÆIS EST.) Hic Christus directe quæstioni mulieris respondet, ac litem de Deo adorando Iudæis adiudicat, Samaritas velut schimaticos condemnans. Ait ergo: *Vos*, o Samaritæ, *adoratis quod nescitis;* quia Deum Iudæorum cum vestris Assyriorum idolis, ac consequenter Deum quasi idolorum socium, ac proinde falsum fictumque colitis. Rursum colitis Deum, a Deo Iudæorum diversum, qui scilicet solius terræ vestræ sit Dominus, qui proinde falsus est et confictus a vobis. Patet ex 4. Regum 17. 26. Rursum Samaritæ suas habebant hæreses et errores, quos recenset S. Epiphan. in eorum hæresi. Sic Turcæ et Iudæi adorant Deum, quem nesciunt, quia negant eum esse in personis trinum. Sic et Calvinus cum suis, negans Deo omnipotentiam, faciensque eum crudelem, dum asserit eum gehennæ addicere quoslibet, sine eorum demerito, non verum, sed falsum Deum adorat: Deus enim verus omnipotens est et benignissimus.

Secundo et potius, *vos adoratis*, id est, ritum adorandi et sacrificandi habetis, quem *nescitis* esse a Deo profectum; quia scilicet eum vobis vestro ingenio finxistis, contra Dei legem et voluntatem. *Nos* Iudæi vero adoramus quod scimus, quia ritum adorandi et sacrificandi a Deo per Mosen in Levitico præscriptum servamus et sequimur.

Salus ex Iudæis est. QUIA SALUS (Syrus, *vita,)* EX IUDÆIS EST.) Tum quia ego Christus, qui sum salutis auctor a Deo missus, non ex Samaritis, sed ex Iudæis natus sum, ait S. Chrysost. Cyrillus, Theophyl. Euthymius, Ammonius et alii; tum quia vera Dei cognitio et cultus, qui homines ad salutem ducit, olim in lege veteri a Iudæis ad Gentes manavit, ac iam in lege nova, a me Iudæo ad omnes gentes manabit. Ita iidem.

Vers. 23. SED VENIT HORA, ET NUNC EST, QUANDO VERI ADORATORES ADORABUNT PATREM IN SPIRITU ET VERITATE. NAM ET PATER TALES QUÆRIT, QUI ADORENT EUM.) q. d. Iam est tempus meæ legis Evangelicæ, in qua veri adoratores, scilicet Christiani, sive ex Iudæis, sive ex Samaritis, sive ex aliis gentibus, ad me conversi adorabunt Deum, non in monte hoc, nec Hierosolymis dumtaxat, carnalibus animalium sacrificiis, uti faciunt Iudæi et Samaritæ, sed ubivis gentium, in spiritu et veritate. Audi Euthym. *Ubi Iudæos Samaritanis præposuisset, rursus nunc Iudæis præponit Christianos, ut suspicione careat prælatio, et non appareat Iudæis gratificari, tamquam Iudæus.*

IN SPIRITU ET VERITATE.) Sic et Syrus, Arabicus, Ægyptius, Æthiopicus, et Persicus. Nota. Samaritani falso, imo falsum adorabant Deum, quem ignorabant, uti dixi v. 22. Iudæi autem adorabant quidem Deum verum, sed

A præcipue per corporales victimas, ait Euthymius, aliaque corporalia signa, idque certo loco, puta in templo Hierosolymitano, quæ omnia erant umbræ et typi adorationis et cultus spiritualis, inducendi a Christo. Utrisque ergo Christus hic opponit suos fideles et Christianos, qui pro corpore, *in spiritu;* pro umbris, ac falsitate et ignorantia, *in veritate* adorant Deum, qui spiritus est incorporeus, verissimus et purissimus. Spiritus ergo hic significat spiritualem cultum fidei, spei, charitatis, religionis, devotionis, contritionis, cæterarumque virtutum, quibus a Christianis, non per umbras et figuras, sed *in veritate*, id est, verissime, rectissime et propriissime Deus colitur. *In veritate* ergo, hoc est vero, recto, sincero, proprio, Deoque digno cultu, quo Deus delectatur et gaudet, iuxta illud Psal. 50. 18. *Holocaustis non delectaberis: sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Et illud Psal. 49. 23. *Sacrificium laudis honorificabit me.* Et Psal. 4. 6. *Sacrificate sacrificium iustitiæ, et sperate in Domino.* Et Psal. 49. 13. *Numquid manducabo carnes taurorum?* etc. *immola Deo* B *sacrificium laudis.* Ita S. Cyrillus: *Spiritalis adorator*, inquit, *gratus est, qui non forma et figuris Iudaicis ad pietatem obumbratur, sed Evangelica virtute fulgens, recta dogmatum disciplina veram peragit adorationem.* Et Theophyl. *Quia multi*, ait, *videntur adorare in anima, non tamen rectam habent scientiam, sicut hæretici, ideo addidit: Et in veritate: oportet enim et mente adorare Deum, et sanam opinionem de ipso habere.* Talis erat Paulus, ait Orig. dicens: *Testis est mihi Deus cui servio* (latria, Græce enim est, ω λατρευω, id est, quem latria adoro) *in spiritu meo*, Roman. 1. 9. Et Glossa: Non in templo, ait, non in hoc monte, sed in intimo templo cordis, et in veritate cognitionis adorandus est Deus. Samarita ergo Deum adorat in monte, localiter; Iudæus in umbra, figuraliter; Christianus in spiritu et veritate, vere et spiritualiter. Nam, ut ait S. Chrysost. *Priora figura erant, nunc totum est veritas.*

Adoratio in spiritu et veritate quæ?

Secundo, Vatabl. το *in veritate*, exponit, *in integritate*, C vel in perfectione: veri enim, id est, integri et perfecti, adoratores adorant Deum, in spiritu et perfectione fidei, spei, charitatis, cæterarumque virtutum, uti faciunt Christiani: umbratici vero et imperfecti adoratores adorant Deum corporeis signis et sacrificiis, uti faciebant Samaritæ et Iudæi.

Symbolice, S. Athanasius epist. ad Serapionem: Oportet, ait, adorare Deum, scilicet Patrem in veritate, id est, in Filio et in Spiritu sancto, hoc est, oportet adorare Deum trinum et unum, oportet adorare SS. Trinitatem, ac tres eius personas.

Alii: Oportet adorare Deum, inquiunt, in Spiritu, hoc est, per Spiritum, sive instinctu Spiritus sancti.

Mystice, Theophyl. per spiritum, inquit, actio insinuatur, per veritatem contemplatio: omnes enim Christiani serviunt Deo, in vita, vel activa, vel contemplativa.

Obiiciunt hæretici: Deus a Christianis adorandus est in spiritu et veritate; ergo a baptismo reiiciendæ sunt omnes corporeæ cæremoniæ et ritus.

Argumentum hæreticorum contra cæremonias Ecclesiasticas solvitur.

D Respond. nego consequentiam: quia hæ non sunt umbræ et figuræ legis veteris, sed ornamenta, excitamenta, et effecta spiritus, ideoque ad spiritum pertinent: alioqui enim omnia Sacramenta, ipsaque Eucharistia, quæ in symbolis corporeis consistunt, a lege nova abiicienda forent: quod est absurdum etiam apud hæreticos. Sine Sacramentis enim et sacrificiis Ecclesia nequit consistere, quia sine iis nequit esse visibilis, et nequit uniri ac congregari. Denique hæ cæremoniæ a Christianis obeuntur et manant ab interno spiritu fidei, spei, charitatis et devotionis; ergo ad spiritum pertinent, quasi effectus ad causam, ac quasi actus externus ad internum. Secus erat in crassis, rudibus et carnalibus Iudæis, qui totam suam devotionem in externis sacrificiis et ritibus collocabant. Ita Cyrillus, Maldon. Iansen. Toletus et alii hic, ac S. Ambrosius l. 3. de Spiritu sancto cap. 12. et Hilarius lib. 2. de Trinitate.

Denique S. Cyrillus scripsit septemdecim libros de Ado-

ratione in spiritu et veritate, quos Romæ edidit Angellius, anno Domini 1588. Videre idipsum Gentiles: unde Cato:

Si Deus est animus, ait, *nobis ut carmina dicunt,*
Hic tibi præcipue pura sit mente colendus.

Vers. 24. SPIRITUS EST DEUS: ET (id est, idcirco) EOS QUI ADORANT EUM, IN SPIRITU ET VERITATE OPORTET ADORARE.) Est hæc ratio a priori, q. d. Deus est purissimus et verissimus spiritus, ergo non nisi adoratione in spiritu et veritate delectatur. *Si corpus esset Deus*, ait S. Aug. *oportebat eum adorari in monte, quia corporeus est mons; vel in templo, quia corporeum est templum.* Iam autem quia Deus est spiritus, hinc in spiritali mente, spiritali amore et devotione colendus et adorandus est. Hinc patet contra Anthropomorphitas et Audianos, ac contra Tertullianum lib. Contra Praxeam, item contra Lactantium lib. de Ira Dei, Deum nullum licet tenuissimum habere corpus, sed purissimum esse spiritum, ideoque purissimo spiritu adorandum. Falsum ergo est illud Tertull. axioma: *Quod incorporale est, nihil est.* Sed videntur hi duo abusi voce corporis, ac pro illud non aliud quam solidam substantiam intellexisse, esto sit incomposita.

Deus est incorporeus.

Audi S. August. hæc verba Christi explicantem, l. de Speculo cap. 1. et seq. *Spiritus est Deus*, etc. *spiritus incomprehensibilis, incorporeus, immutabilis, incircumscriptus, ubique totus, nunquam divisus*, etc. *ubique præsens, ineffabiliter omnia penetrans, omnia continens, omnia sciens, cuncta prospiciens, omnia potens, universa gubernans, totus in cælo, totus in terra, totus ubique.* Et nonnullis interiectis: *Semper agens, semper quietus, colligens et non egens, omnia portans sine onere, omnia implens, sine inclusione; omnia creans et protegens, nutriens et perficiens. Quærens, cum nihil desit tibi; amans, nec æstuans; zelans, et securus es; pœnitet te, et non doles; irasceris, et tranquillus es; opera mutas, sed consilium nunquam recipis.* Et paulo inferius: *Qui tenes omnia, imples omnia, circumplecteris omnia, superexcellis omnia, sustines omnia: nec ex alia parte sustines, atque ex alia superexcedis: neque ex alia parte imples, atque ex alia circumplecteris; sustinendo superexcedis, et superexcedendo sustines. Qui corda fidelium doces sine strepitu verborum, qui attingis a fine usque ad finem fortiter, et omnia disponis suaviter.*

Idem per umbram videre Philosophi, quorum definitiones Dei recenset Minucius Felix in Octavio: nimirum:

Dei definitiones.

Quid est Deus? Respondet Pythagoras: *Deus est animus per universam rerum naturam commeans, ex quo etiam animalium omnium vita capitur.*

Quid est Deus? Respondet Anaxagoras: *Deus est descriptio et modus infinitæ mentis.*

Quid est Deus? Respondet Thales: *Est mens quæ ex aqua cuncta formavit:* aquam enim ipse statuit initium rerum omnium.

Quid est Deus? Respondet Xenophanes: *Deus est infinitum omne cum mente.*

Quid est Deus? Respondet Democritus: *Deus est natura, et intelligentia quæ imagines fundat.*

Speusippus: *Deus*, ait, *est vis naturalis, qua omnia reguntur.*

Aristotel. *Deus est mens, quæ mundum gubernat.*

Heraclides: *Deus est divina mens.*

Zeno: *Deus est una mundi providentia.*

Cleantes: *Deus est animus, et ratio mundi.*

Unde Virgilius:

Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.

Chrysippus: *Deus est vis divina, rationalis natura, et fatum rerum.*

Xenophon: *Forma Dei veri videri non potest, et ideo eam quærere non oportet.*

Aristotel. *Deus est, cuius essentia et maiestas comprehendi non potest.*

Quid est Deus? Respondet Plato in Timæo: *Deus est mundi parens, artifex animæ, cælestium terrenorumque fabricator, quem et invenire difficile præ nimia et incredibili potestate; et cum inveneris, in publicum dicere impossibile.*

Quid est Deus? Audi Arnobium lib. 1. Contra Gentes eum invocantem: *O maxime, o summe rerum invisibilium procreator, o ipse invisus, et nullis unquam comprehense naturis: dignus, dignus es vere (si modo te dignum mortali dicendum est ore) cui spirans omnis intelligensque natura, et habere et agere nunquam desinat gratias: cui tota conveniat vita genu nixo procumbere, et continuatis precibus supplicare. Prima enim tu causa es, locus rerum ac spatium, fundamentum cunctorum quæcumque sunt, infinitus, ingenitus, immortalis, perpetuus, solus, quem nulla delineat forma corporalis, nulla determinat circumscriptio, qualitatis expers ac quantitatis, sine situ, motu et habitu, de quo nihil dici et exprimi mortalium potest significatione verborum: qui ut intelligaris, tacendum est, atque ut per umbram te possit errans investigare suspicio, nihil est omnino mutiendum.*

DICIT EI MULIER: SCIO QUIA MESSIAS VENIT (QUI DICITUR CHRISTUS): CUM ERGO VENERIT ILLE, NOBIS ANNUNTIABIT OMNIA.) Vers. 25.
Venit, Græce ἔρχεται, in præsenti, id est, adventat, vicinus est, mox aderit Messias, qui omnia religionis dubia nobis resolvet, docebitque ubi, quando, et quomodo Deus adorandus et colendus sit. Sciebat hoc mulier ex communi sermone et fama: iam enim translatum erat sceptrum a Iuda ad Herodem; unde ex vaticinio Iacobi, Gen. 49. et ex 70. hebdomadis Danielis iam impletis, omnes sciebant instare tempus adventus Messiæ, idque communi omnium sermone vulgabatur. Unde Iudæi putabant Ioannem Baptistam esse Messiam, ipse vero asserebat Iesum esse Messiam: quare ex Baptistæ assertione spargebatur rumor, iam venisse Messiam.

QUI DICITUR CHRISTUS.) Verba sunt non mulieris, utpote Hebrææ, et loquentis hebraice dumtaxat, sed Ioannis Evangelistæ Hebræum nomen interpretantis, q. d. Messias hebr. idem est quod græce χριστὸς, latine unctus.

DICIT EI IESUS: EGO SUM, QUI LOQUOR TECUM.) q. d. Ego sum Messias, id est Christus, mihi ergo fidem adhibe, et in me crede, meamque doctrinam et legem capesse, ut salveris et beeris. Dixit hoc Christus voce tum externa, tum magis interna, mentem mulieris illuminans, et voluntatem in sui amorem et reverentiam accendens; unde illico credidit mulier, et totam urbem ad credendum excitavit. Vers. 26.

ET CONTINUO VENERUNT DISCIPULI EIUS: ET MIRABANTUR QUIA (quod) CUM MULIERE LOQUEBATUR. NEMO TAMEN DIXIT: QUID QUÆRIS, AUT QUID LOQUERIS CUM EA?) Vers. 27.
Origenes, S. Cyrillus, S. Chrysost. Theophyl. et Euthymius opinantur discipulos fuisse miratos humilitatem Christi, quod dignaretur cum muliere alienigena et paupere loqui. Verum sic addidisset, *illa*, vel *tali*, dixissetque: *Quod cum muliere tali loqueretur:* quare melius S. Cyprianus tract. de Singular. Cleric. et alii respondent, insolitum fuisse Christo seorsim loqui cum muliere, idque hoc fine, ut castitatis et honestatis omnibus fidelibus, sed maxime clericis, sacerdotibus, prædicatoribus et Religiosis daret exemplum. Nam recte ait Sapiens: *De vestimento procedit tinea, et a muliere iniquitas viri*, Eccli. 42. 13. Et c. 25. v. 33. *A muliere factum est initium peccati, et per illam omnes morimur.* Vide ibi dicta. Hinc Elisæus, et omnes Sancti tantopere fugerunt consortia mulierum, ideoque communis fuit ille omnium sensus, fœminas parvo fructu, sed magno periculo adiri; periculo, inquam, pudicitiæ propriæ, vel illarum, quæ sæpe vultus virorum tacite delibant et depascuntur; vel certe periculo famæ. A consortio enim fœminarum vel flamma procedit, vel fumus: atque licet spiritales subinde videantur et sint, ac spiritalia colloquia misceant; tamen naturali concupiscentia occulte instigante, et dæmone inflammante, facile spiritus in carnem et carnalia degenerat, idque sensim sine sensu colloquentium.

Mirantur discipuli quod Christus cum muliere loquatur.

Dices: Ergone negligendæ erunt mulieres? Resp. Nequaquam, sed in publica concione vel catechesi doceantur: si ægrotent, aut alia de causa eas adire sacerdotem

oporteat, id fiat loco publico et patenti, uti Christus hic fecit, ac cum teste, quem semper adhibere solebat S. Carolus Borromæus: ita S. Cyprian. loco iam citato.

Nemo tamen dixit: Quid quæris?) *Quia magistrum et timebant et reverebantur plurimum,* ait S. Chrysostom.

Vers. 28. Reliquit ergo hydriam suam (qua haustura erat aquam ex puteo) **mulier, et abiit in civitatem** (Sichar, sive Sichem) **et dicit illis hominibus.**) Incolis Sichem. *Audito,* ait S. August. *Ego sum, qui loquor tecum, et recepto in cor Christo Domino, quid faceret, nisi iam hydriam dimitteret, et evangelizare curreret?* Sciebat enim Iesum esse Prophetam et virum magnum, ex eo quod sibi secreta revelasset: illi ergo se asserenti esse Messiam credidit, sciens illum esse virum fide dignum, qui falli, vel fallere non posset; quare relicta hydria ad puteum, illico cucurrit in urbem, timens, ne si moram faceret, Iesus abiret, ac cives suos ad Iesum pro Messia cognoscendum colendumque excitavit. Unde S. Chrysostom. *Adeo,* inquit, *audito Iesu incensa est, ut relicta hydria et aqua, cuius gratia eo concesserat, in civitatem properaret, et ad Christum universum populum traheret. Venerat hauriendæ aquæ gratia, et cum verum fontem invenisset, contempsit alterum, et superna veniente gratia Apostolico munere fungitur.*

Hic enim est spiritus Christi, ut a se conversis zelum alios convertendi iniiciat, ut tanti boni, quod ipsi in se sentiunt, alios faciant participes. Eleganter et pie S. Ambros. serm. 30. *Novo,* ait, *admirationis genere, mulier, quæ ad puteum Samariæ, meretrix advenerat, a Christi fonte casta regreditur; et quæ aquam petere venerat, pudicitiam reportavit. Statim etiam indicante Domino sua peccata recognoscens confitetur, Christum annuntiat Salvatorem, et relinquens aquæ vasculum ad civitatem non fert hydriam, sed refert gratiam. Vacua quidem videtur reverti onere, sed plena revertitur sanctitate. Plena, inquam, redit, quia peccatrix advenerat, revertitur prædicatrix: et quæ hydriæ vasculum amiserat, Christi plenitudinem reportabat: in nullo civitati suæ inferens detrimentum: etenim si aquam civibus non intulit, tamen fontem salutis invexit.*

Vers. 29. Venite, et videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci: numquid ipse est Christus?) *Miraculi,* inquit Cyrillus, *narratione proposita præparavit auditores ad fidem:* quia licet, ut ait S. Chrys. *non omnem vitam suam acceperat a Christo, ex his tamen quæ dixerat, et cætera credidit.* Theophyl. *Accensa divino igne, ad nihil eorum quæ in terra sunt, respicit, non ad confusionem, non ad ignominiam, aut aliud quidpiam, non veretur secreta sua pandere.*

Numquid ipse est Christus?) *Hæsitando loquitur tamquam addubitans,* ait Euthym. *ut ab illis detur sententia:* ipsa enim non hæsitabat, sed firmiter credebat Iesum esse Messiam. Unde S. Chrysostom. *animadvertite,* ait, *immensam mulieris sapientiam, neque affirmat Christum esse, neque reticet: noluit se huius opinionis auctorem, sed suo ipsorum auditu inductis hoc ipsis persuaderi, quod longe futurum erat probabilius. Proculdubio enim intelligebat, modo fontem illum gustarent, eadem de eo, quæ et ipsa, sensuros.*

Hæc ergo Samaritana, per alloquium et gratiam Christi, ex peccatrice facta est pœnitens et sancta, imo præco Christi, instar S. Magdalenæ.

Samaritanæ nomen fuit Photina. Porro ipsius nomen proprium fuit Photina, quæ ut Sancta Martyrologio Romano ascripta legitur, die 20. Martii hisce verbis: *Eodem die Sanctorum Photinæ Samaritanæ, Ioseph et Victoris filiorum, itemque Sebastiani ducis, Anatolii, Photi, Photidis, Parasceves et Cyriacæ germanarum: qui omnes Christum confessi, martyrium sunt consecuti.* Ubi Baronius: *Agunt de ea* (Photina) *Græci hac die in Menologio feruntque eamdem fuisse Samaritanam, de qua Ioannes Evang. cap. 4. In vet. Martyrol. Cassinensi de eadem agitur, eamdemque fuisse affirmatur.* Quare plane verisimile est Christum illam hoc colloquio convertisse. Hoc enim ipse intendebat, unde et ipsa credidit

A ipsum esse Messiam, id est, Salvatorem, et petit implicite eius gratiam a Christo propositam, dicens: *Domine da mihi hanc aquam:* ac Christus eam compunxit, exterius, dicens: *Nunc quem habes, non est tuus vir;* multo magis interius: unde et ipsa fatetur culpam, aitque: *Domine ut video, Propheta es tu;* ac plane videtur tunc Christo mentem eius movente elicuisse actum pœnitentiæ et contritionis, per quem fuit iustificata. Hinc et Christi amore incensa, cives suos advocavit, ut Messiam verum agnoscerent, quem ipsa iam agnoverat. Quare caput huius Samaritanæ religiose Romæ asservatur, in basilica S. Pauli, ubi inter alias Sanctorum reliquias illud mihi ostensum fuit.

Porro Franc. Bivarius in Commentario Chronici L. Dextri, ad annum Christi 60. p. 117. ex actis Martyrum Italicensium, quæ Ieremias Patriarcha Constant. anno Christi 1580. e Græco in Latinum transtulit, narrat Samaritanam hanc, apud Carthaginem in Africa, prædicasse Evangelium Christi, ideoque cum duobus filiis, Victore et Iosepho, ac quinque sororibus, Anatolia, Photi, *Prædicavit Evangelium in Africa.*

B Photide, Parasceve et Cyriaca, ac cum Sebastiano duce, a Victore ad Christum converso, sub Nerone illustre obiisse martyrium. Nam primo in carcerem teterrimum detrusi, inde in ardentem clibanum totis tribus diebus missi, a quo indemnes extracti, semel et iterum veneno potati fuere: plumbo etiam et resina in liquorem redactis, in ore Photinæ et in auribus cæterorum, sine detrimento susceptis, sæpius bovinis nervis cæsi, pectinibus quoque ferreis a capite in sublime suspensi, excarnificati, atque facibus ignitis ad Martyrum latera applicatis exusti; oculis demum erutis, iterum in carcerem venenosis animalibus scatentem reducti, quo tandem sine cibo et medicamine miserabiliter interirent: sed cum illuc Christi luce ac visione perfunderentur, in pristinam sanitatem reducti, et oculorum beneficio restituti, ac miraculoso cibo, tribus mensibus ac diebus totidem refocillati, rursus ad novum adducti certamen, denuo flagris sævissime laniati, ad ultimum pelle detracta, frustatim cæsi, et capite

C amputato illustrissimam martyrii palmam perceperunt; una dempta Photina, quæ in veterem cisternam immissa, indeque detracta, flexis genibus impollutum Deo spiritum reddidit 20. die Martii, qua tum a Latinis, tum a Græcis eius memoria anniversaria celebritate colitur. Hæc Bivarius ex actis ab Ieremia traductis et acceptis, penes quos eorum sit fides. Illis enim in martyrio Samaritanæ et filiorum, adstipulatur Menologium Græcorum, ad diem 20. Martii, quod sic habet: *Eadem die certamen S. Martyris Photinæ Samaritanæ, cum qua Christus locutus est, et Ioseph, et Victoris filiorum, nec non Sebastiani Ducis, Anatolii, Photi, Photidis, Parasceves et Cyriacæ germanarum sororum, qui omnes Christi fidem confessi, martyrii palmam consecuti sunt.* Videtur ergo Samaritana hæc suos filios, item fratres ac sorores ad Christum convertisse, ac cum iis martyrii palmam accepisse.

Exierunt ergo de civitate, et veniebant ad eum.) Vers. 30.
Eiusque sapientia et sanctitate ex verbis et moribus eius perspecta, in eum ut Messiam crediderunt, ut patet ex

D v. 42. *Durities Iudæorum,* ait Cyrillus, *a Samaritana facilitate arguitur:* quia Samaritani ex uno Christi alloquio, ad eum conversi sunt: Iudæi vero post triennalem Christi prædicationem, ac tot tantaque miracula ab eo patrata, in eum credere noluerunt.

Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, Vers. 31.
manduca.) *Hoc,* ait S. Chrysostom. *non improbitate quadam, sed amore et studio in magistrum dicebant, cum itinere et æstu fatigatum viderent.* Simul ipsi sibi consulebant: ipsi enim esurientes et fessi optabant manducare, sed non audebant id facere, nisi Christo incipiente, et prius mensæ de more benedicente. Porro Iesus *solebat,* ait Theophyl. *ab aliis oblatos cibos suscipere, qui dat escam omni carni, ut deferentes meritum consequerentur, et ne quis erubescat paupertatem, nec grave putet ab aliis nutriri: proprium enim et necessarium doctoribus, alios habere procuratores ciborum, ut ipsi de nullo curantes verbi ministrationem procurent sollicite.*

Vers. 32. ILLE AUTEM DIXIT EIS: EGO CIBUM HABEO MANDUCARE, QUEM VOS NESCITIS.) q. d. Ego esurio conversionem Samaritanorum, quam iam per mulierem procuro: quare illa esuries spiritalis omnem corporalis cibi esuriem, si non tollit, certe minuit et supprimit: vos interim fessi et famelici comedite quantum lubet. *Occultius*, ait Cyrillus, *significat, quod si discipuli scirent de Samaritanorum conversione iam agi, de illo cibo magis cogitarent, quam de corporali consulerent.* Et mox: *Nam quoniam orbis futuri erant magistri, exemplo suo eos docet, multo maiorem salutis hominum, quam proprii corporis curam esse habendam.*

Vers. 33. DICEBANT ERGO DISCIPULI AD INVICEM: NUMQUID ALIQUIS ATTULIT EI MANDUCARE?) Non intellexerunt Apostoli Christum loqui de cibo spiritali, puta de conversione Samaritanorum: unde rogant, quis ei cibum corporalem attulerit, de quo ipse dicit, *Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.* Quocirca S. August. *Quid mirum*, inquit, *si mulier illa non intelligebat aquam, ecce discipuli non intelligunt escam.*

Vers. 34. DICIT EIS IESUS: MEUS CIBUS EST UT FACIAM VOLUNTATEM EIUS QUI MISIT ME, UT PERFICIAM OPUS EIUS.) Nota. Christus hic opus prædicationis et redemptionis hominum sibi a Patre iniunctum, vocat suum, id est, sibi proprium, sibique suavissimum cibum, quia illo velut cibo delicatissimo pascebatur et delectabatur. Ita Euthym. *Voluntas Patris, qui ipsum miserat*, inquit, *et opus illius Christo iniunctum, salus est hominum*, iuxta illud: *Opus consumavi quod dedisti mihi ut faciam*, Ioan. 17. 4. Causam dat Theophyl. quia *salutem hominum tanto desiderio avebat, quanto nullus nostrum sensibilem cibum.* Et S. Chrys. *Hominum salutem hoc in loco cibum appellat, ut quanta salutis nostræ cura et desiderio teneatur, ostendat.*

Cibus viri Apostolici. Tropologice a Christo discant Christiani, præsertim prædicatores, virique Apostolici, quod eorum cibus spiritalis debeat esse obedientia et zelus animarum: quia primo, uterque animæ vitam sustentat; secundo, uterque mentis vires instar cibi vegetat et roborat; tertio, quia, sicut cibus facit pueros crescere in virum perfectum, sic hæ duæ virtutes faciunt nos crescere in virilem ætatem spiritus et virtutis, quod non erat in Christo: nec enim Christus ullo actu proficere et crescere poterat in gratia, sanctitate et perfectione: illa enim ipse plenus et perfectus erat a primo instanti conceptionis et incarnationis suæ.

Vers. 35. NONNE VOS DICITIS QUOD ADHUC QUATUOR MENSES SUNT, ET MESSIS VENIT? ECCE DICO VOBIS: LEVATE OCULOS VESTROS, ET VIDETE REGIONES, QUIA ALBÆ SUNT IAM AD MESSEM.) A metaphora cibi transit ad allegoriam messis, e qua fit cibus et panis.

NONNE VOS DICITIS.) Id est crebro dicere soletis, et nunc reipsa dicitis. Unde videtur quod Apostoli transeuntes per campos et segetes Sichimorum, de messe futura, uti facere solent homines, inter se collocuti fuerint, inde Christus sumpsit occasionem loquendi de messe spiritali, id est, conversione Samaritanorum, q. d. Cura messis corporeæ vos tangit; sed multo magis tangere vos debet cura messis spiritalis, ut me in convertendis Samaritanis adiuvetis.

ADHUC QUATUOR MENSES SUNT, ET MESSIS VENIT.) Maldonatus putat esse proverbium, significans adhuc sat temporis esse, ut de re aliqua, v. g. de messe corporea, cogitetur: at id in messe spiritali dici non posse; cum enim illa iam sit matura, illico illam a Christo et Apostolis demetendam esse: censet enim Maldonatus hæc dicta esse a Christo in fine Martii, sub instans Pascha, de quo cap. seq. v. 1. cum in Iudæa messis est vicina, non longinqua.

Quo mense messis fiebat in Iudæa? Melius S. August. et alii, hæc ad litteram, ut sonant, accipiunt: quare hæc dicta videntur a Christo in Ianuario, post octo menses, quibus Christus in Iudæa prædicarat: nam post quatuor menses, puta in Maio, in Iudæa maturæ sunt segetes, fitque messis: unde in Pentecoste, quæ incidebat in Maium, ex nova messe offerebant Deo panes primitiarum. Vide Chronotaxim num. 15. *Vos*, ait S. August. *quatuor menses computatis usque ad messem; ego vobis aliam messem albam et paratam ostendo.* Unde subdit Christus: *Ego dico vobis, levate oculos vestros; et videte regiones, quia albæ sunt iam ad messem;* in messe enim segetes prius virides albescunt et flavescunt. *Regiones albas ad messem* vocat urbem Sichem locaque vicina Samaritanorum, qui a muliere exciti, turmatim confluebant ad Christum, q. d. Videtis agros hosce non tritico, sed turba populi ad me confluentis refertos, qui paratus est meam doctrinam excipere, in Ecclesiam admitti, ad christianismum initiari: huic ergo messi, ne pereat, demetendæ mecum, o Apostoli, insistite, et strenue collaborate. Longe, puta ad quatuor menses, abest messis tritici; at instat, et prope est messis animarum: en iam parata est in hisce Samaritis: levate oculos, et respicite campos Sichimorum, e quibus turmatim omnes confluunt ad recipiendum me meumque Evangelium: hi ergo, quasi segetes spirituales, iam albescunt et maturescunt: par igitur est, ut a me et vobis illico demetantur, et in horreum Dei colligantur. *Iam venientem Samaritanorum turbam videbant*, ait S. Chrysost. *quorum fervorem et promptissimam voluntatem albas regiones appellat. Sicut enim spicæ flaventes messem indicant, et iam manus postulant, ita illi properabant ad salutem, ut et docerentur, et crederent, et a Prophetis persuasi fructum redderent.* Et Theophyl. *Attollite*, ait, *oculos vestros, vel spiritales, vel sensibiles, et spectate multitudinem Samaritanorum, et animas eorum ad fidem alacres et promptas, quæ quasi regiones albæ, opus habent messoribus ad salutem præparatæ.*

Regiones albæ ad messem.

Causam dat S. Cyrill. dicens: *Nam sata intellectualia, et spicæ spiritales sunt, qui Prophetarum voce culti, ad fidem Christi perveniunt: quæ seges albescit tunc, cum iam maturus, id est promptus, ad suscipiendam fidem Christi et veram religionem animus est; messoria vero falx, est Apostolorum splendida prædicatio, quæ ad aream, id est, ad Ecclesiam Dei transponit.*

Vers. 36. ET QUI METIT, MERCEDEM ACCIPIT, ET CONGREGAT FRUCTUM IN VITAM ÆTERNAM: UT ET QUI SEMINAT, SIMUL GAUDEAT, ET QUI METIT.) Invitat Christus Apostolos ad laborandum secum in colligenda hac messe, spe mercedis æternæ, q. d. Qui metit triticum, mercedem accipit, sed temporalem et brevem; qui vero metit mecum hanc messem spiritalem animarum, congregat eam in vitam æternam: hanc enim messor et sibi et suæ messi, id est, animabus a se conversis acquirit, dum eas in cælum ad vitam æternam, quasi in triumphum ducit. *Huius terrenæ messis fructus*, ait Chrysost. *ad æternam non pervenit vitam, sed in hac fluxa et caduca consumitur: ille autem perpetuo nos comitatur. Ut* (q. d. Unde fiet, unde consequetur: notat enim fructum huius messis communem fore satori et messori) *et qui seminat, simul gaudeat, et qui metit.* Satores vocat Mosen et Prophetas, qui magno labore Iudæis tradiderunt fidei semina, id est, prima principia, puta Deum esse unum, summe amandum et colendum, venturum Messiam mundi salvatorem, ab illo expectandam salutem, etc. Messores sunt Christus et Apostoli, qui hæc Prophetarum principia Evangelica doctrina perfecerunt, ac per fidem et gratiam Christi, Iudæos et Samaritas sanctificarunt, et in vitam æternam induxerunt. Quare hæc Samaritarum conversio gaudium peperit non tantum Christo et Apostolis, sed et Mosi ac Prophetis, eo quod sua semina non evanuisse, sed ad fructum et messem per Christum perducta esse conspexerunt. Audi S. Chrysost. *Prophetæ satores, non messuerunt tamen, sed Apostoli. Atqui non propterea voluptate et fructu laborum privantur, sed vobiscum gaudent.* Et S. August. *Si non Prophetæ seminatores, unde ad illam mulierem pervenerat: Scio quia Messias venit? iam ista mulier fructus maturus erat.* Et inferius: *Dispares temporis labores habuerunt, sed gaudio pariter perfruentur, mercedem simul accepturi sunt vitam æternam.* Secus sæpe fit in messe corporali, ubi messor gaudet, sator vero luget, quia sator messori servit, aut messor satorem suo semine et messe privat.

Messores Apostoli.

Vers. 37. IN HOC ENIM EST VERBUM VERUM: QUIA ALIUS EST QUI SEMINAT, ET ALIUS EST QUI METIT.) *Verbum*, est proverbium, vulgo iactari solitum, *quod in ore multorum est*, ait Chrysostom. q. d. Hoc proverbium: *Alius est qui seminat, et alius qui metit*, vulgo de satore et messore frumenti dictum, verius est in satoribus et messoribus animarum. Satores enim fuerunt Prophetæ, messores vero estis vos, o Apostoli, qui, ut sequitur, sata a Prophetis fidei semina, per meam doctrinam perficietis, et matura iam in horreum Ecclesiæ colligetis. Unde explicans subdit:

Vers. 38. EGO MISI VOS METERE QUOD NON LABORASTIS (laboriose non seminastis): ALII LABORAVERUNT, ET VOS IN LABORES EORUM INTROISTIS.) *Ego misi*, id est, decrevi et destinavi vos mittere: significatur actus inchoatus et destinatus, non perfectus et consumatus. *Alii laboraverunt*, q. d. Prophetæ et legis doctores, similesque magno docendi labore, rudes Iudæorum animos primis cognitionis Dei, et virtutis pietatisque rudimentis, quasi seminibus imbuerunt, itaque eos ad messem Evangelicam, id est, ad iustitiam et sanctitatem christianismi præparaverunt. Vos vero, o Apostoli, *in labores eorum introistis*, quia Iudæorum animos iam ad me recipiendum præparatos promptosque et cupidos facile ad me convertetis: ita Orig. S. Chrysost. Theophyl. Euthym. et alii.

Porro dicit hoc Christus, ut exemplo Prophetarum laboriose seminantium, animet Apostolos ad evangelizandum, quod facilius erat et minoris laboris. *Ne ad prædicandum dimissi*, ait S. Chrysost. *tamquam maximum onus subeuntes perturbarentur, cogitantes quod Prophetæ amplius laborassent, sicut laboriosior est satio, et maiori egebat sollicitudine semina spargere, et ad Dei cognitionem animam erudire: nam in metendo* (quod erat Apostolorum) *et proventus uber, et labor erat remissior*. Simul *Prophetarum voluntatem fuisse demonstrat, ut humanum genus ad Christum allicerent*. Rursum: *Nisi Iudæi parati fuissent per Prophetas, non audirent Apostolos*, ait Glossa.

Vers. 39. EX CIVITATE AUTEM ILLA MULTI CREDIDERUNT IN EUM SAMARITANORUM, PROPTER VERBUM MULIERIS TESTIMONIUM PERHIBENTIS: QUIA DIXIT MIHI OMNIA QUÆCUMQUE FECI.) Quia, ut ait Chrysost. *videbant eam non ad gratiam, neque ut alteri gratificaretur, suam vitam manifestam facere*. Confitebatur ergo coram suis civibus, se cum viro non suo, uti dixerat Christus, in fornicatione vixisse, ut sua ignominia patefaceret Christi, quasi veri Prophetæ ac Messiæ, decus et gloriam.

Vers. 40. CUM VENISSENT ERGO AD ILLUM SAMARITANI, ROGAVERUNT EUM UT IBI MANERET.) *Ut urbem ingressus salutarem eis doctrinam prædicaret*, ait Cyrillus, utque perpetuo apud eos maneret et habitaret, ait Chrysostom. et Theophylact.

ET MANSIT IBI (in urbe Sichem) DUOS DIES.) Non plures, ne, si diutius apud Samaritas maneret, Iudæi calumniarentur eum non esse Messiam, utpote qui Iudæis, non Samaritis, erat promissus: ita Ians. Franc. Luc. et alii.

Vers 41. ET MULTO PLURES CREDIDERUNT IN EUM PROPTER SERMONEM EIUS.) Cælestem et divinum, quibus alta de Deo mysteria promebat; item zelosum et efficacem: nam omnes amore Dei, occultis gratiæ suæ facibus accendebat: quare in eius admirationem et venerationem rapti, crediderunt eum esse talem, qualem se profitebatur, scilicet Messiam mundi salvatorem.

Vers 42. ET MULIERI DICEBANT: QUIA IAM NON PROPTER TUAM LOQUELAM CREDIMUS: IPSI ENIM AUDIVIMUS, ET SCIMUS QUIA HIC EST VERE SALVATOR MUNDI.) Puta *Messias*, ut addit Syrus, qui a Deo missus est ad salutem, non tantum Israelis, ut volebant Iudæi, sed omnium gentium totius mundi: *mundi*, inquam, peccato perditi, ait Chrysost. *quod orbe perdito venerit hic, ut eum servaret*. Merito ergo Chrysost. tantam, tamque subitam fidem Samaritarum admiratur, cum Iudæi ad credendum in Christum fuerint tardi, morosi et difficiles.

Vers. 43. POST DUOS AUTEM DIES EXIIT INDE, ET ABIIT IN GALILÆAM.) Uti initio proposuerat: in Galilæam, inquam, id est in reliquas Galilææ civitates ac vicos, ait Euthymius, A *relicta Nazareth*, patria sua, ut ait Matth. c. 4. 13. Vide dicta superius v. 3.

IPSE ENIM IESUS TESTIMONIUM PERHIBUIT, QUIA (quod) PROPHETA IN SUA PATRIA HONOREM NON HABET.) *Tò enim* dat causam, cur Iesus relicta Nazareth patria sua, iverit in cæteram Galilæam ad se non pertinentem; quia scilicet Nazarethani eum, quasi civem suum et fabri filium, contemnebant, Matth. 13. 57. ita Iansen. Toletus et alii. Vers. 44.

Paulo aliter Maldonatus, q. d. Ideo Iesus relicta Bethlehem et Iudæa patria sua, abiit in Galilæam, ut superius dixi, quia Propheta in patria non est in honore.

CUM ERGO VENISSET IN GALILÆAM, EXCEPERUNT EUM GALILÆI, CUM OMNIA VIDISSENT QUÆ FECERAT HIEROSOLYMIS IN DIE FESTO: ET IPSI ENIM VENERANT AD DIEM FESTUM.) Paschæ, iuxta legis decretum. Vide cap. 2. 13. *cum omnia* miracula *vidissent*, præsertim quod ipse solus omnes ementes et vendentes eiecisset e templo, aliaque plura signa edidisset, ut ait Ioannes cap. 2. 14. et 23. et cap. 3. 2. Vers. 45.

B Nota Iudæi visis tot Christi miraculis, prædicationi eius non crediderunt, nec eum exceperunt; Galilæi autem visis tot signis, eum benevole exceperunt, sed in eum non crediderunt; Samaritæ vero nullis visis miraculis eum exceperunt, in eumque ut Messiam, a Deo ad salutem totius mundi missum, crediderunt: ita sæpe exteri avide excipiunt, quod domestici fastidiunt et aspernantur.

VENIT ERGO ITERUM IN CANA GALILÆÆ, UBI FECIT AQUAM VINUM (*ut fidem, quæ ex facto prius miraculo accesserat, sua præsentia confirmaret*, ait Euthymius.) ET ERAT QUIDAM REGULUS, CUIUS FILIUS INFIRMABATUR CAPHARNAUM.) *Regulus*, id est, nobilis aliquis potens aut princeps. Videtur Interpres in Græco legisse βασιλίσκος, id est regulus, sive parvus rex; iam legunt βασιλικός, id est regius, puta Herodis Antipæ regis consiliarius, aut publicus minister, præfectus vel aulicus, et amicus intimus. Syrus, *servus regius*; Chrysostomus, *quod de regio esset genere, aut alia principatus dignitate fungeretur*; C Nonnus, *vir regius regens exercitum*. Origen. Erat hic, ait, forte de familia Tiberii Cæsaris, exercens pro eo aliquod officium in Iudæa. S. Hieron. in cap. 65. Isaiæ interpretatur, *regius*, sive *palatinus*. Vers. 46. Quis iste regulus?

CAPHARNAUM.) In urbe quæ dicebatur Capharnaum, quod nomen noster Interpres quasi peregrinum et indeclinabile usurpat. Syrus refert ad *τὸ regulus*, alii certius ad *τὸ filius*: filius enim reguli decumbebat æger Capharnai; sed verisimile est eum ibi decubuisse, eo quod pater, puta regulus ibidem habitaret, atque inde audiens Iesum tot ægros sanantem, e Iudæa venisse in Cana Galilææ, eo abiit, ut a Iesu filii sanitatem postularet, ut patet v. seq. Regulus hic videtur fuisse Iudæus (non Gentilis, uti opinantur S. Hieron. et Origen.) tum quia parvæ erat fidei: tum quia ut talis a Christo increpatur, cum Gentiles magis solerent esse faciles ad credendum in Christum, ideoque ab eo laudari, ut patet in centurione et Chananæa: ita Maldon. Iansenius et alii.

D Quidam putant regulum hunc esse centurionem, de quo Matth. cap. 8. ita Irenæus lib. 2. cap. 39. Sed hi duo diversi fuere. Centurio enim Christum ad se volentem ire, rogat ut maneat; hic vero regulus orat ut Christus ad filium ægrum veniat: ille ad Iesum descendentem de monte in Capharnaum venit, hic ad Iesum venientem in Cana: illius puer paralysi, huius febri laborabat: illum Christus descendens et pene præsens, hunc absens curavit: ille erat servus, hic filius: ita S. Chrysost. Theophyl. Euthymius et alii. An hic regulus idem cum centurione.

HIC CUM AUDISSET QUIA (quod) IESUS ADVENIRET A IUDÆA IN GALILÆAM, ABIIT AD EUM, ET ROGABAT EUM, UT DESCENDERET, ET SANARET FILIUM EIUS: INCIPIEBAT ENIM MORI.) q. d. Regulus audita Christi fama, quod quoslibet ægros sanaret, ex urbe Capharnao profectus est in Cana Galilææ ad Iesum ibi degentem, rogans ut secum ex Cana pergeret Capharnaum, ad sanandum suum filium, quod erat iter 14. leucarum sive horarum; ideoque longum et difficile. Quare minus in Iesum credidit, ait S. Gre- Vers. 47.

gorius homil. 28. quem putavit non posse salutem dare, nisi præsentem corpore.

Vers. 48. Dixit ergo Iesus ad eum: Nisi signa et prodigia videritis, non creditis.) Signa et prodigia idem fere significant; proprie tamen signa sunt quæ fiunt in re naturali, et per naturam, sed lente operantem, cum Christus in momento, ideoque per miraculum idipsum præstaret; tale est infirmos sanare: prodigia vero sunt, quæ omnem naturæ vim superant, uti est mortuos suscitare. Hinc S. August. *Prodigium*, ait, vocatur, quod *porro dicat*, et futurum aliquod portendat, q. d. *Prodigium*, quod futura prædicat, ait Festus.

Cur Christus reguli huius fidem arguerit.

Arguit Christus Reguli parvam fidem, ut in ea crescat, illamque acuat et adaugeat, q. d. Tu cum tuis quædam mea signa et prodigia audisti, nec tamen adhuc credis me esse Messiam, nisi plurima alia faciam, illaque tu ipse videas et oculis tuis conspicias. *Suadet*, ait Chrysost. *non signa nobis, sed doctrinam ipsius attendendam*. Et nonnullis interiectis: *Ostendit signa maxime animæ gratiæ fieri, neque minus hoc in loco patrem animi morbo laborantem, quam filium curat*, imo prius curat infidelitatem, vel fidei imperfectionem in patre, deinde febrim in filio: huic enim obstabat patris pro filio obsecrantis imperfecta fides. *Licet enim crediderit*, ait Chrysost. *non tamen firmiter neque integre*. Et Theoph. *Accessit*, ait, *ex fide, sed frigida et imperfecta, quam neque quis fidem recte vocaverit*. Unde Glossa: Per reguli duritiam, ait, significatur duritia Iudæorum, qui nec visis miraculis credunt: contra per Samaritanam significatur fides Gentium, quæ solo verbo credidit.

Vers. 49. Dicit ad eum regulus: Domine, descende priusquam moriatur filius meus.) Græce, παιδίον μου, id est puerulus meus; scilicet mihi dilectissimus, unicæque meæ deliciæ. *Regulus*, ait Chrysost. *filii dolore affectus, non multum tunc Iesu verbis attendit, sed in solius filii cura versabatur*, etc. *Audi quantum adhuc humi trahatur. Descende*, inquit, *priusquam moriatur filius meus, ac si mortuum suscitare non potuisset, et nesciret ut se puer haberet.*

Vers. 50. Dicit ei Iesus: Vade (redi Capharnaum, non est opus ut ego tecum vadam: absens enim curabo, et de facto curo dicendo) filius tuus vivit.) Id est, sanus est, liberatus a morbo et morte. *Hoc unum idemque dictum*, ait Rupert. *et vera de præsentibus prophetia, et imperium vitæ est*. Fuit enim hic Christi sermo non tantum enuntiativus, sed et practicus: reipsa enim operabatur, et efficiebat id quod enuntiabat, scilicet vitam et sanitatem infirmi; sicut in Eucharistiæ consecratione, hæc verba, *Hoc est corpus meum*, ita enuntiant in ea esse corpus Christi, ut simul illud conficiant, ibique præsens sistant.

Porro Christus ivit ad puerum centurionis, Matth. 8. ad reguli vero filium hic ire noluit: Primo, quia in centurione erat fides confirmata, ait S. Chrysost. in regulo vero imperfecta. Secundo, quia, ut ait S. Gregor. homil. 28. *Dominus qui rogatur ut vadat, quia non desit ubi invitatur, indicat: solo iussu salutem reddit, qui voluntate omnia creavit.*

Credidit homo sermoni, quem dixit ei Iesus, et ibat.) *Duos*, ait Cyrill. *iisdem verbis Salvator curavit: nam et animum reguli ad fidem induxit: et a corporis morbo adolescentem eripuit*; ac pater credendo Christo, sanandoque morbum animæ, sua fide quasi meruit filium sanari in corpore.

Vers. 51. Iam autem eo descendente, servi occurrerunt ei, et nuntiaverunt dicentes, quia (quod) filius eius viveret.) Sanus et incolumis, ac quasi a morte instante suscitatus ad vitam. *Servi occurrerunt*, ait Cyrill. *velocitatem et vim verborum Christi annuntiantes, Domino sic dispensante, ut ab eventu rerum reguli fides confirmaretur.*

Vers. 52. Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerit. Et dixerunt ei: Quia heri hora septima reliquit eum febris.) *Certior fieri de hora studet*, inquit Cyrill. *ut videat si tempori congruit, in quo a Salvatore sibi gratia fuit concessa.*

Heri hora septima.) Scilicet ab ortu solis, hoc est hora prima post meridiem: illa ergo hora sanato filio, illico servi se in iter dederunt, ut patri sanitatem filii adeo desideratam, nuntiarent: sed eodem die ad ipsum pervenire non potuerunt, quare reliquo diei tempore, et per noctem sequentem ambulantes, postero mane ad eum pervenerunt. Distabat enim Capharnaum a Cana Galilææ 14. horis sive leucis, ut dixi.

Cognovit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus: Filius tuus vivit: et credidit ipse, et domus eius tota.) Ex eadem enim hora collegit filium, non naturæ vi, sed supernaturali Christi iussu, virtute verboque ac nutu sanatum. Reliquerat enim eum moribundum, et agentem animam, ac iam a servis audit, cum subito pristinæ sanitati restitutum, illa hora, qua dixerat Christus, *Filius tuus vivit*. Unde ex tam evidenti miraculo, credidit Christum esse Deum omnipotentem, qui vitæ et mortis haberet imperium, ac esse Messiam, et salvatorem mundi. *Unde datur intelligi*, ait Beda in Catena, *et in fide gradus esse, sicut et in aliis virtutibus, quibus est initium, incrementum et perfectio. Huius ergo fides initium habuit, cum filii salutem petiit incrementum, cum credidit sermoni Domini dicentis: Filius tuus vivit; deinde perfectionem obtinuit nuntiantibus servis.* Vers. 53.

Porro quia regulus hic habitavit Capharnai, æque ac centurio, de quo Matth. 8. non dubium est unum alteri fuisse familiarem, ac centurionem ex hoc miraculo prævio (posterior enim fuit eius servi sanatio facta a Christo) tantam in Christum fidem concepisse, ut diceret: *Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus*, Matth. c. 8. v. 8.

Tropologice, rex, sive regulus, est mens cuiusque hominis; filius æger est voluntas ad bonum infirma; servi sunt sensus et membra; febris calida, est cupiditas, et amor terrenorum: febris frigida, est timor eorumdem, uti per novem utrinque analogias ostendi Matth. 8. 14. Hæc sanat Christus; ille ergo adeundus et invocandus est, ut regnum menti integrum restituat, illamque ex regulo regem efficiat. Vide Salmeronem tom. 6. tract. 9. in fine, ubi inter alia ait: Regulus est mens, sive intellectus, non solum quia cognatus Deo est, Regi regum omnium, quemadmodum Paulus ex Poeta quodam dixit: *Ipsius enim et genus sumus*; sed etiam quia in hoc mundo cum dominium habeat in universas creaturas, quæ ad se ordinem habent, prorex Dei est, respectu cuius regulus est, et non rex, ac regnum animæ et corporis habet, et sensus quidem et membra dominio despotico regit, appetitum vero concupiscentis et irascentis animæ dominio politico. Habet etiam insignia regalia, nempe coronam prudentiæ, sceptrum iustitiæ, purpuram fortitudinis, et fibulam auream temperantiæ, de qua Poeta describens reginam, dicebat:

Aurea purpuream nectebat fibula vestem.

Audi Theoph. *Regulus est omnis homo, non solum quia regi universorum propinquus secundum animam, sed quia super omnia principatum sumpsit; eius filius, mens febricitans voluptatibus pravis et desideriis; descensus Christi, condescensus misericordiæ: dicit autem: Vade, id est, profectum continuum circa bonum ostende, et tunc filius vivet; alioquin morietur, si ambulare cessaveris.*

Denique hora septima sanatus est: Primo, quia, ut ait Origenes, septenarius symbolum est sabbati et quietis, in qua sanitas. Secundo, quia idem figura est sancti Spiritus septiformis, in quo est omnis salus. Tertio, quia, ut ait Alcuinus, per septiformem spiritum est remissio peccatorum. Septenarius enim in tria et quatuor divisus, significat sanctam Trinitatem in quatuor mundi partibus dominantem.

Numeri septenarii symbola.

Hoc iterum (Arabicus, *etiam*) secundum signum fecit Iesus, cum venisset a Iudæa in Galilæam.) Το *iterum*, iunge cum το *venisset*, q. d. Hoc secundum miraculum fuit, quod fecit Christus in Cana Galilææ, cum iterum, id est secundo, e Iudæa venisset in Galilæam: primum enim fuit conversio aquæ in vinum, cap. 2. 1. et Vers. 54.

seq. quod fecit Christus, cum primo e Iudæa venit in Galilæam: bis ergo venit e Iudæa in Galilæam, et utrumque suum eo adventum novo miraculo illustravit. *Secundum dixit*, ait Euthym. *non quod post primum, nullum aliud ediderit in tota Palæstina* (nam in Iudæa multa iam edi- A derat) *sed quod post primum, hoc secundum in Cana sit factum.* Dicit hoc Ioannes, ut indicet copiam miraculorum, a Christo in Galilæa deinceps patratorum, quam narrat Matth. c. 4. v. 23. et seq. post hoc secundum a Ioanne hic recensitum, contigisse.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus Primo, ad probaticam piscinam sanat ægrum per 38. annos. Secundo, v. 16. Iudæis calumniantibus, quod eum die sabbati sanasset, respondet se omnia sua simul cum Patre operari, q. d. se Patris auctoritate, imo ope et robore, sabbato ægrum sanasse. Tertio, v. 20. asserit se cum Patre mortuos vivificare, et a Patre constitutum esse iudicem omnium. Quarto, v. 33. tribus testimoniis probat se esse Messiam; primo, testimonio Ioannis Baptistæ; secundo, testimonio propriorum operum et miraculorum; tertio, testimonio Mosis.

1. Post hæc erat dies festus Iudæorum, et ascendit Iesus Ierosolymam. 2. Est autem Ierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur hebraice Bethsaida, quinque porticus habens. 3. In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum. 4. Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam: et movebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat a quacumque detinebatur infirmitate. 5. Erat autem quidam homo ibi triginta et octo annos habens in infirmitate sua. 6. Hunc cum vidisset Iesus iacentem, et cognovisset quia iam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri? 7. Respondit ei languidus: Domine, hominem non habeo, ut, cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: dum venio enim ego, alius ante me descendit. 8. Dicit ei Iesus: Surge, tolle grabatum tuum, et ambula. 9. Et statim sanus factus est homo ille: et sustulit grabatum suum, et ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. 10. Dicebant ergo Iudæi illi qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. 11. Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, et ambula. 12. Interrogaverunt ergo eum: Quis est ille homo qui dixit tibi, Tolle grabatum tuum, et ambula? 13. Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim declinavit a turba constituta in loco. 14. Postea invenit eum Iesus in templo, et dixit illi: Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. 15. Abiit ille homo, et nuntiavit Iudæis quia Iesus esset, qui fecit eum sanum. 16. Propterea persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in sabbato. 17. Iesus autem respondit eis: Pater meus usque modo operatur, et ego operor. 18. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed et patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Respondit itaque Iesus, et dixit eis: 19. Amen, amen dico vobis: non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem: quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit. 20. Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei quæ ipse facit: et maiora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini. 21. Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat: sic et Filius, quos vult, vivificat. 22. Neque enim Pater iudicat quemquam: sed omne iudicium dedit Filio, 23. Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem: qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum. 24. Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam, et in iudicium non venit, sed transit a morte in vitam. 25. Amen, amen dico vobis, quia venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei: et qui audierint, vivent. 26. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso: sic dedit et Filio habere vitam in semetipso: 27. Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est. 28. Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei: 29. Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii. 30. Non possum ego a meipso facere quidquam. Sicut audio, iudico: et iudicium meum iustum est, quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. 31. Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. 32. Alius est qui testimonium perhibet de me: et scio quia verum est testimonium quod perhibet de me. 33. Vos misistis ad Ioannem: et testimonium perhibuit veritati. 34. Ego autem non ab homine testimonium accipio: sed hæc dico ut vos salvi sitis. 35. Ille erat lucerna ardens, et lucens: Vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius. 36. Ego autem habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio, testimoninm perhibent de me, quia Pater misit me: 37. Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me: neque vocem eius unquam audistis, neque speciem eius vidistis; 38. Et verbum eius non habetis in vobis manens: quia quem misit ille, huic vos non creditis. 39. Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me: 40. Et non vultis venire ad me ut vitam habeatis. 41. Claritatem ab hominibus non accipio. 42. Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. 43. Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. 44. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis: et gloriam, quæ a solo Deo est, non quæritis? 45. Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui accusat vos Moses, in quo vos speratis. 46. Si enim crederetis Mosi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit. 47. Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis credetis?

Vers. 1. Sanatio paralytici ad Probaticam piscinam.

Post hæc erat dies festus Iudæorum, et ascendit Iesus Hierosolymam.) Nota, Ioannes hic multa Christi in Galilæa gesta omittit; scilicet plurima miracula, vocationem Apostolorum, sermonem Christi in monte, B et cætera, quæ narrat Matth. a cap. 4. usque ad 12. nam quod c. 12. narrat Matth. de discipulis Christi evellentibus spicas, contigit post sequens festum, uti mox patebit: ita Iansen. Tolet, Franc. Lucas et alii.

Quisnam hic dies festus.

Dies festus.) S. Chrysost. Cyrillus, Theoph. Euthym. et Maldonatus putant fuisse Pentecosten. Melius S. Irenæus l. 2. c. 39. Rupertus, Iansenius, Toletus, et Franc. Lucas censent fuisse Pascha, idque probatur: Primo, quia c. 4. v. 35. dixit Iesus adhuc quatuor menses restare usque ad messem, ergo tunc necdum erat Pascha, sed festum grande primo futurum erat Pascha: igitur illud hic intelligitur: nam in Iudæa messis fit inter Pascha et Pentecoste.

Secundo, quia Pascha erat festum festorum. Ergo cum absolute dicitur: *Erat dies festus,* intelligit Pascha: hoc enim per antonomasiam et κατ'ἐξοχὴν vocatur *festum.*

Tertio, quia Christus post baptismum suum tres annos cum dimidio prædicavit, ut habet communis Doctorum sententia: hinc oportet in Evangeliis quatuor inveniri Paschata huius temporis, sive horum trium annorum cum medio: primum Pascha expressit Ioan. cap. 2. 13. secundum hic, tertium cap. 6. 4. quartum paulo ante mortem cap. 19. v. 14. alioqui si hic dies festus non fuit Pascha, tria dumtaxat Christi Paschata ex Ioanne colligere poteris.

Quarto, quia, ut paulo ante dixi, Christus non potuit tam multa gerere a Pascha usque ad Pentecosten, quod est spatium septem hebdomadarum dumtaxat, omnia scilicet quæ narravit Ioannes a c. 2. v. 39. huc usque et Matth. a c. 4. usque ad c. 12. ergo anterius illa gesta sunt, scilicet a Ianuario usque ad Pascha.

Hic igitur finiuntur gesta primi anni prædicationis Christi et trium mensium, qui a die 6. Ianuarii, quo ipse a Ioanne baptizatus est, fluxere usque ad Pascha, quod in Nisan, sive in Martio celebrabant. Finiuntur ergo hic acta Christi a baptismo usque ad secundum Pascha. Vide Chronotaxin quam Evangeliis præposui.

Vers. 2. Est autem Hierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur hebraice Bethsaida, quinque porticus habens.) *Probatica,* Græca est vox, idem significans quod pecuaria vel ovina; πρόβατον enim est ovis. Ita dicta fuit hæc piscina, tum quia erat iuxta portam adiacentem templo, per quam scilicet greges ovium introducebantur immolandi in templo, de qua 2. Esdræ cap. 3. v. 1. et 32. tum quia in illa oves quotidie mane et vespere, Deo sacrificandæ congregabantur et abluebantur: ita Theoph. Beda, Iansen. et S. Hieron. in Locis Hebr.

Probatica quænam vox?

Piscina quid?

Piscina.) Puta stagnum aquarum quod pisces continebat, aut certe continere poterat, etiamsi actu non contineret. Unde Græce κολυμβήθρα, id est natatoria, dicitur, quod in ea pisces, quin et homines, natare possent, etiamsi actu non natarent: ita S. Augustinus tract. 20. Piscinam hanc extruxit Salomon pro ministerio templi: unde a Iosepho lib. 6. Belli c. 6. *Stagnum Salomonis* nuncupatur: in eo enim Nathinæi lavabant victimas, quas tradebant sacerdotibus in templo offerendas. Originem huius piscinæ, ex vetusto codice manuscripto, miram recenset Genebrardus in fine lib. 1. Chronol. editionis Parisiensis, factæ a Sebastiano Nivellio anno Christi 1600. pagina 174. scilicet eo die quo conceptus est Christus, ingenti terræ motu concussum fuit templum, illoque fontem hunc e terra erupisse, arcana virtute præditum, ut scabie pecudum elota etiam morbidos quoslibet ibidem ablutos sanaret; atque illum exaruisse, cum ex cedro, palma, et oliva ibidem repertis, crux fabricata est, in qua crucifixus fuit Christus. Verum hæc fabulosa videntur, et rabbinismum olent: Rabbini enim fabulosi sunt, et fabularum architecti. Minus improbabile est, quod ait idem Genebrardus in Notis Chronolog. et Beda in cap. 2. Esdræ, et ex iis Serarius in lib. 2. Machab. cap. 1. quæst. 14. scilicet probaticam piscinam esse locum illum, in quo Ieremias abscondit ignem sacrum templi, quem post reditum e Babylone requirentes Iudæi, pro igne invenerunt aquam crassam, quæ a Nehemia effusa in lapides templi rursum versa est in ignem, ideoque rex Persarum Darius Hystaspis, vel eius nepos Artaxerxes, eo loco, ut ait S. Ambrosius 1. Offic. 14. fecit templum, Græce ἱερόν, id est, sacrum, scilicet ædificium, quale erat hæc piscina, eamque suis porticibus circumsepsit, ut habet Græcus 2. Machab. 1. v. 24. Verum hæc piscina Nehemia fuit antiquior, et a Salomone ad lotionem pecudum templi erecta; unde et opus Salomonicum a Iosepho vocatur, ut dixi; nisi quis dicat, piscinam prius quidem fuisse, sed eo tempore, quo Ieremias in ea ignem sacrum abscondit, et Nehemias aquam crassam in eo inventam rursum in ignem convertit, accepisse hoc donum curandi quoslibet morbos a Deo; ideoque porticibus, columnis, aliisque fabricis a rege Persarum auctam et illustratam fuisse. Verum hæc incerta sunt, nec a quopiam veterum tradita. Nonnulli Græci codices pro piscina habent πύλη, id est porta; sed S. Chrysostomus, Theophylact. Cyrillus, Euthymius, S. Hieronymus et alii passim legunt κολυμβήθρα, id est, natatoria piscina, sive stagnum. Syrus vertit, *baptisterium,* id est lavacrum.

Probaticæ piscinæ origo fabulosa.

Bethsaida quid?

Bethsaida.) Ita legunt codices Romani, et ex Græcis S. Chrysost. et Cyrillus, idque apposite: *Bethsaida* enim Hebr. idem est quod *domus,* id est locus (Hebræi enim omnem locum vocant *domum*) *venationis,* sive piscationis: בית ציד *beth* enim est *domus,* ציד *tsaid* est venatio, quæ hic erat piscium, hoc est piscatio in piscina. Et hoc significat Græcum κολυμβήθρα, id est natatoria, in qua scilicet pisces natare solent, vel possunt: κολυμβᾶν enim est natare. Codices vero Græci habent Βηθεσδά. Unde S. Hieronym. in Locis Hebr. legit, *Bethesda,* id est, domus effusionis (אשדא *esda* enim est *effusio,* a Chald. שדא *sceda,* id est: effudit) quod in illam aquæ pluviæ e tectis, atque aliæ ex aquæ ductibus effunderentur. Porro Syrus legit, *beth chesda,* id est, domus misericordiæ (Hebr. enim חסד *chesed,* est misericordia) eo quod Deus misericordiam suam ibidem declararet in miseros ægros, quos sanabat; sive quod viri probi pauperes ægros ibidem iacentes, suis eleemosynis sublevarent. Porro Arabicus habet, *quæ vocatur Hebraice Bethsaida, cuius interpretatio est piscina ovium,* in qua scilicet, non pisces, sed oves ablutas venabantur et capiebant, ad offerendum eas in templo.

Quinque porticus habens.) Porticus sunt loca superne tecta, inferne aperta ad ambulandum, item ad decumbendum vel quiescendum, ut scilicet ægri in iis quiescerent, tuti a pluvia æque ac æstu solis, indeque in piscinam vicinam illico exilirent, dum angelus eius aquam commovebat. Unde sequitur:

In his iacebat multitudo magna languentium (Græce ἀσθενούντων, id est, ægrotantium) cæcorum, claudorum, aridorum (quibus manus, brachium, pes, vel alia pars corporis exaruerat, ut esset vitæ motusque expers, et ad usum inepta) expectantium aquæ motum.) Nonnus, *semper spectantes saltum excitatæ et motæ aquæ, ut in aqua omnia sanante dissiparent molestum morbum, gnari illic esse effugium omnium morborum, etsi incurabilium scientiis humanis.* Vers. 3.

Tropologice Beda: Cæci, ait, sunt scientiæ lumine carentes; claudi, qui ad ea quæ vident implenda vires non habent; aridi sunt ii, qui dilectionis supernæ pinguedine carent: hos solus sanare potest Christus vi gratiæ suæ.

Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam: et movebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat a quacumque detinebatur infirmitate.) *Angelus,* sive Raphael, sive quis alius. Raphael enim, quia præest medendis corporibus vocatur *Raphael,* id est, medicina, vel medicus Dei. Unde Tobiam a cæcitate curavit. Vers. 4.

Secundum tempus.) Id est, certo quodam tempore a Deo vel ab angelo destinato, sed hominibus incognito. Unde non videtur solidum, quod ait Cyrill. et Tertull. l. de Baptismo, semel in anno dumtaxat, scilicet in Pentecoste angelum in piscinam descendisse: sic enim non decubuissent iuxta eam ægri, sed domi suæ, indeque instante Pentecoste piscinam adiissent. Unde Euthymius: *Dicens,* ait, *statuto tempore, docuit quod non semper fiebat miraculum, sed certis temporibus, hominibus quidem incognitis, verum frequenter, ut opinor, in anno, propter hoc siquidem decumbebat in porticibus multitudo magna languentium.*

Movebatur aqua.) Græce ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ, id est, *turbabat aquam:* ita Syrus; Arabicus, *movebat aquam. Motionis sonus, adesse angelos ad sanctificandam aquam significabat,* ait Cyrillus: *Ut esset indicium, quia descenderat angelus, movebatur aqua,* ait S. Ambros. lib. de iis qui initiantur myster. c. 4.

Et qui prior descendisset in piscinam aquæ, sanus fiebat.) Ut ostenderet quid valeat labor et diligentia, quamque ad Dei beneficia captanda, celeres et agiles esse debeamus. Hinc ad manna colligendum oportebat surgere in aurora: nam orto sole liquescebat, *ut notum esset omnibus, quoniam oportet prævenire solem ad benedictionem tuam, et ad ortum lucis te adorare,* ait Sapiens c. 6. v. 28. Vide ibi dicta. Deus enim sua dona vigilantibus et sedulis offert, non tardis et dormitantibus. Sic in stadio ille solus, qui aliis omnibus præcurrit, accipit bravium, 1. Corinth. c. 9. v. 24. Iulius Cæsar in bellis plurimum valere celeritatem asserebat, ac per illam se tot et tanta perfecisse. Unde illud eius dictum: *Veni, vidi, vici,* teste Plutarcho in Apophth. Roman.

Cur post motum aquæ sanabatur æger? Causa litteralis. Quæres, cur post motionem, vel, ut Græce est, turbationem aquæ sanabatur is solus, qui prior in aquam descendebat? Resp. Causa litteralis fuit, ut significaretur hanc vim sanandi non provenire ab aquæ natura, sed a motione angeli, et a iussu Dei. Porro motio hæc angeli non imprimebat vim aliquam, vel qualitatem physicam ad sanandum quoslibet morbos: hanc enim nec angelus poterat efficere, nec aqua recipere: motio hæc ergo tantum signum erat virtutis, præparationis et actionis divinæ, quæ ægrum illum sanatura erat, qui prior diligentia sua se movisset, et in aquam descendisset, ibique Dei beneficium et miraculum, illi quasi occurrendo, primus excepisset. Motio hæc ergo erat invitatio ægrorum, ad captandam sanitatem in aqua mota. Motio enim Angeli excitabat omnes ægros ad se movendum, ut alter alterum præveniret, essetque primus in aquam descendens. Qua in re magna erat omnium festinatio et turbatio.

Apposite vero hoc signum motionis usurpavit angelus, quia virtus aquæ dum movetur, acuitur, fitque efficax et vivida. Vita enim in motu consistit; mors in quiete et torpore; hinc aquæ vivæ vocantur illæ quæ moventur et fluunt, uti sunt fontium et fluminum; mortuæ vero quæ stant et stagnant, uti sunt lacuum et piscinarum. Adde, instante sanitate solet æger turbari: confligit enim natura cum morbo, donec illum superet: quare morbus tunc summas et ultimas sui vires exerit et evomit.

Tropol. Tropologica causa fuit, ut significaretur peccatorem, cum a Deo convertitur et sanatur, prius solere in conscientia variis motibus timoris, pudoris, spei agitari et turbari: hisce enim Deus eum ad pœnitentiam et contritionem commovet, ut per eam sanetur, uti docet Concil. Tridentin.

Allegor. Allegorica causa fuit, ut significaretur Christus in aquis passionum agitandus et turbandus, qui per eas nobis sanitatem omnem spiritalem et corporalem meruit et impetravit: de quo mox plura.

A quacumque detinebatur infirmitate.) Hinc patet hanc piscinæ sanandi vim non fuisse a victimis in ea ablutis, nec a lignis in fundo iacentibus, ex quibus crux Christi sit fabricata, ut aliqui voluere; sed fuisse supernaturalem et miraculosam. nimirum voluit Deus hoc beneficium publicum populo fideli exhibere, sub tempus Christi (nam ante Christum, in veteri Testamento nulla eius fit mentio) ut Christum ægrum ibidem sanans, ostenderet se esse Deum, qui vim hanc piscinæ dedisset, ideoque sine illa ægrum curare posset. Quare videtur donum hoc Deus ab ingratis Iudæis abstulisse, cum ipsi Christum occiderunt: nam nulla deinceps eius extat memoria. Unde Tertull. lib. contra Iudæos c. 13. *Piscina Bethsaidæ,* ait, *usque ad adventum Christi curando invaletudines ab Israel, desiit a beneficiis deinde ex perseverantia furoris.*

Allegorice voluit Deus, ut piscina hæc esset index Passionis Christi, eiusque baptismi. Sicut enim angelus descendebat in aquam; sic Christus descendit ad Passionem A et tormenta, iisque quasi aquis immersus fuit et obrutus: unde sicut piscina rubebat sanguine victimarum, quæ in ea abluebantur: sic Christus suo sanguine fuit rubicundus et cruentus, Isaiæ 63. 2. ut eius merito, baptismum (unde Syrus pro *piscina* vertit, *baptisterium)* instrueret quo fideles aquis abluti, ab omni infirmitate spiritali curarentur. Ita Tertullian. l. de Baptismo c. 5. S. Ambros. l. 1. de Spiritu sancto cap. 7. et S. Chrysost. hic, quem audi: *Siquidem cum vellet Deus appropinquantis baptismatis fidem nos erudire, non solum pollutiones, sed etiam morbos per aquam expulit: propriores enim veritati imagines atque figuræ, illustriores fuere quam vetustiores,* etc. Et August. *Descendere in aquam turbatam,* inquit, *hoc est, humiliter credere in Domini passionem. Ibi sanabatur unus, significans unitatem: postea quisquis veniret, non sanabatur, quia quisquis præter unitatem fuerit, sanari non poterit.*

Erat autem quidam homo ibi, triginta et octo Vers. 5.
B annos habens in infirmitate.) Græce ἐν ἀσθενείᾳ, id est in morbo, in ægritudine; Arabic. *erat autem ibi vir infirmus per triginta octo annos;* Syrus, *qui trigesimum octavum annum agebat in mala valetudine.* Infirmum hunc fuisse paralyticum asserit S. Chrysost. Euthym. et Leontius hic, ac S. Ambros. l. 2. de Sacram. cap. 1. ideoque allegor. gessisse typum generis humani, quod a lapsu Adæ per quinque annorum millia, plurimis infirmitatibus corporis et animæ assidue affligitur.

Tropologice, paralyticus hic repræsentat quemlibet in peccandi consuetudine inveteratum, ideoque suo vitio et habitu languidum, et ad omne bonum invalidum. Sicut enim paralysis dissolvit membrorum nexum et firmitatem, sic et consuetudo peccandi vires animæ enervat, luxat et dissolvit, ut ab ea resurgere illique resistere nequeant, nisi potenti Dei gratia erigantur et roborentur. Hinc patet paralysim hanc naturaliter fuisse incurabilem, nec ulla arte per 38. annos curari potuisse, ideoque eam præ cæteris C languentium morbis, sibi curandam sumpsit Christus, ut immensam suam potentiam, æque ac misericordiam in illa ostenderet. Sicut archiatri medicique præstantes infirmos gravissime ægrotantes, qui ab aliis curari nequivere, sibi curandos assumunt, ut in eis artis suæ excellentiam ostendant. Qua de causa Christus Paulum in spiritu gravissimo infidelitatis morbo laborantem, præ aliis Iudæis incredulis et impiis sibi sanandum depoposcit, uti ipse docet initio epist. 1. ad Timoth. Vide ibi dicta. *Magnus,* ait S. August. *de cælo descendit medicus, quia magnus in terra iacebat ægrotus.* Symbola numeri 38. vide apud S. Augustin. hic tract. 17. ubi inter cætera ait, eum esse symbolum infirmitatis, sicut quadragenarius symbolum est sanitatis et perfectionis. *Si ergo,* ait, *quadragenarius numerus habet perfectionem legis, et lex non impletur nisi in gemino præcepto charitatis; quid miraris quia languebat, qui ad quadraginta duo minus habebat?* deerat enim duplex dilectio, Dei scilicet et proximi.

Paralysis est consuetudo peccandi, cur?

Hunc cum vidisset Iesus iacentem, et cognovisset Vers. 6.
D (tum ex ipso infirmo aliisque astantibus, tum ex scientia sua divina, animæ suæ a Deo infusa) quia iam multum tempus haberet (infirmitatis et ægritudinis) dicit ei: Vis sanus fieri?) Sciebat Christus omnino eum cupere sanari, quærit tamen idipsum ex eo: Primo, ut colloquio, indeque sanationi præbeat occasionem et initium: qua in re insignem suam clementiam ostendit, qui ab ægro non rogatus eum prævenit, et sanare satagit: *Magnum,* ait Cyrill. *misericordiæ Christi est argumentum, non expectare semper laborantium preces, sed sua misericordia prævenire.*

Cur Christus paralyticum interrogat, an velit sanus fieri?

Secundo, ut desiderium sanitatis in ægro excitaret, ac spem opis sibi a Christo afferendæ. Hæc enim erat congrua dispositio ad recipiendam sanitatem.

Tertio, ut in eo attentionem ad instans sanationis miraculum acueret; ut scilicet ægrum faceret attentum ad dicta et facta Christi, ex iisque certo cognosceret, se non a piscina, nec a medicina, sed a solo Christo, qui omnem piscinæ et medicinæ vim superat, curatum esse, ideoque

in eum quasi Prophetam ac Messiam crederet, veniamque peccatorum pœnitens peteret et impetraret. Hinc iuxta piscinam sanatricem eum sanavit, sed sine tactu piscinæ; ut ostenderet se esse illum, qui piscinæ hanc vim dedisset, ideoque sine piscina, solo verbo posset sanare, ac consequenter se esse omnipotentem, ac Deum verum.

Vers. 7. RESPONDIT EI LANGUIDUS: DOMINE HOMINEM NON HABEO, UT, CUM TURBATA FUERIT AQUA, MITTAT ME IN PISCINAM: DUM VENIO ENIM EGO, ALIUS ANTE ME DESCENDIT.) Ad quæstionem Christi æger directe non respondet: præsupponit enim, ut omnibus notum, se optare sanitatem, sed de modo eam nanciscendi per piscinam sermonem iniicit, q. d. Ego ob paralysim ad piscinam ire nequeo, homines qui me eo deferant non habeo: sum enim pauper: tu si in hac re me adiuvare possis, adiuva; putabat enim Christum quærendo: *Vis sanus fieri?* hoc velle, q.d. Vis ut ego te in piscinam deferam, angelo aquam movente, ut in ea sanus fias? Nondum enim cognoscebat Iesum, eiusque potentiam et virtutem, quia nunquam eum viderat.

HOMINEM NON HABEO.) Paulo aliter Syrus, *etiam Domine* (cupio sanus fieri) *hominem autem non habeo;* et Arabicus, *utique Domine, sed non est mihi homo.* Pulchre S. August. *Vere,* ait, *necessarius erat ille homo* (Iesus) *ad salutem, sed homo ille, qui et Deus est.*

Tropologice, pauperes sæpe non habent hominem a quo adiuventur; sed divites et potentes, quorum gratiam et bursam omnes aucupantur.

Vers. 8. DICIT EI IESUS: SURGE, TOLLE GRABATUM TUUM, ET AMBULA.) *Surge,* sanus a morbo, *tolle grabatum,* id est, lectum tuum (ut dixi Marc. cap. 2. 4.) qui te huc usque tulit, *et ambula,* ut velut fortis lecti tui baiulus, cum eo domum redeas. Hic sermo Christi fuit practicus et efficax. Dicendo enim: *Surge,* ægrum erexit et sanavit. *Non operis imperium fuit,* ait August. *sed operatio sanitatis.* Et S. Cyrill. *Non est hominis tanta potestas et virtus; solius Dei proprium est, ut sic imperare possit.* Iussit Christus eum tollere grabatum, ut omnibus constaret eum esse a se sanatum, imo validum et fortem subito effectum, ut lecti esset portitor. Unde notat hic Euthym. solere Christum post facta a se miracula, quiddam addere, ex quo miraculi veritas et magnitudo cerneretur. Sic hic paralyticum iussit tollere grabatum suum, quod non nisi sanatus, imo fortis ac validus facere potuisset. Sic post multiplicatos a se panes iussit fragmenta panibus maiora colligi, Matth. 14. 20. Sic leproso a se sanato dixit: *Vade, ostende te sacerdoti,* Matth. 8. 4. Sic suscitatæ a se puellæ iussit dari manducare, Marci 5. 43. Sic aquam in vinum conversam præcepit ferri architriclino, qui optimum esse vinum pronuntiavit, Ioan. 2. 8.

Miraculorum Christi auctaria.

Moraliter Beda: Surge e torpore et ignavia id quibus prius iacebas, et in bonis operibus proficere stude.

Tropologice S. Gregor. homil. 12. in Ezech. hæc applicat peccatoribus per pœnitentiam iustificatis, qui priorum peccatorum, iusto Dei iudicio, tentationes adhuc patiuntur: *Ægro,* inquit, *ad salutem reducto præcipitur: Tolle grabatum tuum, id est, porta lectum, in quo portatus es: quia necesse est, ut sanatus quisque portet contumeliam carnis, in qua prius iacebat ægrotus. Quid est ergo dicere: Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam; nisi porta tentationes carnis, in quibus hactenus iacuisti, ac revertere ad conscientiam tuam, ut videas quæ fecisti?*

Tolle grabatum, id est, tolera tentationes carnis.

Sic S. Maria Ægyptiaca per septemdecim annos graves carnis tentationes passa est iam conversa, quia totidem annis prius impudice vixerat, uti habet eius Vita. Peccata ergo sui ipsorum sunt carnifices, et iusti ultores. Quod antea libuit, postea cruciat: quod fecisti volens, idem deinceps pateris nolens.

S. Maria Ægyptiaca tentata

Symbolice, S. August. tract. 17. *Surge,* inquit, hoc est dilige Deum, qui sursum est, *tolle grabatum tuum,* hoc est, dilige proximum, infirmitates eius portando, iuxta illud: *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi,* Galat. 6. *Cum esses languidus,* ait S. Aug. *portabat te proximus tuus; sanus factus es, porta proximum tuum,* etc. *Porta ergo eum cum quo ambulas, ut ad eum pervenias, cum quo manere desideras.*

ET STATIM (Syrus, *eo momento:* Christus enim, quia Deus, in instanti sanabat, ut ostenderet hanc sanitatem, non naturaliter, sed vi supernaturali, per miraculum fieri ab omnipotentia Dei) SANUS FACTUS EST HOMO ILLE, ET SUSTULIT GRABATUM SUUM (Nonnus, *onerosum humerale*) ET AMBULABAT. ERAT AUTEM SABBATUM IN DIE ILLO.) Studio sanavit Christus in sabbato, tum quia sabbatum erat summum apud Iudæos festum, quod proinde præ aliis sanctificare oportet bonis operibus, quale erat hic sanatio ægri adeo afflicti, tam benefica, tam potens et divina: tum quia per hoc Iudæis ostendere volebat, se dominum esse sabbati, iubendo ut in illo tolleret grabatum, quod erat lege vetitum, ideoque se esse Messiam ac Deum: tum quia sabbatum erat dies dicata quieti et laudi Dei. Quietem autem a doloribus ægro huic præstitit Christus, ideoque magnam ei laudandi Deum occasionem eodem die subministravit. Vers. 9.

DICEBANT ERGO IUDÆI ILLI QUI SANATUS FUERAT: SABBATUM EST, NON LICET TIBI TOLLERE GRABATUM TUUM.) Nonnus, *Et dicebant cum clamore proferentes criminatricem vocem: Sabbatum est, quod oportet unumquemque hominum transigere totum in otio: non est tibi fas lectum tollere.* In genere verum dicunt: apud Iudæos enim summa erat religio sabbati, ideoque omne opus in illo erat vetitum, ut patet Exodi 20. 8. ac nominatim gestatio onerum eo die prohibetur a Ieremia, cap. 17. 21. et sequent. *Nolite,* ait, *portare pondera in die sabbati, nec inferatis per portas Ierusalem;* et a Nehemia 2. Esdræ 13. 15. Christus tamen contrarium hic præcipit ægro a se sanato; tum quia ipse dominus erat sabbati, ac proinde in eius lege dispensare poterat: tum maxime quia opus vetitum a lege in sabbato, erat opus servile, non autem opus pium et divinum, quale hic erat, quod æger sanatus suum tolleret lectum: illud enim ei iussit Christus hoc fine, ut omnes, qui in sabbato turmatim confluebant ad templum, miraculum hoc agnoscerent, indeque Iesum eius auctorem esse Messiam colligerent, illique gratias agerent, et in eum crederent. Unde sequitur: Vers. 10.

RESPONDIT EIS: QUI ME SANUM FECIT, ILLE MIHI DIXIT: TOLLE GRABATUM TUUM, ET AMBULA.) Subintellige: ille autem fuit vir divinus, et divina virtute me sanavit: ergo Deo charus est et amicus, nec quidquam præcipit, quod Deo displiceat, sed quod Deo gratum esse cognoscit: operatur enim cum Deo et ex Deo: *Non acciperem iussionem,* ait S. August. *a quo acceperam sanitatem?* Iusta fuit hæc ægri excusatio, quam Iudæi intelligere et acceptare debuissent; sed superbia occæcati illam capere noluerunt, ideoque peccarunt, et Christum persequentes in reatum et gehennam corruerunt. Vers. 11.

INTERROGAVERUNT ERGO EUM: QUIS EST ILLE HOMO, QUI DIXIT TIBI: TOLLE GRABATUM TUUM ET AMBULA?) Indignantes et minabundi hoc dicunt, q. d. Quis est ille audax et insolens, qui contra legem audet tibi præcipere, ut in sabbato tollas grabatum tuum? utique ille homo non est a Deo, qui sabbatum a Deo sancitum non custodit. Ita illi ex cæco legis suæ, quam non intelligebant, præiudicio; cum ex altera parte cogitare debuissent, illum qui ægrum per miraculum sanaverat, hoc non nisi singulari Dei auctoritate et ope facere potuisse, ac proinde a Deo pariter accepisse ius dicendi eidem in sabbato: *Tolle grabatum tuum et ambula.* Vers. 12.

IS AUTEM QUI SANUS FUERAT EFFECTUS, NESCIEBAT QUIS ESSET: IESUS ENIM DECLINAVIT A TURBA CONSTITUTA IN LOCO.) q. d. Sanatus nesciebant nomen Iesu, aut quis esset Iesus, vel quo abiisset; nunquam enim eum ante viderat, aut post, nisi obiter in ipso sanationis actu. Vers. 13.

DECLINAVIT.) Causam dat Euthym. *Simul,* inquit, *ut hominem sanaverat, subduxerat se propter turbam, partim quidem fugitans laudem æquorum, partim vero invidiam amputans iniquorum.* De quo et Cyrill. ait: *Medicum non cognovit, non absque dispensatione in multitudine hominum occultatum, ut ira Iudæorum aliquantulum*

defervesceret; ne, si in ipso indignationis impetu in Iesum incurrerent, eum lapidarent vel occiderent. Tertiam causam dat S. Chrysost. *Quare declinavit? Primum,* inquit, *ut se absente minime suspiciosum esset testimonium;* si enim præsente Christo sanatus ab eo illum Iudæis laudasset, visus fuisset in gratiam Christi id facere; iam autem eo absente eum laudans, patet quod non nisi veritatis amore id fecerit.

Vers. 14. POSTEA INVENIT EUM IESUS IN TEMPLO, ET DIXIT ILLI: ECCE SANUS FACTUS ES: IAM NOLI PECCARE, NE DETERIUS TIBI ALIQUID CONTINGAT.) Arabicus, *Iam sanus factus es: ne redeas ad peccandum, ne fiat tibi malum maius;* Syrus, *ne peccaveris amplius, ne quid deterius tibi contingat, quam a principio.*

IN TEMPLO.) Hinc videtur quod æger hic sanatus a Christo, mox ut grabatum detulit domum suam, iverit ad templum, ut Deo pro tanto sanitatis beneficio gratias ageret: ita Euthym. Unde Chrysost. *Magnum profecto,* ait, *et reverentiæ et pietatis signum: non enim in forum, non in porticus concessit, non voluptati, non otio indulsit, sed in templo versabatur.*

Deus sæpe morbos immittit ob peccata ægrorum.

IAM NOLI PECCARE.) Hinc patet Deum sæpe ægris morbos immittere ob eorum peccata, atque huic de facto ob illa immisisse: ita Chrysost. Cyrillus Theophyl. et alii. Igitur paralyticus hic ante 38. annos, quibus æger decubuit, cum Christus necdum esset natus, aliquod scelus patravit, quod Deus morbo tam diutino castigare et expiare voluit. Tacite ergo Christus conscientiam ægri, ut sceleris sui sit memor, ac de eo conteratur, illudque deinceps caveat, admonet, simulque se, quasi Prophetam spiritu divino idipsum cognovisse significat. *Ideo autem,* ait Chrysost. *Deus ob animi peccatum corpus flagellat, ut deterioris partis supplicio melior ad quærendum remedium convertatur.* Quare dum cuipiam morbus a Deo immittitur, conscientiam examinet, et peccatum ob quod illum Deus immisit, pœnitendo et confitendo deleat, Deumque exoret, ut sibi peccati culpam et pœnam condonet, itaque morbum auferat. Sublata enim causa tollitur effectus, ut aiunt Philosophi. Hoc consilium ægro suggerit Eccles. c. 38. v. 10. dicens: *Averte a delicto, et dirige manus, et ab omni delicto munda cor tuum,* etc. et v. 15. *Qui delinquit in conspectu eius, qui fecit eum, incidit in manus medici.* Vide ibi dicta.

Dixi, *sæpe:* nam subinde Deus viris sanctis morbos immittit, ut eorum patientiam probet, augeat et coronet, ut immisit S. Iob, cuius tota disputatio cum amicis in hoc cardine versatur, ut amicis urgentibus ipsum peccatis suis causam tot morbis dedisse, ipse ex adverso contendat se a peccatis esse immunem, nec morbos illos commeruisse. Atque Deus c. ult. ipsi causam adiudicat, amicos vero condemnat. Idem patebit in cæco nato cap. 9. 3. de quo ait Christus: *Neque hic peccavit, neque parentes eius, sed ut manifestentur opera Dei in illo.*

Porro Christus sicut corpus huius ægri sanavit ad piscinam, sic sua inspiratione interna, atque hac monitione externa sanavit eius animam in templo: inspiravit enim memoriam peccatorum iuventutis suæ, quibus morbum tam longum meruit, movitque cor eius, ut de eis contereretur, et veniam a Deo peteret, itaque iustificaretur, imo ideo Christus corpus eius sanavit, ut eius animam sanaret, uti fecit S. Magdalenæ: sicut dixi Luc. c. 7. et 8. *Qui foris ab infirmitate, ipse etiam intus salvavit a scelere,* ait Beda.

NE DETERIUS TIBI ALIQUID CONTINGAT.) *Qui enim priori supplicio non est emendatus,* ait Theophyl. *ad maiora tormenta servatur, tamquam insensatus et contemptor;* idque *sive in præsenti vita, sive in futura, sive in utraque,* inquit Euthym. *Peior est morbo recidiva morbi.* Sic peior est culpa recidiva culpæ, ob maiorem ingratitudinem, audaciam, impudentiam: item quia iteratio peccati inducit proclivitatem ad illud peccatum frequentandum, ac tandem consuetudinem et habitum, cui vix resistere potest peccator.

Vers. 15. ABIIT ILLE HOMO, ET NUNTIAVIT IUDÆIS QUIA (quod) A IESUS ESSET, QUI FECIT EUM SANUM.) *Nuntiavit,* non ex malevolentia, sed affectu gratitudinis, ne auctorem tanti beneficii celaret: ita S. August. Chrysost. et alii. *Abiit et nuntiavit,* ait Euthym. *non tamquam iniquus, ut proderet, sed tamquam gratus, ut benefactorem divulgaret. Nam quia crimen incurrere se putabat, si tacuisset, beneficium prædicavit.* Addit Cyrill. *Ut non ignorarent medicum, si quis etiam eorum curari desideraret.*

PROPTEREA PERSEQUEBANTUR IUDÆI (præsertim Scribæ et Pharisæi. Addunt aliqui codices Græci, item Syrus et Arabicus: *Et quærebant eum interficere)* IESUM, QUIA HÆC FACIEBAT IN SABBATO.) *Propterea,* id est, eo prætextu: vera enim causa erat invidia. Unde Euthym. *Quantum ad id quod apparebat,* inquit, *propter hoc; quantum vero ad id quod occultum erat, propter invidiam.* Invidebant enim Iesu hanc gloriam, dolebantque eum a populo sibi præferri: indignabantur vero sua scelera ab eo reprehendi, eiusque sanctitate refelli. Ipsi enim volebant haberi et coli, ut Rabbini et legis doctores, atque ut B oracula sapientiæ et sanctitatis: quare Christum eorum scelera detegentem, quasi eos infamantem, oderant et persequebantur calumniis, detractionibus, minis, et tandem eum ad crucem adegerunt. Vers. 16.

IESUS AUTEM RESPONDIT ILLIS: PATER MEUS USQUE MODO OPERATUR, ET EGO OPEROR.) *Pater operatur,* inquit S. August. l. 4. de Gen. ad litter. cap. 12. *et creaturæ præbens congruam gubernationem, et apud se habens æternam tranquillitatem* (quia ut idem alibi ait, *quietus operatur, et operans quiescit;)* et nonnullis interiectis: *Creatoris namque potentia et virtus, causa subsistendi est omni creaturæ: quæ virtus ab eis quæ creata sunt regendis, si aliquando cessaret, simul et illorum cessaret species, omnisque natura concideret.* Sicut lumen in aere cessat et evanescit, si sol radios suos, quibus lumen producit et conservat, subtrahat. Sensus est, q. d. Vos, o Scribæ, mihi obiicitis legem sabbaticæ quietis, quam Deus vobis præcepit, eo quod ipse in sabbato quieverit ab omni opere suo, Gen. 2. Verum respondeo, Deum in sabbato quievisse dumtaxat a novis rerum speciebus producendis, non autem ita, quin usque modo per omnia sabbata operatus sit, et continue operetur; scilicet mundum, et omnia quæ in eo sunt, gubernando, conservando, cælos movendo, unam rem ex alia producendo, viventia alendo, sanando, etc. Id quod summi est beneficii, idemque est opus non servile, sed liberale, pium et divinum, ac proinde sabbato licitum, imo sabbatum ornans et sanctificans: ita et ego, qui sum Filius Dei Patris, illi æqualis et ὁμούσιος, eadem cum illo operor, ac semper operatus sum, nec ego sine Patre, nec Pater sine me operari potest: ita S. August. Cyrill. Chrysost. Beda et alii. Vers. 17. Pater cælestis operatur: quomodo?

C

Nota hebraismum: *Et ego operor,* hoc est, *sic* vel *similiter,* aut pariter *ego operor;* τὸ enim *et* cum sit nota coniunctionis, quando similia coniungit, nota est comparationis et similitudinis, idemque est quod *sic,* uti passim fit in Proverbiis.

D PROPTEREA ERGO MAGIS QUÆREBANT EUM IUDÆI INTERFICERE: QUIA NON SOLUM SOLVEBAT SABBATUM SED ET PATREM SUUM DICEBAT DEUM, ÆQUALEM SE FACIENS DEO. RESPONDIT ITAQUE IESUS, ET DIXIT EIS) *Patrem suum;* Græce, πατέρα ἴδιον, id est, *patrem proprium,* quia naturalem. Christus enim solus est filius Dei proprius et naturalis; angeli vero et homines sancti sunt filii Dei, asciti dumtaxat, et a Deo gratis adoptati: ita Cyrill. Unde Arab. vertit, *quoniam dicebat, quia Deus pater meus est.* Vers. 18.

ÆQUALEM SE FACIENS DEO.) Quia dixerat se non similia, sed idem omnino operari, quod operatur Pater, ideoque illi per omnia cooperari, non ut famulum, sed ut filium Patri, ὁμοούσιον: ita Chrysostomus. Et Cyrillus: *Hominem,* ait, *esse videntes, et habitantem in eo Deum non cognoscentes, ferre non poterant singulari modo Deum ab eo patrem appellari:* nimirum, ut ait Beda, *quod is quem verum per infirmitatem carnis hominem cognoverant, verum se Dei filium credi vellet, id est, non gratia adoptatum, ut cæteros Sanctos, sed natura Patri per omnia æ-*

qualem: non substantia, sed persona distantem: qui putabant Iesum prædicando se facere quod non esset, non veraciter intimare quod esset. Commoti sunt ergo Iudæi et indignati sunt: merito quidem, quod audebat homo æqualem se facere Deo, sed ideo immerito, quia in homine non intelligebant Deum. Voluerunt ergo Pontifices et Scribæ Iesum occidere, quia timebant, ne crescente gloria Iesu, ipsorum auctoritas decresceret, imo ne Iesus persuadens populo se esse Deum, a populo pontificibus præponeretur, ac tandem præficeretur, itaque eos exauctoraret, et novos sacerdotes et pontifices suos induceret, ut reipsa ab eo factum videmus.

Vers. 19. AMEN, AMEN DICO VOBIS: NON POTEST FILIUS A SE FACERE QUIDQUAM, NISI QUOD VIDERIT PATREM FACIENTEM: QUÆCUMQUE ENIM ILLE FECERIT, HÆC ET FILIUS SIMILITER FACIT.) *Non potest. Non ob potentiæ defectum,* ait Euthym. *sed propter inseparabilitatem: nam impossibile est Filium facere quidquam quod non facit Pater.* Sic et S. Chrysost. et S. August. *Nisi.* Hæc vox hic non est exceptiva, sed adversativa, idemque significat, quod *sed tantum.* Idem significat Matth. 12. 4. Galat. 2. 6. et infra cap. 15. 4.

Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem, quid?

QUOD VIDERIT.) Græce βλέπῃ, id est, *videat;* Syrus, et Arabic. *videt:* non enim prius quam operetur, sed simul videt Patrem operantem, dum cum illo operatur: Christus enim qua Deus non simile, sed idem numero opus cum Patre producit. Eadem enim actio est Patris et Filii, quam uterque simul videt, et simul operatur. Actio dico, non vero unio hypostatica, nec ea quæ illam sequuntur, quia unio hæc non actionis, sed termini rationem habet. Quare licet tota SS. Trinitas, puta Pater Filius et Spiritus sanctus, actione sua divina operati sint hanc unionem, tamen unio ipsa ad solum Filium terminata est, non ad Patrem et Spiritum sanctum. Quocirca solus Filius incarnatus est, passus, mortuus, etc. non Pater, vel Spiritus sanctus.

Nota. Christus hic tantum vult dicere, se a Deo Patre accipere divinam eius essentiam, potentiam, scientiam et operationem, quasi ab auctore suo, ac proinde utitur voce *viderit,* quasi Filius non faciat quidquam, nisi quod videt facere Patrem, sive quod videt esse opus Patris sui. Solent enim filii et discipuli inspicere et imitari voluntatem et facta parentum et magistrorum: eorum enim sunt quasi simiæ. Loquitur enim Christus anthropopathῶs, sive more hominum moderate, et congrue filio, sive, ut decet apud homines loqui de patre filium, apud Iudæos arrogantes et captiosos, ne eos sat contra se irritatos, magis irritet, et in suam necem provocet.

Adde, Theologice et proprie Christum uti voce *viderit,* quia ipse a Patre procedit ut Verbum, quod est terminus visionis et cognitionis notionalis Dei Patris. Pater enim videns et intelligens se et omnia, producit et gignit Verbum, illique suam visionem et actionem hoc ipso communicat. Nil ergo videt aut facit Filius, nisi quod videt Patrem videre aut facere. Ipse enim est Verbum et idea, in quo, quasi termino, Pater exprimit et imprimit omnem suam visionem et cognitionem, tam speculativam, quam practicam. Sensus ergo est, q. d. Quidquid ego operor, hoc idem Pater operatur, idque eadem omnino visione, cognitione, voluntate, potentia et actione: quare si me accusatis, quod sabbato sanarim paralyticum, Deum quoque Patrem accusatis: ille enim mecum hoc est operatus, quia ipse in me, et per me omnia operatur; imo ego omne opus meum a Patre accepi. Quare si creditis Deum Patrem omnia recte, sapienter et sancte operari, idem de me credatis oportet: ac proinde hanc sanationem ægri in sabbato, fuisse opus prudenter factum, sanctum et divinum.

SIMILITER FACIT.) Scilicet simili, imo eodem prorsus modo, eadem libertate, eodem potentia, eodem dominio, eadem auctoritate, ait S. Greg. Nazianz. orat. 2. de Filio. Unde S. August. *Non,* inquit, *cum ille* (Pater) *fecerit, alia Filius similiter facit; sed quæcumque ille fecerit, hæc et Filius similiter facit. Si hæc facit Filius quæ fecerit*

A *Pater, per Filium facit Pater.* Et Cyrill. *Similiter operantur,* inquit, *quæ omnino eiusdem naturæ sunt: quæ autem diversas essendi habent rationes, in iis idem operationis modus esse non potest. Sicut ergo Deus de Deo vero, eadem Patri similiter facere potest.*

PATER ENIM DILIGIT FILIUM, ET OMNIA DEMONSTRAT EI QUÆ IPSE FACIT: ET MAIORA HIS DEMONSTRABIT EI OPERA, UT VOS MIREMINI.) *Demonstrat,* non sicut præceptor discipulo, ait Euthym. sed sicut pater filio, ac Deus Deo. *Demonstrat* ergo, id est, dat, communicat, præsertim quia, ut dixi, Filius a Patre per demonstrationem, id est, per intellectum et visionem procedit quasi Verbum. Sic *demonstrare* pro dare, exhibere, tribuere sumitur 1. Reg. 14. 12. Exod. cap. 33. 19. Psalm. 4. 6. Psalm. 19. v. 5. Hunc esse sensum patet ex sequent. Porro Pater *demonstrat,* id est, communicat omnia Filio, tum qua Deo, non libera dilectione, sed naturaliter ex fœcunditate naturæ divinæ, cuius signum maximum apud homines est dilectio: qui enim omnia sua filio apud homines communicat; hoc ipso dat signum evidens, quod ipsum summe diligat: tum communicat omnia Filio qua incarnato et homini, cuius communicationis non signum, sed causa est dilectio. *Demonstrare Patrem Filio,* ait Beda, *est per Filium facere quæ facit.* Vers. 20.

B

Præclare S. Athanas. in disput. contra Arrium l. 1. *Dedit,* ait, *Filio Pater omnipotens omnipotentiam, maiestatem maiestati, virtutem dedit virtuti, prudentiam dedit prudenti, præscientiam præscienti, æternitatem æternitati, divinitatem divinitati, æqualitatem æqualitati, immortalitatem immortalitati, invisibilitatem invisibilitati, regi regnum, vitam vitæ; et non aliam ab ea quam habet dedit, et quantam habet tantam dedit.*

Quæres, cur *demonstrare* et ostendere hic et alibi, sumatur pro donare et communicare? Resp. Primo, quia Deus demonstrando Filio se suaque opera, ei communicat suam scientiam, et consequenter suam essentiam. Scientia enim Dei idem est cum sua essentia. Ad hæc demonstrando illuminat Filium, hoc est suam sapientiæ, omnisque boni lucem, totumque se illi communicat: Deus enim est lux increata et immensa, uti docet S. Ioannes epist. 1. c. 1. v. 5. Denique demonstrando, id est, intelligendo producit Verbum, id est, Filium: quia in Deo res nobilissima est intellectus, ac nobilissima actio est intelligere, illuminare, demonstrare. Nobilissima enim et princeps animæ potentia est intellectus et ratio, quæ voluntati imperat, eamque cæcam dirigit, et per illam omnes sensus, cæterasque animæ vires movet et regit. Hinc illa sapientum axiomata: Mens universa efficit. Rationis est gubernare. Quantum quisque valet ingenio, tantum habet de imperio. Intellectus enim res concipiendo et intelligendo, sibi per conceptum et intellectionem illas omnes vivaciter incorporat, et quasi possidet: res enim omnes in se vivo quodammodo concipit, earumque speciem in se efformat, quæ rerum bonitatem et pulchritudinem omnem illi repræsentat. Quocirca intellectus est oculus mentis: sicut ergo oculus in corpore est sensus nobilissimus, vivacissimus, efficacissimus, qui rerum omnium formas sibi incorporat; sic multo magis idem facit intellectus in mente. Quocirca Beati in cælo per intellectum intelligendo et videndo Deum, eum sibi incorporant, illum possident, illoque beantur. Hæc ergo est ratio huius phrasis, qua ostendere et *demonstrare* sumitur pro dare, communicare, ac in possessionem rei ostensæ et demonstratæ inducere. Est catachresis et metalepsis Hoc est quod ait Aristoteles et Philosophi: *Intellectus intelligendo fit omnia,* quia per vivam rerum conceptionem, illis sese, et sibi illas assimilat, itaque illas tenet et occupat, facitque ut in ipso melius et nobilius existant, quam sint in seipsis; in seipsis enim sæpe sunt inanimes et mortuæ, in intellectu autem sunt animatæ et vivæ, vivuntque actu summe vitali et præstantissimo.

Demonstrare est dare, cur? Causa 1. 2. 3.

C

D

Denique Christus hic apposite contra Iudæos calumniantes, quod ægrum sanasset in sabbato, ad maius argumenti pondus et nervum, utitur verbo demonstrandi, q.

d. Deus sapientissimus demonstravit mihi hoc opus sanandi in sabbato esse opus suum, id est, divinum, piissimum et sanctissimum, cur ergo vos, o Scribæ, illud reprehenditis et cavillamini? quis enim audeat esse reprehensor illius, cuius Deus est demonstrator? Ergone sapientiores estis Deo, ac Deum ipsum vultis docere, imo castigare? o insaniam! o insanam temeritatem et superbiam!

Et maiora his demonstrabit.) Et demonstrando dabit et communicabit. *Maiora* hæc sunt præclariora mysteria et miracula, ac præsertim mortuorum suscitatio, et potestas iudiciaria iudicandi omnes homines, quæ duo hic subiicit Christus.

Ut vos miremini.) Non dicit, Ut vos credatis, quia Scribæ et Iudæi visis tot Christi miraculis mirati sunt eius vim et potentiam, sed tamen odio et invidia excæcati, in eum ut Messiam credere noluerunt: Christus tamen ea illa mente et fine fecit, ut in se crederent: ita Cyrill. Sic etiamnum faciunt hæretici; nimirum mirantur Sanctorum ortodoxorum sapientiam, sanctitatem, miracula; sed tamen eorum fidem sequi, et mores imitari nolunt. Hæc est hæresis et erroris cæcitas, obstinatio et malignitas.

Vers. 21. **Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat: sic et Filius, quos vult, vivificat.**) Ecce hoc est primum maius opus, quod Christus Patrem sibi Filio demonstraturum, id est communicaturum, dixit. Nam ut ait S. August. *Maiora sunt opera mortuos suscitare, quam languidos sanare.* Et S. Cyrill. *Nolite,* ait, *mirari hoc, quod unus longo morbo dissolutus, verbo corroboratus, grabatum etiam tulit et abiit, cum mortem omnino destructurus sim, et orbem terrarum iudicaturus.*

Sic et Filius, quos vult, vivificat.) Tacite significat se esse Deum, Patri æqualem in potestate et libertate suscitandi et vivificandi quoscumque voluerit. *Illa particula, sicut Pater,* ait Chrysost. *indiscretam potestatem; illa autem, quos vult, æqualem demonstrat.* Similiter Theophyl. *Verbum, Quos vult, indicat suæ cum Patre potestatis æqualitatem.*

Quos vult.) Non alios vult Pater vivificare, alios vero Filius; sed eosdem, quia eius voluntas conformis, imo eadem numero est cum voluntate Patris: ita S. August.

Vivificat.) Id est a morte suscitat, tum in hac vita, ut sucitavit Lazarum ac filium viduæ; tum in die iudicii omnes omnino suscitabit; Sanctos quidem ad vitam æternam, impios vero ad gehennam et mortem æternam, ut patebit v. 25. et 28.

Vers 22. **Neque enim Pater iudicat quemquam: sed omne iudicium dedit Filio.**) Τὸ *enim* omittit Arabicus, sed habet Græcus, et apte: novum enim argumentum suggerit. Est enim hæc secunda ratio, qua Christus se probat esse Deum, estque secundum opus maius, quod Patrem sibi demonstraturum, id est daturum, dixit v. 20. Primum enim est suscitare mortuos: secundum est, potestas iudiciaria, quam solus Christus homo accepit a Patre in sua incarnatione, ac solus visibiliter in omnes exercebit in die iudicii. Ita Beda, Chrysost. et Cyrillus quem audi: *Aliud quoddam divinum atque præcipuum affert argumentum, quo se natura et vere Deum ostendit. Cui enim orbem terrarum iudicare alii convenit quam soli Deo, quem solum ad iudicandum divina Scriptura vocat dicens: Exurge Deus, iudica terram?* Ps. 81. 8. Et rursus: *Quoniam Deus iudex est, alium humiliat, et alium exaltat,* Psalm. 74. 8.

Filio suo.) Uni secum Deo, sed per incarnationem homini facto. *Ac si diceretur,* ait S. August. l. 1. de Trinit. c. 13 *Patrem nemo videbit in iudicio vivorum et mortuorum, sed omnes Filium, quia Filius hominis est, ut possit et ab impiis videri, cum et illi videbunt in quem pupugerunt.*

An Christus ex eo quod sit iudex omnium, recte probat se esse Deum.

Dices, Christus creatus est iudex ut homo, iuxta illud: *Qui constitutus est a Deo iudex vivorum et mortuorum,* Act. 10. 42. ergo non recte Christus ex eo quod sit iudex, probat se esse Deum. Resp. recte id eum probare, quia potestas iudiciaria propria est Deo; est enim summa, et iuris amplissimi: quare Deus eam communicare noluit, nec congrue potuit puro homini, sed Christo soli, qui Deus est homo. Ipse enim ut Deus, summam habet auctoritatem iudicandi; ut homo vero, habet facultatem iudicium hoc visibiliter coram hominibus salvandis et damnandis exercendi; iudex enim debet videri a reo, eiusque sententia ab eo audiri.

Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem: qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum.) Iudæi enim qui hic noluerunt honorificare Filium Dei, nec eum ut talem agnoscere, in die iudicii videntes eius maiestatem, et potestatem in iudicando divinam, inviti cogentur eum ut Deum agnoscere, honorificare et adorare. Vers. 23.

Sicut honorificant Patrem.) Τὸ *sicut* significat æqualitatem, non similitudinem, quia assimilat eos qui sunt eiusdem naturæ, id est, eos sibi mutuo coæquat, scilicet Filium Patri. *Nam,* ut ait S. Cyrill. *si ipse omnia est quæ Pater, quantum ad Deitatis maiestatem pertinet, quomodo par non erit æqualiter cum Patre honorari, cui ad identitatem substantiæ nihil prorsus deest?* Sic et S. August. Chrysostom. Theophyl. et alii. Hinc contra Arrianos patet Christum esse Deum, ideoque eadem adoratione adorandum, qua adoratur Pater, scilicet latria.

Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum.) Tum quia negando Filium, negat et Patrem: pater enim et filius sunt correlativa, nec pater esse potest, qui filium non habet. In Deo vero qui negat Filium Dei esse Filium, negat Deum Patrem vere et proprie esse Patrem, ac generasse: taciteque asserit, ei defuisse vim generandi Filium sibi consubstantialem et æqualem: tum quia Pater *misit Filium* in mundum, ut per eum honoraretur, ut scilicet agnosceretur esse Pater proprie dictus, ac genuisse Filium sibi ὁμοούσιον, cum eoque eadem latria adoraretur: qui ergo negat Filium esse Deum, negat Patrem genuisse Deum, quæ summa est Patri iniuria et blasphemia. Aufert enim Patri generationem sibi parem, et se dignam, ac pro divina et increata, creatam et exilem ei attribuit: quare negat eum esse Patrem proprium et divinum.

Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam, et in iudicium non venit, sed transiit a morte ad vitam.) *Amen, amen.* Geminatio hæc attentionem excitat. Significat enim rem quam asserit, non tantum esse certissimam, sed et summe necessariam ad salutem æternam. Vide dicta c. 3. 3. *Quia,* id est, *quod. Audit,* ita ut credat et obediat verbo meo. Unde subdit: *Et credit ei qui misit me,* ac consequenter credit mihi quasi Filio, a Patre in mundum ad eius salutem misso. Non dicit, *Et credit mihi,* sed amplius. Dicendo enim, *Et credit ei qui misit me,* involvit mysterium SS. Trinitatis, et incarnationis: quæ duo sunt præcipua fidei capita, et summe ad salutem necessaria. Ille enim qui misit Filium, est Deus Pater: iam Pater et Filius iuncti necessario spirant Spiritum sanctum: en tibi tota SS. Trinitas. Vers. 24.

Habet vitam æternam.) *Habet,* iure, merito et spe, sed necdum in re. *Habet* ergo, id est certo habebit, si in fide perseveret, illique congruenter vivat usque ad mortem. Vide dicta c. 3. v. 16.

Et in iudicium, id est, in condemnationem, puta in gehennam, **non venit.**) Non vadit. Vide dicta c. 3. 17.

Transiit, id est certo transibit (utitur præterito pro futuro ob rei certitudinem, q. d. Certo et infallibiliter transibit, perinde ac si iam transisset) **a morte,** corporis temporaria, **ad vitam æternam.**) Beatam in cælis: licet enim reprobi damnandi, suscitandi sint quoque ad vitam, ut ardeant in gehenna; tamen hæc vita gehennalis, continua potius erit mors, quam vita. Nam, ut ait S. Aug. l. 6. de Civit. c. 12. *nulla maior et peior est mors, quam ubi non moritur mors.* In gehenna ergo erit mors vitalis, et vita mortalis, hoc est semper moriens, et nunquam mortua. Rursum planius, q. d. Qui credit et obedit Deo Patri et Filio ab eo misso, *transiit a morte,* animæ per peccatum mortuæ, ad vitam spiritualem gratiæ, ut post mortem naturalem transeat ad vitam gloriæ.

Vers. 25. AMEN, AMEN DICO VOBIS, QUIA (quod) VENIT HORA, ET NUNC EST, QUANDO MORTUI AUDIENT VOCEM FILII DEI: ET QUI AUDIERINT, VIVENT.) *Ne longe post futuram arbitreris,* inquit S. Chrysost. *subdit, Et nunc est. Nam si futura tantum annuntiaret, non immerito esset dubitandum, sed se in terris cum ipsis conversante hæc ventura dicit.* Nam, ut Theophyl. *Dicit hic de iis* (tribus) *quos suscitaturus erat, ut de filio viduæ, filia Archisynagogi, et Lazaro,* et maxime de Lazaro: hunc enim in Iudæa suscitaturus erat, cæteros duos vero in Galilæa. Christus enim hic loquitur in Iudæa Iudæis, et hoc significat το *nunc est.* Assurgit enim Christus a resurrectione spiritali animarum e peccato ad vitam gratiæ factam a se, ad resurrectionem corporum a se factam, dum ipse adhuc in terris viveret, indeque v. 28. assurgit ad plenam resurrectionem et gloriam corporum, quam faciet in die iudicii. Nam ex potestate suscitandi animas a morte peccati ad vitam gratiæ, tamquam ex re maiori et difficiliori, probat Christus se habere potestatem suscitandi corpora: quod minus et facilius est. Ita Toletus, Iansenius, et Franc. Lucas ex S. Chrysost. et Theophyl. Licet S. Cyrill. Maldonatus et alii censentes hic agi de resurrectione communi et universali το *et nunc est,* accipiant de die iudicii extremi. Totum enim tempus legis novæ S. Ioannes epist. 1. cap. 2. v. 18. vocat horam (id est, tempus) novissimam; quia scilicet hoc est ultimus hominum status, ac proinde omnia quæ in eo fiunt, videntur adesse quasi præsentia, et nunc hac hora fieri.

Alii addunt Christum loqui de Sanctis, quos moriens et resurgens a morte suscitavit, Matth. 21. v. 52. Plenissimus erit sensus, si de omnibus omnino a Christo suscitatis et suscitandis intelligas.

ET QUI AUDIERINT.) Id est, qui senserint vim vocis Christi, sive qui illi obedient, perinde ac si audirent vocem Filii Dei, qui vocat ea quæ non sunt, quasi ea quæ sunt. Est catachresis. Constat enim mortuos non audire, ac prius debere a morte suscitari, antequam vocem audire possint.

VIVENT.) Resurgent vi et virtute vocis Christi.

Vers. 26. SICUT ENIM PATER HABET VITAM IN SEMETIPSO: SIC DEDIT ET FILIO HABERE VITAM IN SEMETIPSO.) *Habere vitam in semetipso* tria significat: Primo, habere vitam a se suaque essentia, non ab alio: Dei enim essentia est vita, et vita est essentia. Deus ergo essentialiter, et per essentiam est ipsa vita essentialis, increata et immensa. Ita S. August. hic tract. 19. *Quid est,* inquit, *Habet Pater vitam in semetipso? Non alibi habet vitam sed in semetipso: vivere quippe suum in illo est, et non aliunde. Non alienum est, non quasi mutuatur vitam, neque quasi particeps fit vita eius, vitæ quæ non est quod ipse; sed habet vitam in semetipso, ut ipsa vita sibi sit ipse.* Secundo, habere Deum vitam in se, est esse fontem omnis vitæ, ex quo scilicet omnis angelorum, hominum, animalium, et plantarum vita, quasi ex uberrimo et vitali fonte profluat, nec aliunde profluere possit. Ita S. Euthym. *Habere vitam in semetipso,* ait, hoc est ad modum fontis scaturire facit vitam, iuxta illud, *Quoniam apud te est fons vitæ,* Psalm. 35. 10. Tertium, quod ex primo et secundo consequitur, *habere vitam in se,* est habere vitam in sua potestate, esse dominum vitæ, dominari viventibus omnibus, ut eis vitam dare, conservare, auferre ad libitum possit. Hinc patet unitas essentiæ, puta Deitatis, in Patre et Filio: nam alioqui si Filius haberet aliam essentiam a Patre, haberet vitam in alio, scilicet in Patre, qui vitam illi dedit: iam autem habet vitam in semetipso, id est in sua essentia divina, quam proinde eamdem omnino habet cum Patre. Ita Chrysostomus: *Ecce,* ait, *quomodo in nullo* prorsus *differunt,* nisi quod alter Pater est, alter Filius.

SIC DEDIT ET FILIO HABERE VITAM IN SEMETIPSO.) Qua Filius Deus est, idque iuxta tres modos iam recensitos. *Ut vita eius non esset egens vita,* ait August. *ne participando intelligatur habere vitam: si enim participando haberet vitam, posset et amittendo esse sine vita: hoc in Filio ne accipias, ne cogites, ne credas. Manet ergo Pater* A *vita, manet et Filius vita: Pater vita in semetipso, non a Filio; Filius vita in semetipso, sed a Patre.*

Porro S. Cyrillus id ipsum explicat de Christo, non qua Deus, sed qua homo est, q. d. Christus qua homo est, habet vitam in semetipso, hoc est, vitæ et necis in omnes habet potestatem, vitæ necisque omnium est dominus: ipse enim a Patre constitutus est iudex vivorum et mortuorum. Unde sequitur:

ET POTESTATEM DEDIT EI IUDICIUM FACERE, QUIA FILIUS HOMINIS EST.) q. d. Quia Christus qua Deus, habet vitam in semetipso, hinc qua homo, habet potestatem iudicandi omnes. To enim *quia* hic specificative sumitur, non reduplicative, idemque valet quod *qualenus,* ut ὅτι sumatur pro καθ'ὅτι. Secundo tamen et nervosius, το *quia* accipias reduplicative et causaliter, ut sonat. Dat enim causam, cur Deus dederit Christo potestatem iudiciariam. Causa est, quia Christus Filius hominis est, id est, quia incarnari dignatus est, homoque fieri, q. d. Voluit Deus homines per Christum hominem iudicare, ut congruum B esset iudicium, congruoque modo, scilicet sensibili et humano, fieret, utque sicut ipse per Christum hominem mundum salvat, sic et per ipsum eumdem iudicet; hominem, inquam, qui cum Deus esset, vitam humanam induit, eamque pro hominum salute morti exposuit et prodegit. Quare ipse tanta sui exinanitione, qua voluit fieri homo, morique pro hominibus, meruit hanc exaltationem iudiciariæ potestatis, ut omnium sit iudex, qui omnium fuit salvator: ita Toletus, Iansen. Maldon. et alii. Audi S. August. *Secundum quod Filius est Dei, sicut habet Pater vitam in semetipso, sic et dedit Filio vitam habere in semetipso: secundum autem quod Filius hominis est, potestatem dedit et iudicium faciendi.* Et paulo post: *Secundum hoc accepit potestatem iudicandi, quia Filius hominis est; nam secundum quod Dei Filius est, semper habuit hanc potestatem.* Causam duplicem addit. Prior est: *Adiectum erat,* ait, *ut iudicandi viderent iudicem: iudicandi autem erant boni et mali: restabat, ut in iudicio forma ser-* C *vi bonis et malis ostenderetur, forma Dei solis bonis servaretur.* Posterior: *Forma illa erit iudex, qua stetit sub iudice: illa iudicabit, quæ iudicata est: iudicata est enim inique, iudicabit iuste.*

NOLITE MIRARI HOC, QUIA (quod) VENIT HORA, IN QUA OMNES QUI IN MONUMENTIS SUNT, AUDIENT VOCEM FILII DEI.) *Hora,* id est, tempus legis Evangelicæ, quæ omnium est ultima et novissima, in cuius fine fiet resurrectio mortuorum et universale iudicium, ut dixi v. 25. Vers. 28.

QUI IN MONUMENTIS SUNT.) Puta mortui et sepulti, sub quibus etiam mortuos insepultos accipe. Nam ut ait S. August. *ab his qui naturaliter sepulti sunt, etiam eos significavit, qui naturaliter sepulti non sunt.*

AUDIENT.) Hoc est, sentient sententiam, vim et efficaciam vocis Christi.

VOCEM FILII DEI.) Erit hæc vox tubalis Archangeli, forte Michaelis: *Surgite mortui, venite ad iudicium;* idem concrepantibus et consonantibus aliis aliorum angelorum tubis et vocibus. Dicitur vox Dei et Christi, quia eius iussu, sed angelorum ministerio, formabitur in aere, ita ut D per totum orbem resonet, ab eoque efficaciam suscitandi mortuos accipiet, quasi eius instrumentum, saltem morale. Non enim est necesse huic tubæ vim physicam suscitandi mortuos tribuere. De hac voce et tuba plura dixi 1. Thessal. 4. 16.

Quænam hæc vox Filii hominis quam mortui audiunt?

ET PROCEDENT QUI BONA FECERUNT, IN RESURRECTIONEM VITÆ, beatæ et æternæ: QUI VERO MALA EGERUNT, IN RESURRECTIONEM IUDICII.) Id est, condemnationis et gehennæ, q. d. Boni resurgent ad gloriam, mali ad gehennam. Vers. 29.

PROCEDENT.) Græce ἐκπορεύσονται, id est, egredientur, scilicet e suis monumentis et sepulcris resurgent, tendentque ad vallem Iosaphat iuxta Ierusalem, in qua fiet iudicium universale, ut ibi a Christo iudice, pro meritis cælo vel inferno adiudicentur.

Obiicit hic Christus Iudæis sibi incredulis et rebellibus, suam potestatem iudiciariam, ut eius metu eos terreat,

conterat et convertat, æque ac fecit in fine vitæ, cum a Caipha Pontifice adiuratus, an esset Filius Dei, respondit se esse, ideoque ad mortem condemnandus addidit: *Verumtamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli,* Matth. 26. 64.

Iudicii meditatio quam efficax? Nulla enim terribilior res est, et efficacior ad permovendum hominum animos, ut pœnitentiam agant, vitamque sanctam instituant, quam viva repræsentatio iudicii extremi. Quocirca Christus ascendens in cælum, per angelos iussit Apostolos prædicare suum ad iudicium reditum, Actor. 1. 11. ideoque eumdem Paulus Areopagitis inculcavit, ac inter alios S. Dionysium convertit, Actor. 17. 31. In iudicio enim cuique iacietur alea æternitatis, vel beatissimæ vel miserrimæ. *In omnibus operibus tuis* ergo *memorare novissima tua, et in æternum non peccabis,* Eccli. 7. 40. Vide ibi dicta. Sane fatalis ille dies mundi ultimus erit decretorius, et horizon æternitatis, qui probos ab improbis disterminabit, et longissime separabit, atque probos omni felicitate cumulabit, improbos omni calamitate obruet, idque in æternum. Hoc mirum et miserabile divortium assidue cogita, stude sanctitati, vive æternitati.

Vers 30. NON POSSUM EGO A MEIPSO FACERE QUIDQUAM. SICUT AUDIO, IUDICO: ET IUDICIUM MEUM IUSTUM EST, QUIA NON QUÆRO VOLUNTATEM MEAM, SED VOLUNTATEM EIUS QUI MISIT ME.) Demonstrat Christus iudicium suum, quo qua homo omnes homnines iudicabit, fore iustum, ex eo quod ipse aliud iudicare et velle non possit, quam id quod iudicat et vult Pater. Nam ipse qua Deus idem numero habet iudicium, eamdem numero mentem et voluntatem divinam, quam habet Pater; qua homo vero, totus regitur a Deitate et Verbo inhabitante, ut aliud iudicare et velle nequeat, quam id quod eius Deitas, quasi præses iudicat et vult: ita S. Augustin. S. Chrysostom. Euthym. et alii.

SICUT AUDIO, a Patre verissime iudicante iudicandum esse, SIC IUDICO.) Semper, ac præsertim sic iudicabo in die iudicii. *Audio,* ergo idem est quod cognosco, intelligo, video; in divinis enim idem est audire et videre, imo idem est in mente: mens enim eminenter continet visum, auditum, cæterosque sensus. Ostendit suum iudicium, quo omnes iudicabit, fore verum, quia non ex suo, sed ex Dei Patris iudicio, quod constat esse verissimum et æquissimum, iudicabit. Unde subdit: *Et,* id est, itaque vel idcirco, *iudicium meum iustum est.* Ita S. Chrysostomus: *Per auditum,* ait, *nihil aliud intelligitur, quam nihil aliud posse, quam quod Pater, q. d. Ita iudico, ac si Pater ipse iudex sit.*

QUIA NON QUÆRO VOLUNTATEM MEAM, scilicet solam, aut a Patris voluntate diversam: talem enim non habeo, SED VOLUNTATEM EIUS QUI MISIT ME.) Nam voluntas mea divina, eadem numero est cum voluntate Patris: voluntas autem mea humana voluntati divinæ plane conformis est, ab eaque per omnia dirigitur: quare aliud ab illa velle et iudicare nequit. Ita S. August. *Non quia,* inquit, *ipsius in iudicando nulla voluntas est, sed quia non est ita voluntas eius propria, ut sit a Patris voluntate aliena.* Nam, ut ait Cyrillus, *illius voluntatem quasi regulam in omnibus sequitur, ideoque,* ait Euthymius, *illius voluntas etiam mea est.* Dat causam a priori, cur suum iudicium futurum sit iustum; quia scilicet voluntas eius plane subiecta et conformis est voluntati divinæ, eo quod subsistat in persona divina Verbi, ab eaque regatur: voluntas enim flectit regitque intellectum, eiusque iudicium, quocumque vult. Quare si voluntas humana conformis sit voluntati divinæ, etiam intellectus et iudicium humanum conformia erunt intellectui et iudicio divino: præsertim quia in Deo, in re idem omnino est intellectus et iudicium, quod voluntas: in Deo enim omnes potentiæ, omniaque attributa in re idem sunt cum essentia divina, ex qua, quasi ex fonte suo, imo quasi ex omnis boni oceano promanant, in eoque essentialiter coeunt et uniuntur: quare ipsa infallibilis est omnis veritatis et iustitiæ norma ac regula, quam Christus in omnibus sequitur, nec ab ea vel hilum deviare potest, ideoque tam voluntas eius, quam intellectus, et iudicium rectissima, verissima et iustissima sunt, et erunt semper.

SI EGO TESTIMONIUM PERHIBEO DE MEIPSO, quod sim Filius Dei, ideoque qua homo, Dei iudicio et voluntati per omnia conformis, TESTIMONIUM MEUM NON EST VERUM.) Vers. 31. Id est, legitimum, iuridicum et fide dignum. *Verum* enim hic non opponitur falso, sed illegitimo, infido, incerto: respondet enim Hebr. נאמן *neeman,* id est, fidele, congruum et fide dignum. Fieri enim potest, ut quis verissimum de seipso dicat testimonium, sed tamen apud homines fide careat, propter suspicionem de nimio suiipsius amore, ait Euthymius.

Est prolepsis, sive occupatio, qua Christus occurrit tacitæ obiectioni Scribarum dicentium: Tu, o Iesu, prædicas te esse Filium Dei, ideoque sequi in omnibus Dei iudicium, at non credimus tibi, nisi Dei, vel virorum fide dignorum testimonio id probes; tuum enim testimonium, hic in re tua, tibique propria, nobis suspectum videtur, nec fide dignum. Respondet Iesus: Fateor, vobisque concedo, testimonium meum de me ipso non esse legitimum, nec fide dignum, si ego solus ex meipso hoc testificor: do vobis ergo ut mihi soli non credatis; at ego non solus, sed plures alii fide digni idem de me testificantur, ut patebit v. sequenti. Loquitur enim Christus magis ex confessione, et ex communi Iudæorum sensu, quam ex suo, ut patet Ioan. 8. 13. Ubi Iudæi Christo in faciem obiiciunt, dicuntque: *Tu de te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum.* Quibus respondet Christus v. 14. et 16. *Verum est testimonium meum,* etc. *quia solus non sum, sed ego et qui misit me Pater.* Ita S. Cyrill. Chrysost. Leontius, Theophyl. Euthym. et alii.

ALIUS EST QUI TESTIMONIUM PERHIBET DE ME: ET SCIO QUIA VERUM EST TESTIMONIUM QUOD PERHIBET DE ME.) Vers. 32. *Alius,* scilicet Deus Pater, qui in baptismo meo cælitus intonuit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui,* Matth. 3. 17. Ita S. Cyrillus, Beda, Rupert. Rursum *alius,* scilicet Ioannes Baptista mihi attestatur, ut sequitur. Ita S. Chrysost. Leontius, Theophyl. Euthym. Iansen. Maldon. et alii. *Alius* ergo, id est alii sunt, qui testificantur me esse Filium Dei, scilicet Deus Pater, Ioannes Baptista, Moses, Prophetæ, atque opera mea divina et miraculosa: hos enim omnes testes in sequentibus pro se producit Christus, ut probet se esse Messiam et Dei Filium.

ET SCIO QUIA VERUM EST.) q. d. Ego pro me, hisce testibus non egeo: scio enim ex scientia propria et divina, verum esse id quod testantur, scilicet me esse Filium Dei. Quare ego eorum testimonium produco, non propter me, sed propter vos, ut mihi tot testimoniis probato fidem adhibeatis.

VOS MISISTIS AD IOANNEM (cap. 1. v. 19.) ET TESTIMONIUM PERHIBUIT VERITATI.) Vers. 33. q. d. Vos misistis legatos ad Ioannem, quasi ad virum vestra opinione sanctum, et omni fide dignum, ut eum rogaretis an ipse esset Messias: Ioannes respondit non se, sed me esse Messiam, hocque testimonium non dedit meæ amicitiæ aut gratiæ (nam me ante non viderat) sed *veritati:* Ipsum enim nil dare gratiæ, sed omnino veritati, vos ipsi existimastis, cum eum pro Messia recipere voluistis: *ergo testimonium eius refellere non potestis,* ait Euthymius. Plane convincit Scribas hic Christus ex Ioannis testificatione, utpote apud Iudæos certa et irrefragabili, se esse Messiam.

EGO AUTEM NON AB HOMINE TESTIMONIUM ACCIPIO.) Vers. 34. q. d. Ego pro me teste Ioanne non egeo: sum enim Deus, Deique Filius, cui Ioannes, Moses et Prophetæ credere debent, ab eoque doceri, omnemque gratiam et auctoritatem accipere. Rursum, ut ait Cyrillus: *Ostendit sibi nullius hominis testimonium esse necessarium, cum a splendore signorum ac gloria, natura Deus demonstretur,* q. d. Ergo cum sim Deus, hominum testimonio, commendatione, celebratione non indigeo: ita Theophylact. Leontius, Maldonatus, Iansenius, et alii.

SED HÆC DICO UT VOS SALVI SITIS.) Hoc est, ut ait

S. Chrysost. *Ego hominis non indigeo testimonio, cum Deus sim: verum cum Ioannes tantæ apud vos auctoritatis sit, cum tamquam Prophetam admiremini, mihi autem ut miracula facienti non credatis; idcirco eius testimonium vobis in memoriam reduco, omniaque facio ut vos alliciam, et salvos faciam.*

Vers. 35. ILLE ERAT LUCERNA (Græce, ὁ λύχνος, id est illa lucerna, scilicet eximia et singularis) ARDENS ET LUCENS. VOS AUTEM VOLUISTIS AD HORAM EXULTARE IN LUCE EIUS.)

Ioannes Baptista erat lucerna ardens et lucens. Ioannes non erat ipsa lux ex se lucens (hæc enim erat ipse Christus, Ioann. 1. v. 9.) sed erat lucerna, quæ lumine a Christo accepto, in se Dei cognitione et amore ardebat, aliis vero exemplo sanctitatis, et fervore prædicationis lucebat. Ioannem enim misit Deus post longum, per plura sæcula, Prophetarum omnium silentium, quasi cælestem Prophetam, qui tenebras ignorantiæ Iudæorum, velut lucerna illuminaret, eisque veram lucem, puta Christum Dominum, ostenderet, eique facem præferret. Ita S. Cyrillus, Leontius, Theophyl. et Euthym. Christus sol. Christus ergo est sol iustitiæ, Ioannes quasi stella et luna a sole illuminata. Lux enim naturaliter unigenitus est, qui ex luce, id est, ex substantia Patris, effulsit, ait Cyrillus. Ioannes vero lucerna fuit, quia luxit luce ab eo derivata et participata; luxit, inquam, oleo, id est, gratia Spiritus sancti, quæ instar olei, animas nostras, quasi lucernas ingressa, nutrit, conservat, auget. Unde eius typus fuit lucerna oleo ardens in templo, ante Deum residentem in Sancto sanctorum: sic enim Ioannes lucet ante Christum. Lucerna ergo ardens ac lucens semper in tabernaculo testimonii fuit Ioannes Baptista, ait Cyrillus. Vide dicta Exodi 25. v. 31.

Moraliter S. Bernar. serm. de S. Ioanne Baptista, docet sanctos viros et prædicatores, prius in seipsis debere ardere charitate et zelo, antequam aliis prædicando luceant. *Est enim*, ait, *tantum lucere vanum, tantum ardere parum; ardere et lucere perfectum.* Et inferius: *Ille erat lucerna ardens et lucens. Non ait: Lucens et ardens; quia Ioannis ex fervore splendor, non fervor prodiit ex splendore: sunt enim qui non eo lucent, quia fervent, sed magis fervent ut luceant. At isti plane non fervent charitatis spiritu, sed studio vanitatis.* Ac mox triplicem in Ioanne ardorem et splendorem assignans, subiicit: *Ardens enim erat in seipso vehementi auctoritate conversationis, erga Christum intimo quodam et pleno fervore devotionis, erga peccantes proximos constantia libera increpationis: luxit nihilominus, ut paucis dixerim, exemplo, digito, verbo; et seipsum ostendens ad imitationem, et luminare maius, quod latebat, ad peccatorum remissionem, et ipsas quoque tenebras nostras illuminans.* Et mox: *Considera hominem angelico promissum oraculo, conceptum miraculo, sanctificatum in utero, et novum in novo homine pœnitentiæ mirare fervorem.* Audi Alcuinum hic: *Ioannes erat lucerna, illuminatus a Christo luce, ardens fide et dilectione, lucens verbo et actione; qui præmissus est, ut inimicos Christi confunderet, secundum illud: Paravi lucernam Christo meo, inimicos eius induam confusione.*

Laudes S. Athanasii. Talis fuit S. Athanasius; unde S. Gregorius Nazianz. orat. 21. quæ est de laudibus Athanasii, ipsum nuncupat oculum mundi, prælatum sacerdotum, ducem et magistrum Confessorum, vocem sublimem, firmam fidei columnam, post Ioannem Baptistam secundam lucernam lucentem et ardentem. Additque: Athanasius *percutientibus erat adamas* (per invictam patientiam) *dissidentibus magnes*, eos ad se alliciens et inter se concilians. Et inferius: *Virgines*, inquit, *eum ut pronubum laudent, coniuges moderatorem, Anachoretæ excitatorem, Cœnobitæ legislatorem, simplices deductorem, speculationi dediti Theologum, hilares frænum, calamitosi consolatorem, canities baculum, iuventus pædagogum, paupertas largitorem, divitiæ dispensatorem, ægrotantes medicum, sani valetudinis custodem; omnes denique eum qui omnibus omnia factus est, ut omnes, vel quamplurimos lucrifaceret.* Et anterius: Ipse, ait, Abrahæ, Isaac, Iacob, Mosis, Davidis, Samuelis, Eliæ, Elisæi, cæterorumque Sanctorum virtutes, *in unam sui* A *ipsius complexus animam, unum ex omnibus virtutis simulacrum numeris omnibus absolutum edidit.* Talis quoque fuit S. Basilius, de quo idem Nazianz. orat. 20. *Basilii vox*, ait, *erat tonitru, quia vita eius erat fulgur.* Quia vita fulgurabat, ideo voce tonabat.

VOS AUTEM VOLUISTIS AD HORAM (ad modicum tempus) EXULTARE IN LUCE EIUS.) q. d. Initio prædicante Ioanne, cum tanta vitæ sanctitate et zelo, gavisi estis et exultastis, quod tantus Propheta cælitus exortus esset, quem sperabatis fore vestrum Messiam; sed ubi Ioannes vestra scelera taxare cœpit, ac indicare me esse Messiam, me, inquam, pauperem et humilem, vos Ioannem sprevistis, nec testimonio eius de me credidistis; quia si credidissetis, me pro Messia recepissetis. Hoc est quod ait Lucas cap. 7. 30. *Pharisæi autem et legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsis, non baptizati ab eo*, scilicet Ioanne: ita S. Cyrillus, Chrysostomus et alii.

EGO AUTEM HABEO TESTIMONIUM MAIUS IOANNE. OPERA ENIM, QUÆ DEDIT PATER UT PERFICIAM EA; IPSA B OPERA, QUÆ EGO FACIO, TESTIMONIUM PERHIBENT DE ME, QUIA PATER MISIT ME.) Vers 36. *Maius Ioanne*, id est, maius testimonio Ioannis: *Maius*, id est, certius, efficacius, magis convincens me esse Messiam, Dei Filium, a Deo missum ad hominum salutem. Hoc maius testimonium sunt mea opera, id est, miracula, *quæ dedit mihi Pater*, ut iis probem me ab eo missum. Nam *Ioannis testimonium poterat quispiam calumniari, tamquam ad gratiam factum* (ait Euthym.) *verum opera omni suspicione libera, cunctorum ora contentiosa obturant. Opera enim etiam insanis persuaderent*, inquit Chrysost. Addit S. Cyrillus: *Quoniam ergo non dignus vobis Ioannes fide videtur, maiorem testem offero, cuius splendor mentis vestræ oculos ita perstringat, ut nihil omnino dicere possitis: non enim verbis, nec auctoritate hominum rem meam approbo, sed miraculorum splendore ac gratia, me ex Deo natum, et natura Deum ostendo.*

OPERA (miracula) QUÆ EGO FACIO, TESTIMONIUM PER- C HIBENT DE ME.) Quia miracula (quale fuit recens paralytici sanatio, v. g. ait Theoph.) mea sunt opera supernaturalia, quæ a nulla creata causa fieri possunt, sed Deo soli suut propria: unde ipsa sunt quasi sigillum Dei, quibus ipse mihi testimonium perhibet, meamque doctrinam obsignat et confirmat. *Quia sunt opera solius divinæ virtutis*, ait Euthymius. Unde Lyranus: *Firmum*, ait, *testimonium est per opera soli Deo possibilia, qui non potest testis esse falsitatis.* Sic et S. Chrysost. Cyrill. et alii.

Miraculis evicit Iesu se esse Christum.
Hinc sequitur, Iudæos potuisse, et debuisse certo cognoscere Iesum esse Messiam, sive Christum et Dei Filium, ex miraculis quæ patrabat. Primo, quia Iesus illa faciebat hoc fine et scopo, ut iis probaret se esse Christum et Deum. Hoc ergo evidens erat in attestante, scilicet in miraculis, quæ testabantur ipsum dicere verum, 1.
scilicet se esse Deum Deique Filium. Secundo, quia Iesus fecit omnia miracula, quæ Prophetæ prædixerunt a 2.
Christo esse facienda, uti ipse ostendi Matth. 11. v. 4. et 5. Tertio, quia, licet aliqui Prophetæ et viri sancti non- 3.
D nulla miracula ediderint, non tamen tot et tanta, quot et quanta edidit Iesus. Rursum Prophetæ faciebant miracula non sua virtute, sed invocatione Dei; Christus autem sua virtute, sua auctoritate, suo iussu et imperio quasi Dominus illa efficiebat. Inde ergo facile erat cognoscere ipsum esse Messiam, et Deum. Ita S. Athanasius lib. de Incarn. Verbi. Hinc etiam multi e Iudæis ipsum ut talem agnoverunt; alii tamen, præsertim Principes et Scribæ, licet secreto et sedate omnia Iesu gesta considerantes, iis convincerentur ipsum esse Messiam, tamen alias ira et invidia contra eum acti cæcatique, ipsum ut talem non agnoverunt, aut potius agnoscere noluerunt.

Igitur duobus maxime modis miracula Iesu probant eum esse Deum. Primum, ratione modi faciendi, ut dixi, quod præpotenti illa vi, sibi propria, uteretur in peragendis miraculis. Deinde nonnulla etiam sibi miracula reservavit, quæ ipsa sui natura convincunt et demonstrant eum esse Deum: qualia sunt, quod natus est de Virgine: quod

secreta cordium, et quid esset in homine, nosset, et sciret omnia: quæ causa fuit quamobrem Apostoli dicerent se credere, quod a Deo exiisset. Item, quod futura omnia quæ in passione, morte et post resurrectionem iuxta Scripturam eventura erant, prædixit: quod, cum voluit, animam suam in cruce posuit, ac deinde tertia die resumpsit: quod ascendit in cælum: quod misit Spiritum sanctum: denique quod mirificam illam vim patrandorum miraculorum in Apostolos, et septuaginta duos discipulos transfudit. Hoc quoque singulare in Christo, eique soli servatum, quod dicturus sum: Vis scilicet et potestas semper et ubique prompta et parata, et nusquam restricta, tam grandia edendi miracula, tam incredibilia et naturæ facultatem superantia: tam plena ac perfecta, tam salutaria, tam vera, tam certa ac clara, tam divina ac convenientia Filio Dei. Inter quæ maxime eminet salutifera illa et præsentanea virtus sanandi omnes morbos omnium, uti diximus, quotquot eum adibant sanitatis recuperandæ gratia, omnibus locis, omni tempore. Hæc absoluta potentia et perpetua virtus, solius est Christi. Nec in veteri Testamento Eliæ, aut Elisæo, aut etiam in legis promulgatione Mosi, aut angelis unquam concessa fuit: quippe qui tantum ex intervallo miracula ediderunt, ut ex historiarum collatione constat. Præterea miracula eorum certo numero comprehendebantur: Christi miraculorum continua series erat, nec ullus numerus iniri poterat. Ita S. Augustinus epist 3. ad Volusianum, S. Cyrillus et Chrysostomus, quos citat et sequitur S. Thomas 3. part. quæst. 43. art. 4. Quibus adde ea quæ Christi mortem quasi effectus consecuta sunt, uti fuere totius mundi per duodecim Apostolos piscatores ad Christum conversio, fervor fidelium primitivæ Ecclesiæ Actor. 2. et seq. Martyrum innumerorum invictum robur, imo in tormentis exultatio, etiam puerorum, virginum et fœminarum, etc. Quæ omnia clamant Christum ut Dei Filium esse colendum, amandum et adorandum, utpote qui solus hæc opera divina Deoque propria efficeret. Hæc est gloria Verbi incarnati, quam celebrat S. Ioan. cap. 1. 14. Evangelii.

Vers. 37 Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me: neque vocem eius unquam audistis, neque speciem eius vidistis.) *Testimonium perhibuit*, cum in meo baptismo cælitus intonuit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*, Matth. 3. 17. Ita S. Chrysost. Rursum *testimonium perhibuit de me*, per Scripturas, puta per Mosen et Prophetas, qui de me, meisque operibus ante tot centenos annos prophetarunt, uti mox explicat Christus v. 39. Ita Theophyl. Nonnus, Euthymius et alii. Addit S. Augustinus, et S. Hilarius lib. 6. de Trinit. Patrem testificari Iesu, quod ipse sit Filius Dei, cum eius operibus, id est, miraculis cooperatur, eique vim illa operandi tribuit. Verum hoc testimonium includitur in ipsis miraculis, de quibus egit versu præced.

Nota. Christus hic præter testimonium Ioannis, tria alia maiora adducit, quibus se probat esse Messiam, primum ex miraculis v. 36. secundum ex voce Patris in baptismo, tertium ex Scripturis v. 39.

Vers. 38. Et verbum eius non habetis in vobis manens (Arabicus, *non est firmatum in vobis*) quia quem misit ille, huic vos non creditis.) Connexio, et consequenter argumentatio horum verborum est obscura, quam proinde varii varie elucidant.

Primo, plane et genuine sic exponas, ut sit occupatio et concessio, q. d. Vos, o Scribæ, mihi alleganti testimonium Dei Patris de me, obiicietis vos illud non audisse, eo quod vocem Dei propriam et naturalem non audiveritis, nec speciem et faciem eius videritis, sicut vidit Moses, legem a Deo accipiens in Sina, Exod. 19. cui proinde vos credere asseritis. Respondeo: Concedo id quod dicitis, sed addo, quod nemo, ne Moses quidem, nec maiores vestri legem a Deo accipientes in Sina, audierunt propriam Dei vocem, nec eius speciem et faciem viderunt, sed tantum copiosum ignem, quo tegebatur Deus, viderint, et vocem in aere ab angelo vice Dei formatam audierint. Ego enim solus, qui sum filius Dei naturalis, ideoque Deo

A intimus, vocem eius propriam audivi, et speciem, sive faciem eius divinam vidi, et video assidue; sed tamen vos urgeo et convinco, quod verbum Dei mihi attestantis audistis, cum in baptismo meo Deus Pater publico sono edixit: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui*, Matth. 3. 17. Rursum quod verbum Dei de me audistis in S. Scripturis, puta in Mose et Prophetis, qui me esse Messiam et Deum attestantur. Verum vos, licet hoc Dei de me Verbum et testimonium audiveritis; illud tamen non habetis in vobis manens, quia illud non penetratis mente, non capitis, non intelligitis, non comprehenditis, non creditis, eo quod in me, velut a Deo Patre missum, credere nolitis: qua in re graviter erratis et peccatis. Si enim verbum angeli, vice Dei cum Mose, quasi servo suo loquentis, audistis, illique creditis: multo magis verbum Dei mihi attestantis, quod sim eius Filius, audire, illique credere deberetis; præsertim cum Moses mihi testimonium perhibeat, meque a vobis audiri iubeat, ut sequitur. Ita Euthym. *Cum sermo*, ait, *qui per legem datus est ac*
B *Prophetas, clamet quod Pater Filium suum missurus sit ad salutem vestram, et quod vos illi credere oporteat, vos huic quem ille misit, non credentes, non auscultatis prædicto eius sermoni, ac proinde nec habetis in vobis manentem.* Hic sensus videtur clarus, planus et genuinus.

Secundo, tamen S. Hilarius lib. 9. de Trinitat. totum hunc locum sic nectit et explicat, q. d. Propterea vocem eius non audistis, nec speciem vidistis, nec verbum eius manet in vobis, quia mihi non creditis: quasi dictum sit: Si mihi crederetis, vocem Patris audiretis, et speciem videretis: qui enim videt me, videt et Patrem; similiter qui audit me, audit et Patrem, et Verbum Patris in eo manet.

Tertio, S. Cyrillus et Chrysostom. censent hæc dici a Christo ad confundendos Iudæos, iactantes quod Deum audissent et vidissent in Sina decalogum promulgantem, q. d. Erratis, et falso iactatis, o Iudæi, vos Deum audisse et vidisse in Sina: nam Deus purus est spiritus, qui nec vocem, nec speciem propriam habet, sicut habet ho-
C mo: quare illa vox quam audistis, et species ignis quem vidistis in Sina, non fuit vox, nec species vera et propria Dei; sed symbolum et signum dumtaxat corporeum, vobis corporatis et rudibus arcanam et invisibilem deitatem, instar umbræ repræsentans.

Quarto, S. Athanasius lib. 4. Contra Arrian. per *verbum*, Græce λογον, intelligit Christum Dei Filium, qui est Verbum Patris, quem apte iungi cum specie et forma Dei asserit, eo quod ipse character sit, et viva imago Patris, sensumque esse, q. d. Vos vocem Dei non audistis, nec formam vidistis, et cum superesset vobis modus unus, ut in me, qui sum Verbum Patris, et imago eius substantiæ, quemque qui videt, videt et Patrem, crederetis; hunc modum contemnitis, et non creditis mihi, propterea Patris cognitionem non habetis, et divina notitia privati estis.

Quinto, Toletus, q. d. Vos, o Iudæi, perterriti voce tubali angeli, et igne fulgurante in Sina, petiistis vocem hanc terribilem amplius non audire, nec ignem horribilem videre, sed ut Deus vobis per Mosen, quasi internuntium
D loqueretur, idque a Deo obtinuistis; sed verbum et pactum eius ad quod vos obligastis, non servatis: acceptastis quidem pactum eius, nempe vos audituros, quem ille miserit Prophetam de gente vestra: at verbum et pactum eius non manet in vobis, quia quod pepigistis, implere non vultis: Ecce enim ego sum quem ille misit, et vos non mihi creditis, nec auditis me, sicut promisistis.

Verum primus sensus maxime videtur congruus et appositus.

Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me.) *Scrutamini*, tam in Græco quam in Latino, potest esse modi indicativi et imperativi: in Indicativo modo accipit Cyrillus, q. d. Vos, o Scribæ, assidue scrutamini et versatis Scripturas, quæ testimonium perhibent de me; sed vos illud capere et intelligere non curatis, quia ad me venire non vultis. Melius S. August. S. Chrys. Theophyl. Euthymius et alii accipiunt Vers. 39.

in Imperativo, q. d. Vestigate Scripturas, et in iis invenietis Deum Patrem mihi perhibere testimonium.

Porro per τὸ *scrutamini*, Christus, ait Chrys. *Iudæos ad Scripturarum, non simplicem et nudam lectionem, sed ad investigationem per quam diligentem relegavit: non enim dixit: Legite scripturas, sed Scrutamini*, id est, diligenter quærite, et quasi effodite latentes in ea de me, rebusque divinis thesauros, sicut qui scrutantur venas auri et argenti, terram effodiunt ut aurum inveniant. *Effodere profundius iubet, ut ea quæ alte in modum thesauri recondita sunt, possint invenire*, ait ex Chrys. Euthym. Sic et Theophyl. *Dixerat eis*, ait, *verbum Dei, hoc est Scripturæ, quæ de me testantur, non sunt in vobis. Igitur quomodo poterunt habere verbum Dei? inquit, Scrutamini Scripturas.* Sic Scripturas scrutabantur ii quibus prædicabat Paulus Actor. 17. 11. sed sincere et solius veritatis cognoscendæ studio: quare in Scripturis invenerunt Christum, quem eis prædicabat Paulus.

Quia vos putatis in ipsis, id est in earum intelligentia, fide et observatione, vitam æternam habere.) Si quis enim credat et faciat, quæ iubent Scripturæ vitam æternam assequetur. Hinc patet Iudæos plerosque, ac nominatim Pharisæos, credidisse animæ immortalitatem, aliamque post hanc superesse vitam, in qua probis vita æterna, improbis mors æterna, a Deo irroganda sit. Dico plerosque: nam Sadducæi hæc omnia negabant, ut patet Actor. 23. v. 8.

Et (id est *etenim*. Hebræum enim *vau*, id est *et*, sæpe est causale, idemque valet quod *nam*, *quia*, *etenim*. Ita Euthymius: dat enim causam cur dixerit, *Scrutamini Scripturas;* quia scilicet) illæ sunt quæ testimonium perhibent de me.) Scilicet multæ ad litteram, plures in sensu allegorico et mystico: quia *finis legis est Christus*, Rom. 10. 4. nam, ut ait Petrus: *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum*, Actor. 10. 43. Lector ergo sacræ Scripturæ, ac præsertim Interpres, doctor et prædicator, scrutetur Scripturas, et in omnibus inveniet Christum vel in veritate apertum, vel sub umbris et figuris opertum, celatum et velatum. Vide nostrum Iosephum Acostam lib. de Christo revelato, ac S. Cyprian. lib. de Testimon. contra Iudæos.

Vers. 40. Et (tamen) non vultis venire ad me ut vitam habeatis.) q. d. Non vultis mihi adhærere, in me credere, meam doctrinam et legem capessere, ut vitam æternam a Scripturis prædicatam acquiratis. Ad illam enim ego solus sum via, veritas et vita, Ioan. 14. 6.

Vers. 41. Claritatem (Græce, δόξαν, id est gloriam) ab hominibus non accipio.) Est occupatio, q. d. Vos, o Scribæ, suspicamini, et mihi obiicitis, quod ego tam magnifica de me prædicem, meamque dignitatem et auctoritatem tam impense probare coner ex studio vanæ gloriæ, quod scilicet vener auram populi, ab eoque glorificari, magnusque, imo filius Dei haberi cupiam. Respondeo, me hæc de me ipso prædicare, non propter me ut gloriam hominum aucuper, sed propter vos, ut scilicet vos salvem: vestræ enim salutis sum avidus, illamque sitio: scio enim neminem posse salvari, et vitam æternam possidere, nisi per me, utpote quem Deus constituit mundi salvatorem: ita S. Chrys. Cyrill. Leontius et alii, idque patet ex seq.

Vers. 42 Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis.) q. d. Scio et penetro intima cordis vestri (sum enim cardiognostes et cordium inspector, quia Deus) videoque in iis nil esse amoris divini, sed illa plena esse ambitione, avaritia, superbia: quæ est causa cur tam clara testimonia, quæ ego pro me profero, accipere, et in me credere nolitis, q. d. Radix vestræ incredulitatis et obstinationis non est mea gloriæ ambitio, sed vestra vesterque defectus charitatis. Si enim vere Deum diligeretis, eique uni placere studeretis, utique me ab eo missum, et tam clare in Scripturis descriptum agnosceretis. Sic et hodie hæreseos causa in multis est vitiatus amor; quia scilicet multi amant libertatem carnis, quam docet hæresis, nec amant Deum, qui eam stringit et vetat.

A Aliter hæc cum præcedentibus nectit Cyrillus, q. d. Non hæc magna de me prædicavi propter claritatem, ut scilicet humanam laudem aucuper, sed ut cognoscatis (sicut ego cognosco) dilectionem Dei non esse in vobis, qua privati, quomodo poteritis ad me, qui Filius sum Dei, venire?

Aliter quoque Chrysost. et Euthym. q. d. Vos, o Scribæ, me persequimini, non ex zelo Dei, quod Deum, Deique honorem diligatis, sed ex odio et invidia: nam ego tot testimoniis probavi me esse a Deo missum.

Aliter denique Toletus et Maldonatus, q. d. Ego prædico me esse Messiam et Dei Filium, non quod quæram vanam hominum gloriam: sed quia cognovi, id est, cognosco, vos dilectionem Dei, quæ ad vitam æternam ducit, non habere: ut scilicet ad dilectionem hanc per fidem, qua in me credatis, adducam.

Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.) Vers. 43.
B *In nomine Patris*, quasi Filius missus a Deo Patre, ut eius nomine et auctoritate, atque ad illius unius laudem et gloriam impleam illa, quæ ipse vobis de Messia promisit; nimirum ut per illum Dei notitiam, gratiam, salutem et vitam æternam vobis largiatur; idque tot testimoniis, quæ Pater mihi dedit, vobis clare probavi: et tamen *non accipitis me*, sed ut pseudoprophetam refutatis: quare iusto Dei iudicio fiet, ut si alius pseudopropheta ad vos venerit, non missus a Deo, sed *in nomine suo*, id est, sua auctoritate, sua ambitione, sua audacia sese ingerens, fingens, iactansque se esse Messiam, illum ut talem recipiatis. *Alius* ergo hic erit Antichristus, cui credent Iudæi, qui Christum respuerunt, iuxta illud Pauli 2. Thessal. 2. 10. *Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.* Vide ibi dicta: ita S. Chrysost. Cyrill. August. Beda, Leontius et passim veteres. Rursus *alius* quilibet pseudopropheta, fingens se esse Christum, ideoque Antichristi præcursor, hic
C accipi potest, qualis fuit paulo post Christum Ægyptius ille, qui triginta hominum millia post se duxit in exitium, de quo Iosephus lib. 2. Belli cap. 12. Item *Ben chosba*, id est, filius mendacii, qui se falso vocabat *Bar chocaba*, id est filium stellæ, sub Adriano Imper. de quo Euseb. lib. 4. Histor. cap. 6.

Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam quæ a solo Deo est, non quæritis?) Vers. 44. q. d. Vos gloriam humanam, brevem et exilem captatis; quare me spernitis, qui gloriam humanam contemno, et contemnendam doceo; sectandam vero esse divinam et æternam, quam Deus Sanctis inchoat in terra, sed perficiet in cælo, ubi eos omni gloria cumulabit ac beabit: ita Theophyl.

Rursum, q. d. Vos vultis coli a populo, quasi sapientes summique legis doctores, ac religiosissimi eius observatores: quare non vultis mihi subiici, meique fieri discipuli. Ambitio ergo est, quæ vos excæcat, et in infidelitate vestra obdurat.

D Nolite putare quia (quod) ego accusaturus sum vos apud Patrem: est qui accusat vos Moses, in quo vos speratis.) Vers. 45. Audi Cyrill. *Non opus est alio accusatore, sed etiam cæteris omnibus silentibus, solam Mosis legem ad condemnationem non credentium in se Iudæorum sufficere asserit.* Mosen nominat, quia Iudæi totam suam fidem et spem in Mose locabant. Unde dicebant: *Nos Mosi discipuli sumus: nos scimus quia Mosi locutus est Deus, hunc autem nescimus unde sit*, Ioann. 9. v. 28. Quare Christus *sagaciter hoc in ipsorum caput retorquet*, ait Euthymius. Unde sequitur:

Si enim crederetis Mosi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit.) Vers. 46. *Forsitan:* sic Interpres noster vertere solet Græcum ἄν, id est *utique*, quod proinde confirmantis est, non dubitantis, q. d. Si Mosi crederetis, utique mihi quoque crederetis. Quare veteres nonnulli non legunt τὸ *forsitan*. Vide dicta Matt. 11. 23.

De me enim ille scripsit.) Tum in Levitico, totoque

Pentateucho; nam omnes eius cæremoniæ et historiæ fere me præfigurarunt: ita S. Chrysost. et Cyrillus; tum clare et diserte de me scripsit Deuter. 18. v. 15. et 18. dicens: *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, similem tui, et ponam verba mea in ore eius*, etc. *qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.* Rursum scripsit de Christo Moses Genes. 49. v. 10. ubi et tempus venturi Messiæ ex oraculo Iacobi assignat dicens: *Non auferetur sceptrum de Iuda, et dux de femore eius, donec veniat qui mittendus* A *est.* Iam autem a Iuda sceptrum defecerat, translatumque erat ad Herodem: ergo iam erat tempus adventus Messiæ.

SI AUTEM ILLIUS LITTERIS NON CREDITIS, QUOMODO Vers 47. VERBIS MEIS CREDETIS?) Est argumentum ad hominem: Iudæi enim Mosen præferebant Christo: quare recte contra eos argumentatur: Si vos Mosis, quem vos summi facitis, litteris, quas de me scripsit, non creditis, multo minus meis verbis credetis. Frustra ergo tot testimonia profero, cum vos in mei odio et rebellione obfirmatos obstinatosque videam. Sermonem ergo finio, taceo, et abeo.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus quinque panibus et duobus piscibus pascit quinque hominum millia. Secundo, v. 17. ambulat super mare. Tertio, v. 27. disputat de cibo animæ spiritali. Quarto, v. 55. agit de pane Eucharistiæ.

1. POST hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis: 2. Et sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. 3. Subiit ergo in montem Iesus: et ibi sedebat cum discipulis suis. 4. Erat autem proximum pascha, dies festus Iudæorum. 5. Cum sublevasset ergo oculos Iesus, et vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum: Unde ememus panes, ut manducent hi? 6. Hoc autem dicebat tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus. 7. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. 8. Dicit ei unus ex discipulis eius, Andreas frater Simonis Petri: 9. Est puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisces: sed hæc quid sunt inter tantos? 10. Dixit ergo Iesus: Facite homines discumbere. Erat autem fœnum multum in loco. Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque millia. 11. Accepit ergo Iesus panes: et cum gratias egisset, distribuit discumbentibus: similiter et ex piscibus quantum volebant. 12. Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite quæ superaverunt fragmenta, ne pereant. 13. Collegerunt ergo, et impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, quæ superfuerunt his qui manducaverant. 14. Illi ergo homines cum vidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant: Quia hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum. 15. Iesus ergo cum cognovisset, quia venturi essent ut raperent eum, et facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus. 16. Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli eius ad mare. 17. Et cum ascendissent navim, venerunt trans mare in Capharnaum: et tenebræ iam factæ erant: et non venerat ad eos Iesus. 18. Mare autem, vento magno flante, exurgebat. 19. Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque aut triginta, vident Iesum ambulantem supra mare, et proximum navi fieri, et timuerunt. 20. Ille autem dicit eis: Ego sum, nolite timere. 21. Voluerunt ergo accipere eum in navim: et statim navis fuit ad terram, in quam ibant. 22. Altera die, turba quæ stabat trans mare, vidit quia navicula alia non erat ibi nisi una, et quia non introisset cum discipulis suis Iesus in navim, sed soli discipuli eius abiissent: 23. Aliæ vero supervenerunt naves a Tiberiade, iuxta locum ubi manducaverant panem, gratias agentes Domino. 24. Cum ergo vidisset turba quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in naviculas, et venerunt Capharnaum quærentes Iesum. 25. Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? 26. Respondit eis Iesus, et dixit: Amen, amen dico vobis: quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis. 27. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus. 28. Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus ut operemur opera Dei? 29. Respondit Iesus, et dixit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille. 30. Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum ut videamus, et credamus tibi? quid operaris? 31. Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de cælo dedit eis manducare. 32. Dixit ergo eis Iesus: Amen, amen dico vobis: Non Moses dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo verum. 33. Panis enim Dei est qui de cælo descendit, et dat vitam mundo. 34. Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis panem hunc; 35. Dixit autem eis Iesus: Ego sum panis vitæ, qui venit ad me, non esuriet: et qui credit in me, non sitiet unquam. 36. Sed dixi vobis, quia et vidistis me, et non creditis. 37. Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: et eum qui venit ad me, non eiiciam foras: 38. Quia descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. 39. Hæc est autem voluntas eius qui misit me, Patris: ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die. 40. Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me: ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. 41. Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi, 42. Et dicebant: Nonne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos novimus patrem et matrem? Quomodo ergo dicit hic: Quia de cælo descendi? 43. Respondit ergo Iesus, et dixit eis: Nolite murmurare in invicem: 44. Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum: et ego resuscitabo eum in novissimo die. 45. Est scriptum in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me. 46. Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is qui est a Deo, hic vidit Patrem. 47. Amen, amen dico vobis: Qui credit in me, habet vitam æternam. 48. Ego sum panis vitæ. 49. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt. 50. Hic est panis de cælo descendens: ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. 51. Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. 52. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum: et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. 53. Litigabant ergo Iudæi ad invicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? 54. Dixit ergo eis Iesus: Amen, amen dico vobis: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. 55. Qui manducat meam carnem, et bibit meum san-

guinem, habet vitam æternam: et ego resuscitabo eum in novissimo die. 56. Caro enim mea, vere est cibus: et sanguis meus, vere est potus: 57. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo. 58. Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem: et qui manducat me, et ipse vivet propter me. 59. Hic est panis qui de cælo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum. 60. Hæc dixit in synagoga docens, in Capharnaum. 61. Multi ergo audientes ex discipulis eius, dixerunt: Durus est hic sermo, et quis potest eum audire? 62. Sciens autem Iesus apud semetipsum quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis: Hoc vos scandalizat? 63. Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? 64. Spiritus est, qui vivificat: caro non prodest quidquam: verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. 65. Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Sciebat enim ab initio Iesus qui essent non credentes, et quis traditurus esset eum. 66. Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo. 67. Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retro: et iam non cum illo ambulabant. 68. Dixit ergo Iesus ad duodecim: Numquid et vos vultis abire? 69. Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes: 70. Et nos credidimus, et cognovimus quia tu es Christus Filius Dei. 71. Respondit eis Iesus: Nonne ego vos duodecim elegi, et ex vobis unus diabolus est? 72. Dicebat autem Iudam Simonis Iscariotem: hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.

Vers. 1. POST HÆC ABIIT IESUS TRANS MARE GALILÆÆ, QUOD EST TIBERIADIS.) q. d. Mare hoc nunc vocatur *Galilææ*, quia illi erat conterminum; nunc *Tiberiadis*, quia illi adiacebat civitas dicta Tiberias a Tiberio Cæsare, in cuius gratiam fuit condita ab Herode Tetrarcha, teste Iosepho l. 18. Antiq. c. 3. Nominat Tiberiadem, quia iuxta eam erat desertum, in quo Christus quinque panibus pavit 5000. uti ostendi Matth. 14. 13.

POST HÆC.) Non statim, sed post unum fere annum. Curatio enim paralytici, indeque consequens disputatio Christi cum Iudæis, de qua paulo ante c. 5. egit Ioannes, contigit initio anni 2. prædicationis Christi; hæc vero quæ hic narrat, contigerunt in fine eiusdem anni. Id patet ex eo quod Christus paralyticum curarit in Paschate, ut patet cap. 5. v. 1. hæc autem gessit instante Paschate sequentis anni, ut patet hic v. 4. Omittit ergo Ioannes hic ea quæ gessit Christus toto anno 2. prædicationis suæ, scilicet creationem duodecim Apostolorum, sermonem Christi in monte, quem recenset Matth. cap. 5. 6. et 7. missionem Apostolorum ad prædicandum, multaque alia, quæ recensui in chronotaxi a n. 20. usque ad 29. Omittit autem idcirco, quod illa plene et fuse narrata sint ab aliis Evangelistis. Hic vero inserit narrationem multiplicationis panum factæ a Christo, etiamsi ab aliis Evangelistis recensitæ, eo quod illa fuerit occasio sermonis Christi de cibo spirituali et cibo Eucharistiæ, quam fuse hic subiungit Ioannes, eo quod ab aliis Evangelistis sit prætermissa.

Vers. 2. ET SEQUEBATUR EUM, navi euntem, TURBA MAGNA.) Pedestri itinere flexuoso circumeundo mare Galilææ, ut ait Matt. c. 14. 13.

Vers. 3. DICIT AD PHILIPPUM: UNDE EMEMUS PANES, UT MANDUCENT HI?) Nota. Hic fuit ordo rei gestæ: Christus videns e monte turbam se sequentem et quærentem, ex monte ad illam descendit, illamque benigne excepit, docuit, et ægros in illa sanavit usque ad vesperam, qua imminente discipuli monuerunt Christum ut turbam dimitteret, ac corpus cibo reficeret: Christus vero iussit, ut ipsi prius turbam famelicam pascerent. Negant ipsi sibi id esse possibile, eo quod ducentorum denariorum panes tantæ turbæ non sufficerent: mox Christus rem proponit Philippo, forte quia is magis sollicitus, præ aliis urgebat Christum, ut dimissa turba cœnaret; Philippus idem respondit quod cæteri, ducentorum denariorum panes non sufficere. Iam cætera usque ad v. 27. prosequitur Matth. c. 14. v. 13. et seq. ubi illa explicui.

Miraculum quoque panum et duorum piscium.

Vers. 11. ACCEPIT ERGO IESUS PANES: ET CUM GRATIAS EGISSET, Deo Patri, suspiciens in cælum, implorando Dei opera ad multiplicandos panes, ipsos benedixit, ut habent alii Evangelistæ, et Syrus hic, DISTRIBUIT DISCUMBENTIBUS, inter distribuendum panes miraculose multiplicans: SIMILITER AUTEM EX PISCIBUS, QUANTUM VOLEBANT.) Pari modo ex miraculo eos sensim multiplicans. Christum hac in re imitati sunt S. Dominicus et S. Franciscus: cum enim in Capitulo generali Ordinis Minorum nihil esset edulii, pleni fide dixerunt: *Eamus, et omnipotentem deprecemur Deum, qui* 5000. *hominum præter mulieres et pueros in deserto satiavit: neque enim nunc minoris est potentiæ aut misericordiæ, ut de eius desperemus bonitate.* Perstiterunt ita in oratione, donec de divina eis constitit voluntate. Hora igitur prandii, iussit S. Franciscus fratres in refectorio discumbere. Quod dum faciunt, viderunt ingredi in triclinium viginti adolescentes egregios, succinctos et expeditos ad serviendum, qui et ministrarunt panem, vinum, et omne genus obsonii necessarium, recumbentibus numero quingentis. Finito vero prandio, inclinato capite, et salutatis Fratribus, bini suo ordine exierunt e refectorio, admirantibus Fratribus, et Deum collaudantibus pro tanta in suos cura et providentia. Ita Annales Minorum Lucæ Waddingi, anno Christi 1219. n. 11. Idem Romæ fecit S. Dominicus ad S. Sixtum: cum enim domi nihil esset cibi, iussit Fratres mensæ accumbere, illique benedixit: et ecce ingressi duo angeli, specie elegantium iuvenum, singulis fratribus (erant enim centum) singulos candidissimos panes apposuerunt, unus a dextris, alter a sinistris, et submissis capitibus disparuerunt. Ita habet Vita S. Dominici l. 3. c. 4. Romæ locum hunc visitavi et veneratus sum, ibique totam rem depictam conspexi.

Providit Deus cibos multis S. Francisci fratribus congregatis per 20. angelos.

Et Fratribus S. Dominici.

UT RAPERENT EUM, ET FACERENT EUM REGEM.) Messiam scilicet quem Iudæi putabant sibi daturum copiam frumenti, vini, olei, auri et argenti, ideoque eum hic regem inaugurare volebant, non tam Christi, quam suo, quod ab eo expectabant commodo. Talem Messiam etiamnum expectant crassi Iudæi, qui instar Salomonis eis det copiam frugum et opum terræ. Vers 15

ET CUM ASCENDISSENT NAVIM, VENERUNT (Græce ἤρχοντο, id est, *veniebant*, hoc est, ut Syrus, *tendebant*, pergebant: nam erant adhuc in mari, ibique tempestatem passi sunt, quam Christus sedavit, ut sequitur) TRANS MARE (Galilææ) IN (id est versus) CAPHARNAUM.) Quod situm erat in terra Genesar, ut ait Matth. cap. 14. 43. Iusserat Christus ut irent Bethsaidam, teste Marco c. 6. 54. sed cum paulo post ipsi, absente Christo, tempestate maris et vento iactarentur, ultra Bethsaidam, versus Capharnaum, ibique Christus ambulans super mare, illudque sedans eis occurreret: hinc præterita iam Bethsaida, mutato consilio perrexerunt Capharnaum, ubi erat domus et sedes Christi prædicantis: inde rursum postea profecti sunt Bethsaidam, ubi Christus cæcum curavit, ut habet Marcus c. 8. 22. Vers. 17.

CUM REMIGASSENT ERGO QUASI STADIA VIGINTIQUINQUE AUT TRIGINTA.) Id est, milliaria Italica fere quatuor, nam stadium est octava pars milliaris. Vers. 19.

VOLUERUNT ERGO (cupiverunt et invitarunt iam agnitum, quem paulo ante putantes esse spectrum, horrebant et aversabantur) ACCIPERE EUM IN NAVIM (et de facto acceperunt, ut ait Marcus c. 6. 51.) ET STATIM (Christi præsentis ope et virtute) NAVIS FUIT AD TERRAM IN QUAM IBANT.) Nonnus, *Divina agitatione*, ait, *navis spontanea appellebat ad longinquum portum veluti mens alata*, puta ad terram Genesar, ut habet Matth. c. 14. 34. sive Gene- Vers. 21.

sareth, ut habet Marcus c. 6. 53. quæ prius Cenereth, sive Ceneroth dicebatur ab urbe ita dicta, quæ vicina erat Capharnao, a quo totum mare Galilææ vicinum dictum est stagnum Cenereth, sive Genesareth. Porro in terra hac Genesareth sita erat urbs Capharnaum, ad quam navigasse et appulisse Iesum cum discipulis, diserte testatur Ioann. cap. 6. v. 17. et 24. ac 25. Ibi enim habuit prolixam illam de pane cælesti et Eucharistia disputationem, quam fuse recenset Ioan. c. 6. nam ibidem v. 60. diserte ait: *Hæc dixit in synagoga docens, in Capharnaum.* Si quis tamen malit Iesum præcise in terram, id est, in urbem Cenereth, navigando appulisse, et inde pedibus ivisse ad vicinam urbem Capharnaum, non repugnabo.

Nota το *et statim:* inde enim sequitur, Christum effecisse, ut navis hæc quasi in momento, involarit in portum urbis Capharnaum; ideoque in momento quasi confecit octo vel novem passuum millia, quæ conficiunt totidem milliaria Italica: nam tantum distabat Bethsaida a Capharnao. Iam enim discipuli navigantes e loco, ubi Christus paverat 5000. (qui erat medius inter Bethsaida et Tiberiadem) per 25. vel 30. stadia, uti dixi v. 19. id est, per quatuor fere milliaria Italica, versabantur circa, vel paulo ultra Bethsaidam, cum Christus ambulans super mare occurrens, navimque ingressus, effecit ut navis ex eo loco volans, quasi in momento perveniret ad portum Capharnai. Ergo effecit ut navis octo vel novem milliaria, quasi in momento conficeret. Hinc disce omnes tuas actiones cum Christo, imo duce Christo peragere; cum illo enim magna efficies, sine illo nihil. Sic Petrus tota nocte sine Christo laborans, nullos pisces cepit; ipso autem præsente et iubente laxans retia, cepit ingentem piscium copiam, Ioann. 21. 3. et seq. Et iterum Lucæ 5. 5. Igitur, ut ait Nazianz. in Carm.

Felix qui Christum fortunis omnibus emit.

Vers. 22. ALTERA DIE, TURBA QUÆ STABAT TRANS MARE, VIDIT QUIA ALIA NAVICULA NON ERAT IBI NISI UNA, ET QUIA NON INTROISSET CUM DISCIPULIS SUIS IESUS IN NAVIM, SED SOLI DISCIPULI EIUS ABIISSENT.) *Trans mare:* intellige respectu discipulorum, qui iam in aliud maris littus navigarant: q. d. Postridie eius diei, quo Christus panibus quinque paverat 5000. turba quæ ab eo pasta fuerat trans mare, hoc est in loco pridiani pastus et convivii persistens, cum sciret unam tantum ibi fuisse naviculam, quam soli Christi discipuli conscenderant, relicto in terra Iesu, subaudi, requisivit ibidem eumdem Iesum: non enim sciebat ipsum noctu supra mare ambulantem, ingressum navim appulisse Capharnaum. Sciebat enim ipsum terra non potuisse hoc iter conficere, quin a turba ipse videretur et teneretur.

Vers. 23. ALIÆ VERO SUPERVENERUNT NAVES A TIBERIADE, IUXTA LOCUM UBI MANDUCAVERANT PANEM, GRATIAS AGENTE DOMINO.) Syrus, *cum benedixisset Iesus,* et benedictione sua panes multiplicasset. Hinc patet locum, in quo Christus panes multiplicavit, fuisse iuxta Tiberiadem, adeoque prænavigandum fuisse iis, qui Tiberiade navigarent Betsaidam et Capharnaum, ut patet ex v. 24. Sensus est, q. d. Sparso hoc Christi multiplicationis panum miraculo, multi tum aliunde, tum ex vicina Tiberiade, navibus venerunt ad locum, in quo Christus panes multiplicarat, ut Iesum tanta patrantem viderent et audirent.

Vers. 25. ET CUM INVENISSENT EUM TRANS MARE, DIXERUNT EI: RABBI, QUANDO HUC VENISTI.) *Trans mare*, puta in synagoga urbis Capharnai, ut patet v. 59. *Quando,* et quomodo *huc venisti?* Scimus enim hesterno die solos discipulos in deserto Bethsaidæ navim conscendisse, te vero ibidem in terra remansisse. Nesciebant enim Christum nocte media super mare ambulasse.

Vers. 26. RESPONDIT EIS IESUS, ET DIXIT: AMEN, AMEN DICO VOBIS: QUÆRITIS ME, NON QUIA VIDISTIS SIGNA, SED QUIA MANDUCASTIS EX PANIBUS, ET SATURATI ESTIS.) Christus modestiæ causa non respondet directe interrogationi illorum, ne cogatur dicere se ambulando super mare eo venisse: itaque se iactare videatur. Respondit ergo id quod magis interrogantium intererat, scilicet, ut a se

A requirant cibum animæ potius quam corporis. Ait igitur: Quæritis me, non quia vidistis signa, miracula per quæ fidem, pœnitentiam, aliasque virtutes Evangelicas, quibus ad vitam æternam pervenitur, docere et persuadere laboro, q. d. Quæritis me, non ut a me cibum animæ accipiatis, quo perveniatis ad vitam æternam, *sed quia manducastis ex panibus,* quos miraculose multiplicavi ideoque sapidissimos effeci, ut rursus vobis similes impertiar. Multi enim sunt amici ollæ et mensæ, potius quam Christi et salutis æternæ; carnales enim non nisi carnalia sapiunt, quia spiritualia non capiunt.

OPERAMINI NON CIBUM, QUI PERIT, SED QUI PERMANET IN VITAM ÆTERNAM, QUEM FILIUS HOMINIS DABIT VOBIS. HUNC ENIM PATER SIGNAVIT DEUS.) *Operamini,* Græce, εργαζεσθε, id est opera, studio et labore vestro contendite, et sedulo curate, ut acquiratis cibum, non corporis qui perit, sed animæ qui non perit. Unde Arabicus vertit, *operamini non ob cibum periturum* (ut eum operando B lucremini: *Omnis enim labor hominis in ore eius,* ait Sapiens, ut scilicet ori suo cibum laborando compareт) *sed ob cibum permanentem in vitam æternam.* Ergo *operamini toto animo,* inquit Euthym. *omni cura continue. Non præcipit tantum operari cibum animæ, sed admonuit corporalem cibum obiter curare, animæ vero toto studio.* Similiter Theophylact. *Oportet vos non omnino deditos esse ventri, sed maxime spiritalem agere curam, et non omnem sollicitudinem in corporalem cibum insumere.* Vers. 27.

Assurgit Christus, et turbas traducit a pane corporali, quo paulo ante illas in deserto paverat, ad panem spiritalem multo digniorem, magisque necessarium, q. d. Ego dedi vobis panem hordeaceum illaboratum, id est, sine opere et labore vestro: at vos operamini et laborate totis viribus, ut panem spiritalem comparetis, qui vos alat, ducatque ad vitam æternam. Simili modo c. 4. ab aqua puteana, Samaritanam traduxit ad aquam spiritalem, ut fideles suos, præsertim sacerdotes et Religiosos, doceret idem facere, ut in colloquiis populum a rebus corporali- C bus ad spirituales traducere et evehere satagant. Unde ex hac Christi sententia recte colligit Cyrillus: *Nulla igitur,* inquit, *carnis cura nobis habenda est, sed necessariis et æternis invigilandum: non enim differt a bestiis, qui corporis voluptates consectatur, sed qui virtutibus inhæret, et spiritali vitam peragit lege; illisque qui omnino deditus est, quæ nobis divinitus concessa, iter ad superos præparant, is mihi videtur seipsum cognovisse, nec ignorasse se rationale animal ad imaginem creatoris esse productum.* Et inferius: *Operemur igitur (ut Salvator ait) non eum cibum, qui lapsus in ventrem, et brevi nos voluptate afficiens, per alvum tandem emissus perit, sed cibum spiritalem, qui corda confirmat, et in vitam æternam perducit, quem largiturum se pollicetur.*

Quæres, quis est cibus permanens in vitam æternam, quem Christus operando comparari iubet? hæretici dicti Massaliani, sive Euchitæ, id est precatores, censebant esse orationem, q. d. Christus: Nolite operari manibus, D quia opus manuum perit, sed mente semper Deum orate, quia oratio est cibus spiritus, qui permanet in æternum. Hi enim hæretici dicebant non esse laborandum manibus, sed semper orandum, uti refert S. Chrysost. hic, S. Aug. lib. de Hæres. et alii. Verum hæc est hæresis, quam convellit Paulus 2. Thessal. 3. 10. *Si quis*, inquit, *non vult operari, nec manducet.* Et 1. Corinth. 4. 12. loquens de se: *Laboramus,* inquit, *operantes manibus nostris.* Quis est cibus permanens in vitam æternam?

Dico ergo cibum hunc permanentem esse fidem, charitatem, gratiam, opera bona, ut explicant Iudæi v. seq. item Sacramenta, omniaque illa, quæ nos ducunt ad vitam æternam, ac præsertim Eucharistiam, de qua v. 54. ita Iansenius, Maldonatus, Bellarminus, et alii. Sensim enim et gradatim Christus a minoribus et communibus, ad maiora et singularia, puta ad Eucharistiam, conscendit. Unde S. August. *Credere in eum,* inquit, *est manducare cibum, qui permanet in vitam æternam. Ut quid paras dentem et ventrem? crede, et manducasti.*

Secundo, magis apposite, proprie et præcise, cibus hic

spiritalis est Eucharistia, uti Christus diserte explicat v. 54. ipse enim primo in genere, per modum thesis, cibum hunc vocat cælestem, et permanentem in vitam æternam: mox v. 35. a thesi descendit ad hypothesim, ac cibum hunc determinat, asseritque se esse hunc cibum: *Ego*, inquit, *sum panis vitæ*: ac tandem v. 54. et sequent. clare rem totam aperit, dicitque suam carnem et sanguinem in Eucharistia, esse hunc panem et cibum: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis*, inquit, *et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Et v. 56. *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus*. Post sesquiannum enim, paulo ante mortem, instituturus erat Sacramentum Eucharistiæ, in eoque carnem et sanguinem suum nobis daturus in cibum et potum spiritalem animæ, intermediis autem hic sententiis crebro hortatur ad fidem, quia hæc summe in Eucharistia est necessaria.

Sensus ergo est, q. d. Operamini opera fidei, credite in me, meisque dictis fidem adhibete, ita quæretis, et reipsa acquiretis cibum Eucharistiæ, qui animam vestram non tantum alet, sed et ducet ad vitam æternam: Christus enim distinguit opus fidei a cibo Eucharistiæ, qui opere fidei parandus est, sicut distinguitur medium a fine, ad quem ducit. Unde mox Iudæis opus, quo quasi modo et medio cibum hunc acquirerent, poscentibus Christus, v. 29. respondit: *Hoc est opus Dei ut credatis in eum, quem misit ille*. Ita Theophyl. *Cibum manentem*, inquit, *mysticam dicit sumptionem carnis Domini*. Et Rupertus: *Qui permanet in vitam æternam, id est, qui in hac mortali vita manducatus, ad hoc valet, ad hoc proficit, ut vitam det mundo æternam*. Sic et Toletus, Franc. Lucas et alii.

Hunc enim Pater signavit Deus.) Græce, ὁ Θεὸς, q. d. Pater cælestis, qui est ille magnus, summusque Deus, *signavit*; Græce, ἐσφράγισε, id est, *sigillavit*. Iam signatio vel sigillatio hæc Christi est triplex, quarum prima parit secundam, secunda tertiam: prima est divinitatis Christi, secunda et tertia humanitatis eiusdem. Primo ergo, Cyrillus lib. 3. cap. 29. sic explicat: *Signari*, inquit, *pro ungi posuit, (signabatur enim qui ungebatur) aut naturaliter ad formam Patris (ut ita dicam) se esse formatum, signationis nomine denotavit; ut dicere videretur: Non est mihi difficile permanentem cibum vobis largiri: quo ad æternæ vitæ inauditas delicias deducemini*. Filius enim est character hypostaseos Dei Patris: character autem quo signatus est a Patre, non est aliud nisi ipsa forma et substantia Deitatis. Hæc Cyrill. quin et Paulus Hebr. 13. *Qui*, inquit, *cum sit splendor gloriæ, et figura* (Græce χαρακτὴρ) *substantiæ eius*. Unde S. Gregor. Nazianz. orat. 42. Filio hæc dat elogia: *Ille fons vitæ et immortalitatis, illa archetypi expressio* (id est similitudo, signaculum, ac velut expressa effigies Dei, ait ibidem Nicetas) *illud immotum sigillum* (id est, quod non alteratur, nec ad aliam formam commutatur, ut explicat Nicetas) *illa per omnia similis imago, ille Patris terminus et ratio*; Græce, ὅρος καὶ λόγος, quæ duo pro eodem accipit Nicetas, q. d. Filius est Dei Patris sermo, puta definitio, demonstratio: sicut enim definitio demonstrat id quod definitur, sic Filius demonstrat, et quasi definit Patrem. Hæc Nicetas.

Signatio Christi triplex. I.

II. Secundo, S. Hilarius lib. 8. de Trinit. magis proprie et apposite: Pater, inquit signavit Filium, non in divinitate, communicando illi suam Deitatem, sed in humanitate, cum eam univit Verbo, eique communicavit Verbi divinitatem. Nam sigillum, inquit, solet imprimi in materia diversa, quæ sigillata dicitur; sic humanitas sigillata est divinitate Filii. Sic et S. August. et ex eo Toletus: Quia, inquit, Filius, qui est imago et character Patris, est humanitati unitus, propterea humanitas dicitur habere sigillum et characterem Patris.

III. Tertio, S. Chrysost. et alii multi: Pater, inquit, Filium signavit, id est voce e cælo delapsa in baptismo: *Hic est Filius meus dilectus*, ostendit, demonstravit, manifestavit, ac miraculis suis, velut sigillis, ipsum Filium suum esse, et Messiam promissum confirmavit, qui congruentem cibum impertire valeat omnibus avidis vitæ æternæ. Eodemque recidit, si *signavit* interpreteris, auctoritatem dedit, quia solemus impresso sigillo, fidem et auctoritatem litteris conciliare.

Hic sensus facilior est et planior, sed secundus solidior et sublimior. Verum tertius hic sequitur ex secundo, eumque complet et perficit. Pater enim per suam vocem et miracula, quasi sigilla sua, hominibus testatus est, se humanitatem Iesu signasse divinitate Verbi, illique impressisse formam divinitatis suæ, hoc est, testatus est hunc hominem, puta Iesum vere esse Deum, Deique Filium, ut illi auctoritatem docendi, leges ferendi, et Ecclesiam novam instituendi daret, et apud homines conciliaret. Unde Glossa, *Signavit*, inquit, *hoc est proprio signo a ceteris discrevit*.

Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus ut operemur opera Dei?) Cyrillus opinatur Iudæos id rogare ex arrogantia, quasi stomachantes in Christum, quod eos velut animæ suæ incurios reprehendisset, q. d. Tu nos reprehendis quasi panes tuos corporeos sectemur, cibum vero animæ negligamus. Dic ergo nobis, quæ nova Dei opera affers, quibus Deo placeamus, et animas nostras pascamus, præter illa quæ nobis dedit Moses, et in Pentateucho conscripsit? Vers 28. Quo animo id rogaverint Iudæi?

S. Chrysost. vero censet Iudæos hæc ex gula dixisse, eo quod panibus Christi, quibus pasti erant, rursus inhiarent: rogare ergo quæ sint opera Dei, quibus Christus velit ut animas suas pascant, non quod intendant illa facere, sed ut Christi sibi benevolentiam concilient, itaque eum ad panum prorogationem invitent.

Melius S. Aug. tr. 27. et alii sentiunt, Iudæos idipsum animo sincero opera hæc operandi dixisse. Multi enim inter eos doctrina Christi excitati, et miraculo hoc panum stimulati, erant salutis suæ cupidi: rogant ergo Christum, quæ opera peragere debeant, quibus cibum illum permanentem, qui animas alat, et ad vitam æternam ducat, a Deo obtineant. Unde Iesus sincere rogantibus, sincere respondet, docetque quænam sint opera Dei, non id facturus, si ficte et simulate rogassent.

Opera Dei igitur vocant, non tantum illa, quæ grata sunt Deo, nec illa quæ sint cibus animæ, illam alens in vitam æternam, ut vult Leontius: quia ex lege Mosis sciebant, quænam opera essent grata Deo, et ab eo præcepta, sed *opera Dei* intelligunt illa, quæ proprie Deus per Iesum, quem significavit v. 27. destinavit sanxitque, ut per ea consequamur cibum hunc spiritalem a Iesu prædicatum, qui nos alat, ducatque ad vitam æternam. Cum enim audissent cibum hunc esse vitæ æternæ, et Deum signasse Christum, ut cibum hunc daret, recte *opera Dei* appellant ea, quæ necesse erat operari, ut cibum hunc assequerentur. Quænam ergo illa sint, quærunt a Iesu non dubitantes ipsum, qui tam potens et liberalis fuerat in corporibus eorum pane alendis, æque, imo magis potentem et liberalem fore, in cibo animæ edocendo et suggerendo: ita Toletus.

Respondit Iesus, et dixit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille.) Id est, in me, qui tot argumentis et miraculis probavi me esse Messiam a Deo missum: nam modestiæ causa de se loquitur in tertia persona, q. d. Opus, quo cibum animam alentem in vitam æternam a Deo impetrabitis, est ut credatis in me. Ego enim in me credentibus hunc cibum confero: quia ego ipse sum hic cibus, ut ait ipse v. 35. Vers. 29.

Ut credatis.) Et credendo mihi obediatis, meamque legem et doctrinam observetis, et opere impleatis. Sub fide ergo quasi sub radice Christus et Paulus omnia opera charitatis, pœnitentiæ, temperantiæ, cæterarumque virtutum, quæ fides excitat et generat, intelligit; uti fuse ostendi canone 2. et 3. in S. Paulum. Unde Theophyl. *Fides*, inquit, *profecto est opus sanctum et perfectum, et sanctificans illos qui illam habent. Dux enim fit diligens fides ad omnem bonam operationem, et bona operatio conservat fidem. Nam et opera sine fide mortua sunt, et fides sine operibus*.

Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, ut videamus et credamus tibi.) *Dixerunt*: qui in tur- Vers. 30.

ba erant audaciores, Iesum minus cognoscentes et æstimantes. Iam viderant signum multiplicationis panum, quibus Christus pridie paverat quinque millia hominum; sed illud parvi æstimant, ac maius et mirabilius flagitant, q. d. Tu, o Iesu, rem magnam, imo summam, a nobis flagitas, ut scilicet in te, quasi in Messiam et Dei Filium credamus: ad hoc non sufficit miraculum multiplicationis panum a te heri factum: nam Moses simile, imo maius fecit; ergo ede signum cæleste et divinum ac condignum, quo Deus testetur te esse Filium suum, et nostrum Messiam. Unde explicantes subdunt:

Vers. 31. **Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est** (Psalm. 77. v. 24.) **Panem de cælo dedit eis manducare.**) q. d. Moses aluit patres nostros in deserto (puta sexcenta et plura hominum millia) cibo cælesti et suavissimo, scilicet manna, idque quotidie per quadraginta annos, quod longe maius est tua hesterna panum multiplicatione: nec tamen Moses idcirco voluit haberi, credique Messias et Dei Filius. Cum tu ergo, o Iesu, talis haberi velis, necesse est ut maiora Mose edas miracula. Ita S. August. et S. Cyrillus, qui et addit: *Tale etiam a Christo flagitant signum, parumque putantes, quod uno die miraculose nutriti sunt, longi temporis otiosa petunt alimenta. Sic enim assensuros se doctrinæ illius polliceri videntur,* q. d. Ale nos per omnem vitam, sicut aluisti heri, uti Moses aluit patres nostros per quadraginta annos: et tunc nos credemus tibi asserenti te esse Messiam Dei Filium. Ita Iudæi, utpote animales et carnales; cum potius secundum rationem et spiritum sic ratiocinari debuissent. Iesus hic multiplicavit panes, ægros quoslibet curat, dæmones eiicit, mortuos suscitat, pluraque edit signa, quæ non fecit Moses, idque hoc fine et scopo, ut iis quasi Dei signaculis, probet se esse Messiam a Deo missum: ergo vere ipse est Messias. Miraculum enim etiam unicum, certum est testimonium illius rei et veritatis, ad quam probandam inducitur. Moses autem dans manna, aliaque signa edens, illa non fecit hoc fine, ut iis probaret se esse Messiam, sed tantum populi ducem et legislatorem a Deo missum: unde ei credidit populus, talemque ipsum habuit. Vos ergo similiter mihi, ait Iesus, credite, meque talem, qualem me esse per miracula demonstro, habetote scilicet Messiam.

Panem de cælo.) Id est cælestem, in cælo, id est in aere, ab angelis formatum, indeque in castra Hebræorum depluentem, vel potius ningentem aut grandinantem: manna enim instar granorum grandinis ex aere descendebat. Hebr. Psal. 77. 24. est דגן שמים *degan sciamaim*, id est, *triticum cælorum*, id est, cæleste. Vide dicta Exodi 16. 14. ubi fuse egi de manna.

Vers. 32. **Dixit ergo eis Iesus: Amen, amen dico vobis: Non Moses dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo verum.**) Christus hic retundit cavillum Iudæorum, eisque ostendit se maiorem esse Mose, maioremque panem dare, quam fecerit Moses dando manna. Opponit ergo et præponit panem suum, id est seipsum, sive corpus suum in Eucharistia, uti ipse explicat v. 35. 51. 54. et seqq. manna Mosaico in tribus. *(Eucharistia præcellit manna.)*

I. Primum est, quod manna dederit Moses, qui erat merus homo, idque soli Israeli, puta solis Iudæis in deserto: at panem suum dat Deus Pater, idque toti mundo.

II. Secundum, quod manna non erat vere panis de cælo, sed ex aere tantum, ut ros vel grando descendens; dici tamen panem cæli abusive, sicut dicuntur *volucres cæli*, qui in cælo, id est in aere, volitant: at panis suus proprie e summo cælorum, imo e sinu Dei Patris descendat, ac proinde solus sit vere cælestis et divinus, cuius proinde manna dumtaxat erat typus et umbra: ita S. Chrys. Theophyl. Euthym.

III. Tertium inde consequens est, quod manna ad tempus dumtaxat aluit corpus: at panis Christi corpus et animam alat et vivificet in æternum. Ita S. Chrysost. Leont. Cyrill. Esto enim mortem temporalem Christus et Eucharistia a Christianis devote communicantibus non auferat; facit tamen, ut ipsi a morte resurgant, et deinceps non moriantur in æternum. Resurrectio enim est effectus Eucharistiæ, uti patebit v. 50.

Quartum addit Cyrillus lib. 3. cap. 33. quod Moses non formarit, nec dederit manna, sed Deus per angelos, ad preces Mosis: at panem hunc Eucharistiæ formet et re ipsa det ipse Christus: ipse enim sua omnipotentia, quam a Patre cum essentia divina accepit, panem et vinum in corpus et sanguinem suum transsubstantiat, transelementat et transformat. IV.

Panem de cælo verum.) Hoc est Primo, vere cælestem et divinum, non tantum quoad locum, quod scilicet ex cælo descendat, sed etiam quoad naturam et substantiam. Panis enim hic est ipse Christus, qui qua Deus, essentiam habet cælestem et divinam, scilicet eamdem cum Patre deitatem. *(Eucharistia est panis verus.)* 1. Secundo, *verum*, ait Cyrillus, Chrysostomus et Augustinus respectu manna: hoc enim Eucharistiæ erat figura dumtaxat. In Eucharistia ergo est veritas, in manna umbra veritatis. 2. Tertio, *verum*, quia vivificum, qui scilicet dat vitam, tum animæ, tum corpori, ut ait Christus v. seq. ita Cyrillus et August. 3. Quarto, *verum*, id est perfectum, eximium, in quo est omnis plenitudo, tam essendi quam alendi, quia omnis essentia creata, uti erat manna, si cum essentia increata, puta cum Deo, qualis est Christus in Eucharistia, conferatur, non habet esse verum, sed tantum umbraticum. 4. In solo ergo Deo et Christo est veritas, id est soliditas et plenitudo essendi, ac instar panis perfectissime alendi. Hoc est quod Deus ait Mosi: *Ego sum qui sum. Sic dices filiis Israel. Qui est, misit me,* Exodi 3. 14. Vide ibi dicta.

Panis enim Dei est, qui de cælo descendit, et dat vitam mundo.) Vers. 33. Probat Christus non manna, sed panem suum, id est seipsum esse panem verum, id est vere cælestem et divinum, duobus argumentis. Primo, quia hic solus vere de cælo descendit. Secundo, quia hic solus veram vitam dat mundo, puta vitam beatam et æternam, quæ sola est vera vita. Nota. Hic panis vocatur *Dei,* quia a Deo solo formatus, et quia soli Deo proprius: Deus enim vivit seipso et sua divinitate: et quia panis hic vere est Dei Filius, ipseque Deus.

Descendit.) Non in præterito, sed in præsenti. Græcum enim καταβαινον, est præsentis temporis. To ergo *descendit*, significat continuationem descensus Christi in altare Eucharistiæ usque ad finem mundi. Quoties enim sacerdos consecrat Eucharistiam, toties Christus, qui post mortem ad cælum ascendit, ex eo ad species panis consecratas descendit, in illisque se præsentem sistit et exhibet.

Dat.) Arab. *dono dat*, ingens utique donum est Christus, qui est ipsa vita, vivificans omnes fideles rite communicantes per universum mundum, eisque dans vitam cælestem, divinamque gratiæ, et postea gloriæ in omnem æternitatem.

Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis panem hunc.) Vers. 34. Illaboratum, ut sine labore, in suavi otio panem hunc læti comedamus, qui nobis vitam proroget, instar ligni vitæ in paradiso, ut annos Nestoreos vivamus. Iudæi enim carnales necdum intelligebant panem Christi spiritualem, nec nisi terrenum cogitabant. *Adhuc sensibile quiddam,* ait Chrysost. *suspicabantur, adhuc ventrem implere expectabant,* q. d. ait Augustin. Da panem, *qui reficiat, et non deficiat.* Nam ut ait Cyrillus: *Etsi multis verbis carnali eos a sensu Salvator removerit, nihil tamen proficiunt, neque a carnalibus ullo modo recedunt: quippe panem audientes, quo vita mundo datur, terrestrem intelligebant. Similes sunt Samaritanæ illi mulieri, quæ cum longam de intelligibili aqua Christi orationem audisset, ad sensibilium memoriam aquarum labebatur, dicens: Da mihi Domine hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.*

Dixit autem eis Iesus: Ego sum panis vitæ, qui venit ad me, non esuriet: et qui credit in me, non sitiet unquam.) Vers. 35. Syrus et Arabic. *in æternum.* Hic Christus Iudæis postulantibus panem alentem in vitam æternam, illum aperit et offert, asseritque esse seipsum. Ipse

enim per gratiam et spiritum suum, quem fidelibus inspirat, eos alit, ut semper vivant; sed proprie eos alit per panem Eucharistiæ, de quo omnis hic Christi est sermo. Audi Cyrillum: *His verbis subostendit sanctissimi sui corporis vitam et gratiam, qua in nobis unigeniti proprietas, id est vita, et ingreditur et permanet.* Christus enim in Eucharistia recte vocatur panis: Primo, quia panem consecrando transformat in corpus suum, quod sub speciebus panis, annihilata panis substantia, solum remanet. Secundo, quia instar panis famem aufert, nutrit, sustentat vitam, satiat, exhilarat. Audi Cyrillum: *Non enim illud verum manna, et verus cælestis panis fuit: sed ipse unigenitus Filius verus panis est, qui cum sit ex substantia Patris, naturaliter vita est cuncta vivificans. Ut enim panis hic terrestris facit, imbecillitatem carnis nostræ sustinens atque conservans, ita et ipse per Spiritum sanctum, spiritum nostrum vivificat, et corpus ipsum a corruptione liberat.*

Christus in Eucharistia recte vocatur panis.

Panis vitæ.) Id est vivus, vitalis, vivificus, imo ipsa vita. Alludit ad lignum vitæ, Gen. 2. 9. Sicut enim hoc lignum, id est arbor vitæ, suo fructu sive pomo, Adæ in paradiso dedisset vitam: primo, longævam, ad aliquot annorum millia, donec Deus eum e paradiso vivum transtulisset in cælum; secundo, sanam et robustam; tertio, constantem, ut nunquam morbum aut senium sensisset; quarto, lætam et hilarem; pepulisset enim omnem mœstitiam et melancholiam: sic multo magis hæc omnia præstat Eucharistia, quæ non tantum longævam, sed et æternam vitam communicantibus confert: unde arbor vitæ fuit figura Eucharistiæ, uti docet S. Irenæus l. 5. c. 2. Porro Eucharistia non tantum animam, sed et corpus nutrit et vegetat, uti docent Theologi: imo S. Ioannes Abbas teste Palladio in Lausiaca cap. 61. S. Catharina Senensis, S. Maria Oigniacensis, S. Ebrulphus Abbas apud Surium tom. 6. pluresque alii, sola Eucharistia, sine alio cibo, multo tempore vixerunt. Quin et Ludovicus Pius Imp. in supremo morbo, quo obiit, totos 40. dies ieiunus transegit, Eucharistiam solam quotidie sumens, ut qui adfuit ei scriptor testatur, quem citat Thom. Bozius tom. 2. de Signis Eccles. l. 15. c. 2.

Eucharistia etiam corpus nutrit et vegetat.

Qui venit ad me, non esuriet, et qui credit in me, non sitiet unquam.) Quia dabo ei panem, qui omnem famem; et potum, qui omnem sitim satiet. Dixit Christus se esse panem vitæ, hic modum panem hunc assequendi assignat; nimirum, ut quis ad eum veniat, hoc est, in eum credat, uti Christus mox exponit. Ita S. August. Ad Christum enim venimus, passibus non corporis (sic enim Iudæi increduli et crucifixores ad eum venerunt) sed mentis; scilicet, fidei, obedientiæ et charitatis, *non esuriet*, unquam: hoc enim repetendum est ex τo *non sitiet unquam*. Sensus est, q. d. Manna comestum sedabat famem, sed ad tempus dumtaxat; at ego qui sum panis vitæ, si vel semel comedar in Eucharistia, comedenti confero plenam satietatem, ut alium cibum non requirat; imo ut nullam deinceps esuriem sentiat, quia confero illi vitam gratiæ et gloriæ, beatam et immortalem, quæ omne hominis desiderium implet et satiat, ut patebit v. 40. et seq.

Et qui credit in me, non sitiet unquam.) Quia dabo ei in Eucharistia potum sanguinis mei, quo plene refectus et satiatus nunquam sitiet. Audi Cyrill. *Quid igitur Christus pollicetur? corruptibile certe nihil, sed benedictionem, quam communicatione corporis atque sanguinis Christi assequimur: unde ad eam incorruptionem integre reducemur, ut cibo et potu corporali non indigeamus. Vivificat enim corpus Christi, et ad incorruptionem sua participatione reducit.* Esto enim fideles laici non sumant, nec bibant Eucharistiam sub specie vini, uti faciunt sacerdotes, sed eam comedant sub specie panis dumtaxat; tamen sub illa non tantum comedunt corpus Christi, sed et bibunt sanguinem Christi, quia sanguis a corpore Christi, utpote immortali et glorioso, separari nequit. In spiritualibus enim idem est esurire et sitire, idem est cibus et potus. *Qui venit ad me*, inquit August. *hoc est, quod ait, Et qui credit in me, et quod dixit, Non esuriet; hoc.*

A *intelligendum est, non sitiet unquam: utroque enim illo significatur æterna satietas, ubi nulla est egestas.* In summa: *Non sitiet unquam,* id est quod Ps. 35. v. 9. ait: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Simili modo dixit Samaritanæ: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum,* c. 4. 13. Vide ibi dicta.

Sed dixi vobis, quia et vidistis me, et non creditis.) *Dixi,* alias, etiamsi id nullibi sit scriptum a Ioanne: ita Chrysost. Euthym. et alii. Rursum *dixi*, id est, sat superque ostendi et probavi vobis, *quia*, id est quod *vidistis*, id est cognovistis, hoc est ex tot signis et miraculis quæ edidi, cognoscere potuistis et debuistis *me;* et tamen ex obstinatione animi in me *non creditis.* Nam c. 5. v. 3. et seq. fuse arguit Iudæos, quod visis tot signis in se non credant. Ita Euthym. *Vidistis,* ait, *me, sive cognovistis quis ego sim, et a testimonio Ioannis, et a signis quæ edidi, et a testimonio Scripturarum, quas vobis aperui,* B *sed voluntarie malum operantes non creditis.* Vers. 36.

Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: et eum qui venit ad me, non eiiciam foras.) Est occupatio, q. d. Obiicietis mihi: Si sciebas nos tibi prædicanti non credituros; cur ergo nobis prædicas? Resp. Quia ex vobis sunt aliqui, qui in me credent; nimirum illi quos Pater elegit, mihique dedit, ut sint mei discipuli et filii: quo tacite innuit Iudæos plerosque ob suam incredulitatem, non esse sibi datos, nec ad fidem a Deo electos, sed pro iis Deum multos alios præsertim ex Gentibus elegisse; unde ait: *Omne quod dat mihi Pater,* in genere neutro, non *Omnis*, ut magis significet universitatem omnium gentium. *Omne* ergo, id est omnis gentis, omnis generis, omnis ætatis et sexus universitas et populus, cui Pater inspirat affectum fidei, ut sponte et libere in me credat, hic per fidem ad me veniet, fietque Christianus et meus discipulus: quare ego eum a me non repellam, nec e domo, id est Ecclesia mea foras eiiciam, uti vos, o Iudæi increduli et rebelles, a me meaque Ecclesia C repello, compellamque in tartara; sed ultro et amanter eum complectar, mecumque ducam ad Ecclesiam triumphantem in cælis. Vers. 37.

Nota. Christus hic ut Iudæos incredulos et pervicaces retundat, terreat et percellat, assurgit ad secretum voluntatis et prædestinationis Dei. Vult enim docere, quod fides sit donum Dei, quo illi careant. Dat ergo Pater Christo fideles ab æterno, prædestinando, et in tempore vocando ad fidem, ea ratione et modo, ut vocati libere Deo vocanti obsequantur et credant, itaque veniant ad Christum. Hæc enim est causa actualis fidei, sive cur quis hic et nunc actu credat in Christum, scilicet gratia Dei excitans hominem ad credendum, et homo libera sua voluntate gratiæ Dei consentiens et credens. Igitur dat Pater nos Christo, cum per gratiam suam prævenientem et cooperantem, facit nos actu converti, et libere credere Christo: nam ut ait hic ipse, omnis qui a Patre datur Christo, reipsa venit ad Christum: ita S. Aug. Cyrill. Leon. D Chrys. et alii.

Christus ad prædestinationis secretum sermonem suum attollit, cur?

Adverte, Christum hic proprie loqui de prædestinatione ad fidem et gratiam, non ad gloriam, æque ac Paulus. Alludit ad Ps. 2. 8. *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.* Unde ait in futuro: *Ad me veniet,* ut Gentes per prædicationem Apostolorum ad se venturas innuat. Audi Cyrill. *Iam iam venturas Gentes significat, et iacturam gratiæ, quam facturi erant Iudæi, minatur.*

Porro Deus Pater dat fideles Christo, quia Christus hoc obedientia et passione sua meruit. Merita enim Christi sunt causa, non tantum vocationis temporariæ, sed et prædestinationis æternæ fidelium: Deus enim ob prævisa Christi merita, fideles prædestinavit et elegit, uti docet Paulus Ephes. 1. 4. dicens: *Elegit nos in ipso* (Christo) *ante mundi constitutionem, ut essemus sancti.* Et mox: *Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum, per Iesum Christum in ipsum.*

Non eiiciam foras.) *Non repellam a me, mea Eccle-*

sia, meo cælo, sed magna cura refocillabo, ait Theophyl. Alludit ad hospitem, qui peregrinos sibi benevolos et amicos ad suum hospitium admittit. Ita Euthym. *Non abiiciam eum,* ait, *hic a mea familiaritate, neque ibi a regno cælorum.* Et Cyrill. *Non abdicabitur,* inquit, *neque ut inglorius eiicietur, nec erit expers meæ benignitatis, sed recondetur in horreum, et in cœlestes mansiones divertet, ingredieturque quo mens hominum nequaquam cogitavit.*

Nota. S. Chrysostomus et Cyrillus lib. 3. cap. 39. dicunt, illos a Patre dari Filio, qui se per bonum liberi arbitrii usum, Dei vocatione et gratia dignos reddiderunt; quod postea crude secutus Pelagius, gratiæ necessitatem negavit, dicens liberum arbitrium sibi sufficere ad bene operandum. Verum hic est error, quem confutat S. August. *Credere,* inquit, *Dei gratiæ est; posse credere, naturæ.* Quocirca ipse hic et alibi docet omnes quidem posse credere, bene operari et salvari, quia liberum in omnibus arbitrium gratiæ Dei est capax, et sæpe sufficientem ad salutem gratiam a Deo accipit; solos illos tamen actu credere, bene operari et salvari, quibus Deus dat gratiam efficacem, sive congruam; quam scilicet prævidet persuasuram libero arbitrio, ut sibi cooperetur, de quo plura v. 44.

Vers. 38. Quia descendi de cælo, ut faciam voluntatem eius qui misit me.) Dat causam Christus, cur non eiiciet foras eum, quem Pater sibi dederit, quia scilicet ipse venit in carnem et mundum, hoc fine dumtaxat, ut faciat Patris voluntatem, quæ est, ut eos, quos Pater vult dare Christo, et salvare, hos Christus acceptet et salvet. Unde explicans subdit: *Hæc est autem voluntas,* etc. Audi S. Cyril. in Concil. Ephesino hæc profunde pertractantem: *Dum non suam, sed sui Patris voluntatem se perficere addit, Iudæorum vesaniam ex obliquo perstringit, utpote qui suam semper voluntatem constituere satagentes, divinasque leges flocci facientes, de Domini sui placitis nihil quidquam pensi haberent: dum, inquam, suum hoc loco promptum obsequendi studium palam commendat, illorum rebellionem neutiquam obscure incusat.*

Vers. 39. Hæc est autem voluntas eius qui misit me, Patris: ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die.) *Omne,* id est omnes omnino, cuiuscumque sit gentis, gradus, status, ætatis vel sexus, ut dixi v. 37. *Non perdam,* id est non sinam perire. Explicat enim id quod dixit: *Non eiiciam foras:* unde id exponens et perficiens addit: *Sed resuscitem illud in novissimo die,* puta in ultimo mundi die, sive in die iudicii, ut scilicet eum in cælum admittam, ibique eum beem immortalitate et gloria, tam corporis, quam animæ in æternum. Tunc enim cessabit cælorum motus, ac consequenter tempus, quod motus illorum est mensura; quare erit tunc dierum, mensium et annorum omnium statio et finis.

Vers. 40 Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me: ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die.) *Qui videt,* Græce, θεωρῶν, id est considerans et contemplans Filium, eumque videns oculis, non corporis, sed mentis, hoc est, in eum credens, illique obediens. Notat Lactant. lib. 7. cap. 9. ex Trismegisto quod hoc verbum θεωρῶν proprie sit rerum divinarum.

Et ego resuscitabo.) Græcum ἀναστήσω, potest verti et in futuro indicativi modi, *resuscitabo;* et in aoristo coniunctivi, *ut resuscitem,* uti vertit Interpres v. 39. Inculcat Christus resurrectionem, quia *spes Christianorum, est resurrectio mortuorum,* ait Tertull. lib. de Resurrect. Audi S. Chrysost. homil. 46. *Vitæ ubique meminit:* nam eius *trahimur cupiditate, et nihil suavius quam non mori. Etenim in veteri Testamento, longa vita et multi dies promittebantur: nunc vero non simpliciter vitæ longitudo, sed vita sine fine promittitur; simul et ostendere vult, quod supplicium ex peccato inductum nunc revocat sententiam illam mortis solvendo, et vitæ sempiternæ inducendo, contra superiorum temporum institutionem.*

Vers. 41. Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis vivus qui de cælo descendi, et dicebant:

Vers. 42. Nonne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos novimus patrem et matrem? Quomodo ergo dicit hic: Quia de cælo descendi?) Murmuratio de rebus bonis, ait Cyrill. est quasi paterna hæreditas a parentibus sub Mose, ad Iudæos sub Christo descendens. Causam murmuris dat Theophyl. *Huc usque quidem,* ait, *existimabant de pane sensibili eum loqui, et mansuete eum ferebant: nunc autem quia revelavit eis, quod de spirituali pane sermonem haberet, contempto illo murmurant:* quia non capiebant quomodo Christus esset panis vivus, et quomodo de cælo descendisset, et quomodo ipsi eum manducarent: suæ enim gulæ inhiabant.

Vers. 43. Respondit ergo Iesus, et dixit eis: Nolite murmurare in invicem.) Græce, μετ' ἀλλήλων, id est cum invicem, inter vos mutuo, vel etiam contra vos mutuo: innuit enim alios pro se, alios contra se fuisse; atque hac ratione inter se his Christum accusantibus, illis eum defendentibus, certasse, itaque inter se murmurasse: ita Iansen.

Nolite murmurare.) Quia nullam murmurandi occasionem vobis præbeo: nam ego puram meramque dico veritatem, quæ licet ob sui sublimitatem a vobis non capiatur, vos tamen estis in culpa; tum quia mihi obstrepitis et rebellatis, nec a me explicationem meorum dictorum quæritis, tum quia lumen ad mea dicta intelligendum a Deo non flagitatis. Unde subdit:

Vers. 44. Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum: et ego resuscitabo eum in novissimo die.) Nota primo, potuisset Christus, ut recte advertit Chrysost. respondere et dicere: Non est mirum quod vos, o Iudæi, hæc quæ dico, quod scilicet ego sum panis vivus, qui de cælo descendi, non intelligatis, nec credatis, quia carnales, duri et protervi estis; sed mavult suavius et divinius respondere, scilicet, quod nemo in se credat, nisi cui hoc datum sit a Patre, ut sic ii, qui credebant contra alios, qui non credebant, non contenderent, et increduli agnoscerent sibi deesse lumen divinum, ad proxime et plane credendum necessarium, illudque humili prece a Deo et Christo flagitarent, non autem murmurarent; aut certe se deesse illi lumini a Deo oblato, ilique esse rebelles adverterent.

Sensus ergo est, q. d. Nolite vos, o mihi credentes, contra incredulos murmurare, eo quod meæ doctrinæ tot miraculis confirmatæ non credant; quia fides est donum supernaturale Dei, nec potest quis credere in me, nisi Pater traxerit eum ut credat: illi autem necdum trahuntur a Patre: quare nolite eis indignari, sed rogate Patrem, ut trahat eos, sicut traxit vos: sic enim æque ac vos in me credent. Vos quoque, o increduli, nolite murmurare contra me, meaque dicta, et meos credentes; quia traxit illos Pater, ut credant in me: rogate ergo potius Patrem, ut vos quoque trahat: sic enim æque ac illi credetis in me, et cum illis unanimiter in mea fide, doctrina et Ecclesia conspirabitis. Dicite ergo cum sponsa: *Trahe me post te,* quia sic tracti *curremus in odorem unguentorum tuorum,* Cantic. 1. 3. Vide ibi dicta.

Trahere hic quid significet. Nota secundo, τὸ *traxerit,* non significare coactionem aut necessitatem, nec opponi libertati arbitrii, quasi illam homini adimat, uti volunt Lutherani et Calvinistæ: sic enim trahuntur ligna et saxa: apud homines autem, trahit sua quemque voluptas, hoc est libertas, non necessitas. Ostendis puero saccharum, trahis illum ad te: ostendis ovi ramum viridem, trahis illam ad te: uterque enim trahitur pabuli illecebra: similiter trahitur hominis voluntas, sicut ferrum trahit magnes: sic occulta amoris vi ad Christum tracta fuit S. Agnes. Trahimur *monitione,* ait Cyrill. *doctrina, revelatione ineffabiliter facta.* Audi S. August. hic tract. 26. *Noli cogitare te invitum trahi: trahitur animus et amore.* Et mox: *Quomodo voluntate credo, si trahor? Ego dico, Parum est voluntate, etiam voluptate traheris. Quid est trahi voluptate? Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui. Est quædam voluptas cordis, cui panis dulcis est ille cælestis. Porro si*

poetæ dicere licuit: Trahit sua quemque voluptas; non necessitas, sed voluptas; non obligatio, sed delectatio; quanto fortius nos dicere debemus, trahi hominem ad Christum, qui delectatur veritate, delectatur beatitudine, delectatur iustitia, delectatur sempiterna vita, quod totum Christus est. Et post nonnulla: *Da amantem, et sentit quod dico; da desiderantem, da esurientem, da in ista solitudine peregrinantem atque sitientem, et fontem æternæ patriæ suspirantem; da talem, et scit quid dicam: si autem frigido loquor, nescit quid loquor.* Idem sermone de Verbis Apostoli: *Non dixit,* inquit, *duxerit, sed traxerit. Ista violentia cordi fit, non carni. Quid ergo miraris? Crede, et venis; ama, et traheris. Ne arbitreris istam asperam molestamque violentiam, dulcis est, suavis est, ipsa suavitas te trahit. Nonne ovis trahitur, cum esurienti herba monstratur? Et puto quia non corpore impellitur, sed desiderio colligatur. Sic et tu veni ad Christum, noli longa itinera meditari. Ubi credis, ibi venis. Ad illum enim qui ubique est, amando venitur, non navigando.*

Tractus Dei. Tractus Dei ergo significat vim et efficaciam gratiæ, sed suavem et blandam, quæ liberum arbitrium non cogat, sed allectet, mulceat et blandiendo flectat ut credat. Item significat imbecillitatem et vitiosas cupiditates hominis, quæ fidei et sanctitati Christianæ repugnant, ut homo ad fidem et virtutem Christianam, vehementi gratiæ Dei impulsu, non tam duci, quam trahi indigeat. Hoc est quod ait Christus Matth. 11. *Regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.* Ebriosus enim debet inferre vim suæ gulæ, luxuriosus suæ libidini, avarus suæ cupiditati, ambitiosus suæ ambitioni. Igitur tractus gratiæ voluntatem in carnem depressam, sursum ad cælestia elevat, renitentem allicit, infirmam corroborat, tristem exhilarat, timidam animat ab bonum. Quocirca hac Christi sententia passim Patres Latini cum S. August. usi sunt contra Pelagianos, ut probarent necessitatem gratiæ. Excipio Græcos, ut S. Chrys. Cyrillum, et eorum sequaces, qui Pelagium præcesserunt, ideoque de gratia parce loquuntur, ut liberum hominis arbitrium contra Manichæos extollant. Unde Theoph. hic ex S. Chrysost. Sicut, ait, magnes non trahit nisi ferrum, sic Deus non trahit nisi idoneos: qui scilicet libero arbitrio bene utendo, gratia Dei se dignos efficiunt. Quare caute legendus est hic S. Chrysost. dum ait, eos qui trahuntur a Deo, hoc ipsum promereri aliqua prævia liberi arbitrii bona voluntate. Hoc si de primo gratiæ tractu, ac de libero arbitrio nudo, omnique gratia destituto accipias, Pelagianum est: Catholicum autem, si de ulteriori tractu ad maiorem fidem et virtutem, ac de libero arbitrio, iam ab aliqua priori gratia prævento et excitato intelligas.

Trahuntur inchoative, qui? Nota tertio, quidam a Deo trahuntur inchoative, sive quantum est ex parte Dei, quantumque sufficit, ut possint converti: qui tamen ad Christum non veniunt, nec sese convertunt, quia scilicet Deum trahentem sequi nolunt: et sine tractu hoc simpliciter impossibile est venire ad Christum; perinde ac impossibile est homini sine alis volare. Et de hoc tractu, ait Maldon. si quæras cur hic ad Christum trahitur, ille non? respondeo, quia hic Christum trahentem sequi voluit, ille vero noluit; imo nonnulli iam credentes in Christum, offensi hac carnis eius manducatione, ab eo resilierunt, uti testatur Ioan. v. 67. dicens: *Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retro, et iam non cum illo ambulabant,* ac diserte de Iuda proditore v. 71. *Nonne,* ait, *ego vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est?* Alii vero a Deo trahuntur complete,

Qui complete. id est pertrahuntur ad Christum, qui scilicet Deum trahentem sequuntur, et de talibus hic quoque agit Christus, ut patet v. 37. *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: Omnis qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me.* Idem enim hic est, trahi a Patre, quod audire, doceri, discere a Patre. *Quid est trahi a Patre, nisi discere a Patre?* ait S. August. Ita complete trahuntur illi quibus Deus gratiam dat, non tantum prævenientem, eamque efficacem et congruam, (priores enim qui inchoate trahuntur, habent dumtaxat sufficientem) sed et cooperantem. Congrua

A dicitur, quia eorum qui trahuntur, ingenio, affectui et moribus congruit. Unde Deus prævidet ipsos de facto illi libere consensuros et cooperaturos, itaque convertendos, credituros, recteque operaturos. Et de his ait S. August. *Si non traheris, ora ut traharis.* Et: *Cur hic trahatur, ille non trahatur, noli iudicare, si non vis errare.*

Porro hæc gratia efficax et congrua est necessaria ad conversionem, fidem et salutem, non simpliciter, sed ex hypothesi, posita scilicet præscientia Dei, qua ipse prævidet hanc gratiam persuasuram libero arbitrio, ut se ad Deum convertat, alteram vero, quæ solum sufficiens est, idipsum illi non persuasuram. Unde pariter prævidet Deus, nos gratiæ efficaci et congruæ libere consensuros, sufficienti vero et incongruæ non consensuros, idque ex mera arbitrii libertate. Hoc est quod ait Christus: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum.* Quare gratia congrua usque ad finem vitæ, est magnum perseverantiæ donum, quod est causa nostræ salutis æternæ, ac proinde sub meritum non cadit; sed est peculiare et summum Dei beneficium, quod Deus suis prædestinatis et electis confert, eosque a non electis et reprobis secernit et distinguit, uti fuse docet S. August. de Præd. Sanct. c. 16. et ex eo S. Thom. et Scholastici, ac Concil. Trident. sess. 6. 13. Quocirca hæc gratia congrua nobis assidue ac humillime a Deo postulanda est per Christi merita: in ea enim vertitur cardo salutis nostræ, quia Deus promisit se daturum nobis quidquid in nomine Christi petierimus, Ioan. 15. 16. — Gratia efficax ad conversionem et salutem necessaria. — B

Denique tractum Dei sæpe impedit ingens cordis humani malitia et obduratio, perinde ac magnetis tractum ferri indomabilis adamas, qui non ferro, nec igne, sed solo hircino sanguine vincitur et frangitur. Audi Plinium l. 37. c. 4. *Adamas dissidet cum magnete in tantum, ut iuxta positus ferrum non patiatur abstrahi, aut si admotus magnes apprehenderit, rapiat atque auferat.* Idem tradit August. l. 21. de Civit. c. 4.

Et ego resuscitabo eum in novissimo die.) Ostendit Christus fructum huius tractus Dei Patris, q. d. Ego autem illum, qui a Deo tractus venerit ad me, et in me crediderit, mihique obedierit, hoc præmio donabo, ut eum resuscitem ad vitam et gloriam æternam; si videlicet in mea fide et obedientia usque ad mortem perseverarit. — C

Est scriptum in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei.) Arabic. *a Deo.* Citat Isaiæ c. 54. 13. *Universos filios doctos a Domino.* Simile habet Ierem. c. 31. 33. et 34. et Ezech. c. 11. 19. et c. 36. 26. et Ioel c. 2. 28. Vide ibi dicta. Quia insolens videbatur Iudæis, quod dixerat Christus: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum;* hinc Christus idipsum confirmat ex Isaia et Prophetis, qui asseruut omnes filios, sive discipulos Christi et Ecclesiæ fore theodidactos, id est doctos a Deo: doceri autem a Deo, est trahi a Deo: *docibiles* enim idem est quod *doctos.* Hebr. enim est למודי *limmude.* Sic sæpe alibi verbalia desinentia in *bilis*, Interpres noster Latinus pro participio passivo accipit, ut *incredibilis* idem sit quod incredulus, plaga *desperabilis* sit desperata, verbum *persuasibile* sit verbum persuasum, vel persuadens. — Vers. 45. Docibiles Dei quid? — D

Erunt autem docti a Deo, scilicet interius mentem docente, illuminante, afflante, implente ad vocem externam Christi, eiusque discipulorum, ut illi credant, et obediant; cum prius in lege veteri Deus exterius magis, quam interius, scilicet per Prophetas, per sacerdotes, per S. Scripturas doceret populum. Quare *ubi Deus est magister, ibi cito discitur quod docetur,* ait S. Leo serm. de Pentecoste. Audi S. Augustin. in ep. 1. S Ioann. tr. 3. *Sonus verborum nostrorum aures percutit, magister intus est.* Et mox: *Omnibus locutus sum, sed quibus unctio illa intus non loquitur, quos Spiritus sanctus intus non docet, indocti redeunt. Magisteria forinsecus adiutoria sunt quædam et admonitiones: cathedram in cælo habet, qui corda docet: propterea ait et ipse in Evangelio: Nolite vobis dicere magistrum in terra: unus est magister vester Christus. Ipse vobis ergo intus loquitur, quando nemo hominum illic est,*

etc. *Ubi illius inspiratio, illius unctio non est, forinsecus inaniter perstrepunt verba.*

OMNIS QUI AUDIVIT A PATRE, ET DIDICIT (Arabicus, *et scit*) VENIT AD ME.) Ecce hic tractum Patris explicat, q. d. Trahitur a Patre, qui interius ab eo docetur, id est cuius intellectus a Patre illuminatur, et voluntas inflammatur, ut mihi credat, meque sequatur: et didicit, vel discit, hoc est, meam illuminationem in intellectu, et meum impulsum sive inflammationem in voluntate excipit, illique acquiescit, et libere consentit: ille *venit ad me*, id est credit in me quasi Messiam, mihique obedit: duo enim pedes, non corporis, sed animæ, quibus illa venit ad Christum, sunt intellectus a Deo illustratus, et voluntas ab eodem impulsa et inflammata. Hinc S. August. de Præd. Sanct. cap. 8. infert, aitque: *Si omnis qui audivit a Patre, et didicit, venit, profecto omnis qui non venit, non audivit a Patre, nec didicit: nam si audisset et didicisset, veniret.* Ac subdit: *Valde remota est a sensibus carnis hæc schola, in qua Pater auditur, et docet, ut veniatur ad Filium. Ibi est et ipse Filius, quia ipse est Verbum eius, per quod sic docet: nec agit hoc cum carnis aure, sed cordis. Simul est et ibi Spiritus Patris et Filii: neque enim ipse nos docet, aut separatim docet: inseparabilia quippe didicimus esse opera Trinitatis.* Et post nonnulla: *Cur ergo non omnes docet ut veniant ad Christum, nisi quia omnes quos docet, misericordia docet: quos autem non docet, iudicio non docet; quoniam cuius vult miseretur, et quem vult obdurat: sed miseretur bonum tribuens, obdurat digna retribuens*, etc. *Hæc itaque gratia quæ occulte humanis cordibus divina largitate tribuitur, a nullo duro corde respuitur. Ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur. Quando ergo Pater intus auditur et docet, ut veniatur ad Filium, aufert cor lapideum, et dat cor carneum, sicut Propheta prædicante promisit. Sic quippe facit filios promissionis vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam.*

Vers. 46. NON QUIA (non quod) PATREM VIDIT QUISQUAM, NISI IS QUI EST A DEO, HIC VIDIT PATREM.) *Ne suspicarentur Iudæi crassi et rudes*, ait Euthym. *quod sensuali modo audiat quisquam a Patre, videns eum humano modo*, ait: *Non quia*, etc. subaudi, sed quod invisibiliter Deum in mente loquentem, revelantem, illuminantem, et fidem Christi persuadentem audiat, q. d. Deus est magister invisibilis, qui a discipulis non videtur, Deus est doctor, non oculorum, nec aurium, sed cordium et mentium.

NISI IS QUI EST A DEO.) Puta ego, qui, qua Deus sum Dei Filius, ex ipso natus, ideoque ipsi intimus, ipsum per essentiam continue video et intueor; qua homo vero, ab eo sine opera viri formatus, semper ipsius beatifica visione fruor. Ita Cyrill. *Tamquam Patri consubstantialis*, ait, *videbit profecto eum ex quo est*. Et Euthym. *Utpote eiusdem naturæ, substantiæ et scientiæ, et qui est in sinu Patris.*

Vers. 47. AMEN, AMEN DICO VOBIS: QUI CREDIT IN ME, HABET VITAM ÆTERNAM.) *Habet, iure* et merito, sive in certa spe, sed necdum in re. Redit Christus ad v. 29. et fidem in se iterum iterumque inculcat, quia hæc est principium omnis boni, radix salutis, ac medium necessarium ad obtinendum a Christo panem vitæ, puta Eucharistiam.

VITAM ÆTERNAM.) *Ita nolentes*, ait Chrysostom. *firma præmii spe ad fidem impellit: quid enim melius aut suavius mortem et corruptionem timentibus, quam vita æterna.*

Vers. 48. EGO SUM PANIS VITÆ.) Alens me comedentes in vitam æternam, q. d. Ego iis, a quibus cum vera vivaque fide comedor, tribuo vitam æternam. Idem sæpe repetit et confirmat, et ne temere dixisse videatur, quia Iudæis videbatur res hæc plane paradoxa et impossibilis.

Vers. 49. et 50. PATRES VESTRI MANDUCAVERUNT MANNA IN DESERTO, ET MORTUI SUNT. HIC EST PANIS DE CÆLO DESCENDENS: UT SI QUIS EX IPSO MANDUCAVERIT, NON MORIATUR.) *In deserto.* Ista particula, ait S. Chrys. *significat manna non diu durasse, neque in terram promissionis venisse: mox enim ut illam attigerunt, cessavit manna.* Verum hic Christi panis est perpetuo durans, ait Theophyl. Audi Iosue c. 5. v. 12. *Defecitque manna postquam comederunt de frugibus terræ, nec usi sunt ultra cibo illo filii Israel, sed comederunt de frugibus terræ Chanaan.* Deus enim, sicut non deficit in necessariis, ita in superfluis non abundat.

ET MORTUI SUNT.) q. d. Manna patres more aliorum ciborum aluit, et ab eis mortem non arcuit, nec arcere potuit: meus autem panis illam arcet.

UT SI QUIS EX IPSO MANDUCAVERIT, vera fide, viva, et charitate formata, NON MORIATUR IN ÆTERNUM.) q. d. Manna non habuit vim vitalem præservandi a morte corporea, multo minus animas patrum vestrorum; hic vero meus panis vim habet liberandi a morte, non tantum corporis, sed et animæ, idque in æternum: licet enim mortem temporalem corporis non auferat; faciet tamen, ut ex ea fidelis vir resurgat, et deinceps non moriatur in æternum: de quo plura v. 55. et seq.

EGO SUM PANIS (id est cibus. Est hebraismus) VIVUS, in me ipso, et me vivum comedentes vivificans, eisque meam vitam communicans: cum manna esset in se inanime et mortuum, ideoque vitam comedentibus se tribuere non posset: QUI DE CÆLO DESCENDI (ratione divini suppositi, ait Suarez.) *Cum de cælo cibum quærerent*, ait Chrysost. *ideo frequenter se de cælo descendisse testatur.* Vers. 51.

SI QUIS MANDUCAVERIT EX HOC PANE, VIVET IN ÆTERNUM.) Hic enim panis dat animæ vitam gratiæ, durantem usque ad vitam gloriæ in omnem æternitatem; corpus vero faciet resurgere a morte, ut gloriosum vivat pariter in æternum. Vers. 52.

Calvinus et hæretici contendunt panem hunc non esse corpus Christi in Eucharistia, sed esse panem mysticum: nos enim mystice comedere corpus Christi per fidem, cum in eum credimus. Idem e Catholicis sensit Iansenius hic, Caietan. Gabriel, Ruardus Tapper. Nicolaus Cusanus, et Hesselius, quos citat Bellarm. l. 1. de Eucharistia cap. 5. contra quos integrum librum scripsit Didacus Castillus, et alterum Nicolaus Sanderus, illosque refutant Toletus, Maldonat. Bellarm. et alii passim.

Dico ergo, Christum ab hoc loco deinceps loqui ad literam de Eucharistia. Id adeo certum est, ut Maldonat. dicat idipsum negare esse temerarium, et pene erroneum. Agi hic de Eucharistia. Probat.

Probatur Primo, quia id clarissime hic asserit Christus, passim iubens nos manducare suam carnem, et bibere suum sanguinem, adeo ut clarius Eucharistiæ dogma exprimere non potuerit: nil enim aliud hic ingeminat, nil aliud audis, quam, *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem. Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem.* Sane incredibile videtur, quod Christus rem per se claram, et a se toties repetitam, nimirum credendum esse in se, voluerit tot verbis et metaphoris manducandi suam carnem et sanguinem obscurare, præsertim cum prævideret hac de causa multos, etiam discipulos a se discessuros. I.

Secundo, quia utramque Eucharistiæ speciem distinguit: carnem enim suam facit cibum, quem comedamus: sanguinem vero suum facit potum, quem bibamus. *Nisi*, inquit v. 54. *manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Ergo loquitur de Eucharistia, in qua vere et proprie manducamus Christi carnem, et bibimus eius sanguinem. Nam in spirituali manducatione Christi, quæ fit per fidem, potus a cibo, et sanguis a carne distingui nequit: nec enim speciatim et seorsim credere debemus carnem, et deinde sanguinem Christi, sed sufficit in genere et totaliter credere in totam humanitatem Christi. II.

Tertio, quia nusquam in Scriptura efficacia et fructus Eucharistiæ, item præceptum universale illam sumendi, clare exprimitur, et inculcatur, nisi hic. Hoc enim præceptum cum sit grave, et omnes fideles obliget, clare exprimi debuit. III.

Quarto, si S. Ioannes hic non agat de Eucharistia, ergo nusquam de illa egit. Quis hoc credat de Beniamino Christi, qui in cœna ultima, ubi Christus Eucharistiam instituit, supra pectus recubuit, illum scilicet augustissi- IV.

mum hoc dilectionis Christi monumentum et mysterium omisisse, et silentio involvisse?

V Quinto, quia simili modo c. 3. baptismi institutionem narrat, ac de eo disputationem Christi cum Nicodemo; sicut hic narrat mysterium Eucharistiæ, ac de ea Christi disputationem cum Iudæis. Hæc enim sunt duo Sacramenta fidelibus necessaria, ac quasi duæ bases et columnæ Ecclesiæ Christianæ.

VI. Denique hæc est communis sententia Patrum, tam Græcorum, quam Latinorum, item Interpretum ac Doctorum Scholasticorum, scilicet S. Cyrill. Chrysost. Theophylact. Euthym. S. Thomæ, Ruperti, Lyrani, Maldonati, Toleti hic et aliorum variis in locis, quos fuse citant Toletus, Ribera, et Maldon. Sanderus, et Didacus Castillus scribentes in hoc caput, ac Bellarm. l. 1. de Eucharistia c. 5.

Concilia hunc locum de Eucharistia explicant. Nec dissentit S. August. Pari modo hunc locum de Eucharistia intelligit Conc. Ephesinum, epist. ad Nestorium, Nicenum II. act. 6. Cabilonense II. c. 46. et Senonense c. 10. ac Trident. sess. 13. c. 2. et sess. 21. cap. 1. Nec dissentit S. Augustin.* quem multi contrarium putant, ut patet eum diligenter legenti: nam ex hoc loco ipse, imo multi veteres, infantibus quoque dandam esse Eucharistiam contendebant, idque factitatum est per sexcentos annos variis in locis, donec Ecclesia contrarium definivit, scilicet, Eucharistiam infantibus non esse necessariam, nec expedire illam eis dare, ob periculum irreverentiæ.

Ubi Nota. S. Augustinum, præter explicationem litteralem et genuinam huius loci, quæ est de Eucharistia, adiungere aliam symbolicam et mysticam, ac per panem et cibum hunc intelligere societatem membrorum et corporis Christi, quod est Ecclesiæ, ut comedere carnem Christi, idem sit quod incorporari Ecclesiæ, illique aggregari et associari, ac consequenter inseri Christo, eiusque spiritum haurire et participare. Id autem facit Augustinus propter Donatistas sui temporis in Africa, quibuscum continua illi fuit disputatio. Hi enim societatem et unitatem Ecclesiæ per schisma disciderant. Accedit Primo, quod Eucharistia huius societatis fidelium in Ecclesia, non tantum symbolum sit, sed et causa. Sicut enim ex multis tritici granis commolitis fit unus panis, et ex multis uvæ acinis pressis confluit vinum: sic ex multis fidelibus communicantibus fit una societas et Ecclesia. Secundo, quod hæc fidelium unio et societas sit finis et fructus Eucharistiæ, quæ sine illo nihil ad salutem prodest. Tertio, quod S. August. sæpe leviter insinuato, et quasi obiter prætcrito sensu litterali, utpote facili et aperto, inhæreat spiritali et mystico, utpote obscuriori, subtiliori, et sublimiori. Idem facit Origen. S. Gregor. S. Hieron. aliique Patres. Ita S. August. explicat eius de more ascecla S. Bernard. serm. 3. in Psalm. 90. *Quid est*, ait, *manducare eius carnem, et bibere sanguinem, nisi communicare passionibus eius, et eam conversationem imitari, quam gessit in carne? Unde et hoc designat illibatum illud altaris Sacramentum, ubi Dominicum corpus accipimus: ut, sicut videtur illa panis forma in nobis intrare, sic noverimus per eam quam in terris habuit conversationem, ipsum intrare in nos, ad habitandum per fidem in cordibus nostris.*

Obiectio I. Dices, S. August. l. 3. de Doctrina Christiana c. 16. asserit in hisce Christi verbis esse tropum, sive figuram, qua præcipiatur passionibus Christi esse communicandum. Resp. S. August. figuram hanc vocat, eo quod Christi caro hic non præcipiatur carnaliter lanianda, coquenda, itaque comedenda, ut fit in carnibus boum et ovium, sicut Capharnaitæ intelligebant, ideoque offendebantur; sed figurate, id est sacramentaliter. Censet enim hic præcipi, ut in Eucharistia, per species panis et vini a se invicem divisas, et quasi mortuas, repræsentemus passionem et mortem Christi, quæ facta est per divisionem animæ et sanguinis a corpore Christi, illamque deinde per mortificationem imitemur, ac moribus sanctis exprimamus.

2. Dices secundo: Christus v. 27. 29. et 63. agit de manducatione sui spirituali per fidem, ergo et hic de eadem agere pergit, non de sacramentali et corporali, alioqui non loqueretur consequenter et cohærenter. Resp. Primo, negando consequentiam: Christus enim sensim voluit rudes Iudæos evehere, ac primo eis faciliora, deinde difficiliora et magis arcana proponere. Unde a multiplicatione panum, qua turbam paverat, assurgit ad manna, inde ad spiritalem fidei cibum, v. 27. 29. 35. 36. 40. 47. inde hoc versu et deinceps, ad realem sui manducationem in Eucharistia, quæ illius miraculi, et multiplicationis panum, ac totius discursus et disputationis eius in hoc capite est finis, meta et scopus. Simili modo cap. 4. Samaritanam a corporali aqua et potatione, evexit et traduxit ad spiritalem. Atque hanc evectionem Christus ipse satis insinuat, imo explicat, dum v. 29. et 35. dixit panem illum iam haberi ab iis qui credunt, hic vero ait panem suum (Eucharistiæ) necdum haberi, ac necdum se illum dare, sed daturum in futuro. *Panis*, ait, *quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Causa autem huius varietatis est, quod Christus v. 27. et seq. voluerit auditores suos præmunire et præparare ad augustissimum Eucharistiæ mysterium: nam in eo summe requiritur fides, et spiritalis manducatio, sine qua realis et corporalis nil prodest, ut ait S. Aug.

Resp. Resp. secundo, negando antecedens. Christus enim non dixit nos manducare se per fidem, sed fidem requisivit, tamquam medium ad obtinendum ab eo panem et cibum cælestem, qui non est alius, quam eius caro et sanguis in Eucharistia, uti v. 27. et seq. annotavi.

Obiiciunt tertio: Christus ait v. 64. *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam*, sed illud v. 64. explicabo. 3.

Ex dictis liquet, in Eucharistia vere et proprie ipsissimam Christi carnem manducari, eiusque sanguinem bibi, non autem panem, qui sit carnis Christi typus et figura dumtaxat, ut volunt Calvinistæ. Nam figura Eucharistiæ potius erat manna Iudæorum, utpote cæleste et sapidissimum, quam panis Christianorum vulgaris et aridus. Et si in Eucharistia est nudus panis, non corpus Christi; ergo perperam Christus Eucharistiam præfert ipsi manna, utpote quod erat sapidus et sublimius pane. Atque ita Christum intellexerunt Capharnaitæ, et discipuli Christi, scilicet quod vellet vere et proprie carnem suam manducari, etsi modum manducandi sacramentaliter, sub speciebus panis et vini ignorarent, nec eum, etiamsi explicuisset Christus, hoc tempore capere potuissent; et tamen eos, licet graviter offenderentur, non correxit Christus, cum hanc eorum offensam et apostasiam unico verbo impedire potuisset, et debuisset, dicendo se loqui mystice; scilicet quod manducare carnem suam non sit aliud, quam credere se esse incarnatum et passum pro salute hominum. Cum ergo hoc non fecerit, certum est ipsum loqui de manducatione carnis suæ reali et sacramentali in Eucharistia. *Attende*, ait Theoph. *quod panis qui a nobis in mysteriis manducatur, non est tantum figuratio quædam corporis Domini, sed ipsa caro Domini. Non enim dixit: Panis quem ego dabo figura est carnis, sed caro mea est. Transformatur enim arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem, et accessionem sancti Spiritus, in carnem Domini. Et quomodo*, ait, *non apparet nobis caro, sed panis? ut non abhorreamus ab eius esu. Nam si quidem caro apparuisset, insuaviter affecti essemus erga communionem. Nunc autem condescendente Domino nostræ infirmitati, talis apparet nobis mysticus cibus, qualibus alioquin assueti sumus.*

Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.) Græca habent, *Panis autem quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita*: itaque legit Syrus, Cyrill. Theoph. et Theodor. Arabic. *et panis quem ego dabo, est corpus meum, quod ego do pro mundi vita.* Sic et Syrus. Sensus est, q. d. Panis, id est cibus Eucharistiæ, quem ego dabo in ultima cœna, est caro mea, quam ego dabo, id est offeram Deo in cruce, lytrum et pretium, ad mundum e morte redimendum, ut scilicet mundum peccato mortuum, ad vitam gratiæ et gloriæ resuscitem. Aut potius, q. d. Panis Eucharistiæ, quem ego Vers. 53.

dabo in cibum pro mundi vita, erit hæc caro mea, quam in crucem et mortem quoque tradam pro mundi vita; sed ita ut in cruce dem eam ad vitam perditam mundo restituendam; in Eucharistia vero dem eam in cibum, ut mundus per mortem meam resuscitatus ad vitam gratiæ, in ea alatur, crescat et perficiatur, q. d. Dabo veram carnem meam in cruce, quasi frumentum in molendino, molendam et pinsendam, ut ex ea fiat panis Eucharistiæ, frugifer et vitalis, alens fideles in vita gratiæ, ducensque ad vitam gloriæ. Huc respiciens S. Ignatius iam damnatus ad leones, cum eos rugientes audiret: *Frumentum*, ait, *Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis Christi mundus inveniar.*

Ex το *dabo*, quod est futuri temporis, omnes veteres, et passim moderni hunc locum accipiunt de Eucharistia, adduntque nonnulli, Christum non tantum in cruce, sed et in Eucharistia dare, id est offerre Deo carnem suam pro mundi vita. Christus enim non tantum in cruce obtulit se Deo, quasi victimam cruentam pro mundi vita, sed et pro eadem se offert quotidie in Eucharistia, quasi victimam incruentam. Est enim Eucharistia sive Missa, sacrificium iuge, sed incruentum. *Non dixit*, inquit Euthym. *Panis quem do, sed quem dabo: daturus namque erat in ultima cœna, quando sumptum panem actis gratiis fregit, deditque discipulis, et ait: Accipite et comedite, hoc est corpus meum.* Et mox: *Dabo in mortem. Hoc enim crucifixionem suam præsignat, et ultroneam passionem.* Audi et Theoph. *Quamvis a Patre dicatur esse traditus; attamen et seipsum tradidisse dicitur: et illud quidem est, ut discamus eius cum Patre concordiam; hoc autem, ut liberam voluntatem Filii non ignoremus.*

Vers. 53. LITIGABANT ERGO IUDÆI AD INVICEM, DICENTES: QUOMODO POTEST HIC NOBIS CARNEM SUAM DARE AD MANDUCANDUM?) *Litigabant*, Græce εμαχοντο, id est pugnabant, verbis certabant, contendebant, rixabantur ad invicem, aliis Christum accusantibus, aliis eum defendentibus.

QUOMODO.) Quando subit quæstio, Quomodo aliquid fiat, simul subit et incredulitas, inquit Chrys. *Nam cum oporteat eos*, ait Cyrill. *qui divinam virtutem Salvatoris, ac potestatem signorum miraculo perceperant, sermonem eius libenter suscipere, et si quæ difficilia videbantur, eorum solutionem quærere, contra omnino faciunt: Et quomodo potest hic*, etc. S. Chrysost. *Si hoc inquiris*, inquit, *cur non quoque idem in miraculo panum dixisti, quomodo eos in tantum auxit? ex eo enim et hæc credere oportuit ei facilia factu esse.* Est ergo το *quomodo* verbum Iudaicum, et interrogatio infidelium. Audiant hoc hæretici, qui dicunt: Quomodo Christus tantus totus esse potest in tam parva hostia? Dicant potius ipsi: Quomodo angelus totus est in puncto? Quomodo Deus est ubique? Quomodo anima tota est in toto corpore, et tota in singulis eius partibus? Et, si hæc dicere et capere nequeunt, quomodo capient mysterium Eucharistiæ? Credant Deo omnipotenti idipsum asseveranti, etsi modum non intelligant. Plura potest Deus facere, quam homo possit intelligere, ait S. August. *Oportet igitur nos*, ait Theophyl. *cum audiverimus: Nisi ederitis carnem Filii, non habebitis vitam, in sumptionibus divinorum mysteriorum, indubitatam retinere fidem, et non quærere quo pacto.* Similiter Cyrill. *Sed nos magnum quæso a peccatis aliorum profectum faciamus, et firmam fidem mysteriis adhibentes, nunquam in tam sublimibus rebus, illud Quomodo, aut cogitemus, aut proferamus: Iudaicum enim hoc verbum est, et extremi supplicii causa.* Quocirca sapienter concludit: *Cum Deus operatur, non quæramus quomodo, sed operis sui viam atque scientiam illi soli concedamus.*

Quomodo? infidelium interrogatio.

Vers. 54. DIXIT ERGO EIS IESUS: AMEN, AMEN DICO VOBIS: NISI MANDUCAVERITIS CARNEM FILII HOMINIS, ET BIBERITIS EIUS SANGUINEM, NON HABEBITIS VITAM IN VOBIS.) Audi S. Chrysost. et ex eo Euthym. *Ipsi quidem hoc impossibile iudicabant, ipse vero omnino possibile ostendit, neque id tantum, sed et necessarium. Et modum quidem quo id fieri possit non enodavit*, ait Cyrill. *sed fide quærendum hortatur: illi vero antequam crederent, importune quærebant.* Similiter S. August. *Quomodo quidem detur, et quisnam modus sit manducandi istum panem ignoratis; Verumtamen nisi manducaveritis*, etc.

NISI MANDUCAVERITIS.) Est hoc Christi præceptum de sumenda Eucharistia: quare ex ipsa verborum formula liquet illud ad solos adultos pertinere: licet enim nonnulli veteres idipsum quoque ad parvulos et infantes extenderint, quibus proinde reipsa quoque dabant Eucharistiam, ut patet ex S. August. ep. 23. ad Bonifacium, et ex S. Cyprian. tract. de Lapsis. Imo Constantinopoli et alibi, mos erat reliquias Eucharistiæ dare pueris innocentibus et puris, quos e schola ad hoc vocabant in templum, ut liquet ex iis quæ mox dicam de puero Iudæo. Verum postea Ecclesia definivit parvulos, utpote necdum ratione utentes, huius præcepti esse incapaces, et ad reverenter illud implendum parum habiles. Unde Concil. Trid. sess. 21. can. 4. *Si quis dixerit*, inquit, *parvulis, antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse Eucharistiæ communionem, anathema sit.* Secus est de decreto Baptismi: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*, Ioan. 3. 5. Ibi enim ex formula verborum liquet, baptismum non tantum præcipi, sed quoque ut medium ad salutem necessarium statui, ideoque parvulos non posse salvari, nisi medio baptismo, licet eius præcepto non obligentur, imo obligari nequeant. Alii hoc de manducanda Eucharistia præceptum ad parvulos extenderunt, in sensu non litterali, sed mystico, scilicet parvulos debere manducare carnem Christi, id est debere fieri participes corporis Christi mystici, quod est Ecclesia, hoc est debere baptizari, ut Ecclesiæ et Christo per fidem, spem, et charitatem eis in baptismo infusam incorporentur. Ita censet et explicat S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum cap. 53. Innocent. 1. Pontifex ep. 93. ad Patres Concil. Milevitani, quæ extat suo ordine inter epistolas S. August. ep. 106. et lib. 1. contra 2. ep. Pelag. c. 12. Verum hoc remotum est et symbolicum, non litterale et genuinum.

Præceptum Eucharistiæ.

Olim infantibus dabatur.

Dices: Parvuli debent uniri Ecclesiæ et Christo: atqui hæc unio est effectus et fructus Eucharistiæ (ut docet Conc. Florent.) ergo illam debent sumere, ut unionem hanc consequantur. Resp. parvulos uniri et incorporari Christo et Ecclesiæ per baptismum; perfectionem vero huius unionis fieri in Eucharistia, eiusque esse effectum proprium et peculiarem: sed hæc perfectio non exigitur a parvulis, nec necessaria est ad salutem: ita Suarez.

ET BIBERITIS EIUS SANGUINEM.) Hinc Hussitæ, Lutherus, Calvinus et alii contendunt laicis dandum quoque esse calicem Eucharistiæ, ut communicent sub utraque specie. Verum contrarium habet usus et definitio Ecclesiæ, quæ est optima S. Scripturæ interpres.

Hæreticorum obiectio de utraque specie laicis danda.

Resp. ergo Primo, quoad rem ipso Sacramento contentam laicos quoque bibere sanguinem Christi, cum corpus eius sumunt sub specie panis, quia sub ea vi consecrationis ponitur corpus Christi; per concomitantiam vero sub eadem ponitur sanguis Christi, quia corpus Christi non est exangue, nec sanguis a corpore Christi glorioso separari potest. Sicut ergo sumens Eucharistiam sub speciebus vini, vi consecrationis verborum directe et primario sumit sanguinem Christi, concomitanter tamen sumit et carnem Christi, quia sanguis Christi sine carne esse nequit; sic vicissim sumens carnem Christi, sub speciebus panis directe sumit carnem Christi, concomitanter tamen sumit et sanguinem. In spiritualibus enim et sacramentalibus, æque ac divinis, idem est cibus et potus, ac consequenter idem est comedere et bibere: quare qui unam tantum speciem sumit, tantum fructus et gratiæ percipit, quantum ille qui utramque sumit. Imo in rebus corporalibus idem lac simul est cibus et potus, idem panis vino intinctus simul cibat et potat, simul comeditur et bibitur, simul famem et sitim restinguit. Quoad species vero sacramenti, proprie dicitur quis comedere carnem Christi, cum eam sub specie panis manducat; bibere autem eius sanguinem, cum eum sub specie vini haurit.

An calix laicis præceptus? Resp. negative.

Dices: Ergo laici debent utrumque facere, quia Christus idipsum iubet hic. Resp. το *et biberitis*, hic et alibi sæpe per hebraismum sumitur pro, *aut biberitis*: sufficit enim alteram speciem sumere, quia sub qualibet totus et integer continetur Christus. Sic dicitur Exod. 21. v. 13. *Qui percusserit patrem, et* (id est *vel*) *matrem, morte moriatur*: qui enim alterutrum percusserit, reus est mortis. Hic enim το *et* licet disiungat partes subiecti, scilicet patrem et matrem, tamen coniungit et copulat eas in attributo, puta in pœna mortis. *Argentum et* (id est *vel*) *aurum non est mihi*. Act. 3. 6. Similia sunt Exod. 22. 10. Ezech. 44. 22. et alibi. Ita hic quoque accipi potest, ex eo quod Christus v. 51. et 58. de solo pane dicit: *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum*. Et ita Christum explicat Paulus, dicens: *Quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini*, 1. Corinth. 11. 27. et Concil. Trident. sess. 21. can. 1. Bellar. Suarez, Toletus, Maldon. et alii.

Adde, ex hebraismo repetendum esse το *nisi*, hoc modo: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et nisi biberitis eius sanguinem*, hoc est, si neque manducaveritis, neque biberitis, etc. sive, si non manducaveritis, aut non biberitis. Id patet ex Græco, qui pro *nisi* habet ἐὰν μὴ, id est *si non* manducaveritis, et si non biberitis, hoc est, si neutrum feceritis: si videlicet nec manducaveritis, nec biberitis. Ratio a priori est, quod Christus hic respondeat Iudæis inter se litigantibus, dicentibusque de sola carne Christi: *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* quibus ille respondet: *Amen, amen*, id est verissime et certissime *dico vobis: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis*, etc. Addit vero, *Et biberitis eius sanguinem*, ut confirmet το *nisi manducaveritis carnem*: caro enim vera et viva non est, quæ non habet sanguinem, utque ostendat suam liberalitatem, charitatem, et beneficii magnitudinem, qua in Eucharistia plenam refectionem, quæ in cibo et potu consistit, fidelibus apparat. Hoc ergo magis ad beneficium, quam ad præceptum spectat.

Denique Canon est S. Scripturæ traditus a S. Augustino lib. 3. de Doctrina Christiana cap. 17. Multa præcepta in Scriptura dantur universæ Ecclesiæ, sed implenda per aliquos, non per singulos. Tale est illud: *Crescite et multiplicamini*, Genes. 1. Iubet enim ut aliqui ducant uxores et propagent genus humanum, non autem ut omnes et singuli id faciant. Sic hic: *Nisi manducaveritis*, etc. id est nisi sint aliqui (puta sacerdotes) qui Sacramentum Eucharistiæ sub utraque specie sumant, non habebitis vitam in vobis: quia si nulli tales sint, consequenter nulli erunt, qui Sacramentum conficiant, nulli qui ministrent; atque ita peribit totus fructus saluberrimi Sacramenti, inquit Bellarm. lib. 4. de Eucharist. cap. 25. Sacerdotum enim est utramque speciem consecrare et sumere, ut perfectum non tantum Sacramentum, sed et sacrificium conficiant, hoc enim utramque speciem requirit, tum ut significetur perfecta refectio, (sacrificium enim est quasi cibus Dei) quæ in cibo et potu consistit, tum ut perfecte repræsentetur passio et mors Christi, in qua sanguis divisus fuit a corpore Christi: sicut vi consecrationis verborum, seorsim consecratur et ponitur caro sub specie panis, et sanguis sub specie vini. Olim quidem laici subinde (non semper) communicabant sub utraque specie in primitiva Ecclesia, ut patet ex S. Paulo 1. Corinth. 11. 28. et ex S. Dionysio de Cælesti hierarch. c. 3. p. 3. et ex S. Cypriano serm. de lapsis. Verum crescente numero fidelium, Ecclesia ob irreverentiæ periculum, variosque abusus, quos sæpe experta fuerat, merito morem hunc sustulit.

Non habebitis vitam in vobis.) Sine Eucharistia posse haberi vitam spiritalem, qua in gratia et charitate Dei vivat anima fidelis, patet in recens baptizatis: hic tamen dicitur sine illa non posse vitam haberi, quia illa non potest diu retineri, foveri et ali sine hoc cibo, maxime cum præceptum communicandi vel iure naturæ et divino, vel iure humano (Ecclesia enim sanxit ut semel in anno, puta in Paschate, quisque communicet) ad eam sumendum urget et obligat. Unde Rupert. Non censetur, ait, non manducasse, nisi qui manducare noluit, qui non curavit, qui neglexit: sic vulgo dicimus hominem sine cibo non posse vivere, vel habere vitam, scilicet diu. Hinc S. Basil. lib. 1. de Baptis. *Qui, ait, per baptisma regeneratus est, participatione deinceps divinorum mysteriorum nutriri debet.* Simile dat Dion. Carthus. *Sicut, ait, corpus sine corporeo cibo non sustentatur, nec permanet in vita naturali: ita anima sine hoc cibo vivifico non persistit in vita gratiæ spirituali.* Similiter Lyran. *Sicut in vita corporali cibus est necessarius ad vitam conservandam, ita in vita spirituali hoc Sacramentum est necessarium, quia est vitæ spiritualis conservativum: quia sicut baptismus est quædam spiritualis generatio, ita Eucharistia est quædam spiritalis nutritio.*

Ex dictis liquet fructus et effectus Eucharistiæ, per analogiam ex fructibus panis et cibi colligendos esse; quod enim panis et cibus præstat corpori, hoc Eucharistia præstat animæ, subinde etiam corpori; ut scilicet corpus quoque alat, vegetet, vivificet, imo quandoque morbos sanet, et mortis pericula depellat. Quocirca solebant olim nonnulli navim conscensuri, Eucharistiam secum deferre, ut illam in periculo sumerent, imo periculum arcerent. Ita Gregorius S. Gregorii Nazianzeni pater, ardentissima et diuturna febri exhaustus, mortique vicinus, ab ea liberatus, vitæque et sanitati restitutus est per Eucharistiam in die Paschatis sumptam, uti refert Nazianz. Orat. quam habuit in funere patris. Idem ibidem narrat matrem suam a gravi et periculoso morbo, panibus a se sacrificante consecratis spiritualiter nutritam, convaluisse. Idem orat. in funere S. Gorgoniæ sororis suæ, testatur illam a membrorum omnium dissolutione, ac gravissimis cruciatibus, quibus affligebatur, per Eucharistiam fuisse sanatam. S. Ambr. orat. in obitu Satyri fratris sui, testatur ipsum in naufragio a certo mortis periculo, per Eucharistiam ad collum appensam evasisse et enatasse. Simile maris periculum effugisse per Eucharistiam Maximianum Syracusæ Episcopum, narrat S. Gregorius lib. 3. Dialog. cap. 36. Sub Iustiniano Imper. Constantinopoli Iudæi cuiusdam filius, cum cæteris Christianorum pueris, reliquias Eucharistiæ more illius ævi sumens, ideoque a patre Iudæo in ardentem vitri fornacem (erat enim ipse vitri conflator) coniectus, in illa, virtute Eucharistiæ, vivus et illæsus servatus fuit, anno Domini 552. uti ex Evagrio lib. 4. c. 24. Greg. Turon. lib. 1. Mirac. cap. 10. Nicephoro lib. 17. cap. 25. narrat Baron. tom. 7. ad annum Christi 552. Denique audi S. Cyrill. hic l. 4. c. 17. fructus et effectus Eucharistiæ recensentem: *Non mortem solum, verum etiam morbos omnes depellit. Sedat enim, cum in nobis maneat Christus, sævientem membrorum nostrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi extinguit; nec in quibus sumus peccatis considerat: sed ægrotos curat, collisos redintegrat, et sicut pastor bonus, qui animam suam pro ovibus posuit, ab omni nos erigit casu.*

Qui manducat meam carnem, et (id est, vel) bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: et ego resuscitabo eum in novissimo die.) *Manducat*, intellige digne, ait Rupert. cum debita præparatione et purificatione, præmittendo actum contritionis, et confessionem Sacramentalem, si quis alicuius peccati mortalis sibi sit conscius. Si enim post examen nullius sibi sit conscius, et tamen revera sit in peccato mortali sibi occulto, communio Eucharistiæ illud peccatum abolebit, et communicantem Dei gratiæ et charitati restituet, uti docet Suarez, et passim Theologi. Porro Synodus VI. Œcum. act. 8. hunc locum accipit de Eucharistia, asseritque in ea carnem Christi dici vivificam, quia propria est Verbi, eique hypostatice unita. Vers. 55.

Habet vitam æternam.) Quia per Eucharistiam recipit gratiam, quæ eum conservet et ducat ad vitam æternam. Ita Dionys. Carthus. *Habet vitam æternam*, ait, *quia habet meipsum, et habet vitam gratiæ, quæ virtute huius Sacramenti continuatur, donec ad vitam gloriæ sempiternæ pertingat.* Causam dat S. Cyrill. quia caro Christi est caro Dei, *quæ verbo Dei*, quod naturaliter vita est, coniuncta, vivifica effecta est. Eucharistia ergo animam vivi-

ficat, quia gratiam conservat, alit, auget; item peccata venialia abolet, mortalia quoque, si quis illorum sit oblitus: corpus vero a morte suscitabit. Unde sequitur: *Et ego resuscitabo eum.* Porro S. Bernar. tr. de Diligendo Deo, tropolog. hæc Christi verba sic explicat: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Hoc est,* ait, *qui recolit mortem meam, et exemplo meo mortificat membra sua, quæ sunt super terram, habet vitam æternam.*

Et ego resuscitabo eum in novissimo die.) Quo passio Christi, æque ac Sacramenta, præsertim Eucharistia, ultimum et perfectissimum sui fructum et præmium in Sanctis consequentur. *Ego,* qui realiter contineor et comedor in Eucharistia, *resuscitabo* me comedentem, ut sicut animæ confero suam gloriam, sic similem conferam et corpori: anima enim gloriosa exigit corpus gloriosum, ut totus homo sit beatus. Audi S. Cyrill. *Ego, dixit, id est corpus meum, quod comedetur, resuscitabo eum. Non enim alius ipse est quam caro sua. Non id dico, quia natura non sit alius, sed quia post incarnationem, in duos se dividi filios minime patitur. Ego igitur, inquit, qui homo factus sum, per meam carnem in novissimo die comedentes resuscitabo: nempe impossibile omnino est, ne interitus et mors ab eo, qui naturaliter vita est, superetur.*

Resuscitabo.) Ad immortalitatem et gloriam. *Ne putarent,* inquit S. August. *sic in isto cibo et potu promitti vitam æternam, ut qui eum sumerent, iam nec corpore morerentur; huic cogitationi dignatus est occurrere, continuo subiiciens: Et ego resuscitabo eum in novissimo die; ut habeat interim secundum spiritum vitam æternam, in requie, quæ Sanctorum spiritus suscipit; quod autem ad corpus attinet, nec caro eius vita æterna fraudetur, sed in resurrectione mortuorum novissimo die.*

Eucharistia causa resurrectionis. Quocirca Concil. Nicenum *Eucharistiam* vocat *symbolum resurrectionis;* et S. Ignatius ep. 14. ad Ephes. nuncupat *pharmacum immortalitatis;* S. Cyrill. hic lib. 4. c. 16. nominat *cibum nutrientem ad immortalitatem et vitam æternam,* quæ latius explicat cap. 15. et lib. 10. cap. 13. Hinc S. Chrysostom. lib. 6. de Sacerdotio, asserit animas eorum qui hoc Sacramentum in fine vitæ suscipiunt, ab angelis propter sumptum hoc Sacramentum, hinc recta in cælum deduci: eorum vero corpora, satellitum more stipantibus angelis, custodiri in vitam æternam. Nyssenus vero Orat. cateches. cap. 37. adiungit, *corpus nostrum non posse consequi immortalitatem, nisi corpori huic immortali Christi fuerit coniunctum.* Similia habet S. Cyprian. serm. de Cœna Domini, et Tertull. lib. de Resurrectione carnis. Imo S. Irenæus lib. 4. cap. 34. ex eo quod communicemus carni et sanguini Christi immortalis, probat resurrectionem, scilicet nos resurrecturos ad vitam immortalem. Hæc omnia sic accipe, non quod per Eucharistiam conferatur corpori aliqua qualitas physica, causans resurrectionem, vel donum aliquod supernaturale, quod ratione gratiæ vel gloriæ animæ sanctæ non debeatur; sed quod resurrectio debita gratiæ, detur etiam Sanctis alio titulo, qui proprius est et specialis Eucharistiæ, scilicet propter specialem coniunctionem cum corpore Christi glorioso factam per Eucharistiam, idque institutione et promissione Christi. Ita Suarez 3. p. q. 79. art. 8. disp. 64. sect. 2. Adde, quod Eucharistia conservet, alat et augeat gratiam, quæ semen est gloriæ. Eucharistia ergo est causa instrumentalis resurrectionis, sed moralis, non physica; propter illam enim Christus nos resuscitabit. Unde non ait: *Eucharistia eum resuscitabit; sed ego resuscitabo eum.*

Vers 56. Caro enim mea, vere est cibus: et sanguis meus, vere est potus.) *Vere,* id est, *non parabolice, non ænigmatice,* ait ex Chrysost. Euthymius, non figurate, sed vere et proprie, ut verba sonant. Hinc S. Chrysost. hom. 61. ad Popul. docet, nos in Eucharistia, Christi carni non tantum per amorem et voluntatis consensum, sed realiter quoque et substantialiter uniri et commisceri. *Propterea semetipsum,* inquit, *nobis immiscuit, et corpus suum in nos contemperavit, ut unum quid efficiamur, tamquam corpus capiti coaptatum; ardenter enim amantium hoc est.*

A *Hoc itaque Iob insinuans dicebat de servis, quibus erat supra modum desiderabilis, quod desiderium ostendentes dicebant: Quis dederit nobis ex carnibus eius impleri?* Iob 31. Et paucis interiectis: *Non tantum se præbens cupientibus videndum, sed et palpandum et comedendum, et carni dentes infigere, complicari, et omne desiderium implere. Tamquam leones igitur ignem spirantes, ab illa mensa recedamus, facti diabolo terribiles, et caput nostrum mente revolventes, et charitatem quam nobis exhibuit.*

Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo.) Nota primo. Delectatur S. Ioannes verbo *manet,* illoque aliquando significat moram et temporis durationem, ut cum cap. 1. 33. ait: *Super quem videris spiritum descendentem et manentem.* Et c. 3. ult. *Ira Dei manet super eum.* Aliquando vero pro τὸ *manet,* insuper significat in habitationem et intimam coniunctionem, uti hic et epist. 1. cap. 3. 9. *Semen ipsius* (id est gratiæ Dei) *in eo manet;* et cap. 4. 16. *Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.* Vers. 57. Manet quid hic importet.

B Nota secundo, mansionem hanc et coniunctionem animæ cum Christo in Eucharistia, non tantum fieri per ipsam Eucharistiam, per quam Ioannes ait nos in Deo manere, et Deum in nobis; sed etiam, idque magis proprie fieri per ipsam Eucharistiam, per quam Christus in ea latens, realiter et corporaliter intrat in corpus nostrum, itaque Christus nobis, et nos carni Christi, ac consequenter personæ, divinitati et omnipotentiæ realiter unimur et commiscemur; sicut cibus realiter unitur et commiscetur stomacho et carni nostræ. Ita S. Chrysost. *Dicit,* inquit, *in me manet, ut cum ipso se admisceri ostendat.* Euthym. *In me manet, unitur mihi per transumptionem et communicationem meæ carnis, meique sanguinis, et unum corpus mecum efficitur.* Theoph. *Hoc loco discimus sacramentum communionis,* ait, *Nam qui edit et bibit carnem et sanguinem Domini, in ipso manet Domino, et Dominus in ipso. Contemperatio enim fit nova et super rationem, ita ut sit Deus in nobis, et nos in Deo.* Similitudinem appositam ceræ affert S. Cyrill. hic lib. 4. cap. 34. *Sicut,* ait,

C *si quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commisceat necesse est; ita si quis carnem et sanguinem Domini recipit, cum ipso ita coniungitur, ut Christus in ipso, et ipse in Christo inveniatur.* Et paulo post: *Sicut parum (ut ait Paulus) fermenti totam massam fermentat, sic parvula benedictio totum hominem in seipsum attrahit, et sua gratia replet: et hoc modo in nobis Christus manet, et nos in Christo. Vere enim totum fermentum totam massam pertransit. Et sensus quidem loci huius hic est.* Idem lib. 10. cap. 13. asserit, *non habitudine solum quæ per charitatem intelligitur, Christum in nobis esse, verum etiam et participatione naturali. Nam quemadmodum si quis igne liquefactam ceram alii ceræ similiter liquefactæ ita miscuerit, ut unum quid ex utrisque factum videatur: sic communicatione corporis et sanguinis Christi, est ipse in nobis, et nos in ipso.*

Idem docet S. Hilarius lib. 8. de Trinitate, et S. Irenæus libro 4. cap. 34. Hinc S. Cyrill. Hierosol. catechesi

D 4. mystag. asseverat, nos in sacra communione fieri christiferos, imo concorporeos et consanguineos Christi. Porro Christus realiter in nobis manet, quamdiu species Sacramentales panis et vini in nobis manent; iis vero a stomacho digestis et consumptis, desinit quidem in nobis esse Christus homo substantialiter, sed tamen ex prævia eius nobiscum unione et contactu fit, ut vita animæ spiritalis per gratiam alatur, roboretur et conservetur in æternum; corpori etiam quasi semen quoddam immortalitatis inseratur, semen inquam morale, non physicum, ut dixi, quale est meritum bonorum operum: sicut enim bonum opus post se relinquit meritum, quasi semen gloriæ, quod est quasi ius quoddam ad vitam æternam: sic simile ius novum, sibique proprium post se ad eamdem vitam, quasi semen gloriæ in nobis relinquit S. Eucharistiæ communio: ius enim hoc communicantibus assignat Christus, ex contactu et comestione sui corporis vivifici: decens enim et congruum est, ut Christus iis, in quibus seipsum Ratio moralis.

*

impertit, vitam quoque suam gloriosam impertiat. *Oportuit enim certe*, ait Cyrill. *ut non solum anima per Spiritum sanctum in vitam beatam ascenderet, verum etiam ut rude atque terrestre hoc corpus, cognato sibi gustu, tactu et cibo ad immortalitatem reduceretur.* Caro ergo Christi in Eucharistia est instrumentum morale resurrectionis.

Physica. Vis et eiusdem causam physicam? Accipe. Deitas Christi in Eucharistia est causa physica resurrectionis. Quod ut a fundamentis intelligas, Nota, quod Christus qua Deus, per gratiam in Eucharistiæ sumptione homini datam et infusam, etiam consumptis calore stomachi Eucharistiæ speciebus, realiter inhabitat in homine, non tantum quasi in templo suo per charitatem, sed quoque quasi cibus in stomacho suo per alimoniam. Sicut enim cibus iam digestus, et in chilum commutatus, nutrit vegetatque stomachum, et per eum omnes artus et membra, in quos cum stomachus transmittit et dispergit: sic pariter Deitas Christi cum carne eius sumpta in Eucharistia, quasi cibus animæ et corporis, cum ab homine digeri consumique nequeat, manet iugiter in animæ quasi stomacho, eumque et per eum omnes animæ vires et potentias nutrit et vegetat. Et hoc est quod ait hic Christus: *Qui manducat meam carnem, in me manet, et ego in eo.* Deitas enim Christi, quasi cibus manet in anima, semper eam alens, ac vicissim anima manet in deitate Christi, quasi in cibo immortali et vivifico, imo quasi in ipsa vita, qui continuo nos pascit et cibat influxu gratiæ habitualis, ac per stata tempora infusione novæ gratiæ actualis, puta novis sanctis illustrationibus, novis inspirationibus, novis piis affectibus et impulsibus in animam immissis, ut fiamus idem quod ipse est, ait S. Gregorius Nyssen. id est, ut fiamus spiritales, sancti et divini, idque in dies magis et magis, atque ipsam Christi deitatem, quasi lignum vitæ, semper habeamus in stomacho tam corporis quam animæ, ut ipsa suo tempore, scilicet in die iudicii, et communi resurrectione nobis communicet suam vitam immortalem, beatam et divinam; sic medicina quandoque diu postquam sumpta, consumpta et digesta est, per virtutem quam post se relinquit, operatur et sanat, imo prius sumentes facit ægriores, quia humores pravos exagitat, cum iisque pugnat, donec eos purget et expellat, quibus expulsis corpus pristinæ puritati et sanitati restituit.

Ordo rerum in communione Eucharistiæ. Hic est ergo ordo rerum in communione Eucharistiæ: Primo, per Eucharistiæ sumptionem Christi caro et sanguis, totusque Christus, id est eius humanitas et divinitas, quasi cibus ingreditur in stomachum nostrum, in eoque manet. Secundo, speciebus Eucharistiæ vi stomachi digestis, et in carnem nostram conversis (redit enim per Dei virtutem materia panis et vini, quæ in consecratione fuerat annihilata) Christi caro et humanitas in nobis esse desinit, sed deitas Christi, quasi cibus immortalis, manet in nobis, quæ exinde Tertio, vitam suam supernaturalem animæ communicat, fovet et auget, cibando illam assidue, eo modo quo iam dixi. Quarto, eadem nostrum corpus in resurrectione a morte suscitabit, illudque animæ uniet, itaque toti homini vitam æternæ gloriæ conferet, eo quod Eucharistiam, saltem quoad deitatem Christi quam continet, quasi cibum et pharmacum immortalitatis, semper in corpore et anima habeamus, ac per illam Christus maneat in nobis, ut ipse hic asserit, nimirum quatenus ipse Deus est. Deus autem resurrectionis nostræ erit causa physica, sicut caro Christi eiusdem erit causa moralis; ac licet caro nostra prius moritura sit, ut mortua est caro Christi; cibus tamen hic Eucharistiæ, hoc est Christus qua Deus est, in homine semper manens, eum a morte suscitabit ad vitam æternam. Hoc est quod ait Christus: *Et ego resuscitabo eum in novissimo die. Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum:* Christus enim qua Deus, non qua homo de cælo descendit. *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo,* scilicet quasi cibus iugiter eum alens et suscitans ad vitam æternam. Nec enim aliter hæc verba explicari queunt. Sicut ergo cibus, postquam digestus est, suam virtutem alendi relinquit in chilo qui remanet; sic Eucharistiæ species postquam digestæ sunt, suam virtutem alendi in vitam æternam quodammodo relinquunt in deitate Christi, quæ cum gratia remanet: humanitas enim eius, ex ipsius ordinatione, alligata est speciebus panis et vini, ut quamdiu ille manent, maneat et ipsa; iis vero consumptis, evanescat, uti docet S. Thom. cæterique Theologi. Simili modo post opus bonum, manet in nobis non solum gratia habitualis, sed et ipsa deitas, et tota SS. Trinitas, quæ nos efficit divinæ consortes naturæ, suosque filios, uti fuse ostendi Osee 1. 10. ad illa: *Dicetur eis, filii Dei viventis:* et rursus ostendam inferius c. 14. 23. ad illa: *Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Idipsum magis patebit ex v. 58. proxime hic sequenti, et ex v. 64. *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam.* Ubi Cyrill. per spiritum accipit deitatem Christi: sic et S. August.

Ubi obiter adverte triplex discrimen Eucharistiæ et cibi communis. Primum est, quod cibus communis in nobis non maneat, sed in chilum, hoc est materiam quasi lacteam in stomacho, indeque in hepate in sanguinem, ac tandem in membris singulis in carnem et substantiam hominis convertatur. At vero in Eucharistia caro Christi non convertitur in substantiam manducantis, sed incorrupta et immutata in se permanet, utpote immortalis et gloriosa. Hoc est quod Christus cuidam Sanctorum dixit: *Non tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me.* Eucharistia præstat omni cibo. I.

Secundum est, quod cibus communis ex se sit inanimis, sed animetur et vitam accipiat a manducante. At caro Christi in Eucharistia est animata et viva ac vivifica, vitamque dat manducanti. II.

Tertium, panis et cibus nullam sui partem post se relinquit, quia totus convertitur in chilum, illique suam alendi virtutem communicat et transfundit. At caro Christi in Eucharistia, consumptis speciebus panis evanescens, post se relinquit suam hypostasim, puta Verbi personam, eiusque divinitatem, ob quam Christus dicitur hic manere in manducante, eumque resuscitare, et manducans in Christo. Ita Cyrillus et Patres superius citati, ac S. Ambr. lib. 6. de Sacram. cap. 1. quem audi: *Quomodo ergo descendit panis e cælo, et panis vivus? Quia idem Dominus noster Iesus Christus, consors est et divinitatis et corporis: et tu qui accipis eius carnem, divinæ eius substantiæ in illo participaris alimento.* Sic et S. Hilar. l. 8. de Trinit. *Est*, ait, *ipse in nobis per carnem, dum secum hoc quod nos sumus, in Deo est.* III.

SICUT MISIT ME VIVENS PATER, ET EGO VIVO PROPTER PATREM: (sic) ET QUI MANDUCAT ME, ET IPSE VIVET PROPTER ME.) *Misit me*, in carnem et mundum, per incarnationem ad salutem hominum, *vivens Pater*, qui est ipsa vita divina, substantialis et increata, ideoque qua *Pater*, me gignens, eamdem numero mihi communicavit, ut ego similem communicarem humanitati, ad quam assumendam me misit, ut ego similem vitam spiritalem, sanctam, beatam et æternam fidelibus me manducantibus communicarem. Vers. 58.

ET EGO VIVO PROPTER PATREM.) Id est, per Patrem, ex Patre. Pater enim me gignendo communicat mihi suam divinitatem, quæ per essentiam est vita. Genuit enim Deus Deum, vivens viventem. Filius ergo, ait Cyrillus lib. 4. cap. 18. *sicut lumen de lumine est, sic et vita de vita. Et quemadmodum quæ luce indigent, per Filium Pater illuminat, et sapienter per eum facit; sic quæ vita egent, per Filium ut per vitam suam, quæ ex ipso emanat, vivificat.* Et post nonnulla: *Vivo*, inquit, *propter Patrem: nam quoniam vita, secundum naturam genitor meus est, et quia ego naturaliter eius filius sum, hanc naturæ suæ proprietatem, id est vitam, naturaliter mecum habeo.*

Hic Christus dat causam, cur ipse in Eucharistia sit panis vivus et vivificus, qui nos suscitabit a morte in die iudicii, ac ipsam vitæ et resurrectionis originem fontemque aperit et assignat: Deus Pater enim est ipsa fontalis vita, iuxta illud: *Quoniam apud te est fons vitæ*, Ps. 35. 10. qui hanc vitam Filio suo cum essentia communicat: quo

fit ut ipse Filius sit fontalis vita. Quare sicut Pater semper manens in Filio, semper hanc fontalem vitam Filio impertit, sic et Filius missus a Patre in carnem, in eaque manens vitam hanc divinam carni et humanitati a se assumptæ assidue instillat, ac nobis illam in Eucharistia sumentibus continuo in nobis manens similem vitam inspirat. Vivet ergo *propter me*, ut sicut Pater Filio suam communicat vitam, ita Christus suam Christiano eum rite suscipienti. Unde D. Dionysius Areop. de Eccl. hierarch. c. 1. docet sacerdotem *in deitatis consortium transire;* et c. 2. communionem esse *deificam*; et cap. 3. eos qui digne communicant, *per vitæ sinceræ ac divinæ similitudinem* Christo compaginari. Porro hoc facit Eucharistia puris et pœnitentibus. Unde S. August. serm. 1. de Temp. *Mutet*, inquit, *vitam qui vult accipere vitam. Nam si non mutet vitam, ad iudicium accipiet vitam: et magis ex ipsa corrumpitur, quam sanatur: magis occiditur, quam vivificatur.* Nam impuri et impœnitentes ex Eucharistia non vitam, sed mortem corporis et animæ tam præsentem quam æternam percipiunt. Unde S. Cyprian. serm. 5. de Lapsis, locutus de fœmina indigne communicante: *Non cibum*, inquit, *sed gladium sibi sumens, et velut quædam venena lethalia, palpitans et trepidans concidit: et quæ fefellerat hominem, Deum sensit ultorem.* Ita ille, ubi plures eventus non absimiles enarrat. Guilielmus Durantus in Ration. divin. Offic. l. 6. c. 10. refert eam pestilentiam, quæ Romæ grassata est tempore Pelagii Papæ usque ad Gregorium Magnum, multaque hominum millia absumpsit, divinitus fuisse immissam in pœnam eorum, qui post quadragesimalia ieiunia et Paschalem communionem ad pristina scelera redierunt. Morte enim plectendi erant qui Eucharistia, quæ est germana vita, abutebantur.

Eucharistia mortalis.

Sensus ergo est, q. d. Sicut Pater per sese vivens, ipsaque essentialis vita, misit me in hunc mundum, hominem me efficiens, et ob id quod ab eo me gignente missus sum, et homo factus vitam habeo a Patre vivente; vitam, inquam, tum humanam ab anima humana, ut explicat S. Augustin. tum magis apposite divinam ex consortio divinitatis, cui humanitas mea hypostatice est coniuncta, semperque illi coniuncta manet: ita pariter qui me viventem manducat, etiam a me semper quoad deitatem in ipso manente, ingem vitam gratiæ et gloriæ accipiet, ac quoad corpus post mortem ab ea ad vitam beatam et æternam stato a me die suscitabitur. Significat enim Christus vitam quæ originaliter est in Patre, per Filium et Eucharistiam, quasi per organum intermedium nobis communicari. Ita Leontius, Iansen. Franc. Lucas et alii, sed præ aliis S. Cyrill. quem audi l. 4. c. 18. *Sicut homo factus sum voluntate Patris, qui e naturali vita emanavi et homo factus vivo, corpusque meum vita replevi: non aliter qui carnem meam manducat, propter me vivet. Mortalem enim carnem assumpsi: sed quia naturaliter vita existens, habito in ipsa, totam ad vitam meam reformavi; non enim sum victus interitu carnis, sed ut Deus omnem interitum et mortem ipse superavi.* Et paucis interiectis: *Quamvis misit me Pater, id est homo factus sum; vivo tamen propter Patrem, id est genitoris naturam ad unguem conservo: sic qui manducatione carnis meæ me recipiet, vivet profecto totus ad me reformatus, qui vivificare possum, quoniam ex vivo Patre sum.* Addit simile ferri igniti: sicut enim ignis ferro ignito suum calorem communicat, sic Christus vivens suam vitam nobis in Eucharistia impertit. Hoc admirans S. August. l. 7. Confess. c. 10. exclamat: *O æterna veritas, et vera charitas, et chara æternitas; contremui amore, et horrore, tamquam audirem vocem tuam de excelso: Cibus sum grandium: cresce, et manducabis me: nec tu me in te mutabis, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me.*

Scala qua vita ab æterno Patre ad nos usque descendit.

Nota hic gradationem, qua vita a Deo, quasi per scalas gradatim ad nos descendit. Primus enim gradus est, quo Pater Filio vitam suam divinam communicat. Secundus, quo Filius vitam eamdem humanitati a se assumptæ per communicationem idiomatum impertit. Tertius, quo eidem vitam participatam, puta gratiæ et gloriæ, inspirat. Quartus, quo non æqualem, sed similem nobis in Eucharistia instillat.

Denique significat hic Christus id quod dixi v. præcedent. deitatem suam, quæ post Eucharistiæ sumptionem iugiter, etiam consumptis speciebus, in nobis manet, assidue in nos influere vitam gratiæ, ac post mortem nos ab ea ad vitam immortalem suscitaturam. Hoc est enim quod ait: *Ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, et ipse vivet propter me*, q. d. Quia ego deitatem, quæ mera est vita, a Patre accipio, idcirco qui manducat me, et ipse vivet propter me; mea enim deitas in ipso manens, iugiter animæ ipsius vitalis gratiæ afflatus inspirabit; corpus vero post mortem ab ea ad vitam beatam suscitabit. Sicut vis seminalis latens in corde seminis tritici per hiemem quasi mortui, in vere per calorem solis virtutem suam explicans, granum ipsum tritici quasi a morte suscitat, dum illud germinare facit, ut pro uno triginta et sexaginta producat.

Vers. 59.

HIC EST PANIS QUI DE CÆLO DESCENDIT. NON SICUT MANDUCAVERUNT PATRES VESTRI MANNA, ET MORTUI SUNT. QUI MANDUCAT HUNC PANEM, VIVET IN ÆTERNUM.) Idem hic insinuat quod iam dixi in fine versus præcedent. Christus enim non qua homo, sed qua Deus e cælo descendit: quare qui ipsum in Eucharistia manducat, vivet in æternum; quia scilicet Deum et deitatem manducat, quæ manducanti semper præsens et assistens, iugiter suam vitam illi aspirat. Audi S. Ambros. ser. 18. in Ps. 118. *Quomodo*, inquit, *morietur cui cibus vita est?* Et mox mirabiles eius effectus enarrans: *Accedite*, inquit, *ad eum, et satiamini, quia panis est: accedite ad eum, et potate, quia fons est: accedite ad eum, et illuminamini, quia lux est: accedite ad eum, et liberamini, quia ubi spiritus Domini, ibi libertas: accedite ad eum, et absolvimini, quia remissio peccatorum est.* Et S. Bernardus sermon. de cœna Domini: *Duo*, inquit, *illud Sacramentum operatur in vobis, ut videlicet, et sensum minuat in minimis, et in gravioribus peccatis tollat omnino consensum.* Et post pauca: *Si quis vestrum*, inquit, *non tam sæpe modo, non tam acerbos sentit iracundiæ motus, invidiæ, luxuriæ, ac cæterorum huiusmodi, gratias agat corpori et sanguini Domini, quoniam virtus Sacramenti operatur in eo.* Et S. Chrysost. in Ps. 22. 5. ad illa: *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me*, ait: *Qui tribulationes carnis habent, veniant ad mensam potentis, et tribulationes fient consolationes.* Denique S. Cyrill. hic l. 3. c. 37. *Vivificat*, inquit, *corpus Christi, et ad incorruptionem sua participatione reducit. Non enim alterius cuiusdam, sed ipsius vitæ corpus est, virtutem incarnati Verbi retinens, et plenum potestate illius, quo universa vivunt et sunt.*

Vers. 60.

HÆC DIXIT IN SYNAGOGA DOCENS, IN CAPHARNAUM.) q. d. Hæc Christus non secreto, nec in angulo, sed in publica synagoga coram Scribis, sacerdotibus, totoque populo confluente dixit et docuit. Synagoga enim erat quasi Ecclesia, vel publica schola populi.

IN CAPHARNAUM.) *Ubi multa miracula fecerat, et proinde maxime audiendus erat*, ait Chrysost. Quia enim paradoxa et Iudæis incredibilia videbantur, quæ Christus de carne sua comedenda, ac nos a morte ad vitam perennem suscitatura dixerat, hinc voluit ea edicere eo loci, ubi tot miraculis sibi suæque doctrinæ fidem fecerat, et auctoritatem conciliarat.

Vers. 61.

Durus incredulis videtur sermo Christi.

MULTI ERGO AUDIENTES EX DISCIPULIS EIUS, DIXERUNT: DURUS EST HIC SERMO, ET QUIS POTEST EUM AUDIRE?) *Durus*, Græce σκληρός, id est, austerus, durus, rigidus, strigosus, immitis; Arabicus, *difficilis;* Euthymius, *ægre admitti potest;* Teophyl. *asper, et qui suscipi nequeat.*

ET QUIS POTEST EUM AUDIRE?) Quis non dico eum facere, sed vel ad aures admittere sustineat? q. d. Hæc quæ Iesus dixit de carne sua manducanda, ac præsertim præceptum eius de illa comedenda v. 54. *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis;* videntur creditu difficilia, et practicatu horribilia. Quis enim lanio Christum mactabit et laniabit? quis carnem humanam vorare, quis sanguinem

humanum potare sustineat? Hæc enim horrida et barbara videntur, hæ sunt Thyesteæ cœnæ, hæc Anthropophagorum convivia, uti postea Ethnici Christianis obiectarunt, non intelligentes carnis Christi in Eucharistia mysterium, ideoque Capharnaitas hosce imitantes, teste Tertull. Euseb. Arnobio, Athenagora, et aliis in Apolog.

Durus erat hic sermo non in se, sed Iudæis crassis et duris, qui putabant carnem Christi laniari, dentibus discerpi et comminui debere instar carnis bubulæ; sed errabant. Nec enim Christus hoc dixerat, nec dicere intendebat, sed volebat nos carnem suam comedere sacramentaliter, hoc est, in Sacramento sub speciebus panis et vini absconditam, quod nullum habet horrorem; sed facillimum et suavissimum esse quotidie sacrificantes et communicantes experimur. Debebant ergo Iudæi modum hunc a Christo sibi explicari, humiliter postulare: quod si fecissent, audissent, capere potuissent, nec durum dixissent. Ita S. Cyrill. *Ad immanes*, inquit, *ferarum mores vocari se arbitrabantur, incitarique ut vellent crudas hominis carnes manducare, et sanguinem bibere, quæ vel auditu horribilia sunt. Illud etiam ad hæc cogitabant, quomodo caro huius hominis æternam nobis vitam largietur, aut quomodo ad immortalitatem adducere poterit?*

Vers. 62. SCIENS AUTEM IESUS APUD SEMETIPSUM, (Græce, ἐν ἑαυτῷ, id est, *in seipso;* Syrus, *in anima sua;* Arabicus, *in semetipso*, id est, per se, per omniscientiam suam, sine alio nuntiante vel revelante: *hoc enim erat divinitatis argumentum, quo secreta revelaret, ait Chrysost.*) QUIA MURMURARENT DE HOC DISCIPULI EIUS, DIXIT EIS: HOC VOS SCANDALIZAT?) Syrus, *offendit*, q. d. Ego tot mira et magna facio, quia ad hoc missus sum a Patre, uti per tot miracula probavi: ergo meis dictis et factis scandalizari et offendi non debetis, sed potius lumen et gratiam a Deo qui me misit, flagitare, ut illa capere possitis.

Vers. 63. SI ERGO VIDERITIS FILIUM HOMINIS ASCENDENTEM UBI ERAT PRIUS?) *Loquitur de futura sua in cælum assumptione*, ait Euthym. Hanc enim aliqui ex iis, puta Apostoli et fideles viderunt, alii non credentes etsi non viderunt, ab iis tamen qui viderant, audire, et certo discere potuerunt.

UBI ERAT PRIUS) *Quoad divinitatem*, ait Euthymius: in cælum enim ascendit quoad humanitatem, subaudi: *quid dicetis?* ait Euthym. adhucne scandalizabimini? credo quod non; certe scio quod iure et merito non facietis. Nam ex meo in cælum per propriam virtutem ascensu cognoscere poteritis, me e cælo descendisse, eoque redire ubi eram prius, ac proinde me non tantum esse veracem, verumque Prophetam, sed etiam esse Deum, Deique Filium, cui omnia sunt factu possibilia, imo facilia, ac proinde me posse carnem meam dare in cibum, ac per illam mortuos suscitare. Ex miraculo ascensus sui in cælum recte probat Christus suam Deitatem et omnipotentiam, ac proinde mysterium Eucharistiæ. Deitati enim nil impossibile est, nil novum, nil paradoxum, imo Deitatem nova et paradoxa, quæ naturam et rationem humanam superant, facere decet. Ita S. Cyrillus: *Alia eos*, inquit, *re mirabili ad fidem impellit*, eaque apposita. Ascensus enim Christi in cælum significabat eum e cælo descendisse (redibat enim eo unde venerat) ac proinde ipsum esse panem vivum, qui de cælo descendit, quod ipse hic Capharnaitis persuadere volebat.

Aliter Maldonatus, q. d. Cum audieritis me in cælum ascendisse, quid dicetis? utique magis scandalizabimini, minus mihi credetis, magum esse dicetis, qui ope dæmonum instar Simonis Magi in cælum volare me simularim.

Vers. 64. SPIRITUS EST, QUI VIVIFICAT: CARO (Arabic. *corpus*) NON PRODEST QUIDQUAM. VERBA QUÆ EGO LOCUTUS SUM VOBIS, SPIRITUS ET VITA SUNT.) Syrus, *spiritus sunt et vita sunt.* Hæc Christi verba nobis obiectant Calvinistæ, ut probent in Eucharistia realiter et corporaliter non esse carnem Christi, sed tantum spiritaliter et typice per repræsentationem et fidem, quia inquiunt, *caro non prodest quidquam.* Sed si hoc verum est, ergo frustra Verbum caro factum est, ergo frustra caro Christi passa, crucifixa, et mortua est: quod absit. Et quis non videt carnem Christi plus prodesse, quam panem merum Calvini, esto melle et sacharo ex gula Calvini conditum? In pane enim ipsius nullus est spiritus, nisi erroris et furoris satanæ.

Caro non prodest, quo sensu?

Resp. I. Primo ergo S. Cyrill. S. August. Leont. et Rupert. docte hæc verba sic exponunt, q. d. Christus: Caro mea sola non prodest ad servandum eum qui comederit in vitam æternam, quia mera caro mea vitam et resurrectionem non confert, sed spiritus, id est, Deitas mea carni coniuncta, vivificat tum animam, tum corpus in resurrectione: et sic caro mea prodest plurimum, quatenus scilicet spiritui Verbi copulata, ex eo haurit vim vivificandi. Simili phrasi sensuque dicimus: Oculus non videt, auris non audit, corpus non sentit, sed spiritus, id est, anima est quæ per oculum videt, per aurem audit, per corpus sentit. Et consequenter: *Verba*, id est res et mysteria carnis meæ in Eucharistia manducandæ, *quæ locutus sum vobis, spiritus et vita sunt*, id est, sunt spiritus vivus et vivificans, scilicet ipsa Deitas mea, quæ purus est spiritus: hæc enim vos in Eucharistia vivificabit, non vero nuda caro mea. Ita S. August. *Caro sola*, inquit, *non prodest, sed accedat spiritus ad carnem, et prodest plurimum. Nam si caro non prodesset, Verbum caro non fieret.* Idem l. 10. de Civit. c. 24. *Caro*, ait, *non per seipsam mundat, sed per Verbum a quo suscepta est.* Et S. Cyrill. *Caro*, inquit, *si sola intelligitur, nihil prorsus vivificare potest, quippe quæ vivificante indiget, sed quoniam cum vivificante Verbo coniuncta est, tota est effecta vivifica. Non enim ad corruptibilem suam naturam iunctum Dei Verbum detraxit, sed ipsa ad melioris virtutem elevata est. Quamvis ergo natura carnis, ut caro est, vivificare nequeat, facit tamen hoc, quia totam Verbi operationem suscepit.*

Respondet enim hic Christus Capharnaitis murmurantibus, quomodo caro Christi comesta posset dare vitam æternam. Verum quia Capharnaitæ magis murmurabant de ista comestione carnis Christi, eiusque modo, quem carnalem et ferinum sibi imaginabantur, quod scilicet caro Christi instar carnis vaccinæ deberet mactari, laniari, dentibus conteri et discerpi, ut patet v. 52. et 60. *Quomodo*, inquiunt, *potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Et v. 61. *Durus est hic sermo, et quis potest eum audire?* Videtur enim quid inhumanum et barbarum exigere, ut carnem humanam Christi laniemus et voremus instar luporum. Hinc

Secundo, aptius et facilius: *caro*, id est, carnalis intelligentia, qua scilicet vos putatis carnem meam instar carnis ovinæ visibiliter scindendam, masticandam, et manducandam esse, *non prodest quidquam* ad conferendum vitam æternam; sed spiritus et spiritalis intelligentia, qua credimus carnem Christi divinitati unitam spiritali, id est, Sacramentali modo, sub speciebus panis et vini in Eucharistia velatam et occultatam manducandam esse; hæc vitam dat animæ et corpori: ita S. Chrysost. Theoph. Euthym. Nec aliud vult S. August. in Psalm. 98. si attente legatur, ait enim: *Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, et bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendavi; spiritaliter intellectum vivificabit vos. Et si necesse est, illud visibiliter celebrari, oportet tamen invisibiliter intelligi.* Quæ verba Calvinistæ sic accipiunt, q. d. In Eucharistia comedimus carnem Christi, non realiter, sed figurate et mystice per fidem. Sed errant. Sensus enim August. est, q. d. In Eucharistia non comedimus carnem Christi, visibiliter eam laniando, scindendo, masticando, uti intelligebant Capharnaitæ; sed sub Sacramento, id est, sacramentaliter et invisibiliter, sub speciebus panis et vini latentem et occultatam. Nam alioqui S. August. repugnaret sibi ipsi serm. 1. in Psal. 33. et lib. 22. Civit. c. 8. et alibi, ubi manifeste adstruit veritatem corporis Christi in Eucharistia. II.

Unde subdit Christus: *Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt: spiritus*, id est, spiritalia sunt, et spiritaliter, id est sacramentaliter intelligenda, eo mo-

do quo iam explicui, non vero carnaliter, uti vos Capharnaitæ quasi macellarii intelligitis; itaque *sunt vita*, id est vitalia, et vitam audienti meque manducanti conferunt. Est hebraismus : ponitur enim abstractum pro concreto. Sic sæpe alibi *caro* et *spiritus* sumuntur pro carnali et spiritali intellectu et sensu, ut 2. Cor. 3. 6. *Littera occidit, spiritus autem vivificat.* Matth. 16. 17. *Caro et sanguis non revelavit tibi,* et alibi. Porro familiare est S. Scripturam ludere in significatis verborum. Unde non mirum carnem hic aliter sumi, quam sumatur v. 56. et seq. *Caro mea vere est cibus:* ibi enim vera caro intelligitur, hic vero mystica. Sic Christus lusit in aqua cap. 4. a corporali assurgens ad spiritalem. Sic lusit Apostolus in voce *peccatum*, 2. Corinth. 5. ultim. dicens: *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum* (id est, hostiam pro peccato) *fecit.*

III. Tertio, plenissimus erit sensus, si utrumque iam datum iungas, et in unum cum Beda confles, q. d. Virtus vivificandi, quam habet caro mea comesta in Eucharistia, non tam manat a carne, quam a spiritu Verbi, qui est vivus, et vivificans: ac consequenter hæc carnis meæ manducatio non fit modo carnali lanionum, sed modo spiritali et spiritui accommodato, scilicet occulte et sacramentaliter. Utriusque enim contrarium ex verbis Christi crasse intellectis, allegabant et aversabantur Capharnaitæ, ut patet ex dictis. Atque sic hic spiritalis, id est Sacramentalis, comedendi carnem Christi modus, sumendo species panis et vini, sub quibus realiter latet corpus et sanguis Christi, ipsaque Deitas, nullum horrorem comedenti, nullam etiam læsionem aut noxam carni Christi comestæ infert. Latet enim hic Christus, estque invisibilis et indivisibilis instar angeli. Ita Euthym. *Spiritalia,* ait, *et vivifica sunt. Oportet namque non simpliciter eo intueri (id enim est carnaliter intelligere) sed aliud quidpiam imaginari, et interioribus oculis ea aspicere tamquam mysteria.*

Vers. 65. SED SUNT QUIDAM EX VOBIS, QUI NON CREDUNT.) q. d. Causa, cur quidam ex vobis verba mea de Eucharistia non capiant et aversentur, non est quod meus sermo sit durus, ut dicitis; sed quia estis increduli, et tot meis miraculis signisque credere non vultis: humili enim fide hic opus est, illaque humili prece a Deo Patre postulanda et expectanda est: vobis autem humilitas tam precis quam fidei deest, ideoque nec oratis Deum, nec creditis mihi : ita S. August. Beda et Rupert.

SCIEBAT ENIM AB INITIO (suæ prædicationis et conversationis cum suis discipulis : ita S. Chrys.) IESUS, QUI ESSENT NON CREDENTES (futuri, id est non credituri, vel in fide non perseveraturi, q. d. Christus, quia Deus, præsciebat futura ab æterno, et hanc præscientiam humanitati suæ communicabat ab initio conceptionis eiusdem) ET QUIS TRADITURUS ESSET EUM.) Hac voce innuit Ioannes Iudam traditorem fuisse unum e non credentibus; nimirum eum Christi sermone de carne eius comedenda offensum, aversionem a Christo concepisse, illamque fovisse, ac tandem in proditionem eius erupisse. Hoc enim verborum connexio hic exigit : alioqui impertinens esset hic traditoris mentio, nisi Iudas ex sermone hoc Christi incredulitatis, indeque proditionis sumpsisset originem: ita S. Aug. Beda, Franc. Lucas, Emmanuel Sa, et alii.

Addit hoc Christus, ne putetur Iudam admisisse ad apostolatum inscius et ignarus futuræ eius proditionis, sed eam præscivisse, ac consulto permisisse, ut per eam passio sua, et redemptio hominum per eam a Deo decreta, impleretur.

Vers. 66. ET DICEBAT: PROPTEREA DIXI VOBIS, QUIA NEMO POTEST VENIRE AD ME, NISI FUERIT EI DATUM A PATRE MEO.) *Nisi* scilicet *Pater traxerit eum,* ut dixit v. 44. Vide ibi dicta. Modeste Christus incredulitatem Iudæorum non tribuit culpæ incredulorum, sed ipsos excusat, quod eis non sit datum a Patre, ac simul seipsum solatur, q. d. Non me torqueo, non tristor, quod multi mihi non credant, sed consolor me, quod Pater eos quos elegit, faciet mihi credere, illosque ad me venire faciet, quibus ego contentus sum, cæteros non ambio : quia quos vult Pater, hos volo et ego, quos ipse non vult, ego quoque nolo. Peccabant tamen qui nolebant venire, id est, credere in Christum, tum quia habebant gratiam sufficientem, qua possent credere si vellent; etsi non haberent efficaciam, qua reipsa et actu crederent: tum quia humiliter non petebant a Deo gratiam efficacem, qua actu crederent : tum quia sua superbia, aliisque peccatis illa gratia se fecerant indignos, imo pervicaces Dei gratiam et fidem repellebant et refutabant, uti docte explicat S. Cyprian. l. 1. ep. 3. ad Cornelium.

Vers. 67. EX HOC (tempore, ait Euthym. et alii; aliter Syrus, *propter hunc sermonem;* Arabic. *propter hoc)* MULTI DISCIPULORUM EIUS ABIERUNT RETRO (reliquerunt Iesum) ET IAM NON CUM ILLO AMBULABANT.) Discipuli hi non fuere Apostoli: nam hos excipit Christus v. seq. nec 72. Christi discipuli. Hi enim necdum a Christo erant designati et electi : sed constantiores Christi auditores et asseclæ, *qui,* ut ait Theoph. *sequebantur eum in ordine discipulorum, et manebant apud eum longiori tempore quam turbæ, itaque ad reliquam turbam collati dicebantur eius discipuli.* Hi ergo huc usque Christi doctrina suavi allecti, panibus ab eo per miraculum multiplicatis pasti, et deinceps ab eo similem pastum sperantes, cum audirent Christum loco panis surrogare suam carnem, eamque ab eis manducari velle, ipsum putarunt vel insanire, vel horrenda quædam et ferina machinari, ac forte coniurationem aliquam contra Romanos moliri, eamque haustu carnis et sanguinis sui sancire, uti paulo ante Romæ fecerat Catilina, cuius coniurationem detexit et oppressit Cicero : hac de causa, ut sibi consulerent, a Christo defecerunt.

Multi ex discipulis Christi eum deserunt propter sermonem præcedentem.

Unum ex his fuisse S. Marcum, qui postea a S. Petro revocatus Evangelium scripserit, factusque sit Evangelista, diserte tradit S. Epiph. hæresi 51 sed alii repugnant, qui asserunt S. Marcum non vidisse, nec audisse Christum, sed post eius mortem conversum fuisse a S. Petro. Ita S. Hieron. in Script. Eccles. in Marco, Theodor in præf. Histor. Ss. Patrum, et passim Interpretes in illud S. Petri ep. 1. c. 5. 13. *Salutat vos Marcus filius meus.*

An ex iis qui a Christo hic defecerunt, fuerit S. Marcus?

Vers. 68. DIXIT ERGO IESUS AD DUODECIM (Syrus, *dodecadi suæ;* Arabic. *ad congregationem duodecim.* id est ad cœtum 12. Apostolorum) NUMQUID ET VOS VULTIS ABIRE ?) Aliis ergo scandalizatis et offensis a Christo abeuntibus cum illo *duodecim remanserunt,* ait S. August. *nam neque Iudas recessit,* partim ex verecundia, ne solus ex Apostolis abiret, audiretque apostata, partim ut otiosus a Christo aleretur, uti hactenus alitus fuerat, utque gestans loculos quasi procurator familiæ Christi, inde nummos sibi surriperet, seque ditaret : erat enim fur.

Quærit hoc Christus a duodecim Apostolis quinque de causis. Prima est, ut eos suæ libertati relinqueret, q. d. Optionem vobis do, si vultis abire, abite ; si mecum manere, manete : nolo enim vos vi aut verecundia detinere. Audi Chrysost. *Neque adulatus* est Iesus, neque *expulit, sed interrogavit, non quod eos contemneret, sed ne vi teneri videretur.* Nam si inviti mansissent, perinde fuisset ac si abiissent.

Secunda, ut suam magnanimitatem ostenderet, nec se egere Apostolorum opera, utpote qui per se omnia posset, ideoque illis dimissis, alios meliores substitueret si vellet.

Tertia, ut intelligerent Apostoli, se manendo non commendare, nec gratiam exhibere Iesu, sed sibi ipsis, *eo quod beneficium potius accipiant, quam præstent,* ait Theophyl.

Quarta, ut hac libertate magis eos sibi devinciret, et ad manendum invitaret. Fit enim sæpe ex naturæ affectu, ut rogati nolimus, non rogati velimus, ut invitati fugiamus, non invitati accedamus : nimirum,

Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata.

Quinta, ut hac interrogatione eorum affectum probaret, constantiam exploraret, ac rectæ de se fidei confessionem ab eis exprimeret. Ita Cyrill. uti de facto expressisse patet ex v. seq.

Vers. 69. RESPONDIT ERGO EI SIMON PETRUS: DOMINE, AD QUEM IBIMUS ? VERBA VITÆ ÆTERNÆ (effectricia, scilicet si

Petrus pro cæteris Christi respondet.

quis eis credat et obediat) HABES.) *Petrus* quasi ordine maior, ait S. Cyrill. fide firmior, Iesu amantior, spiritu ferventior, nomine cæterorum Apostolorum respondit, existimans hanc omnium esse mentem et sensum: quod enim ipse sentiebat de Iesu, hoc collegas suos de eodem sentire censebat.

AD QUEM IBIMUS?) q. d. ait S. August. *Repellis nos a te, da nobis alterum te: ad quem ibimus, si te relinquamus?* unde S. Chrysost. *Multæ amicitiæ*, ait, *est hoc verbum: honorabilior enim Christus erat, quam pater et mater.*

VERBA VITÆ ÆTERNÆ HABES.) Primo, q. d. Verba tua, o Iesu, sunt suavia, grata, vivifica, quia identidem promittunt vitam æternam. Quis ergo nisi stolidus illa relinquat, et alio abeat? Ita Cyrill. *Non dura*, inquit, *ut illi* (Capharnaitæ) *dicunt verba, sed æternæ vitæ habes, quæ conducere credentes possunt ad vitam incorruptibilem*: quare quæ de carne tua manducanda dixisti, ut per eam consequamur vitam æternam, etsi necdum satis intelligo, non tamen iis scandalizor vel offendor, sed firmiter credo esse vera, suo tempore illa me plenius intellecturum non dubitans, et ut id facias tacite rogans et obsecrans.

Secundo, q. d. Verbis tuis, o Iesu, promittis nobis vitam æternam, si carnem tuam comedamus; hæc verba nos ad te alliciunt, et uniunt potius quam abigunt. Quis enim non optet vitam æternam, et modum illam adipiscendi? unde Arabic. vertit, *ad quem ibimus cum verba vitæ æternæ sint tibi?*

Tertio, q. d. In manu tua est vita æterna, ut eam des cuicumque et quomodocumque volueris; te ergo solum sequimur, quia a te solo speramus vitam æternam; hanc enim nec philosophi credere potuerunt, nec Iudæi sperare, nec Moses promittere. *Hinc* discimus, ait Cyrill. *unum dumtaxat Christum sequendum esse magistrum, qui ad vitam æternam deducere potest.*

Quarto, *verba vitæ æternæ habes*, quia tu es vita æterna, ideo in carne et sanguine tuo non das nisi quod es, ait ex S. August. Interlin. q. d. Tu es verbum Patris, ideoque habes in te vitam æternam, quia tu es ipsa vita æterna. Quid mirum ergo si manducantibus te conferas vitam æternam? confers enim idipsum quod es.

Vers. 70. ET NOS CREDIDIMUS (Syrus, *credimus*) ET COGNOVIMUS (Arabicus, *certi sumus*) QUIA TU ES CHRISTUS FILIUS DEI.) Græce in singulis verbis est articulus, ὁ χριςὸς, id est ille Christus, a Deo scilicet promissus, et tot sæculis expectatus: ὁ υἱὸς, id est ille Filius, scilicet naturalis et proprius per substantiam, non adoptivus per gratiam. *Illud diligenter considera*, inquit Cyrill. *quod ubique præcipue cum præpositione articuli, Tu es ipse Christus, dicunt, ipse Dei vivi Filius, ab aliis filiis Dei, qui vocati per gratiam adoptati sunt, vere ac naturaliter Filium separantes, cui nos coniuncti per similitudinem Filii dicimur.*

COGNOVIMUS.) Ex testimonio Ioannis Baptistæ, Prophetæ et magistri nostri, ex tot tantisque miraculis quæ patrasti, ex doctrina tua cælesti, ex vitæ tuæ sanctitate, et ex moribus tuis, quos assidue tecum conversantes experimur esse cælestes, angelicos et divinos.

FILIUS DEI.) Græca addunt, οὐ ζῶντος, id est, viventis. Sic et Syrus et Arabic. q. d. Credimus te esse Filium Dei: quare pariter credimus omnia tua dicta esse divina et verissima, etiamsi ea non intelligamus, ideoque esse vivifica, ac salutem et vitam æternam conferre, quia tu es Filius Dei vivi, qui scilicet per essentiam est vita, quam ipse tibi communicat, ac proinde nil a te nisi vitale et vivificum prodire potest, nec aliud a te expectamus.

Vers. 71. RESPONDIT EIS IESUS: NONNE EGO VOS DUODECIM ELEGI: ET (tamen) EX VOBIS UNUS DIABOLUS EST?) q. d. Tu, o Petre, nomine omnium Apostolorum respondes, quasi omnes in me credant, mihique sint fideles amici; sed scito te falli: nam unus ex eis diabolus est, mihi incredulus et infidus, qui me prodet: ita Theophyl.

DUODECIM ELEGI.) Quasi ad apostolatum secundum præsentem statum aptos et idoneos. Unde videtur quod Iudas quoque proditor, cum primitus a Christo electus est, bonus probusque fuerit; improbum enim eligere pruden-

A tia et charitas vetant. Ita S. Cyrill. Leontius, Ammonius, Toletus, Maldonat. et alii, ac S. Hieron. l. 3. contra Pelag. et Tertull. l. de Præscript. adversus hæret. c. 3. Licet nonnulli putent Iudam, cum esset malus, idque sciret Christus, ab eo tamen fuisse electum in Apostolum eo consilio, ut esset aliquis ex suis qui eum proderet, itaque passioni suæ, mortique, indeque redemptioni hominum, occasionem modumque exhiberet. Tribuunt hanc sententiam Bedæ et S. Augustino; sed neuter idipsum dicit, imo uterque potius innuit Iudam electum a Christo, cum bonus esset, etiamsi sciretur malus sua culpa futurus. Audi S. August. *Consecratus est duodenarius numerus eorum, qui per quatuor cardines mundi Trinitatem fuerant denuntiaturi, non autem quia periit inde unus, ideo illius numeri honor ademptus: in locum enim pereuntis alius subrogatus est.* Et paucis interiectis: *Electus est iste, de quo nolente et nesciente magnum aliquid boni fieret: sicut enim iniqui male utuntur bonis operibus Dei, sic e contra Deus bene utitur malis operibus hominum: malo Iuda bene usus est Dominus, tradi se pertulit, ut nos redimeret.* Audi

B et Bedam: *Ad aliud elegit undecim, ad aliud unum; illos, ut in Apostolica dignitate perseverarent; istum, ut per proditionis eius officium salutem humani generis operaretur.*

DIABOLUS.) Syrus, *satanas;* Nonnus, *qui dicetur apud posteros alius novus diabolus.* Christus Iudam nominare noluit, ut eius famæ parceret: *Neque eum manifestavit*, ait Chrysost. *neque latere voluit: illud, ne impudentius contenderet: hoc, ne latere arbitratus licentius ageret.* Simul ut Apostolis timorem iniiceret, ne et ipsi instar Iudæ apostatarent, aut sibi suæque constantiæ superbe præfiderent. Audi Cyrill. *Acrioribus eos confirmat verbis, diligentioresque facit, periculo ante oculos posito; sic enim dicere videtur: Magna vobis o discipuli, vigilantia, magnoque studio ad salutem opus est, lubrica enim admodum perditionis est via.* Et nonnullis interiectis: *Vigilantiores facit omnes, quia quis traditurus sit clare non dicit, sed uni generaliter tantæ impietatis onus imminere affirmans, sollicitos omnes reddit, et horrore ad maiorem vigi-*

C *lantiam erigit.* Denique August. *Non illum expressit*, ait, *sed nec siluit, ut omnes timerent quamvis unus periret.*

Quæres, cur Iudas vocetur diabolus. Resp. Primo, quia fuit διάβολος, id est, calumniator: nam opera et miracula Christi calumniatus est apud Scribas et principes sacerdotum.

Iudas diabolus, cur?

Secundo, fuit *diabolus*, Hebr. et Syriace, *satan*, id est adversarius, quia Christo se opposuit.

Tertio, fuit *diabolus*, quia Christo incredulus fuit, fur et mendax: diabolus enim mendax est et pater eius, scilicet mendacii, Ioan. 8. Unde Christus ait: *Diabolus est*, in præsenti, non erit, in futuro.

Quarto, fuit *diabolus*, id est minister diaboli, instrumentum et organum diaboli. Nam diaboli impulsu prodidit Christum, Deum et Dominum suum, quasi possessus a dæmone. Unde Ioannes c. 13. 2. ait intrasse in eum satanam. Ita S. Chrysost. Euthym. et alii. Sic vulgo *diabolus* vocatur homo scelestus et pessimus.

D Quinto, fuit *diabolus*, id est proditor Christi. Sic enim διάβολος, pro proditore accipitur Eccl. c. 26. 6. per catachresin: nam Noster vertit, *civitatis delaturam*, sive *proditionem*, ut vertit Tigurina et Lyranus. Sic diabolus est proditor angelus, quia angelicum statum sua malitia prodegit, perdidit et prodidit. Ex choris enim angelorum, ac ex cælo Lucifer proditor sua perfidia secum in tartara detraxit tertiam partem stellarum, Apoc. 12. 4. Cælum ergo et cælites prodidit gehennæ et tartaro.

Alludit Christus ad casum Luciferi, qui electus a Deo in principem angelorum, sua superbia se fecit diabolum et principem dæmonum. Simili enim modo Iudas electus a Christo ad angelicum Apostolorum officium, inde sua culpa prolapsus, se fecit diaboli socium et diabolum, ut discamus cum timore et tremore operari salutem nostram, ac licet sanctissimo consistamus loco, timere lapsum. Quo enim altior est locus, eo grandior est casus, et profundior ruina.

Perperam ergo nonnulli diaboli nomen hic in bonam partem accipiunt, uti faciunt apud Italos et Belgas nonnulli, qui hominem sagacem, solertem, ingeniosum, vafrum, subtilem, vocant diabolum.

Vers. 72. DICEBAT AUTEM IUDAM SIMONIS ISCARIOTEM: HIC ENIM ERAT TRADITURUS (Syrus, *proditurus*) EUM, CUM ESSET UNUS EX DUODECIM.) Præmunit Christus Apostolos, ut, cum postea visuri essent Iudæ proditionem, scirent illam se prævidisse et prædixisse, ac proinde se non invito, sed certo consilio permittente, illam fieri ad mortem sibi conciliandam, per quam humanum genus redimeretur.

A Hic finit Ioannes Acta secundi anni prædicationis Christi usque ad tertium, sive acta a secundo Paschate usque ad tertium: nam acta tertii prosequitur c. seq. Multa ergo acta secundi anni Christi prætermittit, eo quod illa fuse a cæteris tribus Evangelistis enarrata forent. Finit ergo secundum annum Christi in multiplicatione panum facta ab eodem in Paschate, cuius occasione Christus longam cum Iudæis habuit disputationem de pane spirituali, et carne sua in Eucharistia manducanda. Vide Chronotaxin. Finiuntur hic acta secundi anni prædicationis Christi.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus e Galilæa ascendit Ierusalem ad festum Scenopegiæ. Secundo, v. 12. murmurantibus de se Iudæis respondit, se a Deo Patre doctum et missum, eius ductu et instinctu curare ægros, etiam sabbato. Tertio, v. 32. Pharisæi volentes eum occidere, mittunt satellites, qui eum comprehendant; sed hi audita Christi prædicatione attoniti, eo intacto redeunt dicentes Pharisæis: Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo. *Denique v. 50. Nicodemus Iesum defendens, a Pharisæis arguitur quasi Galilæus et Iesu fautor.*

1. POST hæc autem ambulabat Iesus in Galilæam, non enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere. 2. Erat autem in proximo dies festus Iudæorum, scenopegia. 3. Dixerunt autem ad eum fratres eius: Transi hinc, et vade in Iudæam, ut et discipuli tui videant opera tua, quæ facis. 4. Nemo quippe in occulto quid facit, et quærit ipse in palam esse: si hæc facis, manifesta teipsum mundo. 5. Neque enim fratres eius credebant in eum. 6. Dicit ergo eis Iesus: Tempus meum nondum advenit: tempus autem vestrum semper est paratum. 7. Non potest mundus odisse vos: me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quod opera eius mala sunt. 8. Vos ascendite ad diem festum hunc: ego autem non ascendo ad diem festum istum, quia meum tempus nondum impletum est. 9. Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa. 10. Ut autem ascenderunt fratres eius, tunc et ipse ascendit ad diem festum non manifeste, sed quasi in occulto. 11. Iudæi ergo quærebant eum in die festo, et dicebant: Ubi est ille? 12. Et murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant: Quia bonus est. Alii autem dicebant: Non, sed seducit turbas. 13. Nemo tamen palam loquebatur de illo, propter metum Iudæorum. 14. Iam autem die festo mediante, ascendit Iesus in templum et docebat. 15. Et mirabantur Iudæi, dicentes: Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit? 16. Respondit eis Iesus, et dixit: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. 17. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina utrum ex Deo sit, an ego a meipso loquar. 18. Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam eius qui misit eum, hic verax est, et iniustitia in illo non est. 19. Nonne Moses dedit vobis legem: et nemo ex vobis facit legem? 20. Quid me quæritis interficere? Respondit turba, et dixit: Dæmonium habes: quis te quærit interficere? 21. Respondit Iesus, et dixit eis: Unum opus feci, et omnes miramini. 22. Propterea Moses dedit vobis circumcisionem: (non quia ex Mose est, sed ex patribus) et in sabbato circumciditis hominem. 23. Si circumcisionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Mosi: mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in sabbato? 24. Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate. 25. Dicebant ergo quidam ex Ierosolymis: Nonne hic est quem quærunt interficere? 26. Et ecce palam loquitur, et nihil ei dicunt. Numquid vere cognoverunt principes quia hic est Christus? 27. Sed hunc scimus unde sit: Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit. 28. Clamabat ergo Iesus in templo docens, et dicens: Et me scitis, et unde sim scitis: et a meipso non veni, sed est verus qui misit me, quem vos nescitis. 29. Ego scio eum: quia ab ipso sum, et ipse me misit. 30. Quærebant ergo eum apprehendere: et nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius. 31. De turba autem multi crediderunt in eum, et dicebant: Christus cum venerit, numquid plura signa faciet quam quæ hic facit? 32. Audierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo hæc: et miserunt principes et Pharisæi ministros, ut apprehenderunt eum. 33. Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicum tempus vobiscum sum: et vado ad eum qui me misit. 34. Quæretis me, et non invenietis: et ubi ego sum vos non potestis venire. 35. Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos: Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? numquid in dispersionem gentium iturus est, et docturus gentes? 36. Quis est hic sermo, quem dixit: Quæretis me, et non invenietis: et ubi sum ego, vos non potestis venire? 37. In novissimo autem die magno festivitatis, stabat Iesus, et clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. 38. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ. 39. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum: nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. 40. Ex illa ergo turba cum audissent hos sermones eius, dicebant: Hic est vere Propheta. 41. Alii dicebant: Hic est Christus. Quidam autem dicebant: Numquid a Galilæa venit Christus? 42. Nonne Scriptura dicit: Quia ex semine David, et de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus? 43. Dissensio itaque facta est in turba propter eum. 44. Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum: sed nemo misit super eum manus. 45. Venerunt ergo ministri ad Pontifices et Pharisæos. Et dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum? 46. Responderunt ministri: Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo. 47. Responderunt ergo eis Pharisæi: Numquid et vos seducti estis? 48. Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? 49. Sed turba hæc, quæ non novit legem maledicti sunt. 50. Dixit Nicodemus ad eos, ille qui venit ad eum nocte, qui unus erat ex ipsis: 51. Numquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et cognoverit quid faciat? 52. Responderunt, et dixerunt ei: Numquid et tu Galilæus es? Scrutare Scripturas, et vide quia a Galilæa Propheta non surgit. 53. Et reversi sunt unusquisque in domum suam.

Vers. 1. **POST HÆC AUTEM AMBULABAT IESUS IN GALILÆAM, NON ENIM VOLEBAT IN IUDÆAM AMBULARE, QUIA QUÆREBANT EUM IUDÆI** (principes Iudæorum) **INTERFICERE.**) *Post hæc:* Non statim, sed post sex menses. Nam multiplicatio panum et sermo de Eucharistia, de quo cap. præced. contigit sub Pascha, puta in Martio; quæ autem hic subiungit Ioannes, contigerunt in festo Scenopegiæ, quod celebratur in Septembri. Vixit autem deinde Christus sex menses adhuc, scilicet ad proxime sequentem Martium, quo passus et crucifixus est. Hæc ergo et sequentia omnia Christus dixit et egit sex ultimis vitæ suæ mensibus. Omittit igitur hic Ioannes ea, quæ gessit Christus hoc tertio anno prædicationis suæ a Paschate usque ad Septembrem, puta gesta sex mensium, inter quæ fuit defensio discipulorum, quod illotis manibus manducarent contra Pharisæos; item filiæ Chananææ a dæmone liberatio; nova panum multiplicatio, quæ pavit quatuor millia virorum; interrogatio discipulorum quid de se sentirent homines, respondente Petro: *Tu es Christus Filius Dei vivi*, qua de causa Christus eum petram Ecclesiæ constituit. Ad hæc transfiguratio Christi in Thabor, sanatio dæmoniaci, solutio didrachmi telonariis, redargutio Apostolorum inter se contendentium quis esset maior, dogma de vitando scandalo parvulorum, eo quod angeli eorum semper videant faciem Patris, etc. quæ in Chronotaxi recensui a n. 31. usque ad n. 38. Causa cur ea omittat Ioannes est, quia illa exacte iam narrarant alii tres Evangelistæ.

AMBULABAT IESUS IN GALILÆAM.) Græce, *in Galilæa*. Iam enim erat Christus in Galilæa: ibi enim panes multiplicavit, et de Eucharistia sermonem habuit in Synagoga Capharnai, quæ erat urbs sita ad mare Galilææ, ut patet c. 6. v. 60. *Ambulabat* ergo *Iesus in Galilæam*, id est per Galilæam, sive in ulteriores Galilææ partes, q. d. Iesus ambulabat, obibat, et circuibat urbes, vicos et castella Galilææ, prædicans regnum Dei.

NON ENIM VOLEBAT IN IUDÆAM (Græce, *in Iudæa*) **AMBULARE**, q. d. Nolebat perambulare urbes et pagos Iudææ, sed Galilææ: **QUIA QUÆREBANT EUM IUDÆI** (Iudæorum primores) **INTERFICERE.**) Eo quod sabbatum more Iudaico non servaret, sed in eo curaret ægrotos, et quod Patrem suum diceret esse Deum, ac consequenter se quoque esse Deum, ut patet c. 5. 18. Quare videtur Iesus nec in Paschate, nec in Pentecoste huius anni tertii sui, iuxta legem, de more adiisse templum et Hierosolymam; quia sciebat ibi sibi strui insidias, et parari necem ante tempus moriendi sibi a Patre præfinitum, non quod ipse Iudæos timeret (qui alias invisibilem se faciens ex manibus eorum elapsus est) vel mortem horreret; sed ut daret nobis exemplum declinandi pericula, et fugiendi persecutores, donec Deus aliud revelet, vel ipse nos in manus hostium tradat, ut fecit S. Athanasius fugiens Arrianos: ita S. August. Chrysost. et alii.

Vers. 2. **ERAT AUTEM DIES FESTUS IUDÆORUM SCENOPEGIA.**) *Scenopegia quæ?* Græce σκηνοπηγια, id est, tabernaculorum fixio, quo scilicet Iudæi die 15. mensis septimi figebant tabernacula (quæ ex signis, ramis, pellibus vel linteis raptim construebant) in iisque per septem dies habitabant, in memoriam protectionis divinæ, quæ patres eorum peregrinantes in deserto per 40. annos in tabernaculis habitantes manna aluerat, et duce columna ignis et nubis duxerat in terram promissam, Levit. 23. 34. Vide ibi dicta. Unde Arabic. vertit, *cum propinquasset dies festus Tabernaculorum Iudæorum.* Corrupte Syrus pro *Scenopegia*, vertit, *Conopea.* Conopeum enim proprie est tentorium seu velum, et papilio ille lineus vel laneus, qui toro circumdatur ad arcendos culices, quo maxime utuntur Alexandrini, quod ex Nilo culices confluant, quos Græci κωνωπας vocant.

Ridiculum est quod Abulensis in Levit. 23. 34. commentans, vocem Græcam *Scenopegia* derivat a κοινον, id est commune, et φαγια, id est comestio, eo quod illo festo in communi pranderent, et communia agitarent convivia. Nam σκηνοπηγια derivatur a σκηνη, id est tabernaculum, et πηγια, id est fixio. Errat denique Plutarchus, utpote Ethnicus, ideoque rerum Iudaicarum ignarus, qui lib. 4. Sympos. quæst. 5. censet festum Tabernaculorum apud Iudæos fuisse Bacchanalia: multisque probare conatur ipsos coluisse Bacchum, eo quod tunc thyrsos gestarent, (quos Gentiles gestabant in honorem Bacchi). Addit Plutarch. *Alii progrediuntur citharis ludentes quos ipsi Levitas appellant, sive a Lysio sive ab Evio: utraque enim vox Baccho congruit*, quin et sabbatum censet fuisse festum Bacchi. *Quod enim Sabbos,* inquit, *etiamnum multi appellent Bacchos, eamque vocem edant, dum orgia Bacchi celebrant, licet ostendere ex Demosthene et Menandro.* Verum condonandum est Plutarcho, utpote Græco Hebraicæ linguæ imperito. Constat enim Hebr. *sabbatum* ab Hebr. שבת *sciabat*, id est, quiescere, nuncupatum: Levitas vero a Patriarcha Levi patrium nomen sumpsisse. *Error Plutarchi de Scenopegiis Iudæorum.*

DIXERUNT AUTEM AD EUM FRATRES EIUS: TRANSI HINC, ET VADE IN IUDÆAM, UT ET DISCIPULI TUI VIDEANT OPERA TUA, QUÆ FACIS.) *Fratres eius*, non filii Ioseph, ut vult Leontius, Cyrill. et Euthym: Ioseph enim virgo permansit, æque ac sponsa eius B. Maria, nec etiam Iacobus et Iudas, ut opinatur Chrysostomus: hi enim electi iam in Apostolos a Christo, in illum credebant, eiusque ductum et nutum sequebantur; sed *fratres*, id est, consanguinei vel cognati B. Virginis, ait S. August. vel etiam Iosephi. Vide genealogiam Christi, quam assignavi Lucæ 3. sub finem capitis. *Fratres* ergo, hoc est cognati eius non omnes, sed aliqui. Alii enim in eum credebant, alii non. Vers. 3.

TRANSI HINC, ET VADE IN IUDÆAM.) q. d. E Galilæa et Capharnao ignobili, vade nobiscum in nobilem Iudæam et Ierusalem, ad instans festum Scenopegiæ, ad quod undique Iudæi confluere solent, ut iis per tuam doctrinam et miracula te patefacias. Viderant ipsi, vel audierant Christum præcedenti Paschate et Pentecoste non ivisse in Ierusalem, ac in Galilæa latebras quærere; ex iis ergo eum extrahere volunt, ut in Ierusalem vadat, ibique innotescat et inclarescat.

UT ET DISCIPULI TUI VIDEANT (Græce, θεωρησωσι, id est, aspiciant, cernant, spectent) **OPERA TUA QUÆ FACIS.**) q. d. Tu, o Iesu, cognate noster, mira hic operaris in angulo Galilææ, coram paucis et pauperibus discipulis tuis Galilæis: vade nobiscum in Ierusalem metropolim Iudæorum, ibique similia operare, ut discipuli tui, quos ibi nuper prædicando tibi parasti, quosque rursum miracula patrando parabis, non tantum ex plebe, sed etiam ex sacerdotibus, Scribis et principibus in fide tua instruantur, vel iam instructi confirmentur, teque ut Prophetam et Messiam recipiant. His enim optabant Christum maxime innotescere, ut illi quasi principes Iesum esse Messiam, hoc est Christum, declararent, ac ut talem populo recipiendum proponerent. Ipsorum enim erat iudicare de Fide, de Prophetis, de Messia, ac quod ipsi decernebant, hoc populus sequebatur et faciebat, Matth. 21. 1.

NEMO QUIPPE IN OCCULTO QUID FACIT, ET (sed) **QUÆRIT IPSE IN PALAM ESSE.**) Græce, εν παρρησια ειναι, id est proprie, *in libertate esse:* sed quia hic opponitur *occulto*, hinc idem est quod *palam*, publice, clare, manifeste. Sic etiam hanc phrasin usurpat Ioan. c. 5. 13. et c. 16. 25. 29. et c. 18. 20. et Marci c. 8. 32. ita ex Leontio, Maldon. Franc. Lucas et alii. Vers. 4.

SI HOC FACIS, MANIFESTA TEIPSUM MUNDO.) To *si* hic non dubitantis est, sed asseverantis, ait Toletus, idemque valet quod *cum*, *quia*, *quandoquidem*, q. d. Cum tanta et tam mira facias in Galilæa, uti oculis videmus et auribus audimus, fac eadem in Iudæa, ut ibi toti Israeli, indeque toti mundo innotescas, quis sis, et quam a Deo dignitatem, potestatem, et virtutem acceperis. Nam ut ait Raphael Tob. c. 12. 7. *Sacramentum regis abscondere, bonum est: opera autem Dei revelare et confiteri, honorificum est.* Prætexunt laudem Christi, et gloriam Dei suæ cupiditati et ambitioni: cupiebant enim ut Christo per miracula et famam inclarescente, ipsi quoque quasi eius cognati inclarescerent, et a populo honorarentur, ac muneribus afficerentur, insuper gratiam principum et pontificum ini-

rent, a quibus ad magna reipubl. officia vel beneficia promoveri sperabant. Sicut cum quis creatur Pontifex, Cardinalis, Episcopus, illico confluunt ad eum cognati, ut per eum honores et opes consequantur. Omnes enim quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi.

Vers. 5. Neque enim fratres eius credebant in eum.) q. d. Fratres eius tam libere, confidenter et audacter admonuerunt Iesum, ut secum iret in Ierusalem, quia non plane et certo credebant ipsum esse Messiam, sive Christum: si enim id credidissent, ipsum reveriti, non ausi fuissent tam libere eum monere, et quasi arguere: ita Euthymius. Licet enim viderent eum tot signa et miracula facere, illaque vera esse non dubitarent; tamen dubitabant an ipse esset Messias et Dei Filius: licet enim hoc verum esse optarent, et ex parte ob tot eius miracula crederent; tamen alia ex parte videntes eius paupertatem et neglectum, dubitabant. Ut ergo certi hac de re fiant, hortantur Christum ire secum in Ierusalem, ut ibi Scribæ et pontifices eum, eiusque opera examinent, ac declarent ipsum esse Christum, ut sic ipse honoretur et celebretur, atque illi quasi cognati per ipsum.

Vers. 6. Dixit eis Iesus: Tempus meum nondum advenit: tempus autem vestrum semper est paratum.) Id est, commodum et opportunum. *Tempus meum,* scilicet ascendendi in Ierusalem ad festum Scenopegiæ, *nondum advenit,* quia illud habeo statum et definitum a Patre, sed ad paucos dies dilatum, ob odium Iudæorum, quo me prosequuntur: qua de causa ego brevi eodem ascendam, sed clanculum, non autem publice vobiscum: ite ergo vos et præcedite, quia omne tempus vobis est *paratum,* id est, congruum et idoneum; ego deinde vos occulte sequar: ita Iansen. Franc. Lucas et alii.

Aliter S. Chrysost. Theoph. Euthym. Leontius, et ex iis Maldon. q. d. *Tempus meum,* scilicet moriendi in Ierusalem, *nondum advenit:* mortem enim mihi parant Scribæ et principes Hierosolymæ: sed hoc quoque non advenerat: sed advenit paulo post, cum Christus eo ascendit, ut mox patebit. Prior ergo sensus est genuinus.

Vers. 7. Non potest mundus odisse vos: me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo quod opera eius mala sunt.) Dat causam cur tempus ascendendi in Ierusalem fratribus, id est cognatis suis, semper sit paratum et opportunum, sibi vero non: quia scilicet illos non oderat mundus, id est, mundani Scribæ et principes, utpote nihil ab eis passi; sed oderant Iesum, utpote suorum scelerum reprehensorem et castigatorem: quare Iesu crucem et mortem parabant, non vero cognatis eius, q. d. Vos omni hora ire potestis in Ierusalem sine periculo, quia Scribis non resistitis, nec contradicitis, sed eis favetis et obsequimini; ego vero, quia eorum vitia publice castigo, si publice vobiscum eam, in manifestum vitæ periculum me coniicio. Ita S. Chrysostom. et Cyrill. qui et causam addit: *Animus enim,* inquit, *voluptati deditus, graviter fert si a voluptate revocetur.* Nolebant enim Scribæ suas voluptates, luxurias, crapulas, iniustitias, quas amabant, relinquere, ideoque Christum ab eis avocantem oderant; iuxta illud de eis Sapientis oraculum: *Circumveniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et improperat nobis peccata legis, et diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ,* Sapient. 2. 12. Vide ibi dicta.

Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendo ad diem festum illum: quia meum tempus nondum impletum est.) *Vos,* qui periculum nullum timetis, ait Euthymius.

Vers. 8. Ego autem non ascendo.) Græce, ουπω αναβαινω, id est *nondum ascendo;* et Arabicus, *nunc non ascendo,* q. d. Nunc vobiscum publice ascendere in Ierusalem nolo, sed expecto, ut tempus impleatur, quo subsidente indignatione Scribarum, qui me initio festi expectant, ut occidant, post tres dies occulte et minore periculo sine vobis ascendam: nam paulo post eum ascendisse patet ex vers. 10. ita S. Chrysost Theoph. Euthym. Verisimile est Christum dixisse, uti vertit noster Interpres, *Ego non ascendo:* nam

A si dixisset, *Ego nondum ascendo,* institissent cognati: Nos ergo te expectabimus, ut nobiscum ascendas. Sensus tamen Christi erat, q. d. *Non ascendo,* id est nondum ascendo: hoc enim significare intendebat, etsi id cognatis non exprimeret, ad redimendam eorum vexationem.

Secundo, S. August. Cyrill. et Eucherius in quæstione in hunc Ioannis locum, sic explicant, q. d. *Non ascendo ad diem festum istum,* hoc est ad diem primum festi instantem, sed, ut dicitur v. 14. *festo die mediante,* id est sub diem quartum festi. Verum verius est Christum decrevisse ascendere ad diem primum festi, ut ostendam v. 14.

Aliter Maldonatus, q. d. Ego non ascendo, subaudi, sicut vos, o cognati mei, putatis et cupitis, scilicet ut purus homo, ac ut Hierosolymis a populo honorer et celebrer; sed tamen mox eo ascendam, ut Messias Dei Filius, ut populum viam salutis doceam; itaque Dei gloriam, non meam quæram et propagem. Verum hoc videtur coactius.

Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa. Ut autem ascenderunt fratres eius, tunc et ipse ascen- Vers. 9. et 10.
B dit ad diem festum non manifeste, sed quasi in occulto.) *Tunc,* post tres dies, sub medium festorum v. 14. cum furor Iudæorum initio festi ipsum expectantium exardescens, iam sensim per tot dies defervesceret, ut notat Theophyl. et Euthym. ac S. August. Verius videtur Christum paulo post cognatos ascendisse Hierosolymam, sed occulte, ita ut initio festi interfuerit, idque innuit hic Lucas, de quo plura v. 14.

Non manifeste, sed quasi in occulto.) Unde videtur Christus non recto itinere per Samariam, sed transito Iordane per Peræam profectus iuxta Ierichuntem, dimissis populi turbis eum assectantibus, occulte cum paucis sibi charioribus perrexisse Hierosolymam. Id patet conferenti Matth. c. 19. 1. et 2. cum Luca c. 9. 51. et 53. et Marco c. 9. 29. et c. 10. 1.

Iudæi ergo quærebant eum in die festo, et di- Vers. 11.
cebant: Ubi est ille?) *Festo,* Scenopegiæ, sive Tabernaculorum, de quo v. 2. puta primis festi diebus quære-
C bant Iesum, ut caperent et occiderent. Nam ut ait Chrysost. *In die festo semper ad cædem ferebantur, et festis eum diebus capere tentabant.* Et Euthym. *Pulchra sane illorum opera in diebus festis, cum illos cædis facerent occasionem,* ut quibus debebant Christum quærere ad fidem, ut in eum crederent, illis quærant eumdem ad necem. Sic et hodie multi in festis, quibus Deo reconciliare se deberent, iisdem Deum maxime potando, scortando, rixando, ludendo et blasphemando offendunt: quare festum agunt non Deo, sed diabolo, qui proinde eis festa ignium pro meritis in gehenna rependit. Est hæc fraus et suggestio diaboli, ut festa profanet, ac cultum Deo in iis debitum adimat, eumque in se transcribat.

Ubi est ille.) Agyrta, impostor, populi seductor? *Ex nimio enim odio eum nominatim appellare non patiebantur,* ait S. Chrys.

Et murmur multum (ita legendum cum Romanis, non Vers. 12.
multus; Arabic. *murmuratio multa;* Euthym. *turbatio et*
D *contradictio multa)* erat in turba de eo. Quidam enim dicebant: Quia bonus est. Alii autem dicebant: Non, sed seducit turbas.) Ut se novæ factionis auctorem faciat, et seditionem vel rebellionem concitet.

Bonus est.) Vir, imo doctor et Propheta. Hæc enim erat vox et sententia eorum, qui Iesum audierant docentem in Galilæa, ac viderant panes multiplicantem, ægros sanantem, dæmones eiicientem, etc. Contraria vox et sententia erat Scribarum et principum, ac turbæ illos sequentis.

Nemo tamen palam loquebatur de illo propter Vers. 13.
metum Iudæorum.) Puta Scribarum, Pharisæorum et pontificum, quibus Iesus velut vitiorum censor erat invisus. Hos enim passim Ioannes vocat Iudæos, non Scribas, non sacerdotes, tum ut dignitati, officio et auctoritati eorum non deroget: tum quia, ut ait Cyrillus, *Indignum iudicavit homines adeo a pietate remotos sacerdotes, vel seniores appellare. Nemo,* intellige eorum qui pro Iesu stabant, ac dicebant, *Bonus est,* ait Euthym. Argute S. Au-

*

gust. *Seducit turbas*, inquit, *clarius sonabant: Bonus est, pressius susurrabant.*

Vers. 14. Iam autem die festo mediante, ascendit Iesus in templum, et docebat.) Syrus et Arabic. *cum autem dimidiati essent dies festi*, id est, cum ageretur dies quartus, vel quintus festi Tabernaculorum: hoc enim festum celebrabatur per octo dies. Græce, τῆς ἑορτῆς μεσούσης, id est, *cum iam media esset festivitas.*

Ascendit Iesus in templum.) Censent S. August. Theoph. Euthym. et alii, Christum eodem die ingressum esse Ierusalem et templum, scilicet die quarto festi: veniens enim in urbem, pietatis ergo solebat primo adire templum; quod Christi exemplum multi fideles sequuntur. Contrarium censet Toletus, Maldon. et alii, scilicet Christum paulo post cognatos ascendisse in urbem, ita ut interfuerit initio festi, sed non ascenderit in templum nisi die quarto festi. Id enim plane videtur exigere narratio Ioannis hoc versu collata cum v. 10. et quia Iesus quasi religionis doctor et exemplar, ad aliorum ædificationem voluit totam hanc festivitatem celebrare. Hoc enim lege sancitum erat, Levit. 23. 42. *Habitabitis*, inquit, *in umbraculis septem diebus; omnis qui de genere est Israel, manebit in tabernaculis.* Adde: quisque sibi hæc tabernacula ante diem primum festi, vel in urbe, vel extra urbem extruere debebat: quare idem fecisse Iesum est probabile, nisi dicas eum in tabernaculo amici, vel discipuli alicuius iam parato exceptum fuisse. Denique occulte hoc modo ad diem primum festi ascendens, nullum adibat periculum, nisi adiret templum: unde illud non adiit nisi quarto die: primis enim tribus diebus delituit in tabernaculo.

Tabernacula cuique Iudæorum extruenda erant in festo Scenopegiæ.

Primo ergo, Christus ascendit in urbem ante diem primum festi, deinde die quarto festi ascendit in templum: ille ascensus occultus fuit, hic publicus: ille ad diem festum Tabernaculorum, qui celebrabatur non in templo, sed in umbraculis per urbem, vel extra urbem erectis, hic ad docendum in templo.

Quæres, cur Christus primo die ascendens in urbem, non etiam ascendit in templum? Resp. Primo S. August. Leont. Chrysost. Theophyl. Euthym. ut prius inflammata contra se Scribarum et pontificum in templo degentium ira et indignatio defervesceret.

Cur Christus ascendens Ierusalem, non ascendit statim in templum?

Secundo, quod ante latuerit, exempli fuit et infirmitatis humanæ, quod postea prodierit, potestatis divinæ, ait S. August. et ex eo Beda.

Tertio, ut maius audiendi sui desiderium, per tot dierum moram et expectationem, auditoribus eum expectantibus iniiceret: ita Theophylactus.

Quarto, ut liberiores haberet auditores, et ab aliis curis expeditos: hi enim primis diebus in tabernaculis adornandis, rebusque ad festum necessariis comparandis occupabantur: ita Theophyl.

Et docebat.) More suo ea quæ erant salutis, ducebantque ad regnum cælorum, idque publice in templo coram Scribis et principibus, quibus erat invisus. Vide hic et imitare Christi magnanimitatem, qua in mediis periculis sine metu periculi versatur, suumque officium intrepide obit, et docet. Etsi enim Scribarum contra eum ira per triduum dilata nonnihil deferbuisset, tamen publico hoc docendi actu rursum facile accendi poterat. Sed Iesus magnanime eam contempsit, tum quia ab iis occidi erat paratus, tum quia sciebat quod Deus diverteret eorum contra se cogitationes et consilia, ne in eum manus iniicerent, eo quod necdum tempus moriendi ab eo præstitutum advenisset. Quod ergo per triduum latuit, per hoc voluit nos docere prudentiam, ut persecutorum rabiem ad tempus prudenter et silenter declinemus: quod vero quarto die in publicum prodiens prædicavit, per hoc dedit nobis exemplum fortitudinis, ut officium nobis a Deo commissum strenue obeamus, etiam cum periculo vitæ, Deo confidentes, quod ipse vel nos ex illo eripiet, vel dabit vires et fortitudinem illud patiendi et superandi.

Vers. 15. Et mirabantur Iudæi, dicentes: Quomodo hic scit litteras, cum non didicerit?) *Mirabantur, orationis et prudentiæ inauditam in eo vim videntes*, ait Cyrill. Nam ut ait Theoph. *mirabilia dixit, per quæ illos cohibuit, et mentem eorum in miraculum mutavit*, ut furorem suum in amorem et admirationem Christi converterent. *Audiebant enim*, ait S. August. *eum de lege disputantem, legis testimonia proferentem*, illaque gratia et modo non humano, sed divino explicantem. Nam ut addit August. *multi noverant ubi natus, quemadmodum fuerit educatus, nunquam eum viderant litteras discentem.*

Cum non didicerit.) Inde inferre debuissent Scribæ: Ergo Iesu scientia et sapientia tanta non est studio acquisita, sed a Deo infusa: sed odio cæci et stupidi in admiratione consistunt, nec ulterius ad vestigandam rei, quam admirantur, originem pergunt: ita S. Chrysostomus. Hac enim de causa Deus voluit Iesum non e scholis, sed ab arte fabrili prosilire in cathedram, ut omnes agnoscerent doctrinam non esse humanitus comparatam, sed divinitus inspiratam.

Respondit eis Iesus, et dixit: Mea doctrina non est mea, sed eius, qui misit me.) q. d. Doctrina mea, hoc est, dogmata mea, quæ ego doceo, non a me inventa sunt, nec meo studio acquisita, nec a me primo et originaliter profecta, sed a Deo Patre, q. d. Deus Pater mihi qua Deus sum, suam omniscientiam communicavit: qua homo vero, suam scientiam beatificam et infusam rerum omnium mihi indidit, iuxta illud Isaiæ 11. 2. *Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis.* Ita S. Chrysost. Leont. Euthym. et alii, qui et annotant Christum hoc ipso innuere se esse Deum, q. d. Ego a Patre cum essentia divina hausi meam omniscientiam et doctrinam. Audi S. Aug. tract. 29. *Quæ est doctrina Patris nisi Verbum Patris? Ipse ergo Christus doctrina Patris si Verbum Patris. Sed quia Verbum non potest esse nullius, sed alicuius, et suam doctrinam dixit seipsum, et non suam, quia Patris est Verbum. Quid enim tam tuum quam tu? Et quid tam non tuum quam tu, si alicuius est quod es.* Vers. 16.

Si quis voluerit voluntatem eius (Arabic. *placita eius*) facere, cognoscet de doctrina utrum ex Deo sit, an ego ex meipso loquar.) Syrus, *ex voluntate animæ meæ*, hoc est, a me inventum et confictum, ideoque a Dei voluntate dissonum, et diversum vel adversum, q. d. ait Chrysost. *Si quis sit amator virtutis, verborum meorum vim intelliget*, quod ex Deo manet. A Deo enim manat omnis virtus, cuius ego sum doctor et concionator assiduus. Qui ergo Dei de virtute mandata amat et observat, ille pariter me meaque dicta amabit et observabit, quia ego non alia dico et doceo, quam quæ Deo sunt placita, ab eoque mandata. Tacite innuit Iesus ipsos amare vitia, non virtutes, ideoque Deo et sibi adversari, ac doctrinæ utriusque reluctari. *Amovete*, ait Chrysost. *dubitationem hanc, et iram et invidiam, et immane contra me odium, et nihil vos impediet, quin cognoscatis, Dei vere verba mea esse. Nunc hæc vobis et tenebras offundunt, et rectum verumque iudicium corrumpunt: quæ si reiiceretis, non in hac essetis sententia.* Vers. 17.

Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quærit; qui autem quærit gloriam eius qui misit eum, hic verax est, et iniustitia in illo non est.) Hic a contrario infer cum Cyrill. *Qui autem gloriam Dei non quærit, sed suam, hic mendax simul et iniustissimus est; mendax quidem, quia simulatione legis servandæ, suam voluntatem audiri proponit; iniustissimus vero, quia legislatoris, dignitate neglecta, Dominicis præceptis sua præferre audet.* Vers. 18.

Est hæc secunda nota et ratio, qua Christus probat se non loqui ex semetipso, et dogmata quæ tradidit, non esse sua et a se conficta, sed esse Patris. Estque talis Christi syllogismus in *Baroco:*

Qui loquitur a semetipso, gloriam suam quærit.
Sed ego Iesus non quæro gloriam meam, sed Patris, uti verbis et factis clamo.
Ergo non loquor a meipso, sed ex corde et ore Patris, cuius unius gloriam quæro, et propagare desidero.

Christi syllogismus in Baroco.

Nam ut ait Caiet. *gloria est præcipuum appetibile ex doctrina.* Inde enim philosophi et hæretici suas scholas aperuerunt, in iisque sua commenta docuerunt, ut discipulos post se traherent, qui magistrum suum glorificarent, ab eoque vocarentur Platonici, Pythagorici, Epicurei, Aristotelici, Arriani, Nestoriani, etc. Appetitus enim gloriæ peperit hæreses et sectas tam philosophorum, quam hæreticorum.

Iniustitia.) Id est, fraus, dolus, deceptio, quia sincere et veraciter docet ea quæ scit Deo placere, eiusque gloriam promovere, cum alii qui suam gloriam quærunt, ut eam ab hominibus extorqueant, iis adulentur, illosque decipiant, variisque dolis et fraudibus illis illudant.

Vers. 19. Nonne Moses dedit vobis legem, et nemo ex vobis facit legem? quid me quæritis interficere?) Primo, sensus est, q. d. Non mirum vos meam et Patris mei legem non admittere, cum Mosis, quem tanti facitis et mihi obiicitis, legem non servetis. Nam ut alia omittam, multi e vobis, maxime primores, me innocentem occidere volunt, quod diserte vetat Moses Exod. 23. 7. Ita S. August. *Si legem facerent*, inquit, *in ea Christum agnoscerent, et præsentem non occiderent.* Et Glossa: *Gloriamini in lege*, inquit, *et contra legem, quæ vetat occidere, quæritis me interficere.* Sic et Chrysost. Theoph. Euthym.

Secundo, magis presse et connexe, æque ac profunde Franc. Lucas sic exponit, q. d. Vos, o Scribæ et Iudæi, me accusatis et deposcitis ad mortem, quasi reum legis neglectæ, et quasi sabbatum violarim, dum in eo paralyticum sanavi: at vos pari modo legem eamdem sabbati violatis, dum in eo circumciditis hominem: maius enim et prolixius opus est circumcidere, quam verbo curare. Quare si ego violavi legem, vos multo magis eamdem violastis; et si vos me iudicatis reum mortis, quod legem sabbati transgressus sim in sanando, multo magis iudicare debetis vos esse reos mortis, eo quod eamdem legem continue transgrediamini circumcidendo: hoc enim opus meo longe est operosius, magisque carnale et sanguinolentum. Sic enim se mox explicat Christus v. 21. et 22.

Vers. 20. Respondit turba, et dixit: Dæmonium habes: quis te quærit interficere?) *Dæmonium habes*, id est, deliras, insanis, uti faciunt energumeni, et possessi agitatique a dæmone, perinde ac fecit Saul 1. Reg. 16. 23. Aut proprie, q. d. Dæmon te instigat ad hanc calumniam, qua nobis falso impingis machinationem homicidii, quod scilicet te velimus occidere; nil enim tale nobis in mentem venit.

Verba sunt turbæ, e quibus alii bene sentiebant de Iesu, alii male, ita tamen ut nollent eum occidere: sed idipsum volebant Scribæ et principes, eorumque asseclæ, qui turbæ plebis se miscebant: illos ergo hic perstringit Christus, atque illorum occultam cædis suæ machinationem, quam ipsi celabant, propalat, ut sciant ipsum non latere eorum insidias, ideoque esse virum divinum, imo Deum.

Vers. 21. Respondit Iesus, et dixit eis: Unum opus feci, et omnes miramini.) *Unum opus feci,* quod scilicet paralyticum sanarim sabbato, iusserimque grabatum suum portare, cap. 19. Iesus convitium convicio non repulit, sed patientia dissimulavit, et modeste ac prudenter radicem convicii evulsit. *Plane non turbatus, sed in veritate sua tranquillus,* inquit August. *non reddidit malum pro malo, nec maledictum pro maledicto: quibus si diceret, Dæmonium habetis vos, verum utique diceret; non enim talia illi dicerent veritati, nisi eos falsitas diaboli irritaret.*

Miramini.) Id est, mirantes indignamini, quasi contra legem id fecerim; S. Chrysost. *perturbamini et tumultuamini;* S. Cyrill. *damnatis;* Euthym. *quæritis me interficere.* Est catachresis et metalepsis. Admiratio enim tanti sceleris, puta violati sabbati, ut ipsi putabant, pariebat in eis indignationem, indignatio tumultum, tumultus machinationem necis.

Vers. 22. Propterea Moses dedit vobis circumcisionem (non quia ex Mose est, sed ex patribus) et in sabbato A circumciditis hominem.) *Propterea,* Græce, διὰ τοῦτο id est, *propter hoc.* Obscura est hoc loco hæc particula, et dubium quo referatur. Primo, Theophyl. et Maldonat. referunt ad v. præced. sicque nectunt: *Omnes miramini propter hoc,* scilicet opus sanationis quod feci in sabbato. Sed repugnat dispunctio codicum Græcorum et Latinorum, qui το *propterea* ponunt v. 22. sequenti, nectuntque cum τῷ *Moses dedit.*

Secundo, Euthym. et Iansen. censent το *propterea,* hic non esse causale, sed illativum, q. d. Itaque ut non miremini, sed sciatis me recte fecisse curando ægrum in sabbato, advertite quod subiungo de circumcisione, quæ fit in sabbato. Simili modo sumitur subinde το *propterea* in Prophetis, ut Ierem. 30. 16. Et sic το *propterea* reipsa est quoque causale: nam innuit causam eius, cuius est illativum.

Tertio, S. Cyrill. Toletus, et Franc. Lucas, το *propterea* referunt ad id quod sequitur, *Sed ex patribus,* sicque verba ordinant, q. d. Atqui Moses dedit vobis circumci- B sionem, non propterea quod illa ex Mose sit, sed propterea quod sit ex patribus: voluit enim Moses præcepta et traditiones patrum studiose conservare, uti par erat: et tamen in sabbato ab eodem Mose sancito, circumciditis hominem.

Quarto, proprie et plenissime, το *propterea* est causale, et idem quod *propter hanc causam,* q. d. Propterea, vel, ut Græce est, *propter hoc,* id est, propter admirationem vestram: quia scilicet vos opus curationis meæ in sabbato ita admiramini et indignamini, ut scilicet eam vobis eximam, et vos mirari desinatis, subiungo argumentum ad id validum, petitum ex circumcisione, quam vos ipsi facitis in sabbato ex decreto Mosis.

Non quia ex Mose est, sed ex patribus.) q. d. Non quod Moses sit circumcisionis institutor, sed Patriarcha Abraham, qui illam a Deo acceptam tradidit Isaac, Iacob, Ioseph, ac hi posteris suis et Mosi, uti ipse narrat, Genes. 17. Addit hoc, ut doceat Iudæos non adeo C uni debere incumbere Mosi, ut eius unius præcepta de sabbato servent, cæterorum vero priorum et antiquiorum negligant; quin potius si illa Mosi decretis adversentur, illis velut antiquiora præponi debeant, ita ut lex Mosis eis locum cedat. Sic enim lex circumcisionis data Abrahæ elidebat legem sabbati datam Mosi, ut si quis natus esset in sabbato deberet præcise octavo die, id est sabbato sequenti, circumcidi, nec posset differri circumcisio in posterum diem. Si lex Mosi cedere debet legi Abrahæ, ergo multo magis eadem cedere debet legi Christi et Dei, quæ iubet ut ægro valde afflicto prosis si possis, etiam in sabbato, præsertim si id breviter et verbo facere possis uti faciebat Christus.

Et in sabbato circumciditis hominem.) *Et,* id est, *idcirco,* q. d. Quia lex circumcisionis fuit anterior, dataque a Deo Abrahæ primo Hebræorum patri et Patriarchæ, hinc prævalet sabbato, quod posterius a Mose iussu Dei institutum est: idcirco si octavus a nativitate pueri D dies sit sabbatum, illo operose, magno apparatu et molimine circumciditis puerum, ut servetur lex Dei data Abrahæ: *Octavo die circumcidetur infantulus,* Gen. 17. et Levit. 12. 3.

Si circumcisionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Mosi, mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in sabbato?) q. d. Si circumcisio, quæ ex genere suo videtur esse opus servile, operosum et prolixum, æque ac molestum et afflictivum: vulnerat enim et mutilat infantem; licita est tamen, imo præcepta in sabbato; cur mihi pariter non liceat in sabbato hominem per 38. annos paralyticum, toto corpore ægrum et afflictum, morbo et afflictione tanta liberare, ac verbo sanitati restituere, idque ad Dei unius laudem et gloriam? Lex enim eleemosynæ et beneficentiæ est iuris naturæ, cui omne ius humanum et divinum, quale est sabbatum, cedere debet. Vers. 23.

Nota το *totum hominem.* Nam, ut notat Euthym. *cum totum eius corpus paralysi dissolutum esset, totum reddi-*

dit sanum. Apposite Christus suam curationem comparat circumcisioni, quia sicut per hanc resecatur pars superflua præputii, sic per illam resecta fuit paralysis ægri, grassans per totum eius corpus; sed circumcisio fiebat cum dolore et vulnere, curatio Christi cum voluptate et sanitate integra: nam totum hominem, hoc est, corpus integrum et animam sanavit. Quare videtur Christus quoque ab anima huius ægri circumcidisse vitia et peccata, eumque iustificasse et sanctificasse, æque ac alios a se sanatos, uti alibi dixi, perinde ac circumcisio circumcidendo carnem circumcidebat et animam; ab illaque resecabat peccatum originale, illique indebat Dei gratiam et iustitiam.

Vers. 24. NOLITE IUDICARE SECUNDUM FACIEM (Græce κατ' ὄψιν, id est, secundum visum, aspectum, speciem; Syrus, per *acceptionem vultus,* id est, personæ) SED IUSTUM IUDICIUM IUDICATE.) Taxat Iudæos de vitio acceptionis personarum, quod in eadem vel simili re Mosen, vel potius seipsos absolvant, Iesum vero accusent et damnent, q. d. Vos iudicatis secundum apparentiam et acceptionem personarum, ideoque inique et perverse, quia me accusatis quasi violatorem sabbati, quod ægrum solo iussu potenti et divino dumtaxat sanarim in sabbato, cum vos ex lege Mosis censeatis licere sabbato circumcidere et vulnerare parvulum, ac circumcisi vulnus adhibitis emplastris sanare, sanguinemque restinguere, quod opus longe operosius, molestius et horribilius est. Causa est, quod non iudicatis secundum rei operisque veritatem, sed secundum personarum dignitatem: me enim quasi vilem, pauperem et exosum contemnitis et abiicitis: vos vero cum Mose quasi principes et doctores exaltatis et laudatis. Nam revera si secundum opus iudicaretis, deberetis me cum Mose et vobis absolvere; aut si me damnatis, etiam Mosen et vos ipsos damnare; ego enim totum hominem sanavi sabbato, vos vero cum Mose in eodem parvulum circumcidendo, primo vulneratis, deinde sanatis: ac finis et scopus mihi tam pius est, quam Mosi et vobis, imo magis, quia non nisi ad Dei gloriam id feci, ut ostenderem me esse Messiam, ad salutem hominum a Deo missum; quare opus meum curationis fuit magis pium et divinum, quam sit opus vestrum circumcisionis: ita S. Augustin. Leontius, Cyrillus, et Chrysost. Multi putant Christum hic conferre se cum Mose, illique se anteferre; sed aptius dicas Christum hic non cum Mose, sed cum Iudæis, qui iuxta legem Mosis circumcidebant in sabbato, se comparare. Nam Moses expresse nusquam iussit circumcidi hominem in sabbato, sed Scribæ ex eo quod Moses iusserat circumcidi infantem octavo die, inferebant: Ergo si dies octavus sit sabbatum, illo circumcidendus est, non die sequenti.

Vers. 25. DICEBANT ERGO (qui scilicet convicti erant hoc Christi argumento) QUIDAM EX HIEROSOLYMIS.) Arabicus et Syrus, *homines aliqui ex Ierusalem:* in hac enim urbe, utpote metropoli Iudææ, in qua sola erat templum Dei, crebro docebat Christus, multaque signa edebat, ob quæ Hierosolymitæ multi in eum erant propensi, sed ob metum principum, id palam ostendere non audebant, ait Cyrillus, qui et causam adiicit: *Recte docentium quippe sermo tamquam ostium et porta quædam est ad Dei cognitionem, et ad omnem virtutem.*

Vers. 26. NONNE HIC EST QUEM QUÆRUNT INTERFICERE?) *Hi noverant,* ait August. *qua sævitia Iesus quæreretur.* Falso ergo et fraudulenter alii dixerunt v. 20. *Quis te quærit interficere?*

ET ECCE PALAM LOQUITUR, ET NIHIL EI DICUNT (Nonnus, *quid sibi hoc tantum omnium silentium?*) NUMQUID VERE COGNOVERUNT PRINCIPES (Syrus, *seniores populi*) QUIA HIC EST CHRISTUS?) Idipsum sane cognoscebant, vel facile cognoscere poterant et debebant; sed superbia et odio excæcati, noluerunt eum ut Christum admittere, sed ad necem persecuti sunt. Non ergo ex amore Iesu, ut putabant hi Hierosolymitæ, illi pepercerunt; sed quia Iesus divina sua virtute cohibebat eorum mentem et manum, ne in se insilirent, quod Hierosolymitæ ignorabant.

SED HUNC SCIMUS UNDE SIT: CHRISTUS AUTEM CUM VENERIT, NEMO SCIT UNDE SIT.) q. d. Novimus Iesu parentes esse Ioseph et Mariam, cap. 6. 42. at Christus *cum venerit, nemo scit,* id est sciet, *unde,* id est, quibus parentibus sit ortus: nam alioqui in genere Christum ex Bethlehem, et semine David nasciturum confitentur ipsimet, v. 42. Nota, hæc esse verba vulgi imperiti, quod putabat quando Christus veniret, neminem cogniturum eius parentes proximos, sed eum repente ignotis progenitoribus mundo appariturum. Quare natum in Bethlehem ibidem occulte laliturum, vel transferendum in longinquas regiones, ibique alendum usque ad virilem ætatem, ac tum ex improviso in Iudæa appariturum. Alii alias de Christo fabellas confinxere. Ad quas inducti fuere, Primo, verbis Isaiæ cap. 53. 8. *Generationem eius quis enarrabit.* Secundo, ex Melchisedec, qui dicitur fuisse ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ, id est, carens patre et matre, Hebr. 7. v. 3. Hic enim fuit typus Christi. Tertio, ex illo Michææ cap. 5. 2. *Egressus eius a diebus æternitatis;* et ex illo Davidis, *Ex utero ante luciferum genui te.* Quæ omnia intelligenda sunt, non de humana, sed de divina Christi natura, quam Iudæi in Christo negabant: putabant enim ipsum merum fore hominem: quare censebant eum ab æterno fuisse in Bethlehem genitum, inde fuisse occultatum, donec suo tempore Iudæis expectantibus sese conspicuum exhiberet: qua de causa Christus in seq. ad hominem respondet, docetque suam originem humanam ab eis sciri, sed non divinam, uti Prophetæ prædixerant: ita Toletus, Iansen. Franc. Lucas et alii. Vers. 27. Falsæ quædam opiniones plebis imperitæ de Messia.

CLAMABAT ERGO IESUS IN TEMPLO DOCENS, ET DICENS: ET ME SCITIS, ET UNDE SIM SCITIS: ET A MEIPSO NON VENI, SED EST VERUS, QUI MISIT ME, QUEM VOS NESCITIS.) Est concessio. Loquitur enim Christus concedendo, dandoque Iudæis id quod dixerant: *Hunc scimus unde sit.* q. d. Concedo et do vobis quod dicitis, vos nosse meam prosapiam et parentes, etsi in rei veritate fallamini, nec eos noscatis: nam Iudæi non noverant Christi divinitatem, ignorabant etiam Christi generationem humanam, quia putabant eum esse filium Ioseph. Aliter S. Chrysost. Theophyl. Euthym. et Maldon. q. d. *Me scitis,* id est, me scire et nosse potestis ac debetis, scilicet me esse Messiam Dei Filium. Id enim vobis ex Prophetis probavi, et per miracula mea confirmavi. Vers. 28.

CLAMABAT.) Tum ut ostendat se nosse tacitas Hierosolymitanorum susurrationes, dicentium: *Hunc scimus unde sit: Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit. Quæ secreto loquebantur,* ait Chrysost. *in medium adducit, aperte eos confundens;* tum ut suo clamore prædicationi suæ, quæ erat de re maximi momenti, attentionem conciliet, et pondus addat.

A MEIPSO NON VENI.) Sed missus a Patre: unde subdit: *Sed est verus,* id est verax et fidelis Deus Pater, qui promissa sua Abrahæ et Davidi facta, de mittendo Messia ad hominum salutem, in me veraciter, et fideliter adimplevit: *quem vos nescitis* esse meum Patrem, ac me misisse, ut sequitur, ad mundi redemptionem. Aut *nescitis,* hoc est, ei non obeditis, eum non amatis, nec colitis, perinde ac si eum nesciretis, et non cognosceretis: ita Theophyl.

EGO (Syrus, *ego vero*) SCIO EUM: QUIA AB IPSO SUM, ET IPSE ME MISIT.) *Ab ipso sum,* natus, ait S. August. per divinam et æternam generationem, utpote eius filius proprius et naturalis: *et ipse me misit* in mundum per incarnationem. *Vide,* ait Theoph. *duas hoc loco in Christo naturas manifestari: per hoc enim quod ait, Ab ipso sum, substantia divina declaratur; cum vero ait, Et ille me misit, humana.* Vers. 29.

Confutat ergo hic Christus Hierosolymitas excusantes, quod in ipsum non crederent, eo quod nossent eius parentes, cum Christi parentes nemo sit cogniturus. Ostendit enim eos nec generationem suam divinam et Patrem æternum, nec humanam nosse, quod videlicet non ex Ioseph, sed ex Spiritu sancto in Virgine sit formatus et incarnatus. Quare hoc non obstare, quo minus in eum ut

Messiam, cuius ignota sit prosapia, credere debeant.

Vers. 30. QUÆREBANT ERGO EUM APPREHENDERE: ET NEMO MISIT IN ILLUM MANUS, QUIA NECDUM VENERAT HORA EIUS.) *Quærebant. Quinam?* interrogat Chrys. ac resp. *Non multitudo, quæ non affectabat principatum, neque capiebatur invidia, sed sacerdotes.* Hi enim invidebant Iesu, quod a populo sibi præferretur, habereturque Messias: quare eum e medio tollere cogitarunt.

QUIA NONDUM VENERAT HORA EIUS.) *Qua teneri ac pati decreverat,* ait Theophyl. *quando enim tempestivum existimavit quod pateretur, tunc et crucifixoribus se permisit. Unde nomen horæ, ostendit evidentem prudentiam et sapientiam Salvatoris:* quod scilicet non nisi hora, id est, tempore opportuno et commodo a se destinato, pati morique voluerit. Passio enim hæc Christo fuit voluntaria et libera, non invita vel coacta, idque significat τὸ *hora eius,* id est ab eo electa, et morti suæ destinata. *Hora* vocatur tempus rei conveniens et congruum, ait Cyrillus, qui in exemplari Romano manuscripto fuse hic agit contra Ethnicos illos, qui censent horas alias esse faustas hominibus, alias infaustas. Docet enim horas, æque ac homines, a Deo creatas, illius providentiæ subiici, et ab ea gubernari.

Hic finitur S. Cyrilli commentarius. Hic inciditur et sistit Commentarius eruditus S. Cyrill. in Ioannem, in fine libri quarti eiusdem: nam quatuor libri sequentes, scilicet quintus, sextus, septimus et octavus, iniuria temporum interciderunt: quare supplevit eos Iudocus Clictovæus nuper Doctor Paris. Ego vero germanos Cyrilli libros duos sequentes, scilicet quintum et sextum manuscriptos Romæ inveni: quare illos deinceps citabo, uti dixi in proœmio.

Vers. 31. DE TURBA AUTEM MULTI CREDIDERUNT IN EUM, ET DICEBANT: CHRISTUS, CUM VENERIT, NUMQUID PLURA SIGNA FACIET, QUAM QUÆ HIC FACIT?) *De turba,* quia populus erat simplicior, candidior, humilior, et avidior salutis suæ, quam sacerdotes et principes, qui auctoritati suæ et lucris metuentes, oderant Iesum, qui a populo summus habebatur doctor et Propheta, imo Messias: quare Scribæ et sacerdotes præ Christo parvi fiebant et negligebantur a populo, quod eos valde pungebat et in Christi odium incitabat.

CHRISTUS CUM VENERIT.) q. d. Si adhuc Christus venturus esset, numquid plura miracula esset facturus, quam Iesus faciat? utique non: cur ergo eum præsentem non accipiamus pro Christo? cur alium incertum expectemus? Prudentis enim est acceptare certum pro incerto, ac præsens pro futuro. Viderat enim turba, et audierat plurima a Christo patrata esse miracula, quæ subticet Ioannes, quia ab aliis tribus Evangelistis fuse iam narrata fuerunt. Ita Chrys. et Cyrill. quem ex Romano codice manuscripto audi: *Turba in ducendis coniecturis optimé se gerebat, gestarum rerum præstantia, suis quasi pedibus ad debitam credulitatem deducta, solam principum doctrinam circa Christum expectans.* Et inferius: *Sed caput evasit in caudam, ut scriptum est. Nam qui præest, subsequitur, et cum Pharisæorum improbitate consentiens, in Christum effrænatus impetum facit.*

Vers. 32. AUDIERUNT PHARISÆI TURBAM MURMURANTEM DE ILLO HÆC: ET MISERUNT PRINCIPES ET PHARISÆI MINISTROS, UT APPREHENDERENT EUM.) *Tamquam populum commoventem ad seditionem,* ait Euthym. sed revera ex invidia, qua Iesu invidebant sequelam et plausum populi.

PHARISÆI.) Græca et Syrus addunt, *Et principes sacerdotum.* Pharisæi enim erant e concilio et magistratu, illique apud pontifices Iesum accusarunt, eosque in suam sententiam occidendi Iesum pertraxerunt.

Vers. 33. DIXIT ERGO EIS IESUS: ADHUC MODICUM TEMPUS VOBISCUM SUM: ET VADO AD EUM QUI ME MISIT.) *Dixit eis,* scilicet ministris principum missis ad se comprehendendum, *ut eos alliceret,* ait Chrysost. *ostendendo se adventus eorum causam intelligere*, utque illi ad dominos suos hæc referrent: *Adhuc modicum tempus,* q. d. *Non diu vestris heris molestus ero, quia molestæ mihi sunt cum homicidis moræ, aufugiam ab impiis,* ait Cyrill. Ergo adhuc sex menses apud vos vivam, prædicabo et docebo, scilicet a festo Tabernaculorum, quod celebrabatur in Septembri, utque ad Pascha, tunc enim mihi erit hora et tempus moriendi pro salute mundi, a Patre decretum. Quare frustra conamini nunc me capere et occidere: nil enim efficere poteritis Deo invito: ergo frustra laboratis, et contra stimulum calcitratis. Ostendit hic Christus suam magnanimitatem, æque ac providentiam et potentiam divinam, qua principum contra se molimina deridet, et velut telas aranearum difflat.

VADO.) Id est, brevi vadam per mortem ad Patrem, qui me misit. *Dicendo vado,* ait ex Chrysost. Theophyl. *significat mortem suam*, eamque voluntariam: quare in vanum principes conari illi vim inferre, eumque violenter capere. Nam *vado* idem est quod sponte ibo, meque vobis ad vincula, verbera et mortem offeram.

AD EUM QUI MISIT ME.) Hac particula significat Christus Primo, se libenter abiturum ad mortem, utpote per eam iturum ad Patrem. Secundo, persecutiones principum nihil illi nocituras, sed profuturas, quia e terra eum transmittent in cælum: ita Chrysost. et Euthym. Tertio, principes terret, quod iturus ad Patrem, illorum contra se odia sit Patri relaturus, et vindictam postulaturus. Ita quoque Chrysost. et Cyrill. in manuscript. quem audi: *Frustra in me impietatis gladium exacuistis, cohibete invidentiæ telum, quod ad nihilum recidet, morti vitam non subiicietis,* etc. *resurgam ad eum, qui misit me, ascendam in cælum, vestræ nequitiæ accusationem apud angelos et homines præ me ferens. Hi enim redeuntem admirabuntur, illi procedentes obviam interrogabunt: Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Ego vero respondebo: His plagatus sum in domo dilecti mei,* Zachar. 13. 6.

QUÆRETIS ME, ET (id est, *sed*) NON INVENIETIS: ET UBI EGO SUM, VOS NON POTESTIS VENIRE.) *Quæretis me,* Vers. 34.
id est quæretis alium Messiam, quem loco Christi habeatis, sed non invenietis, quia nullus alius est Christus, nisi ego: ita Toletus. Sed hoc obscurius est et remotius. Planius ergo et simplicius, q. d. Quando post mortem audietis me resurrexisse, ac per discipulos patrare miracula, quæretis me ut iterum capiatis et occidatis, ut scilicet plane meum nomen, famam, religionem extirpetis et aboleatis: sed non invenietis, quia ego redivivus e terra in cælum gloriose conscendam: ac licet Apostolos meos necetis; alios tamen substituam, qui vobis invitis meam doctrinam, et Ecclesiam propagent per universum mundum: ita Rupertus.

Tertio, Iansenius et alii, q. d. Post mortem meam et ascensum in cælum, prædicante Petro et Apostolis in Pentecoste, multi ex vobis, quod me tot bonorum datorem spreverint, pœnitentes et compuncti, ad me convertentur, tuncque quærent et desiderabunt me videre et audire, quem iam præsentem spernunt; sed non invenient, quia in cælum conscendam. Sic et Cyrill. qui et moraliter docet, bonum cum præsens est amplectendum esse, ne, si elabatur, frustra illud requiramus. Nam *fronte capillata est, a tergo occasio calva,* ut apprehendi nequeat.

Tropolog. mirare et imitare Christi hic in respondendo æquanimitatem, æque ac constantiam. *Oportet enim,* ait Cyrill. *mentem Deo addictam, omnes iræ et passionum velut undarum impetus vitare, et mansuetis cogitationibus, velut serenis zephyris delectari. Plurimum autem satage, ut cum longanimitate verseris, et videaris omnibus patienter adversa tolerare; ac mentem quidem prorsus benignam habeas, verba vero vel ad inimicos, non indecora facias.*

DIXERUNT ERGO IUDÆI AD SEMETIPSOS: QUO HIC ITURUS EST, QUIA NON INVENIEMUS EUM? NUMQUID IN DISPERSIONEM GENTIUM ITURUS EST, ET DOCTURUS GENTES? QUIS EST HIC SERMO, QUEM DIXIT: QUÆRETIS ME, ET NON INVENIETIS: ET UBI SUM EGO, VOS NON POTESTIS VENIRE?) *In dispersionem gentium;* Syrus, *ad regiones populorum,* hoc est, ad gentes et populos toto orbe dispersos, inde epistolæ, quas ad eos scripsit S. Petrus, Iacobus, Ioannes et Iudas, dictæ sunt Catholicæ, id est universales, et encyclicæ, id est circulares, quia scriptæ ad Vers. 35. et 36.

fideles per totum orbem sparsos. Iudæi vero Gentiles suggillando, vocabant dispersos, quasi toto orbe vagos, ait Chrysost. cum ipsi in Iudæa collecti et adunati viverent. Rursum quasi in varios errores, superstitiones et cultus dispersos, cum ipsi in unius veri Dei orthodoxa fide et religione adunati conspirarent, ac unanimes soli Deo servirent.

Iudæi hic mentem Christi non assequuntur, quia in cælum ipsum iturum non credebant: verum tamen dicunt; nam Iudæis fidem Christum repellentibus, Apostoli eam iussu Christi traduxerunt ad Gentes, uti Iudæis exprobrat Paulus Act. 13. 46.

Vers. 37. IN NOVISSIMO AUTEM DIE MAGNO FESTIVITATIS, STABAT IESUS, ET CLAMABAT, DICENS: SI QUIS SITIT, VENIAT AD ME, ET BIBAT.) *In novissimo;* Syrus, *in die autem magno, qui erat ultimus festi,* puta in octava festi Tabernaculorum: hoc enim festum celebrabatur per octo dies, ac dies octavus tam magnus et celebris erat, quam primus, atque vocabatur dies cœtus sive collectæ, quo scilicet totus populus collectus templum adibat, gratias agens Deo, eique se commendans, inde domum remeabat. Vide dicta Levit. 23. 36. Voluit ergo Christus ultimo hoc festi die, toti populo abeunti sui desiderium, ac de sua religione scrupulum, imo ingentem aculeum iniicere. Idem faciat concionator, ut in fine concionis aculeum menti abeuntium infigat, qui deinde assidue eos pungat et stimulet ad vitam in melius commutandam. Ita Chrysostomus. *Quoniam domum erant abituri,* inquit, *præbet eis ad salutem viatica.*

Festum Scenopegiæ, typus resurrectionis et gaudii Beatorum. Symbolice, festum Scenopegiæ erat plenum voluptate et gaudio, ideoque erat typus resurrectionis et gaudii Beatorum, ad quod se ire paulo ante dixerat Christus, atque hic se lumen eo ducens esse dicit: ita Cyrill.

SI QUIS SITIT.) Suam salutem, felicitatem, beatam æternitatem: hæc enim summe cuilibet sitienda et desideranda est, tamquam summum et ultimum hominis bonum, ipsaque beatitudo; hic *veniat ad me,* id est, in me credat, uti Christus explicat v. seq. *et bibat,* id est, hauriat a me Evangelicam doctrinam, gratiam et spiritum, ipsumque Spiritum sanctum, eum omnibus suis donis et virtutibus, qui eum deducat ad gloriam cælestem, ubi omnis eius sitis, omne desiderium, omnis cupido satiabatur et explebitur. Hisce ergo aquis ego potabo eum, satiabo et inebriabo. Alludit ad Isaiæ 55. v. 1. *Omnes sitientes venite ad aquas,* etc. Vide ibi dicta.

Vers. 38. QUI CREDIT IN ME (sicut oportet, scilicet fide charitate formata, sive qui credit, ut simul mihi meisque mandatis obediat) SICUT DICIT SCRIPTURA.) Hæc verba Chrysost. cum suis refert ad id quod præcessit: *Qui credit in me.* Omnes enim Prophetæ de Christo prophetant, illique credi et obediri iubent. Melius alii passim referunt ad id quod sequitur: *Flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ.* Sed ubi id dicit Scriptura? Primo, Rupertus, et S. Thomas hic, ac S. Hieron. præfat. in Genes. id scriptum putant, Prov. 5. 16. *Deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas tuas divide,* iuxta sensum mysticum: nam illius loci alius est sensus litteralis, ut ibi dixi. Secundo, Franc. Lucas id dictum putat Isaiæ 58. 11. *Et eris quasi hortus irriguus, et sicut fons aquarum, cuius non deficient aquæ.* Tertio, plenissime, alii censent id scriptum non in uno loco, sed in multis, idque omnino non quoad verba, sed quoad rem et sensum. Passim enim Prophetæ prædicunt ubertatem spiritus et donorum spiritualium, instar fluminum dandam a Christo, ut Ioel c. 2. 28. *Effundam,* ait, *spiritum meum* (quasi flumen, imo flumina) *super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri.* Et Isaias c. 41. 18. *Aperiam in supinis collibus flumina, et in medio camporum fontes: ponam desertum in stagna aquarum, et terram inviam in rivos aquarum.* Et cap. 44. 3. *Effundam enim aquas super sitientem, et fluenta super aridam: effundam spiritum meum super semen tuum, et benedictionem meam super stirpem tuam.* Similia sunt c. 55. 1. et Ezech. 36. 25. et Eccl. 24. 40. *Ego sapientia,* inquit, *effudi flumina: Ego quasi trames aquæ immensæ de fluvio,*

A *ego quasi fluvii dioryx, et sicut aquæductus exivi de paradiso.* Et Cant. 4. 15. *Fons hortorum,* ait, *puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano.*

FLUMINA DE VENTRE EIUS FLUENT AQUÆ VIVÆ.) *Flumina,* ait, non *flumen,* inquit S. Ambros. et Theophyl. ut denotet maximam copiam et abundantiam, æque ac vim, efficaciam et impetum spiritalium gratiarum et operationum, puta flumina charitatis, flumina virginitatis et virginum, flumina martyriorum et Martyrum, flumina sapientiæ, flumina eloquentiæ Christianæ. Ita S. Chrysostom. *Flumina dicit,* inquit, *ut abundantiam et copiam gratiæ significet.* Sic et Rupertus Theophyl. et alii, et S. Gregor. homil. 10. in Ezech. *Quia,* inquit, *de mente fidelium sanctæ prædicationes defluunt, quasi de ventre credentium aquæ vivæ flumina decurrunt. Ventris autem viscera quid sunt aliud, nisi mentis interna, id est recta intentio, sanctum desiderium, humilis ad Deum, pia ad proximum voluntas?* — Flumina aquæ vivæ, quænam?

B Rursum S. Chrysost. Considera *Petri linguam, et Pauli impetum, et Stephani sapientiam, quos dicentes nihil effugit, sed omnes sequuntur a fluminibus quibusdam impetu ruentibus rapti,* uti factum est in Pentecoste, cum Petrus flumina spiritus sui eructans, una concione tria, et altera quinque millia Iudæorum ad Christum convertit, Act. 2. Hinc S. Hieron. ep. 61. ad Pammach. *Paulus,* ait, *vas electionis, tuba Evangelii, rugitus leonis nostri, flumen eloquentiæ Christianæ,* etc. *quem quotiescumque lego, videor mihi non verba, sed audire tonitrua.* Et S. Chrysost. hom. 4. de laudib. S. Pauli: *Paulus,* inquit, *est cælum solem habens iustitiæ, ipse mare sapientiæ purissimum et profundissimum.*

Nota. Christus est fons aquæ vivæ, id est gratiæ vitalis et vivificæ, iuxta illud Psal. 35. v. 10. *Quoniam apud te est fons vitæ.* Ex hoc fonte si bibamus, id est, si Christo credamus et obediamus, fiet in nobis *fons aquæ salientis in vita æternam,* ut Christus promisit Samaritanæ c. 4. 14. Fons hic est Spiritus sanctus, sive eius gratia abun- — Christus fons aquæ vivæ.

C dans et copiosa; ab hoc fonte in anima habitante, plurima et perfectissima spiritualia dona et virtutes, quasi rivi et flumina multa in ipsam animam et corpus, eiusque potentias, actus et operationes, imo et ad proximos manant et profluunt: *Spiritus enim gratia,* ait Chrysostom. *cum menti illapsa est, eamque irrigarit, omni fonte uberius scaturit, nunquam deficit, nunquam vacuatur, nunquam stat. Simul igitur et indeficientem copiam, incredibilem operationem, et fontem et fluvios appellavit.*

Rivulus Spiritus sancti est fides, ait S. Gregor. rivulus est spes, rivulus est charitas, etc. Id ita esse patet, quia sic explicat Ioannes dum subdit: *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.*

DE VENTRE EIUS.) *Ventrem* per catachresin vocat interiora animæ. *De ventre* ergo, hoc est de corde et mente, quæ quasi venter est animæ: ita S. Chrysost. Leont. Theophyl. Eutym. Audi S. August. Venter interioris hominis est conscientia cordis, quæ isto liquore purgata fontem

D habebit, et ipsa fons erit: est autem fons et fluvius manans, benevolentia, quæ vult consulere proximo, et ideo non siccatur, quia manat.

FLUENT.) Copiose per actus virtutum, per gratiæ effectus, per operationes et impulsus Spiritus sancti, quibus non se tantum, sed et alios ducant in cælum. Huius enim fluminis spiritualis fons, id est, scaturigo et origo, est in cælo, quare vi sua eo resilit unde exiliit, ac homines spiritales eodem resultu suo reducit, iuxta illud cap. 4. 14. *Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.*

AQUÆ VIVÆ.) Refer cum Syro ad flumina, q. d. Flumina non aquæ stantis et stagnantis, quæ videtur mortua, sed fluentis et exilientis, quæ videtur viva, fluent de ventre eius. Fluent, inquam, *flumina,* id est, abundantia aquæ vivæ, id est Primo, charitatis, ait S. August. Secundo, lætitiæ spiritualis, iuxta illud psal. 45. *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei,* ait S. Basil. in ps. 45. Tertio, doctrinæ Evangelicæ, ait S. Ambros. Quarto, felicitatis et gloriæ cælestis: hanc enim Ioannes comparat flu- — Aquæ vivæ quintuplex. 1. 2. 3. 4.

vio aquæ vitæ splendido tamquam crystallo, procedenti
5. de sede Dei et Agni, Apoc. 22. 1. Vide ibi dicta. Quinto, et plenissime, *aquæ vivæ,* id est omnis gratiæ et gloriæ, omnium charismatum et virtutum, omnium donorum Spiritus sancti: ita S. Chrysost. S. Cyrill. Origen. Leont. et alii, idque patet ex seq.

Vers. 39. HOC AUTEM DIXIT DE SPIRITU, QUEM ACCEPTURI ERANT CREDENTES IN EUM: NONDUM ENIM ERAT SPIRITUS DATUS, QUIA IESUS NONDUM ERAT GLORIFICATUS.) *Accepturi* post mortem suam, merito eiusdem in Pentecoste: licet enim ante illam Apostoli, aliique Sancti recepissent Spiritum sanctum, tamen non in illa fluviali copia et abundantia, quæ in illos effusa fuit in Pentecoste: unde ipsi mox, quasi effluentia flumina universum mundum aridum, fluentis suæ prædicationis et virtutis irrigarunt, bonis operibus fœcundarunt, amore Dei inebriarunt, virtutibus omnibus inundarunt, per aquam vivam suæ gratiæ, vitæ et doctrinæ Christianæ.

NONDUM ENIM ERAT SPIRITUS (*sanctus,* ut addunt Græca) DATUS (in tanta copia et effusione, quanta in Pentecoste) QUIA IESUS NONDUM ERAT GLORIFICATUS.) Quia nondum a morte resurgens, et in cælum conscendens, sedebat in gloria ad dexteram Dei Patris; το *enim* dat causam cur dixerit, *accepturi* in futuro, non *acceperant,* in præterito.

Cur Spiritus sanctus datus post mortem Christi? Causa I. Quæres, cur ante ascensionem Christi Spiritus sanctus non fuit datus visibiliter et copiose, uti post eam in Pentecoste? Resp. Primo, S. Leo serm. 2. de Pentecoste: Ut hæc donatio et effusio Spiritus sancti cognosceretur esse fructus passionis Christi, eiusque ascensionis sive triumphi. Solent enim reges, cum regnum ineunt, vel triumphum de victis hostibus agunt, aurum et argentum copiose in populum spargere, publicæ lætitiæ et gratulationis causa. Sic Christus regnum cæleste iniens, ibique triumphans, mox in Pentecoste in fideles suos copiam gratiarum effudit, iuxta illud: *Dextra igitur Dei exaltatus, et promissione Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hunc quem vos videtis et auditis,* Actor. 3. 33. Vide ibi dicta, unde vere S. Leo loco citato: *Domini ascensio,* ait, *dandi Spiritus fuit ratio,* q. d. Ideo Christus ascendit in cælum, ut inde mitteret Spiritum sanctum.

II. Secunda causa est, quod missio et effusio Spiritus sancti in Pentecoste fuerit glorificatio Christi; Spiritus sanctus enim per tot tantaque dona gloriam Christi a quo mittebatur mire illustravit, dum per illa, tam mira per Apostolos operatus est, imo totum orbem ad Christum convertit, ut fideles ubique terrarum Christum colant et adorent.

III. Tertia, quia discipuli ante ascensionem Christi non erant capaces tam spiritalis doni: nimis carnaliter enim sentiebant de Christo, cum eoque agebant: ita Iansen.

IV. Quartam dat S. August. tract. 32. Noluit Dominus, inquit, dare Spiritum sanctum nisi post resurrectionem, *ut in resurrectionem charitas nostra flagret, et ab amore sæculi separetur, ut tota currat in eum.* Audi S. Cyrill. *Tunc Christus renovatæ naturæ principium extitit, cum vincula mortis parvipendens iterum revixit.* Et inferius: *In Prophetis,* ait, *fuit dives quidam splendor sancti Spiritus, faxque prælucens, quæ ad futurorum notitiam eos deduceret; at vero credentibus in Christum non solum facula prælucens Spiritus sanctus, sed ipse inhabitavit Spiritus sanctus quasi in templo suo.*

Tunc ergo flumina gratiarum in fideles non paucos, sed plurimos e cælo fluxerunt, imo pluerunt. Inde enim manarunt tot millia Martyrum, pro fide Christi eculeos, ignes, leones generose superantium, tot chori virginum pro virginitate Christi et sua usque ad mortem invicte decertantium; tot examina monachorum et Anachoretarum, qui in cœnobiis et desertis, a mundo separati Deo vixerunt, quasi homines cælestes, et angeli terrestres; tot ordines Pontificum et Præsulum, qui sanctissime Ecclesias sibi commissas gubernarunt, et ad omnem sanctitatem efformarunt; tot centuriæ doctorum, prædicatorum, confessorum, qui flumina suæ doctrinæ et pietatis per doctrinam et concionem, perque librorum volumina quaquaversum sparserunt, totumque orbem Dei cognitione illustrarunt, eiusque amore succenderunt: de quibus proinde ait Eccl. c. 39. 9. *Ipse tamquam imbres mittet eloquia sapientiæ suæ;* tot denique myriades fidelium tam virorum quam mulierum, qnæ sobrie, iuste et pie viventes in hoc sæculo, avide expectarunt, et expectant adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Iesu Christi. An non hæc ingens est et perennis Christi glorificatio?

NONNE SCRIPTURA DICIT: QUIA EX SEMINE DAVID, ET DE BETHLEHEM CASTELLO, UBI ERAT DAVID, VENIT CHRISTUS?) q. d. De Bethlehem oppidulo Iudææ, ubi natus et educatus est David, nascetur Christus, quasi filius Davidis, uti prædixit Michæas c. 5. 2. Ergo Iesus non est Christus, quia ipse est Galilæus, utpote conceptus, natus et educatus in Nazaret. Sed falluntur et errant: licet enim Christus conceptus et educatus esset in Nazareth, tamen natus erat in Bethlehem, ait Cyrillus, cumque ipsi tot portenta et tam evidentia signa Messiæ vidissent in Iesu, debebant de hoc uno, quod ipsi deesse putabant, certius inquirere, vel Iesum interrogare; quod si fecissent, intellexissent rei veritatem, nec patriam obstare Iesu, quo minus ipse esset Christus, cognovissent: sed turbæ ex desidia, scribæ ex invidia, id investigare neglexerunt, ideoque utrique sunt inexcusabiles. Vers. 42.

DISSENSIO ITAQUE FACTA EST IN TURBA PROPTER EUM. Vers. 43.
QUIDAM AUTEM EX IPSIS VOLEBANT APPREHENDERE EUM: SED NEMO MISIT SUPER EUM MANUS.) *Dissensio;* Græce, *schisma,* aliis Christum, quasi novatorem accusantibus, aliis quasi prophetam excusantibus et laudantibus, ac unaquaque parte pro sua opinione rixante, ait Euthymius. Vers. 44.

IN TURBA.) *Non in principibus: nam principes unius sententiæ fuerunt, ne susciperetur ipse ut Christus,* ait Theophyl.

QUIDAM, præsertim ministri et satellites ad eum capiendum a principibus missi, VOLEBANT APPREHENDERE EUM, quasi auctorem schismatis, ne propter eum oriretur tumultus et seditio in populo: SED NEMO MISIT SUPER EUM MANUS.) Christus enim sua facundia et vultus maiestate, sed multo magis sua occulta vi divina cohibuit eos, ne iu se manus iniicerent: necdum enim hora patiendi ab eo electa advenerat: ita Cyrillus.

VENERUNT ERGO MINISTRI AD PONTIFICES ET PHARISÆOS (quasi ad heros a quibus missi erant) ET DIXERUNT EIS ILLI: QUARE NON ADDUXISTI ILLUM?) *Quod venerunt,* ait S. Chrysost. *longe maius fuit, quam si apud Christum remansissent: sic enim liberati fuissent eorum molestia: nunc præcones fiunt sapientiæ Christi, et maiorem præ se ferunt animum.* Vers. 45.

ILLUM.) Novatorem, seductorem, falsum prophetam, ad quem capiendum vos misimus. Nomine enim proprio Iesu, eum vocare dedignantur. Vers. 46.

RESPONDERUNT MINISTRI: NUNQUAM SIC LOCUTUS EST HOMO, SICUT HIC HOMO.) Quia hic non est verus homo, ut cæteri, sed homo Deus, quare loquitur et docet non humana, sed divina gratia, facundia, efficacia, maiestate. Vide hic quanta fuerit vis dicendi in Christo! quanta auctoritas et dignitas! quæ ministros pontificum obstupefecit, ut licet vellent eum capere, tamen non possent, imo eum amare, revereri et colere cogerentur, idque ingenue et libere coram heris suis principibus, etiamsi Christo infensissimis, profiterentur! Atque ita *principum improbitatem coarguit,* ait Cyrill. *ostendens quam imbecilla et temeraria sit contra Deum pugnare. Potuissent sane,* ait Chrysost. *se excusare propter turbam* (dicendo: Non fuimus ausi capere Iesum, ne turbam in eum propensam ad seditionem contra nos concitaremus) *sed animi ostendunt rectitudinem,* etc. *Neque tam se illum admirari, quam qui se miserant ad eum ligandum, quem audire debuissent, accusare visi sunt,* q. d. Cur nos misistis ad talem tantumque veritatis doctorem capiendum? Ab eo enim vi sermonis capti sumus; et si vos ipsum audiretis, eadem caperemini. Quare, ut ait Theophyl. *non curarunt iram*

Pharisæorum, neque quia ut servi missi fuerant, quæ placita erant principibus dixerunt, sed testabantur veritati. Tanta est efficacia veritatis. Vere sapiens : *Quis,* inquit, *cogitatus coget ? Vis veritatis.*

Quare verisimile est multos ex his suavitate et veracitate Christi allectos et delectatos, postea per Petrum et Apostolos in Pentecoste concionantes, perfecte ad Christum fuisse conversos : Deus enim hoc præmium dedisse videtur eorum testimonio de Christo, tam sincero et magnanimo. Imo Glossa : *Laudabiliter,* inquit, *seducti erant, qui dimisso malo infidelitatis transierunt ad fidem.* Denique S. Cyrillus in Manusc. existimat ministros hos ita Christum extulisse supra omnes homines, ut crederent vel suspicarentur eum esse Deum, q. d. Quomodo caperemus eum, qui tantum supra nos extollitur, quantum supra hominem Deus?

Vers. 47. Responderunt ergo Pharisæi (hostes Christi implacabiles, ut ait Nonnus) Numquid et vos seducti estis.) Ab hoc plane impostore ? Audi Chrysostom. *Cum compungi et mutare sententiam oportuisset, accusant eos, mitius tamen, veriti, ne tandem deficerent. Sed interrogandum fuerat, quid admiratione dignum Iesus loqueretur ? id certe caverunt,* iuvidia in Iesum excæcati, et in odio ipsius obstinati. Urget S. Cyrill. τὸ *et vos,* q. d. Turbæ ab ipso seductæ parcatur quod in eum credat : sed vos qui nostri estis ministri, et in eadem nobiscum incredulitate contabuistis, quomodo ab eo tam cito seduci potuistis, ut in eum credatis ?

Vers 48. Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis ?) q. d. Principes et Pharisæi, qui sunt prudentes et eruditi in lege, non credunt in Iesum : ergo ipse non est Christus. Est argumentum ab auctoritate, sed fallax et mendax; nam principes hi et Pharisæi erant iurati Iesu hostes, quia ipse vitia eorum taxabat. Falluntur tamen: nam nonnulli principum privatim et occulte favebant Iesu, in eumque credebant, inter quos fuit Nicodemus c. 3. 1. Sapienter S. August. Qui non noverant legem, inquit, credebant in eum, qui miserat legem : eum vero condemnabant, qui legem docebant, ut illud impleretur : Ego veni ut non videntes videant, et videntes cæci fiant.

Vers 49. Sed turba hæc, quæ non novit legem, maledicti sunt.) Maledicta est : sed dicunt *maledicti* in plurali, quia in turba erant multi. Est syllepsis. Alludunt ad Deut. 27. 26. *Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius, nec eos opere perficit,* q. d. Maledictus a Deo est, qui a Mose et lege transit ad Iesum, eiusque Evangelium, fitque apostata. Hac voce maledictionis Pharisæi ministros cæterosque perterrefacere conantur, et a fide amoreque Iesu abstrahere. Audi Theoph. *Maledictam turbam aiunt eo quod credidit, ipsi innumeris maledictis digni, utpote increduli, et aliis incredulitatis auctores.* Quocirca Rupertus hanc ipsorum maledictionem in ipsosmet retorquens : *Profecto,* inquit, *turba illa verius contradixisset: Istud vanitatis concilium et Ecclesia malignantium, quæ non facit legem, maledicti sunt.* Nam, ut ait S. Cyrill. *Sapientes dum se venditant, fatui redduntur. Nam dum scire se legem profitentur, semetipsos incredulitatis accusant* æque ac ignorantiæ, quod Christum lege promissum et iam præsentem non agnoscant, ideoque maledicendi et exterminandi a Deo, uti prædixit Moses Deut. 18. 19.

Vers. 50. Dixit Nicodemus ad eos, ille qui venit ad eum nocte, qui unus erat ex ipsis :

Vers. 51. Numquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et cognoverit quid faciat ?) *Lex*
A *nostra,* id est, praxis legis nostræ, petita tum ex ipsa lege, tum potius ex ipso iure naturæ et gentium : lex Mosaica enim licet Deut. 13. 14. iubeat examinari crimen rei, antequam damnetur, tamen expresse non iubet eum audiri, nec vetat inauditum condemnari, si testibus, vel aliis argumentis reus esse convincatur. Taxat Nicodemus collegas suos principes, quasi legis et iuris naturæ violatores, sed tacite et modeste, veritus eorum iras, unde suadet ut Iesum audiant et examinent. Nam, ut ait S. Aug. *Credebat* (sperabat) *quia si tantummodo eum vellent patienter audire, forte similes fierent illis* (ministris) *qui missi sunt tenere, et maluerunt credere.* Porro Cyrill. asserit Nicodemum ex stimulo conscientiæ hæc dixisse: *Sed noxia adhuc verecundia laborans,* inquit, *nec zelo loquendi libertatem admiscens, non sinit inhærentem in se fidem nudam conspici, sed obscuro quodam pallio, simulatione se obtegens, adhuc aliquo modo latet Christi defensor; cum deceat credentes apertam præ se ferre libertatem, ac sine metu et pudore clare fidem veram profiteri,* uti fecit Pau-
B lus dicens : *Non erubesco Evangelium : virtus enim Dei est in salutem omni credenti,* Rom. 1. Hæc Cyrillus.

Respondebunt, et dixerunt ei : Numquid et tu Galilæus es ? Scrutare Scripturas, et vide quia a Galilæa Propheta non surgit.) *Galilæus,* Græce, *ex Galilæa,* q. d. Numquid tu ob communem patriam cum Iesu Galilæo, eius patronus es, fautor et defensor ? Vers. 52.

Scrutare Scripturas.) *Contumeliose,* ait Chrys. *tanquam inscio Script. respondent, q. d. Acquiesce nobis et disce.* Nam, ut ait Theoph. *Ignominia eum afficientes quasi imperitum, dicunt: Scrutare, hoc est vade, disce, quia ad hoc usque tempus non didicisti, quia a Galilæa Propheta non surgit.* Legit Interpres cum Nonno et Arabico ἐγείρεται, id est, *surgit,* iam legunt, ἐγήγερται, id est, *surrexit.* Hoc Pharisæorum axioma Primo, falsum est : Debora enim prophetissa fuit Galilæa, puta ex tribu Nephthali vel Zabulon, Iudic. 4. v. 4. 5. 6. Sic et Anna prophetissa fuit Galilæa, utpote ex tribu Aser, Lucæ 2. 36. Sic Nahum
C Propheta fuit Elcesæus, id est, oriundus ex Elcese vico Galilææ, ait S. Hieron. proœmio in Nahum. Similiter in Samaria, quæ erat vicina Galilææ, ac in toto regno Israel, cuius præcipua pars erat Galilæa, sub regibus idololatris multi fuerunt Prophetæ, qui eos de idololatria redarguerunt, uti Elias, Elisæus, et filii Prophetarum, adeo ut Abdias dispensator Achab regis, centum ex eis absconderit in speluncis, ne a Iezabel uxore Achab interficerentur, 3. Reg. 18. 4.

Prophetæ et Prophetides e Galilæa.

Secundo, temerarium est, quia, etiamsi ante id tempus nemo Propheta ex Galilæa ortus fuisset, iam tamen oriri et nasci poterat : idem enim obiici potuisset Eliæ Thesbitæ : Ex Thesbi huc usque non surrexit Propheta : Ergo Elias natus in Thesbi non est Propheta : et cuivis alteri Prophetæ in sua gente primo.

Tertio, stultum est: quia Nicodemus non dixerat Iesum Galilæum esse Prophetam, sed tantum esse audiendum, nec inauditum esse condemnandum. Ita invidia et odio
D excæcati, actu furoris abripiuntur, ut multa contra iudicium rationis perpetrent imprudenter, false, temerarie, stulte.

Et reversi sunt unusquisque in domum suam.) *Timentes ne forte etiam quispiam alius similia Nicodemo diceret,* ait Euthymius: quare distulerunt suum de Iesu capiendo et necando consilium, sed non revocarunt, nec mutarunt. Hanc dilationem fecit Deus per Nicodemi interlocutionem, quia necdum venerat hora, morti Iesu ab ipso decreta. Vers. 53.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Iesus adulteram a Scribis accusatam absolvit. Secundo, v. 12. asserit se esse lucem mundi, ac Iudæos nisi in se credant, in peccatis suis morituros. Tertio, v. 25. ait se esse principium, ac credentes in se liberare a peccatis; Iudæos vero incredulos esse peccatores, servos peccati v. 34. ac natos ex patre diabolo, v. 44. Quarto, v. 49. Iudæis sibi obiicientibus quod habeat dæmonium, et sit Samaritanus, respondet se dæmonium non habere, sed Patrem cœlestem honorificare. Quinto, v. 58. asseverat se fuisse ante Abraham, ideoque Iudæis eum lapidare volentibus sese abscondit.

1. IESUS autem perrexit in montem Oliveti: 2. Et diluculo iterum venit in templum, et omnis populus venit ad eum, et sedens docebat eos. 3. Adducunt autem Scribæ et Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam: et statuerunt eam in medio, 4. Et dixerunt ei: Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio. 5. In lege autem Moses mandavit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? 6. Hoc autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum. Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra. 7. Cum ergo perseverarent interrogantes eum, erexit se, et dixit eis: Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. 8. Et iterum se inclinans, scribebat in terra. 9. Audientes autem unus post unum exibant, incipientes a senioribus: et remansit solus Iesus, et mulier in medio stans. 10. Erigens autem se Iesus, dixit ei: Mulier, ubi sunt qui te accusabant? nemo te condemnavit? 11. Quæ dixit: Nemo, Domine. Dixit autem Iesus: Nec ego te condemnabo: vade, et iam amplius noli peccare. 12. Iterum ergo locutus est eis Iesus, dicens: Ego sum lux mundi: qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. 13. Dixerunt ergo ei Pharisæi: Tu de teipso testimonium perhibes: testimonium tuum non est verum. 14. Respondit Iesus, et dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum: quia scio unde veni, et quo vado: vos autem nescitis unde venio, aut quo vado. 15. Vos secundum carnem iudicatis: ego non iudico quemquam: 16. Et si iudico ego, iudicium meum verum est, quia solus non sum: sed ego, et qui misit me, Pater. 17. Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. 18. Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso: et testimonium perhibet de me, qui misit me, Pater. 19. Dicebant ergo ei: Ubi est Pater tuus? Respondit Iesus: Neque me scitis, neque Patrem meum: si me sciretis, forsitan et Patrem meum sciretis. 20. Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo: et nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora eius. 21. Dixit ergo iterum eis Iesus: Ego vado, et quæretis me, et in peccato vestro moriemini. Quo ego vado, vos non potestis venire. 22. Dicebant ergo Iudæi: Numquid interficiet semetipsum, quia dixit: Quo ego vado, vos non potestis venire? 23. Et dicebat eis: Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo. 24. Dixi ergo vobis quia moriemini in peccatis vestris: si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro. 25. Dicebant ergo ei: Tu quis es? Dixit eis Iesus: Principium, qui et loquor vobis. 26. Multa habeo de vobis loqui, et iudicare: sed qui me misit, verax est: et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo. 27. Et non cognoverunt quia Patrem eius dicebat Deum. 28. Dixit ergo eis Iesus: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, et a meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor: 29. Et qui me misit, mecum est et non reliquit me solum, quia ego quæ placita sunt ei, facio semper. 30. Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum. 31. Dicebat ergo Iesus ad eos, qui crediderunt ei, Iudæos: Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis: 32. Et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos. 33. Responderunt ei: Semen Abrahæ sumus, et nemini servivimus unquam: quomodo tu dicis: Liberi eritis? 34. Respondit eis Iesus: Amen, amen dico vobis: quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati; 35. Servus autem non manet in domo in æternum: filius autem manet in æternum; 36. Si ergo vos filius liberaverit, vere liberi eritis. 37. Scio quia filii Abrahæ estis: sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis. 38. Ego quod vidi apud Patrem meum, loquor: et vos quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis. 39. Responderunt, et dixerunt ei: Pater noster Abraham est. Dicit eis Iesus: Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. 40. Nunc autem quæritis me interficere, hominem qui veritatem vobis locutus sum, quam audivi a Deo: hoc Abraham non fecit. 41. Vos facitis opera patris vestri. Dixerunt itaque ei: Nos ex fornicatione non sumus nati: unum patrem habemus Deum. 42. Dixit ergo eis Iesus: Si Deus pater vester esset, diligeritis utique me: ego enim ex Deo processi, et veni: neque enim a me ipso veni, sed ille me misit. 43. Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum. 44. Vos ex patre diabolo estis: et desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit: quia non est veritas in eo; cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, et pater eius. 45. Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi. 46. Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? 47. Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. 48. Responderunt ergo Iudæi, et dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes? 49. Respondit Iesus: Ego dæmonium non habeo: sed honorifico Patrem meum, et vos inhonorastis me. 50. Ego autem non quæro gloriam meam: est qui quærat, et iudicet. 51. Amen, amen dico vobis: si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum. 52. Dixerunt ergo Iudæi: Nunc cognovimus quia dæmonium habes: Abraham mortuus est, et prophetæ: et tu dicis: Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in æternum. 53. Numquid tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est? et prophetæ mortui sunt. Quem teipsum facis? 54. Respondit Iesus: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est: est Pater meus, qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus vester est, 55. Et non cognovistis eum. Ego autem novi eum: et si dixero quia non scio eum, ero similis vobis, mendax. Sed scio eum, et sermonem eius servo. 56. Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit, et gavisus est. 57. Dixerunt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti? 58. Dixit eis Iesus: Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. 59. Tulerunt ergo lapides, ut iacerent in eum. Iesus autem abscondit se, et exivit de templo.

Vers. 1. IESUS AUTEM PERREXIT IN MONTEM OLIVETI.) Iesus toto die octavo et ultimo festi Tabernaculorum docuerat Hierosolymis in templo, et Pharisæos confutarat: illi vespere domum ad cœnam lautam redierunt de more, Iesum vero nullus invitavit ad hospitium et cœnam, ob metum principum et Pharisæorum. Iesus ergo e templo ieiunus ivit in montem Oliveti, puta in hortum villæ Gethsemani, ut ibi sub dio pernoctaret in oratione, ut colligitur ex cap. 18. v. 1. et 2. et ex Matth. c. 26. 36. Cibus ei vel a Martha ex vicina Bethania submissus fuit, vel a discipulis Hierosolymæ coemptus. Hic igitur Christus hortum hunc in monte Olivarum, quasi nocturnum hospitium, imo oratorium elegit et designavit sex mensibus ante mortem, ultimo die festo Tabernaculorum, ad quod deinceps e Ierusalem noctu oraturus secedere solebat. Unde Iudas hanc eius consuetudinem sciens, ibidem eum Iudæis prodidit, Matth. 26. 36. Vide ibi dicta.

Hortum in monte Olivarum quasi nocturnum hospitium et oratorium elegit sibi Christus sex mensibus ante mortem.

Mons Olivarum est olei symbolum et misericordiæ, quam ibi ostendit Christus, orans obsecransque Patrem pro venia et salute peccatorum, iuxta illud: *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto*, Lucæ 1. Festum Tabernaculorum significabat Christum et Christianos hic esse hospites et peregrinos, qui in tabernaculis versantur, et tendunt ad patriam cælestem; ideoque ex urbe Ierusalem opulenta et splendida pergunt ad montem olei cælestis, ut ibi per orationem, gratiam et gloriam a Deo hauriant.

Vers. 2. ET DILUCULO ITERUM VENIT IN TEMPLUM, ET OMNIS POPULUS VENIT AD EUM, ET SEDENS DOCEBAT EOS.) Noctem ergo Christus dabat orationi, diem doctrinæ et prædicationi, ut idem facere a Christo discat vir Apostolicus, uti fecit S. Paulus, S. Franciscus Xaverius, et similes.

Vers. 3. ADDUCUNT AUTEM SCRIBÆ ET PHARISÆI MULIEREM IN ADULTERIO DEPREHENSAM: ET STATUERUNT EAM IN MEDIO.

Vers. 4. ET DIXERUNT EI: MAGISTER, HÆC MULIER MODO DEPREHENSA EST IN ADULTERIO.

Vers. 5. IN LEGE AUTEM MOSES MANDAVIT HUIUSMODI LAPIDARE. TU ERGO QUID DICIS?) Nota. Hanc adulteræ historiam non habent, nec legunt S. Cyrillus, S. Chrysost. aliique Græci interpretes, neque Syrus. Legunt tamen eamdem omnes Latini, et Arabicus, ac legendam esse docet Vulgata versio, quam probavit Concil. Tridentin. sess. 4. Unde patet illam esse canonicam, ac legitimam partem S. Scripturæ.

Historiam huius adulteræ non legunt Græci interpretes.

LAPIDARE.) Nota: Lex Mosis tantum iubebat occidi adulteras, Levit. 20. 10. eas autem lapidari iussere principes ex traditione et explicatione Scribarum et Rabbinorum. Lex enim in simili casu iubebat lapidari fœminam viro desponsam si adulterasset, Deut. 22. 24. Unde Scribæ multo iustius hanc lapidationis pœnam ad uxorem adulteram extenderunt. Ita passim Interpretes. Verum Levit. 20. 10. ostendi pœnam mortis intentatam adulteris fuisse lapidationem, quæ ibidem nominatur initio capitis, ideoque ad sequentes casus, et consequenter ad adulteros extendenda est: unde et eadem in fine capitis repetitur, quasi ad cæteros capitis casus pertineat. Idem patet ex Ezech. cap. 16. 38. collato cum v. 40. Hinc Susannam quasi adulteram voluerunt lapidare; sed eius innocentia cognita, senes eius accusatores falsæ accusationis a Daniele convicti, pœna talionis damnati, lapidati sunt, Daniel. 13. 62. Sic et Romani, Saxones, Persæ, Ægyptii, Arabes, Parthi, Turcæ, Brasilii, aliæque gentes adulteria puniverunt morte, uti ostendi Genes. 38. 24. et Num. 5. in fine capitis.

Vers. 6. HOC AUTEM DICEBANT TENTANTES EUM, UT POSSENT ACCUSARE EUM: IESUS AUTEM INCLINANS SE DEORSUM, DIGITO SCRIBEBAT IN TERRA.) *Ut possent accusare eum*, quasi Mosi et legi contrarium, si diceret adulteram non esse lapidandam; sin eam lapidandam assereret, ipsum apud populum traducerent, quasi rigidum et immitem, qui summe volebat haberi clemens. Potius vero putabant eum dicturum non esse lapidandam, *ob servandam suæ mansuetudinis formam, ne populorum favores amitteret*, ait Rupert. sic et Beda, Euthym. et S. Augustin. quem audi: *Animadverterant eum nimium esse mitem, dixerunt ergo apud se: Si eam dimitti censuerit, iustitiam non tenebit, quam lex iubet: ut vero mansuetudinem non perdat, in qua iam populis amabilis factus est, eam dimitti debere dicturus est, ita nos ad accusandum occasionem inveniemus: sed Dominus et in respondendo iustitiam servavit, et a mansuetudine non recessit.* Putabant ergo eum accusare, quod adulteram absolvens violaret legem, et iudicia tribunalium everteret, ac adulterandi ianuam aperiret. *Dicentes*, ait S. August. *hostis es legis, contra Mosen iudicas, imo contra eum, qui per Mosen legem dedit: reus es mortis, cum illa et tu lapidandus.*

IESUS AUTEM INCLINANS SE DEORSUM, DIGITO SCRIBEBAT IN TERRA.) Primo, ut vultum averteret, dorsumque obverteret non tam infami adulteræ, ut volunt nonnulli, quam ipsis Scribis eam accusantibus, q. d. Quid apud me accusatis adulteram, qui non sum iudex civilis, nec peccatorum damnator, sed medicus et salvator? ita S. Aug. Iansen. Euthym. Franc. Lucas. Unde Græci codices nonnulli addunt, μὴ προσποιούμενος, id est, *non sibi attrahens*, non usurpans, non advertens, imo avertens se ab eis et eorum accusatione; licet Toletus et alii vertant, *non fingens, non simulans* se scribere, sed revera scribens in terra: utrumque significat vox Græca, et utrumque verum est, ac huic loco congruum.

Cur Christus digito scribebat in terra?

Secundo et potius, alludit Christus ad illud Ierem. 17. v. 1. *Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino;* et ut ait S. August. S. Hieron. et alii, magis proprie ad v. 13. *Omnes, qui te derelinquunt confundentur: recedentes a te in terra scribentur, quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium Dominum*, q. d. Vos, o Scribæ, hic ad vivum pinxit Ieremias: vos adulteram accusatis, sed vos maiora quam illa perpetrastis scelera; magis ergo vos quam illa lapidandi, imo ad gehennam damnandi estis. Vestrum enim rebellionis, infidelitatis, obstinationis, persecutionis contra me peccatum est indelebile, ac quasi scriptum stylo ferreo in ungue adamantino, quia vos dereliquistis Dominum, illique dorsum obvertistis; hinc vicissim ille vos dereliquit, et dorsum suum obvertit, sicut ego vobis obverto, atque vos confundet, iuxta illud Ierem. 18. 17. *Sicut ventus urens dispergam eos* (de terra) *coram inimico; dorsum, et non faciem, ostendam eis in die perditionis eorum.* Quæsivistis bona terrena, neglectis cælestibus, hoc est exilia, brevia, vana, idcirco cum illis brevi transibitis et abolebimini, sicut quod in terra scribitur, cito vel vento flante, vel pede calcante aboletur. Recessistis a Deo, idcirco non in cælo, sed in terra, imo in centro terræ, puta in inferno, scribemini, eritis folles et fomenta gehennæ. Vide dicta Ierem. 17. ita S. August. l. 4. de Consensu Evang. c. 10. S. Ambr. epist. 76. ad Studitum: *Scribebat, ait, in terra digito, quo scripserat legem: peccatores in terra scribuntur, iusti in cælo.*

Symbolice S. Augustinus loco citato duas alias addit causas. Prima est, ut ostenderet se in terra miracula facere: quia cum Deus esset, se humiliavit ut homo fieret: miracula enim sunt signa quæ in terra fiunt. Secunda, ut innueret iam adesse tempus, quo in terra, quæ fructum daret, non in lapide sterili, sicut olim, lex eius conscriberetur. Tertiam addit hic tractat. 33. ut significaret se eumdem illum esse qui legem veterem digito scripserat in tabulis lapideis, non autem sic legem novam scribendam, sed in terra fructifera.

Quæres, quidnam Christus scribebat in terra? Respondeo: Christus hæc egit et scripsit in atrio templi, quod erat lapidibus stratum: quare in illis non poterat characteres litterarum exprimere, sed tantum digito circumducto delineare. Videtur autem delineasse aliquid, quod Scribis pudorem et ruborem iniiceret, aut eorum peccata argueret: nam hanc scripturam mox verbo explicans subdit: *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat.* Imo S. Hieron. lib. 2. contra Pelag. ait Iesum in terra scripsisse *eorum qui accusabant* (Scriba-

Quid in terra scribebat Christus?

rum) *et omnium peccata mortalia.* S. Ambr. vero ep. 56. *Quid*, ait, *scribebat nisi illud propheticum* Ierem. 22. v. 29. *Terra scribe hos viros abdicatos?* quod de Iechonia ad litteram scriptum est. Idem epist. 79. censet Iesum inter alia scripsisse: *Festucam quæ in oculo fratris tui est, vides, trabem vero quæ in oculo tuo est, non vides.* Alii censent scripsisse: *Mane, tekel, phares,* quod Balthassari scriptum attulit exitium, Daniel. 5. v. 25. eo enim alludere videtur. Verum quid in particulari scripserit Christus, certo definiri nequit.

Vers 7. CUM ERGO PERSEVERARENT INTERROGANTES EUM, EREXIT SE, ET DIXIT EIS: QUI SINE PECCATO EST VESTRUM, PRIMUS IN ILLAM LAPIDEM MITTAT.) *Cum ergo perseverarent*, quia quid Christus in terra delinearet, non satis perspiciebant, vel certe se perspicere dissimulabant. Urgent ergo eum, ut ad quæstionem ipsorum captiosam explicite respondeat, putantes Christum non posse hoc eorum dilemma cornutum evadere, quin aut in legem, si adulteram absolveret, vel in misericordiam suam solitam, si eam damnaret, offenderet.

QUI SINE PECCATO EST.) Græcum ἀναμάρτητος, duo significat; primo, eum qui est impeccabilis, qualis est solus Deus et Beati; secundo, eum qui caret peccato. Et sic hic accipitur, q. d. Vos, o Scribæ, similia, imo maiora, quam hæc adultera commisistis peccata, uti vestra conscientia (ad quam vos prudenter et modeste remitto) vobis attestatur. Ergo nolite tam rigide et importune urgere damnationem huius adulteræ, sed potius conscii vestrorum scelerum ipsius misereamini, illique parcite, quasi peccatores peccatrici, rei reæ, puniendi puniendæ: alioqui si illam condemnatis, vos pariter condemnare debetis; si illam lapidare vultis, vos multo magis lapidandi, imo comburendi estis. Vide hic prudentiam Christi: concedit Scribis adulteram ream esse mortis, itaque legi patrocinatur; sed addit, Scribas illam ad necem tam pertinaciter perurgere non debere, quin potius ei condolere et misereri, cum ipsi exterius coram populo sanctitatem simulantes, interius vero maiorum scelerum conscii, sibi a Deo et hominibus indulgeri, et clementiam veniamque exhiberi velint. Ita S. August. *Audistis,* inquit, *impleatur lex, lapidetur adultera: sed numquid in illa lex punienda est a puniendis?* Et nonnullis interiectis: *Non dixit Iesus, Ne lapidetur, ne contra legem dicere videretur. Absit autem ut diceret, Lapidetur: venit enim non perdere quod invenerat, sed quærere quod perierat. Quid ergo respondit? Qui sine peccato est vestrum, prior in illam lapidem mittat. O responsio sapientiæ! quomodo eos intromisit in se? Foris calumniabantur, seipsos intus non perscrutabantur.* Audi S. Ambros. epist. 76. *Quid,* inquit, *tam divinum, quam ista sententia, ut is peccata puniat, qui ipse expers peccati sit? Quomodo enim feras alieni ultorem, et proprii criminis defensorem? Nonne se magis ipse condemnat, qui in alio damnat quod ipse committit?*

Dices, Christus hic videtur evertere usum et rigorem iudicii et tribunalium. Si enim iudici dicas: *Qui sine peccato est, primus reum damnet;* nemo eum damnare audebit: omnes enim, quia homines, sunt infirmi et peccatores. Resp. Christum hanc sententiam non torquere in iudices, sed contra Scribas, qui quasi privati ex privato zelo contendebant, ut Christus iudicium adulteræ sibi usurparet, et iuxta legem eam damnaret: quod ipse merito abnuit (quia venerat peccatores salvare, non damnare) et in ipsosmet retrorsit, q. d. Si vos, cum non sitis iudices, urget tanta cupido vel libido adulterium hoc puniendi, vos ipsi eius iudicium usurpate, et adulteram lapidate, si tam puri et sancti estis, ut nec adulterium, nec aliud scelus commiseritis: nam si Scribæ hi fuissent iudices, et adulteram iuxta legem ad lapidationem damnassent, neutiquam eam Iesus liberasset, nec a merita legis pœna absolvisset. Porro iudicis officium est damnare reum, si is de crimine convincatur, etiamsi ipse eiusdem vel similis sceleris sciat se reum: indecens tamen est, ut ipse, si sit reus, alium eiusdem criminis reum damnet. Quare tacite monet Christus hic iudices, ut innocentem vitam agant,

A itaque digni sint, qui nocentes damnent, ne eis populus occlamet: Si hunc damnas, damna pariter teipsum.

Moraliter docet hic Christus, eum qui vult aliena crimina iudicare et carpere, prius debere iudicare sua. Causam dat S. Gregor. lib. 4. Moral. cap. 13. *Qui enim semetipsum prius non iudicat, quid in alio rectum iudicet ignorat. Et si novit fortasse per auditum, quod rectum iudicare debeat, recte tamen iudicare aliena merita non valet, cui conscientia innocentiæ propriæ nullam iudicii regulam præbet. Hinc est enim quod insidiantibus quibusdam, et puniendam adulteram deducentibus dicitur: Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. Ad aliena quippe punienda peccata ibant, et sua relinquebant. Revocantur itaque intus ad conscientiam, ut prius propria corrigant, et tunc aliena reprehendant.* Hoc significant illa iactata vulgo proverbia: Tua prius vineta cædito: In tuum ipsius sinum prior inspice: In alienis vitiis sumus lynces, et in nostris talpæ: Aliorum medicus, ipse ulceribus scates: Medice, tibi ipsi medicus esto.

B ET ITERUM SE INCLINANS, SCRIBEBAT IN TERRA.) Tum Vers. 8. ut pudorem rursum eis iniiceret, tum ut honeste abeundi Scribis spatium daret. Ita S. Hieron. l. 2. contra Pelag. *Dedit,* ait, *verecundiæ eorum clementissimus iudex spatium recedendi.* Et Beda: *Alio vultum intendens*, ait, *liberum eis fecit exire, quos sua responsione perculsos, citius exituros, quam plura interrogaturos esse, prævideral.*

AUDIENTES AUTEM UNUS POST UNUM EXIBANT, INCIPIENTES A SENIORIBUS: ET REMANSIT SOLUS IESUS, ET MULIER IN MEDIO STANS.) Vers. 9. *Audientes*, Græci codices nonnulli addunt: *Et a conscientia redarguti;* Arab. *cum autem audissent hoc, ex eo intelligentes ignominiam, cœperunt exire:* quia male sibi conscii erubescebant de suis sceleribus, quodque adulteram damnare vellent, cum ipsi essent adulteri, vel adulteris sceleratiores. Æquam enim sententiam dixerat et dictarat Christus, quæ ipsos, imo quoslibet ferire et compungere potuisset. Quis enim audeat dicere se immunem a peccato, ut quasi sanctus alios

C peccatores damnare præsumat? Unde S. August. ep. 54. *Puto,* ait, *quod hac sententia Domini audita, si præsens fuit etiam maritus ipse, qui violatam sui thori fidem vindicari postulabat, exterritus, animum ad voluntatem parcendi ab ulciscendi cupiditate deflexit.*

EXIBANT.) *Abscessu ipso,* ait S. August. confessi de se, reos esse similium scelerum, ac *tamquam zelo iustitiæ percussi sese inspicientes, et reos invenientes, recesserunt,* timentes ne Christus ulterius pergeret eorum scelera in particulari pandere et carpere, uti fecit Matth. 23.

INCIPIENTES A SENIORIBUS.) Senes hi in peccatis consenuerant, erantque inveterati dierum malorum, similes senibus illis iudicibus adulteris, qui Susannam innocentem, quasi ream adulterii, ad lapidationem, contra omne ius damnarant, Daniel. 13. Senes ergo primi exierunt, *vel quod ipsi plura haberent crimina, qui diu vixerant,* ait Ambros. *vel quia priores vim intellexerunt sententiæ, quasi prudentiores.* Et Rupert. *Seniores primum persen-*

D *serunt responsum validum et inexpugnabile esse, quod calumniari nequirent, utpote ad intelligendum perspicaciores, idcirco primo loco cesserunt.*

REMANSIT SOLUS cum Apostolis et turba populi, in cuius MEDIO erat MULIER STANS.) Ut sequitur. To enim *solus* excludit tantum Scribas, qui Iesum urgebant ad damnandum adulteram. *Relicti sunt duo,* ait S. August. *miseria et misericordia:* nimirum *abyssus abyssum invocat,* abyssus miseriæ adulteræ invocabat abyssum misericordiæ Christi: ideoque ipsa non fugit, quia gratiam Christi erat experta, et maiorem ab eo sperabat.

ERIGENS AUTEM SE IESUS, DIXIT EI: MULIER, UBI SUNT QUI TE ACCUSABANT? NEMO TE CONDEMNAVIT?) S. Vers. 10. Ambros. legit, *nemo te lapidavit.*

ERIGENS SE, scilicet ut ait S. August. Levans in illam oculos mansuetudinis, qui iustitiæ lingua adversarios eius repulerat; DIXIT EI: MULIER.) Primo, ad hoc ut mulier agnosceret a se abactos esse eius accusatores, ideoque ipsa beneficium et beneficum Iesum agnosceret, et com-

puncta ab eo criminis veniam posceret. Secundo, ut Christus liberius eam absolveret, eo quod eius accusatores accusationem dimitterent, et fuga se subducerent, quasi causæ suæ æquitati diffisi.

Vers. 11. QUÆ DIXIT: NEMO, DOMINE. DIXIT AUTEM IESUS: NEC EGO TE CONDEMNABO: VADE, ET IAM AMPLIUS NOLI PECCARE.) *Nec ego te condemnabo;* Græce, κατακρινω, id est *condemno,* q. d. Ego solus qui ab omni peccato sum immunis, ac a Deo constitutus iudex omnium hominum, possem te merito damnare, sed nolo, quia veni non ut iudicem mundum, sed ut salvem, Ioan. 3. 17. ita S. Aug. Audi S. Ambros. ep. 76. *Adverte quomodo propriam sententiam temperavit, ut Iudæi de mulieris absolutione calumniari nihil possent, sed in se magis calumniam retorquerent, si queri vellent. Dimittitur enim mulier, non absolvitur, quia deerat accusator, non quia innocens approbatur. Quid ergo quererentur, qui priores a persecutione criminis, et ab executione supplicii destiterunt?*

Adulteram Christus absolvit.

Porro Christus hisce verbis adulteram absolvit, tum in foro fori coram populo, tum in foro poli, id est, in foro conscientiæ coram Deo, ut patet ex eo quod subdit: *Vade* (quia dimitto tibi peccata) *et iam amplius noli peccare. Vade,* quasi secura de remisso tibi a me adulterio. Sic enim condonans crimina Magdalenæ dixit: *Vade in pace,* Lucæ 7. Sed Christus id aperte non dicit: tecte enim loquitur, ne Pharisæi habeant quod carpant. Quare Christus adulteræ huic interius inspiravit dolorem de peccatis, et actum contritionis, ac deinde contritæ et pœnitenti peccata remisit, ac culpam simul cum pœna condonavit. *Non damnat,* inquit S. Ambros. ep. 58. *ut redemptio, corrigit quasi vita, quasi fons abluit.* Et Euthym. *Satis erat,* inquit, *talis divulgatio, et coram tot adversariis erubescentia pro supplicio, maxime cum sciret, quod illam toto corde pœniteret.* Sic et Toletus, Iansenius, Franc. Lucas et alii.

ET (id est, *sed*) IAM AMPLIUS NOLI PECCARE.) Græce, *nunc ne amplius pecces;* Arabic. *vade et ex nunc ne revertaris ad peccatum,* quasi sus lota ad luti volutabrum, et canis ad vomitum, 2. Petri 2. v. 22. Sic enim ingrata amplius peccabis, animamque tuam sordidabis; et si non iudices, ego certe in die iudicii te condemnabo ad gehennam et mortem æternam. Audi S. August. *Nec ego te condemnabo, quid est? Domine faves ergo peccatis? non plane ita. Attende quod sequitur: Vade, deinceps iam noli peccare. Ergo et Dominus damnavit; sed peccatum, non hominem: nam si peccatorum fautor esset, diceret: Nec ego te condemnabo: vade, vive ut vis, de mea liberatione esto secura.* Quibus addit Beda: *Quoniam misericors et pius est, præterita relaxat: quoniam iustus est, et iustitiam diligit, ne amplius iam peccet, interdicit.*

ITERUM ERGO LOCUTUS EST EIS IESUS: EGO SUM LUX MUNDI.) Glossa hæc nectit immediate præcedentibus de absolutione adulteræ. *Subdit,* inquit, *quid possit ex divinitate, ne ambigatur quod possit peccata dimittere,* q. d. Ne miremini me liberare adulteram a tenebris peccatorum, quia ego sum lux mundi, non creata, sed increata, hoc est Deus. Unde subdit v. 15. *Ego non iudico quemquam,* q. d. Ego adulteram non iudico, nec absolvo in foro fori, sed tantum in foro poli, puta in foro interno conscientiæ. Planius alii hæc referunt ad v. 2. *Sedens docebat eos,* hunc enim Christi docendi actum interruperunt Scribæ, adducentes adulteram ut eam damnaret; mox Christus Scribas pudefecit et abegit, ac adulteram absolvit: quo facto quasi finita cum Scribis lite, rursum docere perrexit. Unde signanter addit το *eis,* scilicet *iisdem,* quos paulo ante docuerat; idque innuit το *iterum tergo,* q. d. Quia Christus quæstionem adulteræ, quæ doctrinam interruperat, iam terminavit, idcirco iterum ad docendum rediit, et doctrinam intermissam resumpsit: ita Chrysostomus, Theopyl. Leont. Ammon. et alii. Unde Arabicus vertit, *deinde locutus est eis Iesus iterum.* Addit Chrysostom. Obiiciebant Iudæi Christo Galilæam, de ipso dubitantes, quod ex Galilæa Propheta non surgeret. Ostendit ergo Christus se non esse unum Prophetarum, sed orbis terrarum illuminatorem, imo Deum et dominatorem: ita Chrysostom.

EGO SUM LUX MUNDI.) Hinc Manichæi putabant Christum esse solem: sol enim est lux mundi, ac solem vivere, et esse animatum censuere Platonici: unde de eo aliquando dubitavit S. August. utpote Platonicus, ut patet Ench. c. 58. Audi S. August. hoc eorum delirium recensentem et confutantem hic tr. 34. *Manichæi solem istum carnis oculis visibilem, expositum et publicum, Christum Dominum esse putaverunt.* Et mox: *Non est Dominus Christus sol factus, sed per quem sol factus est. Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Est ergo lux quæ fecit hanc lucem, hanc amemus, hanc intelligere cupiamus, ipsam sitiamus, ut ad ipsam lucem aliquando veniamus, et in illa ita vivamus, ut nunquam omnino moriamur. Ita enim lux est, de qua prophetia olim præmissa ita in psalmo cecinit: Homines et iumenta salvabis Domine, sicut muliplicata est misericordia tua Deus.* Et inferius: *Per hoc lumen factum est lumen solis, et lumen quod fecit solem, sub quo fecit et nos, factum est sub sole propter nos. Factum est, inquam, propter nos sub sole lumen, quod fecit solem. Noli contemnere nubem carnis: nube tegitur, non ut obscuretur sol, sed ut temperetur. Loquens ergo per nubem carnis lumen indeficiens, lumen scientiæ, lumen sapientiæ, ait hominibus: Ego sum lux mundi.*

Ex eo quod Christus se dixerit lucem mundi, Manichæi putabant ipsum esse solem.

Quomodo Christus qua Deus, sit lux immensa et increata, qua homo vero sit lux creata, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, iuxta illud Zachariæ Lucæ. 1. *Illuminare his qui in tenebris, et in umbra mortis sedent,* dixi c. 1. 4. Rursum quomodo rex sit quasi sol sui regni per 18. analogias ostendi Isaiæ cap. 45. 1. quas Christo accommoda: Christus enim est rex mundi.

MUNDI.) Hoc est non solius Israelis et Iudæorum, uti fuit Isaias, Elias, cæterique Prophetæ, sed totius mundi, id est, omnium omnino gentium, quo tacite significat, et prædicit, omnium gentium conversionem ad Christi fidem, atque Evangelium ab incredulis Iudæis, transferendum esse ad Gentes in Christum credituras: ita Cyrillus, qui et addit Christum dicendo, *Ego sum lux mundi,* alludere ad columnam ignis, quæ noctu prælucebat, et præibat Hebræis per desertum euntibus in terram promissam. Simili enim modo Christus, quasi fax lucidissima, in tenebris errorum et vitiorum mundi nobis prælucet, viamque præit in cælum, Exod. 13. 21. Num. 14. 21.

QUI SEQUITUR ME, in me quasi in Christum credendo, meisque iussis obtemperando, NON AMBULAT IN TENEBRIS.) Errorum et vitiorum, in quibus ambularunt Philosophi, cæterique mundi sapientes, q. d. Qui me lucem sequitur, hic sine errore et peccato vivit, in luce veræ fidei et virtutis.

SED HABEBIT LUMEN VITÆ.) Modo per fidem, postea per speciem, ait S. August. qui et addit: *Concordant hæc verba cum illis Psalmi: In lumine tuo videbimus lumen, quoniam apud te est fons vitæ. In istis corporalibus aliud lumen, aliud fons; apud Deum quod lumen, hoc fons: qui tibi lucet ut videas, ipse tibi manat ut bibas: si sequaris istum solem visibilem, te deseret in occasu; a Deo si non facias casum, nunquam ad te ille faciet occasum.*

Lumen vitæ ergo iuxta Augustinum et Bedam est lumen gloriæ, beans fideles et Sanctos Christi, quod illi ab ipso percipient in cælo. Planius alii per *lumen vitæ* accipiunt lumen fidei, sapientiæ et prudentiæ Christianæ, quod nos ducit ad lumen gloriæ, ipsamque beatitudinem. Fides enim est quasi fax, quæ fidelibus in tenebris errorum et vitiorum huius mundi ambulantibus prælucet, ut videant verum iter virtutis, per quod inoffenso pede contendant in cælum ad felicitatem æternam. Ita Cyrillus: *Qui sequitur me,* inquit, *vitæ lumen lucrabitur, id est, eorum, qui in me sunt mysteriorum revelationem, ipsum in æternam vitam potentem deducere.* Posset Tertio, *lumen vitæ* exponi lumen vivificans: fides enim cum Dei gratia et charitate coniuncta, est lumen divinum et supernaturale, quod animam vivificat, eique vitam gratiæ hic aspirat, et in cælo vitam gloriæ aspirabit.

Moraliter hic disce Christi doctrinam et vitam esse imitandam omni homini, qui vult veraciter illuminari, et ab omni mentis cæcitate purgari: quare hanc Christi sententiam quasi axioma, imo basim sapientiæ et sanctitatis, Thom. a Kempis præposuit aureo suo libello de Imitatione Christi, qui quot habet sententias, tot habet gnomas, imo gemmas practicæ et salutiferæ veritatis, quas quotidie magno gustu fructuque lectito, atque iterum iterumque lectitare semper desidero. Novi nonnullos perfectionis studiosos, qui singulas suas actiones ad aliquam Christi actionem, doctrinam vel sententiam, velut ad exemplar referre, eique conformare satagebant, ut illam velut ideam semper intuentes, eamdem in omnibus suis actibus exprimere conarentur; quæ sæpe pia, utilisque ad omnem sanctimoniam est praxis. Hac enim de causa Christus datus est nobis, ut esset speculum sanctitatis. Quid enim sanctius Sancto Sanctorum? quid lucidius sole, ipsaque luce? quid sapientius ipsa sapientia?

Thomæ a Kempis libellus de Imitatione Christi commendatur.

Vers. 13. DIXERUNT ERGO EI PHARISÆI: TU DE TEIPSO TESTIMONIUM PERHIBES: TESTIMONIUM TUUM NON EST VERUM.) *Verum*, id est legitimum, ut recipi credique debeat. Nemo enim, licet sanctus, in iudicio accipitur testis de seipso, sed testes alios proferre debet. Vide dicta c. 5. 31.

PHARISÆI.) Iam subduxerant se Pharisæi, qui adulteram accusarant, pudefacti a Christo, sed præter illos alii erant Pharisæi in turba, qui ut sociorum ignominiam vindicarent, et suam in Christum malevolentiam ostenderent, hoc illi opposuerunt, ut eum vicissim pudefacerent et confunderent. Ita Cyrill. *In ignorantia enutriti*, inquit, *Emmanuelem non intelligentes, ipsam gloriam affectare suspicantur, et tamquam in unum ex nostris invehuntur.*

Vers. 14. RESPONDIT IESUS, ET DIXIT EIS: ET SI EGO TESTIMONIUM PERHIBEO DE MEIPSO, VERUM EST TESTIMONIUM MEUM: QUIA SCIO, UNDE VENI, ET QUO VADO.) *Verum*, hoc est non tantum verax in se, sed et legitimum, ut a quolibet, etiam iudice, acceptari credique debeat. *Verum est testimonium luminis, sive se ostendat, sive abdat*, ait S. August. q. d. Lux ipsa non eget alio teste, quia ipsa seipsam clare sua luce ostendit, quod sit lucida, clara et fulgida. Sic Christus est lux mundi, quæ clare se mundo ostendit per opera et miracula divina: quare alio teste non eguit Christus, tamen pro se alium testem profert, eumque summum et irrefragabilem, scilicet Deum Patrem. Unde subdit:

QUIA SCIO UNDE VENI, ET QUO VADO.) q. d. Ideo *verum*, id est legitimum est testimonium meum de me, in foro non humano, sed divino, quia testimonio Dei Patris confirmatur, ait Glossa: idque ego scio, sed vos nescitis, quia scire non vultis, cum id ex meis miraculis et argumentis cognoscere et scire deberetis. Ego enim scio unde sim, missus scilicet e cælo in terram, et cuius legatus sim, nimirum Dei Patris: sum enim Dei Filius, et Deus verus de Deo vero; unde peracta mea in terris legatione, per mortem ad Deum Patrem, qui me misit, *vado*, id est vadam illico et revertar: ita S. August. Ammon. Leontius, Chrysost. et Theophyl.

Nota. Christus obscure loquitur, tum modestiæ causa, ne se iactare videatur; tum ne Iudæorum sibi offensorum magis in se iras accendat; alioqui poterat clare dicere: Ego sum Dei Filius et Deus; ergo testimonium meum verum et legitimum est, quia Deo, Deique Filio credere debetis; Dei enim, qui est prima et irrefragabilis veritas, testimonium est irrefragabile. Patrem intelligi volebat, ait S. Augustin. a quo nec veniendo discessit, nec redeundo nos dereliquit. Sicut autem sol iste illustrat faciem videntis et cæci, sed videt ille, iste non videt; sic sapientia Dei ubique præsens est, etiam infidelibus; sed isti, quibus eam videant, oculos cordis non habent: unde subiungit: Vos secundum carnem iudicatis, etc. velut inter fideles suos et inimicos distinguens. Sic August.

Vers. 15. VOS SECUNDUM CARNEM IUDICATIS.) Primo, q. d. Vos, o Pharisæi, secundum carnem, id est, carnalem affectum quo me ex odio aversamini, non ex rei veritate et æquitate de me iudicatis. Ita S. Chrysost. qui ait: Secundum carnem vivere, est male vivere, ita secundum carnem iudicare est iniuste iudicare.

Secundo, planius, *vos secundum carnem*, quam in me videtis, hoc est, ex solo meo corpore, quod cernitis, iudicatis me esse merum hominem, non Deum. Ita Theophylactus: Quia, inquit, in carne sum, carnem me solam putantes, non autem Deum, falso iudicatis. Ita quoque Ammonius, Leontius, Euthymius: favet Arabicus, qui vertit, *vos corporeum iudicatis*, ideoque iudicatis veritatem mentiri, ait Cyrillus; ego enim sum veritas.

Tertio et planissime, *vos secundum carnem*, id est, iuxta carneos vestros sensus et oculos iudicatis, q. d. Vos ex solis sensibus de me iudicatis, scilicet secundum id quod in me videtis oculis carnis; nimirum me esse hominem vilem, pauperem, infirmum, abiectum, non Messiam, non Deum, qui in carne hac, velut candela in laterna, absconditus est et latet, ideoque iudicio vestro me condemnatis, quasi superbum et blasphemum, eo quod asseram me esse Dei Filium; quod non faceretis, si non ex carneis oculis, sed ex ratione et spiritu veritatis de me iudicaretis. Hæc enim vobis dictaret me esse eum, quem assero, scilicet Messiam Dei Filium. Ita S. August. Videbant hominem, ait, et Deum non credebant. Et Glossa: Hominem putant, ait, cui in laude sua credendum non sit.

Porro Christus, ait Cyrill. hic facit ut medicus, qui phreneticorum ægrotantium contumelias nihili facit, ac licet ab eis probris appetitus, congruentem tamen eis adhibet medicinam: pugnat enim contra ægritudinem, quæ huius insaniæ est causa, non contra ægrum, sed pro ægro, ut eum sanitati corporis et mentis restituat.

EGO NON IUDICO QUEMQUAM.) Supple secundum carnem, ideoque erronee et falso, ut vos facitis; sed secundum rationem et spiritum, ideoque vere et recte iudico: ita S. August.

Christus non iudicat quemquam, quo sensu.

Secundo, S. Chrysost. Quia, inquit, possent Iudæi obiicere Christo, si nos secundum carnem perperam iudicamus de te, cur tu nos non iudicas, et de pravo iudicio convincis? His respondet Christus: Ego nunc non iudico quemquam, q. d. Non est meum de vobis iudicare: ego enim veni in mundum, non ut eum iudicem, sed ut salvem et redimam. Sed iudicabo in die iudicii: si enim nunc iudicarem, utique vos condemnarem: sed nunc tempus iudicii non est.

Tertio, pro genuino sensu huius loci Nota, το *iudico* hic præcise non significare *sententiam iudiciariam profero*, vel, ut iudex decido; sed idem esse, quod *quemlibet actum iudicialem exerceo*. Unde hic idem est quod *testor*, vel *testimonium profero*. In iudicio enim varii sunt actus; scilicet accusatores accusant, testes testantur, iudex sententiam profert: hos omnes significat το *iudico*, quare *iudico* hic idem est quod testor. Adde, qui testantur in iudicio, iudicem quasi cogunt ad iudicandum iuxta suum testimonium, hinc testari reipsa est quasi iudicare; unde testis subinde idem est quod iudex, uti ostendi Isaiæ cap. 55. 4. Tota enim hæc Christi cum Iudæis quæstio est de testimonio, an scilicet Christi de se testimonium sit legitimum, et in iudicio acceptandum. Sensus ergo est, q. d. Non est necesse ut ego Iesus de me, vel alio quopiam, v. g. de vobis, tester, et testimonium perhibeam: sunt enim alii, qui id faciant: si tamen illud faciam, ac revera tester de me, uti facio v. 18. proxime sequenti, recte faciam, et verissimum erit meum hoc testimonium, quia solus non sum, sed mecum est et testatur Deus, Pater meus: ita S. Ambrosius lib. 5. epist. 20. Maldonatus et alii. Hunc esse sensum liquet ex seq. præsertim ex v. 17. et 18. ubi το *iudico* Christus explicat per *testimonium perhibeo*. *Ego sum*, inquit, *qui testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me, Pater*. Porro utitur Christus verbo *iudico*, quia videbatur adulteram paulo ante iudicasse, et iudicialiter absolvisse v. 11. idque ægre ferebant Pharisæi adulteræ accusatores, et Christi hostes, q. d. Ego adulteram iudicialiter non iudicavi, nec iudicialem absolutionis sententiam pro ea

protuli, sed tantum dixi: *Nec ego te condemnabo;* potuissem tamen iudicialiter eam absolvere, quia sum Deus, Deique Filius: quare nec merus sum homo, uti vos, o Pharisæi putatis; nec sum solus, quia mecum est Deus Pater meus. Et hoc sensu *iudico* hic proprie sumitur pro *iudicialem sententiam profero.*

Vers. 16. ET SI IUDICO EGO (id est, testor de meipso, uti dixi) IUDICIUM (id est, testimonium) MEUM VERUM EST (id est, legitimum, et in tribunali a iudice acceptandum) QUIA SOLUS NON SUM: SED EGO, ET QUI MISIT ME, PATER.) S. Chrysost. exponit, q. d. Si ego iudicarem, iuste vos condemnarem, quia non solus id facerem, sed ego et Pater; at vero tempus nunc iudicii non est, sed misericordiæ. Verum genuinus sensus huius loci est quem dedi v. 15.

QUIA SOLUS NON SUM: SED EGO, ET QUI MISIT ME, PATER.) *Quia formam servi accepi, sed formam Dei non amisi,* ait S. August. *Missio tua Domine incarnatio est.* Et Interlin. Etsi homo sum, inquit, Patrem tamen non deserui: etsi missus sum per carnem, tamen ego et Pater semper simul sumus per deitatem: quare idem utriusque est iudicium, eadem pariter voluntas. Unde alibi ait: *Nihil facio a meipso,* q. d. ait Cyrillus: *Non sum unquam progressus ad aliquam ultionem, quæ Deo Patri non insit: quæcumque Patris natura et vult, et cogitare nata est, ea penitus etiam in me sunt, quia ex illius sinu eluxi, verusque illius substantiæ fructus existo.*

Vers. 17. ET IN LEGE VESTRA (Deuter. 17. v. 6. et cap. 19. v. 15. vide ibi dicta) SCRIPTUM EST, QUIA DUORUM HOMINUM TESTIMONIUM VERUM EST.) Iuridice, id est, in iure et iudicio pro vero legitimoque habetur, et a iudice acceptatur, ut secundum illud sententiam iuridice veram, id est legitimam, licet speculative subinde, et in re ipsa falsam, proferat. Iudex enim debet iudicare secundum allegata et probata; quare si testes sint falsi, vel occulte muneribus corrupti, falsum testimonium dicant, iudex bona fide eos sequens, in foro fori iustam sententiam profert, sed in rei veritate iniustam et falsam. Sensus est, q. d. Si duorum testimonium in iure habetur verum et legitimum, quanto magis duarum personarum divinarum, scilicet Dei Filii et Dei Patris testimonium, in omni tribunali, non tantum pro vero, id est legitimo, sed etiam pro verissimo, et in se sincerissimo æquissimoque, habendum est? Unde idipsum explicans, sibique applicans Christus, subdit: *Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me, Pater.* Quod autem Deus Pater secum sit et testetur, quodque ipse sit Dei Patris Filius, hoc ex miraculis, aliisque testimoniis Christus sat superque superius probavit. Unde illud hic quasi iam probatum præsupponit.

Symbolice S. August. *Magnam,* ait, *habet quæstionem, et valde videtur res in mysterio constituta, ubi Deus dixit: In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Nam et Susanna duobus falsis testibus urgebatur, et universus populus mentitus est contra Christum. Per mysterium ergo hoc modo Trinitas commendata est, in qua est perpetua stabilitas veritatis; si vis habere bonam causam, habe duos, vel tres testes, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum.*

Vers. 18. EGO SUM QUI TESTIMONIUM PERHIBEO DE ME IPSO, ET TESTIMONIUM PERHIBET DE ME, QUI MISIT ME, PATER.) Probat Christus suum de se testimonium esse verum hoc syllogismo.

Sillogismus Christi.

Ex lege Deuter. 17. 6. duorum testimonium in iure et iudicio verum est:

Atqui mihi duo maiores hominibus, scilicet Deus Filius et Deus Pater, testimonium perhibent:

Ergo hoc eorum testimonium de me omni iure verum est.

Dices: Nullius de seipso testimonium in iudicio accipitur verum et legitimum, ergo nec Christi de seipso testimonium accipi debet ut legitimum. Resp. negando consequentiam: nam Christus, ut Deus, perhibet testimonium de se, ut homo est; duo autem sunt Deus et homo, ac in Christo alius erat Deus ab homine: alius, inquam, in natura, non in persona. Unde ex hoc loco colligunt Patres contra Nestorianos et Eutychianos, in Christo unam fuisse personam, scilicet divinam; duas vero naturas, scilicet divinam et humanam. Ita S. Cyrillus, Chrys. Theophyl. Leontius, Ammon. in Catena Græca, et S. Ambr. lib. 5. de Fide cap. 2. Porro Deus Pater et Deus Filius perhibuere testimonium de Iesu, quod esset Messias, per opera divina, præsertim miracula, quæ per eum, et pro eo operati sunt, uti dixi cap. 5. v. 31. et 32. ac præsertim cum Pater in Christi baptismo de cælo intonuit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui,* Matth. 3. ita Beda.

DICEBANT ERGO EI: UBI EST PATER TUUS?) Ut eum adeamus, et eius de te testimonium audiamus, q. d. Quis est pater tuus? Nos solum te videmus, ostende nobis tecum esse Patrem tuum. Et ubi est, vel quis est pater tuus, quem tantopere et toties iactas? Fingunt et simulant studium veritatis cognoscendæ, ut ex ore Christi eliciant claram vocem, qua dicat suum patrem esse Deum in cælo, ut ea audita, ipsum ut blasphemum accusent, imo lapident, uti facere voluerunt cap. 5. 18. et cap. 10. 31. ita S. Chrysost. Theophyl. Rupertus et alii. Vers. 19.

Minus probabiliter Cyrillus et Leontius censent Pharisæos id dixisse per contemptum et sarcasmum, hoc est hostilem irrisionem, q. d. Tuus pater est ignotus et incertus: ostende ergo eum nobis, putabant enim Christum esse spurium, et ex adulterio natum. Mitius S. August. et Beda censent eos de patre carnali, puta Iosepho, locutos, eo quod eum non cognoscerent. Verum prior sensus est germanus.

RESPONDIT IESUS: NEQUE ME SCITIS, NEQUE PATREM MEUM: SI ME SCIRETIS, FORSITAN ET PATREM MEUM SCIRETIS.) Christus directe et clare ad quæstionem respondendo dixisset: Pater meus est in cælo: sed id facere noluit, quia sciebat Pharisæos captiose quæstionem hanc proposuisse, ut eum illaquearent et caperent: indirecte ergo et tecte hypocritis respondet: *Neque me scitis, neque Patrem meum.* Quo responso tacite ad quæstionem eorum directe respondet, sed ita tecte, ut Pharisæi eum calumniari et accusare non possint, q. d. Vos, o Pharisæi, putatis me merum esse hominem, ac proinde non alium habere patrem, quam hominem in terra, puta Iosephum, sed erratis: neque enim cognoscitis me ita esse hominem, ut pariter sim Deus, ac proinde neque patrem meum cognoscitis: nec enim Ioseph est pater meus, qua homo sum; nec alius mihi est pater quam Deus in cælo, quod vos non cognoscitis, licet tot miraculis a me probatum sit, quia obstinati in vestro carnali sensu id agnoscere non vultis.

Dices: Quomodo hæc consentiunt cum eo quod dixit Christus cap. 7. 28. *Et me scitis, et unde sim scitis?* Respond. Ibi locutus est Christus de se ut homo est, quem sciebant conceptum in Nazareth; hic vero loquitur de se ut Deus, et sic eum nesciebant. Addit Origen. ibi loqui Christum Hierosolymitis, qui eum noverant; hic vero Pharisæis, qui eum non noverant, imo erant eius hostes. Antilogia hic solvitur.

NAM SI ME SCIRETIS, FORSITAN (Græce ἂν, quod non est dubitantis, sed asserentis, idemque valet quod *utique*) ET PATREM MEUM SCIRETIS.) q. d. Si enim sciretis me esse Deum, sciretis pariter patrem meum non in terra, sed in cælo quærendum, nec alium esse quam Deum Patrem: ita Theoph. Leont. Euthym. Rupert. et alii. Simili modo ait Christus Philippo cap. 14. 9. *Philippe qui videt me, videt et Patrem meum.*

Paulo aliter S. August. q. d. Idcirco quæritis quis sit pater meus, quia me non nostis; putatis enim me non esse Deum æternum in cælo.

Secundo, pressius et profundius S. Cyrillus in manuscript. *Concursat,* ait, *cum Patris appellatione Filii mentio: simulque rursus Filii significationem genitoris nomen comitatur; atque idcirco tamquam ianua quædam Filius est, in Patris cognitionem ducens. Ita sane dicit cap.* 14. v. 6. *Ego sum via, veritas et vita: nemo venit ad Patrem nisi per me.* Unde infert: *Addiscamus ergo quid secundum naturam, et ita deinde tamquam in imagine et charactere*

exactissimo bene intelligemus archetypum. Videtur enim in Filio Pater, et veluti in speculo, in natura propria prolis apparet. Filius enim, ut ait Sapiens cap. 7. 25. *est candor lucis æternæ, et speculum sine macula Dei maiestatis, et imago bonitatis illius;* et, ut ait Paulus Hebr. 1. v. 3. ipse est *splendor gloriæ, et figura* (Græce, character) *substantiæ eius.*

Aliter Origen. qui *nosse*, vel *scire sumit* pro *amare*, q. d. Si me amaretis, utique et Patrem meum amaretis. Qui enim male vivunt, practice Deum non cognoscunt: hinc et de filiis Heli dicitur, quod ignorabant Dominum.

Vers. 20. HÆC VERBA LOCUTUS EST IESUS IN GAZOPHYLACIO, DOCENS IN TEMPLO (hoc est in atrio templi: hoc enim atrium erat quasi templum laicorum) ET NEMO APPREHENDIT EUM, QUIA NECDUM VENERAT HORA EIUS.) Rupert. censet *gazophylacium* hic nominari quasi causam cur Christus non fuerit apprehensus; quia scilicet hæc dixit in gazophylacio, qui erat locus semotus, ad quem tantum conveniebant sacerdotes lucris intenti, qui ex eo pecuniam efferre, et laici, qui in illud pecuniam inferre volebant. Verum gazophylacium erat locus omnino publicus, ad quem plurimi confluebant. Erat enim porticus ampla, iuxta atrium templi, in quo omnis templi gaza, id est pecunia et supellex servabatur. Sensus ergo est, q. d. Christus hæc palam et loco publico, ubi facile a Pharisæis sacerdotibus capi poterat, clare, libere, fidenter et magnamine locutus est; nec tamen a Pharisæis hostibus suis comprehensus fuit, quia ipse eorum mentem et manus vi divina continebat, eo quod necdum hora passioni eius a Deo destinata advenisset: ita S. August. Beda, Euthym. Leont. Theophyl.

Gazophylacium erat locus publicus et amplus.

Gazophylacium describitur.

Porro de gazophylacio audi Adrichomium in Descript. Ierusalem num. 103. Gazophylacium, hebr. *Corban* sive *Corbana*, dictum, arca et ærarium erat, in quo ad sacrificiorum necessaria, ad pauperum alimoniam, et ad templi fabricam offerebatur, et oblata servabatur pecunia, ex qua etiam Ioas rex, sicut in Regum lib. legimus sarta tecta templi instaurari curavit. Hoc ærarium cum Heliodorus a Syriæ rege missus spoliare tentaret, cælitus ab Angelis flagellatus est. Atque Pilatus cum sacrum hunc thesaurum, simili pene temeritate, ad aquarum inductionem expendere vellet, populari tumultu impeditus fuit: quem tamen Romani in urbis expugnatione diripuerunt. Iuxta hunc locum Lysimachum occisum legimus. Hic etiam Christus se lucem mundi, et principium, seque a Iudæis in cruce exaltandum esse docuit. Hic sedens viduam pauperculam duo æra minuta offerentem, plus omnibus divitibus dedisse pronuntiavit, Marci 12. Lucæ 21. Iam vero ab arca hac æraria, tota porticus in qua erat arca, vocatur hic et alibi *gazophylacium*: non enim in arca, sed in porticu arcæ dixit hæc Christus.

Alia causa, cur Christus hæc locutus sit in gazophylacio, secretior, sed proximior fuit: quia gazophylacium Pharisæis erat latebra tenebrarum, hoc est officina avaritiæ, aliorumque vitiorum et errorum, quos recenset Christus Matth. cap. 5. et cap. 23. ut quod docerent filios parentibus egentibus dicere *corban*, id est, aurum meum dicatum est gazophylacio, Deo ergo dandum est, non tibi, o pater; quod assererent iuramentum per templum non obligare, sed per gazam et aurum templi factum obligare; quod decimarent mentham, anethum et cyminum, relinquentes misericordiam et fidem, quod populum expilarent et diriperent. Has illorum tenebras ibidem redarguit Christus, ideoque contenta voce clamavit: *Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulat in tenebris.* q. d. Ego sum vera lux sapientiæ et sanctitatis, quæ doceo gazas terrenas, utpote exiles, viles et caducas, spernere; ambire vero gazas cælestes, utpote ingentes, pretiosas et æternas. Quare nolite sequi tenebrosos et avaros Pharisæos, suo gazophylacio et lucris terrenis, quasi talpas sordide inhiantes, quia brevi totum illud diripiet Vespasianus et Romani. Me potius sequimini, qui lux sum mundi; ego enim prædico paupertatem spiritus, quasi viam ad immensas cæli opes. Edico enim: *Beati pauperes spiritu, quoniam vestrum est regnum cælorum,* Matth. 5. Et ex adverso: *Væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram,* Lucæ 6. 24. Atque hæc fuit causa tantæ antipathiæ, et odii Pharisæorum in Christum, ideoque eum assidue usque ad necem et crucem persecuti sunt; imo ex hoc gazophylacio deprompserunt triginta denarios, quos dederunt Iudæ, ut Christum sibi proderet, quod summum fuit sacrilegium. Unde ibidem Christus v. 28. prædixit se per illud exaltandum in cruce, tuncque ad se omnia tracturum.

Mysticam causam dat Origenes: Christus, inquit, hæc edixit in gazophylacio, quia gazophylacium, vel potius gaza, sunt divini eius sermones, imaginem magni regis impressam habentes; sicut pecunia quæ in gazophylacium iniiciebatur, gerebat effigiem Cæsaris. Numismata, ait Origenes, sunt divina verba: conferat autem quisque ad gazophylacium, id est, ad Ecclesiæ ædificationem, quidquid potest ad honorem Dei et utilitatem communem. Et Beda, In gazophylacio, ait, Christus loquitur: quia in parabolis tectis et clausis loquebatur ad Iudæos. Cœpit autem tunc gazophylacium quasi aperiri, cum discipulis eas explicuit, et mysteria cælestia in eis latentia reseravit.

QUIA NECDUM VENERAT HORA EIUS.) Non fatalis, sed opportuna et voluntaria, ait Interlin. puta a Deo statuta. *Nonnulli,* ait S. August. *hoc audientes, sub fato fuisse Christum credunt, sed quomodo fatum habet, per quem factum est cælum et sidera, cum tua voluntas, si recta sapias, transcendat et sidera? nondum ergo venerat hora, non qua cogeretur mori, sed qua dignaretur occidi.*

DIXIT ERGO ITERUM EIS IESUS.) Dubium est unde inferatur τo *ergo*, et quid significet. Primo, aliqui censent τo *ergo* hic, uti et alibi, non esse illativum, sed inceptivum, tantumque significare novi sermonis Christi exordium. Vers. 21.

Secundo, pressius Origenes autumat τo *ergo* connectere sequentia cum præcedentibus, ac indicare illa eodem loco, et tempore a Christo esse dicta, quo præcedentia.

Tertio, Maldonatus refert ad id quod dixerat Christus v. 19. *Neque me scitis, neque Patrem meum,* q. d. Veniet ergo tempus, cum et me Deum esse cognoscatis, et quæratis me, et non inveniatis, quia in peccatis vestris moriemini: aut veniet tempus, quo quæretis me, id est cognoscere voletis, sed non poteritis, quia a peccatis vestris non discedetis.

Quarto et magis apposite, Rupert. et Toletus τo *ergo* referunt ad id quod proxime præcessit: *Et nemo apprehendit eum,* q. d. Quia Iesus videbat Pharisæos satis intelligere sua, licet obscure dicta, nec tamen credere, sed magis in iram et odium, ad eum capiendum et occidendum exardescere; idcirco addidit, dixitque: *Ego vado, et quæretis me.* Aut, q. d. Quia Pharisæi volebant eum comprehendere, sed impediebantur virtute divina, ad breve tempus, hac de causa subiunxit, *Ego vado,* etc.

ITERUM.) Nam iam ante idem dixerat famulis Pharisæorum cap. 7. 33. Ita Rupert. q. d. Christus id quod coram famulis dixerat, iterum repetiit, dixitque ipsis heris, scilicet Pharisæis.

EGO VADO, ET QUÆRETIS ME, ET IN PECCATO VESTRO MORIEMINI.) *Vado,* id est, brevi vadam ex hac vita per mortem et crucem ad Patrem. *Christo mors,* ait S. August. *profectio fuit, quia in illa non mansit, sed per illam profectus est in cælum ad vitam immortalem.*

ET QUÆRETIS ME.) Id est, quæretis alium Messiam, quia non creditis me esse Messiam; sed non invenietis, quia non est alius præter me: ita Tolet. Secundo, simplicius *quæretis me*, ut iterum crucifigatis et occidatis. Vide dicta cap. 7. 34. Ita Origen. et S. August. quem audi: *Quæretis me, non desiderio, sed odio: quæsierunt Christum, postquam abscessit ab oculis hominum, et qui oderant, et qui amabant; illi persequendo, isti habere cupiendo.* Unde explicans subdit:

ET IN PECCATO VESTRO MORIEMINI.) *Et*, id est idcirco, q. d. Quia quæretis me post resurrectionem, ut rursum occidatis, utpote obstinati in vestra contra me infi-

delitate, odio et malitia; idcirco in eadem moriemini, ideoque damnabimini ad tartara. Quare *quo ego vado, vos non potestis venire,* quia ego in cælum ibo, vos in tartara: frustra ergo quæretis me in terra, cum ego ascensurus sim in cælum, quo vos non potestis conscendere. Aliter Euthym. *In peccato vestro,* ait, hoc est, propter peccatum vestrum perfidiæ, *moriemini,* id est, occidemini a Tito et Romanis, indeque ibitis in mortem secundam gehennæ, quæ peior est et longior, utpote æterna. Sed prior sensus planior est et nervosior. Terret enim Christus sæpe Pharisæos denuntiatione dici iudicii, quo ipse e cælo descendet iudicaturus omnes homines pro meritis, ideoque infideles, quales erant perfidi Pharisæi, damnaturus ad ignem inferni.

Apposite Origen. *Non potestis,* inquit, quia non vultis: si enim voluissent et non potuissent, non dixisset, *In peccato vestro moriemini*: omne enim peccatum est voluntarium et liberum.

Aliter S. August. qui censet Christum τὸ *non potestis* dixisse quoque suis discipulis, q. d. *Quo ego vado, non potestis venire modo: non abstulit spem, sed prædixit dilationem.* Verum id quod sequitur: *Et in peccato vestro moriemini,* evincit hæc non ad discipulos, sed ad Pharisæos dici.

Vers. 22. DICEBANT ERGO IUDÆI: NUMQUID INTERFICIET SEMETIPSUM, QUIA DICIT: QUO EGO VADO, VOS NON POTESTIS VENIRE?) Ministri Pharisæorum audientes hæc Christi verba: *Quo ego vado, vos non potestis venire,* quia Christi odio et livore carebant, sapientius intulerunt c. 7. 35. *Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? numquid in dispersionem gentium iturus est, et docturus Gentes?* At Pharisæi ira et odio Christi excæcati, quia omnino eum occidere cupiebant, ac simul putabant Christum non posse manus eorum evadere, nisi ipse se interficeret, hinc dicunt: *Numquid interficiet semetipsum?* q. d. Eat quocumque volet, nos persequemur eum; eat ad Gentes, inde retrahemus eum et occidemus. Ergo per hoc quod dicit: *Quo ego vado, vos non potestis venire,* vult significare quod interficiet seipsum, ut a nobis capi, excarnificari et occidi non possit. Præsumptuosa et fatua erat hæc eorum cogitatio, sed quam odium et livor eis dictabat; nam alioqui multis modis potuisset Christus se ab eis subducere, uti alias fecerat. Christi vero mens hic longe alia erat, scilicet se iturum in cælum, quo Pharisæi non poterant venire. Nam si non alio quam in mortem iturus erat, et ipsi ad eamdem ituri erant, imo poterant ipsi quoque seipsos interficere. Unde S. August. ait: *Quo vado, dixit, non quo itur ad mortem, sed quo ipse ibat post mortem.*

Vers. 23. ET (idcirco) DICEBAT ILLIS: VOS DE DEORSUM ESTIS, EGO DE SUPERNIS SUM. VOS DE MUNDO HOC ESTIS, EGO NON SUM DE HOC MUNDO.) Dat causam Christus, cur quo ipse vadit, Pharisæi venire non possint, q. d. Vos ex terra estis et terrena sapitis, ac proinde peccatis vestris estis affixi, ibitisque deorsum in profundum profundi: ego vero de cælo descendi, et cælestia sapio, ac proinde post mortem in cælum redibo, quo vos me sequi non poteritis, ideoque me quærentes non invenietis: ego enim sum quasi aquila cælestis habitans in altissimis montibus æternitatis; vos vero estis quasi vermes, et scarabæi in terra repentes: quomodo ergo ad me evolare poteritis? Ita Rupert. et S. August. quem audi: *Vos de deorsum estis, ideo terram sapitis, quia sicut serpentes terram manducatis: quid est, terram manducatis? terrenis pascimini, terrenis delectamini, terrenis inhiatis, sursum corda non habetis.*

Secundo, S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Leont. Ammon. et ex Latinis S. August et Beda censent Christum hic dare causam, cur Pharisæi verba Christi: *Quo ego vado, vos non potestis venire,* quæ ipse dixerat de suo in cælos reditu, illi non de illo, sed de sui ipsius interfectione intellexerint; quia nimirum terreni et carnales erant, ideoque cælum non sapiebant, et cælestia non intelligebant. Utrumque huic loco appositum et congruum est.

Ethice: *Vos de deorsum estis,* quia nati ex Adam terreno et peccatore, inde concupiscentiam terrenam traxistis, quam proinde quasi nativam sequentes, avaritia, superbia, ira et odio æstuantes, non nisi opes, delicias et honores terrestres concupiscitis: *ego vero de supernis sum,* quia qua Deus natus sum ex Patre cælesti, qua homo vero ex Spiritu sancto, non ex Adam, aliove patre terreno; quare cælestis mihi est indoles, cælestis amor, cælestia desideria, ad quæ vos terrestres et animales aspirare non potestis, nisi per meam fidem et spiritum renascamini et reformemini, ut ex animalibus fiatis spirituales, ex terrestribus cælestes, iuxta illud quod dixi Nicodemo cap. 3. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei.* In re ergo idem est: *Vos de deorsum estis, ego de supernis sum,* cum eo quod Ioannes dixit c. 1. 12. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Et cum eo quod ait Apostolus: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis; qualis terrenus, tales et terreni; et qualis cælestis, tales et cælestes. Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cælestis,* 1. Corinth. 15. 47. Et illud: *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram,* Coloss. 3. Vide utrobique dicta.

Vos de deorsum estis: moraliter.

Physice docet hic Christus, locum in quo quis nascitur, educatur et vivit, suas qualitates eidem affricare: perinde enim ac pisces viventes in aqua, sunt humidi et aquosi, nec extra aquam vivere possunt: lupi vero, leones, equi, boves viventes in terra, sunt terrei, nec extra terram vivere queunt; aves vero viventes in aere, sunt aereæ, nec extra aerem volare possunt: sic pariter Pharisæi nati in terra Chanaan, sive in Iudæa, erant corpore et mente terrestres, Chananæi et Iudæi: iuxta illud Ezech. 16. 3. *Generatio tua de terra Chanaan, pater tuus Amorrhæus, et mater tua Cethæa*: Christus vero natus et conversans in cælo, erat cælestis, angelicus et divinus. Physice.

Metaphysice: *Vos de deorsum estis,* hoc est, *vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis perficere*: *ille homicida erat ab initio,* ut explicat Christus vers. 44. q. d. Vos infernales estis, ac patrem vestrum diabolum imitamini, quia sicut ille Adamum per pomum occidit, sic vos me vultis occidere: *Ego* vero *de supernis sum,* quia sum Filius Dei altissimi. Audi S. Aug. hic tract. 38. *Ille erat de supernis: de quibus supernis? de aere? Absit, ibi et aves volitant: de cælo, quod videmus? Et hoc absit, ibi et stellæ, et sol et luna circumeunt: de angelis? neque hoc intelligatis: per illum et angeli facti sunt, per quem omnia facta sunt. De quibus ergo supernis Christus? Ab ipso Patre, nihil illo Deo superius, qui Verbum genuit æquale sibi, coæternum sibi, unigenitum sine tempore, per quem conderet tempora: sic ergo accipe Christum de supernis, ut excedat cogitatione tua omne quod factum est, universam omnino creaturam, omne corpus, omnem conditum spiritum, omnem rem quoquo modo mutabilem.* Metaphysice.

VOS DE MUNDO HOC ESTIS, EGO NON SUM DE HOC MUNDO.) *De mundo,* id est de terra hac terreni estis, ut explicet id quod dixit: *Vos de deorsum estis.* Secundo et pressius, *de mundo estis,* id est mundani estis, mundanos favores, opes et honores ambitis, vitam agitis talem, qualem agunt mundani, et mundo dediti, ut τὸ *de deorsum estis,* naturam eorum explicet; τὸ vero *vos de mundo hoc estis,* eorumdem qualitatem, quæ ex natura consequitur, ait Toletus. Audi S. August. tract. 38. *Nemo dicat: De hoc mundo non sum: quisquis es homo, de hoc mundo es, sed venit ad te, qui fecit mundum, et liberavit te de hoc mundo: si delectat te mundus, semper vis esse immundus: si autem iam non te delectat hic mundus, iam tu es mundus: verumtamen si per aliquam infirmitatem adhuc te delectat mundus, habitet in te qui mundat, et eris mundus, si autem fueris mundus, non manebis in mundo, nec audies quod audierunt Iudæi: Moriemini in peccatis vestris.*

DIXI ERGO VOBIS, QUIA MORIEMINI IN PECCATIS VE- Vers. 24.

STRIS.) Tum infidelitatis, tum cæteris omnibus, quia nullius peccati fit remissio, nisi per fidem in Christum, quam vos respuistis. Unde subdit:

SI ENIM NON CREDIDERITIS QUIA EGO SUM.) Scilicet Messias mundi salvator, quem me esse assidue doceo et profiteor, ac per tot signa et miracula probo et evinco: ita Lyranus. Iansen. Maldonat. Subtilius S. August. Beda et Toletus: *quia ego sum*, supple *qui sum*, id est sum Deus. Hoc enim proprium est Dei, Exodi 3. Rupertus vero sic, q. d. *Quia ego sum*; scilicet *de supernis*, uti præcessit, *moriemini in peccato vestro*, quia nullus est qui peccata auferat et condonet, nisi ego quem vos aspernamini.

Vers. 25. DICEBANT ERGO EI: TU QUIS ES?) Dixerat Christus: *Si non credideritis quia ego sum*, etc. Unde Pharisæi id non intelligentes, vel se non intelligere simulantes, apposite rogant: *Tu quis es?*

Christus principium. 1. DIXIT EIS IESUS: PRINCIPIUM, QUI ET LOQUOR VOBIS.) S. August. sæpe, Beda, Rupert. Bernard. et S. Ambros. l. 3. de Fide c. 4. *Principium* accipiunt ut nominativi casus, q. d. Ego sum principium, id est, ego sum primus et novissimus, vel ego sum principium rerum omnium, quia per Verbum Dei facta sunt omnia, iuxta illud: *Verbo Domini cæli firmati sunt.* Verum Nota pro *principium*, Græce non est ἀρχὴ in nominativo casu, sed ἀρχὴν in accusativo, ita enim constanter habent Græca et Græci: et sic Septuag. vertere solent Hebr. בראשית *berescit*, id est, *in principio*.

2. Viderunt hoc Ss. August. et Ambros. unde Secundo, sic exponunt, q. d. Credite me esse principium per quod facta sunt omnia; sed supplent τὸ *credite*, quod non est in textu. Quare dicendum est hic esse græcismum. Græci enim subintelligunt præpositionem κατὰ, ut ἀρχὴν sit idem quod κατ᾽ ἀρχὴν, id est, iuxta principium, vel a principio, aut in principio: hoc enim est Hebr. *berescit*. Sensus ergo est, q. d. Ego sum a principio, id est, ab æterno (ideoque ante Abraham, ut ait ipse v. 58.) Deus verus de Deo vero, ideoque sum principium temporis et ævi, ac rerum omnium, *qui* tamen *et loquor vobis*, id est, qui etiam hoc ipsum vobis annuntio: ideo enim carnem assumpsi, et factus sum homo, ut hoc evangelizem, et eos qui hoc credunt, salvem. Legit noster Interpres cum Arabico ὅς, id est, *qui*, iam legunt ὅτι, id est *quod*, q. d. Ego sum a principio, quod ipsum loquor et assevero vobis. Aut potius, q. d. Ego cum sim Verbum, quod a principio, id est ab æterno, dixit et locutus est Pater, iam homo factus, etiam idipsum loquor, et annuntio vobis. Filius enim est Verbum, quo loquitur Pater; ipse quoque Filius est Verbum, quod loquitur nobis. Vox ergo *principium* magis competit Verbo, quam Spiritui sancto: tum quia Filius cum Patre est principium Spiritus sancti, ipse vero Spiritus sanctus, nullius alterius personæ divinæ est principium, sed tantum creaturarum: tum quia Filius est prinpium procedens a principio, puta a Patre. Unde *principium* significat eius originem, qua genitus est a Patre, id ita esse liquet ex eo quod v. 27. subdit Ioann. *Et non cognoverunt, quia Patrem suum dicebat Deum*: hoc enim significat τὸ *a principio*, quod Noster sagaciter, non verbo tenus, sed quoad sensum vertit, *principium*. Significatur enim hic Verbum æternum, quod fuit a principio, ideoque ipsum esse principium genitum a Patre, ita ut ipsum cum Patre sit principium tam Spiritus sancti, quam creaturarum omnium. Igitur τὸ *a principio* duo significat, primo, ab æterno; secundo, a Deo Patre genitum, q. d. Ego sum Verbum ab æterno a Deo Patre genitum. Quare idem est dicere: Ego sum a principio, sive ego sum principium, cum eo quod ait Ioann. c. 1. 1. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Et cum eo quod idem ait Apoc. 1. 8. de Christo: *Ego sum* α et ω, *principium, et finis.* Et c. 3. 14. *Qui est principium creaturæ Dei.* Et Paul. Coloss. 1. 18. *Qui est principium.* Vide ibi dicta. Sic Plato: *Deus*, ait, *est qui principium, medium, et finem rerum omnium complectitur.* Et Virgil. *Ab Iove principium.* Et S. Gregor. Nazianz. *A te principium, tibi desinet.* Et hoc voluere S. August.

A Ambr. Rupert. Beda et Bernard. initio citati, qui τὸ *principium* accipiunt in casu nominativo, etiamsi Græce sit in accusativo. Audi Glossam: *Pater est principium, non de principio. Filius est principium a principio, id est, a Patre, qui omnia per Filium operatus est. Ipse enim est manus dextra, fortitudo, sapientia et Verbum Patris.* Græcum ἀρχὴ non tantum principium, sed et principatum significat, q. d. Christus: Ego sum principium, cui competit principatus, dominium, regnum, et imperium rerum omnium, ut alludat ad illud Ps. 109. *Tecum principium* (Græce ἀρχὴ, id est principatus) *in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum. Ex utero ante Luciferum genui te.* Et ad illud Proverb. 8. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio.* Ubi Septuag. vertunt, *Dominus condidit me principium viarum suarum in opera sua.* Vide ibi dicta. Audi S. August. l. 3. Contra Maximinum l. 17. t. 6. *Pater est principium, non de principio; Filius principium de principio: sed utrumque simul, non duo, sed unum principium: sicut Pater Deus, et Filius Deus, et ambo simul non duo Dii, sed unus Deus.* Vide D. Thom. et Schol. 1. p. q. 36. art. 4. ubi docent Patrem et Filium non duo, sed unum esse principium Spiritus sancti.

B

Moral. hinc disce ad Christum, qua Deus et homo est, referendum esse principium et finem omnium actionum Christianarum, ut utrumque ei offeramus, et ad utrumque gratiam ab eo flagitemus. Ipse enim eorum omnium principium est et finis. Ita fecit S. Paulus, qui Epistolas suas orditur a Christo, et in eo finit, æque ac fecit S. Petrus, Ioannes, Iacobus et Iudas. Idem fecit S. Gregorius Nazianz. qui monosticha Alphabeti ab hac ἀρχὴ orditur: *Agendorum principium,* inquit, *et finis sit Deus.* Et S. Paulinus: Deus principium et finis actionum nostrarum.

In te compositæ mihi sit spes unica vitæ,
Tu mihi principium, tu meta et terminus idem.

Sicut ergo ab unitate oriuntur omnes numeri, a centro omnes lineæ, quæ ad circumferentiam ducuntur: sic pariter a Christo oriuntur omnes actiones Christianæ et sanctæ; quare in ipso, quasi sui centro et principio coire, uniri, inchoari et terminari debent. Vide dicta Deuter. 6. v. 6. A Christo ergo, o Christiane, incipe, et in Christum tuum desine. Hoc est quod sancit Apostolus Coloss. 3. 17. *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum.*

C

Aliter Græca traiiciunt, indeque vertunt et explicant Nonnus, Vatabl. et Maldon. nimirum sic: Ego sum is, vel id, qui, vel quod, a principio vobis loquor, et iam pridem prædico, me scilicet esse Messiam vestrum, quem si velletis, iam pridem ex loquela mea cognoscere potuissetis. Unde Syrus vertit, *etiam id quod incepi loqui vobiscum*; et Vatabl. *principio*, vel *in primis, quod et loquor vobis*, sicque explicat, q. d. *Omnino hoc ipsum sum quod a principio dixi*, scilicet mundi lux et salus, ut subaudiatur, *et non creditis mihi.* Verum hæc traiectio est insolita et dura.

D Alii denique hæc referunt ad sequentia, q. d. *In primis*, id est ante omnia, *quia et loquor vobis*, subaudi; et tamen non creditis: propterea *multa habeo de vobis loqui et iudicare.* Sed hoc frigidum est, et supplet τὸ *et tamen non creditis*, atque ad quæstionem Pharisæorum nil facit, merumque est responsionis effugium, q. d. Christus: Vos indigni estis quibus respondeam, sed digni quos iudicem et damnem.

MULTA HABEO DE VOBIS LOQUI, ET IUDICARE.) q. d. Vers. 26. Multa possem contra vos loqui, et de multis vos iudicare, id est accusare et arguere, ac in die iudicii ea arguam, iudicabo et condemnabo. Ita S. Cyrill. *Non unum*, inquit, *tantum, sed multa accusabo, et in nulla re mentior, sicut vos: possum condemnare vos tamquam incredulos et infideles, tamquam arrogantes, tamquam contumeliosos, tamquam Deo repugnantes, tamquam impudentes, tamquam ingratos, tamquam malignos, tamquam voluptatum potius, quam Dei amatores, tamquam humanam captantes gloriam, Dei vero gloriam non quærentes.*

*

Sed qui me misit, verax est: et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo.) q. d. Sed, omissis multis, quæ in vobis iuste carpere possem, hoc tantum præcipuum dicam in confutationem vestræ infidelitatis, qua doctrinam meam ridetis; quod Deus Pater, qui misit me in carnem et mundum, verax est, et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo, ac proinde illa quæ prædico, vera sunt, ideoque ab omnibus credenda: ita Iansen. *Ideo,* ait August. *verus in iudicio ego, quia filius veritatis, et veritas sum.* Porro alii varie id explicant.

Primo, Toletus ex Chrysost. Theophyl. et Euthym. q. d. Multa possem de vobis loqui et iudicare, sed id modo non faciam, quia Pater qui verax est in promissis, sicut promisit se missurum me in mundum ad eum salvandum, non ad iudicandum, ita veraciter id ipsum præstat, iubetque ut id faciam: quare ergo illi obsequens nolo iam vos iudicare, sed tantum loquor ea quæ audivi a Patre, scilicet ea quæ ad salutem mundi spectant.

Secundo, Maldon. q. d. Multa possem de vobis vere, ac meo iure dicere atque iudicare; quod si fecero, nemo poterit iudicium meum reprehendere, quia *qui misit me verax est, et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo.* Verum dure hic pro *sed,* substituitur *quia.*

Tertio, Rupert. τὸ *sed* refert superius ad τὸ *principium,* q. d. Licet dixerim me esse principium, id est principem Deum, ac idipsum loquar, asseramque vobis, tamen idipsum non loquor ex meipso; sed est Deus Pater, qui misit me, iussitque ut hæc quæ ab ipso audivi, loquar et prædicem.

Quarto, alii, q. d. Vos quidem non creditis me esse Messiam, sed tamen scitote, quod Pater cælestis, qui misit me quasi Messiam, et legatum suum, vult me idipsum loqui et prædicare.

Quinto, alii, q. d. Multa habeo de vobis iudicare in die iudicii, quem vos non expectatis, nec creditis, sed est Pater meus verax, qui sicut promisit me fore iudicem in illo die, ut cuique pro meritis fidei vel infidelitatis, præmia vel supplicia assignem, ita reipsa præstabit, et opere complebit. Verum sensus quem initio dedi, planus videtur et genuinus.

Quæ audivi ab eo.) Tum qua Deus, tum qua homo. Unde Interlin. ait: *Idem est audire ab eo, quod esse ab eo.* Et August. *Dat gloriam Patri æqualis Filius,* q. d. *Do gloriam ei cuius sum filius, quomodo tu superbis adversus eum cuius es servus?*

Vers. 27. Et non cognoverunt quia Patrem eius (id est suum) dicebat Deum.) Græca iam tantum habent, *Quod Patrem suum eis dicebat,* id est quod Patrem suum eis indicabat esse Deum: et sic cum Græco legunt Syrus, Chrysost. Theoph. Euthym. August. et Beda; sed eodem redit sensus, quem Latina versio longe melius et clarius expressit, cui plane consentit versio Arabica. Quare omnino verisimile est olim in Græco extitisse τὸ *Deum.* Loquebatur Iesus tecte et obscure, ne Pharisæorum odia contra se inflammaret: si enim clare dixisset, Ego sum unigenitus Dei Patris Filius, lapidassent eum quasi blasphemum. Dixit ergo involute et tecte: *Ego sum principium,* vel, ut Græce est, *a principio,* id est a Deo Patre ab æterno genitus; et, *Qui misit me verax est.* Quare ex his verbis Pharisæi non cognoverunt Iesum asserere, quod Deus esset suus Pater: aliqui tamen argutiores ex eis, id subodorari et suspicari potuerunt, sed clare id non cognoverunt, unde eum arguere nequiverunt: certe neutri cognoverunt, id est, crediderunt id esse verum, idque factum est Dei consilio, ne impediretur Christi passio, indeque hominum redemptio: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent,* ait Paulus 1. Corinth. 2. 8. Unde S. August. *Differo,* ait, *cognitionem meam, ut impleam passionem meam,* per manus vestras, ait Interl.

Vers. 28. Dixit ergo eis Iesus: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, et a meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor.) *Cum exaltaveritis,* cum me in crucem sustuleritis: crux enim erat in alto. Christus crucifixionem suam vocat *exaltationem,* quia, etsi videtur summa esse eius depressio, dedecus et ignominia; tamen revera ex Dei providentia, facta est summa eius exaltatio, decus et gloria, ut omnes gentes Christum crucifixum adorent, et ab eo veniam, gratiam et gloriam sperent et expectent: hoc enim tanta sui humiliatione meruit Christus, iuxta illud Pauli: *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium et infernorum,* Philip. 2. Idem facit Deus cuilibet Christiano et Christi asseclæ, qui propter Christum deprimitur, vel ultro se humiliat et deprimit, iuxta illud eius decretum: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur.*

Tunc cognoscetis quia (quod) ego sum.) Scilicet Messias Dei Filius, quem me esse prædico, non autem merus homo, uti vos nunc existimatis. In Christi enim cruce, morte, resurrectione et deinceps, multi Iudæorum visa tanta Christi patientia, charitate, zelo, tantisque prodigiis et miraculis compuncti, crediderunt in eum: unde iis visis dicebat centurio, *Vere filius Dei erat iste:* idque Christus sua cruce meruit, ac a Patre petiit et impetravit, ut patet Lucæ 23. 48. Act. 2. 41. Ita S. August. *Videbat,* ait, *sibi aliquos post passionem suam credituros. Dicit vero hoc illis, ne quisquam sibi male conscius desperet, quando eis condonatur homicidium, qui occiderunt Christum.* Sic et S. Chrysost. Cyrill. Leont. Euthym. Theoph. et alii.

Vers. 29. Et a meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor.) Idem sæpe Christus inculcat, tum ut humiliter de se loquatur, tum ut doctrinæ suæ auctoritatem ex Deo Patre conciliet: ita Chrysost. Porro *non sic Pater docuit Filium, quasi indoctum genuerit: sed hoc est docuisse, scientem genuisse: hoc est Filio esse, quod nosse. Pater gignendo dedit ei sicut esse, ita et nosse,* ait August.

Et qui me misit, mecum est.) Hoc addit, ait S. Chrysost. ne Patre quasi se docente, minor esse putaretur: illud dispensationis, hoc deitatis est. Et S. August. Misit, ait, Pater Filium, sed non recessit a Filio. Porro Pater est cum Filio, non tantum per indiscretam, et eamdem numero essentiam deitatis, ut explicat S. August. sed etiam per singularem providentiam, regimen et gubernationem humanitatis ab eo assumptæ; hanc enim Deus quasi auriga regebat et dirigebat ad omne opus, quo fiebat ut singula Christi opera essent eximia, perfecta, heroica, divina: ita Rupert. Euthym. et alii.

Vers. 30. Hæc illo loquente multi crediderunt in eum.) Multi ex simplici, candida et docili turba, sed pauci, vel nulli ex superbis et invidis Pharisæis. *Crediderunt in eum:* tum quia rationum eius evidentia convincebantur; tum quia gratia, spiritu, vi et efficacia sermonum eius capiebantur, dicentes: *Nunquam locutus est homo, sicut homo hic,* cap. 7. 46.

Vers. 31. Dicebat ergo (ut eos in fide iam accepta confirmaret) Iesus ad eos, qui crediderunt ei, Iudæos: Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis.) *Iudæos* intelligit plebeios, quos opponit principibus, pharisæis et sacerdotibus incredulis: *Si vos manseritis in sermone meo,* id est, si in mea doctrina et fide, quam iam accepistis, perseveraveritis, inquit S. August. Leont. Chrysost. Cyrill. et Theoph. *vere discipuli mei eritis,* scilicet fideles et constantes, ut per persecutiones et cruces me generose sequamini usque in cælum, ibique mei discipuli et asseclæ, imo filii et hæredes sitis in felicitate et gloria, sicut hic fuistis in fide et tribulatione: quare digni eritis discipulorum meorum ut: nomine et titulo, sic et merito ac præmio.

Vers. 32. Et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.) Per *veritatem* ipsum Christum, qui est via, veritas et vita, intelligunt Græci, S. Chrysost. Cyrill. Euthym. Theophyl. q. d. Si permanseritis in fide mea, cognoscetis me esse veritatem, adumbratam in umbris et figuris legis veteris, a quibus proinde liberabo vos, ut serviatis Deo, non in corporeis cæremoniis et figuris, sed in spiritu et veritate fidei, spei et charitatis, ut dixi cap. 4. 23.

Secundo, et magis proprie ad mentem Christi, q. d. Si manseritis in mea doctrina quam ego vos docui, per ipsam eiusdem experientiam et praxim cognoscetis, et quasi gustabitis quam illa sit vera, salutaris, sincera et pura; atque eadem ipsa vos *liberabit,* Græce, ἐλευθερώσει, id est liberos et ingenuos reddet, liberos, inquam, a iugo et servitute peccati. De hac enim proprie hic agi patet, ex eo quod subdit v. 34. *Qui facit peccatum, servus est peccati.* Fides enim mea deducet vos ad pœnitentiam, contritionem et charitatem, quæ abolet omne peccatum. Ita Rupertus, Iansenius, Maldonatus et alii, ac S. August serm. 48. de Verbis Domini secundum Ioannem: *Si non delectat veritas,* inquit, *delectet libertas*, etc. *plane reddidit libertatem, si abstulit iniquitatem.*

Anagogice liberabit vos mea doctrina a corruptione huius mortalitatis, mutabilitatis, corruptionis et exilii, quia deducet vos ad libertatem beatæ immortalitatis, et gloriæ filiorum Dei. Ita S. August. hic tract. 40. *Quid,* ait, *promittit credentibus, fratres? et cognoscetis veritatem. Quid enim non illam cognoverant, quando Dominus loquebatur? Si non cognoverant, quomodo crediderunt? Non quia cognoverunt, crediderunt; sed ut cognoscerent, crediderunt: credimus enim ut cognoscamus, non cognoscimus ut credamus: quod enim cognituri sumus, nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Quid est enim fides, nisi credere quod non vides? fides ergo est, quod non vides, credere; veritas, quod credidisti, videre.*

Quadruplex libertas allata a Christo. Disce hic quadruplicem esse servitutem, quam abstulit, et quadruplicem libertatem, quam attulit Christus. Prima servitus fuit sub onere legis veteris, quam Christus abstulit per libertatem Evangelii.

Secunda servitus fuit sub iugo peccati: hanc abstulit Christus per libertatem iustitiæ.

Tertia servitus fuit sub dominio concupiscentiæ, quam Christus abstulit per libertatem spiritus, ac dominium charitatis et gratiæ.

Quarta servitus fuit sub morte et mortalitate, omnibusque huius vitæ ærumnis, quam auferet Christus per libertatem resurrectionis et gloriæ. Quare non agitur hic de libertate arbitrii, quasi peccatores adeo sint servi peccati, ut careant libero arbitrio, quod eis restituat Christus, cum eos iustificat. Peccator enim non nisi per liberum arbitrium peccat, et pœnitens non nisi per liberum arbitrium gratia Dei adiutum, pœnitet et iustificatur.

Quare inepte Calvinus hic negans tam peccatoribus quam iustis liberum arbitrium: *Nos,* inquit, *servitutis propriæ conscii, non nisi Christo liberatore gloriemur.* Censet enim ipse nos intrinsece non esse liberos, sed extrinsece per libertatem Christi: sicut idem censet nos intrinsece non esse iustos per inhærentem nobis iustitiam, sed tantum extrinsece per iustitiam Christi nobis a Deo imputatam: quorum utrumque hæresis est non tantum impia, sed et imperita, inepta et stolida.

Vers. 33. RESPONDERUNT (Iudæi, non tam credentes in eum, de quibus vers. præced. quam increduli, ut patet ex sequent.) EI: SEMEN ABRAHÆ SUMUS, ET NEMINI SERVIVIMUS UNQUAM: QUOMODO TU DICIS: LIBERI ERITIS?) Christus dicendo, *Si manseritis in sermone meo,* etc. *cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos,* tacite Iudæis obiecerat ignorantiam et servitutem, quasi ex utraque eos sit liberaturus per veritatem et libertatem. Iudæi de stirpe Abrahæ gloriantes, senserunt se pungi a Christo, ac dissimulantes ignorantiam superbe servitutem arripiunt, negantque se esse vel fuisse servos, ac proinde libertate Christi non egere, q. d. Nos sumus filii magni Patriarchæ Abrahæ, ideoque ingenui et liberi, nec ulli servivimus unquam; quare neque nativitate, neque conditione sumus servi. Sic hodie multi, ait S. Chrysost. si arguantur eorum mores impuri et improbi, dissimulant; sed si tangatur eorum genus et nobilitas, exiliunt velut phrenetici. Verum Iudæi non intellexerunt Christum: Christus enim non de servitute et libertate civili, sed spiritali loquebatur, quod scilicet e servitute peccati per libertatem gratiæ eos liberaret.

A Quæres, an vere Iudæi dicant, *Nemini servivimus unquam?* nam olim servierant Ægyptiis, cum liberati et educti fuere a Mose; item Babyloniis, cum sub Ioachin et Sedecia capti et abducti fuere in Babylonem; item Philisthæis, Ammonitis etc. tempore Iudicum. Resp. S. Chrysost. S. Augustin. Leont. Beda, Iudæos gloriabundos plus æquo suum genus extollere, ideoque falsum dicere et mentiri; sed hoc sensu mendacium suum velare, quod licet a Babyloniis, Ægyptiis, aliisque gentibus fuerint subacti, nunquam tamen in servos, id est, in mancipia, fuerint distracti et venditi. An vere dixerint Iudæi: Nemini servivimus unquam.

Secundo, Caiet. Toletus, Iansen. et alii respondent, patres quidem horum Iudæorum serviisse Babyloniis et Ægyptiis, hosce vero Iudæos tempore Christi nemini serviisse, quia licet subessent Romanis et Tiberio Cæsari; tamen eorum non erant servi et mancipia, sed subditi dumtaxat: necdum enim fuerant a Vespasiano et Tito excisi, tunc enim ab eis omnes Iudæi vel occisi fuere, vel ut mancipia capti et divenditi, adeo ut captivorum fuerint 97. millia, B occisorum vero et mortuorum undecies centena millia, teste Iosepho lib. 7. Belli cap. 17.

Hic sensus magis congruus videtur. Nam dicere, quod Patres ipsorum nemini serviissent unquam, fuisset nimis splendidum mendacium, quod sol ipse erubuisset, et Christus illico confudisset. Dicunt ergo: *Nos semen Abrahæ sumus, et nemini servivimus unquam,* q. d. Nos neque origine et genere sumus servi, quia sumus filii nobilis et inclyti Abrahæ: neque etiam sumus servi fortuna et conditione, quia nemini servivimus unquam. Ergo nullo modo sumus servi, sed omni ratione liberi, ingenui et nobiles; quia licet Romanis subsimus, eis tamen subsumus politice ut subditi, non despotice ut servi et mancipia.

AMEN, AMEN (id est, vere vere, vel certo certo, id est, verissime et certissime. *Veritas,* ait S. August. *dicit: multum commendat, quod ita pronuntiat.)* DICO VOBIS: QUIA OMNIS QUI FACIT PECCATUM, SERVUS EST PECCATI.) Christus Iudæis obiicientibus se non esse servos, sed liberos, respondet se loqui de servitute, non civili, sed mystica, qua quis servit peccato. Porro verecunde et modeste loquitur in genere et in tertia persona, cum proprie velit dicere: Vos facitis peccata multa, ideoque servi estis peccati, a qua servitute nemo vos liberare potest, nisi ego. *O miserabilis servitus,* exclamat S. August. tr. 41. causamque subdit: *Servus hominis aliquando sui domini duris imperiis fatigatus, fugiendo quiescit: servus peccati quo fugit, secum se trahit quocumque fugerit. Non fugit seipsam mala conscientia, non est quo eat, sequitur se, imo non recedit a se: peccatum enim quod facit, intus est.* Causam aliam dat S. Petrus ep. 2. cap. 2. 19. dicens: *A quo enim quis superatus est, huius et servus est.* Vide ibi dicta. Adde tertiam: Qui facit peccatum, servus est diaboli, qui instigat ad peccatum; sicut qui facit iustitiam, servus est Dei, qui ad eam impellit. Diabolus autem summus est tyrannus, qui peccatores quasi mancipia exagitat, et ex uno scelere in aliud et aliud semper, ac tandem in gehennam pertrahit, ut videre est in sagis et magis. Quarto, quia peccatum post se relinquit concupiscentiam, et inclinationem ad peccatum iterandum, quæ concupiscentia etiam post dimissum peccatum manet ad pœnam et tentationem. Unde Apostolus Rom. 7. ait se venumdatum sub peccato, ut quod nolit hoc agat (ut scilicet motus concupiscentiæ invitus sentiat) et bonum quod velit, nequeat perficere, ideoque exclamat: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Quinto, quia peccator peccato quod fecit, quasi vinculis alligatur, ut se ab eo expedire nequeat, nisi Christus eum gratia sua liberet, iuxta illud Prov. 5. 22. *Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur.* Et Isaiæ 5. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem in vinculis vanitatis, et quasi vinculum plaustri peccatum.* Vide utrobique dicta. Audi S. Gregor. 4. Moral. cap. 42. *Qui se pravo desiderio subiicit, iniquitatis dominio dudum libera mentis colla supponit: sed huic domino contradicimus, cum iniquitati quæ nos ceperat, reluctamur.* Idem 25. Moral. cap. 20.

Vers. 34. Peccator servus est peccati, cur? Causa 1. 2. 3. 4. 5.

Quanto aliquis libentius peragit perversa quæ vult, tanto iniquitatis servitio obnoxius obligatur. Est prosopopæia; peccato enim, quæ res inanima est, tribuitur persona heri, sive domini et tyranni: Primo, ut significetur vis et tyrannis peccati et concupiscentiæ. Secundo, quia sub peccato intelligitur diabolus, qui in regno peccati imperat, et peccatoribus dure dominatur. Tertio, ut indicetur reatus peccati, quo peccatum peccatorem reum facit mortis et gehennæ.

Præclare S. Ambr. in Psal. 118. serm. 12. ad illa: *Tuus sum ego, salvum me fac. Non potest,* inquit, *dicere sæcularis: Tuus sum: plures enim dominos habet. Venit libido, et dicit: Meus es, quia ea quæ sunt corporis concupiscis. Venit avaritia, et dicit: Meus es, quia argentum et aurum quod habes, servitutis tuæ pretium est. Venit luxuria, et dicit: Meus es, quia unius diei convivium pretium tuæ vitæ est. Venit ambitio, et dicit: Plane meus es; nescis quod ideo imperare aliis te feci, ut mihi ipse servires? nescis quod ideo potestatem in te contuli, ut meæ te subiicerem potestati? Veniunt omnia vitia, et singula dicunt: Meus es. Quem tanti competunt, quam vile mancipium est?* Porro peccator, qui nequit dicere Deo, *Tuus sum ego,* audit a diabolo, *Meus es tu.* Nam, ut subiicit S. Ambros. *Venit et introivit in eum Satanas, et cœpit dicere, Non est tuus Iesu; sed meus est. Ea quæ mea sunt cogitat, quæ mea sunt in pectore volvit: tecum epulatur, et mecum pascitur: a te panem accipit, a me pecuniam: tecum bibit, et mihi tuum sanguinem vendit: tuus est Apostolus et meus mercenarius.*

Vers. 35. SERVUS AUTEM NON MANET IN DOMO IN ÆTERNUM: FILIUS AUTEM MANET IN ÆTERNUM.) q. d. Qui servus est peccati, uti vos, o Iudæi, estis, hic more servorum non habet ius manendi semper in domo heri, puta in Ecclesia Dei: nam post mortem eiicietur in tenebras exteriores gehennæ, uti eodem vos eiiciemini. At filius semper manet in domo heri, utpote patris sui, hoc est, ego semper maneo apud Deum Patrem meum in cælo: quare si per me, meamque gratiam a servitute peccati liberati fueritis, mecum quasi filii adoptivi semper in domo Dei, id est, in Ecclesia, tam militante per gratiam, quam triumphante per gloriam in æternum felices et gloriosi manebitis: ita S. Augustinus, Cyrillus, Beda et alii. Unde sequitur:

Vers. 36. SI ERGO VOS FILIUS LIBERAVERIT, VERE LIBERI ERITIS.) Nota τὸ *vere*, q. d. Nec Abraham, nec Moses licet Deo charissimi servi, vos a peccato liberare poterunt, sed ego solus, qui sum verus Dei Filius, Messias, redemptor, et salvator mundi: ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et alii.

Vers. 37. SCIO QUIA FILII ABRAHÆ ESTIS, SED QUÆRITIS ME INTERFICERE.) Quod non fecit Abraham, q. d. Natura quidem estis filii Abrahæ, sed imitatione degeneres. Quare prosapia Abrahæ vobis non proderit, nisi ad maiorem damnationem: Abraham enim in die iudicii damnabit vos, dicetque: Ego vos non agnosco pro filiis, quia Christum filium meum, et fratrem vestrum, persecuti estis, et crucifixistis: ite ergo christicidæ in ignem æternum. Ita se Christus explicat v. 40.

QUIA SERMO MEUS NON CAPIT IN VOBIS.) Id est, ut Vatabl. *non habet locum in vobis;* quia scilicet vos eum capere non vultis; Arabicus, *non est firmus in vobis.* Unde Orig. et Chrysost. censent hæc dici ad eos, qui ante crediderant in Christum, sed obiter et leviter, ac repente, cum audirent se a Christo servos vocari, irritati et excandescentes, mutata sententia et fide in perfidiam, volebant eum occidere. Planius et probabilius dicemus Christum hæc dicere ad incredulos, qui iam ante ei necem machinabantur.

Vers. 38. EGO QUOD VIDI APUD PATREM MEUM, LOQUOR: ET VOS QUÆ VIDISTIS APUD PATREM VESTRUM, FACITIS.) q. d. Sicut ego loquor et doceo ea quæ vidi et audivi (in spiritualibus enim et divinis idem est *videre et audire,* ut dixi cap. 5. 30.) hoc est, cognovi et intellexi a Deo Patre meo, sic pariter vos ea quæ vidistis, id est, audistis (unde Græci codices nonnulli cum Chrysost. et Leontio legunt, ἠκούσατε, id est, audistis) et didicistis a patre vestro diabolo, non tantum loquimini, sed reipsa facitis, præsertim dum molimini me occidere: ita S. August. Beda. Leont. Euthym. Rupert. Diabolum enim hic vocari patrem Iudæorum, non vero Abraham, clare docet Christus vers. 44. dicens: *Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis perficere: ille homicida erat ab initio.*

RESPONDERUNT, ET DIXERUNT EI: PATER NOSTER ABRAHAM EST.) Quia Christus alium videbatur eis assignasse patrem, nec eum nominarat; ut cum ex ore eius eliciant, repetunt, replicantque: *Pater noster Abraham est,* nec alium agnoscimus patrem. Vers. 39.

DICIT EI IESUS: SI FILII ABRAHÆ ESTIS, OPERA ABRAHÆ FACITE.) *Non negat eorum originem,* ait S. August. *sed facta condemnat. Caro eorum ex illo* (Abraham) *erat, vita non erat.* Græci nonnulli codices, et illos secutus Arabicus habent: *Si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis.*

NUNC AUTEM QUÆRITIS ME INTERFICERE, HOMINEM QUI VERITATEM VOBIS LOCUTUS SUM, QUAM AUDIVI A DEO: HOC ABRAHAM NON FECIT.) Clare explicat, probatque Iudæos non facere opera Abrahæ, quia Abraham neminem læsit, sed Loth et quotquot potuit salvavit: Iudæi autem Christum lædere et occidere satagebant. Simili modo Hebræi in *Pirke avoth cap.* 5. *Ex tribus,* inquiunt, *cognosces quis sit discipulus Abrahæ, et quis Balaam. Qui enim oculo est gratioso, spiritu benigno, et anima satiabili, cui facile satisfit, hic est discipulus Abrahæ. Qui vero est oculo livido et invido, spiritu superbo, et anima insatiabili, hic est discipulus Balaam.* Vers. 40.

VOS FACITIS OPERA PATRIS VESTRI.) Prestat Christus in eo quod dixit, Iudæos non Abrahæ, sed alterius Patris, cuius opera imitentur, esse filios, scilicet diaboli, quem necdum nominat, sed nominabit v. 44. Vers. 41.

DIXERUNT ITAQUE EI: NOS EX FORNICATIONE NON SUMUS NATI: UNUM PATREM HABEMUS DEUM.) Primo, Origen. Cyrillus et Leontius censent Iudæos vocem Christi dicentis, quod alium ab Abraham haberent patrem, scilicet adulterum, irritatos implicite et tacite convicium in ipsum retorsisse, q. d. Nos non sumus filii adulteri, sed talis tu ipse es: nam pater tuus non est Ioseph, sed alius quis occultus adulter. Unde Origenes: *Atrocius,* inquit, *respondent, latenter designantes ex adulterio natum Christum.* Hoc enim in vulgus sparserant Pharisæi nonnulli, Christo invidentes, ut ei famam et auctoritatem adimerent. Hoc si verum est, fuit atrox hæc in Christum et B. Virginem calumnia et blasphemia. Filii fornicationis qui? Resp. I.

Secundo, mitius Euthymius et Rupertus, q. d. Nos non sumus filii Agar, quæ fuit ancilla et concubina (hoc est secundaria uxor) Abrahæ, ex Ismaele eius filio, et Agarenis eius posteris prognati; sed sumus filii Saræ, quæ fuit libera et domina, ideoque primaria uxor Abrahæ, ac ex illa per Isaac, qui fuit primarius filius, indeque hæres benedictionum Abrahæ, descendimus. Filii enim concubinarum videbantur illegitimi et spurii, eo quod hæreditate patris excluderentur, etsi revera essent legitimi, sed secundarii. II.

Tertio, q. d. Nos non sumus nati ex fornicatione spirituali, id est ex idololatria: hoc est, non sumus filii Gentium idololatrarum, v. g. Agarenorum, sed sumus filii Abrahæ et Saræ, fidelium fidelis proles. Unde explicando subdunt: *Unum Patrem habemus Deum.* Obiicit Rupert. sic debuisse eos addere vocem adversativam *sed,* quam tamen omisere, ac dixisse: Non sumus ex fornicatione, id est, ex idololatria nati, *sed* unum habemus Deum Patrem, quem colimus. Resp. Maldonat. τὸ *sed*, et similes particulas sæpe omitti et subintelligi. Fornicatio enim in Script. præsertim apud Prophetas mystica intelligitur, id est, idololatria, quia per eam anima relicto Deo, qui est verus eius sponsus, prostituit se idolis et dæmonibus, quasi adulteris: ita S. Augustinus, Maldonatus et alii. Alludit ad Osee 1. 2. *Sume tibi uxorem fornicationum, et fac tibi filios fornicationum, quia fornicans fornicabitur terra.* Huc accedit Theoph. qui exponit, q. d. Non sumus nati III.

ex coniugiis Iudæorum cum uxoribus Gentilibus : hæc enim coniugia lege erant vetita, ideoque illegitima et adulterina a Iudæis habebantur.

IV. Quarto, simpliciter et plane, Iudæi Christo obiicienti alium patrem ab Abraham, scilicet diabolum (quem licet Christus non expresserit, Iudæi tamen eum ab ipso intelligi subodorati sunt) utpote cuius opera sequerentur; respondent plene, ideoque bifariam, q. d. Nobis non alius adulter, ut tu obiicis, sed verus pater in terra est Abraham, in cælo vero unus est Deus : quare nos non sumus ex fornicatione, sed ex legitimo coniugio Abrahæ cum Sara prognati, ac consequenter eumdem Deum verum colimus, quem coluit Abraham pater noster : falso igitur criminaris nos quasi spurios, non facere opera Abrahæ, nec eius fidem et pietatem imitari, nec Deum eius colere, sed diabolum, eiusque opera et instinctus perficere. Inique ergo Deum Abrahæ verum tibi soli appropriás, quasi tui solius patrem, nosque ab eius filiatione excludis, et alteri, scilicet diabolo, assignas, facisque spurios et adulterinos, ideoque infames et vitiosos. Solent enim spurii levitatem et vitia parentum ex semine contrahere, ideoque esse leves, petulantes, lascivi ; qua de causa Iure Canonico sunt irregulares et inhabiles ad sacerdotium.

Vers. 42. Dixit ergo eis Iesus : Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me : ego enim ex Deo processi, et veni.) Multi eorum ex fornicatione nati erant (et hoc satis insinuavit Christus, digito scribens in terra, cum accusarent adulteram v. 7. et 8.) sed hoc omisso, ait Chrysost. utpote occulto, turpi, infami et invidioso, Christus ostendit eos non esse ex Deo, hoc syllogismo :

Syllogismus Christi.

Qui diligit Deum, diligit pariter Dei filium :

Atqui vos non diligitis Dei filium, scilicet me, qui vobis per tot miracula idipsum probavi :

Ergo, vos quoque non diligitis Deum.

Sicut Arriani, qui negant Christum esse Dei Filium, negant pariter Deum Patrem : nec enim Pater est, aut dici potest, qui non habet filium.

Ego enim ex Deo processi (Græce, ἐξῆλθον, id est, *exivi:* ita Arabicus) et veni.) Græce, ἥκω, id est, *venio*, id est, iam veni. S. August. Beda, Leont. Ammon. et S. Hilar. l. 6. de Trinit. censent hic denotari utramque Christi generationem, scilicet divinam et humanam, q. d. Processi a Patre per æternam generationem, veni in mundum per incarnationem nuper factam. *Quod de Deo processit Verbum, æterna processio est,* ait S. August. *venit autem ad nos, quia caro factum est : adventus eius, humanitas eius.*

Planius Iansen. Maldonat. et alii utrumque, scilicet *processi et veni,* referunt ad incarnationem, sed ita ut æterna eius generatio simul innuatur, et quasi præsupponatur, q. d. Exivi a Deo, et veni in mundum, qui ante a Deo genitus exieram, eramque in cælo Deus, Deique Filius. Hoc enim sensu ait Christus cap. 16. 27. *Pater amat vos, quia vos me amastis, et credidistis quia a Deo exivi,* scilicet missus in carnem et mundum.

Neque enim a meipso veni, sed ille me misit.) *Docet sibi non a se esse originem,* ait Hilar. lib. 6. de Trinit. Addit Origen. Hoc dicit propter quosdam a se venientes, et non missos a Patre, quos taxat Ierem. cap. 23. dicens: *Non mittebam eos, et ipsi currebant : non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant.* Hoc notent Lutherus, Calvinus, cæterique hæresiarchæ, qui a nullo auctoritatem habente missi, seipsos intruserunt in cathedras Ecclesiæ, ad innovandam et pervertendam veram Dei fidem et religionem.

Vers. 43. Quare loquelam meam non cognoscitis? quia non potestis audire sermonem meum.) *Non potestis,* quia affixi vestræ superbiæ, avaritiæ, odio et invidiæ contra me, non vultis me *audire* et cognoscere. *Ideo audire non poterant,* ait S. August. *quia corrigi credendo nolebant ; sed, ut* addit Glossa, *quia ex diabolo estis, in eo perseverare elegistis.* Sic et S. Chrysost. Theophyl. Leont. et Euthym. Vide S. Gregor. Nazianz. orat. 4. de Theolog. ubi docet *non posse* in Scriptura subinde idem significare, quod *non velle.* Sic Matth. 19. 12. dicitur : *Qui potest,* (id est qui vult) *capere capiat.* Secundo, magis proprie et nervose, q. d. Ideo sermones meos non intelligitis, quia ferre me docentem non potestis, et dicta mea ne ad aures quidem admittere vultis, adeo sum vobis invisus, et tanto mei odio laboratis, in eoque mentem obstinastis et obdurastis : ita Emman. Sa.

Vos ex patre diabolo estis.) *Imitando, non nascendo,* ait S. August. citansque illud Ezech. 16. 3. *Pater tuus Amorrhæus, et mater tua Cethæa.* addit: *Iudæi imitantes impietates eorum, invenerunt sibi parentes, non de quibus nascerentur, sed quorum mores sectantes, pariter damnarentur.* Vers. 44.

Porro per *diabolum* hic S. Epiphan. hæresi 38. et 40. accipit Iudam proditorem, qui idcirco a Christo cap. 6. 70. vocatur diabolus : auctor vero Quæst. novi et veteris testamenti apud S. August. per *diabolum* intelligit Cain, qui Abelem fratrem occidit, sicut Iudæi Christum. Sed certum est per *diabolum* hic ad litteram accipi Luciferum, ut patet ex sequ. hunc enim quasi patrem, secuti sunt Iudæi persequentes Christum: *Non utique successione carnis, sed criminis,* ait S. Ambr. lib. 4. in Lucam.

Et (id est, quia) desideria (Græce, ἐπιθυμίας, id est concupiscentias, cupiditates) patris vestri vultis facere.) Ut me occidatis. Explicat, et dat causam, cur dixerit eos esse ex patre diabolo ; quia scilicet diaboli opera, suggestiones, instinctus sequuntur, et re ipsa exequuntur.

Non dixit, opera, inquit S. Chrysost. sed *desideria,* ostendens vehementer et illum, et ipsos cædibus delectari. Dæmon enim ardet cupiditate occidendi, et perdendi omnes homines, tum quia ipsis gloriam, a qua ipse excidit, invidet ; tum ut Deo, quem quasi tortorem suum odit, noceat, eique homines adimat : hos enim Deus creavit ad imaginem suam, atque ad suam gratiam et gloriam æternam vocavit et prædestinavit.

Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit.) *Homicida,* Græce, significanter ἀνθρωποκτόνος ; Arabicus, *occisor hominum,* fuit diabolus *ab initio,* creationis tam mundi, quam sui, puta sexto mundi die, quo creatus est Adam : mox enim ut ipse creatus est, Lucifer illi invidens eodem die ipsum omnesque eius posteros occidit : quia persuasit ei, ut pomum a Deo sub pœna mortis vetitum comederet, itaque eum in mortem impulit, q. d. Sicut diabolus ab initio Adamum, omnesque eius posteros occidit, ita nunc per vos, o Iudæi, me pariter, per quem a morte redimendi sunt homines, conatur occidere : perstat enim semper in sua ira, odio, nocendi et occidendi cupiditate, instar pardi et lupi, qui humanis carnibus pascitur ; ideoque eorum necem et sanguinem assidue sitit. Quare ille idem est Lucifer, qui ab initio mundi Cainum impulit, ut Abelem fratrem necaret; item fratres Iosephi, ut eum neci destinarent ; ipse reliquos homicidas ad homicidia instigavit, et etiamnum instigat : multo magis idem ille sitit necem et exitium animarum, etsi proprie de cæde corporum hic agatur : hanc enim Iudæi, instigante diabolo, machinabantur Christo : ita Euthym. et S. August. lib. 2. contra Litt. Petil. cap. 13.

Diabolus fuit homicida ab initio, quo sensu.

Et in veritate non stetit.) Hoc est, in integritate, rectitudine et perfectione, puta in gratia, iustitia et sanctitate, in qua conditus erat a Deo, *non stetit,* id est, non permansit. Sic dicitur verum aurum, quod purum et perfectum est, non adulteratum : sic Nathanael vocatur *verus Israelita, in quo dolus non est,* cap. 1. v. 47. Rursum *in veritate,* id est in officio suo, puta in eo, quod æquum et iustum erat ipsum facere : hoc enim passim apud Ioannem, Davidem et Salomonem significat *veritas.* Vide dicta cap. 3. 21. Triplex enim est veritas, cordis, oris, et operis. Veritas cordis est, qua cor sive mens, vere rem concipit et intelligit, sicut ipsa in se est ; hæc opponitur falsitati et errori. Veritas oris est, qua quis vere loquitur id quod in corde sentit, hæc opponitur mendacio. Veritas operis est, qua quis operatur vere, id est conformiter ad iudicium rationis practicæ, sive qua quis operatur id quod vere in praxi, iuxta dictamen rectæ rationis, faciendum esse iudicat. Hæc opponitur iniquitati et

Veritas cordis, oris, et operis.

peccato : atque hæc ipsa hic intelligitur, q. d. Diabolus, A id est Lucifer cum asseclis, *non stetit*, id est, non perseveravit, *in veritate*, id est in eo, quod ipsum in praxi vere facere oportebat ; quia scilicet noluit subesse Deo, cui ipse ut creatura subesse debebat, sed superbiens contra eum insurrexit, voluitque ei esse par, quasi alter Deus, unde a sua rectitudine, gratia, statu et loco excidit, et deiectus fuit in tartara, iuxta illud : *Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris?* Isaiæ 14. 12. Ita S. Chrysost. hom. 54. S. Leo serm. 10. de Quadrag. et alii. Hinc S. August. lib. 4. contra Adimant. cap. 4. per *veritatem* accipit legem, q. d. Diabolus non perstitit in lege Dei. Alii per *veritatem* accipiunt fidelitatem, q. d. Diabolus non perstitit in fidelitate et obedientia, quam Deo creatori suo debebat.

Secundo, S. Irenæus l. 5. cap. 22. et 23. et ex eo Tolet. proprie hic *veritatem* accipiunt pro veracitate quæ opponitur mendacio, q. d. Diabolus ab initio fuit mendax ; suo enim mendacio decepit Adamum et Evam, dicens : B *Non moriemini* si ex pomo vetito comedatis, sed *eritis sicut dii, scientes bonum et malum*, Gen. 3. Hic sensus valde congruit cum sequentibus, ubi dicitur : *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, et pater eius*. Christus enim videtur taxare hic duo vitia Iudæorum quæ a patre diabolo didicerunt : primum, est homicidii, quo sibi necem machinabantur, sicut diabolus occidit Adamum : secundum, est mendacii et calumniæ, quo mentiebantur Christum esse falsum Prophetam, magum, dæmoniacum, etc.

Tertio, Origen. hic hom. 24. accipit veritatem iudicii practici quam deseruit Lucifer, cum peccavit, iudicans sibi esse superbiendum et rebellandum Deo, quod practice erat falsum et erroneum. Nam ut dicitur Prov. 14. 22. *Errant qui operantur malum*, et e contrario sapiunt qui operantur bonum, quia sequuntur verum iudicium practicum rectæ rationis. Omnia hæc vera sunt, et huic loco congruunt, atque ex primo consequuntur. Quia enim Lucifer non stetit in veritate operis et officii sui, hinc pari- C ter excidit a veritate cordis et mentis, ut iudicia practice falsa sibi persuaderet, atque a veritate oris, id est, a veracitate, ut suis mendaciis deciperet Evam, cæterosque homines.

NON STETIT.) Hinc recte colligit S. August. lib. 11. de Civit. cap. 13. et seq. atque ex eo Theologi, diabolum a Deo creatum esse in gratia et iustitia, sed in ea non stetisse, id est, non perseverasse : quare errare Manichæos, dicentes diabolum natura sua esse malum, ac a malo Deo creatum esse malum. Manichæi enim abutebantur illo dicto S. Ioannis epist. 1. cap. 3. *Ab initio diabolus peccat*. Alius autem est illius loci sensus, ut ibi dixi.

QUIA NON EST VERITAS IN EO.) Scilicet nec veritas cordis, nec oris, nec operis, uti iam dixi : hæ enim tres veritates quasi sorores sunt connexæ, et se mutuo comitantur: hic tamen proprie *veritas* significat veracitatem: probat enim diabolum non stetisse in veritate operis ex effectu ; quia scilicet excidit a veracitate, mentitur, fallit et decipit: quia enim diabolus excidit a veritate operis et D officii sui, hinc pariter excidit a veritate oris, id est, a veracitate, hoc est, mentitur, et plurima mendacia profert, ut sequitur : ita S. August. loco iam citato.

Ex propriis loquitur, quid?

CUM LOQUITUR MENDACIUM, EX PROPRIIS LOQUITUR, QUIA MENDAX EST, ET PATER EIUS.) Arabicus, *quando loquitur mendacium, tantummodo loquitur quod est illi*, q. d. Diabolo, postquam a veritate officii et gradus, statusque sui angelici excidit, atque sua libertate ex angelo pulcherrimo se fecit teterrimum cacodæmonem, proprium, et quasi innatum est fallere et decipere, eiusque officium peculiare et proprium est mentiri, ut homines seducat, et in gehennam, suumque regnum pertrahat. Hoc enim totus agit, huc omnes suas cogitationes et studia confert ; aliud non cogitat, nec desiderat, nec molitur.

Secundo, *ex propriis*, id est, ex propria inventione ; quia diabolus fuit inventor mendacii, ac primo omnium mentitus est, cum decepit Evam. Homines vero post illum, et ab illo decepti, cœperunt fallere et mentiri, ideoque non ex propriis, sed ex alieno, puta ex diaboli imitatione et suggestione, fallunt et mentiuntur. Ita Origen. S. Chrysost. et S. August. probantque ex eo quod sequitur : *Quia mendax est, et pater eius*.

Tertio, *ex propriis*, id est, ex intrinsecis, ex intimis animæ suæ penetralibus, quod Hebr. dicunt בנפשו *benaphscio*, id est, *ex anima sua*, loquitur, quia intime gaudet mendaciis, gestitque cum mentiri et fallere potest, sicut fur gaudet suis furtis.

QUIA MENDAX EST.) Ex continuo fallendi et mentiendi usu, habitu et officio, adeo ut totus ex fraudibus et mendaciis consutus et conflatus videatur : quod si aliquando verum dicit, coactus dicit, aut certe hoc fine dicit, ut per verum persuadeat falsum, et in fraudem inducat.

ET PATER EIUS.) *Eius*, scilicet diaboli, ait Nonnus. Unde Caiani hæretici per diabolum accipiebant Cain. S. Epiphan. vero hæresi 38. accipit ipsum Iudam proditorem, quorum pater fuit diabolus mendax, æque ac ipsi fuere mendaces. Manichæi vero, teste S. August. tract. 62. dicebant ipsum diabolum habere patrem, scilicet Deum malum, a quo creatus foret, qui mendax esset, æque ac filius eius diabolus. Verum dico, diabolus dicitur hic pater *eius*, scilicet *mendacii*, quod præcessit, quodque rursum in concreto *mendax* includitur. Diabolus autem dicitur *pater mendacii*: Primo, *pater*, id est inventor, quia primus mentitus est, artemque mentiendi et fallendi adinvenit, quam deinde homines docuit. Sic Genes. 4. v. 20. dicitur Iabel *pater habitantium in tentoriis*, et frater eius Iubal *pater canentium cithara et organo; pater*, id est inventor. Secundo, *pater*, quia ipse gignit et fingit mendacia, sicut figulus ex luto format et fingit vasa testacea, ipse ergo est *pater*, id est figulus, mendacii. Ita S. August. Leont. Chrysost. et alii. Est hebraismus. Audi Origenem : *Diabolus mendacium genuit. Seductus est a seipso : in hoc deterior, quod alii ab eo falluntur, ipse sibi deceptionis est auctor*. Et S. August. *Non omnis qui mentitur est pater mendacii, sed qui aliunde mendacium non accepit, ut diabolus*.

Hinc diabolus est pater et auctor hæresum, ideoque hæresiarchæ habuerunt dæmonem paredrum sive assessorem, qui eis hæreses et argumenta ad eas confirmandas suggessit, uti de se fassus est Lutherus. Talem habuit Arrius, Eunomius, Calvinus, etc. et talem habebit Antichristus, unde Apostolus 1. Timoth. 4. v. 1. hæreses vocat *doctrinas dæmoniorum*. Vide ibi dicta.

EGO AUTEM SI VERITATEM DICO, NON CREDITIS MIHI.) Vers. 45.
Est hæc minor propositio, quam sub maiore subsumit Christus, ut probet Iudæos esse ex patre diabolo. Hic enim eius est syllogismus:

Syllogismus Christi probans Iudæos esse diaboli filios.

Quicumque credit mendacio, non veritati, hic est filius diaboli, qui est mendax, et pater eius.
Atqui vos creditis mendacio, non veritati.
Ergo vos estis filii diaboli.

Si, id est, *quia*, ut habet Græcus, et nonnulli Latini, q. d. Quia ego veritatem dico, vere vestra vitia taxans, ac vere asserens me esse Messiam, vestrum doctorem et salvatorem mundi, idque per miracula probo, vos quia non vultis vestra vitia dimittere, nec ea redargui ; hinc mihi veritatem dicenti et docenti credere non vultis, sed diabolo, qui suis mendaciis vobis persuadet me esse pseudoprophetam, meaque miracula esse præstigias, ideoque esse ficta, non vera. Hinc Arabicus omisso *si* vertit, *ego autem veritatem loquor, et non creditis mihi*.

QUIS EX VOBIS ARGUET ME DE PECCATO ?) Est occu- Vers 46.
patio: occurrit enim obiectioni Iudæorum. Hi enim excipere poterant ac dicere: Nos non credimus tibi, quia tu legem nostram violas et peccas, v. g. sabbatum violas, dum in eo curas paralyticos. Respondet Christus : Proferte aliquod peccatum, quo legem violem, illudque probate, et patiar mihi a vobis non credi : nam alias demonstravi curationem meam in sabbato esse legis non violationem, sed sanctificationem. Proferte ergo aliud meum peccatum si potestis, meque de illo arguite. En mei censuram et iu-

dicium vobis, licet iuratis meis hostibus permitto. Magna fuit hæc Christi innocentia et confidentia, qua non tantum peccatum, sed vel umbram et suspicionem peccati a se removet, ita ut nullus quidquam ei obiicere posset, quod vel minimam peccati haberet speciem. Ipse enim erat impeccabilis, tum propter visionem beatificam, qua fruebatur, uti ob eamdem Beati in cælo sunt impeccabiles: quia enim Deum vident summum esse bonum, hinc necessario illud totis viribus amant, et oderunt quidquid illi displicet: tum propter unionem hypostaticam cum Verbo: quia enim humanitas eius subsistebat in persona Verbi; hinc Verbum humanitatem suam immunem ab omni peccato, in plena sanctitate conservabat. Si enim humanitas Christi peccasset, persona Verbi peccasset, quod est impossibile. Actiones enim virtutum vel vitiorum sunt personarum, et personis attribuuntur. Hinc S. Ambr. in Psalm. 40. v. 13. Deum Patrem ita Christum alloquentem inducit: *Inter peccatores versatus es, omnium peccata suscepisti, peccatum pro omnibus factus es, sed nullus usus ad te potuit transire peccati. Ita inter homines versatus es, quasi inter angelos versareris. Fecisti terram esse, quod cælum est, ut et ibi peccatum tolleres.*

Si veritatem dico, quare non creditis mihi?) Alteram Iudæorum exceptionem hic excludit. Dicere enim potuissent Iudæi: Nos non credimus tibi, non ob peccatum aliquod a te commissum; sed quia illa quæ dicis et doces, non sunt vera. Occurrit Christus, aitque: Ego tot rationibus et miraculis probavi vobis doctrinam meam, ut nemo prudens et odio non excæcatus dubitare possit, quin illa sit verissima. Si ergo mea vita est innocentissima, et mea doctrina est verissima, cur mihi non creditis? Veritatem ergo hic non nude assertam, sed ratione demonstratam accipe, ut veritas veritatis demonstrationem complectatur.

Vers. 47. Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.) Christus hic veram causam assignat, cur Iudæi sibi non credant; quia scilicet non Deum, sed diabolum, quasi patrem sequuntur et audiunt. q. d. Hæc vera est ratio a priori, cur mihi non credatis: quia scilicet non estis ex Deo nati, sed ex diabolo, hoc est, quia non Dei spiritum et instinctum, sed diaboli auditis et sequimini: *Quicumque enim spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei,* Rom. 8. Diabolus enim corda vestra cupiditate, odio et invidia mei excæcavit: quare vos verba Dei, quæ ego a Deo missus, vobis annuntio, non auditis, quia illa audire et intelligere non vultis. Quia ergo non estis Dei veracis, sed diaboli mendacis filii, hinc eius mendaces suggestiones auditis, eisque obeditis; Dei vero veracia verba, a me prolata, ad aures admittere non vultis.

Porro S. August. tract. 42. et S. Gregor. homil. 18. hanc sententiam intelligunt de electis et reprobis, q. d. Qui a Deo prædestinatus et electus est, hic verba Dei audit; propterea vos ea non auditis, quia non estis a Deo prædestinati, sed reprobati. Verum hic sensus est accomodatitius, non litteralis et genuinus. Nam ut recte advertit Toletus et Maldon. hæc non fuit præcisa causa, cur Iudæi non crederent Christo, sed ea quam dixi. Nam multi ex his qui nunc non crediderunt Christo, postea prædicante Petro et Apostolis, crediderunt et salvati sunt, ut patet Actor. 2. Vice versa nonnulli, qui nunc crediderunt Christo, postea a fide eius defecerunt, ideoque reprobati sunt, ut colligitur ex Ioan. cap. 6. 67.

Denique perperam ex hoc loco Manichæi teste S. August. hic, inferebant aliquos homines ex natura sua esse bonos, eo quod a Deo bono creati, particulam eis naturæ et bonitatis acceperint; alios vero natura sua esse malos, eo quod a malo principio conditi sint.

Moraliter ex hac Christi sententia infert S. Gregor. hom. 18. aitque: *Interroget se unusquisque, si verba Dei in aure cordis percipit, et intelliget unde sit. Cælestem patriam desiderare veritas iubet, carnis desideria conteri, mundi gloriam declinare, aliena non appetere, propria largiri. Penset ergo apud se unusquisque vestrum, si hæc vox Dei in cordis eius aure convaluit, et quia iam ex Deo sit, agnoscet.* Et paulo post: *Et sunt nonnulli, qui libenter verba Dei suscipiunt, ita ut etiam in fletibus compungantur, sed post lacrymarum tempus, ad iniquitatem redeunt. Hi profecto verba Dei non audiunt, quia hæc exercere opere contemnunt.*

Verba Dei libenter audire, signum prædestinationis.

Hinc colligit S. Gregor. signum divinæ prædestinationis esse, si quis verba Dei audiat, eiusque sanctis inspirationibus obediat: reprobationis vero, si quis illas repellat, iuxta illud Prov. 1. *Quia vocavi, et renuistis,* etc. *ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis id quod timebatis advenerit.* Nam ut ait Christus Ioan. 10. *Oves meæ vocem meam audiunt.* Sicut enim ovis quæ audit vocem pastoris, secura est a lupo et salva; quæ vero non audit, errans a lupo devoratur: sic et qui Christi pastori vocem audiunt, salvantur; qui non audiunt, a dæmone devorantur. Quocirca Christus clare edicit: *Beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud,* Luc. 10. Hinc S. Bernard. serm. 1. Septuag. monachis suis hoc maximum prædestinationis dat signum, quod verba Dei cum fructu audiant. Eorum enim quasi perpetuus erat pastus, quidquid procedit de ore Dei, legendo, meditando, orando investigare, et opere adimplere.

Responderunt ergo Iudæi, et dixerunt ei: Nonne bene (recte, vere) dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes?) *Dicimus,* id est diximus, et dicere solemus: hinc constat id eos dicere solitos, etiamsi id alibi scriptum non sit. Sed cur Christum vocarunt Samaritanum? Primam causam dat Rupertus, quod Christus cum Samaritanis versatus fuisset c. 4. 40. Unde obiiciebant ei, quod esset transfuga, et ex Iudæo effectus Samaritanus. Secundam dat Maldonat. quod Iudæi Christum vocarint *Galilæum,* quia conceptus et educatus erat in Nazareth, quæ est urbs Galilææ. Galilæi autem vicini erant Samaritanis, unde quasi similes, vel iidem, pari loco et vilitate a Iudæis habebantur. Tertia et potissima causa fuit, quod Samaritani partim erant Iudæi, partim Gentiles, quia cum Deo Iudæorum colebant deos Assyriorum, a quibus prognati erant, 4. Reg. 17. Sic Christus eis videbatur partim Iudæus, partim Gentilis; quia novam fidem et religionem inducebat: quare videbatur legem adulterare, æque ac maiorum traditiones, atque legem miscere cum Evangelio, uti Samaritani iudaismum miscebant et corrumpebant gentilismo. Denique Samaritanus idem apud Iudæos erat, quod schismaticus et apostata: Samaritani enim a Iudæis fecere schisma, et templum sibi erexerunt in monte Garizim, quasi æmulum et oppositum templo Iudæorum Hierosolymitano, uti dixi cap. 4. v. 9. Ita Origen. Theophyl. Ammon. Leont. Euthym. Quare vocare quemquam Samaritanum, ingens erat convicium et probrum; quale nunc apud Hispanos est vocare aliquem Maurum, vel Maranum. Vers. 48.

Christum cur vocant Iudæi Samaritanum?

Et dæmonium habes?) Primo, *quia in Beelzebub principe dæmoniorum eiicis dæmonia,* uti ipsi obiiciunt Christo Lucæ 11. 15. ita Theoph. Secundo, quia Christus faciebat se Deum, itaque gloriam Dei ad se transferebat, sicut dæmon, scilicet Lucifer, appetiit esse Deus, et gloriam Dei sibi vindicare: ita Leont. Hic sensus videtur genuinus, et ita intellexit Christus: unde respondet: *Ego gloriam meam non quæro.* Tertio, *dæmonium habes,* id est, deliras, insanis, perinde ac lunatici et energumeni, a dæmone agitati delirant et insaniunt. Sic enim dicitur c. 10. 20. *Dæmonium habet et insanit, quid eum auditis?* Et c. 7. 20. *Dæmonium habes, quis te quærit interficere?* Atrox hoc fuit Iudæorum in Christum convicium et blasphemia, ideoque stupenda Christi in eo tolerando modestia et patientia, ut patet ex modestissimo eius responso. Ait enim:

Ego dæmonium non habeo, sed honorifico Patrem meum, et vos inhonorastis me.) Mirare hic Christi in tanta contumelia mansuetudinem, qua ut verax, illam ut falsam negat, sed ut potens convicium non reddit. Unde S. Gregor. homil. 18. *Ecce, inquit, iniuriam suscipiens Deus, non contumeliosa verba respondet: cum a proximis* Vers. 49.

contumeliam accipis, etiam eorum vera mala tacere debes, ne ministerium iustæ correptionis in arma vertatur furoris. Et Chrysost. *Ubi oportebat Dominum eos docere, et contra eorum superbiam invehi, asper erat; ubi vero exprobrantes sufferre, multa mansuetudine utebatur: ut scilicet disceremus, quæ ad Deum pertinent, vindicare; quæ vero ad nos, despicere.* Et August. *Imitemur eius patientiam, ut perveniamus ad potentiam.*

Dissimulavit Christus nomen Samaritani, quia merum erat convicium contra se, non contra Deum iactum: suam ergo iniuriam ulcisci noluit, sed Dei honorem tueri; et quia omnes sciebant ipsum esse Galilæum, non Samaritanum: et quia refutando se habere dæmonium, refutabat pariter se esse Samaritanum. Samaritani enim quasi schismatici, erant mancipia dæmonis. Aliam causam, sed mysticam, non litteralem dat S. Gregor. hom. 18. *Samaritanus,* inquit, *interpretatur custos, et ipse veraciter custos est, de quo Psalmista ait: Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilant qui custodiunt eam; et cui per Isaiam dicitur: Custos quid de nocte? Custos quid de nocte? Respondere noluit Dominus: Samaritanus non sum: sed, Ego dæmonium non habeo. Duo quippe ei illata fuerunt: unum negavit, aliud tacendo consensit. Custos namque humani generis, et si Samaritanum se non esse diceret, esse se custodem negaret.*

Ego dæmonium non habeo.) Sed vos potius habetis, ait Leont. q. d. Ego adeo Dei gloriam non adimo, nec eam mihi usurpo, uti fecit dæmon, puta Lucifer, ut assidue honorificem Deum Patrem, dicamque omnia me ab illo habere, me ab ipso esse missum, eius voluntati per omnia obedire, me universa mea illi accepta referre, et ad eius honorem gloriamque dirigere: vos potius inhonoratis Deum Patrem, quia inhonoratis et acerbissimis conviciis afficitis me, qui sum Dei Patris Filius, et legatus in mundo: ita Leontius. Cæteri generalius explicant de peccato, q. d. Ego honorifico Patrem per opera sancta, vos eum inhonoratis per peccata vestra: ita S. August. Chrysost. Beda, Theophyl.

Vers 50. Ego non quæro gloriam meam (sed Dei Patris): est qui quærat, et iudicet.) q. d. Est Deus Pater, qui requiret et iudicabit, id est, vindicabit et puniet acerrime eos, qui gloriam meam non ferunt, nec quærunt, sed omnibus modis dehonorant et deturpant, uti vos facitis: ita S. Chrysost. Leont. Theophyl. Euthym.

Dices, Id contrarium videtur illi dicto Christi c. 5. 22. *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio.* Resp. Ibi Christus loquitur de iudicio publico et universali, quod Pater commisit Filio, ut illud peragat in die extremi iudicii: hic vero loquitur de iudicio privato et quotidiano, quo solet Deus Pater iniurias Filio, eiusque Sanctis factas in hoc mundo vindicare, sicut fecit dum Iudæos per Titum et Romanos evertit, ob cæsum ab eis Christum; idque hoc loco tacite innuit et prædicit Christus: ita Iansen. Maldon. et alii. Aliter Glossa: *Est qui iudicet,* inquit, hoc est qui discernat meam gloriam a vestra, qui secundum sæculum gloriamini, iuxta illud Davidis: *Iudica me Deus, et discerne causam meam de gente non sancta.*

Vers. 51. Amen, amen dico vobis: Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit (id est, non sentiet, non experietur) mortem in æternum.) Christus tam atroci Iudæorum convicio non commotus ad indignationem, sed potius ad eorum commiserationem, perstat in sua sententia et doctrina, ostenditque se non quærere gloriam suam, sed Iudæorum salutem. Unde ait: *Amen, amen,* id est, in veritate, verissime et certissime dico, et, ut censet Aug. iuro vobis, quod, si mea dogmata servaveritis, nunquam moriemini morte animæ, id est, nunquam peccabitis (peccatum enim est mors animæ) sed semper vivetis, hic in Dei gratia, et in cælo in Dei gloria: corpore autem moriemini quidem, sed ab hac morte ego vos in die iudicii suscitabo, faciamque ut deinde in omni felicitate corporali et spirituali vivatis in omnem æternitatem: ita S. Augus.

Vers. 52. Nunc cognovimus quia dæmonium habes.) Dæmon enim tibi suggerit, ut tam superba quam falsa et absurda loquaris, nimirum quod tuus sermo profligabit a tibi credentibus mortem, cum videamus omnes omnino mori, etiam Prophetas et Sanctos, qualis fuit Abraham. Sed ut ait S. Gregor. hom. 18. *Solum carnis mortem aspicientes, in veritatis sermone caligabant.* Nam, ut ait Beda, Abraham, quem citant, mortuus quidem erat corpore, anima autem vivebat. Disce hic, o Religiose, o Prædicator, o Christiane, a Christo tuo pro bono opere recipere calumnias, pro beneficiis maledictiones et maleficia, disce etiam ingratis benefacere: Christus enim assidue Iudæos docens, sanans, a dæmonibus liberans, ab eis contumelias et probra sibi illata benigne sustinuit, pro beneficiis ingratitudinem, pro miraculis blasphemias, pro doctrina irrisiones et reprehensiones recepit, et tamen ingratis benefacere non destitit. Hic est apex patientiæ et charitatis.

Abraham mortuus est, et Prophetæ: et tu dicis: Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in æternum.) q. d. Abraham et Prophetæ, qui Dei sermonem servarunt, mortui tamen sunt. Ergo tu blasphemas, dum te facis non solum maiorem Abraham et Prophetis, sed et Deo ipso, utpote qui dicis sermonem tuum posse credentes servare immunes a morte, cum Dei sermo Abraham et Prophetas a morte liberare non potuerit. Sed alius et potentior erat sermo Dei in ore Christi promulgatus, quam sermo Dei prolatus ab Abraham et Prophetas; nec Abraham et Prophetæ mortui erant quoad animam, ac licet corpore mortui, resuscitandi tamen erant a Christo ad vitam æternam.

Numquid tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est? et Prophetæ mortui sunt. Quem teipsum facis?) Contenti fuere Abraham nominare, quia Abraham erat pater Synagogæ et credentium omnium: quare absurdissimum putabant, horrendum et blasphemum, si Christus se præferret Abrahæ, uti revera prætulit: erat enim ipse Deus et homo, cum Abraham merus esset homo; sed id ignorabant, vel potius credere nolebant Iudæi. Vers 53.

Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est (Arabicus, *non esset gloria mea quidquam*): est Pater meus, qui glorificat me) *Hoc ait propter illud quod dixerunt: Quem teipsum facis?* inquit S. Aug. *refert enim gloriam suam ad patrem suum, de quo est, et qui Deus est.* Vers 54.

Gloria mea nihil est.) Id est, nullius ponderis est, nullius valoris, nullius momenti, idque apud vos, ut ait Chrysost. sed et apud cæteros homines. Nam in omni tribunali nulli creditur de seipso, sed aliis, puta testibus pro ipso testantibus. Hoc est quod asseruit cap. 5. v. 31. *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum* (id est legitimum) *alius est qui testimonium perhibet de me.* Hinc Salomon sancit, aitque Prov. 27. 2. *Laudet te alienus, et non os tuum: extraneus, et non labia tua.* Obiiciebant Arriani: Pater glorificat Filium, ergo ipse maior est Filio. Respondet S. August. *Hæretice, non legisti ipsum Filium dicentem, quod glorificat Patrem suum: sed et ille Filium glorificat, et Filius Patrem glorificat; pone perniciem, agnosce æqualitatem, corrige perversitatem.*

Et non cognovistis eum, ego autem novi eum.) Vers. 55.
Primo et plane, q. d. Vos Deum verum, quem colitis, non cognoscitis, qui nescitis ipsum esse unum in essentia, et trinum in personis: putatis enim unum esse in persona, sicut unus est in essentia: nescitis Deum esse Patrem, et me Filium genuisse, ac mecum spirando produxisse Spiritum sanctum. Si enim id sciretis, utique cognosceretis, et crederetis me esse Messiam Dei Filium: ac vice versa: *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis,* ait Christus cap. 14. 7. ita S. Chrys. Theoph. et Beda.

Secundo, S. August. q. d. Creditis unum esse Deum, licet eum non cognoscatis, id est, licet eum non videritis, nec audieritis, iuxta illud cap. 5. 37. *Neque vocem eius unquam audistis, neque speciem vidistis.* Ergo pariter mihi eius Filio credere deberetis, ob tot signa et prodigia, quæ edo, etsi divinitatem in me latentem non videatis.

Tertio, *Non cognovistis eum*, id est, non credidistis illi testimonium de me perhibenti, dicentique: *Hic est Filius meus dilectus:* non enim cognovistis, vel cognoscere noluistis hanc veram veri Dei fuisse vocem.

Quarto, Euthym. *Non cognovistis*, id est, non ostendistis vos ipsum cognoscere, qui vivitis impie, non ut Dei cultores, sed ut Gentes idololatræ, estisque ex illis, de quibus dicit Paulus ad Titum cap. 1. v. 16. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.*

Et si dixero quia non scio eum, ero similis vobis, mendax.) Maldon. censet Iudæos a Christo vocari mendaces, quia ei dixerant: *Samaritanus es, et dæmonium habes:* hæc enim erant duo crassissima mendacia, imo blasphemiæ. Magis ad rem S. Chrys. Ammon. Theophyl. asserunt eos a Christo mendaces vocari, quia cum dicerent se nosse Deum, mentiebantur: non enim credebant eum habere filium, ac trinum esse in personis, uti dixi v. 55.

Sed scio eum, et sermonem eius servo.) To *et* per *quia* exponit Theophyl. q. d. Ostendo vita et factis me Deum Patrem nosse, revereri et colere, quia sermonem eius reverenter observo, et constanter adimpleo. Melius *et* accipias pro *ideo, idcirco*, q. d. Quia ego nosco Deum Patrem, eiusque maiestatem, potentiam et sanctitatem clare perspicio, idcirco illam ut homo summe revereor, eiusque sermonem, id est, præcepta plane pleneque observo, quæ vos, o Iudæi, non observatis, quia eius maiestatem non nostis, nec perspicitis, ideoque eam non reveremini: ita Theoph. Porro S. August. *Sermonem Patris*, inquit, *tamquam Filius loquebatur, et ipsum erat Verbum Patris, quod hominibus loquebatur*, q. d. Apte Christus dixit *sermonem*, non præceptum, quia ipse erat λογος, id est Verbum, vel sermo Patris, atque idipsum eum loqui et prædicare hominibus præceperat Pater, ut scilicet ipsi tam Deum Patrem, quam Deum Filium agnoscerent, crederent, colerent.

Vers. 56. Abraham pater vester exultavit, ut videret diem meum: vidit, et gavisus est.) *Exultavit*, id est, exultanti animo expetivit, ait Vatabl. Arab. *desideravit.* Nam, ut ait S. August. *Non timuit, sed exultavit, credens exultavit, sperando, ut videret intelligendo.* Est catachresis.

Diem meum.) Quem? S. August. accipit diem æternitatis, quo ab æterno Filius a Patre erat genitus, q. d. Cupiebat Abraham cognoscere meam generationem æternam ac divinitatem, ut eam crederet, et per eam salvaretur. *Vidit*, inquit S. August. *diem meum, quia mysterium Trinitatis agnovit.* S. Augustin. ut magistrum more suo sequitur Beda. Huc accedunt S. Hieron. in c. 8. Daniel. et S. Greg. hic hom. 18. qui diem hunc accipiunt illum, quo per tres angelos sibi apparentes, et unum ex eis dumtaxat loquentem, quasi per symbolum illi revelatum est mysterium SS. Trinitatis. Nam tres vidit, et unum adoravit, Genes. 18. 2.

Abraham quomodo vidit diem Christi?

Verum alii passim accipiunt hic diem humanitatis Christi, non Deitatis. Unde Primo S. Chrysostom. Ammon. Theoph. Leont. Euthym. per diem Christi accipiunt diem passionis, crucifixionis et mortis, q. d. Abraham optabat videre crucem et mortem meam, ut per eam ipse, cæterique homines salvarentur.

Secundo et planius, accipias diem quo incarnatus, et quo post novem menses natus est Christus, q. d. Abraham exultavit ut videret diem, quo ego incarnarer et nascerer, quia ex me sperabat salutem sibi, totique mundo. Omnes enim Prophetæ et Patriarchæ, quorum pater et patriarcha erat Abraham, summe desiderabant adventum Messiæ, et Verbi incarnationem, Christique nativitatem, ut per illum a peccatis æque ac e limbo liberarentur. Unde Ioannes Alba Elector. S. Script. c. 97. Abraham, inquit, desideravit videre diem Christi, hoc est potiri felicitate et gratiis a Christo allatis. Videre enim sæpe significat potiri, frui, possidere, per catachresin. Ut: *Credo videre bona* (hoc est, frui bonis) *Domini in terra viventium.*

Vidit, et gavisus est.) *Vidit*, id est, per fidem cognovit et credidit, ac rursum, quasi per figuram inspexit, cum iussus fuit a Deo immolare Isaac filium, Genes. 22. 10. et 18. hæc enim immolatio erat typus et figura immolationis Christi in cruce: ita S. Chrys. S. August. Theophyl. Euthym. Leont. Ammon. Addit S. August. et S. Bern. serm. 6. de Vigilia Natalis Domini, respici hic ad factum Abrahæ, quo manu admota femori adiuravit servum suum, significans ex femore suo nasciturum Christum, Genes. 24. 2.

Secundo, alii, *Vidit*, inquiunt, id est, per propheticam revelationem cognovit, sicut cæteri Prophetæ. Verum hæc non fuisset visio, sed prævisio et prophetica prænotio, quæ spectat futurum, cum visio sit rei præsentis: ita Eucher. in quæst. in Ioannem.

Tertio ergo et genuine, Abraham in limbo existens *vidit*, id est, cognovit diem et tempus, quo incarnatus et natus est Christus, non tantum ex eo quod Simeon, qui Christum ulnis exceperat, paulo post moriens, descendensque in limbum, annuntiaret Abrahæ natum esse Christum, seque eum vidisse et ulnis gestasse (idem Abrahæ nuntiavit Anna prophetissa; item Zacharias, Anna mater Deiparæ, ac Ioannes Baptista, qui ante Christum mortui descenderunt ad limbum); sed insuper idipsum proprie *vidit*, id est oculis mentis, per Dei et Angelorum revelationem, perque claram cognitionem, sive abstractivam, sive potius intuitivam: hanc enim proprie significat το *vidit*. *Videre* enim idem est quod intueri, aspicere. Abraham ergo e limbo, oculis mentis a Deo elevatis, vidit Christum incarnari et nasci, sicut Angeli et Beati e cælo vident quæ fiunt in terra et inferno. Et S. Anselmus oculis corporeis a Deo elevatis, vidit ea quæ in loco secreto post murum agebantur. Hoc enim summe desiderabat Abraham videre, et quasi præsens aspicere. Atque hoc Abrahæ tamquam patri Christi, cui promissio solemnis de Christo ex se nascituro sæpius a Deo facta fuerat, ob eius fidem, obedientiam, sanctitatem, ac tot tantaque merita quasi debebatur, ut scilicet Abrahæ patri fidei et credentium, qui per duo millia annorum, sine sua culpa, imo cum magna sanctitate, fide et spe detinebatur in limbo, avidissime expectans Christum liberatorem, ad suam et sociorum patrum consolationem, ac ad leniendam tam longam anxiamque Christi expectationem, cognosceret diem quo incarnatus et natus est Christus. Natus enim est Christus post Abraham anno bis millesimo, uti ostendi in Chronotaxi, quam præfixi Pentateucho. Abraham ergo per bis mille annos avide expectavit Christum, languens et suspirans ad eius diem natalem: quare Deus illum ipsi revelavit, et in spiritu ostendit: tuncque exultavit et iubilavit Abraham, omnesque Sancti in limbo: ita Iansen. Maldon. et alii. Denique Angeli, qui solantur animas in Purgatorio, multo magis solabantur animas Abrahæ, Patriarcharum et Prophetarum in limbo: quare eis Christi adeo exoptati nativitatem annuntiaverunt, uti iidem eamdem annuntiarunt pastoribus, Lucæ 2.

Dicit hoc Christus Primo, hoc fine, ut ostendat se maiorem esse Abrahamo, esseque Deum. Secundo, ut ostendat quantam de se absente existimationem habuerit Abraham, quem Iudæi Abrahæ filii præsentem iam contemnebant. Tertio, ut oblique eos pungat, q. d. Abraham tantum mei desiderium habuit, vos vero me respuitis: ergo non estis genuini Abrahæ filii, sed spurii et degeneres: unde ait, *Abraham pater vester*, hoc est Abraham, cuius vos filios esse gloriamini, cum ego de eo non glorier, sed potius Abraham de me glorietur et exultet.

Dixerunt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti?) Ut vicissim Abraham te quoque viderit, vidensque exultarit, uti dixisti. Hinc S. Irenæus lib. 2. cap. 39. et 40. colligit Christum in terris ad 50. annos vixisse, sed falso. Communis est enim doctorum sententia, Christum non vixisse nisi 34. annos, eosque non plenos; scilicet explesse 33. annos, et mortuum esse anno ætatis 34. per tres menses inchoato. S. Chrysost. et Euthym. pro 50. legunt 40. quia Græce litteræ μ et ν, quæ sunt notæ 40. et 50. vicinæ sunt, ut ex una in aliam facilis sit lapsus. Sed passim latini, Vers. 57.

Græci, Syrus et Arabicus legunt 50. Videntur Iudæi respicere ad aonum sæcularem, puta quinquagesimum, qui erat annus iubilæi, q. d. Tu, o Iesu, nondum uuum sæculum explesti, necdum iubilæum absolvisti; quomodo ergo dicis te vidisse Abraham, qui vixit ante quadraginta sæcula, sive ante 40. iubilæos? ita Severus Antioch. in Catena. Euthym. vero censet Christum ob maturitatem iudicii, ac ob vultus et morum gravitatem; addunt alii ob itinera et labores in prædicando exantlatos, Iudæis visum fuisse 50. annorum. Sed facillime dicas, Iudæos, ne carpi, vel erroris argui possent, maiorem posuisse ætatis Christi numerum et terminum, ad quem certo sciebant Christum non pervenisse. Si enim dixissent 40. timebant ne forte in eo errarent, et a Christo redarguerentur. Multi enim sunt 40. annorum, qui intuentibus videntur vix excedere trigesimum.

Vers 58. DIXIT EIS IESUS: AMEN, AMEN DICO VOBIS, ANTEQUAM ABRAHAM FIERET, EGO SUM.) Id est fui ab æterno, quia ego sum qui sum, Exodi 3. id est, ego sum Deus. To ergo *sum*, notat æternitatem, quia illa semper est præsens, caretque omni præterito et futuro. *Ego* ergo *sum* æternus, immutabilis, idemque semper et constans: ita S. August. Beda, S. Greg. Leont. Euthym. Quare ego qua Deus non tantum 50. annos, sed et sæculum Abrahæ infinitis durationis passibus anteeo et antecedo. Nam, ut ait Tertull. lib. de Trinit. *Nisi fuisset Deus, consequenter cum ex Abraham fuisset, ante Abraham esse non posset.* Audi S. Aug. verba Christi prementem et exprimentem tr. 43. in fine: *Antequam Abraham fieret, intellige fieret ad humanam naturam: Sum vero, ad divinam pertinere substantiam: Fieret, quia creatura erat Abraham. Non dixit, antequam Abraham esset, ego sum: sed antequam Abraham fieret, qui nisi per me non fieret, ego sum. Neque hoc dixit, Antequam Abraham fieret, ego factus sum. In principio enim fecit Deus cælum et terram: nam in principio*

A *erat Verbum. Antequam fieret Abraham, ego sum. Agnoscite creatorem, discernite creaturam. Qui loquebatur semen Abrahæ factus erat, et ut Abraham fieret, ante Abraham ipse erat.*

TULERUNT ERGO LAPIDES, UT IACERENT IN EUM.) Tamquam blasphemum, eo quod se præferret Abrahæ, et conferret æquaretque Deo æterno. Blasphemus enim iubetur lapidari, Levit. 24. 16. Liquet Iudæos hosce non fuisse eos, qui v. 30. dicuntur credidisse in Christum, ut vult Theoph. sed alios Christo adversos et incredulos. Apte S. August. *Quo*, ait, *curreret tanta Iudæorum duritia, nisi ad lapides?* Et S. Gregor. hom. 18. *Quem intelligere non poterant, obruere quærebant.* Vers 59.

IESUS AUTEM ABSCONDIT SE, ET EXIVIT DE TEMPLO.) *Abscondit*, non in angulo aliquo templi: ibi enim eum Iudæi sedulo scrutati invenissent, sed *abscondit se* ab oculis eorum, quia vi divina eis se fecit invisibilem, quod et Beati facere possunt: invisibilis ergo per medios hostes ivit illæsus, et e templo exiit, cedens illorum furori: ita
B Leont. Theoph. Euthym. et alii. Audi S. Greg. hom. 18. *Si potentiam exercere voluisset, eos in suis actibus ligaret, aut eos in pœnas subitæ mortis obrueret, sed qui pati venerat, iudicium exercere nolebat.* Et S. August. *Magis erat commendanda sapientia, quam exercenda potentia. Deserit eos quasi correctionem non suscipientes, non abscondit autem se in angulo templi, quasi timens, aut in domunculam fugiens, aut post murum aut columnam divertens, sed cælica potestate invisibilem insidiantibus se constituens, per medium illorum exivit, tamquam homo a lapidibus fugit: sed væ illis, a quorum lapideis cordibus Deus fugit.*

Moral. docemur hoc exemplo, ait S. Gregor. iram superbientium, etiam cum resistere possumus, humiliter declinare. Unde Arabicus vertit, *et retrocessit Iesus, et exiit de templo, et transivit per medium eorum excurrens sic.*

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus cæcum natum die sabbati illuminat. Unde v. 14. Pharisæi Christum quasi sabbati violatorem criminantur; verum cæcus iam videns eum defendit, ideoque v. 34. extra Synagogam eiicitur, sed eum recipit, edocetque Christus.

1. ET præteriens Iesus vidit hominem cæcum a nativitate: 2. Et interrogaverunt eum discipuli eius: Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes eius, ut cæcus nasceretur? 3. Respondit Iesus: Neque hic peccavit, neque parentes eius: sed ut manifestentur opera Dei in illo. 4. Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est: venit nox, quando nemo potest operari. 5. Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi. 6. Hæc cum dixisset, expuit in terram, et fecit lutum ex sputo, et linivit lutum super oculos eius. 7. Et dixit ei: Vade, lava in natatoria Siloe (quod interpretatur Missus). Abiit ergo, et lavit, et venit videns. 8. Itaque vicini, et qui viderant eum prius quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic est qui sedebat et mendicabat? Alii dicebant: Quia hic est. 9. Alii autem: Nequaquam, sed similis est ei. Ille vero dicebat: Quia ego sum. 10. Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi? 11. Respondit: Ille homo qui dicitur Iesus, lutum fecit, et unxit oculos meos, et dixit mihi: Vade ad natatoria Siloe, et lava. Et abii, et lavi, et video. 12. Et dixerunt ei: Ubi est ille? Ait: Nescio. 13. Adducunt eum ad Pharisæos qui cæcus fuerat. 14. Erat autem sabbatum, quando lutum fecit Iesus, et aperuit oculos eius. 15. Iterum ergo interrogabant eum Pharisæi quomodo vidisset. Ille autem dixit eis: Lutum mihi posuit super oculos, et lavi, et video. 16. Dicebant ergo ex Pharisæis quidam: Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit. Alii autem dicebant: Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et schisma erat inter eos. 17. Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de illo qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit: Quia propheta est. 18. Non crediderunt ergo Iudæi de illo quia cæcus fuisset et vidisset, donec vocaverunt parentes eius qui viderat: 19. Et interrogaverunt eos, dicentes: Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? 20. Responderunt eis parentes eius, et dixerunt: Scimus quia hic est filius noster, et quia cæcus natus est: 21. Quomodo autem nunc videat, nescimus: aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus: ipsum interrogate: ætatem habet, ipse de se loquatur. 22. Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos: iam enim conspiraverant Iudæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. 23. Propterea parentes eius dixerunt: Quia ætatem habet, ipsum interrogate. 24. Vocaverunt ergo rursum hominem qui fuerat cæcus, et dixerunt ei: Da gloriam Deo; nos scimus quia hic homo peccator est. 25. Dixit ergo eis ille: Si peccator est, nescio: unum scio, quia cæcus cum essem, modo video. 26. Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos? 27. Respondit eis: Dixi vobis iam, et audistis: quid iterum vultis audire? numquid et vos vultis discipuli eius fieri? 28. Maledixerunt ergo ei, et dixerunt: Tu discipulus illius sis: nos autem Mosi discipuli sumus. 29. Nos scimus quia Mosi locutus est Deus: hunc autem nescimus unde sit. 30. Respondit ille homo,

et dixit eis: In hoc enim mirabile est quia vos nescitis unde sit, et aperuit meos oculos: 31. Scimus autem quia peccatores Deus non audit: sed si quis Dei cultor est, et voluntatem eius facit, hunc exaudit. 32. A sæculo non est auditum quia quis aperuit oculos cæci nati. 33. Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam. 34. Responderunt, et dixerunt ei: In peccatis natus es totus, et tu doces nos? Et eiecerunt eum foras. 35. Audivit Iesus quia eiecerunt eum foras: et cum invenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei? 36. Respondit ille, et dixit: Quis est, Domine, ut credam in eum? 37. Et dixit ei Iesus: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est. 38. At ille ait: Credo Domine. Et procidens adoravit eum. 39. Et dixit Iesus: In iudicium ego in hunc mundum veni: ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant. 40. Et audierunt quidam ex Pharisæis qui cum ipso erant, et dixerunt ei: Numquid et nos cæci sumus? 41. Dixit eis Iesus: Si cæci essetis, non haberetis peccatum; nunc vero dicitis: Quia videmus. Peccatum vestrum manet.

Vers. 1. ET PRÆTERIENS IESUS VIDIT HOMINEM CÆCUM A NATIVITATE.) Arabicus, *cæcum natum*. *Præteriens*, id est transiens per medios suos hostes, turbamque populi. Unde hæc vox significat cæci curationem statim (licet id alii negent) ab egressu Christi e templo contigisse; cum scilicet invisibiliter abeuntem secuti discipuli, mox ubi oculos hostium effugerat, rursum visibilem factum, agnitumque consecuti sunt. Causam dat S. Chrysost. *Exiens e templo*, inquit, curavit cæcum, sui absentia furorem mitigans, et per signi operationem eorum duritiem molliens.

VIDIT.) Hoc est benignis, fixisque in eum oculis intuitus, tamquam eius misertus, eumque visui redditurus. Unde hic Christi intuitus dedit occasionem discipulis quærendi causam cæcitatis eiusdem. Ita S. Chrysost. Ipse, inquit, vidit cæcum, non cæcus ad eum accessit. Respexit vero ita attente, ut discipuli interrogarent id quod sequitur. Mystice, infideles et peccatores cæci sunt: quare Christum videre et quærere nequeunt, sed necesse est ut Christus eos prior aspiciat, oculisque gratiæ suæ complexus illuminet.

CÆCUM A NATIVITATE.) Ut ostendatur cæcitas fuisse naturalis et incurabilis: nam cæci per casum facti, ut per humores oculum obducentes, vel per pelliculam oculo obnatam, illis discussis, et hac acu diducta, naturaliter a medicis et chirurgis curantur: quod vero cæcus a nativitate curetur, *non artis est, sed potestatis*, ait S. Ambros. *Donavit enim Dominus sanitatem, non medicinam exercuit. Eos enim sanavit Dominus, quos nemo curaret.*

Nomen huius cæci. Porro cæcus hic vocabatur Cedonius, sive Celidonius, qui qualis, quantusque per Christum evaserit, dicam v. 38.

Mystice, cæcus a nativitate est genus humanum, Adæ peccato originali occæcatum, ait S. Aug. et Beda, quod Iesus præteriens viam mortalitatis nostræ, ait Glossa, miserens vidit et illuminavit. Nam, ut ait S. Augustin. contigit cæcitas in primo homine per peccatum, de quo omnes originem duximus: cæcum ergo humanum genus est a nativitate. Et Beda: Christi iter, ait, est de cælis in terram descensus, vidit autem cæcum, cum misericorditer respexit humanum genus.

Rursum, hic cæcus natus notat Gentiles in cæca infidelitate et idololatria natos et educatos, ad quos Christus expulsus de cordibus Iudæorum, transivit, ait Beda, eosque luce fidei et Evangelii sui illuminavit, idque in hac cæci illuminatione, quasi in typo designare et præsignificare voluit Christus, inquit S. Cyrill. Rupert. et Beda.

Vers. 2. ET INTERROGAVERUNT EUM DISCIPULI EIUS: RABBI, QUIS PECCAVIT, HIC, AUT PARENTES EIUS, UT CÆCUS NASCERETUR?) Interrogatio hæc processit ex rudis vulgi opinione, qua censent morbos esse pœnas peccatorum, et, ut ait S. Ambr. *debilitates corporum referunt ad merita delictorum*. Interrogant ergo, an huius cæcitatis causa sit culpa cæci, vel parentum? Qua in re errant. Etsi enim id sæpe fiat, at non semper: Iob enim innocens a Deo morbis multis afflictus fuit ad probandam et augendam eius patientiam, æque ac Tobias, aliique multi, idque hic v. seq. docet Christus. Unde S. Chrysost. et Theoph. aiunt hanc interrogationem esse impertinentem et absurdam.

Alii putant discipulos ad hoc interrogandum fuisse commotos, ex illo Christi ad paralyticum dicto c. 5. 14. *Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat.*

HIC.) Quia propriæ cæcitatis, utpote pœnæ, videtur causa esse culpa propria, non aliena. Et vere peccatum originale est causa omnium pœnarum et malorum, quæ nobis in hac vita accidunt, ac nominatim morborum, qui infantibus obveniunt, uti docet S. August. libr. 3. contra Iulianum cap. 4. sed tamen ipsum non fuit causa propria, cur hic præ aliis infantibus cæcus nasceretur. Unde S. August. ait: Non quidem hic aut sine peccato originali natus erat, aut vivendo nihil addiderat: habebat ergo peccatum ipse, et parentes eius; sed non ipso peccato factum est, ut cæcus nasceretur.

Porro S. Cyrillus putat discipulos fuisse imbutos errore Pythagoræ et Platonis, qui censebant animas ante corpora extitisse, et ob peccata sua in corpora fuisse detrusas, quod postea sensit Orig. Leontius vero putat discipulos loqui de peccato cæci, non ante nativitatem præterito, sed post eam futuro, quasi illud futurum prævidens Deus punierit prævia cæcitate. Verum sive hic, sive quis alius fuerit discipulorum sensus (quem difficile est coniectare) certum est eos errasse: nec enim animæ fuerunt ante corpus, nec Deus punit peccata futura, sed præterita.

AUT PARENTES EIUS.) Solet enim Deus sæpe parentes ob sua peccata punire in filiis: hi enim sunt partus et membra parentum. Unde ob parentum libidines, aliasque iniquitates, proles sæpe nascuntur debiles, infirmæ, cæcæ, mancæ, deformes, monstrosæ, aut cito moriuntur, ut mortuus est infans Davidis ex adulterio genitus, 2. Regum 12. 14. Hoc est quod Deus sanxit Exodi 20. 5. *Ego sum Deus zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam et quartam generationem.*

RESPONDIT IESUS: NEQUE HIC PECCAVIT, NEQUE PARENTES EIUS; SED UT MANIFESTENTUR OPERA DEI IN ILLO.) Christus non negat cæcum et parentes eius peccasse peccato originali, aliisque actualibus illud consequentibus; sed negat eum ob hæc peccata, præ aliis, qui eadem et maiora commiserant, cæcitate damnatum. Ita S. August. Chrysost. Leont. Beda, Theoph. Euthym. frustra ergo Pelagiani hoc loco abutuntur, ut peccatum originale negent et tollant. Vers. 3.

Causa igitur cur Deus huic cæco cæcitatem immiserit, fuit, *ut opera Dei*, id est, miraculosa Dei virtus et operatio in eo per Christum curando eluceret, ut per hoc Christus cognosceretur a Deo missus, esseque verus Messias. Ita Patres iam citati. Mysticam causam dat Glossa, scilicet ut cæcum illuminando, inquit, et per eum, quid in cæcitate generis humani facturus significando, Filius Dei manifestetur, q. d. Ideo Christus cæcum illuminavit in carne, ut significaret se simili modo homines illuminaturum in mente per suam gratiam et doctrinam Evangelii. Hinc et cæcus hic non solum carne, sed mente a Christo illuminatus est, ut patebit vers. ult. Quocirca dum cæcus natus fuit, non iniusta passus est, sed beneficium accepit per cæcitatem, ait S. Chrysost. per hanc enim interioribus respexit oculis, et quidem eum, qui ex non ente eum deduxit ad esse, atque clarius ab eo, tam sensus quam mentis lumen accepit.

ME OPORTET OPERARI OPERA EIUS QUI MISIT ME, DONEC DIES EST: VENIT NOX, QUANDO NEMO POTEST OPERARI.) S. Chrysost. Theoph. Euthym. Leont. et Rupertus per *diem* accipiunt præsens sæculum usque ad finem mundi, per *noctem* vero sæculum futurum. Verum hic dies ad operandum statutus est omnibus hominibus: Christus vero diem hunc sibi appropriat, suæque operationi attri- Vers. 4

buit. Quare melius et pressius S. August. Beda, et Cyril. per *diem* accipiunt tempus vitæ Christi, quo corporaliter præsens erat mundo, *noctem* vero vocat mortem et tempus absentiæ suæ. Ergo venit *nox*, hoc est instat mihi mors, post quam nec ego, nec quis alius operari potest. Sensus est, q. d. Sicut homines noctu ob tenebras operari non possunt, ita ego post mortem nil operabor eorum, quæ nunc pro salute et redemptione hominum operor. Sic cap. 8. 56. dixit: *Abraham exultavit ut videret diem meum*, id est, diem meæ nativitatis et vitæ inter homines. Dicit hoc Christus ut sternat viam ad cæci illuminationem, q. d. Ego missus sum in mundum, ut assidue operer ea, quæ sunt salutis hominum, v. g. ut cæcos illuminem: en hic cæcus se offert, utar ergo occasione, et eum illuminabo.

Symbol. Interlin. Nox, inquit, est persecutio Apostolorum, et maxime persecutio Antichristi.

Tropolog. Cuique homini tempus vitæ est dies ad operandum, et merendum gloriam sempiternam: nox vero est mors eiusdem. Quare qui sapit, sequatur consilium Sapientis: *Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas*, Eccles. 9. 10. Vide ibi dicta. Unde S. August. hic: Nox, inquit, est de qua dicitur: Proiicite eum in tenebras exteriores: ibi ergo erit nox, ubi nemo potest operari, sed recipere quod operatus est: dum vivis, operare, ne nocte illa præveniare. Sic et Philosophi ac Poetæ vitam vocarunt diem, mortem vero noctem. Unde Pythagoras aiebat vitam hominum similem esse diei solemni, ad quem multi conveniunt, alii certaturi, alii negotiaturi, nonnulli spectatores futuri. Ita refert Laertius lib. 8. cap. 1. Et Epicharmus cum audisset disputantes de vivendi spatio, dum quidam tres, quidam quatuor, alii plures sibi tribuerent annos adhuc vivendos, dixit: *Quid mutuo contenditis et litigatis de paucis diebus? omnes enim qui convenimus, quodam fato propinqui sumus morti*. Ita Ælianus libro 2. de varia histor. Anonymus alter rogatus, qualis esset hominis vita? cum parumper se ostendisset, mox se abscondit, significans brevem et diariam, imo momentaneam esse hominis vitam. Thales aiebat nihil interesse inter vitam et mortem. Cuidam vero obstrepenti: Cur tu ergo non moreris? Respondit: Ob hoc ipsum, quia nihil interest: potius enim habetur id quod accersitur: ita Laertius lib. 1. cap. 1. Musonius interrogatus, *quis optime extremum diem clauderet?* respondit: *Qui semper postremum vitæ diem sibi instare proposuerit:* ita Maxim. serm. 36. Secundus Philosophus interrogatus ab Adriano Imperatore, *quid esset mors?* respondit: *Æternus somnus, dissolutio corporum, divitum pavor, pauperum desiderium, inevitabilis eventus, incerta peregrinatio, latro hominis, somni pater, fuga vitæ, vivorum discessio, resolutio omnium:* ita Laertius. Hinc illud:

Dies est vita, nox mors.

Mors quid?

In æternam clauduntur lumina noctem, id est, mortem. Et: *Omnes una manet nox: Omnibus una nox dormienda:* sed ab hac nocte evigilabimus in resurrectione.

Quocirca Messodanus vir sanctissimus, iam senex, cum ab amico in crastinum vocaretur ad convivium: *Cur me vocas in crastinum*, inquit, *qui a multis annis crastinum non habui, sed mortis adventum in singulos dies expectavi;* uti cuique fideli et Religioso faciendum esse monuit S. Antonius apud S. Athanasium, et Barlaam apud Damascen. in historia. Quocirca sapienter S. Hieron. *Facile*, inquit, *contemnit omnia, qui semper se cogitat moriturum*, qui quemlibet diem auguratur sibi fore ultimum: nam, ut ait Virgil. 10. *Æneid*.

Stat sua cuique dies, breve et irreparabile tempus
Omnibus est vitæ.

Vers. 5 QUAMDIU SUM IN MUNDO, LUX SUM MUNDI.) q. d. Lucis autem est illuminare; ergo hunc cæcum illuminabo, ut me mundi lucem et solem esse ostendam. Vide dicta cap. 1. v. 9. et cap. 8. v. 12.

Vers. 6 HÆC CUM DIXISSET, EXPUIT IN TERRAM, ET FECIT (Syrus, *pinxuit*) LUTUM EX SPUTO, ET LINIVIT LUTUM SUPER OCULOS EIUS.) Christus cæcum illuminavit per lutum, quod natura sua magis oculos obturat et excæcat, ut ostenderet se non naturaliter, sed supernaturaliter, puta per id quod plane morbo erat contrarium, ipsum curare. Symbolica causa fuit, ait S. Chrysost. ut significaret se esse eum (Deum) qui initio mundi hominem quasi figulus e luto formarat, Genes. 1. ac proinde suum iam esse, hominem a se formatum, sed cæcitate deformatum illuminando refingere et reformare, atque consequenter se pariter esse Dominum omnium, etiam sabbati, ut eo operari, et cæcum curare possit, quidquid obstrepant Pharisæi: ita Cyrill. Leont. Theoph. Unde Glossa Interlin. Ecce collyrium, ait, quo ungitur genus humanum, scilicet cogitatio suæ vilitatis, quod ex luto factum sit, ut per eam superbia, quæ illud excæcavit, curetur, iuxta illud: *Memento homo quia pulvis es, et in pulverem reverteris*.

Saliva sua Christus usus est, ait Cyrill. Primo, ut ostenderet carnem suam quoque salutiferam esse, et vim medendi supernaturalem habere. Secundo, quia saliva providentiæ, ac consequenter visus recuperandi, erat symbolum: saliva enim ex cerebro (ubi est sedes iudicii et prudentiæ) descendente, ciborum sapores diiudicamus. Unde et saliva a sale dicitur, quod fere salis saporem habeat: sal autem symbolum est sapientiæ. Aut saliva dicitur quasi salvia, quod instar salviæ multos morbos sanet et salvet, uti docet Galenus et Plinius lib. 22. cap. 25. et lib. 28. 4. Hominum saliva ieiuna, ait, contra serpentes præsidio est, etc. Idem lib. 28. 4. ait lippitudines oculorum quotidiana ieiunæ salivæ inunctione sanari, multaque alia salivæ commoda affert, sed quæ sortilega et magica sunt. Tertio, sputo usus est, ait Chrysost. ut nihil ascriberetur fonti Siloe, sed virtuti oris eius, ex quo sputum manabat: suo enim ore iubens cæcitatem abegit. Quartam causam dat idem Chrysost. ut miraculum hoc apud omnes foret magis testatum et celebre; ac Quintam, ut fidem et obedientiam cæci probaret. Audi Chrysost. *Quare eum mittit ad Siloe? ut omnes viderent euntem, et lutum super oculos habentem. Non autem erat timendum, ne Siloe curatio ascriberetur; multi enim laverant ibi, et curati non fuerant. Adde, quod fides cæci demonstrata est, qui non contradixit, nec apud se ita cogitavit. Lutum magis excæcat, sæpe lavi in Siloe, et nihil adiutus sum, si virtutem Christus haberet, præsens curasset; sed simpliciter obedivit*. Verba S. Chrysost. æque ac S. August. quia fusiora sunt, in pauca contraxi, ne lectorem prolixiore citatione morer et fatigem.

Salivæ symbola.

Etymon.

Allegorice, S. August. Christus fecit lutum de saliva, inquit, quia Verbum caro factum est: unxit oculos cæci, sed nondum ille videbat: quando enim unxit, forte catechumenum fecit. Mittit ad piscinam Siloe; baptizatus enim in Christo illuminatur. Et Glossa: Saliva, ait, est sapientia, quæ ex ore Altissimi prodiit: terra est caro Christi: ungere oculos est catechumenum facere. Qui credit verbum carnem factum, mittitur ut lavet, id est, baptizetur, in Siloe, id est, in misso, hoc est in Christo; baptizatus autem lumen mentis recipit per fidem, gratiam et charitatem, quæ illi a Deo in baptismo infunduntur.

Allegor.

Vers. 7. ET DIXIT EI: VADE, ET LAVA IN NATATORIA (piscina, in qua natant pisces; Syrus, *in baptisterio*) SILOE (QUOD INTERPRETATUR MISSUS.) Arabic. *vade et lavare in fonte Siloe, cuius interpretatio est missus*.

Nota Primo, Siloe fons est ad radices montis Sion, qui non iugiter, sed incertis horis diebusque, inquit S. Hier. ebullit cum sonitu, inde silet, id est, abscondit se sub terra, et per canales in piscinam Siloe defertur, unde per tubos cum silentio et suaviter derivatur in hortos regios, eosque rigat. Audi S. Hier. in Isaiæ cap. 8. *Siloam autem fontem esse ad radices montis Sion, qui non iugibus aquis, sed incertis horis diei ebulliat, et per terrarum concava, ad antra saxi durissimi cum magno sonitu veniat, dubitare non possumus, nos præsertim qui in hac habitamus provincia*. Hæc Hieron. Quomodo vero fons ille primum eruperit precibus Isaiæ, et unde nomen acceperit, Epiphan. his verbis eiusmodi recenset historiam: *Fontem*

Siloe fons qualis.

quippe Deus Siloam causa Prophetæ effecit: quoniam priusquam moreretur, pusillum precatus est, uti undas illinc erumpere dignaretur, et confestim dimisit illi cælitus aquam viventem, unde sortitus est locus ille appellationem Siloam: quod si quis interpretetur, sonat demissum. Sub Ezechia quoque rege, antequam stagnum piscinasque fabricasset, precibus Isaiæ effectum, ut exigua lympha scaturiret; quod populus in obsidione hostium teneretur, ne ipsa periret undis destituta civitas. Milites igitur perscrutabantur undique, ubinam sedare sitim daretur, ignorabant enim. Urbe quippe iam potiti obsidebant Siloam: quandocumque itaque indigentes Iudæi aquatum venerant, scaturiebat eis unda, et aquabant; exterarum vero nationum homines reperire nesciebant, latex namque aufugiebat. Eoque usque ad hodiernum diem eructatur clanculum, quo significetur mysterium.

Fons sabbaticus quis? Hæc omnia S. Epiphan. lib. de Vita Prophetar. cap. 7. in Isaia. Quocirca Baronius tomo 1. anno Christi 33. cap. 26. Huic fonti Siloe, inquit, similis videtur fons ille sive fluvius, item in Palæstina, Sabbaticus dictus, eo quod die sabbati tantum fluat, cæteris diebus alveo sicco appareat, uti narrat et certo asseverat Iosephus libro 7. Belli Iudaici cap. 24. Sic enim fons Siloe interruptis diebus ebulliens et fluens, maxime die sabbati, qui apud Hebræos erat solemnis et sacer, fluxisse videtur. Quare hac de causa Christus cæcum hunc ad oculos in Siloe lavandos, die sabbati pariter misisse videtur. Ita S. Irenæus lib. 4. cap. 19. *Siloa,* inquit, *sæpe sabbatis curavit, et propter hoc assidebant ei multi die sabbatorum.*

Nota Secundo, ex hoc fonte Siloe, cum interruptis vicibus emanet, atque in Palæstina, utpote calida regione, sit aquarum penuria, derivabatur aqua fluens silentio et sine strepitu, ut habet Isaias cap. 8. 6. in κολυμβήθραν, id est, natatoriam, sive piscinam, ut vertit Noster cap. 5. 2. et inde in hortos aqua deducebatur, ideoque fons hic ab emissis hoc modo et derivatis aquis dictus est Siloe, et magis proprie Chald. *scillucha,* id est missus, emissus, dimissus, a radice שׁלח *scialach,* id est misit, emisit, dimisit.

Christus est Siloe. Quæres, cur Christus cæcum illuminaturus miserit eum ad fontem vel piscinam Siloe? Resp. Quia Siloe erat typus Christi:

I. Primo, quia Christus a Patre missus erat in mundum, ad eum luce et doctrina divina illuminandum, cuius virtute cæcus hic illuminabatur, non autem aquarum Siloe vi aut efficacitate, ait S. Chrys. et Iren. l. 4. c. 19.

II. Secundo, sicut aquæ Siloe vadunt cum silentio, ut ait Isaias cap. 8. 6. Sic Christus est lenis, mansuetus, et quasi agnus ductus ad mortem: ipse enim missus et emissus est a Patre, a quo arcano silentio procedit, qua Deus in cælis, et qua homo per Virginem in terris. Rursum Christus est Siloe, id est fons aquæ salientis in vitam æternam.

III. Tertio, quia Christus est fons gratiarum, qui sua charismata, quasi per rivos in fideles emanat et distribuit, iuxta illud Isaiæ 12. 3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.* Et illud Zachar. 13. 1. *In die illa erit fons patens domui David, et habitantibus Ierusalem, in ablutionem peccatoris et menstruatæ.* Vide ibi dicta. Fons enim est Christus. Hinc si credimus S. Epiphan. fontis Siloe auctor fuit Isaias, qui suo tam nomine, quam prophetica vita et martyrio expressus fuit typus Iesu Christi. Hinc et Isaias iuxta Siloe fuit sepultus. Vide tabulam urbis Hierosolymæ apud Adrichom.

IV. Quarto, quia iuxta aquas Siloe, sive Geon (utroque enim nomine fons hic vocabatur) Salomon unctus est in regem, 3. Reg. cap. 1. 45. Hinc aquæ Siloe significant regiam stirpem et sceptrum Davidis et Salomonis. Eo ergo misit Christus cæcum, ibique eum illuminavit, ut innueret se esse filium Davidis et Salomonis, hoc est, se esse Messiam.

V. Quinto, quia Messiæ nomen erat *Siloach,* quod Latini et Græci pronuntiant *Siloe,* id est, missus, vel mittendus, scilicet legatus a Deo, iuxta illud Genes. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Iuda, et dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est:* Hebr. *donec veniat Siloach:* pro quo corrupte iam legitur *Siloh* littera ח *chet* in vicinam

A ה *he* conversa et corrupta. Chald. *donec veniat Messias.* Misit ergo Christus cæcum ad Siloe, ut refricaret Iudæis oraculum Iacobi patriarchæ de Messia, q. d. Ego qui in *Siloe* curo cæcum, sum *Siloach* sive *Siloe,* id est Messias, missus et legatus a Deo Patre, quem hoc nomine *Siloe* venturum prædixit Iacob, ante 1500. annos. Atque hac de causa Christus passim hic disputans contra Pharisæos, se vocat *Siloach,* id est, missum et legatum Patris, sive eum quem misit Pater, hoc est Messiam, cuius nomen ex officio erat *Siloach.* Proprium enim Christi officium fuit agere legatum Dei apud homines: quare proprium officii et dignitatis eius nomen fuit *Siloach,* id est missus.

VI. Sexto, Siloe erat typus baptismi Christi, quo spiritualiter illuminamur: unde et baptismus Græce vocatur φωτισμός, id est, illuminatio, Hebr. 6. 4. ita Rupert. Beda, Iansen. Maldon. et Ambros. ep. 75. et S. August. hom. 43. inter 50. Unde S. Irenæus lib. 5. cap. 15. censet cæcum hunc non tantum corpore, sed et mente fuisse illuminatum in Siloe, uti fit in baptismo.

B

VII. Denique, magna est affinitas fontis et lucis, ablutionis et illuminationis. Fons enim est quasi oculus et lux terræ, et flumina sunt quasi limpida agrorum lumina. Unde Hebr. עין *ain* tam oculum, quam fontem significat. Sicut enim oculus est quasi lux totius corporis, sic fons est quasi lux terræ; et sicut ex oculo manant lacrymæ, sic ex fonte aquæ. Hinc et Hebr. נהר *nahar* tam flumen, quam lumen significat, et verbum נהר *nahar,* tam confluere quam illuminare denotat: quin et Cicero ac Quintil. lumina ingenii, animi, orationis, virtutis, vocant flumina. Imo Psaltes lumen gloriæ vocat fontem sive flumen vitæ: *Quoniam,* inquit, *apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen,* Psalm. 35. 10. Quocirca Christus hic lucem iungit fonti. Cum enim dixisset: *Ego sum lux mundi,* illico misit cæcum ad fontem Siloe, ut ibi lumen oculorum reciperet. Aquæ enim crassos et noxios humores oculorum abluunt et abstergunt, itaque eos illuminant. Unde medici suadent mane aqua fontana abluere oculos, ad acuendum eorum visum. (Flumen est lumen.)

C

Porro Barthol. Salignacus lib. 10. Itinerarii Hierosolym. cap. 1. et ex eo Adrichomius in Siloe pag. 171. num. 200. Siloe, inquit, fons, cui piscina sive natatoria Siloe, quæ et piscina inferior nuncupatur, coniuncta est, in Occidentali latere vallis Iosaphat, e radice montis Sion scaturit. Aqua eius clara, dulcis et uberrima, cum silentio placideque fluit in torrentem Cedron. Et paulo post: *Fontis huius aqua hodie adhuc ipsis etiam Saracenis in pretio est. Nam cum corpore naturaliter instar hircorum fœteant, in hoc fonte se, et pueros suos lavant, eaque lotione fœtorem suum mitigant. Quin et eam Turcæ magni faciunt, quod eius usum oculorum visui conferre experiantur.* Nimirum sicut Christus baptizatus in Iordane, suo contactu aquas sanctificavit, iisque vim peccata abluendi in baptismo indidit: sic et per aquas Siloe illuminans cæcum, aliquam similem alios illuminandi vim eisdem communicasse videtur, ut cum omnes aquæ fontanæ oculos clarificent, præ cæteris tamen id faciant aquæ Siloe. Quocirca S. Helena mater Constantini Imperatoris ad fontem Siloe magnifica et mirifica construxit opera, ait Niceph. lib. 8. cap. 30. Audi S. Chrysostomum hic: Significat, ait, quod in Siloe erat virtus Christi, quæ cæcum curavit. Sicut enim Apostolus dixit, Christum esse portam spiritalem, ita et Christus erat Siloe spiritalis. Sic et Cyrillus, ac S. Basilius in Isaiæ cap. 8. v. 6. et Eusebius lib. 7. Demonstr. cap. 2. (Aqua fontis Siloe quænam?)

D

QUOD INTERPRETATUR MISSUS.) Quia fons hic erat typus Messiæ, cuius nomen erat *Siloach,* id est, missus, vel mittendus a Deo, uti iam dixi. Nam ut ait S. August. *Nisi ille fuisset missus, nemo nostrum esset ab iniquitate dimissus.*

ABIIT ERGO, ET LAVIT, ET VENIT VIDENS.) Virtute non aquarum Siloe, sed Christi aquis hisce, quasi instrumento utentis ad cæci illuminationem, sicut utitur aquis baptismi ad mentis purificationem et illuminationem. In Siloe, inquit, Chrysost. erat virtus Christi, quæ cæcum

curavit. Meruit hoc non de condigno, sed de congruo cæci fides et obedientia, qua credidit se lutum oculis suis a Christo impositum abluendo aquis Siloe, visum recuperaturum: nisi enim hoc credidisset, lutum super oculos non gestasset, cum irrisione intuentium, nec ad Siloe ivisset, eoque lutum ab oculis abstersisset. Minus vere ergo Glossa hic ait: *Quomodo iste sine fide sanatus est, cum nemo legatur a Christo sanatus exterius sine sanatione interiori? hoc de illis dicitur, qui propter peccata infirmabantur; at iste propter Dei gloriam languebat*: nam ut ostendi, magna fuit cæci huius fides et obedientia, ac per eam pariter iustificatus est, ut audiemus in fine capitis. Sic Elisæus per aquas Iordanis Naaman Syrum purgavit a lepra, 4. Regum 5. Idem per sal in aquas amaras et salsas iniectum eas dulcoravit, 4. Reg. 2. 20. Causas varias, cur in Siloe illuminatus sit, dedi paulo ante. Hinc S. August. Dies, inquit, erat Christus, qui inter lucem et tenebras divisit, cum cæco cæcitatem depulit, eique visum restituit.

Vers. 8. et 9. ITAQUE VICINI, ET QUI VIDERANT EUM PRIUS QUIA MENDICUS ERAT, DICEBANT: NONNE HIC EST QUI SEDEBAT ET MENDICABAT? ALII DICEBANT: QUIA HIC EST. ALII AUTEM: NEQUAQUAM, SED SIMILIS EST EI. ILLE VERO DICEBAT: QUIA EGO SUM.) Magnitudo facti, ait Chrysostomus, incredulitatem inducebat: et aperti oculi vultum cæci mutaverant, ait S. Augustinus, ut eum intuentes dubitarent, an videns hic esset prior ille cæcus; sed diligenter inspicientes per longam viam euntem, agnoverunt eumdem esse, nec id negari posse: ita Chrysost.

MENDICUS.) Mirabilis Dei clementia, ait Chrysost. eos qui mendicabant, cum multa devotione curabat, ignobiles etiam sua dignos ducens providentia: pro salute enim omnium venerat. Sic hodie ad B. Virginem Lauretanam et Sichenensem, plerique pauperes et tenuis fortunæ miracula et beneficia per B. Virginem impetrant; tum quia ipsi maiori sunt in necessitate et egestate, quam divites: tum quia magis innocentis sunt vitæ: tum quia maiorem præ se ferunt fidem et devotionem: tum quia Deus eorum, utpote derelictorum, peculiarem gerit curam, iuxta illud: *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor.* Unde S. Iacob. cap. 2. 5. *Nonne*, ait, *Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide?* Et Christus: *Pauperes evangelizantur,* Matth. 11. Assecla Christi ergo pauperes non spernat, sed exemplo Christi ambiat.

Vers. 10. et 11. DICEBANT ERGO EI: QUOMODO APERTI SUNT TIBI OCULI? RESPONDIT: ILLE HOMO, QUI DICITUR IESUS, LUTUM FECIT, ET UNXIT OCULOS MEOS, ET DIXIT MIHI: VADE AD NATATORIA SILOE, ET LAVA. ET ABII, ET LAVI, ET VIDEO.) *Ille homo*, quia nondum sciebat Iesum esse Deum, ait Euthym. et Theoph.

QUI DICITUR IESUS.) Nomen Iesu cæcus didicerat, vel ex communi fama, vel interrogando a circumstantibus. Quod Iesum non vocet Rabbi, vel Dominum, partim simplicitati et candori eius, partim veracitati ascribendum: ne quid enim suæ de Christo existimationi dare videretur, nude veritatem aperit, eumque Iesum dumtaxat nominat: forte etiam id facit, ne Iudæos Christo infensos magis contra eum concitaret.

AD NATATORIA.) Scilicet stagna in plurali: ita Roman. alii legunt, *ad natatoriam,* scilicet piscinam. Idem ergo est sensus.

Vers. 12. ET DIXERUNT EI: UBI EST ILLE? AIT: NESCIO.) Iesus enim fugiens laudem se subduxerat. Recedebat Christus ubi curasset, ait Chrysost. non enim quærebat gloriam, nec se ostentare.

Vers. 13. ADDUCUNT EUM AD PHARISÆOS QUI CÆCUS FUERAT. ERAT AUTEM SABBATUM, QUANDO LUTUM FECIT IESUS, ET APERUIT OCULOS EIUS.) *Ad Pharisæos,* ut illi quasi Rabbini et principes rem examinent. Consilio Dei id factum est, ut miraculum fieret testatissimum et celeberrimum, ipsique Pharisæi illud negare non possent. Unde S. August. *Cæcus,* inquit, *confitebatur*, *et cor impiorum frangebatur.* Adducunt ergo cæcum ad Pharisæos, quasi ad iudices, ideoque in domo iudicii congregatos, ait Theod. Heracleensis in Catena. Hæc autem domus videtur fuisse synagoga, iuxta templum: agebatur enim hic quæstio religionis et fidei, ut scilicet Pharisæi, quasi doctores et iudices examinarent hoc miraculum, et ex eo iudicarent, an eius patrator esset Propheta et Messias, an non.

ERAT AUTEM SABBATUM.) Hoc addit, ait Chrysost. demonstrans illorum malam mentem; quærebant enim occasionem contra Iesum, et volebant miraculo detrahere per apparentem legis prævaricationem. Nam revera facere lutum, ut illo cæcum illumines, in sabbato, uti fecit Christus, sabbati non est prævaricatio, sed sanctificatio.

Vers. 17. DICUNT ERGO CÆCO ITERUM: TU QUID DICIS DE ILLO QUI APERUIT OCULOS TUOS? ILLE AUTEM DIXIT: QUIA PROPHETA EST.) *Propheta,* id est, vir sanctus, eximius, thaumaturgus et divinus. Sic Gen. 20. 7. Abraham vocatur Propheta, id est vir sanctus et eximius. Vide dicta 1. Cor. 14. initio capitis, et Eccli. 48. v. 12. ubi varias nominis Prophetæ significationes recensui. Adhuc iunctus, ait S. August. in corde nondum Filium Dei confitebatur, non tamen mentiebatur: ipse enim Dominus de se ait: *Non est propheta sine honore, nisi in patria sua.*

TU QUID DICIS DE ILLO?) Iterum iterumque interrogabant cæcum, ex acerbo odio et invidia in Christum; tum ut cæcum in eamdem cum Christo culpam et calumniam involvant; tum ut ex ore eius aliquid eliciant, quo sibi contradicat, itaque eum mendacii arguant; sed Deus invidos et astutos comprehendit in sua astutia, dum effecit ut per hoc crebrum examen, magis constans cæci confessio, indeque Christi miraculum et gloria elucesceret: ita Leontius et alii. Sapienter S. Chrys. Hæc, ait, est veritatis natura, ut per quæ putatur insidias pati, fortior fiat, quod et nunc accidit: parentes in medium ducuntur, qui maxime suum filium cognoscebant, qui filii dicta confirmant.

Vers. 18. et 19. NON CREDIDERUNT ERGO IUDÆI DE ILLO QUIA CÆCUS FUISSET ET VIDISSET, DONEC VOCAVERUNT PARENTES EIUS QUI VIDERAT: ET INTERROGAVERUNT EOS, DICENTES: HIC EST FILIUS VESTER, QUEM VOS DICITIS QUIA CÆCUS NATUS EST? QUOMODO ERGO NUNC VIDET?

Vers. 20. et 21. RESPONDERUNT EIS PARENTES EIUS, ET DIXERUNT: SCIMUS QUIA HIC EST FILIUS NOSTER, ET QUIA CÆCUS NATUS EST: QUOMODO AUTEM NUNC VIDEAT, NESCIMUS: AUT QUIS EIUS APERUIT OCULOS, NOS NESCIMUS: IPSUM INTERROGATE: ÆTATEM HABET, IPSE DE SE LOQUATUR.) Pharisæi cæci responso confusi, convertunt se ad eius parentes ex maiori livore et rabie, ut ex eorum ore eliciant, quidpiam, quo vel cæcum, vel Christum redarguant; scilicet vel cæcum hunc non fuisse natum cæcum, vel non fuisse plane cæcum, sed lusciosum, vel per artem magicam, ut ait Chrysost. non per miraculum a Christo fuisse illuminatum. Quærebant, ait S. August. quomodo hominem calumniarentur, ut eum de synagoga eiicerent, uti paulo post fecerunt. Et Theoph. hoc eorum fuisse dilemma asserit: Aut falsum est quod filius vester nunc videat, aut quod antea cæcus fuit: constat autem eum videre: falsum ergo est quod dicit, se cæcum fuisse. Parentes autem caute respondent: Scire se filium hunc esse suum, ac cæcum esse natum, sed a quo et quomodo sit illuminatus, nescire. Prudenter, ut nec veritatem negent, nec periculum excommunicationis incurrant: sed timide; unde aiunt, *Ætatem habet*, q. d. ait August. Iuste cogeremur loqui pro infante, quia ipse pro se loqui non posset: at hic est vir, qui pro se loqui potest; ergo *ipsum interrogate.*

Vers. 22. HÆC DIXERUNT PARENTES EIUS, QUONIAM TIMEBANT IUDÆOS: IAM ENIM CONSPIRAVERANT IUDÆI, UT SI QUIS EUM CONFITERETUR ESSE CHRISTUM, EXTRA SYNAGOGAM FIERET.

Vers. 23. PROPTEREA PARENTES EIUS DIXERUNT: QUIA ÆTATEM HABET, IPSUM INTERROGATE.) *Extra synagogam*, Græce ἀποσυνάγωγος, hoc est, *asynagogus;* scilicet eiectus e synagoga, et quasi excommunicatus. Verum, ut ait S. August. iam non erat malum fieri extra synagogam: quia illi expellebant, sed Christus expulsum suscipiebat. *Propterea parentes dixerunt:* quia imbecilliores erant filio, ait Theoph. qui testis aderat intrepidus veritatis.

Vers. 24. 25. 26. et 27. VOCAVERUNT ERGO RURSUM HOMINEM QUI FUERAT CÆCUS, ET DIXERUNT EI: DA GLORIAM DEO; NOS SCIMUS QUIA (quod) HIC HOMO PECCATOR EST. DIXIT ERGO EIS ILLE: SI PECCATOR EST, NESCIO; UNUM SCIO, QUIA CÆCUS CUM ESSEM, MODO VIDEO. DIXERUNT ERGO ILLI: QUID FECIT TIBI? QUOMODO APERUIT TIBI OCULOS? RESPONDIT EIS: DIXI VOBIS IAM, ET AUDISTIS: QUID ITERUM VULTIS AUDIRE? NUMQUID ET VOS VULTIS DISCIPULI EIUS FIERI?) *Da gloriam Deo.* Est modus, sive phrasis obtestandi et adiurandi apud Hebræos, ut patet Iosue 7. 19. q. d. Dic veritatem ad Dei gloriam: fatere tu idipsum, quod nos scimus esse verum, scilicet hunc hominem, puta Iesum, esse peccatorem, atque hac veritatis, quæ latebat, confessione a te manifestata, glorificabis Deum, qui est prima et æterna veritas. *Dare gloriam Deo,* inquit Glossa, est veritatem de aliquo, quasi Deo præsente dicere, q. d. Confitere istum non esse Deum, sicut nos, sed peccatorem; nimirum prætextu religionis, ait Chrys. ad hoc volunt cæcum inducere, ut neget se a Christo curatum, aut ficte et magice per præstigias curatum, q. d. ait Interlin. Nega beneficium et miraculum, quod a Iesu accepisti: quod est blasphemare, non Deo gloriam dare.

Anxia Iudæorum de cæco nato sa-nato disquisitio.

SI PECCATOR EST, NESCIO; UNUM SCIO, QUIA CÆCUS CUM ESSEM, MODO VIDEO.) Prudenter et caute respondet: quia nec paret calumniæ, nec veritatem celat, ait Interl. Obiicit Chrysost. Quomodo dixit cæcus paulo ante, *Propheta est*, qui nunc dicit: *Si peccator est, nescio?* Respondet: Non hoc dicit asserendo, nec timendo, sed quia volebat Iesum a rei testimonio, non a sua voce, ab incusatione eripi, q. d. Nunc dicere vel disputare vobiscum nolo, an Iesus sit peccator, nec ne: unum dico, quod certo scio, me iam esse videntem, qui prius fui cæcus.

QUOMODO APERUIT TIBI OCULOS?) Modum curationis iterum inquirunt, more canum, ait Chrysost. qui leporem nunc huc, nunc illuc investigant.

QUID ITERUM VULTIS AUDIRE?) q. d. Inaniter interrogatis, non volentes addiscere, sed cavillari, ait S. Chrys.

NUMQUID ET VOS VULTIS DISCIPULI EIUS FIERI?) Sicut ego iam video, et non invideo, ait Interl. imo discipulum me esse Iesu profiteor, ac vos pariter eius discipulos fieri opto: loquebatur hæc, ait S. August. iam stomachans adversus duritiem Iudæorum, et ex cæco videns, non ferens cæcos. Nota hic heroicam constantiam et magnanimitatem cæci, intuendo Iesu coram Pharisæis iuratis Christi hostibus, unde meruit a Christo suscipi et exaltari.

Vers. 28. et 29. MALEDIXERUNT ERGO EI, ET DIXERUNT: TU DISCIPULUS ILLIUS SIS: NOS AUTEM MOSI DISCIPULI SUMUS. NOS SCIMUS QUIA MOSI LOCUTUS EST DEUS: HUNC AUTEM NESCIMUS UNDE SIT.) *Maledixerunt,* dicendo: Maledicte, esto maledictus, maledicat tibi Deus, ito in malam crucem; aut quid simile; aut *maledixerunt*, id est, maledicta et convicia in eum iecerunt; Arabicus, *opprobriis eum affecerunt.* Verum inefficax fuit eorum maledictio, et a Christo conversa in benedictionem: laus enim piorum est, ab impiis maledici. Unde S. August. maledictum est, ait, si cor discutias, non si verba perpendas: tale autem maledictum sit super nos, et super filios nostros.

HUNC AUTEM NESCIMUS UNDE SIT.) An a Deo missus, uti fuit Moses, an a diabolo: ita Euthym.

Vers. 30. RESPONDIT ILLE HOMO (cæcus a Christo illuminatus), ET DIXIT EIS: IN HOC ENIM (q. d. Hoc sane. Est hebraismus) MIRABILE EST, QUIA VOS NESCITIS UNDE SIT, ET APERUIT MEOS OCULOS.) q. d. Vestrum, utpote doctorum et legisperitorum, erat, scire Iesum, qui tanta patrat miracula, et me modo illuminavit, non nisi a Deo missum esse: Deus enim est qui per eum miracula operatur. Ubique signum illuminationis suæ inducit, ait Chrys. quia hoc depravare non poterant, sed ab eo convincebantur.

Vers. 31. SCIMUS AUTEM QUIA PECCATORES DEUS NON AUDIT.) Quæres, quomodo hoc sit verum? Nam Deus peccatores, si pœnitentes veniam petant, illam eis indulget, et peccatoribus bona temporalia, quin et spiritualia petentibus sæpe elargitur. Resp. Primo, Deus ordinarie peccatores non exaudit, peccatores, inquam, in peccato perseverantes: aliquando tamen eos exaudit, sed id rarum est. Ita Iansen. Id ita esse patet ex Scriptura. Audi Isaiam: *Aggravata est auris eius, ut non exaudiat, sed iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum*, Isaiæ 59. 1. et 2. Et: *Qui declinat aures suas, ne audiat legem: oratio eius fiet execrabilis,* Prov. 28. 9. Et: *Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* Psalm. 49. 16. Et: *Maledicam benedictionibus vestris*, Malach. 2. 2. De iustis autem dicitur: *Oculi Domini super iustos, et aures eius in preces eorum*, Psal. 33. 16. Et: *Oculi Domini ad timentes eum*, Eccles. 15. 20.

Peccatores an Deus exaudiat.

Secundo, et magis proprie ad rem propositam, Deus non exaudit peccatores; nimirum hac ratione et modo, ut ad declarandam eorum sanctitatem (quæ nulla, vel ficta et simulata est) miracula faciat, uti facit per Iesum, ad testandum ipsum esse Messiam; de hac enim re hic agebatur: ita Theophyl. Euthymius, et Maldon. hic, ac Suarez tom. 2. de Relig. lib. 1. de orat. cap. 25. Deus, inquit, peccatores non audit, si orent mala intentione, v. g. ad confirmationem hypocrisis vel mendacii.

Tertio, S. Augustin. lib. 3. de Baptism. contra Donat. cap. 20. Respondet, cæcum hunc id dixisse generaliter, cum adhuc esset catechumenus, et necdum satis in fide instructus: nam generaliter idipsum non esse verum. Quare sententiam hanc non omnino esse veram, nec esse sententiam S. Scripturæ, sed S. Scripturam tantum asserere illam prolatam esse a cæco: quod verum est et canonicum.

Audi S. August. *Hæc adhuc inunctus loquitur: nam et peccatores Deus exaudit: alioqui frustra publicanus diceret, Deus propitius esto mihi peccatori; ex qua confessione meruit iustificationem, sicut et cæcus ille illuminationem.*

Ex hoc loco S. Cyprianus epistol. 64. et 80. et eius sequaces Donatistæ, inferebant baptismum a ministro hæretico collatum, esse invalidum, ideoque iterandum; quia hæreticus est magnus peccator, quem Deus non audit. Sed perperam: nam simili modo Catholici sacerdotis qui in peccato vivit, baptisma esset irritum et iterandum: hic enim est peccator. Dico ergo, alia est vis Sacramenti, alia orationis. Sacramentum enim habet vim ex opere operato, oratio vero ex opere operantis, puta ex sanctitate et meritis orantis. Quare si peccator, v. g. hæreticus, baptizet, validum est Sacramentum, suamque habet vim ex institutione Christi, qui per Sacramentum gratiam confert: Christus enim est principalis auctor baptismi, qui per ministrum, quasi instrumentum baptizat. Adde, esto Deus non audiat preces peccatoris in quantum ipse persona privata est; audit tamen eiusdem preces, quatenus ipse persona publica est, puta minister Ecclesiæ: Ecclesia enim est sancta, quia caput, puta Christum, habet sanctum, multaque membra, hoc est multos fideles habet sanctos, quorum preces Deus exaudit.

A SÆCULO NON EST AUDITUM, QUIA (quod) QUIS APERUIT OCULOS CÆCI NATI.) q. d. Esto, Moses et Prophetæ multa fecerint miracula, nunquam tamen cæco nato visum restituerunt: Iesus ergo, qui mihi cæco nato visum reddidit, magnus Propheta in mundum a Deo missus sit oportet, imo maior Mose et Prophetis cæteris. Pungit et retundit dictum Pharisæorum: *Tu discipulus illius sis, nos autem Mosis discipuli sumus,* q. d. Vos Mosen antefertis Christo; ego vero Christum antefero: vos Mosi discipuli esse vultis, ego malo Iesu esse discipulus: ita Cyrillus, Leont. et alii. Vers. 32.

NISI ESSET HIC A DEO, NON POTERAT FACERE QUIDQUAM.) In curanda cæcitate mea. Dicit hoc cæcus libere, constanter et veraciter, ait S. August. Dei enim opus supernaturale et proprium est illuminare cæcos. Vers. 33.

RESPONDERUNT, ET DIXERUNT EI: IN PECCATIS NATUS ES TOTUS, ET TU DOCES NOS?) *Totus,* scilicet et anima et corpore: nam ob peccatum tuum cæcus es natus, hinc stigma peccati in oculis ostentas. Censent enim cum Pythagora, Platone et aliis, animam ante corpus extitisse, et ob peccata in corpus deforme, v. g. cæcum, esse Vers. 34.

detrusam: ita Cyrill. Leont. et alii. Aliter Maldon. q. d. Ab utero matris usque in hodiernum diem nil didicisti, nisi peccare. Sic et S. Chrysost. et Theophyl. A prima ætate, inquiunt, continuo peccas.

Et tu doces nos?) q. d. Tu, o cæce peccator, vis docere nos, qui sumus videntes, sapientes et iusti?

Et eiecerunt eum foras.) Extra domum privatam, in qua erant, quasi stultum et indignum, cum quo tanti magistri disputarent, ait Maldon. vel ut Theophyl. et S. Chrysost. extra templum, ac consequenter extra synagogam, ait Leont. hoc est, excommunicaverunt eum, et extra cœtum, sive Ecclesiam suam, eiecerunt; sed invenit eum Dominus templi (Christus) ait Chrysost. et suscepit. Utrumque eos fecisse est credibile, scilicet cæcum ex domo, et hoc symbolo ex Ecclesia sua eiecisse. Hoc enim apud eos iam decretum erat, ut patet vers. 22. Atque hoc satis significant vers. 28. cum dicunt: *Tu illius discipulus sis, nos autem Mosi discipuli sumus*, q. d. Abi a Mose et nobis, o apostata, ad tuum Iesum, nimirum huc eos agebat livor et odium Christi. Denique idipsum suadet, quod hæc acta sint in domo iudicii, quæ videtur fuisse domus publica, non privata, puta synagoga iuxta templum, ut dixi vers. 31. ita S. Chrysost. Theophyl. Leont. Idipsum magis patebit cap. 10. 1. ubi ob cæcum hunc e synagoga expulsum, Christus ait se esse ostium ovilis Dei, id est, Ecclesiæ.

Vers. 35. 36 37. et 38. Audivit Iesus quia eiecerunt eum foras: et cum invenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei? Respondit ille, et dixit: quis est, Domine, ut credam in eum? Et dixit ei Iesus: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait: Credo Domine. Et procidens adoravit eum.) Christus cæcum, a Iudæis ob sui confessionem eiectum, benigne suscipit, eiusque constantiam remunerat; quare quem prius carne, eumdem nunc mente illuminat. Nam cum eum carne illuminavit, simul ei communia et confusa quædam fidei semina iniecerat, quæ nunc particulatim efformat et perficit, ut Iesum, quem quasi illuminatorem sui credebat esse Prophetam, sed hominem, nunc credat esse quoque Deum, Deique Filium. Unde Glossa: Habebat cæcus, inquit, iam dudum cor paratum ad credendum, sed in quem credere deberet, ignorabat. Unde ait: *Quis est, Domine, ut credam in eum?* Discit ergo hoc a Christo, ut scilicet in se, quasi in Messiam, Dei Filium, ideoque Deum verum, credat.

Et cum invenisset.) Utique studio Christi quæsitum eo loci, ubi ipsum esse sciebat: Nemo enim invenit, nisi id quod antea quæsivit: nimirum pastoris boni est quærere ovem errantem, quæ se in viam reducere nequit, nisi ab illo quæsita et reducta. Unde S. August. tract. 4. *Illi pellunt*, inquit, *excipit Dominus: magis enim quia expulsus est, Christianus factus est.*

Credis?) Iesus non requisivit fidem cæci in sanatione corporis, sed hic in sanatione mentis eam exposcit: quia ut ait S. August. serm. 15. de Verbis Apostoli: *Qui fecit te sine te, non iustificat te sine te; fecit nescientem, iustificat volentem.*

Et dixit ei Iesus: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est.) *Et vidisti eum*, nunc cum se tibi ipse videndum offert, quem huc usque cæcus videre non potuisti. Nam cæcus illuminatus fuerat in Siloe absente Christo, unde Christum huc usque non viderat. Insinuat ergo Christus se esse eum, qui ipsi paulo ante visum restituit. Reducit enim ei in memoriam sanitatem, ait Theophylactus, et quod ab eo virtutem vivendi acceperat, ut sic credat ipsum non tantum esse Filium hominis, sed et Filium Dei.

Credo Domine. Et procidens adoravit eum.) Iesum, tamquam genuinum et proprium Dei Filium, ideoque Deum verum latria adorandum. Porro cæcus, Christo interius eum illustrante et impellente, dicens *Credo*, simul elicuit actus spei, contritionis, charitatis, religionis et adorationis erga Christum, et per illos a peccatis purgatus et iustificatus est; quocirca vir sanctus et Apostolicus evasit. Scripsit eius vitam Petrus de Natal. Episc. Esquilinus in Catalogo Sanctorum l. 5. c. 102. *Cedonius Episcopus*, inquit, *vel Sidonius, fuit ille cæcus a nativitate*, Cæci nati vitæ. *quem Dominus lutum ex sputo faciens, et oculos liniens, illuminavit, ut habetur Ioan. 9. qui et ab aliquibus dicitur fuisse unus ex 72. Christi discipulis. Sive autem ex numero illorum fuerit, sive non, planum habetur ex chronicis et gestis discipulorum, quod Christi discipulus fuit; et post ascensionem Domini ab Apostolis baptizatus, sancto Maximino specialiter adhæsit; et cum eodem et Lazaro atque sororibus eius naviculæ impositus, a finibus Iudæorum expulsus fuit. Postquam autem præfati Sancti provinciam Provinciæ, ad quam Deo duce applicuerant, ad Christum converterunt: et postquam beatus Lazarus Massiliæ, et beatus Maximinus Aquis ordinati sunt, ipse in ministerio Maximini Aquensis civitatis Episcopi permansit, et eiusdem prædicationis coadiutor: ubi et post dies multos in pace quievit, et iuxta magistrum reconditus iacuit, ut supra dictum est.*

Et dixit Iesus.) Nonnulli Codices addunt *ei*, scilicet Vers. 39. cæco; sed cum Romanis, Græcis, Syro et Arabico delendum τὸ *ei*. Christus enim hæc dixit non ad cæcum, sed ad Pharisæos.

In iudicium ego in hunc mundum veni (Arabicus, *veni ut iudicem hunc mundum)* ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant.) *In iudicium*, id est, ad condemnationem, ait Cyrill. Leont. Theophyl. et Chrysost. ut scilicet superbos et mundanos Pharisæos, qui sibi videntur videre et sapere, cæcitatis arguam, convincam et condemnem.

Melius alii accipiunt *iudicium* non condemnationis, sed Quodnam iudicium hic intelligatur. examinis et discretionis, q. d. Ego incarnatus sum et veni in terram, ut discernam et separem credentes ab incredulis, bonos a malis, pios ab impiis; nimirum ut humiles, qui antea in ignorantia Dei et salutis vivebant in cæcitate mentis, instar cæci huius mihi credentes, Dei et rerum ad salutem spectantium cognitione illuminem; superbos vero mihi credere nolentes, uti sunt Pharisæi scientia legis inflati, superbia sua excæcari permittam, ac excæcatos cæcitatis arguam et refutem: ita S. August.

Posset Secundo, *iudicium* hic significare arcanum Dei consilium, et mirabile decretum, sed iusto eius iudicio statutum et fixum, quo Deus effecit ut Gentiles Deum ignorantes, ideoque cæci lumen fidei Christi viderent, illudque humiliter et avide susciperent: Scribæ vero, Pharisæi, et mundi sapientes sua scientia inflati, per infidelitatem excæcarentur, Christique fidem et lucem repellerent. Humilitas ergo Gentes insipientes, se Christo subdentes fide Christi illuminavit: superbia vero Scribas sapientes Christum repellentes infidelitate cæcavit. Ita Cyrill. vel potius Clictovæus, qui Cyrillum hic supplevit. Hoc est quod exclamat Apostolos Rom. 11. *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, et investigabiles viæ eius!* Nimirum, *iudicia Dei abyssus multa.* Causam præmisit Apostolus ibidem v. 25. dicens: *Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret.* Ita Clictovæus in impresso, et Cyrillus in Catena. Porro Theodor. in Catena, hæc ad Paulum et Iudam adaptat: Paulus enim ex cæco videns, Iudas autem ex vidente cæcus factus est

Ubi Nota τὸ *ut, propterea, ideo, idcirco*, etc. apud Ioannem sæpe non causam, sed effectum vel consecutionem significare. Non enim hac causa et hoc fine venit Christus, ut Scribæ excæcarentur, sed cæcitas eorum ex adventu et prædicatione eius consecuta est, non per actionem Christi, sed per ipsorum superbiam et culpam: ita Cyrillus, Chrysostom. Theoph. Euthym. et alii.

Et audierunt quidam ex Pharisæis, qui cum ipso Vers. 40. erant, et dixerunt ei: Numquid et nos cæci sumus?) Senserunt Pharisæi Christi dicto, *Ut videntes cæci fiant*, se taugi et pungi, Christumque loqui de cæcitate non corporis, uti vult Theophylactus sed animi: ita Cyrill. et Leont. Videbant enim se corpore non esse cæcos; quare si eos oculis captos dixisset, ipsum stolidum explosissent;

rogant ergo: *Numquid et nos cæci sumus?* q. d. Itane tu venisti, ut cæcos corporaliter illumines, et nos spiritualiter videntes, legisque doctores excæces, et insipientes amentesque efficias? ostende nobis hanc cæcitatem et amentiam.

Vers. 41. DIXIT EIS IESUS: SI CÆCI ESSETIS, NON HABERETIS PECCATUM; NUNC VERO DICITIS: QUIA VIDEMUS. PECCATUM VESTRUM MANET.) Arabicus, *firmatum est.* Primo, Chrys. Theoph. Euthym. exponunt de cæcitate corporis, q. d. Si cæci essetis corpore, minus superbiretis et peccaretis. Cæcitas enim corporis humiliaret animum vestrum.

Secundo, et magis genuine, S. August. trac. 44. *si cæci essetis,* scilicet vestro sensu et iudicio, hoc est, si cæcos, id est, ignorantes et insipientes in rebus salutis vos esse humiliter agnosceretis, non haberetis peccatum; quia cæcitatis vestræ remedium quæreretis, et a me quærentes acciperetis. Sic et Beda, Maldon. et alii.

Tertio, præcise et scholastice, q. d. Si essetis cæci, scilicet per ignorantiam Script. et legis naturalis, non haberetis peccatum iuxta ignorantiam hanc operando, et me Messiam vestrum non agnoscendo: scilicet si ignorantia vestra esset plane inculpata et invincibilis, haberetis quidem aliquod peccatum, sed minus grave et excusabile, atque facile a me ignorantiam vestram mea doctrina dispellente, possetis illuminari et curari: nunc vero apud vos *dicitis: Quia* (quod) *videmus,* hoc est, putatis vos videre esseque sapientes, ut de Christi adventu et persona optime iudicetis: *Idcirco,* ut habet Græcus, Arabicus et Syrus, *peccatum vestrum manet,* q. d. Idcirco vos ex malitia et arrogantia permanetis in vestro infidelitatis contra me peccato, idcirco obstinatis et obfirmatis animum, ut me Messiam esse credere nolitis, etiamsi ego idipsum plurimis signis et miraculis verum esse demonstrarim. Quocirca nulla ratione a me illuminari et curari potestis, quia obstinate me audire non vultis: ita Theophyl. Iansenius et alii.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus de se duas parabolas dat, unam ostii, aliam pastoris ovium, et utramque sibi attribuit. Unde ait, v. 7. Ego sum ostium ovium; *qui ergo per me non intrat in ovile, ille fur est et latro. Et v. 11.* Ego sum Pastor bonus, *etc.* et animam meam pono pro ovibus meis. *Secundo, Iudæi inter se de Iesu dissentientes v. 19. rogant eum ut clare dicat an ipse sit Messias, id est Christus. Respondit Iesus se esse Christum, sed Iudæos id nolle agnoscere, eo quod non sint oves suæ. Hinc Tertio, Iudæi v. 31. tollunt lapides, ut in eum iaciant, sed Christus se et sua dicta tuetur illo dicto Psalm. 81.* Ego dixi, Dii estis. *Quare Iudæis eum capere volentibus, ipse invisibiliter elabitur.*

1. AMEN, amen dico vobis: qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est, et
latro. 2. Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium. 3. Huic ostiarius aperit, et oves vocem eius
audiunt, et proprias oves vocat nominatim, et educit eas. 4. Et cum proprias oves emiserit, ante eas vadit:
et oves illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. 5. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia
non noverunt vocem alienorum. 6. Hoc proverbium dixit eis Iesus. Illi autem non cognoverunt quid loqueretur
eis. 7. Dixit ergo eis iterum Iesus: Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium. 8. Omnes quotquot
venerunt, fures sunt et latrones, et non audierunt eos oves. 9. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur:
et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet. 10. Fur non venit nisi ut furetur, et mactet, et perdat.
Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant. 11. Ego sum pastor bonus, Bonus pastor animam suam dat
pro ovibus suis. 12. Mercenarius autem, et qui non est pastor, cuius non sunt oves propriæ, videt lupum venientem,
et dimittit oves, et fugit: et lupus rapit, et dispergit oves: 13. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius
est, et non pertinet ad eum de ovibus. 14. Ego sum pastor bonus: et cognosco meas, et cognoscunt me meæ.
15. Sicut novit me Pater, et ego agnosco Patrem: et animam meam pono pro ovibus meis. 16. Et alias oves habeo,
quæ non sunt ex hoc ovili: et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus
pastor. 17. Propterea me diligit Pater: quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. 18. Nemo tollit
eam a me: sed ego pono eam a meipso, et potestatem habeo ponendi eam: et potestatem habeo iterum sumendi
eam. Hoc mandatum accepi a Patre meo. 19. Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos. 20.
Dicebant autem multi ex ipsis: Dæmonium habet, et insanit: quid eum auditis? 21. Alii dicebant: Hæc verba
non sunt dæmonium habentis: numquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire? 22. Facta sunt autem encænia
in Ierosolymis: et hiems erat. 23. Et ambulabat Iesus in templo, in porticu Salomonis. 24. Circumdederunt
ergo eum Iudæi, et dicebant ei: Quousque animam nostram tollis? si tu es Christus, dic nobis palam. 25. Respondit
eis Iesus: Loquor vobis, et non creditis: opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium
perhibent de me; 26. Sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis. 27. Oves meæ vocem meam audiunt:
et ego cognosco eas, et sequuntur me: 28. Et ego vitam æternam do eis: et non peribunt in æternum, et non
rapiet eas quisquam de manu mea. 29. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est: et nemo potest rapere
de manu Patris mei. 30. Ego et Pater unum sumus. 31. Sustulerunt ergo lapides Iudæi, ut lapidarent eum. 32.
Respondit eis Iesus: Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis? 33.
Responderunt ei Iudæi: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: et quia tu homo cum sis, facis teipsum
Deum. 34. Respondit eis Iesus: Nonne scriptum est in lege vestra, quia Ego dixi, dii estis? 35. Si illos
dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura: 36. Quem Pater sanctificavit, et misit in
mundum, vos dicitis: Quia blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum? 37. Si non facio opera Patris mei, nolite credere
mihi. 38. Si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis quia
Pater in me est, et ego in Patre. 39. Quærebant ergo eum apprehendere: et exivit de manibus eorum. 40. Et
abiit iterum trans Iordanem, in eum locum ubi erat Ioannes baptizans primum; et mansit illic. 41. Et multi venerunt
ad eum, et dicebant: Quia Ioannes quidem signum fecit nullum. 42. Omnia autem quæcumque dixit Ioannes
de hoc, vera erant. Et multi crediderunt in eum.

Vers. 1. AMEN, AMEN (id est in veritate, sive verissime et certissime) DICO VOBIS: QUI NON INTRAT PER OSTIUM IN OVILE OVIUM, SED ASCENDIT ALIUNDE, ILLE FUR EST, ET LATRO.) Proponit hic Christus parabolam ostii ovilis,

Parabola ostii ovilis.

ut per eam ostendat quis ipse sit, et quales sint sui æmuli et adversarii, puta Scribæ et Pharisæi. Incipit hæc parabola v. 1. et finitur v. 11. ubi Christus aliam pastoris parabolam inducit.

Occasio et causa, cur Christus hanc parabolam proposuerit, fuit, quod Pharisæi cæcum a se illuminatum ob Christi fidem et confessionem, e synagoga quasi ex ovili suo eiecerant: quo facto significabant Iesum non esse Messiam, nec membrum Synagogæ, sive Ecclesiæ suæ; sed esse pseudoprophetam, ac consequenter eos qui in ipsum credebant, uti crediderat cæcus ab eo illuminatus, errare in fide, et aberrare a synagoga, esseque Ecclesiæ suæ apostatas. Proponit ergo Christus parabolam ostii ovilis, ut per illam doceat contrarium; scilicet adeo se non esse pseudoprophetam, ut potius omnes alii, qui per ipsum tamquam verum ovilis, id est Ecclesiæ Dei, ostium, in illam non intrant, sint seductores et falsarii: illi vero sint legitimi pastores, Prophetæ et doctores, qui per ipsum in hoc ovile, id est in Ecclesiam Dei, intrant. Quare Synagogam Pharisæorum iam iudaizantem, esse Synagogam non Dei, sed satanæ: veram autem Dei Ecclesiam esse Christianam, quam Christus instituebat, Synagogæ Iudaicæ surrogabat, ac proinde cæcum a Synagoga excommunicatum, per fidem in Christum ingressum esse in Ecclesiam veram, scilicet Christianam.

Parabolæ ostii ovilis explicatio.

Ut totam parabolam lector facile comprehendat, totam eius synopsin hic oculis subiiciam. Primo, ovile Dei est Ecclesia, quæ vetus apud Iudæos, Synagoga dicebatur. Secundo, herus ovilis, id est Dominus Ecclesiæ, est Deus Pater. Tertio, ostium est Christus, sive fides in Christum, qui clausus est Scriptura legis et Prophetarum, velut ostio suis seris obserato. Quarto, ostiarius est Spiritus sanctus. Quinto, oves sunt non soli prædestinati, ut opinatur S. August. et electi ad gloriam, sed quivis fideles et discipuli Christi, sive omnes qui sunt in Ecclesia. Sexto, veri pastores et Prælati sunt qui per Christum intrant. Septimo, his ostiarius, id est Spiritus sanctus, aperit ostium, quia fides in Christum, per quam ingrediuntur in Ecclesiam, est donum Spiritus sancti, ipseque Spiritus sanctus eis potestatem veram et legitimam impertit, ut quæ ipsi fecerint, rata sint et habeantur a Deo. Octavo, hi educunt oves, id est fideles ad pascua sacræ doctrinæ, gratiæ, et virtutum, eisque suo vitæ probæ exemplo præeunt; ac nominatim eas vocant, quia sigillatim uniuscuiusque curam gerunt, et singulos ad meliora hortantur, stimulant, compellunt. Nono, qui per Christum non intrat in ovile, sed vel per murum in illud transilit, vel per fenestram, aut maceriam in illud irrumpit, ille fur est et latro ovium, id est fidelium: hos enim mactare et perdere satagit. Cætera fere sunt emblemata, quæ ad elegantiam pertinent, nec rei per eam significatæ sunt applicanda.

Nunc singula sigillatim expendamus, et ad incudem revocemus.

Qui non intrat per ostium in ovile (Græce, αὐλὴν, id est stabulum) ovium, sed ascendit aliunde (Arab. *per alium locum)* ille fur est, et latro.) q. d. Qui per me Christum qui sum ostium Ecclesiæ, in eam non intrat, ille non est pastor, sed fur et latro, qui fideles laniare, necare et perdere molitur. Tales fuere Iudas Galilæus et Theodas, Actor. 5. v. 36. et 37. ac similes, qui se finxerunt esse Messiam, aut id quod Messiæ erat proprium, sibi arrogare et profiteri conati sunt. Tales etiam iam esse incipiebant Scribæ et Pharisæi, qui antea per merita Christi legitimam a Deo docendi et gubernandi populum potestatem acceperant, ideoque eius veri erant pastores et doctores: iam autem Christo præsenti se opponentes, et populum ab eo avertentes, fiebant lupi, imo fures et latrones fidelium. Ita S. August. et ex eo Glossa. Contra Pharisæorum, inquit, qui se videre iactabant, arrogantiam similitudinem proponit, ostendens nec sapientiam, nec bonam vitam quidquam valere, nisi per eum. Et Chrysost. dicens: Abunde, inquit, Scribas significat, qui docebant doctrinas et mandata hominum, et legem transgrediebantur. Tales quoque olim fuere pseudoprophetæ, et nunc sunt hæretici, de quibus Ieremias c. 23. 21. *Ipsi*, inquit, *currebant, et ego non mittebam eos.* Audi S. August. *Dicant Pagani, vel Iudæi, vel hæretici: Bene vivimus; si per ostium non intrent, quid eis prodest? non bene vivere dicendi sunt, qui finem bene vivendi vel cæcitate nesciunt, vel inflatione contemnunt.*

Tropologice addit August. Humilis ianua est Christus: qui intrat per hanc ianuam, oportet humilem esse, ut sano capite (ne in superliminare attollens caput impingat) possit intrare: qui non se humiliat, sed per maceriam vult ascendere, ideo exaltatur ut cadat. Idem S. August. ser. 49. de Verb. Domini: Intrat per ostium, inquit, qui intrat per Christum, eiusque passionem imitatur et humilitatem. *Fur* est, quia oves id est fideles, Christo surripere, sibique arrogare contendit. Idem *latro* est, qui fidelium animas occidit et gehennæ mancipat. Ita S. August. Fur est, inquit, quia quod alienum est, suum dicit; nimirum oves Dei suas faciendo, ait Glossa. Latro est, quia quod furatur occidit, ait S. August.

Ad beneficia Ecclesiastica variæ portæ.

Tropologice. Festive noster Salmeron tom. 7. p. 88. In Ecclesiam, inquit, id est, ad beneficia Ecclesiastica, varii varie intrant. Primo, nonnulli per ostium sive portam Cæsaream; nimirum aulici per commendationem Cæsarum, regum, principum. Secundo, alii intrant per portam auream, scilicet divites. Tertio, alii per portam sanguineam, puta per parentes, cognatos et amicos potentes. Quarto, alii per portam munerariam, hoc est per dona et munera. Quinto, alii per portam famulariam, scilicet servi et famuli, qui propter obsequia ab Episcopis promoventur ad beneficia. Hi iacent languentes et expectantes aquæ, id est sedis vacantis, motum: tunc enim qui prior est in gratia apud successorem, beneficium obtinet.

Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium.) Vers. 2.
S. Chrysost. per *ostium* intelligit S. Scripturas: hæ enim, inquit, Dei cognitionem aperiunt, oves custodiunt, lupos prohibent, hæreticis aditum præcludentes. Sic et Theophyl. Leont. et Euthym. Accedit Theodor. Heracleotes in Catena, qui et aliam causam addit; S. Script. est ostium, inquit, quia ille verus est pastor, cui ostium ingressum, id est S. Scriptura auctoritatem præbet, et fidem conciliat. Verum S. August. Cyrill. Beda, Rupertus hic, et S. Gregor. hom. 15. in Ezech. per *ostium* intelligunt Christum. Ipse enim v. 7. diserte ait: *Ego sum ostium.*

Dices: Christus est pastor ovium; ergo nequit esse ostium: pastor enim intrat per ostium, ergo ipse non potest esse ostium. Resp. S. August. Dominus (Christus) ipse ostiarius, et pastor, et ostium: ipse se aperit, qui seipsum exponit: vel ostiarius est Spiritus sanctus, de quo Dominus: *Ipse vos docebit omnem veritatem:* ostium ergo est Christus, qui est veritas, quam qui docet, ostium aperit. Hæc August. Et Glossa: Omnes, ait, qui veritatem tenent et docent, in Christo pastore sunt unus pastor: sibi Christus soli tenuit quod ostium est, per quem oves intrent ad Deum: intrat autem pastor ostium: Christum enim Christus ipse et alii pastores prædicant. Simplicius cum Maldonat. dicas Christum pastorem per ostium, id est, per seipsum, intrare in Ecclesiam, quia sua auctoritate in eam intrat, cæteri vero intrant auctoritate a Christo accepta. Nec enim in parabolis omnia ad amussim accommodare est possibile. Porro Syri et Hebræi gaudent parabolis, easque conduplicant et multiplicant, imo unam alteri inserunt et commiscent. Unde Christus Scribis non nisi in parabolis loquebatur, Matth. 13. 35. Sic hic, Christus parabolas ostii et pastoris commiscet.

Quis hic ostiarius.

Huic ostiarius aperit.) Id est Moses, inquit Chrysost. Theophyl. Euthym. cui ostium, id est Dei eloquia credita sunt. Moses enim Christo testimonium perhibens, eum quasi principem in Ecclesiam inducit, iuxta illud c. 5. 46. *Si crederetis Mosi, crederetis forsitan et mihi, de me enim ille scripsit.*

Secundo, Cyrillus ostiarium censet esse angelum, qui præest toti Ecclesiæ, puta S. Michaelem. Ostiarius est Christus ipse, ait S. August. verbis iam cit.

Tertio et genuine, idem S. Augustin. Chrysost. Theo-

phyl. Rupert. Maldonat. et alii: Ostiarius, inquiunt, est Spiritus sanctus, per quem nobis Scripturæ reseratæ Christum pastorem indicant, ait Theophyl. Aut potius Spiritus sanctus Christo aperuit ostium in Ecclesiam, dum eum Ecclesiæ pastorem constituit, et suo testimonio, gratia et miraculis auctoravit, ut cum in Christi baptismo specie columbæ in eum descendit, ac deinde per eum cæcos illuminavit, ægros sanavit, mortuos suscitavit. Idem alios quoslibet pastores, legitimos Christi successores præficit Ecclesiæ, facitque ut ab Ecclesia agnoscantur et recipiantur, ac per eos cæteros fideles in Ecclesiam inducit. Idem pseudopastorum, ut hæreticorum, fraudes detegit, facitque ut ab Ecclesia expellantur.

Et oves vocem eius audiunt.) q. d. Sicut oves ex consuetudine, et ex pastorali cura et benevolentia pascendi agnoscunt suum pastorem, eiusque vocem audiunt, id est, sentiunt, dignoscunt, et quid ille velit intelligunt, illudque ei obediendo exequuntur et faciunt, ut, dum pastoris præeuntis sibilum audientes, illum, relicto etiam pabulo, sequuntur: sic pariter fideles et Christiani, Christum verum pastorem, et illos, quos ipse sibi vicarios substituit, agnoscunt, eiusque vocem audiunt, illique per omnia obediunt. S. August. et ex eo Beda, per oves solos prædestinatos accipiunt: hi enim oves vocantur, et ab hædis discernuntur, Matth. c. 23. 33. Sed ibi agitur de iudicio, ubi electi et salvandi a reprobis secernuntur: hic vero agitur de Ecclesia in terris militante, ubi electi cum reprobis commisti sunt, nec ab iis secerni possunt. Quare utrique vocantur oves: oves ergo sunt omnes fideles: hi enim sunt in ovili, id est in Ecclesia, et Christum pastorem agnoscunt, amant, et colunt.

Et proprias oves vocat nominatim.) Arabicus, *et vocantur oves eius nominibus suis. Nominatim*, id est, sigillatim, q. d. Pastor singularum ovium curam gerit, omnesque et singulas evocat, ut se ad pascua præeuntem sequantur: ac si qua ægra sit, illam solam avocat, ungit, medetur, imo, si opus sit, in humeros tollit. Adde: solent pastores solertiores suis vaccis, canibus, ovibus nomina imponere, ac per ea illas ad se vocare. Sic pariter Christus, et quilibet post eum pastor Christianis, dum eos baptizat, nomen proprium indit, illoque eos compellat et vocat, ac singulorum curam gerit, ut eos verbo, exemplo et SS. Sacramentis pascat, itaque ad salutem et gloriam cælestem deducat.

Octo munia pastoris. Notat Leont. Christum hic tradere octo veri pastoris signa et munia: primum est, quod per ostium ingrediatur; secundum, quod ostiarius illi aperiat; tertium, quod oves eius vocem agnoscant, illique pareant; quartum, quod singulas oves nominatim appellare possit; quintum, quod oves educat; sextum, quod ante eas vadat; septimum, quod opes eum sequantur; octavum, quod animam suam ponat pro ovibus. Talis fuit S. Chrys. qui cum de expulsione eius ageretur, hom. 11. sic suos affatur: *Vos estis mihi pater, vos mihi mater, vos mihi vita, vos mihi gratia; si vos proficitis, mihi placebit. Vos estis corona mea, et divitiæ meæ, vos estis thesaurus meus. Ego millies pro vobis immolari paratus sum: et nec gratia mihi in hoc est, sed debitum reddo. Bonus enim pastor debet animam suam pro ovibus suis ponere: huiusmodi enim mors immortalitatem parit.*

Et educit eas.) Ad pascua, quæ non extra, sed intra ipsum ovile, hoc est, in ipsa Ecclesia continentur. In Ecclesia enim pastor docet populum, Missam celebrat, baptizat, Sacramenta administrat, etc. Adde, Ecclesia est cœtus fidelium: ubi ergo sunt fideles, ibi pariter est Ecclesia, vel pars Ecclesiæ.

Vers. 4. Et cum proprias oves emiserit (ad pascua) ante eas vadit.) Ut iter præeat, ut eas a lupo et raptore defendat, ut per rectum iter commodumque eas ad meliora pascua se sequentes deducat. Sic pariter Christus, et quilibet verus pastor: Primo, fidelibus iter in cælum præit sanctæ vitæ exemplo. Cogitet ergo pastor, se fidelium debere esse in sanctitate anteambulonem et ducem, eosque omnes præire, ut cunctis illustre det virtutum exemplum, in quod singuli intuentes ipsum ad alta sequantur, iuxta illud S. Petri epist. 1. cap. 5. 3 *Non dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo.* Secundo, pastor fideles ab hæreticis, scandalis, cæterisque noxis sua vigilantia et robore tuetur et defendit. Tertio, eis rectum iter in cælum commonstrat, ac melioribus, quibus potest documentis, consiliis, monitis eos pascit ac nutrit: ita Theoph. Beda, Euthym. et alii.

Anagogice, S. August. *Quis*, ait, *est qui oves præcessit, nisi qui surgens a mortuis iam non moritur, et Patri dixit: Quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum.*

Et oves illum sequuntur, quia sciunt vocem eius.) Hoc est, dignoscunt vocem pastoris sui a voce cuiusvis alterius, ideoque eius vocem est sibilum sequuntur.

Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non noverunt vocem alienorum.) v. g. Hæreticorum, Iudæorum, Paganorum, omniumque improborum et fraudulentorum: hos enim quasi lupos fugiunt veri fideles, qui sunt genuinæ Christi oves. Vers. 5.

Hoc proverbium dixit eis Iesus. Illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis.) *Proverbium*, Græce παροιμίαν, id est parœmiam, similitudinem, parabolam, ut vertit Arabicus. Vide dicta Proverb. 1. v. 5. *Illi autem*, scilicet Pharisæi et Iudæi, contra quos parabolam hanc intorsit Christus, quin et Apostoli eamdem non intellexerunt, eo quod in se involuta sit, ænigmatica et obscura. Vers. 6.

Dixit ergo eis iterum Iesus: Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium.) Maldonat. censet hic Christum duplex ostium statuere, scilicet ostium domus, et hoc esse S. Scripturæ et ostium ovilis, et hoc esse Christum. Credo, inquit, alio sensu dixisse Christum: *Qui non intrat per ostium;* alio vero: *Ego sum ostium.* Nam cum dixit, *Qui non intrat per ostium*, de ostio, per quod pastores; cum dixit, *Ego sum ostium*, de ostio, per quod oves ingrediuntur et egrediuntur, loquebatur, quod diversum omnino est; illud est porta prima domus, hoc ostiolum ovilis; per illud pastorem, per hoc oves dixit ingredi debere; illud quod esset, non declaravit, hoc se esse dixit: *Ego*, ait, *sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur: et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet.* Verum hæc distinctio ostii subtilior est, quam solidior: ubique Christus de uno eodemque ostio, scilicet ovilis, loquitur. Quod enim ante parabolice et obscure dixit v. 1. *Qui non intrat per ostium*, etc. *fur est et latro*, cum illud discipuli non intelligerent, Iesus eis parabolam explicuit, dicens: *Ego sum ostium ovium: omnes quotquot venerunt, fures sunt et latrones. Ecce*, ait S. August. *quod clausum est aperuit. Ipse est ostium: intremus, ut nos intrasse gaudeamus.* Rursum hæc distinctio difficultatem quidem unam evadit, scilicet quomodo Christus, quasi pastor per ostium, id est per S. Scripturas sibi attestantes, ingrediatur in domum Ecclesiæ: alteram tamen, quomodo scilicet idem sit pastor et ostium, non evadit. Dicendum ergo Christum hic miscere more Syrorum inter se duas parabolas, unam ostii, alteram pastoris, ut dixi v. 2. Duo enim hic docere intendit Christus: Prius, neminem posse ingredi in Ecclesiam, indeque in cælum, hoc est, neminem posse iustificari et salvari, nisi per se, scilicet per fidem, credendo Iesum esse salvatorem mundi: hoc ostendit per parabolam ostii. Sicut enim non patet ingressus in ovile, nisi per ostium, sic nec patet ingressus in Ecclesiam militantem et triumphantem, nisi per Christum. Posterius, se verum esse pastorem, qui animam ponat pro ovibus suis, cæteros vero mercenarios: quare oves se sequi debere, non mercenarios: hoc ostendit per parabolam pastoris: porro, quia hoc posterius priori immistum et connexum est, idcirco parabolam ostii, parabolæ pastoris immiscet et innectit. Vers. 7.

Omnes quotquot venerunt, fures sunt et latrones, sed non audierunt eos oves.) Dices: Ergone omnes Prophetæ, qui venerunt ante Christum, populumque docuerunt, fures sunt et latrones? Respondent S. Augustin. lib. 16. contra Faustum cap. 12. et S. Hier. lib. 2. contra Pelag. et Beda hic, Prophetas non venisse sua sponte, sed missos esse a Deo. Rursus eos non venisse præter Vers. 8.

Christum, sed cum Christo; ut scilicet quasi eius præcursores ipsius adventum prænuntiarent. Quare Prophetas non diversos, sed eosdem censeri cum Christo, quia Christi causa, iussu et ductu venerant. Audi S. August. *Prophetæ non præter Christum venerunt; venerunt enim cum verbo Dei: venturus præcones misit, et eorum quos miserat, corda possidebat.* Addit Euthymius, Prophetas venisse quidem ante Christum, sed per ostium ingressos fuisse. Denique Christus proprie hic agit de iis, qui venerant ante ipsum titulo pastoris, sive Messiæ, q. d. Omnes qui ante me venerunt, seseque venditarunt pro pastore Ecclesiæ a tot sæculis expectato, scilicet pro Messia, sive Christo, hi fures sunt et latrones, quia oves, id est fideles, ut fures, Deo et Christo surripere, sibique ascribere, eosque lamiare et perdere conati sunt. Tales fuere Iudas Galilæus, Theodas, et post Christum Simon Magus, Barchocabas, pluresque alii, qui sibi Christi nomen et titulum arrogarunt: ita S. Cyrill. Chrysost. Theophyl. Euthym. et alii.

SED NON AUDIERUNT EOS OVES.) Quia deprehenderunt eos non afferre signa Messiæ a Prophetis prædicta, sed velle fideles Christo surripere, eosque sibi arrogare, mactare, et in gehennam præcipitare.

Vers. 9. EGO SUM OSTIUM. PER ME SI QUIS INTROIERIT, SALVABITUR: ET INGREDIETUR, ET EGREDIETUR, ET PASCUA INVENIET.) Rupert. censet hic aliud ostium a priori diversum statui, et aliud ovile, iuxta illud v. 16. *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili.* Verum frustra. Nam unum est tantum ovile Christi, puta una dumtaxat Ecclesia. Unde v. 16. subiicit Christus: *Et fiet unum ovile, et unus pastor.* Idem ergo hoc est ostium cum eo quod præcessit. Ostium enim iam dictum Christus partim confirmat, partim explicat, dum subdit: *Per me si quis introierit*, id est, si quis in me crediderit, itaque per fidem et gratiam meam ingrediatur Ecclesiam, hic *salvabitur*, id est iustificabitur et beabitur, si videlicet in fide, gratia et charitate mea usque ad mortem persistat. Ita S. Greg. ep. 49. lib. 7. *Ille*, ait, *ad ovile ovium intrat per ostium, qui intrat per Christum. Ipse autem per Christum ingreditur qui de eodem creatore et redemptore humani generis vera sentit et prædicat, et prædicata custodit.*

Ingredietur et egredietur quid? ET INGREDIETUR, ET EGREDIETUR.) Non significat ingressum in Ecclesiam, et egressum ex ea, ut patet, sed *egredietur*, scilicet ad pascua et post pastum *ingredietur* in locum, ubi recubet, uti faciunt oves, q. d. Fidelis quasi ovis ingredietur caulam Ecclesiæ bene pastus, et rursum esuriens egredietur ad pascua animæ suæ, sine ullo periculo, me pastore ducente et reducente: ita Maldonatus.

Aut potius *ingredi et egredi* apud Hebræos significat libere versari, suo munere fungi, solitum agere, et quævis negotia peragere, atque nectendum est cum eo quod sequitur: *Et pascua inveniet*, q. d. Fidelis ubique libere sine metu versabitur, suo munere fungetur, ac quidquid agat, tam domi, quam foris, ubique pabulum animæ inveniet. Significat enim hæc phrasis primo, securitatem; secundo, fiduciam; tertio, libertatem conversandi ubilibet, suo munere fungendi, et quælibet negotia peragendi pro Christo, et per Christum: ita Cyrillus, Chrysost. Theophyl. Euthymius.

Symbolice et Tropologice, S. August. Beda et S. Greg. homil. 14. Ingreditur fidelis intra se per contemplationem, egreditur per actionem ad bona opera. *Ingredietur*, ait S. August. *ad internam meditationem, et egredietur ad externam actionem.* Auctor. de Spiritu et anima: *Ingredietur*, inquit, *ad divinitatem meam, et egredietur ad humanitatem, et in utriusque contemplatione mira pascua inveniet.* Denique alio loco Greg. *Ingredientur*, ait, *et egredientur, et pascua invenient: intus quippe habent pascua contemplationis, foris pascua boni operis; intus mentem devotionibus impinguant, foris se piis operibus satiant.* Denique Theoph. *Ingredietur*, ait, *qui curam egerit interioris hominis; egredietur, qui mortificaverit membra sua super terram.*

Anagogice, Rupertus: Ingreditur fidelis Ecclesiam per fidem, ut in ea pascua inveniat; egreditur, cum ex ea moriens migrat in cælum. *Ingreditur*, ait S. Aug. *per ostium fidei in Ecclesiam, et egreditur per idem ostium fidei viventis in vitam æternam, ubi pascua inveniet.* Et S. Greg. *Ingredietur*, ait, *ad fidem, egredietur autem ad spem, pascua vero inveniet in æterna satietate.*

FUR NON VENIT NISI UT FURETUR, ET MACTET, ET PERDAT. EGO VENI UT VITAM HABEANT, ET ABUNDANTIUS HABEANT.) Vers. 10. Ostendit quis sit finis et scopus eius quem paulo ante furem vocavit, et quis ex adverso suus, q. d. Fur et latro ovium, qui per ostium, id est per me, non intrat in ovile Ecclesiæ, sed aliunde clam irrumpit, puta hæreticus, schismaticus, Scriba, Pharisæus, ac præsertim Pseudochristus, qui se pro Messia venditat, uti fecit Theodas, et Iudas Galilæus; hic non venit, ut oves, id est fideles, tueatur et salvet, sed ut eos furetur, ac Deo et Ecclesiæ, cuius sunt proprii, surripiat, eosque ad se, id est ad synagogam Satanæ, transferat, ibique eos per hæresim et vitia mactet, ac in gehennam ducat et perdat. Ego vero qui sum verus ovium, id est fidelium, pastor, e cælis veni et descendi in terram, non mei, sed fidelium causa, ut scilicet per me a peccatis liberati *vitam* gratiæ *habeant*, imo *abundantius habeant.* Græce περισσὸν ἔχωσιν, id est, *abunde habeant*, vel *abundantem habeant*, scilicet vitam: τὸ enim περισσὸν potest accipi ut adverbium, vel ut nomen adiectivum, q. d. Ego veni ut dem fidelibus vitam, non qualem qualem, sed περισσὸν, id est præstantem, eximiam, abundantem, novam, modum excedentem, ut scilicet abundent mea doctrina et gratia, per eamque in spiritu vegeti, læti, pingues, et abundantes donis spiritualibus vivant, tum in hoc sæculo per gratiam, tum in futuro per gloriam: ita S. Chrysost. Cyrill. Theophyl. Euthym. Beda et alii. Huc accedit expositio Ruperti; ut Christiani, inquit, abundantiorem habeant gratiam, quam Iudæi in lege veteri. Hinc et Arabicus vertit, *ut abundantius eis sit;* Vatablus, *ut abundent pascuis.* Hanc abundantem spiritus vitam, a Christo aspiratam videre licet in S. Petro, Paulo, cæterisque Apostolis; in S. Stephano, Laurentio, cæterisque Martyribus; in S. Athanasio, Gregorio, cæterisque Confessoribus; in S. Cæcilia, Catharina, cæterisque virginibus, etc. Hinc illa ardens Pauli vox: *Quis me separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia?* etc. *Certus sum quia neque mors, neque vita*, etc. Rom. 8.

EGO SUM PASTOR BONUS. BONUS PASTOR ANIMAM SUAM DAT PRO OVIBUS SUIS.) Vers. 11. Græce, ὁ ποιμὴν, ὁ καλὸς, id est, *ille pastor, ille bonus*, scilicet per excellentiam, hoc est Christus pastor bonus. præclarus, optimus et præstantissimus, imo unicus et singularis ille princeps pastorum, qui solus ita animam meam pro ovibus, id est fidelibus meis, ponam, ut eos mea morte a morte redimam, ac vitam præsentem et æternam eis conferam: quod non fecere Prophetæ, nec Apostoli, nec quis alius. Esto enim ipsi pro fidelibus non suis, sed Christi occisi sint, tamen eos morte sua a peccatis non redemerunt, nec sanctificarunt, vel bearunt. Ita Rupert. Chrysost. Theophyl. Euthym. Addit S. August. et Beda, Prophetas et Apostolos censeri unum eumdemque pastorem cum Christo, quia Christo fuere subordinati, ab eoque missi, directi, adiuti et protecti. Christus ergo est eximius ille et unicus pastor, quem venturum prædixit Ezechiel pastorum principem, dicens cap. 34. 23. *Suscitabo super eas* (oves meas) *pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David* (puta Christum Davidis filium) *ipse pascet eas, et ipse erit eis in pastorem*, etc. Vide ibi dicta.

Transit Christus a parabola ostii ad parabolam præclariorem pastoris. Ipse enim ita est ostium, per quod oves, id est fideles, ingrediuntur in Ecclesiam, ut idem sit pastor ovium, non qualis qualis, sed principalis, singularis et divinus: unde ipse per ostium, id est per seipsum, puta sua auctoritate intrat ad oves, id est fideles Ecclesiæ.

Porro Christus gaudet titulo pastoris, ut proprio et suavissimo. Hinc olim pingebatur ut pastor humeris suis ovem baiulans, uti etiamnum videre est in picturis antiquissimis, quæ extant in basilica Lateranensi, in Ecclesia Ss. Cosmæ et Damiani, et in cryptis et cœmeteriis S. Priscillæ, S. Laurentii, S. Sebastiani, etc. Hinc prisci Pa- Christus unicus pastor.

triarchæ et parentes, typique Christi, fuere pastores ovium, ut Abraham, Isaac, Iacob et Moses, qui pascendo oves didicit pascere et regere homines, ait Philo. Hinc et David a pastu ovium traductus est ad regnum. Hinc et Homerus Agamemnonem regem Græcorum passim vocat ποιμένα λαῶν, id est, pastorem populorum. Vis ergo nosse et sequi officium veri pastoris, inspice et fac sicut pastor ovium se gerit erga suas oves; esto tam eminens doctrina et sanctitate inter fideles tuos, ut inter oves irrationales videaris esse pastor rationalis, ac quasi angelus inter homines, ait S. Chrysost.

Analogia pastoris corporalis et spiritalis.

I. Primo ergo, sicut pastor oves singulas agnoscit, curat, compellat; sic et pastor animas singulas suæ curæ commissas agnoscat, curet, instruat, moneat, dirigat.

II. Secundo, pastor oves educit ad meliora pascua: idem faciat pastor fidelium.

III. Tertio, pastor ante oves vadit: sic pastor suos fideles præeat virtutis exemplo. Hoc est quod Paulus præcipit Tito, quem Cretæ Episcopum constituerat cap. 2. 7. *In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate*, etc.

IV. Quarto, pastor fugat lupos, serpentes, omniaque ovibus damnosa: sic Parochus fuget hæreticos, omnesque noxios. Rursum pascat oves sua doctrina et Sacramentis, non vero impinguet semetipsum lacte et lana ovium, Ezech. 34. 2. Ne sit ergo mercenarius, ut sua lucra quærat, suos honores, ut urbanos nobilesque pastoratus ambiat, rusticanos et ignobiles aspernetur. Christus enim obiit vicos et castella, aitque: *Pauperes evangelizantur*, Matth. 11. Memorabile hac in re exemplum dedit Ioannes Fischerus Episcopus Roffensis, qui exiguum et tenuem suum Episcopatum noluit commutare cum locuplete et honorato, quem ei offerebat Henricus VIII. Angliæ rex, dictitans se facilius et melius Christo in die iudicii rationem redditurum pro paucis ovibus et lucris quam pro multis. Nam si multi, inquit, scirent, quam ratio hæc futura sit exacta, non ambirent magnos et opimos Episcopatus: ita Sanderus in Schism. Anglic.

V. Quinto, pastor agnos tenere pascit, fovetque: oves infirmas consolidat, ægrotas sanat, confractas alligat, errantes reducit, Ezech. 34. 4. Vide ibi dicta, præsertim sub finem capitis. Idem Christianis faciat Parochus et Episcopus. Exemplum illustre est in Vita S. Abrahami, quam conscripsit S. Ephrem: Hic enim ex Anachoreta factus Pastor populi ferocis, barbari et indomabilis, ab eo male acceptus et crebro verberatus usque ad mortem, sua tamen invicta patientia, mansuetudine et charitate eum domuit, et Christi legibus subiecit.

VI. Sexto, verus ovium pastor fuit Iacob, qui de se ait: *Die noctuque æstu urebar et gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis*, Genes. cap. 31. 40. et nascente Christo pastores noctu vigilabant super gregem suum. Unde huius vigiliæ merito allectus angelus, eis apparuit nuntians Christi ortum, Lucæ 2. Sic Parochus et Episcopus sit vigil, gregique suo invigilet. Prima eius dos sit vigilantia.

VII. Septimo, pastor pro tuendis ovibus vitam suam periculo exponit. Idem faciat Parochus cum ingruit persecutio, pestis, hostis, uti fecit S. Athanasius, S. Chrysost. S. Basilius, S. Ambrosius.

VIII. Denique S. Petrus summus Ecclesiæ Pastor, hæc pastoribus sibi subditis dat præcepta, ep. 1. cap. 5. 2. *Pascite qui in vobis est gregem Dei, providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum: nec turpis lucri gratia, sed voluntarie, neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam.* Vide ibi dicta. Plura et particularia pastorum documenta vide apud S. Gregor. in exacto et eximio eius Pastorali. Et apud S. Bernard. in aureis libris de Considerat. ad Eugenium Pontificem, ac S. August. tract. de Pastoribus et ovibus tom. 9.

Porro horum omnium origo, fons et causa, ideoque summa et compendium est charitas. Hæc enim omnia iam recensita, sunt munia et officia charitatis: charitas enim summe amat Deum, et fideles sibi a Deo commissos propter Deum. Unde S. August. hic tract. 123. *Amor*, inquit, *in eo qui pascit oves, in tam magnum debet spiritalem crescere ardorem, ut vincat etiam mortis naturalem timorem.* Hinc Christus volens Petrum Ecclesiæ pastorem constituere: *Petre*, inquit, *amas me? eoque respondente: Domine tu scis quia amo te;* subiecit, *Pasce oves meas*, uti audiemus cap. ult.

Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.

BONUS PASTOR ANIMAM SUAM DAT PRO OVIBUS SUIS.) *Animam*, id est vitam. Hæc pars, uti et illa v. 3. *Proprias oves vocat nominatim*, non tam parabolæ, quam rei per parabolam significatæ convenit: pastor enim ovium pluris debet facere vitam suam, utpote hominis, quam suarum pecudum et bestiarum; potest tamen ipse oves suas tueri, uti et alia bona contra lupos et fures cum discrimine vitæ. Verum pastor animarum ex officio, debet vitam suam temporalem periculo exponere, pro vita spiritali et salute fidelium sibi commissorum. Hinc tempore pestis tenetur eis assistere, vel providere de alio idoneo, qui ægrotis Sacramenta administret, uti fecit S. Carolus Borromæus, qui inde sanctitatis nomen adeptus est. Sic omnes Apostoli, uno excepto S. Ioanne, pro fidelibus sibi commissis mortem oppetiverunt, et martyrium obierunt, æque ac omnes pene Pontifices Romani a S. Petro usque ad S. Silvestrum per 300. annos. Horum omnium dux fuit Christus, qui solus, quasi optimus pastor, pro ovibus suis dedit vitam suam in redemptionis lytrum et pretium, cum cæteri omnes id fecerint ad fidei speculum dumtaxat, et virtutis exemplum.

MERCENARIUS AUTEM, ET QUI NON EST PASTOR, CUIUS NON SUNT OVES PROPRIÆ, VIDET LUPUM VENIENTEM, ET DIMITTIT OVES, ET FUGIT: ET LUPUS RAPIT, ET DISPERGIT OVES.) Vers. 12. *Mercenarius;* Græce, μισθωτὸς; hebr. שׂכיר *sachir*, est qui pro mercede temporali oves pascit, unde non ovium bonum, sed suum lucrum quærit et spectat. Mercenarii, ait S. August. sunt, qui non ea quæ Christi et ovium, sed quæ sua sunt, quærunt. Sic et S. Basil. orat. de S. Mamante. Porro Apostoli licet oves non suas, sed Christi paverint, ab eoque mercedem spiritalem receperint; non tamen fuere mercenarii, quia non sua temporalia, sed Christi fidelium lucra spiritualia et æterna quæsiverunt. Unde S. Gregor. hom. 14. *Non Pastor*, inquit, *sed Mercenarius vocatur, qui non pro amore intimo oves Dominicas, sed ad temporales mercedes pascit. Mercenarius quippe est, qui locum quidem pastoris tenet, sed lucra animarum non quærit: terrenis commodis inhiat, honore prælationis gaudet, temporalibus lucris pascitur, impensa sibi ab hominibus reverentia lætatur.*

VIDET LUPUM VENIENTEM.) *Tranquillitatis enim tempore*, ait S. Gregor. *plerumque ad gregis custodiam, sicut verus pastor, sic etiam mercenarius stat; sed lupus veniens indicat, quo quisque animo super gregis custodiam stabat. Lupus enim super oves venit, cum quilibet iniustus et raptor fideles quosque humiles opprimit. Sed is qui pastor esse videbatur et non erat, reliquit oves et fugit: quia dum sibi ab eo periculum metuit, resistere eius iniustitiæ non præsumit.*

FUGIT.) *Non mutando locum*, ait S. Gregor. *sed subtrahendo solatium. Fugit, quia iniustitiam vidit, et tacuit. Fugit, quia se sub silentio abscondit. Quibus bene per Prophetam dicitur: Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini*, Ezech. 13.

Lupus quis?

ET LUPUS RAPIT.) *Lupus* Primo, est hæreticus. Secundo, quivis sceleratus, qui fideles verbo vel exemplo rapere et pervertere studet. Tertio, lupus est diabolus, ait S. Gregor. *qui rapit oves, cum hunc ad luxuriam pertrahit, alium ad avaritiam accendit, alium in superbiam erigit, alium per iracundiam dividit: hunc invidia stimulat, illum in fallacia supplantat. Quasi ergo lupus gregem dissipat, cum fidelium populum diabolus per tentationes necat. Sed contra hæc mercenarius nullo zelo accenditur, nullo fervore dilectionis excitatur: quia dum sola exteriora commoda requirit, interiora gregis damna negligenter patitur.*

Hinc per antithesin Christus colligendum relinquit, quod bonus pastor dum videt lupum venientem, non fugit, nec dimittit oves, sed pro iis stat et pugnat usque ad mortem, adeoque pro ovibus animam suam ponit, ut paulo ante dixit. Quando pastori in persecutione fugere liceat, quando non, dixi Matth. 10. 23. Vide S. Aug. epist. 180. ad Honoratum. Liberalius hic utor verbis S. Gregorii, quia ipse rem hanc optime explicat, utpote quam per longam praxim et experientiam exactam optime callebat.

Vers. 13. MERCENARIUS AUTEM FUGIT, QUIA MERCENARIUS EST, ET NON PERTINET AD EUM DE OVIBUS.) *Sola enim causa est,* ait S. Gregor. *ut mercenarius fugiat, quia mercenarius est. Ac si aperte diceretur: Stare inpericulo ovium non potest, qui in eo quod ovibus præest, non oves diligit, sed lucrum terrenum quærit. Dum enim honorem amplectitur, dum temporalibus commodis lætatur, opponere se contra periculum trepidat, ne hoc quod diligit, amittat.*

Mercenarius, quis?

Hinc Arabicus vertit, *mercenarius tantummodo fugit, quia mercede conductus est, et* (idcirco) *non habet curam de ovibus*, utpote alienis, non suis, nec ad se pertinentibus: Græce, ου μελει αυτω, id est, *non est ei cura de ovibus.* Vatabl. *oves non sunt ei curæ.* Nemo enim curat tam diligenter res alienas, quam suas: quare vitam suam magis amat et curat mercenarius, quam oves alienas: veniente ergo lupo fugit, ut vitæ suæ consulat magis quam ovium.

Vers. 14. EGO SUM PASTOR BONUS, ET COGNOSCO OVES MEAS (*quas pasco,* ut addit Arabicus) ET COGNOSCUNT ME MEÆ) Idem repetit Christus, et confirmat ex conditionibus boni pastoris, quas sibi convenire ostendit, inter quas prima est, quod cognoscat oves suas, et cognoscatur ab ovibus. Per *oves*, ut dixi, intellige non solos prædestinatos, ut vult S. Augustin. et Beda, sed quoslibet fideles: hi enim sunt in ovili Christi, id est in Ecclesia. Hos ergo cognoscit Christus, non tantum divinitatis suæ, ut ait Cyrill. sed et humanitatis suæ (Christus enim ut homo est pastor Ecclesiæ) providis benignisque oculis, ut sciat qui et quales sint eius fideles, quæ eorum dotes, æque ac infirmitates : ut illas augeat, has curet et sanet. Agnoscit ergo eas tum speculative, tum practice, id est approbat, amat et sedulo curat eas, eisque de omnibus providet abunde, ut dixi v. 10. imo eas omnibus suis donis, beneficiis et gratiis cumulat.

ET COGNOSCUNT ME MEÆ.) Oculis fidei, spei et charitatis, quia in me credunt, sperant, meque summe amant. To *et* significat effectum, q. d. Quia ego agnosco et diligo oves meas, hinc vicissim oves me agnoscunt et diligunt, quia amantem sui redamant : magnes enim amoris est amor : si vis amari, ama. Efficax philtrum et illicium est amor. Ita Theophyl. Ad hæc Christi amor erga nos causat amorem vicarium in nobis erga Christum: quia enim Christus amat nos, hinc inspirat nobis charitatem, qua ipsum redamemus. Hæc enim charitas summum est bonum, non Christi, sed nostrum, adeoque ipsa nos ad cælum deducit, et beatos efficit.

Vers. 15. SICUT NOVIT ME PATER, ET EGO AGNOSCO PATREM.) Supple, sic pariter agnoscunt me oves meæ, et ego agnosco illas, uti præcessit : inde enim pendet hæc sententia et comparatio, quam indicat το *sicut*, ut advertit Cyrillus, qui sic explicat, q. d. Sicut Pater agnoscit me Filium, quasi sibi proprium, ac vicissim ego agnosco Patrem quasi mihi proprium : sic pariter ego agnosco fideles meos, et illi vicissim me agnoscunt. Hac comparatione significat Christus tum causam et originem, tum intentionem et magnitudinem agnitionis et amoris, qua suas oves, id est fideles, prosequitur, q. d. Cognitio et amor immensus, quo Pater me prosequitur, et ego Patrem, est origo, fons et causa cognitionis et amoris, quo ego prosequor fideles, et illi me : tum quia amor divinus et increatus est fons omnis amoris humani et creati, tum quia Pater vult ut ego magno et insigni amore amem fideles, sicut ipse immense amat me, et ego illum: vult enim per me Filium naturalem fideles meos adoptare, eosque facere sibi filios adoptivos : quare eos ut filios summe amat et diligit; idem facio et ego, quia Patris amori et voluntati per omnia consentio et respondeo, imo idem mihi cum Patre est amor, sicut eadem est voluntas, natura et divinitas.

Adverte, το *sicut* significare similitudinem, non æqualitatem. Nam Pater increato, ideoque infinito amore diligit Filium, æque ac Filius Patrem : Filius vero ut homo, diligit fideles suos amore creato et finito, similique ab eis diligitur. Erit tamen quædam hic æqualitas, si cum Maldon. sic exponas et transponas, ut cum Christus dicit, *Cognosco oves meas;* loquatur ut Deus; cum vero dicit, *Novit me Pater, et ego agnosco Patrem*, loquatur de se ut homine. Nam quemadmodum Christus, tamquam Deus oves suas novit, oves autem ipsius, tamquam homines illum vicissim cognoscunt; ita Pater Filium, ut Deus hominem novit; et Filius ut homo Patrem suum recognoscit, et Deum suum, sicut et nos, appellat: *Ascendo,* inquit, *ad Deum meum, et Deum vestrum,* infra cap. 20. 17.

ET ANIMAM MEAM PONO PRO OVIBUS MEIS.) Refer hæc non ad proxime præcedentia, sed ad v. 14. *Ego cognosco oves meas: cognosco* practice, hoc est, amo oves vehementissime, q. d. Quia ego summe amo fideles, *et,* id est idcirco, *animam meam pono*, id est brevi ponam pro eis. Interposuit enim Christum το *sicut novit me Pater*, ut originem et vehementiam amoris sui erga fideles, per amorem erga Patrem repræsentaret: nam hic amor stimulavit eum, ut animam suam pro ovibus poneret. To *pono* significat mortem Christo non fuisse coactam, sed voluntariam, electam, et dilectam pro salute fidelium. Ita Leont. idque exprimit Christus v. 18. *Nemo,* inquit, *tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso.* Rursum *pono,* id est ad modicum tempus depono, puta ad tres dies animam meam deponam in limbo patrum, ita ut tertio die illam resumam, et gloriose resurgam. Mors ergo Christi non tam fuit mors, quam depositum animæ in limbo ad tres dies.

ET ALIAS OVES HABEO, QUÆ NON SUNT EX HOC OVILI: ET ILLAS OPORTET ME ADDUCERE, ET VOCEM MEAM AUDIENT.) *Alias oves* vocat, quæ necdum in præsenti sunt, sed postea futuræ sunt oves, id est fideles, per anticipationem. To *habeo* ergo ample accipitur, extenditurque ad futurum: *habeo,* id est, brevi habebo. Gentiles intelligit, qui idola colebant, ideoque erant oves non Christi, sed satanæ, quas Christus ex ovili satanæ transtulit in ovile suum, id est, in Ecclesiam suam, quam primitus ex Iudæis collegerat. Prædicit ergo hic vocationem et conversionem Gentium, ut ostendat se fore regem et pastorem omnium gentium, æque ac huc usque fuerat Iudæorum, ac proinde non curare si Iudæi pauci sibi sint increduli et rebelles, cum in eorum locum surrogaturus sit Gentes plurimas et numerosissimas. Ita Rupertus. Unde subdit: *Et vocem meam audient,* quo dicto tacite pungit Iudæos, q. d. Scio Iudæos plerosque in me non credituros: sed parvi hoc facio: nam eorum loco Gentes omnes avide *vocem meam* per ora Apostolorum loquentem audient, illique obedient, et in me credent. Vers. 16.

ET FIET UNUM OVILE, ET UNUS PASTOR.) Nonnulli vulgo sic explicant, q. d. Sub finem mundi Deus per Eliam omnes Iudæos, et per Henoch omnes Gentes simul ad Christum convertet, sicque ex utrisque, id est ex omnibus hominibus, fiet una Ecclesia, et unus pastor Christus, eiusque vicarius summus Pontifex: unde exspectant Pontificem, sub quo id futurum sit, qui proinde vocandus sit *pastor angelicus*, uti nominatur in catalogo Pontificum, quem obscure per symbola conscripsit S. Malachias, extat apud Arnoldum Wion in Vita S. Malachiæ. Verum errant: nam nec Elias omnes Iudæos, nec Henoch omnes Gentes ad Christum convertet. Erunt enim tunc multi infideles et asseclæ Antichristi. Porro longe alia est mens Christi hic, nimirum hæc, q. d. Post meam mortem et resurrectionem Apostoli spargentur per omnes Gentes, illasque ad me convertent; quare tunc Gentes, antea aversæ a Iudæis, simul cum eis aggregabuntur Ecclesiæ meæ, quæ cœpit ex Iudæis: tunc ergo fiet *unum ovile*, id est, una Ecclesiæ collecta ex Iudæis et Gentibus in me credentibus, et unus pastor, nimirum Christus, eiusque vicarius Pontifex Romanus. Quare id non quasi adhuc fu-

Fiet unum ovile et unus pastor.

turum expectatur, sed iam pridem factum est tempore Apostolorum, et tempore Constantini Magni, qui primus Christianus Imperator omnes pene gentes suo imperio subditas Christianas effecit. Graphice idipsum ob oculos ponit Apostolus Ephes. 2. toto cap.

Vers. 17. PROPTEREA ME DILIGIT PATER: QUIA EGO PONO ANIMAM MEAM, ET ITERUM SUMAM EAM.) Ne Iudæi Christum, eo quod sese pro ovibus suis moriturum dixerat, contemnant quasi mortalem, et in cruce moriturum, occurrit Christus hanc mortem sibi in optatis esse, et gloriosam fore, eo quod ex amore et obedientia Patris eam sponte sit obiturus, ideoque a Patre diligendus, honorandus et exaltandus, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium et infernorum, Philip. 2. q. d. Mors crucis mihi est dilecta et electa, quia eadem est dilecta et electa a Patre. Pater enim decrevit me crucifigi, et mori pro salute hominum, mihique iussit crucem et mortem hanc capessere. Quare ego ipsi obediens, ex eius amore ultro eam capesso. Idcirco me tam sui amantem, sibique in re tam ardua obedientem summe diligit Pater, ideoque summe me exaltabit et glorificabit.

Christus quomodo ponat animam ut iterum sumat eam?

PONO ANIMAM.) *Animam* proprie accipe cum S. Augustino, Beda et aliis, qui hinc contra Apollinarium negantem in Christo fuisse animam creatam, eo quod loco animæ esset ipsa Verbi divinitas, probant vere in Christo fuisse animam humanam. Alii per *animam* accipiunt vitam metonymice: hanc enim causat anima unita corpori. Eodem ergo uterque sensus redit.

UT ITERUM SUMAM EAM.) To *ut* refert ad *pono*, q. d. Animam meam non perdo, non interimo, non annihilo, sed ad breve tempus pono, ut tertio die resurgens iterum sumam eam. Cyrillus vero refert ad τὸ *diligit Pater*, q. d. Propterea diligit me Pater, quia non solum pono animam meam pro ovibus meis, sed etiam quia iterum sumo eam, id est, non solum quia morte mea oves meas libero, sed etiam quia resurgendo vivifico. *Traditus est*, inquit D. Paulus, *propter delicta nostra, et resurrexit propter iustificationem nostram*, Roman. 4. 25.

Vers. 18. NEMO TOLLIT EAM A ME; SED EGO PONO EAM A MEIPSO.) Explicat et confirmat quod dixit: *Ego pono animam meam*, q. d. Nemo animam, id est vitam tollit a me per vim ab invito, sed ego sponte eam pono pro salute hominum, puta *a meipso*, id est, *mea voluntate*, ut vertit Arabicus, et libertate: licet enim Iudæi me per vim occisuri sint, tamen hæc vis eorum nil contra me valeret, nisi ego sponte illam admitterem. Rursum admissa earum vi, in mea adhuc potestate et libertate est mori, vel non mori. Possum enim mea divinitate ita fulcire et roborare corpus meum, ut nullis clavis, plagis, flagellis, quin et vulneribus sponte acceptis possit interimi; perinde ut fulcio corpora Beatorum, eaque reddo impassibilia: ita Toletus. Hinc Christus in cruce clamans expiravit, ut ostenderet se sponte et libere mori, cum adhuc vivere posset, si vellet: qui enim habebat vires ad clamandum, habebat etiam vires ad adhuc vivendum. Unde centurio videns quod clamans exspirasset, dixit: *Vere Filius Dei erat iste*. Matth. 27. Hinc et Christus habuit superiorem quamdam et excellentem voluntatem, ut posset cum vellet morti tradi, non ante, inquit Suarez 3. p. q. 20. art. 2.

ET POTESTATEM HABEO PONENDI EAM (per mortem voluntariam et liberam): ET POTESTATEM HABEO ITERUM SUMENDI EAM.) Per potentem et gloriosam resurrectionem, quam faciet anima mea beata, per vim divinitatis sibi hypostatice coniunctæ. Significat ergo hic Christus se esse Deum æque ac hominem: ut homo enim ponit animam, ut Deus illam resumit: ita Cyrillus.

HOC MANDATUM ACCEPI A PATRE MEO.) Arabicus præponit, *quia*. Dat enim Christus causam, cur positurus sit animam, sesque facturus victimam pro salute mundi: scilicet quia id ei erat mandatum a Patre, ne Iudæi, vel quis alius ei obiiciat: Tu ex te assumpsisti hoc officium et dignitatem, ut habearis et colaris quasi mediator, Messias et salvator mundi.

A Hinc patet Christum accepisse a Patre mandatum durum et grave, patiendi scilicet et moriendi in cruce, indeque die tertia resurgendi. Unde Apostolus Philip. 2. *Factus est*, inquit, *obediens* (Patri mandanti: obedientia enim proprie dicta præsupponit præceptum, imo eius est correlativum: nam obedientia est rei præceptæ obedientia, ac vicissim præceptum est obedientiæ præceptum: hoc enim est formale obedientiæ obiectum) *usque ad mortem, mortem autem crucis*. Ita S. August. tract. 82. Cyrill. et S. Ambros. lib. 5. de Fide cap. 5. S. Thomas, Suarez et Theologi 3. part. quæst. 20. art. 2. et qu. 47. art. 2. Porro hoc mandatum physice non determinabat voluntatem Christi ad illud implendum, quare illam in se indifferentem et liberam relinquebat; sed ad personam Verbi pertinebat, voluntatem Iesu præveuire tot tantisque gratiæ auxiliis, quibus ipsam libere consensuram et mandatum impleturam præsciebat; atque hoc respectu, scilicet ob custodiam Verbi continuam, humanitas Christi dicitur impeccabilis extrinsece, non quod Verbum illam B prædeterminaret, sed quod congrua illi auxilia suggereret, quibus prævidebat illam libere præceptum facturam. Per hanc enim præscientiam futurorum conditionalium optime salvatur libertas Christi, uti fuse docet Suarez 3. p. q. 18. Atque hac tam generosa obedientia in re adeo difficili Christus meruit nobis salutem, et sibi gloriam, ut ibidem asserit Apostolus. Hoc Dei Patris mandatum, et hanc Christi obedientiam tibi ob oculos pone, o subdite, o Religiose, cum tibi a Superiore quid difficile et arduum imperatur. Præclare R. Iuda in Pirke avoth cap. 5. *Esto*, inquit, *audax ut leopardus, agilis ut aquila, celer ut hinnulus, animosus ut leo, ut exequaris voluntatem Dei patris tui, qui in cælis est*.

DICEBANT AUTEM MULTI EX IPSIS: DÆMONIUM HABET, ET INSANIT: QUID EUM AUDITIS? ALII DICEBANT: Vers. 20. et 21.
HÆC VERBA NON SUNT DÆMONIUM HABENTIS: NUMQUID DÆMONIUM POTEST CÆCORUM OCULOS APERIRE?) *Dæmonium habet*: quia superbit ut Lucifer, dum eius instinctu C patrem suum facit Deum, seque filium Dei constituit.

INSANIT.) Syrus, *insaniendo insanit*, id est, summe delirat et insanit, dum se ait animam ponere, id est, sponte mori, cum videamus eum vivere; et nemo sponte moriatur, sed necessitate naturæ, vel vi illata coactus. Porro Christus ad hæc probra et calumnias non respondit, tum quia indigna erant responso, tum quia iam ante iis responderat, tum quia permisit alios sibi faventes pro se respondere, ut sequitur: aliis enim magis creditur, quam sibi de seipso testanti: ita Theophylactus.

FACTA AUTEM SUNT ENCÆNIA IN HIEROSOLYMIS, ET Vers. 22.
HIEMS ERAT.) *Encænia*, Syrus, *festum Encæniorum*, hoc Encænia quid?
est, festum dedicationis templi, cum scilicet novum (καινὸν, enim est novum: unde ἐγκαινίζειν est renovare, dedicare, initiare: unde Encænia idem sunt quod renovalia vel initialia) templum Deo dicatum est, sive primitus ædificatum a Salomone 3. Regum 8. ut vult Cyrillus; sive reædificatum a Zorobabele, post reditum a captivitate Babylonica, 1. Esdræ 6. 16. ut opinantur S. Chrysost. Theo- D phyl. Leontius, Euthym. sive (quod longe verius est) rursum dedicatum a Iuda Machabæo. Hic enim templum profanatum, et ex parte dirutum ab Antiocho Epiphane, rursus consecravit et dedicavit, 1. Machab. 4. 59. iussitque huius dedicationis memoriam, et festum solemne quotannis per octo dies renovari et celebrari die 25. mensis Casleu, id est Decemb. Casleu enim incidebat partim in Novemb. partim in Decembrem. Unde sequitur: *Et hiems erat*. Hoc festum celebrabatur magna populi lætitia, ob restitutam Hebræis a Iuda cum templo religionem et libertatem. Unde et *festum luminum* vocabatur, ait Iosephus lib. 12. Antiq. cap. 11. præsertim quia eodem die celebrabant festum *dati*, id est cælitus restituti *ignis*, quo cremari solebant victimæ, ut patet 2. Machab. 1. v. 18. Quare omnia quæ narravit Ioannes a cap. 7. 2. huc usque, contigerunt duobus mensibus, scilicet Octobri et Novembri, puta a festo Scenopegiæ, ut ibi dicitur, id est Tabernacu-

lorum, quod celebrabatur in fine Septembris, usque ad festum Encæniorum, quod celebrabatur in Decembri: inde vero usque ad sequens Pascha in Nisan, sive Martio, supersunt tres circiter menses, quibus Christus omnia gessit, quæ deinceps usque ad finem libri narrat Ioannes hic, et Lucas a cap. 15. usque ad finem Evangelii.

Tropolog. Encænia hæc significabant renovationem animæ peccato pollutæ, quæ per pœnitentiam rursus se sanctificat, et consecrat Deo. Vide Riberam lib. 4. de Templo cap. 17.

Et hiems erat.) Hoc dicit Evangelista, ait Theophyl. ad significandum proximum tempus passionis: in vere enim sequenti passus est Dominus. Addit Cyrillus hoc dici, ut significetur causa, cur Iesus ambularit in porticu; quia scilicet hiems erat, tempusque frigidum. vel pluvium, quare Iesus non in atrio, quod erat sub dio, sed in porticu superne tecta ambulabat, ut ab iniuriis aeris se defenderet. Mystice per hiemem, ait Glossa, significatur Iudæorum frigiditas, qui non accedunt ad ignem, id est in Christum non credunt. Audi S. August. Iudæi frigebant diligendi charitate, et ardebant nocendi cupiditate; non accedebant prosequendo, sed premebant persequendo. Et Theophyl. Tu etiam, inquit, dum hiems est, id est, vita præsens turbinibus iniquitatis concutitur, spiritualia encænia templi tui celebra, renovando teipsum semper, et ascensiones in corde tuo disponens, eritque tibi Iesus præsto in porticu Salomonis, pacificum statum tribuens. Sic et S. Gregor. 2. Moral. cap. 2.

Vers. 23. Et ambulabat Iesus in templo.) Hoc est, in porticu templi, ut sequitur. Porticus enim templi est pars extima templi, ideoque templum vocatur.

In porticu Salomonis.) q. d. Cum dico Iesum ambulasse in templo, intelligo non ipsum templum (in templo enim non decet ambulare) sed porticum templo adiacentem. Quæres, quænam fuit hæc porticus? Nota. Templum Iudæorum proprie duas habebat partes: prior dicebatur hebraico *Hechal*, latine *Sanctum*, in quo soli versabantur sacerdotes, in eaque tria munia peragebant; scilicet Primo, quotidie mane et vespere adolebant Deo thymiama in altari thymiamatis. Secundo, accendebant septem lucernas, quæ erant in candelabro. Tertio, quovis sabbato novos panes duodecim, iuxta 12. tribus, ponebant coram Domino in mensa panum propositionis, et veteres auferebant. Posterior hebr. dicebatur דביר *debir*, latine *oraculum* et *Sanctum sanctorum*, in quod solus pontifex semel in anno ingrediebatur, puta in festo expiationis, ut præscribitur Levit. 16. Cum ergo utraque pars templi solis sacerdotibus prognatis ex tribu Levi pateret, Christus autem non fuerit sacerdos oriundus ex Levi, sed ex tribu Iuda; hinc sequitur Christo non licuisse ingredi templum, hoc est Sanctum, multo minus Sanctum Sanctorum.

(Porticus Salomonis quæ?)

Porro ante templum hoc bipartitum, erat אולם *ulam*, id est, atrium vel vestibulum, sub dio, pariter bipartitum. Prior enim eius pars vicina Sancto, erat atrium sacerdotum, in quo sacerdotes offerebant victimas in altari holocaustorum. Posterior eius pars erat atrium exterius contiguum atrio interiori sacerdotum, vocabaturque *atrium laicorum;* in quo scilicet populus orabat, et spectabat sacrificia, quæ fiebant in atrio sacerdotum; unde hoc atrium erat templum populi, in eoque versatus est et docuit Christus. Hoc atrium a latere circumcirca habebat porticus superne tectas, ad quas populus tempore pluviæ, venti, grandinis, etc. se reciperet, uti patet 3. Regum 6. 3. Has porticus hic vocari *porticum Salomonis*, censet Ribera lib. 1. de Templo cap. 6. Adrichom. et alii, q. d. Ioannes: Christus ambulabat in templo, at non in ipso atrio templi, sed in porticu, quæ cingebat atrium.

Alii cum Villalpando, Maldonato, et aliis verisimilius opinantur, peculiarem hanc fuisse porticum, quæ dicta sit Salomonis, eo quod Salomon diu post ædificatum templum, complanato montis clivo, ad partem Orientalem templi porticum hanc ædificarit, teste Iosepho lib. 6. Belli

A cap. 6. qui ait Salomonem montem Sion, in quo erat templum, muro cinxisse, et planitiem aggere munivisse, ac in planitie porticum extruxisse. Dicta ergo fuit *Salomonis*, non quod in ea Salomon soleret orare, ut vult Interlin. sed ad distinctionem aliarum porticuum, quas alii deinde, ac præsertim Herodes, templo adiecerunt, sive ipsa porticus a Salomone ædificata, reliquo templo a Chaldæis combusto, sola superstes manserit, ut censet Baron. et alii; sive quod eodem loco, et eadem forma et modo, reædificata sit, quo primitus a Salomone fuerat constructa. Plura de hac porticu dixi Actor. 3. v. 11.

Circumdederunt ergo eum Iudæi (Iudæorum Scribæ et principes Christo infensi) et dicebant ei: Quousque animam nostram tollis?) Syrus, *retines?* Arabicus, *affligis?* Hoc est, quousque nos tenes suspensos, dubios et ambiguos? sic enim nos affligis; videris enim mentem nostram suspendere, dum mentis nostræ cogitationes et curas tenes in suspenso. Optamus enim videre B Messiam, ac cupimus ut tu sis, teque Messiam esse fitearis. Fingunt enim se id cupere, ut confessionem ex ore Christi eliciant, quam calumnientur. Nam, ut ait S. Augustinus, non veritatem desiderant, sed calumniam præparant, ut accusent eum, quod se faciat Messiam. Sic et Chrysost. Theophyl. Euthymius, sed Christus, ait Glossa, sic responsionem temperat, ut nec calumniæ locus sit, et fidelibus constet ipsum esse Christum Dei Filium. Vers. 24.

Si tu es Christus, dic nobis palam.) Græce, παρρησία, id est, libere, fidenter, clare, ut te pro Messia nostro publice omnes colere et venerari possimus. Ita isti hypocritæ et insidiatores Christi, de quibus vere prædixit David: *Circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me*, Psalm. 21. 17. *Circumdederunt me sicut apes, et exarserunt sicut ignis in spinis*, Psalm. 117. 12. Nam, ut ait S. Chrysost. Christus palam omnia dicebat, et nihil occulte loquebatur. Unde S. Aug. Quærebant, inquit, audire: Ego sum Christus: quod si diceret, calumniarentur, quasi sibi arrogaret regiam potestatem. Vers. 25.

C Loquor vobis, et non creditis: opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me.) q. d. Palam et clare dixi vobis me esse Messiam, sed vos mihi non creditis, unde dixistis cap. 8. 13. *Tu de te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum.* Porro ego id quod de me dixi, scilicet me esse Messiam, operibus Dei et miraculis confirmavi, et assidue confirmo: hæc enim ego facio *in nomine*, id est, auctoritate, voluntate, iussu, vi, et potentia supernaturali Dei Patris; quare illa testimonium perhibent de me, quod ego sim Dei Patris filius, ab eo quasi Messias missus et legatus in terram: sed vos in perfidia obstinati, operibus hisce non creditis, imo ea esse opera diaboli calumniamini: quomodo ergo verbis meis credetis: ita S. Chrysostomus.

Sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis.) Quia scilicet non vultis mihi quasi pastori subiici, non vultis mei esse fideles et discipuli, non vultis me pro D vestro Messia et Salvatore agnoscere; sed ipsi vultis me vobis subiicere, ac mei esse non pastores, sed superiores, censores et calumniatores. Ambitio ergo est, quæ facit vos mihi invidere primatum Ecclesiæ, ideoque mihi credere nolle. S. Augustin. per *oves* accipit prædestinatos, q. d. Vos non creditis, quia non estis prædestinati, sed reprobi. Verum hæc causa non est propria, nec adæquata: non propria, quia reprobatio Dei non est causa, sed potius effectus infidelitatis et peccati. Non enim quia Deus reprobaverat Iudæos, ideo ipsi erant infideles, et peccabant; sed quia ipsi volebant esse infideles et peccare, ideo fuere a Deo reprobati. Non adæquata, quia multi ex Iudæis erant prædestinati, qui tamen tunc non credebant in Christum, sed postea prædicante Petro et Apostolis, Actor. 2. in eum crediderunt. Rursum nonnulli tunc credebant in Christum, qui tamen non erant prædestinati, quia postea vel a fide, vel a charitate per peccatum exciderunt, uti excidit Iudas, Nicolaus Antiochenus, et alii. Vers. 26.

Vers. 27. OVES MEÆ VOCEM MEAM AUDIUNT.) Christus Iudæis subsumendum relinquit: Vos autem vocem meam non auditis, ergo non estis ex ovibus meis. Hoc enim probare intendit. Vide dicta v. 4.

Vers. 28. ET EGO VITAM ÆTERNAM DO EIS: ET NON PERIBUNT IN ÆTERNUM, ET NON RAPIET EAS QUISQUAM DE MANU MEA.) Duplices sunt oves Christi, primo, omnes fideles et Christiani; secundo, omnes et soli prædestinati electique ad gloriam. His secundis proprie competunt hæc verba Christi: priores enim, puta fideles omnes, sunt oves Christi gregales et communes, e quibus multi pereunt et damnantur: ita S. August. Ostendit, ait, quare non pereant: de ovibus enim de quibus dicitur: *Novit Dominus qui sunt eius,* nec lupus rapit, nec fur tollit, nec latro interficit. Posteriores ergo sunt oves Christi, e grege fidelium selectæ et singulares, e quibus nullus perit, sed omnes salvantur: de prioribus tamen quoque ait Christus, *Ego vitam æternam do eis*, quantum scilicet ex me est; quia nimirum promitto eis vitam æternam, meamque opem et gratiam, omniaque necessaria ad illam ipsis offero, optoque ut salventur. Quod ergo nonnulli ex eis pereant et damnentur, non mea, sed ipsorum est culpa, qui me audire, gratiæque meæ cooperari nolunt. Nam nec diabolus, nec quis alius tam potens est,ut eas rapere possit de manu mea, si ipsi in ea permanere velint, nolintque rapi. Gratia enim mea, quam eis do, tam potens est et valida, ut si ei cooperari usque ad finem vitæ velint, nemo eos possit a me abripere; sed si ipsi libere me relinquant, non est hic raptus, sed liber eorum abitus, apostasia, discessus: ita Cyrill. Leont. Theophyl. Maldon. Vult enim dicere Christus, nullam esse tantam vim, quæ fideles a se abstrahere et abripere possit, esto ipsorum libertatis sit posse a Christo abire, eumque deserere.

Duplices Christi oves.

Ego ergo omnibus ovibus, id est Christianis, *do vitam æternam,* videlicet quantum est ex parte mea, si nimirum ipsi oves meæ maneant, ac in fide et obedientia mea persistant. *Do eis,* inquam, *vitam æternam,* in hoc sæculo per gratiam in spe, reipsa daturus in futuro per gloriam. Hac enim promissione invitat Iudæos,ut velint esse oves,id est, fideles sui, ac redarguit eos, quod oves suæ esse nolint.

Denique fideles sunt *in manu*, id est, tutela, protectione, providentia, benevolentia, beneficentia Christi; horum enim omnium symbolum est manus. Hinc *manus,* ait S. Isidor. lib. 11. Etymol. cap. 1. *dicitur, quod sit totius corporis munus. Ipsa enim cibum ori ministrat, ipsa operatur omnia atque dispensat: per eam accipimus et damus.*

Vers. 29 PATER MEUS, QUOD DEDIT MIHI, MAIUS OMNIBUS EST (ita legendum cum Roman. S. August. Ambr. Tertull. Rupert. Beda. Licet Græca et Syrus habeant μείζων, id est, *maior*) : ET NEMO POTEST RAPERE DE MANU PATRIS MEI.) Probat Christus neminem posse oves rapere de manu sua. Quia, inquit, id quod gignendo dedit mihi Pater, puta natura divina, eiusque omnipotens vis et potestas, omnibus rebus creatis, etiam angelis et dæmonibus, est maior; ac proinde sicut nemo potest eas rapere de manu Patris, sic nec de mea, quia eadem est manus, id est, vis et potestas Patris et mea: ita S. Augustinus, Beda, Maldonatus, hic, et S. Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto cap. 18. Hilarius lib. 7. de Trinit. et Tertullian. lib. contra Praxeam. Opponit Christus hoc Iudæis, qui eum putabant merum esse hominem, q. d. Vos me contemnitis, quasi nil habeam nisi naturam humanam vobis communem, quam dedit mihi mater mea; sed scitote Patrem æternum mihi insuper dedisse naturam et hypostasim divinam, quæ omni natura humana, angelica et creata longe maior, sublimior et potentior est.

Aliter alii, q. d. Ecclesia, ovesque, id est fideles, mihi a Patre commissæ, sunt maius quid rebus cæteris, id est, pluris faciendæ sunt quam quidvis aliud, quas sicut nemo rapere potest de manu Patris, sic nec de mea. Sed prior sensus uti sublimior, sic et nervosior est.

Porro Græci et Syrus legunt, *Pater meus, qui dedit mihi, maior omnibus est*, idque sic exponit Cyrillus, q. d. Pater meus, qui omnium rerum est dominus, omniaque regit et gubernat, mihi Filio suo incarnato dedit, id est commisit, curam ovium, id est fidelium; mihi, inquam, qui sum vita, ut eamdem vitam gratiæ et gloriæ eisdem communicem. *Pater* autem *maior omnibus est:* unde nemo potest oves rapere de manu Patris, ac consequenter nec de mea, quia eadem est potestas Patris et mea, qua Deus sum; qua homo vero, manus mea fulcitur omnipotenti manu Patris. Unde Iuterlin. *de manu* exponit *de me, qui sum manus Patris.* Nam, ut ait August. Solent homines dicere manus suas illos, per quos faciunt quod volunt. Et sic utraque lectio et expositio eodem redit.

EGO ET PATER UNUM SUMUS.) Non tantum voluntatis concordia et consensu, uti volunt Arriani, sed *unum* in essentia et deitate, eadem numero, non specie: alioqui enim plures essent dii. Loquitur enim Christus hic, qua Deus est, et Verbum Patris: unde S. Athanas. August. Cyrill. Basil. Ambros. cæterique Patres hinc probant Filii divinitatem contra Arrianos. Et ita intellexerunt Iudæi, qui idcirco voluerunt Christum lapidare, ut sequitur, quasi blasphemum, eo quod se faceret Filium Dei, Deoque Patri æquaret. Ita quoque exposuit Christus, quia cum Iudæi ob hoc eius dictum vellent eum lapidare, confirmans illud, respondit, quod *Filius Dei sum.* Denique id patet ex argumentatione Christi: Christus enim probat neminem posse oves rapere de manu sua, ex eo quod nemo possit eas rapere de manu Dei Patris, eo quod ipse et Pater unum sint, q. d. Quia unum sum cum Patre in essentia, hinc eamdem cum eo habeo manum, id est, potestatem et omnipotentiam: ubi enim eadem est essentia, ibi eadem quoque est potentia. Ergo nemo potest rapere oves de manu mea, quia manus mea est manus Patris, de qua nemo eas rapere prævalet: ita S. Hilar. lib. 8. de Trinit. Unum sunt, inquit, Pater et Filius, non solum voluntate et unanimitate, ut dicunt hæretici (quomodo dicitur de fidelibus c. 17. *Ut sint unum, sicut et nos unum sumus)* sed natura, honore et virtute. Et S. August. A Charybdi, inquit, et Scylla liberat, cum dicit, *unum*, ab Arrio; cum dicit, *sumus*, a Sabellio: *unum* enim significat unitatem essentiæ, *sumus* pluralitatem personarum, quam negabat Sabellius, dicens Deum esse unum in persona, sicut est unus in essentia. Idem Augustinus l. 6. de Trinit. c. 2. Unum sunt, inquit, secundum essentiam, non secundum relationem, quæ constituit personam. Vide Bellarm. l. 1. de Christo c. 6. Vers. 30.

SUSTULERUNT ERGO LAPIDES IUDÆI, UT LAPIDARENT EUM.) Quasi blasphemum, eo quod se faceret Dei Filium, ideoque Deum. Ecce hic produnt Iudæi suam hypocrisin, malignitatem, livorem et odium in Christum, quodque non sincere, sed ficte et insidiose rogarint eum, ut palam ediceret se esse Christum. Sed Christus, quia Deus, continuit eorum mentes et manus, ne lapides quos tenebant, in eum iacerent. Apte S. Augustin. more suo: Duri, inquit, ad lapides cucurrerunt. Mystice S. Hilar. lib. 7. de Trinit. Et nunc, inquit, hæretici verborum lapides iniiciunt, et Christum de throno suo, si possent, detraherent: instigati nimirum a Lucifero, qui thronum hunc divinitatis ambivit, ideoque eum Christo invidet, et per hæreticos auferre satagit. Vers. 31.

Iesum lapidare volunt Iudæi.

RESPONDIT EIS IESUS: MULTA BONA OPERA OSTENDI (id est, exhibui, præstiti, uti dixi c. 5. v. 20.) VOBIS EX PATRE MEO, PROPTER QUOD EORUM OPUS ME LAPIDATIS?) *Respondit*, non verbis, utpote quæ nulla præcesserunt, sed intentioni et machinationi Iudæorum. *Respondit* ergo, id est interrogavit (est catachresis) qua de causa, sive propter quod opus vultis me lapidare? *Opera* vocat miracula, quæ auctoritate et ope supernaturali Dei Patris fecerat, cæcos illuminando, energumenos sanando, mortuos suscitando, etc. ubi tacite arguit, pungitque eorum ingratitudinem et malignitatem, q. d. Ego vestros cæcos, claudos, ægros omni ope humana destitutos virtute divina curavi, cur ergo vos ingrati tot beneficiis meis rependitis maleficia, meque vultis lapidare? Vers. 32.

*

Vers. 33. RESPONDERUNT EI IUDÆI: DE BONO OPERE (propter bonum opus) NON LAPIDAMUS TE, SED DE BLASPHEMIA: ET (id est) QUIA TU HOMO CUM SIS, FACIS TEIPSUM DEUM.) Ecce Iudæi, ait S. Augustin. intellexerunt, quod Arriani non intelligunt. Senserunt enim non posse dici: *Ego et Pater unum sumus;* nisi ubi æqualitas est Patris et Filii.

Vers. 34. RESPONDIT EIS IESUS: NONNE SCRIPTUM EST IN LEGE VESTRA (id est, in veteri Scriptura, sive Testamento, nimirum Ps. 81. 6. QUIA: EGO DIXI, DII ESTIS?) *Dii*, hebr. *Elohim*. *Elohim* enim est plurale, et tam Deum, quam deos significat. Dicitur enim Deus *Elohim*, quatenus orbem regit et gubernat, ac quatenus iudex est, scelerumque vindex et ultor. Unde angeli et iudices, qui hanc potestatem regendi et iudicandi a Deo accipiunt et participant, vocantur *Elohim* Psal. 81. 6. Hi ergo vocantur dii non natura, nec unione hypostatica, ut Christus, sed participatione eminentiæ et iudicii divini. Sic Exodi 7. 1. ait Deus Mosi, *constitui te deum Pharaonis: deum*, id est principem, castigatorem et vindicem vice Dei. Et Exodi 22. 28. *Diis*, id est, iudicibus, *non maledices*. Et Psal. 8. 6. *Minuisti eum paulo minus ab angelis;* hebr. *ab elohim*. Sed tunc, ut advertit S. Hilar. l. 7. de Trinit. ex adiunctis nomen *Elohim*, limitatur ut appareat illud non Deum, sed angelos vel iudices significare, ut hoc Psalm. 81. limitatur, ex eo quod additur: *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicat.* Dii ergo qui iudicantur sunt homines vel angeli: qui vero eos diiudicat, solus est Deus, unus et verus, sicut hic Christus quasi Deus, Pharisæos et principes Iudæorum, qui quasi quidam terrestres erant dii, velut summus iudex diiudicat, examinat et coarguit, ait S. Augustin. Atque ut hoc innueret Christus, hac de causa locum hunc psalmi præ aliis citavit; Hebr. enim Psalm. 81. sic habetur: *Elohim iudicat elohim*, id est, Deus, qui per essentiam est Elohim, id est, gubernator et iudex omnium, iudicat *elohim*, id est, iudices, quibus divinam suam potestatem regendi et iudicandi communicavit, q. d. Summus et cælestis Elohim iudicat inferiores et terrestres elohim, id est, iudices et principes. Unde Chald. vertit, *Deus cuius maiestas commoratur in congregatione iustorum, qui potentes sunt in lege, in medio iudicum in veritate iudicat.* Idem Chald. Psal. 81. v. 6. pro, *Ego dixi, Dii estis, et filii Excelsi omnes*, vertit, *estis sicut angeli Dei excelsi*: quod proprie de iudicibus dicitur; potest tamen extendi ad omnes Israelitas et fideles, uti extendit ibidem S. Augustin. Hi enim sunt filii Dei. Nam alibi ubi Elohim absolute ponitur, nec ex adiunctis limitatur, significat Deum unum et verum.

Elohim Hebræum quid?

Christus ergo hic, ait Chrysostomus, non destruit opinionem Iudæorum existimantium, quod ipse se Deo parem diceret, sed magis confirmat.

Vers. 35. et 36. SI ILLOS DIXIT DEOS, AD QUOS SERMO DEI FACTUS EST (quos sermo Dei iudices constituit, id est, quibus Deus suo sermone et iussu auctoritatem iudicandi dedit per Mosen, eiusque successores. Item proprie, ad quos sermo Dei factus est illo Ps. 81. quo mandat Deus iudicibus ut recte iudicent, quasi participantes suam auctoritatem, suique vicarii, ideo dii quidam terræ: ita Euthym.) ET NON POTEST SOLVI, irritari, fieri falsa et mendax, SCRIPTURA, q. d. Nemo potest irritare, et auferre a iudicibus nomen deorum, quod Scriptura divina et irrevocabilis eis dedit: QUEM PATER SANCTIFICAVIT, ET MISIT IN MUNDUM (me scilicet) VOS DICITIS: QUIA (quod) BLASPHEMAS, QUIA DIXI, FILIUS DEI SUM.) Est argumentum non a pari ut volunt Arriani, sed a minori ad maius, q. d. Si iudices, qui participant potestatem Dei, vocantur dii, quanto magis ego vocandus sum Deus, qui sum Filius Dei naturalis, ab eo sanctificatus et missus in mundum?

Acutius quam germanius S. Augustin. et Beda censent in eo quoque argumenti vim esse, quod dicat: *Ad quos sermo Dei factus est*, q. d. Si illi, qui sermones Dei participes fuerunt, Scriptura teste, *quæ solvi*, id est, mentiri, *non potest*, dii merito vocati sunt: quanto magis ego, qui non sermonis Dei particeps, sed ipse Dei sermo sum, Deus vocari possum?

Nota, τὸ *quem Pater sanctificavit*, Primo, idem est quod cui Pater sanctitatem, qua ipse sanctus est, communicavit, sive cui Pater gignendo ut sanctus esset dedit, quia sanctum genuit, ait S. August. Nam sanctus Deus Pater genuit sanctum Dei Filium. Sic et Beda, Toletus et alii: Filius ergo est sanctus per generationem et essentiam. Pater Filium sanctificavit. I.

Secundo, Christum, qua homo est, Pater sanctificavit per unionem hypostaticam: per hanc enim præcise summe sanctificata est humanitas Christi: hoc ipso enim quo hypostasis Verbi, quæ ipsa est sanctitas increata et infinita, humanitatem assumpsit, sibique hypostatice copulavit, eam plane sanctificavit, ideoque sanctitatem eximiam charitatis, gratiæ, omniumque virtutum animæ eiusdem infudit. Ita S. Hilar. Iesus, ait, sanctificatus est in Filium, dicente Paulo, quod *prædestinatus est Filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis.* Sic et S. Chrysost. et S. Athanas. lib. de Incarnatione Verbi sub initium. *Sanctificavit* ergo idem est quod *signavit;* uti dixi c. 6. v. 27. II.

Tertio, Theoph. *sanctificavit*, inquit, hoc est sanxit sanctificari pro mundo, in quo se ostendit non esse Deum, ut cæteri: salvum enim facere mundum, Dei opus est, non autem hominis deificati per gratiam. Simili modo, ait Christus c. 17. v. 19. *Pro eis ego sanctifico* (id est, sacrifico, et in sanctam victimam offero) *meipsum.* III.

Quarto, Maldonatus, *sanctificavit*, inquit, hoc est designavit et destinavit ad officium Salvatoris, ut homines sanctificaret et salvaret, ut alludat ad Ierem. 1. 5. *Antequam exires de vulva sanctificavi te;* hoc est destinavi te Prophetam. Unde explicans subdit: *Et Prophetam in Gentibus dedi te;* quamquam et alius sit germanior illius loci sensus, ut ibi dixi. IV.

SI NON FACIO OPERA PATRIS MEI, NOLITE CREDERE MIHI.) Identidem Christus appellat ad opera sua, id est, miracula quæ faciebat iussu et potestate supernaturali Dei Patris: hæc enim utpote divina, evincebant ipsum esse Dei Filium, a Deo missum ad mundi salutem. Vers. 37.

SI AUTEM FACIO, ET SI MIHI NON VULTIS CREDERE, OPERIBUS CREDITE, UT COGNOSCATIS ET CREDATIS QUIA PATER IN ME EST (tam divina operans) ET EGO IN PATRE.) Per eamdem deitatem et omnipotentiam, quam ab eo accepi. Unde S. August. Cyrill. Leontius, Beda et Euthym. censent τὸ *ego in Patre, et Pater in me est*, idem esse cum τῷ *Ego et Pater unum sumus.* Audi S. August. tract. 48. Non possumus dicere: *In Deo sumus, et Deus in nobis. Ego et Deus unum sumus, numquid possumus dicere? In Deo es, quia Deus continet te: Deus est in te, quia templum Dei factus es; sed numquid, quia in Deo es, et Deus est in te, potes dicere: Qui me videt, Deum videt, quomodo Unigenitus dixit: Qui me videt, videt et Patrem, et ego et Pater unum sumus? Agnosce proprium domini, et munus servi. Proprium Domini est æqualitas Patris, munus servi est participatio Salvatoris.* Vers. 38.

QUÆREBANT ERGO EUM Iudæi APPREHENDERE: ET EXIVIT DE MANIBUS EORUM.) Ut eorum furor, ait Chrysostom. per absentiam sedaretur. Acute, sed symbolice S. August. *Non apprehenderunt*, inquit, *quia manus fidei non habuerunt.* Exivit autem virtute divina, faciendo se invisibilem, uti fecit cap. 8. v. 59. Vers. 39.

ET ABIIT ITERUM TRANS IORDANEM, IN EUM LOCUM UBI ERAT IOANNES BAPTIZANS PRIMUM.) Puta in Bethania, sive Bethabara, ubi Christus a Ioanne fuerat baptizatus: nam postea Ioannes baptizavit in Ænnon iuxta Salim, c. 3. 23. et crebro mutans locum alias Iordanis regiones baptizando obivit, ut dixi superius. Secessit Christus in Bethabara, ut turba ipsum eodem secutura, recordaretur testimonii, quod ibidem ipsi perhibuerat Ioannes, scilicet ipsum esse Messiam, æque ac testimonii Dei Patris in eius baptismo intonantis: *Hic est Filius meus dilectus*, Matth. 3. itaque in eum crederent, uti et factum esse patet ex v. seq. ita S. Chrys. Leont. Theoph. Euth. Vers. 40.

ET MANSIT ILLIC.) Donec imminente Paschate et pas-

sione sua, rediit in Iudæam et Ierusalem, ibique suscitavit Lazarum: unde Scribæ et principes irritati, eum ceperunt et crucifixerunt, uti patebit c. seq.

Vers. 41. ET MULTI VENERUNT AD EUM, ET DICEBANT: QUIA (quod) IOANNES QUIDEM SIGNUM FECIT NULLUM.) q. d. Et tamen credidimus ei. Ergo multo magis debemus credere Iesu dicenti se esse Messiam, qui id probat per tot signa et miracula: ita Chrysost.

Est altera ratio, quæ persuasit hisce credere in Christum; nimirum quod reipsa deprehenderent Iesum esse fortiorem Ioanne, in patrandis miraculis, in efficacia sermonis, in vitæ sanctitate, uti eis prædixerat Ioannes, unde inferebant: Si cætera, quæ dixit Ioannes de Iesu, vera esse cernimus, ergo pariter verum est id quod idem Ioannes asseruit de Iesu, scilicet ipsum esse Messiam.

ET MULTI CREDIDERUNT IN EUM.) Græca addunt, *ibi*, Vers. 42.
puta in Bethabara, ob memoriam testimonii Dei Patris, ac Ioannis Baptistæ, uti dixi v. 40. Nimirum, ut ait S. August. *apprehenderunt permanentem, non quomodo Iudæi volebant, apprehendere discedentem: et nos ergo per lucernam veniamus ad diem: Ioannes enim lucerna erat, et diei testimonium perhibebat.*

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus a morte et sepulcro suscitat Lazarum. Hinc v. 47. pontifices invidentes Christo cogunt contra eum concilium, in quo Caiphas pontifex prophetat expedire, ut Christus pro populo moriatur: quare v. 54. Christus eorum iras declinans, ad paucos dies secedit in Ephrem.

Ante hoc caput Iansenius et alii claudunt acta tertii anni prædicationis Christi: nam hæc Lazari suscitatio et historia contigit circa quartum et ultimum Christi Pascha, ut patet v. 55. quo ipse occisus et crucifixus est: quare videtur ipsa contigisse sub illud tempus, quo ipsa solet legi ab Ecclesia in Missæ sacrificio, scilicet quatuordecim diebus ante Parasceven et passionem Christi: ita censent viri eruditi. Vide Chronotaxim, quam Evangeliis præposui, num. 56. et 57.

1. ERAT autem quidam languens Lazarus a Bethania, de castello Mariæ et Marthæ sororis eius. 2. (Maria autem erat, quæ unxit Dominum unguento, et extersit pedes eius capillis suis: cuius frater Lazarus infirmabatur.) 3. Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes: Domine, ecce quem amas infirmatur. 4. Audiens autem Iesus dixit eis: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam. 5. Diligebat autem Iesus Martham, et sororem eius Mariam, et Lazarum. 6. Ut ergo audivit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus. 7. Deinde post hæc dixit discipulis suis: Eamus in Iudæam iterum. 8. Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, et iterum vadis illuc? 9. Respondit Iesus: Nonne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem huius mundi videt: 10. Si autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non est in eo. 11. Hæc ait, et post hæc dixit eis: Lazarus amicus noster dormit: sed vado ut a somno excitem eum. 12. Dixerunt ergo discipuli eius: Domine, si dormit, salvus erit. 13. Dixerat autem Iesus de morte eius: illi autem putaverunt quia de dormitione somni diceret. 14. Tunc ergo Iesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est: 15. Et gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi; sed eamus ad eum. 16. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos: Eamus et nos, ut moriamur cum eo. 17. Venit itaque Iesus: et invenit eum quatuor dies iam in monumento habentem. 18. (Erat autem Bethania iuxta Ierosolymam quasi stadiis quindecim.) 19. Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham et Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo. 20. Martha ergo ut audivit quia Iesus venit, occurrit illi: Maria autem domi sedebat. 21. Dixit ergo Martha ad Iesum: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus: 22. Sed et nunc scio quia quæcumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus. 23. Dicit illi Iesus: Resurget frater tuus. 24. Dicit ei Martha: Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die. 25. Dixit ei Iesus: Ego sum resurrectio et vita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet: 26. Et omnis qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? 27. Ait illi: Utique Domine, ego credidi quia tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti. 28. Et cum hæc dixisset, abiit, et vocavit Mariam, sororem suam silentio, dicens: Magister adest, et vocat te. 29. Illa ut audivit, surgit cito, et venit ad eum: 30. Nondum enim venerat Iesus in castellum: sed erat adhuc in illo loco ubi occurrerat ei Martha. 31. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, et consolabantur eam, cum vidissent Mariam quia cito surrexit et exiit, secuti sunt eam dicentes: Quia vadit ad monumentum ut ploret ibi. 32. Maria ergo, cum venisset ubi erat Iesus, videns eum, cecidit ad pedes eius, et dicit ei: Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus. 33. Iesus ergo, ut vidit eam plorantem, et Iudæos qui venerant cum ea, plorantes, infremuit spiritu, et turbavit seipsum, 34. Et dixit: Ubi posuistis eum? Dicunt ei: Domine, veni, et vide. 35. Et lacrymatus est Iesus. 36. Dixerunt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum. 37. Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur? 38. Iesus ergo rursum fremens in semetipso, venit ad monumentum: erat autem spelunca: et lapis superpositus erat ei. 39. Ait Iesus: Tollite lapidem: Dicit ei Martha, soror eius qui mortuus fuerat: Domine, iam fœtet, quatriduanus est enim. 40. Dicit ei Iesus: Nonne dixi tibi quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? 41. Tulerunt ergo lapidem: Iesus autem elevatis sursum oculis, dixit: Pater gratias ago tibi quoniam audisti me: 42. Ego autem sciebam quia semper me audis; sed propter populum qui circumstat, dixi, ut credant quia tu me misisti. 43. Hæc cum dixisset, voce magna clamavit: Lazare veni foras. 44. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes et manus institis, et facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Iesus: Solvite eum, et sinite abire. 45. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam et Martham, et viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. 46. Quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, et dixerunt eis quæ fecit Iesus. 47. Collegerunt ergo pontifices et Pharisæi concilium, et dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? 48. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: et venient Romani, et tollent nostrum locum, et gentem. 49. Unus autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quidquam, 50. Nec cogitatis quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. 51. Hoc autem

a semetipso non dixit: sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit quod Iesus moriturus erat pro gente, 52. Et non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. 53. Ab illo ergo die cogitaverunt ut interficerent eum. 54. Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos, sed abiit in regionem iuxta desertum, in civitatem quæ dicitur Ephrem, et ibi morabatur cum discipulis suis. 55. Proximum autem erat Pascha Iudæorum: et ascenderunt multi Ierosolymam de regione ante Pascha, ut sanctificarent seipsos. 56. Quærebant ergo Iesum: et colloquebantur ad invicem, in templo stantes: Quid putatis, quia non venit ad diem festum? Dederant autem pontifices et Pharisæi mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum.

Vers. 1. Historia Lazari a morte suscitati.

ERAT AUTEM QUIDAM LANGUENS (Arabicus, *infirmus*) LAZARUS A BETHANIA, DE CASTELLO MARIÆ, ET MARTHÆ SORORIS EIUS.) Syrus, *erat autem quidam, qui morbo detinebatur, Loozar ex Beth Anio* (domo afflictionis) *pago, frater Mariam et Mortho;* Vatabl. *ægrotabat autem Lazarus;* Nonnus, *morboso gravia habens genua flagellabatur Lazarus æstu, membrivora plaga tabefactus, vicinus morti.* Ergo morbus hic erat gravis et lethalis, nam paulo post mortem attulit.

LAZARUS.) Nobilis et dives, ideoque alius a Lazaro mendico et ulceroso iacente ad fores Epulonis, Luc. 16.

A BETHANIA, DE CASTELLO MARIÆ ET MARTHÆ.) Est appositio, q. d. A Bethania, id est ex castello (hoc est, oppido vel pago) Marthæ et Mariæ Magdalenæ, in quo scilicet ipsæ habitabant, eiusque erant non tam dominæ, quam honoratiores incolæ, ac Christi discipulæ et hospites: ita Theophyl. Leontius, et alii. Sic c. 1. 44. Bethsaida vocatur civitas Petri et Andreæ, quia ipsi eius erant incolæ, et non domini.

Bethaniæ significata. Mystice, *Bethania* hebr. idem est Primo, quod domus afflictionis, ut vertit Syrus, idque hic congruit. Lazari enim morbus et mors affligebat tam ipsum, quam sorores

I. eius. Secundo, *Bethania* idem est quod domus obedien-

II. tiæ. Unde S. Bernard. serm. ad milites templi c. 13. *Hoc loco, ait, intimatum est, quod nec studium bonæ actionis, nec otium sanctæ contemplationis, nec lacrymæ pœnitentis extra Bethaniam accepta esse potuerunt illi, qui tantam habuit obedientiam, ut vitam ipsam perdere maluerit, factus obediens Patri usque ad mortem.*

III. Bethaniæ etymon. Tertio, *Bethania,* ait Pagnin. idem est quod domus responsionis, vel exauditionis Domini, quia ibi Christus Mariam et Martham pro vita Lazari orantes exaudivit. Radix enim ענה *ana* per *ain*, significat affligi, obedire, respondere et exaudire.

Transit Ioannes a gestis Christi in festo Encæniorum, ut patet c. 10. 22. ad gesta Christi paulo ante ultimum Pascha, ut patet hoc cap. v. 55. hoc est salit a Decembri ad Martium: omittit ergo gesta Christi in Ianuario et Februario, quia illa fuse recenset Lucas a c. 15. usque ad 19. ex quo eadem summatim recensui in Chronotaxi n. 51. usque ad 57.

Vers. 2. MARIA AUTEM ERAT, QUÆ UNXIT DOMINUM UNGUENTO, ET EXTERSIT PEDES EIUS CAPILLIS SUIS.) Luc. 7. 37. ostendi eamdem fuisse Mariam, quæ bis, vel, ut alii, ter unxit Christum, nimirum Mariam Magdalenam, esto aliqui opinentur fuisse duas, alii tres. Minus recte ergo Leontius, quem sequuntur moderni hæretici, τὸ *unxit* accipit de unctione non præterita Lucæ, sed paulo post futura sex diebus ante mortem Christi, de qua c. seq. v. 3. ut hic sit anticipatio.

CUIUS FRATER LAZARUS INFIRMABATUR.) Arabicus, *erat autem Lazarus infirmus frater eius.* Addit hoc Ioannes, ut insinuet causam suscitationis Lazari, nimirum quod frater esset Magdalenæ, quæ tota devota suo Iesu, ab eo impetravit fratris Lazari suscitationem.

Vers. 3. MISERUNT ERGO SORORES EIUS AD EUM (Iesum) DICENTES: DOMINE, ECCE QUEM AMAS, INFIRMATUR.) Cyrill. Theoph. et Leont. censent hæc verba esse admirantis et admirationis, q. d. Qui fieri potuit, ut ille quem tu amas Domine, qui vitæ et necis habes imperium, in morbum inciderit? quomodo tui amantem ausa fuit ægritudo invadere? et quomodo eum tenet languor, quem tui occupat amor?

Simplicius alii censent sorores ex modestia et fiducia id dixisse. Audi S. August. et ex eo Bedam: *Non dixerunt: Veni, amanti enim tantummodo nuntiandum fuit. Non ausæ sunt dicere: Veni et sana; non ausæ sunt dicere: Ibi iube, et hic fiet; cur enim non et iste, si fides centurionis illius inde laudatur? Ait enim: Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus. Nihil horum istæ, sed tantum: Domine, ecce quem amas infirmatur; sufficit ut noveris; non enim amas et deseris.* Est ergo insinuatio hæc oratio, sed occulta et implicita, quia significat necessitatem et desiderium remedii, quæ sæpe efficacior est postulatione aperta, quia magis humilis, verecunda, reverens et confidens: ita ex S. Thoma Suarez tract. de Oratione.

Itaque hæc petitio sororum præ se fert Primo, magnam fidem: non enim dicunt: Veni, accelera, ne mors eum præoccupet. Credunt enim Christum posse curare absentem, imo mortuum suscitare: ita Cyrill. Theophyl. Rupert. Secundo, ingentem fiduciam, qua confidebant Christum solo nuntio morbi accepto, illi remedium allaturum. Unde verba et preces non multiplicant. Tertio, eximiam charitatem: *Ecce quem amas*, inquiunt, q. d. Tu nos amas, et nos te: sufficit ergo amanti amati morbum indicare. Amor enim precibus omnibus prævalet. Quarto, resignationis: resignant enim se totas in providentiam Christi, ut ille de morbo, et morbido hoc statuat et disponat, quod eius prudentiæ et charitati libuerit. Quare efficax fuit hæc earum oratio, nobisque crebro est imitanda et usurpanda.

Tropolog. Rabanus, et ex eo Glossa: Lazarus, inquit, est peccator, qui a Domino amatur; ipse enim non venit vocare iustos, sed peccatores: sorores sunt viri sancti, vel bonæ cogitationes, quæ pro peccatis dissolvendis orant.

Porro, ipsæ sorores non iverunt ad Iesum, sed nuntios dumtaxat miserunt, tum quia fœminæ erant, quas decet domus cura, et dedecet longum iter: tum quia Lazaro fratri ad mortem decumbenti debebant assistere: tum quia Christi benignitati et amori confidentes, solum nuntium sufficere existimabant: ita S. Chrysost. Cyrill. et Euthym.

AUDIENS AUTEM IESUS, DIXIT EIS: INFIRMITAS HÆC NON EST AD MORTEM (Syrus, *non est lethalis;* Arabicus, *non est infirmitas mortis*) SED PRO GLORIA DEI, UT GLORIFICETUR FILIUS DEI PER EAM.) *Non est ad mortem.* Primo, quia hæc mors Lazari, non tam erit mors, quam somnus: nam illico ex ea evigilabit et resurget. Unde v. 11. ait: *Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut a somno excitem eum.* Vers. 4.

Secundo, q. d. Infirmitatis Lazari finis et scopus non est mors, sed gloria Dei: Deus enim non immisit morbum hunc Lazaro hoc fine, ut vitam ei per mortem adimat, sed potius ut vitam ei maiorem restituat, itaque gloriam Dei adaugeat. Ita S. August. *Non est ad mortem,* inquit, *quia et ipsa mors non erat ad mortem, sed potius ad miraculum, quo facto crederent homines in Christum, et vitarent veram mortem.*

Tertio, *non est ad mortem*, scilicet talem, qualis esse solet communis hominum mors, nimirum, ut homo in ea permaneat, nec amplius ad hanc vitam et hoc sæculum redeat: licet enim mors separaret animam Lazari a corpore, tamen non imponebat finem huic sæculo, ut ad illud non rediret: quod tamen facit mors. Nam mox a Christo resuscitatus ad illud rediit, magis vivus, sanus et vegetus quam ante: ita S. Chrysost. Cyrill. Theoph. Euthym. et alii. Unde Nonnus vertit, *non est ad æternam mortem.*

SED PRO GLORIA DEI.) Per gloriam Primo, Andreas

Cretensis in Catena intelligit crucem et mortem Christi: hanc enim Iudæi invidi irrogarunt Christo ob suscitatum ab eo Lazarum, et hæc maxime glorificavit Christum. Secundo, Theodorus Heracleotes in Catena accipit gloriam, quæ obventura erat Christo, ob divulgationem et celebritatem huius suscitationis factæ ab eo per totam Iudæam, imo per totum orbem. Tertio, et genuine, gloriam Dei accipe, quia homines videntes Lazarum a Christo suscitatum, in eum ut Messiam et Dei Filium crediderunt, itaque tam Christum, quam Deum Patrem gloriam glorificaverunt. Sic enim hanc gloriam explicat Ioannes dicens vers. 45. *Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam et Martham, et viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum.* Unde S. August. *Talis glorificatio,* ait, *non ipsum auxit, sed nobis profuit.*

Vers 5 DILIGEBAT AUTEM IESUS MARTHAM, ET SOROREM EIUS MARIAM, ET LAZARUM.) Ob singularem earum erga se amorem, devotionem, liberalitatem, qua Iesum cum Apostolis alebant: Martha enim habebat curam hospitalitatis Iesu: Maria a Christo sanata et conversa totam se ei addixerat, imo eum per oppida proficiscentem ac prædicantem comitabatur, sumptusque suppeditabat, Lucæ 8. v. 2. Lazarus sorores imitabatur. Dilectionis Iesu mentionem iniicit hic Ioannes, non tam ut illam fuisse causam ægrotationis Lazari significet, ut censet Cyrillus, q. d. Ideo Iesus immisit morbum Lazaro, quia illum eiusque sorores diligebat, iuxta illud: *Ego quos amo, arguo et castigo,* Apocal. 3. 19. sed ut significet Iesum accepto nuntio plane menti et memoriæ infixisse morbum Lazari, ut eum sanaret, sed modo et tempore opportuno. Dilectio enim faciebat eum sollicitum de Lazari salute, ideoque Lazari causa fecit omnia, quæ vers. seq. et deinceps narrat Ioannes, illudque significat τὸ *ergo,* cum statim subdit: *Ut ergo audivit,* q. d. Diligebat Iesus Lazarum, ut ergo audivit eum ægrotare, cœpit serio cogitare de eo sanando, omniaque sua ita disposuit, ut congruo eum tempore vitæ et sanitati restitueret.

Porro adeo Iesus dilexit Lazarum et sorores eius, ut propter eas Lazarum a morte suscitarit, etiamsi sciret suscitationem Lazari sibi fore causam mortis et crucis: ob Lazarum enim suscitatum Pharisæi Christum occiderunt. Vita ergo Lazari fuit mors Christi.

Vers 6. UT ERGO AUDIVIT QUIA (quod) INFIRMABATUR, TUNC QUIDEM MANSIT IN EODEM LOCO (in Bethabara c. prec. v. 20.) DUOBUS DIEBUS.) Tum ut hominum multitudini ad se confluenti satisfaceret, eique ostenderet se esse Messiam a Ioanne ibidem demonstratum, tum ut illud idem confirmaret miraculo insigni, et omni exceptione maiori, scilicet suscitatione Lazari. Mansit ergo ibidem per biduum, ut interim moreretur Lazarus, quia volebat non ægrum sanare, sed mortuum, imo sepultum quatriduanum et fœtentem suscitare: quod longe erat maius tam beneficium, quam miraculum, ne calumniæ Iudæorum foret locus, ut dicerent Lazarum non vere fuisse mortuum, ideoque nec suscitatum, sed tantum syncopen vel deliquium animi passum, ex illo non ope Christi, sed vi naturæ et iuvenilis vigoris ultro ad se rediisse: ita S. Chrysostom. Theoph. et Rupert.

Vers 7. DEINDE POST HÆC DIXIT DISCIPULIS SUIS: EAMUS IN IUDÆAM ITERUM.) Nimirum ex Bethabara eamus in Bethaniam, ad suscitandum Lazarum. Præmonendo præmunit Christus Apostolos timidos: timebant enim redire cum Iesu in Iudæam, eo quod Iudæi paulo ante c. præc. v. 31. voluissent eum lapidare. Ita S. Chrysost. Nusquam alias, inquit, Dominus prædixit discipulis, quo iturus esset, nisi hic, quia valde formidabant, ne, si repente (sine præmonitione) discederet, conturbarentur: formidabant vero et pro ipso, et pro se: nondum enim erant in fide firmati: ita quoque Theophyl. Euthym. et Theodor. Heracleotes. Porro S. Augustin. *Christus,* ait, *e Iudæa discessit ut homo, ne lapidaretur: sed in redeundo, quasi oblitus infirmitatem, ostendit potestatem.*

Vers. 8. DICUNT EI DISCIPULI: RABBI (o magister, et Domine

A noster) NUNC QUÆREBANT TE IUDÆI LAPIDARE, ET ITERUM VADIS ILLUC?) *Nunc,* id est, paulo ante: nam exinde iam duo menses effluxerant, uti initio capitis dixi, et colligitur ex cap. præced. v. 22. et sequent. Dicunt hoc discipuli, quia a Iudæis metuebant Christo, et magis sibi ipsis: ita Chrysost. Theophyl. Euthym.

RESPONDIT IESUS: NONNE DUODECIM SUNT HORÆ DIEI?) Vers. 9.
Primo, Lyran. eiusque sequaces sic exponunt, q. d. Sicut Duodecim horæ
per diem mutantur duodecim horæ, cum eis mutatur au- diei, quæ?
ra aeris: sic Iudæorum animi facile mutari possunt, ut Resp.
qui ante me oderant, iam ament et suscipiant. I.

II. Secundo, S. Augustin. Beda et Rupertus, q. d. Sicut duodecim horæ sequuntur diem, id est, solem, eiusque cursum, ut sibi ex ordine vicissim succedant: sic vestrum est me sequi; ego enim sum quasi vester sol et dies, vos autem me stipatis quasi duodecim horæ. Audi S. August. Ut se diem ostenderet, duodecim discipulos elegit: in hoc autem verbo non ipsum Iudam, sed eius successorem prævidebat. Et Glossa: Se dicit Christus diem, in quo debent B ambulare, ne offendant, et sine quo ambulantes offendunt, ut modo discipuli nolentes eum mori, qui pro hominibus venit mori: illos autem dicit horas, quæ diem sequuntur.

III. Tertio, S. Cyrill. q. d. Adhuc aliquot horæ meæ diei, id est vitæ, supersunt, quibus oportet me prædicare et benefacere Iudæis: *veniet mox,* id est cædes et mors mea, ob quam tenebris excidii et calamitatum per Titum eos involvam; nox enim symbolum est vindictæ et calamitatum.

IV. Quarto et genuine, q. d. Certum et statum est diei tempus, scilicet duodecim horarum (erat enim iam Martius, cuius 21. est æquinoctium, quo dies sunt æquales nocti, ac consequenter duodecim horarum: quamquam et aliis mensibus Iudæi dividebant diem in 12. horas, sed inæquales, æque ac noctem in quatuor vigilias, quæ in hieme erant longiores, in æstate breviores) intra quod duodecim horarum spatium, si quis ambulet, offendere non C potest, quia lucem habet, qua videt saxa, aliaque offendicula, ideoque cavet ne in ea impingat: sic pariter mihi certum a Deo Patre constitutum est vitæ tempus, in quo ambulare, vivere, et opera mea ad quæ missus sum, operari debeo; quod proinde diem appello; ac proinde in illa a Iudæis nihil mihi aut vobis timendum est periculi; nec enim ante constitutum mihi tempus a Patre, hoc est, antequam vitæ meæ nox et occasus veniat, occidi possum: ita Rupert. Tolet. Maldon. et alii.

SI QUIS AMBULAVERIT IN DIE, NON OFFENDIT, QUIA Vers. 10.
LUCEM HUIUS MUNDI VIDET: SI AUTEM AMBULAVERIT IN NOCTE, OFFENDIT, QUIA LUX NON EST IN EO.) Primo, S. August. exponit, q. d. Hortor vos, o discipuli mei 12. ut me sequamini, sicut duodecim horæ sequuntur diem et solem, si non vultis offendere et impingere. Et S. Chrysost. Ne formidetis Iudæos, inquit, nihil enim dignum morte gessimus. Vel: si quis lucem huius mundi videt, securus est: multo magis qui mecum est, securus est, nisi D se amoverit a me.

Secundo, S. Cyrill. q. d. Quamdiu est dies vitæ, hoc est, quamdiu ego vivo, et Iudæis benefacio, nihil vobis a Iudæis timendum est: hæc enim dies est, id est, tempus benignitatis et beneficentiæ: at ubi venerit nox, id est, tempus vindictæ, quo Deus per Titum exscindet Hierosolymam et Iudæam, tunc vobis timendum, et e Iudæa fugiendum erit.

Tertio et genuine, q. d. Dum dies est, id est, dum tempus vitæ mihi suppetit, non offendetis, o discipuli, me sequendo in Iudæam: at ubi venerit nox, id est, mors, et vitæ meæ occasus; tunc Iudæi vos persequentur, et occident quasi meos discipulos, sicut me persecuti sunt et occiderunt: ita Rupert. Tolet. et Maldon.

Mystice, qui diem, id est, solem et lucem fidei et gratiæ sequitur, non offendit, non ruit in peccata; at qui nocte, id est, in tenebris ignorantiæ et concupiscentiæ ambulat, hic ruit in varias culpas et pœnas: ita Interl. Un-

de Apost. *Eratis,* inquit, *aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambulate: fructus enim lucis est in omni bonitate, et iustitia, et veritate,* Ephes. 5. 8.

Vers. 11. HÆC AIT, ET POST HÆC DICIT EIS: LAZARUS AMICUS NOSTER DORMIT: SED VADO UT A SOMNO EXCITEM EUM.) Mortem vocat *somnum*, quia mox ab ea suscitandus et evigilaturus erat Lazarus. Audi S. August. Domino dormiebat, qui eum tanta facilitate excitavit de sepulcro, quanta tu excitas dormientem de lecto; hominibus autem mortuus erat, qui eum suscitare non poterant. Sic Paulus mortuos dormientes appellat, quia sunt resurrecturi.

Vers. 12. DIXERUNT ERGO DISCIPULI EIUS: DOMINE, SI DORMIT, SALVUS ERIT.) Arabicus, *si est dormiens, expergiscetur.* Solet enim somnus in ægrotis rediturae sanitatis esse argumentum et præsagium, ac sæpe causa: ita Cyrill. August. Iansen. Maldon. et alii. Somnus enim naturam vegetat, cerebrum confortat, humores superfluos concoquit et consumit, sudorem ciet, calorem naturalem fovet et auget, itaque materiam morbi superat, dissipat et absumit, vel eiicit. Sensus est, q. d. Si dormit Lazarus, sinamus eum dormire, ut citius convalescat: quare non est quod ad eum pergamus: ita S. August. et Cyrillus.

Vers. 13. DIXERAT AUTEM IESUS DE MORTE EIUS: ILLI AUTEM PUTAVERUNT QUIA (quod) DE DORMITIONE SOMNI DICERET.) Quia simpliciter acceperunt το *dormit* ut sonat, non symbolice, ut Christus intelligebat, de morte.

Vers. 14. TUNC ERGO IESUS DIXIT EIS MANIFESTE: LAZARUS MORTUUS EST.) Ostendit Christus se esse Prophetam, imo Dei Filium, eo quod arcana et absentia revelet: talis enim erat hæc mors Lazari, quam hic clare enuntiat, ut discipulis errorem de eius somno eximat. Nuntius enim morbum dumtaxat nuntiarat Christo, non mortem.

Vers. 15. ET GAUDEO PROPTER VOS, UT CREDATIS, QUONIAM NON ERAM IBI.) Hæc ultima necte cum *gaudeo*, uti nectit Arabicus, q. d. Gaudeo me non fuisse ibi, scilicet in morte Lazari præsentem, ut vos in me credatis, scilicet firmius, perfectius et robustius, ait S. August. visa eius resuscitatione, quam facturus sum: si enim fuissem præsens ægrotanti, ad preces Marthæ et Mariæ debuissem ægrum sanare, alioqui Iudæi culpassent me impotentiæ vel immisericordiæ; aut certe debuissem recens mortuum illico suscitare, quod minus fuisset miraculum, magisque dubium: iam autem a quatuor diebus defunctum suscitabo, ut omnes videant hanc suscitationem omnem naturæ vim excedere, esseque clarum miraculum, nec nisi Dei solius opus: ita Cyrillus, Euthym. Rupert. et alii. Aliter S. August. et Beda, q. d. Gaudeo me non fuisse præsentem Lazaro morienti, ut absens vobis mortem eius annuntiem, indeque cognoscatis me esse Messiam, et in me magis credatis: Lazarus enim æger fuerat nuntiatus, non mortuus. Christus ergo mortuum nuntians, ostendebat se non humanitus, sed divinitus id scire. Quomodo enim, ait August. lateret eum qui creaverat? ad cuius manus anima morientis exierat? Prior ratio uti validior, ita germanior est.

SED EAMUS AD EUM.) Christus de mortuo, quasi de vivo loquitur, quia mox facturus erat ut esset redivivus: ita Cyrill.

Vers. 16. DIXIT ERGO THOMAS, QUI DICITUR DIDYMUS, AD CONDISCIPULOS: EAMUS ET NOS, UT MORIAMUR CUM EO.)

Thomæ etymon. *Thomas*, inquit Pagnin. in interpret. nomin. Hebr. idem est quod abyssus sive vorago; hæc enim hebr. dicitur תהום *tehom.* Aut geminus sive gemellus, id est, eodem partu cum alio natus: תאמים *teomim* enim sunt gemelli eodem partu editi, quasi coniunctis corporibus.

QUI DICITUR DIDYMUS.) Syrus, *qui dicitur gemellus.* Thomas ergo non fuit binomius, ut scilicet duo habuerit

Didymi etymon. nomina, primo Thomæ, secundo Didymi, uti vult Nonnus, sed unum idemque: Hebr. enim Thomas idem est quod Græce δίδυμος, Latine gemellus. Sicut Hebr. Messias idem est quod Græce χριστός, Latine unctus, ait Angelus Caninius in Hebr. nomin. c. 13. *Dicitur* ergo idem est, quod *interpretatur.*

A Thomas igitur dictus est Didymus, id est, gemellus, sive quod eodem partu cum fratre altero natus sit, uti Iacob et Esau fuere gemelli, ut vult Euthymius; sive quod hoc nomen a maioribus acceperit; quomodo apud Romanos quosdam Spurios, alios Crassos, alios Claudios vocatos legimus, etiamsi illi ipsi nec spurii, nec crassi, nec claudi forent: ita Toletus, Maldon. et alii. Thomas cur dictus Didymus.

Addit Leontius, Ioannem solius Thomæ nomen interpretari, ut significetur aliqua eius excellentia; Theoph. vero, ut significentur eius mores, inquit, quod scilicet esset Didymus, id est gemellus, varius, inconstans, dubius, duplex; sed hoc huic loco non quadrat: quadrat tamen cap. 20. v. 24. ubi Thomas ob incredulitatem resurrectionis Christi vocatur Didymus. Potius videtur Thomas hic dici Didymus, quasi gemellus frater Christi: talem enim hic se ostendit, dum pro Christo, et cum Christo vivere et mori paratum sese offert, ac alios ad idem faciendum hortatur, dicens: *Eamus et nos, et moriamur cum eo.* Solent enim gemelli mutuo sese valde diligere, B imo moribus et amoribus esse similes, ut uno gaudente, ridente, flente, gaudeat, rideat, fleat et alter, imo uno ægrotante vel moriente, ægrotet vel moriatur et alter. Hoc subinde fit, at non semper. Nam Iacob et Esau moribus fuere dissimiles et diversi, imo invicem adversi.

EAMUS ET NOS, UT MORIAMUR CUM EO.) Non Lazaro, ut volunt nonnulli: hoc enim insulsum videtur, sed Christo, qui paulo ante dixerat: *Eamus ad eum.* Thomas, ait Beda, præ omnibus socios hortatur, ut eant et moriantur cum illo, in quo magna eius apparet constantia. Et Interlin. Ecce verus amantium affectus, vel cum eo vivere, vel cum eo mori: quales apud Gallos erant Soldurii, quorum lex et fœdus erat in bello, vel simul vincere, vel simul occumbere, teste Iulio Cæsare in Comment. quo videtur allusisse S. Paulus dicens 2. Corinth. 7. 3. *In cordibus nostris estis ad commoriendum et convivendum*, ut ibidem dixi. Animosa vox S. Thomæ.

Porro quod Thomas ait: *Eamus et moriamur*, perinde C est ac si dicat: Si imus cum Iesu, nobis cum eo moriendum est, ob summa Iudæorum contra illum odia Si ergo ipse it, eamus et nos, quasi generosi eius discipuli et milites, ac cum eo quasi duce nostro animose moriamur: si ille mortem spernit, imo invadit, nos quoque spernamus et invadamus. Non enim satis intellexerat, quod Christus v. 9. insinuarat, nihil adhuc sibi a Iudæis imminere periculi. Ita Cyrill. Offert ergo se pro Christo certæ morti, hanc enim imminere putabat: quod insigne fuit fortitudinis eius eximiæ, æque ac amoris in Christum singularis argumentum.

VENIT (*in Bethaniam*, ut addunt nonnulli codices Græci) ITAQUE IESUS, ET INVENIT EUM QUATUOR DIES IAM IN MONUMENTO HABENTEM.) Hoc est, a quatuor diebus sepultum. Venit enim nuntius a sororibus ad Iesum de morbo Lazari, ait Chrysost. eo die quo Lazarus est defunctus, deinde duobus sequentibus mansit Iesus in Bethabara, die quarta demum ivit Bethaniam: quare videtur D Lazarus eodem die, quo sorores nuntium miserunt ad Christum, fuisse mortuus et sepultus: alioqui enim veniente Christo, non fuisset quatriduanus in morte et sepulcro, uti hic dicitur. Vers. 17.

Probabilius Euthymius et Maldonat. censent Lazarum quidem eo die, quo nuntius ad Christum venit, fuisse defunctum; sed postero die sepultum, ne forte quid occultæ vitæ in eo lateret, inde Christum biduo mansisse in Bethabara, quarto die inde discessisse versus Bethaniam: sed quia hoc iter erat decem circiter horarum (ut patet ex tabulis Geographicis terræ sanctæ, quas edidit Adrichom. et alii) quod ægre a Christo et Apostolis pedibus confici potuisset uno die; hinc Christum postero mane, qui dies quintus erat a sepultura Lazari, appulisse Bethaniam, ac suscitasse Lazarum: nec enim decebat eum vespere (ne phantastica videretur suscitatio) sed mane, vel plena die suscitari. Quare Lazarus iam erat quatriduanus, hoc est, integros quatuor dies exegerat in monumento,

sive sepulcro, iamque agebatur quintus dies a sepultura, ut constaret omnibus eum non tantum esse mortuum, sed fœtentem, et a vermibus comestum. Hinc suscitatio eius facta a Christo fuit certissimum et clarissimum miraculum, quod a Scribis nullo modo obscurari, aut vellicari potuit.

Quatriduani tropologia. Tropologice, quatriduanus est peccator habens habitum peccandi, qui peccato immortuus, in eo quasi sepultus, sine spe veniæ et vitæ spiritalis, quasi desperatus iacet. Primus enim dies est, quo quis consensu voluntatis peccat. Secundus, quo quis peccatum opere consumat. Tertius, quo illud frequentat, eiusque consuetudinem et habitum sibi inducit. Quartus, quo hic habitus callum obducit, et quasi in naturam vertitur, iuxta illud S. August. l. 8. Confess. c. *Ex voluntate perversa facta est libido; et dum servitur libidini, facta est consuetudo; et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas: quibus quasi ansulis quibusdam sibi innexis, unde et catenam appellavi, tenebat me obstrictum dura servitus.* Talis ergo magna et rara Christi gratia, ab hoc peccati sepulcro excitandus est: quod ut significaret Christus, magna voce clamavit: *Lazare veni foras*: ita S. Augustinus.

Quatuor dies peccatoris quinam? Rursum Alcuinus: Primus dies, inquit, est elatio in corde: secundus, consensus voluntatis in peccatum: tertius, factum, cum illud opere exequimur: quartus, consuetudo, cum illi consuescimus, et consuescendo inhæremus. Sic fere et S. August. l. 1. de Serm. Domini in monte, cap. 23. *Sicut*, inquit, *tribus gradibus ad peccatum pervenitur, suggestione, delectatione, consensione; ita ipsius peccati tres sunt differentiæ, in corde, in facto, in consuetudine, tamquam tres mortes. Una quasi in domo, id est, cum in corde consentitur libidini: altera iam prolata quasi extra portam, cum in factum procedit assensio: tertia, cum vi consuetudinis malæ, tamquam mole terrena, premitur animus, quasi in sepulcro iam putens. Quæ tria genera mortuorum Dominum resuscitasse, quisquis Evangelium legit, agnoscit. Et fortasse considerat, quas differentias habeat etiam ipsa vox resuscitantis, cum alibi dicit: Puella surge; et alibi: Iuvenis tibi dico surge; alibi, Infremuit in spiritu, et flevit, et rursus fremuit, et post deinde voce magna exclamavit, Lazare veni foras.* Vide eumdem de Verbis Domini secundum Ioannem tract. 44. *Prima, ait, est titillatio delectationis in corde; secunda, consensus: tertia, factum: quarta, consuetudo.*

Tertio, Glossa ex S. Augustino et Beda: Primus dies mortis est, inquit, quo nascimur cum peccato originali. Secundus, quo ad annos discretionis venientes naturalem legem transgredimur. Tertius, quo legem contemnimus. Quartus, quo ipsum quoque Christi Evangelium, et gratiam aspernamur. Ex adverso S. Bernard. ser. 4. de Assumpt. per quatuor dies accipit quatuor motus, et actus pœnitentis: primus est timoris; secundus, certaminis contra peccata; tertius, doloris; quartus, pudoris eorumdem.

Vers. 18. Erat autem Bethania iuxta Hierosolymam, quasi stadiis quindecim.) *Bethania quantum distabat a Ierusalem.* Stadium est octava pars milliaris Italici, sive mille passuum: continet ergo 125. passus: quare quindecim stadia continent 1875. passus: sexdecim enim stadia continent duo millia passuum, faciuntque duo milliaria Italica. Addit hoc Ioannes ut significet multos Hierosolymis venisse in Bethaniam, utpote adeo vicinam, ut Martham, et Mariam, ob Lazari mortem mœstas solarentur: ita S. Chrysost. Theoph. Cyrill. et alii. Unde sequitur:

Vers. 19. Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham et Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo.) *Multi*, præsertim cognati, affines, amici: erant enim hæ sorores honoratæ, divites et nobiles, quæ multos habere solent vel amicos, vel asseclas. Accedit, quod acerbus sit funeris fraterni luctus, ad quem proinde leniendum multi, etiam exteri et incogniti, consolandi causa accurrere solent. Est enim hic mortis luctus toti naturæ nostræ communis, unde et communis in eo omnium accedit consolatio: ita Chrysostom. Theophyl. Euthym.

Vers. 20. Martha autem ut audivit quia Iesus venit, occurrit illi: Maria autem domi sedebat.) Silentio, luctui et orationi more suo vacans: quare nuntius adventus Christi, non ad Mariam, sed ad Martham pervenit: *Martha Christo occurrit.* Martha enim erat senior, et domui præerat, totaque actuosa et negotiosa: quare litteræ et nuntii omnes ad illam primo deferebantur, non ad Mariam. Sed cur ipsa Mariæ non significavit Christum adventare? Resp. Primo, quia occursus adventantis Christi moram nullam patiebatur. Videtur enim Christus domui fuisse vicinus, cum Martha ei occurrit. Secundo, quia Martha secreto volebat agere cum Christo, ut ab eo exploraret, num quæ spes foret fratris resuscitandi vel adiuvandi, ut patet ex v. sequent. Tertio, quia Maria, ut dixi, quieti et orationi erat addicta. Quarto, quia, si Mariam evocasset, omnes Iudæi eam secuti fuissent; itaque tumultus exortus fuisset, et forte eorum cum Christo disputantium lis et contentio: ita Leontius. Denique lætitia ob adventantem Christum, totam eam rapiebat ad occurrendum Christo, ut de sorore vocanda non cogitaret. Malim hoc dicere, quam, quod nonnulli autumant, eam hanc laudem occursus Christi voluisse præripere sorori suæ: hoc enim nimis inane et fœmineum est, ac tanta, tamque sancta viragine indignum.

Dixit ergo Martha ad Iesum: Domine si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus.) *Vers. 21.* Quia scio te tam potentem, ut mortem arcere possis; scio pariter te ipsius et nostri adeo amantem, ut eum mori non permisisses. Tacite, inquit Chrysost. Cyrill. et Theoph. sed reverenter, dolendo, quasi arguit Christum, quod serius venerit. Verum huic sententiæ obstat, quod eodem die quo venit nuntius de morbo Lazari ad Christum, ipse sit mortuus. Quare etiam si statim Christus accinxisset se ad iter, tamen antequam venisset Bethaniam, Lazarus fuisset mortuus. Erat enim iter novem horarum. Potius ergo Martha incusat seipsam, quod non citius nuntium miserit ad Christum, aut certe in genere dolet et luget Christi absentiam, quod scilicet non fuerit præsens, ut Lazaro ægrotanti sanitatem restitueret; quomodo dolemus de casuali medici absentia, si quis eo absente in morbum incidat. Non videtur Martha adhuc habuisse perfectam fidem de Christi deitate, omniscientia et omnipotentia. Si enim hanc habuisset, credidisset Christum etiam absentem scivisse mortem Lazari, eumque potuisse curare. Eum ergo credebat esse Prophetam præ cæteris Prophetis; non tamen Deum, sed evecta et illuminata a Christo mox id credidit, v. 28.

Sed et nunc scio, quia quæcumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus.) *Vers. 22.* Ac consequenter si poscas a Deo resuscitationem Lazari, licet quatriduani iam in sepulcro, dabit eam tibi Deus. Putabat, ait Cyrill. quod Christus veniret, non ut suscitaret Lazarum, sed ut se et Mariam solaretur; idcirco rogat eum ut Lazarum suscitet, sed tacite, et cum modesta humilique voluntatis suæ in Christum resignatione. Unde, ut advertit S. August. *Non dixit: Sed et modo rogo te, ut resuscites fratrem meum: unde enim sciebat, si fratri eius resurgere utile fuerit? hoc tantum dixit: Scio quia potes; si vis facies: utrum enim facias, iudicii tui est, non præsumptionis meæ.*

Dices: Cur Martha non servavit corpus Lazari insepultum, et balsamo conditum, usque ad adventum Christi, ut sic facilius Christum permoveret ad eum suscitandum? *Cur Martha non servavit corpus fratris insepultum?* Resp. Quia Iudæis mos erat postero die defunctos sepelire. Secundo, quia nesciebat an Christus eum esset suscitaturus, nec ne. Tertio, quia quatriduanum mortuum domi detinere insepultum, fuisset res insolens, fœtida, et calumniis obnoxia. Quarto, quia credebat Christum etiam sepultum posse suscitare, uti ipsa hic dicit. Denique Christus hanc mentem ei iniecerat, ut naturæ cursum sequens fratrem mortuum sepeliret, hoc fine ut ipse iam sepultum suscitaret, itaque maius foret eius miraculum et beneficium. Hic enim est mos Dei.

Hinc moraliter disce, Deum sæpe permittere nos in tribulationes incidere, easque sinere ut crescant ad summum, ac tum vi magna succurrere, ut suam omnipotentiam, summamque clementiam et providentiam ostendat. Quare tunc fideli non est desperandum, sed augenda spes et *Dei mos est desperatis rebus opem ferre.*

oratio, ac maxime sperandum. Cum enim omne humanum deficit auxilium, tunc prope est et accurit divinum, aiebat Philo legatus ad Caium Imper. Sic Deus succurrit Abrahæ in arctis posito, Genes. 20. et Ioseph in carcere oblivioni tradito, Gen. 41. 12. Item Hebræis a Pharaone oppressis, Exodi 1. et seq. ac præsertim cum eosdem hinc mari, inde montibus, aliunde exercitu Pharaonis undique cinctos, diviso mari rubro salvos per illud traduxit, ac Pharaonem insequentem reducto mari, cum toto exercitu submersit, Exodi 14. Sic tempore Iudicum permisit eosdem opprimi nunc a Madianitis, nunc a Moabitis, nunc ab Ammonitis, nunc a Philisthinis ut eos induceret ad ferventer orandum, et clamandum ad se; quo facto illico mittebat eis Gedeonem, Aod, Samsonem, aliosque iudices, qui eos liberarent. Sic Iudæos neci destinatos ab Holoferne liberavit per Iudith, et ab Aman per Mardochæum, et ab Antiocho per Machabæos. Sic Davidem in spelunca a Saule circumdatum liberavit, misso ad Saulem nuntio, Philisthæos Iudæam populari, 2. Reg. 23. 26. et 27.

Simili modo in bellis sæpe desperatio est causa spei, imo victoriæ: milites enim de vita desperantes pro ea pugnant acerrime, ne moriantur inulti: quare sunt formidabiles, et sæpe hostes victores vincunt. Unde illud militare axioma: Hostem ne cogas ad desperationem. Hosti fugienti aureum sterne pontem. Cum desperato manus ne conseras.

Dei ergo proprium est, uti defectum naturæ supplere, sic et derelictis desperatisque succurrere, iuxta illud: *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor.* Et illud: Deus ex machina: Deus ex improviso apparens.

Vers. 23. DICIT ILLI IESUS: RESURGET FRATER TUUS.) Mœstam Martham de morte fratris solatur Iesus spe resurrectionis, sed ambiguæ, ut sensim illam evehat ad tanti miraculi, quo eum mox suscitare destinabat, fidem et spem, qua se disponat, et quasi mereatur illud: ita Leontius.

Vers. 24. DICIT EI MARTHA: SCIO QUIA RESURGET IN RESURRECTIONE (Syrus, *in consolatione)* IN NOVISSIMO DIE.) Christus dixerat Lazarum resurrecturum, sed ambigue, non exprimendo an nunc, an in die iudicii; Martha ergo ut huius ambigui resolutionem ex ore Christi eliciat, subdit: Scio eum resurrecturum in die iudicii; verum hoc non erit ei peculiare beneficium, sed commune omnium hominum: sin ante illud resurrecturus sit, et nunc a te suscitandus, clare velim edicas: erit enim hoc singulare illi nobisque omnibus privilegium. Disce hic, Iudæos et præsertim Pharisæos, credidisse immortalitatem animæ, indeque resurrectionem corporum, idque patet 2. Machab. 12. 46. Iob 19. 25. Actor. 23. 8. Martha enim hic loquitur ex Iudæorum sensu, licet Theoph. autumet ipsam didicisse resurrectionem a Christo.

DICIT EI IESUS: EGO SUM RESURRECTIO ET VITA.) Syrus, *Ego sum consolatio et vita.* Syri enim resurrectionem vocant *consolationem*, quia illa hominibus in huius vitæ omnimoda desolatione, summa est consolatio tum animæ, tum sensuum et membrorum omnium, ac totius hominis.

Vers. 25. Christus resurrectio et vita. EGO SUM RESURRECTIO ET VITA.) Non formalis sed causalis, q. d. Ego sum qui resuscito, ego qui vitam præbeo (sic 1. Cor. 1. dicitur: *Qui factus est nobis iustitia, et sanctificatio, et redemptio,* hoc est, iustificator, sanctificator, redemptor) per me et mortui resurgunt, et viventes vivunt; itaque possum ego iam statim ante resurrectionem communem, fratrem tuum a morte redivivum suscitare. Unde S. August. *Dicis,* inquit, *Resurget frater meus in novissimo die: verum dicis; sed per quem tunc resurget, potest et modo, quia ego sum resurrectio et vita:* hoc est, ego sum causa resurrectionis et vitæ, ita ut omnes per me resurgant, ac nemo nisi per me resurgere valeat. Causa sum, inquam, quadruplex, scilicet meritoria, efficiens, exemplaris et finalis. Ego enim merui mea morte omnium resurrectionem, eamdemque physice efficiam in die iudicii, ac eiusdem exemplar dedi in mea resurrectione, quæ est finis resurrectionis omnium. Resurgent enim fideles omnes hoc fine, ut mihi resurgenti in gloria conformentur, meque glorificent in æternum.

Porro Christus tacite respondet illi dicto Marthæ: *Quæcumque poposceris a Deo dabit tibi Deus,* quæ verba innuunt imperfectam Marthæ fidem, ait Theoph. quare eam perficit Christus. Illa enim dicebat: Quæcumque petieris, etc. Christus autem ostendit se esse, a quo oporteat petere, ait Chrysost. Dicit ergo: *Ego sum resurrectio,* q. d. Mihi non est opus poscere a Deo resurrectionem fratris tui, quia ego ipse per me eamdem præstare possum: sum enim resurrectio et vita, nimirum resurrectio mortuorum, et vita viventium, quia mortuos a morte suscito, et viventibus vitam tribuo. *Vitam* intelligit, qua resurgentes vivunt, et aliquid amplius: ita Chrysost. Theophyl. Euthym. et alii. Unde aliqui sic exponunt: Ego sum resurrectio et vita, id est, ego sum resurrectio ad vitam, ut sit hendiadys. Hinc vitam hanc explicans subdit:

QUI CREDIT IN ME, ETIAMSI MORTUUS FUERIT, VIVET.) Christus Marthæ petenti Lazaro restitui vitam corporis, amplius respondet et tribuit, nimirum vitam quoque animæ, ut scilicet anima eius vivat hic novam vitam per maiorem gratiam, et in futuro per gloriam. Vivet anima, ait S. August. donec resurgat caro, nunquam postea moritura. Sensus ergo est, q. d. Non tantum frater tuus me suscitante resurget, sed et quilibet fidelis, qui credit in me fide viva, et per charitatem formata, *etiamsi mortuus fuerit, vivet;* tum quia anima eius semper vivet per vitam charitatis et gratiæ, ac gloriæ in cælo: tum quia corpus eius a morte per me suscitabitur ad vitam beatam et æternam in die iudicii; quod proprie hic spectat Christus. Quare licet illud moriatur, tamen erit hoc ad tempus modicum dumtaxat, ita ut mors illa non tam mors, quam somnus et dormitio esse videatur: nam ex ea evigilabit et resurget in die iudicii. Unde S. Cyprianus libro de Mortalit. hunc locum citans et explicans: *Si in Christum credimus,* inquit, *fidem verbis et promissis eius habeamus, et non morituri in æternum, ad Christum, cum quo et victuri et regnaturi semper sumus, læta securitate veniamus. Quod interim morimur, ad immortalitatem morte transgredimur: nec potest vita æterna succedere, nisi hinc contigerit exire; non est exitus iste, sed transitus, et temporali itinere decurso, ad æterna transgressus.*

ET OMNIS QUI VIVIT, ET CREDIT IN ME, NON MORIETUR IN ÆTERNUM.) Probat Christus se esse resurrectionem et vitam, id est causam resurrectionis et vitæ omnibus fidelibus et sanctis; resurrectionem quidem, dicens: *Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet;* quia scilicet a morte per me suscitabitur ad vitam beatam; vitam vero, dicens: *Et omnis qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum,* q. d. Ego sicut fideles mortuos ad vitam beatam suscitabo, sic et viventes adhuc, qui in me credunt, in vita æterna conservabo, faciamque ut non moriantur in æternum, quia licet ad modicum tempus ex debito naturæ moriantur, tamen paulo post a morte eos suscitabo ad vitam æternam, ita ut non tam mortui fuisse, quam dormiisse videantur. Quare ego omnium tam mortuorum, quam viventium fidelium sum resurrectio et vita, quia per resurrectionem omnibus tribuam vitam perpetuam: ita S. Chrysost. Cyrillus, Theophyl. Leon. Euthym. Infideles enim et impii, licet resurrecturi quoque sint ad vitam, tamen quia resurgent ad tormenta gehennæ, hinc vita eorum potius mors dicenda est, quam vita. Vers. 26.

Rursum nonnulli magis ample sic exponunt, q. d. Omnis qui vivit vita naturali, et credit in me, itaque per fidem charitate formatam vivit vita gratiæ supernaturali, hic non morietur in æternum: quia anima eius non morietur per peccatum mortale, sed permanebit in vita gratiæ: intellige, nisi ipse ultro eam peccando prodigat et abiiciat: quoad corpus vero, licet moriatur ad breve tempus, tamen non manebit in morte, sed suscitabitur ad vitam æternam: iuxta illud cap. 3. 15. *Ut omnis qui credit in me, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Hic sensus undequaque plenus est: Christus tamen magis hic spectat resurrectionem corporis, quam vitam animæ. Agit enim de suscitando Lazaro.

CREDIS HOC?) Fidem resurrectionis Christus exigit, non

a Lazaro, utpote mortuo, sed a sorore eius Martha, ut per hanc ipsa impetret fratris suscitationem, simul ut et ipsa excitetur ad maiorem resurrectionis fidem, et spem, itaque maiori studio et sanctitate ad eamdem se comparet. Sic a patre poscente filium liberari a dæmone, exegit Christus fidem, ut crederet se posse hoc facere, Marci 9. v. 29. et a portitoribus Paralytici similem exegit fidem, Matth. 9. v. 3.

Ait illi: Utique Domine, ego credidi quia (quod) tu es Christus (Messias, Iudæis promissus) Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti.) Arabicus et Græcus, ερχομενος, id est *veniens* (quod erat nomen Messiæ); Syrus, *venturus es*, ut mundum redimas et salves.

Filius.) Grece ο υιος, id est, *ille Filius*, scilicet verus, naturalis et unicus Dei. Marthæ fidem imperfectam perfecit Christus, dicens: *Ego sum resurrectio et vita.* Unde ipsa interius illuminata a Christo, in actum fidei perfectum erupit, dixitque: Credo te esse Messiam verum Dei Filium, ideoqne Deum, ac omnis resurrectionis et vitæ causam primam. Credo te ut Deum, posse Lazarum et quoscumque defunctos velis, illico suscitare et vivificare: ita S. Augustin. Cyrillus, Leontius, Maldonat. Ribera, et S. Hilar. libr. 6. de Triuit.

At vero S. Chrysostomus, Euthymius et Toletus censent Martham non intellexisse verba Christi dicentis: *Ego sum resurrectio et vita*, etc. ideoque in genere et in confuso dixisse: Credo te esse Christum Filium Dei vivi, non distinguendo, an filius Dei naturalis esset, an adoptivus, sed eximius et singularis præ cæteris Sanctis et Prophetis.

Vers. 28. Et cum hæc dixisset, abiit, et vocavit Mariam, sororem suam silentio, dicens: Magister (Arabicus et Syrus addit, noster) adest, et vocat te.) Hinc patet Iesum iussisse vocari Mariam, licet Evangelista id ante non narrarit brevitatis studio, contentus idipsum hic per Marthæ iussum Christi exequentis verba insinuare: ita S. August. Cyrill. Leont. Toletus, Maldon. et alii.

Silentio.) Quia Maria circumdata erat Iudæis eam consolantibus. Secreto ergo eam vocat Martha, ne Iudæorum tumultum excitet, si dicat palam Iesum adesse, et vocare Mariam. Paulo aliter Theophyl. Christi præsentiam, inquit, vocationem reputavit. Præsentia enim Christi ultro vocabat Mariam, sicut amor vocat amantem ad amatum.

Vers. 29. et 30. Illa ut audivit, surgit cito, et venit ad eum: nondum enim venerat Iesus in castellum (Syrus, *in pagum*, in Bethaniam) sed erat adhuc in illo loco, ubi occurrerat ei Martha.) Quia Iesus volebat adire sepulcrum Lazari, quod more Iudæorum erat extra pagum, vel oppidum: hinc noluit Bethaniam ingredi, ne mox rursus egredi deberet ad sepulcrum. Mansit ergo extra eam, ut vicinior esset sepulcro, ibique expectavit Mariam, quæ evocata audito nomine Iesu, ardens eius amore et desiderio, illico advolavit, perinde ut filii accurrunt, audientes matrem peregre rediisse. Ita S. Chrysost. *Nec dignitas,* inquit, *nec luctus, nec assidentes eam sunt remorati*, etc. *Ferventior erat sorore: non enim est turbam verecundata, nec Iudæorum de Christo opinionem timuit, sed omnia humana contempsit præsente magistro.*

Vers. 31. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, et consolabantur eam, cum vidissent Mariam, quia cito surrexit et exiit, secuti sunt eam dicentes: Quia vadit ad monumentum ut ploret ibi.) Martha secreto in aurem dixerat Mariæ Iesum adesse; illa ergo sola hoc audivit, non Iudæi, qui proinde subitum eius velocemque abitum videntes, putarunt eam ire ad monumentum fratris, planctus et ploratus causa, ideoque secuti sunt eam. Dei providentia id factum est, ut Iudæi plurimi sequentes Mariam, viderent Iesum suscitantem Lazarum, itaque huius suscitationis forent testes irrefragabiles, atque in eum crederent, et alii alios ad credendum inducerent: ita S. Augustinus.

Magdalena accurrit ad Christum.

Vers. 32. Maria ergo, cum venisset ubi erat Iesus, videns eum cecidit ad pedes eius, et dicit ei: Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.) Cecidit ad pedes reverentiæ et gratitudinis causa, utpote quos nuper lacrymis rigans, et capillis tergens, audierat: *Remittuntur tibi peccata tua, vade in pace,* Lucæ 7. Idem autem dicit quod soror eius Martha, quia idem ei erat doloris sensus, eadem fides, indeque eadem verba quæ Marthæ; non tamen dicit omnia quæ Martha, lacrymis nimirum impedita, ait Beda.

Si fuisses hic.) Quia ut ait Interlin. te præsente, nulla infirmitas ausa fuit apparere, apud quas vita noverat hospitari.

Iesus ergo, ut vidit eam plorantem, et Iudæos qui venerant cum ea, plorantes, infremuit spiritu, et turbavit seipsum.) Quæres: qualis hic fuit Christi fremitus et turbatio? Primo, Eusebius Emissenus, vel potius Gallus (quo nomine iam impressus est in Biblioth. Patrum ultimo Parisiis et Coloniæ edita) hom. in hæc verba, *Infremuit*, inquit, id est ingemuit, ut doceret nos super peccantes gemere: sed gemitus est miserentis, fremitus vero indignantis. Nonnus vertit, *paterno agitatus* vel *commotus spiritu.* Sed hoc nimis generale est, nec quis vel qualis fuerit hic motus explicat. Vers. 33.

Fremitus Christi quid? Resp. I.

II. Secundo, Theophyl. per *spiritum* accipit divinitatem, q. d. Iesus spiritu, id est, divinitate sua, potenter quasi fremendo repressit lacrymas, et commiserationis affectum, qui in ipso ob ploratum Mariæ et Iudæorum exoriebatur, ne ulterius prorumpens in lacrymas, et in ploratum cum aliis se effundens, vocem flebilem et lacrymabilem emitteret, qualis virum tam gravem et sanctum dedecebat.

Huc accedit S. Chrysost. hom. 62. et Euthymius, Cyrillus, et Leontius, qui per *fremitum* accipiunt affectum animositatis, indignationis et iræ, quo Christus sibi quasi vim inferens, commiserationis affectum et lacrymas in se exorientes, vultu severo torvoque cohibuit et repressit, q. d. Christus *infremuit spiritu*, id est, comminatus est spiritui, cohibuit spiritum, et naturam suam humanam, ne in fletum prodiret. Verum obstat Primo, quod necdum plane exortus erat hic commiserationis affectus, cum Christus fremeret, sed paulo post, cum turbavit seipsum. Secundo, quod in Christo hæ passiones et affectus non erant involuntarii et violenti, sed voluntarii et libere assumpti, ut mox dicam. Tertio, quia post fremitum turbavit seipsum. Ergo fremitum non repressit, sed potius turbando auxit.

III. Dico ergo, Christum hic elicuisse affectum actumque fremitus, id est, indignationis in spiritu, id est, in mente, et intimis animi sensibus, quem signo et fremitu, id est, voce indignante, exterius ostendit, ut significaret dolorem, quem conceperat ex morte Lazari, ac ploratu Mariæ et Iudæorum, de quo mox plura: utque hoc fremitu quasi se pararet et animaret ad arduum cum morte duellum, ut innueret quam difficilis foret Lazari quatriduani a morte suscitatio, præsertim resistente diabolo, ob gloriam, quam inde Christo obventuram prævidebat. Unde S. August. *In voce frementis*, ait, *apparet spes resurgentis;* imo prævidebat Iesus, se ob suscitationem Lazari ab invidis Pharisæis crucifigendum, hoc tamen non obstante se vicit, et Lazarum suscitare voluit: qui fuit actus heroicæ fortitudinis, quem hoc fremitu patefecit. Sic milites instante prælio fremunt, et iras excitant, acuuntque ad instantem pugnam arduam et periculosam: ira enim est cos virtutis et fortitudinis. Hinc leones cum tauris et elephantis dimicaturi iras acuunt, rugiuntque, ut animos viresque exsuscitent, ac hostem rugitu percellant. Hinc et ingruente tentatione dæmonis, carnis vel mundi, ira in eos acuenda est, ut illam superemus; ira enim vincitur concupiscentia, æque ac operis ardui difficultas.

Porro fremitus, id est indignatio hæc Primo erat in mortem et diabolum, cuius invidia mors intraverat in orbem terrarum, quæ tanti luctus et ploratus huius fuerat causa: ita Cyrillus, August. Beda, Lyran. Iansen. et Ribera.

Secundo, et magis particulatim, ac proprie ad rem præsentem, fremebat, id est indignabatur Iesus contra Iudaicam perfidiam Pharisæorum et Scribarum illorum, propter quam Lazarum mori decreverat Deus, ut eum Iesus resuscitaret, quia scilicet ex eius morte tot lacrymæ et ploratus Marthæ, Mariæ et amicorum omnium processe-

Ira satelles rationis.

rant: ita Toletus. *Ira*, ait S. Basil. homil. de Ira, *est rationi adiutrix contra peccatum, ceu miles apud ducem. Nervus est animæ indignatio, fortitudinem, constantiamque, ac robur ad res bene et ordine gerendas præbens: quæ animam voluptate lascivientem, velut ferro quodam cohibet. Sicut canis pastori, sic rationi ira obediens, vitia quasi lupos allatrat et fugat*, iuxta illud Psalm. 4. *Irascimini, et nolite peccare.* Sic Christus assumens iram, vendentes e templo flagello eiecit, Ioann. 2. Sic Moses occidens 23. millia, idololatriam vituli cohibuit, Exodi 32. Sic Elias tres quinquagenarios ad se capiendum a rege missos, igne cælesti consumpsit, 4. Regum 1. Irascendum ergo est peccato, concupiscentiæ, tentationi. Audi S. Gregor. Nazianz. qui sic carmen de Ira orditur:

Irascor iræ, demoni intus condito.

Ira enim est quasi dæmon internus, cui proinde irascendum est. Hæc enim est iusta ira, *quæ est quasi miles quidam, rationis satelles, cupiditatis vindex*, ait Nicetas in orat. 43. Nazian. De S. Malachia Episc. Hiberniæ sic scribit S. Bern. in eius Vita: *Ira eius in manu eius. Vocata veniebat, exiens non erumpebat: nutu, non impetu ferebatur. Non urebatur illa, sed utebatur.* Et paulo ante: *In sua tribulatione patiens, in aliena compatiens erat, plerumque et impatiens. Siquidem repletus zelo, pro aliis in alios movebatur, ut eripiens inopes, et reprimens fortes, consuleret omnibus in salutem.* Et inferius: *Sine turbatione versabatur in turbis: sine otio tempus, quod otio dederat, transigebat*, etc. Hoc est quod ait Christus Isaiæ 63. 5. *Salvavit mihi brachium meum, et indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. Et conculcavi populos in furore meo, et inebriavi eos in indignatione mea, et detraxi in terram virtutem eorum.*

Passiones an fuerint in Christo, et quomodo?

ET TURBAVIT SEIPSUM.) Hoc est, elicuit in se libere et sponte affectum magnum tum indignationis iam dictæ, tum commiserationis et lacrymarum, ob ploratum communem Marthæ, Mariæ et cæterorum: illis enim non condolere, nec compati inhumanum fuisset: iis ergo se Iesus turbavit.

Nota. Hæ passiones indignationis, tristitiæ, commiserationis, fletus ita fuerunt in Christo, ut rationem et voluntatem eius non prævenirent, iisque invitis exorirentur, uti oriuntur in nobis, sed potius rationem sequerentur, et ab ea imperarentur et excitarentur. Unde eas semper dirigebat et moderabatur recta ratio. Hinc ait: *Turbavit seipsum*, non autem, Turbatus est. Quare hæ passiones in Christo non tam fuere passiones, quam propassiones libere assumptæ, uti ex Damasceno docent Theologi. Poterat enim Christus eas pro arbitrio suo excitare, sopire, moderari, regere, flectere, multo magis quam auriga regit suos equos et currum. Vide dicta Matth. 26. v. 27. unde ait S. August. *Quis eum posset, nisi ipse turbare? turbatus est, quia voluit; esuriit, quia voluit: in illius potestate erat sic vel sic affici.* Causam dat Theoph. *Ostendit*, inquit, *se verum esse hominem, et non apparentem, et nos docet compati.*

Christus quomodo turbavit seipsum?

Turbavit ergo seipsum induens affectum doloris, iræ et compassionis, eumque ostendens mutato vultu et voce præ dolore. Igitur propria causa huius fremitus et turbationis Christi fuit mors Lazari, indeque ploratus Mariæ et Iudæorum, ut patet ex ipsis verbis. Ait enim: *Iesus ergo, ut vidit eam plorantem, et Iudæos qui venerant cum ea, plorantes, infremuit spiritu, et turbavit seipsum.* Iesus enim videns tantas afflictiones Marthæ et Mariæ suarum discipularum, ac communem omnium ploratum ob mortem Lazari; excitavit in se fremitum, hoc est actum indignationis, quo indignabatur familiam hanc adeo sibi hospitalem, amicam et devotam in tantam afflictionem et luctum incidisse, quæ merebatur omnem consolationem et omne gaudium. Quare consequenter indignabatur totum genus humanum, tam nobile, integrum, sanum et immortale a Deo conditum, in has morborum et mortis ærumnas, indeque in tot ploratus et gemitus incidisse (hoc enim videbatur indignum), indeque indignabatur peccato, æque ac diabolo, qui tantæ indignitatis, ac horum omnium malorum fuit origo et causa, atque indignatione

A hac plane obfirmavit animum, mala hæc in primis a Martha et Maria, suscitando statim Lazarum, ac deinde a toto genere humano, per suam crucem et mortem iam instantem, depellere. Miseria ergo Lazari et hominum excitavit commiserationem Christi, commiseratio excitavit indignationem in tantas ærumnas, indignatio auxit commiserationem, simulque cum ea excitavit zelum, et propositum ærumnas illas depellendi, etiam cum iactura vitæ suæ per mortem in cruce, qua res tanta illi emenda erat, iuxta illud Isaiæ cap. 63. 4. *Dies ultionis in corde meo*, etc. *indignatio ipsa auxiliata est mihi.*

ET DIXIT: UBI POSUISTIS EUM? DICUNT EI: DOMINE, VENI, ET VIDE.) Sciebat Christus locum sepulturæ Lazari: nam ut arguit S. August. *Scisti quia mortuus sit, et ubi sit sepultus, ignoras?* Interrogat tamen, quia humano more cum hominibus agebat, et interrogando parabat se, viamque sternebat ad Lazari suscitationem, ac simul Mariam, Martham, et Iudæos excitabat ad tanti miraculi attentionem, ut attente considerarent omnia dicta et facta B Christi, qui eum erat suscitaturus. Vers. 34.

Symbolice, S. Gregor. lib. 4. ep. 42. Christus, ait, Evæ peccatum mulieribus memorans, dicit: Ego virum in paradiso posui, quem vos posuistis in sepulcro.

VENI, ET VIDE.) Avide invitant Iesum, ut veniat et videat, sperantes eum, qui mortuos exteros suscitarat, etiam Lazarum domesticum, adeo sibi dilectum, suscitaturum. Unde mystice Interlin. *Vide*, inquit, id est miserere: nam, ut ait S. August. videt Dominus quando miseretur, iuxta illud: *Vide humilitatem meam, et dimitte omnia peccata mea.* Aliter S. Chrysost. et ex eo Theoph. Ita videbatur iturus, ait, ut lacrymaturus, non ut resuscitaturus.

ET LACRYMATUS EST IESUS.) Viso Lazari sepulcro (licet Chrys. lacrymatum putet cum infremuit, et turbavit seipsum, quod pariter est probabile) ut significaret dolorem conceptum ex eius morte, et suum in eum amorem. Vers. 35.

Secundo, ut cum sororibus et Iudæis lacrymantibus, collacrymaretur, idemque nos facere doceret: ita S. Au- C gust. Audi S. Ambr. lib. 4. in Lucam in fine Proœmii: *Christus omnibus omnia factus est, pauper pauperibus, dives divitibus, flens flentibus, esuriens esurientibus, sitiens sitientibus, profluus abundantibus. In carcere cum paupere est, cum Maria flet, cum Apostolis epulatur, cum Samaritana sitit.*

Oratio lacrymis condienda.

Tertio, ut lacrymas orationi addens, eam faceret vehementiorem et efficaciorem: lacrymæ enim vehementis doloris et afflictionis, æque ac affectus et desiderii sunt signum: quare orationes lacrymis conditas, et quasi armatas Deus exaudire solet. Sic Christus in cruce *preces supplicationesque cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia*, Hebr. 5. 7. Sic Tobias c. 12. v. 12. audivit a S. Raphaele: *Quando orabas cum lacrymis, et sepeliebas mortuos*, etc. *ego obtuli orationem tuam Domino.* Sic Iacob luctans cum angelo, obtinuit benedictionem, Genes. 32. 36. Quare? quia *flevit et rogavit eum*, Osee 12. 4. *Lacrymæ pœnitentium*, ait S. Bernar. D *vinum sunt angelorum.* Mentis enim compunctio in oratione est, quæ movet, et quasi cogit Deum ad miserendum, iuxta illud: *Cor contritum et humilitatum Deus non despicies*, Psalm. 50. 19. sicut lacrymæ infantis movent matrem, et ab ea impetrant quod ille petit: Deus enim exhibet viscera matris.

Alii alias lacrymarum Christi dant causas. Primo, Cyrillus ait Christum flevisse humani generis miserias, per peccatum invectas. Secundo, Andr. Cretensis ait, eum flevisse Iudæorum incredulitatem, quodque viso suscitationis Lazari miraculo, non essent tamen in Christum credituri. Tertio, Isidor. Pelus. in Catena, et Rupert. censent Christum flevisse, eo quod Lazarum ex limbo, hoc est ex portu et statu quietis, revocaturus esset ad procellas, pericula et ærumnas huius vitæ.

Christus ter lacrymatus.

Porro Christus ter legitur lacrymatus. Primo, hic in morte Lazari; secundo, in cruce, Hebr. 5. 7. Tertio, videns Ierusalem, eiusque excidium, Lucæ 19. 41. Porro S. Bernard. serm. 3. in die Nativ. *Lacrymæ Christi*, ait,

mihi et pudorem pariunt, et dolorem, etc. *Adhucne ludam, et deludam lacrymas eius?* Ex mox: *Compatitur Filius Dei, et plorat; homo patitur, et ridebit?* Et S. August. hic tract. 49. *Flevit*, ait, *Christus, fleat se homo: quare enim flevit Christus, nisi quia flere hominem docuit? Quare fremuit, et turbavit semetipsum, nisi quia fides hominis sibi merito displicentis, fremere quodammodo debet in accusatione malorum operum, ut violentiæ pœnitendi cedat consuetudo peccandi?*

Vers. 37. QUIDAM AUTEM EX IPSIS DIXERUNT: NON POTERAT HIC, QUI APERUIT OCULOS CÆCI NATI, FACERE UT HIC NON MORERETUR?) Utique id facere poterat, sed noluit, quia longe amplius facere decreverat, scilicet mortuum et quatriduanum suscitare: quod Iudæi putabant impossibile, ideoque mirantur Christum non impedivisse Lazari mortem. *Qui noluit facere, ut non moreretur*, ait S. August. *plus est quod facturus est, ut mortuus suscitetur.*

Vers. 38. IESUS ERGO RURSUS FREMENS IN SEMETIPSO, VENIT AD MONUMENTUM.) De hoc fremitu dixi v. 33. Nota. Christus hic ter valde commotus, et lacrymatus fuit. Primo, v. 33. cum vidit Mariam et Iudæos plorantes. Secundo, v. 34. cum vidit sepulcrum Lazari. Tertio, hic cum ad illud pervenit, ut ostenderet quam miseranda esset sors Lazari mortui, et typice sors peccatorum per peccata spiritualiter mortuorum, ac in gehennæ tormentis perpetim moriturorum. Hæc enim ipsi in agonia mortis sanguineas elicuit lacrymas, Lucæ 22. 44.

ERAT AUTEM SPELUNCA, ET LAPIS SUPERPOSITUS ERAT EI.) Iudæi enim nobiliores in speluncis, sive cryptis sepeliebantur, ut patet in sepulcro Abrahæ, Genes. 23. v. 9. Isaac et Iacob, Genes. 49. v. 31. Ioseph ab Arimathæa, Matth. 27. 57.

Mystice, S. August. Lapis hic, inquit, notat legem Mosaicam, quæ in tabulis lapideis scripta, omnia concludebat sub peccato.

Tropologice idem August. serm. 44. de Verbis Domini secundum Ioannem: *Moles illa*, ait, *imposita sepulcro, ipsa est vis duræ consuetudinis, qua premitur anima, nec resurgere, nec respirare permittitur.*

Vers. 39. AIT IESUS: TOLLITE LAPIDEM.) Iussit hoc Christus Primo, ut Iudæi sublato lapide viderent corpus Lazari, itaque ipsum non tantum mortuum cernerent, sed et putidum olfacerent, itaque suscitationem eius pluris facerent: ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. hic, et S. Ambros. lib. de Fide resur. Secundo, ut coram corpore Lazari orationem faceret, illudque mortuum Deo sisteret: ac ab eo resuscitari flagitaret.

Tropologice S. Bern. serm. 4. de Assumpt. *Tollatur lapis*, ait, *sed maneat pœnitentia, non iam premens et onerans, sed vividam et robustam mentem roborans, atque confirmans: nimirum cuius cibus sit (quem antea nesciebat) Domini facere voluntatem. Sic et disciplina non iam constringit liberum, secundum illud: Iustis non est lex posita: sed voluntarium regit, et dirigit in viam pacis.*

DICIT EI MARTHA, SOROR EIUS QUI FUERAT MORTUUS: DOMINE IAM FOETET, QUATRIDUANUS (a quatuor diebus sepultus) EST ENIM.) Orig. Cyrill. et Rupert. censent, Martham id suggerere, ne Christus deformitate et fœtore cadaveris Lazari offenderetur. Chrysost. vero Theoph. Euthym. Leont. et Maldon. quia diffidebat Lazarum quatriduanum a Christo suscitari posse, ne id tentaret Christus, quod ipsa nullo modo fieri posse putabat, idque innuit reprehensio eius mox facta a Christo: *Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?*

Mystice S. August. serm. 44. de Verbis Domini secundum Ioannem: Quatriduanus Lazarus, ait, significat peccatorem in peccati consuetudine sepultum, et quasi desperatum; *ut dicatur, quatriduanus est, iam putet. Venit ergo Dominus, cui utique facilia erant omnia, et difficultatem quamdam ostendit. Ibi infremuit spiritu, ostendit multo clamore obiurgationis opus esse, ad eos qui consuetudine duruerunt. Tamen ad vocem clamantis Domini rupta sunt vincula necessitatis. Tremuit inferni dominatio, redditus est Lazarus vivus. Liberat enim et de mala consuetudine Dominus quatriduanos mortuos: nam ipse quatriduanus Christo volenti resuscitare dormiebat.*

DICIT EI IESUS: NONNE DIXI TIBI, QUONIAM (quod) SI Vers. 40.
CREDIDERIS, VIDEBIS GLORIAM DEI?) Puta miraculosam resuscitationem Lazari, per quam glorificetur Deus auctor tanti miraculi: ita Euthym. Maldon. et alii. Hæc enim resuscitatio magnam gloriam attulit Christo et Deo. Tacite hic Christus coram Iudæis incredulis insinuat se esse Deum: ipse enim suscitaturus erat Lazarum suo imperio, suaque virtute; quod opus est solius Dei.

Videbis gloriam Dei ergo idem est quod *videbis gloriam meam*, qui sum Deus, Deique Filius: ita Leont. et Euthym.

Sed ubi id Marthæ dixit Christus? Resp. Christum id non verbo tenus, sed quoad rem et sensum dixisse nuntiis a Martha missis vers. 4. cum ait: *Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam:* ita S. Chrysost. Theoph. et Rupert. Rursum et clarius ipsi Marthæ v. 23. *Resurget frater tuus.* Et v. 25. *Ego sum resurrectio et vita, qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet*, etc. *Credis hoc?*

SI CREDIDERIS.) Excitat Christus nutantem Marthæ fidem et spem: licet enim ipsa ante Christo occurrens dixerit v. 27. *Ego credidi quia tu es Filius Dei vivi.* Et v. 22. *Scio quia quodcumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus;* tamen cum ad rem ventum est, cum, inquam, Christus Lazarum suscitaturus iussit aperiri sepulcrum, cœpit Martha titubare, unde dixit: *Domine iam fœtet, quatriduanus est enim.* Habuit ergo alternantes motus gratiæ et naturæ, fidei et diffidentiæ, spei et desperationis de resurrectione Lazari, quales in nobis experimur, cum conversi ad Deum speramus omnia, licet difficilia, nos superaturos; conversi vero ad nostram infirmitatem, cum iam rem arduam aggredi debemus, trepidamus, hæremus, et pene diffidimus illam a nobis posse confici. Sic tirones ante prælium animos ingentes ostentant, at ubi prælium ingruit, primo hostium incursu terrentur et diffugiunt. Unde illud: *In pace leones, in prælio cervi.* Veterani vero milites ante prælium trepidant ut cervi, in prælio vero consistunt, pugnantque ut leones. Hoc discrimine veteranum dignoscas a tirone.

TULERUNT ERGO LAPIDEM.) Quo sublato cadaver La- Vers. 41.
zari olidum et putidum apparuit, ut omnibus constaret eum vere esse mortuum, utque Christus ipsum ut talem Deo per preces sisteret, ac resuscitandum offerret.

IESUS AUTEM ELEVATIS SURSUM OCULIS (ad Deum Patrem, ut nos in oratione oculos, et magis mentem ad Deum in cælum elevare doceret. Ita Damasc. in Catena. Ibidem Andr. Cretensis addit, Christum in cælum, quasi in patriam suspexisse, ut inde in terram se venisse innueret) DIXIT: PATER GRATIAS AGO TIBI, QUONIAM AUDISTI ME.) Hinc nonnulli opinantur Christum, cum spiritu infremuit v. 33. tacite in mente orasse Patrem, ut Lazarum suscitaret, ac ab eo responsum tulisse, Lazarum ab eo fore suscitandum, ideoque Christum hic dicere: *Pater gratias, tibi ago, quoniam audisti me.* Hoc est probabile.

Secundo, alii putant Christum antea non orasse, quare Patrem non exaudisse eius orationem, sed desiderium, quo desiderabat Lazarum suscitare. Deus enim piorum vota prævenit, et desideria exaudit, iuxta illud: *Desiderium animæ eius tribuisti ei.* Et: *Desiderium pauperum exaudivit Dominus*, Psalm. 9. Et: *Antequam clament ad me, ego exaudiam*, Isaiæ 65. 24. Sic sensus erit, q. d. Gratias tibi ago, o Pater, quia annuisti votis meis, et voluisti Lazari resurrectionem, quam me velle et desiderare videbas: ita S. Chrysost. Euthym. Titelmann. Iansen. et Ribera. Porro improbabile est quod addit Orig. cum Christus pararet se ad orandum pro suscitatione Lazari, Deum Patrem eum prævenisse, ac ante orationem, animam Lazari corpori restituisse. Nam non ante, sed post eam fuisse corpori restitutam, patet ex v. 43. et 44.

Tertio, plane et plene, q. d. Gratias tibi ago, o Pater, quia hactenus me orantem semper exaudisti, et assidue exaudis, ac præsertim nunc, cum tacite saltem et mentaliter, pro suscitatione Lazari te invoco et obsecro. Asse-

curas enim me, quod mox eum suscitabo. Docet hic Christus nos modum orandi, ut scilicet initio orationis gratias agamus Deo pro beneficiis acceptis. Hæc enim gratiarum actio Deum nobis conciliat, flectique ad nova beneficia quæ poscimus, largiendum. Qui enim gratus est pro minoribus, maiora meretur accipere. Est hæc fiducialis filiorum oratio. Unde subiicit Christus:

Vers. 42. Ego autem sciebam quia (quod) semper me audis: sed propter populum qui circumstat, dixi, ut credant quia tu me misisti.) q. d. Quod vocaliter dixi v. 41. *Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me*, non dixi, propter me, quasi novum mihi sit me a te audiri: ego enim scio, quod semper me vel sola mente orantem audis; sed propter populum astantem, ut is credat quod me miseris, ex eo quod videat me exaudiri a te, uti iam me exauditum videbit, cum ope tua supernaturali suscitabo Lazarum.

Vers. 43. *Clamans voce magna Lazarum suscitat Christus.* Hæc cum dixisset, voce magna clamavit: Lazare veni foras.) *Voce magna*, Primo, ut ostenderet vocem hanc habere vim magni et potentis imperii, quo a morte suscitabat Lazarum, quasi Deus imperans naturæ et morti. Unde Cyrill. *Deo dignum*, ait, *et regium imperium est: Lazare veni foras*. Dixit enim hoc non obsecrando, sed iubendo et imperando. Magna vox ergo significat magnam vim et potentiam, quæ Lazarum a morte ad vitam revocabat. Hoc enim opus erat difficillimum, ideoque summam et divinam exigebat potentiam, æque ac vocem. Rursum vox magna manabat a magna animi affectione et contentione, quam hic habuit Christus eiusque erat indicium.

Secundo, ut significaret animam Lazari e loco remoto, puta e limbo patrum, et centro terræ, ad corpus in terra sepultum revocari: remotis enim magna voce inclamamus, ut audiant: quamquam animabus separatis clamore non sit opus: hunc enim non magis audiunt, quam vocem submissam, cum sint nudi et incorporati spiritus.

Tertiam causam dat Theophyl. Altius clamavit, inquit, propter Gentilium errorem, fabulantium in tumulis esse animas defunctorum: quasi enim longe manentem in limbo vocat per clamorem.

Symbolica et anagogica causa fuit, ut hac voce magna repræsentaret vocem tubalem Archangeli in die iudicii, qua suscitabuntur omnes mortui. Unde S. Chrysost. Cyrill. Theophylact. Euthym. asserunt Christum hic reipsa monstrare voluisse quod dixerat cap. 5. 25. *Venit hora, et nunc est, quando mortui audiunt vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent.* Audi S. Ambros. lib. de Fide resurrectionis: *Ostendit tibi Dominus quemadmodum resurgas. Non enim unum Lazarum, sed fidem omnium suscitavit. Quod si credas cum legis, mens quoque tua, quæ mortua fuerat, in illo Lazaro reviviscit. Quid enim sibi vult, quod Dominus cum ad monumentum accessit, magna voce clamavit: Lazare exi foras, nisi ut futuræ resurrectionis specimen præstaret, exemplum ederet? cur voce clamavit, quasi spiritu non soleat operari, quasi tacitus non soleat imperare? sed ut illud ostenderet, quod scriptum est: Quoniam in momento oculi, in novissima tuba surgent incorrupti.*

Tropolog. magna vox Christi significat magnum impulsum gratiæ excitantis, qua opus est ut peccator e consuetudine peccati, in qua sepultus iacet, ad gratiam et novam vitam evocetur: ita S. August. cuius verba recitavi v. 39. Hinc illud Pauli Ephes. 5. 14. *Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus.*

Lazare.) Vocat eum nomine proprio: *Ne, ut* ait S. Ambros. Fide resurrect. *alius resuscitatus pro alio videretur, aut fortuita magis resurrectio, quam imperata.* Rursum mortuum, quasi viventem compellat, quia Deo etiam omnes mortui vivunt, ait S. Chrysost. Theophyl. Euthym.

Veni foras.) Non quasi iam ante resurrexeris, et nunc tantum foras extra sepulcrum proditurus sis, uti hinc male collegit Origen. Sed *veni foras*, id est resurge, redi ex atris et arcanis mortis et inferni antris; redi, o Lazari anima, ex intimis limbi patrum finibus in corpus hoc, indeque in vitam, auram, et lucem hanc omnibus viventibus communem.

A Tropolog. audi S. Gregor. hom. 26. *Veni foras. Omnis quippe peccator, dum culpam suam intra conscientiam abscondit, introrsum latet, in suis penetralibus occultatur: sed mortuus venit foras, cum peccator nequitias suas sponte confitetur. Lazaro ergo dicitur, Veni foras: ac si aperte cuilibet mortuo in culpa diceretur: Cur reatum tuum intra conscientiam tuam abscondis? foras iam per confessionem egredere, qui apud te interius per negationem lates. Veniat itaque foras mortuus, id est culpam confiteatur peccator. Venientem vero foras solvant discipuli, ut pastores Ecclesiæ ei pœnam debeant amovere, quam meruit, qui non erubuit confiteri quod fecit.*

Paulo aliter S. Bernard. serm. 4. de Assumpt. *Lazare veni foras*, q. d. *Quousque conscientiæ tuæ caligo te detinet? quamdiu in cubiculo tuo gravi corde compungeris? Veni foras, procede, respira in luce miserationum mearum. Hoc enim est quod in Propheta legisti: Infrænabo os tuum laude mea, ne pereas.*

B Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes et manus institis.) *Statim.* Notatur vis vocis Christi, quæ celerrime mortuum suscitavit, ut dictum foret factum. Vers. 44.

Institis.) Græce, χειρίαις, id est fasciis funereis sepulcralibus. Ita Syrus, quibus manus et pedes mortui constringuntur, ut in loculum arctum inferri, ibique apte componi possint. Arabicus vertit, *linteaminibus*; Nonnus, *a pede usque ad caput constrictum complicatis totum corpus habebat fasciis sepulcralibus.* Porro instita proprie est tenuissima fasciola, quæ stolæ extremitatem ambibat, eique subsuebatur, qua honestæ matronæ utebantur. Unde Horat. l. 1. serm. satyra 2.

Quarum subsuta talos tegat instita veste.

Et facies illius sudario erat ligata.) More Iudæorum, ut mortuus significaretur, ac ne cui facies pallida et horrida horrorem incuteret.

Cur Christus vincula Lazari suscitati non solvit. Quæres, cur Christus mortuum suscitans, non simul vincula eius dissolvit?

C Resp. Primo, Ss. August. Chrysost. Cyrill. Leont. et alii, ut Iudæi viderent eumdem Lazarum suscitari, qui paulo ante ut mortuus, ab ipsis fuerat fasciis et sudario obvolutus, non vero esse phantasma, vel virum quempiam in sepulcro absconditum, ad fucum faciendum.

Secundo, ut duplex esset miraculum: primum enim fuit mortui suscitatio: secundum, quod mortuus suscitatus quidem, sed adhuc pedibus colligatus, et faciem obvolutus, directe tamen ambularet, et extra sepulcrum recta ad Christum pergeret: ita Chrysost. et Theophyl.

Tropolog. S. August. tract. 49. *Processit*, ait, *et adhuc ligatus est, adhuc involutus tamen iam foras processit. Quid significat? Quando contemnis, mortuus iaces, et si tanta, quanta dixi, contemnis, sepultus iaces; quando confiteris, procedis. Quid est enim procedere, nisi ab occulto velut exeundo te manifestari? sed ut confitearis Deus facit, magna voce clamando, id est magna gratia vocando.*

Rursum S. Gregor. 4. Moral. c. 25. *Redemptor noster*, ait, *puellam in domo, iuvenem extra portam, in sepulcro*

D *autem Lazarum suscitavit. Adhuc quippe quasi mortuus iacet in domo, qui latet in peccato. Iam quasi extra portam adducitur, cuius iniquitas usque ad inverecundiam publicæ perpetrationis aperitur. Sepulturæ vero aggere premitur, qui in perpetratione nequitiæ etiam usu consuetudinis pressus gravatur. Sed hos ad vitam miseratus revocat, quia plerumque divina gratia, non solum in occultis, sed etiam in apertis iniquitatibus mortuos, et mole pravæ consuetudinis pressos, respectus sui lumine illustrat.*

Anagog. S. August. l. 83. Quæst. quæst. 65. Lazarus, inquit, exiens de monumento, est anima recedens a carnalibus vitiis, sed ligata, id est nondum aliena a molestiis carnis, dum in corpore vivit: facies sudario est tecta: plena enim cognitio in hac vita haberi non potest: sed dicitur, *Solvite eum:* post hanc enim vitam auferentur velamina, ut facie ad faciem videamus.

Dixit eis Iesus: Solvite eum, et sinite abire.) Domum suam. Iussit hoc Christus Iudæis, ut ipsi Laza- Vers. 45.

rum contrectantes, miraculum a se factum, eiusque suscitationem quasi manibus tangerent et palparent: ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym.

Symbol. Christus peccatores peccatorum funibus constrictos mittit ad Apostolos et sacerdotes, ut ab iis solvantur, et absolvantur, dicens: *Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælis*, Matth. 18. 18. ita S. August. *Quid, ait, est, Solvite et sinite abire? quæ solveritis in terra, soluta erunt et in cælo.* Sic et Beda, Rupert. et S. Gregor. hom. 26. in Evang. et lib. 21. Moral. c. 9.

Porro advertit S. Gregor. Christum prius suscitasse Lazarum ad vitam, deinde misisse eum solvendum ad discipulos, ut significaretur peccatorem prius debere excitari a Christo ad pœnitentiam, et propositum novæ vitæ, deinde a peccatis absolvi ab Apostolis. Addit S. Gregor. optandum esse, ut Christus prius eum per actum contritionis perfectæ vivificet et iustificet, culpamque aboleat, ac deinde eum sacerdotes a pœna absolvant. Verum hoc rarum est, nec necessarium. Multi enim non contriti, sed attriti dumtaxat peccata sua confitentur sacerdoti, qui ab eo vi Sacramenti absolvuntur tam a culpa, quam a pœna.

Denique Lazarum ingentes egisse gratias Christo (etsi id sileat Ioannes) nulli est dubium: nam et vitam, quam ab ipso acceperat, eidem dedicavit factus eius discipulus, prædicator et Episcopus Massiliensis. Unde ut talis catalogo Sanctorum ascriptus legitur in Martyrol. Rom. die 17. Decembris, atque in eius honorem magnificam basilicam extruxit Leo VI. Imper. teste Zonara l. 3. Vitam eius ex actis S. Marthæ, Magdalenæ, et Maximini collectam, paucis ita describit Petrus de Natal. Episcopus Esquilinus l. 1. Catal. Sanctor. c. 72. *Lazarus Episcopus, frater Marthæ et Mariæ Magdalenæ, nobilis, de genere Iudæorum, dives ac præpotens, patre Syro, matre Eucharia exortus: quatriduanus defunctus a Domino ex mortuis suscitatus, discipulus Christi, et Apostolorum consocius fuit, et in die Pentecostes unus ex numero centum viginti discipulorum extitit, in quos Spiritus sanctus corporaliter effusus est. Et deinde una cum cæteris prædicationi verbi Domini instabat; distractisque omnibus, sicut et cæteri, pretium Apostolorum pedibus præsentavit, et Apostolicam vitam et formam assumpsit. Verum persecutione Iudæorum, quæ facta est post Stephani lapidationem, ita ut cuncti discipuli dispergerentur per civitates præter Apostolos, ut dicitur Actuum 8. ipse una cum sororibus suis, et S. Maximino, et S. Cælidonio, qui fuerat cæcus a nativitate, et cum Marcella pedissequa Marthæ, naviculæ sine remo vel duce impositi sunt, et mari expositi, a Iudæorum finibus expulsi. Qui Deo duce Massiliam pervenerunt; ubi prædicante Magdalena, et omni provincia ad Deum conversa, ipse anno 14. a clero et populo Episcopus Massiliensis constitutus est. Et postquam Magdalena deserta montium petiit, ipse Massiliæ degens Dei populum feliciter gubernavit, ubi et in Domino requievit 16. Kal. Ianuarii; cuius ibidem in matrice Ecclesia caput ostenditur. Dicitur quod Lazarus a Domino suscitatus, confestim Christum interrogavit, an eum iterum mori oporteret: et quod cætero nunquam risit.*

Vita S. Lazari.

Vers. 45. MULTI ERGO EX IUDÆIS, QUI VENERANT AD MARIAM ET MARTHAM, ET VIDERANT QUÆ FECIT IESUS, CREDIDERUNT IN EUM.) Evidentia enim et magnitudine tam miraculosæ suscitationis Lazari convincebantur Iesum esse Prophetam, imo Messiam, uti ipse profitebatur.

Vers. 46. QUIDAM AUTEM EX IPSIS ABIERUNT AD PHARISÆOS, ET DIXERUNT EIS QUÆ FECIT IESUS.) Dubitat S. August. an bono animo, an malo id fecerint: sive annuntiando ut crederent, sive prodendo ut sævirent, ait Glossa: poterant enim bono id facere, scilicet hac mente, ut Pharisæos si non ad Christi fidem, certe ad mitiorem in Christum animum inflecterent, uti opinatur Origen. Verum alii passim censent id eos malo animo fecisse: quare visa Lazari suscitatione non crediderunt (S. Ioannes enim opponit hos iis qui crediderunt v. prec.) in Christum, imo non crediderunt verum esse miraculum, sed magicum et præstigiosum, uti nunc hæretici, cum vident miracula B. Virginis Lauretanæ, vel Sichenensis, eadem calumniantur, dicuntque esse vel conficta, vel præstigiosa. Probabiliter suspicatur Euthym. hos Christi delatores fuisse illos, qui v. 37. dixerant: *Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur?* Quid ergo intendebant hac sua denuntiatione? Primo, Pharisæorum gratiam captare, male de Christo, et hoc eius miraculo loquendo, ait Cyrill. Secundo, calumniari hanc suscitationem, quasi præstigiosam, ac Christum quasi præstigiatorem accusare, ait Euthym. Tertio, per hanc suscitationem, Pharisæorum invidiam et indignationem in Christum magis accendere, ait Rupert. Unde et mox Pharisæi coacto concilio Iesum occidendum decreverunt. Addit Theophylact. et Leont. intendisse eos Christum accusare quasi sacrilegum, eo quod mortui corpus effodisset. Magna ergo fuit eorum malitia et malignitas, qua Christo pro tanto beneficio tantum maleficium, pro miraculo blasphemiam, pro vita mortem rependerunt, eumque Pharisæis ad crucem damnandum obiecerunt et adegerunt.

COLLEGERUNT (convocarunt) ERGO PONTIFICES ET PHARISÆI CONCILIUM, ET DICEBANT: QUID FACIMUS (quid facere nos oportet? Syrus, *quid agemus?*) QUIA HIC HOMO SIGNA MULTA FACIT.) Debebant ipsi ex tot Iesu signis et miraculis convinci, et credere ipsum esse Messiam Dei filium, sed odio et invidia excæcati, contrarium dicunt et agunt, unde nec nominare eum dignantur, sed dicunt: *Hic homo*, quasi merus et vilis esset homo (hominem adhuc vocant, ait Chrysost. qui tantam deitatis eius demonstrationem susceperant) ac de eius cæde deliberant, eique vitam eripere destinant, qui Lazaro vitam reddiderat, et a quo vitam æternam petere et sperare debebant: ita S. Chrysost. Cyrill. Theophyl. *Non dicebant: Credamus*, ait S. Augustin. *plus enim perditi homines cogitabant, quomodo nocerent ut perderent, quam quomodo sibi consulerent, ne perirent.* Infatuatum est ergo insipiens cor eorum, quo sibi totique suæ Iudæorum nationi exitium præsens et æternum accersiverunt. Vers. 47.

Quanta insipientia, ait Origen. et cæcitas, qui cum testificentur multa peregisse miracula, se putent contra illum posse aliquid, quasi ab eorum insidiis se non possit eximere.

SI DIMITTIMUS EUM SIC, OMNES CREDENT IN EUM: ET VENIENT ROMANI, ET TOLLENT LOCUM NOSTRUM, ET GENTEM.) q. d. Romani perdent Iudæam, totamque gentem Iudaicam. S. Chrysost. et Theophyl. per *locum* accipiunt Hierosolymam, metropolim Iudææ, indeque totum eius regnum. Maldonat. vero accipit templum: hoc enim cum suis victimis et lucris eripi sibi a Romanis metuebant pontifices. Vers. 48.

OMNES CREDENT IN EUM.) Vide hic invidiæ genium, et effectum ipsa condignum: pontifices volentes Christi gloriam obscurare, eam magis illustrant, dicendo quod omnes in eum credituri sint. Cur ergo vos quoque in eum non creditis? Audi S. Gregor. l. 6. Moral. cap. 13. *Intulerunt ei mortem, ut ab eo absconderent fidelium devotionem: sed fides inde crevit, unde se hanc extinguere infidelium crudelitas credidit.*

ET VENIENT ROMANI, ET TOLLENT (Vatabl. *transferent nos alio*) LOCUM NOSTRUM, ET GENTEM.) Nonnulli opinantur eos hoc sentire, q. d. Si omnes credant in Iesum, omnes a nobis, nostroque Iudaismo, Synagoga et republica ad eum abibunt, et sic nullus erit, qui pro nobis contra Romanos nobis iugum inducere volentes depugnet. Unde S. August. *Timebant, ait, ne si omnes in Christum crederent, nemo maneret, qui contra Romanos civitatem, templumque defenderet. Temporalia ergo perdere timuerunt, et vitam æternam non cogitaverunt, ac sic utrumque amiserunt. Tulerunt autem Romani et locum et gentem, expugnando et transferendo.*

Verisimilius alii, q. d. Si omnes credant Iesum esse Messiam regem Iudæorum, irritabuntur contra nos Romani Iudææ domini, quod nobis novum regem et Messiam, puta Iesum creaverimus, ac a Cæsare Tiberio ad eum defecerimus: quare armati venient et tollent, Græce, ἀροῦσι, id est capient, vastabunt et perdent Hierosolymam, et

Cur a Romanis propter Christum sibi timebant Iudæi?

Iudæam, cum tota Iudæorum gente et republica. Ita Chrysost. Volebant, inquit, populum concitare, ut periclitaturum ex suspicione tyrannidis, q. d. Si Romani viderint Iesum turbas ducentem, suspicabuntur tyrannidem, et destruent civitatem. At quos Christus armigeros circumducebat et equites? Verum livor et odium excæcabat eos, ut plane errarent et paralogizarent. Nam Primo, Iesus erat rex Iudæorum, non temporalis, sed spiritalis, qui regnum temporale Cæsaris non tangebat, imo augebat. Dabat enim et tributum, aliisque dandum esse docebat, adeoque cum populus eum regem temporalem creare vellet, aufugit, Ioann. 6. 15. Secundo, Iudæi pluris facere debebant salutem animæ æternam, quam temporalem corporis. Quare potius perdere debuissent corpus, quam animam: potius Iudæam, quam cælum. Adde: Christus, si in se credidissent, ab eis omne malum, etiam temporale, avertisset. Tertio, si credidissent in Iesum, ab eo didicissent obedire Romanis, quasi rerum dominis, eisque tributa pendere: quare a Romanis nil eis metuendum fuisset. Quarto, ideo Romani perdiderunt Iudæam, quia ipsi suum occiderunt Messiam, iusta Numinis vindicta, uti censuit ipse Titus eorum eversor, teste Iosepho. Ita S. Chrysost. Cyrill. Euthym. Theoph. qui et addunt, pontifices non vere hoc in animo sensisse, nec metuisse Romanorum adventum et excidium propter Iesum, sed idipsum tantum invidiæ et odio suo in Iesum, quasi velum prætexuisse. Porro ipsi excæcati occidentes Iesum, in Romanorum gladium et excidium, ac quod magis est, in mortem æternam et gehennam incurrerunt.

Sic hodie Machiavellistæ et Politici, qui politiam præferunt religioni, regnum fidei, rempub. Ecclesiæ, et bona terrena cælestibus, temporalia æternis, utraque perdunt, uti recte advertit S. August. Illustre exemplum hoc sæculo fuit Volsæus, qui offensus Carolo V. suasit Henrico VIII. Angliæ regi, ut Catharinam uxorem Caroli amitam repudiaret, quod ipsum desiderare sciebat; sed tandem ipse iusto Dei iudicio in Henrici indignationem incidit, ac ab eo captus, dixit: *Iuste hæc patior, quia dum regis gratiam cum offensa Dei aucupatus sum, Dei gratiam amisi, nec regis gratiam acquisivi.* Ita Sander. in Schism. Anglican. Hi ergo hinc discant, quod fides et pietas non tollunt politiam et regnum temporale, sed potius conservant et augent: infidelitas vero et impietas illud evertunt. Unde notat Chrysost. hom. 6. Iudæos a Deo non fuisse punitos, nisi cum Dei fidem et cultum deseruerunt, idque probat ex historia Achior, Iudith c. 5.

Volsæi Politici exemplum.

Vers 49. UNUS AUTEM EX IPSIS, CAIPHAS NOMINE, CUM ESSET PONTIFEX ANNI ILLIUS, DIXIT ILLIS) Consultantibus cæteris, nec quid facto opus esset invenientibus, vel definientibus, Caiphas quasi pontifex consilium suggerit, et rem totam definit. Dicitur autem *pontifex anni illius*, quia cum ex lege Exodi 28. deberet pontificatus durare pontifici usque ad mortem, ac post eam in filium primogenitum, iure quasi hæreditario derivari; Romani præsides eos crebro mutabant, vel pro arbitrio, vel accepto ab ambientibus pretio. Audi Iosephum l. 18. Antiq. cap. 3. Augusto Cæsari in imperio successit Tiberius: *A quo*, ait, *quintus Iudæorum præses missus est in Annii Rufi locum Valerius Gratus. Hic adempto Anano sacerdotio Ismaelem Fabi filium iussit esse pontificem: quo paulo post deiecto, in Eleazarum Anani pontificis filium cum honorem transtulit. Elapso deinde anno, et hunc redegit in ordinem, et Simoni Camithi filio pontificatum tribuit, hic quoque anno in hac dignitate exacto, iussus est eam cedere Iosepho, qui cognominabatur Caiphas.*

Pontificatus apud Iudæos num annuus.

Non ergo annuus apud Iudæos erat pontificatus, ut ex hoc loco colligere videtur S. August. sed per annos plures vel pauciores, imo per eumdem annum subinde mutabatur.

Porro *Caiphas*, ait Pagnin. hebr. idem est quod *vomens ore* (קאה *kaa* enim est vomere, פה *pe* est os) vel *sagax investigator* et scrutator. Apte quia evomuit hic impiam in Christum sententiam, eiusque sagax fuit scrutator et inventor.

A VOS NESCITIS QUIDQUAM, NEC COGITATIS QUIA EXPEDIT VOBIS UT UNUS HOMO MORIATUR PRO POPULO, ET NON TOTA GENS PEREAT.) q. d. Vos quasi plebei et privati estis bardi et stipites, nil hac in re intelligitis, nec quid facto sit opus cognoscitis, nil expeditis, nil definitis, nullum consilium congruum suggeritis; sed ego quasi pontifex a Deo illuminatus, rem verbo expedio, consilium optimum do, et rem totam definio, dicendo: *Expedit ut unus homo*, puta Iesus, licet de nullo crimine accusatus, imo innocens et Propheta, ac tanti miraculi opifex, *moriatur* (occidatur a nobis) *pro populo*, ut scilicet populus propter eum non periclitetur apud Romanos, ne videlicet Romani propter Iesum, quasi Messiam et regem Iudæorum, tollant eorum locum et gentem, itaque gens tota non pereat, sed eo sublato incolumis salvaque consistat. Hoc ergo fuit impium, falsum et iniustum iudicium Caiphæ, scilicet expedire ad salutem populi, ut Christus innocens occideretur, ne propter eum Romani Iudæam et Iudæos vastarent. Ratio eius erat, quia præstat unum perire, quam B multos, iuxta illud: Satius est ut pereat unus, quam unitas et communitas, q. d. Quid ergo cunctamini, quid deliberatis? mihi non est dubium expedire unum Iesum pro omnibus Iudæis mori: ita Toletus, Iansen. Maldon. et alii.

Symbol. Origenes: Nil noverant, inquit, qui Iesum non noverant, iuxta illud:

Si Iesum noscis, satis est, si cætera nescis.
Si Iesum nescis, nil est, si cætera noscis.

HOC AUTEM A SEMETIPSO NON DIXIT: SED CUM ESSET PONTIFEX ANNI ILLIUS, PROPHETAVIT QUOD IESUS MORITURUS ERAT PRO GENTE.) Iudæorum. Nota, Caipham cum aliis principibus sacerdotum Christo infensissimum, ex privato in eum odio idem voluisse clare dicere, quod alii tacite innuebant, sed non exprimebant, scilicet Christum esse tollendum e medio pro salute populi, ne a Romanis invaderetur, uti iam dixi: sed Spiritus illi volenti hoc eloqui, quasi pontifici et capiti Ecclesiæ, ea verba obiecit, quibus contrarium potius diceret, et verissimam in C Christum fidem confirmaret et definiret, scilicet expedire ut Christus pro populo, id est, pro salute populi moreretur, ac morte sua quasi dato pretio eumdem a peccato, diabolo, morte et gehenna redimeret, ne alioqui ille periret in æternum. Hoc enim verba Caiphæ proprie et præcise significant: alioqui enim secundum impiam in Christum Caiphæ mentem, ipse potius dicere debuisset sic: Expedit ut unus Iesus moriatur præ toto populo, vel potius quam totus populus; iam autem non dicit *præ*, sed *pro populo*: quod proprie significat pro salute populi, ut salvet populum: ac licet Caiphas non intelligeret, multo minus intenderet; solerter tamen id suggerente Spiritu sancto advertit hic S. Ioannes, et sicut ipse advertit, sic et alii viri sinceri et probi Caipham audientes, idipsum tunc advertere potuerunt, æque ac nos advertimus. Hinc disce, quantam curam habeat Deus Ecclesiæ, quamque assistat Pontifici, qui eius est caput, præsertim in lege nova, quam instituit, sanxit, regitque Christus, quasi eius caput et sponsus, ne scilicet Ecclesia Christi sponsa D a fide et veritate aberret. Vers. 51.

Porro quia Caiphas hoc mysterium non intellexit, hinc proprie Propheta non fuit, ut notat Origenes, quia Spiritus sanctus, per os eius locutus est, sicut angelus locutus est Balaam impio per os asinæ, Num. 22. et seq. Caiphas ergo scelestissime verba Spiritus sancti detorsit ad necem Christi. Intendit enim dicere expedire, ut Christus tolleretur, ne Iudæi per eum Romanos Cæsares et præsides offenderent. Unde S. Chrysost. ait Spiritum sanctum Caiphæ linguam, non cor movisse.

Caiphas an Propheta?

Dices: Ergo Caiphas hic erravit in fide. Respond. nego consequentiam, imo veram fidem definivit, scilicet expedire ut Christus, pro salute mundi moreretur, uti iam dixi; esto id ipse non intelligeret, nec dicere intenderet: intendebat enim Christum esse tollendum, ne propter eum populus a Romanis vastaretur, qua in re licet erraret, contra iustitiam et pietatem, non tamen contra fidem. Error enim hic versabatur circa factum politicum,

scilicet an Christus esset occidendus pro statu politico, nec ne. Adde, pontifex Iudaicus non habebat illam infallibilem assistentiam Spiritus sancti, quam a Christo, et post Christum habent Pontifices Christiani; præsertim cum iam Synagoga Iudæorum præsente Christo cadere inciperet, et eius loco surgeret et succederet Ecclesia Christi. Unde paulo post Caiphas cum toto concilio Sanedrim, Iesum quasi pseudomessiam reum mortis proclamavit; qui erat error in fide: quare tunc desiit eorum Synagoga esse Ecclesia Dei, cœpitque esse Synagoga Satanæ, dum Christum a Deo missum negavit et occidit, de quo Matth. 27. v. 1. et seq.

Denique prophetia hæc Caiphæ fuit de morte Iesu certo futura, certo, inquam, in causis. Intendebat enim Spiritus sanctus hoc per os eius significare, scilicet expedire ut Christus moreretur pro salute hominum, ac pro ea certo moriturum, ex odio, prava mente, et sententia Caiphæ, eiusque sociorum, quam hic vultu et gestu satis ostenderunt. Unde paulo post Iesus reipsa ab eis occisus est et mortuus. Quare quidquid hic fuit prophetiæ, non meritis Caiphæ, sed pontificali eius officio dedit Spiritus sanctus: ita S. August. Chrysost. Cyrill. Theophyl. Euthym. Beda, et cæteri.

Vers. 52. Et non tantum pro gente (sua Iudaica) sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum.) q. d. Expedit mori Christum, non tantum pro sua gente, et nostra, id est pro Iudæis, sed etiam pro Gentibus universis credituris in Christum, ac per totum mundum dispersis. Hi enim vocantur *filii Dei*, non iam actu et reipsa, sed in Dei præscientia et prædestinatione; quia scilicet per Dei gratiam futuri erant fideles et sancti, ideoque filii Dei: ita S. August. et Chrysost. Hoc est quod prædixit Christus cap. 10. 16. *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili* (ex Synagoga Iudæorum) *et illas oportet me adducere, et fiet unum ovile, et unus pastor.*

Vers. 53. Ab illo ergo die (Græce, *hora*) cogitaverunt ut interficerent eum.) Ecce hic clare patet iniqua mens, intentio et sententia Caiphæ et sociorum. Pro *cogitaverunt* Græce est, συμβουλεύσαντο, quod nonnulli vertunt, *consultabant*: ita Vatabl. Arabic. *consuluerunt;* melius Cyrill. Leont. et Chrysost. *consultationem finierunt, et firmarunt communi decreto, et quasi senatusconsulto.* Unde noster vertit, *cogitaverunt*, id est decreverunt; Syrus, *machinabantur, ut eum interficerent.*

Vers. 54. Iesus ergo iam non in palam (Græce, ἐν παρρησίᾳ, id est libere, aperte, publice) ambulabat.) Audi Cyril. *Tanquam Deus, quid de se statuissent Iudæi, nemine nuntiante cognovit, tamquam homo se subduxit,* quia necdum venerat hora mortis eius a Patre decreta. Fecit hoc ut nobis exemplum daret, per fugam pericula vitæ declinandi: ita idem Cyrill. Theoph. Origen. Aug. Beda. Rupert.

Sed abiit in regionem iuxta desertum, in civitatem quæ dicitur Ephrem, et ibi morabatur cum discipulis suis.) *Ephrem*, idem est quod *Ephraim*: Græce enim pro *Ephraim* dicunt *Ephrem*, ut Psalm. 77.

Ephraim quænam urbs? *Filii Ephrem intendentes, et mittentes arcum.* Leontius opinatur Ephrem esse Bethlehem, in qua natus erat Christus: sed hoc parum est verisimile, quia Bethlehem erat vicina Ierusalem, et ibi maxime a pontificibus se quærendum sciebat Iesus. S. Hieron. in locis Hebr. et ex eo Ian-

Ubi sita? sen. putant *Ephrem* esse *Ephron*, de quo 2. Paral. 13. 19. sed ibi Ephron scribitur per *ain* et *nun;* Ephraim vero sive Ephrem scribitur per *aleph* et *mem*. Ribera et alii putant Ephrem sitam fuisse supra Iericho, iuxta eius desertum: Adrichom. vero pag. 26. num. 40. Ephrem collocat in quinto milliario Bethelis versus Orientem, septem horis distantem a Ierusalem, iuxta desertum Hai, non longe a torrente Carith, ad quem Elias fugiens Iezabel se-

A cessit, ibique pastus fuit a corvis, 3. Reg. 17. Secessit eo Iesus, tum ut iras pontificum ad tempus declinaret, tum ut in hoc secessu orationi et contemplationi vacans, animaret et armaret se ad instantem mortem, et arduum cum pontificibus, imo cum Lucifero in cruce duellum. Hinc *Ephraim* et *Ephrem* hebr. idem est quod fertilitas, ac Christi typus fuit Ephraim filius Ioseph, cui pater hoc nomen indidit, vaticinando dicens: *Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ,* Genes. 41. 52. sic enim crevit Christus in terra, quam sterilem ipse fertilem virtutum et Sanctorum effecit.

Hinc Ephraim symbolice typus est Ecclesiæ Gentium, quæ fructum hunc copiosum protulit. Ita Origen. *Conversabatur Iesus,* ait, *dudum inter Iudæos, Verbum scilicet divinum per Prophetas; sed abiit nec est apud illos; accessit autem ad villam, quæ est prope desertum, de qua dicitur: Multi filii desertæ magis quam coniugatæ: interpretatur autem Ephrem fertilitas. Fuit vero Ephraim*

B *frater Manasse, senioris populi oblivioni traditi: post populum enim oblivioni datum prætermissum, prodiit ex Gentibus abundantia. Discedens ergo Dominus a Iudæis, venit in terram totius orbis, prope desertam Ecclesiam, quæ dicitur civitas fœcunda, ibique moratur cum discipulis usque nunc.*

Tropologice, Ephrem sita iuxta desertum, symbolum est animæ sanctæ vacantis solitudini et orationi: hæc enim fit Ephrem, id est fructifera bonorum operum: quare in ea per gratiam suam copiosam commoratur Iesus.

Proximum autem erat Pascha Iudæorum.) Scilicet Vers. 55. ultimum Pascha Christi, quo ipse quasi agnus paschalis in cruce immolatus est pro salute mundi, ideoque illud avide expectabat. Syri pro *Pascha* dicunt *Pezcho*, quod interpretatur *hilaritas*, quia erat hoc festum cæteris hilarius, æque ac Christianis summe est hilare, ob Christi in eo factam in cruce redemptionem nostram, ac resurrectionem.

Et ascenderunt multi Hierosolymam de regione

C (de vicinis oppidis, pagis et vicis: ita Syrus) ante Pascha, ut sanctificarent seipsos.) Id est, ut sacrificiis et cæremoniis purgarent se ab omnibus immunditiis legis, ac orationibus et sacrificiis se præpararent ad Pascha rite celebrandum et comedendum, ut ait S. Thomas et Iansen. et ideo aliquot diebus ante Pascha erant in Ierusalem.

Quærebant ergo Iesum: et colloquebantur ad Vers. 56. invicem, in templo stantes: Quid putatis, quia non venit ad diem festum? Dederant autem pontifices et Pharisæi mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum.) *Quia* (quod) *non venit;* Græce, ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ, quod Cyrill. Leont. et Vatabl. vertunt negative, *quod non venerit.* S. Chrysost. vero, Theophyl. et Maldon. vertunt dubitative, *num venturum non esse ad diem festum?* Accedit Syrus, *quid putatis non venturum esse ad festum?* et Arabic. *videturne vobis ipsum non venire ad festivitatem?* Cyrill. putat hanc esse interrogationem eorum, qui in Christum

D credebant, qui non credentibus interrogando dicebant: Quare Iesus de more non venit ad commune hoc Paschæ festum? Utique quia ut Deus præsentit sibi in eo a Scribis parari insidias. Planius S. August. Chrysostom. Beda, Theophyl. Rupert. Euthym. censent hanc esse interrogationem pontificum, Pharisæorum, eorumque asseclarum et ministrorum, qui Iesum comprehendere decreverant, ideoque indignantes rogare: Cur Iesus non venit ad festum Paschæ? Itane hoc festum non celebrabit? Itane erit legis contemptor et violator, uti nos ei obiicimus? cur diebus hisce Paschæ præviis non comparet, ut se cum cæteris purificet, et ad tantum festum comparet?

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Iesus Bethaniæ convivio excipitur, in quo Magdalena ungit Christum, qui contra murmur Iudæis eam defendit. Secundo, v. 12. Christus postero die, id est in Dominica palmarum, vectus asino, cum pompa quasi Messias Ierusalem ingreditur. Tertio, v. 24. per parabolam grani frumenti, quod moriens copiose resurgit, prædicit instantem sibi passionem, et vox de cælo eum clarificat, ut exaltatus a terra omnia trahat ad seipsum. Quarto, v. 37. narrat Iudæos per tot signa Christi non credidisse in eum; nonnullos tamen occulte credidisse.

1. Iesus ergo ante sex dies paschæ venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitavit Iesus. 2. Fecerunt autem ei cœnam ibi; et Martha ministrabat; Lazarus vero, unus erat ex discumbentibus cum eo. 3. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici, pretiosi, et unxit pedes Iesu, et extersit pedes eius capillis suis: et domus impleta est ex odore unguenti. 4. Dixit ergo unus ex discipulis eius, Iudas Iscariotes, qui erat eum traditurus: 5. Quare hoc unguentum non veniit trecentis denariis, et datum est egenis? 6. Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, et loculos habens, ea quæ mittebantur portabat. 7. Dixit ergo Iesus: Sinite illam ut in diem sepulturæ meæ servet illud. 8. Pauperes enim semper habetis vobiscum: me autem non semper habetis. 9. Cognovit ergo turba multa ex Iudæis quia illic est: et venerunt, non propter Iesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit a mortuis. 10. Cogitaverunt autem principes sacerdotum ut et Lazarum interficerent: 11. Quia multi propter illum abibant ex Iudæis, et credebant in Iesum. 12. In crastinum autem turba multa, quæ venerat ad diem festum, cum audissent quia venit Iesus Ierosolymam: 13. Acceperunt ramos palmarum, et processerunt obviam ei, et clamabant: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israel. 14. Et invenit Iesus asellum, et sedit super eum, sicut scriptum est: 15. Noli timere filia Sion: ecce rex tuus venit sedens super pullum asinæ. 16. Hæc non cognoverunt discipuli eius primum: sed quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt quia hæc erant scripta de eo, et hæc fecerunt ei. 17. Testimonium ergo perhibebat turba quæ erat cum eo quando Lazarum vocavit de monumento, et suscitavit eum a mortuis. 18. Propterea et obviam venit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum. 19. Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos: Videtis quia nihil proficimus? ecce mundus totus post eum abiit. 20. Erant autem quidam gentiles, ex his qui ascenderant ut adorarent in die festo. 21. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat a Bethsaida Galilææ, et rogabant eum, dicentes: Domine, volumus Iesum videre. 22. Venit Philippus, et dicit Andreæ: Andreas rursum et Philippus dixerunt Iesu. 23. Iesus autem respondit eis, dicens: Venit hora, ut clarificetur Filius hominis. 24. Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, 25. Ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam: et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. 26. Si quis mihi ministrat, me sequatur: et ubi sum ego, illic et minister meus erit. Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus. 27. Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, salvifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc. 28. Pater, clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cælo: Et clarificavi, et iterum clarificabo. 29. Turba ergo quæ stabat et audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alii dicebant: Angelus ei locutus est. 30. Respondit Iesus, et dixit: Non propter me hæc vox venit, sed propter vos. 31. Nunc iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eiicietur foras. 32. Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum; 33. (Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus.) 34. Respondit ei turba: Nos audivimus ex lege quia Christus manet in æternum: et quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis? Quis est iste Filius hominis? 35. Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicum, lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant: et qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. 36. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis. Hæc locutus est Iesus: et abiit, et abscondit se ab eis. 37. Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum: 38. Ut sermo Isaiæ Prophetæ impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui revelatum est? 39. Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias: 40. Excæcavit oculos eorum, et induravit cor eorum: ut non videant oculis, et non intelligant corde, et convertantur, et sanem eos. 41. Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam eius, et locutus est de eo. 42. Verumtamen et ex principibus multi crediderunt in eum: sed propter Pharisæos non confitebantur, ut e synagoga non eiicerentur; 43. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei. 44. Iesus autem clamavit, et dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me. 45. Et qui videt me, videt eum qui misit me. 46. Ego lux in mundum veni: ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. 47. Et si quis audierit verba mea, et non custodierit, ego non iudico eum, non enim veni ut iudicem mundum, sed ut salvificem mundum. 48. Qui spernit me, et non accipit verba mea, habet qui iudicet eum; sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in novissimo die. 49. Quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, et quid loquar. 50. Et scio quia mandatum eius vita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

Vers. 1. IESUS ERGO ANTE SEX DIES PASCHÆ VENIT BETHANIAM, UBI LAZARUS FUERAT MORTUUS, QUEM SUSCITAVIT IESUS.) Iesus ex Ephrem, instante Paschate, quo sibi moriendum erat in cruce, venit in Bethaniam, ut ad mortem se pararet, imo morti se offerret, eiusque occasionem daret per Iudæ proditoria avaritiam. To *ergo* dat causam, cur Iesus non Ierusalem, sed Bethaniam primo venerit, q. d. Cum pontifices cap. preced. v. ult. mandatum dedissent ut Iesus apprehenderetur, ipse id spiritu divino sciens, a Ierusalem divertit, ac Bethaniam venit, ubi Lazarum suscitaverat, et multos benevolos habebat, ideoque A apud eos secure degere poterat, ut inde quasi agnus paschalis immolandus pro salute mundi, paulo post in Dominica palmarum Ierusalem solemni pompa ingrederetur.

Porro Bethania, quæ adiacet monti Oliveti, hebr. idem est quod domus obedientiæ, ex qua Christus ire voluit in Ierusalem ad crucem. Unde Glossa: Venit, ait, in Bethaniam, id est domum obedientiæ, ipse Patri obediens usque ad mortem, obedientiam docens Ecclesiam, quæ est in Monte olei, id est misericordiæ, nec potest abscondi, in qua suscitat sepultos a peccatis gravibus. Ibi fit cœna in fide et devotione iustorum. Martha ministrat, dum

quilibet fidelis opera devotionis Domino impendit; Lazarus, id est suscitati, cum iis qui manserunt in iustitia, læti epulantur de præsentia Domini.

Ante sex dies Paschæ, quid? ANTE SEX DIES PASCHÆ.) Id est ante sex dies, qui præcedunt Pascha, puta feria sexta, sive die Veneris vespere, Iesus ex Ephrem venit Bethaniam, inde sequenti sabbato fecerunt ei convivium, ac postero die, puta Dominica palmarum, solemniter ingressus est Ierusalem: Pascha enim eo anno incidebat in feriam quintam, sive in diem Iovis proximæ hebdomadæ: quare sex dies diem Paschæ præcedentes, ante quos Iesus venit Bethaniam, hi sunt, sabbatum, Dominica, feria prima, secunda, tertia, quarta. Venit ergo feria sexta, cum sequenti hebdomade feria sexta esset crucifigendus. Non venit sabbato, quia eo iuxta legem non licebat iter agere, sed quiescendum erat.

Symbol. Glossa: Deus, ait, sex diebus omnia fecit, sexta die hominem condidit, sexta mundi ætate eumdem redimere voluit, sexta feria passus est, sexta hora crucifixus.

QUEM SUSCITAVIT IESUS.) Ut huius suscitationis suæ B recentis memoriam, et admirationem civibus Bethaniæ sua præsentia renovaret, itaque eos excitaret, ut se postera die Dominica solemniter ingressurum Ierusalem, quasi Messiam cum ramis ovantes clamantesque Hosanna comitarentur.

Vers. 2. FECERUNT AUTEM EI CŒNAM IBI, ET MARTHA MINISTRABAT: LAZARUS VERO ERAT UNUS EX DISCUMBENTIBUS.) Hæc cœna eadem est cum illa, quam narrat Matthæus c. 26. ubi eam explicui.

LAZARUS VERO UNUS ERAT EX DISCUMBENTIBUS.) Ut non phantasma, sed vera eius resurrectio probaretur. Nam ut ait S. Augustin. *vivebat, loquebatur, epulabatur, veritas ostendebatur, infidelitas Iudæorum confundebatur.*

Vers. 3. MARIA (Magdalene) ERGO (ne Martha ministrante ipsa partibus suis deesset, ut ipsa plus cæteris Christum honoraret, omnesque superaret obsequio, quos vincebat amore) ACCEPIT LIBRAM UNGUENTI NARDI PISTICI, PRETIOSI.) Syrus, *multi prætii.* Ex libra quis suspicetur unguentum hoc fuisse spissum et crassum: crassa enim ponderantur C libra, liquida vero mensurantur amphora. Nardinum enim unguentum ex variis aromatibus commistum erat, ut docet Plin. l. 13. c. 2. ideoque densum. Verum hoc liquidum fuisse, non spissum, colligitur ex eo quod effusum fuerit super caput Christi, ut ait Matth. cap. 26. 7. Liquida enim subinde in vasis ponderantur, aut certe nardus ipsa, ex qua liquor unguenti distillatur et elicitur. Aut potius libra hæc non ponderalis erat, sed mensuralis. Sicut enim Romanis, ita et Iudæis, qui iam Romanis suberant, duplex erat libra: mensuralis erat mensura cornea, qua oleum admetiebantur, intersecta lineis quibusdam, ipsam in duodecim partes æquales, quæ unciæ dicebantur, dividentibus, ait Franc. Lucas.

Mystice S. Augustin. Unguentum quo Maria unxit Iesum, iustitia fuit, ideo libra fuit. Et Glossa: Maria olim pœnitens unxit pedes, nunc vero ubi non pœnitentium rudimenta, sed perfectorum iustitia designatur, caput et pedes ungit, unde libra dicitur unguenti, id est iustitiæ per- D fectio: caput ungit, qui alta de Christo prædicat; pedes, qui infima veneratur.

NARDI PISTICI.) Hoc est, unguenti nardini pistici, sive ex nardo pistica confecti.

Pistica nardus quæ? Resp. Quæres, quænam est nardus pistica? Primo, Auctor
I. Comment. in Marcum, cap. 14. qui extat inter opera S. Hieron. *pistici* interpretatur *mystici;* sed hoc tam ridiculum est, quam S. Hieron. indignum. Secundo, S. August.
II. hic tract. 50. Pistica, ait, dicta est a loco unde afferebatur: sed hoc incertum est, et æque incognitus est locus
III. pisticus, atque nardus pistica. Tertio, Maldonat. *Pisticus,* inquit, dicitur, απο του πινειν, id est potare, bibere: *pistici* ergo idem est quod potabilis et liquidi, ut in caput et pedes Iesu effundi posset: alia enim unguenta sunt
IV. spissa et crassa. Quarto, alii *pisticum* derivant a πιεζω, id est premo, quasi pisticus sit πιεϛικος, id est pressus, expressus: unde teste Franc. Luca, unus codex pro *pistici* habet *pestici.* Sed hi duo ultimi nil insigne, nil novum huic

A unguento tribuunt, nec *pisticus* eo sensu usitatum est.

Quinto, communius et significantius alii passim: *Pistici,* inquiunt, id est *fidelis,* (πιϛις enim est fides) hoc est puri, sinceri, non sophistici, non misti, nec adulterati: nam facile nardum pseudonardo, sive laveudula et aliis herbis adulterari docet Plinius l. 12. c. 12. ita Euthym. et Theophyl. in Marci c. 12. Baron. Ribera, Vatabl. Iansen. Tolet. et alii. Verum nil de pistica nardo apud Dioscoridem, Plinium, aut alios legimus, et si a fide dicta esset, πιϛος, vel πιϛη dicenda fuerat, non πιϛικη. V.

Sexto ergo, το *pistici* idem est quod *spicati,* (sic enim VI. legunt omnes fere codices veteres et novi, paucis exceptis genuine. minoris fidei, qui pro *spicati* ex Græco habent *pistici.* Vide Franc. Lucam in Notis hic) ut habet Marc. 14. 3. Id Prob. ita esse colligitur, ex eo quod Græci codices tam in Mar- 1. co quam in Ioanne constanter habent πιϛικης. Ergo cum Latinus Vulgatus Interpres Marci (qui fuit vel ipse Marcus, vel aliquis ei familiaris et coævus) το πιϛικης interpretetur *spicati,* non dubium quin in Ioanne quoque ita hoc loco interpretandum sit: nam de hac nardo Ioannem hic idem velle dicere, quod de ea dixerat Marcus, patet conferenti utrobique Syra, Arabica, Græca, et Græcos interpretes. Secundo, quia pro το πιϛικης, Syrus tam in Mar- 2. co, quam in Ioanne vertit, *nardin risoio,* id est *nardum capitalem,* hoc est, primam et præstantissimam; Arabicus, *optimam:* talis autem est nardus spicata. Tertio, 3. quia apud omnes constat, quæ sit nardus spicata, de pistica nihil uspiam legimus. Nardus enim et spicas et folia habet; ex utrisque conficitur unguentum; illud spicatum, hoc foliatum dicitur. Vide Plinium l. 12. c. 12. Spicatum autem, quia plus habet substantiæ et medullæ, hinc præstantius est, quod Galenus ναρδοϛαχυν, officinæ *nardispicam* nuncupat. Videntur ergo Græci Latinam vocem *spicati* corrupisse, et corrupte per metathesin, sive litterarum transpositionem pronuntiasse πιϛικη, sive quod hoc pronuntiatu esset facilius et suavius, (unde Græcis difficile est pronuntiatu *spicati,* imo ipsi nullum habent nomen vel verbum, quod post *sp* habeat *cappa*) sive quia non intelligebant το *spicati,* sive quia το πιϛικης magis accedit ad Græcum πιϛις, id est fides. Pro σπικατης ergo, vel σπικιτης dixerunt πιϛικης; unde et unus manuscriptus codex in Ioanne habet *spiciti.* Porro Ioannes diu scripsit post Marcum, cum ergo ex Marco vox πιϛικης, pro *spicati* apud fideles esset usu recepta, Ioannes eamdem retinuit ad fidem rei tam obscuræ: ita Franc. Lucas, et nonnulli recentiores linguarum periti.

Simili modo pleraque nomina ex una in aliam linguam Metathesis in nominibus. Exempla. transeuntia, per metathesin deflexa et corrupta sunt, ut *effeta* pro *hippateach, golgotha* pro *gulgoltha, psomtomphanich,* ut vertunt Septuag. pro *sophnepaneach,* id est salvator mundi, Gen. 41. 45.

Sic pro Hebr. *sippor* Latini per metathesin dicunt *passer,* pro *darag gradus,* pro *mecar mercor,* pro *arets terra,* pro *Iesaiahu Isaias,* pro *Iecheskiel Ezechiel.*

Sic pro αρπαξ Latini dicunt *rapax,* pro μορφη *forma,* pro νευρον *nervus,* pro κρεας *caro,* pro κρικος *circus,* pro κρινω *cerno,* pro ακρα *arx,* pro ταχυ *cito.*

Sic Itali, pro *carmes* aiunt *cremesi,* pro *paludes pauldi,* pro *Hieronymo Gerolamo,* pro *vespertilio pipistrello.*

Sic Hispani, pro *parabola* dicunt *palabra* (Itali et Galli *parola,* unde *parlare,*) pro *periculum peligro,* pro *miraculum milagro,* pro *oblivio olvido.*

Sic pro Hebræo *Iehochanan,* Latini et Græci dicunt *Ioannes,* Itali *Giovanni,* Hispani pronuntiant *Iuan,* alii *Goan,* Germani *Hans,* Illyrici *Iuan,* Galli *Iean,* Flandri *Ian,* rustici *Hensen* et *Hennen.*

Moraliter hic disce bona opera, quibus quasi unguen- Optima Deo offerenda. tis pretiosis ungimus Christum, debere esse spicata, sive pistica, id est sincera, solida, eximia, præstantia: talia enim tanto Domino debentur. Hinc victimæ Abel placuerunt Deo, quia meliores; Caini displicuerunt, quia deteriores, Genes. 4. Quocirca David Psal. 65. 15. *Holocausta medullata* (pinguia et plena medullis) inquit, *offeram tibi.* Et Psal. 19. 4. *Holocaustum tuum pingue fiat.* Aza-

rias in medio ignis orans, ait: *Suscipiamur*, etc. *sicut in millibus agnorum pinguium*, Daniel 3. 40. Imo Deus olim ex victima adipem sibi deposcebat, Levit. 3. 16. *Omnis adeps*, ait, *Domini erit iure perpetuo*. Et Num. 18. 17. *Adipes adolebis in suavissimum odorem Domino*. Rursum Levit. 23. 19. iubet Deus ut victima sibi immolanda sit mascula, et carens omni macula, id est vitio, scilicet ut sit integra et perfecta; unde cæcas, fractas, scabiosas sibi offerri vetat. Denique Num. 18. 29. ita sancit Deus: *Omnia quæ offeretis ex decimis, et in donaria Domini separabitis, optima et electa erunt*.

Et unxit pedes Iesu.) Addit Matth. *et caput*. Mystice, Alcuinus: Caput, ait, est divinitatis sublimitas, pedes, humilitas incarnationis. Vel caput est ipse Christus, pedes sunt pauperes, qui sunt membra Christi: hos ungimus, dum eis damus eleemosynam.

Et extersit pedes eius capillis suis.) Est hysteron proteron. Prius enim pedes tersit a pulvere et luto, deinde unxit: Christus enim incedebat nudipes solea tantum calceatus, quam deponebat more gentis mensæ accubiturus: si enim Maria prius unxisset pedes Iesu, et postea capillis extersisset, potius unxisset ipsa capillos suos, quos minime unctos volebat, et indignos unctione censebat, quam pedes Iesu. Adde, unguentum hoc odoratum et pretiosum non erat abstergendum, sed in pedibus Christi, ad eos fovendos relinquendum.

Capillis suis.) Ut eos, in quibus olim vane gloriata erat, sordidaret sordibus pedum Iesu, ac cum illis totum suum caput pedibus eius summa humilitate et reverentia substerneret. *Nam cum capillis abstergeret pedes eius, honorabilius in toto corpore membrum, caput dico suum, pedibus Christi subiiciebat*, ait Chrysostom. etc. *neque tamquam homini adest, sed tamquam Deo*.

Et domus impleta est ex odore unguenti.) Mystice S. August. Mundus, ait, impletur bona fama pietatis et virtutis, qualem hic exercuit Maria, iuxta illud Pauli: *Christi bonus odor sumus*, bonis vitæ in vitam, sed malis mortis in mortem; uti hic contigit. Unde sequitur:

Vers. 4. et 5. Iudas in Magdalenam murmur. Dixit ergo unus ex discipulis suis, Iudas Iscariotes, etc. Quare hoc unguentum non veniit trecentis denariis, et datum est egenis.) Matth. et Marcus addunt: *Ut quid perditio ista unguenti?* Resp. Beda: Non perditio est, sed sepulturæ officium: nec mirum mihi dedisse bonum odorem fidei, cum ego pro ea fusurus sim sanguinem.

Vers. 6. Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, et loculos habens, ea quæ mittebantur, (offerebantur Christo) portabat.) *Fur*, imo sacrilegus, utpote *in suum usum rapiens, quæ in divinum dabantur*, ait Theophyl. nam *ministerio portabat, furto exportabat*, ait S. August. Cupiebat enim Iudas unguentum hoc venumdari, sibique pretium dari, cumque sciret Christum nolle tantum pecuniæ in loculis suis asservari, sed velle illud in pauperes distribui: ille partem aliquam in pauperes distribuisset, reliquam sibi suffuratus fuisset. Vide hic, ut occasio faciat furem, quamque periculosum sit viris sanctis et Religiosis tractare pecunias, præsertim toti communitati communes: facile enim quid ex eis, suggerente concupiscentia, in suos vel suorum usus avertitur.

Cur Christus Iudam furem elegit? Sed cur Iesus Iudæ commisit loculos, cum sciret eum fore furem? Resp. Quia Iudas aptior erat ad res temporales procurandas, quam cæteri Apostoli: furtum vero permisit, quia inde nata est occasio proditionis et passionis suæ, quam ipse ambiebat. Rursum S. August. Quia, inquit, Ecclesia loculos habitura erat, fures admisit ut eius Ecclesia potentes fures, dum patitur, toleraret; ut doceret tolerandos esse malos, ne corpus Christi dividamus: tolera malum bonus, ut venias ad premium bonorum. Addit Chrysost. Commisit Dominus furi loculos, ut omnem ei absciuderet proditionis occasionem, ne videretur ob pecuniæ defectum eum prodere. Theophyl. vero: Quidam, ait, dicunt Iudam, ut omnium minimum, pecuniæ administrationem suscepisse.

Denique S. Bernardus lib. 4. de Consider. c. 6. docet Christum hic Prælatos docere voluisse, ut rerum temporalium curam facile cuivis confidant, spiritualium vero dispensationem sibi reservent, cuius contrarium nonnulli faciunt. Rursum fecit id Christus, ne miremur si in Sanctorum cœtibus, monasteriis, congregationibus, subinde reperiantur aliqui vitiosi et scandalosi. Unde S. August. epist. 137. cum unus e monachis suis scandalum dedisset, ob quod populus illi occlamabat, prudenter respondit: *Quantumlibet vigilet disciplina domus meæ, homo sum, et inter homines vivo, nec mihi arrogare audeo, ut domus mea melior sit quam arca Noe, ubi inter octo homines reprobus unus inventus est: aut melior sit quam domus Abrahæ, ubi dictum est, Eiice ancillam et filium eius: aut melior sit quam domus Isaac, cui de duobus geminis dictum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui: aut melior sit quam domus Iacob, ubi lectum patris filius incestavit: aut melior sit quam domus David, cuius filius cum sorore concubuit; cuius alter filius contra patris tam sanctam mansuetudinem rebellavit: aut melior sit quam cohabitatio ipsius Domini Christi, in qua undecim boni perfidum et furem Iudam toleraverunt: aut melior sit postremo quam cælum, unde angeli ceciderunt*.

Nimirum permittit id Deus sapienti sua providentia, ut ex unius vel paucorum improbitate cæterorum probitas et sanctitas per antithesin magis resplendeat, sicut lux inter tenebras, aurum inter plumbum, sol inter nubes, sapiens inter stultos magis emicat et refulget: contrarium enim contrario oppositum magis elucescit, ut docet Ecclesiast. c. 33. 15. Vide ibi dicta

Et loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat.) Hinc recte colligit Iansenius et alii, Christum cum suo Apostolorum collegio habentem loculos, ipso facto, suoque exemplo ostendisse, Ecclesiam licite habere loculos et opes, nec derogare perfectioni, habere commune marsupium pro sumptu opportuno et moderato. Nihil enim imperfectionis fecit Iesus in vita sua, utpote qui perfectionis omnis fuerit magister.

Hoc ut a fundamentis intelligas, Nota: Christum, licet ratione unionis hypostaticæ cum Verbo, haberet excellens et quasi divinum in omnes creaturas dominium; tamen paupertatem, id est carentiam humani dominii, prout illud est in usu hominum, professum esse, ut perfectioris vitæ esset magister, eiusque nobis daret exemplum. Patet id ex Matth. 8. 20. *Vulpes*, ait, *foveas habent, et volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet*. Et Matth. 19. 21. *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus*, etc. *et veni sequere me*. Et cap. 27. *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te*. Christus paupertatem professus est, cur?

Nota secundo, Christum habuisse dominium pecuniarum, et rerum sibi a fidelibus oblatarum, in communi, non in particulari: quia loculi hi ad totum collegium Apostolorum pertinebant, quod illorum habebat dominium: non ergo Christus ipse illos habebat quasi proprios, ut illorum particularis esset dominus. Hinc et c. 4. 8. dicuntur discipuli abiisse in civitatem, ut cibos emerent. Et c. 6. Iesus ait ad Philippum: *Unde ememus panes ut manducent hi?*

Igitur ex hoc Christi exemplo sequitur, perfectioni nihil derogare habere bona in communi, ut habent passim Ordines Religiosi, uti definit Ioannes XXII. Extravag. *Ad conditorem*. Potest enim pro diversitate personarum, statuum et finium, quos quisque sibi proponit, aliquando hoc esse perfectius, et aliquando non. Videtur tamen Christus aliquando caruisse omni dominio, etiam in communi, ut cum ait: *Filius hominis non habet ubi caput reclinet*: cum mulieres eum sequentes, eum alerent, Lucæ 8. 3. item in cruce, ubi rebus omnibus etiam vestibus, ultro se abdicavit. Et hoc tantum videtur velle Nicolaus IV. (qui in speciem videtur Ioanni XXII. adversari) c. *Exiit qui seminat*, de verb. signific. in 6. Perfecti habent bona in communi.

Porro loculos in communi non officere perfectioni, ratione a priori probat S. Thom. 2. 2. q. 188. art. 7. Quia,

inquit, paupertas tantum est instrumentum perfectionis, ex eo quod tollat tria divitiarum damna, quæ sunt impedimenta charitatis; primum est, sollicitudo eas parandi et servandi; secundum, earum amor; tertium, ob eas superbire. Atqui habere loculos in communi, nec sollicitudinem eorum affert, nec amorem, nec superbiam. Ergo hoc non est charitatis impedimentum, sed potius adiumentum. Nam minuit sollicitudinem, quam sæpe experiuntur pauperes plane et mendici in mendicando, et procurando sibi victum et vestitum. *Manifestum est enim,* ait S. Thomas, *quod minimam sollicitudinem ingerit servare res usui hominum necessarias, tempore congruo procuratas.*

Quocirca omnes veteres Religionum fundatores, viri sancti et sapientes sanxerunt, ut Religiosi haberent bona in communi, ut sine cura vacarent orationi, studio, prædicationi, sicut patet ex Constit. S. Basilii, S. Augustin. epist. 109. S. Benedic. S. Bernardi, S. Brunonis, S. Romualdi, S. Domin. Unde nata est Iustiniani Imper. Constitutio in auth. coll. 1. constit. 5. §. *Illud.* et coll. 9. constit. 15. §. *Si qua,* qua iubet ut eorum bona, qui Monachi fiunt, eo ipso ad eorum monasteria pertineant. Tota enim paupertatis vis in eo sita est, ut nihil proprium et singulare habeatur, licet deinde sit aliquid commune, ex quo iuxta formam Apostolicam dividatur singulis, prout cuique opus est: Apostoli enim cum fidelibus primis, qui erant sanctissimi et religiosissimi, possidebant bona in communi, quæ deinde singulis pro necessitate cuiusque distribuebant, ut patet Actor. 2. et seq. Vide ibi dicta. Hoc est quod de Religiosis suæ ætatis ait S. Hieron. ep. 22. *Non licet dicere cuiquam: Tunicam et sagum, textaque iuncis strata non habeo. Præfectus omnium ita universa partitur, ut nemo quid postulet, nemo non habeat. Si quis vero cœperit ægrotare, transfertur ad exedram latiorem, et tanto senum ministerio refovetur, ut nec delicias urbium, nec matris quærat affectum.*

Paupertatis Evangelicæ vis in quo sita?

Idem passim docent Patres et Scholastici. Vide Suarez 3. p. qu. 40. art. 3. disput. 28. sect. 2. Bellarm. in lib. 4. de Summo pontif. cap. 14. D. Soto lib. 4. de Iustitia, quæst. 1. art. 1.

An loculos habere perfectionem minuat?

Dices: Nicolaus IV. loco iam citato insinuat, quod loculos habere sit perfectionem minuere: ait enim Christum cum loculos habuit, sese infirmioribus accommodasse, ut omnibus esset exemplo. Resp. Suarez, Nicolaum solum asseruisse, in genere paupertatis minorem, minusque rigidam esse illam, quæ loculos habere permittit; inde vero non concludi, id maioris esse perfectionis absolute: potest enim quod minus perfectum est in paupertate, magis esse perfectum in charitate, vel alia virtute. Agit enim Nicolaus de Franciscanis (qualis ipse fuit) quorum Religio pro scopo et fine habet paupertatem summam, ut se S. Francisco fundatori conformet, qui summe summam paupertatem et nuditatem rerum omnium adamavit. At vero aliæ Religiones alios habent fines pios et sanctos, ad quos convenientius est habere bona in communi: quare hoc in iis congruentius et perfectius est. Sic Carthusiani sancte servant silentium et solitudinem. Alii magnam sectantur vitæ austeritatem. Qui vero prædicationi et missionibus ad infideles vacant, inter homines versentur, et magnis viribus sint oportet, ut magnos instituti sui labores sustinere valeant: quare austeritatem vitæ charitate in proximum compensant. Utrique ad suum institutum et finem sibi propositum congrue, pie et apposite. Diversus enim finis diversa exigit media. Denique Concil. Triden. sess. 25. cap. 3. concedit omnibus Religiosis, exceptis Franciscanis, ut bona immobilia possidere possint.

Vers. 7. DIXIT ERGO IESUS: SINITE ILLAM, UT IN DIEM SEPULTURÆ MEÆ SERVET ILLUD.) *Ut servet,* id est ut servasse ostendatur. Unde Græce est in præterito, *in diem sepulturæ meæ servavit illud.* Sic et Syrus. Cætera huc spectantia explicui Matth. cap. 26. 12. etc. Audi S. August. *Non illi ait: Propter furta tua dicis ista: furem noverat, et prodere nolebat, sed potius tolerabat, et ad perferendos malos in Ecclesia, nobis exemplum patientiæ demonstrabat.*

COGNOVIT ERGO TURBA MULTA EX IUDÆIS, QUIA ILLIC (in Bethania) EST: ET VENERUNT, NON PROPTER IESUM TANTUM, SED UT LAZARUM VIDERENT, QUEM SUSCITAVIT A MORTUIS.) *Curiositas,* ait S. August. *eos adduxit, non charitas,* ut scilicet Lazarum a morte redivivum viderent, audirent, interrogarent ubi post mortem fuisset, quid vidisset, quid egisset? ita Cyrillus, Theophyl. Leont. Vers. 9.

COGITAVERUNT (Græce, ἐβουλεύσαντο, id est *consultaverunt:* ita Syrus, Arab. et Vatabl. et consultando decreverunt) AUTEM PRINCIPES SACERDOTUM, UT ET LAZARUM INTERFICERENT.) Vide hic virulentam principum invidiam et malitiam, qua invidentes Iesu gloriam, invident Lazaro et vitam, ne vita eius gloriam Iesu adaugeat. Instabat enim festum Paschæ, quo omnes Iudæi confluentes Hierosolymam, visuri erant Lazarum a morte suscitatum, ac admiraturi Christi virtutem eum suscitantem, ideoque multi in eum credituri: quod ut impediant principes, Lazarum e medio tollere decernunt. Verum recte exclamat in eos S. August. tract. 50. *O stulta cogitatio et cæca sævitia! quasi Dominus Christus, qui suscitare potuit mortuum, non possit occisum? Quando Lazaro inferebatis necem, numquid auferebatis Christo potestatem? Si aliud vobis videtur mortuus, aliud occisus, ecce Dominus utrumque fecit, et Lazarum mortuum, et seipsum suscitavit occisum.* Vers. 10.

Denique Lazari suscitatio erat opus proprium Deo: qui ergo eum occidere satagebant, contra Deum pugnabant, eumque quasi ad duellum provocabant.

QUIA MULTI PROPTER ILLUM ABIBANT EX IUDÆIS, ET CREDEBANT IN IESUM.) *Abibant,* Græce ὑπῆγον, id est subducebant se, relinquebant eos, deserebant eorum factionem. To *ex Iudæis* refer ad *multi,* uti refert Syrus et Arabic. et colligitur ex Græco: potest tamen referri quoque ad τὸ *abibant*, q. d. Multi Iudæorum abibant a Iudæis Christo adversantibus, et transibant ad Christum. Vers. 11.

IN CRASTINUM AUTEM.) Hoc est, die crastino, sive postero a cœna Iesu facta sabbato in Bethania, puta die Dominica palmarum, quæ erat quinta ante diem Paschæ, eratque dies decima mensis Nisan, quo Christus quasi agnus paschalis, solemni ritu ingressurus erat Ierusalem, ut ibi fieret victima et piaculum mundi: nam die decimo agnus paschalis, qui erat Christi typus, immolandus die 14. inducendus erat in Ierusalem, iuxta legem Exodi 12. 3. Cætera quæ sequuntur usque ad v. 17. de pompa Christi ingredientis in Ierusalem, explicui Matth. 21. 7. Vers. 12.

TESTIMONIUM ERGO PERHIBEBAT (de suscitatione Lazari, quod scilicet Iesus Lazarum vere, non ficte a morte suscitasset) TURBA QUÆ ERAT CUM EO (Iesu) QUANDO LAZARUM VOCAVIT DE MONUMENTO, ET SUSCITAVIT EUM A MORTUIS. Vers. 17.

PROPTEREA ET OBVIAM VENIT EI TURBA, QUIA AUDIERUNT EUM FECISSE HOC SIGNUM.) Ioannes dat causam, cur cives Hierosolymæ nunc turmatim occurrant Iesu cum tanto plausu, quod nunquam antea fecerant, quia scilicet turba, quæ suscitationi Lazari interfuerat, hoc Iesu miraculum per totam Hierosolymam sparsit, dicens se illud oculis suis vidisse. Hæc ergo tanti miraculi novitas excitavit cives, ut turmatim occurrerent Iesu, acclamantes Hosanna ipsi, quasi suo Messiæ et Regi. Vers. 18.

PHARISÆI ERGO DIXERUNT AD SEMETIPSOS (inter se conferentes consilia): VIDETIS QUIA NIHIL PROFICIMUS? ECCE MUNDUS TOTUS POST EUM ABIIT.) Arabicus, *totus mundus sequitur illum.* Est hyperbole, q. d. Plurimi abeunt a nobis, creduntque in Iesum. Viderant enim ingentem hominum turbam illi quasi Messiæ occurrere, et acclamare Hosanna, eosque ex omni sexu, ætate, genere, nimirum tam viros quam fœminas, tam senes quam pueros, tam Iudæos quam Gentiles, ut patet v. seq. Notat Cyrillus Pharisæos hic tacite prophetare, quod omnes gentes totius mundi ad Christum converterentur, licet id ipsi non intelligerent. Vers. 19.

S. Chrysost. et Theophyl. censent eos, qui hæc dicebant, fuisse credentes in Christum, aut certe in illum propensos, quasi ipsi aliis incredulis Christum persequentibus

dicant: Videmus quod persequendo Christum, nihil contra eum proficimus, sed potius eius sectam et gloriam augemus: nam totus mundus post eum abiit; cessemus ergo ab eo persequendo. Unde Græca, Syrus et Arabicus habent, *videtis nos nihil proficere.*

Verius Cyrillus, Euthym. et alii, censent eos fuisse incredulos et Christi hostes; tales enim erant Pharisæi, q. d. Nuper omnes cum Caipha decrevimus Iesum occidere, interim idipsum facere differimus et tardamus: et ecce dilatione et tarditate hac nostra nihil proficimus, sed potius malum augemus: nam totus mundus post eum abiit: quanto satius fecissemus, si nuper, cum decrevimus, eum occidere, statim eum occidissemus, antequam secta eius adeo cresceret et inclaresceret. Quid ergo nunc nobis faciendum incumbit? ut quantocyus decretum nostrum exequamur, eumque e medio tollamus. Quid igitur cunctamur? quid moras nectimus? si tardamus, omnes a nobis ad Iesum abibunt, nec eos revocare poterimus: turba vincemur, nisi astu vincamus.

Vers 20. Erant autem quidam Gentiles ex his, qui ascenderant ut adorarent in die festo.) Mirum est nonnullos putare hos fuisse Iudæos inter Gentiles commorantes, cum Ioannes diserte dicat eos fuisse Gentiles. Fuere ergo hi partim proselyti, hoc est, qui Iudæorum religionem iam amplexi erant, vel potius amplecti cogitabant, uti opinantur Chrysost. Theophyl. Euthymius; partim vero Gentiles, qui unum esse Deum censebant, quem cum viderent a Iudæis adorari tanta maiestate in templo Hierosolymitano, a tanta hominum multitudine in Paschate, ipsi idem cum eadem facere destinarant, præsertim allecti fama sanctitatis et miraculorum Iesu, quem videre et audire cupiebant, uti ait hic Ioannes: ita Cyrill. Leont. et Theophyl. Simili modo Eunuchus Candacis reginæ venit adorare in Ierusalem, ad quem angelus misit alterum Philippum, scilicet Diaconum (non hunc Apostolum) qui eum ad Christum convertit, Act. 8. Sic etiam Gentilium reges templum Ierusalem venerabantur, et ei dona mittebant, ut Cyrus, 1. Esdræ 1. Darius Hystaspis, ibidem cap. 6. Seleucus et alii reges Asiæ, 2. Machab. 3.

Vers. 21. Hi ergo accesserunt ad Philippum (Apostolo) qui erat a Bethsaida Galilææ, et rogabant eum, dicentes: Domine volumus Iesum videre.) Philippum præ aliis adierunt, vel quia is eis erat notus, vel quia primus eis occurrit, vel quia voce et vultu maiorem candorem, facilitatem, et benignitatem præ se ferebat, itaque omnes ad se alliciebat. Christum enim ipsum, utpote virum sanctissimum, et Prophetam eximium, adeoque Iudæum (Iudæi enim abhorrebant a Gentibus) illi cum Gentiles essent, accedere non audebant, ait Cyrill. Chrysost. et Leont. Mediatorem ergo inter se et Christum adhibent Philippum, ut is ad eum aditum faciat.

Vers. 22. Venit Philippus, et dicit Andreæ (quasi maiori et antiquiori Apostolo): Andreas rursum et Philippus dixerunt Iesu.) Andreas enim maioris apud Christum erat auctoritatis, utpote qui primus omnium Iesum adierat, et ad eum Petrum fratrem suum adduxerat cap. 1. 40. Communicato ergo inter se consilio, rem totam deferunt ad Iesum, antequam ipsos Gentiles adducant, quia audierant a Iesu: *In viam Gentium ne abieritis,* Matt. 10. 5.

Vers. 23. Iesus autem respondit eis, dicens: Venit hora ut clarificetur Filius hominis.) Græce δοξασθῇ, id est *glorificetur:* ita Syrus et Arabicus, q. d. Nolite Gentiles arcere a me, sed eos ad me adducite. Quod enim dixi olim, *In viam Gentium ne abieritis,* vobis dixi initio prædicationis meæ, qua ad Iudæos solos a Deo destinabar; nunc autem cum finitur prædicatio, æque ac vita mea, cumque Iudæi prædicationem meam repellant, ego illam per vos transferam ad Gentes. Instat ergo nunc hora, id est, tempus, quo ego post mortem meam (et per eam) quæ mihi imminet, ac per meam e morte resurrectionem, ascensionem in cælum, et missionem Spiritus sancti, non tantum a Iudæis sed a Gentilibus per totum orbem clarificer, id est, velut Messias salvator agnoscar, colar, adorer per vestram, o Apostoli mei, ubique prædicationem.

A Porro Christi clarificatio, Christianorum omnium clarificatio est. Nam ut ait S. Augustin. serm. 176. de Temp. *Nos Christi mors vivificavit, nos resurrectio erexit, nos ascensio consecravit.* Quia ut idem ait serm. 184. *cum Iesus ascendit, Spiritus sanctus ad nos descendit.*

Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.) Vers 24. et 25. Docet Christus claritatem sive gloriam iam dictam, sibi per mortem et crucem obventuram, ne illa turbentur et scandalizentur Apostoli et fideles. Audi et S. August. tr. 51. *Seipsum Iesus dicebat: ipse erat granum mortificandum et multiplicandum; mortificandum in infidelitate Iudæorum, multiplicandum in fide omnium populorum,* q. d. Sicut granum tritici seminatum in terra, nisi in ea moriatur, id est, corrumpatur, mortificetur, et in aliam substantiam, scilicet in germen terræ calore resolvatur, non germinat, nec fructum facit: sin autem moriatur, germinando multum fructum affert, seque multiplicat, ut unum granum ex se producat 20. 30. 60. grana: Supple: Sic pariter ego, qui sum quasi granum tritici, e cælo in terram iactum, mori debeo, ut per mortem meam, eiusque meritum, æque ac exemplum multos virtutum et fidelium fructus, eosque insignes et celebres proferam, scilicet tot millia Martyrum, Virginum, Doctorum, Confessorum, cæterorumque Fidelium, per totum orbem sparsa, et futuris sæculis spargenda. Idem contingit in morte Martyrum, ut uno moriente, multi pro eo surgant, et fidem Christi amplectantur. Quocirca Ecclesia hæc legit in festo S. Laurentii, cæterorumque Martyrum. Vere Tertullianus in fine Apolog. *Sanguis Martyrum,* inquit, *est semen Christianorum.* Unde idem addit ibidem: *Cruciate, torquete, damnate, atterite nos; probatio est enim innocentiæ nostræ iniquitas vestra.* Et mox: *Exquisitior crudelitas vestra illecebra est magis sectæ: plures efficimur, quoties metimur a vobis.* Exemplum illustre S. Gregorius libr. 3. Dialog. cap. 31. dat S. Hermenigildum, qui propter orthodoxam fidem occisus a patre Leovigildo rege Arriano, ipsum et fratrem suum Reccaredum, totamque Visigothorum gentem ab arrianismo ad rectam fidem convertit. *Unus* ergo, ait Gregorius, *in gente illa mortuus est, ut multi viverent, et dum unum granum fideliter cecidit, ad obtinendam fidem animarum, seges multa surrexit.*

Anagogice, Beda: Seminatus est Iesus, inquit, de semine Patriarcharum in agro mundi huius, id est, incarnatus est: solus mortuus est, cum multis surrexit. Denique audi S. Bern. serm. 15. in Cant. *Moriatur granum, et surgat gentium seges. Oportet pati Christum, et surgere a mortuis, et prædicari in nomine eius pœnitentiam et remissionem peccatorum, non solum in Iudæam, sed etiam in omnes gentes, quatenus ab uno nomine, quod est Christus, millia millium credentium Christiani dicantur, et dicant, Oleum effusum nomen tuum.*

Qui amat animam suam, perdet eam: et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.) Primo, q. d. *Qui amat animam,* id est, vitam suam præ mea fide et fidei professione, ut malit fidem negare quam vitam amittere, hic *perdet* animam et vitam, quia incurret mortem æternam et gehennam. *Qui* vero *odit animam,* id est, vitam, ut malit eam potius quam fidem amittere, hic *custodit eam,* ut in æternum beatus vivat in cælo. Rursum, *qui amat animam suam,* id est, animæ suæ desideria et concupiscentias, præ voluntate et mandatis meis, ut malit concupiscentias suas sequi, quam mandata mea, hic *perdet* animam suam in gehenna: *qui* vero eam *odit,* resistendo eius concupiscentiis legi Dei contrariis, hic *custodit eam,* ut æternam beatitudinis vitam a me consequatur. Ita fecere Martyres, Anachoretæ, Religiosi, Virgines, cæterique Sancti. Uterque sensus huic loco est congruus, et a Christo intentus, ideoque iungendus, uti iungunt S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Videbat enim Christus Apostolos et Christianos post mortem suam persecutionem et martyria passuros a Iudæis et

Gentibus : voluit ergo contra illa ipsos hic præmonere et præmunire, q. d. Me defuncto insurgent contra vos Scribæ, principes et tyranni : videte ergo ne fidem meam negetis, ut vitam temporalem conservetis, quia hoc faciendo perdetis vitam æternam et beatam, quam acquiretis, si vitam temporalem pro fide mea morti exposueritis.

Rursum voluit Christus fideles omnes docere, quod assidue suis concupiscentiis resistere, cum eisque luctari debeant. *Caro enim concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem*, Gal. 6. Hoc est quod ait Christus Matth. 10. 39. *Qui invenit animam suam, perdit illam.* Et c. 16. 25. *Quis voluerit animam suam salvam facere, perdet illam; qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.* Et Eccl. 18. 30. *Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere. Si præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis.* Vide ibi dicta.

Porro perperam hunc locum intelligebant hæretici dicti Circumcelliones, qui teste S. August. hic, seipsos occidebant, ut sic vitam æternam a Christo hic promissam consequerentur. Aliud enim est odisse animam, aliud eam occidere, quod omni lege vetitum est.

Denique audi S. August. tract. 51. *Qui amat animam suam, perdet eam. Quod duobus modis intelligi potest: Qui amat, perdet, id est, si amas, perdes, si cupis vitam tenere in Christo, noli timere mori pro Christo. Item alio modo: Qui amat animam suam, perdet eam; noli amare, ne perdas: noli amare in hac vita, ne perdas in æterna vita. Hoc autem quod posterius dixi, magis habere videtur Evangelicus sensus.* Et nonnullis interiectis : *Magna et mira sententia, quemadmodum sit hominis in vitam suam amor, ut pereat, odium, ne pereat: si male amaveris, tunc odisti; si bene oderis, tunc amasti. Felices qui oderunt custodiendo, ne perdant amando.* Unde post multa concludit : *Cum ergo causæ articulus venerit, ut hæc conditio proponatur, aut faciendum esse contra Dei præceptum, aut ex hac vita emigrandum: quorum duorum homo si cogatur alterum eligere, comminante mortem persecutore, ibi eligat Deo dilecto emori, quam offenso vivere: ibi oderit in hoc mundo animam suam, ut in vitam æternam custodiat eam.* Audi et S. Chrysost. *Amat animam in hoc mundo, qui desideria eius inconvenientia facit; odit autem, qui non cedit ei noxia concupiscenti. Dixit vero, odit: sicut enim eorum, qui odio habentur, nec vocem audire sustinemus, ita animam contraria Deo volentem cum vehementia avertere oportet.* Et Theoph. quia grave erat audire odio habendam animam, consolatur dicens : In hoc mundo, in quo temporis brevitatem indicat, emolumentum æternum subiungens. Addit Chrysost. Christum, cum videret discipulos de morte sua contristandos, eos erexisse ad maiora, q. d. *Quid dico: Si mortem meam generose non feretis? nisi vos ipsi moriamini, nullum vos sequetur emolumentum.* Hæc Chrysost. hic tract. 66.

Hæc ergo Christi sententia est axioma, basis, fundamentum et compendium vitæ Christianæ. Ipsa enim est radix et principium virtutum omnium, quæ ex illa, perinde ac conclusiones ex præmissis eliciuntur : qui ergo in schola Christi doctus eximius et perfectus evadere cupit, hanc gnomen assidue ruminet, expendat, voluntati imprimat, et opere exequatur, ut omnes suas actiones illi quasi Lydio lapidi adaptet, adæquet et conformet : ita verus et singularis Christi discipulus, assecla et imitator evadet, ac pro vita temporali quam negligit, beata vitæ æternæ gaudia nanciscetur.

Vers. 26. Si quis mihi ministrat, me sequatur.) q. d. Qui cupit meus esse minister, assecla et discipulus, me imitetur per mortem et mortificationem, ac per bona opera, ait S. Chrysost. ut vias meas ambulet, ait S. August. non suas, non quæ sua sunt quærens, sed quæ Iesu Christi, quæcumque bona, sive in temporalibus, sive in spiritualibus faciens propter eum.

Et ubi sum ego, illic et minister meus erit.) Ecce fructum (pergit S. Augustin.) et mercedem : gratis amatur, et operis quo ministratur illi pretium est esse cum A illo, ut ibi sit adoptatus, ubi est unitus; nimirum in cælo, in visione et possessione Dei, in felicitate et gaudio æterno : ita S. Chrysost. Vide dicta Lucæ 22. 7. et seq.

Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus.) Honore cælesti, coram angelis, beatis et toto mundo. Non dixit : Ego honorificabo eum ; nondum enim de eo decentem opinionem habebant, sed maiorem de Patre, ait Chrysost.

Nunc anima mea turbata est.) Nota. Christus hic, quia Vers. 27. mortis post tres dies sibi instantis (dixit enim hæc Dominica Palmarum) mentionem fecerat, permisit in se excitari naturalem eius horrorem, uti fit in nobis, et hoc horrore seipsum turbavit. Unde ait, *salvifica*, id est, eripe me *ab hac hora*, et horrore mortis mihi imminentis. Simile fuit in horto, cum tristis usque ad mortem oravit : *Transeat a me calix iste.*

Causam dat S. Chrysost. Exhortatus, inquit, fuerat Christus suos ad sui sequelam per mortem; ne ergo dicant eum extra dolorem existentem facile de morte phi- B losophari, et alios ad eam adhortari, ostendit etiam se in agonia esse, et tamen mortem non recusare, ut nos eum sequamur, idemque faciamus in horrore mortis et mortificationis.

Causam secundam dat S. Cyrillus, ut se ostenderet non tantum Deum, sed et verum hominem esse, passionibus et ærumnis nostris obnoxium.

Tertiam dat S. August. et ex eo Beda, ut Christus in se nostras infirmitates suscipiens curaret, nosque roboraret. Audi August. *Sequi iubes animam meam, sed turbari video animam tuam: quale fundamentum quæram, si petra succumbit? Agnosco misericordiam tuam Domine: nam qui charitatis voluntate turbaris, infirmos, ne desperando pereant, consolaris : in se caput nostrum suscepit membrorum suorum affectum.* Et rursum : *Sicut nos excitavit ad summa, ita nobis compatitur ad infima.* Et mox Christum nobis ita loquentem inducit : *Audisti ad te vocem fortitudinis meæ: audisti in me vocem infirmitatis tuæ:* C *vires suggero ut curras, nec reprimo quod acceleras: sed transfero in me quod trepidas, et substerno quo transeas.*

Et quid dicam? Pater salvifica me ex hac hora.) Theophyl. et Leont. sic exponunt, q. d. In hac turbatione et agonia hæreo, et animo fluctuo, et nescio quid agam vel dicam. Dicamne ergo : Pater salvifica me ex hac hora? fugiamne mortem? minime; sed vincam meam agoniam, et ultro morti obviam ibo.

Simplicius et planius alii, q. d. Quid in hac agonia dicam? quo confugiam? quem invocem? utique Patrem qui salvat. Dicam ergo : *Pater salvifica me ex hac hora*, id est, libera me ab hac agonia mortis. Nam, ut ait S. August. Beda, et Rupert. similis est hæc oratio illi in horto : *Pater mi, si fieri potest, transeat a me calix iste:* quæ fuit oratio partis inferioris, sive appetitus naturalis, qui mortem horrebat; unde mox eam pars superior, puta mens et voluntas superior, correxit, dixitque: *Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.* Eodem modo et hanc corrigit, dum statim subiicit :

D Sed propterea veni in horam hanc.) Est correctio, qua Christus corrigit partem inferiorem, quæ dixerat : *Salvifica me ex hac hora*, q. d. Etsi naturaliter horream mortem, absolute tamen nolo naturale meum desiderium impleri, cum ad hoc venerim in mundum, ut hanc mortis horam subeam, et calicem passionis bibam : ita S. August. Beda, Rupert. et alii.

Pater clarifica nomen tuum.) Ut per mortem mihi Vers. 28. a te decretam, quam libenter accepto, clarificem, id est glorificem nomen tuum, per meam extremam obedientiam et religionem, qua me tibi in victimam pro peccatis totius mundi offeram, itaque homines peccato perditos vitæ gratiæ restituam, tibique reconciliabo, ac in cælum deducam, ut te glorificent in æternum : ita S. August. Chrys. Euthym. Sic de Petro dicitur cap. 21. 19. *Hoc autem dixit significans qua morte clarificaturus esset Deum.* Audi Augustin. clarifica me passione et resurrectione. Et S. Chrysost. quod pro veritate moritur, gloriam Dei vocat :

futurum enim erat, ut post crucem cognosceretur ab orbe nomen Dei. Et Glossa: Salvationem quæro, sed passionem non recuso, propter quam passionem clarifica me, quod est gloria nominis tui.

Secundo, *clarifica nomen tuum,* hoc quoque momento, ut Gentiles, qui ad me venerant, itemque Iudæi cognoscant me a te missum, ut homines morte mea redimam, ideoque te, tuamque beneficentiam clarificent. Hanc enim orationem exaudiens Pater respondit illico: *Et clarificavi, et iterum clarificabo:* ita Theodorus Heracleot.

VENIT ERGO VOX DE CÆLO: ET CLARIFICAVI, ET ITERUM CLARIFICABO.) *Clarificavi,* Primo, communicando ei quasi filio meo unigenito meam claritatem, id est maiestatem, gloriam et divinitatem ab omni æternitate, iuxta illud cap. 17. *Et nunc clarifica me tu, Pater, apud temetipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud te:* ita S. August. et Beda.

Secundo, per eumdem creando mundum, et omnia quæ in eo sunt in tempore: ita Rupert.

Tertio, et aptissime per vocem e cælo in baptismo delapsam, *Hic est Filius meus dilectus:* item per tot tantaque miracula, et virtutum opera, quæ Christus passim edidit: et in præsenti, hac voce mea e cælis clarifico, *et iterum clarificabo,* scilicet in morte, et post mortem Iesu, quando per eius resurrectionem, ascensionem in cælum, missionem Spiritus sancti, Apostolorum prædicationem et miracula, omnes Gentes ipsum quasi Christum Filium Dei, ac consequenter Deum Patrem agnoscent, colent, amabunt, adorabunt: ita Chrysostom. Cyrillus, Theophyl. Leont. Euthym. Iansen. Maldon. et alii.

Vers. 29. TURBA ERGO QUÆ STABAT ET AUDIEBAT (hanc vocem tubalem Dei Patris), DICEBAT TONITRUUM ESSE FACTUM.) Quia vox hæc maxima, crassissima et resonantissima erat instar tonitrui. Forte etiam quia confuse, non articulate vocem excipiebant, uti excipitur sonus confusus tonitrui. Unde Chrysost. *Aperta quidem,* inquit, *et significativa erat vox, sed et crassis et carnalibus cito evolavit, tantumque sonum retinuerunt.* Et mox: *Qui quod articulata quidem esset, noverant, sed quid significaret, non capiebant.* Sed verius est, ait Rupert. et ex eo Maldon. omnes hanc vocem articulate loquentem intellexisse, eiusque significationem cognovisse, verbi gratia, quod Iesus esset Filius Dei, Messias et Salvator: verum propter vocis magnitudinem persuadere sibi non potuisse veram esse vocem, sed aut tonitru esse, seque falli, qui humanam articulatamque vocem audisse sibi viderentur, aut certe vocem esse angeli. Atque propterea hoc Evangelistam commemorasse, ut doceret vocem non fuisse tacitam aut obscuram, ita ut solus audiret Christus, nec alii eius essent testes; sed tam magnam, tam claram fuisse, ut non solum omnes audierint, verum ita audierint, ut alii tonitruum, alii vocem angeli, nemo humanam esse, iudicaverint. Atque hoc ipsum indicabat vocem esse divinam, quod illi existimarent esse tonitruum: nam et tonitrua voces Dei vocari solent.

Tonitru e cælo Christi divinitatem testatur. Symbol. Tonitruum hoc significabat Iesum esse Filium Dei altitonantis, ac proinde ipsum quoque esse Deum altitonantem: tonitruum enim hic ad suum quasi recurrit auctorem, ut ipsum veneraretur, et Gentilibus indicaret. Rursum significabat Iesum, qua homo erat, non tantum ore tonare, et corde fulminare, ut dura hominum corda permoveret ad pœnitentiam, et frigida ad amoris ardorem; sed etiam Apostolos, cæterosque suos facere tonantes et fulminantes. Unde ipse Ioanni et Iacobo indidit nomen *Boanerges,* id est filii tonitrui, Marci c. 3. 17. Hinc et Paulus a S. Hieron. epist. 61. vocatur *tuba Evangelii, rugitus leonis nostri, tonitru Gentium.* Subdit enim: *Quem quotiescumque lego, videor mihi non verba, sed audire tonitrua.* Audi S. Chrysost. hom. 32. in epist. ad Roman. in Moral. *Tonitru ita terribile non est, sicut vox Pauli dæmonibus. Si enim vestimenta ipsius horruerunt, multo magis vocem. Ipsa vinctos illos et captivos egit, hæc orbem terrarum expurgavit, hæc morbos dissolvit, vitium expulit, veritatem superinduxit, Christum habuit inhabitatorem. Is ubique cum illo profectus est, et quod erant Cherubim, hoc erat et vox Pauli. Quemadmodum in potentatibus illis sedit Deus; ita et in lingua Pauli.* Sic S. *Basilii oratio erat tonitru, quia vita eius erat fulgur,* ait Nazianz. orat. 20. Hinc vox Christi assimilatur voci aquarum multarum, Apocal. 1. 15. et voci multitudinis, Daniel. 10. 6.

ALII DICEBANT: ANGELUS EI LOCUTUS EST.) Erat enim vox hæc augustior humana, ideoque angelica, imo divina. Angelus enim subiens personam Dei Patris, vocem hanc instar tonitrui in aere formarat.

RESPONDIT IESUS, ET DIXIT: NON PROPTER ME HÆC VOX VENIT, SED PROPTER VOS.) Ut scilicet in me credatis, itaque salvemini: ego enim hac voce non egeo. Sum enim Verbum Patris, quod increata et immensa laude et gloria glorificat Deus Pater et Spiritus sanctus; quare creata et modica vocis huius laude non egeo: vos vero illa egetis, quia mihi nonnulli e vobis obiiciunt, me non esse Dei Filium, nec a Deo missum; alii de eo dubitant: contrarium enim utrisque hæc vox Patris vobis proclamat, ut omne dubium vobis eximat: ita S. August. Beda Rupert. Cyrillus, Chrysost. Theophyl. Euthym. Vers. 30.

NUNC IUDICIUM EST MUNDI: NUNC PRINCEPS HUIUS MUNDI EIICIETUR FORAS.) *Iudicium* sæpe condemnationem quæ fit in iudicio, metonymice significat, et sic hoc loco accipit Chrysost. Theophyl. et Euthym. q. d. Nunc instat mundi, id est Iudæorum mundanorum, condemnatio, et vindicta Dei, eo quod me innocentem, imo Messiam et Dei Filium ad mortem condemnarint. Melius alii accipiunt *iudicium,* non pro condemnatione nocentis, sed pro innocentis absolutione, vel potius oppressi ab oppressore et tyranno liberatione, q. d. *Nunc est,* id est, nunc instat tempus, quo mundus per tyrannidem oppressus a diabolo, ab eo liberetur. Instat enim mors mea, per quam homines a peccato, et consequenter a potestate et tyrannide diaboli liberabo, ac diabolum, qui huc usque mundo tyrannice dominatus est, eiiciam foras, ut scilicet extra mentes fidelium et Sanctorum ablegetur in mentes infidelium et impiorum. Unde argute Rupert. *Duos,* inquit, *mundos vult intelligi, videlicet alterum inimicum, alterum reconciliatum: sive alterum damnatum, et alterum salvatum, dum dicit primo sine articulo: Iudicium est mundi; secundo autem signanter cum articulo: Princeps, inquit, huius mundi. Quod ergo iudicium mundi, et quæ est eiectio principis huius mundi? utique præsens passio ipsius, qui hæc loquitur, Domini nostri Iesu Christi, iudicium est mundi, id est salvatio, discernens a reprobis universitatem electorum, qui fuerunt ab initio sæculi usque ad horam eiusdem passionis; eiectio vero principis huius mundi, qui principatum tenet in amatoribus huius mundi, reconciliatio est Gentilium electorum, in quibus diabolus per idololatriam inhabitabat, ante sæpe dictam clarificationem eiusdem Domini nostri Iesu Christi.* Significat hic ergo Christus, Primo, se mundum id est gentes e toto mundo in se credituras, per mortem suam liberaturum a peccato et diabolo. Secundo, se diabolum eiecturum ex animis fidelium, item ex aris et templis, ut in iis deinceps colatur Deus verus eiectis idolis et dæmonibus. Tertio, se diabolo adempturum vim et potestatem, qua ante suum adventum, tentando validissime homines, omnes pene trahebat ad peccatum, indeque ad suum iugum: quare infregit vires diaboli Christus, ut nunc nec toties, nec tam valide sicut ante homines tentare possit, atque hominibus gratiam potentem largitur, qua facile, si ei conniti velint, tentationi resistere valeant. Vers. 31.

Quarto, Christus multos dæmones eiecit a corporibus hominum, totoque terræ ambitu, eosque in infernum relegavit. Unde Prosper in dimidio tempor. cap. 2. legit, *Nunc princeps huius mundi missus est deorsum,* in tartara. Hinc et dæmones expulsi a Christo, eum rogabant ne mitteret ipsos in abyssum, Luc. 8. 31. Audi S. August. *Prævidebat post passionem et glorificationem suam, per universum mundum multos populos credituros, e quorum cordibus diabolus, quando ei ex fide renuntiant, foras eii-*

citur. Est quidem et de veterum iustorum cordibus eiectus, sed dicitur nunc eiiciendus, quia quod in paucissimis factum est tunc, in multis magnisque populis mox erat futurum. Eiicitur quidem diabolus foras, attamen tentare non cessat; sed aliud est intrinsecus regnare, aliud forinsecus oppugnare. Simile dat Chrysost. *Ut si quis,* ait, *debitores feriat, et in vincula mittat, eademque dementia eum, qui nihil debet, in carcerem ducat; is eorum quæ in alios fecit, pænas dabit: sic diabolus per ea quæ in Christum ausus est, eorum etiam, quæ in nos fecit, pœnas dedit.*

Hoc est quod Christus dixit Luc. 11. 21. *Dum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma eius auferet, in quibus confidebat, et spolia eius distribuet.*

Christus igitur hic videns Gentiles sui videndi cupidos, indoluit totum mundum gentilismo oppressum, in idolis adorare diabolum; quare optavit mortem suam accelerari, ut eis a Deo fidem et gratiam impetraret, ac Apostolos mitteret, qui eos ad Deum converterent; ideoque ait, *Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras.* Simili modo S. Gregor. teste Ioanne Diacono in eius Vita lib. 1. cap. 21. cum Romæ videret venales iuvenes Anglos, vultu venustos, et rogaret qui et quales essent, unde venirent, an regio eorum Christiana foret vel Pagana, cumque Paganam audisset, acriter ingemiscens: *Heu, proh dolor!* inquit, *quam splendidas facies princeps tenebrarum nunc possidet, tantaque frontis species vacuam ab interna Dei gratia mentem gestat. Rursum interrogavit quod esset vocabulum gentis illius? Mercator respondit: Angli vocantur. At ille: Bene, inquit, Angli, quasi angeli: quia et angelicos vultus habent, et tales in cælis angelorum decet esse concives. Iterum ergo interrogavit, quod nomen haberet ipsa provincia? Mercator resp. Provinciales illi Deiri vocantur. Et Gregorius: Bene, inquit, Deiri, quia de ira sunt eruendi, et ad Christi gratiam convocandi. Rex, ait, illius provinciæ quomodo nuncupatur? Mercator respondit: Ælle vocatur. Et Gregorius alludens ad nomen dixit: Bene, quia rex dicitur Ælle; Alleluia etenim in laude creatoris, in partibus illis oportet decantari.* Mox itaque accessit ad Pontificem Benedictum, ab eoque petiit in Angliam mitti, ut Anglos converteret, unde ipse ab Anglis quasi eorum Apostolus colitur.

S. Gregorius visis Anglis iuvenibus venustis, de conversione Angliæ sollicitus est.

Vers. 32. ET EGO SI EXALTATUS FUERO A TERRA, OMNIA TRAHAM AD MEIPSUM.) *Si exaltatus fuero*, per resurrectionem et ascensionem in cælum, ait Chrysost. Melius alii passim, q. d. Si exaltatus fuero in crucem, id est, si in alta cruce crucifixus fuero. Unde Ioannes id explicans subdit: *Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus.* Loquitur Christus, ait Maldonatus, de se tamquam de milite cum diabolo pugnante; solet miles eo fortior esse, et adversario superior, quo ex altiore loco pugnat: significavit ergo se ex cruce sua, tamquam ex altissima et munitissima arce pugnaturum, diabolumque victurum esse: propterea genus illud mortis *exaltationem* appellavit. Traxit exaltatus omnia ad semetipsum, quemadmodum aquila in sublime volans prædam trahit.

Sic Marcus Arethusæ in Syria Episcopus, sub Iuliano Apostata suspensus in alto, ac melle perunctus, ut vespis et apibus fieret pabulum, suos tortores irridebat, dicebatque *illos esse humiles et terrenos, se vero arduum et sublimem*, ait Theod. lib. 3. Histor. cap. 7. et Sozomen. l. 5. cap. 10. Magis ad litteram alludit. Christus ad id quod dixit cap. 3. v. 14. *Sicut Moses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Moraliter docet hic Christus crucem non esse horrendam, sed ambiendam, quia sola crux exaltat.

OMNIA.) Id est animam et corpus, ait S. Augustin. et Beda. At Rupert. *omnia*, hoc est cælum, terram, homines, angelos et dæmones: quia scilicet efficiam, *ut in nomine Iesu omne genuflectatur, cælestium, terrestrium et infernorum*, Philipp. 2.

Tertio et planissime, *omnia*, id est omnes homines omnium gentium, qui in me credere volent, puta omnia hominum genera, ait S. August. Unde S. Cyrill. Chrys. et Theoph. pro *omnia* legunt *omnes*, sed τὸ *omnia* magis emphaticum est, q. d. Omnia spolia diaboli, puta omnia mundi opima, hoc est totius mundi gentes, quæ in me credent. Quem enim paulo ante vocavit *mundum*, hic vocat *omnia;* Arabicus, *traham ad me unumquemque;* Syrus, *omnes.*

TRAHAM.) Id est, abstraham ab invito diabolo, ut ipsos non invitos, sed volentes blandiendo suaviter, sed efficaciter traham ad meipsum, ut eos fratres meos, imo filios efficiam; ut sicut ego sum Filius Dei naturalis, sic illi sint Filii Dei adoptivi. Græce enim est ἑλκύσω, id est, traham per vim, scilicet invito diabolo, ei violenter prædam eripiens, ac homines animans et roborans, ut sibi suisque concupiscentiis vim faciant, iuxta illud: *Regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*, Matth. 11.

Audi S. Leonem serm. 8. de Passione eleganter et pathetice totum hunc locum pertractantem: *O admirabilis potentia crucis! o ineffabilis gloria passionis! in qua et tribunal Domini, et iudicium mundi, et potestas est crucifixi. Traxisti enim Domine omnia ad te, et cum expandisses tota die manus tuas ad populum non credentem et contradicentem tibi, confitendæ maiestatis tuæ sensum totus mundus accepit. Traxisti Domine omnia, cum in execrationem Iudaici sceleris, unam protulerunt omnia elementa sententiam, cum obscuratis luminaribus cæli, et converso in noctem die, terra quoque motibus quateretur insolitis, universaque creatura impiorum se usui negaret.* Efficacius deinde hunc Christi tractum prosequitur et perurget: *Traxisti Domine omnia ad te, quoniam scisso templi velo Sancta sanctorum ab indignis pontificibus recesserunt, ut figura in veritatem, prophetia in manifestationem, et lex in Evangelium verteretur. Traxisti Domine omnia ad te, ut quod in uno Iudææ templo obumbratis significationibus tegebatur, pleno apertoque sacramento universarum ubique nationum devotio celebraret. Nunc enim et ordo clarior Levitarum, et dignitas amplior seniorum, et sacratior est unctio sacerdotum: quia crux tua omnium fons benedictionum, omnium est causa gratiarum, per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte.*

Porro Christus a terra exaltatus in crucem, ut medius penderet inter cælum et terram, traxit ad se omnia. Primo, quia cælum terræ, angelos Gentibus, Gentes Iudæis, Deum hominibus, reconciliavit: *Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso, in unum novum hominem, faciens pacem, et reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso*, Ephes. 2. 14.

Secundo, quia omnes totius mundi gentes ad fidem et amorem sui traxit: traxit autem illas a terra ad crucem, puta ad pœnitentiam, continuam mortificationem, martyrium, et a cruce ad cælum: traxit, inquam, primo, sanguinis sui merito et pretio; secundo suo exemplo; tertio, suo amore. Quis enim Christum ex amore pro nobis ultro morientem non redamet? Quis non dicat cum S. Ignatio Martyre inter leones constituto: *Amor meus crucifixus est?* Vide dicta Zachariæ 13. 6. ad illa: *His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.*

Tertio symbolice, Christus in cruce traxit ad se omnia, id est, Deum creatorem cum omnibus creaturis. Deus enim hoc Christi sacrificio placatus fuit hominibus: sol et cæli obstupuerunt, unde quasi lugentes creatoris sui mortem, radios a terra subtraxerunt; luna sub sole se abscondit, aer tenebris densissimis sese involvit, terra tota e centro convulsa et conquassata intremuit, petræ scissæ sunt, et monumenta aperta, ut tam sepulti, quam vivi mortem Christi plangerent, uti insinuavit S. Leo. Omnes ergo creaturæ ad Christum crucifixum quasi se erexerunt, tamquam obstupescentes, et offerentes se ad pugnandum pro eo contra Iudæos christicidas, eosque disperdendum.

Porro perperam hinc colligebant Origenistæ: Christus traxit ad se omnia; ergo etiam damnatos ex inferno traxit et salvavit: quia, ut explicat S. Gregor. l. 6. ep. 15. Christus traxit omnia, scilicet electa: *nam trahi ad Deum post mortem non potuit,* inquit, *qui se a Deo male vivendo separavit.*

Symbolice, S. Bern. serm. 21. in Cantic. hanc Christi sententiam sibi omnibusque Religiosis adaptat. Hi enim per contemptum terrenorum, et amorem cælestium, exaltantur a terra, itaque omnia ad se trahunt: quia omnia tam adversa, quam prospera eis cooperantur in bonum, atque ipsi omnia quasi calcando possident; *fideli* enim *totus mundus divitiarum est.*

Hoc autem dicebat significans qua morte esset moriturus) Nimirum morte crucis: in hac enim pendens exaltatur a terra. Sunt verba non Christi, sed Ioannis verba Christi interpretantis; unde parenthesi intercipiuntur.

Respondit ei turba: Nos audivimus ex lege, quia (quod) Christus manet in æternum, et quomodo tu dicis, oportet exaltari Filium hominis?) Intellexerunt Iudæi, quod Christus de morte sua in cruce dixisset: exaltari enim a terra idem est quod crucifigi: quærunt ergo quomodo se dicat moriturum, cum lex asserat Christum non moriturum? Aliter S. August. *Intellexerunt,* ait, *eum hoc dixisse, quod ipsi facere cogitabant; nec verborum obscuritatem eis aperuit infusa sapientia, sed stimulata conscientia.*

Ex lege.) *Lex* vocatur totum vetus testamentum. Ergo Christum mansurum in æternum, ideoque non moriturum, Iudæi colligebant ex illo Michææ 5. 2. *Egressus eius ab initio a diebus æternitatis.* Et Psal. 109. 4. *Tu es sacerdos in æternum.* Psal. 88. 30. *Ponam in sæculum sæculi semen eius, et thronum eius sicut dies cæli;* et v. 38. *Et thronus eius sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum, et testis in cælo fidelis.* Et Psal. 71. 5. *Et permanebit cum sole, et ante lunam in generatione et generationem.* Isaiæ 9. 7. *Vocabitur pater futuri sæculi.* Similia sunt Isaiæ 40. 8. Ezech. 37. 25. Daniel. 9. 26. Verum hæ Script. loquuntur de regno Christi glorioso, quod post mortem resurgens et ascendens in cælo adeptus est: hoc enim erit æternum. Nam alioqui Christum ante hoc regnum moriturum expresse prædixit Isaias toto cap. 53. David Psal. 21. 12. et 17. Daniel. cap. 9. 26. Ierem. cap. 11. 19.

Quis est iste Filius hominis.) q. d. Si tu es ille Filius hominis, de quo loqueris (uti apparet ex eo, quod te soleas Filium hominis appellare) quomodo ergo vis haberi Christus? Christus enim secundum legem, id est, iuxta oracula Prophetarum iam citata, est æternus, nec mori potest, cum tu ex adverso dicas Filium hominis debere mori et exaltari in cruce. Quod si quis alius est Filius hominis, de quo loqueris, edicito quis ille sit? ita Tolet. et Iansen. Paulo aliter Maldon. censet Iudæos hic quasi Christum convicissent, ei insultare, et victo illudere: Quis est iste Filius hominis? quemadmodum si barbarus miles, et victoria insolens capto a se in bello regi, et in servitutem redacto dicat: Quis est iste rex? et quemadmodum eidem Christo iidem postea Iudæi capto dixerunt: *Ave rex Iudæorum.*

Vers. 35. Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicum lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant: et (id est, quia) qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat.) Christus noluit directe ad obiectionem Iudæorum respondere, quia sciebat eos indignos et incapaces esse responsi, ait Cyrill. Indirecte ergo respondet, ut se quasi luce utantur: brevi enim hanc lucem extinctum iri per mortem, cum frustra eam sint requisituri: quod si hac luce uti velint, ab ea illuminationem recepturos, qua obiectionis suæ solutionem videant, cæteraque ad salutem necessaria cognoscant. Latini passim τo *modicum* referunt ad *lumen,* q. d. Habetis adhuc modicum luminis et intelligentiæ, quo intelligitis Christum mansurum in æternum. Sed non cognoscitis ipsum moriturum quoque et resurrecturum. *Ambulate* ergo *dum lumen habetis,* hoc est, pergite, et proficite in indaganda et cognoscenda veritate, dum hoc intelligentiæ lumen habetis. Sic enim cognoscetis qua ratione Christus moriturus quidem sit, sed tamen resuscitatus mansurus sit in æternum: ita S. August. Beda, Rupert. S. Bern. serm. 49. in Cant. Lyran. et alii.

Verum τo *modicum* non refertur ad lumen, sed ad χρονον, id est tempus. Græca enim habent, ετι μικρον χρονον, τo φως μεθ'υμων εστι, hoc est: *Adhuc ad modicum tempus lux vobiscum est.* Ita Syrus, et Arabicus: *Lumen,* ait, *est vobiscum tempore modico.* Christus vocat seipsum *lumen* vel *lucem,* sive solem mundi, ob causas quas recensui, cap. 1. 4. et epist. 1. Ioan. 1. 5.

S. Chrysost. ergo et Theophyl. censent Christum hic se assimilasse luci, sive soli, quia sicut lux solis noctu non extinguitur, sed absconditur dumtaxat ad modicum tempus, ut mane rursum oriatur, et luceat toto die; sic et se moriturum quidem, sed tertio die resurrecturum, indeque victurum et regnaturum in æternum, quod quærebant Iudæi.

Secundo, planius et germanius exponas, q. d. Ego Christus, qui sum lux mundi, eum illuminans doctrina et cognitione Dei, salutis et rerum divinarum, adhuc modico tempore (per tres dies) vobiscum, o Iudæi, corporaliter ero, conversabor, docebo, prædicabo: quare si sapitis, quamdiu me sic habetis vobis præsentem, ac doctrina et miraculis prælucentem, ambulate, id est amplexamini, et sectamini hanc lucem, id est, ut sequitur, credite in me, audite me, interrogate me: ego omnia vestra dubia resolvam, ac nominatim quomodo Christus moriturus sit, et tamen mansurus in æternum, quod nunc mihi proposuistis; nam si id non feceritis, brevi a vobis auferetur hæc lux, id est, brevi ego moriar, ac tum tenebræ errorum vos occupabunt et involvent. Licet enim Apostolos post me relicturus sim, qui lucem Evangelii a me allatam prosequentur; tamen illos parvi facietis et persequemini, frustra me, qui sum ipsa originalis lux, requisituri. Simili modo Christus iisdem Iudæis cap. 7. 33. ait: *Adhuc modicum tempus vobiscum sum, et vado ad eum qui misit me. Quæretis me, et non invenietis.*

Lucem ergo Christus vocat seipsum, suamque vitam. Quare minus apte et genuine Chrysost. Theoph. et Rupert. per *lucem* accipiunt cuiusque fidelis vitam, quæ cuique quasi sua dies est, q. d. Ambulate, id est, bene agite, et credite in me, dum lux vitæ vobis suppetit: nam post eam succedent tenebræ mortis, cum credere et bene agere non licebit.

Symbolice, Leont. per *tenebras* accipit peccata: Rupert. vero damnatorum pœnas: inter has enim una sunt tenebræ exteriores, Matth. 8. 12.

Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis.) Ecce hic explicat τo *ambulate dum lucem habetis,* per *credite in lucem,* scilicet in me, qui sum lux mundi; credite, inquam, quod ego sim Messias Filius Dei, et salvator mundi, mihique et Evangelio meo obedite. Ita Cyrill. et Theoph. *ut sitis filii lucis,* ut scilicet sitis filii mei, qui sum lux mundi, ac consequenter filii gratiæ, charitatis, virtutis et sanctitatis in hac vita, ac filii resurrectionis, felicitatis, et gloriæ in altera. Vide dicta 1. Ioan. 1. 5. *Quoniam Deus lux est.* Et in Evang. eiusdem cap. 1. 4. Et Ephes. 5. 8. *Ut filii lucis ambulate: fructus enim lucis est in omni bonitate, et iustitia et veritate.* Vers. 36.

Tropologice: cum sentis Spiritus sancti illuminationes, instinctus, afflatus, eos illico sequere et exequere, quia instar fulguris apparent et disparent. Sic S. Franciscus cum audiret Dei inspirationem, licet iter agens, subsistebat, ut eam exciperet, statimque eam in opus conferebat.

Hæc locutus est Iesus, et abiit, et abscondit se ab eis.) Quia prævidebat eorum cogitationes, quod vellent eum capere ante præfinitum a Patre tempus. Ita Chrysost. Theophyl. et alii. *Abscondit se,* modico tempore, puta noctu. Nam Christus hisce tribus ultimis vitæ suæ diebus per diem docebat in templo, noctu vero secedebat in Montem Oliveti, indeque in Bethaniam, ut pa- Abscondit se Iesus a Iudæis.

tet Lucæ 21. 37. Unde Maldon. censet Christum se abscondisse secedendo in Bethaniam.

Ab eis.) Non *ab eis*, ait S. August. et ex eo Beda, qui credere et diligere cœperant; non *ab eis* qui cum ramis palmarum et laudibus obviam veneraut, sed *ab eis* qui videbant, et invidebant, quia nec videbant, sed in lapidem illum cæcitate offendebant.

Symbol. Rupertus: Abscondit, inquit, Christus se ab eis, non loco, sed gratia, quia eos in sua infidelitate reliquit, excæcavit et obduravit, ut sequitur.

Vers. 37. Cum autem tanta (Græce, τοσαυτα, id est, tot et tanta, sive tam magna) signa fecisset coram eis, non credebant in eum.) S. Chrysost. Theophyl. et Euthym. opinantur Iesum hoc tempore multa miracula patrasse, ut iis Iudæos ad credendum in se promoveret, de iisque hic loqui, sed illa a Ioanne brevitatis studio esse omissa. Melius alii censent Ioannem loqui de omnibus miraculis, quæ toto prædicationis tempore Iesus operatus est. Dat enim causam, cur Iesus dixerit, *Credite in lucem*, q. d. Ego tot signis probavi me esse Messiam et doctorem mundi, cur ergo in me non credidistis? Non est quod plura a me expectetis. Ego enim iam ad finem mortemque pergo. Si ergo sapitis, autequam abeo, illico credite in me.

Tres causæ cur Iudæi non credant Christo.

Causa cur pauci in Iesum crediderint, ac plurimi non crediderint, fuit partim eorum animalis vita, qua bonis terrenis, suisque cupiditatibus affixi, bona cælestia et muudanorum contemptum quæ Christus prædicabat, non capiebaut; partim timor Scribarum, pontificum et principum, quos sciebant Iesu adversari: populus enim sequitur fidem suorum principum: partim Christi paupertas, modestia et humilitas, quam ipsi spreverunt. Sperabant enim, et etiamnum sperant, Messiam suum venturum cum magna pompa, magnisque opibus, quasi alterum Salomonem regem Israelis.

Vers. 38. Ut sermo Isaiæ Prophetæ impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui revelatum est?) To *ut* non finem et scopum a Deo intentum, sed consecutionem, sive id quod secutum est, significat, q. d. Unde ex Iudæorum incredulitate secutum factumque ut sermo Isaiæ, quo eam prædixit, impleretur: ita Chrysost. Cyrill. et alii.

Quis credidit auditui nostro?) Citat Isaiæ cap. 53. 1. ubi ea plenius explicui: quare breviter hic perstringam.

Auditui nostro.) Id est, prædicationi et sermoni audito, quem scilicet Iudæi a me Christo, meisque Apostolis evangelizantibus audierunt, q. d. Quam pauci Iudæi crediderunt Evangelio, quod a me et Apostolis prædicatum ipsi audierunt? Est hebraismus: nam שמעה *scemaa*, id est, *auditus*, ponitur pro prædicatione quæ auditur, scilicet potentia vel actus ponitur pro suo obiecto, quod crebrum est apud Hebræos.

Christus est brachium Domini.

Brachium Domini.) Id est, Christus, q. d. Quam paucis Iudæis Christus cognitus et revelatus fuit! Christus enim dicitur *Brachium Domini*, quia a Patre ομουσιος procedit, sicut brachium a corpore et capite illi consubstantiale emanat. Secundo, quia Christus qua Deus, Patris est brachium, id est virtus, robur et fortitudo, per quam omnia potenter operatur. Tertio, quia Christus, qua homo in carne assumpta, apud homines magnæ virtutis et potentiæ Dei opera exercuit. Ita S. August. Beda, Rupert. Tolet. Iansen. Maldon. et alii hic, ac S. Hieron. in Isaiæ cap. 53. et S. Athanas. lib. de Communi essentia Patris et Filii et Spiritus sancti. Potest Secundo, simplicius et planius *brachium* accipi pro divina virtute et potentia, quæ in miraculis Christi se exerebat, q. d. Quam pauci Iudæi agnoverunt Dei virtutem in Christo, tot tantaque operantem: ita Iansen. et Maldon.

Vers. 39. et 40. Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias: Excæcavit oculos eorum, et induravit cor eorum: ut non videant oculis, et non intelligant corde, et convertantur, et sanem eos.) *Propterea*, etc. *quia*. Nota, has duas particulas causales hic non sumi proprie, nec causam significare, q. d. Causa incredulitatis Iudæorum fuit Dei excæcatio, ut vult Calvinus; sed tantum significare consecutionis necessitatem, et sequelæ ordinem, q. d. Fieri non poterat, ut, cum Isaias dixerit et prædixerit, Iudæos non credituros in Christum, ipsi tamen ei crederent, quia non potest mentiri Scriptura, nec falli præscientia Dei, quæ eos non credituros per Isaiam prædixit. Id autem prædixit, quia prævidebat eos sua libertate, pertinacia et malitia non credituros Christo. Ideo enim Deus prævidit eos non credituros, quia ipsi libere non erant credituri. Non autem ideo ipsi non crediderunt, quia Deus prævidebat eos non credituros. Prius enim est ipsos non credituros, quam Deus eos non credituros prævideat: Deus enim prævidet futurum, quia id revera futurum est: nil enim Deus prævidere potest, nisi quod iam revera fore vel futurum præsupponitur. Obiectum enim visum prius est ipsa visione; nil enim videri potest, nisi quod iam est vel erit: ita Chrysostomus, Iansenius, Maldonatus et alii.

Verum S. August. et ex eo Toletus sic exponit, q. d. Propterea Iudæi non poterant credere Christo, quia ipsi obdurati et excæcati erant, sicut prædixit Isaias: sed tunc το *non poterant*, non absolutam necessitatem, sed vel moralem, id est magnam difficultatem, vel conditionalem significat, q. d. Iudæi non poterant credere Christo, posito eo quod ipsi suis vitiis, tenebris et erroribus affixi, iis adhærere animum obfirmarant, ideoque sua malitia se obdurassent et excæcassent. Alioqui enim excæcati et obdurati, quia habent liberum arbitrium, nec gratia sufficiens eis deest, absolute possunt suam obdurationem deponere, seseque ad Deum convertere.

Excæcavit oculos eorum, et induravit cor eorum.) Citat Christus Isaiæ cap. 6. 9. et 10. ubi fuse hæc explicui: quare breviter ea hic repetam. Nota Primo, excæcari proprie intellectum, obdurari vero affectum et voluntatem. Secundo, excæcationis et obdurationis directam et propriam causam esse propriam hominis libertatem et malitiam, iuxta illud Sapient. cap. 2. v. 21. *Excæcavit illos malitia eorum.* Unde Arabicus hic vertit, *Excæcati sunt oculi eorum, et indurata sunt corda eorum;* Syrus, *Occæcati sunt oculi eorum, et tenebris offusa sunt corda eorum.* Deus tamen dicitur hominem excæcare et obdurare indirecte et improprie, quia illi lumen veritatis et gratiæ sensim subtrahit, ac errorum et vitiorum occasiones ei a diabolo, carne et mundo obiici permittit, ad puniendum priora eius peccata.

Porro in Isaia pro *excæcavit* est, *excæca cor populi:* quæ sunt verba Dei ad Isaiam, sed eodem redit sensus. *Excæca* enim idem est quod, prædic eum a me indirecte excæcandum. *Excæcavit* ergo idem est quod *excæcabit.* Ponitur enim præteritum pro futuro, ut significetur rei certitudo, scilicet, rem tam certo futuram, ac si iam facta esset; nimirum tam certo excæcandos fore Iudæos, ac si iam excæcati essent.

Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam eius, et locutus est de eo.) *Gloriam eius*, scilicet Christi, sive filii Dei incarnati, de quo sermo præcessit et sequitur: ita Cyrillus, Nonnus, Leont. August. et passim veteres contra Arrianos. Hinc ergo patet Christum Dei Filium vere esse Deum, Patri ομουσιον, qui scilicet eamdem cum Patre habeat substantiam, maiestatem et gloriam. Nam verba hæc, et gloriam hanc divinam fuisse Dei Patris non negant Iudæi, nec de eo dubium esse potest; hic vero dicitur eamdem gloriam fuisse Filii. Eamdem fuisse Spiritus sancti patet Act. cap. 28. v. 25. ideoque SS. Trinitati sic coram Isaia appareuti, Seraphini acclamabant ter: *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth; plena est omnis terra gloria eius.* Vers. 41.

Quamnam Dei gloriam vidit Isaias.

Hæc ergo gloria, quam vidit Isaias cap. 6. fuit gloriosa effigies, qua SS. Trinitatis essentia, et personæ singulæ clare ei per symbolum aliquod imaginarium, modo nobis ineffabili repræsentabantur. Effigies autem hæc fuit species humana; Deus enim visus fuit Isaiæ, quasi homo vel rex sedens in throno excelso: unde tam faciem, quam pedes Dei nominat et describit Isaias. Denique hæc spe-

cies gloriose adornata fuit ingenti lumine et maiestate: unde Ioannes illam hic vocat *gloriam*. Itaque Isaias in illa visione, ait Ribera, Maldonat, Toletus et alii, cognovit apertissime, quantum ab homine in hac mortalitate cognosci potest, tres personas in unitate essentiæ, tum ex clamore Seraphim, tum ex altissima revelatione quam habuit, et ideo dicit: *Quando vidit gloriam eius*, id est, quando ei per revelationem ostensa est persona Filii coæqualis et consubstantialis Patri et Spiritui sancto. Plura de hac visione dixi Isaiæ 6. 1.

Vers. 42. Verumtamen et ex principibus multi crediderunt in eum: sed propter Pharisæos non confitebantur, ut e synagoga non eiicerentur.) *Principes* vocat non summos pontifices et magistratus; hi enim paulo post Iesum ceperunt et occiderunt, sed Primores et Proceres, ut vertit Syrus, qui cæteris sapientia, auctoritate, opibus eminebant, tam inter sacerdotes quam inter laicos: ita Rupertus. Hi ergo convicti veritate, ac sanctitate, et miraculis Iesu, crediderunt ipsum esse Messiam; sed id palam profiteri non audebant, ne extra synagogam pellerentur. Hoc enim iam decretum erat a Pharisæis, ut audivimus cap. 9. 22.

Vers. 43. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei.) *Gloria* hic Primo active accipi potest, q. d. Dilexerunt glorificare magis homines, puta Iudæos et Pharisæos, dicendo illos esse sapientes et veros legis doctores, quam Iesum a Deo missum, ut profiterentur ipsum esse Messiam, lucem et doctorem mundi.

Secundo, et potius passive, q. d. Dilexerunt magis glorificari ab hominibus, quam a Deo, ut scilicet a Pharisæis audirent. Vos estis veri Israelitæ, qui in fide patrum constantes, Mosen priscum novatori Iesu, antiquam Israelitarum religionem novitiæ Christianorum sectæ prætulistis: ita S. August. Cyrill. Beda, Chrysost. Theophyl. et alii. Hi ergo habebant fidem Christi, sed non charitatem; si enim eam habuissent, magis dilexissent gloriam Dei quam hominum, et fidem Christi, quam corde tenebant, ore professi fuissent: *Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, Rom. 10.

Tales hodie multi sunt in Anglia, Germania, Polonia, qui fidem et pietatem in mente colunt, sed exterius ostendere non audent, ne hæreticorum vel mundanorum irrisiones et scommata incurrant, contra quos fulminat Christus: *Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, et Patris et sanctorum angelorum*, Lucæ 9. 26.

Sapienter Glossa ex S. August. tract. 53. in fine: Ideo, ait, crux figitur in fronte, ubi est sedes verecundiæ, ne de Christi nomine erubescamus, magisque Dei, quam hominum gloriam quæramus.

Vers. 44. Iesus autem clamavit, et dixit: Qui credit in me, non credit in me (tantum, ut addit Arabicus) sed (etiam) in eum qui misit me.) An Iesus hæc dixerit eodem tempore quo præcedentia v. 35. ut vult Maldonat. antequam se absconderet et abiret, ut dixit v. 36. (quasi illud ibi dicatur per anticipationem, cum recto ordine ponendum sit in fine capitis) an vero alio tempore, ut vult Theophyl. incertum et ambiguum, ideoque problema est. Christus enim hisce tribus ultimis vitæ suæ diebus, noctu secedebat in Montem Oliveti et Bethaniam, mane vero redibat ad templum, ibique docebat et concionabatur. Cum videret ergo alios sibi non credere, alios vero credere, sed non audere fidem suam profiteri, ex pudore et metu Pharisæorum, *clamavit* contenta voce ut pudorem hunc et metum eis eximeret: *Qui credit in me*, non credit in merum pauperem, miserumque hominem, sed in hominem qui simul est Deus, ideoque *credit in Deum, qui misit me*, puta in Deum Patrem, cui sum ὁμούσιος et consubstantialis, q. d. Non vos pudeat meæ paupertatis et humilitatis, quia, etsi exterius pauper sim et humilis, interius tamen sum dives et sublimis: sum enim Deus de Deo: quare qui in me credit, in Deum credit. Quid autem dignius et gloriosius, quam in Deum credere? Quid metuat vel erubescat, qui in Deum credit? Addit Cyrillus:

A *Clamavit* Iesus, ut significaret se nolle timide et occulte coli, sed velle ut fidem libere et clare profiteamur et proclamemus. Tertio, *clamavit*, quia parum illi temporis ad prædicandum restabat, ait Rupertus, nam post tres dies crucifixus est, q. d. Qui vult me audire, credere et salvari, illico id faciat: nam post triduum nemo me audire poterit. Ita S. Chrysostomus: Quid formidatis, ait, credere in me, in Deum fides pervenit per me, sicut qui fluminis aquam accipit, non accipit eam quæ est fontis. Et S. August. *Quia*, ait, *homo apparebat hominibus cum lateret Deus, ne putarent eum esse tantum quod videbant* (hominem) *talem ac tantum se credi volens* (Deum) *qualis et quantus est Pater, inquit: Qui credit in me, non credit in me, id est, in hoc quod videt, sed in eum qui me misit, id est, Patrem.*

Hinc ergo patet Filium esse Deum, Deoque Patri consubstantialem. Negabant id Arriani et obiiciebant: Qui credit Apostolis a Deo missis, in Deum credit; et tamen non credit Apostolos esse Deos. Ergo pariter qui credit B Christo a Deo misso, esto in Deum credat, non tamen credit Christum esse Deum. Resp. negando sequelam. Nos enim credimus quidem Apostolis, sed non in Apostolos. Christus autem hic ait: *Qui credit in me, credit in eum qui misit me.* Nemo autem credit in aliquem, nisi in eum qui est Deus. Ergo si in Christum credimus, credimus ipsum esse Deum, cumque non nisi unus sit Deus, credimus ipsum eumdem numero esse Deum cum Deo Patre, ideoque ait: *Qui credit in me, credit in eum qui misit me*, q. d. Qui credit in me Dei Filium, credit pariter in Deum Patrem meum, quia una utrique est natura, una maiestas: ita S. August. Cyrill. Theoph. Euthym, et alii. Unde ut id clarius significet, subdit Christus:

Et qui videt me, videt eum qui misit me.) Quia unica est utrique natura; quare eo modo, quo per humanitatem videt deitatem meam in ea latentem, eodem modo videt quoque deitatem Patris mei, cum una sit eademque. Ita S. August. Ostendit, ait, adeo nihil distare inter C se et Patrem, ut qui se videret, videret et Patrem. Vers. 45.

Audi S. Cyrillum in Concil. Ephesino: *O fideles auditores mei, ne parva et humilia de me opinemini. Quin potius id de me persuasum habetote, nempe si in me quem in hoc corpore cernitis, credideritis, non in unum aliquem ex multis credituros vos esse, sed in ipsum Patrem per me Filium, qui licet vestri causa caro factus sim; Patri tamen omnino æqualis, nullaque in re ab eo divulsus aut separatus sum, utpote eadem qua ille natura, potentia ac gloria præditus.*

Ego lux in mundum veni; ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.) Identidem Christus se vocat lucem mundi, quæ veram in Deum fidem, cultum, pietatem, virtutem, omniaque ad salutem conducentia ostendat, ac infidelitatis, idololatriæ, errorum et vitiorum omnium tenebras dispellat, ut quod sol in mundo est corporaliter, hoc ipse in mundo sit spiritualiter. Nomen *lux*, ait Cyrillus, indicat divinitatem: Deo enim proprium est esse lucem mundi. Deus enim per essentiam est lux spiri- D tualis, increata, immensa, a qua omnis lux creata tam spiritualis, quam corporalis; tam angelorum et hominum, tam solis et cælorum, quam elementorum, velut radius a sole derivatur. Proprium vero Filio est, quod a Deo Patre per modum radii et lucis procedat, iuxta illud Symboli Niceni: *Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero*: ipse enim procedit a Patre per intellectum et cognitionem, quasi verbum mentis, quod quasi lucidissimum speculum omnia repræsentat. Quocirca de eo ait Sapient. cap. 7. 26. *Candor est lucis æternæ, et speculum sine macula Dei maiestatis, et imago bonitatis illius.* Atque ex Sapiente Apostolus, Hebr. 1. 3. *Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ eius*, etc. Et Eccl. 24. v. 6. *Ego feci in cælis ut oriretur lumen indeficiens.* Hæc de Christo qua Deus est; qua homo vero, missus est a Deo Patre in mundum, ut eum tenebris ignorantiæ, infidelitatis et peccatorum obsitum, quasi sol cælestis illuminaret, uti dixi cap. 1. 9. et seq. Vers. 46.

Symbolice S. Greg. lib. 25. Moral. cap. 4. *Lux æterna*

ait, *quæ Deus est, quanto immutabiliter fulget, tanto penetrabiliter videt; et neque occulta nescit, quia cuncta penetrat; neque penetrata obliviscitur, quia incommutabilis durat. Proinde quoties indignum aliquid corde concipimus, toties in luce peccamus, quia ipsa nobis et non sibi præsentibus præsto est, et perverse gradientes in ipsam impingimus, a qua per meritum longe sumus. Cum vero nos videri non credimus, in sole clausos oculos tenemus. Illum videlicet nobis abscondimus, non nos illi.*

Idem Gregor. lib. 7. epist. 32. ad Dominicum: *Lux gregis*, ait, *flamma est pastoris. Decet enim pastorem, decet Dominicum sacerdotem moribus et vita clarescere, quatenus in eo, tamquam in vitæ suæ speculo, plebs commissa et eligere quod sequatur, et videre possit quod corrigat.*

Vers. 47. ET SI QUIS AUDIERIT VERBA MEA, ET NON CUSTODIERIT, EGO NON IUDICO EUM.) *Non custodierit*, id est, mente non retinuerit, *non crediderit*, ut habent Græca (quæ habent πιςεύσῃ, id est, crediderit, pro quo Noster cum Syro et Arabico legit τηρήσῃ, id est, custodierit) et sic explicat Christus v. seq. *Ego non iudico*, q. d. Ego non veni in carnem et mundum, ut eum iudicem et damnem, sed ut redimam et salvem. Talis tamen qui non credit in me, iam iudicatus est et damnatus per suam ipsius malitiam et infidelitatem, atque per æternum Patris mei decretum. Patet ex sequenti: ita Cyrillus, Theoph. Leont. et alii. Vide dicta cap. 3. 18. Hoc autem decretum Patris ego exequar in die iudicii, cum quasi iudex redibo ut iudicem mundum, qui iam veni quasi redemptor, ut salvem mundum. Unde Chrysost. *Ego non iudico*, hoc est, ait, q. d. Ego non sum causa perditionis illius, sed ipse sui ipsius, qui verba mea sprevit.

Vers 48. NON ENIM VENI UT IUDICEM MUNDUM, SED UT SALVIFICEM (salvum faciam) MUNDUM.) Id est, homines mundi incolas: quia nunc tempus est misericordiæ, post autem iudicii, ait S. Augustinus.

QUI SPERNIT ME, ET NON ACCIPIT VERBA MEA, HABET QUI IUDICET EUM.) q. d. Qui *non accipit*, id est, animo non amplectitur (et, ut paulo ante dixit, non custodit) hoc est, non credit verba mea, habebit Deum Patrem vindicem, qui eum puniet et damnabit per me iudicem in die iudicii. Nam, ut ait S. August. lib. 1. de Trinit. *Non iudicabit Christus ex potestate humana, sed ex potestate Verbi Dei.*

SERMO, QUEM LOCUTUS SUM, ILLE IUDICABIT EUM IN NOVISSIMO DIE.) S. August. tr. 54. per *sermonem* accipit Christum; hic enim erit iudex in die iudicii: *Satis*, ait, *manifestavit seipsum iudicaturum in novissimo die: seipsum quippe locutus est, seipsum annuntiavit, seipsum ianuam posuit, qua ipse ad oves pastor intravit.*

Planius et nervosius alii, q. d. Sermo meus a Iudæis auditus, et non creditus, contra eos in die iudicii accusabit eos, eosque dignos gehenna muta voce proclamabit. Ita Rupert. *Ille sermo*, ait, *quem audierunt, quem verum esse nescire non possunt, utpote magnificis operum testimoniis comprobatum, ille iudicabit eum; ille arguet, ille convincet eum. Ubinam iste talis iudex sedebit? Quales de solio suo voces aut sententias iudicii sui dabit? Prope aderit, intus sedebit, in conscientia cuiusque iustas sententias terribiliter personabit.* Est prosopopœia. Sermo enim Christi hic inducitur quasi persona et testis accusans incredulos apud Christum iudicem in die iudicii.

Vers. 49. QUIA EGO EX MEIPSO NON SUM LOCUTUS, SED QUI MISIT ME PATER, IPSE MIHI MANDATUM DEDIT QUID DICAM, ET QUID LOQUAR.) Τὸ *quia* dat causam cur sermo Christi Iudæos condemnaturus sit, quia scilicet Christus hunc sermonem locutus est, non ex se, sed ex Patris mandato: quare qui illi non credidit, Deo non credidit: qui illum sprevit, Deum sprevit, ideoque eum iudicem et vindicem experietur: ita Cyrillus. Paulo aliter Rupert. *Inde*, inquit, *sermo, quem locutus sum, fortitudinem habet iudicandi, quia ego eum a meipso non loquor.* Porro S. August. S. Ambros. et Beda censent Christum hic de se loqui, quatenus Deus est, q. d. Ego Christus qua Deus ex me non loquor, sed ex Patre, qui dedit mihi mandatum quid dicam et loquar, hoc est, dedit mihi divinam naturam, et cum ea omniscientiam, omnemque dicendi et loquendi vim. Audi S. August. *In Sapientia Patris, quod est Verbum, omnia mandata sunt Patris: dicitur autem mandatum datum, quia non est a seipso is, cui dicitur datum: est autem dare Filio, Filium gignere.* Porro Chrysost. *Omnia hæc*, ait, *propter eos dicebantur, ut nullam habeant excusationem.* Et Glossa: *Mandatum dedit Filio Pater, ipsum Verbum et sapientiam, in qua sunt omnia mandata, gignendo, sicut ei vitam dedit ipsum, qui vita est, gignendo.*

Simplicius S. Cyrill. Chrysost. Leont. et Theoph. putant Christum hic loqui de se, quatenus ipse homo est: sic enim proprie accepit a Patre mandatum hæc illave dicendi et loquendi, non alia. Demisse enim de se loquitur Christus, ut superbos Iudæos, qui non credebant ipsum esse Deum, permoneat, q. d. Esto purus essem homo, ut vos putatis, tamen mihi credere deberetis, quia ego nihil ex me loquor; sed omnia quæ loquor a Patre audivi, imo ab eo mandatum illa dicendi accepi. Hinc colligunt Doctores Theologi (etsi nonnulli id negent) Christum accepisse a Deo mandatum, uti dicendi omnia quæ dixit, sic et agendi omnia quæ egit. Si enim minora, uti sunt loqui et dicere, mandavit illi Pater: ergo et maiora, uti sunt operari, et facere virtutes et miracula.

Accommodatitium est quod ait Rupertus: *Mandatum a Patre accepi, quid nunc dicam patienter contradicentibus, et quid in futuro iudicio loquar terribiliter, ubi nemo contradicere audebit.*

QUID DICAM, ET QUID LOQUAR.) Inter *dicere* et *loqui* hoc interest, quod *dicere* sit graviter quid asserere, docere, prædicare; *loqui* vero sit familiariter quid eloqui. Unde Varro lib. 5. de Lingua Latina: *Loquor*, ait, *dicitur a loco; infans enim primo fari dicitur, deinde loqui. Loquitur ergo, qui suo loco quodque verbum sciens ponit.* Hinc *loquax*, qui nimium loquitur; *eloquens*, qui copiose loquitur; *colloquium*, cum conveniunt in unum locum loquendi causa. Hinc et *allocutum* mulieres ire aiunt, cum eunt locutum ad aliquem, consulendi causa. Ibidem Varro *dico* derivat a Græcæ δικάζω, id est, iudico, sive ius dico. Hinc illa: *Indico bellum, Indico funus, Addixit præmium.* Hinc *dictum* in mimo, *dictata* in ludo, *dictator* magister populi, quod is a Consule debeat dici. Hinc *doceo* declinatum, vel quod cum docemus, dicimus, vel quod qui docentur, inducantur in id quod docentur, ab eo quod scit ducere, qui est *dux* aut *ductor*, qui ita inducit, ut doceat: a docere *disciplina*, et *discere*, litteris paucis commutatis. Ab eodem principio *documenta*, id est, exempla, quæ docendi causa dicuntur. Hæc omnia Varro. Paulo aliter Rhetores: Loqui, inquiunt, est simpliciter disserere, vel enunciare: dicere vero est ornate, disposite et diserte perorare. Loqui ergo est Dialecticorum, dicere Oratorum: ita Cicero libr. de Oratore, et Quintilianum lib. 10. cap. 7.

Loqui et dicere quomodo differant.

ET SCIO QUIA MANDATUM EIUS VITA ÆTERNA EST.) Vers. 50.
Hoc est, causa est, et via ducens homines ad vitam æternam, iuxta illud: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, Matth. 19. Porro mandatum formaliter quoque est vita æterna, quia mandatum Dei est lex æterna, quæ vivit in ideis et æternis rationibus, quæ sunt in viva mente Dei. Verum de eo non agit hic Christus: asserit ergo mandatum esse vitam æternam causaliter, non formaliter: quia scilicet, causat, meretur et efficit vitam æternam. Dicit hoc Christus, ait Chrysost. ut Iudæos invitet ad sibi credendum in illis, quæ mandato Patris loquebatur; invitet, inquam, spe summi præmii, scilicet vitæ æternæ, ac consequenter timore summi supplicii, si non credant, nimirum mortis æternæ in gehenna: hanc enim per antithesin tacite eis comminatur, ac ne de eo dubitent, asseveranter ait, *scio*, q. d. Ex certa scientia dico et assevero, quod mandatum Dei est causa vitæ æternæ, quia ego id a Deo ipso audivi, indeque certissime scio id ab eo esse decretum, ut sit inviolabile. Simili modo, ait Christus Ioan. 17. 3. *Hæc est vita æterna* (id est, via ad vitam æternam) *ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum.*

Alludit Christus ad illud Eccl. 1. 5. *Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, et ingressus illius mandata æterna.* Et ad Baruch. cap. 3. 9. *Audi Israel mandata vitæ*, etc. *Disce ubi sit prudentia, ubi sit virtus, ubi sit intellectus, ut scias simul ubi sit longævitas vitæ et victus, ubi sit lumen oculorum, et pax. Si ergo,* ait S. August. ser. 186. de Temp. in fine, *vultis vivere de Spiritu sancto, tenete charitatem, amate veritatem, desiderate unitatem, et pervenietis ad æternitatem,* Amen.

Christus igitur omnem suam doctrinam, omnesque suas ad populum conciones conclusit hac gnome: *Mandatum eius vita æterna;* ut æternitatis iugem memoriam, et æternæ vitæ desiderium, quasi stimulum ad suam fidem moresque sectandum, iturus iam ad mortem, Iudæis omnibusque posteris infigeret. Nil enim ita mentem ad bonum extimulat, atque æternitatis seria et crebra meditatio. Nam, ut ait Psaltes Psal. 118. *Omnis consumationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis,* q. d. Omnes res sublunares suum habent finem, at vero mandatum Dei non

A habet finem, sed durat in æternum, atque sui observatores ducit ab beatam æternitatem, contemptores vero ad supplicia et incendia æterna. *Momentaneum quod cruciat, æternum quod delectat. Momentaneum quod delectat, æternum quod cruciat.*

Symbolice S. August. *Si vita æterna,* inquit, *est ipse Filius, et vita æterna est mandatum Patris, quid aliud dictum est, nisi: Ego sum mandatum Patris?*

Quæ ergo ego loquor (id est, qui meipsum Verbum annuntio, ait Interlinearis) sicut dixit mihi Pater, sic loquor.) Id est, ait Interlinearis, *Sicut verax me veritatem genuit, sic veritas me veritatem annuntio.* Et S. August. *Ita ille dixit ut verax, ita iste loquitur ut veritas; verax genuit veritatem.*

Huc redit Commentarius genuinus S. Cyrilli impressus, inchoatque librum nonum: nam quatuor medii libri Cyrilli, scilicet quintus, sextus, septimus et octavus, interciderunt: unde eos supplevit Iudocus Clictovæus, uti superius monui. Ego tamen manuscripto Cyrilli usus sum.

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus ante institutionem Eucharistiæ lavat discipulorum pedes. Secundo, v. 17. prædicit se mox prodendum a Iuda, eumque Ioanni per buccellam panis indicat. Tertio, v. 34. dat novum dilectionis mandatum, ac Petro trinam sui negationem prædicit.

1. Ante diem festum paschæ, sciens Iesus quia venit hora eius ut transeat ex hoc mundo ad Patrem: cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos. 2. Et cœna facta, cum diabolus iam misisset in cor ut traderet eum Iudas Simonis Iscariotæ: 3. Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit, et ad Deum vadit, 4. Surgit a cœna, et ponit vestimenta sua: et cum accepisset linteum, præcinxit se. 5. Deinde mittit aquam in pelvim, et cœpit lavare pedes discipulorum, et extergere linteo quo erat præcinctus. 6. Venit ergo ad Simonem Petrum. Et dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes? 7. Respondit Iesus, et dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. 8. Dicit ei Petrus: Non lavabis mihi pedes in æternum. Respondit ei Iesus: Si non lavero te, non habebis partem mecum. 9. Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes meos, sed et manus, et caput. 10. Dicit ei Iesus: Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis, sed non omnes. 11. Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum: propterea dixit: Non estis mundi omnes. 12. Postquam ergo lavit pedes eorum, et accepit vestimenta sua: cum recubuisset iterum, dixit eis: Scitis quid fecerim vobis? 13. Vos vocatis me, Magister et Domine: et bene dicitis: sum etenim. 14. Si ergo ego lavi pedes vestros, Dominus et Magister: et vos debetis alter alterius lavare pedes. 15. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis. 16. Amen, amen dico vobis: Non est servus maior domino suo: neque apostolus maior est eo qui misit illum. 17. Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea. 18. Non de omnibus vobis dico: ego scio quos elegerim: sed ut adimpleatur scriptura: Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum. 19. Amodo dico vobis, priusquam fiat: ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum. 20. Amen, amen dico vobis: qui accipit si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. 21. Cum hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu: et protestatus est, et dixit: Amen, amen dico vobis: quia unus ex vobis tradet me. 22. Aspiciebant ergo ad invicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. 23. Erat ergo recumbens unus ex discipulis eius in sinu Iesu, quem diligebat Iesus. 24. Innuit ergo huic Simon Petrus, et dixit ei: Quis est, de quo dicit? 25. Itaque cum recubuisset ille supra pectus Iesu, dicit ei: Domine quis est? 26. Respondit Iesus: Ille est cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ. 27. Et post buccellam, introivit in eum Satanas. Et dixit ei Iesus: Quod facis, fac citius. 28. Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixerit ei. 29. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quod dixisset ei Iesus: Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum: aut egenis ut aliquid daret. 30. Cum ergo accepisset ille buccellam, exivit continuo. Erat autem nox. 31. Cum ergo exisset, dixit Iesus: Nunc clarificatus est Filius hominis: et Deus clarificatus est in eo. 32. Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificabit eum in semetipso: et continuo clarificabit eum. 33. Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me: et sicut dixi Iudæis: Quo ego vado, vos non potestis venire: et vobis dico modo. 34. Mandatum novum do vobis: ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem. 35. In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem. 36. Dicit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis? Respondit Iesus: Quo ego vado, non potes me modo sequi: sequeris autem postea.. 37. Dicit ei Petrus: Quare non possum te sequi modo? animam meam pro te ponam. 38. Respondit ei Iesus: Animam tuam pro me pones? Amen, amen dico tibi: non cantabit gallus, donec ter me neges.

Vers. 1. An Christus celebrarit Pascha decimo quarto die.

Ante diem festum Paschæ.) Id est, pridie Paschatis, puta die 13. primi mensis, cum postridie, scilicet die 14. iuxta legem a Iudæis celebrandum esset Pascha, inquiunt Græci. Ipsi enim ex hisce Ioannis verbis, contendunt Christum ob instantem passionem suam uno die anticipasse Pascha, illudque celebrasse die 13. ac proinde agnum comedisse cum pane fermentato, non in azymo. Usus

B enim azymi panis incipiebat cum Paschate die 14. Quocirca Christum consecrasse Eucharistiam tunc in pane fermentato, ideoque ipsi eamdem consecrant et celebrant in pane fermentato, non in azymo.

Verum hoc repugnat cæteris tribus Evangelistis, qui asserunt Christum celebrasse Pascha et instituisse Eucharistiam primo die azymorum, quo Iudæi immolabant Pa-

scha, id est, agnum paschalem. Ergo id fecit eodem die, quo Iudæi, scilicet 14. die mensis, non 13. Sic enim lex Exodi 12. sancit et præscribit. Quod ergo Ioannes ait, Christum id fecisse *ante diem festum Paschæ*, intellige eum id fecisse die 14. ad vesperam, quæ præcedebat festum Paschæ, hoc est primum diem azymorum, qui erat 15. dies, puta mane diei feriæ sextæ, sive diei Veneris, quo crucifixus est Christus.

Pro quo Nota, quod licet immolatio agni fieret die 14. ad vesperam, tamen festum primæ diei azymorum proprie incipiebat postero mane diei 15. Atque hoc respectu ait Ioannes Christum celebrasse Pascha ante diem festum Paschæ, quia celebravit die 14. ad vesperam, quæ erat pridie primæ diei azymorum, quæ incipiebat sequenti mane diei 15. Cæteri vero tres Evangelistæ, quia vesperam diei 14. qua immolabatur agnus paschalis, nectunt cum postero mane diei 15. quasi unum eumdemque diem festum (festa enim ab Hebræis inchoabantur a vespera pridiana, et durabant ad vesperam postridianam, uti etiamnum fit in Vesperis officii Ecclesiastici): hinc dicunt Christum celebrasse Pascha et Eucharistiam primo die azymorum, id est, 14. die mensis ad vesperam, quia hæc erat inchoatio festi: vespera enim hæc erat confinium diei 14. et diei 15. finiebatur enim in ea dies 14. et incipiebat dies 15. quare ad utrumque diem pertinebat. Unde si eam accipias ut finem diei 14. censenda est ipsa esse ante diem 15. sive ante diem festum Paschæ, hoc est, ante primum diem azymorum. Sin vero eamdem accipias ut initium festi postridie 15. celebrandi, sic ipsa pertinebat ad diem 15. vocabaturque dies 15. sive prima dies azymorum, uti eam vocant tres cæteri Evangelistæ, sicut dixi Matth. 26. 17.

Sciens Iesus quia venit hora eius, ut (per crucem et mortem) transeat ex hoc mundo ad Patrem.) Alludit ad nomen Paschæ; Pascha enim idem est quod transitus, vel potius transultus, ut dixi Exodi 12. q. d. Sciens Iesus iam esse Pascha, id est, festum transitus, quo Hebræi olim duce Mose, exierunt ex Ægypto, et transierunt in terram promissam per immolationem agni (huius enim sanguine liberati sunt ab angelo percutiente Ægyptios) quæ erat typus immolationis suæ futuræ in cruce, per quam ex hoc mundo transiturus erat in cælum, et rediturus ad Patrem in die ascensionis suæ, ita ut nos eodem faceret transire, et post mortem ex mundo salire in cælum: hoc, inquam, sciens, ipse ad hunc diem se comparavit per actus heroicos summæ humilitatis, qua pedes discipulorum lavit, et summæ charitatis, qua Eucharistiam instituit. Hisce enim se comparavit ad mortem, et disposuit ad martyrium, ut nos doceret idem facere, scilicet sub finem vitæ multiplicare et intendere actus virtutum, præsertim humilitatis et charitatis, idque Primo, quia decet nos quotidie cum vita crescere et proficere, uti in annis, sic et in virtutibus, ultimosque vitæ dies et horas sanctissime transigere, ac cælitum (ad quos aspiramus et contendimus) vitam, cogitationes et mores inchoare, sicut motus naturales eo velociores sunt, quo magis ad terminum suum appropinquant, v. g. lapis sua gravitate eo velocius descendit, quo magis appropinquat ad suum centrum.

Christus lavit pedes discipulorum, cur? I.

II. Secundo, quia decet nos fratribus, sociis, amicis, totique mundo, cum ex eo abimus, magnum virtutis exemplum relinquere. Tenacius enim ea inhærent animis amicorum, quæ abeuntes, vel morientes eis facimus et exhibemus.

III. Tertio, quia decet nos hac ratione ad generosam mortem, ac subinde ad martyrium præparari, illudque quasi a Deo emereri. Sic S. Laurentius biduo ante martyrium ad illud se comparavit, lavando pedes pauperum, eisque thesauros Ecclesiæ, iuxta S. Sixti Pontificis mandatum, distribuendo: atque hæc fuit illi occasio, imo causa et meritum martyrii tam gloriosi. Idem fecere Ss. Marius et Martha coniuges, eorumque filii Abacum et Audifax Persæ, qui Romam venientes, ac visitantes Martyres carceri inclusos, eorumque pedes lavantes, et alimenta ministrantes, meruere et ipsi illustrem martyrii agonem. Sic S. Cyriacus, Largus, Smaragdus et Sisinnius Diaconi, servien-

A tes decem milibus militum Christianorum, ac postea Martyrum, qui a Maximiano Imp. damnati erant ad convehenda saxa, portandam arenam, parandam calcem, etc. pro fabrica thermarum Diocletiani Imper. ac senum onera humeris suis gestantes, eisque eleemosynas a S. Marcello Pontifice, et Thrasone viro divite submissas afferentes et distribuentes, nobilem martyrii lauream in præmium adepti sunt, ut patet ex eorum actis apud Surium.

Porro aliter fideles et pii transeunt de hoc mundo, aliter infideles. Nam, ut ait S. Augustin. tract. 55. *Aliud est transire de mundo, aliud transire cum mundo: aliud ad Patrem, aliud ad hostem. Nam et Ægyptii transierunt: non enim persequendo manserunt; non tamen pertransierunt per mare ad regnum, sed in mari ad interitum.*

Cum dilexisset suos (fideles et domesticos, puta Apostolos quibus mox pedes lavit) qui erant in mundo.) Cyrillus putat hoc addi ad distinctionem angelorum, qui sunt in cælo, non in mundo, id est in terra: S. Chrysost. B vero, Theophyl. et Euthym. ad distinctionem Patriarcharum et Prophetarum, qui iam non erant in mundo, sed limbo, utpote vita functi. Germanius et aptius referas ad id quod præcessit: *Ut transeat ex hoc mundo*, q. d. Iesus transiturus ex hoc mundo, cum in mundo, id est, in tot tantisque mundi ærumnis, periculis, persecutionibus, post se relicturus esset Apostolos filios suos dilectissimos; hinc eorum misertus, antequam abiret, summam in eos dilectionem ostendit, ac summum contra omnes mundi tribulationes remedium dedit, nimirum Eucharistiam, ut in ea ipse præsens illis semper adesset, eosque contra omnia adversa muniret et roboraret.

In finem dilexit eos.) *In finem*, scilicet vitæ, id est, usque ad mortem, ait Cyrill. S. August. et Rupert. sive *semper*, ut explicat S. Chrysost. hom. 69. et ex eo Ribera. Unde Nonnus: *Cum suos socios*, inquit, *dilexisset ab initio, sic dilexit et ad finem.* Æthiopicus, *in sempiternum.* In finem quid?

Secundo, *in finem*, scilicet amoris et dilectionis, q. d. Extremo amore, et summe dilexit eos: ut Græcum τέλος, C id est, finis, ponatur pro τελείωσις, id est perfectio, uti explicant S. Chrysost. Leont. Theophyl. Accedit Euthym. qui *in finem* exponit *vehementer*: τέλος enim est rei finis, ultimum, extremum et summum, summa perfectio, exitus, consumatio, apex et culmen, q. d. Christus hactenus valde dilexit discipulos suos, sed iam ab eis abiturus et transiturus ad Patrem, perfectissimum amorem eis ostendit, lavando eis pedes, Eucharistiam instituendo, et ardentissima charitate eos exhortando, et inflammando ad Dei amorem, constantiam, omnemque virtutem. Prior sensus planior est et simplicior, ideoque primo a Christo intentus; posterior vero significantior et prægnantior, ideoque eum comitanter hic innuit et intendit Christus: ita Toletus. Significat enim tantum fuisse suum erga discipulos amorem, ut licet sciret sibi instare atrocissimam mortem, tamen eius quasi oblitus, totum se in amorem et obsequium discipulorum effuderit. Quocirca S. Thomas opusc. 57. loquens de institutione Eucharistiæ ex sum-D mo Christi amore, ait: *Unde ut arctius charitatis huius immensitas fidelium cordibus infigeretur, in ultima cœna, quando pascha cum discipulis celebrato, transiturus erat de hoc mundo ad Patrem, hoc Sacramentum instituit, tamquam passionis suæ memoriale perenne, figurarum veterum impletivum, miraculorum ab ipso factorum maximum, et de sua contristatis absentia solatium singulare.*

Symbol. S. Aug. et Beda, per finem accipiunt Christum. Christus enim *est finis legis*, Rom. 10. 4. Dilexit ergo ipse suos *in finem*, id est, propter se, aut suam gloriam illis communicando. Audi S. Aug. *In finem dilexit, ut et ipsi de hoc mundo ad suum caput dilectione transirent; quid est enim in finem, nisi in Christum? finis enim legis Christus, finis perficiens, non interficiens: vel in finem, id est, usque ad mortem, non tamen dilectionem morte finivit; vel usque ad mortem dilexit, id est, usque ad mortem dilectio ipsa illum perduxit.* Et Interlin. dilexit suos in finem, inquit, nimirum pro eis moriens, ut eius dilectione ipsi transirent de mundo. Christus est finis.

Vers. 2. Et coena facta, cum diabolus iam misisset in cor ut traderet eum Iudas (filius) Simonis Iscariotæ.) q. d. Peracta cœna agni legalis, item cœna communi, ante cœnam sacram, id est, ante institutionem Eucharistiæ, Christus lavit discipulorum pedes. Volebat enim hac lotione ostendere, quanta puritate et humilitate accedendum sit ad Eucharistiam. Nota, Christus hic triplicem cœnavit cœnam cum Apostolis. Prima fuit cæremonialis, qua comedit agnum paschalem. Secunda fuit communis, sive usualis: quia enim in amplis familiis multarum et edacium personarum, agnus non sufficiebat ad explendam omnium famem, hinc post eius esum succedebat cœna communis, qua alias carnes et cibos more aliorum dierum comedebant. Tertia fuit cœna Eucharistiæ. Itaque Christus post duas priores cœnas, ante hanc tertiam lavit Apostolorum pedes, ob causam iam dictam. Unde liquet lotionem hanc pedum factam a Christo, non fuisse illam communem et usitatam apud Iudæos et Gentiles, qua hospitibus et convivis, ante convivium, pedes (iis enim nudis incedebant) lavare solebant, sed fuisse lotionem Sacramentalem, qua scilicet Christus discipulos præparabat ad Eucharistiam sumendam: Christus enim lotionem communem traduxit ad lotionem cæremonialem et sacram. Perperam ergo nonnulli ex hoc loco arbitrantur, Christum lavisse pedes discipulis post Eucharistiam, ante sermonem illum prolixum, quem post eam ad ipsos habuit, uti subdit Ioannes. Ita arbitratus est S. Cyprianus (vel quisquis est auctor) tract. de Ablutione pedum: *Iam*, inquit, *Sacramenta corporis sui Apostolis Dominus distribuerat, iam exierat Iudas, cum repente de mensa surgens, linteo se præcinxit, et ad genua Petri lavaturus pedes eius, ipse genibus flexis Dominus, servo consumatæ humilitatis obtulit famulatum.*

Triplex cœna Christi.

Cum diabolus, etc.) q. d. Cum Christus iam prodendus esset a Iuda, suasu diaboli, et occidendus a Iudæis, voluit Christus ante mortem sibi instantem, sui memoriale perpetuum nobis relinquere, scilicet Eucharistiam, quæ eius passionem et mortem pro nobis obitam, iugiter in memoriam revocaret, itaque nos in eius amorem vicarium accenderet. Secundo, meminit Ioannes proditionis Iudæ, ut Christi eximiam humilitatem, patientiam et charitatem exaggeraret, q. d. Christus cum iam sciret se venditum, et mox prodendum a Iuda, adeo tamen in amore discipulorum perstitit, ut eis, imo ipsi Iudæ, pedes lavare voluerit: ita S. Cyrillus, Chrysost. August. Theophyl. Euthymius et Rupertus. Dicit autem diabolum proditionem hanc immisisse in cor Iudæ, ut eius indignitatem et atrocitatem significet, scilicet eam fuisse tantam, ut non nisi diaboli opus esse potuerit.

Vers. 3. Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit, et ad Deum vadit.) Primo, q. d. Cum sciret Christus se esse talem et tantum, ut omnia haberet in sua potestate, imo se esse verum Deum de Deo vero, ac uti a Deo exierat, sic ad Deum mox rediturum, et sessurum a dexteris Dei; tamen adeo se demisit et humiliavit, ut genu flexo voluerit lavare pedes discipulis suis, imo ipsimet Iudæ proditori suo: ita Cyrill. S. August. Beda et S. Greg. l. 3. Moral. c. 12. Addit Maldon. Christum scivisse omnia sibi a Patre tradita esse, id est, iam sibi licere ex Patris præscripto perficere omnia, quæ sibi commisisset; ante non licuisse sibi mori, quia tempus a Patre constitutum nondum advenerat; iam venisse tempus, quo omnia sibi concessisset, omnia sibi licere agere, quæ ad hominum redemptionem pertinerent; tale autem erat lavare pedes discipulis, ideoque eos lavare voluit.

Tres causæ lotionis pedum Christi.

I. Secundo, aptius et efficacius, Ioannes hic assignat tria motiva, sive tres causas, quæ Christum impulerunt ad hanc lotionem pedum discipulorum. Prima est, quia *omnia dedit ei Pater in manus*, id est, quia Pater ei credidit hominum salutem, eiusque omnimodam curam ei tradidit et commisit: hæc enim eum incitavit, ut stupenda hæc summæ humilitatis et charitatis opera hominibus ante discessum suum ederet, et imitanda relinqueret. Quid sit Christo omnia a Patre esse tradita, dixi Matth. 11. 27.

II. Altera causa fuit, quia *a Deo exivit*, q. d. Decuit ut Christus Filius Deo Patri summam hac lotione charitatem et reverentiam exiberet; nulla enim re magis honoratur et delectatur Deus, quam humilitate nostra. Humilitas ergo est summa laus Dei.

III. Tertia fuit, *quia ad Deum vadit*, q. d. Sciebat Christus instare sibi mortem, et ultimum vitæ actum pro salute hominum, qui debet esse excellentissimus et summæ virtutis, quare summum hic humilitatis et charitatis actum edere, et posteris quasi testamento relinquere voluit: ita Toletus.

Vers. 4. Surgit a coena, et ponit vestimenta sua: et cum accepisset linteum, præcinxit se.) Ioannes sigillatim omnes lotionis Christi actus, conditiones et circumstantias recenset, ut ostendat quam Christus in hoc opere, uti et cæteris omnibus, fuerit attentus, sedulus, exactus, eximius, servansque τὸ πρέπον, id est decorum, ut nos idem doceret facere etiam in rebus minimis, iuxta illud: *In omnibus operibus tuis præcellens esto*, Eccl. 33. 23.

Ponit vestimenta sua.) Scilicet extimam tunicam, retenta interiore, ne corpus nudaret; aut potius vestem cœnatoriam, quam supra vestem communem cœnaturi de more assumebant: Græce enim est ἱμάτια, id est, *vestes extimas*, hoc est vestem extimam, qualis est toga, vel pallium. Est enallage numeri, quia ponitur numerus pluralis pro singulari.

Præcinxit se.) Linteo, tum ne vestes suas sordidaret, tum ut expeditior esset ad opus lavandi, tum ut et pedes ablutos extergeret, tum ut ad servile hoc ministerium servilem habitum et vestem congruam assumeret, itaque plane se demitteret et humiliaret. *Quid autem mirum*, ait S. August. *si surrexerit a cœna, et posuerit vestimenta sua, qui cum in forma Dei esset, semetipsum exinanivit?* Humilitas enim est propria Christi et Christianorum virtus. Humilitas est virtutum thesaurophylacium, ait S. Basil. c. 16. Constit. Humilitas est Christianismi signum, ait S. Macarius homil. 15. quo qui caret, vas est diaboli: humilitas est saburra virtutum.

Audi S. August. in Psal. 23. conc. 1. *Quod David prostravit Goliam, Christus est qui occidit diabolum. Quid est autem Christus qui diabolum occidit? Humilitas occidit superbiam. Cum ergo Christum nomino, fratres mei, maxime nobis humilitas commendatur. Viam enim nobis fecit per humilitatem, quia per superbiam recesseramus a Deo: redire ad eum nisi per humilitatem non poteramus, et quem nobis præponeremus ad imitandum non habebamus. Omnis enim mortalitas hominum superbia tumuerat. Et si existeret aliquis humilis vir in spiritu sicut erant Prophetæ, Patriarchæ, dedignabatur genus humanum imitari humiles homines. Ne ergo dedignaretur homo imitari hominem humilem, Deus factus est humilis, ut vel sic superbia generis humani non dedignaretur sequi vestigia Dei.*

Vers. 5. Deinde mittit aquam in pelvim, et coepit lavare pedes discipulorum, et extergere linteo, quo erat præcinctus.) Notant S. Chrysost. Theoph. et Euthym. Christum hæc omnia per se solum, sine alicuius ope vel ministerio fecisse, ut nos erudiret quam sedulo, accurate et studiose aliis servire debeamus. Addit Euthym. Christum per se ab hero domus pelvim petivisse, aquam hausisse et baiulasse. *Quid mirum*, ait S. August. tract. 55. *si misit aquam in pelvim, unde lavaret pedes discipulorum, qui in terram sanguinem fudit, quo immunditiam dilueret peccatorum? quid mirum, si linteo, quo erat præcinctus, pedes quos laverat tersit, qui carne, qua erat indutus, Evangelistarum vestigia confirmavit?*

Symbolice, S. Ambr. Prol. l. 1. de Spiritu sancto: *Hæc erat aqua*, inquit, *ros ille cælestis; hoc prophetabatur, quod rore illo cælesti discipulorum suorum Dominus Iesus pedes lavaret*. Et mox: *Veni ergo Domine Iesu, exue te vestimenta tua, quæ propter me induisti, esto nudus, ut nos misericordia tua vestias. Præcinge te propter nos linteo, ut nos tui muneris immortalitate præcingas. Mitte aquam in pelvim, lava non solum pedes, sed etiam caput. Nec solum corporis nostri, sed etiam mentis vestigia volo exuere,*

omnes nostræ sordes fragilitatis, ut et ego dicam: Nocte exui tunicam meam, quomodo induam eam? lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos? Cant. 5. Vide ibi dicta.

Vers. 6. Venit ergo ad Simonem Petrum.) Ut scilicet a Petro, quasi a capite et primate Apostolorum, uti alias, ita et hic lotionem inciperet. Si enim prius venisset ad alios Apostolos, utique illi hanc Domini sui tantam, tamque insolitam demissionem recusarent, æque ac Petrus, sed cum Petrum a Christo reprehensum acquiescere viderunt, acquieverunt deinde et ipsi, sibique pedes a Christo lavari permiserunt: ita S. August. Beda, Rupert. Mald. et alii.

Tropologice, indicat hic Christus visitationem, et reformationem a capite, et iis qui præsunt, inchoandam esse, sic enim fideles eis subditos facile licebit reformare. Origen. tamen et Leont. censent Petrum in hac lotione fuisse ultimum. Iidem cum Chrysost. Theophyl. Euthym. opinantur Christum primo omnium lavisse pedes Iudæ, ut eum emolliret, et a scelere proditionis revocaret, utque nobis daret exemplum amoris inimicorum, ut maleficia B beneficiis compensemus, ipsisque eo magis benefaciamus, quo magis ipsos in nos maleficos sentimus.

Et dicit ei Petrus: Domine tu lavas mihi pedes?) Id est, lavare paras. Significatur actio inchoata, vel potius destinata; necdum enim Christus lavare cœperat. Dixit hoc Petrus stupens, et admirans tantam Christi humilitatem, ex profunda eius reverentia, ait Cyrill. unde verba eius singula habent emphasim. *Tu*, qui es Rex regum, et Dominus dominantium: *mihi*, qui sum vilis piscator, et terræ vermiculus: *lavas*, manibus tuis benedictis, *pedes* meos lutulentos, spurcos et fœtidos. *Cogitanda sunt hæc*, ait S. Aug. *potius quam dicenda: ne forte quod ex iis verbis aliquatenus dignum concepit anima, non explicet lingua.*

Vers. 7. Respondit Iesus, et dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea.) Significat Christus in hac lotione pedum occulta latere mysteria, quæ Petrus necdum cognoscebat. *Petrus*, ait S. Ambros. lib. de iis qui initiantur c. 6. *non advertit mysterium, et ideo ministerium recusavit, quod gravari humilitatem servi crede-* C *ret, si sibi obsequium Domini patienter admitteret.* Ait ergo Christus: Hoc mysterium modo nescis, sed scies postea. Scilicet Primo, cum paulo post v. 14. dicam me hoc facere, ut tibi et Apostolis, cæterisque fidelibus dem exemplum summæ humilitatis et charitatis quod imitemini: ita Cyrillus.

Secundo, quia hac lotione significatur pœnitentia, quæ præmitti debet Eucharistiæ, uti tu, o Petre, intelliges post missionem Spiritus sancti, ipse enim vos docebit omnia: ita S. Cyprian. tract. de Cœna Domin. S. Pacian. epist. 1. contra Novat. S. Gregor. lib. 9. epist. 39. idque insinuant quoque S. August. et Bernard. In huius rei symbolo sacerdotes Aaronici, ingredientes templum ad sacra faciendum, lavabant manus et pedes in labro æneo, ad hoc erecto ante Sanctum, idque puritatis corporalis causa, ut per illam puritatis spiritalis in mente admonerentur, Exod. 30. 19.

Lotio pedum an Sacramentum? Resp. I. Peculiaris est hic S. Ambros. qui lib. 3. de Sacram. c. D 1. et lib. de iis qui initiantur, cap. 6. censet hanc corporalem pedum ablutionem omnibus fidelibus esse necessariam ante baptismum, ut per eam præparentur ad sacram Synaxim, sicut ad eamdem Christus hic præparavit Apostolos pedes eis abluendo. Quare hanc pedum lotionem esse Sacramentale quidpiam, sive ritum sacrum a Christo hic sancitum, quo contra diaboli supplantationem muniamur. Hinc ipse inter alias baptismi cæremonias, sive ritus, annumerat pedum lotionem: unde illa in usu fuit Mediolani, ut mox dicam. Hinc et S. Bern. serm. de cœna Domini, hanc pedum ablutionem vocat Sacramentum, innuitque eam valere ad remissionem peccatorum venialium: *Nam ut de remissione quotidianorum non dubitemus*, inquit, *habemus eius sacramentum, pedum ablutionem.* Sed S. Bern. ibi per *sacramentum* intelligit symbolum, typum, figuram, significationem mysticam, uti ipse paulo post explicat, de quo mox plura.

Symbol. Origen. et S. Hieron. ep. ad Damasum de prima visione Isaiæ censent Christum lavisse pedes Apostolis, ut eos præpararet in prædicationem Evangelii, iuxta illud: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!* Isaiæ 52. 7. Rom. 10. 15.

Secundo, S. Ambros. lib. de iis qui initiantur myster. II. cap. 6. censet Christum in baptismo abluere peccata actualia, abluendo caput; hic vero abluendo pedes, abluisse reliquias peccati originalis, id est, motus concupiscentiæ: hac enim lotione pedes, id est affectus eorum, roborasse, ut cupiditatibus generose resistant.

Tertio, S. August. et S. Bernard. de cœna Domini: Pedibus, inquit, quibus terram calcamus, significantur terreni amores, sordes et defectus, qui, dum in terra, id est, inter res terrenas, conversamur, veluti pulvis aut lutum nostris pedibus, id est affectibus, adhærescunt, quos abluere oportet per lacrymas et pœnitentiam, præsertim ante sanctam Communionem. III.

Quarto, S. Cyprian. de cœna Domini, et S. Gregor. IV. lib. 9. epist. 39. Pedum, inquit, qui sunt infima et ultima pars hominis, lotio significat non tantum exteriora opera nobis esse scrutanda, sed descendendum nobis esse in imas et intimas conscientiæ latebras, easque ab omni occulta macula, et prava intentione esse expurgandas, per contritionem, lacrymas et gemitus.

Ex hac Christi lotione pedum manavit consuetudo Mediolani, et in nonnullis aliis Ecclesiis, ut baptizandis pedes abluerentur ab Episcopo, ac deinde a sacerdotibus et clericis, in fonte, qui ad hoc erectus erat ante fores Ecclesiæ; Episcopus deinde pedes a se ablutos osculabatur, et posterior pars pedis imi super Episcopi caput imponebatur. Hunc morem refert et defendit S. Ambros. lib. 3. de Sacram. cap. 1. dicitque eum a S. Petro et Christo hoc loco manasse, unde miratur eum in Ecclesia Romana non servari. Et Conc. Toletan. XVII. cap. 3. sancit, ut Episcopi et sacerdotes lavent pedes fidelium in cœna Domini, ad exemplum Christi, iubetque revocari eius usum intermissum. Hoc autem Concilium celebratum fuit æra 732. hoc est anno Christi 694. Mos lavandi pedes baptizatorum in Mediolanensi Ecclesia.

Causam huius lotionis mysticam affert idem S. Ambros. lib. de initiandis cap. 6. dicens: *Mundus erat Petrus, sed plantam lavare debebat: habebat enim primi hominis de successione peccatum, quando eum supplantavit serpens, et persuasit errorem; ideo planta eius abluitur, ut hæreditaria peccata tollantur.* Alludit ad illud Dei ad serpentem de homine: *Tu insidiaberis calcaneo eius*, Gen. 3. 15. Idem Ambr. lib. 3. de Sacram. cap. 1. *Quia Adam*, ait, *supplantatus a diabolo est, et venenum ei effusum est supra pedes, ideo lavas pedes, ut in ea parte, in qua insidiatus est serpens, maius subsidium sanctificationis accedat, quo postea te supplantare non possit. Lavas ergo pedes, ut laves venena serpentis. Ad humilitatem quoque proficit, ut in mysterio non erubescamus, quod non dedignamur in obsequio.*

Alia causa magis litteralis est, quia baptizandi olim nudis pedibus incedebant, ut humilitatem præ se ferrent. Unde hæc nuditas vocatur humilitas pedum a S. August. lib. 2. de Symbolo ad catech. cap. 1. quare sordes nudis pedibus contractas abluebant. Hic mos a Mediolanensi Ecclesia ad alias manavit, ut patet ex S. August. ep. 118. ad Ianuarium, et epist. 119. Unde et Palladius in Lausiaca cap. 73. narrat Serapionem Sindonitam duos mimos convertisse, eisque pedes abluisse, ac deinde eos baptizasse; postea vero, quia nonnulli putabant hanc ablutionem pedum ad salutem sufficere, nec opus esse baptismo, hinc ablutio illa vetita fuit in Concilio Iliberitano cap. 48. Ecclesia tamen Mediolanensis in sua consuetudine pedes abluendi perstitit; abluere autem pedes baptizandorum solebat die Iovis sancto, eadem die qua Christus lavit pedes Apostolorum, ac deinde Vigilia Paschatis eosdem baptizabat. Postea cœperunt pedes abluere post baptismum, ipso Sabbato sancto. Verum quia hæc ablutio pedum derogare videbatur baptismo, quasi ipse non omnem culpam et pœnam peccatorum aboleret, sed pro venialibus abolendis opus adhuc esset ablutione pedum: hac de causa·

Concilium Iliberitanum in Hispania ritum hunc abluendi pedes sustulit: ita Gabriel Vasquez 3. p. tract. de Baptismo disp. 166. cap. 5. in fine. Ubi et addit in Hispania ritum hunc abluendi pedes viguisse, alioqui enim illum ibidem non vetuisset Concil. Iliberitanum. Fuse de hoc ablutionis pedum ritu agit Iosephus Vicecomes lib. 3. de Ritibus Baptismi cap. 17. et seq. omniaque a me dicta confirmat et probat. Porro ex S. August. epist. 119. liquet baptizandos die Iovis sancto, non solum pedes, sed et totum corpus abluisse, ut sordes corporis ieiunio quadragesimali contractas abluerent, itaque se ad baptismum sabbato sancto decenter suscipiendum disponerent, ne corpore immundo et sordido illum susciperent. Rursum apud varios, imo apud eosdem, variis temporibus varius erat abluendi mos. Alii enim ante baptismum, alii post eum, alii tam ante, quam post abluebant: alii pedes dumtaxat, alii pedes et totum corpus: nunc autem hæc omnia cessant, iam diu enim hic abluendi ritus exolevit, uti notat Vasquez.

Hinc rursum Mediolani, eodem die Iovis sancto, Episcopus multis e clero Christi exemplo pedes lavabat. Idem faciunt Superiores in multis Capitulis et monasteriis. Imo Romanus Pontifex quotannis eodem die, ut hanc lotionem Christi repræsentet, solet duodecim pauperibus manibus propriis pedes abluere, eosque deinde nova veste donare, et convivio excipere.

Dicit ei Petrus: Non lavabis mihi pedes in æternum.) Origen. accusat Petrum protervæ audaciæ et inobedientiæ: sed recte excusat eum S. Aug. tract. 56. quod hæc eius vox processerit a summa fide, reverentia, timore, humilitate et dilectione, q. d. Ego sum vilis homuncio, tu es Rex gloriæ, et Dominus maiestatis: quare non patiar te mihi lavare pedes: *Ego* (sunt verba Cypriani tr. de Ablut. pedum) *si oportuerit me mori tecum, paratus sum; hoc enim debeo, hoc amplector. Pro te libenter cervicem porrigo percussori; sed Deum meum, et Dominum meum ad pedes meos prostratum non patior, non audeo sustinere.*

Vers. 8. Resistit Petrus lotioni pedum suorum.

Respondit ei Iesus: Si non lavero te, non habebis partem mecum.) Primo, S. August. hoc mystice accipit, q. d. Nisi per pœnitentiam (quam lotio pedum repræsentat et excitat) lavero peccata tua venialia, non dabo tibi Eucharistiam, quam iam instituere paro, nec ingredieris cælum, quia nil coinquinatum in illud ingreditur. Sic et S. Cyprian. tract. de Ablutione pedum.

Secundo S. Chrysost. et Cyrillus, q. d. Nisi susceperis humilitatis documentum, quod ego hac lotione pedum tibi trado, non habebis partem mecum: quia soli humiles Dei gratiam et gloriam nanciscuntur.

Tertio, genuine ad litteram, q. d. Si, o Petre, te mihi resistentem non lavero, id est, si obstinate persistas in inobedientia, ut nolis tibi a me lavari pedes, tu quia inobediens, non habebis partem mecum, id est, non communicabis mecum in mensa Eucharistica, non dabo tibi partem panis consecrandi in corpus meum, a sacra Synaxi te excludam, non habebo te familiarem, et mensæ sacræ socium. Minatur enim Christus Petro privationem suæ familiaritatis et Eucharistiæ, non autem gratiæ et gloriæ; licet enim ægrius Petrus obediret, id tamen erat ex profunda humilitate et reverentia, ideoque venia dignum. Ita Toletus, qui et rationem addit: Minatur, inquit, Petro, quod non sit ei daturus Eucharistiam, per quam Christus in eo, et ipse in Christo mansurus erat: ad hoc enim præcipue lavabat ipsorum pedes, ut dispositis et mundis seipsum in cibum daret, et realiter cum eis uniretur. Et hoc est quod Petro comminatur: Si non te lavero, non eris particeps mei: nam convivium mei ipsius modo præparo, iis solis quos lavero, daturus. Petrus verbum hoc distincte non intellexit, tunc quando prolatum est, sed id tantum concepit nihil se cum Christo habiturum commune, ab eoque se separandum, nisi lotus fuisset; quod quidem magna erat pœna: postea tamen rei mysterium cognovit. Similis phrasis est 3. Reg. 12. 16. ubi populus offensus sævitia Roboam ait: *Quæ nobis pars in David? vel quæ hæreditas in filio Isai?* q. d. Nolumus deinceps amici, familiares, et subditi esse familiæ Davidis, sed alium nobis creabimus regem.

Ita S. Basil. orat. de peccato: *Hanc ob rem,* inquit, *a Christo in Petrum eiusmodi iactæ sunt minæ, ut nisi promptitudine ac velocitate obedientiæ voluntatem suam correxisset, non illi illæ beatitudines a Deo in eum profectæ, non dona, non promissiones, non etiam illa ipsa Dei, et Patris talis ac tantæ erga unigenitum filium propensæ voluntatis declaratio suffecissent ad præsentem inobedientiam expiandam.*

Hinc idem S. Basil. ex hoc loco duas insignes colligit Regulas moral. reg. 12. cap. 2. Prima est: *Qui iussis Domini adversatur, licet id pio et amico animo faciat, is tamen ob eam causam abalienatur a Domino.* Altera est: *Quod quidquid a Domino dicatur, id summa cum animi expletione debemus suscipere.*

Porro ex hoc loco S. Ambr. putavit lotionem pedum omnibus fidelibus esse necessariam in baptismo, quasi præparationem et dispositionem ad Eucharistiam a Christo sancitam, uti dixi v. 7. Mystice idem S. Ambrosius prooemio libri primi de Spiritu sancto: *Non soli Petro,* inquit, *sed unicuique dicit fideli, nisi lavero tibi pedes non habebis mecum partem. Veni ergo Domine Iesu, exue te vestimenta quæ propter me induisti: esto nudus, ut nos misericordia tua vestias. Præcinge te propter nos linteo, ut nos tui muneris immortalitate præcingas. Mitte aquam in pelvim, lava non solum pedes, sed etiam caput.*

Dicit ei Simon Petrus: Domine non tantum pedes meos, sed et manus, et caput.) Vers. 9. Petrus ictus hac Christi comminatione, quasi fulmine, illico Christo obedit, ac plura quam Christus postularat, offert, scilicet manus et caput, quæ alias subinde lavari solent. Hinc S. Basilius in Regul. brevior resp. 60. utilem dat regulam: *Rescindendum,* inquit, *est quidquid præter præceptum Domini ante statutum est. Hoc aperte demonstrat in Apostolo Petro qui ante statuerat: Non lavabis mihi pedes in æternum; ubi vero affirmative audivit Dominum dixisse: Nisi lavero te, non habebis partem mecum; confestim sententiam mutavit, et dixit: Domine non tantum pedes, sed et manus.*

Rursum Basil. resp. 233. ex hoc loco docet obedientiam cæteris virtutibus esse præferendam: Petrus, ait, cum ei talium ac tantorum recte factorum testimonium a Domino fuisset datum, atque eo modo appellatus, et beatus laudatus, ubi una tantum in re, ab obedientia visus est discedere, atque hoc ipsum non ex negligentia superbiave, sed ex reverentia honoreque erga Dominum suum; propter hoc ipsum tantum ei dicitur: *Nisi lavero te, non habebis partem mecum.*

Obedientia cæteris virtutibus præferenda.

Dicit ei Iesus: Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus.) Vers. 10. Nota, Christum hic alludere ad eos qui se lavant in balneis, qui toti quidem loti et mundi ex eis exeunt; sed quia pedibus nudis terram calcant, itaque pedes inquinant, idcirco eos tantum deinde lavant. Nota secundo, Christum per anagogen, hic more suo a lotione corporali ad spiritualem assurgere, q. d. Qui lotus est spiritaliter per baptismum, quo ego vos, o Apostoli, ablui; aut qui lotus est per contritionem et pœnitentiam, hic totus est mundus in anima; sed tamen indiget ut solos pedes lavet, id est, ut animi affectus, qui ex terrenarum rerum in quibus versantur, contagio subinde maculantur, et leves sordes contrahunt, sæpe expurget per contritionem, castigationem corporis, et similes virtutes (quarum hæc lotio mea est symbolum) præsertim ante sacram Synaxim et sumptionem Eucharistiæ. Sic fere S. August. Beda, Rupert. et S. Beroard. serm. in cœna Domini: quem audi; *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet. Lotus est, qui gravia peccata non habet, cuius caput, id est intentio, et manus, id est operatio et conversatio, munda est; sed pedes, qui sunt animæ affectiones, dum in hoc pulvere gradiuntur, ex toto mundi esse non possunt, quin aliquando vanitati, aliquando voluptati aut curiositati, plusquam oporteat, cedat animus vel ad horam. In multis enim offendimus omnes.*

Verumtamen nemo contemnat aut parvi pendat. Impossibile est enim cum eis salvari, impossibile est ea dilui nisi per Christum Iesum, et a Christo.

Igitur Christus hac lotione pedum expurgavit Petri et Apostolorum peccata, venialia præsertim, quia per illam, ac per tantam sua demissionem compunxit eorum mentes, eosque admonuit internæ lotionis per contritionem faciendæ in anima, per quam venialia peccata expiantur.

Hac de causa sacerdotes in veteri testamento lavabant pedes et manus ante sacrificium, uti iam dixi. Idem fecere Gentiles multi, quos recenset Brissonius lib. 1. de Formulis Rom. p. 4. Idem olim fecere Iudæi, ut patet Marc. 7. 4. et etiamnum faciunt.

Denique S. August. epist. 108. ad Seleucianum, ex τo *qui lotus est*, probabiliter colligit Petrum et Apostolos ante Eucharistiam fuisse baptizatos: tum quia nemo capax est Eucharistiæ, nisi baptizatus: tum quia ante mortem Christus eos baptizavit: nam post mortem neminem baptizavit: constat autem ipsos omnes a Christo, vel immediate, vel mediate fuisse baptizatos. Denique τo *lotus* proprie lotionem, quæ fit in baptismo, notare videtur.

ET VOS MUNDI ESTIS, SED NON OMNES.) Tacite Christus pungit Iudam, ut a sua proditionis machinatione et scelere resipiscat; noluit tamen eum nominare, ne infamaret, et ne Apostoli in eum ut proditorem insurgerent, eumque male tractarent.

Vers. 11. SCIEBAT ENIM QUISNAM ESSET QUI TRADERET EUM: PROPTEREA DIXIT: NON ESTIS MUNDI OMNES.) Hinc S. August. lib. 2. Contra Petil. cap. 22. colligit Iudam tum præsentem fuisse, ac proinde a Christo lotum S. Synaxim sumpsisse; licet S. Cyprian. tract. de Ablut. pedum neget Iudam lotioni, et consequenter Eucharistiæ interfuisse.

Vers. 13. VOS VOCATIS ME, MAGISTER ET DOMINE: ET BENE DICITIS: SUM ETENIM.) *Magister et Domine.* Christus non tantum qua Deus, sed etiam qua homo erat magister et dominus omnium hominum et totius mundi, nec tantum exterius loquendo docebat, uti faciunt communes magistri, sed interius mentes illuminabat, et voluntatem quocumque vellet impellebat; unde ipse solus perfectus, cælestis et divinus est magister, uti ipse ait Matth. 23. 10. Vide ibi dicta.

Vers. 15. *In exemplum subditis præeant Prælati.* EXEMPLUM ENIM DEDI VOBIS, UT QUEMADMODUM EGO FECI VOBIS, ITA ET VOS FACIATIS.) Non mihi, utpote iam eunti ad mortem, sed aliis proximis vestris, cum necessitas aut pietas id exiget; v. g. cum hospites peregre veniunt. Nam, ut ait S. Gregor. præfat in libros Dialog. *ad amorem patriæ cælestis plus exempla quam prædicamenta succendunt.* Unde *Iesus cœpit* primo *facere*, deinde *docere*, Act. 1. v. 1. plusque docuit facto, quam verbo. Hinc S. Basil. lib. 1. Moral. regul. 70. cap. 10. docet eum qui præest, debere prius facere ea, quæ subditos facienda esse docet, ac cap. 24. docet eum, uti dignitate, sic et humilitate subditos præire oportere. Prævidebat Christus Apostolos paulo post inter se superbe disceptaturos, quis eorum esset maior, unde hoc humilitatis exemplum eis præmisit, obiecitque, ut hanc eorum ambitionem infringeret et comprimeret, atque ita eam reipsam, si non elisit, certe infregit.

Ex hac Christi sententia usus invaluit, ut multi Prælati, imo principes et reges die Iovis sancto subditorum vel pauperum pedes lavent; imo S. Ambr. censuit Christum hic idipsum præcipere, uti superius dixi. Ita pedes pauperum laverunt S. Ludovicus rex Franciæ, S. Elisabetha uxor Lantgravii Hassiæ, S. Hedwigis Ducissa Poloniæ, S. Birgitta, aliique plures. Vide Gretserum in Pedilavio.

Vers. 16. AMEN, AMEN DICO VOBIS, NON EST SERVUS MAIOR DOMINO SUO, NEQUE APOSTOLUS MAIOR EST EO QUI MISIT ILLUM.) Insistit Christus humilitati Apostolis inculcandæ, quia prævidebat eorum de primatu contentionem mox secuturam, q. d. Si ego vester dominus me humiliavi, et lavi pedes vestros, multo magis decet vos humiliare, et pedes alterutrum lavare. Si enim dominus lavit, lavet et servus: nec enim servus dedignari potest opus quod fecit dominus: nec Apostolus sive legatus recusare potest officium, quod præstitit eius Prælatus vel princeps qui eum misit.

SI HÆC SCITIS, BEATI ERITIS SI FECERITIS EA.) q. d. Vers. 17. Si hæc scitis, uti scire vos scio, (quis enim nescit dominum esse maiorem servo, et Prælatum suo apostolo sive legato?) beati eritis, si uti scitis, sic et feceritis ea, opereque compleveritis. Beati, inquam, in spe, sed necdum in re: futuri autem beati in re post mortem, si usque ad eam hæc facere perrexeritis, et in mei sequela perseveraveritis, uti vos omnes facturos et perseveraturos scio, uno excepto Iuda: unde eum excipiens subdit:

NON DE OMNIBUS VOBIS DICO.) Vos hæc quæ dixi factu- Vers. 18. ros, quia scio Iudam id non facturum.

EGO SCIO QUOS ELEGERIM.) S. August. tract. 59. explicat de æterna Dei prædestinatione, ac electione ad gloriam, q. d. Non de omnibus dico, sed de iis tantum, quos elegi ad gloriam, ad quam non elegi Iudam, ac proinde de eo non sum locutus, sed eum excipio. Verum hoc duriusculum videtur: tum quia culpa omnis in Iudam reiicienda est, non in Christum, Christique electionem, a qua Iudam exclusit. Unde v. seq. Christus culpam in Iudam coniicit: tum quia Christus, quando loquitur de æterna Dei electione et prædestinatione ad gloriam, nunquam solet eam sibi tribuere, sed Patri: ipsa enim est pars primaria providentiæ, quæ Patri appropriatur. Agit igitur Christus hic de temporali sua electione, qua ut homo elegit duodecim Apostolos, et inter eos ipsum quoque Iudam, de qua dicitur Lucæ 6. *Vocavit ad se discipulos, et elegit duodecim ex ipsis, quos et Apostolos nominavit;* inter duodecim autem unus erat Iudas. Loquitur ergo Christus hic de electione ad Apostolatum, ait Toletus et Maldon. q. d. Ego scio et scivi, quos et quales elegerim in Apostolos; scio et scivi, qui eo digni, qui indigni futuri sint, qui perseveraturi, ideoque beati futuri, qui non; scio eos, qui hæc quæ dixi facturi sint, qui non, uti scio et scivi Iudam a me electum ea non facturum, sed fore meum proditorem: quare non ex ignorantia elegi eum in Apostolum, quasi ignorarim eum me proditurum; imo idipsum optime præscivi et prævidi, sed tamen elegi eum, ut eius malitia uterer ad commune bonum, scilicet ut per eum impleretur mea passio, et per eam hominum salus et redemptio. Unde subdit:

SED UT ADIMPLEATUR SCRIPTURA. QUI MANDUCAT MECUM PANEM, LEVABIT CONTRA ME CALCANEUM SUUM.) q. d. Sciebam Iudam fore proditorem, sed tamen elegi eum in Apostolum, ut per eum impleretur mea passio, et consequenter Scriptura, quæ eam, eiusque modum prædixit: scilicet illam fore inchoandam per proditionem unius mihi familiaris et domestici, puta Iudæ, qui mea amicitia et familiaritate perfide abusus est ad me prodendum; atque ego id permittere volui, ut ex eius malitia ingens bonum eliciam, scilicet mundi redemptionem, sicut permisi lapsum Luciferi et Adami, ut inde elicerem Christi incarnationem.

LEVABIT CALCANEUM.) Citat Psal. 40. 9. ubi Septuag. vertunt, *magnificavit super me supplantationem;* S. Hieron. *levavit contra me plantam*, id est, me decipere, supplantare, prodere et perdere conatus est; imo reipsa me dolo et fraude supplantavit, me cadere fecit in manus Iudæorum, me adegit ad crucem et mortem. Nam *supplantare* proprie est plantam, seu pedem vel calcaneum inter alterius crura immittere in lucta vel cursu, itaque facere ut pedes currentis ad pedem supplantantis illisi impingant, cadant et corruant.

Loquitur David ad litteram de Achitophel, proditore suo apud Absalomum filium suum, ut habet Chaldæus; mystice de Iuda proditore Christi, cuius typus fuit Achitophel sicut David Christi.

AMODO DICO VOBIS, PRIUSQUAM FIAT: UT CUM FACTUM Vers. 19. FUERIT, CREDATIS QUIA EGO SUM.) *Amodo*, Græce ἀπαρτι, quod verti potest primo, *ex nunc, ex hoc tempore*, ut vertit Syrus; secundo, *confestim, iam iam*, cito, illico; et sic hic accipitur, et hoc significat *amodo*: notat enim

instantem proditionem Iudæ, q. d. Iam iam post paucas horas Iudas prodet me, ideoque id vobis prædico, ut, cum mox videritis me prodi, capi, occidi, non turbemini, sed *credatis*, id est, in fide mea perseveretis, *quia ego sum*, scilicet, quod ego sim Messias Filius Dei, sponte me offerens morti pro redemptione hominum : ideo enim hæc prædico, ut sciatis me hæc omnia præscire, et posse præcavere, meque subducere, sed nolle, imo velle pati pro salute mundi : tunc pariter videbitis me vere dixisse non omnes vos esse mundos, sed Iudam esse immundum et scelestum, ideoque reprobandum et damnandum, cum videritis eum ex sceleris conscientia et immanitate laqueo se præfocare. Hæc ergo mea prædictio coniuncta cum rei prædictæ eventu, vos in fide mea nutaturos stabiliat et confirmet: ita Cyrillus.

Vers. 20. Difficilis horum verborum cum præcedentibus connexio.

AMEN, AMEN DICO VOBIS: QUI ACCIPIT SI QUEM MISERO, ME ACCIPIT : QUI AUTEM ME ACCIPIT, ACCIPIT EUM QUI ME MISIT.) Non apparet quomodo hæc verba cohæreant cum præcedentibus. Primo, Chrysost. hom. 71. et ex eo Theophyl. hæc referunt ad passionem et crucem Christi, quasi ad eam fortiter imitandam hortetur Apostolos per sui exemplum, q. d. Nolite timere persecutiones, mortes et cruces, quas prædicando fidem meam, patiemini: quia in hac re me sequemini; patiemini enim ut mei legati, a me missi, et consequenter a Deo Patre. Quare passio hæc vobis non erit ignominiæ, sed gloriæ. Verum hic non agitur de passione, sed de susceptione Apostolorum.

Secundo, Cyrillus lib. 9. cap. 12. putat Christum hic ostendere immanitatem proditionis Iudæ, argumento ducto a contrario, q. d. Sicut qui a me missum excipit et honorat, me excipit et honorat : sic ex adverso qui a me missum respuit, non tantum mihi, sed et Deo, qui me misit, gravem contumeliam et iniuriam irrogat. Verum hic multa supplere oportet, quæ non dicit Christus.

Tertio, Caietanus, Iansenius et Ribera probabilius censent Christum, cum iam finire vellet sermonem de ablutione pedum, nunc addere nonnulla, et ad ipsum redire, exhortarique omnes fideles, ut recipiant missos ad se Apostolos, benefaciant eis, sicut ante exhortatus fuerat Apostolos, ut benefacerent fidelibus; qua in re etiam Apostolos consolatur, ut ait Chrysost. hom. 71. quos pro omnium salute, in charitatis officiis laborare iusserat.

Quarto, magis particulatim et proprie, Toletus opinatur hæc pertinere ad exemplum lotionis pedum datum a Christo, ut hoc Apostoli et fideles imitentur, nec ab eo excusent se, quod hæc lotio sit vilis, hominemque vilem et abiectum efficiat, cum Christus ipse eam usurparit, et usurpando honorarit, atque quasi nobilitarit, q. d. Nolite subterfugere hospites, eisque pedes abluere; quia qui hospites fideles, præsertim Apostolos, hospitio accipit, eisque pedes lavat, me qui eos misi, quasi hospitio accipit: qui autem me accipit, accipit et Patrem qui misit me.

Ergo qui meos fideles et legatos recipit, Deum recipit, et honor qui eis impenditur, Deo impenditur: ac vice versa qua iniuria quis eos afficit, eadem me, et Deum ipsum afficit. Docet ergo hic Christus humilitatis officia, quale est lavare pedes, esse obeunda etiam ab Apostolis et Prælatis, nec recusari debere ob officii dignitatem, ne illa vilescat et contemnatur, quia per illa potius honorabuntur, ut veri imitatores et vicarii Christi, quia qui eos honorat Christum, et Deum ipsum, qui eos misit, honorat. Humilitas ergo Prælatos non dedecorat, sed ornat et decorat: ita Toletus, Iansen. et alii. Hinc noster S. Franciscus Xaverius navigans in Indiam, cum ægrorum lectos sterneret, cibos coqueret, medicinas porrigeret, audiretque sibi obiici, hæc tam vilia munia dedecere Legatum Apostolicum, qualis ipse erat, respondit ea decere discipulum et Apostolum Christi, quia Christus similia obivit, eaque quasi nobilitavit. In schola enim Christi sola humilitas nobilitat et exaltat, quia Christo Deo et Domino nostro nos assimilat. Ita Tursellinus in eius Vita. S. Carolus Borromæus in supplicatione publica, nudis pedibus, laqueo ad collum appenso crucem baiulans incedebat, pauperibus serviebat, peste laborantibus ministrabat, vilia quæque obibat; et tamen per hæc dignitatem Archiepiscopalem et Cardinalitiam non turpavit, sed magis ornavit, ac sancti Cardinalis nomen obtinuit: sicut enim gemma carbunculi in pala ornat annulum aureum, sic humilitas exornat purpuras et coronas.

(Margin: Humilitas Prælatorum. — S. Francisci Xaverii. — S. Caroli Borromæi.)

CUM HÆC DIXISSET IESUS, TURBATUS EST SPIRITU, ET PROTESTATUS EST (id est palam, aperte, et clare testatus est) ET DIXIT: AMEN, AMEN DICO VOBIS, QUIA UNUS EX VOBIS TRADET ME.) Syrus, *hæc dixit Iesciua, et infremuit spiritu, et testatus est, dixitque: Amin, amin dico vobis, unus ex vobis prodet me;* Arabicus, *commotus est spiritu*, etc. Turbatio ergo hæc fuit ingens dolor et indignatio ob scelus Iudæ, quod ille iam iam eum esset proditurus Iudæis: ob huius enim sceleris immanitatem, æque ac ob Iudæ perditionem et damnationem, intimis animi sensibus indoluit Christus, et infremuit spiritu; hunc autem dolorem non involuntarie passus est, sed libere admisit Christus, imo ultro assumpsit hic, æque ac in morte Lazari cap. 11. 33. ut ibi dixi. De hac Christi prædictione proditionis Iudæ, dixi Matth. 26. v. 21. et seq. Vers. 21.

Quæritur hic, quando hæc Christi prædictio contigerit, an ante institutionem Eucharistiæ, an post? Ioannes enim illam institutionem hic omittit, quia a cæteris tribus Evangelistis diserte fuit enarrata; Matthæus autem et Marcus prædictionem hanc Christi præponunt institutioni Eucharistiæ, Lucas vero postponit. Sunt hic tres sententiæ probabiles.

(Margin: Quando Christus prædixit se prodendum.)

Prima est Iansenii et Franc. Lucæ, qui censent Christum prædixisse Iudæ proditionem post institutionem Eucharistiæ, ut habet Lucas; quare Matthæum et Marcum, qui ante Eucharistiam prædictionem hanc enarrant, uti anticipatione: unde ipsi institutionem Eucharistiæ collocant immediate ante hunc v. 21. Ioannis. Ratio est, quia, si ante Eucharistiam Iudæ proditionem prædixisset, turbasset Apostolos, et commovisset ad iram, ac minus dispositos attentosque ad Eucharistiam reddidisset. Verum hæc ratio non concludit. Nam ante Eucharistiam prædixit Christus suam passionem et mortem, quæ multo magis Apostolos turbavit, ac paulo post Eucharistiam, ut ipsi fatentur, prædixit proditionem Iudæ, quæ tunc eos turbavit, ut ad recollectionem animi, quæ post Eucharistiam requiritur, minus attenderent. Denique hæc Christi prædictio proditionis Iudæ ante Eucharistiam, valuit tum ad Iudam a scelere deterrendum, tum ad Apostolorum animos compungendos, et sollicitos reddendos, ut conscientiam suam quisque examinaret, ne in ea Christus quid inveniret, quod ipse æque ac scelus Iudæ revelare et carpere posset.

(Margin: I. Sententia.)

Secunda sententia plane contraria est Baronii anno Domini 34. cap. 58. et aliorum, qui censent Christum prædixisse Iudæ proditionem, non post, sed ante institutionem Eucharistiæ, ut habent Matthæus et Marcus: quare Lucam, qui eam illi postponit, uti postpositione. Putat ergo Baron. rem gestam esse eo ordine, quo a Ioanne recensetur; nimirum post pedum ablutionem de sua proditione Iesum sermonem habuisse, tunc et Ioanni de proditore roganti signum illud per intinctam buccellam dedisse : sed quod dicit accepta buccella continuo exiisse, id quidem non ita accipiendum putamus, ait Baron. ut tunc temporis statim, et nulla interposita mora abierit: sed quod velut furore quodam percitus, non expectaverit prolixam illam post cœnam habitam a Domino orationem. Nam S. Lucas aperte testatur Iudam cum cæteris permansisse, usque ad finem communicationis Eucharistiæ, post quam nihil iam videbatur esse reliquum in mensa (secundum prædictum Iudæorum ritum) quo potuerit panis intingi: sicque nec dici posse videtur, illum panem intinctum fuisse Eucharistiam.

(Margin: II.)

Verum Iudas post buccellam *exivit continuo*, imo eodem momento, ut habet Syrus; non ergo expectavit prolixam Apostolorum Synaxin, si illa post datam buccellam contigit. Unde verisimilius alii huius sententiæ sectatores opinantur, buccellam hanc Iudæ a Christo datam, fuisse

ipsam Eucharistiam: post hanc enim indigne sumptam, a diabolo actus quasi in furorem, illico exiit ad scelus, quod machinabatur, perficiendum. Porro in institutione Eucharistiæ, et post eam Christus accubuit mensæ, ibique prædixit proditionem Iudæ, ut habet Lucas. Ergo omnino verisimile est mensam tunc necdum fuisse sublatam, sed in ea ex tribus Christi cœnis præcedentibus, remansisse panem et ciborum reliquias, ex quibus Christus buccellam accipere, et intingere, intinctamque Iudæ dare posset.

III. Verior. Tertia ergo sententia inter duas iam dictas media verior videtur, scilicet Christum prædixisse proditionem Iudæ, tam ante Eucharistiam, quam post eam illam iterasse; tum quia valde illam, eiusque atrocitatem sensit et indoluit, imo turbatus est spiritu, ut ait hic Ioannes: tum ut Iudæ suum scelus obiiceret, ac se illud scire indicaret, eumque ab illius executione absterreret: tum ut Apostolorum animos compararet, et hac prædictione præmuniret, ne mox reipsa visuri Iudæ proditionem, et Iesu captivitatem, percellerentur, sed in fide Iesu constanter persisterent. Hac ratione enim conciliamus optime Matthæum et Marcum cum Luca, ut utrique verum dixerint, remque suo ordine narrarint. Est hæc sententia expressa S. August. lib. 3. de Consensu Evang. cap. 1. Euthymii et Toleti, qui asserunt hunc fuisse rei gestæ ordinem. Peracta iam paschalis agni cœna, et communi incepta, illis cœnantibus surrexit Christus, lavitque discipulorum pedes, quibus lotis, iterum recumbens dixit omnia hæc, quæ Ioannes narrat: spiritu ergo turbatus de suo loquitur traditore, et interrogat unusquisque: *Numquid ego sum?* et audit Iudas, *Tu dixisti.* His peractis Eucharistiam instituit; qua instituta, et mysterio peracto, iterum de traditore loquitur, ut refert Lucas c. 22. *Verumtamen*, inquit, *ecce manus me tradentis mecum est in mensa*, etc. Tunc interrogat Petrus Ioannem: *Quis est de quo dicit?* et Ioannes interrogans Iesum audit: *Cui ego panem intinctum porrexero.* Et post hanc buccellam introivit in Iudam Satanas, et recessit, quo recedente, et cœna omnino absoluta, Christus habet ad suos discipulos mirabilem concionem a Ioanne paulo post descriptam. Hinc patet institutionem Eucharistiæ, non ante hunc versum, ut vult Iansen. sed ante v. 23. *Erat ergo unus*, etc. collocandam esse.

Vers. 22. **Aspiciebant ergo ad invicem discipuli, hæsitantes de quo diceret.**) Imo interrogantes singuli: *Numquid ego sum Domine?* ut habet Matth. cap. 26. 22. Nam ut ait Chrysost. *quia nominatim non dixit, in omnes induxit timorem: et licet sibi male conscii non essent, tamen Christo magis quam propriis cogitationibus credebant.* Et ut Origen. *recordabantur velut homines, mutabiles esse affectus etiam provectorum.*

Vers. 23. **Erat ergo recumbens unus ex discipulis eius in sinu Iesu, quem diligebat Iesus.**) Puta ipse Ioannes. Τὸ *ergo* continuat sermonem prædictionis Christi de proditione Iudæ, etsi is interruptus fuerit per institutionem Eucharistiæ, eo quod illam hic omittat Ioannes: Eucharistiam enim instituit Iesus immediate ante hunc versum, post primam prædictionem proditionis Iudæ, quam recensent Matthæus et Marcus: deinde instituta iam Eucharistia, et peracta S. Synaxi Christus eamdem prædictionem iteravit et resumpsit, dicens, ut habet Lucas 22. 21. *Verumtamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa;* cumque Apostoli cuperent scire nominatim quis ille foret, Petrus avidior et ferventior cæteris, innuit Ioanni in sinu Iesu recumbenti, ut a Iesu eum sibi designari postularet, ut hic narrat Ioannes, idque insinuat τὸ *ergo*, q. d. Ioannes erat vicinior et charior Iesu, illique proximus, utpote in sinu eius recumbens: *ergo*, id est hac de causa, innuit Petrus Ioanni, ut a Iesu suo dilecto nomen proditoris exquireret. Dicitur autem Ioannes in sinu Iesu recubuisse, quia veteres non assidebant mensæ, sed recumbebant bini vel terni in singulis lectulis mensalibus, ita ut cubito dextro innixi, non tam sederent, quam iacerent ad mensam, quo fiebat ut secundus ad sinistram primi proxime sequens, in eius sinu quasi iacere et recumbere videretur.

S. Ioannes Evangelista in sinu Christi recumbit.

Vide Ciacconum de Triclinio.

Quem diligebat Iesus.) Non tantum amore amicitiæ humanæ, velut ætate minimum, ut vult Toletus; sed etiam amore charitatis, ob virginitatem et puritatem, modestiam et mansuetudinem, moresque suaves et sanctos, quibus cæteros antecellebat: ita Cyrill. Chrys. Theophyl. Euthym. et S. Hieron. epist. ad Heliodorum. Hinc tamen non sequitur Ioannem absolute omnibus Apostolis fuisse sanctiorem: poterat enim Petrus illo esse in charitate ardentior, ideoque sanctior. Sanctitas enim maxime in charitate consistit, illaque mensuratur, ut quanta est charitas, tanta sit gratia et sanctitas cuiusque.

Porro quod Ioannes in sinu, et supra pectus Iesu recubuit, non solum fuit præsentis amoris indicium, sed etiam futuræ rei signum, *quod* scilicet *inde vocem sumeret, quam postea cunctis sæculis inauditam emitteret*, ait Beda.

Innuit ergo huic Simon Petrus, et dixit ei: Quis est, de quo dicit?) Hinc patet Petrum Ioanni innuisse, non tantum signo nictus et nutus, ut vult S. August. sed etiam modeste verbo suggerendo dixisse: *Quis est de quo dicit?* uti narrat hic Ioannes: ita Origen. Chrysost. et Cyrill. Rogat autem id Petrus, non qua Apostolorum princeps, licet id velit Cyrill. nec quasi metuens sibi, ne ipse foret proditor, ut opinatur Chrysost. sed ex zelo, ut tantum scelus et Christi proditionem impediret, uti in horto Christi captivitatem impedire voluit, amputando aurem Malcho, eum capere volenti. Vers. 24.

Petro suggerente interrogat Christum de proditore Ioannes.

Itaque cum recubuisset ille super pectus Iesu, dicit ei: Domine quis est? Vers 25.

Respondit Iesus: Ille est cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ.) *Cum recubuisset.* Videtur Ioannes innuenti Petro, vel vestem eius secreto trahenti aures et corpus admovisse, itaque a sinu Christi nonnihil recessisse, ut audiret Petri petitionem, qua audita rursus corpus reclinasse, et recubuisse ad pectus Iesu, ut id quod suggesserat Petrus, posceret a Iesu. Vers 26.

Intinctum panem.) Nota, Iudam interfuisse celebrationi agni paschalis, item Eucharistiæ, eamque cum aliis Apostolis sumpsisse, uti docent S. August. Chrysost. Cyrill. et alii passim; imo nonnulli opinati sunt hunc *panem intinctum* fuisse Eucharistiam, sed perperam: nec enim Christus *panem intinctum* consecravit, sed panem siccum, æque ac vinum purum et merum. Quare post S. Synaxim, Christus ex mensa accepit partem, sive buccellam panis residui, eamque intinxit in embamma, vel iusculum aliquod delicatius, quod adhuc erat in mensa (nec enim decet in convivio ab hero dari convivæ panem siccum) illamque dedit Iudæ, ut hoc signo ipsum esse proditorem a se designatum indicaret Ioanni: nec enim alii Apostoli verba Christi ad Ioannem de signo hoc proditoris audierunt, utpote modeste a Christo soli Ioanni in aurem dicta.

Intinctus panis hic quis?

Porro Christus eum apposite hoc signo indicavit, quia panis mensalis signum est pacis et amicitiæ: unde per illum Christus non tantum personam proditoris, sed et eius qualitatem, modumque proditionis demonstravit; quod Iudas simili amicitiæ symbolo, puta osculo, eum proditurus esset. Mystice, intinctio hæc panis fictionem et fraudem animi in Iuda denotabat, ait S. August.

Rursum S. Cyrillus et August. aiunt Iudam a Christo buccella panis indicatum fuisse, ut impleretur illud Psal. 40. *Qui manducat mecum panem, levavit contra me calcaneum,* imo Chrysost. ait tacite ipso facto Christum hic idipsum Iudæ exprobrasse, q. d. Quomodo non pudet te, o Iuda, me prodere, qui mensæ meæ es socius et conviva?

Denique Iudas accepta a Christo buccella, ex conscientia sceleris, et hoc indicio Christi sentiens se notari, impudenter et obstinate in proposito prodendi Christum perstitit. Nam omnino detectum et infamatum se videns, quasi amens et furens, instigante diabolo egressus est ad scelus perficiendum, abiitque ad Principes sacerdotum, ut ab eis satellites postularet, qui se duce et indice Iesum comprehenderent: licet enim Matth. hæc verba et respon-

sum Christi ponat ante Eucharistiam, unde S. August. l. 3. de Consensu Evang. c. 1. censet ante eam esse dicta; tamen ex verbis Lucæ et Ioannis liquet ea dicta esse post Eucharistiam: Matthæus enim more suo omnes has Christi prædictiones Iudæ in unum convolvit, ne cogeretur eas dissecare, et iterato narrare post Eucharistiam. Nam plane verisimile est Iudam audito Christi responso: *Tu dixisti,* confusum et indignantem illico exiisse. Exiit autem illico post acceptam buccellam, ut ait hic Ioannes. Ergo statim post acceptam buccellam rogavit: *Numquid ego sum Rabbi?* et audiit: *Tu dixisti,* iisque auditis erubescens et indignans confestim exivit. Unde sequitur:

Vers. 27. Et post buccellam (Græce, ψωμίον, id est, buccellam, offulam) introivit in eum Satanas.) Eum impellens et exagitans ad vindicandam hanc suam infamiam, ut scilicet Christum suum scelus prodentem Iudæis proderet. Satanas ergo qui prius in Iudam ingressus erat ad proditionem machinandam, ut dictum est v. 2. hic rursus in eum ingressus est, ad eam perficiendam, et in opus conferendam: tum quia Iudas iam ab Apostolis et Christo audiens *proditor,* ulterius inter eos manere non audebat, ne ab eis male mulctaretur: tum quia hora proditioni congrua, et a Iuda destinata imminebat, scilicet qua post cœnam sciebat Christum de more iturum ad Montem Oliveti, orationis causa, ubi facile comprehendi poterat. Quare Ioanni non opus fuit Iudam a Christo sibi indicatum Petro roganti indicare; quia mox ipse Iudas seipsum prodidit, tum sua interrogatione, tum suo discessu et exitu.

Satanas in Iudam intrat.

Quomodo? Introivit ergo hic in Iudam Satanas, ut eum totum quasi possideret, idque certo et firmiter, unde mox eum ad laqueum adegit, non quod buccella a Christo data in eum diabolum immiserit: nam hæc amoris Christi fuit indicium, quo eius animum ad se redamandum allicere volebat; sed quod Iudas huic amori Christi ingratus, eam in sinistram partem acceperit: putabat enim quod Christus ex odio et vilipendio, ut eius scelus Apostolis proderet, buccellam ei daret. Quare Iudas tunc apostolatui Christi, et collegio Apostolorum nuntium remittens, abiit ad familiam et famulatum Satanæ et Iudæorum, velut transfuga et apostata: ita S. Chrysost. S. August. et Cyrillus, qui notat beneficium ingratis nocere, non ex se, sed ex eorum vitio et ingratitudine. Audi S. Ambros. lib. 2. de Cain et Abel cap. 4. *Ubi se Satanas immisit in cor Iudæ, Christus recessit ab eo, momentoque eo quo illum recepit, hunc amisit. Denique sic scriptum est: Post buccellam introivit in eum Satanas.* Introivit autem tribus de causis. Primo, propter ingratitudinem, ait S. Augustinus, cum enim omnia officia charitatis Christus erga illum præstitisset, nec ita moveretur, relictus est plene possidendus a diabolo. Secundo, quoniam diabolus ex verbis illis Domini, et ex signis cognovit iam illum esse obstinatum in malo, et relictum a Domino, ut ait Chrysost. hom. 71. et Euthym. Matth. 26. Tertio, quoniam ipse Iudas intellexit se iam omnibus manifestum esse, et quasi segregatum a discipulis et a magistro, et ideo confirmatus est in malo, et plane cor suum tradidit diabolo, quasi desperans; ideo etiam continuo exivit, non sustinens Domini et Apostolorum conspectum, aut metuens ne ab eis laceraretur, ait Euthym. ex S. Chrysostomo: ita Ribera. Sic videmus peccatores, cum eorum peccata occulta publicantur, frontem perfricare, mentem obstinare, fremere et furere, ut sua crimina defendere velint, et in iis glorientur, ac in profundum scelerum omnium ruant. Vide hic in Iuda, quomodo homo deserens Christum, sensim deseratur a Christo, ac desertus invadatur a satana, invasus possideatur, possessus in omne nefas, indeque in abyssum præcipitetur; sicut Iudas ex Apostolo factus est diabolus, æque ac Lucifer ex pulcherrimo angelo factus est teterrimus cacodæmon, et sicut ex suavissimo vino fit acidissimum acetum, et ex monacho, v. g. Luthero, fit hæreticus, imo hæresiarcha.

Quod facis, fac citius. Et dixit ei Iesus: Quod facis, fac citius.) *Citius,* id est, cito, ut vertit Syrus: ponitur enim comparativus pro positivo. Non præcipit Christus Iudæ proditionem, sed permittit. Hæc ergo verba sunt Christi, non præcipientis sed Primo prædicentis, q. d. Ne putes te latere me: scio te machinari meam proditionem. Non præcepit facinus, ait S. Augustinus, sed prædixit, non tam in perniciem perfidi sæviendo, quam ad salutem fidelium festinando. Secundo, permittentis, q. d. Age quod cœpisti, perfice quod destinasti; possem te mille modis impedire, ne scelus perficias: sed nolo, imo permitto te tuæ libertati: fac quod mente designasti. Tertio, sunt exprobrantis, ait Chrysostom. q. d. Scio te mihi, a quo tot dona accepisti, extrema mala moliri: hæccine sunt tua maleficia, quæ tot beneficiis meis rependis? sed age quod agis. Et si enim tuum scelus aperuerim, non id feci eo animo, quasi illud extimescam et impedire velim; si vellem enim, valerem et facerem; sed ut tuam malitiam et impudentiam tibi in faciem obiiciam et exprobrem. Quarto, sunt animi celsi, contemnentis omnia Iudæ machinamenta, q. d. Adeo non curo, nec timeo omnes tuas contra me machinationes, ut summe desiderem meam captivitatem et mortem per te accelerari, ut citius me Deo Patri in victimam offeram, et homines redimam: *Quod facis* ergo, *fac citius.* Audi S. Leonem ser. 7. de passione: *Vox hæc non iubentis est, sed sinentis; nec trepidi, sed parati, qui habens omnium temporum potestatem, ostendit se moram non facere traditori, et sic ad redemptionem mundi paternam exequi voluntatem; ut facinus quod a præsentibus parabatur, nec impelleret, nec timeret.* Quinto, sunt verba excludentis Iudam incorrigibilem a sua familia et societate Apostolorum, q. d. Quoniam tu te a nobis separare vis, excludo te mea mensa, domo, apostolatu, societate: vade ergo ad tuos Iudæos et Satanam, cui te mancipasti: ita S. Ambros. l. 2. de Cain c. 4.

Quo sensu Iudæ dixit Christus?

Porro nove Cyrill. l. 9. c. 17. secutus Origen. censet hæc a Christo dici, non Iudæ, sed satanæ in Iudam introeunti. Nam sicut, inquit, si vir fortis adversus quem fremens quispiam feratur, ipse vero viribus suis fretus, casurum illum non dubitet, magnaque voce minitans dicat: Quod facis, fac citius, ut meæ dexteræ vires experiaris; non tam properantis mori verba esse diceremus, quam præscientis potius, quia cadet adversarius. Sic Dominus noster velocius currere diabolum, ad ea quæ præparavit, iubet, ut citius victus atque vinctus a tyrannide sua orbem dimittat. Verum liquet ex antecedentibus et sequentibus hæc dici Iudæ, non Satanæ, uti passim docent Patres et Interpretes.

Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quod dixisset ei Iesus: Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum: aut egenis ut aliquid daret.) Licet enim ex verbis Christi scirent Iudam fore proditorem; tamen non sciebant eum tam cito, scilicet eadem nocte, Christum proditurum; sed suo tempore. Quare non intellexerunt Christum dicentem: *Quod facis, fac citius,* de proditione sua loqui, sed ad emendum necessaria pro instante Paschate transtulerunt. Erat enim Iudas procurator Christi et Apostolorum. Vers. 28. et 29.

Cum ergo accepisset ille buccellam, exivit continuo.) Tum quia post buccellam possessus fuit a diabolo, qui eum impulit ad exeundum, ad perficiendam proditionem. Tum quia Christus verbis iam dictis, eum a sua familia et domo eiiciens, eum expulit. Utrumque respicit et notat τὸ *ergo.* Porro exeunte immundo, ait S. August. omnes mundi cum suo mundatore manserunt, velut triticum zizaniis separatis. Vers. 30.

Moraliter notat Cyrill. l. 9. c. 19. diabolum impulisse Iudam, ut illico exiret ad Christum prodendum, ne virtute Eucharistiæ, licet indigne sumptæ, eum pungentis et stimulantis, pœniteret et resipisceret. Audi eum: *Diabolus magnas ad imperandum eis, quos omnino iam cepit, possidet vires: timet ne morando locus pœnitentiæ detur, et quasi a temulentia mentem suam rectius cogitans homo eripiat, ea de causa festinat et impellit: nam et Iudam, cum post panem separaverit, tum moram, tum benedictionis virtutem timens, ne scintillam in animo eius accende-*

ret, ac inde illuminaret, et ad meliora retraheret, magna præcipitem egit celeritate. Origenes vero addit tam efficacem fuisse Christi doctrinam, ut proditorem suum postea commoverit ad pœnitentiam, ut diceret: *Peccavi tradens sanguinem iustum*, imo ad tantum dolorem, ut seipsum non ferens, nec vivere sustinens, laqueo se necarit. *Ostendens*, ait, *quantum potuerit Iesu doctrina, etiam in peccatore fure et proditore, non valente in totum contemnere quæ a Iesu didicerat.* Hinc colligas, quod iis qui vehementi tentatione a dæmone pulsantur, ut scelus illico perpetrent, iniiciendæ sint moræ, ut rem differant; ipsa enim dilatione, re maturius considerata, videtur sceleris turpitudo, damna et pœnæ, quæ hominem ab eo absterrent; audiuntur prudentium consilia; remoræ variæ interiici possunt. Denique ipse æstus tentationis, ipsa mora defervescit et languescit.

Ex adverso in bonis virtutum propositis exequendis, v. g. in statu sacerdotii vel Religionis capessendo, festinato opus est, ne parentes, socii, diabolus, moras iniiciendo rem totam disiiciant et dissipent, uti sæpe fieri videmus. Audi S. Chrysost. homil. 57. ad Pop. *Dum fervens est tibi hic amor, abi statim ad illos ipsos angelos, eumque magis accende. Ne dicas: Alloquar prius propinquos, resque meas expediam. Torporis initium est hæc dilatio. Patrem sepelire discipulus voluit, nec id Christus permisit. Quid ita? quoniam acer instat diabolus, ut se in animum insinuet, et si vel brevem arripuerit vacationem. vel prorogationem, ad magnum inducit teporem. Ideo quidam admonet: Ne differas de die in diem.* Et S. Anselm. epist. 1. *Festina*, ait, *ad tantum bonum, quia nullo bono efficacius pervenies ad summum bonum. Plures vidi promittentes et differentes, quos ita mors tulit, ut nec id perficerent, quo se impediebant; nec id inciperent, quod promittebant.* Atque idem mox subiicit: *Qui differt in futuram, et forsitan non futuram ætatem, suam vitam corrigere, certum bonum dimittit proculdubio, et contemnendo quod perdit, probat se non amare quod expectat, et meretur non accipere.* Et S. Bernard. ser. in illud: *Ecce nos reliquimus omnia. Cum a Deo*, inquit, *verbum esse non dubites, quid opus est deliberatione? Vocat magni consilii angelus: quid aliena consilia præstolaris? quis enim fidelior, quisve sapientior illo? Deduc me Domine, et deducar; fortior esto, et invalesce. Novi ego quænam sint quæ oportet fieri cito.* Vide S. Thom. opusc. 17. c. 9. et 10.

Erat autem nox.) Addit hoc Ioannes Primo, ad historiæ integritatem, ut tempus notet, quo Christus a Iuda proditus, a Iudæis captus fuit. Secundo, ut indicet diaboli festinationem, Iudam nocte intempesta, ad conquirendum lictores forte dormientes impellentis. Tertio, hoc subditur, ait Chrysost. hom. 71. ut discas Iudæ temeritatem, quando nec tempus importunum eum tenuit.

Symbol. Glossa: Nox, ait, congruit sacramento: erat enim qui exiit filius tenebrarum, faciens opera tenebrarum. Nox ergo indicat tenebras mentis, in quibus Iudas versabatur, ait S. Ambros. l. 2. de Cain c. 4. item impœnitentiam et damnationem ad tenebras gehennæ, ad quas Iudas tendebat. Audi S. Gregor. 2. Moraliter 2. *A qualitate temporis finis exprimitur actionis, sicut non rediturus ad veniam, ad traditionis perfidiam nocte Iudas exiisse perhibetur, cum egrediente illo ab Evangelista dicitur: Erat autem nox. Hinc enim et iniquo diviti dicitur. Hac nocte repetent animam tuam abs te. Anima quippe, quæ ad tenebras ducitur, non in die repeti, sed in nocte memoratur.*

Vers. 31. Cum ergo exisset, dixit Iesus: Nunc clarificatus est (Græce est, ἐδοξάσθη, id est, ut Syrus et Arabicus, *glorificatus est*) Filius hominis, et Deus clarificatus est in eo.) *Clarificatus est*, id est, iam iam clarificabitur et glorificabitur. Ponitur enim præteritum pro futuro instanti et imminenti, q. d. Iudas iam exiit ad me prodendum et occidendum, ergo imminet mihi crux et mors, quæ adeo non cedit mihi ad ignominiam, ut per eam summe sim glorificandus. In ea enim agnoscar non tantum esse filius hominis et homo, sed et Filius Dei ac Deus: agnoscetur

Iuda egresso Christus dicit se clarificatum.

enim in humanitate mea latens divinitas, ex obscuratione solis, et scissione petrarum, ex apertione sepulcrorum, et sepultorum resurrectione, ex concussione totius terræ, etc. hæc enim omnia significabant Deum pati et mori in cruce. Item ex eius effectu: nam per crucem subiugabo mihi totum mundum, omnes dæmones, ac peccatum, mortem et gehennam, quasi omnium Deus et Dominus: ita S. Chrysost. Cyrill. Origenes, Theophylact. Euthym. Ubi Nota. Per hæc signa, et per hos effectus Deus et deitas Christi non tantum clarificavit humanitatem Christi, sed et seipsam quoque; in iis enim apparuit immensa Deitatis Christi bonitas, potentia, sapientia, maiestas, et gloria. Hoc est quod sequitur:

Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificabit eum in semetipso: et continuo (Græce εὐθὺς, Vers. 32.
id est, cito, statim: ita Syrus) clarificabit eum.) Primo, *si*, id est, *quia*, q. d. Quia Christus factus obediens Patri usque ad mortem crucis, hac sua obedientia, reverentia et sacrificio summe clarificavit, id est, honoravit et glorificavit Deum Patrem; hinc vicissim Deus Pater clarificabit Filium *in semetipso*, nimirum declarando et demonstrando divinitatem in ipso latentem: idque faciet *continuo* et cito, quia die tertia eum in morte redivivum et gloriosum suscitabit, ac 40. die triumphantem in cælum conscendere, et die 50. Spiritum sanctum e cælis in Apostolos mittere efficiet, e quibus omnibus maxime clarescet latens in eo gloriosa divinitas. Per hæc omnia enim innotuit toti mundo, Iesum non tantum esse hominem, sed et Deum, Deique Filium: ita Cyrillus et Chrysostom. Duplex, ait Origenes hom. 6. in Exod. fuit Christi glorificatio: prior in morte, qua glorificatus est in humilitate mortalitatis; posterior in resurrectione, qua glorificatus est in sublimitate immortalitatis.

Secundo nervosius S. Hilarius l. 5. de Trinit. et ex eo Toletus, censent Deum dici clarificatum in Christo, cum in eius morte et resurrectione ipse ostendit suam divinitatem, ac sese esse Filium Dei et Deum verum demonstravit, suscitando seipsum a morte, in cælum vi sua ascendendo, inde mittendo Spiritum sanctum, ac per Apostolos plurima miracula patrando: hoc enim exigit τὸ *in eo*, et *in semetipso*, q. d. *Si Deus clarificatus est in eo*, id est si Deus in eo (Christo) esse, et sub humanitate eius absconditus latere, iam iam declarabitur, cum magna eius claritate et gloria, ergo *et Deus clarificabit eum in semetipso;* ostendens scilicet eum in semetipso habere latentem divinitatem, idque faciet continuo, hoc est illico, q. d. Latuit in Christo Deus et divinitas, usque ad mortem, sed in morte eius emicuit, seseque exeruit, ac ostendit Christum non tantum esse hominem, sed et Dei Filium; utpote, qui virtute divinitatis suæ se a morte suscitarit, in cælum ascenderit, indeque miserit Spiritum sanctum. Nam, ut ait Origenes: *Filius est totius divinæ gloriæ fulgor, ut Paulus ait, unde splendores perveniunt ad totam rationalem creaturam: totum enim divinæ gloriæ fulgorem, capere solus Filius potest.* Hic fulgor in morte eius emicuit, sicut faces ardentes inclusæ lagenis testaceis, iis complosis et confractis a militibus Gedeonis emicuerunt, et terruerunt fugaruntque Madianitas, Iudic. 7. 19. Sic pariter Christi corpore in morte confracto, emicans per signa iam dicta, eius divinitas eum glorificavit, quia per eadem signa, ac plura, quæ secuta sunt, ut miracula Apostolorum, et conversionem totius mundi, ostendit eum vere esse Dei Filium omnipotentem, et Patri coæqualem, ideoque fugavit diabolum, peccatum et mortem.

Porro τὸ *in semetipso*, potest referri primo, ad Filium hominis, q. d. Deus clarificavit Christum hominem, ostendendo quod ipse ut homo in seipso contineat inhabitantem Deum, Verbique deitatem; secundo, ad τὸ *Deus*, q. d. Deus glorificavit hominem Christum, ostendendo quod ipse in seipso, hoc est in Deo, puta in hypostasi divina Verbi, subsistat: humanitas enim in Christo non habet suam subsistentiam humanam, sed subsistit in eadem subsistentia divina, in qua subsistit Verbum, quæ magna est humanitatis Christi exaltatio, sublimitas et gloria.

Vers. 33. Christi in suos teneritudo. FILIOLI.) Nota hic teneritudinem affectus et amoris Christi erga suos fideles et Apostolos: non enim ait *filii*, sed *filioli*: materna ergo viscera erga eos, quasi infantes recens a se genitos ostendit. Rursum *filioli*, quia Apostoli adhuc parvuli erant in fide et amore Christi: nam eius plenitudinem, et quasi virilem ætatem acceperunt a Spiritu sancto in Pentecoste. Symbol. Cyrill. Omnes Sancti, inquit, quantumcumque perfecti, respectu Christi sunt filioli, id est parvuli.

ADHUC MODICUM (modico tempore) VOBISCUM SUM.) Quia post horam a Iuda prodar, et tradar Iudæis. Christus hic suis ultimum dicit vale, q. d. Valete, o filii mei dilectissimi: ego enim a vobis abeo ad mortem, deinceps vobiscum more solito non versabor, sed redibo ad cælum.

Ultima verba S. Antonii. S. Ephrem. Sic S. Antonius moriens, ad suos discipulos conversus ait: *Valete viscera mea. Antonius enim migrat, et iam non erit in præsenti sæculo vobiscum*: ita S. Athanasius in eius Vita. Et S. Ephrem in suo Testamento: *Dimittite me, quia deficiens abeo. Reminiscamini autem mei abiecti in vestris piis orationibus. Etenim in vanitate vitam peregi meam*. S. Dominici. Et S. Dominicus vocatus ab angelo dicente: *Veni dilecte mi, ingredere in vera gaudia*; suis edixit: *Vos quidem charissimi nunc me sanum videtis: sed ego ante celeberrimam B. Matris Dei Assumptionem, ad Dominum proficiscar*. Dictum, factum. Ita habet eius Vita l. 4. c. 12. S. Francisci. Et S. Franciscus: *Valete filii omnes in timore Domini, et permanete in eo semper. Et quoniam futura tentatio et tribulatio appropinquat, felices qui perseverabunt in his quæ cœperunt. Ego vero ad Deum propero, cuius gratiæ vos omnes commendo*. Ac paulo post dicens: *Me expectant iusti, donec retribuas mihi*, spiritum Deo redidit: ita S. Bonaventura in Vita eius l. 1. c. 14.

QUÆRETIS ME: ET SICUT DIXI IUDÆIS (c. 7. v. 34.) QUO EGO VADO, VOS NON POTESTIS VENIRE: ET VOBIS DICO MODO.) q. d. Ego per morte redeo ad cælum, vos o Apostoli, mea præsentia destituti, in tribulationibus et persecutionibus quæ vos manent, quæretis me et optabitis me præsentem, ut me in dubiis consulatis, et in adversis consolationem, ac confortationem a me accipiatis; sed *quo ego vado, vos non potestis venire*: tum quia vestra virtute, vestris pedibus, vestris naturæ viribus, me in cælum scandentem sequi non potestis: tum quia supernaturales gratiæ vires necdum habetis, ut me sequi possitis: necdum enim estis tam fortes ut me ad crucem, mortem et martyrium comitari valeatis: necdum estis ita in gratia, virtute et charitate perfecti, ut apti et digni sitis regno cælesti. Denique necdum ad illud potestis venire, quia Pater meus cælestis decrevit vos post meam mortem mittere evangelizatum per totum orbem, ut omnes gentes ad meam fidem et salutem perducatis. Hisce ergo verbis tacite Christus Apostolos hortatur, et roborat ad omnia adversa pro fide sua fortiter toleranda: ita Cyrillus lib. 9. 22.

SICUT DIXI IUDÆIS.) Addit hoc, ait Chrysost. ut ostendat id non esse novum et recens, sed iam diu ante a se prævisum et prædictum, ac a Patre decretum. Rursum, ut ostendat eos a Iudæis persecutionem passuros et occidendos, sicut ipse ab eis afflictus et occisus fuit. Tertio, ut indicet ipsos tribulationes multas, ac tandem mortem passuros, sicut Iudæi passi sunt, sed dispari causa et fine: Iudæi enim ob scelera sua excisi iverunt in tartara; Apostoli vero ob Evangelium occisi, avolarunt in cælum.

ET VOBIS DICO MODO.) Tum ut prædictione hac mea vos modo præmuniam et obarmem contra omnes tribulationes vobis imminentes: tum ut sciatis modo, id est hoc tempore, vos necdum me sequi posse, secuturos tamen postea, cum in virtute et meritis fueritis perfecti, cumque me morientem sequentes morte vestra, pro fide mea merebimini lauream martyrii in regno cælorum. Unde clare id explicans Christus v. 36. ait Petro: *Non potes me modo sequi, sequeris autem postea*.

Vers. 34. Mandatum dilectionis novum, cur? MANDATUM NOVUM DO VOBIS: UT DILIGATIS INVICEM.) Cur *novum?* Varii varias dant causas. S. Augustin. *novum*, inquit, quia per dilectionem fidelis exuit veterem hominem, et induit novum; Iansen. *novum*, inquit, hoc est a Christo renovatum, eo quod in mentibus hominum foret antiquatum; Maldon. *novum*, id est, præstans, eximium. Sicut Apocal. 7. dicuntur virgines canere *canticum novum*, id est, singulare et eximium.

Resp. I. Verum dico mandatum dilectionis dici *novum*, quia novi Testamenti est proprium, et præcipuum, ac a Christo verbis et exemplis præcipue commendatum, sicut ex adverso mandatum timoris erat antiquum, et præcipuum apud Iudæos. Lex enim nova est amoris, sicut lex vetus est timoris.

II. Secundo, *novum*, quia Christus hoc dilectionis mandatum hic explicatius, arctius, et firmius quam antea fuerat, ac proinde novum, nobis tradidit, ideoque effudit Spiritum sanctum in Pentecoste, ut novum hoc amoris mandatum novo amoris spiritu impleremus.

III. Tertio, et magis proprie ad rem præsentem, *novum* dicitur ratione novi obiecti, et causæ diligendi: Christo enim, qui est caput Ecclesiæ, incarnato, facta est singularis communicatio, et unio membrorum Ecclesiæ, tum inter se, tum cum Christo capite suo iam homogeneo: unio, inquam, tum per naturam humanam a Christo assumptam, tum per gratiam, quam ipse in nos, ceu caput in membra influit; tum maxime per Sacramentum Eucharistiæ hic recenter ab eo institutum, quæ unio fundamentum est, et radix magis singularis, et arctioris amoris Christi et Christianorum, maiorisque obligationis ad amandum sese invicem: per hanc enim arcte uniti sumus non tantum humanitati Christi, sed et deitati totique SS. Trinitati, ac in ea, et per eam nobis invicem.

Hunc sensum innuit Christus, dum subdit: *Ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*, q. d. Quia ego nove et singulariter dilexi vos, assumens carnem vestram, eamque vobis dans, quasi cibum animæ vestræ per Eucharistiam, quam paulo ante institui, ut in eo omnes vos mihi unirem, ac in me vos vobis mutuo arctissime copularem, hinc pariter exigo a vobis novum et singularem amorem, quo vos, o Christiani, invicem diligatis, non tantum sicut homo diligit hominem, quia eiusdem naturæ humanæ consortem, sed sicut Christianus diligere debet Christianum, id est, eum qui summe sibi in Christo unitus, eiusdem Ecclesiæ et Eucharistiæ Christi est consors et particeps.

Recte enim advertit Toletus hoc Christi præceptum, non omnibus hominibus, sed solis Christianis hic dari: hi enim se invicem diligere debent, non tantum quasi proximos propter Deum, sed quasi fratres, et unius corporis Christi membra, propter Christum.

Vide dicta 1. Ioann. 2. 8. ad illa: *Mandatum novum scribo vobis*, ubi fuse octo rationes recensui, ob quas dicitur *novum*.

Christiana dilectio Gentilibus fuit admirationis. *Hæc dilectio*, ait Tertull. l. de Patientia, *est summum fidei sacramentum*, id est, signum et symbolum Christianorum. Unde idem Tertull. Apolog. cap. 39. ait Gentiles admirantes hanc mutuam Christianorum dilectionem, dicere solitos: Videte quomodo Christiani se mutuo diligant, et ut alter pro altero mori sit paratus, ut ex uno patre et eadem matre nati videantur, quos nec lingua, nec natio, nec patria consuetudo, nec nativi loci diversitas dividit. Hæc est illa, ait Toletus, quam si servaremus omnes, sicut non natio beatior ulla est quam Christiana, ita nec ulla foret illa fortior aut potentior. Unde S. Pachomius militans in exercitu Constantini Imper. videns Christianorum charitatem, qua militibus cibum, potum, omniaque necessaria ultro et gratis offerebant, a gentilismo conversus est ad christianismum, imo ad monachismum, adeoque cœnobiticæ vitæ fundator et princeps evasit.

SICUT DILEXI VOS, UT ET VOS DILIGATIS INVICEM.) Ut scilicet sicut ego, cum in forma Dei essem, vestri amore formam servi assumpsi, ut vos docerem, salvarem, bearem; sic et vos ad infima et aspera quæque demittatis, ut vobis invicem succurratis: ego iam pedes vestros lavi, et vos invicem pedes lavate: ego me in cibum dedi in Eucharistia, et vos proximos vestros pascite: ego iam

pro vobis crucifigar et moriar, et vos mortem quamlibet corpoream excipite, ut animas salvetis: ego amavi vos nullis vestris meritis præcedentibus, cum inimici essetis; amavi vos, non meam utilitatem, sed vestram salutem quærens, amavi usque ad sanguinis effusionem, amavi, ita ut nihil tam abiectum et laboriosum esset, quod recusaverim, si vobis utile esset; hæc eadem vos præstare debetis fratribus: ita S. Chrysost. et Cyrillus. Hoc est quod ait Ioan. epist. 1. c. 3. 16. *In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere.*

Nota, τὸ *sicut dilexi vos*, potest referri Primo, ad id quod præcessit, quasi pertineat ad substantiam huius mandati, q. d. Mando vobis ut diligatis vos invicem, simili modo quo ego dilexi vos, scilicet, ut, sicut ego prior dilexi vos, sic et vos priores diligatis invicem, et vos mutuo amore præveniatis: ita Chrysost. Rursum, ut sicut ego pro vita vestra spirituali dedi vitam meam corporalem, sic et vos pro salute animarum impendatis vitam corporis: ita Cyrillus. Secundo et melius, referas τὸ *sicut dilexi vos*, ad id quod sequitur, *ut et vos diligatis invicem*, ne sit tautologia, et idem quod ante dictum est, iterum repetatur. Unde Complut. Toletus et alii ante τὸ *sicut dilexi vos*, ponunt duo puncta. Et Syrus clare hæc distinguens vertit, *præceptum novum do vobis, ut diligatis alius alium, prout ego dilexi vos, vos quoque diligatis alium;* ut prior pars significet substantiam præcepti, scilicet iuberi ut diligamus nos invicem, posterior vero pars post duo puncta significet modum præcepti, nimirum ut diligamus invicem, simili modo quo Christus nos dilexit, uti paulo ante exposui. Insuper ut addat nobis stimulum acrem ad diligendum invicem, q. d. Stimulus ingens vobis, o Christiani (hos enim omnes Christus alloquitur, quia Apostoli hos omnes repræsentabant) ad mutuum amorem esse debet dilectio Christi, qua vos dilexit. Primo, quia Christus sicut vos dilexit, sic dilexit et socios vestros, omnesque fideles: hos ergo, quos Christus adeo dilexit, vos quoque, o Christi asseclæ, diligite. Secundo, Christus vos diligens pro compensatione suæ dilectionis, hoc exigit a vobis, ut et vos diligatis proximos. Hanc ergo talionem dilectionis, et vicarium amorem illi rependite quoad potestis: nec enim vestra dilectio, utpote vilis et exigua, dilectionem Christi, utpote eximiam et inexhaustam, æquare poterit, etiamsi cresceret assidue usque ad diem iudicii. Tertio, q. d. Christus: Ego proximos vestros vobis in dilectione mea coniunxi, astrinxi et associavi, æque ac in communione corporis et sanguinis mei in Eucharistia. Vos ergo ita vobis mutuo in me coniuncti, et quasi consanguinei, imo fratres effecti, ut tales vos invicem diligite et redamate.

Vers. 35. IN HOC COGNOSCENT OMNES QUIA (quod) DISCIPULI MEI ESTIS, SI DILECTIONEM HABUERITIS AD INVICEM.) q. d. Schola mea est doctrina et disciplina dilectionis, schola mea est academia charitatis; si ergo me doctorem audire et sequi, si discipuli mei esse, ac ut tales ab omnibus haberi et agnosci cupitis, vos invicem diligite. Hoc ergo privilegium soli concessum est charitati: non enim miracula, non ingenium, non eloquentia, non robur non quid aliud, sed sola dilectio facit nos Christi discipulos, ait Chrysost. Ipse enim dilectionis est magister, primipilus, rex, dux et princeps.

Hinc dilectio proximi a S. Iacobo cap. 2. 8. vocatur lex regalis, ob septem causas, quas ibidem recensui. Hinc et Paulus Roman. 13. 8. *Qui diligit proximum*, ait, *legem implevit.* Tales fuere primi Christiani, de quibus Lucas ait Actor. 4. 32. *Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una, erantque illis omnia communia.* Vide ibi dicta. Appositum exemplum dat Dorotheus doctrina sexta. Sicut, inquit, in circulo lineæ a circumferentia ductæ ad centrum, quo magis accedunt ad centrum, eo magis accedunt ad se invicem; quo vero magis recedunt et elongantur a centro, eo magis recedunt a sese invicem. Sic pariter quo quis magis accedit ad amorem Dei et Christi, eo magis accedit ad amorem proximi: quantum vero recedit ab amore Dei, tantum quoque recedit ab amore proximi. Deus enim est centrum mundi, æque ac cordis et amoris nostri; proximi vero sunt quasi lineæ ductæ ad centrum. In Deo ergo omnis proximorum amor coit et unitur. Audi S. August. *Non est prætermissum illud magnum mandatum de diligendo Deum; qui enim spiritualiter diligit proximum, quid in eo diligit, nisi Deum? Sic et qui Deum diligit, non potest contemnere præcipientem ut diligat proximum; bene itaque intelligentibus utrumque mandatum, invenitur in singulis.* Hinc S. Basil. in Regulis fusius disp. reg. 3. docet nos amori Dei satisfacere per amorem proximi: *Quippe,* ait, *cum ipse beneficium illud perinde accipiat, ac si in se proprie fuisset collatum,* iuxta illud: *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecisti,* Matth. 25.

(Margin: Deus est centrum dilectionis.)

DICIT EI SIMON PETRUS: DOMINE, QUO VADIS?) Rogat hoc Petrus, non ut sciat, sed ut Christum, quem summe amabat, sequatur, ait Chrysost. Verum Petrus plus æquo de se præsumebat, ait Cyrillus: putabat enim se posse Christum sequi per omnia, quod necdum poterat. Unde Christus eum reprimens, subiicit: *Non potes me sequi modo, sequeris autem postea.* Vers. 36.

Romæ extat locus sacello decoratus, ante portam S. Sebastiani, in quo Christus visibiliter occurrens S. Petro, e carcere Mamertino rogatu Christianorum fugienti, rogantique: *Domine quo vadis?* respondit: *Vado Romam iterum crucifigi.* Unde S. Petrus intelligens Christum de se loqui, Romam ad carcerem rediit, ac paulo post a Nerone crucifixus est: quocirca sacellum illud usque hodie vocatur, *Domine quo vadis?*

(Margin: Sacellum Romæ dictum, Domine quo vadis?)

RESPONDIT IESUS: QUO EGO VADO, NON POTES ME MODO SEQUI.) Quia necdum recepisti Spiritum sanctum, cuius robore mortem superes, ait Cyrill. Oportebat enim Christum præcedere, et mortem superare, q. d. Nunc non habes eam animi firmitatem et id robur, ut pro me mori possis; veniet in te Spiritus sanctus, et tunc poteris, ait S. August. tract. 66. Rursum, Petrum Christus destinarat, ut post se esset caput Apostolorum, Ecclesiæ princeps et gubernator, ac Pontificatus Romani fundator, etc. hæc ergo prius Petrum peragere congruebat.

SEQUERIS AUTEM POSTEA.) Me in cruce, et per crucem ad cælum: ita Cyrill. Hanc primam Christi sequelam in eadem cruce, merebatur tunc amor et fervor Petri.

DICIT EI PETRUS: QUARE NON POSSUM TE SEQUI MODO? ANIMAM (vitam) MEAM PRO TE PONAM.) Dicit hoc Petrus ex solito suo fervore et zelo, sed non secundum scientiam, ignaro scilicet et indiscreto: suspicabatur enim Christum ad mortem, uti prædixerat, ire; quare ei se comitem, et fidum Achatem in omni periculo offert, q. d. Paratus sum tecum omnem periculorum aleam subire, offero me tibi socium ad omnia adversa, mortem tecum, et pro te, libens excipiam. Laudandus pius erga Christum Petri affectus, esto carens effectu, et evanidus: necdum enim alas amoris, ad volandum in tam sublimem crucem, a Spiritu sancto acceperat. Vers. 37.

RESPONDIT EI IESUS: ANIMAM (vitam) TUAM PRO ME PONES? AMEN, AMEN DICO TIBI: NON CANTABIT GALLUS, DONEC TER ME NEGES.) Christus Petrum sibi præfidentem humiliat, permittitque eum cadere in sui negationem, ut discat non suis viribus, sed Christi gratiæ confidere. Quocirca sæpius id Petro prædixit Christus; nam hæc apud Ioannem prædictio diversa est ab aliis, quas commemorant cæteri tres Evangelistæ. Porro, quando et quomodo Petrus ante secundum et ultimum galli cantum ter Christum negarit, ostendi Matth. 26. v. 70. et seq. Audi S. Chrysost. hom. 72. *Experientia cognosces nihil esse dilectionem tuam sine gratia divina: unde constat hunc casum lesum pro ipsius utilitate permisisse.* Et S. August. tract. 66. *Itane facies pro me, quod ego non nondum pro te? animam tuam pro me pones; præire potes, qui sequi non potes? quid tantum præsumis? quid esse te credis? audi quid sis, Non cantabit gallus, donec ter me neges.* Vers. 38.

CAPUT DECIMUMQUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus abiens e terra solatur discipulos, dicens quod vadat eis parare locum in domo Patris. Secundo, v. 6. Thomæ roganti, Quo vadis? *et qua via? respondet Christus:* Ego sum via, veritas, et vita; *ac Philippo cupienti sibi ostendi Patrem:* Philippe, *inquit,* qui videt me, videt et Patrem meum. *Tertio, v. 16. promittit se suis alium Paracletum e cælo missurum. Quarto, Iudæ Thaddæo respondens, ait eum se diligere, qui servat mandata sua. Quinto, v. 27. pacem suam eis donat.*

1. Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, et in me credite. 2. In domo Patris mei mansiones multæ sunt; si quo minus, dixissem vobis: quia vado parare vobis locum. 3. Et si abiero, et præparavero vobis locum: iterum venio, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis. 4. Et quo ego vado scitis, et viam scitis. 5. Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadis: et quomodo possumus viam scire? 6. Dicit ei Iesus: Ego sum via, et veritas, et vita: nemo venit ad Patrem, nisi per me. 7. Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis: et amodo cognoscetis eum, et vidistis eum. 8. Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis. 9. Dicit ei Iesus: Tanto tempore vobiscum sum; et non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt et Patrem. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? 10. Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est? Verba quæ ego loquor vobis, a meipso non loquor. Pater autem in me manens, ipse facit opera. 11. Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est? 12. Alioquin propter opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et maiora horum faciet, quia ego ad Patrem vado. 13. Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam: ut glorificetur Pater in Filio. 14. Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam. 15. Si diligitis me, mandata mea servate. 16. Et ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, 17. Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum; vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit. 18. Non relinquam vos orphanos: veniam ad vos. 19. Adhuc modicum, et mundus me iam non videt. Vos autem videtis me, quia ego vivo, et vos vivetis. 20. In illo die vos cognoscetis quia ego sum in Patre meo, et vos in me, et ego in vobis. 21. Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est, qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo: et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum. 22. Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes: Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, et non mundo? 23. Respondit Iesus, et dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus: 24. Qui non diligit me, sermones meos non servat. Et sermonem quem audistis, non est meus: sed eius qui misit me, Patris. 25. Hæc locutus sum vobis, apud vos manens. 26. Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis. 27. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor vestrum, neque formidet. 28. Audistis quia ego dixi vobis: Vado, et venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem: quia Pater maior me est. 29. Et nunc dixi vobis priusquam fiat: ut cum factum fuerit, credatis. 30. Iam non multa loquar vobiscum: venit enim princeps mundi huius, et in me non habet quidquam. 31. Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.

Vers. 1. NON TURBETUR COR VESTRUM: CREDITIS IN DEUM, ET IN ME CREDITE.) Videbat Christus animos discipulorum turbatos, hoc est mœstos, pavidos, anxios et consternatos, ex eo quod eis prædixerat, instare suum discessum, et passionem per proditionem Iudæ, ac scandalum Petri ter se negaturi. Timebant enim ne et ipsi metu Iudæorum victi Christum negarent. Si enim Petrus, qui videbatur fortis ut petra, erat eum negaturus, quid facturi erant cæteri eo debiliores et timidiores? Huic turbationi medetur Christus dicens: *Creditis in Deum, et in me credite.*

Pro *creditis,* Græce est, πιςεύετε, quod tam est imperativi modi, quam indicativi. Unde Syrus et Arabicus vertunt, *credite in Deum, et in me credite.* Sensus est, q. d. Si creditis in Deum, uti scio vos credere, in me quoque credite, et consequenter sperate. Ego enim sum Deus, Deo Patri consubstantialis, ut hac fide et fiducia omnem turbationem et pavorem superetis, et promissorum meorum fiatis participes. Hoc enim fiet, si aciem mentis per fidem et spem in me uno defigatis, ac omnem pavorem vestrum, sollicitudinem et anxietatatem in me quasi Deum et Dominum vestrum coniiciatis. Ego enim esto corpore abeam a vobis, spiritu tamen, cura et gubernatione mea semper vobis adero.

Audi S. Chrysost. Divinitatis virtutem ostendit, ea prodens quæ illi habebant in mente, q. d. Timetis adversa, quæ mihi et vobis imminent: metum ponite: quia fides in me et in Patrem, potentior est his quæ supervenient, et nihil contra eam potest prævalere. Et S. August. *Ne mortem Christi tamquam homines timerent, et ideo turba-* A *rentur, consolatur eos, Deum se esse contestans, q. d. Mortem metuitis huic formæ servi, non turbetur cor vestrum, suscitabit illam forma Dei.* Porro Christus hic facit, ait Ribera, quod facere solent agricolæ, qui vitem ut imbecillem ulmo adiungunt, ut inde firmitatem accipiat, ad scandendum et crescendum, etiamsi venti et imbres in eam sæviant: ita Dominus ad se, tamquam ad murum firmissimum Apostolos adiungit per fidem, ut fiat illud Psal. 26. *Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo?* Audi et Cyrillum: *Quis superabit divinis armis undique cataphractos? arma vero latusque clypeus, qui telis hostium frangi non potest, fides est.* Idem sibi a Christo dici putet Christianus, cum tentatione, turbatione, aut pavore gravi pulsatur. Credis in Deum, et in Christum tuum crede; ille tibi aderit, vires dabit, viam evadendi aperiet, victorem te faciet.

B IN DOMO PATRIS MEI MANSIONES MULTÆ SUNT.) Dixerat Christus se iturum ad Patrem, et Petrum se postea eodem secuturum, de cæteris discipulis tacuerat: timebant ergo illi, ne domo Patris et cælo excluderentur. Hunc timorem eis eximit Christus, q. d. Ne metuite: esto enim vos modo mecum comites in regnum Patris mei non assumam: tamen faciam ut me suo tempore sequamini, nec putetis solum Petrum me eodem secuturum, quasi ibi non sit locus nisi mihi et Petro, assero vobis ibidem vobis non defore locum, quia in domo Patris mei mansiones multæ sunt: quare non est quod timeatis, ne illæ omnes a me et Petro, vel aliis præoccupentur, ut vobis in cælo locus non supersit. Cælum enim empyreum vastissimum est, et

Vers. 2. In domo Patris cælestis mansiones multæ.

plurimas habet mansiones, quæ omnibus omnino hominibus capiendis sufficient. Audi S. Aug. *Hoc subiungit, quia sibi discipuli metuebant, cum Petro dictum esset, Non cantabit gallus, ut a turbatione recreentur, fidentes etiam post pericula tentationum, se apud Christum cum Deo mansuros esse.* Et Chrysost. *Quia Dominus dixerat Petro: Sequeris autem postea; ne existiment ei soli hanc promissionem datam, ostendit et illos etiam in eam regionem suscipiendos.*

Porro τὸ *multæ* insinuat varios in cælo beatitudinis et gloriæ fore gradus et ordines, q. d. Suus cuique Sancto in cælo erit locus, sua cuique beatitudo, sua cuique gloria, sed pro meritis dispares. Ita Patres contra Iovinianum, qui uti censebat virtutes esse pares, sic et paria eorum fore præmia in cælo. Unde Interlin. mansiones multæ, hoc est, inquit, diversa præmia meritorum.

Audi S. August. *Mansionem pro suo quisque accepturus est merito. Est quidem denarius æqualis, id est vita æterna, quod ad æternitatem pertinet, sed sunt diversæ meritorum dignitates. Fit quidem per charitatem, ut quod habent singuli, commune sit omnibus: sic enim quisque etiam ipse habet, cum amat in altero, quod ipse non habet. Respuendus est autem illorum error, qui putant ideo dictum multas esse mansiones, quia extra regnum cælorum erit aliquid, ubi beati maneant parvuli ex hac vita decedentes sine baptismo: absit enim ut regnantium quisquam sit extra regnum, nec Dominus dixit, In beatitudine, sed, In domo Patris mei.*

Rursum S. Gregor. l. 4. Moral. cap. 31. *In multis mansionibus,* ait, *erit retributionum diversitas concors: quia tanta vis amoris in illa pace nos sociat, ut quod in se quisque non acceperit, hoc se accepisse in alio exultet. Unde et non æque laborantes in vinea, æque cuncti denarium sortiuntur. Et quidem apud Patrem mansiones multæ sunt; et tamen eumdem denarium dispares laboratores accipiunt, quia una cunctis erit beatitudo lætitiæ, quamvis non una sit omnium sublimitas vitæ.* Has mansiones multas magnitudine lucis plenas, Stephano cuidam ostensas narrat idem S. Gregorius 4. Dialog. cap. 36. Igitur Christus hisce verbis, et hac ostentatione præmii cælestis, animat Apostolos, ut tentationes et persecutiones sibi imminentes non reformident, sed ambiant, utpote per quas præmium hoc consecuturi sint.

Si quo minus, dixissem vobis: quia vado vobis parare locum.) *Si quo minus,* id est, si secus esset, si aliter se res haberet, si videlicet in domo Patris, non essent mansiones multæ, *dixissem vobis quia* (quod) *vado parare vobis locum,* q. d. Dixissem quod a vobis abeam, et vadam ut parem vobis locum in cælo, nisi iam ibidem multæ mansiones paratæ essent; sed quia illæ iam paratæ sunt, idcirco non dixi vobis; vadam illas paratum. Secundo, ex Græco et Syro, qui carent τῷ *quia,* Arias Montanus et Ribera sic simpliciter exponunt, q. d. Multæ mansiones sunt in domo Patris mei: quod si ita non esset, plane vobis dicerem, nec vos vana spe deciperem, quoniam eo ut parem vobis locum, q. d. Cum tantum vos amem, ut recedam a vobis causa parandi vobis locum, quomodo hoc non dicerem, aut in re tanta paterer decipi, quos tantopere diligo? parare autem locum est in possessionem cæli venire, quod usque ad illud tempus fuerat hominibus clausum, q. d. Me ascendente aperientur vobis cæli, iuxta illud, *Attollite portas principes vestras, et introibit rex gloriæ.* Et Michææ 2. *Ascendet enim pandens iter ante eos.*

Quomodo Christus vadit parare locum Apostolis, cum sint in cælo mansiones multæ?

Dices: Si Apostolis iam paratæ erant mansiones in cælo, quomodo ergo Christus vadit parare eis locum? Resp. Utrumque verum est. Nam Primo, hæ mansiones a Deo paratæ erant Apostolis et cæteris electis ab æterno, ex Dei prædestinatione quasi in actu primo. Secundo, Christus tamen vadit, ut paret eas quasi in actu secundo, ut scilicet de facto Apostolos in eas inducat: tum quia Christus iter in cælum, antea clausum et invium, sua in illud ascensione aperuit, stravit et complanavit: tum quia ipse sanguine suo et morte in cruce, solvit Deo pretium mansionum harum cælestium, illoque eas nobis coemit: ita S. Cyrill. tum proprie, quia Christus e cælis misit Spiritum sanctum, qui sua gratia, virtutibus et meritis heroicis Apostolos, cæterosque electos cælo dignos efficeret. Ita S. August. *Quomodo,* ait, *parat, si iam multæ sunt? nondum sunt si parandæ sunt: easdem quæ prædestinando præparavit, præparat operando. Iam ergo sunt in prædestinatione; alioqui dixisset, Ibo et præparabo, id est prædestinabo: sed quia nondum sunt in operatione, dicit: Si abiero et præparavero,* etc. *Parat modo mansiones, præparando mansores: domus enim Dei, de qua Apostolus, Templum Dei sanctum quod estis vos, adhuc ædificatur, adhuc præparatur: dicitur vero abire ut præparet, quia iustus ex fide vivit: si autem vides, non est fides; id ne videatur, latet, ut credatur: tunc locus paratur, si ex fide vivatur, creditus desideretur, ut desideratus habeatur; vadit latendo, venit apparendo, sed nisi maneat regendo, ut proficiamus bene vivendo, non parabitur locus, ubi possimus permanere perfruendo.* Et Gloss. *Credenti colligitur meritum, eunti redditur præmium, desiderium dilectionis præparatio est mansionis.*

Et si abiero, et præparavero vobis locum: iterum venio, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis.) *Si,* id est, *cum,* q. d. Cum in cælum abiero, ibique vobis, vestrisque successoribus, id est omnibus electis, locum præparavero, dando eis successive per singula sæcula usque ad finem mundi, Spiritum sanctum, eiusque gratiam et merita, quibus se ad gloriam cælestem præparent, eaque se dignos efficiant: quo facto iterum veniam in die iudicii, ut vos omnes accipiam ad meipsum, ut digno præmio in cælis coronem. Sæpe enim in Evangeliis prædixit Christus se rediturum in extremo iudicio, ut fideles et Apostolos, qui pro eo laborarunt, et multa passi sunt, ad se recipiat et glorificet. Vers. 3.

Et quo vado scitis, et viam scitis.) *Scitis,* id est scire facile potestis, et debetis, quia sæpe a me audistis, quod eam ad Patrem in cælum, ac viam in cælum esse meam fidem, doctrinam, vitam, passionem et crucem. Et sciebant Apostoli Christum hæc dixisse; sed necdum illa intelligebant, unde nec eorum meminerant. Unde Aug. *Sciebant quidem,* ait, *sed se scire nesciebant;* sciebant habitu, nesciebant actu: sciebant obscure et confuse, nesciebat distincte et in particulari, quomodo scilicet Christus sit via, Pater vero sit meta et terminus viæ: ita Ribera, Toletus, Maldon. et alii. Vers. 4.

Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadis: et quomodo possumus viam scire.) q. d. Cum nesciamus quo eas, quomodo possumus scire viam, quæ eo, quo is, tendit? qui enim nescit terminum, viam quoque ad terminum nesciat oportet. Audivimus quidem te dicere, quod eas in domum Patris tui, ubi mansiones multæ sunt, parare nobis locum: sed ubi est hæc domus Patris? ubi mansiones illæ multæ? Si domus hæc est cælum, uti suspicamur, clarius et explicatius nobis idipsum edicito, plenius has mansiones exponito, ubinam et in qua regione illæ sitæ sunt? Magna enim, et quasi immensa est cæli, imo cælorum plurium vastitas: ita Thomas. *Christus vero,* ait Cyrill. *nihil ad tantam curiositatem respondit: non enim totam rem exponit; sed ea opportuno tempori relicta, quod modo necessarium est, illud explanat.* Unde sequitur: Vers. 5.

Dicit ei Iesus: Ego sum via, et veritas, et vita.) Breviter sensus genuinus est, q. d. Quæris, o Thoma, duo, scilicet meam viam, et eius terminum, nimirum quo vadam, et qua via? Respondeo: Ego sum via, quam quæris; via, inquam, non fallax, sed vera, quæ ducit ad veram vitam, puta ad Deum Patrem in cælis, ubi est domus Patris mei, in qua mansiones multas esse dixi, unde id explicans subdit: *Nemo venit ad Patrem nisi per me.* Pater ergo est terminus; ego sum via. Est hendiadys: *Via et veritas,* id est via vera. Rursum, *Veritas et vita,* id est vera vita. Τὸ enim *veritas,* cum ponatur inter τὸ *via* et *vita,* ad utrumque referri potest. Iam: *ego sum via,* hoc est, mea fides, doctrina, gratia et vita est via quæ ducit ad cælum. Sæpe enim in Scriptura Christus ponitur Vers. 6.

Christus est via, veritas et vita.

pro adiunctis Christo, puta pro Christi fide, gratia, doctrina. Aut *ego sum via*, id est, ego sum doctor, index et dux viæ veræ, quæ recta ducit ad æternam et beatam vitam, q. d. *Ego sum via*, quia indico et doceo veram fidem, et sanctam conversationem, quæ vera est via ad vitam æternam. Alludit ad illud Isaiæ 30. *Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, et aures tuæ audient verbum, post tergum monentis: hæc est via, ambulate in ea.*

Verum, quia aliæ viæ sunt veræ et rectæ, aliæ falsæ et erroneæ, iuxta illud: *Est via quæ homini videtur recta, et novissima eius ducunt ad mortem*, Proverb. 16. hinc Christus vocatur *via et veritas*, id est via vera et recta, iuxta illud Isaiæ 35. *Et hæc vobis erit directa via, ita ut stulti non errent per eam*, q. d. Iudæi, Gentiles et philosophi multa dixerunt et docuerunt de beatitudine, et beata vita, et de virtutibus: quæ quasi via ad illam ducunt, sed in multos errores inciderunt, ideoque homines non ad vitam, sed ad interitum et gehennam duxerunt: quia sicut non veram, sed fucatam et falsam beatitudinem, beatamque vitam constituerunt in opibus, honoribus, deliciis et vanis scientiis: sic non veram, sed fucatam et falsam viam ad beatam vitam inierunt, aliosque docuerunt. At ego doceo veram fidem, pietatem, charitatem, cæterasque virtutes, quibus quasi recta via pervenitur ad veram vitam æternam, quæ est apud Patrem, et consequenter apud me. Nam ego et Pater unum sumus. Sicut ergo Pater est vita beata, tum formalis, tum causalis, quia eamdem nobis communicat; tum obiectiva, quia Deus est obiectum visionis beatificæ; sic ego sum eadem ipsa veritas et vita. Ego sum ergo, qui rectam viam in cælum vobis demonstro: ego sum, qui quasi veritas omni errore mentis vos libero: ego sum, qui ad veram vitam vos duco. Quare nolite turbari mea morte instante, et vestra secutura; sed credite et sperate in me. Ego enim tam me, quam vos a morte ad beatam vitam et gloriosam suscitabo: ego enim sum via, veritas et vita.

Quomodo Christus est via, veritas et vita.

Hinc patet quod Christus sit via. Primo, quia ipse per meritum passionis suæ nobis viam in cælum aperuit: ita Iansenius et Maldon. Secundo, quia ipse sua doctrina nobis viam eamdem ostendit. Tertio, quia ipse inspirat nobis fidem, gratiam et sancta opera meritaque, quibus quasi viis tendimus ad vitam æternam. Quarto, quia ipse hanc viam in cælum sua sancta vita et passione præivit, primusque calcavit, ut eum in eadem sequentes et imitantes, perveniamus ad cælum quo ipse ascendit et pervenit.

Hic est genuinus huius loci sensus. Verum, quia aurea hæc est Christi gnome, audi varios et elegantes Patrum de eo partim sensus, partim sententias.

I. Primo igitur, S. Leo serm. 2. de resurrect. *Christus*, ait, *est via sanctæ conversationis, veritas doctrinæ divinæ, vita beatitudinis sempiternæ.*

II. Secundo, S. Cyrill. lib. 9. cap. 33. Christus, ait, nobis est via per vitæ actionem, veritas per fidei rectitudinem, vita per sanctificationis fontem. Additque: *Tria sunt*, ait, *necessaria ut cælestes mansiones consequamur, operatio virtutis, fides recta, spes vitæ;* et ideo Dominus dicit, *Ego sum via*, quia legem nobis dedit, et verbo et exemplo docuit nos mundum contemnere, et sancte operari. Veritas est, quia ipse est rectissima regula fidei nostræ, et docuit nos veritates divinas. Vita est, quia vitam quam speramus, nemo nobis largiri potest nisi ipse. Sic sensus erit, q. d. Nemo venit ad Patrem (qui est ipsa vera vita et beatitudo) nisi per charitatem ambulet in me, qui sum via, ac per fidem credat in me, qui sum veritas, et per spem confidat in me, qui sum vita æterna.

III. Tertio, S. Bern. ser. 2. de Ascens. *Sequamur*, ait, *Domine te, per te, ad te, quia tu es via, veritas et vita: via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio.* Idem Bern. serm. 7. in Cœna Domini: *Ego*, ait, *sum via per quam est eundum; et veritas, ad quam veniendum; et vita, in qua permanendum. Ego sum via sine errore, veritas sine falsitate, vita sine morte. Ego sum via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio. Ego sum via habilis, veritas irrevocabilis, vita interminabilis. Ego sum via*

A *lata et spatiosa, veritas potens et copiosa, vita delectabilis et gloriosa.* Huc usque S. Bern. vel quisquis est auctor: stylus enim arguit alium esse auctorem.

Quarto, S. August. Christus, ait, est via secundum humanitatem, qua ad nos venit, et rediit ad Patrem, idem est veritas et vita secundum divinitatem. Audi eum ser. 55. de Verbis Dom. secundum Ioannem: *Qua vis ire? ego sum via: quo vis ire? ego sum veritas: ubi vis permanere? ego sum vita. Veritatem et vitam omnis homo cupit; etiam Philosophi Deum esse vitam quamdam et veritatem viderunt, viam non omnis invenit. Verbum ergo Dei, quod apud Patrem est veritas et vita, assumendo hominem factum est via: ambula per hominem, et pervenies ad Deum, melius est in via claudicare, quam præter viam fortiter ambulare.* Idem August. hic tract. 69. *Per formam servi*, ait, *Dominus venit ad nos, et rediit ad se, carnem de morte ad vitam reducens: venerat per carnem Deus ad homines, veritas ad mendaces; est autem Deus verax, sed omnis homo mendax; non reliquit autem se cum veniret* B *ad nos; nam et qui loquitur, quodammodo ad auditores procedit, nec se relinquit; cum autem tacet, veluti ad se redit, et cum illis manet, si teneant quod audierunt. Ipse Dominus per seipsum, et ad seipsum, et ad Patrem, et nos per ipsum, et ad ipsum, et ad Patrem imus.* IV.

Quinto, S. Hilar. lib. 7. de Trinit. *Non nos seducit*, ait, *quia via est; nec illicit per falsa, quia veritas est; nec in mortis relinquit horrore, quia vita est.* Idem lib. de essentia Patris et Filii: *Nec ducit*, ait, *per erratica, quia est via; nec illudit per falsa, quia est veritas; nec in mortis horrore relinquit, quia est vita; si via, duce alio non indigetis: si veritas, non loquor falsa: si vita etiam morientes ad me venietis.* V

Sexto, S. Chrysost. hom. 72. *Sum via*, ait, *quia per me venietis; sum veritas, quia sine dubio hæc erunt quæ dixi: sum vita, quia neque ipsa mors prohibere poterit, quo minus ad me perveniatis.* Huc accedit Toletus, qui sic explicat: *Ego sum via*, quia per me a peccato ad iusti- C tiam, ab hoc sæculo ad æternam beatitudinem transeundum est: *Ego sum veritas*, qui iustitiam et beatitudinem, quam promitto, reipsa præsto; ergo ne dubitetis me venturum ad vos, et assumpturum ad me: at ne aliquando turbemini, cum vos occidi et necari propter me videritis, dicentes: Quomodo ergo ibimus ad te? *Ego sum vita*, qui vos resurgere a morte faciam, ut assumam vos ad me: mors enim non poterit impedire, quo minus ad me veniatis, quia ego sum vitæ causa. VI.

Septimo, S. Ambr. l. de Bono mortis cap. 12. Christus ait: *Ego sum via, veritas et vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me. Ingrediamur hanc viam, teneamus veritatem, vitam sequamur. Via est quæ perducit, veritas quæ confirmat, vita quæ perseverantibus redditur.* Et post pauca: *Sequimur te Domine Iesu, sed ut sequamur accersi, quia sine te nullus ascendit. Tu enim via es, veritas et vita, quia in via possibilitas, in veritate fides, in vita præmium. Suscipe nos quasi via, confirma quasi veritas, vivifica quasi vita.* VII.

D Symbolice, Christus est via incipientium, purgans eos per odium peccati, et detestationem vitæ prioris; idem est veritas proficientium, illuminans eos per exempla virtutum, ac studium novæ sanctæque conversationis: idem est vita perfectorum, uniens eos Deo per puri amoris affectum. Audi S. Bernard. serm. 7. in cœna Domini multa conglomerantem: *Ego sum via incipientium, veritas proficientium, vita pervenientium: ego sum via lucis et serena, veritas vivens absque pœna, vita felix et amœna: ego sum via in patibulo, veritas in inferno, vita in resurrectionis gaudio: ego sum via, in qua non est spina vel tribulus; veritas, in qua non est falsitatis stimulus; vita, in qua reviviscit mortuus: ego sum via recta, veritas perfecta, vita sine fine mansura: ego sum via reconciliationis, veritas retributionis, vita æternæ beatitudinis. Nemo venit ad Patrem, nisi per me, q. d. Nemo venit ad me veritatem et vitam, nisi per me viam.* Symbol.

Tropologice, S. Basilius notat Christum dici viam, ut Tropol.

denotet Christianos quotidie in via virtutis ambulare et proficere debere, iuxta illud Psaltis: *Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus deorum in Sion. Audientes viam,* ait, *seriem et ordinem intelligimus per opera iustitiæ, perque illuminationem scientiæ ducentem ad legitimum profectum, semper ad anteriora festinantes, et ad ea quæ restant nosmetipsos extendentes, donec perveniamus ad beatum finem, quæ est Dei cognitio, quam Dominus per sese in ipsum credentibus largietur. Revera enim bona est via, exorbitationis errorisque nescia, Dominus noster Iesus ad Patrem, qui vere est bonus, perducens. Nemo, inquit, venit ad Patrem, nisi per me. Talis est noster ad Deum reditus per Filium.* Huc usque S. Basilius lib. de Spiritu sancto cap. 8. qui Christum ait esse viam non tantum per fidem, sed etiam per operationem virtutum. Rursum Theophy. Cum exerces, inquit, vitam activam, fit tibi Christus via, veritas autem, cum in contemplativa perseveras: adiecta est autem vita, quia ad Deum referenda est actio et contemplatio.

Anagog. Anagog. S. August. in Sententiis num. 268. *Dominus, ait: Ego sum via, veritas et vita, id est, per me venitur, ad me pervenitur, in me manetur. Cum enim ad ipsum pervenitur, etiam ad Patrem pervenitur, quia per æqualem ille cui æqualis est cognoscitur, vinciente atque agglutinante nos Spiritu sancto, ut in summo atque incommutabili bono sine fine maneamus.* Hinc S. Bernardus moriens apparuit cuidam absenti dicens se sursum conscendere, *quia sursum est veritas:* nam in terra deorsum nil est nisi vanitas et falsitas, ut docet Ecclesiastes. *Nulla* (aiebat S. Bernard.) *hic scientia, nulla veri cognitio; sursum scientiæ plenitudo, sursum vera notitia veritatis.* Ita habet Vita eius lib. 5. cap. 3. Et S. Benedicto moriente, de eo duobus eius monachis hæc visio exhibita est. *Viderunt namque.* ait S. Gregor. lib. 2. Dialog. cap. 37. *quia strata palliis, atque innumeris corusca lampadibus, via recto Orientis tramite ab eius cella in cælum usque tendebatur. Cui venerando habitu vir desuper clarus assistens, cuius esset via quam cernerent, inquisivit. Illi autem se nescire professi sunt, quibus ipse ait: Hæc est via, qua dilectus Domino cælum Benedictus ascendit.*

Via S. Benedicti in cælum.

Nemo enim venit ad Patrem, nisi per me.) Ego enim sum via ad Patrem, qui est terminus: Pater enim est ipsa vita beata, omnes Sanctos beans, uti iam dixi. *Nemo,* scilicet hominum. Addit Suarez, *nemo* quoque angelorum: hos omnes enim omnem suam gratiam et gloriam accepisse a Christo, eiusque meritis, ipse censet, multisque probat 3. p. q. 19. art. 4. disp. 42. sect. 1.

Vers 7. Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis.) Occurrit Christus obiectioni. Poterant enim discipuli obiicere: Tu, o Christe, asseris te esse viam: Patrem vero terminum, ad quem vadis. At nos non cognoscimus Patrem; unde nec cognoscimus terminum, ad quem tibi nobisque eundum est; fac ergo ut Patrem cognoscamus. Rursum, si Pater est terminus, tu via, quomodo ergo dixisti: *Ego sum via, veritas et vita*, id est, ego sum via et terminus viæ? Respondet Christus utrumque esse verum. Ego enim, inquit, unam cum Patre habeo essentiam, unam eandemque divinitatem. Quare *si cognovissetis me* plane et perfecte, *et Patrem meum utique cognovissetis.* Cognoscebant quidem et credebant Apostoli Christum esse Dei Filium, sed necdum credebant eum esse consubstantialem Patri, et eamdem numero cum eo habere essentiam et deitatem, sed id postea recepto Spiritus sancto cognoverunt. Unde subdit:

Et amodo cognoscetis eum, et vidistis eum.) Ita Roman. S. Chrysostom. quoque et S. Hilar. legunt *agnoscetis* in futuro, q. d. Iam iam cognoscetis Patrem in Pentecoste per illuminationem Spiritus sancti imo iam *vidistis eum in me: qui* enim *videt me, videt et Patrem meum,* uti subdit Christus. Græcus, Syrus Arab. habent, γινώσκετε, id est *cognoscitis,* in præsenti, q. d. Iam cognoscitis Patrem, quia vidistis eum in me tot virtutes et miracula operantem. Esto enim non videritis eum nude in sua essentia et deitate; vidistis tamen eum velatum in me, meaque humanitate ceu nube, per signa et miracula, quæ quasi fulmina et tonitrua ex ea evibrat: ita S. Cyrill. Chrysost. et alii.

Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.) Philippus non intellexit responsum Christi, quomodo scilicet qui cognoscit Christum, cognoscat et Patrem, instat ergo ut Christus Patrem ipsum ostendat, q. d. Ais Patrem in te esse, et quasi latere absconditum. Aperi te, et eum nobis ostende. Pater enim est principium, fons et origo divinitatis, ut ait S. Dionys. cap. 3. de Divin. nomin. S. August. lib. 5. de Trinit. c. 13. et 14. et Concil. Tolet. VI. in confess. fidei. Vers. 8.

Petit Philippus a Christo ut sibi Patrem ostendat.

Et sufficit nobis.) Primo, S. Chrysost. q. d. Non aliud cupimus, quam ostendi nobis Patrem.

Secundo, S. Cyrillus, *Sufficit nobis,* scilicet ad beatitudinem, ut omni turbatione, mœrore et pavore liberemur, quia Pater cum sit Deus, ipse beabit nos.

Tertio, *sufficit nobis,* ad confundendum Iudæos, qui negant te esse Dei Filium: ita quoque Cyrill.

Quarto, simplicius: *Sufficit nobis,* ut tibi, iisque quæ iam dixisti, et nobis promisisti de mansionibus multis in cælo, credamus et fidem adhibeamus, q. d. Pro omnibus rationibus, quas o Christe accumulas, ut nos de tua morte mœstos soleris, unam poscimus, ut ostendas nobis Patrem: hæc enim una nobis vice omnium erit et sufficiet. Sic fere S. Hilar. lib. 7. de Trinit.

Anagogice, Interlin. Pater sufficiet nobis, quia in eo sufficientia erit nobis. Et Gloss. q. d. In quo sufficientia, et non in te. Audi S. August. lib 1. de Trinit. cap. 8. *Illa lætitia quæ nos adimplebit cum vultu suo, nihil amplius requiritur: quod bene intellexerat Philippus, ut diceret: Domine ostende nobis Patrem, et sufficit nobis; sed nondum intellexerat se posse dicere: Domine ostende nobis te, et sufficit nobis; quod ut intelligeret, responsum est ei: Tanto tempore vobiscum sum,* etc. Deus sufficit nobis.

Hinc verum est illud S. August. *Sufficis tu Deo, sufficiat tibi Deus tuus.* Deus enim est *Sciaddai,* id est sufficientia, copia, abundantia bonorum omnium, uti ostendi Gen. 17. 1. Ipse enim solus est saties cordis, requies animi, iubilus mentium. Unde Psaltes: *Satiabimur cum apparuerit gloria tua,* Psal. 16. 15. Et: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos,* Psal. 35. 9. Et: *Quid enim mihi est in cælo, et a te quid volui super terram? defecit caro mea, et cor meum. Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum,* Psal. 72. 25. Sciaddai quid?

Ratio a priori est, quod Deus hominem creârit ad imaginem et similitudinem suam; quare indidit ei capacitatem infinitam, et desiderium infinitum, quod multis bonis finitis expleri et satiari non potest. Ergo necessum est, ut solus Deus, qui est bonum infinitum, illud impleat et satiet, iuxta illud S. August. l. 1. Conf. cap. 1. *Fecisti nos Domine ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* Unde idem S. August. in Psal. 102. *Pecori,* ait, *bonum est implere ventrem, dormire, gustare, vivere, sanum esse, generare. Tale tu bonum quæris? Cohæres Christi, quid gaudes quod socius es pecorum? erige spem tuam ad bonum bonorum omnium, ipse erit bonum, a quo tu in tuo genere factus es bonus, et omnia in genere suo facta sunt bona, qui satiat in bonis desiderium tuum.* Idem in Psal. 62. *Amas divitias,* ait, *ipse Deus tibi erit divitiæ tuæ; amas fontem bonum? quid præclarius illa sapientia? quid lucidius? Quidquid hic potest amari, pro omnibus tibi erit, qui fecit omnia. Tamquam adipe et pinguedine repleatur anima mea.*

Dicit ei Iesus: Tanto tempore vobiscum sum (per triennium conversatus, docui vos quis ego sim) et non cognovistis (Græca, Chrysost. et Cyrill. legunt, *non cognovisti* in singulari) me.) Quod scilicet non tantum sim homo, sed et Dei Filius, non essentia et existentia ab eo diversus, sed ipsi Deo Patri ὁμοούσιος et consubstantialis. Idcirco enim me viso cupis videre Patrem, quod putes Patrem a me plane esse diversum, et diversam habere naturam, q. d. Vidi Iesum Dei Filium, superest ut videam eius Patrem ab eo diversum, uti apud homines fit. Hæc Vers. 9.

est radix erroris tui; quocirca eam succidens tibi assevero, dicoque:

PHILIPPE, QUI VIDET ME, VIDET ET PATREM.) q. d. Cum ego et Pater unum plane et idem simus, puta una essentia divina, una, inquam, non tantum specie, sed una in individuo: hinc qui videt me per humanitatem, quam assumpsi, eo modo quo videt me, videt et Patrem meum, quia ego et Pater unum sumus. Ubi Nota. In Christo humanitas videbatur per se, divinitas vero per accidens, quia non in se, sed tantum per humanitatem videbatur, sicut videtur anima per corpus, in quo movetur et operatur. Quare qui oculo corporeo (de quo maxime rogabat Philippus, et respondebat Christus; nam oculo mentis ait, illos se non cognovisse, scilicet plene et perfecte) videbat per se hunc hominem puta Iesum; indirecte et per accidens videbat eius deitatem, quia hic homo revera erat Deus. Quocirca cum unus idemque sit Deus, qua ratione videbat Deum Filium, eadem videbat et Deum Patrem; loquor quoad essentiam, quæ utrique eadem est et communis, non quoad personam: persona enim Filii assumpsit humanitatem, non vero persona Patris. Quare qui directe videbat hunc hominem, directe videbat personam Filii Dei in homine latentem, non vero personam Patris, nisi per concomitantiam, uti dicam v. 10. Simili modo qui oculo mentis videbat, et ex miraculis cognoscebat hunc hominem, puta Iesum esse Dei Filium, cognoscebat quoque ex eisdem Deum esse eius Patrem; tum quia Deum Filium nemo generare potest, nisi Deus Pater; tum quia una est tantum divinitas, quæ proinde eadem numero est in Patre et Filio: quare qui videt sive cognoscit deitatem Filii, cognoscit quoque deitatem Patris, cum una sit eademque. Ita S. August. Cyrillus, Chrysost. Hilarius et alii Patres passim contra Arrianos, qui ex hoc loco probant Primo, Iesum vere fuisse Deum, ita ut qui videret hunc hominem, videret pariter et Deum. Secundo, aliam esse personam Filii Dei, aliam Dei Patris; quod negabat Sabellius: hanc enim diversitatem personarum notant hæ voces: *Me et Patrem meum:* alia enim est persona Patris, alia Filii, utpote a Patre geniti. Tertio, Filium esse Patri ὁμοούσιον: nisi enim esset ὁμοούσιος Patri, posset videri Filius, non viso Patre, et vice versa, posset videri Pater non viso Filio, ut in humanis fit, ubi sæpe filii cognoscuntur non cognitis parentibus. Erras ergo, o Philippe, dum viso me cupis videre Patrem, quasi alium Deum, aliamque deitatem sis visurus, cum non nisi una sit eademque: *Quomodo* ergo *tu dicis, Ostende nobis Patrem?* Iam enim eum tibi in meipso ostendi, uti dixi.

Qui videt Christum, videt et Patrem, quo sensu?

Denique Hilar. l. 7. de Trinit. et Ribera censent eum qui videt Filium, videre et Patrem: quia Filius est character et figura substantiæ Patris, id est, expressa plenaque imago et similitudo Patris, sicut in imagine expressa in cera videtur ipsa forma sigilli, ex quo impressa est. Verum Christus hic non tam agit de similitudine, quam de identitate naturæ divinæ, ut recte advertit Toletus.

Hic verus est sensus, quo Christus directe respondet interrogationi et menti Philippi: verum quia Christus arrepta interrogationis occasione solet altius assurgere, et auditores evehere, ac sublimiora docere, eodemque sermone complecti; hinc Secundo, hic locus accipi potest de omni et propria cognitione Patris et Filii, sive per fidem, sive per speciem, q. d. Qui videt me secundum divinitatem, videt et Patrem, quia licet ipse sit a me distinctus, tamen ego in ipso sum, et ipse in me est per naturæ identitatem: quare qui videt, id est credit, me esse Dei Filium, videt pariter, id est credit Deum esse meum Patrem; et qui per visionem beatificam videt me intuitive, intuitive videt et Patrem. Ita ex S. Cyrill. August. Chrysost. et Hilar. Maldon. hic, et Suarez lib. 2. de Attrib. divin. cap. 23. num. 11. qui hinc docet Beatos videntes divinam essentiam, videre pariter tres in illa personas.

Vers. 10. NON CREDITIS QUIA EGO IN PATRE, ET PATER IN ME EST?) Nota Primo. Hic rursus significatur distinctio personarum divinarum: nec enim recte quis dicitur esse in seipso, sed in alio. Secundo, significatur identitas naturæ divinæ: quia enim Pater et Filius sunt et existunt in una eademque natura divina; hinc Pater est in Filio, et Filius in Patre. Probat id Christus ex effectu, quia scilicet ipse doctrinam et opera sua habebat a Patre, et cum Patre communia: ergo et eamdem cum eo naturam habebat communem: ita Cyrill. et Leont. Hinc consequenter Tertio, hac gnome significatur perfecta et intima coniunctio et inhabitatio unius personæ divinæ in alia, et e converso; qua fit ut Pater sit in Filio et Spiritu sancto, Filius in Patre et Spiritu sancto, Spiritus sanctus in Patre et Filio: quam Damascenus lib. 1. de Fide cap. 11. vocat περιχώρησιν, et ex illo Scholastici vocant circuminsessionem: de quo mysterio agit S. August. l. 6. de Trinit. cap. ult. S. Hilar. lib. 4. de Trinit. S. Ambros. in cap. 13. epist. 2. ad Corinth. *Singula,* ait S. August. *sunt in singulis, et omnia in singulis, et singula in omnibus, et omnia in omnibus, et unum omnia.* Singulæ ergo personæ divinæ in aliis singulis non tantum quoad essentiam, sed etiam quoad relationem et personam sibi propriam inexistunt, quia omnes sibi invicem sunt intimæ et coniunctissimæ, uti ex Suarez et aliis fusius ostendi Isaiæ cap. 45. 14. ad illa: *Tantum in te est Deus.* Unde sequitur, quod qui plene cognoscit videtque unam personam, v. g. Filium, uti vident Beati, non tantum videat deitatem communem Patri et Filio, sed videat quoque ipsam personam Patris: tum quia persona Patris est intima personæ Filii: tum quia ad eam relationem et ordinem essentialem includit: Pater enim essentialiter est qui gignit Filium: et hoc est quod ait hic Christus: *Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est?* Addit S. Hilar. quod Filius sit Patri simillimus, utpote eius character et viva imago.

Filius in Patre, et Pater in Filio.

VERBA QUÆ EGO LOQUOR VOBIS, A MEIPSO NON LOQUOR.) q. d. Verba quæ ego loquor, non sunt humana, sed divina; quare non a mea humanitate, sed a divinitate, quam a Patre accepi, velut a propria causa proficiscuntur: unde qui me loquentem audit, non tam me, quam Deum Patrem in me, et per me loquentem audit. Nota. Deitas communis Patri et Filio erat causa efficiens verborum divinorum, quæ promebat Christus; res tamen verbis significata sæpe erat propria personæ Filii, non Patris, ut cum dicebat: Ego sum Dei Filius, Ego sum Verbum, Ego carnem assumpsi, Ego quæ dico et facio, accepi a Patre; hæc enim dicebat de seipso, non de Patre, ut patet: nec enim Pater factus est homo, sed Filius: Pater tamen æque ac Filius erat causa efficiens, uti incarnationis, ita et verborum a Verbo incarnato prolatorum. Opera enim SS. Trinitatis ad extra, ut aiunt Theologi, sunt indivisa, et tribus personis divinis communia.

PATER AUTEM IN ME MANENS IPSE FACIT OPERA.) *Pater,* tamquam primum principium, non tantum creaturarum, sed et cæterarum personarum divinarum, puta Filii et Spiritus sancti. Cum enim Pater generando communicavit suam deitatem Filio, communicavit quoque eidem suam omnipotentiam, virtutem et operationem. Quare si non Filius, sed Pater ipse humanitatem assumpsisset, idem prorsus locutus et operatus fuisset, quod locutus et operatus est Filius; tum quia Pater locutus et operatus est in Filio: tum quia eadem est deitas et omnipotentia Patris et Filii: quæ omnia loquebatur et operabatur in Filio per humanitatem assumptam. Unde Apostolis colligendum relinquit Christus, q. d. Idcirco cum me videtis et auditis, Patrem meum a vobis videri et audiri putate. Ex his autem dictis et factis meis, ait Ribera, potestis intelligere, quam bonus sit Pater meus, quam mansuetus, quantum vos amet; ex miraculis meis potestis cognoscere meam omnipotentiam, et me scire omnia, et habere in me omnia bona: ex quo intelligitis eadem similiter habere Patrem, et in eo vos veram omnium bonorum affluentiam habituros: et cum hæc externa in tantorum bonorum cognitionem vos ducant, quid futurum putatis, si meam et Patris essentiam sine speculo et ænigmate intueremini? Itaque non loquitur de cognitione essentiali, sed de ea, quæ potest haberi in via.

NON CREDITIS QUIA EGO IN PATRE, ET PATER IN ME Vers. 11. et 12.

EST? ALIOQUIN (Syrus, *sin minus*) PROPTER OPERA IPSA CREDITE.) Pro *non creditis*, Græca habent πιστεύετε μοι, id est, *credite mihi*; et sic legit Syrus, Arabicus, Euthym. Cyrill. et Hilarius l. 7. de Trinit. sed eodem redit sensus, et unus alterum includit, q. d. Non creditis quod ego sim in Patre, et Pater in me? Credite, quia ego vobis hoc assevero. Alioqui, si mihi id simpliciter asseveranti non creditis, credite saltem propter ipsa opera, quia Pater operando in me, et per me tot tantaque miracula, per opera ipsa ostendit se in me habitare, ac per me tanta operari, sicut anima ostendit se esse in corpore per motum, visum, auditum, tactum, aliaque opera vitalia, quæ ipsa per corpus operatur.

AMEN, AMEN DICO VOBIS, QUI CREDIT IN ME, OPERA QUÆ EGO FACIO, ET IPSE FACIET, ET MAIORA HORUM FACIET.) Probare vult Christus Patrem esse in se, et se in Patre: vis argumenti in eo consistit, q. d. Qui credit Patrem esse in me, hic per hanc fidem, sive vi et virtute huius fidei similia miracula et opera divina faciet, qualia ego facio, imo maiora faciet quam faciam ego. Ergo fides illa vera sit oportet, quæ scilicet credit Patrem in me esse et operari. Pater enim operatur per fidem veram, illique per opera miraculosa testimonium veritatis perhibet, non vero fidei falsæ: alioqui enim ipse, qui est prima veritas, testis et approbator esset falsitatis et mendacii.

Qui credit in Christum opera Christo maiora faciet, quo sensu?

ET MAIORA HORUM FACIET.) Non quilibet fidelis qui in me credit, sed alioqui ex illis, ut Apostoli et viri Apostolici.

Quænam fuere hæc maiora? Primo, Origenes hom. 7. in Numer. censet maiora hæc esse, quod homines fragiles vincant carnem, dæmonem et mundum: plus enim, inquit, est quod Christus vincat in nobis, quam quod vincat in se.

Secundo, S. Chrysost. Maiora, inquit, sunt, quod S. Petrus sua umbra sanarit quoslibet infirmos, Act. 5. 15. id enim non fecit Christus, et similia.

Tertio et potius, S. August. tract. 72. maiora hæc esse censet, conversionem omnium gentium totius mundi, factam per 12. Apostolos. Christus enim longe pauciores convertit, scilicet quingentos dumtaxat aut circiter: tot enim nominantur 1. Cor. 15. 16. Audi S. August. cuius verba prolixa in pauca contraxi: *Quæ sunt ista maiora, an forte quod ægros umbra sanabat? maius est enim quod sanet umbra quam fimbria; sed quando ista dicebat, verborum suorum facta commendabat; cum enim dixit: Pater in me manens, ipse facit opera: opera dicebat verba, quæ loquebatur, quorum fructus erat fides illorum; evangelizantibus autem discipulis, non tam pauci, quam illi erant, sed Gentes etiam crediderunt: discessit ab ore Domini dives tristis; et tamen postea quod ille unus non fecit, fecerunt multi, cum per discipulos loqueretur; non de Apostolis autem tantum loquebatur dicens: Qui credit in me*, etc. *Ipsum quidem credere in Christum opus est Christi, quod operatur in nobis, non utique sine nobis, ipse facit ut faciamus, id est, ut ex impiis iusti fiamus.* Subdit deinde rem miram et paradoxam: *Et hoc maius esse dixerim, quam creare cælum et terram: hæc enim transibunt, prædestinatorum autem salus et iustificatio permanebit. Sunt et in cælis angeli opera Christi, etsi æqualis sit potentiæ istos creare, et impios iustificare, hoc maioris est misericordiæ. Quamquam omnia Christi opera intelligere, ubi ait, Maiora horum faciet, nulla necessitas cogit: horum enim forte dixit quæ tunc faciebat; faciebat autem verba fidei: minus est autem verba iustitiæ prædicare, quod fecit propter nos, quam impios iustificare, quod ita facit in nobis, ut faciamus et nos.* Et Gloss. *Quod facit in nobis non sine nobis, maius est his, quæ sine nobis facit, ut cælum et terra. In illis enim est tantum opus Dei, in istis imago Dei.*

Cur Christus voluit maiora per Apostolos, quam per se operari.

Quæres, cur Christus voluit maiora per Apostolos, quam per se operari? Resp. Primo, quia sensim voluit fidem in se disseminari et crescere, ne, si subito cresceret, putaretur esse phantasma, et Christus magus et impostor esse crederetur: quod enim sensim crescit, sensim sui fidem acquirit, ac magis crescit, et durabilius est: quod enim cito fit, cito perit.

Secundo, ut magis Christi æquanimitas et modestia, æque ac potestas et magnificentia commendaretur: utpote qui non tantum in se tam potens fuerit ad tanta operandum, sed et vim ac efficaciam habuerit eamdem potentiam in Apostolos transfundendi, ut similia, imo maiora facerent. Hæc enim fecerunt Apostoli non virtute sua, sed Christi, scilicet vi, auctoritate et potestate a Christo accepta; quare Christus maior erat illis, per quos maiora hæc operabatur.

Tertio, quia decebat Christum prius pati et mori, ac per passionem et mortem mereri hæc opera mirabilia: quæ deinde per Apostolos operatus est.

Quarto, quia decebat Christum prius resurgere, ascendere in cælum, indeque mittere Spiritum sanctum, qui tam mirabilia operaretur. Nam mundi conversio fuit effectus, æque ac decus, ornamentum et coronis resurrectionis Christi, ascensionis et missionis Spiritus sancti. Hanc causam subdit Christus, dicens: *Quia ego ad Patrem vado.*

Discant hic a Christo Prælati, Principes et Superiores minora et abiectiora sibi servare, maiora et speciosiora subditis relinquere. Sic enim laudem humilitatis et subditorum gratiam, et populi gloriam consequentur. Maiora enim facient per subditos, quam per seipsos: quod enim subditus facit, hoc Superior per subditum censetur facere. S. Ignatius fundator Societatis nostræ, creatus Generalis publice catechizabat, sociis vero sibi subditis ampla concionum pulpita concedebat. Idem sanxit, ut Rectores Societatis, initio Rectoratus sui publice catechesin exerceant.

QUIA EGO AD PATREM VADO.) q. d. Ego post mortem adepta victoria, de peccato, morte, dæmone, mundo, et inferno triumphans, ad solium Patris gloriosus conscendam, ac proinde maiora per vos edam opera, quam ipse in hac vita luctans adhuc ediderim. Tempus humilitatis et abiectionis meæ completum est, gloriam meam recipiam: non est cur vultum meum abscondam in paupertate et humilitate, sicut feci, quia locum dare volui passioni meæ et redemptioni hominum: at ea peracta, mox gloriosus ad Patrem conscendam, qui nomen meum toto orbe volet manifestari, celebrari, coli et adorari per prædicationem Apostolorum: quare per eos maiora operabitur, quam per me in vita operatus sit: ita Cyrill. lib. 9. c. 41. Toletus et alii.

ET QUODCUMQUE PETIERITIS PATREM (ita Roman. S. Chrysost. Cyrill. et alii, licet Græca, Arabic. et Syrus iam non habeant τὸ *Patrem*) IN NOMINE MEO, HOC FACIAM: UT GLORIFICETUR PATER IN FILIO.) Hæc verba pertinent ad id quod præcessit: *Et maiora faciet; quia ego ad Patrem vado.* Post fidem enim, de qua dixit v. præced. *Qui credit in me, maiora horum faciet*, hic subnectit professionem fidei, suique nominis invocationem, ac petitionem horum maiorum, q. d. Ego quidem a vobis, o Apostoli, abeo vadoque ad Patrem, sed loco præsentiæ meæ relinquo et do vobis invocationem nominis mei, ut per eam postuletis maiora hæc, et impetretis. Quare Christus hic suam divinitatem, et eamdem cum Patre auctoritatem significat, ait Cyrillus: gloria enim Filii est, quod per eius invocationem Pater Apostolis concedat tam magna, imo maiora, quam per Filium, dum viveret, operatus est. Et sic Pater in Filio, et Filius in Apostolis glorificatus est. *Vers 13.*

IN NOMINE MEO.) Id est, invocato nomine meo, aut, q. d. Si petatis per merita mea, per meam virtutem et fidem, uti facit Ecclesia, quæ omnes orationes concludit dicens: *Per Dominum nostrum Iesum Christum*, etc.

HOC FACIAM.) Efficiam ut Pater vobis concedat, imo ego in Patre, et cum Patre idipsum faciam, et vobis præstabo, ut omnis horum maiorum quæ operabimini, vis, virtus et gloria mihi ascribatur, non vobis. Nam dum oratur Pater, oratur et Filius, ait Suarez l. 1. de Oratione in communi c. 9. in fine. Aut certe, ut idem addit ibidem, *Pater* hic sumitur essentialiter pro Deo et tota SS.

Trinitate, uti sumitur cum oramus: *Pater noster qui es in cœlis;* et sic nomine Patris intelligitur quoque Filius et Spiritus sanctus. Prius est germanius: quia Christus hic passim Patrem a se distinguit.

Ut glorificetur Pater in Filio.) Solet Christus modestiæ causa omnem suam gloriam transcribere in Patrem, ceu ad primum fontem et principium. Rursum hinc disce non esse poscenda opera mira et miracula, nisi ad gloriam Dei, sive cum gloria Dei illa fieri exigit et postulat.

Vers. 14. Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam.) Arabicus, *faciam vobis quod volueritis.* Quod Christus v. præced. dixit de Patre, hic dicit de seipso, ut ostendat se eumdem Deum esse cum Patre, utpote qui se orantes exaudiat, et faciat omnia quæ Pater. Unde Cyrillus asserit Christum hic significare suam divinitatem. Nonnulli censent idem prorsus hic dici, et confirmari quod dixit v. preced. Unde Chrysostom. et Nonnus hunc versum omittunt, sed legunt eum Syrus, Arabic. S. Augustin. S. Cyrill. Theophyl. Enthym.

Melius Toletus et alii censent aliud hic dici: illud enim v. præc. *Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo,* pertinere ad petitionem maiorum, de quibus ipse dixerat, *Et maiora horum faciet;* hoc vero versu Christum dicere se exauditurum preces particulares, ut, licet ad Patrem adeat, sitque absens corpore; tamen semper spiritu sit præsens, eorumque preces audiat, et eorum necessitatibus succurrat, ut quidquid in nomine eius, id est, per merita eius petant, hoc ipse eis faciat et largiatur. Obiicit S. August. *Rogavit Paulus ut discederet angelus satanæ, nec tamen accepit; sed vide dictum esse, In nomine meo, quod est Iesus: quod enim petimus contra salutem, non petimus in nomine Salvatoris; quia salvator ei non erit, si, quod eius salutem impedit, fecerit. Novit medicus quid pro sua, quid contra suam salutem poscat ægrotus, et ideo contraria poscentis non facit voluntatem, ut faciat sanitatem; aliquando vero etiam quædam eorum quæ in nomine eius petimus, non tunc quando petimus facit, sed tamen facit: differuntur enim, non negantur.*

Vers. 15. Si diligitis me, mandata mea servate.) Christus hic suis discipulis ultimum dicens vale, ultima dat monita, eaque tria de tribus præcipuis virtutibus Theologicis, scilicet de fide, spe et charitate conservanda et exercenda. De fide, dicens v. 13. *Creditis in Deum, et in me credite.* De spe, dicens v. 3. *Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.* Petitio enim, sive oratio est actus spei. De charitate, dicens hic: *Si diligitis me, mandata mea servate;* suntque hæc tria inter se connexa. Fides enim parit spem, spes parit charitatem. Sensus ergo est, q. d. Si vultis obtinere hæc mea promissa, et impetrare ea quæ postulatis in nomine meo, ut ego ea vobis a Patre impetrem, imo per me elargiar; me vestri adeo amantem redamate, in dilectione mea perseverate et crescite. Hoc autem facietis, si mandata mea, quæ vobis dedi, observetis, q. d. Si mihi placere vultis, et per me omnia quæ petitis obtinere, mandata mea servate: ita Ribera, Toletus, Maldon. et alii. Christus ergo abiens monet suos ut persistant in sua fide, spe, dilectione, et observatione mandatorum. Si id fecerint, ingens promittit præmium, dicens:

Vers. 16. Et ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis.) q. d. Si perseveretis in mea dilectione, et mandatorum observatione, meis precibus vobis impetrabo Spiritum sanctum quem in vos effundet Pater in Pentecoste, qui magna, imo maiora, per vos operabitur, quam ego operatus sim.

Et rogabo.) Qua homo: Christus enim qua homo pro nobis orat, ait S. August.

Paracletus tria significat. Et alium Paraclitum.) *Alium,* scilicet a me. Hinc patet quod Christus quoque fuerit Apostolorum et fidelium Paracletus, id est Primo, advocatus, intercessor, orator, iuxta illud Pauli: *Advocatum habemus apud Deum Patrem, Iesum Christum,* ait S. August. Secundo, exhortator, incitator, impulsor. Tertio, consolator, ut vertit Syrus; hæc tria enim significat Græcum παράκλητος. Sed abiens Christus, misit alium Paraclectum, scilicet Spiritum sanctum, qui in his tribus Christo successit. Ipse enim Primo, est advocatus fidelium, quia *postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus,* Roman. 8. 26. Ipse pariter est noster exhortator et consolator; quæ duo hic maxime spectat Christus, q. d. Ego huc usque vos, o discipuli mei, docui, rexi, consolatus sum, ac proinde ob instantem meum discessum contristamini; sed animos erigite, et confidite: ego enim mei loco vobis submittam alium Paracletum, qui vos non ad modicum tempus, ut ego, sed tota vita vestra, doceat, incitet, consoletur et protegat. Unde Euthymius sic exponit: Dabit vobis alium Paracletum, id est, alium admonitorem ac præceptorem in certaminibus virtutis, solatium ac subsidium in afflictionibus. Spiritus sanctus ergo est Paracletus, id est Primo, adhortator, excitator, impulsor, quia Apostolos excitabat ad ardua virtutum opera pro Dei gloria capessenda, utque libere evangelizarent toto orbe, non timentes tyrannos, tortores, eculeos, ignes, imo ambientes mortem atrocissimam et martyrium pro Christo. Secundo, consolator, quia eos in adversis, ærumnis, dubiis, tentationibus, consolabatur, et roborabat: nam Spiritus sanctus est quasi ignis lucens et ardens, ideoque omnem animi caliginem, timorem et torporem dispellens. Ita S. Chrysost. et, ut ait S. Bernard. serm. 2. de Pentecoste: *Quos repleverit, et spiritu fervere, et in veritate cognoscere facit.* Et paulo ante: *Paracletus donat pignus salutis, scientiæ lumen, et robur vitæ, ut quod per naturam est impossibile, per eius gratiam fiat possibile, imo facile.* Vide quæ de Spiritu sancto dixi Act. 2. v. 1. et seq. et Isaiæ 11. v. 1. et seq. et alibi.

Dabit vobis.) O Apostoli, proxima Pentecoste. Hinc S. Hieron. quæst. 9. ad Hedibiam, refellit hæresim Montani, Priscillæ et Maximillæ, cuius sectator fuit Tertullianus, qui dicebant diu post Apostolos primum in Montanum hæresiarcham Spiritum sanctum descendisse anno Domini 220. ideoque Montanum esse Paracletum a Christo promissum. Vide S. Epiph. hæresi 48. et S. August. hæresi 26. et 86.

Ut maneat vobiscum in æternum.) Ex hac Christi promissione fit, ut Spiritus sanctus semper maneat in Ecclesia, ac fidelibus assistat, ut Paracletus, id est, consolator in afflictionibus, et impulsor ad quælibet, etiam heroica, virtutum opera. Obiicit S. August. *Quomodo mandata servabimus, ut eum accipiamus, quem nisi habuerimus, mandata servare non possumus? Respondet: Habet Spiritum sanctum, qui diligit, et habendo meretur ut plus habeat, et plus habendo plus diligat. Iam itaque Spiritum habebant discipuli, sed dandus eis erat amplius; habebant occulte, accepturi erant manifeste.* Et S. Chrysost. *Purgatis discipulis per passionem, et ad pericula agonesque missis, oportebat Spiritum sanctum abundanter dari.*

Spiritus veritatis.) Cur Spiritus sanctus dicitur *Spiritus veritatis?* Respondet Primo, Cyrillus, quia ipse est Spiritus Filii, sive procedens per spirationem a Filio, cui appropriatur sapientia et veritas, iuxta illud v. 6. *Ego sum via, veritas et vita.* Vers. 17. Spiritus sanctus est spiritus veritatis. I.

Secundo, quia Spiritus sanctus Iesum esse Deum, Deique Filium, Messiam et Salvatorem, mundo manifestavit. Hoc enim urgebat hic Christus dicens v. 9. *Philippe, qui videt me, videt et Patrem, etc. ego in Patre, et Pater in me est:* ita S. Basilius lib. 2. de Spiritu sancto cap. 18. II.

Tertio, Euthymius: Spiritus sanctus, ait, dicitur *Spiritus veritatis,* id est, verissimus et præstantissimus, et opponitur angelo, animæ et vento, qui spiritus sunt; sed analogice et participative, cum Spiritus sanctus per essentiam purissimus et potentissimus sit Spiritus. III.

Quarto, *veritatis;* quia dignus est fide, ait S. Chrysost. IV.

Quinto, alii *veritatis,* hoc est, novi Testamenti. Huic enim Spiritus sanctus reservatus est, utpote spiritus libertatis et amoris, cum in veteri esset spiritus servitutis et timoris. V.

Sexto et planissime, Spiritus sanctus est *Spiritus veritatis,* quia omnis veritatis est auctor, ac solus puræ et integræ veritatis est doctor et largitor, qui docet nos o- VI.

mnes veritates ad salutem necessarias, liberatque ab omnibus erroribus. Sic enim explicat Christus dicens c. 16. *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem* (sic Isaiæ 11. 2. idem Spiritus vocatur sapientiæ, consilii, pietatis, fortitudinis; quia nobis inspirat sapientiam, consilium, pietatem, fortitudinem) omnem, inquam, veritatem, sed maxime Evangelicam, quæ triplex est, scilicet Prima, res ipsa Christi, eiusque gratia per umbras, cæremonias, et figuras veteris legis præfigurata et adumbrata. Secunda, promissionum omnium Dei complementum: has enim complevit Christus, idque Apostolis ostendit Spiritus sanctus. Tertia, divinarum rerum cognitio, in quantum illa ad salutem est necessaria.

Spiritus veritatis ergo opponitur spiritui malo mundi, qui mendax est, errans et fallax. Unde subdit Christus: *Quem mundus non potest accipere.* Hinc S. August. lib. de Gratia novi Testamenti, docet Spiritum sanctum esse animam Ecclesiæ: *Spiritus sanctus,* ait, *est Patris et Filii amor et connexio, ad ipsum pertinet societas, qua efficimur unum: corpus hominis multis constat membris, et vegetat omnia membra una anima, faciens in oculo ut videat, in aure ut audiat, et sic in cæteris; ita Spiritus sanctus membra corporis Christi, quod est Ecclesia, continet et vegetat.*

Quem mundus non potest accipere.) *Mundus,* id est, homines mundani, animales et carnales, qui cupiditatibus terrenis, scilicet vanis opibus, honoribus, deliciis inhiant, non sunt capaces Spiritus sancti, quia hic totus est cælestis, spiritalis, divinus, qui docet terrena omnia ut vana contemnere, et cælestia ut vera et solida diligere et amplecti. Nam ut ait Apostolus Rom. 8. *Prudentia carnis inimica est Deo.* Unde S. Basil. l. de Spiritu sancto: *Sicut,* ait, *in speculo impurgato rerum imagines recipi viderique nequeunt, sic homo illustrationem Spiritus sancti recipere non potest, nisi peccatum et carnis affectionem abiiciat.*

Quia non videt eum, nec scit eum.) Quia habet oculos mentis terrenos, carnis cupiditatibus oppletos et occæcatos. Unde nec *scit eum,* id est, non cognoscit eum practice, ita scilicet ut eum amet, cupiat, gustet et ambiat.

Vos autem cognoscetis eum (scientes eius vim, efficaciam, doctrinam, sanctitatem, vitam cælestem et divinam:) quia apud vos manebit, et in vobis erit.) Ipse enim sua præsentia in vobis suam vim, gratiam, operationem divinam exeret, quo fiet ut eum cognoscatis, cognitum ametis, amatum aliis aspiretis. Sicut sentitur vis piperis, si conteratur; item vis ignis latentis in ligno, dum per flammam in ingens incendium erumpit.

Manebit.) Legit Interpres cum S. Augustino et Nonno μενεῖ, iam alio accentu legunt Græca, Syra, Theophyl. et Euthym. μένει, id est *manet.* Audi S. Bernardum ser. 20. inter parvos: Spiritus sanctus *procedit, spirat, inhabitat, replet, glorificat. Procedere dicitur duobus modis, unde, et quo. Unde? a Patre et Filio. Quo? ad creaturam. Procedendo prædestinat, spirando vocat quos prædestinavit; inhabitando iustificat quos vocavit; replendo accumulat meritis quos iustificavit; glorificando ditat præmiis quos accumulavit meritis.*

Vers. 18. Christus promittit se non relicturum discipulos orphanos.

Non relinquam vos orphanos (me patre vestro orbatos et destitutos) veniam ad vos.) Quia Christus discipulos v. 13. vocavit filiolos, merito ait, *Non relinquam vos orphanos,* id est, sine patre, quia, licet abeam a vobis ad Patrem, et alium Paracletum vice mei vobis missurus sim; non tamen idcirco ego vos deseram, et orphanos relinquam, sed vadens redibo, et *veniam ad vos.* Fecit id Christus Primo et proprie, cum post resurrectionem corporaliter Apostolis apparuit, eosque docuit, solatus est et exhilaravit: ita S. August. et Euthym. Secundo, fecit id in Pentecoste, cum visibiliter misit eis Spiritum sanctum in specie linguarum ignearum: ita Cyrill. Iansen. et alii. Tertio, fecit id invisibiliter, cum e cælo spiritualiter eos sæpe visitavit, eisque dona sua cælestia communicavit: ita S. Chrysost. Quarto, faciet id in die iudicii visibiliter, cum in iudicio Apostolos faciet sibi assessores, eosque secum cum triumpho in cælum deducet. Hæc magis explicabit Christus in sequent.

Adhuc modicum, et mundus me iam non videt. Vos autem videtis me.) Vers. 19. Ita legunt Roman. et Græca, sed Syrus, S. August. Chrysost. Theophyl. Euthym. Toletus legunt, *videbitis,* (Arabicus vertit, *vidistis*), quia præsens hic de more ponitur pro futuro iam instanti et imminenti: q. d. Modicum mihi tempus vitæ restat, scilicet paucæ horæ, post quas in cruce moriar, et subtrahar ab hac vita et sæculo; quare homines mundani amplius me non videbunt, vos autem, o discipuli, me videtis, id est videbitis, quia tertio die a morte resurgam, et me vobis videndum exhibebo. Ad litteram enim loquitur de visione sensibili: ita S. August. Toletus et alii.

Tropologice, mundus sicut me non videbit oculo corporis, sic nec oculo mentis, quia non credet in me, nec cognoscet me esse Messiam Dei Filium; vos autem idipsum clarius cognoscetis per illustrationem Spiritus sancti, quem recipietis in Pentecoste: ita Ribera.

Anagog. mundus me non videbit post diem iudicii gloriose regnantem in cælo, vos autem sic me tunc videbitis, quia vos gloriæ meæ consortes efficiam: ita S. Cyrill. Chrysost. et alii.

Quia ego vivo, et vos vivetis.) q. d. Videbitis me, quia ego tertia die a morte resurgam, rursumque vivam; vos pariter vivetis, ut me redivivum videre possitis, utque meam mortem et resurrectionem toti mundo prædicare valeatis, q. d. ait Theophyl. Cum me redivivum videritis, lætabimini, et tamquam mortui reviviscetis apparitione mea, sicut Iacob audiens Ioseph vivere, quem putabat esse mortuum, quasi de gravi somno evigilans revixit, Genes. 45. 26. Rursum, *vos vivetis* plenius in die iudicii, quando per meam vitam et resurrectionem, vos ad eamdem vitam beatam et gloriosam resuscitabo, ut mecum in omni felicitate et gloria, beati vivatis in cælo per omnem æternitatem: ita S. Aug. Cyrill. Chrys. Euthym. Dicit in præsenti, *vivo,* ut significet se illico a morte resurrecturum. Audi S. August. *De præsenti se dixit vivere, illos de futuro victuros: eius enim mox futura erat resurrectio, illorum autem in sæculi finem differenda: quia vero vivit ille, ideo et nos vivemus; per hominem quippe mors, et per hominem resurrectio mortuorum.*

In illo die vos cognoscetis quia ego sum in Patre meo, et vos in me, et ego in vobis.) Vers. 20. q. d. Postquam resurrexero, ac præsertim postquam ascendens in cælum miserim in vos Spiritum sanctum, per ipsius illustrationem clarius et certius cognoscetis hæc tria: scilicet quod *ego sum in Patre,* per unitatem essentiæ divinæ, quod scilicet sim verus Deus, Deique Patris Filius. Secundo, quod *vos* sitis *in me* per amorem, curam et custodiam, quod scilicet ego singulariter vos amem, curem, custodiam. Addit subtiliter Cyrillus: quod sitis *in me* per unionem substantiæ. Cum enim vestram carnem et substantiam assumpsi, totam naturam humanam mihi univi, omnesque homines quasi mihi copulavi. Tertio, quod *ego* sim *in vobis,* vos scilicet per gratiam meam inhabitans, illuminans, et dirigens ad omne bonum, et ad vitam æternam in cælis. Unde Interlin. *cognoscetis,* inquit, quod *ego sum in Patre,* sicut radius in sole, unum cum ipso: *et vos in me,* quasi palmites in vite: *et ego in vobis,* sicut vitis in palmite, vobis succum et vitam gratiæ iugiter instillans et influens. Addit S. Hilar. lib. 8. de Trinit. Christum esse in nobis quasi cibum in stomacho, per communicationem Eucharistiæ: *Ille,* ait, *in Patre per naturam divinitatis, nos in eo per corporalem eius nativitatem; et ille rursum in nobis per Sacramenti mysterium; ait enim: Qui edit carnem meam, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo.*

Vers. 21. Dilectio Dei probatur ex observatione mandatorum.

Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui diligit me.) q. d. ait Glossa: Non solum vos Apostoli vivetis et cognoscetis, sed quicumque me diligit, ideoque mandata mea custodit. Toletus hæc accipit de fidelibus communibus, qui tempore Christi, præter Apostolos,

credebant in eum: hos enim hic ab eo moneri, ut in sua fide, dilectione et obedientia perseverent. Sic enim fore ut vicissim diligantur ab ipso, et a Patre, utque eis se post resurrectionem manifestet, ostendens se a morte resurrexisse redivivum et gloriosum, uti fecit apparendo plusquam quingentis fratribus, 1. Corinth. 15. 6. Hic sensus verus est et appositus, sed arctior: Christus enim loquitur omnibus fidelibus cuiuslibet ævi et temporis. Sensus ergo est, q. d. Qui habet mandata mea, id est, qui præcepta quæ a me audivit, tenet memoria, animo et affectu, *et servat ea*, ut ea opere exequatur; *qui habet in memoria, et servat in vita*, ait S. August. *qui habet in sermonibus, et servat in operibus; qui habet audiendo, et servat faciendo: qui habet faciendo, et servat perseverando, ille est qui diligit me:* quia facit quæ mihi grata sunt et placent, quæ ego amo et cupio, quæ ego volo ab illo fieri, quæ ego illi mandavi, et mando sub pœna meæ offensæ, iræ, vindictæ et gehennæ. Simili phrasi et sensu dixit c. 5. 38. *Et verbum eius non habetis in vobis manens.* Nam, ut ait S. Gregor. hom. 30. probatio dilectionis, exhibitio est operis: nunquam amor Dei est otiosus: operatur enim magna, si est; si vero operari renuit, amor non est.

Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo.) Quia mandata mea sunt mandata Patris: ego enim illa a Patre accepi: quare qui illa servat, reveretur et diligit Patrem, ac rem gratissimam illi præstat. Hinc eius amorem vicissim in se prolicit, ut amans Deum Patrem, ab eo redametur, et ad maiores gratias ab eo evehatur, maioraque ab eo beneficia recipiat: magnes enim amoris est amor. Ubi nota. Non nos prius diligimus Deum, sed Deus prior diligit nos, ideoque aspirat nobis gratiam, qua eum vicissim diligamus: quam si acceptemus, cumque diligere incipiamus, ipse rursum magis diligit nos, maioremque gratiam et charitatem nobis infundet.

Et ego diligam eum.) Non tantum qua Deus: sic enim eadem dilectione qua Pater diligam eum; sed etiam qua homo pergam eum diligere, et maioribus gratiis ac donis eum afficiam et cumulabo, tum in hac vita, tum in futura. Unde S. August. *Ad hoc diligam*, ait, *ut manifestem: nec enim tunc non diligebat; nunc ad hoc nos dilexit, ut credamus; tunc ad hoc ut videamus; nunc diligimus credendo quod videbimus, tunc diligemus videndo quod credidimus.*

Et manifestabo ei meipsum.) Tum in hac vita per clariorem in dies mei, meorumque mysteriorum et donorum cognitionem, non tantum speculativam, sed et practicam et experimentalem, qua Sancti gustant et sapiunt Christum, quamque dulcis sit Dominus, ideoque in pios gratitudinis, amoris, laudis et iubilationis affectus erumpunt, quales eructat Paulus 1. Corinth. 2. et alibi: ita Cyrill. tum clarissime in cælo, ubi videbit per speciem Christum Deum et hominem, quem hic credidit per fidem: ita S. August. tract. 75.

Vers. 22. Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes (sed Thaddæus, frater S. Iacobi Minoris, auctor epistolæ Canonicæ) Domine quid factum, id est, quid causæ, est? Est hebraismus: Hebræi enim dicunt מה היה *me haia*, id est, quid fuit, id est, quæ causa est, quia (quod) manifestaturus es nobis teipsum, et non mundo?) Dixisti enim: *Mundus me iam non videt, vos autem videtis*, id est, videbitis; quæ verba dixerat Christus de sua morte, resurrectione, et apparitione facienda Apostolis, non Iudæis mundanis et incredulis; sed Iudas ea non intelligebat, ideoque rogat ea sibi explicari. Causam quærit, ait S. August. quare non se mundo, sed suis manifestaturus sit. Respondet autem Dominus, quia hi diligunt, illi vero non diligunt. Utitur Iudas voce *manifestaturus*, quia eadem immediate ante usus fuerat Christus dicens: *Manifestabo ei meipsum.* Hæc ergo vox hæsit in mente Iudæ, licet priora Christi dicta ipse respiciat.

Vers. 23. Respondit Iesus, et dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.) q. d. Ne putes, o Iuda, me post resurrectionem soli tibi, tuisque sociis Apostolis appariturum, quasi fructus meæ vitæ et passionis ad vos solos arctetur, totusque mundus ab eo excludatur: nam etsi solis vobis, et paucis aliis visibiliter sim appariturus, tamen invisibiliter apparebo omnibus iis in mundo existentibus, qui meam fidem et doctrinam per te, cæterosque Apostolos prædicandam susceperint, dilexerint et servarint. *Quisquis enim diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum*, æque ac vos dilexit, eo sensu et modo, quo explicui v. 21.

Et ad eum veniemus.) Ego et Pater, et consequenter Spiritus sanctus: ubi enim est una persona divina, ibi sunt cæteræ duæ, q. d. Esto ego post resurrectionem ad vos solos visibiliter sim venturus, tamen invisibiliter per gratiam meam veniam ad omnes fideles, qui in me credunt, et me meamque doctrinam diligunt et servant, atque sicut ego veniam ad eos, sic veniet et Pater et Spiritus sanctus, ut in anima eius maneamus, et habitemus quasi in domo et templo nostro.

Nota. Deus, qui ubique est, ideoque immobilis, dicitur venire et manere, non per loci mutationem, sed per novam operationem, quam hoc vel isto loco exercet. Sic hic dicitur venire ad fideles et iustos per gratiam, et novam operationem, quia scilicet eos in iustitia conservat, promovet, tuetur, et una cum libero eorum arbitrio ipsum iuvans cooperatur: prævenit enim eorum intellectum sua illuminatione, et voluntatem sua pia affectione; qua eam impellit ad opera bona, licet ardua, eique suæ gratiæ concursu ad eadem efficienda collaborat: ita S. Augustin. Chrysost. Cyrillus et alii.

Audi S. August. *Dilectio Sanctos discernit a mundo, quæ facit unanimes habitare in domo, in qua facit Pater et Filius mansionem, qui et dilectionem donant, quibus in fine donabunt suam manifestationem; veniunt ad nos, dum venimus ad eos; veniunt subveniendo, illuminando, implendo; venimus obediendo, intuendo, capiendo.*

Denique pie S. Bern. serm. 3. de Adventu: *Beatus*, inquit, *apud quem mansionem facies, Domine Iesu. Beatus, in quo sapientia ædificat sibi domum, excidens columnas septem: beata anima, quæ sedes est sapientiæ. Quænam est illa? Anima utique iusti. Merito plane, quia iustitia et iudicium præparatio sedis tuæ. Quis in vobis fratres, qui desiderat in anima sua sedem parare Christo? Ecce quænam illa serica, quæ tapetia, quod pulvinar oporteat præparari? Iustitia et iudicium, inquit, præparatio sedis tuæ. Iustitia virtus est, quod suum est unicuique tribuens. Tribue ergo tribus quæ sua sunt. Redde superiori, redde inferiori, redde æquali, cuique quod debes, et digne celebras adventum Christi, parans ei in iustitia sedem suam.*

Hinc disce Deum iusto non solum dare gratiam suam, sed etiam seipsum, ita ut realiter Deus Pater, Filius et Spiritus sanctus in anima iusti, quasi in templo suo inhabitent, eamque sua præsentia ornent, suisque donis cumulent, uti fuse ostendi Oseæ 1. 10. ad illa: *Dicetur eis, Filii Dei viventis.*

Tropolog. SS. Trinitas venit ad tres animæ potentias, quas ad sui imaginem creavit, ut eas inhabitet, in eisque sui imaginem concupiscentiis depravatam reformet, renovet et perficiat. Patri appropriatur memoria, quia ipse ex fœcunda memoria omnes res concipiens, produxit Verbum, genuitque Filium. Filio appropriatur intellectus, quia ipse per intellectionem genitus est, quasi verbum mentis, idea, imago et exemplar rerum omnium. Spiritui sancto appropriatur voluntas, quia ipse procedit per actum voluntatis, puta amoris Patris et Filii, quasi utriusque amor et nexus. Pater ergo reformat memoriam, dum ex ea delet species rerum vanarum, turpium, illicitarum, ac infert species rerum divinarum, ut non recordetur nisi Dei, eiusque cultus, amoris, pietatis, cæterarumque virtutum. Filius reformat intellectum, ut non cogitet nisi ea, quæ sunt salutis et sanctitatis. Spiritus sanctus reformat voluntatem, ut eadem amet et ambiat. Quocirca anima

SS. Trinitas venit ad tres animæ potentias quomodo?

sancta iugiter cogitet se esse templum SS. Trinitatis, iuxta illud 2. Corinth. 6. *Vos estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus* (Levit. 26. 12.) *Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus.* Ergo in conspectu tantæ maiestatis digne ambulet, ut ei iugiter serviat fide, spe et charitate.

In veteri templo tria erant vasa, altare ad Deo adolendum thymiama, candelabrum septem lucernis lucens, et mensa panum propositionis. Sis pariter in anima sancta altare orationis, sanctas laudes et pia desideria ad Deum exhalans, sit candelabrum septem donis Spiritus sancti præfulgens, sit denique mensa beneficentiæ et charitatis. Tunc in ea fiet illud Apocal. 21. 3. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis, et ipsi populus eius erunt, et ipse Deus cum eis erit eorum Deus.* Vide S. Bernar. serm. 27. in Cant. ubi docet animam sanctam esse cælum, in quo coruscat sol charitatis, luna continentiæ, et astra cæterarum virtutum.

Vers. 24. Qui non diligit me, sermones meos non servat.) Causa ergo, cur quis Dei præcepta non servat, est quod Deum non diligit. Si enim diligeret Deum, Dei iussa servaret. Unde S. Gregor. hom. 30. *Tanto*, ait, *quisque a superno amore disiungitur, quanto inferius delectatur: de dilectione Dei ergo lingua, mens, et vita requiratur.*

Et sermonem (sermo; est antiptosis) quem audistis, non est meus: sed eius qui misit me, Patris.) Audi S. August. *Dixit singulariter, et non suum, sed Patris, se intelligi volens, qui Patris est Verbum, imago et Filius: recte auctori tribuit quod facit æqualis, a quo habet hoc ipsum, quod illi est æqualis.* Et Chrysost. *Significat se nihil extra Patrem loqui, nec præter id, quod illi videtur.*

Vers 25. et 26. Hæc locutus sum vobis, apud vos manens. Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis.) Ita hæc dispungenda sunt cum Romanis, Græcis, Syris, Arabicis. Quare minus apte S. Chrysost. τὸ *apud vos manens* (Arabicus, *apud vos stans)* refert ad τὸ *Paracletus*, q. d. Abeo, sed mei loco manebit apud vos Spiritus sanctus: referendum enim est ad Christum, qui præcessit, q. d. Hæc quæ huc usque ex ore meo audistis, locutus sum vobis, dum apud vos manerem, vosque docerem: sed scio multa ex iis a vobis non capi, nec intelligi, sive propter vestram ruditatem, sive propter rerum a me dictarum novitatem et sublimitatem. Faciam ergo ut Pater mittat vobis Spiritum sanctum, quasi paracletum, id est instructorem et consolatorem, qui hæc omnia, quæ ego dixi vobis, in memoriam reducat et explicet, ut ab eo illustrati, omnia facile intelligatis, quique vos de meo abitu mœstos consolabitur, et in quavis Iudæorum persecutione, aliaque quavis tribulatione solabitur et roborabit, ut eam superetis. Hic denique vos sanctificabit, adeoque faciet ut alios plurimos pari modo sanctificare valeatis. Vocatur enim ipse, et revera est Spiritus sanctus, quia ipse est ipsa per essentiam increata et perfecta sanctitas, a qua omnis sanctitas hominum et angelorum, velut radius a sole emanat et profluit. Id Apostolis præstitisse Spiritum sanctum, patet Actor. c. 1. 2. et sequent. Audi Chrysostom. *Frequenter eum Paracletum vocat, propter eorum tristitiam.* Et Glossam: *Cum sit consolari Trinitatis opus, ad Spiritum sanctum tamen pertinet, quia is in Scriptura bonitatis, per quam nos Deus consolatur, nomine designatur.*

Quomodo Spiritus sanctus missus in nomine Filii? Quem mittet Pater in nomine meo.) Id est, per me, ait Cyrillus, quia Spiritus sanctus a Patre et Filio procedit: quare Pater cum Filio, vel per Filium, uti spirat, sic et mittit Spiritum sanctum. Secundo, *in nomine meo*, id est propter me et merita mea. Tertio, *in nomine meo*, id est pro me, meo loco, ut meum opus, quod ego cœpi, prosequatur, ut mea negotia tractet, ut scilicet meam fidem, doctrinam, Ecclesiam per prædicationem Apostolorum disseminet per omnes gentes: ita Maldon. Tolet. et alii.

Ille vos docebit omnia.) Quæ scilicet ad mysteria mei adventus et incarnationis pertinent; *omnia*, quæ ad

A Ecclesiæ instructionem, fundationem, stabilitatem, sunt necessaria. Audi Didymum lib. de Spiritu sancto: *Docebit omnia in Christi fide perfectos, spiritualia et intellectualia sacramenta; docebit autem, invisibiliter menti divinorum scientiam infundens.* Et Gregor. homil. 30. *Nisi Spiritus sanctus cordi adsit audientis, otiosus est sermo doctoris; nemo ergo docenti homini tribuat, quod ex ore docentis intelligit: nisi intus sit qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat.* Et August. *Non Filius sine Spiritu sancto dicit, nec docet sine Filio Spiritus sanctus, sed omnia dicit et docet Trinitas; sed nisi hæc sigillatim commendaretur, eam nullo modo humana caperet infirmitas.*

Et suggeret.) Græce, απομνησει, id est in memoriam revocabit: ita Arabic. Cyrill. August. Euthym. Unde ex hoc loco notat S. August. externam vocem Apostoli, vel prædicatoris, non sufficere ad rei predicatæ intellectum vel assensum, sed Spiritus sancti opus esse, qui mentem interius illuminet ad illa intelligenda, et voluntatem in-B clinet ad eadem amplectendum, ac memoriam confortet ad eadem retinendum. Idem docent omnes Doctores orthodoxi, ac Concil. Arausicanum, Milevit. et Trident. Audi S. August. *Suggeret, id est, commemorabit vos; pertinet enim ad gratiam etiam non oblivisci saluberrima monita.* Et Theoph. *Docuit Spiritus sanctus quæcumque non dixerat Christus, tamquam non valentibus portare; commemoravit autem quæ dixerat Dominus, sed obscuritatis causa, vel intellectus tarditate, commendare memoriæ nequiverunt.* Minus genuine Interlinearis: *Docebit*, ait, ut sciatis, *suggeret* ut velitis: *suggeret* enim ad memoriam pertinet, ut recordemini, et recordando intelligatis.

Quæcumque dixero vobis.) Græce, ειπον, id est *dixi:* ita Arabic. Syrus vero vertit, *dico.*

Pacem relinquo vobis, pacem meam (Arabic. *meam propriam*, quæ ita mea est, ut mihi sit propria) do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis.) Hæc est Christi valedictio. Hebræi enim, cum quem advenientem salutant, vel abeunti valedicunt, aiunt: *Pax tecum;* ubi C pacis nomine salutationem, et apprecationem omnium rerum prosperarum, omnis boni, omnis felicitatis significant, q. d. Christus: Ego abiens vobis o Apostoli, vestrisque posteris do, et quasi hæreditate relinquo meam benedictionem, qua vobis omne bonum a Deo apprecor, eamque non falsam, inanem et brevem, uti facit mundus, sed veram, solidam et æternam, non verbis adulando, uti faciunt mundani, sed reipsa spondens, et dans opem et gratiam, qua secure ad æterna bona pertingatis, atque alios plures ad eadem vestra prædicatione, charitate, oratione et sanctitate perducatis: ita Maldon. Vers. 27. Pacem suis relinquit Christus ex hoc mundo discessurus.

Paulo aliter Iansenius et Toletus: Pax hæc, inquiunt, est illa, de qua Paulus Philip. 4. dicit: *Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, et intelligentias vestras in Christo Iesu.* Continet autem pax hæc primo, amicitiam cum Deo; secundo, tranquillitatem animi et serenitatem in tentationibus et persecutionibus; tertio, mutuam inter ipsosmet concordiam. Hæc homines facit D fortes in omni periculo, et in omni molestia adhibet consolationem: hanc Dominus relinquit suis, non divitias, aut temporales possessiones, super omnes enim divitias huius sæculi pax eminet.

Audi S. August. de Verbis Domini secundum Ioan. *Non poterit ad hæreditatem Domini pervenire, qui testamentum pacis noluerit observare; nec potest concordiam habere cum Christo, qui discors voluerit esse cum Christiano; pax est serenitas mentis, semplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis.*

Symbol. S. August. hic: *Pacem*, ait, *relinquit in hoc sæculo, in qua manentes hostem vincimus, pacem dabit in futuro, quando sine hoste regnabimus. Pax vobis ipse est, et cum credimus quia est, et cum videbimus eum sicuti est. Notandum vero cum dicit Dabo, addidisse, Meam, pacem suam volens intelligi, qualem habet ipse, in quo nihil repugnat, quia nullum habet peccatum; pax vero quam nobis reliquit, nostra potius dicenda est, quam ipsius; ta-*

lem habemus pacem nunc, in qua adhuc dicamus: Dimitte nobis debita nostra. Est et inter nos ipsos nobis pax, invicem enim credimus et diligimus; sed nec ipsa plena est, quia cogitationes cordis invicem non videmus. Possunt et Domini verba sic accipi, ut eiusdem sententiæ repetitio videatur.

Vers. 28. NON TURBETUR COR VESTRUM, NEQUE FORMIDET. AUDISTIS QUIA DIXI VOBIS: VADO ET VENIO AD VOS.) Addit hoc Christus, quia videbat Apostolos, propter suum abitum mœstos, timidos et pusillanimes ob odia Iudæorum, et prælia sibi imminentia, ait Chrysost. ne pastore absente, lupus oves invadat, ait S. August. Solatur ergo eos, erigitque dicendo: Nolite turbari, mœrere, angi et formidare ob meum discessum, quasi sitis futuri oves sine pastore, filii sine patre, discipuli sine magistro, expositi Iudæorum iniuriis. Ego enim ut dixi, *vado* quidem ad mortem: sed mox die tertia resurgam, *tuncque* venio, id est, illico veniam, et redibo ad vos.

SI DILIGERETIS ME, GAUDERETIS UTIQUE, QUIA VADO AD PATREM (Arabicus, *gauderetis utique de progressu meo ad Patrem): QUIA PATER MAIOR ME EST.)* Diligebant Apostoli Christum, ideoque de eius discessu tristabantur: enim ergo ait Christus: *Si diligeretis me*, loquitur communi hominum more, estque modus loquendi et solandi amicos, ob discessum amici mœrentes, q. d. Si, quod vera et sincera dilectio postulat, mihi exhiberetis, o Apostoli, vobis gaudendum erat, non dolendum de meo abitu, cum mihi, imo et vobis, sit valde utilis et commodus futurus. Vado enim ad Patrem, qui maior me est, id est a consortio hominum vado ad Deum, ab humana miseria et contemptu vado ad divinam felicitatem, exaltationem, honorem et gloriam, ut vobis locum parem, et ad eamdem vos suo tempore assumam et traducam: ita Cyrill.

Audi S. August. *Gratulandum naturæ humanæ, eo quod sic assumpta est a Verbo, ut immortalis constitueretur in cælo, atque ita fieret terra sublimis, ut sederet ad dextram Patris, quis non suam naturam iam immortalem gratuletur in Christo, atque id se speret futurum esse per Christum?*

QUIA PATER MAIOR ME EST.) Hic erat Achilles Arrianorum, quo probant Filium non esse Deum, sed primam Dei creaturam. Verum S. Athanas. S. August. Basil. Nazianz. cæterique Patres eis optime respondent, Christum hic loqui de se, non qua Deus, sed qua homo erat: sic enim erat Patre, imo angelis quoque minor. Id ita esse liquet ex eo, quod Christus hic det causam, cur ad Patrem vadat, *Quia*, inquit, *Pater maior me est*. Atqui Christus vadit ad Patrem, qua homo est conscendens in cælum: nam qua Deus, semper est in cælo cum Patre. Unde S. August. *Ergo*, inquit, *et ibat per id quod uno loco erat, et manebat per id quod ubique erat*, id est, ibat per humanitatem, manebat per deitatem. Igitur quoad humanitatem, non quoad deitatem Pater erat illo maior. Simili modo Filius ipse, qua Deus est, maior est seipso qua homo est, æque ac Pater: huic enim ipse ὁμοούσιος est, et per omnia æqualis. Sensus ergo est, q. d. Gaudendum vobis est, o Apostoli, de meo discessu, quia vado ad Patrem, et ascendo in cælum, ad maiorem honorem et dignitatem, ut maiora a Patre mihi vobisque laboris et passionis meæ præmia impetrem, scilicet mihi sessionem ad dextram Patris, imperiumque totius mundi, adorationem omnium angelorum, conversionem omnium gentium ad meam fidem et cultum; vobis vero Spiritum sanctum, omniaque eius dona, quibus armati totum mundum mihi vobisque subiiciatis, ac vobiscum ad gloriam cælestem perducatis. Hæc enim, quæ longe maiora sunt, quam hactenus vidistis et accepistis, vadens ad Patrem, ab eo postulabo et impetrabo.

Porro nonnulli, ut Arrianis per omnia satisfaciant, subtilius, sed intricatius respondent Patrem esse maiorem Filio, non tantum qua homo, sed etiam qua Deus est, quia nomen Patris apud homines, natura sua videtur honorificentius, quam nomen filii: pater enim est principium et causa filii. Maior ergo est Pater Filio, non magnitudine, non tempore, non virtute, non dignitate, non adoratione; sed ratione cuiusdam apud homines honoris, id est, ratione originis: quia Pater est origo Filii: Filius vero non est origo Patris: ita S. Athanas. serm. contra Arrian. S. Hilar. lib. 9. de Trinit. S. Gregor. Nazianz. in orat. 4. de Theol. Cyrill. lib. 2. Thesauri c. 3. Leont. Chrysost. Theophyl. Euthym. hic. Licet a parte rei in divinis filiatio, a qua dicitur filius, sit tam præstans, tam eminens, tam honorifica et honoranda, quam est paternitas in Patre; imo sicut Filius habet a Patre quod sit Filius, sic vicissim Pater habet a Filio quod sit Pater. Pater enim est, qui habet filium: quare hic origo passiva, quæ est in Filio, in se tam est digna et præstans, quam origo activa, quæ est in Patre. Nam tantum est gigni Deum, quantum est gignere Deum; ideoque tantum esse Filium, quantum est esse Patrem. Denique uterque habet eamdem prorsus in individuo essentiam divinam, ac proinde eamdem maiestatem, eamdem omnipotentiam, sapientiam, sanctitatem, etc. quare alter altero maior esse nequit. *Maior est*, ait S. Hilar. *donans, donantis auctoritate, sed minor non est, cui unum esse donatur. Maior*, intellige ex usu et æstimatione hominum, non Dei. Unde Maldon. opinatur Hilarium, et similes plus æquo concessisse Arrianis. Quare Damasc. libr. 1. de Fide cap. 9. id corrigens, ait: *Pater maior est, non natura, non dignitate, sed tantum origine*. Vide Suarez lib. 2. de Trin. cap. 4. nec aliud, ut opinor, voluit S. Hilar.

Tertio, S. Chrysost. Leont. Theophyl. Euthym. respondent Patrem maiorem esse Filio, non in se, sed in opinione hominum. Apostoli enim putabant Filium esse minorem Patre. Verum hoc durum videtur: Christus enim veritatis magister debebat loqui ex veritate, et Apostolorum, quasi discipulorum suorum, errorem corrigere.

Porro, analogia generationis divinæ cum humana, quæ Arrianos fefellit, in multis dispar est et diversa. In humanis enim pater maior est filio, primo, quia Filio est prior et senior; secundo, quia illo statura et quantitate est maior: grandis enim generat infantem parvulum; tertio, quia producit naturam aliam et exilem a sua numerice differentem, quam filio communicat, quare illo eiusque natura, utpote cuius est auctor, est maior; quarto, quia libere generat filium: poterat enim non generare. At in divinis prorsus alia est ratio; nam Pater Filio, nec ætate nec statura est maior, sed coævus, par et æqualis; nec aliam a sua deitatem generat, sed eamdem, quam habet, Filio communicat: nec libere generat, sed ex naturali naturæ divinæ fœcunditate hunc Filium sibi æqualem producit, nec alium producere potest. Hac enim deitatis fœcunditas tam poscit esse in Filio, quam in Patre, adeoque poscit esse in tribus personis, iisque totam sese æqualiter communicat et infundit. Denique S. Cyrill. in Concil. Ephesino probat Patrem maiorem esse Christo qua homo est, non qua Deus, hac ratione: *Hunc* (nempe Filium) *agnoscimus perinde atque Patrem; nec converti, nec mutari posse, nullius rei indigentem, perfectum Filium, similem Patri, et ab eo solum, quia ingenitus sit, discrepantem. Nam est accurata et expressa Patris imago: atque constat imaginem plene complecti debere eas omnes res, quibus exemplar ipsum quod maius est, perfectius exprimatur, sicut ipse Dominus docuit, Pater maior me est.*

Cur Pater non sit Filio maior in Deo?

ET NUNC DIXI VOBIS PRIUSQUAM FIAT: UT CUM FACTUM FUERIT, CREDATIS.) Vers. 29. q. d. Nunc meum discessum et mortem, indeque resurrectionem et reditum ad vos vobis prædico, non ut mihi condoleatis, et vobis consulatis; sed ut, cum hæc ipsa reipsa compleri videritis, credatis me hæc omnia præscivisse et præordinasse, ac proinde mortem subiisse non ex necessitate, sed libera voluntate, pro vestra mundique salute, ideoque credatis me esse Messiam Dei Filium, salvatorem mundi. Audi S. August. *Hæc est laus fidei, si quod creditur non videtur, sed ex rebus quæ videntur, acquiritur in nobis, ut ea credantur, quæ non videntur; visuri erant discipuli post mortem viventem, et ad Patrem ascendentem, eoque credituri Filium esse Dei, qui hæc posset facere et prædicere, antequam faceret; creditu-*

ri autem fide, non nova, sed aucta: aut certe cum mortuus esset, defecta, cum resurrexisset, refecta.

Vers. 30. IAM NON MULTA LOQUAR VOBISCUM: VENIT ENIM PRINCEPS MUNDI HUIUS.) q. d. Iam non est tempus plura loquendi, sed sermonem finio, quia princeps huius mundi diabolus, cui se mundani homines subiecerunt, voluntate sua peccando, per suos satellites *venit*, id est, adventat, ut me capiat et occidat. Dixit enim hoc Christus cum adventarent satellites cum Iuda, missi a principibus ad ipsum comprehendendum.

ET (sed) IN ME NON HABET QUIDQUAM.) q. d. Venit quidem ut me capiat, sed in me nil habet iuris, quia nihil in me inveniet peccati, propter quod Adamum et posteros eius mori fecit: quare iniuste mihi innocenti mortem inferet, idque ego patiar, ut morte mea iniusta eum iure suo spoliem, hominesque ab eius potestate et tyrannide eripiam: ita Cyrill. et Chrysost. Innocentia ergo Christi, morsque innocentis nos omnes nocentes a noxa liberavit. Et hæc erat magna Christi consolatio, quam Apostolis hic ingerit. Aut, ut Maldon. q. d. Venit diabolus, ut me per Iudæos capiat et occidat, sed *in me non habet quidquam*, id est non poterit me vincere aut perdere, uti sperat; licet enim moriturus sim, tamen id faciam non eius potentia et vi, sed mea voluntate et libertate, ut Patris voluntati satisfaciam. Patet ex sequent.

Porro, S. Ambr. lib. de Fuga sæculi c. 4. et S. Hilar. lib. 9. de Trinit. legunt, *in me invenit nihil*, scilicet quod suum sit, id est, nullum peccatum. Rursum iidem legunt sic: *In me non invenit nihil*, sicque explicant: In me non invenit peccatum, quod est nihil.

Vers 31. SED UT COGNOSCAT MUNDUS QUIA DILIGO PATREM, ET SICUT MANDATUM DEDIT MIHI PATER, SIC FACIO.) q. d. Moriar, non coactus a Iudæis dæmonis ministris, sed libere, ut amori et obedientiæ Patris satisfaciam. Ipse enim mihi mandavit, ut mortem hanc capessam pro redemptione hominum, quare sic facio, et eam capesso: ita S. Chrysostomus, Cyrill. Euthym. et alii.

Poterat-ne Christus mandatum moriendi a Patre acceptum non implere?

Dices, Christus accepit mandatum a Patre patiendi, moriendi et agendi ea quæ agebat. Ergo non poterat velle contrarium, nec fuit liber, quia sic peccasset: Christus autem est impeccabilis duplici titulo, scilicet primo, propter unionem hypostaticam cum Verbo; secundo, propter lumen gloriæ, quia videt Deum. Christus enim et Beati, quia clare vident Deum esse bonum immensum, toti rapiuntur in eius amorem, ut nil possint amare aut velle, quod illi sit contrarium vel displiceat. Resp. unionem hypostaticam cum Verbo fecisse Christum impeccabilem, eo quod Verbi officium erat humanitatem illam sibi hypostatice unitam custodire et præservare, ut nullum peccatum admitteret, ne Verbum, sive Deus, sustentans illam humanitatem peccasse diceretur. Actiones enim sunt suppositorum, sive personarum. Verbum autem custodivit humanitatem ne peccaret, non physice prædeterminando voluntatem humanam Christi ad parendum mandato Patris, sed tantum sua gratia congrua assidue ita ipsam præveniendo, suaviterque dirigendo et impellendo, sicut ex præscientia futurorum conditionalium præsciebat, quod ipsa tali gratiæ consensura foret, ideoque semper Dei voluntati libere se subderet, nec vel venialiter illum offenderet. Porro lumen gloriæ necessitavit quidem Christum, quatenus ipse erat beatus, ut actu beatifico subderet se visæ per hoc lumen Dei voluntati et decreto mortis; non tamen necessitavit eum, quatenus ipse erat viator, quia qua viator habuit scientiam infusam, uti nos habemus fidem, secundum quam libere actum amoris et obedientiæ elicere poterat, vel non elicere pro arbitrio, uti nos libere similes actus elicimus. Elicuit ergo actum liberum, quo mandato Patris obediens, mortem crucis acceptavit, dicens: *Ecce venio ut faciam Deus voluntatem tuam*, Ps. 39. 7. et Hebr. 10. 9. nec prior actus determinavit posteriorem, eo quod sint omnino disparati, et alterius ordinis: prior enim est actus beati, posterior est actus viatoris. Vide Scholasticos.

SURGITE, EAMUS HINC.) Hæc verba pendent a præcedentibus, iisque sunt connexa, q. d. Ut mundus cognoscat me diligere Patrem, et mandatum eius de morte capessenda ultro exequi, surgite, abeamus hinc ad hortum Gethsemani, ubi Iudas et Iudæi me expectant, ut capiant et occidant: ita S. August. tract. 70. Hilar. lib. 9. de Trinit. Tolet. et alii.

Minus recte ergo Chrysost. Euthym. et Ribera exponunt, q. d. Quia video vos, o Apostoli, esse timidos et pusillanimes, ob Iudæos mihi imminentes et adventates, surgite ergo et eamus in locum, vel in partem domus secretiorem et tutiorem, ubi securius et quietius me cætera prosequentem audiatis.

Mystice, Cyrill. lib. 10. c. 12. S. Greg. Nazian. orat. de amore pauperum, et S. Ambr. lib. 1. de Bono mortis cap. 5. exponunt, q. d. *Surgite*, id est, animum attollite a terra in cælum, ut mente versemini in cælestibus: sic enim omnem metum excludetis, nec mortem timebitis, sed ambietis, quasi per eam recta ituri in cælum.

An Christus hic a mensa surrexerit, domoque exierit, et dixerit ea quæ sequuntur in via?

Quæres, an vere Christus surrexerit ex mensa, domoque exierit versus hortum Gethsemani, ac in via perrexerit loqui ea, quæ narrat Ioannes tribus cap. seq. quibus finitis, transierit torrentem Cedron, et hortum ingressus sit, in quo orans a Iuda osculo proditus, et a Iudæis captus est, uti narrat Ioannes cap. 18. v. 1. et seq. Affirmant Cyrill. August. Beda et Tolet. estque probabile. Probabilius tamen negant Iansen. Maldon. et alii, qui censent Christum hic domo aut loco non exiisse, tum quia Ioannes id factum esse non narrat, tum quia in via eundo, Christus non potuisset commode dicere ea quæ sequuntur, usque ad cap. 18. ita ut Apostoli omnes, eum magno agmine sequentes, omnia illa audirent et intelligerent: tum quia Christum finito omni sermone tandem egressum esse asserit Ioan. cap. 18. 1. Tum denique quia Matthæus cap. 26. 30. et Marcus cap. 14. 27. affirmant Christum domo egredientem non concionatum esse, sed hymnum cantasse. Dicit ergo: *Surgite*, quia vere e mensa Christus surrexit, et in pedes se erexit, iussitque Apostolis idem facere, ut secum abirent in montem Oliveti, ubi sciebat se capiendum; sed ut solent valedicentes chari et amici, qui ægre suis, quos summe amant, extremum vale dicunt, et ægre ab eis avelluntur sermonem abruptum resumere et prolongare; sic Christus stando novum et longiorem sermonem hic resumpsit, eumque protraxit a cap. 15. seq. usque ad cap. 18. 1. ubi sermonem finiens, abiit trans torrentem Cedron in montem Oliveti. Hic enim est mos amantium, dum sibi mutuo vale dicunt. Sic Ovidius a suis abiturus in exilium, ita de se ægre valedicente cauit lib. 1. Tristium elegia 3.

Ter limen tetigi, ter sum revocatus, et ipse
Indulgens animo, pes mihi tardus erat.
Sæpe vale dicto, rursus sum multa locutus,
Et quasi discedens oscula summa dedi.

Tropologice, cum imminet res ardua a Deo decreta, vel a Superiore mandata, v. g. iter periculosum, mors, martyrium, generose et alacres nos offeramus Deo in victimam charitatis et obedientiæ, et ob amorem Dei ultro periculo occurramus, dicentes cum Christo: *Surgite, eamus.* Qui enim primum impetum timoris audacter ei occurrendo infringit, hic dimidium difficultatis vicit, in reliquum facile pervincet, uti quotidie experimur, iuxta illud:

Dimidium facti, qui bene cœpit, habet.

CAPUT DECIMUMQUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus ait se esse vitem, nos palmites, ideoque nos in eo quasi palmites in vite manere debere, ut uvas et vinum spiritale proferamus. Secundo, v. 10. inculcat dilectionem Dei et proximi. Tertio, v. 20. prædicit mundi persecutiones, post mortem suam in Apostolos irruituras, eisque opponit v. 26. Paracletum a se mittendum.

1. Ego sum vitis vera: et Pater meus agricola est. 2. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum: et omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat. 3. Iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. 4. Manete in me: et ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis. 5. Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. 6. Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes; et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet. 7. Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint: quodcumque volueritis petetis, et fiet vobis. 8. In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli. 9. Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. 10. Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut et ego Patris mei præcepta servavi, et maneo in eius dilectione. 11. Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, et gaudium vestrum impleatur. 12. Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. 13. Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. 14. Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. 15. Iam non dicam vos servos: quia servus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis. 16. Non vos me elegistis: sed ego elegi vos, et posui vos ut eatis, et fructum afferatis; et fructus vester maneat: ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis. 17. Hæc mando vobis, ut diligatis invicem. 18. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. 19. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret: quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. 20. Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis: Non est servus maior domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur: si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt. 21. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum: quia nesciunt eum qui misit me. 22. Si non venissem, et locutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. 23. Qui me odit, et Patrem meum odit. 24. Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent? nunc autem et viderunt, et oderunt et me, et Patrem meum. 25. Sed ut adimpleatur sermo qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis. 26. Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me: 27. Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

Vers. 1. Christus vitis vera. EGO SUM VITIS VERA.) Græce est geminus articulus, ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινός, id est *illa vitis illa vera;* Syrus, *ego sum vitis illa veritatis.* Proponit hic Christus parabolam vitis et palmitum, hoc scopo et fine, ut ex ea Apostolos doceat debere manere in sua fide et dilectione, nec ab ea discedere ob instantem passionem et mortem: sic enim fructum vitæ æternæ sibi et aliis allaturos. Hunc esse scopum et fructum parabolæ patet ex præced. et seq. præsertim ex illo v. 9. *Manete in dilectione mea.*

Christus se comparat viti, non qua Deus est, ut volebat Arrius, inde probans Filium esse Patre, utpote agricola, minorem, sed qua homo: sic enim homines ei inseruntur, quasi palmites: hi enim cum vite sunt eiusdem naturæ et homogenei. Unde S. Hilarius lib. 9. de Trinit. *Idcirco,* ait, *Christus carnem assumpsit, ut illi quasi viti nos homines carnei, quasi palmites inseri possemus.* Sed tamen caro Christi non haberet illam vim producendi palmites, id est, fideles et sanctos omnis generis, nisi ei coniuncta esset divinitas, ideoque Cyrill. l. 10. cap. 13. ait Christum esse vitem ratione divinitatis. Et S. August. tract. 81. *Quamvis Christus,* ait, *vitis non esset, nisi homo esset; tamen istam gratiam palmitibus non præberet, nisi Deus esset.*

Analogiæ Christi et vitis. Quæres, cur Christus potius viti se comparet, quam pomo, piro, nuci, alterive arbori? Resp. S. Athanas. in Disput. contra Arrium, et ex eo Ribera, Toletus et alii, ob multas vitis dotes, quibus aliis arboribus præcellit, quæ optime Christo conveniunt, nimirum

I. Primo, propter fructuum copiam: est enim fœcundissima inter omnes plantas; quod et David Psal. 127. significavit, dicens: *Uxor tua sicut vitis abundans.*

II. Secundo, propter suavitatem fructus, est enim dulcissimus et suavissimus.

III. Tertio, propter vinum, quod ex eius fructu conficitur, quod lætificat cor, multosque parit effectus similes Christi adventus fructibus.

IV. Quarto etiam, quia inter omnes plantas maxime ramos diffundit et expandit; ut considerata trunci quantitate mirum in modum palmites extendat, in quo Ecclesiæ extensio significatur, de qua Ps. 80. in figura illius populi dictum est, *Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen propagines eius.*

V. Quinto, vitis habet flores odoratos et folia latissima, quibus umbram facit; unde iis pira, poma, cerasa, pruna aliosque fructus contegere, et mensæ inferre solemus. Folia Christi sunt gratiæ externæ loquendi, prædicandi, conversandi, etc.

VI. Sexto, vitium principatus peculiaris est Italiæ: ut eo omnium gentium bona vicisse videatur, ait Plinius l. 14. in proœmio; sic pariter vitis, id est Ecclesiæ, principatum et Pontificatum tenet Roma.

VII. Septimo, tanto potentiora sentiuntur vina, quanto propior fuerit uva terræ, ait Plinius l. 17. cap. 22. sic Christi potentiam sensimus, dum ad terram descendit, et ex ea carnem assumpsit.

VIII. Octavo, vetustioribus vitibus vinum melius, novellis copiosius, ait Plinius l. 16. cap. 27. Rursum, vina nonnulla durant ducentos annos; tumque mellis asperi saporem habent, ait Plinius l. 14. cap. 4. Herbipoli Reverendissimus D. Godefridus Episcopus gustandum mihi dedit vinum centum annorum. Hinc illud: *Vino vetere utere.* Sapientia enim est senum.

IX. Nono, raphanus et laurus odore aut succi mistura lædunt vitem, ait Plinius lib. 17. cap. 24. Idem l. 20. cap. 9. docet brassicam viti esse inimicam. Brassicam, ait, vitis fugit, aut si fugere non potest, moritur; ex adverso arbor viti gratissima est populus, cui se alligat, et quasi maritat.

X. Decimo, nec est ulli ligno æternior materia, quam viti, ait Plinius l. 14. cap. 1.

XI. Undecimo, vitis sola bis parturit, cum primum emittit uvam, iterum cum digerit, ait Plinius l. 16. cap. 25. Rursum, vites nonnullæ sunt biferæ, aliæ triferæ.

XII. Duodecimo, Cato de cultura vitium ita præcipit: *Quam altissimam vineam facito, alligatoque recte, dum ne nimium constringas,* etc. quæ fuse recitat Plinius l. 17. c. 22.

Vites assidua egent cultura. Denique, vites multiplici, magna et assidua egent cultura: oportet enim eas fodere, plantare, statuminare, alligare, pastinare, ablaqueare, stercorare, putare, defrondere, etc. Sic multa, magna, et continua cura eget Ecclesia et anima sancta, quæ Christo quasi viti inseritur. Plures vitis dotes et analogias recensui Ezech. c. 15. 2.

Cur Christus se viti compararit. Porro, propriæ et potissimæ causæ sunt duæ, cur Christus hic comparaverit se viti, non piro, nuci, alterive arbori. Prior est, quod iam recenter Christus Eucharistiam instituerat, ac sub specie vini Apostolis sanguinem suum bibendum dederat, et fidelibus omnibus per omnia sæcula bibendum reliquerat, ut eo quasi musto in amore eius exardescerent, et tentationes omnes superarent. Quocirca cum paulo ante monuisset Christus Apostolos, ut in dilectione eius persisterent, etiamsi viderent eum prodi a Iuda, capi, crucifigi et occidi; hinc iam idem hic inculcat per parabolam vitis, q. d. Sicut palmes semper inhæret viti, nec ullo frigore, vento, fulmine, ab ea se divelli patitur, ut fructum serat: sic et vos, o Apostoli, in mea dilectione persistite, nec ob meam passionem et mortem a mea fide et amore desciscite: sic enim fructum insignem et copiosum proferetis.

Posterior causa est, quod Christus iam ibat ad passionem, crucem et mortem, quam optime repræsentat vitis per suas uvas: sicut enim e calcata uva exprimitur vinum præstans et sapidum: sic e calcato Christo in torculari crucis, expressus est sanguis, quo redemptus est mundus. Alludit ergo Christus ad illud Genes. 49. 11. a Iacobo de se prædictum: *Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem, o fili mi, asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ pallium suum: pulchriores sunt oculi eius vino.* Vide ibi dicta. Hinc S. Hilarius l. 9. de Trinit. *Ad consumanda,* ait, *passionis sacramenta exurgens, corporeæ assumptionis mysterium pandit, per quam et tamquam viti palmites insumus.* Glossa quoque sic exponit, q. d. *Me præcedentem ad passionem debetis sequi, quia ego sum vitis, id est, caput vestrum, eiusdem naturæ vobiscum.*

Vide S. Bern. (si tamen ipse est auctor: nam stylus dissonat) tract. de Passione hoc titulo: *Ego sum vitis vera,* qui totus est de hac re, ubi inter alia c. 1. ait: plantari solere vitis in terra, non seminari, translata de sua vite: sic vitis primo nata de vite est Christus, quasi Deus genitus de Deo, Filius de Patre; sed ut maiorem ferret fructum, plantatus est in terra, id est, in Virgine Maria conceptus. Deinde omnes conditiones vitis Christo adaptat. Unde cap. 2. agens de præcisione vitis: *Quomodo,* ait, *amputata fuit in Christo gloria? cultro ignominiæ: potentia? cultro abiectionis: voluptas? cultro doloris: divitiæ? cultro paupertatis.* Cap. 3. agit de circumfossione vitis, docetque simili modo Iudæos foveas insidiarum fodisse Christo, ut eum caperent in sermone, sed eo illæso, ipsosmet in fossas suas incidisse. Cap. 4. agit de vinculis vitis, eaque applicat funibus, quibus ligatus fuit Christus, dum caperetur, et dum alligaretur columnæ, et flagellaretur; item coronæ spineæ, qua caput eius Iudæi vinxerunt; item clavis ferreis, quibus alligatus fuit cruci. Cap. 5. agit de cultura vitis. Cap. 6. de foliis vitis, quæ sunt latissima, per eaque accipit verba Christi, præsertim septem ultima, quæ in cruce edidit: hæc enim quasi umbra nos in omni tentatione solantur, protegunt et tutantur.

Christus vitis vera, cur? Quæres secundo, cur Christus dicatur *vitis vera?* Resp. Primo, Ribera, quia ipse simillimus est viti, ipsique verissime competunt omnes proprietates vitis. Secundo, Euthym. *Vera,* ait, hoc est quæ veritatis fructum profert. Tertio, idem Euthym. *Vera,* inquit, id est eximia, spiritalis et incorruptibilis.

A Verum dico Christum vocari *vitem veram*, quia vere habet naturam, indolem, proprietates et dotes vitis. Resp. Sicut enim vera vitis veros palmites et veras uvas producit; sic Christus veros fideles, verasque virtutes progignit per suam gratiam, quam eis velut succum viniferum instillat. Sic igitur ipse dicitur *vera vitis,* non corporalis, sed spiritualis. Vera ergo vitis opponitur viti falsæ et fallaci, quæ speciem habet vitis, sed non naturam, quæque non uvas, sed labruscas, nec vinum sed omphacium profert: quales sunt vites Sodomæ, quæ exterius proferunt uvas in speciem pulchras, sed ubi eas attigeris, in favillam resolvuntur, et in fumum abeunt et evanescunt, teste Iosepho l. 2. de Bello cap. 5. Tales vites quoque fuere Iudæi, a Deo ad idola et vitia desciscentes, de quibus Deut. 32. 31. dicitur: *De vinea Sodomorum vinea eorum, et de suburbanis Gomorrhæ: uva eorum, uva fellis et botri amarissimi, fel draconum vinum eorum, et venenum aspidum insanabile.*

B Secundo, Christus est *vitis vera*, Græce, ἡ ἀληθινή, id est, *illa vera,* id est, verissima, singularis, perfecta, eximia, cui cæteræ vites omnes comparatæ non sunt veræ vites, sed umbræ vitium. Sic dicitur Christus lux vera, vita vera, panis verus, quia lucet, vivificat, nutrit magis quam ulla corporea lux, vita et panis. Vide dicta c. 1. 9. Christus ergo est vitis electa: Hebr. *sorek,* id est, singularis et præstantissima, de qua Isaias c. 5. 2. quæ ramos suæ fidei et Ecclesiæ propagavit per totum orbem, ac ubique producit uvas, id est, agmina Martyrum, Virginum, Confessorum et Sanctorum omnium, iuxta illud Zachar. 9. 17. *Quid enim bonum eius est, et quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines?*

Alludit Christus ad illud de se a Siracide 250. annis ante prædictum: *Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris: et flores mei fructus honoris et honestatis,* Eccles. 24. 23. vide ibi dicta. Et ad illud Davidis Ps. 79. 21. *Plantasti radices eius, et implevit terram; operuit montes umbra eius, et arbusta eius cedros Dei: extendit palmites suos usque ad mare.* C

Et Pater meus agricola, id est, viticola, est.) Qui scilicet me quasi vitem plantavit in terra, meosque palmites, id est, Apostolos cæterosque fideles excolit, inutiles resecando, utiles purgando, ut fructum maiorem afferant, ut sequitur. Ager ergo hic non solum agrum seminis, sed et vineam, hortum, pratum, et quidquid camporum est complectitur. Audi S. August. de Verbis Domini secundum Ioann. serm. 59. *Colimus Deum adorando, non arando; et colit nos Deus meliores reddendo: extirpat enim verbo suo mala semina de cordibus nostris, aperit cor nostrum tamquam aratro sermonis; plantat semina præceptorum, expectat fructum pietatis.*

Obiiciebant Arriani: Vitis et Agricola sunt diversæ naturæ; ergo cum agricola sit Deus Pater, vitis sit Christus; nequit Christus esse Deus. Resp. Athanas. Basil. et Ambros. Christum esse vitem quoad humanam naturam a se assumptam, et sic diversæ esse naturæ ab agricola, id est, Deo Patre. Rursum, et si demus Christum esse vitem, D etiam qua Deus est, nil concludit argumentum. Nam in comparatione similium, non identitas vel similitudo naturæ, sed id in quo ponitur similitudo spectandum est. Similia enim communiter sunt diversæ et dissimilis naturæ, sed comparantur in dote aliqua, in qua conveniunt et assimilantur viti et agricolæ, non in identitate naturæ, sed in similitudine palmitum et fructuum, scilicet uvarum, quas proferunt. Porro Filius quoque et Spiritus sanctus est agricola huius vitis, sed Christus de more soli Patri id attribuit, quia Pater est origo Filii et Spiritus sancti, ac principium divinitatis, ut ait Dionysius de Divinis nominib. ita S. August.

Omnem palmitem.) Christus de vite nil dicit, sed de palmitibus, quia Christus qui est vitis, sibi sufficit, discipuli autem multo egent auxilio et cultura Dei, ait Chrysost. Sed et Christi mentem Deus assiduis illustrationibus et impulsibus excolebat, et incitabat ad opera heroica. Vers. 2.

Omnem palmitem in me non ferentem fructum,

TOLLET EUM : ET OMNEM QUI FERT FRUCTUM, PURGABIT EUM, UT FRUCTUM PLUS AFFERAT.) q. d. Omnem fidelem, sive Christianum, qui per fidem et baptismum mihi quasi palmes viti insertus est, si non ferat fructum bonorum operum, Deus Pater tollet eum, id est, velut infrugiferum et inutilem palmitem abscindet a vite, tum separando eum occulte a communione spiritus et gratiæ Christi, publice etiam separando eum a Christo per excommunicationem aut permissionem lapsus in hæresim: tum in morte separando eum a Christi Sanctorumque consortio: eum vero qui fert fructum, purgabit a luxurie frondium, a vermibus, omnique noxa, id est, ab amore vanitatum et sordium huius mundi, ut fructum plus afferat. Loquitur Christus primo et proxime Apostolis, deinde cæteris fidelibus. Sic enim Deus Pater paulo ante separavit Iudam proditorem a Christo et Apostolis, cogens eum egredi ex eorum domo et familia: Petrum vero aliosque Apostolos purgavit a nimio amore huius vitæ ac timore Iudæorum, quo perciti Christum dum comprehenderetur, vel negarunt, vel fugerunt, quando in Pentecoste misit in eos Spiritum sanctum, qui omnem hunc amorem et timorem resecuit, ut Dei amore pleni Iudæorum manus et minas non timerent: ita S. August. Chrysost. Cyrill. Addit Cyrillus aliam expositionem, ut palmes infructuosus sit populus Iudæorum, qui propter infidelitatem suam excisus est, palmes autem fructuosus sint fideles, tam ex Iudæis quam ex Gentibus, quos purgat Pater, sed diversimode: nam Iudæis Mosaicæ legis ruditas tollitur, Gentibus impuritas morum, et idololatriæ voluntas.

Falx Dei: I. Est verbum Dei. Sed hic sensus scopo Christi non congruit. Loquitur enim de fidelibus dumtaxat: quare Iudæi non possunt dici palmites in Christo manentes. Porro falx vel culter, quo Deus palmites, id est fideles purgat, Primo, est sermo Dei: unde de eo subdit v. 3. *Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Sermo enim Dei docet, incitatque ut mentem a sordibus expurgemus.

II. Afflictiones. Secundo, sunt tribulationes, afflictiones, persecutiones, paupertas, fames, etc. hæc enim nos ab amore mundi avocant, et ad Deum confugere compellunt: ita Cyrillus. Audi S. Gregorium l. 7. ep. 32. *Palmes fructuosus purgari dicitur: quia per disciplinam reciditur, ut ad uberiorem gratiam perducatur. Sic enim spicarum grana tribulis attrita aristis et paleis nudantur. Sic olivæ prælo pressæ in olei pinguedinem defluunt. Sic botri vinearum tunsi calcibus, in vinum liquescunt.*

III. Increpationes. Tertio, sunt illustrationes, terrores, increpationes, quas Deus mentibus fidelium immittit, ut ex eis sarmenta vitiorum expurget et resecet. Sic a Deo increpitus fuit S. Hieron. imo vapulavit, quod studiosius Ciceronem, quam S. Scripturam lectitaret. Audi eum epist. 22. ad Eustochium: *Raptus in spiritu ad tribunal iudicis pertrahor: ubi tantum luminis, et tantum erat ex circumstantium claritate fulgoris, ut proiectus in terram sursum aspicere non auderem. Interrogatus de conditione, Christianum me esse respondi. Et ille qui præsidebat, Mentiris ait, Ciceronianus es, non Christianus. Ubi enim thesaurus tuus, ibi et cor tuum. Illico obmutui, et inter verbera (nam cædi me iusserat) conscientiæ magis igne torquebar, illum mecum versiculum reputans: In inferno autem quis confitebitur tibi? Clamare autem cœpi, et eiulans dicere: Miserere mei, Domine, miserere mei. Hæc vox inter flagella resonabat*, etc. Et mox: *Liventes fateor me habuisse scapulas, plagas sensisse post somnum, et tanto dehinc studio divina legisse, quanto non ante mortalia legeram.* Sic S. Catharina Senensis ob levem in oratione distractionem, acriter a Christo reprehensa, adeo erubuit, ut diceret malle se coram toto mundo confundi, quam similem castigationem et confusionem iterum subire. Simile de se refert S. Birgitta in suis Revelat. Hinc patet necessitas æque ac vis et integritas bonorum operum, nec sufficere solam fidem ad salutem, uti volunt hæretici. Hunc enim fructum requirit hic Christus, quem nisi inveniat, minatur cuilibet palmiti, id est, cuilibet fideli, præcisionem a vite, id est, damnationem æternam. Quare errabant Begardi et Beguinæ, dicentes viros perfectos non obligari ab bona opera, quos proinde damnat Clemens V. in concilio Viennensi, ut patet in Clement. *Ad nostrum* de hæret. Ac contra eos Christus urget τὸ *in me*, q. d. Indignum est, ut aliquis fidelis manens in me, nullum charitatis et virtutum fructum ferat, sed sit iners et otiosus; cum ego qui sum Sanctus Sanctorum, Deique Filius, tot assidue proferam, adeoque tota vita mea non sit aliud quam labor in evangelizando, ac crux et martyrium in patiendo.

(S. Catharina Senensis ob levem in oratione distractionem a Christo reprehenditur.)

Patet secundo, errare Lutherum, dum ait omnia fidelium opera esse peccata, eo quod ex innata concupiscentia emanent, nec fiant in charitate perfecta: si enim hoc verum esset, Christus ea non requireret, nec ea vocaret fructum, sed potius damnaret ut venenum. Vide Conc. Trident. sess. 6. can. 25.

Patet tertio, errare pariter Lutherum, dum ait per quodlibet peccatum mortale fidem amitti: quod damnat Tridentinum ibid. can. 28. Nam Christus loquitur hic de fideli, qui in se manet per fidem, nec habet fructum charitatis. Habet ergo talis fidem, sed non charitatem.

IAM VOS MUNDI ESTIS PROPTER SERMONEM, QUEM LOCUTUS SUM VOBIS.) Vers. 3. Ecce hæc est falx, qua Deus Pater suos Apostolos καθαίρει, id est, purgat et mundat, ut sint καθαροί, id est, puri et mundi, scilicet sermo Christi. Nam, ut ait Paulus Hebr. 4. *Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque ac medullarum.* Sensus ergo est, q. d. Sermo meus, id est doctrina mea, quam vos docui, vobisque persuasi, ut illi credatis et obediatis, hæc est falx, quæ vos purgavit ab errore et vitiis, vosque mundos, sanctos, Deoque gratos effecit.

Loquitur Christus proprie de sermone post ultimam cœnam, qui proxime præcessit cap. 13. et 14. nam, ut recte advertit Tolet. hic sermo igniit corda discipulorum iam in Christo fructum ferentia, et per gratiam et dilectionem ac fidem unita purgavit, ut plus afferrent fructus; purgavit autem a multis imperfectionibus, tum illustrando et docendo, tum increpando et admonendo, tum instruendo, tum demum affligendo: nam dolore et timore eos affecit, quibus eorum fides aucta est, et dilectio ferventior, et spes robustior est effecta.

Hoc enim Christi sermone Apostoli purgati sunt ab ignorantia quadam: nam Petrus nesciebat, quo Iesus vaderet; Thomas ignorabat viam; Iudas alter Patrem videre quærebat: has ignorantias resecuit Dominus. Purgati sunt etiam a vana quadam confidentia: nam Petro eorum primo dictum est: *Ter me negabis.* Purgati sunt a carnali quodam affectu; quia nimirum intenti et addicti erant præsentiæ sensibili Christi, semper ea frui cupientes: iam autem audiunt Dominum abire ad Patrem, eosque remansuros. Purgantur a pusillanimitate, qua recedente Christo iam fere de sua salute desperabant. Multæ aliæ erant imperfectiones, quas Dominus a suis discipulis resecuit hac nocte cœnæ.

Porro quærit S. August. tr. 80. *Quare non dicit: Iam vos mundi estis propter baptismum quo loti estis, sed propter verbum?* et respondet: *Quia etiam in aqua baptismi verbum Dei est, quod mundat: detrahe verbum, et quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, et fit Sacramentum.*

Sed hac responsione, iuxta ea quæ dixi, non est opus. Nam non loquitur Christus de munditie per baptismum vel Eucharistiam accepta, sed de ea, quam Apostolis sermo Christi iam dictus contulit: ille enim leves imperfectiones post baptismum et Eucharistiam in Apostolis remanentes purgavit et sustulit. Unde notat S. August. aitque: *Iam vos mundi estis: mundi scilicet atque mundandi; neque enim nisi mundi essent, fructum ferre potuissent, et tamen omnem qui fert fructum purgat agricola, ut fructum plus afferat.*

MANETE IN ME, ut in vite palmites, non aridi et infrugiferi per solam fidem, sed ut frugiferi et vivi per charitatem et studium bonorum operum, ET EGO IN VOBIS.) Vers. 4. Hæc particula partim est promissio Christi, q. d. Si maneatis

in me per fidem charitate formatam, vobis promitto, quod ego vicissim manebo in vobis, sicut vitis manet in palmitibus per continuum influxum, ut eis vitale alimentum succumque ad uvas gignendum subministret. Simili enim modo ego vobis Spiritum gratiæ subministrabo, ad producenda bona charitatis et virtutum opera: ita S. August. Beda et Euthym. Partim est præceptum, q. d. Curate ut vos in me maneatis, et ego vicissim maneam in vobis, quia sine me nihil potestis facere. Hoc autem curabitis, si maneatis in mea dilectione: sic enim efficietis ut ego vicissim in vobis maneam per meam gratiam, ac continuo spiritum meum in vos immittam et influam, quo in vita spiritali vegetemini et crescatis, ac spiritalia opera edere pergatis: ita Tolet. Ribera et alii. Audi S. Gregor. in Opusc. in exposit. 6. Psal. pœnitentialis, in illis verbis: *Sustinuit anima mea in verbo eius,* ita ait: *Ubi manendum est, nisi in Christo? deficient domus, palatia corruent, destruentur civitates ab imis sedibus, turres evellentur, cælum et terra transibunt, verbum autem Domini manet in æternum: maneamus ergo in eo, qui manet in æternum.*

Hæc est couclusio Christi, qua discipulos hortatur, ut in ipso, ipsiusque doctrina et dilectione perseverent, quam deinceps probat septem rationibus. Prima ratio est, quod sine ipso nil boni et salutiferi possint facere. Secunda, v. 5. quod si in ipso maneant, multum fructum proferent. Tertia, v. 6. ex pœna, quia si in ipso non maneant, arescent et in ignem gehennæ mittentur. Quarta, v. 7. quia si in ipso maneant, impetrabunt a Deo quidquid postulabunt. Quinta, v. 8. quod hoc modo valde glorificabunt Deum, eiusque gloriam per totum orbem promovebunt. Sexta, v. 9. quia ipse continue et mirifice dilexit eos: par ergo est ut ipsi vicissim eum diligant, et in eius dilectione persistant. Septima, v. 11. quod per hoc sint futuri in perenni gaudio. Audi primam:

Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis.) q. d. Sicut palmes a vite haurit vitam et succum ad producendum uvas, sic et vos a me hauritis vitam gratiæ et spiritum ad producendum bona opera, quæ mereantur vitam æternam. Ex hoc loco ergo patet hominem non a se suisque naturæ viribus, non etiam exterius ab homine docente vel suadente, sed ab interna Christi gratia, partim actu præveniente, partim habituali, haurire vim producendi bona opera, præsertim supernaturalia, ac vim per illa merendi augmentum gratiæ et gloriæ: quia palmes nil habet a se, sed omnem succum, efficientiam et vim producendi uvas haurit a vite. Ita definit, et sic hunc locum explicat Concil. Trident. sess. 6. cap. 16. causamque subdit: *Cum enim ille ipse Christus Iesus tamquam caput in membra, et tamquam vitis in palmites, in ipsos iustificatos iugiter virtutem influat; quæ virtus bona eorum opera semper antecedit, comitatur et subsequitur, et sine qua nullo pacto Deo grata et meritoria esse possent; nihil ipsis iustificatis amplius deesse credendum est, quo minus plene illis quidem operibus, quæ in Deo sunt facta, divinæ legi pro huius vitæ statu satisfecisse, et vitam æternam suo etiam tempore, si tamen in gratia decesserint, consequendam vere promeruisse censeantur.*

Homo ex interna Christi gratia habet vim producendi bona opera.

Obiicit Calvinus: Ergo homo non habet liberum arbitrium, nec per illud cooperatur gratiæ, sed gratia sola totum opus facit: sicut enim palmes omnem succum uvarum haurit a vite, et nil succi habet ex se, sic homo omnem vim bene operandi haurit a gratia, et per consequens nihil habet ex se, quo gratiæ cooperetur, et quod operi ex gratia facto communicet. Resp. primo, negando consequentiam: nec enim in simili omnia sunt similia, ut debeant aut possint rei assimilatæ applicari, sed in eo tantum in quo collocatur ipsa similitudo. Christus ergo hic in eo tantum suam collocat similitudinem, quod sicut palmes omnem suum vigorem et succum ad producendas uvas trahit, sugitque a vite, sic et fidelis a gratia Christi haurit omnem succum, vim et vigorem ad producendum opera supernaturalia; sed dissimilitudo est in eo, quod, homo, cum sit rationalis, gratiæ cooperetur, idque libere: quod non facit palmes in vite, cum sit stipes irrationalis: nam a libera hominis cooperatione habet opus bonum quod sit liberum et humanum, sicut ab influxu gratiæ habet quod sit opus supernaturale, Deo dignum et gratum.

Secundo, nego antecedens: nam palmitem, præter vigorem, et succum, quem a vite accipit, etiam natura sua aliquid ad uvas producendas cooperari, patet ex eo, quod, si alius palmes non frugifer, aut alterius fructus frugiferi, v. g. palmes pomi, piri, cerasi, insereretur viti, nihil produceret, vel certe produceret poma, pira, cerasa, non uvas; quod ergo producat uvas, habet ab hoc palmite vitifero.

Fateor tamen ipsam cooperationem liberi arbitrii esse etiam a gratia, hoc sensu, quod, nisi liberum arbitrium a gratia præventum esset, elevatum, roboratum et incitatum ad cooperationem, et nisi gratiam adiutricem et cooperantem haberet, non posset ei cooperari, aut quidquam facere: de quo mox plura. Et hæc est secunda ratio, qua Christus stimulat Apostolos, ut in se maneant.

Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, et ego in eo, id est, qui ita manet in me, ut ego etiam maneam in eo, hoc est, qui manet in me, non per solam fidem, sed per fidem charitate formatam, ita ut ego vicissim eum redamem, meoque spiritu imbuam, hic fert fructum multum.) Bonorum operum et meritorum, quibus augmentum gratiæ et gloriæ continue promeretur. Hinc Conc. Milevitanum et Arausican. damnat Pelagianos dicentes: A Deo habemus quod homines simus, sed a nobis quod iusti simus: quos August. tract. 21. vocat non assertores, sed præcipitatores liberi arbitrii, et adversus eos ita concludit: *Qui a semetipso se ferre fructum existimat, in vite non est; qui in vite non est, in Christo non est; qui in Christo non est, Christianus non est.* Vers. 5.

Quia sine me (non tantum generali et naturali, sed et speciali ac supernaturali gratiæ auxilio præveniente et concurrente) nihil potestis facere.) Nihil scilicet fructus, qui sit fructus vitis, id est Christi, vel gratiæ, uti præcessit, hoc est, nihil vita æterna aut gratia dignum et meritorium (quod uvæ et vinum, qui est liquor præstans, repræsentant) uti volebant Pelagiani, qui censebant opera bona et meritoria posse absolute fieri per liberum arbitrium, facilius tamen per gratiam. Verum Christus non ait, *Difficilius,* sed *nihil* potestis sine me facere. Audi Conc. Arausican. c. 7. *Qui dixerit nos posse bonum aliquod, quod ad salutem pertineat vitæ æternæ per naturæ vigorem cogitare aut eligere, aut Evangelii prædicationi credere absque illuminatione et inspiratione Spiritus sancti, qui dat omnibus suavitatem in consentiendo et credendo veritati, hæretico fallitur spiritu, non intelligens vocem Dei in Evangelio dicentis: Sine me nihil potestis.* Et quomodo hoc intelligat, videtur exponere cap. 9. dicens: *Divini est muneris, cum et recte cogitamus, et pedes nostros a falsitate et iniustitia tenemus: quoties enim bona agimus, Deus in nobis, atque nobiscum ut operemur operatur.* Non enim ait Christus: Sine me nihil facile, aut nihil magnum potestis facere; sed simpliciter *nihil,* nec magnum, nec parvum, nec facile, nec difficile potestis facere, uti recte advertit S. Augustin. hic tract. 81. et lib. 1. de Gratia Christi c. 29.

Sine Deo nil possumus.

Porro inepte Calvinus per τὸ *nihil* putat tolli cooperationem liberi arbitrii, cum τὸ *nihil* potius eamdem statuat. Nam si nihil boni supernaturalis operari possumus sine Christo, eiusque gratia; ergo cum illa aliquid operari possumus. Unde Apostolus: *Abundantius omnibus illis laboravi,* inquit, *non ego* (solus meis viribus) *sed gratia Dei mecum,* 1. Cor. 15. 10. Sic sine concursu Dei generali et naturali nil possumus facere, cum eo tamen possumus multa, ut ambulare, loqui, fabricare, etc.

Perperam denique ex hac Christi gnome: *Sine me nihil potestis facere,* inferunt Catholici nonnulli: Ergo omnia infidelium (qui carent fide et gratia Christi) opera sunt peccata: nam τὸ *nihil* refertur ad opera gratiæ Christi, non naturæ: hæc ergo naturalia possunt facere infideles, ut honorare parentes, pascere esurientes, benefacere pro-

ximis; non autem illa quæ sunt gratiæ Christi, sive quæ sunt frugifera ad promerendam vitam æternam. Inter gratiam enim et peccatum medium est natura, sive opus naturaliter honestum, quod nec peccatum est, nec gratiæ opus.

Nos quasi palmites Christo iungimur. VOS PALMITES.) Notat Cyrillus nos Christo quasi palmites viti iungi et inhærere, tum spiritaliter per fidem, spem et charitatem; tum corporaliter ut vitis sit Christi humanitas, cuius nos simus palmites propter identitatem naturæ humanæ, præsertim in Eucharistia, in qua Christo non tantum ut palmites viti, sed etiam ut cera liquefacta, alteri ceræ liquatæ iungimur et permiscemur. Unde sicut de Eucharistia dixit Christus c. 6. *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, non habebitis vitam in vobis:* sic hic de vite et palmite ait v. 6. *Si quis in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet.* Et Ierem cap. 2. *Ego te plantavi vineam electam omne semen verum; quomodo ergo mihi conversa es in pravum vinea aliena?* Christus ergo dicitur *vitis vera*, Hebr. נאמן *neeman*, id est fidelis, vera, sincera, quia suos palmites nunquam deserit, nec influxu suo destituit, sed eius iugiter succum vinosum instillat, ut veras uvas, vinumque charitatis, gratiæ et gloriæ producant. Dicit enim hoc Christus Apostolis, ob instantem sibi mortem timidis et diffidentibus, q. d. Esto iam patiar et moriar, tamen mox resurgam, nec vos, o Apostoli, deseram, sed quasi vitis vos ut palmites meos servabo, fovebo, vivificabo, ut uvas virtutum producatis. Nolite ergo timere, nec fugere, et a me desciscere, quia sic vobis ipsis meam gratiam et vitam spiritalem adimetis, quam conservabitis et augebitis, si in mea fide et dilectione constantes persistiteritis. Sicut enim palmes non potest vivere nec crescere, sine influxu vitis, quæ omnem succum vitalem ei subministrat; sic nec iustus potest in gratia vivere et crescere, sine influxu meritorum Christi.

Vers 6. SI QUIS IN ME NON MANSERIT (per fidem charitate formatam) MITTETUR FORAS SICUT PALMES (inutilis et infrugifer) ET ARESCET, ET COLLIGENT EUM, ET IN IGNEM MITTENT, ET ARDET.) Id est *ardebit*, ut vertit Arabic. q. d. Sicut palmes inutilis a vite resecatur, et foras extra vineam proiicitur, ubi omnino arescit et in fasciculos colligitur, ac in ignem mittitur, illicoque ardet: sic pariter fidelis, qui in me per fidem et charitatem non manet, post mortem mittetur foras, id est, separabitur ab Ecclesia et populo fideli, qui sunt membra Christi, ubi prorsus arescet, id est, omni bono gratiæ succo privabitur, ac a dæmonibus cum aliis reprobis colligetur, et quasi in fasciculos colligabitur, ut in ignem gehennæ mittatur, ibique illico ardeat in perpetuum. Iam singula verba singulas continent pœnas, ideoque seorsim expendenda sunt.

Pœnæ eorum qui in Christo vite non manent. Prima ergo pœna est, quod *mittetur foras*, id est a Christo, a Deo, a cælo, a consortio angelorum et Sanctorum separabitur.

Secunda, quod *arescet:* peccatores enim in hac vita sæpe retinent fidem et spem, sæpe gratiæ illuminationes et impulsus divinos ad pœnitendum sentiunt, crebro a concionatoribus, magistris, sociis, etc. monentur ut vitam emendent, sæpe opera moraliter bona faciunt. Manent enim in Christo quasi in vite, a quo humorem aliquem bonitatis sugunt. At post hanc vitam a Christo separati, nil humoris, nil gratiæ a Christo sugere queunt, sed omnia Dei dona eis auferentur, Lucæ 19. 26. ut ad nihil sint apti, nisi ut fiant folles et fomenta gehennæ.

Tertia, *colligent eum*, quo significatur reprobos in fasces colligandos, ut in ignem præcipitentur, a quo nunquam se liberare poterunt, iuxta parabolam Matth. 13. 41. Simul significatur ligandam in eis fore voluntatem, rationem et libertatem arbitrii, ut deinceps nil boni velle aut facere possint.

Quarta, *in ignem mittent*, scilicet in gehennam ardentem igne et sulphure, ubi fumus tormentorum ascendit in sæcula sæculorum, uti ex Isaia ait Ioann. Apoc. 14. 11.

Quinta, *ardet*, id est, illico et iugiter ardebit in perpe-

A tuum. Unde S. Augustin. tract. 81. *Ligna vitis præcisa*, ait, *nullis agricolarum usibus prosunt, nullis fabrilibus operibus deputantur. Unum de duobus palmiti congruit, aut vitis aut ignis: si in vite non est, in igne erit.* Est hoc tertium Christi argumentum, quo discipulos hortatur, ut in ipso maneant. Sequitur quartum petitum a præmio.

SI MANSERITIS IN ME (id est, si perseveraveritis in mea Vers. 7.
dilectione et gratia) ET VERBA MEA IN VOBIS (in vestra memoria, ut assidue eorum recordemini; et voluntate, ut ea diligatis; et operatione, ut iussa mea perpetim exequamini) MANSERINT: QUODCUMQUE VOLUERITIS PETETIS, ET FIET VOBIS.) Quia nihil petetis, nisi iuxta voluntatem meam, et iuxta formulam petendi a me præscriptam, Matth. 6. v. 9. nimirum nihil petetis, nisi quod scietis Deo gratum fore, ac ad Dei gloriam vestramque et proximorum salutem pertinere, quia manentes in Iesu (id est, Salvatore) non possunt velle, nisi quod est salutis, ait S. Augustinus. Palmes enim in vite existens, si quid petere B posset, nil aliud peteret, nisi conservari in vite, et eius influxu uvas producere: sic iusti petunt in Christi gratia conservari, et bona opera efficere, illudque impetrant. Si enim quid carnale, vitiosum, inhonestum, noxium aut inutile et supervacaneum peterent, peterent id quod Christo ingratum, ab eoque vetitum est, ideoque illum offenderent, quare nec in eo manerent, nec impetrarent quæ petunt. Unde S. Augustin. ad verba eius, inquit, pertinet oratio, quam nos docuit (Matth. 6. 9.) ut ab huius verbis et sensibus non recedamus petitionibus nostris, et quidquid petimus fiet nobis.

IN HOC CLARIFICATUS EST (hoc est, mox post mortem Vers 8.
meam et adventum Spiritus sancti clarificabitur, id est glorificabitur) PATER MEUS, UT FRUCTUM PLURIMUM AFFERATIS, ET EFFICIAMINI MEI DISCIPULI.) Est hoc quintum Christi argumentum, quo impellit discipulos, ut in ipso eiusque dilectione maneant, quod scilicet hoc cessurum sit ad magnam Dei gloriam, q. d. Manete in me, meaque dilectione, quia per hoc clarificabitur, id est, glorificabi- C tur Deus Pater, nimirum *ut* (id est *si*: sic cap. 17. 3. ait: *Hæc est vita æterna, ut*, id est, si, *cognoscant te solum Deum verum)* in me manendo *plurimum fructum afferatis*, nimirum ingentem animarum messem, et totius mundi conversionem, itaque *efficiamini mei discipuli*, scilicet perfecti et eximii: iam enim erant Christi discipuli, sed novitii et imperfecti, q. d. Glorificabitis Deum Patrem, si in me maneatis meam fidem toto orbe prædicetis: quod facietis, si in mea doctrina et disciplina persistatis, crescatis et perficiamini: sic enim tolletis idololatriam omnium gentium, et unius Dei cultum per veram sanctitatem ubique inducetis, quæ ingens erit diaboli ignominia et Dei gloria; tum quia Deus adorabitur, non diabolus; tum quia conversio Gentium erit opus non vestrum, sed Dei, qui sua gratia id efficiet. A quo enim faciemus fructum, nisi ab illo, cuius misericordia prævenit nos? ait S. August.

Rursum, *et efficiamini mei discipuli*, hoc est, mei imitatores, in zelo et prædicatione Evangelii, ac animarum D per totum mundum conversione. Est catachresis: discipulus enim ponitur pro imitatore, quia discipuli est imitari magistrum; ita perfecte Christum prædicantem usque ad mortem imitati sunt Apostoli, dum pro Evangelio vitam impenderunt usque ad mortem et martyrium.

SICUT DILEXIT ME PATER, ET EGO DILEXI VOS. MA- Vers. 9.
NETE IN DILECTIONE MEA.) Est sexta ratio, qua Christus incitat discipulos, ut in ipso eiusque fide et charitate persistant. To *sicut* non æqualitatem dilectionis, sed similitudinem significat. Longe magis enim Pater diligit *Christum, quam Christus diligat nos.* Sensus ergo est, q. d. Sicut Deus Pater me hominem sine ullis meis meritis, gratis præ aliis omnibus dilexit, et evexit ad hypostasim Verbi, ut fierem Dei Filius, mundi salvator et redemptor, ideoque vitis non vinifera, sed salutifera: sic simili modo ego vos præ aliis hominibus gratis, sine vestris meritis dilexi, et evexi ad apostolatum, ut mihi proxime inseramini quasi palmites viti, ac ego per vos non tantum vestram, sed et multorum, imo omnium Gentium salutem operer.

Curate ergo ut in hac mea dilectione maneatis, hoc autem curabitis me diligentes, mea mandata servantes: sic enim merebimini vicissim a me solito more diligi, et beneficiis iam dictis assidue a me augeri: ita S. August. Chrysost. et Cyrill.

Alium quoque sensum affert Cyrill. q. d. Sicut dilexit me Pater, dans potestatem eiiciendi dæmones, et patrandi miracula: sic et ego dilexi vos communicando vobis eamdem potestatem. Hoc verum est, sed partiale, non totale, nec Dei Christique dilectioni adæquatum. Et Euthymius, q. d. Sicut Pater dilexit me facientem voluntatem suam, sic et ego dilexi vos facientes voluntatem meam.

Nota hic Christi prædestinationem, electionem, dilectionem et gratiam esse medium, finem et exemplar nostræ prædestinationis, dilectionis, electionis et gratiæ. Unde S. August. de Prædest. Sanct. cap. 15. *Ea gratia*, ait, *fit ab initio fidei suæ homo quicumque Christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus: de ipso spiritu et hic renatus, de quo est ille natus: eodem spiritu fit in nobis remissio peccatorum, quo spiritu factum est ut nullum haberet ille peccatum.* Vide dicta Rom. 1. 4.

MANETE IN DILECTIONE MEA.) *Mea*, activa, qua scilicet ego vos diligo, q. d. Curate ut ego semper vos diligam. Magna enim res est diligi a Christo, et magnarum gratiarum origo et causa. Rupertus tamen dilectionem Christi hic accipit passivam, q. d. Manete in dilectione mea, pergite me diligere. Hoc quoque appositum est, non proprie et directe, sed consequenter, q. d. Curate ut vos diligam: hoc autem curabitis, si me diligere pergatis; ego enim diligentes me diligo; quare sicut Pater assidue me diligit, ideoque per me tot miracula et salutem mundi operatur, facitque me coli et adorari quasi Deum: sic et ego vos assidue diligo, ideoque tot beneficiis, donis et gratiis Apostolicis orno et cumulare pergo; curate ergo ut in hac mea dilectione et gratia conservemini: sic enim donorum dictorum augmentum in dies a me percipietis. Modicam ergo vestram dilectionem mihi exhibete, sic maiorem longe meam erga vos dilectionem experiemini. Vide hic, quam præstans, eximia et divina virtus sit amor et dilectio: *Fidem*, ait Climacus gradu 30. *ut solis radium, spem ut lumen, charitatem ut plenum orbem seu circulum contemplor.* Et inferius: *Charitas*, ait, *ex natura suæ qualitatis est similitudo Dei, quantum mortales assequi possunt: secundum efficaciam autem est quædam ebrietas animæ: secundum proprietatem denique, est fons fidei, æqui ac patientis animi profundum, pelagus humilitatis.*

Vers. 10. SI PRÆCEPTA MEA SERVAVERITIS, MANEBITIS IN DILECTIONE MEA.) q. d. Si me amare, et mea iussa servare pergatis, manebitis in mea gratia, favore et dilectione, ut ego vicissim vos amare, et gratiis meis cumulare pergam.

Vers. 11. SICUT ET EGO PATRIS MEI PRÆCEPTA SERVAVI, ET MANEO IN EIUS DILECTIONE.) q. d. Sicut ego Patris iussis obedire pergo, ideoque eius gratiam et dilectionem erga me conservo. Audi S. August. *Præcedit dilectio observationem præceptorum: unde enim præcepta servet, non habet qui non diligit, quod ergo hic ait, ostendit non unde dilectio generetur, sed unde monstretur, ut nemo se fallat dicendo, quod eum diligat, si eius præcepta non servet, quamquam hoc ad dilectionem, qua nos diligit, referendum est, ut sensus sit: Ex hoc scietis, quod in dilectione, qua vos diligo, manetis, si mea præcepta servatis; non enim ut nos diligat, prius præcepta servamus, sed nisi nos diligat, servare non possumus; hæc est gratia quæ humilibus patet, superbos latet.*

Prior ergo est dilectio Dei, quæ causat in nobis dilectionem et observationem mandatorum, quæ vicissim efficit ut dilectio Dei erga nos conservetur et perseveret, sicut ignis ligna accendit et ignit, et ab eorum ignitione conservatur et durat.

Vers. 12. HÆC LOCUTUS SUM VOBIS, UT GAUDIUM MEUM IN VOBIS SIT, ET GAUDIUM VESTRUM IMPLEATUR.) Est hæc septima et ultima Christi ratio, qua suadet ut maneant in sua fide et charitate: si enim id fecerint, maximo gaudio afficient tum Christum, tum seipsos.

Quæres, quodnam sit hoc gaudium? Primo, Iansen. c. 131. Concordiæ sic exponit, q. d. Hæc vobis dixi, ut in vobis semper sit gaudium simile gaudio quod est in me, qui gaudeo quod a Patre diligor, ita vos mandata mea observate, ut semper a Patre meo diligamini, et gaudeatis, et hoc vestrum gaudium impleatur per meam resurrectionem ac missionem Spiritus sancti, ac deinceps cum maiora Dei erga vos amoris indicia videritis, quod plane implebitur in æterna felicitate. Simili enim modo ait Christus cap. 17. *Hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.* Gaudium Christi quod? Resp. I.

Secundo, S. Cyrill. lib. 10. cap. 21. et ex eo Ribera sic exponit, q. d. Hæc locutus sum vobis, ut gaudeatis iis rebus, quibus ego gaudeo, scilicet laboribus et periculis pro hominum salute susceptis. II.

Tertio, Chrysost. hom. 76. *Hæc*, ait, *locutus sum, ne a me discedatis, et a gaudio quod habuistis, ex eo quod mei discipuli eratis, decidatis, ne a cursu desistatis, sed in finem usque hæc lætitia perduret*: q. d. Et si incidat tristitia, hanc auferam, ut ad finem veniat gaudium. III.

Quarto, S. August. tract. 83. exponit de gaudio, quod Deus habuit ab æterno de nostra gratia et salute, q. d. *Hæc locutus sum vobis, ut id in quo ab æterno ego gavisus sum, sit in vobis, nempe gratia et salus: gaudium vestrum autem, quod habetis de meo consortio, impleatur, paulatim proficiendo usque ad æternam beatitudinem.* Audi S. August. *Quod est gaudium nostrum quod dicit implendum, nisi eius habere consortium? gaudium quidem ipse perfectum de nobis habebat, quando nos præsciendo et prædestinando gaudebat, sed illud gaudium in nobis non erat, quia nec nos eramus, cœpit autem esse, quando vocavit nos; inchoatur in fide renascentium, implebitur in fide resurgentium.* IV.

Quinto, alii censent idem esse gaudium *meum et vestrum.* Gaudium enim discipulorum subiective, quia iis quasi subiectis inerat, q. d. Hæc locutus sum vobis, ut afferam et efficiam in vobis gaudium spiritale et cæleste, quod est meum, meique amore et sequela: idem quoque est vestrum, quia vos gaudebitis, illudque implebitur sensim in hac vita, et plene in futura. V.

Sexto et planissime gaudium duplex hic pro præmio discipulis affert Christus; primum, est suum; secundum, est discipulorum: q. d. Hæc locutus sum vobis, ut vos ea facientes gaudio me afficiatis: gaudent enim parentes et magistri, cum vident filios et discipulos dictis suis obedientes probe se gerere; et hoc significat τὸ *ut gaudium meum in vobis sit*, id est, de vobis sit, ut scilicet propter vos mihi morigeros ego gaudeam. Unde S. August. *Quod est*, inquit, *gaudium Christi in nobis, nisi quo dignatur gaudere de nobis?* Secundum gaudium est discipulorum, de quo ait: *Et gaudium vestrum impleatur*: gaudium hoc erat, quo discipuli gaudebant de Christo, quod eius essent discipuli et sequaces. Sicut enim Christus gaudebat de iis quasi bonis discipulis, sic vicissim ipsi gaudebant de Christo, quasi cælesti et optimo parente ac magistro. Respicit enim Christus ad parabolam vitis et palmitum, cui explicationem quasi post parabolam subiunxit, dicens v. 4. *Manete in me, et ego in vobis*, q. d. Sicut vitis, si gaudere posset, gauderet de palmitibus sibi inhærentibus et uvas producentibus, ac vicissim palmites gauderent, quod viti inhærentes ex ea sugerent succum ad producendum uvas: sic pariter si vos, o discipuli, in me quasi in vite per amorem manseritis, et ego vicissim mansero in vobis per assiduum gratiæ et Spiritus influxum, ad producendum bona opera, et ego gaudebo de vobis mihi inhærentibus, et vos gaudebitis de me, quod ex me hauriatis gratiam et spiritum ad convertendum omnes gentes, quod gaudium sensim hic implebitur, sed plane consummabitur in æterna gloria, tam vestra, quam Gentium a vobis conversarum: ita Maldon. Tolet. et alii. VI. Optime.

Denique posset τὸ *in vobis* simpliciter ut sonat, accipi, q. d. Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum, quo gaudeo de Dei gloria et totius mundi salute per me peragenda, in vos quasi Apostolos et cooperatores meos transfun-

derem, utque gaudium hoc crescente labore et fructu vestro crescat pariter, donec impleatur tum in hac vita, tum magis in futura: sic enim gaudium meum fit vestrum; bonum enim meum est vestrum, sicut bonum vitis est bonum palmitum.

Hic sensus videtur simplicissimus, ideoque genuinus: nam τὸ *ut gaudium meum in vobis sit*, perinde est ac si dicat, Ut gaudium meum in vos derivetur, vobis communicetur, itaque fiat vestrum. Unde perficiens subdit: *Et gaudium vestrum impleatur*, q. d. Ut gaudium meum quod vobis cœpi communicare, fecique vestrum, compleatur, fiatque plenum et perfectum: impleri enim nequit, nisi illud idem quod inchoatum et inceptum est. Et sic se explicat Christus cap. 17. *Ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.*

Præclare S. Bern. ep. 114. *Et revera*, inquit, *illud verum et solum est gaudium, quod non de creatura, sed de creatore concipitur: et quod cum possederis, nemo tollet a te. Cui comparata omnis aliunde iucunditas, mœror est; omnis suavitas, dolor est; omne dulce, amarum; omne decorum, fœdum; omne postremo, quodcumque aliud delectare possit, molestum.* Idem alibi: *Certum*, ait, *inhabitantis in anima Spiritus sancti signum est, spiritalis lætitia*, et iuge mentis in Deo suo gaudium. Mens enim in Deo exultans et iubilans, ex Deo inhabitante exultat et iubilat.

Vers. 12. HOC EST PRÆCEPTUM MEUM, UT DILIGATIS INVICEM (Arabicus, *ut diligat alter vestrum alterum*) SICUT DILEXI VOS.) Græce est geminus articulus ad emphasim ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ, id est, *hoc præceptum hoc meum*. Refer hæc partim ad τὸ *si præcepta mea servaveritis*, partim ad τὸ *in dilectione mea*, quod est scopus totius parabolæ a principio capitis huc usque. Sensus ergo est, q. d. Iussi vobis ut præcepta mea servetis, inter quæ præcipuum esse scitote hoc, *ut diligatis invicem sicut dilexi vos*. Rursum iussi dicens: *Manete in dilectione mea*, id est, pergite me diligere, in eoque perseverate: illud autem facietis, si diligatis invicem, ac in proximos vestros beneficia et officia charitatis conferatis. Mihi enim nihil conferre potestis, sed quod proximis contuleritis, ego mihi quasi omnium parenti collatum existimabo. Unde vocat hoc *præceptum meum*: alludit enim ad illud cap. 13. 34. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*, ubi fuse illud explicui. Nam quod hic vocat *meum*, ibi vocat *novum*. Hoc enim præceptum dat Christianis: hos enim repræsentabant Apostoli: voluit enim Christus per Apostolos eorumque posteros convertere totum mundum, hoc enim erat eius, utpote Salvatoris, officium, ad quod a Patre in mundum erat missus. Iubet ergo ut ex sui amore ament et procurent omnium gentium salutem, ac pro ea omnes dotes et labores impendant, omnia pericula subeant, omnes persecutiones sustineant, ac denique sanguinem profundant, et mortem subeant. Sic enim ipse dilexit eos cæterosque homines, ut pro eis vitam impenderit, mortemque crucis sustinuerit. Porro hoc præceptum in primis concernit Apostolos, quia eis iubet Christus ut se invicem singulari amore diligant, et se mutuo iuvent: tum quia ipsi inter se et cum Christo erant coniunctissimi, utpote Christi Apostoli: tum quia Christus per ipsos munus suæ legationis et prædicationis in toto orbe obiturus et perfecturus erat. Quare ad hoc quisque alteri cooperari et opitulari debebat: unio enim hæc, et mutua cooperatio plurium efficacissima est ad omnes difficultates superandas, et ad gentes quaslibet quantumvis barbaras convertendum, uti hodie in Religionibus et Religiosis, virisque Apostolicis inter se unitis experimur, iuxta illud Prov. 18. 19. *Frater qui adiuvatur a fratre, quasi civitas firma.* Et illud Eccl. 4. 12. *Funiculus triplex difficile rumpitur.* Vide ibi dicta.

Diligere se invicem, est præceptum antonomastice

Hoc Christi exemplum secutus S. Eligius Noviomensis Episcopus, moriens anno Christi 665. teste Sigeberto in Chron. hoc ultimum suis dedit monitum: *Si mihi amoris vicem rependitis, mandata præpotentis Dei servate: Iesum semper suspirate, præcepta eius vestris animis affigite, eius nomen ita ut ego, amate: incertum vitæ lubricæ occasum*

S. Eligii Noviocomensis Episcopi morientis præclara monita.

A *ob oculos perpetim habete: Dei tremenda iudicia nunquam non formidate. Ego iam ingredior viam universæ carnis. Itaque me post hac habituri hic non estis. Ego autem certe cupio dissolvi, et si Domino sic visum est, ire ad requiem:* Ita Andoenus Rothom. Episc. lib. 2. Vitæ eius cap. 32.

MAIOREM HAC DILECTIONE NEMO HABET, UT ANIMAM SUAM PONAT QUIS PRO AMICIS SUIS.) Ita legendum cum Græcis, Romanis, Arabico et Syro, qui clare vertit, *charitas maior ista nulla est, qua quis animam suam ponat pro amicis suis*. Perperam ergo nonnulli interserendo τὸ *quam*, legunt *quam ut animam suam ponat pro amicis suis*. Hæc enim lectio retento τῷ *hac*, evertit sensum, et contrarium significat, scilicet, q. d. Hac mea dilectione nulla maior est, nisi illa, qua quis animam suam ponat pro amicis suis: quod falsissimum est: quæ enim maior dilectio quam Christi? Contrarium ergo intendit dicere Christus, uti mox patebit. Christus igitur hic proponit modum et terminum sive apicem suæ dilectionis, qua scilicet ipse nos dilexit, et vicissim vult ut diligamus invicem, q. d. Ego B summe vos dilexi, a vobis ergo idem requiro, et iure reposco, ut scilicet summe diligatis invicem. Maxima enim et summa dilectio est, qua quis non tantum opes et famam, sed et animam, id est vitam ipsam ponit, id est sponte offert prodigitque pro amicis suis: hanc ego pono, id est brevi ponam et impendam pro vobis: vos ergo vestram pariter ponite pro amicis et proximis vestris, ut pro eorum salute nullum laborem, nullum periculum, nullam persecutionem, nullam mortem, nullum tormentum recusetis, sed ultro ambiatis. Vers. 13.

Dices, Maior charitas est, si quis vitam ponat pro inimicis, quam sit illa quæ vitam ponit pro amicis. Resp. Primo nonnulli, sensum esse, q. d. Inter homines nulla potest esse maior dilectio, quam mori pro amico; sed mea erga vos adhuc est maior, quoniam morior pro inimicis. Dicere autem *pro inimicis*, non erat necesse, quoniam nunquam id inter homines fit. Unde Pyladis et Orestis amicitia, tamquam res admodum rara, omnium litteris et C voce commendata est, quod alter pro altero mori voluerit: et hoc est argumentum Pauli Rom. 5. *Vix enim pro iusto quis moritur: nam pro bono forsan quis audeat mori? commendat autem charitatem suam Deus.* Unde S. Bernard. serm. de Feria 4. hebdom. sanctæ ait: *Tu maiorem habuisti, Domine, ponens eam pro inimicis tuis.*

Animam pro amicis ponere, an sit maxima omnium charitas?

Secundo, et magis genuine, Ribera et Toletus respondent, non conferri hic amicos cum inimicis, sed actus amicitiæ inter se, q. d. Inter omnes actus et officia amicitiæ, nullus maior est illo, quo quis vitam ponit pro amico suo, quod ego facturus sum pro vobis, qui amici mei estis, si tamen præcepta mea servaveritis. Non enim dicitur amicus qui non diligit, licet diligatur: *Amicitia enim est mutua benevolentia non latens*, ait Aristotel. 8. Ethic. c. 2.

Tertio et plenissime, *amici* hic vocantur non qui diligunt, sed qui diliguntur, quales possunt esse etiam inimici, q. d. Maior dilectio esse nequit, quam sit illius, qui vitam ponit, et mortem oppetit pro amicis, id est, pro iis D quos diligit, et loco amicorum habet, etiamsi ipsi revera eius non sint amici sed hostes et inimici: quomodo Christus vitam suam posuit, et in cruce mortuus est pro omnibus hominibus, qui primitus erant peccatores, ideoque eius inimici, sed ex eis multi per ipsius mortem, indeque manantem gratiam facti sunt iusti, ideoque ipsius amici et discipuli. Idem fecere Apostoli, virique Apostolici Christum secuti. Idem facere debet quilibet Christianus, ut scilicet cum periclitatur salus animæ proximi, licet inimici, pro ea vitam exponat.

Instabis, Cur ergo Christus hos vocat amicos, non inimicos? Resp. Primo, quia loquitur Apostolis, qui iam per eius vocationem et gratiam erant sui amici, licet ante fuissent peccatores et inimici. Secundo, Rupert. respondet, *ut suavitate locutionis dulcedinem in auditoribus sensim diffunderet eiusdem, quam illis mandabat dilectionis.* Tertio, ut doceret ex parte Christi et nostra diligendos esse omnes homines quasi amicos, etiamsi ipsi ex parte sua no-

bis sint infensi et inimici. Charitas Christi enim ad omnes se extendit, tamque inimicos, quam amicos diligit: quare inimicos habet pro amicis et dilectis, atque hac ratione quoslibet etiam inimicos sibi amicat, eosque ex hostibus facit amicos, tam Dei quam sui. Magnes enim amoris est amor, nec quidquam amore potentius: hic enim cogit hostes ad redamandum sui amantem.

Denique nonnulli hanc Christi sententiam accipiunt de salute non tantum spiritali et æterna, sed et corporali et temporali: unde dicunt actum heroicæ charitatis esse, si quis vitam temporalem prodigat pro vita temporali proximi: hoc enim ordo charitatis permittit, imo subinde suadet. Unde S. Gregor. l. 3. Dial. c. 37. laudat Sanctulum presbyterum, qui ut Diaconum quemdam a Longobardis morti destinatum ab ea liberaret, se pro eo morti obtulit; sed Deus carnificis manum stitit, ut gladium elevatum in eius collum vibrare non posset, quod admirantes Longobardi, eum ut Sanctum revereri cœperunt, omnesque captivos ipso petente liberos dimiserunt. Tanta est vis charitatis, ut vitam suam offerens multorum vitas redimat. *Cum,* ait S. Gregor. *se unus pro uno morti obtulit, multos a morte liberavit.*

Sanctuli Presbyteri charitas.

Vos amici mei estis (eritis) si feceritis (Græce, *si facitis*, id est si feceritis: ita Euthym.) quæ ego præcipio vobis.) Pertinet hæc gnome ad id quod præcessit: *Animam suam ponat pro amicis suis,* q. d. Ego animam, id est vitam meam, ponam pro vobis, quasi amicis meis, vos vicissim amorem amori reddite, ac me vestri tam amantem redamate, ut mihi amico vestro sitis amici; hoc autem facietis, si mea præcepta servetis, inter quæ præcipuum, et cætera complectens est illud, ut diligatis invicem, quod paulo ante vobis inculcavi.

Vers 14. Iam non dicam vos servos: quia servus nescit quid faciat (id est facere destinet, cogitet, intendat, quæ sint eius secreta consilia) dominus eius.

Vers. 15. Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis.) S. Augustin. tract. 85. quærit quomodo hoc verum sit: nam vere Apostoli manebant servi Christi, eisque cum aliis dicturus erat Christus in die iudicii: *Euge serve bone et fidelis,* etc. ac respondet duplicem esse servitutem, unam servilem, qua mancipia ex timore serviunt heris, alteram liberalem et filialem, qua filii ex amore serviunt parentibus: Apostolos ergo non fuisse servos Christi priori modo, sed posteriori: sic enim servi quoque sunt amici. Huc accedit Rupert. *Non dicam vos servos,* hoc est, inquit, peccatores et inimicos, quia vos iam per baptismum et gratiam meam iustos et amicos meos effci.

Secundo, alii urgent τὸ *iam,* q. d. *Iam non dicam vos servos,* sed alio tempore dixi et dicam vos servos: sed subtilior est hæc responsio, quam solidior. Vult enim dicere Christus se deinceps eos non vocaturum servos.

Tertio, Tolet. *Iam non dicam vos servos,* scilicet eo modo, inquit, quo Iudæos vocavi servos, quia feci eos servire servitutem duram sub lege veteri, a qua ego vos per Evangelium meum libero. Verum hoc nimis generale est et remotum.

Quarto ergo genuine, sensus est, q. d. Ego vos, licet natura et conditione servi mei sitis, tamen dignor eo honore, ut quasi fidissimos mihi amicos meos, eosque intimos efficiam et nominem, eo quod omnia quæ audivi a Patre meo quasi legatus communicanda hominibus, non turbis, non scribis, sed vobis solis communicaverim.

Dicit autem *iam*, quia iam abiens multa eis revelavit, quæ prius tacuerat, alia quoque, quæ prius obscure per parabolas dixerat, iam dilucide et clare eis exposuit: *iam* ergo abiens maiorem confidentiam et amicitiam eis exhibuit, dum omnia omnino ad quæ a Patre legatus erat, eis solis aperte explicuit: quare eos hic nobiliore dignitate, conditione et nomine donat, scilicet amicorum. Hanc rationem dat hic ipse Christus: non ergo negat eos manere servos, sed asserit se eos, licet servos elevare in amicos singulares, eosque hoc nomine et hac prærogativa dignari, ut servi fiant amici: ita Maldon. Ribera, Iansen. et alii, et ante omnes S. Irenæus lib. 4. cap. 27.

Servus nescit.) Scilicet communiter et plerumque: nam aliquando heri habent servos prudentes et fideles, quibus consilia et secreta sua fidunt et communicant, tuncque eos habent loco amicorum; at raro hoc fit, ut omnia secreta sua eis revelent: Christus autem loquitur de eo quod communiter apud homines fit.

Omnia quæ audivi a Patre, nota feci vobis.) Dices: Hoc videtur repugnare illi quod mox dicit Christus cap. seq. v. 12. *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* Resp. Leont. et Euthym. Christum omnia revelasse Apostolis, quæ Pater tunc illis revelari volebat, scilicet omnia quæ capere poterant. Secundo, melius S. August. et Beda respondent τὸ *nota feci,* accipi pro *mox nota faciam,* scilicet post 50. dies in Pentecoste: omnia enim quæ capere poterant, eis nota fecit Christus, cætera quæ capere non poterant, paulo post nota facturus erat per Spiritum sanctum; ideo enim abibat, ut eis illum mitteret, qui omnia revelaret.

Aliter Maldon. *Nota feci,* id est, inquit, nota facere decrevi, scilicet per Spiritum sanctum quem missurus sum.

Moraliter ex hac Christi gnome disce mentes sanctas Deum valde amantes, quæ terrena omnia calcantes in cælis habitant, ac cum Deo per orationem familiariter versantur, cum eoque quasi amici crebro colloquuntur, a Deo illuminari, ut altissima eius mysteria et secreta consilia, ac sacræ Scripturæ intelligentiam, imo futura quoque quæ ipse facere destinat, ab eo audiant et discant, quasi qui in intimum Dei conclave inducantur, ibique fiant eius velut secretarii, uti fuere Isaias, Ieremias, Daniel, cæterique Prophetæ. Docet id diserte S. Bernard. tract. de Interiore domo c. 69. *Certum,* ait, *signum tibi sit quæcumque es, anima, quod dilectum tuum minus diligis, vel ab illo minus diligeris, si ad theoricos illos excessus nondum vocaris, vel vocantem sequi non merueris. Quomodo enim perfecte diligis vel diligeris, si in summorum desiderio ad superna non raperis, et ad theoricos et anagogicos illos conatus mentis alienatione non transis? Vis nosse quia sublimitas divinarum revelationum sit manifestum divinæ dilectionis indicium? Iam non dicam, inquit, vos servos, sed amicos, quia omnia quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis. Satage ergo Deum tuum intime et summe diligere, et omni hora in divinæ contemplationis gaudium summo cum desiderio anhelare; collige teipsam ad temetipsam; et in solo divinitatis desiderio requiesce.* Idem docet S. Basil. S. Maximus et alii, quorum verba recitavi Eccles. 37. v. 18. ad illa: *Anima viri sancti enunciat aliquando vera, quam septem circumspectores.* Hac enim Dei amica conversatione et familiaritate, donum intelligentiæ et prophetiæ adeptus est S. Franciscus, S. Catharina Senensis, S. Franc. Xaverius, aliique plurimi, ac primitus Henoch, Noe, Abraham, Moses, etc. quia cum Deo ambulabant, cum eoque familiariter conversabantur, et quasi amicus cum amico colloquebantur.

Secreta sua sanctis mentibus Deus revelat.

Non vos me elegistis: sed ego elegi vos.) S. August. hic et l. 1. de Prædest. Sanct. c. 17. et alibi, eumque secuti Beda hic, et Prosper. contra Collat. per electionem intelligunt Dei prædestinationem, q. d. Ego vos sine ullis meritis prædestinavi et elegi ad gloriam. Verum hoc non recte respondet τὸ *non vos me elegistis*: nec enim Apostoli poterant Christum eligere ad gloriam cælestem: nec videtur Christus hic Apostolis suam prædestinationem revelare voluisse: hanc enim ipse solet Patri attribuere: Patri enim attribuitur providentia, cuius pars est prædestinatio. Vers. 16.

Magis ad litteram ergo sensus est, q. d. Non vos priores me elegistis in magistrum et dominum, sed ego prior vos elegi et vocavi, meaque vocatione et gratia effeci, ut essetis mei amici, discipuli et Apostoli: ita S. Cyrillus Chrysost. Leont. Theophylact. Euthym. Maldon. Tolet. et alii. Unde Chrysost. Leont. et Theophyl. censent Christum hic in parabola vitis et palmitum, de qua v. 1. persistere, q. d. Sicut agricola eligit optimas vites et palmites, quos in vinea sua plantet: sic ego vos, o Apostoli, e-

legi, ut in vinea Ecclesiæ meæ, quasi vites optimas per gratiam meam effectas plantarem ad uvas, id est, fideles plurimos et præstantissimos, producendum. Accedit Rupert. qui sic explicat, q. d. Non vos me elegistis, uti populus sibi eligit creatque regem, cui ius regium attribuit; sed ego vos Apostolos creavi, vobisque vim et auctoritatem tanti officii et dignitatis, puta Apostolatus, contuli.

Porro dicit hoc Christus Primo, ut ostendat eximium suum in Apostolos amorem, quod prior eos præ cæteris omnibus hominibus, qui nobiliores, doctiores, eloquentiores erant, solos elegerit in Apostolos, hoc est, in amicos singulares, et Ecclesiæ suæ principes: quare tacite monet eos, ut ipsi vicissim Christum redament, et in amore obsequioque eius sint constantes: ita Chrysost. Theophyl. Euthym.

Secundo, ut ipsi celsitudinem suæ dignitatis et Apostolatus, ad quam a Christo vocati sunt, considerantes, illi satisfacere satagant, ac Christum imitentur: ut, sicut ipse prior eos vocavit ad suam fidem et apostolatum, sic et ipsi priores præveniant omnes gentes, ut prædicando eas ad Christum adducant: ita Cyrill. et Leont.

Addunt nonnulli Christum voluisse Apostolis dare stimulum humilitatis, q. d. Esto vocarim vos amicos, et secretorum meorum conscios, tamen nolite ob hoc superbire: non enim vos hoc meruistis, sed ego gratis vos ad hoc elegi et exaltavi.

Et posui vos ut eatis (evangelizatum per omnes gentes) et fructum afferatis, et fructus vester maneat.) S. Chrysost. cum suis censens hic alludi ad parabolam *vitis*, τὸ *posui* explicat *plantavi*, quasi vites fructiferas in vinea Ecclesiæ meæ. Simplicius Maldonat. *posui* explicat *declaravi*. Cum enim aliquis eligitur magistratus, prius eligitur, hoc est, designatur, deinde declaratur, et in officio ipso constituitur: hoc est *posui vos*. Prius Christus Apostolos elegit, Matth. 10. 1. Marc. 3. 14. Luc. 6. 3. deinde velut in possessione apostolatus posuit, mittens ad prædicandum Evangelium, Marc. 6. 7. et Luc. 9. 12.

Simplicissime τὸ *posui* exponas *statui, constitui, collocavi*, ut hoc verbo Christus Apostolorum auctoritatem, æque ac firmitatem et fructum significet, quod scilicet ipsi a Christo sint auctorati, ideoque firmati, ut nemo eos hac dignitate spoliare valeat, nec impedire, quin fructum et messem animarum per totum orbem amplissimam proferant.

Et fructus vester maneat.) Cyrill. hoc refert ad Evangelium quod manet, cum lex vetus non manserit, sed sit abrogata per Christum. Planius et plenius τὸ *maneat* referas tum ad conversionem omnium gentium factam ab Apostolis, quæ etiam post mortem eorum mansit, manebitque alternatim et successive usque ad finem mundi: partim ad gloriam et beatitudinem sempiternam, quam sibi suisque fidelibus Apostoli prædicando conciliarunt: hoc enim quasi fructus et merces eorum cælestis manet, æternumque manebit. Omnia hæc eo fine dicit Christus, ut suum in Apostolos amorem eximium testetur, utque eos ad apostolatus celsitudinem contemplandam excitet, et ad tanti muneris sedulam ferventemque executionem exstimulet, utpote quorum labor, et laboris fructus mercesque perennabit in omne ævum.

Ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.) To *ut* non tam finem intentum, quam consecutionem, sive effectum, significat, q. d. Si fructum ad quem vos elegi, afferatis, sequetur et fiet, ut Pater det vobis quidquid petetis, eo sensu quem dedi cap. 14. 13. *Det*, Græce est δῷ, quod Secundo, verti potest, *dem* in prima persona, uti vertit Chrysost. Theophyl. Euthym. Unde Theophyl. ex hoc loco contra Arrianos colligit Filium esse Deum Patri ὁμοούσιον, utpote qui æque ut Pater postulata ut Deus largiatur. *In nomine meo*, scilicet per merita mea. Porro S. August. *Hoc*, ait, *petimus in nomine Salvatoris, quod pertinet ad rationem salutis.*

Vers. 17. Hæc mando vobis, ut diligatis invicem.) Primo, Iansen. Maldon. et alii sic exponunt: *hæc* id est *hoc* (ut vertit Arabicus) mando vobis ut diligatis invicem.

Dicit tamen *hæc* in plurali, ut significet multa quidem esse præcepta particularia a se mandata; sed hæc omnia unico communi et facili charitatis præcepto concludi; ut, si illam habeas et expleas, omnia habeas et expleas, q. d. Hæc sunt quæ mando vobis, hæc sunt omnia mandata mea, ut diligatis invicem: quod magnam habet vim et energiam, æque ac charientismum et suadendi gratiam. Unde iterum iterumque hoc præceptum Christus repetit et inculcat.

Secundo, planius cum S. Chrysost. Theoph. Euthym. et Ribera exponas, si coniunctio *ut* significet finem, et sit sensus. Hæc quæ de amore meo commemoravi, non exprobrandi causa dixi, nec aliam ob causam, quam ut vos mutuo amaretis, atque ita pro salute hominum quidvis æquo animo perferretis. Huc pertinet expositio S. August. tract. 87. *Quoniam dixerat*, inquit, *Posui vos ut eatis et fructum afferatis, nunc dicit: Hæc mando vobis; docere volens fructum quem laturi sumus, esse dilectionem proximorum.* Et rursum: *Fructus spiritus, inquit Apostolus, est charitas: de hac ergo mandat: merito vero dilectionem sæpe commendat, tamquam sola præcipienda sit, ut sine qua non possunt prodesse cætera bona, et quæ non potest haberi sine cæteris bonis, quibus homo efficitur bonus.*

Tertio, Theodorus Heracleot. hæc refert ad sequentia, q. d. Mando vobis dilectionem mutuam, ut per eam odiis et persecutionibus mundi, quæ vobis imminent, simul uniti valide resistere possitis.

Si mundus vos odit, scitote (Græce, γινώσκετε, quod et *scitote*, et *scitis*, verti potest) quia me priorem vobis odio habuit.) Græce est πρῶτον ὑμῶν, quod verti potest Primo, ut nomen, q. d. Primum vestrum, q. d. Oderunt me, qui sum vobis prior, id est, præstantior et dignior (ut dictum est c. 1. 15.) imo primus omnium. Secundo et melius, ut adverbium, q. d. *Prius quam vos*, ut vertunt Syrus et Arabicus, hoc est ante vos odit me mundus, ego prius viam odii calcavi, stravi, vobisque complanavi, ut vos me eadem sequentes, faciles, læti et gloriantes incedatis: ego enim me vobis in persecutionibus non tantum comitem, sed et antesignanum, ducemque et ductorem præbeo. *Mundum* vocat homines mundanos. Primo, Iudæos. Secundo, Gentiles mundi vitiis addictos, ideoque doctrinæ et spiritui Christi et Apostolorum adversarios. Porro S. August. *Aliquando*, ait, *Ecclesia mundi nomine appellatur, ut illic: Deus erat in Christo, inquit, mundum reconcilians sibi: mundus igitur odit mundum, inimicus reconciliatum, damnatus salvatum, inquinatus mundatum.* Vers. 18.

Præmunit Christus Apostolos contra instantia Iudæorum Gentiumque odia et persecutiones: tela enim prævisa minus feriunt, ut illa generose superent, imo spernant, et in iis quasi tesseris Christi glorientur et exultent, q. d. ait Ribera: Nihil miremini aut turbemini, cum vos mundus oderit, me prius odit quam vos; gaudete quod mei imitatores eritis: et tamen nihil vobis nocebit eius odium, sicut nec mihi nocuit: persequitur vos mundus, quia de eo non estis, id est, quia eius operibus non favetis, sed contradicitis ut ego, et cum hoc dicit, relinquit subintelligendum: sed tamen ego vos amabo, quia mei estis, et electi a me, ut mundi opera damnetis; multo autem magis vobis amor meus proderit, quam mundi odium oberit.

Unde infert S. August. aitque: *Cur ergo se membrum super verticem extollit? Recusas esse in corpore, si non vis odium mundi sustinere cum capite. Debemus pro dilectione Christi etiam mundi odium sustinere. Necesse est enim ut oderit nos, quos cernit nolle quod diligit.* Grandis ergo est hæc consolatio membri ex capite, ait Interlin. Audi S. Cyprian. lib. 4. ep. 6. de Exhort. martyrii: *Filius Dei passus, ut nos filios Dei faceret; et filius hominis pati non vult, ut esse Dei filius perseveret? Si odio sæculi laboramus, odium sæculi sustinuit prior Christus. Si contumelias in hoc mundo, si fugam, si tormenta toleramus; graviora expertus est mundi factor et dominus, qui et admonet dicens: Si sæculum, inquit, vos odit, mementote quoniam me primo odiit.*

Audi denique S. Bernar. hom. 47. in Cant. *Utrumque*

es mihi Domine Iesu, et speculum patiendi, et præmium patientis: seu, ut paulo ante dixerat: *Pugnantis forma, et gloria triumphantis. Tu doces manus meas ad prælium exemplo virtutis tuæ: tu caput meum post victoriam tua coronas præsentia maiestatis: sive quia pugnantem te specto, sive quia te expecto non solum coronantem, sed etiam coronam: in utroque mirabiliter tibi me allicis, uterque funis vehementissimus ad trahendum.*

Vers. 19. SI DE MUNDO FUISSETIS (essetis), MUNDUS QUOD SUUM ERAT DILIGERET: QUIA VERO DE MUNDO NON ESTIS, SED EGO ELEGI VOS DE MUNDO, PROPTEREA ODIT VOS MUNDUS.) Aliam causam adiicit, ait Chrysost. ostendens esse virtutis argumentum a mundo odio haberi; malitiæ vero, diligi. Sensus est, q. d. Si vos diligeretis opes, honores, delicias, libidines, etc. uti diligit mundus, ipse vos ut sui similes diligeret. At cum videt vos hisce suis cupediis contraria diligere, et diligenda docere, scilicet contemptum terrenorum, opum, honorum, deliciarum, libidinum et desideriorum terrestrium, idcirco odit vos mundus. Similitudo enim morum et amorum est causa dilectionis, dissimilitudo vero est causa aversionis et odii, ut docet Aristoteles in Ethicis, imo S. August. S. Thomas, et alii.

Mundum Apostolos odio habiturum prædicit Christus.

Obiicit S. August. Mali etiam persequuntur malos, scilicet impii reges et iudices, homicidas et adulteros puniunt, ac respondet: odit quidem mundus quod suum est, ex ea parte qua sceleratis nocet: sed tamen diligit quod suum est, ex ea parte qua ipsis favet. Unde Iansenius: Quamvis mundus, inquit, ex aliqua sui parte malos odiat in aliquo genere mali; tamen non sunt aliqui mali, quos mundus ex magna sui parte non diligat: contra autem, iustos non pars mundi, sed totus mundus odit. Mihi videtur aliter respondendum: mundani homines diligunt suos, id est, fautores et participes suorum consiliorum; si quando vero alios mundanos oderunt, causa est quod illi consiliis eorum adversantur, itaque iam alieni sunt et adversarii: atque ideo Christum odio persequebantur, quoniam eorum opera reprehendebat, et hominibus nota faciebat, ut dicitur Sapient. 2. et eadem de causa odio habituri erant Apostolos: ita Ribera.

Vers. 20. MEMENTOTE SERMONIS MEI, QUEM EGO DIXI VOBIS (cap. 13. 16.) NON EST SERVUS MAIOR DOMINO SUO.) Ut detrectare possit, agere aut pati id quod Dominus egit et passus est. Si ergo ego odia Iudæorum, imo crucem et mortem passum sum, vos eadem subterfugere non debetis. Nam ut ait S. Petrus epist. 1. cap. 2. 21. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius.*

SI ME PERSECUTI SUNT, ET VOS PERSEQUENTUR: SI SERMONEM MEUM SERVAVERUNT, ET VESTRUM SERVABUNT.) *Sermonem*, id est doctrinam, legem, præcepta, q. d. Sicut me persecuti sunt, sic et vos persequentur: et sicut meæ prædicationis doctrinam non susceperunt, nec servaverunt, sed spreverunt et irriserunt; sic et vestram non suscipient, sed spernent et irridebunt. Loquor de rebellibus et incredulis, qui Apostolos probris, sannis, verberibus, tormentis, morte persecuti sunt: nam qui Apostolis crediderunt, omni honore et reverentia eos prosecuti sunt.

Vers. 21. SED HÆC OMNIA FACIENT PROPTER NOMEN MEUM; QUIA NESCIUNT EUM QUI MISIT ME.) *Propter nomen meum*, id est, propter me (*nomen* enim significat rem nominatam, per metonymiam) quia scilicet mei vocamini et estis, q. d. Gaudete in persecutionibus, quia illas substinebitis propter me, qui sum vester Deus et Dominus, propter quem gloriosum est pati, quique vos roborabit, ut omnes pervincatis, et de omnibus triumphetis.

QUIA NESCIUNT EUM QUI MISIT ME.) q. d. Quia non sciunt Deum Patrem misisse me, dicuntque me fingere quod sim Dei Filius, et Messias ab eo in mundum missus: si enim hoc scirent et crederent, non me persequerentur, nec contra Deum pugnare auderent, q. d. Hoc vobis gloriosum erit, quod non tantum pro me, sed et pro Deo Patre, qui misit me, persecutiones sustineatis: persecutoribus vero id ipsum erit dedecorosum æque ac noxium, quod me persequendo, Deum Patrem, qui misit me, persequantur, ideoque ipsi acriter in hac vita per excidium a Tito et Romanis punientur, acerrime deinde in gehenna ardentes perpetim cruciabuntur: licet enim nesciant Deum esse patrem meum, tamen id ex tot rationibus et miraculis, quibus idipsum probavi, scire deberent: nesciunt ergo, quia scire nolunt.

SI NON VENISSEM, ET LOCUTUS FUISSEM EIS, PECCATUM NON HABERENT: NUNC AUTEM EXCUSATIONEM NON HABENT DE PECCATO SUO.) *Peccatum*, scilicet incredulitatis et odii, quo me meamque doctrinam et vitam calumniantur et insectantur. Nota, Scribæ et Pharisæi, antequam veniret Christus, habebant veram fidem, non tantum in Deum, sed et in Christum venturum. At ubi ipse venit, noluerunt eum agnoscere, eo quod eum pauperem et humilem viderent, ac quod eorum vitia taxaret. Quare tunc facti sunt increduli, fidemque perdiderunt sua obstinatione: Iesus enim abunde eis probavit se esse Messiam, sive Christum: quare sunt inexcusabiles, quod ei non crediderint. Vers. 22.

QUI ME ODIT, ET PATREM MEUM ODIT.) Quia ego a Patre missus veni, et quæ ipse me voluit loqui, illa locutus sum: quare me spernendo et odiendo, spernunt et odio prosequuntur Deum Patrem: sicut qui legatum spernit, spernit regem a quo missus est. Ergo Iudæi contra Deum pugnant, qui acriter hanc sui iniuriam vindicabit. Vers 23.

SED UT ADIMPLEATUR SERMO, QUI IN LEGE (in veteri Testamento, puta Psalm. 68. 5. et Psalm. 24. 19. *Et odio iniquo oderunt me)* EORUM SCRIPTUS EST: QUIA (quod) ODIO HABUERUNT ME GRATIS.) *Gratis*, id est sine causa, sine mea culpa, ideoque inique et iniuste: nullam enim causam odii, sed summam amoris eis præbui. Sunt verba Isaiæ et Davidis in typo Christi, sive in se repræsentantium odium Iudæorum in Christum. Nota. To *ut* rursum non finem intentum, sed id quod ex Iudæorum incredulitate et obstinatione secutum est, significat: q. d. Atque ita secutum est, quod Isaias et David fore prædixerunt, scilicet quod Iudæi Christum sine causa odio prosequerentur, ideoque forent christicidæ et deicidæ, ac proinde reprobandi et exterminandi a Deo. Vers 25.

CUM AUTEM VENERIT PARACLITUS, QUEM EGO MITTAM VOBIS A PATRE, SPIRITUM VERITATIS, QUI A PATRE PROCEDIT, ILLE TESTIMONIUM PERHIBEBIT DE ME: ET VOS TESTIMONIUM PERHIBEBITIS, QUIA AB INITIO MECUM ESTIS.) q. d. Licet abunde Iudæis demonstrarim divinitatem meam, ut sint iam inexcusabiles; tamen adhuc magis demonstrabo per adventum Spiritus sancti, qui perhibebit de me testimonium, veniens de cælo tantummodo in vos qui in me credidistis, ac deinde in eos qui per prædicationem vestram credent, ita ut omnibus sit notus eius adventus, cum videant vos linguis loqui, et Scripturas explicare, et miracula facere; vos etiam prædicando Evangelium perhibebitis testimonium omnibus de me, et de doctrina mea et operibus, cum mecum fueritis ab initio, quo docere homines cœpi, et inter eos versari. Vers 26. et 27.

PARACLITUS.) Id est consolator et exhortator. Audi Didymum l. de Spiritu sancto: *Ab operatione nomen imponit; reddit enim a perturbatione alienos, et incredibile gaudium tribuit; sempiterna enim lætitia in eorum corde versatur, quorum Spiritus sanctus habitator est.*

QUEM EGO MITTAM VOBIS A PATRE.) Ex hoc loco Græci recentiores contendunt Spiritum sanctum a solo Patre procedere et spirari, non a Filio, ideoque publicum schisma ab Ecclesia Latina fecerunt anno Domini 1054. cum Michael Patriarcha Constant. Pontificem Romanum et Latinos hac de causa excommunicare est ausus: atque hac de causa anno Domini 1452. in ipso festo Spiritus sancti, puta in feriis Pentecostes, capta fuit Constantinopolis a Turcis, Imperator occisus, et Imperium Græcorum extinctum est. Hic ergo Græcorum est error: nam ut recte advertit S. Hilarius l. 8. de Trinit. et S. Aug. l. 4. de Trinit. c. 20. hoc loco potius contrarium significatur, scilicet Spiritum sanctum procedere a Patre et Filio. Hoc enim significat τo *quem ego mittam*. Nam in SS. Trinitate nulla persona mittitur ab aliqua, nisi quæ procedit ab ea

Græcorum schisma de processione Spiritus sancti a solo Patre.

quæ mittit. Unde Pater nunquam dicitur mitti, quia a nullo procedit. Filius vero dicitur mitti a Patre, non a Spiritu sancto: Spiritus sanctus dicitur mitti a Patre et Filio, quia ab utroque tamquam uno spirationis principio procedit. Ita hunc locum intellexerunt Patres Latini æque ac Græci veteres, citati a Conc. Florent. sess. 18. et 25. ubi facta est unio Græcorum cum Latinis, Græcique admiserunt Spiritum sanctum procedere a Patre et Filio. Vide Bessarionem Cardin. in orat. pro unione c. 7. Quocirca cum in Symbolo Conc. Nicæni dictum esset dumtaxat, *Credo in Spiritum sanctum;* Conc. Constantinop. addidit, *Ex Patre procedentem;* sed cum oriretur lis de Filio, Ecclesia addidit, *Filioque* uti docet Concil. Florent. sess. 7. Idipsum clare patet ex verbis Christi cap. 16. *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt; propterea dixi, Quia de meo accipiet, et anuntiabit vobis.* Si enim omnia quæ habet Pater, Filii sunt; ergo ipse etiam spirat Spiritum sanctum. Ita hoc intellexerunt omnes Patres eiusdem Concilii. Unde in litteris unionis universa Synodus ait: *Et quoniam omnia quæ Patris sunt, ipse Pater unigenito Filio suo dedit, præter esse Patrem, hoc ipsum quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius a Patre æternaliter habet, a quo etiam æternaliter genitus est.* Vide Bell. l. 2. de Christo cap. 20. et seq. fuse et exacte hæc pertractantem.

Quandonam una persona divina mitti dicatur ab alia?

Porro mitti dicitur una persona divina ab alia, cum ex voluntate illius, a qua procedit, alicubi incipit esse novo modo, quo ibi prius non erat, uti Filius missus est a Patre in carnem, ut fieret homo; Spiritus sanctus a Patre et Filio missus fuit in Apostolos, interius per gratiam copiosam, qua eorum mentes illuminavit, et voluntatem inflammavit, ut Christo, eiusque doctrinæ testimonium constanter perhiberent: exterius vero idem fecit per linguas igneas, quibus eis efficaciam verborum indidit, ac per miracula, quæ per eos patravit.

Mittam a Patre.) Dicit hoc Christus Primo, plane, q. d. Cum ad Patrem in cælum ascendero, tunc ego cum Patre mittam vobis Spiritum sanctum. Secundo, Theophylact. *a Patre*, inquit, id est approbante Patre, et simul mittente. Tertio, *a Patre*, quia Filius a Patre habet essentiam divinam, et consequenter vim spirandi, et mittendi Spiritum sanctum, ut scilicet cum Patre eadem actione et spiratione spiret, ac eadem missione mittat Spiritum sanctum. Sic dicitur Genes. 19. *Pluit Dominus a Domino*, id est, pluit Filius a Patre, quia licet una sit utriusque actio creandi et pluendi, eam tamen habet Filius a Patre: ita S. Hilar. lib. de Synodis, et Concil. Sirmiense in Histor. Tripart. l. 5. c. 3.

Quarto, *a Patre*, q. d. Mittam vobis Spiritum sanctum, qui est apud Patrem, utpote ei coæternus et consubstantialis: ita Ribera.

Quinto, τo *a Patre* elidit hæresim Eunomii, qui docebat Spiritum sanctum non a Patre, sed a Filio procedere, ita ut Spiritus sanctus sit quasi filius Filii, et nepos Dei Patris, quem refutat S. Basil. l. 2. contra eumdem, docens Spiritum sanctum a Patre et filio procedere. Sic et S. Cyrill. l. 10. c. 33. docet Spiritum esse Filii et Patris, et a Patre procedere, sed per Filium, quod non aliud significat, quam quod nos dicimus, Filius producit Spiritum sanctum a Patre, id est habet a Patre producere Spiritum sanctum, sicut Deus per verbum omnia creavit: omnia enim per ipsum facta sunt.

Rationem a priori dat S. Thomas, Suarez, Vasquez, Valentia, et alii 1. p. q. 36. art. 2. quia si Spiritus sanctus non procederet a Filio, non distingueretur a Filio. In divinis enim nulla est distinctio, nisi ob processionem unius ab alio, et relationis oppositionem.

Spiritum veritatis.) Cur ita vocetur dixi c. 14. 17.

Qui a Patre procedit.) Ita loquitur Christus, ac seipsum subticet: Primo, quia Pater est primum principium spirationis Spiritus sancti, ut dixi. Secundo, quia Christus humilitatis et reverentiæ causa, ut eius nobis det exemplum, omnia sua, quæ auctoritatis sunt, solet referre ad Patrem. Tertio, quia si dixisset: *Qui a me procedit,* non apte subderet: *Ille testimonium perhibebit de me:* ille enim testis qui ab aliquo procedit, si de eo testetur apud homines, de fide suspectus esse solet.

Porro Iansen. cap. 135. et Arias Montanus dicunt hæc verba intelligi de processione non divina et æterna, sed temporali et humana, qua Spiritus sanctus mittitur ad Apostolos aliosque fideles. Verum de divina hic agi liquet: Primo, ex eo quod plane idipsum verba significent, cum ait: *Qui a Patre procedit;* nam cum de temporali agitur, additur quippiam id indicans, ut cum c. 16. ait: *Exivi a Patre, et veni in mundum.* Secundo, quia de temporali processione immediate ante dixit: *Quem ego mittam vobis a Patre,* ergo hic non temporalem sed æternam intelligit. Tertio, quia ita intellexerunt Patres in Concil. Florent. sess. 18. et 23. Quarto, quia processio sive missio temporalis includit et præsupponit æternam. Nam ut paulo ante dixi, in divinis non dicitur mitti persona una ab alia, nisi illa quæ ab alia procedit.

Ille testimonium perhibebit (Syrus, *ille testabitur*) de me.) Quod sim Dei Filius, Messias, mundi salvator: idque faciet tum per internam inspirationem et illuminationem, tum per externa miracula. Porro in teste tria requiruntur, primo, sapientia, ut sciat veritatem; secundo, bonitas, ut eam sincere narret, nec fallat aut decipiat; tertio, potentia et auctoritas, ut talis ab omnibus habeatur, et omni exceptione sit maior. Hæc tria perfectissime conveniunt Spiritui sancto; ipse ergo perfectissimus est testis Christi.

Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.) Græce, μαρτυρειτε, quod tam est modi indicativi, ut significet *testimonium perhibetis,* quam imperativi, ut significet *perhibete.* Unde Syrus vertit, *sed et vos testamini, quippe qui ab initio mecum sitis.* Sic et Cyrill. Quod ergo Noster vertit, *perhibebitis,* idem est quod *perhibete.* Iubet enim ut prædicando testentur esse Christum Dei filium: nam sæpe futurum sumitur pro imperativo. Fecerunt id Apostoli: nam ut dicitur Act. 4. *Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi Domini nostri.*

Doctrina orthodoxa de Spiritus sancti persona.

Ex hoc loco disce, quis, qualis et quantus sit Spiritus sanctus: scilicet Primo, ipsum esse tertiam in SS. Trinitate personam, distinctam a Patre et Filio: ab utroque enim ipse procedit et mittitur, procedens autem et missus a mittente distinguitur. Secundo, Spiritum sanctum vere esse Deum, Deo Patri ὁμούσιον, quia ab eo procedit, ut Deus a Deo. Tertio, ipsum procedere non a solo Patre, nec a solo Filio; sed coniunctim ab utroque, quasi ab uno spirationis principio. Quarto, ipsum non procedere a Patre per generationem, ut sit Filius; sed per spirationem, ut sit Spiritus sanctus. Unde S. Athanas. Basil. Nazianz. Chrysost. August. et alii passim refellunt Macedonium hæreticum, dicentem Spiritum sanctum, cum a Patre non procedat per generationem ut Filius, hinc non esse ei consubstantialem, nec esse Deum. Quinto, ipsum esse paracletum, id est consolatorem et exhortatorem ad omne bonum. Sexto, ipsum esse Spiritum veritatis, quia docet omnem veritatem, veramque fidem, doctrinam et prudentiam. Septimo, ipsum esse testem Christi eiusque doctrinæ; testem, inquam, omni exceptione maiorem ac divinum, imo ipsum Deum. Hinc ad Spiritum sanctum multi referunt illud ænigma Mercurii Trismegisti: *Monas genuit monadem, et in se reflexit ardorem,* q. d. Pater unicus unicum genuit Filium, eumque amore divino complectens produxit Spiritum sanctum, qui est quasi amor Patris et Filii: unde ab utroque procedit, quasi amor reflexus et notionalis Patris et Filii. Licet alii magis genuine Trismegisti dictum explicent de creatione mundi, q. d. Unus Deus unum creavit mundum, non actus necessitate aliqua, sed ex puro amoris ardore, ut scilicet sua bona angelis, hominibus, cæterisque mundi creaturis communicaret.

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædicit Christus imminentes Apostolis persecutiones, ac contra eas promittit eis Spiritum sanctum, qui arguet mundum de peccato, de iustitia et de iudicio, ut Christum clarificet. Secundo, v. 16. Modicum, *inquit,* et non videbitis me; et iterum modicum, et videbitis me, *illudque explicat. Tertio, v. 23.* Si quid, *inquit,* petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis; *ac tandem:* In mundo, *ait,* pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum.

1. Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini. 2. Absque synagogis facient vos: sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo: 3. Et hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me. 4. Sed hæc locutus sum vobis: ut cum venerit hora eorum, reminiscamini quia ego dixi vobis. 5. Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram. Et nunc vado ad eum, qui misit me: et nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis? 6. Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum. 7. Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam: si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. 8. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de iustitia, et de iudicio; 9. De peccato quidem, quia non crediderunt in me: 10. De iustitia vero, quia ad Patrem vado, et iam non videbitis me: 11. De iudicio autem, quia princeps huius mundi iam iudicatus est. 12. Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modo. 13. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur a semetipso: sed quæcumque audiet loquetur, et quæ ventura sunt annuntiabit vobis. 14. Ille me clarificabit: quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. 15. Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi: quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. 16. Modicum, et iam non videbitis me: et iterum modicum, et videbitis me: quia vado ad Patrem. 17. Dixerunt ergo ex discipulis eius ad invicem: Quid est hoc quod dicit nobis: Modicum, et non videbitis me: et iterum modicum, et videbitis me, et quia vado ad Patrem? 18. Dicebant ergo: Quid est hoc quod dicit, Modicum? nescimus quid loquitur. 19. Cognovit autem Iesus quia volebant eum interrogare, et dixit eis: De hoc quæritis inter vos quia dixi, Modicum, et non videbitis me: et iterum modicum, et videbitis me. 20. Amen, amen dico vobis: quia plorabitis et flebitis vos, mundus autem gaudebit: vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. 21. Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius: cum autem pepererit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. 22. Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum: et gaudium vestrum nemo tollet a vobis. 23. Et in illo die me non rogabitis quidquam. Amen, amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. 24. Usque modo non petistis quidquam in nomine meo: petite, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum. 25. Hæc in proverbiis locutus sum vobis. Venit hora, cum iam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis. 26. In illo die in nomine meo petetis: et non dico vobis quia ego rogabo Patrem de vobis: 27. Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, et credidistis quia ego a Deo exivi. 28. Exivi a Patre, et veni in mundum: iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem. 29. Dicunt ei discipuli eius: Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis; 30. Nunc scimus quia scis omnia, et non opus est tibi ut quis te interroget: in hoc credimus quia a Deo existi. 31. Respondit eis Iesus: Modo creditis? 32. Ecce venit hora, et iam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, et me solum relinquatis: et non sum solus, quia Pater mecum est. 33. Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

Vers 1 Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini.) Syrus, *ut non offendamini.* Primo, nonnulli censent hoc pertinere ad id quod Christus dixit Matth. 26. 31. *Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte,* quod paulo ante hæc verba dixit Christus, ut sensus sit, q. d. Prædixi, et præmonui vos hac nocte scandalum in me passuros, cumque videritis me capi, fugituros: idque feci hoc fine, ut minus foret hoc vestrum scandalum, minorque turbatio, dum cogitabitis hoc a me fuisse prædictum, ideoque mox a fuga colligetis animos, et ad me redibitis.

Quodnam scandalum ab Apostolis arcet hic Christus? Secundo, S. Cyrill. lib. 10. cap. 34. Maldon. et alii referunt ad odia et persecutiones, quæ Apostolis imminere paulo ante prædixit Christus, ut se contra illa præmuniant: mala enim quæ ex improviso ingruunt, valde percellunt etiam viros fortes, quia inopinata: prævisa vero et provisa tela minus feriunt. *Hæc* ergo, inquit Christus, de mundi in vos odio et persecutione locutus prædixi vobis, *ut non scandalizemini;* ne scilicet iis offensi et fracti deficiatis a mea fide, et a meutis constantia.

Tertio, Beda, Euthym. et alii referunt ad Spiritum sanctum de quo proxime sermo præcessit, q. d. Hæc de Spiritu sancto in vos venturo prædixi, ut, cum videritis vos persecutionibus agitari, non scandalizemini, sed iis generose resistatis, cogitantes Spiritum sanctum vobis opem allaturum. Huc fere accedit S. August. tract. 93. *Merito,* inquit, *promisso Spiritu sancto, quo in eis operante fierent testes eius, subiunxit: Hæc locutus sum vobis. Cum enim charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum* A *sanctum, qui datus est nobis, fit pax multa diligentibus legem Dei, et non fit scandalum.*

Quarto, optime Tolet. Ribera et alii, secundam et tertiam expositionem iungentes, sic explicant: *Hæc locutus sum vobis,* scilicet quæ dixi de persecutione et odio mundi in vos, et etiam de adventu Spiritus sancti vos confirmaturi: *Ut non scandalizemini,* id est, ne offendatis in via æternæ vitæ, qua ibatis, et recedatis a me, quasi ego eam non prænoverim, aut vos admonere noluerim, aut quasi intolerabilia sint quæ patimini, et præter opinionem acciderint. Scandalum ergo, id est offendiculum, Apostolorum removet Christus: tum quia præmonet instans periculum, tum quia contra illud Spiritus sancti promittit auxilium. Hunc esse sensum patet ex sequent. præsertim in Syro et Arabico, qui addunt coniunctionem causalem *enim,* per quam sequentia huic versui nectunt, quasi causam B effectui, q. d. persecutiones fore causam scandali.

Absque synagogis facient vos.) Syrus, et Arabic. *eiicient enim vos de synagogis suis;* Græce, αποσυναγωγους ποιησουσιν υμας, id est, *alienos a synagogis,* et, ut verbotenus dicam, *extrasynagogos facient vos,* hoc est, expellent vos e suis cœtibus, et quasi excommunicabunt vos: ita Vatabl. Synagoga Græce proprie idem est quod Latine congregatio, cœtus, collectio. Hinc cœtus populi fidelis sive Iudæorum vocabatur Synagoga, uti nunc cœtus Christianorum vocatur Ecclesia. Hinc rursum locus, sive oratorium, ad quod conveniebant Iudæi orationis et legis audiendæ causa, vocabatur Synagoga. Quia enim Deus ius- Vers. 2.

serat ut unicum dumtaxat in Iudæa esset templum, in quo sibi sacrificia offerrentur, quod nec omnes Iudæos capere, nec ab omnibus qualibet hebdomada adiri poterat; hac de causa in qualibet urbe Iudæi extruxerunt synagogam unam vel plures (unde Hierosolymis tempore excidii per Titum fuere 480. synagogæ) ad quam incolæ quolibet sabbato conveniebant, non sacrificii, sed orationis causa, utque legem a Scribis explicari audirent. Quare videntur synagogæ cœpisse tempore Iudicum, paulo post ingressum Hebræorum in terram Chanaan. Hinc extra synagogam eiici, erat idem quod excommunicari: uti de cæco nato dixi capite 9. Sed Christus hic Apostolis a Iudæis excommunicandis promittit Ecclesiam, imo principatum Ecclesiæ suæ: ita S. August.

SED VENIT HORA (instat tempus) UT OMNIS QUI INTERFICIT VOS, ARBITRETUR OBSEQUIUM SE PRÆSTARE DEO.) q. d. Non tantum e Synagogis vos eiicient, sed et occident, et occidendo putabunt se sacrificium offerre Deo. Unde Syrus omittens τo *sed* vertit, *venietque hora*, *cum quisquis interficiet vos, putabit oblationem se offerre Deo.* Maldonat. vero τo *sed* accipit pro *quia*. Septuag. enim Hebræum כי *chi*, id est, *quia* sæpe vertunt ἀλλὰ, id est *sed*.

Sed pro quia, imo. Melius dicas *sed* poni pro *sed et, imo,* uti ponitur 2. Corinth. cap. 7. 11. cum ait: *Quantam in vobis operatur sollicitudinem, sed* (id est, *sed et*) *defensionem, sed indignationem,* etc.

OBSEQUIUM.) Græce, λατρείαν, id est, *sacrificium*, ut vertit Arabic. sive *oblationem*, ut Syrus. Latria enim significat servitutem et cultum soli Deo debitum, qualis est adoratio et sacrificium, q. d. Iudæi et Gentiles vos quasi victimas pro peccato mactabunt, et immolabunt Deo. Censebunt enim vos esse homines impios, scelestos, religionis avitæ eversores, Dei inimicos, ideoque mundi catharmata et piacula, uti ait Paulus 1. Corinth. cap. 4. 13. Quare putabunt se vos occidendo facere sacrificium Deo gratissimum. Porro S. August. tract. 93. censet hoc dici a Christo ad consolationem Apostolorum, q. d. Eiicient vos Iudæi, sed ego vos colligam, et tantam hominum multitudinem ad me convertetis, ut Iudæi metuentes ne templum suum et lex deseratur, interfecturi sint vos, maximum hac cæde honorem se Deo habere existimantes, quod eius templum, legemque defendant.

Martyres Lugdunenses. Hoc Christi oraculum Martyres Lugdunenses sub M. Antonio Vero Imper. in se impletum fatentur in Ep. encyclica, quam refert Euseb. lib. 5. cap. 1. cum enim servi eorum minis Gentilium adacti, testati fuissent eorum Thyesteas cœnas et Œdipia incesta, quod scilicet vorarent humanas carnes, et promiscuos haberent concubitus, omnes simul adversus Christianos fremere, et insatiabili odio furere cœperunt. *Tunc vidimus*, inquiunt, *compleri illud Christi: Veniet tempus, in quo qui occiderit vos, putet se obsequium offerre Deo.*

Nota. Loquitur hic Christus de persecutione non tantum Iudæorum, sed et Gentium, ac præsertim principum et Imperatorum Roman. qui a Nerone usque ad Constantinum per 300. annos acerrime persecuti sunt Apostolos, omnesque Christianos, ut Romæ dumtaxat affecerint martyrio plusquam ducenta millia Christianorum. Causa erat prima, quod dæmon et idolorum sacerdotes persuadebant principibus per christianismum everti eorum imperium, quasi populus ab eorum fide et obedientia avocaretur ad fidem et obedientiam Christi, ideoque terram et terrenos principes negligeret, eo quod ambiret cælum et cælestia.

Causa persecutionis in Apostolos.

I. (see above)

II. Secunda, quod ipsi suam religionem avitam et antiquam, puta cultum suorum deorum (verius dæmonum) putabant esse basim sui imperii: hanc autem destrui videbant per Apostolos et Christianos.

III. Tertia, quod Apostoli novam, et mundo portentosam religionem inducerent, et docerent hominem crucifixum, puta Christum, esse colendum et adorandum.

IV. Quarta, quia videbant per Apostolos, suos mores impios, puta luxurias, ebrietates, odia, rixas, superbiam, invidiam, corrigi et castigari.

V. Quinta, quia dæmon et idolorum sacerdotes eis persuadebant, Christianam religionem esse causam omnium malorum et cladium publicarum, v. g. famis, belli, pestis, inundationum, ut patet ex Tertull. Athenagora, Iustino et aliis in Apolog. pro Christianis.

ET HÆC FACIENT VOBIS, QUIA NON NOVERUNT PATREM, NEQUE ME.) Dat causam persecutionum, ut per eam persecutores non excuset, sed potius accuset, et Apostolos consoletur, q. d. Causa cur vos Iudæi et Gentes persequentur, est quia nesciunt, imo scire nolunt, me esse Filium Dei Patris; quod tamen ego tot miraculis et rationibus eis probavi, et vos probabitis: quare hæc ignorantia peccatum eorum non minuit, sed potius aggravat, quia est crassa imo affectata: vobis vero in persecutionibus solatium erit, quod me et Patrem cognoscatis, colatis et ametis, ac pro utroque patiamini: si enim gloriosum est pro patre et republica, multo gloriosius est pro Deo mortem oppetere: ita S. August. Addit Chrysost. hæc dici a Christo, ut Apostoli persecutiones Iudæorum et Gentium contemnant. Sicut, inquit, princeps vel legatus principis, si relicto a tergo comitatu solus urbem ingrediatur, ideoque non cognoscatur ac indigne tractetur, et a nonnullis quasi peregrinus irrideatur, parvi hæc omnia facit: quia paulo post adventante suo comitatu faciet se cognosci, et irrisores suos pudefaciet. Vers 3.

SED HÆC LOCUTUS SUM VOBIS: UT CUM VENERIT HORA EORUM, REMINISCAMINI (recordemini) QUIA (quod) EGO DIXI VOBIS.) To *sed* est adversativum, sed cuius adversi? Primo, Cyrill. lib. 10. cap. 13. adversum ita supplet, q. d. *Non hæc ea de causa dixi, ut vigor vestræ mentis enervetur, et antequam pericula veniant, formidetis; sed ut recordati hæc vobis a me prædicta fuisse, magis admiremini, et in ipso tempore periculorum certior ab eventu rerum, stabiliorque in me fides efficiatur.* Vers 4.

Secundo, Rupert. nil supplens pressius sic explicat: *Hæc*, inquit, *facient vobis, sed vos consolamini. Nam idcirco nunc ea prædico vobis, ut, cum venerit hora eorum, reminiscamini, quia ego dixi vobis: et reminiscentes illud quoque non obliviscamini quod pollicitus sum, quia in omnibus pressuris nec capillus de capite vestro peribit, et inimicis occidentibus corpora, in patientia vestra possidebitis animas vestras.* Prior pars huic loco convenit, posterior non: Christus enim eos reminisci iubet eorum, non quæ olim, sed quæ paulo ante dixerat.

Tertio, Toletus sic nectit, q. d. Illi vos occident, quia non noverunt Patrem, neque me: sed ego prædico quæ futura sunt alia de causa, scilicet ut reminiscamini, quando illa hora venerit, me omnia ista vobis prædixisse.

Quarto et genuine, Ribera et Maldonat, q. d. Ista quidem patiemini, sed ego adversus illa antidotum vobis porrigo, quod memineritis me, ut qui Deus sim, ista minime latuisse, et potuisse vitare si vellem, ac mihi ut Deo confidatis, quod scilicet ego vobis ut Deus adero, vosque roborabo, ut omnia adversa fortiter superetis, ac deinde martyrii laurea vos ornem et coronem.

Pronomen *eorum* S. August. Beda, Rupert. iungunt cum *hora:* melius S. Chrysost. Theophyl. Euthym. iungunt cum *reminiscamini.*

HÆC AUTEM VOBIS AB INITIO NON DIXI, QUIA VOBISCUM ERAM.) Est occupatio: Christus enim occurrit tacite Apostolorum obiectioni: illi enim dicere poterant: Cur ab initio, cum nos vocasti ad Apostolatum, hoc nobis non dixisti, ut dispiceremus an ea amplecti, teque sequi expediret, an non? Respondet Christus se consulto id fecisse, quod tum eorum necdum erant capaces, quodque ipse cum eis erat, qui eos per omnia dirigeret et protegeret: iam autem abiens eos sibi relinquebat, ita tamen ut sua gratia eos semper roboraret, ac misso Spiritu sancto illuminaret et confirmaret. Vers 5.

Sed quæ sunt hæc nova, quæ nunc primo Apostolis dicit, nec ante dixit? nam et persecutiones eis prædixit Matth. 10. 17. et Luc. 12. vers. 12. Primo, S. August. tract. 94. (quem de more sequitur Beda et Rupert.) ut hoc effugiat, totum hunc locum accipit de adventu Spiritus sancti, q. d. Quæ dixi de adventu Paracleti, prius non dixi, Quænam hæc nova, quæ Christus antea Apostolis non dixit?

quia ego ipse vobis aderam tamquam Paracletus, id est, consolator et exhortator: iam vero abiens ad Patrem dico, et promitto vobis alium Paracletum. Hic sensus partim satisfacit, partim non, quia τὸ *hæc*, non solum adventum Spiritus sancti, sed et persecutiones prædictas respicit.

Secundo, Glossa τὸ *hæc* refert ad omnia præcedentia consolationis Christi verba, q. d. Hæc vos consolando dixi, non prius, quia dum vobis aderam, ego ipse vos consolabar. Hoc nimis amplum est et generale.

Tertio, Iansenius et Maldon. censent illa quæ habet Matth. cap. 10. de persecutionibus non tunc, sed posterius esse dicta, ibique ob loci opportunitatem inseri per anticipationem. Probant Primo, quia cum primum Apostoli a Christo missi sunt ad prædicandum per Iudæam, nullam persecutionem passi sunt, et ita non opus erat eo tempore ista dicere. Secundo, quoniam illa intelliguntur de persecutione Gentilium, tunc autem prohibiti sunt prædicare Gentilibus: *In viam Gentium ne abieritis*. Tertio, quoniam omnia fere quæ sunt in eo loco Matth. ab illis verbis: *Ecce ego mitto vos*, Marcus et Lucas commemorant dicta alio tempore et diversis locis: ex quibus inferunt dicta fuisse post resurrectionem, cum mittebantur ad Gentes, posita autem esse ibi, propter materiarum convenientiam.

Hanc responsionem multis impugnant Ribera et Toletus, sed argumenta eorum non convincunt.

Quarto, facillime et planissime dicas: etsi quædam de persecutionibus iam ante Apostolis prædixerat Christus; non tamen omnia quæ hic particulatim prædicit, nec cum tanto pondere et atrocitatis significatione: nam non prædixit eos a Iudæis fore excommunicandos, uti hic ait: *Absque synagogis facient vos;* nec mortem et martyrium omnes passuros: licet enim Luc. 21. dicatur: *Et morte afficient ex vobis;* tamen hoc de paucis accipi poterat, non de omnibus: nec τὸ *ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo*: nec τὸ *venit hora*, q. d. Iam iam instant vobis persecutiones, flagella, carceres, mortes et martyria: minus enim terrent mala diu post futura, quam statim imminentia et præsentia: ita Chrysost. Theophyl. Euthym. Tolet. Ribera et alii. His adde ex S. August. persecutionum remedium, scilicet Spiritus sancti in eos mittendi auxilium, quod ante non prædixit.

Quia vobiscum eram.) q. d. Huc usque hæc de persecutionibus vobis imminentibus vobis non dixi, quia dum vobis aderam, ego omnia Iudæorum odia, maledicta et maleficia a vobis averti, et in me excepi, iam autem abiens scio, quod ipsi vos propter me invadent: quare vos hac de re præmoneo, ne improvisa tela vos percellant et prosternant; ut vos contra illa armetis et præmuniatis; at vero ego ipse mittam Spiritum sanctum, qui vos præmuniat, et undique obarmet.

Moral. Moraliter disce hic Deum initio vocationis tironibus non revelare status, ad quem eos vocat, difficultates, tentationes, cruces, ne vocati percellantur, et id ad quod vocantur refugiant; sed ubi in vocatione sua firmati et roborati fuerint, hæc eis immittit, aut a dæmone, carne et mundo immitti permittit, ut eos velut milites suos ad prelia exerceat, ac vincere doceat, ut vincentes coronet. Hinc de Hebræis ex Ægypto exeuntibus dicitur Exod. 12. 17. *Non eos duxit Deus per viam terræ Philisthiim, quæ vicina est: reputans ne forte pœniteret eum, si vidisset adversum se bella consurgere, et reverteretur in Ægyptum; sed circumduxit per viam deserti.* Hac de causa novitios in Religione Deus præservat a tentationibus, eosque consolationibus spiritualibus mulcet, uti mater lactat infantem.

Et nunc vado ad eum qui misit me.) q. d. Per crucem et mortem vado ad resurrectionem, ut gloriose conscendam in cælum, et redeam ad Patrem, qui misit me in terram.

Et nemo ex vobis interrogat me: Quo vadis?) Licet enim idipsum rogarit Thomas cap. 14. 5. tamen nec ipse, nec quis alius responsum Christi obscurum satis intellexit, nec institit, ursitque Christum, ut illud, eiusque rationem et modum sibi perfectius explicaret: quia omnes erant tristitia ex abitu Christi concepta absorpti: ita Cyrill. Euthym. Maldon. Iansen. et alii.

Tacite ergo Christus reprehendit Apostolos, quod non magis interrogarent quo eat, id est, ad quæ gaudia pergat, ad quam gloriam, ad quod regnum, et quod auxilium inde eis sit allaturus, quæ præmia daturus: hæc enim eorum mœrorem si non discussissent, certe minuissent.

Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.) Maldon. rursum τὸ *sed* exponit per *nam*, ut det causam cur discipuli non interrogent Iesum, quo vadat, esse tristitiam, q. d. Non interrogatis me, quia tristitia oppleti estis. Tolet. vero τὸ *sed* explicat per *imo*, ut sit auxesis, q. d. Non solum me non interrogatis quo vadam, imo potius quia hæc, nempe discessum meum, audistis, tristitia estis obruti. Simpliciter τὸ *sed* accipias ut adversativum interrogationis, q. d. Non me interrogatis, sed tristitia absorpti siletis, ut pavidi mures. Tacite eos obiurgat, quod adeo se tradiderint tristitiæ et mœrori ob suum abitum, ut nec linguam, nec animum habuerint interrogandi id, quod tristitiam lenivisset, ac summæ erat consolationis et gaudii, scilicet quod iret ad Patrem, ut mitteret ipsis Spiritum sanctum, et ut in cælis pararet eis locum. Vers. 6.

Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam.) Primo, S. Chrys. hom. 77. sic explicat, q. d. Non ad gratiam loquor, sed licet maiorem in modum contristemini, quod expedit audiendum est; vos quidem ut adessem velletis, usus aliud postulat: diligentis autem est, cum utilitatem cognoscit, non permittere ut ea dilecti priventur. Sic fere et Cyrill. lib. 10. cap. 39. *Magno*, inquit, *vos dolore moveri sentio, quia ego abire constitui: nec id iniuria, præsertim cum magnas vobis futuras tentationes audieritis: verum quoniam iucundis utilitas præponenda est, veritatem vobis aperiam.* Vers. 7.

Verum Christus hic *veritatem* non opponit gratiæ, sed tristitiæ, ac veritatem refert ad consolationem Apostolorum: hæc enim dicit, ut eis tristitiam eximat per lætum consolationis nuntium, q. d. Vos tristamini de meo abitu, quasi de summo vestro malo, derelictione et desolatione; sed scitote vos errare, atque in veritate expedire vobis, ut ego vadam, discessus enim meus ad Patrem erit vobis utilissimus: nam inde Spiritum sanctum in vos mittam, qui vos omni virtute et gaudio replebit: quare abitus meus cedet ad vestram non tantum utilitatem, sed et voluptatem, uti in Pentecoste reipsa sentietis, unde de eo subiicit:

Si enim non abiero, Paraclitus (Spiritus sanctus consolator et exhortator vester) non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos.) Ob causas quas recensui cap. 7. 39. ad illa: *Nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.* Discipuli enim, sicut pueri cum matre, et pulli cum gallina, nimis addicti humanæ conversationi et colloquiis cum Christo, eiusque præsentiæ corporali, non erant capaces Spiritus sancti eiusque donorum spiritualium; quare abscessit Christus, ut ab eo quasi ablactati, et toti in Spiritum sanctum intenti, ab eo elevarentur ad heroica opera, quibus totum mundum converterent. Unde Spiritus sanctus in Pentecoste adveniens, ipsos ex discipulis fecit magistros, eosque orbis doctores creavit. Vide S. August. tract. 94. et S. Gregor. lib. 8. Moral. cap. 33.

Porro apposite a Christo Spiritus sanctus hic vocatur Paracletus, ut significet ipsum discipulos ob suum discessum mœstos summe consolaturum, omnique gaudio repleturum. Hinc S. Chrysost. hom. 77. contra Macedonium probat Spiritum sanctum vere esse Deum: nam si Spiritus sanctus non esset creator, sed creatura, quomodo expediret propter eius adventum ab Apostolis discedere Christum, qui erat creator et Deus? Rursum ne Spiritum sanctum idem esse cum Filio putetur, addit Christus: *Mittam eum ad vos:* mittens enim a misso realiter et personaliter distinguitur. Denique τὸ *mittam* significat Spiritum sanctum a Filio æque ac a Patre procedere. In SS. Trinitate enim quæcumque persona aliam mittit, eamdem produ-

cit, id est, gignit vel spirat, uti Pater mittens Filium, eumdem gignit: idem cum Filio mittens Spiritum sanctum, eumdem spirat.

Vers. 8. *Spiritus sanctus arguet mundum de peccato, de iustitia, et de iudicio, quid?*

Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de iustitia, et de iudicio.) Per *mundum* accipit Iudæos, æque ac Gentiles mundanos, in Christum non credentes et infideles. Hos Spiritus sanctus arguet, id est, primo, increpabit, obiurgabit, redarguet; secundo, suis argumentis convincet, ut palam pateat ipsos esse convictos; esto id ipsi in infidelitate sua obstinati nolint fateri se de ea esse convictos, nec velint in Christum credere, ut faciunt hæretici in sua hæresi pertinaces.

Vers. 9. De peccato quidem, quia non crediderunt in me) Ita Rom. et Arabicus, licet Syrus et Græca legant in præsenti, πιςευουσιν, id est, credunt. Sensus est, q. d. Spiritus sanctus, quem ego mittam in Pentecoste, arguet et convincet tam Iudæos, quam Gentes infideles hostes meos de peccato, tum magnæ infidelitatis, ait S. Chrysost. et S. August. tum quovis alio, ait Cyrillus, quia auditis licet tot rationibus, et visis tot miraculis, noluerunt tamen in me credere, q. d. Demonstrabit eis Spiritus, tum exterius per ardentem prædicationem, sauctitatem et miracula, quæ per Apostolos patrabit; tum interius mentes eorum per internas inspirationes illuminans, statum animæ suæ, ut scilicet ipsi sciant, et licet inviti, agnoscant se esse in pristinis infidelitatis aliorumque scelerum peccatis, ac in iis manere, eo quod ab illis liberari non possint, nisi per fidem in me quam recipere noluerunt. Demonstrabit enim eis non esse alium Salvatorem, qui peccata expiare possit, nisi me: *nec enim est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri,* ait S. Petrus Actor. 4. 12. Quocirca hac Petri et Apostolorum prædicatione multi commoti in Christum crediderunt: alii in sua infidelitate persistentes, inexcusabiles facti seipsos damnationis et gehennæ reos effecerunt. Unde Act. 2. dicitur: *His auditis compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum, et alios Apostolos: Quid faciemus viri fratres?* ita Cyrillus, Leontius, et alii.

Vers. 10. De iustitia vero, quia ad Patrem vado, et iam non videbitis me.) q. d. Spiritus sanctus arguet et convincet falsam esse mundi iustitiam; Iudæorum quidem, quia ipsi eam quærebant in cæremoniis legis et lustrationibus corporeis, quæ non valent abluere animam: Gentilium vero, quia ipsi iustitiam quærebant in morali honestate, sive in operibus naturaliter et moraliter honestis; Christum autem ab utrisque idcirco spretum et æstimatum iniustum, conviucet et ostendet solum esse iustum, omnisque iustitiæ fontem et parentem: ita Cyrillus l. 6.

Tropologice S. Bernard. in parvis serm. 21. *Spiritus sanctus*, ait, *arguit mundum de peccato, quod dissimulat: de iustitia quam non ordinat, dum sibi, non Deo eam dat: de iudicio, quod usurpat, dum tam de se, quam de aliis temere iudicat.*

Quia ego ad Patrem vado.) q. d. Mundo et mundanis scandalum est, ex eoque arguunt me esse iniustum et impostorem, quia cum ego videar esse homo communis et merus, non divinus, nova tamen et paradoxa doceam: sed mox contrarium eis patebit, me scilicet a Deo Patre missum in terras, ut morte mea in cruce mundum Deo Patri reconciliem, et ad ius filiorum eveham: quia scilicet ascendens in cælum ad eum redibo, ut mundus amplius me non videat, nec infirmæ carnis meæ visu scandalizetur; indeque mittam Spiritum sanctum, qui fideles in me credentes iustificabit et sanctificabit: unde clarum toti mundo evadet, me non esse merum hominem, sed hominem Deum, mundi iustificatorem et salvatorem: ita Leont. Chrysost. Theoph. Euthym. Addit Chrysost. Spiritum sanctum ad invocationem nominis Iesu sua dona et gratias in fideles distribuisse.

Et iam non videbitis me.) Non loquitur de personis, sed de genere, q. d. Homines quales vos estis, non videbunt me. Dixit autem, *non videbitis me,* potius quam, non videbunt me; quia Apostoli, non mundus, eum in cælum scandentem conspecturi erant, q. d. Videbitis quidem me ad Patrem ascendentem, sed ulterius in hac vita me non videbitis: ita Maldon. Ribera et alii.

A

Addit Toletus hoc dicere Christum, ut significet non opus esse, ut iterum veniat in mundum passurus et moriturus: unica enim morte consumavit iustitiam pro omnibus præteritis, præsentibus et futuris. Vado, inquit, ad Patrem meum et vestrum, nec iam videbitis me iterum in hoc sæculo, sicut adhuc vidistis, quasi iterum sit opus mori et pati. Totam enim iustitiam nunc consumavi; ideo mundus arguendus est, et convincendus de iustitia statim post hunc meum discessum: quod scilicet illa iam per me perfecta sit et consumata. Addit S. Augustin. *Arguitur*, ait, *mundus de peccato, quia in Christum non credit; de iustitia vero eorum qui credunt; fidelium enim comparatio infidelium est vituperatio; quia vero infidelium vox esse consuevit, Quomodo credimus quod non videmus? ideo credentium iustitiam sic definivit: Quia ad Patrem vado, et iam non videbitis me: beati illi qui non vident et credunt. Erit itaque vestra iustitia, de qua mundus arguitur, quoniam in me, quem non videbitis, credetis.* Idem S. August. de Verb. Domini serm. 61. *Illi,* ait, *non crediderunt, ipse ad Patrem vadit; illorum ergo peccatum, ipsius autem iustitia: quod enim ad nos venit misericordia est, iustitia vero, quod ad Patrem vadit, secundum illud Apostoli: Propter quod et Deus exaltavit illum.* Idem de Quæst. novi et veteri Testam. quæst. 89. *Per id quod regressus est, probavit se inde venisse.* Et Chrysostom. *Ire ad Patrem argumentum fuit quod irreprehensibilem vitam egisset, ne possint dicere, Peccator est, et non est ex Deo.*

B

De iudicio autem, quia princeps huius mundi iam iudicatus est.) Primo, S. Chrysost. et Euthym. exponunt, q. d. Spiritus sanctus arguet et convincet falsum esse mundi iudicium, quo me iudicabit miracula, hoc est, mira in speciem facere, per opem et præstigias dæmonis: nam ostendet dæmonem a me iudicatum esse, expulsum et damnatum. Vers. 11.

C

Secundo, Theophyl. q. d. Spiritus sanctus condemnabit mundum ignaviæ, eo quod vulneratum et enervatum a Christo satanam ipse mundus prosternere, calcare et vincere noluerit.

Tertio, Cyrill. q. d. Spiritus sanctus redarguet mundum quasi seductum, eo quod in damnato a me dæmone spem suam habeat et collocet, sive quod omisso Deo, diabolum in creaturis et idolis adorarit.

Quarto, Toletus et alii, q. d. Spiritus sanctus ostendet mundo me iustum iudicem esse vivorum et mortuorum, dum faciet ut mundus videat principem suum, id est diabolum, a me iudicari, id est, damnari et expelli: si enim dæmones iudico et damno, multo magis homines.

Quinto et aptissime, q. d. Spiritus sanctus faciet ut mundus videat suum iudicium, id est, condemnationem, quia faciet ut mundus cernat se damnatum in suo capite et principe, puta diabolo, quem colebat et imitabatur, quando efficiet ut Apostoli invocato nomine Iesu eum ex templis et idolis, in quibus eum adorabat mundus, ac ex

D

mentibus et corporibus hominum ab eo possessorum eiiciant, eiusque regnum evertant: quia si Deus angelis peccantibus non pepercit, nec parcet mundo peccanti: et si non pepercit capiti et principi, scilicet diabolo, non parcet quoque membris et subditis eius: ita S. August. Beda, Rupert. Maldon. Ribera, et alii.

Quocirca hoc eodem Christi argumento utuntur S. Iustinus in Dial. cum Tryphone, Tertull. lib. ad Scapulam, et Apolog. cap. 37. Cyprianus ad Demetrianum, Origen. lib. 1. contra Celsum, S. Athanas. lib. de Incarnat. Verbi, Lactantius lib. 2. cap. 6. et alii, ut mundum, id est Gentiles, convincant, cogantque fateri se a Christo et christianismo superatos et damnatos esse, eo quod videant suum principem, id est dæmonem, a Christianis expelli, tam e templis, quam e mentibus et corporibus hominum.

Audi S. August. de Verbis Domini secundum Ioann. serm. 60. *Hoc ipso quod foras missus est, iudicatus est; et de hoc iudicio mundus arguitur, quia frustra de dia-*

bolo queritur, qui non vult credere in Christum, quem iudicatum, id est, foras missum, et propter nostram exercitationem forinsecus expugnare permissum, non solum viri, sed etiam mulieres et pueri Martyres vicerunt. Idem in Ioan. hoc loco: *Iudicatus, id est, iudicio æterni ignis irrevocabiliter destinatus; et de hoc iudicio mundus arguitur, quia cum suo principe iudicatur, quem superbum et impium imitatur. Credant itaque homines in Christum, ne arguantur de peccato infidelitatis, quo peccato omnia detinentur; transeant in numerum fidelium, ne arguantur de iustitia eorum, quos iustificatos non imitantur; caveant futurum iudicium, ne cum mundi principe damnentur, quem imitantur.*

Vers. 12. ADHUC MULTA HABEO VOBIS DICERE (de fidei mysteriis, de Gentium conversione, de Ecclesiarum fundatione et gubernatione, de sacerdotibus et Episcopis, totoque ordine hierarchico instituendo, etc.) SED NON POTESTIS PORTARE MODO.) Id est, nunc non potestis ea capere, mens vestra nondum sustinet tantum rerum pondus audire et comprehendere: tum quia adhuc imbecilla est et rudis, ac carnalibus Iudæorum ritibus assueta, tam sublimia et spiritualia necdum concipere potest; tum quia totam eam occupat tristitia, quæ non sinit eam ad tam multa et grandia attendere et assurgere; sed mox mittam vobis Spiritum sanctum, qui vos illuminando idoneos et capaces reddet, ut ea portare et comprehendere possitis: ita S. Chrysostom. Cyrill. Theophyl. et S. August. Excitat Christus Apostolos, ut ipsi animos attollant, ac desiderium concipiant, ad tanta mysteria per adventum Spiritus sancti cognoscenda. Hinc disce, Apostolos et Ecclesiam sensim in cognitione mysteriorum fidei profecisse et crevisse, sicut solis lumen crescit a diluculo gradatim usque ad meridiem. Unde Ecclesia *progreditur quasi aurora consurgens*, Cant. 6. 9. Sic et quilibet fidelis sensim in fide et sanctitate proficit, iuxta illud Prov. 4. 18. *Iustorum semita quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectam diem.* Vide ibi dicta.

Vers. 13. CUM AUTEM VENERIT ILLE (Paracletus) SPIRITUS VERITATIS (ob causas quas recensui 14. 17.) DOCEBIT VOS OMNEM VERITATEM.) Quam scilicet vos in hac vita scire convenit, tum ut vos ipsos, tum ut omnes Gentes in viam salutis dirigatis: ita Cyrill. Theophylactus, Euthymius. Nam alioqui omnem omnino veritatem non in hac vita, sed in cælo eos docturus erat: ita S. August. et Beda. Pro *docebit* Græce est ὁδηγήσει, id est, ducet recta via ad veritatem quasi dux viæ; Syrus, *deducet vos in omnem veritatem.* Via enim veritatis est studium, vestigatio S. Scripturæ, libri Patrum, oratio et invocatio Spiritus sancti: hisce enim quasi viis pervenitur ad veritatem. Hinc rursum patet Spiritum sanctum sensim docuisse Apostolos plura et maiora mysteria, ita ut Apostoli pedetentim in eorum cognitione profecerint. Nam in Pentecoste ipsum non docuisse omnia, patet Act. 10. ubi diu post eam S. Petro revelavit Evangelium prædicandum esse non solum Iudæis, sed et Gentibus, ac in primis Cornelio Centurioni: et Actor. 15. Gentes non esse circumcidendas, nec obligandas ad servandam legem Mosi. Quocirca Ecclesia feria IV. Pentecostes sic orat: *Mentes nostras, quæsumus Domine, Paracletus, qui a te procedit, illuminet, et inducat in omnem, sicut tuus promisit Filius, veritatem.*

NON ENIM LOQUETUR A SEMETIPSO (Syrus, *ex mente sui ipsius:*) SED QUÆ AUDIET LOQUETUR.) Primo, S. Chrysost. exponit, q. d. Spiritus sanctus non loquetur contraria iis, quæ ego locutus sum et docui, sed conformia: nam quæ audiet a me, loquetur. Sic et Cyrillus, Theoph. Rupert. et Maldonat. Addit Chrysost. homil. 77. hoc adiici, ne quis ex eo quod dixit Spiritum sanctum docturum omnem veritatem, opinetur ipsum esse maiorem Filio, qui omnem veritatem non docuit.

Spiritus sanctus non loquetur a semetipso, cur?

Secundo, S. Ambros. lib. 2. de Spiritu sancto cap. 12. *Non loquetur a semetipso*, id est, inquit, non sine Patris et mea communione, q. d. Non loquetur nisi ea quæ audit: quare quæ ipse loquetur, etiam Pater et filius loquentur.

Tertio, S. August. Spiritus sanctus non loquitur a semetipso, hoc est, inquit, non est a seipso, sed spiratur a Patre et Filio.

Quarto, optime exponas iungendo secundum et tertium sensum, q. d. Spiritus sanctus *non loquetur a semetipso*, hoc est, non sine meo et Patris arbitrio, quia non ex se est, sed ex Patre et me est; et quod subsistit et loquitur, a Patre et a me illi est, ait Didymus lib. de Spiritu sancto. Igitur τὸ *non loquetur a semetipso* Christus explicat per antithetum dicens, *Sed quæ audiet loquetur.* Alludit ad homines, qui dicuntur loqui a semetipso cum quid fabulantur et fingunt: hi enim non ex re et rei veritate, sed ex cerebri sui fictione loquuntur. *Loqui* ergo *a semetipso* est fingere, fallere, mentiri, quod facere nequit Spiritus sanctus. Rursum voluit Christus docere originem veritatis, æque ac Spiritus sancti, esse tam Patrem, quam se; quare Spiritum sanctum eamdem veritatem docturum, quam ipse docuerat: quia *quæ audiet*, id est, quæ ab æterno audivit, audit et audiet semper, sive quæ cum essentia divina haurit tam a Patre quam a Filio, hæc loquetur. Simili modo superius Christus sæpe dixit, se non ex seipso loqui, sed ea quæ audivit a Patre: Patri enim convenit auctoritas originis, uti essentiæ, sic et scientiæ. Audi S. Augustinum tract. 99. *Audire illi scire est, scire vero esse. Ab illo a quo procedit, illi est essentia, scientia et audientia. Semper audit Spiritus sanctus, quia semper scit.* Et Didymus: *Loqui Patrem, et audire Filium eiusdem naturæ in Patre et Filio, consensusque significatio est. Spiritus vero sanctus, qui est Spiritus veritatis et sapientiæ, non potest Filio loquente audire quæ nescit, cum hoc ipsum sit, quod profertur a Filio, id est, procedens veritas a veritate, consolator a consolatore, Deus de Deo.*

Rursum S. August. tract. 99. *Non moveat,* inquit, *quod verbum futuri temporis positum est: est enim illa sempiterna audientia, quia sempiterna scientia. In sempiterno autem, sine initio et fine cuiuslibet temporis verbum ponitur, nec mendaciter dicimus Fuit, et Est, et Erit; fuit quia nunquam defuit; erit, quia nunquam deerit; est, quia semper est.*

ET QUÆ VENTURA SUNT ANNUNTIABIT VOBIS.) q. d. Spiritus sanctus docebit vos omnem veritatem, quæ vos et vestrum officium concernit, non tantum præteritam et præsentem, sed et futuram; ac proinde vos non tantum Apostolos et Evangelistas, sed et Prophetas constituet, indendo vobis donum prophetiæ. Hoc enim habuisse Apostolos patet Actor. 11. 28. et 20. 29. et 21. 11. Imo Apocalypsis S. Ioannis fere est continua prophetia. Decebat enim Apostolos priscis Prophetis non esse inferiores, sed superiores. Unde Didymus lib. de Spiritu sancto: Per Spiritum veritatis, ait, futurorum Sanctis scientia certa conceditur: unde et Prophetæ futura quasi præsentia intuebantur. Spiritus sanctus enim est Spiritus veritatis, qui scilicet novit et revelat omnes veritates, etiam futuras. Est enim Spiritus æternæ sapientiæ, quæ amicos Dei et Prophetas constituit, Sapient. 7. 27. Causam dat S. Chrysost. Excitavit, ait, per hoc Apostolorum mentem: ad nihil enim ita avidum est genus humanum, ut ad sciendum futura. Ab hac ergo sollicitudine eos liberavit, ostendens futura eis revelanda, ne incauti errarent.

Anagogice Beda: *Ventura annuntiabit,* id est, gaudia cælestis patriæ ad memoriam reducet: nuntiabit etiam mala, quæ vobis pro confessione Christi ventura sunt. Et Interlin. Non solum, ait, quæ futura sunt in tempore annuntiat, sed magis æterna, quorum amore inflammat.

ILLE ME CLARIFICABIT.) Id est, glorificabit, ostendendo me esse Dei Filium, Messiam doctorem et salvatorem mundi. Audi S. August. *Ille me clarificabit, diffundendo in cordibus charitatem, et spirituales faciendo, declaravit eis Filium Patri esse æqualem, quem secundum carnem prius tantummodo noverant. Item per ipsam charitatem fiducia repleti Apostoli, et timore depulso, annuntiaverunt hominibus Christum, et sic eius fama toto orbe diffusa est: quod enim facturi erant in Spiritu sancto, hoc eumdem Spiritum dixit facturum.* Vers. 14.

QUIA DE MEO (Arabicus, *de eo quod est mihi*) ACCI-

De meo accipiet, quid? PIET.) Scilicet a me meam essentiam divinam, ait Nazianz. orat. de fide, ac consequenter meam voluntatem et scientiam; hanc enim vobis annuntiare debet, inquit Cyrill. Chrysostom. Iansenius, Toletus et alii. Audi Didymum: *Dans Filius non privatur his quæ tribuit, nec cum damno suo impartitur aliis, nec Spiritus sanctus accipit quod ante non habuit; sic est intelligendus Spiritus sanctus a Filio accipere, ut una cognoscatur dantis et accipientis substantia; sic et Filius a Patre accipit ea in quibus subsistit.*

Aliter Maldonatus, q. d. *De meo accipiet*, id est, meo nomine veniet, nec aliam quam meam doctrinam vobis quasi legatus meus exponet. Sed hoc videtur alienius. Perperam Nonnus vertit, *De meo Patre accipiet*, quasi Spiritus sanctus a Patre solo procedat, non a Filio. Non enim ait Christus: Ille Patrem clarificabit quia de Patre accipiet, sed, *ille me clarificabit quia de meo accipiet.*

Ex hoc loco Patres, imo Concil. Florent. sess. 25. probant Christi divinitatem et processionem Spiritus sancti a Filio, æque ac a Patre. Citat eos fuse Maldon. hic in fine huius versus, et Bellar. l. 2. de Christo c. 24. et 25. Unde docte Theodorus Heracleotes in Catena Græcor. hoc loco: *Spiritus sanctus*, inquit, *testis fuit divinitatis Unigeniti, cum ex eius esset essentia, essentiamque eius declararet;* nec enim spirari potest Spiritus sanctus, nisi ab eo qui est Deus.

Dices: Cur ergo Christus non dixit, Me accipiet, sed *de meo*. Resp. quia Spiritus sanctus a Filio non accipit totum quod est in Filio: non enim accipit filiationem, sed essentiam, ex qua et filiatione constituitur Filius secundum nostrum modum concipiendi. Et sic explicat Christus v. seq. dicens: *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi, Quia de meo accipiet.* Unde patet το *de meo*, idem esse cum τω *omnia quæ habet Pater, mea sunt;* scilicet ipsa deitas cum omnibus suis attributis. Hinc Theophyl. exponit: *De meo*, id est, de thesauro divinitatis, qui est in me, *accipiet*. Perperam ergo hæretici ex τω *de meo*, contendebant Spiritum sanctum non natura, sed participatione esse Deum, uti refert S. Augustin. tract. 100. et Cyrill. 13. Thesauri c. 4. participat enim ipsam naturam divinam, quæ nullas habet partes, sed tota est indivisibilis et simplicissima.

ACCIPIET.) Id est, accepit ab æterno, accipit et accipiet semper. Futurum enim omne tempus complectitur, et melius convenit æternitati, quia hæc in æternum durat, uti semper durat spiratio Spiritus sancti. Sensus totius huius loci est, q. d. Ne tristemini, quod me abeunte, vestro doctore privemini: nam mittam Spiritum sanctum, qui cum merus sit Spiritus divinus, docebit vos omnia, quæ salutis et Spiritus sunt: eo autem docente ego vos doceo, quia a me accipit omnia, a quo procedit; ille claritatem et gloriam meam vobis demonstrabit, quia a me accipiet omnia quæ dicturus est vobis, et ita per ipsum vobis loquar, et me demonstrabo vobis: nec miremini quod de Spiritu sancto dixerim, *De meo accipiet;* nam ego per æternam generationem accepi a Patre omnia, quæ ipse habet; et ideo accepi ab ipso, quod unum sim cum ipso, principium Spiritus sancti: ita Ribera.

Vers. 15. OMNIA QUÆCUMQUE HABET PATER, MEA SUNT: Arabicus, *omnia quæcumque sunt Patri, sunt mihi;* Nonnus, *sors mea sunt omnia quæ habet Pater meus.* Probat Spiritum sanctum a se accipere essentiam et scientiam, ex eo quod omnia quæ habet Pater sua sint (omnia enim sua, excepta paternitate, ait Concil. Florent. Pater generando communicavit Filio) ergo et virtutem spirandi Spiritum sanctum, quam habet, Pater communicavit Filio. Unde explicans subdit: PROPTEREA DIXI: QUIA DE MEO ACCIPIET, ET ANNUNTIABIT VOBIS.) q. d. Ideo dixi, *De meo accipiet*, quia accipiet omnia quæ habet Pater, quæque ipse mihi communicavit; omnia enim quæ Patris sunt, mea quoque sunt, atque ego eadem Spiritui sancto spirando communico, nimirum meam Deitatem, omniscientiam, omnipotentiam, etc. Ita Didymus: *Patris nomine*, ait, *se Filium esse declaravit, non paternitatem usurpavit* (uti voluit Sabellius) *quæ Pater habet iuxta substantiam, id est, æternitatem, immutabilitatem, bonitatem, hæc eadem habet et Filius.* Et S. Hilarius l. 8. de Trinit. *Docet*, ait, *a Patre accipienda, a se tamen accipi, quia omnia quæ Patris sunt, sua sunt, non habet universitas diversitatem.* Hinc rursum colligitur Spiritum sanctum procedere a Filio: quia omnia, quæ habet Pater, habet Filius, excepta paternitate: atqui Pater habet vim et actionem spirandi Spiritum sanctum, ergo eamdem habet et Filius. Confirmatur: quia si Pater et Filius non haberent omnia communia, excepta relatione opposita, distinguerentur plusquam relatione, et proinde distinguerentur substantia; nam Pater ut spirator, non est relativum ad Filium, ergo si ut spirator distinguitur a Filio, distinguitur per spirationem, non ut relatio est, sed ut est forma quædam in Patre subsistens: proinde Pater et Filius in substantia differunt, quæ est hæresis Arriana.

MODICUM, ET IAM NON VIDEBITIS ME: ET ITERUM MODICUM, ET VIDEBITIS ME: QUIA VADO AD PATREM.) Syrus: *Paulisper, et non videbitis me; et iterum paulisper, et videbitis me, quippe qui abeam ad Patrem*, q. d. Modicum tempus (post paucas horas) a Iudæis capiendus, passurus, et in cruce moriturus sum, moxque sepeliendus, et tunc mœsti *non videbitis me:* sed post aliud modicum tempus, iterum *videbitis*. Nam post triduum a morte resurgam, et me vobis videndum magno cum gaudio exhibebo: quoniam paulo post iturus sum ad Patrem, et ascensurus in cælum, ac glorificandus sessione ad eius dexteram: nec enim a morte detineri potero, sed mox eam in me vincam, faciamque ut et vos eamdem vincatis et superetis: ita Chrysost. hom. 78. Cyrill. Leont. Theophyl. Euthym. Ribera, Toletus, Iansen. Mœstos enim de suo abitu Apostolos solatur Christus absentiæ suæ brevitate, quod illa brevis et modica sit futura, ac mox magno gaudio compensanda, et ingenti gloria cumulanda. Vers. 16. Quodnam hic Modicum, et non videbitis me?

Aliter S. Augustin. Beda et Maldonat. q. d. Modico et parvo tempore vobiscum commorabor in terra, scilicet per 40. dies usque ad ascensionem meam in cælum, postquam amplius non videbitis me; sed post aliud modicum tempus huius sæculi, iterum videbitis me, nimirum in die iudicii et communi omnium resurrectione, quando vos in corpore et anima in cælum mecum assumam, beabo et glorificabo: *quia ad Patrem vado*, ut gloriam quam passione mea merui, sedens ad dexteram eius obtineam, ibique cum eo gloriose regnem usque ad diem iudicii, quando redibo, ut vos ad regnum meum transferam: quia tantum huius sæculi tempus, licet plurium sit millium annorum, si comparetur cum Dei æternitate, modicum est et exile instar puncti.

Audi S. Augustin. tract. 101. *Modicum est hoc totum spatium, quod præsens pervolat sæculum. Unde dicit idem Evangelista epist.* 1. cap. 2. *Novissima hora est.* Et post nonnulla: *Hoc modicum longum nobis videtur, quoniam adhuc agitur; cum finitum fuerit, tunc sentiemus quod modicum fuerit: non ergo sit gaudium nostrum quale habet mundus, de quo dictum est: Mundus autem gaudebit; nec tamen in huius desiderii parturitione sine gaudio tristes simus, sed sicut ait Apostolus, spe gaudentes, in tribulatione patientes: quia et ipsa parturiens, cui comparati sumus, plus gaudet de mox futura prole, quam tristis est de præsenti labore.* Hinc Psaltes, et ex eo S. Petrus epist. 2. cap. 3. v. 8. *Unus dies apud Dominum*, inquit, *sicut mille anni; et mille anni sicut dies unus.* Vide ibi dicta.

DIXERUNT ERGO EX DISCIPULIS EIUS AD INVICEM: QUID EST HOC, QUOD DICIT NOBIS: MODICUM, ET NON VIDEBITIS ME: ET ITERUM MODICUM, ET VIDEBITIS ME, ET QUIA VADO AD PATREM? DICEBANT ERGO: QUID EST HOC QUOD DICIT, MODICUM? NESCIMUS QUID LOQUITUR.) Videbatur Apostolis hoc Christi dictum esse obscurum, imo ænigma: nec mirum, cum etiamnum multis Christianis tale esse videatur. Studio id fecit Christus, ut mœstos eorum animos novitate hac phrasis acutæ et involutæ erigeret, et ad eius explicandæ interrogationem impelleret, cui ipse deinde respondens mœstitiam eorum depelleret, vel Vers. 17. et 18.

certe leniret. Causam duplicem dat S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Primam, quod revera dictum hoc in se esset obscurum. Secundam, quod Apostoli mœstitia erant prægravati, et quasi oppressi. Tertiam dat Rupertus, quod Apostoli necdum caperent resurrectionis mysterium, nec certo crederent Christum die tertio a morte resurrecturum. Quartam dant S. Augustin. et Beda, quod τὸ *modicum* a Christo repetitum et inversum turbaret eos. Modica enim voluptas huius vitæ parit in altera, vertiturque in æternum et immensum gaudium, uti dicere solebat S. Franciscus: *Quod enim in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis*, 2. Corinth. 4. 17. Elige.

Vers 19. COGNOVIT AUTEM IESUS, QUIA VOLEBANT (desiderabant, sed mœsti et pavidi non audebant) EUM INTERROGARE.) Cognovit id Christus non ex Apostolorum vultu, gestibus et nutibus; sed vi divinitatis suæ, introspiciendo secretas eorum in mente cogitationes et arcana desideria. Prævenit ergo eorum interrogationem, ut ostenderet se esse cardiagnosten, id est, cordium inspectorem, ideoque Deum: ita Cyrill.

Vers 20. AMEN, AMEN DICO VOBIS: QUIA PLORABITIS, ET FLEBITIS (Arabicus, *ululabitis;* Syrus, *lamentabimini)* VOS, MUNDUS AUTEM GAUDEBIT: VOS AUTEM CONTRISTABIMINI, SED TRISTITIA VESTRA VERTETUR IN GAUDIUM.) Subaudi, et vicissim mundi gaudium vertetur in tristitiam et luctum: ita Rupert.

Primo, S. Chrysost. Cyrill. Leont. Theophyl. Euthym. et Rupertus, qui v. 16. intellexerunt de morte et resurrectione Christi, sic exponunt, q. d. Post modicum tempus, imo post paucas horas, cum videbitis me capi, crucifigi, mori, sepeliri, vos o discipuli mei, de tam acerbo meo vestroque casu lugebitis; mundani vero Iudæi hostes mei gaudebunt, quod me scelerum ipsorum insectatorem morte mulctarint; sed paulo post tristitia et luctus vester vertetur in gaudium, cum tertio die me resurgentem et redivivum videbitis, tuncque Iudæi tristabuntur et indignabuntur, quod me mortem ipsorum calcasse et superasse dolebunt. Hic sensus proprie et primario a Christo intenditur. Explicat enim illud v. 16. *Modicum, et non videbitis me*, etc. Secundario tamen intendit significare Apostolorum persecutiones et afflictiones suis similes, et pro se tolerandas. Unde

Secundo, S. August. Beda et Maldon. qui τὸ *modicum* v. 16. exponunt de tota præsenti vita, totoque huius temporis sæculo, sic explicant, q.d. Vos, o Apostoli, post meum in cælum ascensum, prædicantes meam legem, et fidem, persecutionibus, laboribus et ærumnis afflicti dolebitis et lugebitis: mundani vero gaudebunt, quod vobis dominentur, vosque affligant, crucient et occidant: sed in fine huius sæculi ego veniam et liberabo vos, ut mecum in æterna beatitudine gaudeatis.

Pii hic lugent, sed gaudebunt in futuro. Moral. Pios in hac vita adversis affligi, impios in prosperis exultare docet sæpe sacra Scriptura, ut Iob c. 21. 7. David Psal. 72. v. 2. 3. 4. Habacuc cap. 1. 3. Ierem. cap. 12. 1. idem docet nos quotidiana experientia. Sed eadem docet in exitu et morte pios gaudere, impios lugere, ut patet Lucæ 6. 25. Iacobi 5. v. 2. et 3. Rom. 8. 18. *Difficile, imo impossibile est*, ait S. Hier. epist. 34. ad Iulianum, *ut et præsentibus quis et futuris fruatur bonis, ut et hic ventrem, et ibi mentem impleat, ut de deliciis transeat ad delicias, ut in utroque sæculo primus sit, ut et in cælo, et in terra appareat gloriosus.* Gnomæ.

Quocirca Tertull. lib. de Spectac. cap. 28. hæc Christi verba eleganter et pathetice pertractans: *Vicibus*, inquit, *disposita res est. Nunc illi lætantur, nos conflictamur: Sæculum, inquit, gaudebit, vos tristes eritis. Lugeamus ergo dum Ethnici gaudent, ut, cum lugere cœperint, gaudeamus; ne pariter nunc gaudentes, tunc quoque pariter lugeamus. Delicatus es, Christiane, si et in sæculo voluptatem concupiscis, imo nimium stultus, si hoc existimas voluptatem.* Et paulo post: *Dicas velim: Non possumus vivere sine voluptate, qui mori cum voluptate debebimus?*

A *Nam quod est aliud votum nostrum, quam quod et Apostoli, exire de sæculo, et recipi apud Dominum? Hæc voluptas, ubi et votum.* Mox fidelium gaudia huius vitæ hæc assignat: *Quæ maior voluptas, quam fastidium ipsius voluptatis, quam sæculi totius contemptus, quam vera libertas, quam conscientia integra, quam vita sufficiens, quam mortis timor nullus, quod calcas deos nationum, quod dæmonia expellis, quod medicinas facis, quod revelationes petis, quod Deo vivis? Hæ voluptates, hæc spectacula Christianorum, sancta, perpetua, gratuita*, etc. *Ad signum Dei suscitare, ad tubam angeli erigere, ad martyrii palmas gloriare. Aspice impudicitiam deiectam a castitate, perfidiam cæsam a fide, sevitiam a misericordia contusam, petulantiam a modestia obumbratam, et tales sunt apud nos agones, in quibus ipsi coronamur.* Et mox: *Quæ illa exultatio angelorum, quæ gloria resurgentium Sanctorum? quale regnum exinde iustorum? qualis civitas nova Ierusalem?*

B Idipsum 700. annis ante prævidens Isaias graphice describit cap. 65. 14. *Ecce servi mei comedent, et vos esurietis: ecce servi mei bibent, et vos sitietis: ecce servi mei lætabuntur, et vos confundemini: ecce servi mei laudabunt præ exultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis.* Vide ibi dicta.

Hinc S. Cæcilia Evangelium Christi semper gestans in pectore, illudque prædicans, Tiburtium pluresque alios ad Christum convertit, quibus hoc in primis inculcabat: *Nolite, o filii hominum, huius vitæ fugientem quærere lætitiam, ut lætitiam illius vitæ æternam possideatis, quæ hanc vitam excipit. In hac enim vita breve tempus vivitis: in illa vero in omne ævum.* Cumque Almachius præfectus eam cum suis insipientem assereret, quod, spretis huius mundi gaudiis, austeram et lugubrem Christianorum vitam amplexa foret: resp. S. Valerianus S. Cæciliæ sponsus: *Veniet tempus, quo accipiemus millecuplos fructus nostræ afflictionis; et nobis lætantibus, flebunt illi qui nunc efferuntur lætitiis: est enim nunc tempus seminandi. Qui ergo* C *in hac vita seminant, quæ sunt ad tempus, lacrymas, in illa beata et æterna vita metent gaudium sempiternum.* Exempla.

Denique S. Cyprian. tract. de Mortal. ex hac Christi gnome, evincit in peste et morte Christiano non esse tristandum, sed gaudendum, quod per eam ad Christi visionem et summum gaudium veniat. Audi eum: *Cum ergo Christum videre gaudere sit, nec possit esse gaudium nostrum, nisi cum viderimus Christum, quæ cæcitas animi, quæve dementia est, amare pressuras, et pœnas, et lacrymas mundi, et non festinare potius ad gaudium, quod nunquam possit auferri?*

MULIER CUM PARIT, TRISTITIAM HABET, QUIA VENIT HORA EIUS (ut magno labore et dolore parturiat:) CUM AUTEM PEPERERIT PUERUM, IAM NON MEMINIT PRESSURÆ PROPTER GAUDIUM, QUIA NATUS EST HOMO IN MUNDUM.) Syrus: *Mulier cum parit, ægritudine afficitur, quia venit dies partus eius: cum autem pepererit filium, non meminit angoris, propter gaudium illud quod natus sit homo in mundo;* quia scilicet mater videt infantulum, D quem enixa est, quem sperat in vita sibi auxilio fore et honori, in morte vero eumdem post se successorem et superstitem in mundo relinquere, ut per eum stirps sua et familia propagetur. Quia enim homines optant semper esse et vivere, nec id in seipsis consequi possunt, cum mortis legibus subiaceant; hinc gaudent filios edere, ut in illis perdurent, et quasi æternitatem quamdam consequantur. Sic regina gaudet cum primogenitum peperit, quia regem se peperisse censet. Vers. 21.

Apposita est hæc Christi parabola, qua passionis et mortis suæ tempus comparat parturitioni, resurrectionem vero gaudio post partum. Christus enim in passione cruciatus fuit doloribus et angoribus, instar mulieris parturientis; at peracto partu, cum se merito mortis suæ resurgentem vidit, nosque similiter resurrecturos cognovit, mirifice gavisus est, et magno gaudio Apostolos et fideles omnes perfudit. Hos enim quasi infantulos suos parturiit, pro iis moriens in cruce: ita S. Chrysost. Cyrill. Theophyl.

Euthym. Simili modo, iuxta sensum S. August. et Bedæ paulo ante datum, idem applices persecutionibus et doloribus Apostolorum et fidelium in hac vita, ac gaudio et exultationi eorumdem in communi omnium resurrectione, de quo mox plura.

Puerum.) Quia, ut ait S. August. maius gaudium esse consuevit quando non puella, sed puer (masculus) nascitur, ut mystice significetur fideles debere esse masculo et virili animo, ad fortia agendum et patiendum: vocati enim sunt ad cælestium contemplationem; imo cæli expugnationem, non ad mollitiem huius sæculi, ait Interlin. Porro puer hic mox homo vocatur, cum dicitur: *Natus est homo in mundum;* ut significetur resurrectio Christi: per resurrectionem enim Christus quasi denuo natus est, non puer, sed homo et vir perfectus: ita Chrysost. Non dixi *puer*, inquit, *sed homo*, occulte suam resurrectionem insinuans, æque ac nostram post mortem beatitudinem, tunc enim nascemur in vitam æternam, ait Alcuinus. Unde Beda: *Non debet*, inquit, *videri novum, si natus dicatur qui ex hac vita migraverit: ut enim procedens de matris utero in hanc lucem ingreditur, ita solutus a carnis vinculis ad lucem æternam sublimatur. Unde Sanctorum solemnia non funebria, sed natalitia vocantur.*

Dolori parturientis cur comparatus dolor discipulorum. Porro dolori parturientis recte comparatur dolor discipulorum: Primo, quia uterque fuit acerbissimus, ac acerbior est in partu masculi quam fœminæ, ait August. tract. 101. Secundo, quia uterque est brevis: ita Chrysost. serm. 78. Tertio, uterque est periculosus. Quarto, uterque vertitur in gaudium, ille nativitatis pueri, hic resurrectionis Christi et discipulorum: ita Cyrill. Quinto, sicut idem puer natus est causa doloris dum paritur, et gaudii dum natus est: sic idem Christus morte sua magnum dolorem creavit discipulis; resurrectione vero sua magnam lætitiam. Sexto, utriusque gaudium est mirificum et summum, quod omnem præcedentem dolorem absorbet.

Vers. 22. Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum: et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.) Est postparabola, sive applicatio parabolæ, eius scopum fructumque significans. *Et*, id est *sic*, similiter, simili modo. Connectit enim similia, scilicet mulierem parturientem cum patiente Christo et Apostolis, q. d. Sicut mulier parturiens cruciatur et gemit, edita vero prole gaudet: sic et vos in mea passione et morte imminente tristabimini, sed die tertio resurgens, et quasi ex sepulcro renatus videbo vos, tuncque mire gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet, sed vobis manebit perenne, quia immortalis et gloriosus resurgam, nec amplius mori potero, sed semper vivam vitam beatam, ut vobis in omni persecutione et afflictione adsim et opituler, vosque omnibus adversis superiores efficiam, et tandem glorioso martyrio coronem, itaque ad cælestia gaudia traducam, quæ nemo tollet a vobis, quia erunt sempiterna. Primo ergo loquitur Christus de gaudio Apostolorum ob suam; secundario vero, ob ipsorummet resurrectionem, felicitatem et gloriam uti iam dixi. Hanc enim parturit labor et dolor huius vitæ, sicut prolem parit parturitio puerperæ.

Præclare S. Cyprianus ad Demetrianum: *Pœnam*, ait, *de adversis mundi ille sentit, cui et lætitia et gloria omnis in mundo est. Ille mœret et deflet, si sibi male sit in sæculo, cui bene non potest esse post sæculum, cuius vivendi fructus omnis hic capitur, cuius hic solatium omne finitur, cuius caduca et brevis vita hic aliquam dulcedinem computat et voluptatem; quando istinc recesserint, pœna iam sola superest ad dolorem. Cæterum nullus iis dolor est de incursatione malorum præsentium, quibus fiducia est futurorum bonorum. Denique nec consternamur adversis, nec frangimur, nec dolemus, neque in ulla aut rerum clade, aut corporum valetudine mussitamus: spiritu magis quam carne viventes, firmitate animi infirmitatem corporis vincimus.* Et inferius pluribus interiectis: *Viget apud nos spei robur, et firmitas fidei, et inter ipsas sæculi labentis ruinas erecta mens est et immobilis virtus, et nunquam non læta patientia, et de Deo suo semper anima secura.*

A Tristitiam habetis.) Tristamini ob meum abitum ad mortem, deinde post mortem meam tristabimini ob persecutiones et cruces vobis ingruentes. Sic et tristabuntur cæteri fideles, qui per lacrymas et pressuras ad gaudia æterna contendunt, ait Alcuinus. Porro, ut advertit S. August. in hisce pressuris *non sumus sine gaudio tristes, sed sicut dicit Apostolus, spe gaudentes: nam et mulier parturiens, cui comparati sumus, plus gaudet de mox futura prole, quam tristis est de præsenti dolore.*

Tropol. mens peccatoris pœnitentis, item mens iusti, cum meditatur martyrium, ingressum Religionis, vel aliud opus arduum et heroicum, est quasi mulier parturiens, quia magno labore et dolore fœtum conversionis suæ, martyrii, Religionis, etc. enititur et parit. Lege S. August. in Confess. lib. 8. cap. 8. ubi narrat quanto molimine parturierit propositum novæ vitæ. Hoc est quod ait Isaias cap. 26. *Sicut quæ concipit, cum appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus suis: sic facti sumus a facie tua Domine. Concepimus, et quasi parturivimus, et peperimus spiritum.* Sed hæc parturitio parit ingens gaudium. Impii vero similiter parturiunt sua scelera cum ingenti labore et dolore, sed hic vertitur in æternum gehennæ tormentum, iuxta illud Isaiæ 59. *Conceperunt dolorem, et pepererunt iniquitatem.* Et Psal. 7. *Ecce parturiit iniustitiam, concepit dolorem, et peperit iniquitatem.* De his dictum est Sapient. 2. *Lassati sumus in via iniquitatis, ambulavimus vias difficiles*, et reliqua.

Rursum prædicator, confessarius et quivis alius, qui animas Deo lucrari satagit, id facit cum magna parturitione. Unde S. Gregorius lib. 30. Moral. cap. 9. talem comparat cervæ parturienti, quæ difficillime parit, ideoque præ dolore rugit. Explicans enim illud Iob c. 39. 1. *Numquid*, etc. *parturientes cervas observasti? Perpaucorum est pensare*, inquit, *quis labor sit in prædicationibus Patrum; quantis doloribus, quasi quibusdam conatibus animas in fide et conversatione parturiunt, quam caute se observatione circumspiciunt, ut sint fortes in præceptis, compatientes in infirmitatibus, in minis terribiles, in exhortationibus blandi, in ostendendo magisterio humiles, in rerum temporalium contemptu dominantes, in tolerandis adversitatibus rigidi; et tamen dum vires suas sibimet non tribuunt, infirmi: quantus sit eis dolor de cadentibus, quantus de stantibus timor; quo fervore alia adipisci appetunt, quo pavore alia adepta conservant.*

Et gaudium vestrum nemo tollet.) Quia gaudium ipsorum Christus est, qui iam non moritur, ait Interlin. Rursum id verius erit in cælo. Unde S. August. *Nec vero finis nobis sufficit*, inquit, *nisi cuius nullus est finis.*

Et in illo die me non rogabitis quidquam.) Græcum ἐρωτήσετε, et Latinum *rogabitis* duo significat. Primum, Vers. 23.
proprie *interrogabitis*, ut vertit Syrus, et sic legunt nonnulli codices Latini. Secundum, petetis, orabitis, postulabitis, iuxta illud c. 14. 16. *Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis.*

Primo ergo, Cyrillus priore modo accipit, refertque ad diem resurrectionis et Pentecostes, q. d. Cum resurrexero et Spiritum sanctum misero in Pentecoste, non erit opus me quidquam interrogare, quia partim ego resurgens, partim Spiritus sanctus adveniens docebit vos omnia, quæ ad vestrum officium et apostolatum spectant. Multa enim discipuli ignorantes rogarant Christum, ut, *Domine quo vadis? Quomodo possumus viam scire? Ostende nobis Patrem. Cur manifestas te nobis, non mundo?* ut patet cap. 14. v. 5. 8. 22. et hic v. 17. non intelligentes τὸ *modicum*, volebant eum interrogare: Christus ergo apposite eis respondit, brevi se per Spiritum sanctum ita illuminaturum illos, ut quasi θεοδίδακτοι non opus habeant quidquam amplius interrogare eorum quæ ante adventum Spiritus sancti rogare solebant, uti paulo ante eum rogarunt: *Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel?* Actor. 1. Sic et Euthym.

Secundo, S. Chrysost. homil. 78. Theophyl. Ribera et alii τὸ *rogabitis* exponunt *petetis, orabitis, postulabitis*, q. d. In illo die cum ad vos per resurrectionem redibo, non

indigebitis me rogare, et in vestris necessitatibus precari, sed satis vobis erit invocatio mei nominis apud Patrem, ut me etiam absente omnia ab illo impetretis. Huic expositioni favet id quod sequitur: *Amen, amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.*

Tertio, S. August. tract. 101. utrumque sensum iam datum iungit, refertque ad diem cælestis gloriæ: tunc enim non opus erit quidquam interrogare vel obsecrare, cum omnia abunde per gloriam suggerantur et suppeditentur. Audi S. August. *At postquam resurrexit, interrogatum legimus a discipulis, quando regnum restitueret Israel; rogatus est etiam a Stephano, cum esset in cælo, ut spiritum eius susciperet; puto ergo quod hic dicit referendum esse ad tempus, quo videbimus eum sicuti est, ubi nihil desiderandum remanebit, nihil quærendum latebit.*

Amen, Amen dico (in veritate, verissime et certissime promitto. S. Augustin. ait, *iuro;* censet enim ipse *amen* esse iuramentum) vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.) Est nova hæc Apostolorum consolatio, novum quoque documentum eis datum a Christo, ut eo se absente utantur, ad omnia quibus egent impetrandum a Patre, nimirum petendo ea ab ipso in nomine Christi, q. d. Nolite, o discipuli, tristari de meo abitu et absentia, quia certo vobis promitto Deum Patrem vobis daturum quidquid in nomine meo petieritis. Petite ergo et accipietis. Solebatis omnia quibus egebatis, a me petere; nunc ego abeo, et mei loco Patrem substituo: quod a me petebatis, petite a Patre; ille tam facile, tam amanter et liberaliter vos audiet et exaudiet, sicut ego vos audire et exaudire solebam. Nec absentiam causemini, vel distantiam, quod Pater sit in cælis, vos vero in terris. Nam et Pater in terris est, cum sit ubique, imo intra vos est, in anima et mente vestra est, non tantum per essentiam, præsentiam et potentiam, sed et per gratiam. Anima enim vestra eius est sedes et templum, in qua ipse a vobis laudari, orari et invocari cupit. Ibi ergo eum vobis præsentem, imo familiarem et intimum invocate: ibi ipse vos exaudiet.

Promissio Christi de impetratione orationum expeditur.

Singula verba habent emphasim. Primo, *dico vobis,* q. d. Vobis hoc spondeo, quia vos estis intimi mei amici, discipuli et Apostoli, quos ego summe diligo, ut vestri curam singularem geram, vobisque de omnibus provideam. Primario ergo, hæc Christus dicit Apostolis; secundario, fidelibus omnibus quavis ætate viventibus, quia horum personam sustinebant, et hos repræsentabant Apostoli.

Secundo, *quidquid,* scilicet vobis salutare, et Deo honorificum, quod sit aliquid (solidum et utile, Deoque gratum) non nihil, ait Interlin. Et S. August. Aliquid, inquit, quod non in comparatione beatæ vitæ sit nihil. Qui ergo petit rem illicitam vel noxiam, ut vindictam de inimicis, non exauditur, quia non petit aliquid (salutiferum) sed nihil; peccatum enim est non ens, et quasi nihil. Licet quidem res temporales et adiaphoras, ut sanitatem, opes, officium, dignitatem petere a Deo; sed illas referre oportet ad finem honestum, ut scilicet per ea magis placeamus Deo, ac plura bona opera exercere possimus.

Tertio, *petieritis:* Græce αιτητε, id est, poposceritis, oraveritis, precabimini, imploraveritis, contenderitis, expostulaveritis, mendicaveritis, invocaveritis scilicet, uti decet et par est, nimirum primo, humiliter; secundo reverenter; tertio, fiducialiter; quarto, ardenter; quinto, perseveranter.

Quarto, *Patrem,* q. d. Magna spe et amore petite, quasi filii a patre: ipse enim paterno affectu vos summe diligit.

Quinto, *in nomine meo,* id est, per me et mea merita, non per vestra, de quo mox plura.

Sexto, *dabit vobis,* secure et certe, si ita petatis; uti oportet.

In nomine meo.) q. d. Abiturus relinquo vobis nomen meum, hoc allegate apud Patrem, et omnia obtinebit. Ostendit nominis sui virtutem, ait Chrysost. solum enim nominatus apud Patrem, facit mirabilia, q. d. Ne existimetis de reliquo me non futurum vobiscum, aut vos derelictos: nomen enim meum magnam dabit securitatem. Hæc Chrysost.

Quid est in nomine Christi petere? Resp. I.

Quæres, quid est petere in nomine Christi? Resp. Primo, S. Gregor. hom. 27. *Nomen filii Iesus est, Iesus autem salvator, vel etiam salutaris dicitur: ille ergo in nomine Salvatoris petit, qui illud petit, quod ad veram salutem pertinet. Nam si id quod non expedit petitur, non in nomine Iesu petitur Pater. Unde et eisdem Apostolis adhuc infirmantibus Dominus dicit: Usque modo non petistis quidquam in nomine meo, ac si aperte diceretur: Non petistis in nomine Salvatoris, quia nescitis quærere æternam salutem. Hinc est quod et Paulus non exauditur, quia si liberaretur a tentatione, ei non prodesset ad salutem,* 2. Corinth. 12. Et inferius: *Pensate petitiones vestras, videte si in nomine Iesu petitis, id est, si gaudia salutis æternæ postulatis. In domo enim Iesu, Iesum non quæritis, si in æternitatis templo importune pro temporalibus oratis. Ecce alius in oratione quærit uxorem, alius petit villam, alius postulat vestem, alius dari sibi deprecatur alimentum.* Et S. Aug. *Non petitur,* ait, *in nomine Salvatoris, quidquid petitur contra rationem salutis, et qui sentit de Christo, quod non est de unico Dei Filio sentiendum, non petit in eius nomine: accipit autem, qui ut debet petit, quando debet accipere; quædam enim non negantur, sed ut congruo dentur tempore, differuntur.*

Sic et Beda, Rupertus et S. Thom. Hæc vera sunt, sed symbolica, non litteralia.

II. Secundo ergo, magis ad litteram, S. Cyrillus, et ex eo Iansen. In nomine meo, dicit, inquit, ut Christus se mediatorem et collargitorem ostendat: nam quatenus Deus, nobis cum Patre bona largitur; quatenus mediator est, nostras preces ad Patrem adducit, ipse enim nobis libertatem atque fiduciam ad Patrem largitur.

III. Tertio, Euthym. *In nomine meo,* inquit, hoc est tamquam mei, tamquam Christiani.

IV. genuinus. Quarto, et genuine, S. Chrysost. Theophyl. Tolet. et alii, petere in nomine Christi, inquiunt, est petere per Christum, sive per Christi merita, dignitatem et auctoritatem. Christus enim sua passione et morte meruit, ut quod eius nomine petimus, a Deo impetremus. Quare impetratio hæc respectu nostri est gratia, respectu Christi est quasi iustitia. Nomen eius in Script. significat vires, virtutem, merita, gratiam, dignitatem, auctoritatem. Petere ergo in nomine Christi, est petere allegando merita Christi, in iisque confidere, non in suis propriis; ut Deus non in nostram indignitatem et peccata, sed in faciem Christi sui respiciat, et ob eius sanctitatem et merita nobis donet, quod non meremur. Christus ergo hic non solum Deum, sed Deum incarnatum, obedientem usque ad mortem crucis significat. Hic enim meruit ut Pater nostras preces exaudiat. Sic explicat Ecclesia, quæ omnes orationes suas concludit: *Per Dominum nostrum Iesum Christum.* Sic Iudæi orabant Deum per merita Abraham, Isaac et Iacob parentum suorum: Christiani vero per merita Christi, qui in infinitum illorum merita superat.

V. Quinto, Ribera sic explicat: Petite *in nomine meo,* hoc est, petite quasi a me missi, quasi ego per vos hoc petam a Patre; sicut rex a Pontifice petit quidpiam per legatum suum. Petite, non quasi vobis donandum, sed mihi; sicut fratres Ioseph rogant, ut iniquitatem ipsorum condonet patri, quasi pater illam in se susceperit et postulet illam sibi condonari, non fratribus, Genes. 50. Simili enim modo Christus donat nobis sua merita, suam auctoritatem et gratiam, quam habet apud Patrem, ut per illam petamus.

Hinc rursum, petere in nomine Christi, est petere ea quæ Christus nobis cupit, et dari nobis vult, scilicet quæ ad salutem animæ spectant. Unde hæc oratio est efficax, et exauditur a Deo. Quocirca valde pia et efficax est illa nonnullorum oratio: Domine da mihi hoc, quod Christus Dominus in me desiderat, quod ipse mihi dari cupit, pro quo ipse moriens in cruce oravit, et mihi donari postulavit. Rursum quod B. Virgo mihi optat, quod ipsa pro me precatur: ipsa enim me, meamque salutem adamat, et melius me novit, quid mihi ad eam sit utilius. Hic sensus

pius est, sed quartus magis litteralis et genuinus.

Dabit vobis.) Dices: Experimur multos multa petere a Deo, nec impetrare: quomodo ergo hic dicitur, *Dabit vobis?* Resp. Causa cur non impetrent est, quod non petant ea quæ petere oportet, vel ea ratione et modo, quo oportet, uti docet S. Iacobus in epist. c. 4. Affirmative enim promissiones in Script. requirunt certas conditiones, quas ipsa alibi explicat. Sic oratio et impetratio requirit: (Orantis conditiones.) Primo, humilitatem et reverentiam: quare qui illa caret,

I. sed superbe et præsumptuose orat, uti fecit Pharisæus ille Lucæ 18. hic nihil impetrat.

II. Secundo, requirit contritionem de peccatis, ut orans sit amicus, vel serio cupiat fieri amicus Dei; hostes enim et inimicos suos non exaudit Deus. Quare peccatores, qui in peccatis suis persistere volunt, non audiuntur a Deo. Vis ergo ut te audiat Deus, tu prior audi, et adimple legem ipsius, fac prior voluntatem Dei; sic Deus faciet voluntatem tuam, et tua vota implebit: hoc est quod ait Isaiæ 1. *Non exaudiam, quia manus vestræ plenæ sunt sanguine.*

III. Tertio, requirit magnam fidem et spem, sive fiduciam impetrandi per merita Christi id quod petimus. Hac fiducia multi carent, ideoque non impetrant: *Postulat*, ait S. Iacob. c. 1. *in fide nihil hæsitans.* Hinc S. Basilius Constitut. monast. c. 2. causam, cur non exaudiamur, assignans, ait: *Non recte petisti, quia aut dubitabundus, aut aliud agens petisti.*

IV. Quarto, requirit perseverantiam, ut patet Lucæ 11. v. 7. et 8. vide ibi dicta. Denique recte notat S. August. hic tract. 73. Deum subinde negare id quod petimus, quia hoc magis expedit saluti nostræ et gloriæ Dei. Deus ergo non exaudit nos ad voluntatem, sed ad salutem. Sic Paulum orantem liberari a stimulo carnis non exaudivit, quia hic illi utilior erat ad humilitatem, et ad continuam cum eo luctam et victoriam. Unde audivit: *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur*, 2. Corinth. 12. 9.

(An etiam pro aliis orantes exaudiamur?) Vobis.) Hinc S. August. tract. 102. censet hic dumtaxat promitti orationis effectum, si pro nobis ipsis oremus, non autem si oremus pro aliis. *Exaudiuntur Sancti*, ait, *pro seipsis, non pro omnibus: non enim dictum est, Dabit, sed, Dabit vobis.* Verum melius et liberalius S. Basil. in Regul. brevior. reg. 261. Tolet. et alii, censent id promitti, sive pro nobis, sive pro aliis oremus. Nobis enim dat Deus, quod aliis dat pro quibus oramus; dat enim nobis orantibus orationis fructum. Et hoc magis congruit liberalissimæ Dei beneficentiæ. Adde, orare pro aliis opus esse maioris charitatis, præsertim si pro inimicis oremus; unde talis oratio exaudiri solet, uti exauditus est Christus orans pro suis crucifixoribus: et S. Stephanus orans pro Saulo. Ratio est quam dat S. Gregor. hom. 27. *Virtus*, inquit, *veræ orationis est celsitudo charitatis. Et tunc quisque quod recte petit, adipiscitur, cum eius animus in petitione nec inimici odio fuscatur. Sed plerumque reluctantem animum vincimus, si etiam pro inimicis oramus.*

Porro, quod subinde pro aliis orantes non exaudiamur, vel est culpa nostra, vel illorum pro quibus oramus, qui sua ignavia vel malitia indignos se reddunt Dei gratia, imo subinde Deo obstrepunt, eumque vocantem spernunt.

(Exemplum Anachoretæ pro alio orantis.) Exemplum est in Vitis Patrum. Quidam enim tentatus spiritu luxuriæ postulavit preces sancti cuiusdam Anachoretæ, ut illi liberationem impetraret. Oravit ille semel et iterum, sed frustra. Miranti respondit Deus: Tentatus non meretur audiri, quia ipse sua ignavia fovendo cogitationes obscœnas, iisque colludendo, causa est tentationis suæ. Anachoreta id ipsum narravit tentato, qui compunctus ex Anachoretæ consilio dedit se orationi, vigiliis et ieiuniis, ac a tentatione liberari meruit. Tentati ergo orantibus pro se cooperari et collaborare debent, ut audiantur, sicut æger cooperari debet medico, ut sanetur; quod si facere nolit, frustra desudat omnis medici labor et industria.

Vers. 24. Usque modo non petistis quidquam in nomine meo.) Scilicet, quia vos huc usque confisi meæ præsentiæ, a me præsente omnia petiistis, et ego pro vobis Patrem rogavi, et illa impetravi: iam autem abiturus vos remitto ad

A Patrem, ut ab eo petatis illa quibus indigetis per interpositionem nominis mei. Licet ergo Apostoli invocato nomine Christi dæmones eiicerent, et ægros sanarent; tamen nihil huc usque a Patre per merita Christi petierant, eo quod ipsum haberent præsentem et ad manum, ac ab ipso peterent quæcumque vellent.

Petite et accipietis.) Quia ego meis meritis a Patre vobis idipsum impetravi, q. d. Non est quod tristemini, o discipuli, de meo abitu; quia Pater meus me absente a vobis invocatus per nomen meum, maiora vobis dabit, quam ego dederim: ita Euthym. Maldonat et alii. Vide dicta Matth. 7. 7.

Ut gaudium vestrum sit plenum.) Primo, S. Augustin. tract. 102. hæc verba refert ad *petite*, q. d. Petite, ut Deus plene me absente vos soletur, plenoque gaudio cumulet in æterna felicitate.

Secundo, S. Cyrillus refert ad τo *accipietis*, q. d. Si petatis et oretis, accipietis a Deo plenum gaudium, nimirum remissionem peccatorum et gratiarum copiam.

B Tertio, et genuine, τo *ut* non causam, vel finem intentum, sed effectum et consecutionem significat, q. d. Incipietis gaudere, cum videbitis me resurrexisse, uti dixi v. 22. Sed ut vestrum hoc gaudium perficiatur et compleatur, petite in nomine meo gratias omnes, quibus opus habetis: sic fiet ut illas impetrantes a Patre, plenum habeatis gaudium, nec quid amplius in hac vita desideretis: ita Ribera, Toletus, Iansen. et alii.

Hæc in proverbiis locutus sum vobis. Venit hora, cum iam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis.) *In proverbiis*, id est, Vers. 25.
per proverbia: ita Arabicus; Græce, *in parœmiis;* Syrus, *in parabolis.* Procemio in Proverb. dixi proverbium, parabolam, et parœmiam sæpe pro eodem sumi, ac significare quemvis occultum, obscurum et involutum sermonem, etiam si is proprie dictam parabolam non contineat. (Proverbium, parabola, parœmia sæpe idem.) Sic hic sumitur, q. d. Quæ hactenus dixi de *modico*, de Spiritu sancto, de abitu ad Patrem, de gaudio vestro, etc.

C iam vobis videntur obscura et quasi ænigmata: sed experientia ipsa vos hæc omnia mox clarissime docebit; cum scilicet hæc ipsa ego palam et aperte *annuntiabo vobis*, tum per meipsum, postquam resurrexero, per 40. dies, quibus usque ad ascensionem vobiscum versabor, vobisque aperiam sensum sacræ Scripturæ, Actor. 1. 3. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. tum maxime per Spiritum sanctum, quem vobis mittam in Pentecoste, ut clare, et distincte vos doceat mysteria mea fidei, eorumque amore inflammet. Ita S. August. Beda, Maldon. et alii. Porro S. Gregorius l. 30. Moral. c. 5. hanc Christi promissionem refert ad statum beatitudinis in cælo: tunc enim plenissime implebitur, cum videbimus Deum facie ad faciem.

In illo die in nomine meo petetis: et non dico vobis quia ego rogabo Patrem de vobis.) q. d. Ego Vers. 26.
cap. 14. 16. dixi: *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis:* quare tunc rogavi Patrem pro vobis; at nunc deinceps mea rogatione non erit opus; quia mox mittam Spiritum sanctum, qui vos docebit rogare Patrem

D in nomine meo magno affectu: quare Pater vobis orantibus omnia concedet, quia ipse vehementer vos amat: mea ergo rogatione, et meis precibus tunc non indigebitis, illis scilicet, quas in terra vobis præsens ad Deum fudi. Nota. Hinc nonnulli Patres censent Christum in cælo non orare pro nobis oratione proprie dicta, sed tantum repræsentatione vulnerum suorum, quæ Patri ostendit. Citat eos noster Vasquez 3. p. tom. 1. ad q. 21. Verum longe probabilius est Christum in cælo pro nobis orare oratione proprie dicta, uti ostendi Rom. 8. 34. Alia ergo est hic mens Christi, nimirum illa quam explicui, quod non sit opus sua in terris præsentia, ad orandum pro eis more solito.

Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, Vers. 27.
et credidistis quia ego a Deo exivi.) Pater prævenit nos in amore, et prior amat nos, dum nos peccatores ad pœnitentiam et sui amorem vocat et excitat: quare tunc incipimus Deum amare, tuncque Deus nobis charitatem et gratiam iustificantem infundit, qua nos facit amicos et

filios Dei. Quare Deus tunc maiori amore nos redamat, tamquam suos amicos et filios. Hinc patet charitatem esse amicitiam inter Deum et homines: ipsa enim facit ut nos amemus Deum, ac vicissim ut Deus amet nos sicut amicus amat amicum, et vicissim ab eo redamatur.

CREDIDISTIS QUIA A DEO EXIVI.) Id est, credidistis quod sum Dei Filius, ab eo missus in carnem et mundum, ad vestram aliorumque salutem.

Deus vult orari, cur? Causa I. Dices: Si Deus amat nos, cur ultro non dat ea, quibus scit nos indigere, sed vult rogari et obsecrari? Resp. Primo, quia hoc postulat Dei maiestas et reverentia, ut scilicet orando eam revereamur, testemurque nos eius beneficentia indigere, nec ullum nostræ necessitati posse succurrere, nisi ipsum. Hoc ergo orationis tributum illi debemus, ut nostram indigentiam, et eius liberalitatem supplices profiteamur.

II. Secundo, id postulat hominis conditio, ut se a Deo pendere, ali, foveri, protegi, et in omnibus ipsius ope et largitione indigere agnoscat, imo se Dei esse mendicum, ait S. August. palam fateatur. Humiliet ergo se coram Deo, et ab eo demissa cervice petat et mendicet ea quibus eget.

III. Tertio, idipsum postulat rei quæ petitur dignitas: petimus enim a Deo gratiam et gloriam, quibus nil est præstantius. Vult ergo illa Deus oratione, quasi pretio emi, ut homo pluris ea æstimet, nec amittat, sed studiose conservet: ita S. Basil. in Constit. monast. cap. 2.

IV. Quarto, idipsum postulat orationis utilitas et præstantia, quæ ingentia oranti commoda confert. In ea enim exercemus: Primo, fidem: quia credimus Deum esse omnipotentem, sapientissimum et optimum, ut possit, sciat et velit donare ea quæ petimus. Secundo, spem: speramus enim eum daturum necessaria, imo utilia vitæ præsenti et æternæ, quæ flagitamus. Tertio, charitatem, qua quasi filii a patre amantissimo eadem petimus. Hanc causam dat S. Chrysost. in Psal. 4. *Quoniam*, inquit, *oratio non est parvum vinculum dilectionis in Deum, quæ cum eo colloqui nos assuefacit, et ad sapientiæ studium nos deducit. Si enim, qui cum magno aliquo et admirabili viro multum versatur, ex eius consuetudine maximum fructum accipit, quanto magis qui cum Deo perpetuam habet consuetudinem?* Est enim oratio, ut idem alibi ait, colloquium cum Deo, quæ hominem facit quasi angelum Deo familiarem. Vide eumdem lib. de Orando Deum, et Climacum gradu 28. initio, ubi plurima et præstantissima orationi dat elogia, additque: *Oratio est pia quædam tyrannis Dei:* vim enim facit Deo, eumque quasi cogit ad præstandum ea quæ petuntur.

Vers 28. EXIVI A PATRE, ET VENI IN MUNDUM: ITERUM RELINQUO MUNDUM, ET VADO AD PATREM.) *Exivi a Patre,* non tantum per exitum temporalem ad generationem humanam, nascendo ex Virgine, ut vult Iansen. sed etiam per exitum et generationem æternam, qua a Patre genitus sum Dei Filius: ita Patres. Audi S. August. tr. 102. *Exiit a Patre, quia de Patre est, et in mundum venit, quia mundo suum corpus ostendit, quod de Virgine assumpsit.* Et Cyrill. *Exivisse a Deo nihil aliud est, nisi natum esse, effulsisseque a substantia Patris eo processu quo est, et ita propria intelligitur subsistentia.* Et Euthym. *Exivi a Patre, significat eum de substantia Patris esse, sive legitimum Patris Filium.* Ita etiam Beda, S. Thom. et Lyran. Ribera, Toletus et alii. Id magis patebit ex v. 30. Sic Hebr. 7. de filiis dicitur: *Ipsi exierunt de lumbis Abrahæ.* Et Isaiæ 39. *De filiis eius, qui exibunt a te, quos genueris.* Exire ergo a Patre, idem est quod ab eo gigni.

Vers 29. et 30. DICUNT EI DISCIPULI EIUS: ECCE NUNC PALAM LOQUERIS, ET PROVERBIUM NULLUM DICIS: NUNC SCIMUS QUIA SCIS OMNIA, ET NON OPUS EST TIBI UT QUIS TE INTERROGET: IN HOC CREDIMUS QUIA A DEO EXISTI.) q. d. Iam clare intelligimus quod antea non capiebamus. Dixeras enim obscure: *Modicum et non videbitis me,* etc. iam clare idipsum explicas, dum ais: *Relinquo mundum, et vado ad Patrem.*

NUNC SCIMUS QUIA SCIS OMNIA.) q. d. Ex eo quod videamus et audiamus te arcanas nostras cogitationes, dubitationes et desideria de interpretatione illius: *Modicum et non videbitis me,* etc. v. 19. scire et prævenire respondendo, ut tibi non sit opus rogare aliquem, ut cognoscas quid ille cogitet, ac rogare et scire desideret; ex eo inquam quod antevertisti nostras cogitationis, *scimus quia* (quod) *scis omnia*, etiam arcana cordium, *et non opus est tibi, ut quis te interroget:* cum enim vellemus te de *modico* interrogare, tu id perspiciens interrogationem nostram prævenisti, et dubitationem nostram ultro explicuisti. *In hoc credimus quia* (quod) *a Deo existi*, q. d. Per hoc firmius credimus, et in fide nostra corroboramur, te esse verum Dei Filium ab eo genitum, eo quod scis omnia, et secreta cordium pervides, quod proprium est Dei: ita Cyrill. Aut ut Toletus: *In hoc credimus*, q. d. Vel hoc solum satis est nobis ut credamus te exisse a Deo, quod secreta nostra reveles, iisque respondeas. Et si alia argumenta (quæ multa habemus) deessent, hoc unum nobis sufficeret ad credendum in te.

RESPONDIT EIS IESUS: MODO CREDITIS? ECCE VENIT HORA, ET IAM VENIT, UT DISPERGAMINI UNUSQUISQUE IN PROPRIA, ET ME SOLUM RELINQUATIS: ET NON SUM SOLUS, QUIA PATER MECUM EST.) Ita Roman. Theoph. Euthym. Iansen. et alii per interrogationem legunt, q. d. Modo creditis? sed brevi ostendetis quam parva parumque solida sit fides, cum me videntes capi a Iudæis diffugietis. Alii legunt assertive, imo Syrus et Arabicus legunt imperative, *modo credite;* sed eodem sensus redit, q. d. Modo fidem habetis in me, sed longe debiliorem, quam putatis, uti mox ostendetis, cum me relicto aufugietis. Vers 31. et 32.

UT DISPERGAMINI UNUSQUISQUE IN PROPRIA.) Id est, unusquisque vestrum seorsum fugiet, quo eum impetus et timor tulerit, non expectabit alter alterum, nec in locum certum omnes conveuietis, sed unusquisque in locum, qui se primo fugienti obtulerit.

ET NON SUM SOLUS.) q. d. Non hæc dico mei causa, sed vestri: ego enim vestra protectione non egeo, cum mecum habeam Patrem, eiusque omnipotentiam.

HÆC LOCUTUS SUM VOBIS, UT IN ME PACEM HABEATIS. IN MUNDO PRESSURAM HABEBITIS: SED CONFIDITE, EGO VICI MUNDUM.) *Hæc*, scilicet de mundi in me et vos odio et persecutione v. 5. et c. 15. v. 18. et 19. *locutus sum* et prædixi, *ut in me pacem habeatis*, hoc est, ut in me confidentes, certamque spem reponentes, animo sitis tranquillo, stabili, et inter fluctus persecutionum quieto, immobili et imperterrito. Patet ex sequ. Vers. 33.

IN MUNDO PRESSURAM HABEBITIS: SED CONFIDITE, EGO VICI MUNDUM.) *Vici*, inchoate per sanctam vitam, et cælestem doctrinam, sed iam iam eumdem plene et perfecte devincam per heroicam passionem et mortem, q. d. Confidite in me, quia, sicut ego vici mundum, sic et vos vincetis, si in fide et dilectione perseveretis: si ergo in me manseritis, vos quoque meo exemplo per gratiam et robur Spiritus sancti, quod vobis suggeram, superabitis mundum, id est omnia Iudæorum gentiumque odia, terrores, tentationes et persecutiones. Nam ut ait Ioan. ep. 1. 5. *Omne quod natum est ex Deo, vincit mundum: et hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra.* Vide ibi dicta. Sub mundo diabolum mundi principem, cæterosque adversarios Christi qui in mundo sunt, accipe: ita Toletus, Ribera et alii. Confidite igitur in omni pressura mundi, quia ego mundum vici, non mihi, sed vobis: vici enim, ut vos vinceretis, ut vobis vincendi normam et ideam darem, ut vobis a Deo vincendi gratiam impetrarem. Certate ergo generose, quia ego certabo in vobis, et vincam in vobis, dum vos victores efficiam. Nam, ut ait S. August. hic tract. 103. *non vicisset ille mundum, si eius membra vinceret mundus.*

Hisce Christi verbis confisi et roborati Montanus, eiusque socii Martyres, discipuli S. Cypriani, exultabant in carcere cæco et horrido, quia, ut aiebant ipsi: *Ubi tentatio est grandis, ille ibi maior est, qui eam vincit in nobis: et non est pugna, qua non sit, Domino protegente, victoria.* Ita habent eorum Acta apud Surium, die 24. Febr. Et ipse S. Cyprian. epist. ad Fortunatum de Exort. mar-

*

tyr. *Si quis,* inquit, *Dominica præcepta custodiens, et fortiter Christo adhærens, contra eum* (adversarium) *steterit, vincatur necesse est, quia Christus invictus est.* Idem l. 2. epist. 2 ad Donatum: *Nihil,* ait, *appetere iam, nihil desiderare de sæculo potest, qui sæculo maior est.* Idem l. 4. epist. 6. ad Tibaritan. *Miles Christi,* ait, *præceptis eius et monitis eruditus, non expavescit ad pugnam, sed paratus est ad coronam.* Et anterius: *Gaudere nos et exultare voluit in persecutionibus Dominus, quia quando persecutiones fiunt, tunc dantur coronæ fidei, tunc probantur milites Dei, tunc Martyribus patent cæli.* Et post nonnulla: *Solus non est, cui Christus in fuga comes est: solus non est, qui templum Dei servans, ubicumque fuerit, sine Deo non est: et si fugientem in solitudine ac montibus latro oppresserit, fera invaserit, fames aut sitis aut frigus afflixerit, vel per maria præcipiti navigatione properantem tempestas ac procella submerserit; expectat militem suum Christus ubicumque pugnantem, et persecutionis causa pro nominis sui honore morienti præmium reddit, quod daturum se in resurrectione promisit.* Idem tract. de Mortalitate: *Agnoscere se debet,* ait, *qui Deo militat, qui positus in cælestibus castris divina iam sperat; ut ad procellas et turbines mundi, trepidatio nulla sit in nobis, nulla cunctatio, quando hæc ventura prædixerit Dominus, providæ vocis hortatu instruens et docens, et præparans atque corroborans.* Idem ep. 1. ad Cornelium ait, *Milites Christi, vinci non posse, mori posse, et hoc ipso invictos esse, quia mori non timent.* Pathetice vero Confessores in carcere martyrio destinati, ad S. Cyprian. quasi Martyrum tubicinem scribentes l. 5. ep. 12. *Quid gloriosius,* inquiunt, *quidve felicius ulli hominum poterit ex divina dignatione contingere, quam inter ipsos carnifices imperterritum confiteri Dominum Deum? quam inter sævientia sæcularis potestatis varia et exquisita tormenta, etiam extorto, et excruciato, et excarnificato corpore, Christum Dei Filium, etsi recedente, sed tamen libero spiritu confiteri? quam impedimentis omnibus sæcularibus ruptis, in conspectu Dei iam se liberum sistere? quam cæleste regnum sine ulla cunctatione retinere? quam collegam passionis cum Christo in Christi nomine factum fuisse?*

Sic mundum vicit S. Chrysost. cum enim de eius expulsione ageretur, habuit hac de re homiliam 11. ad suos, in qua ita orditur: *Multi quidem fluctus et undæ immanes, sed submergi non vereor, quia supra petram sto. Insaniat licet mare, petram non potest evertere. Sed quid putant? Ne mortem verear, cui vivere Christus est, et mori lucrum. Ne exilium pertimescam, qui noverim Domini esse terram et plenitudinem eius. Sed bonorum proscriptionem metuam, qui sciam quod nihil intulerim in hunc mundum, sed neque auferre quid possim? Quidquid terroris habet mundus, contemno: quidquid delectabile habet, rideo. Divitias non cupio, paupertatem non horresco, mortem non timeo.*

CAPUT DECIMUMSEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus hic more patris amantissimi, qui moriens filiis vale dicit, post prolixam adhortationem et consolationem discipulorum, a cap. 13. huc usque productam, iam sermonem suum concludit oratione, qua eos Deo commendat et resignat. Orat ergo hic Primo, pro sua et Patris clarificatione. Secundo, v. 9. pro suorum discipulorum custodia et salute. Tertio, v. 20. pro iis qui per Apostolorum prædicationem credituri sunt in ipsum, ut Deus servet eos a malo, et ut omnes sint unum, ac mundus cognoscat ipsum fuisse a Patre missum ad hominum salutem.

1. Hæc locutus est Iesus: et sublevatis oculis in cælum, dixit: Pater venit hora, clarifica Filium tuum ut Filius tuus clarificet te: 2. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. 3. Hæc est autem vita æterna: ut cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum. 4. Ego te clarificavi super terram: opus consumavi, quod dedisti mihi ut faciam: 5. Et nunc clarifica me tu, Pater, apud temetipsum, claritate, quam habui, prius quam mundus esset, apud te. 6. Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo. Tui erant, et mihi eos dedisti: et sermonem tuum servaverunt. 7. Nunc cognoverunt quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt: 8. Quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis: et ipsi acceperunt, et cognoverunt vere quia a te exivi, et crediderunt quia tu me misisti. 9. Ego pro eis rogo: non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. 10. Et mea omnia tua sunt, et tua mea sunt: et clarificatus sum in eis. 11. Et iam non sum in mundo, et hi in mundo sunt, et ego ad te venio. Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi: ut sint unum, sicut et nos. 12. Cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi, custodivi: et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur. 13. Nunc autem ad te venio: et hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis. 14. Ego dedi eis sermonem tuum, et mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut et ego non sum de mundo. 15. Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a malo. 16. De mundo non sunt, sicut et ego non sum de mundo. 17. Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. 18. Sicut tu me misisti in mundum, et ego misi eos in mundum. 19. Et pro eis ego sanctifico meipsum: ut sint et ipsi sanctificati in veritate. 20. Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me: 21. Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint: ut credat mundus quia tu me misisti. 22. Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi eis: ut sint unum, sicut et nos unum sumus. 23. Ego in eis, et tu in me: ut sint consummati in unum: et cognoscat mundus, quia tu me misisti, et dilexisti eos, sicut et me dilexisti. 24. Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum: ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi: quia dilexisti me ante constitutionem mundi. 25. Pater iuste, mundus te non cognovit: ego autem te cognovi: et hi cognoverunt quia tu me misisti. 26. Et notum feci eis nomen tuum, et notum faciam: ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, et ego in ipsis.

Vers. 1. HÆC LOCUTUS EST IESUS: ET SUBLEVATIS OCULIS IN CÆLUM, DIXIT: PATER VENIT HORA, CLARIFICA (Syrus et Arabicus, *glorifica)* FILIUM TUUM, UT FILIUS TUUS CLARIFICET (Syrus et Arabicus, *glorificet)* TE.) Est hæc Christi ituri ad passionem ultima et quasi cygnæa oratio, ideoque plena dulcedinis, amoris et ardoris, qua docet nos Primo, instante tribulatione ad orationem confugere, et a Deo robur petere ad illam superandam. Secundo, patres tam corporales, quam spiritales, dum abeunt vel moriuntur, debere suos filios Deo per orationem commendare. Tertio, concionatores oportere studere orationi, ut per eam impetrent tum vim dicendi, movendique animos au-

Christi ad passionem ituri cygnæa oratio.

ditorum, tum auditoribus gratiam, ut audita capiant, ament, et opere exequantur, *ne inanis verbositas locum habeat*, ait Cyrillus lib. 11. cap. 14.

Sublevatis oculis.) Ut simili gestu nos in oratione mentem a terra in cælum ad Deum sustollere doceret: ita Chrysost.

Singula verba habent emphasim. *Pater.* Orat Christus ut homo, sed homo Deus, sive Deo hypostatice unitus. Quare Deum vocat Patrem, quia ipse genuit Filium, qua Deus est, ipsique hominem assumptum hypostatice univit. Patris nomen fiduciæ et amoris est illicium: quid enim neget pater filio? Idem maiestatis et potentiæ est indicium. Nam ut ait Cyrill. lib. 1. Thesauri cap. 6. in Deo maius est esse patrem, quam dominum, quia ut pater genuit filium sibi ὁμουσιον, ut dominus creavit creaturas, quæ in infinitum minores sunt Filio.

Venit (Græce, ἐλήλυθεν, id est, *venit* in præterito) hora.) id est tempus opportunum, scilicet pene ultima hora libertatis et vitæ meæ: iam instat mihi captivitas, passio, crux et mors, quando ego maxime egeo tua, o Pater, gratia et auxilio: tunc enim maxime occultabitur mea divinitas, quando ut seditiosus, et affectator regni Iudaici cum latronibus infami cruci suffigar: quare oro ut hanc infamiam abstergas, deitatem meam ostendas, meque clarifices. Audi nunc S. August. *Ostendit omne tempus, et quid quando faceret, vel fieri sineret, ab illo esse dispositum, qui tempori subditus non est. Venit hora, non fato urgente, sed Deo ordinante: absit ut sidera mori cogerent siderum conditorem.*

Gloria Christi. I. Clarifica Filium tuum.) Syrus et Arabic. *glorifica.* Quæres, quam gloriam et glorificationem hic petat Christus? Primo, nonnulli accipiunt passionem, crucem et mortem: hæc enim fuit ingens Christi gloria: quia per eam homines Deo reconciliavit, peccatum abolevit, diabolum vicit, mortem destruxit, vitam et gloriam nobis procuravit: ita Origen. hom. 6. in Exod. S. Ambr. lib. 4. Hexam. cap. 2. et S. Hilarius lib. 3. de Trinit. quem audi: *Conspuendus erat, flagellandus, crucifigendus; sed clarificat Pater deficiente sole, tremente terra, proclamante centurione.* Crux ergo in se ingloria Christo, in fructu eidem fuit gloriosa. Vide Origen.

II. Secundo, S. August. tract. 104. et Ribera censent gloriam hanc Christi esse resurrectionem, ascensionem in cælum, sessionem ad dexteram Dei, et missionem Spiritus sancti, q d. Ego pro gloria tua, et pro salute hominum, quos ab æterno elegisti, ignominiosæ morti me offero, tu me clarifica, ut in passione verus filius tuus appaream, et postea resurgam et ascendam in cælum: ut ita verus Deus ab hominibus credar, propter quos morior, ac divinitas et potentia et bonitas tua cognoscantur, et ab omnibus adoreris. Audi S. Aug. *Si passione clarificatus dicitur, quanto magis resurrectione? ait ergo, Clarifica, q. d. Venit hora seminandæ humilitatis, fructum non differas claritatis.*

III. Tertio, magis præcise et genuine, gloria hæc fuit manifestatio Christi, ut mundus agnosceret eum esse Christum Dei Filium, ac in eum credens iustificaretur et salvaretur. Hic enim erat finis et scopus incarnationis, et totius œconomiæ Christi, sicque explicat Christus v. 2. et seq. ubi hanc gloriam vocat sui Deique manifestationem. Sensus ergo est, q. d. Ecce tu, o Pater, me Filium tuum misisti in carnem et mundum, ut mea passione et morte eum perditum redimam et salvem: instat mihi passio et mors in cruce infamis, ob quam multi patientur in me scandalum, et a salute per me parta excident: rogo te, o Pater, ut me mundo notifices et glorifices, ne homines me ut vilem, sceleratum et infamem, ob mortem crucis contemnant, sed Filium tuum, Deumque verum agnoscant, itaque gratiam, iustitiam et salutem consequantur. Petit ergo Christus patefieri mundo consilium Dei de ipso incarnando, crucifigendo, et morituro pro hominum salute, ut scilicet tantum Dei opus suum finem et scopum, qui est salus hominum, assequatur. Ait igitur, *Clarifica*, id est glorifica, me crucifixum et morientem, per miracula, scilicet, terræ motum, eclipsim solis, scissionem veli in

A templo, scissionem petrarum, apertionem sepulcrorum, item per celerem resurrectionem et gloriam corporis: ad hæc per ascensionem in cælum, missionem Spiritus sancti, et omnium gentium conversionem ad fidem meam, ut ex iis omnes gentes credant me esse Deum et Messiam salvatorem mundi, ac per hanc fidem sanctificentur et beentur.

Hinc patet omnes hasce tres espositiones eodem recidere, et in idem terminari. Et hoc proprie significat gloria, quæ non est aliud, quam nominis claritas. Unde Quintil. *Consentiens laus bonorum*, ait, *gloria appellatur.* Et Cicero pro Marcello: *Gloria est illustris ac pervagata multorum et magnorum, vel in suos cives, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum.* Idem lib. 2. Offic. *Perfecta gloria*, ait, *constat ex tribus his, si diligit multitudo, si fidem habet, si cum admiratione quadam honore dignos putat.* Unde Isidorus lib. 10. Etymol. litt. G. *Gloriosus*, inquit, *a frequentia claritatis dicitur, pro* c. g. *littera commutata. Gloriosus a laurea dictus, quæ datur victoribus.* Ita S. Cyrillus hanc Christi gloriam explicat

B lib. 11. 14. Cyprianus lib. de Duplici martyrio, Hilar. lib. 3. de Trinit. Basilius lib. 4. contra Eunom. sub finem, et alii. Addit Euthym, q. d. Clarifica, id est, notifica mundo, me ex mero et summo amore libere pro eis mortem crucis subiisse: hoc enim coget omnes gentes me colere et redamare. Hinc patet, hanc clarificationem proprie esse humanitatis Christi, ut scilicet illa cognoscatur esse unita Deo; consequenter tamen esse quoque divinitatis Christi, quia hæc sequitur ex illa. Ex hoc enim quod notum fuit mundo, humanitatem Christi unitam fuisse Deo, notum quoque factum est, Deum ex immensa misericordia demisisse se ad carnem, et crucem pro nobis subeundam ex summo nostri amore.

Obiiciebat Arrius: Filius petit clarificari a Patre, ergo Pater maior et clarior est Filio. Retorquet hoc in ipsummet S. Basilius: nam subdit Christus: *Ut et Filius clarificet te.* Tam ergo Filius clarificat Patrem, quam Pater Filium.

C Moraliter docet Christus hic, quod Deus ignominiam suo nomine susceptam vertat in gloriam, eoque maiorem, quo maior fuit ignominia, ideoque veram viam ad gloriam esse ignominiam, crucem et mortem, iuxta illud Philipp. 2. *Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, etc. *propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum.* Gloria paratur ignominia.

Sic Ss. Petrus et Paulus Romæ a Nerone ludibrio habiti, et quasi superstitiosi, hostesque imperii cruce et gladio plexi, pervenerunt ad summam gloriam, ut iam non tantum Romæ, sed et toti Romano Imperio dominentur, ac S. Petrus Traianum, S. Paulus Antoninum Imper. sua columna triumphali deiiciens, eius locum occuparit. Exempla.

Viderunt id per umbram Gentiles. Unde Agesilaus rex Spartæ rogatus, *qua ratione perpetuam sibi gloriam parare posset?* Respondit: *Si mortem contempseris. Nihil enim præclari geri potest ab eo, cuius animum metus mortis occupavit*: ita Plutarchus in Lacon. Sic Alexander, Iulius

D Cæsar, Scipio, Marcellus, Hannibal, etc. gloriam bellicam sibi paravere mortis contemptu: unde de iis sic canit Horatius lib. 1. Carm. ode 12.

Crescit occulto, velut arbor, ævo
Fama Marcelli, micat inter omnes
Iulium sidus, velut inter ignes
Luna minores.

Hinc Hispani etiamnum hoc habent axioma: Ducem belli, qui gloriæ sit avidus, debere mortem contemnere, ut gloriam emat vitæ prodigalitate. Idipsum magis dicant viri Apostolici:

Ardua per præceps gloria vadit iter.

Quid enim est gloria terrena ad cælestem, humana ad divinam, temporalis ad æternam? Hinc Paulus 2. Corinth. 4. *Non sunt*, inquit, *condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Unde eamdem mox vocat *æternum gloriæ pondus*, quia virtutis heroes

glorificabit SS. Trinitas, omnes angelorum myriades, omnia beatorum Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Virginum agmina in omnem æternitatem.

UT FILIUS TUUS CLARIFICET TE.) q. d. Oro, o Pater, ut clarifices, id est, notum et clarum toti mundo me efficias, ostendendo me non esse merum hominem, sed hominem Deum, ac Filium tuum a te missum in carnem ad salutem hominum: hoc autem oro, non propter me, quasi ego huius claritatis et gloriæ sim avidus, sed ut claritas et gloria ad te redeat, velut ad fontem et auctorem omnis gloriæ meæ, ut scilicet ego manifestatus et clarificatus a te, maiori pondere vicissim clarificem, id est, notum et clarum efficiam te toti mundo. Fecit hoc Christus Primo, quia dum clarificatur Filius, clarificatur et Pater, ait Cyrillus. Sic et S. Hilarius lib. 3. de Trinit. Ostendit, ait, eamdem in utroque divinitatis virtutem: claritas enim Filii est claritas Patris. Secundo, quia dum innotuit mundo magnum hoc pietatis Sacramentum, scilicet Verbi incarnatio, et per illam hominum salus et redemptio, omnes illud audientes et credentes laudarunt immensam Dei Patris misericordiam, sapientiam et omnipotentiam, quam in hoc suo opere ostendit. Tertio et maxime, clarificavit Christus Patrem viva voce doctrinæ et prædicationis suæ. Predicavit enim Christus mysterium SS. Trinitatis, ac passim hic apud Ioannem Patrem suum dilaudat, dicens se ab eo missum, et illi omnia sua accepta referre. Audi S. August. *Quomodo Filius Patrem clarificavit? Erat in Iudæa tantummodo notus Deus; factum est vero per Evangelium Christi, ut Pater innotesceret Gentibus; ait ergo, Clarifica, etc. q. d. Resuscita me, ut innotescas toti orbi per me.*

Nota τὸ *Filius tuus*: nam ut ait S. Hilar. lib. 3. de Trinit. *Multi sunt filii, sed ipse proprius et verus, origine, non adoptione; veritate, non nuncupatione; nativitate, non creatione.*

Vers. 2. SICUT DEDISTI EI POTESTATEM OMNIS CARNIS.) Id est, omnis hominis. To *sicut* primo, similitudinem; secundo, causam, ait Euthym. et Ribera; tertio, proportionem et æqualitatem, ait Toletus, significat, q. d. Quia dedisti mihi, o Pater, potestatem in omnes homines, da pariter et claritatem ad potestatem hanc necessariam, illique proportionatam, scilicet parem et æqualem; ut sicut potestas mea est amplissima, utpote in omnes homines, sic et claritas mea sit amplissima, et per omnes gentes spargatur. Sic dicit vice-rex regi: Quia dedisti mihi potestatem vicariam, o rex, da quoque ministros et sumptus ad potestatem et dignitatem hanc sustinendam necessarios. Potestas autem Christi est auctoritas, ius et imperium Christi, non tantum qua Deus, sed etiam qua homo est, in omnes homines. Pater enim omnes homines Christo homini, quasi suo principi et salvatori subiecit, omnesque curæ et gubernationi Christi commisit, ut quantum in se est, omnes salvare satagat. Posuit igitur in manu Christi salutem omnium hominum. To ergo *omnis carnis*, id est, omnis hominis, ostendit non ad solos Iudæos, sed ad totum orbem terrarum prædicationem Evangelii extendendam, ait Chrysost.

UT OMNE QUOD DEDISTI EI, DET EIS VITAM ÆTERNAM.) Est hebraismus. *Omne* enim significat omnem hominem; sed dicit *omne*, ut magis universitatem exaggeret. Rursum mutat numerum singularem in pluralem, dicens *eis*, ut indicet in hac universitate non esse unum, vel paucos, sed plurimos. Adde, τὸ *eis* per pleonasmum Hebræis usitatum redundat. Sensus est, q. d. Clarifica et notifica me mundo, ut officio et potestate mea, mihi a te tradita rite perfungar, scilicet ut omnes homines, quantum in me est, deducam ad vitam æternam: hæc enim claritas, quæ est fides in me, necessaria est ut salutem consequantur. Dices, Christus non dat omnibus hominibus vitam æternam, quia pauci salvantur, et plures damnantur. Respond. Chrysost. et Toletus, Christum quantum est ex parte sua, dare omnibus vitam æternam, quia omnibus dat sua merita, suam doctrinam, sua Sacramenta, suam gratiam, cæteraque salutis media, quibus si recte utantur, pervenient ad

A vitam æternam: quia vero plures iis uti nolunt, hinc plures sua culpa et ignavia damnantur quam salventur. Addit Iansen. Christum proprie loqui de solis prædestinatis, et electis: hos enim proprie Pater dedit Filio, ut patebit v. 16. Christus ergo electis dat vitam æternam efficaciter, reprobis vero sufficienter dumtaxat, quia his dat sufficientem gratiam, illis vero efficacem: unde hi salvari possunt, sed illi soli actu salvantur.

HÆC EST AUTEM VITA ÆTERNA: UT COGNOSCANT TE, Vers 3.
SOLUM DEUM VERUM, ET QUEM MISISTI IESUM CHRISTUM.) Cohæret hæc gnome apte cum præced. dat enim causam Christus cur petat clarificari; quia scilicet hæc claritas est cognitio Dei et Christi, quæ unica est via ad vitam æternam. Hic ergo est totus Christi discursus: Clarifica me Filium tuum, o Pater, ut Filius clarificet te, ut per hanc clarificationem et manifestationem, qua fideles agnoscent te esse verum Deum, meque esse verum tuum Filium mundi redemptorem, consequantur vitam æternam: nam vita æterna in hoc consistit, ut cognoscant te verum Deum, et
B Iesum Christum, quem misisti, ut credentes in eum salventur: nemo enim nisi per fidem, qua credit in Christum, salvari potest.

HÆC EST AUTEM VITA ÆTERNA.) Primo, S. Thomas 1. p. qu. 12. art. 4. et 6. et 1. 2. qu. 3. art. 4. et lib. 3. Contra gentes cap. 61. et alibi, hæc verba accipit in sensu formali, indeque probat essentiam beatitudinis sitam esse in actu intellectus, non voluntatis, puta in visione Dei. Sic ergo exponit, q. d. Clarifica me, ut per hanc claritatem fideles in me consequantur vitam æternam, quæ consistit in cognitione, id est, visione Dei, id est, Patris et Filii. Vita æterna est cognoscere Deum.

Secundo, Caietanus, Titelman. et Iansenius censent cognitionem hoc loco accipi, ut communis est cognitioni viæ et patriæ; atque ideo non dictum esse, ut videant te, quod Beatorum est, sed *ut cognoscant te*, quod etiam convenit viatoribus: q. d. Ego daturus sum illis vitam æternam; vita autem æterna hic inchoatur per fidem, et postea con-
C sumabitur in visione: quare sine fide assequi eam homines non possunt; ideo peto ut me clarifices.

Tertio, et genuine, hæc verba ad litteram explicanda sunt in sensu non formali, sed causali, q. d. *Hæc est vita æterna*, id est, hæc est causa vitæ æternæ, vel hæc est via ad vitam æternam; nimirum ut per fidem cognoscant homines, et credant te esse solum verum Deum, et Iesum Christum a te missum ad eorum salutem. Fides enim in Deum et Christum est recta via ducens nos ad vitam æternam, iuxta illud Ioann. 3. *Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Et cap. 6. *Qui credit in me, habet vitam æternam.* Est metonymia, quia ponitur effectus pro causa, scilicet vita æterna pro fide. Similis est Ioan. 6. *Ego sum resurrectio et vita*, id est, ego sum causa, vel auctor et effector resurrectionis et vitæ. Et cap. 12. *Scio quia mandatum eius vita æterna est*, id est, causa vitæ æternæ. Et 1. Ioan. 5. 4. *Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides, nostra*: q. d. Fides est causa victo-
D riæ nostræ. Ita Cyrillus lib. 11. cap. 16. *Radicem*, inquit, *atque originem æternæ vitæ fidem, et veræ pietatis virtutem esse affirmat.* Fides enim est quasi inchoatio visionis beatificæ, in qua vita æterna et beatitudo consistit: fides enim parit spem, spes charitatem, charitas bona opera, quibus meremur vitam æternam.

Denique audi S. August. tres hosce sensus complectentem et connectentem: *Si cognitio Dei est vita æterna, tanto magis in vita æterna, quanto magis in hac cognitione proficimus; erit autem hæc perfecta, quanto nulla mors erit: summa Dei tunc clarificatio, quia summa gloria: definitur autem gloria, Frequens de aliquo fama cum laude: quod si homo laudatur, cum famæ creditur; quomodo Deus laudabitur, cum videbitur? Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te.*

UT COGNOSCANT TE, SOLUM DEUM VERUM.) Ergo solus Pater est verus Deus. Ergo Filius non est verus Deus, inferunt Arriani. Hic est eorum Achilles. Respondent Primo, S. August. tract. 105. Beda, S. Thomas et alii

hic, copulam *et* iungere Iesum Christum cum Deo Patre sub una deitate: q. d. *Ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum*; supple et repete esse pariter solum Deum verum. Ratione id probat S. Hilar. l. 9. de Trinit. nam alioqui hæc propositio esset hiulca, pendens et imperfecta: nam si de Patre credendum est eum esse solum verum Deum, de Iesu Christo nihil diceretur credendum, nisi intelligamus illum etiam esse Deum verum, æque ac est Pater. Sic ergo ordinanda est sententia: *Ut cognoscant te, et quem misisti Iesum Christum* esse *solum verum Deum*, scilicet tam Filium, quam Patrem esse Deum verum. Unde Patres ex hoc loco probant Christi divinitatem, ut S. Cyprianus lib. 1. contra Iudæos, S. Ambros. lib. 5. de Fide cap. 2. S. Hilarius lib. 9. de Trinit. in medio, S. Basil. l. 4. contra Eunom. in fine, Chrysost. Cyrill. Theophyl. et alii.

Secundo, plenius respondent S. Chrysost. Cyril. Leont. Toletus, Ribera et alii, vocem exclusivam *solum* hic non excludere Filium et Spiritum sanctum, sed tantum idola et falsos deos, qui aliam habent naturam et deitatem a vera deitate, quæ una est in SS. Trinitate, ideoque eadem numero in Patre, Filio et Spiritu sancto. Pro quo Nota τὸ *solum* hic non esse subiectum, sed prædicatum: non enim sensus est, q. d. Ut cognoscant te, o Pater, qui solus es Deus verus; sed q. d. Ut cognoscant te, qui es ille Deus, qui solus verus est Deus; qualis quoque est Filius et Spiritus sanctus; clarius hoc significatur in Græco: ἵνα γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, id est, *ut cognoscant te, qui es solus verus Deus*; et Syrus, *ut cognoscant te esse Deum veritatis solum*; et Arabicus, *ut cognoscant te esse Deum verum solum*. Idem innuit comma, quod Romani et Complut. ponunt post τὸ *ut cognoscant te*. Nam Filium etiam esse Deum satis insinuat, cum asserit in eius æque ac Patris cognitione consistere vitam æternam. Vita enim æterna necessario consistit in summo bono et vero Deo, ut notat S. Ambros. lib. 5. de Fide cap. 2. Christus ergo modestiæ causa expresse non vocat se Deum, sed missum a Patre, hoc est Messiam et Redemptorem mundi. Talis enim erat qua incarnatus et homo factus.

Hinc collige, ad salutem et vitam æternam requiri cognitionem, id est fidem, tum incarnationis Iesu Christi, tum Trinitatis: nam Pater non potest plene cognosci sine Filio et Spiritu sancto: paternitas enim in Patre requirit spirationem Spiritus sancti.

Et quem misisti Iesum Christum.) Nomen enim Messiæ, sive Christi, est *missus*, sive *mittendus*, ut supra dixi. Dices: Omittitur hic Spiritus sanctus, ergo ille non est Deus, utpote in cuius cognitione et visione non consistat beatitudo nostra. Respond. iam, τὸ *solum* excludere dumtaxat deos Gentium, qui aliam habent naturam a Deo vero, non autem Spiritum sanctum, qui habet eamdem.

Cur hic etiam Spiritus sanctus non nominatur. Sed cur hic nominatur Filius dumtaxat, non Spiritus sanctus? Resp. Primo, Euthym. *Quia nondum tempus erat, ut de eo doceret: primum enim oportebat Filii cognitionem mentibus discipulorum insinuari, deinde etiam illis ea revelari, quæ sunt Spiritus sancti.* Sed obstat quod iam Christus discipulis promiserat Spiritum sanctum, multaque de eo dixerat.

Secundo, Ribera id censet fieri propter auctoritatem originis; quare sicut Filius omnia tribuere solet Patri, quia ab eo procedit, ita nunc cognitioni Patris et Filii tribuitur vita æterna; et licet subintelligatur etiam Spiritus sanctus, non tamen nominatur, quia Pater et Filius sunt principium eius, ipse vero nullius personæ divinæ principium est, sed a Patre et Filio habet quidquid habet, quomodo explicui c. 15. in illis verbis, *Qui a Patre procedit.*

Tertio, planius dicas Christum hic non meminisse Spiritus sancti, quia totus erat in inculcanda fide sui ipsius, ut scilicet ipse crederetur esse verus Deus, Deique filius et homo. Hoc enim tunc maxime erat inculcandum: tum quia novum et difficile erat creditu: tum quia hoc erat basis reliquorum credendorum: tum quia hoc credito credebatur et Spiritus sanctus: hunc enim a se procedere, et a se mittendum iam dixerat Christus. Intelligitur ergo

A hic Spiritus sanctus, quia, ut ait S. Augustinus, ipse est Spiritus Patris et Filii, tamquam charitas consubstantialis amborum.

Ego te clarificavi (Græce, ἐδόξασα, id est, ut Syrus et Arabicus, *glorificavi*) super terram: opus consummavi (Syrus, *absolvi*,) quod dedisti mihi ut faciam.) q. d. Opus prædicationis et redemptionis, ad quod me quasi legatum tuum misisti in mundum, iam iam post paucas horas passionis et mortis meæ consummabo, finiam et absolvam prædicationem Evangelii per omnes Gentes ex decreto tuo commissurus Apostolis. Audi S. Augustinum: Clarificavi te, his, quos dedisti mihi, cognitum te faciens. Clarificatur Deus, cum annuntiatus hominibus innotescit, et per fidem credentibus prædicatur. Nam, ut ait S. Chrysost. in cælo iam glorificatus fuerat, et ab angelis adoratus: de ea ergo gloria loquitur, quæ ad culturam hominum pertinet. Vers. 4.

Et (id est, *idcirco*, quia scilicet iam opus legationis meæ consummavi, ac me amore tui humiliavi, et abieci me usque ad mortem crucis) nunc clarifica me tu, Pater, apud temetipsum, claritate, quam habui, prius quam mundus esset, apud te.) S. Augustin. et ex eo S. Thomas, accipit claritatem, quam Christus ut homo habuit ab æterno, non actu, sed in decreto et prædestinatione Dei. Petit, inquit, ut, quam habuit claritatem in prædestinatione, habeat perfectione et redditione, scilicet in dextera Patris: videbat enim glorificationis prædestinatæ tempus advenisse. Sic et Suarez: Clarifica, inquit, me gloria resurrectionis, ad quam ante mundum me prædestinasti. Vers. 5.

B

Simplicius alii accipiunt de claritate, id est, gloria divinitatis, quam Christus ab æterno habuit apud Patrem ut Filius, sedendo ad dexteram ipsius, hoc est, ipsi in dignitate et gloria par et æqualis, utpote Deus verus de Deo vero. Sensus ergo est, q. d. *Clarifica*, id est, glorifica me Pater claritate et gloria illa, quam habui apud te ab æterno: hoc est, fac, o Pater, ut moriturus mox resurgam et ascendam in cælum, sedeamque ad dexteram tuam quasi filius tuus, itaque glorificer, et ab hominibus agnoscar, non tantum esse homo, sed et Deus: quod scilicet ob divinam naturam humanitati coniunctam, humanitas mea gloriosissime evecta sit ad dexteram tuam, sicque divina natura humanitati meæ sibi coniunctæ suam divinitatis gloriam, quam habuit ab æterno, communicarit. Petit ergo divinitatem in humanitate sua latentem agnosci, itaque utramque clarificari et glorificari. *Clarifica* igitur me, tu Pater, *apud temetipsum*, scilicet assumendo me ad te; ut ad dexteram tuam sedeam, inquit Chrysostom. Cyrillus, Theophyl. Euthym. S. Thomas, *claritate quam habui apud te*, q. d. Colloca me ad dexteram tuam, ut omnes intelligant me habere eam claritatem, quam revera ab æterno habui apud te, scilicet me esse filium tuum naturalem æqualem tibi. Ita Cyrillus et Hilar. l. 3. de Trinit. ita quoque S. August. Leont. Toletus, Ribera, Iansen. Maldon. et alii hic.

C

D

Triplex hic claritas Christi. Triplex ergo hic claritas Christi significatur et involvitur: Prima est, claritas increata et infinita, puta gloria divinitatis et filiationis divinæ, quod scilicet ipse vere sit Deus, Deique Filius: hanc enim gloriam habuit apud Patrem ante mundi creationem. Secunda est claritas creata et finita, puta gloria humanitatis, quam ipsa nacta est in resurrectione, eiusque dotibus gloriosis, ac mox in ascensu ad cælum et sessionem ad dexteram Dei: Christus enim non tantum qua Deus, sed et qua homo, post ascensum in cælum sedet ad dexteram Dei, uti fuse explicui Coloss. 3. v. 1. Hæc autem secunda claritas Christi ostendit primam: ex eo enim quod Christus, qua homo, ascendens ad cælum sedet ad dexteram Dei, innotuit Christum esse Deum, Deique Filium, ac ut talem sedere ad dexteram Dei, id est, illi divinitate, gloria et adoratione esse parem et æqualem. Sensus ergo est, q. d. Fac, o Pater, ut claritatem, id est gloriam quam habui, qua Deus, ante mundum, nunc habeam et participem ut homo; id est, fac ut ego, qui ab æterno, qua Deus, sedi ad dexteram tuam,

nunc ad eamdem sedeam ut homo. Hoc enim significat τὸ *apud temetipsum*, scilicet in tempore, post ascensum in cælum. Tertia claritas est, qua utraque claritas iam dicta manifestata est Apostolis cæterisque fidelibus. Nam cum hi viderunt Christum gloriose in cælum scandere, Angelos illi applaudere, ac Christum e cælo mittere Spiritum sanctum cum operatione tot signorum et miraculorum, quibus ipsi ad Christum converterunt totum orbem: ex his omnibus, inquam, cognoverunt ipsi Christum non fuisse merum hominem, sed et Deum Deique Filium, ac ut talem sedere ad dexteram Dei in summa maiestate et gloria, idque per omnes gentes prædicarunt.

Petit ergo Christus primam suam claritatem et gloriam patefieri per secundam, scilicet per ascensum humanitatis in cælum; et secundam per tertiam, scilicet, ut secunda manifestetur Apostolis, cæterisque fidelibus. Summa postulat Christus, ut divinitas velut margarita abscondita in luto et testa humanitatis et passionis suæ, illa per mortem diffracta emicet, et radios suæ gloriæ ubique diffundat: sicut sol nube velatus, dum illam suo fulgore diffringit et dissipat, radiosque suos coruscos quaquaversum spargit; tumque Christi claritas, id est, gloria eius, toto orbe splendescet. Hoc autem factum est in Christi resurrectione, ascensu in cælum, missione Spiritus sancti, conversione Gentium. Hinc S. Chrys. per *claritatem* accipit passionem.

Audi S. Chrysost. alloquentem: *Quid dicis? Ad crucem cum latronibus ac prædonibus ducendus, maledictorumque necem subiturus, deinde et conspuendus et virgis percutiendus es atque alapis, et ista vocas gloriam? Utique, inquit: nam pro dilectis ista patiar*, etc. *si gloria illi non in patrio throno, sed in contumelia reputata est, multo magis mihi istud pro gloria ducendum est.* Et paulo ante: *Si Christus*, ait, *tanti non duxit esse in gloria, quanti quod mei gratia crucem subiret; quid, quæso, illius nomine ferre non debeo?*

Nota τὸ *apud temetipsum*, et *apud te:* Primo, idem est quod *a te*: deitatem enim suam, omnemque gloriam accipit Filius a Patre. Secundo, idem est quod *coram te*: nam licet nullus esset angelus vel homo Christum glorificans, ipse tamen coram Patre haberet infinitam laudem et gloriam: hac enim Pater laudat et glorificat Filium, ac vicissim Filius Patrem. Idem dico de Spiritu sancto. Hoc est, quod ad finem singulorum Psalmorum canimus: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto: Sicut erat in principio, et nunc et semper, et in sæcula sæculorum, Amen.* q. d. Opto Deo Patri et Filio et Spiritui sancto gloriam immensam et divinam, qualem habuit a principio, id est, ab æterno, et nunc habet, et habebit in perpetuum, quæ est gloria, qua una persona divina cæteras sibi socias immensa laude glorificat, et vicissim eadem ab illis glorificatur. Pater enim immense glorificat Filium et Spiritum sanctum, et hi vicissim tam Patrem, quam se invicem immense glorificant. Tertio, τὸ *apud temetipsum* proprie idem est quod *apud te;* scilicet qua Deus sedens in throno divinitatis ad dexteram tuam, quasi tibi ὁμοούσιος, par et æqualis, iuxta illud cap. 1. 1. *Et Verbum erat apud Deum*, vide ibi dicta; qua homo vero supra omnes angelos et creaturas elevatus, proxime assidens Deo.

Perperam ergo nonnulli hæretici, teste S. August. tract. 105. hanc clarificationem sic factam opinantur, ut humanitas in cælo conversa sit in divinitatem: hoc enim est impossibile, et sic non glorificaretur humanitas Christi, quæ passa est, utpote quæ amplius non est, cum sit conversa in divinitatem, sed sola divinitas. Participavit ergo humanitas gloriam divinitatis præ omnibus beatis angelis et hominibus, utpote sibi hypostatice unitæ, perinde ac aer participat lumen solis, et Beati participant gloriam Dei: ita S. Chrysost. Cyrillus, Hilar. Ambros. et Athanasius scribentes contra Arrianos.

Nec mireris id nonnullos sensisse de Christo: nam idem senserunt de Beatis omnibus, scilicet illos in cælo revera transformandos in Deum, ex eo quod ait Apostolus 1. Corinth. 15. 28. *Ut sit Deus omnia in omnibus.* Fuit hic error contemplativorum, sed phanaticorum, ut ibi dixi.

Vers. 6. MANIFESTAVI NOMEN TUUM HOMINIBUS, QUOS DEDISTI MIHI DE MUNDO.) Explicat τὸ *ego te clarificavi, opus consummavi*, per *manifestavi nomen tuum hominibus.* Hoc enim erat opus illi a Patre commissum: ita Chrysostom. *Nomen tuum*, non quo Deus, sed quo Pater es et vocaris, quodque me Filium generaris tibi consubstantialem, ait Cyrillus. Audi Interlinearem: *Nomen tuum, non quo diceris Deus, quod erat notum Iudæis, sed quo diceris Pater meus, quod sine Filio non noscitur.* Et S. Aug. *Nam quod Deus dicitur, nec Gentibus incognitum: in hoc quod fecit mundum, notus in omnibus Deus: in hoc quod non cum diis falsis colendus, notus in Iudæa Deus: in hoc quod Pater Christi, nunc per Christum manifestatus.* Et Chrys. *Se Filium Dei Patris manifestaverat iam et verbis et rebus.*

QUOS DEDISTI MIHI DE MUNDO.) Quos scilicet *dedisti mihi* per vocationem et gratiam, non tantum sufficientem, sed et efficacem: sive, quos *dedisti mihi* perfecte et complete: nimirum tam, quantum est ex parte tua, vocando eos per gratiam prævenientem, libero eorum arbitrio congruentem, quæ actu persuaderet eis tui fidem, amorem et sequelam: quam, quantum est ex parte ipsorum, qui a te sic vocati, per gratiam tuam sponte sua vocationi tuæ obsecuti sunt, tibique obedierunt, ut se mihi et meæ fidei darent, itaque se separarent de mundo, id est, de numero infidelium et peccatorum, mundi cupedias et vanitates captantium. Hinc S. Cæcilia dicebat, *se nullam velle habere amicitiam cum mundo.*

Loquitur proprie de Apostolis, cæterisque suis discipulis: atque hac phrasi significat: Primo, suum dominium et potestatem, quam ut homo habebat in discipulos cæterosque homines, a divinitate manare et derivari. Secundo, Deum Patrem gratia sua eos prævenisse, ac movisse ad Christi fidem et sequelam. Tertio, Patrem eos separasse a mundo, ac tradidisse Christo, ut per eum salventur. Quarto, se habere voluntatem humanam cum Patris voluntate conformem, illique per omnia subditam. Quinto, Deum Patrem elegisse eos quos volebat Christo tradere in Apostolos et discipulos, illosque Christo proposuisse, ac Christum Patri obsequentem eos acceptasse.

TUI ERANT, ET MIHI EOS DEDISTI: ET SERMONEM TUUM SERVAVERUNT.) Christus valedicturus Apostolis, eis benedicit, et omnia bona a Deo apprecatur. Hic ergo per orationem eos Deo commendare incipit, ac rationem addit, dicens: *Tui sunt*, etc. quia nimirum ab æterno eos amasti, elegisti, tibique ascivisti, ut e numero mundanorum per gratiam tuam separentur et salvarentur, scilicet, adduxisti eos ad me, ut in me crederent, meumque sermonem, id est, meam doctrinam et legem servarent, itaque gloriam æternam, ad quam eos elegisti, consequerentur: nam ut dixit c. 6. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum.* Quia ergo tui sunt, hoc est, a te dilecti et electi, cura, conserva, protege eos ut tuos: hoc oro, quia sicut tui sunt, sic mei quoque sunt; tu enim *mihi eos dedisti:* tuos igitur æque ac meos ama, guberna et rectis viis dirige in vitam æternam.

Vers. 7. NUNC COGNOVERUNT QUIA OMNIA QUÆ DEDISTI MIHI, ABS TE SUNT.) Scilicet quod omnia mea dicta et facta, non a me, sed te primitus sint profecta, ideoque meam doctrinam et legem mihi a te esse datam et dictatam.

Vers. 8. QUIA VERBA QUÆ DEDISTI MIHI, DEDI EIS: ET IPSI ACCEPERUNT, ET COGNOVERUNT VERE QUIA A TE EXIVI (a te processi et genitus sum quasi filius, uti dixi c. 16. 30.) ET CREDIDERUNT QUIA TU ME MISISTI.) q. d. Cura eos, quia ego eos curavi et docui, ipsique me et meam doctrinam ultro acceptarunt, ac crediderunt me esse tuum Filium a te missum in mundum ad eius salutem, scilicet me esse Messiam, sive Christum salvatorem mundi.

Vers. 9. EGO PRO EIS ROGO (ut eos conservas, et crescere facias in tui meique cognitione et amore): NON PRO MUNDO ROGO, SED PRO HIS QUOS DEDISTI MIHI, QUIA TUI SUNT.) Hinc hæretici dicti Prædestinati, tempore S. Augustini (abutentes scriptis S. August. de Prædestinatione et gratia) docuerunt Christum pro solis prædestinatis orasse,

Pro suis Apostolis et discipulis specialim hic orat Christus.

natum et passum esse: quare prædestinatis nil obesse, quæcumque committant scelera, ac reprobis nil prodesse bona opera quæcumque faciant. Hæc hæresis hisce sæculis renovata est a Ioanne Hus et Mart. Luthero: ita Prateolus ex Sigeberto in Catal. hæret.

Verum S. Scriptura docet Christum natum et passum esse pro omnibus hominibus, etiam reprobis, aut potius ob sua scelera reprobatis vel reprobandis, ut patet Luc. 21. 34. 2. Corinth. 5. 14. et 15. Ioann. 1. 9. 1. Timot. 2. 4. ubi dicitur: *Qui (Deus) vult omnes salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire,* scilicet per Christum: quia Christus, quantum est ex parte sua, providet omnibus hominibus de mediis necessariis ad salutem: instituit enim Sacramenta pro omnibus, Apostolos misit ad omnes gentes, doctrinam et gratiam suam offert omnibus. Sufficienter ergo ex parte sua egit, ut omnes salvarentur. Peculiariter tamen hic orat pro suis fidelibus, oratione efficaci, ut Deus eos in fide et gratia data custodiat: ita S. August. qui et alibi ait: *Non pro mundo rogo*, hoc est, inquit, pro his qui in finem vitæ permansuri sunt. Mundus, id est, infideles et impii.

Secundo et melius ac præcisius, Christus hic orat tantum pro suis Apostolis et discipulis (quia eis hac oratione benedicens valedicit) ut conserventur a Deo Patre in fide, gratia et concordia, in qua iam erant. Id patet ex v. 11. et 20. ubi post orationem factam pro Apostolis, orat pro cæteris fidelibus per eorum prædicationem credituris. Ergo pro eis hic non oravit. Porro, *pro mundo*, id est, mundi amatoribus et incredulis, quin et crucifixoribus suis, oravit Christus alibi, præsertim in cruce, ut sese converterent, pœnitentiam agerent, itaque veniam, gratiam et salutem consequerentur, dicens: *Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt,* Luc. 23. v. 34. cuius orationis vi, multi ex eis paulo post, prædicante S. Petro, conversi sunt, ut patet Actor. 2. Hic tamen pro eis non oravit (nec enim omnia omnibus, neque semper et ubique postulanda sunt:) sed tantum pro Apostolis, quia eis hic valedicit et orando benedicit, ut dixi: Apostoli enim erant futuri propagatores Evangelii et principes Ecclesiæ.

Vers. 10. Et mea omnia tua sunt, et tua mea sunt: et clarificatus sum in eis.) Probat quod dixit, *quia tui sunt,* et a te mihi dati: nam *mea omnia tua sunt, et tua mea sunt,* q. d. Abiturus tibi, o Pater, commendo meos discipulos, quasi filios, quia tui sunt, a te electi in vitam æternam et meæ fidei commissi et dati a te; tui, inquam, sunt adhuc, licet mihi dati sint, quia omnia mea tua sunt, et licet dixerim a te mihi datos esse, semper quoque mei fuerunt, quia omnia quæ tu habes, mea sunt propter essentiæ unitatem: ita Cyrill. et Chrysost.

Et clarificatus sum in eis.) Quia ipsi in me credunt, me amant, colunt, adorant, deprædicant, quasi Messiam et Dei Filium: ita Cyrillus et Chrysost. Moral. disce hic Deum et Christum glorificari in nobis cum bene agimus, ac præsertim cum eius fidem prædicamus, et infideles vel impios ad eum convertimus.

Aliter S. Augustin. tract. 107. qui præteritum accipit pro futuro ob eius certitudinem, q. d. Oro pro Apostolis, quia per ipsos glorificandus sum in orbe, cum ipsi a morte mea meam divinitatem ubique Gentium prædicabunt.

Vers. 11. Et iam non sum in mundo, (id est, mox non ero in vita et terra hac, quia post paucas horas occidar) et hi in mundo sunt, et (id est, *quia)* ego ad te venio.) q. d. Ego ab illis abeo, et ad te redeo: ipsi autem maneut in mundo, ut meum tuumque Evangelium toto orbe prædicent, ideoque diaboli, æque ac Iudæorum et Gentium odiis, persecutionibus, et mille periculis exponentur: tu ergo, o Pater, eos custodi: nec enim est alius me absente, qui eos tueatur.

Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi: ut sint unum, sicut et nos.) Patri dat epithetum sancti, quia agit de sanctitate, petitque ut Pater sanctus Apostolos in sanctitate conservet et promoveat, Sic v. 25. ait: *Pater iuste, mundus te non cognovit*, q. d. Iustus es, qui iniusto et superbo mundo mysteria meæ

A humilitatis et redemptionis abscondis. Sic Deus Paulum in tribulatione consolans, ab eo vocatur *Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis,* 2. Cor. 1. Idem vero Davidem in prælio roborans, et victorem faciens, sic ab eodem compellatur: *Diligam te fortitudo mea: Dominus firmamentum meum, et refugium meum.*

Serva eos in nomine tuo.) Id est tua virtute, tuo auxilio, tua omnipotentia, ut semper in me, meoque ac tuo amore et cultu persistant. Hinc patet Apostolos post adventum Spiritus sancti non amisisse Dei gratiam, nec peccasse mortaliter, quia hoc hic orat Christus, cuius oratio, utpote ardens et efficax, a Patre fuit exaudita: ita Ribera.

Ut sint unum sicut et nos.) Scilicet consensu, voluntate et spiritu sicut nos unum sumus natura, et eadem essentia divinitatis, ut scilicet uno charitatis spiritu coniuncti, semper me sequantur, nec inter se discordia dividantur; sed habeant unitatem spiritus per concordiam, quam nos habemus per eamdem essentiam: ita S. Aug.

B et S. Ambros. l. 4. de Fide c. 2. Unde notat S. Cyrillus hic, et S. Athanas. serm. 4. contra Arrian. τo sicut similitudinem quamdam et imitationem significare, non identitatem, q. d. Ut imitentur nostram unitatem per consensum animorum, quam nos habemus per eamdem numero essentiam et voluntatem.

Nota. S. Cyrillus et S. Hilarius lib. 8. de Trinit. τo *ut sint unum,* referunt ad S. Synaxim, puta ad Eucharistiam, quasi optet Christus, ut Apostoli, per sumptionem corporis sui in Eucharistia, fiant unum et secum, et inter se, idque vere corporaliter et substantialiter, sicut ipse vere, cum Patre unum est substantialiter. Sicut enim Pater unitur Filio in eadem essentia divinitatis: sic Apostoli et fideles omnes uniuntur sibi invicem in eadem substantia humanitatis et divinitatis Christi, quam sumunt in Eucharistia.

Cum essem cum eis, servabam eos in nomine tuo.) Vers. 12.

C Id est, tua auctoritate, tua potestate, tua virtute, tuis auspiciis, quasi tuus ad eos legatus: ita Cyrill. Ipsi enim cognoscentes me a te missum, libenter et fortiter mihi adhæserunt, scientes se per me adhærere Deo, ab eoque benedici et protegi: quos enim custodit Filius, hos custodit et Pater. Alii, *in nomine tuo,* hoc est, inquiunt, propter nomen tuum, scilicet propter te, tuamque immensam bonitatem.

Quos dedisti mihi, custodivi: et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis.) Puta Iudas, ob sua scelera furti et proditionis, perditioni et gehennæ destinatus. Nomen enim *filius* cum iungitur genitivo pœnæ vel præmii, idem est quod dignus, vel reus et destinatus: sic *filius mortis* vel *gehennæ*, est reus mortis et gehennæ. *Iudas filius perditionis.*

Hinc patet, Christum pro Iuda hic non orasse: illum enim excipit, quasi iam sua culpa perditum et alienatum, tam a se et sua familia, quam ab Apostolorum cœtu et consortio. Iam enim ab ea recesserat, ut Christum Iudæis proderet, q. d. Iudas non erat ex eis, qui erant tui, et a electi, mihique a te dati; sed ipse sua avaritia se perdidit,

D dum me prodidit, ideoque a me in numerum reproborum transiit.

Ut Scriptura impleatur.) To *ut* non finem intentum, sed effectum et consecutionem significat, q. d. Atque ita factum est ut impleretur Script. quæ mentiri nequit, dum Psalm. 108. Iudæ perditionem describit, dicens inter alia: *Dum iudicatur, exeat condemnatus; et episcopatum* (Apostolatum) *eius accipiat alter*, scilicet Matthias. Hunc enim Psalmum ad litteram de Iuda explicat S. Petrus Actor. 1. 20.

Nunc autem ad te venio (id est, mox per mortem et resurrectionem ad te redibo et ascendam:) et hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.) Syrus et Arabicus, *ut sic gaudium meum plenum in eis. Gaudium meum*, quod scilicet ego habeo, vel quod ego eis communicavi et dedi, q. d. Hæc dico de mea resurrectione et ascensu in cælum, reditque ad Patrem, ut Apostoli mei de tantis bonis mecum plene Vers. 13.

gaudeant, sperentque se mox a me in cælum ad eamdem gloriam meam fore recipiendos. Vide dicta c. 15. v. 11.

Aliter S. August. Quod sit hoc gaudium, inquit, supra expressit, dicens: *Ut sint unum, sicut et nos unum sumus:* hæc est pax et beatitudo futuri sæculi.

Vers. 15. et 16. NON ROGO UT TOLLAS EOS DE MUNDO, SED UT SERVES EOS A MALO. DE MUNDO NON SUNT, SICUT ET EGO NON SUM DE MUNDO.) *Ut eos serves a malo:* Primo, culpæ, quæ sola verum est malum. Secundo, pœnæ, q. d. Ut eos serves in quavis tribulatione et adversitate, ita ut vel ab ea illos protegas, vel in illa robores, ut illam gloriose tolerent et superent. Tertio, *a malo,* id est a diabolo, eiusque insidiis et tentationibus: Græce enim est articulus ἐκ τοῦ πονηροῦ.

DE MUNDO NON SUNT.) Hoc repetit: paulo ante enim hoc dixit, ut daret causam cur mundus eos odisset; quia scilicet illi moribus, affectibus et vita erant dissimiles, imo contrarii: hic vero id repetit, ut ostendat cur Pater eos cordi et curæ habere servareque debeat, quia scilicet ipsi mundo relicto, Dei Christique cultui et curæ se totos tradiderunt. Unde subdit:

Vers. 17. SANCTIFICA EOS IN VERITATE. To *sanctifica* non actum inchoatum (quia iam Apostoli erant sancti, sumpserantque paulo ante S. Synaxim) sed proficientem et perfectum significat, iuxta illud Apocal. 21. *Qui sanctus est, sanctificetur adhuc,* q. d. Confirma, promove, et perfice eos in sanctitate, sive per Spiritum sanctum in Pentecoste veritatem Evangelicam perfectam eis infunde, ut tam interna quam externa sapientia et sanctitate repleantur, itaque tam vita quam verbo veri sint orbis doctores, sacerdotes, et Ecclesiarum principes, qui suam sanctitatem, quasi ignem divinum omnibus afflent et aspirent. Unde sequitur: SERMO TUUS VERITAS EST.) Id est, doctrina tua per me eis tradita veritas est, q. d. Non Moses, non philosophi, sed sermo tuus hanc veritatem Evangelicam docet. Mosis ergo et Iudæorum sanctitas fuit cæremonialis et umbratica: philosophorum vel ficta, vel moralis et naturalis; Christi vero supernaturalis, cælestis et divina. Alii, *sanctifica eos in veritate,* hoc est, inquiunt, sanctifica eos vere, in est integre et perfecte, quam Apostolus vocat *sanctitatem veritatis,* id est veram, sinceram, integram, Ephes. 4. 24. Integra enim magnaque sanctitas requiritur in Apostolo ad prædicandum assidue, ad resistendum tyrannis, ad laborandum nocte et die, ad mortem et martyrium subeundum. Vide 2. Corinth. 11.

Secundo, sic exponi potest: *sanctifica eos in veritate,* id est sanctifica eos in me, qui sum *via, veritas et vita,* cap. 14. 16. q. d. Fac eos meæ bonitatis et sanctitatis participes: ita S. August. tract. 108. Cyrillus, Rupertus, S. Thomas.

Posset tertio, cum Maldon. τὸ *sanctifica eos in veritate,* exponi, q. d. Eos uti sanctos ministros et præcones Evangelii segrega, designa et consecra; sed *in veritate,* non in umbris, uti olim Aaron cum suis filiis, Levit. 9. umbratice et typice sanctificatus est, id est consecratus sacerdos et pontifex. Unde Chrysost. *sanctifica eos in veritate,* hoc est, inquit, segrega eos sermoni et prædicationi. Sic Ieremias cap 1. 5. dicitur in utero sanctificatus, id est, designatus, et quasi consecratus Propheta.

Posset quarto, τὸ *sanctifica eos in veritate,* sic accipi, q. d. Fac eos sanctas victimas, ut per martyrium tibi sanctificentur et immolentur. Decet enim Apostolos fieri Martyres, ut sanctitatem doctrinæ suæ sanctitate martyrii sui confirment et obsignent. Unde et de facto omnes Apostoli fuere Martyres, instar Christi, qui v. 19. ait: *Pro eis ego sanctifico,* id est, offero et immolo meipsum. Sic enim in Levitico passim victimæ dicuntur sanctificari, cum Deo immolantur, de quo rursus v. 19.

Triplex Christi sanctitas nobis data. Nota. Christus ut homo triplicem habuit sanctitatem, quam Apostolis et fidelibus communicavit. Prima fuit infusa, scilicet gratia, charitas, cæteræque virtutes, animæ Christi a Deo in primo conceptionis eius instanti inditæ, uti nobis Deus easdem per Christi merita infundit. Secunda fuit, sanctitas divina; qua nimirum Deitas ipsa sanctissima est, et fons omnis sanctitatis hominum et ange-A lorum: hanc enim habuit Christus ut homo per communicationem idiomatum: per hanc enim attributa Deitatis, inter quæ unum est sanctitas, vere attribuuntur Christo homini, utpote qui in eadem persona Verbi cum Deitate subsistit. Tertia sanctitas Christi hominis, præcise facta est per ipsam eius unionem hypostaticam cum Verbo: per hanc enim præcise humanitas Christi sanctificata fuit, effectaque sanctissima: nam etiamsi Christus ut homo nullam habuisset gratiam infusam, ipsa tamen eius unio hypostatica cum Verbo summa erat eius sanctificatio et sanctitas. Hinc humanitas Christi, quia Verbo unita, peccare non poterat, eratque plane impeccabilis, Deo gratissima et acceptissima, imo Christus ut homo, erat Dei Filius, non adoptivus ut nos, sed proprius et naturalis.

SERMO TUUS VERITAS EST.) q. d. Evangelium quod a te acceptum prædico, non est umbra, uti fuit lex vetus, sed in spiritu et veritate consistit, uti dixit cap. 4. 24. Vide dicta cap. 15. 3. ad illa: *Iam vos mundis estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.* Nam, ut dictum est
B cap. 1. 17. *Lex per Mosen data est; gratia et veritas per Iesum Christum facta est.*

Quanta debeat esse Christiani sanctitas? Moral. disce hic quam sanctus esse debeat Christianus, præsertim Religiosus et Apostolicus, qui alios sanctificare cupit; nimirum, ut sit similis Apostolis, imo Christo, eorumque mores et actus sanctissimos imitari satagat. Vide Nyssen. tract. Quid nomen Christiani exigat: *Christianismus,* inquit, *est imitatio divinæ naturæ:* Christianus enim sanctitatem Dei et Christi imitari debet quam maxime potest, ut Christus in eius sermone, habitu et operatione iugiter resplendeat, ut qui eum videt vel audit, Christum se videre et audire existimet. Hoc est quod Deus sancit Levit. 20. 26. *Eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus, et separavi vos de cæteris populis, ut essetis mei.* Sanctitas ergo est aversio a mundo, et conversio unioque cum Deo et Christo. Quocirca Apostoli magis sua sanctitate et charitate ardente, quam prædicatione converterunt orbem; imo ideo ore tonabant, quia vita fulgurabant, iuxta id
C quod de S. Basilio ait Nazianz. *Oratio eius erat tonitru, quia vita erat fulgur.* Hac de causa Christus Apostolis hic non sapientiam, ut Salomon, sed sanctitatem a Deo efflagitat. Vide ideam S. Pauli, sive viri Apostolici, quam præfixi Actibus Apostolorum. Vere S. Gregor. lib. 6. in lib. 1. Regum cap. 3. *Sanctificatio corporis,* inquit, *pudicitia est: sanctificatio mentis charitas, et humilitas.*

SICUT TU ME MISISTI IN MUNDUM, ET EGO MISI EOS Vers. 18. IN MUNDUM.) Est nova ratio cur Christus Apostolos Patri commendet, ut eos servare et sanctificare debeat, q. d. Sicut tu me misisti in mundum, ut eum peccatis perditum reparem et sanctificem: sic et ego Apostolos mitto per omnes gentes, ut illas sanctificent. Quare indigent magna sanctitate, tum ne illarum illecebris capiantur, vel persecutionibus prosternantur; tum ut illas vitiis plane depravatas sanctificent. Quare par est, o Pater, ut eos in dies magis et magis sanctifices, ut ipsi alios plurimos sanctificare valeant.

ET PRO EIS EGO SANCTIFICO MEIPSUM: UT SINT ET Vers. 19.
D IPSI SANCTIFICATI IN VERITATE.) Primo, S. August. τὸ Sanctifico quid? *sanctifico* proprie accipit, q. d. Ego qua Filius Dei, sanctifico hominem a me assumptum, ut per eum sanctificem Resp. I. Apostolos. Audi S. August. *Quando Verbum caro factum est, tunc sanctificavit se in se, id est hominem se in Verbo se, quia unus Christus Verbum et homo: propter sua vero membra dicit: Et pro eis ego sanctifico meipsum, hoc est, ipsos in me, quoniam in me etiam ipsi sunt et ego. Ut sint et ipsi sanctificati in veritate. Quid est, Et ipsi? nisi quemadmodum ego; et in veritate, quod sum ego.*

Secundo et genuine, *sanctifico,* id est in sanctam hostiam me tibi offero et immolo, hoc est, post paucas horas offeram immolabo in cruce, ut per illam ipsi *sint sanctificati in veritate,* id est ut ipsi per sermonem tuum, qui veritas est et non umbra, sanctificentur, et vere tui sint, tibique se dedicent ad labores Apostolicos, ut ad te omnes gentes convertant, ideoque pro te omnes persecutiones, ærumnas et afflictiones invicto animo sustineant, ipsam- II.

que mortem et martyrium subeant, tamquam se tibi, æque ac ego, sanctificantes, id est, offerentes et immolantes: ita S. Chrysost. hom. 81. et fuse Cyrill. Rupert. et S. Thom. Iansen. Maldon. Toletus, Ribera, et alii.

Vers. 20 NON PRO EIS AUTEM ROGO TANTUM, SED ET PRO EIS, QUI CREDITURI SUNT PER VERBUM EORUM IN ME.) Huc usque oravit Christus pro Apostolis, sub quibus cæteros a se immediate conversos, ut 72. discipulos, intelligit: nunc orat pro cæteris fidelibus, qui per eorum prædicationem successive quovis sæculo, usque ad finem mundi in eum credituri sunt. Orat ergo pro tota Ecclesia, et pro omnibus Christianis quavis ætate futuris; horum enim ipse est pater et Patriarcha, Rex et Princeps, Pontifex et Hierarcha. Hos omnes et singulos ergo Christus ut homo (nam ut homo hic pro eis orat) distincte et perfecte, perinde ac si extitissent et præsentes fuissent, videbat in essentia divina, ait Toletus; aut potius per scientiam infusam: hæc enim Christi hominis erat, quatenus ipse erat viator; cum visio essentiæ divinæ foret ipsius, non qua viator, sed qua beatus erat: ita Suarez. Videbat ergo in ea me et te, et quemlibet alium fidelem post mille annos nasciturum, ac pro omnibus et singulis Deum rogabat, atque gratiam cuique propriam impetrabat: quare huius Christi orationis vi, singuli fideles nascituri suo tempore fidem, gratiam, salutem, omniaque sua bona et Dei dona consequuntur, sed quisque sua et sibi propria, quæ Christus pro eo petiit et postulavit. Igitur tunc Christus oravit pro S. Stephano, S. Laurentio, S. Vincentio, cæterisque Martyribus, ut martyrii lauream nanciscerentur; pro S. Athanasio, S. Augustino, S. Hieronymo, etc. ut Doctores Ecclesiæ fierent; pro S. Agnete, Cæcilia, Catharina, etc. ut virginitatem suam quasi hostiam Deo immolarent, et sanguine suo purpurarent. Idem dicas de cæteris Christianis. Tunc ergo æque ac in cruce Christus orans pro omnibus et singulis, omnes et singulos parturiit, quasi suos Benoni, imo Beniaminos. Hoc cogitet et expendat quilibet fidelis, ac Christo parenti suo pro tanta parturitione sui immensas agat gratias, atque uti filius patri amorem amori, sanguinem sanguini, mortem morti rependat et reddat.

Vers. 21. UT OMNES UNUM SINT.) Per unam fidem, spem, charitatem, concordiam. Vide dicta v. 11. Adverte, Christum hic orare dumtaxat pro fidelibus; iis enim valedicit; non pro infidelibus, pro quibus alibi, et præsertim in cruce oravit. Rursum disce hic, quam Christiani debeant inter se esse uniti et concordes, ac quam longe discordes, et qui lites seminant, a spiritu Christi absint.

SICUT TU PATER IN ME, ET EGO IN TE, UT ET IPSI IN NOBIS UNUM SINT.) Nam *Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo,* 1. Ioan. 4. 16. Per fidem ergo et charitatem unimur, Primo, Deo et Christo, deinde nobis invicem, velut membris unius corporis mystici Christi, quod est Ecclesia. To *sicut* non identitatem, ut volebant Arriani, sed similitudinem dumtaxat significat. Pater enim et Filius unum sunt per eamdem numero essentiam et Deitatem: nos vero unum sumus per eamdem qualitatem, puta charitatem et concordiam: per hanc tamen ita unimur Deo, ut eum possideamus, et vicissim ab eo possideamur. Audi S. August. (vel quisquis est auctor) lib. de Salutaribus documentis cap. 9. *Si aliquid in hoc sæculo possidere delectamur, Deum qui possidet omnia, qui creavit omnia, expedit ut mente possideamus, et in eo habeamus quæcumque feliciter et sancte desideramus; sed quoniam nemo possidet Deum, nisi qui possidetur ab eo: simus nos ipsi facti Dei possessio, et efficietur nobis possessio Deus. Et quid potest esse in mundo felicius, quam cui efficitur suus imperator et redemptor sensus, et hæreditas dignatur esse ipsa divinitas? Omnes enim ex illo fructus percipimus si in illo et de illo semper vivimus. Quid, rogo, homini sufficit, cui ipse conditor non sufficit? Quid ultra quærit, cui omne gaudium et omnia suus redemptor esse debet?*

Unio amoris divini. Per amorem ergo ita unimur Deo, ut cum eo fiamus quasi unus spiritus, ut absorbeatur in nobis quidquid est cupiditatis terrenæ, et tota mens transeat per affectum in Deum, itaque quasi deificetur; sicut si gutta aquæ infundatur vino generoso, illico tota in illud transit: et sicut ferrum si igniatur, transit in ignem, manente licet ferri natura: et sicut aer a sole illuminatus, transit in lumen, adeo ut ipse nil nisi lumen solis esse videatur. Unde S. Bernardus serm. 71. in Cantic. *Quis est,* inquit, *qui perfecte adhæret Deo, nisi qui in Deo manens tamquam dilectus a Deo, Deum nihilominus in se traxit vicissim diligendo? Ergo cum undique inhærent sibi homo et Deus, inhærent autem undique intima mutuaque dilectione inviscerati alterutrum sibi, per hoc Deum in homine, et hominem in Deo esse haud dubie dixerim.*

Hanc unionem sentiunt sapiuntque, qui eum Magdalena agunt vitam contemplativam. In ea enim amans anima defluit a seipsa, et velut ad nihilum redacta, in abyssum æterni amoris collapsa absorbetur, et sibi omnino mortua, solum vivit Deo, nil sciens, nil sentiens præter ipsum. Perdit namque se in vastissima divinitatis solitudine ac caligine, sed sic se perdere utilius et iucundius est, quam se invenire: ibi enim quidquid humanum est, exuens, et quidquid divinum est, induens, transformatur atque transmutatur in Deum. O vere beata anima, quæ propria omni operatione seposita, in vi memorativa nudatur omnibus imaginibus; in intellectu sentit, et fovet præfulgidas illuminationes Solis iustitiæ; in vi concupiscibili sentit æstum quemdam quieti amoris, sive contactum Spiritus sancti, in similitudinem veri fontis affluentem rivis æternæ suavitatis. Nam cum ea ab omnibus libera et semota, simplex existat, et munda ut tersum speculum, eam assidue Dominus sui divini fulgoris radiis illustrare solet. Quia cum Deus ipse est agens, homo est patiens. Nam dum vires animæ silent, et a propria actione quiescunt, atque ab omni denique externa imagine liberæ sunt, Deus ipse loquitur, easque mentis vires pro libito disponit et afficit, nobilissimum opus in ea peragens. Igitur, o anima generosissima, o nobilissima, te puram et liberam custodi, noli ad varietatem sensuum foras excurrere, sed cohibitis sensibus intus habita, ad Deum ardenter convertere, millies per diem in abyssum divinitatis immersa, ibi ultro citroque natare curato. Anhela ad illam supernaturalem spiritus cum Deo unionem, revola in Deum a quo ducis originem, qui lux est increata, et lux simul æternitatis. Quocirca merito exclamat S. Bern. tr. de Amore divino cap. 4. *O felicem, imo felicissimam animam, quæ Deo sic a Deo meretur affici, ut per unitatem spiritus in Deo solum amet Deum, non suum aliquod privatum, nec nisi in Deo amet semetipsam, et Deus in ipsa amet vel approbet, quod amare vel approbare debet Deus, id est seipsum, imo quod solum debet amari, et a creatore Deo et a creatura Dei. Amoris enim vel nomen vel affectus, nulli competit vel debetur nisi tibi soli, o vere amor amande Domine.* Unde subiungens ita cum S. Ioanne concludit: *Et hæc est in nobis voluntas Filii tui, hæc pro nobis oratio eius ad te Deum Patrem suum: Volo ut sicut ego et tu unum sumus, ita et in nobis ipsi unum sint. Hic est finis, hæc est consummatio, hæc est perfectio, hæc est pax, hoc est gaudium in Spiritu sancto, hoc est silentium in cælo.*

UT CREDAT MUNDUS, QUIA TU ME MISISTI.) *Ut credat,* non tantum per unitatem et conformitatem doctrinæ, ut vult Euthym. sed potius per unitatem et unionem cum Deo et Christo, q. d. Vel ex hoc solo mundus credet Christum Dei Filium, quod videat Christianos tam Deo et Christo, quam sibi invicem amore esse coniunctos et unitos: videbit enim talem unionem non posse fieri nisi a Christo et Deo: quare per hoc allicietur, ut et ipse incredulus incredulitatem deponat, et credat in me. *Mundus* ergo hic in bonam partem accipitur, æque ac Ioan. 3. *Non enim venit Filius hominis ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.* Et 2. Corinth. 5. *Quoniam Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* Minus recte igitur Iansenius per mundum hic accipit reprobos, q. d. Ut credat mundus, videlicet coactus evidentia miraculorum et

*

sanctitatis discipulorum, et mundani, inviti licet, confiteantur me esse Deum, quemadmodum ait Iacob. cap. 2. *Dæmones credunt, et contremiscunt.*

Vers 22. ET EGO CLARITATEM QUAM DEDISTI MIHI, DEDI EIS : UT SINT UNUM, SICUT ET NOS UNUM SUMUS.) Pater enim et Filius sunt unus Deus, non duo Dei. Per *claritatem* Primo, accipe gloriam filiationis divinæ : hanc enim habet Christus ut Deus per naturam, ut homo per unionem hypostaticam ; et hanc dat et communicat fidelibus sanctis, ut scilicet eam habeant non per naturam, sed per adoptionem, sintque filii Dei, non naturales, ut est Christus, sed adoptivi: ita Iansen. et ante eum S. Ambrosius lib. 5. de Fide cap. 4.

Secundo, Maldon. per *claritatem* accipit dilectionem, qua clarificaverat eum Pater, ostendendo in baptismo et alias ipsum esse Filium suum dilectum.

Tertio, per *claritatem* Leontius et Ribera accipiunt Eucharistiam : in hac enim Deitas et humanitas Christi nobis datur : hæc enim summa est claritas et gloria. *Quoniam unus panis et unum corpus multi sumus omnes, qui de uno pane et de uno calice participamus*, 1. Corinth. 10. Ita quoque Cyrillus lib. 11. cap. 26. et Hilarius lib. 8. de Trinit. exponunt hanc claritatem ipsam divinitatem Verbi carni unitam, quam ut homo accipit Christus a Patre, quando Verbum caro factum est ; hanc dedit nobis Deus et Christus, quando suam carnem cibum nostrum effecit, et nobiscum per Sacramentum mirabile realiter unitus est.

Huc accedit Toletus, qui sic exponit, q. d. Ego iam eos effeci unum per meam claritatem, quam a te accepi ; da tu, o Pater, Spiritum sanctum, ut per eum quoque unum fiant. Claritas hæc est divinitas ipsius Filii, quam ut homo dicit se accepisse a Patre per unionem hypostaticam : hanc divinitatem unitam carni suæ dedit nobis Christus in Sacramento, quod tunc quando hæc loquebatur iam instituerat.

Symbol. S. Chrysost. et Euthym, per *claritatem* accipiunt tum potestatem miraculorum, quam Christus discipulis dedit, tum unitatem concordiæ, de qua dictum est, *Ut sint unum* : hæc enim duo erant efficax confirmandæ fidei veritatis argumentum, nempe miracula, et tam mira in eis concordia.

Anagog. S. August. tract. 110. Claritas hæc, inquit, est gloria corporis, q. d. Immortalitatem et gloriam, quam dabo carni et humanitati meæ post tres dies in resurrectione, *ego dedi*, id est, dabo fidelibus certissime in communi omnium resurrectione.

Vers 23. EGO IN EIS, ET TU IN ME : UT SINT CONSUMMATI IN UNUM : ET COGNOSCAT MUNDUS QUIA TU ME MISISTI, ET DILEXISTI EOS, SICUT ET ME DILEXISTI.) *Ut sint consummati in unum*, ut scilicet sit consummata et perfecta eorum unio, velut multorum membrorum in uno corpore et capite. Sicut enim multa membra unum corpus efficiunt, sic multi fideles unum Christi corpus mysticum, quod est Ecclesia, coagmentant. Rursum omnia membra uniuntur et consummantur in uno capite: sic omnes Christiani in uno Christo et Deo. Audi Toletum hæc de Eucharistia apposite exponentem : Modum quo unio hæc claritatis et divinitatis fiat, exponit : Ego, inquit, in eis sum per carnem meam in cibum verum et realem eis datam; tu autem in me es, quia divinitas tua est carni meæ unita : si igitur divinitas est in carne, et caro est in credentibus, fit ut in credentibus etiam divinitas sit per mediam carnem Christi. Habent ergo credentes in se et carnem Christi, et per eam divinitatem in se, fiuntque unum, et quamdam habent unitatem per Christum ratione carnis suæ, et sic consummantur in unum, id est, fiunt unum perfecte, dum non solum uniuntur inter se et cum Deo, quantum ad animas, quod fit per Spiritum sanctum, sed etiam quantum ad corpora ipsa.

Amor Dei in orbem, cur? Hinc S. Dionys. de Divin. nomin. cap. 4. docet amorem divinum ire in orbem, esseque circulum ; quia scilicet a Patre in Filium tendit, inde in Spiritum sanctum, ab eoque in Patrem et Filium redit : Spiritus sanctus enim est rationalis amor Patris et Filii. Rursum amor Dei est circulus, quia ex Deo in creaturas, præsertim homines et angelos, se exerit, eosque ad Deum redamandum fruendumque convertit : Deus enim sicut est causa efficiens amoris, sic eiusdem est finis. Amor enim amantem transfert in amatum, anima enim magis est ubi amat, quam ubi animat. *Itaque Paulus*, ait S. Dionys. *ille magnus iam divino amore captus, præditusque eius vi, quæ hominem e statu suo dimovet, divino ore: Vivo autem, inquit, iam non ego ; vivit vero in Christus, ut verus amator, et a mentis, quemadmodum ipse ait, statu dimotus, Deo degit, non suam vitam, sed amantis, tamquam valde diligendam.* Et nonnullis interiectis amorem ita definit, *quod sit vis motum afferens, et ad se deducens atque evehens*, etc. *qui ante in bono est, et ex bono ad ea quæ sunt manat, rursusque ad bonum revertitur. In quo et fine et principio se carere divinus amor eximie declarat, quasi circulus quidam perpetuus, qui boni causa, ex bono, in bono, et in bonum conversione ab omni errore libera se volvit, atque in eodem loco, eademque ex parte et progreditur semper, et manet, et restituitur.*

Probat deinde idipsum auctoritate S. Hierothei magistri sui, qui ait : *Amorem sive divinum, sive angelicum, sive spiritalem, sive, ut ita dicam, animalem, sive naturalem, vim quamdam coniungentem miscentemque intelligamus, quæ superiora quidem impellit, ut inferioribus prospiciant et consulant ; paria autem, ut inter se societate iungantur, inferiora vero, ut se convertant ad superiora.* Hinc et Ægyptii Deum pingebant quasi circulum, sed alio respectu, scilicet ut eum esse æternum, ac principio et fine carere, itemque esse immensum significarent. Unde illud: *Deus est circulus, cuius centrum est ubique, circumferentia nusquam.* Persæ quoque Iovem cæli circulum nuncupabant. Saraceni etiam Deum vocant circulum, ut illo ipsius æternitatem repræsentent, teste Pierio Hierogl. 39. cap. 8. Deum quasi circulum pingebant Ægyptii.

Sed ut ad prius S. Dionysii, quod huic loco proprium est, revertar, idem S. Dionys. eodem capite longius post initium, de sole, qui expressa est Dei imago, sic ait: Itaque ἥλιος, id est sol, dicitur quod omnia ἀολλῆ ποιεῖ, id est congreget, colligatque dispersa. Additque, pulchrum et bonum, quod est obiectum et causa amoris, Græce dici κάλλος, *quod ad se* καλεῖ, *id est vocet, omnia, ac tota in totis in se colligat*, hoc est quod hic ait Christus: *Ut sint unum sicut et nos unum sumus. Ego in eis, et tu in me, ut sint consummati in unum.* Nam ut ait Apostolus Ephes. 4. *Unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ; unus Deus, una fides, unum baptisma : unus Deus et pater omnium.* Vide ibi dicta. Ibi enim Paulus multis commendat hanc fidelium unionem et unitatem.

Tropolog. animæ sanctæ student perfectæ unioni cum Deo et Christo, ut cæterorum quasi obliti, eum semper habeant præ oculis, illi per omnia placere et cum illo iugiter mente conversari satagant ; quare a rebus exterioribus, quoad licet, se abstrahunt, et interius cum Christo agunt et colloquuntur. Cuius internæ unionis tria dat signa R. D. Bartholomæus de Martyribus, Archiep. Bracarensis in aureo suo Compendio spiritualis doctrinæ cap. 15. ante finem, quod post eius mortem edidit Ludovicus Granatensis, eiusque lectione valde se in spiritu profecisse profitetur, uti et ego de meipso profiteor. Tria signa unionis cum Deo. Primum signum est, si intellectus iam ex se non emittat cogitationes alias nisi quas fidei lumen excitet; et voluntas longo usu exercitata non producat actus amandi nisi erga Deum, vel relative ad Deum. 1. Secundum, si cum primum reliquerit occupationem externam, cui insistebat, mox intellectus et voluntas in Deum facillime convertantur : sicut lapis remoto obstaculo, in centrum suæ quietis descendere properat. 2. Tertium, si finita oratione, ita exteriorum omnium obliviscitur, ac si illa nunquam vidisset aut tractasset, 3. et ita se erga externa gerit, quasi denuo mundum ingrediatur, et denuo metuit confligere cum negotiis exterioribus, ea naturaliter abhorrens, nisi charitas compelleret : talis anima a rebus omnibus externis libera, facile

ad se intrat, ubi solum Deum videt et se in Deo, et frequenter fervidis actibus amandi unitivis insistit. Hæc autem fervens dilectio sex gignit effectus, ut inquiunt Sancti. *(Sex unionis effectus.)*
1. Primus dicitur illuminatio, id est quædam sapida ac experimentalis Dei, ac propriæ nihilitatis cogitatio et cognitio.
2. Secundus, inflammatio.
3. Tertius, suavitas seu delectatio.
4. Quartus, ardentissimum desiderium possidendi bona divina.
5. Quintus, satietas: sic enim satiatur anima illo Dei adventu, ut nil aliud velit aut cupiat.
6. Sextus, raptus, seu mira elevatio animæ in Deum, in qua explicari nequit, quid tunc anima de Deo sentiat. Hos effectus prædictos sequuntur alii duo, scilicet securitas, qua nil anima timet pati propter Deum, et qua certissime confidit se nunquam ab eo separandam; et plena quies, cum nil sit quod pavorem inferre valeat, et hoc dicitur *pax exuperans omnem sensum.* Hic est Domini paradisus, ad quem ascendere possumus in terra existentes, licet inter homines corpore versemur. Deinde tria media ad hanc cum Deo et Christo unionem consequendam ex S. Thoma assignat, nimirum animi strenuitatem, severitatem et benignitatem. *(Tria ad eam media.)* Est autem strenuitas quædam animi fortitudo, quæ omnem expellit negligentiam, qua homo disponitur ad bona opera omnia confidenter, vigilanter atque eleganter perficienda. Severitas est animi fortitudo adversus concupiscentias, illas restringens, et una secum afferens ardentem asperitatis, vilitatis et paupertatis amorem. Benignitas est dulcedo animi expellens omnem rancorem, iracundiam, invidiam, austeritatem, amaritudinem, obdurationem erga proximum. Prius enim oportet animam purgari a fœcibus terrenarum affectionum, quam possit simpliciter ac pure in Deum tendere. Sicut enim peculiare ac proprium est igni, seclusis impedimentis sursum ascendere, et proprium locum petere; ita animæ pravarum affectionum pondere solutæ, in Deum qui locus est ipsis proprius, elevari solent.

ET COGNOSCAT MUNDUS (fideles in mundo) QUIA TU ME MISISTI.) Unde cognoscet? Resp. Primo, S. August. tract. 110. fideles id cognituros in cælo per visionem beatificam. Verum hic ad litteram agitur de cognitione huius vitæ per fidem.

Secundo, alii respondent id cognituros ex claritate, quam v. 22. Christus ait se accepisse a Patre, et dedisse fidelibus. Unde S. Ambros. loco ibidem citato, per *claritatem* intelligens filiationem Dei, sic exponit: Cognoscent fideles quod tu me Filium tuum in carne misisti ex filiatione, quam eis communicavi, adoptans eos in filios Dei: inde quoque cognoscent te dilexisse eos, sicut dilexisti me, sed me ut filium naturalem, illos vero ut adoptivos.

Tertio, Cyrill. l. 11. cap. 27. et Hilar. l. 8. de Trinit. et ex eis Toletus, per *claritatem* accipientes Eucharistiam, sic explicant, q. d. Ex Eucharistia cognoscent fideles hæc duo, scilicet me esse filium tuum a te missum, quia aliter uniri non poterant nobiscum, nisi divinitatem haberem in ea carne quam dedi eis in Eucharistia: secundo, dilexisse eos sicut dilexisti me, quia divinitatem, quam meæ carni indidisti, dedisti eis, dando eis carnem meam in Eucharistia.

Quarto, simplicius Ribera: Cognoscit id mundus ex sanctitate et mutua charitate Apostolorum, qua fiet *ut sint consummati in unum,* uti præcessit: nam ut recte ait Chrysost. hom. 81. potentiorem ad persuadendum Dominus concordiam iudicat quam miracula: *et dilexisti eos,* adoptans eos in filios, faciensque Apostolos *sicut dilexisti me,* dum me Filium genuisti, et legatum in mundum misisti. Erigit Christus animos Apostolorum ad omnia ardua pro Christo subeunda, utpote cum videant se charissimos Deo et similes Christo.

Vers. 24. PATER, QUOS DEDISTI MIHI, VOLO UT UBI SUM EGO, ET ILLI SINT MECUM: UT VIDEANT CLARITATEM MEAM, QUAM DEDISTI MIHI: QUIA DILEXISTI ME ANTE CONSTITUTIONEM MUNDI.) Christus ostendit Apostolis, ait Chrysostom. quæ præmia illos maneant post mortem, ut magis amorem Christi erga se cognoscant, et fortiores reddantur, simulque, ut ait Cyrillus, docere vult non alios A gloriam suam visuros esse, quam pro quibus oravit, et qui per ipsum Patri adiunguntur, et ideo dicit: *Quos dedisti mihi.*

Ait ergo, *Volo,* id est, summe cupio et desidero, o Pater, ut fideles quos elegisti et dedisti mihi, mecum sint in cælo, ibique videant claritatem, id est gloriam, non tantum humanitatis meæ ad dexteram Patris elevatæ, uti explicant S. August. et Cyrill. sed etiam divinitatis meæ: in huius enim visione consistit essentialis beatitudo nostra; sed tum το *quia,* cum subdit, *Quia dilexisti me,* non significat causam, sed signum dilectionis, q. d. Ex eo quod me ab æterno dilexeris infinito amore, quasi ex signo manifesto colligitur, quod mihi gignendo dederis meam claritatem et divinitatem: hanc enim dedit Pater Filio, dum eum genuit; genuit, inquam, non ex amore libero, sed ex naturali divinitatis suæ fœcunditate. Prius ergo Pater genuit Filium, deinde eum iam a se genitum dilexit, quia eum per omnia sibi similem genuerat: ita Iansenius.

B ANTE CONSTITUTIONEM (id est, ut Arabicus, *productionem)* MUNDI.) Syrus, *ante iacta mundi fundamenta:* hoc enim significat Græcum προ καταβολης του κοσμου: nam καταβαλλειν, est iacere fundamenta domus vel fabricæ: ita S. Hieronym. in cap. 6. ad Ephes. significat hæc phrasis mundum nulla sui parte esse æternum, sed tam quoad materiam, quam quoad formam cæterasque dotes et qualitates, a Deo in initio temporis esse creatum: tunc enim fuere primordia mundi.

PATER IUSTE, MUNDUS TE NON COGNOVIT: EGO AUTEM TE COGNOVI: ET HI COGNOVERUNT QUIA TU ME MISISTI.) Vers. 25. Cur Patri dat epithetum iusti? *(Pater cur iustus? Resp.)* I. Primo S. Augustin. tract. 111. respondet Patrem iustum dici, quia iuste mundum et infideles cognitione sui privavit: nam quod aliquibus non reveletur Dei veritas, iustitia ipsius est propter eorum peccata; quod vero aliis manifestetur, misericordia est.

II. Secundo, Cyrillus lib. 11. cap. 29. censet Patrem vocari iustum, quia diabolum, qui mundum captivum detinebat, ne ad immortalitatem, ad quam creatus erat pervenire posset, damnavit et dominio privavit, ut supra dictum est. C Sensus igitur est: *O Pater iuste, mundus non cognovit* hanc tuam iustitiam, quam pro mundo erga diabolum exercuisti, quam si novisset, omnes ad te accurrissent.

III. Tertio, Toletus censet Patrem vocari iustum, quia Apostolis Christum sequentibus præparavit claritatem, id est gloriam cælestem, quam eis hic postulavit Christus, a qua mundum incredulum exclusit. Hæc enim gloriæ retributio est actus iustitiæ, iuxta illud 2. Tim. 4. *Quam reddet mihi iustus iudex.*

IV. Quarto, planius et germanius Ribera το *iuste* refert ad sequentia: *Mundus te non cognovit,* etc. postquam enim Christus Apostolis postulavit sanctificationem et claritatem, sive gloriam cælestem, nunc quasi exultans spiritu, quod tanta dona Pater prædestinarit Apostolis Christum sequentibus, quæ negavit incredulis, v. g. Scribis D et Pharisæis, qui superbia excæcati Christum sequi noluerunt, ait, *Pater iuste,* q. d. Iustum sane est, o Pater, ut superbi abiiciantur, et hæc bona parvulis istis dentur; illi superbi te non cognoverunt, nec coluerunt; ego te cognovi et amavi, et discipuli mei me imitantes cognoverunt et amaverunt te, et crediderunt in me: istis ego, quia superbi non erant, magnam tui cognitionem dedi, et maiorem dabo, postquam resurrexero, et Spiritum sanctum misero. Sic eadem de causa exultavit Christus in spiritu Matth. 11. 25. dicens: *Confiteor tibi Pater, Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.*

ET NOTUM FECI EIS NOMEN TUUM, ET NOTUM FACIAM Vers. 26. (post resurrectionem et missum Spiritum sanctum, ut dixi): UT DILECTIO, QUA DILEXISTI ME, IN IPSIS SIT, ET EGO IN IPSIS.) Ut scilicet dilectionem tuam, qua me, et ipsos propter me diligis, erga ipsos continues, ac maiorem reipsa semper eis ostendas, eisque in dies magis be-

nefacias, ac tuis gratiis et beneficiis cumules, ut quotidie magnis passibus in sanctitate et opere Apostolico progrediantur: atque hac ratione ego tecum in ipsis perseverem, arctiusque persistam per crescentem in eis semper tuam gratiam et charitatem. Deus enim cum diligit creaturas rationales, donum gratiæ et dilectionis sive charitatis pretiosissimum et divinissimum eis infundit, quod non facit irrationalibus, ut cælo, soli, stellis, dum eas diligit, id est, ex amore creat, ornat et gubernat. Hoc significat *το ut dilectio in ipsis sit;* nam ut ait Paulus: *Cha-* A *ritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis,* Rom. 5.

Paulo aliter Rupertus: Ut Spiritus sanctus, inquit, qui est dilectio tua qua me diligis, in ipsis semper sit et firmiter permaneat. Sed hoc eodem redit. Nam Spiritus sanctus a charitate separari nequit, sicut nec ignis a calore. Quare, cui datur charitas, huic datur et Spiritus sanctus: et quamdiu manet in homine charitas, tamdiu manet et Spiritus sanctus, imo tota SS. Trinitas, ut dixi c. 14. 23.

CAPUT DECIMUMOCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit Christi passionem, scilicet v. 1. captivitatem in horto: v. 13. adductionem ad Annam: v. 17. trinam Petri negationem: v. 19. examen Iesu factum a pontifice, et alapam Iesu inflictam: v. 24. missionem Iesu ad Caipham: v. 28. accusationem eius apud Pilatum; v. 33. examen Iesu factum a Pilato, qui deprehensa eius innocentia eum liberare satagit, conferens eum cum Barabba.

Passionem Christi explicui Matth. cap. 26. et 27. hic ergo breviter perstringam ea dumtaxat, quæ Ioannes habet propria et singularia.

1. Hæc cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus in quem introivit ipse, et discipuli eius. 2. Sciebat autem et Iudas qui tradebat eum, locum: quia frequenter Iesus convenerat illuc cum discipulis suis. 3. Iudas ergo cum accepisset cohortem, et a pontificibus et Pharisæis ministros, venit illuc cum laternis, et facibus, et armis. 4. Iesus itaque sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit, et dixit eis: Quem quæritis? 5. Responderunt ei: Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus: Ego sum. Stabat autem et Iudas qui tradebat eum, cum ipsis. 6. Ut ergo dixit eis, Ego sum, abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram. 7. Iterum ergo interrogavit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: Iesum Nazarenum. 8. Respondit Iesus: Dixi vobis quia ego sum: si ergo me quæritis, sinite hos abire. 9. Ut impleretur sermo quem dixit: Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam. 10. Simon ergo Petrus habens gladium eduxit eum: et percussit pontificis servum: et abscidit auriculam eius dexteram. Erat autem nomen servo Malchus. 11. Dixit ergo Iesus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam. Calicem quem dedit mihi Pater, non bibam illum? 12. Cohors ergo, et tribunus, et ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum, et ligaverunt eum: 13. Et adduxerunt eum ad Annam primum; erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. 14. Erat autem Caiphas, qui consilium dederat Iudæis; Quia expedit, unum hominem mori pro populo. 15. Sequebatur autem Iesum Simon Petrus, et alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, et introivit cum Iesu in atrium pontificis. 16. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exivit ergo discipulus alius qui erat notus pontifici, et dixit ostiariæ: et introduxit Petrum. 17. Dicit ergo Petro ancilla ostiaria: Numquid et tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Non sum. 18. Stabant autem servi et ministri ad prunas, quia frigus erat, et calefaciebant se: erat autem cum eis et Petrus stans, et calefaciens se. 19. Pontifex ergo interrogavit Iesum de discipulis suis, et de doctrina eius. 20. Respondit ei Iesus: Ego palam locutus sum mundo: ego semper docui in synagoga, et in templo, quo omnes Iudæi conveniunt: et in occulto locutus sum nihil. 21. Quid me interrogas? interroga eos qui audierunt quid locutus sim ipsis: ecce hi sciunt quæ dixerim ego. 22. Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Iesu, dicens: Sic respondes pontifici? 23. Respondit ei Iesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis? 24. Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem. 25. Erat autem Simon Petrus stans, et calefaciens se. Dixerunt ergo ei: Numquid et tu ex discipulis eius es? Negavit ille, et dixit: Non sum. 26. Dicit ei unus ex servis pontificis, cognatus eius, cuius abscidit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo? 27. Iterum ergo negavit Petrus: et statim gallus cantavit. 28. Adducunt ergo Iesum a Caipha in prætorium. Erat autem mane: et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha. 29. Exivit ergo Pilatus ad eos foras, et dixit: Quam accusationem affertis adversus hominem hunc? 30. Responderunt, et dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. 31. Dixit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, et secundum legem vestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis non licet interficere quemquam. 32. Ut sermo Iesu impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus. 33. Introivit ergo iterum in prætorium Pilatus, et vocavit Iesum, et dixit ei: Tu es rex Iudæorum? 34. Respondit Iesus: A temetipso hoc dicis, an alii dixerunt tibi de me? 35 Respondit Pilatus: Numquid ego Iudæus sum? Gens tua et pontifices tradiderunt te mihi: quid fecisti? 36. Respondit Iesus: Regnum meum non est de hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent ut non traderer Iudæis: Nunc autem regnum meum non est hinc. 37. Dixit itaque ei Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit Iesus: Tu dicis quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati: omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. 38. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exivit ad Iudæos, et dicit eis: Ego nullam invenio in eo causam. 39. Est autem consuetudo vobis, ut unum dimittam vobis in pascha: vultis ergo dimittam vobis regem Iudæorum? 40. Clamaverunt ergo rursum omnes dicentes: Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.

Vers. 1. HÆC CUM DIXISSET IESUS, EGRESSUS EST CUM DISCIPULIS SUIS TRANS TORRENTEM CEDRON, UBI ERAT HORTUS IN QUEM INTROIVIT IPSE, ET DISCIPULI EIUS) Iesus finito ardenti sermone post cœnam, eoque prolixo (incipit enim cap. 13. et hic finitur) quo Apostolis ultimum vale dixit, ad passionem et mortem properat, illique se offert, et ultro occurrit vadens in hortum, ibique expectans B Iudam et Iudæos, a quibus sciebat se capiendum. Magnanimitatis hoc dedit exemplum, ut arenam locumque duelli cum morte, peccato et diabolo mox ineundi primus capessat, quasi certus de victoria et triumpho.

Hinc colligitur Iesum statim finito hoc sermone trans-

isse torrentem, ac consequenter contentionem Apostolorum de primatu non post sermonem, ut vult S. August. sed ante eum contigisse. De hymno incertum est: nam eum a Christo et Apostolis decantatum fuisse post sermonem, insinuat Matth. dicens cap. 26. 30. *Et hymno dicto exierunt in montem Olivarum.* Ante sermonem vero hymnum fuisse dictum suadere videtur ratio, quod hic hymnus fuerit gratiarum actio: statim ergo post cœnam et Eucharistiam cantatus fuit ante sermonem: ita Chrysost. Theophylact. Euthym. in Matth. cap. 26. et Ribera hic. Vide chronotaxim num. 68.

EGRESSUS EST.) E domo et cœnaculo, ubi totum sermonem habuit et finivit. Franc. Lucas tamen et alii censent partem sermonis a cap. 14. 31. ubi ait Christus: *Surgite eamus hinc*, huc usque habitam fuisse post egressum e domo, in itinere versus torrentem Cedron; et tunc *egressus est*, exponi debet *trangressus est*.

Torrens Cedron quid?

TRANS TORRENTEM CEDRON.) *Torrens* proprie est rivus ex aquæ pluviæ confluxu productus, qui hieme fluit cum impetu, æstate siccatur, quales plurimos et ingentes vidi in Alpibus, et talis hic fuisse videtur. Unde Syrus vertit, *trans vadum Cedron*, quia vadari et pedibus transiri poterat. Torrens hic significat vehementiam et impetum Christo a Iudæis in passione illatum, sed illico transeuntem. Ivit ergo Iesus per torrentem, ut innueret se ire in torrentem passionum, ait Iansen. iuxta illud Psal. 109. *De torrente in via bibet.* Unde nonnulli opinantur Iesum a Iudæis captum reductumque per torrentem, in eumdem præcipitatum fuisse, ait Adrichom. in Descript. Ierusalem n. 207. iuxta illud Psal. 68. 1. *Salvum me fac Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia,* id est, non est locus in quo subsistere queam.

CEDRON.) Græce, τῶν κέδρων, id est, *cedrorum*, eo quod torrens hic, hinc et inde plantatas haberet cedros, ait S. Thom. et Lyran. Favet Arabic. qui vertit *trans torrentem cedri*. Verum *Cedron* est vox Hebræa, non Græca, quæ hebr. non cedrum (hæc enim dicitur ארז *erez*) sed obscuritatem, nigredinem, caliginem et tenebras significat, teste S. Hieron. in Locis Hebr. Dictus ergo est torrens hic *Cedron*, id est, obscurus, ater, vel niger, sive ab umbrositate loci; erat enim arboribus consitus; sive ab aquarum nigredine, sive a cadaverum combustorum fuligine, de quo mox. Quare Cedron est nomen singulare, non plurale, ac proinde corrupte in Græcis legitur articulus pluralis τῶν, cum legendus sit τοῦ.

Est hic torrens situs ab Oriente Ierusalem, inter eam et montem Oliveti, ac labitur per vallem profundam Iosaphat, eamque fœcundat. In hac valle, ait Adrichom. in Ierusalem n. 204. pii reges Iuda, Asa, Ezechias, et Iosias templi combusserunt idola, eorumque cineres in torrentem Cedron proiecerunt. Hæc vallis commune totius civitatis cœmeterium erat, ubi vulgus et ignobiles omnes sepeliebantur: extra urbem enim Iudæos sepeliri mos erat, ibique nunc Turcæ sepeliuntur. In hac quoque valle, die illa cunctis mortalibus tremenda, omnes undique homines ad extremum et generale iudicium sunt congregandi, ut a Christo iudice recipiant debita pro meritis præmia quisque suis.

Meminit igitur Ioannes torrentis Cedron: Primo, ad historiæ exactam certitudinem. Secundo, ob figuram. David enim cum suis fugiens Absalomum, mœstus transgressus torrentem Cedron, typus fuit Christi eumdem torrentem transgredientis, at non fugientis, sed offerentis se persequenti Iudæ et Iudæis. Tertio, ut ostenderet se ire ad passionem, ut expiaret non sua, sed Adæ et posterorum eius peccata omnia, quantumvis immania, qualia in valle et torrente hoc committebantur. Torrens enim Cedron labitur per vallem *Gehennom*, ubi infantes a parentibus idolo Moloch immani parricidio vivi cremabantur. Quarto, ut locum passionis verteret in locum triumphi: nam et ex vicino monte Oliveti, ubi pati cœpit, oransque sudavit aquam et sanguinem, 40. die post resurrectionem triumphans ascendit in cælum: atque in fine mundi redi-

A turus ad iudicium iudex sedebit supra vallem Iosaphat, Ioel. 3. v. 2. et supra torrentem Cedron, ut iudicet tam Iudæos se persequentes, quam omnes homines pro meritis; eos scilicet, qui passioni suæ grati fuere, adiudicando cælo: qui vero ingrati, gehennæ, quam ad vivum repræsentabat hic vallis Gehennom, per quam fluit torrens Cedron.

UBI ERAT HORTUS.) Quia in horto paradisi peccavit Adam comedens pomum vetitum, hinc peccatum eius Christus expiare incipit in horto: *Ad pristinum enim recurrere omnia oportebat,* ait Cyrill. Addit Chrysost. *Etenim in horto tamquam in carcere commoratur,* ut scilicet ait Theoph. *laborem minuat Iudæis se quærentibus.* Subiungit Theophyl. tertiam causam dicens: *Orandi causa solitaria loca, et silentii officinas quærere solebat,* ut nos idem faciamus. Cætera dixi Matth. 26. Symbolice, Nota, Christum primo ivisse in desertum, Matth. 4. inde per sata, Matth. 12. denique in hortum hic, ut doceret nos ire ad sata prædicationis, inde ad passionem et crucem. Audi S. Ambrosium
B libr. 4. in Lucam: *Videte,* inquit, *quibus itineribus ad paradisum reducamur. Nunc in deserto Christus est; agit hominem, instruit, informat, exercet, ungit oleo spiritali. Ubi videt robustiorem, per sata et fructuosa traducit; ut quando querebantur Iudæi, quod discipuli eius sabbato de segete spicas vellerent: iam enim Apostolos suos in agro culto et fructuoso opere collocaverat. Postea in paradiso constituit tempore passionis, quando transivit torrentem Cedron, ubi erat hortus.*

IESUS ITAQUE SCIENS OMNIA QUÆ VENTURA ERANT SUPER EUM: addit τὸ *sciens,* ne quis putet ipsum inscium et invitum incidisse in manus Iudæorum, sed scientem, et volentem ultro se eis tradidisse: unde et eis obviam PROCESSIT, ET DIXIT: QUEM QUÆRITIS?) Iudas iam osculatus fuerat Iesum, osculoque signum dederat cohorti, ut Iesum caperent; sed noluit Iesus eo signo capi, ne invitus videretur captus. Omnipotenti ergo vi divinitatis suæ cohortem detinuit, locoque suo fixit, ut dato signo ad eum ca- Vers. 4.
C piendum accurrere non auderent, imo non possent. Hinc Christus ultro eis obviam intrepide processit et rogavit: *Quem quæritis?* quasi eos lacessens ad se invadendum.

RESPONDERUNT EI: IESUM NAZARENUM.) Non dicunt: Quærimus te, sed Iesum. Ergo non agnoverunt eum, licet osculo a Iuda indicatum et proditum, quia Iesus eos aorasia et cæcitate percussit, ut præsentem non agnoscerent, cum tamen ministri Pontificum eum sæpius antea vidissent et audissent. Ita Chrysost. hom. 82. *Vides,* ait, *vim insuperabilem, quomodo in medio existens eos excæcavit.* Et Cyrill. *Potestas ergo divina enituit, qui quamvis se quærentibus offerret, minime tamen cognoscebatur.* Vers. 5.

STABAT AUTEM ET IUDAS QUI TRADEBAT EUM, CUM IPSIS.) Iudas iam antecesserat cohortem, ut oscularetur Iesum, sed osculo dato videns cohortem non accurrere ad Christum capiendum, sed immotam consistere, perfidiæ suæ conscius, et impœnitens obstinatusque redit, non ad discipulos Iesu, sed ad cohortem, ut ab ea contra Iesum, cuius potentiam metuebat, defenderetur, ideoque cum ea
D a Christo in terram afflictus et prostratus est. Ita S. August. licet Euthym. et Ribera censeant Iudam accessisse ad Christum, eumque osculatum esse, postquam cum Iudæis in terram prostratus fuisset: quod etiam est probabile, et maiorem Iudæ impudentiam arguit.

UT ERGO DIXIT EIS, EGO SUM, ABIERUNT RETRORSUM.) Quasi vi spiritus et vocis Iesu dicentis *Ego sum*, repulsi, retroacti, et supini in dorsum prostrati. Non enim proni antrorsum in pectus ceciderunt, ne vis prosternens aliunde, puta a tergo, manare videretur; sed retrorsum, ut liquido constaret eos vi oris et sermonis Christi prosterni, nec illius faciem et sermonem ferre vel sustinere posse. Iesus enim dicens, *Ego sum*, refricavit eis memoriam nominis, quod Deus sibi indidit, dicens Mosi Exodi 3. *Ego sum qui sum,* q. d. Hoc est nomen meum, quo vos prosterno, et si velim annihilo, quia *Ego sum qui sum.* Ergo *vos estis qui non estis:* nam omne vestrum esse non a vobis, sed a me continuo accipitis. Vers. 6.

Tropologiam et allegoriam huius fulmineæ prostrationis satellitum dedi Matth. 26. 50.

Vers. 8. SI ERGO ME QUÆRITIS, SINITE HOS ABIRE.) Cur id iussit Christus? Resp. Primo, quia ad ipsum spectabat, ut solus sua morte homines redimeret quasi mediator, redemptor et salvator mundi: ita Cyrill. *Semovit*, ait, *a periculo discipulos suos, non ignorans ad se solum certamen illud et opus salutis nostræ pertinere: regnantis enim, et non servientis naturæ opus est.* Secundo, quia Apostolos destinarat sibi superstites, ut post mortem, suam resurrectionem, doctrinam et legem toto orbe promulgarent. Tertio, ut ostenderet suum erga eos amorem et curam, quo quasi bonus pastor ovium salutem curat, suam negligit, imo animam suam ponit pro ovibus, ut sua morte illis vitam daret. Hanc rationem insinuat Ioannes vers. seq. dicens:

Vers. 9. UT IMPLERETUR SERMO QUEM DIXIT (cap. 17. v. 12.) QUIA QUOS DEDISTI MIHI, NON PERDIDI EX EIS QUEMQUAM.) Id est, non permisi perire ullum ex undecim Apostolis, quos dedisti mihi, o Pater: nam Iudas veluti filius perditionis, illi non fuit datus absolute a Patre. Quæres, de qua perditione et morte loquitur Christus, animæ ne, an corporis? Alii hanc, alii illam: ego utramque accipio. Corpore enim periissent hic discipuli, quia cum Iesu magistro suo fuissent comprehensi et occisi, præsertim quia Petrus cohorti restiterat, et Malchum vulnerarat. Anima quoque periissent, quia infirmi et pavidi ob Iudæorum minas Christum negassent, æque ac negavit Petrus, itaque occisi a Iudæis et corpus et animam perdidissent: mortui enim fuissent in peccato mortali negationis: ita Rupertus, Caietan. Ribera Franc. Lucas, Toletus et alii.

Vers. 10. *Malchus idem quod rex.* ERAT AUTEM NOMEN SERVO MALCHUS.) Nomen servi exprimit ad mysterium: *Melech* enim hebr. et Chald. *Malcha*, unde *Malchus*, idem est quod *rex*: et erat servus Pontificis, significatque populum Iudæorum, qui quondam rex fuerat et liber, sed postea servus factus est pontificum et sacerdotum, qui eum suis traditionibus et cæremoniis onerabant et præterea devorabant, ut vidimus Matth. 23. Iste Petro et Apostolis prædicantibus Evangelium, dextram auriculam amisit propter infidelitatem suam et odium Christi, id est, surdus factus est ad audiendum Evangelium, et ad audiendum ea quæ necessaria sunt ad salutem, donec eum Dominus convertat, et ei auriculam restituat: ita S. Cyrillus hic et S. Ambros. in Lucæ cap. 22. et S. Hieron. in Matth. cap. 26. Addit S. Ambros. Petrum imitari voluisse zelum Phinees qui principem Israel fornicantem cum filiabus Moab occidit, ideoque pontificatum adeptus est, Numer. 25. Minuit ergo culpam Petri amor et zelus erga Christum; peccavit tamen, quia inconsulto Christo gladium strinxit, præsertim cum paulo ante ab ipso audisset, quod sponte iret ad passionem et mortem.

Vers. 12. LIGAVERUNT EUM.) A quo solvi velle debuerunt, et forte erant in eis, qui postea liberati ab eo dixerunt: *Dirupisti vincula mea*, ait S. August. Christus si voluisset, omnia vincula Iudæorum facilius rupisset, quam Samson rupit stupea vincula Dalilæ, Iudic. 15. 9. sed noluit: Primo, ut peccatum Adæ manibus commissum expiaret: quia enim primus Adam nimis libere manus ad pomum vetitum extendit, hinc Christum secundus Adam manibus ligari voluit, ut Adæ peccatum et cætera posterorum eius, quæ fere manibus committuntur, expiaret.

Secundo, ut satisfaceret typo: Isaac enim qui fuit typus Christi, immolandus ab Abraham ligatus fuit: solebant enim victimæ ligari, ne immolationi reluctarentur, Genes. 22. 9.

Tertio, ut his vinculis amore nostri susceptis iniiceret nobis vincula charitatis, quibus nos traheret ad se redamandum, iuxta illud Osee 11. *In funiculis Adam traham eos in vinculis charitatis.*

Porro, Iudæos dure et crudeliter ligasse Christum, liquet, tum ex odio immani, quo ipsi eorumque heri pontifices ardebant in Christum, tum quod ulcisci vellent prostrationem ignominiosam, quam passi fuerant, et vim a Petro Malcho sibique illatam. Plura hac de re dixi Matthæi 26. v. 55.

Vers. 13. *Cur Christus primo ductus fuit ad Annam?* ET ADDUXERUNT EUM AD ANNAM PRIMUM: ERAT ENIM SOCER CAIPHÆ, QUI ERAT PONTIFEX ANNI ILLIUS.) Quæres, cur Iudas et Iudæi primum duxerint Christum ad Annam, non ad Caipham, cum a Caipha, utpote pontifice, iudicandus esset, non ab Anna?

Resp. Primo, ut honorarent Annam quasi seniorem et socerum Caiphæ, quem proinde ipse Caiphas *quasi patrem honorabat*, ait Euthym. et ex eius consilio populum regebat.

Secundo, quia domus Annæ erat in via euntibus ab Caipham, ait S. August.

Tertio, quia Annas præ cæteris videtur optasse et procurasse ut Christus caperetur. Unde satellites hi Christum ei quasi in triumphum ducunt, ait S. Chrysost. ut eum exhilarent, ac vicissim aliquo xenio et munere ob adductum Christum ab eo donentur.

Quarto, ut Annam, qui vespere præcedente a cæteris senioribus ob frigus noctis domum dormiturus abierat, inde evocarent ad concilium universale, contra Iesum iam captum postero mane in domo Caiphæ celebrandum.

Quinto et potissime, quia ab Anna Iudæ fuit promissum pretium venditionis Christi, scilicet triginta argentei. Adducit ergo Iudas Iesum ad Annam, ut pro eo triginta denarios sibi ab eo promissos accipiat, uti de facto illum ab eo accepisse censet S. Cyrillus, idque colligitur ex eo, quod in primo principum cum Iuda pacto de Christo prodendo, principes non numerarint 30. denarios, sed tantum promiserint, ut patet Matth. 26. 15. hac nocte ergo accepit illos Iudas in domo Annæ, quos paulo post videns Christum Pilato traditum, facti pœnitens proiecit in templo, Matth. 27. vers. 3. Nam in domo Caiphæ eos accipere non potuit; tum quia Caiphas circa Christum, ut inveniret falsos testes, ut eum examinaret, ut concilium convocaret, etc. ita occupabatur, ut tempus non haberet agendi cum Iuda. Unde Iudas non videtur cum satellitibus progressus ultra domum Annæ, nec ingressus in domum Caiphæ: nam si in ea fuisset Iudas, sane eam ingredi ausus non fuisset Petrus, metu ne a Iuda proderetur: quia si Iudas adfuisset, cum Petrus ter Christum in domo Caiphæ negavit, utique vel publice eum falsi arguisset, vel secreto ministros monuisset, Petrum fuisse secum discipulum Christi, ut eum comprehenderent.

PONTIFEX ANNI ILLIUS.) Quia Romani præsides sæpe et subinde singulis annis mutabant Iudæorum pontifices, novosque creabant, uti quotannis creantur novi consules; licet Pilatus hoc proprii habuerit, ut pontificem Caipham quem reperit, non mutarit. Quare Caiphas toto triennio, quo Christus prædicavit, perpetuum gessit pontificatum.

Vers. 22. *Alapa Christo datur.* UNUS ASSISTENS MINISTRORUM DEDIT ALAPAM IESU.) Vide S. Aug. tract. 113. ubi connumeratis multis suppliciis, quibus servus dignus fuerat, ait: *Quid enim horum per potentiam iubere non potuisset, per quem factus est mundus, nisi patientiam nos docere maluisset, per quam vincitur mundus?* Vide et dicta Matth. 26. 59.

Porro, Christus non porrexit alteram maxillam, ne videretur culpam agnoscere. Sic et Paulus iussus iniuste percuti a pontifice, ait ex zelo institiæ: *Percutiat te Deus paries dealbate*, Actor. 23. Addit S. August. *Iesum non solum alteram maxillam iterum percussuro, sed totum corpus figendum præparasse in ligno*, ut suum dogma Matthæi 5. 39. facto sanciret.

Vers. 24. ET MISIT EUM ANNAS LIGATUM AD CAIPHAM PONTIFICEM.) q. d. *Miserat autem Annas Iesum ligatum ad Caipham pontificem*: ita Syrus, Arabicus, et Cyrillus. Est enim hic hysterologia. Nam Ioannes quasi oblitus narrare missionem Iesu ab Anna ad Caipham, hic eam interserit, ut indicet quis fuerit pontifex qui examinavit Iesum, cuius minister alapam dedit eidem, nimirum fuisse Caipham, non Annam. Caiphas enim erat pontifex non Annas: quare hic versus recto ordine ponendus est post vers. 13. nam trina negatio Petri, et examen Iesu, omniaque quæ post v. 13. narrat Ioannes, contigerunt in domo Caiphæ pontificis, non Annæ, ut patet ex Ss. Matthæo, Marco, et Luca.

Vers. 28. ADDUCUNT ERGO IESUM A CAIPHA IN PRÆTORIUM.) Scilicet in domum et aulam Pilati, qui erat prætor, id est

præses et iudex tam criminalis quam civilis Iudææ: ita legendum cum Roman. Græco, Syro et Arabico. Quare vitiosum codicem habuit S. Augustin. qui tract. 114. legit: *Adducunt ergo Iesum ad Caipham in prætorium*, indeque coactus est dicere aut Caipham in domum Pilati venisse, aut utrumque in eadem domo habitasse: cuius contrarium liquet ex Evangelio.

Prætoris etymon. Porro omnis magistratus, cui parebat exercitus, dicebatur Prætor, ait Victorinus; a præeundo, ait Varro, quasi Præitor, quod præiret iure et exercitu. Inde eius domus et locus in quo ius dicebat, vocabatur prætorium: ibi ergo erat tribunal, in quo reorum causa agebatur, ideoque pontifices eo duxerunt Iesum, ut a Pilato damnaretur.

Et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur (ingressu in domum præsidis ethnici et idololatræ) sed *ut* (puri et mundi) manducarent pascha.) *Pascha* hic non significat agnum paschalem, ut volunt Chrysost. et Cyrill. (hunc enim pridie in cœna iam comederant) sed victimas paschales, quæ per septem dies paschales immolabantur: hæ enim non nisi a mundis comedi poterant. Vide hic hypocrisim pontificum, qui videri volunt religiosissimi, cum sint sceleratissimi, imo christicidæ. Unde exclamat S. August. *O impia et stulta cæcitas: quod habitaculo videlicet contaminarentur alieno, et non contaminarentur scelere proprio!* Vide S. Cyrillum.

Vers. 31. Nobis non licet interficere quemquam.) Hinc videtur quod Romani Iudæis, utpote iure belli subactis, abstulerint ius damnandi et morte plectendi reos, illudque sibi vendicarint: hoc enim omnino hæc eorum verba significabant: ita Rupertus, S. Thomas, Iansen. Suarez et alii.

Ad Iudæis ius necis sublatum a Romanis.

Dices, Iudæi lapidarunt S. Stephanum, et præcipitarunt S. Iacobum. Resp. id eos fecisse non ordine iuris, sed tumultu et furore populi. Unde Iosephus lib. 20. Antiquit. cap. 8. alias 16. asserit Ananiam pontificem fuisse pontificatu a præside Romano privatum, eo quod S. Iacobum iussisset occidi. Hinc et Actor. 18. Iudæi Paulum non sunt ausi occidere, sed occidendum tradidere Gallioni proconsuli. Instabis: Pilatus iam dederat pontificibus licentiam iudicandi et occidendi Iesum, dicens: *Accipite eum vos, et secundum legem vestram iudicate.* Ergo id facere poterant. Resp. potuisse quidem pontifices id facere, sed noluisse hanc licentiam Pilati acceptare, sed tacite quasi dixisse: Vos Romani abstulistis nobis ius gladii absolute; nolumus ergo illud in hoc uno casu, ut Iesum occidamus, usurpare. Aut ergo reddite nobis ius occidendi absolute, aut vos hunc cum aliis occidite. Dicebant hoc, quia volebant Iesum, quasi seditiosum et regnum Iudææ affectantem, ignominiosissima morte plecti, nimirum crucifigi a præside Romano (Romani enim affectantes regnum crucifigebant) atque huius Iesu necis invidiam cupiebant a se in Pilatum trasferre, ne a populo quem Iesu sciebant addictum, lapidarentur, aut conviciis incesserentur.

Alii aliter respondent, nimirum S. Augustin. et Cyrillus, et ex eis Suarez 3. part. quæst. 47. artic. 4. non licuisse Iudæis occidere in festo Paschæ ob festi solemnitatem, sed alias id eis licuisse. Ribera vero respondet Pharisæos ex speciali et propria secta hoc observasse, ut neminem ad mortem damnarent, ut refert Iosephus filius Gorionis libr. 4. Historiæ Iudaicæ cap. 6. Illi ergo specie religionis dixerunt: *Nobis non licet*, multi enim, et præcipui ex his qui mortem Christi procurabant, erant Pharisæi, et quia auctoritatem apud populum habebant, eos alii imitati sunt.

Vers. 32. Ut sermo Iesu impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus.) Nimirum se tradendum Gentibus, et ab eis crucifigendum. Hoc enim prædixit Christus Ioan. 12. dicens: *Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autem dixit significans qua morte esset moriturus.* Item Matth. cap. 20. 18. et alibi.

Vers. 33. Introivit ergo iterum in prætorium Pilatus.) q. d. Egressus erat Pilatus ad pontifices, ut accusationem eorum contra Iesum audiret, qua audita iterum ingressus est, ut de ea Iesum examinaret. Hoc significat τὸ *iterum* (quod

A tamen omittit Syrus) scilicet regressum post egressum.

Et dixit ei: Tu es rex Iudæorum?) Supple hic ex Luca c. 23. 2. Pontifices cum viderent sola sua auctoritate non moveri Pilatum ad Iesum damnandum, accusasse eum dicendo: *Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dare Cæsari, et dicentem se Christum regem esse;* hoc tertium ut verisimilius cæteris arripiens Pilatus, rogavit Iesum: *Tu es rex Iudæorum?* Cætera dixi Matth. 27. 11.

Tu dicis, quia rex sum ego.) Id est, ego vere rex sum Iudæorum, uti tu dicis, id est, sum Messias sive Christus, ut regnem in fidelibus per fidem et gratiam, eosque ad regnum cæleste perducam. Hoc enim significat hic hebraismus. Vers. 37.

Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.) Ut prædicem veritatem Evangelicam, quæ in tribus maxime consistit. Primo, in vera cognitione Dei, scilicet deos Gentium esse falsos, et verum Deum esse unicum in essentia, et trinum

Veritas Evangelica in tribus maxime sita.

B in personis, scilicet Patrem, Filium et Spiritum sanctum. Verum enim est passio entis, sicut et bonum. Omne enim ens est verum, id est, res vera, non ficta, et in se bona. Quare Deus qui est ipsum ens, iuxta illud: *Ego sum qui sum;* idem pariter est ipsum verum et bonum, quia est ipsa per essentiam entitas, Veritas et bonitas. Rursum Filius qui procedit a Patre, ut Verbum, est ipsa veritas, non tantum entis, sed et mentis. Unde S. August. *Cum Iesus*, inquit, *veritati testimonium perhibet, sibi perhibet: ipse enim est veritas.*

Secundo, in cognitione Incarnationis Verbi, ut sciat Filium Dei esse missum a Deo Patre in carnem et mundum, ut eum salvaret; quare neminem nisi per fidem in ipsum posse salutem consequi, iuxta illud cap. 17. v. 3. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum.*

Tertio, in cognitione veræ beatitudinis, scilicet eam consistere non in opibus, honoribus, deliciis, scientiis, regnis

C terrenis uti docebant Philosophi; sed in regno cælorum, id est in visione et possessione Dei. Unde summa prædicationis Christi erat hæc: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum,* Matth. 3.

Dicit Christus se natum ad veritatem testificandam hoc fine: Primo, ne miretur Pilatus quod se regem fassus sit, q. d. Hoc fassus sum, quia vere sum rex; debeo autem testari veritatem, quia ad hoc natus sum. Secundo, ut Pilatus cognoscat innocentiam et integritatem Iesu: hæc enim in veritate consistit. Tertio, ut eum submoueat iustitiæ, ut scilicet vere iusteque causam suam iudicet, nec falsis pontificum criminationibus et clamoribus vinci se sinat, ut contra veritatem et iustitiam se condemnet.

Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.) Ex veritate esse dicuntur veritatis studiosi et cupidi, qui scilicet veritatem, hoc est, verum Deum, verum Messiam, veramque felicitatem et salutem, serio et cordate quærunt, eamque inventam omnibus posthabitis amplectuntur. Hi opponuntur *iis, qui sunt ex contentione*, Roman. 2.

D id est, iis qui non nisi contendere, litigare et argutari contendunt, quales erant tum Philosophi. Hinc *esse ex veritate* idem est quod *esse ex Deo*: qui enim est filius Dei, hic est filius veritatis: Deus enim est veritas, iuxta illud cap. 8. 47. *Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis*: quia licet ex Deo sitis per creationem, non tamen estis per electionem, fidem et gratiam. *Gratiam commendavit, quæ secundum propositum vocat,* ait S. Aug. *Qui enim accepit testimonium eius* (Ioannis Baptistæ de Iesu) *signavit quia Deus verax est,* Ioann. 3. 33. Hoc quam verum sit, etiam voces hostium indicant. Scribit enim Iosephus 18. Antiq. c. 4. *Eodem tempore fuit Iesus vir sapiens (si tamen eum virum fas est dicere) erat enim mirabilium operum patrator, et doctor eorum qui libenter vera suscipiunt*, etc.

Tacite Christus respondet Pilati obiectioni: Si tu testimonium perhibes veritati, cur ergo pontifices et Scribæ, qui sunt veritatis professores, te non audiunt, imo te per-

sequuntur ad necem? Respondet Christus: Quia ipsi non sunt ex veritate, sed ex mendacio: sectantur enim falsas suas opiniones, et cupiditates opum et honorum, quas eis suggerit pater eorum mendax diabolus. Unde Christus eis ait: *Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis perficere*, ut me occidatis, Ioann. 8. 44.

Vers 38. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas?) Putabat Pilatus Christum esse Philosophum vel Prophetam, qui de veritate, scientia et sapientia more philosophico specularetur et loqueretur. Itaque Iesum rogat quæ sit illa veritas, cui testandæ se natum dixerat. Verum, quia hoc parum ad rem, quam agebat Pilatus, faciebat, ut se a Iesu, quem videbat esse virum gravem, sapientem et innocentem, expediret, excogitavit medium appositum ad eum liberandum, scilicet ut in Paschate de more unum reum liberaturus, Iesum cum Barabba infami latrone conferret, ut Iudæi Iesum potius quam Barabbam liberari peterent. Relicto ergo Iesu in prætorio foras erupit, ut Iudæis idipsum proponeret.

Quid est veritas? Resp. I. Symbol. quid est veritas? Resp. S. August. in Sentent. sent. 386. veritas est ipse Deus, *qui est prima vita et prima essentia, uti est prima sapientia. Nam hæc est illa incommutabilis veritas, quæ lex omnium artium recte dicitur, et ars omnipotentis artificis*. Idem epist. 9. *Incomparabiliter*, ait, *pulchrior est veritas Christianorum, quam Helena Græcorum. Pro ista enim fortius nostri Martyres adversus hanc Sodomam, quam pro illa illi heroes adversus Troiam dimicaverunt*. Imo Christus ipse primus pro veritate Martyr occubuit.

II. Quid est veritas? Audi Lactantium l. de Ira Dei c. 2. tres eius gradus assignantem: Primus gradus est, inquit, intelligere falsas religiones, et abiicere impios cultus deorum humana manu fabricatos. Secundus vero perspicere animo, quod unus sit Deus summus, cuius potestas ac providentia effecerit a principio mundum, et gubernet in posterum. Tertius, cognoscere ministrum eius ac nuntium quem legavit in terram; quo docente, liberati ab errore quo implicati tenebamur, formatique ad veri Dei cultum, iustitiam disceremus.

III. Quid est veritas? *Ego sum via, veritas et vita*, ait Christus Ioan. 14.

IV. Quid est veritas? *Est præstantissimum bonum*, ait S. Basil. apud Antonium in Melissa cap. 21. *Quid est veritas?* Est Deus, ait S. Dionys. *utpote unum non multa secundum naturam. Verum quippe unum est, mendacium autem multiplex.*

V. Quid est veritas? *Est facultas res obumbratas in lucem producens*, ait Philo ibidem.

VI. Quid est veritas? *omnium rerum fortissima est veritas*, ait Nazianz. orat. 13.

VII. Quid est veritas? *Est firma comprehensio entis in animo*, ait S. Chrysost. ibidem. Hinc illud Zorobabelis, *Fortis rex, forte vinum, fortes mulieres, sed fortissima est veritas*, 3. Esdræ 3. Addit ibidem Zorobabel cap. 4. 36. *Omnis terra veritatem invocat, cælum etiam ipsam benedicit, et omnia opera moventur, et tremunt eam*. Et v. 40. *Et non est in iudicio eius iniquum, sed fortitudo, et regnum, et potestas, et maiestas omnium ævorum. Benedictus Deus veritatis*. Quocirca Alphonsus rex Aragon. *Veritas*, ait, *omnibus quidem innata esse debet; principum tamen præcipuum debet esse ornamentum, adeo ut ad fidem faciendam tantum habeat unum principis verbum, quantum privatorum iusiurandum*: ita Pauorm. l. 1. de Gestis Alphonsi. Hinc pontifex Aaronicus in Rationali scriptum gerebat: *Urim vetummim*, id est, *doctrina et veritas*, Exodi 28.

Idem per umbram videre Gentiles apud Stobæum ser. 11. Unde Menander: Quid est veritas? *Veritas*, ait, *cæli civis est, et sola fruitur convictu deorum*. Gnomæ Philosophorum de veritate.

Plato suavissimam narrationem veritatem esse dicebat. Iamblichus, *Veritas*, ait, *ut Græcum eius etymon indicat, circa deos et incorruptam deorum actionem versatur*. Æschines: *Adeo valida est veritas, ut omnes humanas cogitationes superet*. Plato rursum l. 5 de Legibus: *Veritas*, ait; *tam diis quam hominibus ad omnia bona dux est. Huius quilibet, qui felix et beatus futurus est, ab eo particeps sit oportet, ut quam plurimum temporis verax in vita degat*. Trismegistus: *Veritas in solis æternis corporibus est, quorum et ipsamet corpora vera sunt. Universa igitur super terram non veritas sunt, sed veritatis imitationes et umbræ. Veritas absolutissima virtus est, ipsumque summum bonum, quod nec a materia turbatur, neque corpore circumdatur, nudum, conspicuum, augustum, mutationis et alterationis expers bonum.*

Plutarchus apud Antonium in Melissa c. 21. *Æqualitas trutina*, inquit, *veritas autem ratione philosophiæ examinatur*. Ibidem Evagrius: *Veritatem tacere*, ait, *est aurum sepelire*. Et Democritus: *Pietas*, ait, *palam declaranda, et veritas constanter defendenda est*. Et Epictetus: *Nihil veritate pretiosius haberi debet, ne amicitia quidem, utpote obnoxia affectibus, qui quod iustum est turbant et obumbrant*. Unde illud: *Amicus Plato, sed magis amica veritas*. Idem: *Immortalis*, ait, *et æterna res est veritas. Non donat autem nobis pulchritudinem paulatim tabescentem, neque dicendi fiduciam e iustitia prodeuntem aufert: sed quæ iusta et legitima sunt exhibet, discernens ab eis iniusta, et redarguens*. Demosthenes rogatus, *Quid Deo simile haberent homines?* respondit: *Benigne facere, et veritatem amare*: ita Valer. Maxim. serm. 8.

Pythagoras dicebat *hæc duo divinitus data hominibus esse longe pulcherrima, veritatem complecti, et beneficiis operam dare: utrumque enim immortalium deorum operibus comparari posse*: ita Ælian. l. 12. de Varia histor.

CAPUT DECIMUMNONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Narrat v. 1. Christi flagellationem, coronationem, purpuram, alapas, ostensionem populo sic clamanti: Crucifige eum, quia Filium Dei se fecit. *Et v. 12.* Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris: *qua voce victus Pilatus tradidit Iudæis Iesum. Hi ergo crucifixerunt eum in Golgotha, hoc titulo:* Iesus Nazarenus Rex Iudæorum: *mox milites vestes eius diviserunt. Inde v. 25. Iesus matri suæ Ioannem in filium assignat; v. 28. clamat:* Sitio; *v. 30.* Consummatum est, *et expirat; v. 34. lancea latus eius aperitur, indeque exiit sanguis et aqua. Denique v. 38. Ioseph et Nicodemus Iesum ungunt, et in monumento novo sepeliunt.*

1. Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, et flagellavit. 2. Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius: et veste purpurea circumdederunt eum. 3 Et veniebant ad eum, et dicebant: Ave rex Iudæorum: Et dabant ei alapas. 4. Exivit ergo iterum Pilatus foras, et dicit eis: Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatis quia nullam invenio in eo causam. 5. (Exivit ergo Iesus portans coronam spineam, et purpureum vestimentum). Et dicit eis: Ecce homo. 6. Cum ergo vidissent eum pontifices et ministri, clamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: accipite eum vos et crucifigite: ego enim non invenio in eo causam. 7. Responderunt ei Iudæi: Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit. 8. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. 9. Et ingressus est prætorium iterum, et dixit

ad Iesum: Unde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei. 10. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? nescis quia potestatem habeo crucifigere te, et potestatem habeo dimittere te? 11. Respondit Iesus: Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. 12. Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Iudæi autem clamabant, dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris; omnis enim qui se regem facit contradicit Cæsari. 13. Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum: et sedit pro tribunali, in loco qui dicitur Lithostrotos, hebraice autem Gabbatha. 14. Erat autem parasceve paschæ, hora quasi sexta, et dicit Iudæis: Ecce rex vester. 15. Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices: Non habemus regem, nisi Cæsarem. 16. Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigeretur. Susceperunt autem Iesum, et eduxerunt. 17. Et baiulans sibi crucem, exivit in eum qui dicitur Calvariæ locum, hebraice autem Golgotha: 18. Ubi crucifixerunt eum, et cum eo alios duos hinc et hinc, medium autem Iesum. 19. Scripsit autem et titulum Pilatus: et posuit super crucem. Erat autem scriptum: Iesus Nazarenus, rex Iudæorum. 20. Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt: quia prope civitatem erat locus, ubi crucifixus est Iesus; et erat scriptum hebraice, græce, et latine. 21. Dicebant ergo Pilato pontifices Iudæorum: Noli scribere, Rex Iudæorum; sed quia ipse dixit: Rex sum Iudæorum. 22. Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi. 23. Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius (et fecerunt quatuor partes: unicuique militi partem), et tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. 24. Dixerunt ergo ad invicem: Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit. Ut scriptura impleretur, dicens: Partiti sunt vestimenta mea sibi: et in vestem meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt. 25. Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, et soror matris eius, Maria Cleophæ, et Maria Magdalene. 26. Cum vidisset ergo Iesus matrem, et discipulum stantem quem diligebat, dicit matri suæ: Mulier, ecce filius tuus. 27. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua. 28. Postea sciens Iesus quia omnia consummata sunt, ut consummaretur scriptura, dixit: Sitio. 29. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori eius. 30. Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum. 31. Iudæi ergo (quoniam parasceve erat), ut non remanerent in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati), rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura, et tollerentur. 32. Venerunt ergo milites: et primi quidem fregerunt crura, et alterius, qui crucifixus est cum eo. 33. Ad Iesum autem cum venissent, ut viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura: 34. Sed unus militum lancea latus eius aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua. 35. Et qui vidit, testimonium perhibuit: et verum est testimonium eius. Et ille scit quia vera dicit: ut et vos credatis. 36. Facta sunt enim hæc ut scriptura impleretur: Os non comminuetis ex eo. 37. Et iterum alia scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt. 38. Post hæc autem rogavit Pilatum Ioseph ab Arimathæa (eo quod esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum), ut tolleret corpus Iesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, et tulit corpus Iesu. 39. Venit autem et Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens misturam myrrhæ et aloes, quasi libras centum. 40. Acceperunt ergo corpus Iesu, et ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. 41. Erat autem, in loco ubi crucifixus est, hortus: et in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat. 42. Ibi ergo propter parasceven Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.

Vers. 1. Christus flagellatur.

TUNC ERGO APPREHENDIT PILATUS IESUM, ET FLAGELLAVIT.) *Tunc*, postquam scilicet dixisset Iudæis, ut eorum furorem in Iesum restingueret, *Corripiam illum, et dimittam*, uti supplet Lucas cap. 23. v. 22. *flagellavit.* Incolæ terræ sanctæ tradunt Iesum flagellatum fuisse primo, funibus crassioribus; secundo, funiculis nodosis, additis ferreis scorpionibus; tertio, catenis; quarto, virgis spineis; sed respondet Ribera, traditiones incolarum terræ sanctæ parum fidei habere, quoniam non manserunt in ea Christiani a tempore passionis usque ad nos, ut ita ab antiquis per manus veniret traditio: sed omnes sunt advenæ, et sæpe locum mutant, ideoque veterum traditiones non retinent.

Vers. 2. Veste purpurea circumdatur.

ET VESTE PURPUREA (Syrus, *coccinea)* CIRCUMDEDERUNT EUM.) Vide dicta Matth. 27. 30. quibus adde S. Athanasium, qui tract. de Cruce et passione asserit Christum in chlamyde coccinea portasse hominum sanguinem, quia homicidiis diabolus terram polluerat; in spinis, peccata; in calamo, chirographum, quo nos diabolus tamquam suos scripserat: quæ omnia Christus abstulit passione sua. *Præterea*, inquit, *arundinem accepit Dominus, diabolo ignorante se dare illi gladium contra seipsum: dicitur enim arundo serpentibus lethalis esse, atque inde potissimum interfici; ita Christus cepit arundinem, ut nos liberaret a versutia serpentis.*

Vers. 7.

DEBET MORI QUIA FILIUM DEI SE FECIT.) Quasi blasphemus, sacrilegus, imo ἀντίθεος. Audi S. Aug. *Ecce altera maior invidia, parva illa videbatur affectasse regnum, et tamen neutrum sibi Iesus mendaciter usurpavit: est enim Dei unigenitus, et rex a Deo constitutus super montem Sion, et utrumque demonstraret nunc, nisi quanto erat potentior, tanto mallet esse patientior.*

A

Vers. 11.

NON HABERES POTESTATEM ADVERSUM ME ULLAM, NISI TIBI DATUM ESSET DESUPER. PROPTEREA QUI ME TRADIDIT TIBI, MAIUS PECCATUM HABET.) Difficilis est hic connexio, quam exigit τὸ *propterea*: sed omissis variis variorum explicationibus, plana est Iansenii, Caietani et Riberæ expositio, q. d. Tu non habes in me ullam potestatem, et quia ego innocens sum, et quia possem me eripere si vellem: sed Pater meus vult ut me tibi tradam atque subiiciam, ut perficiatur opus humanæ redemptionis, atque ad hoc permisit, ut tu Iudæorum accusationi et voluntati acquiescas, et in me exerceas tuam potestatem, quam minime exerceres, nisi isti me accusassent: propterea isti qui te obtendunt, et urgent ut potestatem istam permissam exerceas, magis peccant quam tu.

Vers. 12.

ET EXINDE QUÆREBAT PILATUS DIMITTERE EUM.) Iam ante idipsum quæsierat, sed nunc maxime, postquam audivit ipsum esse Filium Dei, ac peccatum sibi obiicientem, timuit ne Dei vindictam incurreret, si filium eius damnaret. Sed vicit timor Cæsaris timorem Dei, ut sequi-

B

tur. Suspicabatur Pilatus Iesum esse Iovis, Herculis, Apollinis, vel alterius Dei filium: Gentiles enim multos deorum filios numerabant, eosque quasi semideos colebant: ita Cyrillus.

Vers. 13. Gabbatha quid?

IN LOCO QUI DICITUR (Græce) LITHOSTROTOS, id est lapide stratus: HEBRAICE AUTEM GABBATHA.) Id est altus: גבה *gaba* enim altum significat, quia erat in loco sublimi, ut solent esse tribunalia, ut iudex a circumfusa multitudine videri et audiri possit. Dicit hoc Ioannes, ut notet Iesum publicam et atrocem hanc damnationis iudiciariæ sententiam et ignominiam, pro publicis nostris peccatis ultro suscepisse. Ad Gabbatha multis gradibus marmoreis ascendebatur, qui Romam translati, iuxta basilicam

*

Lateranensem magna fidelium religione frequentantur, et scalæ sanctæ nomen obtinent.

Vers. 14. Erat autem Parasceve Paschæ.) Hoc est sabbati paschalis: hoc enim quia incidebat intra octavam Paschæ, cæteris sabbatis erat solemnius, ideoque dicebatur *magnum*, ut patet v. 31. Sensus ergo est, q. d. Erat feria sexta, sive dies Veneris, in qua fiebat παρασκευή, id est præparatio ciborum, et rerum necessariarum ad sequentem diem sabbati: illo enim, utpote sanctissimo, nec cibos coquere, nec quid aliud facere licebat. Unde solum sabbatum præviam suam habebat Parasceven, qua cætera festa carebant. Quare perperam Græci Parasceven Paschæ interpretantur pridie Paschæ, quo agnum immolabant. Nam ex Matthæo, Marco et Luca constat Christum crucifixum esse primo die azymorum, hoc est postridie Paschæ, quo agnum immolaverant: ergo Ioannes primum diem azymorum vocat hic Parasceven Paschæ, id est pridie sabbati paschalis.

Cur Christus dicitur crucifixus hora tertia. Hora quasi sexta.) Arabicus, *et erant sex horæ*, scilicet ab ortu solis. Dices: Marcus c. 15. v. 25. ait: *Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum.* Varii varie respondent. Primo, aliqui apud Theophyl. censent ex Marco corrigendum esse Ioannem, scribendumque hic, *hora quasi tertia.* Verum obstant omnes codices Græci, Latini, Syri, Arabici, qui in Ioanne habent, *hora quasi sexta.*

Resp. I.

II. Secundo, S. Hieron. in Ps. 77. ex adverso ex Ioanne vult corrigi Marcum, ut in eo legatur, *Erat autem hora sexta.* Errorem autem contigisse censet ex affinitate notarum ternarii et senarii, quarum una pro alia irrepserit. Græcis enim γ est nota ternarii, ς vero senarii. Verum omnia exemplaria in Marco habent, *Erat autem hora tertia;* nullum vero habet, *sexta.*

III. Tertio, Euthym. in Marc. 15. censet a Marco dici Christum crucifixum *hora tertia*, quia illa hora postularunt Iudæi eum crucifigi, clamando, *Crucifige, crucifige eum:* sed aliud est postulare ad crucem, aliud crucifigere.

IV. Quarto, S. August. tract. 117. et in Psal. 63. et l. 3. de Consensu. Evang. c. 13. respondet fuisse horam tertiam, quando Pilatus Iesum damnavit ad crucem, sed hanc a Ioanne vocari sextam, facto computu a principio, quo cœpit Iesus præparari (hoc enim significat Parasceve) ad mortem, quod fuit hora nona præcedentis noctis, quando a Caipha proclamatus est reus mortis: nam ab hac nona noctis hora usque ad horam tertiam diei sex intercedunt horæ, qua Christus, qui vere est Pascha, id est agnus paschalis, in cruce immolatus est. Verum hoc violentum esse agnoscit ipse S. August. Unde ipse

V. Quinto, respondet Iesum crucifixum esse linguis Iudæorum *hora tertia*, qua ipsi clamarunt, *Crucifige, crucifige eum:* lingua vero et sententia Pilati, *hora sexta:* sed hoc iam reieci in Euthymio.

VI. Sexto ergo, communiter respondent Interpretes Christum crucifixum *hora tertia*, ut ait Marcus, sed finiente, hoc est inchoante *hora sexta*, ut ait Ioannes. Nam horæ Romanorum et Hebræorum ternas nostras complectebantur: dividebant enim diem æque ac noctem in quatuor vigilias sive excubias militares, quas horas nuncupabant, quare quælibet ex eis continebat tres horas nostrates.

VII. Optime. Septimo, probabiliter Ribera censet Christum dici crucifixum hora tertia, quia illa hora Pilatus clamantibus Iudæis *crucifige* publice assensus est, ut vitaret populi tumultum, unde iussit eum flagellari, quasi parans eum ad crucem (occidendi enim rei prius flagellari solebant) sperans tamen atrocitate flagellationis molliendos fore Iudæorum animos: at cum vidit eos in clamore contra Iesum perseverantes, hora sexta pro tribunali sedens, iudiciariam et irrevocabilem in eum sententiam crucifixionis protulit. Favet Luc. 23. 14. ubi ait Pilatus: *Nullam causam mortis invenio in eo, corripiam ergo illum, et dimittam. At illi instabant vocibus magnis postulantes ut crucifigeretur, et invalescebant voces eorum: et Pilatus adiudicavit fieri petitionem illorum. Dimisit autem illis eum, qui propter homicidium et seditionem missus fuerat in carcerem.* Patet etiam ex Matth. 27. ubi cum Pilatus vidisset Iudæos petere Barabbam, et non Christum, *accepta aqua lavit manus coram populo dicens: Innocens ego sum*, etc. *vos videritis. et respondens universus populus, dixit: Sanguis eius super nos:* ergo antequam solveretur Barabbas, decrevit Christum crucifigi. Confirmatur ex B. Clemente lib. 5. Constit. Apost. c. 16. aut iuxta recentiorem translationem cap. 13. ubi ita ait: *Ligno crucis hora quidem sexta affixerunt, hora vero tertia sententiam contra eum pronuntiatam acceperunt.* Et lib. 8. c. 40. et iuxta novam translationem 34. ait: *Tertia* (scilicet *hora*) *quod ea hora Pilatus iudicium adversus Dominum pronuntiavit; sexta, quod ea hora in crucem actus est; nona, quod tunc omnia mota et tremefacta sunt Domino crucifixo.* Denique S. Ignatius ep. 5. ad Trallianos sic ait: *Die ergo Parasceves, hora tertia accepit sententiam a Pilato permittente Patre; sexta vero crucifixus est; nona autem emisit spiritum.* Ergo hora tertia Pilatus tulit sententiam, id est, consensit populo, ut crucifigeretur; sed sexta hora formalem et irrevocabilem crucis sententiam in eum dictavit. Unde et Telesphorus Papa in sua epist. *Reliquis*, ait, *temporibus Missarum celebrationes ante horam diei tertiam minime sunt celebrandæ, quia et eadem hora Dominus crucifixus*, id est crucifigi iussus, vel potius permissus fuit a Pilato. Quocirca cum ait Marcus: *Et erat hora tertia, et crucifixerunt eum;* τὸ *crucifixerunt* actum inchoatum significat, non perfectum, q. d. Hora tertia cœperunt Iudæi agere de crucifixione Christi, clamantes, *Crucifige, crucifige eum;* ac Pilatus eis consensit, ideoque iussit eum flagellari, quasi parans eum ad crucem et necem; sed sub finem horæ tertiæ, incipiente iam hora sexta, Pilatus Iesum iuridice damnavit, et statim eum crucifixerunt. Marcus ergo originem et initium crucifixionis per horam tertiam indicavit; Ioannes vero eius executionem et complementum per horam sextam assignavit.

Non habemus regem, nisi Cæsarem.) *Agnum reiecerunt*, ait Cassiod. hic, *vulpem elegerunt*, scilicet Herodem a Romanis et Cæsare sibi regem creatum. De Herode enim ait Christus: *Dicite vulpi illi*, Lucæ 13. 31. Vers. 15.

Et baiulans sibi crucem.) Ex lege et more Romanorum. Audi S. August. tract. 117. *Grande spectaculum; sed si spectet impietas, grande ludibrium; si pietas, grande mysterium: si spectet impietas, grande ignominiæ documentum; si pietas, grande fidei monumentum: si spectet impietas, ridet regem pro virga regni lignum sui portare supplicii; si pietas, videt regem baiulantem lignum ad semetipsum figendum, quod fixurus etiam erat in frontibus regum, in eo spernendus oculis impiorum, in quo erant gloriatura corda Sanctorum.* Et affert illud Gal. 6. *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.* Vers. 17.

Erat autem tunica inconsutilis, desuper (ἐκ τῶν ἄνωθεν, id est, *ex summis*, id est, ex summo usque ad imum) contexta per totum.) q. d. Tota a cervice ad talos erat continua serie contexta, sine ulla sutura vel scissura, sicut solent interulas et caligas in Belgio a summo ad imum integras, gemina acu, filis opere reticulato intextis pertexere. Unde Arabic. et Syrus vertunt, *erat autem tunica absque sutura desuper, sed contexta tota.* Origenis Interpres tract. 35. in Matth. *sursum textilis per totum.* Sic et Nonnus. Tradunt, ait Euthymius, eam a B. Virgine fuisse contextam. De eadem plura dixi Matth. 27. v. 35. Vers. 23. Tunica Christi inconsutilis.

Allegor. tunica inconsutilis Christi est Ecclesia, quam scindere non licet, et si scindas, schisma facies.

Tropologice S. Bernard. serm. 1. de Annunt. *Tunicam inconsutilem*, ait, *ego divinam arbitror esse imaginem; quæ nimirum non assuta, sed insita atque impressa naturæ, dividi scindique non potest.*

Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, et soror (consobrina) matris eius Maria Cleophæ (scilicet uxor, ac mater Ss. Iudæ et Iacobi Minoris Apostolorum) et Maria Magdalene.) Quæ longe magis in amorem Iesu exarsit, dum vidit eum sanguine abluere peccata sua, quæ ipsa nuper lacrymis abluerat. Voluit hoc Chri- Vers. 25.

stus: tum ut magis pateretur matris dolentis aspectu: tum ut ipsa sibi compatiendo perfectum patientiæ et charitatis nobis daret exemplar. Ecce hic impletur illud: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius,* Luc. 2. scilicet, ut ait Damasc. lib. 4. 15. *Dolores partus, quos effugit pariens, illos tempore passionis sustinuit ex materna compassione viscerum, lacerum reparturiens.* Nimirum quo sanctior quis est et Christo vicinior, eo maior calix passionis illi a Christo propinatur. Euthymius asserit B. Virginem propinquius cruci astitisse, viscerum inflammatione Iudæorum timorem vincente. Stabat ergo corpore erecta et excelsa, animo excelsior, spectans et admirans magnum hoc pietatis sacramentum, scilicet Deum in cruce. Hinc Sophronius apud S. Hieron. serm. de Assumpt. B. Virginem vocat Martyrem, imo plusquam Martyrem: *Quia,* inquit, *mente passa est, plusquam martyr fuit. Nimirum et eius dilectio amplius fortis, quam mors fuit, quia mortem Christi suam fecit.* Sic et S. Ildephonsus ser. 2. de Assumpt. *Plusquam Martyr fuit, quia in animo non minus amoris quam mœroris fuit: est intus gladio vulnerata: parata enim stetit, si non deesset manus percussoris. Beata Dei genitrix iure plusquam Martyr mater est, quæ nimio amore vulnerata testis extitit Salvatoris, et pro mœrore in animo cruciatum sustinuit passionis.* Hæc Ildephonsus.

B. Virgo plusquam martyr astans cruci.

S. Anselmus lib. de Excellentia Virg. c. 5. *Quidquid,* ait, *crudelitatis inflictum est corporibus Martyrum, leve fuit, aut potius nihil comparatione tuæ passionis, quæ nimirum sua immensitate transfixit cuncta penetralia tua, tuique benignissimi cordis intima: et utique pia Domina non crediderim te potuisse ullo pacto stimulos tanti cruciatus, quin vitam amitteres, sustinere; nisi ipse spiritus vitæ, spiritus consolationis, spiritus scilicet dulcissimi filii tui, pro quo moriente torquebaris, te intus doceret non esse mortem eum absumentem, sed magis triumphum omnia ei subiicientem; quod in ipso fieri coram moribundo videbat.*

S. Bernard. in lament. B. Mariæ: *Nec lingua,* ait, *poterit loqui, nec mens cogitare valebit, quanto dolore afficiebantur pia viscera Mariæ. Nunc solvis Virgo cum usura, quod in partu non habuisti a natura. Dolorem pariendo filium non sensisti, quem millies replicatum filio moriente passa fuisti.*

S. Mechtildis lib. 1. Revel. c. 56. narrat se vidisse Seraphinum quemdam salutasse Virginem *ob amorem, quo Deum,* inquit, *præ omni creatura in terris dilexit, quia amor in passione unigeniti sui in ea tantum prævaluit, ut omnem humanum affectum penitus devinceret et extingueret: quia omni creatura in morte Filii Dei dolente, ipsa sola cum divinitate immobilis, et gaudens filium suum pro mundi salute voluit immolari.*

Ioannes Gerson scribens in *Magnificat,* asserit B. Virginem stantem iuxta crucem habuisse altissimum actum obedientiæ, offerendo filium Patri, et conformando se in acerbissima filii morte cum divina voluntate: neque enim minori fortitudine prædita fuit, quam mater illa septem Machabæorum, de qua 2. Machab. 7. sic scribitur: *Supra modum autem mater mirabilis, et bonorum memoria digna, quæ pereuntes septem filios sub unius diei tempore conspiciens bono animo ferebat; propter spem quam in Deo habebat, singulos illorum hortabatur voce patria, fortiter repleta sapientia, et fœmineæ cogitationi masculinum animum inserens, dixit ad eos,* et quæ sequuntur. Neque minori constantia quam S. Felicitas, qua hortante septem filii eius in fide perseverantes pro Christo varie sunt necati, et quam S. Symphorosa, quæ septem pariter filiis fidei magistra, et dux ad martyrium extitit.

Quantus tunc fuerit dolor Virginis, ex eius revelatione descripsit S. Birgitta lib. 1. Revelat. cap. 10. 27. 35. et lib. 4. cap. 23. et 70. ubi inter cætera ait: *Dolor filii erat dolor meus, quia cor eius erat cor meum.*

Denique Adrichom. in Descript. Ierusalem ex Saligniaco, Bredembachio et aliis, singula loca passionis Christi graphice depingens et dimetiens, asserit B. Virginem cum Ioanne, Magdalena, cæterisque mulieribus, firmamentis fideique constantia stetisse quindecim ulnis, quæ nunc A octodecim gradibus metiuntur, distantem a cruce Christi, atque hunc locum adhuc pia veneratione a fidelibus decorari.

Quæres, quid de spasmo B. Virginis sentiendum? Resp. B. Virginem spasmum, id est deliquium animi, passam esse, indeque corruisse in terram ex ingenti dolore, dum primum Iesum in cruce pendentem aspexit, tradit S. Birgitta lib. 1. Revelat. cap. 10. et lib. 4. cap. 70. S. Bonavent. in Meditat. vitæ Christi cap. 77. et 79. S. Bernard. in opusc. de Lamentatione Virginis. Favent. S. August. epist. 58. Laurent Iustin. de Thriumphali agone Christi cap. 21. Dionys. Carthus. hic, Daniel Mallouius de Stigmat. sacræ sindonis cap. 17. ad finem. Confirmat idipsum Primo, ex eo quod nonnulli chorographi terræ sanctæ scribunt in via Calvariæ templum esse iam dirutum, quod nunc est stabulum equorum Turcarum, diciturque S. Maria de Spasmo, quod ibi corruerit exanimata Virgo, videns filium suum in cruce, in via illa, quæ vulgo Amaritudinis dicitur. Secundo, quod Caietanus in opusculo de B Spasmo Virginis Mariæ, in fine 2. tom. opusculorum, refert celebratam esse festivitatem spasmi Virginis cum Octava, et qui celebrabant petierunt a Summo Pontifice Indulgentias.

An spasmum passa B. Virgo? Affirmant aliqui.

Ex adverso B. Virginem deliquium passam esse negat Maldon. hic, qui asserit contrarium dicere esse errori affine, Caiet. Iansenius, Toletus, Christophor. a Castro de Deipara cap. 16. Medina 3. part. q. 27. Molan. lib. 4. c. 8. de Imagin. Suarez 3. part. q. 27. disp. 4. sect. 3. Probant id tum ex ratione conformitatis voluntatis eius cum divina, per quam volebat filium suum pro humani generis redemptione mori; tum ratione constantiæ et fortitudinis animi, qua ipsa prædita erat; tum etiam ratione decentiæ cuiusdam, quam decuit Virginem servare: non enim, inquiunt Caietan. Suarez et Toletus, conveniebat matrem Dei corporales quosdam defectus habere, aut aliquod dissonum et indecorum in ratione esse: gratius enim erat quod compateretur secundum rationem, quam C secundum partem sensitivam.

Negant plures.

Hæc sententia verior, et B. Virgine dignior videtur: si quis tamen priorem sententiam sequi malit, dicat cum Salmerone l. 10. tract. 41. B. Virginem principio erectæ crucis ex doloris vehementia in terram corruisse, postea vero resumpto animo semper stetisse, ut ait hic Ioannes. Rursum dicat spasmum hunc non illam a se alienasse, ut rationis esset impos; hoc enim fuisset indecens; sed tantum mentem a sensibus abstraxisse, ut virium defectu in terram laberetur: idque factum ipsa non invita, sed permittente, ut suum erga Christum eximium amorem, indeque dolorem hominibus testaretur. Simili enim modo Christus in horto assumpsit passiones pavoris, tædii et angoris, ut sudaret sanguinem. Hæ ergo passiones Christo, ac B. Virgini erant voluntariæ, et sponte assumptæ, vel permissæ. Uterque enim liber erat a concupiscentia, ac plenum passionum suarum habebat dominium, æque ac habuit Adam per iustitiam originalem in statu innocentiæ.

Audi S. Ambros. serm. de Institut. Virgin. c. 7. *Sta-* D *bat ante crucem mater, et fugientibus viris stabat intrepida. Videte, utrum pudorem mutare potuerit mater Iesu, quæ animum non mutavit. Spectabat piis oculis filii vulnera, per quem sciebat omnibus futuram redemptionem: stabat non degeneri mater spectaculo, quæ non metueret peremptorem: pendebat in cruce filius, mater se persecutoribus offerebat; non ignara mysterii fuit quod genuisset resurrecturum.* Et S. Anselmus hic: *Stabat Maria in fide Iesu constantissima et patientissima: nam discipulis fugientibus, cunctisque viris recedentibus, in gloriam totius fœminei sexus, inter tot pressuras filii sui constanter ipsa sola stabat in fide Iesu firma, et pulchre stabat, ut decet pudicitiam virginalem: non se laniabat in tanta amaritudine, non maledicebat, non murmurabat, nec vindictam hostium a Deo petebat; sed stabat disciplinata, verecunda Virgo, patientissima, lacrymis plena, doloribus immersa.*

Imo B. Virgo spectans in cruce pia Christi vulnera, adeo confortata est, ut etiam ipsa pro salute mundi mori

esset parata, ait S. Ambros. in cap. 23. Lucæ: non enim fide, robore et ardore charitatis erat inferior Abrahamo, qui propria manu unicum suum filium Isaac Deo iubente immolare voluit, Gen. 22. Accedebat certa fides et spes resurrectionis, quæ valde dolorem leniebat, et animum Virginis corroborat. Certo enim credebat Christum, uti prædixerat, tertia die gloriose resurrecturum.

Vers. 26. CUM VIDISSET ERGO IESUS MATREM, ET DISCIPULUM STANTEM QUEM DILIGEBAT, DIXIT MATRI SUÆ: MULIER, ECCE FILIUS TUUS.) Verberat Christus matris cor telo tum amoris, tum doloris, q. d. En, mater, in cruce morior, ut vides; deinceps tibi adesse, servire, providere et opitulari corporaliter non potero, uti hactenus feci. En loco mei tibi in filium assigno Ioannem; nimirum pro Deo hominem, pro magistro discipulum, pro filio naturali adoptivum, ut hic quasi virgo, tui quasi Virginis Deiparæ amantissimus, omne solatium, omne obsequium præstet, quod tum tua dignitas, ac senescens ætas meretur, tum Ioannis alacritas et charitas promittit et spondet. Docet ergo hic Christus, filios parentum curam gerere debere usque ad extremum spiritum, ait Theoph. ex Chrysost. Audi S. Aug. *Moralis hic insinuatur locus; exemplo suo suos instruxit præceptor bonus, ut a filiis piis impendatur cura parentibus: tamquam lignum illud, ubi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuerit magistri docentis.* Nam ut ait Cyrill. *Oportebat ab ipso et per ipsum primum nos discere, nec quando intolerabiles imminent ærumnæ, negligendos esse parentes.* Admirare autem cum Theophyl. *quomodo in cruce omnia absque turbatione facit, matris curam agens, prophetias implens, latroni paradisum aperiens: ante crucem autem laborans, sudans, anxius.* Nam ut Euthymius ait, *ibi naturæ infirmitas, hic autem patientiæ vehementia apparet.* Commendat Christus matrem Ioanni quem eidem pro se in filium substituit, ut tam matri de tali filio, quam Ioanni de tali matre prospiciat. Causas cur id fecerit dat S. Cyprian. vel quisquis est auctor, Tractatu de Passione Christi: Prima est, ut matri iam senescenti de cura et obsequio filii provideret, q. d. Ego sum filius tuus, o mater; et quia morior, tui curam gerere nequeo: illam ergo in Ioannem resigno et transfero.

Commendat Christus S. Ioannem matri suæ, et matrem S. Ioanni.

Cur Ioannes B. Virgini commendatur.

Causa I.

II. Secunda, ut virginem virgini commendaret; nam *pura puro commissa est,* ait Theophyl. Quare Nonni paraphrasis est: *Dixit: Mulier amans virginitatis mater, ecce virginem filium; et vice versa dixit discipulo: Virginitatis studiose, ecce virgo parens tua absque partu.* Et Ambros. cap. 7. de Instit. virgin. ait: *Sed cum quo Virgo habitare debebat, quam cum eo, quem filii hæredem, integritatis sciret esse custodem?* Atque hac quidem re Iesus quasi filius de matris pudore sollicitus, maternæ virginitatis perseverantiam voluit comprobatam, quod scribit Ambros. eiusdem libri cap. 9. *Ne quis eam convicio temeratæ integritatis adspergeret.*

III. Tertia, ut ostenderet Iosephum non esse suum Patrem, hinc eo abrogato Ioannem ei in cura matris substituit. Sed audi ipsum Cyprianum: *Provides sedulo benedictæ inter mulieres Apostolicam clientelam, et obsequium Virginis virgini discipulo tradis: ut iam non Ioseph tanti mysterii oneretur præpositura, sed Ioannes, quia iam exigebat ratio, ut coniugis removeretur opinio, nec ultra pater Christi æstimaretur, qui catenus vicem patris et coniugis tenuerat.* Occurrit deinde tacitæ obiectioni dicens: *Habebat Ioseph in hac Christi dispositione rationabilem contradictionem, cum alteri commendaretur Maria, si se cognovisset carnalem maritum; sed quia in spiritu actum erat coniunctionis illius mysterium, passus est Ioseph æquanimiter sibi eum in hoc servitio præponi, quem digniorem se iudicabat; et ideo maxime, quia magistri electio sic negotium ordinabat.*

Adverte hic auctorem (sive Cyprianus, sive quis alius fuerit) hunc opinari Iosephum in passione Christi fuisse superstitem et vivum, cuius contrarium passim opinantur Interpretes, idque verisimilius videtur: nulla enim eius fit mentio; imo videtur Christus matrem Ioanni commendasse hac de causa, quod Ioseph iam esset vita functus: si enim vixisset, utique illi matrem suam velut sponsam charissimam commendasset, uti primitus eam commendarat dum incarnaretur et nasceretur, atque eius fidelitatem, et sedulitatem, tum in fuga in Ægygtum, tum alias semper expertus erat.

IV. Quarta causa, cur Christus Ioanni præ aliis Apostolis matrem commendarit, fuit quod Ioannes solus cum matre Christo crucifixo usque ad mortem intrepidus et constans, inter tot Iudæorum odia et opprobria astiterit: meruit ergo ipse, ut a Iesu quasi in fratrem adoptaretur, ac pro se quasi filius matri virgini surrogaretur. Porro Christus in Ioanne cæteros Apostolos, imo fideles omnes, quasi filios matri suæ assignavit, et commendavit, maxime eos qui virgines castique sunt, ac proxime Christum in cruce sua consectantur: sic enim fiunt amicissimi ac intimi Christo eiusque matri, uti fuit S. Ioannes, qui proinde a S. Cypriano loco citato, vocatur *cubicularius Christi.*

QUEM DILIGEBAT.) Cui exterius maiora dilectionis signa exhibebat, eo quod cæteris esset iunior, verecundior, modestior, castior et virgo, ac Iesum præ aliis diligeret, ideoque aliis fugientibus solus cum matre astaret cruci, ut superius dixi.

MULIER, ECCE FILIUS TUUS.) Dicit Christus, *Mulier,* non *mater,* ne nominando matrem ipsius animam maiori dolore afficiat. *Ne,* ut canit Baptista Mantuanus, *materna pium laceraret viscera nomen.* Secundo, ne astantes Iudæos et Scribas contra eam concitet. Tertio, ut ostendat se affectus humanos erga parentes exuisse. Quarto, quia ad mortem et cælum tendens parentelas humanas huius vitæ abdicavit, et abdicandas esse docere voluit. Quinto, ut matrem ad fortitudinem et animum excelsum omnia hæc fortiter tolerandi excitet, memoremque faciat se esse illam, de qua prædixerat Salomon: *Mulierem fortem quis inveniet?* Prov. 31. 1. B. Virgo enim amplius et diutius passa fuit quam Christus. Nam passio Christi desiit in morte, tunc autem B. Virginis passio et compassio non desiit, sed crevit; nam Christi corpus mortuum de cruce depositum ipsa excepit cum redivivo dolore, ac deinde per tres dies sepulturæ cruciatus Christi crucifixi, quos ipsa cominus oculis aspexerat, vivi hærebant in imaginatione eius, eamque cruciabant, usque dum Christus resurgens sua apparitione, consolatione et gloria eos abstersit. Rursum B. Virgo relicta fuit a Christo post se, ut illa Apostolorum et fidelium foret mater, eos lapsos colligeret, afflictos solaretur, titubantes solidaret, dubiis et anxiis consuleret, eosque per omnia dirigeret, instrueret, animaret. Unde ipsa statim Apostolos a Christo capto diffugientes collegit; Petrum ob negationem Christi pusillanimem spe veniæ erexit, omnesque morte Christi turbatos fide resurrectionis Christi mox futuræ confirmavit. Deinde cum principes Iudæorum Apostolos incarcerarent, flagellarent, occiderent, ipsa omnes hasce persecutiones quasi sibi illatas, vive sentiebat, sed excelso animo superabat, et Apostolos superare verbo et exemplo docebat.

B. Virgo plus passa quam Christus.

Hæc omnia prævidens Christus dixit, *Mulier,* q. d. O mater esto deinceps mulier fortis et generosa, quæ mei loco sis basis, petra et columna meæ Ecclesiæ, ut eam robore tuo fulcias, et omnes contra eam tentationum procellas tua constantia, consilio, oratione elidas et dissipes, non tantum nunc, sed et omnibus deinceps sæculis, usque ad finem mundi. Quocirca ipsa a fidelibus totaque Ecclesia in Litaniis vocatur, et assidue invocatur: *Consolatrix afflictorum, Refugium peccatorum, Salus infirmorum, Turris Davidica, Fœderis arca, Auxilium Christianorum, Stella matutina, Ianua cæli, Mater admirabilis, Virgo virginum, Regina Apostolorum, Martyrum, Confessorum, et Sanctorum omnium.*

Audi S. Bern. serm. 4. de Assumpt. *Sileat,* ait, *misericordiam tuam, Virgo beata, si quis est qui invocatam te in necessitatibus suis sibi meminerit defuisse.* Et mox: *Quis ergo misericordiæ tuæ, o benedicta, longitudinem et latitudinem, sublimitatem et profundum queat investigare? Nam longitudo eius usque in diem novissimum invocanti-*

bus eam subvenit universis. Latitudo eius replebit orbem terrarum, ut tua quoque misericordia plena sit omnis terra: sic et sublimitas eius civitatis supernæ invenit restaurationem, et profundum eius sedentibus in tenebris, et in umbra mortis obtinuit redemptionem. Per te enim cælum repletum, infernus evacuatus est, instauratæ ruinæ cælestis Ierusalem. Ad hunc misericordiæ cumulum tota sollicitudine miseria nostra recurrat. Idem homil. 4. super *Missus est: Ex ore tuo* (o Virgo) *pendet consolatio miserorum, redemptio captivorum, liberatio damnatorum, salus denique universorum filiorum Adam, totius generis tui.* Idem serm. 2. in die Pentecostes: *Ad illam* (B. Virginem) *sicut ad medium, sicut ad arcam Dei, sicut ad rerum causam; sicut ad negotium sæculorum respiciunt et qui in cælo habitant, et qui in inferno, et qui nos præcesserunt, et nos qui sumus, et qui sequuntur, et nati natorum, et qui nascentur ab illis. Illi qui sunt in cælo, ut resarciantur: qui in inferno, ut eripiantur: qui præcesserunt, ut Prophetæ fideles inveniantur: qui sequuntur, ut glorificentur. Eo beatam te dicunt omnes generationes, genitrix Dei, domina mundi, Regina cæli. In te enim angeli lætitiam, iusti gratiam, peccatores veniam invenerunt in æternum. Merito in te respiciunt oculi totius creaturæ, quia in te, et per te, et de te benigna manus Omnipotentis, quidquid creavit, recreavit.* Nam ut ipse ait serm. 3. super *Missus:* In B. Maria inhabitavit plenitudo divinitatis corporaliter, puta θεανθρωπος, ut ait S. Dionys. ex quo theandricæ, id est, Dei viriles actiones, quibus homines Deo reconciliavit, promanarunt. Idem serm. 3. inter parvos: *Ave Maria gratia plena: quia Deo et angelis et hominibus grata. Hominibus per fœcunditatem, Angelis per virginitatem, Deo per humilitatem.* Idem ser. de B. Maria: *Eva spina fuit, quæ et virum suum usque ad mortem pupugit, et posteritati sui peccati aculeum infixit; rosa Maria. Eva spina vulnerando; Maria rosa omnium affectus mulcendo. Eva spina infigens omnibus mortem; Maria rosa reddens salutiferam omnibus sortem.*

Vers. 27. DEINDE DICIT DISCIPULO: ECCE MATER TUA.) q. d. Hanc ama, observa, iuva ut matrem, ac vicissim ad eam, quasi ad matrem in omni difficultate, tentatione, persecutione, afflictione, recurre. Illa te materno affectu suscipiet, fovebit, solabitur, proteget, opem a filio poscet, etc. Porro verba Christi non sunt ut hominum, oralia dumtaxat et inefficacia, sed ut Dei, realia et efficacia, ac perficiunt id quod dicunt: quare S. Ioanni impresserunt filialem affectum, et spiritum erga B. Virginem, quasi erga matrem suam. *Iam papæ!* exclamat Theophyl. *quomodo honorat discipulum, fratrem suum illum faciens? usque adeo bonum est* iuxta crucem stare, et *manere apud patientem Christum.* Et Chrysost. *O honorem quem discipulo tribuit! cum enim iam abiret, matris curam discipulo reliquit: nam cum par esset utpote matrem dolere, et protectionem quærere, merito dilecto commendat: cui etiam inquit: Ecce mater tua, ut dilectione devincirentur.*

ECCE MATER TUA.) Et tuorum collegarum Apostolorum, cæterorumque fidelium, quorum personam Ioannes hic repræsentat: quare fideles omnes ad eam quasi ad matrem confugere oportet cum magna fiducia et amore, uti docet S. Bernard. cuius verba iam recitavi. Ipsa ergo vera est fidelium Eva, id est, mater viventium. Ita ad illam recurrere omnes sapientes et Sancti quolibet ævo.

Audi S. August. serm. de Passione. *Ecce mater tua; Curam, inquit, illius habe, eam tibi commendo, suscipe matrem tuam. Dum hæc pauca diceret, illi duo dilecti lacrymas fundere non cessabant; tacebant ambo illi Martyres, et præ nimio dolore loqui non poterant; isti duo virgines Christum audiebant et voce loquentem, et ipsum videbant paulatim morientem, amare flebant, qui amare dolebant: nam gladius doloris Christi animas utrorumque transibat.*

ET (hoc est, *igitur,* quia scilicet Iesus id iusserat) EX ILLA HORA ACCEPIT EAM DISCIPULUS IN SUA.) Ita legendum cum Græcis, et Romanis; Syrus et Arabicus, *apud se.* Nonnulli legunt, *in suam,* scilicet habitationem vel domum. Unde Nonnus paraphrastice vertit: *Virginem partu felicem convictricem habuit discipulus intra domum suam.* Nam filii solent parentes senes in domum suscipere et alere: et quos in curam nostram, hos et in domum suscipimus. Audi Bedam: Alia littera habet *in suam,* scilicet matrem, ut quidam volunt; sed congruentius subauditur, in suam curam. Et S. August. *Suscepit eam in sua, non prædia, quæ propria possidebat; sed officia, quæ propria dispensatione curabat.* Omnia ergo hæc eodem redeunt. Hinc S. Ioannes abiens Ephesum eodem secum duxit B. Virginem. Unde in Synodo Ephesina cap. 26. in epistola Synodica dicitur, quod B. Virgo et S. Ioannes quandoque incoluerint Ephesiorum civitatem. Vide Christophor. a Castro in Historia Deiparæ.

Hoc ergo fuit testamentum Christi, cuius testamentarius et executor fuit S. Ioann. *Testabatur enim de cruce,* ait S. Ambr. in cap. 23. Luc. *et testamentum eius signabat Ioannes, dignus tanto testatore testis.*

Hinc rursum collige Iosephum sponsum Virginis iam vita fuisse defunctum. *Neque* enim, ait S. Ambrosius loco iam citato, *abrogaretur uxor marito, sed quæ pro mysterio coniugium prætexuit, completis mysteriis iam coniugio non egebat.* Et Epiph. hæresi 78. sic ait: *Dicit autem Evangelium: Et ab illa die accepit eam ad suam,* sive apud seipsum. *Si vero habuisset virum, si habuisset domum, si habuisset filios, in sua secessisset, et non ad alienum.* Hinc vide quam pauper, et paupertatis studiosa fuerit B. Virgo.

POSTEA SCIENS IESUS, QUIA IAM OMNIA CONSUMMATA SUNT, UT IMPLERETUR SCRIPTURA, DIXIT: SITIO.) *Postea,* post tres fere horas: nam ante tenebras initio crucifixionis matrem commendavit Ioanni; in fine vero paulo ante mortem dixit, *Sitio,* ut impleretur Script. Psalm. 68. 22. *Et in siti mea potaverunt me aceto,* q. d. Ut hoc quoque tormentum propinationis aceti patiar, clamo me sitire, q. d. ait Augustinus: *Hoc minus fecistis, date quod estis:* nimirum estis acetosi et acerbi, date ergo acetum, non vinum. Vers. 28.

Sitiebat Christus; tum quia nec ederat, nec biberat quidquam a cœna pridiana; tum quia humorem omnem exsudarat, et sanguinem in flagellatione et crucifixione effuderat; tum quia dolores acerrimi sitim ingentem excitabant. Nam, ut ait Cyrillus: *Dolores innatum calorem exagitant, vel quod in profunditate est humidum consumunt, et igneis ardoribus dolentis viscera urunt.* Hinc fauces siccautur et præ siti arescunt; tunc ergo impletum fuit in Christo illud Psal. 21. 6. *Aruit tamquam testa virtus mea, et lingua mea adhæsit faucibus meis.* Quæ Christi verba usurpans Cancellarius Lovaniensis, me præsente ante 40. annos moriens aiebat, nunquam se illa ita intellexisse, uti tum ad vivum intelligebat, cum simili siccitate faucium et siti se laborare sentiret, et ex illa metiretur quanta fuisset Christi sitis et siccitas. Mystice, sitiebat Christus animarum salutem. Vide Bellarm. de septem Christi verbis in cruce. Nimirum, *sitit sitiri Deus,* ait Nazianz. in Tetrastichis, ut scilicet insatiabiliter eum amemus, et optemus, dicamusque cum Psalte: *Sitivit* (instar cervi anheli, ut præcessit) *anima mea ad Deum fortem vivum: quando veniam, et apparebo ante faciem Dei?* Sitiebat Christus in cruce, cur?

VAS ERGO ERAT POSITUM ACETO PLENUM. ILLI AUTEM SPONGIAM PLENAM ACETO, HYSSOPO CIRCUMPONENTES, OBTULERUNT ORI EIUS.) Hunc versum explicui Matth. 27. v. 48. Vers. 29.

CUM ERGO ACCEPISSET IESUS ACETUM, DIXIT: CONSUMMATUM EST. ET INCLINATO CAPITE TRADIDIT SPIRITUM.) q. d. Consummata iam sunt omnia tormenta, æque ac mysteria, quæ Pater a me sustinenda vel peragenda ab æterno decrevit, ac nascenti mihi sustinere et peragere præcepit, quæ proinde a Prophetis de me prædici voluit. Restat ergo catastrophe mortis, ut morte consummem cursum, et passionem meam, ac morte mea reatum mortis, quem Adam peccando induxit, expiem, itaque homines vitæ restituam. Mortem ergo amplector, et in manus Patris meum resigno spiritum. Vide dicta Matth. 27. 48. et seq. Vers. 30.

Septem Christi in cruce verba. Nota. Christus septem edidit in cruce verba, quorum quatuor recenset Matth. Marc. et Luc. tria vero Ioannes. Primum fuit : *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Secundum ad latronem : *Hodie mecum eris in paradiso.* Tertium ad matrem : *Mulier ecce filius tuus;* ac ad Ioannem : *Ecce mater tua.* Quartum : *Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Quintum : *Sitio.* Sextum : *Consummatum est.* Septimum : *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.*

Vers 31. IUDÆI ERGO (QUONIAM PARASCEVE ERAT) UT NON REMANERENT IN CRUCE CORPORA SABBATO (ERAT ENIM MAGNUS DIES ILLE SABBATI) ROGAVERUNT PILATUM UT FRANGERENTUR EORUM CRURA, ET TOLLERENTUR.) Lege sancitum erat Deuter. 21. 22. *Quando peccaverit homo quod morte plectendum est, et adiudicatus morti appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadaver eius in ligno, sed in eadem die sepelietur.* Sequitur causa : *Quia maledictus a Deo est qui pendet in ligno, et nequaquam contaminabis terram tuam.* Vide ibi dicta. Maxime vero hoc faciendum erat in parasceve sabbati, ne suspensorum cadavera, si in patibulo remanerent, sabbatum, quod erat solemnissimum festum, deturparent, funestarent, et sui cruciatus horrore fœdarent, ait S. August. Debebant ergo rei mori et sepeliri ante solis occasum ; sabbatum enim incipiebat a vespera et solis occasu ; *ne occideret sol in hominis supplicio,* ait Theoph.

ERAT ENIM MAGNUS DIES ILLE SABBATI.) Quia scilicet erat sabbatum paschale, sive incidens intra octavam Paschæ, ideoque cæteris solemnius, quia duplici titulo festum ; scilicet primo, sabbati, secundo, Paschæ.

UT FRANGERENTUR EORUM CRURA.) Id est, validis mallei aut vectis ferrei ictibus rumperentur. Nonnus, *ut secarentur ;* nimirum hoc fine *ut citius morerentur ;* tum *ob magnitudinem doloris,* ut ait Cyrillus ; tum ob sanguinis defluentis copiam ; tum quia cruribus et *genibus inest vitalitas,* ait Plinius lib. 11. cap. 45. *Namque in ipsa genu utriusque commissura, dextra lævaque a priori parte, gemina quædam buccarum inanitas inest, qua perfossa, ceu iugulo, spiritus fugit.*

Sed cur non lancea, aut non gladio cor transfoderunt; hoc enim facilius erat, et celeriorem mortem reis afferebat ? Resp. crurifragio ipsos usos fuisse ad maius latronum tormentum, sicut etiamnum latrones multis cedibus infames in rota crurifragio puniuntur. Verisimile est Iudæos in odium Christi id fecisse, ac crurifragium Christo inferre voluisse, ut eum magis cruciarent, imo Baron. censet idcirco eos Christo acetum dedisse, ut eius vi diutius viveret, et vivus servaretur ad crurifragium. Verum Christus citius mortuus fuit, non quod horreret et fugeret crurifragium, sed tum ob mysterium, de quo mox : tum quia tot flagellis, plagis, cruciatibus excruciatus erat, ut eum vires et vita deficerent. De crurifragii supplicio vide Lipsium lib. 2. de Cruce cap. 14.

ET TOLLERENTUR.) E cruce, et sepelirentur. Videntur Iudæi non tam religione sabbati, et legis Deuteron. 21. iam citatæ, ursisse Iesum tolli e cruce , quam ob timorem, pudorem et sceleris conscientiam. Videbant enim eius morte solem obscurari, velum templi scindi, terram tremere, saxa rumpi, etc. et ab his omnibus iudicium suum contra Christum damnari. Quare metuebant ne vel Deus, vel populus Iesu favens in ipsos quasi christicidas insurgeret : iusserunt ergo eum e cruce, quasi e triumpho suo tolli, ac sepeliri: ita Franc. Lucas.

Vers. 33. AD IESUM AUTEM CUM VENISSENT (Hinc liquet eos cogitasse Christo pariter inferre crurifragium. Audi Euthymium : *Postremo ad eum venerunt, maiore contumelia, in gratiam Iudæorum, ipsum afficere volentes)* UT VIDERUNT EUM IAM MORTUUM, NON FREGERUNT EIUS CRURA.) Quia frangenda erant crura, ut mors illi acceleraretur imminente sabbato. Noluit Iesus crura sibi frangi, quia illico integer voluit resurgere. Audi Lactantium lib. 4. cap. 26. *Sic integrum corpus patibulo detractum est, et sepulcro diligenter inclusum, ne diminutum ad resurgendum inhabile redderetur.*

Christo non fracta fuere crura.

A Hinc patet Christum iam fuisse mortuum, ac proinde Christo mortuo vice crurifragii latus fuisse lancea perfossum : non autem vivo, ut quidam sensere, quorum dux fuit quidam Petrus Ioannes, teste Prateolo lib. 14. cap. 20. Horum error damnatus est in Concilio Viennensi Clement. prima. Nimirum Christus sicut in vita manus, pedes, caput, totumque corpus flagellis, clavis et plagis pro nobis dedit, sic in morte voluit dare nobis suum cor: hoc enim lancea perfossum fuit, indeque sanguis et aqua emanavit, ut scilicet ipse cor proprium, et totum se quantus, quantus erat, nobis donaret.

Dices : Christus iam mortuus erat; ergo nihil hac cordis perfossione meruit. Resp. eum meruisse. Nam Christus vivens sciebat sibi hoc vulnus in corde post mortem inferendum, illudque vivens acceptavit, et Patri pro nobis obtulit: illo ergo meruit, et operatus est salutem nostram. Dices secundo : Videmus ex corpore hominis occisi manare sanguinem, si coram illo compareat is qui eum occidit : ergo hoc naturale est. Respond. Non naturale est, sed B instar miraculi : fit enim ex singulari Dei providentia, ad indicandum et confundendum occisorem. Multo magis in Christo id fuit miraculum, uti mox ostendam.

SED UNUS MILITUM LANCEA LATUS EIUS APERUIT.) Lancea latus Christi apertum. Fecit hoc subdubitans an mortuus esset, ait Cyrillus ; ut scilicet sciret an revera obiisset, et, si non obiisset, hoc vulnere mortem illi acceleraret, et reipsa inferret. Militum enim horum, utpote custodum, officium erat efficere ut sententia iudicis Pilati compleretur, nec damnati dimitterentur, donec constaret eos mortem luisse. Addit Chrysost. *Ad conciliandam Iudæorum gratiam latus eius aperuerunt, et mortuo adhuc insultant. O pessimam voluntatem ac sceleratissimam !* Militem hunc nonnulli putant fuisse Centurionem, nomine Longinum, qui visis miraculis Christi expirantis exclamavit : *Vere filius Dei erat iste,* Matth. 27. 54. Idcirco autem eum perforasse latus Christi, ut ostenderet eum iam esse mortuum : nam C sui muneris erat curare ne Christus vivus de cruce deponeretur, alioqui capitis periculum aditurus. Verum quis credat hoc eum ausurum fuisse in eum, quem iam Dei filium proclamarat ? Nazianz. in Carm. de Christo patiente, insinuat eum fuisse cæcum, et hic a Christo fuisse illuminatum. Alii alia narrant, quæ hic congerit Barradius, sed incerta et apocrypha, ait Baron.

Nota Primo. Miles hic transfodiens latus Christi, videtur fuisse unus ex custodibus, qui latronum crura iam fregerant, fracturi etiam crura Christi, si is adhuc vixisset; sed cum eum mortuum cernerent, latus perfoderunt, ut plene omnes viderent eum esse mortuum, ideoque se eius crura non fregisse.

Secundo, pro *lancea* Græce est λόγχη, id est, cuspis hastæ; Nazianz. vocat ξίφος, id est, *ensem ;* Nonnus, *machæram ;* Theophyl. *rhomphæam*, quæ apud veteres significat genus ferramenti, quod neutram in patrem inclinat, nam venit a ῥέπω, id est, vergo, inclino.

D Tertio, pro *aperuit* Græce est ἔνυξε, id est, compunxit, transpunxit; sed Noster legit ἤνοιξε, id est, aperuit: quod eodem redit.

Quarto, apertura hæc et vulnus lateris Christi fuit ingens, et tantum, ut manus illi imponi posset : id patet ex verbis Christi ad Thomam Ioan. 20. 27. *Infer digitum tuum huc, et vide* (tange) *manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum.* Sicut ergo vulnera clavorum in manibus Christi tanta erant, ut eis posset imponi digitus Thomæ; ita vulnus lateris tantum fuit, ut ei posset imponi Thomæ manus.

Quinto, vulnus hoc fuisse in dextro latere docent veteres et pictores, putantque aliqui id prædictum ab Ezech. cap. 47. 2. *Et ecce aquæ redundantes a latere dextro, cum egrederetur vir ad Orientem.* Unde et S. Franciscus recipiens a Christo crucifixo quinque stigmata, accepit stigma in latere dextro, æque ac in manibus et pedibus, teste S. Bonaventura in eius Vita, Ribaden. Luca Tudensi lib. 2. contra Albig. cap. 11. atque ex eo Lucas

Waddingus in Annalibus Minorum, anno Christi 1224. num. 19.

Sexto, hinc patet Christum habuisse quinque vulnera, scilicet duo in manibus, duo in pedibus, unum in latere.

Vulnus totum latus Christi penetravit. Septimo, vulnus hoc videtur totum latus Christi penetrasse, ut videlicet lancea hæc adacta per dextrum latus Christi, transierit per cor et pericardium, atque cuspis eius exierit per latus sinistrum ad papillam. Nam utrumque Christi latus fuisse transfossum tribus locis docet Prudentius, scilicet in Passione Christi:

Traiectus per utrumque latus laticem atque cruorem
Christus agit: sanguis victoria, lympha lavacrum est.

Et *Peristephanon* hymno 8.

Ipse loci est Dominus, laterum cui vulnere utroque.
Hinc cruor effusus fluxit, et inde latex.

Et *Cathemerinon* hymno 9.

O novum cæde stupenda vulneris miraculum!
Hinc cruoris fluxit unda, lympha parte ex altera.
Lympha nempe dat lavacrum, tum corona ex sanguine est.

Idem insinuat Cyprianus tract. de Passione Christi, cum ait: *De latere tuo, o Christe, divisis limitibus aqua et sanguis emanant.* Hinc et Theophyl. hoc vulnus lateris vocat τυπους, in plurali, idque confirmatur ex eo, quod vulnus dextri lateris tantum fuit, ut Thomas manus imponere posset: quod autem Prudentius notat separatim per alterum vulnus sanguinem fluxisse, per alterum vero aquam, videtur significare quod per maius sive potentius vulnus (quod procul dubio fuit in latere dextro) ob capacitatem tantum eruperit sanguinis, ut aqua per se conspici nequiverit, per sinistrum vero, utpote minus et pericardio vicinus eruperit aqua: pericardium enim continet liquorem iam dictum, et in Christo continuit aquam: unde pertusum lancea effudit eam per latus vicinum, puta sinistrum: ita Prudentius. Verum quia hoc lateris sinistri vulnus exiguum fuit, hinc non computatur, Christusque non sex, sed quinque habuisse vulnera dicitur.

Porro S. Birgitta l. 4. Revel. c. 40. *Aperto latere,* ait, *et extracta lancea, sanguis in cuspide quasi brunei coloris apparuit, ut ex hoc intelligeretur cor transfixum.* Et lib. 7. c. 15. *Infixit lanceam in latere eius dextro.* Et l. 2. c. 21. *In corde punctus erat tam amare et immisericorditer, quod pungens non destitit, donec lancea attigit costam, et ambæ partes cordis essent in lancea.*

Exivit e latere Christi aperto sanguis et aqua. ET CONTINUO EXIVIT SANGUIS ET AQUA.) Non prius sanguis, deinde aqua, ut vertit Nonnus; sed simul sanguis et aqua, impermista tamen, ut unum ab altero discerni posset. Naturaliter hoc fieri non poterat, tum quia sanguis in mortuo ex frigore condensatur et congelascit; unde effluere nequit, ut docent medici, et S. Ambros. in

An naturaliter? Lucæ c. 23. ac experientia quotidiana; tum quia aqua ex eodem profluere non potest: aqua enim hæc fuit pura et vera, non phlegma, nec serum sanguinis, uti definit Innoc. III. l. 3. decret. tit. 41. de Celebr. Missarum c. 8. Errat ergo Calvinus, dicens aquam pericardio contineri, quo in Christo lancea perfosso naturaliter aquam effluxisse. Id enim falsum esse docent medici, qui asserunt liquorem illum pericardii non aquam esse, sed humorem biliosum. Quare miraculosum fuisse hunc sanguinis et aquæ fluxum, docet S. Ambros. in c. 23. Lucæ, Euthym. et Theoph. quem audi: *Contumelia in miraculum vertitur, et sanguinem quidem ex mortuo corpore prodiisse admirabile est; verumtamen posset quis sycophantarum dicere, quod verisimile sit vitalem quamdam virtutem adhuc fuisse in corpore; aqua autem egressa omnem controversiam miraculo tollit.* Et paulo post: *Confundantur Armenii, qui non admiscent in mysteriis aquam vino. Non enim credunt (ut videtur) quod aqua ex latere egressa sit, quod admirabilius; sed sanguis tantum; et hoc loco destruunt magnum miraculum. Itaque sanguis symbolum hominis crucifixi, aqua vero quod is sit super hominem, hoc est Deus.* Vide nostrum Adamum Contzen, et Franc. Lucam hic.

Cur sanguis et ET CONTINUO EXIVIT SANGUIS ET AQUA.) Hoc factum est ad mysterium, non ad meritum: meritum enim in

A morte Christus consummavit, nec enim iam mortuus mereri potuit. Ad quod mysterium? Resp. Primo, ad significandam veritatem corporis humani in Christo, ex quatuor elementis more cæterorum hominum compositi. Hoc est quod ait Ioannes epist. 1. c. 5. v. 7. *Tres sunt qui testimonium dant in terra: Spiritus, et aqua, et sanguis: et hi tres unum sunt.* Vide ibi dicta. aqua ex latere Christi? Causa I.

Secundo, ut significaretur ex morte, et latere Christi, quasi secundi Adæ dormientis in cruce, Ecclesiam quasi Evam Christi sponsam formatam esse. Hoc intellige non proprie et præcise, sed symbolice et figurate; quod scilicet per mortem et sanguinem Christi Ecclesia redempta, instituta et sanctificata sit. Unde S. Ambros. in cap. 23. Lucæ: *Ex illo,* ait, *corpore defuncto vita manabat. Aqua enim et sanguis exivit: illa quæ diluat, iste qui redimat;* quodque, ut ait Cyrillus et Chrysost. aqua significet baptismum, qui est principium Ecclesiæ et Sacramentorum cæterorum; sanguis vero repræsentet Eucharistiam, quæ omnium Sacramentorum finis est et complementum, ad B quæ duo quasi ad principium et finem, cætera Sacramenta omnia reducuntur. Unde S. August. tract. 120. ait omnia Sacramenta ex latere Christi emanasse, quod intellige non merito, sed mysterio, ut dixi. Audi S. Augustin. *Non dixit: Percussit aut vulneravit; sed aperuit, ut illic quodammodo vitæ ostium panderetur, unde Sacramenta Ecclesiæ manarunt, sine quibus ad veram vitam non intratur.* Et Chrysost. *Quia hinc habent ortum sacra mysteria, cum accesseris ad tremendum calicem, ita accedas ut ab ipso bibiturus Christi latere.* Ratio est, quia ut ait S. Chrysost. et ex eo Theophyl. *Ecclesia et fit et consistit per Sacramenta:* nam Baptismo nascitur, Confirmatione roboratur, Eucharistia pascitur et perficitur, Pœnitentia sanatur, Extrema unctione munitur, Ordine gubernatur, Matrimonio propagatur. II. Ratio.

Denique huius rei symbolo, in consecratione calicis Eucharistici miscendam esse aquam vino, ut repræsentetur hæc effusio sanguinis et aquæ ex latere Christi, docet S. C Cyprian. tract. de Passione, Ruffinus in Exposit. Symbol. et alii.

Tropolog. Tertull. l. de Baptismo, ait Christum effusione sanguinis et aquæ innuisse duplicem baptismum, scilicet aquæ et sanguinis, sive Sacramenti et martyrii. Tropol.

Anagogice, reseratio hæc lateris Christi in morte, adumbrabat per mortem eius reseratum iam esse cælum, quod per quatuor annorum millia clausum fuerat. Addit Ruffin. in Expos. Symboli: *Produxit aquam,* ait, *quæ credentes diluat: produxit et sanguinem, qui condemnet incredulos.* Plura vide apud Suarez 3. p. q. 51. disp. 41. sect. 1. ubi tamen opinatur solum Christi latus sinistrum, in quo est cor, lancea fuisse transfixum, ac prius effluxisse sanguinem, deinde aquam, quæ pariter sunt probabilia. Anagog.

ET QUI VIDIT, TESTIMONIUM PERHIBUIT.) Puta ego ipse Ioannes, qui vidi, testor ita esse. Loquitur de se in tertia persona modestiæ ergo.

FACTA SUNT ENIM HÆC UT SCRIPTURA IMPLERETUR: Vers 36.
(in sensu allegorico, non litterali, nam litteralis est de a-
D gno Paschali) OS NON COMMINUETIS EX EO.) Iusserat Deus Exodi 12. 46. ut in agno Paschali comedendo ossa nulla comminuerent. Causa litteralis erat, quia festinantes eum comedere debebant, ut non haberent tempus ossa comminuendi, et ex illis medullam exsugendi. Causa allegorica erat, quod agnus ille erat typus Christi in cruce immolandi, cuius nullum os comminui voluit Deus: idque, quia decebat corpus Christi sanctum et divinum mox resurrecturum, integrum permanere, uti iam dixi. Symbolice, ut per hoc significaretur Primo, deitatem Christi (quæ erat quasi os sustentans carnem Christi) in passione integram illæsamque permansisse: ita Rupert. in cap. 12. Exodi. Cur Christo ossa non debuere frangi?

Secundo, ossa, id est virtutem et robur (huius enim symbolum et causa sunt ossa) Christi, qua homo, per passionem non fuisse imminutam, sed potius adauctam: nam et mens Christi in Deo iugiter fixa, ac voluntas eius voluntati Dei fortiter et constanter unita permansit: ita S. Hippolytus Martyr apud Theodor. dial. 3.

Allegorica causa fuit, ut significaretur ossa corporis Christi, hoc est, sanctos Apostolos non fore confringendos: ita S. August. in Psal. 34. S. Hieron. in Psal. 21. et S. Gregor. 24. Mor. c. 30.

Huc pertinet S. Hilar. in Psal. 40. cum ait: Non confracta Christi ossa, quia Ecclesia ex osse formata, non debuit ossium fractione debilitari.

Tropologicam vide apud S. Bernard. serm. de cute, carne et ossibus animæ: ubi docet animæ cutem esse bonas cogitationes, carnem esse pias affectiones, ossa esse sanctas intentiones et proposita; quæ intentiones deficientibus piis cogitationibus et affectionibus, integræ et solidæ servandæ sunt: si enim rumpantur, homo rumpitur et corruit.

Vers. 37. Et iterum alia Scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt.) Syrus, *perfoderunt*. Citat Zachar. 12. 10. ubi illud explicui.

Vers. 38. Post hæc autem rogavit Pilatum Ioseph ab Arimathæa (eo quod esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum) ut tolleret corpus Iesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, et tulit corpus Iesu.) Hæc explicui Matth. 27. 58. *Tulit corpus Iesu.* Sepeliendum, ait Chrysost. non ut condemnatum, sed ut corpus Prophetæ magni et admirabilis. Nondum enim credebat Ioseph eum esse Deum, et tertia die resurrecturum. Erat ergo in eo fides Iesu, et imperfecta: ita Chrysost. Vide hic ut Deus humiles exaltet. Quam enim ignominiosa fuit passio et mors Christi, tam gloriosa fuit eius sepultura, iuxta illud Isaiæ 11. *Et erit sepulcrum eius gloriosum.* Vide ibi dicta.

Vers 39. Venit autem et Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum.) Vox *primum*, ait S. August. cum *nocte* iungenda est: significatur autem non tunc solum venisse, sed tunc primum; venisse vero etiam postea, ut fieret audiendo discipulus.

Ferens mistaram myrrhæ et aloes, quasi libras centum.) Ut magnifice Iesum tantum Prophetam condiret et sepeliret. Magna enim fuit copia unguenti, quæ centum libras ponderabat; sed voluit Nicodemus totum corpus Iesu (quod procerum erat et magnum) non tantum circumcirca copiose perfundere et opplere, sed et in unguento hoc balsamando, quasi immergere et sepelire, ut in eo non tam condi, quam innatare videretur. Forte etiam omnes hasce centum libras non insumpsit, sed ex eis quantum necessarium erat et utile, dumtaxat deprompsit. Mercedem huius officii, charitatis et sepulturæ Christi, amplam ab eodem recepit Nicodemus: nam per eius gratiam non tantum Christianus, sed et Confessor ac semimartyr evasit. Audi quid Gamaliel apud Lucianum in epist. de Inventione corporis S. Stephani de eo narret: A *Cognoscentes Iudæi illum esse Christianum, amoverunt eum a principatu suo, et anathematizaverunt eum, et de civitate exulaverunt. Tum ego Gamaliel quasi persecutionem pro Christo passum, sustuli eum in meum agrum, et alui, et vestivi usque ad finem vitæ eius, et defunctum honorifice sepelivi iuxta dominum Stephanum.* Hinc et Nicodemus in Martyrologio Sanctis adscriptus est cum S. Stephano die 3. Augusti.

Acceperunt ergo corpus Iesu, et ligaverunt illud linteis (scilicet sindone, cui impressa sunt cicatricum Christi vestigia, quæ hodie Taurini in Pedemontio religiose servatur, de qua vide Palæotum) cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire.) Morem hunc recensui Matthæi 27. 59. Vers. 40. Christus sepelitur.

Hanc Christi sepulturam imitati sunt primi Christiani, qui in sepeliendis mortuis et aromatibus condiendis effusas faciebant impensas, ut patet ex Tertull. in Apologet. Prudent. in *Catemer.* Hym. in exequiis defunctorum, Nyssen. orat. in funere Meletii, Nazianz. epist. 18. et aliis. B Porro Christiani hunc ritum accepere a Iudæis, Iudæi ab Ægyptiis, teste Tacito l. 21. Annal. qui ea arte sic desiccabant corpora defunctorum, ut eadem quasi ænea efficerent, appellarentque lingua Ægyptia Gabbaras, ut tradit S. August. serm. 120. de Divers. c. 12.

Erat autem, in loco ubi crucifixus est, hortus: (ubi enim sepeliretur Iesus, omnis viroris et vigoris auctor, nisi in horto? Causas dedi Matth. 27. v. 60.) et in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat.) Audi S. August. *Sicut in Mariæ Virginis utero nemo ante illum, nemo post illum conceptus est; ita in hoc monumento nemo ante illum, nemo post illum sepultus est.* Vers. 41.

Ibi ergo propter parasceven Iudæorum (sabbati imminentis, quo nil operari, nec quem sepelire licebat: ita Chrysost. Theophyl. Euthym.) quia iuxta erat monumentum (quia scilicet monumentum hoc vicinum erat Golgothæ, ubi crucifixus fuerat Iesus) posuerunt Iesum.) *Volebant*, ait Euthymius, *Iesum in alio digniore monumento, quod longius a civitate distabat, collocare.* Sed noluit C Deus, voluitque eum iuxta Golgotha et Ierusalem sepeliri. Causam dat S. Chrysost. *Ut discipuli eo facile se conferre possent, et quæ fierent in propinquo intuerentur: et ut sepulturæ testes, non ipsi tantum, sed et inimici essent. Signaculum enim et custodes sepulcro impositi sepulturæ erant testimonio. Mortem non minus quam resurrectionem manifestari Christus voluit: nam mors si tunc dubia fuisset, resurrectionis ratio non constaret. Neque horum tantum gratia prope voluit sepeliri, sed ne falso quispiam potuisset furatum insimulare.* Vers. 42.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus e sepulcro resurgens apparet Primo, Magdalenæ specie hortulani. Secundo, v. 22. decem Apostolis, iisque insufflans dat Spiritum sanctum, et potestatem remittendi peccata. Denique v. 26. iisdem rursus apparet et Thomæ, eique vulnera sua palpanda offert.

1. Una autem sabbati, Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum: et vidit lapidem sublatum a monumento. 2. Cucurrit ergo, et venit ad Simonem Petrum, et ad alium discipulum quem amabat Iesus, et dicit illis: Tulerunt Dominum de monumento, et nescimus ubi posuerunt eum. 3. Exiit ergo Petrus, et ille alius discipulus, et venerunt ad monumentum. 4. Currebant autem duo simul, et ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, et venit primus ad monumentum. 5. Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introivit. 6. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, et introivit in monumentum, et vidit linteamina posita, 7. Et sudarium quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum. 8. Tunc ergo introivit et ille discipulus qui venerat primus ad monumentum: et vidit, et credidit: 9. Nondum enim sciebant scripturam, quia oportebat eum a mortuis resurgere. 10. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. 11. Maria autem stabat ad monumentum foris, plorans. Dum ergo fleret, inclinavit se, et prospexit in monumentum: 12. Et vidit duos angelos in albis, sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Iesu. 13. Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum; et nescio ubi posuerunt eum. 14. Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum, et vidit Iesum

stantem: et non sciebat quia Iesus est. 15. Dicit ei Iesus: Mulier, quid ploras? quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum; et ego eum tollam. 16. Dicit ei Iesus: Maria. Conversa illa, dicit ei: Rabboni (quod dicitur magister). 17. Dicit ei Iesus: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum: vade autem ad fratres meos, et dic eis: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum. 18. Venit Maria Magdalene annuntians discipulis: Quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi. 19. Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum, et fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum; venit Iesus, et stetit in medio, et dixit eis: Pax vobis. 20. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et latus. Gavisi sunt ergo discipuli, viso Domino. 21. Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. 22. Hæc cum dixisset, insufflavit: et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum: 23. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt. 24. Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Iesus. 25. Dixerunt ergo ei alii discipuli: Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus eius fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et mittam manum meam in latus eius, non credam. 26. Et post dies octo, iterum erant discipuli eius intus: et Thomas cum eis. Venit Iesus ianuis clausis, et stetit in medio, et dixit: Pax vobis. 27. Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, et vide manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum: et noli esse incredulus, sed fidelis. 28. Respondit Thomas, et dixit ei: Dominus meus et Deus meus. 29. Dixit ei Iesus: Quia vidisti me Thoma, credidisti: beati qui non viderunt et crediderunt. 30. Multa quidem et alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. 31. Hæc autem scripta sunt ut credatis quia Iesus est Christus Filius Dei: et ut credentes, vitam habeatis in nomine eius.

Vers 1. UNA, id est prima die, SABBATI.) Id est post sabbatum, vel *sabbati*, id est hebdomadæ (hæc enim a potiore die sabbati vocatur sabbatum) puta die Dominica, sive die Paschatis, quo Christus resurrexit. Vide dicta Matt. 28. v. 1.

MARIA MAGDALENE VENIT.) Cum sociabus, quas nominant Matthæus, Marcus et Lucas; sed hic sola nominatur, quia ipsa cæterarum erat dux, omnibus ferventior et operosior.

CUM ADHUC TENEBRÆ ESSENT.) Mistæ luci orienti, puta in aurora, sive in *profundo diluculo*, ut ait Lucas. Nota hic diligentiam, vigilantiam, ardorem S. Magdalenæ. In aurora quærit Christum, hinc prima eum quasi solem orientem videre meretur. Audi S. Ambros. in tit. Psal. 55. *Pro susceptione matutina. Hanc*, ait, *matutinam susceptionem possumus adscribere Mariæ Magdalenæ, quæ mature ac diluculo ad monumentum vigilans, Salvatoris resurrectionem Domini prima suscepit: et clarescente mundi sole, Solis iustitiæ ortum præ omnibus sola cognovit, ac susceptione quidem matutina gavisa est diem redditum, sed magis gavisa Christum a mortuis suscitatum: atque in ipsa completa est prophetia: Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia.*

AD MONUMENTUM.) Ut Iesum sepultum ungeret, ait Nonnus.

ET VIDIT LAPIDEM SUBLATUM.) Atque angelos dicentes Christum resurrexisse; sed Magdalena hoc non credidit, nec intellexit; unde festina et anhela recurrens ad Petrum et Ioannem, ait: *Tulerunt Dominum meum*, id est e sepulcro ablatum est corpus Iesu Domini mei, nescio a quo, et ubi collocatum sit. Vide ordinem et seriem totius rei gestæ, quem recensui Matth. 28. 8. Apposite S. Hieron. ep. 150. ad Hedibiam: *Error mulieris*, ait, *cum pietate sociatus est: pietas in eo, quod desiderabat eum cuius noverat maiestatem: error in eo, quod dicebat: Tulerunt*, etc.

Vers 2. CUCURRIT ERGO, ET VENIT AD SIMONEM PETRUM, tamquam Apostolorum primum, et iam a Christo designatum suum vicarium et successorem, Matth. 16. ET AD ALIUM DISCIPULUM QUEM AMABAT IESUS.) Ad Ioannem, quem sciebat a Christo præ aliis diligi, ac proinde fore diligentiorem in exquirendo Christi corpore, quod iam e sepulcro sublatum deprehenderat, præsertim quia viderat Ioannem secum assistere cruci, ac proinde magis curaturum et indagaturum corpus Christi.

Vers. 4. CURREBANT AUTEM DUO SIMUL.) Præ cæteris cucurrerunt, qui præ cæteris amaverunt, ait S. Gregor.

PRÆCUCURRIT.) Quia iunior, agilior, et cupidior videndi corpus Christi, quod paulo ante viderat ita deformatum in cruce.

Vers 5. ET CUM SE INCLINASSET, ut prospiceret in sepulcrum, VIDIT POSITA LINTEAMINA, scilicet sindonem cui involutum fuerat Iesu corpus in sepulcro: NON TAMEN INTROIVIT.) Reverentiam deferens Petro, quasi seniori et digniori, ut is prior introiret, ait Lyran. aut timore impeditus, et sacrò quodam horrore corporis Christi ibidem sepulti correptus.

VENIT ERGO SIMON PETRUS SEQUENS EUM, ET INTROIVIT IN MONUMENTUM.) Petrus, ait Chrysost. ut fervidus introit, et diligenter universa inspicit: iam enim milites sepulcri custodes, viso angelo et terræ motu, perculsi aufugerant et se absconderant: ita S. Hieron. q. 6. ad Hedib. Vers 6.

ET VIDIT LINTEAMINA POSITA, ET SUDARIUM QUOD FUERAT SUPER CAPUT EIUS (vultum obtegens, uti mortuis fieri solet, honestatis causa) NON CUM LINTEAMINIBUS POSITUM, SED SEPARATIM INVOLUTUM IN UNUM LOCUM.) *Signum hoc resurrectionis erat*, ait Chrysost. *non enim si transtulissent corpus, nudassent; nec si essent furati, de hoc fuissent solliciti, ut sudarium involverent, et seorsum ponerent, ideo Ioannes præmisit sepultum cum myrrha, quæ conglutinat corpori linteamina, ut ne deciperetis a dicentibus furto sublatum; quis enim fur circa rem superfluam tantum laboraret?* Vers. 7.

TUNC ERGO INTROIVIT ET ILLE DISCIPULUS, QUI VENERAT PRIMUS AD MONUMENTUM.) Mystice, S. Gregor. homil. 22. per Petrum accipit Synagogam Iudæorum, per Ioannem Ecclesiam Christianorum, q. d. *Venit Synagoga prior ad monumentum, sed non intravit, quia legis quidem præcepta, et prophetias de passione Dominica accepit, sed credere in mortuum noluit: secuta posterior Ecclesia Gentium mediatorem Dei et hominum Iesum Christum, et cognovit carne mortuum, et credidit viventem Deum.* Vers 8.

Tropolog. Toletus: Per Ioannem, ait, omnes Christiani; per Petrum, Pontifices, Christi vicarii significantur: prior ingreditur Petrus, quia dignitate omnes antecellit Christianos Christi vicarius: at posterior pervenit Ioannes, quia fieri potest, ut qui prior est dignitate, sit posterior merito et sanctitate.

ET VIDIT, ET CREDIDIT.) Uterque, scilicet Petrus et Ioannes; *credidit*, inquam, non Christum resurrexisse, sed Magdalenam verum dixisse, scilicet corpus Christi esse e monumento sublatum, ait S. August. Theophyl. et Iansen. Addit Cyrill. Chrysost. Euthym. et Nyssen. orat. de de resurrect. utrumque credidisse, quod Christus resurrexerat. Planius et verius est, hæc verba ad solum Ioannem, non ad Petrum spectare, q. d. Ioannes visis linteaminibus et sudario seorsim involuto, memor fuit Christum prædixisse se tertio die resurrecturum: quare prædictionem Christi cum his signis conferens, credidit eum resurrexisse: Petrus vero ob resurrectionis novitatem, et ingens Christi redivivi videndi desiderium tardius idipsum credidit. Unde signanter angelus ait mulieribus: *Dicite discipulis eius, et Petro*, Marci 16. 7.

Vers. 9. Nondum enim sciebant Scripturam, quia oportebat eum a mortuis resurgere.) Refert hæc ad τὸ *credidit*, q. d. Tunc primum Ioannes credidit Christum resurrexisse, cum antea nec ipse, nec alii Apostoli id credidissent, quia nondum intelligebant Scripturas, quæ eum resurrecturum prædixerant. Licet enim Christus iis asseverasset se resurrecturum, tamen ob rei novitatem et magnitudinem ipsi id non capiebant, sed putabant Christum loqui figurate et parabolice, uti facere solebat.

Vers. 10. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos.) Arabicus et Syrus, *ad locum suum*, q. d. Petrus et Ioannes viso Christi sepulcro vacuo redierunt domum, Petrus admirans, Ioannes credens eum resurrexisse: sola Magdalena ad sepulcrum remanente, ut certius quid de Christi dilecti sui corpore cognosceret: ita S. August. tr. 121. *Unde contigit ut eum tunc sola videret, qui remanserat ut quæreret; quia nimirum virtus boni operis perseverantia est*, ait S. Gregor. homil. 25.

Vers. 11. Maria autem stabat ad monumentum foris, plorans.) Quia anxia quærebat undique corpus Iesu, cuius amore ardebat; eratque quasi ebria, nec inveniebat, ideoque mœsta plorabat. Addit S. August. *Oculi qui Dominum quæsierant, et non invenerant, lacrymis vacabant, amplius dolentes quod ablatus de monumento, quam quod occisus in ligno: quia tanti magistri, cuius vita subtracta fuerat, nec memoria remanebat.*

Dum ergo fleret, inclinavit se, et prospexit in monumentum.) Licet enim iam ante prospexisset, et sepulcrum corpore sublato vacuum vidisset; tamen iterum iterumque prospexit. Nam ut ait S. Gregor. homil. 25. *Amanti semel aspexisse non sufficit, quia vis amoris intentionem multiplicat inquisitionis*: *perseveravit, ut quæreret*: *unde et contigit, ut inveniret*: *factumque est ut desideria dilata crescerent, et crescentia caperent quod invenissent.*

Vers. 12. Et vidit duos angelos in albis, sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Iesu.) Omnia hæc, scilicet angeli, vestes albæ, sessio, symbola sunt resurrectionis et gloriæ Christi, ad eamque credendam præparant animum Magdalenæ. Porro unus sedet ad caput, alter ad pedes Christi, ut significent tam pedes, quam caput et intermedia membra, id est totum Christi corpus resurrexisse; et angelorum habitum, immortalitatem et gloriam per resurrectionem induendo ad angelorum consortium transisse, ideoque in sepulcro duos hos angelos quasi custodes reliquisse, qui idipsum Magdalenæ nuntiarent.

Mystice, Origen. Angelus ad pedes, ait, vitam activam; angelus ad caput vitam contemplativam repræsentat. Utraque enim est ex Iesu, circa Iesum, per Iesum, et propter Iesum.

Vers. 13. Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras?) q. d. Non est plorandi iam locus, sed ridendi et gaudendi, quia nullum hic dilecti tui corpus mortuum vides; inde enim colligere debes Iesum tuum resurrexisse, ac iam non inter mortuos, sed inter vivos, imo inter gloriosos angelos, quales nos sumus, vitam beatam et cælestem agere.

Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum.) q. d. Tres ob causas ploro. Primo, ob tam indignam cædem et mortem Domini mei Iesu Christi. Secundo, ob corpus eius e sepulcro ablatum: hoc enim si viderem, oscularer, plorarem, ungerem, itaque non nihil dolorem meum lenirem. Tertio, quia nescio quo illud transtulerunt: nescio ubi illud requiram. Si enim id scirem, illico eo accurrerem, illudque amplecterer, et dissuaviarer. Vide hic ut Iesus animas diligentium se sinat ad tempus in tenebris ignorantiæ, ut sui desiderium in eis acuat et accendat, illudque acutum et accensum plena deinde sui revelatione consoletur et lætificet.

Vers. 14. Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum, et vidit Iesum stantem: et non sciebat quia Iesus est.) Nota. Christus apparuit a tergo Magdalenæ, ita ut angeli in eum inspicientes surgerent, et caput illi inclinarent, aliaque reverentiæ et adorationis signa ei exhiberent: et hæc fuit occasio, vel causa, cur Magdalena converterit se retrorsum, ut videret, quis ille esset, quem angeli tam reverenter salutabant: ita S. Chrysost. hom. 85. et S. Athanas. vel quisquis est Auctor quæst. 78. ad Antiochum. Alii putant Christum pedibus strepitum a tergo Magdalenæ excitasse, ut ipsa se retrorsum ad Christum strepentem converteret.

Christus apparet Magdalenæ.

Et vidit Iesum.) Nimirum *prima meretur gaudia, quæ plus ardebat cæteris.*

Et non sciebat quia Iesus est.) Quia alia specie, scilicet hortulani, ei apparebat, uti euntibus in Emmaus specie peregrini. Gloriosa enim corpora possunt apparere ea specie et forma qua volunt, idque faciunt non mutando ipsam sui vultus figuram et formam, sed impediendo ne hæc vultus figura integras sui species, sed refractas, dimidiatas et distractas ad oculum intuentis iaciat. Egit hoc Christus, ne primo aspectu eam percelleret, ait Chrysost. Rursum, quia ipsa fervebat amore Iesu, hinc Iesus ei apparet; sed quia non credit Iesum vivere, uti angeli ei dixerant, hinc Iesus nonnihil se ei abscondit, et talis apparuit ei exterius, qualis erat in corde ipsius interius: ita S. Greg. hom. 23. agens de discipulis euntibus in Emmaus, quibus Christus apparuit uti peregrinus.

Dicit ei Iesus: Mulier, quid ploras? quem quæris?) Audi S. Ambrosius lib. 3. de Virgin. enucleate singula expendentem: *Mulier cur ploras? Qui non credit, mulier est: nam qui credit, in virum perfectum resurgit, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Mulier, inquit, non de sexu, sed de cunctatione convicium est; et bene mulier, quæ nutabat, quia Virgo iam crediderat. Quid ploras? id est, tu tibi es causa plorandi, quæ es Christo incredula. Ploras quia Christum non vides? crede et videbis, adest Christus, nec unquam iis a quibus quæritur deest; non lacrymis opus est, sed fide prompta et Deo digna: noli cogitare mortalia, et non plorabis; noli cogitare peritura, et flendi causam habere non poteris. Certe, inde ploras, unde alii gratulantur. Quem quæris? non vides quia Christus adest?* Vers. 15.

Scripsit de Magdalena insignem piisque affectibus plenam Origenes homiliam, in qua inter cætera ait: *Amor faciebat eam stare, et dolor cogebat eam plorare. Stabat, et circumspiciebat si forte videret quem diligebat. Plorabat vero, quia sublatum existimabat quem quærebat. Dolor renovatus erat, quia prius doluerat defunctum, et nunc dolebat sublatum. Et iste dolor maior erat, quia nullam consolationem habebat.* Et nonnullis interiectis fontem doloris aperit, dicens: *Petrus et Ioannes timuerunt, et ideo non steterunt. Maria autem non timebat, quia nihil suspicabatur sibi superesse quod timere deberet. Perdiderat enim magistrum suum, quem ita singulariter diligebat, ut præter ipsum nihil posset diligere, nihil posset sperare. Perdiderat vitam animæ suæ, et iam sibi melius arbitrabatur fore mori quam vivere, quia forsitan inveniret moriens, quem invenire non poterat vivens, sine quo tamen vivere non valebat. Fortis est ut mors dilectio. Quid enim aliud faceret mors in Maria? facta erat exanimis, facta insensibilis; sentiens non sentiebat, videns non videbat, audiens non audiebat; sed neque ibi erat ubi erat, quia tota ibi erat ubi magister erat; de quo tamen ubi esset nesciebat. Non quæro angelos, quia possunt dolorem meum augere, non delere, sed meum et angelorum Dominum.* Et post plura, quæ in hanc rem sanctis affectibus æstuantia interserit, subiicit: *Angustiæ mihi sunt undique, et quid eligam ignoro. Si iuxta monumentum maneo, ego illum non invenio: si a monumento recessero, nescio infelix quo vadam, nescio ubi eum quæram. Discedere a monumento, mors mihi est: stare ad monumentum, irremediabilis dolor est. Melius autem mihi sepulcrum Domini custodire, quam ab eo longius ire. Si enim longius abiero, forte cum rediero, ipsum sublatum inveniam, et sepulcrum destructum. Stabo igitur et hic moriar, ut saltem iuxta sepulcrum Domini mei sepeliar. Revertere, revertere dilecte mi, revertere dilecte votorum meorum.* Denique ista subiungit: *Dul-*

cis magister, ad quid quæso, provocas spiritum huius mulieris? ad quid commoves animam eius? Tota pendet in te, tota manet in te, tota sperat de te, et tota desperat de se. Ita quærit te, ut quærens nihil quærat, nihil cogitet præter te. Ideoque forsitan non cognoscit te, quia non est in sese, sed propter te est extra se. Cur ergo dicis: Quid ploras? Quem quæris?

Illa existimans quia hortulanus esset (horti in quo erat sepulcrum Iesu) dicit ei.) Non quod appareret Iesus ligonem aut sarculum manu tenens; sed, quod Theoph. et Euthym. aiunt, *a communi et viliori habitu; et quia in horto erat, arbitrata est hortulanum esse;* (nam de militum absconsorum præsentia nihil scivisse videtur) quodque sine pallio, ut verisimile est, appareret quasi domi esset. Sciebat Iosephum Arimathæum horti dominum illic non habitare; putavit ergo eum esse, cui colendi et custodiendi horti incumbebat cura: ita Franc. Lucas. Pergit Origenes: *O Maria, si quæris Iesum, cur non cognoscis Iesum? Et si cognoscis Iesum, quid quæris Iesum? Ecce Iesus venit ad te, et quem quæris, quærit a te: Mulier quid ploras? Et tu eum hortulanum existimas, ut ipsum non cognoscas. Etenim Iesus est et hortulanus, quia ipse seminat omne semen bonum in horto animæ tuæ, et in cordibus fidelium servorum.* Unde S. Gregor. hom. 25. *An non,* ait, *ei hortulanus erat, qui in eius pectore per amoris sui semina virtutum virentia plantabat.*

Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum; et ego eum tollam.) *Eum.* Quem? nec enim eum nominat, sed Iesum, quo plena erat, intelligit. Ita S. Thomas et alii, qui dicunt hunc esse affectum vehementer amantium, ut de quo ipsi cogitant, putent alios etiam cogitare: licet fieri potuerit, ut cum eum prope se videret, existimaret intellexisse quod ipsa angelis responderat: *Quia tulerunt Dominum meum:* quod videtur subindicare Chrysost. Audi Origen. *Tantus dolor eam invaserat de morte tua, ut non posset cogitare de vita et resurrectione tua. Denique Ioseph posuit in monumento corpus tuum: Maria sepelivit ibi pariter spiritum suum, et ita indissolubiliter iunxit, et quodammodo univit eum cum corpore tuo, ut facilius posset separare animam se vivificantem a vivificato corpore suo, quam spiritum suum te diligentem a defuncto corpore suo. Spiritus enim Mariæ magis erat in corpore tuo, quam in corpore suo: cumque requirebat corpus tuum, requirebat pariter spiritum suum: et ubi perdidit corpus tuum, perdidit cum eo spiritum suum. Quid igitur mirum si sensum non habebat, quæ spiritum amiserat? Quid mirum si te nesciebat, quæ non habebat spiritum quo scire debebat? Redde ei itaque spiritum suum, quem habet in se corpus tuum, et mox recuperabit sensum suum, et relinquet errorem suum.*

Et ego eum tollam.) Quid si sit in atrio principis sacerdotum? *Ego eum tollam.* Quid si in domo Pilati? *ego eum tollam:* quia omnia vincit amor, qui omnia etiam impossibilia sibi possibilia, imo facilia reputat: ita Orig. et Chrysost. Licet S. Hieron. quæst. 5. ad Hedibiam hæc verba ignorantiæ et inconsiderationis esse putet.

Vers. 16. Dicit ei Iesus: Maria. Conversa illa, dicit ei: Rabboni (quod dicitur Magister). Vocavit illam non tantum nomine proprio, sed etiam eo vocis sono, suavitate, gratia et efficacia, qua eam solebat in vita vocare: indeque ipsa statim Christum agnovit. Unde Christi dignationem admirans exclamat Origen. *O mutatio dexteræ Excelsi! Conversus est dolor magnus in gaudium magnum, mutatæ sunt lacrymæ doloris in lacrymas amoris. Ubi Maria audivit, Maria (sic enim consueverat eam vocare magister suus) persensit in nomine quamdam singularem vocationis dulcedinem, et per eam cognovit ipsum, a quo vocabatur, esse magistrum suum. Tunc revixit spiritus eius, et reversus est sensus eius. Cumque Iesus vellet adhuc adiungere, non potuit hæc Maria patienter expectare, sed præ nimio gaudio interrupit ea, dicens: Rabboni: Non enim arbitrabatur se indigere verbo, quæ invenerat Verbum, et longe utilius arbitrabatur tangere Verbum, quam audire quælibet verba. O amor fortis et impatiens! Non sufficiebat illi videre Iesum, et loqui cum Iesu, nisi etiam tangeret Iesum: sciebat enim quia virtus de illo exibat et sanabat omnes.*

Conversa illa, dicit ei: Rabboni, quod dicitur (interpretatum) Magister.) *Conversa illa:* quia cum Iesus tardaret respondere, illa a Iesu averterat vultum ad angelos, quasi rogatura ab eis, quis sit ille hortulanus secum loquens, et cur ei assurrexerint, eumque tam reverenter salutarint; sed audiens a Iesu se compellari suo nomine *Maria*, ex voce agnoscens Iesum, illico gaudio rapta rursum ad eum faciem totamque se convertit. Vox ergo pastoris penetrans in aures animumque oviculæ, oculos ei mox aperit, sensus omnes occulta vi, et solita dulcedine demulcet, excitat et abripit, ut ipsa insperato et inexplicabili gaudio ebria, dicat: *Rabboni,* id est magister mi, en ego tua discipula, tua filia spiritualis me totam tibi dedo, in te redivivo rursus vivo, exulto et iubilo: ita Cyrill. Chrysost. et alii. Quare provoluta in genua voluit more suo reverenter, non caput, sed pedes tangere, deosculari, et cum iis dissuaviari: sicut Sunamitis tenuit pedes Elisæi Prophetæ, 4. Reg. 4. 27. Id liquet ex eo quod Christus id prohibens, subiicit.

Rabboni.) Id est *magister mi*, sed τὸ *mi* non addidit Ioannes, quia Græce addi non solet; sicut additur Hebraice et Syriace, ubi in eamdem cum *Rabboni*, id est *magister*, coalescit dictionem: ita Franc. Lucas. Unde tam Ioannes, quam Latinus, Syrus et Arabicus vertunt *magister,* omisso τὸ *mi*. *Rabboni* ergo, et Chal. *Ribboni*, idem est, quod *Rab* et *Rabbi*, ubi ultimum *iod* accipi potest, vel ut heemanticum, vel ut pronomen affixum significans *mi*. Addit Caninius in Nomin. Hebr. cap. 6. *Rabboni* significare magistrum, dominum, principem, esseque nomen augustius quam sit Rabbi. Unde non nisi post resurrectionem a Magdalena Christo glorioso tributum fuisse, cum ante eam Christus vocaretur dumtaxat Rabbi, Ioann. 1. Rabboni quid?

Dicit ei Iesus: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum: vade autem ad fratres meos, et dic eis: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum.) Difficilis est hic locus, et difficilior connexio. Quæ enim causa hic significatur, dum ait: *Noli me tangere, quia nondum ascendi ad Patrem?* Vers. 17.

Quid Noli me tangere? Resp. I.

Primo, S. August. tract. 121. sic explicat et connectit, q. d. Noli me tangere, quia necdum digna es mei contactu: nondum enim in corde tuo ascendi ad Patrem; quia necdum perfecte credis me esse Dei Filium, et ad Deum Patrem ascendere. Sic fere et S. Hieron. quæst. 5. ad Hedibiam. Verum hoc mysticum potius videtur quam litterale; æque ac est illud S. Leonis, qui serm. 2. de Ascensione sic exponit: *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum: hoc est, nolo ut ad me corporaliter venias, nec ut me sensu carnis agnoscas. Ad sublimiora te differo, maiora tibi præparo: cum ad Patrem ascendero, tunc me perfectius veriusque palpabis, apprehensura quod non tangis, et creditura, quæ non cernis.*

Secundo, Cyrillus lib. 12. cap. 50. Vetuit, ait, sui contactum, significans neminem ad corpus suum gloriosum, iam etiam in Sacramento Eucharistiæ tangendum et sumendum accedere debere, nisi prius accepto Spiritu sancto, quem hic nondum miserat, sed 50. post die misit in Pentecoste. Verum hac ratione nec aliæ mulieres, nec Thomas, nec cæteri post resurrectionem potuissent tangere Christum: quod tamen fecerunt. II.

Tertio, S. Chrysost. hom. 85. Theophyl. et Euthym. aiunt Christum prohibuisse Magdalenam a sui contactu, quia volebat magis reverenter quam ante ab ea tangi, utpote redivivus, iam immortalis, cælestis et gloriosus, qui amplius cum hominibus non versaretur, sed cum angelis et Beatis. Verum non apparet quomodo Magdalena, quæ summe erat Christi uti amans, sic et reverens, in hac eius reverentia defecerit, reverebatur enim eum non iam ut mortalem, sed immortalem et gloriosum. Deinde quid hoc facit ad illud: *Nondum enim ascendi ad Patrem?* III.

IV. Quarto, Iustinus quæstion. a Gentibus propositarum quæst. 48. et ex eo Toletus, Franc. Lucas, et alii sic exponunt, q. d. Noli me tangere: sum enim iam cælestis, non terrestris: licet enim necdum ascenderim ad cælum, brevi tamen eo ascendam; volo enim te et alios sensim abducere a solita mea præsentia et conversatione. Sed audi Iustinum: *Illud, Noli me tangere, Mariæ a conservatore dictum est hoc sensu: Noli me sequi, ita ut mecum semper versere ea ratione, qua antequam in crucem agerer. Volebat enim sensim ac pedetentim discipulos a consuetudine adspectus præsentiæque corporis sui abducere. Itaque nec semper visus est discipulis, in diebus quibus cum eis in terra post resurrectionem versatus est, nec omnino se inaspectabilem eis præbuit; sed utrumque intervallo spatioque adhibito faciebat, ut et videretur ipsis, et non videretur.* Verum hæc expositio obscura est, et multa supplere cogitur, ac invertit τo *nondum enim ascendi,* in τo *licet enim nondum ascenderim, brevi tamen ascendam.*

V. Optime. Quinto ergo, magis connexe et genuine exponas, ut τo *noli me tangere,* explices in actu omnino perfecto. Magdalena enim tota Christo addicta, cum videret eum resurrexisse, ineffabili gaudio perfusa, accidit ad eius pedes, ibique hærere volebat, nec iis deosculandis exsatiari poterat. Quare Christus eam prohibet, iubetque ne ibi hæreat, sed Apostolis mœstis suam resurrectionem annuntiet. Sensus ergo est, q. d. *Noli me tangere,* id est noli in hoc mei contactu diutius immorari, noli in osculis pedum meorum nimis diu dissuaviari: sæpius enim postea id tibi facere licebit. *Nondum enim ascendi.* Est hebraismus, hoc est, nondum enim ascendo, vel non ascendam tam cito ad cælum, sed adhuc 40. dies in terra versabor, ac me vobis videndum tangendumque exhibebo. Idcirco propera ad alias mulieres, quæ e sepulcro sequentes Petrum et Ioannem, in Ierusalem ad domos suas redeunt, ac cum iis illico perge ad fratres meos Apostolos, de mea morte tristes, atque dic illis me resurrexisse, et brevi in cælum ascensurum; sed prius ab eis videndum et consolandum, ut eis tristitiam eximas, eosque summo gaudio perfundas: sæpe enim verba Hebræorum actum non inchoatum, sed continuatum et perfectum significant, uti alias ostendi. Ita hunc locum explicat Vatabl. Emman. Sa, Suarez 3. part. disp. 49. sect. 3. Dominicus Banes 1. p. quæst. 1. art. 10. dub. 6. ubi ait hanc esse communem recentiorum sententiam. Sic et Ribera hic: Sciebat, ait, Magdalena Christum ascensurum in cælum, nec propterea se fruituram eius conspectu, ideo occasionem datam tangendi Christum sibi elabi noluit. Sed Christus illi ait: *Noli me tangere,* q. d. Adhuc habebis tempus me tangendi, et alloquendi: adhuc enim sum in terra, necdum ascendi in cælum. Quare noli hic morari, sed gaudio quo frueris, fac ut eodem fruantur Apostoli mei. Neque enim fas est te in summo hoc resurrectionis meæ gaudio solam versari, et Apostolos meos mœstitia tabescere. Unde postea Christus permisit se ab ea et sociabus tangi, dicens: *Avete: illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes eius,* Matth. 28. 9. quia iam erant in via, ut nuntiarent Apostolis Christum resurrexisse.

Magdalenæ fronti Christus digitos suos impressit. Porro Christus dicens, *Noli me tangere,* digitis frontem Magdalenæ tetigit, illique eorum vestigia impressit. Audi Silvestrum Prieratem apud Surium in Vita S. Magdalenæ. Cum anno Domini 1497. devotionis gratia antrum, in quo pœnituit B. Maria Magdalena, et sacras eius reliquias apud S. Maximinum visitassem, ostensum est mihi pluries sacrum et venerabile caput eius, grande valde, et totum undique usque ad os denudatum, excepta ea parte frontis, quam Salvatorem omnium diximus tetigisse: ibi enim pellis ad instar Æthiopissæ clare apparet, et in pelle duæ fossæ duarum extremitatum digitorum: quarum altera multo est reliqua evidentior atque profundior, et sub pelle caro ad albedinem declinans.

Secundo, moralem causam dat S. Epiphanius hæresi 26. quod Christus, ut daret nobis exemplum purissimæ et perfectissimæ castitatis, noluit permittere ut Magdalena hic, utpote mulier, sola solum se tangeret; paulo post in præsentia aliarum mulierum id permisit. Unde hoc Christi exemplum secuti sunt S. Augustinus, S. Ambrosius, S. Martinus, S. Chrysostomus, S. Borromæus, plurimique alii, qui nunquam cum mulieribus nisi aliis præsentibus loqui voluerunt, ut testes haberent suæ integritatis.

Tertio, allegoricam causam dat Rupertus: Maria, ait, hic gessit typum Ecclesiæ e Gentibus vocandæ et congregandæ, quæ contactu non corporali, ut Iudæi, sed spirituali, hoc est fide, ad Christum post ascensionem eius erat perventura, qua de re multa habet Chrys. serm. 75. et seq.

Denique valde probabile est quod docet S. August. lib. 3. de Consensu Evang. cap. 24. Theophyl. et Euthym. in cap. ult. Matthæi, ac S. Hieron. epist. 150. ad Hedibiam, quæst. 5. scilicet Magdalenam viso hic Christo, post eius alloquium eo disparente festinasse, gressumque accelerasse, ac assecutam fuisse mulieres socias, quæ Petrum et Ioannem redeuntes secutæ, domum revertebantur: ipsæ enim, quia mœstæ, dubiæ et fluctuantes, quid actum esset de corpore Christi, lente et tarde incedebant. Illas ergo festinans assecuta est Magdalena, ibique Christum omnibus apparentem rursum vidit, adoravit, et tetigit pedes eius; idque satis insinuat Matth. cap. ult. v. 9. esto id neget Toletus.

Tropologice, hic disce gratius esse Christo, ut quis mœstis vel afflictis in gravi tristitia, angore, dolore et afflictione constitutis assistat, quam sibi, adeo ut concionem et Missam quoque in die festo postponat auxilio ægroti vel afflicti, cum necessitas et pietas, vel charitas illud exigit, iuxta illud: *Misericordiam volo, et non sacrificium,* Osee 6. 6. et Matth. 9. 13. Vide ibi dicta.

Symbolice, S. Bern. serm. 5. in festo omnium Sanctorum: *Noli me tangere,* ait, *nondum enim ascendi ad Patrem meum; verbum gloriæ est. Nempe filius sapiens gloria patris. Noli ergo, ait gloria, noli me tangere. Noli interim quærere gloriam, fuge potius, et vide ne me omnino tetigeris, donec perveniamus ad Patrem, ubi sit gloriatio omnis iam secura.*

Vade autem ad fratres meos.) Christus Apostolos vocat fratres, ex mera miraque dignatione, cum eorum sit caput, dominus et princeps, non tantum qua Deus, sed etiam qua homo: quia scilicet omnes homines sunt fratres ratione naturæ humanæ, quam eamdem traxerunt ex primo parente Adamo, et quia filii sunt eiusdem Dei Patris per gratiam. Proprie vero, quia erant Apostoli: Apostoli enim inter se erant fratres. Christus autem erat Apostolus, id est legatus a Patre in mundum missus ad prædicationem Evangelicam, in qua Petrum, Ioannem et cæteros, quasi fratres sibi associavit. Sic Pontifex Cardinales et Episcopos vocat fratres, cum sit eorum Superior et Hierarcha. Dicit hoc Christus, ut Apostolos ob fugam pusillanimes animet, et in spem erigat, q. d. Esto ipsi me in passione deseruerint; ego tamen eos non desero, sed amo ut fratres, imo propterea resurgendo carnem humanam resumpsi, ut me fratrem eorum ostendam, iuxta illud: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus,* Eccli. 3.

Et dic eis: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum.) q. d. Dicito Apostolis ut recordentur illius quod eis ante passionem dixi, scilicet me post paucos dies ascensurum in cælum ad Deum Patrem.

Dicit autem, *Patrem meum, et Patrem vestrum. Meum natura,* ait S. August. *vestrum gratia,* ut ostendat se esse fratrem eorum, utpote qui communem cum eis habeat Deum Patrem, sed hic naturalem, illi adoptivum: ita S. Ambros. l. 3. de Virgin. Porro S. Hilar. l. 11. de Trinit. *Est ei Pater,* ait, *ut cæteris ex ea parte qua homo est, et Deus ei ut cunctis, ex ea natura qua servus est. Unde ait: Vade ad fratres meos: unigenitus enim Deus sine fratribus est.* Planius dicas Christum vocare *Patrem* et simul *Deum,* ut per *Patrem meum* suam naturam divinam, per *Deum meum* naturam humanam a se assumptam ostendat, quodque idem ipse verus Deus sit et verus homo. Ita

S. Ambr. loco citato, iuxta illud Hebr. 2. *Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur ex uno omnes: propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens: Narrabo nomen tuum fratribus meis.*

Sensus ergo est, q. d. Dic Apostolis ut timorem et mœstitiam deponant: ego enim iam a morte resurrexi, eosque ut fratres amo, ideoque mox in cælum ascendam, ut eis ibidem parem locum, ipsique me eo sequantur, utque inde mittam eis Spiritum sanctum, qui eos faciat heroicos Evangelii mei præcones.

Vers. 18. VENIT MARIA MAGDALENE ANNUNTIANS (Syrus, *evangelizavit*) DISCIPULIS: QUIA VIDI DOMINUM, ET HÆC DIXIT MIHI.) En Magdalena hic a Christo fit Apostolorum apostola et evangelista. Unde ipsa post resurrectionem Christi a Iudæis pulsa in exilium, et Massiliam appulsa, ibidem incolarum fuit Apostola. Meruit hoc incenso suo in Christum amore, fide, constantia, per quam ipsa sola Apostolis remanentibus, ante solis ortum, eius sepulcrum adiit, et indefessa apud illum permansit, donec Iesum suum videret.

Vers. 19. CUM ERGO SERO ESSET DIE ILLO, UNA SABBATORUM, ET FORES ESSENT CLAUSÆ, UBI ERANT DISCIPULI CONGREGATI PROPTER METUM IUDÆORUM: VENIT IESUS, ET STETIT IN MEDIO, ET DIXIT EIS: PAX VOBIS.) *Una sabbatorum,* id est prima die hebdomadæ, puta die Dominica, sive die Paschatis, qua Christus resurrexit. Vide dicta Matth. 28. 1.

Apparitio Christi post resurrectionem ianuis clausis.

ET FORES ESSENT CLAUSÆ.) Calvinus ait Christum fores clausas aperuisse, vel certe per fenestram apertam ingressum esse, ne cogatur penetrationem dimensionum admittere, quodque duo corpora possint esse in eodem loco, uti in Eucharistia totum Christi corpus est in loci puncto. Idem de corpore Christi hic censet Durandus in 4. dist. 44. q. 6. putant enim ne divina quidem potentia fieri posse, ut duo corpora se penetrent. Verum contrarium omnino hic significat Ioannes: idcirco enim ait fores fuisse clausas, ut per illas Christum penetrasse significet, uti penetravit clausum matris uterum nascendo, et lapidem sepulcri resurgendo, idque ut ostenderet omnipotentiam suæ divinitatis, ac dotes resurrectionis et corporis gloriosi. Ita omnes Patres, et cæteri Interpretes Orthodoxi, quos fuse hic citat Adamus Contzen, Maldon. Bellarm. controv. de Eucharistia lib. 3. cap. 6. et alii. Audi ex eis præcipuos. Ex Latinis: S. August. partim ser. 159. et 160. de Tempor. partim epist. 3. ad Volus. *Moli corporis,* ait, *ubi divinitas erat, ostia clausa non obstiterunt. Ille quippe eis non apertis intrare potuit, quo nascente virginitas Matris inviolata permansit. Hic si ratio quæritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare. Demus Deum aliquid posse, quod nos fateamur intelligere non posse. In talibus rebus tota ratio facti est potentia Creatoris.* S. Ambr. in cap. 24. Lucæ: *Clausis omnibus per invia septa corporibus, inoffensa compage corpus insertum est: et ideo mirum quomodo se natura corporea per impenetrabile corpus infuderit, invisibili aditu, visibili conspectu,* etc. *Non ergo per corpoream naturam, sed per resurrectionis corporeæ qualitatem impervia usu, clausa penetravit.* S. Hilar. post medium lib. 3. de Trinit. *Et cum eo clausam domum intelligentiæ tuæ visus introeat. Integra sunt omnia et obserata, sed ecce assistit medius, cui per virtutem suam universa sunt pervia.*

Ex Græcis Iustinus in respons. ad quæstiones a Gentibus propositas resp. 117. *Ut Dominus,* ait, *non corporis in spiritum mutatione in mare ambulavit; sed divina sua vi mare quod ambulando traiici non potest, pervium fecit, non solum corpori suo, sed etiam Petri: sic divina sua vi, et ex monumento exiit, cum saxum in monumento positum esset, et ad discipulos ingressus est occlusis foribus.* S. Epiph. hæresi 64. Origenis longe post medium: *Quemadmodum,* ait, *Dominus noster resurrexit ex mortuis, non aliud corpus suscitans, sed ipsum quod erat, et non aliud ab eo quod erat, sed ipsum quod erat in spiritualem subtilitatem transmutans, et spirituale totum couniens, ingressus est per fores conclusas; id quod fieri nequit hic in nostris corporibus propter crassitudinem, et quod nondum in spiritualem subtilitatem sint counita.* S. Cyrill. in hunc locum: *Clausis foribus repente Dominus, omnipotentia sua, natura rerum superata, ingressus ad Discipulos est,* etc. *Nam cum Deus verus sit, rerum naturæ non subiacet.* Euthym. ex S. Chrysost. *Ianuas non pulsavit ne turbarentur, sed clausis iis introivit tamquam Deus.*

Tropol. Christus apparet eis qui fores mentis mundo et carni occluserunt, eisque adveniens suavissimam, nec expectatam dat pacem. Ita S. Gregor. lib. 4. in I. 1. Reg. c. 5. *Clausas,* ait, *ianuas habent, qui contra humani lapsus negligentiam, officia corporis sub forti custodia stricta retinent. Intus etiam sunt, quia in interna dilectione supernæ vitæ requiescunt. Quibus profecto resurgens Dominus apparet: quia eius gloriam tanto clarius aspiciunt, quanto per mundi contemptum passionis eius mysterium strictius sequuntur. Hi etiam repleri Spiritu sancto quasi in domo possunt, quia illi percipiunt abundanter gratiarum eius dona, qui ad ea percipienda sese visibilia contemnendo paraverunt.* Tropol.

ET STETIT.) Repente se stitit, et visibilis apparuit sine prævio adventus sui signo. Nonnus, *stetit ut penna vel cogitatio,* id est ea velocitate, qua volat avis, vel cogitatio, se præsentem exibuit.

IN MEDIO.) Id est inter Apostolos.

Tropol. S. Bernard. serm. 6. de Ascens. *Falleris,* ait, *Thoma sancte, falleris, si videre Dominum speras ab Apostolorum collegio separatus. Non amat veritas angulos, non ei diversoria placent. In medio stat, id est disciplina communi, communi vita, communibus studiis delectatur.*

ET DIXIT EIS: PAX VOBIS.) Est Hebræorum usitata salutatio, qua iis quos salutant omne bonum apprecantur. Pax enim affert omne bonum, bellum vero omne malum, uti dixi Coloss. 3. v. 15. et alibi.

ET CUM HÆC DIXISSET, OSTENDIT EIS MANUS ET LATUS.) Nota. Ex hoc versu, et clarius ex vers. 27. liquet Christum post resurrectionem in corpore suo glorioso servasse quinque vulnerum suorum non solum cicatrices, sed etiam foramina, idque vere, non ficte, ut contra Porphyrium docet S. Aug. ep. 49. ad Deo gratias. Quare vulnera hæc non implevit carne gloriosa, quæ speciem clavi haberet, (uti factum esse in eorumdem stigmatibus impressis S. Francisco, narrat S. Bonavent. in eius Vita) sed ea aperta servavit, ut patet ex v. 27. ubi Thomas in ea iussu Christi suum digitum et manum immisit. Idque fecit Primo, ut hæc irrefragabilia essent signa et argumenta veritatis corporis et resurrectionis ipsius, scilicet ipsum verum habere corpus, vereque a mortuis resurrexisse: ita Cyrill. et Leont. Audi S. August. *Clavi manus eius fixerant, lancea latus eius aperuerat: ubi ad dubitantium corda sananda, vulnerum sunt servata vestigia.* Vers. 20. — Christus servavit vulnerum foramina, cur? Causa I.

II. Secundo, in signum et trophæum victoriæ de peccato, mundo, carne et diabolo, per passionem suam partæ: ita S. August. et S. Ambros. in c. ult. Luc.

III. Tertio, ad maiorem in nobis fiduciam excitandam, eo quod Christus vulnera hæc Patri exhibens, per ea pro nobis interpellet, et omnia impetret: ita S. Anselm. in c. 9. ad Hebr. et Cyprian. serm. de Baptismo Christi.

IV. Quarto, ad accendendum nostrum amore, ut Christum pro nobis vulneratum imitemur, et redamemus, ac pro eo vicissim vulnera quælibet, mortemque ipsam libenter suscipiamus: ita S. Ambrosius loco citato, et S. Gregor. in Cant. c. 2.

V. Quinto, ut iis Christus iudex in die iudicii Iudæorum et reproborum impietatem et ingratitudinem redarguat, quod tantam neglexerint gratiam: ita S. August. Passim enim Theologi cum S. Cyrillo lib. 12. c. 58. docent Christum vulnera hæc ascendendo in cælum intulisse, ibique in æternum ea servaturum, idque colligitur ex Zachar. 13. 6. et Ioann. 19. 37.

Porro speciali Dei miraculo factum est, ut illa vulnerum foramina in Christo non impediant, quo minus nervi et arteriæ continuæ sint, optimeque dispositæ, tum ad continendum sanguinem, tum ad omnes actiones et mo-

tus vitæ a Christo obeundos. Vide Suarez 3. p. q. 44. art. 4. disp. 47. sect. 2. A

Hinc consequenter S. August. lib. 22. de Civit. c. 20. opinatur in Martyribus simili modo mansuras vulnerum, quæ acceperunt,cicatrices, quales cernimus in plagis iam sanatis (nec alia S. Augustin. ibidem videtur ponere in Christo) non enim iis, quibus abscissum est caput aut alia membra, aliter manere possunt in corpore integro et glorioso, nisi per sui signa et cicatrices. Audi S. August. *Nescio autem quomodo sic afficimur amore Martyrum beatorum, ut velimus in illo regno in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt? et fortasse videbimus. Non enim deformitas in eis, sed dignitas erit, et quædam quamvis in corpore non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit; nec ideo tamen si aliqua Martyribus amputata et ablata sunt membra, sine ipsis membris erunt in resurrectione mortuorum: quibus dictum est: Capillus capitis vestri non peribit.* Additque: *Non sunt deputanda vitia virtutis indicia.*

Videtur hoc de Martyribus negare S. Cyrill. l. 12. 58. B sed vere non negat: quia non loquitur de Martyribus, sed de iis qui laborant aliquibus naturæ defectibus, ut luscis, cæcis, surdis: hi enim non cæci et surdi, sed videntes et audientes resurgent.

Gavisi sunt ergo discipuli, viso (et ex cicatricibus agnito) Domino.) De quo audi S. August. 22. Civit. 19. *Claritas qua iusti fulgebunt sicut sol, in Christi corpore, cum resurrexit, abscondita fuisse potius, quam defuisse credenda est: non enim eam ferret humanus atque infirmus aspectus, quando a suis ita deberet attendi, ut posset agnosci.*

Gavisi sunt.) Tum quia Christum de morte ob quam mœrebant, ad vitam resurrexisse videbant: tum quia ab eo omnia bona ab eo promissa, sibi reipsa iam danda sperabant.

Vers. 21. Dicit ergo eis Iesus iterum: Pax vobis.) Cur *iterum?* Audi varios, qui varias causas assignant. Interlin. *Iteratio confirmatio est, dat eis pacem super pacem, sicut promisit per Prophetam.* Beda: *Repetit quia gemina est virtus charitatis, vel quia ipse est qui fecit utraque unum.* Glossa: *Pacem offert, qui propter pacem venerat, iterat ut monstret per suum sanguinem pacificata, quæ in cælis, et quæ in terra.* Chrysostom. *Quia prælium implacabile habebant cum Iudæis, rursus eis pacem annuntiat ut consoletur, simul demonstrans crucis efficaciam, per quam solvit omnia tristia, et contulit omnia bona, et hæc est pax. Mulieribus vero supra annuntiatum gaudium, susceperant enim maledictionem hanc: In dolore paries; et erant in mœrore.*

Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.) *Sicut,* id est, simili potestate, auctoritate, fide, modo, amore.

Nota. Hac vocula *sicut*, Christus Apostolos quodammodo sibi æquat et pares efficit, scilicet proportionaliter, ut suos successores et vicarios.

Sicut Pater misit Christum, ita Christus mittit Apostolos, quo sensu? Primo ergo, τὸ *sicut* significat similitudinem in officio, q. d. Simili potestate et auctoritate speciali, qua Pater me misit ad instituendam et regendam Ecclesiam, ego pariter vos mitto, ut sitis eius doctores et rectores, sicut ego sum: ac potestatem habeatis etiam remittendi peccata, sicut ego habeo, ut sequitur. Ita Rupert. Chrysost. Cyrill. Theophyl. qui asserunt Christum hisce verbis Apostolos creasse suos vicarios, orbis doctores et pastores, eisque suum officium et auctoritatem, id est omnem potestatem Ecclesiasticam communicasse: ac consequenter eosdem creasse hic Episcopos; licet noster Franc. Turrian. ex Ammonio, Theophane, Damiano et aliis, velit Apostolos creatos esse Episcopos in Pentecoste. Ita ipse scribens in S. Clementis l. 6. Constit. Apostol. c. 11. p. 227. Bellarm. vero lib. 1. de Romano Pontifice c. 24. ex Turrecremata censet solum Petrum ordinatum fuisse Episcopum a Christo, cæteros vero Apostolos ordinatos esse Episcopos a S. Petro. Verum probabilius Suarez opinatur omnes Apostolos ab ipso Christo ordinatos fuisse Episcopos, licet de locis et tempore dubitet. Ita ipse tract. de Fide disp. 10. sect. 1. num. 8. Favet S. Augustin. in Quæst. novi et veteris testamenti q. 97. dicens: *Ipse enim priusquam in cælos ascenderet, imponens nomen Apostolis ordinavit in Episcopos.*

Secundo, τὸ *sicut* significat similitudinem principii, q. d. Sicut Deus Pater misit me, ita et ego illi par Deus, vos mitto. Ita Theophyl. principium ergo missionis tam Christi quam Apostolorum est a Deo, imo est ipse Deus.

Tertio, τὸ *sicut* significat similitudinem in fine: utrique enim missi sunt ad eumdem finem, scilicet ad fidem propagandam, et ad salutem totius mundi: ita Cyrillus et Leont.

Quarto, in modo, ut scilicet miraculis vestra dogmata confirmetis, o Apostoli, sicut ego eadem confirmavi.

Quinto, in amore reciproco, q. d. Quo amore misit me Pater, ad sanguinem eius amore fundendum, eodem ego vos mitto. Summus enim Dei amor est, cum ipse quem suum testem et Martyrem efficit: ita Toletus.

Audi S. Gregor. *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos,* q. d. *Ea charitate vos diligo, cum inter scandala persecutorum vos mitto, qua me charitate Pater diligit, quem venire ad tolerandas passiones fecit.*

Hæc cum dixisset, insufflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum.) Cur *insufflavit?* Resp. Primo, ut significaret naturam Spiritus sancti, illumque a se æque ac a Patre spirari et procedere. Sicut enim homo insufflando in aliquem, ex ore suo halitum sive spiritum suum corporeum alteri immittit; sic Pater et Filius spirando producunt Spiritum sanctum, eique suum spiritum et divinitatem communicant. Spiritus sanctus ergo est quasi flatus divinus, procedens ex spiratione Patris et Filii: ita S. August. tract. 121. Cyrill. Beda et alii. Porro insufflatio hæc Christi non fuit ipse Spiritus sanctus, q. d. Accipite hanc insufflationem, quæ est Spiritus sanctus, sed fuit eius signum, q. d. Accipite in hac insufflatione, sive per hanc insufflationem, ut per signum et causam instrumentalem donum Spiritus sancti. Vers. 22. Christi insufflatio, cur? Resp. I.

C Secundo, ut significaret Spiritum sanctum sibi et Patri esse ὁμοούσιον, hoc est, consubstantialem, perinde ac halitus insufflando emissus est consubstantialis spiritui illius, qui eum emittit et exsufflat: ita Cyrill. et Leont. II.

Tertio, ut ostenderet illum se esse, qui primitus Adæ inspiravit spiraculum vitæ, iuxta illud Genes. cap. 2. 7. *Inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem,* id est factus est homo animal vivens: eo enim hic alludit, q. d. Sicut ego qua Deus olim insufflando Adæ indidi illi animam, quæ dedit ei vitam naturalem et animalem: sic nunc ego vobis insufflando dedi Spiritum sanctum, qui dat vobis vitam supernaturalem et divinam. Idem ergo ego, qui fui olim creator hominum, iam sum eorum recreator et restaurator: ita Cyrill. lib. 12. c. 56. Leont. Euthym. et S. Athanasius ad Antioch. q. 64. III.

Quarto, addit Cyrill. et S. Basil. lib. de Spiritu sancto cap. 16. et ex eo S. Ambros. serm. 20. in Ps. 118. Christum hac insufflatione significasse se primitus insufflasse D in Adamum non tantum animam, sed et gratiam; sed quia ipse illam peccando perdidit,hinc se insufflando eamdem Apostolis, et per eos cæteris hominibus restituere: se ergo gratiæ amissæ esse restauratorem, q. d. Accipite Spiritum sanctum, quem peccando in Adamo perdidistis, eumque per Sacramentum pœnitentiæ pœnitentibus afflate, ac per eum peccata eorum remittite, eosque vitæ spiritali per gratiam restituite. Audi S. Cyrillum: *Primo, per Verbum Dei factus est homo, et inspiravit Deus in eum spiraculum vitæ, Genes. 2. et sui Spiritus participatione eum munivit; verum quoniam per inobedientiam decidit, et pristinum decus amisit, formavit eum rursus Deus Pater, et in novam reduxit vitam per Filium; ut ergo ipsum esse discamus, qui initio naturam nostram creavit, et Spiritu sancto signavit, rursus in initio renovandæ naturæ sufflatione Spiritum discipulis largitur, ut sicut creati ab initio sumus, sic etiam renovemur.* IV.

Symbolice, hæc insufflatio repræsentat peccatum esse

quasi nubem atram. Sicut enim hæc flante vento dissipatur: sic sufflante Spiritu sancto dissipatur omnis peccati nebula, iuxta illud Isaiæ 44. *Delevi ut nubem iniquitatem tuam.* Rursum flatus hic repræsentat potestatem iudiciariam remittendi peccata, quam hic Christus dat Apostolis. Hæc enim exercetur flatu vocis, dicentis: *Ego te absolvo.*

Tropol. Tropologice, flatus hic notat sacerdotem, ut peccata remittat, debere ingenti spiritu, charitate et zelo pollere, quem pœnitentibus inhalet, ut eos ad veram pœnitentiam, dolorem et contritionem impellat, per quam eosdem ad remissionem peccatorum disponat. Ita videmus Confessarios magno spiritu præditos, multos magnosque peccatores spiritu oris sui compungere, convertere et sanctificare: uti legimus S. Ambrosium audiendo peccata confitentium illacrymari solitum, ac suis lacrymis eosdem ad lacrymas et contritionem commovisse.

Spiritus sanctus quomodo hic detur Apostolis. ACCIPITE SPIRITUM SANCTUM.) Nota: Apostoli iam acceperant in baptismo et S. Synaxi Spiritum sanctum, erantque iusti et sancti; eius vero plenitudinem ex Christi promissione accepturi erant in Pentecoste, ut per eam Gentes ad Christum converterent: tunc enim Spiritus sanctus visibiliter in eos per linguas igneas descendens, eos omnibus donis, ac præsertim efficacia prædicandi, cumulavit. Hic ergo Christus Apostolis Spiritum sanctum, quem iam habebant, dat ad alium usum et effectum, quem necdum habebant, scilicet ad remittendum peccata. *Accipite* ergo *Spiritum sanctum,* hoc est accipite potestatem remittendi per Spiritum sanctum peccata: ita Theoph. Euthym. et Rupert. Id facit ut significet se ad id venisse, iuxta illud Isaiæ 27. 9. *Et iste omnis fructus ut auferatur peccatum;* ac se æque ac Patrem dare Spiritum sanctum. Hinc patet Spiritum sanctum dari, non tantum per gratiam gratum facientem, sed etiam per gratiam gratis datam, qualis est potestas remittendi peccata, quæ datur sacerdotibus, etiam in peccato mortali existentibus, dum ordinantur. Nam Spiritus sanctus est primarius auctor, qui in Sacramento operatur, et per illud peccata remittit, etiamsi eius minister sit impius. Unde Cyrillus et Chrysost. sic exponunt: *Accipite Spiritum sanctum,* id est accipite potestatem remittendi peccata per Spiritum sanctum, vobis in Sacramento cooperantem, et peccata remittentem. Rursum per Spiritum sanctum cum S. August. hic, et S. Ambros. serm. 10. in Psalm. 118. accipias ipsam Spiritus sancti gratiam et charitatem; hæc enim hic a Christo maior et auctior infusa fuit Apostolis, eademque sacerdotibus dum ordinantur infunditur vi Sacramenti Ordinis, (nisi ipsi obicem ponant, velintque in peccatis suis perseverare, vel nolint de præteritis conteri) ut rite et sine peccato Sacramentum Pœnitentiæ administrare possint, et peccatores absolvere. Sacerdos enim qui alios absolvit, a peccato purus esse debet; alioquin peccat, sed tamen pœnitentem vere absolvit et iustificat. Ex dictis liquet Spiritum sanctum habere primam et summam potestatem remittendi peccata, eamque communicare Apostolis, ac proinde ipsum vere esse Deum: ita S. Basil. lib. 5. contra Eunom. S. Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto cap. 19. et Chrysost. hom. 6. in epist. 2. ad Corinth. Porro eadem potestas communis est toti sanctæ Trinitati, sed appropriatur Spiritui sancto, sicut et bonitas et amor, et omnia opera sanctificationis: Patri vero appropriatur potentia, Filio sapientia, eiusque opera.

Nota secundo, Spiritum sanctum, eiusque potestatem remittendi peccata hic dari Apostolis, non tam propter ipsosmet, utpote futuros iudices reorum in tribunali pœnitentiæ, quam propter reos pœnitentes: unde eadem datur etiam sacerdotibus malis dum ordinantur; sicut potestas iudicandi in foro sæculari dari potest iudici impio: si tamen ipsi se per pœnitentiam ad ordinationis Sacramentum rite suscipiendum disponant, accipient in eo Spiritum sanctum, etiam ad sui sanctificationem, ut aptiores sint ad alios, puta pœnitentes sanctificandos, sicut hic factum est Apostolis.

Notat tertio, S. Cyrill. et ex eo Maldon. etiam Thomæ, licet absenti, hic a Christo inspiratum fuisse Spiritum sanctum, eique collatam fuisse potestatem remittendi peccata; sicut olim spiritus prophetiæ per Mosen datus fuit Eldad et Medad, licet absentibus, Num. 11. v. 26. Verius tamen videtur contrarium. Nam Thomas tunc erat incredulus, ideoque incapax Spiritus sancti, quare Spiritus sanctus, et potestas remittendi peccata Thomæ a Christo data fuit octavo die, cum ei Christus apparuit, et vulnera sua ostendit, itaque eum convertit: ita Toletus, Ribera et alii.

Denique: Nota hoc Christi exemplum pro cæremoniis Ecclesiasticis. Christus enim cæremonia insufflandi contulit Apostolis Spiritum sanctum, et potestatem remittenti peccata. Ergo cæremoniæ Ecclesiasticæ non sunt res otiosæ, frivolæ et superstitiosæ (uti volunt hæretici), sed decoræ, efficaces et religiosæ.

QUORUM REMISERITIS PECCATA, REMITTUNTUR EIS: ET QUORUM RETINUERITIS, RETENTA SUNT.) Calvinus hoc detorquet ad prædicationem Evangelii, q. d. Quibus prædicaveritis Evangelium, si ipsi ei credant, hoc ipso per fidem remittentur eis peccata. Verum nemo non videt hanc expositionem esse contortam, violentam, ineptam et ridiculam. Nam sic non Apostoli, sed ipsi credentes quasi iudices credendo, per fidem suam sibi ipsis remitterent peccata, quod est absurdum: nemo enim seipso superior, aut sibi ipsi iudex est, ut sibi peccata remittat. Vers. 23. Potestas absolvendi non est prædicatio Evangelii. Probat. I.

II. Secundo, hæc duo, scilicet prædicare Evangelium et remittere peccata, sunt plane diversa et disparata: prius enim est opus Apostoli prædicantis; posterius vero est actus iudicis iudicantis. Remittere enim peccata est actus iudicialis.

III. Tertio, Evangelium omnibus est prædicandum, hæcque Calvini absolutio omnibus etiam impiis dari potest: Remittuntur tibi peccata, si credis Evangelio. Christus autem non omnibus vult peccata remitti, sed aliquorum peccata iubet retineri, scilicet quorum retinenda censuerint et iudicarint Apostoli, eorumque successores.

IV. Quarto, quia Christus iam ante potestatem prædicandi clare dederat Apostolis, eosque ad prædicandum miserat, Lucæ 10. 1. imo eis mandatum dederat prædicandi ubique, Matth. ultim. et Marc. ult. 15. *Euntes,* ait, *in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ.* Quorsum igitur hic illud verbis tam obscuris et inintelligibilibus repeteret?

Dico ergo: De fide est, hunc locum intelligi debere de Sacramento Pœnitentiæ, in quo sacerdos quasi iudex vere remittit non tantum pœnas, sed et culpas peccatorum pœnitentium, seseque per confessionem accusantium. Id patet ex ipsis verbis, quæ omnia sonant et significant potestatem iudiciariam remittendi, aut retinendi peccata pro suo iudicio, hic a Christo dari Apostolis, quasi iudicibus in foro et tribunali conscientiæ. Ita hunc locum intellexere omnes Patres, totaque Ecclesia quovis sæculo, uti definit Conc. Trident. sess. 14. can. 3. *Si quis dixerit,* ait, *verba illa Domini Salvatoris: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt, non esse intelligenda de potestate remittendi et retinendi peccata in Sacramento Pœnitentia, sicut Ecclesia Catholica ab initio semper intellexit; detorserit autem contra institutionem huius Sacramenti ad auctoritatem prædicandi Evangelium, anathema sit.* Christus ergo hoc loco Sacramentum Pœnitentiæ per modum iudicii instituit, uti definit idem Concilium ibid. can. 1. *Dominus,* ait, *Sacramentum Pœnitentiæ tunc præcipue instituit, cum a mortuis excitatus insufflavit in discipulos suos, dicens: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt. Quo tam insigni facto, et verbis tam perspicuis, potestatem remittendi et retinendi peccata, ad reconciliandos fideles post baptismum lapsos, Apostolis et eorum legitimis successoribus fuisse communicatam, universorum Patrum consensus semper intellexit.* Patrum testimonia citat Bellarm. l. 3. de Pœnitentia cap. 2. ac inter alios S. Greg. hom. 26. dicentis: *Principatum divini iudicii sortiuntur, ut vice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam relaxent.*

Sensus ergo est, q. d. Accipite Spiritum sanctum, per quem trado vobis potestatem ordinis, quam etiam qui est in peccato habere potest; et simul trado vobis gratiam et sanctificationem, ut digne et sancte hanc potestatem exerceatis, non in aliorum solum salutem, sed etiam in vestram. *Quorum remiseritis peccata:* vere enim remittetis, ut ministri mei, et non tantum remissa esse ostendetis, etc. *et quorum retinueritis;* vel non absolvendo eos, quia ad vos non veniunt, vel quia absolutione indignos putabitis, etc. *retenta sunt,* in cælo a Deo.

Obiectio ex S. Cyrillo. Dices: Cyrillus hic exponit hunc locum de prædicatione Evangelii. Resp. Cyrillus de ea non exponit το *quorum remiseritis peccata, remittuntur eis,* sed το *sicut misit me Pater, et ego mitto vos,* scilicet ad prædicandum Evangelium. Instabis: Cyrillus explicans το *quorum remiseritis peccata,* ait dupliciter remitti peccata, scilicet baptismo et Pœnitentia. Resp. Utrumque verum est, sed et utrumque non est ad mentem Christi hoc loco: Christus enim loquitur proprie de tribunali Pœnitentiæ. Cyrillus vero sententiam Christi extendit ulterius, scilicet ad baptismum. Nam Christum proprie agit de iudiciaria remissione peccati, qualis non est in baptismo, sed in Sacramento Pœnitentiæ dumtaxat, uti exponunt cæteri Patres, et Concil. Trident. locis iam citatis. Vide S. Chrysost hic, et lib. 3. et 6. de Sacerdotio, ubi ostendit sacerdotes digniores esse non tantum regibus, sed et angelis, quibus potestas remittendi peccata non est concessa.

Porro ex eo quod Christus hic instituit tribunal hoc Pœnitentiæ, consequenter hoc ipso confessionem Sacramentalem sanxit, et iure divino præcepit; alioqui enim frustra erexisset hoc tribunal. Non enim possunt remitti peccata in hoc tribunali a sacerdote, nisi cognoscantur: cognosci autem non possunt, nisi pœnitens ea confiteatur, quia sæpe sunt occulta, imo in mente abscondita. Quare necesse est ut peccator pœnitens hic accusatoris sui personam subeat, idemque sit reus, accusator et testis contra se, ac a sacerdote quasi iudice, peccatorum, de quibus se accusat, et quorum ipsum pœnitet, veniam humiliter flagitet: qui si eum vere pœnitentem viderit, in eum sententiam absolutionis proferens, eum ab omnibus absolvet, omniaque ei nomine Christi, quasi eius vicarius condonabit: Christus enim ratam habet sententiam sacerdotis, et quod ille condonat, ipse quoque condonat; quod ille retinet, Christus quoque retinet. Iubet enim sæpe in Evangel. Christus ut omnes de peccatis pœnitentiam agant, ideoque tota concionum eius summa erat hæc: *Pœnitentiam agite,* Matth. cap. 3. hanc autem agere debent eo modo quo Christus instituit, nimirum suscipiendo Sacramentum Pœnitentiæ, hoc est, confitendo peccata sacerdoti in Sacramento Pœnitentiæ, et ab eo absolutionem flagitando. Ita Concil. Trident. sess. 14. cap. 5. *Ex institutione,* ait, *Sacramenti Pœnitentiæ iam explicata, universa Ecclesia semper intellexit institutam etiam esse a Domino integram peccatorum confessionem, et omnibus post baptismum lapsis iure divino necessariam existere: quia Dominus noster Iesus Christus e terris ascensurus ad cælos, sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit, tamquam præsides et iudices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur, in quæ Christi fideles ceciderint, ut pro potestate clavium remissionis, aut retentionis peccatorum sententiam pronuntient. Constat enim sacerdotes iudicium hoc incognita causa exercere non potuisse, neque æquitatem quidem illos in pœnis iniungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potius in specie, ac sigillatim sua ipsi peccata declarassent. Ex his colligitur oportere a pœnitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in confessione recenseri, etiamsi occultissima illa sint.* Errat ergo Caietanus, dicens, hic non tradi præceptum Confessionis. Error hic post Concil. Trident. est hæresis, sed Caietanus Concilium hoc antecessit.

Retinere peccata, quid? ET QUORUM RETINUERITIS, RETENTA SUNT.) Nota, το *retinueritis* non significat negationem dumtaxat absolutionis, sed potestatem positivam. Sensus enim est: *Quorum retinueritis,* id est, quos indignos absolutione iudicaveritis ob suam indispositionem, quos repuleritis, quos reieceritis ab absolutione, quos iudicaveritis peccati reos, ideoque gehenna dignos; hos pariter tales iudicabit Deus, qui solus primario et propria auctoritate peccata condonat vel retinet. Solius enim Dei proprium est condonare offensam in se commissam: sed ipse hac in re loco suo quasi Vicarios suos constituit Sacerdotes. Hoc est quod Christus ait Matth. 18. v. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo,* v. g. Sacerdos si videt pœnitentem non habere serium de peccatis dolorem, aut non habere serium propositum emendationis, quia non vult relinquere concubinam, vel alias propinquas peccandi occasiones, aut non vult restituere famam vel opes proximo surreptas, debet ei negare absolutionem, et iudicare ipsum absolutionis incapacem; et in peccato suo manere una cum reatu gehennæ.

Denique Nota. Licet Apostoli a Christo ordinati sint sacerdotes ante passionem, in ultima cœna post institutam Eucharistiam illis verbis: *Hoc facite in meam commemorationem,* Lucæ 22. 19. tamen tunc acceperunt solam potestatem consecrandi Eucharistiam; hic vero post resurrectionem Christi ab eo accipiunt aliam potestatem, scilicet remittendi peccata: sunt enim hæ diversæ potestates, et dividi separarique possunt. Nam Christus habuit potestatem excellentiæ, qua potuit aliter instituere sacerdotes, quam postea fuerunt in Ecclesia constituendi, quia iam in ordinatione sacerdotum materia est calix et patena cum pane et vino; forma vero, *Accipe potestatem offerendi sacrificium:* quare cum ea Episcopus tradit cuipiam, et formam iam dictam pronuntiat, hoc ipso perfectum consecrat Sacerdotem, ac consequenter confert ei potestatem tam remittendi peccata, quam sacrificandi. Quocirca cum postea dicit: *Accipe potestatem remittendi peccata;* hæc verba non sunt de essentia formæ, sed tantum declarant potestatem per prima verba illi traditam, uti contra Paludanum docet D. Soto in 4. distinct. 24. qu. 1. art. 4. et ex eo Greg. de Valent. tract. de Ordine disp. 9. q. 1. punct. 5. Duplex sacerdotum potestas Ordinis.

THOMAS AUTEM UNUS EX DUODECIM (Apostolis) QUI DICITUR DIDYMUS, NON ERAT CUM EIS QUANDO VENIT IESUS.) *Didymus,* id est gemellus, ob causas quas recensui cap. 11. v. 16. Hic tamen dicitur *Didymus,* id est, geminus, varius, anceps, dubius, duplex, quia nutabat et dubitabat in fide resurrectionis Christi. Quare infirmior quidem tunc fuit aliis Apostolis; sed a Christo rursus apparente conversus factus est omnibus fortior et fidelior, utpote qui solus totum pene orbem terrarum evangelizando percurrit. Vide Thomam Stapletonum lib. de tribus Thomis in Vita S. Thomæ Apostoli, ubi ostendit eum prædicando obiisse orbem, et pervenisse usque ad extremos Garamantas et Indos, nec tantum Parthis, Medis, Persis, Carmanis, Hyrcanis, Bactris, sed et Abyssinis, ipsisque Sinis evangelizasse, imo in novum orbem, in Americam, inquam, penetrasse. Vers. 24. Thomæ absentia.

NON ERAT CUM EIS.) Quia, ut ait S. Chrysost. Theoph. et Euthym. Apostoli omnes in passione Christi fugientes dispersi fuere, sed die Dominico sensim se collegerunt, redieruntque ad cœnaculum, ubi cum Christo ultimam cœnam cœnarant; unde eodem die, sed sero Christus resurgens ibidem apparuit illis: Thomas vero necdum ex fuga redierat. Probabilius S. August. Beda, Lyranus, D. Thom. Caiet. Toletus et Ribera respondent Thomam fuisse cum cæteris Apostolis, cum duo discipuli ex Emaus redeuntes narrarunt se vidisse Christum, sed quia hæc narratio videbatur Thomæ incredibilis et fictitia, hinc ipse offensus credulitate Apostolorum illi credentium, ipsos reliquit et abiit: sic enim abire solemus, cum sermo cuiuspiam nobis displicet. Id innuit Lucas cap. ult. cum ait, mulieres e sepulcro redeuntes narrasse ea quæ viderant, undecim Apostolis; ergo aderat tunc Thomas, et solus duodecimus Iudas aberat, utpote iam suspensus. Quare cum ait Lucas cap. 11. *Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista,* videtur notare Thomam. Unde?

DIXERUNT ERGO EI ALII DISCIPULI: VIDIMUS DOMINUM. Vers. 25.

ILLE AUTEM DIXIT EIS: NISI VIDERO IN MANIBUS EIUS FIXURAM CLAVORUM, ET MITTAM DIGITUM MEUM IN LOCUM CLAVORUM, ET MITTAM MANUM MEAM IN LATUS EIUS, NON CREDAM.

Thomæ incredulitas. NISI VIDERO.) Peccavit hic Thomas, primo, incredulitate; secundo, pertinacia; tertio, superbia; quarto, irreverentia, cæteris enim omnibus Apostolis dicentibus Christum resurrexisse obstinate restitit, nec fidem habere voluit; quinto, præsumptione, quia non aliter voluit credere, nisi manum et digitos in vulnera Christi inferret. Itane, o Thoma, præsumis leges Christo præscribere? sexto quod in hac incredulitate obstinate manserit per octo dies: forte etiam ipsa Christi matre contestante ut crederet. Quare fuit incredulus non circa modum resurrectionis, ut vult S. Ambros. in Luc. cap. ult. sed circa ipsam resurrectionis Christi veritatem, quasi alii Apostoli fuissent illusi et decepti, nec verum Christum, sed phantasma Christi specie larvatum vidissent, ut recte advertit Origen. lib. 2. contra Celsum. Sic et S. August. libr. 16. contra Faustum cap. 33. et S. Gregorius homil. 26.

Porro hæc Thomæ incredulitas orta fuit, partim ex eo quod ipse non crederet Christum esse Deum: si enim credidisset, facile cognovisset Christum potuisse corpus suum e morte ad vitam suscitare. Mirum est ergo, Cyrillum dicere, quod Thomas crediderit Christum esse Deum: partim ex nimia tristitia et dolore, presertim quod cæteris Apostolis Christum videntibus, solus ipse eum non vidisset. Hoc enim pungebat et cruciabat cor eius; unde in has voces acres doloris indices erupit: ita Cyrillus lib. 12. cap. 57. Permisit, id Deus, tum ut ipse Thomas, tum ut nos omnes in humilitate, æque ac fide resurrectionis Christi per novam Christi apparitionem firmaremur: ita S. Gregor. hom. 26. S. August. serm. 161. de Temp. et alii.

FIXURAM.) Græce τυπον, id est, *figuram*, et sic legunt multi codices Latini; sed eodem redit sensus: figura enim hæc intelligitur figura relicta ex clavorum fixione. Unde Arabicus vertit, *vestigium;* Syrus, *locum clavorum*. Radix enim τυπόω idem est quod *signo, insculpo, imprimo, figuro,* uti fit in incisione æris, argenti vel auri: sic enim clavis et lancea incisa manibus et lateri Christi, insculpta et impressa fuere vulnera. Pulchre S. August. ser. 159. de Temp. *Manus,* ait, *quærebat et latus, et dum curiosus existit in vulnere, mortem incurrit in fide: voluit Dominus ut videret, ne incredulitate animam perderet.*

Vers. 26. ET POST DIES OCTO.) Hoc est, octavo die (non nono) a Dominica resurrectionis Christi iam finiente, et in vesperam noctemque vergente, puta Dominica in Albis, sive in octava Paschæ, quando hoc mysterium recolimus, et in Missa hoc Evangelium legimus. Unde notat Cyrill. Apostolos iam tunc ex iudiciis apparitionum Christi, cœpisse die Dominico conventus Ecclesiasticos agere, et quasi consecrare diem Dominicum, eo quod illo die Christus resurrexisset: quare Christum ad Dominicam sabbato substituendam sensim Apostolos direxisse.

ITERUM ERANT DISCIPULI EIUS INTUS.) In cœnaculo Hierosolymitano paulo ante dicto. Parum ergo probabile est quod ait S. Hieronymus in Matth. cap. ult. v. 16. Item Rupert. et Ribera hic, Christum apparuisse Thomæ et Apostolis, non in Ierusalem, sed in Galilæa: ibi enim postea Christus apparuit non tantum Apostolis, sed et cæteris fidelibus.

Iesus iterum ianuis clausis apparet. ET THOMAS CUM EIS: VENIT IESUS IANUIS CLAUSIS, ET STETIT IN MEDIO, ET DIXIT: PAX VOBIS.) Nota hic miram Christi dignationem, qua ut Thomam infidelem et pertinacem convertat, iterum ei se non tantum videndum, sed et palpandum offert. Verum id fecit non ob Thomam solum, sed et propter cæteros Apostolos, ut eos uosque omnes in fide resurrectionis firmaret.

Vers. 27. DEINDE DICIT THOMÆ: INFER DIGITUM TUUM HUC, ET VIDE MANUS MEAS, ET AFFER MANUM TUAM, ET MITTE IN LATUS MEUM (ecce clementiam Christi, qua per omnia ad ea quæ postularat Thomas, se demittit, eiusque votis per omnia obsecundat, ut eum convertat. Eo, ait Chrysost. ut Christus etiam pro una anima vulnera sua ostendat, et cum crassioris esset ingenii, a crassissimo sensuum fidem sibi quærat, id est, a tactu) ET NOLI ESSE INCREDULUS, SED FIDELIS.) q. d. Putas, o Thoma, me non scire ea quæ de me absente dixisti: sed scito me ea scire, imo præsentem audivisse. Audivi te enim ex incredulitate dicentem: *Nisi mittam digitum meum in loca clavorum, et mittam manum meam in latus eius, non credam.* Facito, sicut dixisti; en tibi offero perforatas manus latusque meum, ut ea contrectes, palpes, imo digito et manu tua metiaris, ut deponas tuam incredulitatem, ac deinceps credas me resurrexisse; eumdem, inquam, numero, qui in cruce transfixus pependi, non alium. Hac ratione curat Christus alterum vulnus infidelitatis Thomæ: ostendit enim se omnia etiam secreta nosse, esseque cardiognosten, id est, cordium cognitorem, ideoque Deum, quod Thomas non credebat. Sanat ergo Christus morbum a radice: ideo enim Thomas non credebat Christum resurrexisse, quia non credebat ipsum esse Deum.

Thomas tetigit vulnera Christi. Quæres, an vere Thomas tetigerit vulnera Christi? Glossa dubitat; Euthym. putat non tetigisse: sed contrarium sentit S. August. qui tract. 121. ait: *Videbat tangebatque hominem, et confitebatur Deum quem non videbat, neque tangebat: sed per hoc quod videbat atque tangebat, illud iam remota dubitatione credebat.* Idem ait S. Greg. Cyril. Theophyl. et Beda. Idem sentire videtur S. Chrysostomus, nec videtur dubitandum, quia cum Dominus dixerit: *Infer digitum tuum huc,* nisi factum esset, non præteriret Ioannes cum sine tactu credidisse.

Adde, Christum præcipere hic Thomæ ut inferat digitum, cui præcepto sane Thomas obedivit. Certa ergo res est, ait Toletus, et in confesso apud omnes, Thomam secundum Domini præceptum vulnera Christi tetigisse: hoc enim iussit Christus, ut argumentum efficax resurrectionis suæ, non tantum Thomæ, sed et fidelibus sæculorum omnium relinqueret. Unde S. Augustinus serm. 147. de Tempor. *Voluit,* inquit, *quibusdam dubitantibus exhibere in illa carne cicatrices vulneris, ut sanaret vulnus incredulitatis.* Et S. Ambros. in cap. ult. Lucæ: *Tactu,* ait, *suo debuit me docere, sicut docuit et Paulus.* Audi S. Gregor. hom. 26. *Non hoc casu, sed divina dispensatione gestum est. Egit enim miro modo superna clementia, ut discipulus ille dubitans dum in magistro suo vulnera palparet carnis, in nobis vulnera sanaret infidelitatis. Plus enim Thomæ infidelitas ad fidem, quam fides credentium discipulorum profuit; quia dum ille ad fidem palpando reducitur, nostra mens omni dubitatione postposita in fide solidatur.* Rursum S. Augustinus ser. de Tempor. 161. *Thomas ergo cum esset sanctus, fidelis et iustus, hæc omnia sollicite requisivit; non quod ipse aliquid dubitaret, sed ut omnem suspicionem incredulitatis excluderet. Nam suffecerat illi ad fidem propriam vidisse quem noverat, sed nobis operatus est ut tangeret quem videbat, ut, si forte diceremus delusos fuisse oculos, non possemus dicere manus illius fuisse frustratas. In resurrectionis enim manifestatione de aspectu ambigi potest, de tactu non potest dubitari.*

Dices: Christus ait, *Vide,* non tange, *manus meas.* Ergo Thomas eas vidit, sed non tetigit. Resp. *vide,* id est tange, ut ipso tactu videas, id est certo cognoscas me crucifixum eumdem numero resurrexisse: ita S. Augustinus tract. 121. Visus enim quia generalis et nobilissimus est sensus, hinc pro quolibet sensu, etiam tactu, capitur, uti ostendi Exodi 20. v. 10. ad illud: *Populus videbat,* id est, audiebat *voces.*

An corpus gloriosum sit palpabile. Dices secundo: Corpus Christi gloriosum est subtile, ergo impalbabile. Respondent Cyrillus, Chrysostom. Leont. Theophyl. divina dispensatione fuisse palpatum a Thoma ad fidem resurrectionis faciendam, nimirum modus ille resistentiæ, qui est in corpore (quo scilicet unum corpus alteri resistit, ideoque ab eo est palpabile) quæ est passio et proprietas quantitatis, est in potestate Christi et cæterorum Beatorum, ut maneat vel tollatur a Deo ad libitum eorum. Idem est de visibilitate; unde Christus quando volebat, videbatur; quando nolebat, non videbatur. Vide dicta Lucæ ult. v. 29.

*

Porro, digitus hic S. Thomæ religiose asservatur Romæ in basilica S. Crucis in Ierusalem (ubi cominus eum aspexi, et deosculatus sum) una cum S. Cruce, titulo, clavo, et spinis coronæ spineæ, quæ S. Helena e Ierusalem eodem transtulit. Ex eo vero quod ait Christus: *Affer manum tuam, et mitte in latus meum:* collige vulnus lateris Christi fuisse ingens et immane: utpote in quod totam manum suam, quæ magna et crassa erat, mittere potuerit Thomas: unde illud ipse pro se susceptum admirans exclamavit: *Dominus meus et Deus meus,* ac in eo commorari, et per illud in cor Christi ingredi desiderabat, uti multi Sanctorum desiderarunt, ac inter alios S. Bernardus, S. Franciscus, et S. Elzearius Comes Arriani. Vide S. Bernard. serm. 61. in Cant.

Vers. 28. RESPONDIT THOMAS, ET DIXIT EI: DOMINUS MEUS ET DEUS MEUS.) Dixit hoc Thomas, non ante, ut vult Euthym. sed post contactum Christi, ut patebit v. seq. Mansit ergo Thomas incredulus, donec tactu explorans vulnera Christi, ex iis reipsa cognovit ipsissimum esse Iesum, qui iam apparebat redivivus, et qui in cruce vulnera iam dicta susceperat. Ita Tertull. lib. de Anima cap. 28. S. Ambros. in Psal. 43. S. Hilar. lib. 3. de Trin. Cyrill. lib. 12. 58. Greg. hom. 26.

DOMINUS MEUS ET DEUS MEUS.) Supple, Tu es, o Christe; Græce est utrobique articulus ο, quo cum verum esse Deum significat, non participatione, sed natura, ait Cyrillus, scilicet ο Κυριος μου και ο Θεος μου; Syrus, *Domine mi et Deus mi.* Agnoscit, et damnat hic Thomas humilis et pœnitens priorem suam incredulitatem, idque facit magno fidei, spei, pœnitentiæ et charitatis affectu. Voce *Dominus* confitetur humanam Christi naturam; voce *Deus* divinam, q. d. Ego, quia non credebam te esse Deum, hinc non credebam te resurrexisse: iam quia resurrexisse te video, credo pariter te esse Deum, ideoque quod tu vi divinitatis tuæ, corpus tuum a morte ad vitam suscitaris. Ita Hilar. lib. 7. de Trinit. et S. Ambr. in Psal. 43. qui et addit το *Dominus* significare Christum esse redemptorem nostrum, utpote qui nos sanguine suo emerit, ideoque iure emptionis et redemptionis omnium sit Dominus. Hisce verbis ergo Thomas Christo adorationem latriæ exhibuit, ait Franc. Suarez. Audi S. August. *Videbat tangebatque hominem et confitebatur Deum, quem non videbat neque tangebat; sed per hoc quod videbat atque tangebat, illud iam remota dubitatione credebat.* Hinc Conc. Constantinop. Œcumenic. V. in Constit. Vigilii Papæ, quæ pertinet ad collationem quintam, anathema dicit Theodoro Mopsuesteno, qui illud, *Dominus meus et Deus meus,* dictum volebat a Thoma, non Christum Deum confitente, sed ex miraculi stupore et admiratione Deum collaudante.

Nota το *meus*, q. d. Licet Iesus omnium sit Dominus et Deus, meus tamen proprius est, quia ipse me ovem perditam quasi pastor bonus requisivit; quare vicissim eum intimis animæ medullis diligo et veneror, quasi meum singularem Deum et Dominum: Tu ergo, o Iesu, mihi es Deus et Dominus, quia tuis hisce vulneribus, quæ iam palpavi, et verissima cognovi, mihi meruisti, et impetrasti hanc fidem, qua credo te vere resurrexisse, et hanc spem, qua spero per merita vulnerum tuorum obtinere gratiam et gloriam; et hunc charitatis fervorem, quo te ardentissime ut Deum et Dominum meum diligo, tibique me totum offero et consecro in servum perpetuum, ut nihil deinceps agere velim, nisi quod tibi placeat, nisi quod te laudet et glorificet. Utinam hunc cordis mei sensum toti mundo pandere et aspirare valerem. Utinam omnibus gentibus hanc tui fidem, spem et amorem deprædicare et communicare possem! in summa, tu mihi semper eris Dominus meus et Deus meus. Sic S. Franciscus crebro dicebat: *Deus meus et omnia.* Et regius Propheta: *Quid enim mihi est in cælo, et a te quid volui super terram? defecit caro mea et cor meum; Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum,* Psal. 72. 26.

Vers. 29. DIXIT EI IESUS: QUIA VIDISTI, id est, tetigisti, et tangendo, vidisti, id est, certo cognovisti) ME THOMA, CRE-

A DIDISTI: BEATI QUI NON VIDERUNT, ET CREDIDERUNT.) q. d. Beatus es, Thoma, qui me tetigisti, ideoque credidisti me resurrexisse, esseque verum Deum, iuxta illud: *Beati oculi qui vident quæ vos videtis,* Luc. 10. 23. Verum magis beati sunt, qui me non viderunt, nec tetigerunt, et tamen in me crediderunt, quia ibi fides maius habet meritum, ubi humana ratio non præbet experimentum, ait S. Gregorius. Dicit, *crediderunt;* quia cæteri Apostoli, et per eos multi fideles iam crediderant Christum resurrexisse: sed sub præterito *crediderunt* intelligit præsens *credunt* et futurum *credent*, q. d. Beatiores sunt et erunt, qui cum me non viderint, in me tamen credunt, vel credent ob rationem iam dictam. Addit S. August. eos qui credent, iam credidisse in Dei præscientia et prædestinatione, ideoque dici *crediderunt;* sed hoc subtilius et acutius est quam solidius.

Hinc S. Gregor. hom. 26. S. Hilar. lib. 7. de Trin. et S. August. tractat. 121. docent Thomam aliud vidisse, aliud credidisse: vidisse scilicet Christum iam resuscita-
B tum, credidisse vero eum esse Deum, ac consequenter cum seipsum suscitasse: unde dixit, *Dominus meus et Deus meus,* q. d. Christus, Quia tu, o Thoma, vidisti et tetigisti humanitatem meam iam resuscitatam, idcirco credidisti divinitatem in ea latentem et resuscitantem. Resurrectio enim Christi confirmavit omnia eius dogmata, inter quæ unum erat se esse Messiam Filium Dei, moriturum in cruce pro salute hominum, ac tertio die a morte resurrecturum: quæ omnia hic credidit Thomas.

Rursum, id quoque quod sub sensum cadit, quodque videmus et tangimus, credere possumus fide divina, sed ob aliam rationem formalem. Videmus enim, quia oculis illud aspicimus: credimus vero, quia idipsum revelavit Deus, maxime si sensus errare possit, aut involvat aliquid quod non videtur, uti hic est resurrectio Christi iam præterita: de fide resurrectionis enim dubitavit, et arguitur hic Thomas.

Dices, S. August. tract. 40. ait: *Fides est credere quod*
C *non vides.* Resp. Id verum est hoc sensu, quo præcipua obiecta materialia fidei talia sint, ut non videantur, at non omnia: formale autem fidei obiectum, scilicet revelatio Dei semper talis est, scilicet invisibilis.

Licet ergo Thomas quatenus vidit Christum resuscitatum, catenus formaliter id non credidit: tamen quia Christum, qua homo erat iam suscitatus, vidit et audivit idem asserere et revelare: hinc credidit Deo per os Christi et Apostolorum dicenti et revelanti illud, scilicet non phantasma in specie et forma Christi, uti antea putabat Thomas, sed ipsum Christum vere a mortuis resurrexisse et apparuisse Apostolis. Sic dicimus: Quia vidisti miracula, quia audisti prædicationem Evangelii, ideo credidisti; ubi vox *quia* non rationem, aut causam formalem credendi (hæc enim est unica Dei revelatio) sed disponentem et moventem ad credendum significat.

Potest tertio sic exponi: *Quia vidisti me Thoma, credidisti: credidisti,* inquam, fide non divina, sed huma-
D na: sic credimus, id est, assentimur iis, quæ videmus et scimus. Credere ergo idem est quod assentiri: ita Toletus. Audi S. Gregorius: *Tangebat hominem, et Deum confitebatur.* Theoph. *Qui prius fuerat infidelis, post lateris tactum optimum se Theologum ostendit, duplicem naturam et unam hypostasim Christi edisserens. Dicens enim Dominum, naturam humanam; dicens Deum, divinam confessus est in uno et eodem.*

MULTA QUIDEM ET ALIA SIGNA FECIT IESUS IN CONSPECTU DISCIPULORUM SUORUM, QUÆ NON SUNT SCRIPTA IN LIBRO HOC.) Vers. 30. *Signa fecit,* tum per totam vitam, ait Euthym. et Ribera, tum proprie post resurrectionem suam, ait Chrysostom. et Theophylact. quia de ea sermo proxime præcessit; et hæc signa Christus fecit coram solis Apostolis, cætera vero coram populo et turbis: q. d. Præter signa Apostolis et Thomæ exhibita, quæ iam recensui, Iesus multa alia edidit, quibus iis sua dogmata, sed maxime suam resurrectionem confirmavit, quæ ego Ioannes scribere nolo, ne prolixior sim, et quia multa ex illis iam

ab aliis Evangelistis præscripta sunt: ita S. Thom. Lyran. Caietan. Ribera, Toletus et alii.

An S. Ioannes voluerit hic finire suum Evangelium. Videtur enim Ioannes hac clausula finire librum sui Evangelii de Christo, Christique vita, morte et resurrectione, ait S. August. tract. 127. nam quæ sequuntur cap. ult. non tam ad fidem resurrectionis Christi conciliandam apud Apostolos, utpote, qui iam illam credebant, quam ad mysteria Ecclesiæ et primatum Petri pertinent, ut scilicet ostendatur multiplicatio fidelium in Ecclesia, quibus Christus abiens in cælum præfecit Petrum, eumque sui Vicarium in ea regenda constituit. Minus verisimile est quod censet Iansen. cap. 147. Ioannem voluisse hic finire Evangelium; sed cum postea memoriæ eius occurrerent, quæ cap. ult. narrantur, eadem addidisse. Videtur enim non tantum Spiritus sanctus, sed et Ioannes non ex recordatione, sed destinato proposito illa addidisse.

A

HÆC AUTEM SCRIPTA SUNT, UT CREDATIS QUIA (quod) IESUS EST CHRISTUS (scilicet Messias redemptor mundi, a Deo olim Abrahæ et Davidi promissus, et nunc reipsa in carnem missus) FILIUS DEI: ET UT CREDENTES, VITAM (gratiæ in præsenti, et gloriæ in futuro æternam) HABEATIS IN NOMINE EIUS.) Id est, per nomen eius, hoc est, per eum, ait Chrysost. scilicet per merita et satisfactionem Christi, quæ nobis per fidem et Sacramenta applicantur, si scilicet credamus in eum, eiusque præceptis obediamus. Credere ergo oportet eum esse primo, Iesum, id est, Salvatorem mundi. Secundo, esse Christum, id est, Messiam a tot sæculis expectatum. Tertio, esse Deum, Deique Filium. Quarto, quod ipse credentibus in se sibique obedientibus dabit vitam æternam. *Ille enim vere credit, qui exercet operando quod credit,* ait S. Greg. Vers. 31.

CAPUT VIGESIMUMPRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus apparet Petro et sex eius sociis in captura piscium. Secundo, v. 15. Petro plus cæteris se diligenti oves suas pascendas, et fideles omnes regendos committit, eique mortem crucis prædicit. Hinc Tertio, v. 22. Petro roganti quid de Ioanne futurum sit, Christus respondet: Quid ad te? tu me seqnere.

1. POSTEA manifestavit se iterum Iesus discipulis ad mare Tiberiadis. Manifestavit autem sic: 2. Erant simul Simon Petrus, et Thomas, qui dicitur Didymus, et Nathanael, qui erat a Cana Galilææ, et filii Zebedæi, et alii ex discipulis eius duo. 3. Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: Venimus et nos tecum. Et exierunt, et ascenderunt in navim: et illa nocte nihil prendiderunt. 4. Mane autem facto stetit Iesus in littore: non tamen cognoverunt discipuli quia Iesus est. 5. Dixit ergo eis Iesus: Pueri numquid pulmentarium habetis? Responderunt ei: Non. 6. Dicit eis: mittite in dexteram navigii rete; et invenietis. Miserunt ergo: et iam non valebant illud trahere præ multitudine piscium. 7. Dixit ergo discipulus ille quem diligebat Iesus, Petro: Dominus est. Simon Petrus cum audisset quia Dominus est, tunica succinxit se (erat enim nudus) et misit se in mare. 8. Alii autem discipuli navigio venerunt (non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis), trahentes rete piscium. 9. Ut ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, et piscem superpositum, et panem. 10. Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc. 11. Ascendit Simon Petrus, et traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cum tanti essent, non est scissum rete. 12. Dicit eis Iesus: Venite, prandete. Et nemo audebat discumbentium interrogare eum: Tu quis es? scientes quia Dominus est. 13. Et venit Iesus, et accipit panem, et dat eis, et piscem similiter. 14. Hoc iam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis, cum resurrexisset a mortuis. 15. Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus: Simon Ioannis, diligis me plus his? Dicit ei: Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. 16. Dicit ei iterum: Simon Ioannis, diligis me? Ait illi: Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. 17. Dicit ei tertio: Simon Ioannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? et dixit ei: Domine, tu omnia nosti: tu scis quia amo te. Dixit ei: Pasce oves meas. 18. Amen, amen dico tibi: cum esses iunior, cingebas te, et ambulabas ubi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis. 19. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum. Et cum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me. 20. Conversus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Iesus, sequentem, qui et recubuit in cœna super pectus eius, et dixit: Domine quis est qui tradet te? 21. Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Iesu: Domine hic autem quid? 22. Dicit ei Iesus: Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere. 23. Exiit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur. Et non dixit ei Iesus: Non moritur; sed: Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? 24. Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his, et scripsit hæc: et scimus quia verum est testimonium eius. 25. Sunt autem et alia multa quæ fecit Iesus: quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.

Vers. 1. Manifestatio Christi ad mare Tiberiadis. POSTEA MANIFESTAVIT SE ITERUM IESUS AD MARE TIBERIADIS.) Quod et Galilææ dicebatur: in ea enim erat civitas Tiberias dicta, quia in honorem Tiberii Cæsaris ædificata ab Herode. Unde liquet Petrum cæterosque Apostolos ex Ierusalem et Iudæa ivisse in Galilæam, uti iusserat Christus Matth. 28. 10. In Galilæa enim hæc Christi apparitio contigit, in qua Christus in cælum iturus, ut gubernationi fidelium provideret, Petrum caput Ecclesiæ, suumque in terris vicarium designavit, ideoque hæc subiungit Ioannes, itaque suum concludit Evangelium.

ITERUM.) Fuit hæc Christi apparitio respectu Thomæ secunda, sed respectu aliorum Apostolorum tertia, qua per ingentem piscium capturam ingentem Gentium conversionem fore præmonstravit.

Vers. 2. MANIFESTAVIT AUTEM SIC: ERANT SIMUL SIMON PETRUS, ET THOMAS QUI DICITUR DIDYMUS, ET NATHA-

B

NAEL, QUI ERAT A CANA GALILÆÆ, ET FILII ZEBEDÆI, ET ALII EX DISCIPULIS EIUS DUO.) Plures et honoratiores e discipulis congregari voluit Christus, ut eo gloriosior foret sua apparitio, utque coram iis quasi primariis Petrum in terris Vicarium declararet, quem proinde, ut talem cæteri Apostoli et fideles agnoscerent et colerent.

DICIT EIS SIMON PETRUS: VADO PISCARI (Syrus, *abeo venatum pisces:* sicut enim venamur in terra lepores, et in aere aves, sic et in mari pisces) DICUNT EI: VENIMUS ET NOS TECUM. ET EXIERUNT, ET ASCENDERUNT IN NAVIM: ET ILLA NOCTE NIHIL PRENDIDERUNT.) Varii varias piscationis huius dant causas. S. Chrysost. *Quia Dominus,* ait, *non continue cum eis erat, neque eis aliquid erat commissum, artem piscatoriam tractabant.* S. Gregor. homil. 24. *Negotium, quod ante conversionem sine peccato extitit, post conversionem repetere culpa non fuit. Itaque* Vers. 3.

Petrus ad piscationem rediit: Matthæus ad telonium non rediit. Sunt enim pleraque, quæ sine peccato exhiberi, aut vix, aut nullatenus possunt, ad quæ post conversionem non est redeundum. S. August. *Non fuerant prohibiti Apostoli ex parte sua licite victum necessarium quærere, si quando unde viverent aliud non haberent. Sic Paulus ne Gentes offenderet, si potestate, quam cum cæteris prædicatoribus habebat, uteretur, artem quam non noverat didicit, ut dum suis manibus transigitur doctor, nullus gravetur auditor. Quanto ergo magis B. Petrus, qui piscator fuerat, quod noverat fecit, si aliud unde viveret non invenit? Quod si quis dicat: Cur non Dominus quod eis promisit, scilicet apponenda his omnia, si quærerent regnum Dei, implevit? Respondendum, implesse: quis enim alius pisces qui caperentur apposuit? qui non ob aliud credendus eis ingessisse penuriam, qua cogerentur ire piscatum, nisi dispositum volens exhibere miraculum.* Adde, hanc piscationem contigisse ante Pentecosten, et ante adventum Spiritus sancti, a quo iussi sunt evangelizare: quare cum Apostoli tunc necdum haberent quod evangelizando agerent, et pauperes essent, arteque piscatores, recte ad suam piscandi artem redierunt, ut illa victum sibi pararent: post adventum vero Spiritus sancti piscationem exercuisse non leguntur, quia toti erant in Evangelio prædicando, et fidelibus ad omnem perfectionem dirigendis, qui proinde paupertatis Evangelicæ studiosi, omnes suas facultates deferebant ad pedes Apostolorum, ut qui illas inter se cæterosque fideles distribuerent. In necessitate tamen et penuria licite potuissent ad suam piscationem redire, sicut Paulus rediit ad suam scenofactoriam, ne aliis in quærendo victu gravis foret. Hoc enim maioris perfectionis est, ideoque consilium Evangelicum, scilicet, ut quis gratis evangelizet, et labore manuum sibi victum paret. **Animi relaxatio utilissima.** Denique iverunt piscatum discipuli, ut otium fugerent, et ad animi laxamentum. Huc facit quod scribit Cassianus collat. 24. c. 21. venatorem quemdam videndi S. Ioannis causa ipsum adiisse, cumque invenisse perdicem manu molliter demulcentem: quod cum ille miraretur, audiisse a Ioanne: *Quid est quod manu tua gestas?* Cui ille: *Arcus*, inquit. *Et cur*, ait, *non eum tensum, ubique semper circumfers?* Cui ille respondit: *Non oportet, ne iugi curvamine rigoris fortitudo laxata mollescat atque depereat, et cum oportuerit ut fortia in aliquam feram spicula dirigantur, rigore per nimietatem continuæ tensionis amisso, violentior ictus non possit emitti. Nec nostri*, inquit B. Ioann. *animi te offendat, o iuvenis, tam parva hæc brevisque laxatio: qui nisi remissione quadam rigorem intensionis suæ interdum revelet ac relaxet, irremisso vigore lentescens, virtuti spiritus, cum necessitas poscit, obsecundare non poterit.* Habet idem Hincmarus Rhemensis Archiepiscopus in Vita S. Remigii apud Surium Ian. 13.

Nox piscationi aptissima. Nocte.) Nox enim piscationi aptissima est, quia per diem pisces timidi aspectu strepituque hominum terrentur et fugiunt, ac in profundum sese abdunt. Mystice, Theophyl. Nocte, inquit, hoc est, ante solis Christi præsentiam, Prophetæ nihil ceperunt, quia etsi unam nationem Israel corrigere conarentur, illa tamen frequentior in idololatriam labebatur.

Nihil prendiderunt.) Quia sine Iesu piscabantur, ut discerent omnem suæ piscationis animarum utilitatem (ad quam a Christo dirigebantur) et fructum a Christo pendere, ideoque illum ab eodem esse flagitandum, iuxta illud Psalm. 126. *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam.*

Vers. 4. Mane autem facto stetit Iesus in littore: non tamen cognoverunt discipuli quia (quod) Iesus est.) Ut ostenderet hanc piscium capturam fore gratiæ suæ, non industriæ ipsorum. Mane enim pisces fugiunt lucem et strepitum, seseque in ima demergunt.

Non cognoverunt.) Quia alia forma eis apparuit, æque ac Magdalenæ c. 20. 14. nimirum volebat Christus potius ex opere et miraculo capturæ piscium, quam ex forma agnosci: hoc enim decebat Deum incarnatum.

Mystice, S. Greg. homil. 24. *Mare*, ait, *præsens sæculum significat, quod se causarum tumultibus et undis vitæ corruptibilibus illidit, soliditas autem littoris perpetuitas est quietis æternæ. Discipuli ergo adhuc fluctibus mortalitatis vitæ inerant; Dominus autem iam in littore stabat, ad quod Petrus, cui specialiter Ecclesia commissa est, pisces pertrahit, stabilitatem æternæ pacis fidelibus ostendens, quod egit verbis et epistolis, agitque quotidie miraculorum signis.*

Dixit ergo eis Iesus: Pueri numquid pulmentarium habetis?) **Vers. 5.** q. d. O piscatores habetisne pisces quos mihi vendatis? Christus enim hic discipulis ignota specie apparuit, quasi vir gravis et mercator, qui pisces ab eis emere vellet: ita Chrysost. Unde eos quasi operarios et se inferiores *pueros* vocat, phrasi Hebræa. Vel *pueros*; Græce, παιδια, id est, puerulos nominat, quasi filios ad amoris blanditias; *puer* enim Hebræis nunc filium, nunc servum et operarium significat.

Pulmentarium quid? Pulmentarium.) Græce προσφαγιον, id est, obsonium, puta cibum, qui ad panem adhibetur, et cum pane comeditur. Sic enim Plinius l. 18. cap. 8. Horatius, Persius et alii *pulmentum* usurpant pro omni cibo, qui ad pultem sive panem additur. Prisci enim Hebræi et Latini admodum frugales et temperantes, pulte pro pane utebantur, teste Plinio. Unde et Romani dicebantur pultiphagi. Ita Plautus in Mostell. *Non enim*, ait, *hæc pultiphagus opifex opera fecit barbarus*, q. d. Hæc non fecit Romanus vel Italus, qui pulte vescitur.

Pulmentarium ergo idem est quod obsonium, vel οψαριον, ut ait Ioan. hic v. 9. et 13. Quæ vox ut vult Eustat. in Iliad. λ. pag. 814. dicitur απο του οψε, id est a *sero*, vel quod sero veteres cibum hunc sumerent; vel potius, quod, cum initio simplicioribus escis essent contenti, sero delicatis huiusmodi obsoniis voluptatis causa uti cœperint. Alii dictum putant απο του οψαν, id est assare, quod veteres assis magis carnibus et piscibus, quam elixis vescerentur: οψαν autem dictum volunt quasi οπταν, ab οπτησις, vel οψις, id est visus, aspectus, intuitus; quia assatio crebram rei quæ assatur inspectionem et experientiam requirit.

Porro, per *pulmentarium* vel opsarium Christus pisces intelligit, quia ut ait Plutarchus lib. 4. Sympos. cap. 4. cum multa sint obsonia, piscis tamen vel solus, vel præcipue obsonium dicitur, quia virtute, simplicitate, et facilitate coquendi reliquis antecellit. Et quia prisci plerique, imo omnes ante diluvium non carnibus, sed piscibus vescebantur, uti ostendi Gen. 9. Quare Ioannes hic v. 9. et 13. æque ac cap. 6. 9. et 11. per obsonium, vel opsarium, non nisi pisces intelligit, uti et Athenæus l. 9. de Cœnis sapientum.

Responderunt ei, Non.) Interrogatione sua Christus cogit discipulos fateri suam penuriam et indigentiam, ut eius opem et levamen ab ipso exspectent.

Dicit eis: Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis.) **Vers. 6.** Quia scilicet Iesus occulta vi ad dexteram navigii multitudinem hanc piscium congregaverat, unde Apostoli ad sinistram piscantes tota nocte nil ceperant. Hinc moraliter discimus, quod sæpe frustra laboramus et fatigamur, quia ad sinistram sine Iesu, non ad dexteram cum Iesu piscamur et operamur.

Anagog. Anagogice, per pisces ad dextram significantur electi, ad dexteram Christi collocandi in die iudicii; reprobi vero ad sinistram, Matth. 25. Vide symbola dexteræ quæ recensui Prov. 3. 16. et cap. 4. 27. Eccl. 10. 2. Cant. 2. 6.

Audi nunc S. August. tract. 122. *In captura piscium commendatur Ecclesiæ Sacramentum, qualis futura est in ultima resurrectione: ad quod commendandum valet, quod tamquam finis est interpositus libri, quod esset secuturæ narrationis quasi proœmium: et septem discipuli suo numero finem significant temporis; universum enim tempus septem diebus volvitur; et littus finem sæculi significat: est enim finis maris: et sicut hic significata est Ecclesia, qualis in fine sæculi futura sit; ita alia piscatione significata est qualiter nunc sit. Itaque ibi non stabat Iesus*

in littore, sed ascendit in navim; illic non mittuntur retia in dextram, ne soli significentur boni, nec in sinistram, ne soli mali; sed indifferenter, ut significentur permisti boni et mali; hic vero mittitur in dexteram rete, ut soli boni significentur, qui pertinent ad resurrectionem vitæ; et in littore, id est in fine sæculi, cum resurrexerint apparebunt. Habet enim istos Ecclesia post finem vitæ huius in somno pacis, velut in profundo latentes, donec ad littus rete perveniat; et quod in prima piscatione duabus naviculis, hoc isto loco centum et centum cubitis est figuratum, scilicet utriusque generis electi, circumcisionis et præputii.

MISERUNT ERGO: ET IAM NON VALEBANT ILLUD TRAHERE PRÆ MULTITUDINEM PISCIUM.) En merces et fructus promptæ obedientiæ, præsertim homini extero, ut videbatur, et incognito; sed Christus ad illam cor eorum interius inclinavit. Multitudo hæc piscium mystice repræsentabat multitudinem fidelium, quam Petrus et Apostoli rete prædicationis Evangelicæ postea ceperunt, et ad Christum converterunt: ita S. August. S. Gregor. S. Chrysost. Cyrill. et cæteri.

Unde hic Ioannes primo Christum agnovit.

DIXIT ERGO DISCIPULUS ILLE, QUEM DILIGEBAT IESUS (Ioannes, qui hoc titulo sese indicat, eoque gloriatur, et merito) PETRO: DOMINUS (Iesus) EST.) Quæres, unde Ioannes primo agnoverit Iesum? Cyrillus id tribuit Ioannis acumini et celeritati ingenii. Sic et Chrysost. Petrus, ait, ferventior erat, sed Ioannes perspicacior, et ideo primo cognovit Christum. Verum respondeo Ioannem dum Petrus occuparetur in attractione retis tot piscibus pleni, accuratius Iesum inspexisse, ac Iesum pristinam suam speciem primo obiecisse S. Ioanni, quia cum maxime diligebat, et quia ipse purissimus erat. Unde recte S. Hier. ep. ad Pammachium contra errores Ioannis Hieros. *Prior*, ait, *virginitas* (Ioannis) *virginale corpus* (Christi) *agnoscit. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*

Porro Beda: Cognovit, ait, Ioannes primo Dominum, sive miraculo piscationis, sive sono præcognitæ vocis. Et solent similes, ideoque amantes se invicem ex quadam sympathia, et vultus gestuumque similitudine agnoscere. Hinc vulgo dicimus: Faber fabrum, fur furem, sanctus sanctum agnoscit. Ioannes autem erat intimus Christo, unde et in cœna in eius pectore recubuit; quare melius Christi mores gestusque perspexit quam cæteri.

Mystice, quo quis Deo per orationem familiarior, intimior et similior est, eo magis Deum Deique attributa perspicit, penetrat, contemplatur, admiratur. Denique sicut Ioannes ob virginitatem fuit dilectus a Christo, sic et ipse vicissim castos et virgines mire diligit. Audi quod scribit Adelredus Abbas in Vita S. Eduardi regis apud Surium 5. Ian. S. Eduardus nulli petenti in nomine S. Ioannis Evangelistæ denegabat: hunc enim post Apostolorum principem arctius diligebat. Unde contigit quod quidam peregrinus absente camerario, in nomine S. Ioannis Evangelistæ importune a rege eleemosynam postularet. Cui rex pretiosum annulum, cum nil aliud in promptu haberet, dedit. Accidit post hæc duos Anglicos ad adorandum Salvatoris sepulcrum Hierosolymam proficisci. Qui die quadam a publica strata declinantes, devia quæque sectati sunt, et sole ruente nox obscura adducta est. Et cum nescirent quid agerent, quo se verterent, apparuit eis senex quidam venerandus, qui eos ad civitatem reduxit. Susceptis autem hospitio mensa paratur, lautissimeque refecti dant membra quieti. Mane autem facto egressis illis de civitate ait senex: *Viri fratres, cum summa prosperitate vos repatriaturos non dubitetis, quoniam prosperum iter faciet vobis Deus: et ego ob amorem regis vestri, in omni via firmabo super vos oculos meos. Ego enim sum Apostolus Christi Ioannes, qui regem vestrum ob meritum castitatis summa dilectione complector. Hunc ergo annulum, quem mihi in habitu peregrini apparenti tribuit, reportate, denuntiantes ei obitus sui diem instare: quem infra sex menses visitans visitabo, ut mecum sequatur Agnum quocumque ierit.* His dictis disparuit. Hac de causa virginitatis et castitatis studiosi solent sibi patronum adsciscere S. Ioannem, eumque invocare, præsertim dum tentatione carnis pulsantur, atque eius opem experiuntur.

S. Ioannes amat castos. Exempla.

Ut unum e multis referam, S. Coleta virgo miræ austeritatis et sanctitatis, reformatrix Ordinis S. Claræ, ut virginitatem illibatam servaret, patronum sibi delegit S. Ioannem, nec incassum: nam apparuit ei S. Ioannes, eamque annulo aureo quasi sponsam virginemque sibi despondit; quem annulum multi deinde castitatis studiosi ambiverunt, uti narrat auctor Vitæ S. Coletæ cap. 20. apud Surium tomo 7. ad diem 6. Martii.

SIMON PETRUS CUM AUDISSET QUIA (quod) DOMINUS EST, TUNICA SUCCINXIT SE (ERAT ENIM NUDUS.) Græce, τον επενδυτην διεζωσατο, id est, *super indumentum indutus*, aut *circumcinctus est*, puta tunicam induit. Ita Syrus et Arabicus: unde patet eum antea non fuisse omnino nudum (hoc enim indecens et insolitum est) sed eo modo quo solent operarii se nudare extimis vestibus, ut in interula vel indusio consistant. Ita Beda. Porro Theophyl. Quod se præcinxit, ait, pudoris est signum: præcinxit vero se lineo amictu, quem Phœnices et Tyrii piscatores sibi circumvolvunt cum nudi sunt.

Fervor S. Petri in mare se mittentis.

ET MISIT SE IN MARE.) Ut natando, inquit Chrysost. Leont. Theoph. et Tolet. aut pedibus mare pervadendo, ait Beda, et Maldon. pergeret ad Iesum: erant enim prope terram. Petrus ferventior erat, ideo promptius quam alii venit ad Christum, ait Chrys. Quare improbabile est Petrum hic ambulasse super aquas. Hoc enim temerarium fuisset, cum a Christo non iuberetur id facere, ut alias iussus fuit, Matth. 14. 28.

Vers. 8. ALII AUTEM DISCIPULI NAVIGIO VENERUNT (NON ENIM LONGE ERANT A TERRA, SED QUASI CUBITIS DUCENTIS), TRAHENTES RETE PISCIUM.) *Cubitis ducentis*, id est, sexaginta passibus, aut trecentis pedibus: cubitus enim est sesquipes, passus vero quinque pedes continet. Mystice Beda, per ducentos cubitos, ait, gemina charitatis virtus exprimitur: per dilectionem enim Dei et proximi Christo appropinquamus.

Vers. 9. UT ERGO DESCENDERUNT IN TERRAM, VIDERUNT PRUNAS POSITAS, ET PISCEM SUPERPOSITUM, ET PANEM.) Aliud fuit hoc Christi miraculum, quo ipse subito discipulis venientibus piscem assavit, et paravit prandium. Putat Cyrill. piscem hunc a Christo e mari secreto et celerrime fuisse eductum; Chrysost. vero censet e nihilo fuisse creatum. Verisimilius Leont. Theophyl. Euthym. Tolet. et Maldon. asserunt quod Christus piscem, uti et prunas, ignem et panem subito ex aere vicino, aut alia materia, produxerit, sicut produxit panes, cum eos multiplicavit, Ioan. 6. 11. Fecit id Christus Primo, ut ostenderet capturam tantam piscium suum esse opus, seseque omnes illos pisces in dexteram navigii collegisse, ut ibi a Petro et sociis caperentur. Secundo, ut se iis non indigere, sed Apostolorum causa hoc quæsisse et fecisse demonstraret. Mystice, ex S. August. Beda: Piscis assus, ait, est Christus passus: ipse latere dignatus est in aquis generis humani, capi voluit laqueo nostræ mortis, et qui nobis factus est piscis humanitate, extitit panis reficiens divinitate.

Vers. 10. DICIT EIS IESUS: AFFERTE DE PISCIBUS, QUOS PRENDIDISTIS NUNC.) Ut scilicet coram omnibus multitudinem piscium, et magnitudinem miraculi a me patrati cernatis et æstimetis, ex eoque certius me agnoscatis, reverentius colatis, et ardentius redametis.

Mystice, S. August. tract. 123. *Piscis assus*, ait, *est Christus passus; ipse est panis, qui de cælo descendit, huic incorporatur Ecclesia ad participandum beatitudinem sempiternam, propter quod dictum est: Afferte de piscibus, quos prendidistis, ut omnes qui hanc spem gerimus, per illum septenarium numerum discipulorum, per quem nostra universitas figuratur, nossemus tanto Sacramento nos communicare, et eidem beatitudini sociari.*

Vers. 11. ASCENDIT SIMON PETRUS (in navim, in qua erat rete cum piscibus) ET TRAXIT RETE IN TERRAM, PLENUM MAGNIS PISCIBUS CENTUM QUINQUAGINTA TRIBUS.) *Petrus*, ut dux cæteris tamen sociatus, ut colligitur ex v. 6. nec enim rete tanta piscium mole oneratum solus attrahere potuisset; licet S. Gregor. et Rupertus putent solum

Petrum rete attraxisse, non suis viribus, sed ope divina. Ubique hic innuitur primatus Petri: nam primus vocat socios ad piscandum, primus venit ad Christum: ipse quoque rete attraxit, ut significaretur omnes pisces, id est omnes fideles ab eo trahendos et regendos fore. Ioannes ergo fuit magis dilectus, sed Petrus magis honoratus a Christo, cæterisque prælatus. Sic subinde subditi sunt sanctiores suis rectoribus, sed rectores subditis sunt digniores, et auctoritate eminentiores.

Cur centum quinquaginta tres pisces capti?

PISCIBUS CENTUM QUINQUAGINTA TRIBUS.) Cur præcise centum quinquaginta tres? Causam litteralem dat S. Hieronymus in Ezech. cap. 47. v. 9. quod totidem sint species piscium, nimirum 153. quasi ex singulis speciebus unum piscatus sit Petrus. Audi eum: *Aiunt qui de animantium scripsere naturis, de quibus Oppianus Cilix est Poeta doctissimus, centum quinquaginta tria esse genera piscium, quæ omnia capta sunt ab Apostolis, et nihil remansit incaptum; dum et nobiles, et ignobiles, divites, et pauperes, et omne genus hominum de mari huius sæculi extrahitur ad salutem.* Intellige hoc sic, quod primariæ et præcipuæ piscium species sint 153. Nam alioqui absolute longe recenset plures Guilielmus Rondeletius lib. de Piscibus. Hoc ergo numero, seu symbolo, significavit Christus omnes gentes concludendas esse rete Ecclesiæ et Evangelicæ prædicationis, cuius caput et princeps est Petrus, eiusque successor Pontifex Romanus.

Symbol.

Symbolice, Cyrillus lib. 12. cap. 63. Centenarius, ait, significat plenitudinem Gentium intraturam in rete Petri et Ecclesiæ; quinquagenarius vero, pauciores e Iudæis salvandos: tria denique repræsentant mysterium SS. Trinitatis, in cuius fide et cultu tam hi quam illi congregantur et salvantur. S. August. vero tract. 122. *Numerus centum quinquaginta trium*, ait, *ter habet quinquagenarium, et insuper ipsa tria, propter mysterium Trinitatis: quinquagenarius est iubilæus, in quo cunctus populus ab omni operatione quiescebat.* Iubilæus repræsentabat statum Evangelii et gratiæ.

Addit S. Gregor. hom. 14. denarium symbolum esse Decalogi legis veteris, septenarium vero septiformis spiritus et gratiæ in lege nova. Ternarium symbolum esse SS. Trinitatis, eiusque fidei. Iam multiplica 17. per tria, habebis quinquaginta et unum; hæc rursum multiplica per tria, habebis 153. ut significetur omnes omnino fideles in rete Ecclesiæ per Petrum, et Apostolos fore congregandos, per fidem unius trinique Dei, in quo solo est vera hominum requies. Addit Eusebius Emissenus hom. in hoc Evangelium feria quarta post resurrectionem: Tres sunt mundi partes, quæ per tres quinquagenas piscium significantur, scilicet Asia, Africa, Europa, quæ omnes in fide SS. Trinitatis adunantur in Ecclesia.

Particularius et planius Rupert. et Maldon. Per tres hosce numeros, inquiunt, significatur triplex genus hominum, qui salvantur: per centenarium coniugati: horum enim maxima est multitudo; per quinquagenarium vidui et continentes, quorum minor est numerus; per ternarium virgines, quorum minimus. Plura habet Petrus Bongus lib. de mysteriis Numerorum ad num. 153.

ET CUM TANTI (numero et quantitate, id est, tot et tam magni: ita S. August.) ESSENT, NON EST SCISSUM RETE.) Chrysost. id miraculo tribuit, ita ut tria hic miracula fecerit Christus, quibus suam resurrectionem et omnipotentiam probavit. Primum enim fuit in captura tot piscium; secundum, in productione sui piscis, panis et prunarum; tertium hic, in retis integritate, quod significat unitatem et integritatem Ecclesiæ, quæ nullo schismate rumpi scindique potest: qui enim faciunt schisma, hoc ipso se separant ab Ecclesia, et consequenter Ecclesiam suæ unitati et integritati relinquunt.

Vers. 12. Christus cum suis manducat post resurrectionem.

Vers. 12. DICIT EIS IESUS: VENITE, PRANDETE.) Nota primo. Probabile est etiam ex piscibus, quos ceperant Apostoli, aliquos cum pisce Christi (hic enim solus non suffecisset refectioni octo virorum) prunis fuisse impositos iussu Christi, dicentis: *Afferte de piscibus quos prendidistis nunc*, ut scilicet ex iis aliquos assemus ad commune prandium. Id fecit Christus, tum ut veritas, æque ac usus et fructus tanti miraculi, puta multiplicationis piscium, certo omnibus constaret: tum ut omnibus sufficerent pisces ad commune prandium: ita S. Aug. tract. 123. Euthym. et Mald.

Nota secundo. Verisimile est iisdem de causis Christum cum discipulis hic prandisse, uti more suo facere solebat, ad veritatem resurrectionis suæ confirmandam. Ita Leont. et Theophyl. hic, ac S. Gregor. hom. 24. idque colligitur ex v. seq. Quomodo corpus gloriosum cibum comedat, quidque ex eo faciat, dixi Lucæ 24. 43. et Actor. 1. 4.

Anagog. Cyrillus: Simili modo, ait post labores huius vitæ, quibus animas Deo piscamur, Christus parabit prandium cæleste, in quo perpetim cum eo epulabimur in deliciis divinis, iuxta illud: *Ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo*, Lucæ 22. 30.

ET NEMO AUDEBAT DISCUMBENTIUM.) Græce, μαθητῶν, id est, *discipulorum*. Sic et Syrus ac Arabicus. Unde Iansenius et Emmanuel Sa putant hic legendum, *discentium*, id est, discipulorum; sed Roman. legunt, *discumbentium*, idque melius congruit huic loco. Unde videtur quod Græca hic potius sint mendosa, quam Latina: ita Toletus.

INTERROGARE EUM: TU QUIS ES? SCIENTES, QUIA (quod) DOMINUS EST.) Quia scilicet, ut advertit Chrysost. homil. 86. Christus necdum in propria specie et forma se eis obiiciebat, sed augustiore, ex qua an vere esset ipse Iesus hæsitarent, cuperentque eum rogare: *Tu quis es?* Verum ex lineamentis, dictis et factis agnoverunt ipsum esse Iesum, ut de eo iam non dubitarent. Quare partim ex reverentia Christi, partim ex certitudine cognitionis, non fuere ausi ipsum hac de re interrogare.

Minus genuine S. Augustin. tract. 123. τὸ *interrogare* interpretatur *dubitare*: hæc enim differunt, sicut effectus et causa.

ET VENIT IESUS, ET ACCIPIT PANEM, ET DAT EIS, ET PISCEM SIMILITER.) q. d. Cum discipuli iussu Iesu mensæ accubuissent, venit quoque ipse, eidemque accubuit, ac tam suum panem piscemque, quam pisces ab eis captos (ait S. August. tract. 123. Unde pro *piscem* Græce est ὀψάριον, id est, *obsonium*, scilicet piscium) iam assos inter eos distribuit, ipseque similiter ex eis manducavit, ut eis se vere resurrexisse ostenderet. Vers. 13.

HOC IAM TERTIO MANIFESTATUS EST IESUS DISCIPULIS SUIS, CUM RESURREXISSET A MORTUIS.) *Tertio*, scilicet computando eas apparitiones, quæ factæ sunt pluribus Apostolis simul, quas solas Ioannes hic commemorat: sic enim hæc fuit ordine tertia; alioqui alias omnes, quas alii Evangelistæ narrant, numerando, hæc ordine fuit septima, uti ostendi Matth. 28. 10. ubi omnes suo ordine recensui. Vers. 14.

CUM ERGO PRANDISSENT, DICIT SIMONI PETRO IESUS: SIMON IOANNIS (scilicet fili. Vide dicta cap. 1. 42. addit hoc ut distinguatur a Simone Chananæo) DILIGIS ME PLUS HIS?) Christus abiturus in cælum hic suum in terra Vicarium designat, ac summum Pontificem creat Petrum, ut una Ecclesia ab uno pastore regatur. Promiserat Christus idipsum Petro Matth. 16. 18. sed hoc loco idipsum præstat, eumque principem et rectorem totius Ecclesiæ constituit; ne quis propter trinam Petri negationem, Christum suam de eo sententiam mutasse autumet: ita Cyril. Vers. 15.

Christus ter interrogat Petrum: Amas me?

Mystice, Alcuinus hic: *Simon*, ait, hebr. idem est quod obediens; *Ioannes* idem est quod gratia. Sic vocatur Petrus, utpote obediens gratiæ Dei: quod enim ardentiori charitate eum amplectitur, non meriti humani, sed divini est muneris.

DILIGIS ME PLUS HIS?) Primo, quia hoc munus pascendi et regendi omnes fideles, quod tibi imponere destino, maximum poscit Christi et fidelium amorem. *Interrogatur amor*, ait S. August. *et imperatur labor*, quia ubi est amor, non est labor.

Secundo, ut ostendat Christus quantopere oves suas diligat, utpote quas credere nolit, nisi ei qui se, et consequenter oves suas summe diligat: ita Chrysost. hom. 87. Audi eum: *Quod nobis maxime tribuit divinam benevo-*

lentiam, est proximorum curatio. Præteriens autem Dominus alios, Petro de talibus loquitur: erat enim Apostolorum eximius, et os discipulorum, et vertex collegii. Unde et ei fratrum prælationem committit, q. d. Animam quam dixisti te positurum pro me, hanc da pro ovibus meis.

Tertio, quia Petrus ter Christum paulo ante negaverat, ac triplex hæc negatio illi pœnitenti a Christo fuerat remissa; hinc iure ab eo, cui maiorem contulerat indulgentiam, maiorem poscit amorem. *Cui enim minus dimittitur, minus diligit*, Lucæ 7. 47. ita Cyrill.

Porro Iesus interrogat, sciens quod se plus omnibus diligeret Petrus, ait S. August. licet enim Ioannes tenerius diligeret Iesum; tamen Petrus eumdem diligebat robustius et ardentius, ut patet ex omnibus eius circa Iesum factis et dictis. Sic parentes tenerius diligunt filios parvulos, fortius autem et solidius eos, qui iam iuvenes vel viri sunt: unde eis maiora donant quam parvulis. Audi S. August. serm. de passione: *Cum moreretur Dominus, timuit et negavit: resurgens Dominus amorem inseruit, timorem fugavit. Negavit mori timens; resurgente Domino quid timeret, in quo mortem mortuam reperiret?*

DICIT EI (Petrus): ETIAM DOMINE, TU SCIS QUIA AMO TE.) Hinc patet, ait S. August. *amo* et *diligo* hic idem significare, etsi Latine plus significet amo, quam diligo. Non audet dicere Petrus, Amo te plus cæteris; sed, Amo te: tum quia corda cæterorum non noverat; tum quia casus eum fecerat modestiorem et cautiorem. Nam aliis se prætulerat dicendo Matth. 26. *Domine etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor;* et tamen paulo post turpius (quam alii) cecidit, negavitque Christum, quod cæteri non fecerunt.

DICIT EI: PASCE AGNOS MEOS.) *Pasce,* sicut pastor pascit oves ducendo eas ad pascua, et pascendo regit dirigitque, ne a grege aberrent, ne noxia pascua adeant, nec a lupo rapiantur. Hinc pascere in Script. significat regere, et principes vocantur pastores, quia si recte subditos suos regere velint, debent facere id quod faciunt pastores, dum suas oves pascunt. Unde Ps. 22. 1. ubi Noster vertit, *Dominus regit me;* hebr. est יהוה רועי *Iehova roi*, id est, *Dominus est pastor meus*, sive pascit me. Quocirca subdit: *In loco pascuæ ibi me collocavit.* Sic David ex pastore ovium factus est a Deo rex hominum. *Pascere*, id est, regere, *Iacob servum suum, et Israel hæreditatem suam*, Psal. 77. 71. Sic Cyrus vocatur pastor, id est, princeps et rex a Deo constitutus. Isaiæ 44. 28. *Qui dico Cyro, Pastor meus es.* Et Ps. 2. 9. *Reges eos in virga ferrea*, hebr. תרעם *tirem*, id est, pasces eos. Et passim alibi Hebraice רעה *raa*, Græcum ποιμαινω, et Latinum *pasco* significat regere, ut videre est Michææ 5. 2. Matth. 2. 6. Actor. 20. 28. Apoc. 2. 7. et c. 12. 5. et c. 19. 15. Sic Homerus Agamemnonem regem Græcorum vocat ποιμενα λαων, id est, pastorem populorum.

Quinam agni, quænam oves. AGNOS MEOS.) Christus quasi primus Ecclesiæ pastor, hic fideles suos nunc *oves*, nunc blandius *agnos* vocat, idque tum propter vitæ novitatem: baptismo enim regenerati facti sunt quasi agni novelli Dei; tum propter agninam innocentiam, quam baptismo adepti sunt; tum propter sequelam Christi, qui a Ioanne Baptista vocatus est *Agnus Dei, qui tollit peccata mundi*, Ioann. 1. Igitur vox *oves* significat Christum esse pastorem Christianorum, vox vero *agnos* significat Christum esse patrem, imo matrem eorumdem, utpote quos per baptismum genuit Deo, et in filios sibi adoptavit. Iidem ergo sunt agni et oves, ait Iansenius. Unde Æthiopicus pro *agnos* habet *oves*, ac το *oves* tertio repetit. Addit Euthym. Theophyl. et Ribera *agnos* vocari, ut nomen ipsum indicat, recens ad fidem conversos, et teneriores in fide, quorum magnus futurus erat numerus incipientibus Apostolis prædicare; atque hi maiori cura indigebant, quoniam maiori labore erant educandi et sustentandi: ideo Dominus dicit bis: *Pasce agnos meos*, ut hac repetitione ostenderet se optare, ut Petrus maximam illorum curam haberet; *oves* autem vocat iam robustiores in fide, quos cur ita vocet diximus cap.

A 10. Rursum per agnos intelligit fideles simplices; per oves magistros, pastores, Episcopos et Apostolos, qui quasi matres sunt fidelium: ita Bellar. l. 1. de Pont. c. 16.

Ex hoc ergo loco patet S. Petrum, et eius successorem Romanum Pontificem, esse caput et principem Ecclesiæ, omnesque fideles, etiam Episcopos, Patriarchas et Apostolos, illi subiici, et ab eo pasci regique debere. Id Primo colligitur ex eo, quod Christus hic solum Petrum interrogat, idque tertio, quasi principem et os Apostolorum, ait S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Insuper tacite hic significat Christus Petrum se plus cæteris Apostolis amare, ac proinde eum dignum esse, qui sibi in amore et cura gregis, id est, Ecclesiæ et fidelium, succedat. Ruit enim potestas, quam non fulcit charitas. Petrus rector totius Ecclesiæ. Probat. I.

Secundo, id patet ex verbo *pasce*, id est *rege*, ut dixi, II.
ac ex voce *agnos* et *oves:* hac enim voce Christus significat omnes fideles Ecclesiæ, sibi quasi primo Pastori subditos, nullum enim excipit. Qui ergo sunt oves Christi, hi B sunt et oves Petri: illi enim eos pascendos et regendos committit hic Christus. Qui vero non sunt oves Petri, uti sunt hæretici, hi quoque non sunt oves Christi. Apostoli ergo cæteri, quia erant oves Christi, idcirco erant pariter oves Petri. Unde Petrus eos dirigere, et sicubi errarent corrigere, dissidia eorum componere, ac per omnia gubernare debebat. Christus enim instituit optimum regimen in Ecclesia; quod est monarchicum; tum ut una esset Ecclesia, tum ad tollenda schismata, uti docet S. Cyprian. l. de Unitate Ecclesiæ: *Primatus*, ait, *Petro datur, ut una Christi Ecclesia, et cathedra una monstretur.* Et S. Hieronym. ep. 57. ad Damasum: *Inter duodecim*, ait, *unus eligitur, ut capite constituto schismatis tollatur occasio.* Audi S. Leonem ser. 3. de Assumptione sua ad Pontificatum: *De toto mundo unus Petrus eligitur, qui universarum gentium vocationi, et omnibus Apostolis, cunctisque Ecclesiæ Patribus præponatur: ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique pastores; omnes tamen proprie rogat Petrus, quos principaliter regit et Chri-* C *stus. Magnum et mirabile, dilectissimi, huic viro consortium potentiæ suæ tribuit divina dignatio, et si quid cum eo commune cæteris voluit esse principibus, nunquam nisi per ipsum dedit, quidquid aliis non negavit.*

Audi pariter S. Bernard. l. 3. de Consid. ad Eugenium Pontificem versus finem: *Habent illi*, id est Episcopi, *sibi assignatos greges singuli singulos, tibi universi crediti sunt: uni unus, nec modo ovium, sed pastorum tu unus omnium pastor. Unde id probem quæris? ex verbo Domini. Cui enim, non dico Episcoporum, sed Apostolorum, sic absolute et indiscrete totæ commissæ sunt oves? Si me amas Petre, pasce oves meas; quas? illius vel illius populos civitatis aut regionis, aut certe regni? Oves meas, inquit: cui non planum non designasse aliquas, sed assignasse omnes: nihil excipitur, ubi distinguitur nihil.* Et Innocent. III. c. *solitæ*, de maiorit. et obedientia, ait: *Nobis autem in beato Petro sunt oves Christi commissæ, dicente Domino: Pasce oves meas; non distinguens inter has oves et alias, ut* D *alienum a suo demonstraret ovili, qui Petrum et successores ipsius magistros non recognosceret et pastores.* Vide dicta Matth. 16. 18. Vide et Bellarm. l. 1. de Pontifice c. 14. 15. et 16. ubi docet Christum hoc præcepto, quod dedit Petro, dicens: *Pasce oves meas*, hoc ipso simul instituisse Pontificatum quasi principatum Ecclesiasticum, illumque tradidisse S. Petro, eiusque successoribus Romanis Pontificibus: ac c. 14. probat hæc verba soli Petro a Christo esse dicta, c. 15. per verbum *pasce* significari regimen et potestatem regendi, c. 16. per oves significari omnes fideles, etiam Apostolos totamque Ecclesiam: quæ omnia negant Calvinus, Lutherus et hæretici.

Ex hoc loco Theologi et Suarez tract. de Indulgentiis, docent Petro, et Pontificibus ei succedentibus a Christo datam esse potestatem dandi Indulgentias, idque probant. Nam sub illo verbo *pasce* includitur omnis actus iurisdictionis, qui ad claudendum vel aperiendum regnum cælorum conferre potest, ut hoc modo donatio sit æqualis Indulgentiæ.

promissioni; sed remissio pœnarum per Indulgentias est unus ex actibus, quibus aperitur regnum cælorum: ergo ille etiam comprehenditur sub universali munere pascendi oves Christi.

Vers. 16. DICIT EI ITERUM: SIMON IOANNIS, DILIGIS ME? AIT ILLI: ETIAM DOMINE, TU SCIS QUIA AMO TE.) Audi Chrysost. *Rursum formidat priora, ne forte æstimans se diligere, si non diligat corripiatur, sicut prius correptus est se existimans fortem, itaque ad ipsum Christum confugit.*

Vers. 17. DICIT EI ITERUM: PASCE AGNOS MEOS.) Sic etiam habet Arabicus. Verum Græcus et Syrus pro *agnos* habent προβατα, id est, *oves*, sed valde verisimile est Nostrum cum Arabic. in Græco legisse προβάτια, inserto *iota*, id est, *oviculas*, quales sunt agni: horum enim præcipue habenda est cura pastori, ideoque illam hic repetendo et geminando Christus inculcat, q. d. ait S. August. *Sit amoris officium pascere Dominicum gregem, sicut fuit timoris indicium negare pastorem.*

Hinc S. Gregor. 1. part. pastor. c. 5. *Qui*, inquit, *virtutibus pollens gregem Dei pascere renuit, pastorem suum convincitur non amare.*

B

DICIT EI TERTIO: SIMON IOANNIS, AMAS ME? CONTRISTATUS EST PETRUS, QUIA DIXIT EI TERTIO, AMAS ME? ET DIXIT EI: DOMINE, TU OMNIA NOSTI: TU SCIS QUIA AMO TE. DIXIT EI: PASCE OVES (Syrus, *oviculas*) MEAS.) Cur Christus ter Petrum interrogat de amore, et ter repetit: *Pasce oves meas?* Resp. Prima causa est, ut Petrus triplicem Christi negationem triplici et constanti singularis amoris eiusdem professione expiet, commutet et adaugeat. Ita Cyrill. Leont. Theophyl. Beda et S. Augustin. tract. 123. quem audi: *Redditur trinæ negationi trina confessio, ne minus amori lingua serviat quam timori, et plus vocis elicuisse videatur mors imminens quam vita præsens. Sit amoris officium pascere Dominicum gregem, si fuit timoris indicium negare pastorem. Qui hoc animo pascunt oves Christi, ut suas velint esse, non Christi, se convincuntur amare, non Christum, vel gloriandi, vel dominandi, vel acquirendi cupiditate, non obediendi et subveniendi, et Deo placendi charitate. Contra hos ergo vigilat toties inculcata vox Christi, quos Apostolus gemit sua quærere, non quæ Iesu Christi. Nam quid est aliud: Si diligis me, pasce oves meas; quam si diceretur: Si me diligis, non te pascere cogita, sed oves meas; sicut meas pasce, non sicut tuas: gloriam meam in eis quære, non tuam; dominium meum, non tuum?* Discant hic Episcopi et Prælati lapsos Sacerdotes, cæterosque secundo et tertio examinare de emendatione, ut securi sint antequam eos officio suo restituant.

C

Secunda est, ut Christus ostenderet quanti oves suas faceret, quamque in die iudicii pastores et Episcopos examinaturus sit de earum cura, ac præsertim de amore. Quocirca S. Bernard. serm. 18. in Cantic. invehitur in eos, qui cum parum habeant charitatis, ambiunt tamen aliis præesse, sicque se et alios perdunt; aut si subditos salvent, seipsos perdunt: *Tu frater*, inquit, *cui firma satis propria salus nondum est, cui charitas adhuc nulla est, aut adeo tenera atque arundinea, ut omni flatui cedat, omni credat spiritui, omni circumferatur vento doctrinæ: tu, inquam, ita in propriis te ipsum sentiens, quanam dementia, quæso, aliena curare, aut ambis, aut acquiescis?*

D

Tertio, ut indicet pastores triplici modo quasi pabulo oves pascere debere, scilicet veritatis verbo, vitæ exemplo, et temporali subsidio, de quo vide S. Gregor. hom. 14. in Evangel. Et S. Bernard. serm. 2. de Resurr. ait ter a Christo repeti *pasce*, ut pastor oves pascat mente, lingua et manu. *Pasce*, inquit, *mente, pasce ore, pasce opere. Pasce animi oratione, verbi exhortatione, exempli exhibitione.* Idem epist. 201. *Pasce*, ait, *verbo, pasce exemplo, pasce sanctarum fructu orationum.* Hinc ille amor et zelus animarum in S. Petro, et consequenter in S. Ioanne, qui in Evangelio et Epistolis suis passim spirat amorem et ignem divinum. Memorabile est exemplum in iuvene illo a S. Ioanne converso, et Episcopo cuidam commendato,

A

sed ab eo neglecto, indeque latronum principe facto, quem S. Ioannes senex ad pœnitentiam et vitam sanctam reduxit. Rem gestam ex Clem. Alexand. fuse describit Euseb. lib. 3. hist. cap. 23. et S. Chrysost. epist. 5. ad Theodorum lapsum.

CONTRISTATUS EST PETRUS.) Quia ex ter iterata interrogatione sibi videbatur Christo de amore suspectus; aut certe timebat ne sibi contingeret quod in passione, et, sicut tum negavit, sic et aliquando non amaret Christum: ita S. Chrysost. Leont. Theophyl. Euthym. Unde Dominus eum mœstum consolatur, dicens Petrum Christi amore et exemplo, quasi verum pastorem pro ovibus crucifigendum: ita iidem.

PASCE OVES MEAS.) Ut meas, ait Glossa, non ut tuas: gloriam meam in eis quære, non tuam; mea lucra, non tua. Audi S. August. *Non ergo nos, sed ipsum amemus, et in pascendis ovibus eius, quæ sunt eius, non nostra quæramus: qui se, non Deum amat, non se amat: qui enim non potest vivere de se, moritur amando se: cum ille diligitur de quo vivitur, non se diligendo magis se diligit, qui propterea non se diligit, ut eum diligat de quo vivit.* Talis pastor erat S. Paulus S. Petri collega, dicens: *Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem*, Roman. 9. 7. Ubi D. Chrysost. *Omni*, inquit, *pelago latior, omni flamma vehementior erat hæc dilectio, ac nulla illam pro dignitate dictabit oratio.* In primis emphaticum est illud: *Ego ipse. Quid est*, inquit Chrysost. *Ego ipse? Qui omnium magister sum effectus: qui officia meritaque infinita coegi, qui coronas infinitas expecto.* Et nonnullis interiectis, optationem anathematis Pauli sic explicat, q. d. *A cælorum regno libens exciderem, et ab illa arcana gloria, maximam omnium existimans consolationem mihi affore, si amplius non audiam conviciis illum affici, cuius amore tantopere ardeo.*

AMEN, AMEN DICO TIBI: CUM ESSES IUNIOR, CINGEBAS TE, ET AMBULABAS UBI VOLEBAS: CUM AUTEM SENUERIS, EXTENDES MANUS TUAS, ET ALIUS TE CINGET (Arabicus et Syrus, *cinget tibi lumbos tuos*) ET DUCET QUO TU NON VIS.) Scilicet per voluntatem naturæ et sensitivam: nam voluntate rationali Petrus summe id appetebat. Sensus est, q. d. Cum senueris, o Petre, Romæ a Nerone crucifigeris, ait S. August. quasi novæ Christianorum sectæ prædicator, et quasi Simonis Magi, qui Neronem suis magicis præstigiis dementabat eversor et occisor. Unde S. Chrysostom. prædicit, inquit, illi martyrium, ostendens quomodo et quantum Christum et oves amare oporteat, scilicet usque ad crucem. Vers. 18. Alius te cinget, quid?

CUM ESSES IUNIOR.) Per hoc ostenditur, ait Chrysost. quod Petrus non erat iuvenis, nec senex, sed vir perfectus. Talem enim decebat esse Pontificem et Apostolorum Principem, ut ætas auctoritatem ei conciliaret, et tamen ad labores Apostolicos apta foret et valida. Additque causam: *In sæcularibus iuvenis quidem utilis, senex inutilis est; at in divinis non ita: sed cum supervenit senectus, tunc virtus clarior: quia vero Petrus semper volebat pericula subire pro Christo, dicit se impleturum eius desiderium, ut quæ iuvenis non est passus, patiatur senex.*

Sensus est, q. d. Cum iunior esses, et viribus corporis magis ad tolerandos labores valeres, ipse te cingebas, id est, liber eras, et pro arbitrio tuo surgebas e lecto cum volebas, et vestiebas te, et ibas quo volebas: cum autem senueris, eo tempore, quo homines otium et requiem quærunt, tu nequaquam quiesces, sed magis laborabis: ligabunt enim te et agent in crucem, ubi manus extendes, id est, crucifigeris.

Minus recte ergo Lyranus τὸ *alius cinget te*, sic explicat, q. d. Alius funibus te alligabit cruci, non clavis affiget. Nam τὸ *cinget* non ad crucem, sed ad lumbos, ut vertunt Arab. et Syrus, ac ad brachia et manus Petri pertinet, q. d. *Alius*, scilicet lictor vel carnifex, fune ligabit tibi lumbos et brachia, ut te quasi reum ducat, trahatque quo non vis, scilicet ad crucem. Porro S. Petrum non

funibus, sed clavis cruci fuisse affixum, diserte docet S. Chrysostomus hom. in principem Apostol. *Gaudeas,* inquit, *Petre, qui ligno crucis fruitus es, et ad magistri similitudinem recta quidem figura, sicut Dominus noster crucifigi noluisti, sed magis inverso capite, veluti e terra ad cælum iter parans. O clavos illos beatos, qui membra illa sanctissima pertransierunt!* Idem docet Prudentius *peristeph.* hymno 12. S. Maximus serm. 1. in Natali Apost. Theod. ser. de Charitate.

Præclare S. August. tr. 123. *Ille,* ait, *negator et amator, præsumendo elatus, negando prostratus, flendo purgatus, confitendo probatus, patiendo coronatus, hunc invenit exitum, ut pro eius nomine perfecta dilectione moreretur, cum quo se moriturum perversa festinatione promiserat: facit eius resurrectione firmatus, quod temere pollicebatur infirmus: iam non metuit vitæ huius interitum, quia resurgente Domino, vitæ alterius præcessit exemplum.*

Vers. 19. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum.) Græce δοξάσει, id est, *glorificaturus esset.* Sic et Syrus, et Arabicus. Petrus ergo moriens in cruce glorificavit Deum, adeoque mors hæc in cruce non fuit ignominiosa, uti censebat Nero et Romani, sed laus, et gloria tam Dei quam Petri. Primo, quia Petrus crucifixus et mortuus est pro veritate fidei: hoc autem gloriosum est: hoc ipso enim factus est Martyr, ac sua morte obsignavit et confirmavit fidem a se prædicatam.

Petro crux fuit gloria. I.

II. Secundo, glorificavit Deum; quia pro Deo, Deique filio Iesu Christo, quem prædicabat, crucifixus est; quid autem gloriosius, quam mori pro Deo?

III. Tertio, quia in morte crucis similis fuit Christo crucifixo, ut, cui similis fuerat in vita et pontificatu, similis quoque esset in cruce et morte; nam *gloria magna est sequi Dominum,* ait Eccl. 23. 38. Ita Chrysost. non dixit *moriturus,* inquit, sed *clarificaturus,* quia pati pro Christo honor est et gloria. Hinc martyrium crucis nobilius est cæteris martyriis, unde et a multis crucifixis fuit exoptatum. Christus enim crucem in ea moriens nobilitavit; ideoque S. Andreas frater S. Petri, adeo ambiebat crucem, ac moriens in ea exultabat et iubilabat. Hac de causa ipse S. Petrus noluit crucifigi eo modo quo Christus, ne Christo in gloria crucis æquaretur; sed inverso modo, scilicet capite deorsum, et pedibus in altum sublatis, uti docet S. August. serm. 28. de Sanctis. Et S. Maxim. ser. 1. de Natali Apost. *Hic est,* ait, *Petrus, qui cum ad crucem tamquam Christi discipulus duceretur, verso se poscens corpore crucifigi, passionem non timuit, sed æqualitatem crucis Dominicæ declinavit, ut ostenderet universis admirandæ se humilitatis virtutem, novique mysterii disciplinam et inter tormenta servasse.* Theodor. aliam quoque affert causam, sic dicens: *Cum ad mortem crucis a Nerone damnatus esset, rogavit carnifices ne similiter atque Dominus trabi figeretur, sed contrario modo; veritus (quod est verisimile) ne eadem passio eumdem sibi ab insipientibus honorem conciliaret: ideo rogavit ut manus inferius, superius autem pedes affigerentur:* ita quoque Theodor. orat. de charitate.

IV. Quarto, quia Petrus in cruce moriens pro Christo magnam ab eo gloriam consecutus est, tum in cælo, tum in terra, qua glorificavit Deum, tamquam huius gloriæ suæ fontem et auctorem. Hinc fideles toto orbe, quin et reges et principes Romam confluunt, ut locum crucis et sepulturæ B. Petri, eiusque basilicam in Vaticano, quæ orbis est miraculum, visitent et venerentur: ita S. Augustin. serm. 28. de Sanctis: *Nunc,* inquit, *ad memoriam piscatoris flectuntur genua Imperatoris: ibi radiant gemmæ diadematis, ubi fulgent beneficia piscatoris.* Et alibi scribens ad Madaurenses: *Videtis et Imperii nobilissimi eminentissimum culmen, ad sepulcrum piscatoris Petri submisso diademate supplicare.* Et Chrysost. homil. *quod Christus sit Deus: Relictis omnibus,* inquit, *ad sepulcra piscatoris et pellionis currunt et reges, et præsides, et milites. Et Constantinopoli reges nostri magnam gratiam putant, si non prope Apostolos, sed si vel extra eorum vestibula corpora sua sepeliantur, fiantque piscatorum ostiarii reges.* Idem

A Chrys. in Psal. 48. *Quot reges urbes everterunt, portus extruxerunt, et nominibus suis inscriptis decesserunt; nec tamen eis quidquam profuit, sed silentio et oblivioni mandati sunt? Piscator autem Petrus, qui nihil fecit eorum, quoniam virtutem est prosecutus, et civitatem maxime regiam occupavit, etiam post mortem resplendet sole clarius.* Horum sepulcris urbem esse munitam alibi idem tradit, cum ait: *Hoc corpus plebem hanc munit, quod quavis turri, innumerisque mœnibus, ac vallis est tutius; et cum ipso corpus etiam beati Petri,* etc. Vide eumdem Chrysost. hom. 32. in epist. ad Romanos. Merito ergo Prudentius loco iam citato, de morte S. Petri in cruce loquens ait: *Vide superba morte laureatum.* Superba ergo est mors crucis, in qua pie superbiat Christianus, iuxta illud Isaiæ 60. 15. *Ponam te in superbiam sæculorum.* Et cap. 61. 6. *Fortitudinem gentium comedetis, et in gloria eorum superbietis.*

Moraliter hic disce, cum S. Petro et Paulo gloriari in cruce Domini nostri Iesu Christi, tibique gratulari, cum

B Christus te eius participem facit, ac particulam aliquam crucis suæ tibi immittit, sive per morbum, sive per persecutionem, sive per vilipensionem, sive per aliam afflictionem. Nulla enim re magis glorificatur Deus, quam martyrio et cruce, si patienter et hilariter toleretur. Crux ergo Christi et Christiani est decus et gloria, non dedecus et ignominia.

Et cum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me.) Nota cum Cyrillo, Chrysost. Toleto, Iansen. Maldonat. Ribera et aliis, Christum hic facto significare Petro idipsum, quod verbo dixerat. Igitur ipse surgens et abiens e convivii loco, invitat Petrum, ut se præeuntem pedibus eundo sequatur, idque ut significet eum se secuturum ut legitimum Vicarium, in his quæ iam ei prædixerat, scilicet in cura ovium pastorali, et in supplicio crucis. Ait ergo: *Sequere me.* Primo, q. d. *Sequere me,* uti eundo, sic et mihi succedendo in regimine Ecclesiæ: succede ergo mihi ut pastor et rector totius Ecclesiæ meæ.

C Secundo, *Sequere me,* ut, sicut ego præcessi ad crucem, sic tu me ad eamdem subsequaris. Nec tibi dura videatur crux pro me subeunda, quia ego primus illam pro te subivi, et ad eam tibi cæterisque fidelibus prævi, et viam complanavi. Decet enim ut me, sicut in vita et officio pastorali, sic et in morte cruceque sequaris, ut pro ovibus vitam ponas, ac cæteris fidelibus sis dux ad crucem et martyrium. Unde Glossa: *Si pastor,* ait, *immolatus est ut ovis, qui de ovibus fiunt pastores, non metuant immolari.* Hinc Petro Romæ a Nerone in carcere Mamertino incluso, cum Christiani ei fugam suaderent, et precibus suis illum ad eam pene cogerent; ille, ut eis satisfaceret, fugit; sed extra portam, quæ nunc S. Sebastiani dicitur, occurrit illi Christus, qui rogatus a Petro: *Domine quo vadis?* respondit: *Venio Romam iterum crucifigi.* Intellexit Petrus Christum non in suo, sed in Petri Vicarii sui corpore velle crucifigi. Protinus ergo ad carcerem rediit, et paulo post crucem subiit. Locus hic occursus et colloquii Christi, cum Petro etiamnum hodie iuxta Romam

D extat, et sacello decoratus religiose visitur, vulgoque vocatur: *Domine quo vadis?* ita ex S. Ambrosio, S. Gregor. Hegesippo et aliis Baron. tom. 1. anno Christi 69. c. 6.

Tertio, *Sequere me* in cura pastorali, et modo pascendi regendique fideles, ut eos pascas tam verbo quam exemplo, ac præsertim eximia charitate, sicut ego eos pavi, atque per omnia meæ doctrinæ et vitæ vestigia sequaris. Mea enim vita est idea et exemplar perfecti pastoris, quam proinde te, tuosque successores semper præ oculis habere et imitari volo.

Audi Theophyl. In hoc quod ait, *Sequere me,* cunctorum fidelium Prælatum eum instituit, simul et vult ut se sequatur in cunctis verbis et operibus. Denique ostendit affectionem ad ipsum: qui enim nobis astrictiores sunt, hos nos sequi volumus.

Præclare S. Irenæus l. 4. c. 28. *Sequi Salvatorem,* ait, *est participare salutem, et sequi lumen est participare lumen: qui autem in lumine sunt, non ipsi lumen illumi-*

nant, sed illuminantur et illustrantur ab eo.

Vers. 20. et 21. CONVERSUS PETRUS VIDIT ILLUM DISCIPULUM, QUEM DILIGEBAT IESUS, SEQUENTEM, QUI ET RECUBUIT IN CŒNA SUPER PECTUS EIUS, ET DIXIT: DOMINE QUIS EST QUI TRADET TE? HUNC ERGO CUM VIDISSET PETRUS, DIXIT IESU: DOMINE, HIC AUTEM QUID?) Petrus obediens Christo incipiebat ipsum sequi; mox sequebatur et Ioannes, cæterique eius socii. Petrus ergo sollicitus de Ioanne et sociis, conversus retrospexit, viditque eos sequentes; ac, cæteris omissis, rogat Christum quid de Ioanne sit futurum; an videlicet Ioannes simili modo Christum sit secuturus sicut ipse, et in cruce moriturus? Rogavit hoc Petrus, tum quia Ioannem præ cæteris amabat; tum quia sciebat ipsum a Christo præ aliis diligi, ideoque in pectore eius recubuisse. Mirabatur ergo quod Christus Ioannem a se adeo dilectum hic prætermitteret: unde eum illi revocat in memoriam, q. d. Quid fiet de Ioanne tibi adeo dilecto? Sane sicut illum in cœna mihi prætulisti; ita nunc in officio pastorali eum mihi iure præferre poteras, meque illi quasi pastori subiicere; sed quoniam aliter tibi visum est, saltem scire velim quæ illius futura sit sors et mors. Tum denique quia Petrus hic Ioanui reddit vicem in rogando: sicut enim Ioannes in cœna urgente Petro rogaverat Iesum, quis eum traditurus esset: sic hic vicissim Petrus rogat Iesum de Ioanne, cogitans Ioannem desiderare scire quid de se futurum foret, nec tamen audere id a Christo petere. Audi Chrysost. *Quia magna ei prædixerat Dominus, et orbem terrarum commiserat, et martyrium prænuntiaverat, et amorem testatus est ampliorem, volens et Ioannem communicatorem accipere, dixit: Hic autem quid? q. d. Nonne eadem nobiscum veniet via? valde enim Ioannem amabat Petrus, eumque putans velle interrogare de se ipso, nec audere, pro eo suscepit interrogationem.*

Hinc discant Prælati non sequi suos affectus, nec indulgere amori, sed sequi in omnibus rationem, ut eos pastores constituant, non qui sibi sunt chariores, sed qui ad illud officium sunt aptiores: sicut Christus hic non Ioannem, licet sibi cognatum prædilectum, sed Petrum, constituit suum vicarium, successorem, et Pontificem Ecclesiæ.

Vers. 22. Triplex hic lectio. DICIT EI IESUS: SIC EUM VOLO MANERE DONEC VENIAM, QUID AD TE?) Est hic triplex lectio. Prima Græcorum, indeque Syri, Arabici et Æthiopici: *Si eum volo manere.* Secunda, S. Hieronym. lib. 2. contra Iovin. et aliorum, *si sic.* Tertia, Latinorum, præsertim Romanorum: *Sic eum volo manere,* itaque legunt S. August. Beda, Rupertus, Glossa, S. Thomas, Lyran. Ribera et alii. Tertiam hanc lectionem multis statuere conatur Georgius Trapezuntius, licet Græcus, lib. ad Papam hac de re edito; quamvis eum refellat Bessarion Cardinalis, qui primam statuit. Primæ enim favet, quod facile Latinum *si* verti potuerit in *sic,* addita littera *c;* Græcum autem ἐαν, id est, *si,* difficile verti potuerit in οὑτως, id est, *sic.* Rursum, quod prima planum exhibeat sensum, q. d. Si velim Ioannem manere in vita, nec crucifigi, uti te volo, quid ad te, tu me sequere, et Ioannis curam mihi relinque. Vult enim Christus reprimere dumtaxat curiositatem Petri, ut sibi soli intentus non curet de Ioanne, eiusque curam sibi permittat: ita S. Cyrillus, Toletus, Maldon. Franc. Lucas et alii.

Tertiæ vero lectioni favet Primo, quod Romana editio iussu Pontificis correcta eam sequatur, uti et pleriquc codices et interpretes Latini. Secundo quod iuxta eam Christus magis satisfaciat interrogationi Petri. Tertio, quod ex ea discipuli facilius conceperint opinionem de Ioanne, quod non esset moriturus. Quarto, quod Trapezuntius Græce apprime peritus, ostendit Græcam vocem ἐαν, ut et Latinam *si,* hanc habere vim, ut indicativo verbo coniuncta affirmative capiatur: cum subiunctivo vero, suspensive dubitativeque. Aliud enim est dicere: Si amo te, non detraho tibi; aliud vero, Si te amarem, non tibi detraherem. Nam in prima propositione amor affirmatur, in secunda non affirmatur, sed cum dubitatione ponitur. Probat hoc ex Prisciano, natione etiam Græco, in libro de

A Constitutione. Cum igitur Evangelista verbum indicativi ponat, affirmat. Propterea, inquit Trapezuntius, Patres non *si,* sed *sic* interpretati sunt: ne scilicet particula *si* Latinæ Græcæque linguæ sciolos propter duplicem potestatem turbaret. Latinum ergo *si* hic et alibi est affirmantis, non dubitantis. Unde Virgil. 6. Æneidos: *Si te fata vocant,* ait, id est, cum te fata vocent. Et lib. eodem.

Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus.

Affirmat enim potuisse. Cicero orat. 1. in Catilinam: *Si illustrantur, si erumpunt omnia,* id est, quia illustrantur et erumpunt omnia tua machinamenta, o Catilina, muta mentem, resipisce, et consule tibi ac Reipub.

Nota. Ex τῳ *sic eum volo manere donec veniam,* multi censuerunt S. Ioannem non esse mortuum, sed venturum cum Elia et Enoch, ut certet contra Antichristum. Id enim asserere videtur angelus Apoc. 10. 11. dicens Ioanni: *Oportet te iterum prophetare Gentibus.* Ita censuit S. Hippol. tract. de Consummatione sæculi, Dorotheus et Metaphrastes in Vita S. Ioannis, Damascenus orat. de Trans-
B figurat. idque confirmat ex illo Lucæ 9. 27. *Sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei.* Sic et S. Ambros. idem intelligit lib. 7. in Lucam in principio, ac Georgius Trapezuntius tract. in τὸ *sic eum volo manere,* Catharinus in cap. 2. Gen. Huc quoque inclinant Theophyl. Salmeron et Barradius hic, et Euthym. in Matth. cap. 43.

Alii vero, quos refert et refellit hic S. August. tract. 124. opinantur S. Ioannem intra sepulcrum vivere, eo quod sepulcri eius terra dicatur continuo ebullire, putentque id fieri S. Ioannis respiratione et anhelitu.

Ex adverso Theophyl. vult S. Ioannem occisum a Traiano Imper. idque probat illo Matth. 20. v. 23. *Calicem meum bibetis.*

Verum dico: Longe verius est, et mihi certum, S. Ioannem naturali morte esse defunctum. Id enim passim tradunt Patres, ut Irenæus, Tertull. Euseb. S. Hieron. S. August. S. Chrysost. S. Ambros. Beda et alii, ex qui- S. Ioannes est mortuus.
C bus Baronius docet S. Ioannem obiisse anno Christi 101. Clementis Pont. 9. Traiani Imper. 2. ætatis suæ 93. a passione Christi 68. Obiisse, inquam, Ephesi, et iuxta eam urbem esse sepultum, Onesimo S. Pauli discipulo in episcopatu Ephesino illi succedente. Idipsum confirmat Ecclesiæ traditio, quæ celebrat festum S. Ioannis tamquam vita functi, ac iam beati, et cum Christo regnantis in cælo. Hoc enim nulli nisi post mortem contingit.

Porro modum, quo mortuus est Ioannes, describit Gregor. Turonensis lib. 1. Hist. Franc. cap. 26. *Ioannes,* inquit, *Evangelista senex et plenus dierum se deposuit in sepulcro.* Et lib. 1. de Gloria Martyrum cap. 20. *Ioannes vivus descendens in tumulum, operiri se humo præcepit. Cuius nunc sepulcrum manna in modum farinæ hodieque eructat, ex quo beatæ reliquiæ per universum delatæ mundum salutem morbidis præstant.* Petr. Damiani vero serm. 2. de S. Ioanne Apostolos: *Iam vero,* ait, *illa beatæ migrationis eius novitas mirabilis quem non moveat? quis felicissimæ consummationis gloriam non obstupescat?* Quomodo?
D *Quia enim mirabiliter vixit, mirabiliter obiit; et quia non communem cum hominibus vitam duxit, non communi hominum morte transivit. Nam ut historiæ continent, quadratam in Ecclesia foveam fieri iussit, moxque in eam descendens, extensis manibus, post prolixa fusæ orationis verba migravit.* Subiungit deinde novum miraculum. *Mox autem tanta super eum lux cælitus est immissa, ut nullus eam ferret aspectus. Postmodum vero inventa est fovea, nihil aliud in se continens nisi manna, quod videlicet, sicut dicitur, usque hodie scaturire non desinit. Sic nimirum, sic dilectum auctori vitæ discipulum transire de sæculo dignum fuit, ut tam fieret a dolore mortis extraneus, quam a corruptione carnis fuerat alienus.*

Addit Nicephor. lib. 2. c. 42. corpus S. Ioannis, uti et B. Virginis, post sepulturam non fuisse inventum; quare resurrexisse, rursumque animatum et gloria donatum a Christo cælis fuisse illatum. Cuius sententiæ meminit quo-

que S. Ambros. serm. 20. in Psal. 118. et S. Hieron. (vel A quisquis est auctor.) serm. de Assumptione, nec eam reiiciunt. Ioannem resurrexisse, pie quoque opinatur D. Th. hic, et B. Petrus Damian. serm. 2. de Ioanne Apostolo. Causam dat Damianus: *Pium, ait, est arbitrari, ut, sicut de beata genitrice Dei creditur, ita etiam beatus Ioannes iam resurrexisse probabiliter asseratur: quatenus sicut in virginea fuerunt integritate participes, ita nihilominus in anticipata resurrectione merito videantur æquales; nec sit in resurrectione diversitas, quibus tanta fuerat unanimitas conversationis in vita. Si enim beatissimi virgines isti, videlicet Ioannes et Maria, nullatenus surrexissent, cur in eorum tumulis sepulta cadavera non iacerent, cum scilicet beatorum Petri, et Pauli, cæterorumque Apostolorum ac Martyrum corpora suis quæque noscantur mausoleis tumulata.*

Idem opinantur Dionys. Carthus. Hugo de S. Victore, Albertus Magnus, Lud. Gran. serm. 3. de S. Ioanne et multi recentiores; licet hæc opinio nec in Script. nec in veterum traditione certum habeat fundamentum; imo et B obstat quod in Concilio Ephesino iubentur coli reliquiæ Martyrum, ac præcipue S. Ioannis. Et Cælestinus Pontifex in epist. ad Concilium Ephesinum: *Ante omnia, ait, vos præcipue considerare, iterum atque iterum recolere decet, quibus Ioannes Apostolus prædicavit; cuius reliquias præsentes honoratis.* Idem fere habetur in Synodo VII. generali act. 5. sub finem. Si S. Ioannis reliquiæ sunt Ephesi, ergo ipse necdum resurrexit; nisi quis dicat reliquias ibi, non corporis, sed vestium, librorum, et similium utensilium, quibus usus est Ioannes, intelligi: aut certe capillorum, barbæ, vel sanguinis in phlebotomia emissi. Unde iam reliquias aliquas corporis S. Ioannis non est reperire. Vide Baronium et Suarez 3. p. q. 59. art. 6. disp. 55. sect. 3.

S. Ioannes quomodo est Martyr. Dices: Quomodo igitur S. Ioannes a Patribus et ab Ecclesia vocatur Martyr, si naturali morte est defunctus? Resp. cum S. Hieron. in cap. 20. Matth. S. Ioannem esse Martyrem, quia ipse in ferventis olei doleum missus est C Romæ ante portam Latinam, a Domitiano Imper. propter prædicationem Christi, ut docet Tertull. cap. 36. de Præscript. et antiquissima Ecclesiæ Romanæ traditio confirmat, ubi in huius rei memoriam Ecclesia eodem loco erecta visitur: quin et res gesta quotannis ab Ecclesia recolitur 6. Maii. Licet enim tunc S. Ioannes non sit mortuus, sed illæsus exierit; tamen quia ipse voluntarie se morti tam acerbæ pro Christo obtulit, et quia oleum illud bulliens sufficiens erat causa ad mortem illi inferendam; imo illam naturaliter et necessario illi intulisset, nisi miraculose a Deo S. Ioannem illæsum conservante, vimque bullientis olei inhibente, fuisset impedita: hinc Ioannes iure suo Martyr est, et Martyr nuncupatur.

Porro hic locus (uti et ille Lucæ 9. 27. et alter Apocal. 10. 11. uti ibidem ostendi) contrariæ sententiæ non patrocinatur. Sensus enim est primo, q. d. Ego te, o Petre, volo me sequi per crucem, Ioannem autem volo manere *sic*, id est, sine cruce et morte violenta, *donec veniam*, ut D scilicet eum naturali morte defunctum ad me in cælum assumam: ita S. Aug. Beda, S. Thom. Rupert. et Maldon.

Sic eum volo manere, quid significet.

Secundo, q. d. Volo Ioannem in vita permanere, donec veniam ad publicum Hierosolymæ et Iudææ, quæ me occidit, excidium. Veniam enim per Titum et Romanos ulturus meam, id est Messiæ, cædem, communi totius gentis Iudaicæ clade et strage. S. Petrus enim et cæteri Apostoli occisi sunt ante excidium Hierosolymæ, solus vero Ioannes illi fuit superstes: adeoque duo hi fratres Iacobus et Ioannes, initium et finem dederunt martyrio Apostolorum: inter eos enim primus occubuit Iacobus, ultimus Ioannes: ita Theophyl. Toletus, Ribera, Suarez et alii. Addunt nonnulli apud Theophyl. Ioannem in Iudæa mansisse usque ad eius excidium, idque hic a Christo significari: ita D. Thom. et Ribera, q. d. Volo Ioannem manere in Iudæa usque ad eius excidium, et tunc eum educam ad prædicandum in Asia.

Voluit Christus Ioannem tamdiu manere superstitem, quatuor de causis. Prima est, ut Ioannes esset basis et columna Ecclesiæ contra hæreticos iam subnascentes, omnibusque testaretur dicta et gesta Christi ab Evangelistis, æque ac a se hic conscripta, esse verissima, imo se illa oculis suis vidisse, et auribus audivisse. Secunda, ut hæc longævitas esset ei loco martyrii: valde enim Ioannes desiderabat mori, ut frueretur Christo, dicens: *Veni Domine Iesu*, Apoc. 22. Tertia, ut imminente excidio Iudææ moneret Christianos ex ea egredi, ut eos egressos esse testatur Euseb. l. 3 Hist. c. 4. Quarta, ut omnibus testaretur excidium Iudææ inferri ob occisum ab ea Christum, idque a Christo esse prædictum, Matth. 23. v. 37. atque hac ratione fideles in Christi fide firmaret, infideles autem Iudæos ad eam converteret.

Denique sive legas *si*, sive *sic*, idem erit sensus, si dicas τὸ *si* subintelligi. Unde nonnulli legunt *si sic*, ut Christus loquatur per concessionem, q. d. *Si eum volo manere*, hoc est, concedo, vel esto ut velim Ioannem sic manere, sive, si sic eum volo manere, quid ad te? Videtur enim Christus tantum retundere velle curiositatem Petri, uti superius ex Cyrillo et Chrysostom. dixi. Et hoc modo omnium trium lectionum idem erit sensus et consensus.

Porro, S. Cæsarius frater S. Gregorii Nazianzeni dial. 5. sic nove exponit: *Sic eum volo manere*, id est, inquit, volo Ioannem manere apud mare Tiberiadis, in quo paulo ante cum Petro piscatus fuerat 153. pisces: ad illud enim stabant piscantes: te vero, o Petre, volo a mari recedere, et me sequi. Hoc nimis litterale et grammaticum, ideoque frigidum videtur, nisi aliquem e sensibus iam datis adiungas, quasi significatum rei significanti. Unde addunt aliqui apud Theophyl. *donec veniam*, id est, dum hunc volens dirigam ad prædicandum: te namque, o Petre, nunc dirigo ad orbis Pontificatum.

Anagog. repræsentatur hic in Ioanne vita contemplativa et beata, et in cælis triumphans, in Petro vero activa, laboriosa, et in terra militans. Audi S. August. tract. 124. *Cur Ioannem plus dilexit Dominus, cum Dominum plus dilexerit Petrus? quantum intelligo, melior est, qui plus diligit Christum; felicior quem plus diligit Christus. Puto ergo duas vitas hic significatas, unam quæ in fide est, per Apostolum Petrum, propter apostolatus sui primatum; itaque ei dicitur: Sequere me, per imitationem scilicet perferendi temporalia mala. Alteram vero, quæ in spe per Ioannem, de quo dicitur: Sic eum volo manere donec veniam, scilicet sempiterna bona redditurus, q. d. Perfecta me sequatur actio, informata meæ passionis exemplo; inchoata vero contemplatio maneat, id est, expectet perficienda cum venero. In activa vita quanto magis Christum diligimus, tanto facilius liberamur a malo; at ipse nos minus diligit quales sumus, et ideo liberat ne semper tales simus, illic nos amplius diligit, ubi quod ei displiceat, et quod a nobis auferat, non habebimus. Amet eum Petrus, ut ab ista mortalitate liberemur; ametur Ioannes, ut in illa immortalitate servemur. Minus Ioannes diligit, quia manet, id est expectat, necdum habens illum amorem, qui tunc multo amplior erit. Hoc ergo significatum est per Petrum plus amantem, sed minus amatum: minus enim nos amat Christus miseros quam beatos. Minus vero veritatis contemplationem, qualis tunc futura est, amamus, quia nondum novimus nec habemus.*

S. Ioannes vitam contemplativam: S. Petrus vero activam refert.

Brevius utrumque complectitur Glossa, dum ait: *Quod magis diligat, est manifesta misericordia, sed occulta iustitia: commendantur hic duæ Ecclesiæ vitæ; ad procellosæ gubernaculum dantur claves, ad liganda et solvenda peccata; propter illam quietam requiem super pectus Iesu discumbitur, unde veritas bibitur, et quod virgo est Ioannes, convenit futuræ vitæ, ubi nec nubent, nec nubentur.*

Tropologice repræsentatur hic virginitatis et virginum incorruptio, integritas et immortalitas, ut semper in eodem statu vivi vegetique manere videantur, uti S. Ioannes diutissime mansit. Unde Sapiens c. 4. 1. exclamat: *O*

Virginitatis immortalitas.

quam pulchra est casta generatio cum claritate! immortalis est enim memoria illius, etc. *et in perpetuum coronata triumphat.* Rationem dat c. 6. dicens: *Incorruptio facit esse proximum Deo.* Vide ibi dicta. Quia enim casti imitantur castitatem et puritatem Dei, hinc Deo assimilantur, ideoque ab eo diliguntur, hauriuntque miram sapientiam, sanctitatem et sanitatem longævam hic, in cælis vero æternam, ut hausit S. Ioannes. Hac de causa B. Petrus Damiani ser. de Excellentia S. Ioannis, eum nuncupat *organum divinorum mysteriorum, iubar cæli, aquilam cælestem*, etc.

Vers. 23. Rumor inter discipulos de Ioanne non moriturо.

EXIIT ERGO SERMO ISTE INTER FRATRES, QUIA DISCIPULUS ILLE NON MORITUR.) q. d. Inde rumor sparsus fuit inter Apostolos et discipulos, quod Ioannes non esset moriturus, sed in vita mansurus, donec veniret Christus ad diem iudicii, ac tunc eum vivum secum duceret in cælum. Nec mirum: nam, ut paulo ante dixi, multi e Patribus idem opinati sunt.

ET NON DIXIT EI IESUS: NON MORITUR; SED: SIC EUM VOLO MANERE DONEC VENIAM, QUID AD TE? Est correctio: corrigit enim Ioannes falsam suspicionem discipulorum de se, quod non esset moriturus. Unde colligitur alium fuisse sensum verborum Christi, ac Ioannem vere esse mortuum, uti ostendi v. 22.

Vers. 24.

HIC EST DISCIPULUS ILLE QUI TESTIMONIUM PERHIBET DE HIS, ET SCRIPSIT HÆC: (puta Ioannes, qui de se modestiæ causa loqui solet in tertia persona) ET SCIMUS QUIA (quod) VERUM EST TESTIMONIUM EIUS.) q. d. Non mei unius hoc est testimonium; sed ego et omnes, qui cum Christo versati sumus, aut eorum auditores et discipuli fuimus, scimus illum discipulum vera testari et scribere: ita Euthym. Tolet. Ribera, Maldon. Pauci enim tunc erant superstites ex iis qui cum Christo versati fuerant, sed multi ab iis idipsum audierant. Scripsit enim Evangelium hoc Ioannes contra Cherintum, Menandrum, Ebionem, aliosque hæreticos iam tum suborientes, qui negabant Christum esse Deum, ideoque detrahebant eius prædicationi et Evangelio, quasi falso et ficto. Unde refert S. Iren. lib. 3. cap. 5. et S. Epiphan. hæres. 30. S. Ioannem ductu Spiritus sancti ivisse ad balneum, rogasseque quis in eo lavaretur, ac audito Ebionem in eo versari, flevisse, et sociis dixisse: *Festinate, fratres, egrediamur hinc, ne cadat balneum, et pereamus cum Ebione, qui intus est in balneo, propter ipsius impietatem.*

Dictum S. Ioannis de Ebione hæretico.

Vers. 25.

SUNT AUTEM ET ALIA MULTA QUÆ FECIT IESUS: QUÆ SI SCRIBANTUR PER SINGULA, NEC IPSUM ARBITROR MUNDUM CAPERE POSSE EOS, QUI SCRIBENDI SUNT, (id est qui scribendi forent) LIBROS.) Syrus, *quæ si sigillatim scriberentur, ne ipse mundus quidem, ut puto, sufficeret iis qui scriberentur libris;* Arabicus, *mundus non caperet ea in scriptis libris.* Primo, S. August. tract. 124. Beda, Rupert. S. Thomas, Lyran. et alii τὸ *nec mundum capere posse libros,* exponunt non de spatio locorum, sed de capacitate legentium, q. d. Totus mundus non caperet, id est non intelligeret, non penetraret mysteria doctrinæ et vitæ Christi, quia sunt profunda et divina. Sed hoc modo ne unam quidem Christi sententiam de mysterio SS. Trinitatis, Incarnationis, Eucharistiæ, etc. capere, id est penetrare, quis potest.

Secundo, S. Hieron. in c. 21. Matth. Nicephor. l. 1. histor. c. 24. et Ribera hic, τὸ *capere* interpretantur per fidem, hoc est credere, q. d. Si tot tamque inaudita et stupenda miracula Christi narrarentur, homines mundani non possent ferre; sed putarent aut magicis artibus delusos esse oculos hominum, aut somnia esse aut fabulas, nec posse ab ullo tot et tanta fieri: ideo Evangelistæ de maxime mirabilibus pauca dicunt. Sed obstat quod mundus incredulus ne unum quidem signum Christi credit: fideles autem omnia credidissent. Adde, dici *libros*, non *signa.*

Hyperbole S. Ioannis de libris

Tertio ergo et genuine, est hyperbole, q. d. Si singula Christi acta dictaque scriberentur, tam multa et magna scribenda forent, ut mundus libris impleretur, ut plurimi

A et quasi innumerabiles libri scriberentur. Sic vulgo dicimus: In bibliotheca innumeri, id est plurimi, sunt libri: et, Totus mundus hoc dicit, id est plurimi hoc dicunt: *Ecce totus mundus post ipsum abiit,* Ioan. 12. 19. hoc est, plurimi sequuntur Iesum: ita Cyrillus, August. Chrysost. Leont. Beda, Theophyl. Euthym. Caiet. Iansen. Toletus et alii. Hinc patet Evangelistas plurima dicta factaque Christi omisisse, et pauca tantum scripsisse, ut ex illis Christum Deum et hominem agnosceremus, et quasi ex ungue leonem æstimaremus.

Scribendis de Christo.

Dices: Nimis magna videtur esse hæc hyperbole: nam totus mundus innumeras librorum myriades caperet. Resp. non esse nimis magnam, imo æquo esse minorem, si cum rerum scribendarum magnitudine, præstantia et maiestate comparetur. Pro quo Nota, in Christo duas fuisse naturas, divinam et humanam, indeque duplices, imo triplices actiones; scilicet Primo, divinas, ut sunt omnia cognoscere et comprehendere, amare Patrem infinito amore, spirare Spiritum sanctum, etc. de quibus si pro dignitate scribendum foret, infiniti scribendi essent libri, quos mundus non caperet: quotquot enim ab hominibus scriberentur, nunquam æquarent, multo minus exhaurirent vel unam Christi actionem, utpote divinam, et per omnia infinitam. Sic Christus unico verbo et conceptu mentis suæ omnia cognoscit, comprehendit, dicit et loquitur; et tamen unicum hoc verbum tam fœcundum est et sublime, tamque multa continet, ut omnes angeli et homines infinitis verbis et libris illud adæquare, pleneque exprimere nequeant. Imo angelus unus Seraphinus plus cognoscit, dicit et facit uno actu, quam infimi angeli et homines plurimis actibus: multo magis idipsum facit Christus, qui longe omnes Seraphinos superat. Secundæ actiones Christi fuere humanæ, ut sunt loqui, fabricare, comedere, ambulare, etc. hæ si nude considerentur, paucis libris scribi possent; sed si considerentur ut fiebant a Christo, ac dirigebantur ab interno spiritu prudentiæ, charitatis, aliarumque virtutum, nullo hominis calamo digne describi possent: quia nullus scribendo valet assequi, et ex æquo exprimere spiritum et virtutes Christi: Christus enim faciebat omnia sua tam integre, tam heroice, tam angelice, cum omnibus suis circumstantiis, ut nulli scriptores ea pro dignitate scribere, et oculis subiicere possent. Singulæ enim actiones Christi plurimas in se continebant virtutes, excellentias, perfectiones, ideoque nostris perpluribus adæquari nequeunt, sicut præstantiam adamantis nulla lapidum congeries et copia adæquare valet. Tertiæ actiones Christi fuere mistæ, id est partim humanæ, partim divinæ, quæ idcirco a S. Dionysio theandricæ, id est Deiviriles, appellantur, uti sunt prædicare Evangelium, suscitare mortuos, facere miracula, instituere Eucharistiam, cæteraque Sacramenta, etc. quæ Christus faciebat ut homo, sed directus a deitate sibi hypostatice unita. Hæ actiones multo minus pro dignitate ab omnibus mundi scriptoribus, qui sunt, fuerunt et erunt, explicari et repræsentari queunt, quia sunt actiones immediate manantes a Deo, ideoque divinam in se continentes vim et excellentiam, quæ omne hominum ingenium, omnem scriptorum calamum manumque longe superant, et transcendunt, iuxta illud Iob 11. 7. *Forsitan vestigia Dei comprehendes, et usque ad perfectum Omnipotentem reperies? excelsior cælo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? longior terra mensura eius, et latior mari.* Denique veritas huius hyperboles patet ex eventu et experientia. Videmus enim de vita et gestis Christi quotannis fieri tot conciones, lectiones, sermones; tot scribi libros, tot commentaria, ut eos numerare sit impossibile; adeoque si mundus duraret in æternum, idem quotannis semper fieret, quæ omnia si in unum colligas, mundus ea non caperet. Unde S. Leo serm. 9. de Nativ. *Excedit,* inquit, *humani eloquii facultatem divini operis magnitudo; et inde oritur difficultas fandi, unde adest ratio non tacendi,* etc. *Et ideo nunquam materia deficit laudis, quia nunquam sufficit copia laudatoris.*

Triplices Christi actiones: divinæ.

Humanæ.

Mistæ.

Tropolog. hinc a Christo disce illud: *Annos virtutibus imple*, ut scilicet multa magnaque et heroica virtutum opera assidue edas, easque de virtute in virtutem, donec videas Deum deorum in Sion. Christus enim tribus annis et tribus mensibus quibus prædicavit, tot tantaque dixit et fecit, ut nullis libris pro dignitate conscribi possint. Dic ergo tibi illud Zeuxis pictoris eximii: *Pingo æternitati, vivo æternitati*. Pingo vitæ sanctæ imaginem, imo ideam, quam in cælo Deo et angelis ostendaut, ut iugiter eorum oculos feriat, ut Beati per omnem æternitatem illam mirentur et celebrent. Imitare ergo Christum, sequere orthodoxam eius fidem et vitam. Veritas cana est, fides prisca est, quam Christus Petro, Petrus suis successoribus Pontificibus et Ecclesiæ Romanæ quasi depositum inviolate servandum tradidit. Fuge ergo omnem fidem novam et novitiam, quam Novatores a se confictam obtrudunt: fides enim nova infida est, fallax et mendax est: non fides, sed perfidia est.

Romanæ Ecclesia fides commendatur. Romanis scribens Paulus cap. 1. 8. hanc laudem, hoc decus assignat: *Fides vestra annuntiatur in universo mundo*. Romanam Ecclesiam S. Irenæus, S. Polycarpi, indeque S. Ioannis discipulus lib. 3. c. 3. et 4. nuncupat dives depositorium Ecclesiasticarum traditionum, *eo quod Apostoli plenissime in eam contulerint omnia quæ sunt veritatis, ut omnis quicumque velit, sumat ex ea potum vitæ*. S. Cypr. epist. 45. eamdem vocat matricem Ecclesiarum. *Ad hanc enim Ecclesiam*, ait Irenæus, *propter potentiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos qui sunt ubique fideles: in qua semper ab his, qui sunt, undique conservata est ea quæ ab Apostolis est traditio*. Tertull. lib. de Præscript. contra hæreticos cap. 6. *Habes Romam*, inquit, *unde nobis quoque auctoritas præsto est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt: ubi Petrus passioni Dominicæ adæquatur* (crucifixus ut Christus) *ubi Paulus Ioannis* (Baptistæ, qui gladio truncatus est) A *exitu coronatur, ubi Apostolus Ioannes posteaquam in oleum igneum demersus, nihil passus est, in insulam relegatur*. S. Hieronym. præfat. in l. 2. Comm. in epist. ad Galat. *Vultis scire*, ait, *o Paula et Eustochium, quomodo Apostolus unamquamque provinciam suis proprietatibus denotarit? usque hodie eadem vel virtutum vestigia permanent, vel errorum. Romanæ plebis laudatur fides. Ubi aliquando tanto studio et frequentia ad Ecclesias, et ad Martyrum sepulcra concurritur? ubi sic ad similitudinem cælestis tonitrui Amen reboat, et vacua idolorum templa quatiuntur? Non quod aliam habeant Romani fidem, nisi hanc quam omnes Christi Ecclesiæ; sed quod devotio in eis maior sit et simplicitas ad credendum*.

Evangelium igitur fidemque Christi disce ab Ecclesia Romana, illamque vita et moribus exprime, atque in hoc ipso quotidie magnis virtutum passibus progredere et profice, ita Christum sequeris et consequeris in cælesti gloria. Opus quod hic in momento operaris, in æternum manebit B et te oblectabit; opus quod hic non operaris, in æternum tibi peribit, nec illud unquam recuperare poteris. Hoc a te ipse exiget in ultimo et decretorio mundi die, quando cum omnibus angelis iudex sedebit, iudicabitque vivos et mortuos, ac te de fide vitaque Christiana sincere et severe examinabit, ut, si eam recto tramite sectatus fueris, te cælo; sin autem, inferno adiudicet, idque in æternum. Iacis hic aleam de tua æternitate: vide ut secure iacias; iactus enim est irrevocabilis.

Crede, stude, vive, pinge

ÆTERNITATI.

O quam longa, quam profunda, quam immensa, quam beata vel misera est sæculorum omnium domina, interminа, et vivens semper ÆTERNITAS!

O fragilitas humana, exiguum est quidquid agis propter spem æternorum! Euseb. Emiss. hom. de S. Maximo.

INDEX

LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ

QUÆ

IN HOC OPERE EXPLICANTUR, VEL ELUCIDANTUR

Prior numerus paginam, secundus columnam designat : literæ additæ eas, quæ columnis interiecta sunt, denotant.

EX NOVO TESTAMENTO.

INDEX

RERUM ET VERBORUM MEMORABILIUM

QUÆ IN HOC COMMENTARIO CONTINENTUR.

A

B

*

Christi Iesu *incarnatio*, *conceptio*, *nativitas*, *infantia*, *fuga*, *nomen*.

Eius baptismus, *ieiunium*, *tentatio*.

Eius prædicatio, *gesta*, *miracula*, *vita*, *transfiguratio*, *dicta*, *doctrina*, *itinera*, *disputationes cum Pharisæis*.

Eius triumphus, passio, tormenta, crucifixio, vulnera, mors.

Eius sepultura, resurrectio, apparitiones.

Eius deitas, dignitas, vita, officia, gloria, iudicandi potestas, virtutes et alia

D

*

F

H

I

M

N

O

P

Q

R

S

U

V

*

Y

Z

INDEX MATERIARUM PRO CONCIONIBUS

Evangeliorum Dominicarum totius anni, et Festivitatum aliquot quæ in hoc Commentario proponuntur.

IN FESTO S. STEPHANI PROTOM.

IN FESTO S. IOANNIS EVANG.

IN FESTO SS. INNOCENTIUM.

DOMINICA INFRA OCT. NATIVIT.

IN FESTO CIRCUMCISIONIS.

IN FESTO EPIPHANIÆ.

DOMINICA INFRA OCT. EPIPHANIÆ.

DOMINICA II. POST EPIPHANIAM.

SABBATO POST CINERES.

DOMINICA I. IN QUADRAGES.

FERIA II.

FERIA III.

FERIA IV.

FERIA VI.

DOMINICA II. IN QUADRAGESIMA.

FERIA II.

FERIA III.

FERIA IV.

FERIA V.

FERIA VI.

SABBATO.

DOMINICA III. IN QUADRAGESIMA.

FERIA VI. IN PARASCEVE.

DOMINICA RESURRECTIONIS DOMINI

FERIA II. POST PASCHA.

FERIA IV. POST PASCHA.

FERIA V. POST PASCHA.

*

FINIS TOMI OCTAVI.